2. Basım

SAĞLIKTA İLERİ TEKNOLOJİ UYGULAMALARI

Editör
Doç. Dr. Mustafa Said Yıldız

nobel

SAĞLIKTA İLERİ TEKNOLOJİ UYGULAMALARI

Editör: Doç. Dr. Mustafa Said Yıldız

Yayın No.: 2256
Sağlık Bilimleri No. : 042
ISBN: 978-605-7895-65-3
E-ISBN: 978-625-371-372-0
Basım Sayısı: 2. Basım, Haziran 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yıldız, Mustafa Said.
Sağlıkta İleri Teknoloji Uygulamaları / Mustafa Said Yıldız
2. Basım, X + 310 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-605-7895-65-3
E-ISBN: 978-625-371-372-0
1. Teknoloji 2. Sağlık Yönetimi 3. Sağlık Politikası

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

YAZARLAR iii
ÖN SÖZ ix

BÖLÜM 1: TEKNOLOJİK DÖNÜŞÜM VE SAĞLIK 1
Yeni Bir Evre: İleri Teknolojilerin Etkileşimli Entegrasyonu 2
Toplum 5.0: Japonya'nın İnsan Odaklı Yaklaşımı 7
İngiltere Catapult Merkezleri 10
Sonuç 11
Kaynaklar 12

BÖLÜM 2: SAĞLIK ALANINDA YAPAY ZEKÂ 15
Yapay Zekâ Kavramı ve Tarihsel Gelişimi 16
Yapay Zekâ Yaklaşımları ve Makine Öğrenmesi 17
Yapay Zekâ ve Sağlık Alanında Kullanımı 18
Sağlık Alanında Yapay Zekâ Teknolojileri Kullanan Başlıca Şirketler 23
Sonuç 26
Kaynaklar 27

BÖLÜM 3: SAĞLIKTA 3 BOYUT UYGULAMALARI 29
Tıpta 3B Modelleme 31
Tıp Eğitiminde 3 Boyut Kullanımı 32
Cerrahi Hazırlık İçin Anatomik Modeller 33
Medikal Cihaz Geliştirmede/Üretimde 3 Boyutun Kullanımı 34
Tıbbi Uygulamalarda 3B Baskının Faydaları 36
Biyoyazıcılar 37
Sonuç 41
Kaynaklar 43

BÖLÜM 4: TIP ALANINDA KULLANILAN ROBOTLAR 45
Robot Kelimesinin Ortaya Çıkışı ve Tıp ile Buluşması 45
Tıp Alanında Kullanılan Robotik Sistemler 46
Robotik Cerrahi Sisteminin Kullanıldığı Alanlar ve Hastalıklar 49
Robotik Cerrahi Sitemlerinin Avantaj ve Dezavantajları 52
Sonuç 54
Kaynaklar 55

BÖLÜM 5: NESNELERİN İNTERNETİ VE SAĞLIK UYGULAMALARI 57
Nesnelerin İnterneti: Kavram 58
Nesnelerin İnterneti Teknolojisi Nasıl Çalışmaktadır? 61
Nesnelerin İnterneti Teknolojisinin Sosyal Uygulamaları 62
Nesnelerin İnterneti Teknolojisinin Sağlık Sektöründeki Uygulamaları 63
Sonuç 66
Kaynaklar 67

BÖLÜM 6: SAĞLIK ALANINDA SANAL VE ARTIRILMIŞ GERÇEKLİK 71
Sanal Gerçeklik ve Tarihsel Gelişimi 72
Artırılmış Gerçeklik ve Tarihsel Gelişimi 74
Sağlık Alanında Sanal ve Artırılmış Gerçeklik Uygulamaları 77
Sonuç 88
Kaynaklar 89

BÖLÜM 7: BÜYÜK VERİ VE SAĞLIK UYGULAMALARI 93
Kavramın Gelişimi ve Tanımı 94
Büyük Verinin Sınıflandırılması 95
Büyük Verinin Özellikleri 97
Büyük Verinin Boyutları 98
Büyük Veri Analitiği 100
Büyük Veri Teknolojileri 102
Büyük Verinin Sağlık Alanında Kullanımı 103
Sonuç 109
Kaynaklar 110

BÖLÜM 8: SİBER FİZİKSEL SİSTEMLER VE GERÇEK ZAMANLI TEDARİK ZİNCİRİ 115
Siber-Fiziksel Sistemler 116
Tıbbi Siber-Fiziksel Sistemler (Medical Cyber Physical Systems) 117
Tedarik Zinciri Yönetimi Kavramı 120
Sağlık Hizmetlerinde Tedarik Zinciri ve Yönetimi 120
TSFS ve GZTZ'de Bazı Uygulama Örnekleri 126
Sonuç 128
Kaynaklar 129

BÖLÜM 9: SİMÜLASYON VE SAĞLIK ALANINDA UYGULAMALARI 133
Sağlık Eğitiminde Simulasyon ve Klinik Prova 134
Tıp Bilimlerinde Simülasyon Kullanımı 138
Kalite İyileştirme ve Hasta Güvenliğinde Simülasyon 141
Sonuç 145
Kaynaklar 146

BÖLÜM 10: SAĞLIK ALANINDA SİBER GÜVENLİK 151
Siber Güvenlik.....152
Sağlık Alanında Siber Tehditler 155
Sağlık Alanında Siber Güvenlik Uygulamaları.....158
Sonuç 167
Kaynaklar.....168

BÖLÜM 11: SAĞLIKTA BULUT BİLİŞİM 171
Bulut Bilişimle İlgili Gelişim Alanları.....172
Bulut Bilişimle İlgili Uygulama Alanları 175
Sağlık Alanında Bulut Bilişim Uygulamaları 177
Sonuç 185
Kaynaklar.....186

BÖLÜM 12: SAĞLIK SEKTÖRÜNDE BLOKZİNCİRİ TEKNOLOJİSİNİN KULLANIMI 191
Sağlık Verisi Mahremiyeti ve Güvenliği 192
Blokzinciri Teknolojisi.....194
Blokzinciri Hangi Durumlarda Kullanılabilir 197
Blokzinciri Tabanlı Sağlık Sistemleri.....197
Blokzinciri Tabanlı Sağlık Sistemleri Örnekleri.....200
Sonuç 205
Kaynaklar.....207

BÖLÜM 13: MOBİL SAĞLIK 211
m-Sağlık Nedir?.....212
m-Sağlık Neden Önemlidir? 216
m-Sağlık Uygulamalarının Türleri ve Örnekleri 219
Mobil Sağlığın Tarihçesi 221
m-Sağlıkta Paydaşlar 222
Türkiye'de m-Sağlık 229
Mobil Sağlığın Gelişimini Etkileyecek Teknolojiler.....231
m-Sağlık Uygulamalarının Hayata Geçirilmesi Önündeki Engeller 232
Sonuç 234
Kaynaklar.....235

BÖLÜM 14: NANOTEKNOLOJİ VE NANOTIP 239
Nanoteknoloji ve Nanotıp Kavramı 239
Nanoteknoloji ve Sağlık Alanında Uygulamaları 242
Sonuç 248
Kaynaklar.....249

BÖLÜM 15: DİJİTAL HASTANE.....251
Sağlık Bakım Sektörü Dinamikleri.....252
Geleceğin Hastaneleri.....255
Dijital Hastane Kavramı.....257
HIMSS Elektronik Tıbbi Kayıt Benimseme Modeli.....265
Dijital Hastane Sadece Bir Teknoloji Konusu Değildir.....269
Sonuç.....272
Kaynaklar.....273

BÖLÜM 16: YEŞİL HASTANE.....277
Yeşil Bina.....278
Yeşil Bina Derecelendirme Sistemleri.....281
Yeşil Hastane.....285
Dünyada Yeşil Hastane/Yeşil Sağlık Sistemi Uygulamaları.....288
Türkiye'de Yeşil Hastane Uygulamaları.....290
Sonuç.....292
Kaynaklar.....293

BÖLÜM 17: KİŞİSELLEŞTİRİLMİŞ TIP.....297
Kişiselleştirilmiş Tıp Kavram, Tanımı ve Tarihi.....298
Genomiksin Tanım ve Tarihi.....300
Radiomiksin Tanım ve Tarihçesi.....302
Genomiks ve Radiomiksin Kullanım Alanları.....304
Sonuç.....307
Kaynaklar.....308

BÖLÜM 1

TEKNOLOJİK DÖNÜŞÜM VE SAĞLIK

Mustafa Said Yıldız[1]

Teknolojinin geleceğini şekillendirecek yeniliklerin hangileri olduğu sorusu sürekli güncelliğini korumaktadır. Bu sorunun cevabı, hangi teknolojilerin zamanın ruhuna uygun rol üstlenebildiği ile yakından ilgilidir. İnsanlık tarihinin bulunduğu evreye uygunluk gösteren teknolojiler daha başat rol üstlenmekte, daha hızlı yayılmaktadırlar. Bu anlamda içinden geçtiğimiz dönemin tanımlanması; kavramsal ve tarihsel olarak tarif edilmesi önem taşımaktadır.

Sağlık alanında kullanılan teknolojilerin hangilerinin daha fazla öne çıkacağı sorusu da bu evrelerden bağımsız cevaplanamayacaktır. Sağlık alanına daha fazla ve daha az uyumlu olanlar, daha güvenli şekilde kullanılabilenler ve daha riskli görülenler söz konusu olabilmekle beraber; sağlık alanının gelişme trendine uygunluk gösteren teknolojiler daha etkin olabilmektedir.

Bir taraftan hizmet maliyetlerinde önlenemeyen artışlar, diğer taraftan koruyucu, önleyici ve tedavi edici hizmetlerin toplumun tüm kesimlerine yayılmasına duyulan ihtiyaç; teknolojinin sunduğu yeniliklerden yararlanmayı daha da gerekli kılmıştır. Toplumu tüm kesimlerinin alım güçleriyle bağlantılı olmaksızın sağlık hizmetlerine erişebilmeleri ideali için de teknolojinin insan odaklı, maliyetleri düşüren şekilde kullanımına ihtiyaç vardır.

Sağlık sektörü; teknolojinin imkânlarından faydalanmanın sağladığı avantajlarla, belirsizlik ve riskleri bünyesinde birlikte barındırmaktadır. Hangi teknolojik gelişmenin hangi düzeyde, hangi kriterlerle ve şartlarla kullanılabileceği; ne boyutta bir maliyet avantajı veya yükü getireceği gibi pek çok hususun değerlendirmesi sağlık sektörü özelinde itinayla yapılmalıdır.

[1] Dr, İç Denetçi, Sağlık Bakanlığı

erişiminin sağlanması için teknolojik imkânların kullanımının şartları, standartları ve altyapısı dikkatle değerlendirilmelidir.

Tekil teknoloji sahalarında sağlık alanı en önde gelen uygulama alanlarından biri olmuş, entegre ve etkileşimli teknoloji kullanımının yoğunlaştığı Endüstri 4.0'ın sağlık ilişkili konularda önemli mesafeler kat etmiş, Toplum 5.0 odağına insanı aldığından sağlık en başta gelen konularından biri hâline gelmiştir. İngiltere'nin dönüşümü yönlendirdiği Catapult projesinin de temel alanlarından en önemli ikisi sağlık alanında olmuştur. Bu dönüşümün bu düzeyde üzerinde yoğunlaştığı sağlık hizmetleri alanında dünyada yaşanan gelişmelerin sürekli şekilde takibi bir zorunluluk hâlindedir.

Ülke olarak Endüstri 4.0 ve benzeri kavramlarla (entegre üretim, ileri düzey üretim, akıllı üretim, endüstriyel internet vb.) ifade edilen bu hızlı dönüşümle değişen dünyaya öncelikle endüstriyel anlamda ayak uydurmak için gerekli tedbirleri almalıyız. Sağlık alanı da dönüşüme ayak uydurmamız gereken alanların başında gelmektedir. Ülke olarak endüstrinin genelinde ve sağlık sektöründe Endüstri 4.0'ın olumsuz etkileneni değil etkileyeni olabilmek için söz konusu teknolojik gelişmelerin sağlık alanına yansımalarından ve dünya genelinde yaşanan gelişmelerden haberdar olunması ve gerekli aksiyonların alınması hayati önem taşımaktadır.

Kaynaklar

Baykal N. (2018). Endüstri 4.0'dan Toplum 5.0'a: Japonya'da Değişimin Mimarı Tateo Arimoto ile Söyleşi*, Tubitak Bilim ve Teknik Dergisi*, Kasım 2018, 52(612): 48-53.

Catapult web sitesi (2018). https://catapult.org.uk/about-us/about-catapult/ Erişim tarihi: 01.11.2018.

Fukuyama M. (2018). Society 5.0: Aiming for a New Human-Centered Society, Japan Economic Foundation, *Japan Spotlight Journal*, July 2018, 220th Special Article, https://www.jef.or.jp/journal/pdf/220th_Special_Article_02.pdf, Erişim Tarihi: 05.11.2018.

Harayama Y (2017). Society 5.0: Aiming for a New Human-Centered Society: Japan's Science and Technology Policies for Addressing Global Social Challenges, *Hitachi Review*, 66(6): 556-557. http://www.hitachi.com/rev/archive/2017/r2017_06/pdf/p08-13_TRENDS.pdf, Erişim Tarihi: 05.11.2018.

Hermann M., Pentek T. and Otto B. (2015). Design Principles for Industrie 4.0 Scenarios: A Literature Review, Working Paper No: 1/2015, Technische Universität Dortmund Fakultät Maschinenbau http://www.iim.mb.tu-dortmund.de/cms/de/forschung/ Arbeitsberichte/Design-Principles-for-Industrie-4_0-Scenarios.pdf, Erişim Tarihi: 07.11.2018.

Hücre ve Gen Terapisi Catapult'u web sitesi (2018). https://ct.catapult.org.uk/ Erişim tarihi: 01.11.2018

Industrial Internet Consortium (2013). Industrial Internet Consortium, 2013: Fact Sheet. http://www.iiconsortium.org/docs/IIC_FACT_SHEET.pdf (3.12.2014), Erişim Tarihi: 07.11.2018.

İlaç Keşifleri Catapult'u web sitesi (2018). https://md.catapult.org.uk/, Erişim tarihi: 01.11.2018

Kagermann, H., Wahlster, W. ve Helbig, J. (2013). Securing the Future of German Manufacturing Industry: Recommendations for Implementing The Strategic Initiative, Industrie 4.0, Final report of the Industrie 4.0 Working Group, Acatech, s.6.

Marr, B. (2016). What Everyone Must Know About Industry 4.0 ?, Forbes, June 20, 2016, https://www.forbes.com/sites/bernardmarr/2016/06/20/what-everyone-must-know-about-industry-4-0/#766a30dd795f, Erişim Tarihi: 07.11.2018.

Pfeiffer, S. (2017). The Vision of Industrie 4.0 in the Making—a Case of Future Told, Tamed, and Traded, *Nanoethics*, (11):107–121.

Realizing Society 5.0 (2018). https://www.japan.go.jp/abenomics/_userdata/abenomics/pdf/society_5.0.pdf, Erişim Tarihi: 05.11.2018.

Rüßmann, M., Lorenz, M., Gerbert, P., Waldner, M., Justus, J., Engel, P. ve Harnisch, M. (2015). Industry 4.0: The Future of Productivity and Growth in Manufacturing Industries, The Boston Consulting Group, s.7-8.

Smit J., Kreutzer S., Moeller, C. ve Carlberg M. (2016). Industry 4.0, European Parliament, Economic and Scientific Policy Department, Study Paper, http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/570007/IPOL_STU(2016)570007_EN.pdf, Erişim Tarihi: 07.11.2018.

Society 5.0 Working Paper (2016). Future Services & Societal Systems in Society 5.0 Working Paper, Center for Research and Development Strategy Japan Science and Technology Agency, https://www.jst.go.jp/crds/pdf/en/CRDS-FY2016-WR-13.pdf, Erişim Tarihi: 05.11.2018.

Waldenberger F. (2018). Society 5.0: Japanese Ambitions and Initiatives, Konrad-Adenauer-Stiftung International Reports, https://www.kas.de/web/auslandsinformationen/artikel/detail/-/content/society-5.0, Erişim Tarihi: 05.11.2018.

Zhong R.Y., Xu, X., Klotz, E. ve Newman, S.T. (2017). Intelligent Manufacturing in the Context of Industry 4.0: A Review, *Engineering*, (3): 616–630.

BÖLÜM 2

SAĞLIK ALANINDA YAPAY ZEKÂ

Ali Osman Çıbıkdiken[2]

Yapay zekâ; öğrenme ve akıl yürütme süreçlerinin insan zekâsını taklit ederek bilgisayar sistemleri tarafından gerçeklemesini sağlayan bir bilim dalıdır. Uzman sistemler, görüntü işleme, ses tanıma, öneri sistemleri, akıllı robotlar, otonom cihazlar gibi pek çok çalışma alanı yapay zekâ yöntemlerini kullanmaktadır. Cep telefonları, bilgisayarlar, internette yapılan her türlü faaliyetler (sosyal medya, arama motorlarını kullanmak, alışveriş yapmak vb.), banka kartları, sağlık bilgileri, gezip dolaşılan yer bilgileri gibi günlük hayatın her türlü aktivitesi ile veriler toplanarak yapay zekâ teknolojileri tarafından işlenmektedir. Toplanan bu verilerle yapay zekâ kullanarak aradığımız bilgiye daha hızlı ulaşabilmekte, kişisel beğenimize uygun ürünler tavsiye edilmekte, gideceğimiz yere en kısa yoldan ulaşmak için rota çizilmekte, akıllı evlerimiz ve eşyalarımız en konforlu şekilde düzenlenmekte, giyilebilir cihazlarımız sağlığımızla ilgili öneriler vermekte, telefonlarımız konuşmamızı anlayarak herhangi bir dile çevirebilmektedir. Böylece farkında olmadan yapay zekâ hayatın her alanına girerek insanoğluna hizmet etmektedir.

Yapay zekânın en iyi kullanılabileceği alanların başında sağlık gelmektedir. Sağlığın insan hayatındaki önemi dikkate alındığında, verilerin toplanarak kaliteli bir sağlık hizmetinin hızlı bir şekilde nasıl verilebileceği problemine yapay zekâ çözümleri büyük katkı sağlamaktadır. Yapay zekânın ilk çalışmalarının sağlık alanında yapılması da bunu göstermektedir. Giyilebilir cihazlarla hayat fonksiyonlarının sürekli takip edilmesi olası sağlık problemlerinin yapay zekâ ile önceden tahmin edilerek tedbir alınmasına imkân sağlayacaktır. Kişiye özel tıp kavramının gelişmesi ile kişiye özel ilaç ve tedavi yöntemleri yine yapay zekâ uygulamalarıyla hız kazanmaktadır. Kanser gibi oldukça önemli bir hastalığın teşhisinde yapay zekâ algoritmaları hemen hemen hekimler kadar başarılı sonuçlar vermektedir. Gelecekte

[2] Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Bilgisayar Mühendisliği Bölümü

Kaynaklar

3Scan Web Sitesi (2018). https://www.3scan.com, Erişim Tarihi: 1.10.2018.

Arterys Web Sitesi (2018). https://arterys.com, Erişim Tarihi: 1.10.2018.

Atomwise Web Sitesi (2018). https://www.atomwise.com, Erişim Tarihi: 1.10.2018.

Baylabs Web Sitesi (2018). https://baylabs.io, Erişim Tarihi: 1.10.2018.

Bengio, Y. (2008). Learning Deep Architectures for AI, Foundations and Trends in Machine Learning, 2(1): 1– 127.

Bilge, U. (2007). Tıpta Yapay Zeka ve Uzman Sistemler, Biyoistatistik ve Tıp Bilişimi Anabilim Dalı, Akdeniz Universitesi Tıp Fakultesi, s.113-118 Antalya, http://www.turkmia.org/kongre2007, Erişim Tarihi: 01.03.2018.

Brown, M.P.S., Grundy, W.N., Lin, D., Cristianini, N., Sugnet, C.W., Furey, T.S., Ares, M., Haussler, D. (2000). Knowledge-based analysis of microarray gene expression data by using support vector machines, *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 97(1): 262-267.

Butterfly Web Sitesi (2018). https://www.butterflynetwork.com, Erişim Tarihi: 1.10.2018.

CareSkore Web Sitesi (2018). www.careskore.com, Erişim Tarihi: 1.10.2018.

Cicero, M., Bilbily, A., Colak, E., Dowdell, T., Gray, B., Perampaladas, K., Barfett, J. (2017). Training and Validating a Deep Convolutional Neural Network for Computer-Aided Detection and Classification of Abnormalities on Frontal Chest Radiographs, *Investigative Radiology*, 52(5): 281–287.

CloudMedx Web Sitesi (2018). www.cloudmedxhealth.com, Erişim tarihi: 1.10.2018.

Deep Genomics Web Sitesi (2018). https://www.deepgenomics.com, Erişim Tarihi: 1.10.2018.

Deepmind Health Web Sitesi (2018). https://deepmind.com/applied/deepmind-health/, Erişim Tarihi: 1.10.2018.

Enlitic Web Sitesi (2018). https://www.enlitic.com, Erişim Tarihi: 1.10.2018.

Esteva, A., Kuprel, B., Novoa, R. A., Ko, J., Swetter, S. M., Blau, H. M., Thrun, S. (2017). Dermatologist-level Classification of Skin Cancer With Deep Neural Networks, *Nature*, 542:115–8.

Fakoor, R., Ladhak, F., Nazi, A., Huber, M. (2013). Using deep learning to enhance cancer diagnosis and classification, Proceedings of the 30th International Conference on Machine Learning, Atlanta, Georgia, USA, JMLR:W&CP Volume 28.

Ferrucci, D., Brown, E., Chu-Carroll, J., Fan, J., Gondek, D., Kalyanpur, A. A., Lally, A., Murdock, J. W., Nyberg, E., Prager, J., Schlaefer, N., Welty, C. (2010). Building Watson: An Overview of the DeepQA Project, *AI Magazine*, 31(3):59–79.

Frost & Sullivan, Cognitive Computing and Artificial Intelligence Systems in Healthcare, (2015). http://www.frost.com/sublib/display-report.do?id=NFFE-01-00-00-00, Erişim Tarihi: 01.03.2018.

Guidi, G., Pettenati, M. C., Melillo, P., Iadanza, E. (2014). A Machine Learning System to Improve Heart Failure Patient Assistance, *IEEE Journal of Biomedical and Health Informatics*, Vol: 18, Issue: 6.

Hamet, P., Tremblay, J. (2017). Artificial Intelligence in Medicine, *Metabolism, Metabolism Clinical and Experimental,* 69:36-40, doi.org/10.1016/j.metabol.2017.01.011.

Howard, L. (2014). Paging Dr. Watson: IBM's Watson Supercomputer Now Being Used in Healthcare, *Journal of AHIMA*, 85(5): 44-47.

IBM Healthcare & Life Sciences Industries Blog Web Sitesi (2018). https://www.ibm.com/blogs/insights-on-business/healthcare/tag/watsonpaths, Erişim Tarihi: 1.10.2018.

iCarbonX Web Sitesi (2018). https://www.icarbonx.com, Erişim Tarihi: 1.10.2018.

Intuitive Surgical Technology (2018). https://www.intuitivesurgical.com, Erişim Tarihi: 01.03.2018.

Kannathal, N., Acharya, U.R., Lim, C.M,, Sadasivan, P., Krishnan, S. (2003). Classification of cardiac patient states using artificial neural networks, *Experimental & Clinical Cardiology*, 8(4):206-211.

Kim, D.H., MacKinnon, T. (2018). Artificial intelligence in fracture detection: transfer learning from deep convolutional neural networks, *Clinical Radiology*, 73(5): 439-445.

Leung, M.K., Delong, A., Alipanahi, B., Frey, B.J. (2016). Machine learning in genomic medicine: A review of computational problems and data sets, Proc. IEEE, 104(1):176–197.

Liu, Y., Gadepalli, K., Norouzi, M., Dahl, G. E., Kohlberger, T., Boyko, A., Venugopalan, S., Timofeev, A., Nelson, P. Q., Corrado, G.S., Hipp, J. D., Peng, L., Stumpe, M.C. (2017). Detecting Cancer Metastases on Gigapixel Pathology Images, arXiv preprint arXiv:1703.02442.

McCarthy, J., Minsky, M., Rochester, N., Shannon, C.E. (1955). A Proposal for the Dartmouth Summer Research Project on Artificial Intelligence, http://raysolomonoff.com/dartmouth/boxa/dart564props.pdf, Erişim Tarihi: 01.03.2018

Minsky, M., Papert, S. (1969). Perceptron, MIT Press, Cambridge.

Murff, H. J., FitzHenry, F., Matheny, M.E., Gentry, N., Kotter, K.L., Crimin, K., Dittus, R.S., Rosen, A.K., Elkin, P.L., Brown, S.H., Speroff, T. (2011). Automated Identification of Postoperative Complications Within an Electronic Medical Record Using Natural Language Processing, *JAMA*, 306(8): 848–855.

Oncora Medical Web Sitesi (2018). https://oncoramedical.com, Erişim Tarihi: 1.10.2018.

Recursion Web Sitesi (2018), https://www.recursionpharma.com, Erişim Tarihi: 1.10.2018.

Rosenblatt, F. (1962). Principles of Neurodynamics: Perceptrons and the Theory of Brain Mechanisms, New York: Spartan.

Rumelhart, D.E., Hinton, G.E., Williams, R.J. (1986). Learning Internal Representations by Error Propagation, Parallel Distributed Processing: Explorations in the Microstructure of Cognition, Vol: 1, MIT Press.

Seals, K., Dubin, B., Leonards, L., Lee. E., McWilliams, J., Kee, S., Suh, R. (2017). Utilization of Deep Learning Techniques to Assist Clinicians in Diagnostic and Interventional Radiology: Development of a Virtual Radiology Assistant, *Journal of Vascular and Interventional Radiology*, 2017.

Sentrian Web Sitesi (2018). http://sentrian.com, Erişim Tarihi: 1.10.2018.

Seymour, S. (1997). The Brain: Our Nervous System, William Morrow, New York.

Shortliffe, E.H. (1976). Computer-Based Medical Consultations: MYCIN, Elsevier, New York

Turbine Web Sitesi (2018). https://turbine.ai, Erişim Tarihi: 1.10.2018.

Turing, A. (1950). Computing Machinery and Intelligence, *Mind*, LIX(236):433-460.

Zephyr Health Web Sitesi (2018), https://zephyrhealth.com, Erişim Tarihi: 1.10.2018.

BÖLÜM 3

SAĞLIKTA 3 BOYUT UYGULAMALARI

Leyla Türker Şener[3], Göker Külüşlü[4], Yusuf Yeşil[5], Aziz Şener[6]

3 boyutlu yazıcı, 3 boyutlu bilgisayar datasını kullanarak katı-esnek-istediğiniz renklerde, elinizle tutabileceğiniz gerçek nesnelere dönüştüren bir makinedir. 3 boyutlu yazıcı teknolojisi sayesinde prototip oluşturmak için gerekli olan kalıp ihtiyacı ortadan kalkmaktadır. Ayrıca geleneksel yöntemlerle üretilemeyecek yapılar 3 boyutlu yazıcılar aracılığı ile üretilebilmektedir. 3 boyutlu baskı teknolojilerinin icadı ile son 30 yılda, 3 boyutlu modellerin üretimi eskisine göre çok büyük hız ve ivme kazanmıştır (Liacouras ve Mitsourasand, 2017). Karmaşık geometriye sahip 3 boyutlu yapıların üretimi hem sanayide mücevherden elektrik bileşenlerine; hem de evde kişiselleştirilmiş tüketici ürünlerinin üretimine kadar hızlı prototipleme ve üretimi sağlamak için kullanılmaktadır.

İmalat ve tüketici sektörlerdeki uygulamalara ek olarak, 3 boyutlu baskı bilim ve eğitim alanında da karşımıza çıkmaktadır (Hui ve diğerleri, 2017). Örneğin, arkeologlar ve antropologlar, nadir eserler ya da fosillerin model kopyalarını bu yazıcılar ile basma imkânı bulmuşlardır (Canessa, Fonna ve Zennara, 2013, s.18). Watson ve Crick'in DNA'nın yapısını modellemesi gibi, 3 boyutlu baskı ile artık karmaşık moleküller, protein etkileşimlerin modellemeleri kolaylıkla yapılabilmektedir.

Ortopedi ve travmatoloji, anatomi, plastik ve rekonstrüktif cerrahi, genel cerrahi ve diş hekimliği gibi klinik dallarda 3 boyutlu görüntülemeden yararlanılmaktadır. Tümör dokusunun komşu organ-dokularla ilişkisinin görülmesinde, ameliyat tekniğinin belirlenmesinde (laparoskopik operasyon-açık operasyon), operasyon açık yapılacak ise insizyonun yerinin belirlenmesinde, hastanın ameliyatı hakkında

[3] Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi, Biyofizik Anabilim Dalı
[4] Biyomühendis, İstanbul Üniversitesi 3B Tıbbi ve Endüstriyel Tasarım Laboratuvarı
[5] Arş. Gör. Dr., İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Tıbbi Biyokimya Anabilim Dalı
[6] Op. Dr., Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Kanunu Sultan Süleyman Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Genel Cerrahi Kliniği

öğrenmesi destekli robotik cerrahideki gelişmeler de bu teknolojinin ayrılmaz bir parçası olacaktır.

Doku/ organların üretiminin ardından klinik araştırmalarının yapımından sonrasın organ ihtiyaçlarına çözüm olabileceği gibi biyomedikal cihaz araştırma ve yeni üretilen ilaçların toksisite testlerine yönelik sentetik organlar oluşturmak için de kullanılabileceklerdir. Dolayısıyla, birçok deneyde hayvanların kullanılmasına duyulan ihtiyacı ortadan kaldırabilir ve yaşayan dokulara test yapılmasına izin verebilir sistemler kurulabilecektir. Benzer şekilde, sentetik ancak yaşayan organların intörnler, asistanlar, doktorlar ve diğer sağlık çalışanları becerilerini uygulayabilecekleri güvenli bir ortam sağlayan eğitim alanında da faydalı olabileceği düşünülmektedir.

Kaynaklar

Ballard, D.H., Trace, A.P., Ali, S., Hodgdon, T., Matthew E.Z., DeBenedectis, C.M., Smith, S.E., Richardson, M.L., Patel, M.J., Decker, S.J. ve Lenchik, L. (2018). Clinical Applications of 3D Printing:Primer for Radiologists, *Academic Radiology*, 25:52-65.

Brunello, G., Sivolella, S., Meneghello, R., Ferroni, L., Gardin, C., Piattelli, A., Zavan, B. ve Bressan, E. (2016). Powder-based 3D Printing for Bone Tissue Engineering, *Biotechnology Advances*, 34(5): 740–75.

Canessa, E., Fonda, C. ve Zennaro, M. (2013). Low-cost 3D Printing for Science, *Education and Sustainable Development,* s.200.

Derakhshanfar, S, Mbeleck, R., Xu, K., Zhang, X., Zhong, W., Xing, M. (2018). 3D Bioprinting for Biomedical Devices and Tissue Engineering: A Review of Recent Trends and Advances, *Bioactive Materials*, 3: 144-156.

Emilia, M., Marek, M., Łukasz, Z., Sonia, S., Patryk,K. ve Dariusz, M. (2014). 3D Printing Technologies in Rehabilitation Engineering, *Journal of Health Sciences*, 4(12): 78-83.

Falettia, R., Gattia, M., Cosentinoa, A., Bergamascob, L., Sturac, E.C., Garabellod, D., Pennisib, G., Salizzonic, S., Vegliad, S., Ottaviod, D., Rinaldic, M. ve Fonio, P. (2018). 3D Printing of the Aortic Annulus Based on Cardiovascular Computed Tomography: Preliminary Experience in Pre-Procedural Planning for Aortic Valvesizing, *Journal of Cardiovascular Computed Tomography*, 12(5): 391-397, https://doi.org/10.1016/j.jcct.2018.05.016.

Gu Q., Tomaskovic-Crook, E., Lozano R., Chen Y., Kapsa R.M., Zhou Q., Wallace G.G. ve Crook J.M. (2016). Functional 3D Neuralmini-tissues from Printed Gel-Based Bioink and Human Neural Stem Cells, *Adv. Healthcare Mater*, 5(12):1429-1438.

Inci, F. , Ozen, M.O. , Saylan, Y. , Miansari, M. , Cimen, D. , Dhara, R. , Thiruppathiraja, C. , Yuksekkaya, M., Filippini, C., Kumar, D.K., Calamak, S., Yesil, Y., Durmus, N.G., Duncan, G., Klevan, L. ve Demirci, U. (2018). A Novel On Chip Method for Differential Extraction of Sperm in Forensic Cases, *Adv.Sci*., 5:1-12 doi.org/10.1002/advs.201800121.

Internet of Things (IoT) Market by Software Solution (Real-Time Streaming Analytics, Security Solution, Data Management, Remote Monitoring, and Network Bandwidth Management),

Service, Platform, Application Area, and Region - Global Forecast to 2022 https://www.marketsandmarkets.com/Market-Reports/internet-of-things-market-573.html. Erişim Tarihi:11.07.2018

Kang, H.W., Lee, S.J., Ko, I.K., Kengla, C., Yoo, J.J. ve Atala, A. (2016). A 3D Bioprinting System to Produce Human-Scale Tissue Construct Swith Structuralintegrity, *Nature Biotechnology*, 34:312-319.

Kolesky, D.B., Truby, R.L., Gladman, A.S., Busbee, T.A., Homan, K.A. ve Jennifer, A. (2014). Lewis, 3D Bioprinting of Vascularized, Heterogeneous Cell-Laden Tissue Constructs, *Adv. Mater*, 26: 3124–3130.

Luo, D., Li, T., Wang, H. ve Chen, Y. (2018). Three-Dimensional Printing of Personalized Nasal Stents for Patients With Cleft Lip, *Cleft Palate Craniofac J,* (Epub ahead of print), doi: 10.1177/1055665618782804.

Luo, Y., Li Y., Qin X, Wa, Q. (2018). 3D Printing of Concentrated Alginate/Gelatin Scaffolds With Homogeneousnano Apatite Coating for Bone Tissue Engineering, *Materials and Design,* 146:12–19.

Marone, E.M. (2018). Educational Value of Virtual Reality for Medical Student: An Interactive Lecture on Carotid Stenting, *J Cardiovasc Surg*, 59(4):650-1.

Mitsourasand, D., Peter, C. (2017). Liacouras, Springer International Publishing AG 5F.J. Rybicki, GT. Grant (eds.), 3D Printing in Medicine, DOI: 10.1007/978-3-319-61924-8_2.

Murphy, S.V. & Atala, A. (2014). 3D Bioprinting of Tissues and Organs, *Nature biotechnology*, 32:773-785.

Norotte, C., Francoise, M., Laura, E., Niklason, L. ve Gabor, F. (2009). Scaffold-Free Vascular Tissue Engineering Using Bioprinting, *Biomaterials*, 30(30): 5910–5917.

Tuan, D.N., Kashania, A., Imbalzanoa G., Nguyena, K.T.Q., Hui, D. (2018). Composites, Part B: Engineering, 143: 172-196.

Ventola, C.L. (2014). Medical Applications for 3D Printing: Current and Projected Uses, P&T, 39(10):704-11.

Wadhwa, V., Omar, H., Coyner, K., Khazzam, M., Robertson, W., Chhabra, A. (2016). ISAKOS Classification of Meniscal tears Illustration on 2D and 3D Isotropic Spin Echo MR Imaging, *Eur J Radiol*, 85(1): 15–24.

Xu, L., Xiu, Z., Chong, F., Wai, J., Zhi, K.Z. (2017). Application of Three-Dimensional Printing Technology in Bone Tumor Surgery, 31(9): 1069-1072.

Yoo, S.J., Thabit O., Kim, E.K., Ide H., Yim, D., Dragulescu, A, Seed, M., Grosse, L. ve Arsdell, W.G. (2016). 3D Printing in Medicine of Congenital Heart Diseases, *3D Printing in Medicine*, 2:3.

Zandonella, C. (2003). Tissue Engineering: The Beat Goes On, *Nature*, 421:884-886.

Zhu, W., Ma X., Gou M., Mei D., Zhang K. ve Chen S. (2016). 3D printing of functional biomaterials for tissue engineering, *Current Opinion in Biotechnology*, 40:103–112.

BÖLÜM 4

TIP ALANINDA KULLANILAN ROBOTLAR

Serkan Türkeli[7]

Robotlar, bilgisayar tarafından programlanabilen, otomatik olarak karmaşık bir dizi eylem gerçekleştirebilen makineler olarak tanımlanabilir. Robotlar insan formunu almak için inşa edilebilmektedir ancak robotların çoğu, nasıl göründüklerine bakılmaksızın bir görevi gerçekleştirmek için tasarlanmış makinelerdir.

Tıp alanında robotların kullanılmasındaki temel amaç, hassasiyeti arttırarak insan kaynaklı hataları en aza indirgemektir. Tıbbi robotlar özellikle cerrahi alanlarda kendilerine yer bulmuştur. Bu robotlar, cerrahın kontrolü ile gerekli robot parçalarını müdahale edilecek alanlarda hareket ettirmek ve ihtiyaç duyulan müdahaleleri farklı manipülatörler ile gerçekleştirmek için kullanılmaktadır. Ülke genelinde çok yakın süre içerisinde robotlar tıbbi personelin yardımcısı olacaktır. Hastanın nabzını ölçerek, hayati belirtilerini tarayarak, fotoğraf çekerek ve hatta vaka notlarını okuyarak tanı ve sonrasında da tedavi yapacak hâle gelebilecektir. Sonuç olarak, tıbbi ortamdaki çeşitli rollerde hizmet vermek için çok çeşitli robotlar geliştirilmektedir. İnsan tedavisinde uzmanlaşmış robotlar, cerrahi robotları ve rehabilitasyon robotları bunlara örnektir. İlerleyen bölümlerde cerrahi robotlar başta olmak üzere tıp alanında kullanılan robotlar hakkında daha ayrıntılı bilgiler paylaşılacaktır.

Robot Kelimesinin Ortaya Çıkışı ve Tıp ile Buluşması

Bilinen anlamında "Robot" kelimesi ilk defa 1971 yılında Çek yazar Karel Capek tarafından "Rossom's Universal Robots (RUR)" adlı oyununda kullanılmıştır. Capek her türlü zihinsel ve fiziksel işlevleri yerine getiren anlamında kullanma-

[7] Öğr. Gör. Dr. İstanbul Teknik Üniversitesi Bilişim Enstitüsü

sanal gerçeklik ile harmanlanarak yeni tip ameliyathaneleri oluşturulabileceğini öngörmektedirler. Beyin dalgaları ile robotların uzaktan kontrol edilmesi aracılığıyla gerçekleştirilecek ameliyatlar gelecek beklentileri arasında yer almaktadır. Yine bir örnek olarak, geleceğin ameliyathaneleri, doktorların, birçok otonom robotik asistanla birlikte çalıştığı, bir hastanın vücudundaki dokuları arttırılmış gerçeklik benzetimi (simülasyonu) ile görebildikleri ve cerrahi robotları kendi zihinleriyle kontrol ettikleri ortamlar hâline gelecektir. Sistemler, üç boyutlu ortamı diğer taramalardan veya tıbbi testlerden elde edilen verilerle birleştirerek, cerrahlara hastalıklı dokuyu bir organın içinde kolaylıkla görebilecekleri bir ara yüz sunacaktır.

Birçok araştırma merkezinde, vücudun içinde kendi başlarına dolaşabilecek küçük cerrahi robotlar (nanobotlar) geliştirilmeye başlanmıştır. Bununla birlikte, insanın içine küçük bir delikten girebilecek ve insan elinin veya geleneksel aletlerin ulaşamadığı yerlere sürülebilecek esnek robotlar gelecekteki yenilikçi tasarımlar arasındadır.

Türkiye de bu yenilikçi tasarımlara ayak uydurmalı ve kendi geliştireceği yüksek teknoloji robotlarla ilgili çalışmalara hız vermelidir. Bu süreçte, doktorlar, sağlık profesyonelleri ve mühendisler bir arada çalışarak insanların ihtiyaçlarını karşılayan robotlar ve teknolojiler geliştirmelidir.

Kaynaklar

Akman T. (1976). İlk Türk Sibernetik Bilgini Eb-Ül-İz. *Bilim ve Teknik*, 9, 103, 1-4

Bargar WL, Bauer A, Borner M (1998). Primary and revision total hip replacement using the Robodoc system. *Clin Orthop Relat Res*. 354:82–91.

Cobb, J., Henkel, J., Gomes, P., Harris, S., Jakopec, M., Radriguez F., Barret, A., Davies, B. (2006). Hands-on robotic unicompartmental knee replacement: a prospective, randomised controlled study of the acrobot system. *The Journal of Bone and Joint Surgery*. Feb; 88(2):188–197

Cossetto, T. L., Zareinia, K. ve Sutherland, G. R. (2012). Robotics for neurosurgery. In Medical Robotics, pp.59-77.

Davies B. (2000). A review of robotics in surgery. In: Unsworth A, editor. Part H: *Journal of Engineering in Medicine. Association with Institution of Mechanical Engineers,* p.129-40.

Diaz-Arrastia C, Jurnalov C, Gomez G, Townsend C. (2002). Laparoscopic hysterectomy using a computer-enhanced surgical robot. *Surgical Endoscopy and Other Interventional Techniques*. 16(9):1271–1273.

Digioia A.M.(2002). Comparison of a mechanical acetabular alignment guide with computer placement of the socket. *Journal of Arthroplasty*. 17:359–364

Diodato M.D., Prosad S.M., Klingensmith M.E. and Damiano R.J. (2004). Robotics in surgery, *Current Problems in Surgery*. 41(9):752–810.

Falcone T., Goldberg J.M., Margossian H., Stevens L. (2000). Robotic-assisted laparoscopic microsurgical tubal anastomosis: a human pilot study. *Fertility and sterility*. 73(5):1040–1042.

Greer A.D., Newhook P. and Sutherland G.R. (2008). Human–machine interface for robotic surgery and stereotaxy, *IEEE/ASME Trans MRI Compatible Mechatron Syst*, 13: 355–361.

Hashizume, M. ve Tsugawa, K. (2004). Robotic surgery and cancer: the present state, problems and future vision. *Japanese Journal of Clinical Oncology*, 34(5), 227-237.

Kayhan, F.T. (2013). Baş ve boyun kanserlerinin tedavisinde transoral minimal invaziv cerrahi tekniklerin yeri, KBB Uygulamaları, 1(1): 1-5.

Kayhan, F.T. ve Kaya, O.D.H. (2012). Kulak Burun Boğaz Hastalıklarında Yeni Teknikler ve Teknolojiler. *Klinik Gelişim*, 25(4), 115-117.

Kwoh Y.S., Hou J., Jonckheere E.A., Hayati S. (1988). A robot with improved absolute positioning accuracy for CT guided stereotactic brain surgery. IEEE transactions on bio-medical engineering:153–160.

Marescaux J, Rubino F. (2003). The ZEUS robotic system: experimental and clinical applications. *The Surgical clinics of North America*. Dec; 83(6):1305–1315. vii-viii.

McBeth P.B., Louw D.F., Rizun P.R., Sutherland G.R. (2004). Robotics in Neurosurgery. *The American Journal of Surgery*. 188(4):68–75.

Mendez I., Hill R., Clarke D., Kolyvas G., Walling S. (2005). Robotic long-distance telementoring in neurosurgery. *Neurosurgery*. 56 (3):434–440.

Moglia A., Menciassi A., Schurr M.O., Dario P. (2007). Wireless capsule endoscopy: from diagnostic devices to multipurpose robotic systems. *Biomedical microdevices*. 9(2):235–243.

Nathoo N., Cavusoglu M.C., Vogelbaum M.A., Barnett G.H.(2005). In touch with Robotics: Neurosurgery for the Future. *Neurosurgery*. 56:421–433.

Oliveira C.M., Nguyen H.T., Ferraz A.R., Watters K., Rosman B., Rahbar R. (2012). Robotic surgery in otolaryngology and head and neck surgery: a review. *Minimally invasive surgery, Minimally Invasive Surgery*, 2012: 286563.

Pugin, F., Bucher, P. ve Morel, P. (2011). History of robotic surgery: from AESOP® and ZEUS® to da Vinci®. *Journal of Visceral Surgery*, 148(5), e3-e8.

Shah, J., Vyas, A. ve Vyas, D. (2014). The history of robotics in surgical specialties. American journal of robotic surgery, 1(1), 12-20.

Turkeli, S. (2013). A Model Proposal for Evaluating the Performance of Technology Supported Surgery, *Praxis of Otorhinolaryngology,* 3: 112-116

Weinstein G.S., O'malley B.W. Jr, Hockstein N.G. (2005). Transoral robotic surgery: supraglottic laryngectomy in a canine model. *Laryngoscope*, 115:1315-9.

Yock, P.G., Watkins, F.J., Denend, L. ve Kurihara, C.Q. (2015). Biodesign: The Process of Innovating Medical Technologies, Cambridge University Press.

Yu H.Y., Hevelone N.D., Lipsitz S.R., Kowalczyk K.J., Hu J.C. (2012). Use, costs and comparative effectiveness of robotic assisted, laparoscopic and open urological surgery, *The Journal of Urology.* 187(4):1392–1398.

Simaan, N., Yasin, R. M., & Wang, L. (2018). Medical Technologies and Challenges of Robot-Assisted Minimally Invasive Intervention and Diagnostics, *Annual Review of Control, Robotics, and Autonomous Systems,* 1, 465-490.

Mendivil, A., Holloway, R. W., & Boggess, J. F. (2009). Emergence of robotic assisted surgery in gynecologic oncology: American perspective, *Gynecologic oncology*, *114*(2), S24-S31.

Ramos, A. C., de Souza Bastos, E. L., & Kim, K. C. (2015). Perspectives of Robotic Bariatric Surgery. In *Obesity and Diabetes* (pp. 69-87), Springer, Cham.

BÖLÜM 5

NESNELERİN İNTERNETİ VE SAĞLIK UYGULAMALARI

Meryem Demirtaş[8]

Değişen ve gelişen dünya, yirminci yüzyılla birlikte bilgi çağını karşılamış bulunmaktadır. Bilginin ilerleme sağlanabilmesi için kaçınılmaz kabul edildiği bu çağda yaşamın merkezine oturan teknoloji, internet ile birleşerek bilişim teknolojileri çağına dönüşmektedir. Bilişim teknolojileri çağında, yalnızca kişilerin birbiriyle ve nesnelerle iletişimini değil, aynı zamanda nesnelerin de birbiriyle iletişimini mümkün kılan nesnelerin interneti kavramı ile karşılaşılmaktadır. Nesnelerin interneti sayesinde insanlarla birlikte nesneler de günlük hayatımızda aktif rol alacak ve hayatımızı kolaylaştırmak adına sağlık, ekonomik ve sosyal alanda, diğer bir deyişle hayatımızın her aşamasında yanımızda olacaktır.

Sağlık alanında nesnelerin interneti kavramı; hasta ve personel izleme, gerçek zamanlı sağlık durum takibi, sahadaki uygulayıcılara yardımcı olabilecek kan basıncı ve kalp ritmi takibi, ağırlık ve kan şekeri ölçümü gibi belirli bir süreç içerisinde kaydedilmiş bazı fizyolojik bilgileri ilgili hizmet sunucusuna iletme, uzaktan sağlık gözetimi ve acil durum uyarı sistemleri (Niyato, Hossain ve Camorlinga, 2009; Gubbi ve diğerleri, 2013) örnekleriyle yer almaktadır.

Bölümün amacı, nesnelerin interneti kavramı hakkında bilgilendirme sağlamak ve nesnelerin interneti kavramının sağlık ve sosyal alanda insanoğlunun hayatına katacağı avantaj ve dezavantajlara ışık tutmaktır. Bu bölümde öncelikle nesnelerin interneti kavramı tanımlanmış, kavramın özelliklerinden bahsedilmiştir. Daha sonra nesnelerin interneti kavramının sağlık ve sosyal uygulamaları hakkında örneklere

[8] Doktora adayı, İstanbul Medipol Üniversitesi, Sağlık Yönetimi Bölümü

sinde işlevselliğini arttırmak için belirli kurallara ve yönetmeliklere uygun hâle getirilmesi gerekmektedir. Ancak söz konusu işlevsellik ilgili birimler ve araştırmacıların birlikte çalışması ile gerçekleştirilebilir.

- Hizmet Kalitesi (QoS): E-sağlık hizmet sistemi güvenilirlilik ve süreklilik gerektirmektedir. Hastaya sunulan hizmet kalitesi ancak herhangi bir sistem arızası ile ortaya çıkan gecikme, bağlantı ya da veri kaybı ihtimallerinin engellenmesi ve kalite düzeyinin iyileştirilmesi ile mümkün olmaktadır.
- Ekolojik Problemler: Nesnelerin internetinin e-sağlık hizmet sunumunda kullanımı sırasında kişilerin vücuduna kolayca yerleştirilebilen düşük maliyetli biyosensörlere ihtiyaç duyulacaktır. Kullanılan sensör maddelerin ekolojik çevreye zarar vermeyen maddelerden seçilmesi gerekmektedir, bu sensör maddelerin nadir toprak metali veya herhangi bir toksik element olması çevre açısından olumsuz sonuçlar oluşturabilir. Dolayısıyla sensörlerin üretimi, kullanımı ve imha edilme koşulları, gerekli kuruluşlar (Hükûmet veya Dünya Sağlık Örgütü) tarafından denetlenip düzenlenmeli, bu koşullar için gerekli kılavuz hazırlanmalıdır.

Bölüme konu olan nesnelerin interneti teknolojisi günümüzde bölüm içerisinde anlatılan genel hatlarıyla yer almaktayken, çok yakın bir gelecekte bugün öngöremediğimiz kadar yaşamımızın içinde olacaktır. Nesnelerin, IP adresleri sayesinde bir kimlikleri olacak ve yalnızca nesne-nesne iletişimi değil nesne-kişi iletişimi de tüm dünya üzerinde mümkün kılınabilecektir. Bu beklentinin karşılanabilmesi için bilim adamları tarafından çalışmalar devam etmektedir.

Kaynaklar

Adidas (2014). Adidas, https://news.adidas.com/us/Latest-News/adidas-Launches-the-Newest-Innovation-in-Soccer-with-the-micoach-SMART-BALL/s/3caf5ce9-2963-4ab8-924c-0ecb604ddabe, Erişim Tarihi: 01.08.2018.

Ashton, K. (2009). That "Internet of Things" *RFiD Journal*, *22*(7): 97–114.

Atzori, L., Iera, A. ve Morabito, G. (2010). The Internet of Things : A Survey, *Computer Networks*, *54*(15): 2787–2805. http://doi.org/10.1016/j.comnet.2010.05.010

Babolat. (2015). Babolat, Erişim Tarihi: 01.08.2018, http://en.babolatplay.com/

Boulos, M.N.K., Rocha, A., Martins, A., Vicente, M.E., Bolz, A., Feld, R., … Kinirons, M. (2007). CAALYX: A New Generation of Location-Based Services in Healthcare, *International Journal of Health Geographics*, *6*(9): 1-6. http://doi.org/10.1186/1476-072X-6-9

Catarinucci, L., De Donno, D., Mainetti, L., Palano, L., Patrono, L., Stefanizzi, M.L.ve Tarricone, L. (2015). An IoT-Aware Architecture for Smart Healthcare Systems,*IEEE Internet of Things Journal*, *2*(6): 515–526. http://doi.org/10.1109/JIOT.2015.2417684

Cubo, J., Nieto, A. ve Pimentel, E. (2014). A Cloud-Based Internet of Things Platform For Ambient Assisted Living, *Sensors,* 14(8): 14070-14105 http://doi.org/10.3390/s140814070

Gartner (2017). Gartner Says 8.4 Billion Connected Things Will Be in Use in 2017, Up 31 Percent From 2016, https://www.gartner.com/newsroom/id/3598917, Erişim Tarihi: 01.08.2018.

Ghose, A., Bhaumik, C., Das, D.ve Agrawal, A.K. (2012). Mobile Healthcare Infrastructure for Home And Small Clinic, Proceedings of the 2nd ACM International Workshop on Pervasive Wireless Healthcare - MobileHealth '12, 11 Haziran 2012, Hilton Head, ss:15-20. http://doi.org/10.1145/2248341.2248347

Gubbi, J., Buyya, R., Marusic, S. ve Palaniswami, M. (2013). Internet of Things (IoT): A Vision, Architectural Elements, and Future Directions, *Future Generation Computer Systems*, *29*(7): 1645–1660. http://doi.org/10.1016/j.future.2013.01.010

Hapi web sitesi (2013). https://www.hapi.com/product/hapifork, Erişim Tarihi: 01.08.2018.

Islam, S. M. R., Kwak, D., Kabir, H. ve Kwak, K.-S. (2015). The Internet of Things for Health Care : A Comprehensive Survey, *IEEE Access*, *3*:678–708. http://doi.org/10.1109/ACCESS.2015.2437951

ITU (2005); The Internet of Things, *Itu Internet Report 2005*, http://doi.org/10.2139/ssrn.2324902, ss:1-212

Kesby, R. (2012). How the World's First Webcam Made a Coffee Pot Famous - BBC News, http://www.bbc.com/news/technology-20439301, Erişim Tarihi: 10.01.2018.

Lasso, F. F. J., Clarke, K. ve Nirmalathas, A. (2018). A Software-Defined Networking Framework for IoT Based on 6LoWPAN, *Wireless Telecommunications Symposium (WTS)*, 17-20 Nisan 2018, Phoenix, ss:1–7. http://doi.org/10.1109/WTS.2018.8363938

Lee, G. M., Crespi, N., Choi, J. K. ve Boussard, M. (2013). Evolution of Telecommunication Services, (Editörler: Emmanuel Bertin, Noel Crespi, Thomas Magedanz), Springer-Verlag, Berlin Heidelberg. ss.257–282.

Lee, J. S., Su, Y. W. ve Shen, C. C. (2007). A Comparative Study of Wireless Protocols: Bluetooth, UWB, ZigBee, and Wi-Fi, IECON 2007 - 33rd Annual Conference of the IEEE Industrial Electronics Society, 5-8 Kasım 2007, Taipei, ss:46–51. http://doi.org/10.1109/IECON.2007.4460126

Matta, P., Pant, B. ve Arora, M. (2017). All You Want To Know About Internet of Things (IoT), International Conference on Computing, Communication and Automation (ICCCA), 5-6 Mayıs 2017, Great Noida, ss:1306–1311. http://doi.org/10.1109/CCAA.2017.8229999

Miranda, J., Cabral, J., Wagner, S.R., Pedersen, C.F., Ravelo, B., Memon, M. ve Mathiesen, M. (2016). An Open Platform For Seamless Sensor Support in Healthcare For The Internet Of Things, *Sensors*, 16(2089): 1-22. http://doi.org/10.3390/s16122089

Nest. (2008). Nest,, https://nest.com/about/, Erişim Tarihi: 01.08.2018.

Niyato, D., Hossain, E. ve Camorlinga, S. (2009). Remote Patient Monitoring Service Using Heterogeneous Wireless Access Networks: Architecture and Optimization, *IEEE Journal on Selected Areas in Communications*, 27(4): 412–423. http://doi.org/10.1109/JSAC.2009.090506

Rahmani, A.M., Gia, T.N., Negash, B., Anzanpour, A., Azimi, I., Jiang, M. ve Liljeberg, P. (2017). Exploiting Smart e-Health Gateways at the Edge of Healthcare Internet-of-Things:

A Fog Computing Approach, *Future Generation Computer Systems*, 78(2): 641–658. http://doi.org/10.1016/j.future.2017.02.014

Rahmani, A.-M., Thanigaivelan, N. K., Gia, T. N., Granados, J., Negash, B., Liljeberg, P. ve Tenhunen, H. (2015). Smart e-Health Gateway: Bringing Intelligence to Internet-of-Things Based Ubiquitous Healthcare Systems,12th Annual IEEE Consumer Communications and Networking Conference (CCNC), 9-12 Ocak 2015, Las Vegas, ss:826–834. http://doi.org/10.1109/CCNC.2015.7158084

Ray, P. P. (2017). Understanding the Role of Internet of Things Towards Smart E-Healthcare Services, *Biomedical Research*, 28(4): 1604–1609.

Sposaro, F.ve Tyson, G. (2009). iFall: An Android Application for Fall Monitoring and Response, 31st Annual International Conference of the IEEE Engineering in Medicine and Biology Society: Engineering the Future of Biomedicine, 3-6 Eylül 2009, Minneapolis, ss:6119–6122. http://doi.org/10.1109/IEMBS.2009.5334912

Vermesan, O., Harrison, M., Harald Vogt, Kostas Kalaboukas, Tomasella, M., Wouters, K., … Pat, D. (2009). Internet of Things Strategic Research Roadmap, Erişim Tarihi: 01.01.2018, http://sintef.biz/upload/IKT/9022/CERP-IoT SRA_IoT_v11_pdf.pdf

Wortmann, F. ve Flüchter, K. (2015). Internet of Things: Technology and Value Added, *Business and Information Systems Engineering*, 57(3): 221–224. http://doi.org/10.1007/s12599-015-0383-3

Yang, G., Xie, L., Mäntysalo, M., Zhou, X., Pang, Z., Xu, L. da … Zheng, L. R. (2014). A Health-IoT Platform Based On The Integration of Intelligent Packaging, Unobtrusive Bio-Sensor, and Intelligent Medicine Box, *IEEE Transactions on Industrial Informatics*, 10(4): 2180–2191. http://doi.org/10.1109/TII.2014.2307795

Yang, L., Yang, S. H.,ve Plotnick, L. (2013). How The Internet of Things Technology Enhances Emergency Response Operations, *Technological Forecasting and Social Change*, 80(9): 1854-1867. http://dx.doi.org/10.1108/BIJ-10-2012-0068

Yang, S.H. (2014). Wireless Sensor Networks, Springer, London, ss.247–260. http://doi.org/10.1007/978-1-4471-5505-8, Erişim Tarihi: 01.08.2018.

Yu, J., Zhang, Y., Ye, Y., DiSanto, R., Sun, W., Ranson, D., … Gu, Z. (2015). Microneedle-Array Patches Loaded With Hypoxia-Sensitive Vesicles Provide Fast Glucose-Responsive Insulin Delivery, *PNAS*, *112*(27): 8260–8265. http://doi.org/10.1177/0004563215605691.

Zhang, C., Lai, C. F., Lai, Y. H., Wu, Z. W. ve Chao, H. C. (2017). An Inferential Real-Time Falling Posture Reconstruction for Internet of Healthcare Things, *Journal of Network and Computer Applications*, *89*: 86–95. http://doi.org/10.1016/j.jnca.2017.02.006.

BÖLÜM 6

SAĞLIK ALANINDA SANAL VE ARTIRILMIŞ GERÇEKLİK

Ertuğrul Aktan[9]

Gerçeklik teknolojileri, temel olarak Sanal Gerçeklik (SG) (virtual reality - VR) ve Artırılmış Gerçeklik (AG) (augmented reality - AR) olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu iki temel gerçeklik teknolojisine ek olarak, Windows Holographic ile son zamanlarda popülaritesini artırmaya başlayan diğer bir gerçeklik teknolojisi ise SG ve AG'yi bir araya getiren Karma Gerçeklik'tir (KG) (mixed reality - MR).

SG teknolojisi, genellikle üç boyutlu bilgisayar oyunlarında karşılaşılan, kullanıcıların gerçek dünya ile ilişkisinin yok olduğu sanal bir ortamı oluşturmaktadır. Buna karşın AG teknolojisi; gerçek dünya ile bağlantıyı devam ettirmekte, veri ve sanal görüntüleri gerçek dünya görüntülerine ekleyerek gerçek ve sanal nesnelerin birlikte algılanmasını sağlamaktadır (İçten ve Bal, 2017, s.111). SG ve AG, her ne kadar birbirine benzer teknolojiler gibi anımsansa da kolayca ayırt edilebilen özelliklere sahiptir. SG ve AG cihazları, kullanılan yöntemler ve gerçekliğe katkıları açısından farklılıklar göstermektedir. SG, gerçekliğin yerini tamamen almakta ve kişiyi sanal bir ortama götürmekteyken, AG gerçek dünyada görünen şeylerin üzerine sanal bilgiyi yansıtmak suretiyle gerçekliğe katkıda bulunmaktadır (Greenwald, 2018). Gerçek çevre ve sanal ortam, gerçekliğin iki kutbunu oluşturmaktadır. KG ise gerçek çevre ve sanal ortamın tam ortasında yer almaktadır. Diğer bir ifadeyle KG; SG ve AG'nin birleşiminden oluşmaktadır. KG sayesinde, kişinin görüş alanında sanal görüntüler oluşturulmakta ve sanal nesnelerle anlık olarak etkileşim kurulabilmesine imkân tanınmaktadır. KG, temel olarak AG teknolojisine dayanmaktadır. AG'ye göre sunmuş olduğu temel artılar ise sanal nesnelerle gerçek eller

[9] Dr., Veri ve Sistem Yönetimi Dairesi, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

ve üç boyutlu görselleştirmeler üzerinden veriyle etkileşime geçilebilmektedir. Buna ek olarak sağlık çalışanları üzerindeki yönetim yükü hafifletilmekte ve çalışanlar arasındaki işbirliği seviyesi artırılmaktadır. Gerçeklik uygulamalarının sunmuş olduğu bu katkılar ışığında; yüksek doğrulukta teşhisler konulabilmekte, yüksek güven düzeyinde tedavi planları, yeni psikoterapi, tedavi ve ameliyat yöntemleri geliştirilebilmekte ve sonuç olarak sağlık alanında sunulan hizmetlerin etkililiği ve güvenilirliğinin artması sağlanmaktadır.

Sağlık alanında sanal ve artırılmış gerçeklik endüstrisi, her geçen gün büyüme eğilimindedir. Buna paralel olarak sanal ve artırılmış gerçeklik uygulamaları üzerinden sağlık hizmetlerinin geliştirilmesine yönelik sunulan katkıların, gelecekte daha da artacağı beklenmektedir. Bu bağlamda gerek sağlık organizasyonları ve çalışanları gerekse hastalar nezdinde, sanal ve artırılmış gerçeklik farkındalığı oluşturulmalıdır. Bununla birlikte sağlık sistemlerinde sanal ve artırılmış gerçeklik teknolojilerinin gerisinde kalınmamalı ve gerçeklik uygulamalarının denenmesi suretiyle sağlık hizmetlerinin geliştirilmesine yönelik adımlar atılmalıdır.

Kaynaklar

Agarwal, C. ve Thakur, N. (2014). The Evolution and Future Scope of Augmented Reality, International Journal of Computer Science Issues (IJCSI), 11(6): 59-66.

Aguilar, O. (2018). Autism Glass Project, https://www.myautism.org/autism-glass-project/, Erişim Tarihi: 19.10.2018.

Azuma, R.T. (1997). A Survey of Augmented Reality, Presence: Teleoperators and Virtual Environments, 6(4): 355-385.

Bloom, S. (2017). HoloAnatomy: AR bodies, ARselves, https://digit.hbs.org/submission/ holoanatomy-ar-bodies-arselves/, Erişim Tarihi: 02.11.2018.

Cardinal, D. (2018). VR and Now AR Medical Solutions are Gaining Ground in Hospitals, https://www.extremetech.com/extreme/267078-vr-and-now-ar-medical-solutions-are-gaining-ground-in-hospitals, Erişim Tarihi: 19.10.2018.

Carson, E. (2015). 6 Cool Uses for Augmented Reality in Healthcare, https://www. techrepublic.com/article/6-cool-uses-for-augmented-reality-in-healthcare/, Erişim Tarihi: 22.10.2018.

Daponte, P., Vito, L.D., Picariello, F. ve Riccio, M. (2014). State of the Art and Future Developments of the Augmented Reality for Measurement Applications, Measurement, 57: 53-70.

Friedrich, W. (2002). ARVIKA - Augmented Reality for Development, Production and Service, Proceedings of the 1st International Symposium on Mixed and Augmented Reality (ISMAR'02), 30 Eylül - 1 Ekim 2002, Darmstadt, Germany, 3-4.

Greenwald, W. (2018). Augmented Reality (AR) vs. Virtual Reality (VR): What's the Difference?, https://www.pcmag.com/article/347242/ar-vs-vr-whats-the-difference, Erişim Tarihi: 18.10.2018.

Gronstedt, A. (2018). The Immersive Reality Revolution, Talent Development, 72(2): 32-35.

Ha, H.G. ve Hong, J. (2016). Augmented Reality in Medicine, Hanyang Medical Reviews, 36: 242-247.

Hassani, P. (2017). Applications of Augmented Reality in the Field of Medical Sciences-Part 2, https://blogs.systweak.com/2017/05/applications-of-augmented-reality-in-the-field-of-medical-sciences-part-2/, Erişim Tarihi: 23.10.2018.

Hsieh, M.C. ve Lee, J.J. (2018). Preliminary Study of VR and AR Applications in Medical and Healthcare Education, Journal of Nursing and Health Studies, 3(1): 1-5.

Isar, C. (2018). A Glance into Virtual Reality Development Using Unity, Informatica Economică, 22(3): 14-22.

İçten, T. ve Bal, G. (2017). Artırılmış Gerçeklik Üzerine Son Gelişmelerin ve Uygulamaların İncelenmesi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 5(2): 111-136.

Khor, W.S., Baker, B., Amin, K., Chan, A., Patel, K. ve Wong, J. (2016). Augmented and Virtual Reality in Surgery - The Digital Surgical Environment: Applications, Limitations and Legal Pitfalls, Annals of Translational Medicine, 4(23): 454-463.

Lamas, P.F., Caramés, T.M.F., Novoa, Ó.B. ve Montesinos, M.A.V. (2018). A Review on Industrial Augmented Reality Systems for the Industry 4.0 Shipyard, IEEE Access, 6: 13358-13375.

Lang, B. (2017). Eye Doctors Can Now Prescribe VR Lazy-eye Treatment for Home Use, https: //www.roadtovr.com/eye-doctors-can-now-prescribe-vivid-visions-vr-lazy-eye-treatment-for-home-use/, Erişim Tarihi: 29.10.2018.

Majmudar, M. (2018). How Augmented Reality Serves the Healthcare Industry, https://clutch.co/developers/virtual-reality/resources/how-augmented-reality-serves-healthcare -industry, Erişim Tarihi: 07.11.2018.

Meskó, B. (2017). The Top 9 Augmented Reality Companies in Healthcare, https://medicalfuturist.com/top-9-augmented-reality-companies-healthcare, Erişim Tarihi: 19.10.2018.

Ouyang, B. (2017). Scopis Introduces Mixed Reality to Simplify Surgical Navigation, https: //www.medgadget.com/2017/05/scopis-introduces-mixed-reality-simplify-surgical-navigation.html, Erişim Tarihi: 05.11.2018.

Porter, M.E. ve Heppelmann, J.E. (2017). Why Every Organization Needs an Augmented Reality Strategy, Harvard Business Review, 95(6): 46-57.

Rahman, M.A., Mahmud, P. ve Mashuk, S. (2013). Augmented and Virtual Reality Based Approaches in Minimally Invasive Surgery Training, International Conference on Informatics, Electronics and Vision (ICIEV), 17-18 Mayıs 2013, Dhaka, Bangladesh, 1-4.

Reiter, M. (2017). Mixed Reality for Healthcare: Experiences from a Training Perspective, https://www.re-flekt.com/blog/mixed-reality-for-medical-applications-experiences-from-a-trai ning-perspective, Erişim Tarihi: 05.11.2018.

Rüßmann, M., Lorenz, M., Gerbert, P., Waldner, M., Justus, J., Engel, P. ve Harnisch, M. (2015). Industry 4.0: The Future of Productivity and Growth in Manufacturing Industries, The Boston Consulting Group.

Ryan, L. (2018). Digital Anatomy Tool Comes to Burlington County Institute of Technology, http://www.burlingtoncountytimes.com/news/20181012/digital-anatomy-tool-comes-to-burlin gton-county-institute-of-technology, Erişim Tarihi: 02.11.2018.

Sandu, M. ve Scarlat, I.S. (2018). Augmented Reality Uses in Interior Design, Informatica Economică, 22(3): 5-13.

Sarıkoç, G. (2016). Sağlık Çalışanlarının Eğitiminde Sanal Gerçekliğin Kullanımı, Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi, 13(1): 11-15.

Scurati, G.W., Ferrise, F., Bordegoni, M., Gattullo, M., Fiorentino, M. ve Uva, A.E. (2018). Converting Maintenance Actions into Standard Symbols for Augmented Reality Applications in Industry 4.0, Computers in Industry, 98: 68-79.

Seo, J.H., Storey, J., Chavez, J., Reyna, D., Suh, J. ve Pine, M. (2014). ARnatomy: Tangible AR App for Learning Gross Anatomy, ACM Special Interest Group on Computer Graphics and Ineractive Techniques Conference 2014 Posters (SIGGRAPH'14), 10-14 Ağustos 2014, Vancouver, Canada, 25-25.

Steinbach, R. (2017). 5 Real-Life Applications of Augmented Reality in Healthcare, https://www.trekk.com/insights/5-real-life-applications-augmented-reality-healthcare, Erişim Tarihi: 17.10.2018.

Uğur, İ. ve Apaydın, Ş.C. (2014). Artırılmış Gerçeklik Uygulamalarının Reklam Beğeni Düzeyindeki Rolü, NWSA Humanities Sciences (E-Journal of New World Sciences Academy), 9(4): 145-156.

Vavra, P., Zonca, P., Ihnat, P., Roman, J., Nemec, M., Kumar, J., Habib, N. ve El-Gendi, A. (2017). Recent Development of Augmented Reality in Surgery: A Review, Journal of Healthcare Engineering, 2017: 1-9.

Wang, R., Zhang, M., Meng, X., Geng, Z. ve Wang, F.Y. (2018). 3D Tracking for Augmented Reality Using Combined Region and Dense Cues in Endoscopic Surgery, IEEE Journal of Biomedical and Health Informatics, 22(5): 1540-1551.

Winters, A. (2018). Augmented Reality for Digital Transformation in Healthcare, https:// www.business2community.com/brandviews/upwork/augmented-reality-for-digital-transforma tion-in-healthcare-02089013, Erişim Tarihi: 23.10.2018.

Wolf, B. ve Scholze, C. (2017). 'Medicine 4.0' The Role of Electronics, Information Technology and Microsystems in Modern Medicine, Current Directions in Biomedical Engineering, 3(2): 183-186.

Żmigrodzka, M. (2017). Development of Virtual Reality Technology in the Aspect of Educational Applications, Marketing of Scientific and Research Organisations, 26(4): 117-134.

BÖLÜM 7

BÜYÜK VERİ VE SAĞLIK UYGULAMALARI

Tolga Aktan[10]*, Keziban Avcı*[11]

Web teknolojilerinin ve bilgi sistemlerinin yaygınlaşması ile birlikte toplanan, işlenen ve saklanan verilerin çeşitliliğinde ve boyutunda önemli artışlar olmuştur. Sosyal medya platformlarının kullanıcılara farklı formatlara sahip içerikleri paylaşabilme imkânı sağlaması ile sürekli artan verinin saklanması ve işlenmesi farklı bir boyut kazanarak karşımıza büyük veri kavramını çıkartmıştır.

Büyük veri, farklı formatlardaki ve sürekli artış içinde olan yüksek hacimli veriyi analiz edebilme becerisidir. Buna göre sadece veri hacminin büyüklüğü, büyük veriyi oluşturmaz. Aksine sıklıkla farklı kaynaklardan gelen geniş veri koleksiyonlarının analizine, işlenmesine ve depolanmasına ayrılmış bir alanı da ifade etmektedir. Başka bir deyişle, büyük veri çözümleri ve uygulamaları, geleneksel veri analizi, işleme ve depolama teknolojileri ile tekniklerinin yetersiz olduğu durumlarda gereklidir. Özellikle, 1990'lı yıllarda bilgi sistemleri ve teknolojideki gelişmeler sonucu global ölçekte veri boyutu büyük olmasına rağmen kullanılabilir verilerin yüzdesinin küçük düzeylerde kalması iş hayatında doğru kararlar vermek için iş zekâsı (business intelligence) kavramının gelişmesiyle iş bilgilerinin toplanması, entegrasyonu, analizi ve yorumlanması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu kapsamda çok sayıda ilişkisiz veri kümesinin birleştirilmesi, büyük miktarda yapılandırılmamış verilerin işlenmesi ve farklı teknolojiler kullanılarak gizli bilgilerin hassas şekilde toplanması gibi farklı gereksinimler büyük veri kavramının önemini ortaya çıkarmıştır. (Amirian ve diğerleri, 2017). Ayrıca çevrimiçi teknolojilerin ve bu

[10] Doktora Adayı, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sağlık Kurumları Yönetimi Bölümü & Güven Sağlık Grubu Stratejik Bütçe Yönetimi Bölümü
[11] Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sağlık Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi

olabilmektedir. Tıbbi literatürün sayısallaştırılması büyük ölçüde bu erişimi iyileştirmiştir. Ayrıca büyük veri, hastalara doğrudan bilgi sunarak ve daha aktif bir rol oynamaları için onları güçlendirerek sağlık hizmetlerinin dönüşümüne destek olmaktadır. Mevcut modelde hasta pasiftir ve hasta kayıtları sağlık profesyonelleri arasında paylaşılmaktadır. Gelecekte ise tıbbi kayıtların hastalarla birlikte kalabilmesi düşünülmektedir. Öte yandan büyük veri, sağlık verilerini (örneğin, ilaç listesi ve aile geçmişi) birbirlerine bağlayarak tematik kayıtları geliştirme fırsatı sunmaktadır (Murdoch ve Detsky, 2013).

Birleşik Devletler'de yapılan bir çalışmada büyük verilerin kullanımı ile her 100.000 ölümden 96'sının önlenebileceği öngörülmektedir (Oyelade, Soyemi, Isewon ve Obembe, 2015). Sonuç olarak; sağlık alanında geliştirilecek bilgi teknolojileri ile büyük veri teknolojilerinin geliştirilip uygulanması önem arz etmektedir. Sağlığın toplum üzerinde etkisi büyük olan temel bir yaşam hakkı olduğu dikkate alındığında kuşkusuz büyük verinin sadece tanı ve tedavi sürecinde değil aynı zamanda halk sağlığı çalışmalarında da önemli bir etkisi olacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

Altındiş, S. & Morkoç, İ.K. (2018). Sağlık Hizmetlerinde Büyük Veri, *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*,11(2): 257-271.

Amirian, P., Basiri, A., & Winstanley, A. (2013). Efficient Online Sharing Of Geospatial Big Data Using NoSQL XML Databases. 2013 4th International Conference on Computing for Geospatial Research and Application, s. 152-159.

Amirian, P., Lang, T., & van Loggerenberg, F. (2017). Improving Healthcare With Big Data. P. Amirian, T. Lang, & F. van Loggerenberg içinde, Big Data in Healthcare Extracting Knowledge from Point of Care Machines, Oxford: Springer, s. 1-15.

Amirian, P., Loggerenberg, F., Lang, T., Thomas, A., Peeling, R., Basiri, A., & Goodman, S. (2017). Using Big Data Analytics To Extract Disease Surveillance Information From Point Of Care Diagnostic Machines. Pervasive and Mobile Computing, 42:470-486.

Amirian, P., van Loggerenberg, F., & Lang, T. (2017). Big Data and Big Data Technologies. P. Amirian, F. van Loggerenberg, & T. Lang içinde, Big Data in Healthcare, Cham: Springer, s. 39-58.

Anderson, C. (2008). The End of Theory: The Data Deluge Makes The Scientific Method Obsolete, *Wired*, Erişim Tarihi: 30.11. 2018, https://www.wired.com/2008/06/pb-intro/

Bates, D., Saria, S., Ohno-Machado, L., Shah, A., & Escobar, G. (2014). Big Data in Health Care: Using Analytics to Identify and Manage High-Risk and High-Cost Patients, *Health Affairs*, 33:1123-31.

Bayrakçı, S. (2015). Sosyal bilimlerdeki akademik çalışmalarda büyük veri kullanımı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Belle, A., Thiagarajan, R., Soroushmehr, S., Navidi, F., Beard, D., & Najarian, K. (2015). Big Data Analytics in Healthcare, *BioMed Research International,* 2015 Jul 2. doi: [10.1155/2015/370194].

Beyer, M., & Laney, D. (2012). The Importance of "Big Data": A Definition. Gartner report. Erişim Tarihi: 30.11. 2018, https://www.gartner.com/doc/2057415/importance-big-data-definition

Chen, H., Chiang, R., & Storey, V. (2012). Business Intelligence and Analytics: From Big Data To Big Impact, *MIS Quarterly*, (4): 1-24.

Çetin, G. D., Bayılmış, C., Sezgin, K.,& Kırbaş, İ. (2012). Çevrimiçi Sağlık İzleme Sistemi Uygulaması. Mugla:2012 20th Signal Processing and Communications Applications Conference (SIU), s.1-4.

Desarkar, A., & Das, A. (2017). Big-Data Analytics, Machine Learning Algorithms and Scalable/Parallel/Distributed Algorithms. C. Bhatt, N. Dey, & A. Ashour içinde, Internet of Things and Big Data Technologies for Next Generation Healthcare, Cham: Springer International Publishing AG 2017, s. 159-197.

Devlin, B., Rogers, S., & Myers, J. (2012). Big Data Comes Of Age. EMA Inc. and 9sight Consulting, Research report. Erişim Tarihi: 30.11. 2018, http://www03.ibm.com/systems/hu/resources/big_data_comes_of_age.pdf

Dijcks, J. (2013). Big Data for the Enterprise. Oracle White Paper. Erişim Tarihi: 30.11. 2018, http://www.oracle.com/us/products/database/big-data-for-enterprise-519135.pdf

Drew, B., Harris, P., Z`egre-Hemsey, J. K., T., M., Schindler, D., R., S.-B., Hu, X. (2014). Insights into the Problem of Alarm Fatigue with Physiologic Monitor Devices: A Comprehensive Observational Study Of Consecutive İntensive Care Unit Patients. PLoS One. 9(10).

Dumbill, E. (2013). Making Sense of Big Data. Big Data, 1(1):1-2, https://doi.org/10.1089/big.2012.1503

Feldman, B., Martin, E., & Skotnes, T. (2012). Big Data in Healthcare Hype and Hope, *Dr. Bonnie*, 360.

Fisher, D., DeLine, R., Czerwinski, M., & Drucker, S. (2012). Interactions with big data analytics, *Interaction Magazine*, (19): 50-59.

Floridi, L. (2010). Information: A very Short Guide. Oxford: Oxford University Press.

Gantz, J., & Reinsel, D. (2012). The Digital Universe in 2020: Big Data, Bigger Digital Shadows, and Biggest Grow th in the Far East. EMC Corporation.

Intel, B. D. (2012). Intel's IT Manager Survey on How Organizations are Using Big Data. Intel report. Erişim Tarihi: 30.11. 2018, https://www.intel.com/content/dam/www/public/us/en/documents/reports/data-insights-peer-research-report.pdf

Jacobs, A. (2009). The pathologies of big data. *Communications of the ACM*, 52(8): 36-44.

Jain, K. (2018, Mart 5). What is Business Analytics and Which Tools are Used for Analysis? Analytics Vidhya. Erişim Tarihi: 30.11. 2018, https://www.analyticsvidhya.com/blog/2013/06/business-analytics-spectrum/

Jee, K. J.& Kim, G.H. (2013). Potentiality of Big Data in the Medical Sector: Focus On How To Reshape The Healthcare System, *Healthc Inform Res,* 19(2): 79-85.

Kitchin, R. (2014). The Data Revolution: Big Data, Open Data, Data Infrastructures and their Consequences. Londra: Sage.

Köse, L. (2015). Big Data and a Big Data Application. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Başkent University Institute of Science And Engineering, Ankara.

Langkafel, B. (2016). Intro Big Data for Healthcare? B. Langkafel içinde, Big Data in Medical Science and Healthcare Management. De Gruyter Oldenbourg, Berlin/Boston, s.131-138.s.1-31.

Madsen, L. (2014). Data-Driven Healthcare: How Analytics and BI are Transforming the Industry. Wiley.

Manogaran, G., Thota, C., Lopez, D., Vijayakumar, V., Abbas, K., & Sundarsekar, R. (2017). Big Data Knowledge System in Healthcare. C. Bhatt, D. Nilanjan, & A. Ashour içinde, Internet of Things and Big Data Technologies for Next Generation Healthcare Cham: Springer International Publishing AG, s. 133-158.

Manyika, J., Chui, M., Brown, B., J., B., Dobbs, R., Roxburgh, C., & Byers, A. (2011). Big Data: The Next Frontier For Innovation, Competition and Productivity. McKinsey Global Institute. Erişim Tarihi: 24.11. 2018, https://bigdatawg.nist.gov/pdf/MGI_big_data_full_report.pdf

Mauro, A. D., Greco, M., & Grimaldi, M. (2014). What is Big Data? A Consensual Definition and a Review of Key Research Topics. 4th International Conference on Integrated Conference New York: AIP Conference Proceedings, s. 97-104.

Mittelstadt, B., & Floridi, L. (2016). The Ethics of Big Data: Current and Foreseeable Issues in Biomedical Contexts. *Sci. Eng. Ethics*, 22(2): 303–341.

Murdoch, T., & Detsky, A. (2013). The Inevitable Application of Big Data to Health Care, *JAMA*, 309(13): 1351-1352.

NIST Big Data Public Working Group. (2017). DRAFT NIST Big Data Interoperability Framework: Volume 1, Definitions Version 2. NIST Special Publication 1500-1.

Orka, Ö. (2017). Bulut Bilişim Uygulamaları ve Büyük Veri Analizinin Özellikle Müşteri İlişkileri Yönetimi Ve Pazarlama Stratejilerinin Belirlenmesindeki Etkileri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Osmanoğlu, U.O., Mutlu, F., Gursoy, H., & Sanlısoy, S. (2018). Görüntü İşleme ve Analizinin Tıpta Kullanımı ve Bir Uygulama, *Osmangazi Tıp Dergisi*, Doi: 10.20515/otd. 426347

Oyelade, J., Soyemi, J., Isewon, I., & Obembe, O. (2015). Bioinformatics, Healthcare Informatics And Analytics: An İmperative For İmproved Healthcare System, *International Journal of Applied Information Systems*, 8(5): 1-6.

Peek, N., Holmes, J., & Sun, J. (2014). Technical Challenges for Big Data in Biomedicine and Health Data Sources, Infrastructure, and Analytics, *Yearb. Med. Inform*. 9: 42–47.

Raghupathi, W., & Raghupathi, V. (2014). Big Data Analytics in Healthcare: Promise and Potential, *Health Information Science and Systems,* 2:3, doi: [10.1186/2047-2501-2-3]

Sarah N. Musy, & Michael Simon. (2017). Big Data in Healthcare: New Methods of Analysis. C. W. Delaney, C. A. Weaver, J. J. Warren, T. R. Clancy, & R. L. Simpson içinde, Big Data-Enabled Nursing: Education, Research and Practice, Springer International Publishing, s. 79-94.

Schroeck, M., Shockley, R., Smart, J., Romero-Morales, D., & Tufano, P. (2012). Analytics: The Real-World Use of Big Data. IBM report.

Sumbaly, R., Kreps, J., & Shah, S. (2013). The Big Data Ecosystem At Linkedın. Proceedings of the 2013 ACM SIGMOD International Conference on Management of Data, NewYork, s. 1125-1134.

Suthaharan, S. (2014). Big Data Classification: Problems and Challenges in Network İntrusion Prediction With Machine Learning. ACM SIGMETRICS Perform. Eval. Rev. 41, 70.

Taylor, R. (2010). An overview of the Hadoop/MapReduce/HBase framework and its current applications in bioinformatics, *BMC Bioinformatics*, Erişim Tarihi: 24.11. 2018, https://doi.org/10.1186/1471-2105-11-S12-S1

Viceconti, M., Hunter, P., & Hose, R. (2015). Big Data, Big Knowledge: Big Data for Personalized Healthcare, *IEEE Journal of Bıomedıcal And Health Informatıcs,* 9(4):1209-1215.

Waller, M., & Fawcett, S. (2013). Data Science, Predictive Analytics, And Big Data: A Revolution that Will Transform Supply Chain Design And Management, *J. Bus. Logist.* 34: 77-84.

Wang, Y., Kung, L., & Byrd, T. (2018). Big Data Analytics: Understanding its Capabilities And Potential Benefits For Healthcare Organizations, *Technological Forecasting & Social Change*, 126:3-13.

Ward, J., & Barker, A. (2013). Undefined By Data: A Survey of Big Data Definitions, Erişim Tarihi: 24.11. 2018, https://arxiv.org/pdf/1309.5821.pdf

Zimmermann-Rittereiser, M.& Schaper, H.(2016). Big Data – An Efficiency Boost in the Healthcare Sector, B. Langkafel içinde, Big Data in Medical Science and Healthcare Management, De Gruyter Oldenbourg, Berlin/Boston, s.131-138.

BÖLÜM 8

SİBER FİZİKSEL SİSTEMLER VE GERÇEK ZAMANLI TEDARİK ZİNCİRİ

Şükrü Anıl Toygar[12]

Sağlık hizmetleri endüstrisi yüksek derecede karşılıklı bağımlılık içeren bir sektör olarak tanımlanmaktadır ve bileşenlerinden biri diğerinin sağlayamadığı verimliliği çoğunlukla telafi edememektedir. Günümüzde sağlık hizmeti sağlayıcıları artan rekabet, hükûmet düzenlemeleri, yükselen maliyetler, daha yüksek hizmet kalitesi talebi nedeniyle muazzam baskılar altında faaliyet göstermektedir. Kuşkusuz ki çeşitlendirilmiş erişim noktaları, değişen örgütsel yapıları ve birleşmeleri; çalışanları ve çoklu bilgi sistemlerini yönetmek açısından sağlığı son derecede karmaşık bir hâle getirmiştir (Mathew, John ve Kumar, 2013, s.8). Bununla birlikte etkili bir yönetim, -maliyetleri düşürürken kaliteyi veya müşteri memnuniyetini kaybetmeden- bu zinciri oluşturan tüm parçaların eşgüdümünü de olabildiğince hızlı bir şekilde hesaba katmalıdır (Elmuti, 2002).

Günümüzde, yeni teknolojilerin rekabet koşulları ve hizmet kalitesi üzerindeki etkisi giderek yoğunlaşmaktadır. Bunun en önemli nedeninin endüstrinin teknoloji tabanlı olarak gelişmesi olduğu ifade edilebilir. Literatürde '*Endüstri 4.0'* olarak ifade edilen dördüncü sanayi devrimi, yüksek düzeyde bir sanallaştırma ve simülasyon altyapısı, siber fiziksel sistemler, birbirlerine internet üzerinden bağlı ve sürekli iletişim hâlindeki siber fabrikalar ve makineler, istenilen üretimin gerçek zamanlı alınması, analiz edilmesi ve üretilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Siber-Fiziksel Sistemler (Cyber-Physical Systems) ve gerçek zamanlı tedarik zinciri (real time supply chain) olarak da ifade edilebilecek bu süreç ve onun sağlık hizmetlerindeki uygulamaları bu çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Çalışmada öncelikle siber-fiziksel sistemler (SFS) ve bu sistemlerin sağlık sektöründeki uygulamaların-

[12] Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi

lerin neler olacağı (işsizlik, etik sorunlar vb.) hâlen belirsizliğini korumaktadır. Tedarik süreçlerinde kaçınılmaz bir son olarak görülen bu döneme uyum sağlayabilmek ve bu yeni devrin yaratacağı olası olumsuz etkileri olumlu yöne çevirebilmek, tedarik yöneticilerinin olduğu kadar tüm sağlık profesyonellerinin ve hatta hastaların da sürece uyum sağlamasıyla mümkün olabilecektir.

Kaynaklar

Ackerman M.J., Filart R., Burgess L.P., Lee I. and Poropatich RK. (2010). Developing Next-Generation Telehealth Tools and Technologies: Patients, Systems, and Data Perspectives, *Telemedicine and e-Health*, 16(1):93-5.

Adams, D. (1995). Buy Materials Management Systems, or Pray You Can Swim, *Health Management Technology*, 16(2): 63.

Alexander K, Clarkson P.J. (2000). Good Design Practice For Medical Devices And Equipment, Part II: Design For Validation, *Journal of medical engineering & technology*, 24(2):53-62.

Alt, S. (1997); Airforce JIT Deal won't Fly with Current Rags, *Hospital Materials Management,* 22(12): 12.

Andrew Thompson youtube video (2018). https://www.youtube.com/watch?v=3aId6jSDSg0 Erişim Tarihi: 25.07.2018

Ariani A. and Soegijoko S. (2014). The Development of Cyber-Physical System in Health Care Industry. In: Khan Z., Ali A., Riaz Z. (eds) Computational Intelligence for Decision Support in Cyber-Physical Systems. Studies in Computational Intelligence, vol 540. Springer, Singapore.

Bhakoo V., and Chan C. (2011). Collaborative Implementation of e-Business Processes within the Health-Care Supply Chain: The Monash Pharmacy Project, *Supply Chain Management: An International Journal*, 16(3): 184-193. https://doi.org/10.1108/13598541111127173.

Bryant, M. (2018). Medical Drones Geared for Take off, https://www.healthcaredive.com/news/medical-drones-geared-for-take-off/512524/, Erişim Tarihi: 25.07.2018.

Burns, L. (2001). The Healthcare Value Chain, Jossey-Bass, New York, NY.

Chen, D. Q.; Preston, D. S.; Xia, W. (2013). Enhancing Hospital Supply Chain Performance: A Relational View and Empirical Test, *Journal of Operations Management,* 31:391-408.

Deloitte (2016). Global Health Care Outlook Battling Costs While Improving Care. https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Life-Sciences-Health-Care/gx-lshc-2016-health-care-outlook.pdf, Erişim Tarihi: 28.03.2018

Dey, N., Ashour, A.S., Shi, F., Fong, S.J., Tavares, J.M.R. (2018). Medical Cyber-Physical Systems: a Survey, *Journal of Medical Systems*, *42*(4):74.

Elmuti, D., Khoury, G., Omran, O., Abou-Zaid, A. (2013). Challenges and Opportunities of Health Care Supply Chain Management in the United States, *Health Mark Q.,* 30(2):128-43.

Elmuti, D. (2002); The Perceived Impact of Supply Chain Management on Organizational Effectiveness, *The Journal of Supply Chain Management,* 38(3):49–57.

Goswami S, Roy P, Dey N, Chakraborty S. (2016). Wireless Body Area Networks Combined With Mobile Cloud Computing in Healthcare: a survey. *Classification and Clustering in Biomedical Signal Processing*. Apr 7:388.

Haavik, S. (2000); Building a Demand-Driven, Vendor-Managed Supply System, *Healthcare Financial Management,* (54)2:56-61.

Handfield, R.B. ve Nichols, E.L. (1999), Introduction to Supply Chain Management, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, NJ.

Kaufman, R. (1997). Nobody Wins Until the Consumer Says, 'I'll take it, *Apparel Industry Magazine*, 58(3): 14-16.

Kowalsi, J.C. (2009). Needed: A Strategic Approach to Supply Chain Management, *Healthcare Financial Management,* 63: 90-98.

Kowalski C. (2005). Technology Strategy for Supply Chain Management, *Healthcare Purchasing News*, December 2005, 56.

Lee, I., Ayoub, A., Chen, S., Kim, B., King, A., Roederer, A., Sokolsky, O. (2017). Medical Cyber-Physical Systems, İçinde: Cyber-Physical Systems. Editör: Raj Rajkumar, Dionisio de Niz, Mark Klein, Massachusettes: Addison-Wesley Publishing, pp.3-60.

Lega, F., Marsilio, M.,Villa, S. (2013). An Evaluation Framework for Measuring Supply Chain Performance in The Public Healthcare Sector: Evidence From The Italian Nhs, *Production Planning & Control*, 24:10-11, 931-947, doi: 10.1080/09537287.2012.666906.

Moskatel, L.S. ve Slusky, D.J.G. (2017). Did UberX Reduce Ambulance Volume?, Working Papers Series in Theoretical and Applied Economics 201708, University of Kansas, Department of Economics, revised Oct 2017.

Litvak, E. ve Long, M.C. (2000). Cost and Quality Under Managed Care: Irreconcilable Differences?, *The American Journal of Managed Care,* 6(3): 305–312.

MacKone-Sweet, K.E., Hamilton, P., Willis, S. B. (2005). The Ailing Healthcare Supply Chain: a Prescription for Change, *The Journal of Supply Chain Management*, Winter 2005:1-17.

Mathew, J., John, J., Kumar, S. (2013). New Trends in Healthcare Supply Chain. *POMS 24th Annual Conference "Integrating Practice in POM Research and Teaching"* May, 2013

Meijboom B., Schmidt-Bakx S., Westert G. (2011). Supply Chain Management Practices for Improving Patient-oriented Care, *Supply Chain Management: An International Journal*, 16(3):166-175.

National Academies of Sciences, Engineering and Medicine. (2014). *Impact of the Affordable Care Act on Non-Emergency Medical Transportation (NEMT): Assessment for Transit Agencies*. Washington, DC: The National Academies Press.

Nelson, D., Moody, P., Stegner, J. (2001). The Purchasing Machine. New York: The Free Press.

Noon, C.E., Hankins, C.T., and Cote´ M.J. (2003). Understanding the Impact of Variation in the Delivery of Healthcare Services, *Journal of Healthcare Management*, 48 (2):82–97.

Öztemel, E. (2018). Endüstri 4.0 ve Yapay Zeka. *Bilim ve Teknik*, 607:78-85.

Power, D. (2005); Supply Chain Management Integration and Implementation: a Literature Review, *Supply Chain Management: An International Journal*, 10(4):252-263.

Qian L, Luo Z, Du Y, Guo L. (2009). Cloud Computing: an Overview. Cloud Computing, 626-31.

Schneller, E. S. ve Smeltzer, L.R. (2006). Strategic Management of the Health care Supply Chain, San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Schwab, K. (2017). Dördüncü Sanayi Devrimi, Çeviren: Zülfü Dicleli. İstanbul: Optimist Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

DHL (2017). The Future of Life Sciences and Healthcare Logistics: A DHL perspective on key trends and Technologies, http://www.dhl.com/en/about_us/logistics_insights/studies_research/the_future_of_life_sciences_and_healthcare_logistics.html, Erişim Tarihi: 29.03.2018

Thuemmler, C. ve Bai, C. (2017). Health 4.0: Application of Industry 4.0 Design Principles in Future Asthma Management, İçinde: Health 4.0: How Virtualization and Big Data are Revolutionizing Healthcare Ed.: Christoph Thuemmler ve Chunxue Bai. Springer International Publishing Switzerland. Doi: 10.1007/978-3-319-47617-9.

Wang, J., Abid, H., Lee, S., Shu, L., Xia, F. (2011). A Secured Healthcare Application Architecture for Cyber-Physical Systems, *Control Engineering and Applied Informatics*, 13(3):101–108.

Willmott, A. (1989); Extending the Supply Chain into Europe, *Focus on Physical Distribution and Logistics Management*, 8(2):30-42.

Workday (2018). https://www.workday.com/content/dam/web/en-us/documents/datasheets/datasheet-scm-for-healthcare.pdf, Erişim Tarihi: 29.03.2018

Yi M.Y., Fiedler, K.D., Park, J.S. (2006). Understanding the Role of Individual Innovativeness in the Acceptance of IT-based Innovations: Comparative Analyses of Models and Measures, *Decision Sciences,* 37(3):393-426.

Young, S.T. (1992). Multiple Productivity Measurement Approaches for Management, *Health Care Management Review*, 17(2):51-58.

Zheng, J., Bakker, E., Knight, L., Gilhespy, H., Harland, C., Walker, H. (2006). A Strategic Case for E-Adoption in Healthcare Supply Chain, *International Journal of Information Management,* 26:290-301.

BÖLÜM 9

SİMÜLASYON VE SAĞLIK ALANINDA UYGULAMALARI

Mustafa Said Yıldız[13]

Simülasyon en genel tanımıyla bir faaliyet, süreç veya sistemin işleyişinin bir diğeri ile taklit edilmesi (imitasyonu) veya temsilinin gerçekleştirilmesidir. Simülasyon, gerçek deneyimleri yönlendirilebilir-yönetilebilir sanal deneyimlerle değiştirerek tasarım ve tahmine yardımcı olmakta; kullanıldığı alana göre farklılık gösteren pek çok faydayı kullanıcısına sunabilmektedir.

Türkçemize "benzetim" sözcüğü ile kazandırılan bu işlev için hâlâ daha sık olarak simülasyon ifadesi kullanmaktadır. İlk olarak kullanıldığı alanlar olan havacılık, uzay, nükleer enerji üretimi, gemicilik, finans (LeBaron, 2006), lojistik ve tedarik zinciri (Jain ve diğerleri, 2013) ve askerlik (Hill, Miller ve McIntyre, 2001) ardından diğer pek çok alanda da kullanılır hâle gelmiştir. Bilgi teknolojileri, biomühendislik ve tasarım alanlarında son yıllarda yaşanan ciddi gelişmeler simülasyon ve modellemenin sağlık alanında kullanımını mümkün kılmıştır. Simülasyonlarla klinik provaların gerçekleştirilmesi, genetik ve farklı tıp branşlarında araştırmalar, sağlık teknolojisinin değerlendirilmesi, operasyonel yönetim, kalite iyileştirme ve hasta güvenliği gibi pek çok amaçla kullanımı yaygınlaşmaya devam etmektedir.

Simulasyon giderek daha sık şekilde tüm çevrelerin ilgisini çekmekte ve üzerinde daha yoğun şekilde çalışılır olmaya başlamaktadır. Kanada'da pekçok itibarlı bilim merkezinin katılım ve katkılarıyla oluşturulan Sim-one adlı program sağlık alanında simulasyon geliştirmelerini desteklemekte, yarışmalar düzenlemekte ve raporlar sunmaktadır (SimOne web sitesi, 2018). Önemli eğitim merkezleri tarafın-

[13] Dr., İç Denetçi, Sağlık Bakanlığı

Kaynaklar

Aguado-Sierra, J., Krishnamurthy, A., Villongco, C., Chuang, J., Howard, E., Gonzales, M.J., Omens, J., Krummen, D.E., Narayan, S.R., Kerckhoffs, C.P. and McCulloch, A.D. (2011). Patientspecific Modeling of Dyssynchronous Heart Failure: a Case Study, Prog. Biophys. Mol. Biol., 107(1): 147–155.

AHRQ web sitesi (2018). Improving Patient Safety Through Simulation Research. Content last reviewed April 2018. Agency for Healthcare Research and Quality, Rockville, MD. http://www.ahrq.gov/research/findings/factsheets/errors-safety/simulproj11/index.html

Andreatta, P. (2017). Healthcare Simulation in Resource-Limited Regions and Global Health Applications, Simulation in Healthcare, 12(3): 135-138.

Ashikaga, H., Arevalo, H., Vadakkumpadan, F., Blake, R. C., Bayer, J. D., Nazarian, S., Zviman, M. M., Tandri, H., Berger, R. D., Calkins, H., Herzka, D. A., Trayanova, N. A. and Halperin, H. R. (2013). Feasibility of Image-Based Simulation to Estimate Ablation Target in Human Ventric Arrhythmia, HeartRhythm, 10(8): 1109-16.

Barlow, M., Dickie, R., Morse, C., Bonney, D. and Simon, R. (2017). Documentation Framework for Healthcare Simulation Quality Improvement Activities, Advances in Simulation, 2:19 doi: 10.1186/s41077-017-0053-2

Bayer web sitesi (2018). Virtual Drug Tests, http://pharma.bayer.com/en/innovation-partnering/technologies-and-trends/research-technologies/virtual-drug-tests/ Erişim Tarihi: 21.11.2018

Beal, M. D., Kinnear J., Anderson,C.R., Martin T.D., Wamboldt R. and Hooper L. (2017). The Effectiveness of Medical Simulation in Teaching Medical Students Critical Care Medicine: A Systematic Review And Meta-Analysis, Simulation in Healthcare, 12(2): 104-116.

Blumenson, L.E and Bross, I.D. (1973). Use of a Mathematical Model to Bridge The Clinic-Laboratory Gap: Local Spread of Endometrial Cancer. J Theor Biol 38: 397–411.

Brailsford, S.C., Lattimer, V.A., Tarnaras P. and Turnbull J.C. (2004). Emergency and on-demand Health care: Modelling a Large Complex System, Journal of the Operational Research Society, 55(1):34–42.

Caro J., Guo S., Ward A., Chalil S., Malik F., and Leyva F. (2006). Modelling the Economic and Health Consequences of Cardiac Resynchronization Therapy in the UK, Current Medical Research and Opinion, 22(6):1171–1179.

Caro, J.J., Jörgen, M., Karnon, J., Stahl, J. and Ishak, J.(2015). Discrete Event Simulation for Health Technology Assessment, CRC Press Taylor & Francis Group, Florida, p.6

Combs, C.D., Sokolowski J.A. and Banks C. M.,(2016). The Digital Patient: Advancing Healthcare, Research and Education, Wiley Publishing, https://doi.org/10.1002/ 9781118952788. ch1 s.34.

Donabedian A. (2005). A Evaluating The Quality of Medical Care, Milbank Quarterly, 83(4):691–729.

Duchatellier, M. and Israel, L. (1971). Growth Fraction, Resistance, Schedule: Doubling Time Relationship Sequential Versus Simultaneous Combinations, As Evaluated by a Mathematical Model of Response to Chemotherapy. Eur J Cancer 7: 545–549.

Eckstut, M. (2017). The Role of Modeling & Simulation in Clinical Trials, Clinical Leader, https://www.clinicalleader.com/doc/the-role-of-modeling-simulation-in-clinical-trials-0001 Erişim Tarihi: 21.11.2018.

Eddy, D.M. (2005). Evidence-based Medicine: A Unified Approach. Health Aff. (Millwood), 24(1), 9–17.

Edx web sitesi (2018). Introduction to Simulation Education in Healthcare https://www.edx.org/course/introduction-simulation-education-utennesseex-iseh2016x#!, Erişim Tarihi: 27.07.2018.

Emanuel, E.J., Fuchs, V.R. and Garber A.M. (2007). Essential Elements of a Technology And Outcomes Assessment Initiative, JAMA, 298(11): 1323–25.

Escobar, G.J., Baker, J.M., Turk, B.J., Draper D., Liu, V. and Kipnis, P. (2017). Comparing Hospital Processes and Outcomes in California Medicare Beneficiaries: Simulation Prompts Reconsideration, The Permanente Journal, 21, 16–084.

Fone, D., Hollinghurst, S., Temple, M., Round, A., Lester, N., Weightman, A., Roberts, K., Coyle, E., Bevan, G., and Palmer, S. (2003). Systematic Review of the Use and Value of Computer Simulation Modelling in Population Health And Health Care Delivery, Journal of Public Health, 25(4):325–35.

Gantt, L.T. and Young, H.M. (2016). Healthcare Simulation: A Guide for Operation Specialists, John Wiley & Sons, New Jersey, p.18.

Geis, G.L., Wheeler, D.S., Bunger, A., Militello, L., Taylor, R.G., Bauer, J.P., Byczkowski, K.B., Terri, L., Kerrey, B. and Patterson, M., (2018). A Validation Argument for a Simulation-Based Training Course Centered On Assessment, Recognition, and Early Management of Pediatric Sepsis, Simulation in Healthcare, 13(1):16-26.

Glass H.E., Glass L.M., Tran P. and Alghamdi H (2016). Pharmaceutical Organizational Size and Phase 3 Clinical Trial Completion Times. DIA Therapeutic Innovation & Regulatory Science 1-7.

Guyton A.C., Coleman T.G. and Granger H.J (1972). Circulation: Overall Regulation, Annu. Rev. Physiol., 34: 13–46.

Health.org.uk web sitesi (2018). A Year in An Hour: Quality Improvement Through Interactive Simulations (QIIS) https://www.health.org.uk/programmes/evidence-practice/projects/year-hour-quality-improvement-through-interactive-simulations, Erişim Tarihi: 27.07.2018

Hill, R.R., Miller, J.O. and McIntyre, G.A. (2001). Applications of Discrete Event Simulation Modeling to Military Problems, Proceedings of the 2001 Winter Simulation Conference. Arlington, VA. pp.23.

Jain, S., Sigurğardóttir, S., Lindskog, E., Andersson, J., Skoogh, A. and Johansson, B. (2013). Multi-resolution Modeling For Supply Chain Sustainability Analysis. Proceedings of the 2013 Winter Simulation Conference, Washington, DC: IEEE, pp. 1996–2007.

Jiang, B., Ju, H., Zhao, Y., Yao, L and Feng, Y. (2018). Comparison of the Efficacy and Efficiency of the Use of Virtual Reality Simulation With High Fidelity Mannequins For Simulation-Based Training of Fiberoptic Bronchoscope Manipulation, Simulation in Healthcare, 13(2): 83-87.

Keane, C., (2013). Modeling Behavior in Complex Public Health Systems Simulations and Games for Action and Evaluation, Springer, New York, p.23.

LeBaron, B. (2006). Chapter 24 Agent-based Computational Finance. In L. Tesfatsion & K. L. Judd (Eds.), Handbook of Computational Economics, North Holland: Elsevier, pp. 1187–1233.

Mahachek, A.R. (1992). An Introduction to Patient Flow Simulation for Health Care Managers. Journal of the Society for Health Systems, 3(3):73–81.

Marshall, S.D., Beardmore, D.E.L., McKarney, L. and Morley, P.T. (2015). Simulation and Patient Safety: The Benefits for Your Organisation, Department of Health and Human Services, Victoria, p.2

Marshall, S.D., Beardmore D.E.L., McKarney, L. and Morley, P.T. (2015) Simulation and Patient Safety: The Benefits for Your Organisation, Department of Health and Human Services, Victoria, s.7-10

Petrosoniak, A., Ryzynski, A, Lebovic, G, Woolfrey, K (2017) Cricothyroidotomy In Situ Simulation Curriculum (CRIC Study): Training Residents for Rare Procedures, 12(2): 76-82.

Priore, R.L. (1966). Using a Mathematical Model in the Evaluation of Human Tumor Response to Chemotherapy. J Natl Cancer Inst, 37: 635–647.

Rall, M., Dieckmann, P. (2005). Simulation and Patient Safety: The Use of Simulation to Enhance Patient Safety on a Systems Level, Current Anaesthesia and Critical Care, 16(5): 273-281.

Sato, R., Grivoyannis, E., Byrne, B., Lian, C (1997). Health Care Systems in Japan and the United States: A Simulation Study and Policy Analysis, Springer, New York, p.15

Schwarz, S. (1992). ASTERIKS - A Management Game for Hospitals, Journal of the Society for Health Systems, 3(3):5–14.

Shim, S.J., Kumar A., (2010). Simulation for Emergency Care Process Reengineering in Hospitals, Business Process Management Journal, 16(5): 795-805.

SimOne web sitesi (2018), http://www.sim-one.ca, Erişim Tarihi: 27.07.2018

Slovensky, D.J., Morin, B. (1997). Learning Through Simulation: The Next Dimension in Quality Improvement, Quality Management in Healthcare, 5(3): 72-9.

Sobolev, B., Sanchez, V., Kuramoto, L., (2012). Health Care Evaluation Using Computer Simulation; Concepts, Methods and Applications, Springer, London, s.23

Society for Simulation in Healthcare (2018). http://www.ssih.org/About-SSH/About-Simulation, Erişim Tarihi: 27.07.2018

Staropoli, P.C, Gregori, N.Z., Junk K., Galor, A., Goldhardt, R., Goldhagen B.E., Shi, W., Feuer, W. (2018). Surgical Simulation Training Reduces Intraoperative Cataract Surgery Complications Among Residents, Simulation in Healthcare, 13(1): 11-15

Ted web sitesi (2018). Peter Weinstock'un TedxNatick konuşması https://www.ted.com/talks/peter_weinstock_lifelike_simulations_that_make_real_life_surgery_safer, Erişim Tarihi: 27.07.2018.

Teuscher, N., Nikunjkumar P. (2017). Modeling & Simulation for Drug Development & Formulation, ContactPharma, https://www.contractpharma.com/issues/2017-03-01/view_features/modeling-simulation-for-drug-development-formulation, Erişim Tarihi: 21.11.2018.

The Royal Society of Medicine (2018). https://www.rsm.ac.uk/events/events-listing/2016-2017/sections/patient-safety-section/pah04-patient-safety-quality-improvement-through-simulation.aspx, Erişim Tarihi: 27.07.2018

Whitfill, T., Gawel, M. and Auerbach, M. (2017). A Simulation-Based Quality Improvement Initiative Improves Pediatric Readiness in Community Hospitals, Pediatric Emergency Care (baskı öncesi e-yayın) doi: 10.1097/PEC.0000000000001233.

Zaharko, D.S., Dedrick, R.L., Bischoff, K.B., Longstreth, J.A., and Oliverio, V.T.(1971). Methotrexate Tissue Distribution: Prediction by a Mathematical Model. J Natl Cancer Inst 46: 775–784.

BÖLÜM 10

SAĞLIK ALANINDA SİBER GÜVENLİK

Ertuğrul Aktan[14]

Endüstri 4.0'ın temelini teşkil eden siber fiziksel sistemler (cyber physical systems), sadece üretim teknolojilerinde değil, aynı zamanda sağlık alanında da paradigmatik değişimlerin yaşanmasına sebep olmaktadır. Endüstri 4.0 dönüşümünün temel yapı taşlarını oluşturan dokuz teknolojik ilerleme: Büyük veri/analitiği, nesnelerin interneti, otonom robotlar, simülasyon, yatay/dikey sistem entegrasyonları, bulut bilişim, eklemeli üretim, artırılmış gerçeklik ve siber güvenliktir (Rüßmann ve diğerleri, 2015, s.3). Sağlık alanı, büyük veriyi besleyen endüstriler arasında önemli yer tutmaktadır. Kısa dönemli halk sağlığının gözlemlenmesinde ve uzun dönemli salgın hastalıkların araştırılmasında, elektronik tıbbi görüntüleme ve raporlama verisine ihtiyaç duyulmaktadır (Ohlhorst, 2013, s.41). Hayati bulgular da dâhil olmak üzere önemli birçok büyük veri unsuru, tıbbi cihazlar üzerinden bağımsız olarak toplanmakta ve farklı elektronik tablolarda saklanmaktadır. Bu durum, toplanan verinin hastaların elektronik sağlık kayıtlarında bir araya getirilerek analiz edilmesini zorlaştırmaktadır. Bu zorluğun üstesinden gelmenin en etkili yolu ise internet üzerinden, nesnelerin interneti olarak da bilinen dağıtık platformların kullanılmasıyla tıbbi cihazların birbirine bağlanmasıdır (Costa ve diğerleri, 2018, s.61). Tüm tıbbi cihazların sağlık bilişim sistemlerine dâhil olduğu ve ağlar üzerinden birbiriyle iletişim kurduğu bu gelişen ortam, "tıbbi nesnelerin interneti" (internet of medical things) kavramıyla ifade edilmektedir (Sultanovs ve diğerleri, 2016, s.2). Başta büyük veri ve nesnelerin interneti olmak üzere Endüstri 4.0'ın sunmuş olduğu teknolojik unsurlar, sağlamış olduğu faydaların yanı sıra siber güvenlik gereksinimlerini de beraberinde getirmektedir. Endüstri 4.0'la birlikte fiziksel sistemlerin siber ortama entegre edilmesi, endüstrilerin siber güvenlik sorunlarıyla karşı karşıya kalmasına sebep olmuş ve bu durum, güvenlik bakış açısını fiziksel ortamdan siber

[14] Dr., Veri ve Sistem Yönetimi Dairesi, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

Kaynaklar

Abouelmehdi, K., Hssane, A.B., Khaloufi, H. ve Saadi, M. (2017). Big Data Security and Privacy in Healthcare: A Review, Procedia Computer Science, 113: 73-80.

Ani, U.P.D., He, H.M. ve Tiwari, A. (2017). Review of Cybersecurity Issues in Industrial Critical Infrastructure: Manufacturing in Perspective, Journal of Cyber Security Technology, 1(1): 32-74.

Aydınlatılmış Onam Kılavuzu. (2013). http://www.ttb.org.tr/mevzuat/index.php?option=com_content&view=article&id=983:onam&catid=26:etik&Itemid=65, Erişim Tarihi: 03.10.2018.

Canbek, G. ve Sağıroğlu, Ş. (2006). Bilgi, Bilgi Güvenliği ve Süreçleri Üzerine Bir İnceleme, Politeknik Dergisi, 9(3): 165-174.

Charney, S. (2012). Trustworthy Computing Next (Version 1.01), Microsoft Corporation Trustworthy Computing, http://download.microsoft.com/download/e/3/3/e33d31c2-e075-44ca-b4e8-dacdbc8882e7/trustworthy%20computing%20next%20white%20paper.pdf, Erişim Tarihi: 12.10.2018.

CISM (Certified Information Security Manager). (2006). CISM Review Manual 2006, Rolling Meadows, Illinois, U.S.A.: ISACA (Information Systems Audit and Control Association).

Clinch, J. (2009). ITIL V3 and Information Security, Clinch Consulting White Paper, http://www.innovativelearning.eu/case-studies-and-whitepapers/download/download-file.html ? path=ITIL+documents%2FITIL+V3+and+Information+Security+-+White Paper.pdf, Erişim Tarihi: 08.10.2018.

Costa, C.A., Pasluosta, C.F., Eskofier, B., Silva, D.B. ve Righi, R.R. (2018). Internet of Health Things: Toward Intelligent Vital Signs Monitoring in Hospital Wards, Artificial Intelligence in Medicine, 89: 61-69.

Coventry, L. ve Branley, D. (2018). Cybersecurity in Healthcare: A Narrative Review of Trends, Threats and Ways Forward, Maturitas, 113: 48-52.

Ehrenfeld, J.M. (2017). WannaCry, Cybersecurity and Health Information Technology: A Time to Act, Journal of Medical Systems [J Med Syst], 41(7): 104-104.

Gahi, Y., Guennoun, M. ve Mouftah, H.T. (2016). Big Data Analytics: Security and Privacy Challenges, 2016 IEEE Symposium on Computers and Communication (ISCC), 27-30 Haziran 2016, Messina, Italy, 952-957.

George, G., Haas, M.R. ve Pentland, A. (2014). From the Editors Big Data and Management, Academy of Management Journal, 57(2): 321-326.

Hamami, O. (2014). Big Data Security: Understanding the Risks, Business Intelligence Journal, 19(2): 20-26.

Hansen, L. ve Nissenbaum, H. (2009). Digital Disaster, Cyber Security, and the Copenhagen School, International Studies Quarterly, 53: 1155-1175.

Harris, S. (2010). All-In-One CISSP Exam Guide, 5th Edition, New York, U.S.A: McGraw-Hill.

Harris, S. (2013). All-In-One CISSP Exam Guide, 6th Edition, New York, U.S.A: McGraw-Hill.

Healthcare and Public Health Sector Cybersecurity Working Group (HPH CSWG). (2016). Healthcare and Public Health Cybersecurity Primer: Cybersecurity 101, https://www.phe.gov/Preparedness/planning/cip/Documents/cybersecurity-primer.pdf, Erişim Tarihi: 04.10.2018.

International Standard. (2012). ISO/IEC 27032:2012 Information Technology - Security Techniques - Guidelines for Cybersecurity, Switzerland: International Organization for Standardization.

International Standard. (2016). ISO 27799:2016 Health Informatics - Information Security Management in Health Using ISO/IEC 27002, Switzerland: International Organization for Standardization.

Internet World Stats. (2018). Internet Usage Statistics, https://www.internetworldstats.com/stats.htm, Erişim Tarihi: 09.10.2018.

Kart, A. (2013). 'Live Case Demonstration' ve Aydınlatılmış Onam Bağlamında Kişisel Verilerin Korunması, 3. Uluslararası Bilişim Hukuku Kurultayı, 26-28 Haziran 2013, İzmir, 135-141.

Kent, K. ve Souppaya, M. (2006). Guide to Computer Security Log Management, Recommendations of the National Institute of Standards and Technology, Eylül 2006, Gaithersburg: NIST Special Publication 800-92.

Kruse, C.S., Frederick, B., Jacobson, T. ve Monticone, D.K. (2017). Cybersecurity in Healthcare: A Systematic Review of Modern Threats and Trends, Technology and Health Care, 25(1): 1-10.

Martin, G., Martin, P., Hankin, C., Darzi, A. ve Kinross, J. (2017). Cybersecurity and Healthcare: How Safe are We?, BMJ (Clinical Research Ed.), 358: 1-4.

Mataracıoğlu, T. ve Özkan, S. (2011). Governing Information Security in Conjunction with Cobit and ISO 27001, International Journal of Network Security & Its Applications (IJNSA), 3(4): 111-116.

Ohlhorst, F. (2013). Big Data Analytics Turning Big Data into Big Money, Hoboken, NJ, U.S.A.: J. Wiley and SAS Business Series, John Wiley & Sons.

O'Dowd, E. (2016). Using Firewalls to Strengthen Healthcare Network Security, https:// hitinfrastructure.com/news/using-firewalls-to-strengthen-healthcare-network-security, Erişim Tarihi: 10.10.2018.

Palo Alto Networks. (2017). Protect Medical Devices, https://www.paloaltonetworks.com/apps/pan/public/downloadResource?pagePath=/content/pan/en_US/resources/whitepapers/protect-medical-devices, Erişim Tarihi: 10.10.2018.

Resmî Gazete. (2016). 6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu, Kabul Tarihi: 24 Mart 2016, http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/04/20160407-8.pdf, Erişim Tarihi: 11.10.2018.

Rüßmann, M., Lorenz, M., Gerbert, P., Waldner, M., Justus, J., Engel, P. ve Harnisch, M. (2015). Industry 4.0: The Future of Productivity and Growth in Manufacturing Industries, The Boston Consulting Group.

Security Metrics. (2015). Medical Data Encryption 101 - Safely Encrypt Your Protected Health Information, Security Metrics White Paper, https://www.securitymetrics.com/static/ resources/orange/medical-data-encryption-101-white-paper.pdf, Erişim Tarihi: 10.10.2018.

Segovia, A.J. (2016). How ISO 27001 and ISO 27799 Complement Each Other in Health Organizations, https://advisera.com/27001academy/blog/2016/06/13/how-iso-27001-and-iso-27799-complement-each-other-in-health-organizations/, Erişim Tarihi: 10.10.2018.

Shread, P. (2018). Ten Top Next-Generation Firewall (NGFW) Vendors, https://www. esecurityplanet.com/products/top-ngfw-vendors.html, Erişim Tarihi: 10.10.2018.

Solms, R.V. ve Niekerk, J.V. (2013). From Information Security to Cyber Security, Computers & Security, 38: 97-102.

Strielkina, A., Illiashenko, O., Zhydenko, M. ve Uzun, D. (2018). Cybersecurity of Healthcare IoT-Based Systems: Regulation and Case-Oriented Assessment, IEEE 9th International Conference on Dependable Systems, Services and Technologies (DESSERT), 24-27 Mayıs 2018, Kiev, Ukraine, 67-73.

Sultanovs, E., Skorobogatjko, A. ve Romanovs, A. (2016). Centralized Healthcare Cyber-Physical System's Architecture Development, 57th International Scientific Conference on Power and Electrical Engineering of Riga Technical University (RTUCON), 13-14 Ekim 2016, Riga, Latvia, 1-6.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982). http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709. pdf, Erişim Tarihi: 11.10.2018.

Zetter, K. (2014). An Unprecedented Look at Stuxnet, the World's First Digital Weapon, https://www.wired.com/2014/11/countdown-to-zero-day-stuxnet/, Erişim Tarihi: 07.10.2018.

BÖLÜM 11

SAĞLIKTA BULUT BİLİŞİM

Fırat Beştepe [15]

Bulut bilişim; ağlar, sunucular, uygulamalar, servisler ve saklama ortamı gibi yönetilebilir bilişim kaynaklarının olduğu paylaşımlı bir ortama (havuza), konumdan bağımsız bir şekilde internet üzerinden ihtiyaç duyulduğu anda erişimi mümkün kılan bir modeldir (Mell ve Grance, 2011). Kullanıcı, kendi istek ve ihtiyaçları doğrultusunda bulut üzerindeki sunucu ve depolama gibi bilişim kaynaklarını internet erişimi olan bir cihaz kullanarak (telefon, tablet, bilgisayar vb.) hizmet sağlayıcının müdahalesine gerek kalmaksızın kullanabilir ya da kullanımına son verebilir. Kaynaklara havuz benzeri ortak bir alandan esnek ve hızlı bir şekilde erişebilen son kullanıcılar, bulut altyapısı üzerinden aldıkları hizmet ölçüsünde ve kullanımları oranında bir maliyetle karşılaşırlar.

Bulut bilişim, servis olarak yazılım, servis olarak platform ve servis olarak altyapı olmak üzere 3 ana servis modeli sunmaktadır. Ayrıca bulut hizmetinin özel bulut (private cloud), açık bulut (public cloud), topluluk bulutu (common cloud) ve karma bulut (hybrid cloud) olmak üzere de 4 dağıtım modeli bulunmaktadır (Mell ve Grance, 2011). Bulut kullanıcısı konumundaki işletmeler, amaç ve hedefleri doğrultusunda farklı hizmetleri ve farklı dağıtım modellerini tercih ederek süreçlerini bulut altyapısı üzerine taşıyabilirler. Özellikle gizliliğin kritik olduğu durumlarda, fiziksel kaynakları başkaları ile ortak kullanmak istemeyen müşteriler sadece kendilerinin erişip kullanabileceği özel bulut altyapılarına sahip olabilirler. Bundan farklı olarak, herkesin ortak kullanımına açık ya da belirli bir grubun ya da topluluğun ortak kullanımı için oluşturulmuş bulut dağıtım modelleri de bulunmaktadır. Hatta risklilik seviyelerine göre bazı veri, uygulama veya hizmetlerin özel, bazıları-

[15] İç Denetçi, Meteoroloji Genel Müdürlüğü

Markets Report, 2018). Aynı araştırmaya göre bulut bilişimin sağlık sektöründe yaygınlaşmasının önündeki en önemli engel olarak da veri güvenliği ile ilgili kaygılar gösterilmektedir.

Kaynaklar

Abedini, M., Von Cavallar, S., Chakravorty, R., Davis, M. ve Garnavi, R. (2015). A Cloud-Based Infrastructure for Feedback-Driven Training and Image Recognition, *Studies in Health Technology and Informatics*, 216: 691–695.

Ahmadi, M. ve Aslani, N. (2018). Capabilities and Advantages of Cloud Computing in the Implementation of Electronic Health Record, *Journal of the Society for Medical Informatics of Bosnia & Herzegovina*, 26(1): 24–28.

American Telemedicine Association (2018). About Telemedicine, http://www.americantelemed.org/main/about/about-telemedicine/telemedicine-benefits, Erişim Tarihi: 29.04.2018.

Baskaran, V., Prescod, F. ve Dong, L. (2015). A Smartphone-Based Cloud Computing Tool for Managing Type 1 Diabetes in Ontarians, *Canadian Journal of Diabetes*, 39(3): 200–203.

Cacabelos, R., Teijido, O. ve Carril, J.C. (2016). Can Cloud-Based Tools Accelerate Alzheimer's Disease Drug Discovery?, *Expert Opinion on Drug Discovery*, 11(3): 215–23.

Calabrese, B. ve Cannataro, M. (2015). Cloud Computing in Healthcare and Biomedicine, *Scalable Computing: Practice and Experience*, 16(1): 1–18.

Chandrasekaran, K. (2015). Essentials of Cloud Computing, CRC PressTaylor & Francis Group, 347–360.

Chen, J., Li, K., Rong, H., Bilal, K., Yang, N. ve Li, K. (2018). A Disease Diagnosis and Treatment Recommendation System Based on Big Data Mining and Cloud Computing, *Information Sciences*, 435: 124-149.

Chen, R., Su, H., Khalilia, M., Lin, S., Peng, Y., Davis, T., Hirsh, D.A. ve diğerleri (2015). Cloud-Based Predictive Modeling System and Its Application to Asthma Readmission Prediction, *AMIA Annual Symposium Proceedings*, ss: 406–415.

Chen, S.W., Chiang D.L., Liu, C.H., Chen, T.S., Lai, F., Wang, H. ve Wei, W. (2016). Confidentiality Protection of Digital Health Records in Cloud Computing, *Journal of Medical Systems*, 5: 124.

Chen, Y.H., Hung, C.S., Huang, C.C., Hung, Y.C., Hwang, J.J. ve Ho, Y.L. (2017). Atrial Fibrillation Screening in Nonmetropolitan Areas Using a Telehealth Surveillance System With an Embedded Cloud-Computing Algorithm: Prospective Pilot Study, *JMIR MHealth and UHealth*, (5)9: e135.

Cheng, Q., Zhang, X. ve Ma, J. (2017). ICASME: An Improved Cloud-Based Authentication Scheme for Medical Environment, *Journal of Medical Systems*, 41(3):44.

Ferreira Junior, J.R., Oliveira, M.C. ve Azevedo-Marques, P.M. (2016). Cloud-Based NoSQL Open Database of Pulmonary Nodules for Computer-Aided Lung Cancer Diagnosis and Reproducible Research, *Journal of Digital Imaging*, 29(6): 716–29.

Ferrer, A.J. (2016). Inter-Cloud Research: Vision for 2020, *Procedia Computer Science*, 97: 140–143.

Ferrer, A.J., Di Martino, B., Biancani, M. ve Anzar, J. (2015). Inter-Cloud Challenges, Expectations and Issues Position Paper

Gibson, J., Rondeau, R., Eveleigh, D. ve Tan, Q. (2012). Benefits and Challenges of Three Cloud Computing Service Models, *Computational Aspects of Social Networks (CASoN)*, 198–205.

Goel, R., Bhagwan, J., Chaturvedi, K.K., Rai, A. ve Pandey, P.S. (2015). Application of Cloud Computing in Agriculture Sector, 4th International Conference on Agriculture & Horticulture, 13-15 Temmuz 2015, Beijing.

Goli-Malekabadi, Z., Sargolzaei-Javan, M. ve Akbari M.K. (2016). An Effective Model for Store and Retrieve Big Health Data in Cloud Computing, *Computer Methods and Programs in Biomedicine*, 132: 75–82.

Griebel, L., Prokosch, H.U., Köpcke, F., Toddenroth, D., Christoph, J., Leb, I., Engel, I. ve Sedlmayr, M. (2015). A Scoping Review of Cloud Computing in Healthcare, *BMC Medical Informatics and Decision Making*, 15:17.

HIS Blog (2016). Advantages of Having Your Hospital Information System on Cloud, http://attunelive.com/advantages-hospital-information-system-cloud/, Erişim Tarihi: 13.04.2018.

Holzmueller, C.G., Karp, S., Zeldow, D., Lee, D.B. ve Thompson, D.A. (2016). Development of a Cloud-Based Application for the Fracture Liaison Service Model of Care, *Osteoporosis International*, 27(2). 683–690

Almeida, L.H.S.S. ve Oliveira, M.C. (2015). A Medical Image Backup Architecture Based on a NoSQL Database and Cloud Computing Services, *Studies in Health Technology and Informatics*, 216: 9290

Hsu, W.C., Lau, K.H.K., Huang, R., Ghiloni, S., Le, H., Gilroy, S., Abrahamson, M. ve Moore, J. (2016), Utilization of a Cloud-Based Diabetes Management Program for Insulin Initiation and Titration Enables Collaborative Decision Making Between Healthcare Providers and Patients, *Diabetes Technology & Therapeutics*, 18(2): 59–67.

Huang, P.T., Jong, T.L., Li, C.M., Chen, W.L. ve Lin, C.H. (2017): Integrating Flexible Sensor and Virtual Self-Organizing DC Grid Model With Cloud Computing for Blood Leakage Detection During Hemodialysis, *IEEE Transactions on Biomedical Circuits and Systems*, 11(4): 784–93.

Kao, H.Y., Wu, W.H., Liang, T.Y., Lee, K.T., Hou, M.F. ve Shi, H.Y. (2015). Cloud-Based Service Information System for Evaluating Quality of Life after Breast Cancer Surgery, *PloS One*, 10(9): e0139252.

Kawel-Boehm, N. ve Bluemke, D.A. (2017). Cardiovascular Imaging Environment: Will the Future Be Cloud-Based?, *Expert Review of Medical Devices*, 14(7): 521–28.

Koutsopoulos, K.C., Doukas, K. ve Kotsanis, Y. (2017). Handbook of Research on Educational Design and Cloud Computing in Modern Classroom Settings, IGI Global, ABD, ss 4-10.

Kovachev, D., Cao, Y. ve Klamma, R. (2011). Mobile Cloud Computing: A Comparison of Application Models, arXiv.org Computer Science.

Kuo, M. H. (2015). Implementation of a Cloud-Based Blood Pressure Data Management System, *Studies in Health Technology and Informatics*, 210: 882–886.

Kyriazakos, S., Valentini, V., Cesario, A. ve Zachariae, R. (2018). FORECAST-A Cloud-Based Personalized Intelligent Virtual Coaching Platform for the Well-Being of Cancer Patients, *Clinical and Translational Radiation Oncology*, 8: 50–59.

Lee, P., Liu, J.C., Hsieh, M.H., Hao, W.R., Tseng, Y.T., Liu, S.H., Lin, Y.K. ve diğerleri (2016). Cloud-Based BP System Integrated with CPOE Improves Self-Management of the Hypertensive Patients: A Randomized Controlled Trial, *Computer Methods and Programs in Biomedicine*, 132: 105–13.

Lewis, G. A. (2013). Role of Standards in Cloud-Computing Interoperability, 46th Hawaii International Conference on System Sciences, ss: 1652–61.

Liu, L., Liu, L., Fu, X., Huang, Q., Zhang, X. ve Zhang, Y. (2018). A Cloud-Based Framework for Large-Scale Traditional Chinese Medical Record Retrieval, *Journal of Biomedical Informatics*, 77:21–33.

Lucas, R.W., Dees, J., Reynolds, R., Rhodes, B. ve Hendershot, R.W. (2015). Cloud-Computing and Smartphones: Tools for Improving Asthma Management and Understanding Environmental Triggers, *Annals of Allergy, Asthma & Immunology*, 114(5): 431–32.

Ludzik, J., Witkowski, A.M. ve Roterman-Konieczna, I. (2016). New Telemedicine Techniques in Dermatology-Evaluation with Reflectance Confocal Microscopy via Cloud-Based Platform, *Folia Medica Cracoviensia*, 56(3): 21–29.

Mag, H.M.T. (2016). Cloud-Based BCDR in Healthcare: Why Now? Health Management Technology, https://www.healthmgttech.com/cloud-based-bcdr-healthcare-now, Erişim Tarihi:23.04.2018.

MarketsAndMarkets Report (2018). https://www.marketsandmarkets.com/PressReleases/cloud-computing-healthcare.asp, Erişim Tarihi:06.05.2018.

Mateo, L.A. (2011). Which Businesses Are Adopting Cloud Computing First?, https://www.ibm.com/blogs/cloud-computing/2011/12/23/which-businesses-are-adopting-cloud-computing-first/, Erişim Tarihi: 01.05.2018.

McKendrick, J. (2016). For Healthcare, Cloud Computing Comes In Measured Doses, https://www.forbes.com/sites/joemckendrick/2016/11/27/for-healthcare-cloud-computing-comes-in-measured-doses/, Erişim Tarihi: 06.05.2018.

Melillo, P., Orrico, A., Scala, P., Crispino, F. ve Pecchia, L. (2015). Cloud-Based Smart Health Monitoring System for Automatic Cardiovascular and Fall Risk Assessment in Hypertensive Patients, *Journal of Medical Systems*, 39(10): 109.

Mell, P. ve Grance, T. (2011). The NIST Definition of Cloud Computing, https://nvlpubs.nist.gov/nistpubs/legacy/sp/nistspecialpublication800-145.pdf, Erişim Tarihi: 02.04.2018.

Mohit, P., Amin, R., Karati, A., Biswas, G.P. ve Khan, M.K. (2017). A Standard Mutual Authentication Protocol for Cloud Computing Based Health Care System, *Journal of Medical Systems*, 41(4): 50.

Nomani, M.A. (2016). Cloud Computing Benefits Financial Sector, https://www.informationweek.com/partner-perspectives/ibm/cloud-computing-benefits-financial-sector/a/d-id/1325455, Erişim Tarihi: 15.04.2018.

Nomoto, S., Utsumi, M. ve Minakata, K. (2016). A Cloud-Based Home Management System for Patients with a Left Ventricular Assist Device: A Case Report, *The International Journal of Artificial Organs*, 39(5): 245–248.

Nomoto, S., Utsumi, M., Sasayama, S. ve Dekigai, H. (2017). A cloud-based home health care information sharing system to connect patients with home healthcare staff -A case report of a study in a mountainous region, *Japanese Journal of Geriatrics*, 54(2): 165–171.

Pan, D., Dhall, R., Lieberman, A. ve Petitti, D.B. (2015). A Mobile Cloud-Based Parkinson's Disease Assessment System for Home-Based Monitoring, *JMIR MHealth and UHealth*, 3(1): e29.

Patel, S., Mc Ginnis, R.S., Silva, I., Di Cristofaro, S., Mahadevan, N., Jortberg, E., Franco, J. ve diğerleri (2016). A Wearable Computing Platform for Developing Cloud-Based Machine Learning Models for Health Monitoring Applications, Annual International Conference of the IEEE Engineering in Medicine and Biology Society, Orlando, 17-20 Ağustos 2016, ss: 5997–6001.

Pierson, R.M. (2018). Report: The Future of Medical Imaging Leads to the Cloud, https://liftrnews.com/report-future-medical-imaging-leads-cloud/, Erişim Tarihi: 24.04.2018.

Pocatilu, P., Alecu, F. ve Vetrici, M. (2009). Using Cloud Computing for E-Learning Systems, Proceedings of the 8th WSEAS International Conference on Data Networks, Communications, Computers, ss: 54-59.

Puechmaille, D., Styner, M. ve Prieto, J.C. (2017). CIVILITY: Cloud Based Interactive Visualization of Tractography Brain Connectome, *Proceedings of SPIE-the International Society for Optical Engineering*, 10137.

Risso, N.A., Neyem, A., Benedetto, J.I., Carrillo, M.J., Farias, A., Gajardo, M.J. ve Loyola, O. (2016). A Cloud-Based Mobile System to Improve Respiratory Therapy Services at Home, *Journal of Biomedical Informatics*, 63: 45–53.

Rouse, M. (2018). What Is Telemedicine?, https://searchhealthit.techtarget.com/definition/telemedicine, Erişim Tarihi: 15.05.2018.

Sadhasivam, N., Balamurugan, R. ve Pandi, M. (2018). Cancer Diagnosis Epigenomics Scientific Workflow Scheduling in the Cloud Computing Environment Using an Improved PSO Algorithm, *Asian Pacific Journal of Cancer Prevention*, 19(1): 243–46.

Santillana, M., Nguyen, A.T., Louie, T., Zink, A., Gray, J., Sung, I. ve Brownstein, J.S. (2016). Cloud-Based Electronic Health Records for Real-Time, Region-Specific Influenza Surveillance, *Scientific Reports*, 6: 25732.

Sareen, S., Sood, S.K. ve Gupta, S.K. (2016). An Automatic Prediction of Epileptic Seizures Using Cloud Computing and Wireless Sensor Networks, *Journal of Medical Systems*, 40(11): 226.

Scherr, T.F., Gupta, S., Wright, D.W. ve Haselton, F.R. (2016). Mobile Phone Imaging and Cloud-Based Analysis for Standardized Malaria Detection and Reporting, *Scientific Reports*, 6: 28645

Shao, Z., Yang, B., Zhang, W., Zhao, Y., Wu, Z. ve Miao, M. (2015). Secure Medical Information Sharing in Cloud Computing, *Technology and Health Care: Official Journal of the European Society for Engineering and Medicine*, 23: 133-137.

Technavio (2017). Cloud Computing Services, Cloud Computing Companies, Cloud Applications | Market Research Reports-Industry Analysis Size & Trends – Technavio, https://www.technavio.com/report/global-cloud-computing-in-education-sector, Erişim Tarihi:26.04.2018.

Wallis, L.A., Fleming, J., Hasselberg, M., Laflamme, L. ve Lundin, J. (2016). A Smartphone App and Cloud-Based Consultation System for Burn Injury Emergency Care, *PloS One*, 11(2): e0147253.

WHO Beklenen Yaşam Süresi (2018). WHO Beklenen Yaşam Süresi (Doğum Anı) Verisi, http://apps.who.int/gho/data/node.main.688, Erişim Tarihi: 23.04.2018.

WHO Verisi (2018). https://data.worldbank.org/indicator/SH.MED.PHYS.ZS?end=2016&start=2016&view=bar, Erişim Tarihi: 23.04.2018.

Wikipedia (2018). Wikipedia-Epigenetics, https://tr.wikipedia.org/wiki/Epigenetik, Erişim Tarihi: 12.04.2018.

Wu, Y., Lu, X., Su, J. ve Chen, P. (2016). An Efficient Searchable Encryption Against Keyword Guessing Attacks for Sharable Electronic Medical Records in Cloud-Based System, *Journal of Medical Systems*, 40(12): 258.

Yang, Z., Zhou, Q., Lei, L., Zheng, K. ve Xiang, W. (2016). An IoT-Cloud Based Wearable ECG Monitoring System for Smart Healthcare, *Journal of Medical Systems*, 40(12): 286.

Yin, F., Wong, D.W.K., Quan, Y., Yow, A.P., Tan, N.M., Gopalakrishnan, K., Lee, B.H. ve diğerleri (2015). A Cloud-Based System for Automatic Glaucoma Screening, Annual International Conference of the IEEE Engineering in Medicine and Biology Society: Conference Proceedings, 25-29 Ağustos, Milano, ss: 1596–99.

Yu-Shan, C., Chen, S.Y., Yu K.C., Chu, Y.H. ve Chien, Y.H. (2017). Effects of Cloud-Based m-Learning on Student Creative Performance in Engineering Design, *British Journal of Educational Technology*, 48(1): 101–12

BÖLÜM 12

SAĞLIK SEKTÖRÜNDE BLOKZİNCİRİ TEKNOLOJİSİNİN KULLANIMI

Enis Karaarslan[16]

Bilgi sistemleri ile kişilere ait birçok sağlık bilgisi sayısal sistemler üzerinden erişilebilir hâle gelmiştir. Sağlık sektörüne ait bilgiler farklı kurumlar arasında paylaşılmaktadır. Bu bilgiler tedarik zinciri, finansal süreçler ve akademik araştırmalar gibi farklı alanlar için gereklidir. Örneğin hastaların elektronik sağlık kayıtları; tıbbi araştırmalar, tedavi süreçlerinin kalitesini arttırmak ve tedavi ücretlerini düşürmek gibi birçok alanda kullanılabilir.

Sağlık sektörüne ait toplanan bilgiler güncel ve geçerli olmalıdır. Bu bilgilerin paylaşım ve saklanma süreçlerinde hasta verilerinin gizliliği ve mahremiyeti korunmalıdır. Hastanın kendi verisine hâkim olacağı ve verisinin kimlerle paylaşıldığını yönetebileceği sistemler hedeflenmelidir.

Günümüzde; alışılagelen birçok sistemin, merkezî sistemlerden merkezî olmayan (decentralized) sistemlere geçmesinin ve güvenilir uygulamaların geliştirilmesinin öngörüldüğü ve ilk denemelerinin gerçekleştirdiği bir döneme girilmiştir. Bankacılık sistemleri başta olmak üzere, birçok sistemde köklü değişikliklerin söz konusu olduğu bir bilişim devrimi yaşanmaktadır. Bu devrim de ilk başarılı kripto para uygulaması olan Bitcoin'in tanıştırdığı blokzinciri teknolojisine dayanmaktadır. Blokzinciri teknolojisinin aynı zamanda en başarılı uygulaması olan Bitcoin adı verilen kripto para, 2008 senesinde duyurulmuştur ve 2009 senesinden beri kullanılmaktadır. Blokzinciri teknolojisi, İnternet ortamında sağlanması zor olan güven ortamını oluşturma konusunda önemli fırsatlar vaat etmektedir. Blokzinciri teknolojisinin sağlık sektöründeki ihtiyaçları karşılamak için kullanılması mümkündür.

[16] Dr. Öğr. Üyesi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Bilgisayar Mühendisliği Bölümü

Kaynaklar

Azaria A., Ekblaw A., Vieira T. ve Lippman. A. (2016). MedRec: Using Blockchain for Medical Data Access and Permission Management. IEEE 2nd International Conference on Open and Big Data (OBD), pp. 25-30

Bharadwaj S. (2016). Fraud Prevention in Healthcare Using Blockchain, https://www.linkedin.com/pulse/fraud-prevention-healthcare-using-blockchain-saketh-bharadwaj/, Erişim Tarihi: 20.04.2018.

Bogle A. (2018). Healthcare Data a Growing Target For Hackers, Cybersecurity Experts Warn, http://www.abc.net.au/news/science/2018-04-18/healthcare-target-for-hackers-experts-warn/9663304, Erişim Tarihi: 20.04.2018.

Corea F. (2017), The Convergence of AI and Blockchain: What's the Deal?, https://medium.com/@Francesco_AI/the-convergence-of-ai-and-blockchain-whats-the-deal-60c618e3accc, Erişim Tarihi: 20.04.2018,

Credit Suisse (2018). Blockchain 2.0 - Cryptocurrencies are Only the Beginning, Credit Suisse Blockchain Revolution Series, https://plus.credit-suisse.com/r/V7b2NM2AF-e, Erişim Tarihi: 27.11.2018.

David H. (2017). Blockchain, Smart Contracts, Artificial Intelligence, and Machine Learning in Healthcare, https://itpeernetwork.intel.com/blockchain-smart-contracts-artificial-intelligence-machine-learning-healthcare/, Erişim Tarihi: 30.03.2018.

Dünya Sağlık Örgütü (2017). 1 in 10 Medical Products in Developing Countries is Substandard Or Falsified, http://www.who.int/en/news-room/detail/28-11-2017-1-in-10-medical-products-in-developing-countries-is-substandard-or-falsified, Erişim Tarihi: 12.11.2018.

Gaetani, E., Aniello, L., Baldoni, R., Lombardi, F., Margheri, A. ve Sassone, V. (2017). Blockchain-based Database to Ensure Data Integrity in Cloud Computing Environments. In Proceedings of the First Italian Conference on Cybersecurity (ITASEC17), Venice, Italy.

Glass, B.D. (2014). Counterfeit Drugs and Medical Devices İn Developing Countries, Research and Reports in Tropical Medicine, 11-22.

Houlding, D. (2017), Blockchain, Cryptocurrencies, Smart Contracts, Artificial Intelligence, and Machine Learning in Healthcare,

HHS (U.S. Department of Health and Human Services) Office for Civil Rights, (2018). Breach Portal: Notice to the Secretary of HHS Breach of Unsecured Protected Health Information, https://ocrportal.hhs.gov/ocr/breach/breach_report.jsf, Erişim Tarihi: 12.11.2018.

IBM, (2018). Five Innovations That Will Help Change Our Lives Within Five Years: Crypto-anchors and blockchain, http://research.ibm.com/5-in-5/crypto-anchors-and-blockchain/, Erişim Tarihi: 12.11.2018.

Interpol, (2017). Millions of Medicines Seized in Largest Interpol Operation Against Illicit Online Pharmacies, https://www.interpol.int/News-and-media/News/2017/N2017-119, Erişim Tarihi: 12.11.2018.

Karaarslan, E., Eren, M.B., Koç, S. (2014). Çevrimiçi Mahremiyet: Teknik ve Hukuksal Durum İncelemesi, 19. Internet Konferansı Bildirileri, Istanbul, s.188-195.

Karaarslan, E., Ergin, A.M., Turğut, N. ve Kılıç, Ö. (2015). Elektronik Sağlık Kayıtlarının Gizlilik ve Mahremiyeti, 20. Internet Konferansı Bildirileri, Istanbul, s.215-220.

Karaarslan, E. Ve Akbaş, M. (2017). Blokzinciri tabanlı siber güvenlik sistemleri, Uluslararası Bilgi Güvenliği Mühendisliği Dergisi, 3 (2), 16-21. DOI: 10.18640/ubgmd.373297.

Karaarslan, E. (2018). Neden herkes Blok Zinciri konuşuyor, BMdergi, http://dergi.bmo.org.tr/teknoloji/neden-herkes-blok-zinciri-teknolojisini-konusuyor, Erişim Tarihi: 13.1.2018.

Kaya, C. (2011). Avrupa Birliği Veri Koruma Direktifi Ekseninde Hassas (Kişisel) Veriler ve İşlenmesi, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 69.1-2: ss: 317-334.

Korkmaz, A., (2014). İnsan Hakları Bağlamında Özel Hayatın Gizliliği ve Korunması, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Cilt: 2014, Sayı: 3, ss 99-103, DOI: 10.18493/kmusekad.97442.

LI Yue, HUANG Junqin, QIN Shengzhi ve WANG Ruijin, (2017). Big Data Model of Security Sharing Based on Blockchain, 2017 3rd International Conference on Big Data Computing and Communications.

Lord, R. (2018). Blockchain In Health Care: The Good, The Bad And The Ugly, https://www.forbes.com/sites/forbestechcouncil/2018/04/13/blockchain-in-health-care-the-good-the-bad-and-the-ugly/ Erişim Tarihi: 12.11.2018.

Mearian, L. (2017). IBM Watson, FDA to Explore Blockchain for Secure Patient Data Exchange, Computerworld, https://www.computerworld.com/article/3156504/healthcare-it/ibm-watson-fda-to-explore-blockchain-for-secure-patient-data-exchange.html, Erişim Tarihi: 30.03.2018.

Mettler, M. (2016). Blockchain technology in healthcare: The Revolution Starts Here, In e-Health Networking, Applications and Services (Healthcom), 2016 IEEE 18th International Conference on (pp. 1-3). IEEE.

Nakamoto. S. (2008). Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System, https://bitcoin.org/bitcoin.pdf (http://bitcoin-turkiye.net/bitcoin-makale.pdf). Erişim Tarihi: 30.08.2017.

Opray M. (2017). Could a Blockchain-based Electricity Network Change the Energy Market?, https://www.theguardian.com/sustainable-business/2017/jul/13/could-a-blockchain-based-electricity-network-change-the-energy-market, Erişim Tarihi: 30.08.2017.

Peck M., Tonti W. R., Stavrou A., Rupe J.W., Rong C. ve Kostyk T. (2017) Reinforcing The Links Of The Blockchain, Ieee Future Directions Blockchain Initiative White Paper, https://blockchain.ieee.org/images/files/pdf/ieee-future-directions-blockchain-white-paper.pdf. Erişim Tarihi: 21.04.2018.

Parker L. (2016). 15 Blockchain Whitepapers Awarded Winners of US Department of Health and Human Services Challenge, https://bravenewcoin.com/news/15-blockchain-whitepapers-awarded-winners-of-us-department-of-health-and-human-services-challenge/ Erişim Tarihi: 30.03.2018.

Poon, J., Dryja, T., (2016). The Bitcoin Lightning Network: Scalable Off-Chain Instant Payments. DRAFT Version 0.5.9.2., https://lightning.network/lightning-network-paper.pdf Erişim Tarihi: 30.03.2018.

Protenus ve DataBreaches.net (2017). Breach Baromoter 2017 Annual Report, https://cdn2.hubspot.net/hubfs/2331613/Breach_Barometer/2017/Annual%20Report/2017%20Breach%20Barometer%20Annual%20Report.pdf, Erişim Tarihi: 30.03.2018.

Radanović, I., Likić, R. (2018). Opportunities for use of blockchain technology in medicine. Applied health economics and health policy, 16(5), 583-590.

Ravindranath, M. (2018). Health isn't ready for blockchain, https://www.politico.com/newsletters/morning-ehealth/2018/02/16/health-isnt-ready-for-blockchain-109346, Erişim Tarihi: 30.03.2018.

Şimşek M. (2018). Sağlık Bakanlığı Bulut Veri Sistemi Tanıtım Sunumu, Sağlık Bakanlığı Sağlık Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü, http://dosyamerkez.saglik.gov.tr/Eklenti/3836,sistem-yonetimi-vizyonu-v1pptx.pptx?0, Erişim tarihi: 6.11.2018,

Türkiye Bilişim Ansiklopedisi (2006). Bilgi Güvenliği, Türkiye Bilişim Vakfı (1. Basım). Papatya Yayıncılık, ss.165

Wagenen J.V. (2018), How Healthcare Organizations Can Prevent Data Tampering, https://healthtechmagazine.net/article/2018/04/How-Healthcare-Organizations-Can-Prevent-Data-Tampering, Erişim Tarihi: 20.04.2018,

Williams-Grut O. (2016). Estonia is using the technology behind bitcoin to secure 1 million health records, http://www.businessinsider.com/guardtime-estonian-health-records-industrial-blockchain-bitcoin-2016-3?r=UK&IR=T. Erişim Tarihi: 30.03.2018.

White, M., Killmeyer, J., Chew, B., (2017). Understanding basics of blockchain in government, https://dupress.deloitte.com/dup-us-en/industry/public-sector/understanding-basics-of-blockchain-in-government.html, Erişim Tarihi: 30.03.2018.

Zhao, W. (2017). CDC to Trial Blockchain With IBM in Bid to Manage Medical Data, https://www.coindesk.com/cdc-trial-blockchain-ibm-bid-manage-medical-data/, Erişim Tarihi: 30.03.2018

BÖLÜM 13

MOBİL SAĞLIK

Meltem Saygılı[17]

Geçtiğimiz son otuz yıllık dönemde, bilgisayar ve iletişim teknolojileri heyecan verici değişimler ve ilerlemeler göstermiştir. Günlük yaşamımızın ayrılmaz bir parçası hâline gelen mobil teknolojiler birçok alanda olduğu gibi sağlık hizmetlerinin sunumunda da önemli etkiler oluşturmuştur. Mevcut ilerlemeler mobil sağlığın (m-Sağlık) gelişmesine yol açmıştır.

Dünya Sağlık Örgütü e-Sağlığı; bilgi ve iletişim teknolojilerinin sağlık alanında kullanılması olarak tanımlamaktadır (WHO, 2012). e-Sağlık uygulamaları içinde hızla genişleyen bir alan olarak mobil sağlık (m-Health); mobil bilgisayar ve iletişim teknolojilerinin sağlık hizmetleri sunumunda ve halk sağlığı alanında kullanılması olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde mobil sağlık uygulamalarının, sağlık ve sağlık hizmetleri sunum süreçleri üzerinde ve özellikle kaynak kullanımını azaltması yönünde yararlı etkileri konusunda büyük bir potansiyele sahip olduğu tartışılmaktadır (Vital Wave Consulting, 2009).

Sağlık hizmeti sunum süreçlerini geliştirmek için tasarlanmış mobil sağlık girişimleri sağlık hizmeti sunucularına hizmet etmek ve destek sağlamak (örneğin eğitim, tanı desteği veya hasta yönetimi konularında) veya sağlık bakım hizmetleri ile hasta ve yakınları arasında iletişimi (randevu hatırlatmaları ve test sonuçlarının iletilmesi) sağlamak amacıyla kullanılmaktadır (Free ve diğerleri, 2013).

2015 yılında Sağlık Bilgi ve Yönetim Sistemleri Topluluğu (HIMSS, Healthcare Information and Management Systems Society) tarafından sağlık hizmetleri organizasyonlarında görev alan 238 yönetici ile gerçekleştirilen Mobil Teknoloji

[17] Dr.Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü

daha geniş m-Sağlık ekosistemi ile birlikte çalışarak yeni m-Sağlık hizmetlerinin gelişmesini ve yaygınlaşmasını sağlamalıdır. Bunu başarmak için gerekli önemli etmenler şunlardır (Tezcan,2016):

Devlet desteği: Hükûmetlerin m-Sağlık için dünya çapında yapıcı politikalar geliştirmesi, pazarın gerçek potansiyeline erişip hızlı bir şekilde yayılabilmesini sağlayabilir. Hükûmetler, sağlığa erişimi artırmak ve maliyetlerin azaltılmasını sağlamak için m-Sağlık konseptini geliştirici adımları atmalıdır. Kamu sağlığında m-Sağlık hizmetlerinin kullanımı teşvik edilirken, özel sağlık kuruluşları da geri ödemelerle özendirilmelidir.

Mevzuat desteği: Kanun koyucular m-Sağlık hizmetlerinin gelişmesini engelleyen sorunları yapıcı bir şekilde adreslemeli, sertifikasyon, birlikte çalışabilirlik ve standardizasyon konularında çözümler üretmelidir.

Sağlık sektörünün kabullenmesi: Devlet desteğinin yanı sıra m-Sağlık ekosistemi içindeki anahtar oyunculardan gelecek başarı hikâyeleri, tıp camiası içinde m-Sağlığın kabulünü kolaylaştıracaktır.

Kullanıcının kabullenmesi: Yaygın kullanım m-Sağlığın hızlı büyümesini ve yayılmasını sağlayacaktır. Sağlık çalışanları tarafından önerilmesi, hizmet bedellerinin ucuzlaması ve ürünlerin/içeriklerin kolay ulaşılabilir olması yanında, hizmeti sunanlar ve devlet tarafından farkındalık yaratıcı PR (Halkla İlişkiler) çalışmaları ve kamu spotları bu yayılma hızını artıracaktır. Bu sektörde iş yapan oyuncular arasındaki iş birliği kritik önemdedir.

m-Sağlığın başarılı bir şekilde gelişmesi ve yaygınlaştırılması için, tüm paydaşlar klinik sonuçlar, değer kavramı ve hasta memnuniyetine odaklanacak, hasta/müşteri merkezli uygulama modellerini benimsemelidir.

Kaynaklar

Agarwal, N., Hansberry, D. R., Sabourin, V., Tomei, K. L. and Prestigiacomo, C. J. (2013). A Comparative Analysis of The Quality of Patient Education Materials From Medical Subspecialties, JAMA Internal Medicine, Published Online, doi:10.1001/jamainternmed.2013.6060.

AHIMA Guide (2013). Mobile Apps 101: A Primer for Consumers. http://myphr.com/Stories/NewsStory.aspx?Id=596, Erişim Tarihi: 30.03. 2018.

Allied Market Research (2017). mHealth Market - Global Mobile Healthcare Industry Size, Analysis,2013.alliedmarketresearch.com (https://www.statista.com/statistics/295771/mhealth-global-market-size/) Erişim Tarihi: 11.01.2018.

Bierbrier R., Lo V., Wu R. C. (2014). Evaluation of the Accuracy of Smartphone Medical Calculation Apps, Journal of Medical Internet Res, 16(2): e32

Cisco and Co. Cisco (2017). Cisco Visual Networking Index: Global Mobile Data Traffic Forecast Update, 2016–2021. https://www.cisco.com/c/en/us/solutions/collateral/service-provider/visual-networking-index-vni/mobile-white-paper-c11-520862.pdf, Erişim Tarihi: 8.01.2018

Consulting, V. W. (2009). mHealth for Development: the Opportunity of Mobile Technology for Healthcare in the Developing World. Washington Dc and Berkshire, UK.

Deloitte (2013). The State of The Global Mobile Consumer 2013: Divergence Deepens.

European Commission (2015). Summary Report on the Public Consultation on the Green Paper on Mobile Health. Brussels: European Commission.

Ferrero N. A., Morrell D. S., Burkhart C.N. (2013). Skin Scan: A Demonstration of the Need for FDA Regulation of Medical Apps on iPhone, Journal of Am Acad Dermatol, Mar; 68(3):515–6. doi: 10.1016/j.jaad.2012.10.045.

Food and Drug Administration (2013). Mobile Medical Applications: Guidance for Industry and Food and Drug Administration Staff. http://www.fda.gov/downloads/MedicalDevices/DeviceRegulationandGuidance/GuidanceDocuments/UCM263366.pdf, Erişim Tarihi: 09.10.2018.

Food and Drug Administration (2015). Medical Devices Data Systems, Medical Image Storage Devices, and Medical Image Communications Devices: Guidance for Industry and Food and Drug Administration Staff, Food and Drug Administration, https://www.fda.gov/MedicalDevices/DigitalHealth/default.htm, Erişim Tarihi: 09.10.2018.

Fox, S. (2010). Mobile Health 2010, Pew Research Center's Internet & American Life Project. Washington, D. C. http://pewinternet.org/Reports/2010/Mobile-Health-2010.aspx., Erişim Tarihi: 09/01/2018.

Free, C., Phillips, G., Watson, L., Galli, L., Felix, L., Edwards, P., ... and Haines, A. (2013). The Effectiveness of Mobile-Health Technologies to İmprove Health Care Service Delivery Processes: A Systematic Review And Meta-Analysis, PLoS medicine, 10(1), e1001363. doi:10.1371/journal.pmed.1001363.

Güler, E., and Eby, G. (2015). Akıllı Ekranlarda Mobil Sağlık Uygulamaları, Journal of Research in Education and Teaching, 4(3): 45-51.

Haffey F., Brady R. R., Maxwell S. A. (2013). Comparison of the Reliability of Smartphone Apps for Opioid Conversion, Drug Saf, 36(2): 111–7. doi: 10.1007/s40264-013-0015-0.

HIMSS (2015). Mobile Technology Survey Final Report April 14, www.himss.org/mHealth. Erişim Tarihi: 11.7.2018.

Hoyt, R. E., and Yoshihashi, A. K. (2014). Health İnformatics: Practical Guide for Healthcare and Information Technology Professionals. Lulu.com. Erişim Tarihi: 30.09. 2018.

Iribarren S. J., Cato K., Falzon L., Stone P. W. (2017). What is the Economic Evidence for mHealth? A Systematic Review of Economic Evaluations of mHealth Solutions, PLoS ONE 12(2): e0170581. doi:10.1371/journal.pone.0170581.

Kratzman, V. (2013). Where Did Mobile Health Come From?. Team Finland Business. http://www.finland.org/Public/default.aspx?contentid=269582&culture=en-US, Erişim Tarihi: 11.1.2018.

Labrique, A. B., Vasudevan, L., Kochi, E., Fabricant, R., and Mehl, G. (2013). mHealth Innovations as Health System Strengthening Tools: 12 Common Applications and a Visual Framework, Global Health: Science And Practice, 1(2): 160-171.

Levy, D. (2015). Emerging mHealth: Paths for Growth, 2012. https://www. pwc. com/gx/en/healthcare/mhealth/assets/pwc-emerging-mhealth-full. pdf. Erişim Tarihi: 30.03.2018.

Lewis, T. L., and Wyatt, J. C. (2014). mHealth and Mobile Medical Apps: A Framework to Assess Risk and Promote Safer Use, Journal of Medical Internet Research, 16(9), e210. http://doi.org/10.2196/jmir.3133. Erişim Tarihi: 30.09. 2018.

Malvey, D. and Slovensky, D. J. (2014). mHealth: Transforming Healthcare. Springer.

Norris, A. C., Stockdale, R. S., and Sharma, S. S. (2009). A Strategic Approach to m-Health, Health Informatics Journal, 15(3): 244–253. doi:10.1177/1460458209337445.

Nuance (2013). Advancing the mHealth Ecosystem: Mobile Technology to Address Patient, Provider and Payer needs, Nuance Communications, 2013. https://nuancehealthcareblog.files.wordpress.com/2013/02/nuancemobileguide-r14.pdf, Erişim Tarihi: 30.03. 2018.

Purcell, K., Entner, R., and Henderson, N. (2010). The Rise of Apps Culture, Pew Internet & American Life Project, 14.

Rosser B. A and Eccleston C. (2011). Smartphone Applications for Pain Management, Journal of Telemed Telecare, 17(6):308–12. doi: 10.1258/jtt.2011.101102.

Su, W. C. (2014). A Preliminary Survey of Knowledge Discovery on Smartphone Applications (apps): Principles, Techniques and Research Directions for e-Health, arXiv preprint arXiv:1407.7314.

Tezcan, C. (2016) Sağlığa Yenilikçi Bir Bakış Açısı: Mobil Sağlık TÜSİAD Yayınları, Ankara. ISBN: 978-605-165-015-9, Yayın No: TÜSİAD-T/2016-03/575.

Tu, H. T. (2011). Surprising Decline in Consumers Seeking Health İnformation, Center for Studying Health System Change Tracking Report, No. 26.

Wolf J. A., Moreau J. F., Akilov O., Patton T., English J. C., Ho J., Ferris L. K. (2013). Diagnostic Inaccuracy of Smartphone Applications for Melanoma Detection, JAMA Dermatol, 149(4): 422–6. http://europepmc.org/abstract/MED/23325302. Erişim Tarihi: 30.09. 2018.

World Health Organization. (2011). Global Observatory for eHealth Series. Retrieved March, 4, 2011.

World Health Organization (2011). mHealth New Horizons for Health Through Mobile Technologies, Global Observatory for eHealth Series - Volume 3. ISBN 978 92 4 156425 0. Switzerland.

World Health Organization (2012). International Telecommunication Union, National eHealth Strategy Toolkit.

Varshney, U. (2009). Pervasive Healthcare Computing: EMR/EHR, Wireless and Health Monitoring, Springer Science & Business Media.

Varshney, U. (2014). Mobile Health: Four Emerging Themes of Research, Decision Support Systems, 66: 20-35.

Yee, A. (2013). Designing Mobile Health Apps: Special Considerations. http://littlegreensoftware.com/designing-mobile-health-apps-special-considerations, Erişim Tarihi: 11.1.2018.

BÖLÜM 14

NANOTEKNOLOJİ VE NANOTIP

Elif Çankaya[18]

Endüstri 4.0, yapay zekâ, robotik, nano ve uzay teknolojisi alanlarında yaşanan gelişmeler ile birlikte belirli bir ekonomik değere sahip canlı-cansız her nesnenin internet bağlantılarıyla diğer nesnelerle iletişime ve etkileşime geçebileceği akıllı üretim dönemi olarak tanımlanmaktadır (Aksoy, 2017).

Bu bölümde, endüstride hâlen devam eden bu dönüşüm ve bu dönüşümün önemli bileşenlerinden olan nanoteknoloji olgusunun, sağlık alanındaki uygulamaları ele alınmaya çalışılmaktadır. Bu çerçevede, birinci bölümde nanoteknoloji ve nanotıp kavramları ile nanoteknolojinin tarihsel gelişiminden bahsedilmektedir. İkinci bölümde nanoteknolojinin sağlık alanındaki uygulamaları ayrıntılı olarak incelenmektedir. Sonuç bölümünde ise, nanotıpta gelecek dönem beklentileri ve getirdiği olası risklere yer verilmektedir.

Nanoteknoloji ve Nanotıp Kavramı

Nanoteknoloji; bir malzemeyi oluşturan yapıların atom seviyesinde yeniden düzenlenmesini içeren, disiplinler arası bir "üst teknoloji süreci"dir. Nanoteknoloji kavramı, etimolojik kökleri açısından, Yunanca "cüce" anlamına gelen "nano" ile "teknoloji" kavramının bileşiminden oluşmaktadır (Aydoğdu, 2011).

Nano, fiziksel bir büyüklüğün bir milyarda birini ifade etmek için kullanılmaktadır. Esas olarak 1-100 nm büyüklüğündeki yapıların araştırılması, modifikasyonu ve kontrolü ile uğraşmaktadır Nanoteknoloji, yoluyla maddelerin atomik-moleküler boyutta mühendisliğinin yapılarak yepyeni özelliklerinin açığa çıkarılması mümkün olmaktadır (Ventola, 2012).

[18] İç Denetçi, Sağlık Bakanlığı

doğada çözünüp yok olup olmadığı, birikip birikmediği, suda çözünüp çözünmediği, başka nanopartiküllerle veya kimyasallarla etkileşip etkileşmediği gibi sorular hâlen araştırma gerektiren alanlardır. Nanopartiküllerin deri yoluyla emilimi, hava ya da ağız yoluyla maruz kalınmasının etkilerini araştıran daha fazla çalışmaya ihtiyaç bulunmaktadır (Berk ve Akkurt, 2012).

Nanoteknolojinin sağlık alanına uygulanması sayesinde yakın gelecekte hastalıkların çok daha erken saptanması, tedavide yeniliklerin ortaya çıkması, nanoteknoloji kullanılarak üretilmiş pek çok yeni ürünün ortaya çıkması beklenmektedir. Nanoteknoloji ile maddeye, atom seviyesinde şekil verilerek doğada daha önce var olmayan yeni malzemelerin üretilebilmesi mümkün olmaktadır. Bu yönüyle başta kanser araştırmaları olmak üzere, tıbbı görüntüleme sistemleri, ilaç dağılım sistemleri, gen teknolojileri, enfeksiyon kontrolü gibi alanlarda önemli yeniliklerin ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Ancak tüm bu yararlarına rağmen, nanoteknoloji temelli ürünlerin insan sağlığı için potansiyel risklerinin anlaşılması bakımından daha fazla çalışma yapılması gerektiği unutulmamalıdır.

Kaynaklar

Aksoy, S. (2017). Değişen Teknolojiler ve Endüstri 4.0: Endüstri 4.0'ı Anlamaya Dair bir Giriş, http://katki.org/wp-content/uploads/2017/05/SAVKatki4.pdf#page=34 Erişim Tarihi: 06.07.2018

Aydoğdu, E. (2011). Nanoteknoloji, Nanobilim ve Analitik Kimyadaki Kullanımı; Dumlupınar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi

Berk, S. ve Akkurt İ. (2012). Nanopartikül: Geleceğin Korkulu Rüyası, http://www.tuberktoraks.org/managete/fu_folder/2012-02/2012-60-02-180-184.pdf, Erişim Tarihi: 06.05.2018.

Çelik, M. (2014). Farmasötik Biyoteknolojide İlaç Hedefleme Teknikleri, https://pharmacy.erciyes.edu.tr/ckfinder/userfiles/files/bitirmeler/Merve_%C3%87elik_Tez.pdf, Erişim Tarihi: 01.05.2018

Çıracı, S. (2005). Metrenin bir Milyarda Birinde Bilim ve Teknoloji, Bilim ve Teknik, Yeni Ufuklara, http://www.nano.bilkent.edu.tr/docs/ BT-Yeni- Ufuklar.pdf, Erişim Tarihi: 10 Şubat 2018.

Duncan, R. ve Gaspar, R. (2011). Nanomedicine(s) Under the Microscope, Mol. Pharm (8): 2101–2141.

Durak, H. (2015). Onkolojide Kişiselleştirilmiş Tedavi ve Teranostik Yaklaşımlar, http://cms.galenos.com.tr/Uploads/Article_11224/80-84.pdf Erişim Tarihi 05.05.2018

Dursun, A. (2015). Nanoteknoloji Ürünü Antimikrobiyal Özellikli Giysilerin Hastane Ortamında Kullanım Durumunun Belirlenmesi, Gazi Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Godin B., Sakamoto J.H., Serda R.E., Grattoni A., Bouamrani A. ve Ferrari M. (2010). Emerging Applications of Nanomedicine for Therapy and Diagnosıs of Cardiovascular Diseases, Trends in Pharmacological Sciences, 31(5):199-205.

Göcek. İ., Kurşun, S. ve Küçük, G. (2008). Tekstil Endüstrisinde Nanoteknoloji Uygulamaları, ÇÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 17(7):43-52. http://fbe.cu.edu.tr/tr/makaleler/2008-17-7-6.pdf Erişim Tarihi 08.05.2018.

Hacettepe Üniversitesi, (2018). Nanotıp ve Nanoteknoloji, http://www.nanott.hacettepe.edu.tr/, Erişim Tarihi: 05.05.2018.

Kuzma J. ve Priest S. (2010). Nanotechnology, Risk, and Oversight: Learning Lessons from Related Emerging Technologies, Risk Analysis, 30(11):1688-98.

Luther, W. (2006). International Strategy and Foresight Report on Nanoscience and Nanotechnology, http://pf-mh.uvt.rnu.tn/455/2/International_Strategy_and_ Foresight_Report_on_Nanoscience_ and_Nanotechnology.pdf, Erişim Tarihi: 03.04.2018

Maclurcan D. C. (2005). Nanotechnology and Developing Countries, Part 1: What Possibilities?, https://www.nanowerk.com/pdf/id=31.pdf Erişim Tarihi: 04.05.2018

Metin, G. Z. ve Özdemir, L. (2015). Nanoteknolojinin Sağlık Alanında Kullanımı ve Hemşirenin Sorumlulukları, Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi, 18(3):235-244.

Nehru, M. R. ve Singh, P. O. (2008). Nanotechnology and Cancer Treatment, Asian J. Exp. Sci., Vol : 22(2): 45–50.

Neumaier, C.E., Baio, G., Ferrini, S., Corte, G. ve Daga, A. (2008). MR and Iron Magnetic Nanoparticles: Imaging Opportunities in Preclinical and Translational Research, Tumori, 94: 226-33.

Oylar, Ö. ve Tekin, İ. (2011). Kanserin Teşhis ve Tedavisinde Nanoteknolojinin Önemi, Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi, 16(1): 147-154.

Özdoğan, E., Demir, A. ve Seventekin, N. (2006). Nanoteknoloji ve Tekstil Uygulamaları, Tekstil ve Konfeksiyon Dergisi, 16(3):159-163.

Prasad, M., Lambe, U., Brar, B., Shah, I. ve diğerleri (2018). Nanotherapeutics: An Insight into Healthcare and Multi-dimensional Applications in Medical Sector of the Modern World, Biomedicine & Pharmacotherapy, (97): 1521-37, https://www.sciencedirect.com/ science/article/pii/S0753332217343925 pp 1521-1537. Erişim Tarihi: 05.05.2018

Qian, L ve Hinestroza, J.P. (2004). Application of Nanotechnology for High Performance Textiles. Journal of Textile and Apparel, Technology and Management, 4(1):1-7.

Shatkin, J.A., Abbott, C.L., Bradley; A.E., Canady; R.A ve diğerleri (2010). Nano Risk Analysis: Advancing the Science for Nanomaterials Risk Management, Risk Analysis 30(11): 1680-1687.

Singh, K.K. (2005). Nanotechnology in Cancer Detection and Treatment, Technology in Cancer Research and Treatment, 4(6): 583-584.

Şenel, F. (2009). Nanotıp, Bilim ve Teknik Dergisi, 497: 78-83

Şengil, A. (2010). Teknolojik Değişim Süreci; Nanoteknoloji ve Nanotıp, SDPlatform, http://www.sdplatform.com/Dergi/412/Teknolojik-degisim-sureci-Nanoteknoloji-ve-nanotip.aspx?viewType=Print&viewClass=Print, Erişim Tarihi: 07.05.2018.

Tüylek, Z.(2017). İlaç Taşıyıcı Sistemler, Bozok Tıp Dergisi, 7(3):89-98.

UNAM (2016). Annual Report, http://unam.bilkent.edu.tr/annual-reports/ Erişim Tarihi: 03.02.2018

Ventola, C.L. (2012). The Nanomedicine Revolution. Part 1, Emerging Concept 37: 512–525

Vogt, S. Troitzsch, D. Späth, S. Moosdorf, R. ve Physiol, Meas. (2004). Efficacy of Ion-Selective Probes in Early Epicardial in vivo Detection of Myocardial Ischemia, Phsyiological Measurement, 25(6): N21-6.

Wang, X. Wang, Y. Chen, Z. ve Shin, M. D. (2009). Advances of Cancer Therapy by Nanotechnology, Cancer Res. Treatment, 41(1):1–11.

Whatmore, R.W. (2005). Nanotechnology Should be Worried? Perceptions, Occupational Medicine,.

BÖLÜM 15

DİJİTAL HASTANE

Tayfun Enünlü[19]

Günümüzde tıbbi hatalar ve hasta güvenliği, sağlık bakımının maliyetlerinin artması, bakıma ulaşımın iyileştirilmesi ihtiyacı, ileri teknolojilerin kullanıldığı yeni tedavi yöntemlerinin doğasından kaynaklanan güçlükler ve hastaların bakım süreçlerine daha fazla katılımda bulunmak istemeleri gibi faktörler sağlık bakım sektörünü değişime zorlamaktadır. Hastaneler veya diğer bakım kurumları kendilerine başvuran hastaların akut sorunlarını episodik olarak tedavi etme yaklaşımından hastaların sağlıklarını bütüncül bir yaklaşımla yönetmeye doğru odaklanmaktadır. Bu amaçla pek çok hastane, daha iyi klinik sonuçlar alınması, tedarik zincirinin etkinliğinin arttırılması ve hasta deneyimlerinin iyileştirilmesi gibi hedeflerle enformasyon ve iletişim teknolojileri kapasitelerini arttırmak için ciddi yatırımlar yapmaktadır (Kharbanda ve diğerleri, 2016, s.3).

Hem tüm sağlık sektörünü etkileyen bu temel dinamikler hem de teknoloji alanında yaşanan hızlı gelişmeler dijital hastane kavramının giderek daha yaygın olarak tartışılmasına neden olmaktadır. Dijital hastane her türlü iletişim aracı ve tıbbi cihazın birbiriyle ve diğer bilgi sistemleriyle entegre olduğu, sağlık çalışanları ve hastaların tele tıp ve mobil tıp uygulamalarıyla hastane içinden veya dışından veri alışverişinde bulunabildiği hastane olarak tanımlanabilmektedir. Dijital hastane klinik ve idari iş akış süreçlerine bilgi ve iletişim teknolojilerini entegre ederek yüksek kalitede sağlık hizmet sunulabilmesini sağlamakta; bireylere verilen sağlık bakım hizmetlerini hastanelerin dışına (evler, aile hekimliği merkezleri, evde bakım kurumları gibi) taşıyarak birbirinde uzak mesafedeki sağlık çalışanlarını ve birimlerini de birbirine bağlamaktadır. Dijital bir hastanede tıbbi cihazlar, akıllı bilgi sistemleri, tesis kontrol sistemleri, otomatik

[19] Dr., Epidemiyolog, Sağlık Enformasyon Yönetimi ve Teknolojileri Danışmanı

Deneyimler, başarılı dijital hastane hedefine ulaşmada, bütçeyi arttırmak zorunda kalmadan hızlı ve çevik uygulamalar için en uygun yaklaşımın bulut tabanlı modeller olduğunu göstermektedir. Bulut tabanlı altyapılar, dijital hastane için gerekli yeni teknolojilerin daha kolay uygulanmasını, proje risklerinin azaltılmasını ve operasyonel maliyetlerin de anlamlı bir şekilde düşürülmesini sağlamaktadır.

Elektronik tıbbi kayıt sistemlerinin uygulanmaya alınması yalnızca aysbergin görünen kısmı gibidir. Hem klinik ve hem de idari süreçlerin otomasyonu, sistemler arasındaki etkileşimleri yeniden düşünmeyi ve daha fazla birlikte çalışmayı gerektirmektedir. Gerçek zamanlı ve standartlara dayalı dijital enformasyon elde edilmesi ancak gelişmiş klinik uygulamalar ile tıbbi cihaz teknolojileri, iletişim teknolojileri ve fiziksel altyapı teknolojilerinin kusursuz bir şekilde entegrasyonunu ile sağlanabilir. Sağlık bilişim standartlarını benimseme ve birlikte çalışabilirlik kritik bir önem kazanmaktadır.

Dijital hastaneler, faklı paydaşların (hastane çalışanları, hastalar ve yakınları, tedarikçiler) iş birliğini gerektiren, hepsi birbirlerine karşılıklı olarak bağımlı olan çok çeşitli ve birbirinden farklı uygulamaları, cihazları ve teknolojileri içeren karmaşık ortamlardır. Bu hedefe ulaşılması karmaşıklığın yönetilmesini gerektirmektedir.

Kaynaklar

Amatayakul, M.K. (2007). Electronic Health Records: A Practical Guide for Professionals and Organizations, AHIMA, USA, s.1-22.

Bak, P. (2017). 4 Characteristics of a Fully Digital Healthcare Organization, https://blog.meditech.com/4-characteristics-of-a-fully-digital-healthcare-organization, Erişim Tarihi: 18.09.2018.

Beale, T. (2001). Health Information Standards Manifesto, https://wolandscat.files.wordpress.com/2009/07/his_manifesto.pdf, s.6-7, Erişim Tarihi: 18.09.2018.

Calkins E., Boult C., Wagner E.H. ve Pacala J. (eds). (1999). New Ways to Care for Older People: Building Systems Based on Evidence. s.xiii-xvi.

Care Continuum Alliance (2018). Definition of Disease Management, http://www.carecontinuum.org/dm_definition.asp, Erişim Tarihi: 18.09.2018.

Chaudry, Z. ve Koehler, M. Gartner. (2013). Longitudinal Electronic Health Record Systems Should be Integral to any Healthcare System, https://www2.health.vic.gov.au/Api/downloadmedia/%7B15C7A4E9-248E-4F2D-8710-3A6B6D394893%7D, s.4-7, Erişim Tarihi: 18.09.2018.

Daniels, J.H. ve Bradley, P. (2017). EMRAM Criteria Update, https://www.himssanalytics.org/ presentations/EMRAM-overview, s.9-15, Erişim Tarihi: 18.09.2018.

Davies, B. (2016). HIC Digital Hospital Design: Innovation Practices in Australian Healthcare, Cisco, https://www.cisco.com/c/dam/en_us/solutions/industries/docs/healthcare/hic-digital-hospital-design.pdf., s.4-8, Erişim Tarihi: 18.09.2018.

Gordon, R., Perlman, M. ve Shukla, M. Deloitte. (2017). The Hospital of the Future: How Digital Technologies Can Change Hospitals Globally, https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Life-Sciences-Health-Care/us-lshc-hospital-of-the-future.pdf, s: 1,2, Erişim Tarihi: 18.09.2018.

Handler, T.J. ve Hieb, B.R. (2007). Gartner's 2007 Criteria for the Enterprise CPR, https://www.gartner.com/doc/508592/gartners--criteria-enterprise-cpr, s.3-6, Erişim Tarihi: 18.09.2018.

HIMSS Europe (2018). Healthcare Provider Models, https://www.himssanalytics.org/europe/healthcare-provider-models/all, Erişim Tarihi: 18.09.2018.

HIMSS US (2018). HIMSS Analytics EMR Adoption Model Cumulative Capabilities, https://www.himssanalytics.org/sites/himssanalytics/files/North_America_HIMSS_Analytics_EMRAM_Criteria_2018.pdf, s.1, Erişim Tarihi: 18.09.2018.

HL7. (2017). HL7 CDA® R2 IG: C-CDA Templates for Clinical Notes R1 Companion Guide, Release 1, http://www.hl7.org/implement/standards/product_brief.cfm?product_id=447, s.19-23, Erişim Tarihi: 18.09.2018.

IHI. The Chronic Care Model, http://www.improvingchroniccare.org/index.php?p=The_Chronic_Care_Model&s=2, Erişim Tarihi: 18.09.2018.

Institute of Medicine (1999). To Err Is Human: Building a Safer Health System, Washington, D.C.: National Academy Press, s.1-2.

Institute of Medicine (2001). Crossing the Quality Chasm: A New Health System for the 21st Century, Washington, D.C.: National Academy Press, s.13, 16, 31.

Kharbanda, V., Bohlin, N., Sehlstedt, U., Treutiger, T. (2016). ADL Report: Building the Smart Hospital Agenda: A Comprehensive Approach for Hospitals Executives to Develop Their Smart Hospital Strategy and Implementation Program, http://www.adl.com.sa/sites/default/files/viewpoints/ADL_Smart%20Hospital.pdf, s.3, Erişim Tarihi: 18.09.2018.

Kılıç, T. (2016). Digital Hospital; An Example of Best Practice, http://dergipark.gov.tr/download/article-file/329474, s. 52, 54-55, Erişim Tarihi: 18.09.2018.

Kuraitis J.D. (2008). Disease Management Megatrends: State-of-the-Industry 2008 and Beyond: Delivering on promises, Healthcare Web Summit, January 2008, http://www.e-caremanagement.com/DM_Megatrends08.ppt, s.46, Erişim Tarihi: 18.09.2018.

Murphy, G.F., Hanken, M.A. ve Waters, K.A. (1999): Electronic Health Records: Changing the Vision, Saunders, USA, s.6-7.

NCOA Blog. (2017). Top 10 Chronic Conditions in Adults 65+ and What You Can do to Prevent or Manage Them, https://www.ncoa.org/blog/10-common-chronic-diseases-prevention-tips/, Erişim Tarihi: 18.09.2018.

Ribera, J., Antoja, G., Rosenmöller, M., Borras, P. CRHIM and Accenture. (2016). Hospital of the Future: A New Role of The Leading Hospitals in Europe. Abridged version, https://www.iese.edu/research/pdfs/ST-0388-E.pdf, s.13-30, 32, Erişim Tarihi: 18.09.2018.

Rishel, W. ve Handler, T.J. Gartner. (2008). Global Definitions of EHR, PHR, e-Prescribing and Other Terms for Healthcare Providers, https://www.gartner.com/doc/840512/global-definitions-ehr-phr-eprescribing, s.2-3, Erişim Tarihi: 18.09.2018.

Sağlık Bakanlığı (2018). Tam Donanımlı Dijital Hastane Kılavuzu (Taslak), Sağlık Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü, https://dijitalhastane.saglik.gov.tr/TR,43785/tam-donanimli-dijital-hastane-kilavuzu-taslak.html, s.11, Erişim Tarihi: 18.09.2018.

Wagner E.H., Austin B.T. ve Von Korff M. (1996). Organizing Care for Patients with Chronic illness, The Milbank Quarterly. 74(4): 511-544.

WHO (2010). A Brief Synopsis on Patient Safety, http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0015/111507/E93833.pdf?ua=1, s.4, Erişim Tarihi: 18.09.2018.

WHO (2011). Global Status Report on Non-communicable Diseases 2010, http://www.who.int/nmh/publications/ncd_report2010/en/, s.1, Erişim Tarihi: 18.09.2018.

WHO (2015). World Report on Ageing and Health, http://www.who.int/ageing/events/world-report-2015-launch/en/, s.3, Erişim Tarihi: 18.09.2018.

BÖLÜM 16

YEŞİL HASTANE

Nermin Şirin[20]

Ekonomik kalkınma ve beraberinde gelişen teknolojilerle birlikte insanların doğa üzerindeki olumsuz etkileri giderek artmış, son yüzyılda fosil yakıtlarının kullanımındaki olağanüstü artış, şehirleşme ve nüfus artışının doğal alanları yok etmesi, artan kirlilik yalnızca diğer canlıların değil insanların da yaşamını tehdit eder hâle gelmiştir. Başta Birleşmiş Milletler ve uluslararası örgütler bünyesindeki komiteler tarafından hazırlanan raporlar, bu olumsuz etkilerin bazılarının geriye dönülemez noktaya ulaştığını ve önlem alınmazsa 21. yy. boyunca kuraklık, kıtlık, salgın hastalıklar ve iklim kaynaklı doğal afetler gibi nedenlerle nüfusun önemli bir kısmının kısmen veya önemli ölçüde etkileneceğine dikkat çekmektedir.

Çevre üzerindeki tüm bu olumsuz etkilerin azaltılması için yeni ekonomik kalkınma modelleri geliştirilmeye başlanılmış, *Sürdürülebilir Kalkınma* (Sustainable Development) ve *Yeşil Büyüme* (Green Growth) olarak adlandırılan modeller geliştirilmiştir. Sürdürülebilir Kalkınma ilk olarak 1987'de hazırlanan Brutland Raporu'nda "gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama imkânını tehlikeye atmadan bugünün ihtiyaçlarının karşılanması" olarak tanımlanmış ve zaman içerisinde yapılan katkılarla Birleşmiş Milletler bünyesinde Sürdürülebilir Kalkınma hedefleri oluşturularak uluslararası işbirliği amaçlanmıştır. En son 2015 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda "2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi" bünyesinde 17 tane Sürdürülebilir Kalkınma hedefi belirlenmiştir. Bu hedeflerden bazıları cinsiyet ayrımcılığının ortadan kaldırılması, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması gibi sosyal hedefler iken önemli bir kısmı da iklim ve çevrenin korunması, enerjinin temiz ve sürdürülebilir kaynaklardan elde edilmesi gibi kaynak kullanımı ve tüketime ilişkin hedeflerdir (UN, 2015). Yeşil Büyüme kavramı da benzer bir amaçla

[20] İç Denetçi, Sağlık Bakanlığı

Ergenoğlu, A.S. ve Aytuğ, A. (2007). Sağlık Kurumlarında Değişen Paradigmalar ve İyileştiren Hastane Kavramının Mimari Tasarım Açısından İrdelenmesi, YTÜ Mim. Fak. E-Dergisi, 2(1): 44-63.

FN (2016). Grup Florence Nightingale Hastaneleri, https://www.florence.com.tr/haber/detay/ozel-hastane-florence-nightingale, Erişim Tarihi: 01.03.2018.

Gültekin, B.A. ve Bulut, B. (2015). Yeşil Bina Sertifika Sistemleri: Türkiye İçin Bir Sistem Önerisi, 2. International Sustainable Building Symposium, Ankara.

Hosgor, H. (2014). Yeşil Hastane Konsepti ve Türkiye Deneyimi, Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi, 2014: 75, 84.

Hwang, B. G.,Zhu, L., Wang, Y. ve Cheong, X. (2017). Green Building Construction Projects in Singapore: Cost Premiums and Cost Performance, Project Management Journal, 48(4), 67-79.

IEA (2018). Enerji İstatistikleri, Uluslararası Enerji Ajansı, https://www.iea.org/Sankey/#?c=World&s=Final Consumption, Erişim tarihi 18.01.2018.

Ilıcalı, E. (2016). Türkiye Yeşil Sağlık Tesislerinde İlk Adımlarını Atıyor, http://www.ekoyapidergisi.org/, Erişim Tarihi: 07.12.2017.

IOM (2007). Green Health Care Institutions; Health, Environment, Andeconomics (Workshop summary), Institute of Medicine, The NationalAcademiesPress, Washington, DC.

Keleş, Y. (2014). Dijital Hastanede İkinci Adım: Akıllı Hastane, Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Platformu, http://www.sdplatform.com/Dergi/803/Dijital-hastanede-ikinci-adim-Akilli-hastane.aspx. Erişim Tarihi: 01.03.2018.

Kılıç, C. H., Güdük, Ö. (2018). Yeşil Hastane Kavramı ve Türkiye'deki Son Kullanıcıların Beklentileri Üzerine Bir Hastane Örneği, Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 7(1): 164-174.

Kübra Oğuz, H., Özoğlu, F., Yalçın, S., Kılıç, F. (2013). Yeşil Binalar ve Lokasyonlarının CBS ile Değerlendirilmesi: İstanbul Örneği, TMMOB Coğrafi Bilgi Sistemleri Kongresi, Kasım 2013, Ankara. Doi: 10.17681/hsp.67427

LEED4 (2018). Impact Categories and Point Allocation Development Process, https://www.usgbc.org/sites/default/files/LEED%20v4%20Impact%20Category%20and%20Point%20Allocation%20Process_Overview_0.pdf, Erişim Tarihi: 07.12.2017.

Lewis, J.I. ve Wiser, R.H. (2007). Fostering A Renewable Energy Technology Industry: An International Comparison Of Wind Industry Policy Support Mechanisms, Energy policy, 35(3): 1844-1857.

National Institute of Building Sciences (2016). https://www.nibs.org/page/standards, Erişim Tarihi: 28.01.2018.

OECD (2018). Green Growth and Sustinable Development, Organization for Cooperation and Development, http://www.oecd.org/greengrowth/, Erişim Tarihi: 09.12.2018.

Rush University Medical Center (2018). Rush's New Hospital is the Largest New Construction Health Care Facility in the World to Receive LEED Gold Certification, https://www.rush.edu/news/press-releases/rushs-new-hospital-largest-new-construction-health-care-facility-world-receive, Erişim Tarihi: 09.12.2018.

SABMag (2015). Award Winning Project: Sechelt Hospital Expansion and Renovations, Sustainable Architecture and Building Magazine, https://sabmagazine.com/2015/06/01/2015-award-winning-project-sechelt-hospital-expansion-and-renovations, Erişim Tarihi: 09.12.2018.

Selbaş R., Şahin, A.Ş., Yılmaz, F., Eşki, C. (2014). Hastanelerde Enerji Kullanımında Verimlilik İçin Örnek Bir Uygulama, TTMD Dergisi, 91: 13-22.

Singh, M. K.,Mahapatra, S. & Atreya, S. K. (2010). Green Building Design: A Step Towards Sustainable Habitat, National Conferenceon Renewable Energy 2010 (NCRE2010), 257-68.

Somalı, B.Ilıcalı, E. (2009). LEED ve BREEAM Uluslararası Yeşil Bina Değerlendirme Sistemlerinin Değerlendirilmesi, 1081-1088, IX. Ulusal Tesisat Mühendisliği Kongresi, İstanbul.

Soysal, A. (2014). Sağlık Sektöründe Çevre Duyarlılığı: Yeşil Hastane Uygulamaları Özelinde Bir Değerlendirme, http://www.isem.info/PastConferences/ISEM2014/ISEM2014/papers/B4-ISEM2014ID109.pdf, Erişim Tarihi: 28.01.2018

Terekli, Yeşilaydın, G., Özkan, O. ve Bayın Donar, G. (2013). Çevre Dostu Hastaneler: Hastaneden Yeşil Hastaneye, Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi, 12: 037-054.

SEVER (2012). Sağlıkta Enerji Verimliliği Çalıştayı Sonuç Raporu, Sağlıkta Enerji Verimliliği, Ankara. http://sagliktaenerji.com/wp-content/uploads/2014/02/haber.pdf. Erişim Tarihi: 01/03/2018.

UN (2015). Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development, http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E, Erişim Tarihi: 20.07.2018.

USGBC (2018a). https://www.usgbc.org/projects, Erişim tarihi: 07.04.2018.

USGBC (2018b). https://www.usgbc.org/projects/juntendo-university-hospital, Erişim tarihi: 07.04.2018.

USGBC (2018c). https://www.usgbc.org/projects/healthcare?keys=Turkey, Erişim tarihi: 07.04.2018.

WGBC (2013). The Business Case for the Green Building. World Green Building Council, http://www.worldgbc.org/sites/default/files/Business_Case_For_Green_Building_Report_WEB_2013-04-11-2.pdf., Erişim Tarihi: 01.03.2018.

BÖLÜM 17

KİŞİSELLEŞTİRİLMİŞ TIP

Arzu Turan[22]

Sağlık hizmetlerinde baş döndürücü maliyetler, memnuniyetsiz hasta sonuçları ve karşılaşılan büyük zorluklar; bütünsel, kişiselleştirilmiş ve önleyici stratejilerin vurgulandığı umut verici adımlara ihtiyaç doğurmuştur. Kişiselleştirilmiş tıp, bir kişinin hastalığı hakkında teşhis koymaya, tedaviyi planlamaya, tedavinin ne kadar iyi çalıştığını bulmaya veya hastalığın tahmini seyrini oluşturmaya yardımcı olmak için belirli bilgileri kullanan bir tıp formudur (Offit, 2011). Bu yönleriyle önümüzdeki dönemde önemli gelişimlere sahne olacağı düşünülen söz konusu teknolojinin geldiği noktanın ve geleceğinin değerlendirilmesi önem taşımaktadır.

Kişiselleştirilmiş tıbbın geliştirilmesi, hastalıkların köklerinin belirlenmesini, başka bir deyişle yalnızca hastalıkların kendisinden ziyade, tüm zihin-beden sistemindeki değişimleri ortaya çıkarabilir. Tip 2 diyabet ve kardiyovasküler hastalıklar gibi farklı durumlar, genellikle uygunsuz beslenme alışkanlıkları ve sağlıksız yaşam biçimleri gibi benzer nedenlere dayanmaktadır. Obezite, böbrek bozuklukları, alzheimer, kalp hastalıkları ve kanser gibi çeşitli bozuklukların altında yatan yaygın mekanizma; kronik inflamasyon olarak düşünülmektedir. Bu gözlemler "aynı hastalığın farklı insanlarda farklı şekilde tedavi edilmesi" stratejilerini ortaya çıkarmıştır. Bu tür stratejilerin kişiselleştirilmiş tıbbın oluşumuna birkaç etkisi vardır. Birincisi, farklı hastalardaki aynı hastalık, farklı mekanizmalara bağlı olması durumunda farklı şekilde tedavi edilmelidir. Tedavide yaş, cinsiyet, ırk, vücut ölçüleri ve mizaçlar da dâhil olmak üzere bireysel özellikler de göz önünde bulundurulmalıdır. İkincisi, aynı hastada aynı hastalığa farklı evrelerde farklı muamele edilmelidir. Üçüncüsü hastalıklar ve belirtileri aynı veya farklı hastalarda farklı olsa da aynı iltihap yolları gibi benzer mekanizmaları paylaşabilir ve benzer protokolleri kullanarak tedavi edilebilir. (Yan, 2017), (Fernald, Capriotti, Daneshjou, Karczewski ve

[22] Dr. Öğr. Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Radyoloji Departmanı

Kaynaklar

Aerts, H. J., Velazquez, E. R., Leijenaar, R. T. H., Parmar, C., Grossmann, P., Cavalho, S., Lambin, P. (2014). Decoding Tumour Phenotype by Noninvasive Imaging Using a Quantitative Radiomics Approach, Nature Communications, 3(5): 4006.

Avanzo, M., Stancanello, J., El Naqa, I. (2017). Beyond İmaging: The Promise of Radiomics, Physica Medica, (38): 122–139.

Bal, S.H., Budak, F. (2013). Genomik, Proteomik Kavramlarına Genel Bakış ve Uygulama Alanları, Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 39 (1): 65-69.

Başaran, E., Aras, S. (2010). General Outlook and Applications of Genomics, Proteomics and Metabolomics, Turkish Bulletin of Hygiene and Experimental Biology, 67(2): 85–96.

Doi, K. (2007). Computer-aided Diagnosis in Medical Imaging: Historical Review, Current Status and Future Potential, Comput Med Imaging Graph. 31(4–5): 198–211.

Erg, C., Yabancı, N. (2010). Beslenme ile İlişkili Genomik Teknolojiler ve Kanserin Önlenmesi, Turkiye Klinikleri Arch Lung, 11(2): 59-72.

Fernald, G.H., Capriotti, E., Daneshjou, R., Karczewski, K.J., Altman, R.B. (2011). Bioinformatics Challenges for Personalized Medicine, Bioinformatics, 27(13): 1741–1748.

Gillies, R. J., Kinahan, P.E., Hricak, H. (2016). Radiomics : Images Are More than Pictures, They are Data, Radiology, 278 (2): 563-577.

Gregory, F.W., Gutmacher, A.E. (2014). Genomics, Personalized Medicine and Pediatrics, Acad Pediatr, 14(1): 14–22.

Hood, L., Friend, S.H. (2011). Predictive, Personalized, Preventive, Participatory (P4) Cancer Medicine, Nature Reviews Clinical Oncology, 8(3): 184–187.

Incoronato, M., Aiello, M., Infante, T., Cavaliere, C., Grimaldi, A. M., Mirabelli, P., Salvatore, M. (2017). Radiogenomic Analysis of Oncological Data : A Technical Survey, International Journal of Molecular Sciences, (18): 805.

Kaya, H.B., Nemli, S., Yılmaz, H., Gezgin, Y. Güntürk, Y., Semizer, D., Nalbantoğlu S.M., Yalaza, C…. Tanyolaç, B., (2017). Bölüm 22: Genomik, Moleküler Biyoloji. Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, ss. 523-563.

Kleinberger, J.W., Pollin, T.I. (2016). Personalized Medicine in Diabetes Mellitus: Current Opportunities and Future Prospects, Ann N Y Acad Sci, 1346 (1): 45–56.

Kumar, V., Gu, Y., Basu, S., Berglund, A., Eschrich, S. A., Schabath, M.B., Gillies, R.J. (2012). Radiomics: The Process and the Challenges, Magnetic Resonance Imaging, 30(9): 1234–1248.

Larue R.T., Defraene G., De Ruysscher D., Lambin P., van Elmpt W. (2017). Quantitative Radiomics Studies for Tissue Characterization : A Review of Technology and Methodological Procedures, Br J Radiol. 90 (1070): 20160665.

March, R., Schott, C. (2017). Personalized / Precision Medicine / Personalised Healthcare : the Art of Giving Different Names to the Same Thing ? Per Med., 14(6): 463-466.

Meldolesi, E., van Soest, J., Damiani, A., Dekker, A., Alitto, A.R., Campitelli, M.,Valentini, V. (2016). Standardized Data Collection to Build Prediction Models in Oncology: A Prototype for Rectal Cancer, Future Oncology, 12(1): 119–136.

Morrell, P.L., Buckler, E.S., Ross-Ibarra, J. (2012). Crop Genomics: Advances and Applications, Nature Reviews Genetics, 13(2): 85–96.

Nice, E.C. (2016). From Proteomics to Personalized Medicine: The Road Ahead, Expert Review of Proteomics, 13(4): 341–343.

Offit, K. (2011). Personalized Medicine: New Genomics, Old Lessons, Human Genetics, 130: 3–14.

Parmar, C., Grossmann, P., Bussink, J., Lambin, P., Aerts, H. J. (2015). Machine Learning methods for Quantitative Radiomic Biomarkers, Scientific Reports, (5): 1–11.

Sara, Q.K., Pharm, D., David, A. F., Avinash, S. P. (2014). Is Personalized Medicine Achievable in Obstetrics? Semin Perinatol. 38(8): 534–540.

Yan, Q. (2017). Toward Dynamical Systems Medicine : Personalized and Preventive Strategies, Personalized Medicine, (14): 377–380.

Yip, S.S., Aerts, H.J. (2016). Applications and Limitations of Radiomics, Physics in Medicine and Biology, 61(13): 150–166.

2. Basım

Bir Medeniyet Ürünü Olarak

ZEYTİN

Editörler:
Prof. Dr. Derman Küçükaltan
Dr. Öğr. Üyesi Özgür Sarıbaş

Editör yardımcısı
Öğr. Görevlisi Berker Kocatürk

nobel bilimsel

Bir Medeniyet Ürünü Olarak Zeytin

Editörler: Prof. Dr. Derman Küçükaltan - Dr. Öğr. Üyesi Özgür Sarıbaş
Editör Yardımcısı: Öğr. Görevlisi Berker Kocatürk

Yayın No.: 1139
ISBN: 978-625-433-636-2
E-ISBN: 978-625-433-635-5
Basım Sayısı: 2. Basım, Temmuz 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Dilek Gezgin -dilek@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Arslan Aras, İlknur.
Bir Medeniyet Ürünü Olarak Zeytin / İlknur Arslan Aras
2. Basım, XII + 266 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-433-636-2
E-ISBN: 978-625-433-635-5
1. Gastronomi 2. Medeniyet 3. Tarımsal Ürün

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

BÖLÜMLER VE YAZAR LİSTESİ iii
ÖN SÖZ v

1. BÖLÜM

TARİHTE ZEYTİN 1
Fatma Akkuş Yiğit - Nilgün Nurhan Kara1
Kaynakça 15

2. BÖLÜM

DİNLERDE ZEYTİN 19
Hülya Yıldız
1. Giriş 19
2. Yahudilikte Zeytin 20
3. Hristiyanlıkta Zeytin 23
4. İslam'da Zeytin 25
5. Sonuç 27
Kaynakça 28

3. BÖLÜM

MİTOLOJİDE ZEYTİN VE ZEYTİN AĞACI 31
Aytuğ Arslan
1. Giriş 31
2. Hitit Mitolojisi 31
2.1. Tanrı Telipinu'nun Kaybolması 31
3. Yunan Mitolojisi 32
3.1. Tanrıça Athena'nın Zeytin Ağacını Yaratması 32
3.2. Herakles'in İlk Yabani Zeytin Ağacını Olympia'ya Getirmesi 34
3.3. Tanrı Hermes'in Asası 35
3.4. Epidauros Topraklarının Bereketlenmesi 35
3.5. Zeus ve İo 35
3.6. Tanrı Apollon ve Tanrıça Artemis'in Doğumu 36
3.7. Tanrıça Athena'nın Arakne'yi Örümceğe Dönüştürmesi 37
3.8. Odysseus'un Dev Polyphemus ile Karşılaşması 38
3.9. Odysseus'un Penelope'ye Kavuşması 39
3.10. Ezop'tan Bir Masal 40
4. Sonuç 40
Kaynakça 41

4. BÖLÜM

ZEYTİN YETİŞTİRİCİLİĞİ 43
Ayça Akça Uçkun
1. Giriş 43
2. Zeytin Yetiştiriciliğine Etki Eden Faktörler 43
2.1. İklimsel Faktörler 44
2.1.1. Sıcaklıklar ve Etkileri 44
2.1.2. Yağış Miktarı ve Etkileri 45
2.1.3. Rüzgâr ve Etkileri 46
2.2. Zeytinde Pedolojik Faktörler 46
2.2.1. Topografik Faktörler 47
3. Zeytin Çoğaltımı 47
3.1. Zeytin Fidanı Dikiminde Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar 48
3.2. Dikim Mesafeleri 49
3.3. Toprak İşleme Yöntemleri 50
4. Zeytinde Budama 51
4.1. Budama İşlemi 51
4.2. Budama Uygulama Zamanı 52
4.3. Budama Aralığı 52
5. Sulama Yöntemi 53
5.1. Sulama Zamanı 53
6. Hasat 54
7. Zeytin ve Ara Ziraat Sistemi 55
7.1. Tıbbi Aromatik Bitkilerle Zeytin Ara Ziraati için Uygun Bitkiler 56
7.2. Tahıllarla Zeytin Ara Ziraati için Uygun Bitkiler Adi fiğ (*Vicia sativa*) x Beyaz Yulaf (*Avena sativa*) 56
7.3. Süs Bitkileri ile Zeytin Ara Ziraati için Uygun Bitkiler Iris (*Iris pallida*) 56
7.4. Sebzelerle Zeytin Ara Ziraati için Uygun Bitkiler 57
8. Sonuç 57
Kaynakça 58

5. BÖLÜM

BİYOLOJİK VE BİYOKİMYASAL YÖNÜYLE ZEYTİN 61
Berker Kocatürk - Gökhan Durak - Mehmet Emin Diken
1. Biyolojik Yönüyle Zeytin 61
1.1. Taksonomisi 61
1.2. Morfolojisi ve Anatomisi 62
1.2.1. Gövde ve Dallar 62
1.2.2. Yaprak 63
1.2.3. Kök 64
1.3. Üreme Yapıları ve Gelişim 64
1.3.1. Çiçeklenme ve Çiçek 64

1.3.2. Meyve 66
1.3.3. Tohum ve Embriyo 68
2. Biyokimyasal Yönüyle Zeytin 68
2.1. Serbest Radikaller 69
2.2. Antioksidan Aktivite 69
2.3. Fenolik Bileşikler 70
2.4. Zeytin Yaprağındaki Bazı Fenolik Bileşikler 71
2.4.1. Oleuropein 71
2.4.2. Kafeik Asit 72
2.4.3. Tirozol 72
2.4.4. Hidroksitirozol 73
2.4.5. Apigenin 73
2.4.6. Rutin Hidrat 73
2.4.7. Kuersetin 74
Kaynakça 74

6. BÖLÜM

ZEYTİN TEKNOLOJİSİ 81
Onur Özdikicierler - Ebru Karacan
1. Giriş 81
2. Sofralık Zeytin Türleri 82
3. Sofralık Zeytinde Kalite Kriterleri ve Kaliteye Etki Eden Unsurlar 83
4. Sofralık Zeytin Üretimi 85
4.1. Zeytin Hasadı ve Taşımacılık 86
4.2. Temizleme Ayıklama ve Sınıflandırma 86
4.3. Salamura İşlemiyle Acılık Giderme 87
4.4. Fermantasyon 88
4.5. Isıl İşlem ve Ambalajlama 91
4.6. Kostikle İşlenmiş Yeşil Sofralık Zeytin, Doğal (Naturel/Fermente) Siyah Zeytin ve Oksidasyonla Karartılmış Siyah Zeytin Üretimleri 92
4.6.1. Kostikle İşlenmiş Yeşil Sofralık Zeytin (İspanyol Usulü) 92
4.6.2. Doğal (Naturel/Fermente) Siyah Zeytin 93
4.6.3. Oksidasyonla Karartılmış Siyah Zeytin Üretimi 93
4.7. Özel Sofralık Zeytin Türlerinin Üretim Yöntemleri 96
4.7.1. Kalamata Zeytin Üretimi 96
4.7.2. Kurutulmuş Sofralık Zeytin Üretimi 96
4.7.3. Çekirdeksiz ve/veya Dolgulu Zeytinler 97
4.7.4. Zeytin Ezmesi 97
5. Sofralık Zeytin Üretiminde Atık Yönetimi 98
6. Sonuç 100
Kaynakça 101

7. BÖLÜM

ALTERNATİF TIP YÖNÜYLE ZEYTİN VE ZEYTİN AĞACI 105
Fatih Satıl
1. Giriş 105
2. Antik Çağda Zeytin ve Zeytinyağının Kullanım Alanları 106
3. İslam Döneminde Zeytin ve Zeytinyağı Kullanımı 107
4. Anadolu'da Zeytin ve Zeytin Ürünlerinin Alternatif Tıpta Kullanımı 108
5. Sonuç 112
Kaynakça 112

8. BÖLÜM

AŞÇILIK YÖNÜYLE ZEYTİN 115
Hande Demirci - Hüseyin Bölük
1. Giriş 115
2. Zeytinin Tanımı ve Kapsamı 115
2.1. Zeytinin Kullanım Alanları 116
2.1.1. Sofralık (Kahvaltılık) Zeytin 116
2.1.2. Yağ Yapımı 117
2.1.3. Salatalar 120
2.1.4. Et Ürünleri 121
2.1.5. Hamur İşleri 122
2.1.6. Deniz Ürünleri ve Mezeler 124
2.1.7. Moleküler Gastronomi 126
3. Sonuç 127
Kaynakça 129

9. BÖLÜM

GASTRONOMİ TURİZMİ AÇISINDAN ZEYTİN 131
Özgür Sarıbaş
1. Giriş 131
2. Kavramsal Olarak Gastronomi ve Gastronomi Turizmi 132
3. Turizm ve Gastronomi Turizmi Açısından Zeytin 133
3.1. Türkiye'de ve Dünyada Zeytin 133
3.2. Turistik Bir Ürün Olarak Zeytin 135
3.3. Gastronomi Turizmi Açısından Zeytin; Zeytin Rotaları, Zeytin Festivalleri ve Zeytin Müzeleri 136
4. Sonuç 139
Kaynakça 140

10. BÖLÜM

BESLENME AÇISINDAN ZEYTİN 145
Perihan Kendirci
1. Giriş 145
2. Sofralık Zeytin Çeşitlerinin Besin Ögeleri 146

3. Sofralık Zeytin Çeşitlerinde Bulunan Fonksiyonel Bileşenler 153
4. Sonuç 155
Kaynakça 155

11. BÖLÜM

DALINDAN ÜRETİM TESİSİNE ZEYTİNİN LOJİSTİK YOLCULUĞU 161
Özlem Koçtaş Çotur
1. Giriş 161
2. Tarım-Gıda Tedarik Zincirleri ve Lojistiği 163
3. Zeytin Ürünü İçin Gerçekleştirilen Lojistik Operasyonlar 164
3.1. Zeytin Hasadı 165
3.2. Zeytinin Elleçlenmesi ve Taşınması 168
3.3. Zeytinin Depolanması 170
3.3.1. Sofralık Zeytinin Lisanslı Depoculuk Sistemi ile Depolanması 170
4. Sonuç 172
Kaynakça 173

12. BÖLÜM

EKONOMİK YÖNÜYLE ZEYTİN VE ZEYTİNYAĞI 177
Burçin Başaran - Fuat Yılmaz
1. Giriş 177
2. Dünyada Zeytin ve Zeytinyağı 178
3. Türkiye'de Zeytin ve Zeytinyağı 186
3.1. Türkiye'de Sofralık Zeytin 188
3.2. Türkiye'de Zeytinyağı 189
3.3. Zeytin ve Zeytinyağı Sektörüne Verilen Destekler 192
3.4. Zeytin ve Zeytinyağı Sektöründe Örgütlenme 194
4. Zeytin, Zeytinyağı ve Yan Ürünlerinin Kullanım Alanları 196
4.1. Sağlık 196
4.2. Fonksiyonel Gıda 196
4.3. Zeytin ve Zeytinyağı Yan Ürünleri Kullanım Alanları 196
4.3.1. Zeytin Yaprakları 196
4.3.2. Karasu 197
4.3.3. Pirina (Zeytin Küspesi) 197
4.3.4. Zeytin Çekirdekleri 199
4.4. Turizm Sektörüne Katkısı 200
5. Sonuç ve Öneriler 201
Kaynakça 202

13. BÖLÜM

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK YÖNÜYLE ZEYTİN 207
Pınar Işıldar
1. Giriş 207

2. Zeytin ve Sürdürülebilirlik 208
3. Sürdürülebilir Tarım ve Zeytin 209
3.1. Zeytin ve Çevresel Sürdürülebilirlik 210
3.2. Zeytin ve Ekonomik Sürdürülebilirlik 214
3.3. Zeytin ve Sosyo-Kültürel Sürdürülebilirlik 215
4. Sürdürülebilir Gıda Yönüyle Zeytin 216
4.1. Yerel ve Mevsimsel Gıda Zeytin 216
4.2. Organik Gıda Zeytin 218
4.3. Adil Ticaret ve Zeytin 220
5. Zeytinin Geri Dönüşüm Serüveni 222
5.1. Zeytin Endüstrisi Atıkları ve Geri Dönüşümü 223
5.1.1. Karasu 224
5.1.2. Pirina 225
5.1.3. Ambalajlar 228
6. Coğrafi İşaretleme ile Zeytin'in Korunması 228
7. Sonuç 232
Kaynakça 232

14. BÖLÜM

ZEYTİNCİLİK SEKTÖRÜNDE COĞRAFİ İŞARET KAVRAMI VE ÖNEMİ 239
Figen Çukur - Tayfun Çukur
1. Giriş 239
2. Türkiye'nin Dünya Zeytincilik Sektöründeki Yeri ve Önemi 242
3. Dünyada ve AB'de Coğrafi İşaretli Ürünler Ekonomisi 244
4. Türkiye'de Coğrafi İşaretler 246
5. Türkiye'de Zeytin ve Zeytinyağında Coğrafi İşaretler 250
6. Coğrafi İşaretlerin Kırsal Ekonomiye Katkıları 253
7. Zeytincilik Sektörü Coğrafi İşaret Eylem Planı ve Stratejileri 255
8. Sonuç 257
Kaynakça 259

15. BÖLÜM

ÜRETİCİ GÖZÜYLE ZEYTİN 263
Nazif Öterler

1. BÖLÜM

TARİHTE ZEYTİN

Fatma Akkuş Yiğit - Nilgün Nurhan Kara

Akdeniz'in doğal bitki örtüsü olan zeytin, ilk çağlardan itibaren barış ve gücün simgesi olarak nitelendirilmiş, beslenmede olduğu gibi gündelik yaşamın farklı alanlarında kullanılmış ve bu nedenle de insan yaşamında her zaman önemli bir yer teşkil etmiştir. Zeytinin anavatanı konusunda tam bir görüş birliği bulunmamaktadır. Bir görüşe göre Ege, Anadolu'nun Akdeniz kesimleri, Suriye ve Lübnan, diğerine göre ise Mısır ve Atlantik Okyanusu'na kadar devam eden bölge zeytinin ilk ortaya çıktığı yerlerdir. Bununla birlikte, zeytinin anavatanının Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ni de içine alan Yakın Doğu coğrafyası olduğu da belirtilmektedir. Zeytinin dünyaya yayılışı üç koldan olmuştur.

> *"Mısır üzerinden Tunus ve Fas'a; Anadolu boyunca Yunanistan, Ege Adaları, Santorini Adası, İtalya, Fransa, İspanya ve Portekiz'e; İran üzerinden Pakistan ve Çin'e şeklindedir. Amerika kıtasının keşfinden sonra zeytin Kaliforniya, Meksika, Peru, Şili ve Arjantin'e kadar gitmiştir. Avusturalya kıtasının keşfi ile Güney Afrika ve uzak Okyanus Ülkeleri de zeytin ile tanışmıştır."*[1]

Zeytin, Antik Yunan ve Mısır uygarlığında çok önemli bir yere sahiptir. Antik Yunan uygarlığında Athena olarak isimlendirilen tanrıçanın sembollerinden biri de zeytin dalıdır.

[1] Konu hakkında bkz. Artun Ünsal, *Ölmez Ağacın Peşinde: Türkiye'de Zeytin ve Zeytinyağı*, Yapı Kredi Yayınları, (8. Baskı), İstanbul 2011; A. Nedim Atilla, *Batı Anadolu Zeytinyağı Kültürü: Ege'den Yemek Tarifleriyle*, Tariş Zeytin Kitaplığı, İzmir 2003; Özlenen Sezer, A. Nilay Kırmanlı, *Kanada Zeytinyağı Pazar Araştırması*, İTO İstanbul Ticaret Odası Yayını, 1999.

resine" katılımına dair belgede zeytin yetiştiriciliğine verilen önem görülebilmektedir.[88] Daha bu yıllarda yabani zeytin ağaçlarının verimli hâle getirilmesine dair bir komisyonun kurulmasının gündeme gelmesi, bu çabayı destekler mahiyettedir.[89] Mustafa Kemal Atatürk, zeytin için özel kanunlar çıkartmış, zeytini koruma altına almış ve zeytin bağları kurulmasını gündeme getirmiştir. Bu kapsamda uzun yıllar devam eden savaşlarla harap olan ülkede zeytin ve zeytinyağı politikasının geliştirilmesi yönünde öncelikle kanuni boşlukları gidermek, üretim ve ticareti artırmak amacıyla bir kısım yasal düzenlemeler üzerine çalışılmıştır. Bu dönemde ilk olarak 1925 yılı bütçe kanununda; devlete ait bağ, bahçe ve fındıklık gibi taşınmaz millî arazilerin bedelinin en fazla on yılda taksitle ödenmesi şeklinde istekli olan ziraatçılara satılabileceği şeklinde karar alınmıştır. 10 Haziran 1929 yılında kabul edilen kanunun birinci maddesine göre, "*boş arazide belirli bir parça hâlinde bulunan yabani ağaçların aşılanması vilâyetlerin müsaadesine; devlet ormanlarındaki yabani zeytinlerin aşılanması ise İktisat Vekâleti sorumluluğuna bırakılmıştır*"[90]. Bu dönemde zeytinyağı tüketiminin artırılmasına dair kararnameler de çıkarılmıştır. 21 Kasım 1932 tarihli Bakanlar Kurulu toplantısında yürürlüğe giren ek yönetmelikle, vakıf zeytinliklerinin açık arttırma, idare ve ihalesiyle ilgili düzenleme kabul edilmiştir.[91] Böylece yapılan düzenlemelerle; ülkede zeytin tarımı ve üretimine istikrar getirilmek suretiyle ülke ekonomisine destek sağlaması amaçlanmıştır.[92]

Zeytin bir ağaç olmanın yanı sıra Türk halk kültürünün çeşitli alanlarında örneğin Anadolu ezgilerinde, manilerinde, çocuk oyunlarında, halılarında, mimarisinde ve mezar taşlarında yer bulmuştur.[93]

Kaynakça

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Vesikaları (BOA)

BOA, TŞRBNM, Dosya no: 15-9, H.19.09.1280.

BOA, HR.İM.., Dosya no: 193-319-3, 230, 06.06.1926.

BOA, TŞRBNM., Dosya no: 120-44, H.15.10.1924.

[88] BOA, TŞRBNM., Dosya no: 120-44, H.15.10.1924.
[89] BOA, HR.İM.., Dosya no: 193-319-3, 230, 06.06.1926.
[90] Nadir Yurtoğlu, "**A**tatürk Döneminde Türkiye'de Zeytin ve Zeytinyağı Politikası (1923-1938)", *History Studies,* 13/6, Aralık 2021, s.1968-1969
[91] Yurtoğlu, a.g.m, s.1968-1969
[92] Yurtoğlu ,a.g.m., s.1988
[93] Gültekin Erdal- Dilek Soylu Baştuğ- Kelime Erdal, "Anadolu Ve Türk Kültüründe Zeytin", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, C.9, S.3, 2020, s.169; Saime Küçükkömürler - Zeynep Erkmen, "Barışın Simgesi Zeytin ve Anadolu Kültürü", *38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Kongresi (ICANAS)-Maddi Kültür*, C. 2, Ankara 2008.

BOA, TŞRBNM., Dosya no: 15-39, H.22.09.1280,

BOA, TŞRBNM., Dosya no: 264-43, H-29-04-127.

Diğer Kaynaklar

Akın, Engin- Lambraki, Mirsini, *Aynı Sofrada İki Ülke Türk-Yunan Mutfağı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2004.

Atilla, A. Nedim, *Batı Anadolu Zeytinyağı Kültürü: Ege'den Yemek Tarifleriyle*, Tariş Zeytin Kitaplığı, İzmir 2003.

Aydınoğlu, Ümit, *Dağlık Kilikia Bölgesinde Antik Çağda Zeytinyağı ve Şarap Üretimi: Üretimin Arkeolojik Kanıtları*, Ege Yayınları, İstanbul 2009.

Belge, Murat, *Tarih Boyunca Yemek Kültürü*, İletişim Yayıncılık, İstanbul 2001.

Can, Şefik, *Klasik Yunan Mitolojisi*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul 1994.

Çaltı, Nedim, "Tarih Öncesinden Günümüze Zeytinyağı Saklama Kaplarının İncelenmesi ve Seramik Malzemeden Uygulanması", *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Çanakkale 2008.

Efe, Recep- Soykan, Abdullah- Cürebal, İsa- Sönmez, Süleyman, *Dünyada, Türkiye'de, Edremit Körfezi Çevresinde Zeytin ve Zeytinyağı*, Edremit Belediyesi Yayınevi, Balıkesir 2013.

Erdal, Gültekin- Soylu Baştuğ, Dilek- Erdal, Kelime, "Anadolu ve Türk Kültüründe Zeytin", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, C. 9, S. 3, 2020, ss.164-169.

Fabbri, A.- Bartolini, G.- Lambardi, M.- Kailis, Stanley, *Olive Propagation Manual*, Landlinks Press, Australia 2004.

Faroqhi, Suraiya, "Erken Modern Osmanlı İmparatorluğu'nda Zeytin ve Zeytinyağı Tüketimi", *Zeytinin Akdeniz'deki Yolculuğu-IV Konferans Bildirileri*, İzmir Akdeniz Akademisi, ed. A. Yücel Kaya-Ertekin Akpınar, İzmir, ss. 106-121.

Friedell, Egon, *Antik Yunan'ın Kültür Tarihi: Hristiyanlık Öncesi Yaşam ve Efsane,* Çev. Necati Açа, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 1999.

Gökşen, Cengiz - Burkay, Anıl Oğuz, "Kilis Halk Kültüründe Zeytin", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, C.9, S.1, 2020, ss. 205-224.

Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul, Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, 1.Cilt-1.Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003.

Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi: Bursa - Bolu - Trabzon - Erzurum - Azerbaycan -Kafkasya - Kırım - Girit Haz. Seyit Ali Kahraman- Yücel Dağlı, 2.Cilt, 1.Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008.

Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi: Bursa- Bolu-Trabzon-Erzurum-Azerbaycan-Kafkasya-Kırım-Girit Haz. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman, 2.Cilt, 2.Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008.

Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi: Konya-Kayseri-Antakya-Şam-Urfa-Maraş-Sivas-Gazze- Sofya-Edirne Haz, Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, 3.Cilt, 1.Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006.

Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Konya-Kayseri-Antakya-Şam-Urfa-Maraş-Sivas-Gazze- Sofya-Edirne Haz, Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, 3.Cilt, 2.Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006.

Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Bağdad-Basra-Bitlis-Diyarbakır-Isfahan-Malatya- Mardin-Musul-Tebriz-Van Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, 4.Kitap, 2.Cilt, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010.

Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Akkirman- Belgrad- Gelibolu-Manastır-Özü-Saraybosna- Slovenya-Tokat-Üsküp Haz. Seyit Ali Kahraman, 5.Kitap, 1.Cilt, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010.

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Podgoriçe-İştib-Vidin-Pecçoy-Budin-Üstürgon [Estergon]-Ciğerdelen-Macaristan-Öziçe-Taşlıca-Dobra-Venedik-Mostar-Kanije Haz. Seyit Ali Kahraman, 6.Kitap, 2.Cilt, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010.

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi: Eğri-Hatvan-Yanık-Viyana-Çanad-Eflak-Bğdan-Bükreş-Ukrayna-Kırım-Bahçesaray-Çerkezistan-Dağıstan-Ejderhan-Kalmukistan-Saray-Moskova, Haz. Seyit Ali Kahraman, 7. Kitap, 1.Cilt, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011.

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Gümülçine-Kavala-Selânik Tırhala-Atina-Mora -Navarin-Girit Adası-Hanya-Kandiye-Elbasan-Ohri- Tekirdağı Haz. Seyit Ali Kahraman, 8.Kitap, 1.Cilt, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011.

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Gümülcine-Kavala-Selânik Tırhala-Atina-Mora -Navarin-Girit Adası-Hanya-Kandiye-Elbasan- Ohri- Tekirdağı, Haz. Seyit Ali Kahraman, 8.Kitap, 2.Cilt, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011.

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Kütahya-Manisa-İzmir-Antalya-Karaman-Adana- Halep-Şam- Küdüs- Mekke- Medine, Haz. Seyit Ali Kahraman, 9.Kitap, 1.Cilt, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011.

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Kütahya-Manisa-İzmir-Antalya-Karaman-Adana- Halep-Şam- Küdüs- Mekke- Medine, Haz. Seyit Ali Kahraman, 9.Kitap, 2.Cilt, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011.

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Mısır-Sudan-Habeşistan-Somali-Cibuti-Kenya-Tanzanya, Haz. Seyit Ali Kahraman, 10. Kitap, 1. Cilt, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011.

Güterbock, Hans G., "Oil Plants in Hittite Anatolia" Journal of the American Oriental Society, Vol. 88, No. 1 (Jan. - Mar., 1968), ss. 66-71.

Kaplan, Melike - Karaöz Arıhan, Seda, "Antik Çağdan Günümüze Bir Şifa Kaynağı: Zeytin Ve Zeytinyağının Halk Tıbbında Kullanımı", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi,* 52(2), Kasım 2012, ss.41-56.

Karagöz, Senem, "Zeytin Ağacı, Yazar Mehmed Âkif Mikâil Çilingiryan, (Çeviriyazı Selma Günaydın, Yusuf Turan Günaydın. (İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 2020), 111+187 Sayfa, Isbn: 9786057664525", *Ankara Anadolu ve Rumeli Araştırmaları Dergisi*, 2000, C.1, S.1, ss.289-292.

Kur'an-ı Kerim Meâli, Hazırlayanlar Doç. Dr. Halil Altuntaş-Dr. Muzaffer Şahin, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 12. Baskı, Ankara 2011.

Küçükkömürler, Saime - Erkmen, Zeynep, "Barışın Simgesi Zeytin ve Anadolu Kültürü", *38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Kongresi (ICANAS)-Maddi Kültür*, C. 2, Ankara 2008, ss. 809-820.

Manisa, Kunter- Yerliyurt, Bora, "Batı Anadolu'da Eski Zeytinyağı İşlikleri ve Mimari Özellikleri", *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, S.17, 2018, ss.49-62.

Metin Menekşe, "Bingazi Mutasarrıflığı Dâhilindeki Cebe-i Ahdar'ın Coğrafi, Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Bölgedeki Bazı Islah Girişimleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi, XXXIV / 2,2019*, ss. 629-665.

Metin Menekşe, "Göç ve Medeniyet: Osmanlı Afrika'sında (Libya) Medeniyetin İnşasında Göçmenlerin Rolü", Mediterranean Journal Humanities, XI (2021), ss.127-158.

Montignac, Michel, *Kalbin Hazinesi Zeytinyağı*, Alfa Yayınları, İstanbul 2002.

Nahya, Zehra Nilüfer, "Zeytin Tüm Ağaçların İlki, İlahların ve İnsanların Onuru", *Metro Gastro Dergisi*, 2011, ss. 88-90.

Özdizbay, Aşkım, *Eski Yunan'da Tarım*, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2004.

Öztürk, Said, "Kassâm", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.24, İstanbul 2001, ss. 579-582.

Sezer, Özlenen- Kırmanlı, A. Nilay, *Kanada Zeytinyağı Pazar Araştırması*, İTO İstanbul Ticaret Odası Yayını, İstanbul 1999.

Şavkay, Tuğrul, *Osmanlı Mutfağı*, Şekerbank - Radikal Yayınevi, İstanbul 2000.

Taylan, Hüseyin, "Herbal Temalı Batı Anadolu Sikkeleri", *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Aydın 2017.

Tezcan, Mahmut, *Türk Yemek Antropolojisi Yazıları*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, No:2515, Ankara 2000.

Tozlu, İlhami, "Kuzey Kıbrıs'ta Zeytin (Olea europaea L.) ve Yetiştiriciliği", *Alatarım,* C.6, S.1, 2007, ss.32-38.

Türk Yemekleri: XVIII. Yüzyıla Ait Yazma Bir Yemek Risâlesi, Haz.: M. Nejat Sefercioğlu, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Feryal Basımevi, Ankara 1985.

Ünsal, Artun, *Ölmez Ağacın Peşinde: Türkiye'de Zeytin ve Zeytinyağı*, Yapı Kredi Yayınları, (8. Baskı), İstanbul 2011.

Ünsal, Artun, *Zeytin ve Zeytinyağının Ana Yurdu*, Haz. Serpil Öztaş, Cüneyt Balkan, Gamze Bursa, Ege Zeytin Zeytinyağı İhracatçıları Birliği Yayınları, İstanbul 2003.

Yağcı, Zübeyde Güneş - Özdemir, Bülent, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Balıkesir*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2007.

Yerasimos, Marianna, *500 Yıllık Osmanlı Mutfağı*, Boyut Yayıncılık, İstanbul 2002.

Yurtoğlu, Nadir , "**A**tatürk Döneminde Türkiye'de Zeytin ve Zeytinyağı Politikası (1923-1938)", *History Studies*, 13/6, Aralık 2021, ss. 1967-1996.

Yücel, Talip, "Türkiye'de Zeytinliklerin Dağılışı", *Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, S.2, 1990, ss.1-10.

2. BÖLÜM

DİNLERDE ZEYTİN

Hülya Yıldız

1. Giriş

Zeytin ağacı, yetişmesi için uygun koşulların sağlandığı her bölgede karşımıza çıkmakla birlikte zeytinin ana vatanı Akdeniz dünyası ve Güney Ön Asya olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle zeytin, bu topraklarda yaşayan toplulukların kültürlerinde karşımıza çıkmaktadır. Antik topluluklarda zeytinin işlenmesiyle elde edilen yağın farklı işlevlerine rastlanmaktadır. Zeytinyağı bir besin kaynağı olmanın ötesinde kandillerin aydınlatılmasında kullanılmış, antik dönem tıbbında hastalara ilaç olarak verilmiş ve tedavi amaçlı hazırlanan merhemlere katılmıştır. Tedavi dışında kişisel bakım amacıyla vücudun yağlanmasında kullanılmıştır (Hehn, 1998: 73). Günlük yaşamın birçok alanında kullanımına rastladığımız zeytin, yeşerdiği toprağın kültürünün önemli bir parçası hâline gelerek, insanların inanç dünyasına da dâhil olmuştur.

İbrahimi dinler veya monoteisttik dinler olarak adlandıran Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam bu kültür coğrafyalarında ortaya çıktığı ve hâkimiyet alanları genel olarak Akdeniz dünyası olduğu için söz konusu dinlerin kutsal kitaplarında ve sembolizminde zeytin ve zeytin ağacı kullanılmıştır. Benzer sebepten ötürü bir kültür bitkisi olarak zeytin ağacının yetişmediği coğrafyalarda ortaya çıkan dinlerde ise böyle bir fenomenle karşılaşmamaktayız. Bu nedenle Amerika'nın yerel dinlerinde, eski Avrupa'nın pagan inançlarında ve Uzakdoğu dinlerinde zeytin ve zeytin ağacına ait sembolizme pek rastlanmamaktadır.

Kutsal metinlerinde zeytine dair referanslar en çok Tevrat'ta karşımıza çıkmaktadır. Tevrat'ta İsrailoğullarına vadedilen bereketli topraklar "zeytinliklerle dolu" olarak tasvir edilir. MS yetmiş yılından tapınağın yıkılışına kadar tapınak merkezli bir din olan Yahudilikte tapınağın ışıklandırılması için zeytinyağı kullanılmış, tapınakta görevli rahiplerin kutsanması yani mesh edilmesi zeytinyağı aracılığı ile olmuştur. Yine tapınağın kutsal odasına konacak keruvlar Kutsal Kitap'ta buyrulduğu üzere zeytin ağacından yapılmıştır.

Yahudiliğin bir devamı niteliğinde olan Hristiyanlık da doğal olarak bu kültürü dini retoriğine taşımıştır. Hristiyanlığın kurucusu İsa bir Yahudi olarak dünyaya gelmiş, en ünlü vaazını Zeytin Dağında gerçekleştirmiş, yine Zeytin dağında yer alan zeytinlikler içinde (Getsemani bahçesinde) yargılanmak üzere Romalı askerler tarafından tutuklanmıştır. İsa, taraftarları tarafından, Yahudilikte kutsanmış kişi olarak kabul edilen ve Yahudilerce beklenen kurtarıcı Mesih olarak kabul etmiştir. Yine Hristiyanlığın dini ritüellerinde (sakramentler) zeytinyağı yaygın olarak kullanılmaktadır.

İslam, Akdeniz coğrafyasından neşet eden bir din olmamakla birlikte kısa sürede Akdeniz coğrafyasına yayılmıştır. Kur'an ve hadislerde zeytine dair rivayetler ise ilk İslam toplumunun ticari bir meta olarak zeytinle tanışıklığını ortaya çıkarmaktadır. İslam dâhil diğer İbrahimi dinlerde zeytin sembolik bir değer kazanmış ve dayanaklılığı ile uzun ömrü ve ölümsüzlüğü, ihsanı, kutsanmışlığı ve umudu ifade etmektedir. Zeytinin en yaygın sembolik anlamı ise günümüzde yaygın bir şekilde kullanılan "zeytin dalını uzatmak" ifadesine karşılık gelen 'barış'tır.

Kaynakça

Açа, M. (2017). Zeytin Ağacı Simgesi, İçinde, E.G. Naskali (Edt.), *Zeytin Kitabı* (s.255-267), İstanbul: Kitabevi.

Cooper, J. C. (1996). *Dictionary of Christianity*, Chicago: Fitzroy Dearborn.

Dârimî, A. b. A. (1420). *Sünen Dârimî*. Riyad: Dâr'ul-Muğni.

Demirci, M. (2008). *Tefsir Usûlü*. İstanbul: İFAV.

Ellicott, C. J. (1883). *An Old Testament Commentary for English Readers*. C. 2. Londra: Cassell, Petter, Galpin & Co.

Gürbıyık, C. (2020). Demirci Küpeler Köyü Camii Duvar Resimleri, *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları,* (13), 143-67.

Harman, Ö. F. (2006). Mûsâ, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 31, 201-213

Hehn, V. (1998). *Zeytin, Üzüm ve İncir: Kültür Tarihi Eskizleri*, Ankara: Dost Kitabevi.

İbn Kesîr. (1999). Tefsîru'l Kur'âni'l Azîm, 1, Riyad: Dâru Tayyibe.

Köse, F. B. (2016). *Medine'de Sosyal Hayat*, İstanbul: Mana.

De Jonge, M. vd. (1997). *The Life of Adam and Eve and Related Literature: Guides to Apocrypha and Pseudepigrapha*, Sheffield: Scheffield Academic Press.

Pamir, Dominik, çev. (2000). *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, İstanbul: Libreria Editrice Vaticana.

Patte, D. (2010). Christ, *The Cambridge Dictionary of Christianit*, Cambridge: Cambridge University Press, 211.

Saçlı, M. (2020). İncir ve Zeytin: Tîn Sûresi Bağlamında Kur'ân'ın Teşrîfine Mazhâr Olmuş İki Nimet, *Mecmua: Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi,* (10), 216-39.

Karabina, S. vd. (2016). Mutfaktaki Kutsal Emanet, *Zeytincilik Araştırma Enstitüsü: İzmir,* 6(2), 99-104.

et-Taberî. (1996). *Taberî Tefsîri*, C. 9, İstanbul: Hisar Yayınevi.

Ünsal, A. (2016). *Ölmez Ağacın Peşinde: Türkiye'de Zeytin ve Zeytinyağı*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Wilford, M. H. (2000). Recent Notes About Olives in Antiquity, *Brigham Young University*, 39 (4),115-26.

Yiğit, İ. (2013). Zeytûne Camii, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 44, 380-383.

ez-Zemahşerî. (2016). *el-Keşşâf 'an Hakā'ikı Ğavâmidı't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekāvîl fî Vucûhi't-Te'vîl*, C. 4, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

3. BÖLÜM

MİTOLOJİDE ZEYTİN VE ZEYTİN AĞACI

Aytuğ Arslan

1. Giriş

Zeytin ağacının Antik Yunan yaşamındaki yerini vurgulayan çarpıcı ifadelerden biri Yunanlıların zeytinin, Romalıların da asmanın yetiştiği yere kadar yayıldıklarına dair sözdür (Levi, 1987: 13). Atinalı soylu devlet adamı Solon'un koyduğu yasada Atina'da üretimi fazla olduğu için ihracı yasaklanmayan tek ürün zeytinyağıdır (Tekin, 2008: 77). Antik Yunan'da zeytinyağının; kandillerde, yemeklerde, kozmetikte, beden bakımında, tedavilerde, törenlerde kullanıldığı ve spor müsabakalarında kazananlara ödül olarak verildiği bilinmektedir. Antik Yunan'ın gündelik ve ticari hayatında bu denli yer tutan zeytinin mitolojik köklerinin olmaması düşünülemez. Bu bölümde yaşamın, barışın, zaferin ve bereketin sembolü olan zeytin ağacının geçtiği Yunan mitoslarına yer verilmiştir. Bazı mitoslarda zeytin ağacı olay örgüsünün merkezinde bulunurken, bazılarında tanrıların, tanrıçaların ve kahramanların hikâyelerinde yer alarak anlatımı zenginleştirmiştir. Zeytinden bahsedilen bir Hitit mitosuna ayrıca değinilmiştir.

2. Hitit Mitolojisi

2.1. Tanrı Telipinu'nun Kaybolması

Hitit mitolojisi içinde önemli bir yer tutan kaybolan tanrı mitoslarında bilinmeyen bir nedenle öfkelenerek ülkeyi terk eden tanrıların görevlerini yerine getirmemelerinden dolayı baş gösteren sıkıntılar işlenmiştir. Bunlardan biri de gök gürültüsüne hükmeden ve tarımsal üretimden sorumlu olan tanrı Telipinu'nun kay-

lışı ve insanlara armağan edilişi en bilinen öykülerden biridir. Athena'nın simgeleri arasında zeytin ağacı da bulunmaktadır. Tanrıçaya adanan törenlerde zeytin dalları ve zeytinyağı kullanılmıştır. Antik Yunan'da spor müsabakalarında başarı gösteren sporcuların başlarına zeytin ağacının yapraklarından taçlar takılırken, zeytinyağı ödül olarak verilmiştir. Günümüzde hâlâ zeytin ağacı dalı zaferin ve barışın simgesi olarak görülmektedir.

Kaynakça

Aisopos, Aisopos Masalları (Çev. Nurullah Ataç) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014.

Arinç, M. (2020). Efes Müzesi'nde Bulunan Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi Mezar Stelleri, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Cesur, S. Ç. (2021). Hitit Dini ve Mitolojisi, İçinde, Çakmak, T.F., (Edt.), *Turist Rehberleri İçin Genel Mitoloji I* (s. 362-338), Ankara: Detay Yayıncılık.

Comte, F. (1994). *Dictionary of Mythology*, Hertfordshire: Wordsworth Editions Ltd.

Diab, M. (1999). *Lexicon of Orthopaedic Etymology*, Amsterdam: Harwood Academic Publishers.

Eichberger, C., Sigl, M. & Rühfel, H. (2007). Trees and Shrubs on Classical Greek Vases, *Bocconea*, 21, 117-130.

Fiore, J. (2001). *Symbolic Mythology: Interpretations of the Myths of Ancient Greece and Rome*, New York: Writers Club Press.

Friedlander, W. J. (1973). *The Golden Wand of Medicine: A History of the Caduceus Symbol in Medicine*, London: Greenwood Press.

Gezgin, D. (2015). *Bitki Mitosları*, İstanbul: Sel Yayıncılık.

Gezgin, İ. (2017). *Sanatın Mitolojisi*, İstanbul: Sel Yayıncılık.

Hehn, V. (1885). *The Wanderings of Plants and Animals from their First Home*, Londra: Swan Sonnenschein & CO.

Herodotos, *Herodot Tarihi* (Çev. Müntekim Ökmen) İstanbul: Remzi Kitabevi, 1991.

Homeros, *Odysseia* (Çev. Ahmet Cevat Emre), İstanbul: Varlık Yayınevi, 1971.

Hyginus, *Fabulae* (Çev. Mary Grant) Lawrence: University of Kansas Press, 1960.

Kershaw, S. P. (2018). *Yunan Mitolojisi Rehber Kitabı*, İstanbul: Salon Yayınları.

Levi, P. (1987). *Eski Yunan Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi* (Çev. Neşe Erdilek), C. III, İstanbul: İletişim Yayınları.

Mackey, E. & Bernstein, R. (2009). Pompeii and the Roman Villa: Art and Culture around the Bay of Naples, Washington National Gallery of Art & Los Angeles County Museum of Art.

Mavromataki, M. (1997). *Greek Mythology and Religion*, Atina: Haitalis.

Ovidius, *Dönüşümler* (Çev. İsmet Zeki Eyuboğlu), İstanbul: Payel Yayınevi, 1994.

Pasinli, A. & Soyhan, C. (1980). İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndeki Mozaikler, *Sanat Dünyamız*, 7(20), 2-13.

Pausania, *Description of Greece* (Çev. W.H.S. Jones & H.A. Ormerod) Londra: William Heinemann Ltd. 1918.

Pseudo-Apollodorus, *The Library*, Cilt: III (Çev. Sir James George Frazer). Londra: William Heinemann, 1921.

Reyhan, E. (2009). The Missing God Telipinu Myth: A Chapter from the Ancient Anatolian Mythology, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 28(45), 85-106.

Rhizopoulou, S. (2004). Symbolic plant(s) of the Olympic Games, *Journal of Experimental Botany*, 55(403): 1601–1606.

Seyffert, O. (1891). *A Dictionary of Classical Antiquities, Mythology, Religion, Literature and Art*, Londra: Swan Sonnenschein and Company.

Tekin, O. (2008). *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Theocritus, Idyll 19-25, İçinde *The Greek Bucolic Poets* (Çev. J.M. Edmonds) Loeb Classical Library, Cilt: 28, Londra: William. Heinemann, 1912.

Theophrastus, *Enquiry into Plants*, Cilt: I, 1-5 (Çev. Arthur Hort), Londra: William Heinemann, 1916.

İnternet Kaynakçası

Archaeology.wiki, Erişim Adresi: https://www.archaeology.wiki/blog/2013/01/21/ clarifications-about-platos-sacred-olive-tree/ Erişim Tarihi: 12.10.2021

Theodora.com, Erişim Adresi: https://theodora.com/encyclopedia/h/herald.html Erişim Tarihi: 12.10.2021

Worldhistory.org Erişim Adresi: https://www.worldhistory.org/Leto/ Erişim Tarihi: 12.10.2021

4. BÖLÜM

ZEYTİN YETİŞTİRİCİLİĞİ

Ayça Akça Uçkun

1. Giriş

Günümüzde kaliteli zeytinyağı ve sofralık zeytin üretiminde, zeytin bahçelerinin iklimsel ve topoğrafik durumlara yani coğrafi bölgelere uygun doğru çeşitlerle ve metotla dikilmesi, ağacın yaşına uygun ve doğru budanması, yeter miktarda gübrelenmesi, bitki su tüketimine uygun sulanması, toprağın sağlığının korunması, doğru zamanda, doğru ekipmanlarla hasadı, ürünün en hızlı ve güvenilir şekilde zeytin sıkım tesisine ulaştırılması, zeytinyağının değerini kaybetmeden şişelenmesi, ulusal ve uluslararası koşullara uygun şekilde taşınması, uygun koşullarda depolanması ve satılması gerekmektedir.

Bu bağlamda, zeytin bitkisini tanımak ve uygun yöntemleri öğrenmek önem taşımaktadır.

2. Zeytin Yetiştiriciliğine Etki Eden Faktörler

Bir bölgenin zeytin yetiştiriciliğine uygunluğu iklimsel veriler (sıcaklık, yağış, rüzgâr, sis vb.), pomolojik ve kimyasal veriler, topoğrafik durum (eğim, bakı, toprak yapısı) ve tarihsel verilere (en az 30 yıl) dayalı olarak değerlendirilmektedir (Akca Uckun, 2021). Tüm bu veriler ışığında, bölgedeki zeytinliklerin durumu ile ilgili faydalı bir bilgi akışı sağlanabilmektedir.

Kaynakça

Alfei, B., Famiani, F. & Proietti, P. (2011). Inerbimento, tanti benefici per l'ambiente e gli alberi, *Olivo &olio*, 14, 38-40, ISSN: 1127-0713.

Akca Uckun, A., (2021). Characterisation of Phenolic Compounds, Sterols and Geographical Fingerprint of Çekişte Extra-Virgin Olive Oils According to their Geographical Locations by Using LC IMS QTOF Mass Spectrometry, *Agriculture and Food Sciences Research*, 8(2), 20-29, ISSN(E) 2411-6653/ ISSN(P) 2411-6653.

Akca Uckun, A. (2021a). Investigation of the Impact of Climate Change on Olives with Holistic Approaches, *3. International African Conference on Current Studies*, 27-28 February 2021, 365-355.

Akca Uckun, A. (2021b). Use of Intercrop Agriculture System and Investigation of Olive Intercrop Agriculture, *3. International African Conference on Current Studies*, 27-28 February 2021, 354- 364.

Akca Uckun, A. (2022). Characterization of phenolic compounds, sterols and geographical fingerprint of Memecik extra-virgin olive oils according to their geographical locations by using LC IMS QTOF Mass Spectrometry, *World Journal of Advanced Research and Reviews*, 2022, 13(3), 170–184.

Cantini, C. & Panicucci, M. (2012). Managing of a traditional olive orchard by timesaving biennial pruning, *Acta Horticulturae*, 586, 361-364.

Caruso, G., Rapoport, H. F. & Gucci, R. (2013). Long-term effects on yield components of young olive trees during the onset of fruit production under different irrigation regimes, *Irrigation Science*, 31, 37-47.

Caruso, G., Gucci, R., Urbani, S, Esposto, S., Taticchi, A., Di Maio, I., Selvaggini, R. & Servili, M. (2014). Effect of different irrigation volumes during fruit development on quality of virgin olive oil of cv. Frantoio, *Agricaltural Water Manage*ment, 134, 94-103.

Farinelli, D., Proietti, P., Googlani, A. J., Sisani, G. & Tombesi, S. (2013). Primi risultati del confronto tra oliveto intensivo e superintensivo in Umbria, *Acta Italus Hortus*, 10, 75-77.

Federici, E., Massaccesi, L., Pezzolla, D., Fidati, L., Montalbani, E., Proietti, P., Nasini, L., Regni, L., Scargetta, S. & Gigliotti, G. (2017). Short-term modifications of soil microbial community structure and soluble organic matter chemical composition following amendment with different solid olive mill waste and their derived composts, *Applied Soil Ecology*, 119, 234-241.

Ferguson, L., Krueger,W.H., Reyes, H. & Metheney, P.D. (2002). Effect of mechanical pruning on California black ripe (Olea europaea L.) cv.'Manzanillo' table olive yield, *Acta Horticulturae*, 586, 281-284.

Fernández, J. E. & Moreno, F., (1999). Water use by olive tree, *Journal of Crop Production*, 101-162.

Lo Piccolo, S., Mondello, V., Giambra, S., Conigliaro, G., Torta, L. & Burruano, S. (2014). Arthrinium phaeospermum, Phoma cladoniicola and Ulocladium consortiale, new olive pathogens in Italy, *Journal of Phytopathology*, 162, 258–263.

Lombardo, N., (1978). Prove di raccolta meccanica delle olive da tavola verdi. P.F. Meccanizzazione agricola C.N.R. n. 2, 81-84.

Marino, G., Pernice, F., Marra, F. P. & Caruso, T. (2016). Validation of an online system for the continuous monitoring of treewater status for sustainable irrigation managements in olive (Olea europaea L.), *Agricultural Water Management*, 177, 298–307.

Michailides, M., Christou, G., Akratos, C. S., Tekerlekopoulou, A.G. & Vayenas, D.V. (2011). Composting of olive leaves and pomace from a three-phase olive mill plant, *International Biodeterioration & Biodegradation*, 65(3), 560-564.

Motilva, M. J., Tovar, M.J., Romero, M. P., Allegre, S. & Girona, J. (2000). Influence of regulated deficit irrigation strategies applied to olive trees (Arbequina cultivar) on oil yield and oil composition during the fruit ripening period. *Journal of the Science of Food and Agriculture*, 80 (14): 2037 - 2043

Thevathasan, N. V. & Gordon, A. M. (2004). Ecology of tree intercropping systems in the north temperate region: experiences from southern Ontario, Canada, *Agroforestry Systems*, 61, 257-268.

Tombesi, A., Capoccia, L., Boco, M. & Farinelli, D. (2006). Studio dell'evoluzione degli indici di maturazione per ottimizzare l'epoca di raccolta delle olive, *Rivista di Frutticoltura*, 3, 12-19.

Peri, C. & Proietti, P. (2014). Olive mill waste and by-products. İçinde, Peri, C. (Edt), *The Extra-Virgin Olive Oil Handbook*, chapter 22 (s. 283-302), John Wiley & Sons, Ltd.

5. BÖLÜM

BİYOLOJİK VE BİYOKİMYASAL YÖNÜYLE ZEYTİN

Berker Kocatürk - Gökhan Durak
Mehmet Emin Diken

1. Biyolojik Yönüyle Zeytin

Zeytin (*Olea europea*) yaklaşık 10 metre boyunda, geniş taçlı ağaç veya yoğun dallanmış, 2 metre boylanmış çalı formunda bir Akdeniz bitkisidir. Bir zeytin ağacının ortalama ömrü 300-400 yıldır, ancak 3 bin yaşında zeytin ağaçlarına da rastlanmıştır. Orijini Doğu Akdeniz havzası olan zeytinin anavatanı Suriye ve Anadolu'dur. Tarihsel kayıtlar zeytin ağacının milattan önce 3500'de Girit'te ekili olduğunu göstermektedir. Kültürel anlamda yetiştiriciliğinin ilk defa Milattan önce 3000 yıllarında Suriye'de yapıldığı ve yağının ticari anlamda kullanıldığı kaydedilmiştir (Durak, 2016). Zeytin geçmişten günümüze dek çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanıla gelen kadim bir bitkidir. Besleyici özelliğinin yanı sıra içerdiği flavonoidler ve polifenoller sayesinde koruyucu ve tedavi edici fonksiyonları da yerine getirmektedir. Genotipine bağlı olarak meyve büyüklüğü, şekli ve ağaç boyu gibi özellikleri değişkenlik göstermektedir (Kocatürk, 2014).

1.1. Taksonomisi

Zeytin (*Olea europea*) dünyanın tropikal ve ılıman bölgelerinde yayılış gösteren 25 cins ve 600 türden oluşan orta büyüklükteki Oleaceae familyasına ait bir bitkidir (Besnard vd., 2009). Bu familyaya ait bitkilerin genellikle yaprak ve meyvelerinden uçucu yağ elde edilir ve bu bitkiler her dem yeşil bitkilerdir. Oleaceae

yeteneği ile hepatoprotektif aktiviteler göstermiştir (Kamalakkannan ve Prince 2006). Rutin fenolik grubunun hidrojen bağışı, 4-oxo grubu ve rutindeki C halkasındaki 2,3 çift bağı ile radyasyonun neden olduğu radikallerin temizlenmesinden (böylece radyasyonun neden olduğu oksidatif stresin inhibisyonu) sorumlu olduğu bilinmektedir. nöroprotektif etkisinden sorumlu olduğu ve rutindeki glikosilasyon grubunun koroner arterdeki vasküler gevşeme etkisini azalttığı bilinmektedir (Khan vd., 2009; Patil vd., 2013; Ganeshpurkar ve Saluja 2017).

2.4.7. Kuersetin

Kuersetin (3,3',4',5,7-penta hydroxy flavone) bitkisel bir antioksidandır (Volkan, 2021). Kuersetin'in antioksidan ve antiinflamatuar özellikleri, kardiyovasküler hastalıkların/kanserin önlenmesine/tedavisine yol açar ve bir fenolik hidroksil grubu ve çift bağların varlığının bu yetenekleri sağladığı bilinmektedir (Yang vd., 2020) Ayrıca kuersetin antibakteriyel aktiviteye sahiptir ve ilgili genlerin ekspresyonunu engelleyerek biyofilm oluşumunu engelleyebilir (Yang vd., 2020). Kuersetinin antioksidan, antiaterojenik, antihipertansif, anti-enflamatuar, antikanser etkiler gösterdiği, diabetes mellitusta hipoglisemik etkilerinin ispatlandığı rapor edilmiştir. Streptozosin ile diyabet geliştirilen sıçanlara kuersetin uygulaması ile glukoz metabolizması ve insulin direncine olumlu etkiler göstermiş, kuersetinin diyabette alternatif bir tedavi yöntemi olabileceği düşündürmektedir (Volkan, 2021).

Kaynakça

Abaza, L., Taamalli, A., Nsir H., Zarrouk, M. 2015. “Olive Tree (Olea europeae L.) Leaves: Importance and Advances in the Analysis of Phenolic Compounds”Antioxidants, 4, 682-698; doi:10.3390/antiox4040682

Amasino, Richard. 2010. “Seasonal and Developmental Timing of Flowering.” *Plant Journal* 61(6):1001–13. doi: 10.1111/j.1365-313X.2010.04148.x.

Arzee, Tova. 2021. “Morphology and Ontogeny of Foliar Sclereids in Olea Europaea . I . Distribution and Structure Author (s): Tova Arzeee Published by : Wiley Stable URL : Https://Www.Jstor.Org/Stable/2439682 EUROPAEA I . DISTRIBUTION AND STRUCTURE ’.” 40(9):680–87.

Bacelar, Eunice A., Carlos M. Correia, José M. Moutinho-Pereira, Berta C. Gonçalves, João I. Lopes, and José M. G. Torres-Pereira. 2004. “Sclerophylly and Leaf Anatomical Traits of Five Field-Grown Olive Cultivars Growing under Drought Conditions.” *Tree Physiology* 24(2):233–39. doi: 10.1093/treephys/24.2.233.

Besnard, Guillaume, Rafael Rubio De Casas, Pascal Antoine Christin, and Pablo Vargas. 2009. “Phylogenetics of Olea (Oleaceae) Based on Plastid and Nuclear Ribosomal DNA Sequences: Tertiary Climatic Shifts and Lineage Differentiation Times.” *Annals of Botany* 104(1):143–60. doi: 10.1093/aob/mcp105.

Bouaziz, Mohamed, Ines Fki, Hedya Jemai, Mohamed Ayadi, and Sami Sayadi. 2008. "Effect of Storage on Refined and Husk Olive Oils Composition: Stabilization by Addition of Natural Antioxidants from Chemlali Olive Leaves." *Food Chemistry* 108(1):253–62. doi: 10.1016/j.foodchem.2007.10.074.

Butt, M. S., Tariq, U., Naz, A., & Rizwan, M. (2021). Neuroprotective effects of oleuropein: Recent developments and contemporary research. *Journal of Food Biochemistry*, *45*(12), e13967.

C, Çavdar, Sifil A, and Çamsarı T. 1997. "Reaktif Oksijen Partikülleri ve Antioksidan Savunma." *Türk Nefroloji Diyaliz ve Transplantasyon Dergisi* 3–4(Tablo 1):92–95.

Çam, Mustafa, Yaşar Hişil, and Gökhan Durmaz. 2009. "Classification of Eight Pomegranate Juices Based on Antioxidant Capacity Measured by Four Methods." *Food Chemistry* 112(3):721–26. doi: 10.1016/j.foodchem.2008.06.009.

Chartzoulakis, K., A. Patakas, and A. M. Bosabalidis. 1999. "Changes in Water Relations, Photosynthesis and Leaf Anatomy Induced by Intermittent Drought in Two Olive Cultivars." *Environmental and Experimental Botany* 42(2):113–20. doi: 10.1016/S0098-8472(99)00024-6.

Cherubini, Antonio, Carmelinda Ruggiero, M. Cristina Polidori, and Patrizia Mecocci. 2005. "Potential Markers of Oxidative Stress in Stroke." *Free Radical Biology and Medicine* 39(7):841–52. doi: 10.1016/j.freeradbiomed.2005.06.025.

Choo, Hye Jeong, Eun Ji Kim, So Yeon Kim, Youngshim Lee, Bong Gyu Kim, and Joong Hoon Ahn. 2018. "Microbial Synthesis of Hydroxytyrosol and Hydroxysalidroside." *Applied Biological Chemistry* 61(3):295–301. doi: 10.1007/s13765-018-0360-x.

Chung CS, Jiang Y, Cheng D, Birt DF. 2007 "Impact of adenomatous polyposis coli (APC) tumor supressor gene in human colon cancer cell lines on cell cycle arrest by apigenin. Mol Carcinog. 46(9):773-82

Connor, D. J., and E. Fereres. 2010. *The Physiology of Adaptation and Yield Expression in Olive*. Vol. 31.

Cuevas, Julián, and Vito S. Polito. 2004. "The Role of Staminate Flowers in the Breeding System of Olea Europaea (Oleaceae): An Andromonoecious, Wind-Pollinated Taxon." *Annals of Botany* 93(5):547–53. doi: 10.1093/aob/mch079.

De la Rosa, R., L. Rallo, and H. V. Rapoport. 2000. "Olive Floral Bud Growth and Starch Content during Winter Rest and Spring Budbreak." *HortScience* 35(7):1223–27. doi: 10.21273/hortsci.35.7.1223.

De Dios Alché, Juan, José C. Jiménez-López, Wei Wang, Antonio J. Castro-López, and Maria I. Rodríguez-García. 2006. "Biochemical Characterization and Cellular Localization of 11S Type Storage Proteins in Olive (Olea Europaea L.) Seeds." *Journal of Agricultural and Food Chemistry* 54(15):5562–70. doi: 10.1021/jf060203s.

Diez, Concepcion M., Isabel Trujillo, Nieves Martinez-Urdiroz, Diego Barranco, Luis Rallo, Pedro Marfil, and Brandon S. Gaut. 2015. "Olive Domestication and Diversification in the Mediterranean Basin." *New Phytologist* 206(1):436–47. doi: 10.1111/nph.13181.

Durak, Gökhan. 2016. "Farklı Çeşit ve Hasat Zamanının Çay Olarak Değerlendirmek Amacıyla Toplanan Zeytin Yapraklarının Fonksiyonel Bileşenlerine Etkileri." *Balıkesir Üniversitesi, Biyoloji Anabiliim Dalı, Yükseklisans Tezi*.

Eryılmaz, I.E., 2021 "Farklı Direnç Fenotiplerine Sahip Prostat Kanseri Hücre Hatlarında Apigenin Ve Fenetil İzotiyosiyanat (Peıtc) Kombinasyonu İle Oluşturulan Prooksidan Kanser Terapi Modeli Etkinliğinin ve Moleküler Hedeflerinin Araştırılması" Uludağ Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Tıp Fakültesi Tıbbi Biyoloji Anabilim Dalı, Doktora tezi, Bursa.

Extremera, Guadalupe, Hava Rapoport, and Luis Rallo Romero. 1988. "Caracterización Del Desarrollo Normal Del Saco Embrionario En Olivo ('Olea Europaea' L.)." *Caracterización Del Desarrollo Normal Del Saco Embrionario En Olivo ("Olea Europaea" L.)* 45(1):197–211.

Ganeshpurkar, Aditya, and Ajay K. Saluja. 2017. "The Pharmacological Potential of Rutin." *Saudi Pharmaceutical Journal* 25(2):149–64. doi: 10.1016/j.jsps.2016.04.025.

Ganino, T., G. Bartolini, and A. Fabbri. 2006. "The Classification of Olive Germplasm - A Review." *Journal of Horticultural Science and Biotechnology* 81(3):319–34. doi: 10.1080/14620316.2006.11512069.

Germanà, Maria Antonietta, Benedetta Chiancone, Sofiene B. M. Hammami, and Hava F. Rapoport. 2014. "Olive Embryo in Vitro Germination Potential: Role of Explant Configuration and Embryo Structure among Cultivars." *Plant Cell, Tissue and Organ Culture* 118(3):409–17. doi: 10.1007/s11240-014-0493-5.

Ghalandari, Masih, Mohsen Naghmachi, Manuela Oliverio, Monica Nardi, Hamid Reza Ghafarian Shirazi, and Owrang Eilami. 2018. "Antimicrobial Effect of Hydroxytyrosol, Hydroxytyrosol Acetate and Hydroxytyrosol Oleate on Staphylococcus Aureus and Staphylococcus Epidermidis." *Electronic Journal of General Medicine* 15(4). doi: 10.29333/ejgm/85686.

Green', P. S. 2002. "Type Species: Olea Europaea L. (Lectotype, Green & Wickens in Kit Tan." *Kew Bulletin* 57(1):8.

Heywood, V. H., Brummitt, R. K., Culham, A., & Seberg, O. (2007). Flowering Plant Families of the World. Ontario, Canada: Firefly Books

Hammami, Sofiene B. M., Raúl De la Rosa, Besma Sghaier-Hammami, Lorenzo León, and Hava F. Rapoport. 2012. "Reliable and Relevant Qualitative Descriptors for Evaluating Complex Architectural Traits in Olive Progenies." *Scientia Horticulturae* 143:157–66. doi: 10.1016/j.scienta.2012.06.009.

Hammami, Sofiene B. M., Trinidad Manrique, and Hava F. Rapoport. 2011. "Cultivar-Based Fruit Size in Olive Depends on Different Tissue and Cellular Processes throughout Growth." *Scientia Horticulturae* 130(2):445–51. doi: 10.1016/j.scienta.2011.07.018.

İçyer, N. Cihat. 2012. "Nar Kabuğu Fenolik Bileşiklerinin Su Ile Ekstraksiyonu ve Ekstrakların Mikroenkapsülasyonu." *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü* 110.

Jayasooriya RG, Kang SH, Kang CH, Choi YH, Moon DO, Hyun JW, Chang WY, Kim GY. 2012 "Apigenin decreases cell viability and telomerase activity in human leukemia cell lines" Food Chem Toxicol. 50(8):2605-11

Kamalakkannan, N., and P. Stanely Mainzen Prince. 2006. "Rutin Improves the Antioxidant Status in Streptozotocin-Induced Diabetic Rat Tissues." *Molecular and Cellular Biochemistry* 293(1–2):211–19. doi: 10.1007/s11010-006-9244-1.

Karaca, Şemsettin. 2009. “Dermatolojide Antioksidan Sistem Antioxidant System in Dermatology.” *Türk Dermatoloji Dergisi, 3, 32-39, (2009).*

Sıbel Karakaya, 2004. "Bioavailability of Phenolic Compounds, Critical Reviews in Food Science and Nutrition" 44:6, 453-464, DOI: 10.1080/10408690490886683.

Khan, Mohd Moshahid, Ajmal Ahmad, Tauheed Ishrat, Gulrana Khuwaja, Pallavi Srivastawa, M. Badruzzaman Khan, Syed Shadab Raza, Hayate Javed, Kumar Vaibhav, Andleeb Khan, and Fakhrul Islam. 2009. “Rutin Protects the Neural Damage Induced by Transient Focal Ischemia in Rats.” *Brain Research* 1292:123–35. doi: 10.1016/j.brainres.2009.07.026.

Kocatürk, B. (2014). Gama Işını Uygulanan Kuru Zeytin Yapraklarındaki Fenolik Madde İçeriğinin Ve Antioksidan Kapasitenin Belirlenmesi, *Balıkesir Üniversitesi, Biyoloji Anabiliim Dalı, Yüksek Lisans Tezi*.

Lawson, Michael, Klaudia Jomova, Patrik Poprac, Kamil Kuca, Kamil Musílek, and Marian Valko. 2018. “Free Radicals and Antioxidants in Human Disease.” *Nutritional Antioxidant Therapies: Treatments and Perspectives* 283–305. doi: 10.1007/978-3-319-67625-8_12.

Lee, Da Hye, Yang Ji Kim, Min Jung Kim, Jiyun Ahn, Tae Youl Ha, Sang Hee Lee, Young Jin Jang, and Chang Hwa Jung. 2016. “Pharmacokinetics of Tyrosol Metabolites in Rats.” *Molecules* 21(1):1–9. doi: 10.3390/molecules21010128.

Lo Gullo, Maria A., Andrea Nardini, Sebastiano Salleo, and Melvin T. Tyree. 1998. “Changes in Root Hydraulic Conductance (K(R)) of Olea Oleaster Seedlings Following Drought Stress and Irrigation.” *New Phytologist* 140(1):25–31. doi: 10.1046/j.1469-8137.1998.00258.x.

Monteiro Espíndola, Kaio Murilo, Roseane Guimarães Ferreira, Luis Eduardo Mosquera Narvaez, Amanda Caroline Rocha Silva Rosario, Agnes Hanna Machado Da Silva, Ana Gabrielle Bispo Silva, Ana Paula Oliveira Vieira, and Marta Chagas Monteiro. 2019. “Chemical and Pharmacological Aspects of Caffeic Acid and Its Activity in Hepatocarcinoma.” *Frontiers in Oncology* 9(JUN):3–5. doi: 10.3389/fonc.2019.00541.

Moreno-Alías, I., R. López, F. Luque, H. F. Rapoport, S. Hammami, L. León, and R. De La Rosa. 2012. “Overcoming Juvenility in an Olive Breeding Program.” *Acta Horticulturae* 949:221–26. doi: 10.17660/ActaHortic.2012.949.31.

Nijveldt RJ, van Nood E, van Hoorn DE, Boelens PG, van Norren K, van Leeuwen PA. Flavonoids: a review of probable mechanisms of action and potential applications. Am J Clin Nutr. 2001;74(4):418-25.

Nizamlioğlu, Nizam Mustafa, and Sebahattin Nas. 2010. “Meyve ve Sebzelerde Bulunan Fenolik Bileşikler ; Yapıları ve Önemleri.” *Elektronik* 2010(1):20–35.

Omar, Syed Haris. 2010. “Oleuropein in Olive and Its Pharmacological Effects.” *Scientia Pharmaceutica* 78(2):133–54. doi: 10.3797/scipharm.0912-18.

Ötleş S., Özyurt Hazal V. 2012. “Oleuropein and Importance Semih ÖTLEŞ, V. Hazal ÖZYURT.” *Derleme Zeytin Bilimi* 3(1):59–71.

Patil, Shrikant L., Somashekarappa Hiriyur Mallaiah, and Rajashekar K. Patil. 2013. "Antioxidative and Radioprotective Potential of Rutin and Quercetin in Swiss Albino Mice Exposed to Gamma Radiation." *Journal of Medical Physics* 38(2):87–92. doi: 10.4103/0971-6203.111321.

Pinney, K., and V. S. Polito. 1990. "Flower Initiation in Â Ač Manzanilloâ □ *Horticulturae* (286):203–6.

Potocká, Elena, Mária Mastihubová, and Vladimír Mastihuba. 2015. "Enzymatic Synthesis of Tyrosol Glycosides." *Journal of Molecular Catalysis B: Enzymatic* 113:23–28. doi: 10.1016/j.molcatb.2014.12.017.

Rallo, Pilar, Rocío Jiménez, José Ordovás, and Ma Paz Suárez. 2008. "Possible Early Selection of Short Juvenile Period Olive Plants Based on Seedling Traits." *Australian Journal of Agricultural Research* 59(10):933–40. doi: 10.1071/AR08013.

Rangel, B., K. A. Platt, and W. W. Thomson. 1997. "Ultrastructural Aspects of the Cytoplasmic Origin and Accumulation of Oil in Olive Fruit (Olea Europaea)." *Physiologia Plantarum* 101(1):109–14. doi: 10.1111/j.1399-3054.1997.tb01826.x.

Rapoport, H. F., D. Pérez-López, S. B. M. Hammami, J. Agüera, and A. Moriana. 2013. "Fruit Pit Hardening: Physical Measurement during Olive Fruit Growth." *Annals of Applied Biology* 163(2):200–208. doi: 10.1111/aab.12046.

Reale, Lara, Carlo Sgromo, Luisa Ederli, Stefania Pasqualini, Fabio Orlandi, Marco Fornaciari, Francesco Ferranti, and Bruno Romano. 2009. "Morphological and Cytological Development and Starch Accumulation in Hermaphrodite and Staminate Flowers of Olive (Olea Europaea L.)." *Sexual Plant Reproduction* 22(3):109–19. doi: 10.1007/s00497-009-0096-1.

Rimawi W.H., Salim H., 2016. Wild Versus Cultivated Olive Leaves Extracts: Antioxidant Activity, Analysis of Total Phenolics and Oleoropein Content. Journal of Chemistry and Biochemistry, 4 (2): 61-88.

Rodrigues, C. F., & Černáková, L. (2020). Farnesol and tyrosol: secondary metabolites with a crucial quorum-sensing role in Candida biofilm development. *Genes*, *11*(4), 444.

Rosati, Adolfo, Silvia Caporali, Sofiene B. M. Hammami, Inmaculada Moreno-Alías, Andrea Paoletti, and Hava F. Rapoport. 2011. "Differences in Ovary Size among Olive (Olea Europaea L.) Cultivars Are Mainly Related to Cell Number, Not to Cell Size." *Scientia Horticulturae* 130(1):185–90. doi: 10.1016/j.scienta.2011.06.035.

Rosati, Adolfo, Silvia Caporali, Sofiene B. M. Hammami, Inmaculada Moreno-Alías, Andrea Paoletti, and Hava F. Rapoport. 2012. "Tissue Size and Cell Number in the Olive (Olea Europaea) Ovary Determine Tissue Growth and Partitioning in the Fruit." *Functional Plant Biology* 39(7):580–87. doi: 10.1071/FP12114.

Rosati, Adolfo, Marija Zipanćič, Silvia Caporali, and Giuseppe Padula. 2009. "Fruit Weight Is Related to Ovary Weight in Olive (Olea Europaea L.)." *Scientia Horticulturae* 122(3):399–403. doi: 10.1016/j.scienta.2009.05.034.

Rossi, Lorenzo, Alessandra Francini, Antonio Minnocci, and Luca Sebastiani. 2015. "Salt Stress Modifies Apoplastic Barriers in Olive (Olea Europaea L.): A Comparison between a Salt-Tolerant and a Salt-Sensitive Cultivar." *Scientia Horticulturae* 192:38–46. doi: 10.1016/j.scienta.2015.05.023.

Sadok, Inès Ben, Jean Marc Celton, Laila Essalouh, Amal Zine El Aabidine, Gilbert Garcia, Sebastien Martinez, Naziha Grati-Kamoun, Ahmed Rebai, Evelyne Costes, and Bouchaib Khadari. 2013. "QTL Mapping of Flowering and Fruiting Traits in Olive." *PLoS ONE* 8(5). doi: 10.1371/journal.pone.0062831.

Scheibmeir, Heath D., Katie Christensen, Sally H. Whitaker, Jay Jegaethesan, Richard Clancy, and Janet D. Pierce. 2005. "A Review of Free Radicals and Antioxidants for Critical Care Nurses." *Intensive and Critical Care Nursing* 21(1):24–28. doi: 10.1016/j.iccn.2004.07.007.

Serrano, I., C. Suárez, A. Olmedilla, H. F. Rapoport, and M. I. Rodríguez-García. 2008. "Structural Organization and Cytochemical Features of the Pistil in Olive (Olea Europaea L.) Cv. Picual at Anthesis." *Sexual Plant Reproduction* 21(2):99–111. doi: 10.1007/s00497-008-0075-y.

Shahi J, Singh A. A comparative study on the Piscicidal activity of synthetic pesticides and plant origin pesticides to fish Channa punctatus. WJZ. 2010;5:20-4.

Shamshoum, Hesham, Filip Vlavcheski, and Evangelia Tsiani. 2017. "Anticancer Effects of Oleuropein." *BioFactors* 43(4):517–28. doi: 10.1002/biof.1366.

Tataranni, Giuseppe, Michele Santarcangelo, Adriano Sofo, Cristos Xiloyannis, Stephen D. Tyerman, and Bartolomeo Dichio. 2015. "Correlations between Morpho-Anatomical Changes and Radial Hydraulic Conductivity in Roots of Olive Trees under Water Deficit and Rewatering." *Tree Physiology* 35(12):1356–65. doi: 10.1093/treephys/tpv074.

Taysi, S., F. Polat, M. Gul, R. Sari, and E. Bakan. 2002. "Lipid Peroxidation, Some Extracellular Antioxidants, and Antioxidant Enzymes in Serum of Patients with Rheumatoid Arthritis." *Rheumatology International* 21(5):200–204. doi: 10.1007/s00296-001-0163-x.

Volkan, D., 2021 "Malathion İntoksikasyonu Sonucu Oluşan Nefrotoksisiteye Karşı Mirisetin, Apigenin, Kuersetin Ve Kaemferolun Muhtemel Koruyucu Rollerinin Araştırılması" Temel Eczacılık Bilimleri Anabilim Dalı (Eczacılık Programı) Yüksek Lisans Tezi, Van.

Wang, Gui Feng, Li Ping Shi, Yu Dan Ren, Qun Fang Liu, Hou Fu Liu, Ru Jun Zhang, Zhuang Li, Feng Hua Zhu, Pei Lan He, Wei Tang, Pei Zhen Tao, Chuan Li, Wei Min Zhao, and Jian Ping Zuo. 2009. "Anti-Hepatitis B Virus Activity of Chlorogenic Acid, Quinic Acid and Caffeic Acid in Vivo and in Vitro." *Antiviral Research* 83(2):186–90. doi: 10.1016/j.antiviral.2009.05.002.

Yang, Dengyu, Tiancheng Wang, Miao Long, and Peng Li. 2020. "Quercetin: Its Main Pharmacological Activity and Potential Application in Clinical Medicine." *Oxidative Medicine and Cellular Longevity* 2020. doi: 10.1155/2020/8825387.

6. BÖLÜM

ZEYTİN TEKNOLOJİSİ

Onur Özdikicierler - Ebru Karacan

1. Giriş

Zeytin yetiştiriciliğinin insanoğlunun ilk zamanlarına kadar dayandığı varsayılmaktadır. "Tüm ağaçların ilki" olduğu söylenen zeytin ağacına "hayat ağacı" da denilmektedir. Çağlar boyunca zeytin ve zeytinyağı Akdeniz bölgesindeki tüm uygarlıkların simgesi hâline gelmiştir. Günümüzde de zeytin Akdeniz havzasında yer alan ülkelerin en önemli tarım ürünlerinden biridir. %90'ı Akdeniz ülkelerinde olmak üzere yaklaşık 900 milyon ağaç nüfusuna sahip zeytin, dünyada 10,6 milyon hektar alanda 35 ülkede yetiştirilmektedir (Çillidağ, 2013: 67). Sofralık zeytin üretimi, çoğunluğu Akdeniz ülkelerinde olmak üzere, yılda 2,5 tonu aşmaktadır (Benítez-Cabello vd., 2020: 1071).

Sofralık zeytinin ana bileşenleri yağ, su, şekerler, proteinler, antosiyaninler ve oleouropein olmakla beraber bu bileşenlerin bulunma yüzdesi zeytinlerin işlenme yönteminden etkilenmektedir. Zeytin işlendikten sonra şeker içeriği önemli ölçüde azalmakta, sodyum içeriği ise artmaktadır. Ayrıca, acılık giderme ve fermantasyon süreci de zeytin meyvesinin besin bileşenlerini etkilemektedir. Bununla birlikte, acılık giderme ve fermantasyondan sonra tokoferol içeriğinde bir azalma olduğu bilinmektedir. Sofralık zeytin işleme sırasında zeytinlerin yağ içeriğinin biraz arttığı, buna karşın laktik fermantasyon sırasında azot ve karbonhidrat içeriğinin azaldığı bildirilmiştir (Ünal ve Nergiz, 2003:71-72).

Bu bölümde, sofralık zeytinlerin türleri, bu ürünlerin kalite kriterleri, sofralık zeytin üretimine yönelik genel teknikler ve üretim teknolojisi açıklanmaktadır. Ardından sofralık zeytinlerin ticari kategorileri, özel sofralık zeytin üretim yöntemleri ve atık yönetimi kısaca anlatılmaktadır.

rın işlem süresi çok uzun olmakta ve maliyetleri yüksek olmaktadır. Ayrıca sofralık zeytin üretiminde meydana gelen atıklar yüksek düzeylerde antioksidanlar ve fenolik bileşenler içermektedir. Bu değerli ham maddelerin atık sudan elde edilip katma değerli bir ürün olarak piyasaya sürülmesi ülke ekonomisine ciddi katkıda bulunacak ve çevre problemlerinin önüne geçerek sürdürülebilir bir üretimi mümkün kılacaktır.

Sofralık zeytin ve zeytinyağı tüketimi dünya çapında bir artış gösterme eğilimindedir. Sofralık zeytin üretim teknolojileri, tüketicinin alışkanlıkları ve zevkleri tarafından belirlenmekte ve bu nedenle ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Önemli olan piyasaya yüksek kalitede ürünler sunmaktır ve bu nedenle yapılan araştırmalar üretim maliyetini düşürmeyi ve ürün kalitesini artırmayı hedeflemelidir.

Kaynakça

Benítez-Cabello, A., Torres-Maravilla, E., Bermúdez-Humarán, L., Langella, P., Martín, R., Jiménez-Díaz, R. & Arroyo-López, F. N. (2020). Probiotic properties of Lactobacillus strains isolated from table olive biofilms, *Probiotics and antimicrobial proteins*, 12(3), 1071-1082.

Bonatsou, S., Karamouza, M., Zoumpopoulou, G., Mavrogonatou, E., Kletsas, D., Papadimitriou, K. & Panagou, E. Z. (2018). Evaluating the probiotic potential and technological characteristics of yeasts implicated in cv. Kalamata natural black olive fermentation, *International journal of food microbiology*, 271: 48-59.

Boskou, D. (2017). Table olives: a vehicle for the delivery of bioactive compounds, *Journal of Experimental Food Chemistry*, 3(123): 1-7.

Charoenprasert, S. & Mitchell, A. (2012). Factors influencing phenolic compounds in table olives (Olea europaea), *Journal of Agricultural and Food Chemistry*, 60 (29): 7081-7095.

Conte, P., Fadda, C., Del Caro, A., Urgeghe, P. P. & Piga, A. (2020). Table olives: an overview on effects of processing on nutritional and sensory quality, *Foods*, 9(4): 514. doi:10.3390/foods9040514, 1-36.

Çillidağ, S. I. (2013). Table olive processing technologies, İçinde, N. Arcas; F.N. Arroyo López; J. Caballero; R. D'Andria; M. Fernández; R. Fernandez Escobar; A. Garrido; J. López-Miranda; M. Msallem; M. Parras; L. Rallo ve R. Zanoli (Edt.), *Present and future of the Mediterranean olive sector* (s.67-74), Options Méditerranéennes. Séries A: Mediterranean Seminars, Zaragoza: CIHEAM / IOC.

Díaz, R. (2016). Classification and quality evaluation of table olives. İçinde, *Computer Vision Technology for Food Quality Evaluation* (s.351-367), Academic Press.

Dölgen, D. & Alpaslan, M. N. (2020). Sofralık zeytin üretiminden kaynaklanan atıksuların özellikleri ve arıtma yöntemleri, *Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi*, 8(4): 1312-1323.

Efe, R., Soykan, A., Cürebal, İ. & Sönmez, S. (2011). *Dünyada, Türkiye'de, Edremit Körfezi çevresinde zeytin ve zeytinyağı*, Edremit Belediyesi Kültür Yayınları, No: 7 ISBN: 978-605-62253-0-7, 212-217.

Fernández, A. G., Adams, M. R. & Fernández-Díez, M. J. (1997). *Table olives: production and processing*, Springer Science & Business Media, 19.

Hurtado, A., Reguant, C., Bordons, A. & Rozès, N. (2012). Lactic acid bacteria from fermented table olives, *Food Microbiology*, 31(1): 1-8.

IOC. (2021). IOC Standards Methods and Guides, https://www.internationaloliveoil.org/what-we-do/chemistry-standardisation-unit/standards-and-methods/ Erişim: 09.09.2021.

Kailis, S. & Harris, D. J. (2007). *Producing table olives*, Landlinks Press. ISBN 978 0 643092 03 7. 131-294.

Lanza, B. & Ninfali, P. (2020). Antioxidants in extra virgin olive oil and table olives: Connections between agriculture and processing for health choices, *Antioxidants*, 9(1) 41: 1-17.

Maldonado, M. B., Zuritz, C. A. & Assof, M. V. (2008). Diffusion of glucose and sodium chloride in green olives during curing as affected by lye treatment, *Journal of Food Engineering*, 84(2): 224-230.

Marx, Í., Rodrigues, N., Dias, L. G., Veloso, A. C., Pereira, J. A., Drunkler, D. A. & Peres, A. M. (2017). Sensory classification of table olives using an electronic tongue: Analysis of aqueous pastes and brines, *Talanta*, 162: 98-106.

Medina, E., Brenes, M., García-García, P., Romero, C. & de Castro, A. (2018). Microbial ecology along the processing of Spanish olives darkened by oxidation, *Food Control*, 86: 35-41.

Niaounakis, M. & Halvadakis, C. P. (2006). Table Olives, İçinde, *Olive processing waste management* (s. 295-319), Second edition, Elsevier Science.

Özaltaş, M., Savran, M. K., Ulaş, M., Kaptan, S. & Köktürk, H. (2016). *Türkiye Zeytincilik Sektör Raporu*, Zeytincilik Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Bornova/İZMİR.

Pala, M. (1978). Besin işlemede uygun sterilizasyon koşullarının saptanması, *Gıda*, 3(4): 161-170.

Papadaki, E. & Mantzouridou, F. T. (2016). Current status and future challenges of table olive processing wastewater valorization, *Biochemical Engineering Journal*, 112: 103-113.

Rejano, L., Montaño, A., Casado, F. J., Sánchez, A. H. & de Castro, A. (2010). Table olives: varieties and variations. İçinde, *Olives and olive oil in health and disease prevention* (s.5-15). Academic Press.

Rocha, J., Borges, N. & Pinho, O. (2020). Table olives and health: a review, *Journal Of Nutritional Science*, 9: 1-16.

Sánchez Gómez, A. H., García García, P., & Rejano Navarro, L. (2006). Elaboration of table olives, *Grasas y Aceites*, 57: 86-94.

Savran, M. K. & Demirbaş, N. (2011). Türkiye'de sofralık zeytinde kalite sorunu ve öneriler, *Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi,* 25(2): 89-100.

Susamcı, E., Ötleş, S. & Irmak, Ş. (2011). Sofralık zeytinin besin öğeleri, duyusal karakterizasyonu ve işleme yöntemleri arasındaki etkileşimler, *Zeytin Bilimi*, 2(2): 65-74.

Torrecilla, J. S. (2010). *The olive: Its processing and waste management*, Nova Science Publishers, New York. ISBN: 978-1-61122-947-9, 27-42.

Tsimidou, M. Z. (2012). Virgin Olive Oil (VOO) and other olive tree products as sources of α-tocopherol. Updating and perspective. İçinde, *Tocopherol: Sources, uses and health benefits* (s.1-21), USA: Nova Science Publications.

Türk Gıda Kodeksi (2014). Sofralık Zeytin Tebliği (Tebliğ No: 2014/33), Resmi Gazete (Tarih: 23.08.2014, Sayı: 29097).

Ünal, K. & Nergiz, C. (2003). The effect of table olive preparing methods and storage on the composıtıon and nutrıtıve value of olives, *Grasas y Aceites*, 54(1): 71-76.

Zipori, I., Dag, A., Tugendhaft, Y. & Birger, R. (2014). Mechanical harvesting of table olives: harvest efficiency and fruit quality, *HortScience*, 49(1): 55-58.

7. BÖLÜM

ALTERNATİF TIP YÖNÜYLE ZEYTİN VE ZEYTİN AĞACI

Fatih Satıl

1. Giriş

Hastalıkla mücadelenin en etkin yollarından biri de hastalığa yakalanmamak için öncesinde koruyucu tedbirler almaktır. ***Koruyucu hekimlik*** ile hastalıklara karşı önceden tıbbi müdahale ve telkin yollarının kullanılmasıdır. Tıp fakültelerinde eğitim gören öğrencilere koruyucu hekimliğin tıbbın yarısı ve diğer yarısının da tedavi edici hekimlik olduğu söylenir. Geleneksel halk tıbbında, özellikle şifalı bitkilere dair bilgi ve uygulamaların modern tıp ilmine kaynaklık ettiği bilinen bir gerçektir. Bitkilerin içeriğindeki etken maddeleri çeşitli bilimsel yöntemlerle analiz ederek, hastalıklara karşı iyileştirici etkisi olan maddeleri araştıran bilim dalına farmakognozi adı verilmektedir. Gelişmiş ülkelerde; özellikle eczacılar ve doktorlar, *koruyucu hekimlik* kapsamında, başta bitkisel çaylar olmak üzere tıbbi ve aromatik bitkilerin tedavi edici özelliğinden önemli ölçüde faydalanmaktadırlar.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) verilerine göre Afrika ve Asya'da nüfusun %80'i tedavi amaçlı olarak bitkisel ilaçları kullanmaktadır. Gelişmiş ülkelerde ise kullanılan ilaçların %25-40'ının içeriğinde bitkisel etken maddeler bulunmaktadır. Dünyada en güvenilir ilaçlar en uzun süre kullanılıp tecrübe edilmiş ilaçlardır. İşte fitoterapide yararlanılan tıbbi ve aromatik bitkiler de binlerce yıldır halk tarafından kullanılmaktadır. Bu nedenledir ki çeşitli hastalıkların önlenmesinde ya da tedavisinde kullanılan bu tür şifalı bitkiler koruyucu hekimlikte önemli yere sahiptir.

Zeytin, Akdenizlilerin hayat ağacıdır. Zeytinin yağı, yaprakları ve meyvesi bir şifa kaynağı olarak Aristoteles'ten bu yana birçok hekim tarafından tavsiye edil-

5. Sonuç

Zeytin, tarih boyunca her dönemde bir şifa kaynağı olarak görülmüş ve özellikle zeytin yetiştiriciliğinin olduğu bölgelerde halk tıbbı pratiklerinde kullanılmıştır. Bununla birlikte, zeytinyağı gibi zeytin yaprağı da mucizevi şifa özellikleriyle bilinmektedir. Zeytin ağaçlarının yaprakları Anadolu'nun birçok bölgesinde yerli halk tarafından; mikrop öldürücü, ateş düşürücü, kan şekerini ve yüksek tansiyonu düşürücü, idrar söktürücü özellikleri nedeniyle asırlardır kullanılmaktadır. Bununla birlikte farklı bitkilerin zeytinyağı ile karıştırılıp merhem şekline getirilen terkipleri, özellikle yara iyileştirme ve ağrıları dindirme amaçlı kullanılması en yaygın kullanım şeklidir (Polat ve Satıl, 2010). Bilimsel çalışmalar göre, zeytinin bu tıbbi özelliği içeriğindeki "oleuropein" ve "eleonik" asit aktif bileşiklerinden kaynaklanmaktadır (Baytop, 1999; Bisignano vd., 1999; Benavente-Garcia vd., 2000; Furneri vd. 2002; Hamdi ve Castellon, 2005; Altınyay ve Altun, 2006).

Günümüzde zeytin ve zeytinyağı tamamlayıcı tıpta olduğu kadar modern tıpta da çeşitli hastalıklara karşı tavsiye edilmektedir. Örneğin, günde 2 kaşık zeytinyağı içildiğinde koroner kalp hastalığı riski azalmaktadır. Kan dolaşımı rahatsızlıkları da zeytinyağıyla beslenenlerde daha az görülmektedir. Ayrıca zeytinyağı yüksek tansiyon, trigliserit ve kolesterol üzerinde düşürücü etkiye sahiptir. Zeytinyağı, iyi kolesterol (HDL)'lü yükseltir, kötü kolesterol (LDL)'ü düşürür. İçeriğindeki A ve E vitaminleri ile doymamış yağ asitleri sayesinde kalp-damar hastalıklarına ve kansere karşı etkilidir. Yapılan bazı araştırmalarda ise prostat, kalınbağırsak (kolon) ve meme kanserlerine karşı da zeytinyağının koruyucu etkisi olduğu görülmüştür. Zeytinin tüm bu etkilerinin Oleuropein adlı maddeden kaynaklandığı bilinmektedir (Dara, 2010).

Kaynakça

Altınyay, Ç. & Altun, M.L. (2006). HPLC Analysis of oleuropein in olea europaea L, *Journal of Faculty Pharmacy*, 35(1), 1-11.

Aydınoğlu, Ü. (2009). *Dağlık Kilikia bölgesinde antik çağda zeytinyağı ve şarap üretimi: Üretimin arkeolojik kanıtları*, İstanbul: Ege Yayınları.

Başoğlu, M.İ. (2009). Antik çağda kilikya bölgesinde zeytinyağı üretimi, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Arkeoloji Anabilim Dalı, Adana.

Baytop, T. (1999). *Therapy with medicinal plants in Turkey*, İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.

Benavente-Garcia, O., Castillo, J., Lorente, J., Ortuno, A. & Del Rio, J.A., (2000). Antioxidant activity of phenolics extracted from Olea europaea L. Leaves, *Food Chemistry*, 68, 457-462.

Bisignano, G., Tomaino, A., Cascio, R., Crisafi, G., Uncella, N. & Saija, A. (1999). On the in vitro antimicrobial activity of oleuropein and hydroxytyrosol, *The Journal of pharmacy and pharmacology*, 51(8): 971-974.

Dara, R. (2010). *Sofralara geldi bahar baharatlar - kokulu otlar yerel ve evrensel tatlar*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ertuğ, F. (2004). Wild edible plants of the bodrum area (Muğla, Turkey), *Turkish Journal of Botany*, 28 (1-2): 161-174.

Fakir, H., Korkmaz, M. & Güller, B. (2009). Medicinal plant diversity of western mediterranean region in Turkey, *Journal of Applied Biological Sciences*, 3(2): 30-40.

Furneri, P.M., Marino, A., Sarja, A., Uccella, N. & Bisignano, G. (2002). In vitro antimycoplasmal activity of oleuropein, *International Journal of Antimicrobial Agents*, 20: 293-296.

Gökşen, C. & Burkay, A. O. (2020). Kilis halk kültüründe zeytin, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 9*(1): 205-224.

Hamdi, H.K. & Castellon, R. (2005). Oleuropein, a non-toxic olive iridoid, is an anti-tumor agent and cytoskeleton distruptor, *Biochemical and Biophysical Research Communications*, 334: 769-778.

Hehn, V. (1998). *Zeytin, incir, üzüm kültür tarihi eskizleri* (çev. Necali Açа), Ankara: Dost Yayınları.

Kaplan, M. & Arıhan, S.K. (2012). Antik çağdan günümüze bir şifa kaynağı: zeytin ve zeytinyağının halk tıbbında kullanımı, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 52(2): 41-56.

Khan, M.Y., Panchal, S., Vyas, N., Butani, A. & Kumar, V. (2007). Olea europaea: a phyto-pharmacological review, *Pharmacognosy Reviews*, 1: 114-118.

Long, H.S., Tilney, P.M. & Van Wyk, B.E. (2010). The ethnobotany and pharmacognosy of Olea europaea subsp. Africana (Oleaceae), *South Africa Journal of Botany*, 76: 324-331.

Polat, R. & Satıl, F. (2010). Burhaniye ve Havran yörelerinde zeytin ve zeytin ürünlerinin kullanım alanları, *Zeytin Bilimi*, 1(1): 23-29.

Satıl, F., Akçiçek, E. & Selvi, S. (2008). Madra Dağı (Balıkesir/İzmir) ve çevresinde etnobotanik bir çalışma, *Biyoloji Bilimleri Araştırma Dergisi,* 1(1): 31-36.

Satıl, F., Tümen, G., Dirmenci, T., Çelik, A., Arı, Y. & Malyer, H. (2007). Kazdağı Milli Parkı ve çevresinde (balıkesir) etnobotanik envanter çalışılması, *TUBA Kültür Envanter Dergisi*, 5: 171-203.

Tahraoui, A., El-Hilaly, J., Israili, Z. H. & Lyoussi, B. (2007). Ethnopharmacological survey of plants used in the traditional treatment of hypertension and diabetes in Southeastern Morocco (Errachidiaprovince), *Journal of Ethnopharmacology*, 110: 105-117.

Tuzlacı, E. (2005). *Geçmişten günümüze Bodrum'da bitkiler ve yaşam*, İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası.

Ünsal, A. (2011). *Ölmez ağacın peşinde, Türkiye'de zeytin ve zeytinyağı* (8.baskı), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Yüce, K.A. (2016). *Zeytinin Akdeniz'deki yolculuğu-I*, Konferans Bildirileri, 11 Nisan 2015, İzmir Akdeniz Akademisi.

8. BÖLÜM

AŞÇILIK YÖNÜYLE ZEYTİN

Hande Demirci - Hüseyin Bölük

1. Giriş

Yeme içme geçmişten günümüze insanlar için önemli bir yaşamsal faaliyet olmuş, insanların hayatlarını şekillendirmiştir. Akdeniz bitkisi olan zeytin toplumun farklı alanlarda kullandığı bir bitki türüdür. Din, sağlık alanlarında şifa bulmak amaçlı da kullanıldığı bilinen zeytin türlerinin mutfakta kullanımı oldukça yaygındır.

Türk kültüründe yadsınamaz bir değere sahip olan zeytin meyvesi yağıyla birlikte besin değeri açısından önemli gıda maddelerindendir. Ağaç olarak dikiminden sofraya ulaşıncaya kadar birçok aşamadan geçen zeytin, özellikle kahvaltı sofralarının vazgeçilmezi olmuştur. Kutsal kitaplarda, efsanelerde ve mitolojilerde adı geçen zeytin insan yaşamının her döneminin bir parçası olmuştur (Gökşen ve Burkay, 2020: 206). Tarihten bugüne hayatımızın içerisinde her zaman yer edinmiş temel gıda maddelerimizden olan zeytinin mutfakta farklı kullanım alanlarına sahip olduğu görülmektedir. Zeytin ve yağının kahvaltıda, yemeklerde ve unlu pastane ürünlerinde, mezelerde, et ürünlerinin marinasyon aşamasında, salatalarda ve moleküler gastronomide kullanımı oldukça yaygındır.

2. Zeytinin Tanımı ve Kapsamı

Tropik ve ılık bölgelerde yetişen zeytin, Oleaceae familyasından bir bitki çeşididir. Meyveleri tüketilebilen tek tür olan zeytin, kültür zeytini ve yabani zeytin olarak ikiye ayrılır. Yabani zeytin ağacı (zeytin ağacının atası kabul edilen) Kah-

Kaynakça

Akbulut, N. & Karagözlü, C. (2019). *Gıda Bilimi ve Teknolojisi,* İzmir: Sidas.

Akgöl, Y. (2012). *Gastronomi turizmi ve Türkiye'yi ziyaret eden yabancı turistlerin gastronomi deneyimlerinin değerlendirilmesi*, Yayımlanmamış Yükseklisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Ardakoç, B. (2001). *Türk Sofrası,* İstanbul: Geçit Kitabevi.

Boynudelik, M. & Boynudelik, Z. (2008). *Zeytin Kitabı,* İstanbul: Oğlak Yayıncılık.

Cömert, m., Şanlıer, N., Durlu Özkaya, F., & Özkaya, M. (2008). Determining women behaviour over olive oil usage, The Sixth International Symposium on Olive Growing, *Evora, Portugal*, 302.

Çetin, B. & Tipi, T. (2000). Türkiye'de sofralık zeytin üretimi ve pazarlaması, *Türkiye 1.Zeytin Sempozyumu*, 34-40, Bursa.

Durlu Özkaya, F., & Cömert, M. (2011). Türk Mutfağında yer alan yemek grupları ve zeytinyağının önemi, *International Symposium on Kazdağları (Mount Ida) and Edremit*, 434-448.

Durlu Özkaya, F., Özkaya, T., Tunalıoğlu, R., Bayar, R. & Tunalıoğlu, E. (2018). Anadolu'da zeytin ve zeytinyağlı yemekeler rotası, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 263-274.

Durlu, Ö. F. & Özel, K. (2018). Moleküler mutfak tekniklerinden kapsülleştirme: standart reçete örnekleri, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 53-72.

Ergönül, G. & Dinçer, D. (2020). Manisa il merkezinde tüketicilerin sofralık zeytin tüketim alışkanlıklarının belirlenmesi, *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi, 7*(2), 390-401.

Erten, H., Boyacı - Gündüz, C. A. & Cabaroğlu, T. (2016). Fermentation, Pickling and turkish table olives, *İçinde,* Y.H.Hui, Ö.E.Evranuz (Edt), *Handbook of Vegetable Preservation and Processing* (p.209-230), CRC Press.

Göğüş, F., Özkaya, M., & Ötleş, S. (2009). *Zeytinyağı,* Ankara: Eflatun Yayınevi.

Gökşen, C. & Burkay, O. (2020). Kilis halk kültüründe zeytin, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi,* 9(1), 205-224.

Güdek, M., Çetin, K. & Durlu Özkaya, F. (2016). Gastronomi ve mutfak sanatları bölümü öğrencilerinin zeytinyağına ilişkin bilgi düzeyleri, *Zeytin Bilimi, 6*(2), 93-97.

Güler, S. (2010). Türk Mutfak Kültürü ve Tarihsel Gelişimi, içinde, *Kültürel Miras Yönetimi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Kara, H. (2011). *Farklı hasat dönemlerinde ve günün belli saatlerinde toplanan zeytin çeşitlerinden elde edilen yağların uçucu aroma bileşenleri değişiminin araştırılması*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Karabina, S., İflazoğlu, N. & Karakuş, H. (2016). Mutfaktaki kutsal emanet, *Zeytin Bilimi*, 6(2), 99-104.

Kırmızıkuşak, D. & Yaman, M. (2021). Fonksiyonel bir gıda: zeytinyağı, *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi,* 4(6), 587-596.

Özel, K. & Durlu, Ö. F. (2016). Moleküler gastronomide zeytinyağı, *Zeytin Bilimi*, 6(2), 49-59.

Özinanç, G. (2018). *Türkiye'nin farklı coğrafi bölgelerine ait natürel sızma zeytinyağı örneklerinin yağ asidi ve sterol bileşenleri ile yakın kızılötesi spektrumları arasındaki ilişkiler,* Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Sakar, E. & Ünver, H. (2011). Türkiye'de zeytin yetiştiriciliğinin durumu ve ülkemizde yapılan bazı seleksiyon ve adaptasyon çalışmaları, *Harran Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi, 15*(2), 19-25.

Savran, M. D. (2011). Türkiye'de sofralık zeytinde kalite sorunu ve öneriler, *Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 25*(2), 89-99.

Sezgi, G. & Özkaya, D. F. (2016). Moleküler gastronomide zeytin, *Zeytin Bilimi, 6*(2), 111-117.

Şavkay, T. (2000). *Osmanlı Mutfağı,* İstanbul: Şekerbank A.Ş. Basım Yayın.

Tamkoç, G. (2000). *Vejeteryan Türk Mutfağı,* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Tiryakioğlu, M. (2011). *Sofralık zeytin üretimi ve dış satım olanakları üzerine bir araştırma: Akhisar ilçesi örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniveritesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Tokuşoğlu, Ö. & Artık, N. (2016). Zeytin Meyvesi Hakkında. Özel Meyve: Zeytin Kimyası, Kalite ve Teknolojisi (p.1-15), Sidas Medya.

Türkan, C. (2004). *Aşçılık Uygulamaları Yemek Hazırlama Tekniği,* İstanbul: Değişim Yayınları.

Türkay, C. (2010). Bütün Ağaçların İlki Zeytin, *Dünya Gıda Dergisi,* (7), 25-26.

9. BÖLÜM

GASTRONOMİ TURİZMİ AÇISINDAN ZEYTİN

Özgür Sarıbaş

1. Giriş

Gastronomi ve turizm ilişkisini oluşturan ağlardan bir tanesi de zeytindir. Bazı kaynaklara göre ilk kalıntılarının Ege Denizi'ndeki Santorini Adası'nda çıkarılan zeytin fosillerine dayandığı ve 39.000 yıllık geçmişe sahip olduğu (Karademir, 2016: 123), bazı kaynaklara göre ise yaklaşık 50.000 yıllık bir tarihe sahip olduğu söylenen (Boynudelik ve Boynudekik, 2012: 7) zeytinin faaliyet alanı sadece "tarım" ile sınırlandırılmayıp, turizm ve gastronomi ile de ilişkilendirilmektedir (Özkaya vd., 2018: 264).

Bu kapsamda ele alınan bölümde öncelikle gastronomi turizmine değinilmektedir. Bu başlık altında gastronomi turizmine ilişkin açıklamalarla birlikte zamanla artan popülaritesi ve önemi hususlarına da değinilmektedir. Sonrasında zeytini gastronomi turizmi açısından değerlendirmeden önce Türkiye'de ve dünyada zeytin konusu işlenmiştir. Turistik bir ürün olarak başlığı altında ise zeytinin turizmin diğer kollarıyla olan ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda zeytinin kırsal turizm, tarım turizmi / agro-turizm, çiftlik turizmi, eko-turizm, doğa turizmi, sürdürülebilir turizm, festival turizmi, kültür turizmi ve destinasyon yönetimi ve markalaşma gibi konularla olan ilişkisinden bahsedilmiştir. Gastronomi turizmi ile zeytin ve turizm bağlamı açıklığa kavuşturulduktan sonra gastronomi turizmi açısından zeytin konu edinilmiştir. Bu kapsamda zeytin ve zeytinyağı turizmi kavramları açıklanmış, zeytin rotaları, zeytin koridoru, zeytin festivalleri ve zeytin müzelerine yer verilmiştir.

gastronomi ile olan ilişkisini de sadece yenilebilir bir bitki bağlamında değerlendirmek yanlış bir yaklaşım olacaktır. Bir medeniyet ürünü olarak zeytin, turizmin pek çok faaliyet alanıyla ilişki içerisindedir. Yukarıdaki bölümlerde de ifade edildiği gibi kırsal turizm, tarım turizmi-agro-turizm, çiftlik turizmi, eko-turizm, doğa turizmi, sürdürülebilir turizm, festival turizmi ve kültür turizmi gibi çok sayıda turizm çeşidinin içerisinde de değerlendirilmektedir. Tüm bunlarla birlikte zeytinin turistik destinasyonların yönetimi ve markalaşmasında da önemli rol oynadığını söylemek mümkündür. Günümüzde yoğun olarak görüldüğü bölgeler için hem kültürel hem de ekonomik bir değer taşıyan zeytin, turistik destinasyonların rekabet gücünü de olumlu yönde etkileyen bir unsur hâline gelmiştir. Turizm endüstrisi içerisinde yoğrularak farklı faaliyet alanları içerisinde sunulan zeytin, gastronomi turizminin de başlıca konu başlıkları arasında yer almaktadır. Gastronomi turizmi kapsamında zeytin besinsel özelliklerini, yeme içme faaliyetlerini ve sunumunu çeşitli festivaller, şenlikler, rotalar ve müzeler ile birlikte çeşitlendirerek yoğun bir yayılım alanı göstermektedir. Bu kapsamda, gastronomi turizmi açısından zeytin konusu ele alınırken bahsi geçen tüm boyutlarla birlikte bir değerlendirme yapmak gerekmektedir. Tüm bu hususlarla birlikte gerek kültürel, gerek ekonomik, gerekse de endüstriyel bir ürün olan zeytin, önemli bir medeniyet ürünüdür.

Kaynakça

Aktan, N. & Kalkan, H. (1999). *Sofralık Zeytin Teknolojisi*, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Alonso, A.D. & Northcote, J. (2010). The Development of Olive Tourism in Western Australia, *International Journal of Tourism Research*, 12: 696-708.

Arıcı, S. & Bayram, Ü. (2021). Gastronomi Turizmi ve İlişkili Kavramlar, İçinde, Şengül, S. ve Kurnaz, A. (Edt.), *Gastronomi Turizmi, Kavramlar, İlkeler ve Uygulamalar* (s. 25-44), Ankara: Detay Yayıncılık.

Bertella, G. (2011). Knowledge in Food Tourism: The Case of Lofoten and Maremma Toscana, *Current Issues in Tourism*, 14(4): 355-371.

Boynudelik, M. & Boynudelik, Z.İ. (2012). *Zeytin Kitabı, Zeytinden Zeytinyağına*, 5. Baskı, İstanbul: Oğlak Yayıncılık.

Bozok, D. & Karaman, N. (2018). Gastronomi Turizminin Çeşitleri, İçinde, Akbaba, A. ve Çetinkaya, N. (Edt.), *Gastronomi ve Yiyecek Tarihi* (s. 54-72), Ankara: Detay Yayıncılık.

Büyük, Ö. & Can, E. (2020). Zeytinyağı Kültürel Rotalarının Turizm Potansiyeli Açısından Değeri ve Türkiye'de Uygulanabilirliği, *AHBVÜ Turizm Fakültesi Dergisi*, 23(1), 191-210.

Correia, A., Moital, M., Ferreira da Costa, C. & Peres, R. (2008). The Determinants of Gastronomic Tourists' Satisfaction: A Second-Order Factor Analysis, *Journal of Foodservice*, 19: 164-176.

Çalışkan, O. (2013). Destinasyon Rekabetçiliği ve Seyahat Motivasyonu Bakımından Gastronomik Kimlik, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 1(2): 39-51.

Cankül, D. & Ezenel, E. (2018). Bodrum Yarımadası ve Zeytinyağı Turizmi: Uygulanabilirliği Açısından Swot Analizi ile Değerlendirilmesi, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 13(3): 55-68.

Çelik Uğuz, S. (2011). Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Burhaniye'nin Alternatif Turizm Potansiyeli, *Marmara Coğrafya Dergisi*, 24: 332-353.

Çulha, O. & Kalkan, A. (2016). Uluslararası Zeytin Festivalinin Kalitesi ve Bölge Turizmine Katkıları: Didim Yerel Esnafı Ne Söylüyor, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies* 4(4): 132-164.

Çukur, T. & Kızılaslan, N. (2018). Milas İlçesinde Zeytin Hasat Şenliğinin Kırsal Turizme Katkısı, *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 24(2): 233-241.

Deveci, B. & Deveci, B. (2021). Gastronomi Turizmi Rotaları ve Turları, İçinde, Şengül, S. ve Kurnaz, A. (Edt.), *Gastronomi Turizmi, Kavramlar, İlkeler ve Uygulamalar* (s. 103-164), Ankara: Detay Yayıncılık.

Deveci, B., Türkmen, S. & Avcıkurt, C. (2013). Kırsal Turizm İle Gastronomi Turizmi İlişkisi: Bigadiç Örneği, *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 3(2): 29-34.

Erdoğan, N. (2003). *Çevre ve (Eko) Turizm- Turizm İlkeleri*, 1. Baskı, Ankara: Erk Yayıncılık.

Ertamay, S. & İrigüler, F. (2018). Turistik Ürün, Çekicilik ve Ağırlamanın Bir Ürünü Olarak Gastronomi, İçinde, Akbaba, A. ve Çetinkaya, N. (Edt.), *Gastronomi ve Yiyecek Tarihi* (s. 14-34), Ankara: Detay Yayıncılık.

Eskiyörük, D. (2016). Antik Çağda Zeytin ve Zeytinyağı: Kilikya Bölgesi Örneği, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 4(1): 228-243.

Güzel Şahin, G. (2015). Gastronomy Tourism as an Alternative Tourism: An Assessment on the Gastronomy Tourism Potential of Turkey, *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 5(9): 79-105.

Hall, M. & Mitchell, R. (2005). Gastronomic Tourism: Comparing Food and Wine Tourism Experiences, İcinde, M. Novelli (Edt.), *Niche Tourism, Contemporary Issues, Trends and Cases* (s. 89-100), UK: Routledge.

Gülhan, D. (2016). Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Tarım Endüstrisi ve Zeytinyağı Turizminin Birgi Yerleşiminde Olabilirliği Üzerine Bir Değerlendirme, *Social Sciences*, 11(2): 116-132.

İlban, M.O. & Kömür, T. (2019). Destinasyon Markalaşmasında Festival Turizminin Rolü: Ayvalık Uluslararası Zeytin Hasat Günleri Örneği, *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 16(2): 274-295.

Iakovou, E., Vlachos, D. & Aidonis, D. (2009). A Strategic Methodological Framework for the Development of Gastronomic Tourism: A Greek Region's Experience, *International Journal of Innovation and Regional Development*, 1(3): 301-318.

Jones, A. & Jenkins, I. (2002). A Taste of Wales—Blas Ar Gymru: Institutional Malaise in Promoting Welsh Food Tourism Products, İçinde, A. M. Hjalager ve G. Richards (Edt.), *Tourism and Gastronomy* (s. 113 – 115), London: Routledge.

Karademir, F. K. (2016). Zeytinyağı, İçinde, Yokaş. İ. (Edt.), *Zeytin ve Zeytinyağı* (s. 122-157), Ankara: Elif Yayınevi.

Kahraman, A.G. & Sözmezdağ, A.S. (2017). Osmanlı Mutfak Kültüründe Balık Tüketimi ve Dolma Zeytin Turşusunun Kırsal Turizm Gastronomisine Kazandırılması Üzerine Bir Çalışma, *Tarım Bilimleri Araştırma Dergisi*, 10(1): 20-2.

Kivela, J. & Crotts, J.C. (2005). Gastronomy Tourism, *Journal of Culinary Science & Technology*, 4(2-3): 39-55.

Kivela, J. & Crotts, J. (2006). Tourism and Gastronomy: Gastronomy's Influence on How Tourists Experience a Destination, *Journal of Hospitality and Tourism Research*, 30(3): 354-377.

Küçükkömürler, S., Şirvan, N. B. & Sezgin, A. C. (2018). Dünyada ve Türkiye'de Gastronomi Turizmi, *Uluslararası Turizm, İşletme, Ekonomi Dergisi*, 2(2): 78-85.

López-Guzmán, T. & Sánchez-Cañizares, S. (2011). Gastronomy, Tourism and Destination Differentiation: A Case Study in Spain. *Review of Economics & Finance*, 63-72.

Onur, N. & Onur, F. (2016). Potential of Gastronomy Tourism within Culture Tourism and Developing, İçinde, Avcıkurt, C., S. Dınu, M., Hacıoğlu, C., Efe, R. Soykan, A. ve Tetik, N. (Edt.), *Global Issues and Trends in Tourism* (s.470-479). St. Kliment Ohridski University Press.

Özçatalbaş, Çukur, F. & Çukur, T. (2019). Milas'ta Zeytin Turizmi Potansiyelinin Kırsal Kalkınma Amaçlı Değerlendirilmesi, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(98): 21-37.

Özdemir, G. & Dülger Altıner, D. (2019). Gastronomi Kavramları ve Gastronomi Turizmi Üzerine Bir İnceleme, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(1): 1-14.

Özkaya, F. D., Özkaya, M.T., Tunalıoğlu, R., Bayar, R. & Tunalıoğlu, E. (2018). Anadolu'da Zeytin ve Zeytinyağlı Yemekler Rotası, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(3): 263-274.

Pekcan, T. (2016). Zeytinin Tanımı, Önemi, Ekolojik İstekleri ve Zeytinde Gübreleme, İçinde, Yokaş, İ. (Edt.), *Zeytin ve Zeytinyağı* (s. 5-53), Ankara: Elif Yayınevi.

Saltık, I. A. & Çeken, H. (2017). Agro Turizmde Yeni Eğilimler: Zeytinyağı Turizmi, *Journal of Economics*, 4(4): 89-102.

Santich, B. (2004). The Study of Gastronomy and Its Relevance to Hospitality Education and Training, *Hospitality Management*, 23: 15-24.

Scarpato, R. (2002). Gastronomy Studies in Search of Hospitality, *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 9(2): 1-12.

Scarpato, R. (2002b). Gastronomy as a Tourist Product: The Perspective of Gastronomy Studies, İçinde, A.M. Hjalager ve G. Richards (Edt.), *Tourism and Gastronomy* (s. 51–70), London: Routledge.

Sorcaru, I. A. (2019). Gastronomy Tourism - A Sustainable Alternative for Local Economic Development, *Annals of Dunarea de Jos University of Galati Fascicle / Economics and Applied Informatics*, 25(1):103-110.

Sormaz, Ü., Akmeşe, H., Güneş, E. & Aras, S. (2016). Gastronomy in Tourism, *Procedia Economics and Finance*, 39: 725-730.

Symons, M. (2002). Gastronomy as a Tourist Product: The Perspective of Gastronomy Studies, İçinde, Hjalager, A.-M. ve Richards, G. (Edt.), *Tourism and Gastronomy* (s. 93-106), London: Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203218617.

Tong, X. F, Tonf, D.Y.K. & Tam, W.S. (2016). Food Tourism: The Melaka Gastronomic Experience, *Journal of Emerging Trends in Marketing and Management*, 1(1): 236-246.

Türkay, O. & Genç, K. (2019). Gastronomi Turizmi, İçinde, Sarıışık, M. (Edt.), *Tüm Yönleriyle Gastronomi Bilimi* (s. 211-238), Ankara: Detay Yayıncılık.

Ünsal, A. (2003). *Ölmez Ağacın Peşinde, Türkiye'de Zeytin ve Zeytinyağı*, İstanbul: Yapı Kredi Kültür ve Sanat Yayıncılık.

Vazquez de la Torre, M.G.M., Fuentes, J.M.A. & Hidalgo, L.A. (2017). Olive Oil Tourism: Promoting Rural Development in Andalusia (Spain), *Tourism Management Perspectives*, 21: 100-108.

Yavuzaslanoğlu, E. & Yavuz, M. (2012). Karaman'ın Tarım Turizmi Yönünden Potansiyeli, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14 (22): 31-33, 2.

Yokaş, İ. (2016). *Zeytin ve Zeytinyağı*, Ankara: Elif Yayınevi.

İnternet Kaynakçası

Collinsdictionary.com, Erişim Adresi: https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english /gastronomy Erişim Tarihi: 11.11.2021.

Dictionary.cambridge.org, Erişim Adresi: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/ gastronomy?q=Gastronomy Erişim Tarihi: 11.11.2021.

Kültür Rotaları Planlama Rehberi (2015). ÇEKÜL Vakfı - Tarihi Kentler Birliği Yayınları, Kılavuz Kitapçıklar Dizisi 3, İstanbul: Stil Matbaa, Erişim Adresi: https://www. tarihikentlerbirligi.org/wp-content/uploads/rota-rehberi_press.pdf Erişim Tarihi: 21.11. 2021.

Merriam-webster.com, Erişim Adresi: https://www.merriam-webster.com/dictionary/ gastronomy Erişim Tarihi:11.11.2021.

Oxfordlearnersdictionaries.com, Erişim Adresi: https://www.oxfordlearners dictionaries.com/ definition/english/and?q=and Erişim Tarihi: 11.11.2021.

Rota.yarimadaizmir, Erişim Adresi: http://rota.yarimadaizmir.com/tr/Rotalar/2/2 Erişim Tarihi: 21.11.2021.

Sozluk.gov.tr, Erişim Adresi: https://sozluk.gov.tr/ Erişim Tarihi: 11.11.2021.

Türkiye Turizm Stratejisi 2023, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Erişim Adresi: https://www. kuzka.gov.tr/dosya/turizm_stratejisi_2023.pdf Erişim Tarihi: 21.11.2021.

UNWTO (2021), Erişim Linki: https://www.unwto.org/gastronomy Erişim Tarihi: 21.11.2021.

2019 Yılı Zeytin ve Zeytinyağı Raporu (2020). Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, Erişim Adresi: https://esnafkoop.ticaret.gov.tr/data/ 5d44168e 13b876 433065544f/2019%20Zeytinya%C4%9F%C4%B1%20Raporu.pdf Erişim Tarihi: 25.11.2021.

2020-2021 Üretim Sezonu Sofralık Zeytin ve Zeytinyağı Rekoltesi Ulusal Resmi Tespit Heyeti Raporu (2020). Erişim Adresi: http://uzzk.org/Belgeler/2020_2021_TURKIYE _REKOLTE_RAPORU.pdf Erişim Tarihi: 25.11.2021.

10. BÖLÜM

BESLENME AÇISINDAN ZEYTİN

Perihan Kendirci

1. Giriş

Türk Gıda Kodeksi Sofralık Zeytin Tebliğine göre sofralık zeytin; "kültüre alınmış zeytin ağacı (*Olea europaea* L.) meyvelerinin tekniğine uygun olarak acılığının giderilip, fermantasyona tâbi tutularak veya tutulmayarak gerektiğinde laktik asit ve/veya diğer katkı maddeleri ilave edilen, pastörizasyon veya sterilizasyon işlemine tabi tutularak veya tutulmadan elde edilen zeytin" olarak tanımlanmaktadır (TGK, 2014).

Zeytinin anavatanının Güneydoğu Anadolu olduğu ve buradan Akdeniz kıyılarına yayıldığı bilinmektedir (Aktan ve Kalkan 1999). Akdeniz coğrafyasının temel zirai ürünlerinden olan zeytin, Akdeniz tipi beslenmenin de ana bileşenlerinden birisi sayılmaktadır (Accardi ve ark. 2016). Literatürde Akdeniz diyetinin sağlığa olumlu etkileri ile ilgili gerçekleştirilmiş pek çok bilimsel çalışma bulunmakta olup bu çalışmalarda zeytin ve zeytinyağının önemine de değinilmektedir (Romagnolo ve Selmin, 2017; Estruch vd., 2018; Urquiza-Salvat vd., 2018; D'Innocenzo, Biagi ve Lanari, 2019; Martinez-Gonzalez, Gea ve Ruiz-Canela, 2019; Mazzocchi, Leone, Agostoni ve Pali-Schöll, 2019; Mentella, Scaldaferri, Ricci, Gasbarrini ve Miggiano, 2019; Serra-Majem vd., 2019; Vilarnau vd. 2019).

Bu bölümde, sofralık zeytin çeşitleri besin ögeleri ve fonksiyonel bileşenleri açısından incelenerek zeytin tüketiminin beslenmeye etkisi irdelenmektedir.

4. Sonuç

Ülkemizin önemli zirai ürünlerinden birisi olan zeytin besin içeriği açısından da oldukça değerli bir gıda türüdür. Bünyesinde %10'dan fazla yağ bulunduran sofralık zeytinler özellikle tekli doymamış yağ asidi (MUFA) içerikleri ile beslenme açısından önemli ve gerekli bir gıda türü olarak öne çıkmaktadır. Düşük protein içeriğine sahip olmalarına rağmen amino asit kompozisyonlarının dengeli oluşu sofralık zeytinlerin protein açısından da beslenmeye katkı sağlayan ürünler olduğunu göstermektedir. Ayrıca kalsiyum, potasyum ve demir gibi bazı mineraller, E vitamini, diyet lifi ve fenolik bileşikler açısından da zengin olmaları nedeniyle önemli bir besin değerine sahiplerdir. Zeytin tüketimi ile alınan tekli doymamış yağ asitlerinin (MUFA) kalp-damar sorunları üzerinde, E vitaminin vücuttaki oksidatif dejenerasyon üzerinde, fenolik bileşiklerin ise kanser, Alzheimer gibi kronik hastalıklar üzerinde olumlu etkileri olduğu farklı çalışmalar ile ortaya konulmuştur. Öte yandan sofralık zeytinlerin yüksek tuz içerikleri bu ürünlerin genel beslenme kalitesinde olumsuz bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Tüketicilerin tuz tüketimi konusunda bilinçlendirilerek düşük tuz içerikli olacak şekilde hazırlanmış sofralık zeytin çeşitlerinin tüketimine yönlendirilmeleri ile bu olumsuzluğun önüne geçilebilecektir.

Kaynakça

Abdullah M.M.H, Jew, S. & Jones, P.J.H. (2017). Health Benefits and Evaluation of Healthcare Cost Savings if Oils Rich in Monounsaturated Fatty Acids Were Substituted for Conventional Dietary Oils in the United States, *Nutrition Reviews*, 75(3): 163–174.

Accardi, G., Aiello, A., Gargano, V., Gambino, C.M., Caracappa, S., Marineo, S., Vesco, G., Carru, C., Zinellu, A., Zarcone, M., Caruso, C. & Candore, G. (2016). Nutraceutical effects of table green olives: a pilot study with Nocellara del Belice olives, *Immunity & Ageing*, 13(11). Doi: 10.1186/s12979-016-0067-y

Akpınar, A. (1994). *Tirilye (Gemlik) Çeşidi Zeytinlerin Konserve Tipi Sofralık Siyah Zeytin Üretimine Uygunluğu Üzerinde Bir Çalışma*. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gıda Bilimi ve Teknolojisi Anabilim Dalı, Bursa.

Amiri-Nowdijeh, A., Fazelipour, F., Haghbeen, K., Taheri, M. & Hosseini-Mazinani, M. (2018). Minor Olive Varieties from Iran with Promising Nutraceutical Properties, *J. Agr. Sci. Tech.*, 20, 347-357.

Anderson, J.W., Baird, P., Davis Jr R.H., Ferreri, S, Knudtson, M., Koraym, A., Waters, V. & Williams, C.L. (2009). Health Benefits of Dietary Fiber, *Nutrition Reviews*, 67(4): 188–205. Doi: 10.1111/j.1753-4887.2009.00189.x

Arıcı, Ö. & Aktan, N. (1997). Memecik ve Uslu Siyah Zeytin Çeşitlerine Uygulanan Farklı Salamura Yöntemlerinin Duyusal ve Kimyasal Bileşim Üzerine Etkileri, *Gıda*, 22(2): 147-154.

Atlı, C.S. (2020). *Sofralık Zeytinlerin Toplam Fenolik Madde Antioksidan Kapasite ve Biyoalınabilirlikler Üzerine İşleme Yöntemlerinin Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Universitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

Baum, S.J., Kris-Etherton, P.M., Willett, W.C., Alice H. Lichtenstein, A.H., Rudel, L.L:, Maki, K.C., Ramsden, C.E. & Block, R.C. (2012). Fatty Acids in Cardiovascular Health and Disease: A Comprehensive Update, *Journal of Clinical Lipidology,* 6: 216–234. Doi: 10.1016/j.jacl.2012.04.077.

Bhuyan, D.J. & Basu, A. (2017). Phenolic compounds: Potential Health Benefits and Toxicity (Ch.2). İçinde, (Quan V. Vuong Edt), *Utilisation of Bioactive Compounds from Agricultural and Food Production Waste*, (p.27-59). CRC Press, Taylor&Francis Group.

Bianco, A. & Uccella, N. (2000). Biophenolic Components of Olives, *Food Research International*, 33: 475-485.

Biricik, G.F. & Başoğlu, F. (2006). Bazı Zeytin Çeşitlerinin (Samanlı, Domat, Manzanilla, Ascolana) Mineral Madde Miktarlarının Belirlenmesi, *Gıda,* 31(2): 67-75.

Cobb, L.K., Appel, L.J. & Anderson, C.A.M. (2012). Strategies to Reduce Dietary Sodium Intake, *Current Treatment Options in Cardiovascular Medicine*, 14: 425–434. Doi: 10.1007/s11936-012-0182-9

Conte,P., Fadda, C., Del Caro, A., Urgeghe, P.P. & Piga A. (2020). Table Olives: An Overview on Effects of Processing on Nutritional and Sensory Quality, *Foods*, 9, 514. Doi: 10.3390/foods9040514

D'Innocenzo, S., Biagi, C. & Lanari, M. (2019). Obesity and the Mediterranean Diet: A Review of Evidence of the Role and Sustainability of the Mediterranean Diet, *Nutrients*, 11, 1306. Doi:10.3390/nu11061306

Durante, M., Tufariello, M., Tommasi, L., Lenucci, M.S., Blevea, G. & Mitaa, G. (2018). Evaluation of bioactive compounds in black table olives fermented with selected microbial starters, *J Sci Food Agric*, 98: 96–103. Doi: 10.1002/jsfa.844

Estruch, R., Ros, E., Salas-Salvadó, J., Covas, M.I., Corella, D., Arós, F., Gómez-Gracia, E., Ruiz-Gutiérrez, V., Fiol, M., Lapetra, J., Lamuela-Raventos, R.M., Serra-Majem, L., Pintó, X., Basora, J., Muñoz, M.A., Sorlí, J.V., Martínez, J.A., Fitó, M., Gea, A., Hernán, M.A., & Martínez-González, M.A. (2018). Primary Prevention of Cardiovascular Disease with a Mediterranean Diet Supplemented with Extra-Virgin Olive Oil or Nuts, *The New England Journal of Medicine*, 378(25), e34. Doi: 10.1056/NEJMoa1800389

Irmak, Ş., Öztürk-Güngör, F. & Susamcı, E. (2010). Bazı Sofralık Zeytin Çeşitlerimizin Toplam Fenolik Madde Miktarları ve İşleme Tekniklerinin Bu Bileşikler Üzerine Etkileri, *Zeytin Bilimi*, 1(2), 57-64.

Issaoui, M., Dabbou, S., Mechri, B., Nakbi, A., Chehab, H. & Hammami, M. (2011). Fatty acid profile, sugar composition, and antioxidant compounds of table olives as affected by different treatments, *Eur Food Res Technol*, 232, 867–876. Doi: 10.1007/s00217-011-1455-3

Ji, X.W., Wang, J., Shen, Q.M., Li, Z.Y., Liu, D.K., Tan, Y.T., Li, H.L. & Xiang, Y.B. (2021). Dietary Fat Intake and Liver Cancer Incidence: A Population-Based Cohort Study in Chinese Men, *Int. J. Cancer*, 148: 2982– 2996. Doi:10.1002/ijc.33507

Kadakal, E. (2009). *Gemlik Yöntemi ile İşlenmiş Gemlik Tipi Sofralık Zeytinlerin Antioksidan Özellikleri ve Fenolik Profilleri*. Yüksek Lisans Tezi, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kayguluoğlu, A. (2018). *Sofralık Siyah Zeytin Kalitesi Üzerine Acılık Giderme İşlemlerinin Etkisi*. Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

Kendirci, P. (2018). Fonksiyonel Gıdalar (4.14). İçinde, Akbaba, A., Çetinkaya, N. (Edt.), *Gastronomi ve Yiyecek Tarihi* (s. 352-362), Ankara: Detay Yayıncılık.

Konak M., Ateş, M. & Şahan Y. (2017). Yenilebilir Yabani Bitki Guendelia tournefortii'nin Antioksidan Özelliklerinin Belirlenmesi, *U.Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi*, 31(2): 101-108.

Kong, W.B., Liu, N., Han, R., Bai, W.M., Bai, X.Y. & Ma, J.Y. (2020). Evaluation of The Fruit Characteristics and Quality of Five Olive Cultivars Grown in Different Orchards in Longnan, China, *Int. Food Research Journal*, 27(3): 475-486.

Koyuncu G. & Cabaroğlu, T. (2020). Adana İlinde Yetiştirilen Gemlik Çeşidi Zeytin Meyvesinin Kalite Özelliklerinin ve Aroma Bileşiklerinin Belirlenmesi, *Gıda*, 45(6): 1163-1174. Doi: 10.15237/gida.GD20092

Lanza, B., Di Serio, M.G., Iannucci, E., Russi, F. & Marfisi, P. (2010). Nutritional, Textural and Sensorial Characterisation of Italian Table Olives (Olea europaea L. cv. 'Intosso d'Abruzzo'), *International Journal of Food Science and Technology*, 45: 67-74. Doi: 10.1111/j.1365-2621.2009.02104.x

Lopez, A., Garrido, A. & Montano, A. (2007). Proteins and Amino Acids in Table Olives: Relationship to Processing and Commercial Presentation, *Ital. J. Food Sci*, 2(19): 217-228.

Lunn, J. & Theobald, H.E. (2006). The Health Effects of Dietary Unsaturated Fatty Acids, *British Nutrition Foundation Nutrition Bulletin*, 31: 178-224.

Maestri, D., Barrionuevo, D., Bodoira, R., Zafra, A., Jimenez-Lopez, J. & Dios Alche, J. (2019). Nutritional Profile and Nutraceutical Components of Olive (*Olea europaea* L.) seeds, *J Food Sci Technol*, 56(9): 4359–4370. Doi: 10.1007/s13197-019-03904-5

Martinez-Gonzalez, M.A., Gea, A. & Ruiz-Canela, M. (2019). The Mediterranean Diet and Cardiovascular Health, *Circulation Research*, 124(5): 779-798. Doi:10.1161/CIR CRESAHA.118.313348.

Mashek, D.G. & Wu, C. (2015). MUFAs, *Advances in Nutrition.* 6(3): 276-277. Doi: 10.3945/an.114.005926.

Mazzocchi, A., Leone, L., Agostoni, C. & Pali-Schöll, I. (2019). The Secrets of the Mediterranean Diet. Does Olive Oil Matter? *Nutrients*, 11(12): 2941. Doi:10.3390/ nu11122941.

Mentella, M.C., Scaldaferri, F., Ricci, C., Gasbarrini, A. & Miggiano, G.A.D. (2019). Cancer and Mediterranean Diet: A Review, *Nutrients*, 11(9): 2059. Doi:10.3390/ nu11092059

Miguel A. Martínez-González, M.A., Gea, A. & Ruiz-Canela, M. (2019). The Mediterranean Diet and Cardiovascular Health A Critical Review, *Circulation Research*, 24(5): 779-798. Doi: 10.1161/CIRCRESAHA.118.313348.

Norrish, A.E., Jackson, R.T., Sharpe, S.J. & Skeaff, C.M. (2000). Men Who Consume Vegetable Oils Rich in Monounsaturated Fat: Their Dietary Patterns and Risk of Prostate Cancer (New Zealand), *Cancer Causes and Control*, 11(7): 609-615. Doi:10.1023/a:1008943413826.

Özdemir, Y., Aktepe Tangu, N., Güven, E. & Keskinel, Ö. (2015). G20/1 Ve G20/7 Klonlarına Ait Zeytinlerin Fiziksel ve Kimyasal Özelliklerinin ve Gemlik Çeşidininkiler ile Karşılaştırılması, *Bahçe*, 44(2): 81-88.

Öztürk, T. & Borcaklı, M. (2012). Gemlik ve Uslu Zeytin Çeşitlerinin Besin Öğelerinin Karakterizasyonu, *Zeytin Bilimi*, 3(1): 29-34.

Perez-Jimenez, F., Lopez-Miranda, J. & Mata, P. (2002). Protective Effect of Dietary Monounsaturated Fat on Arteriosclerosis: Beyond Cholesterol, *Atherosclerosis*, 163(2): 385-398. Doi:10.1016/s0021-9150(02)00033-3.

Perez-Jimenez, F., Ruano, J., Perez-Martinez, P., Lopez-Segura, P.F. & Lopez-Miranda, J. (2007). The Influence of Olive Oil on Human Health: Not a Question of Fat Alone, *Mol. Nutr. Food Res.*, 51: 1199 – 1208. Doi:10.1002/mnfr.200600273 1199.

Pistarino, E., Aliakbarian, B., Casazza, A. A., Paini, M., Cosulich, M.E. & Perego, P. (2013). Combined Effect of Starter Culture and Temperature on Phenolic Compounds During Fermentation of Taggiasca Black Olives, *Food Chem.*, 138(2-3): 2043-2049. Doi:10.1016/j.foodchem.2012.11.021.

Rivlin, R.S. (2008). Vitamin Deficiencies (Ch9). İçinde, Carolyn D. Berdanier, Johanna Dwyer, Elaine B. Feldman (Edt.), *Handbook of Nutrition and Food (2. Ed)* (s. 177-192). CRC Press, Taylor & Francis Group.

Rizvi, S., Raza, S.T., Ahmed, F., Ahmad, A., Abbas, S. & Mahdi, F. (2014). The Role of Vitamin E in Human Health and Some Diseases, *Sultan Qaboos Univ Med J.*, 14(2): e157–e165.

Robinson, C.H., Lawler, M.R., Chenoweth, W.L. & Garwick, A.E. (1986). Normal and Therapeutic Nutrition, 7th Ed., New York: Macmillan Publishing Company.

Rocha, J., Borges, N. & Pinho, P. (2020). Table Olives and Health: A Review, *J Nutr Sci*, 2(9), e57. Doi: 10.1017/jns.2020.50.

Roday S. (2007). Food Science and Nutrition (2nd Ed.), India: Oxford University Press.

Romagnolo, D.F. & Selmin, O.I. (2017). Mediterranean Diet and Prevention of Chronic Diseases, *Nutr Today*, 52(5): 208–222. Doi:10.1097/NT.0000000000000228.

Saldamlı, İ. & Sağlam, F. (2005). Vitaminler ve Mineraller (Bölüm 6). İçinde, Saldamlı, İ. (Edt.), *Gıda Kimyası* (s. 365-425), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Savaş, E. (2006). *Salamura yeşil zeytin üretiminde farklı uygulama ve acılık giderme işlemlerinin işleme süresi ve ürün kalitesine etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

Savran, M. K. & Demirbaş, N. (2011). Türkiye'de Sofralık Zeytinde Kalite Sorunu ve Öneriler. *Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 25(2): 89-100.

Scaglia, N., Chisholm, J.W. & Igal, R.A. (2009). Inhibition of StearoylCoA Desaturase-1 Inactivates Acetyl-CoA Carboxylase and Impairs Proliferation in Cancer Cells: Role of AMPK. *PLoS One*,*4*(8), e6812. Doi:10.1371/journal.pone.0006812.

Serra-Majem L., Roman-Vinas B., Sanchez-Villegas A., Guasch-Ferre M., Corella D. & La Vecchia C. (2019). Benefits of the Mediterranean diet: Epidemiological and molecular aspects, *Mol Aspects Med*., 67: 1-55. doi: 10.1016/j.mam.2019.06.001.

Sousa, A., Ferreira, I.C.F.R., Calhelha, R., Andrade, P.B., Valentao, P., Seabra, R., Estevinho, L., Bentoa, A. & Pereira, J.A. (2006). Phenolics and Antimicrobial Activity of Traditional Stoned Table Olives 'Alcaparra', *Bioorganic & Medicinal Chemistry*,14(24): 8533-8538. Doi:10.1016/j.bmc.2006.08.027.

Susamcı, E., Ötleş, S. & Irmak, Ş. (2011). Sofralık Zeytinin Besin Öğeleri, Duyusal Karakterizasyonu ve İşleme Yöntemleri Arasındaki Etkileşimler, *Zeytin Bilimi*, 2(2): 65-74.

Tanılgan K., Özcan, M.M. & Ünver, A. (2007). Physical and Chemical Characteristics of Five Turkish Olive (*Olea europea* L.) Varieties and Their Oils, *Grasas Y Aceites*, 58(2): 142-7. Doi:10.3989/gya.

TGK (2014). Türk Gıda Kodeksi Sofralık Zeytin Tebliği. T.C. Resmi Gazete No: 29097, Ankara.

TGK (2017). Türk Gıda Kodeksi Gıda Etiketleme ve Tüketicileri Bilgilendirme Yönetmeliği. T.C. Resmi Gazete No:29960, Ankara.

Therios, I. (2008). *Olives*, UK: CABI.

Torrecilla, J.S. (2010). *The Olive: Its Processing and Waste Management*, New York: Nova Science Publishers, Inc.

Tuna, B. (2011). *Tekirdağ İli Şarköy Yöresinde Yetiştirilen Zeytinlerde Bazı Ağır Metaller İle Mikrobesin Elementlerinin Belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Namık Kemal, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ.

Turkomp.gov.tr, Erişim Adresi: http://www.turkomp.gov.tr/ Erişim Tarihi: 26.05.2022

Urquiza-Salvat, N., Pascual-Geler, M., Lopez-Guarnido, O., Rodrigo, L., Martinez-Burgos, A., Cozar, J.M., Ocana-Peinado, F.M., Alvarez-Cubero, M.J. & Rivas, A. (2019). Adherence to Mediterranean diet and risk of prostate cancer, *The Aging Male*, 22(2): 102-108. Doi:10.1080/13685538.2018.1450854.

Ünlüel, İ. & Aydın, Ö. (2016). Bir Zeytin Fenoliği Olan Oleuropeinin Sağlığımız Üzerine Etkileri, *Zeytin Bilimi*, 6(2): 77-81.

Valente, S., Machado, B., Pinto D.C.G.A., Santos, C., Silva, A.M.S. & Dias, M.C. (2020). Modulation of Phenolic and Lipophilic Compounds of Olive Fruits in Response to Combined Drought and Heat, *Food Chemistry*, 329: 127191. Doi:10.1016/j.foodchem.2020.127191.

Vessby, B., Uusitupa, M., Hermansen, K., Riccardi, G., Rivellese, A.A., Tapsell, L.C., Nalsen, C., Berglund, L., Louheranta, Aç., Rasmussen, B.M., Calvert, G.D., Maffetone, A., Pedersen, E., Gustafsson, I.B. & Storlien, L.H. (2001). Substituting Dietary Saturated for Monounsaturated Fat Impairs Insulin Sensitivity in Healthy Men and Women: The KANWU Study, *Diabetologia*, 44(3): 312-319. Doi:10.1007/s001250051620.

Vilarnau, C., Stracker, D.M., Funtikov, A., Silva, R., Estruch, R. & Bach-Faig, A. (2019). Worldwide Adherence to Mediterranean Diet between 1960 and 2011, *Eur J Clin Nutr*, 72: 83–91. Doi:10.1038/s41430-018-0313-9.

Vinha, A.F., Ferreres, F., Silva, B.M., Valentao, P., Gonçalves, A., Pereira, J.A., Oliveira, M.B., Seabra, R.M. & Andrade, P.B. (2005). Phenolic Profiles of Portuguese Olive Fruits (*Olea europaea* L.): Influences of Cultivar and Geographical Origin, *Food Chemistry*, 89(4): 561-568. Doi:10.1016/j.foodchem.2004.03.012.

Yıldız, G. & Uylaşer, V. (2011). Doğal Bir Antimikrobiyel: Oleuropein, *U.Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi*, 25(1): 131-142.

11. BÖLÜM

DALINDAN ÜRETİM TESİSİNE ZEYTİNİN LOJİSTİK YOLCULUĞU

Özlem Koçtaş Çotur

1. Giriş

Barış, dostluk ve refahın simgesi olarak görülen zeytin, çeşitli efsaneler, yazıtlar ve kutsal kitaplarda bahse konu olmuş kadim bir bitkidir. Zeytin, Oleaceae familyasının Olea cinsinin bir türüdür (*Olea europaea* L.) ve "anavatanı, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ni de içine alan Yukarı Mezopotamya ve Güney Ön Asya'dır" (Bayramer, 2015: 1; Sakar, 2016: 85). Zeytin yetiştiriciliğinin başlangıcı çeşitli kaynaklara göre M.Ö 4000'li yıllara dayanmaktadır (Gaziantep Ticaret Odası, 2021:11).

Zeytin; ağırlıklı olarak zeytinyağı ve sofralık zeytin olarak tüketilmekle; meyvesi ve yaprakları içerdikleri antioksidan madde özelliği gösteren birçok fenolik bileşik sayesinde tıbbi ve aromaterapik amaçlarla kullanılmakta; çekirdekleri ve dalları da süs eşyası, sabun, gübre ve yakacak gibi çok çeşitli amaçlarla değerlendirilmektedir (Marmara Birlik Akademi, tarih yok; Kocatürk, 2014: 1; Ilgar, 2016: 21). Sofralık zeytin, Türk mutfak kültüründe önemli bir gıda ürünü olarak yerini alırken (Küçükkömürler ve Ekmen, 2008: 809), zeytinyağı ise yerel diyetlerin çoğunda temel bir parçayı oluşturduğu için Akdeniz'e kıyısı olan ülkelerde tarım-gıda tedarik zincirlerinin çok önemli bir ürünü olarak kabul edilmektedir (Banias vd. 2017: 1686).

Uluslararası Zeytin Konseyine göre 2019-2020 yılları arasında dünyada toplam sofralık zeytin üretimi 2,93 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Bu miktarın ilk

Kaynakça

Altekin, H. (2021). *Ürün Kayıpları Açısından Dip Zeytin Hasadıyla İlgili Üretici Görüşlerinin Belirlenmesi: Foça İlçesi Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Aygün, İ., Urkan, E., Alayunt, F. N., Yalçın, H. & Tekin, A. B. (2019). İzmir İlinde Zeytin Hasadında Kullanılan Yerli ve İthal Çırpıcı Tip Makinaların Hasat Performanslarının Değerlendirilmesi, *Bursa Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 33(2): 265-271.

Banias, G., Achillas, C., Vlachokostas, C., Moussiopoulos, N. & Stefanou, M. (2017). Environmental Impacts in The Life Cycle of Olive Oil: A Literature Review, *Journal of the Science of Food and Agriculture*, 97(6): 1686-1697.

Bayramer, G. (2015). *Türkiye'nin Sofralık Zeytin ve Zeytinyağı İhracatındaki Sorunların Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Aydın.

Börklü, H. R. & Top, N. (2018). Sistematik Tasarım Yaklaşımı ile Yeni Bir Zeytin Hasat Makinesi Tasarımı, *Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi*, 6(4): 659-664.

Çelik, A. (2019). *Türkiye'de Lisanslı Depoculuk Sistemi ve Hububat Üreticilerinin Lisanslı Depoculuk Sistemine Bakışı: Kırşehir İli Mucur İlçesi Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kahramanmaraş.

Çifçi, R. Ö. & Demirbaş, N. (2020). Meyve ve Sebze Üretiminde Ortaya Çıkan Kayıplar Üzerinde Etkili Olan Faktörler: İzmir İli Örneği, *Mediterranean Agricultural Sciences*, 33(1): 85-91.

Ergin, A. & Çına Bal, E. (2020). Türkiye'de Lisanslı Depoculuk Sistemi, Elektronik Ürün Senedi ve Türkiye İhtisas Borsası, *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(4): 261-272.

Fredriksson, A. & Liljestrand, K. (2015). Capturing Food Logistics: A Literature Review and Research Agenda, *International Journal of Logistics Research and Applications*, 18(1): 16-34.

GTO (Gaziantep Ticaret Odası), (2021). Gaziantep Zeytincilik ve Zeytinyağı Sektörü Araştırma Raporu. Erişim Adresi: https://www.gto.org.tr/uploads/1637582804-592901.pdf Erişim Tarihi: 12.05.2022

GEKA (Güney Ege Kalkınma Ajansı) (2019). Güney Ege Bölgesi (Aydın, Denizli, Muğla) Zeytinyağ Sektörü Raporu. Erişim Adresi: https://geka.gov.tr/uploads/pages_v/ guney-ege-bolgesi-zeytinyagi-imalati-sektor-raporu.pdf Erişim Tarihi: 03.04.2022

Gözel, H. (2014). Zeytinde Hasat Zamanı ve Yöntemleri*, Antepfıstığı Araştırma Dergisi*, 3: 32-34.

Ilgar, R. (2016). Çanakkale İlinde Zeytin Yetiştiriciliği ve Yaşanan Sorunlar, *Coğrafya Dergisi*, (32): 19-32.

ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü) (2018). Gaziantep ve Kilis Zeytin ve Zeytinyağı Sektörleri için Değer Zinciri Analizi ve Proje Önerileri. Erişim Adresi: https://www.ilo.org/ wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/genericdocument/wcms_625183.pdf Erişim Tarihi:17.02.2022

İçöz Peker, G. (2019). *Türkiye'de Enflasyon ve Çözüm Önerisi Olarak Lisanslı Depoculuk Sistemi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Jaffee, S., Siegel, P. & Andrews, C. (2010). Rapid Agricultural Supply Chain Risk Assessment: A Conceptual Framework. Washington: The International Bank, *Agriculture and Rural Development Discussion Paper*, 47(1): 1-64.

Keleş, B. & Ova G. (2020). Gıda Tedarik Zinciri Yönetiminde Bilgi Teknolojileri Kullanımı, *Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 17(1): 137-143.

Keser, T. (2011). *İzmir İli'nin Bazı İlçelerinde Zeytinciliğin Durumu ve Organik Zeytin Yetiştiriciliğinin Yapılabilirliği Üzerine Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Kocatürk, B. (2014). *Gama Işını Uygulanan Kuru Zeytin Yapraklarındaki Fenolik Madde İçeriğinin ve Antioksidan Kapasitenin Belirlenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Balıkesir.

Küçükkömürler, S. & Ekmen, Z. (2008). Barışın Simgesi Zeytin ve Anadolu Kültürü, *CANAS*-38: 809-820.

Mahalik, N. & Kim, K. (2016). The Role Of Information Technology Developments in Food Supply Chain İntegration and Monitoring. İçinde, *Innovation and Future Trends in Food Manufacturing and Supply Chain Technologies* (s. 21-37), Woodhead Publishing.

Marmarabirlik (tarih yok). Marmarabirlik Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk A.Ş, Erişim Adresi: https://marmarabirlikld.com.tr/sayfa.asp?id=1, Erişim Tarihi: 26.05.2022.

Ojo, O. O., Shah, S., Coutroubis, A., Jiménez, M. T. & Ocana, Y. M. (2018,). Potential Impact of Industry 4.0 in Sustainable Food Supply Chain Environment. *IEEE International Conference on Technology Management, Operations and Decisions (ICTMOD)* (s. 172-177).

Osmaniye İl Tarım ve Orman Müdürlüğü (2019). Zeytinde Kalite ve Hasat, Erişim Adresi: https://osmaniye.tarimorman.gov.tr/Haber/724/Zeytinde-Kalite-ve-Hasat Erişim Tarihi: 22.11.2021.

Özaltaş, M., Savran, M. K., Ulaş, M., Kaptan, S. & Köktürk, H. (2016). Türkiye Zeytincilik Sektör Raporu, Zeytincilik Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Bornova, İzmir.

Özaltaş, M., Dursun, Ö. & M., Kaptan, S. (2010). Zeytin Bahçelerinde Hasat, Zeytin ve Zeytinyağı Sektörü Ortak Akıl ve Güçbirliği Toplantıları Sonuç Bildirgesi.

Özcan M. (2020a). Ürün Muhafazası ve Pazarlama Ders Notu, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümü. Erişim Adresi: file:///C:/Users/HP%20800G1/Desktop/%C3%9CR%C3%9CN%20MUHAFAZASI%20VE%20PAZARLAMA%20DERS%20NOTU%202020.pdf Erişim Tarihi: 27.04.2022

Özcan M. (2020b). Subtropik meyveler ders notu- Zeytin Yetiştiriciliği, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümü. Erişim Adresi: file:///C:/Users/HP%20800G1/Desktop/Zeytin%20Ders%20Notu%202020.pdf Erişim Tarihi: 30.05.2022

Özdoğan, D. & Tunalıoğlu, R. (2017). Zeytinyağında Kalite, *Zeytin Bilimi*, 7(1): 25-31.

Pehlivan Gürkan, N. (2021). Türkiye'de Zeytin ve Zeytinyağı Sektöründeki Tarımsal Üretici Örgütlerinin Değer Zincirindeki Rolü ve Bölgesel Kapsayıcılığı, Odtü-Tekpol, TEKPOL Working Paper Series, STPS-WP-21/01.

Proietti, P. (2014). The Extra-Virgin Olive Oil Handbook. İçinde, *Olive Handling, Storage and Transportation*, (s. 107-112), Chichester: Wiley Blackwell.

Sakar, E. (2015). Gaziantep İli Zeytin Genetik Kaynaklarının Morfolojik, Pomolojik ve Fizikokimyasal Özelliklerinin Belirlenmesi, *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 46(2): 85-92.

Savran, M. K. & Demirbaş, N. (2011). Türkiye'de Sofralık Zeytinde Kalite Sorunu ve Öneriler, *Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 25(2): 89-100.

Scollo, F., Diplas, G., Incesulu, D., Diamantis-Balaskas, K., Barut, M. G., Kanaris, N. & Aksoy, U. (2018). ECOLIVE: Training for the Production of Organic Olive Oil. (ERASMUS+ 2015 Çağrısı, KA2-İyi Uygulamalar için İşbirliği ve Inovasyon).

Sezal, l. (2017). Türkiye'de Lisanslı Depoculuk Sistemi ve Sağlanan Devlet Teşvikleri, *Journal of International Social Research*, 10(52): 1147-1155.

Soyyiğit, S. & Yavuzaslan, K. (2018). Zeytin İhracatı ve Uluslararası Piyasada Türkiye'nin Rolünün Ağ Analizi Yaklaşımı ile İncelenmesi, *Akdeniz İİBF Dergisi*, 18(38): 47-84.

Tanyaş, M. (2015), Tarım, Gıda ve Soğuk Zincir Lojistiği, *LODER Lojistik Dergisi*, 34.

Tariş, 2018, Hasat Zamanı ve Kışa Hazırlık, Erişim Adresi: http://www.taris zeytinyagi.com/www.tariszeytinyagi.com/assets/pdf/hasat.pdf Erişim Tarihi: 17.12.2021.

Taş, M. A., Nacar, A. S., Değirmenci, V., Sakar, E. & Alsan, P. B.(2019). Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Gemlik Zeytin (olea aeoropea) Çeşidinde Sulamanın Peryodisite Üzerine Etkisi, *Toprak Su Dergisi*, Özel Sayı,140-145.

Tektaş A. & Tanyaş M. (2020). Tarım ve Gıda Lojistiğinde İyileştirmeler, Yayın No: TÜSİAD-T/2020-03/617. Erişim Adresi: https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar /item/download/ 9376_9b7e9fcb80f8652fdb3642eeab2efdc9 Erişim Tarihi:12. 03.2022

Ticaret Bakanlığı, (2020). Lisanslı Depoculuk ve Ürün İhtisas Borsası, Erişim Adresi: https://www.ticaret.gov.tr/ic-ticaret/sikca-sorulan-sorular/lisansli-depoculuk-ve-urun-ihtisas-borsasi Erişim Tarihi: 05.10.2021.

Tuncer, F. (2019). *Memecik Zeytin Çeşidinde Periyodisitenin Fenolojik, Morfolojik ve Pomolojik Yönden İrdelenmesi,* Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Aydın.

Türk Gıda Kodeksi (2014). Sofralık Zeytin Tebliği, Tebliğ No: 2014/33. Resmî Gazete Sayısı, 29097, Erişim Adresi: https://www.resmigazete.gov.tr/ eskiler/2014/08/20 140823-7.html Erişim Tarihi: 03.09.2021.

UZZK (Ulusal Zeytin ve Zeytinyağı Konseyi) (2018). 2018-2019 Üretim Sezonu Sofralık Zeytin ve Zeytinyağı Rekoltesi Ulusal Resmi Tespit Heyeti Raporu, İzmir. Erişim Adresi: https://www.ctb.org.tr/wp-content/uploads/2021/07/30-UZZK-20182019-sezonu-Sofralik-Zeytin-ve-Zeytinyagi-Rekolte-Ulusal-Tespit-Heyeti.pdf Erişim Tarihi: 11.01.2022

UZZK (2020). 2020-2021 Üretim Sezonu Sofralık Zeytin ve Zeytinyağı Rekoltesi Ulusal Resmi Tespit Heyeti Raporu, İzmir. Erişim Adresi: https://www.ctb.org.tr/wp-content/uploads/2021/07/45-2020-2021-URETIM-SEZONU-SOFRALIK-ZEYTIN-VE-ZEYTINYAGI-REKOLTESI-ULUSAL-RESMI-TESPIT-RAPORU.pdf Erişim Tarihi: 03.02.2022

van der Vorst, J. G. (2000). *Effective Food Supply Chains: Generating, Modelling and Evaluating Supply Chain Scenarios*, Doktora Tezi, Wageningen Üniversitesi, Wageningen.

Yaralı, E. (2018). Gıda Zincirinde İzlenebilirlik, *Harran Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi*, 23(1): 108-119.

Yurt, O., Kota, L., Jarmai, K. & Ağlamaz, E. (2019). Analysis and Optimisation of an Olive Oil Supply Chain: A Case From Turkey, *International Journal of Sustainable Agricultural Management and Informatics*, 5(1): 59-79.

Yurtkulu, V. (2020). T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü Zeytin Bahçe Tesisi Projesi Fizibilite Raporu ve Yatırımcı Rehberi. Erişim Adresi: Erişim https://www.tarimorman.gov.tr/SGB/TARYAT/Belgeler/Projeler/ ZEYTIN %20BAHCESI%20TESISI%20DIJITAL%20V8.pdf Erişim Tarihi: 08.12.2022

Zeytin Dostu Derneği (tarih yok). *Zeytin Salamura Teknolojisi,* Erişim Adresi: https:// zeytindostu.org.tr/zeytin/zeytin-teknolojisi Erişim Tarihi: 15.09.2021.

Zeytin Lisanslı Depo Tebliği (2013) Mevzuat Bilgi Sistemi Web Sitesi Erişim Adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=17273&MevzuatTur=9&MevzuatTertip=5 Erişim Tarihi: 21.09.2021.

Zeytinyağı Lisanslı Depo Tebliği. (2013). Mevzuat Bilgi Sistemi Web Sitesi, Erişim Adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=17272&MevzuatTur=9 & MevzuatTertip=5 Erişim Tarihi: 29.09.2021.

12. BÖLÜM

EKONOMİK YÖNÜYLE ZEYTİN VE ZEYTİNYAĞI

Burçin Başaran - Fuat Yılmaz

1. Giriş

Zeytin ağacı hem verimli topraklarda hem de kayalık ve çorak topraklarda eşit verimlilikle büyür. İhmal edilmesi hâlinde ağaç verimden düşer, ancak asla ölmez; gerektiği gibi yetiştirildiği, budandığı ve bakıldığı zaman yeniden meyve tutar. Zeytin Akdeniz havzasına o kadar uyum sağlamıştır ki kıyılarındaki işlenmemiş arazilerin tamamında doğal bitki örtüsü hâline gelmiştir (Quest-Ritson, 2008:22). Zeytin, ağacıyla, meyvesiyle, yağıyla ve giderek artan kullanım alanlarıyla Akdeniz kültüründe yeri olan, sağlık yönüyle birlikte bir yaşam biçimine dönüşmüş bir meyvedir. Zeytinin kendine has özellikleri; her mevsim yeşil olması, kıraç koşullarda yetişebilmesi, uygun bakım koşullarında çok uzun yıllar yaşaması ve meyve verebilmesi, zeytinin ve zeytinyağının sağlık açısından öneminin yapılan araştırmalarla ortaya konması bu meyveyi sadece Akdeniz havzasında değil dünyanın başka noktalarında da yetiştirilebilir hâle getirmiştir.

Zeytin ve zeytinyağı hem üretici (fidan yetiştirenler, zeytin üreticileri), hem sanayici (zeytinyağı üreticileri işletmeler, üretici örgütleri, yağhaneler, dolum yapanlar, paketleme yapanlar, ticaretini yapanlar, sabun üreten işletmeler, pirinayı değerlendiren işletmeler, zeytin atıklarını/yan ürünlerini değerlendirenler), hem ihracatçıları kapsayan bir sektördür. Zeytin ve zeytinyağı binlerce yıldır gıda, kozmetik, sağlık ürünü olarak kullanılırken bugün gelişen teknoloji ve kıt olan doğal kaynakların öneminin artması zeytinyağı atıklarının değerlendirilerek çok farklı alanlarda kullanımına olanak sağlamıştır. Günlük hayatta zeytin ve zeytinyağı sof-

lenmiş lisanslı depoların varlığı ürün kalitesinin artmasını sağlamasa da kayıpların önlenmesinde önemli bir unsur olacaktır (GEKA, 2019).

Üreticiler ve işletmeler açısından karşılaşılan bir sorun da maliyetlerin yüksekliğidir. Üreticiler üretimde girdi maliyetlerinin yüksek, ürün fiyatlarının düşük olmasından dolayı yeterli gelir elde edememektedirler. Girdi maliyetlerinin yüksekliği sonucu üreticiler yapılması gereken kültürel işlemleri yapamamaktadırlar; bu durum istenilen kalitede ve miktarda ürüne ulaşmada zorluklar yaşanmasına neden olmaktadır. Ayrıca ürüne bağlı çalışan sanayinin kapasite kullanım oranının düşmesine ve dolayısıyla da sektörde yer alan zeytin işleme tesisi vb kuruluşlarda yenileme, modernizasyon gibi yatırımların yapılamamasına neden olmaktadır. Öncelikle verilecek destek miktarı artırılmalıdır. Prim miktarı üretici tarafından önceden bilinmeli ve süreklilik arz etmelidir (Başaran, 2011).

İklim değişikliğinden dolayı ekstrem iklim olayları (sel, kuraklık, fırtına gibi) daha sık ve şiddetli bir şekilde yaşanmaktadır. Bu ekstrem olayların zeytin tarımı üzerindeki olumsuz etkileri de görülmeye başlamıştır. Bu olumsuz etkiler üretim miktarıyla birlikte elde edilecek olan zeytinin ve zeytinyağının kalitesinde de değişimlere neden olmaktadır (Ayvalık Ticaret Odası, 2021). Ayrıca bu etki sofralık zeytinin kalitesi ve verimi üzerinde de etkilidir. İklim değişikliği iklim olayları dışında zeytin hastalık ve zararlılarının da artmasına neden olabilir. Zeytincilik konusunda çalışan araştırma enstitüleri ile olası bu tür olaylara yönelik çalışmalar konusunda iş birlikleri yapılabilir. Ayrıca ilgili bakanlıkların hazırlayacağı eylem planlarıyla olası risk ve belirsizlikler en aza indirilebilir.

Kaynakça

Adıgüzel, F., ve Kızılaslan, N. (2019). Ege Bölgesinde Zeytin İşletmelerinin Maliyetleri ve Sorunları, Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi, 6 (4), 696-709.

Anadolive (2022). Neden Toz Zeytin?, Erişim Adresi: https://www.anadolive.net/neden-toz-zeytin/ Erişim Tarihi: 10.03.2022.

Ayvalık Ticaret Odası (2021). 2021-2022 Üretim Sezonu Sofralık Zeytin ve Zeytinyağı Rekoltesi Ulusal Resmi Tespit Heyeti Raporu, Erişim Adresi: https://ayvalikto.org.tr/wp-content/uploads/2021/11/2021-2022-URETIM-SEZONU-SOFRALIK-ZEYTIN-VE-ZEYTINYAGI-REKOLTESI-ULUSAL-RESMI-TESPIT-HEYETI-RAPORU. pdf Erişim Tarihi: 24.05.2022.

Başaran, B. (2011). Zeytin ve Zeytinyağı Üreten Küçük Ve Orta Ölçekli İşletmelerin Sorunları Ve Bu Sorunların Çözümüne Yönelik Alternatif Öneriler, Doktora Tezi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, s.170-171.

Başaran, B. ve Yılmaz, F. (2016). Tekirdağ İli Şarköy İlçesinde Zeytin Üretiminin Ekonomik Analizi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Basılmamış Proje no: NKUBAP.00.24.AR.12.13, Tekirdağ.

Çukur, T. ve Kızılaslan, N. (2018). Milas İlçesinde Zeytin Hasat Şenliğinin Kırsal Turizme Katkısı, Tarım Ekonomisi Dergisi, 233-241. doi:DOI 10.24181/tarekoder.491281.

Dalkılıç, B. (2018). Zeytinyağı Endüstrisi Yan Ürünlerinin Hayvan Besleme Alanında Değerlendirilme Olanakları, El-Cezerî Fen ve Mühendislik Dergisi, 5(3): 917-926.

Difaş, (2022). Bio Care Tarak. Erişim Adresi: http://difas.com.tr/urun/biocare-comb-no1 Erişim Tarihi: 15.03.2022.

Difaş, (2022a). Biodent Diş Fırçası. Erişim Adresi: http://difas.com.tr/urun/biodent-1-1 Erişim Tarihi: 15.03.2022.

Dünya Bankası, (2022). Health Nutrition and Population Statistics: Population estimates and projections, Erişim adresi: https://databank.worldbank.org/source/population-estimates-and-projections# Erişim Tarihi 06/06/2022

Edremit Kaymakamlığı (2018). Türkiye'nin İlk Zeytin Kümesi Edremit'te Kuruldu. Erişim Adresi: http://balikesir-edremit.gov.tr/turkiyenin-ilk-zeytin-kumesi-edremitte-kuruldu#:~:text=Edremit%20Kaymakaml%C4%B1%C4%9F%C4%B1%2C%20 Edremit%20Belediyesi%2C%20Edremit,yap%C4%B1lan%20%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fmalar%20meyvesini%20vermeye%20ba%C5%9Flad%C4%B1 Erişim Tarihi: 20.02.2022.

Erdoğan, R. (2015). Nizip İlçesi'nde (Gaziantep) Prina (Çeltik) Odunun Üretimi ve Tüketimi, Doğu Coğrafya Dergisi, 20(34): 115-126.

Erkmen, E. (2017). Zeytinyağı Üretici örgütlenmesinde AB ve Türkiye, Türk Tarım Dergisi, (234): 27.

FAO, (2022). FAOSTAT (Gıda ve Tarım Verileri), Erişim Adresi: https://www.fao.org/faostat/en/#data/QCL Erişim Tarihi: 05.03.2022.

FAVINI, (2022). Erişim Adresi: https://www.favini.com/en/news/from-olive-grove-to-the-ecological-paper-crush/ Erişim Tarihi: 15.05.2022

GEKA, (2019). Güney Ege Bölgesi Zeytinyağ Sektörü Raporu. Erişim Adresi: https://geka.gov.tr/uploads/pages_v/guney-ege-bolgesi-zeytinyagi-imalati-sektor-raporu.pdf Erişim Tarihi: 28.05.2022

Göğüş, F., Özkaya, M. T. ve Ötleş, S. (2009). Zeytinyağı, s.135-136, Ankara: Eflatun Yayınevi Yayın No:6 ISBN:978-605-4160-04-4.

IOC (2022). International Olive Council, Sustainable Development of the Industry Olive Growing, Olive Oil Technology & Environment Unit, Erişim Adresi: https://www. internationaloliveoil.org/what-we-do/olive-growing-olive-oil-technology-environment-unit/ Erişim Tarihi: 24.05.2022.

IOC (2022a). International Olive Council, International Olive Oil Production Costs Study (2015). Erişim Adresi: https://www.internationaloliveoil.org/wp-content/ uploads/2019/11/INTERNATIONAL-OLIVE-OIL-PRODUCTION-COSTS-STUDY-.pdf

IOC (2022b). International Olive Council, Olive World The Olive Tree, Erişim Adresi: https://www.internationaloliveoil.org/olive-world/olive-tree/ Erişim Tarihi: 24.05. 2022.

IOC (2022c). International Olive Council, Economic Affairs & Promotion Unit, Erişim Adresi: https://www.internationaloliveoil.org/what-we-do/economic-affairs-promotion-unit/#figures Erişim Tarihi: 15.02.2022.

IOC, (2022d). Olive Museums and Routes. Erişim Adresi: https://www.international oliveoil.org/olive-world/olive-museums-routes/, Erişim Tarihi: 24.05.2022

Marmarabirlik (2022). Erişim Adresi: https://www.marmarabirlik.com.tr/kooperatifler Erişim Tarihi: 24.03.2022.

Mevzuat Bilgi Sistemi (2022). Tarımsal Ürünlerde İhracat İadesi Yardımlarına İlişkin Para-Kredi ve Koordinasyon Kurulu Tebliği (Tebliğ No: 2010/5), Erişim Adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=13934&mevzuatTur=Tebl ig&mevzuatTertip=5 Erişim Tarihi: 10.04.2022

Özaltaş, M., Savran, M. K., Ulaş, M. ve Kaptan, S. (2016). Türkiye Zeytincilik Sektör Raporu, İzmir: Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı/Zeytincilik Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, ISBN: 978-605-9175-57-9, s.59.

Özdemir, A. ve Azman, M. A. (2016). Bıldırcın Rasyonlarına Zeytin Yaprağı Özütü ve E Vitamini Katılmasının Bazı Kan Parametreleri ve Yumurta Sarısı Yağ Asitleri Kompozisyonu Üzerine Etkileri, Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi, (63): 31-37.

Quest-Ritson, C. (2008). Zeytinyağı, s.22, İstanbul: İnkilap Kitabevi, ISBN:978-975-10-2787-0.

Saltık, I. A. ve Çeken, H. (2017). Agroturizmde Yeni Eğilimler: Zeytinyağı Turizmi, Journal of Life Economics, 4(4), 89-102.

T.C. Resmî Gazete Sayı:25774 (2005, Nisan 2). Erişim Adresi: T.C. Resmî Gazete: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/04/20050430-4.htm Erişim Tarihi: 24.05. 2022

T.C. Resmî Gazete Sayı:25867 (2005, Temmuz 6). Erişim Adresi: T.C. Resmî Gazete: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050715-10.htm Erişim Tarihi: 24. 05.2022

T.C. Resmî Gazete Sayı:25929 (2005, Eylül 7). Erişim Adresi: T.C. Resmî Gazete: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/09/20050915-9.htm Erişim Tarihi: 24. 05.2022

T.C. Resmî Gazete Sayı:27525 (2010, Mart 18). Erişim Adresi: T.C. Resmî Gazete: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/03/20100318-14.htm Erişim Tarihi: 24. 05.2022

T.C. Resmî Gazete Sayı:29097 (2014, Ağustos 23). Erişim Adresi: T.C. Resmî Gazete: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/08/20140823-7.htm Erişim Tarihi: 24. 05.2022

T.C. Resmî Gazete Sayı:29368 (2015, Mayıs 27). Erişim Adresi: T.C. Resmî Gazete: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/05/20150527-5.htm Erişim Tarihi: 01. 06.2022

T.C. Resmî Gazete Sayı: 29791 (2016, Ağustos 4). Erişim Adresi: T.C. Resmî Gazete: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/08/20160804-10.htm Erişim Tarihi: 01. 06.2022

T.C. Resmî Gazete Sayı:30183 (2017, Eylül 17). Erişim Adresi: T.C. Resmî Gazete: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/09/20170917-9.htm Erişim Tarihi: 24.05.2022

T.C. Resmî Gazete Sayı: 30373 (2018, Mart 27). Erişim Adresi: T.C. Resmî Gazete: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/03/20180327-4.htm Erişim Tarihi: 01.06.2022

T.C. Resmî Gazete Sayı: 30943 (2019, Kasım 9). Erişim Adresi: T.C. Resmî Gazete: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/11/20191109-2.htm Erişim Tarihi: 01.06.2022

T.C. Resmî Gazete Sayı: 31315 (2020, Kasım 25). Erişim Adresi: T.C. Resmî Gazete: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/11/20201125-13.htm Erişim Tarihi: 01.06.2022

T.C. Resmî Gazete Sayı: 31683 (2021, Aralık 08). Erişim Adresi: T.C. Resmî Gazete: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/12/20211208-3.htm Erişim Tarihi: 01.06.2022

Tarım ve Orman Bakanlığı (2022). Ürün Raporu Zeytinyağı 2021. Erişim Adresi: https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tepge/Belgeler/PDF%20%C3%9Cr%C3%BCn%20Raporlar%C4%B1/2021%20%C3%9Cr%C3%BCn%20Raporlar%C4%B1/Zeytinya%C4%9F%C4%B1%20%C3%9Cr%C3%BCn%20Raporu%202021-350%20TEPGE.pdf. Erişim Tarihi: 24.05.2022.

Tarım ve Orman Bakanlığı (2022a). Üretici Örgütleri. Erişim Adresi: https://www. tarimorman.gov.tr/TRGM/Link/55/Uretici-Orgutleri Erişim Tarihi: 08.03.2022

Tariş (2022). Kooperatiflerimiz, Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği, http://www.tariszeytinyagi.com/www.tariszeytinyagi.com/kooperatiflerimiz.html#kooperatiflerimiz, Erişim Tarihi:21.02.2022

Taze Mutfak, (2022). Ekolojik Dönüşüm Zeytin Çekirdeği Mug (Bardak). Erişim Adresi: https://www.tazemutfak.com/ekolojik-donusum-zeytin-cekirdegi-mug-bardak Erişim Tarihi: 15.03.2022

Ticaret Bakanlığı (2019). 2018 Yılı Zeytin ve Zeytinyağı Raporu. Erişim Adresi: https://ticaret.gov.tr/data/5d41e59913b87639ac9e02e8/3acedb62acea083bd15a9f1dfa551bcc.pdf Erişim Tarihi: 24.05.2022

Ticaret Bakanlığı (2020). 2019 Yılı Zeytin ve Zeytinyağı Raporu. Erişim Adresi: https://esnafkoop.ticaret.gov.tr/data/5d44168e13b876433065544f/2019%20Zeytinya%C4%9F%C4%B1%20Raporu.pdf Erişim Tarihi: 24.05.2022

Tokuşoğlu, Ö. (2016). Özel Meyve: Zeytin Kimyası, Kalite ve Teknolojisi, İzmir: Sidas, Yayın No:048-2B, ISBN:978-9944-5660-4-9.

Trade Map (2022). Trade Statistics for International Business Development, Erişim Adresi: https://www.trademap.org, Erişim Tarihi: 01.06.2022.

Türktemel, E. (2018). Bakanlığımızın Zeytin Üretim ve Destekleme Politikaları, Türkiye Ziraat Odaları Birliği Çiftçi ve Köy Dünyası Dergisi, (408):17.

TÜBİTAK, (2015). Türkiye Sanayi Sevk ve İdare Enstitüsü (TÜSSİDE), Zeytin ve Zeytinyağı Sektörü Ulusal Kümelenme Stratejisi Raporu. https://tusside. tubitak.gov.tr/sites/images/Tusside/zeytin_ve_zeytinyagi_sektoru_kumelenme_stratejisi_raporu.pdf Erişim Tarihi: 20.04.2022

TÜİK, (2022). Türkiye İstatistik Kurumu İstatistik Veri Portalı, Erişim Adresi: https://data .tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=tarim-111&dil=1 Erişim Tarihi:15.01.2022

Ünsal, A. (2008). Ölmez Ağacın Peşinde, s.45-46, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları-1872, ISBN:978-975-08-0625-5.

Vestel, (2022). Bioplastik buzdolabı, https://uxcanli.vestel.com.tr/bioplastik-buzdolabi-kampanyasi Erişim Tarihi: 24.05.2022

Yalçın, M. (2014). Zeytin-Zeytinyağı Üretim Maliyetleri Üzerine Uzman Çalışma Grubu Sonuçları, Erişim Adresi: https://www.tarimorman.gov.tr/ABDGM/Belgeler/% C4% B0DAR%C4%B0%20%C4%B0%C5%9ELER/2014%20kas%C4%B1m/4.pdf Erişim Tarihi: 15.01.2022.

YTU, Yıldız Teknopark (2020). Biolive, 30 Milyon Dolar Değerlemeyle Yatırım Aldı. Erişim Adresi: https://www.yildizteknopark.com.tr/tr/duyuru/biolive-30-milyon-dolar-degerlemeyle-yatirim-aldi-22951.html Erişim Tarihi:25.03.2022

Zeytin Çekirdeğinden Mangal Kömürü Üretip, İhracat Yaptılar (2018). CNNTURK, Erişim Adresi: https://www.cnnturk.com/ekonomi/zeytin-cekirdeginden-mangal-komuru-uretip-ihracat-yaptilar?page=12 Erişim Tarihi: 28.05.2022.

Zeytin Çekirdeğinden Üretilen Mangal Kömürüyle İhracat Hazırlığı (2021). Anadolu Ajansı, Erişim Adresi: https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/zeytin-cekirdeginden-uretilen-mangal-komuruyle-ihracat-hazirligi/2385221# Erişim Tarihi: 04.06.2022

Zeytin Hasadı Festivalleri (2022). Erişim Adresi: https://festivall.com.tr/fest-kategori/32/Zeytin%20Hasad%C4%B1/1 Erişim Tarihi: 24.05.2022.

Zeytinin Her Gün Yeni Bir 'Mucizesi' Keşfediliyor (2017). CNNTURK, Erişim Adresi: https://www.cnnturk.com/saglik/zeytinin-her-gun-yeni-bir-mucizesi-kesfediliyor Erişim Tarihi: 24.05.2022.

13. BÖLÜM

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK YÖNÜYLE ZEYTİN

Pınar Işıldar

1. Giriş

Zeytin, Akdeniz havzasından dünyaya açılan ve binlerce yıldır nesilleri besleyen kültürel değere dönüşmüş bir bitkidir. Yüzyıllar boyu yaşayabilen zeytin ağacı, meyvesi, yaprağı ve meyvesinin yağı ile tarih boyunca nesilleri şifalandırmıştır. Zeytinyağı sağlıklı gıdaların en başında gelir. Akdeniz'in iklimi, bitki örtüsü ve diyeti gibi somut unsurlarının yanında, felsefesi ve gelenekleri gibi soyut unsurlarının da ayrılmaz bir parçası olan zeytin, tarih boyunca bölgenin sembolü olmuştur. UNESCO 2013 yılında zeytin ve zeytinyağını somut olmayan kültürel miras listesine aldı ve 26 Kasım Dünya Zeytin Ağacı Günü ilan etti (UNESCO, 2021).

Zeytin tüm kadim özelliklerinin yanında, küresel olarak tüketilen ve ticareti yapılan bir üründür. Üretiminin %95'den fazlası Akdeniz havzasındaki ülkelerde gerçekleşmekte; buradaki ülkelerin geçim kaynağı olması, istihdam yaratması ve hatta kırsaldan kente göçlerin engellenmesini sağlayacak kadar önemli ekonomik bir kaynak oluşturmaktadır. Son 30 yılda tüketiminin ve ticaretinin artmasıyla paralel olarak zeytinin üretimindeki artışlar her tarım ürününde olduğu gibi zeytinin de sürdürülebilir olup olmamasını gündeme getirmiştir. Bir yandan bölgesel kültürel ve sosyo-ekonomik özelliklerinin korunması, sağlıklı ve güvenilir gıda olarak üretilmesi, bir yandan da doğal çevreye zarar vermeden üretilmesi ve tüketilmesi zeytinin sürdürülebilirlik yönüyle incelenmesini gerekli kılmıştır. Bu kapsamda bu bölümde, zeytin ve zeytin endüstrisinin çevresel, sosyal ve ekonomik açıdan sürdürülebilirliğinin sağlanması, yerel özelliklerini koruyarak kaliteli, güvenilir ve sağlıklı bir gıda olarak gelecek nesillere aktarılması için sürdürülebilir tarım, sürdürülebilir gıda, zeytinin geri dönüşümü ve coğrafi işaretleme ile korunması gibi başlıklarla incelenmektedir.

Bu ürünlerimizin coğrafi işaret tescili ulusal düzeyde olup Avrupa Birliği'ne (AB) başvurulması ve AB coğrafi işaretini alması ayrı bir başvuru ve kabul sürecini gerektirmektedir. Ülkemizde Avrupa Birliği'nde coğrafi işaret sürecini tamamlayan ve tescil edilen "Antep Baklavası/Gaziantep Baklavası", "Aydın İnciri", "Malatya Kayısısı" ve Aydın Kestane'sinden sonra beşinci ürünümüz, 23 Aralık 2020 tarihli ve L 434 sayılı AB Resmi Gazetesi'nde yayınlanarak "Milas Zeytinyağı" olmuştur. Edremit Körfezi Yeşil Çizik Zeytini, Gemlik Zeytini ve Milas Yağlı Zeytini hâlihazırda Avrupa Komisyonu tarafından inceleme süreci devam eden ürünlerimizdendir (T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, 2020).

7. Sonuç

Dünya medeniyetlerinden günümüze kadar ulaşmış kültürel bir miras olan zeytin, bugün de besleyiciliği, şifası, lezzeti ve ritüelleriyle vazgeçilmez bir gıda olarak yerini korumaktadır. Sağlıklı gıdaların en başında gelmesi tüketimini arttırmakta, artan talebe yönelik de üretimin artması söz konusu olmuştur. Özellikle son 30 yılda bu artış dikkate değer bir biçimde gerçekleşmiştir. Ayrıca, Akdeniz havzasında %95'inden fazlası üretilen zeytin, bu bölgelerde önemli bir geçim kaynağı oluşturmaktadır. Bölgesel istihdam yaratması, bölgenin tanıtılması ve gastronomi turizmini canlandırması gibi faydalarıyla bölgesel ekonomik kalkınmada ciddi katkıları vardır. Bu kadar değerli ve özel olan bir gıdanın geçmişten günümüze, günümüzden geleceğe bölgesel kültürel ve sosyo-ekonomik özelliklerinin korunarak varlığının devam etmesi, sağlıklı ve güvenilir gıda olarak üretilmesi ve bu süreçte üretim ve tüketimden kaynaklanabilecek olumsuz çevresel etkilerin ortadan kaldırılması veya en aza indirilmesi için sürdürülebilir olmak gerekir. Bu bölümde zeytin üretiminden son nihai tüketimine kadar geniş bir çerçevede zeytinin sürdürülebilirliği ele alınmıştır. Sağlıklı ve güvenilir bir gıda olması için, yerel, organik ve adil ticaret sertifikalı gıda olması, kendi kendine yetebilen döngüsel ekonomiler kapsamında geri dönüşüm stratejilerin uygulanması ve bölgesel kalkınmada yerelliğin korunması için coğrafi işaretleme konularıyla zeytin sürdürülebilirlik yönüyle incelenmiştir.

Kaynakça

Basha, M. B., Mason, C., Shamsudin, M. F., Hussain, H. I., & Salem, A. (2015). Consumers attitude towards organic food, *Procedia Economics and Finance*, 31: 444–452, doi: 10.1016/S2212-5671(15)01219-8

Benavente, D. (2010). The Economics of geographical indications: GIs modeled as club assets, *Graduate Institute of International and Development Studies Working Paper* (No. 10/2010).

Borja, R., Raposo, F., & Rincón, B. (2006). Treatment technologies of liquid and solid wastes from two-phase olive oil mills, *Grasas y Aceites*, 57(1): 32-46.

Bozloğan, R. (2005). Sürdürülebilir gelişme düşüncesinin tarihsel arka planı, *Sosyal Siyaset Konferanslar Dergisi*, 50, 1011-1028.

Bratec, M. (2008). Sustaining through gastronomy: The case of slow food movement in slovenia, its ımpacts on socio-cultural environments and tourism development, *BEST EN Think Tank VIII-Sustainging Quality of Life Through Tourism Conference*, Erişim Adresi*:* http://ertr.tamu.edu/files/2012/09/405_Bratec.pdf Erişim Tarihi: 22.05.2022.

Broude, T. (2005). Taking 'Trade and Culture' seriously: Geographical indications and cultural protection in WTO Law. *J. Int. Econ. Law*, 26: 624-692.

Çıtak, D. (2006). *Zeytinyağı ve Pirina Yağındaki BAP Kirliliğin HPLC ile Tespiti*, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Denizli.

Corrado, S., Ardente, F., Serenella, S. & Saouter, E. (2015). Modelling of food loss within life cycle assessment: from current practice towards a systematization, *Journal of Cleaner Production, 140*: 847–859. doi: 10.1016/j.jclepro.2016.06.050.

Dahiya, S., Kumar, A.N., Sravan, J.S., Chatterjee, S., Sarkar, O. & Mohan, S.V. (2018). Food waste biorefinery: Sustainable strategy for circular bioeconomy, *Bioresour. Technol*., 248: 2-12.

Di Vita, G., D'Amico, M., La Via, G. & Caniglia, E. (2013). Quality perception of PDO extra-virgin olive oil: Which attributes most influence Italian consumer, *Agricultural Economics Review*, 14: 46–58.

Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı (2015). TR 63 Bölgesi, Türkiye Zeytincilik Sektör Raporu, Erişim Adresi: https://www.dogaka.gov.tr/dokuman-merkezi/arastirma-ve-planlama/tr63-bolgesi-zeytincilik-sektor-raporu Erişim Tarihi: 26.05.2022.

Dölgen, D. & Alpaslan, M.N. (2020). Sofralik zeytin üretiminden kaynaklanan atiksularin özellikleri ve aritma yöntemleri, M*ühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi,* 8(4): 1312 – 1323.

Dzene, S., & Eglīte, A. (2012). Perspective of sustainable food consumpiton in Latvia, *Annual 18 th International Scientific Conference Proceedings, 2:* 210-215.

Erraach, Y., Jaafer, F., Radi´c, I. & Donner, M. (2012). Sustainability labels on olive oil: A review on consumer attitudes and behavior, *Sustainability*, *13(21*), 12310. https://doi.org/10.3390/su132112310

Erraach, Y., Sayadi, S. & Parra-Lopez, C. (2017). Measuring preferences and willingness to pay for sustainability labels in olive oil: Evidence from Spanish consumers. İçinde, *Proceedings of the XV EAAE Congress*, Parma, Italy, 29 August–1 September 2017.

Espadas-Aldana, G., Vialle, C., Belaud, J.P., Vaca-Garcia, C. & Sablayrolles, C. (2019). Analysis and trends for Life Cycle Assessment of Olive Oil Production, *Sustainable Production and Consumption*, 19: 216 –230.

European Commission (2015). *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European economic and social committee and the committee of the regions,* Closing the loop e An EU action plan for the Circular Economy, (Brussels, 2.12.2015 COM 2015 / 614), Erişim Adresi: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52012DC0673, Erişim Tarihi: 22.05.2022.

European Commission (2021a). *The environmental impact of olive oil production in the European Union: Practical options for improving the environmental impact*, European Forum on Nature Conservation and Pastoralism and the Asociación para el Análisis y Reforma de la Política Agro-rural, EU, Erişim Adresi: https://ec.europa.eu/environment/agriculture/pdf/oliveoil.pdf. Erişim Tarihi: 22.05.2022.

European Commission (2021b). Erişim Adresi: https://ec.europa.eu/environment/water/water-framework/index_en.html Erişim Tarihi: 26.05.2022

European Commission (2021c). Quality schemes explained, Erişim Adresi: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/quality-schemes-explained_en#geographicalindications, Erişim Tarihi: 22.05.2022.

European Environment Agency (2014). *Signals: Well-being and the environment—building a resource-efficient and circular economy in Europe Luxembourg*, Publications Office of the European Union: Copenhagen, Denmark.

FAO (2013). *Food wastage footprint, impacts on natural resources, summary report. global food losses and food waste - extent, causes and prevention*. Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome and Earthscan, London, Erişim Adresi: http://www.fao.org/3/i3347e/i3347e.pdf, Erişim Tarihi: 22.05.2022.

FAO (2017). *The future of food and agriculture–Trends and challenges*. Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome and Earthscan, London, Erişim Adresi: http://www.fao.org/3/a-i6583e.pdf, Erişim Tarihi: 22.05.2022.

FIBL & IFOAM (2021). The World of organic agriculture statictics & amercing trends 2021. İçinde, (Edt.) Willer, H., Travnicek, J., Meier, C. & Schlatter, B., Research Institute of Organic Agriculture FiBL, Frick, and IFOAM – Organics International, Bonn.

FINE (2001). *Fair trade definition and principles, Erişim Adresi:* https://onevillage.org/fairtradedefinition.pdf Erişim Tarihi: 26.05.2022

FLO (2015). Fairtrade minimum price and premium review for olives and olive oil, Fairtrade Labelling International, Erişim Adresi: https://www.fairtrade.net. Erişim Tarihi: 26.05.2022

Fraga, H., Moriondo, M., Leolini, L. & Santos, J.A. (2021). Mediterranean olive orchards under climate change: A review of future impacts and adaptation strategies, *Agronomy, 11*, 56. https://doi.org/10.3390/agronomy11010056

Hjalager, A. M. & Corigliano, M. A. (2000), Food for tourists determinants of an image, *International Journal of Tourism Research*, 2: 281-293.

IFOAM (2021). *Organic agriculture and food security*, Erişim Adresi: https://www.ifoam.bio/en/organic-agriculture-and-food-security Erişim Tarihi: 26.05.2022.

Ingrao, C., Faccilongo, N., Di Gioia, L. & Messineo, A. (2018). Food waste recovery into energy in a circular economy perspective: A comprehensive review of aspects related to plant operation and environmental assessment, *Journal of Cleaner Production*, 184: 869–892.

International Olive Council (2019). Technical–legal study on geographical designations for olive oil and table olives, Erişim Adresi: https://www.internationaloliveoil.org/wp-

content/uploads/2019/11/Technical-legal-study-on-GIs-Version-Dec2010.pdf, Erişim Tarihi: 22.05.2022.

International Olive Council (2021). Erişim Adresi: https://www.internationaloliveoil.org/wp-content/uploads/2020/07/IOC-Import-profiles-table-olive-2018-19.html, Erişim Tarihi: 22.05.2022.

International Trade Centre (2021). Erişim Adresi: https://www.trademap.org/Country_SelProduct_TS.aspx?nvpm=1%7c%7c%7c%7c%7c1509%7c%7c%7c4%7c1%7c1%7c1%7c2%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1 Erişim Tarihi: 22.05.2022.

İzmir Büyükşehir Belediyesi (2021). Haberler: İzmir'in ekmeğini ve refahını büyütüyoruz, Erişim Adresi: https://www.izmir.bel.tr/tr/Haberler/soyer-izmir-in-ekmegini-ve-refahini-buyutuyoruz/45112/156, Erişim Tarihi: 06.11.2021.

Jang, Y.J., Kim, W.G. & Bonn, M.A. (2011). Generation Y consumers' selection attributes and behavioral intentions concerning green restaurants, *International Journal of Hospitality Management*, 30 (4): 803-811.

Jungbluth, N., Nathani, C., Stucki, M., & Leuenberger, M. (2011). Environmental impact of swiss consumption and production. A combination of input-output analysis with life ccycle assessment, *Federal Office for the Environment, Bern. Environmental studies*, 1111: 171.

Kırgız, A. C. (2014). Organik gıda sertifikasyonlarının ve etiketlemelerinin Türkiye gıda sektörü işletmelerinin itibarı üzerindeki etkisi, *Institute of Social Sciences*, 1: 1-12.

Kotler, P. & Gertner, D. (2002). Country as brand, product, and beyond: A place marketing and brand management perspective, *Journal of Brand Management*, 9: 249–261.

Liberatore, L., Casolani, N. & Murmura, F. (2017). Perception of Extra-Virgin Olive Oil Certifi-cations: A Commodity Market Perspective, *Varna Univ. Econ. Engl. Online*, 61: 77–82.

Macdiarmid, J. I. (2014). Seasonality and dietary requirements: will eating seasonal food contribute to health and environmental sustainability?, *Proceedings of the Nutrition Society*, 73(3): 368–75. doi: 10.1017/S0029665113003753.

Mafrica, R., Piscopo, A., De Bruno, A. & Poiana, M. (2021). Effects of climate on fruit growth and development on olive oil quality in cultivar carolea, *Agriculture*, 11: 147.

Mak, A.H.N., Lumbers, M., Eves, A. & Chang, R.C.Y. (2012). Factors influencing tourist food consumption, *International Journal of Hospitality Management*, 31(3): 928-936.

Manuela, V. Z., Manuel, P. R., Eva, M. A. & Francisco Jose, T. R. (2013). The influence of the term 'organic' on organic food purchasing behavior, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 81: 660–671. doi: 10.1016/j.sbspro.2013.06.493.

Marsilio, V., Di Giovacchino, L., Solinas, M., Lombardo, N., & Briccoli-Bati, C. (1989). First observations on the disposal effects of olive oil mills vegetation waters on cultivated soil, *International Symposium on Olive Growing*, 286: 493-496.

Molina Alcaide, E., Yanez Ruiz, D., Moumen, A. & Martin Garcia, I. (2003). Chemical composition and nitrogen availability for goats and sheep of some olive by-products, *Small Ruminant Res.*, 49: 329- 336.

Moore, G. (2004). The Fair Trade movement: Parameters, issues and future research, *Journal of Business Ethics*, 53: 1-2.

Morris, C. & Buller, H. (2003). The local food sector: A preliminary assessment of its form and impact in Gloucestershire, *British Food Journal*, 105: 559–566.

National Restaurant Association (2020). *What's hot 2020 culinary forecast*, Erişim Adresi: https://www.restaurant.org/downloads/pdfs/research/whats_hot_2020.pdf Erişim Tarihi: 26.05.2022.

Niaounakis, M. & Halvadakis, C. P. (2006). Olive Processing Waste Management Literature Review and Patent Survey Second Edition, *Waste Management Series 5*.

Nikkhah, A., Firouzi, S., Dadaei, K. & Van Haute, S. (2021). Measuring circularity in food supply chain using life cycle assessment; refining oil from olive kernel, *Foods*, 10: 590. https://doi.org/ 10.3390/foods10030590.

Olive Oil Times (2011). *Filistinli Adil Ticaret Zeytinyağının Artırılması*, Erişim Adresi: https://www.oliveoiltimes.com/tr/business/africa-middle-east/palestinian-fair-trade-olive-oil/11477, Erişim Tarihi: 22.05.2022.

Panico, T., Caracciolo, F. & Del Giudice, T. (2014). Quality dimensions and consumer preferences: A choice experiment in the Italian extra-virgin olive oil market, *Agricultural Economics Review*, 15: 100–112.

Principato, L., Ruini, L., Guidi, M. & Secondi, L. (2019). Adopting the circular economy approach on food loss and waste: The case of Italian pasta production, *Resources, Conservation and Recycling*, 144: 82–89.

Quinn, N. (2004). *The Olive Industry– An environmental management systems framework*, Australian Government, Rural Industries Research and Development Corporation, Australian, ISSN 1440-6845. Erişim Adresi: https://www.agrifutures.com.au/wp-content/uploads/publications/04-057.pdf Erişim Tarihi: 31.05.2022

Quinn, N. (2011). *Establishment of Environmental Management Systems for the Olive Industry*, Australian Government, Rural Industries Research and Development Corporation, Australian, ISSN 1440-6845. Erişim Adresi: https://www.agrifutures.com.au/wp-content/uploads/publications/11-089.pdf Erişim Tarihi: 31.05.2022

Roselli, L., Carlucci, D. & Gennaro, B.C. (2017). What is the value of extrinsic olive oil cues in emerging markets? Empirical evidence from the U.S. E-Commerce retail market, *Agribus*, 32, 329–342.

Salomone, R. & Ioppolo, G. (2012). Environmental impacts of olive oil production: a life cycle assessment case study in the province of Messina (Sicily), *Journal of Cleaner Production*, 28: 88–100. http://dx.doi.org/10.1016/j.jclepro.2011.10.004

Shekdar, Ashok V. (2009). Sustainable solid waste management: An integrated approach for asian countries, *Waste Management*, 29: 1438-1448.

Sims, R. (2009). Food, place and authenticity: Local food and the sustainable tourism experience, *Journal of Sustainable Tourism*, 17(3): 321–336. https://doi.org/10.1080/09669580802359293

Strotmann, C., Göbel, C., Friedrich, S., Kreyenschmidt, J., Ritter, G. & Teitscheid, P. (2017). A participatory approach to minimizing food waste in the food industry—A manual for managers, *Sustainability*, 9, 66.

T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı (2020). Milas Zeytinyağı Avrupa Birliği'nde Coğrafi İşaret Olarak Tescil Edildi, Erişim Adresi: https://www.ab. gov.tr/ milas-zeytinyagi-avrupa-birliginde-cografi-isaret-olarak-tescil-edildi_52347.html Erişim Tarihi: 22.05.2022

T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (2016). *Türkiye zeytincilik sektör raporu*, Erişim Adresi:http://www.nto.org.tr/download/raporlar/10060/T%C3% BCrkiyezeytincilik-sektorraporu2016.pdf, Erişim Tarihi: 22.05.2022

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Türk Patent ve Marka Kurumu (2022a). Coğrafi işaret ve geleneksel ürün adı, Erişim Adresi: https://www.turkpatent.gov.tr/cografi-isaret, Erişim Tarihi: 31.05.2022.

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Türk Patent ve Marka Kurumu, (2022b). *Veri tabanı, coğrafi işaret ve geleneksel ürün adı*, Erişim Adresi: https://ci.turkpatent.gov.tr/veri-tabani Erişim Tarihi: 31.05.2022.

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Türk Patent ve Marka Kurumu, (2022c). *Coğrafi işaret*

ve geleneksel ürün adı broşürü, Erişim Adresi: file:///C:/Users/Administrator/ Downloads/Co%C4%9Frafi%20%C4%B0%C5%9Faretler%20ve%20Geleneksel%20%C3%9Cr%C3%BCn%20Ad%C4%B1%20Bilgilendirme%20Bro%C5%9F%C3%BCr%C3%BC.pdf Erişim Tarihi: 31.05.2022.

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı (2010). Resmî Gazete Tarihi: 18.08.2010 Resmî Gazete Sayısı: 27676 Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmeli, Erişim Adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=14217&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5Erişim Tarihi: 22.05.2022

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı (2021). *Tarım Ürünleri Piyasa Raporu, Zeytinyağı*, Erişim Adresi: https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tepge/Belgeler/PDF%20Tar%C4%B1m%20%C3%9Cr%C3%BCnleri%20Piyasalar%C4%B1/2021-Ocak%20Tar%C4%B1m%20%C3%9Cr%C3%BCnleri%20Raporu/Zeytinya%C4%9F%C4%B1,%20Ocak%202021,%20Tar%C4%B1m%20%C3%9Cr%C3%BCnleri%20Piyasa%20Raporu.pdf Erişim Tarihi: 22.05.2022.

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü (2021). *Organik zeytin ve zeytin fidanı yetiştiriciliği*, Enstitü Yayın No: 101, Yalova, Erişim Adresi: https://arastirma.tarimorman.gov.tr/yalovabahce/Belgeler/ Yayinlar/101-organik.zeytin.pdf, Erişim Tarihi: 22.05.2022.

TÜBİTAK (2015). Çevre ve Temiz Üretim Enstitüsü (ÇTÜE) zeytin sektörü atıklarının yönetimi projesi 5148602 (ÇTÜE.15.223) Nihai rapor, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu Marmara Araştırma Merkezi, Gebze. Erişim Adresi: https://webdosya.csb.gov.tr/db/destek/icerikler/zeyt-n_sektoru_at-klar-n-n_yonet-m-_projes--20191127122437.pdf Erişim Tarihi: 01.06.2022.

UNESCO (2021). Erişim Adresi: https://www.unesco.org.tr/ Erişim Tarihi: 22.05.2022

Van Ittersum, K., Meulenberg, M.T., Van Trijp, H.C. & Candel, M.J. (2007). 'Consumers' appreciation of regional certification labels: A Pan-European study, *Journal of Agricultural Economics*, 58: 1-23.

World Commission on Environment and Development (1987). *Our Common Future*, Paris: United Nations Publication.

WTO (1995). TRIPS: A more detailed overview of the TRIPS agreement overview: The TRIPS Agreement, Erişim Adresi: https://www.wto.org/ english/tratop_e/ trips_e/ intel2_e.htm Erişim Tarihi: 22.05.2022.

Yeh, C.H., Chen, C.I. & Sher, P.J. (2010) Investigation on perceived country image of imported food, *Food Quality and Preference*, 21, 849–856.

14. BÖLÜM

ZEYTİNCİLİK SEKTÖRÜNDE COĞRAFİ İŞARET KAVRAMI VE ÖNEMİ

Figen Çukur - Tayfun Çukur

1. Giriş

Coğrafi işaret kavramı günümüz dünyasında yadsınamaz ölçüde önem kazanmış olup kırsal kalkınmanın en önemli araçlarından biri olarak görülmektedir. Nitekim değişen dünyada tüketicilerin sağlıklı, güvenli ve hijyen koşullarda üretilen ürünleri tercih ettiği görülmektedir. Bununla birlikte tüketicilerin yörelere özgü geleneksel ürünlere yönelik satın alma tercihlerinde artış olduğu dikkati çekmektedir. Bu durumu destekler nitelikte gerek yurt içinde gerekse yurt dışında yapılan birçok çalışma bulunmaktadır. Brandao ve ark. (2012) tarafından yapılan araştırmada tüketicilerin coğrafi işaretler için daha fazla ödeme yapabilecekleri tespit edilmiştir. Seetisarn ve ark. (2012) tarafından yürütülen araştırmada, tüketicilerin %65'inin coğrafi işaretler için daha fazla ödeme yapmak istediği saptamıştır. Ahrendsen ve Majewski (2017) tarafından yapılan bir çalışmada, tüketicilerin %70'inin coğrafi işaretler için daha yüksek fiyatlar ödeyebildiği ve bu ürünler için ödeyebilecekleri fiyatın ortalama %32 daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Botonaki ve Tsakiridou (2004) tarafından yapılan araştırmada tüketicilerin %49'unun bölgede üretilen şarabın coğrafi işaret etiketine sahip olduğunu bildiğini ve aynı zamanda tüketicilerin %20'sinin üretilen şaraba daha fazla fiyat vermek istediği saptanmıştır. Carpio ve Isengildina-Massa (2009) tarafından yürütülen araştırmada ise tüketicilerin yerel ürünler için ortalama %27 ve bunun yanında yerel hayvansal ürünler için ise %23 fazla ödeme isteğinde olduğu belirlenmiştir.

yağı üretebilme şansına sahip dünyada ender ülkelerden biri konumundadır. Bu bağlamda Türkiye zeytin ve zeytinyağında dünyada coğrafi işaret tescili açısından önemli adımlar atmış olup gelecekte de bu özelliğini sürdürecek ve koruyacak yeni tesciller almaya devam etme potansiyeline sahiptir. Bu aşamada zeytincilik sektörü coğrafi işaret eylem planı önem kazanmaktadır. Zeytincilik sektöründe coğrafi işaretler ile ilgili sorunların belirlenip, sektörün tüm paydaşlarının katılımı ile birlikte her bir sorunun ayrı ayrı ele alınarak çözüm önerileri ve çözüm önerilerine yönelik eylem planının ortaya konması coğrafi işaretli zeytin ve zeytinyağının sürdürülebilirliği açısından önem taşımaktadır. Böylelikle Türkiye zeytincilik sektörü gelecekte de dünya zeytincilik sektöründeki yerini koruyacaktır.

Kaynakça

Ahrendsen, B.L. & Majewski, E. (2017). Protected geographical indication recognition and willingness to pay: a case of grojec apple, *Applied Studies in Agribusiness and Commerce*, 11(3-4): 73-80.

Bahar, M. (2019). Kırsal Kalkınma Kapsamında Coğrafi İşaretli Ürünlerin Önemi: Yeşilova (Salda) Bölgesine Özgü Ürünler Örneği, *International Journal of Social and Economic Sciences*, 9(1): 01–07.

Botonaki, A. & Tsakiridou, E. (2004). Consumer Response Evaluation of A Greek Quality Wine, *Food Economics - Acta Agriculturae Scandinavica, Section C*, 1(2): 91-98.

Brandao, F.S., Ceolin A.C., Canozzi M.E.A., Revillion J.P.P. & Barcellos J.O.J. (2012). Confiança e agregaçao de valor em carnes com indicaçao geografica, *Arquivo Brasileiro de Medicina Veterinária e Zootecnia*, 64(2): 458-464.

Carpio, C.E. & Isengildina-Massa O. (2009). Consumer willingness to pay for locally grown products: the case of South Carolina, *Agribusiness*, 25(3): 412-426.

Concepcion, R., García, P., Medina, E. & Brenes, M. (2019). The PDO and PGI Table Olives of Spain, *European Journal of Lipid Science and Technology*, 121(3): 1800136.

Çukur, F. & Çukur, T. (2017). Coğrafi İşaretli Ürünlerin Kırsal Kalkınma Açısından Değerlendirilmesi: Muğla İl Örneği, *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 23(2): 187-194.

Çukur, T., Kızılaslan, N., Çukur, F. & Kızılaslan, H. (2020). Tüketicilerin Coğrafi İşaretli Ürünler İçin Ödeme İstekliliğine Etki Eden Faktörler: Niksar Cevizi Örneği, *Turkish Journal of Agriculture Food Science and Technology*, 8(11): 2476-2481.

DOKA, (2019). Doğu Karadeniz Coğrafi İşaret Stratejisi Araştırma Raporu ve 2020-2022 Eylem Planı, Aralık.

European Commission, (2019). Study on Economic Value of EU Quality Schemes, Geographical Indications (GIs) and Traditional Specialities Guaranteed (TSGs), Final Report.

European Commission. (2022a). Olive Oil in the EU, Erişim Adresi: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/plants-and-plant-products/plant-products/olive-oil_en Erişim Tarihi: 20.05.2022.

European Commission. (2022b). Olive Oil, Erişim Adresi: https://ec.europa.eu/info/ sites/default/files/food-farming-fisheries/plants_and_plant_products/documents/ factsheet-olive-oil_en.pdf Erişim Tarihi: 20.05.2022.

FAO (2022). Erişim Adresi: www.fao.org.tr Erişim Tarihi: 20.03.2022.

Gürel, E., Gürler, A.Z., Nabalı, B. & Ayyıldız, B. (2016). Coğrafi İşaretlerin Kırsal Kalkınma Açısından Değerlendirilmesi: Tokat İli Örneği (s.1049-1058), *XII. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi*, 25-27 Mayıs, Isparta.

Işın, A. & Yalçın, E. (2020). Coğrafi İşaretli Ürünlerin Gastronomi Turizmi Kapsamında Değerlendirilmesi, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 8 (4), 2507-2522.

Kan, M. & Gülçubuk, B. (2008). Kırsal Ekonominin Canlanmasında ve Yerel Sahiplenmede Coğrafi İşaretler, *U. Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi*, 22(2):57-66.

Kan, M., Gülçubuk, B. & Küçükcongar, M. (2012). Coğrafi İşaretlerin Kırsal Turizmde Kullanılma Olanakları, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14 (22): 93-101.

Meral, Y. & Şahin, A. (2013). Tüketicilerin Coğrafi İşaretli Ürün Algısı: Gemlik Zeytini Örneği, *KSÜ Doğa Bil. Dergisi,* 16(4):16-24.

Mercan, O.Ş. & Üzülmez, M. (2014). Coğrafi İşaretlerin Bölgesel Turizm Gelişimindeki Önemi: Çanakkale İli Örneği, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29 (2): 67-94.

MİTSO (Milas Ticaret ve Sanayi Odası) (2022). Erişim Adresi: www.mitso.org.tr Erişim Tarihi: 18.05.2022.

Orhan, A. (2010). Yerel Değerlerin Turizm Ürününe Dönüştürülmesinde "Coğrafi İşaretlerin" Kullanımı: İzmit Pişmaniyesi Örneği, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 21(2): 243-254.

Ören, V. E. & Ören, T.Ş. (2019). Gastronomi Turizmi Kapsamında Sürdürülebilirlik: Ebem Köftesi Örneği, *Turkish Studies Social Sciences*, 14(1): 151-162.

Özçatalbaş, O., Çukur, F. & Çukur, T. (2019). Milas'ta Zeytin Turizmi Potansiyelinin Kırsal Kalkınma Amaçlı Değerlendirilmesi, *The Journal of Academic Social Science*, 7(98): 21-37.

Polat, E. (2017). Turizm ve Coğrafi İşaretleme: Balıkesir Örneği, *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi,* 1(1): 17-31.

Seetisarn, P. & Chiaravutthi, Y. (2012). Thai consumers willingness to pay for food products with geographical indications, *Electronic Business Journal*, 11(8): 441-450.

T.C. Dışişleri Bakanlığı (2022a). Avrupa Birliği Başkanlığı, Milas Zeytinyağı Avrupa Birliği'nde Coğrafi İşaret Olarak Tescil Edildi, Erişim Adresi: https://www.ab.gov.tr/ milas-zeytinyagi-avrupa-birliginde-cografi-isaret-olarak-tescil-edildi_52347.html Erişim Tarihi: 20.05.2022.

T.C. Dışişleri Bakanlığı (2022b). Avrupa Birliği Başkanlığı. Taşköprü Sarımsağı ve Bayramiç Beyazı Avrupa Birliği'nde Coğrafi İşaret Olarak Tescil Edildi, Erişim Adresi: https://www.ab.gov.tr/taskopru-sarimsagi-ve-bayramic-beyazi-avrupa-birliginde-cografi-isaret-olarak-tescil-edildi_52527.html#:~:text= H%C3%A2 lihaz%C4% B1rda%20AB%20 nezdinde%20co%C4%9Frafi% 20i%C5%9Faret,% E2%80 %9CGiresun%20Tombul%20F%C4%B1nd%C4%B1%C4%9F%C4%B1%E2%80%9 D%2C%20%E2%80%9C Erişim Tarihi: 10.05.2022

Toklu, İ.T., Ustaahmetoğlu, E. & Küçük, H.Ö. (2016). Tüketicilerin Coğrafi İşaretli Ürün Algısı ve Daha Fazla Fiyat Ödeme İsteği: Yapısal Eşitlik Modellemesi Yaklaşımı, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi,* 23(1): 145-161.

TÜRKPATENT (2022a). Coğrafi İşaret Nedir? Erişim Adresi: https://Ci.Turkpatent.Gov.Tr/Sayfa/Co%C4%9frafi-İ%C5%9faret-Nedir Erişim Tarihi: 19.01.2022.

TÜRKPATENT (2022b). Erişim Adresi: https://ci.turkpatent.gov.tr/veri-tabani Erişim Tarihi: 19.01.2022.

TÜRKPATENT (2022c). Ulusal Coğrafi İşaret Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2015-2018), Erişim Tarihi: 20.05.2022.

TÜRKPATENT (2022d). Giresun Tombul Fındığı Coğrafi İşareti, Avrupa Birliği Nezdinde Tescil Edilmek Üzere İlan Edildi, Erişim Adresi: https://www.turkpatent.gov.tr/ haberler/giresun-tombul-findigi-cografi-isareti-avrupa-birligi-ab-nezdinde-tescil-edilmek-uzere-ilan-edildi Erişim Tarihi: 16.02.2022

TÜRKPATENT (2022e). 01.06.2022 tarih ve 126 sayılı Resmi Coğrafi İşaret ve Geleneksel Ürün Adı Bülteni Erişim Adresi: https://www.turkpatent.gov.tr/bultenler Erişim Tarihi: 03.06.2022.

TÜRKPATENT (2022f). Coğrafi İşaretlerin Bölgelere Göre Dağılımı Tescil ve Başvuru, https://www.turkpatent.gov.tr/cografi-isaretler-ve-geleneksel-urun-adi-istatistik, Erişim Tarihi: 03.06.2022.

Uçkun, A. A. (2020). Coğrafi İşaret Algısı, *Apelasyon Dergisi*, Erişim Adresi: https://apelasyon.com/yazi/75/cografi-isaret-algisi Erişim Tarihi: 20.05.2022.

WIPO (World Intellectual Property Indicators) (2019). WIPO Statistics Database, Erişim Adresi: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_941_2019.pdf Erişim Tarihi: 26.05.2022

Yıldız, O. & Deviren, N.V. (2017). Coğrafi İşaretlerin Bölgesel Turizm Açısından Değerlendirilmesi: Muğla Örneği, *International Journal of Social Science*, 62: 511-523.

2. Basım

BOŞANMA ARABULUCULUĞU

Bülent Şen

nobel

BOŞANMA ARABULUCULUĞU

Bülent Şen

Yayın No.: 1374
PDR-Sosyal Hizmet No: 91
ISBN: 978-605-320-280-6
E-ISBN: 978-625-371-369-0
Basım Sayısı: 2. Basım, Nisan 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Naim Dilek -naim@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Şen, Bülent.
Boşanma Arabuluculuğu / Bülent Şen
2. Basım, VIII + 444 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-605-320-280-6
E-ISBN: 978-625-371-369-0
1. Boşanma 2. Arabuluculuk 3. Çocuk 4. Yaşam Kalitesi 5. Uyum

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iv**
1.BÖLÜM: EVLİLİK **1**
1.1.Evlilik Olgusu 1
1.2.Evlilik Öncesi Dönem 3
1.2.1.Eş Seçimi 3
1.3.Eş Seçiminde Ailenin Rolü 5
1.4.Evlilik Öncesi Çift Eğitimi ve Boşanmaları Önlemede Önemi 7
1.5.Evlilik Sonrası Dönem 11
1.5.1.Evlilik Doyumu 11
1.5.2.Evlilik Doyumunu Artıran Etmenler 12
1.5.3.Evlilik Doyumunu Azaltan Etmenler 13
2.BÖLÜM: BOŞANMA **15**
2.1.Sosyal Yönüyle Boşanma 16
2.2.Boşanma Nedenleri 17
2.3.Boşanmaların Artma Nedenleri 20
2.4.Boşanmanın Süreçleri 21
2.4.1.Yas Süreci Olarak Boşanma 22
3.BÖLÜM: BOŞANMALARIN AİLE ÜYELERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ **33**
3.1.Boşanmaların Eşler Üzerindeki Etkileri 34
3.2.Boşanma ve Sonrası Süreç Hakkındaki Nitel Bulgular ve Yorumu 46
4.BÖLÜM: BOŞANMALARIN ÇOCUK/ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ **67**
4.1.Gelişim Durumlarına Göre: 69
4.1.1.Oyun Çocukluğu Dönemi 70
4.1.2.Okul Öncesi Dönem 70
4.1.3.Okul Dönemi 72
4.1.4.Ergenlik Çağındaki Çocuklar 75
4.1.5.Yetişkin Çocuklar 78
4.2.Cinsiyetlerine Göre Çocukların Boşanmadan Etkilenmeleri 79
4.3.Boşanma Sonrası Çocuklarda Oluşabilen Psikolojik Sorunlar 82
4.4.Boşanmanın Çocukların Kişilik Gelişimlerine ve Sosyal Hayatlarına Etkileri 89
4.5.Boşanmanın Çocuğun Sosyal Uyumu Üzerindeki Etkileri 93
5.BÖLÜM: EBEVEYNE YABANCILAŞMA SENDROMU **107**
5.1.BOŞANMALARDA ÇOCUK VE UZAKTAKİ EBEVEYN İLİŞKİSİ 111
5.2.BULGULAR 116
5.3.TARTIŞMA 119
5.4.SONUÇ VE ÖNERİLER 123

5.4.1.SONUÇLAR 123
5.4.2.ÖNERİLER 125
6.BÖLÜM: ORTAK VELAYET 127
7.BÖLÜM: BOŞANMA UYUM PROGRAMLARI 131
7.1.Boşanmış Ebeveynler İçin Hazırlanan Eğitsel Programlar 133
7.2.Boşanmış Aile Çocukları İçin Hazırlanan Programlar 133
8.BÖLÜM: YAŞAM DOYUMU VE BOŞANMA 143
8.1.Yaşam Doyumunu Açıklayan Kuramlar 144
8.2.Sosyal Destek ve Boşanma 147
8.3.Aile Üyelerinin Boşanma Süreci ve Sonrasında Yaşam Kaliteleri 148
8.4.Boşanmanın Çocuğa Haber Verilmesi 157
8.5.Disiplin Yoluyla Çocuğun Boşanma Sonrası Yaşam Kalitesinin Artırılması 160
9.BÖLÜM: EVLİLİK YAŞANTISI VE BOŞANMA SÜRECİNDE AİLE İÇİ ŞİDDET 169
10.BÖLÜM: BOŞANMALARDA HUKUKSAL SÜREÇ 177
10.1.Konu İle İlgili Kanunlar 178
10.1.1.Anayasa 178
10.1.2.Medeni Hukuk 179
10.2.Evlilik Birliğinin Korunmasına Yönelik Kanunlarda Bulunan Maddeler 182
10.3.Anlaşmalı Boşanma 186
10.4.Aile Mahkemeleri 187
10.5.Boşanmanın Tarafları Açısından Genel Sonuçları 192
10.6.Çocuk Teslimi Hakkındaki Kararların Yerine Getirilmesi 193
10.7.Aile İçi Şiddetin Önlenmesine Yönelik Çıkarılan Kanunlar 195
11.BÖLÜM: ARABULUCULUK 201
11.1.HUKUK LİTERATÜRÜNDE ARABULUCULUK SİSTEMİNE BAKIŞ 203
11.2.Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu Yönetmeliğinde Arabuluculuğun Temel İlkeleri 214
11.3.SOSYAL HİZMET LİTERATÜRÜNDE ARABULUCULUK SİSTEMİNE BAKIŞ 220
12.BÖLÜM: ARABULUCULUĞUN TARİHİ GELİŞİMİ VE TÜRKİYE'DE DURUM 223
12.1.GENEL GEREKÇE 225
13.BÖLÜM: DÜNYA'DA ARABULUCULUK UYGULAMALARI 259
13.1.BELÇİKA ÖRNEĞİ 260
13.2.İSPANYA ÖRNEĞİ 263
13.3.ALMANYA ÖRNEĞİ 265
13.4.AVUSTURYA ÖRNEĞİ 269
13.5.İNGİLTERE-YUNANİSTAN ÖRNEĞİ 270

13.6.ABD ÖRNEĞİ 271
13.7.HOLLANDA ÖRNEĞİ 271
13.8.AVRUPA'DA KARMA EVLİLİKLERDE BOŞANMA DAVALARI NASIL ÇÖZÜLÜYOR? (Gazete Haberi) 272
14.BÖLÜM: BOŞANMA ARABULUCULUĞU 277
14.1.Arabuluculuk Süreci 289
14.2.Arabuluculuk Sonunda Yapılan Anlaşmaların Durumu 293
15.BÖLÜM: BOŞANMA ARABULUCULUĞU ÜZERİNE YAPILAN ARAŞTIRMALAR 311
15.1.SONUÇ VE ÖNERİLER 314
15.1.1.SONUÇLAR 314
15.1.1.1.Aile İçi Şiddet Olgusu İle İlgili Sonuçlar 317
15.1.1.2.Boşanma Süreci, Mahkeme Süreci ve Boşanma Sonrası Sürecin Değerlendirme Sonuçları 318
15.2.ÖNERİLER 322
15.2.1.Makro Düzeyde Değerlendirilecek Öneriler 322
15.2.2.Mikro Düzeyde Değerlendirilecek Öneriler 330
15.2.3.Mezzo Düzeyde Değerlendirilecek Öneriler 330
15.2.4.Araştırmacılara Yönelik Öneriler 331
16.BÖLÜM: BOŞANMA ARABULUCULUĞUNDA SOSYAL HİZMET BOYUTU 339
16.1.Sosyal Hizmet ve Aileye Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları 339
16.1.1.Aileye Yönelik Sosyal Hizmet Yaklaşımı 340
16.2.Sosyal Hizmet Mesleğinde Arabuluculuk 343
16.2.1.Boşanma Arabuluculuğu Model Önerisinde Kullanılabilecek Sosyal Hizmet Müdahale Yaklaşımları 344
16.3.Sosyal Hizmette Kriz ve Krize Müdahale Yaklaşımı 345
16.4.Ailede Krizler ve Sosyal Hizmet 347
16.4.1.Ailedeki Krizlere Sosyal Hizmet Müdahalesi 348
16.4.1.1.Problem Çözme Yaklaşımı 351
16.4.1.2.Görev Odaklı Yaklaşım 354
16.4.1.3.Sosyal Hizmet Müdahalelerinde Güçlendirme Yaklaşımı 359
16.4.1.4.Sosyal Hizmet Müdahalelerinde Ekolojik Yaklaşım 366
17.BÖLÜM: BOŞANMA ARABULUCULUĞU UYGULAMA MODELİ GELİŞTİRME ÇALIŞMASI 373
17.1.Süreç 373
17.2.Uygulama Esasları 377
18.BÖLÜM: ETİK KURALLAR 383

18.1.TÜRKİYE ARABULUCULUK KURULU ARABULUCULUK SİSTEMİ VE ARABULUCULAR İÇİN MODEL ETİK VE UYGULAMA KURALLARI MART - 2013 384
18.2.Model Etik ve Uygulama Kuralları 386
18.2.1.İradilik ve Eşitlik Kuralı (Kendi Kararını Verme Hakkı) 386
18.2.2.Tarafsızlık Kuralı 387
18.2.3.Gizlilik Kuralı 387
18.2.4.Menfaat İlişkisi veya Çatışması Olmaması Kuralı 388
18.2.5.Mesleki Yeterlilik Kuralı 389
18.2.6.Unvan Kullanımı ile Reklam ve Tanıtım Kuralı 390
18.2.7.Ücret ve Diğer Giderlerle İlgili Kural 390
18.2.8.Arabuluculuk Sürecinin Niteliği, Görevin Özenle İfası ve Taraflarla İletişim Kurma Kuralı 391
18.2.9.Arabuluculuk Uygulamasının Geliştirilmesi Kuralı 393
18.2.10.Beyan ve Belgelerin Kullanım Yasağı Kuralı 394
18.2.11.Tarafların Bilgilendirilmesi Kuralı 394
18.2.12.Belge Saklama Yükümlülüğü Kuralı 394
18.2.13.Arabuluculuğun Sona Erdirilmesi Kuralı 395
19.BÖLÜM: BOŞANMA ARABULUCULUĞUNU KİMLER YAPMALI? DİSİPLİNLERARASI ÇALIŞMAYA NE DERSİNİZ? 399
KAYNAKÇA 413
KANUNLAR 435
ARAŞTIRMALAR 437
İNTERNET KAYNAKLARI 439
DİZİN 441
YAZAR HAKKINDA 443

KAYNAKÇA

Acar, A. E. (2011). *Kronik hastalıkların, hastaların aile* işlevleri *ve yaşam doyumları üzerine etkisi* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Adler, A. (2003). *Yaşama sanatı*. (S. Koçak, Çev.). Ankara: Doruk Yayımcılık. (Orijinal baskı yılı 1982)

Akın, A. (2004). *Yeni medeni yasa kadınlara neler getirdi?* Ankara: H.Ü. Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (HÜKSAM) Yayınları.

Akkan, E. (2010). Orta öğretimdeki üstün yetenekli öğrencilerin duygusal zekâ ve yaratıcılık düzeylerinin yaşam doyumlarını yordama gücü. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.

Akkaya, M. (2010). Bağlanma stilleri, stresle başa çıkma tarzları, problem çözme becerileri ve *iletişim tarzlarının boşanma süreci üzerindeki etkilerinin incelenmesi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilimdalı, Rehberlik Ve Psikolojik Danışmanlık Programı. Trabzon

Aksu, S. (1998). Çiftlerin kişilik özellikleri ile evlilik uyum düzeyleri arasındaki ilişki.Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Bölümü.

Aktaş, A. M. (2002). Aile terapisinin gelişimi ve ruh sağlığı alanındaki yeri. *Toplum ve* Sosyal Hizmet Dergisi, 13 (1), 113-119.

Aktaş, A. M. (2005). Ailelerle çalışma. *Aile Danışmanlığı El Kitabı.* SHÇEK Gn. Md.'lüğü ve H.Ü. AHUM Md.'lüğü yayını, 27-40.

Aktaş, A. M. (2012). Aile terapisinde sosyal hizmet yaklaşımı. http://www.sosyal hizmetuzmani.org/aileterapisindesosyalhizmet.htm (12.11.2012)

Akyol, S.U. (2013). Boşanmış ve boşanmamış aileye sahip ergenlerin yalnızlık, yaşam doyumu, sosyal *destek ve bazı değişkenler açısından incelenmesi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Rehberlik Ve Psikolojik Danışma Bilim Dalı.

Akyüz, E. (1978). Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *10* (1-2), 1-6.

Akyüz, G., Kuğu, N., Doğan, O. ve Özdemir, L. (2002). Bir psikiyatri polikliniğine başvuran evli kadın hastalarda aile içi şiddet, evlilik sorunları, başvuru yakınması ve psikiyatrik tanı. *Yeni Symposium*, *40*(2), 41-48.

Amato, P.R. ve Booth, A. (1991). Consequences of parental divorce and marital unhappiness for adult well-being. *Social Forces*, *69*(3), 895-916.

Amato, P.R. ve Keith, B. (1991). Parental divorce and the well-being of children: A meta- analysis, Psychological Bulletin, 110(1), 26-46.

Amato, P.R. ve Booth, A. (1996). A prospective study of parental divorce and parent-child relationships. Journal of Marriage and the Family, 58(2), 356-365.

Amato P.R. (2000). The consequences of divorce for adults and children, *Journal of Marriage and the Family, 62*, 1269-1287.

Amato P.R. (2001). Children of dicorce in the 1990s: An update of the Amato and Keith (1991) meta-analysis**,** Journal of Family Psychology, 15, 355-370.

Aral, N. ve Başar, F. (1998). Boşanmış aileye sahip olan ve olmayan çocukların kaygı düzeylerinin incelenmesi. Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi VII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, 87-97, Konya.

Aral, N. ve Sağlam, M. (2012). Ebeveynleri boşanma sürecinde olan çocuklar ile ebeveynleri ile birlikte yaşayan çocukların duygularının incelenmesi, *Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 1*(2).

Aponte, E.M. (2014). When *mom and dad divorce: a kid's resource.* Open Road Media.

Arıkan, Ç. (1990). Alt sosyo-ekonomik düzeydeki boşanmış kadınların psiko-sosyal sorunları. Yayınlanmamış doktora tezi. H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet ABD. Ankara. (YÖK Tez No: 12492)

Arıkan, Ç. (1992). Y*oksulluk, evlilikte geçimsizlik ve boşanma.* Ankara: Şafak Matbaacılık.

Arıkan, Ç. (1999). *Halkın boşanmaya ilişkin tutumları araştırması*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Bilim serisi: 96.

Arifoğlu, B.Ç. (2006). Çocuklar için boşanmaya uyum programının çocukların boşanmaya uyum, *kaygı ve depresyon düzeylerine etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. H.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara. YÖK tez tarama tabanından incelenmiştir. (Tez No: 192620)

Atkinson, R.L, Atkinson, R.C., Smith, E., Bem, D. ve Hoeksema, S. N. (1999). *Psikolojiye giriş 1* (Y. Alogan, Çev.). Ankara: Arkadaş Yayınları. (Orijinal baskı yılı 1953/1996).

Avcı, Ö. (2015). A'dan Z'ye Hukukta 'Arabuluculuk'. http://www.sondakika.com/haber/haber-a-dan-z-ye-hukukta-arabuluculuk-7036954/(Erişim: 30.08.2015).

Avenevoli, S., Sessa, F.M. ve Steinberg, L. (1999). *Family structure, parenting practices and adolescent adjustment: an ecological examination.* Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah, NJ.

Azizoğlu, S., Hovardaoğlu, S. ve Binici, G. (1996). Evlilik için karşılaştırma düzeyi ölçeğinin (EKDÖ) geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi.11*(38), 66-76.

Bailey, J. D. (2000). *An exploration of empowerment in divorce mediation*. Doktora tezi. University of Houston, Graduate School of Social Work. ProQuest Digital Dissertations veri tabanından incelenmiştir. (UMI Number: 9988051)

Baktır, S. (2003). *Aile Mahkemeleri.* Ankara: Yetkin Yayınları.

Baldık, Ö. (1998). Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Rehberi. Timaş Yayıncılık.

Ballard, R. H., Holtzworth-Munroe, A., Applegate, A.G. ve D'Onofrio, B. (2011). Factors affecting the outcome of divorce and paternity mediations. F*amily Court Review, 49* (1), 16-33.

Bandura, A. (1971). *Psychological modeling.* Chicago: Aldine – Atherton.

Barker, R.L. (1999). The Social Work Dictionary. NASW.

Başer-Şeker, G. (2009). Lise öğrencilerinin bağlanma stilleri ve yaşam doyumlarının incelenmesi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Baykara A.Y. ve Acar, H. (2002). Sistem yaklaşımı, eko-sistem yaklaşımı ve sosyal hizmet: Temel kavramlar ve farklılıklar. *Toplum ve Sosyal Hizmet,13*(1), 29-35.

Becvar, R.J., ve Becvar, D.S. (1982). *Systems theory and family therapy: a primer*. Washington, D.C.,University Press of America.

Bell, M.K. ve Naugle, A.E. (2008). İntimate partner violence theoretical considerations: Moving towards a contextual framework. *Clinical Psychology Review, 28*, 1096-1107.

Benedek, E. ve Brown, C. (1997). *Boşanma ve çocuğunuz*. (S. Katlan, Çev.). Ankara: HYB Yayıncılık. (Orijinal Basım tarihi 1995)

Belsky, J. (1990). Parental and nonparental child care and children's socioemotional development: A decade in review. Journal of Marrige and the Family, 52, 885-903.

Berksun, E.O. (2005). Boşanma. http://www.psikiyatri.net/cat/index. (15.10.2012)

Bernard, H.W. ve Huckins, W.C. (1978). The Dynamics of Personal Adjustment. Allyn & Bacon, Inc.

Beykont, N. (2012). Ebeveyne yabancılaşma sendromu. www.bosanmısbabalarplatformu.com. (15.11.2012)

Biçer, E. (2009). Parçalanmış ve tam aileye sahip ergenlerin atılganlık ve sosyal yetkinlik beklenti *düzeylerinin bazı demografik değişkenler açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Bilen, M. (1983). Ailede, kurumlarda ve toplumda sağlıklı insan ilişkileri. Ankara: Ankara Basım Sanayi.

Bilen, M. (2004). *Sağlıklı insan ilişkileri.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Bilge, Y. (2010). *Adli tıp kılavuzu.* Ankara: Nobel Tıp Kitapevi.

Bilir, S. ve Dabanlı, D. (1981). Ailelerde boşanma vakaları sonucu çocukların geliştirdikleri tepkiler ve bu tepkileri doğuran faktörler. *Sağlık Dergisi*, *55*(4-12), 193-206.

Binici, S. (2000). Psikolojik yardım için başvuruda bulunan ve bulunmayan evli çiftlerin evlilik *ilişkilerini değerlendirmelerinin karşılaştırılması.* Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. ABD. Ankara. YÖK tez tarama tabanından incelenmiştir. (Tez No: 94721)

Blessing, M. (1999). Introduction To Arbitration-Swiss and International Perspectives.

Bornstein, M.T. (1988). Children of divorce. *Clinical Child Psychology, 17*(3), 248-254.

Bradbury, T.N., Fincham, F.D. ve Beach, S.R. (2000). Research on the nature and determinants of marital satisfaction: A decade in review. *Journal of Marriage and Family*, *62*, 964-980.

Briggs, D. (1997). *Çocuğunuz ile birlikte büyüyün.* Kuraldışı Yayınları.

Brody, H., Neubaum, E. ve Forehand, R. (1988). Serial marriage: A heuristic analysis of an emerging family form. *Psychological Bulletin*, 211-222.

Brown, J.H. ve Arthur L. Marriott, A.L. (1999). *ADR Principles and Practice,* London.

Bulur, A. (2011). Dünyada arabuluculuk uygulamaları konferans kitapçığı içinde (2012). Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 216

Bulut, I. (1993). *Ruh hastalığının aile işlevlerine etkisi.* Ankara: Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayını.

Butterworth, B. (2009). New life after divorce: the promise of hope beyond the pain. WaterBrook Press.

Buz, S. (2001). Krize müdahale yaklaşımı ve sosyal hizmet. *İnsani gelişme ve sosyal hizmet.* Prof. Dr. Nesrin Koşar'a Armağan. K. Karataş ve Ç. Arıkan (Ed.). Ankara.

Byrne, C.A ve Arias, I. (1997). Marital satisfaction and marital violence: Moderating effects of attributional processes. *Journal of Family Psychology*, *11*(2), 188-195.

Candan, G. (2006). 8-11 yaşındaki parçalanmış ve tam aile çocuklarının anne babalarının kabul ve *reddetme davranışını algılayışı*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Cankurtaran, Ö. Ö. (2001). Güçlendirme yaklaşımı. *Sosyal Hizmette Yeni Yaklaşımlar,* Prof. Dr. Nihal Turan'a Armağan. V. Duyan ve A. Aktaş (Ed.). Ankara: H.Ü. Yayını.

Carroll, J.L. ve Cowen, E.L. (1985). The children of divorce intervention program: An investigation of the efficacy of a school-based prevention program. *J. Counsalting and Clinical Psychology, 53*(5), 603-611.

Carroll, J.S. ve Doherty, W.J. (2003). Evaluating the effectiveness of premarital prevention programs: A meta-analytic review of outcome research. *Family Relations, 54*, 105–118.

Chandler, S.M. (1985). Mediation: Conjoint problem solving. *Social Work, 30*(4), 346-349.

Cılga, İ. (2001). Türkiye'de insan ve toplum sorunları karşısında sosyal hizmet. *İnsani gelişme ve*

sosyal hizmet. Prof Dr. Nesrin Koşar"a Armağan. K. Karataş ve Ç. Arıkan (Ed.). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayın No: 9.

Cılga, İ. (2002a). Geleceğe yöneliş için mesleki güçlerin devingenliği. *Sosyal hizmet eğitiminde yeniden yapılanma 1.* Ankara: H.Ü. Sosyal Hizmetler Y.O. Yayını.

Cılga, İ. (2002b). Batman'da genç kız intiharları. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 13* (1), 36-54.

Cılga, İ. (2004). *Bilim ve meslek olarak Türkiye'de sosyal hizmet.* Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını, Ümit Ofset Matbaacılık.

Cılga, İ. (2005). Aile mahkemelerinin işleyişi ve uygulama sorunları konusunda Ankara'daki aile mahkemelerinde görevli hâkim ve uzmanların görüşleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 16*(2), 1-34.

Cılga, İ. (2008). *Aile mahkemelerinde çalışma yöntemi.* Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Yayınları.

Cılga, İ. (2009). Sosyal dışlanmanın dinamiği, bilimin, mesleğin dışlanması ve öngörüler. T*oplum ve* Sosyal Hizmet Dergisi, 20(2), 7-26.

Cohen, H. (2008). *Her konuyu müzakere edebilirsiniz.* (Ş. Cüceloğlu, Çev.). İstanbul: Sistem Yayıncılık. (Orijinal basım tarihi 1996)

Collange, C. (1997). *Boşanma salgını.* (S. Akten, Çev.). Ankara: Doruk Yayıncılık. (Orijinal basım tarihi 1993).

Coogler, O. J. (1978). *Structured mediation in divorce settlement: A handbook for marital mediators.* USA: Lexington Books.

Cordell, J. (2010). *The 10 stupidest mistakes men make when facing divorce: and how to avoid them.* Harmony.

Coşar, (2011). Dünyada arabuluculuk uygulamaları konferans kitapçığı içinde (2012). *Türkiye Barolar Birliği Yayınları:* 216.

Cowan, C.P.ve Cowan, A.P. (1985). Transitions to parenthood, his, hers and theirs. *Journal of Family, 6*(4), 451-481.

Coyne, J.C. ve Delongis, A. (1986). Going beyond social support: The role of social relationships in adaptation. Journal of Consulting and Clinical Psychology, 54, 454-460.

Creswell, J.W. (2009). Research design: Qualitative, quantitative and mixed methods approaches. Thousand Oaks, California: Sage Publications.

Crowne, M. (2014). *Stop Crying During Divorce.* Bookpubber.

Cutler, H.A. ve Radford, A. (1999). Adult children of alcoholics: Adjustment to a college environment: Counseling and therapy for couples and families. *The Family Journal*, *7*, 148-153.

Cüceloğlu, D. (1999). *Savaşçı.* İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Cüceloğlu, D. (2003). *İnsan ve davranışı.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Çakmaklı, K. (2005). Sorunlu çocuklar. *Ailede Çocuk Eğitimi.* Ankara: Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayını, Yayın No: *124*, 261-291.

Çağdaş, A. (2003). *Anne-Baba-Çocuk İletişimi.* Eğitim Kitabevi.

Çamur, G. (2000). Aile işlevleri ile ailenin demografik, sosyal ve ekonomik nitelikleri ve yaşam *döngüsü arasındaki ilişkiler.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. (YÖK Tez No: 98635).

Çay, F. (2012). Aile mahkemeleri uygulamaları üzerine. http://www.sosyalhizmet uzmani.org/ailemahkemesi2.htm (18.09.2012).

Çelik, M. (2006). *Evlilik doyum ölçeği geliştirme çalışması*. Yayınlanmamış doktora tezi. ÇukurovaÜniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri ABD, Adana. YÖK tez tarama tabanından incelenmiştir. (Tez No: 205500).

Çelikel, S. (2006). *Boşanmanın çocuklara ilişkin hukuki sonuçları.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk ABD. Kırıkkale. YÖK tez tarama tabanından incelenmiştir. (Tez No: 190633),

Çınar, L. (2002). *Yeni medeni kanunda kadının hukuki durumu.* Ankara: Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayını.

Çifci, E.G. (2008). Kapkaç suçundan hüküm giyenlerin, sosyo-demografik özellikleri, sosyal dışlanma *süreçleri, suç ve diğer sapma davranışlar açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet ABD. Ankara. YÖK tez tarama tabanından incelenmiştir. (Tez No: 234371).

Çilli, S.A. , Kaya, N. , Bodur, S. , Özkan, İ. ve Kucur, R. (2004). Ev kadınlarında ve çalışan evli kadınlarda psikolojik belirtilerin karşılaştırılması. *Genel Tıp Dergisi, 14*(1), 1-5.

Çivitci, N., Çivitci, A. ve Fiyakalı, N.C. (2009). Loneliness and life satisfaction in adolescents with divorced and non-divorced parents. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9 (2), 513-525.

Dalkılıç, M. (2006). Lise öğrencilerinin ana-baba ve ergen ilişkilerinde algıladıkları problem özme ve *iletişim becerilerinin bazı değişkenlere göre* i*ncelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Dedeağaç, E. (2011). 6100 sayılı hukuk muhakemeleri kanununun getirdikleri. Ankara: ABEM Ankara Barosu Eğitim ve Kültür Merkezi Yayını, Koza Matbaacılık.

Delaney, J. (1993). The effects of participation in a marital preparation program on marital *satisfaction.* Doktora tezi. Toledo Üniversitesi. USA.

Demiray, Ö. (2006). Evlilikte uyumun demografik özelliklere göre incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji ABD. Diyarbakır. YÖK tez tarama tabanından incelenmiştir. (Tez No: 206670).

Demeyere, L. (2011). Dünyada arabuluculuk uygulamaları konferans kitapçığı içinde (2012). *Türkiye Barolar Birliği Yayınları:* 216.

Demiröz, F. (2003). Ailede krizler ve sosyal hizmet. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 14*(1), 85-98.

Dendorfer, R. (2011). Dünyada arabuluculuk uygulamaları konferans kitapçığı içinde (2012). *Türkiye Barolar Birliği Yayınları:* 216.

Dent, G. E. (2001). The efficacy of group psychotheraphy for improving children's adjustment during *the divorce transition.* The Degree of Master Of Arts, Trinity Western University, Graduate Counselling Psychology Program.

De Witt, D. J. (1982). A combined premarital and early marital counseling program based on adler's *individual psychology.* Doktora tezi. California Üniversitesi, USA. ProQuest Digital Dissertations veri tabanından incelenmiştir. (UMI Number: 8217262)

Diener, E., Suh, E.M., Lucas, R.E. ve Smith, H.L. (1999). Subjective well being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin*, *125*(2), 276-302.

Diener, E. ve Seligman, M.E.P. (2004). Beyond Money: Toward an economy of well-being. Psychological Science in the Public Interest, 5(1), 1-31.

Dingiltepe, T. (2009). Parçalanmış ve Tam Aileye Sahip Ergenlerin Yaşam Doyumu Düzeyleri ile*Yaşam Kalite Düzeylerinin Karşılaştırılması.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal ilimler Enstitüsü, Adana.

Dohert, W.J. ve Neddle, R.H. (1991). Psychological adjustment and substance use among adolescents before and after a parental divorce. *Child Development*, 62, 328-337.

Dolto, F.(1998). *Çocuk ve boşanma*. (N. Yiğitler, Çev.). İstanbul: Güncel Yayıncılık. (Orijinal basım tarihi 1992).

Doskow, E. (2014). Nolo's essential guide to divorce: Edition 5. Nolo.

Dougherty, J.K. (1990). Family Mediation (Handbook of Alternative Dispute Resolution, State Bar of Texas, Austin .

Dönmezer, İ. (1999). *Ailede İletişim ve Etkileşim,* İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Duman, N. (2001). Aileye yönelik hizmetler içerisinde aile tedavisinin önemi. A. M. Aktaş, Ç. Arıkan, V. Duyan, S. İl, Ü. Onat ve E. Ünlü (Eds). *1. Ulusal Aile Hizmetleri Sempozyumu, 2000'li Yıllarda Aile Hizmetleri*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Can Matbaacılık. 184-187

Duman, N. (2005). Aile tedavisinde etik ilkeler ve terapistin tutumu. *Aile Danışmanlığı El Kitabı.*Ankara: Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Eğitim Merkezi Başkanlığı-Hacettepe Üniversitesi Aile Hizmetleri Uygulama ve Araştırma Merkezi (AHUM) Müdürlüğü. 107-116.

Durak, N. (2006). Son çocukluk dönemi öğrencilerinin saldırganlıklarını belirlemeye yönelik sosyal *uyum düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi Niğde ili örneği*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı.

Duvall, E. M. (1977). *Marriage and family development*. Philadelphia: J. B. Lippincott.

Duyan, G. Ç. ve Karataş, K. (2002). Toplum merkezleri: Hizmetten yararlananların gözüyle bir değerlendirme. Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 13(1), 1-19.

Duyan, G. Ç. (2003). Aile yaşam döngüsü ve gelişimsel farklılıklar. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 14*(2), 33-41.

Duyan, V. (2003). Sosyal hizmetin işlev ve rolleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 14*(2), 1-22.

Duyan, V. (2008). *Sosyal hizmeti tanımak ve anlamak.* Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Yayınları.

Duyan, V. ve Gelbal, S. (2008). Sosyal sorun çözme envanteri'nin Türkçe'ye uyarlama çalışması. Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 19(1), 7-28.

Duyan, V. (2010). Sosyal hizmet, temelleri, yaklaşımları ve müdahale yöntemleri. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını.

Ekşisu, M. (2009). Liseli öğrencilerin zorbalık düzeyleri ile aile işlevleri ve algılanan sosyal destek *arasındaki ilişkinin incelenmesi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Emery R.E. (1982). Inter-parental Conflict and the Children of Discord and Divorce, *Psychological* Bulletin, 92, 310-330.

Emery, R.E. (2006). About children and divorce: dealing with the emotions so you and your children can thrive. Penguin

Erbay, E. (2004). Sosyal hizmette kriz müdahalesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 15*(1), 85-94.

Erbek, E., Beştepe, E., Akar, H., Alpkan, L. ve Eradamlar, N. (2005). Cinsellik ve çift uyumu arasındaki ilişki: üç grup evli çiftte karşılaştırmalı bir çalışma. *Düşünen Adam Dergisi*, *18*(2), 72-81.

Ereş, F. (2006). Türkiye'de Kadının Statüsü ve Yansımaları. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi,* 19(5), 40-52.

Ergin, N.G. (2008). Evli ve boşanmış kişilerin evlilik uyumu ve cinsiyetçilik açısından arşılaştırılması. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. A.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Psikoloji ABD. Ankara. YÖK tez tarama tabanından incelenmiştir (Tez No: 218585).

Erickson, B. (2001). Baba özlemi, kayıp ve var-yok babaların ömür boyu süren etkileri. Rota Yayın.

Erkan, G. (1986). *Boşanmanın çocukların benlik tasarımına etkisi.* Yayınlanmamış doktora tezi. H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik ABD. Ankara

Erkan, G. (1997). *Sosyal hizmette mülakat*. Ankara: Şafak Matbaacılık.

Erürker, B. (2007). Aileye ve parçalanmış aileye sahip 5-6 yas çocuklarının bilişsel işlevlerinin *karşılaştırılması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Eryılmaz, A. (2010). Aile yapısı ergeni mutlu eder mi? *Aile ve Toplum Dergisi*,6(22), 21-30.

Ezgin, S. (2011). Türkiye'de Avrupa Birliği uyum sürecinde kadın erkek eşitliği bağlamında Medeni *Kanunda yapılan değişiklikler üzerine bir değerlendirme.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı. Aydın. YÖK tez tarama tabanından incelenmiştir. (Tez No: 312397).

Fındıkçı, I. ve Akıngüç, B. (1992). Anne babası ayrı öğrencilerin ailelerinin diğerlerine göre demografik özellikleri ve ders başarıları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8, 429-440.

Fışıloğlu, H. (1992). Lisans üstü öğrencilerinin evlilik uyumu. *Psikoloji Dergisi*, *7* (28), 16-23.

Fidanoğlu, O. (2006). Evlilik uyumu, mizah tarzı ve kaygı düzeyi arasındaki ilişki. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ABD. İstanbul. YÖK tez tarama tabanından incelenmiştir. (Tez No: 205965)

Fidanoğlu, O. (2007). Evlilik uyumu ile eşlerin somatizasyon düzeyleri arasındaki ilişki ve diğer *sosyodemografik değişkenler açısından karşılaştırılması.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Halk Sağlığı ABD. İstanbul. YÖK tez tarama tabanından incelenmiştir. (Tez No: 203012)

Fisher, R., Ury, W. ve Patton, B.B. (1991). Getting to yes: Negotiating agreement without giving in. NY: Penguin.

Fisher, B. (1998). Sona eren ilişkinin ardından yeniden toparlanmak. (S. Eren, Çev.) İstanbul: HYB Yayıncılık. (Orijinal basım tarihi 1981 ve 1992).

Fiyakalı, N.C. (2008). Anne-babası boşanmış ve boşanmamış lise öğrencilerinin sürekli öfke düzeyleri ve öfke ifade tarzlarının bazı değişkenler açısından karşılaştırılması. Yüksek lisans tezi (basılmamış), Pamukkale Üniversitesi, Denizli.

Ford, D. (2009). *Spiritual divorce*. Harper Collins

Forward, S. (2011). *Zor bir ailede büyümek.* (A. Terzi, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları. (Orijinal basım tarihi 1989)

Gadoua, S. (2007). Contemplating Divorce: A Step-by-Step Guide to Deciding Whether to Stay or Go. New Harbinger Publications.

Gardner, R.A. (1998). *The parental alienation syndrome.* Cresskill, NJ: Creative Therapeutics Inc.

Gay, K. (2014). *Divorce: the ultimate teen guide.* Rowman & Littlefield.

Geçikli, E. (2012). *Boşanma, ebeveyn ve çocuk*. (Derleyen) / Lüleburgaz Kaymakamlığı Lüleburgaz İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü.

Geasler, M.J., Blaisure, K.R. (1998). A review of divorce education program materials. *Family Relations*, *47*(2), 167-175.

Geçtan, E. (1989). *Çağdaş yaşam ve normal dışı davranışlar*, 7. Basım, İstanbul, Remzi Yayınevi

Gençcan, Ö.U. (2010). *Boşanma, tazminat ve nafaka hukuku.* Ankara: Yetkin Yayınları.

Gençcan, Ö.U. (2012). 6100 sayılı HMK hükümlerine göre aile mahkemesi davaları. Ankara: Yetkin Yayınları.

Gençcan, Ö.U. (2013). 6100 sayılı HMK hükümlerine göre medeni hukuk davaları. Ankara: Yetkin Yayınları.

Gençöz, F. (1998). Uyum psikolojisi. *Kriz Dergisi*, *6*(2): 1-7.

Gibson, J.H. (1993). Couples communications getting on the right track. *Total Health*, *15*(5), 201- 227.

Gladstone, K. (2014). How to rebuild your life, a womans guide to survive a divorce, Bookpubber.

Glenn, N.D. ve Supancic, M. (1984). The social and demographic correlates of divorce and separation in The United States: A n update and reconsideration. *Journal of Marriage and the Family*, *46*, 563-576.

Goldberg, S.B., Sander, F.E.A. ve Rogers, N.H. (1999). *Dispute resolution, negotiation, mediation* and other processes, New York.

Gottman, J.M. ve Krokoff, L.J. (1989). Marital satisfaction and marital interaction: A longitudinal view. Journal of Consulting and Clinical Psycholog. 57(1), 47-61.

Gottman, J.M. (1990). Finding the laws of close personal relationship. *Methods of Family Research, 1*, 249-263.

Göç, M. (2006). Ailelerin psiko-sosyal sorunları ve aile danışma merkezinden yararlanma eğilimleri.Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı. Ankara. (Tez No: 174933)

Gök, M. (2009). Aile içi şiddet ve öfke ifade tarzları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Adana. YÖK tez tarama tabanından incelenmiştir. (Tez No: 241510)

Gökler, B. (1993). Çağımızda çocuk ve şiddet. 3P Psikiyatri Psikoloji Psikofarmakoloji Dergisi, *1*(4), 33-36.

Gökmen, A. (2001). Evli eşlerin birbirine yönelik kontrolcülük ve bağımlılık algılarının evlilik *doyumu üzerindeki etkisi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. ABD. Ankara. (YÖK Tez No: 100336)

Gözler, K. (1998). *Hukuka giriş*. Bursa: Ekin Kitapevi Yayınları.

Greef, A.P. ve Bryne, T. (2000). Conflict management style and marital satisfaction. *Journal of Sex* and Marital Theraphy, 26, 321-334.

Grissom, S. (2006). Divorce care: Hope, help, and healing during and after your divorce. Thomas Nelson Inc.

Grych, J.H., Seid, M. ve Fincham, F.D. (1992). Assessing marital conflict from the child's perspective: The children's perception of interparental conflict scale. *Child Development 63 (3), 558-572*

Gülerce, A. (1996). Aile olgusu: Türkiye'de ailelerin psikolojik örüntüleri. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Güneş, D. (2007). Boşanma sürecindeki eşlerin aile içi ilişkileri ile problem çözme becerileri *arasındaki ilişkinin belirlenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet ABD. Ankara. YÖK tez tarama tabanından incelenmiştir (Tez No: 231492)

Gürsoy, Ü. (2009). Üniversite öğrencilerinin gestalt temas biçimleri ile yaşam doyumları arasındaki *ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Güven, T. (2010). Eşler arası şiddete yönelik nedensellik-sorumluluk yüklemeleri ve evlilik doyumu. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı.

Greeff, A.P. ve Van Der Merwe, S. (2004). Variables associated with resilience in divorced families. Social Indicator Research, 68, 59-75.

Grych, J.H ve Fincham, F.D. (1990). Marital conflict and children's adjustment: A cognitive- contextual framework. *Psychological Bulletin, 108*, 267-290.

Harold G.T. ve Conger R.D. (1997). Marital conflict and adolescent distress: The role of adolescent awareness, *Child Development*, *68*(2), 333-350.

Harrel, W.A. (1990). Husband's masculinity, wife's power, and marital conflict. *Social Behavior and Personality*, *18*(2), 207-216.

Hawkins, D.N. (2005). Unhappily ever after: Effects of long term, low quality marriages on well-being. *Social Forces, 84*(1), 445-465.

Healy, K. (2005). Social work theories in context: Creating frameworks for practice. NY:Palgrave Macmillan.

Heaton, T.B. ve Albrecht, S.L. (1991). Stable unhappy marriages. *Journal of Marriages and The Family*, *53*, 747-758.

Hett, G. (2003). Counselling children of divorce. http://edu.uvic.ca/connections/conn99/hettspringshannon.html (05.10.2012).

Hoedel, J.M. (2001). Evaluating the short term effectiveness of the prepare 2000 premarital *enrichment program: An exploratory study of change in premarital couples.* Doktora tezi. Michigan Üniversitesi, USA. ProQuest Digital Dissertations veri tabanından incelenmiştir. (UMI Number: 3036681).

Holtzworth-Munroe, A. ve Stuart, G.L. (1994). Typologies of male batterers: Three subtypes and the differences among them. *Psychological Bulletin*, *116*(3), 476-497.

Honeycutt, J.M., Wilson, C. ve Parker, C. (1982). Effects sex and degrees of happiness on perceived styles of communicating in and out of the marital relationship. *Journal of Marriage and the Family, 44*(2), 395-406.

Hortaçsu, N.(1991). *İnsan ilişkileri*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Huebner, E.S. (2004). Research on assessment of life satisfaction in children and adolescents. Social Indicators Research, 66, 3-33.

Huurre, T., Junkkari, H. ve Aro, H. (2006). Long-Term psychosocial effects of parental divorce: A follow up study from adolescence to adulthood. *European Archives of Psychiatry and Clinical Neuroscience*, 256-263.

Hünler, S.O. ve Gençöz, T. (2003). Boyun eğici davranışlar ve evlilik doyumu ilişkisi: Algılanan evlilik problemleri çözümünün rolü. *Türk Psikoloji Dergisi, 18*(51), 99-108.

Irwing, H.H. ve Benjamin, M. (1995). *Family mediation: Contemporary issues.* USA: SAGE Pub.

Işık, M. (2007). Anasınıfına devam eden beş-altı yaş çocuklarına sosyal uyum ve beceri ölçeğinin *uyarlanması ve uygulanması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, GaziÜniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Ana Bilim Dalı.

Işıkhan, V. (2005). Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin psiko-sosyal ve sosyo-ekonomik sorunları. Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 16(2), 35-50.

İl, S. (2001). Polisin aile yaşamı. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 12*(3), 50-58.

İl,S. (2003). Hıv/AIDS'le yaşayan bireylere yönelik güçlendirme yaklaşımı.http://www.sosyalhizmetuzmani.org/hivaids.htm. (23.11.2012)

İl, S. (2005). Aile yaşam döngüsü. *Aile Danışmanlığı El Kitabı*. Ankara: Başbakanlık SHÇEK Eğitim Merkezi Başkanlığı ve H.Ü. Aile Hizmetleri Uygulama ve Araştırma Merkezi (AHUM) Müdürlüğü ortak yayını. 17-26.

İl, S. (2009). Aile arabuluculuğu. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 20*(1), 23-31.

İmamoğlu, S. (2009). Genç yetişkinlerin kişilerarası ilişkilerinin cinsiyet, cinsiyet rolleri ve *yalnızlık algıları açısından incelenmesi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Rehberlik Ve Psikolojik Danışma Ana Bilim Dalı.

Johnson, W.D., Johnson, T.R., Dudley, B. ve Magnuson, D. (1995). *T*raining elementary school students to manage conflict. *The Journal of Social Psychology, 135*(6), 673- 686.

Kansu, N. (1997). *Sevgi tohumları; çocuklarımız.* Rota Yayınları.

Karakuş, S. (2003). Anne babası boşanmış ve boşanmamış çocukların depresyon düzeylerinin *incelenmesi ve okul başarılarına yansıması*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Karataş, K. (2001). Toplumsal değişme ve aile. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, *12* (2), 89-98.

Karataş, K. ve Çamur Duyan, G. (2002). Toplum merkezleri: Hizmetten yararlananların gözüyle bir değerlendirme. Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi,13(1), 1-19.

Karip, E. (2003). *Çatışma yönetimi.* Ankara: Pegem Yayıncılık.

Katz, E. (2006). A family perspective on mediation. *Family Process, 46*(1), 93-107.

Kaynaroğlu, N. (1984). Orta sosyo-ekonomik düzeydeki boşanmış ailelerin altı yaş gurubu *çocuklarındaki psiko-sosyal özelliklerin incelenmesi.* Yayınlanmamış doktora tezi. H.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, Ankara. (YÖK Tez No: 284534)

Kelly, J.B. (2000). Children's adjustment in conflicted marriage and divorce: A decade review of research. J. Am. Acad. Adolese, *Psychiatry, 39*(8), 170-187.

Kelly, J.B. (2004). Family mediation research: is there emprical support forth he field? *Conflict* Resolution Quarterly, 22(1-2), 3-35.

Kersten, K.K. (1990). The process of marital disaffection: Interventions at various stages. *Family Relations*, *39*(3), 257-266.

Keskin, I. (2007). Boşanmanın sosyolojik ve psikolojik nedenleri ve boşanmanın ortaya *çıkardığı sonuçlar*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri ABD. Niğde. YÖK tez tarama tabanından incelenmiştir. (Tez No: 209327)

Kışlak-Tutarel, Ş. ve Çabukça, F. (2002). Empati ve demografik değişkenlerin evlilik uyumu ile ilişkisi. *Aile ve Toplum,* 35-41.

Kite, D. (2007, Ağustos). 21. YY. da arabuluculuk- mediasyon. *Kayseri Ticaret Odası Dergisi*, Nisan-Haziran, 35-41.

Kocadere, M. (1995). İyi ve kötü evliliklerin özelliklerini belirlemeye yönelik betimsel bir çalışma.Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, ABD. İzmir. (YÖK Tez No: 44542)

Koçyıldırım, G. (2010). Sosyal hizmet bakış açısıyla çocuk teslimine ve çocukla kişisel ilişki *kurulmasına dair ilamların icrası uygulamaları.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet ABD. Ankara. YÖK tez tarama tabanından incelenmiştir (Tez No: 265214).

Korur, S. (2003). Kadına yönelik şiddete adli tıp açısından yaklaşım. *Kadına Yönelik Şiddet ve* Hekim Sempozyumu, 85-94.

Koşar, N. (1992). Sosyal hizmetlerde aile ve çocuk refahı alanı. Ankara: H.Ü. Yayınları.

Kurdek, L.A. (1987). Sex role self-schema and psychological adjustment in coupled homosexual and heterosexual men and women. *Sex Roles. 175*, 549-562.

Kuru, B., Arslan, R. ve Yılmaz, E. (2003). *Medeni Usul Hukuku,* Ankara, s.365.

Kut, S. (1988). Sosyal hizmet mesleği: nitelikleri, temel unsurları, müdahale yöntemleri. Ankara.

Larson, J.H, Holman, T.B. ve Busby, D.M. (1989). *PREParation for marriage* (PREP-M). Provo, UT: Marriage Study Consortium.

Larson, J.H. ve Holman, T.B. (1994). Premarital predictors of marital quality and stability. *Family* Relations, 43, 228–237.

Lauman, G.M. (2002). The impact of school-based intervention program on the divorce adjustment of *latency-aged children: an evaluation of rainbows program.* Human Development And Family Studies Program, Ph. D. Thesis, University Of Illinois. ProQuest Digital Dissertations veri tabanından incelenmiştir. (UMI Number: 3044153)

Lemahieu, C. (2014). *Positive parenting through divorce*. Brain Food

Lengua, L.S.A. (2000). The additive and interactive effects of parenting and temperament in predicting adjustment problems of children of divorce. *Journal of Clinical Child Psychology, 29*, 232-244.

Lewicki, R.J. ve Litterer J.A. (1985). *Negotiation.* Homewood, Illinois: Richard D. Irwin Inc.

Lewis, S.F. ve Fremouw, W. (2001). Dating violence: A critical review of the literature. *Clinical* Psychology Review, 21, 105−127.

Lower, L.M. (2005). Couples with young children. *Handbook of Couples Therapy.* Hoboken, NJ: John Wiley, Inc.

Luthans, F., Vogelgesang, G.R. ve Lester, P.B. (2006). Developing the Psychological Capital of Resiliency. Human Resource Development Review, 5(1), 25-44.

Luthans, F., Avolio, B.J., Avey, J.B. ve Norman, S.M. (2007). Positive psychological capital: Measurement and relationship with performance and satisfaction. *Personnel Psychology*, 60, 541-572.

Maccoby, E.E. ve Martin, J.A. (1983). Socialization in The Context of Family: Parent-Child Interaction, Handbook of Child Psychology: Socialization, Personality and Social Development, 1-101.

Margolin, G., Sibner, G.L. ve Gleberman, L. (1988) . Wife battering. *Handbook of Family Violence.* (Ed:Hasselt V.B, Morrison, R.L, Bellack ,A.S, Hersen, M.). New York : Plenum.

Markman, H.J., Stanley, S.M. ve Storaasli, R.D. (1988). Prevention of marital distress. *Journal of* Consulting and Clinical Psycology, 56, 210-217.

Martin, T.C. ve Bumpass, L.L. (1989). Recent trends in marital disruption. *Demography, 26*, 37–51.

Mathelin, C. (2009). *Freud'a ne yaptık da çocuklarımız böyle oldu?* (E. Gültekin, Çev.). İstanbul: Kitap Yayınevi. (Orijinal basım tarihi 2000)

Mayer, B.S. (1995). Conflict resolution. *Encyclopedia of Social Work.* 613-622. Washington, DC: NASW Press.

Mayring, P. (2000). *Nitel sosyal araştırmaya giriş*. (A. Gümüş ve M. S. Durgun, Çev.). Adana: Baki Kitabevi. (Orijinal basım tarihi 1990/1996)

Meit, S.S., Fitzpatrick, K.M. ve Selby, J.B. (2007). Domestic violence: intimate partner violence. *Textbook of Family Medicine* 7th ed. Philadelphia: Saunders, Elsevier.

Mert, D. (2012). İkinci kez evlenen kadın ya da erkek psikolojisi. http://www.sakarya rehberim.com/others/yazi.php?xnumber2=621 (04.01.2012)

Meriç, B. (2007). Boşanmış ailelerdeki ergenlerin uyum düzeylerini ve sosyal becerilerini geliştirmeye *yönelik bir grup rehberliği çalışmasının sınanması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Mnookin, R.H. ve Kornhauser, L. (1979). Bargaining in the shadow of the law: The case of divorce.The Yale Law Journal 1979, 88, 950-997.

Murdock, M. (2001). *Kahraman babasının kızı.* Alfa Yayınları.

National Association of Social Workers. (n.d.). *Standards for social work mediators.* Washington, DC: http://www.naswpress.org/publications/bestbuys/inside/prudent-practice-chapter.html (15.10.2012)

Nar, Ercan (2006). *Beni anlayın.* İstanbul: Babıâli Kültür Yayınları.

Nazlı, S. (1997). Aile fonksiyonlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. Yayınlanmamış doktora tezi. G.Ü. Eğitimde Psikolojik Hizmetler ABD, Ankara. (YÖK Tez No: 63170)

Newman, B.M., Newman, P.R., Griffen, N.S., O'Connor, K. ve Spas, J. (2007). The Relationship of Social Support to Depressive Symptoms During the Transition to High School. *Adolescence*, 42, 441-459.

Nichols, M.P. ve Schwartz, R. (2002). *Family therapy*. Boston: Allyn and Bacon.

Nishikawa, R. (2001). Judges and ADR in Japan. *Journal of International Arbitration,18*, 361-369.

Ohkay, S.M. (2006). Sinir dili eğitimlerinin istatistiksel analizi-örnek olay çalışması. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Ondaş, B. (2007). Üniversite öğrencilerinin evlilik ve eş seçimiyle ilgili görüşlerinin incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. G.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara. YÖK tez tarama tabanından incelenmiştir. (Tez No: 207061)

Osmond, M.W. (1977). Marital organization in low-income families: A cross-race comparision. International Sociology of The Family, 7, 143-156.

Öngider, N. (2006). Evli ve boşanmış ailelerde algılanan ebeveyn kabul veya reddinin çocuğun *psikolojik uyumu üzerindeki etkileri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Öngider, N. (2012). Boşanmış ve evli ailelerden gelen çocukların algıladıkları ebeveyn kabul-red düzeyleri ile psikolojik uyum düzeylerinin karşılaştırılması. *Şifa Üniversitesi Sürekli Eğitim Merkezi, 16*, 164-174.

Öngider, N. (2013). Boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current* Approaches in Psychiatry, 5(2):140-161.

Öz, İ. (2005). *Anne-Baba Olma Sanatı*. (6. Basım). İstanbul: Alfa Yayınları.

Öz, İ. (2011). *Anneler ve Kızları.* (6. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Özatça, A. (2009). Ergenlerde sosyal ve duygusal yalnızlığın yordayıcısı olarak aile işlevleri. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Özbek, M. (2001). Avukatlık Kanunu'nun 35/A Maddesine göre arabuluculuk. *Ankara Barosu* Dergisi,3, 113-139.

Özbek, M. (2005). Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin "Aile Arabuluculuğu" konulu tavsiye kararı. Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 7(2), 71-102.

Özbey, Ç. (2004). *Çocuk sorunlarına yapıcı çözümler.* İnkılap Kitabevi

Özcan, B. (2005). Anne babaları boşanmış ve anne babaları birlikte olan lise öğrencilerinin yılmazlık *özellikleri ve koruyucu faktörler açısından karşılaştırılması.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Özen, Ş. D. (1999). Eşler arası çatışma ve boşanmanın çocuklar üzerindeki etkileri1: Davranış ve tutum problemleri. Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 6(1), 19-29.

Özgüven, İ.E. (2000). *Evlilik ve aile terapisi***.** Ankara: PDREM Yayınları.

Özgüven, İ.E. (2001). Kişiler arası iletişim: Ailede iletişim ve yaşam. Ankara: PDREM Yayınları.

Özkan, Z. (1989). *Türkiye'de boşanmaların sebep ve sonuçları.* Yayınlanmamış doktora tezi. M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. (YÖK Tez No: 7556).

Özkan, Z. (1995). NLP teknikleriyle aile sorunlarına çözüm önerileri. Hayat Yayınları.

Öztürk, O. (2004). *Ruh sağlığı ve bozuklukları.* Ankara: Nobel Tıp Kitapevleri.

Öztürk, M. (2005a). Boşanma ve Boşanmış Aile Çocukları, *Popüler Psikiyatri Dergisi*, *25*, 10-13.

Öztürk, M. (2005b). Boşanma Sonrası Çocuğun Gösterebileceği Tepkiler, *Popüler Psikiyatri Dergisi*, *26,* 20-23.

Öztürk, M. (2008). *99 sayfada boşanmış ailelerde çocuk.* T. İş Bankası Kültür Yayınları.

Öztürk, S. (2006). Anne babası boşanmış 9-13 yaşları arasındaki çocuklar ile aynı yaş grubundaki *anne babası boşanmamış çocukların benlik saygısı ve kaygı düzeyleri ilişkisi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri ABD. İzmir. YÖK tez tarama tabanından incelenmiştir. (Tez No: 190504)

Öztürk, M. (2008). *Boşanmış ailelerde çocuk.* Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Özuğurlu, K. (1990). *Evlilik raporu.* İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Pancar, A. (2009). Parçalanmış ve tam aileye sahip ergenlerin yalnızlık düzeylerinin çeşitli *değişkenler açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Parmaksızoğlu, A. (2011). Aile içi şiddet mağduru olup boşanma sürecinde bulunan kadınlarda *travma sonrası stres belirtileri ve ilişkili özellikler.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. YÖK tez tarama tabanından incelenmiştir. (Tez No: 288971)

Parsons, R. (1991). The mediator role in social work practice. *Social Work,* 36(6), 483-487.

Pekcanıtez H. (2005). Alternatif uyuşmazlık çözümü. *Hukuki Perspektifler Dergisi*, 12-16.

Pirinççi, L. N. (2009). Lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik düzeyleri ile kaygı düzeyleri arasındaki *ilişkinin incelenmesi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Polat, O. (2001). *Çocuk ve şiddet*. İstanbul: DER Yayınları.

Polat, U.G. (2011). Görev odaklı yaklaşım: Sosyal hizmet için bir uygulama modeli. *Toplum ve* Sosyal Hizmet, 22(1), 133-146.

Pope, H. ve Mueller, C.W. (1976). The intergenerational transmission of marital ınstability: Comparisons by sex and race. *Journal of Social Issues*. *32*, 49-66.

Pryor, J. ve Rodgers, B. (2011). *Değişen ailelerde çocuklar.* (İ.E. Köksaldı, Çev.). İstanbul: Doruk Yayınevi. (Orijinal basım tarihi 2011).

Punch, F.K. (2005). Sosyal araştırmalara giriş: Nitel ve nicel yaklaşımlar. (D. Bayrak, H.B. Arslan, Z. Akyüz, Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi. (Orijinal basım tarihi 2. Baskı 2005).

Ramos, B.M., ve Tolson, E.R. (2008). The task centered model: theoretical perspectives for direct *social work practice: A generalist eclectic approach.* Coady, N., Lehmann, P. (Ed.). USA: Springer Publishing.

Rankin, R.P. and Maneker J.S. (1985). The Duration of marriage in a divorcing population: The impact of children. Journal of marriage and the Family, 47, 43-51

Rathus, L., Nevid, J.S. ve Rathus, S.A. (1998). *Human sexuality in a world of diverse*. Boston: Allyn and Bacon.

Riomet, N. (2000). The mediator, ımpartiality and neutrality, role of the mediator towards parties and with regard to the best interest of the child. Family Mediation in Europe, Proceedings, 4th European Conference on Family Law, Palais de I'Europe, Strasbourg, 1-2 October 1998, Germany 2000, (39-53), 41

Robinson, L.C. ve Blanton, P.W. (1993). Marital strengths in enduring marriages. *Family Relations, 42*(1), 38-45.

Rogge, J. (2001). *Çocukların korkuları vardır.* Rota Yayınları.

Ross, J.H. (1977). The development and evaluation of a group pre-marital counseling workshop. Doktora tezi. Northorn Colorada Üniversitesi, USA.

Rosen-Grandon, J.R. (1999). The relationship between marital characteristics, marital interaction process and marital satisfaction. Unpublished Doctoral Dissertation, University of North Carolina.

Rosen-Grandon, J.R., Myers J.E. ve Hattie J.A., (2004). The relationship between marital characteristics, marital interaction processes and marital satisfaction. *Journal of counseling and development, 82,* 58-68.

Roth, M. (2011). Dünyada arabuluculuk uygulamaları konferans kitapçığı içinde (2012). *Türkiye* Barolar Birliği Yayınları: 216.

Sancaklı, D.(2014) Boşanmış annelerin ve çocuklarının boşanma sürecine ilişkin yaşantıları. Yüksek lisans tezi Maltepe Üniversitesi Sosyal Bil. Ens. İstanbul

Saposnek, D. T. (2004). Commentary: The future of the history of family mediation research. *Conflict* Resolution Quarterly. (Fall-Winter), 22(1-2), 37-53.

Satir, V. (2001). *İnsan yaratmak.* (S. Yeniçeri, Çev.). Beyaz Yayınları, İstanbul. (Orijinal basım tarihi 1988)

Sayar, K. (2006), Babasızlık, *Popüler Psikiyatri Dergisi*, *33*, 22-23.

Saygılı, S. (2003). Babacığım neredesin? Çocuk eğitiminde babanın rolü. Elit Yayınları.

Schoneville, M. (2011). Dünyada arabuluculuk uygulamaları konferans kitapçığı içinde (2012). Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 216

Schrumpf, F., Crawford, K.D. ve Bodin, J.R. (2007). *Okulda Çatışma Çözme ve Akran Arabuluculuk Program Rehberi.* (B.D. Karaduman ve F.G. Akbalık, Çev.). Ankara: İmge Yayınevi. (Orijinal basım tarihi 2003)

Seligman, M.E.P. and Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology, american psychologist. American Psychologist, 55(1), 5-14.

Seyyar, M. (2003). *Ahlak terimleri* (ansiklopedik sözlük). İstanbul: Beta yayınları.

Sezen-Sürerbiçer, F. (2008). Boşanmış bireylerin deneyimlerine göre evlilik eğitimi gereksinimi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Shaw, L.A. (2010). Divorce mediation outcome research: A meta-analysis. *Conflict Resolution Quarterly, 27*(4), 447-467.

Sheafor, B.W. ve Horejsi, C.R. (2003). Techniques and guidelines for social work practice. Boston: Allyn and Bacon Pub.

Sherman, L.W. (1997). Marital violence: An overview. Family violence across the lifespan. (Ed:Barnett, O.W, Miller-Perrin, C.L, Perrin, R.D.). USA: Sage Publications,Inc.

Simons, R.L. ve Associates (1996). Understanding differences between divorced and intact families: Stress, interaction and outcome. Sage Pub.

Sobolewski, J.M. ve Amato, P.R. (2007). Parents' discord and divorce, parent-child relationships and subjective well-being in early adulthood: Is feeling close to two parents always better than feeling close to one?. *Social Forces*, *85*(3), 1105-1124.

Soygüt, M. (2006). *Türk ceza ve ceza usul hukukunda uzlaşma kurumu*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul. YÖK tez tarama tabanından incelenmiştir. (Tez No: 217765)

Sommers-Flanagan, R., Bodnar, C.E.F., Sommers-Flanagan, J. (2009). *Bizi boşamayın: Boşanmasürecini yaşayan çocukların anne babalara önerileri*. (Çeviren: Poyrazlı, S., Duru, E. ve Buluş, M.), Anı Yayıncılık, Ankara.

Stahmann, R.F. ve Hiebert, W.J. (1997). Premarital counseling: The professional's handbook. New York: Lexington Books.

Stanley, L.M., Markman,H.J. ve Whitton, S.W. (2002). Communication, conflict, and commitment: Insights on the foundations of relationship success from a national survey. *Family Process, 41*(4), 659-676.

Steinberg L. (2007). *Ergenlik.* Ankara: İmge Yayınevi

Stintzing, H. (1994). Mediation-a necessary element in family dispute resolution?: A comparative study of the australian model of alternative dispute resolution for family disputes and the situation in German Law, Frankfurt am Main.

Sucu, İ. (2007). Boşanmış kadınların boşanma nedenleri ve boşanma sonrası toplumsal kabulleri *(Sakarya ili örneği).* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji ABD. Sakarya. YÖK tez tarama tabanından incelenmiştir. (Tez No: 210608)

Sullivan, P.O. (2000). Clergy's training in and use of premarital counseling. Doktora tezi. Biola Üniversitesi, USA.

Şahin, H.G. (1991). The nature of mediation in police stations of Turkey. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. (YÖK Tez No: 13839)

Şahin, F. (2002). Sosyal hizmeti yapılandırmak açısından sosyal yapılandırmacılık. http://www.sosyalhizmetuzmani.org/sosyalhizmetiyapilandirmak.htm. 23.11.2011

Şahin, H. G. (2008). Arabuluculuk. Mentis Yayıncılık San. Tic. Ltd. Şrk.

Şahin, F. (2009). Sosyal hizmette kendi kaderini tayin hakkı. *Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel* Müdürlüğü Aile ve Toplum Dergisi, 5(19), 87-97.

Şanlı, C. (2002). Uluslararası ticari akitlerin hazırlanması ve uyuşmazlıkların çözüm yolları. İstanbul: Beta Yayınları.

Şen, B. (2007). *Savunma mekanizmaları.* Yüksek lisans projesi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri ABD. Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bölümü, Konya.

Şen, B. (2009). Evlenmek üzere başvuruda bulunan bir grup nişanlı çiftin evlilik ve 'evlilik öncesi çift *eğitimi'ne ilişkin bilgi, görüş ve değerlendirmeleri.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet ABD. Ankara. (YÖK Tez No: 258407)

Şenel, H. G. (2004). Eş seçim kararı. *Evlilik okulu.* H. Yavuzer (Ed.). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Şendil, G. ve Kızıldağ, Ö. (2003). Çocuk ve ergenlerde ebeveyn evlilik çatışması algısı. *Çocuk ve* Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 10(2), 58-66.

Şentürk, Ü. (2006). Parçalanmış aile çocuk ilişkisinin sebep olduğu sosyal problemler (Malatya *uygulaması).* Yayımlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Şirvanlı-Özen, D. (1998). Eşler arası çatışma ve boşanmanın farklı yaş ve cinsiyetteki çocukların davranış ve uyum problemleri ile algıladıkları sosyal destek üzerindeki rolü. Yayımlanmamış Doktora Tezi,

Talay, Ş. (2011). Dünyada arabuluculuk uygulamaları konferans kitapçığı içinde (2012). *Türkiye* Barolar Birliği Yayınları: 216.

Tan, O. (2009). Depresyon ve belirtileri. www.mcaturk.com. (30.05.2012).

Tanner, E.R. (1969). Change in role expectation and value consensus in engaged couples resulting *from the interpersonal game and group premarital counseling.* Doktora tezi. Brigham Young Üniversitesi, USA. ProQuest Digital Dissertations veri tabanından incelenmiştir. (UMI Number: 70-4715)

Tanrıver S. (2006). Hukuk uyuşmazlıkları bağlamında alternatif uyuşmazlık çözüm yolları ve özellikle arabuluculuk. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 64,* Mayıs-Haziran, 151- 179.

Tarhan, N. (2004). Boşanmış aileler ve çocukları.http://www.mcaturk.com/makul_ bosanma.htm (05.09.2012)

Tarhan, N. (2007). *Evlilik psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Tarhan, N. (2012). *Sen, Ben ve Çocuklarımız.* (2. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.4

Tarrazon, M. (2011). Dünyada arabuluculuk uygulamaları konferans kitapçığı içinde (2012). *Türkiye* Barolar Birliği Yayınları: 216

Tashakkori, A. ve Teddlie, C. (1998). Mixed methodology: Combining qualitative and quantitative approaches, applied social research methods series, London: Sage Publications.

Tekin, A. (2008). Türk Emniyet Teşkilatında müzakere ve arabuluculuk. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Güvenlik Stratejileri ve Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara. YÖK tez tarama tabanından incelenmiştir (Tez No: 220026).

Tekeli, Ş. (1993). *Kadın bakış açısından kadınlar*. İstanbul, İletişim Yayınları.

Tekelioğlu, T. (2010). *Herşeye rağmen ikimiz.* İstanbul: Turkuvaz kitap.

Thayer, S.E. ve Zimmerman, J. (2003). *Ayrılanlar için çocuk bakımı.* (Ü. Türkoğulları, Çev.). nkara: Arkadaş Yayınevi. (Orijinal basım tarihi 2001)

Thomas, G., Farrell, M.P. ve Barnes, G.M. (1996). The effects of single mother families and nonresident fathers on delinquency and substance abuse in black and white adolescents, *Journal of Marriage and the Family, 58*, 884-894.

Tolson, T.E., Reid, W. J. ve Garvin, D. (2003). *Generalist practice: A task-centered approach*. USA: Columbia University Press.

Tomanbay, İ. (1999). *Sosyal çalışma sözlüğü.* Ankara: Selvi Yayınevi.

Tsika, P. (2010). *Get married, stay married*. Destiny image publishers.

Tuncer, D. (2009). Türkiye'de aile yapısı ve yaşam memnuniyet seviyelerinin aile yapısına *yansımaları*. Yayımlanmamış TÜİK Uzmanlık Tezi, Ankara

Turan, N. (1990). Psikiyatride krize müdahale ve sosyal hizmet. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 8,* 1-17.

Turan, N. (1999). *Sosyal kişisel çalışma.* V. Duyan (Ed.). Ankara: Aydınlar Matbaacılık.

Turan, Ö. (2004). Boşanmış ailede yetişen gençlerin evlilikten beklentileri üzerine karşılaştırmalı bir *araştırma.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet ABD. Ankara. (YÖK Tez No: 144113).

Tuzcuoğlu, N. (1994). Boşanmanın yarattığı güçlüklerle mücadelede ebeveyn ve çocuklara yardım etme. Eğitim Bilimleri Dergisi, 6, 255-264.

Türkaslan, N. (2007). Boşanmanın çocuklar üzerine olumsuz etkileri ve bunlarla baş etme yolları. *Aile ve Toplum Dergisi,* 3 (11), 99-107.

Türkçe Sözlük. (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu. 13. Baskı

Türkiye İstatistik Kurumu. (2011). *Adalet İstatistikleri 2010.* Ankara: TÜİK.

Türnüklü, A. (2006). Sınıf ve okul disiplinine çağdaş bir yaklaşım: Onarıcı disiplin. İstanbul: Ekinoks.

Uyar, S. (1999). Boşanmış bireylerin evlilik süreci ve bugüne ilişkin psikolojik sorunları üzerine bir *araştırma.* Yayınlanmamış uzmanlık tezi. GATA. Ankara. YÖK tez tarama tabanından incelenmiştir (Tez No: 86876).

Uzun, Ç. (2013). *Anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocuklarda depresyon ve sosyal becerilerin değerlendirilmesi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul.

Ünal, E. (1996). Evlilik adaylarının eş seçim ölçütleri ve İzmir'de verilen evlilik danışmanlığı *hizmetleri.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. 9 Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Ünal, G. (2005). Aile içi şiddet. Aile ve Toplum Eğitimi – Kültür ve Araştırma Dergisi, 2(7), 85-93.

Vande Kamp, H. (1985). Mate selection and marriage. *Teaching of Psychology*, *12*(3),161- 164.

Vannoy-Hiller, D. ve Philliber, W.W. (1989). *Equal partners successful women in marriage*. California.

Verleije, N. (2011). Dünyada arabuluculuk uygulamaları konferans kitapçığı içinde (2012). *TürkiyeBarolar Birliği Yayınları:* 216

Verlag, F. (1994). Boşanma etkilerinin çocukların yaş ve cinsiyetlerine göre farklılıkları, Çeviren: Reyhan Ateş. Yetişkinlik Psikolojisi Ders Notları, İstanbul Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü.

Walczak, Y. ve Burns, S. (2004). *Boşanma ve çocuk üzerine etkileri*. (2. Basım). (Çev. İ. Ersevim). İstanbul: Özgür Yayınlar

Walker, J. (2000). Introduction to family mediation europe and its special characteristics and advantages. Family Mediation in Europe, Proceedings, 4th European Conference on Family Law, Palais de I'Europe, Strasbourg, 1-2 October 1998, Germany 2000, s.21-38.

Wallerstein, J.S. ve Kelly, J.B. (1980). Surviving the brake up: How children and parents cope *with divorce*. New York, Basic Books.

Warshak, R.A. (2011). Divorce poison new and updated edition: how to protect your family from bad-mouthing and brainwashing. Harper Collins

Watters, C. (2008). Get married: What women can do to help it happen, Chicago: Moody Publishers.

Weilburger, L.S. (2009). *Çocuk ve disiplin*. (Çev. İ. Özbaş). İstanbul: Ekinoks Yayıncılık.

Whyte, L.K. (1990). Determinants of divorce: A review of research in the eighties. *Journal of* Marriage and The Family, 52, 904-912.

Williams, L.M, Riley L.A. ve Risch, G.S. (1999). An empirical approach to designing marriage preparation programs. The American Journal of Therapy, 27, 271-283.

Wilkinson, J.H. (1990). *Advantages and obstacles to ADR.* Donovan Leisure, Newton & Irvine ADR Practice Book, New York. 11-29.

Wolf, A. E. (2002). *Boşanmanız şart mıydı?* (E. Aksay, Çev.). İstanbul: Sistem Yayıncılık. (Orijinal basım tarihi 1998)

Wolff, B. (1983). The best ınterest of the divorcing family-mediation not litigation. *Loyola* Law Review, 29, 55-90.

Wood, N.S. ve Stroup, H.W. (1990). Family systems in premarital counseling. *Pastoral Psychology, 39*(2), 111-119.

Woosley, J., Dennis, C., Robertson, K. ve Goldstein, J. (2009). Perceived psychological well-being of children from divorced, and nondivorced families. *Psi Chi Journal of Undergraduate Research, 14*(1), 34-39.

Yavuzer, H., Baltaş, Z., Baltaş, A., Konuk, E., Köknel, Ö., Razon, N. ve Navaro, L. (2003). *Ana-baba okulu*. Ankara: Remzi Kitabevi.

Yavuzer, H. (1998). *Çocuk psikolojisi.* Remzi Kitabevi.

Yavuzer, H. (2003). *Çocuğu tanımak ve anlamak*. İstanbul: Remzi Yayınevi.

Yavuzer, H. (2004). *Ana-baba ve çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yavuzer, H. (2007). Resimleriyle çocuk: Resimleriyle çocuğu tanımak. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yeşilyaprak, B. (2000). *Eğitimde rehberlik hizmetleri.* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Yıldırım, İ. (1993). Evli bireylerin uyum düzeni. 3P Psikiyatri, Psikoloji, Psikofarmakoloji Dergisi, *1*(3), 249-257.

Yıldırım, İ. (1997). Algılanan sosyal destek ölçeğinin geliştirilmesi güvenirliği ve geçerliği. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 13, 81-87.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayınevi.

Yılmaz, K. (2001). *Anne ve baba ve çocuk*. Sistem Yayıncılık.

Yörükoğlu, A. (1997). *Aile ve çocuk*. İstanbul: Özgür Yayınları.

Yörükoğlu, A. (2004). *Çocuk ruh sağlığı.* İstanbul: Özgür Yayınları.

Zastrow, C. (1995). *The practice of social work.* California: Brooks/Cole Publishing.

Ziglar, Z. (1998). Olumsuz bir Dünyada olumlu çocuklar yetiştirmek. Beyaz Yayınları

KANUNLAR

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982). *T.C. Resmi Gazete, 17863,* 9.11.1982.

Türk Medeni Kanunu. (2001). *T.C. Resmi Gazete, 24607,* 8 Aralık 2001.

Ailenin Korunmasına Dair Kanun. (1998). *T.C. Resmi Gazete, 23233,* 17 Ocak 1998.

Aile Mahkemeleri'nin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun. (2003).

T.C. Resmi Gazete, 25439, 18 Ocak 2003.

1136 Sayılı Avukatlık Kanunu.

İcra ve İflas Kanunu. (1932). *T.C. Resmi Gazete, 2128,* 9 Haziran 1932.

İcra ve İflas Kanunu Yönetmeliği. (2005). *T.C. Resmi Gazete, 25783,* 11 Nisan 2005.

Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması 2008.- http://www.ksgm.gov.tr/ (08.12.2012)

Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu Yönetmeliği (2013). 26 Ocak 2013, Resmî Gazete Sayı: 28540

Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu Tasarısı ve Avrupa Birliği Uyum Komisyonu ile Adalet Komisyonu Raporları (1/486) (2012). Türkiye Büyük millet meclisi, Yasama Dönemi 24, Yasama Yılı 2, Sıra Sayısı: 233. http://www.kgm.adalet.gov.tr/Tasariasamalari/Kanunlasan/2012Yili/Kanmetni/6325ss.pdf (Erişim: 31.08.2015).

ARAŞTIRMALAR

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2008). *Aile Destek Hizmetlerinin Değerlendirilmesi ve Kalite Standartları Geliştirilmesi.* Ankara.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2009a). *Boşanma Nedenleri Araştırması.* Ankara.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2009b). *Türkiye'de Aile mahkemeleri uygulaması ve uygulamanın değerlendirilmesi*. Ankara.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2010). *Aile yapısı araştırması 2006*. Ankara.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2010b). *Türkiye'de Aile değerleri araştırması*. Ankara.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2011a). *Türkiye'de Ailelerin eğitim ihtiyaçları.* Ankara.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2011b). *Tek ebeveynli aileler.* Ankara.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2011). *Türkiye'de Aile Yapısı Araştırması.* Ankara.Council of Europe, Family Mediation, (1998). Recommendation No. R (98) 1, and explanatory *memorandum*, Strasbourg, s.5.

Council of Europe, Family Mediation in Europe (1998). Proceedings, 4th European Conference on Family Law, Palais de I'Europe, Strasbourg, 1-2 October 1998, Germany 2000, s.121.

Council of Europe, Mediation in Civil Matters, Recommendation Rec (2002) 10 and explanatory Memorandum. *Legal Issues*, Strasbourg 2003, s.14.

Council of Europe (2003). Convention on contact concerning children explanatory report, http://conventions.coe.int/Treaty/en/Reports/Html/192.htm (25.12.2014)

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. (2009). *Türkiye'de kadına yönelik aile içi şiddet.* Ankara.

İNTERNET KAYNAKLARI

Arabuluculuk Daire Bşk. (2015). Arabuluculukla ilgili sıkça sorulan sorularlar. http://www.adb.adalet.gov.tr/Sayfalar/soru_gorus_oneriler/index.html#_Toc361272836

Council of Europe (1996). European convention on exercising children‟s rights explanatory report, http://conventions.coe.int/Treaty/en/Reports/Html/160.htm (15.11.2012)

Council of Europe. (2003). Convention on contact concerning children explanatory report, http://conventions.coe.int/Treaty/en/Reports/Html/192.htm (15.11.2012)

Milliyet haber (12.02.2009). http://blog.milliyet.com.tr/turkiye-de-kadina-yonelik-aile-ici-siddet-arastirmasi-sonuclandi/Blog/?BlogNo=162022 (08.12.2012)

Milliyet haber (15.1.2012). Adalet Bakanının arabuluculuk yasa tasarısı hakkında söyledikleri.(http://www.milliyet.com.tr/-boşanirken-bile-arabulucu-lazim-/siyaset/siyasetdetay/05.01.2012/1484606/default.htm).

http://www.gocrc.com http://members.tripod.com/~mdcrc/sharprnt.html (12.12.2012)

http://www.arabuluculukgonulluleri.org.tr/wp-content/uploads/2015/01/arabuluculuk-kitap-listesi-1.pdf

2. Basım

BRAİLLE OKUMA-YAZMA

Öğr. Gör. Ramazan Karataş

nobel

BRAİLLE OKUMA-YAZMA

Öğr. Gör. Ramazan Karataş

Yayın No.: 3665
Eğitim No.: 767
ISBN: 978-625-439-916-9
E-ISBN: 978-625-439-917-6
Basım Sayısı: 2. Basım, Ocak 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Lale Yalçın -laleenobel@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Karataş, Ramazan.
Braille Okuma-Yazma / Ramazan Karataş
2. Basım, VI + 130 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-439-916-9
E-ISBN: 978-625-439-917-6
1. Braille 2. İngilizce Braille 3. Görme Engelli Yazısı 4. Altı Nokta 5. Kabartma Daktilosu 6. Tablet ve Çivi 7. Nemeth Code

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Ön Söz iii

Bölüm 1 - Görme Engelliler Yazı Tarihi ve Yazı Araç-Gereçleri 1

Bölüm 2 - Türkçe Braille Alfabesi 19

Bölüm 3 - Türkçe Braille Yazısı Tek Harfli Kelime Kısaltmaları ve Noktalama İşaretleri 31

Bölüm 4 - Türkçe Braille Yazısı Hece-Kelime Kısaltmaları 51

Bölüm 5 - Nemeth Code Braille Matematik Temel Matematik 1 67

Bölüm 6 - Nemeth Code Braille Matematik Temel Matematik 2 83

Bölüm 7 - Nemeth Code Braille Matematik İleri Düzey Matematik 99

Bölüm 8 - İngilizce Braille Yazısı 111

Kaynakça 125

Yazar Hakkında 129

Kaynakça

Augusto, C. (2018). Frank H. Hall. *American Printing House for the Blind.* https://sites.aph.org/hall/inductees/frank-h-hall/

Bertman, S. (2016, July 14). Louis Braille and the night writer. *History Today*. https://www.historytoday.com/louis-braille-and-night-writer

Boyd, B., & Bargerhuff, M. E. (2009). Mathematics education and special education: Searching for common ground and the implications for teacher education. *Mathematics Teacher Education and Development, 11*, 54-67.

Bullock, j. D., & Galst, J. M. (2009). The story of Louis Braille. *Archives of Ophthalmology, 127*(11), 1532-1533. https://doi.org/10.1001/archophthalmol.2009.286

Cassin, B., & Rubin M. L. (2012). *Dictionary of Eye Terminology* (6th ed.). Triad Publishing.

Cooper, H. L. (2010, September 1). A brief history of tactile writind systems for readers with blindness and visual impairments. *Texas School for the Blind and Visullay Impaired*. https://www.tsbvi.edu/seehear/spring06/history.htm

Daneman, M. (1988). How reading Braille is both like and unlike reading print. *Memory & Cognition, 16*(6), 497-504.

Drigas, A. & Ioannis, K. (2014). On line and other ICTs applications for teaching math in special education. *International Journal of Recent Contributions from Engineering Science and IT 2*(4), 46-53. https://doi.org/10.3991/ijes.v2i4.4204

Guerreiro, J., Gonçalves, D., Marques, D., Guerreiro, T., Nicolau, H., & Montague, K. (2013). *The today and tomorrow of Braille learning.* 15th International ACM SIGACCESS Conference on Computers and Accessibility, Washington.

Gulley, A. P., Smith, L. A., Price, J. A. Prickett, L. C., & Ragland, M. F. (2017). Process-driven math: an auditory method of mathematics instruction and assessment for students who are blind or have low vision. *Journal of Visual Impairment & Blindness 111*(5), 465-471.

Hong, S., & Erin, J. (2004). The impact of early exposure to uncontracted Braille reading on students with visual impairments. *Journal of Visual Impairment & Blindness, 98*(6), 325-340. https:// doi.org/10.1177/0145482X0409800602

Ivy, S. E., & Hooper, J. D. (2015). Using constant time delay to teach Braille and the Nemeth code for mathematics and science notation to students making the transition from print to Braille. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 109(5), 343-358.

Jarowski, B. (2006). Theory and practice in mathematics teaching development: Critical inquiry as a mode of learning in teaching. *Journal of Mathematics Teacher Education, 9*(2), 187-211. https://doi.org/10.1007/s10857-005-1223-z

Khochen-Bagshaw, M. (2011). *Reading through touch, importance and challenges* [Paper Presentation]. World Congress Braille 21, Leipzig, Germany.https://www.researchgate.net/publication/258265976_Reading_through_touch_importance_and_challenges

Klingenberg, O. G., Holkesvik, A. H., & Augestad, L. B. (2019). Research evidence for mathematics education for students with visual impairment: *A systematic review. Cogent Education, 6*(1), 1-19. https://doi.org/10.1080/2331186X.2019.1626322

Laroche, L., Labbe, C-A., Benoît, C., St-Pierre-Lussier, F., & Wittich, W. (2017). Current use of contracted and uncontracted French Braille in Quebec. British Journal of Visual Impairment, 35(3), 232-246. https://doi.org/10.1177/0264619617711731

Leat, S. J., Legge, G. E., & Bullimore, M. A. (1999). What is low vision? A revolution of definitions. *Optometry and Vision Science, 76*(4), 198-211.

Malinski, M. (1996). Why parents should learn Braille. *Future Reflections, 15*(3). https://nfb.org//sites/default/files/images/nfb/publications/fr/fr15/issue3/f150308.html

Naipal, S., & Rampersad, N. (2018). A review of visual impairment. *African Vision and Eye Health, 77*(1), 1-4.

Nishanthi, R. (2018). The importance of learning english in today world. *International Journal of Trend in Scientific Research and Development, 3*(1), 871-874. https://doi.org/ 10.31142/ijtsrd19061

Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2017). *Braille Matematik Kılavuzu.* Erişim adresi: http://orgm.meb.gov.tr/dosyalar/00001/braille_mat_kilavuzu.pdf

Pascolini, D., & Mariotti, S. P. (2011). Global estimates of visual impairment: 2010. *The British Journal of Ophthalmology, 96*(5), 614-618.

Pierce, B. & Cheadle, B. (1995). *The world under my fingers: Personel Reflections on Braille*. National Federation of the Blind.

Pratama, A. R., Saputro, D., & Riyadi, R. (2018). Problem solving of student with visual impairment related to mathematical literacy problem. *Journal of Physic Conference Series 1008*(1), 1-10. https://doi.org/10.1088/1742-6596/1008/1/012068

Radojichikj, D. D. (2015). Students with visual impairments: Braille reading rate. *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education, 3*(1), 1-5. https://doi.org/10.23947/2334-8496-2015-3-1-1-5

Roth, G. A., & Fee, E. (2011). The invention of Braille. *American Journal of Public Health, 101*(3), 454-454. https://doi.org/10.2105/AJPH.2010.200865

Sofia, C. (2016). Foreign language learning for the visually impaired in the region of central Macedonia, Greece: problems and suggestions. *US-China Foreign Language*, *14*(3), 214-226. https://doi.org/10.17265/1539-8080/2016.03.005

Willings, C. (2019, June 9). Sensory input. *Teaching Students with Visual Impairments*. https://www.teachingvisuallyimpaired.com/sensory-input.html

Withagen, A., Vervloed, M. P. J., Janssen, N. M., Knoors, H., & Verhoeven, L. (2010). Tactile functioning in children who are blind: a clinical perspective. *Journal of Visual Impairment & Blindness, 104*(1), 43-54. https://doi.org/10.1177/0145482X1010400108

Kitapta yer alan görsellerin bir kısmı aşağıdaki sayfalardan alınmıştır:

https://www.tsbvi.edu/

https://www.historytoday.com/

https://brailler.perkins.org/

https://www.aph.org/

2. Basım

DİJİTALLEŞME VE YÖNETİM

Editör
Dr. Öğr. Üyesi İlkay Güleryüz

nobel bilimsel

DİJİTALLEŞME VE YÖNETİM

Editör: Dr. Öğr. Üyesi İlkay Güleryüz

Yayın No.: 1290
ISBN: 978-625-433-934-9
E-ISBN: 978-625-433-933-2
Basım Sayısı: 2. Basım, Mart 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Güleryüz, İlkay.
Dijitalleşme ve Yönetim / İlkay Güleryüz
2. Basım, X + 298 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-433-934-9
E-ISBN: 978-625-433-933-2
1. Dijitalleşme 2. Yönetim 3. Dijital Dönüşüm

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

EDİTÖR VE BÖLÜM YAZARLARI ..... **v**

YÖNETİMİN TARİHSEL YOLCULUĞUNDA DİJİTALLEŞME **1**
Tuğba Koç
Temel Kavramlar 1
Giriş 2
1. Yönetim Kavramı ve Yönetimin Tarihsel Yolculuğu 6
2. Yönetim Fonksiyonunun Dijital Dönüşümü ve Yönetimde Çağdaş Yaklaşımlar 8
2.1. Dış Kaynaklardan Yararlanma (Outsourcing) 10
2.2. Değişim Mühendisliği (Değişim Yönetimi) 11
2.3. Sanal Organizasyonlar 11
2.4. Akıllı ve Karanlık Fabrikalar 13
3. Yöneticiler ve Dijital Dönüşüm 14
Sonuç ve Değerlendirme 16
Kaynakça 18

DİJİTALLEŞMEYE LİDERLİK ETMEK **23**
Cansu Erol
Temel Kavramlar 23
Özet 23
Giriş 24
1. Geleneksel Liderlik Yaklaşımları 25
2. Yeni Liderlik Yaklaşımları: Postmodern ve Güncel Liderlik Yaklaşımları 27
3. Dijitalleşmenin Liderlik Teorilerine/Kavramına Etkisi 29
4. Dijital Çağda Liderlik 40
Sonuç ve Değerlendirme 52
Ek Okuma Önerileri 54
Kaynakça 55

DİJİTALLEŞME PERSPEKTİFİ İLE FARKLILIKLARIN YÖNETİMİ **63**
Benan Kurt Yılmaz
Temel Kavramlar 63
Özet 63
Giriş 64
1. Farklılıkların Yönetimi 66
2. Dijitalleşme ve Farklılıkların Yönetimi 69
Örnek Olay 75
Sonuç ve Değerlendirme 76
Ek Okuma Önerileri 78
Kaynakça 78

DİJİTALLEŞME VE STRATEJİK YÖNETİM 83
İlkay Güleryüz
Temel Kavramlar 83
Özet 83
Giriş 84
1. Dijitalleşme ve Stratejik Yönetim Yakınlaşması 85
2. Yeni Bir Yönetim Kavramı: Strateji Dijitalleştirme (Digital strategizing) 89
3. Dijital Stratejik Yönetim Süreci 91
3.1. Dijital Vizyonun Belirlenmesi 92
3.2. Çevre Analizi 93
3.3. Dijitalleşme Strateji ve Senaryolarının Oluşturulması 94
3.4. Alternatif Dijitalleşme Stratejileri 95
Siber Güvenlik 104
4. IKEA'nın Dijitalleşme ve Stratejik Yönetim Entegrasyonu (Örnek Olay) 105
Sonuç ve Değerlendirme 106
Ek Okuma Önerileri 107
Film Önerileri 108
Kaynakça 108

DİJİTAL İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ 115
Pelin Erden Çevik
Temel Kavramlar 115
Özet 116
Giriş 116
1. Dijital İnsan Kaynakları Yönetimi: Tanımı ve Kapsamı 117
2. Dijital İnsan Kaynakları Yönetiminin Bileşenleri 119
2.1. Dijital İşgörenler 119
2.2. Dijital Çalışma 121
2.3. Dijital İşgören Yönetimi 122
3. Dijital İnsan Kaynakları Yönetiminin Amacı 122
4. Dijital İnsan Kaynakları Yönetimi Türleri 124
5. Dijital İnsan Kaynakları Yönetiminin Faydaları 126
6. Dijital İnsan Kaynakları Yönetiminin Karanlık Tarafı 128
7. Dijital İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamaları 129
Sonuç ve Değerlendirme 132
Ek Okuma Önerileri 132
Kaynakça 133

DİJİTALLEŞME VE DİJİTAL İTİBAR 137
Yıldız Tenteriz
Temel Kavramlar 137
Özet 137
Giriş 138
1. Kurumsal İtibar - Kurumsal Kimlik - Kurumsal İmaj 140
2. Dijital İtibar ve Dijital İtibar Yönetimi 142
3. Dijital İtibarın Ölçülmesi 148
4. Dijital İtibarın Önemi ve Korunması İçin Dikkat Edilmesi Gerekenler 154
Sonuç ve Değerlendirme 156

Ek Okuma Önerileri....158
Film Önerileri....158
Kaynakça....158

DİJİTALLEŞMENİN ÖRGÜTSEL UNSURLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ....163
Pınar Aydemir
Temel Kavramlar....163
Özet....164
Giriş....164
1. Dijitalleşmenin Örgüt Kültüründe Yarattığı Gelişmeler....166
2. Dijitalleşme ve Örgütsel Davranış....172
   2.1. Teknostres....177
   2.2. Bilişim Teknolojilerine Olan Bağımlılık....178
   2.3. Bilgi Teknolojilerinin Yarattığı Kaygı....181
   2.4. Aşırı Bilgi Yüklemesi....181
3. Dijitalleşme ve Örgütsel İletişim....182
Sonuç ve Değerlendirme....185
Film Önerileri....187
Kaynakça....187

DİJİTALLEŞME VE ÇEVİK DEĞİŞİM YÖNETİMİ....195
Gülay Ekren
Temel Kavramlar....195
Özet....196
Giriş....196
1. Dijitalleşme ve Değişim Yönetimi....198
   1.1. Kaynakları Kullanma Yeteneği....200
   1.2. Değişime Uyum Yeteneği....201
   1.3. Değişime Direnç....202
   1.4. Organizasyonel Değişim ve Çeviklik....203
2. Proje Yönetiminde Yeni Çıkış Yolu: Çevik Yaklaşım....204
3. VUCA Dünyasında Değişimi Yönetmek....208
4. Çevik Değişim Yönetimi ve Organizasyonlarda Çevik Dönüşüm....211
Sonuç ve Değerlendirme....214
Kaynakça....215

COVID-19 PANDEMİSİ SONRASI DİJİTALLEŞMENİN İŞLETMELER İÇİN ÖNEMİ....219
Adem Kaya
Temel Kavramlar....219
Özet....220
Giriş....221
1. Covid-19 Pandemisinde Sayısallaştırma, Dijitalleşme ve Dijital Dönüşüm....224
   1.1. Dijitalleşme....224
2. Covid-19 Pandemisi ve Dijitalleşmenin İşletmelere Sağladığı Avantajlar....225
3. Covid-19 Pandemisinde Dijitalleşmenin Çalışanlar ve Toplum Üzerindeki Etkileri....227
4. Dijitalleşmenin Önündeki Engeller....228
5. Covid-19 Pandemisinin Dijitalleşmeye Etkileri....228

6. İşletmeler Nasıl Dijitalleşmeli? 230
7. Covid-19, Eğitim ve Dijitalleşme 231
Sonuç ve Değerlendirme....233
Kaynakça 235

İŞLETME YÖNETİMİNDE YAPAY ZEKÂ....237
Ceyda Ünal, Burak Özkan, Şebnem Özdemir
Temel Kavramlar....237
Giriş....237
1. Yapay Zekânın Tarihçesi....238
2. Yapay Zekânın İşletmelerdeki Uygulama Sahaları 240
2.1. Örnek Uygulama: Yapay Zekâ Yöntemleri ile Türkiye'deki Konut Fiyat Endeksinin Tahmini 247
3. İnsan-Makine Takımları 250
4. Bir Yönetici Gölgesi Olarak Yapay Zekâ....251
5. Yapay Zekâ ve Önyargı....253
5.1. Ön Yargı İçeren Yapay Zekâ Uygulamaları....254
Sonuç ve Değerlendirme....257
Ek Okuma Önerileri....259
Kaynakça 259

İŞLETMELERİN DİJİTALLEŞME ARAÇLARI 263
Mustafa Sundu, Okan Yaşar, Hasan Ufuk Gökçe, Merve Gizem Çömlekçi
Temel Kavramlar....263
Özet 264
Giriş....264
1. İkna Edici Teknolojiler....265
1.1. Bilgisayar İknasının Üçlü Fonksiyonu 266
1.2. Kullanım Alanları 267
1.3. İkna edici teknoloji araçları....268
2. Nesnelerin İnterneti (IoT)- Davranışların İnterneti (IoB)-Her Şeyin İnterneti (IoE) 269
2.1. Her Şeyin İnterneti Kavramının İş Modellerine Etkisindeki Destekleyici Teknolojiler....272
3. Robotik Süreç Otomasyonu 275
3.1. Robotik Süreç Otomasyon Türleri 275
3.2. Robotik Süreç Otomasyon Geliştirme Süreci....276
3.3. Robotik Süreç Otomasyon Sürecinin İşletme Yönetimi Açısından Zorluk ve Riskleri 280
3.4. Robotik Süreç Otomasyonu Uygulama Alanları 283
Sonuç ve Değerlendirme....285
Kaynakça 286

YAZARLAR HAKKINDA 291

YÖNETİMİN TARİHSEL YOLCULUĞUNDA DİJİTALLEŞME

Tuğba Koç

Temel Kavramlar

- ***Sayısallaştırma (Digitization):*** *Sayısallaştırma, fiziksel veya analog (devamlı akış hâlinde olan) verilerin dijital formata dönüştürülerek bilgisayar ortamına aktarılmasıdır.*
- ***Dijitalleşme (Digitalization):*** *Bir organizasyonun iş süreçlerini değiştirme amacı güderek dijital teknolojileri kullanmasıdır.*
- ***Dijital optimizasyon (Digital optimization):*** *Organizasyonun hâlihazırda dijitalleştirilmiş mevcut iş süreçlerini ve modellerini iyileştirmek ve daha verimli bir hâle getirebilmek için dijital teknolojilerin kullanılmasıdır.*
- ***Dijital dönüşüm (Digital transformation):*** *İş modellerinin, operasyonel süreçlerin ve müşteri/paydaş/çalışan deneyimlerinin değer yaratmasını sağlayabilmek için dijital yeteneklerin ve teknolojilerinin kullanıldığı evrimsel bir süreçtir.*
- ***Dijital olgunluk (Digital maturity):*** *Organizasyonun dijital dönüşüm sürecinde "hangi aşamada" yer aldığını tanımlamak için kullanılan bir gelişmişlik seviyesidir.*
- ***Dış kaynaklardan yararlanma (Outsourcing):*** *İşletmelerin temel yeteneklerinin dışında kalan fonksiyonlarını işletme dışı bir organizasyona devretmesidir.*
- ***Değişim mühendisliği (Reengineering):*** *Bilgi teknolojisi kullanılarak iş yapış stilinin değiştirilmesidir.*
- ***Sanal organizasyonlar (Virtual organization):*** *Üyeleri farklı coğrafi bölgelerde olan ve birbirlerine yüksek derecede güven duyan çalışanlardan oluşan uyum yeteneği yüksek teknoloji yoğun şirketlerdir.*
- ***Akıllı fabrikalar (Smart factory):*** *Temel amacın yüksek performans/düşük maliyet olduğu, insan iş gücünün minimize edildiği, kusursuz üretimin amaçlandığı, Endüstri 4.0 teknolojileri ile harmanlanmış fabrikalardır.*
- ***Dijital lider (Digital leader):*** *Şirketini tanıyan ve yeniliklere hızlı adapte olan, dijital tüketiciyi anlayabilen ve ona yönelik hizmetler sunan, hayatın her alanında müşteriye dokunan etik ve sorumluluk sahibi yeni nesil dönüşümcü liderlerdir.*

Kaynakça

Ahmad, A., Alshurideh, M. T., Al Kurdi, B. H., & Salloum, S. A. (2021). Factors Impacts Organization Digital Transformation and Organization Decision Making During Covid19 Pandemic. In *Studies in Systems, Decision and Control* (Vol. 334, Issue April, pp. 95–106). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-67151-8_6

Alawamleh, M., & Popplewell, K. (2011). Understanding virtual organisation to identify possible risks. *International Journal of Management and Network Economics*, *2*(1), 75–92. https://doi.org/10.1504/ijmne.2011.042581

Bayrak Kök, S. (2006). Bilişim teknolojilerinin yönetsel ve örgütsel etkileri. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, *2*, 123–140.

Berman, S. J. (2012). Digital transformation: Opportunities to create new business models. *Strategy and Leadership*, *40*(2), 16–24. https://doi.org/10.1108/10878571211209314

Bleicher, J., & Stanley, H. (2016). Digitization as a catalyst for business model innovation: A three step approach to facilitating economic success. *Journal of Business Management*, *12*, 62–67.

Bockshecker, A., Hackstein, S., & Baumöl, U. (2018). Systematization of the term digital transformation and its phenomena from a socio-technical perspective - A literature review. *26th European Conference on Information Systems: Beyond Digitization - Facets of Socio-Technical Change, ECIS 2018*.

Chanias, S., & Hess, T. (2016). *How digital are we? Maturity models for the assessment of a company's status in the digital transformation*.

Cichosz, M., Wallenburg, C. M., & Knemeyer, A. M. (2020). Digital transformation at logistics service providers: barriers, success factors and leading practices. *International Journal of Logistics Management*, *31*(2), 209–238. https://doi.org/10.1108/IJLM-08-2019-0229

Dalay, İ. (2013). *Yönetimin Tarihsel Gelişimi*. http://ismaildalay. blogspot. com/2013/11/yonetimin-tarihsel-gelisimi.html

Davenport, T. H., & Westerman, G. (2018). *Why So Many High-Profile Digital Transformations Fail*. Harvard Business Review.

Davidow, W. H., & Malone, M. S. (1992). *The Virtual Corporation: Structuring and Revitalizing the Corporation for the 21st Century*. Harpercollins.

Davutoğlu, N. A., Akgül, B., & Yıldız, E. (2017). İşletme Yönetiminde sanayi 4.0 Kavramı ile Farkındalık Oluşturarak Etkin Bir Şekilde Değişimi Sağlama. *ASOS Journal*, *5*(52), 544–567.

Dhar, S. (2012). From outsourcing to Cloud computing: Evolution of IT services. *Management Research Review*, *35*(8), 664–675. https://doi.org/10.1108/01409171211247677

Diener, F., & Špaček, M. (2021). Digital transformation in banking: A managerial perspective on barriers to change. *Sustainability (Switzerland)*, *13*(4), 1–26. https://doi.org/10.3390/su13042032

Dietrich, A. (2019). Where in the brain is creativity: a brief account of a wild-goose chase. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, *27*, 36–39.

Digital Age. (2015). *CDO'lu şirketler daha sağlıklı oluyor*. https://digitalage.com.tr/cdolu-sirketler-daha-saglikli-oluyor/

Ebert, C., & Duarte, C. H. C. (2018). Digital Transformation. *IEEE Software*, *35*(4), 16–21. https://doi.org/10.1109/MS.2018.2801537

Ertürk, M. (2017). *İşletme Biliminin Temel İlkeleri*. BETA Basım A.Ş.

Gartner. (2021). *Digitalization*. https://www.gartner.com/en/information-technology/glossary/digitalization

Hammer, M. (1990). *Reengineering Work: Don't Automate, Obliterate*. Harvard Business Review. https://hbr.org/1990/07/reengineering-work-dont-automate-obliterate

Headings, K., & Schein, S. (2005). *Digital entertainment service platform* (Patent No. Patent No. 2005/0262024 A1).

Henriette, E., Feki, M., & Boughzala, I. (2016). Digital Transformation Challenges. *Mediterranean Conference on Information Systems*.

Herbert, L. (2017). *Digital Transformation: Build Your Organization's Future for the Innovation Age*. Bloomsbury Publishing.

Ivancevich, J. M., Lorenzi, P., Skinner, S. J., & Crosby, P. B. (1994). *Management: Quality and Competitiveness* (R. D. Irwin (ed.)). McGraw-Hill.

Karayel, S. (2020). Sanal İşletmecilik ve E-Ticaret. In A. Diken (Ed.), *Genel İşletme*. Atlas Kitabevi.

Kesting, P., & Parm Ulhøi, J. (2010). Employee-driven innovation: Extending the license to foster innovation. *Management Decision*, *48*(1), 65–84.

Ko, A., Fehér, P., Kovacs, T., Mitev, A., & Szabó, Z. (2022). Influencing factors of digital transformation: management or IT is the driving force? *International Journal of Innovation Science*, *14*(1), 1–20. https://doi.org/10.1108/IJIS-01-2021-0007

Legner, C., Eymann, T., Hess, T., Matt, C., Böhmann, T., Drews, P., Mädche, A., Urbach, N., & Ahlemann, F. (2017). Digitalization: Opportunity and Challenge for the Business and Information Systems Engineering Community. *Business and Information Systems Engineering*, *59*(4), 301–308. https://doi.org/10.1007/s12599-017-0484-2

Liu, D.-Y., Chen, S.-W., & Chou, T.-C. (2011). Resource fit in digital transformation: Lessons learned from the CBC Bank global ebanking project. *Management Decision*, *49*(10), 1728–1742. https://doi.org/10.1108/EL-01-2017-0019

Loonam, J., Eaves, S., Kumar, V., & Parry, G. (2018). Towards digital transformation: Lessons learned from traditional organizations. *Strategic Change*, *27*(2), 101–109.

Lozic, J. (2019). Core Concept of Business Transformation: From Business Digitization to Business Digital Transformation. *48th International Scientific Conference on Economic and Social Development Development – "Managerial Issues in Modern Business" Book*, 159–167.

Matt, C., Hess, T., & Benlian, A. (2015). Digital Transformation Strategies. *Business and Information Systems Engineering*, *57*(5), 339–343. https://doi.org/10.1007/s12599-015-0401-5

Mergel, I., Edelmann, N., & Haug, N. (2019). Defining digital transformation : Results from expert interviews ☆. *Government Information Quarterly*, *36*(4). https://doi.org/10.1016/j.giq.2019.06.002

Moraknyane, R., Grace, A., & O'Reilly, P. (2017). Conceptualizing Digital Transformation Business Organizations-A Systematic Review of Literature. *Blede Conference*.

Nadkarni, S., & Prügl, R. (2021). Digital transformation: a review, synthesis and opportunities for future research. In *Management Review Quarterly* (Vol. 71, Issue 2). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/s11301-020-00185-7

Okan Gökten, P. (2018). Karanlıkta üretim: Yeni çağda maliyetin kapsamı. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, *20*(4), 880–897.

Osigweh, C. A. B. (1985). *Professional Management: An Evolutionary Perspective*. Kendall/Hunt.

Özdemir, Ş., & Kılınç, D. (2019). *Geleceğin Meslekleri*. Abaküs Kitap.

Öztürk, A., & Sezgili, K. (2002). Dış Kaynaklardan Yararlanmanın Yeni Bir Rekabet Stratejisi Olrak Kullanılması ve Uygulama Süreci. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisİ*, *21*(2), 127–142.

Paulina, B. C., Cezar, B., & George, C. (2009). New methods regarding the organization and functionality of the business environment in the virtual economy. *Annals of the Oradea University*, *18*(4), 908–913.

Pesonen, J. (2020). Management and Leadership for Digital Transformation in Tourism. In Z. Xiang, M. Fuchs, U. Gretzel, & W. Höpken (Eds.), *Handbook of e-Tourism* (Issue November). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-05324-6

Pindur, W., Rogers, S. E., & Suk Kim, P. (1995). The history of management: a global perspective. *Journal of Management History*, *1*(1), 59–77. https://doi.org/10.1108/13552529510082831

Sarıoğlu Uğur, S. (2019). Yöneticilerin Teknoloji ile İmtihanı. In E. Aydın & U. Uğur (Eds.), *İşletmelerde Dijital Dönüşümün Yansımaları* (pp. 1–20). Detay Yayıncılık.

Schallmo, D., & Williams, C. (2017). Digital Transformation of Business Models – Best Practice, Enablers and Roadmap. *International Journal of Innovation Management*, *21*(8), 1740014.

Scholz, C. (2000). The virtual corporation: em pirical evidences to a three dimensional model. *Academy of Management*, 1–30.

Sebastian, I. M., Ross, J. W., & Beath, C. (2017). *How Big Old Companies Navigate Digital Transformation*. *2017*(September), 197–213.

Solak, M. (2002). *Dış Kaynaklardan Yararlanma ve İnsan Kaynakları Yönetimi Alanında Uygulanması* [Marmara Üniversitesi]. https://www.proquest.com/docview/2604467283?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true

Tay, H. L., & Low, S. W. K. (2017). Digitalization of learning resources in a HEI – a lean management perspective. *International Journal of Productivity & Performance Management*, *66*(5), 680–694.

Teichert, R. (2019). Digital transformation maturity: A systematic review of literature. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, *67*(6), 1673–1687. https://doi.org/10.11118/actaun201967061673

Turan, S. (2002). Teknolojinin okul yönetiminde etkin kullanımında eğitim yöneticisinin rolü. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, *8*(2), 271–281.

Verhoef, P. C., Broekhuizen, T., Bart, Y., Bhattacharya, A., Dong, J. Q., Fabian, N., & Haenlein, M. (2021). Digital transformation : A multidisciplinary re fl ection and research agenda. *Journal of Business Research*, *122*, 889–901. https://doi.org/10. 1016/j. jbusres.2019.09.022

Veza, I., Mladineo, M., & Gjeldum, N. (2015). Managing innovative production network of smart factories. *IFAC-PapersOnLine*, *28*(3), 555–560. https://doi.org/10.1016/j.ifacol.2015.06.139

Wischnevsky, J. D., & Damanpour, F. (2006). Organizational Transformation and Performance: An Examination of Three Perspectives. *Journal of Managerial Issues*, *18*(1), 104–128.

Wren, D. A., & Bedeian, A. G. (2021). *Yönetim Düşüncesinin Evrimi*. Albaraka Yayınları.

Yenisu, E., Şahin, F., & Öztekkeli, H. (2019). Yönetim Düşüncesinin Evriminde Sistem Kuramının Etkileri: Kavramsal Bir Çözümleme. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, *6*(18), 514–527.

Yokogawa. (2021). *The Differences Between Digitization, Digitalization, and Digital Transformation in Manufacturing*. https://www.yokogawa.com/library/resources/white-papers/the-differences-between-digitization-digitalization-and-digital-transformation-in-manufacturing/#:~:text=Yokogawa broadly defines digitization as,digital copy of that letter.

Zhovtyuk, V. (2018). *Digital Transformation & Change Management: How to Be Ready*. https://medium.com/@VitaliyZhovtyuk/digital-transformation-change-management-how-to-be-ready-8565b893243

DİJİTALLEŞMEYE LİDERLİK ETMEK

Cansu Erol

Temel Kavramlar

- ***Liderlik:*** *Amaçların ya da vizyonun başarılmasına yönelik grubu etkileyebilme yeteneğidir.*
- ***Lider:*** *Kişileri belirli bir hedef doğrultusunda davranmaya yönelten ve onu etkileyen kişidir.*
- ***Dijitalleşme:*** *Bir iş modelini değiştirmek ya da dönüştürmek için yeni bir kazanç ve değer üretebilecek fırsatlar yaratabilmek için dijital teknolojilerin kullanılmaya başlanmasıdır.*
- ***Dijital Dönüşüm:*** *Dijital teknolojileri kullanarak yeni fırsatlar ve değerler yaratma; sosyal yapıları dijital teknolojilerle güçlendirme ve daha verimli hâle getirme sürecidir.*
- ***Teknoloji Liderliği:*** *Teknoloji kullanımı konusunda öğretmenlere rehberlik edebilme ve örgüt üyeleri arasında koordinasyonu sağlayabilme.*
- ***Dijital Liderlik:*** *Bilgi toplumunun temel sektörlerindeki (bilgi işlem, iletişim, içerik, multimedya) liderliktir.*
- ***E-Liderlik:*** *Birey, grup ve örgütlerle ilgili tutum, his, düşünce, davranış ve performansta değişim yapmak için sosyal etkileşim sürecinde bilgi teknolojilerini kullanmadır.*
- ***Sanal Liderlik:*** *Sanal bir ortamda bir birey, grup ve/veya kuruluşta bilgi teknolojisi aracılığıyla duygu, düşünce, davranış, görüş ve performansta değişikliğe neden olan bir sosyal etki sürecidir.*

Özet

Liderlik konusu uzun yıllardır çalışılan bir kavramdır. Bu bölümde geleneksel liderlik yaklaşımlarına kısaca değinilmiş, sonrasında yeni liderlik yaklaşımları olarak kabul edilen etkileşimci, dönüştürücü vizyoner ve karizmatik liderlik kavramları ele alınmıştır. Daha sonrasında günümüzde de gelişmelerine tanık olduğumuz dijitalleşme kavramının liderlik kavramı üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bu

Kaynakça

Abbatiello, A., Knight, M., Philpot, S. ve Roy, I. (2017). *Rewriting the Rules for the Digital Age: 2017 Deloitte Global Human Capital Trends.* Birleşik Krallık: Deloitte University Press.

Akyüz, M. (2019). Bilgi Çağında Yeni Bir Liderlik: Resonant (Ahenk Yaratan) Liderlik. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi.* 9(14): 1821-1834.

Artüz, S. D. (2020). Dijital Liderlik Uygulaması İle Öğrenen Örgüt İlişkisinin Bireysel Performansa Etkisi. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Asiltürk, A. (2020). Dijital Dönüşüm Bağlamında Dijital Liderlik ve Dijital Liderler. E. Karaçar ve Ö. Kıran (Ed.), Sosyal Bilimlerde Güncel Konular ve Araştırmalar içinde (203-226. ss.). Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.

Ata, N. (2006). Bilgi Çağında Kariyer ve Liderlik. (Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Auvinen, T., Sajasalo, P., Sintonen, T., Pekkala, K., Takala, T. ve Luoma-Aho, V. (2019). Evolution Of Strategy Narration and Leadership Work in The Digital Era. *Leadership.* 15(2): 205-225.

Avolio, B. J., Kahai, S. ve Dodge, G. E. (2000). E-Leadership: Implications for Theory, Research and Practice. *Leadership Quarterly.* 11(4): 615-668.

Avolio, B.J., Sosik, J.J., Kahai, S.S. ve Baker, B. (2014). E-leadership: Re-examining Transformations in Leadership Source and Transmission. *The Leadership Quarterly.* 25(1): 105-131.

Aycan, Z. (2021). *Yeni Nesil İçin Liderlik-Güç Kültüründen Güçlendirme Kültürüne Dönüşüm.* İstanbul: Doğan Yayınları.

Bass, B. M. (1990). From Transactional to Transformational Leadership: Learning to Share The Vision. *Organizational Dynamics.* 18(3): 19-31.

Bass, B. M.,ve Avolio, B. J. (1993). Transformational Leadership and Organizational Culture. *Public Administration Quarterly.* 17: 112-121.

Bloomberg, J. (2018). Digitization, Digitalization, and Digital Transformation: Confuse Them At Your Peril. Forbes. Erişim Adresi: https://www.forbes.com/sites/ jasonbloomberg/ 2018/04/29/digitization-digitalization-and-digital-transformation-confuse-them-at-your-peril/?sh=17d6a3612f2c (Erişim Tarihi: 09.05.2022).

Boje, D. (2008). *Storytelling Organizations.* London: SAGE.

Bonnet, D. ve Westerman, G. (2020). The New Elements of Digital Transformation. Erişim Adresi: https://sloanreview.mit.edu/article/the-new-elements-of-digital-transformation/ *MIT Sloan Management Review.* 62(2): 83-89. (Erişim Tarihi: 17.04.2022).

Borins, S. F. (2010). Digital State 2.0. M. J. Prince, G. B. Doern, L. A. Pal ve G. Toner (Eds.). Policy from Ideas to Implementation: In Honour of Professor G. Bruce Doern içinde (177-206. ss.). Montreal: McGill-Queen's University Press.

Bostancı, H. (2010). Okul Yöneticilerinin Teknolojik Liderlik Yeterlilikleri Açısından İncelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Bilişim Enstitüsü.

Brett, J. (2019). *Evolving Digital Leadership: How to Be a Digital Leader in Tomorrow's Disruptive World.* California: Apress.

Bryman, A. (1992). *Charisma and Leadership in Organizations.* London: SAGE.

BTK Raporu. Toplum 5.0. Erişim Adresi: https://www.btk.gov.tr/arastirma-raporlari (Erişim Tarihi: 29.04.2022).

Canan, S. ve Pir, S. (2021). *İnsan Odaklı Liderlik.* İstanbul: Tutikitap.

Clerkin, C. (2015). Creative Leadership and Social Intelligence: The Keys to Leading in the Digital Age. Sowcik et al. (Eds.) Leadership 2050: Critical Challenges, Key Contexts, and Emerging Trends içinde. (175-187. ss.). Emerald Publishing.

Copeland, M.K. (2016). The Impact of Authentic, Ethical, Transformational Leadership on Leader Effectiveness. *Journal of Leadership, Accountability and Ethics.* 13(3): 79-97.

Çelebi, F. (2021). *Dijital Çağda Liderlik ve Girişimcilik.* Ankara: İKSAD Yayıncılık.

Davies, P.M. (2010). On School Educational Technology Leadership. *Management in Education.* 24(2): 55-61.

Gülmez, Ç. (2022). Öğretmen Algılarına Göre Okul Yöneticilerinin Teknolojik Liderlik Rolleri ile Öğretmenlerin Performans Düzeyleri Arasındaki İlişki. (Yüksek Lisans Tezi). Siirt: Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

De Waal, B., Van Outvorst, F. ve Ravesteyn, P. (2016). Digital Leadership: The Objective - Subjective Dichotomy of Technology Revisited. 12th European Conference on Management. Leadership and Governance ECMLG. (November). ss: 52-61.

Dienesch, R. M. ve Liden, R. C. (1986). Leader-Member Exchange Model of Leadership: A Critique and Further Development. *The Academy of Management Review.* 11(3): 618-634.

Digman, J. M. (1990). Personality Structure: Emergence of the Five-Factor Model. *Annual Review of Psychology.* 41: 417–440.

Downton, J. V. (1973). *Rebel Leadership: Commitment and Charisma in the Revolutionary Process. New York: The Free Press.*

Du Toit, A., Viviers, R., Mayer, C.H. ve Visser, D. (2017). Emotional Intelligence and Leadership in a South African Financial Services Institution. *South African Journal of Labour Relations.* 41(1): 1-14.

Duan, Q. (2005). *China's IT Leadership.* University of Maryland. Philosophy Graduate School.

Ebrahim, N.A., Ahmed, S. ve Taha, Z. (2009). Innovation and R&D Activities in Virtual Teams. *European Journal of Scientific Research.* 34(3): 297-307.

Edwards, V. ve Sienkewicz, T. J. (1990). *Oral Cultures Past and Present: Rappin' and Homer.* Oxford: Blackwell.

El Sawy, O. A., Kraemmergaard, P., Amsinck, H. ve Vinther, A. L. (2016). How Lego Built the Foundations and Enterprise Capabilities for Digital Leadership. *MIS Quarterly Executive.* 15(2): 141-166.

Erhan, T., Uzunbacak, H. H. ve Aydin, E. (2021). From Conventional To Digital Leadership: Exploring Digitalization of Leadership and Innovative Work Behavior. *Management Research Review.* https://doi.org/10.1108/MRR-05-2021-0338.

Farr, S. (2010). *Teaching as Leadership: The Highly Effective Teacher's Guide to Closing the Achievement Gap.* San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Fisk, P. (2002). The Making of a Digital Leader. *Business Strategy Review.* 13(1): 43-50.

Fukuyama, M. (2018). Society 5.0: Aiming for A New Human-Centered Society. Erişim Adresi: https://www.jef.or.jp/journal/July/August. 47-50.

Gartner IT Glossary. Digitalization. Erişim Adresi: https://www.gartner.com/en/information-technology/glossary/digitalization. (Erişim Tarihi: 09.05.2022).

Gartner IT Glossary-2. Digitization. Erişim Adresi: https://www.gartner.com/en/information-technology/glossary/digitize. (Erişim Tarihi: 09.05.2022).

Geier, J. G. (1967). A Trait Approach to The Study of Leadership in Small Groups. *Journal of Communication.* 316-323.

Goleman, D. (2021). Odaklanmış Lider. (Çev. Taner Gezer). Harvard Business Review's 10 Must Reads-Liderlik 2 içinde. (189-211. ss). İstanbul: Optimist Yayınları.

Görgülü, D ve Küçükali, R. (2018). Öğretmenlerin Teknolojik Liderlik Öz Yeterliklerinin İncelenmesi. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama.* 1(1): 1- 12.

Görgülü, D., Küçükali, R. ve Ada, Ş. (2013). Okul Yöneticilerinin Teknolojik Liderlik Öz-Yeterlilikleri. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama.* 3(2): 53-71.

Graen, G. B. ve Uhl-Bien, M. (1995). Relationship-Based Approach to Leadership: Development of Leader-Member Exchange (Lmx) Theory of Leadership Over 25 Years: Applying A Multi-Level Multi-Domain Perspective. *Leadership Quarterly.* 6(2): 219-247.

Gray, J. ve Starke, F. (1977). *Organizational Behavior Concepts and Applications.* Charles Merrill Pub. Co.

Güney, S. (2020). *Yönetim ve Organizasyon El Kitabı.* Ankara: Nobel Yayıncılık.

Hambley, L. A., O'Neill, T. A. ve Kline, T. J. B. (2007). Virtual Team Leadership: The Effects of Leadership Style and Communication Medium on Team Interaction Styles and Outcomes. *Organizational Behavior and Human Decision Processes.* 103: 1-20.

Hambrick, D. C. ve Mason, P. A. (1984). Upper Echelons: The Organization As A Reflection Of its Top Managers. *Academy of Management Review.* 9: 195– 206.

Hartley, J. ve McWilliams, K. (2009). *Story Circle: Digital Storytelling Around the World.* Chichester: Wiley-Blackwell.

Harvard Business Review Press. (2020). *Dijital Dönüşüm-Koronavirüs: Liderlik ve Toparlanma.* (Çev. Taner Gezer). İstanbul: Optimist Yayınları.

Heath, C. ve Heath, D. (2010). *Switch: How to Change Things When Change is Hard.* New York, NY: Crown Publishing Group.

Henriette, E., Feki, M. ve Boughzala, I. (2016) Digital Transformation Challenges. MCIS 2016 Proceedings. 33. Erişim Adresi: http://aisel.aisnet.org/mcis2016/33 (Erişim Tarihi: 26.04.2022).

Herman, D., Manfred, J. ve Ryan, M-L (Eds.) (2005). *Routledge Encyclopedia for Narrative Theory.* Oxfordshire: Routledge.

Hickman, G. R. (2009). *Leading Change in Multiple Contexts.* Thousand Oaks, CA: Sage.

Horner-Long, P. ve Schoenberg, R. (2002). Does e-Business Require Different Leadership Characteristics? An Empirical Investigation. *European Management Journal.* 20(6): 611–619.

House, R. J. (1977). A 1976 Theory of Charismatic Leadership. J. G. Hunt & L. L. Larson (Eds.), Leadership: The Cutting Edge Carbondale içinde (189-207 ss.). Il: Southern Illinois University Press.

https://kpmg.com.tr. KPMG Dijitalleşme Yolunda Türkiye-2021 Raporu. (Erişim Tarihi: 30.04.2022).

https://www.pwc.com/gx/en/issues/succeeding-in-uncertainty/six-paradoxes-of-leadership.html PWC. Global Six Paradoxes of Leadership. (Erişim Tarihi: 08.06.2022).

İbiş, Y. ve Şenol, M. (2021). Uzaktan Eğitimde Dönüşümcü Liderlik. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama.* 4(3): 193-207.

Jakubik, M. ve Berazhny, I. (2017). Rethinking Leadership and its Practices in The Digital Era. Italy: Management International Conference Book. (ss: 471-483).

Jawadi, N., Daassi, M., Kalika, M. ve Favier, M. (2008). Virtual Teams: The Role of Leadership in Trust Management. Computer-mediated Relationships and Trust: Managerial and Organizational Effects içinde (ss. 34-45). IGI Global.

Judge, T. A., Bono, J. E., Ilies, R. ve Gerhardt, M. W. (2002). Personality and Leadership: A Qualitative and Quantitative Review. *Journal of Applied Psychology.* 87(4): 765-780.

Judge, T. A., Piccolo, R. F. ve Ilies, R. (2004). The Forgotten Ones? The Validity of Consideration and Initiating Structure in Leadership Research. *Journal of Applied Psychology.* 89(1): 36-51.

Kane, G. C., Palmer, D., Phillips, A. N., Kiron, D. ve Buckley, N. (2015). Strategy, Not Technology, Drives Digital Transformation. MIT Sloan Management Review and Deloitte University Press, 14: (1-25). Erişim Adresi: http://sloanreview.mit.edu/projects/strategy-not-technology-drives-digital-transformation (Erişim Tarihi: 26.04.2022).

Kane, G. C., Phillips, A.N., Copulsky, J. ve Garth, A. (2019). How Digital Leadership Is(N't) Different, *MIT Sloan Management Review.* 60(3): 34-39.

Kaplan, S. (2020). Teknoloji Liderliği, Sosyal Medya Kullanımı ve Havayolu Şirketi Çalışanlarının Twitter Kullanımına Yönelik Bir Araştırma. (Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Kayworth, T. ve Leidner, D. E. (2002). Leadership Effectiveness in Global Virtual Teams. *Journal of Management Information Systems.* 18(3): 7–40.

Kearsley, G. ve Lynch, W. (1994). *Educational Technology: Leadership Perspectives*. Englewood Cliffs, NJ: Educational Technology Publications.

Kırmaz, B. (2010). Bilgi Çağı Lideri. *Ankara Barosu Dergisi.* 68(3): 207-222.

Klein, M. (2020). Leadership Characteristics In The Era of Digital Transformation. *BMIJ.* 8(1): 883-902.

Koçel, T. (2010). *İşletme Yöneticiliği.* İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

Kurubacak, G. (2006). Reflections on The Digital Youth Leadership for Social Justice Activism: Understanding Silent Dialogues Through Critical Pedagogy. *I-manager's Journal on School Educational Technology.* 2(2): 44-51.

Leinwand, P., Mani, M. M. ve Sheppard, B. (2022). Liderlik Ekibinizi Baştan Yaratın. *Harvard Business Review.* Erişim Adresi: https://hbrturkiye.com/dergi/liderlik-ekibinizi-bastan-yaratin (Erişim Tarihi: 06.05.2022).

Leonardi, P.M., Huysman, M. ve Steinfield, C. (2013). Enterprise Social Media: Definition, History, and Prospects for the Study of Social Technologies in Organizations. *Journal of Computer-Mediated Communication.* 19(1): 1–19.

Lipnack, J. ve Stamps, J. (2011). *Sanal Ekiplere Liderlik Etmek.* (Çev. Melis İnan). Harvard Business School Press. İstanbul: Optimist Yayınları.

Liu, C., Ready, D., Roman, A., Van Wart, M., Wang, X., McCarthy, A. ve Kim, S. (2018). E-Leadership: an Empirical Study of Organizational Leaders' Virtual Communication Adoption. *Leadership & Organization Development Journal.* 39(7): 826-843.

Luthans, F. (1995). *Organizational Behavior. (7. Basım).* New York: Mcgraw Hill.

McCleskey, J. A. (2014). Situational, Transformational and Transactional Leadership and Leadership Development. *Journal of Business Studies Quarterly.* 5(4): 117.

Mirze, S. K. (2018). *Uluslararası İşletmecilik ve Yönetim.* İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

Nanus, B. (1992). *Visionary Leadership: Creating a Compelling Sense of Direction for Your Organisation.* San Francisco, CA: Jossey-Bass Publishers.

Norman, S. M., Avey, J., Larson, M. ve Hughes, L. (2019). The Development of Trust in Virtual Leader–Follower Relationships. *Qualitative Research in Organizations and Management: An International Journal.* 15(3): 279-295.

Oberer, B. ve Erkollar, A. (2018). Leadership 4.0: Digital Leaders in the Age of Industry 4.0. *International Journal of Organizational Leadership.* 7(4): 404-412.

Ordu, A. ve Nayır, F. (2021). What is Digital Leadership? A Suggestion of The Definition, *E-International Journal of Educational Research.* 12(3): 68-81.

Owens, J. (1979). The Uses of Leadership Theory. *IEEE Engineering Management Review*. 7(2): 102-108.

Ozer, M. (2008). Personal and Task-Related Moderators of Leader–Member Exchange Among Software Developers. *Journal of Applied Psychology.* 93(5): 1174-1182.

Öğüt, A. (2007). *Bilgi Çağında Yönetim.* Konya: Çizgi Kitabevi.

Özel, M. Y. (2019). *Anlamlı Liderlik.* İstanbul: Hümanist Yayınları.

Özmen, L. A. (2022). Okul Müdürlerinin Teknolojik Liderlik Davranışları: Uzaktan Eğitim Sürecinde Öğretmen Görüşlerine Dayalı Nitel Bir Çalışma. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Özmen, Ö. N. T., Eriş, E. D. ve Süral Özer, P. (2020). Dijital Liderlik Çalışmalarına Bir Bakış. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.* 25(1): 57-69.

Pınar, T. (2014). Sanal Takımların Yönetimi, Liderlik ve Takım Etkinliği İlişkisi. (Doktora Tezi). Gebze: Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Promsri, C. (2019). Developing Model of Digital Leadership for a Successful Digital Transformation. *GPH-International Journal of Business Management.* 2(8): 1-8.

Reitz, J. (1981). *Behavior in Organizations.* McGraw-Hill / Irwin Series.

Robbins, S. P. ve Judge, T. A. (2012). (Çev. İnci Erdem). *Örgütsel Davranış.* İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.

Sağbaş, M. ve Erdoğan, F. A. (2022). Digital Leadership: A Systematic Conceptual Literature Review. *İstanbul Kent Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi.* 3(1): 17-36.

Saracel, N. ve Aksoy, I. (2020). Toplum 5.0: Süper Akıllı Toplum. *Social Sciences Research Journal.* 9 (2): 26-34.

Saruhan, S. C. ve Yıldız, M. L. (2009). *Çağdaş Yönetim Bilimi.* İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

Saruhan, Ş.C. ve Yıldız, M.L. (2021). *İnsan Kaynakları Yönetimi Teori ve Uygulama.* İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

Sashkin, M. (1992). Strategic Leadership Competencies: What Are They? How Do They Operate? What Can Be Done To Develop Them? Phillips, R.L. and Hunts, J.G. (Eds), Strategic Leadership: A Multiorganizational-Level Perspective içinde (139-160 ss.). Quorum Books, Westport, CT.

Sayar, S. (2019). Dijitalleşme ile Yeni Oluşan Kavramlar: Endüstri 4.0, IOT ve Blockchain Uygulamaları. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Uluslararası Ticaret ve Lojistik Yönetimi Anabilim Dalı.

Schmidt, G. B. (2014). Virtual Leadership: An Important Leadership Context. *Industrial and Organizational Psychology.* 7(2): 182-187.

Scoot, W., Mitchell, T. ve Birnbaum, P. (1981). *Organization Theory, A Structural and Behavioral Analysis.* McGraw-Hill / Irwin series.

Sektörüm Dergisi. (2018). Erişim Adresi: https://www.sektorumdergisi.com/teknoloji-nedir/. Teknoloji Nedir? (Erişim Tarihi: 20.04.2022).

Shadraconis, S. (2013). Organizational Leadership in Times of Uncertainty: Is Transformational Leadership the Answer? *LUX: A Journal of Transdisciplinary Writing and Research from Claremont Graduate University.* 2(1): 28.

Sheninger, E. (2014). Pillars of Digital Leadership. *International Center for Leadership in Education.* 1-4.

Sönmezer, T. (2015). *Dijital Çağda Esnek Liderlik.* İstanbul: Doğan Kitap. (Kolektif Yazarlı Kitap).

Stoner, J. (1978). *Management.* Prentice-Hall.

Takala, T. (2005). Charismatic Leadership and Power. *Problems and Perspectives in Management.* 3: 45-57.

Tanzer, S. (2004). Mesleki ve Teknik Öğretim Okul Yöneticilerinin Teknolojik Liderlik. (Yüksek Lisans Tezi). Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi.

Taş, A., Özkara, Z. U. ve Aydıntan, B. (2020). Elektronik Liderliğin Temel Boyutu: Sanal Teknoloji Yeterliğinin Yöneticiye Duyulan Güvene Etkileri. *İşletme Araştırmaları Dergisi.* 12(3): 2879-2894.

Tekinay, İ. (2015). Okul Yöneticilerinin E-Liderlik Yeterlikleri. (Yüksek Lisans Tezi). Konya: Mevlana Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Thite, M. (1999). Identifying Key Characteristics of Technical Project Leadership. *Leadership & Organization Development Journal.* 20(5): 253-261.

Toduk, Y. (2014). *2023 Lideri-Dijital Çağın Liderlik Sırları.* İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık.

Tshabangu, I. (2015). Geopolitical Citizenship 2050: From Totalitarian Statism to Polyarchical Ideologies. Sowcik et al. (Eds.) Leadership 2050: Critical Challenges, Key Contexts, and Emerging Trends içinde. (91-108 ss.). Emerald Publishing.

Ünal, M. (2012). Bilgi Çağında Değişim ve Liderlik. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi.* 32(1): 297-310.

Van Wart, M., Roman, A., Wang, X. ve Liu, C. (2017a). Integrating ICT Adoption Issues into (e-) Leadership Theory. *Telematics and Informatics.* 34(5): 527-537.

Van Wart, M., Roman, A., Wang, X. ve Liu, C. (2017b). Operationalizing The Definition of e-leadership: Identifying The Elements of e-Leadership. *International Review of Administrative Sciences.* 1-18.

Varışlı, N. (2021). Endüstri 4.0 Uygulamaları ve Örgütsel Liderlik Üzerinde Oluşan Etkilerinin İncelenmesi. *Journal of Management Theory and Practices Research.* 2(2): 58-68.

Vuran, Y. ve Mert, İ.S. (2017). Sanal Liderlik. *International Journal of Academic Value Studies.* 3(9): 63-78.

Watts, C. D. (2009). Technology Leadership, School Climate, and Technology Integration: A Correlation Study in K-12 Public Schools. (Doktora Tezi). Tuscaloosa, Alabama: Alabama Üniversitesi.

Weber, M. (1964). *The Theory of Social Economic Organization.* New York: The Free Press.

Westerman, G., Bonnet, D. ve McAfee, A. (2014). The Nine Elements of Digital Transformation. Erişim Adresi: https://sloanreview.mit.edu/article/the-nine-elements-of-digital-transformation/ *MIT Sloan Management Review.* 55(3): 1-6. (Erişim Tarihi: 17.04.2022).

Wilson III, E. J. (2004). Leadership in the Digital Age.Goethals, G. R., G. Sorenson, and J. Mac Gregor (Eds). Encyclopedia of Leadership içinde (859–862 ss.). London: Sage.

Wong, A. (2015). The Whole Story, and Then Some: Digital Storytelling' in Evolving Museum Practice. The Annual Conference of Museums and The Web. Chicago, USA.

Yankın, F. B. (2019). Dijital Dönüşüm Sürecinde Çalışma Yaşamı. *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.* 7(2): 1-38.

Yee, D. L. (2000). Images of School Principals' Information and Communications Technology Leadership. *Journal of Information Technology for Teacher Education.* 9(3): 287-302.

Yıkılmaz, İ. ve Sürücü, L. (2021). Dijital Çağda Liderliğin Yeni Yüzü: Dijital Liderlik. İ. E. Tarakçı, B. Göktaş (Eds). Dijital Gelecek Dijital Dönüşüm-2 içinde (301-315 ss.). İstanbul: Efe Akademi Yayınları.

Yu, B. ve Singh, M.P. (2002). Distributed Reputation Management for Electronic Commerce. *Computational Intelligence.* 18(4): 535-549.

Yukl, G. ve Van Fleet, D. D. (1992). Theory and Research on Leadership in Organizations. M. D. ve Hough, L. M., (Eds), Handbook of Industrial and Organizational Psychology içinde. (147-197 ss.). Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.

Yücebalkan, B. (2003). Postmodern Yönelimli Sanal Organizasyonlarda Liderlik Konsepti. (Doktora Tezi). Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yüksel, M. ve Genç, K. Y. (2018). Endüstri 4.0 ve Liderlik. In 2nd International Symposium on Innovative Approaches in Scientific Studies (ss. 338-341).

Zaccaro, S. J. ve Bader, P. (2002). E-Leadership and The Challenges of Leading E-Teams: Minimizing the Bad and Maximizing the Good. *Organizational Dynamics.* 31(4): 377-387.

Zeichhardt, R. (2018). E-leader, CDOs & Digital Fools – Eine Führungstypologie Für Den Digitalen Wandel. Disruption und Transformation Management içinde (ss: 3-23). Wiesbaden: Springer Gabler.

Zhu, P. (2015). *Digital Master: Debunk the Myths of Enterprise Digital Maturity.* Lulu Press, Inc.

DİJİTALLEŞME PERSPEKTİFİ İLE FARKLILIKLARIN YÖNETİMİ

Benan Kurt Yılmaz

Temel Kavramlar

- ***Farklılık:*** *Bireylerin yaş, cinsiyet, sosyal durum, medeni durum, engellilik, cinsel yönelim, din, etnik köken, kişilik ve kültür gibi görünen ve görünmeyen özellikleri.*
- ***Farklılıkların Yönetimi:*** *Örgütün farklılığa değer verme bilincine odaklanmakta, örgüt içinde cinsiyet veya etnik köken gibi kimliklere bakılmaksızın bireye ve mesleğine saygı gösterilmesi.*
- ***Sosyal Kapsayıcılık:*** *Toplumdaki tüm kesimlerin inanç, etnik köken, yaş, cinsiyet, cinsel yönelim, siyasi görüş, mülkiyet, engellilik durumu vb. fark etmeksizin yaşama aktif bir şekilde katılımı.*
- ***Tasarım Perspektifi:*** *Dijital eserler ve teknolojiler tasarlarken toplumu oluşturan bireylerin farklılık boyutlarının göz önünde bulundurulması.*
- ***Etki Perspekifi:*** *Örgütsel süreç ve uygulamalarda eksik olan veya ihmal edilen farklılığın dijital teknojilere yansıyan/etki eden sonuçlarının analiz edilmesi.*

Özet

Farklılık ve dijitalleşme kavramları örgütlerde insan yönetimini önemli ölçüde etkileyen son eğilim olarak değerlendirilmektedir. Dijital çağın yarattığı değişim ve gelişim kontrol edilemediği gibi sosyal-ekonomik sistemler olan örgütler için çeşitli zorlukları ortaya çıkarmaktadır. Artan küreselleşme eğilimi ve teknolojik gelişmeler bir yandan örgütlerin birbirine bağlanmasına neden olurken, öte yandan örgüt içinde farklılığın artmasından kaynaklanan değerler değişimini de beraberinde getirmektedir. Örgütlerin içerde ve dışarda karşılaştıkları söz konusu farklılık, örgütleri değişmeye ve bünyelerine yeni değerler katmaya zorlamaktadır. Farklılığı anlama, farklılığa değer verme ve saygı duymanın yanı sıra farklılığın örgüte katacağı yeni bakış açılarından yararlanma motivasyonu söz konusu değerler arasında

alarak dijitalleşmeyi çok boyutlu bağlamlardan tartışması gerektiğini ifade etmek mümkündür.

EK OKUMA ÖNERİLERİ

Özbilgin, M. ve Syed, J. (Ed). (2022). Farklılıkların Yönetimi: Uluslararası Bir yaklaşım, Nobel Yayınevi, Ankara.

Schmidt, E. ve Cohen, J. (2014). Yeni dijital çağ: insanların, ulusların ve iş dünyasının geleceğini yeni baştan şekillendirmek. (Çev: ÜmitŞensoy), İstanbul: Optimist Yayınları.

FİLM VE BELGESEL ÖNERİLERİ

Yapay Zeka, 2001.

Azınlık Raporu, 2002.

Avatar, 2009.

Daughters of Destiny, 2017.

Kaynakça

Bell, E. ve Nkomo, S. (2001). Our separate ways. Boston, MA: Harvard Business School Press.

Bernauer, V. ve Kornau, A. (2020): Inclusion through e-voice? An explorative case study of an internet collective. Project presented at the autumn workshop of the section Personnel in VHB (German Academic Association for Business Research), Düsseldorf, September 2020.

Bondarouk, T. ve Ruël, H. ve Roeleveld, B. (2019): Exploring electronic HRM: Management fashion or fad? In: Wilkinson, A. ve Bacon, N. ve Snell, S. ve Lepak, D. (Eds.): The Sage handbook of Human Resource Management. 2nd ed., Los Angeles: Sage, 271–290.

Bondarouk, T. ve Brewster, C. (2016): Conceptualising the future of HRM and technology research. In: The International Journal of Human Resource Management 27(21), 2652-2671.

Boudreau, K. J., ve Lakhani, K. R. 2013. "Using the Crowd as an Innovation Partner," Harvard Business Review (91:4), pp. 60–69.

Bazile-Jones, R. (1996). Diversity in the workplace: Why we should care. CMA, 10(5), 9-12.

Broome, B. J., DeTurk, S., ve Habermann, B. (2002). Giving voice to diversity: An interactive approach to conflict management and decision-making in culturally diverse work environments. Journal of Business and Management, 8(3), 239-264.

Brougham, D. ve Haar, J. (2018): Smart technology, artificial intelligence, robotics, and algorithms (STARA): Employees' perceptions of our future workplace. In: Journal of Management & Organization 24(2), 239–257.

Büchel, B. (2018): Artificial intelligence could reinforce society's gender equality problems. In: The Conversation UK. https: theconversation.com and artificial-intelligence-could-reinforce-societys-gender-equality-problems-92631.

Carnevale, A. P. ve Stone, S. C. (1994). Diversity beyond the golden rule. Training and Development, 48, 22–39.

Cornelius, N., Gooch, L., ve Todd, S. (2001). Managing difference fairly: an integrated 'partnership'approach. Equality, diversity and disadvantage in employment, 32-50.

Cox, T. H. ve Blake, S. (1991). Managing cultural diversity: Implications for organizational competitiveness. Executive, 5, 45–56.

Cox, T. ve Ferguson, E. (1994). Measurement of the subjective work environment. Work & Stress, 8, 98–109.

Dai, Y., Byun, G., ve Ding, F. 2019. The Direct and Indirect Impact of Gender Diversity in New Venture Teams on Innovation Performance, Entrepreneurship Theory and Practice (43:3), pp. 505-528.

DiMaggio, P., Hargittai, E., Celeste, C. ve Shafer, S. (2004): From unequal access to differentiated use: A literature review and agenda for research on digital inequality. In: Neckerman, K. (Ed.): Social Inequality. New York: Russell Sage Foundation, 355-400.

Daugherty, P. R. ve Wilson, H. J. ve Chowdhury R. (2019): Using artificial intelligence to promote diversity. In: MIT Sloan Management Review 60(2), 10–12.

Duggan, J., Sherman, U., Carbery, R. ve McDonnell, A. (2020): Algorithmic management and app-work in the gig economy: A research agenda for employment relations and HRM. In: Human Resource Management Journal 30(1), 114–132.

Ellison, L. J., Johnson, T. M., Tomczak, D. ve Siemson, A. ve Gonzalez, M. F. (2020): Game on! Exploring reactions to game-based selection assessments. In: Journal of Managerial Psychology 35(4), 241–254.

Kandola, R. S. ve Fullerton, J. (1998). Diversity in action: Managing the mosaic. CIPD Publishing.

Galagan, P. (1991). Tapping the power of a diverse workforce. Training and Development Journal 45(3).

Gill, P. (1996). Managing workforce diversity – a response to skills shortages?', Health Manpower Management, 22(6): 34–7.

GEM 2019-2020. Global Women's Entrepreneurship Report, https://www. gemconsortium.org/report

Georgiadou, A., Olivas-Luján, M., Stone, D. ve Bondarouk, T. (2020): Special issue call for papers: inclusion ve exclusion in the digitalized workplace, In: Human Resource Management Journal.

Gilbert, J. A. ve Ivancevich, J. M. (2000). Valuing diversity: A tale of two organizations. The Academy of Management Executive, 14, 93–105.

Greenfield, R. ve Griffin, R. (2018). Artificial Intelligence Is Coming for Hiring, and It Might Not Be That Bad- Bloomberg.

Greene, A. M. ve Kirton, G. (2002). Advancing gender equality: The role of women-only trade union education. Gender, Work & Organization, 9, 39–59.

Greenhaus, J. H., Parasuraman, S. ve Wormley, W. M. (1990). Effects of race on organizational experiences, job performance evaluations, and career outcomes. Academy of Management Journal, 33, 64–86.

Grund, C. ve Przemeck, J. (2012). Subjective performance appraisal and inequality aversion. Applied Economics, 44, 2149–2155.

Hagel, J., Schwartz., J. ve Bersin, J. (2017): Navigating the future of work: Can we point business, workers, and social institutions in the same direction? In: Deloitte Review 21, 27–45.

Harrison, D.A. ve K.J. Klein (2007). What's the difference? Diversity constructs as separation, variety, or disparity in organizations, Academy of Management Review 32(4), pp. 1199–1228.

Hewlett, S.A.(2014). What's Holding Women Back in Science and Technology Industries, Harvard Business Review.

Houser, K.A. (2019). Can AI Solve the Diversity Problem in the Tech Industry? Mitigating Noise and Bias in Employment Decision-Making, 22 Stanford Technology Law Review 290.

Kossek, E. ve Lobel, S. (1996). Managing diversity: Human resource strategies for transforming the workplace. Cambridge, MA: Blackwell.

Kossek, E., Lewis, S. ve Hammer, L. (2010). Work family initiatives and organizational change: Mixed messages in moving from the margins to the mainstream. Human Relations, 61, 3–19.

Liff, S., Shepherd, A., Wajcman, J., Rice, R. ve Hargittai, E. (2008). An Evolving Gender Digital Divide?, In Oxford Internet Issue Brief No. 2.

Kim, P. T. (2018). Big Data and artificial intelligence: New challenges for workplace equality. U. Louisville L. Rev., 57, 313.

Legner, C., T. Eymann ve T. Hess (2017). Digitalization: Opportunity and Challenge for the Business and Information Systems Engineering Community, Business & Information Systems Engineering 59, pp. 301–308.

Lehr, D. ve Ohm, P. (2017). Playing with the data: what legal scholars should learn about machine learning. UCDL Rev., 51, 653.

Leong, N. (2017). The race-neutral workplace of the future. UCDL Rev., 51, 719.

Martin, G., Parry E. ve Flowers, P. (2015): Do social media enhance constructive employee voice all of the time or just some of the time? In: Human Resource Management Journal 25(4), 541–562.

McAdam M., Harrison R. T. ve Leitch, C. M. (2019). Stories from the Field: Women's Networking as Gender Capital in Entrepreneurial Ecosystem, Small Business Economics (53), pp. 459–474.

Nambisan, S. (2017). Digital Entrepreneurship: Toward a Digital Technology Perspective of Entrepreneurship, Entrepreneurship Theory Practice (41:6), pp. 1029–1055.

Nambisan, S., Lyytinen, K., Majchrzak, A. ve Song, M. (2017). Digital Innovation Management: Reinventing Innovation Management Research in a Digital World, MIS Quarterly (41:1), pp. 223–238.

Nambisan, S., Wright, M. ve Feldman, M. (2019). The Digital Transformation of Innovation and Entrepreneurship: Progress, Challenges and Key Themes, Research Policy (48:8), pp.1-9.

Olbrich, S., Trauth, E. M., Niederman, F. ve Gregor, S. (2015). Inclusive Design in IS: Why Diversity Matters," Communications of the Association for Information Systems, (37:37). Mennie, P. (2015): Social media, risk and governance: Managing enterprise risk. London, UK, Philadelphia: Kogan Page Publishers.

Meyer, D. (2018): Amazon reportedly killed an AI recruitment system because it couldn't stop the tool from discriminating against women. In: Fortune, http:// fortune.com

McAdam M., Harrison R. T. ve Leitch, C. M. (2019). Stories from the Field: Women's Networking as Gender Capital in Entrepreneurial Ecosystem, Small Business Economics (53), pp. 459–474.

McCarty Kilian, C., Hukai, D. ve Elizabeth McCarty, C. (2005). Building diversity in the pipeline to corporate leadership. Journal of Management Development, 24, 155–168.

Paul, K. (2019). Disastrous' Lack of Diversity in AI Industry Perpetuates Bias, Study Finds, https://.www.theguardian.com ve technology ve 2019 ve apr ve 16 ve artificial-intelligence-new-yorkuniversity-

Peck, E. (2015). The Stats on Women in Tech are Actually Getting Worse, Huffington Post, https://www.huffpost.com/entry/women-in-tech_n_6955940

Poon, J. M. (2004). Effects of performance appraisal politics on job satisfaction and turnover intention. Personnel Review, 33, 322–334.

Reichenberg, N. E. (2001). Best practices in diversity management. New York: United Nations.

Reiley, C. (2016). When Bias in Production Design Means Life or Death, https://techcrunch.com/2016/11/16/when-bias-in-product-design-means-life-or-death/

Roberson, Q. M., ve Park, H. J. (2007). Examining the link between diversity and firm performance the effects of diversity reputation and leader racial diversity. Group & Organization Management, 32, 548–568.

Rutkin, A. (2016). Digital discrimination.

Schmitt, F., J. Sundermeier, N. Bohn ve A. MorassiSasso (2020). Spotlight on women in tech: Fostering an inclusive workforce when exploring and exploiting digital innovation potentials, International Conference on Information Systems, 2161–2175

Simon, H. A. (1996). The sciences of the artificial. Cambridge, MA: MIT Press.

Simonite, T. (2018): AI is the future – But where are the women?, https:// www.wired.com ve story ve artificial-intelligence-researchers-gender-imbalance ve

Singer, N. (2019). Amazon Is Pushing Facial Technology That a Study Says Could Be Biased, https://www.nytimes.com/2019/01/24/technology/amazon-facial-technology-study.html

Shaheer, N.A. ve Li, S., 2020. The CAGE Around Cyberspace? How Digital Innovations Internationalize in a Virtual World, Journal of Business Venturing (35:1), pp. 1-19.

Shen, J., Chanda, A., D'Netto, B., ve Monga, M. (2009). Managing diversity through human resource management: An international perspective and conceptual framework. The International Journal of Human Resource Management, 20, 235–251. http://dx.doi.org ve 10.1080 ve 09585190802670516

Stringer, D. (1995). The role of women in workplace diversity consulting, Journal of Organisational Change Management 8(1).

Strohmeier, S. (2020). Digital human resource management: A conceptual clarification. In: German Journal of Human Resource Management 34(3), 345–365.

Sundermeier, S. Birkner, K. Ettl, J. Kensbock ve S. Tegtmeier (2020). Hello Diversity! Opportunities and challenges of entrepreneurial diversity in the digital age, Communications of the Association for Information Systems(forthcoming).

Trauth, E. (2017). A Research Agenda for Social Inclusion in Information Systems, The Data Base for Advanced Information Systems (48:2), pp. 9-20.

Urquhart, C. ve Underhill-Sem, Y. (2009). Special Issue on ICTs and Social Inclusion, Journal of Information, Communication and Ethics (7:2 ve 3), 1–6.

World Economic Forum (2020). Working from home was a luxury for the relatively affluent before coronavirus – not any more. In: World Economic Forum, https://www.weforum.org/agenda/2020/03/working-from-home-coronavirus-workers-future-of-work/

DİJİTALLEŞME VE STRATEJİK YÖNETİM

İlkay Güleryüz

Temel Kavramlar

- ***Stratejik Yönetim:*** Bir organizasyonun hedeflerine ulaşabilmesi için tüm kaynaklarını kullanarak uzun dönemli ve organizasyonun tamamını ilgilendiren kararları belirli bir sistematik içerisinde alarak uygulaması ve değerlendirmesi sürecidir.
- ***Strateji Dijitalleştirme:*** Dijitalleşme uygulamaları ile organizasyon stratejilerinin entegre edilerek, iş süreçlerinin bu yönde geliştirilmesidir.
- ***Dijital Vizyon:*** İşletmelerin dijitalleşmeyi hedefleyerek oluşturdukları ve organizasyonun geneline aktardıkları algıdır.
- ***Dijital Yeterlilik:*** Başta teknoloji olmak üzere işletmelerin dijitalleşme sürecinde ihtiyaç duyacakları asgari donanım, insan kaynağı ve organizasyon yapısına sahip olmaları durumudur.
- ***SWOT Analizi:*** Organizasyonların kendi güçlü ve zayıf yönleri ile faaliyet gösterdikleri çevredeki fırsat ve tehditleri belirleyerek, bunlardan en iyi stratejiyi üretebilmek için kullandıkları stratejik bir tekniktir.

Özet

Dijital çağ olarak da ifade edilen günümüz iş dünyasında, işletmelerin bu çağa ayak uydurarak sürdürülebilir rekabet avantajına sahip olabilmeleri için, iş süreçlerinin büyük bölümünü dijitalleştirmeleri gerekmektedir. Kısaca organizasyonlar uzun dönemli ve büyük kaynaklar ayırarak belirledikleri ve uygulamayı hedefledikleri stratejilerini dijitalleşme kavramına göre düzenlemelidir. Bu düzenleme ve uygulamanın bilimsel ve sistematik içerisinde olması başta zaman ve para olmak üzere ayrılan bu değerli kaynakların verimli olarak işlenmesinde büyük öneme

Driving digital strategy: A guide to reimagining your business (2018), Sunil Gupta, Harvard Business Press.

Leading digital strategy: Driving business growth through effective E-commerce (2015), Christopher Bones, James Hammersley, Kogan Page Publishers: London.

The New IT: How Technology Leaders are Enabling Business Strategy in the Digital Age (2015), Jill Dyché, McGraw Hill Professional: New York City.

Film Önerileri

Flash of Genius (Zeka Pırıltısı), 2008.

Jobs, 2013.

The Triumph of the Nerds: The Rise of Accidental Empires (Tesadüfi İmparatorlukların Yükselişi), 1996.

Transcendence (Dönüşüm), 2014.

Kaynakça

Aaltonen, P., & Ikävalko, H. (2002). Implementing strategies successfully. Integrated Manufacturing Systems, 13(6), 415-418.

Adner, R. (2017). "Ecosystem as Structure: An Actionable Construct for Strategy," Journal of Management, 43(1): 39-58.

Akdemir, N., Sungur, B. & Başaranel, B. (2020). Birleşik Krallıkta Siber Ekonomik Suçlara Yönelik Kolluk Faaliyetleri Sorunlarının İncelenmesi. Güvenlik Bilimleri Dergisi, Özel Sayı; 111-132.

Aksin-Sivrikaya, S., Bhattacharya, C.B. (2017). Where Digitalization Meets Sustainability: Opportunities and Challenges. In: Osburg, T., Lohrmann, C. (eds) Sustainability in a Digital World. CSR, Sustainability, Ethics & Governance. Springer, Cham.

Amis, J. M., Mair, J., & Munir, K. A. (2020). The organizational reproduction of inequality. Academy of Management Annals, 14(1), 195–230. https://doi.org/10.5465/annals.2017.0033

Andrae, A., & Edler, T. (2015). On global electricity usage of communication technology: Trends to 2030. Challenges, 6(1), 117–157. https://doi.org/10.3390/challe6010117

Arvidsson, V., & Holmström, J. (2017). Digitalization as a strategy practice: what is there to learn from strategy as practice research?. In The routledge companion to management information systems (pp. 218-231). Routledge.

Arvidsson, V., Holmström, J., & Lyytinen, K. (2014). Information systems use as strategy practice: A multi-dimensional view of strategic information system implementation and use. Journal of Strategic Information Systems, 23(1), 45–61.

Axel Springer SE. (2013, May 27). Axel Springer in Silicon Valley. Eine Reise [Video file]. Retrieved from https://youtu.be/ug4Rcip9SHg

Bapuji, H., Ertug, G., & Shaw, J. D. (2020). Organizations and societal economic inequality: A review and way forward. Academy of Management Annals, 14(1), 60–91. https://doi.org/10.5465/annals.2018.0029

Baums, A. (2014). How to navigate digitization of the manufacturing sector. McKinsey Digital.

Besson, P., & Rowe, F. (2012). Strategizing information systems-enabled organizational transformation: A transdisciplinary review and new directions. Journal of Strategic Information Systems, 21(2), 103–124.

Bharadwaj, A., El Sawy, O. A., Pavlou, P. A., & Venkatraman, N. V. (2013). Digital business strategy: toward a next generation of insights. MIS quarterly, 471-482.

Björkdahl, J. (2020). Strategies for Digitalization in Manufacturing Firms. California Management Review, 62(4), 17–36. https://doi.org/10.1177/0008125620920349

Blank, S. (2013). Why the lean start-up changes everything. Harvard business review, 91(5), 63-72.

Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2014). The second machine age: Work, progress, and prosperity in a time of brilliant technologies. New York, NY: Norton and Company.

Chesbrough, H. (2017). The Future of Open Innovation, Research Technology Management, 60(1): 35-38.

Chesbrough, H., & Appleyard, M. M. (2007). Open innovation and strategy. California Management Review, 50(1), 57–76. https://doi.org/10.2307/41166416

Cirit, İ. (2021). Sosyal Medyada Bölünen Kendilikler: İletişim Psikolojisi Açısından Bir İnceleme. Sosyal Medyada Dil ve İletişim (Eds, Yıldırım, A.), Nobel: Ankara.

Cusumano, M., Gawer, A., & Yoffie, D. B. (2019). The business of platforms. Strategy in the age of digital competition, innovation and power. New York, NY: HarperCollins Publishers.

DalleMule, L., & Davenport, T. H. (2017). What's your data strategy. Harvard Business Review, 95(3), 112-121.

Dang, D., & Vartiainen, T. (2019). Digital strategy patterns in information systems research. In PACIS 2019 Proceedings: 23rd Pacific Asia Conference on Information Systems. Barriers to Intergenerational Innovation in Global Context. Association for Information Systems.

Davenport, T. H. ve Spanyi, A. (2019). Digital Transformation Should Start with Customers," MIT Sloan Management Review: https://sloanreview.mit.edu/article/digital-transformation-should-start-with-customers/.

David, F., & David, F. R. (2016). Strategic management: A competitive advantage approach, concepts and cases (p. 696). Florence: Pearson–Prentice Hall.

Downey, L., Bonds, E., & Clark, C. (2010). Natural resource extraction, armed violence, and environmental degradation. Organization and Environment, 23(4), 417–445. https://doi.org/10.1177/1086026610385903

Ennemann, M., & Linden, S. (2016). Survical of the Smartest 2016–Studie zur digitalen Transformation. Frankfurt am Main: KPMG AG.

Felin, T., & Powell, T. C. (2016). Designing organizations for dynamic capabilities. California Management Review, 58(4), 78-96.

Floyd, S. W., & Lane, P. J. (2000). Strategizing throughout the organization: Managing role conflict in strategic renewal. Academy of management review, 25(1), 154-177.

Gandhi, S., Thota, B., Kuchembuck, R., & Swartz, J. (2018). Demystifying data monetization. MIT Sloan Management Review, 1-9.

Grewal, R., & Tansuhaj, P. (2001). Building organizational capabilities for managing economic crisis: The role of market orientation and strategic flexibility. Journal of marketing, 65(2), 67-80.

Hagberg, J. and Jonsson, A. (2022), "Exploring digitalisation at IKEA", International Journal of Retail & Distribution Management, Vol. 50 No. 13, pp. 59-76. https://doi.org/10.1108/IJRDM-12-2020-0510

Hagel III, J., Brown, J. S., & Kulasooriya, D. (2011). The 2011 shift index: measuring the impact of longterm change. Deloitt Center for the Edge Report, Deloitt Development LLC.

Harris, J.M., Shaw, R.W. and Sommers, W.P. (1983). The strategic management of technology. Planning Review, 11(1), 28-35. https://doi.org/10.1108/eb054013

Henfridsson, O., & Yoo, Y. (2014). The liminality of trajectory shifts in institutional entrepreneurship. Organization Science, 25(3), 932–950.

Ianenko, M., Ianenko, M., Kirillova, T., Amakhina, S., & Nikitina, N. (2020, September). Digital transformation strategies of trade enterprises: key areas, development and implementation algorithms. In IOP Conference Series: Materials Science and Engineering 940(1), 012051.

Iansiti, M., & Lakhani, K. R. (2020). Competing in the age of AI. Strategy and leadership when algorithms and networks run the world. Boston, MA: Harvard Business Review Press.

Ismail, M. H., Khater, M., & Zaki, M. (2017). Digital business transformation and strategy: What do we know so far. Cambridge Service Alliance, 10(1), 1-35.

Itami, H., & Numagami, T. (1992). Dynamic interaction between strategy and technology. Strategic Management Journal, 13(S2), 119-135.

Jacobides, M., Cennamo, C., & Gawer, A. (2018). Towards a theory of ecosystems. Strategic Management Journal, 39(8), 2255–2276. https://doi.org/10.1002/smj.2904

Jaeger-erben, M., & Hofmann, F. (2019). From Take-Make-Dispose to a Circular Society Introduction of a new vision.

James, K. and Lahti, K. (2011), Organizational Vision and System Influences on Employee Inspiration and Organizational Performance. Creativity and Innovation Management, 20: 108-120. https://doi.org/10.1111/j.1467-8691.2011.00595.x

Jarvenpaa, S. L., & Ives, B. (1996). Introducing transformational information technologies: The case of the World Wide Web technology. International Journal of Electronic Commerce, 1(1), 95–126.

Jiang, B. (2009). Implementing supplier codes of conduct in global supply chains: Process explanations from theoretic and empirical perspectives. Journal of business ethics, 85(1), 77-92.

Kane, G. C., Palmer, D., Phillips, A. N., & Kiron, D. (2015). Is your business ready for a digital future?. MIT Sloan management review, 56(4), 37.

Keese, C. (2016). The Silicon Valley challenge: A wake-up call for Europe. London, England: Penguin Verlag.

Khan, F., Amyotte, P., & Adedigba, S. (2021). Process safety concerns in process system digitalization. Education for Chemical Engineers, 34, 33-46.

Khan, S., Khan, S., & Aftab, M. (2015). Digitization and its impact on economy. International Journal of Digital Library Services, 5(2), 138-149.

Kohtamäki, M., Parida, V., Oghazi, P., Gebauer, H., & Baines, T. (2019). Digital servitization business models in ecosystems: A theory of the firm. Journal of Business Research, 104, 380–392. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2019.06.027

Kraus, S., Palmer, C., Kailer, N., Kallinger, F. L., & Spitzer, J. (2019). Digital entrepreneurship: A research agenda on new business models for the twenty-first century. International Journal of Entrepreneurial Behaviour and Research, 25(2), 353-375.

Krause, S., & Pellens, B. (Eds.). (2017). Betriebswirtschaftliche Implikationen der digitalen Transformation. Springer-Verlag.

Lacy, P. (2015, August 17). Why the circular economy is a digital revolution. Retrieved from https://www.weforum.org/agenda/2015/08/why-the-circular-economy-is-a-digital-revolution/

Lange, S., & Santarius, T. (2020). Smart Green World?: Making Digitalization Work for Sustainability. Routledge.

Lipsmeier, A., Kühn, A., Joppen, R., & Dumitrescu, R. (2020). Process for the development of a digital strategy. Procedia CIRP, 88, 173-178.

Luedicke, M. K., Husemann, K. C., Furnari, S., & Ladstaetter, F. (2017). Radically open strategizing: How the Premium Cola collective takes open strategy to the extreme. Long Range Planning, 50(3), 371–384. https://doi.org/10.1016/j.lrp.2016.07.001

Maignan, I., Hillebrand, B., & McAlister, D. (2002). Managing socially-responsible buying:: how to integrate non-economic criteria into the purchasing process. European Management Journal, 20(6), 641-648.

Matalamäki, M. J., & Joensuu-Salo, S. (2021). Digitalization and strategic flexibility–a recipe for business growth. Journal of Small Business and Enterprise Development, 29(3), 380-401.

Matt, C., Hess, T., & Benlian, A. (2015). Digital transformation strategies. Business & information systems engineering, 57(5), 339-343.

Mierzowski, S. (2016). Entwicklung einer Digitalisierungsstrategie–Digitale Transformation als Führungsaufgabe. cronos info, Ausgabe, 42.

Miller, C. C., Washburn, N. T., & Glick, W. H. (2013). Perspective—The myth of firm performance. Organization Science, 24(3), 948-964.

Morton, J., Amrollahi, A., & Wilson, A. D. (2021). Digital Strategizing: An Assessing Review, Definition, and Research Agenda. Journal of Strategic Information Systems, 31(1).

Niemand, T., Rigtering, J. C., Kallmünzer, A., Kraus, S., & Maalaoui, A. (2021). Digitalization in the financial industry: A contingency approach of entrepreneurial orientation and strategic vision on digitalization. European Management Journal, 39(3), 317-326.

Nikmehr, B.; Hosseini, M.R.; Martek, I.; Zavadskas, E.K.; Antucheviciene, J. (2021). Digitalization as a Strategic Means of Achieving Sustainable Efficiencies in Construction Management: A Critical Review. Sustainability, 13, 5040. https://doi.org/10.3390/su13095040

Oke, A. (2005). A framework for analysing manufacturing flexibility. International Journal of Operations and Production Management, 25(10), 973-996.

Pentland, B. T. (1995). Information systems and organizational learning: the social epistemology of organizational knowledge systems. Accounting, Management and Information Technologies, 5(1), 1-21.

Peppard, J., Galliers, R. D., & Thorogood, A. (2014). Information systems strategy as practice. The Journal of Strategic Information Systems, 23(1), 1-10.

Porter, M. E., & Heppelmann, J. E. (2014). How smart, connected products are transforming competition. Harvard business review, 92(11), 64-88.

Rêgo, B. S., Jayantilal, S., Ferreira, J. J., & Carayannis, E. G. (2021). Digital transformation and strategic management: A systematic review of the literature. Journal of the Knowledge Economy, 1-28.

Reinnarth, J., Schuster, C., Möllendorf, J., Lutz, A., & Buchenau, P. (2018). Chefsache Digitalisierung 4.0. Wiesbaden: Springer Gabler.

Roberts, S. (2003). Supply chain specific? Understanding the patchy success of ethical sourcing initiatives. J Bus Ethics, 44(2-3):159–170

Romero, D., Flores, M., Herrera, M., & Resendez, H. (2019, June). Five management pillars for digital transformation integrating the lean thinking philosophy. In 2019 IEEE International conference on Engineering, technology and Innovation (ICE/ITMC) (pp. 1-8). IEEE.

Rumelt, R. (1974). Strategy, Structure, and Economic Performance (Cambridge, MA: Harvard University Press.

Singh, D., Oberoi, J. S., & Ahuja, I. S. (2013). An empirical examination of barriers to strategic flexibility in Indian manufacturing industries using analytical hierarchy process. International Journal of Technology, Policy and Management, 13(4), 313-327.

Somogyi, E.K., Galliers, R.D., 1987. Towards Strategic Information Systems, Tunbridge Wells: Abacus Press.

Strand, R. (2009). Corporate responsibility in Scandinavian supply chains. Journal of Business Ethics, 85(1), 179-185.

Tallman, S., ve Cuervo-Cazurra, A. (2021). Global strategy. Strategic management: State of the field and its future, 279-300.

Teece, D. J. (2018). Profiting from innovation in the digital economy: Enabling technologies, standards, and licensing models in the wireless world. Research policy, 47(8), 1367-1387.

Teubner, R. A., & Stockhinger, J. (2020). Literature review: Understanding information systems strategy in the digital age. The Journal of Strategic Information Systems, 29(4), 101642.

Tilson, D., Lyytinen, K., & Sørensen, C. (2010). Research commentary – digital infrastructures: the missing IS research agenda. Information Systems Research, 21(4), 748–759.

Tüllmann, C., Prasse, C., Sagner, D., & Piastowski, H. (2016). Prozesse durch Digitalisierung nachhaltig optimieren. Future Challenges in Logistics and Supply Chain Management; Fraunhofer IML: Dortmund, Germany.

Vaara, E., & Whittington, R. (2012). Strategy-as-practice: Taking social practices seriously. Academy of Management Annals, 6(1), 285-336.

Vartolomei, V. C., & Avasilcai, S. (2019, August). Challenges of digitalization process in different industries. Before and after. In IOP Conference Series: Materials Science and Engineering (Vol. 568, No. 1, p. 012086). IOP Publishing.

Wade, M., & Hulland, J. (2004). Review: The Resource-Based View and Information Systems Research: Review, Extension, and Suggestions for Future Research. MIS Quarterly, 28(1), 107–142. https://doi.org/10.2307/25148626

Weber, Y., & Tarba, S. Y. (2014). Strategic agility: A state of the art introduction to the special section on strategic agility. California management review, 56(3), 5-12.

Webster Jr, F. E. (1992). The changing role of marketing in the corporation. Journal of marketing, 56(4), 1-17.

Whittington, R. (2014). Information systems strategy and strategy-as-practice: a joint agenda. The Journal of Strategic Information Systems, 23(1), 87-91.

Wilson, I. (1992). Realizing the power of strategic vision. Long range planning, 25(5), 18-28.

Xu, Q., & Ma, Q. (2008). Determinants of ERP implementation knowledge transfer. Information & Management, 45(8), 528-539.

Zhou, K. Z., & Wu, F. (2010). Technological capability, strategic flexibility, and product innovation. Strategic management journal, 31(5), 547-561.

zu Knyphausen-Aufseß, D., & Santarius, T. (2021). Strategic management, the theory of the firm, and digitalization: Reintroducing a normative perspective. Corporate & Business Strategy Review, 2(1), 41–53. https://doi.org/10.22495/cbsrv2i1art4

DİJİTAL İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ

Pelin Erden Çevik

Temel Kavramlar

- ***İnsan Kaynakları Bilgi Sistemi (Human Resource Information System):*** *Örgütün insan kaynakları ile ilgili verilerinin toplanması, depolanması, korunması, güncellenmesi ve dağıtılması için kullanılan sistematik prosedürler (Berber, Dordevic ve Milanovic, 2018: 23).*
- ***Dijital İnsan Kaynakları Yönetimi (Digital Human Resource Management):*** *Hedeflenen işgörenler ve yönetim için, örgüt içinde ve örgütler arasında değer yaratmayı amaçlayan, İKY ile bilgi teknolojileri arasındaki olası tüm entegrasyon mekanizmalarını ve içeriğini kapsayan bir şemsiye terim (Bondarouk ve Ruel, 2009: 507).*
- ***Dijital Tedarik (Digital Recruitment):*** *Potansiyel adayları bulmak ve işletmeye çekmek, seçim süreci boyunca işletme ile ilgilenmelerini sağlamak ve iş seçim kararlarını etkilemek için web siteleri ve sosyal medya gibi iletişim teknolojilerinin kullanılması (Chapman ve Gödöllei, 2017: 213).*
- ***Dijital İşgören Seçimi (Digital selection):*** *Örgütlere iş analizi yapma, başvuru verilerini toplama, adayların bilgi ve yeteneklerini değerlendirme ve seçim kararını verme gibi görevlerde yardımcı olmak için, çeşitli teknoloji biçimlerinin (web tabanlı iş başvuruları, web tabanlı testler, video konferans görüşmeleri vb.) kullanımı (Stone, Lukaszewski, Stone-Romero ve Johnson, 2013: 51).*
- ***Dijital Eğitim ve Geliştirme (Digital Training and Development):*** *İşgörenlerin bilgi ve yeteneklerinin artırılmasında bilgi teknolojilerinin ve uzaktan eğitim yöntemlerinin kullanılması.*
- ***Dijital Performans Yönetimi (Dijital Performance Management):*** *Bireysel performansı ve grup performansını analiz etmek ve raporlamak için teknolojinin kullanılması (Jezke ve Santuzzi, 2015: 62).*

Kaynakça

Agrawal, A. (2017). HRM Effectiveness through E-HRM. Paper presented at National Conference on Contemporary Issues in Management & Entrepreneurship, Surat, India, 4 March 2017.

Bag, S., Dhamija, P., Pretorius, J. H. C., Chowdhury, A. H. ve Giannakis, M. (2022). Sustainable electronic human resource management systems and firm performance: An empirical study. *International Journal of Manpower*, 43(1), 32-51.

Bailey, D. E. ve Kurland, N. B. (2002). A review of telework research: Findings, new directions, and lessons for the study of modern work. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, 23(4), 383-400.

Beer, M., Spector, B. A., Lawrence, P. R., Mills, D. Q. ve Walton, R. E. (1984). *Managing human assets*. New York: The Free Press.

Bennett, S., Maton, K. ve Kervin, L. (2008). The 'digital natives' debate: A critical review of the evidence. *British Journal of Educational Technology*, 39(5), 775-786.

Berber, N., Dordevic, B. ve Milanovic, S. (2018). Electronic human resource management (e-HRM): A new concept for digital age. *Strategic Management*, 23(2), 22-32.

Berg, M. ve Hudson, P. (1992). Rehabilitating the industrial revolution. *The Economic History Review*, 45(1), 24-50.

Bingöl, D. (2022). E-Personel tedariki: BIST 100 şirketlerinin personel tedarik yöntem ve araçlarına yönelik bir inceleme. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 57(1), 543-563.

Bondarouk, T. V. ve Ruel, H. J. (2009). Electronic human resource management: Challenges in the digital era. *The International Journal of Human Resource Management*, 20(3), 505-514.

Burbach, R. (2018). Strategic evaluation of e-HRM. M. Thite (Ed.), E-HRM: Digital approaches, directions and applications içinde (235-249. ss). New York: Routledge.

Chapman, D.S. ve Gödöllei, A.F. (2017). E-recruiting: Using technology to attract job applicants. G. Hertel, D. Stone, R.D. Johnson ve J. Passmore (Ed.), The Wiley Blackwell handbook of the psychology of the internet at work içinde (211-230. ss). New Jersey: Wiley Blackwell.

Chuah, S. C., Drasgow, F. ve Roberts, B. W. (2006). Personality assessment: Does the medium matter? No. *Journal of Research in Personality*, 40(4), 359-376.

Chytiri, A. P. (2019). Human resource managers'role in the digital era. *SPOUDAI Journal of Economics and Business,* 69(1-2), 62-72.

Colbert, A., Yee, N. ve George, G. (2016). The digital workforce and the workplace of the future. *Academy of Management Journal*, 59(3), 731-739.

Dhamija, P. (2012). E-recruitment: A roadmap towards e-human resource management. *Researchers World*, 3(3), 33.

Farr, J. L., Fairchild, J. ve Cassidy, S. E. (2013). Technology and performance appraisal. M.D. Coovert, L.f. Thompson (Ed.), The psychology of workplace technology içinde (101-122. ss). New York: Routledge.

Galanaki E., Lazazzara A. ve Parry E. (2019) A cross-national analysis of E-HRM configurations: Integrating the information technology and HRM perspectives. A. Lazazzara, R. Nacamulli, C. Rossignoli, S. Za (Ed.), Organizing for digital innovation içinde (261-276. ss) Cham: Springer.

Girisha, M. C. ve Nagendrababu, K. (2019). E-Human resource management (E-HRM): A growing role in organizations. *International Journal of Management Studies*, 6(1/5), 98-104.

Halid, H., Yusoff, Y. M. ve Somu, H. (2020). The relationship between digital human resource management and organizational performance. First ASEAN Business, Environment, and Technology Symposium (ABEATS 2019) içinde (96-99. ss). Atlantis Press.

Hendrickson, A. R. (2003). Human resource information systems: Backbone technology of contemporary human resources. *Journal of Labor Research*, 24(3), 381-394.

Hosain, S. (2017). The impact of E-HRM on organizational performance: Evidence from selective service sectors of Bangladesh. *International Journal of Human Resources Management (IJHRM),* 6(3), 1-14.

Huselid, M. A. (1995). The impact of human resource management practices on turnover, productivity, and corporate financial performance. *Academy of Management Journal*, 38(3), 635-672.

Jeske, D. ve Santuzzi, A. M. (2015). Monitoring what and how: Psychological implications of electronic performance monitoring. *New Technology, Work and Employment*, 30(1), 62-78.

Knell, M. (2021). The digital revolution and digitalized network society. *Review of Evolutionary Political Economy*, 2(1), 9-25.

Lengnick-Hall, M. L. ve Moritz, S. (2003). The impact of e-HR on the human resource management function. *Journal of Labor Research*, 24(3), 365-379.

Leong, C., Pan, S. L. ve Liu, J. (2016). Digital entrepreneurship of born digital and grown digital firms: comparing the effectuation process of Yihaodian and Suning. Paper presented at Thirty Seventh International Conference of Information Systems, Dublin, Ireland, 11-14 December, 2016.

Lepak, D. P. ve Snell, S. A. (1998). Virtual HR: Strategic human resource management in the 21st century. *Human Resource Management Review*, 8(3), 215-234.

Makridakis, S. (2017). The forthcoming Artificial Intelligence (AI) revolution: Its impact on society and firms. *Futures*, 90, 46-60.

Marler, J. H. ve Parry, E. (2016). Human resource management, strategic involvement and e-HRM technology. *The International Journal of Human Resource Management*, 27(19), 2233-2253.

Martin, G. ve Reddington, M. (2009). Reconceptualising absorptive capacity to explain the e-enablement of the HR function (e-HR) in organizations. *Employee Relations*, 31(5), 515-537.

Martini, M., Cavenago, D. ve Marafioti, E. (2021). Exploring types, drivers and outcomes of social e-HRM. *Employee Relations: The International Journal*, 43(3), 788-806.

McClure, P. K. (2018). "You're fired," says the robot: The rise of automation in the workplace, technophobes, and fears of unemployment. *Social Science Computer Review*, 36(2), 139-156.

Mesquita, A., Oliveira, L. ve Sequeira, A. (2019). The future of the digital workforce: Current and future challenges for executive and administrative assistants. In *World Conference on Information Systems and Technologies* (pp. 25-38). Springer, Cham.

Monaghan, S., Tippmann, E. ve Coviello, N. (2020). Born digitals: Thoughts on their internationalization and a research agenda. *Journal of International Business Studies*, 51(1), 11-22.

Murphy, D. J. ve Andrews, D. M. (1996). Intranet implementation as an HR communication strategy. *CUPA Journal*, 47(2), 15-23.

Myllymäki, D. (2021). Beyond the 'e-'in e-HRM: integrating a sociomaterial perspective. *The International Journal of Human Resource Management*, 32(12), 2563-2591.

Obeidat, S. M. (2016). The link between e-HRM use and HRM effectiveness: An empirical study. *Personnel Review*, 45(6), 1281-1301.

Orlikowski, W. J. ve Scott, S. V. (2016). Digital work: A research agenda. *A Research Agenda for Management and Organization Studies*, 88-95.

Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants. On the Horizon. MCB University Press. 9 (October).

Richter, A. (2020). Locked-down digital work. *International Journal of Information Management*, *55*, 102157.

Ruel, H. J., Bondarouk, T. V. ve Van der Velde, M. (2007). The contribution of e-HRM to HRM effectiveness: Results from a quantitative study in a Dutch Ministry. *Employee Relations*, 29(3), 280-291.

Ruël, H., Bondarouk, T. ve Looise, J. K. (2004). E-HRM: Innovation or irritation. An explorative empirical study in five large companies on web-based HRM. *Management Revue*, 15(3), 364-380.

Salgado, J. F. ve Moscoso, S. (2003). Internet-based personality testing: Equivalence of measures and assesses' perceptions and reactions. *International Journal of Selection and Assessment*, 11(2-3), 194-205.

Sharon, D. S. ve Aggarwal, D. (2017). Digital human resource management. *Gyan Management*, 11(2), 24-28.

Shneikat, B. (2018). E-Lancing: Killing two birds with one stone. *Journal of Business & Economic Policy*, 5(3), 1-3.

Stone, D. L., Lukaszewski, K. M., Stone-Romero, E. F. ve Johnson, T. L. (2013). Factors affecting the effectiveness and acceptance of electronic selection systems. *Human Resource Management Review*, 23(1), 50-70.

Strohmeier, S. (2007). Research in e-HRM: Review and implications. *Human Resource Management Review*, 17(1), 19-37.

Strohmeier, S. ve Kabst, R. (2014), "Configurations of e-HRM: An empirical exploration", *Employee Relations*, 36(4), 333-353.

Talukdar, A. ve Ganguly, A. (2021). A dark side of e-HRM: Mediating role of HR service delivery and HR socialization on HR effectiveness. *International Journal of Manpower*, 43(1), 116-147.

Thite, M., Kavanagh, M. J. ve Johnson, R. D. (2012). Evolution of human resource management and human resource information systems. *Introduction to Human Resource Management*, 2-34.

Vieru, D. (2015). Towards a multi-dimensional model of digital competence in small-and medium-sized enterprises. In *Encyclopedia of Information Science and Technology, Third Edition* (pp. 6715-6725). IGI Global.

Voermans, M. ve van Veldhoven, M. J. P. M. (2007). Attitude towards E-HRM: An empirical study at Philips. *Personnel Review*, 36(6), 887-902.

Walker, A. J. (2001). Web-*based human resources: The technologies and trends that are transforming HR.* New York: McGraw-Hill.

Wege, L. G., Ngige, C. D. ve Dieli, O. J. (2019). Electronic human resource management (E-Hrm) and organizational performance in Nigeria. *International Journal of Management and Entrepreneurship*, 1(1), 53-69.

Wright, P. M. ve Dyer, L. (2000). People in the e-business: new challenges, new solutions. Center for Advanced Human Resource Studies, Working Paper Series: 00-11.

DİJİTALLEŞME VE DİJİTAL İTİBAR

Yıldız Tenteriz

Temel Kavramlar

- ***Paydaşlar (Stakeholders):*** *Kurum hakkındaki olumlu veya olumsuz tüm bilgilerden etkilenen ve kurumu etkileyen kişi, kurum veya gruplardır.*
- ***İzlenim Yönetimi (Impression Management):*** *Kişi, kurum ya da grupların, bir kurum ya da bir markaya yönelik algılarını yönetme sürecidir.*
- ***Kurumsal Kimlik (Corporate Identity):*** *İletişim, davranış ve felsefe unsurlarından meydana gelmektedir. Kurum kimliği oluşturulmadan kurumsal imaj oluşturulamamaktadır.*
- ***Kurumsal İmaj (Corporate Image):*** *Tüm paydaşların zihninde kurumun nasıl algılandığını ifade eden ve ancak kurumsal kimliğin oluşması ile birlikte ortaya çıkabilen bileşendir.*
- ***Kurumsal İtibar (Corporate Reputation):*** *Kurum hakkında paydaşların edindikleri bilgi ve oluşan izlenimleri sonucunda kurumun olumlu ya da olumsuz algılanması olarak ifade edilmektedir.*
- ***Dijital İtibar (Digital Reputation):*** *Dijital dönüşümün getirdiği araçlar aracılığıyla çeşitli platformlarda kurumun paydaşlarca nasıl algılandığı ve kurum hakkında oluşan izlenimi ifade etmektedir.*
- ***Dijital İtibar İndeksi (Digital Reputation Index):*** *Kurumların tüm paydaşlarca algılarının ölçülmesi amacıyla sosyal ağ siteleri, şirket web sayfaları, bloglardan ve wikiler gibi sanal platformlardan toplanan verilerle itibar ölçümünün formüle dökülmesidir.*

Özet

Endüstri 4.0 ve dijitalleşme ile birlikte pek çok alanda değişimin gerçekleştiği görülmektedir. Dijitalleşme, kurumsal itibar, kurumsal imaj ve kurumsal kimlik kavramlarını da etkilemiştir. Bu durum, dijital itibar kavramının önem kazanmasına neden olmuştur. Kurumların başarılı bir itibar yönetimi için online platformlarda aktif olmaları, oluşan ve oluşabilecek krizleri doğru bir şekilde yönetmeleri büyük

birleşme ve satın alma hakkındaki bilgilerin geleneksel ve online kanallar aracılığıyla farklı paydaş grupları tarafından aktarılma ve algılanma şeklinde olumlu bir etkisi olabilmektedir. Tam tersi durumda ise satın alan şirketin itibarı zayıfsa, söz konusu birleşme ve satın alma olumsuz algılanmakta ve finansal piyasaların olumsuz tepki vermesine neden olabilmektedir. Buradan hareketle birleşme ve satın almada, tarafların dijital itibar ölçüm yöntemleriyle araştırmalar yapmaları durumunda, kurum itibarlarının olumsuz olarak algılanmasını engelleyebilecekleri ifade edilebilir. İleride dijital itibar konusunda çalışacak araştırmacılara ise farklı sektörlerde uygulamalar yaparak, tek bir işletme için boylamsal araştırmalara ya da işletmeler için çözüm önerileri geliştirebilecekleri vaka çalışmalarına odaklanmaları yönünde öneriler sunulabilir.

Ek Okuma Önerileri

Company Image and Reality (1984) David Bernstein, Holt, Rinehart & Winston/The Advertising Association, Eastbourne.

Dijital Dünyada İtibarın İnşası ve Yönetimi (2021) Mehmet Emin Begtimur Gökcek, H. A. (Ed.), Dijital Yönetim ve Pazarlama ve Medya içinde (193- 216 ss.). Nobel Yayın. Ankara.

How To Manage Your E-Reputation: Learn to Master Your Digital Identity (2017) Pierre Cat, On Off Line Editions. Brussels.

Reputation, E-reputation, and Value-Creation of Mergers and Acquisitions (2017) Ludivine Chalençon, Ana Colovic, Olivier Lamotte & Ulrike Mayrhofer. International Studies of Management ve Organization, 47(1), 4-22.

Film Önerileri

Jerry Maguire (Yeni Bir Başlangıç), 1996.

Moneyball (Kazanma Sanatı), 2011.

Our Brand is Crisis (Bizim Adımız Kriz), 2005.

Shattered Glass (Asılsız Haber), 2003.

The Founder (Kurucu), 2017.

Kaynakça

Balibeyoğlu, C. A. (2018). E-İtibar yönetimi: Doğrulama işaretlerinin itibara katkısı. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Anabilim Dalı. İstanbul.

Begtimur, M. E. (2021). Dijital dünyada itibarın inşası ve yönetimi. Gökcek, H. A. (Ed.), Dijital Yönetim ve Pazarlama ve Medya içinde (193- 216 ss.). Nobel Yayın. Ankara.

Castellano, S. ve Khelladi, I. (2016). Reputation, image, and social media as determinants of e-reputation: The Case of digital natives and luxury brands. *International Journal of Technology and Human Interaction*, 12(4), 48-64.

Chalençon, L., Colovic, A, Lamotte, O. ve Mayrhofer, U. (2017). Reputation, e-reputation, and value-creation of mergers and acquisitions. *International Studies of Management ve Organization*, 47(1), 4-22. doi: 10.1080/00208825.2017.1241086.

Cheng, H. (t.y.) Measure Your Online Reputation: 9 Key Metrics to Track Erişim adresi https://prowly.com/magazine/measure-online-reputation-metrics/ Erişim tarihi 10/06/2022.

Chun, R. ve Davies, G. (2001). E-reputation: The role of mission and vision statements in positioning strategy. *The Journal of Brand Management*, 8(4), 315-333.

Colleoni, E., Arvidsson, A., Hansen, L. K., ve Marchesini, A. (2011). Measuring corporate reputation using sentiment analysis. 15th International Conference on Corporate Reputation: Navigating the Reputation Economy içinde (1-24. ss.). New Orleans, United States.

Davies, G., Chun, R., Silva, R. V. ve Roper, S. (2001). The personification metaphor as a measurement approach for corporate reputation. *Corporate Reputation Review*, 4(2), 113-127.

Dumeresque, D. (2013). The corporate digital footprint: Exactly who owns and controls it? The emergence of the digital director. *Strategic Direction Journal.* 29(7), 34-36. doi 10.1108/SD-04-2013-0011.

Dutot, V. ve Castellano, S. (2015). Designing a measurement scale for e-reputation. *Corporate Reputation Review,* 18(4), 294–313.

Dutot, V. ve Castellano, S. (2017). Investigating the influence of e-word-of-mouth on e-reputation. *International Studies of Management And Organization*, 47(1): 42–60. doi:10.1080/00208825.2017.1241088.

El Marrakchi, M., Ballafkih, M. ve Bensaid, H. (2015). Towards reputation measurement in online social networks. *In Intelligent Systems and Computer Vision (ISCV)*, 1-8.

El Marrakchi, M., Bensaid, H. ve Bellafkih, M. (2017). E-Reputation prediction model in online social networks, I.J. *Intelligent Systems and Applications,* 11, 17-25. doi: 10.5815/ijisa.2017.11.03.

Feher, K. (2015). Corporate digital identity: Key factors of policy and business. *Trends in Multidisclipinary Business and Economic Research*, 2, 352-363.

Fombrun, C. ve Shanley, M. (1990). What's in a Name? Reputation Building and Corporate Strategy. *The Academy of Management Journal*, 33(2), 233–258. doi:10.2307/256324.

Gray, E. R. ve Balmer, J. M. T. (1998). Managing corporate image and corporate reputation. *Long Range Planning,* 31(5), 0–702. doi:10.1016/s0024-6301(98)00074-0.

Harishchandrai, N. (2019). Impact of digitalisation on corporate reputation. Conference Paper. 1- 13. Sri Lanka.

Hearn, A. (2010). Structuring Feeling: Web 2.0, Online Ranking and Rating and The Digital Reputation Economy. *Ephemera,* 10(3/4), 421-438.

Karademir, A. Ç. ve Şimşek, A. (2013). Measuring corporate reputation: The case of a state university. B. Baybars-Hawks ve O. Samast (Ed.), New challenges, new opportunities: Interdisciplinary perspectives on reputation management içinde (5-17. ss.). Reputation Management Institute of Turkey Ankara.

Karayel, E. B. ve Güler, Ş. (2017). Dijital ortamda kurumsal itibar yönetimi ve viral uygulamalar ilişkisi. *Global Media Journal TR Edition*, 7(14), 379-402.

Karsak, B. , Yılmaz Altuntaş, E. ve Sancar Demren, G. A. (2018). Stratejik iletişim yönetiminde dijital kanalların önemi: Halkla ilişkiler uygulayıcılarının dijital kanal kullanımlarına yönelik niteliksel bir araştırma. *Uluslararası Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları Dergisi*, 1 (1), 6-17.

Khelladi, I. ve Boutinot, A. (2017). The role of wikipedia on corporate e-reputation: Evidence from french companies, *International Studies of Management ve Organization*, 47, 23–41.

Leary, M. R., ve Kowalski, R. M. (1990). Impression Management: A Literature Review and Two Component Model, *Psychological Bulletin,* 107(1), 34-47.

Mahon, J. F. (2002). Corporate reputation: Research agenda using strategy and stakeholder literature. *Business and Society*, 41(4), 415-445.

Maltese, L., Pons, F. ve Prévot, F. (2017) Managing e-reputation and key stakeholders in the context of sport expressive organizations, *International Studies of Management And Organization*, 47(1), 88-105. doi: 10.1080/00208825.2017.1241090.

Mara Zabala ya había volado sola con Air Europa en semana santa. (2013, 11 Haziran). Erişim adresi https://www.cermi.es/es/actualidad/noticias/mara-zabala-ya-hab%C3%ADa-volado-sola-con-air-europa-en-semana-santa Erişim tarihi 12/05/2022.

Markwick, N. ve Fill, C. (1997), Towards a framework for managing corporate identity. *European Journal of Marketing,* 31(5/6), 396-409. https://doi.org/10.1108/eb060639.

Montero-Vilela, J., Arias-Oliva, M., Pelegrín-Borondo, J. ve Murata, K. (2019). Industry 4.0: Robotization from a corporate reputation perspective. XXVIII Congreso Internacional AEDEM International Conference. Tokio.

Nedjoua, S., Elamine, K. M. ve Hayat, S. (2021). The perception of e-reputation on social media -case study of the djezzy enterprise in Algeria. *Journal of Management and Economic Sciences Prospects,* 50(1): 456-476.

Okay, A. (2013). *Kurum Kimliği.* Derin Yayınları, İstanbul.

Oncioiu, I., Popescu, D .M., Anghel, E., Petrescu, A. G., Bîlcan, F. R. ve Petrescu, M. (2020). Online company reputation- A thorny problem for optimizing corporate sustainability. *Sustainability,* 1-13. doi:10.3390/su12145547.

Pang, B. ve Lee L. (2008). Opinion mining and sentiment analysis. *Foundations and Trends in Information Retrieval*, 2(1), 1-135.

Pirner. P. ve Hermann, S. (2011). Digital corporate reputation management. *TNS Stakeholder Management – The Global TRI*M Centre* 20, 1-5.

Rialti, R., Zollo, L., Caliandro, A. ve Ciappei, C. (2016). Social media strategies to protect brand image and corporate reputation in the digital era: A digital investigation of the Eni vs. Report case. *Mercati e Competitività*, 4, 65-84.

San Sungunay, S. (2020). İşletmelerin itibar yönetiminde sosyal medya kullanımı: Türkiye'deki koronavirüs salgını süreci. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD), 7(7), 177-189.

Satır, D. A. (2012). Kurumsal kimlik tasarımı bağlamında web tasarımının dijitalleşme sürecinde kimlik sorunsalı ve sürdürülebilirlilik. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication,* 2(2), 46-54.

Safitri, Y. ve Evelina, L. W. (2018). Impression management for digital corporate ımage. *Organizational Business Excellence*. 1(2), 121 – 128.

Schena, R., Russo, A. ve Pinkse, J. (2021), Employee domain and non-financial performance: the moderating effect of digital reputation, *Meditari Accountancy Research,* Ahead-of-print. https://doi.org/10.1108/MEDAR-02-2021-1205.

Seker, S. E., Cankir, B., ve Arslan, M. L. (2014). Information and communication technology reputation for XU030 quote companies. *International Journal of Innovation, Management and Technology*, 5 (3), 221-225.

Seker, S. A. ve Eryarsoy, E. (2015). Generating digital reputation index: a case study. *Procedia Social and Behavioral Sciences*. 1074 -1080.

Smith, R. D. (2003). The chief technology officer: strategic responsibilities and relationships. *Research Technology Management*, 46(4), 28.

The global state of digital in July 2022 part two (2022, 26 Temmuz). Erişim adresi https://wearesocial.com/us/blog/2022/07/the-global-state-of-digital-in-july-2022-part-two/. Erişim tarihi 31/07/2022.

Topalian, A. (2003). Executive perspective: 1 Experienced reality The development of corporate identity in the digital era. *European Journal of Marketing*, 37(7/8), 1119-1132.

Uğurlu, S. (2018). Dijital PR ve itibar yönetimi açısından sosyal medyada kriz yönetiminde bir vaka incelemesi: Üsküdar Belediyesi Kedi Evi Projesi. *İnsan ve İnsan,* 5(17), 233-248. doi: https://doi.org/10.29224/insanveinsan.417128.

Vaccaro, G., Cabrera, F. E., Pelaez, J. I. ve Vargas L.G. (2020). Comparison matrix geometric index: A qualitative online reputation metric. *Applied Soft Computing Journal*, 96, 1-10.

van Riel, C. B. M., ve Fombrun, C. (2007). *Essentials of corporate communication*. London: Routledge.

Vartiak, L. (2015). Benefits of online reputation management for organizations operating in various industries. *TRANSCOM*, 270-276.

What is digital reputation and how to manage it (2022). Erişim adresi https:// reputatio-nup.com/en/digital-reputation/ Erişim tarihi 15/04/2022.

Yenice, A. Pirtini, S. ve Ataman, G. (2018). Sosyal medyada kriz yönetimi ve kurum itibarı ile ilişkisi üzerine bir model uygulaması, *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(31), 1-20.

DİJİTALLEŞMENİN ÖRGÜTSEL UNSURLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Pınar Aydemir

Temel Kavramlar

- ***Çalışan özerkliği:*** *İşgörenlerin organizasyon kaynaklarını kullanarak faaliyetleri gerçekleştirebilmeleri için cesaretlendirilmeleri olarak ifade edilebilmektedir.*
- ***Değişim:*** *Bir zaman dilimi içindeki değişikliklerin bütünü. Herhangi bir şeyi bir düzeyden başka bir düzeye getirmeyi ifade etmektedir.*
- ***Dijital göçebe:*** *Düzenli olarak farklı yerlere seyahat eden uzaktan çalışanları ifade etmektedir. Oldukları yer fark etmeksizin WiFi bağlantısı ile modern teknolojiyi kullanarak mekândan bağımsız görevlerini yerine getirmektedirler.*
- ***Dijital yakınsama:*** *Diğer adı teknolojik yakınsamadır. Başlangıçta ilgisiz olan teknolojilerin geliştikçe ve ilerledikçe birleşik hâle gelme eğilimini ifade etmektedir.*
- ***Giyilebilir sensör:*** *Cilt üzerine temas eden, kalp atışı, nabız ölçümü, vücut sıcaklığı ölçümü ve bireyin eylemlerini kayıt altına almaya imkân tanıyan ve bir olaydaki değişim miktarı ile zamanını tespit etmeye yarayan veri üreticisi.*
- ***İnsan-makine iş birliği****: İnsanların ve otomatikleştirilmiş nesnelerin aynı çalışma alanında bir işi yerine getirebilmek için ortaklaşa çalışmasını ifade etmektedir.*
- ***Kontrolör:*** *Denetçi, denetleyen.*
- ***Kültür:*** *Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü.*
- ***Kültürel dönüşüm:*** *Paradigma ve davranışlarda değişimi ifade etmektedir.*
- ***Örgüt kültürü:*** *Çalışan personelin davranışlarını ve çalışılan yerin genel görüntüsünü şekillendiren, simgeler aracılığıyla öğrenilebilen ve öğretilebilen, kuşaktan kuşağa aktarılan, değişebilir nitelikteki değer, düşünce ve kurallar bütünü.*
- ***Örgüt:*** *Ortak bir amacı veya işi gerçekleştirmek için bir araya gelmiş kurumların veya kişilerin oluşturduğu birlik.*

vik eden üst yönetimin katkısına ihtiyaç duymaktadır. Bir örgütün en önemli kaynağı olarak kabul edilen çalışanları arasında oluşturulması gereken iş birlikçi, araştırmacı ve girişimci bir zihniyet başarının bir diğer unsurudur. Yöneticilerin çalışanları dijital yeniliklerin faydalı doğasına ikna etme ve endişelerini aktif olarak ele alma eğiliminde bulunması gerekmektedir. Bu gerçeğin kavranmasıyla birlikte, çalışanların eğitim ve gelişimi, veri analitiği ve insan-makine etkileşimi gibi dijitalleşme ve buna bağlı ortaya çıkan kavramlar için belirli yetkinlik ve becerilere odaklanılması gerekmektedir. Değişimin getirdiği belirsiz bir ortamda başarının anahtarı eğitim, öğrenme ve yenilik yeteneğidir. Başarıya ulaşmak için yeniliğin özendirilmesi ve kurum kültürüyle mükemmel bir şekilde uyumlu olması gerekmektedir. Sonuç olarak, çalışanlar arasında yeniliği besleyen bir organizasyonel iklimin nasıl yaratılacağını bilmek, örgütlerin rekabet ettikleri alanın dışında kalmaması için ciddi önem taşımaktadır (Ziaei Nafchi ve Mohelská, 2020).

Film Önerileri

A.I. Artificial Intelligence (Yapay Zeka), 2001

The Social Network (Sosyal Ağ), 2010

The Hunger Games (Açlık Oyunları), 2012

Ex-Machina, 2014

Transcendence (Evrim), 2014

Ghost in the Shell (Kabuktaki Hayalet), 2017

Kaynakça

Acuner, T. (2017). Yönetim fonksiyonu. İçinde Taner Acuner, Tülay İlhan Nas, Kader Şahin, Tarhan Okan & Nihan Birincioğlu (Ed.), *İşletme*, (ss. 175-243), İstanbul: Beta Yayınevi.

Alheneidi, H. (2019). *The influence of information overload and problematic Internet use on adults wellbeing* (Doctoral dissertation, Cardiff University).

Alieva, J., & Powell, D. J. (2022). The significance of employee behaviours and soft management practices to avoid digital waste during a digital transformation. *International Journal of Lean Six Sigma*.

Alvesson, M. (2010). Organizational culture: Meaning, discourse, and identity In N. Ashkanasy, C. Wilderom, & M. & Peterson (Eds.), The handbook of organizational culture and climate.

Armstrong, M. (2009). *Armstrong's handbook of management and leadership a guide to managing for results*. Kogan.

Batko, R., Ćwikła, M., Szopa, A., & Zawadzki, M. (2017, July). Organizations in era of digital culture. In *International Conference on Applied Human Factors and Ergonomics* (pp. 63-73). Springer, Cham.

Bencsik, A., Hargitai, D. M., & Kulachinskaya, A. (2022). Trust in and risk of technology in organizational digitalization. *Risks*, *10*(5), 90.

Benson, A. D., Johnson, S. D., & Kuchinke, K. P. (2002). The use of technology in the digital workplace: A framework for human resource development. *Advances in Developing Human Resources*, *4*(4), 392-404.

Bıçakçı, S. (2019). Dijital Dönüşümde Dijital Kültürün Rolü. https://www.serhatbicakci.com/dijital-donusumde-dijital-kulturun-rolu/

Block, J. J. (2008). Issues for DSM-V: Internet addiction. *American journal of Psychiatry*, *165*(3), 306-307.

Bolli, T., & Pusterla, F. (2021). Decomposing the effects of digitalization on workers' job satisfaction. *CES Working Papers*, *4*.

Branca, T. A., Fornai, B., Colla, V., Murri, M. M., Streppa, E., & Schröder, A. J. (2020). The challenge of digitalization in the steel sector. *Metals*, *10*(2), 288.

Bueechl, J., Härting, R. C., & Schröder, M. (2021). Influence of digitization on employee satisfaction in small and medium-sized enterprises. *Procedia Computer Science*, *192*, 2753-2760.

Burchardt, C., & Maisch, B. (2019). Digitalization needs a cultural change–examples of applying Agility and Open Innovation to drive the digital transformation. *Procedia Cirp*, *84*, 112-117.

Byun, S., Ruffini, C., Mills, J. E., Douglas, A. C., Niang, M., Stepchenkova, S., ... & Blanton, M. (2009). Internet addiction: Metasynthesis of 1996–2006 quantitative research. *Cyberpsychology & behavior*, *12*(2), 203-207.

Caplan, S.E. (2006) Relations among loneliness, social anxiety, and problematic internet use. *CyberPsychology & Behavior*, 10(2), 234–242.

Cazan, A. M. (2020). The digitization of, working life: Challenges and opportunities. *Psihologia resurselor umane*, *18*(1), 3-6.

Chen, C., Zhang, K. Z., Gong, X., Lee, M. K., & Wang, Y. Y. (2021). Preventing relapse to information technology addiction through weakening reinforcement: A self-regulation perspective. *Information & Management*, *58*(5), 103485.

Cijan, A., Jenič, L., Lamovšek, A., & Stemberger, J. (2019). How digitalization changes the workplace. *Dynamic relationships management journal*, *8*(1), 3-12.

Çetin, E. (2020). Endüstri 4.0 sürecinde teknolojik değişimin işletmeler ve insan kaynağı üzerineki etkileri. İçinde M. Avcı ve E. Kara (Ed.). *Örgütsel Davranış Üzerine Güncel Çalışmalar* (ss. 125-138). İstanbul: Hiper Yayın.

Day, A., Scott, N., & Kelloway, E. K. (2010). Information and communication technology: Implications for job stress and employee well-being. In *New developments in theoretical and conceptual approaches to job stress*. Emerald Group Publishing Limited.

Demir, O. (2019). Digital skills, organizational behavior and transformation of human resources: a review. *Ecoforum Journal*, *8*(1).

Desai, D. R., & Magliocca, G. N. (2013). Patents, meet Napster: 3D printing and the digitization of things. *Geo. LJ*, *102*, 1691.

Dragano, N., & Lunau, T. (2020). Technostress at work and mental health: concepts and research results. *Current opinion in psychiatry*, *33*(4), 407-413.

Entschew, E. M. (2019). Digital communication in and beyond organizations: unintended consequences of new freedom. *Journal of Information, Communication and Ethics in Society*.

Fagnani, J., & Letablier, M. T. (2004). Work and family life balance: The impact of the 35-hour laws in France. Work, employment and society, 18(3), 551-572.

Ferraro, G., Caci, B., D'amico, A., & Blasi, M. D. (2006). Internet addiction disorder: an Italian study. *CyberPsychology & Behavior*, *10*(2), 170-175.

Fischer, C., & Pöhler, A. (2018). Supporting the change to digitalized production environments through learning organization development. In *The impact of digitalization in the workplace* (pp. 141-160). Springer, Cham.

Frank, M., Roehrid, P., & Pring, B. (2019). Makineler her şeyi yaptığında biz ne yapacağız. *Emine Yılmaz (çev.). İstanbul: Aganta*.

Frank, M., Roehrid, P., & Pring, B. (2019). Makineler Her Şeyi Yaptığında Biz Ne Yapacağız. *Emine Yılmaz (çev.). İstanbul: Aganta*.

Golden, T. D., & Veiga, J. F. (2005). The impact of extent of telecommuting on job satisfaction: Resolving inconsistent findings. *Journal of management*, *31*(2), 301-318.

González-López, Ó., Buenadicha-Mateos, M., & Sánchez-Hernández, M. I. (2021). Overwhelmed by technostress? Sensitive archetypes and effects in times of forced digitalization. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *18*(8), 4216.

Gökgül, N. & Arslan, Ş. (2021). Sosyal Medyada Siyasi Söylem: Siyasi Liderlerin Twitter Kullanımları Üzerine Bir Değerlendirme. İçinde, Sosyal Medyada Dil ve İletişim: Retorik, Söylem ve İkna, Ed. Ali Yıldırım (ss. 263-280), Ankara: Nobel Yayınevi.

Grama, B., & Todericiu, R. (2016). Change, Resistance to Change and Organizational Cynicism. *Studies in Business & Economics*, *11*(3).

Grover, V., Tseng, S. L., & Pu, W. (2022). A theoretical perspective on organizational culture and digitalization. *Information & Management*, *59*(4), 103639.

Harris, P. R., Moran, R. T., Moran, S. V., & Edition, S. (2004). *Managing Cultural Differences: Global Leadership Strategies for the 21st Century*. Recording for the Blind & Dyslexic.

Harshak, A., Schmaus, B., & Dimitrova, D. (2013). Building a digital culture: How to meet the challenge of multichannel digitization. *Booz & Company, Strategy &, pwc*, *1*, 1-15.

Hartl, E. (2019). A characterization of culture Change in the context of digital transformation. Twenty-fifth Americas conference on Information Systems Characterization of Digital Culture Change, 1-10.

Hoe, S. L. (2019). Digitalization in practice: the fifth discipline advantage. *The Learning Organization*, 27(1).

Hofstede, G., Hofstede, G. J., & Minkov, M. (2005). *Cultures and organizations: Software of the mind* (Vol. 2). New York: Mcgraw-hill.

Hoq, K. M. G. (2014). Information overload: causes, consequences and remedies-a study. *Philosophy and Progress, 49-68.*

Hurst, M. (2007). Bit Literacy: Productivity in the Age of Information and E-mail Overload, New York: Good Experience. *Links*.

Ivanova, I. A., Pulyaeva, V. N., Vlasenko, L. V., Gibadullin, A. A., & Sadriddinov, M. I. (2019, December). Digitalization of organizations: current issues, managerial challenges and socio-economic risks. In Journal of physics: conference series (Vol. 1399, No. 3, p. 033038). IOP Publishing.

Jeske, T., Weber, M. A., Würfels, M., Lennings, F., & Stowasser, S. (2018, July). Opportunities of digitalization for productivity management. In *International Conference on Applied Human Factors and Ergonomics* (pp. 321-331). Springer, Cham.

Johnson, K., Isham, A., Shah, D. V., & Gustafson, D. H. (2011). Potential roles for new communication technologies in treatment of addiction. *Current psychiatry reports*, *13*(5), 390-397.

Juhana, D., & Kadir, K. (2020). The organizational communication climate human relations based in facing the Industry 4.0. *Kontigensi: Jurnal Ilmiah Manajemen*, *8*(1), 1-9.

Kandell, J.J. (1998) Internet addiction on campus: The vulnerability of college students. CyberPsychology & Behavior, 1(1), 11–17.

Kaur, N. (2021). Digitalization and work behaviour: A Paradigm Shift. In *Big Data Analytics for Improved Accuracy, Efficiency, and Decision Making in Digital Marketing* (pp. 102-123). IGI Global.

Klumpp, M., & Ruiner, C. (2018). Digitalization and work organization in new urban food delivery systems. Proceedings in Food System Dynamics, 301-312.

Kovaitė, K., Šūmakaris, P., & Stankevičienė, J. (2020). Digital communication channels in Industry 4.0 implementation: The role of internal communication. *Management: Journal of Contemporary Management Issues*, *25*(1), 171-191.

Krauss, M. (2020). *Digitalization of the workplace: how openness of employees moderates the effects of technostress on job satisfaction* (Doctoral dissertation).

Kroeber, A. L., & Kluckhohn, C. (1952). Culture: A critical review of concepts and definitions. *Papers. Peabody Museum of Archaeology & Ethnology, Harvard University*.

Kuusisto, M. (2017). Organizational effects of digitalization: A literature review. *International journal of organization theory and behavior*.

LaRose, R., Lin, C.A. & Eastin, M.S. (2003) Unregulated internet usage: addiction, habit, or deficient self-regulation? Media Psychology, 5(3), 225–253.

Lemmens, J.S., Valkenburg, P.M. & Peter, J. (2009) Development and validation of a game addiction scale for adolescents. Media Psychology, 12(1), 77–95.

Limbu, Y. B., Jayachandran, C., & Babin, B. J. (2014). Does information and communication technology improve job satisfaction? The moderating role of sales technology orientation. *Industrial Marketing Management*, *43*(7), 1236-1245.

Liu, S. F., Fan, Y. J., Luh, D. B., & Teng, P. S. (2022). Organizational culture: The key to improving service management in Industry 4.0. *Applied Sciences*, *12*(1), 437.

Lumineau, F., Schilke, O., & Wang, W. (2020). Organızatıonal Organizational Trust iIn The Age Oof The Fourth Industrıal Revolutiıon: Shiıfts iIn The Nature, Productıon, And Targets Of Trust.

Malhotra, S. (2020). Digital transformation: How emotionally intelligent leaders aid success. https://enterprisersproject.com/article/2020/2/digital-transformation-emotionally-intelligence.

Martin, L., Hauret, L., & Fuhrer, C. (2022). Digitally transformed home office impacts on job satisfaction, job stress and job productivity. COVID-19 findings. *Plos one*, *17*(3), e0265131.

Moşteanu, N. R. (2020). Challenges for organizational structure and design as a result of digitalization and cybersecurity. *The Business & Management Review*, *11*(1), 278-286.

Ng, B.D. & Wiemer-Hastings, P. (2005) Addiction to the internet and online gaming. *CyberPsychology & Behavior*, 8(2), 110–113.

Osipov, V., Lunqu, Y., Dun, L., & Yuan, G. (2021). Emeğin sermaye tarafından ikame edilmesinin nesnel faktörü olarak dijitalleşme. *Teknoloji ve İş Stratejisinde* (ss. 165-176). Palgrave Macmillan, Çam.

Parviainen, P., Tihinen, M., Kääriäinen, J., & Teppola, S. (2017). Tackling the digitalization challenge: how to benefit from digitalization in practice. International journal of information systems and project management, 5(1), 63-77.

Peters, S. (2000). Is there a disability culture? A syncretisation of three possible world views. *Disability & Society*, *15*(4), 583-601.

Pettigrew, A. M. (1979). On studying organizational cultures. *Administrative Science Quarterly*, *24*(4), 570-581.

Pfaffinger, K. F., Reif, J. A., Huber, A. K., Eger, V. M., Dengler, M. K., Czakert, J. P., ... & Berger, R. (2021). Digitalisation anxiety: development and validation of a new scale. *Discover Mental Health*, *1*(1), 1-14.

Pfaffinger, K. F., Reif, J. A., Spieß, E., & Berger, R. (2020). Anxiety in a digitalised work environment. *Gruppe. Interaktion. Organisation. Zeitschrift für Angewandte Organisationspsychologie (GIO)*, *51*(1), 25-35.

Pirkkalainen, H., & Salo, M. (2016). Two decades of the dark side in the information systems basket: Suggesting five areas for future research. In *European Conference on Information Systems*. European Conference on Information Systems.

Potenza, M. N. (2006). Should addictive disorders include non-substance-related conditions?. *Addiction*, *101*, 142-151.

Ragu-Nathan, T. S., Tarafdar, M., Ragu-Nathan, B. S., & Tu, Q. (2008). The consequences of technostress for end users in organizations: Conceptual development and empirical validation. *Information systems research*, *19*(4), 417-433.

Ratna R. & Kaur T. (2016). The impact of Information technology on job related factors like health and safety, job satisfaction, performance, productivity and work life balance. *Journal of Business & Financial Affairs*, 5(1).

Ratna, R., & Kaur, T. (2016). The impact of information technology on job related factors like health and safety, job satisfaction, performance, productivity and work life balance. *Journal of Business & Financial Affairs*, *5*(1), 2-9.

Reichers, A. E., Wanous, J. P., & Austin, J. T. (1997). Understanding and managing cynicism about organizational change. *Academy of Management Perspectives*, *11*(1), 48-59.

Ripoll, R. R., Romero-Rodríguez, L. M., & Ahumada-Tello, E. (2022). Guest editorial: Happiness management: key factors for sustainability and organizational communication in the age of Industry 4.0. *Corporate Governance: The International Journal of Business in Society*, *22*(3), 449-457.

Ruck, K., Welch, M., & Menara, B. (2017). Employee voice: an antecedent to organisational engagement?. *Public Relations Review*, *43*(5), 904-914.

Sadiku, M. N., Shadare, A. E., & Musa, S. M. (2016). Information overload: Causes and cures. *Procssing*, *51*, 249-254.

Salanova, M., Llorens, S., & Cifre, E. (2013). The dark side of technologies: Technostress among users of information and communication technologies. International Journal Of Psychology, 48(3), 422–436

Salim, M. (2003). *Information overload and its implications for a corporate library: as perceived by eight researchers at AstraZeneca*. University College of Borås. Swedish School of Library and Information Science (SSLIS).

Sargut, A. S. (2015), Kültürlerarası Farklılaşma ve Yönetim, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Schäffer, U., & Weber, J. (2016). Die Digitalisierung wird das Con trolling radikal verändern. *Controlling & Management Review*, 60(6), 8–17.

Schein, E. H. (1991). What is culture. *Newbury Park, CA: Sage*, 243-253.

Schein, E. H. (2010). *Organizational culture and leadership* (Vol. 2). John Wiley & Sons.

Schmidt, M., Frank, L., & Gimpel, H. (2021). How adolescents cope with technostress: a mixed-methods approach. *International Journal of Electronic Commerce*, *25*(2), 154-180.

Schneider, M. (2018). Digitalization of production, human capital, and organizational capital. In *The impact of digitalization in the workplace* (pp. 39-52). Springer, Cham.

Schwartz, H., & Davis, S. M. (1981). Matching corporate culture and business strategy. *Organizational dynamics*, *10*(1), 30-48.

Schwarzmüller, T., Brosi, P., Duman, D., & Welpe, I. M. (2018). How does the digital transformation affect organizations? Key themes of change in work design and leadership. *Management Revue*, *29*(2), 114-138.

Serenko, A., & Turel, O. (2015). Integrating technology addiction and use: An empirical investigation of Facebook users. *AIS Transactions on Replication Research*, *1*(1), 2.

Shaba, E., Bartezzaghi, E., Gilardi, S., & Guerci, M. (2019). Industry 4.0 Technologies and Organizational Design: evidence from 15 italian cases. *Industry 4.0 technologies and organizational design: evidence from 15 Italian cases*, 9-37.

Shapira, N.A., Goldsmith, T.D., Keck, P.E., Khosla, U.M. & McElroy, S.L. (2000) Psychiatric features of individuals with problematic internet use. Journal of Affective Disorders, 57(1–3), 267–272.

Sieber, M. R. (2019). The role of organizational culture for information technology management in digitalization. In *Innovation Management, Entrepreneurship and Sustainability (IMES 2019)* (pp. 805-819). Vysoká škola ekonomická v Praze.

Smith, P. B., & Michael, H. Bond (1998) Social Psychology Across Cultures. *New York: Harvester Wheatsheaf.*

Spencer-Oatey, H., & Franklin, P. (2012). What is culture. *A compilation of quotations. GlobalPAD Core Concepts*, *1*, 22.

Sucu, M. (2021). Çalışanların dijitalleşme faaliyetlerine uyumu ve örgüt iklimi arasındaki ilişkiyi tespit etmeye yönelik bir araştırma. *Journal of International Social Research*, *14*(77), 1459-1473.

Sullivan, O., & Gershuny, J. (2018). Speed-up society? Evidence from the UK 2000 and 2015 time use diary surveys. Sociology, 52(1), 20-38.

Syvänen, A., Mäkiniemi, J. P., Syrjä, S., Heikkilä-Tammi, K., & Viteli, J. (2016, November). When does the educational use of ICT become a source of technostress for Finnish teachers?. In *Seminar. net* (Vol. 12, No. 2).

Şimşek, S.S. (2021). Cyber Culture. İçinde N. Akdemir ve C. O. Tuncer (Ed.). Siber Ansiklopedi Siber Ortama Çok Disiplinli Bir Yaklaşım (ss. 447 – 451). Ankara: Nobel Akademi.

Tarafdar, M., D'Arcy, J., Turel, O., & Gupta, A. (2015). The dark side of information technology. MIT Sloan Management Review, 56(2), 61-70.

Tarafdar, M., Pullins, E. B., & Ragu-Nathan, T. S. (2015). Technostress: negative effect on performance and possible mitigations. *Information Systems Journal*, *25*(2), 103-132.

Trașcă, D. L., Ștefan, G. M., Sahlian, D. N., Hoinaru, R., & Șerban-Oprescu, G. L. (2019). Digitalization and business activity. The struggle to catch up in CEE countries. *Sustainability*, *11*(8), 2204.

Turel, O. & Serenko, A. (2010) Is mobile email addiction overlooked? Communications of the ACM, 53(5), 41–43.

Turel, O., Serenko, A. & Giles, P. (2011) Integrating technology addiction and adoption: an empirical investigation of online auction websites. MIS Quarterly, 35(4), 1043–1061.

Tüzün, İ. K. ve Varoğlu, A.K. (2019). İletişim. İçinde Ü. Sığrı ve S. Gürbüz (Ed.), Örgütsel Davranış, ss. 531-562. İstanbul: Beta Yayınevi

Vaghefi, I., Lapointe, L., & Boudreau-Pinsonneault, C. (2017). A typology of user liability to IT addiction. *Information Systems Journal*, *27*(2), 125-169.

Vuori, V., Helander, N., & Okkonen, J. (2019). Digitalization in knowledge work: the dream of enhanced performance. *Cognition, Technology & Work*, *21*(2), 237-252.

Wanous, J. P., Reichers, A. E., & Austin, J. T. (2000). Cynicism about organizational change: Measurement, antecedents, and correlates. *Group & Organization Management*, 25(2), 132-153.

Weingarth, J., Hagenschulte, J., Schmidt, N., & Balser, M. (2019). Building a digitally enabled future: An insurance industry case study on digitalization. In *Digitalization cases* (pp. 249-269). Springer, Cham.

Williamson, S. (2019). How Digital Transformation Impacts Your Company Culture. https://hackernoon.com/how-digital-transformation-impacts-your-company-culture-sf3q35r9.

Xu, Z., Turel, O. & Yuan, Y. (2012) Online game addiction among adolescents: motivation and prevention factors. European Journal of Information Systems, 21(3), 321–340.

Young, K.S. & Rodgers, R.C. (1998) Internet addiction: personality traits associated with its development. In 69th Annual Meeting of the Eastern Psychological Association.

Young, K.S. (1999) Internet addiction: symptoms, evaluation and treatment. In Innovations in Clinical Practice: A Source Book, VandeCreek, L. &Jackson T.L., (Eds.), 17, pp. 19–31. Professional Resource Press, Sarasota.

Ziaei Nafchi, M., & Mohelská, H. (2020). Organizational culture as an indication of readiness to implement industry 4.0. *Information*, *11*(3), 174.

Zwanenburg, S. P. (2013). Information Technology Addiction: Construct Development and Effects on Work Performance. *Icis-Rp*, *1*(4), 21-37.

DİJİTALLEŞME VE ÇEVİK DEĞİŞİM YÖNETİMİ

Gülay Ekren

Temel Kavramlar

- ***VUCA:*** *Günümüzde işletmelerin hızla değişen dijital çevrelere uyum sağlamak için organizasyonel yapılarını uyarladıkları dijital ekonominin rekabet ortamını tanımlamaktadır.*
- ***Dijitalleşme:*** *Dijital teknolojilerin bireysel ve sosyal bağlamda benimsenmesi ve kullanılmasına yönelik çok yönlü sosyo-teknik bir süreci ifade etmektedir.*
- ***Çeviklik:*** *İş süreçlerini daha hızlı yürütmek, değişimi daha hızlı uygulamak, müşterilerin zamanla değişebilecek gereksinimlerine hızlı yanıt vermek gibi amaçlarla oluşturulmuş bir paradigmadır.*
- ***Çevik Proje Yönetimi:*** *Daha az yönetim çabası ile daha iyi performans elde etmek için proje yönetimi sürecini daha basit, daha esnek ve yinelemeli hâle getirmeyi amaçlayan bir dizi ilkeye dayanan yönetim yaklaşımıdır.*
- ***Çevik Geliştirme Metodolojisi:*** *Çevik geliştirme metodolojileri (yaklaşımları) dünya çapında yaygın olarak kullanılmaktadır ve birçok farklı çeşidi bulunmaktadır. Örneğin SCRUM, XP programlama (extreme programming), kanban, yalın (lean) yazılım geliştirme, özellik güdümlü geliştirme (feature-driven development), çevik birleşik süreç (agile unified process), ve dinamik sistem geliştirme yöntemi (dynamic systems development method) bunlardan bazılarıdır. Metodolojinin seçimi ve uygulanması proje türlerine, şirketlerin organizasyonel yapılarına, çalışanların özelliklerine bağlı olarak değişmektedir.*
- ***Değişim Yönetimi:*** *Bir şirketi veya organizasyonu önemli ölçüde etkileyen iş süreçlerinin, kaynakların, bütçenin veya çalışma biçimlerini yeniden şekillendirmeyi amaçlayan yöntemlerin bir bütünüdür.*
- ***Çevik Değişim Yönetimi:*** *Çevik geliştirme metodolojilerinin doğal bir uzantı olarak değişim yönetimi faaliyetlerinde kullanılması durumudur. Bu faaliyetlerin çevik geliştirmenin yinelemeli yaklaşım mantığı ile parçalara bölünerek zamanında ve hızlı teslimatına odaklanmaktadır.*

içinde; değişimin gerektirdiği iş ihtiyaçlarını zamanında karşılamak, iş birliği ortamını geliştirmek, işin zamanında teslimini sağlamak, sorunlara yenilikçi çözümler üretmek gibi davranışlar geliştirilmelidir.

Bu bölüm, dijitalleşme bağlamında çevik değişim yönetimini incelemeyi amaçlamıştır. Hızla değişen ve gittikçe belirsizleşen dijital dünyada işletmeleri çevikliğe zorlayan nedenleri ve çevik değişim yönetiminin temel bileşenlerini incelemektedir. Ayrıca dijitalleşmeyi düşünen işletmeler için, bir dizi organizasyonel değişikliği harekete geçirmeleri yönünde öneriler sunmaktadır. İleriye yönelik araştırmalarda temel olarak dijitalleşme yolculuklarında işletmelerin çevik değişimi benimsenmelerindeki engelleri, yaşanan zorlukları ve alınan dersleri konu alan vaka çalışmaları incelenebilir. Böylece farklı bakış açılarına dayalı olarak "çevik değişim yönetimi" konusu organizasyonların içinde keşfedilen kapsamlı bir çerçeve aracılığıyla sunulabilir. Ayrıca, insanlar, organizasyon, yönetim, süreç ve teknoloji gibi faktörler dikkate alınarak dijitalleşmeyi düşünen işletmeler için bir "çevik değişim yönetimi stratejisi" oluşturulabilir.

Kaynakça

Arefazar, Y., Nazari, A., Hafezi, M. R., & Maghool, S. A. H. (2022). Prioritizing agile project management strategies as a change management tool in construction projects. *International Journal of Construction Management*, 22(4), 678-689.

Artelt, S. (2021, March). Analysing the Impact of Agile Project Management on Organisations. In 2021 *IEEE European Technology and Engineering Management Summit (E-TEMS)* (pp. 110-115). IEEE.

Ashraf, M., & Ali, N. (2013). Impact Agile Project Management: Identification and Analysis of Problems In Scrum Implementation. *VAWKUM Transactions on Computer Sciences*, *1*(1), 60–67.

Axelos (2017). Managing Successful Projects With Prince2 - 2017. AXELOS Global Best Practice.

Baran, B. E., & Woznyj, H. M. (2021). Managing VUCA. *Organizational Dynamics*, *50*(2), 100787.

Beck, K., Beedle, M., van Bennekum, A., Cockburn, A., Cunningham, W., Fowler, M., Grenning, J., et al. (2001). Manifesto for Agile software development. https:// agilemanifesto.org/

Bhatt, R. (2017). Theoretical perspective of change management. International *Journal of Research in Commerce & Management*, 8(2).

Bennett, N., & Lemoine, G. J. (2014a). What a difference a word makes: Understanding threats to performance in a VUCA world. Business Horizons, 57(3), 311-317.

Bennett, N., & Lemoine, J. (2014b). What VUCA really means for you. *Harvard business review*, 92(1/2).

Cao, T. T., & Le, P. B. (2022). Impacts of transformational leadership on organizational change capability: a two-path mediating role of trust in leadership. *European Journal of Management and Business Economics*.

Castells, M. (2010). Globalisation, networking, urbanisation: Reflections on the spatial dynamics of the information age. *Urban Studies*, *47*(13), 2737–2745.

Cijan, A., Jenič, L., Lamovšek, A., & Stemberger, J. (2019). How digitalization changes the workplace. *Dynamic Relationships Management Journal*, *8*(1), 3–12.

Dahlin, E. (2019). Are robots stealing our jobs?. *Socius Sociological Research for a Dynamic World*, *5*, 1-14.

Dingsøyr, T., Nerur, S., Balijepally, V., & Moe, N. B. (2012). A decade of agile methodologies: Towards explaining agile software development. *Journal of systems and software*, *85*(6), 1213-1221.

Elsan Mansaray, H. (2019). The Role of Leadership Style in Organisational Change Management: A Literature Review. *Journal of Human Resource Management*, *7*(1), 18.

Enescu, M., Enescu, M., & Tudorescu, N. (2014). Points of View Regarding the Evaluation of Decisional Factors in Risk Management Associated to Large Combustion Plants. *Procedia Economics and Finance*, *16*, 110-114.

Franklin, M. (2021). Agile change management: A practical framework for successful change planning and implementation. Kogan Page Publishers.

Furxhi, G. (2021). Employee's Resistance and Organizational Change Factors. *European Journal of Business and Management Research*, *6*(2), 30–32.

Fyshchuk, I., & Evsyukova, O. (2020). Effective communication in digital transformation of service state during change management processes in Ukraine. *Public policy and administration*, 19(2), 172-190.

Galera-Zarco, C., Opazo-Basáez, M., Marić, J., & García-Feijoo, M. (2020). Digitalization and the inception of concentric strategic alliances: A case study in the retailing sector. *Strategic Change*, *29*(2), 165-177.

Ganguly, A., Nilchiani, R., & Farr, J. V. (2009). Evaluating agility in corporate enterprises. *International Journal of Production Economics*, *118*(2), 410–423.

Grocholski, E. (2022). The relevance of agile change management in a dynamic business environment. *SCENTIA International Economic Review*, *1*(2), 169-187.

Gupta, M., George, J. F., & Xia, W. (2019). Relationships between IT department culture and agile software development practices: An empirical investigation. *International Journal of Information Management*, *44*(June 2018), 13–24.

Hanelt, A., Bohnsack, R., Marz, D., & Antunes Marante, C. (2021). A Systematic Review of the Literature on Digital Transformation: Insights and Implications for Strategy and Organizational Change. *Journal of Management Studies*, *58*(5), 1159–1197.

Heathfield, S. M. (2021). Use These Tips From HR Pros to Plan and Implement Changes at Work. https://www.thebalancecareers.com/change-management-tips-1917809 (Erişim Tarihi: 05.05.2022)

Heimicke, J., Dühr, K., Krüger, M., Ng, G. L., & Albers, A. (2021). A framework for generating agile methods for product development. *Procedia CIRP*, *100*, 786–791.

Heilig, L., Stahlbock, R., & Voß, S. (2020). From digitalization to data-driven decision making in container terminals. In *Handbook of Terminal Planning* (pp. 125-154). Springer, Cham.

Javdani Gandomani, T., & Ziaei Nafchi, M. (2016). Agile transition and adoption human-related challenges and issues: A Grounded Theory approach. *Computers in Human Behavior*, *62*, 257–266.

Karlesky, M., Object, A., & Vander Voord X-Rite, M. (2008). *Agile Project Management*. http://atomicobject.comhttp//xrite.com

Karvonen, T., Sharp, H., & Barroca, L. (2018). Enterprise Agility: Why Is Transformation so Hard? *Lecture Notes in Business Information Processing*, *314*, 131–145.

Kohnke, O., & Wieser, D. (2019). Agiles Change Management. Revolution der Change Beratung. *OrganisationsEntwicklung*, *1*, 80-85.

Lu, W. C., Tsai, I. C., Wang, K. C., Tang, T. A., Li, K. C., Ke, Y. C., & Chen, P. T. (2021). Innovation Resistance and Resource Allocation Strategy of Medical Information Digitalization. *Sustainability*, *13*(14), 7888.

Makarchenko, M., Borisova, I., & Sattorov, F. (2020). Approach changing into organization processes and personnel management in context of digitalization. In *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering* (Vol. 940, No. 1, p. 012097). IOP Publishing.

Marcon, E., Marcon, A., Le Dain, M. A., Ayala, N. F., Frank, A. G., & Matthieu, J. (2019). Barriers for the digitalization of servitization. *Procedia CIRP*, *83*, 254-259.

Marnada, P., Raharjo, T., Hardian, B., & Prasetyo, A. (2021). Agile project management challenge in handling scope and change: A systematic literature review. *Procedia Computer Science*, *197*(2021), 290–300.

Menon, D. S., & Prabu, V. V. (2016). *The Impact of Organizational Trust on Resistance to Change*. *4*, 45–52.

Mergel, I., Ganapati, S., & Whitford, A. B. (2021). Agile: A New Way of Governing. *Public Administration Review*, *81*(1), 161–165.

Miller, G. (2013). Agile problems, challenges, & failures. PMI Global Congress Proceedings 2013 – ABD: New Orleans, Loisana https://www.researchgate.net/publication/335475075

Mojibi, T., Milani, M., Khalili, Y., & Khorshidi, S. (2010, December). Studying into relationship between strategy and organizational structure at Power Distribution company for Tehran Province Districts. In *2010 IEEE International Conference on Industrial Engineering and Engineering Management* (pp. 517-521). IEEE.

Moghaddam, N. M., Jame, S. Z. B., Rafiei, S., Sarem, A. A., Ghamchili, A., & Shafii, M. (2019). Managerial competencies of head nurses: a model and assessment tool. *British journal of nursing*, *28*(1), 30-37.

Perera, G. I. U. S., & Fernando, D. (2009). Rapid Decision Making For Post Architectural Changes In Agile Development-A Guide to Reduce Uncertainty. *International Journal of Information Technology*, *2*(2), 249–256.

Petani, F. J., Ramirez, C., & Gendron, Y. (2021). Special issue on Digitalization, work, and professions. *Critical Perspectives on Accounting*, *79*(C), 1-3.

Popova, N., Kryvoruchko, O., Shynkarenko, V., & Zéman, Z. (2018). Enterprise management in VUCA conditions. *Economic Annals-XXI*, *170*(3–4), 27–31.

PMI (2017). A guide to the project management body of knowledge:(PMBOK® guide) (6th ed.). Newtown Square, PA: Project Management Institute.

Rasnacis, A., & Berzisa, S. (2017). Method for adaptation and implementation of agile project management methodology. *Procedia Computer Science*, *104*, 43-50.

Riedl, R., Benlian, A., Hess, T., Stelzer, D., & Sikora, H. (2017). On the Relationship Between Information Management and Digitalization. *Business and Information Systems Engineering*, *59*(6), 475–482.

Sallau, M. A. (2021). An Agile Change Management Approach for Combating the Effect of Transformation in Organization. *International Journal of Innovative Science and Research Technology, 6(4), 997-1002.*

Sambamurthy, V., Bharadwaj, A., & Grover, V. (2003). Shaping agility through digital options: Reconceptualizing the role of information technology in contemporary firms. *MIS quarterly*, 237-263.

Seethamraju, R., & Krishna Sundar, D. (2013). Influence of ERP systems on business process agility. *IIMB Management Review*, *25*(3), 137–149.

Senbeto, D. L., & Hon, A. H. Y. (2021). Development of employees' resilience in technologically turbulent environments: probing the mechanisms of consonance–dissonance and crisis leadership. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, *33*(8), 2721–2740.

Sikora, H., Roithmayr, F., & Pomberger, G. (2016). Verändert das digitale Zeitalter die Anforderungen an die strategische Führungskompetenz? *Wirtschaftsinformatik & Management*, *8*(2), 66–77.

Sinha, D., & Sinha, S. (2020). Managing in a VUCA World: Possibilities and Pitfalls. *Journal of Technology Management for Growing Economies*, *11*(1), 17–21.

Tavitiyaman, P., Zhang, H. Q., & Qu, H. (2012). The effect of competitive strategies and organizational structure on hotel performance. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*.24(1), 140-159.

Takagi, N., & Varajão, J. (2020). Success management and the project management body of knowledge (PMBOK): an integrated perspective. *Success Management and the PMBOK: An Integrated Perspective (RIP).*

Velasquez, D., & Hussey, L. K. (2019). Change Management and Organizational Culture (Doctoral dissertation, American Library Association).

Worley, C. G., & Jules, C. (2020). COVID-19's Uncomfortable Revelations About Agile and Sustainable Organizations in a VUCA World. *Journal of Applied Behavioral Science*, *56*(3), 279–283.

Zainal, A. Y., Yousuf, H., & Salloum, S. A. (2020). Dimensions of Agility Capabilities Organizational Competitiveness in Sustaining. *Advances in Intelligent Systems and Computing*, *1153 AISC*, 762–772.

Zeleke, A., & McCollum, W. (2021). Determinants of Effective Change Management for Software Deployment Projects. *International Journal of Applied Management and Technology*, *20*(1), 8.

COVID-19 PANDEMİSİ SONRASI DİJİTALLEŞMENİN İŞLETMELER İÇİN ÖNEMİ

Adem Kaya

Temel Kavramlar

- ***Sayısallaştırma:*** *Bilginin fiziksel hâlden dijital (sayısal) hâle dönüştürülmesini ifade etmektedir.*
- ***Dijitalleşme:*** *Teknolojinin getirdiği yeni olanaklar kullanılarak mevcut iş süreçlerinin hızlı, basit, ucuz ve daha etkin olarak yapılacak şekilde değiştirilmesi/dönüştürülmesini ifade etmekte olup çoğu zaman dijital dönüşümü de içerecek şekilde şemsiye bir kavram olarak kullanılmaktadır.*
- ***Dijital Dönüşüm:*** *Dijital teknolojilerin daha geniş kullanımını ve bu yöndeki kültürel değişimi yani dijitalleşmenin bireysel ve kurumsal olarak benimsenmesini ifade etmektedir.*
- ***Yeni Normal:*** *Covid-19 pandemisinin sosyal ve ekonomik yaşamın ana değiştirici gücü olarak iş gücü, arz, talep ve iş modellerinde ortaya çıkardığı ve kalıcı hâle gelen durumu ifade etmektedir.*
- ***Kağıtsız Ofis:*** *Kağıtla yürüyen iş süreçlerinin tamamen elimine edilmesi anlamına gelmekte olup maliyeti azaltma ve iş süreçlerinin etkinleştirilmesi için teknolojinin kullanılmasını ifade eden şemsiye bir kavramdır.*
- ***Gözetim (Surveillance):*** *İnsan davranışlarının, etkinliklerinin veya bunlardan doğan diğer bileşenlerin, kontrol, yönlendirme, yönetim, koruma veya diğer maksatlarla elektronik ortam veya ekipmanlarca üretilen bilgiler de dahil olmak üzere takip edilmesini ifade etmektedir.*
- ***Endüstri 4.0:*** *4. Sanayi Devrimi olarak da bilinen, iş süreçlerinin veriye dayalı bilimsel metotlarla yönetildiği modern otomasyon sistemlerini ve üretim teknolojilerini kapsayan bir terimdir.*
- ***Çevrim İçi Öğretim (Online Teaching):*** *Bilgisayar teknolojileri ve internet kullanılarak gerçekleştirilen öğretim sistemidir.*

Kaynakça

Amankwah-Amoah, J., Khan, Z., Wood, G., Knight, G. (2021). Covid-19 and Digitalization: The Great Acceleration. *Journal of Business Research,* 136, 602-611.

Bottani, E., Reverberi, D., Romagnoli, G., Ustenko, M., Volpi, A. (2021, Feb 24-26). *Batch Experiment: A Fruitful Way of Combining Hands-on Laboratory and E-Learning.* 18th Annual International Conference of the International-Association-of-Online-Engineering (IAOE) and the Global-Online-Laboratory-Consortium (GOLC) on Remote Engineering and Virtual Instrumentation (REV) - Online Engineering and Society 4.0, Electr Network.

Brunner, B. S., Thierij, A., Jakob, A., Tengler, A., Grab, M., Thierfelder, N., Leuner, C. J., Haas, N. A., Hopfner, C. (2022). 3d-Printed Heart Models for Hands-on Training in Pediatric Cardiology the Future of Modern Learning and Teaching? *Gms Journal for Medical Education,* 39(2).

Carracedo, P., Puertas, R., Marti, L. (2021). Research Lines on the Impact of the Covid-19 Pandemic on Business. A Text Mining Analysis. *Journal of Business Research,* 132, 586-593.

Chang, S. E., Brown, C., Handmer, J., Helgeson, J., Kajitani, Y., Keating, A., Noy, I., Watson, M., Derakhshan, S., Kim, J., Roa-Henriquez, A. (2022). Business Recovery from Disasters: Lessons from Natural Hazards and the Covid-19 Pandemic. *International Journal of Disaster Risk Reduction,* 80, 103191.

Cone, L., Brogger, K., Berghmans, M., Decuypere, M., Forschler, A., Grimaldi, E., Hartong, S., Hillman, T., Ideland, M., Landri, P., Van De Oudeweetering, K., Player-Koro, C., Rensfeldt, A. B., Ronnberg, L., Taglietti, D., Vanermen, L. (2022). Pandemic Acceleration: Covid-19 and the Emergency Digitalization of European Education. *European Educational Research Journal,* 21(5), 845-868.

Crawford, J., Cifuentes-Faura, J. (2022). Sustainability in Higher Education During the Covid-19 Pandemic: A Systematic Review. *Sustainability,* 14(3).

Dalipi, F., Jokela, P., Kastrati, Z., Kurti, A., Elm, P. (2022). Going Digital as a Result of Covid-19: Insights from Students' and Teachers' Impressions in a Swedish University. *International Journal of Educational Research Open,* 3, 100136.

Factory. (2021, 27.09.2021). What Is the Role of Digitalization in Business Growth? Web: https://factory.dev/blog/digitalization-business-growth adresinden 29.08.2022 tarihinde alınmıştır.

Faraj, S., Renno, W., Bhardwaj, A. (2021). Unto the Breach: What the Covid-19 Pandemic Exposes About Digitalization. *Information and Organization,* 31(1).

Formella-Zimmermann, S., Kleespies, M. W., Dierkes, P. W. (2022). Motivation and Technology Acceptance in a Neuroscience Student Lab-an Empirical Comparison between Virtual Experiments with and without Hands-on Elements. *Frontiers in Education,* 7.

Gartner. (t.y.). Digitalization. Web: https://www.gartner.com/en/information-technology/ glossary/digitalization adresinden 29.08.2022 tarihinde alınmıştır.

Germir, H. N. (2021). Bankacılık Sisteminde Dijitalleşme Süreci. C. Ş. Eyel (Editör). *Covid-19 Sürecinde İşletmelerde Dijital Dönüşüm Ve Yönetsel Etkileri* içinde. Ankara: İksad Yayınevi, s. 3-49.

Grek, S., Landri, P. (2021). Editorial: Education in Europe and the Covid-19 Pandemic. *European Educational Research Journal,* 20(4), 393-402.

Indeama. (2022). The Benefits of Digitalization for Your Business. Web: https:// indeema.com/blog/the-benefits-of-digitalization-for-your-business adresinden 29.08.2022 tarihinde alınmıştır.

Kanat, B., Ayyıldız Ünnü, N. A. (2022). Covid-19 Küresel Salgını Ve Dijital Dönüşümün İNsan Kaynakları Uygulamaları ÜZerine Yansımalarını Açığa Çıkarmaya Yönelik Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Der gisi,* 27(2), 185 - 213.

Kılıç, M. (2021). The Right to Education and Education Policies in the Context of the Transformative Effect of Digital Education Technology in the Pandemic Period. *Yuksekogretim Dergisi,* 11(1), 25-37.

Oetter, N., Most, T., Weber, M., Buchbender, M., Rohde, M., Foerster, Y., Bauerschmitz, C., Roschmann, N., Adler, W., Rau, A., Meyerolbersleben, M., Kesting, M., Lutz, R. (2022). Covid-19 Pandemic and Its Impact on Dental Education: Digitalization - Progress or Regress? Example of an Online Hands-on Course. *Bmc Medical Education,* 22(1).

Palumbo, R., Cavallone, M. (2022). Is Work Digitalization without Risk? Unveiling the Psycho-Social Hazards of Digitalization in the Education and Healthcare Workplace. *Technology Analysis & Strategic Management*.

Pereira, C. S., Durão, N., Moreira, F., Veloso, B. (2022). The Importance of Digital Transformation in International Business. *Sustainability,* 14(2), 834.

Pinzaru, F., Zbuchea, A., Anghel, L. (2020). The Impact of the Covid-19 Pandemic on Business. A Preliminary Overview. *Strategica: Preparing for Tomorrow, Today*, 721-730.

Rockcontent. (2021). The Importance of Digitalization for Local Businesses. Web: https://rockcontent.com/blog/digitalization-for-local-businesses/ adresinden 29.08.2022 tarihinde alınmıştır.

Serhii, D., Mykola, T., Oleg, Z., Maryna, K., Tetiana, H. (2022). Latest Trends in Distance Education. *International Journal of Computer Science and Network Security,* 22(6), 513-522.

Soto-Acosta, P. (2020). Covid-19 Pandemic: Shifting Digital Transformation to a High-Speed Gear. *Information Systems Management,* 37(4), 260-266.

Tahiroğlu, A. F., Bozkurt, C. (2021). Dijitalleşme Ve Covid-19 Pandemisi Arasındaki İlişki: Uygulamalı Bir Analiz. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi,* 9(2), 145-154.

Thi, H. N., Nguyen, T. T. (2022). Sharing and Connecting Information in the Context of the Covid-19 Pandemic and Training Skills for Employees to Meet the Needs of Businesses in Digital Transformation. *Management-Poland,* 26(1), 93-117.

Tovaglieri, F. (t.y.). Post Covid-19: What's Next for Digital Transformation? Web: https://hospitalityinsights.ehl.edu/what-next-digital-transformation adresinden 29.08.2022 tarihinde alınmıştır.

Venkatraman, V. (2017). *The Digital Matrix: New Rules for Business Transformation through Technology*. Portfolio/Penguin.

Verhoef, P. C., Broekhuizen, T., Bart, Y., Bhattacharya, A., Dong, J. Q., Fabian, N., Haenlein, M. (2021). Digital Transformation: A Multidisciplinary Reflection and Research Agenda. *Journal of Business Research,* 122, 889-901.

Zakharov, V., Ludushkina, E., Kislinskaya, M., Kornilova, E., Novikov, A. (2022). Digital Transformation of Enterprise Trends, Factors, Results. *Nexo Revista Cientifica,* 35(1), 133-145.

Zancajo, A., Verger, A., Bolea, P. (2022). Digitalization and Beyond: The Effects of Covid-19 on Post-Pandemic Educational Policy and Delivery in Europe. *Policy and Society,* 41(1), 111-128.

Zhu, Z. Y., Xie, H. M. (2022). What Do We Know and What Do We Need to Know About Covid-19's Implications on Business Economics? From Bibliometric Analysis to a Conceptual Framework. *Sustainability,* 14(11).

İŞLETME YÖNETİMİNDE YAPAY ZEKÂ

Ceyda Ünal, Burak Özkan, Şebnem Özdemir

Temel Kavramlar

- ***Derin Öğrenme (Deep Learning):*** *Yapay sinir ağları olarak adlandırılan beynin yapısı ve işlevinden ilham alan algoritmalarla ilgili makine öğrenmesinin bir alt alanı*
- ***Makine Öğrenmesi (Machine Learning):*** *Makinenin akıllı insan davranışını taklit etme yeteneği olarak tanımlanan yapay zekânın bir alt alanı*
- ***Metaverse:*** *Gerçek dünyayı taklit eden zengin kullanıcı etkileşimi için alanlar yaratmak amacıyla sosyal medyadan gelen kavramlarla birlikte artırılmış gerçeklik (AR), sanal gerçeklik (VR) ve blokzinciri kullanan simüle edilmiş bir dijital ortam*
- ***Önyargı (Bias):*** *Veriden öğrenenin makinenin (yapay zekânın) ürettiği çıktılarda dil, din, ırk, cinsiyet vb. bazlı ayrımcılığın meydana gelmesi*
- ***Uzman Sistemler (Expert Systems):*** *Belirli bir problem kümesi için bir uzman gibi davranan programlar*
- ***Yapay Zekâ (Artificial Intelligence):*** *Belli bir amaç doğrultusunda toplanmış ses, görüntü, kelime, sayısal vb. farklı türlerdeki verilerden belli bir stratejiye göre öğrenerek, belli bir performansla çıktı üretebilen matematiksel ardışık düzenli yapı*

Giriş

İşletme sahipleri ve yöneticiler, büyük ölçekli veriler üzerinde çalışan, gelen bilgileri analiz eden ve buna dayalı uyarlanabilir çözümler geliştiren uygun bir teknoloji olarak yapay zekâya giderek daha fazla önem vermektedir. Başka bir deyişle, yapay zekâ karar verme için yardımcı bir araç olarak hizmet etmekte ve algoritmalara dayalı belirli kararların olasılıklarını ve risklerini değerlendirme noktasında işletmelere avantaj sağlamaktadır. Yapay zekâ algoritmalarının geniş programlama olanakları nedeniyle, bu dijital teknolojinin işletme yönetiminde kullanımı, büyük hacimli verilerin işlenmesi gereken diğer alanlarda olduğu kadar sıklıkla uygulanmaktadır. Son yıllarda, sağlıktan eğitime, otomotivden bankacılığa ve pe-

cekte yeni verilerle yeni kararların elde edilmesi noktasında karar vericilere destek sağlayacaktır. Sentetik verilerin, gerçek dünya verilerine göre, daha az işleme, güvenlik ve etiketleme gerektirdiği aşikâr olduğundan, veri toplama sürecinin çok daha hızlı olacağı öngörülmektedir. Gelecek yıllarda, sentetik verileri kullanan yeni makine öğrenmesi modellerinin buna bağlı olarak da bu modellerden yararlanan işletme sayısının artacağını öngörmek yanlış olmayacaktır.

Ek Okuma Önerileri

Geleceğin Meslekleri Dijital Dönüşüm, Veri Bilimi, Yapay Zekâ (2019). Şebnem Özdemir & Deniz Kılınç, Abaküs Yayıncılık: İstanbul

Master Algoritma (2019) Pedro Domingos, Paloma Yayınevi: İstanbul.

Robotların Yükselişi (2015) Martin Ford, Kronik Kitap: İstanbul

Yapay Öğrenme (2018) Ethem Alpaydın, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi: İstanbul.

Film Önerileri

Coded Bias, 2020.

Ex Machina, 2014.

Her, 2013.

Matrix, 1999.

Kaynakça

Ahmed, O. (2018). Artificial intelligence in HR. *International journal of research and analytical reviews*, *5*(4), 971-978.

Ajder, H., Patrini, G., Cavalli, F., & Cullen, L. (2019). The State of Deepfakes: Landscape, Threats and Impact. DeepTrace.

Akerkar, R. (2019). *Artificial intelligence for business*. Springer.

Arslanian, H., Fischer, F., (2019), *The Future of Finance The Impact of FinTech, AI, and Crypto on Financial Services*, Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan.

Bellamy, R. K., Dey, K., Hind, M., Hoffman, S. C., Houde, S., Kannan, K., ... & Zhang, Y. (2019). AI Fairness 360: An extensible toolkit for detecting and mitigating algorithmic bias. *IBM Journal of Research and Development*, *63*.

Berk, R., Heidari, H., Jabbari, S., Joseph, M., Kearns, M., Morgenstern, J., ... & Roth, A. (2017). A convex framework for fair regression. *arXiv preprint arXiv:1706.02409*.

Bhise, A., Munshi, A., Rodrigues, A., Sawant, V. (2022). *Overview of AI in Education. P. P. Churi, S. Joshi, M. Elhoseny, A. Omrane (Ed.), Artificial Intelligence in Higher Education içinde (31-59. ss.). Abingdon ; CRC Press.* https://doi.org/10.1201/9781003184157

Bobbier, T., (2018), *Advanced Analytics and AI*, United Kingdom : John Wiley & Sons.

Bobbier, T. (2020). *AI and the Future of Banking*, United Kingdom : John Wiley & Sons.

Bregler, C., Covell, M., & Slaney, M. (1997). Video Rewrite: Driving Visual Speech with Audio. Proceedings of the 24th Annual Conference on Computer Graphics and Interactive Techniques, 24, s. 353-360. doi:10.1145/258734.258880

Bruemmer, D. J., Marble, J. L.& Dudenhoeffer, D. D (2002). "Mutual initiative in human-machine teams," *Proceedings of the IEEE 7th Conference on Human Factors and Power Plants*, pp. 7-7, doi: 10.1109/HFPP.2002.1042863

Buolamwini, J. ve Gebru, T. (2018). Gender shades: Intersectional accuracy disparities in commercial gender classification, *Conference on fairness, accountability and transparency*: 77-91.

Campolo, A., Sanflippo, M., Whittaker, M. ve Crawford, K. (2017). *AI Now 2017 Report*. Erişim adresi :https://ainowinstitute.org/AI_Now_2017_Report.pdf

Chen, I. Y., Szolovits, P., & Ghassemi, M. (2019). Can AI help reduce disparities in general medical and mental health care?. *AMA journal of ethics*, *21*(2), 167-179.

Chollet, F., ve others, (2015), "Keras", Github, https://github.com/fchollet/keras

Churi P.P, Joshi, S. (Eds.) (2022), Artificial Intelligence in Higher Education_:A Practical Approach . CRC Press.

Cole, S (2018). Gfycat's AI Solution for Fighting Deepfakes Isn't Working. Vice.

Cortes, C., & Vapnik, V. (1995). Support-vector networks. Machine learning, 20(3), 273-297.

Çokar, M. (2019). Sağlıkta Yapay Zekâ, Kuramsal Çerçeve ve Etik. M. Bulut, N. Dilmen, G.B. Esmer, M. Gezer, Ç. Selçukcan Erol, L.Türker Şener (Eds.), Sağlık Bilimlerinde Yapay Zekâ içinde (211-243 ss.). Çağlayan Kitabevi: İstanbul.

Dastin, J. (2018). Amazon scraps secret AI recruiting tool that showed bias against women, Erişim adresi: https://reut.rs/3imOH4d.

d'Alessandro, B., O'Neil, C., & LaGatta, T. (2017). Conscientious classification: A data scientist's guide to discrimination-aware classification. *Big data*, *5*(2), 120-134.

Dietterich, T. ve Kong, E. (1995). Machine learning bias, statistical bias, and statistical variance of decision tree algorithms.

Equivant (2021). https://www.equivant.com/faq/

Eubanks, B. (2022). *Artificial intelligence for HR: Use AI to support and develop a successful workforce*. Kogan Page Publishers.

Favaretto, M., De Clercq, E., & Elger, B. S. (2019). Big Data and discrimination: Perils, promises and solutions. A systematic review. Journal of Big Data, 6(1), 12. https://doi.org/10.1186/s40537-019-0177-4

Fitria, T. N. (2021). Gender Bias in Translation Using Google Translate: Problems and Solution. *Language Circle: Journal of Language and Literature*, *15*(2). 285-292.

Geetha, R., & Bhanu, S. R. D. (2018). Recruitment through artificial intelligence: a conceptual study. *International Journal of Mechanical Engineering and Technology*, *9*(7), 63-70.

Genie AI: AI-assisted drafting (2019). https://www.appengine.ai/company/genie-ai

Gentsch, P.(2019). *AI in Marketing, Sales and Service How Marketers without a Data Science Degree can use AI, Big Data and Bots*, Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan.

Goel, A. K., & Polepeddi, L. (2018). Jill Watson: A virtual teaching assistant for online education. In *Learning engineering for online education* (pp. 120-143). Routledge.

Haenlein, M., & Kaplan, A. (2019). A Brief History of Artificial Intelligence: On the Past, Present, and Future of Artificial Intelligence. *California Management Review*, 61(4), 5–14. https://doi.org/10.1177/0008125619864925.

Hebb, D.O. (1949). The Organization of Behavior: A Neuropsychological Theory. New York, NY: John.

Hinton, G. E., & Salakhutdinov, R. R. (2006). Reducing the dimensionality of data with neural networks. Science, 313(5786), 504-507.

Hochreiter, S.; Schmidhuber, J. (1997). "Long Short-Term Memory". Neural Computation. 9 (8): 1735–1780. doi:10.1162/neco.1997.9.8.1735. PMID 9377276. S2CID 1915014.

Intel Embarks on a Digital Supply Chain Journey,(2018) SupplyChainBrain, www.supply chainbrain.com.

International Data Corporation (2022). https://www.idc.com/ getdoc.jsp? containerId=prUS48881422

İçer, Z., & Buluz, B. (2019). Yapay Zekanın Ceza Muhakemesindeki Rolü ve Geleceği, 1-16.

Jarek, K., Mazurek, G., (2019). Marketing and Artificial Intelligence, *Central European Business Review*, 8(2), 46-56.

Kolanovic, M., Krishnamachari, R.T., (2017), *Big data and AI strategies: Machine learning and alternative data approach to investing*, New york: JP Morgan Chase & Co.

Kolbjørnsrud, V., Amico, R., & Thomas, R. J. (2016). How artificial intelligence will redefine management. *Harvard Business Review*, *2*(1), 3-10.

Leslie, D. (2020). Understanding bias in facial recognition technologies: an explainer. *The Alan Turing Institute*. https://doi.org/10.5281/zenodo.4050457

Leyer, M., & Schneider, S. (2021). Decision augmentation and automation with artificial intelligence: Threat or opportunity for managers?. *Business Horizons*, *64*(5), 711-724.

Loureiro, S. M. C., Guerreiro, J., & Tussyadiah, I. (2021). Artificial intelligence in business: state of the art and future research agenda. *Journal of business research*, *129*, 911-926.

Lyons, J. B., Wynne, K. T., Mahoney, S., & Roebke, M. A. (2019). Trust and human-machine teaming: A qualitative study. In *Artificial intelligence for the internet of everything* (pp. 101-116). Academic Press.

Martinez-Martin, N. (2019). What are important ethical implications of using facial recognition technology in health care?. *AMA Journal of Ethics*, *21*(2), 180-187.

Mhlanga, D. (2021). Artificial Intelligence in the Industry 4.0, and Its Impact on Poverty, Innovation, Infrastructure Development, and the Sustainable Development Goals: Lessons from Emerging Economies? *Sustainability*, 13, 5788. https://doi.org/10.3390/su13115788.

Mikolov, T., Karafiát, M., Burget, L., Černocký, J., Khudanpur, S. (2010). Recurrent neural network based language model. In INTERSPEECH-2010, 1045-1048.

Minsky, M. ve Papert, S.A. (1969). Perceptrons: An Introduction to Computational Geometry Cambridge, MA: MIT Press.

Mitchell, T. M. (1980). The need for biases in learning generalizations. CBMTR-117, Rutgers University, New Brunswick, NJ.

Moor, J. (2006). The Dartmouth College artificial intelligence conference: The next fifty years. *AI Magazine*, *27*(4), 87-91.

Musick, G., O'Neill, T. A., Schelble, B. G., McNeese, N. J., & Henke, J. B. (2021). What Happens When Humans Believe Their Teammate is an AI? An Investigation into Humans Teaming with Autonomy. *Computers in Human Behavior*, *122*, 106852.

Natale, S. (2019). If software is narrative: Joseph Weizenbaum, artificial intelligence and the biographies of ELIZA. *new media & society*, *21*(3), 712-728.

Özdemir, Ş. ve Kılınç, D. (2019). *Geleceğin Meslekleri Dijital Dönüşüm, Veri Bilimi, Yapay Zekâ.* İstanbul: Abaküs Yayıncılık.

Raisch, S., & Krakowski, S. (2021). Artificial intelligence and management: The automation–augmentation paradox. *Academy of Management Review*, *46*(1), 192-210.

Ransbotham, S., Kiron, D., Gerbert, P., & Reeves, M. (2017). Reshaping business with artificial intelligence: Closing the gap between ambition and action. *MIT Sloan Management Review*, *59*(1).

Ransbotham, S., Gerbert, P., Reeves, M., Kiron, D., & Spira, M. (2018). Artificial intelligence in business gets real. *MIT Sloan Management Review*, *60280*.

Roetzer, P., Kaput, M., (2022). *AI, Marketing and the Future of Business*, Dallas: BenBella Books, Inc.

Rose, J., & Jones, M. (2005). The double dance of agency: a socio-theoretic account of how machines and humans interact. *Systems, Signs & Actions*, *1*(1), 19-37.

Rossum, G., & Drake Jr, F. L. (1995). Python reference manual. Centrum voor Wiskunde en Informatica Amsterdam.

Samek, W., & Müller, K. R. (2019). Towards explainable artificial intelligence. *Explainable AI: interpreting, explaining and visualizing deep learning* (pp. 5-22). Springer, Cham.

Sheridan, T. B. & Verplank W. L. (1978)., "Human and computer control of undersea teleoperators", *Tech. Rep.*

Smith, H. A., & McKeen, J. D. (2011). Enabling collaboration with IT. *Communications of the Association for Information Systems*, *28*(1), 16.

Taigman, Y., Yang, M., Ranzato, M. A., & Wolf, L. (2014). Deepface: Closing the gap to human-level performance in face verification. Proceedings of the IEEE Conference On Computer Vision and Pattern Recognition (pp. 1701-1708)

Tegmark, J. (2017). Life 3.0: Being Human in the Age of Artificial Intelligence (Çev. E. C. Göksoy). Alioğlu Matbaacılık: İstanbul.

Temming, M. (2017). Machines are getting schooled on fairness. ScienceNews, 192(4), 26, https://www.sciencenews.org/article/machines-are-getting-schooledfairness.

Thomasb, S. (1997) "Supervisory control" in Handbook of human factors, New York:Wiley, pp. 1295-1327.

Turing, A. (1950). Computing Machinery and Intelligence, Mind, LIX/236, 433-460.

Wang, M. & Deng, W.(2018). Deep face recognition: A survey, ArXiv, 1804.06655.

Wiltz, C. (2017). Bias In, Bias Out: How AI Can Become Racist. *Embedded Systems Conference (ESC).* Minneapolis, MN: Design News.

Xiao-Ping, Z., Kedmey, D., (2018), A Budding Romance: Finance and AI, *IEEE Multimedia*, 4(1), 79-83.

Yu, J. (2019). *Getting Started with Salesforce Einstein Analytics: A Beginner's Guide to Building Interactive Dashboards*. Apress.

İŞLETMELERİN DİJİTALLEŞME ARAÇLARI

Mustafa Sundu, Okan Yaşar, Hasan Ufuk Gökçe,
Merve Gizem Çömlekçi

Temel Kavramlar

- ***Nesnelerin İnterneti (IoT- Internet of Things):*** *İnternet veya diğer iletişim ağları üzerinden diğer cihazlara veya sistemlere bağlanan ve bunlarla veri alışverişi yapan sensörler, işleme yeteneği, yazılım veya diğer teknolojilere sahip fiziksel nesneleri tanımlar.*
- ***Kaptoloji (Captology):*** *Bilgisayar teknolojisinin insanların fikirlerini değiştirmek veya onları bir şeyler yapmaya ikna etmek için nasıl kullanılabileceğinin incelenmesidir.*
- ***Davranışların İnterneti (IoB- Internet of Behaviours):*** *İnsan psikolojisi ile birlikte veri analizi, davranış analizi ve teknolojiyi en iyi şekilde bir araya getiren kavramdır.*
- ***Her Şeyin İnterneti (IoE- Internet of Everything):*** *İnsanlar, nesneler, veriler ve süreçler arasındaki bir bağlantı ağı olarak tanımlanır.*
- ***Yapay Zekâ- YZ (AI- Artificial Intelligence):*** *Bir bilgisayarın veya bir bilgisayar tarafından kontrol edilen bir robotun, insan zekâsı ve ayırt etme yeteneği gerektirdiği için genellikle insanlar tarafından yapılan görevleri yerine getirme yeteneğidir.*
- ***Robotik Süreç Otomasyonu- RSO (RPA- Robotic Process Automation):*** *Kural motoru, görüntü tanıma, makine öğrenimi ve yapay zekayı birleştirerek işletmelerin insanlar yerine tekrarlayan görevleri gerçekleştirmek için robotlar (botlar) oluşturmasına yardımcı olan bir yazılım veya programdır.*
- ***Bilgi Teknolojileri- BT (IT- Information Technologies):*** *Her türlü veriyi ve bilgiyi oluşturmak, işlemek, depolamak, almak ve değiştirmek için bilgisayarların kullanılmasıdır.*

kullanılması, IoT kavramının gelişmiş bir versiyonu olarak tanımlayabileceğimiz IoE kavramının farklı paydaşlar üzerindeki etkilerinin arttırılması yönünde pozitif bir katkı yapması öngörülmektedir.

Tamamen akıllı bir otomasyon sürecine geçiş olarak görülen RSO, işletmelerde üretim ve verimliliğin artması için özellikle tekrarlayan ve sıkıcı görevlerin insanlardan alınmasını sağlamaktadır. Ancak bazı çalışanlar açısından bu durum işlerinin ellerinden alındığı izlenimini yaratabilmektedir. İşgücündeki benzer korkuların ve düşüncelerin önüne geçmek için süreç, değişim yönetimi anlayışıyla yürütülmelidir. Bu uygulamalar, işletmelerde artan bir ivme kazansa da hâlâ birtakım zorlukları bünyesinde barındırmaktadır. İşletmelerin RSO'dan etkin bir şekilde faydalanabilmesi için uygun teknolojik altyapı ve kurumsal hazırlık noktasında kendilerini geliştirmeleri beklenmektedir. Büyük ölçekli uygulamaları geliştirmek ve davranışların iş kurallarındaki değişikliklere otomatik olarak uyarlanabilmesi için yenilikçi yöntem ve tekniklerin benimsenmesi giderek daha önemli bir hâl almaktadır.

Kaynakça

Anjum, A., Sporny, M. ve Sill, A. (2017). Blockchain standards for compliance and trust. *IEEE Cloud Computing,* 4(4), 84–90. https://doi.org/10.1109/mcc.2017.3791019.

Ashton, K. (2009). That 'internet of things' thing. *RFID Journal*, 22(7), 97-114. http://www.rfidjournal.com/articles/view?4986

Bench-Capon, T. J. M. (1990). *Knowledge representation: An approach to artificial intelligence*. Academic Press.

Carroll, J. M. (Ed.). (2003). *HCI models, theories, and frameworks: Toward a multidisciplinary science*. Elsevier.

Coetzee, L. ve Eksteen, J. (2011). The internet of things – promise for the future? An introduction. *IST-Africa 2011 Conference Proceedings,* 1-9.

Cohen, P. R. ve Feigenbaum, E. A. (Eds.). (2014). The handbook of artificial intelligence, 3, Butterworth-Heinemann.

Cooper, L. A., Holderness, D. K., Sorensen, T. L. ve Wood, D. A. (2019). Robotic process automation in public accounting. *Accounting Horizons,* 33(4), 15–35. https://doi.org/10.2308/acch-52466

Dan, G., Claudiu, D., Alexandra, F., Adela, P.-P., Ovidiu, S., Honoriu, V. ve Liviu, M. (2022). Multi-channel chatbot and robotic process automation. *International Conference on Automation, Quality and Testing, Robotic*, 1–6. https://doi.org/10. 1109/aqtr55203. 2022.9801960

Eulerich, M., Pawlowski, J., Waddoups, N. J. ve Wood, D. A. (2022). A framework for using robotic process automation for audit tasks. *Contemporary Accounting Research*, 39(1), 691–720. https://doi.org/10.1111/1911-3846.12723

Eleyan, H., Aloqaily, M., Karray, F. ve Guizani, M. (2021). Internet of behavior (IoB) and explainable aı systems for influencing IoT behavior. arXiv preprint arXiv:2109.07239. (Erişim Tarihi: 21 Ağustos 2022).

Fogg, B. J. (1999). Persuasive technologies. *Communications of the ACM*, 42(5), 26-29. https://doi.org/10.1145/301353.301396

Fogg, B. J. (2002). Persuasive technology: using computers to change what we think and do. *Ubiquity*, 1 (5), https://doi.org/10.1145/764008.763957

Fogg, B. J. (2003). How to motivate & persuade users. CHI 2003 New Horizons.

Fogg, B. J., Cueller, G., ve Danielson, D. (2007). Motivating, influencing, and persuading users: An introduction to captology. A. Sears ve J. A. Jacko (Ed.), *The human-computer interaction handbook* içinde (159-172. ss.). CRC press.

Fogg, B. J. (2009). Creating persuasive technologies: an eight-step design process. In *Proceedings of the 4th international conference on persuasive technology*. 44, 1-6. https://doi.org/10.1145/1541948.1542005

Fredette, J., Marom, R., Steinert, K. ve Witters, L. (2012). The promise and peril of hyperconnectivity for organizations and societies. *The Global Information Technology Report.* World Economic Forum. https://www3.weforum.org/docs/GITR/2012/ GITR_Chapter1. 10_2012.pdf (Erişim Tarihi: 21 Kasım 2019).

Gartner. (2020). Gartner Top Strategic Technology Trends for 2021. Erişim Adresi: https://www.gartner.com/smarterwithgartner/gartner-top-strategic-technology-trends-for-2021

George, A., Ali, M. ve Papakostas, N. (2021). Utilising robotic process automation technologies for streamlining the additive manufacturing design workflow. *CIRP Annals*, 70(1), 119–122. https://doi.org/10.1016/j.cirp.2021.04.017

Ghallab, M., Nau, D. ve Traverso, P. (2004). *Automated planning: Theory and practice*. Amsterdam: Morgan Kaufmann.

Herm, L. V., Janiesch, C., Helm, A., Imgrund, F., Hofmann, A. ve Winkelmann, A. (2022). A framework for implementing robotic process automation projects. *Information Systems and E-Business Management.* https://doi.org/10.1007/s10257-022-00553-8

Hippert, H. S., Pedreira, C. E. ve Souza, R. C. (2001). Neural networks for short-term load forecasting: A review and evaluation. *IEEE Transactions on Power Systems*, 16, 44–55. https://doi.org/10.1109/59.910780.

Hofmann, P., Samp, C. ve Urbach, N. (2020). Robotic process automation. *Electronic Markets,* 30(1), 99–106. https://doi.org/10.1007/s12525-019-00365-8

Jacko, J. A. (Ed.). (2012). *Human computer interaction handbook: Fundamentals, evolving technologies, and emerging applications*. CRC Press.

Javaid, M., Haleem, A., Singh, R. P., Rab, S. ve Suman, R. (2021). Internet of Behaviours (IoB) and its role in customer services. *Sensors International*, 2, 100122. https://doi.org/10.1016/j.sintl.2021.100122

Jimenez-Ramirez, A., Reijers, H. A., Barba, I. ve Del Valle, C. (2019). A Method to Improve the Early Stages of the Robotic Process Automation Lifecycle. *Advanced Information Systems Engineering*, 446–461. http://www.springer.com/series/7409

Kaldeli, E., Lazovik, A. ve Aiello, M. (2016). Domain-Independent planning for services in uncertain and dynamic environments. *Artificial Intelligence,* 236(7), 30–64. https://doi.org/10.1016/j.artint.2016.03.002

Kidd, C. (2019). What is the internet of behaviors? IoB explained. Erişim Adresi: https://www.bmc.com/blogs/iob-internet-of-behavior/

Kokina, J., ve Blanchette, S. (2019). Early evidence of digital labor in accounting: Innovation with Robotic Process Automation. *International Journal of Accounting Information Systems*, 35. https://doi.org/10.1016/j.accinf.2019.100431

Küfeoğlu, S. (2020). *Emerging Technologies- Value Creation for Sustainable Development*. Springer.

Lacity, M. ve Willcocks, L. (2020). Becoming Strategic with Intelligent Automation. *MIS Quarterly Executive*, 2(1), 1–14. https://doi.org/10.17705/2msqe.000XX

Leonetti, M., Iocchi, L. ve Stone, P. (2016). A synthesis of automated planning and reinforcement learning for efficient, robust decision-making. *Artificial Intelligence*, 241, 103–130. https://doi.org/10.1016/j.artint.2016.07.004

Maragathasundari, S., Muthanantham, M., Vanalakshmi, R. ve Swedheetha, C. (2022). Queuing Analysis in Robotic Process Automation. *8th International Conference on Advanced Computing and Communication Systems (ICACCS),* 174–181. https://doi.org/10. 1109/ icaccs54159.2022.9785307

Mehta, R. ve Chaher, R. (2022). Implementation of Robotic Process Automation (RSO) in Digital Marketing. *3rd International Conference for Emerging Technology (INCET),* 1–4. https://doi.org/10.1109/INCET54531.2022.9824263

Miorandi, D., Sicari, S., De Pellegrini, F. ve Chlamtac, I. (2012). Internet of things: Vision, applications and research challenges. *Ad Hoc Networks*, 10(7), 1497–1516. https://doi.org/10.1016/j.adhoc.2012.02.016

Nass, C. I., Moon, Y. ve Morkes, J. (1997). Computers are social actors: A review of current. *Human values and the design of computer technology*, 72, 137.

Ng, I. C. L. ve Wakenshaw, S. Y. L. (2017). The internet-of-things: Review and research directions. *International Journal of Research in Marketing,* 34(1), 3–21. https://doi.org/10.1016/j.ijresmar.2016.11.003

Nitin Rajadhyaksha, C. ve Saini, J. R. (2022). Robotic Process Automation for Software Project Management. *IEEE 7th International Conference for Convergence in Technology (I2CT),* 1–5. https://doi.org/10.1109/I2CT54291.2022.9823972

Nyman, G. (2012, 16 Mart). *Internet of Behaviours (IoB).* Erişim Adresi: https://gotepoem.wordpress.com/2012/03/16/internet-of-behaviors-ib/

Oracle (2022). *Nesnelerin İnterneti Nedir?* Erişim Adresi: https://www.oracle.com/tr/internet-of-things/what-is-iot/

Orji, R. ve Moffatt, K. (2018). Persuasive technology for health and wellness: State-of-the-art and emerging trends. *Health Informatics Journal*, *24*(1), 66-91. https://doi.org/10.1177/1460458216650979

Özdemir, Ş. ve Kılınç, D. (2019). *Geleceğin meslekleri*. İstanbul: Abaküs Yayınları.

Özdemir, Ş., Özuyar, P. G. ve Sundu, M. (2021). The effect of artificial intelligence on sustainable development goal. *Tarih Okulu Dergisi*, 14(52), 2246 - 2265. Doi: 10.29228/ Joh.50630

Pinyol, I. ve Sabater-Mir, J. (2013). Computational trust and reputation models for open multi-agent systems: A review. Artificial Intelligence Review, 40(1), 1–25. https://doi.org/10.1007/s10462-011-9277-z.

Plattfaut, R., Borghoff, V., Godefroid, M., Koch, J., Trampler, M. ve Coners, A. (2022). The critical success factors for robotic process automation. *Computers in Industry*, 138, 1–15. https://doi.org/10.1016/j.compind.2022.103646

Poggi, A., Lembo, D., Calvanese, D., De Giacomo, G., Lenzerini, M. ve Rosati, R. (2008). Linking data to ontologies. *Journal on Data Semantics,* X, 133–173. https://doi.org/ 10.1007/978-3-540-77688-8_5.

Rahaman, T. (2022). Smart things are getting smarter: An introduction to the internet of behavior. *Medical Reference Services Quarterly*, 41(1),110-116. https://doi.org/ 10. 1080/02763869.2022.2021046

Russell, S. ve Norvig, P. (2009). *Artificial intelligence: A modern approach*. Prentice Hall Press.

Santos, F., Pereira, R. ve Vasconcelos, J. B. (2020). Toward robotic process automation implementation: an end-to-end perspective. *Business Process Management Journal,* 26(2), 405–420. https://doi.org/10.1108/BPMJ-12-2018-0380

Sengupta, M. (2021). *Internet of behaviours – The next big thing.* Erişim Adresi: https://www.industrialautomationindia.in/articleitm/11285/Internet-of-Behaviours-%E2%80%93-The-Next-Big-Thing/articles

Shi, W., Cao, J., Zhang, Q., Li, Y. ve Xu, L. (2016). Edge computing: Vision and challenges. *IEEE Internet of Things Journal*, 3(5), 637–646. https://doi.org/10.1109/JIOT.2016. 2579198.

Sobczak, A. ve Ziora, L. (2021). The use of robotic process automation (RSO) as an element of smart city implementation: A case study of electricity billing document management at bydgoszcz city hall. *Energies,* 14(16). https://doi.org/10.3390/en14165191

Sundu, M. ve Ozdemir, S. (2020). The effect of artificial intelligence on management process: Challenges and opportunities. *Challenges and Opportunities for SMEs in Industry 4.0*, 22-41.

Syed, R., Suriadi, S., Adams, M., Bandara, W., Leemans, S. J. J., Ouyang, C., ter Hofstede, A. H. M., van de Weerd, I., Wynn, M. T. ve Reijers, H. A. (2020). Robotic process automation: Contemporary themes and challenges. *Computers in Industry*, 115. https://doi.org/10.1016/j.compind.2019.103162

Tesauro, G., Gondek, D. C., Lenchner, J., Fan, J. ve Prager, J. M. (2013). Analysis of watson's strategies for playing jeopardy!. *Journal of Artificial Intelligence Research*, 21, 205–251. https://doi.org/10.1613/jair.3834.

Todaro, D. (2021). *How agile will drive the ınternet of behaviors (IoB) in 2021 and beyond*. Erişim Adresi: https://www.forbes.com/sites/forbestechcouncil/2021/02/11/how-agile-will-drive-the-internet-of-behaviors-iob-in-2021-and-beyond/?sh=15ece7313663&MCAID=77FB1CFE532B22840A490D45@AdobeOrg

Vajgel, B., Correa, P. L. P., De Sousa, T. T. E., Quille, R. V., Bedoya, J. A. R., Almeida, G. M., Filgueiras, L. V. L., Demuner, V. R. S. ve Mollica, D. (2021). Development of Intelligent Robotic Process Automation: A Utility Case Study in Brazil. *IEEE Access*, 9, 71222–71235. https://doi.org/10.1109/ACCESS.2021.3075693

Van Hoek, R., Gorm Larsen, J. ve Lacity, M. (2022). Robotic Process Automation in Maersk Procurement–Applicability of Action Principles and Research Opportunities. *International Journal of Physical Distribution and Logistics Management,* 52(3), 285–298. https://doi.org/10.1108/IJPDLM-09-2021-0399

Viale, L. ve Zouari, D. (2020). Impact of digitalization on procurement: the case of robotic process automation. *Supply Chain Forum,* 21(3), 185–195. https://doi.org/10. 1080/16258312.2020.1776089

Waiyanet, P. ve Madonkha, P. (2022). A Study on the implementation of robotic process automation (RSO) to decrease the time required for the documentation process: A case study of ABC Co., Ltd. 430–434. https://doi.org/10.1109/icbir54589.2022.9786521

Wang, F. Y. (2020). Parallel Healthcare: Robotic Medical and Health Process Automation for Secured and Smart Social Healthcares. *IEEE Transactions on Computational Social Systems*, 7(3), 581–586. https://doi.org/10.1109/TCSS.2020.2995282

Xu, L. D., He, W. ve Li, S. (2014). Internet of things in industries: A survey. *IEEE Transactions on Industrial Informatics,* 10(4), 2233–2243. https://doi.org/10.1109/ TII.2014.2300753.

Yang, L. T., Di Martino, B. ve Zhang, Q. (2017). Internet of everything (editorial). *Mobile Information Systems,* 2017, 1–3.

Zhang, G., Poslad, S., Rui, X., Yu, G., Fan, Y., Song, X. ve Li, R. (2021). Using an Internet of Behaviours to Study How Air Pollution Can Affect People's Activities of Daily Living: A Case Study of Beijing, China. *Sensors,* 21(16). https://doi.org/10.3390/s21165569

2. Basım

DİLİN MATEMATİĞİ
Formal Anlambilime Giriş

Doç. Dr. Murat Özgen

nobel

DİLİN MATEMATİĞİ
Formal Anlambilime Giriş

Doç. Dr. Murat Özgen

Yayın No.: 4129
Beşeri Bilimler: 414
ISBN: 978-625-417-838-2
E-ISBN: 978-625-417-837-5
Basım Sayısı: 2. Basım, Mart 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Özgen, Murat.
DİLİN MATEMATİĞİ - Formal Anlambilime Giriş / Murat Özgen
2. Basım, X + 300 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-417-838-2
E-ISBN: 978-625-417-837-5
1. Anlambilim 2. Mantık 3. Dilbilim

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İçindekiler

Ön Söz ..... **vii**

1. Giriş **1**
1.1. Anlambilim nedir? 1
1.2. Formal anlambilimin kısa tarihçesi 6
1.2.1. 1970'ler öncesi 6
1.2.2. Montague ve sonrası 13
1.3. Nasıl bir anlambilim? 15

2. Küme Kuramı **19**
2.1. Temel kavramlar 19
2.2. Kümelerin gösterimi 22
2.3. Nicelik ve özdeşlik 29
2.4. Kümeler arası ilişkiler 31

3. Bağıntı, Bağıntı Özellikleri ve Fonksiyonlar **45**
3.1. Bağıntı nedir? 45
3.2. Bağıntı özellikleri 49
3.3. Fonksiyonlar 59
3.3.1. Fonksiyon türleri 66
3.3.2. λ-işleci 70

4. Önermeli Mantık **77**
4.1. Mantık ve formal anlambilim ilişkisi 77
4.2. Önermeli mantık işlencesi: Sözdizim 89
4.3. Önermeli mantık işlencesi: Anlambilim 93
4.3.1. Değilleme 95
4.3.2. Birleşme (Conjunction) 98
4.3.3. Ayrışım (Disjunction) 102
4.3.4. Sezdirim (Implication) 107
4.3.5. Eş değerlik (Equivalence) 111
4.4. Önerme bağlaçları ve Türkçe karşılıklarından örnekler 116
4.5. Önermelerin kuruculuk yapıları ve önerme değeri hesaplama 122
4.6. Eşsöz ve çelişik önermeler 127

5. Yüklemlemeli Mantık 137
5.1. Yüklemlemeye giriş 137
5.2. Niceleme ve niceleyiciler 145
5.3. Yüklemlemeli mantığın sözdizimi ve anlambilimi 154
5.4. Bağıntılar ve yüklemler 164
5.4.1. Dönüşlülük 165
5.4.2. Bakışımlılık 166
5.4.3. Geçişlilik 168

6. Tümce Anlambilimi 171
6.1. Tümce anlambilimine giriş 171
6.2. Tümceler arası çıkarsama 175
6.3. Gerektirim, eş anlamlı ve çelişik tümceler 177
6.4. Önvarsayım 183
6.5. Tümcelerin nitelik-nicelik özellikleri 190
6.6. Niceleme ve niceleyememe 201

7. Tür Kuramı 207
7.1. Giriş 207
7.2. Tümleme ilkesi ve tümceler 207
7.3. Anlambilimsel türlere giriş 216
7.4. Olumsuzluğun türü 220
7.5. Geçişli eylemler 222
7.6. Bağlaçlı tümceler: T ve T 235
7.7. Adıllar 239
7.8. Yardımcı eylemli tümceler 249
7.8.1. Çözüm 1: Tür bulanıklığı 260
7.8.2. Çözüm 2: Yüklem niteleme 262
7.9. Özgül AÖ'ler 265
7.10. Yeniden Niceleyiciler 272

Son Söz 283

Kaynakça 291

Kaynakça

[1] Cann, R. (1993). *Formal semantics: an introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.

[2] Montague, R. (1979). *Selected papers of Richard Montague*. Yale University Press.

[3] Partee, B. (2016). Formal semantics. Aloni, M., & Dekker, P. (haz.), *the Cambridge handbook of formal semantics* içinde. ss. 3-33. Cambridge University Press.

[4] Katz, J. J., & Fodor, J. A. (1963). The structure of a semantic theory. *Language*, *39* (2), 170-210.

[5] Katz, J. J., & Postal, P. M. (1964). *An integrated theory of linguistic descriptions*. Cambridge, MA: MIT Press.

[6] Chomsky, N. (1965/2014). *Aspects of the theory of syntax*. MIT press.

[7] Lakoff, G. (1965/1970). *Irregularity in syntax*. New York: Holt, Rinehart, and Winston.

[8] Frege, G. (1914). Letter to Jordain 1914, pp.78-80 of: Gabriel, G. et al. (eds.), *Philosophical and Mathematical Correspondence*. University of Chicago Press, 1980.

[9] Wittgenstein, L. (1922). Tractatus Logico-Philosophicus. (2006, Oruç Aruoba çevirisi) Metis Yayınevi.

[10] Austin, J. L. (1975). *How to do things with words* (Vol. 88). Oxford university press.

[11] Stokhof, M. (2006). The future of semantics? *Theoretical linguistics*, *32*(1), 91-100.

[12] Langacker, R. W. (2008). *Cognitive grammar: A basic introduction*. USA: Oxford University Press.

[13] Partee, B. B., ter Meulen, A. G., & Wall, R. (2012). *Mathematical methods in linguistics* (Vol. 30). Springer Science & Business Media.

[14] Hammack, R. H. (2013). *Book of proof*. Richard Hammack Publishing.

[15] Karaçay, T. & Eş, H. (2017). *Calculus*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

[16] Allwood, J., Andersson, G. G., Andersson, L. G., & Dahl, O. (1977). *Logic in linguistics*. Cambridge University Press.

[17] Maddox, R. (2008). *A Transition to abstract mathematics: learning mathematical thinking and writing*. Academic Press.

[18] Barendregt, H. P., & Barendsen, E. (1988). Introduction to lambda calculus. Ms.

[19] Church, A. (1932). A set of postulates for the foundation of logic. *Annals of Mathematics*. Series 2. 33 (2): 346-366. DOI:10.2307/1968337

[20] Church, A. (1940). A Formulation of the Simple Theory of Types. *Journal of Symbolic Logic*. 5 (2): 56-68. DOI:10.2307/2266170

[21] Özlem, D. (2004). *Mantık: klasik/sembolik mantık, mantık felsefesi*. İnkılap Yayınevi.

[22] Ural, Ş. (1995). *Temel mantık*. Çantay kitabevi.

[23] Topçu, N. (2001). *Mantık*. Dergah Yayınları.

[24] Öner, N. (1970). *Klasik mantık*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

[25] Leibniz, G. W. (1989). Discourse on metaphysics. *Philosophical papers and letters* (pp. 303-330). Springer, Dordrecht.

[26] Bayırlı, İ. K. (2019). *Türkçede anlam yasaları*. Ankara: Pegem.

[27] Kornfilt, J. (1997). *Turkish: Descriptive Grammars*. Routledge: London and New York.

[28] Göksel, A., & Kerslake, C. (2005). *A Comprehensive Grammar of Turkish*. Routledge: London and New York.

[29] Winter, Y. (2016). *Elements of formal semantics: An introduction to the mathematical theory of meaning in natural language*. Edinburgh University Press.

[30] Fowler, M. (2019). Etruscan language. *Encyclopedia Britannica*. (23 Ocak 2021) https://www.britannica.com/topic/Etruscan-language

[31] Cardona, G. (2017). Indo-Aryan languages. *Encyclopedia Britannica*. (23 Ocak 2021) https://www.britannica. com/topic/Indo-Aryan-languages

[32] Megan A. (2014). *Allen and Greenough's New Latin Grammar for Schools and Colleges*. Carlisle, Pennsylvania: Dickinson College Commentaries.

[33] Saeed, J. I. (2003). *Semantics (4th Edition)*. Wiley Blackwell Publishing.

[34] Jackendoff, R. (1992). *Semantic structures (Vol. 18)*. MIT press.

[35] Heim, I. & Kratzer, A., (1998). *Semantics in generative grammar* (Vol. 1185). Oxford: Blackwell.

[36] Löbner, S. (2013). *Understanding semantics*. Routledge.

[37] Cruse, D. A., Cruse, D. A., Cruse, D. A., & Cruse, D. A. (1986). *Lexical semantics*. Cambridge university press.

[38] Riemer, N. (2010). *Introducing semantics*. Cambridge University Press.

[39] Frawley, W. (2013). *Linguistic semantics*. Routledge.

[40] Hurford, J. R., Heasley, B., & Smith, M. B. (2007). *Semantics: a coursebook*. Cambridge university press.

[41] Leech, G. (2016). *Principles of pragmatics*. Routledge.

[42] Cutting, J. (2005). *Pragmatics and discourse: A resource book for students*. Routledge.

[43] Enç, M. (1991). The semantics of specificity. *Linguistic inquiry*, 1-25.

[44] Hellan, L. (1981). On Semantic Scope. F. Heny (haz.), *Ambiguities in Intensional Contexts* içinde, Reidel, Dordrecht.

[45] loup, G. (1977). Specificity and the Interpretation of Quantifiers. *Linguistics and Philosophy 1*, 233-245.

[46] Turan, Ü. D. (2002). Ayrık tümce. G. König, N. Büyükkantarcıoğlu, F. Karahan (haz.) içinde. *XVI. Dilbilim Kurultayı Bildirileri*. ss. 59-68.

[47] Horn, L. R. (1989). *A natural history of negation*. Chicago: University of Chicago Press.

[48] von Heusinger, K., & Bamyacı, E. (2017). Specificity effects of Turkish differential object marking. In Proceedings of the 12th Workshop on Altaic Formal Linguistics (WAFL12), Cambridge, MA: MIT Working Papers in Linguistics.

[49] von Heusinger, K., & Kornfilt, J. (2005). The case of the direct object in Turkish: Semantics, syntax and morphology. Turkic languages, 9, 3-44.

[50] Akşehirli, S. (2021). *Biçimsel anlambilim*. Anı Yayıncılık.

[51] Can, Ö., Akşehirli, S., Koşaner, Ö., Özgen, M. (2022). *Dilbilgisinin bileşenleri (2. Baskı)*. İthaki Yayıncılık.

[52] Adger, D. (2003). *Core syntax: A minimalist approach* (Vol. 20). Oxford: Oxford University Press.

[53] Siewierska, A. (2013). Gender Distinctions in Independent Personal Pronouns. In: Dryer, Matthew S. & Haspelmath, Martin (eds.) *The World Atlas of Language Structures Online*. Leipzig: Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology. (Available online at http://wals.info/chapter/44, Accessed on 2022-01-22.)

[54] Arslan-Kechriotis, C. (2009). Determiner phrase and case in Turkish: A minimalist account. Saarbrücken: VDM Publishing House.

[55] Erk-Emeksiz, Z. (2003). Özgüllük ve belirlilik. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dilbilim Anabilim Dalı Yayımlanmamış Doktora Tezi.

[56] Tuğcu, P. (2009). Türkçede Belirleyici Öbeği. Yayım lanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dilbilim Anabilim Dalı. Ankara, Türkiye.

2. Basım

Din Öğretimi Özelinde EĞİTİMDE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Doç. Dr. Yasin Yiğit

nobel
40.yıl

Din Öğretimi Özelinde Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme

Doç. Dr. Yasin Yiğit

Yayın No.: 5341
Eğitim: 1092
ISBN: 978-625-371-230-3
E-ISBN: 978-625-371-231-0
Basım Sayısı: 2. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yiğit, Yasin.
Din Öğretimi Özelinde Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme / Yasin Yiğit
2. Basım, XIV + 194 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-230-3
E-ISBN: 978-625-371-231-0
1. Din Eğitimi 2. Ölçme ve Değerlendirme 3. Din Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **İİİ**

TABLOLAR DİZİNİ ..... **Xİ**

ŞEKİLLER DİZİNİ ..... **Xİİİ**

GİRİŞ **1**

1. Bölüm
DİN ÖĞRETİMİNDE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRMENİN YERİ VE ÖNEMİ **7**

1.1. EĞİTİMDE HEDEF KİTLENİN TANINMASI AÇISINDAN 9

1.2. EĞİTİM SÜRECİNDE MOTİVASYON ARTIRMASI AÇISINDAN 10

1.3. YAPILAN EĞİTİMİN NİTELİĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ AÇISINDAN 11

1.4. ÖĞRENCİLERLE İLGİLİ ALINACAK KARARLARA DAYANAK OLMASI AÇISINDAN 14

1.5. ÖZ DENETİM BİLİNCİ KAZANDIRMASI AÇISINDAN 15

2. Bölüm
ÖLÇME KAVRAMI VE DİN ÖĞRETİMİ **19**

2.1. ÖLÇME KAVRAMI 19

2.2. ÖLÇME İLE İLGİLİ DİĞER KAVRAMLAR 20

2.2.1. Değişken 20

2.2.1.1. Sürekli ve Süreksiz Değişkenler 21

2.2.1.2. Nitel ve Nicel Değişkenler 22

2.2.1.3. Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler 23

2.2.2. Ölçme Kuralı 24

2.2.3. Birim 25

2.2.3.1. Doğal Birim 25

2.2.3.2. Yapay Birim 25

2.2.3.3. Türetilmiş Birim 26

2.2.4. Ölçmede Başlangıç Noktası (Sıfır) 27

2.3. ÖLÇME SÜRECİ 28

3. Bölüm
ÖLÇME TÜRLERİ, ÖLÇEK TÜRLERİ VE DİN ÖĞRETİMİ 29
3.1. ÖLÇME TÜRLERİ 29
3.1.1. Doğrudan (Temel) Ölçme 29
3.1.2. Dolaylı (Göstergeyle) Ölçme 30
3.1.3. Türetilmiş Ölçme 31
3.2. ÖLÇEK TÜRLERİ (DÜZEYLERİ) 32
3.2.1. Sınıflama (Adlandırma) Ölçekleri 33
3.2.2. Sıralama (Derecelendirme) Ölçekleri 34
3.2.3. Eşit Aralıklı Ölçekler 35
3.2.4. Eşit Oranlı Ölçekler 36

4. Bölüm
DEĞERLENDİRME KAVRAMI VE DİN ÖĞRETİMİ 39
4.1. DEĞERLENDİRME KAVRAMI 39
4.2. ÖLÇÜT VE TÜRLERİ 40
4.2.1. Mutlak Ölçüt 40
4.2.1. Bağıl Ölçüt 41
4.3. DEĞERLENDİRME SÜRECİ 42
4.4. DEĞERLENDİRME TÜRLERİ 42
4.4.1. Ölçüte Göre Değerlendirme Türleri 43
4.4.1.1. Mutlak Değerlendirme 43
4.4.1.2. Bağıl Değerlendirme 43
4.4.2. Amacına Göre Değerlendirme Türleri 44
4.4.2.1. Tanıma ve Yerleştirme Amaçlı Değerlendirme 44
4.4.2.2. Biçimlendirme (Yetiştirme) Amaçlı Değerlendirme (Formatif) 45
4.4.2.3. Değer Biçme (Düzey Belirleme) Amaçlı Değerlendirme (Summatif) 46

5. Bölüm
ÖLÇMEDE HATA, KORELASYON VE DİN ÖĞRETİMİ 47
5.1. ÖLÇMEDE HATA VE DİN ÖĞRETİMİ 47
5.1.1. Din Öğretiminde Ölçmenin Hata Kaynakları 48
5.1.1.1. Öğretmenden Kaynaklanan Hatalar 48
5.1.1.2. Ölçme Aracından Kaynaklanan Hatalar 49
5.1.1.3. Ölçmede Başvurulan Yöntemden Kaynaklanan Hatalar 49

5.1.1.4. Ölçme Yapılan Ortamdan Kaynaklanan Hatalar 50
5.1.1.5. Öğrenciden Kaynaklanan Hatalar 50
5.1.2. Hata Türleri ve Din Öğretimi 50
5.1.2.1. Sabit Hata 51
5.1.2.2. Sistematik Hata 51
5.1.2.3. Tesadüfi Hata 52
5.1.3. Ölçmenin Standart Hatası ve Gerçek Puan Teorisi 53
5.2. KORELASYON 55

6. Bölüm
ÖLÇEKLERDE BULUNMASI GEREKEN NİTELİKLER VE DİN ÖĞRETİMİ 59
6.1. GEÇERLİK 59
6.1.1. Geçerlik Türleri 60
6.1.1.1. Görünüş Geçerliği 60
6.1.1.2. Kapsam Geçerliği 61
6.1.1.3. Yapı Geçerliği 63
6.1.1.4. Sonuçsal Geçerlik 66
6.1.1.5. Ölçüt Dayanaklı Geçerlik (Kriter Geçerliği) 67
6.1.1.5.1. Uygunluk Geçerliği 67
6.1.1.5.2. Yordama Geçerliği 68
6.1.2. Geçerliği Artırma Yolları 69
6.2. GÜVENİRLİK 70
6.2.1. Güvenirliğin Farklı Anlamları 71
6.2.1.1. Duyarlılık 71
6.2.1.2. Kararlılık 71
6.2.1.3. Tutarlılık 72
6.2.1.4. İç Tutarlılık 73
6.2.1.5. Objektiflik 73
6.2.1.6. Ayırt Edicilik 74
6.2.2. Güvenirlik Belirleme Yöntemleri 74
6.2.2.1. Test-Tekrar Test Yöntemiyle Güvenirlik Saptama 75
6.2.2.2. Paralel (Eş Değer) Formlar Yöntemiyle Güvenirlik Saptama 76
6.2.2.3. İç Tutarlılık Hesaplama Yoluyla Güvenirlik Saptama 78
6.2.2.3.1. Eş Değer Yarılar/Test Yarılama 78

6.2.2.3.2. KR-20 ve KR-21 Güvenirliği 80
6.2.2.3.3. Cronbach Alfa 81
6.2.2.4. Puanlama Güvenirliği 82
6.2.2.4.1. Puanlayıcılar Arası Güvenirlik 83
6.2.2.4.2. Puanlar Arası Güvenirlik 83
6.2.3. Güvenirlik Artırma Yolları 83
6.2.4. Geçerlik ve Güvenirlik Arasındaki İlişki 85
6.3. KULLANIŞLILIK 86

7. Bölüm
DİN ÖĞRETİMİNDE BASİT TEST İSTATİSTİKLERİNİN KULLANIMI 87
7.1. TEMEL KAVRAMLAR 88
7.1.1. Ham Veri 88
7.1.2. Değer-Katsayı 89
7.1.3. Frekans 89
7.1.4. Frekans Tablosu 89
7.1.5. Grafik Okuma 90
7.2. MERKEZÎ EĞİLİM (YIĞILMA) ÖLÇÜLERİ 92
7.2.1. Mod (Tepe Değer) 93
7.2.2. Medyan (Ortanca) (X_{ort}) 95
7.2.3. Aritmetik Ortalama ($\bar{\mathbf{x}}$) 97
7.2.4. Ağırlıklı Ortalama 98
7.3. MERKEZÎ DAĞILIM (YAYILIM/DEĞİŞİM) ÖLÇÜLERİ 100
7.3.1. Ranj (Dizi/Seri Genişliği) 101
7.3.2. Çeyrek Kayma (Sapma) (Q) 103
7.3.3. Standart Sapma (S_x) 104
7.3.4. Varyans (S_x^2) 106
7.3.5. Bağıl Değişkenlik Katsayısı (V) 106
7.3.6. Çarpıklık Basıklık Katsayısı 107
7.4. ÇARPIKLIK-BASIKLIĞA GÖRE DAĞILIM GRAFİKLERİ 108
7.4.1. Sola Çarpık (Negatif Kayışlı) Dağılım 108
7.4.2. Sağa Çarpık (Pozitif Kayışlı) Dağılım 109
7.4.3. Simetrik Dağılım 110
7.4.4. Normal Dağılım 111

7.5. STANDART PUANLAR 113
7.5.1. Z-Puanı 114
7.5.2. T-Puanı 115

8. Bölüm
DİN ÖĞRETİMİNDE BASİT MADDE İSTATİSTİKLERİNİN KULLANIMI 119
8.1. BASİT MADDE ANALİZLERİ 119
8.1.1. Madde Güçlük İndeksi ($p - p_j$) 120
8.1.2. Madde Ayırt Edicilik İndeksi (r_{jx}) 123
8.1.3. Madde Varyansı (S_j^2) ve Standart Sapması (S_j) 126
8.1.4. Madde Güvenirlik İndeksi (r_j) 128
8.2. MADDE İSTATİSTİKLERİNDEN BULUNABİLEN TEST İSTATİSTİKLERİ 129
8.2.1. Testin Aritmetik Ortalaması 129
8.2.2. Testin Ortalama Güçlüğü ($\overline{P}$) 129
8.2.3. Testin Standart Sapması ($Ss-S_x$) 129
8.2.4. Testin Varyansı (S_x^2) 130

9. Bölüm
DİN ÖĞRETİMİNDE KAZANDIRILMASI HEDEFLENEN DAVRANIŞLARIN ÖLÇÜLMESİ 135
9.1. BİLİŞSEL DAVRANIŞLARIN ÖLÇÜLMESİ 137
9.2. DUYUŞSAL DAVRANIŞLARIN ÖLÇÜLMESİ 140
9.3. PSİKOMOTOR DAVRANIŞLARIN ÖLÇÜLMESİ 145

10. Bölüm
DİN ÖĞRETİMİNDE GELENEKSEL VE TAMAMLAYICI ÖLÇME ARAÇLARININ KULLANIMI . 149
10.1. GELENEKSEL VE ÇAĞDAŞ DEĞERLENDİRME ANLAYIŞI 149
10.2. TEST VE MADDE TÜRLERİ 151
10.2.1. Test Türleri 151
10.2.2. Madde Türleri 153
10.3. ÖLÇME ARACI HAZIRLAMA VE UYGULAMA AŞAMALARI 155
10.4. DİN ÖĞRETİMİNDE ÖLÇME ARAÇLARININ KULLANIMI 156
10.4.1. Din Öğretiminde Klasik Ölçme Araçlarının Kullanımı 157
10.4.1.1. Yazılı Yoklamalar 157
10.4.1.2. Sözlü Yoklama 158
10.4.1.3. Kısa Cevaplı Testler 159

10.4.1.4. Çoktan Seçmeli Testler 160
10.4.1.5. Doğru-Yanlış Testleri 161
10.4.1.6. Eşleştirme Testleri 162
10.4.2. Din Öğretiminde Çağdaş/Tamamlayıcı Ölçme Araçları ve Değerlendirme Yaklaşımlarının Kullanımı 163
10.4.2.1. Yapılandırılmış Grid (Izgara) 164
10.4.2.2. Tanılayıcı Dallanmış Ağaç 165
10.4.2.3. Kelime İlişkilendirme Testi 166
10.4.2.4. Kavram Haritaları 167
10.4.2.5. Performans Değerlendirme 168
10.4.2.6. Performansı Puanlama Araçları 169
10.4.2.6.1. Çeteleme Ölçekleri 169
10.4.2.6.2. Kontrol Listeleri 169
10.4.2.6.3. Dereceli Ölçek 170
10.4.2.6.4. Dereceli Puanlama Anahtarı (Rubrik) 171
10.4.2.7. Portfolyo (Ürün Seçki Dosyası) 172
10.4.2.8. Proje Ödevi 175
10.4.2.9. Anekdot (Olay) Kaydı 177
10.4.2.10. Özdeğerlendirme 177
10.4.2.11. Akran Değerlendirme 178
10.4.2.12. Grup Değerlendirme 179

SONUÇ 181

KAYNAKÇA 185

EK-1: TÜM FORMÜLLER 189

EK-2: NORMAL DAĞILIM 190

ÖZ GEÇMİŞ 191

KAYNAKÇA

Acar, Esin. "Proje & Portfolyo Değerlendirme". *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. ed. Savaş Baştürk. 230-253. Ankara: Nobel Yayınları, 2014.

Aktepe, Vedat. "Eğitimde Bireyi Tanımanın Önemi". *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* 6/2 (Temmuz 2005), 15-24.

Akyürek, Süleyman. "İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersi ile Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi Öğretmenlerinin Eğitim-Öğretim Yeterliklerine İlişkin Algıları". *Değerler Eğitimi Dergisi* 10/23 (Haziran 2012), 7-47.

Alıcı, Devrim. "Öğrenci Performansının Değerlendirilmesinde Kullanılan Diğer Ölçme Araç ve Yöntemleri". *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. ed. Satılmış Tekindal. 127-168. Ankara: Pegem Akademi, 2011.

Altaş, Nurullah. *Din Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayınları, 1. Baskı., 2022.

Baltacı, Ali - Özkan, Fatih. "Covid-19 Salgın Sürecinde Din Dersi Öğretmenlerinin Ölçme ve Değerlendirme Faaliyetlerine İlişkin Yeterlik Algıları". *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/2 (Aralık 2021), 1158-1182.

Bayram, Nuran. *Sosyal Bilimlerde SPSS ile Veri Analizi*. Bursa: Ezgi Kitabevi, 6. Basım., 2017.

Bıçak, Bayram. "Performans Değerlendirme". *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. ed. Müfit Gömleksiz - Serdar Erkan. 197-238. Ankara: Nobel Yayınları, 2. Baskı, 2010.

Bonett, Douglas G. - Wright, Thomas A. "Cronbach's Alpha Reliability: Interval Estimation, Hypothesis Testing, and Sample Size Planning". *Journal of Organizational Behavior* 36/1 (Ocak 2015), 3-15. https://doi.org/10.1002/job.1960.

Bueche, Frederick J. - Jerde, David A. *Fizik İlkeleri*. çev. Kemal Çolakoğlu. Ankara: Palme Yayıncılık, 2000.

Bümen, Nilay T. "Program Geliştirmede Bir Dönüm Noktası: Yenilenmiş Bloom Taksonomisi". *Eğitim ve Bilim* 31/142 (2010), 3-14.

Büyüköztürk, Şener vd. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi, 14. Baskı, 2013.

Büyüköztürk, Şener vd. *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi, 31. Baskı, 2021.

Cingöz, Osman - Akyürek, Süleyman. "DKAB Öğretmenlerinin, Ölçme ve Değerlendirme Tekniklerini Eleştirel Düşünme Eğitimine Katkı Sağlayacak Şekilde Kullanma Durumları". *Bilimname* 44/1 (Nisan 2021), 241-280.

Cronbach, Lee J. "Coefficient Alpha and the Internal Structure of Tests". *Psychometrika* 16/3 (1951), 297-334.

Çakan, Mehtap. "Geniş Ölçekli Başarı Testlerinin Eğitimindeki Yeri ve Önemi". *Eğitim ve bilim* 28/128 (2003), 19-26.

Çelikel, Bülent. "Din Eğitiminin Psikolojik Temeli Üzerine Bir Değerlendirme". *Ekev Akademi Dergisi* 58 (2014), 537-550.

Çetin, Bayram. "Bilişsel Alan Davranışlarının Ölçülmesi". *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. ed. Müfit Gömleksiz - Serdar Erkan. 70-142. Ankara: Nobel Yayınları, 2. Baskı, 2010.

Çetinkaya, Tekin. "Tanılayıcı Dallanmış Ağaç". *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. ed. Savaş Baştürk. 175-194. Ankara: Nobel Yayınları, 2014.

Çetinkaya, Tekin. "Yapılandırılmış Grid". *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. ed. Savaş Baştürk. 195-214. Ankara: Nobel Yayınları, 2014.

Demirel, Özcan. *Eğitimde Program Geliştirme Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Pegem Akademi, 29. Baskı, 2020.

Doğan, Nuri. *Temel Kavramlar*. ed. Nuri Doğan. Ankara: Pegem Akademi, 2019.

Durmuş, Beril vd. *Sosyal Bilimlerde SPSS'le Veri Analizi*. İstanbul: Beta Basım Yayım, 6. Baskı, 2016.

Emmons, Robert A. "Maneviyat Bir Zekâ mıdır? Güdülenme, Biliş ve Nihaî İlgi Psikolojisi". çev. Ali Ulvi Mehmedoğlu - Fatma Şengül. *Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 35 (2008), 133-158.

Engelhart, Max D. vd. *Taxonomy of Educational Objectives - the Classification of Educational Goals Handbook 1 Cognitive Domain*. ed. Benjamin S. Bloom. London: Longmans, 1956.

Ercan Yalman, Feride vd. "Kelime İlişkilendirme Testi Aracılığıyla Bilişsel Yapının ve Kavramsal Değişimin Gözlenmesi". *Journal of Turkish Science Education* 2 (Haziran 2010), 136-154.

Erdem, Metin - Kesgin, Bedrettin. "Manevi Destek Uygulayıcılarının Manevi Destek Hizmetlerine İlişkin Görüşleri". *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* 7/15 (2017), 124-140.

Erduran Tekin, Özge - Ekşi, Halil. "Adapting the Scale for Spiritual Intelligence to Turkish". *Spiritual Psychology and Counseling* 4/2 (Haziran 2019), 123-141.

Genç, Tufan. "37 - Standart Puanlar (Z - T) -1". *Youtube (Yargı Plus)*. Yayın Tarihi 29 Nisan 2023. https://www.youtube.com/watch?v=InguUg6Q3ZQ&list=PLPlLdubQ1fMtz0j7s80qXnqVYNhbn8Vhh&index=38.

Gözütok, Şakir. "Özdenetimde Din Eğitiminin Etkisi". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 21/2 (2017), 1035-1060.

Güler, Neşe. *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. Ankara: Pegem Akademi, 5. Baskı, 2013.

Gündoğdu, Yusuf Bahri. "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Öğrenci Başarısını Değerlendirme Yeterlikleri (İstanbul Örneği)". *Milli Eğitim Dergisi* 43/198 (2013), 237-258.

Gündoğdu, Yusuf Bahri. "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Tercih Ettikleri Ölçme Araçları". *Journal of Istanbul University Faculty of Theology* 27 (2012), 85-112.

Gündoğdu, Yusuf Bahri. *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Öğrenci Başarısını Değerlendirme Yeterlikleri (İstanbul Örneği)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.

Hoque, Md. Enamul. "Three Domains of Learning: Cognitive, Affective and Psychomotor". *The Journal of EFL Education and Research* 2/2 (Eylül 2016), 45-51.

Hökelekli, Hayati. "Dini Kişiliğin Kuruluşunda İradenin Rolü". *Diyanet Dergisi* 19/2 (1985), 16-28.

Işıkdoğan, Davut. "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretmenlerinin Yapılandırmacı Ölçme ve Değerlendirme Yöntemlerine Yönelik Görüşleri: (Diyarbakır-Şanlıurfa Örneği)". *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11 (Nisan 2014), 165-181.

Kan, Adnan. "Ölçme Aracı Geliştirme". *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. ed. Satılmış Tekindal. 239-. Ankara: Pegem Akademi, 3. Baskı, 2011.

Karaca, Erol. "Ölçme Sonuçları Üzerinde Yapılabilecek İstatistiksel İşlemler". *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. ed. Satılmış Tekindal. 169-215. Ankara: Pegem Akademi, 3. Baskı, 2011.

Karaca, Erol. "Ölçme ve Değerlendirmede Temel Kavramlar". *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. ed. Müfit Gömleksiz - Serdar Erkan. 1-36. Ankara: Nobel Yayınları, 2. Baskı, 2010.

Karaca, Erol. "Test ve Madde Analizi". *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. ed. Müfit Gömleksiz - Serdar Erkan. 239-306. Ankara: Nobel Yayınları, 2. Baskı, 2010.

Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar İlkeler Teknikler*. Ankara: Nobel Yayınları, 32. Basım, 2017.

Karbeyaz, Pervin. *İlkokul ve Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Alternatif Ölçme ve Değerlendirme Tekniklerini Kullanma Düzeyleri ve Karşılaştıkları Sorunlar (Osmaniye İli Örneği)*. Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Kasapoğlu, Figen. "Manevi Yönelim Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 16/3 (Ocak 2016), 51-68. https://doi.org/10.17679/iuefd.16360640

Kıral, Bilgen. "Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi". *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8/15 (2020), 170-189.

Koç, Ahmet. "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Yeterlikleri". *Değerler Eğitimi Dergisi* 8/19 (2010), 107-149.

Koç, Ahmet. "Din Öğretiminde Teknoloji Destekli Ölçme ve Değerlendirme Teknikleri". *Talim* 7/1 (Haziran 2023), 7-36. https://doi.org/10.37344/talim.2023.39.

Krathwohl, David R. "A Revision of Bloom's Taxonomy: An Overview". *Theory Into Practice* 41/4 (Kasım 2002), 212-218. https://doi.org/10.1207/s15430421tip4104_2.

Kur'ân Yolu. Erişim: 16 Kasım 2023. https://kuran.diyanet.gov.tr

MEB. *Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*. Ankara: MEB Yayınları, 2018.

MEB. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*. Ankara: MEB Yayınları, 2018.

MEB. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar)*. Ankara: MEB Yayınları, 2018.

METK, Milli Eğitim Temel Kanunu. *Resmî Gazete* 14574 (2 Haziran 1973). Erişim: 19 Ağustos 2022. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf.

Meydan, Hasan. *Din Eğitiminde Manevi Boyut (İnsanın Manevi Potansiyeli, Maneviyatçılık ve Din Eğitimi)*. İstanbul: DEM Yayın, 1. Baskı, 2015.

Nisbett, Richard E. - Wilson, Timothy D. "The Halo Effect: Evidence for Unconscious Alteration of Judgments." *Journal of Personality and Social Psychology* 35/4 (1977), 250.

Özbek, Özlem Yeşim. "Ölçme Araçlarında Bulunması İstenen Nitelikler". *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. ed. Satılmış Tekindal. 43-90. Ankara: Pegem Akademi, 2011.

Özçelik, Durmuş Ali. *Okullarda Ölçme ve Değerlendirme: Öğretmen El Kitabı*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2010.

Özdamar, Kazım. *Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi 1*. Eskişehir: Kaan Kitabevi, 2. Basım, 1999.

Özdemir, Saadettin. "Dinî Sosyal Hizmetlerin Temelleri". *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2012/25 (2012), 193-211.

Sönmez, Veysel. *Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı*. Ankara: Anı Yayın, 16. Baskı, 2010.

Şad, Süleyman Nihat - Göktaş, Özlem. "Öğretim Elemanlarının Geleneksel ve Çağdaş Ölçme Değerlendirme Yaklaşımlarının İncelenmesi". *Ege Eğitim Dergisi* 14/2 (Aralık 2013), 79-105.

Şencan, Hüner. *Sosyal ve Davranışsal Ölçümlerde Güvenilirlik ve Geçerlilik*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2005.

Tahiroğlu, Mustafa - Çetin, Turhan. "Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimi ve Diğer Duyuşsal Süreçlerde Ölçme ve Değerlendirme: Sorunlar ve Çözüme Yönelik Etkinlik Örnekleri". *Değerler Eğitimi Dergisi* 17/38 (Aralık 2019), 295-331. https://doi.org/10.34234/ded.577347.

Tavşancıl, Ezel. *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi*. Ankara: Nobel Yayınları, 5. Basım, 2014.

Tekin, Halil. *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. Ankara: Mars Matbaası, 1977.

Thorndike, Edward L. "A Constant Error in Psychological Ratings". *Journal of Applied Psychology* 4/1 (1920), 25-29.

Thorndike, Robert M. vd. *Measurement and Evaluation in Psychology and Education*. New York: Macmillan Publishing Company, 5th Edition, 1991.

Tosun, Cemal. *Din Eğitimi Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem Akademi, 7. Baskı, 2012.

Turgut, Mehmet Fuat. *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme Metotları*. Ankara: Yargıcı Matbaası, 10. Baskı, 1995.

Ustaoğlu, Ayşegül. "Kelime İlişkilendirme Testi". *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. ed. Berna Aytaç. 216-229. Ankara: Nobel Yayınları, 2014.

Yaşar, Metin. "Ölçme ve Değerlendirme ile İlgili Temel Kavramlar". *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. ed. Satılmış Tekindal. 9-41. Ankara: Pegem Akademi, 3. Baskı, 2011.

Yaşar, Metin. "Ölçme ve Değerlendirmenin Önemi". *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. ed. Satılmış Tekindal. 1-8. Ankara: Pegem Akademi, 2017.

Yeşilyaprak, Binnur. *Eğitimde Rehberlik Hizmetleri & Gelişimsel Yaklaşım*. Ankara: Nobel Yayınları, 16. Baskı, 2008.

Yıldız, Mehmet - Genç, Muhammet Fatih. "Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Alternatif Ölçme ve Değerlendirme Tekniklerini Kullanma Düzeyleri ve Karşılaştıkları Sorunlar". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 45 (2016), 45-80.

Yiğit, Yasin. "Din Öğretiminde Problem Çözme Becerisi Kazanma Amacına Erişim Düzeyi Ölçeği: Geçerlik Güvenilirlik Çalışması". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47 (Ağustos 2018), 347-371.

Yiğit, Yasin. *Maneviyat Eğitimi & Manen Güçlenmenin Yollarını Aralayan Dinî, Manevi, Tasavvufi, Psikolojik ve Pedagojik Bir Değerlendirme*. Ankara: Nobel Yayınları, 3. Baskı, 2023.

Yiğit, Yasin - Acar, Tuba. "Takva Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (Aralık 2023), 17-34. http://dx.doi.org/10.34085/buifd.1384103.

Yurdabakan, İrfan. "Eğitimde Kullanılan Ölçme Araçlarının Nitelikleri". *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. ed. Müfit Gömleksiz - Serdar Erkan. 37-66. Ankara: Nobel Yayınları, 2. Baskı, 2010.

"37 - Standart Puanlar (Z - T) -1". *Youtube (Yargı Plus)*. Yayın Tarihi 29 Nisan 2023. https://www.youtube.com/watch?v=InguUg6Q3ZQ&list=PLPlLdubQ1fMtz0j7s80qXnqVYNhbn8Vhh&index=38.

Güncel Türkçe Sözlük. Erişim: 16 Kasım 2023. https://sozluk.gov.tr/

2. Basım

EBEVEYN ÇATIŞMASININ ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Prof. Dr. T. Gül Şendil

nobel

EBEVEYN ÇATIŞMASININ ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Prof. Dr. T. Gül Şendil

Yayın No.: 826
PDR No.: 41
ISBN: 978-605-133-728-9
E-ISBN: 978-625-371-370-6
Basım Sayısı: 2. Basım, Mayıs 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Gönül Ekici -gonul@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sevgi Pınar Özen -pinar@nobelyayin.com
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Şendil, T. Gül.
Ebeveyn Çatışmasının Çocuklar Üzerindeki Etkileri / T. Gül Şendil
2. Basım, XIV + 124 s., 13,5x19,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-605-133-728-9
E-ISBN: 978-625-371-370-6
1. Ebeveyn Çatışması-Çocuk 2. Ebeveyn-Çocuk İlişkileri 3. Duygusal Güvenlik

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ ..... **v**

ÖZ ..... **ix**

BİRİNCİ BÖLÜM **1**

1. EBEVEYN ÇATIŞMALARI VE ÇOCUK UYUMU ARASINDAKİ İLİŞKİYİ AÇIKLAYAN TEORİK YAKLAŞIMLAR 1
1.1. Yayılma ve Telafi Hipotezleri 4
1.1.1. Yayılma (Spillover) Hipotezi 4
1.1.2. Telafi Hıpotezi 9
1.2. Travma Teorisi 11
1.3. Bilişsel-Bağlamsal Model 13
1.3.1. Bilişsel-Bağlamsal Modelin Unsurları 16
1.4. Duygusal Güvenlik Modeli 46
1.4.1. Çatışmanın Çocuklar Üzerindeki Etkilerini Açıklayan Süreçler 53

İKİNCİ BÖLÜM **61**

1. EVLİLİKTE ÇİFT ÇATIŞMASI 61

1.1. Yıkıcı Çatışmalar 63
1.2. Yapıcı Çatışmalar 71
2. ÇOCUKLARI ÇATIŞMANIN OLUMSUZ ETKİLERİNDEN KORUYACAK BAZI ÖNERİLER 74
3. BOŞANMA VE ÇOCUK 80

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 83

1. ÇALIŞMALAR 83
1.1. Çalışma 1: Üniversite Öğrencileri İçin Ebeveynler Arası Çatışma Algısı Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması 85
1.1.1. Yöntem 87
1.1.2. Bulgular 89
1.1.3. Tartışma 94
1.2. Çalışma 2: Üniversite Öğrencileri İçin Duygusal Güvenlik Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması 96
1.2.1. Yöntem 99
1.2.2. Bulgular 102
1.2.3. Tartışma 108

KAYNAKLAR 113

biçimlerini değiştirme programlarını içerdiğinde, daha başarılı olmaktadır. Diğer yandan, eşlerin diğeriyle ilgili algılarını yeniden yapılandırma çabaları, evlilik ilişkilerini düzeltmekte etkili değildir. Ayrıca, kişinin şiddet uygulayan eşle kalmaya yöneltildiği ve fiziksel ve psikolojik zarar riski altında kaldığı durumlarda, olumlu yorumlar uyumsuz olmaktadır.

Eşlerin, evlilik problemlerini çözme becerisi konusunda yeterli oldukları duygusu da, etkili problem çözmeyi besleyen bir durumdur. Bu türden inançlar motivasyonu, enerjiyi arttırır ve evlilik problemlerini çözme gerekliliğini sürdürür.

Çatışma, olumsuz ve uyarıcı bir olay olduğu için tepkilere, mantıklı ve bilinçli düşünce süreçlerinden ziyade kızgınlık ve otomatik olumsuz tepkiler rehberlik edebilir. Yüksek seviyede fizyolojik ve duygusal uyarılma, mantıklı problem çözmeyi engeller. Eşlerin duygusal uyarılma seviyelerini kontrol etmelerine yardımcı olmak ve böylece artan kızgınlık ve düşmanlıklardan kaçınmaları için çeşitli kurallar ve stratejiler geliştirilmiştir. Bunlar arasında ara vermek, eylemi durdurmak, kendi kendine mantıklı konuşmak, gevşeme teknikleri ve olumsuz uyarılmanın ipuçlarını teşhis etmek sayılabilir. Bu stratejiler, kızgınlık ve uyarılmanın yüksek seviyede oluşmasını azaltarak, anlaşmazlıklar için yapıcı çözüme ulaşmada mantıklı çabaları kolaylaştırır.

1.3. Çocukları Çatışmanın Olumsuz Etkilerinden Koruyacak Bazı Öneriler

Ebeveynler arasında yaşanan çatışmadan çocukların nasıl etkilendiği konusunda yapılan çalışmalarda ortaya çıkan en önemli bulgulardan biri, çatışmaların çocuklarda bir seri tehdit algısını ortaya çıkardığı ve en fazla bu durumda sorun yaşadıklarıdır. Çocuklar, çatışma sırasında kendilerine ve/veya ebeveynlerinden birine zarar geleceği ya da onların boşanabileceği gibi korku ve kaygılar yaşar. Aşağıda, çocuklarda çatışmanın etkilerini olabildi-

KAYNAKLAR

Acock, A. C., & Demo, D. H. (1999). Dimensions of family conflict and their influence on child and adolescent adjustment. *Sociological Inquiry*. 69:641-58.

Amato, P. R., & Keith, B. (1991). Parental divorce and the well-being of children: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 110, 26-46.

Mato, P.R.,Loomis, L.S. & Booth, A. (1995). Parental divorce, marital conflict and offspring well-being during early adulthood. *Social Forces*, 73(3), 895-915.

Atkinson,E.R., Dadds, M.R., Chipuer, H & Dawe, S. (2009). Threat is a multidimensional construct: exploring the role of children's threat appraisals in the relationship between interparental conflict and child adjustment, *Journal of Abnormal Psychology*, 37, 281-292.

Bandura, A. (1982). Self-efficacy mechanism in human agency. *American Psychologist, 37, 1*22-147.

Benson,M.C., Buehler,C. & Gerard, J.M. (2008). Interperantal hostiliy and early adolescent problem behavior. *Journal of Early Adolescence*, 28(3), 428-454.

Cummings, E.M. & Cummings, J.L.(1988). A process-oriented approach to children's coping with adults' angry behavior. *Developmental Review, 8,* 296-321.

Cummings, E.M., Ballard,M., El-Seikh, M &Lake, M. (1991). Resolution and children's responses to interadult anger, *Developmentel Psychology*, 27(3), 462-470

Cummings, E.M., Davies, P. (1994). *Children and marital conflict: The impact of family dispute and resolution*, New York: The Guilford Press.

Cummings EM, Davies PT (2002), Effects of marital conflict on children: Recent advances and emerging themes in process-oriented research. *J Child Psychol Psychiatry* 43:31–63

Cummings, E.M., Goeke-Morey, M.C. & Papp, L.M. (2003). Children's responses to everyday marital conflict tactics in the home. *Chid Development*, 74,1918-1929.

Cummings, E.M., Schermerhorn, A.C.,Davies, P.T., Morey, M.C.G. & Cummings, J.S. (2006). Interparental discord and child adjustment: Prospective investigations of emotional security as an explanatory mechanism. *Child Development*, 77(1),132-152

Cummings EM, Davies PT (2010). *Marital conflict and children: An emotional security perspective*. New York: The Guilford Press.

Collins, N. L., & Read, S. J. (1990). Adult attachment, working models, and relationship quality in dating couples. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 644-663.

Compas, B. E., Malcarne, V L., & Fondacaro, K. M. (1988). Coping with stressful events in older children and young adolescents. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 56, 405-411.

Compas, B. E. (1987). Coping with stress during childhood and adolescence. *Psychological Bulletin*, 101, 393-403.

Covell, K.., & Abramovitch, R. (1987). Understanding emotion in the family:

Children's and parents' attributions of happiness, sadness, and anger. *Child Development,* }8, 985-991.

Davies, P. & Cummings, M. (1994).Marital conflict and child adjustment: An

Emotional security hypothesis. *Psychological Bulletin,* 116, 387-411.

Davies, P. & Cummings, M. (1998). Exploring children's emotional security as a mediator of the link between marital relations and child adjustment. *Child Development,* 69, 124-139.

Davies,P.T., Cummings, E.M., Myers, R.L. & Heindel, S. (1999). Adult conflict history and children's subsequent responses to conflict: An experimental test., *Journal of Family Psychology*. 13(4), 610-628.

Davies, P.T, Forman, E.M, Rasi, J.A & Stevens, K.I.(2002). Assessing children's emotional security in the interparental relationship: The security in the interparental subsystem scales. *Child Development,* 73 (2), 544-562.

Davies, P.T. & Forman, E.M (2002). Children's patterns of preserving emotional security in the interparental subsystem. *Child Development,* 73(6), 1880-1903

Davies, P.T. & Lindsay, L.L. (2004). Interparental conflict and adolescent adjustment: Why does gender moderate early adolescent vulnerability? *Journal Of Family Psychology*, 18 (1), 160-170.

Davies, P. T., Woitach, M. J. (2008) Children's emotional security in the interparental relationship, *Current Directions in Psychological Science*, 17(4), 269-274.

Du Rocher Schudlıch, T. D. & Cummıngs, E.M. (2003). Parental dysphoria and children's internalizing symptoms: Marital conflict styles as mediators of risk. *Child Development*, 74, 1663−1681.

Dunn, J. & Herrera, C. (1997). Conflict resolution with friends, siblings, and mothers: A developmental perspective. *Aggressive. Behavior,* 23(5), 343–357.

El-Sheikh, M. (2005). The role of emotional responses and physiological reactivity in the marital conflict-child functioning link. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 46 (11), 1191-1199.

El Sheikh, M. & El-More Staton, L (2004), The link between marital conflict and child adjustment: Parent-child conflict and percieved attachments as mediators, potentiators and mitigators of the risk. *Development and Psychopathology*, 16,631-648.

Emery, R. E. & O'Leary; K. D. (1982). Children's perceptions of marital discord and behavior problems of boys and girls. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 10, 11-24.

Erel, O., Burman, B. (1995) Interrelatedness of marital relations and parent-child relations: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 118 (1), 108-132.

Fantuzzo, J.W., De Paola, L.M., Lambert, L., Martino, T., Anderson, G. & Sutton, S. (1991). Effects of interparental violence on the psychological adjustment and competencies of young children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 59 (2), 258-265.

Feeney, J. A. & Noller, P. (1990). Attachment style as a predictor of adult romantic relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 281-291.

Fincham, F.D. & Osborne, L.N., (1993). Marital conflict and children: Retrospect and prospect. *Clinical Psychology Review*,13, 75-88

Fincham, F. D. (1994). Understanding the association between marital conflict and child adjustment: Overview. *Journal of Family Psychology*, 8, 123-127.

Folkman, S. & Lazarus, R. S. (1980). An analysis of coping in a middleaged community sample. *Journal of Health and Social Behavior*, 21, 219-239.

Fosco, G.M. & Grych, J.H. (2010). Adolescent tringulation into parental conflicts: Longitudinal implications for appraisals and adolescent-parent relations. *Journal of Marriage and Family*, 72, 254-266.

Franck K. L., Buehler C.(2007). A family process model of marital hostility, parental depressive affect, and early adolescent problem behavior: The roles of triangulation and parental warmth. *Journal of Family Psychology*, 21(4), 614-625.

Gerard, J.M., Krishnakumar, A. & Buehler, C. (2006). Marital conflict, parent-child relations, and youth maladjustment, a longitudinal investigation of spillover effects. *Journal of Family Issues*, 27(7), 951-975.

Goodmann,S., Barfoot, B., Frye, A.A. & Belli, A.M. (1999). Dimensions of marital conflict and children's social problem solving skills. *Journal of Family Psychology*,13(1), 33-45.

Grundy, A. M., Gondoli, D.M. & Blodgett Salafia, E.H. (2007). Marital conflict and preadolescent behavioral competence: Maternal knowledge as a Longitudinal Mediator. *Journal of Family Psychology*. 21(4), 675–682.

Grych, J.H. & Fincham, F. D. (1990) Marital conflict and children's adjustment: A cognitive-contextual framework. *Psychological Bulletin*, 108(2), 267-290.

Grych, J.H & Fincham, F.D. (1993). Children's appraisals of marital conflict: Initial investigations of the cognitive-contextual framework. *Child Development*, 64,215–230.

Grych, J.H. & Fincham, F.D. (2001). *Interparental conflict and child development: Theory, research and application.*New York: Cambridge University Press.

Grych, j. H., Seid, M. & Fincham, F. D., (1992). Assesing marital conflict from the child's perspective: The children's perception of interparental conflict scale. *Child Development*, 63, 558-572.

Güven, E. (2013). *Çocuğun davranış sorunları ile algıladığı anne baba çatışması arasındaki ilişkiler: Duygu sosyalleştirmenin aracı rolü*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

Harold, G.T., Shelton,K.H., Goeke-Morey, M.C., Cummings, E.M. (2004). Marital conflict and child adjustment: Prospective longitudinal tests of the mediating role of children's emotional security about family relationships. *Social Development*, 13(3), 350-376

Hazan, C., & Shaver, P.R. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 511-524

Hetherington, E. M. (1989). Coping with family transitions: Winners, losers, and survivors. *Child Development*, 60, 1-14.

Hughes, E.K.& Gullone, E.(2008). Internalizing symptoms and disorders in families of adolescents:a review of family systems literature. *Clinical Psychology Review*,28, 92-117.

Jenkins, J.M. & Smith, M.A. (1991). Marital disharmony and children's behaviour problems: aspects of a poor marriage which affect children adversely. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 32, 793-810

Jenkins, J.M., Simpson, A., Dunn, J., Rasbash, J. & O'Connor, T.G. (2005). Mutual influence of marital conflict and children's behavior problems: Shared and non shared family risks. *Child Development*, 76(1), 24-39.

Jouriles, E.N., Mc Donald, R., Norwood, W.D., Ware, H.S., Spiller, L.C. & Swank, P.R. (1998). Knives, guns, and interparental violence: Relations with child behavior problems. *Journal of Family Psychology*, 12 (2), 178-194.

Jouriles, E. N., Bourg, W.J. & Farris, A.M. (1991). Marital adjustment and child conduct problems: A comparison of the correlation

accross subsamples. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 59 (2), 354 – 357.

Jouriles, E.N., Murphy, C.M., Farris, A.M., Smith, D.A., Richters, J.E. & Waters, E. (1991). Marital adjustment, parental disagreements about child rearing and behavior problems in boys:Increasing the specificity of the marital assessment. *Child Development*, 62, 1424-1433.

Kaya, İ. (2003). *Evlilik uyumu ile çocuklardaki davranış problemleri arasındaki ilişkide çocuk yetiştirme tutumlarının rolü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kızıldağ, Ö., Şendil, G.. (2006). Evlilik çatışması ve çocuk davranış problemleri arasındaki ilişkinin bilişsel-bağlamsal çerçeve açısından incelenmesi. *Psikoloji Çalışmaları*, 26,1-20 (2006).

Kinsfogel, K. & Grych, J.H. (2004) Interparental conflict and adolescent dating relationships: Integrating cognitive, emotional, and peer ınfluences. *Journal of Family Psychology, 18*, 505-515.

Kitzmann, K. M. (2000). Effects of marital conflict on subsequent triadic family interactions and parenting. *Developmental Psychology, 36*, 3-13.

Krıshnakumar, A., Buehler, C.(2000). Interparental conflict and parenting behaviors: A meta-analytic review. Family relations: Interdisciplinary. *Journal of Applied Family Studies*, 49, 25–44.

Lindsey, E.W., Chambers,J.C., Frabutt, J.M. & Mackinnon-Lewis, C. (2009). Marital conflict and adolescents' peer aggression: The mediating and moderating role of mother-child emotional reciprocity. *Family Relations*, 58, 593-606.

Long, N, Slater, E., Forehand, R. & Fauber, R. (1988). Continued high or reduced interparental conflict following divorce: Relation to young adolescent adjustment. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 56, 467-469.

Long, N. & Forehand, R. (1987). The effects of parental divorce and parental conflict on children: An overview. *Developmental and Behavioral Pediatrics*, S, 292-296.

Long, N, Forehand, R., Fauber, R., & Brody, G. (1987). Self-perceived and independently observed competence of young adolescents as a function of parental marital conflict and recent divorce. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 15.15-27.

Margolin, G., Oliver, P. H. & Medina, A. M. (2001). Conceptual issues in understanding the relation between interparental conflict and child adjustment. In J. H. Grych & F. D. Fincham (Eds.), *Interparental conflict and child development: Theory, research and application* (pp. 9-38). New York: Cambridge University Press.

McCoy, K., Cummings, M. & Davies, P. (2009). Constructive and destructive marital conflict, emotional security and children's prosocial behavior. *Journal of Child Psychology and Psychiatry 50*, 270–279.

McCoy, K. P., George, M. R. W., Cummings, M. E. ve Davies, P. T. (2013).

Constructive and destructive marital conflict, parenting, and children's school and social adjustment. *Social Development* 22(4), 641-662.

Nigg, J. T., Nikolas, M. A., Miller, T., Burt, S. A., Klump, K. L., & von Eye, A. (2009). Factor structure of the child perception of marital conflict scale for studies of youth with externalizing behavior problems. *Psychological Assessment*, 21, 450–456.

Noller, P., Feeney, J. A., Sheehan, G., Darlington, Y. & Rogers, C. (2008). Conflict in divorcing and continuously married families: A study of marital, parent-child and sibling relationships. *Journal of Divorce & Remarriage, 49* (1/2), 1-24.

O'Brien, M., Margolin, G. & John, R.S. (1995). Relation among marital conflict, child coping and child adjustment. *Journal of Clinical Child Psychology*, 24(3), 346-361.

O'Brien, M., Bahadur, M.A., Gee, C., Balto,K. & Erber, S.(1997). Child exposure to marital conflict and child coping responses as predictors of child adjustment, *Cognitive Therapy and Research,* 21(1), 39-59.

O'Brien, M., Margolin, G. & John, R.S. (1991). Mothers' and sons' cognitive and emotional reactions to simulated marital and family conflict, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 59(5), 692-703.

Oh, K. J., Lee, S. ve Park, S. H. (2011). The effects of marital conflict on Korean children's appraisal of conflict and psychological adjustment. *Journal of Child and Family Studies, 20,* 444–451.

Öz, İ.P., (1999). *The relationship between childrens adjustment problems and their percepitons of marital conflict.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Özuğurlu, K. (1985). *Evlilik raporu*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Peksaygılı,M. & Güre,A. (2008). Eşler arasındaki çatışma ile erken ergenlik dönemindeki çocukların uyum davranışları: algılanan çatışmanın aracı ve düzenleyici rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 23(61), 41-58

Profeta, Y. (2002). *Çocuğun davranış problemleri ile ebeveyn çatışmasını algılayışı arasındaki ilişki.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ramos, M.C., Guerin, D.W., Gottfried, A.W., Bathurst, K. & Oliver, P.H. (2005). Family conflict and children's behavior problems: The moderating role of child temperament. *Structural Equation Modeling-a Multidisciplinary Journal,* 12 (2), 278-298.

Reese-Weber, M. & Hesson-McInnis, M. (2008). The children's perception of interparental conflict scale: comparing factor structures between developmental periods. *Educational and Psychological Measurement,* 68 (6), 1008-1023.

Rhoades, K.A. (2008). Children's responses to interparental conflict: A meta-analysis of their associations with child adjustment. *Child Development,* 79, 1942-1956.

Rogers, M.J. & Holmbeck, G. N., (1997). Effects of interparental agression on childrens adjustment: The moderating role of cognitive appraisal and coping. Journal of Family Psychology 11(1), 125-130.

Rutter, M. (1979). Maternal deprivation, 1972-1978: New findings, new concepts, new approaches. *Child Development, 50,* 283-305.

Stocker, C.M., Richmond, M.K., Low, S.M, Alexander, E.K. & Elias,

N.M.(2003). Marital conflict and children's adjustment: parental hostility and children's ınterpretations as mediators. *Social Development,* 12(2), 149-161.

Sakız, E. (2011). *Duygusal güvenlik hipotezi, ebeveyn tutumları, evlilik çatışması ve çocuk uyum problemleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Salisbury, E. J., Henning, K, & Holdford, R. (2009). Fathering by partner-abusive men, attitudes on children's exposure to interparental conflict and risk factors for child abuse. *Child Maltreatment, 14* (3), 232-242.

Shelton, H.,K., Harold, T.,G. (2007), Marital conflict and children's adjustment: the mediating and moderating role of children's coping strategies. *Social Development,* 16 (3) 497-512.

Steinberg, L. (2007). *Ergenlik.* Ankara: İmge Kitabevi.

Sternberg, K.J, Baradaran, L.P, Abbott, C.B, Lamb, M.E. & Guterman, E. (2006). Type of violence, age, and gender differences in the effects of family violence on children's behavior problems: A mega-analysis. *Developmental Review* ,26 (1): 89-112.

Şendil, G. (2003). Çocukların evlilik çatışmasını algılayışı. *Psikoloji Çalışmaları, 23,* 113-145.

Şendil, G. & Kızıldağ, Ö. (2003). Çocuk ve ergenlerde evlilik çatışması algısı. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 10(2), 58-66.

Şirvanlı-Özen, D. (1999). Eşler arası çatışma ve boşanmanın çocuklar üzerindeki etkileri: Davranış ve uyum problemleri. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*. 6, 19-29.

Tekeli, Ş. (1990). *Kadın bakış açısından 1980'ler Türkiye'sinde kadın*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Turan, E.E. (2014). *9-10 yaş çocuklarının evlilik çatışma algıları ile sosyal becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Türkarslan, N. (2007). Boşanmanın çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri ve bunlarla baş etme yolları. *Aile Ve Toplum*, 11, 87-96.

Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK) (2012). http://www.tuik.gov.tr/ Ulu,P. & Fışıloğlu,H. (2002). The reletionship between turkish children's perceptions of marital conflict and their internalizing and externalizing problems. *İnternational Journal of Psychology* 37(6), 369-378

Ulu,P. & Fışıloğlu, H. (2004). Çocukların evlilik çatışmasını algılaması ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türk Psikoloji Yazıları*, 7(14) 61-75

Vives-Cases, C., Gil-Gonzalez, D. & Carrasco-Portino, M. (2009). Verbal marital conflict and male domination in the family as risk factors of intimate partner violence. *Trauma, Violence, & Abuse, 10* (2), 171-180.

Zımet, D.M. & Jacob, T. (2001). Influences of marital conflict on child adjustment: Review of theory and research. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 4(4), 317-333.

2. Basım

EVLİLİK ÖNCESİ ÇİFT EĞİTİMİ

Bülent Şen

nobel

EVLİLİK ÖNCESİ ÇİFT EĞİTİMİ

Bülent Şen

Yayın No.: 1375
PDR-Sosyal Hizmet No: 92
ISBN: 978-605-320-281-3
E-ISBN: 978-625-371-371-3
Basım Sayısı: 2. Basım, Nisan 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Naim Dilek -naim@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Şen, Bülent.
Evlilik Öncesi Çift Eğitimi / Bülent Şen
2. Basım, VIII + 346 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-605-320-281-3
E-ISBN: 978-625-371-371-3
1. Evlilik 2. Evlilik Öncesi 3. Çift Eğitimi 4. Evlilik Doyumu 5. Belediye

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

İÇİNDEKİLER ..... **v**

1.BÖLÜM: EVLİLİK **1**

1.1.Evlilik Olgusu 1

1.2.Modern Çağın Aileye Bakışı 4

1.3.Geleneksel ve Modern Evliliklerin Karşılaştırılması 6

1.4.Medeni Kanunda Evlilik 7

1.5.Evlilik Hakkında İstatistiki Bilgiler 9

1.6.Evliliğin Olumlu ve Olumsuz Yönleri 9

1.6.1.Olumlu Yönleri 9

1.6.2.Olumsuz Yönleri 11

1.7.Sağlıklı Aile 16

1.8.Aile ve Evlilik İle İlgili Yaklaşımlar 20

1.8.1.Yaşantısal Aile Yaklaşımı 20

1.8.2.Gelişimsel Yaklaşım 21

2.BÖLÜM: EVLİLİK ÖNCESİ DÖNEM **25**

2.1.Eş Seçimi 25

2.2.Eş Seçimi Kuramları 27

2.2.1.Benzerlik (Ortak Özellikler) Kuramı 27

2.2.2.Zıt Özellikler Kuramı 27

2.2.3.Birbirini Tamamlayan (Bütünleme) Gereksinimler Kuramı 28

2.2.4.Uyaran-Değer-Rol Kuramı 29

2.2.5.Psikodinamik Kuramlara Göre Eş Seçimi 29

2.2.6.Evrimci Kurama Göre Eş Seçimi 30

2.2.7.Toplumsal Yapı Kuramına Göre Eş Seçimi 31

2.3.Eş Seçimini Yordayan Diğer Çalışmalar 31

2.4.Eş Seçimini Etkileyen Faktörler 33

2.5.Nişanlılık Süreci 41

2.6.Evlilikte İlk Yıllar 43

3.BÖLÜM: EVLİLİK ÖNCESİ ÇİFT EĞİTİMİ **45**

3.1.Evlilik Öncesi Eğitime Olan Gereksinim 49

3.2.Evlilik Öncesi Eğitim Faaliyetlerinin Tarihsel Gelişimi 54

3.3.Evlilik Öncesi Eğitimlerden Beklenen Faydalar 56

3.4.Evlilik Öncesi Eğitimin Amaçları 58

3.5.Evlilik Öncesi Eğitimin Hedefleri 59

3.6.Evlilik Öncesi Eğitim ve Danışmanlık Hizmetlerinden Faydalanması Beklenen Bireylerin Özellikleri 60

3.7.Evlilik Öncesi Eğitimler İçin Müfredat Çalışmaları 62

3.8.Evlilik Öncesi Eğitim Uygulama Esasları 70

3.9.Evlilik Öncesi Çift Eğitiminde Kullanılan Grup Çalışmalarının Olumlu ve Olumsuz Yönleri....72
3.9.1.Olumlu Yönleri....72
3.9.2.Olumsuz Yönleri....74
3.10.Eğitimlere Katılımın Beklenen Seviyede Olmamasının Nedenleri....76
3.11.Çiftlerin Eğitimlere Katılımının Sağlanması....77
3.12.Eğitimin Sonuçları İle İlgili Yapılan Araştırmalar....79
3.13.Evlilik Öncesi Çift Eğitimi ve Sosyal Hizmet....82
3.13.1.Toplumsal Değişme ve Aile....82
3.13.2.Sosyal Hizmette Aile İle Çalışmanın Tarihçesi....82
3.13.3.Aileye Yönelik Sosyal Hizmet Yaklaşımı....83
3.13.4.Evlilik Öncesi Eğitimlerde Sosyal Hizmet Yaklaşımı....85
3.14.Türkiye'de ve Dünyada Aile Politikaları Uygulaması....88

4.BÖLÜM: EVLİLİK ÖNCESİ EĞİTİM VE DANIŞMANLIK PROGRAMLARINDA KULLANILAN ÖLÇEKLER....91

4.1.Evlilik Doyumunun Önceden Tespit Edilebilmesine Yönelik Çalışmalar....92
4.2.Evlilik Öncesi Eğitim ve Danışmanlık Programlarında Kullanılan Ölçek Çalışmaları....95
4.2.1.PREPARE (PREmarital Preparation And Relationship Enhancement / Evlilik Öncesi Hazırlık ve İlişki Geliştirme) Programı....96
4.2.2.FOCCUS (Facilitating Open Couple Communication, Understanding, and Study / Karşılıklı Açık Çift İletişimi, Anlayışını ve İşleyişini Kolaylaştırıcı Çalışma) Programı....99
4.2.3.RELATE (The RELATionship Evaluation / İlişki Değerlendirmesi) Programı....100

5.BÖLÜM: EVLİLİK ÖNCESİ ÇİFT EĞİTİMLERİNDE KULLANILAN ÖRNEK ÇALIŞMALAR....119

5.1.EVLİLİK ÖNCESİ ÇİFT EĞİTİMİ ÖRNEK UYGULAMASI (AYRINTILI)....132

6.BÖLÜM: EVLİLİK ÖNCESİ ÇİFT EĞİTİMİNDE EĞİTİMCİLERİN KULLANABİLECEĞİ KAVRAMLAR VE KONULAR....143

6.1.Evlilik Kalitesi....143
6.2.Evlilik Doyumu ve Evliliği Etkileyen Değişkenler....147
6.2.1.BİREYSEL DEĞİŞKENLER....150
6.2.1.1.Evlilik Doyumu ve İlk Evlilik Yaşı....150
6.2.1.2.Evlilik Doyumu ve Benlik....151
6.2.1.3.Evlilik Doyumu ve Bireyselleşme....152
6.2.1.4.Evlilik Doyumu ve Kişilik Özellikleri / Kişilik Yapısı....152
6.2.1.5.Evlilik Doyumu Kişilik Sorunları ve Psikolojik Rahatsızlıklar....154
6.2.1.6.Evlilik Doyumu ve Duygusal Zekâ....157
6.2.2.AİLEYE İLİŞKİN DEĞİŞKENLER....158
6.2.2.1.Evlilik Doyumu ve Baskınlık....159
6.2.2.2.Evlilik Doyumu ve Bilişsel Çarpıtma....160
6.2.2.3.Evlilik Doyumu ve Bağlanma Biçimi....162
6.2.2.4.Evlilik Doyumu ve Sevgi / Saygının Gösterilmesi....165

6.2.2.5.Evlilik Doyumu ve Duygusal Yakınlık....165
6.2.2.6.Evlilik Doyumu ve Ev İşleri / Rol ve Sorumluluklar....169
6.2.2.7.Evlilik Doyumu ve Eş Desteği....172
6.2.2.8.Evlilik Doyumu ve Toplumsal Cinsiyet Rolleri ve Psikolojik Belirtiler....177
6.2.2.9.Evlilik Doyumu ve Boş Zaman....178
6.2.2.10.Evlilik Doyumu ve Ortak/Farklı Dini Yaşam....179
6.2.2.11.Evlilik Doyumu ve Çocuk....180
6.2.2.12.Evlilik Doyumu ve Kök Aileler ile İlişkiler....183
6.2.2.13.Evlilik Doyumu ve İletişim....184
6.2.2.14.Evlilik Doyumu ve Empati....186
6.2.2.15.Evlilik Doyumu ve Çatışma Çözme....186
6.2.2.16.Evlilik Doyumu ve Sorun Çözme/Problem Çözme....194
6.2.2.17.Evlilik Doyumu ve Kıskançlık....195
6.2.2.18.Evlilik Doyumu ve Cinsellik....197
6.2.2.19.Evlilik Doyumu ve Evlilik Dışı İlişki/Aldatma....199
6.2.2.20.Evlilik Doyumu ve Aile İçi Şiddet....201
6.2.2.21.Evlilik Doyumu ve Boşanma Düşüncesi....206
6.2.2.22.Evlilik Doyumu ve Evlilik Yılı/Zaman....211
6.2.3.SOSYO-EKONOMİK DEĞİŞKENLER....213
6.2.3.1.Evlilik Doyumu ve Gelir....213
6.2.3.2.Evlilik Doyumu ve İş Doyumu....214

7.BÖLÜM: AİLE YAŞAM DÖNGÜSÜ....217

8.BÖLÜM: AİLE PLANLAMA VE CİNSEL YOLLA BULAŞAN HASTALIKLARDAN KORUNMA YÖNTEMLERİ....233

8.1.AİLE PLANLAMASI....235
8.1.1.Aile Planlaması Yöntemleri....235
8.1.2.Cinsel İşlev Bozuklukları....238
8.1.3.Cinsel Mitler....243
8.2.CİNSEL YOLLA BULAŞAN HASTALIKLAR (CYBH)....247
8.2.1.Cinsel Yolla Bulaşan Hastalıkların Bulaşma Yolları ve Bulaşmayı Etkileyen Faktörler....248
8.2.2.Cinsel Yolla Bulaşan Hastalıkların Geçişini Etkileyen Davranış Faktörleri ve Korunma Yöntemleri....251

9.BÖLÜM: ETİK....255

9.1.Ebeveyn ve Aile Hayatı Eğitimcileri için Etik İlkeler....258
9.1.1.Ebeveynler ve aileler ile ilişkiler....258
9.1.2.Çocuk ve Gençler ile ilişkiler....259
9.1.3.Meslek ve meslektaşlar ile ilişkiler....260
9.1.4.Topluluk / Toplumla İlişkiler....260

10.BÖLÜM: ÖRNEK EVLİLİK ÖNCESİ ÇİFT EĞİTİMİ SONUÇ VE ÖNERİLERİ....261

10.1.SONUÇLAR....261
10.1.1.Evlilik Öncesi Çift Eğitimine Katılan Çiftlerin Sosyo-Demografik ve Sosyo-Ekonomik Özellikleriyle İlgili Sonuçlar....262
10.1.2.Evlilik Öncesi Çift Eğitimine Katılan Çiftlerin İletişim Özellikleriyle İlgili Sonuçlar....262
10.1.3.Evlilik Öncesi Çift Eğitimine Katılan Çiftlerin Evlilik Doyumuna Etki Edebilecek Özellikleriyle İlgili Sonuçlar....263
10.1.4.Evlilik Öncesi Çift Eğitimine Katılan Çiftlerin Evlilik Hakkındaki Bilgi Edinme Çabalarına Yönelik Özellikleriyle İlgili Sonuçlar....264
10.1.5.Evlilik Öncesi Çift Eğitimine Katılan Çiftlerin Evliliğe Hazır Olmalarına İlişkin Özellikleriyle İlgili Sonuçlar....265
10.1.6.Evlilik Öncesi Çift Eğitimine Katılan Çiftlerin Evlilik Öncesi Çift Eğitimi Hakkındaki Düşünceleriyle İlgili Sonuçlar....266
10.2.ÖNERİLER....267
10.2.1.Uygulamacılara Yönelik Öneriler....267
10.2.2.Sonraki Araştırmacılara Öneriler....269
11.BÖLÜM: EVLİLİK ÖNCESİ ÇİFT EĞİTİMİ ÖRNEK GÖRÜŞME SORULARI....273
11.1.EVLİLİK ÖNCESİ ÇİFT EĞİTİMİ GERİ BİLDİRİM FORMU....286
12.BÖLÜM: KATILIMCILARIN EĞİTİM HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ....289
12.1.KADINLARIN EĞİTİM HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ....289
12.2.ERKEKLERİN EĞİTİM HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ....297
KAYNAKLAR....305
DİZİN....341

KAYNAKLAR

Acar, H. (1998). Ankara'da Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü'ne bağlı sosyal hizmet kuruluşlarında çalışan üniversite mezunu evli personelin evlilik doyumları. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet ABD, Ankara.

Acitelli, L.K., Douvan, E. ve Veroff, J. (1993). Perceptions of conflict in the first year of marriage: How important are similarity and understanding? *Journal of Social and Personal Relationships. 10* (2), 5-19.

Ade-Ridder, L. (1990). Sexuality and marital quality among older married couples. In T.H. Brubaker (Ed.), *Family Relationships in Later Life,* 48-67. Newbury Park, CA: Sage.

Adler, A. (2003). *Yaşama Sanatı*. Çev. Selma Koçak, İstanbul: Doruk Yayımcılık, 179-191.

Adler-Baeder, F., ve Higginbotham, B. (2004). Implications of remarriage and stepfamily formation for marriage education. *Family Relations, 53*, 448–458.

Adler-Baeder, F., Higginbotham, B. ve Lamke, L. (2004). Putting empirical knowledge to work: Linking research and programming on marital quality. *Family Relations, 53*, 537-546.

Adler-Baeder, F., Kerpelman, J.L., Schramm, D.G., Higginbotham, B. ve Paul, K. (2007). The impact of relationship education on adolescents of diverse backgrounds. *Family Relations*, *56*(3), 291-303.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2009a). *Boşanma Nedenleri Araştırması.* Ankara.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2010). *Aile Yapısı Araştırması 2006.* Ankara

Akgün, R. ve Uluocak, G.P., (2010). Evlilikte etkili iletişim ve problem çözme: Bir toplum merkezinde çalışan kadınlarla gerçekleştirilen grup çalışması. *Aile ve Toplum: Eğitim-Kültür Araştırma Dergisi, 6*(23), 9-22.

Aksu, S. (1998). Çiftlerin kişilik özellikleri ile evlilik uyum düzeyleri arasındaki ilişki. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Bölümü.

Aktaş, A. (2005). Ailelerle çalışma. *Aile Danışmanlığı El Kitabı.* SHÇEK Gn. Md.'lüğü ve H.Ü. AHUM Md.'lüğü yayını, 27-40.

Akyüz, G., Kuğu, N., Doğan, O. ve Özdemir, L. (2002). Bir psikiyatri polikliniğine başvuran evli kadın hastalarda aile içi şiddet, evlilik sorunları, başvuru yakınması ve psikiyatrik tanı. *Yeni Symposium*, *40*(2), 41-48.

Albert, U., Salvi, V., Saracco, P., Bogetto, F. ve Giuseppe, M.G. (2007). Health-related quality of life among first-degree relatives of patients with obsessive-compulsive disorder in Italy. *Psychiatric Services*, *58*, 970-976.

Albrecht, S.L., Bahr, H.M. ve Goodman, K.L. (1983). *Divorce and remarriage: Problems, adaptations, and adjustments.* Westport, CT: Greenwood.

Algıer, L. (2006). Aile danışmanlığında mesleki etik. *Aile danışmanlığı el kitabı*. Başkent Üniversitesi, BEDAM Yayını.

Allemagne, K. L. (2004). A qualitative analysis of premarital educational programming decisions in midwestern Roman Catholic dioceses. Yayınlanmamış doktora tezi. Capella Üniversitesi, USA.

Allen, E.S. ve Baucom, D.H. (2004). Adult attachment and patterns of extradyadic involvement. *Family Process, 43*(4), 467-488.

Allgood, S.M., Crane, D.R. ve Agee, L. (1997). Social support: Distinguishing clinical and volunteer couples. *The American Journal of Family Therapy, 25(2),* 111-119.

Altınay, D. (2000). Yaşamın Sahnesi. Aile ve Evlilik Terapileri Dernegi Bülteni.1, 12.

Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü (2005). Cinsel sağlık/üreme sağlığı. Gençlere yönelik üreme sağlığı üreme sağlığı hizmetleri katılımcı kitabı. T.C. Sağlık Bakanlığı, Ankara. 1, 33-8.

Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü (2005b). *Cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar (CYBE/HIV/AIDS) katılımcı kitabı.* T.C. Sağlık Bakanlığı. Cinsel Sağlık/ Üreme Sağlığı No:5-B. Ankara. 1-12.

Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü (2005c). *Aile planlaması ve üreme sağlığı. Ulusal aile planlaması hizmet rehberi.* . T.C. Sağlık Bakanlığı Ankara,*1*, 239-307.

Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü (2005d). Cinsel sağlık/ üreme sağlığı. *Aile planlaması danışmanlığı katılımcı kitabı.* T.C. Sağlık Bakanlığı. Cinsel Sağlık/ Üreme Sağlığı No:3-B. Ankara. 35-51.

Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü (2007). Türkiye üreme sağlığı programı. Gençlik Danışmanlık ve Sağlık Hizmet Merkezleri *Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Eğitimi Modülü Katılımcı Rehberi.* T.C.Sağlık Bakanlığı. Ankara, 29-51.

Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü (2007b). 21. Türkiye üreme sağlığı programı. *Gençlik Danışmanlık ve Sağlık Hizmet Merkezleri Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Eğitimi Modülü Katılımcı Rehberi.* T.C.Sağlık Bakanlığı. Ankara.171-205.

Anderson, S., Russell, C. ve Schumm, W. (1983). Perceived marital quality and family lifecycle categories: A further analysis. *Journal of Marriage and The Family, 45,* 127-139.

Anar, B. (2011). Evli ve çalışan yetişkinlerin toplumsal cinsiyet rolleri ile evlilik doyumu ve iş doyumu ilişkisinin incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Çukurova Üniversitesi. Adana.

Angela, C.E. , James, E.N. ve Gerorge, W.B. (1998). Gender differences in marital support following a shared life event. *Social Science ve Medicine, 46(8),* 1077-1085.

Antonucci, T.C. ve Akiyama, H. (1987). An examination of sex differences in social support among older men and women. *Sex Roles*, *17*, 737-749.

Argyle, M. ve Furnham, A. (1983). Sources of satisfaction and conflict in longterm relationships. *Journal of Marriage and The Family, 45*, 481-493.

Arıkan, Ç. (1999). *Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırması*, 229. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.

Aryee, S., Luk, V., Leung, A. ve Lo, S. (1999). Role stressors, interrole conflict, and well-being: The moderating influence of spousal support and coping behaviors among employed parents in Hong Kong. *Journal of Vocational Behavior, 54,* 259-278.

Ashman, K. (1999). *Understanding Generalist Practice*. Chicago, Nelson–Hall Publishers.

Aşçı, R., Büyükalpelli, R., (1999). Üretrit ve servisit ile seyreden cinsel yolla bulaşan hastalıklar. *Ondokuz Mayıs Üniv Tıp Derg*isi, *16*(4),341-334.

Ateş, R. (2012). Evlilikte kişilerarası ilişkiler ve iletişim becerileri. *Evlilik Okulu*. Ed.: Haluk Yavuzer, 9. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Atta-Alla, M. (2009). Contemporary Egyptian family. in T. Maundeni, L. L. Levers, ve G. Jacques (Eds.), *Changing Family Systems: A Global Perspective,*114-126. Gaborone, Botswana: Bay Publishers.

Avcı, Ö.H. (2013). *Evliliğe hazırlık programının çift ilişkileri ve ilişki istikrarı üzerindeki etkisi.* Yayınlanmamış doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı. (YÖK tez numarası 363212).

Avery, A.W., Ridley, C.A., Leslie, L.A. ve Milholland, T. (1980). Relationship enhancement with premarital dyads: A six month follow up. *The American Journal of Family Therapy,* 8, 23-30.

Aydın, B. (2002). *Genç yetişkinlik gelişim psikolojisi.* T.C. Emniyet Genel Müdürlüğü Polis Akademisi Başkanlığı, SNF Yayıncılık Ltd. Şti.

Azizoğlu, S., Hovardaoğlu, S. ve Binici, G. (1996). Evlilik için karşılaştırma düzeyi ölçeğinin (EKDÖ) geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi. 11* (38), 66-76.

Bacanlı, H. (2001). Eş Seçimi Tercihleri. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 2*(15), 7-16.

Bacanlı, H. (2002). *Psikolojik kavram analizleri*. Ankara: Nobel Yayınları.

Bagarozzi, D. ve Rauen, P. (1981). Premarital counseling: Appraisal and status. *American Journal of Family Therapy, 9*; 13-20.

Bagarozzi, D. ve Bagarozzi, J.A. (1982). A theoretically-derived model of premarital intervention: The building of a family system. *Clinical Social Work Journal*. 10, 52-64.

Bagrozzi, D.A., Bagrozzi, J.I., Anderson, S.A. ve Pollane, L. (1984). Premarital Education Training Sequence (PETS): A 3-year follow-up of experimental study. *Journal of Counseling and Development*, *63*, 91-100.

Bal, H. (2007). *Bağlanma stilleri, cinsiyet rolleri ve evlilik uyumu arasındaki ilişkinin incelenmesi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Baldık, Ö. (2004). *Ansiklopedik eğitim ve psikoloji rehberi.* İstanbul: Timaş Yayınları, 130-144.

Ball, F.J., Cowan, P., ve Cowan, C.P. (1995). Who's got the power? Gender differences in partners' perceptions of influence during marital problem-solving discussions. *Family Process, 34*, 303–321.

Ballı, F. Ö. (2011). Bayraklı İlçesi Cengizhan Mahallesi 18-49 yaş kadınlarda aile planlaması yöntem kullanımı ve ilişkili erişim faktörlerinin değerlendirilmesi. Tıpta uzmanlık tezi. Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı.

Bandura, A. (1971). *Psychological modeling.* Chicago: Aldine – Atherton.

Banmen, J. ve Vogel, N. (1985). The relationship between marital quality and interpersonal communication. *Family Therapy. 12*; 45-58.

Barker, R.L. (1998). The Social Work Dictionary. NASW.

Barnacle, R.E.S. ve Abbot, D.A. (2009). The development and evaluation of a Gottman-based premarital education program: A pilot study. *Journal of Couple and Relationship Therapy,* 8, 64-82.

Barnett, R.C. ve Baruch, G.K. (1987). Social roles, gender, and psychological distress. in R.C. Barnett, L. ve Biener (Eds.), *Gender and Stres,* 122-143. New York: Free Press.

Barnhill, L. R. (1979). Healthy family systems. *The Family Coordinator, 28*(1), 94-100.

Bartholomew, K. (1990). Avoidance of intimacy: An attachment perspective. *Journal of Social and Personal Relationships, 7 (2),* 147–178.

Bartholomew, K. ve Horoitz, L. (1991). Attachment sytles among young adults: A test of a four Category model, *Journal of Personality and Social Psychology*, *61*, 226-244.

Başaran, S., Güzel, R. ve Sarpel, T. (2005). Yaşam kalitesi ve sağlık sonuçlarını değerlendirme ölçütleri. *Romatizma,20*(1),55-62.

Baucom, D.H., Notarius, C.I., Burnett, C. K. ve Haefner, P. (1990). Gender differences and sex-role identity in marriage. in F. D. Fincham ve T. N. Bradbury (Eds.), *The Psychology of Marriage: Basic Issues and Applications,*150–171. New York: Guilford Press.

Bayrak, M. (2006). *Vajinismus oluşumunda etyolojik özellikler.* Tıpta uzmanlık tezi. Bakırköy Ord. Prof. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi. İstanbul.

Becvar, R.J., ve Becvar, D.S. (1982). *Systems theory and family therapy: a primer*. Washington, D.C., University Press of America.

Becvar, D. S. ve Becvar, R. J. (2002). *Family therapy: A systemic integration.* USA: Allyn ve Bacon, Inc.

Bell, M.K, Naugle, A.E. (2008). Intimate partner violence theoretical considerations: Moving towards a contextual framework. *Clinical Psychology Review, 28*, 1096-1107.

Belsky, J. (1990). The Effects of Children on Marriage. The Psychology of Marriages Conceptual, Emprical and Applied Contributions (Editor. Fincham, D.F.; Bradbury, T.M. Newyork Guilford Press.

Benin, M.H. ve Agostinelli, J. (1988). Husbands and wives satisfaction with the division on labor. *Journal of Marriage and the Family*, *50*, 349-361.

Bilen, M. (1983). *Ailede, kurumlarda ve toplumda sağlıklı insan ilişkileri*. Ankara: Teknik Basım Sanayi Matbaası.

Bilen, M. (2004). *Sağlıklı insan ilişkileri.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Binici, S. (2000). Psikolojik yardım için başvuruda bulunan ve bulunmayan evli çiftlerin evlilik ilişkilerini değerlendirmelerinin karşılaştırılması. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Blum, J.S. ve Mehrabian, A. (1999). Personality and temperament correlates of marital satisfaction. *Journal of Personality, 67* (1), 93-125.

Boisvert, J., Ladouceur, R., Beaudry, M., Freeston, M.H., Turgeon, L., Tardif, C. ve Ark. (1995). Perception of marital problems and of their prevention by quebec young adults. *The Journal of Genetic Psychology*, *156*(1), 33-44.

Boran, F. (2003). *Aşk ve Evlilik*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.

Bost, K.K., Cox, M.J. ve Payne, C. (2002). Structural and supporting changes in couples' family and friendship networks. *Journal of Marriage and Family. May, 64*,(2), 517-532.

Bradbury, T.N. (1995). Assessing the four fundamental domains of marriage. *Family Relations, 44,* 459-468.

Bradbury, T.N., Beach, S.R., Fincham, F.D. ve Nelson, G.M. (1996). Attributions and Behavior in Functional and Dysfunctional Marriages. *Journal of Consulting and Clinical Psychology. June, 64*(3), 569-576.

Bradbury, T.N. ve Fincham, F.D. (2000). Attributions in marriage: Review and critique. *Pychological Bulletin. 107*, 3-33.

Bradbury, T.N., Fincham, F.D. ve Beach, S.R. (2000). Research on the nature and determinants of marital satisfaction: A decade in review. *Journal of Marriage and Family*, *62,* 964-980.

Bradbury, T.N., Rogge, R., ve Lawrence, E. (2001). Reconsidering the role of conflict in marriage. In A. Booth, A.C. Crouter, ve M. Clements (Eds.), *Couples in conflict,* 59–81. Mahwah, NJ: Erlbaum.

Bradbury, T.N. ve Karney, B.R. (2004). Understanding and altering the longitudinal course of marriage. *Journal of Marriage and Family, 66* (Nov), 862-879.

Bramlett, M.D. ve Mosher, W.D. (2001). First marriage dissolution, divorce, and remarriage. *U.S. Advance Data From Vital and Health Statistics*: No.323.

Branney P. ve White A. (2008). Big boys don't cry: Depression and men. *Advances in Psychiatric Treatment*, *14*, 256-262.

Bray, J.H. (1995). Family assessment: Current issues in evaluating families. *Family Relations.* October*, 44*, 469-477.

Brewart, N. (2013). *Family diversity and the self of the FLE: 'interrogating intellectual ideas with personal experience'*. Dissertation. Loma Linda University School Of Behavioral Health in Conjunction with The Faculty Of Graduate Studies.

Brotherson, S.E ve Duncan, W.C. (2004). Rebinding the ties that bind: Goverment efforts to preserve and promote marriage. *Family Relations, 53*; 459-468.

Brody, H., Neubaum, E. ve Forehand, R. (1988). Serial marriage: A heuristic analysis of an emerging family form. *Psychological Bulletin*, *103*; 211-222.

Brunstein, J.C., Dangelmayer, G. ve Schultheiss, O.C. (1996). Personal goals and social support in close relationships: Effects on relationship mood and marital satisfaction. *Journal of Personality and Social Psychology, 71,* 1006-1019.

Bulut, I. (1993). *Ruh hastalığının aile işlevlerine etkisi.* Ankara: Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayını.

Burleson, R.B., ve Goldsmith, D.J. (1998). How the comforting process works: Alleviating emotional distress through conversationally induced reappraisals. In P.A. Anderson ve L.K. Guerrero (Eds.), *Handbook of communication and emotion: Research, theory, application, and contexts,* 245–280. San Diego, CA: Academic Press.

Burman, B. ve Margolin, G. (1992). Analysis of the association between marital relationships and health problems: An interactional perspective. *Psychological Bulletin*, *112(1),* 39-63.

Busby, D.M., Ivey, D.C., Harris, S.M., ve Ateş, C. (2007). Self-directed, therapist-directed, and assessment-based interventions for premarital couples. *Family Relations, 56*(7), 279-290.

Buss, D. M. (1985). Human mate selection. *Scientific American, 37,* 47-51.

Buss, D. M. (1998). *Evolutionary psychology. Jealous conflict*, Boston: Ally and Bacon.

Butler, M.H. ve Wampler, K.S. (1999). A meta analytic update of research on the couple communication program. *American Journal of Family Therapy*, 27, 223-237.

Butzer, B., ve Kuiper, N.A. (2008). Humor use in romantic relationships: The effects of relationship satisfaction and pleasant versus conflict situations. *The Journal of Psychology: interdisciplinary and Applied, 142,* 245-260.

Byrne, C.A. ve Arias, I. (1997). Marital satisfaction and marital violence: Moderating effects of attributional processes. *Journal of Family Psychology. 11*(2), 188-195.

Chambers, J. (2008). *The durability of support focused marital therapy.* Master of Arts George Mason University, Fairfax, VA.

Calvocoressi, L., Mazure, C.M., Kasl, S.V, Skolnick, J., Fisk, D., Vegso, S.J. ve Ark. (1999). Family accommodation of obsessive-compulsive symptoms: Instrument development and assessment of family behavior. *J Nerv Mental Disorder. 187,* 636 - 42.

Canary, D.J. ve Messman, S.J. (2000). Relationship conflict. In C. Hendrick ve S.S. Hendrick (Eds.), *Close relationships: A sourcebook*, 261–270. Thousand Oaks, CA: Sage.

Canel, A.N. (2007). *Ailede problem çözme, evlilik doyumu ve örnek bir grup çalışmasının sınanması.* Yayınlanmamış doktora tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Carroll, J.S. ve Doherty, W.J. (2003). Evaluating the effectiveness of premarital prevention programs: A meta-analytic review of outcome research, *Family Relations, 54,* 105–118.

Carter, B. ve McGoldrick, M. (1999). The expanded family life cycle: Individual, family, and social perspectives. Allyn ve Bacon Pub. USA.

Carter, A.S., Pollock, R.A., Suvak, M.K. ve Pauls, D.L. (2004). Anxiety and major depression comorbidity in a family study of obsessive–compulsive disorder. *Depression and Anxiety. 20,*165-174.

Carter, E. ve McGoldrick, M. (Eds). (1989). The family life cycle: A framework for family therapy. New York: Gardner Press.

Caspi, A., ve Elder, G.H. (1988). Emergent family patterns: The intergenerational construction of problem behavior and relationships. In R.A. Hinde ve J. Stevenson-Hinde (Eds.), *Relationships within families.* 218–240. Oxford, UK: Clarendon Press.

Cast, A.D., Schweingruber, D., ve Berns, N. (2006). Childhood physical punishment and problem solving in marriage. *Journal of interpersonal Violence, 21*, 244–261.

Ceylan, F.G. (1994). Üniversite öğrencilerinin eş seçimindeki tercih ve beklentileri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.

CETAD, (2006 a). *Cinsel yaşam ve sorunları.* İstanbul: Cinsel Eğitim Tedavi ve Araştırma Derneği Yayınları.

CETAD, (2006 b). *Erkek Cinselliği*. İstanbul: Cinsel Eğitim Tedavi ve Araştırma Derneği Yayınları.

Christensen, A. (1987). Detection of conflict patterns in couples. In K. Hahlweg ve M.J. Goldstein (Eds.), *Understanding major mental disorder: The contribution of family interaction research,* 250–265. New York: Family Process Press.

Christensen, A. (1988). Dysfunctional interaction patterns in couples. In P. Noller ve M.A. Fitzpatrick (Eds.), *Perspectives on marital interaction,* 31–52. Philadelphia, PA: Multilingual Matters.

Christensen, A., ve Heavey, C.L. (1990).Gender and social structure in the demand/withdraw pattern of marital interaction. *Journal of Personality and Social Psychology, 59,* 73–81.

Christensen, A. ve Heavey, C.L. (1999). Intervention for couples. *Annual Reviews Psychology, 50,* 165-190.

Chun, S.H. (2003). Assessing A Pre-Marital Education Program, School of Theology and Mission. Doctor of Dissertation, Oral Roberts University.

Chung, M.C., Killingworth, A. ve Nolan, P.A. (1997). Critical of the concept of quality of life. *Int. J. Health Care Qual Asur, 10*(2):80-84.

Cılga, İ. (2002a). Geleceğe yöneliş için mesleki güçlerin devingenliği. Sosyal Hizmet Eğitiminde Yeniden Yapılanma. 128-137. Ankara: H.Ü. Sosyal Hizmetler Y.O. Yayın No:12.

Cılga, İ. (2002b). Batman'da genç kız intiharları. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 13* (1), 36-54.

Cicirelli, V.G. (1995). Sibling relationships across the life span. NY: Plenum Press.

Cingisiz, N. (2010). *Ortaöğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin duygusal zekâları ile evlilik doyumları arasındaki ilişki.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı

Cavedo, C. ve Guerney, B.G. (1999). Relationship enhancement enrichment and problem-prevention programs: Therapy-derived, *Powerful,* Versatile.

Preventive Approaches in Couples Therapy, Berger, R. and Hannah, M. T. (Eds.). Brunner/Mazel, inc, Philadelphia, pp.73-106.

Chakarborti, S., Kulhara, P. ve Verma, S.L. (1992). Extent and determinants of burden among families of patients with affective disorder. *Acta Psychiatrica Scandinavica, 86*, 247–252.

Coffee, J.K. (2012). *An analys is of attitudes and practices of southern baptist pastors toward premarital education.* A dissertation Presented to the Faculty of The Southern Baptist Theological Seminary.

Cooper M. (1996). Obsessive-compulsive disorder: Effects on family members. *Ame. J. Orthopsychiatry, 66,* 296–304.

Cornelius, T. (2004). Examining the behavioral and psychological components of communication skills training with married couples: Are differential effects mediated by the topic discussed and initial level of marital distress? Degree of Doctor of Philosophy, Western Michigan University, Department of Psychology, Michigan.

Coyne, J. C. ve Delongis, A. (1986). Going beyond social support: The role of social relationships in adaptation. *Journal of Consulting And Clinical Psychology, 54,* 454-460.

Cowan, C. P.ve Cowan, A.P. (1985). Transitions to parenthood, his, hers and theirs. *Journal of Family* issues, *6* (4), 451-481.

Coutta, R. (2001). An investigation into the significance of an acceptance-based marital enrichment group on couple intimacy and acceptance. Unpublished Doctoral Dissertation, Division of Pastoral Ministries, New Orleans.

Crabb, L.J. (1982). *Marriage, divorce, remarriage.* Cambridge: Harvard University Press.

Craddock, A.E. (1991). Relationships between attitudinal similarity, couple structure and couple satisfaction in married and de facto couples. *Australian Journal of Psychology, 43,* 11-16.

Curun, F. (2006). *Yüklemeler, iletişim çatışmaları, cinsiyet ve cinsiyet rolü yönelimi ile evlilik doyumu arasındaki ilişki.* Yayınlanmamış doktora tezi. A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Psikoloji ABD, Ankara.

Cunningham, J. D., Braiker, H. ve Kelley, H. H. (1982). Marital-status and sex differences in problems reported by married and cohabiting couples. *Psychology of Women Quarterly, 6*, 415–427.

Cutler, H. A. ve Radford, A. (1999). Adult children of alcoholics: Adjustment to a college environment: Counseling and therapy for couples and families. *The Family Journal*, *7*, 148-153.

Cutrona, C.E. ve Suhr, J.A. (1994). Social support communication in the context of marriage: an analysis of couples' supportive interactions. In B. R. Burleson, T. L.

Cutrona, C.E. (1996). Social support in couples: marriage as a resource in times of stress. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Cutrona, C.E., Russell, D.W. ve Gardner, K.A. (2004). The relationship enhancement model of social support. *Couples Coping With Stress*, *3*, 23.

Cüceloğlu D. (2011). *İletişim Donanımları.* 12. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Çağ, P. (2011). *Evli bireylerde eş desteği ve evlilik doyumu.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Çamur, G. (2000). Aile işlevleri ile ailenin demografik, sosyal ve ekonomik nitelikleri ve yaşam döngüsü arasındaki ilişkiler. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Çamur-Duyan, G. (2006). Aile yaşam döngüsü ve gelişimsel farklılıklar. *Aile danışmanlığı el kitabı*. Başkent Üniversitesi, BEDAM Yayını.

Çaplı, O. (1992). *Evlenmeye hazır mısınız?* İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Çavuşoğlu, F.N. (2007). Evli çiftlerin kendi aile yapı ve işlevselliklerin aile orijinleriyle karşılaştırılması. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.

Çelik, M. (2006). *Evlilik doyum ölçeği geliştirme çalışması*. Yayınlanmamış doktora tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri ABD, Adana.

Çelik, E. (2012). *Evli bireylerin cinsel özgüven düzeyleri ile cinsel öz-yeterlik, evlilik yaşam doyumu ve cinsel utangaçlıklarının incelenmesi.* Yayınlanmamış doktora tezi. Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bilim Dalı.

Çiçek, E. (2011). Obsesif kompulsif bozukluklu hasta yakınlarında aile yükü, yaşam kalitesi ve psikiyatrik bozuklukların değerlendirilmesi. Tıpta uzmanlık tezi. Selçuk Üniversitesi Meram Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı. Konya.

Çilli, S.A. , Kaya, N. , Bodur, S. , Özkan, İ. ve Kucur, R. (2004). Ev kadınlarında ve çalışan evli kadınlarda psikolojik belirtilerin karşılaştırılması, *Genel Tıp Dergisi.* 14 (1), 1-12.

Çopur, Z. ve Şafak, S. (2003). Ailede gelirin kullanımına ilişkin karşılaşılan problemlerin incelenmesi. A*ile ve Toplum, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Dergisi*. 5(2/6), 7-14.

Dallos, R. ve Draper, R. (2012). *Aile terapisine giriş: Sistemik teori ve uygulama.* (Ş. Kesici ve C. Kiper, Çev.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık. (Orijinal çalışma basım tarihi 2000.)

Daniluk, J.C. (1999). When biology isn't destiny: Implications for the sexuality of women without children, *Canadian Journal of Counselling*. 33 (2), 79-94.

Daş, C. (2009). Bilişsel Davranışçı Terapiler, Cinsel İşlev Bozukluklarının Tedavisinde Bilişsel-Davranışçı Terapi Yaklaşımı. Türk Psikologlar Derneği Yayınları No: 7.

Day, A. L. ve Livingstone, H.A. (2003). Gender differences in perceptions of stressors and utilization of social support among university students. *Canadian Journal of Behavioural Science, 35(2),* 73-83.

Deci, E.L. ve Ryan, R.M. (2008). Hedonia, eudaimonia, and well-being: An introduction. *Journal of Happiness Studies*, 9, 1-11.

DeFrain, J., Cook, R. ve Gonzales-Kruge, G. (2005). *Family health and dysfunction family therapy: Review preparing for comprehensive and licensing examinations.* (Ed: Coombs, Robert H.), Lawrence Erlbaum Associates, incorporated, Mahwah, NJ, USA. , pg: 8-12.

Dehle, C., Larsen, D. ve Landers, J.E. (2001). Social support in marriage. *The American Journal of Family Therapy, 29,* 307-324.

DeGannes, A.B. (2009). Evaluation of a sexual assault and dating violence prevention program for middle school students. Doctor of Dissertation, The Temple University.

Delaney, J. (1993). The effects of participation in a marital preparation program on marital satisfaction, Yayınlanmamış doktora tezi. Toledo Üniversitesi, USA.

Demir, A. ve Fışıloğlu, H., (1999). Applicability of the dyadic adjustment scale for measurement of marital quality with Turkish couples, *European Journal of Psychological Assesment, 16*(3), 214-219.

Demir, A. (2013). Evlenme aşamasındaki bireylerin cinsel yolla bulaşan hastalıklar, aile planlaması yöntemleri ve bebek bakımı hakkındaki bilgi düzeylerinin değerlendirilmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı.

Demiray, Ö. (2006). *Evlilikte uyumun demografik özelliklere göre incelenmesi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji ABD. Diyarbakır.

Demirtaş, H.A. (2004). *Yakın ilişkilerde kıskançlık: Bireysel, ilişkisel ve durumsal değişkenler.* Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demirtaş-Madran, H.A.(2008). Duygusal ve cinsel kıskançlık açısından temel cinsiyet farklılıkları: evrimsel yaklaşım ve süregelen tartışmalar. *Türk Psikiyatri Dergisi, 19*(3):300-309.

De Witt, D.J. (1982). A combined premarital and early marital counseling program based on adler's individual psychology. Yayınlanmamış doktora tezi. California Üniversitesi, USA.

Dinkmeyer, D.C. ve Pew, W.L. (1979). *Adlerian Counseling and Psychotherapy*. Monterrey, CA: Brooks Pub.

Doherty, W. ve Jacobson, N. (1982). Marriage and the family. In B.B.Wolman (Ed.), *Handbook Of Developmental Psychology,* 667-680. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

Doherty, W.J. ve Anderson, J.R. (2004). Community Marriage initiatives, *Family Relations, 53,* 425-432.

Doğan, İ. (2009). *Dünden bugüne Türk ailesi* (1. baskı). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Doğan, S. ve Özkorumak, E. (2008). Ağrılı cinsel aktivite ve vajinismus tanısında yaşanan güçlükler, *Klinik Psikiyatri, 11,* 135-142.

Doğan, S. ve Saraçoğlu, G. (2009). Yaşam boyu vajinismusu olan kadınlarda cinsel bilgi, evlilik özellikleri, cinsel işlev ve doyumun değerlendirilmesi. *Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi 26*(2), 151-158.

Dokur, M. ve Yael, P. (2006). *Aile ve çift terapisi.* İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

Devlet Planlama Teşkilatı, DPT. (2001). *Nüfus, Demografi Yapısı, Göç Özel İhtisas Komisyonu*. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. DPT, Ankara.

Dökmen, Ü. (2002). *İletişim Çatışmaları ve Empati*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Dönmez, A. (2009). *Yakın İlişkiler Psikolojisi*. Ankara: Nobel Yayınları.

Drigotas, S.M., Barta, W. (2001). The cheating heart: scientific Explorations of infidelity. *Current Directions in Psychological Science*, 10(5), 177 – 180.

DSM-IV TR Amerikan Psikiyatri Birliği (1995). *Mental bozuklukların tanısal ve sayımsal el kitabı.* 4. Baskı. Çeviri editörü: Köroğlu E. Ankara: Hekimler Yayın Birliği.

Duman, N. (2005), Aile tedavisinde etik ilkeler ve terapistin tutumu. *Aile Danışmanlığı El Kitabı.* SHÇEK Gn. Md.'lüğü ve H.Ü. AHUM Md.'lüğü yayını, 107-115.

Duran, Ş. (2010). Evlilik öncesi ilişki geliştirme programının romantik ilişkiler yaşayan üniversite öğrencilerinin iletişim becerileri, çatışma iletişim tarzları ve ilişki istikrarları üzerine etkisinin incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.

Dursun. A.D. (1991). *Cinsiyete göre üniversite öğrencilerinin eş seçimi tercihleri.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü.

Duvall, E. M. (1977). *Marriage and Family Development*. Philadelphia: J. B. Lippincott.

Duy, B. (2003). Bilişsel-davranışçı yaklaşıma dayalı grupla psikolojik danışmanın yalnızlık ve fonksiyonel olmayan tutumlar üzerine etkisi. Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Duyan, V. (2003). Sosyal hizmetin işlev ve rollleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 14*(2), 1-22.

Duyan, V. (2007). *Gruplarla sosyal hizmet.* Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara.

Dwyer, M.T. (2005). Emotional intelligence and conflict resolution style as predictors of marital satisfaction in the first year of marriage. Unpublished Doctoral Dissertation, College of Education at the University of Kentucky, Lexington.

Egeci, S., ve Gençöz, T. (2006). Factors associated with relationship satisfaction: Importance of communication skills. *Contemporary Family Therapy, 28,* 383–391.

Emery, R.E., Coiro, M.J. (1995). Divorce: Concequences for children. *Pediatrics in Review, 16,* 306-310.

Emmelkamp, P.M.G., Haan, E. ve Hoogduin, C.A.L. (1990). Marital adjustment, and obsessivecompulsive disorder. *Br. J. P, 156*, 55-60.

Erbek, E., Beştepe, E., Akar, H., Alpkan, L. ve Eradamlar, N. (2005). Cinsellik ve çift uyumu arasındaki ilişki: Üç grup evli çiftte karşılaştırmalı bir çalışma. *Düşünen Adam Dergisi*, *18*(2), 72-81.

Ergin, N.G. (2008). *Evli ve boşanmış kişilerin evlilik uyumu ve cinsiyetçilik açısından karşılaştırılması.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. A.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Psikoloji ABD.

Ersanlı, K. ve Kalkan, M. (2003). Evlilik ilişkisini geliştirme programının evli çiftlerin evlilik ilişkilerini değerlendirmelerine etkisi. *3P Psikiyatri Psikoloji Psikofarmakoloji Dergisi. 11*(3), 219-226.

Ersanlı, E. (2007). Evlilik ilişkilerinde eşlerin akılcı olamayan inançlarıyla baş etmelerinde bilişsel davranışçı yaklaşıma dayalı evlilik ilişkisini geliştirme programının etkisi. Yayınlanmamış doktora tezi, Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Ertan, Ö. (2002). *Bağlanma stillerinin eş seçimi ile kritik ve kritik olmayan evlilik dönemlerindeki doyum üzerindeki rolü.* Yüksek lisans tezi. Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Bölümü.

Esmer, Y. (1991). Her yönüyle kadın. *Türkiye Aile Yıllığı*. T.C. Aile Araştırma Kurumu.

Falicov, C.J. ve Karrer, B.M. (1980). Cultural variations in the family life cycle: The Mexican-American family. In Carter, E. ve McGoldrick, M. (Eds). *The family life cycle: A framework for family therapy.* New York: Gardner Press. 1980

Fals-Steward, W., Birchler, G. ve O'Farrell, T.J. (1996). Behavioral couples therapy for mail substance-abusing patients effects on relationship adjustment and drug using behavior. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 64(5), 959-972.

Farajzadeh, N. (2011). Türk ve İranlı üniversite öğrencilerinin eş seçimi ile ilgili görüşleri. Yayınlanmaış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı.

Faulkner, R.A., Davey, M. ve Davey, A. (2005). Gender-Related predictors of change in marital satisfaction and marital conflict. *The American Journal of Family Therapy.*33(1), 61-83.

Feeney, J.A. (2002). Attachment, marital interaction and relationship satisfaction: A diary study. *Personal Relationships, 9*(1), 39-55.

Fehr, S.S. (2000). *Grup terapisine giriş.* (Çev.) Fatma Zengin. İstanbul: Sistem Yayıncılık. 47-49.

Ferguson, D., Ferguson, T., Thurman, C. ve Thurman, H. (1993). *The Pursuit of intimacy.* Thomas Nelson Publishers, Nashville.

Ferris, R.H. (1985). Premarital preparation: An educational design for seventh-day adventists in The United States. Yayınlanmamış doktora tezi. Andrews Üniversitesi, USA.

Fışıloğlu, H. (1992). Lisans Üstü Öğrencilerinin Evlilik Uyumu, *Psikoloji Dergisi.* 7,(28). 16-23.

Fichner, L., Nevid, J. S., Rathus, S. A. (1996). *Human Sexuality in A World of Diverse*. Allyn and Bacon. Boston. 117-129.

Fidanoğlu, O. (2006). *Evlilik uyumu, mizah tarzı ve kaygı düzeyi arasındaki ilişki,* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ABD, İstanbul.

Fidanoğlu, O. (2007), Evlilik uyumu ile eşlerin somatizasyon düzeyleri arasındaki ilişki ve diğer sosyodemografik değişkenler açısından karşılaştırılması. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Halk Sağlığı Anabilim Dalı, İstanbul.

Fincham, F.D. ve Bradbury, T.N. (1987). The assessment of marital quality: A reevaluation. *Journal of Marriage and the Family, 49*, 797-809.

Fincham, F.D. ve Beach, S.R.H. (2001). Forgiveness: Toward a public health approach to intervention. *Clinician's Guide to Maintaining and Enhancing Close Relationships*. (Edt.: John H. Harvey), Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah, NJ, USA.

Fincham, F.D. (2003a). Marital conflict: Correlates, structure, and context, *American Psychological Society, 14,* 23-27.

Fincham, F.D. (2003b). Marital conflict: correlates, structure and context. current directions, *Psychological Science*, 12, 23-27.

Fitzpatrick, R., Fletcher, A., Gore, S., Jones, D., Spiegelhalter, D. ve Cox, D. (1992). Quality of life measures in health care. *Applications and issues in assessment, 305*, 1074-1077.

Fitzpatrick, M.A. (1988). Marital interaction: What do we know? between husbands and wives: communication in marriage. Beverly Hills, CA: Sage.

Foster, F.L. (2007). Premarital preparation and marital satisfaction: What Utah individuals are doing to prepare for marriage and how premarital preperation can enhance marital satisfaction. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Utah Üniversitesi, USA.

Fournier, D.G (1979). V*alidation of prepare: A premarital counseling inventory.* Yayınlanmamış doktora tezi. Minnesota Üniversitesi, USA.

Fournier, D.G., Olson, D.H. ve Druckman, J.M. (1983). Assessing marital and premarital relationships: The PREPARE/ENRICH inventories. In E. E. Filsinger (Ed.), *Marriage and family assessment.* 229-250. Newbury, CA: SAGE Publishing.

Fowers, B. J. ve Olson, D. H. (1989). Enrich marital inventory: A discriminant validity and cross-validation assessment. *Journal of Marital and Family Therapy, 15*, 65–79.

Fromm, E. (1998). *Sevme sanatı,* (Çev:Işıtan Gündüz.), İstanbul, Say Yayınları.

Gagnon, M.D., Hersen, M., Kabacoff, R.I. ve Van Hasselt, V.B. (1999). Interpersonal and psychological correlates of marital dissatisfaction in late life: A review. *Clinical Psychology Review, 19*(3), 359–378.

Geçtan, E. (1995). *Psikanaliz ve sonrası.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Geçtan, E. (2006). *Psikodinamik psikiyatri ve normaldışı davranışlar* (18. Basım). İstanbul: Metis Yayıncılık.

Gerson, R. (1995). The family life cycle: phases, stages and crises: Integrating family therapy. *American Psychological Association*, *15*, 91-112.

Giblin, P. (1994). Premarital preparation: Three approaches. *Pastoral Psychology, 42*, 147–161.

Gibson, J. H. (1993). Couples communications getting on the right track. *Total Health*, *15*(5), 201-227.

Gill, D.S., Christensen, A. ve Fincham, F.D. (1999). Predicting marital satisfaction from behavior: Do all roads really lead to Rome? *Personal Relationships, 6*, 369–387.

Gingrich, F. (2003). Complementary delusions in premarital counseling. *American Journal of Pastoral Counseling, 6*(4), 51-71.

Giray, H. ve Kılıç, B. (2004). Bekar kadınlar ve üreme sağlığı. *Sted Der*gi,*13*(8),286-289.

Gladding, S.T. (2002). *Family Therapy. History, Theory and Practice*. Second Edition, Merrill Prentice Hall. 3-26.

Glass, S. ve Wright, T. (1985). Sex differences in type of extramarital involvement and marital dissatisfaction. *Sex Roles*, *12*, 1101–1120.

Glenn, N.D. ve Supancic, M. (1984). The social and demographic correlates of divorce and separation in the united states: An update and reconsideration. *Journal of Marriage and the Family, 46*, 563-576.

Glenn, N.D. ve Weaver, C.N. (1981). The contribution of marital hapiness to global happiness. *Journal Of Marriage And Family*, *43*(1), 161-168.

Glenn, N.D. (1990). Quantitative research on marital quality in the 1980s. *Journal of Marriage and the Family, 52,* 818-831.

Goldernberg, I. ve Goldernberg, H. (1985). *Family Therapy*. Brooks/Cole Publishing Company, California.

Goldenberg, I. ve Goldenberg, H. (1996). *Family Therapy.* CA: Brooks/Cole. 106-123.

Gorchoff, S.M., John, O.P. ve Helson, R. (2008). Contextualizing change in marital satisfaction during middle-age: An 18-year longitudinal study. *Psychological Science, 19,* 1194–1200.

Gordon, L.H. ve Durana, C. (1999). The PAIRS Program, preventive approaches in couples therapy, *Preventive Approaches in Couples Therapy*, Berger, R. and Hannah, M.T. (Eds.). Brunner/Mazel, Inc, Philadelphia, 217-237.

Gottman, J.M. ve Krokoff, L.J. (1989). Marital satisfaction and marital interaction: A longitudinal view, *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 57*(1), 47.

Gottman, J.M. (1990). Finding the laws of close personal relationship. *Methods of Family Research, 1,* 249-263.

Gottman, J.M. (1993a). A theory of marital dissolution and stability. *Journal of Family Psychology, 7*, 57-75.

Gottman, J.M. (1993b). The roles of conflict engagement, escalation or avoidance in marital interaction: A longitudinal view of five types of couples. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 61*, 6-15.

Gottman, J. M. (1994a). *What predicts divorce?* Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

Gottman, J. M. (1994b). *Why marriages succeed or fail?* New York: Simon ve Schuster.

Gottman, J. M., ve Levenson, R. W. (1992). Marital process predictive of later dissolution: Behavior, physiology, and health. *Journal of Personality and Social Psychology*, *63*, 221-233.

Gottman, J. M. (1999a). Couple's handbook: Marriage survival kit couple's workshop. Seattle, WA: Gottman institute.

Gottman, J. M. (1999b). *The marriage clinic: A scientifically-based marital therapy.* New York: NY: W. W. Norton and Company, inc.

Gottman, J.M. (1999c). What predicts divorce? The relationship between marital processes and marital outcomes. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

Gottman, J.M. ve Silver, N. (1999). *The seven principles for making marriage work.* New York: Three Rivers Press.

Gottman J.M. ve Notarius, C.I. (2002). Marital research in the 20th century and a research agenda for the 21st century., *Family Process*. Summer. http://www.findarticles.com (17.05.2015).

Gök, M. (2009). *Aile içi şiddet ve öfke ifade tarzları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Adana. YÖK tez tarama tabanından incelenmiştir (Tez No: 241510)

Gökler, B. (1993). Çağımızda çocuk ve şiddet. *3P Psikiyatri Psikoloji Psikofarmakoloji Dergisi, 1*(4), 33-36.

Gökmen, A. (2001). *Evli eşlerin birbirine yönelik kontrolcülük ve bağımlılık algılarının evlilik doyumu üzerindeki etkisi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Greef, A.P. ve Bryne, T. (2000). Conflict management style and marital satisfaction. *Journal of Sex and Marital Theraphy, 26*, 321-334.

Griffin, J.M. ve Apostal, R.A. (1993). The influence of relationship enhancement training on self differentiation of self. *Journal of Marital and Family Therapy, 19*(3), 267-272.

Grimmell, D. ve Stern, G. (1992). The relationship between gender role ideals and psychological well-being. *Sex Roles*, *27*(9/10), 487-497.

Gruraj, G.P., Math, S.B., Reddy, J.Y.C. ve Chandrashekar, C.R. (2008). Family burden, quality of life and disability in obsessive compulsive disorder: An Indian perspective.*J Postgrad Med*, *54*, 91-97.

Grych, J.H ve Fincham, F.D. (1990). Marital conflict and children's adjustment: A cognitive-contextual framework. *Psychological Bulletin, 108*, 267-290.

Guilford, C.T., Dushkin, W.F. ve McGoldrick, M. (1991). *Living beyond loss.* N.Y: Norton.

Gunter, J.S. (2004). *An examination of the dimentions of commitment and satisfaction across years married.* Unpublished Doctoral Dissertation, University of Oklahoma Graduate College, Oklahoma.

Guo, B., ve Huang, J. (2005). Marital and sexual satisfaction in Chinese families: Exploring the moderating effects. *Journal of Sex ve Marital Therapy, 31*(1), 21–29.

Gupta, M., Giridhar, C. ve Kulhara, P. (1991). Burden of care of neurotic patients: correlates and coping strategies in relatives. *Indian J Soc Psychiatry, 7*, 8–21.

Gümüş, Ö., (2001). *Alkol ve opiyat bağımlılarının ailelerinde oluşturduğu psikososyal ve ekonomik zorlukların araştırılması.* Tıpta uzmanlık tezi. İstanbul, Bakırköy Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi.

Günay, S. (2007). Evlilik çatışması, nedensellik-sorumluluk yüklemeleri, eşlerin evlilik ilişkisinden sağladıkları genel doyuma ilişkin görüşleri ve evliliğe ilişkin değerlendirmeler arasındaki ilişkiler. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Psikoloji ABD, Ankara.

Gülseren, L., (2002). Şizofreni ve aile: güçlükler, yükler, duygular, gereksinimler. *Türk Psikiyatri Dergisi, 13*(2), 143-151.

Gündoğar, D. ve Koşar, A. (2008). Komorbid vajinismus ve enjeksiyon fobisi: Bir vaka sunumu. *Yeni symosium, 46*(3), 154-156.

Güneş, D. (2007). *Boşanma sürecindeki eşlerin aile içi ilişkileri ile problem çözme becerileri arasındaki ilişkinin belirlenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet ABD. Ankara. YÖK tez tarama tabanından incelenmiştir (Tez No: 231492).

Günindi-Ersöz, (2003). Dünya konferansları belgelerinde aile ve yoksulluk: Saptamalar ve öneriler. *Aile ve Toplum, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Dergisi,* 5,(2)(6), 71-80.

Gülerce, A. (1996). *Aile olgusu: Türkiye'de ailelerin psikolojik örüntüleri*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları. 4-34.

Gülsün, M., Ak, M. ve Bozkurt, A. (2009). Psikiyatrik açıdan evlilik ve cinsellik. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 1*, 68-79.

Güven, N. (2005). *İlişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmalar ve evlilikte problem çözme becerilerinin evlilik doyumu ile ilişkisi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. A.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri ABD, Ankara.

Güven, T. (2010). *Eşler arası şiddete yönelik nedensellik-sorumluluk yüklemeleri ve evlilik doyumu.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimler ABD.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2009). *Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması.* Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü TNSA 2008, Ankara.

Hafner, R.J., ve Spence, N.S. (1988). Marriage duration*,* marital adjustment and psychological symptoms*:* A cross-sectional study. *Journal of Clinical Psychology*, *44* (3), 309-316.

Hahlweg, K., Markman, H. J., Thurmaier, F., Engl, J. ve Eckert, V. (1998). Prevention of marital distress: Results of a German prospective longitudinal study. *Journal of Family Psychology*, *12*, 543-556.

Haley, J. (2006). *Sıradışı terapi: Milton H. Erickson'un psikiyatrik teknikleri.* S. Öğünç, (Çev.). İstanbul: Dharma Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1986.)

Halford, K.W., Behrens, B. (1996). Prevention of Marital Difficulties. In P.Cotton ve H.J. Jackson (Eds.), *Early intervention and Preventive Mental Application of Clinical Psychology,* Melbourne: Australian Psychological Society.

Halford, K.W. ; Markman, H.J. (1997). *Clinical Handbook of Marriage and Couples intervention*. Wiley, New York.

Halford, W. K., Kelly, A., ve Markman, H. J. (1997). The concept of a healthy marriage. In W. K. Halford ve H. J. Markman (Eds.), *Clinical handbook of marriage and couples intervention.* 3-12. Chichester, England: Wiley.

Halford, W.K. (1999). *Australian couples in Millennium Three: A research development agenda for marriage and relationship education*. Canberra, Australian Capital Territory, Australia: Department of Family and Community Services.

Halford, W.K. (2001). *Brief couple therapy: Helping partners help themselves*. New York: Guilford Press. 172.

Halford, W. K., Sanders, M.R. ve Behrens, B.C. (2001). Can skills training prevent relationship problems in at-risk couples? four-year effects of a behavioral relationship education program. *Journal of Family Psychology*, *15*(4), 750-768.

Halford,W.K., Emma, K., Osgarby, S. (2002). How has the week been for you two? relationship satisfaction and hindsight memory biases in couples: reports of relationship events. *Cognitive Therapy and Research, 26(*6), 759-773.

Halford, W.K. ve Moore, E. (2002). Relationship education and the prevention of couple relationship problems. In A.S. Gurman and N. Jacobson (Eds.), *Clinical handbook of couple therapy* (3rd ed., 400–419). New York: Guilford Press.

Halford, W.K., Markman, H.J., Kline, G.H. ve Stanley, S.M. (2003). Best practice in couple relationship education, *Journal of Marital and Family Therapy. 29* (3), 385-406.

Halford, W.K. (2004). The future of couple relationship education: Suggestions on how it can make a difference. *Family Relations, 53*(5), 559-566.

Halford, W.K., Moore, E., Wilson, K.L., Farrugia, C., ve Dyer, C. (2004). Benefits of flexible delivery relationship education: An evaluation of the Couple CARE Program. *Family Relations, 53*, 469-476.

Halford, W.K., ve Simons, M. (2005). Couple relationship education in Australia. *Family Process*, *44*(2), 147-159.

Hamilton, K.L. (1998). Premarital preparation programs: Sources used and preferred by young adults, Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi. Wyoming Üniversitesi, USA.

Hamurcu, H. (2011). Ergenlerin yetkinlik inançları ve psikolojik iyi oluşlarını yordamada psikolojik ihtiyaçlar. Yayınlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Harrel, W.A. (1990). Husband's masculinity, wife's power, and marital conflict, *Social Behavior and Personality*, *18*(2), 207-216.

Harrington, C. M. (1998). A comparative evaluation of the effectiveness of two marriage preparation programs: A look at the importance of communication skill training. Doctor of Dissertation, Lehigh University.

Hasta, D. (1996). *Ev işi paylaşımı ve ev işi paylaşımında hakkaniyet algısı ile evlilik doyumu ilişkisi,* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Hawkins, A.J., Carroll, J. S., Doherty, W.J., ve Willoughby, B. (2004). A comprehensive framework for marriage education. *Family Relations*, *53*(5), 547–558.

Hawkins, D.N. ve Booth, A. (2005). Unhappily ever after: Effects of long-term, low quality marriages on well-being. *Social Forces, 84 (1), 451-470.*

Hawley, D.R. ve Olson, D.H. (1995). Enriching newlyweds: An evaluation of three enrichment programs. *American Journal of Family Therapy, 23*, 129-147.

Hayward, M. ve Zhang, Z. (2006). Gender, the marital life course, and cardiovascular Disease in late midlife. *Journal of Marriage and Family, 68(3),* 639-657.

Heaton, T.B. ve Albrecht, S. L. (1991). Stable unhappy marriages, *Journal of Marriages and The Family*. *53*; 747-758.

Heffner, K.L., Kiecolt-Glaser, J.K., Loving, T.J., Glaser, R. ve Malarkey, W.B. (2004). Spousal support satisfaction as a modifier of physiological responses to marital conflict in younger and older couples. *Journal of Behavioral Medicine*, *27,* 233–254.

Helgeson, V. (1993). Two important distinctions in social support: Kind of support and perceived versus received. *Journal of Applied Social Psychology, 23,* 825-845.

Hendrick, S.S. (1981). Self-disclosure and marital satisfaction. *Journal of Personality and Social Psychology*, *40*(6), 1150-1159.

Hendrick, S. S. (1988). A generic measure of relationship satisfaction. *Journal of Marriage and the Family, 50*(1), 93-98.

Hendrick, C., Hendrick, S.S. ve Dicke, A. (1998). The love attitudes scale: short form. *Journal of Social and Personal Relationships, 15*(2), 147-155.

Hendrix, H. ve Hunt, H. (1999). Imago relationship therapy: creating a conscious marriage or relationship. *Preventive Approaches in Couples Therapy*, Berger, R., and Hannah M. T. (Eds.). Brunner/Mazel, Inc, Philadelphia, 169-196.

Hill, R. (1970). *Family development in three generations*. Cambridge: Schenkman.

Hoedel, J.M. (2001). Evaluating the short term effectiveness of the prepare 2000 premarital enrichment program: An exploratory study of change in premarital couples, Yayınlanmamış doktora tezi. Michigan Üniversitesi, USA.

Holman, T.B., Busby, D.M., ve Larson, J.H. (1989). *Preparation for Marriage (PREP-M).* Provo, UT, Marriage Study Consortium.

Holman, T.B., Larson, J.H. ve Harmer, S.L. (1994). The development and predictive validity of a new premarital assessment instrument: The PREParation for marriage questionnaire. *Family Relations, 43,* 46-52

Holman, T.B., ve Li, B.D. (1997). Premarital factors influencing perceived readiness for marriage. *Journal of Family issues, 18*, 124-144.

Holman, T.B., Busby, D.M., Doxey, C., Klein, D.M. ve Loyer-Carlson, V. (1997). *Relationship Evaluation* (RELATE). Prove, UT: Marriage Study Consortium.

Holman, T.B.(2002). P*remarital prediction of marital quality or breakup: Research, theory, and practice*. Hingham, MA, USA: Kluwer Academic Publishers, 2002. ProQuest ebrary. Web. 25 June 2015.

Holtzworth–Munroe, A. (1988). Causal attributions in marital violence. theoretical and methodological issues. *Clinical Psychology Review,8,* 331-344.

Honeycutt, J.M., Wilson, C. ve Parker, C. (1982). Effects sex and degrees of happines on perceived styles of communicating in and out of the marital relationship, *Journal of Marriage and the Family. 44*(2), 395-406.

Hood, J.C. (1986). The provider role: Its meaning and measurement, *Journal of Marriage and The Family. 48*; 349-359.

Hortaçsu, N.(1991). *İnsan ilişkileri*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Huber, C.H.(1987). Premarital counseling using time for a better marriage, *Individual Psychology*. *43*(2), 202-205.

Huggins, C.E. (2002). Support of mate's goals a key to happy marriage. *Journal of Social and Clinical Psychology. 21,* 157-164.

Hulbert, D.F. ve Rabehl, S.M. (1993). Key variables to understanding female sexsual satisfaction: An examination of women in nondistressed marriages, *Journal of Sex and Marital Therapy.19,* 134-165.

Humpreys, T. (2003). *Aile: terk etmemiz gereken sevgili*, (Çev. T. Anapa). İstanbul: Epsilon Yayıncılık, 16-17.

Huston, T.L. (2000). The social ecology of marriage and other intimate unions. *Journal of Marriage and Family, 62*(2), 298–320.

Hünler, S.O. ve Gençöz, T. (2003). Boyun eğici davranışlar ve evlilik doyumu ilişkisi: Algılanan evlilik problemleri çözümünün rolü, *Türk Psikoloji Dergisi. 18*(51), 99-108.

İl, S. (2005). Aile Yaşam Döngüsü. *Aile Danışmanlığı El Kitabı*. Ankara: Başbakanlık SHÇEK Eğitim Merkezi Başkanlığı ve H.Ü. Aile Hizmetleri Uygulama ve Araştırma Merkezi (AHUM) Müdürlüğü ortak yayını. 17-27.

İmamoğlu, O.E.; Yasak, Y. (1997). Dimensions of marital relationships as perceived by Turkish husbands and wives *Genetic, Social and General Psychology Monographs*. *123*(2), 211-233.

İncesu, C. (2006). *Cinsel yaşam ve sorunları.* İstanbul: Cinsel Eğitim Tedavi ve Araştırma Derneği Yayınları.

Ivy, A. (2007). The influence of a surrender style of coping and empathy on marital and sexual satisfaction. *Dissertation Abstracts international, 67(9-B),* 5407.

Jacobson, N.S. (1984). The modification of cognitive processes in behavioral marital therapy: Integrating cognitive and behavioral intervention strategies. *Mental interaction: Analysis and Modification*. In K. Hahleweg; N.S. Jacobson (Eds.), New York Guilford Pres, pg: 285-308.

Jacobson, N. ve Addis, M. (1993). Research on couples and couple therapy: What do we know? Where are we going? *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 61,* 85-93.

Jacobson, N.S., Christensen, A., Babcock, J.C. (1995). *Integrative Behavioral Couple Therapy. Clinical Handbook of Couple Therapy.* New York, London The Guilford Press. 235-278.

Johnson, D. (2005). Two-wave panel analysis: Comparing statistical methods for studying the effects of transitions. *Journal of Marriage and Family, 67*, 1061–1075.

Jacqueline, M.A. Denise, W. (1995). Families coping with schizophrenia. Chichester. England, John Wiley and Sons.

Janicki, D.L.; Kamarck, T.W., Gwaltney, C.J. ve Shiffman, S. (2006). Application of ecological momentary assessment to the study of marital adjustment and social interactions during. *Daily Life Journal of Family Psychology. 20*(1), 168-172.

Johnson, D. ve Booth, A. (1990). Measuring marital instability. *Journal of Marriage and The Family, 45*; 387-393.

Jones, W.H., Burdette, M.P. (1994). Betrayal in relationships. In A. Weber, ve J. Harvey (Eds.), *Perspectives on close relationships,* 243–262. Boston: Allyn ve Bacon.

Kabakçı, E., Tuğrul, C. ve Öztan, N. (1993). Britchnell eş değerlendirme ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması, *Türk Psikoloji Dergisi. 8*(29), 31-37.

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. (2009). *Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet.* Ankara.

Kadıoğlu, D. ve Şatıroğlu, H. (2011). *Vajinismus.* Arkadaş Yayınevi.

Kafetsios, K (2003). Attachment and emotional intelligence abilities across the life course, Personality and Individual Differences, 1-17,http://www.sciencedirect.com, 10.02.2015.

Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Kültürel psikoloji: Kültür bağlamında insan ve aile. İstanbul: Evrim Yayınevi.

Kahraman, Z. (2011). *Bir evlilik ve aile hayatı eğitim programının evli kadınlarda evlilik uyumuna ve aile sistemine etkisi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı.

Kalkan, M. (2002). *Evlilik ilişkisini geliştirme programının, evlilerin evlilik uyum düzeyine etkisi.* Yayınlanmamış doktora tezi, Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Kalkan, M. ve Kaya, S.N. (2007). Evlilik öncesi ilişkileri değerlendirme ölçeğinin (EÖİDÖ) geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Aile ve Toplum, 3*(11), 35-40.

Kalkan, M. ve Ersanlı, E. (2008). Bilişsel-davranışçı yaklaşıma dayalı evlilik ilişkisini geliştirme programının evli bireylerin evlilik uyumuna etkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 8*(3):963-986.

Kalkan, M. ve Ersanlı, E. (2009). The effects of the cognitive-behavioral marriage enrichment program on the dysfunctional attitudes of couples. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36.

Kantarcı, D. (2009). *Evli bireylerin bağlanma stillerine göre aldatma eğilimleri ve çatışma yönetim biçimlerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karahan, T.F. (2007). Bir eş iletişim programının evli çiftlerde pasif çatışma eğilimi üzerine etkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 7*(2), 827-858.

Karahan, T.F. (2009). The effects of a couple communication program on the conflict resolution skills and active conflict tendencies of Turkish couples. *Journal of Sex and Marital Therapy, 35*(3), 220-229.

Karaman, N. (2013). *Evlilik öncesi ilişki değerlendirmenin yordayıcısı olarak aile iletişim kalıpları.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı.

Karataş, K. (2001). Toplumsal Değişme ve Aile, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*. *12*(2), 89-98.

Karney, B.R., Bradbury, T.N. (1995). The longitudinal course of marital quality and stability: a review of theory, method, and research. *Psychological Bulletin,118*(1), 3-34.

Katz, J., Beach, S.R. ve Anderson, P. (1996). Self-enhancement versus selfverification: Does spouse support always help? *Cognitive Therapy and Research, 20,* 345-360.

Kaya, M. (2002). *Cinsiyetleri farklı üniversite öğrencilerinin eş seçimi tercihlerine göre denetim odakları.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kayır, A. ve Şahin, D. (1997). Vajinismus tedavisinin uzamasında eşlerin rolü. *NöroPsikiyatri Arşivi, 34*(4), 78-185.

Kayır, A. (1998). Cinsellik Kavramı ve Cinsel Mitler, Cinsel İşlev Bozuklukları Monograf Serisi (1): *Cinsel Sorunlara Genel Yaklaşım*, Roche Müstahzarları Sanayi Aİ, İstanbul, 30-35.

Keçe, C. (2012). *Yatak Efsaneleri*. İstanbul: Pusula Yayınevi.

Kelly, J.B. (1982). Divorce: The adult perspective. In B.B. Wolman ve G. Stricker (Eds.) *Hand Book of Developmental Psychology.* Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall. 334-350.

Kelly, E.L., James, J.C. (1987). Personality and compability: A prospective analysis of marital stability and marital satisfaction. *Journal of Personality and Social Psychology*. *52* (1), 27-40.

Kır, T., Kılıç, T., Öğür, R., Uçar, M. ve Hasde, M. (2004). Ankara'daki iki askeri birlikte erlerde HIV/AIDS bilgi düzeyinin belirlenmesi. *TAF Prev Med Bull, 3*(5):93-102.

Kışlak-Tutarel, Ş ve Çabukça, F (2002). Empati ve demografik değişkenlerin evlilik uyumu ile ilişkisi, *Aile ve Toplum (Nisan-Haziran),*35-41.

Kiecolt, W., Glaser, J.K. ve Newton, T.L. (2001). Marriage and health: His and hers. *Psychological Bulletin, 127*, 451-471.

Kim, H. (1998). Do employed and nonemployed Korean mothers experience different levels of psychological well-being in relation to their gender role attitudes and role qualities? *Sex Roles*, *38*, 11-12.

Kingsbury, N.M. ve Minda, R.B. (1988). An analysis of three expected intimate relationship states: Commitment, maintenance and termination. *Journal of Social and Personal Relationships. 5*, 405-422.

Kirby, J.S. (2005). *A study of the marital satisfaction levels of participants in a marriage education course.* Unpublished doctoral dissertation, Department of Educational Leadership and Counseling Department, University of Louisiana, Monroe.

Kirst-Ashman, K.K., ve Hull, G.H. (1999). *Understanding generalist practice*. Chicago: Nelson-Hall Publishers.

Klinetob, N.A. ve Smith, D.A. (1996). Demand-withdraw communication in marital interaction: Tests of interspousal contingency and gender role hypotheses. *Journal of Marriage and Family, 58*(4), 945–957.

Koca, D.A. (2013). *Bir aile eğitim programının evli annelerin evlilik doyumu, evlilikte sorun çözme becerisi ve psikolojik iyi oluşuna etkisi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı.

Kocadere, M. (1995). *İyi ve kötü evliliklerin özelliklerini belirlemeye yönelik betimsel bir çalışma,* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Kocagöz, S.Z. (2008). *Cinsel işlev bozukluğu tipleri ve cinsel mitler arasındaki ilişki.* Tıpta uzmanlık tezi. Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı.

Kontaş, Y.M. (1992). *Türkiye'nin beşeri kalkınma potansiyeli.* Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü -

Konur, H. (2006). Dört-altı yaşları arasında çocuğu olan anne-babalara verilen cinsel eğitim programının cinsel gelişim ve cinsel eğitim konusundaki bilgilerine etkisinin incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi ve Ev Yönetimi Eğitimi Anabilim Dalı. YÖK tez numarası: 211242.

Korur, S. (2003). Kadına yönelik şiddete adli tıp açısından yaklaşım. *Kadına Yönelik Şiddet ve Hekim Sempozyumu*, 85-94.

Koşar, N. (1992). Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refahı Alanı. Ankara: H.Ü. Yayınları.

Köroğlu, E. ve Güleç, C. (2007). *Psikiyatri temel kitabı*. Ankara: HYB Basım Yayın.

Kubat, D.E. (2012). *Evli bireylerde aldatma eğilimi ve evlilik doyumu ilişkisinin incelenmesi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı Uygulamalı Psikoloji Programı.

Kurdek, L.A. (1987). Sex role self-schema and psychological adjustment in coupled homosexual and heterosexual men and women. *Sex Roles*. *175*; 549-562.

Kurdek, L.A. (1993). Marital stability and changes in marital quality in newlywed couples: A test of the contextual model. *Journal of Social and Personal Relationships, 8*, 27–48.

L'Abate, L. (1994). Why Evaluate Families. A Psychological Approach. Family Evulation. Sage Publications. 1-18.

L'abate, L. (1999). Structured enrichment and distance writing for couple. *Preventive Approaches in Couples Therapy*, Berger, R. and Hannah, M.T. (Eds.). Brunner/Mazel, Inc, Philadelphia, 106-124.

Lambert, K.C. (2006). *Development of a Faith Community Premarital Program,* Yayınlanmamış doktora tezi. Spalding Üniversitesi, Kentucky, USA.

Larsen, A.S., ve Olson, D.H. (1989). Predicting marital satisfaction using prepare: A replication study. *Journal of Marital and Family Therapy*, *15*(3), 311-322.

Larson, J. H., Holman, T.B. ve Busby, D.M. (1989). *PREParation for marriage* (PREP-M). Provo, UT: Marriage Study Consortium.

Larson, J.H. ve Holman, T.B. (1994). Premarital predictors of marital quality and stability, *Family Relations. 43*; 228–237.

Larson, J.H. (1998). Comprehensive premarital assessment instruments: A user's guide. *invited Research Update for Practitioners presented at the AAMFT Annual Conference,* October, 1998, Dallas, TX. Family theories: An introduction. family field. Family

Larson, J.H., Newell, K., Topham, G. ve Nichols, S. (2002). A review of three comprehensive premarital assessment questionnaires. *Journal of Marital and Family Therapy*, *28*(2), 233-239.

Lawrence, E., Eldridge, K.A. ve Chiristensen, A. (1998). The enhancement of tradational behavioral couples therapy: Consideration of individual factors and dyadic development. Clinical Psychology Review, *18*(6), 745-764.

Ledermann, T., Bodenmann, G. ve Cina, A. (2007). The efficacy of the couples coping enhancement training (CCET) in improving relationship quality. *Journal of Social and Clinical Psychology, 26*(8), 940-959.

Lefley, H.P. (1989). Family burden and family stigma in major mental illnes. *Compr Psychiatry, 44*(3), 556-560

Lengua, L.J., ve Stormshak, E.A. (2000). Gender, gender roles, and personality: Gender differences in the prediction of coping and psychological symptoms. *Sex Roles*, *43*(11/12), 110.

Levinger, G.; Huston,T.L. (1990). *The social psychology of marriage* F.D. Fincham, T.N. Bradbury (Eds.), The Psychology Of Marriage: Basic Issues and Aplications. New York: The Guilford Press: 19-25.

Lewis, S.F., Fremouw, W. (2001). Dating violence: A critical review of the literature. *Clinical Psychology Review, 21*, 105−127.

Liberman, R. P., Wheeler, E. G. ve Devisser, L. A. (1980). *Handbook of Marital Therapy*. New York: Plenium Press. Provo, UT: Marriage Study Consortium.

Lippitt, D.N. (2005). An examination of the relationship between differentiation, adult attachment style and marital satisfaction: A multi dimentional approach. Unpublished Doctoral Dissertation, Capella University.

Litzinger, S., ve Gordon, K.C. (2005). Exploring relationships among communication, sexual satisfaction, and marital satisfaction. *Journal of Sex ve Marital Therapy, 31,* 409–424.

Long, E.C.J., Angera, J.J., Carter, S.J., Nakamoto, M. ve Kalso, M. (1999). Understanding the one you love: A longitudinal assessment of an empathy training program for couples in romantic relationships. *Family Relations,* 48(3), 235-242.

Lower, L.M. (2005). *Couples with Young Children. Handbook of Couples Therapy.* (Edt.: Michele Harway)John Wiley ve Sons, incorporated, Hoboken, NJ, USA, 35.

Lucas. R. ve Clark E.A. (2003). Are married people happier than unmarried people, *Journal of Personality and Social Psychology. 84*(3).

Mace, D.R., ve Mace, V.C. (1975). Marriage enrichment: Wave of the future? *The Family Coordinator, 24*(2), 131–135.

Mace, D. (1987). Three ways of helping married couples, *Journal of Marital and Family Therapy. 13*(2), 179-185.

Mack, W.A. (1986). *Preparing for marriage God's way.* Tulsa, OK: Hensley Publishing.

Magliano, L., Tosini, P. ve Guarneri, M. (1996). Burden on the families of patients with obsessive compulsive disorder: A pilot study. *Eur Psychiatry, 11,*192-197.

McCubin, H.I. (1990). *Marital and family satisfaction* families: What makes them work. Updated Edition. Sage Publition. London.

McGeorge, E.L., Graves, A.R., Feng, B. ve Gillihan, S.J. (2004). The myth of gender cultures: Similarities outweigh differences in men's and women's provision of and responses to supportive communication, *Journal of Sex Research. 50*, 143-175.

MacGeorge, R. C. ve Carlston, T. S. (2006). Premarital Education: An Assessment of Program Efficacy. *Contemporary Family Therapy*, 28 (1), 165-190.

Mahalik, J.R.ve Rochlen, A.B. (2006). Men's likely responses *to* clinical depression: What are they and do masculinity norms predict them*? Sex Roles*, *55*, 659–667.

Margolin, G. ve Wampold, B.E. (1981). Sequential analysis of conflict and accord in distressed and nondistressed marital partners, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *49,* 554-567.

Margolin, G., Sibner, G.L. ve Gleberman, L. (1988). *Wife battering. handbook of family violence.* . (Ed: Hasselt V.B, Morrison, R.L, Bellack ,A.S, Hersen, M.). New York: Plenum.

Markey, B., Micheletto, M., ve Becker, A. (1997). Facilitating open couple communication, *Understanding, and Study (FOCCUS).* Omaha Nebraska, Family Life Office, Archdiocese of Omaha.

Markman, H.J., Stanley, S.M. ve Storaasli, R.D. (1988). Prevention of marital distress, *Journal of Consulting and Clinical Psycology. 56;* 210-217.

Markman, H.J. ve Hahlweg, K. (1993). The prediction and prevention of marital distress: an international perspective. *Clinical Psychology Review,13*, 29-43.

Markman, H.J., Renick, M.J., Floyd, F., Stanley, S., ve Clements, M. (1993). Preventing marital distress through communication and conflict management training: A four and five year follow-up. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 62,* 1–8.

Markman, H.J., Halford, W.K. ve Cordova, A.D. (1997). A grand tour of future directions in the study and promotion of healthy relationship. *Clinical Handbook of Marriage and Couple Intervention,* Halford K. and Markman H.J. (Eds.), John Wiley ve Sons Ltd., England, 695-716.

Markman, H.J., Stanley, S.M., Blumberg, S.L., Jenkins, N., ve Whiteley, C. (2004). *Twelve hours to a great marriage*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Markman, H.J. ve Halford, W.K. (2005). International perspectives on couple relationship education. *Family Process, 44*(2), 139-146.

Markman, H.J.; Halford, W.K. (2005). International perspectives on couple relationship education. *Family Process*.*44*,(2), 139-146.

Markman, H., Kline, G., Rea, J., Simms-Piper, S. ve Stanley, S. (2005). Theoretical, methodological, and policy issues in marriage education: Implications for family psychology. In Pinsof, W. M. ve Lebow, J. (Eds.). *Family psychology: The art of the science,* 115-137. Oxford/New York: Oxford University Press.

Martin, T.C ve Bumpass, L.L. (1989). Recent trends inmarital disruption. *Demography*, *26,* 37–51.

Mayer, J.D ve Salovey, P (1993). The intelligence of emotional intelligence. *Intelligence*, *17*, 433-442.

(MCFR) Minnesota Council on Family Relations (2009). *Ethical Thinking and Practice for Parent and Family Life Educators.* Minneapolis: Minnesota Council on Family Relations https://www.ncfr.org/sites/default/files/downloads/news/cfleİcodeİİofİethicsİ2012.pdf (21.07.2015).

Merkle, R. (2006). *Kıskançlık: kıskançlığın nedenleri ve başa çıkmanın yolları*. (Çev.: Ç. Gök). İstanbul: Gendaş Kültür Yayınları.

Monarch, N.D., Hartman, S.G., Whitton, S.W. ve Markman H.J. (2002). The role of clinicians in the prevention of marital distress and divorce. *A Clinician's Guide To: Maintaining and Enhance Close Relationship,* Harvey J.H. and Wenzel A. (Eds.), Lawrence Erlbaum Associates Inc.,New Jersey, 233-259.

Mızrak, N. (2014). *Vajinismus tanısı alanların eşlerinin cinsel deneyim, cinsel tutum özellikleri ve cinsel mitlere inanma durumu.* Tıpta Uzmanlık Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı: Samsun. YÖK Tez numarası: 361381.

Miller, S., Wackman, D.B. ve Nunnally, E.W. (1983). Couple communication: Equipping couples to be their own best problem solvers. *The Counseling Psychologist, 11*(3), 73–77.

Miller, S. ve Sherrard, P.A.D. (1999). Couple communication: A system for equipping partners to talk, listen and resolve conflicts effectively. *Preventive Approaches in Couples Therapy*, Berger, R. and Hannah, M. T. (Eds.). Brunner/Mazel, inc, Philadelphia, 125-149.

Miller, P.J., Caughlin, J.P. ve Huston, T.L. (2003). Trait expressiveness and marital satisfaction: The role of idealization process. *Journal of Marriage and Family. 65*(4), 978.

Montag, K.R. (1993). *An empirical evvaluation of alternatif modalities in the cognitive behavioral treatment of marital discorsd.* Unpublished Doctoral Dissertation, Washigton State University, Department of Psychology.

Moons, P., Budts, W. ve Geest, S. (2006). Critique on the conceptualisation of quality of life: A review and evaluation of different conceptual approaches. *Int J Nurs Stud. 43,* 891-901.

Motavallı, N. Yücel, B. Kayır, A. ve Üçok, A. (1991). Üç grup evli kadının cinsel inanış ve yaşantılarının değerlendirilmesi. *Nöropsikiyatri Arşivi, 2*(4), 94-97.

Murphy, C.M. ve O'Leary, K.D. (1989). Psychological aggression predicts physical aggression in early marriage. *Journal of Consulting And Clinical Psychology*. *57*(5), 579-582.

Murray, C. (2006). Professional responses to government-endorsed premarital counseling. *Marriage and Family Review. 40*(1), 53-67.

Murstein, B. I., (1970). Stimulus-value-role: A theory of marital choice. *Journal of Marriage and the Family, 32,* 465-481.

Mutlu, E.A. (2009). Vajinismus tanısı alan hastaların sosyo-demografik özelliklerinin cinsel mit inançları, cinsel öyküleri, cinsel doyum düzeyleri ve eş değerlendirme biçimleriyle karşılaştırılması. Tıpta uzmanlık tezi. İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri ABD. Malatya.

Nazlı, S. (1997). *Aile fonksiyonlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi,* Yayınlanmamış doktora tezi. G.Ü. Eğitimde Psikolojik Hizmetler ABD, Ankara.

Nazlı, S. (2000). *Aile Danışması.* Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Negy, C., ve Snyder, D.K. (2000). Relationship satisfaction of Mexican American and non-Hispanic White American interethnic couples: issues of acculturation and clinical intervention. *Journal of Marital and Family Therapy, 26*(3), 298–304.

Nestadt, G., Samuels, J., Riddle, M.A, Liang, K.Y., Bienvenu, O.J., Hoehn-Saric, R., Grados, M. ve Cullen B. (2001). The relationship between obsessive-compulsive disorder and anxiety and affective disorders: Results from the Johns Hopkins OCD Family study. *Psychological Medicine 31*, 481-487.

Nichols, M. P. ve Schwartz, R. (2002). *Family Therapy*. Boston: Allyn and Bacon. 203-227.

Nichols, W. (2005). *The first years of marital commitment* handbook of couples therapy. (Edt.: Michele Harway) John Wiley ve Sons, Incorporated, Hoboken, NJ, USA, 35-36.

Noller, P. (1984). Non-verbal communication and marital interaction. Oxford: Pergamon.

Noller, P. (1993). Gender and emotional communication in marriage: Different cultures or differential social power? *Journal of Language and Social Psychology.* Special Issue: Emotional Communication, Culture, and Power, *12*, 132–152.

Noller, P., ve Feeney, J.A. (1998). Communication in early marriage: Responses to conflict, nonverbal accuracy, and conversational patterns. In T. N. Bradbury (Ed.), *The developmental course of marital dysfunction.* Cambridge, England: Cambridge University Press.

Noller, P.; Feeney, J.A. (2002). Communication, relationship concerns and satisfaction in early marriage stability and change in relationships. (Edt.: Harry T. Reis) Cambridge University Press, New York, 31.

Noor, N.M. (1999). The relationship between number of children, marital quality and women's psychological distress. *Psychologia: An international Journal of Psychology in the Orient*, *42(1),* 28-39.

Norment, L. (1998a). Infidelity: Why men cheat? *Ebony, 54*(1).

Norment, L. (1998b). Infidelity: Why women cheat. *Ebony*, *54*(1), 148.

Norris, J. E. ve Tindale, J. A. (1994). *Among generations: The cycle of adult relationships.* NY: W. H. Freeman and Company.

Norton, A.J. ve Miller, L.F. (1992). Marriage, Divorce And Remarriage in The 1990s. Washington, DC, *US Department of Commerce*. Bureau of the Census, US. Department of Commerce.

Nystul, M.S. (1999). Marriage and Family Counseling. The Art and Science of Counseling and Psychotherapy. New York. 247-266.

Odell, K.S., Cochran, E.J., Lawrence, L.D. ve Gartin, S.A. (1990). The job and marital satisfaction of secondary agriculture teachers and their spouses *Journal Of Agricultural Education, Fall,* 14-18.

Olson, D.H. (1983). How effective is marriage preparation? *In D.R. Mace (Ed.), Prevention İn Family Services: Approaches To Family Wellness* Beverly Hills, CA: Sage. 65–75.

Olson, D.H. ve Fowers, B.J. (1993). Five Types of Marriage: An Empirical Typology Based on ENRICH. *The Family Journal, 1*(3), 196-207.

Olson, D.H. (1996). *PREPARE/ENRICH counselor's manual.* Minneapolis, M.N: Life innovations.

Olson, D.H., Fournier, D.G. ve Druckman, J.H. (1996). *PREPARE.* Mineapolis: Life innovations.

Olson, D.H., Olson, A.K. (1999b). *Empowering Couples: Building on Your Strengths,* http://www.amazon.com/exec/obidos/tg/sim-explorer .(17.06.2015).

Olson, D.H. ve Olson, A.K. (1999). Prepare/Enrich Program: Version 2000. *Preventive Approaches in Couples Therapy*, Berger, R. and Hannah, M.T. (Eds.). Brunner/Mazel, Inc, Philadelphia, 196-217.

Olson, D.H. (2000). Circumplex model of marital and family systems. *Journal of Family Therapy, 22*(2), 144-167.

Olson, D.H. ve Olson, A.K. (2000). *Empowering couples; Building on your strengths*, Minneapolis, Minnesota: Life innovations, Inc.

Olson, D.H., Olson-Sigg. ve Peter J. L. (2008). *The couple check-up*. Nashville, TN: Thomas Nelson.

Ondaş, B. (2007). *Üniversite öğrencilerinin evlilik ve eş seçimiyle ilgili görüşlerinin incelenmesi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. G.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Onur, B. (2000). *Gelişim Psikolojisi*.(5.Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.

Ooms, T., ve Wilson, P. (2004). The challenges of offering relationship and marriage education to low-income populations. *Family Relations, 53*(5), 440-447.

Orbuch, T., House, J., Mero, R. ve Webster, P. (1996). Marital quality over the life course. *Social Psychology Quarterly, 59* (2), 162–171.

Orhan, A. (2014). *Geçinmeye gönlün var mı?* Ankara: Vizyon Yayınevi. ISBN: 978-605-8894402.

Orhan, A. (2015). *Evliliğin ilk 50 yılı zordur.* Ankara: Vizyon Yayınevi. ISBN: 978-605-88944-1-9.

Oxford, M.C. (2003). Succes: Satisfying unions through couples communication and enhancement skills: A secondary prevention and enhancement program for married couples. Yayınlanmamış doktora tezi, Texas AveM University.

Öğülmüş, S. (2004). Ben sorun çözebilirim: Kişilerarası sorun çözme becerileri ve eğitimi (2. baskı). Ankara: Babil Yayıncılık.

Özenç, E. (2002). The role of attechment styles in partner pairing and satisfaction within marriage in critical and non-critical stages. Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Özgüven, İ.E. (1997). Cinsellik ve cinsel yaşam. Ankara: PDREM Yayınları.

Özgüven, İ. E. (2009). *Evlilik ve Aile Terapisi*. 3. Baskı. Ankara: PDREM Yayınları.

Özgüven, İ.E. (2001). *Ailede İletişim ve Yaşam*. Ankara: PDREM Yayınları.

Özmen, H.E. (1999). Cinsel mitler ve cinsel işlev bozuklukları. *Psikiyatri Dünyası, 2*, 49-53.

Özuğurlu, K. (1990). *Evlilik Raporu.* İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi. 9-14.

Özütek, S.Z. (2002). Şizofrenide aile ve hasta arasındaki etkileşiminin hastalık belirtileri ve yaşam kalitesi üzerine etkisi. Tıpta Uzmanlık Tezi. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi.

Parker, R. (2007). The effectiveness of marriage and relationship educations programs. *Family Matters, 77*(3), 57-59.

Parmaksızoğlu, A. (2011). *Aile içi şiddet mağduru olup boşanma sürecinde bulunan kadınlarda travma sonrası stres belirtileri ve ilişkili özellikler.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. YÖK tez tarama tabanından incelenmiştir. (Tez No: 288971).

Parrott, L. (1999). The SYMBIS Model. Preventive approaches in couples therapy. Lillington: Amazon.

Parrott, L. (2003). The symbis aproach to marriage education, *Journal of Psychology and Theology. 31*(3), 208-212.

Pasch, L.A. ve Bradbury, T.N. (1998). Social support, conflict, and the development of marital dysfunction. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 66*, 219-230.

Paul, N.L.; Paul, B. (1986). A marital puzzle: Transgenerational analysis in marriage counseling. New York: Norton.

Pihet, S., Bodenmann, G., Cina, A., Widmer, K. ve Shantinath, S. (2007). Can prevention of marital distress improve well-being? A 1 year longitudinal study. *Clinical Psychology and Psychotherapy, 14*, 79-88.

Pines, A.M. (2003). *Aşk ve kıskançlık*. (Çev.: C.Yonsel). Okyanus Yayınları.153-177

Pleck, J. (1985). Working wives/ working husbands, *Journal of Social Psychology*. *130*(5), 616-621.

Polat, O. (2001). *Çocuk ve şiddet*. İstanbul: DER Yayınları.

Polat, D. (2006). Evli bireylerin evlilik uyumları, aldatma eğilimleri ve çatışma eğilimleri arasındaki ilişkilerin bazı değişkenler açısından incelenmesi, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji ABD, Ankara.

Pope, H. ve Mueller, C.W. (1976). The intergenerational transmission of marital instability: comparisons by sex and race, *Journal of Social issues*. *32*; 49-66.

Pruchno, R., Burant, C. ve Peters, N.D. (1994). Family mental health: Marital and parent-child consensus as predictors. *Journal of Marriage and the Family, 56(3),* 747-758.

Ramboz, B.D. (2003). Premarital education: participation, attitudes, and relation to marital adjustment in a sample from Northern Utah, Yayınlanmamış doktora tezi. Utah Üniversitesi, USA.

Rank, M.R. (1987). The formation and dissolution of marriages in the welfare population. *Journal of Marriage and Family, 49*(1), 15–20.

Rathus, L., Nevid, J.S. ve Rathus, S.A. (1998). *Human sexuality in a world of diverse*. Allyn and Bacon, Boston. 117-129.

Reis, H.T., Collins, W.A. ve Berscheid, E. (2000). The relationship context of human behavior and development. *Psychological Bulletin*, *126*, 844–872.

Ren, X.S. (1997). Marital status and quality of relationships: the impact on health perception. *Social Science and Medicine*. *44*(2), 241-249.

Renick, M. J., Blumberg, S. L. ve Markman, H. J. (1992). The Prevention and Relationship Enhancement Program (PREP):An empirically based preventive intervention program for couples. *Family Relations, 41,*141-147.

Reardon-Anderson, J., Stagner, M., Macomber, J. ve Murray, J. (2005). *Systematic review of the impact of marriage and relationship programs.* Retrieved from the Urban institute, http://www.urban.org/url. (21.07.2015).

Ridley, C., ve Sladeczeck, I. (1992). Premarital relationship enhancement. *Family Relations, 41*(2), 148-153.

Rini, C., Dunkel-Schetter, C., Hobel, C.J., Glynn, L.M. ve Sandman, C.A. (2006). Effective social support: Antecedents and consequences of partner support during pregnancy. *Personal Relationships*, *13,* 207–229.

Roberts, L. (2000). Fire and ice in Marital communication: Hostile and distancing behaviors as predictors of marital distress*. Journal of Marriage and the Family. 62*, August, 693-707.

Robinson, L. C. ve Blanton, P. W. (1993). Marital strengths in enduring marriages, *Family Relations*. 42(1), 38-45.

Rogers, S.J. (1996). Mothers' work hours and marital quality: Variations by family structure and family size*. Journal of Marriage and the Family. 58*(3), 606-617.

Rogers, S.J. ; Amato, P. (1997). Is marital quality declining? The evidence from two generations*. Social Forces. 75*(3), 1089-1100.

Rosen-Grandon, J.R. (1999). The relationship between marital characteristics, marital interaction process and marital satisfaction. Unpublished Doctoral Dissertation, University of North Carolina.

Rosen-Grandon, J.R., Myers J.E. ve Hattie J.A., (2004). The relationship between marital characteristics, marital interaction processes and marital satisfaction. *Journal of counseling and development, 82,* 58-68.

Ross, J.H. (1977). *The development and evaluation of a group pre-marital counseling workshop.* Yayınlanmamış doktora tezi. Northorn Colorada Üniversitesi, USA.

Ross, C.E. ve Mirowsky, J. (2002). Family relationships, social support andsubjective life expectancy. *Journal of Health and Social Behavior, 43(4),* 469- 489.

Rugel, R. P. (1997). *Husband-Focused Marital Therapy*. Springfield, IL:Charles C. Thomas.

Rusbult, C.E. (1983). A longitudinal test of the investment model: the development (and deterioration) of satisfaction and commitment in heterosexsuel involvement. *Journal of Personality and Social Psychology. 45*, 101, 117.

Russell-Chapin, L.A., Chapin, T.J. ve Sattler, L.G. (2001). The relationship of conflict resolution styles and certain marital satisfaction factors to marital distress. *The Family Journal, 9*, 259-264.

Ryff, C.D. ve Keyes, C.L.M. (1995). The structure of psychological well-being revisited. *Journal of Personality and Social Psychology, 69*, 719-727.

Sabatelli, R. M. (1988). Exploring relationship satisfaction: A social exchange perspective on the interdependence *between theory, research and practice. Family Relations, 37*, 217-222.

Sardoğan, M. E. ve Karahan, T. F. (2005). Evli bireylere yönelik bir ilişki beceri eğitimi programının evli bireylerin evlilik uyum düzeylerine etkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 38*(2), 89-102.

Satir, V. (2001). *İnsan yaratmak: Aile terapisinin başyapıtı* (1. basım). (S. Yeniçeri, Çev.). İstanbul: Beyaz Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1988).

Sayers, S.L. ve Baucom, D.H. (1995). Multidimensional scaling of spouses' attributions for marital conflicts. *Cognitive Therapy and Research*, *19,* 667-693.

Scattolon, Y. ve Stoppard, J.M. (1999). *'*Getting on with life*':* Women's experiences and ways of coping with depression*. Canadian Psychology*, *40*(2), 205–19.

Schaer, M., Bodenmann, G. ve Klink, T. (2008). Balancing work and relationship: Couples coping enhancement training (CCET)in the workplace. Applied Psychology: An international Review, 57, 71-89.

Scheidler, J.A. (2008). *Effects of perceived stress and perceived social support on marital satisfaction in doctoral students.* Dissertation Submitted in partial fulfillment of the requirements for the egree of doctor of Philosophy Psychology, Walden University.

Schene, H.A. (1990). Objective and subjective dimensions of family burden. *Soc Psychiatry Epidemiol. 25,* 289-297.

Schum, W.R. (2000). Perceived premarital counseling outcomes among recently married army personnel, *Journal of Sex and Marital Therapy. 26*;177-186.

Schumm, W.R., Silliman, B., ve Bell, D.B. (2000). Perceived premarital counseling outcomes among recently married Army personnel. *Journal of Sex ve Marital Therapy, 26*, 177-186.

Schutte, N.S., Malouff, J.M., Bobık, C., Coston, T.D., Greeson, C., Jedlicka, C., Rhodes, E. ve Wendorf, G. (2001). Emotional intelligence and interpersonal Relations. *The Journal of Social Psychology*, *141*(4), 523- 536.

Segrin, C. (2004). *Family communication*. Lawrence Erlbaum Associates, incorporated, Mahwah, NJ, USA.

Segrin, C. ve Flora, J. (2005). *Family communication.* New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Senaratne, R., Ameringen, M.V., Mancini C ve Patterson, B. (2010). The burden of anxiety disorder on the family. *The Journal of Nervous and Mental Disease.198*(12), 876-880.

Senediak, C. (1990). The value of premarital education. Australian and New Zealand. *Journal of Family Therapy. 11*(3), 26-31.

Sezen, L. (2005). Türkiye'de evlenme biçimleri. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 27,* 185-195.

Scott, C. F., ve Sprecher, S. (2000). Sexuality in marriage, dating, and other relationships: A decade review. *Journal of Marriage and Family, 62*(4), 999–1017.

Shafran R, Ralph J, Tallis F. (1995). Obsessive-compulsive symptoms and the family. *Bull Menninger Clin. 59,* 472-479.

Sher T. G., ve Baucom, D.H. (1993). Marital communication: Differences among maritally distressed, depressed, and nondistressed-nondepressed couples. *Journal of Family Psychology*, *7*, 148–153.

Sherman, L.W. (1997). *Marital violence: An overview. family violence across the lifespan*. (Ed:Barnett, O.W, Miller-Perrin, C.L, Perrin, R.D.). USA: Sage Publications,Inc.

Shackelford, T. (1998). Divorce as a consequence of spousal infidelity. In V. De Munck (Ed.), *Romantic love and sexual behavior,* 135–153. Westport, CT: Praeger.

Shumate, S.G. (1997). The effect of a committed relationship training on marital expectation and communication styles of young adults. Doctor of Dissertation, The University of North Carolina, Greensboro.

Sığırcı, A. (2010). Evli bireylerde bağlanma biçimleri ve evliliğe dair inançların evlilik doyumu ile ilişkisinin incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, PDR ABD. İnönü Üniversitesi, Malatya.

Sillars, A., Canary, D.J., ve Tafoya, M. (2004). Communication, conflict, and the quality of family relationships. In A. L. Vangelisti (Ed.), *Handbook of family communication* 413–446.

Simon, F.B., Stierlin, H., Wynne, L. C. (1985). *The language of family therapy: A systemic vocabulary and sourcebook.* New York: Family Process Press. 1-2.

Silliman, B. (1987). Influences on young adults intentions to a premarital preparation program. Yayınlanmamış doktora tezi. Kansas Üniversitesi.

Silliman, B. ve Schumm, W. R. (1995). Client interests in premarital counseling: A further analysis, *Journal of Sex and Marital Therapy. 21,* 43–56.

Simons, R.L., Whitbeck, L.B., ve Wu, C. (1994). Resilient and vulnerable adolescents. In R. Conger ve G.H. Elder (Eds.), *Families in troubled times: Adapting to change in rural America.* 223–234. New York: Aldine de Gruyter.

Spanier, G.B. (1976). Measuring dyadic adjustment: New scales for assessing the quality of marriage and similar dyads. *Journal of Marriage and the Family, 38*(1), 15-28.

Spanier, G.B. ve Lewis, R.A. (1980). Marital quality: A review of the seventies. *Journal of Marriage and the Family, 42*, 825-839.

Spitze, G. (1986). The division of task responsibility in U.S. households: longitudinal adjustments to change, *Social Forces*. *64*; 689-701.

Sokolski, D.M. ve Hendrick, S.S. (1999). Marital satisfaction, *American Journal of Family Therapy*. *26*, 39-49.

Sporakowski, M.J. (1995). Assessment and diagnosis in marriage and family counseling. *Journal of Counseling and Development. Sep/Oct,74*(1), 60-64.

Stack, S. ve Eshleman, J.R. (1998). Marital status and happiness: A 17-nation study. *Journal of Marriage and Family, 60(2),* 527-536.

Stahmann, R.F.ve Hiebert, W.J. (1997). *Premarital Counseling: The Professional's Handbook*. New York: Lexington Books.

Stahmann, R.F., ve Hiebert, W.J. (1997b). *Premarital and remarital counseling: The professional's handbook*. San Francisco: Josey-Bass.

Stahmann, R.F. (2000). Premarital counseling: a focus for family therapy. *Journal of Family Therapy, 22,* 104-116.

Stanford, K. (2006). Communication during marital conflict: When couples alter their appraisal, they change their behavior. *Journal of Family Psychology, 20*, 256–265.

Stanley, S.M. ve Trathen, D.W. (1994). PREP: An empirically based model for marital and premarital intervention. *Journal of Psychologyand Chiristianity*, *12*, 158-165.

Stanley, S.M., Blumberg, S.L. ve Markman, H.J. (1999). Helping couples fight for their marriages: The PREP Approach, preventive approaches in couples therapy. *Preventive Approaches in Couples Therapy,* Berger, R. and Hannah, M.T. (Eds.). Brunner/Mazel, Inc, Philadelphia, 279-303.

Stanley, S.M. (2001). Making a case for premarital education, *Family Relations*. *50*(3); 272–280.

Stanley, S.M., Allen, E.S., Markman, H.J., Saiz, C.C., Bloomstrom, G., Thomas, R. ve Ark. (2005). Dissemination and evaluation of marriage education in the army. *Family Process*, *44*(2), 187-201.

Storaasli, R.D., ve Markman, H.J. (1990). Relationship problems in the early stages of marriage: A longitudinal investigation. *Journal of Family Psychology*, *4*(1), 80-98.

Sullivan, K.T., Pasch, L.A., Cornelius, T. ve Crigliano, E. (2004). Predicting Participation in Premarital Prevention Programs: The Health Belief Model and Social Norms. *Family Process. 43* (2), 175-193.

Sungur, M.Z. (1998). Cinsel eğitim. *Klinik Psikiyatri, 2*, 103-108,193.

Sungur, M.Z. (2009). *Sen, ben ve aramızdaki herşey,* Goa Yayınları, İstanbul

Sümer, N. ve Güngör, D. (1999). Çocuk yetiştirme stillerinin bağlanma stilleri, benlik değerlendirmeleri ve yakın ilişkiler üzerindeki etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi, 14* (44), 35–58.

Sümer, M. (2006). Yetişkinlerin bağlanma stillerinin duygusal zeka, ilişkiye bağlılık, ilişkide algılanan tatmin ve bazı değişkenlere göre incelenmesi, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji, İnsan Bilimleri ve Felsefe Bilimdalı.

Synder, D.K. (1997). *Marital satisfaction inventory, Revised (MSi-R)Manual.* Published by Western Psychological Services, Los Angeles.

Şen, B. (2009). Evlenmek üzere başvuruda bulunan bir grup nişanlı çiftin evlilik ve 'evlilik öncesi çift eğitimi'ne ilişkin bilgi, görüş ve değerlendirmeleri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet ABD. Ankara. (YÖK Tez No: 258407)

Şen (2010). *Evleneceğim! Ama kiminle?* Ankara: Vizyon Yayınevi. ISBN. 9786056110603.

Şen (2013). *Boşanma süreci ve arabuluculuğu.* Yayınlanmamış doktora tezi. H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet ABD. Ankara. (YÖK Tez No: 339034).

Şenel-Günayer, H. (2004). Eş seçimi kararı. İçinde: H. Yavuzer (Ed.), *Evlilik okulu* 53-67, İstanbul: Remzi. Yayınevi.

Şendil, G. ve Kızıldağ Ö. (2003). Çocuk ve ergenlerde ebeveyn evlilik çatışması algısı, *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi. 10*(2), 58-66.

Şimşek, Ç. (2015). *Sağlık çalışanlarının cinsel mit inançlarının cinsel doyumlarına etkisi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Psikiyatri Hemşireliği Anabilim Dalı. YÖK tez numarası: 390875.

Tan, O. (2009). Depresyon ve belirtileri, www.mcaturk.com. (30.03.2009).

Tanner, E.R. (1969). Change in role expectation and value consensus in engaged couples resulting from the interpersonal game and group premarital counseling. Yayınlanmamış doktora tezi. Brigham Young Üniversitesi, USA.

Tarhan, N. (2005). *Kadın psikolojisi* (3. baskı). İstanbul: Nesil Yayınları.

Tarhan, N. (2007). *Evlilik Psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları. 39, 105-114

Tekeli, Ş. (1993). *Kadın bakış açısından kadınlar*. İstanbul, İletişim Yayınları.

Tezcan, M. (2000). *Türk ailesi antropolojisi.* Ankara: İmge Kitapevi.

Tezer, E. (1986). Evli eşler arasındaki çatışma davranışları: Algılama ve doyum. Hacettepe Üniversitesi, Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara.

Thomas, D.L. ve Cornwall, M. (1990). Religion and family in the 1980s: Discovery and development. *Journal of Marriage and the Family, 55,* 983-992.

Thompson, L. ve Walker, A.J. (1989). Gender in families: Women and men in marriage work, and parenthood. *Journal of Marriage and the Family, 51(4),* 845-871.

Thomsen, D.G. ve Gilbert, D.G. (1998). Factors characterizing marital conflict states and traits: Physiological, affective, behavioral and neurotic variable contributions to marital conflict and satisfaction. *Personality and individual Differences, 25,* 833-855.

Thurnher, M. (1976). Midlife marriage: Sex differences in evaluation and perspectives. *International Journal of Aging and Human Development, 7*, 129-135.

Todd, S.D. (2008). Premarital preparation activities and the level of complaint and perceptual accuracy in marriage. Yüksek lisans tezi. Utah Üniversitesi, USA.

Toprak, E.K. (2007). *Gençlerin cinsel yolla bulaşan hastalıklar ve güvenli cinsel yaşam konusunda bilgi ve davranışlarına akran eğitiminin etkisi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Harran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Halk Sağlığı Anabilim Dalı.

Townsend, M.M. (2013). The impact of a social constructionist–focused marriage enrichment workshop on the parents of children with disabilities: An exploratory study. Yayınlanmamış doktora tezi. Fielding Graduate University. USA. UMI 3589464.

Treas, J., Giesen, D. (2000). Sexual infidelity among married and cohabiting Americans. *Journal of Marriage and the Family, 62*(1), 48-60.

Trent, K. ve South, S.J. (1992). Sociodemographic status parental background, childhood family structure and attitudes toward family formation, *Journal of Marriage and The Family*. *54*; 427-439.

Trudel, G., Turgeon, L. ve Piché, L. (2000). Marital and sexual aspects of old age. *Sexual and Relationship Therapy, 15*, 381-406.

Tuğrul, C. ve Kabakçı, E. (1996). Vajinismus olgularında yordayıcı değişkenler. *Türk Psikiyatri Dergisi, 7*(3), 201-207.

Tufan-Çetin, B. (2010). *Evlilik doyumunun bazı değişkenlere göre yordanması.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.

Turan, N. (1999). *Sosyal kişisel çalışma: birey ve aile için sosyal hizmet*. V. Duyan (Ed.) Ankara, Aydınlar Matbaası.

Turan, Ö. (2004). Boşanmış ailede yetişen gençlerin evlilikten beklentileri üzerine karşılaştırmalı bir araştırma. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Turan, A. (2013). Evli bireylerin cinsel mit inançları, cinsel bilgi düzeyleri, ilişkilerindeki mutluluk düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı Uygulamalı Psikoloji Bilim Dalı.

Tutarel-Kışlak,Ş. (1999). Evlilikte uyum ölçeğinin (EUÖ) güvenirlik ve geçerlik çalışması. *Psikiyatri Psikoloji Psikofarmakoloji Dergisi*, *7*(1), 50-57.

TÜİK, (2008). *İstatistikler*. www.tuik.gov.tr (17.02.2009)

Tümer, A.B. (1998). *Evli çiftlerde gözlenebilen çatısma odakları ve iletisim sorunları.* Yayınlanmamıs yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, Egitim bilimleri Bölümü, İzmir.

Türkçe Sözlük. (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu. 13. Baskı

Uyar, S. (1999). Boşanmış bireylerin evlilik süreci ve bugüne ilişkin psikolojik sorunları üzerine bir araştırma. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. GATA.

Uzun Ö. (1998). AIDS/HIV' in yayılmaması için alınacak önlemler. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi, 1*(1):46-54.

Ünal, G. (2005). Aile içi şiddet. Aile ve Toplum Eğitimi–Kültür ve Araştırma Dergisi, 2(7), 85-93.

Ünal, E. (1996). *Evlilik adaylarının eş seçim ölçütleri ve İzmir'de verilen evlilik danışmanlığı hizmetleri.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. 9 Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Üncü, S. (2007). *Duygusal zeka ve evlilik doyumu ilişkisi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Vande Kamp, H. (1985). Mate selection and marriage, *Teaching of Psychology*. *12*(3), 161-164.

Vaughan, L.A. (2001). The relationship between marital satisfaction levels associated with participation in the FREE (Forgiveness and Reconcilation Through Experiencing Emphathy)and hope-focused Marital Enrichment Program. Unpublished Doctoral Dissertation, Regent University.

Vaughn, M.J. ve Baier, M.E. (1999). Reliability and validity of relationship assesment scale, *American Journal of Family Theraphy. 27*; 137-148.

Vaughn, D. ve Monte, S. (2010). *Marriage 101: Back to the basics*. Sage.

Veroff, J., Young, A.M. ve Coon, H.M. (2004). Evliliğin ilk yıllarını etkileyen etmenler (Çev.: A.Şimşek). *Türk Psikoloji Bülteni, 10*(32), 130-132.

Velidedeoğlu, K.N. (2006). *Kadın erkek ilişkilerinde sorunlar ve çözümleri.* İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

Verhofstadt, L.L., Buysse, A., Clercq, A. ve Goodwin, R. (2005). Emotional arousal and negative affect in marital conflict: The influence of gender, conflict structure, and demand-withdrawal. *European Journal of Social Psychology, 35*, 449-467.

Vural, B.K. (2007). *Evlilik öncesi cinsel danışmanlık programının yeni evli çiftlerin cinsel doyumuna etkisi.* Yayınlanmamış doktora tezi, Ege Üniversitesi, İzmir. YÖK tez numarası: 224789.

Waite, L. ve Gallagher, M. (2000). The case for marriage: Why married people are happier, healthier, and better off financially. New York: Doubleday.

Walker, J.G., Johnson, S.; Manion, I. ; Cloutier, P. (1996). Emotionally focused marital intervention for couples with chronically ill children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology. October, 64*(5), 1029-1036.

Wallerstein, J.S. (1992). Children after divorce. *Marriage and Family*. *92,*163-168.

Weaver, L.J. (1997). Perceptions of coping skills, marital satisfaction and work satisfaction: an industry based assesment. Unpublished Master of Science Dissertation, Arizona State University.

Weger, H.Jr. (2005). Disconfirming communication and self-verification in marriage: Associations among the demand/withdraw interaction pattern, feeling understood, and marital satisfaction. *Journal of Social and Personal Relationships, 22*(1), 19–31.

Weil, M.W. (1975). Extramarital reltaionships: A reappraisal, *Journal of Clinical Psychology, 31*(4), 723–725.

Wenzel, A. ve Harvey, J.H. (2001). Maintaining and enhancing close relationships: Linking theory with practice. Clinician's Guide to Maintaining and Enhancing Close Relationships. (Edt.: John H. Harvey), Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah, NJ, USA.

Wenzke, S.K., Trosbach, J., Dietrich, S. ve Angermeyer, M.C. (2004). Experience of stigmatization by relatives of patients with obsessive-compulsive disorder. *Arch Psychiatr Nurs, 18,* 88–96.

Westerop, K.R. (2002). Building healthy couple relationships: Do communication skills, gender, hope, and family types make a difference? Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Trinity Western University. Langley, Kanada.

Widenfelt, B.V., Markman, H.J., Guerney, B., Behrens, B.C. ve Hosman C. (1997). Relationships problems of prevention*. Clinical Handbook of Marriage and Couple intervention,* Halford K. and Markman H. J. (Eds.), John Wiley ve Sons Ltd., England, 652-675.

Whisman, M.A. (1999). Marital dissatisfaction and psychiatric disorders: Results from the national comorbidity survey. *Journal Of Abnormal Psychology*, *108*(4), 701-706.

Whisman, M.A. ve DELiNSKY, S.S. (2002). Marital satisfaction and an information-processing: Measure of partner-schemas*. Cognitive Therapy and Research*, 26(5) October, 617–627.

Whisman, M.A., Uebelacker, L.A. ve Weinstock, L.M. (2004). Psychopathology and marital satisfaction: The importance of evaluating both partners. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *72*(5), 830-838.

Whisman, M.A. (2007). Marital distress *and* DSM-IV psychiatric disorders in *a* population-based national survey. *Journal of Abnormal Psychology, 116*, 638–643.

Whisman, M.A. ve Uebelacker, L.A (2009). Prospective associations between marital discord and depressive symptoms in middle-aged and older adults. *Psychology and Aging, 24*(1), 184–189.

White, L. (1983). Determinants of spousal interaction: Marital structure or marital happiness, *Journal of Marriage and the Family*. *45*; 511-519.

White, L. ve Keith, B. (1990). The effect of shift work on the quality and stability of marital relations. *Journal of Marriage and the Family, 52*, 453-462.

Whitton S.W.ve Whisman M.A. (2010). Relationship satisfaction instability and depression. *Journal of Family Psychology*, *24*(6), 791-794.

Whyte, L.K. (1990). Determinants of divorce: A review of research in the eighties, *Journal of Marriage and The Family*, *52*; 904-912.

Wilkinson, I. (1998). Child and family assessment: Clinical guidelines for practitioners (2nd Edition), Brunner-Routledge. Florence, KY, USA.

Willoughby, J.C. ve Glidden, L.M. (1995). Fathers helping out-shared child-care and marital satisfaction of parents of children with disabilities. *American Journal on Mental Retardation. 99*(4), Jan. 399-406.

Wilkie, J.R. (1998). Gender and fairness: Marital satisfaction in two earner couples. Journal of Marriage and The Family. 60(3), 577-594.

Williams, L.M. (1992). Premarital counseling: A needs assessment among engaged individuals. *Contemporary Family Therapy. 14,* 505–518.

Williams, L.M, Riley L.A. ve Risch, G.S. (1999). An empirical approach to designing marriage preparation programs. *The American Journal of Therapy. 27*, 271-283.

Wilson, K.L. ve Halford, W.K. (2008). Processes of change in self-directed couple relationship education. *Family Relations, 57*(5), 625-635.

Wood, W., Rhodes, N. ve Whelan, M. (1989). Sex differences in positive well-being: A consideration of emotional style and marital status. *Psychological Bulletin*. *106*, 249-264.

Wood, N.S. ve Stroup, H.W. (1990). Family systems in premarital counseling. *Pastoral Psychology. 39*(2), 111-119.

Worthington, E.L. (1990). Marriage counseling: A Chiristian approch to counseling couples. *Counseling and Values. 35*(1), 3-16.

Worthington, E.L., Hight, T.L., Ripley, J.S., Perrone, K.M., Kurusu, T.A. ve Jones, D.R. (1997). Strategic hope-focused relationship-enrichment counseling with individual couples. *Journal of Counseling Psychology, 44*(4), 381-389.

Wynne, L.C. (1984). The epigenesis of relational systems: A model for understanding family development. *Family Process, 23,* 297-318.

Yalçın, İ. (2010). *İlişki geliştirme programının üniversite öğrencilerinin ilişki doyum düzeylerine etkisi.* Yayınlanmamış doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı

Yalın, A. (1998). Ailenin yaşam döngüsü. *Davranış bilimlerine giriş*. Y. Doğan (Ed.) A. Ü. Tıp Fak. ANTIP A.Ş. Yayınları.

Yaşan, A. ve Gürgen, F. (2004). Cinsel partneri olan bir hemşire grubu ile hiç partneri olmamış bir hemşire grubunun cinsel bilgi edinme yolları ve cinsel mitlerin yaygınlığının karşılaştırılması. *Yeni Symposium Dergisi, 42*(2), 72-76.

Yaşar, F. (2009). İlköğretime devam eden öğrencilerin anne-çocuk ilişkisini kabul ve reddedici algılama düzeyinin annenin evlilik doyumu ve evlilik uyumu düzeyiyle ilişkisi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 91.

Yavuzer, H. (Ed.)(2004). *Evlilik okulu*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yaylacı, G.(2006). *Kariyer yaşamında duygusal zek*â *ve iletişim yeteneği*. Hayat Yayınları, İstanbul, 39-189.

Yeşilyaprak, B. (2003). Gelişim ve öğrenme psikolojisi. Ankara: Pegem.

Yıldırım, İ. (1993). Evli bireylerin uyum düzeni, *3P Psikiyatri, Psikoloji, Psikofarmakoloji Dergisi*. 1(3), 249-257.

Yıldırım, İ. (2006). *Anne baba desteği ve başarı.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Yıldırım, İ. (2007). Üniversite ögrencilerinin eş seçme kriterleri. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi. 3* (27), 15-30.

Yılmaz, A. (2001). Eşler arasındaki uyum, kuramsal yaklaşımlar ve görgül çalışmalar. *Aile ve Toplum*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlıgı Dergisi. *4(1)*(4), *Eylül, Aralık*, 49-58.

Yılmaz, T. (2009). *Evlilik öncesi ilişkileri geliştirme programının çiftlerin ilişki doyumuna etkisi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. 19 Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri ABD. Samsun

Yılmaz, T. ve Kalkan, M. (2010). Evlilik öncesi ilişkileri geliştirme programının çiftlerin ilişki doyumuna etkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 10*(3), 1893-1920.

Yılmazçoban, A.M. (2008). Flört ve görücü usulü evliliklerde psiko-sosyal özelliklerin etkisi - demirci örneği. Yayınlanmamış doktora tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Yılmazçoban, A.M. (2010). Evlilikte çiftleri etkileyen unsurlar ve arkadaşlık ilkeleri. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 1,* 178-196.

Yogev, S. ve Brett, J. (1985). Perception of the division of housework and child care and marital satisfaction, *Journal of Marriage and the Family*. *47*, 609-618.

Youn, G. (2009). Marital and sexual conflicts in elderly Korean people. *Journal of Sex and Marital Therapy, 35(*3*),* 220-238.

Yüksel, Ö. (2013). Kadınlarda evlilik uyumu ve psikolojik belirtiler arasındaki ilişki: stresle baş etme biçimleri ve toplumsal cinsiyet rolü tutumlarının aracı rolleri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı Klinik Psikoloji Bilim Dalı.

Zeytinoğlu, E. (2013). *Evli bireylerin benlik saygısı, kıskançlık düzeyi, evlilikteki çatışmalar ve evlilik doyumu arasındaki ilişkilerin incelenmesi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Aile Eğitimi Ve Danışmanlığı Anabilim Dalı Aile Eğitimi Ve Danışmanlığı Programı

Zubaroğlu, S. (1996). *Türkiye'de çocuklu eşler arasında iletişim biçimleri ve iletişim çatışmalarının çözümlenmesi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Bölümü.

2. Basım

FİNANSA GİRİŞ

TEORİ, UYGULAMA, GÜNCEL BİLGİLER VE ALTERNATİF BAKIŞ AÇILARI

Zeyneb Hafsa Orhan

nobel

FİNANSA GİRİŞ
Teori, Uygulama, Güncel Bilgiler ve Alternatif Bakış Açıları

Zeyneb Hafsa Orhan

Yayın No.: 3113
İktisat/Ekonomi : 243
ISBN: 978-625-406-788-4
E-ISBN: 978-625-406-489-1
Basım Sayısı: 2. Basım, Mart 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Süleyman Gezgin -suleyman@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Orhan. Zeyneb Hafsa.
Finansa Giriş - Teori, Uygulama, Güncel Bilgiler ve Alternatif Bakış Açıları / Zeyneb Hafsa Orhan
2. Basım, VIII + 168 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-406-788-4
E-ISBN: 978-625-406-489-1
1. Tahvil ve Değerlemesi 2. Risk ve Getiri 3. Sermaye Bütçelemesi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ iii

BÖLÜM 1 - FİNANSA DAİR TEMEL KAVRAMLAR 1
BÖLÜM 2 - TEMEL FİNANS TEORİLERİ 11
BÖLÜM 3 - DEĞER, PARANIN ZAMAN DEĞERİ TEORİSİ VE FAİZ 19
BÖLÜM 4 - TAHVİL VE DEĞERLEMESİ 33
BÖLÜM 5 - HİSSE SENEDİ VE DEĞERLEMESİ 43
BÖLÜM 6 - TAHVİL, HİSSE SENEDİ VE PİYASANIN BEKLENEN GETİRİSİ 53
BÖLÜM 7 - FİNANSAL TÜREV ÜRÜNLER VE DEĞERLEMESİ 57
BÖLÜM 8 - RİSK VE GETİRİ 77
BÖLÜM 9 - FİNANSAL ANALİZ: FİNANSAL TABLOLAR 99
BÖLÜM 10 - FİNANSAL ANALİZ: FİNANSAL ORAN ANALİZİ 119
BÖLÜM 11 - SERMAYE BÜTÇELEMESİ 143
SONUÇ 157
KAYNAKÇA 165

KAYNAKÇA

Akgüç, Ö. (2010). *Finansal Yönetim*, Avcıol Basım Yayım, İstanbul.

BIS (2020). OTC Derivatives Outstanding, https://www.bis.org/statistics/derstats.htm

Bloomberg (2016). Bernanke Floated Japan Perpetual Debt Idea to Abe Aide Honda, https://www.bloomberg.com/news/articles/2016-07-14/bernanke-floated-japan-perpetual-bonds-idea-to-abe-adviser-honda

Bolu Bağışçılar Vakfı, Bilanço, https://bbv.org.tr/kurumsal/raporlar/mali-raporlar/2014/bilanco

Bondfunds, A brief history of bond investing, http://bondfunds.com/education/a-brief-history-of-bond-investing/#:~:text=The%20first%20recorded%20bond%20in,principal%20failed%20to%20make%20payment

Borsa İstanbul, Bülten ve Piyasa Verileri: Vadeli İşlem ve Opsiyon Piyasası Verileri, https://www.borsaistanbul.com/tr/sayfa/482/bulten-ve-piyasa-verileri

Ceylan, O. (2015). Hisse Senedi Sahiplerinin Hakları ve Yükümlülükleri, https://piyasarehberi.org/yatirim/yatirim-araclari/156-hisse-senedi-sahiplerinin-haklari-ve-yukumlulukleri

Ceylan, O. (2015b). Varantlar ve Opsiyon Sözleşmeleri Arasındaki Farklar, https://piyasarehberi.org/piyasa/181-varant-ve-opsiyon-sozlesmeleri-arasindaki-farklar

Ceylan, O. (2015c). Riskten Kaçınma ve Yatırımcı Tercihleri, https://piyasarehberi.org/yatirim/portfoy-yonetimi/166-riskten-kacinma-ve-yatirimci-tercihleri

Ceylan, O. (2014). Türev Araçlara Genel Bakış: Forward, Futures, Swap ve Opsiyon Nedir?, https://piyasarehberi.org/yatirim/yatirim-araclari/111-forward-futures-swap-ve-opsiyon-nedir

Finansal Göz, 2019 Yılında Türk Bankacılık Sektörünün Kârı ve Kârlılık Oranları, www.finansalgoz.com

Finans Teknik, Bilanço Nedir?, http://finansteknik.blogspot.com/2010/10/bilanco-nedir.html

Fizibilite.info, Sermaye Bütçelemesi, http://www.fizibilite.info/sermaye-butcelemesi/

Gedik Yatırım, Portföy Nedir?, https://www.gedik.com/bilgi-egitimler/portfoy-nedir#:~:text=Portf%C3%B6y%2C%20ger%C3%A7ek%20veya%20t%C3%BCzel%20ki%C5%9Filerin,gibi%20yat%C4%B1r%C4%B1m%20ara%C3%A7lar%C4%B1n%C4%B1n%20toplam%20de%C4%9Feridir

GİB, Gelir Vergisi Tarifesi 2020, https://www.gib.gov.tr/gelir-vergisi-tarifesi-2020

Gözgör, G. (2008). Finansal Türev Piyasaları: Forward, Futures, Opsiyon ve Döviz Üzerine Bir Uygulama, Basılmamış Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Teorisi Anabilim Dalı, İstanbul.

Gürsoy, C. T. (2004). *Finansal Yönetim İlkeleri*, Beta Basım Yayım, İstanbul.

Investing (t.y.). Hisse Görüntüleyici, https://tr.investing.com/stock-screener/

İsbak, Bilanço Tablosu 2016, https://www.isbak.istanbul/bilanco-tablosu-2016-2/

İstanbul Ticaret Odası, Kolektif Şirketler, https://www.ito.org.tr/tr/hizmetler/ticaret-sicili-islemleri/tescil-islemleri/kollektif-sirketler

Jensen, M. C., & Smith, Jr., C. W. (2005). The Theory of Corporate Finance: A Historical Overview. *SSRN Electronic Journal*. https://doi.org/10.2139/ssrn.244161

Kalyoncuoğlu, K. S. & Adalı, Z. (2018). Forward ve Futures İşlemler, içinde Finansal İktisat, (Ed.) Hasan Dinçer, Serhat Yüksel, Orion, Ankara, ss. 206-227.

KAP, Vestel Beyaz Eşya Sanayi ve Ticaret A.Ş., https://www.kap.org.tr/tr/Bildirim/853607

Koçyiğit, B. (n.d.), Menkul Kıymetler, https://slideplayer.biz.tr/slide/2797742/#:~:text=1%20Menkul%20k%C4%B1ymetler%20Ki%C5%9Filerin%20yat%C4%B1r%C4%B1m,k%C4%B1ymetli%20evraklara%20menkul%20k%C4%B1ymet%20denir.&text=Sahibine%20ortakl%C4%B1k%20ve%20alacak%20hakk%C4%B1%20sa%C4%9Flar%20Nama%20ve%20hamiline%20d%C3%BCzenlenmi%C5%9F%20olabilir

Konu Ekonomi, Tahvil Nedir, Çeşitleri ve Faizleri Nasıldır? Nasıl Alınır?, https://konuekonomi.com/tahvil-nedir/

KOSGEB, https://www.kosgeb.gov.tr/

Kummer, S. & Pauletto, C. (2012). The History of Derivatives: A Few Milestones, EFTA Seminer, Regulation of Derivatives Markets, Zürih, 3 Mayıs.

Lee (n.d.). Capital Market History and Risk&Return, https://slideplayer.com/slide/15533481/

Mali Tablo Analiz, Vakko A. Ş. 2019 1. Çeyrek Gelir Tablosu Analizi, http://www.malitabloanaliz.com/mali-tablo-analizi/vakko-a-s-2019-1-ceyrek-gelir-tablosu-analizi/

Money Week, Sweden ditches negative interest rates, https://moneyweek.com/520010/sweden-ditches-negative-interest-rates#:~:text=Sweden%20has%20ended%20its%20experiment,%2D0.25%25%20back%20to%20zero.&text=Sweden%20has%20ended%20its%20experiment%20with%20negative%20interest%20rates.,-The%20Sveriges%20Riksbank

Muhasebe Dersleri, Amortisman, https://www.muhasebedersleri.com/genel-muhasebe-1/amortismanlar.html#:~:text=Amortisman%20Tan%C4%B1m%C4%B1%3A%20Amortisman%2C%20duran%20varl%C4%B1klar%C4%B1n,%C3%B6mr%C3%BC%20boyunca%20gider%20yaz%C4%B1lmas%C4%B1%20gerekir

Muhasebe Dersleri, İşletme Çeşitleri, https://www.muhasebedersleri.com/ekonomi/isletme-cesitleri.html

Online Etymology Dictionary, Finance, https://www.etymonline.com/word/finance

Quant Dare, Beta: Upside Downside, https://quantdare.com/beta-upside-downside/

Risk Net, Etymology of the term risk: games of chance as origin, https://www.risknet.de/en/knowledge/etymology/

Sabah (2017). Hazine Samuray Piyasasında, https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2017/11/28/hazine-samuray-piyasasinda

Saito, A. T., Savoia, J. R. F., & Fama, R. (2013). Financial Theory Evolution, *International Journal of Education and Research*, Cilt 1, No. 1., ss. 1-18.

Sermaye Piyasası Kurulu, Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı Nedir?, https://www.spk.gov.tr/Sayfa/AltSayfa/409

Stat Lect, Normal Distribution, https://www.statlect.com/probability-distributions/normal-distribution

Suvari, H. (n.d.). Finansal Araçlar: Tanım ve Kavramlar, https://slideplayer.biz.tr/slide/14037915/

Şahin, Y. (2017). Temel Analiz: Lidikite Oranları, https://medium.com/fintables/temel-analiz-oran-analizleri-1-31cf3d2e5b36

Şahin, Y. (2017). Temel Analiz: Faaliyet Oranları, https://medium.com/fintables/temel-analiz-faaliyet-oranlar%C4%B1-a54551f9a858

Tanrıöven, C. (2000). Bir Finanslama Aracı Olarak Warrantlar ve Muhasebeleştirilmesi, *G. Ü. İ. İ. B. F. Dergisi*, 4, ss. 163-182.

TBB (2023). Faaliyet Raporu, 2022-2023, https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/8968/Faaliyet_Rapor_2022-2023.pdf

TCMB, Gecelik Faiz Oranları, https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Para+Politikasi/Merkez+Bankasi+Faiz+Oranlari/faiz-oranlari

Turk Time, Kulüplerin Gelir-Gider Tablosu, http://www.turktime.com/haber/kuluplerin-gelir-gider-tablosu/464854

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Kurulan/Kapanan Şirket İstatistikleri, https://www.tobb.org.tr/BilgiErisimMudurlugu/Sayfalar/KurulanKapananSirketistatistikleri.php

Ünalmış, İ. & Talaslı, İ. (n.d.). Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Merkezin Güncesi, https://tcmbblog.org/wps/wcm/connect/blog/tr/main+menu/analizler/turkiyede+devlet+ic+borc+piyasasi+gelisimi+ve+getiri+egrisi+olusumu

Vakıf Bank, Varant, https://www.vakifbank.com.tr/varant.aspx?pageID=1247#:~:text=Varant%20nedir%3F,sermaye%20piyasas%C4%B1%20arac%C4%B1n%C4%B1%20ifade%20eder

Yıldırım, M. (2017). Envanter ve Bilanço, http://web.karabuk.edu.tr/muratyildirim/H4_ISF203.pdf

Gözden Geçirilmiş 2. Basım

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE FIKHİ AÇIDAN BEDEN ESTETİZASYONU

Doç. Dr. Hüseyin Baysa

nobel bilimsel

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE FIKHİ AÇIDAN BEDEN ESTETİZASYONU

Doç. Dr. Hüseyin Baysa

Yayın No.: 399
ISBN: 978-625-7126-22-9
E-ISBN: 978-625-7203-44-9
Basım Sayısı: Gözden Geçirilmiş 2. Basım, Şubat 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Baysa, Hüseyin.
Geçmişten Günümüze Fıkhi Açıdan Beden Estetizasyonu / Hüseyin Baysa
Gözden Geçirilmiş 2. Basım, X + 228 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-7126-22-9
E-ISBN: 978-625-7203-44-9
1. Fıkıh 2. Süslenmek 3. Estetik 4. Fıtrat

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **vii**

KISALTMALAR ..... **ix**

GİRİŞ **1**

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE KAPSAMI 2
II. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ 3
III. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI 3

BİRİNCİ BÖLÜM
ESTETİK OLGUSU VE BEDEN ESTETİZASYONUNA SEVK EDEN FAKTÖRLER

I. ESTETİK OLGUSU 10
A. Batı Düşünce Sisteminde Estetik 10
B. İslam'da Estetik 12
II. BEDEN ESTETİZASYONU 15
III. BEDEN ESTETİZASYONUNA SEVK EDEN FAKTÖRLER 20
A. Kişisel Faktörler 20
1. Güzelliğe Karşı Fıtri Meyil 21
2. Vücut Şekline Karşı Duyulan Rahatsızlık 24
a. Bedenin Dış Görünüşündeki Anomaliler 25
b. Kilo Fazlalığı 26
c. Yaşlılıktan Kaynaklanan Deformasyon 28
d. Çirkinlik Saplantısı 30
3. Öz Güveni Artırma İsteği 33
4. Beğenilme ve İlgi Görme İsteği 34
5. Bakımlı Olarak Kabul Görme Psikolojisi 36
6. Bedensel Özgürlüğü Gerçekleştirme Arzusu 37
7. Özenti 39
B. Dış Faktörler 40
1. Tüketim Kültürü 40
2. Güzellik Endüstrisi 43
3. Estetik Ameliyat İmkânının Gelişmesi 46

İKİNCİ BÖLÜM

VAHİY DÖNEMİNDE BEDENSEL SÜSLENME

I. KALICI ESTETİK İŞLEMLER 50
A. Diş Törpülemek 50
B. Dövme Yapmak 53
C. Yüzün Derisini Yenilemek 55
II. EPİLASYON İŞLEMLERİ 57
A. Yüzdeki Kılları Almak 57
1. Kadınların Yüzlerindeki Kılları Alması 57
2. Erkeklerin Yüzlerindeki Kılları Alması 59
B. Saç ve Sakaldaki Beyaz Telleri Yolmak 60
C. Vücudun Baş Dışındaki Bölgelerinde Bulunan Kılları Almak 61
III. MAKYAJ İŞLEMLERİ 62
A. Göz Makyajı 62
1. Kadınların Sürme Çekmesi 64
2. Erkeklerin Sürme Çekmesi 65
B. Yüz Makyajı 66
1. Kadınlarda Yüz Makyajı 67
2. Erkeklerde Yüz Makyajı 70
C. Vücudun Yüz Dışındaki Bölgelerini Boyamak 71
1. Kadınların Yüz Haricindeki Bölgelerini Boyamaları 71
2. Erkeklerin Yüz Haricindeki Bölgelerini Boyamaları 72
IV. KOKU SÜRÜNMEK 73
A. Kadınların Parfüm Kullanması 74
B. Erkeklerin Parfüm Kullanması 75
V. TAKI KULLANMAK 76
A. Kadınların Takı Kullanması 77
B. Erkeklerin Takı Kullanması 80
VI. SAÇ, SAKAL VE BIYIK ÜZERİNDE GERÇEKLEŞTİRİLEN İŞLEMLER 83
A. Saç ve Sakalı Boyamak ve Yağlamak 84
1. Erkeklerin Saç ve Sakalı Boyamaları ve Yağlamaları 85
2. Kadınların Saçlarını Boyamaları ve Yağlamaları 89
B. Saç Uzatmak, Kısaltmak ve Eklemek 90
1. Saç Uzatmak ve Kısaltmak 90
2. Saça Ekleme Yapmak 93
C. Saçı Şekillendirmek 95

1. Kadınların Saçlarını Şekillendirmeleri 95
2. Erkeklerin Saçlarını Şekillendirmeleri 96
D. Sakal ve Bıyığı Tıraş Etmek 99
1. Sakal Tıraşı 99
2. Bıyık Tıraşı 101
VII. PROTEZ KULLANIMI 102
VIII. GİYİMDE MALZEME VE TARZ SEÇİMİNDE BULUNMAK 103
A. Kadın Giyimi 104
B. Erkek Giyimi 108

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
SÜSLENMEDE FIKHİ ÖLÇÜLER

I. FITRATA UYGUNLUK 114
A. Görünüm ve İşlev İtibarıyla Normal Olan Organı Kalıcı Değişikliğe Uğratmamak 116
B. Estetizasyonun Karşı Cinse Özgü Olmaması 120
II. İNSAN SAĞLIĞI VE SAYGINLIĞINA UYGUNLUK 126
A. Estetizasyonun Sağlığa Zararlı Olmaması 127
B. Süslenmenin İnsan Onuruna Aykırı Olmaması 131
III. TEMİZLİK İLKESİNE UYGUNLUK 134
A. Süslenmede Kullanılacak Ürünlerin Temiz Olması 134
B. Makyaj Ürünlerinin Dinî Temizliği Engellememesi 139
IV. MÜSLÜMAN KİMLİĞİNE UYGUNLUK 141
V. İSLAM AHLAKINA UYGUNLUK 145
A. Estetizasyonun Kibirlenmeye Araç Edilmemesi 145
B. Estetizasyonun Aldatmaya Araç Edilmemesi 148
C. Estetizasyonun İsraf Boyutunda Olmaması 151
VI. TESETTÜRE UYGUNLUK 156
A. Bedensel Estetiğin ve Estetizasyonun Teşhir Edilmemesi 158
1. Erkeklerde Tesettür 159
2. Kadınlarda Tesettür 161
a. Kadınların Mahremlerine Karşı Tesettürü 161
b. Kadınların Nâmahremlerine Karşı Tesettürü 163
B. Estetizasyonun Nâmahreme Yaptırılmaması 168
C. Matemli veya İhramlı İken Süslenmekten Kaçınılması 173

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GÜNÜMÜZDE BEDEN ESTETİZASYONU

I. KALICI ESTETİK MÜDAHALELER 178
A. Baş ve Boyun Bölgesinde Gerçekleştirilen İşlemler 179
1. Çene Estetiği 179
2. Diş Estetiği 180
3. Burun Estetiği 182
4. Dudak Estetiği 184
5. Botoks 186
6. Yüzün Derisini Yenilemek 187
7. Saç, Sakal ve Bıyık Ekimi 189
B. Gövde Bölgesinde Yapılan İşlemler 193
1. Göğüs Estetiği 193
2. Yağ Aldırmak 195
C. Bedenin Tamamına Yapılabilen İşlemler 198
1. Cilt Germe 198
2. Kalıcı Epilasyon 199
3. Kalıcı Makyaj 202
II. MAKYAJ İŞLEMLERİ 203
III. PROTEZ VE TAKI KULLANIMI 207
A. Suni Kirpik Takmak 207
B. Suni Tırnak Takmak 208
C. Kontakt Lens Takmak 209
D. Pirsing Takmak 210

SONUÇ 213

KAYNAKÇA 215

YAZAR HAKKINDA 227

KAYNAKÇA

Adevî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Mükremillâh (Mükerrem) es-Saîdî. *el-Hâşiye 'alâ şerhi Kifâyeti't-tâlibi'r-rabbânî*. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1994.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed. *el-Müsned*. b.y.: Müessesetü'r-risâle, 2001.

Aköz, Mehmet. "Kandan Misk-i Anber Oluşumu". *1. Ulusal Helal ve Sağlıklı Gıda Kongresi*. 48-49. Afyon: ed. Fatih Gültekin, 2011.

Âlûsî, Cemâlüddîn Mahmûd Şükrî. *Bülûgu'l-ereb fî ma'rifeti ahvâli'l-'Arab*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1314h.

Apaydın, Yunus. "Tesettür". *İslâm Ansiklopedisi*. 40: 538-543. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

Aybakan, Bilal. "Zarar". *İslâm Ansiklopedisi*. 44: 130-134. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Aydın, Mustafa. *İslam'ın Tarih Sosyolojisi*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2001.

Aynî, Ebû Muhammed Bedruddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ. *el-Binâye şerhu'l-Hidâye*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 2000.

Ayvazoğlu, Beşir. "İlmü'l-Cemâl". *İslâm Ansiklopedisi*. 22: 146-148. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Azîmâbâdî, Ebü't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak b. Emîr Alî. *Avnü'l-ma'bûd şerhu Süneni Ebî Dâvûd*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1415h.

Bayder, Osman. "Sağlığa Zararlı Maddelerin İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi". *Diyanet İlmi Dergi* 55/2 (26 Haziran 2019): 379-404.

Baylançiçek, Deniz Oygar. "Takma Kirpikler Gözlere Zarar Veriyor!" *Hastane.com.tr*. Erişim: 30 Mayıs 2020. https://www.hastane.com.tr/saglik/takma-kirpikler-gozlere-zarar-veriyor.html.

Bayraktar, Ahmet. "İntiharın Fıkhı -Psikopatolojik Boyutları ve Vaka Sunumu-". *Eskiyeni* 36 (2018): 53-72.

Baysa, Hüseyin. "Haram Madde İçeren Ürünlerin Hükmüne İstihlâkin Etkisi". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 22/2 (15 Aralık 2018): 1165-1189.

Baysa, Hüseyin. "İslâm Borçlar Hukukunda Akdin Konusunu Seçme Özgürlüğünün Kısıtlanmasının Temel Dinamikleri". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*. 23 (2014): 157-172.

Baysa, Hüseyin. "Necis Şeylerin Faydalanılabilirlik Bağlamında Fıkhi Açıdan Değerlendirilmesi". *Marife Dinî Araştırmalar Dergisi* 18/2 (2018): 329-352.

Baysa, Hüseyin. "Ömer Müftî Kilîsî'nin Sigaranın Hükmü Hakkındaki Görüşünün Değerlendirilmesi -Risâletü'd-Dühân Bağlamında-". *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (2015): 37-57.

Baysa, Hüseyin. "Sakal Uzatma ve Bıyık Kısaltmanın Hükmüne İlişkin Görüşlerin Değerlendirilmesi". *Sosyal Bilimler Dergisi* 7/14 (2017): 273-289.

Baysal, Vahide - Yıldırım, Mehmet. "Botulinum Toksini ve Dermatolojide Kullanımı". *Türkderm-Deri Hastalıkları ve Frengi Arşivi Dergisi* 36/2 (2002): 92-96.

Benli, Abdullah. "İslam Hukukunda İnsan Onuru". 303-343. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014.

Beşer, Faruk. "Süslenme". *İslâm Ansiklopedisi*. 38: 178-180. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Beyhekî, Ahmed b. el-Huseyn b. Alî b. Mûsâ Ebû Bekir. *es-Sünenü'l-kübrâ*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 2003.

Bilgin, Rıfat. "Tüketim Kültüründe Kadın Bedeninin Cinsel Kurgu Olarak Konumlandırılması ve Sunumu". *The Journal of Academic Social Science Studies* 36/2 (2015): 309-329.

Boynukalın, Ertuğrul. "Makâsıdü'ş-şerîa". *İslâm Ansiklopedisi*. TDV Yayınları, 2003.

Bozkurt, Nebi. "Kıyafet". *İslâm Ansiklopedisi*. 25: 508-510. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Bozkurt, Nebi. "Koku". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26: 150-151. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Buhûtî, Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn. *Keşşâfü'l-kınâ' 'an metni'l-İknâ'*. b.y.: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, t.y.

Burhânüddîn el-Buhârî, Ebü'l-Me'âlî Mahmûd b. Ahmed. *el-Muhîtu'l-Burhânî fi'l-fıkhi'n-Nu'mânî*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 2004.

"Burun Estetiği". *istanbul beauty travel*. 18 Mayıs 2020. http://beauty-travel.org/docs/tr/Burun_Estetigi.pdf.

Büceyrimî, Süleymân b. Muhammed b. Ömer. *Tuhfetü'l-habîb 'alâ şerhi'l-Hatîb*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1996.

Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî. *Ahkâmü'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1994.

Cevâd Ali. *el-Mufassâl fî târîhi'l-'Arab kable'l-İslâm*. b.y.: Avend-i daniş, 2006.

Cezîrî, Abdurrahman b. Muhammed. *el-Fıkhü 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 2010.

Civaş, Ekrem. "Saç Ekiminde Yenilikler, Uygulamalar". *Türkderm-Deri Hastalıkları ve Frengi Arşivi Dergisi* 48/1 (15 Mart 2014): 70-73.

Cuhenî, Abdülazîz Uvayde Hamîd. *Ahkâmü't-tezyîn ve't-tecmîl ve davâbituhümâ fi'l-fikhi'l-İslâmî*. Doktora Tezi, Uluslararası el-Medine Üniversitesi, 2014.

Curcânî, Ali b. Muhammed b. Ali ez-Zeyn. *Kitâbü't-Ta'rîfât*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1983.

Çağdaş, Arman. "Plastik ve Rekontrüktif Cerrahi'ye Giriş". *Estetik Plastik ve Rekonstrüktif Cerrahi*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi, 2003.

Çağlar, Ayşenur Banu - Saral, Seçil. "Kozmetolojide Toksisite Sorunu". *Türk Dermatoloji Dergisi* 8/4 (2014): 248-251.

Çağrıcı, Mustafa. "Kibir". *İslâm Ansiklopedisi*. 25: 562-563. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Çakır Umar, Dilek - Öğce, Filiz - Çakır Kocak, Yeliz - Baykal Akmeşe, Zehra. "Üniversite Öğrencilerinin 'Piercing'e Yönelik Bilgi ve Tutumları". *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi* 2/3 (2013): 153-159.

Çomoğlu, Tansel. "Kozmetikler". *Marmara Pharmaceutical Journal*. 16 (2012): 1-8.

Dağlar, Sibel. *Biyoiktidar Konteksinde Güzellik Endüstrisinin Sosyolojik Değerlendirilmesi*. Uludağ Üniversitesi, 2019.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdirrahmân. *es-Sünen*. Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, 1407h.

Demİr, Nazan - Göktürk, Tolga - Akçay, Onur. "Bazı Kozmetik Ürünlerde Ağır Metal (Pb, Cd) Tayini". *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Fen Dergisi* 9/2 (31 Aralık 2014): 194-200.

Dîk, Nekâ İmâd Abdullâh. *Ahkâmü zîyneti vechi'l-mer'e fi'l-fıkhi'l-İslâmî*. Yüksek Lisans Tezi, en-Necâhu'l-vatanî Üniversitesi, 2010.

Din İşleri Küksek Kurulu. *Fetvalar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018.

Din İşleri Yüksek Kurulu. "Estetik Ameliyat". *T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı*. 02 Temmuz 2014. http://www2.diyanet.gov.tr/dinisleriyuksekkurulu/ Sayfalar/EstetikAmeliyat.aspx.

Dîneverî, Ebû Hanîfe Ahmed b. Dâvûd b. Venend. *Kitâbü'n-Nebât*. Wiesbaden: Feranzer Şitaynır, 1974.

Doğan, Serap Yücel. "Tüketim Kültüründe Kadın Bedeninin İdealize Edilmesine Yönelik Kadın Algılamaları ve Tüketim Davranışlarıyla İlişkisi". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 23 (2010): 51-59.

Döner, Mehmet. *İpek ve Altın'ın Erkeklere Haram Olduğuna Dair Rivayetlerin Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, 2019.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *es-Sünen*. b.y.: Dâru'r-risâleti'l-âlemiyye, 2009.

Emiroğlu, Kudret. *Gündelik Hayatımızın Tarihi*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2001.

Ergenekon, Begümşen. *Estetik Cerrahiye Başvurmanın Kültüre Bağlı Nedenleri*. Ankara Üniversitesi, 2006.

"Estetik Diş Hekimliği". *istanbul beauty travel*. 18 Mayıs 2020. http://beauty-travel.org/docs/tr/Estetik_Dis_Hekimligi.pdf.

Ezherî, Salih b. Abdüssemî' el-Âbî. *es-Semeru'd-dânî şerhu Risâleti İbni Ebî Zeyd el-Kayravânî*. Beyrut: el-Mektebetü's-sekâfiyye, t.y.

Fahruddîn er-Râzî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer. *Mefâtihu'l-gayb*. Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, 1420h.

Ferrâ el-Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Huseyn. *Şerhu's-sünne*. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1983.

Fevzân, Sâlih b. Muhammed. *el-Cirâhatü't-tecmîliyye arzun tıbbi ve dirâsetün fıkhiyye mufassala*. Riyad: Darü't-tedmuriyye, 2008.

Fındıkçıoğu, Kemal - Fındıkçıoğlu, Fulya - Özmen, Selahattin - Çelebi, M. Cemalettin. "Kliniğimizde Yatarak Tedavi Gören Estetik ve Rekonstrüktif Hasta Profili". *Gazi Tıp Dergisi* 16/2 (2005): 70-73.

Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed. *İhyâü 'ulûmi'd-dîn*. Beyrut: Dâru'l-ma'rife, t.y.

Gönül, Şahin. *Din ve Moda*. Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, 2012.

Gül, Ülker. "Dövme Uygulamaları Ne Kadar Güvenli". *Klinik Tıp Aile Hekimliği* 10/3 (26 Mayıs 2018): 36-38.

Gümüş, Sefer - Gümüş, Hande Gülnihal - Gümüş, Tuğbay Burçin - Gümüş, Serpil - Bilim, Taner. "Kadın ve Erkeklerin Kozmetik Ürünleri Tüketim Alışkanlıkları Üzerine Bir Araştırma". *Uluslararası Hakemli Pazarlama ve Pazar Araştırmaları Dergisi* 2/4 (2015): 1-27.

Halîl b. Ahmed, Ebû Abdirrahmân b. Amr b. Temîm Ferâhîdî el-. "Dsm". *Kitâbü'l-'Ayn*. b.y.: Dâru mektebeti'l-hilâl, 1985.

Halîl b. Ahmed, Ebû Abdirrahmân b. Amr b. Temîm Ferâhîdî. "Kaşara". *Kitâbü'l-'Ayn*. b.y.: Dâru mektebeti'l-hilâl, 1985.

"Hangi Alkoller Haramdır?" *Helal Platform*. Erişim: 11 Eylül 2019. https://www.helalplatform.com/helal-haram/hangi-alkoller-haramdir/1352/.

Hattâb er-Ruaynî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Abdirrahmân. *Mevâhibü'l-celîl fî şerhi Muhtasarı Halîl*. b.y.: Dâru'l-fikr, 1992.

Heyet. "İhtidâb". *el-Mevsû'atü'l-fıkhiyye*. 2: 277-285. Kuveyt: Vizâratü'l-evkâf ve'ş-şuûni'l-İslâmiyye, 2007.

Heyet. "İktihâl". *el-Mevsû'atü'l-Fıkhiyye*. 6: 93-95. Kuveyt: Vizâratü'l-evkâf ve'ş-şuûni'l-İslâmiyye, 2007.

Heyet. "Tehattüm". *el-Mevsû'atü'l-fıkhiyye*. 11: 21-32. Kuveyt: Vizâratü'l-evkâf ve'ş-şüûni'l-İslâmiyye, 2007.

Heyet. "Tetayyüb". *el-Mevsû'atü'l-fıkhiyye*. 12: 174-183. Kuveyt: Vizâratü'l-evkâf ve'ş-şüûni'l-İslâmiyye, 2007.

Heyet. "Tezeyyün". *el-Mevsû'atü'l-fıkhiyye*. 11: 264-276. Kuveyt: Vizâratü'l-evkâf ve'ş-şüûni'l-İslâmiyye, 2007.

Heyet. "Vâsıle". *el-Mevsû'atü'l-fıkhiyye*. 42: 345-348. Kuveyt: Vizâratü'l-evkâf ve'ş-şüûni'l-İslâmiyye, 2007.

Hın, Mustafa - Buğa, Mustafa - Şirbicî, Ali. *el-Fıkhü'l-menhecî 'alâ mezhebi'l-İmâmi'ş-Şâfiî*. Dımaşk: Dâru'l-kalem, 1992.

Hökelekli, Hayati. "Fıtrat". *İslâm Ansiklopedisi*. 13: 47-48. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdilazîz. *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1992.

İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir Muhammed b. Muhammed et-Tâhir. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. Tunus: ed-Dâru't-Tûnusiyye, 1984.

İbn Battâl, Ebü'l-Hasen Ali b. Halef b. Abdilmelik el-Bekrî el-Kurtubî. *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. Riyad: Mektebetü'r-ruşd, 2003.

İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Ahmed b. Ali. *Fethu'l-bârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. Beyrut: Dâru'l-ma'rife, 1379h.

İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd el-Endelüsî. *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm*. 8 Cilt. Kahire: Dâru'l-hadîs, 1404.

İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd el-Endelüsî. *el-Muhallâ bi'l-âsâr*. Beyrut: Dâru'l-fikr, t.y.

İbn Kudâme, Ebû Muhammed Abdullâh b. Ahmed el-Makdisî. *el-Mugnî*. b.y.: Mektebetü'l-Kahire, t.y.

İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrem b. Ali Ebü'l-Fadl Cemâlüddîn el-İfrikî. "Felece". *Lisânü'l-Arab*. 2: 346-349. Beyrut: Dâru Sâder, 1414h.

İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrem b. Ali Ebü'l-Fadl Cemâlüddîn el-İfrikî. "Fetara". *Lisânü'l-Arab*. 5: 55-59. Beyrut: Dâru Sâder, 1414h.

İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrem b. Ali Ebü'l-Fadl Cemâlüddîn el-İfrikî. "Gamene". *Lisânü'l-Arab*. 13: 314-315. Beyrut: Dâru Sâder, 1414h.

İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrem b. Ali Ebü'l-Fadl Cemâlüddîn el-İfrikî. "Gamese". *Lisânü'l-Arab*. 6: 156-157. Beyrut: Dâru Sâder, 1414h.

İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrem b. Ali Ebü'l-Fadl Cemâlüddîn el-İfrikî. "Hadada". *Lisânü'l-Arab*. 7: 136-137. Beyrut: Dâru Sâder, 1414h.

İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrem b. Ali Ebü'l-Fadl Cemâlüddîn el-İfrikî. "Haleka". *Lisânü'l-'Arab*. 10: 85-92. Beyrut: Dâru Sâder, 1414h.

İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrem b. Ali Ebü'l-Fadl Cemâlüddîn el-İfrikî. "Kaşera". *Lisânü'l-Arab*. 5: 93-95. Beyrut: Dâru Sâder, 1414h.

İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrem b. Ali Ebü'l-Fadl Cemâlüddîn el-İfrikî. "Nemesa". *Lisânü'l-Arab*. 7: 101-102. Beyrut: Dâru Sâder, 1414h.

İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrem b. Ali Ebü'l-Fadl Cemâlüddîn el-İfrikî. "Sekeke". *Lisânü'l-Arab*. 10: 439-442. Beyrut: Dâru Sâder, 1414h.

İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrem b. Ali Ebü'l-Fadl Cemâlüddîn el-İfrikî. "Tarafe". *Lisânü'l-Arab*. 9: 213-221. Beyrut: Dâru Sâder, 1414h.

İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrem b. Ali Ebü'l-Fadl Cemâlüddîn el-İfrikî. "Vesale". *Lisânü'l-Arab*. Beyrut: Dâru Sâder, 1414h.

İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrem b. Ali Ebü'l-Fadl Cemâlüddîn el-İfrikî. "Veşeme". *Lisânü'l-Arab*. 12: 638-639. Beyrut: Dâru Sâder, 1414h.

İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrem b. Ali Ebü'l-Fadl Cemâlüddîn el-İfrikî. "Veşera". *Lisânü'l-Arab*. 5: 284. Beyrut: Dâru Sâder, 1414h.

İbn Müflih, Ebû İshâk Burhânüddîn İbrâhîm b. Muhammed ed-Dımaşkî. *el-Mübdi' fî şerhi'l-Mukni'*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1997.

İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısrî. *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik*. b.y.: Dâru'l-kitâbi'l-İslâmî, t.y.

İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 2010.

İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed. *et-Tabakâtü'l-kübrâ*. Beyrut: Dâru sâder, 1968.

İbn Teymiyye, Ebü'l-Berekât Mecdüddîn Abdüsselâm b. Abdillâh b. el-Hadır el-Harrânî. *el-Muharrâr fi'l-fıkh 'alâ mezhebi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*. Riyad: Mektebetü'l-me'ârif, 1984.

İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî el-Mâlikî. *Ahkâmü'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 2003.

İbnü'l-Esîr, Mecdüddîn Ebü's-Sa'âdât el-Mübârek b. Muhammed el-Cezerî. *en-Nihâye fî garîbi'l-hadîs ve'l-eser*. Beyrut: el-Mektebetü'l-ilmiyye, 1979.

İbnü'l-Hümâm, Muhammed b. Abdilvâhid es-Sivâsî. *Şerhu Fethi'l-kadîr*. b.y.: Dâru'l-fikr, t.y.

İnal, Özge - Yüksel, Altan. "Kontakt Lensler ve Lens Çözeltileri". *Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dergisi* 27/1 (1998): 31-49.

İzz b. Abdisselâm, Ebû Muhammed Abdülazîz. *Kavâ'idü'l-ahkâm fî mesâlihi'l-enâm*. Kahire: Mektebetü'l-külliyâti'l-Ezheriyye, 1991.

Kâdî İyâz, Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî. *İkmâlü'l-Mu'lim b. fevâidi Müslim*. Mısır: Dâru'l-vefâ, 1998.

"Kalıcı Makyaj Nedir, nasıl Yapılır?" *Medica Estetik*. Erişim: 26 Mayıs 2020. https://medicaestetik.com/kalici-makyaj-nedir-nasil-yapilir/.

Kallek, Cengiz. "İsraf". *İslâm Ansiklopedisi*. 23: 178-180. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Kalyûbî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Ahmed b. Selâme. *el-Hâşiye 'alâ Şerhi'l-Mahallî 'ale'l-Minhâc*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1995.

Kamacı, Fatımatüz Zehra. *Hz. Peygamber Devrinde Kadınların Süslenmesi*. İstanbul: İnkilab Yayınları, 2014.

Karâfî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdirrahmân el-Mâlikî. *ez-Zahîra*. Beyrut: Dâru'l-garbi'l-İslâmî, 1994.

Karakuş, Mehmet. *İhvân-ı Safâ'da Estetik ve Sanat*. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2018.

Karaman, Hayrettin - Çağrıcı, Mustafa - Dönmez, İbrahim Kâfi - Gümüş, Sadrettin. *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.

Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd. *Bedâiʿu'ş-sanâiʿ fî tertîbi'ş-şerâiʿ*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1986.

Kastallânî, Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr. *İrşâdü's-sârî li şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. Mısır: Matba'atü'l-kübrâ el-Emîriyye, 1323h.

Kazancı, Alper. *Yaşlanmayla Deride Meydana Gelen Değişimlerin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, 2012.

"Kıllanma". Erişim: 25 Mayıs 2020. http://www.endokrinoloji.com/killanma. html.

Koç, Fatma - Koca, Emine. "Türk Halk Giyiminde Kullanılan Süslemelere Tipolojik Bir Yaklaşım". *İdil Sanat ve Dil Dergisi* 5/19 (2016).

Koçyiğit, Hikmet. "Kur'ân'a Göre Mahlûkatın Estetize Edilmesi". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/2 (2011): 213-235.

Köse, Hüseyin. "Tüketim Toplumunda Bir 'Sosyal Beden' Kurgusu Olarak Kadın". *Selçuk İletişim* 6/4 (2011): 76-89.

Köse, Üzeyir. "Eşcinsellik ve İslâm Ceza Hukukundaki Durumu". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 52 (2017): 383-404.

Kurt, Yaşar. "Kur'ân'da Fıtrat Kavramı". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 5/2 (2005): 71-104.

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi'u li-ahkâmi'l-Kur'ân*. Kahire: Dâru'l-kütübi'l-Mısriyye, 1964.

Küçükaşcı, Mustafa Sabri. "Yüzük". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44: 55-57. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Manavbaşı, İlker. "Şeker Problemine Mega Liposuction". *Yeni Şafak*. Yeni Şafak, 02 Haziran 2013. https://www.yenisafak.com/saglik/seker-problemine-mega-liposuction-528759.

Mandacı, Ebru. "Asur Ticaret Kolonileri Çağı ve Hititler Devrinde Anadolu'da Kuyumculuk". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 5/8 (2016): 3193-3213.

Mâverdî, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Muhammed. *el-Hâvi'l-kebîr fi'l-fıkhi mezhebi'l-İmâmi'ş-Şâfiî*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1999.

Medenî, İzdihâr bint Mahmûd b. Sâbir el-. *Ahkâmü tecmîli'n-nisâ fi'ş-şerî'ati'l-İslâmiyye*. Riyad: Dâru'l-fadîle, 2002.

"Meme Estetiği". *istanbul beauty travel*. 18 Mayıs 2020. http://beauty-travel.org/docs/tr/Meme_Estetigi.pdf.

Memetcik, Harun. *Dövme Yapmak ve Yaptırmakla İlgili Hadislerin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, 2019.

Mevsılî, Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd Mecdüddîn Ebü'l-Fadl. *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*. Kahire: Matba'atü'l-Halebî, 1937.

Mevvâk, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yûsuf el-Gırnâtî. *et-Tâc ve'l-iklîl li-Muhtasari Halîl*. 8 Cilt. Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1994.

Miras, Kâmil. *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı ve Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1984.

Mutaf, Abdülmecit. "İnanç-Statü-Tarz Üçleminde Osmanlı Kadınlarının Giyim Kuşam Kültürü ve Sosyal Hayattaki Fonksiyonelliği: 17. Yüzyıl Edremit Örneği". *Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/2 (2015): 283-299.

Mutluel, Osman. Kur'ân-ı Kerim ve Estetik. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2008.

Müslim, Ebü'l-Huseyn b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *el-Câmi'u's-sahîh*. Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, ts.

Nas, Taha. "İslam Hukuku Açısından Saç Ekiminin Hükmü". *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 27/1 (2016): 53-63.

Nefrâvî, Ahmed b. Guneym b. Sâlim Şihâbüddîn el-Ezherî en-. *el-Fevâkihü'd-devânî alâ Risâleti İbn Ebî Zeyd el-Kayravânî*. Dâru'l-fikr, 1995.

Nehhâs, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. İsmâîl el-Murâdî el-Mısrî. *Me'âni'l-Kur'ân*. 6 Cilt. Mekke: Câmi'atü Ümmi'l-kurâ, 1409h.

Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb. *es-Sünen*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1991.

Nevevî, Ebû Zekeriya Muhyiddîn b. Yahyâ b. Şeref. *el-Mecmûʿ şerhu'l-Mühezzeb*. b.y.: Dâru'l-fikr, t.y.

Nevevî, Ebû Zekeriyyâ Muhyiddin b. Yahyâ b. Şeref. *el-Minhâc şerhu Sahîhi Müslim*. Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, 1392h.

Oğuz, Gürsel Yaktıl. "Güzellik Kadınlar İçin Nasıl Vaade Dönüşür: Kadın Dergilerindeki Kozmetik Reklamları Üzerine Bir İnceleme". *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi* 6/3 (2010): 184-195.

Oral, Rıfat. "İstihlâk (Helal Gıda Açısından Fiziksel Değişimin Teorik Sonuçları)". 492-502. Konya: Aybil Yayınları, 2013.

Ozansoy, Nihan. *Tüketim Toplumunda Güzellik İmajının Üretimi*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, 2012.

Öğüt, Salim. "Mahrem". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27: 388-389. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Özata, Berna. *Transseksüel Bireylerde Cinsiyet Dönüştürmenin Ruh Sağlığı ve Yaşam Kalitesi Üzerine Etkileri*. Uzmanlık Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2012.

Özay, Hilal. "İslâm Hukukunda Transseksüel veya Travesti Olmanın Hükmü". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 51/1 (2019): 207-234.

Özcan, Ruhi. *İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası*. İzmir: Çağlayan Yayınları, 1996.

Özden, H. Ömer. "Hellenizm Öncesi Yunan Felsefesinde Güzellik Anlayışları". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 17 (2002).

Özden, Simge - Saygılı, Metin - Sütütemiz, Nihal. "Kozmetik Ürünlerin Tüketiminde Sağlık Bilincinin Rolü". 791-802. Tekirdağ, 2019.

Pektaş, Hafize. *Moda ve Postmodernizm*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2006.

Petek, Hasan. "Güzelleştirme Amaçlı Estetik Ameliyatlardan Kaynaklanan Hukuki Sorumluluk". *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 8/1 (01 Haziran 2006): 177-240.

"Piercing : Komplikasyonları nasıl önleyebilirsiniz". *Sağlık ve Yaşam*. Erişim: 27 Mayıs 2020. http://www.saglikveyasam.com/piercing-komplikasyonlari- nasil-onleyebilirsiniz.

"Protez Tırnak Kullanmanın Zararları". *https://sagligabiradim.com*. 15 Haziran 2017. https://sagligabiradim.com/protez-tirnak-kullanmanin-zararlari/.

Râgıb el-Esfahânî, Ebü'l-Kâsım el-Huseyn b. Muhammed. *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*. Dımaşk: Dâru'l-kalem, 1412h.

Remlî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Huseyn b. Hasen el-Makdisî. *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc*. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1984.

Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. *el-Mebsût*. Beyrut: Dâru'l-ma'rife, 1993.

Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris. *el-Ümm*. Beyrut: Dâru'l-ma'rife, 1990.

Şâh Veliyyullâh ed-Dihlevî, Ebû Abdilazîz Kutbüddîn Ahmed b. Abdirrahîm b. Vecîhiddîn. *Huccetüllâhi'l-bâliga*. Beyrut: Dâru'l-cîl, 2005.

Şahin, Ayşe Betül. *Kozmetik Ürünlerin Fıkhi Açıdan Tahlili*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2015.

Şahin, Nurten Zeliha. *İslam Hukuku ve Biyoetik (Sorumluluk ve Özerklik Ekseninde Biyoetik Tartışmalar)*. Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2013.

Şahinoğlu, Serap Pelin. *Felsefi, Bilimsel ve Uygulamalı Yönleri ile Tıp Evriminde Görsel Estetik*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 1996.

Şâtıbî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Mûsâ. *el-Muvâfakât*. b.y.: Dâru İbni Affân, 1997.

Şaylan, Ziya. *İki Yüzlü Estetik*. İstanbul: Doğan Kitap Yayınları, 2011.

Şener, Mehmet. "Avret". İslâm Ansiklopedisi. 4: 125-126. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Şenkîtî, Muhammed b. Muhammed Muhtâr b. Ahmed. Ahkâmü'l-cirâhati't-tıbbiyye ve'l-âsâru'l-müterettibetü aleyhâ. Cidde: Mektebetü's-sahâbe, 1994.

Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed. *Neylü'l-evtâr şerhu Münteka'l-ahbâr*. Lübnan: Beytü'l-efkâri'd-düveliyye, 2004.

Şeyhîzâde, Abdurrahman b. Muhammed el-ma'rûf bi Dâmâd Efendi. *Mecma'u'l-enhur fî şerhi Mülteka'l-ebhur*. b.y.: Dâru ihyâi't-türâsi'l-'Arabî, t.y.

Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb. *Mugni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc*. b.y.: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1994.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd. *Câmi'u'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân*. b.y.: Müessesetü'r-risâle, 2000.

Tahtâvî, Ahmed b. Muhammed b. İsmâîl. *Hâşiye alâ Merâkı'l-felâh*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1997.

Tarhan, Nevzat. *Kadın Psikolojisi*. İstanbul: Nesil Yayınları, 2005.

Tercan, Mustafa - Karacaoğlan, Naci. *Estetik Cerrahinin Sırları*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi Yayınları, 2004.

Timurturkan, Meral. *Tıbbi Söylem, Gündelik Hayat ve İktidar: Şişmanlığın Medya Aracılığıyla Tıbbileştirilmesi*. Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi, 2015.

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre. *es-Sünen*. Beyrut: Dâru'l-garbi'l-İslâmî, 1998.

Tulunay, Selahattin. "Sakal ve Bıyık Ekimi". plastik cerrah dr. tulunay. 05 Temmuz 2015. http://selahattintulunay.com/sac-ekim/sakal-ve-biyik-ekimi/index.html.

Tunalı, İsmail. *Estetik*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1998.

Tunca, Mustafa. "Kozmetik Uygulama Komplikasyonları". *Türkderm-Türk Deri Hastalıkları ve Frengi Arşivi Dergisi*- 43/1 (t.y.): 17-20.

Tuncer, Asiye Özge. *Küresel Kozmetik Endüstrisi: Dev Şirketler, Rekabet ve Küresel Pazarlama Stratejileri Üzerine Sosyo-Ekonomik Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, 2019.

Türk Dil Kurumu. "Estetik". *Güncel Türkçe Sözlük*. Erişim: 25 Aralık 2018. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c21ea989754d5.13047130.

Türk Dil Kurumu. "Makyaj". Erişim: 16 Temmuz 2019. http://sozluk.gov.tr/.

Türk Dil Kurumu. "Ziynet". *Güncel Türkçe Sözlük*. Erişim: 25 Haziran 2015. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.558fb0da26aa85.14262027.

Türkoğlu Şaşmazel, Hilal - Özkan, Ozan - Mumcu, Nezih Eren. "Dünden Bugüne Protezler". *Bilim ve Teknik*. Kasım 2013.

Tüveycrî, Muhammed b. İbrâhim b. Abdillâh et-. *Mevsû'atü'l-fıkhi'l-İslâmî*. b.y.: Beytü'l-efkâri'd-düveliyye, 2009.

Tüysüz, Maryam. *Piyasada Bulunan Bazı Kozmetik Ürünlerin Mikrobiyolojik İçeriğinin ve Koruyucu Etkinliğinin Araştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2010.

Uysal, Emine. *İslam Hukuku Açısından Kadın Bedenine Yapılan Tıbbi Estetik Müdahaleler*. Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, 2019.

Uysal, Muhittin. *Peygamber Günlerinde Giyim Kuşam ve Süslenme*. Konya: Yediveren Yayınları, 2004.

Uzak, Meryem. *Kur'ân ve Sünnet'e Göre İnsan Bedenine Yönelik Estetik Amaçlı Müdahaleler*. Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, 2010.

"Yağ Şekillendirme Cerrahisi (Liposhaping)". *istanbul beauty travel*. 19 Mayıs 2020. http://beauty-travel.org/docs/tr/Yag_Sekillendirme-Liposhaping. pdf.

Yalçın, İsmail. *İslam Hukuku Açısından Yaratılışı Değiştirme Fıtratı Bozma*. Ankara: Fecr Yayınları, 2017.

Yalçın, İsmail. "Saç". İslâm Ansiklopedisi. 35: 367-368. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Yalçın, İsmail. "Sürme". İslâm Ansiklopedisi. 38: 169-170. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Yalçın, İsmail. "Yüzük". İslâm Ansiklopedisi. 44: 57-58. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Yaran, Rahmi. "Dövme". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9: 521-522. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Yıldız, Mustafa. "İbn Hazm'ın Güzellik Anlayışı". *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*. 13 (Bahar 2012): 89-106.

Yıldız, Serkan. *Yetişkinlerde Şişmanlığın Yaşam Kalitesi ve Sağlık Algısına Etkisi*. Tıpta Uzmanlık Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2016.

Yıldız, Tülin. *Yüz Bölgesinde Uygulanan Estetik ve Rekonstrüktif Cerrahinin Yaşam Kalitesi Üzerine Etkisi*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2009.

"Yüzde Askı Uygulamaları (Silüet Lift)". *istanbul beauty travel*. 23 Mayıs 2020. http://beauty-travel.org/docs/tr/Yuzde_Aski-Cilt_Soyma_Islemleri.pdf.

"Yüze Yağ Enjeksiyonları". *istanbul beauty travel*. 21 Mayıs 2020. http:// beauty-travel.org/docs/tr/Yuzde_Yag_Dolgu_Protez_Islemleri.pdf.

Zebîdî, Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk. "Gamera". Tâcu'l-'arûs min cevâhiri'l-Kâmûs. b.y.: Dâru'l-hidâye, t.y.

Zebîdî, Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk. "Haly". *Tâcu'l-'arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*. b.y.: Dâru'l-hidâye, t.y.

Zebîdî, Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk. "İsmid". Tâcu'l-'arûs min cevâhiri'l-Kâmûs. b.y.: Dâru'l-hidâye, t.y.

Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed ez-. *el-Keşşâf 'an hakâiki gavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvil fî vücûhi't-te'vîl*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, 1407h.

Zeylaî, Ebû Muhammed Fahruddîn Osmân b. Ali b. Mihcen. *Tebyînü'l-hakâik şerhu Kenzi'd-dekâik*. Kahire: Matba'atü'l-kübrâ el-emîriyye, 1313h.

Zühaylî, Vehbe b. Mustafa. *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletühû*. Dımaşk: Dâru'l-fikr, t.y.

2. Basım

GELİŞEN PİYASALAR EKONOMİSİ

Editörler
Prof. Dr. Mustafa Mete
Dr. Funda Mermertaş

nobel

GELİŞEN PİYASALAR EKONOMİSİ

Editörler: Prof. Dr. Mustafa Mete, Dr. Funda Mermertaş

Yayın No.: 2429
İktisat No.: 158
ISBN: 978-605-033-040-3
E-ISBN: 978-625-371-142-9
Basım Sayısı: 2. Basım, Mart 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Süleyman Gezgin -suleyman@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Mete Mustafa. Mermertaş Funda.
Gelişen Piyasalar Ekonomisi / Mustafa Mete, Funda Mermertaş
2. Basım, XII + 420 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-605-033-040-3
E-ISBN: 978-625-371-142-9
1. Gelişen Piyasalar 2. Demografik Göstergeler 3. Makro Ekonomik Göstergeler

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ..... V

GELİŞEN PİYASA EKONOMİLERİ
(GÜNEY AFRİKA, MISIR VE FAS.....1

1. GÜNEY AFRİKA 3
   1.1. Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Demografik Göstergeleri.....5
   1.2. Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Makro Ekonomik Göstergeleri.....7
   1.3. Güney Afrika Cumhuriyeti Ekonomisi'nin Dış Ticaret Göstergeleri 9
2. MISIR 15
   2.1. Mısır'ın Demografik Göstergeleri.....16
   2.2. Mısır'ın Makro Ekonomik Göstergeleri.....18
   2.3. Mısır Ekonomisi'nin Dış Ticaret Göstergeleri 20
3. FAS 26
   3.1. Fas'ın Demografik Göstergeleri.....27
   3.2. Fas'ın Makro Ekonomik Göstergeleri.....29
   3.3. Fas Ekonomisi'nin Dış Ticaret Göstergeleri 31

Sonuç 37
Kaynakça.....38
Değerlendirme Soruları.....40

GELİŞEN PİYASA EKONOMİLERİ
(TÜRKİYE, YUNANİSTAN VE ROMANYA).....43

1. TÜRKİYE.....45
   1.1. Türkiye'nin Demografik Göstergeleri 47
   1.2. Türkiye'nin Makro Ekonomik Göstergeleri 49
   1.3. Türkiye Ekonomisinin Dış Ticaret Göstergeleri 51
2. YUNANİSTAN.....57
   2.1. Yunanistan'ın Demografik Göstergeleri 59

2.2. Yunanistan'ın Makro Ekonomik Göstergeleri 60
2.3. Yunanistan Ekonomisinin Dış Ticaret Göstergeleri.....63
3. ROMANYA.....69
3.1. Romanya'nın Demografik Göstergeleri.....70
3.2. Romanya'nın Makro Ekonomik Göstergeleri.....71
3.3. Romanya Ekonomisinin Dış Ticaret Göstergeleri.....74
Sonuç 80
Kaynakça.....82
Değerlendirme Soruları.....85

GELİŞEN PİYASA EKONOMİLERİ
(ŞİLİ, KOLOMBİYA VE PERU) 89

1. ŞİLİ 92
Coğrafi Konum.....92
Siyasi ve İdari Yapı 92
Ekonomik Yapı 93
1.1. Şili'nin Demografik Göstergeleri 94
1.2. Şili'nin Makroekonomik Göstergeleri 96
1.3. Şili'nin Dış Ticaret Göstergeleri.....99
2. KOLOMBİYA.....105
Coğrafi Konum.....105
Siyasi ve İdari Yapı 105
Ekonomik Yapı 105
2.1. Kolombiya'nın Demografik Göstergeleri 106
2.2. Kolombiya'nın Makroekonomik Göstergeleri.....108
2.3. Kolombiya'nınDış Ticaret Göstergeleri 111
3. PERU 117
Coğrafi Konum.....117
Siyasi ve İdari Yapı 117
Ekonomik Yapı 118
3.1. Peru'nun Demografik Göstergeleri 118
3.2. Peru'nun Makroekonomik Göstergeleri.....120
3.3. Peru'nun Dış Ticaret Göstergeleri 123
Sonuç 130
Kaynakça.....133
Değerlendirme Soruları.....136

GELİŞEN PİYASA EKONOMİLERİ
(RUSYA, POLONYA VE ÇEKYA) 139

1. RUSYA 141
Tarım ve Hayvancılık, Sanayi ve Madencilik Sektörlerinin Değerlendirmesi 142
1.1. Demografik Göstergeler 144
1.2. Makro Ekonomik Göstergeler 145
1.3. Dış Ticaret Göstergeleri 147
2. POLONYA 153
Tarım ve Hayvancılık, Sanayi ve Madencilik Sektörlerinin Değerlendirmesi 154
2.1. Demografik Göstergeler 155
2.2. Makro Ekonomik Göstergeler 156
2.3. Dış Ticaret Göstergeleri 159
3. ÇEKYA (ÇEK CUMHURİYETİ) 164
Tarım ve Hayvancılık, Sanayi ve Madencilik Sektörlerinin Değerlendirmesi 164
3.1. Demografik Göstergeler 166
3.2. Makro Ekonomik Göstergeler 167
3.3. Dış Ticaret Göstergeleri 170
Sonuç 175
Kaynakça 178
Değerlendirme Soruları 181

GELİŞEN PİYASA EKONOMİLERİ
(KATAR, MALEZYA VE TAYLAND) 185

1. MALEZYA 188
1.1. Malezya'nın Demografik Göstergeleri 191
1.2. Malezya'nın Makro Ekonomik Göstergeleri 193
1.3. Malezya'nın Dış Ticaret Göstergeleri 196
2. KATAR 202
2.1. Katar'ın Demografik Göstergeleri 203
2.2. Katar'ın Makro Ekonomik Göstergeleri 204
2.3. Katar'ın Dış Ticaret Göstergeleri 207
3. TAYLAND 215
3.1. Tayland'ın Demografik Göstergeleri 218
3.2. Tayland'ın Makro Ekonomik Göstergeleri 219
3.3. Tayland'ın Dış Ticaret Göstergeleri 223
Değerlendirme ve Sonuç 228
Kaynakça 238
Değerlendirme Soruları 247

GELİŞEN PİYASA EKONOMİLERİ (ARJANTİN, MEKSİKA VE BREZİLYA) 251

1. ARJANTİN 253
   1.1. Arjantin'in Demografik Göstergeleri 256
   1.2. Arjantin'in Makro Ekonomik Göstergeleri 256
   1.3. Arjantin'in Dış Ticaret Göstergeleri 257
2. MEKSİKA 263
   2.1. Meksika'nın Demografik Göstergeleri 264
   2.2. Meksika'nın Makro Ekonomik Göstergeleri 265
   2.3. Meksika'nın Dış Ticaret Göstergeleri 267
3. BREZİLYA 272
   3.1. Brezilya'nın Demografik Göstergeleri 273
   3.2. Brezilya'nın Makro Ekonomik Göstergeleri 275
   3.3. Brezilya'nın Dış Ticaret Göstergeleri 277

Sonuç 281

Kaynakça 284

Değerlendirme Soruları 287

GELİŞEN PİYASA EKONOMİLERİ (ÇİN, HİNDİSTAN VE ENDONEZYA) 291

1. ÇİN 292
   1.1. Çin'in Demografik Göstergeleri 294
   1.2. Çin'in Makro Ekonomik Göstergeleri 296
   1.3. Çin'in Dış Ticaret Göstergeleri 299
2. HİNDİSTAN 305
   2.1. Hindistan'ın Demografik Göstergeleri 306
   2.2. Hindistan'ın Makro Ekonomik Göstergeleri 308
   2.3. Hindistan'ın Dış Ticaret Göstergeleri 311
3. ENDONEZYA 316
   3.1. Endonezya'nın Demografik Göstergeleri 317
   3.2. Endonezya'nın Makro Ekonomik Göstergeleri 319
   3.3. Endonezya'nın Dış Ticaret Göstergeleri 322

Sonuç 327

Kaynakça 328

Değerlendirme Soruları 330

GELİŞEN PİYASA EKONOMİLERİ
(NİJERYA, ANGOLA VE TAYVAN) 333

MSCI Endeksi 335
IMF'nin Gelişen Ekonomiler Listesi 336
Gelişen ve Gelişmiş Ekonomiler Arasındaki Büyüme Oranının Karşılaştırılması 337
1. NİJERYA 338
1.1. Nijerya'nın Demografik Göstergeleri 341
1.2. Nijerya'nın Makro Ekonomik Göstergeleri 342
1.3. Nijerya Ekonomisinin Dış Ticaret Göstergeleri 344
2. ANGOLA 349
2.1. Angola'nın Demografik Göstergeleri 350
2.2. Angola'nın Makro Ekonomik Göstergeleri 351
2.3. Angola Ekonomisinin Dış Ticaret Göstergeleri 353
3. TAYVAN 359
3.1. Tayvan'ın Demografik Göstergeleri 361
3.2. Tayvan'ın Makro Ekonomik Göstergeleri 364
3.3. Tayvan Ekonomisinin Dış Ticaret Göstergeleri 365
Sonuç 371
Kaynakça 372
Değerlendirme Soruları 377

GELİŞEN PİYASA EKONOMİLERİ
(GÜNEY KORE, FİLİPİNLER VE BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ) 381

1. GÜNEY KORE 381
1.1. Güney Kore'nin Demografik Göstergeleri 383
1.2. Güney Kore'nin Makroekonomik Göstergeleri 384
1.3. Güney Kore'nin Dış Ticaret Göstergeleri 386
2. FİLİPİNLER 392
2.1. Filipinler'in Demografik Göstergeleri 393
2.2. Filipinler'in Makroekonomik Göstergeleri 394
2.3. Filipinler'in Dış Ticaret Göstergeleri 396
3. BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ 402
3.1. Birleşik Arap Emirlikleri'nin Demografik Göstergeleri 403
3.2. Birleşik Arap Emirlikleri'nin Makroekonomik Göstergeleri 404
3.3. Birleşik Arap Emirlikleri'nin Dış Ticaret Göstergeleri 407
Sonuç 413
Kaynakça 414
Değerlendirme Soruları 417

GELİŞEN PİYASA EKONOMİLERİ (GÜNEY AFRİKA, MISIR VE FAS)

Mehmet Pekmezci

GİRİŞ

Gelişen piyasaların veya gelişen pazarların başlangıç noktası, 1970'li yıllarda daha az gelişmiş piyasaları karakterize etmek için kullanılan "Gelişen Ekonomiler" terimi ile literatüre girmiştir. Bu kavramın temelde hem nesnel hem de öznel bir anlam içermesi ve tam anlamıyla gelişen piyasalar kavramını açıklamakta yetersiz kalması yani her gelişen ekonominin, gelişen piyasa konumunda olmaması nedeniyle gelişen piyasalar terimini tam olarak ifade edecek başka bir terim ile değiştirilmesi ihtiyacını doğurmuştur. Bu durumun neticesinde, 1980 yılında, Dünya Bankası ekonomisti Antonie van Agtamael tarafından, gelişmekte olan ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasında orta statüye sahip ekonomileri ifade etmek için "Gelişmekte Olan Pazarlar veya Piyasalar" terimini kullanmıştır. Bu terim, gelişen ekonomiler üzerinde yapılan çalışmalarda yazarlar tarafından sıkça kullanılmaya başlanmıştır. Gelişen piyasa veya gelişmekte olan pazar teriminden zamanla hızlı gelişen ülkeler gibi zamanla bir takım yeni kavramlar türetilmiştir. Örneğin: BRIC (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin), BRICET (BRIC ülkeleri, Doğu Avrupa, Türkiye), BRICS (BRIC ülkeleri ve Güney Afrika), BRICM (BRIC ülkeleri ve Meksika), Next Eleven (Mısır, Endonezya, Bangladeş, İran, Meksika, Pakistan, Nijerya, Filipinler, Türkiye, Güney Kore, Vietnam), CIVETS (Kolombiya, Endonezya, Vietnam, Mısır, Türkiye, Güney Afrika) (Mardiros ve Dicu, 2014: 311).

21. yüzyılda küresel ekonomide ana aktör ve birincil büyüme kaynağı hâline gelen gelişen ekonomiler, dünya ortalamasının üzerinde büyümekte ve ekonomik reformları devreye sokarak düzenli olmasa da yaşam standartlarını,

Güney Afrika, Mısır ve Fas'ın makro ekonomik ve dış ticaret göstergelerinde önemli gelişmeler yaşansa da bazı sorunlar da gözükmektedir. Oldukça genç nüfusa sahip bu üç ülkede işsizlik önemli bir sorundur. Ayrıca ithalata ve dış kaynağa bağımlılık her geçen yıl artma eğilimindedir. Bu durumun dış ticaret açıklarının yanında, cari açığında oluşmasına neden olduğu gözlemlenmektedir. İşsizliği azaltmak ve açıkları kapatmak için, turizm sektörü çözüm yolu gibi görünmektedir. Bu nedenle turizm sektörüne gerekli yatırımların yapılarak sektörün gelişmesi için, ilgili ülkelerin hükûmetleri politikalar üretmektedir.

Dünyada gelişmiş ülkelerin güçlerini arttırma hedeflerine ulaşma çabaları, artık günümüz çağında savaşla veya sömürgecilik faaliyetleri ile değil ekonomik çıkar ve çatışmalar üzerinden gerçekleşmektedir. Ekonomik olarak daha güçlü iseniz dünya siyasetinde de söz sahibi olabilmektesiniz ve diğer ülkelere yön verebilmektesiniz. Dünya ekonomisi 2012-2018 yılları arasında %2,5-3,5 arasındaki oranlarda büyürken, gelişen piyasa ekonomileri bu ortalamanın çok da üzerinde büyüme gerçekleştirmiştir. Bu durum gelişmiş ülkelerin ve yatırımcıların dikkatini çekmiştir. Gelişen piyasa ekonomileri ise yatırımcılara ve gelişmiş ekonomilere önemli fırsatlar sunan, dünya ekonomisinin büyümesine katkıda bulunan ve kendi ekonomisini geliştirerek dünyada söz sahibi yeni pazarlardır. Bu çalışmada söz konusu gelişen piyasa ekonomileri arasında Afrika kıtasında bulunan Güney Afrika Cumhuriyeti, Mısır ve Fas ülkelerinin 2000-2019 yılları arasındaki performansı değerlendirilmiştir.

KAYNAKÇA

Akgül, I., Koç, S. ve Koç, S. Ö. (2007). Cari İşlemler Dengesi Rejim Değişim Modelleri ile Modellenebilir mi? *8. Türkiye Ekonometri ve İstatistik Kongresi Malatya-İnönü Üniversitesi 2007.*

Chaaban, J., Chalak, A., İsmail, T. ve Khedr, S. (2018). "Agriculture, Water and Rural Development In Egypt: A Bottom Up Approach In Evaluating Europan Trade and Assistance Policies." *MEDRESET Working Paper.* 21:1-35.

Mardiros, D.- N. ve Dicu, R.-M. "The Emerging Economies Classification In Terms Of Their Defining, Grouping Criteria and Acronyms Used For This Purpose" *Management Strategies Journal,* Constantin Brancoveanu University, 26(4) (2014): 311-319.

Mete, M ve Özbaş, H. (2015) The İmpact Of Economıc Development On Regional Migration İn Turkey. Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks. Vol.7, No. 3

Meyer, K. E. ve Grosse, R. (2018). "The Oxford Handbook of Management in Emerging Market." *Oxford University Press*. DOI:10.1093/oxfordhb/9780190683948.001.0001.

İnternet Kaynakları

Arab Republic of Egypt Ministry Of Supply and Internal Trading (2019). Erişim adresi: http://www.us.sis.gov.eg/section/337/341?lang=en-us

Arab Republic of Egypt Ministry Of Petroleum (2019). Erişim adresi: http://www.petroleum.gov.eg/en/aboutegypt/pages/tourism.aspx

Beautifulworld (2019), https://www.beautifulworld.com/africa/south-africa/

Countryeconomy (2019), Erişim adresi: https://countryeconomy.com/deficit/south-africa

Department: Agriculture, Forestry and Fisheries Republic of South Africa (2017), Erişim adresi: https://www.daff.gov.za/Daffweb3/Portals/0/Statistics%20and%20Economic%20Analysis/Statistical%20Information/Economic%20Review%202018.pdf

Department: Mineral Resources Republic of South Africa (2017), Erişim adresi: https://www.dmr.gov.za/Portals/0/files/Public%20Labour%202017Q3.xls?ver=2018-03-09-110312-557

IMF, International Monetary Fund/World Economik Outlook (April 2019), Erişim adresi: https://www.imf.org/external/datamapper/datasets/WEO

International Organizing Committee For The World Mining Congresses/World Mining Data (2018), http://www.world-mining-data.info/wmd/downloads/PDF/WMD2018.pdf

Kingdom of Morocco Ministry of Economy and Finance (19.01.2018). "Summary of The 2018 Economic and Financial Report." Erişim adresi: https://www.finances.gov.ma/Docs/depf/2018/summary_ref_plf2018.pdf

MENA Country Report Morocco (2018), Erişim adresi: https://atradius.nl/rapport/mena-country-report-morocco-2018.html

Oxford Business Group (2019), "Mining Sector in Morocco Diversifies Away From Phosphates." Erişim adresi: https://oxfordbusinessgroup.com/overview/new-tricks-having-traditionally-relied-phosphates-industry-mining-sector-diversifying

Pixers (2019), https://pixers.com.tr/cikartmalar/misir-harita-agypten-landkarte-43674543

Republic of South Africa (2019), Erişim adresi: https://www.gov.za/about-sa/tourism

T.C. Ticaret Bakanlığı (2019), Erişim adresi: https://www.ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/afrika/guney-afrika-cumhuriyeti/sektorler/genel-sektorel-bilgiler

The Balance (2019), Erişim adresi: https://www.thebalance.com/msci-index-what-is-it-and-what-does-it-measure-3305948

The Case For Investing In South Africa (19.10.2018), Erişim adresi: http://www.investsa.gov.za/wp-content/uploads/2018/10/SA-Investment-Case-Entire-Report-Final-19-October-2018.pdf

World Bank, World Development Indicators Database (2019), Erişim adresi: https://databank.worldbank.org/data/source/world-development-indicators

WTO, World Trade Organization/World Trade Statical Review (2018), Erişim adresi: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2018_e/wts2018_e.pdf

Worldatlas (2019), https://www.worldatlas.com/articles/the-biggest-industries-in-egypt.html

Worldatlas (2019), https://www.worldatlas.com/webimage/countrys/africa/ma.htm

GELİŞEN PİYASA EKONOMİLERİ (TÜRKİYE, YUNANİSTAN VE ROMANYA)

Funda Mermertaş
Mustafa Mete

GİRİŞ

Gelişen piyasa ekonomileri, hızlı ekonomik büyüme ve sanayileşmenin dışında, hammaddenin bolluğu, yüksek nüfus oranı ve dış ticaretteki payları ile ekonomide yer alan güçleri tanımlamak için kullanılan bir terim olup, ilk kez 1980 yılında Dünya Bankası'na bağlı bir kuruluş olan Uluslararası Finans Kurumu'ndan Antonie Van Agtmael tarafından kullanılan bir ifadedir (Tanrıöver vd. 2018:1). Düşük ve orta düzeyde kişi başına gelire sahip ülkelere atıfta bulunan bu kavram, kısa sürede kabul görmüştür (Yardımcıoğlu, 2014:282).

Gelişen piyasa ekonomileri, performansını dünyanın gelişmiş ülkelerinin seviyesine yükseltmek amacı ile ekonomisini değiştirme ve geliştirme çabası içinde olan ülkeleri kapsamaktadır. Sahip oldukları doğal kaynakları ve geniş bir pazar imkânı sunmaları nedeni ile dikkatleri çeken gelişen piyasa ekonomilerine ait verilerin ortaya konulması ve değerlendirilmesi, ülke deneyimleri açısından önem arz etmektedir. Dünya nüfusunun yarısından fazlasını oluşturmakta olan gelişen piyasa ekonomilerinin, önümüzdeki yıllarda politik ve ekonomik anlamda daha çok söz sahibi olacak potansiyele ve hatta dünya ekonomisinin büyüme motoru olmaya devam edeceklerinin söylenmesi yanlış olmayacaktır (Taş ve İspirlioğlu, 2017:240).

Gelişen piyasaları diğer piyasalardan ayıran özelliklerinin başında: yüksek nüfus oranları, geniş üretim kaynakları, büyük pazar özellikleri ve kendi bölge-

tarımın payı %11, sanayinin payı %80 iken madenlerin payı ise %6,9 oranında gerçekleşmiştir. Türkiye'den sonra en fazla ithalat ve ihracat yapan ülke Romanya'dır. Romanya'da ithalat ve ihracat en fazla AB üyesi ülkelerle yapılmaktadır. Romanya'nın dış ticaretinde AB üyesi ülkelerin ihracat ve ithalatlarındaki payı %80'ler düzeyindedir. Romanya'nın en çok ihraç ettiği tarım ürünleri arasında buğday, mısır, ay çekirdeği yer alırken; ithal ettiği ürünler arasında ise domuz eti, peynir ve lor bulunmaktadır. Yunanistan ihracat ve ithalat bakımından Türkiye ve Romanya'nın gerisinde kalmıştır. Yunanistan'da diğer iki ülke gibi ihracatının ve ithalatının %50'ler oranındaki önemli bir kısmını AB üyesi ülkelerle gerçekleştirmiştir. İhracatında Türkiye'nin payı ise yaklaşık %6.9 oranındadır. Yunanistan zeytinyağı üretiminde ön sıralarda yer almaktadır. Dolayısıyla en fazla ihraç ettiği gıda ürünleri arasında da zeytinyağı ilk sırayı almaktadır. Aynı zamanda ham petrol dışındaki petrol yağları ve balık da ihracatında önemli bir yer tutarken, domuz eti ise en çok ithal edilen ürünleri arasındadır.

Gelişen ekonomilerin, son yıllarda dünya ekonomisindeki büyüme hızları ve makro ekonomik göstergelerindeki olumlu gelişmeler ile dikkatleri üzerlerine çektikleri görülmektedir. Bu kapsamda yukarıda değerlendirilen Türkiye, Yunanistan ve Romanya'nın bu göstergelerindeki olumlu gelişmeleri ile gelişen piyasa ekonomileri içerisinde önemli bir yer tuttukları gözlemlenmiştir.

KAYNAKÇA

APAYDIN, F. (2018). Türkiye'de İşsizliğin Karakteristiklerinin Karşılaştırmalı Analizi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl: 2018/1, Sayı:30, s.159-200

CONSTANTİN, D. Z.GOSCHİN, A. DANCİU (2011).The Romanian Economy From Transition Economies and Emerging Markets. Scientometrics 102(3):2107-2130

GARTEN, Jeffrey E.(1997). The Big Ten:The Big Emerging Markets And How They Will Change Our Lives, Basıc books. s:13-15

HAO, J., VAR, T. ve CHON, J. (2003) A Forecasting Model of Tourist Arrivals From Major Markets to Thailand, Tourism Analysis, 8, 33-45.

IŞIK, N. (2013). Küresel Finansal Krizin Amerika Birleşik Devletleri İle Türkiye'nin Dış Ticareti Üzerindeki Etkileri . *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İibf Dergisi* , 199.

KAPKARA, S. (2015). Yükselen Ekonomiler Arasındaki Ticaret Hacminin Çekim Modeli ile Ekonometrik Analizi. Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı

KARAGÖL, E.T. (2015)."Syriza'nın Zaferi Sonrası Yunanistan'ın AB Süreci" Seta Perspektif, Sayı:96, s 1-5.

KAYA, F.(2017). ‘‘Coğrafi Potansiyelleri Temelinde Türkiye Jeopolitiği ve Dünya Siyasetindeki Yeri’’ Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

KEPENEK, Y.ve YENTÜRK, N.(2000). Türkiye Ekonomisi, Remzi Kitabevi, İstanbul.

KONAK, A. (2018). Yüksek Teknoloji İçeren Ürün İhracatının İhracat Hacmi ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi; Seçilmiş OECD Ülkeleri ve Türkiye Örneği. *Yönetim, Ekonomi, Edebiyat,İslami ve Politik Bilimler Dergisi,* , 56-80.

LONG,D.(2012). ‘International Logistics Global Supply Chain Management’ Nobel Yayıncılık

NANTO, DİCK K.(2009), “The Global Financial Crisis: Foreign and Trade Policy Effects”, Washington DC: Congressional Research Service, 7-5700, NİSAN 7,

ÖZDEN A.VE HAÇİKOĞLU, M. (Mart 2018). A&T Bank Madencilik Sektörü Ekonomik Araştırmalar Departmanı., (S. 2).

TANRIÖVER, B,ERDOĞAN, E.ve BİÇER, B.(2018).”Yükselen Piyasalar Ekonomisi”2018 Editörler METE, M. ve BOZGEYİK, Y. Ekin Kitap Evi. S.2-26

TAŞ, S. ve İSPİROĞLU, F. (2017).“Yükselen Piyasa Ekonomileri Üzerine Bir Değerlendirme” KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi Cilt:14 Sayı:2 s. 225-240.

TOSUN, C.TİMOTHY, D. VE ÖZTÜRK, Y. (2003). Tourism growth, national development and regional ınequalıty in Turkey. Journal of Sustainable Tourizm, 11(2-3), 133-161.

YAMAK, R. ABDİOĞLU, Z. MERT, N. (2012), “Türkiye’de İşgücüne Katılımı Belirleyen Faktörler: Mikro Ekonomik Analiz”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 12, No. 2: 41-58.

YARDIMCIOĞLU, M.(2015). ‘Yükselen Piyasa Ekonomileri ve İş Yapabilirlilik Endeksi Karşılaştırması’ KSU İİBF Dergisi, 4(1) s. 280-295

YILMAZ, Ö.(2011). Gelişen Piyasa Ekonomilerinin Uygulamış Olduğu Ekonomi Politikaları: Türkiye ve BRİC Ülkeleri Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı.

İnternet Kaynakları

T.C. Ticaret Bakanlığı, https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/avrupa/yunanistan/ulke-profili/ekonomik-gorunum/genel-ekonomik-durum

WORLD BANK, World Development Indıcators Database https://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&country=TUR#

IMF (2019). https://www.imf.org/en/Publications/SPROLLS/world-economic-outlook-databases #sort=%40imfdate%20descending.

Statistcs. Times, 2019, International Monetary Fund World Economic Outlook (October-2018).

TOBB, 2017 https://www.tobb.org.tr/Sayfalar/AnaSayfa.php

UİB-Uludağ İhracatçılar Birliği-Yunanistan Ülke Raporu, http://www.uib.org.tr/tr/kbfile/yunanistan-ulke-raporu-msm-sektoru-acsndan

Trade Map (2019) https://www.trademap.org/kotra/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1%7c792%7c%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c2%7c1%7c2%7c1%7c1

İTO-İzmir Ticaret Odası(2018). http://izto.org.tr/demo_betanix/uploads/cms/yonetim.ieu.edu.tr/5606_1539948531.pdf

Romanya Ülke Raporu (KFA) 2018 http://bolutso.org.tr/dosyalar/romanya_ur.PDF

Seyahat ve Rekabet Edebilirlilik Endeksi (2017) The Travel & Tourism Competitiveness Report 2017 http://www3.weforum.org/docs/WEF_TTCR_2017_web_0401.pdf

GELİŞEN PİYASA EKONOMİLERİ (ŞİLİ, KOLOMBİYA VE PERU)

Tuğba İncenacar

GİRİŞ

Gelişme kavramının açık bir şekilde ifade edilebilmesi için temel bir tanım yapmak gerekebilir. Gelişme, yaşam kalitesinin ülkeler veya insanlar üzerinde artması ile insani gelişme endekslerinin artması durumu olarak tanımlanmaktadır. Ortalama yaşam ömrünün, eğitimin, millî gelirin fazla olmasının yanında bunlara ilaveten, beslenme, sağlık ve temiz çevre gibi olguları da içerisinde bulunduran geniş bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Az gelişmiş ülkeler ve gelişmiş ülkeler kavramlarının meydana gelişi sanayi devrimine dayanmaktadır. Az gelişmiş ülkeler kavramı yerine günümüzde daha çok gelişen piyasa ekonomileri kavramı tercih edilmektedir. Yeni bir dönemin oluştuğu sanayi devrimi ise, dünya tarihinde ve dünya ekonomisinde önemli bir yere sahiptir (Dinler, 2009, s. 571).

Gelişmekte olan ekonomiler olarak da bilinen gelişen piyasalar, küresel ekonomide ana aktör olmuş ve 21. yüzyılda birincil bir büyüme kaynağı haline gelmiştir. Gelişen piyasalar küresel ortalamaların ötesinde bir ekonomik büyüme kaydına sahip olup, ekonomik reformlarını yasalaştırarak büyümenin temellerini atmıştır. Yaşam standartları, yaşam beklentileri ve kişisel zenginlikleri eşit derece de olmasa da yükselmiştir. Aynı zamanda, gelişen piyasalarda ki yerel firmalar genişlemekte, daha çok uluslararası hale gelmekte ve gelişmiş ekonomilerde ki şirketlerle yoğun bir şekilde rekabet etmektedir (Meyer & Grosse,2018, s. 2).

münikasyon elektroniği gibi sermaye malları da diğer ithalat sektörleridir. Genel bilgilere göre; Peru'nun dış ticaret dengesinde yıllar itibariyle bir fazlalık olduğunu söylemek mümkündür.Çalışma da ekonomisinden bahsedilen Kolombiya'nın dış ticaret verileri incelendiği zaman; 2001 yılında toplam ihracat rakamı 12.3 milyar dolardan 2018 yılında 31 milyar dolara yükselmiştir. Ülke de yaşanan bazı güvenlik sorunları ekonomiye yansımış olup ekonominin yavaş büyümesine sebep olmuştur. Ülkenin 2001 yılında ithalat rakamı 12.8 milyar dolardır. 2018 yılında ithalat rakamı 44.8 milyar dolara yükselmiştir. Kolombiya'nın küresel ihracatının yarısından fazlası petrol ürünleridir ve en büyük ticaret ortağı ABD'dir. Bu üç ülke arasında karşılaştırıldığı zaman, Kolombiya ekonomisi genel olarak dış ticaret açığı veren ülke olmuştur.

Sonuç olarak tüm gelişen piyasaların ekonomileri gibi Şili, Kolombiya ve Peru'da makroekonomik göstergeleri pozitif veya negatif yönde verilere sahip olabilir. Önemli olan ekonomik ve siyasi istikrarı sağlamaktır. Büyüme ve Kalkınma Komisyonu'nun 2008 yılında düzenlemiş olduğu, savaş sonrası dönemden itibaren 25 yıl ve üzeri sürede %7 oranında büyüme elde etmiş ekonomilerinin ortak noktalarına ait beş özellik saptanmış olup, bunlar şöyle sıralanmaktadır: "dünya ekonomisiyle entegrasyon, makroekonomik istikrarı gözeten para, maliye ve kur politikaları, kaynak dağılımının piyasa kurallarıyla belirlenmesi, yüksek yatırım ve tasarruf oranları, yetkin devlet ve hükümet/iyi yönetim" (Commission On Growth And Development, 2008). Küresel görünüm göz önüne alındığında, ülkelerin GSYİH büyümesinin potansiyel oranına yakınlaşması beklenir. Hükümetin devam eden reformları, özellikle de altyapı ve formalizasyonu birbirine bağlayan alanlarda, verimliliği arttırmaya yönelik olumlu etkisiyle desteklenmelidir. Ayrıca, devam eden yapısal reformların insan sermayesini, altyapısını ve ürün ve işgücü piyasalarındaki rekabeti iyileştiren uygulanması, potansiyel çıktı artışını artırarak verimliliği artırabilir (Document of The World Bank Group.2017; s:5).

KAYNAKÇA

Aslan , N., & Yörük, D. (2008). Teori ve Uygulamada Dış Ticaret Hadleri ve Kalkınma İlişkisi. Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, 27.

Aydın, İ. (2011). Şili Ülke Raporu. Ankara: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı .

Bermeo, E. (2016). Patterns And Potentials Of Peru's International Trade: A Gravity Approach. Regional and Sectoral Economic Studies, 41-52.

Bozkurt, H. (2013). Şili Ülke Raporu. Ankara: Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi.

"Colombia Economic Snapshot" Erişim 25 Mayıs 2019 http://www.oecd.org/economy/colombia-economic-snapshot/

"Colombia Population 2019" Erişim 02 Haziran 2019 http://worldpopulationreview.com/countries/colombia-population/

Colombia, "Colombia Foreign Trade" Erişim 05 Mayıs 2019 http://www.country-data.com/cgi-bin/query/r-3067.html

Commission On Growth And Development. (2008). The Growth Report Strategies for Sustained Growth and Inclusive Development. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank.

doi:http://siteresources.worldbank.org/EXTPREMNET/Resources/489960-1338997241035/Growth_Commission_Final_Report.pdf

Daniela Russi, A. C.-M.-M.-A. (2008). Material Flows in Latin America A Comparative Analysis of Chile, Ecuador,Mexico, and Peru, 1980–2000. Journal of Industrial Ecology, 704-720.

Danış, D. (2010)."Demografi: Nüfus Meselelerine Sosyolojik Bir Bakış" Erişim 11 Nisan 2019https://www.academia.edu/1427183/DEMOGRAFİ_Nüfus_meselelerine_sosyolojik_bir_bakış

Dinler, Z. (2009). İktisada Giriş. Bursa: Ekin Yayınları.

Dorbonova, İ. (2011, Mayıs). Yükselen Piyasalarda Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımının Ekonomik Büyümeye Etkisi: Panel Veri Analizi. Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

"Emerging Markets Classification" Erişim 05 Nisan 2019 https://www.msci.com. (2019).

"Exporting to Colombia Market Overview" Erişim 06 Haziran 2019 https://www.export.gov/article?id=Colombia-Market-Overview

Fischer, S. (1993). The role of macroeconomic factors in growth. Journal of Monetary Economics , 485-512.

Hauser, P. (1959). Demographic Indicators of Economic Development. Economic Development and Cultural Change , 98-116.doi:https://doi.org/10.1086/449786

Internatıonal Bank For Reconstructıon And Development International Finance Corporation and Multirateral Investment Guarentee Agency Country Partnership Framework for The Republic of Peru (2017), Document of The World Bank Group.

Karasu, A. (2008). Küreselleşme sürecinde A.B.D. Ekonomisinin Yükselen Piyasalar Üzerine Etkileri: Türkiye Örneği. Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Kolombiya Ülke Raporu (2017). Konya Ticaret Odası Dış Ticaret Müdürlüğü.

Kutluay, C. (2016, Haziran). Avrupa Ülkelerinin Makroekonomik Göstergeler Bakımından Panel Veri Analizi İle İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi.

" Latin Amerika Kıtasına Kısa Bir Bakış" (2014) Erişim 06 Haziran 2019 http://www.tuicakademi.org/latin-amerika-ulke-profilleri-brezilya/

Mete, M.(2014) The Factors Affecting Foreign Trade in Turkey and an Analysis İnternatıonal Journal Of Economics and Empirical Research. 2014, 2(8), 321-332.

Meyer , K., & Grosse , a. (2018). Introduction to Managing in Emerging Markets. Oxford Handbook of Managing in Emerging Markets (s. 38). içinde New York: New York: Oxford University Press.

Michaelis, J. (2018, 09 13). International Trade Peru: Import and Export Permits and Taxes Lima. https://www.bizlatinhub.com/: https://www.bizlatinhub.com/international-trade-peru-import-export-permits-taxes/ adresinden alındı.

OECD "Population" Erişim 25 Mayıs 2019 https://data.oecd.org/pop/population.htm

Peru Economic Indicators "Peru Economy Overview" Erişim 06 Haziran 2019 https://www.economy.com/peru/indicator

"Peru Population" Erişim 05 Nisan 2019 https://www.worldometers.info/world-population/peru-population/

Peru Ülke Raporu (2017) Konya Ticaret Odası Dış Ticaret Servisi.

Santos, A. (2015). Peru's Road to Economic Success.https://www.imf.org/external/np/blog/dialogo/100115.pdf

Seyidoğlu, H. (2017). Uluslararası İktisat (21. Baskı b.). İstanbul: Güzem Yayınları.

Şili Ülke Raporu (2016), Konya Ticaret Odası Dış Ticaret Servisi.

Ticaret Bakanlığı,T.C."Kolombiya'nın Siyasi Görünümü" Erişim 09 Nisan 2019 http://www.mfa.gov.tr/kolombiya-siyasi-gorunumu.tr.mfa

Ticaret Bakanlığı, T.C."Şili Ülke Profili Ekonomik Görünüm Genel Bilgiler"Erişim 09 Nisan 2019 https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-amerika/sili/ulke-profili/ekonomik-gorunum/genel-bilgiler

Ticaret Bakanlığı, T.C."Kolombiya Ülke Profili Genel Ekonomik Durum"Erişim 09 Nisan 2019https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-amerika/kolombiya/ulke-profili/genel-ekonomik-durum

Ticaret Bakanlığı, T.C."Peru Ülke Profili Genel Ekonomik Durum"Erişim 09 Nisan 2019 https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-amerika/peru/ulke-profili/ekonomik-gorunum/genel-ekonomik-durum

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2019,Mart) "Şili'nin Siyasi Görünümü" Erişim 05 Nisan 2019 http://www.mfa.gov.tr/sili-siyasi-gorunumu.tr.mfa

Wharton, S. (2008). When are Emerging Markets no longer "Emerging"? http://knowledge.wharton.upenn.edu/article/when-are-emerging-markets-no-longer-emerging/

Xu, D., & Meyer, K. (2012). Linking Theory and Context: 'Strategy Research in Emerging Economies' after Wright et al. Journal of Management Studies, 1-25.

Yıldırım, Ö. (tarih yok). "Felsefeye Giriş" ve "Sosyolojiye Giriş" Dersleri Ders Notları . Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü.

Yılmaz, T. (2011, Mart). Demografik dönüşümün Türk Sosyal Güvenlik Sistemine Etkisi . Yüksek Lisans Tezi. Trabzon.

GELİŞEN PİYASA EKONOMİLERİ (RUSYA, POLONYA VE ÇEKYA)

Emre Gedikoğlu
Aylin Koç Konu

GİRİŞ

Ekonomik anlamda ülkeler gelişmişlik düzeylerine ya da dünya ekonomisi içerisinde bulundukları konumlara göre sınıflandırılırlar. Gelişen pazarların tanımı kapsamlıdır ve içerisinde birçok özellik vardır. Gelişen piyasalar kavramı bir ülkede yaşayan halkın sosyal yaşamını, ekonomisindeki büyümeyi ve sanayileşmesini ne derecede olduğunu açıklayan bir kavram olarak kullanılmaktadır. Gelişen piyasalar içinde bulundukları hızlı büyüme ve sanayileşme sürecinde, ticari aktiviteleri ve sosyal yapısını geliştirmekte olan bir milleti tanımlayan bir kavramdır (Küçükaksoy, 2009: 360).

Gelişmekte olan bir pazarın özellikleri nelerdir? Genel olarak konuşursak, çok zengin olmayan, çok fakir olmayan ve yabancı sermayeye çok kapalı olmayan bir ekonomi. Terim, 1981'de Dünya Bankası'nın bir bölümü olan Uluslararası Finans Kurumu (IFC) için çalışırken, Antoine van Agtmael tarafından icat edildi. (https://www.economist.com/special-report/2017/10/05/defining-emerging-markets) Dünya konjonktüründe ekonomik anlamda son yıllarda, kişi başına düşen milli gelir, okuma yazma oranı, istihdam olanakları vb. değişkenlerde ivme gösteren, reel faiz, bütçe açığı ve enflasyon oranlarını da sürdürülebilir ve belirli kriterler (Örn: Maastricht kriterleri) içerisinde bulunan ülkeler gelişen piyasalar ekonomilerine dâhil edilebilirler.

1980'li yılların sonuna doğru ve özellikle 1990'lı yıllarla başlayan piyasaların ve finansal araçların serbestleşmesi ile günümüze kadar uzanan sınır-

2018 yılı incelendiğinde, en yüksek ihracat tutarı (449.347.157.000 USD) ve en yüksek GSYİH (1.641.000.000.000 USD) Rusya'ya; en yüksek ithalat ise (266.650.181.000 USD) Polonya'ya aittir. Kişi Başına Düşen GSYİH (22.911 USD) en fazla Çekya'da, en az (11,257 USD) ile Rusya'da görülmektedir.

Enflasyon, işsizlik ve reel faiz oranlarının en düşük olduğu ülke Çekya'dır. Rusya ve Çekya yıllardır dış ticaret fazlası vermektedir. Bunu sebebinin Rusların yer altı kaynaklarını verimli kullanması, Çeklerin sanayi sektörüne (özellikle otomotiv ve makine sanayi) yatırımlar yapması olduğu düşünülmektedir. İleri seviye teknoloji ihracatı ve Ar-ge harcamalarında en yüksek oranlar da Çekya'da bulunmaktadır.

Ticari partner seçiminde her ikisi de Avrupa'da bulunan Çekya ve Polonya tercihlerde benzerlikler teorisine göre, benzer davranışlar göstererek coğrafi yakınlık ve ortak tercihler doğrultusunda büyük oranda Avrupa ülkeleri ile ticaret yapmaktadırlar. Rusya'nın ilk 20 ticaret partneri çeşitli kıtalarda ve coğrafi bölgelerde bulunmaktadır.

Yer altı kaynakları Rusya'nın ihracatının %53'ünü, tarım ve hayvancılık ürünleri Polonya'nın ihracatının %27'sini, imalat ve sanayi sektörü de Çekya'nın ihracatının %67'sini oluşturmaktadır. Ve tek bir kategori ile en yüksek ihracat tutarı Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümlü maddeler, mineral kategorisi ile Rusya'ya aittir (237.591.878.000 USD)

Bu çalışma, Gelişen Piyasalar içinde yer alan Rusya, Polonya ve Çekya ülkelerinin tarım ve hayvancılık, sanayi ve madencilik sektörleri ile ilgili bilgi vermeyi amaçlamış ve bu ülkelerin demografik, makro ekonomik ve dış ticaret verilerinden bulgular ve sonuçlar elde etmeyi hedeflemiştir.

KAYNAKÇA

Abdullah, A. & Hüseyinli, T. (2013). XXI Yüzyılda Rusya'nın Sanayi Sektörünün Yapısal Analizi. *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi* Cilt:5, Sayı:18, Sayfa:3-11.

Arslan, M. (2010). Rusya'da demografik sorunlar: Bu sorunların Rusya'nın eski SSCB Ülkeleri üzerindeki nüfuzuna etkileri ve Çin tehlikesi. *T.C. Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı: Avrasya Etütleri* 38/2010-2 (61-98).

Atasoy, E. (2009). Rusya federasyonunda yaşanan demografik krizlerin analizi. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü: Coğrafya Dergisi* Sayı 18, Sayfa: 21-38.

Bashimov, G. (2016). Rusya'nın Tarım Ürünlerinde Karşılaştırmalı Üstünlüğü. *Siirt Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi: İktisadi Yenilik Dergisi* Cilt: 3, Sayı: 2, Sayfa 19-26.

Bayraktutan, Y. (2003). Bilgi ve Uluslararası Ticaret Teorileri. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*,Cilt 4, Sayı 2, Sayfa: 175-186

Berikan, M. & Hüseyinli, T. (2017). Petrol Fiyatlarındaki Düşüşün Rusya Ekonomisi Üzerine Etkileri *İktisadi Yenilik Dergisi* Cilt: 4, Sayı: 2, Sayfa: 30-45..

Dorbonova, İ. (2011). *Yükselen piyasalarda doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyümeye etkisi: Panel veri analizi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İmre, S. (2018). *Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde bilgi ve iletişim teknolojileri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin panel veri analizi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kaya, F. (2015). *Dış Ticaret İşlemleri Yönetimi*. Beta Yayıncılık. İstanbul.

Kiselev, S. & Romashkin, R. (2012). Possible Effects of Russia's WTO Accession on Agricultural Tradeand Production: *ICTSD Programme on Agricultural Trade and Sustainable Development.* Issue Paper No. 40

Kurekova, L. M. (2018). Göç Teorileri: AB'ne Doğudan Batıya Göç Akımları Çerçevesinde Kavramsal İnceleme ve Amprik Test*. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* Yıl: 6, Sayı: 80, Sayfa: 697-727.

Küçükaksoy, İ. (2009). Yükselen Piyasalarda Gelir Dağılımı Eşitsizliğive Yoksulluk. *e-Journal of New World Sciences Academy* Volume: 4, Number: 4, Article Number: 3C0025

Mete, M.,Pekmez, G ve Ceylan, K(2016) 2008 Finans Krizinin kırılgan Sekizliler Üzerindeki Etkisi: Teorik Bir İnceleme. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi. Bahar-2016 Cilt:15 Sayı:57 (689-709).

Mete, M. Ve Destek, M.A.(2016) An Empirical Research on Fragile Eight Countries. International Journal of Economics and Financial Issues, 2016, 6(2), 782-785.

Sachs, J. (1992). Building a Market EconomicPoland. *Scientific American*.

Şanlıoğlu, Ö. (2016). Avrupa Birliği'nin Yapısal Bir Krizi Olarak Euro Krizinin Nedenleri ve Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme. Temmuz 2016/Cilt: 6, Sayı: 2 Sayfa: 99-115

Elektronik Kaynaklar:

https://www.economist.com/special-report/2017/10/05/defining-emerging-markets

https://www.thebalance.com/what-are-emerging-markets-3305927

https://www.okan.edu.tr/avrasyamerkezi/sayfa/962/rusya

https://www.indexmundi.com/russia/literacy

https://www.googlemaps.com

https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1%7c643%7c%7c%7c%7c8901%7c%7c%7c4%7c1%7c1%7c1%7c2%7c1%7c2%7c1%7c)

(https://www.trademap.org/Product_SelCountry_TS.aspx?nvpm=1%7c643%7c%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1)

www.brandirectory.com

https://www.imf.org/en/Countries/RUS#countrydata

https://data.worldbank.org/

https://www.ceicdata.com/en/indicator/russia/gdp-per-capita, https://www.theglobaleconomy.com/Russia/Labor_force_participation/

https://countryeconomy.com/deficit/russia

https://www.trademap.org/Index.aspx

http://www.mnr.gov.ru/docs/ofitsialnye_dokumenty/prikaz_minprirody_rossii_ot_05_03_2019_136_ob_utverzhdenii_perechney_obektov_predlagaemykh_v_2019_go/

https://www.britannica.com/place/Poland/Communist-Poland#ref397073

https://www.britannica.com/place/Poland/Communist-Poland#ref397073

(file:///C:/Users/HP/Downloads/polonya_ulke_raporu.pdf-İTKİB Genel Sekreterliği)

http://www.tumsiad.org.tr/raporlar/dosyalar/c7ad39a5.pdf)

http://www.turkishwood.org/Eklenti/61,polonya-pazar-arastirmasi-raporupdf.pdf?0&_ tag1=7212A1DB408E9166FE596B9671568FA591251796&crefer=04E409CC402DA15ED082234D25B2464EA5A4A947C564501CE8CA93D877EDE380

https://www.pgi.gov.pl/dane-geologiczne/geologiczne-bazy-danych.html#surowce-mineralne

https://www.statista.com/statistics/376394/inflation-rate-in-poland/

https://tr.investing.com/economic-calendar/polish-unemployment-rate-650

https://www.ceicdata.com/en/indicator/poland/gdp-per-capita

https://countryeconomy.com/gdp/poland

https://www.ceicdata.com/en/indicator/poland/current-account-balance--of-nominal-gdp

https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tin00140&plugin=1

(https://data.worldbank.org/indicator

http://www.kto.org.tr/d/file/cek-cumhuriyeti_-ulke-raporu_2016.pdf

https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/avrupa/cek-cumhuriyeti/sektorler/genel-sektorel-bilgiler

https://www.tarimorman.gov.tr/26012017.pdf

http://www.czechtradeoffices.com/tr/about-us/traditional-czech-export-sectors

file:///C:/Users/HP/Downloads/Cek_Cumhriyeti_ulke_raporu_2011.pdf

https://tr.tradingeconomics.com/czech-republic/inflation-cpi

https://www.indexmundi.com/czech_republic/unemployment_rate.html

https://www.ceicdata.com/en/indicator/czech-republic/gdp-per-capita

https://www.theglobaleconomy.com/Czech-Republic/Labor_force_participation/

https://www.imf.org/external/datamapper/NGDPD@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD

https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tin00140&plugin=1

GELİŞEN PİYASA EKONOMİLERİ (KATAR, MALEZYA VE TAYLAND)

Sinan Çınar

GİRİŞ

Küreselleşmenin ilk başta gelen ve hâlen devam etmekte olan en önemli etkisi ekonomik faaliyetlerdeki gelişmeler oluşturmaktır (Mete, 2014;322). Katar, Malezya ve Tayland ekonomileri, ilk bakışta, pek ortak yönleri bulunmayan ekonomiler gibi görünmektedirler. Katar, zengin petrol ve doğalgazı, az nüfusu ve kişi başı yüksek geliri ile dünyanın en zengin ülkelerinden biridir ancak gıda ve tarımda tamamen dışa bağımlıdır(Statistics Times 2019).

Malezya ekonomisi, Güneydoğu Asya'daki en büyük 3. ve dünyanın en büyük 35. ekonomisidir. IMF'ye göre, Malezya ekonomisi son yıllarda beklentilerin üzerinde bir büyüme performansı sergilemekte ve yüksek gelirli ülke statüsüne ulaşma yolunda ilerlemektedir (IMF 2018). Malezya, 1957 yılında bağımsızlığını kazandığında ekonomisi tarıma ve ham madde ihracına dayalıydı. Geçen zaman için Malezya, ekonomisini çeşitlendirmiş ve güçlü endüstri, yüksek teknoloji ve hizmet sektörleri inşa etmiştir. Malezya, günümüzde, önde gelen bir elektrikli ev aletleri, elektronik parça ve bileşenleri ihracatçısıdır (The World Bank 2019b).

Tayland nispeten yeni endüstrileşmekte olan bir ülke olup ekonomisi ağırlıklı olarak ihracata dayalıdır. Dünya bankası analizine göre Tayland, son kırk yıl içinde, sosyal ve ekonomik gelişme bakımından önemli gelişmeler kaydetmiş ve kişi başı gelir değerlerini bir kaç kat arttırarak düşük gelirli ülke statüsünden kurtulmuştur. Bu özelliğiyle, Tayland 1980'lerden beri yoksulluğu

Notlar:

1. Ülkelere ait gösterge değerleri, Dünya Bankası, IMF, Birleşmiş Milletler ve ülkelerin kendi istatistik kurumları arasında küçük farklılıklar gösterebilmektedir. Bu farklar, verilen toplanma tarihleri ve veri hesaplamasında kullanılan farklı yöntemlerden kaynaklanabilmektedir. Araştırmacıların bu hususa dikkat etmeleri gerekmektedir.
2. Yüksek teknoloji ihracatı, havacılık, bilgisayar, tıp, bilimsel aletler ve elektrikli makineler gibi yüksek Ar-Ge yoğunluğuna sahip ürünlerdir. Verilerin parasal değerleri cari ABD doları cinsindendir.
3. Dış ticaret değerleri yalnızca mal ihracat, ithalat ve dış ticaret dengesi verilerini yansıtmaktadır. Hizmet ithalat ve ihracatı değerleri dâhil değildir. Mal ve hizmet toplam değerleri için The World Bank, exports of goods and services (current US$) verilerine bakınız.
4. Karşılaştırmalı kişi başı gelir bilgileri için International Monetary Fund World Economic Output April 2019 web sitesi verilerine bakınız.

KAYNAKÇA

Amadeo, Kimberly. 2019. "What Are Emerging Markets? Five Defining Characteristics". The Balance. https://www.thebalance.com/what-are-emerging-markets-3305927 (02 Haziran 2019).

Apisitniran, Lamonphet. 2019. "How to meet changing labour demand". *https://www.bangkokpost.com*.https://www.bangkokpost.com/business/news/1614914/how-to-meet-changing-labour-demand (25 Mart 2019).

ASEAN Business News. 2019. "Thailand's Investment Outlook for 2019". https://www.aseanbriefing.com/news/2019/02/07/thailands-investment-outlook-for-2019.html (02 Haziran 2019).

Ashray, Farrah Shameen Binti Mohamad. 2018. "Social Welfare Services in Malaysia: The Role Of Government". İçinde Atlantis Press, 1-10. https://www.atlantis-press.com/proceedings/aapa-18/25896135 (07 Mayıs 2019).

Asian Development Bank. 2019. "Thailand: Economy". https://www.adb.org/countries/thailand/economy (02 Haziran 2019).

Awad, Atif, ve Ishak Youssof. 2016. "The impact of economic globalisation on unemployment: The Malaysian experience". *The Journal of International Trade & Economic Development* 25(7): 938-58.

Azahar, Wani. 2017. "Malaysia Now Aims to Achieve 45% Skilled Workforce by 2030". *Human Resources Online*. https://www.humanresourcesonline.net/malaysia-now-aims-to-achieve-45-skilled-workforce-by-2030/ (31 Mayıs 2019).

Aziz, Raja Nurul Aini Raja, ve Amalina Azmi. 2017. "Factors affecting gross domestic product (GDP) growth in Malaysia". *International Journal of Real Estate Studies* 11(4): 61-67.

Bangkok Post. 2018. "Report: Thailand most unequal country in 2018". *https://www.bangkokpost.com*.https://www.bangkokpost.com/business/news/1588786/report-thailand-most-unequal-country-in-2018 (21 Mayıs 2019).

Bangkok Post Public Company. 2018. "Report: Thailand most unequal country in 2018". *https://www.bangkokpost.com*.https://www.bangkokpost.com/business/news/1588786/report-thailand-most-unequal-country-in-2018 (01 Mayıs 2019).

Basil, A.N. 2019. "Moody's Cuts Growth Forecast On Malaysia But Raises Hopes For Debt Service". *Business Times*. https://en.businesstimes.cn/articles/110222/20190404/moody-s-cuts-malaysia-growth-forecast-but-raises-hopes-for-debt-service.htm (02 Haziran 2019).

BBC News. 2019. "Thailand Country Profile". https://www.bbc.com/news/world-asia-15581957 (18 Mayıs 2019).

Berrebi, Claude, Francisco Martorell, ve Jeffery Tanner. 2009. "Qatar's Labor Markets at a Crucial Crossroad". *Middle East Journal* 63(3): 421-42.

CEIC. 2019. "Malaysia Crude Oil: Production (1980-2019)". *ceicdata.com*. https://www.ceicdata.com/en/indicator/malaysia/crude-oil-production (18 Mayıs 2019).

Central Intelligence Acency. 2019a. "Qatar: The World Factbook". https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/qa.html (16 Mayıs 2019).

———. 2019b. "The World Factbook-Country Comparison: Crude Oil, Proved Reserves". https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2244rank.html (08 Mayıs 2019).

Chan, Moon Fai, ve M. Kamala Devi. 2015. "Factors Affecting Life Expectancy: Evidence From 1980-2009 Data in Singapore, Malaysia, and Thailand". *Asia Pacific Journal of Public Health* 27(2): 136-46.

Cherif, Reda, ve Fuad Hasanov. 2015. *IMF Working Paper: The leap of the tiger: How Malaysia can escape the middle-income trap*. https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/31/The-Leap-of-the-Tiger-How-Malaysia-Can-Escape-the-Middle-Income-Trap-43021 (15 Mayıs 2019).

Chowdhury, Debasish Roy. 2018. "China a Pillar of Strength in Qatar's Fight against Blockade". *South China Morning Post*. https://www.scmp.com/week-asia/geopolitics/article/2149915/china-pillar-strength-qatars-fightback-against-arab-blockade (31 Mayıs 2019).

Chughtai, Alia. 2018. "Understanding the blockade against Qatar". *Aljazeera*. https://www.aljazeera.com/indepth/interactive/2018/05/understanding-blockade-qatar-180530122209237.html (16 Mayıs 2019).

CIA World Factbook. 2018. "Malaysia GDP-Composition by Sector-Economy". https://www.indexmundi.com/malaysia/gdp_composition_by_sector.html (18 Mayıs 2019).

Collins, Gabriel. 2018. *Anti-Qatar Embargo Grinds Toward Strategic Failure*. Rice University's Baker Institute for Public Policy, Houston, Texas.

countryeconomy.com. 2018. "Malaysia GDP-Gross Domestic Product 2018". https://countryeconomy.com/gdp/malaysia (18 Mayıs 2019).

Credit Suisse. 2018. "Global Wealth Databook 2018". https://www.credit-suisse.com/media/assets/private-banking/docs/mx/global-wealth-report-2018.pdf.

Daily Sabah. 2018. "IEA head: Oil markets are entering an era of unprecedented volatility". https://www.dailysabah.com/energy/2018/12/21/iea-head-oil-markets-are-entering-an-era-of-unprecedented-volatility (02 Haziran 2019).

Department of Statistics Malaysia Official Portal. 2019a. "Selected Agricultural Indicators, Malaysia, 2018". https://www.dosm.gov.my/v1/index.php?r=column/ctwoByCat&parent_id=45&menu_id=Z0VTZGU1UHBUT1VJMFlpaXRRR0xpdz09 (08 Mayıs 2019).

———. 2019b. "Tourism Industry Contribution to Malaysia's Economy Increased to 14.9%". https://www.dosm.gov.my/v1/index.php?r=column/ctwoByCat&parent_id=99&menu_id=TE5CRUZCblh4ZTZMODZIbmk2aWRRQT09 (08 Mayıs 2019).

Dr. G.R.N. Sastry. 1993. "Qatar's Economy: Transition from Oil Based Economy to Gas Based Economy". https://inis.iaea.org/collection/NCLCollectionStore/_Public/24/055/24055009.pdf (16 Mayıs 2019).

Ennew, Christine, ve Nafis Alam. 2013. "Malaysia Plans to Be the First Islamic Financial Superpower". *The Conversation*. http://theconversation.com/malaysia-plans-to-be-the-first-islamic-financial-superpower-19922 (18 Mayıs 2019).

Ethical Trading Initiative. 2019. "Thailand's seafood industry". https://www.ethicaltrade.org/programmes/thailands-seafood-industry (05 Nisan 2019).

Export.gov. 2018. "Malaysia-Oil and Gas". https://www.export.gov/article?id=Malaysia-Oil-and-Gas-Equipment (08 Mayıs 2019).

Fernquest, Jon. 2015. "Why Thailand's unemployment rate is ridiculously low". *https://www.bangkokpost.com*. https://www.bangkokpost.com/learning/work/466226/why-thailand-unemployment-rate-is-ridiculously-low (14 Mayıs 2019).

Financial Centre Futures. 2019. *The Global Financial Centres Index 25*. https://www.stuttgart-financial.de/fileadmin/user_upload/GFCI_25_Report.pdf (18 Mayıs 2019).

Forbes. 2018. "Thailand: A Vision For The Future | Forbes Custom". http://www.forbes.com/custom/2018/10/30/thailand-a-vision-for-the-future/ (06 Haziran 2019).

Franck, Anja K. 2019. "Corrupt(ing) Borders: Navigating Urban Immigration Policing in Malaysia". *Geopolitics* 24(1): 251-69.

Government Communications Office. 2019. "Qatar National Vision 2030". https://www.gco.gov.qa/en/about-qatar/national-vision/ (02 Haziran 2019).

Hossain, Akhand Akhtar. 2017. "Monetary Policy For Maintaining Low, Stable Inflation In Malaysia". *The Journal of Developing Areas* 51(2): 381-404.

HRM Asia Newsroom. 2019. "Thailand Running out of Young and Skilled Workers". *HRM Asia*. http://hrmasia.com/thailand-running-out-of-young-and-skilled-workers/ (01 Mart 2019).

Hydrocarbons Technology. 2013. "The World's Biggest Natural Gas Reserves". https://www.hydrocarbons-technology.com/features/feature-the-worlds-biggest-natural-gas-reserves/ (02 Haziran 2019).

İbrahim, İbrahim, ve Frank Harrigan. 2012. "Qatar's Economy: Past, Present and Future". *QScience Connect* 2012(1): 9.

IMF. 2018. "Malaysia's Economy: Getting Closer to High-Income Status". https://www.imf.org/en/News/Articles/2018/03/07/NA030718-Malaysias-Economy-Getting-Closer-to-High-Income-Status (16 Mayıs 2019).

———. 2019a. "World Economic Outlook (April 2019) - GDP, current prices". https://www.imf.org/external/datamapper/NGDPD@WEO (07 Mayıs 2019).

———. 2019b. "World Economic Outlook (April 2019) - GDP per capita, current prices". https://www.imf.org/external/datamapper/NGDPDPC@WEO (07 Mayıs 2019).

———. 2019c. "World Economic Outlook (April 2019) - Real GDP growth". https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO (01 Mayıs 2019).

IMF Press Release No 19/67. 2019. "IMF Executive Board Concludes 2019 Article IV Consultation with Malaysia". *IMF*. https://www.imf.org/en/News/Articles/2019/03/08/pr1967-malaysia-imf-executive-board-concludes-2019-article-iv-consultation (02 Haziran 2019).

Index Mundi. 2019. "World Natural Gas Reserves by Country (Trillion Cubic Feet)". https://www.indexmundi.com/energy/?product=gas&graph=reserves&display=rank (08 Mayıs 2019).

Industrial Research-R&D Magazin. 2019. "Research & Development-2018 Global R&D Funding Forecast - 4". https://digital.rdmag.com/researchanddevelopment/2018_global_r_d_funding_forecast?pg=4&lm=1519157230000 (01 Haziran 2019).

International Monetary Fund. 2019a. "World Economic Outlook (April 2019) - GDP, current prices". https://www.imf.org/external/datamapper/NGDPD@WEO (01 Mayıs 2019).

———. 2019b. "World Economic Outlook (April 2019) - General government gross debt". https://www.imf.org/external/datamapper/GGXWDG_NGDP@WEO(18 Mayıs 2019).

Irpan, Hamidah Muhd vd. 2016. "Impact of Foreign Direct Investment on the Unemployment Rate in Malaysia". *Journal of Physics: Conference Series* 710: 012028.

Islam, Rabiul, Ahmad Bashawir Abdul Ghani, Emil Mahyudin, ve Narmatha Manickam. 2017. "Determinants of Factors that Affecting Inflation in Malaysia". *International Journal of Economics and Financial Issues* 7(2): 355-64.

John, Pratap. 2019. "S&P affirms Qatar ratings, maintains 'stable outlook'". *Gulf-Times*. https://gulf-times.com/story/631268 (07 Haziran 2019).

Jomo, Kwame Sundaram. 1990. Growth and Structural Change in the Malaysian Economy. Palgrave Macmillan.

Jon Fernquest. 2015. "Why Thailand's unemployment rate is ridiculously low". https://www.bangkokpost.com/learning/work/466226/why-thailand-unemployment-rate-is-ridiculously-low (01 Mayıs 2019).

Kamrava, Mehran. 2018. "Multipolarity and instability in the Middle East". *Orbis* 62(4): 598-616.

Koen, Vincent vd. 2017. *Malaysia's economic success story and challenges*. Organisation for Economic Co-operation and Development. https://www.oecd.org/eco/Malaysia-s-economic-success-story-and-challenges.pdf (01 Mayıs 2019).

Lee, Siew-Peng, ve Yan-Ling Ng. 2015. "Public debt and economic growth in Malaysia". *Asian Economic and Financial Review* 5(1): 119-26.

Leturque, Henri, ve Steve Wiggins. 2010. *Thailand's Progress in Agriculture: Transition and Sustained Productivity Growth*. London: Overseas Development Institute.

———. 2011. *Thailand's progress in agriculture: Transition and sustained productivity growth*. Overseas Development Institute. https://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/resource-documents/11560.pdf (18 Mayıs 2019).

Mala, Dumrongkiat. 2016. "Technology 'imperils 12 million jobs'". *https://www.bangkokpost.com*. https://www.bangkokpost.com/news/general/1034329/technology-imperils-12-million-jobs (04 Mart 2019).

Malaysia Automotive, Robotics & IoT Institute. 2019. "The Contribution of the Automotive Industry". http://marii.my/the-automotive-industry/ (08 Mayıs 2019).

Malaysia External Trade Development Corporation. 2019. "Top 10 Major Export Products, 2018". http://www.matrade.gov.my/en/for-foreign-buyers/industry-capabilities/trade-statistics/28-malaysian-exporters/trade-statistics/4149-top-10-major-export-products-2018 (12 Haziran 2019).

Malaysian Investment Development Authority, MIDA. 2019. "Manufacturing: Electrical and Electronics". http://www.mida.gov.my/home/electrical-and-electronic/posts/ (08 Mayıs 2019).

Manser, Benny. 2016. "Thailand Economic Monitor - June 2016: Aging Society and Economy". *World Bank*. http://www.worldbank.org/en/country/thailand/publication/thailand-economic-monitor-june-2016-aging-society-and-economy (19 Mayıs 2019).

Market classification - MSCI. 2019. "MSCI announces the results of its annual market classification review". https://www.msci.com/market-classification (02 Haziran 2019).

MasterClass. 2018. "What Is GDP (Gross Domestic Product)? Why Is It Important in Economics?" https://www.masterclass.com/articles/what-is-gdp (15 Mayıs 2019).

Mete, M.(2014) The Factors Affecting Foreign Trade in Turkey and an Analysis İnternatıonal Journal Of Economics and Empirical Research. *2014, 2(8), 321-332.*

Ministry of Foreign Affairs. 2019. "Qatar National Profile: General Information". https://mofa.gov.qa/en/qatar/history-of-qatar/general-information (02 Haziran 2019).

Murugiah, Surin. 2019. "Malaysia GDP growth to slow to 4.5% in 2020, says Moody's". *The Edge Markets*. http://www.theedgemarkets.com/article/malaysia-gdp-growth-slow-45-2020-says-moodys (02 Haziran 2019).

OECD. 2013. *Structural Policy Country Notes: Malaysia*. Organisation for Economic Co-operation and Development. https://www.oecd.org/dev/asia-pacific/Malaysia.pdf (25 Mayıs 2019).

Office of the National Economic and Social Development Board. 2019. "The proportion of the poor when measuring consumption expenditures classified by Region and Area Year 1988-2017". http://social.nesdb.go.th/SocialStat/StatReport_Final.aspx?reportid=669&template=2R1C&yeartype=M&subcatid=59 (01 Mayıs 2019).

Offshore Technology. 2019. "Barzan Gas Project, North Field". *Offshore Technology | Oil and Gas News and Market Analysis*. https://www.offshore-technology.com/projects/barzan-gas-project-north-field/ (02 Haziran 2019).

Pariona, Amber. 2018. "The Biggest Industries in Thailand". *WorldAtlas*. https://www.worldatlas.com/articles/the-biggest-industries-in-thailand.html (15 Mart 2019).

Peterson, J. E. 2006. "Qatar and the World: Branding for a Micro-State". https://www.ingentaconnect.com/content/mei/mei/2006/00000060/00000004/art00006;jsessionid=162eqkxlhca58.x-ic-live-02 (02 Haziran 2019).

Phongpaichit, Pasuk. 2016. "Inequality, Wealth and Thailand's Politics". *Journal of Contemporary Asia* 46(3): 405-24.

Phongpaichit, Pasuk, ve Chris Baker. 2015. *Unequal Thailand: Aspects of Income, Wealth and Power*. NUS Press.

Povera, Adib. 2018. "Malaysia Needs Foreign Workers to Meet Shortage of Manpower". *NST Online*. https://www.nst.com.my/news/nation/2018/01/323365/malaysia-needs-foreign-workers-meet-shortage-manpower (31 Mayıs 2019).

Roberts, Markus. 2017. "Thailand's Population Challenges". *MercatorNet*. https://www.mercatornet.com/demography/view/thailands-population-challenge/20356 (19 Mayıs 2019).

Royal Thai Embassy, Washington D.C. 2019. "» Thailand sets new tourism record with over 38 million arrivals". https://thaiembdc.org/2019/02/04/thailand-sets-new-tourism-record-with-over-38-million-arrivals/ (01 Nisan 2019).

Sayre, Edward, Nada Abdelqader Benmansour, ve Samantha Constant. 2015. "The Determinants of Youth Unemployment in Qatar". *Topics in Middle Eastern and African Economies* 17(2): 216-49.

Sergie, Mohammed. 2018. "Embattled Qatar Is Rich Enough to Get By for Another 100 Years". https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-06-06/a-year-later-iran-is-the-big-winner-of-the-qatar-embargo (03 Haziran 2019).

Shafaei, Fatemeh, ve Badaruddin Mohamed. 2017. "Malaysia's Branding as an Islamic Tourism Hub: An Assessment". *Geografia: Malaysian Journal of Society and Space* 11(1). http://ejournals.ukm.my/gmjss/article/view/18433 (18 Mayıs 2019).

Statista. 2019. "Thailand - Share of Economic Sectors in the Gross Domestic Product 2017". *Statista*. https://www.statista.com/statistics/331893/share-of-economic-sectors-in-the-gdp-in-thailand/ (01 Mayıs 2019).

Statistics Times. 2019. "Countries by Projected GDP per capita 2019". *http://statisticstimes.com*. http://statisticstimes.com/economy/countries-by-projected-gdp-capita.php (14 Mayıs 2019).

StatisticsTimes. 2019. "World GDP Ranking 2019 - StatisticsTimes.com". http://statisticstimes.com/economy/projected-world-gdp-ranking.php (07 Mayıs 2019).

StatisticsTimes.com. 2019. "Asian countries by GDP 2018". http://statisticstimes.com/economy/asian-countries-by-gdp.php (01 Mayıs 2019).

Subramaniam, Thirunaukarasu. 2008. "The Dynamic Interactions Between Foreign Direct Investment, Unemployment, Economic Growth, and Exports: Evidence From Malaysia". *Journal of Southeast Asian Studies* 13(1): 35-48.

Taguchi, Hiroyuki, ve Mesa Wanasilp. 2018. "Monetary Policy Rule and Its Performance under Inflation Targeting in Thailand". *Asian Journal of Economics and Empirical Research* 5(1): 19-28.

Tang, Chor Foon, ve Eu Chye Tan. 2015. "Does tourism effectively stimulate Malaysia's economic growth?" *Tourism Management* 46: 158-63.

Termos, Ali, George Naufal, ve Ismail Genc. 2013. "Remittance Outflows and Inflation: The Case of the GCC Countries". *Economics Letters* 120(1): 45-47.

The Global Economy. 2019. "Malaysia High Tech Exports". *TheGlobalEconomy.com*. https://www.theglobaleconomy.com/Malaysia/High_tech_exports/ (15 Mayıs 2019).

The Observatory of Economic Complexity. 2017. "OEC-Qatar (QAT) Exports, Imports, and Trade Partners". *https://atlas.media.mit.edu*. https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/qat/ (15 Mayıs 2019).

———. 2019. "OEC - Malaysia (MYS) Exports, Imports, and Trade Partners". https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/mys/ (18 Mayıs 2019).

The Peninsula Qatar's Daily Newspaper. 2016. "What are negative interest rates and how do they work?" /article/10/03/2016/What-are-negative-interest-rates-and-how-do-they-work (16 Mayıs 2019).

The Star Online. 2018. "Services sector to be the fastest-growing sector of the economy - Business News". https://www.thestar.com.my/business/business-news/2018/11/03/services-sector-to-be-the-fastestgrowing-sector-of-the-economy/ (18 Mayıs 2019).

The Straits Times. 2019. "Risk of Political Disarray Stalks Thai Economy as Election Nears". https://www.straitstimes.com/asia/se-asia/risk-of-political-disarray-stalks-thai-economy-as-election-nears (31 Mayıs 2019).

The Sun Daily. 2018. "Malaysia Records 3.4% Unemployment Rate, Still under Control". *www.thesundaily.my*. https://www.thesundaily.my/archive/malaysia-records-34-unemployment-rate-still-under-control-DUARCH571829 (17 Mayıs 2019).

The World Bank. 2017. "GDP per capita (current US$) | Data". https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=QA&year_high_desc=true (24 Nisan 2019).

———. 2018. "Exports of goods and services (% of GDP) | Data". https://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.ZS?locations=MY (31 Mayıs 2019).

———. 2019a. "Qatar: Economic Update - April 2019". http://www.worldbank.org/en/country/gcc/publication/qatar-economic-update-april-2019 (02 Haziran 2019).

———. 2019b. "The World Bank in Malaysia: Overview". http://www.worldbank.org/en/country/malaysia/overview (16 Mayıs 2019).

———. 2019c. "The World Bank in Thailand: Overview". http://www.worldbank.org/en/country/thailand/overview (16 Mayıs 2019).

The World Bank / Labor Force Participation. 2019. "Labor force participation rate, female (% of female population ages 15-64) (modeled ILO estimate)". https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.ACTI.FE.ZS?end=2018&start=2009 (01 Mayıs 2019).

The World Bank/Malaysia. 2019. "Arable land (% of land area)". https://data.worldbank.org/indicator/AG.LND.ARBL.ZS?locations=MY (08 Mayıs 2019).

The World Bank/Thailand. 2019. "The World Bank in Thailand". http://www.worldbank.org/en/country/thailand (01 Mayıs 2019).

The World Bank/Malaysia. 2019. "High-technology exports (current US$) | Data". https://data.worldbank.org/indicator/TX.VAL.TECH.CD?end=2018&locations=SG-MY-TH-ID&start=2010 (07 Mayıs 2019).

Trade Map/Rubber and Plastics. 2019. "Rubber, plastics and articles thereof - exported by Thailand in 2018". https://www.trademap.org/Product_SelProductCountry.aspx?nvpm=1%7c764%7c%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c1%7c%7c1%7c1%7c1 (23 Nisan 2019).

Trade Map/Vehicles. 2019. "Value exported in 2018 - Vehicles other than railway or tramway rolling stock, and parts and accessories thereof". https://www.trademap.org/Product_SelProductCountry.aspx?nvpm=1%7c764%7c%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c1%7c%7c1%7c1%7c1 (25 Nisan 2019).

Trading Economics. 2019. "Malaysia Government Debt to GDP". https://tradingeconomics.com/malaysia/government-debt-to-gdp (18 Mayıs 2019).

Ulrichsen, Kristian C. 2018. "Lessons and Legacies of the Blockade of Qatar". *Insight Turkey* 20(2): 11-20.

UNWTO. 2018. *UNWTO Tourism Highlights, 2018 Edition*. https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419876 (18 Mayıs 2018).

US Qatar Business Council. 2019. "The Economy of Qatar: More than Natural Gas". https://www.usqbc.org/economics-in-qatar (25 Nisan 2019).

Wikipedia. 2019a. "Agriculture in Malaysia". https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Special:CiteThisPage&page=Agriculture_in_Malaysia&id=896180486 (18 Mayıs 2018).

———. 2019b. "Automotive industry in Malaysia". *Wikipedia, The Free Encyclopedia.* https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Automotive_industry_in_Malaysia&oldid=894234769 (08 Mayıs 2019).

———. 2019c. "Economy of Malaysia". *Wikipedia, The Free Encyclopedia.* https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Economy_of_Malaysia&oldid=895152399 (07 Mayıs 2019).

———. 2019d. "List of countries by GDP (nominal)". https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=List_of_countries_by_GDP_(nominal)&oldid=897122138 (15 Mayıs 2019).

———. 2019e. "Malaysia". https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Malaysia&oldid=896702402 (17 Mayıs 2019).

Wikipedia.org/Thailand. 2019. "Economy of Thailand". https://www.statista.com/statistics/331893/share-of-economic-sectors-in-the-gdp-in-thailand/ (01 Mayıs 2019).

Workman, Daniel. 2018. "World's Top Export Countries". *World's Top Exports*. http://www.worldstopexports.com/worlds-top-export-countries/ (08 Mayıs 2019).

———. 2019a. "Malaysia's Top 10 Exports". *World's Top Exports*. http://www.worldstopexports.com/malaysias-top-10-exports/ (18 Mayıs 2019).

———. 2019b. "Malaysia's Top Trading Partners". *World's Top Exports*. http://www.worldstopexports.com/malaysias-top-import-partners/ (18 Mayıs 2019).

———. 2019c. "Rice Exports by Country". *World's Top Exports*. http://www.worldstopexports.com/rice-exports-country/ (20 Nisan 2019).

———. 2019d. "Thailand's Top 10 Imports". *World's Top Exports*. http://www.worldstopexports.com/thailands-top-10-imports/ (19 Mayıs 2019).

———. 2019e. "Thailand's Top Trading Partners". *World's Top Exports*. http://www.worldstopexports.com/thailands-top-import-partners/ (19 Mayıs 2019).

World Atlas. 2017. "Top Source Countries of Tourists To Malaysia". *WorldAtlas*. https://www.worldatlas.com/articles/top-source-countries-of-tourists-to-malaysia.html (18 Mayıs 2019).

———. 2018. "Top Palm Oil Producing Countries In The World". *WorldAtlas*. https://www.worldatlas.com/articles/top-palm-oil-producing-countries-in-the-world.html (18 Mayıs 2019).

———. 2019. "Which Countries Border Qatar?" https://www.worldatlas.com/articles/which-countries-border-qatar.html (16 Mayıs 2019).

World Economic Forum. 2019. "Economy Profiles". *The Global Competitiveness Report 2018*. https://wef.ch/2PwZQPj (07 Mayıs 2019).

World Economic Outlook. 2019. "How does the WEO categorize advanced versus emerging market and developing economies?" https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/faq.htm#q4b (02 Haziran 2019).

World Energy Council. 2019. "Oil in Thailand". https://www.worldenergy.org/data/resources/country/thailand/oil/ (15 Mayıs 2019).

World Population Review. 2019a. "Life Expectancy by Country 2019". http://worldpopulationreview.com/countries/life-expectancy/ (16 Mayıs 2019).

———. 2019b. "Malaysia Population 2019 (Demographics, Maps, Graphs)". http://worldpopulationreview.com/countries/malaysia-population/ (17 Mayıs 2019).

———. 2019c. "Qatar Population 2019: Demographics, Maps, Graphs". http://worldpopulationreview.com/countries/qatar-population/ (16 Mayıs 2019).

World Trade Indicators. 2018. "Employment in agriculture (% of total employment) (modeled ILO estimate)". https://data.worldbank.org/indicator/SL.AGR.EMPL.ZS?locations=TH (18 Mayıs 2019).

Worldometers. 2019a. "Qatar Population". http://www.worldometers.info/world-population/qatar-population/ (24 Nisan 2019).

———. 2019b. "Thailand Population". http://www.worldometers.info/world-population/thailand-population/ (24 Nisan 2019).

Zainul, Emir. 2019. "Malaysia's high government debt is offset by favourable debt structure — Moody's". *The Edge Markets*. http://www.theedgemarkets.com/article/malaysias-high-government-debt-offset-favourable-debt-structure-%E2%80%94-moodys (18 Mayıs 2019).

GELİŞEN PİYASA EKONOMİLERİ (ARJANTİN, MEKSİKA VE BREZİLYA)

Ayşe Nur Mercan

GİRİŞ

Gelişmiş ülkeler hammadde ve emek yoğun ürünler yerine, katma değeri yüksek ARGE bazlı ürünlerin ihracatında uzmanlaşarak dünyada yerlerini almaktadırlar. Bu durum ülkelerin rekabet edebilirlik gücünü arttırmakta ve ekonomik olarak sürdürülebilir bir yapıya kavuşturmaktadır (Met ve Aksoy, 2018;56). Gelişmekte olan ekonomiler ise ekonomik liberalleşmeyi birincil büyüme motoru olarak kullanan, görece düşük gelir düzeyinde bulunan ve hızlı büyüyen ülkelerdir. Asya, Latin Amerika, Afrika ile Orta Doğu'da gelişmekte olan ülkeler ve eski Sovyetler Birliği ile Çinin de içinde yer aldığı geçiş ekonomileri olmak üzere temel iki gruba ayrılırlar (Hoskisson vd., 2017). Bu ekonomileri karakterize eden ortak özelliklerinin en önemlileri arasında artan Pazar yönelimi ve genişleyen ekonomik yapı sayılabilir. Bununla birlikte, hızla büyüyerek dünyanın büyük ekonomik güçleri hâline geldikleri de yadsınamayacak bir gerçektir (Bruton vd., 2008:1-14). Bu ekonomiler olgunlaşmaya başladıkça, temel ve kapsamlı kurumsal dönüşümlerle de karakterize edilmektedirler (Ahlstorm ve Bruton, 2006:299-320). Finansal gelişme ve dolayısıyla enerji talebi, gelişmekte olan ekonomilerin önemli yönlendiricileri olarak değerlendirilmektedir (Sadorsky, 2010:2528-2535). Bu bakımdan finansal stres noktasında gelişmiş ülkelere kıyasla daha kırılgan oldukları da görülmektedir (Balakrishnan vd., 2014:40-68). Özellikle emtia ihracatına bağımlı durumdaki gelişmekte olan ekonomiler, oldukça yıkıcı ekonomik değişime meyiilidirler (Drechsel ve Tenreyro, 2018:200-218). Küreselleşmenin günümüz iş dünyasına dayattığı hızlı gelişen teknoloji, artan rekabet, sosyal,

KAYNAKÇA

Ahlstorm, D., Bruton, G.D. (2006) Venture Capital in Emerging Economies: Networks and Institutional Change. *Entrepreneuership Theory and Practise*, Vol. 30 Issue 2, s. 299-320.

Balakrishnan, R., Danninger, S, Elekdağ, S. ve Tytell, I. (2014) The Transmission of Financial Stress from Advanced to Emerging Economies. *Emerging Markets Finance and Trade*, Vol. 47 Issue 2, s. 40-68.

Brutton, G.D., Ahlstorm, D. ve Obloj, K. (2008) Entrepreneurship in Emerging Economies: Where Are We Today and Where Should the Research Go in the Future. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 32(1), 1-14.

Chamlou, N. (2007) The environment for women's entrepreneurship in the Middle East and North Africa Region. *Report for the World Bank*, Washington DC.

Çivi, E. ve Çavuşgil, S. T. (2001). Yeni Dünya Düzeninde Güç Kazanan Ülkeler: Yükselen Ekonomiler. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Cilt:7 Sayı:1 s.125-126.

Drechsel, T. ve Tenreyro, S. (2018) Commodity booms and busts in emerging economies. *Journal of International Economics*, Vol. 112, s. 200-218.

Edmund, A. ve Werner, B. (2012) Brazil as an emerging economy: a new economic miracle? *Brazilian Journal of Political Economy*, vol. 32, no 3 (128), pp. 412-423.

Hoskisson, R.E., Lorraine, E., Lau, C.M. ve Wright, M. (2017) Strategy in Emerging Economies. *Academy of Management Journal*, Vol. 43 No. 3, NY USA.

Kalmaç, H. (2018) *Orta Gelir Tuzağı ve Büyüme-Eğitim İlişkisi Bağlamında; Türkiye, Brezilya ve Meksika Deneyimi,* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. ss.64-70

Korkmaz, İ. H., Özceylan, A. ve Çetinkaya, C. (2018) A Review Trial on Impacts of the Embargo on the Iranian Economy. *Proceedings of International Conference on Economics and Social Sciences*, s. 8-10, Budapest, Hungary.

Marcotte, C. (2014) Entrepreneurship and innovation in emerging economies Conceptual, methodological and contextual issues. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, Vol. 20 No. 1, s. 42-65.

Marcotte, C., Soussi, S.A., Molz, R., Farashahi, M. ve Hafsi, T. (2010) Strategy implementation in emergin countries: three theoritical approaches, in Molz R., Ratiu, C. ve Taleb, A. (Editörler): *The Multinational Enterprise in Developin Countries: Local versus Global Logic,* s. 7-18, Routledge, New York.

Mete, M ve Aksoy, M.B. (2018)Gelişmiş Ekonomiler(Belçik, İsviçre ve Slovakya).GELİŞMİŞ ÜLKE EKONOMİLERİ. Ekin basın Yayın Dağıtım Bursa.Ss,382

Peng, M. (2001) How entrepreneurs create wealth in transition economies. *Academy of Management Executive*, Vol. 15 No. 1, s. 95-112.

Peng, M.W. (2003) Institutional transitions and strategic choices. *Academy of Management Review*, Vol. 28 No. 2, s. 275-296.

Sadorsky,P. (2010) The impact of financial development on energy consumption in emerging economies. *Energy Policy*, Vol. 38 Issue 5, s. 2528-2535.

Tüfekçi, A. (2008) *Türkiye'de ve Arjantin'de Yaşanan Son Ekonomik Krizler ve Krizden Çıkış Yollarının Karşılaştırmalı Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, s.102

Yılmaz, Ö. (2011*) Gelişen Piyasa Ekonomilerinin Uygulamış Olduğu Ekonomi Politikaları: BRIC Ülkeleri ve Türkiye Karşılaştırması*, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep, s.28

Yuefen, L.I. (2018) The Causes of Currency Turmoil in the Emerging Economies. *Policy Brief*, No. 52, September, s. 1-5

İnternet Kaynakları

Congressional Research Service. October 2018. Argentina's Economic Crisis. https://fas.org/sgp/crs/row/IF10991.pdf. (05.04.2019)

International Monetary Fund World Economic Outlook. 2018. http://statisticstimes.com/economy/projected-world-gdp-ranking.php. (15.04.2019)

The World Bank. 2017. The World Bank National Accounts Data. https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2017&locations=TR&start=2013. (01.04.2019)

Kimberly Amado. 2019. Mexico's Economy Facts, Opportunities, and Challenges. https://www.thebalance.com/mexico-s-economy-facts-opportunites-challenges-3306351. (20.03.2019)

International Monetary Fund. Ekim 2018. World Economic Outlook Database. https://bit.ly/2VbY8Wf. (20.04.2019)

https://data.worldbank.org/ (07.04.2019)

https://www.imf.org/ (07.04.2019)

https://www.trademap.org/ (07.04.2019)

https://countryeconomy.com/deficit/argentina (20.03.2019)

https://countryeconomy.com/deficit/mexico (20.03.2019)

https://countryeconomy.com/deficit/brazil (20.03.2019)

https://www.google.com/search?rlz=1C1NDCM_trTR789TR796&q=arjantin+kom%C5%9Fu+%C3%BClkeler+haritas%C4%B1&tbm=isch&source=univ&sa=X&ved=2ahUKEwjlzeHZjtDhAhUTwMQBHbQnDgAQsAR6BAgJEAE&biw=1366&bih=631#imgrc=92SDdfTmZm7nmM (10.04.2019)

https://www.google.com/search?rlz=1C1NDCM_trTR789TR796&q=meksika+siyasi+harita&tbm=isch&source=univ&sa=X&ved=2ahUKEwisjL2Yz9HhAhWzwcQBHROVDawQsAR6BAgHEAE&biw=1366&bih=631#imgrc=jLTTeulR3mNp_M:az(10.04.2019)

https://www.google.com.tr/search?q=BREZ%C4%B0LYA+S%C4%B0YAS%C4%B0+HAR%C4%B0TA&rlz=1C2NDCM_trTR789TR789&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwj5lujP8_LhAhUr4aYKHeV3DPMQ_AUIDigB&biw=1366&bih=631#imgrc=XjDb0YU7WL5ZZM (10.04.2019)

https://www.ticaret.gov.tr (13.04.2019)

https://www.deik.org.tr (13.04.2019)

http://www.mfa.gov.tr/ (13.04.2019)

GELİŞEN PİYASA EKONOMİLERİ (ÇİN, HİNDİSTAN VE ENDONEZYA)

Veysi Evis
Mustafa Mete

GİRİŞ

Literatür incelendiğinde ülkeler, genel olarak üç farklı gelişmişlik sınıflandırılması ile gruplandırılmıştır. Bu gruplar; gelişmemiş, az gelişmiş ve gelişmiş ülkeler şeklinde tasnif edilmiştir. Günümüzde az gelişmiş ülkeler yerine daha çok gelişen piyasa ekonomileri, gelişmekte olan ülkeler veya yükselen piyasa ekonomileri gibi kavramlar kullanılmaktadır. Bu kavramların kullanılmasının nedeni ise ülkelerin ekonomik ve demografik göstergelerinin sürekli olarak her yıl bir önceki yıla göre daha fazla gelişme göstermesidir. Dünya ekonomisinde yer alan ülkeler incelendiğinde birçoğunun gelişmişlik seviyesinin farklı olduğu görülmektedir. Bazı ülkeler az gelişmiş, bazıları gelişmekte olan ve diğer ülkeler ise gelişmiş ülkeler şeklinde kategorize edilmiştir. Ülkeler incelendiğinde daha çok gelişmekte olan ülkelerin sayısının daha fazla olduğu, gelişmiş ülkelerin sayıları ise gelişmekte olan ülkelerin sayısından az olduğu görülmektedir (Yılmaz, 2011:27).

Gelişen piyasalar teriminin, yapılan literatür incelemesi sonucunda farklı kriterlere göre tanımlandığı görülmektedir. Genel olarak ülkelerin gelişen piyasalar ekonomisi kapsamında değerlendirilebilmesi için sadece ekonomik göstergeleri değil, insani gelişmişlik seviyeleri de göz önünde bulundurulmuştur.

Herhangi bir ülkenin gelişen piyasa ekonomisi olarak kabul edilebilmesi için makroekonomik göstergelerine ve dış ticaret verilerine bakılmaktadır. Öncelikli olarak değerlendirmeye alınan makroekonomik göstergeler; enflasyon, işsizlik, reel faiz oranı, kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasıla (GSYİH), 15 yaş üstü iş gücüne katılım oranı, gayri safi yurt içi hasıla (GSYİH), GSYİH

Bağımsızlığını 1945 yılında kazanmış olan Endonezya, 1950'li ve 1960'lı yıllarda ciddi ekonomik sorunlarla mücadele etmiştir. Uygulanan beş yıllık kalkınma planları ile kararlı iktisadi idare, ülkenin istikrarlı bir büyüme oranı tutturmasını sağlamıştır. 1960'larda fakir ülkeler sınıfında yer alan Endonezya, 1996 yılında orta gelirli ülkeler sınıfına girmeyi başarmıştır. 1997 yılı ortalarında baş gösteren Asya Krizinden etkilense de alınan tedbirlerle bu krizini de atlatmış, gelişmiş ülkelerin ve mali çevrelerin dikkatlerini üzerine toplamıştır. Endonezya, coğrafi konumu, adalardan oluşan yapısı ve turizme yapılan yatırımlar sayesinde turizm sektöründe de söz sahibi ülkelerden biri olacaktır. Bu sayede turizm sektörünün ülke ekonomisine ciddi katkısı olacaktır.

Bu üç ülkenin kuruluşları 1940'lı yıllara dayanmakta olup ekonomik politikaları da benzerlik göstermektedir. Fakat Çin, Hindistan ve Endonezya'ya nazaran daha hızlı ekonomik büyüme kaydetmiştir. Bu ekonomik gelişmişliğe paralel olarak her üç ülkede de insani yaşam standartlarının da yükseldiği görülmektedir. 2001-2018 yılları arasında bu üç ülkenin makroekonomik verileri, dış ticaret göstergeleri ve insanî gelişmişlik endekslerinin büyüme eğilimi içerisinde olduğu ve gelecek 10 yılda da bu büyüme eğiliminin devam edeceği ön görülmektedir. Günümüzde gelişen piyasa ekonomileri arasında yer alan Endonezya, Hindistan ve Çin, toplamda yaklaşık 3 milyar nüfusu, üretim kapasitesi ve dış ticaret hacmiyle dünya ekonomisine yön veren ekonomiler pozisyonundadır. Endonezya'nın ekonomik büyümesinin devam ederek yaklaşık 20 yıl sonra dünyanın en büyük ekonomileri arasına gireceği tahmin edilmektedir. Gelecek 10-20 yıl içerisinde Çin'in dünyadaki en büyük ekonomi, Hindistan'ın ise dünyanın ikinci en büyük ekonomisi olacağı ön görülmektedir.

KAYNAKÇA

Alon, Ilan (2003). Chinese Economic Transitionand International Marketing Strategy. Westport, CT: Praeger. ISBN 9781567205879.

Alon, Ilan (2003). ChineseEconomicTransitionand International Marketing Strategy. Westport, CT: Praeger. ISBN 9781567205879.

Alon, Ilan, Marc Fetscherin, MarcSardy (2008), "GeelyMotors: A Chinese Automaker Enters International Markets", International Journal of Chinese Cultureand Management, 1 (4), 489-498.

Alon, Ilan, Marc Fetscherin, MarcSardy. (2008). GeelyMotors: A Chinese Automaker Enters International Markets. International Journal of Chinese Cultureand Management. 1 (4), 489-498.

Başpınar, K. S. (2016). Gelişen Piyasa Ekonomileri ve Türkiye: Dış Ticarette Rekabet Gücü Analizi. Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa, s.8-55

BBC News. (2013). China Overtakes US As The Biggest İmporter Of Oil.www.bbc.com/news, (19.04.2019).

Celil, Abdül ve Feridun, Mete (2011) Çin'de büyüme, enerji ve finansal gelişmenin çevre üzerindeki etkisi: bir eşbütünleşme analizi. Energy Economics, 33 (2). s.284-291.

CIA. China Report. www.cia.gov, (19.04.2019).

Çin Anakara Haritası, https://tr.maps-china-cn.com, (17.03.2019).

Communiqué on Major Data of the Second NationalAgriculturalCensus of China (No.1) NationalBureau of Statistics of China, 2008

Communiqué on Major Data of the Second NationalAgriculturalCensus of China (No.1) NationalBureau of Statistics of China, 2008.

DEİK, Dış Ekonomik İlişkiler Grubu, Hindistan Ülke Bülteni, Aralık 2011:3

Endonezya'da Nüfus Politikaları, Coğrafyacı, www.cografyaci.gen.tr, (17.03.2019).

Gpedia, Hindistan ekonomisi. http://www.gpedia.com/tr/gpedia/Hindistan_ekonomisi#cite_ref-138, (19.04.2019).

Hindistan Haritası, https://tr.maps-kolkata.com, (17.03.2019).

IMF, International Monetary Fund, www.imf.org, (21.04.2019).

Internatıonal Trade Center, Trade Statıstıcs For Internatıonal Busıness Development. www.trademap.org, (24.04.2019).

KTO, Konya Ticaret Odası, Endonezya Ülke Raporu, Ağustos 2015, www.kto.org.tr, (19.03.2019).

KTO, Konya Ticaret Odası, Hindistan Ülke Raporu, Nisan 2017, www.kto.org.tr, (24.04.2019).

Lilly, A. (2009). A Guide to China's Ethnic Groups. Washington Post. www.china.org.cn, (24.04.2019).

National Bureau Statistics, www.stats.gov.cn, (15.04.2019).

The World Bank, World Development Indıcators, www.worldbank.org, (24.04.2019).

UİB, Uludağ İhracatçı Birlikleri, Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Raporu, Ekim, 2017:3

www.chinapage.com. Puguang Named 2nd Largest Gas Field. Chinapage.com, (21.03.2019).

www.stratejikortak.com, Hindistan Ülke Profili, (21.03.2019).

Xinhua News Agency. (2015). Top leg is latureamendslaw to allo wall couples to have two children. www.xinhuanet.com, (24.04.2019).

Yılmaz, Ö. (2011). Gelişen Piyasa Ekonomilerinin Uygulamış Olduğu Ekonomi Politikaları: Türkiye ve BRIC Ülkeleri Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep, s.17-95.

GELİŞEN PİYASA EKONOMİLERİ (NİJERYA, ANGOLA VE TAYVAN)

İlker İbrahim Avşar

GİRİŞ

1980'li yıllar, devletçi ekonomi modelinin yerine serbest mal ve hizmet akımının ortaya çıkmasına şahit olmuştur (Toprak, 2001, s. 854). Gelişen piyasa ekonomisi (Emerging Market Economy) tanımı, 1981 yılında Dünya Bankası çalışanı Antoine W. Van Agtmael tarafından ortaya atılmıştır. Terim aslında yakın zamana kadar birtakım değişimler geçirmiş ve küresel ekonomi sahnesinde gelişmekte olan pazar ekonomilerini ifade eder hâle gelmiştir. Gelişmekte olan bir piyasa ekonomisinin kişi başına düşen gelirleri hesaplanırsa; alt-orta aralığında kişi başına gelir elde ettiği söylenir. Gelişmekte olan ekonomiler, dünya nüfusunun yaklaşık %80'ini ve küresel ekonominin %20'sini oluşturmaktadır. Gelişmekte olan piyasalar, -serbest ticaret ve küresel olarak- açık ekonomi özelliklerine sahiptirler. Bu ekonomiler, yerel üretilen mallara rakip olarak iç piyasaya gelen çok fazla mal anlamına gelmektedir. Bu durum mal ve hizmetlerin kalitesini ve verimliliğini arttırmanın yanı sıra ihracatta kaliteli malların üretilmesine yardımcı olmaktadır (Emerging Market Economy, 2010). 1980'li yıllarda gelişen piyasa ekonomisi kavramı, ulusal mali piyasaları uluslararası sermayeye açan ekonomileri ifade etmek için kullanılmıştır (Taş & İspiroğlu, 2017, s. 227). Gelişen piyasa ekonomilerine dâhil olan ülkeler için bir fikir birliği bulunmamaktadır (Kaya, Yılmaz, & Talaş, 2009, s. 316). Bu ekonomilerle ilgili, Dünya Bankası (World Bank-WB), Uluslararası Para Fonu (International Monatary Found-IMF), Uluslararası Derecelendirme Kuruluşu gibi uluslararası organizasyonlar tarafından farklı sınıflandırmalar yapılmaktadır ve ülkelerin sayıları farklı verilmektedir (Küçükaksoy , 2009, s. 375).

iyi kullanarak yer altı zenginliklerinden elde ettiği gelirleri altyapı, Ar-Ge gibi alanlara harcayarak üretimde çeşitlilik sağladığı zaman yapısal sorunlarını çözmede önemli bir adım atabilir.

Angola genç bir nüfusa sahip olmasına rağmen doğumda yaş beklentisi 2017 yılında 61,8'de kalmıştır. 2000'li yılların başında ki üç haneli enflasyon düşürülerek 2017 yılında %31,69'a indirilmesine rağmen hâlâ yüksektir. Ülkenin dış ticaret dengesine pozitif yönlü hareket ederek ülkeye avantaj sağlamaktadır. Ülkedeki elektriğe erişimin düşük oranlarda seyretmesi yatırım açısından sorun oluşturabilir. İhracatının en öneli kalemini petrolün oluşturması uzun vadede sıkıntı yaratabilir. Angola'da Nijerya gibi sahip olduğu nüfus avantajını iyi kullanmak sureti ile yer altı zenginliklerinden elde ettiği gelirleri altyapı, Ar-Ge gibi alanlara harcayarak üretimde çeşitlilik sağladığı zaman yapısal sorunlarını çözmede önemli bir adım atabilir.

Tayvan sahip olduğu genç nüfus, pozitif yönlü dış ticaret dengesi, düşük enflasyon verileri, hizmet ve endüstri sektöründeki performansı, 335 milyar dolar ihracat yapabilme yeteneği ile potansiyeli olan bir ülke görünümündedir. Üretim ve hizmet sektöründeki başarısı düşük işsizlik verileri ile de örtüşmektedir. 2000 yılı sonrası çoğunlukla pozitif yönlü ekonomik büyüme trendi yakalamıştır.

Nijerya ve Angola çözmeleri gereken altyapı, yolsuzluk gibi sorunlarının yanında yeraltı zenginliklerine bağlı çeşitlenmemiş bir ekonomi görünümü içerisindedirler. Buna karşın Tayvan hem üretim hem de hizmet sektöründe başarılı bir ekonomi görünümündedir. Tayvan 2018 yılında dış ticaret dengesinde yaklaşık 49 milyar ABD doları artı vermesi açısından diğer iki ülke ile ayrışmaktadır. Bir başka ayrışma noktası ise Tayvan'ın ihracat yaptığı ilk ürünün elektrikli makineler, donanımları ve bunların parçaları, televizyon vb. olmasıdır. Nijerya ve Angola'nın ihracat yaptığı ilk ürün kalemi ise mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler olmuştur. Bu durum sürdürülebilir değildir.

KAYNAKÇA

Gbolahan , O. I. (2013). *Household Consumption Pattern: Empirical Evidence from Nigerian Survey.* Gazimagusa, North Cyprus: Eastern Mediterranean University .

Sheehan, S., & Yong, J. L. (2010). *Cultures Of The World Angola.* Marshall Cavendish.

About Taiwan. (2014, 7 20). 26th International Olympiad in Informatics: https://www.ioi2014.org/about-taiwan.html

Akalpler, E., & Bakar, A. N. (2018). The Impact Of Oil Price Instability On Economic Growth: Evidence From Nigeria. *Business, Economics and Management Research Journal, 1*(1), 39-53. dergipark.gov.tr/bemarej/issue/38762/442575

Altıner, A., Ayran Cihan, K., & Bozkurt, E. (2018). Export Diversification And Growth: A Bootstrap Panel Causality Analysis For Selected Emerging Market Economies. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 16*(3), 24-36. doi:https://dx.doi.org/10.11611/yead.449317

Anoruo, E., & DiPietro, W. R. (2014). Convergence in Per Capita Energy Consumption among African Countries: Evidence from Sequential Panel Selection Method. *International Journal of Energy Economics and Policy, 4*(4), 568-577. dergipark.gov.tr/ijeeep/issue/31911/350840

Anyebe, A. A. (2015). Nijerya'da Yoksullukla Mücadele Programı'na (NAPEP) İlişkin Bir Değerlendirme. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi, 5*(1), 13-28. dergipark.gov.tr/ckuiibfd/issue/32904/365538

Arık, Ş., Akay , B., & Zanbak, M. (2014). Doğrudan Yabancı Yatırımları Belirleyen Faktörler: Yükselen Piyasalar Örneği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14*(2), 97-110.

Arslan, R., & Ayhan, E. E. (2018). İktisadi Kalkınmada Bir Başarı Öyküsü: Tayvan. *Sosyal ve Beşeri bilimler Dergisi, 10*(1), 62-75.

Aydemir, A. (2016, 5 26). *MSCI Endeksi Nedir? MSCI Turkey EFT Endeksi Hakkında*. 2 19, 2019 tarihinde GCMForex: https://www.gcmforex.com/egitim/makale-arsivi/msci-endeksi-nedir-msci-turkey-eft-endeksi-hakkinda/

Balan, F. (2016). BRIC ve MINT Ekonomilerinde Üçüz Açık Hipotezinin Ampirik Analizi. *Journal of Life Economics, 3*(1), 57-70. doi:https://dx.doi.org/10.15637/jlecon.119

Barros, C. P., & Managi, S. (2009). Productivity assessment of Angola's oil blocks. *Energy, 34*(11), 2009-2015. doi:https://doi.org/10.1016/j.energy.2009.08.016

Bayram, M. (2017). Enerjeopolitik Müdahaleler ve Afrika'daki İç Savaşlar: Nijerya, Angola ve Sudan Örnekleri. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7*(1), 217-228. dergipark.gov.tr/kusbd/issue/27579/290444

Bıçakçı, H. (2019). Batı Afrika'da Kentleşme Hareketleri: Lagos Örneği. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi, 4*(7), 1-22. dergipark.gov.tr/ijar/issue/43278/464823

Boestel, J., Francks, P., & Kim, C. H. (2013). *Agriculture and Economic Development in East Asia From Growth to Protectionism in Japan, Korea and Taiwan.* London: Routledge. doi:https://doi.org/10.4324/9780203025369

BRICS. (2017, 1 26). What is BRICS: https://brics2017.org/English/AboutBRICS/BRICS/

Country Taiwan. (tarih yok). 2 21, 2019 tarihinde joshuaproject: https://joshuaproject.net/countries/TW

Değer, M. K., & Doğanay, M. A. (2017). Yükselen Piyasa Ekonomilerinde Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve İhracat İlişkisi: Panel Veri Eşbütünleşme Analizleri (19962014). *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi, 7*(2), 127-145. dergipark.gov.tr/ckuiibfd/issue/31317/345332

Demirbaş, D., & Nwankwo, A. (2014). An Investigation of the Determinants of Resource Seeking FDI: Evidence from Nigeria (1970-2005). *Avrasya Etüdleri, 46*(2), 20-33. dergipark.gov.tr/avrasya/issue/35345/392432

Economy. (tarih yok). 2 21, 2019 tarihinde Embassy of Angola: www.angola.org/index.php?page=economy

Emerging Market Economy. (2010, 9 13). 2 2019, 15 tarihinde Economy Watch: https://www.economywatch.com/market-economy/emerging-market-economy.html

Emerging Markets. (2010, 1 29). EconomyWatch: www.economywatch.com/world_economy/emerging-markets

Erataş, F., & Başçı Nur, H. (2013). Dış Borç Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: "Yükselen Piyasa Ekonomileri" Örneği. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 35*(2), 207-230. dergipark.gov.tr/muiibd/issue/494/4372

Ersin, İ. (2018). İhracata Dayalı Büyüme Hipotezinin Test Edilmesi: MINT Ülkeleri Örneği. *Ekonomi,İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi, 1*(1), 26-38. dergipark.gov.tr/ekimad/issue/40767/494025

General government gross debt . (2019). IMFDataMapper: https://www.imf.org/external/datamapper/GGXWDG_NGDP@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD/AGO/NGA

Geography. (tarih yok). 2 21, 2019 tarihinde Embassy of Angola: www.angola.org/index.php?page=geography

Güçlü, M., & Kaya, A. (2009). Alternatif Kur Rejimi Sınıflama Yöntemi: Yükselen Piyasa Ekonomileri Üzerine Bir Analiz. *Ege Akademik Bakış, 9*(4), 1399-1426. dergipark.gov.tr/download/article-file/558179

Hashiru, M., & Tüfekçi, Ö. (2018). Puttıng 'N' Or Replacing The 'S' In The BRICS? Nigeria's Rise As An Emerging Power. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 16*(3), 11-23. doi:https://dx.doi.org/10.11611/yead.465370

History of Nigeria. (tarih yok). 2 22, 2019 tarihinde Federal Republic of Nigeria: nigeria.gov.ng/index.php/2016-04-06-08-38-30/history-of-nigeria

IMF Data. (2019, 5 9). IMF: https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2019/01/weodata/weorept.aspx?sy=2015&ey=2024&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=614%2C694&s=NGDP_R%2CNGDP_RPCH%2CNGDP%2CNGDPD%2CPPPGDP%2CNGDP_D%2CNGDPRPC%2CNGDPRPPPPC%2CNGDPPC%2CNGDPDPC%2CPPPPC%2CPPPSH%2CPPPEX%2

IMF-Nigeria. (2019, 4 29). International Monetary Fund: https://www.imf.org/en/Countries/NGA#countrydata

(1961). *International Development Association The Ecomoyy Of Taiwan-The Republic Of China.* Depart:ment of Operations Far East .

Jegede, A. (2015). E-Commerce Promotion in the New Economy: Interrogating the Missing Links in Nigeria. *4*(1), 46-63. doi:https://dx.doi.org/10.15869/itobiad.69289

Jianglong, L., & Boqiang, L. (2019). The sustainability of remarkable growth in emerging economies. *Resources, Conservation and Recycling, 145*, 349-358. doi:https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2019.01.036

Jibril, Z. A., & Kabiru, D. (2017). Nijerya'da Demokrasi ve Demokratileşmeye İlişkin Kuramsal ve Kavramsal Konular. *TESAM Akademi, 4*(2), 67-84. dergipark.gov.tr/tesamakademi/issue/30843/333789

Kapkara, S., & Koç, S. (2016). Yükselen Ekonomiler Arasındaki Ticaret Hacminin Çekim Modeli İle Analizi. *Ege Akademik Bakış Dergisi, 16*(3), 477-490. dergipark.gov.tr/eab/issue/39954/474783

Kaya, V., Yılmaz, Ö., & Talaş, E. (2009). Yükselen Piyasa Ekonomileri ve Türkiye, 1990-2006: Neredeyiz? *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13*(1), 315-342. dergipark.gov.tr/ataunisosbil/issue/2823/38118

Kırılgan Beşli. (2013, 11 18). 2 19, 2019 tarihinde Kendime Yazılar: www.mahfiegilmez.com/2013/11/krlgan-besli.html

Küçükaksoy , İ. (2009). Yükselen Piyasalarda Gelir Dağılımı Eşitsizliği ve Yoksulluk. *Social Sciences, 4*(4), 358-378. dergipark.gov.tr/nwsasocial/issue/20105/213700

Mete, M(2016) 2008 Küresel Finans Krizinin Gelişmişve Gelişmekte Olan Ülkeler üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi. Fırsat ve tehditleriyle Küreselleşme olgusu Editörler: Mustafa TALAS, Salih BİLDİRİCİ. Edge & Elhan Kitap Yayın Dağıtım. ANKARA. ss. 247

MSCI Emerging Markets Index (USD). (2019). 2 20, 2019 tarihinde MSCI: https://www.msci.com/documents/10199/c0db0a48-01f2-4ba9-ad01-226fd5678111

Nigeria Economy. (tarih yok). 2 22, 2019 tarihinde Federal Republic of Nigeria: nigeria.gov.ng/index.php/2016-04-06-08-38-30/economy

Nweke, E. N. (2011). Rethinking National Security in Nigeria: Analysis of Predisposing Conditions and Prospects for Stable Polity. *Güvenlik Stratejileri Dergisi, 7*(14), 101-116. http://dergipark.gov.tr/guvenlikstrtj/issue/7529/99179

Pao, S., & Ho, S. (2011). Agricultural Transformation Under Colonialism: The Case of Taiwan. *The Journal of Economic History, 28*(3), 313-340. doi:https://doi.org/10.1017/S0022050700073095

Republic of China(Taiwan), National Statistics . (tarih yok). National Statistics : https://eng.stat.gov.tw

Şen, Y. F., & Çiçek, H. (2018). Boko Haram Terör Örgütünün Bölgedeki Etkisi ve Örgütle Müzakere Olanakları. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 8*(15), 2093-2145. doi:https://dx.doi.org/10.26466/opus.437155

Taiwan Economic Outlook. (2019, 5 21). FocusEconomics: https://www.focus-economics.com/countries/taiwan

Taiwan Economy. (tarih yok). 2 21, 2019 tarihinde The offical web site of the republic of China: https://www.taiwan.gov.tw/content_7.php

Taş, S., & İspiroğlu, F. (2017). Yükselen Piyasa Ekonomileri Üzerine Bir Değerlendirme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14*(2), 225-242. dergipark.gov.tr/ksusbd/issue/31599/302892

Tayvan Gezisi İçin 10 Pratik Bilgi. (2016, 6 24). Geziseli: www.geziseli.com/tayvan-gezisi-icin-10-pratik-bilgi/

Tekin, R. B. (2018). Causal Nexus Among Exports, Foreign Direct Investment And Economic Growth Revisited: New Evidence From Sub-Saharan Africa. *Journal of Research in Economics, 2*(2), 208-223. doi:https://dx.doi.org/10.24954/JORE.2018.23

Toprak, M. (2001). Yükselen Piyasalarda Finansal Kriz. *Yeni Türkiye, 7*(42), 854. https://mpra.ub.uni-muenchen.de/9092/1/MPRA_paper_9092.pdf

Trade Statistics For International Business Development. (2019). Internatıonal Trade Center.

Uluer, A. G. (2018). Nijer Deltası'nda Çatışma, Güvenlik, Sivil Toplum ve Şiddet. *TESAM Akademi, 5*(1), 137-157. doi:https://dx.doi.org/10.30626/tesamakademi.392985

World Development Indicators. (2019). The World Bank: https://databank.worldbank.org/data/home.aspx

Yalçınkaya, Ö., & Aydın, H. İ. (2017). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Seçili Yükselen Piyasa Ekonomileri Örneği (1992-2015). *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3*(1), 39-64. dergipark.gov.tr/aicusbed/issue/28306/292218

Yardımcıoğlu, M. (2014). Yükselen Piyasa Ekonomileri ve İş Yapabilirlik Endeksi Karşılaştırması. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4*(1), 279-294. iibfdergisi.ksu.edu.tr/download/article-file/107708

GELİŞEN PİYASA EKONOMİLERİ (GÜNEY KORE, FİLİPİNLER VE BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ)

İbrahim Halil Nergiz

GİRİŞ

Gelişen piyasalar tanımı, 1980'li yıllarda finans sektöründe yaşanan gelişmelerle birlikte ekonomi literatürüne girmiş ve özellikle ekonomilerini liberalize eden ülkeler için kullanılmıştır. Bu ülkeler, müdahaleci devlet politikaları yerine dışa açık liberal ekonomi politikaları uygulayarak artan dış ticaretle birlikte, endüstrileşme seviyelerini yükseltme çabası içine girerek hızlı bir büyüme performansı yakalamışlardır. (Barışık & Kesikoğlu, 2010)

Esas itibariyle bu kavram ile düşük-orta düzeyde kişi başına gelire sahip ülkelere atıfta bulunulmaktadır. Söz konusu kapsamda değerlendirilen ülkeler, dünya genelindeki nüfusun yaklaşık yüzde 80'ini barındırmakta ve global ekonominin de yüzde 20'sini temsil etmektedirler.

Bu çalışmada, gelişen piyasalar içerisinde yer alan, Doğu Asya-Pasifik ülkelerinden olan **Güney Kore** ve **Filipinler** ile Orta Doğu ülkelerinden **Birleşik Arap Emirlikleri**'ni; demografik özellikleri, dış ticaret göstergeleri ve makroekonomik göstergeleri ışığında değerlendireceğiz.

1. GÜNEY KORE

Resmi adı Kore Cumhuriyeti olan Güney Kore, Güney Asya'da Kore Yarım Adasının güney yarısında yer almakta olup, doğusunda Japon Denizi, batı-

rizm destinasyonu, uzak doğunun en önemli yolcu aktarma merkezi gibi birçok özelliği olan Birleşik Arap Emirlikleri'dir. Petrol ve doğalgaz ihracatından elde edilen yüksek gelir, millî gelirin üçte birinden fazlasını oluşturmaktadır. Buna karşın ekonomideki sektörel çeşitliliği arttırmak adına çeşitli planlamalar yapılmaktadır. Bu kapsamda turizm başta olmak üzere, sağlık, finans ve emlak alanlarında yurt içi ve yurt dışı yatırımlar yapılmaktadır. Ayrıca son yıllarda yurt dışında gayrimenkul, banka, telekomünikasyon, sanayi şirketleri vb. alımlara yönelik yüksek yatırımlar yapılmaktadır.

KAYNAKÇA

Acar, İ.A.,Yavuz, A. (1998). Küreselleşme Olgusunun Finans Piyasaları Üzerine Etkisi, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3(3), s.267-280

Akbas, Y.E. & Lebe, F. &Uluyol, O. (2014). Analyzing The RelationshipAmong The GDP-CurrentAccountDeficitandShortTermCapitalFlows: The Case of Emerging Markets. Yönetim ve Ekonomi, 21(2), 293-303.

Alper, C. E.,&Öniş, Z. (2001). Finansal Küreselleşme, Demokrasi Açığı ve Yükselen Piyasalarda Yaşanan Sürekli Krizler: Sermaye Hareketlerinin Liberalleşmesi Sonrasında Türkiye Deneyimi. Doğu Batı Dergisi, 4(17), 203-225.

Annual Economic Report 2018.pdf. 26th Edition, Erişim tarihi: 09.06.2019http://www.economy.gov.ae/EconomicalReportsEn/Annual%20Economic%20Report%202018.pdf

Arık, Ş. & Akay, B. &Zanbak, M. (2014). Doğrudan Yabancı Yatırımları Belirleyen Faktörler: Yükselen Piyasalar Örneği. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14(2), 97–110.

Aşık, B. (2007). Uzun dönemli büyümede dışa açıklık ve beşeri sermayenin rolü (yükselen piyasalar için bir panel data uygulaması). (Yüksek Lisans Tezi)

Barışık, S.& Kesikoğlu, F. (2010). Makroekonomik değişken olarak bütçe açığı-cari açık ilişkisi: Gelişmekte olan piyasalar örneği. İktisat İşletme ve Finans, 25(294), 109–127.

Bayraktutan, Y.& UÇAK, S.,& BİCİL, İ. M. (2012). Yükselen Piyasalarda Elektrik Tüketimi büyüme ilişkisi: Nedensellik Analizi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21(1), 241-254.

Bölükbaşı, A.G.,& Yıldırtan, D.Ç (2013). Yükselen piyasalar ayrışıyor mu? Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, XXXIV(I), 33-49.

Brand Finance Turkey 100(2018) (t.y.). Erişim tarihi: 27.05.2019https://brandfinance.com/images/upload/brand_finance_turkey_100_2018.pdf

Bulut, E. & Demirel, B.,& AKAR, N. Ç. (2017). 2008 Krizi Sonrası Fed'in Faiz Artırımının Yükselen Piyasa Ekonomilerindeki Portföy Yatırımları Üzerine Etkileri. Gazi İktisat ve İşletme Dergisi, 3(1), 35-58.

Global Brands 500(2019) (t.y.). Erişim tarihi: 27.05.2019 https://brandfinance.com/images/upload/global_500_2019_locked_1.pdf

Gökdeniz, İ.& Erdoğan, M. &Kalyüncü, K. (2003). Finansal piyasaların ekonomik büyümeye etkisi ve Türkiye örneği (1989-2002). Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, 1, 101–117.

Karadaş, S. & Çetin, R. (2018). The Miracle on the Han River: South Korean Economic Development. İstanbul Journal of Economics/İstanbul İktisat Dergisi, s.93-112. https://doi.org/10.26650/ISTJECON405372

Küçükaksoy, İ. (2009). Yükselen Piyasalarda Gelir Dağılımı Eşitsizliği ve Yoksulluk. SocialSciences, 4(4), 358-378.

Küresel Rekabet Endeksi Raporu 2018 (The Global Competitiveness Report 2018) (t.y.). Erişim tarihi:29.05.2019

Mete, M ve Özbaş, H.(2015) The İmpact Of Economıc Development On Regıonal Migration İn Turkey. Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks. Vol.7, No. 3

http://www3.weforum.org/docs/GCR2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2018.pdf

Öz, S.-Küresel Rekabette Son Aşamaya Ulaşmak Güney Kore.pdf. (t.y.). Erişim Tarihi: 28.05.2019

https://ref.sabanciuniv.edu/sites/ref.sabanciuniv.edu/files/guneykoreraporu.pdf

Özşahin, Ş. (2017). Yükselen Piyasa Ekonomilerinde Menkul Kıymetler Borsalarının Entegrasyonu: Türkiye ve BRICS Ülkeleri Üzerine Çoklu Yapısal Kırılmalı Eş-bütünleşme Analizi. Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 24(2), 601-619.

Öztürk, N.& Darıcı, H. K. & Kesikoğlu, F. (2011). Ekonomik Büyüme ve Finansal Gelişme İlişkisi: Gelişmekte Olan Piyasalar İçin Bir Panel Nedensellik Analizi. Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 30(1), 53-69.

Sever, E.,& Özdemir, Z., &Mızırak, Z. (2010). Finansal Globalleşme, Krizler ve Ekonomik Büyüme: Yükselen Piyasa Ekonomileri Örneğinde Bir İnceleme. Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD), 2(3).

Sucu, M. B. (2017). Yükselen piyasa ekonomilerinde ekonomik özgürlük, büyüme ve kalkınma ilişkisi: bir panel veri analizi. Bulletin of Economic Theoryand Analysis, 2(2), 135–167.

Taş, S.,&İspiroğlu, F. (2017). Yükselen Piyasa Ekonomileri Üzerine Bir Değerlendirme. KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi 14(2), 225-242

Toprak, M. (2001). Yükselen Piyasalarda Finansal Kriz., Yeni Türkiye 7(42), 854-889 Erişim Tarihi: 25/05/2019 http://mpra.ub.uni-muenchen.de/9092/

Türkiye Güney Kore Öneriler Eylül 2017.pdf. (t.y.). Erişim tarihi: 25.05.2019https://www.deik.org.tr/uploads/turkiye_guney_kore_oneriler_eylul_2017.pdf

Central Intelligence Agency, World-The World Factbook-(t.y.). Erişim tarihi: 27.05.2019

https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/xx.html

Filipinler Ülke Profili. (t.y.). Erişim tarihi: 25.05.2019

https://www.aa.com.tr/tr/ulke-profilleri/filipinler/926402

Filipinler Genel Bilgiler (t.y.) Erişim Tarihi 26.05.2019

https://islamansiklopedisi.org.tr/filipinler

Filipinler Genel Bilgiler (t.y.) Erişim Tarihi 25.05.2019

https://insamer.com/tr/filipinler_1929.html

Güney Kore Ülke Raporu (t.y.) Erişim Tarihi 29.05.2019

http://www.tetsiad.org/files/downloads/bilgi_bankasi/ulke_raporlari/guneykore_ur.pdf

Güney Kore Ülke Raporu (t.y.) Erişim Tarihi 28.05.2019

https://www.deik.org.tr/uploads/turkiye_guney_kore_oneriler_eylul_2017.pdf

En çok ihracat yapan ülkeler (t.y.) Erişim Tarihi 28.05.2019

http://www.worldstopexports.com/worlds-top-export-countries/

2018 verilerine göre en fazla ihracat yapan ülke sıralaması.

https://www.trademap.org/Country_SelProduct_TS.aspx?nvpm=1%7c%7c%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c2%7c1%7c2%7c1%7c

Birleşik Arap Emirlikleri Ülke İstatistikleri (t.y.) Erişim Tarihi 26.05.2019

https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/are/

2. Basım

GÜVENLİĞİN GÜNDEMİNDEN:
ÇATIŞMA, AYRILIKÇI AYAKLANMALAR VE TERÖRİZM

Editör
Doç. Dr. Saadat Rustemova Demirci

Yazarlar
Prof. Dr. Sadi Çaycı
Prof. Dr. Fatma Taşdemir
Prof. Dr. Füsun Özerdem
Prof. Dr. Sezai Özçelik
Doç. Dr. Saadat Rustemova Demirci
Dr. Reha Yılmaz
Doç. Dr. Yiğit Anıl Güzelipek
Doç. Doğan Şafak Polat

nobel
40.yıl

GÜVENLİĞİN GÜNDEMİNDEN: ÇATIŞMA, AYRILIKÇI AYAKLANMALAR VE TERÖRİZM

Editör: Doç. Dr. Saadat Rustemova Demirci

Yayın No.: 1267
Yönetim Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler No.: 31
ISBN: 978-605-320-171-7
E-ISBN: 978-625-371-158-0
Basım Sayısı: 2. Basım, Temmuz 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldız Çağlayan -yildiz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sevgi Pınar Özen -pinar@nobelyayin.com
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Rustemova Demirci, Saadat.
Güvenliğin Gündeminden: Çatışma, Ayrılıkçı Ayaklanmalar ve Terörizm / Saadat Rustemova Demirci
2. Basım, XVI + 192 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-605-320-171-7
E-ISBN: 978-625-371-158-0
1. Uluslararası Güvenlik 2. İnsani Güvenlik 3. Çatışma 4. Ayrılıkçı Ayaklanmalar 5. Terörizm
6. Birleşmiş Milletler 7. Küreselleşme

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İçindekiler

Ön Söz v
Sunuş xi

Bölüm 1
ÇATIŞMA VE BARIŞ
Sezai Özçelik

Giriş 1
Uluslararası Çatışmalarda Barışın Tesisi (Peacebuilding) .. 2
Çatışmaların Önlenmesi (Conflict Prevention) 8
Çatışma Önleme Tedbirleri ile İlgili Sorunlar 12
Çatışmaların Önlenmesi ve Koruma Sorumluluğu (R2P). 14
Uluslararası Çatışmaları Önlemede BM Barış Güçlerinin Etkinliği 16
BM Barış Misyonlarının Etkinliği ve Yeterliliği 16
Örnek Olaylar 20
Birleşmiş Milletler Önleyici Konuşlandırma Gücü (UNPREDEP) 20
Avrupa Birliği Önleyici Diplomasi Misyonları 23
Kırım Tatarları ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserliği (HCNM) 26
Son Söz 33
Kaynakça 35

Bölüm 2
ULUSLARARASI GÜVENLİK SORUNU OLARAK ÇATIŞMA KAVRAMI VE DAĞLIK KARABAĞ ÖRNEĞİ
Reha Yılmaz - Yiğit Anıl Güzelipek

Uluslararası Güvenlik 41
Uluslararası Güvenliğe Yöneltilen Tehditler 42
Uluslararası Güvenliğe Yöneltilen Bir Tehdit Olarak Çatışma 43

Dağlık Karabağ Çatışması ve Temel Özellikleri 47
Dağlık Karabağ Çatışmasının Haritalanması.....49
Çatışma Taraflarının Tezleri.....52
Dağlık Karabağ Sorununu Etkileyen Bölgesel Dinamikler....54
Küresel Güçlerin Refleksleri 58
Çatışmanın Tarihî Gelişimi ve Çözüm Arayışları 60
Dağlık Karabağ Çatışmasının Çözümlenmesi 64
Kaynakça 68

Bölüm 3
21. YÜZYILDA AYAKLANMA STRATEJİLERİ
Fatma Taşdemir

Özet 73
Giriş 73
İç Savaş ve Ayaklanma 74
Ayaklanmanın Tanımı ve Ayaklanan Statüsünün Tanınması.....74
Tarihsel Süreç İçinde Ayaklanma.....76
Ayaklanma ve Terörizmin Nedenleri 78
Ayaklanma Stratejileri ve Taktikleri 80
Terörizm ve Gerilla Savaş Arasındaki Benzerlikler ve Farklılıklar.....82
İç Savaşta Terörizm Stratejisi.....85
Küresel Ayaklanma Stratejisi.....88
21. Yüzyılda Modern Ayaklanmalar 88
Küresel Ayaklanma Stratejisi ve Irak ve Şam İslam Devleti (IŞİD).....90
Sonuç 93
Kaynakça 94

Bölüm 4
TERÖRİZM, AYRILIKÇI AYAKLANMALAR VE HUKUK
Sadi Çaycı

Giriş 97
Millî Güvenlik ve Hukuk 97
İç Güvenlik: Yönetimin Sorumluluğu 99
Önleyici Güvenlik Stratejileri 100
Millî Eğitim: Önemi ve İşlevi 100
Terörizm, Ayaklanma ve İnsan Hakları 100
Değerlendirme ve Sonuç 102

Bölüm 5
KÜRESELLEŞME ŞARTLARINDA RADİKAL İSLAMİ TERÖRİZMİN GELİŞİMİ
Saadat Rustemova Demirci

Giriş 103
Küreselleşme Şartlarında Radikal İslam'ın Gelişim Eğilimleri 106
Kimlik Arayışının Terörizmi Tetiklemesi Üzerine Değerlendirme 111
Günümüzdeki Modern İslami Terörizmin Temel Özellikleri 113
Modern Terör Örgütlerinin Kurumsal Açıdan Sınıflandırılması 119
Günümüzdeki Modern İslami Terörizmin Sosyal ve Psikolojik Dayanakları 122
Siyasi İslam'ın Geleceği 126
Sonuç 128
Kaynakça 130

Bölüm 6
İNSANİ GÜVENLİK
Füsun Özerdem

Giriş 133
Uluslararası İlişkiler Teorilerinin Güvenlik Algısı 134

İnsani Güvenlik Kavramı ve Politikaları 141
Birleşmiş Milletler İnsani Güvenlik Yaklaşımı 144
Sonuç 152
Kaynakça 153

Bölüm 7

ULUSLARARASI TERÖRİZMLE MÜCADELEDE BİRLEŞMİŞ MİLLETLERİN İŞLEVİ, YETENEĞİ VE SINIRLARI

Doğan Şafak Polat

Giriş 157
Uluslararası Terörizmle Mücadelede BM'nin Mevcut Yapısı 158
BM Terörle Mücadele Uygulama Görev Gücü 159
Ajanslar, Kurumlar, Ofisler, Örgütler, Programlar 160
BM BMGK'ye Bağlı Birimler 161
Terörle Mücadele Komitesi 161
Terörle Mücadele Komitesi İcra Direktörlüğü 162
1540 Komitesi 162
1566 Çalışma Grubu 163
BM Genel Kuruluna Bağlı Birimler 163
Altıncı Komite 163
BM Genel Sekreterliğine Bağlı Birimler 164
Gözlemciler 164
Terörizm Çalışma Grupları 164
BM'nin Hazırlamış Olduğu Terörizm Sözleşmesi ve Protokoller 165
BM'nin Ana Organlarının Terörizm ile Mücadelesi 170
BM Genel Kurulu 174
BM Güvenlik Konseyi 174
Sonuç 179
Kaynaklar 182
Ek-A 184

1. BÖLÜM
ÇATIŞMA VE BARIŞ

Prof. Dr. Sezai Özçelik

GİRİŞ

Bu bölümde uluslararası ilişkiler çerçevesinde çatışma ve barış kavramları üzerinde durulacaktır. Çalışmanın ilk bölümünde uluslararası çatışmalarda barışın tesisi kavramı incelenirken genel olarak Soğuk Savaş sonrası dönemdeki çatışmaların özellikleri açıklanmıştır. Çatışma çözümü ve barış tesisi ile ilgili sınıflandırmadan bahsedilerek çatışma çözümü ve barış temini konusunda alt tipolojik çeşitler başlıklar hâlinde verilmiştir. Ayrıca çatışma eğrisi diyagramı kullanılarak çatışmanın başlangıcından tırmanma daha sonra düşüş aşamalarında izlediği çatışma ve barış evreleri gösterilmiştir. İkinci bölümde ise çatışmaların önlenmesi kavramı genel olarak açıklandıktan sonra doğrudan önlenme ve yapısal önleme üzerinde durulmuştur. Daha sonra önce Birleşmiş Milletler (BM) daha sonra Avrupa Birliği (AB) özelinde çatışma önlemesinin nasıl tanımlandığı ve iki uluslararası kuruluş arasında bu konudaki iş birliği özetlenmiştir. Bu bölümde çatışma önlenmesi ile ilgili karşılaşılan sorunlar sıralanmıştır. Ek olarak, çatışma önlenmesi ve koruma sorumluluğu kavramları irdelenmiştir. Üçüncü bölüm uluslararası çatışmaların önlenmesinde BM barış güçlerinin etkinliği ve yeterliliği özellikle rakamlar verilerek incelenmiştir. Bu kısımda BM barış güçlerinin etkinliğini arttırmak için ortaya atılan "hızlı ve acil müdahale gücü" değişik örnekler verilerek karşılaştırılmıştır. Bu kısım sonunda önleyici diplomasinin etkinliğini arttırmak için çıkarılan dersler çerçevesinde öneriler sunulmuştur. Son bölüm ise çatışma önlenmesi konusunda üç örnek olay incelemesine ayrılmıştır. Birinci olarak, Soğuk

KAYNAKÇA

2005 World Summit Outcome Document (WSOD), A/Res/60/1, 24 October 2005, http://www.un.org/womenwatch/ods/A-RES-60-1-E.pdf (Erişim Tarihi: 07.01.2015).

2009 UN Report of the Secretary General on Implementing the Responsibility to Protect, A/63/677, 12 January 2009, http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/63/677 (Erişim Tarihi: 07.01.2015).

Ackerman, Alice. (2000). *Making Peace Prevail: Preventing Violent Conflict in Macedonia*, Syracuse, NY: Syracuse University Press.

Alger, Chadwick F. (2006). *The United Nations System: A Reference Handbook*, Santa Barbara, CA: ABC-CLIO.

Belitser, Natalya (2000). "The Constitutional Process in the Autonomous Republic of Crimea in the Context of Interethnic Relations and Conflict Settlement", Paper presented at at the "Fuzzy Statehood and European Integration in Eastern Europe" conference, University of Birmingham, England, on 10 March 2000. http://www.iccrimea.org/scholarly/nbelitser.html (Erişim Tarihi: 03.02.2015).

Bellamy, Alex J. (2009). *Responsibility to Protect*, UK: Polity Press.

Bellamy, Alex J. ve P. Williams with Stuart Griffin (2010). *Understanding Peacekeeping*, 2nd ed., Cambridge: Polity Press.

Blair, Tony. (1999). "The Blair Doctrine", Speech by Tony Blair to Chicago International Forum, April 22, 1999, http://www.pbs.org/newshour/bb/international-jan-june99-blair_doctrine4-23/ (Erişim Tarihi: 31.01.2015).

Boutros-Ghali, Boutros. (1992). *An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy, Peacemaking, and Peacekeeping, Report of the Secretary General pursuant to the statement adopted by the Summit Meeting of the Security Council on 31 January 1992*, New York: United Nations.

Boutros-Ghali, Boutros. (1995). *A Supplement to an Agenda for Peace: Position Paper of the Secretary-General on the Occasion of the Fiftieth Anniversary of the United Nations*, 03 January 1995, New York: United Nations.

Bill Bowring. (2005). "The Crimean Autonomy: Innovation or Anamoly?", Marc Weller ve Stefan Wolff (eds.), *Autonomy, Self-governance, and Conflict Resolution: Innovative Approaches to Institutional Design in*

Divided Societies, NY: Routledge Publishing, ss. 65-84.

Burke-White, William W. (2012). "Adoption of the Responsibility to Protect", Jared Genser and Irvin Cotler (ed.), *The Responsibility to Protect: The Promise of Stopping Mass Atrocities in our Time*", New York: Oxford University Press, ss. 17-36.

Carnegie Comission (1997). *The Carneige Commission on Preventing Deadly Conflict Final Report*, New York: Carnegie Corporation.

Evans, Gareth. (1993). *Cooperating For Peace: The Global Agenda for the 1990s and Beyond*, Australia: Allen&Unwin.

Foreign Broadcast Information Service – Russia (FBIS – RUS), 7 April 1995, s. 61.

Homer-Dixon, T.F. (1991), 'On the Threshold: Environmental Changes as Causes of Acute Conflict', *International Security*, vol. 16, no. 2, Fall, ss.76-116.

Huntington Samuel P. (1993). *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*, Oklahoma: University of Oklahoma Press.

ICISS (2001). The Responsibility to Protect, Report of International Commission on Intervention and State Sovereignty, Ottawa, Canada: International Development Research Centre, December 2001.

http://edoc.vifapol.de/opus/volltexte/2011/2576/pdf/smith_handbook.pdf (Erişim Tarihi: 30.01.2015).

http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf (Erişim Tarihi: 01.02.2015).

http://www.un.org/documents/ga/res/47/a47r120.htm (Erişim Tarihi: 01.02.2015).Kaldor, M. (2001). *New and Old Wars*, Great Britain: Polity Press.

http://www.un.org/documents/ga/docs/50/plenary/a50-60.htm (Erişim Tarihi: 01.02.2015). Jeffries, Ian. (2004). *The Countries of the Former Soviet Union at the Turn of the Twenty-First Century: The Baltic and European States in Transition*, Routledge: London, s. 1931.

Kittani, İsmat (1998). "Preventive Diplomacy and Peacemaking: The UN Perspective", Olara A. Otunnu, Michael W. Doyle ve Nelson Mandela (eds.), *Peacemaking and Peacekeeping for the New Century*, Lanham, MD: Rowman & Littlefield Publishers, ss. 89-108.

Koops, Joachim A. (2011). *European Union as Integrative Power: Assessing the EU's 'Effective Multilateralism' with NATO and the United Nations*, Brussels: VUPRESS Brussels University Press.

Lederach, Paul J. (1997). *Building Peace,* Washington, D.C.: United States Institute of Peace.

Los Angeles Times, April 21, 1995. http://articles.latimes.com/1995-04-21/news/mn-57203_1_foreign-minister , Erişim Tarihi: 20 Temmuz 2014.

Lund , Michael, (1996). *Preventing Violent Conflicts: A strategy for preventive diplomacy*, Washington, D.C.: U.S. Institute of Peace Press.

Lund, Michael. (2000). "Preventive Diplomacy for Macedonia, 1992-1999: From Containment to Nation Building", ed. Bruce W. Jentleson, *Opportunities Missed, Opportunities Seized: Preventive Diplomacy in Post-Cold War World,* Lanham: Rowman & Littlefield, ss. 173-208.

Mearsheimer, John J. (1990). "Back to the Future: Instability in Europe After the Cold War", *International Security*, vol. 15, no. 4 (Summer 1990), ss. 5-56.

Miall, Hugh. (1992). *The Peacemakers*, London: Macmillian.

Mychajlyszyn, Natalie, (2002). "The OSCE and Regional Conflicts in the Former Soviet Union", James Hughes ve Gwendolyn Sasse (eds.), *Ethnicity and Territory in the Former Soviet Union: Regions in Conflict*, NY: Routledge, 2002, ss. 194-220.

Nahaylo, Bohdan. (1999). *Ukrainian Resurgence*, C. Hurst & Co Publishers Ltd: London.

OSCE (1997). *Annual Report 1997 on OSCE Activities (01 November 1996-30 November 1997),* Vienna, 18 December 1997, s. 10. http://www.osce.org/secretariat/14551?download=true (Erişim Tarihi: 03.02.2015).

Ozcelik, Sezai. (2013). "Border Creation in Cyprus: Contested History and the Psychodynamic Perspective of Vamik Volkan", *Peace and Conflict Review*, vol. 7, no. 2, Summer 2013, ss. 1-11.

Ozcelik, Sezai ve İ. P. İzmirli (2008). "The Preventive Diplomacy, Conflict Prevention, and Ethnic Conflicts in the Black Sea Region: The Case of the Crimean Tatars", *USAK Yearbook,* vol.1, ss. 217-241.

Özçelik, Sezai (2012). "Önleyici Diplomasi Pratiği ve Teorisi", Mustafa Aydın (der.), *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe: Okumalar*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Ekim 2012, ss. 429-443.

Özçelik, Sezai. (2013). *Kafkasya Çatışmaları: Analizler ve Çözümler*, Çankırı: ÇAVSAM Avrasya Araştırmaları Serisi-6.

Packer, John. (1998). "Autonomy within the OSCE: The Case of Crimea", editör: Markku Suksi, *Autonomy: Application and Implications*, Kluwer Law International: Hague, ss. 295-316.

Sandole, Dennis J.D. (1998). "A Comprehensive Mapping of Conflict and Conflict Resolution: Three Pillar Approach", *Peace and Conflict Studies*, vol. 5, no.2, December 1998. http://www.gmu.edu/programs/icar/pcs/sandole.htm (Erişim Tarihi: 30.01.2015).

Schnabel, Albrecht ve David Carment. (2004). "Mainstreaming Conflict Prevention: From Rhetoric to Reality", Albrecht Schnabel, and David Carment (ed.), *Conflict Prevention from Rhetoric to Reality: Organizations and Institutions*, Lexington Books: Lanham, MD, ss. 1-19.

Smith, D. (2004). *Trends and Causes of the Armed Conflict*, Berghof Research Center for Constructive Conflict Management, edited version Aug 2004,

Sokalski, Henryk J. (2003). *The Ounce of Prevention: Macedonia and the UN experience in Preventive Diplomacy*, Washington D.C.: US Institute of Peace Press.

Subtelny, Orest. (2009). *Ukraine: A History*, University of Toronto Press, Scholarly Publishing Division; 4 ed.

Stefanova, Radoslava (1997). "Preventing Violent Conflict in Europe: The Case of Macedonia", *The International Spectator: The Italian Journal of International Affairs*, vol. 32, no. 3-4, ss. 99-120.

Stewart, Emma J. (2006). *The European Union and Conflict Prevention: Policy, Evolution, and Outcome*, Berlin: Lit Verlag.

Thucydides (1951). The Complete Writings of Thucydides, John H. Finley Jr., New York: The Modern Library, https://archive.org/details/completewritings010850mbp (Erişim Tarihi: 01.02.2015).

UN Peacekeeping Fact Sheet. (2015). http://www.un.org/en/peacekeeping/resources/statistics/factsheet.shtml (Erişim Tarihi: 26.01.2015).

Yılmaz, Reha ve Sezai Özçelik (2012). "Çatışma Teorileri Işığında Gürcistan ve Karabağ Çatışmalarının Çözümlemesi", Atilla Sandıklı (ed.), Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri, İstanbul: BİLGESAM Yayınları, ss. 277-313.

Van der Stoel, Max. (1994)."Controlling ethnic tensions: The experience of the CSCE High Commissioner on National Minorities" Remarks by Max van der Stoel, High Commissioner on National Minorities of

the Conference on Security and Cooperation in Europe (CSCE), at the Annual Conference of the European Research Centre on Migration and Ethnic Relations (ERCOMER), Utrecht University Utrecht, 19 September 1994, http://www.osce.org/hcnm/37240?download=true (Erişim Tarihi: 02.02.2015).

van Elsuwege, Peter. (2008). *From Soviet Republics to EU Member States: A Legal and Political Assessment of the Baltic States Accession to the EU*, Leiden, NL: Brill-Nijhoff.

Wallensteen, Peter. (2002a). *Understanding Conflict Resolution: War, Peace and the Global System*, New York: Sage Publications.

Wallensteen, Peter (2002b). "Reassessing Recent Conflicts: Direct vs. Structural Prevention", Fen Osler Hampson ve David Malone (eds.), *From Reaction to Conflict Prevention: Opportunities for the UN System*, Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, ss. 213-228.

Wallensteen, Peter & Margareta Sollenberg. (2001). "Armed Conflict, 1989-2000", *Journal of Peace Research,* September 2001, Vol. 38, No. 5, ss. 629-644.

Winslow, Donna. (2008). "The UN: Multinational Cooperation in Peace Operations", ed. by Joseph Soeters and Philippe Manigart, *Military Cooperation in Multinational Peace Operations : Managing Cultural Diversity and Crisis Response*, London: Routledge, ss. 13-27.

Woocher, Lawrence. (2012). "The Responsibility to Prevent: Toward a Strategy", W. Andy Knight and Frazer Egerton (ed.), *The Routledge Handbook of the Responsibility to Protect*, London: Routledge, ss. 22-35.

Zartman, I. W. (2001). "Preventive Diplomacy: Setting the Stage", I.W. Zartman (ed.), *Preventive Negotiation: Avoiding Conflict Escalation*, New York: Rowman & Littlefield Publishers Inc., ss. 1-18.

Zartman, William I. (1997). *Peacemaking in International Conflict*, United States Institute of Peace Press: Washington D.C.

2. BÖLÜM

ULUSLARARASI GÜVENLİK SORUNU OLARAK ÇATIŞMA KAVRAMI VE DAĞLIK KARABAĞ ÖRNEĞİ

Reha Yılmaz

Doç. Dr. Yiğit Anıl Güzelipek[1]

ULUSLARARASI GÜVENLİK

Günümüzde güvenlik olgusu iç ve dış politikanın ayrılmaz bir dinamiği olarak düşünülse de aslında kabile toplumlarına kadar indirgenebilecek eski bir sorunsaldır. Devlet benzeri ilk örgütlenmelerde güvenlik sorunsalı basit sınır güvenliği anlayışı olarak algılanmıştır; ancak günümüzde uluslararası sistemin önceki dönemlerle mukayese edilemeyecek kadar çok dinamiği içinde barındırması sebebiyle güvenlik olgusu gerek ulusal gerekse de uluslararası eksende çok girift bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. En temel açıklamayla uluslararası güvenlik, uluslararası anarşik bir ortamda, devletler özelinde uluslararası aktörlerin varlığını korumaları ve sürdürebilmeleri amacıyla kendilerine yöneltilen veya yöneltilebilecek içsel/dışsal tehditleri bertaraf etmesini ifade etmektedir. Bu noktada üzerinde durulması gereken en önemli husus tehdit kavramıdır; çünkü güvenlik kavramı aslına bakılacak olursa oldukça soyut bir kavramdır. Güvenlik kavramını daha anlaşılır kılan olgu ise her türlü tehdidin ve tehdit olma potansiyeline sahip oluşumların önüne geçilerek güvensizlik ortamının ortadan kaldırılmasıdır.[2]

Öte yandan uluslararası sistemde meydana gelen birtakım gelişmeler güvenlik ile ilgili kavramların ve terimlerin yeniden yorumlanmasına ve uluslararası sisteme daha eleştirel bir perspektiften

---

[1] Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.

[2] Beril Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, İstanbul, Yeniyüzyıl Yayınları, 2008, s.21-22.

runun "donmuş çatışma" hâline dönüşmesi kaçınılmazdır. Bu halde ise çatışmanın çözümü, özellikle bölgenin bir petrol sahası olması düşünüldüğünde neredeyse imkânsız hâle gelecektir.

KAYNAKÇA

Acar, D. Ş.- Çemrek, M., (2005), "Kafkasya'nın Kronikleşen çatışma Alanı: Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi", Karadeniz Araştırmaları, S. 8.

Akyeşilmen, N., (2013), Barışı Konuşmak (Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi), ODTÜ yayıncılık, Ankara, (alıntı: Mehmet Fatih Öztarsu, "Çözüm Arayışında Minsk Grubu ve Bölgesel Aktörlerin Rolü", http://tr.caspianweekly.org/ana-kategoriler/kafkaslar/ 1017-dalk-karaba-sorununa-coezuem-araylarnda-minsk-grubunun-ve-komu-devletlerin-rolue.html, 21.12.2014.

Alkan, H., (2010), Azerbaycan Paradoksu, Ankara, USAK Yayınları.

Aras, B.- Akpınar, P., (2011), "The Relations Between Turkey and the Caucasus", Perceptions, Autumn Volume XVI, Number 3.

Armenian-Azerbaijan, Nagorny Karabakh Conflict, http://files.preslib.az/projects/ azerbaijan/eng/gl7.pdf.

Asal, U. Y., "Dağlık Karabağ Sorunu'nun Çatışma Çözümü Perspektifinden Analizi", Asya'da Güvenlik Sorunları ve Yansımaları, http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-265-2014062512asya_bol2.pdf , 02.12.2014.

Aslanlı, A., (2001), "Tarihten Günümüze Karabağ Sorunu", Avrasya Dosyası, ASAM Yayınları, Cilt: I, No: 7.

Aslanlı, A., (2012),"Karabağ Sorunu ve Azerbaycan-Türkiye-Ermenistan İlişkileri", Avrasya Strateji, C.1, S.1.

Birdişli F., (2014), "Eleştirel Güvenlik Çalışmaları Kapsamında Frankfurt Okulu ve Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Sorunlarına Eleştirel Bir Yaklaşım: Galler Ekolü", Güvenlik Stratejileri, 20(10), 234.

Brown M., (1993), Ethnic Conflict and International Security, Sussex, Princeton University Press

Burchill S., (2009)., Uluslararası İlişkiler Teorileri, İstanbul, Küre Yayınları

Çaman, E., (2006), "Kafkasya ve Ortaasya'da Türkiye'nin Yeni Bölgesel Politikası: Dış politikanın Yönelim Sorunsalı", Avrasya Dosyası, Cilt: 12, Sayı: 1.

Dağlık Karabağ'da çözüm girişimleri: AGİT Minsk Grubu'nun müzakere çıkmazı, http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/daglik-karabagda-cozum-girisimleri-agit-minsk-grubunun-muzakere-cikmazi, 29.12.2014.

Dedeoğlu, B., (2008 , Uluslararası Güvenlik ve Strateji, İstanbul: Yeniyüzyıl Yayınları

Demirtepe, M. T., "Dağlık Karabağ'da "Donmuş Çatışma" Yeniden Isınıyor", http://www.usak.org. tr/kose_yazilari_det.php?id=2149&cat=324#.VLey3iusWCk

Demirtepe, T., (2011), Dağlık Karabağ Sorunu: Dar Alanda Büyük Oyun, USAK Raporları No: 11-07.

Görgülü, A., (2014), "Türkiye-Ermenistan İlişkileri ve Dağlık Karabağ Sorunu", Yeni Türkiye Ermeni Meselesi Özel sayı, S. 64, C. V.

http://garabagh.net/content_176_tr.html

İbayev, V., (2001), Ermenistan-Azerbaycan, Dağlık Karabağ Münakaşası İnsan Hakları Kontekstinde, Bakü, ELM Neşriyat,

İbrahimov, R., "Dağlık Karabağ Sorununun Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi", Karabağ: bildiklerimiz ve bilmediklerimiz (Editör: Reha Yılmaz), Bakü, QAFQAZ Yayınları, 2010.

İşyar, Ö. G., (2010), "Azeri-Ermeni Çatışması Barış Arayışları ve Çözümsüzlük", Orta Asya ve Kafkasya Rekabetten işbirliğine(Derleyen: Tayyar Arı), Bursa, MKM Yayıncılık,

Karabağ Sorunu, http://rusyaanaliz.com/karaba%C4%9F-sorunu/, 10.01.2015.

Karcıoğlu F. ve Alioğulları Z.D. , (2012) "Çatışmanın Nedenleri ve Çatışma Yönetim Tarzları İlişkisi", Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 25(3-4, 220.

Kasım, K., (2001), "Başlangıcından Barış Sürecine Dağlık Karabağ Çatışması", Ermeni Araştırmaları, Sayı 2, http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik &Icerik No=217

Kasım, K., (2009),Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya, Ankara, USAK yayınları.

Keskin, A., "İran'ın Kafkasya Politikası", http://www.circassiancenter.com/ccturkiye/ arastirma/0503-iran.htm, 27.12.2014.

Laçiner, S., (2005), Türkler ve Ermeniler: Bir Uluslararası İlişkiler Çalışması, Ankara, USAK Yayınları,

Memmedova, H., (2009), "Dağlık Karabağ Çatışmasının Çözümlenme Sürecinde Haydar Aliyev'in Diplomasi Yöntemi", Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi (OAKA), Cilt 4, Sayı 7, s. 164 vd. http://www.usak.org.tr/dosyalar/dergi/etDVvafk KpPQHkbQSymS8Z PzdCBvNH.pdf, 09.12.2014

Mercan, S., "Avrupa Birliğinin Kafkasya'daki Varlığı", http://www.21yyte.org/tr/ arastirma/avrupa-birligiarastirmalarimerkezi/2012/04/27/6582/avrupa-birligininkafkas yadaki-varligi, 11.01.2015.

Merdanov, S., (2013), "Azerbaycan-ABD İlişkilerinde Belirsizlik Dönemi (1991-1994)", Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi 2(1).

Mustafayev, B., (2013), Sovyetler Döneminde Rusya'nın Dağlık Karabağ Politikası, Karadeniz Araştırmaları, Sayı 39, http://www.karam.org.tr/Makaleler/ 19046900195.%20 Be%C5%9Fir%20Mustafayev.pdf, 11.12.2014.

Özçelik, S., (2013), Kafkasya Çatışmaları Analizler ve Çözümler, Avrasya Araştırmaları Serisi-6, ÇAKÜ Yayınları,

Özkan, G., (2013), "Azerbaycan-Ermenistan İlişkileri ve Karabağ'daki Ermeni İşgali (1991-2002)", Kafkasya'nın Yükselen Yıldızı İlham Aliyev Döneminde Azerbaycan, (editör: Çağrı Erhan), Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi yayınları.

Özyılmaz, E. V., (2013), "Geçmişten Günümüze Dağlık Karabağ", Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 15 /2.

Paris'te Karabağ Zirvesi, http://www.amerikaninsesi.com/content/paris-te-karabag-zirvesi/2499646.html

Sapmaz A. - Sarı, G., (2012), "Dağlık Karabağ Sorununda Azerbaycan Tarafından Kuvvet Kullanım Olasılığının Analizi", Güvenlik Stratejileri Yıl: 8 Sayı: 15, s. 1

Sevdimaliyev, R., (2004), Mejdunarodnıy Terrorizm-Globalnaya Problema Sovremennosti, Baku, ELM.

Steward F. (2002), Root Causes of Violent Conflict in Developing Countries, erişim tarihi, 26.01.2015 http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1122271/,

Şıhaliyev, E. A., (2011), Ermenistan-Azerbaycan Münakaşası Sivilizasiyalararası Münasibetler Kontekstinde, Baku, Elm ve Tahsil Neşriyat,

Valeyev, M., (2008), Rusya'nın Güney Kafkasya Politikası Çerçevesinde Rusya-Ermenistan İlişkileri, Ermeni Araştırmaları, 30, http://www.eraren.org/index.php?Lisan =tr&Page=DergiIcerik& IcerikNo=575, 10.01.2015.

Yalçınkaya, A., (2006), Kafkasya'da Siyasi Gelişmeler Etnik Düğümden Küresel Kördüğüme, Ankara, LALEZAR Kitapevi,

Yeni Şafak, 13.07.2009, http://www.yenisafak.com.tr/dunya/karabagda-sona-dogru-198222, 22.10.2014.

Yılmaz, R.- Özçelik, S., (2012), "Çatışma Teorileri Işığında Gürcistan ve Karabağ Çatışmalarının Çözümlenmesi", Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri (Editör: Atilla Sandıklı), Ankara, BİLGESAM Yayınları.

Yılmaz, R., (2012), Azerbaycan Dış Politiği ve Türkiye, Çankırı, ÇAKÜ Yayınları.

Yılmaz, R., (2013), "Kafkasya'da Çözülemeyen Kördüğüm: Dağlık Karabağ Sorunu", Avrasya Strateji, 2/1.

Yılmaz, Reha-İsmayılov, Elnur, (2011), Etnik Çatışma Teorileri Işığında Dağlık Karabağ Sorunu, BİLGESAM Rapor No: 37.

3. BÖLÜM

21. YÜZYILDA AYAKLANMA STRATEJİLERİ

Prof. Dr. Fatma Taşdemir

ÖZET

Ayaklanmalar tarihin ilk dönemlerinden beri ulus inşasında önemli aktiviteler olmuştur. 21. yüzyılda kitle iletişim araçlarındaki gelişmeler ve internetin yaygınlaşması ayaklanmaları kökten değiştirmiş ve dünyayı "post-Mao" dönemine getirmiştir. Küresel ayaklanma stratejisi olarak isimlendirilen bu yeni dönemde ayaklanmacılar terörizmi, gerilla savaşını ve konvansiyonel stratejiyi birlikte kullanmaktadır. Öyle görünmekte ki, *modern ayaklanma stratejisi fakirlerin silahı olarak gelecekte de kullanılmaya devam edecektir.*

Anahtar Kelimeler: *İç savaş, Ayaklanma, Gerilla Savaşı, Terörizm, selefilik, IŞİD.*

GİRİŞ

Ayaklanma ve terörizm 1945 sonrası dönemde çatışmaların en sık şekilleri hâline gelmiştir. ABD Savunma Bakanlığı verilerine göre, 1983'de yalnızca Avrupa'da 147; Asya ve Pasifik'te 115; Amerika'da 114, Orta Doğu'da 109 ve Afrika'da 84 olmak üzere toplam 569 ayaklanmacı grup yaklaşık 40 yıldır dünya ölçeğinde faaliyet göstermektedir.[1] Bu artış terörizm ve ayaklanmanın II. Dünya savaşından

[1] Seth G. Jones ve Patrick B. Johnston, " The Future of Insurgency", *Studies in Conflict& Terrorism,* Cilt 36, 2013, s, 1.

KAYNAKÇA

"Analysis: Syria's insurgent landscape", IHS Aerospace, Defence & Security, 2013.

Başeren, Sertaç H., "Terörizm ve Uluslararası İlişkiler", *Stratejik Araştırmalar Dergisi* , Sayı 1, Yıl 1, 2003, s. 51-58.

Başeren, Sertaç H., "Uluslararası Hukuk Açısından Terörizm", *Dünyada ve Türkiye'de Terör* , (Ankara: T.C. Merkez Bankası Yayınları, 2002), s. 183-206.

Bingöl, Oktay ve Ali Bilgin Varlık , "IŞİD Raporu", Merkez Strateji Enstitüsü, 19.09.2014, https://www.academia.edu/8405950/IŞİD_raporu (Erişim: 1.12.2014).

"BM: IŞİD Suriye'de Terör Estiriyor", http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/11/141114_bm_isid_rapor;http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=15295&LangID=E. (Erişim: 21.11.2014).

Boulden, Jane, "Terrorism and Civil Wars",*Civil Wars*, Cilt 11, No 1, Mart 2009, s.5-21.

Byman, Daniel, "Fighting Salafi- Jihadist Insurgencies: How Much Does Religion Really Matter?", *Studies in Conflict&Terrorism,* Cilt 36, 2013, s.353-371.

"CIA IŞİD'in Savaşçı Sayısını Açıkladı", http://www.taraf.com.tr/haber-cia-isidin-savasci-sayisini-acikladi-163616/(Erişim:17.09.2014).

Combs, Cindy C., *Terrorism in the Twenty-First Century*, (New Jersey: University of North Carolina, 1997).

Crenshaw, Martha, "The Causes of Terrorism", *Comparative Politics*, Cilt 13, Sayı 4, 1981, s.379-399.

Cruceru,Valerica, "Thoughts on Modern Insurgencies of the 21st Century:Sunni Iraqı and Hesbollah Movements", *Millitary Art and Science*, Cilt 2, Sayı 70, 2013, s.117-123.

Cullen, Anthony, "Key Developments Affecting the Scope of Internal Armed Conflict in International Humanitarian Law", *Military Law Review*, Cilt 183, 2005, s.66-109.

Erickson, Richard J., *Legitimate Use of Force Against State-Sponsored Terrorism*, (Washington D.C., Air University Press, 1989).

Fearon, James D. ve David D. Laitin , "Ethnicity, Insurgency, and Civil War", *American Political Science Review*, Cilt 97, Sayı 1, 2003, s.75-90.

Findley, Michael G. ve Joseph K. Young, "Terrorism and Civil War: A Spatial and Temporal Approach to a Conceptual Problem", *Perspectives on Politics*, Cilt 10, No 2, Haziran 2012, s.285-305.

Hoffman, Bruce, *Inside Terrorism*, (New York: Columbia University Press, 1998).

IACOB, Dragoş-Dumitru,"Historical Models of Insurgency", Military Art and Science, Cilt 3, Sayı 71, 2013, ss.240-245.

Jhon, L. Esposito, *Kutsal-Olmayan Savaş- İslamcı Terör,* (çev.) Nuray Yılmaz, Ertan Yılmaz, (İstanbul:Oğlak Yayıncılık, 2003).

Jones, Seth G. ve Patrick B. Johnston, " The Future of Insurgency", *Studies in Conflict& Terrorism*, Cilt 36, 2013, ss.1-25

Kalshoven, Frits, "Guerrilla and Terrorism in Internal Armed Conflict", *The American University Law Review*, Cilt 33, Sayı 67, 1983, ss.67-81.

Kalyvas, Stathis N., "The Pradox of Terrorism in Civil War", *The Journal of Ethics*, Cilt 8, 2004, ss.97-138.

Kydd, Andrew H. ve Barbara F. Walter, " The Strategies of Terrorism", *International Security*, Cilt 31, No1, Yaz 2006, ss.48-80.

Larsen, Kelsey, "Examining the Escalation of Terrorist Violence to Civil War", myweb.uiowa.edu/bhlai/workshop/lailarsen.pdf., (Erişim: 24.11.2014).

Lawrence, T. E., *Bilgeliği Yedi Stünu 1/*Çöl İsyanı*,* (çev.) Bilal Çölgeçen, (İstanbul: Civiyazıları Yayınevi, 2001).

Moghamdam, Assaf, "The Connectivity Between Terrorism, Insurgency, and Civil War", 20 Haziran 2014,, http://news.siteintelgroup.com/blog/index.php/about-us/21-jihad/4389-al-qaeda-terrorism-and-insurgency,(erişim: 1.12.2014).

Pazarcı, Hüseyin, *Uluslararası Hukuk Dersleri, III. Kitap*, (Ankara:Turhan Kitabevi, 1994.

Pazarcı, Hüseyin, *Uluslararası Hukuk Dersleri, IV. Kitap*, (Ankara: Turhan Kitabevi, 2000).

Reynal-Querol, Marta, "Ethnicity, Political Systems, and Civil Wars", *Journal of Conflict Resolution*, Cilt 46, No 1, 2002, s.29-54.

Simons, Anna ve John Meuller, "The Daynamics of Internal Conflict", *International Security*, Cilt 25, No 4, 2001, s.187-192.

Stanton, Jessica A., "Terrorism in the Context of Civil War", *The Journal of Politics*, Cilt 75, No 4, Ekim 2013, s.1009-1022.

Sun-Tzu, *Savaş Sanatı,* (çev.) Adil Demir, (İstanbul: Kastaş yayınları, 2008).

Şahin,Yakup, "Çatışma Kuramları ve Kimlik Temelli Çatışmalar; Teorik Bir Giriş" *Barış, Araştırmaları ve* Çatışma Çözümleri *Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2013, s.32-55.

Thornton, Thomas Perry, "Terror as a Weapon of Politicial Agitation", *Terrorism: Critical Consepts in Political Science*, (ed.)David C. Rapoport, (Routledge, 2006).

Tse-Tung, Mao, *The Art of War: Special Edition,* (ed.) James H. Ford, (El Paso Norte Press, Amazon, 2009.)

Young, Aaron M. ve David H. Gray, "Insurgency, Guerilla Warfare and Terrorism: Conflicts and its Application fort he Future", *Global Security Studies,* Cilt 2, Sayı 4, s. 65-76.

5. BÖLÜM

KÜRESELLEŞME ŞARTLARINDA RADİKAL İSLAMİ TERÖRİZMİN GELİŞİMİ

Doç. Dr. Saadat Rustemova Demirci

GİRİŞ

Küreselleşme, modern dünyaya demokratikleşme yönünde yeni ufuklar açmış fakat bununla birlikte toplumsal çatışmaların yaşanmasına, dini ve etnik ayrışmalara da neden olmuştur. Bu çatışmalar ve ayrışmalar, bir sosyal protesto şekline dönüşerek, aşırı radikal hareketlerin aktifleşmesine ve kendini şiddet eylemleriyle göstermesine yol açmıştır. Demokratik sistemin her yerde geçerli olamadığı hassas noktalar ortaya çıkmıştır. Bunun en belirgin kanıtı, İslami terörizmin güçlenmesi olmuştur. Uluslararası terörizmde yeni bir dönem başlatan İslami terörizm, uluslararası siyasetin bağımsız bir parçası olmayı başarmıştır. Dünya siyaset arenasına yeni bir aktör çıkmış, daha önce de kendini gösteren bu aktör ilk defa küresel bir güç hâline gelmiştir.

Dünyanın küreselleşmesine, küreselleşme karşıtı hareketler eşlik etmektedir. İslami terörizm, küreselleşme karşıtlarından ayrı hareket etmesine rağmen aynı görüşleri paylaşmaktadır. Sadece karşıt görüşü, kendine has spesifik ve gayriresmî bir şekilde belirlemektedir. Bu arada dünyada gelişen sosyal eşitsizlik ve çatışmalara neden olan neo-liberal sistem, küreselleşme karşıtlarının işine gelmektedir. İslami terörizm de bu sistemin ulusal, dinî, sosyal ve siyasi baskılarına karşı gelişen bir protesto biçimi şeklinde gösterilmektedir.

Terörizm yeni bir olgu değildir. Çeşitli sebeplerle hep kendini göstermiş, yenilemiştir. Fakat Soğuk Savaş sonrası oluşan ideoloji boşluğunu doldurmaya çalışan sistem modeline karşı gelişen terörizm değişmiş, yeni hedefleri ve stratejileri ile farklı bir şekilde ortaya çıkmıştır.

KAYNAKÇA

Albright, M. (2007). *Religiya i Mirovaya Politika*. Moskova, aktarım: E. Matviyenko, "Sovremennıy İslamskiy Terrorizm: Suşnostnıye Priznaki i Puti Protivodeystviya *Vestnik Volgogradskoy Akademiyi MVD Rossiyi,* 4 (11)

Aydın, M. ve Açıkmeşe, S.(2012). "İslam Örneğinde Küreselleşen Dünyada Kimliğe Dayalı Güvenlik Tehditleri", Mustafa Aydın, Hans Günter Brauch, Mitat Çelikpala, Ursula. O.Spring ve Necati Polat (Haz./ed.) *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, 124. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

Beck, U. (1992). *Risk Society Towards a New Modernity*, Mike Featherstone, (Der), Londra: Sage Publications

Brilevi, D. (2010). "Genezis i Suşnost Radikalnogo İslamizma v Kontekste Globalizatsionnıh Protsessov". *Vestnik Volgagradskogo Gosudarstvennogo Universiteta*, 1(8), 7

Denchev, K. "Antiglobalizm i Mejdunarodnıy Terrorizm", erişim tarihi : 16.11.2014, ecsocman.hse.ru/data/2012/03/13/.../3.pdf

Emelin, V. (2010). "Terorizm kak Radikalnaya Reakziya na Globalnıy Krizis İdentichnosti". *Nazionalnıy Psihologicheskiy Jurnal*, 2(4), 48-49

Fathali, M., Moghaddam PhD, Anthony J. Marsella. (2004). (Ed), *Understanding Terrorism: Psychological Roots, Consequences and* İnterventions, Washington: D.C: American Psychological Association. 169-185

Fuller, J. (2002). "The Future of Political İslam", *Foreign Affairs*, 1 (2), 48-60

Gulayev, E. (2007). "Nekotorıye Aspektı Organizatsionnoy i İdeyno-Politicheskoy Evolyutsiyi Mejdunarodnogo Terrorizma v Usloviyah Globalizatsiyi", *Mejdunarodnıye Politicheskiye Prozessı*, 3 (4), 216-219

Huntington, S. (1996). *The Clash of Civilisation* (420). New York

Küçükcan, T. (2012). "Terörün Sosyolojisi : Toplumsal Kökenleri Anlama İmkanı", *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, Der. M.Aydın, H. Günter Brauch, M.Çelikpala, U.Oswald Spring, N.Polat, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 99-100

Levin, Z. (1999), "Musulmanskoye Reformatorstvo i Politika", Moskova *İslam i İslamistı,* Moskova, 56.

Martınov, B. (2006). "Transgranichnıy Terrorizm:Ugrozı Bezopasnosti i İmperativı Mejdunarodnogo Sotrudnichestva" *Latinoamerikanskiy Vektor*, Moskova, 29-30 Morozov, İ. (2009). "Ekstremistkiye Politicheskiye İdeologiyi v Usloviyah Globalizatsiyi – Ot Konzeptualnoy Razionalnosti k Religioznomu Ekstremizmu". *Vestnik Volgogrdaskogo Gosudarstvennogo Universiteta,* 1(5), 149

Matviyenko, E. (2009). "Sovremennıy İslamskiy Terrorizm: Suşnostnıye Priznaki i Puti Protivodeystviya". *Vestnik Volgogradskoy Akademiyi MVD Rossiyi*, 4 (11), 143

Messner, Y. (2000). "Hoçeş Mira Pobedi Myatejnuyu Voynu!", *Rossiyskiy Voyennıy Sbornik: Voyennıy Universitet : Russkiy Put*. (542).erişim tarihi: 18.11.2014. http://militera.lib.ru/science/0/pdf/messner_ea01.pdf

Neklessa, A. (2004). "Terror i Antiterror v Menyayushemsya Mire. Sistemı Bezopasnosti, Osnovannıye na Byurokratii i Totalnom Kontrole, Okazalis Neadekvatnımi Novım Ugrozam", *Nezavisimaya Gazeta* , gaz. 28 Eylül

Neklessa, A. (2006). "Kultura Smerti". *Aziya i Afrika Segodnya*, (2). 3-11

Orlov, M., Danilov, S. ve Anikin, D. (2008). " İslamskiy Terrorizm v Globalnom Mire: Sozialno-Filosofskiy Analiz". *Vestnik Tomskogo Gosudarstvennogo Universiteta* (307), 32

Rapoport, D. (2003). "The Four Waves of Rebel Terror and September 11", Ch. W. Kegley, J. N.(Ed). *The New Global Terrorism: Characteristics, Causes, Controls.* (36-59), Englewood Clifs, NJ: Prentice Hall

Schmit, K.(1992). "Ponyatiye Politicheskogo".*Voprosı Soziologiyi*, 1 (1), 1992, s. 38-52

Solovyev, E. (2006). *Transformaziya Terroristicheskih Organşzatsiy v Usloviyah Globalizatsiyi*", Moskova : Lenand . 17.

Sosnin, V. (2005). "Terrorizm v Sovremennom Mire, Opıt Mejdiziplinarnogo Analiza, Materialı" Kruglogo Stola". *Voprosı Filosofiyi*, (6). 35

Sosnin, V, Nestik, T. (2008). *Sovremennıy Terrorizm Sozialno Psihologiçeskiy Analiz*, Moskova: İnstitut Psiholohiyi RAN. 162-168

Taylor, D, Louis W. (2004). "Terrorism and the Quest for İdentity" F. Moghaddam ve A.J.

Turou, L. (1999). "Budusheye Kapitalizma". *Kak segodnya Ekonomicheskiye Silı Formiruyut Zavtrashniy Mir* , 312. Novosibirsk

University of British Columbia Human Security Centre, (2005). *The Human Security Report 2005: War and Peace in the 21st Century*. Oxford: Oxford University Press

Vityuk, V. (1993). "Nekotorıye Aspektı Terrorizma v Kontekste Sovremennıh Konfliktnıh Situaziy", *Sotsialnıye Konfliktı; Ekspertiza, Prognozirovaniye, Tehnologiya Razresheniy*, Moskova, 68

6. BÖLÜM
İNSANİ GÜVENLİK

Prof. Dr. Füsun Özerdem

GİRİŞ

İnsani güvenlik kavramı üzerine yapılan tartışmalar 1940'lı yıllara kadar gitmesine rağmen, 1994 tarihli Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın "İnsani Kalkınma Raporu" vesilesiyle ciddi anlamda anılmaya başlamıştır. Raporda ekonomik güvenlik, gıda güvenliği, sağlık güvenliği, çevre güvenliği, kişisel güvenlik, topluluk güvenliği ve siyasi güvenlik insani güvenliğin yedi bileşeni olarak belirtilmiş ve hedef olarak da güvenlik kavramına yaklaşımı askerî tehditlere karşı devletin güvenliği şeklindeki gelenekselci çerçeveden çıkarmayı öngörmüştür[1]. Bu yaklaşıma göre güvenlik ancak devletin polis ve asker gibi kurumlarınca sağlanabilirdi; oysa aynı yaklaşım bireylerin güvenliğini de tehdit edebilmektedir.

Yanı sıra insani güvenliği tehdit eden uyuşturucu, AIDS, terörizm, kirlilik, nükleer silahlanma gibi unsurların da kişisel, yerel ya da ulusal sınırlarını aşarak küresel bir hâl almasıyla güvenlik tanımı sadece devletlerin askerî güvenliği ile sınırlı kalamayacağını apaçık ortaya koymaktadır. Küresel yoksulluk ve çevre sorunları ulusal sınır tanımadıkları gibi aynı zamanda sonuçları tüm dünyayı etkilemektedir.

Geleneksel güvenlik yaklaşımı ile güvenlik, devletler arasındaki çatışma potansiyeli ile şekillenmiş, ülkenin sınırlarına yönelik tehdit algısı olarak görülmüş ve ülkeler kendi güvenliklerini korumak adına ordularını güçlendirmişlerdir. Oysa günümüzde birçok kişi için

[1] Human Development Report 1994, Oxford, United Nations Development Programme, 1994, s. 24-25

şartların olması ise tehdidin bir başka yönüdür ve bir bireyin sağlıklı yaşayabilmesine imkân verecek ortamda olması ise insan hakları ile ayrılmaz şekilde ilintilidir. Yine çatışma ortamından ya da daha iyi yaşam şartlarına kavuşma hayali ile kaçarak hayatta kalma mücadelesi veren mülteciler veya istemediği hâlde zorla yerinden edilen insanların durumu ise sınır aşan sorunlardandır.

İnsani güvenlik politikaları ve normları, baskı altındaki insanları da korumayı amaçlamaktadır. Uluslararası toplumun var olan çabaları iyi yönde seyretmesine rağmen tam olarak yeterli değildir ve bunun da en büyük nedeni, görece daha güçlü devletlerin bu konudaki uygulamalara zaman zaman kendi dış politikaları uyarınca isteksiz davranmaları olmaktadır. Ancak hiçbir aman unutulmaması gereken iki temel konu vardır: "korkudan özgürlük" ve "fakirlikten özgürlük" sadece bir grup insana özgü olması gerekenler değildir. Tüm insanlığı kapsayacak şekilde genişlemeli ve genişletilmelidir. Zira dünya her zaman, bugünün güçlüsü yarının zayıfı olabilecek şekilde de gelişmelere gebedir.

KAYNAKÇA

Acharya, A. (2008). "Human Security". J. Baylis, J., Smith, S. ve Owens, P. (Eds.). *The Globalization of World Politics*. Oxford: Oxford University Press.

Bellamy, I. (1981). "Towards a Theory of International Security". *Political Studies*, 29 (1), 100-105.

Bilgin, P. (2010). "Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları". *Stratejik Araştırmalar*, 8 (14) , 69-96.

Booth, K. (1991). "Security and Emancipation". *Review of International Studies*, 17 (4), 313-326.

Booth, K. (1997). "Security and Self: Reflections of a Fallen Realist". Keith Krause ve Michael C. Williams (Eds.). *Critical Security Studies: Concepts and Cases*. London: UCL Press.

Booth, K. ve Wheeler*,N. J.* (2008). *The Security Dilemma: Fear, Cooperation and Trust in World Politics*. New York: Palgrave Macmilan.

Bostanoğlu, B. (2008). *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası: Kuram ve Siyasa*, Ankara: İmge Kitabevi

Brauch, H. G. ve Spring, U. O. (2009). *"Securitizing the Ground—Grounding Security",* Desertification Land Degradation and Drought, UNCCD Issue Paper, No: 2, Bonn: Secretariat of the United Nations Convention to Combat Desertification.

Buzan, B. (2008). *People, States and Fear, An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era.* ECPR Classics Series.

Cox, R. (1981). "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory". *Millennium: Journal of International Studies*, 10 (2), 126-155.

Çomak, H. (2009). *Uluslararası İlişkilere Giriş; Teorik Bakış*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment. UN Environment Programme (UNEP). Erişim Tarihi: 8 Temmuz 2014. http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?documentid=97&articleid=1503

Gore, A. (1992). *Earth in the Balance: Ecology and the Human Spirit*, Emmaus: PA: Rodale Press.

Hampson, O. F. (2008). "*Human Security*". Paul Williams (Ed.). Security Studies: An Introduction. New York: Routledge.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.54d8abd03db381.44825553

Human Development Report 1994. (1994). Oxford: United Nations Development Programme.

Human Security Now. (2003). New York: Commission on Human Security.

Hunter, A. (2013). *Human Security Challenges*, Britain: The Russell Press.

Huysmans, J. (1998). "Revisiting Copenhagen: Or, On the Creative Development of a Security Studies Agenda in Europe". *European Journal of International Relations*, 4 (4), 479-505

Jolly R. ve Ray, D. B. (2008) "*The Human Security Framework*". New York: UNDP.

Kardaş, T. (2007). "Güvenlik: Kimin Güvenliği ve Nasıl?". Zeynep Dağı (Ed.). *Uluslararası Politikayı Anlamak: Ulus Devlet'ten Küreselleşmeye*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Krahmann, E. (2005). "From State To Non-State Actors: The Emerge Of Security Governance". Elke Krahmann (Ed.). *New Threats And New Actors In International Security*. Newyork: Palgrave Macmillan.

Krause, K. ve Williams, M. C. (1997). *Critical Security Studies: Concepts and Cases*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Luciani, G. (1989). "The Economic Content of Security". *Journal of Public Policy*, 8 (2), 151-173.

Palme, O. (1982). *Common Security: A Blueprint for Survival: Report of the Independent Commission on Disarmament and Security Issues*. New York: Simon and Schuster.

Richmond, O. P. (2013). "Human (secur)ity and its Subjects", Özerdem, A. ve Özerdem, F. (der.), *Human Security in Turkey, Challenges for the 21st Century* (s. 11-34). Oxon: Routledge.

Rodier, G. ve Kindhauser, M. K. (2009). "Health and Human Security in the 21st Century". Brauch, H. G. , Spring, Ú.O. , Grin, J., Mesjasz, C., Kameri-Mbote, P., Behera, N. C. , Chourou, B ve Krummenacher, H. (Eds.). *Facing Global Environmental Change: Environmental, Human, Energy, Food, Health and Water Security Concepts (Hexagon Series on Human and Environmental Security and Peace)*. New York: Springer.

Sönmezoğlu, F. (2006). *II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası*, İstanbul: Der Yayınları.

Spring, U. O. (2009). "Food as a new human and livelihood security issue". Brauch, H. G. , Spring, Ú.O. , Grin, J., Mesjasz, C., Kameri-Mbote, P., Behera, N. C. , Chourou, B ve Krummenacher, H. (Eds.). *Facing Global Environmental Change: Environmental, Human, Energy, Food, Health and Water Security Concepts (Hexagon Series on Human and Environmental Security and Peace)*. New York: Springer.

Spring, U. O. ve Brauch H. G. (2009). "Securitizing Water". Brauch, H. G. , Spring, Ú.O. , Grin, J., Mesjasz, C., Kameri-Mbote, P., Behera, N. C. , Chourou, B ve Krummenacher, H. (Eds.). *Facing Global Environmental Change: Environmental, Human, Energy, Food, Health and Water Security Concepts (Hexagon Series on Human and Environmental Security and Peace)*. New York: Springer.

Sunga, L. S. (2009). "The Concept of Human Security: Does It Add Anything of Value to International Legal Theory or Practice?*"*. Frick, M. L. ve Oberprantacher, A. (Eds.). *Power and Justice In International Relations: Interdisciplinary Approaches to Global Challenges*. (s. 131-148). Innsbruck: Ashgate Türk Dil Kurumu. Erişim Tarihi: 02 Aralık 2014.

United Nations, Erişim Tarihi: 08.12.2014. http://www.un.org/women-watch/osagi/wps/

Wolfers, A. (1962). "Discord and Collaboration: Essays on International Politics". Baltimore: Johns Hopkins University Press.

7. BÖLÜM

ULUSLARARASI TERÖRİZMLE MÜCADELEDE BİRLEŞMİŞ MİLLETLERİN İŞLEVİ, YETENEĞİ VE SINIRLARI

Doç. Doğan Şafak Polat

GİRİŞ

Küreselleşme süreci ile birlikte, iletişim ve ulaşım olanakları artmış ve ulusal sınırlar ötesi hareket kabiliyeti hızlı bir biçimde artış göstermiştir. İnsanlık tarihi boyunca her dönemde varlığını devam ettiren terörizm de bu süreçte değişen ve gelişen koşullara uyum sağlamış ve günümüzde uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye düşüren en ciddi tehditlerden biri hâline gelmiştir. Terörizmin geldiği bu nokta küresel terörizm ya da uluslararası terörizm olarak da ifade edilmektedir. Artık terörist faaliyetlerin sadece devletlerin bireysel çabalarıyla veya bölgesel örgütler aracılığıyla engellenmesi mümkün olamamaktadır. Özellikle 11 Eylül 2001'de meydana gelen terör saldırıları ile süper güç olarak gösterilen Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) de terörle vurulabilir olduğunun anlaşılması, terörizmin ulaştığı noktayı ve tehlikenin ne denli büyük olduğunu göstermiştir. Böylece küçük ya da büyük, kuvvetli ya da zayıf, zengin ya da fakir devlet ayırımı yapmayan küresel terörle herhangi bir yer ve zamanda karşılaşılabileceği görülmüştür.

Uluslararası terörizmle mücadele ancak küresel sorunların tartışıldığı küresel bir kurum yolu ile yapılabilir. BM örgütü, kuruluşundan günümüze, gerek işleyiş ve gerekse kurumsal yapısından kaynaklanan birtakım sorunlara rağmen, günümüzde uluslararası barış ve güvenliği korumak ve devamını sağlamak amacında olan küresel nitelikteki tek örgüttür. Uluslararası barış ve güvenliğin devam ettirilmesi için BM'ye bağlı kurumlar aracılığı ile çeşitli alanlarda düzenlemeler yapılarak ve uluslararası sözleşme ve proto-

rini yaparken üzerlerine düşen sorumlulukları eksiksiz olarak yerine getirmeleri gerekmektedir. BM tarafından öncelikle terörizme ortam ve imkân sağlayan şartların incelenmesi ve terörizmin bir araç olarak kullanılmasına yol açan siyasi, sosyal, dini, ekonomik ve kültürel şartların iyileştirilmesinin sağlanması için tedbirlerin alınması gerekmektedir. Bu nedenle Ekonomik ve Sosyal Konseyin yaptığı/yapacağı çalışmalar çok önemlidir.

Sonuç olarak; terörizmle mücadele kapsamında dünyayı terörizmden tamamen arındırmak mümkün değilse bile, bu eğilimin en aza indirilmesi mümkündür. Terörle mücadelenin hedefi savaşa girerek onu yok etmeye çalışmaktan ziyade onunla birlikte yaşamayı öğrenerek etkinliğini azaltmak ve onun bir araç olarak kullanımını gereksiz hale getirmek olmalıdır. Bu kapsamda terörizm tehdidini sınırlayabilmek ve onu yönetilebilir hale getirmek başarı sayılabilir. BM şemsiyesi altında oluşturulacak iş birliği çabalarının ve terörle mücadele stratejilerinin bu yönde geliştirilmesi daha anlamlı olacaktır. Dünya üzerinde kalıcı güvenliği oluşturmanın yolunun ancak oluşturulacak uluslararası güvenlik politikalarını geliştirmekten, demokratik hukuk ilkelerini güçlendirmekten ve kişi hak ve özgürlükleri gibi evrensel ilkeleri dünya genelinde hâkim kılmaktan geçtiği asla unutmamalıdır. Ancak bu şekilde insanlar terörist stratejiye inanmaktan ve onu kullanmaktan vazgeçeceklerdir. Bu nedenle tüm eksikliklerine rağmen, 193 üye devlete hizmet etmeye çalışan BM örgütünün geçmişte olduğu gibi gelecekte de varlığını sürdürebilmesi için kendisini yeniden yaratarak uluslararası terörizm de dâhil tüm küresel sorunları çözmede hayati bir güç hâline gelmesine ihtiyaç vardır.

KAYNAKLAR

Başeren, Sertaç H.: "Uluslararası Hukuk Açısından Terörizm", *Dünyada ve Türkiye'de Terör Konferansı Ekonomik ve Sosyal Yapıya Yansımaları,* Ankara, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2002.

Çağıran, Mehmet Emin: "Terörizm ve Uluslararası Hukuk", *Terörizm,* Editör: Haydar Çakmak, Platin Yay., Ankara, 2008.

Freedman, Lawrence, *Superterrorism, Policy Responses*, Blackwell Publishing, 2002.

Gilbert, G., "The 'Law' and Transnational Terrorism", Neth. Y. B. Int'l L., Vol. 26, 1995.

Heikkila, Mikaela: "*Holding Non-State Actors Dırectly Responsible For*

Acts Of International Terror Violence" http://www.abo.fi/instut/imr/norfa/mikaela.pdf (18 Ekim 2014).

Heupel, Monika, "*Adapting to Transnational Terrorism: The UN Security Council's Evolving Approach to Terrorism".* http://sdi.sagepub.com/content/38/4/477.abstract (17 Kasım 2014).

Luck, Edward C.: "Reforming the United Nations: Lessons from a History in Progress," *International Relations Studies and the United Nations Occasional Papers,* No:1, 2003, s. 1. Bk. http://www.stwr.org/the-un-people-politics/ refor ming-the-united-nations-lessons-from-a-history-in-progress.html (24 Kasım 2014).

Maxwell, Bruce: *Terrorism: A Documentary History,* CQ Press, Washington D.C., 2003.

Peterson, M. J.: "Using the General Assembly," *Terrorism and the UN: Before and After September 11*, Ed.by. Jane Boulden, Thomas G. Weiss, Indiana University Press, 2004.

Taşdemir, Fatma: *Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi*, USAK Yay., Ankara, 2006.

Trahan, Jennifer: "Terrorism Conventions: Existing Gaps And Different Approaches" *New England International & Comparative Law Annual*, Vol. VIII, 2002.

İnternet Kaynakları

http://www.un.org/en/terrorism/

http://www.un.org/en/terrorism/securitycouncil.shtml

http://www.un.org/en/terrorism/ga.shtml

http://www.un.org/en/terrorism/strategy-counter-terrorism.shtml

http://www.un.org/en/terrorism/ctitf/index.shtml

http://www.un.org/en/terrorism/instruments.shtml

http://www.un.org/sc/committees/1267/pdf/guidanc_en.pdf

http://www.un.org/en/terrorism/instruments.shtml

http://www.resmigazete.gov.tr/default.aspx

http://untreaty.un.org/English/Terrorism.asp

http://www.un.org/en/ga/about/background.shtml

http://www.usak.org.tr/

http://sdi.sagepub.com/content/38/4/477.abstract

2. Basım

HAKİKAT SONRASI ÇAĞDA
DİJİTAL GAZETECİLİKTE ETİK VE İTİBAR

Dr. Öğr. Üyesi Ebru Hançer

nobel bilimsel

Hakikat Sonrası Çağda Dijital Gazetecilikte Etik ve İtibar
Dr. Öğr. Üyesi Ebru Hançer

Yayın No.: 1292
ISBN: 978-625-433-937-0
E-ISBN: 978-625-433-938-7
Basım Sayısı: 2. Basım, Nisan 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Hançer, Ebru.
Hakikat Sonrası Çağda Dijital Gazetecilikte Etik ve İtibar / Ebru Hançer
2. Basım, XIV + 188 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-433-937-0
E-ISBN: 978-625-433-938-7
1. Post Truth 2. Etik 3. Güven İtibar

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**
TABLO LİSTESİ ..... **ix**
ŞEKİL LİSTESİ ..... **xi**
KISALTMALAR ..... **xiii**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

1. HABER KAVRAMI VE GAZETECİLİĞİN GELİŞİM SÜRECİ **3**
1.1. Haber Üretiminde Farklı Yaklaşımlar 6
1.1.1. Liberal Yaklaşım Kuramları 7
1.1.2. Eleştirel Yaklaşım Kuramları 13
1.1.3. Teknolojik Yaklaşım Kuramları 20
1.2. Teknolojik Gelişmelerin Gazetecilik ve Haber Sektöründe Yarattığı Dönüşüm 26
1.2.1. Dünyada Dijital Gazeteciliğin Gelişimi 30
1.2.2. Türkiye'de Dijital Gazeteciliğin Gelişimi 31
1.2.3. Dijital Gazeteciliğin Özellikleri ve Avantajları 32

İKİNCİ BÖLÜM

2. HAKİKAT SONRASI ÇAĞDA DİJİTAL GAZETE HABERCİLİĞİ **35**
2.1. Literatürde Hakikat Sonrası 36
2.2. Hakikat Sonrası Kavramının Bileşenleri 40
2.2.1. Dijital Gazetecilikte Sahte Haber 42
2.2.2. Dijital Gazetecilikte Büyük Veri 51
2.2.3. Filtre Balonları ve Yankı Fanusları 53
2.2.4. Doğrulama Platformlarının Doğuşu ve Gelişimi 57
2.2.4.1. Dünyada Doğrulama Platformları 59
2.2.4.2. Türkiye'de Doğrulama Platformları 60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DİJİTAL GAZETECİLİKTE ETİK, GÜVEN VE İTİBAR ARASINDAKİ İLİŞKİ..63
3.1. Dijital Gazetecilikte Etik 64
3.1.1. Editoryal Bağımsızlık ve Kontrol Eksikliği 67
3.1.2. Tık Odaklı Habercilik 70
3.1.3. Reklam ve Haber Arasında Ticari İlişki 73
3.1.4. Nefret Söylemi 74
3.1.5. Mahremiyet 76
3.1.6. Manipülasyon 78
3.1.7. Telif Hakkı 79
3.1.8. Kaynak Gösterilmemesi 81
3.1.9. Doğruluk ve Güvenilirlik 82
3.1.10. Bireyin Tüketici Olarak Konumlandırılması 82
3.1.11. Yanlış Bilgilendirme /Dezenformasyon 82
3.2. Dijital Gazetecilikte Güven 84
3.3. Dijital Gazetecilikte İtibar 88
3.3.1. Finansal Performans 92
3.3.2. Liderlerin Yeri ve Önemi 95
3.3.3. Çalışma Ortamı 97
3.3.4. Ürün ve Hizmetler 99
3.3.5. Duygusal Çekicilik 100
3.3.6. Kurumsal Sosyal Sorumluluk 102

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. DİJİTAL GAZETECİLİKTE ETİK DIŞI İHLALLER ve İTİBAR ARASINDAKİ İLİŞKİDE GÜVENİN ARACILIK ROLÜ 105
4.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi 106
4.2. Evren ve Örneklem 107
4.3. Araştırmanın Yöntemi ve Modeli 108
4.4. Araştırmanın Hipotezleri 112
4.5. Araştırmanın Sınırlılıkları 113
4.6. Veri Toplama Araçları 114
4.6.1. Demografik ve Tanımlayıcı Bilgiler 114
4.6.2. Ölçme Araçları 114
4.6.2.1. Dijital Gazetecilikte Güven Ölçeği 115

4.6.2.2. Dijital Gazetecilikte Etik İhlaller Ölçeği 115
4.6.2.3. Dijital Gazetecilikte İtibar Ölçeği 116
4.7. Veri Toplama Aracının Uygulanması 117
4.8. Veri Analiz Yöntemi 117
4.9. Ölçeklerin Geçerlik ve Güvenirlik Analizi 118
4.9.1. Pilot Uygulamada Ölçeklerin Geçerlik ve Güvenirlik Düzeylerinin İncelenmesi.....119
4.9.2. Ana Uygulamanın Ölçeklerin Geçerlik ve Güvenirlik Düzeylerinin İncelenmesi 124
4.10. Bulgular 143
4.10.1. Okuyucuların Demografik ve Tanımlayıcı Bilgilerine İlişkin Bulgular 143
4.10.1.1. Pilot Uygulamada Katılımcıların Demografik Bilgilerine İlişkin Bulgular 144
4.10.1.2. Ana Uygulamada Katılımcıların Demografik ve Tanımlayıcı Bilgilerine İlişkin Bulgular 145
4.10.1.3. Katılımcıların Güven, İtibar ve Etik İhlallerle İlgili Verileri 146
4.10.2. Ölçeklerin Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Dijital Gazetecilikte Etik İhlal, Güven ve İtibar Düzeylerinin İncelenmesi 148
4.10.3. Katılımcıların Dijital Gazete Okuma Sıklığı ve Takip Ettikleri Dijital Gazetelere Göre Etik İhlal, Güven ve İtibar Düzeylerinin İncelenmesi..... 157
4.10.4. Dijital Gazetecilikte Etik İhlaller, Güven ve İtibar Düzeyleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi 158

TARTIŞMA VE SONUÇ 163
KAYNAKÇA..... 169
Öz Geçmiş 188

KAYNAKÇA

Kitaplar

Abdula, A. (2021). Öngörülemeyenler (1.Baskı). İstanbul: Akan Destek Yayınları.

Adaklı, G. (2020). Hak Temelli Gazetecilik: Bir Kılavuz Denemesi. Durla T., (der.) içinde, Sivil Toplum Kuruluşları İçin Hak Temelli Gazetecilik Kılavuzu (1 Baskı) içinde (31-59). İstanbul: Salmat Basım Yayıncılık Ambalaj.

Adorno, T. W. (2016). Kültür endüstrisi kültür yönetimi (10. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Adorno, T. W. & Horkheimer, M. (2010). Aydınlanmanın Diyalektiği, Çev. Nihat Ülner ve Elif Öztarhan Karadalga (1. Baskı). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Akdeniz, Y. (2010). İnternet'te ırkçılık. A. Çavdar ve A. B. Yıldırım, (Ed.). Nefret suçları ve nefret söylemi (1.Baskı) içinde (175-192). İstanbul: Uluslararası Hrant Dink Vakfı Yayınları.

Alankuş, S. (2013). Başka bir habercilik ihtiyacı ve hak odaklı habercilik. M. Çınar, (Ed.), Medya ve nefret söylemi: Kavramlar, mecralar, tartışmalar (1. Baskı) içinde (219-252). İstanbul: Hrant Dink Vakfı.

Alpay, Y. (2017). Yalanın siyaseti (1.Baskı). İstanbul: Destek Yayınları.

Alver, F. (2011), Gazetecilik Bilimi ve Kuramları (1. Baskı). İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Arıkan, B. A. (Ed.). (2020). Yeni medya trendleri -yeni medya, iletişim, teknoloji toplum ve iş dünyası için perspektifler (1.Baskı). İstanbul: Hiperlink Yayınevi.

Atabek, Ü. (2003). İletişim Teknolojileri ve Yerel Medya İçin Olanaklar. S. Alankuş, (Ed.), Yeni İletişim Teknolojileri ve Medya (1. Baskı) içinde (61-90). İstanbul: İletişim Vakfı Yayınları.

Baudrillard, J. (2011). Çaresiz Stratejiler (1 Baskı). (O. Adanır, Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Baudrillard, J. (2017). Simülakrlar ve Simülasyon (11. Baskı). O. Adanır, Çev.) Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Baudrillard, J. (2021). Çaresiz stratejiler (3.Baskı). (O. Adanır, Çev.). Ankara: Doğu-Batı Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1983.)

Baytar, O. (2013). Teorik ve pratik açıdan medya ekonomisine bakış (1. Baskı). Konya: Çizgi Kitabevi.

Binark, M. ve Bayraktutan, G. (2013). Ayın Karanlık Yüzü: Yeni Medya ve Etik (1 Baskı). İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Bolat, N. (2019). Post-modernizm, modernizmin yeni yol haritasi: Post-modernizm. M.N. Erdem ve N. Kocabaş-Şener, (Ed.), Post'lar çağında iletişim (1.Baskı) içinde (33-60). Konya: Literatürk Academia.

Büyüköztürk, Ş. (2014). Deneysel desenler: Öntest-sontest, kontrol grubu, desen ve veri analizi. Ankara: Pegem Akademi.

Castells, M. (2005). Enformasyon çağı: ekonomi, toplum ve kültür birinci cilt ağ toplumunun yükselişi (Çev: Kılıç, E.) İstanbul:Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Cevizci, A. (2009). Felsefe tarihi (5.Baskı). İstanbul: Say Yayınları.

Child, D. (2006). The sssentials of factor analysis (3.Baskı). New York: Continuum. Tabachnick, B. G. & Fidell, L.S. (2007). Using multivariate statistics (5. Baskı). New York: Allyn and Bacon.

Chomsky, N. (1999). Medya Gerçeği (2. Baskı). (A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Tüm Zamanlar Yayıncılık. (Orijinal çalışma basım tarihi 1989.)

Chul Han, B. (2017). Şeffaflık toplumu (1.Baskı). (H Barışcan. Çev.). İstanbul: Metis Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 2012).

Çiftçioğlu, B. A. (2009). Kurumsal İtibar Yönetimi (1. Baskı). Bursa: Dora Yayınevi.

Çoban, B. (Ed.). (2011). Kadife karanlık II (2. Baskı). İstanbul: Su Yayınları

Dedeoğlu, S. G. (2016). İletişimin iki yönü ve yapısal etmenler bağlamında iletişim etiğinin olanaklılığı. F. Örs, (Ed.), Medya etik (1.Baskı) içinde (180-210). Bursa: Sentez Yayıncılık.

Demir, V. (2006). Medya etiği (1. Baskı). İstanbul: Beta Basım.

Doğan, N., Soysal, S., & Karaman, H. (2017). Ayni örnekleme açimlayici ve doğrulayici faktör analizi uygulanabilir mi? Ö. Demirel ve S. Dinçer, (Ed.), Küreselleşen dünyada eğitim. (1 Baskı) içinde (372-400). İstanbul: Pegem Akademi.

Durna, T., Binark, M. ve Bayraktutan, G. (2019). İletişim hakkı ve yeni medya tehditler ve olanaklar (2. Baskı). Ankara: UM:AG Vakfı Yayınları.

Erdoğan, E. ve Semerci, P. U. (2018). Fanusta diyaloglar: Türkiye'de kutuplaşmanın boyutları (1.Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Erdoğan, F. (2019). Post-internet sanatı-sanat eserinin melezleşmesi üzerine. M.N. Erdem ve N. Kocabaş-Şener, (Ed.), Post'lar çağında iletişim (1.Baskı) içinde (449-467). Konya: Literatürk Academia.

Evers, H. (2010). İnternet haberciliği: Yeni etik sorunlar mı? B. Çaplı ve H. Tuncel, (Ed.). Televizyon haberciliğinde etik (1. Baskı). Içinde (322-328). Ankara: Fersa Matbaacılık.

Festinger, L. 1964. Conflict. Decision, and Dissonance. Sears, R. R. (Ed); Festinger, L. (Ed); Lawrence, D. H. (Ed). California:Stanford Studies in Psychology III, Stanford University Press.

Field, A. (2009). Discovering statistics using SPSS. London: Sage publications. Hayes, A. F. (2013). Mediation, moderation, and conditional process analysis. Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach (1.Baskı). New York: Guilford Publications.

Fiske, J. (1196). İletişim Çalışmalarına Giriş (1. Baskı). (S. İrvan, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Field, A. (2017). Discovering statistics using IBM SPSS statistics: North American edition (5.Baskı). UK: Sage edge.

Geray, H. ve Aydoğan, A. (2010). Yeni iletişim teknolojileri ve etik. B. Çaplı ve H. Tuncel, (Ed.). Televizyon haberciliğinde etik (1.Baskı) içinde (305-321). Ankara: Fersa Matbaacılık.

Girgin, A. (2002). Uluslararası İletişim Haber Ajansları ve AA (1 Baskı). İstanbul: Der Yayınları.

Girgin, A. (2008). Gazeteciliğin Temel İlkeleri (1. Baskı). İstanbul: Der Yayınları.

Gönenç, Ö. (2015). Haber ajansları (1.Baskı). İstanbul: Derin Yayınları.

Güngör, N. (2019). İletişim kuramlar yaklaşımlar (5. Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Öztunç, (Ed.). İletişim çalışmaları (1.Baskı) içinde (97-117). Sakarya: Sakarya Üniversitesi.

Güz, N. (2005). Haberde yönlendirme ve kamuoyu araştırmaları (1.Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Hanlin, B. (1998). Gazete Sahipleri, Editörler ve Gazeteciler, Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar (1 Baskı). Andrew Belsey, Ruth Chadwick (der), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Heeter C (1989), Implications Of New Interactive Technologies For Conceptualizing Communication, J. L. Salvaggio and J. Byrant (Ed.) Media Use in The Information Age, Hillsdale, Lawrence Erlbaum, New Jersey.

Herman, E. S. ve Chomsky, N. (2012). Rızanın imalatı: kitle medyasının ekonomi politiği (2. Baskı). İstanbul: bgst Yayınları.

Ireton, C. & Posetti, J. (2018). Journalism, fake news & disinformation: handbook for journalism education and training. Paris: Unesco Publishing.

Işık, M. (2012). Dünya ve Türkiye bağlamında kitle iletişim sistemleri (3.Baskı). Konya: Eğitim Kitabevi.

İnce, M. (2018). Haber edinme aracı olarak internet ve internet haberciliği (1.Baskı). Konya: Eğitim Yayınevi.

İslamoğlu, Ü. ve Alnıaçık, Ü. (2019). Sosyal bilimlerde araştırma yöntemi (6. Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.

Kadıbeşegil, S. (2009). İtibar yönetimi (4. Basım). İstanbul: Mediacat Yayınları.

Kakutani, M. (2019). Hakikatin ölümü (1.Baskı). İstanbul: Doğan Kitap.

Karakaş, B. (2016). Yalan dünya: Reytingler, tıklar ve şimdi reklamlar! İstanbul: P24 Medya Kitaplığı.

Karakoç, E. ve Taydaş, O. (2015). Suskunluk sarmalı kuramı bağlamında toplumsal hareketler ve sosyal medya. A. Büyükaslan, (Ed.) ve A. M. Kırık, (Ed.), Sosyal medya araştırmaları II Sosyalleşen olgular (1. Baskı) içinde (117-130). Konya: Çizgi Kitabevi.

Karasar, N. (2011). Bilimsel araştırma yöntemleri (1. Baskı). Pegem Yayıncılık.

Karasar, N. (2012). Bilimsel araştırma yöntemi (1. Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Karataş, E. (2020). İletişim Bilimi Araştırmaları I (1. Baskı). Konya: Hiperlink Yayınları.

Kazaz, M. ve Akyüz, S. S. (2019). Sahte haber (1.Baskı). Konya: Literatürk Yayınları.

Keyes, R. (2017). Hakikat sonrası çağ: günümüz dünyasında yalancılık ve aldatma (1.Baskı). İzmir: Delidolu Yayınları.

Kılıç, N. (2021). Yeni medyanın dönüştürdüğü gazetecilik. T, Erdoğan ve M.F. Sansar, (Ed.), Toplum bilimlerinde akademik çalışmalar (1.Baskı) içinde (117-131). Lyon: Livre de Lyon.

Kızılçelik, S. (2013) Frankfurt Okulu (1. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Kocabaş-Şener, N. (2019). Post-hakikat (post-truth)-yalanlar istiyorsan yalanlar söyleyeyim. M.N. Erdem ve N. Kocabaş-Şener, (Ed.), Post'lar çağında iletişim (1.Baskı) içinde (383-422). Konya: Literatürk Academia.

Koçyiğit, M. (2017). Dijital Halkla İlişkiler ve Online Kurumsal İtibar Yönetimi (1.Baskı). Konya: Eğitim Yayınevi.

Kuyucu, M. (2017). İnternet gazeteciliğinin geleneksel gazetelerle savaşı: İnternet gazeteciliği geleneksel gazeteciliği bitirdi mi? Üniversite öğrencilerinin internet gazeteciliği ile ilgili görüşleri üzerine bir güncelleme (1.Baskı) içinde (448-468). İstanbul Ticaret Üniversitesi 1. Uluslararası İletişimde Yeni Yönelimler Konferansı, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Livberber, T. (2020). İ letişim teknolojilerinin habercilik alanına etkileri: Türkiyede veri haberciliği (1 Baskı) içinde (199 222). Dijital çağda değişen medya ve iletişim düzeni, Ankara: İksad Yayınevi.

Mantzarlis, A. (2022) Doğrulama 101. Ireton, C., & Posetti, J. (Ed.), Gazetecilik,'Sahte Haber' ve Dezenformasyon: Gazetecilik Eğitimi ve Alıştırmaları için El Kitabı. UNESCO Publishing

Marcuse, H. (1986) Tek Boyutlu İnsan (1. Baskı). (A. Yardımlı Çev). İstanbul: İdea

Marshall, G. (1999) Sosyoloji Sözlüğü (1. Baskı). (O. Akınhay ve D. Kömürcü Çev). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Marr, B. (2021). Veri Stratejisi- Büyük Veri ve Nesnelerin İnterneti Nasıl Kar Getirir? (1 Baskı). İstanbul: MediaCat Kitapları.

Marr, B. (2021). Büyük Veri İş Başında (1 Baskı). İstanbul: MediaCat Kitapları.

Mavnacıoğlu, K. (2015). Kurumsal iletişim sosyal medya yönetimi: Kurumsal blog odaklı yaklaşım (1.Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayım.

Mcintyre, L. (2019). Hakikat sonrası (1.Baskı). İstanbul: Tellekt Yayınevi.

Misztal, Barbara A. (1996), Trust in Modern Societies, Cambridge: Polity Press.

Morva, O. (2018). İnsan zekasının sosyoteknik örgütlenişi olarak kolektif zekâ: İletişim çalışmaları perspektifinden bir değerlendirme. O. Morva ve Saka, E. (Ed.) Kolektif zeka: Yeni medya perspektifinden katkılar (1.Baskı) içinde (26-40). İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Okay, A. ve Okay, A. (2015). Halkla ilişkiler kavram strateji ve uygulamaları. İstanbul: Der Yayınları.

Onursoy, S., Kılıç, D. ve Birsen H. (2011). Haberin görsel tuzakları-haber dünyası üzerinde göz takibine bağlı okuma davranışı araştırması (1.Baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Öndoğan, A. G. (2021). Kurumsal sosyal sorumluluğun kurumsal itibara etkisi (1.Baskı). Konya: Eğitim Yayınevi.

Özdemir, Z. (2018). İnternet gazeteciliği ve güven. S. Gezgin, (Ed.). Dijital Çağda İletişim (1.Baskı) içinde (87-99). Konya: Eğitim Yayınevi.

Özer, Ö. (2011). Haber söylem ideoloji eleştirel haber çözümlemeleri (1. baskı). Konya: Literatürk Yayınları.

Öztunç, M., Candan, F. ve Eroğlu, E. (2020). Türk medya sektöründe çalışma ilişkileri: Çalışanların hakları ve sorunları. A. İşman, A. Z. Özgür ve M. Öztunç, (Ed.). İletişim çalışmaları (1.Baskı) içinde (191-201). Sakarya: Sakarya Üniversitesi.

Özüpek, M. N. (2013). Kurum imajı ve sosyal sorumluluk (1.Baskı). Konya: Eğitim Yayınevi.

Pariser, E. (2011). The filter bubble: What the Internet is hiding from you (1.Baskı). UK: Penguin.

Pavlik, J. V. (2013). Yeni medya ve gazetecilik (1. Baskı). (M. Demir, Çev.). Anakara: Phoenix Yayınevi. Orijinal çalışma basım tarihi 2001).

Pehlivan, M. B. (2020). Yeni medyada bilim haberciliği: Bir alternatif habercilik örneği olarak evrim ağacı. G. E. Atalay, (Ed.), Yeni medya ve alternatif gazetecilik: Yeni olanaklar, sorunlar ve tartışmalar (1.Baskı) içinde (16-44). İstanbul: Hiperlink Yayınları.

Peltekoğlu, F. B. (2014). Halkla ilişkiler nedir? (10. Baskı). İstanbul: Beta yayınları.

Rigel, N. (Ed.). (2005). Kadife karanlık (2. Baskı). İstanbul: Su Yayınları.

Ryan, D. (2016). Dijital pazarlama (1. Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Saka, E. (2019) Yeni Medya Çalışmaları V: Türkiye İnternet Tarihi (1 Baskı). İstanbul : Alternatif Bilişim.

Saka, E., Görgülü, V. ve Sayan, A. (Ed.) (2017). Yeni medya çalışmaları IV: Dijitalleşen gazetecilik için yeni iş modelleri (1.Baskı). İstanbul: Taş Mektep Yayınları.

Sayımer, İ. (2008). Sanal ortamda halkla ilişkiler (1. Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.

Sine, R. (2017). Alternatif medya ve haber-toplumsal hareketlerde habercilik pratikleri (1.Baskı). Konya: Literatürk Academia.

Süher, H. K. ve Bir, A. A. (2017). Reklam Teorileri, (1. Baskı). İstanbul: The Kitap Yayınları.

Şimşek, A. (2016). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web-Ofset Tesisleri

Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. (2007). Using multivariate statistics (5.Baskı). New York: Allyn and Bacon.

Tekbıyık, A. (2014). İlişkisel Tarama (M. Metin ed.). Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri (99-114). Ankara: Pegem Akademi.

Tepe, H. (2003). Platon'dan Habermas'a felsefede doğruluk ya da hakikat (2. Baskı) İstanbul: İmge Yay.

Tuğran, F.E. (2019). Post internet sanatı – sanat eserlerinin melezleşmesi üzerine. N. Erdem ve N. Kocabay Şener (Ed.). Postlar Çağında İletişim (1 Baskı) içinde (449-467). Konya: Literatür Yayınevi

Tokgöz, O. (1981). Temel gazetecilik (1.Baskı). Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Tokgöz, O. (2003), Temel gazetecilik (5.Baskı). Ankara: İmge Yayınevi.

Tong, O. (2011) İfade özgürlüğünün hukuksal boyutu ve kitle iletişim araçlarında özdenetim. Yağbasan, M. ve Çetindağ, G. (Ed.), II. Medya etik sempozyumu (1.Baskı) içinde (39-46). Elazığ: Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi.my

Uçak, O. (Ed.). (2018). Dijital medya ve gazetecilik (1.Baskı). Konya: Eğitim Yayınevi.

Uluk, M. (2018). Hakikat sonrası çağda yeni medya ve yalan haber (1.Baskı). Ankara: Dorlion Yayınları.

Uzun, R. (2009). İletişim etiği: Sorunlar ve sorumluluklar. Ankara: Dipnot yayınları.

Van Dijk, J. (2018). Ağ toplumu (1.Baskı). (Ö. Sakin, Çev.). İstanbul: Kafka Kitap.

Wardle, C. & Derakhshan, H. (2017). Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making. Council of Europe.

Özdemir, Z. (2018). İnternet gazeteciliği ve güven. S. Gezgin, (Ed.). Dijital Çağda İletişim (1.Baskı) içinde (87-99). Konya: Eğitim Yayınevi.

Wardle, C. (2020). Bilgi düzensizliği çağı. C. Silverman, (Ed.). Dezenformasyon ve Medya Manipülasyonu Üzerine Doğrulama El Kitabı (1 Baskı) içinde (9-15). Teyit.

White, A. (2016). Etik gazetecilik: Avrupa'da sorumlu habercilik için esin kaynağı. O. Andreotti, (Ed.). Tehlike altında gazetecilik: Tehditler mücadele alanları, yaklaşımlar (1. Baskı) içinde (233-267). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Yağbasan, M. (Ed.). (2010). 07-08-09 Ekim 2009- Medya ve etik sempozyumu (1.Baskı). Elâzığ: Fırat Üniversitesi.

Yaylagül, L. (2006). Kitle iletişim kuramları egemen ve eleştirel yaklaşımlar (1. Baskı). Ankara: Dipnot Yayınları.

Yegen, C. (2015) Yurttaş Gazeteciliği Yapan Alternatif Medya Kuruluşu Örneklerinden Hareketle Gazeteciliğin Geleceği Üzerine Bir İnceleme. S. Ersöz Karakulakoğlu ve Ö. Uğurlu, (Ed.), Twitter İletişim Çalışmalarında Dijital Yaklaşım (1. Baskı) içinde (183-223) Ankara: Heretik Yayıncılık.

Yengin, D. (2013). Yeni medya ve dokunmatik toplum (1.Baskı). İstanbul: Derin Yayınları.

Yurdigül, Y. ve İspir, N. (2015). Yeni Medyada Haber. M.G. Genel, (Ed.), Yeni Medya Araştırmaları I: Güncel Tartışmalar (1.Baskı) içinde (43-64). Bursa: Ekim Basım Yayım.

Yüksel, Y. (2014). Medya Etiği. S. Atak& S. K. Gül, (Ed), Meslek Etiği Kavramları (1. Baskı) içinde (375-398). Ankara: Adalet Yayınevi.

Yüksek, O (2014). İnternet Gazeteciliği ve Blog Yazarlığı (1. Baskı). Ankara: Sinemis Yayınları.

Süreli Yayınlar

Ahmadi, H. (2013). Editorials and Ideologies. International Journal Of Science Culture and Sport (Intjscs), 11- 21.

A.S. Hayes, J.B. Singer ve J. Ceppos. **(**2007). **Shifting roles, enduring values: the credible journalist in a digital age.** Journal Mass Media Ethics, 22 (4) 262-279.

Akbulut, D. ve Dönmez, M. E. (2021). Kurumsal itibar yönetiminde finansal performansın rolü: Pandemi sürecinde kurumların yayınladığı basın bültenleri üzerine bir analiz. İletişim ve Teknoloji Kongresi.

Aksu, S. ve Çetin, S. (2019). Post-truth içerikler ve paylaşılma motivasyonları üzerine bir inceleme. Kurgu, 27 (4), 158-169.

Aktaş, C. (2012). Okuyucunun ve reklam verenlerin beklentilerine cevap verebilen gazetecilik anlayışı. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 1(12), 343-351.

Akter, T. (2009). Merkeziyetsiz medya: internet ve etik. Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi Medya ve Etik Semp, 7(09).

Akyüz, S. S., Gülnar, B. ve Kazaz, M. (2021). Yeni medyada haber güvenilirliği sorunu: üniversite öğrencilerinin sahte/yalan haberlere yönelik doğrulama refleksleri. OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 17 (36), 2816-2840.

Alkiviadou, N. (2019). Hate speech on social media networks: towards a regulatory framework? Information & Communications Technology Law, 28 (1), 19-35.

Allcott, H. & Gentzkow, M. (2017). Social media and fake news in the 2016 election. Journal of Economic Perspectives, 31 (2), 211-36.

Aral, E. (2019). Yeni bir haber mecrası olarak internet gazeteciliği: Facebook ve Twitter kullanımları üzerine bir araştırma. Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 5 (2), 153-175. Aslan, A., Bayrakçı, S. & Küçükvardar, M. (2016). Bilişim Çağında Geleneksel Gazeteciliğin Dönüşümü: Veri Gazeteciliği. Marmara İletişim Dergisi, (26) , 55-70

Arslan, E. ve Arslan, B. (2016). Türkiye'de yerel gazete yöneticilerinin meslek etiği algısı. Selçuk İletişim, 9 (2), 174-204.

Artantaş, E. ve Gürsoy, H. (2020). İşletmelerde kurumsal itibar, kurumsal itibarın yönetilmesi ve ölçülmesi: Bir araştırma. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (43), 352-367.

Arvas, İ. S. (2019). Dijital haberleşme çağında yerel basının karşılaştığı sorunlar. Erciyes İletişim Dergisi, 6 (1), 97-110.

Atabay, E. S. ve Şahin, K. (2021). Kurumsal itibar ile finansal performans arasındaki ilişkide inovasyon kapasitesinin aracılık etkisi. Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi, 7 (1), 139-167.

Atalay, G. E. (2018). Dijital çağda Marshall McLuhan'ı yeniden düşünmek: Bir uzantı ve ampütasyon olarak yeni medya teknolojileri. Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi, 4 (6), 27-48.

Atmaca, N. E. (2019). Türkiye'de haberlerin güvenilirlik sorunu ve basın çalışanlarına ilişkin özeleştiri bağlamında bir araştırma. Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi, 7(36), 345-359.

Bak, G., Altıntop, M. ve Bak, A. (2020). George Gerbner'in genel iletişim modeli, kültürel göstergeler ve ekme kuramı. Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences, 6 (25), 484-492.

Bakker, P. (2012). New journalism 3.0- Aggregation, Content Farms and Huffinization: The Rise Of Low-Pay And No-Pay. Journalism. Journalism Practice. 6 (5-6). 627-637.

Balcı, Ş. ve Bekiroğlu, O. (2014). Medyanın kritik ve süreğen dönemeci: Üniversite öğrencilerinin gözünden medya haberlerinin güvenilirliği. Selçuk İletişim, 8 (2), 192-217.

Banks, J. (2010). Regulating hate speech online. International Review of Law, Computers & Technology, 24 (3), 233-239.

Baron, R. M. ve Kenny, D. A. (1986). The moderator–mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. Journal of Personality and Social Psychology, 51 (6), 1173–1182.

Bartlett, M. S. (1950). Tests of significance in factor analysis. *British Journal of Psychology, 3,* 77–85.

Basmacı, G. (2021). Patrona karşı direnen gazetecilerin yayını: Basın gazetesi. Gaziantep University Journal Of Social Sciences, 20 (4), 1722-1740.

Baxter, P. & Jack, S. (2008). Qualitative Case Study Methodology: Study Design and Implementation for Novice Researchers. The Qualitative Report, 13(4), 544-559.

Begtimur, M. E. (2018). Frankfurt Okulu ve kitle iletişim araçları eleştirisi. Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi, 2 (2), 50-63.

Bektaş, Ç. (2016). Liderlik yaklaşımları ve modern liderden beklentiler. Selçuk Üniversitesi Akşehir Meslek Yüksekokulu Sosyal Bilimler Dergisi, 2 (7), 43-53.

Berkup, S. B. (2015). Fombrun itibar katsayı ölçeği çerçevesinde bir itibar vaka çalışması: Arçelik Aş, Journal Of International Social Research, 8 (38), 859-886.

Boz, H. A. (1999). Kitle iletişim araçları ve suskunluk sarmalı. Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences. 32 (1), 41-48.

Bozkurt, A. (2014). Ağ Toplumu ve Öğrenme: Bağlantıcılık. Akademik Bilişim 14-XVI Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri, 602-606.

Brennen, B. (2017). Making sense of lies, deceptive propaganda, and fake news. Journal of Media Ethics, 32 (3), 179-181

Brandtzaeg, P. B., Lüders, M., Jochen Spangenberg, Rath-Wiggins, L. & Følstad, A. (2016). Emerging journalistic verification practices concerning social media. Journalism Practice, 10(3), 323–342.

Bulunmaz, B. (2011). İnternet gazeteciliğinin medya dünyası içindeki rolü ve ekonomik boyutları. Marmara İletişim Dergisi, (18), 27-46.

Büyükafşar, M. ve Özçağlayan, M. (2019). Haber ve doğruluk ilişkisi: Doğruluk sorununun geçmişi ve haberin dönüşümü. Düşünce ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 1(1), 29-49.

Büyükdoğan, B. (2020). Online kurumsal itibar yönetimi: Ceo'ların Twitter kullanımı üzerine nitel bir araştırma. Selçuk İletişim, 13 (2), 378-408.

Cammaerts, B. (2009). Radical pluralism and free speech in online public spaces. International Journal of Cultural Studies, 12, 555 – 575.

Carmeli A. (2004). Assessing Core Intangible Resources. European Management Journal, 22 (1), 110-122.

Ceritoğlu, A. B. (2020). Kurumsal sosyal sorumluluk: Ve işletmelerin çevre bilinci eksenindeki uygulamalarının tüketici satın alma davranışı ve kurum imajı algısına etkisi (1.Baskı). İstanbul: Yalın Yayıncılık.

Ceylan, Y. (2012). Toplumsal değerler ve medya etiği. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (7), 45-58.

Chetty, N. & Alathur, S. (2018). Hate speech review in the context of online social networks. Aggression and violent behavior, 40, 108-118.

Choi, J. & Lee, J. K. (2021). Confusing effects of fake news on clarity of political ınformation in the social media environment. Journalism Practice, 1-19.

Choraś, M., Demestichas, K., Herrero, A ve Wozniak, M. (2021). Applying Machine Learning for Combating Fake News and Internet/Media Content Manipulation.

Costello, A. B. ve Osborne, J. W. (2005). Exploratory factor analysis: Four recommendations for getting the most from your analysis. Practical Assessment, Research, and Evaluation, 10 (7), 1-9.

Çavuş, S. ve Ede, N. (2021). Tık Odaklı Habercilik: Türk İnternet Haber Medyası Üzerine Bir İçerik Analizi. Selçuk İletişim, 14(1), 23-54.

Çakı, C. (2019). Hipodermik iğne modeli bağlamında nazi propagandasının Walt Disney çizgi filmlerinde eleştirisi. İnönü University International Journal of Social Sciences (INIJOSS), 8 (1), 293-307.byr

Çelik, R. (2020). Tık odaklı habercilikte "tık yemi" taktiği: Koronavirüs (Kovid-19) örneği. Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 9 (2), 14-25.

Çetinkaya, A. (2017). Çevrimiçi gazetecilikte fikri mülkiyet hakları Sorunu. AJIT-e: Bilişim Teknolojileri Online Dergisi, 8 (30), 71-90.

Çevikel, T. (2004). Türkçe Haber Siteleri ve Türkiye'de İnternet Gazeteciliğinin Gelişimini Sınırlayan Faktörler. Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi, 1 (1), s. 143-153.

Çiftçioğlu, B. A. ve Gök, B. (2015). Kurumsal itibar ölçümlendirme yaklaşımları üzerine yazınsal bir inceleme. International Journal Of Social Inquiry, 8 (1), 63-78.

Çokluk, Ö. S., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, S. (2012). Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: spss ve lisrel uygulamaları. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Çömlekçi, M. F. (2019). Hakikat-ötesi dönemde medyaya güven: Uluslararası raporlar üzerinden bir inceleme. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, (49), 107-121.

Dai, T. U. ve Yavuz, V. (2019). Yazılı basın ile internet haber sitelerinin finansal yapısı üzerine bir araştırma. Third Sector Social Economic Review, 54 (3), 1476-1495.

Demir, A. S. ve Bulut, Ç. K. (2020). İnternette haber üretimi ve gazeteciler üzerine bir araştırma: Alternatif bir kavramsal çerçeve denemesi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11 (2), 13-22.

Demir, D. (2019). Kitlesel fonlamalı dijital gazetecilik. Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yeni Düşünceler Hakemli E-Dergisi, (12), 44-60.

Diaz-Campo, J. ve Segado-Boj, F. (2015). Journalism ethics in a digital environment: How joutnalistic codes of ethics have been adapted to the ınternet and ICTs inn countries around the World. Telematics and Informatics, 32 (4), 735-744.

Domingo, D., Quandt, T., Heinonen, A., Paulussen, S., Singer, J.B.& Vujnovic, M. (2008). Participatory journalism practices in the media and beyond. Journalism Practice 2, 326 – 342.

Dönmez, İ. H. (2010). İnternet haberciliğinde tıklanma kaygısı ve kapan manşetler. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (14), 105-127.

Dönmez, İ. H. (2010). İnternet haberciliğinde tıklanma kaygısı ve "kapan" manşetler. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (14), 105-128.

Duman, K. (2017). Yeni medya çağında haberleri yeniden düşünmek: teknoloji ile içeriğin kesişmesi ve yenilikçi davranışlar. Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi, 4 (8), 107-119.

Duman, K. (2020). Yeni medyada alternatif ekonomik model arayışları ve yavaş gazetecilik: L'ora Del Pellice üzerine vaka çalışması. Ajıt-E: Bilişim Teknolojileri Online Dergisi, 11 (40), 24-42.

Dursun, O. (2012). Türk medyasının sermaye yapısı ve siyasal iktidarla ilişkisi üzerine bir inceleme. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5 (1), 1-21.

Costello, A. B. ve Osborne, J. W. (2005). Exploratory Factor Analysis: Four recommendations for getting the most from your analysis. Practical Assessment, Research, and Evaluation, 10(7), 1-9.

Çetinkaya, A. ve Karlı, İ. (2018). Haberciliğin Değişen Pratikleri: Çoklı Ortam, Çoklı Yetenek, Çevrimiçi Gazetecilik. AJIT-e: Bilişim Teknolojileri Online Dergisi, 9(35), 17-30.

Erdoğan, İ. (2013). Yeni medya gazeteciliğinde etik bir paradigma belirlemenin kapsamı ve sınırları. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 36, 254-272.

Erkan, G. ve Ayhan, A. (2018). Siyasal İletişimde Dezenformasyon ve Sosyal Medya: Bir Doğrulama Platformu Olarak Teyit. Org. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (29. Özel Sayısı), s. 202-223.

Erkmen, Ö. (2018). Büyük Veri ve Gazetecilik: Veri Gazeteciliği Demokrasi, Katılım ve Gazeteciliğe Dair Anlayışımızı Nasıl Dönüştürebilir? Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (30), 322-344.

Eroğlu, Ş. (2018). Dijital yaşamda mahremiyet (gizlilik) kavramı ve kişisel veriler: Hacettepe Üniversitesi bilgi ve belge yönetimi bölümü öğrencilerinin mahremiyet ve kişisel veri algılarının analizi. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 35 (2), 130-153.

Eroğlu, Ş. ve Çakmak, T. (2020). Post-truth dönemini anlamak: Hacettepe Üniversitesi bilgi ve belge yönetimi bölümü öğrencilerinin yeni medya araçları kapsamında bilgi bozuklukları ve doğrulama algılarının değerlendirilmesi. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (39), 307-325.

Fisher, A.B. (1996). Corporate reputations: Comebacks and comeuppances. Fortune, 133 (4), 90-98.

Fletcher, R. & Park, S. (2017). The impact of trust in the news media on online news consumption and participation. Digital journalism, 5(10), 1281-1299.

Fletcher, R. & Park, S. (2017). The impact of trust in the news media on online news consumption and participation. Digital journalism, 5 (10), 1281-1299.

Fletcher, R. ve Park, S. (2017). The ımpact of trust ın the news media on online news consumption and participation. Digital Journalism, 5 (10), 1281-1299.

Fombrun, C. J., Gardberg, N. A., ve Sever, J. M. (2000). The Reputation QuotientSM: A multi-stakeholder measure of corporate reputation. Journal of brand management, 7(4), 241-255.

Gaziano, C. & McGrath, K. (1986) Measuring the concept of credibility, Journalism Quarterly, 63, 451-462.

Gedikli, A. T. (2020). Karşılaştırmalı hukukta internet ortamındaki asılsız bilgi paylaşımlarının önlenmesi. Bilişim Hukuku Dergisi, 2 (2), 221-257.

Gönenç, E.Ö. ve Kılınç, H. (2020). İnternet Gazeteciliği ve Etik, Aytekin İşman, Aydın Ziya Özgür ve Mustafa Öztunç (Ed). İletişim Çalışmaları, Sakarya Üniversitesi Yayınları, 205, 97- 116.

Güler, M. (2018). Bir manipülasyon aracı olarak rızanın imalatı. Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi, 3 (5), 75-101.

Güler, Ş. (2020). Çalışan yorumlarının kurumsal itibara etkisi: Koton çalışanları örneği. Simetrik İletişim Araştırmaları Dergisi, 1 (3), 148-161.

Gültekin, T. ve Aşkın, B. (2019). Mağara alegorisi ve simülasyon bağlamında ruh -beden. Düşünbil, 44-49.

Gürcan, H. İ. (2001). İnternet haberciliğinde yazım tekniği yaklaşımları. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 1 (12), 27-54.

Gürgen, H. (2019) Popülizm Çağında Post Truth. Brandmap Dergisi, 30, 30-32.

Güz, N. ve Yanık, H. (2017). Bilgi açığı hipotezi ve yeni medya. Yeni Medya, (2), 1-14.

Güz, N. ve Yanık, H. (2020). Toplumsal sorumluluk yaklaşımı ve güven bağlamında medya ve kamuoyu araştırmaları arasındaki ilişki. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 8 (1), 298-336.

Güz, N., Yanık, H., Yegen, C., Kılıç, I. Ö. ve Bingöl, M. (2017). Kamuoyu araştırmaları ve medyaya güven. UHİVE Dergisi, 16, 1-20.

Hair Jr, J. F., Hult, G. Tomas, M. Hult, Ringle, C. M. & Sarstedt, M. (2014). A primer on partial least squares structural equation modeling (PLS-SEM). Communication and Language Sciences, 220-221.

Haşıloğlu, S. B., Baran, T. & Aydın O. (2015). Pazarlama araştırmalarındaki potansiyel problemlere yönelik bir araştırma: Kolayda örnekleme ve sıklık ifadeli ölçek maddeleri. Pamukkale İşletme ve Bilişim Yönetimi Dergisi, (1), 19-28.

Henseler, J., Ringle, C. M., & Sarstedt, M. (2015). A new criterion for assessing discriminant validity in variance-based structural equation modeling. *Journal of the Academy of Marketing Science, 43*(1), 115–135.

Humprecht, E. (2019). Where 'fake news' flourishes: a comparison across four Western democracies. Information, Communication & Society, 22 (13), 1973-1988.

İsi, H. (2015). " Gerçek" Ve" Hakikat" Sözcükleri Üzerine Felsefi Ve Dilbilimsel İnceleme. Journal of International Social Research, 8(41).

Işık, U. (2009). Medya bağımlılığı teorisi doğrultusunda internet kullanımının etkileri ve internet bağımlılığı. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 0 **(28), 29-55.**

Işık, U. ve Koz, K. A. (2020). Türkiye'de internet gazeteciliği: Meslek profesyonellerinin gözünden gazetecilik ortamı. Selçuk İletişim, 13 (3), 1264-1295.

Işık, U. ve Topbaş, H. (2015). Facebook ve bağımlılık: Medya bağımlılığı araştırması. International Journal of Social Science, 38, 319-336.

İnce, M. (2018). İnternet haberciliğinde çok tıklanma beklentisi ve tuzak başlıklar. Sosyal Bilimler Enstitüsü Karabük Üniversitesi, 8 (2), 297-313.

İplikçi, H. G. (2015). İletişimde temel modeller ve kitle iletişim modelleri. Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 7 (2), 15-25.

Kaiser, H. F. (1974). An index of factorial simplicity. Psychometrika, 39 (1), 31-36.

Kalan, Ö. (2016). Yeni medyada reklam ve etik sorunlar. Atatürk İletişim Dergisi, (10), 71-90.

Kalav, A. Certel, F. ve Bilge, A. (2017). Amerikan sosyal medyasında göçmen karşıtlığı ve dijital nefret söylemi: Twitter özelinde bir inceleme. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22 (15), 2209-2222.

Karapınar, A. (2017). Gerçeklik ve hiper gerçeklik; Baudrillard ve G. Debord anlatılarından hareketle hakikatin yeniden inşası. Journal of International Social Research, 10 (53), 513-518.

Karatepe, S. ve Ozan, M. S. (2017). Kurumsal sosyal sorumluluk ve kurumsal itibar ilişkisi üzerine bir değerlendirme. Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 8 (2), 80-101.

Kavaklı, N. (2019). Yalan haberle mücadele ve internet teyit/doğrulama platformları. Erciyes İletişim Dergisi, 6 (1), 663-682.

Kayaduman, A. C. (2020) Post-truthun şifası algoritmik bilgi mi. Pasajlar Sosyal Bilimler Dergisi, (4), 211-224.

Kazaz, M. (2007). Geleneksel habercilikten internet haberciliğine geçiş sürecinde spor basını. Selçuk İletişim, 4 (4), 220-229.

Kazaz, M. ve Acar, N. (2020). Eleştirel ekonomi politik bakış açısıyla editoryal bağımsızlık. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (37), 66-82.

Kılıç, S. (2020). Gündem belirleme kuramı bağlamında Twitter ve internet gazetelerinin karşılaştırılması: Hürriyet ve Milliyet gazeteleri örneği. Selçuk İletişim, 13 (1), 91-129.

Kırdemir, B. (2020). Türkiye'nin dezenformasyon ekosistemi: Genel bakış. Edam Ekonomi ve Dış Ticaret Araştırma Merkezi, 4.

Kocabay-Şener, N. (2018). Hakikat sonrası çağda haber organizasyonlarının itibarını "haber" le korumak. Uluslararası Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları Dergisi, 1(1), 55-69.

Korkmaz, A. (2014). Etik bağlamda haber fotoğrafçılığının manipülasyon ve propaganda aracı olarak kullanılmasının değerlendirilmesi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 2 (4) 28-52.

Koyuncu, E. (2016). Haber ajanslarının İnstagram ve Twitter kullanımının doğrudan topluma ulaşım ve etkileşim yönünden incelenmesi. İsmet İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi E-Dergi, 1(2), 50-63.

Kökalan Çımrın, F. (2011). Manuel Catells'i yeniden okumak: Küresel ağ hareketleri yaklaşımının eleştirel bir değerlendirmesi. Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4 (2), 65-77.

Kösedağ, M. S. (2019). Türk basınında çalışma hayatı ve iş güvencesi sorunu. Opus Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 13 (19), 2479-2498.

Küçüközyiğit, U. (2016). Teknolojiyle hızlanan haber akışı ve bir haber değeri unsuru olarak güncelliğin dönüşümü. Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi, 1 (1), 86-95.

Malhotra, N.K. ve Dash, S. (2011) Marketing Research: An Applied Orientation. 6th Edition, Pearson-Dorling Kindersley, Delhi, 126-133.

Mossie, Z. & Wang, J. H. (2020). Vulnerable community identification using hate speech detection on social media. Information Processing & Management, 57 (3), 102087.

Narin, B. (2018). Kişiselleştirilmiş çevrimiçi haber akışının yankı odası etkisi, filtre balonu ve siberbalkanizasyon kavramları çerçevesinde incelenmesi. Selçuk İletişim, 11 (2), 232-251.

Naing, L., Winn, T. B. N. R., & Rusli, B. N. (2006). Practical issues in calculating the sample size for prevalence studies. Archives of orofacial Sciences, 1, 9-14.

Narin, B., Fırat, F., Fırat, D., ve Ayaz, B. (2017). Büyük veri ve gazetecilik ilişkisi bağlamında veri gazeteciliği. AJIT-e: Bilişim Teknolojileri Online Dergisi, 8 (30), 215-235.

Narin, F. B. (2016). İnternet gazeteciliğinde hipermetin üretimi. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, (43), 118-149.

Narmanlıoğlu, H. (2016). İnternet haber sitelerinde eşik bekçiliği. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 20 (1), 153-168.

Nielsen, C. (2010). Community conversation or "the new bathroom wall?" Presented at the annual meeting of the Association for Education in Journalism and Mass Communication, Newspaper Division, Denver, CO.

Oğuz, C. (2019). Medyada haber editörlerinin rolü: Son sözü söyleyenler. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7 (94), 162-173.

Okur, M. E. ve Vakifli, I. (2021). Sosyal sorumluluk faaliyetlerinin sosyal medyada kurumsal itibar yönetimine etkisi. Öneri Dergisi, 16 (55), 342-362.

Onar Çambay, S. (2015). Bilgi çağında sosyal sorumluluk odaklı gazetecilik: Yurttaş gazeteciliği. Journal Of International Social Research, 8 (38), 910-916.

Özcan, H. ve Solmaz, B. (2019). Kurumiçi sosyal paydaşlar ve kurumsal itibar ilişkisi. Türkiye Mesleki ve Sosyal Bilimler Dergisi, (2), 75-96.

Özçağlayan, M. (2014). Gazetelerin gelişimi ve gazeteciliğin geleceği (Yeni teknolojiler ve medya ekonomisi açısından genel bir değerlendirme). Marmara İletişim Dergisi,13 (13), 131-159.

Özdemir, E. (2015). Tarama yöntemi. M. Metin (Ed.), Kuramdan uygulamaya eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri (2. Baskı) içinde (77-97). Ankara: Pegem Akademi.

Özel, E. K. ve Deniz, Ş. (2019). "Tık" ve "etik" arasında sıkışan gazetecilik: İnternet gazeteciliğinin ortaya çıkardığı yeni etik sorunlar ve gazetecilerin konuya bakış açısı üzerine bir araştırma. Erciyes İletişim Dergisi, 6 (1), 443-466.

Özer, N. P. (2019). Gazete haberlerinde manipülasyon 28 Şubat örneği. Medeniyet ve Toplum Dergisi, 3 (2), 213-236.

Özer, Z. E. (2020). Nietzsche ve Aristoteles'te "hakikat" meselesi. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 57 (2) 1528-1546.

Özkan, A. (2008). Küreselleşme sürecinde medya ve siyaset: Medya gücü mü, gücün medyası mı. Tasam, 4 (9), 121-126.

Özyal, B. (2016). Tık odaklı habercilik: Tık odaklı haberciliğin Türk dijital gazetelerindeki kullanım biçimleri. Global Media Journal TR Edition, 6 (12), 273-301.

Park, S., Fisher, C., Flew, T. & Dulleck, U. (2020). Global mistrust in news: The impact of social media on trust. International Journal on Media Management, 22 (2), 83-96.

Parlak, M. O. (2018). Yeni medya ve haberciliğin dönüşümü. Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7 (14), 59-82.

Petratos, P. N. (2021). Misinformation, disinformation, and fake news: Cyber risks to business. Business Horizons, 64 (6), 763-774.

Raptis, B. K. (2020). Böyle söylerdi Nietzsche: Nihilizm, post-truth ve benzerleri. Pasajlar Dergisi: 4 (2), 57-71.

Rhodes, S. C. (2021). Filter bubbles, echo chambers, and fake news: how social media conditions ındividuals to be less critical of political misinformation. Political Communication, 1-22.

San Sungunay, S. (2020). İşletmelerin itibar yönetiminde sosyal medya kullanımı: Türkiye'deki Koronavirüs salgını süreci. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 7 (7), 177-189.

Santana, A. (2010). Conversation or cacophony: Newspapers reporters' attitudes toward online reader comments. Presented at the annual meeting of the Association for Education in Journalism and Mass Communication, Newspaper Division, Denver, CO.

Sarı, E ve Açıkalın, Ş.(2021). Post Truth ve Dijital Diploması. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 11 (4), 1689-1701.

Sarıoğlu, E. B. (2020). Yalan haber, "post-truth" kavramı ve medya üçlemesi: Geçmişten günümüze gündem belirleyen örnekler. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 9 (1), 377-397.

Saylı, H. ve Yaşar Uğurlu, Ö. (2007). Kurumsal itibar ve yönetsel etik ilişkisinin analizine yönelik bir değerlendirme. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 12 (3), 75-96.

Sezgin, A. A. (2017). Çevrimiçi gazetelerin okur yorumlarında nefret söylemi: Reina saldırısı örneği. AJIT-e: Bilişim Teknolojileri Online Dergisi, 8 (30), 107-130.

Sterrett, D., Malato, D., Benz, J., Kantor, L., Tompson, T., Rosenstiel, T. & Loker, K. (2019). Who shared it? Deciding what news to trust on social media. Digital Journalism, 7 (6), 783-801.

Şahin, Ö. D. (2018). Hakikat Ötesi (Post-Truth) Dönemde Doğrulama Platformları: Teyit. Org Örneği. Dönüşen Dünyada İletişimin Rolü Sempozyumu, 15-16.

Şardagı, E. ve Bayçu, S. (2018). İtibar oluşumunda medyada görünürlük: Bankalar üzerine bir araştırma. Erciyes İletişim Dergisi, 5 (3), 108-122.

Şimşek, V. (2018). Post-truth ve yeni medya: Sosyal medya grupları üzerinden bir inceleme. Global Media Journal TR Edition, 8(16), 1-14.

Tarakçı, İ. E., ve Baş, M. (2018). Post-truth medya ve tüketici davranışlarına etkisi: "genç yetişkinler" üzerine keşifsel bir araştırma. İşletme Araştırmaları Dergisi, 10(4), 1110-1122.

Temel, M., Somuncu, B. ve Gültekin, B. (2021). Sosyal Medya Haberciliğinde Etik: Instagram Hesapları Üzerine Bir İnceleme. *S*elçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (45), 290-305.

Timur, H. (2018). Sosyal medyanın gerçekliği: Baudrillard perspektifinden sosyal medyayı değerlendirmek/ 16th International Symposium Communication in the Millennium At: Anadolu University, 75-89.

Tutal, O. (2017). Post- Gerçek: Şeytanla İmzalanan Yeni Sözleşme. Varlık Yayınları, 3(3), 1-7.

Umur, I. ve Koz, K. A. (2020). Türkiye'de internet gazeteciliği: Meslek profesyonellerinin gözünden gazetecilik ortamı. Selçuk İletişim, 13 (3), 1264-1295.

Ulaş, M. Yeşil, A. (2020). Batı dijital medyasının türkiye'ye yönelik algı manipülasyonu: koronavirüs haberleri üzerine ampirik bir araştırma. Erciyes İletişim Dergisi, 7(2), 939-963.

Uzun, R. (2015). Haber telif hakları ve internet gazeteciliğinde intihal. GÜ İletişim Dergisi, 45-75.

Ünal, R ve Taylan, A. (2017). Sağlık İletişimde Yalan Haber- Yanlış Enformasyon Sorunu ve Doğrulama Platformları, Atatürk İletişim Dergisi, 81-100.

Yurdigül, Y. ve Yüksel, H. (2013). TV Haberciliğinde Editoryal Bağımsızlık Sorunu: Türkiye Televizyon Haberciliğinde Editoryal Bağımsızlık Sorununa İlişkin Alan Araştırması. Selçuk İletişim, 7(4), 140-151.

Varol, S. (2011). Frankfurt Okulu'ndan postmodernizme televizyona dair eleştirel perspektifler. Erciyes İletişim Dergisi, 2 (1), 118-134.

Varol, S. (2018). Haberin küreselleşmesi: Kuramsal bir değerlendirme. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5 (2), 77-92.

Wardle, C., Williams, A., & Wahl-Jorgensen, K. (2009). Presented at the annual meeting of the International Communication Association, Chicago, IL.

Yalçınkaya, Y. (2014). Medya mesajı, medya masajıdır: McLuhan'ın izinde medyayı anlama kılavuzu. Türk Kütüphaneciliği 28 (2), 255-258.

Yaylagül, L. (2018). Dallas W. Smythe'nin iletişimin ekonomi politiği alanına katkısı. İsmet İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi E-Dergi, 3 (2), 63-74.

Yaylagül, L. (2019). Eleştirel ekonomi politik bakış açısından medyada tekelleşme sorunu. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, (48), 404-418.

Yegen, C. (2018). Doğru haber alma hakkı ve sosyal medya dezenformasyonunu doğruluk payı ve yalansavar ile tartışmak. Erciyes İletişim Dergisi, 5(4), 101-121.

Yıldırım, B. (2010). Gazeteciliğin dönüşümü: Yöndeşen ortam ve yöndeşen gazetecilik. Selçuk İletişim, 6 (2), 230-253.

Yilmaz, V. ve Dalbudak, Z. İ. (2018). Araci Değişken Etkisinin İncelenmesi: Yüksek Hizli Tren İşletmeciliği Üzerine Bir Uygulama. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 14(2), 517-534.

Yılmaz, R. A. ve Şahin, Ö. D. (2019). Post-truth dönemde itibarı korumak: Sosyal medyada marka krizleri üzerine bir inceleme. Kurgu, 27 (4), 137-157.

Yurdakul, H. (2018). Kitle iletişimde haber ve etki: Liberal ve eleştirel yaklaşımlar. NOSYON: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi, (1), 62-77.

Yurdigül, Y. ve Yüksel, H. (2012). Gazeteciliğin dönüşümü: Yeni medyaya entegrasyon sürecinde değişen habercilik pratikleri. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (18), 140-16.

Yurdigül, Y. ve Yüksel, H. (2012). Gazeteciliğin dönüşümü: Yeni medyaya entegrasyon sürecinde değişen habercilik pratikleri. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (18), 140-161.

Yüksel, E. (2007). "Kamuoyu oluşturma" ve "gündem belirleme" kavramları nerede kesişmekte, nerede ayrılmaktadır?". Sosyal Bilimler Dergisi, 7 (1), s.571-586.

Zhou, Y. (2017). Clickbait detection in tweets using self-attentive network. the zingel clickbait detector at the clickbait challenge 2017, University of Warwick,UK.

İnternet Kaynakları

2021 Edelman trust barometer. (b.t.). 05 Aralık 2021. https://www.edelman.com/trust/2021-trust-barometer/.

Acanerler, A. (09 Ekim 2018). Ülkeler yalan haberle nasıl ''mücadele'' ediyor. (28.01.2020), https://teyit.org/ulkeler-yalan-haberle-nasil-mucadele-ediyor .

Acılar paylaştıkça hafifler. (b.t.). 10 Ekim 2021. https://www.sozcuvefatilani.com/sozcu-vefat-ilani.aspx/.

Bengi, H. (2002). İnternet gazeteciliği ve telif hakları sorunu 29 Kasım 2021. https://slideplayer.biz.tr/slide/2607594/.

Cambrigde. (2019). Clickbait. Cambrigde Sözlük: (05.04.2021)., https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl %C3%BCk/ingilizce/clickbait .

Çağlar, Ş. (09 Ekim 2020). Haber Toplama ve Yazma, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.

http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/gazetecilik_ue/habertoplamaveyazma.pdf

Foça, M.A. (01 Mart 2019). Sözlük: Yanlış bilginin en yaygın yedi türü (06.06.2020), https://teyit.org/sozluk-yanlis-bilginin-en-yaygin-7-turu.

Güngör, E. (30 Eylül 2021). Doğrulama Kuruluşları: Gerçekten Etkililer mi? https://www.newslabturkey.org/2021/09/30/dogrulama-kuruluslari-gercekten-etkililer-mi/

Hermida, A., & Thurman, N. (2007). Comments please:How the British news media are struggling with user-generated content. Paper presented at the 8th International Symposium on Online Journalism. http://online.journalism.utexas.edu/2021/.

http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/gazetecilik_ue/habertoplamaveyazma.pdf (01.05.2021).

http://www.fakenewschallenge.org/ 20.10.2021

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=tdk.gts.55d249684fe181.62393814/ 20 Aralık 2021.

https://dictionary.cambridge.org . 02 Şubat 2021.

https://www.inet-tr.org.tr 02Aralık 2021.

https://www.pewresearch.org/journalism/fact-sheet/digital-news/, 27 Temmuz 2019.

Kalsın, B. (03 Eylül 2021). Dezenformasyonla mücadele nasıl olmalı. (28.12.2021), https://www.aa.com.tr/tr/analiz/dezenformasyonla-mucadele-nasil-olmali/235446 .

Karatabanoğlu, S. (18 Aralık 2018). Yeni basın kartı yönetmeliği: İnternet gazetecileri yine arafta. (12.08.2021), https://www.newslabturkey.org/2018/12/18/yeni-basin-karti-yonetmeligi-internet-gazetecileri-yine-arafta/.

Kılıç, Ş.O. (24.07.2019). Geleceğin medyasında gelir modelleri (2) yeni yaklaşımlar. (07.04.2021), https://medium.com/@soktaykilic/gelece%C4%9Fin-medyas%C4%B1nda-gelir-modelleri-2-yeni-yakla%C5%9F%C4%B1mlar-e017c1592c5 .

Kurumsal sosyal sorumluluk. (b.t.). 20 Ekim 2021. https://www.doganholding.com.tr/surdurulebilirlik/kurumsal-sosyal-sorumluluk/.

Nefret söylemi. (b.t.). (09.02.2021) https://transparency.fb.com/tr-tr/policies/community-standards/hate-speech/

Newman, N. (2012). “Reuters Institute Digital News Report 2012: Tracking The Future Of News”. Oxford: Reuters Institute for the Study of Journalism. (11.10.2021), https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/our-research/digital-news-report-2012

Özdemir. Y.D. ve Çomu, T. (18 Mayıs 2020). Dijital ağlara erişim ve mahremiyet hakkı. (ALINMA TARİHİ EKLENECEK) https://halagazeteciyiz.net/2020/05/18/dijital-aglara-erisim-ve-mahremiyet-hakki/

Özkan, D.A. İtibar Yönetimi. (20 Ekim 2021). http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/kok/itibaryonetimiu147.pdf .

Posetti, J. & Matthews, A. (23 Temmuz 2018). A short guide to the history of 'fake news' and disinformation: A new ıcfj learning modüle (23.07.2021)https://www.icfj.org/news/short-guide-history-fake-news-and-disinformation-new-icfj-learning-module .

Report, A. (27 Mayıs 2015). Trust in journalism: the ethical challenge of the information age (21.02.2021). https://tinius.com/2015/05/27/trust-in-journalism-the-ethical-challenge-of-the-information-age/

Saldago, C. Fake news: sound bites on a burning topic. (07.03.2021). https://en.unesco.org/courier/july-september-2017/fake-news-sound-bites-burning-topic

Silverman, C. (Ekim 2020). Dezenformasyon ve medya manipülasyonu üzerine doğrulama el kitabı. (14,05.2021), https://teyit.org/files/dezenformasyon-el-kitabi.pdf .

Sosyal Projeler. (b.t.). 29 Ekim 2021. https://www.cinergroup.com.tr/sosyal-projeler/guvenli-internet-projesi/.

Şahiner, G. S. (17 Kasım 2017) Güven projesi, dijital yayıncılığın standartlarını değiştirecek (02.06.2021). https://webrazzi.com/2017/11/17/guven-projesi-dijital-yayinciligin-standartlarini-degistirecek.

Şencan, İ. Ve Kalkan, O. (2019). Medya kullanımı ve haber tüketimi: Güven, doğrulama, siyasi kutuplaşmalar (08.05.2020), https://teyit.org/wp-content/uploads/2019/01/medya-kullanimi-ve-haber-tuketimi-teyit-ocak-2019.pdf .

Thornton, L.F. (18. Haziran 2014). Ethics and Trust are Reciprocal. (12.12.2021), https://leadingincontext.com/2014/06/18/ethics-and-trust/

Uzunoğlu, S. ve Uyar, V. (2021). "Türkiye'de gazeteci istihdamı: Gazeteler süper kahraman mı arıyor. (14 Ekim 2021), https://www.newslabturkey.org/gazeteler-super-kahraman-mi-ariyor/.

Ün, S. (16 Ocak 2019). Araştırma: Dezenformasyon çağında gazeteciler için 5 öneri. 02 Ekim 2020, https://teyit.org/dezenformasyon-caginda-gazeteciler-icin-5-oneri .

West, D.M. (18 Aralık 2017). How to combat fake newa and disinformation. (20.10.2021), https://www.brookings.edu/research/how-to-combat-fake-news-and-disinformation/ how to combat fake news and disinformation , kasım 18 2017 darrell m. west

Woodward. B. (29.09.2021). What Is Ethics in Journalism? Learn About Journalism Ethics With Tips from Legendary Journalist Bob Woodward. (01.05.2021), https://www.masterclass.com/articles/what-is-ethics-in-journalism-learn-about-journalism-ethics-with-tips-from-legendary-journalist-bob-woodward#what-are-ethics-in-journalism

Verschoor, C.C., (02.05.2016). Ethics- The Importance Of Trust. (02.01.2021), https://sfmagazine.com/post-entry/may-2016-the-importance-of-trust/

Yavaşgel, E. (07.02.2021). İletişimsel Eylem Kuramı Üzerine Habermas Dersleri. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetesi. (07.02.2017), (https://iletim.istanbul.edu.tr/index.php/2021/02/07/iletisimsel-eylem-kurami-uzerine-habermas-dersleri/ emine yavaşgel .

Tezler

Altun, S. (2007). *Haber Söylemi, Değişkeleri: Cumhuriyet Mitingleri ya da Gelincik Devrimi Örneklemi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çakırkaya, M. (2010). *Perakende sektöründe itibar yönetim.* Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çiçekoğlu, A.Ş. (2019). *Yeni Medyada İçerik Doğrulama Platformları: Teyit. Org Örneği.* Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ergenç, E. (2010). *Kurumsal itibar yönetiminde liderliğin rolü üzerine bir araştırma. Yayınlanmış yüksek lisans tezi,* Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Furuncu, D. (2019). *Haber üretim pratikleri bağlamında veri gazeteciliği: Türkiye'deki gazetecilerin veri gazeteciliğine yaklaşımı. Yayınlanmış doktora tezi,* Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kaya, Z. (2018). *Yeni medyaya geçiş sürecinde ajans haberlerinin yapısal dönüşümü (Anadolu Ajansı Örneğiyle).* Yayınlanmamış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kılınç, H. (2020). İ*nternet gazeteciliği ve etik.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Köseoğlu, N. (2019). *Yeni medya ile değişen habercilik ve yerel basına etkisi: Kocaeli örneği*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Olkun, E. O. (2017). *Medya haberlerinin güven algısı üzerinde etkili olan faktörler: Konya örneği.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Orman, S. (2021). *Kurumsal itibar ve insan kaynakları ilişkisinin kurum kültürleri bağlamında incelenmesi.* Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öngel, M. (2019). *Haberde gerçeklik ve çevrimiçi Habercilikte gerçek ötesi olgusu*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Vurucu, S. (2019). *Anadolu Ajansı'nın basın fotoğrafçılığına katkısı.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güncellenmiş 2. Basım

HAVACILIKTA İNSAN FAKTÖRLERİ

Editör
Doç. Dr. Vahap Önen

nobel

HAVACILIKTA İNSAN FAKTÖRLERİ

Editör: Doç. Dr. Vahap Önen

Yayın No.: 3489
Beşeri Bilimler: 312
ISBN: 978-625-439-562-8
E-ISBN: 978-625-371-385-0
Basım Sayısı: Güncellenmiş 2. Basım, Nisan 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Önen, Vahap.
Havacılıkta İnsan Faktörleri / Vahap Önen
Güncellenmiş 2. Basım, XX + 746 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-439-562-8
E-ISBN: 978-625-371-385-0
1. İnsan Faktörleri 2. Havacılık 3. Hata 4. CRM 5. LOSA 6. Hata Yönetimi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

Bölüm Yazarları iii
Ön Söz ix
Kısaltmalar xv

Bölüm I - **Havacılıkta İnsan Faktörlerine Genel Bir Bakış**
(Overview Of Human Factors In Aviation) 1
Vahap Önen

Bölüm II - **Hata Yönetimi** (Error Management) 29
Z. Benan Böke

Bölüm III - **İnsan Faktörleri Hata Açıklama Modelleri**
(Human Factors Error Explanation Models) 71
Ferhat Koçaslan

Bölüm IV - **İnsan Performansı ve Sınırlamaları-I**
(Human Performance and Limitations) 97
Ahmet Selim Süzer

Bölüm V - **İnsan Performansı ve Sınırlamaları-II**
(Human Performance and Limitations) 113
Ayberk Tutkun - Serap Daş

Bölüm VI - **Sosyal Psikoloji** (Social Psychology) 139
Şebnem Tamer - Figen Altakrıtı

Bölüm VII - **Fiziksel Çevre** (Physical Environment) 167
Ali Akbaba

Bölüm VIII - **Görevler** (Tasks) 195
Nil Konyalılar

Bölüm IX - **İletişim** (Communication) 219
Dilek Yalçın

Bölüm X - **Karar Verme** (Decision Making) 253
Özgür Ergün

Bölüm XI - **Liderlik** (Leadership) 291
Gönül Akın

Bölüm XII - **Profesyonellik** (Professionalism) 309
Ekrem Süzen

Bölüm XIII - **Ekip Çalışması** (Teamwork) 331
Gülnaz Karahan

Bölüm XIV - **İnsan Faktörlerinde Güncel Sorunlar**
(Current Problems In Human Factors) 355
Hadi Ercan

Bölüm XV - **İnsan Faktörleri Bağlamında Ekip Kaynak Yönetimi** (EKY) 373
Engin Aksüt - Cengiz Türkoğlu

Bölüm XVI - **Emniyet Kültürü** 395
Cengiz Türkoğlu

Bölüm XVII - **İnsan Faktörleri Yönünden Duygusal Zekâ**
(Emotional Intelligence in Human Factors) 427
Eray Beceren

Bölüm XVIII - **Duygusal Dayanıklılık-Yılmazlık ve İnsan Faktörü**
(Resilience and Human Factor) 457
Ayça Mumkule Erşipal

Bölüm XIX - **Yorgunluk Yönetimi** (Fatigue Management) 485
Julide Nukan

Bölüm XX - **Bilişsel Faktörlerin İnsan Faktörlerine Etkisi**
(Effects of Cognitive Factors on Human Factors) 507
Tevfik Uyar

Bölüm XXI - Otomasyon (Automation)..... 527
Hadi Ercan

Bölüm XXII - Hava Trafik Yönetiminde İnsan Faktörleri
(Human Factors in Air Traffic Management)..... 551
Fahri Peksu

Bölüm XXIII - İnsan Faktörleri Yönünden Hava Araçları Kokpit Görüntü ve Kontrol Sistemleri
(A Brief Look at Cockpit Displays and Controls, Human Factors Touch)..... 579
Mehmet Ali Ağaşcıoğlu

Bölüm XXIV - İnsan Faktörleri Araştırma Örneği Türk Sivil Havacılık Sektörü Bakım Uygulamalarında İnsan Faktörü Algılamaları
(In Turkish Civil Aviation Sector; Survey of Aircraft Maintenence Personnel's Perceptions Of Human Factors)..... 615
Sahavet Gürdal

Bölüm XXV - İnsansız Hava Araçlarında İnsan Faktörleri
(Human Factors in Unmanned Aerial Vechiles).....693
Sevdiye Kemik

Bölüm XXVI - Durumsal Farkındalık
(Situational Awareness')..... 719
Halil Batır

Bölüm I

HAVACILIKTA İNSAN FAKTÖRLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

(Overview Of Human Factors In Aviation)

Kaynak: www.unicodigital.com, t.y.

Vahap Önen

> “Hiç hata yapmayan insan, hiçbir şey yapmayan insandır.
> Ve hayatta en büyük hata, kendini hatasız sanmaktır.”
> Yunus Emre

olumsuz bir tutumun kariyerini tehlikeye atabileceğini düşünmüş olabilir. CVR çözümü kaptanın yardımcı pilotla ilgili yaptıkları etkileşimlerinin çoğunu patronluk gösterme havasında olduğunu göstermekteydi. En basit bir görev için bile örneğin, yaklaşım plakasının klipse nasıl yerleştirilmesi gibi konuda kaptan ya onu düzeltiyor ya da talimat veriyordu. Yardımcı pilotun ses tonu her zaman sorgulayıcı bir üslupta görünürken kaptanın tavrı sinirli ve mesajı daha az alıcı geliyordu. Uçağın son saniyelerinde kaptan pilotun uçak ilk ağaca çarptığında pist ışıklarını nasıl yakacağını anlatması bu tutumun ne derece önemli olduğunu kanıtladı.

Ekip Koordinasyonu: Kaza kurulu, kaptanın etkili ekip koordinasyonunu geliştirme ve sürdürme sorumluluğuna sahip olduğunu ancak 1987'den beri kaptanın iletişim, yargıya varma ve iş birliği için yetersiz puanlar aldığını belirtti. Bu sorunlar altı yıl sonraki 5719 sefer sayılı uçuşun kokpitinde hâlâ belirgindi. Kaptan, yaklaşma prosedürlerini yardımcı pilotla tartışmak için yaklaşık iki dakika harcamasına rağmen asla belirli görevlerin tamamlanması için gereken zaman süresini dâhil etmedi. Kaptan ayrıca verdiği açıklamadaki gibi yaklaşma gerçekleştirmedi bu nedenle kurul yardımcı pilotun bu iş döngüsü içinde olmadığını ve yaklaşma sürecinde yeterince hazırlanamadığı için kaptana yardımcı olamadığına inanmaktaydı. Kurul, kaptanın ardışık eylemlerinin yaklaşmanın kritik aşamasında kaptan ile yardımcı pilot arasında çok sayıda dikkatin dağılmasına yol açtığını tespit etti. Bu eylemler daha sonra ekip koordinasyonunun bozulmasına neden oldu. Sonuç olarak pilotlar, kaptanın zayıf havacılık ve kişiler arası ekip yönetimi yetersizliğinden dolayı irtifa kaybının farkında olmadılar.

Alınan Dersler ve Pratik Uygulamalar

1. Gözdağı verilirse korkmayın. Genç veya deneyimsiz bir pilot olarak bunu söylemek yapmaktan daha kolay olabilir. Ama unutmayın, bir yolcu olarak değil mürettebat olarak işe alındınız.
2. Güvenli olun ve gerektiğinde meydan okuyun. Emniyetli olmayan bir durumun geliştiğini gördüğünüzde, sesiniz yükselterek konuşun.
3. Kokpit disiplinini koruyun. SOP'lardan ve diğer tarif edilen uçuş yönergelerinden sapmaktan kaçının.
4. Kritik uçuş aşamalarında dikkat dağıtıcı unsurlardan kaçının. Sizi uçağı uçurmaktan alıkoyacak her şeye dikkat edin. Ufak bir ayrıntı için uçuşun emniyetinden ödün vermeyin.

Kaynak: National Transportation Safety Board (1994b). Aircraft Accident Report: Controlled Collision with Terrain. Express II Airlines, Inc./Northwest Airlink Flight 5719, Jetstream BA-3100, N334PX. Hibbing, Minnesota. December 1, 1993.

Kaynakça

Benford, R. J. (1979). *The Heritage of Aviation Medicine: An Annotated Directory of Early Artifacts*. Aerospace Medical Association, 1979.

Boeing (2004). Statistical Summary of Commercial Jet Airplane Accidents: Worldwide operations 1959–2003. Retrieved November 22, 2004, from http://www.boeing.com/news/techissues/, Erişim Tarihi:11.11.2020.

Boyne, W. J. (1987). The Smithsonian book of fl ight. Washington, DC: Smithsonian Books.

CAP 716 (2020). Aviation Maintenance Human Factors (EASA Part-145). https://publicapps.caa.co.uk. Erişim Tarihi:10.09.2020.

Chapanis, A. (1985). Human Factors in Systems Engineering, John Wiley & Sons, New York.

Chapanis, A., Chardner, W. R., Morgan, C. T., & Sanford, F. H. (1947). Lectures on men and machines: An introduction to human engineering. Baltimore, MD: Systems Research Laboratory

Christensen, J.M., Topmiller, D.A., & Gill, R. T. (1988). Human Factors Definitions Revisited. Human Factors Society Bulletin, 31, 7-8.

Dhillon, B. S. (2009a). *Human reliability, error, and human factors in engineering maintenance: with reference to aviation and power generation*. Crc press.

Dhillon, B. S. (2009b). *Human reliability, error, and human factors in engineering maintenance: with reference to aviation and power generation*. Crc press.

Dhillon, B. S. (2017c). *Safety, Reliability, Human Factors, and Human Error in Nuclear Power Plants*. CRC Press.

Edwards, E. (1988). Introductory Overview. In E.L. Wiener & D.C. Nagel (Eds), Human Factors in Aviation (pp. 3-25). San Diego, CA: Academic Press.

Engle, E. ve Lott, A. S. (1979). Man in flight: Biomedical achievements in aerospace. Annapolis, MD: Leeward.

Foushee, C. J. (1984). Dyads and triads at 36,000 feet. *American Psychologist, 39,* 885–893.

Foushee, C. J. ve Manos, K. L. (1981). Information transfer within the cockpit: Problems in intracockpit communications. In C. E. Billings, & E. S. Cheaney (Eds.), *Information transfer problems in the Aviation system* (NASA Rep. No. TP-1875, pp. 63–71). Moff et Field, CA: NASA-Ames Research Center.

Fitts, P. M. (1947). Psychological research on equipment design (Research Rep. No. 17). Washington, DC: Army Air Forces Aviation Psychology Program.

Garland, D. J. ve Endsley, M. R. (1995). Experimental analysis and measurement of situation awareness. Daytona Beach, FL: EmbryRiddle Aeronautical University Press.

Garland, D. J. ve Wise, J. A. (1993). *Human Factors and Advanced Aviation Technologies: Advanced Workshop on Artificial Intelligence and Human Factors in Air Traffic Control and Aviation Maintenance*. Embry-Riddle Aeronautical University.

Goetsch, D. L. (1996). Occupational Safety and Health, Prentice Hall, Englewood Cliffs, New Jersey.

Hadfield, C. (2013). *An Astronaut's Guide to Life on Earth*. Pan Macmillan.

Harris, D. ve N. A. Stanton. (2010). "Aviation as a System of Systems: Preface to the Special Issue of Human Factors in Aviation." Ergonomics 53 (2):145–148. doi:10.1080/00140130903521587.

Heinrich, H. W., Petersen, D., & Roos, N. (1980). Industrial Accident Prevention, McGrawHill, New York.

Helmreich, R.L. ve Merritt, A.C. (1998). Culture at Work in Aviation and Medicine: National, organizational, and professional influences. Aldershot: Ashgate.

Hopkin, V. D. (1995). Human factors in air traffi c control. London U.K.: Taylor & Francis.

HSE (1999). Health and Safety Executive. "Health and Safety Guidance 48", second edition, HSE Books, Bootle.

https://www.aircraftsystemstech.com/2017/07/history-of-human-factors.html, Erişim Tarihi:7.11.2020.

https://www.aviation-safety.net/, Erişim tarihi: 09.11.2020.

http://www.benchmarkrs.com/main/human-factors/why.aspx, Erişim Tarihi: 04.11.2020.

https://www.atsb.gov.au/media/32882/b20060094.pdf, Erişim Tarihi: 03.11.2020.

https://www.easa.europa.eu/the-agency/faqs/part-145, Erişim Tarihi: 07.11.2020.

https://www.hf.faa.gov/index.aspx, Erişim Tarihi: 05.11.2020.

https://www.faasafety.gov/files/gslac/courses/content/258/1097/AMT_Handbook_Addendum_Human_Factors.pdf, Erişim Tarihi: 07.11.2020.

https://www.faa.gov/about/initiatives/maintenance_hf/training_tools/, Erişim Tarihi: 07.11.2020

https://www.icao.int/safety/airnavigation/ops/pages/flsmanual.aspx, Erişim Tarihi: 09.11.2020.

https://www.mevzuat.shgm.gov.tr ,Erişim Tarihi: 07.11.2020.

https://www.skybrarry.com (Erişim Tarihi: 07.11.2020).

ICAO, (1989). International Civil Avaition Organization, *Human Factor Digest,* Number 1.

Jospehy, A. M. (1962). The American history of flight. NewYork, America Heritage

Kearns, S. K. (2018). *Fundamentals of International Aviation*. Routledge.

Koonce, J. M. (1984). A brief history of aviation psychology. *Human Factors*, *26*(5), 499-508.

Loukopoulos, L. D., Dismukes, R. K., & Barshi, I. (2003). "Concurrent task demands in the cockpit: Challenges and vulnerabilities in routine flight operations." In R. Jensen (ed.), Proceedings of the 12th International Symposium on Aviation Psychology (pp. 737–42). Dayton OH: Wright State University Press.

Moroney, W. F. (1995). Th e evolution of human engineering: A selected review. In J. Weimer (Ed.), Research techniques in human engineering (pp. 1–19). Englewood Cliff s, NJ: Prentice-Hall.

Mouloua, M. ve Koonce, J. M. (1997). Human-automation interaction: Research and practice. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

National Transportation Safety Board (NTSB), (1994a). A Review of Flightcrewinvolved Major Accidents of US Air Carriers, 1978 through 1990 (Report No. PB94-917001, NTSB/SS-94/01). Retrieved January 4,2005 from https://www.amelia.db.erau.edu/cdl/ntsbss.htm, Erişim Tarihi: 01.02.2021.

National Transportation Safety Board (NTSB), (1994b). Aircraft Accident Report: Controlled Collision with Terrain. Express II Airlines, Inc./Northwest Airlink Flight 5719, Jetstream BA-3100, N334PX. Hibbing, Minnesota. December 1, 1993.

Naval Special Devices Center (NSDC), (1949). Handbook of human engineering data for design engineers.

North, R.A. ve Griffin, G.R. (1977). Aviator selection 1917–1977. (Technical Rep. No. SP-77-2). Pensacola, FL: Naval Aerospace Medical Research Laboratory.

Oxford, (2001). Joint Aviaition Authorities Airline Transport Licence Theorotical Knowledge Manual, *04 Human Performance Limitations,* First Edition, pp1-3.

Onen V. (2017). Bakımda İnsan Faktörleri, Teknik Eğitim Notları, Istanbul.

Reason, J. (1997). Managing the Risks of Organizational Accidents. Farnham, UK: Ashgate.

Salas, E., Maurino, D., & Curtis, M. (2010). Human factors in aviation: An overview. In *Human factors in aviation* (pp. 3-19). Academic Press.

Shappell, S. A. & Wiegmann, D. A. (2000). The human factors analysis and classifi cation system – HFACS. Washington, DC: U.S. Department of Transportation: Federal Aviation Administration.

Skybrary, (2020). https://www.skybrary.aero/index.php/Human_FactorsUpdate, Erişim Tarihi: 01.01.2020.

Stevens, S.S. (1946). Machines cannot fi ght alone. American Scientist, 334, 389–400

Taylor, F.W. (1911). *The principles of scientific management*. New York, NY: Harper & Brothers Publishers.

THY Teknik, (2008). Modül 9, "İnsan Faktörleri Eğitim Notları", 2008.

Valverde, H.H. (1968). Flight simulators: A review of the search and development (Technical Rep. No. AMRL-TR-68-97). Wright-Patterson Air Force Base, OH: Aerospace Medical Research Laboratory.

Weiner, E., Kanki, B. G., & Helmreich, R. (Eds.). (1993). Cockpit resource management. New York: Academic Press.

Wickens, C. D., Gordon, S. E., & Liu, Y. (1997a). An Into to Human Factors Engineering.

Wickens, C. D., Gordon, S. E., & Liu, Y. (1997b). An Into to Human Factors Engineering.

Wickens, C. D., Lee, J., Liu, Y., & Gordon-Becker, S. (2014). An introduction to human factors engineering (Always learning, Pearson new internat. ed.). *Harlow: Pearson*.

Wilson, C. E. ve Rosenbaum, S. (2005). Categories of return on investment and their practical implications. In R.G. Bias and D.J. Mayhew (Eds.), *Cost-Justifying Usability: An Update for the Internet Age* (pp. 215-263). San Francisco, CA: Morgan Kaufman Publishers.

Wise, J. A., Hopkin, V. D., & Garland, D. J. (2016). *Handbook of aviation human factors*. CRC Press.

Bölüm II

HATA YÖNETİMİ

(Error Management)

Kaynak: https://www.aircraftsystemstech.com/2017/07/aviation-human-factors-human-error.html

Z. Benan Böke

> “ errare humanum est, sed perseverare diabolicum:
> Hata yapmak insana; hatada ısrar etmek ise şeytana mahsustur. ”
> Lucius Annaeus Seneca

Kaynakça

Adams, D. (2006). A Layman's Introduction to Human Factors in Aircraft Accident and Incident Investigation. ATSB Safety Information Paper B2006/0094, Austurian Government.

Airbus İndustrie (1998). ACRM Cockpit Crew Trainee's Booklet (Basılmamış Eğitim Bülteni), Airbus Industrie Training &Flight Operation Support Division, Toulouse, France.

Airbus, (2005). Flight Operations Briefing Notes: Human Performance- Error Managemnet (Rev 1). Blagnac: Airbus Publications.

Alkov, R. A. (1999). Aviation Safety-The Human Factor, 2nd Ed. Casper, Endeavor Books.

Başdemir, M. M. (2020). Tüm havacılar İçin Ekip kaynak Yönetimi (EKY). Beta Yayınları: İstanbul.

Boeing Aero (2007). Quarterly Magazine, https://www.boeing.com/commercial/aeromagazine/articles/qtr_2_07/AERO_Q207.pdf Erişim Tarihi:20.12.2020

CAP737 (2014) Flight-Crew Human Factors Handbook- Civil Aviation Authority. Aviation House: Gatwick Airport South, West Sussex, UK.

C.A.S.A. (2013) Human Factors: Resource Guide for Engineers. Civil Aviation Safety Authority: Australia.

Dahlström, N. ; Laursen, J., & Bergström, J. (2008). Crew Resource Management, Threat and Error Management and Assessment of CRM skills – current situation and development of knowledge, methods and practice. Swedish CAA.
Dekker S. (2002). The Field Guide to Human Error Investigations. Hampshire, UK: Ashgate Publishing Limited.

Dhillon, B. S. (2009). Human Reliability, Error, and Human Factors in Engineering Maintenance with Reference to Aviation and Power Generation Taylor & Francis Group.

Dismukes, R. K., Berman, B. A. , & Loukopoulos, L. D. (2007). The Limits of Expertise: Rethinking pilot error and the causes of airline accidents. Aldershot, UK: Ashgate Publishing Limited.

Gerede, E. (2016). Havacılık Emniyeti. T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını no:3275, Eskişehir.

Gerede, E. (2018). Havacılıkta Emniyet Yönetimi: Teoriden Uygulamaya Geleneksel ve Yeni nesil Yaklaşımlar. Pegem Akademi: Ankara.

Helmreich, R. L. & Wilhelm, J. A. , Klinect, J. R. , & Merritt, A. C. (2001). Culture, Error and Crew Resource Management. In E.

Hawkins, F. H. (1993). Human Factors in Flight 2nd ed. Edited by Orlady, H. W. Ashgate Publishing Ltd, Aldershot, Hampshire, UK.

Hv. K.K. (1996). İnsan Hataları. Uçuş ve Yer Emniyet Okul Komutanlığı (Basılmamış Ders Notu): Ana Jet Üs Uçuş Okul Komutanlığı, İzmir.

https://en.wikipedia.org/wiki/Accident_triangle, Erişim Tarihi:10.10.2020.

IATA (2017). Cabin Operations Safety Best Practices Guide, 3rd Ed. International Air Transport Association: Montreal, Geneva.

Johnson, W. B. & Maddox, M. E. (2007). A Model to Explain Human Factors in Aviation Maintenance. avionics news.

L.N.V.M. (2011). Human Factor. Society Group of Institutes, School of Aeronautics. Graphic Syndicate, Naraina, New Delhi.

Maurino, D. (2005). Threat And Error Management (Tem), Flight safety and Human Factors Programme - ICAO Canadian Aviation Safety Seminar (CASS) Vancouver, BC, 18-20.

Nkosi, M., Gupta, K. , Mashinini, M. (2020:6) Causes and Impact of Human Error in Maintenance of Mechanical Systems. MATEC Web of Conferences 312, 05001 (2020).

Onen, V. (2018). Emniyet Yönetim Sistemleri, Teknik Eğitim Notları, 2018.

Pegasus (2019). Uçak bakımında İnsan Faktörleri Eğitimi (Basılmamış Eğitim Bülteni), Pegasus Hava yolları A.Ş. İstanbul.

Rasmussen, J (1983). Skills, Rules and Knowledge; signals, signs and sybols and other distinctions in human performance models. IEEE Transactions on Systems, Man and Cybernetics, 13(3), 257-267.

Reason, J. T. (1990). *Human Error,* Burlington: Cambridge University Press

Reason, J. T. (1997). *Managing the Risks of Organizational Accidents*. Aldershot, England: Ashgate.

Reason, J. (2000). *Human error: Models and Management.* British Medical Journal, 172, 393–396.

Reason, J. T. & Hobbs, A. (2003) *Managing Maintenance Error- A Practical Guide,* CRC Press: Taylor & Francis Group, FL.

Reason, J. (2008). *The Human Contribution- Unsafe Acts, Accidents and Heroic Recoveries.* CRC Prss: Taylaor & Francis Group, FL

Reason, J. T. (2013). *A Life In Error: From Little Slips to Big Disasters.* Burlington: Ashgate.

Reason, J. (2016). *Organizational Accidents Revisited:* Ashgate.

Salas, E & Maurino, D. (2010) *Human Factors In Aviation*, 2nd Ed.. Elsevier Inc: USA.

Shappell, S. & Wiegmann, D. (2000). The Human Factors Analysis and Classification System–HFACS. Washington: U.S. Department of Transportation Federal Aviation Administration. Skylibrary (2018). https://www.skybrary.aero/index.php/Error_Management_(OGHFA_BN), Erişim Tarihi:24.02.2021.

Skylibrary (2019). https://www.skybrary.aero/index.php/Generic_Error-Modelling_System_(GEMS) Erişim Tarihi: 09.01.2021.

TDK (2020). Türk Dil Kurumu. https://sozluk.gov.tr/ Erişim Tarihi:19.12.2020.

Terzioğlu, M. (2010). *Ekip Kaynak Yönetimi*, Cinius Yayınları, İstanbul.

THY (2008). Technical Training- Uçak Bakımında İnsan Faktörleri Basılmamış eğitim bülteni), Türk Hava Yolları Aviation Academy: İstanbul.

Woods, D. D. & Dekker, S. & Cook, R. & Johannesen, L. & Sarter, N (2010). *Behind Human Error.* Ashgate Publishing Limited, 2nd Edition, England.

Wiegmann,D. A. & Shappell, S. A. (2001). *Human Error Perspectives in Aviation.* International Journal of Aviation Psychology 11(4):341-357.

Wiegmann, D. A. & Shappell S.A. (2003) *A Human Approach to Aviation Accident Analysis: The human factors anlysis and classification system*. Burlington:Ashgate.

Wiegmann, D. & Shappell, S. (2009). Human Error Perspectives in Aviation. The International Journal of Aviation Psychology, 11 (4), 341-357.

Whittingham, R. B. (2004). *The Blame Machine: Why Human Error Causes Accidents.* Elsevier Butterworth Heinemann, Linacre House, Jordan Hill, Oxford England.

Bölüm III

İNSAN FAKTÖRLERİ
HATA AÇIKLAMA MODELLERİ
(Human Factors Error Explanation Models)

Kaynak: http://www.ise-erp.com, t.y.

Ferhat Koçaslan

> “ İnsan hatasını kaçınılmaz olarak kabul etmeli ve bu gerçeğin etrafında tasarım yapmalıyız. ”
>
> Donald Berwick

Bir diğer model olan AcciMap Modeli, kazalar için risk yönetimi çerçevesi oluşturmak ve tanımlamak için kullanılan bir araçtır. AcciMap'in temel güçlü yanları, tüm çalışma sistemi boyunca (hükümete kadar) katkıda bulunan faktörlerin yanı sıra katkıda bulunan faktörler arasındaki etkileşimlerin ve ilişkilerin dikkate alınmasını desteklemesidir.

SHEL ve sonrasında geliştirilen SHELL ve mSHELL modelleri ise insan merkezli bir yaklaşım sergileyerek modelin merkezine insanı yerleştirmektedir. İnsanın çalışma hayatında sürekli etkileşim içerisinde bulunduğu donanım, yazılım, çevre ve diğer insanlarla etkileşimlerini sorgulayarak hataya neden olan faktörleri ortaya koyan ve bu etkileşimlerin iyileştirilerek hataların azaltılabileceğini varsayan bir modeldir. Model basit bir yapıda olmasına rağmen güçlü bir yapıdadır. Bunun temel nedeni ise insanı hataya iten nedenleri ortaya çıkaran bir yaklaşım sergilemesidir.

Dirty Dozen Modeli, temelde bakım faaliyetlerinde ortaya çıkan hatalar çerçevesinde oluşturulmuş olmasına rağmen havacılık endüstrisinin tüm katmanlarında insan hatasına etki eden insan faktörlerini (davranış ve eylemlerini) ortaya koyan bir modeldir. Bu model, havacılık çalışanlarının hataya etki eden faktörleri anlayarak durumsal farkındalık oluşturulması açısından önemli bir yere sahiptir. PEAR Model ise SHELL model ile benzerlik gösteriyor olmasına rağmen merkezine insanı almayıp insan, çevre, aksiyonlar ve kaynaklar kombinasyonunda hataların tespit edilebileceğini savunan bir modeldir. Son model olan Rasmussen'in SRK Modeli, insan-makine ortamında insan davranışını ve karar vermeyi ve bunun sonucunda ortaya çıkan hataları tanımlar. Bu tanımlamayı, beceriye dayalı, kural temelli ve bilgi temelli olarak ele alarak bu düzeyler arasındaki etkileşimi ortaya koyar.

Her bir modelin güçlü ve zayıf yönleri olmasına rağmen bu modellerin temel amacı, insanı hataya iten nedenleri ortaya çıkarmak ve bu hataları oluşmadan önce önlemek, önlenemiyor ise tekrarlanmamasını sağlamaktır. Sonuç olarak bir çalışmada hata nedenlerini en net şekilde ortaya çıkaracak ve ekibin en yetkin olduğu model(ler) seçilmesi uygun olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

Aircraft System Tech. (2020). The Pear Model (Aviation Human Factors). Erişim adresi:https://www.aircraftsystemstech.com/2017/07/aviation-human-factors-pear-model.html, Erişim Tarihi:13.03.2021.

Arame, M., Handa, J., Goda, Y., Toda, M., Matsuba, R., Zhou, H., ... & Kitazaki, S. (2020, July). Effects of Learning Materials about Automated Driving Level 3 Focusing on Frequency of Driving: Verification by Propensity Score Matching. In 2020 Fourth World Conference on Smart Trends in Systems, Security and Sustainability (WorldS4) (pp. 454-460). IEEE.

Akuh, R., & Atombo, C. (2019). Road Transport Accident Analysis from A System-Based Accident Analysis Approach Using Swiss Cheese Model. *International Journal of Engineering Education*, *1*(2).

CASA, (2014). *Human Factors*. Australian Government Civil Aviation Safety Authority, Australian.

Chang, Y. H., & Wang, Y. C. (2010). Significant human risk factors in aircraft maintenance technicians. *Safety science*, *48*(1), 54-62.

Chen, S. T., Wall, A., Davies, P., Yang, Z., Wang, J., & Chou, Y. H. (2013). A Human and Organisational Factors (HOFs) analysis method for marine casualties using HFACS-Maritime Accidents (HFACS-MA). *Safety science*, *60*, 105-114.

Day, R. W. (2016). *Design error: a human factors approach*. CRC Press.

Dönmez, K., Suat, U. (2018). İnsan Faktörleri Analiz ve Sınıflandırma Sistemi'nin (HFACS) Literatürde Yaygın Kullanımının Değerlendirilmesi. *Journal of Aviation*, *2*(2), 156-176.

Hosseinian, S. S., & Torghabeh, Z. J. (2012). Major theories of construction accident causation models: A literature review. *International Journal of Advances in Engineering & Technology*, *4*(2), 53.

ICAO. (2012). *Safety Management Manual (SMM)*. C. Doc 9859. 3. Edition. editör ICAO.

INTeReSTS, D. O. (2014). Hot cheese: a processed Swiss cheese model. *JR Coll Physicians Edinb*, *44*, 116-21.

Koral, S. (2006). *Hava Aracı Bakımında İnsan Faktörü*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Mayerhofer, C. (2018). Rasmussen's SRK Model. Erişim adresi: https://aviatortraining.net/2018/08/02/rasmussens-srk-model/, Erişim Tarihi:15.03.2021.

O'Hare, D. (2000). The 'Wheel of Misfortune': a taxonomic approach to human factors in accident investigation and analysis in aviation and other complex systems. *Ergonomics*, *43*(12), 2001-2019.

Reason, J. (2005). Safety in the operating theatre–Part 2: Human error and organisational failure. *BMJ Quality & Safety*, *14*(1), 56-60.

Reason, J. (2000). Human error: models and management British Medical Journal, 320.

Salmon, P. M., Hulme, A., Walker, G. H., Waterson, P., Berber, E., & Stanton, N. A. (2020). The big picture on accident causation: A review, synthesis and meta-analysis of AcciMap studies. Safety science, 126, 104650.

Samad, A. G. A., Johari, M. K., & Omar, S. (2018). Preventing human error at an approved training organization using Dirty Dozen. *International Journal of Engineering & Technology*, *7*(4.13), 71-73.

Seedhouse, E., & Seedhouse, E. (2019). *Human Factors in Air Transport*. Springer.

Shappell, S., Detwiler, C., Holcomb, K., Hackworth, C., Boquet, A., & Wiegmann, D. A. (2007). Human error and commercial aviation accidents: an analysis using the human factors analysis and classification system. *Human factors*, *49*(2), 227-242.

Suraji, A., Duff, A. R., & Peckitt, S. J. (2001). Development of causal model of construction accident causation. *Journal of construction engineering and management*, *127*(4), 337-344.

THY. (2008). Uçak Bakımında İnsan Faktörü. 1. baskı. İstanbul: THY Aviation Academy Technical Training.

Wentink, M., Stassen, L. P. S., Alwayn, I., Hosman, R. J. A. W., & Stassen, H. G. (2003). Rasmussen's model of human behavior in laparoscopy training. *Surgical endoscopy and other interventional techniques*, *17*(8), 1241-1246.

Wiegmann, D. A., & Shappell, S. A. (2001). Human error analysis of commercial aviation accidents using the human factors analysis and classification system (HFACS) (No. DOT/FAA/AM-01/3,). United States. Office of Aviation Medicine.

Wiener, E. L., & Nagel, D. C. (Eds.). (1988). *Human factors in aviation*. Gulf Professional Publishing.

Yıldırım, U. (2016). Deniz kazalarının İnsan faktörleri analiz ve sınıflandırma sistemi (HFACS) ile incelenmesi (Doktora Tezi) Karadeniz Teknik Üniversitesi Gemi İnşaatı Makineleri Mühendisliği Anabilim Dalı, Trabzon.

Bölüm **IV**

İNSAN PERFORMANSI VE SINIRLAMALARI-I

(Human Performance and Limitations)

Ahmet Selim Süzer

> “ Her insan kendini, kapasitesini, limitlerini, beyinsel ve fiziksel yeteneklerini bilmelidir. ”

Örnek Olay-2: Atlasjet, 4203 sefer sayılı uçuş, İstanbul-Isparta seferi, TC-AKM kuyruk numaralı McDonnell DouglasMD-83 tipi uçak, 30 Kasım 2008

Atlasjet firmasına ait 4203 sefer sayılı uçuşu, İstanbul-Isparta seferini yapmak üzere saat 00:51'de havalanan Atlasjet tarafından işletilen ancak World Focus Hava Yollarına ait TC-AKM kuyruk numaralı McDonnell Douglas MD-83 tipi yolcu uçağı inişe hazırlanırken son yaklaşma esnasında Süleyman Demirel Havalimanı'na 18 km. kala 1847 metre rakımlı Türbetepe Mevkii'nde saat 01:36 civarında düşmüş, 50'si yolcu, 7'si mürettebat olmak üzere toplam 57 kişi ölmüştür. Bölgede yapılan incelemede, uçağın uçuş bilgisini ve kokpit seslerini kaydeden iki kara kutuya göre uçağın teknik bir aksaklık sonucu düştüğü belirlenmiştir. Bu aksaklıkların yaşanmasındaki en önemli nedenin insan limitlerini zorlayıcı çatlaklar olduğu belirtilmiştir.

Kaynakça

Akyüz, E. ve Çelik, M., (2014), Utilisation Of Cognitive Map İn Modelling Human Error İn Marine Accident Analysis And Prevention, *Safety Science*, Sayı:70, s.19-28.

Bilbro, J., (2013), *An Inter-Rater Comparison Of Dod Human Factors Analysis And Classification System (HFACS) And Human Factors Analysıs And Classıfıcatıon System-Marıtıme (HFACS-M)*, California: Naval Postgraduate School.

CAA (2003). CAP 716 *Aviation Maintenance Human Factors (EASA/JAR145 Approved Organisations) Guidance Material on the UK CAA Interpretation of Part-145 Human Factors and Error Management Requirements*, EASA.

CAA, Civil Aviation Authority and Safety Regulation Group (2002). *CAP 718, Human Factors in Aircraft Maintenance and Inspection, Previously*, ICAO Digest No:12.

Gandhi, M. S. ve Gandhi, O. P. (2015). Identification and Assessment of Factors İnfluencing Human Reliability İn Maintenance Using Fuzzy Cognitive Maps, *Quality and Reliability Engineering International*, Sayı:31, Cilt:2, s.169-181.

Gluck, K. (2010). *Cognitive Architectures for Human Factors in Aviation,* Human Factors In Aviation, 2. Baskı, Elsevier.

ICAO, International Civil Aviation Organization (1998). *Human Factors Training Manual,* (Doc 9683 AN/950).

ICAO, International Civil Aviation Organization (2003). *Human Factors Guidelines for Aircraft Maintenance Manual,* (Doc 9824 AN/450).

ICAO, International Civil Aviation Organization (2006). *Annex 1-Personnel Licensing*, ICAO, Montreal, July.

ICAO, International Civil Aviation Organization (2012). *Montreal, In Manual Of Civil Aviation Medicine,* ICAO Doc. No. 8984 AN/895).

Maddox, M. (1998). *Human Factors Guide for Aviation Maintenance and Inspection*, FAA-Federal Aviation Administration.

Marszal, E. M. (2001). Tolerable Risk Guidelines, *Isa Transactions*, Sayı:40, Cilt:4, s.391-399.

Mitchell, S. J. (2003). Health Assessment İn Aviation Medicine: An Overview, *Occupational Medicine*, Sayı:53, Cilt:1, s.3-4.

O Connor, P. ve Walker, P., (2011), Evaluation Of A Human Factors Analysis And Classification System As Used By Simulated Mishap Boards, *Aviation, Space and Environzihinsel Medicine*, Sayı:81, s.44-48.

Philips, W. (1994). United's AQP Training to Stress Human Factors, *Aviation Week and Space Technology*, 28Mart1994.

Plainis, S., Moschandreas, J., Giannakopoulou, T., Vitanova, V., Nikolitsa, P., Rozema, J. J. ve Pallikaris, I. G. (2013). Validation of A Modified ETDRS Chart for European-Wide Use in Populations That Use The Cyrillic, Latin Or Greek Alphabet, *Journal of Optometry*, Sayı:6, Cilt:1, s.18-24.

Reason, J. ve Hobbs, A. (2017). *Managing Maintenance Error: A Practical Guide*, CRC Press.

S. Shappell, C., Detwiler, K., Holcomb, C., Hackworth, A., Boquet, D., (2007), Human Error and Commercial Aviation Accidents: An Analysis Using the Human Factors Analysis and Classification System, *Human Factors*, Sayı:15, s.227-242.

Salas, E., Jentsch, F. ve Maurino, D. (2010). *Human Factors in Aviation*, Academic Press.

Sheikhalishahi, M., Azadeh, A., Pintelon, L. ve Chemweno, P. (2017). Human Factors Effects And Analysis in Maintenance: A Power Plant Case Study, *Quality and Reliability Engineering International*, Sayı:33, Cilt:4, s.895-903.

Terzioğlu, M. (2007). *Uçak Kazalarının Nedeni Olarak İnsan Hatalarını Azaltmada Ekip Kaynak Yönetimi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Thorn, A. (1999). Human Factors and Pilot Performance, *The Pilot's Manual, Airlife Publishing*, 6, 53-74.

Virovac, D., Domitrović, A. ve Bazijanac, E. (2017). The Influence of Human Factor in Aircraft Maintenance, *PROMET-Traffic and Transportation*, Sayı:29, Cilt:3, s.257-266.

Wiegmann, D. A. ve Shappell, S. A. (2017). *A Human Error Approach To Aviation Accident Analysis: The Human Factors Analysis And Classification System*, Routledge.

Wong, B. (2011). *Points Of View: Color Blindness*, Nature Methods 8.

Bölüm V

İNSAN PERFORMANSI VE SINIRLAMALARI-II

(Human Performance and Limitations)

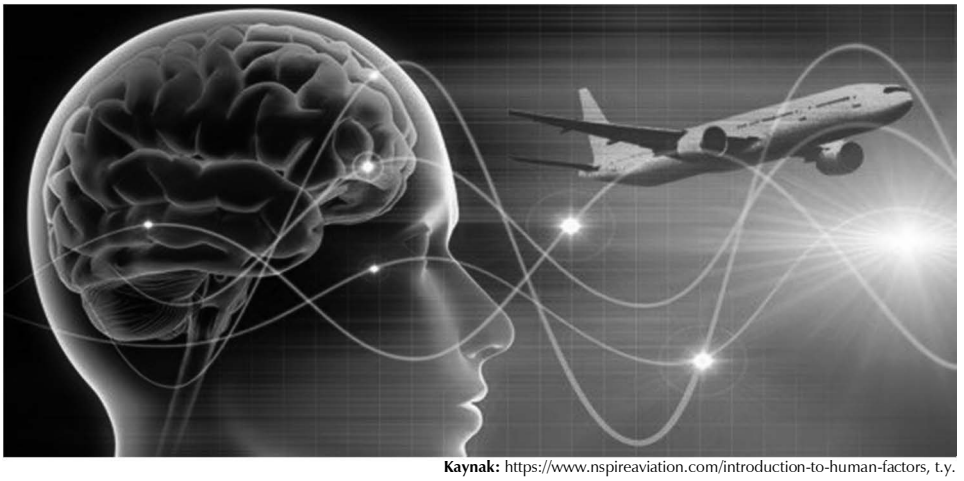

Kaynak: https://www.nspireaviation.com/introduction-to-human-factors, t.y.

Ayberk Tutkun-Serap Daş

> “Kötü haber; zaman uçup gidiyor.
> İyi haber; pilot sizsiniz.”
> Michael Altshuler

lemden vazgeçerek tekrar Cali'ye gitmeye karar verdiler. Ancak Cali'yle aralarında dağların olduğunun farkında değillerdi. Uçağın yer yakınlık sistemi çarpışma alarmı verdiğinde kaptanlar hızlı bir şekilde yükselmeyi denediler. Ancak uçağın hız frenlerinin açık olması bu çabayı boşa çıkardı. Bu çarpışma sonucunda uçuş personelinin tümü ve 155 yolcudan 151'i hayatını kaybetti.

Bu kazada pilot hatası sonucu uçuş rotasının yanlış girilmesi, Cali'deki kulenin radarının olmaması, pilotların aynı anda haritaya bakması ve bu noktada uçağı otomatik pilota bırakması, pilotların pro-aktif davranışlarının kaybolması, zaman yönetimi, kule ve kokpit ekibi arasında iletişim eksikliği, kaptan pilotun çok acele kararlar vermesi ve en önemlisi durumsal farkındalığın kaybolması olarak sıralanabilir (http://sunnyday.mit.edu/accidents/calirep.html, 1999).

Şekil 11: Olay Yeri Fotoğrafı
Kaynak: https://www.aviation-accidents.net/american-airlines-boeing-b757-223-n-651aa-flight-aa956/

Bu kaza sebepleri ve sonuçları da ortaya konulduğunda insan performansının ne kadar önemli olduğu ve işletmelerin insan performansını arttırmak için daha özenli olmaları ve yönetim tutumlarının insan faktörünü olumlu yönde etkileyecek şekilde belirlemelerinin önemi net olarak görülmektedir.

Kaynakça

Advanced Aircraft Training Ltd. (2020). Human Factors In Aviation-Social Psychology booklet.pdf. http://www.advancedat.co.uk/ Erişim Tarihi: (18.01.2021).

Atalay, F. B., Barutcu, G., Karslıoğlu, A., Şanal, İ., Şimşek, I., Üstündağ, I. Hayatın Yan Etkisi. http://tip.baskent.edu.tr/kw/upload/464/dosyalar/cg/sempozyum/ogrsmpzsnm14/14.P7.pdf Erişim Tarihi: (19.01.2021).

Australian CAA (2013). Fatigue: E Rules Are Changing. Canberra: Civil Aviation Safety Authority Of Australia. https://www.legislation.gov.au/Details/F2013L00628/Explanatory%20Statement/Text Erişim Tarihi: (19.01.2021).

Birkök, C. (2000). Poliste Çatışma ve Stres Yönetimi. İnsan Bilimleri Dergisi. 1(1), 1-9.

Campbell, R. D. and Bagshaw, M. (2002). Human Performance and Limitations in Aviation. Blackwell Science: U.K.

Civil Aviation Authority (2014). CAP 737, Flight-Crew Human Factors Handbook, West Sussex, England.

Cüceloğlu, D. (2006). İnsan ve Davranışı. Psikolojinin Temel Kavramları. Remzi Kitabevi: İstanbul.

Dönmez, K., Uslu, S. (2018). İnsan Faktörleri Analiz ve Sınıflandırma Sistemi'nin (HFACS) Literatürde Yaygın Kullanımının Değerlendirilmesi. Journal Of Aviation, 2(2), 156-176.

Dumitru, I. M. and Boşcoianu, M. (2015). Human factors contribution to aviation safety. In Proc. of International Conference of Scientific *Papper AFASES* (49-53).

Erdem, M., Tüzemen, M., Yavuzkan, G., Köseoğlu, N., Ayadı, Y. ve Taghizadehalvandi, M. (2015). İnsan Mühendisliğinde Pilotaj Hataları ve / veya Uçak Tasarım Problemleri Açısından Bir İnceleme:(İnsan Hatalarının Önemi). Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi, 3(3), 493-500.

Erdem, Z. (2018). Ekip Kaynak Yönetiminde Kabin Ekiplerinin İletişim, Ekip Çalışması Ve Stresle Başa Çıkma Tutumları İle Kişilik Yapıları Etkileşimi: Kabin Ekipleri Üzerinde Bir Çalışma. Doktora Tezi. İstanbul Kültür Üniversitesi: İstanbul

Hart, K. E. (1990). Introducing stress and stress management to managers. *Journal of Managerial Psychology*, 5(2), 9-16.

Maddox, M. E. (1998). Human Factors Guide for Aviation Maintenance içinde Chapter 1, 1-38.

Mosier, K. L. (2010). The Human in Flight: From Kinesthetic Sense to Cognitive Sensibility. E. Salas ve D. Maurino (Ed.), Human Factors In Avıatıon içinde (401-436 ss.) Elsevier Inc: UK.

Martinussen, M. and Hunter, D. R. (2010). Aviation Psychology and Human Factors. CRC Press: USA.

Milli Eğitim Bakanlığı, (2012). Uçak Bakımı, İnsan ve Çevre: Ankara.

Özkalp, E., Kırel, Ç. (2016).Örgütsel Davranış. Ekin Basın Yayın Dağıtım: Bursa.

Rash, C. E., Manning S. D.(2009). Stressed Out Second of Two Parts, AeroSafety World, C.IV, No:8, 2009, s. 38-42. https://flightsafety.org/wp-content/uploads/2016/11/asw_aug09.pdf, Erişim Tarihi

Sarp, N. (2000). Hekim ve Stres Yönetimi. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası, 53(2), 133-137.

Schreuder, E.J.A. and Mioch, T. (2011). The effect of time pressure and task completion on the occurrence of cognitive lockup, CEUR Proceedings 4th Workshop HCP Human Centered Processes, 63-74.

Şekerli, E. B. (2018). Performansı Etkileyen Faktörler, E. Gerede (Ed.), Havacılık Emniyeti içinde (132-157. ss.) Anadolu Üniversitesi: Eskişehir

Şekerli, E. B. (2018). Dispeçer Kaynak Yönetimi, E. Gerede (Ed.), Havacılık Emniyeti içinde (132-157. ss.) Anadolu Üniversitesi: Eskişehir

Kesgin, C. ve Topuzoğlu, A. (2006). Sağlığın Tanımı; Başaçıkma, Journal Of İstanbul Kültür University, 3, 47-49.

Paksoy, M. (2002). Çatışma Ortamında İnsan ve Toplam Kalite Yönetimi. İstanbul Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

Terzioğlu, M. (2007). Uçak Kazalarının Nedeni Olarak İnsan Hatalarını Azaltmada Ekip Kaynak Yönetimi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi Ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı İnsan Kaynakları Programı Yüksek Lisans Tezi.

Türk Hava Yolları, (2008). Uçak Bakımında İnsan Faktörleri.

Tuncel, D. ve Orhan, F. Ö. (2010). Geriyatrik Sorunlar: Uyku Sorunları. GeroFam. 2010; 1(3):1-24.

Vidulich, M. A., Wickens, C. D., Tsang, P. S. and Flach, J. M. (2010). Information Processing in Aviation. E. Salas ve D. Maurino (Ed.), Human Factors In Avıatıon içinde (175-215. ss.) Elsevier Inc: UK.

https://onedio.com/haber/189-kisiye-mezar-olan-sivil-havacilik-tarihinin-en-elim-facialarindan-biri-birgenair-ucus-301-843970 Erişim Tarihi:20.01.2021

https://www.boeing.com/commercial/aeromagazine/articles/qtr_2_07/article_03_2.html Erişim Tarihi:20.01.2021

https://blog.havacilikpsikolojisi.net/havacilikta-durumsal-farkindalik/ Erişim Tarihi: 08.03.2021

https://steemit.com/life/@darksea/stres-nedir-basa-cikma-yoentemlerim-nelerdir-cointurk-19-projesi-darksea Erişim Tarihi: 08.03.2021

https://www.herkesebilimteknoloji.com/slider/kendinizi-surekli-yorgun-ve-uykusuz-muhissediyorsunuz-iste-olasi-nedenleri Erişim Tarihi: 08.03.2021

https://blog.korayspor.com/saglikli-beslenme-aliskanligi-edinme/ Erişim Tarihi: 08.03.2021

https://www.serdaralparslan.com/zaman-yonetimi Erişim Tarihi: 08.03.2021

https://www.yeniisfikirleri.net/yapilacak-islerin-agir-yuku-altinda-ezilmek-istemeyenlere/ Erişim Tarihi: 08.03.2021

https://www.bilgiustam.com/vardiyali-calismanin-saglik-acisindan-riskleri/ Erişim Tarihi: 08.03.2021

http://sunnyday.mit.edu/accidents/calirep.html Erişim Tarihi:13.03.2021

https://www.american965.com/about Erişim Tarihi:13.03.2021

Bölüm **VI**

SOSYAL PSİKOLOJİ

(Social Psychology)

Kaynak: www.slideshare.net/DushanWijesingha/social-psychology

Şebnem Tamer-Figen Altakrıtı

> “Zihin bir buz dağı gibidir.
> Yalnızca yedide biri suyun üzerinde görülebilir.”
> Sigmund Freud

Kaynakça

Advanced Aircraft Training Ltd. Human Factors In Aviation-Social Psychology booklet.pdf., http://www.advancedat.co.uk/ , Erişim Tarihi:15.02.2021.

Akça, H. (2018). II. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi: Bildiri Tam Metin Kitabı, *İktisadi ve İdari Bilimler, 3.*

Aktaş, H. Ve Tekarslan E. (2013). Uçuş Ekibi Kaynak Yönetimi: Pilotların Uçuş Ekibi Kaynak Yönetimi Turumları ile Kişilik Yapıları Arasındaki İlişki, *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi,* 42, 2, 276-301.

Bolat, T., Seymen, O. A., Bolat, O. İ., Erdem, B. (2008). Yönetim ve Organizasyon, *Detay Yayınları*, Ankara.

Civil Aviation Safety Authority. (2013). Safety Behaviours Human Factors Resource Guide For Engineers. Australia

Collins RL. 1996. For better or worse: The impact of upward social comparison on self-evaluations. Psychological Bulletin 15.02.2021 tarihinde www://doi.org/10.1037/0033-2909.119.1.51, Erişim Tarihi:15.02.2021.

Çetin, İ. (2012). Sosyal Etki ve Uyma Davranışları www.Sosyal Etki ve Uyma Davranışları - Psk. İlkten Çetin (tavsiyeediyorum.com) Erişim Tarihi:28.02.2021.

Çetingüç, M. (2020). Havacılık ve Uzay Psikolojisi, *Nobel*, İstanbul.

Dönmez, K., Uslu S., (2016) Havacılıkta İletişim Kaynaklı Kaza ve Olaylar Üzerine Bir İnceleme, *Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi,* 9, 45.

Ecer, U.E.. (2021). , Motivasyon 3.0 Eğitimi*. Teknik Eğitim notları*, İstanbul.

Gawel, J. E. (1996). Herzberg's Theory of Motivation and Maslow's Hierarchy of Needs*, Practical Assessment, Research, and Evaluation*. Vol. 5. https://scholarworks.umass.edu/pare/vol5/iss1/11 , Erişim Tarihi:28.02.2021.

Göksu, T. (2002). Maslow'un İhtiyaçlar (Güdüler) Piramidi ve Polisin Yabancılaşma Olgusu. *Polis Bilimleri Dergisi*, 4, 27-48.

Göksu, T. Sosyal Psikoloji. *Teknik Eğitim Notları*. http://www.turgutgoksu.com/FileUpload/ks7441/File/1spgrs2011.pdf, Erişim Tariri hi:15.02.2021.

Gürbüz, U. (2020). Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi- Bir İnsanın İhtiyaçları Nelerdir?. https://medium.com/t%C3%BCrkiye/maslowun-i%CC%87htiya%C3%A7lar-hiyerar%C5%9Fisi-ak%C4%B1l-modeli-a2db00fbd40e , Erişim Tarihi:10.02.2021.

Hüner, Ş. Sosyal Psikoloji. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Eğitim Notları.* https://slideplayer.biz.tr/slide/13676561/ , Erişim Tarihi:15.02.2021.

Hofstede, G. (1997). Culture and Organizations: Software of the Mind, *McGraw-Hill*, New York.

İnce, M., Bedük, A., E. (2004). Örgütlerde Takım Çalışmasına Yönelik Etkin Liderlik Nitelikleri, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11.

Kağıtçıbaşı Ç. (2012). Günümüzde İnsan ve İnsanlar, Sosyal Psikolojiye Giriş, *Evrim Yayınevi*, İstanbul.

Kanbur, E., Gökalp, Ç. (2014). Havacılıkta Ekip Kaynak Yönetimi (CRM): Türkiye ve Dünyada Yapılan Araştırmalardan Seçmeler. Uluslararası Havacılık ve Uzay Konferansı. *Erciyes Üniversitesi*. Kayseri

O'Connor, P., Campbell, J., Newton, J., Melton, J., Salas, E. Wilson, K. A., 2008. Crew Resource Management Training Effectiveness: A Meta-Analysis and Some Critical Needs, *The International Journal of Aviation Psychology*, 18, 4, 353-368.

Önen, V. (2016). Havacılıkta Emniyet Kültürü- İklim. *Nobel Akademik Yayıncılık.* İstanbul.

Önen, V. (2020). Havacılıkla İnsan Faktörleri, *Teknik Eğitim notları*, İstanbul.

Rodoplu, H. Gürsel, S. Orhan, G. (2020). Havacılıkta Emniyet Kültürü Geliştirme. Internal Social Sciences Studies Jornal, 6, 69, 3935-3944. https://www.researchgate.net/publication/344454372_Havacilikta_Emniyet_Kulturu_Gelistirme, Erişim Tarihi:15.02.2021.

Saraçyakupoğlu, T. (2020). Emniyet İrtifasından Bilgiler- Genel Havacılık Üretim ve Bakım Süreçleri. *Nobel Akademik Yayıncılık*. İstanbul.

Schneider S. C., Barsoux J.L. (1997). Interacting Levels of Cultural Influence. Managing Across Culturas, *Prentice-Hall*, Harlow.

Şahin, H. The Dirty Dozen. *Teknik Eğitim Notları*. https://sahinhuseyin.weebly.com/12-hafta1.html, Erişim Tarihi:15.02.2021.

Şencan, H. Sosyal Psikoloji. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Eğitim Notları.* https://slideplayer.biz.tr/slide/13676561/ , Erişim Tarihi:15.02.2021.

Tavlin, L. J. (2019). Aviation Communication, *Routledge*, New York.

Vincenzi, D. A. (2000). Human Factors in Simulation and Training, *CRC Press*, New York.

Vries, M. Ke. (2007), *Liderliğin Gizemi: İşletmelerde Liderlik Davranışı*, (Z. Dicleli Çev.), MESS Yayınları, İstanbul.

Yardan, O. (2012). Sosyal Psikolojiye Giriş ve Sosyal Psikolojinin Tarihçesi. *Teknik Eğitim Notları*. https://www.slideserve.com/omar/sosyal-psikolojiye-giris-ve-sosyal-psikolojinin-tarih-esi, Erişim Tarihi:15.02.2021.

Bölüm **VII**

FİZİKSEL ÇEVRE
(Physical Environment)

Kaynak: www.slideshare.net/DushanWijesingha/social-psychology

Ali Akbaba

> “ Yarının doğası bugünden yaratılır. ”
> K. Atatürk

Örnek Olay-4:

Kıbrıs Rum Kesimi havacılık şirketi olan Helios firmasına ait Boeing-737 tipi uçak, 14.08.2005 tarihinde Atina'nın dağlık bölgesine düşmesi sonucu bir kaza yaşanmıştır. Gerçekleşen kazada uçakta bulunan 115 yolcu ve 6 mürettebatın tamamı hayatını kaybetmiştir.

Gerçekleştirilen kaza araştırmaları sonucunda uçağın çeşitli iklimlendirme arızalarından kaynaklı olarak kaza öncesi dönemde birkaç kez bakıma alındığı tespit edilmiştir. Uçağın kalkışından kısa bir süre sonra uçakta iklimlendirme arızasının tekrarlandığı rapor edilmiştir. Uçuş esnasında yüksek irtifalarda mutlaka kokpite ve kabine oksijen verilerek basınçlandırma korunmalıdır. Ancak klima sisteminin arızalanması sonucunda kabin ve kokpit içerisine yüksek irtifada verilmesi gereken iklimlendirme (basınçlandırma) verilememiştir. Yeterli derecede oksijen alamayan tüm yolcular ve mürettebat baygınlık geçirmiştir. Sonuç olarak uçuş sistemlerini kontrol eden herhangi bir insan faktörü bulunmadığından dolayı hızla irtifa kaybeden uçak çakılmıştır.

Bu kaza uçuş görevlilerinin en önemli fiziksel çevresini oluşturan kokpit ve kabinlerdeki basınçlandırmanın önemini yansıtmaktadır. Çevresel etkilerden dolayı yaşanan bu kaza, basınçlandırma konusunda hava yolu işletmelerine önemli dersler vermiştir.

Örnek Olay-5:

Havaalanlarında çalışan kişilerin fiziksel çevresini oluşturan tüm alanlarda çeşitli kazalar yaşanmış ve bu kazalardan hareketle birçok önlemler alınması konusunda uluslararası kuruluşlar direktifler yayınlamıştır. Kazalara örnekler ise şu şekildedir;

24.10.1998 tarihinde bir havacılık destek çalışanına arkasından yakıt kamyonu çarpmıştır. Bu kaza yüksek ses ve kontrolsüz yakıt dolum işleminden kaynaklı olarak yaşanmıştır. Bu sebeple apronda gerçekleştirilen tüm işlemlerde mutlaka geniş açıdan olayı takip eden bir gözcünün bulunması ve işlemleri yönlendirmesi önem arz etmektedir.

25.07.1994 tarihinde bir ekipman operatörü dikkatsizlikten kaynaklı olarak havacılık destek personelini ezmiş ve daha sonrasında da farklı bir ekipmana çarparak durmuştur. Burada önemli olan durum, iletişimin kuvvetli olması gerekliliğidir ve tüm havacılık çalışanlarının dikkatlerinin daima üst düzeyde olmasının önemi ortaya çıkmaktadır.

Kaynkakça

Aksoy, E. (2006). Uçuş Emniyetinin Sağlanmasında İnsan Unsuru ve Bu Süreçte Mesleki Eğitimin Önemine İlişkin Bir Araştırma, İstanbul Üniversitesi *(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi).*

Bal, H., Manga, M. ve Akar, G. (2017). Havacılık Sektörü ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Örneği, *The Journal of Academic Social Science*, Sayı:45, s.353-366.

Bilbro, J., (2013). *An Inter-Rater Comparison Of Dod Human Factors Analysis And Classification System (HFACS) And Human Factors Analysis And Classıfıcatıon System-Marıtıme (HFACS-M)*, California: Naval Postgraduate School.

Burnette, J. T. (1996). *Disabilities, Human Factors Guide for Aviation Maintenance (Version 2.0)*, Atlanta, Georgia.

Castro, R. (1995). *Corporate Aviation Management*, Southern Illinois University Press: Carbodale.

Campbell, R. D ve Bagshaw M. (2002). *Human Performans and Limitations In Aviation*, Blackwell Science Ltd.

Chen, C. (2006). Job Satisfaction, Organizational Commitment, And Flight Attendants' Turnover İntentions: A Note, *Journal of Air Transport Management*, Sayı:12, s.274–276.

Cintron, R., (2015). *Human Factors Analysis and Classification System Interrater Reliability for Biopharmaceutical Manufacturing Investigations*, Washington: Walden University.

Coşkun, Z. ve Çetingüç, M. (2001). *İnsan Performansı ve Limitleri*, Anadolu Üniversitesi, Sivil Havacılık Yüksek Okulu, Eskişehir.

Dönmez, K., (2018). *21. Yüzyıl Havacılık Olaylarında Operasyon Organizasyon İlişkisi: İnsan Faktörleri Analiz ve Sınıflandırma Sistemi Uygulaması*, Anadolu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Drury, C. G. (1996). *Establishing a Human Factors/Ergonomics Program, Human Factors Guide for Aviation Maintenance (Version 2.0)*, Atlanta, Georgia.

Griffin, T., Young, M. ve Stanton, N., (2015), *Human Factors Models For Aviation Accident Analysis and Prevention*, England: Ashgate Publishing Limited.

Horonjeff, R., Mckelvey, F. X., Sproule, W. J. ve Young, S. B. (2010). *Planning and Design of Airports*, 5. Baskı, Newyork: McGraw-Hill.

ICAO (2020). The Convention on International Civil Aviation. Ulaşılabilir URL: https://www.icao.int/Documents/annexes_booklet.pdf, Erişim Tarihi:20.10.2020

ICAO, (1997). *Draft Revision of Airport Planning Manual*, Working paper 2/20 presented by Canada at the Madrid meeting of the CAEP/4 Working Group II (Airports and Operations).

İşyapan, G. T. ve Sözen, İ. (2016). Kabin Ekiplerinin Duygusal Zekâ Yeteneklerinin Problem Çözme Becerilerine Etkisi Üzerine Bir Çalışma, *BUJSS*, Sayı:9, Cilt:1, s.39-60.

Kim, H. J., (2008). *The Influence of the customer preference on cabin service's physical environment*, PhD thesis, Mokpo University.

Kinnison, H. (2004). *Aviation Maintenance Management*, McGraw-Hill, New York.

Korul, V. (2003). Havaalanı Çevre Yönetim Sistemi, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:3, Cilt:1, s.99-120.

Korul, V. (2004). Havaalanı Çevre Yönetim Sistemi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 100-120.

Maddox, M. ve Parker, J. F. (1996). *Training, Human Factors Guide for Aviation Maintenance (Version 2.0)*, Atlanta, Georgia.

McDonald, N., Corrigan, S., Daly, C. ve Cromie, S. (2000). Safety Management Systems and Safety Culture In Aircraft Maintenance Organizations, *Safety Science*, 34, 151-176.

Mitchell, S. J. (2003). Health Assessment İn Aviation Medicine: An Overview, *Occupational Medicine*, Sayı:53, Cilt:1, s.1-15.

Neufville, R. ve Odoni, A. (2003), *Airport Systems Planning Design And Management*, Newyork: McGraw-Hill.

Olsen, N. ve Shorrock, S., (2009). Evaluation of the HFACS-ADF Safety Classification System: Inter-Coder Consensus And İntra-Coder Consistency, *Accident Analysis and Prevention*, Sayı:42, s.437-444.

Oto, N., Çobanoğlu, N. ve Geray, C. (2012). Education for Sustainable Airports, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, Sayı:47, s.1164-1173.

Park, J. W., Robertson, R. ve Wu, C. L., (2004). The Effect Of Airline Service Quality On Passengers Behavioural İntentions: A Korean Case Study, *Journal of Air Transport Management*, Sayı:10, Cilt:6, s.435-439.

Rashid, J., (2010). *Human Factors Effects in Helicopter Maintenance: Proactive Monitoring and Controlling Techniques*, Cranfield: Cranfield University.

Reason, J. (1995). *Beyond Aviation Human Factors*, Ashgate, Avebury.

S. Shappell, C., Detwiler, K., Holcomb, C., Hackworth, A., Boquet, D., (2007). Human Error and Commercial Aviation Accidents: An Analysis Using the Human Factors Analysis and Classification System, *Human Factors*, Sayı:15, s.227-242.

Scarborough, A., Bailey, L. ve Pounds, J., (2005). *Examining ATC Operational Errors Using the Human Factors Analysis and Classification System*, Oklahoma: Federal Aviation Administration.

Shappell, S. ve Wiegmann, D., (2001). *Air Traffic Control (Atc) Related Accidents And Incidents: A Human Factors Analysis*, International Symposium on Aviation Psychology, Columbus, OH.

SHGM, (2012). *Emniyet Yönetim Sistemi Temel Esaslar*, Ankara: Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü Yayınları.

SHGM, (2002). Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü, Ulaşılabilir URL: http://web.shgm.gov.tr/tr/s/194-yesil-havaalani-green-airport-projesi, Erişim Tarihi: 01.03.2021

Simpson, A. (2002). Airport Environmental Management System, Ulaşılabilir URL: http://www.icao.int/icao/env/aee.htm, Erişim Tarihi:16.10.2020

Simpson, A. (2008). Environmental Management Planning: A Canadian Perspective, *Journal of Airport Management*, Sayı:2, Cilt:2, s.110-114.

Taylor D. J. (2010). *Human Factors In Aviation*, Advanced Aircraft Training Ltd.

TDK (2021). Çevre Tanımı, Ulaşılabilir URL: https://sozluk.gov.tr/, Erişim Tarihi:15.02.2021

Ting, L. ve Dai, D., (2011). *The Identification of Human Errors Leading to Accidents for Improving Aviation Safety*, 14. International IEEE Conference on Intelligent Transportation Systems, Washington DC.

Turkish Technic (2020). Görseller, Ulaşılabilir URL: https://turkishtechnic.com/TR/Hizmetlerimiz/Ucak-Bakim, Erişim Tarihi:19.12.2020

Villela, B. (2011). *Applying Human Factors Analysis and Classification System to Aviation Incidents in The Brazilian Navy*, Florida: Embry-Riddle Aeronautical University.

Wells, A. ve Ed, D. (2004). *Airport Planning and Management*, 4. Baskı, Newyork: McGraw-Hill.

Wiegmann, D. A. (2001). A Human Error Analysis of Commercial Aviation Accidents Using the Human Factors Analysis and Classification System (HFACS) Aviation, *Space and Environmental Medicine*, Sayı:72, Cilt:11, s.1-28.

Wiegman, D. ve Shappell, S. (2001). *A Human Error Analysis of Commercial Aviation Accidents Using the Human Factors Analysis and Classification System (HFACS)*, Oklahoma City: Federal Aviation Administration.

Wiegmann, D., Faaborg, T., Boquet, A., Detwiler, C., Holcomb, K. ve Shappell, S., (2005). *Human Error and General Aviation Accidents: A Comprehensive, Fine-Grained Analysis Using HFACS*, Oklahoma City: Federal Aviation Administration.

Yesilbaş, V. ve Cotter, T., (2014). *Structural Analysis of HFACS in Unmanned And Manned Air Vehicles*, Proceedings of the American Society for Engineering Management 2014 International Annual Conference.

Zhan, Q., Zheng, W. ve Zhao, B., (2017). A Hybrid Human And Organizational Analysis Method For Railway Accidents Based on HFACS-Railway Accidents (HFACS-RAs), *Safety Science*, Sayı:91, s.232-250.

Bölüm **VIII**

GÖREVLER

(Tasks)

Nil Konyalılar

> “ Çözümde görev almayanlar problemin bir parçası olurlar. ”
> Goethe

Bu bölümde, havacılıkta insan faktörünün görevleri konusunda açıklamalara yer verilmiştir. Havacılık birbiri ile bağlantılı ancak farklı görevleri bulunan ekipler ile yönetilmektedir. Bu sebeple her bir ekibin fiziksel çalışma ortamları farklılık göstermektedir. Havacılık görevleri fiziksel görevler, tekrarlanan görevler, göz kontrolleri ve karmaşık sistemler başlıkları altında incelenmiştir.

Havacılıktaki en önemli görev, uçuş görevidir ve tüm ekipler uçuş görevinin emniyetli bir şekilde tamamlanması için çalışmaktadır. Havacılıktaki en önemli görevler, acil durumlarda gerçekleştirilmesi gereken görevlerdir. Herhangi bir acil durum ile karşılaşıldığında otoriteler tarafından belirlenmiş olan check listler kontrol edilmeli ve prosedürler uygulanmalıdır. Burada en önemli husus, zamanla yarışıldığının unutulmamasıdır. Burada görevin başarısız sonuçlanması kazaya neden olabilecektir.

Devamlı aynı işleri yapmak durumunda kalan uçuş görevlilerinin birçoğunda mesleki deformasyon oluşmazken bakım ekiplerinde bu durum ile sıklıkla karşılaşılmaktadır. Teknisyenlerin gerçekleştirdikleri tekrarlanan hareketlerden kaynaklı olarak çeşitli rahatsızlıklarının oluşabileceği karşılaşılmış durumlardır.

Havacılık işletmelerinde gerçekleştiren tüm işlemler, karmaşık sistemleri barındırmaktadır. Havacılık otoriteleri tarafından düzenli olarak bu sistemler ile ilgili prosedür ve talimatlar yayınlanmaktadır. Tüm uçuş görevinden sorumlu ekiplerin bu karmaşık sistemler içerisindeki görevlerini ve sorumluluklarını iyi bilmeleri bir zorunluluktur.

Karmaşık sistemlere karşı tüm ekiplerin en iyi şekilde eğitilmesi ve bu konudaki becerilerinin arttırılması hedeflenmelidir. Tüm ekipler gelişen teknolojiyi takip etmeli ve karmaşık sistemleri kendileri için basit sistemlere dönüştürmelidir.

Kaynakça

Akduman, G. ve Karahan, G. (2019). *Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Eğitimi İçin Yetkinlik Bazlı Eğitim Modeli: Kabin Memuru 4.0.,* 4. Uluslararası Havacılık İşletmeciliği Konferansı Bildiri Kitapçığı, Türk Hava Kurumu Üniversitesi, Ankara.

Aktunç, G. (2013). Kabin Memuru Tanımı, *Türk Hava Yolları Uçuş Eğitim Başkanlığı Cabin Interphone Dergisi*, Sayı:1, s.9-10.

Bailey, L. L., Peterson, L. M., Williams, K. W. ve Thompson, R. C. (2000). *Controlled Flight Into Terrain: A Study of Pilot Perspectives in Alaska*, Civil Aeromedical Institute Federal Aviation Administration: Oklahoma.

Castro, R. (1995). *Corporate Aviation Management*, Southern Illinois University Press: Carbodale.

Chen, C. (2006). Job Satisfaction, Organizational Commitment, And Flight Attendants' Turnover İntentions: A Note, *Journal of Air Transport Management*, Sayı:12, s.274–276.

Demir, A. (2016). Hava Taşımacılık Sektörü, İstanbul Yeni Havalimanı ve İnsan Kaynağı Planlama İhtiyacı, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı:4, Cilt:25, s.79-94.

Dökmen, T. (1998). *Hava yolu İşletmelerinde Hizmetler Geliştirme Faaliyetleri ve Türkiye'deki Hava yolu İşletmelerinde Yeni Hizmet Geliştirme Uygulamaları*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi: Eskişehir.

EASA Part-145.A48 (2018). www.eu.int/easa-part-145.A48, Erişim Tairiji:13.02.2021.

Filipieva, T. (2012). Psychology of Flight Attendant's Profession, *Psychology in Russia: State of Art*, Sayı:5, s.335-346.

Foot, M. (1996). *Introducing Human Resource Management*, Longman: London.

Gandhi, M. S. ve Gandhi, O. P. (2015). Identification and Assessment of Factors İnfluencing Human Reliability İn Maintenance Using Fuzzy Cognitive Maps, *Quality and Reliability Engineering International*, Sayı:31, Cilt:2, s.169-181.

Graeber, C. (1999). *The Role of Human Factors in Improving Aviation Safety*, AERO Magazine-Boeing Company.

İşyapan, G. T. ve Sözen, İ. (2016). Kabin Ekiplerinin Duygusal Zekâ Yeteneklerinin Problem Çözme Becerilerine Etkisi Üzerine Bir Çalışma, *BUJSS*, Sayı:9, Cilt:1, s.39-60.

Kerzner, H. R. (2013). Project Management-A System Approach to Planning, Scheduling and Controlling, *WILEY*, Sayı:978, s.1-23.

Mitchell, S. J. (2003). Health Assessment İn Aviation Medicine: An Overview, *Occupational Medicine*, Sayı:53, Cilt:1, s.1-15.

Moiser, K. L. (2010). *The Human in Flight: From Kinesthetic Sense to Cognitive Sensibility,* Human Factors In Aviation, 2. Baskı, Elseiver.

Öztürk, Y. (2006). *Sivil Hava Aracı Kumandanının veya Kaptanın Yetki ve Sorumlulukları*, Ulaşılabilir URL: http://www.talpa.org/documents/SıvılhavaaracınınkumandanıNın hakveyetkıleru.Doc, Erişim Tarihi:29.10.2020.

Plainis, S., Moschandreas, J., Giannakopoulou, T., Vitanova, V., Nikolitsa, P., Rozema, J. J. ve Pallikaris, I. G. (2013). Validation of A Modified ETDRS Chart for European-Wide Use in Populations That Use The Cyrillic, Latin Or Greek Alphabet, *Journal of Optometry*, Sayı:6, Cilt:1, s.18-24.

Saldıraner, Y. (1992). *Sivil Havacılık Faaliyetleri ve Türk Sivil Havacılık Otoritesi İçin Organizasyon Yapısı Önerisi*, Anadolu Üniversitesi: Eskişehir.

SHGM(t.y.). *Kabin Memuru Görevleri*, Ulaşılabilir URL: http://web.shgm.gov.tr/tr/havacilik-personeli/2138-kabin-memuru, Erişim Tarihi:23.10.2020.

Soekkha, H. M. (1997). *Aviation Safety-Human Factors-System Engineering-Flight Operations-Economics Strategies-Management*, International Aviation Safety Conference.

Stanton, N. A., Salmon, P., Harris, D., Marshall, A., Demagalski, J., Young, M. S. ve Dekker, S. (2006). Predicting Design Induced Pilot Error using HET (Human Error Template) A New Formal Human Error Identification Method for Flight Decks, *Aeronautical Journal*, Sayı:110, Cilt:1104, s.107-115.

Terzioğlu, M. (2007). *Uçak Kazalarının Nedeni Olarak İnsan Hatalarını Azaltmada Ekip Kaynak Yönetimi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Turkish Technic (2020). Görseller, Ulaşılabilir URL: https://turkishtechnic.com/TR/Hizmetlerimiz/Ucak-Bakim, Erişim Tarihi:24.12.2020.

Wells, A. T. (1989). *Air Transportation: A Management Perspective*, Wadsworth Publishing Company: California.

Wiegmann, D. A. (2001). A Human Error Analysis of Commercial Aviation Accidents Using the Human Factors Analysis and Classification System (HFACS) Aviation, *Space and Environmental Medicine*, Sayı:72, Cilt:11, s.1-28.

Wiegmann, D. A. ve Shapell, S. A. (2003). *A Human Error Approach to Aviation Accident Analysis*, Ashgate.

Bölüm **IX**

İLETİŞİM
(Communication)

Kaynak: www.hbrturkiye.com, t.y.

Dilek Yalçın

> “ İletişim sanatı, liderlik dilidir. ”
> James Humes

Örnek Olay-8: **Kazakhstan Airlines Flight 1907**

12 Kasım 1996'da, Kazakhstan Airlines Flight 1907, mürettebatı türbülansla boğuşuyordu ve bu da, belirlenen 15.000 fit yüksekliğinin 1.000 fit altına inmesine neden oldu. Bu manevra, Flight 1907'yi Saudi Arabian Airlines Flight 763 ile bir çarpışma rotasına soktu. Uçuş 1907'de telsiz operatörü dışında hiç kimse İngilizce bilmediğinden mürettebat çoğunlukla ATC iletişimine güveniyordu. Dil engeli sonucunda uçakta bulunan 349 kişi ve mürettebat hayatını kaybetti (Seedhouse vd., 2020:128).

Kaynakça

Advanced Aircraft Training Ltd. (2020) E. P. TypeTrainingCompany içinde, *Human Factors in Aviation.* AAT Ltd.

Akgöz, E. ve Sezgin, M. (2009). *Genel ve Teknik İletişim.* Ankara: Gazi Kitabevi.

Akyurt, N. (2009). Sağlıkta İletişim ve Marmara Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin İletişim Becerileri. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 15-33.

Aziz, A. (2012). *İletişime Giriş.* İstanbul: Hiperlink Yayınalrı.

Badea, L. ve Pana, N. A. (2010). The Role of Empathy in Developing the Leader's Emotinal Intelligence. *Theroretical and Applied Economics*, 69-78.

Baltaş, Z. ve Baltaş, A. (2000). *Stres ve Başaçıkma Yolları.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Baltimore, M. ve Yılmaz, K. (2010). *Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi.* Ankara: Pegem Akademi.

Barcheus, F. (2008). *"Whose Sky is It".* Engineering and Technology.

Barnard, C. I. (1938). *The Functions of the Executive.* Boston: Harvard University Press.

Breul, C. (2013). "Language in Aviation: The Relevance of Linguistics and Relevance Theory", . *LSP Journal*, 72-73.

Campbell, R. D. ve Bagshaw, M. (2002). *Human Performance and Limitations.* London: Blackwell Science .

Code of Federal Regulations: Federal Aviation Regulations (electronic version). (2021, 03 15). http://ecfr.gpoaccess.gov.

Cushing, S. (1995). "Pilot-Air Traffic Control Communication: It's Not (Only) What You Say, It's How You Say It",. *Flight Safety Digest*, 14(7)1-10.

Daft, R. (1994). *Management.* Dryden Press.

Demirel, Ö. (1999). *Planlamadan Değerlendirmeye Öğrenme Sanatı.* Ankara: PegemA Yayıncılık.

Dickson, D. ve Hargie, O. (2003). *Skilled Interpersonal Communication Research, Theory and practis.* London: Routledge.

Doğuş, Y. (2011). Okul Yöneticileri ve Öğretmenlerin Bakışı ile Empatik İletişim. *eJournal of New World Sciences Academy* , 697-707.

Dökmen, Ü. (2004). *Küçük Şeyler.* . İstanbul.: Sistem Yayıncılık.

Dökmen, Ü. (2005). *İletişim Çalışmları ve Empati.* İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Dönmez, K., & Uslu, S. (2016). Havacılıkta İletişim Kaynaklı Kaza ve Olaylar Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*.

Durmaz, K. ve Uslu, S. (2016). Havacılıkta İletişim Kaynaklı Kaza ve Olaylar Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararassı Sosyal Araştırmalar Dergisi*.

Durmaz, K. ve Uslu, S. (2017). Hava Trafik Kontrol Kaynaklı Uçak Kazalarının İncelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 272-287.

Erden, N. S. (2020). Ekip Kaynak Yönetimi (EKY) Yetkinlikleri Çerçevesinde Sully Filmi İncelemesi: Kaptan Sullenberger Doğru Kararı Nasıl Verdi? *The Journal of International Scientific Researchers*.

Erdoğan, İ. (2002). *İletişimi Anlamak.* Ankara: Erk Yayınları.

Eren, E. (2009). *Yönetim ve Organizasyon.* İstanbul: Beta Yayıncılık.

Ergül, H. (2007). Hava Trafik Kontrolünde İletişim ve Takım Çalışması. *Havacılık ve Uzay Teknolojileri Dergisi*, 59-65.

Ergül, H. (2009). Havacılık Ortamlarında İletişim Biçimleri. *DergiPark*, 100.

Eroğlu, E. ve Yüksel, A. H. (2013). Etkili İletişim ve Doğru Anlamak. E. Eroğlu içinde, *Etkili İletişim Teknikleri* (s. 10). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yayını.

Eroğlu, F. (1998). *Davranış Bilimleri.* İstanbul: Beta Yayım Dağıtım.

Gökçe, O. (2006). *İletişim Bilimi/İnsan İlşkilerinin Anatomisi.* Ankara: Siyasal Kitabevi.

Gülver, M. (2014). Örgütsel İletişim ve Ast Üst İlişkileri. F. M. Harmancı, M. Gözübenli ve A. E. Alaç içinde, *"Güvenlik Sektöründe İnsan İlişkileri"* (s. 25-44). İstanbul: Nobel.

Gürgen, H. (1999). *Örgütlerde İletişim Kalitesi.* İstanbul: Der Yayınları.

Güz, N. (2012). İletişim Süreci ve Temel Ögeler. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*.

Helmreich, R. (1997). *Managing Human Error in Aviation.* Scientific American.

https://aerosavy.com. Erişim Tarihi:14.02.2021.

https://www.tailsrike.com. Erişim Tarihi:03.01.2021.

*http://www.blog.havacilikpsikolojisi.net Erişim Tarihi:*16.03.2021

*http://www.goklerdeyiz.com.Erişim Tarihi:1*7.12.2020

www.ucanblog.com. Erişim Tarihi:12.11.2020

Johnson, T. ve Stimson, J. (2000). Managing Today and "Culture and Error in Space: Implications from Analog Enviroments". *Aviation, Space and Environmental Medicine*, 133-137.

Kanki, B. G., Anca, J. ve Chidester, R. T. (2019). *Crew Resource Management.* Oxford: Elsevier Inc. .

Krause, S. S. (2003). *Aircraft Safety Accidents Investigations, Analyses& Applications.* İngiltere: The McGraw-Hill Companies.

Krivanos, P. D. (2007). Communication in Aviation Safety : Lessons Learned and Lessons Requıred. *Proceedings of the 22nd Annual International Aircraft cabin Safety Symposium.* Australia.

Mısırlı, İ. (2013). *Genel ve teknik İletişim Kavramlar İlkeler Uygulamalar.* İstanbul: Detay Yayıncılık.

Mouden, L. H. (1992). Managemnt's Influence on Accident Prevention. *Paper Presented at the Flight Safety Foundation 37th Corporate Aviation Safety Seminar:The Management of Safety.*

National Transportation Safety Board (NTSB). (1982). *Aircraft Accident report: NTSB Identification: DCA82AA014 Scheduled 14 CFR Part 121: Air Carrier Operation of United Airlines Inc., February 03, 1982 in Philadelphia, Pa, Aircraft: McDonnel-Dougles DC-10-10, Registration: N1814U.* Washington DC,: .

National Transportation Safety Board. (1991). *Aircraft Accident Report: Avianca, The Airline Of Columbia, Boeing 707-321B. HK2016, Fuel Exhaustion, .* Washington , DC:Autor: Cove Neck, NewYork.

Nevile, M. (2006). Communicationin Context:a Conversational Analyisis Tool for Examining Recorded Data in Investigations of Aviation Occurences, ATSB Research and Analysis Report B2005/0118,ACT. Canberra, Australia.

Odabaşı, Y. ve Oyman, M. (2005). *Pazarlama İletişimi Yönetimi.* İstanbul: MediaCat Yayınevi.

Orasanu, J., Davison, J. ve Fischer, U. (1997). What Did He Say? Culture and Language Barries to Efficent Communication in Global Aviation. *International Symposium on Aviation Psychology*, s. 673-678.

Oxford Aviation Training. (2001). *Joint Aviation Authorities Airline Transport Pilot's Licence 040 Human Performance and Limitations.* London: Jeppesen.

Önen, V. (2020). *Genel Havacılık Ders Notları.* İstanbul.

Parker, A. (2006). *Public Attitudes, perceptionsand Behaviours Toward Cabin Safety Communications.* Australian Transport Safety Bureau Research and Analysis Report.

Pieterse, M., Treolar, R. ve Uzuner, T. u.-İ. (1996). *Küçük Adımlar(3. ve 8.Kitaplar),.* İstanbul: Zihinsel Özürlülere Destek Derneği.

Prince, M. (1990). *Crash Course: The world of Air Safety.* London: Collins.

Salas, E., & Maurino, D. (2010). *Human Factors in Aviation.*

Seedhouse, E., Brickhouse, A., Szathmary, K., & Williams, E. D. (2020). Human Factors in Air Transport Understanding Behavior and Performance in Aviation. Cham, Switzerland: Springer Nature.

Socha, V., Hanavoka, L. ve Lalis, A. (2018). New Trends in Aviation. O. N. Abubakarova, O. A. Zherdeva ve S. Y. Shevelev içinde, *The Use of Zigzag Dialogue Technique in Improving the Aviation Staffs'English Language Proficiency Level* (s. 119). London: Taylor.

Strother, J. B. (1999). "Communication Failures Lead to Airline Disasters",. *International Professional Communication Conference, Communication Jazz: Improvising the New International Communication Culture Proceedings*, 29-34.

Telman, N. ve Ünsal, P. (2005). *İnsan İlişkilerinde İletişim.* İstanbul: Epsilon Yayıncılık.

THY Aviation Academy Technical Traning. (2008). *Uçak Bakımında İnsan Faktörleri File:Human Factors,.*

Tutar, H. ve Yılmaz, M. K. (2003). *Genel İletişim Kavramlar ve Modeller.* Ankara: Nobel Yayınevi.

Uztuğ, F. (2009). İletişim Engelleri ve Etmenleri. U. Demiray içinde, *Genel İletişim* (s. 197-218). Ankara: Pegem Yayıncılık.

Wald, M. L. (2004). *1997Memo Cited Hazard of Maneuver in Air Crash.* NewYork TimesA28.

Wells, A. T. (2001). *Commercial Aviation Safety.* The McGraw-Hill Companies Inc.

Wickens, C. D. (2002). Situational Awareness and Workload in Aviation. *Current Directions in Psychological Science*, 128-133.

Yalçın, D. (2020). *Hava yolu Tüketicisi Satın Alma Davranışı.* İstanbul: Kriter Yayınevi.

Yatkın, A. (2008). Örgütsel Çatışmanın ve Performans Değerlemenin İşgören Performansına Etkileri Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları. *Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi.*

Yatkın, A. (2009). Örgütsel Yöneti(ileti)şim. *Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi*.

Zıllıoğlu, M. (1993). *İletişim Nedir?* İstanbul: Cem Yayınevi.

Bölüm X

KARAR VERME
(Decision Making)

Kaynak: https://mylearningsolutions.org/2014/08/13/five-decision-making-

Özgür Ergün

> “ Karar veremediğin bir an olursa içindeki dinginliğe dön. ”
> Lao Tzu

Kaynakça

Airbus, (2020). https://www.airbus.com/newsroom/press-releases/en/2020/01/airbus-demonstrates-first-fully-automatic-visionbased-takeoff.html Erişim Tarihi:4.01.2021

Akarı, S., Topçu, O., Kılıç, Y., Dalkıran, E., (2015). Komuta Kontrolde Karar Verme, *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, 1(623), 67-78.

Arsan, B., Karamustafa, Y., (2019). Gelecekte Karar Vericiler Kim Olacak? İnsan Mı Yapay Zekâ Mı?, S. Erdoğan, D. Ç. Yıldırım ve A. Gedikli içinde, *Uluslararası Yönetim, Ekonomi ve Politika Kongresi - 2019 Bahar Tam Metin Bildiriler Kitabı* (s. 215-222), İstanbul:Pazıl.

ATSB, (2006). *Australian Transport Safety Bureau (ATSB) Safety Information Paper B2006/0094*, Canberra:ATSB.

Bainbridge L., Dorneich, M. C. (2009). Processes Underlying Human Performance, John A. W., V. David H., Daniel J. G. içinde *Handbook of Aviation Human Factors 2nd Edition*, (s.7_1 - 7_68), Boca Raton:CRC Press.

Baltaş, A., (2014). *Duygularımız ve Kararlarımız*, https://www.acarbaltas.com/duygularimiz-ve-kararlarimiz/ Erişim Tarihi:18.01.2021.

Beach, L. R. and Lipshitz, R. (2017). Why Classical Decision Theory Is An Inappropriate Standard For Evaluating And Aiding Most Human Decision Making içinde Harris, D., Li Chin, W. (Ed) *Decision Making In Aviation* (s.85-102). London: Routledge.

Bell, D. E., Raiffa, H. and Tversky, A. (1988). *Decision Making: Descriptive Normative and Prescriptive Interactions,* Cambridge University Press.

Boyd, J. R. (1976). *Destruction And Creation*.

Canan, S. ve Sesil, P. (2020). *İnsan Odaklı Liderlik*, İstanbul: Tuti Kitap.

CAP 737, (2016). *Flight Crew Human Factors Handbook.* West Sussex: CAA

Çapar, B. (2005). Bilgi Yönetimi, C.C.Atakan ve İ.Y. Vural içinde *Bilgi Çağında Bilgi Yönetimi* (s.111-123) Konya:Çizgi Kitapevi.

Çetingüç, M., (2020). *Havacılık ve Uzay Psikolojisi*, Ankara: Nobel.

Dönmez, K., Uslu,S. (2018). İnsan Faktörleri Analiz ve Sınıflandırma Sistemi'nin (HFACS) Literatürde Yaygın Kullanımının Değerlendirilmesi, *Journal of Aviation*, 2(2), 156-176.

Eagleman, D. (2020). *Beyin Senin Hikayen,* (Çev.Tozar, Z. A.) İstanbul:Domingo

EASA, (2012.). *Tek Pilotlu Helikopter Operasyonları İçin Eğitim Broşürü*, https://www.easa.europa.eu/sites/default/files/dfu/HE4_Leaflet_EHEST Turkish_Final.pdf Erişim Tarihi:10.01.2021.

Erdem, Z., (2018). *Ekip Kaynak Yönetiminde Kabin Ekiplerinin İletişim, Ekip Çalışması Ve Stresle Başa Çıkma Tutumları İle Kişilik Yapıları Etkileşimi: Kabin Ekipleri Üzerinde Bir Çalışma (Yayımlanmamış doktora tezi),* İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, İstanbul.

FAA, (1991). *Aeronautical Decision Making-AC 60-22*, Washington DC:FAA

Flin, R., Martin, L., Goeters, K. M., Hörmann, H. J., Amalberti, R., Valot, V. and Nijhuis, H.,(2003). Development of the NOTECHS (non-technical skills) system for assessing pilots CRM skills, H*uman Factors and Aerospace Safety* 3(2), 95-117

GAT (2019). *Crew Resource Management Trainer Manual*, (Module 10 Decision Making), London:GAT.

Gopher, D. and Kimchi, R. (1989). Engineering psychology. *Annual Review of Psychology*, 40, 431-455.

Gündüz, Z., (2019). Yapay Zekâ, Üstün İnsan Çalışmalarının Geleceği Bağlamında Öznenin Yeri Değişimi ve Mantıksal Örüntülerinin Şekillenişi, V. Kamer içinde, *IX Mantık Çalıştayı Kitabı*, (s.189-201), İstanbul: Mantık Derneği.

Hay, J. (2015). *Eğitmenler İçin Transaksiyonel Analiz*, (Çeviren: O. S. Dalkılıç) Ankara: Nobel.

Hitchcock, L. Bougrine and S. B. Cabon, P. (2009). Pilot Performance, John A. W., V. David H., Daniel J. G. içinde *Handbook of Aviation Human Factors 2nd Edition,* (s.14_1 - 14_19), Boca Raton:CRC Press.

IATA, (2013). *Evidence-Based Training (EBT) Implementation Guide*. Montreal: International AirTransport Association (IATA).

ICAO, (2013). *Doc 9995-Manual of Evidence-Based Training.* Montreal: ICAO

Kahneman, D., Slovic, P., Tversky, A. (1982). *Judgment Under Uncertainty: Heuristics and Biases.* New York:Cambridge University Press.

Kahneman, D. (2003). A perspective on judgment and choice: Mapping bounded rationality, *American Psychologist*, 58(9), 697–720.

Kahneman (2020). Daniel Kahneman wiki içinde. https://tr.wikipedia.org/wiki/Daniel_ Kahneman, ErişimTarihi:15.12.2020.

Klein, G. (2015). A Naturalistic Decision Making Perspective on Studying Intuitive Decision Making. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 4(3), 164-168.

Li, W. C., Harris, D. & Yu, C. S., (2007). How to Apply Mnemonic-Methods for Improving Pilots In-flight Decision-making, Mosier, F., Fischer, U., içinde *NDM 8 Eighth International Conference on Naturalistic Decision Making* (s.166-170), Newyork:Psychology Press.

Maurino, D. E. and Murray, S.P. (2009). Crew Resource Management, John A. W., V. David H., Daniel J. G. *içinde Handbook of Aviation Human Factors 2nd Edition,* (s.10_1 - 10_20), Boca Raton:CRC Press.

Mayerhofer, C., (2018). *Rasmussen's SRK Model*, Erişim adresi: https://aviatortraining.net/ 2018/08/02/rasmussens-srk-model/ Erişim Tarihi:26.01.2021.

Muller, R. and Drax, C., (2014). Fundamentals and Structure of Safety Management Systems in Aviation, R. Muller, A. Wittmer, C. Drax, içinde *Aviation Risk and Safety Management Methods and Applications in Aviation Organizations*, (s.45-55), London:Springer.

NTSB, (2014). *Descent Below Visual Glidepath and Impact With Seawall, Asiana Airlines Flight 214, Boeing 777-200ER, HL7742, San Francisco, California, July 6, 2013. Aircraft Accident Report NTSB/AAR-14/01*. Washington, DC.

O'hare, D. (2003). Aeronautical Decision Making: Metaphors Models and Methods, P.S. Tsang ve M.A. Vidullch içinde, *Principles and Practice of Aviation Psychology* (s. 201-237), New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

Orasunu, J., (2003). Judgment and Decision-Making, S. S. Krause içinde, *Aircraft Safety Accident Investigations, Analyses, and Applications 2nd Edition* (3-28), e-book: McGraw-Hill.

Orasanu,J., Mosier,K.L. (2019). Flight Crew Decision-Making, B.G. Kanki, J. Anca, T.R. Chidester, içinde, *Crew Resource Management 3rd Edition* (s.139-184), San Diego:Academic Press.

Önen, V. (2016). *Havacılıkta Emniyet Kültürü-İklimi*, Ankara:Nobel

Özkutlu, H. (2019). Kültürel Boyutlar Bağlamında Örgütsel Değerlerde Ayrışma ve Benzeşme: Fortune 500 Global ve Fortune 500 Türkiye Listesindeki En Beğenilen Firmalar Üzerine Bir Araştırma, *International Review of Economics and Management*, 7 (1),1-27.

Ploch, J., Dekan, T. and Zyka, J., (2018). Achieving Behaviour Detection in Aviation Security Detection Procedure, Vladimír S., Lenka H., Andrej L. içinde *New Trends in Civil Aviation*, (s.145-155), London: CRC Press.

Pohlman, D. L. and Fletcher, J. D. (2009). Personnel Selection and Training, John A. W., V. David H., Daniel J. G. *içinde Handbook of Aviation Human Factors 2nd Edition*, (s.13_1 - 13_37), Boca Raton:CRC Press.

Reason, J., (2016). *Organizational Accidents Revisited*, London: CRC Press.

Rodoplu, H. ve Yılmaz. N. H., (2019). Sivil Havacılıkta Emniyet Yönetim Sistemi Uygulamaları ve Emniyet Yönetim Sisteminin Gerçekleşen Ölümlü/Ölümlü Olmayan Kazalarda Etkisi:THY Örneği, S. Erdoğan, D. Ç. Yıldırım ve A. Gedikli içinde, *Uluslararası Yönetim, Ekonomi ve Politika Kongresi Tam Metin Bildiriler Kitabı* (s.453-467), İstanbul:Pazıl.

Shafir, E., Tversky, A., (2010). Decision Making, D. J. Levitin içinde *Foundations of Cognitive Psychology Core Readings*, (601-620) London:MIT Press.

Shappell, S., Wiegmann, D. (2000). *The Human Factors Analysis and Classification System–HFACS*, Washington: Federal Aviation Administration.

Shappell, S., Detwiler, C., Holcomb, K., Hackworth, C., Boquet, A. & Wiegmann, D., (2007). *Human Factors*, 49(2),227-242.

SHGM, (1985). *Sivil Hava-Araç Kazaları Soruşturma Yönetmeliği (SHY – 13),* Resmî Gazete Tarihi:10.11.1985 Resmî Gazete Sayısı:18924, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=10108&MevzuatTurMevzuatTertip=5 Erişim Tarihi:20.01.2021.

SHGM, (2011). *Emniyet Yönetimi El Kitabı*, Pagem Akademi:Ankara.

Sözlük, (2019). *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*, https://sozluk.gov.tr/ Erişim Tarihi:5.01.2021.

Stavru, S. (2013). *What Do We Know About Organizational Values? – A Systematic Review Technical Report*, Sofia University.

Sundu, M. ve Yaşar, O., (2020). Doğal Karar Verme Ölçeği (DKVÖ): Kavramsal Tanım ve Ölçek Geliştirme Çalışması. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 21(1), 101-115.

Suzanne, K.K., (2010). *E-Learning in Aviation*, Farnham:Ashgate.

Şekerli, E.B., (2006). *Kültürün EKY'ye Etkileri ve Türk Pilotların Hofstede Kültür Boyutları Açısından Durumları (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sivil Havacılık Yönetimi Anabilim Dalı, Eskişehir.

Şekerli, E.B. ve Gerede, E. (2011). Kültürün EKY'ye Etkileri ve Türk Pilotların Hofstede Kültür Boyutları Açısından Durumları, *İş Güç*, 13(1),17-8.

Terzioğlu, M., (2007). *Uçak Kazalarının Nedeni Olarak İnsan Hatalarını Azaltmada Ekip Kaynak Yönetimi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, T.C.Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, İzmir.

Titiz, T. (1990). *Sorun Nasıl Çözülmez?* Ankara:Say Dağıtım.

Türk Sivil Havacılık Kanunu (1983,19 Ekim). Resmi Gazete (Sayı:18196). https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2920.pdf Erişim Tarihi:15.01.2021.

Tversky, A. and Kahneman. D., (2010). Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases, Daniel J. Levitin içinde *Foundations of Cognitive Psychology Core Readings*, (585-600) London: MIT Press.

Vidulich,M. A., (2003). Mental Workload and Situation Awareness: Essential Concepts for Aviation Psychology Practice, P.S. Tsang ve M.A. Vidullch içinde, *Principles and Practice of Aviation Psychology* (s. 115-146), New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

Yapay Zekâ, (2021). *Yapay Zekâ wiki*, https://tr.wikipedia.org/wiki/Yapay_zeka, Erişim tarihi:28.01.2021 adresinden erişildi.

Yates, J. F., Veinott, E. S. & Patalano, A. L. (2003). Hard Decisions, Bad Decisions: On Decision Quality and Decision Aiding. S. L. Schneider ve J. C. Shanteau içinde, *Emerging Perspectives on Judgment and Decision Research* (s.13–63). New York: Cambridge University Press.

Yemişçi A. D., (2005). *Bilgi Yönetim Sisteminin Performans Değerlendirme Üzerine Etkileri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Yu, C.S., Li, W.C. & Harris, D., (2007). To Be or Not to Be? Decision Errors or Violations in Aviation Accidents, K. Mosier, U. Fischer, içinde *NDM 8: Eighth International Conference on Naturalistic Decision Making*, (s.315-319). Newyork: Psychology Press.

Bölüm XI

LİDERLİK

(Leadership)

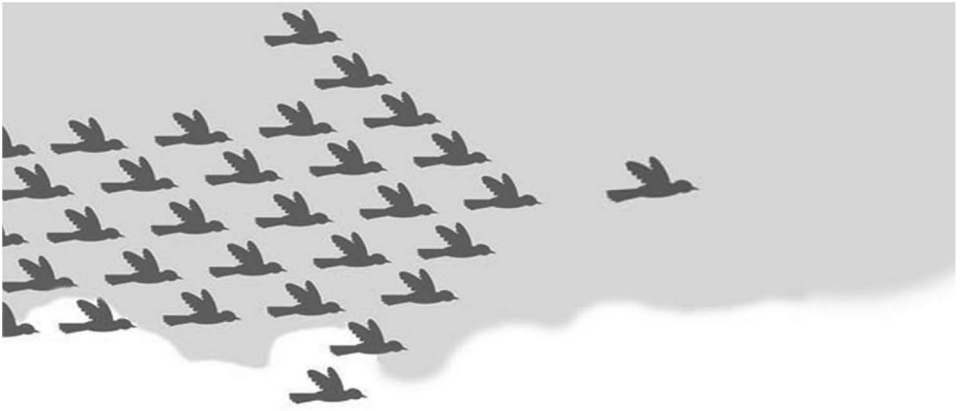

Kaynak: https://www.kariyer.net/kariyer-rehberi/liderlik-icin-altin-kurallar, t.y.

Gönül Akın

> “ Hepimiz birimiz, birimiz hepimiz için. ”
> Alexandre Dumas

Kaynakça

Bass, B.M. & Bass Bernard, M. (1985). *Leadership and performance beyond expectations*, New York: Free Press.

Bass, B.M. & Avolio, B.J. (1993) Transformational leadership: A response to critiques. In: M.M. Chemers and R. Ayman (Eds) *Leadership theory and research: Perspectives and directions*, San Diego: Academic Press.

Baysal, A. C. & Tekarslan, E. (1987). *Davranış bilimleri I-II*, İ. Ü. İşletme Fakültesi Yayınları: İstanbul.

Bobbitt, H. R. & Breinholt Jr. R. H. (1978). *Organizational behavior: Understanding and prediction*, Ed., Prentice-Hall Inc., Englewood Cliffs, New Jersey.

Boeing (1993). Accident prevention strategies: Commercial jet aircraft accidents worldwide operations (1982-1991).

Burns, J.M. (1978). Leadership, Harper and Row: New York.

Civil Aviation Authority. (2014). *CAP 737: Flight-crew human factors handbook,* West Sussex: England.

Davis, K. (1983). *Human behavior at work*, Tata Mc Graw Hill: New York.

Doğan, S. (2007). *Vizyona Dayalı Liderlik*, Kare Yayınları (2. Baskı), İstanbul.

Dönmezer, S. (1982). *Sosyoloji,* Savaş Yayınları (8. Baskı): Ankara.

Dupont, G. (1997). *The Dirty Dozen Errors in Maintenance. In: Proceedings of The 11th FAA Meeting On Human Factors Issues Aviation Maintenance And Inspection: The Work Environment in Aviation Maintenance*, FAA Office Of Aviation Medicine, Washington D.C.

Güney, S. (2020). *Liderlik*, Nobel Akademik Yayıncılık: Ankara.

Hersey, P., Blanchard, K. & Johnson, D. (2008). *Management of organizational behavior: leading human resources*. Pearson Prentice Hall, New Jersey.

Heifetz, R.A. (1998). *Leadership without easy answers*, Harvard University Press.

House, R.J. & Shamir, B. (1993). *Toward the integration of transformational, charismatic, and visionary theories.* In: M.M. Chemers and R. Ayman (Eds) *Leadership theory and research: perspectives and directions*, San Diego: Academic Press.

Johns, H. E. & Ronald M. (1989). From trait to transformation: The evaluations of leadership theories, *Education*, 110(1).

Kabasakal, S.C. (2017). Hava aracı bakımlarında insan faktörlü hatalar, *Hava Kuvvetleri Komutanlığı 2017 Havacılık Emniyeti Yönetim Sistemi (HEYS 2017) Sempozyumu*, 127-177.

Kempner, T. (1976). *A handbook of management,* Penguin Books Inc., England.

Kern, T. (2001). *Controlling pilot error, culture, environment, CRM*, R. R. Donnelley & Sons Company, McGraw-Hill: New York.

Koçel, T. (2018). *İşletme yöneticiliği*, Beta Basım Yayım, (17. Baskı): İstanbul.

Kongar, E. (1981). *Atatürk ve devrim kuralları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayını: Ankara.

Koenig, R.L. (1995). Adapting crew resource management to the air traffic control environment, *Airport Operations,* 21(5):1-8.

Krech, D. & Crutchfield, R. (1970). Theory and problems of social psychology, McGraw Hill Publications: New Delhi.

Lewin, K., Lippit, R. & White, R.K. (1939). Patterns of aggressive behavior in experimentally created social climates. *Journal of Social Psychology*, 10(2), 271–299.

Lindblom, Marcus. (2018). Learn from a pilot Essential Skills For Pilots - Leadership and Teamwork, *OSM Aviation Academy*, https://www.osmaviationacademy.com/blog/essential-skills-for-pilots-leadership-and-teamwork, Erişim Tarihi:15.04.2021.

Liontos, L. (1993). Transformational leadership, *Emergency Librarian*, 20(3).

Lumpê, M.P. (2008). *Leadership and organization in the Aviation industry*, Ashgate Publishing Company: Air Berlin, Germany.

Manz, C.C. & Sims, H.P. (1995). Selbststeuernde Guruppen, Fuhrung in. In: A. Kieser, G. Reber and R. Wunderer (Eds), *Handwörterbuch der Führung*, 2nd ed (Stuttgart: Schaffer-Poeschel), column, 1873–1894.

Marron, M. D. (2018). Human factors in aviation: CRM (crew resource management), *Psychologist Papers*, 39(3):191-199.

Nadler, D. A. & Tushman M. L. (1990). Beyond the charismatic leader: Leadership and organizational change, *California Management Review*, 32(2).

Norris, C. (1990). Developing visionary leaders for tomorrow's schools. *NASSP Bulletin*, 74 (526), 6-10.

Özkalp, E. (1986). *Davranış bilimlerine giriş*, Anadolu Üniversitesi Yayını: Ankara.

Piccolo, R.F. & Colquitt, J.A. (2006). Transformational leadership and job behavior: The mediating role of core job characteristics, *Academy of Management Journal*, 49, 327 – 340.

Redman, T. & Wilkinson, A. (2006). *Contemporary human resources management*. Essex: Prentice Hall.

Scherm, E. & Sus, S. (2001). *Internationales management: Eine funktionale perspektive,* Munchen: Vahlen.

Sears. R,L. Cited in Marx, D,a Greaber, R, C. (1994). *Human error in aircraft maintenance*, Avebury.

Seidel, E., Jung, R.H. & Redel, W. (1988). *Führungsstil und führungsorganisation: Führung, führungsstil, erträge der forschung,* Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

Terzioğlu, M. (2007). Uçak kazalarının nedeni olarak insan hatalarını azaltmada ekip kaynak yönetimi, *Yüksek Lisans Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Tichy, N.M. & Devanna, M.A. (1990). *The transformational leader*, John Wiley and Sons:New York.

Yılmazer, A. & Eroğlu, C. (2013). *Davranış bilimleri ve örgütsel davranış*, Detay Yayıncılık (4. Baskı): Ankara.

Weibler, J. (2001). *Personalführung,* Munchen: Verlag Franz Vahlen.

Wunderer, R. (2001). *Führung und zusammenarbeit: eine unternehmerische führungslehre*, 4th edn Neuwied-Kriftel: Hermann Luchterhand Verlag.

https://www.istockphoto.com/tr/search/2/image?page=9&phrase=check%20in%20g%C3%B6revlisi, Erişim Tarihi: 05.04.2021.

www.KayK/kategori.php?cat=, Erişim Tarihi: 05.04.2021

Bölüm **XII**

PROFESYONELLİK

(Professionalism)

Ekrem Süzen

> “ Havacılıkta her şey profesyonellik ile başlar. ”

Kaynakça

Akyüz, E. ve Çelik, M. (2014). Utilisation Of Cognitive Map In Modelling Human Error İn Marine Accident Analysis And Prevention, *Safety Science*, Sayı:70, s.19-28.

Bent, J. ve Chan, K. (2010). *Flight Training and Simulation as Safety Generators,* Human Factors In Aviation, 2. Baskı, Elseiver.

Burnette, J. T. (1996). *Disabilities, Human Factors Guide for Aviation Maintenance (Version 2.0)*, içinde William T. Shepherd vd., *Galaxy Scientific Corporation Information Division,* Atlanta: Georgia.

Cardosi, K., Falzarano, P. ve Han, S. (1999). *Pilot Controller Communication Errors: An Analysis of Aviation Safety Reporting System (ASRS) Reports*, Washington, DC: Federal Aviation Administration.

Chaparro, A. ve Groff, L. (2002). *Human Factor Surveys of Aviation Maintenance Technical Manuals*, 16th Human Factors in Aviation Maintenance Symposium.

Diller, T., Helmrich, G., Dunning, S., Cox, S., Buchanan, A. ve Shappell, S. (2014). The Human Factors Analysis Classification System (HFACS) Applied to Health Care, *American Journal of Medical Quality*, Sayı:29, Cilt:3, s.181-190.

Drury, C. G. (1996). *Establishing a Human Factors/Ergonomics Program, Human Factors Guide for Aviation Maintenance (Version 2.0)*, içindeWilliam T. Shepherd vd., *Galaxy Scientific Corporation Information Division*, Atlanta: Georgia.

EASA, Easy Access Rules for Continuing Airworthiness (2017). *Regulation (EU) No 1321/2014), Sectıon A-Technıcal Requirements*, Annex II (Part-145).

Gülcan, E. (2017). Uçak Kazalarının Nedenleri, Ulaşılabilir URL:https://www.makaleler.com/ucak-kazalari-ve-nedenleri Erişim Tarihi:20.12.2020.

GÜLER, K.N., (2014). *Pilotlarda Psikososyal Risklerin Belirlenmesi, ÇSGB,* İş Sağlığı ve Güvenliği Uzmanlık Tezi.

Hall, D. J. (2001). *Human Error in Aviation Maintenance, Human Factors in Aviation Maintenance Symposium*, Basılmış Seminer Notları, London.

Helmreich, R. L. ve Foushee, H. C. (1993). *Why Crew Resource Management? Empirical And Theoretical Bases Of Human Factors Training İn Aviation*, Cockpit Resource Management Academic Press, San Diego, CA, s.3-45.

Kinnison, H. (2004). *Aviation Maintenance Management*, McGraw-Hill: New York.

Maddox, M. (1996). *Human Factors, Human Factors Guide for Aviation Maintenance*, içinde William T. Shepherd vd., *Galaxy Scientific Corporation Information Division*, Atlanta: Georgia.

McKenna, J.T. (2002). Maintencance Resorce ManagementPrograms Provide Tools for Reducing Human Errror, *Flight Safety Digest*, Sayı:21, Cilt:10, s.1-16.

Nevile, M. (2006). *Communication in Context: a Conversational Analysis Tool for Examining Recorded Data in Investigations of Aviation Occurences*, ATSB Research and Analysis Report, Australia.

Orlady, H. W. ve Orlady, L. (1999). H*uman Factors in Multi-Crew Flight Operations*, Ashgate Pub., Aldershot, UK.

Önen, Vahap. (2017). *Bakımda İnsan Faktörleri, Teknik Eğitim Notları*, İstanbul.

Philips, W. (1994). *United's AQP Training to Stress Human Factors*, Aviation Week and Space Technology.

Rashid, J. ve Place, C. (2010). Braithwaite, Helicopter Maintenance Error Analysis: Beyond The Third Order of the HFACS-ME, *International Journal of Industrial Ergonomics*, Sayı:40, s.636-647.

Reason, J. (1995). *Beyond Aviation Human Factors*, Ashgate: Avebury.

Reinach, S. ve Viale, A. (2006). Application Of A Human Error Framework To Conduct Train Accident/İncident İnvestigations, *Accident Analysis and Prevention*, Sayı:38, s.396-406.

Salvery, G. (2012). *Hand of Human Factors and Ergonomics*, Sayı:330-346, s:347-381.

Sexton, J. B. ve Helmreich, R. L. (2000). Analyzing Cockpit Communication: The Links Between Language, Performance, Error And Workload, *Human Performance in Extrem Environments*, Sayı:5, Cilt:1, s.63-68.

Siddiqui, M.H., Iqbal, A. ve Manarvi, I.A. (2012). *Maintenance Resource Management: A Key Process Initiative to Reduce Human Factors in Aviation Maintenance*, IEEE Aerospace Conference.

Thorn, A. (1999). Human Factors and Pilot Performance, The Pilot's Manual, *Airlife Publishing*, Sayı:6, s.45-59.

Ting, L. Ve Dai, D. (2011). *The Identification of Human Errors Leading to Accidents for improving Aviation Safety*, 14th International IEEE Conference on Intelligent Transportation Systems, Washington DC.

Wang, Y. (2011). Predication and Optimization of Maintenance Resources for Weapon System, *International Journal of IntelligentSystems and Applications*, Sayı:3, s.1-9.

Wickens, C. D., Lee, J. ve Liu, Y. (2004). *An Introduction to Human Factors Enginering*, Pearson Education International.

Wiegman, D. ve Shappel, S. (2000). *The Human Factors Analysis and Classification System-HFACS, National Technical Information Service*, Virginia. *https://www.pennaaero.com/yazarlar/dr-kpt-plt-m-melih-asdemir/assertiveness-israrci-kararlilik/44/ ,* Erişim Tarihi: 02.07.2021.

Bölüm **XIII**

EKİP ÇALIŞMASI

(Teamwork)

Kaynak: www//pixabay.com/images/search/teamwork, t.y.

Gülnaz Karahan

> “ Takımın gücü her bir üyedir. Her üyenin gücü ekiptir. ”
> Phil Jackson

Emniyet, örgüt kültürünün bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır ve bu sebeple örgüt kültüründe yer alan normlar ve kurallar kazanın oluşumu ile ilişkilidir. Yönetimsel birimlerin aldığı kararların ekipler tarafından benimsenmesi ve emniyet ile ilgili işleyişe güven duyulması gereklidir. Mesleğe ait olan kültüre, o mesleğin içindeki insanların sahip olduğu değerlere, inançlara ve davranış biçimlerine karşı farkındalık geliştirilmelidir (Helmreich, Merritt, 2001:6).

Ekip çalışması içinde ekip üyelerinin farklı işleri ve sorumlulukları olmasına rağmen ihtiyaç olduğunda sorumluluk bir ekip elemanından diğer ekip elemanına geçebilmektedir. İhtiyaç oluştuğunda ekip üyelerinden biri lider durumuna geçebilir. Böyle bir durumda diğer ekip üyeleri de liderlik yapan üyeye destek olurlar. Ekip üyelerinin görevi, belirlenmiş liderin kararlarını uygulamak, görevleri yerine getirmek ama aynı zamanda durumsal farkındalığı yüksek tutarak tedbir ve kontrolü sağlamaktır. Ekibin liderine duyduğu güvenin ve bağlılığın fazla olduğu durumlarda ekip üyeleri alınan tüm kararların sorgulanmadan kabul etmelerine neden olur. Bu durumda hatanın fark edilmesi mümkün olmayacak ve yeni fikirlerin ortaya çıkması mümkün olmayacaktır.

Bir kolyeyi oluşturan halkalar gibi tüm çalışanlar da havacılıkta o ekibin birer parçasıdır. Halkalardan birinin kopması kolyeyi bozduğu gibi havacılıkta da bir çalışanın hatası, emniyeti ve güvenliği tehdit eder ve ekibin performansını etkiler. Havacılıkta ekip kavramı içine uçuş operasyonunda görev alan ve birlikte çalışan, yaptığı işin diğer yapılan işlere etkisi olan tüm çalışanlar girmektedir. Bu büyük ekibin üyeleri olan çalışanların eşgüdümlü olarak çalışması, uzman oldukları alanlarda, birbirlerini tamamlayacak şekilde iş birliği içinde olmaları gereklidir. Uçuş operasyonunun başarısı ekipleri oluşturan çalışanların performansları kadar birbirleriyle olan ilişkilerinin ve uyumlarının olmasına da bağlıdır.

Kaynakça

Adair, J. (2005). Etkili Takım Kurmak. Babıali Kültür Yayıncılığı, 2. Baskı, İstanbul.

Akdemir, A. (2008). Vizyon Yönetimi, Ekin Kitabevi, Bursa.

Bagule, Y. , P. (2004).Teams and Team Working. Transet Limited, Coventry, England.

Baltaş, A. (2005). Ekip Çalışması ve Liderlik. Remzi Kitapevi, 6. Basım. İstanbul.

Baltaş, A. (2004). Değer Katan Ekip Çalışması, Ekip Üyesinin El Kitabı. Remzi Kitabevi, 2. Basım, İstanbul.

Baltaş, A. (2013). Ekip Çalışması ve Liderlik. Remzi Kitapevi. 15. Basım. İstanbul.

Başdemir, M. M. (2020). Uçuş Operasyonlarında İnsan Faktörünün Rolü ve Pilot Performansını Arttırıcı Önlemler, Journal of Aviation.

CAA (2003). Crew Resource Management (CRM) Training Guidance for Flight

Camphell, R., H. (2002). Human Performance and Limitations in Aviation. 3rd edit. Blackwell Science.

Dyer, J. (1984). Team Research And Training: A State of The Art Review. Ed. Muckler, F. A. Human Factors Review. Human Factors And Ergonomics Society, Santa Monica, CA.

Elbaşı, D. (2003). Uçuş Ekibi Kaynak Yönetimi: Uçuş Ekipleri Tarafından Kaynak Yönetimi Programlarının Uygulanmasında Karşılaşılan Sorunların Tespit ve Çözümüne İlişkin Bir Araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Erdem, Z. (2018). Ekip Kaynak Yönetiminde Kabin Ekiplerinin İletişim, Ekip Çalışması ve Stresle Başa Çıkma Tutumları ile Kişilik Yapıları Etkileşimi: Kabin Ekipleri Üzerinde Bir Çalışma. Doktora Tezi, Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Efil, İ. (2005). İşletme Organizasyonu ve Ekip Çalışması, Aktüel Yayınları, İstanbul.

Feldman, D., C. (1984). The Development and Enforcement of Group Norms Academy of Management Review, 9(1), 47–53.

Gibb, R., Gray, R. & Scharff, L. (2010). Aviation Visual Perception Research, Misperception and Mishaps. Ashgate Publishing Limited, England.

Green, R., G., Muir, H. & James, M. (2007). Human Performance and Limitations in Aviation. 3rd edit. Blackwell Science.

Guzzo, R., A. & Shea, G., P. (1992). Group Performance And Inter-Group Relations in Organizations. Eds. Dunnette, M. D., Hough, L.M. Handbook of Industrial and Organizational Psychology Consulting Psychologists Press, Palo Alto, CA, 269-313.

Hearst, E. (1988). Fundamentals Of Learning And Conditioning. In R.C. Atkinson, R.J. Herrenstein, G. Lindzey, and R.D. Luce (Eds.) Stevens' Handbook of Experimental Psychology, Second Edition, Volume 2 (pp 3-110). New York, NY: John Wiley&Sons.

Helmreich, R. L. ve Foushee H C (1993). Why crew resource management? Empirical and theoretical bases of human factors training inaviation, E. Wiener, B. Kanki ve R. Helmreich (eds.), Cockpit resource management Academic Press, San Diego, CA.

Helmreich, R.L. & Merritt, A.C. (1998). Culture at Work in Aviation and Medicine National, Organizational and Professional Influences, Ashgate Publishing Limited, Gower House, Croft Road, Aldershot Hampshire GU 11 3HR, England.

Helmreich, R.L. & Merritt, A.C. (2000). "Safety and Error Management: The Role of Crew Resource Management", Aviation Resource Management, ss.107-119, Aldershot, UK: Ashgate.

Helmreich, R., L., Asleigh, C., M. (2001). Culture at Work in Aviation and Medicine. Ashgate Publishing Company 7.

Hoang, V.R. (1996), "Cockpit-Cabin Communication: The Impact of National and Occupational Cultures.", Thesis of Master of Science, San Jose University.

Karakuş, Ö. (2006). Hava Aracı Kaza ve Kırımlarında İnsan Faktörünün Araştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Disiplinler Arası Adli Tıp Ana Bilim Dalı Fizik İncelemeler Kriminalistik Programı. Ankara Üniversitesi, Ankara.

Kayten, P. (1993). The Accident Investigator's Perspective. Ed. Wiener, E. B. Cockpit Resource Management s. 283-314 San Diego CA: Academic.

Kears, S.K. (2016). Uluslararası Havacılığın Temelleri, Nobel Akademik.1. Basım. Ankara.

Keçecioğlu, T. (2000). Takım Oluşturmak, Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti. İstanbul.

Keightley, A. (2004). Human Factors Study Guide Palmerston North: Massey University.

Keyes, R.J. (1990). "Cockpit Resource Management A New Approach to Aircrew Coordination Training", Maxwell AFB AL 36112-5532.

Martinussen, M. & Hunter, D. R.(2010). Aviation Psychology and Human Factors. CRC Press, Boca Raton.

Meydan Larousse, Büyük Lügat ve Ansiklopedi, Sabah Yayınları (1992). Cilt 19.

IATA Training And Development Institute (2016). TCVT_05 Human Factors in Aviation, 2. Meaning Of HF-201608.pdf.

ICAO CIRCULAR, (1993). Human Factors Digest No.7. Investigation Of Human Factors in Accidents and Incidents, International Civil Aviation Organization Pub, Virginia.

Jan Kratzer, (2004). Stimulating The Potential: Creative Performance and Communication In Innovation Teams, Creativity and Innovation Management, Vol. 13, No. 1.

O'hare, D. & Roscoe, S. N. (1990). Flightdeck Performance: The Human Factor. Iowa State University Press.

Orasanu, J. M., Salas, E. (1993). Team Decision Making In Complex Environments. Ed. Klein, G. O. Decision Making in Action: Models and Methods, s. 327-345 Norwood, NJ: Ablex.

Önen, V. (2016). Havacılıkta Emniyet Kültürü- İklimi. Nobel Akademik.1. Basım. Ankara.

Paksoy, M. (2002). Çatışma Ortamında İnsan ve Toplam Kalite Yönetimi. İstanbul Üniversitesi Yayınları No:4356, 2002, İstanbul.

Phil, B. (2004). Teams and Team-Working, Transet Limited, Coventry, England.

Sevinç, İ. ve Şahin, A. (2012). "Kamu Çalışanlarının Örgütsel Bağlılığı: Karşılaştırmalı Bir Çalışma", Maliye Dergisi, S. 162.

Shappell, S. & Wiegmann, D. (2004). Proceedings of The ISASI 35th Annual International Seminar International Society of Air Safety Investigators. HFACS

Şekerli, E., B. (2006). Ekip Kaynak Yönetimi Uygulamaları ve Kültürel Farklılıklar: Türk Pilotları Üzerinde Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Sivil Havacılık Yönetimi Anabilim Dalı, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Terzioğlu, M. (2020). Ekip Kaynak Yönetimi. Cinius Yayınları, İstanbul.

Terzioğlu, M. (2007). Uçak Kazalarının Nedeni Olarak İnsan Hatalarını Azaltmada Ekip Kaynak Yönetimi. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz eylül üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı İnsan Kaynakları Programı, İzmir.

Temel, A. (2004). Etkin Takım Çalışmasında Kişiler arası İletişimin Önemi, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi.

Tutar, H. (2003). Örgütsel İletişim, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Tuna, Y. (2007). Örgütsel İletişim Sürecinde Yöneticilerin Duygusal Zeka Yeterlilikleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Ana Bilim Dalı, Eskişehir.

Webber, S., S. & Klimoski, R., J. (2004). Crews: A distinct Type Of Work Team, Journal of Business and Psychology. 18(3), 261–279.

Wiegmann, D. A. & Scott A. S.(2001). Human Error Perspectives in Aviation, International Journal of Aviation Psychology 11, 4.

Wolfe, T. (1976). The Right Stuff, Published by Farrar, Straus and Giroux, Newyork.

FAA. Crew Resource Management Tarining. (FAA: AC120-51C, 1998), https://blog.havacilikpsikolojisi.net/havacilikta-takim-olmak Erişim Tarihi: 04.01.2021.

Bölümde kullanılan görseller https://pixabay.com/images/search/cabin%20crew/ web adresinden ücretsiz alınmış olup telif hakkına sahip değildir. Erişim Tarihi:22.02.2021

Bölüm **XIV**

İNSAN FAKTÖRLERİNDE GÜNCEL SORUNLAR

(Current Problems In Human Factors)

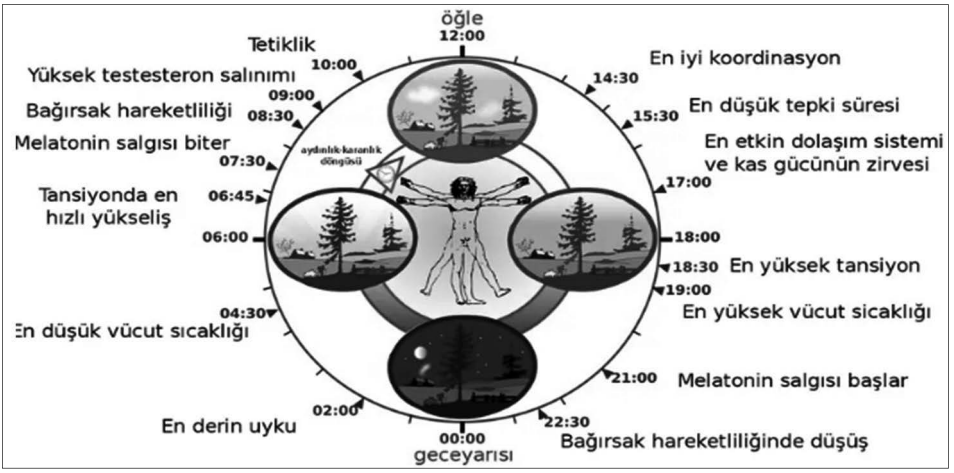

Kaynak: Vikpedi, t.y.

Hadi Ercan

> “ Herhangi bir sorunu çözmek istiyorsanız şu üç soruyu kendinize sorun;
> Ne yapabilirim? Ne okuyabilirim? Kime sorabilirim?
> Jim Rohn ”

Türkiye'de psikologlar, tecrübeli pilotlar, uçuş doktorları ve havacılıkla ilgili diğer uzmanlardan oluşturulacak bir birimin kurulması gerekmektedir. Genel pilot adayı seçim kriterleri özellikleri de göz önüne alınarak oluşturulan bu birim tarafından belirlenmelidir. Böylece, yürütülecek pilot seçim uygulamalarına hem maliyet hem de hakkaniyet açısından iyi bir çözüm olacaktır.

Kaynakça

Ağaşçıoğlu, M. A. (2011). Hava Araçlarının Optimum Kullanımında Pilot Seçme Sistemlerinin (PSS) Etkinliğinin Analizi, Bir Model Önerisi Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Atioğlu, E. (2012). *Emniyet Yönetim Sistemi Temel Esaslar,* Birinci Baskı, Pegem Akademi Yayıncılık, 1-30.

Braun, R., Kath, W. L., Iwanaszko, M., Kula-Eversole, E., Abbott, S. M., Reid, K. J., and Allada, R. (2018). Universal method for robust detection of circadian state from gene expression. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 115(39), 115-139.

Can, K. Soyhan, H. S. ve Coşkun, G. (2019). Havalimanı İtfaiyecileri İçin Büyük Gövdeli Uçak Yangın Söndürme Simülatörü Tasarımı. *Uluslararası Yakıtlar Yanma ve Yangın Dergisi*, (7), 9-16.

Desai, V. M., Roberts, K. H. and Ciavarelli, A. P. (2006). The Relationship Between Safety Climate and Recent Accidents: Behavioral Learning and Cognitive Attributions. *Human Factors*, 48(4), 639-650.

Dokuman, İ. ve Akıncı, G. (2014). Uçuşa Elverişlilik Sertifikasyonunda Emniyet İle İnsan Faktörlerine Yeni Bir Bakış. IX. Ulusal Uçak, Havacılık ve Uzay Mühendisliği Kurultayı Bildiriler Kitabı, 93- 107.

Graeber, R. C. (1988). Human Factors in Aviation Aircrew Fatigue and Circadian Rhytmcity, Academic Press Inc., 307-313.

Graeber, R. C. (2014). Human Factors in Aviation Academic Press Inc. Aircrew Fatigue and Circadian Rhytmcity, 314-337.

ICAO Safety Management Manual (SMM) Doc 9859 AN/474 Part2

ICAO Safety Management Manual (SMM) Doc 9859 AN/474 Part3

Karaman, F., Akınet, M. ve Gürsoy, N. C. (2020). Pilotaj Bölümü Eğitim Gereksinimlerinin Kano Modeli ile Analizi. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(3), 216-231.

Niemczyk, M. and Ulrich, J. W. (2009). Motivation and Learning Strategies İnfluencing Performance in an Aviation Course. *The Collegiate Aviation Review International*, 27(1), 65-78.

Sundar, E., Sundar, S., Pawlowski, J., Blum, R., Feinstein, D. and Pratt, S. (2007). Crew resource management and team training. *Anesthesiology clinics*, 25(2), 283-300.

Teke, A. ve Şimşek, H. (2020). Emniyet Yönetim Sistemi Uygulamalarının Kurumsal İmaj Üzerindeki Etkileri: Uçuş Eğitim Organizasyonlarında Bir Araştırma. *Journal of Aviation*, 4(1), 45-60.

Uludağ, D. (2017). Biyolojik Ritim: Vücudumuzun Orkestra Şefi, 26 Mart, Sinir Bilim Dergisi

Bölüm XV

İNSAN FAKTÖRLERİ BAĞLAMINDA EKİP KAYNAK YÖNETİMİ

(EKY)

Engin Aksüt-Cengiz Türkoğlu

> “ Hepimiz gerçekliği sembol isimlere indirgemeye bayılırız ama Süperman’in modası geçeli çok oldu. Dikkate değer bir başarı elde etmek ancak ekip işidir. ”
> Steve Jobs

Kaynakça

Balci, R. E. (2017). *Kültürel Farklılıkların Ekip Kaynak Yönetimi ve Uçuş Emniyetine Etkileri*. https://tezarsivi.com/kulturel-farkliliklarin-ekip-kaynak-yonetimi-ve-ucus-emniyetine-etkileri-turk-pilotlari-uzerine-bir-arastirma

Eurocontrol. (1996). *Guidelines for Developing and Implementing Team Resource Management*. https://www.skybrary.aero/bookshelf/books/225.pdf

Eurocontrol. (1999). *Team Resource Management Test and Evaluation*. https://www.skybrary.aero/bookshelf/books/229.pdf

Eurocontrol. (2006). Revisiting the Swiss Cheese Model of Accidents. *European Organisation for the Safety of Air Navigation, EUROCONTROL*.

Eurocontrol. (2018). *TRM Implementation Survey Report 2017*. https://www.skybrary.aero/bookshelf/books/5731.pdf

Helmreich. (2006). Red Alert. *Flight Safety Aurstralia*, *October*, 24–31. https://skybrary.aero/bookshelf/books/1095.pdf

Helmreich RL, Flin, R., Klampfer, B., Staender, S., & Diekmann, P. (2001). Enhancing in High Risk Environments: Recommendations for the use of Behavioural Markers. In *Handbook GIHRE-*.

Hofstede, Geert, M. M. (2010). Cultures and Organizations. In *Cultures and Organizations*. https://doi.org/10.1007/s11569-007-0005-8

ICAO. (1998). *Doc. 9683 - Human Factors Training Manual* (Issue 1st Edition).

ICAO. (2013). *Doc. 9995 Manual of Evidence-based Training*.

ICAO. (2016). *Doc 10056 Manual on Air Traffic Controller Competency-based Training and Assessment*. https://www.icao.int/MID/Documents/2018/CBT ATCO and ATSEP Wksp/Doc 10056_EN.pdf

Kanki, Helmreich, A. (2010). *Crew Resource Management*.

Kirkpatrick. (1976). Evaluationof Training. *Training and Development Handbook: A Guide to Human Resource Development*.

Kirkpatrick. (1998). Evaluation training programs. *San Fransisco: Berrett-Koehler*.

Klinect, J. (2008). LOSA Data Analysis : From Diagnostic Counts to Targets for Enhancement. *ICAO/ASPA Regional Seminar*. https://www.icao.int/Meetings/AMC/MA/2008/ASPA/ASPA_LOSA_Data_Analysis_JamesKlinect.pdf

Kozlu Cem. (2007). *Bulutların Üstüne Tırmanırken / THY, Bir Dönüşüm Öyküsü*. Remzi Yayınevi.

Mansikka, H., Harris, D., & Virtanen, K. (2019). Pilot competencies as components of a dynamic human-machine system. *Human Factors and Ergonomics In Manufacturing*, *29*(6), 466–477. https://doi.org/10.1002/hfm.20809

O'Connor, P., Hahn, R. G., & Nullmeyer, R. (2010). The Military Perspective. *Crew Resource Management*, 445–466. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-374946-8.10019-6

O'Connor, P., Hörmann, H., & Flin, R. (2002). Developing a Method for Evaluating Crew Resource Management Skills: A European Perspective. *International Journal of Aviation Psychology*, *12*(3), 263–285. https://doi.org/10.1207/S15327108IJAP1203_5

Reason, J. (2008). *The Human Contribution*.

Robeck, V. (2014). *Evidence-Based Training*. https://www.icao.int/SAM/Documents/2014-AQP/Viktor_Robeck_EBT_Lima_2014v4.pdf

Robertson, M. (2005). *Maintenance Resource Management Introduction*. http://hfskyway.faa.gov/HFAMI/lpext.dll/FAA Research 1989 - 2002/I...

Şekerli, E. B. (2006). *Kaynak Yönetimi Uygulamaları ve Kültürel Farklılıklar* [Anadolu Üniversitesi]. https://earsiv.anadolu.edu.tr/xmlui/handle/11421/2629?locale-attribute=tr

Skybrary. (2020). *Crew Resource Management (CRM) - SKYbrary Aviation Safety*. https://www.skybrary.aero/index.php/Crew_Resource_Management_(CRM)

Taylor, J. C. (2000). The evolution and effectiveness of Maintenance Resource Management (MRM). *International Journal of Industrial Ergonomics*, *26*(2), 201–215. https://doi.org/10.1016/S0169-8141(99)00066-9

UK CAA. (2002). *CAP 720, Flight Crew Training: Cockpit Resource Management (CRM) and Line-Oriented Flight Training (LOFT) (previously ICAO Digest No. 2)* (Issue 2). publicapps.caa.co.uk/docs/33/CAP720.PDF

UK CAA. (2017). *CAP1607 Practical Crew Resource Management (CRM) Standards: The Handy Guide* (Issue November). https://publicapps.caa.co.uk/docs/33/CAP1607FCHF_CRMGuide.pdf

van Avermaete, J. A. G. (1998). *NOTECHS : Non-technical skill evaluation in JAR-FCL*. https://reports.nlr.nl/xmlui/bitstream/handle/10921/1234/TP-1998-518.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Varney, M. (2010). IATA Training & Qualification Initiative (ITQI) Evidence-Based Training. *ICAO NGAP Symposium*. https://www.icao.int/Meetings/AMC/NGAP/Documentation/IATA Training - Qualification Initiative (ITQI).pdf

Wiener, Kanki, H. (1995). *Cockpit Resource Management*.

Wilhelm, H. M. (1999). The evolution of crew resource management training in commercial aviation. *International Journal of Aviation Psychology*, *9*(1), 19–32. https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.526.8574&rep=rep1&type=pdf

Bölüm XVI

EMNİYET KÜLTÜRÜ

Cengiz Türkoğlu

> “ Emniyet Kültürü, insanların, kimse tarafından izlenmediği zaman, emniyet ve risk konusunda nasıl davrandığıdır.
> (ICAO SMM Doc 9859 4th edition 2012) ”

Kaynakça

American Nuclear Society. (1995). *Safety Culture in Nuclear Installations*. https://inis.iaea.org/collection/NCLCollectionStore/_Public/27/036/27036465.pdf?r=1

Antonsen, S. (2009). Safety culture assessment: A mission impossible? *Journal of Contingencies and Crisis Management*, *17*(4), 242–254. https://doi.org/10.1111/j.1468-5973.2009.00585.x

Authority, U. M. A. (n.d.). *Manual of Air Safety*. *7*. moz-extension://a47da3f2-35fc-4db5-bedf-ae844a46c02e/enhanced-reader.html?openApp&pdf=https%3A%2F%2Fassets.publishing.service.gov.uk%2Fgovernment%2Fuploads%2Fsystem%2Fuploads%2Fattachment_data%2Ffile%2F912759%2FMAS_Issue_7.pdf

Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs, N.J. : Prentice Hall.

Bükeç, C. M. (2020). *Eylül – Aralık 2020 – Türkiye Hava yolu Pilotları Derneği*. https://www.talpa.org/publication/eylul-aralik-2020/

CAA. (2016). *CAP 1642 - CAA Safety Assurance Review*. https://publicapps.caa.co.uk/docs/33/CranfieldSafetyAssuranceReview.pdf

Cooper, D. (2016). *Navigating the Safety Culture Construct: A Review of the Evidence*. http://www.behavioural-safety.com/articles/safety_culture_review.pdf

Dekker, S. (2014). *Safety Differently* (1st Editio). CRC Press. https://doi.org/ https://doi.org/10.1201/b17126

Dekker, S. (2015). *Sidney Dekker — Just Culture short course - Restorative Just Culture*. https://www.youtube.com/watch?v=loNyaKM1-Ls

Eurocontrol. (2013). *From Safety-I to Safety-II: A White Paper*.

General, I. (2008). *Review of FAA's safety oversight of airlines and use of regulatory partnership programs*.

Gerede, E., & Bükeç, C. M. (2017). Türkiye deki Hava Aracı Bakım Kuruluşlarındaki Disiplin Sistemlerinin Mevcut Özelliklerinin ve Olumlu Adalet Kültürüne Muhtemel Yansımalarının Araştırılması - A Study on Current Features of Discipline Systems in Aircraft Maintenance Organizations in Turke. *Journal of Business Research - Turk*, *9*(4), 155–195. https://doi.org/10.20491/isarder.2017.326

Global Aviation Information Network (GAIN). (2004). *A Roadmap to a Just Culture*. https://flightsafety.org/files/just_culture.pdf

Haddon-Cave. (2013). *Speech by the Hon. Sir Charles Haddon-Cave*. *June*, 1–5.

Hilson, D. (2013). *The A-B-C of risk culture*. https://www.pmi.org/learning/library/understanding-risk-culture-management-5922

Hofstede, Geert, M. M. (2010). Cultures and Organizations. In *Cultures and Organizations*. https://doi.org/10.1007/s11569-007-0005-8

Hollnagel, E. (2011). *Just Culture vs. Fair Culture*. http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2007/liitteet/op

Hollnagel, E. (2014). *Safety-I and Safety-II The Past and Future of Safety Management*. CRC Press.

Hudson, P. (2000). *Safety management and safety culture: the long and winding road.*

Hudson, P. (2007). Implementing a safety culture in a major multi-national. *Safety Science*, *45*(6), 697–722. https://doi.org/10.1016/j.ssci.2007.04.005

IATA. (2019a). *Continued Prioritization of Aviation Essential to Supporting Jobs and GDP Growth in UAE*. https://www.iata.org/en/pressroom/pr/2019-10-08-01/

IATA. (2019b). *Developing your positive safety culture Points to consider*. 5.

ICAO. (1998). *Doc. 9683 - Human Factors Training Manual* (Issue 1st Edition).

ICAO. (2005). *Doc. 9422 - ICAO Accident Prevention Programme*.

ICAO, I. C. A. O. (2006). Doc. 9859 Safety Management Manual (SMM). *ICAO*, *First Edition*, 264. http://www.icao.int/fsix/_Library/SMM-9859_1ed_en.pdf

ICAO, I. C. A. O. (2009). Doc 9859 - Safety Management Manual (SMM). *ICAO*, *Second Edition*, 264. http://www.icao.int/safety/fsix/Library/DOC_9859_FULL_EN.pdf

ICAO, I. C. A. O. (2012). Doc. 9859 Safety Management Manual (SMM). *Organization*, *Third Edition*. http://www.icao.int/fsix/_Library/SMM-9859_1ed_en.pdf

ICAO, I. C. A. O. (2016). *Annex 19 - Safety Management*. *Second Edition.*

ICAO, I. C. A. O. (2018). Doc 9859, Safety Management Manual (SMM). *Doc 9859 AN/474*, *Fourth Edition*, 251. http://www.icao.int/fsix/_Library/SMM-9859_1ed_en.pdf%5Cnfile:///C:/Users/Danilo/Downloads/Safety_management_and_risk_modelling_in_aviation.pdf%5Cnhttp://www.easa.eu.int/essi/documents/Methodology.pdf

INSAG. (1986). *Summary Report on the Post-accident Review Meeting on the Chernobyl Accident*.

INSAG. (1992). *INSAG-7 The Chernobyl Accident: Updating of INSAG-1*. https://www-pub.iaea.org/MTCD/publications/PDF/Pub913e_web.pdf

Kennedy, T. E. D. and A. A. (1982). *Corporate cultures: The rites and rituals of corporate life*. Addison-Wesley.

Leveson, N. G. (2020). Safety III : A Systems Approach to Safety and Resilience. *MIT Engineering Systems Lab*, 110.

Marx, D. (2007). *Patient Sfaety and the "Just Culture."*

N. Johnston. (1995). 'Do blame and punishment have a role in organizational risk management?',. *Flight Deck, Spring*, 33– 6.

NLR. (2016). *ASC -IT: Seven steps to improve your safety culture*. http://www.nlr.org/wp-content/uploads/2017/10/ASC-IT-Seven-steps-to-improve-your-safety-culture.pdf

Önen, V. (2015). *HAVACILIKTA EMNİYET KÜLTÜRÜ - İKLİMİ*.

Piereson, S. Thomas J. Peters and Robert H. Waterman, J. (1983). In Search of Excellence: Lessons from America's Best-Run Companies. In *NASSP Bulletin,: Vol. 67(466)*. New York: Harper & Row. https://doi.org/10.1177/019263658306746628

Piers, M., Montijn, C., & Balk, A. (2009). *ECAST Safety Culture Framework*. *March*, 1–14.

Porte, T. La. (1996). *High Reliability Organizations - Unlikely, Demanding, and At Risk*.

Reason, J. (2006). *Human Factors Risk Culture*. *May*.

Reason James. (1997). *Managing the Risks of Organizational Accidents - James Reason - Google Books*. https://books.google.co.uk/books?id=LFCFCwAAQBAJ

SAGE. (2004). *The Hawthorne Effect - SAGE Research Methods*. https://methods.sagepub.com/book/key-concepts-in-social-research/n22.xml

Senge, P. M. (1990). *The Fifth Discipline: The Art and Practice of the Learning Organization*.

Simmons, B. (n.d.). *FAiR System - Flowchart Analysis of Investigation Results*. Retrieved April 11, 2021, from https://www.bainessimmons.com/aviation-consulting-services/smarrt-tools/fair-system/

Thaden, T. L. von. (2008). *The Safety Culture Indicator Scale Measurement System - SCISMS*. *July*.

The New York Times. (1985). *THE BHOPAL DISASTER: HOW IT HAPPENED*. https://www.nytimes.com/1985/01/28/world/the-bhopal-disaster-how-it-happened.html

Vu, T., & De Cieri, H. (2015). *A review and evaluation of safety culture and safety climate measurement tools*. *December*, 68. http://www.iscrr.com.au/__data/assets/pdf_file/0007/533581/A-review-of-safety-culture-and-climate-tools.pdf

Westrum, R. (2004). A typology of organisational cultures. *Quality & Safety in Health Care*, *13 Suppl 2*(March 2008), ii22-i27. https://doi.org/10.1136/qshc.2003.009522

Bölüm **XVII**

İNSAN FAKTÖRLERİ YÖNÜNDEN DUYGUSAL ZEKÂ

(Emotional Intelligence in Human Factors)

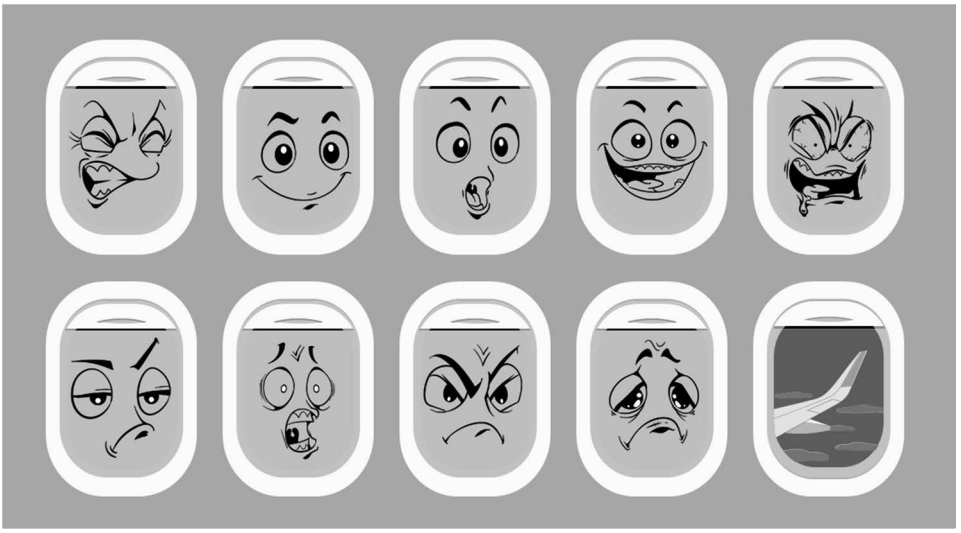

Eray Beceren

“ Duygusal Zeki Uçuşlar… ”

yönelik olarak daha iyi şartlar yaratmak amacıyla fırsatları yakalarlar. Bu doğrultuda hedeflerini belirler ve kendilerini motive ederek harekete geçebilirler. Tüm bu konularda zor durum ve insanlarla karşılaştığında olayların ve insanların iyi taraflarını görebilme becerileri yüksektir.

Sosyal bilinç becerisi yüksek uçucular; diğerlerinin yansıttığı duygusal ipuçlarına ve bakış açılarına karşı duyarlıdır. Bu amaçla etkin dinler ve beden diline dikkat eder. Ekip içerisindeki ilişki ağlarını, yol gösteren değerleri ve ekip için geçerli sözsüz kuralların farkındadır. Diğerlerinin durumu ve ihtiyaçlarının farkındadır ve destek verme konusunda açıktırlar.

İlişkileri yönetme becerisi yüksek uçucular; kurumsal ilke ve değerler çerçevesinde hareket etme konusunda içinde bulunduğu ekibe destek sağlar ve rol model olur. Uçuş süreci esnasında gerekli durumlarda ekip arkadaşlarını etkileme becerisine sahiptir. Yakalanan fırsatlarda ve gerektiğinde ekip arkadaşlarının gelişimi konusunda katkı sağlar. Geri bildirim yaklaşımını eğitici ve geliştirici amaçlarla kullanabilir. Değişime açıktır ve değişimi destekler. Ortaya çıkabilecek çatışmayı fark ettiğinde gerekli önlemleri alır. Çatışma kaçınılmazsa süreci etkin yönetebilir. Ekip içinde sevgi ve saygıya dayanan iyi ilişkilerin kurulması ve sürdürülmesi konusunda çaba sarf eder. Ekip çalışması ve iş birliğinin gücünün etkin olarak kullanılmasında üstüne düşen görevi en etkili şekilde yerine getirir ve destek olur.

Tüm duygusal zekâ yetkinlikleri; insan faktörleri ve ekip kaynak yönetimi konularında önemli katkılar sağlayacaktır. Sıralanan tüm yetkinlikleri ölçmek ve geliştirmek mümkündür. Bu noktadan hareketle; duygusal zekâ ölçümü işe alım, görevlendirme, terfi gibi konularda göz önünde bulundurulması uygun olacaktır. "Duygusal Zekâ" yetkinlikleri, sektöre personel yetiştiren üniversite ve yüksek okullarda ders olarak, havacılık şirketlerinde başlangıç eğitimleri, ekip kaynak yönetimi, eğiticinin eğitimi, kaptanlık ve kabin amirliği eğitimleri başta olmak üzere programlara dâhil edilmesi yararlı olacaktır.

Kaynakça

Baltaş, Z. ve Baltaş, A. (1999). Stres ve Başa Çıkma Yolları. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Baltaş Grubu: Etkileşim. (2020). Baltaş, A. Güven Fark Yaratır. Erişim adresi https://www.baltasgurubu.com/secilmis-yazilar/guven-fark-yaratir.html, Erişim Tarihi:6.01.2021.

Beceren, E. (2012). Duygusal ve Sosyal Zekâmız. İstanbul: Postiga Yayınları.

Buron, R.J. ve McDonald-Mann, D. (2004). Astlarınıza Geri Bildirim Sağlamak. İstanbul: Uğur Kariyer Merkezi Yayınları.

CAP 737, (2014). Flight-Crew Human Factors Handbook. West Sussex: Civil Aviation Authority.

Clark, L. (2000). SOS Duygulara Yardım. İstanbul: Evrim Yayınevi.

Ellis A. (2001). Kendinizi Daha İyi Hissedin, Daha İyi Olun, Daha İyi Kalın. Ankara: HYB Basım Yayın.

Goleman, D. (2000). İşbaşında Duygusal Zekâ. İstanbul: Varlık Yayınları.

Goleman, D. (2002). Duygusal Zekâ Neden IQ'dan Daha Önemlidir. İstanbul: Varlık Yayınları.

Goleman, D., Boyatsiz, R. ve McKee, A. (2002). Yeni Liderler. İstanbul: Varlık Yayınları.

Goleman, D. (2005). Yıkıcı Duygular. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Goleman, D. (2007). Sosyal Zekâ-İnsan İlişkilerinin Yeni Bilimi. İstanbul: Varlık Yayınları.

Goleman, D. (2014). Odak: Mükemmeliğin Gizli Anahtarı. İstanbul: Varlık Yayınları.

Madi, B. (2006). Öğrenme Beyinde Nasıl Oluşur? İstanbul: Morpa Yayın.

Morgan, N. (2017). Etkilemenin Dört Bileşenini Anlamak, Etkileme ve İkna içinde (7-14). İstanbul: Optimist Kitap.

Mumkule, A. ve Beceren, E. (2014). Duygularım Zorba ve Ben. İstanbul: Postiga Yayınları.

Oğurlu U. (2006). Düşünsel Duygulanımcı Davranış Terapisi (DDDT) Odaklı Grupla Psikolojik Danışmanın Ergenlerdeki Benlik Saygısı Düzeyine Etkisi, (Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi, Mersin.

Owen, H., Hodgson, V. ve Gazzard, N. (2007). Liderlik El Kitabı. İstanbul: Optimist Kitap.

Restak, R.M. (2012). Akıl. İstanbul: Aylak Kitap.

Seligman, M. (2002). Gerçek Mutluluk. Ankara: HYB Basım Yayın.

Stein S.J. ve Book H.E. (2000). EQ Duygusal Zeka ve Başarının Sırrı. İstanbul: Özgür Yayınları.

Şahin, A.E. (2010). DOCPLAYER. Öz Farkındalık ve Kişisel Gelişim: SWOT Analizi ve Johari Penceresi. Erişim adresi https://docplayer.biz.tr/9140115-Oz-farkindalik-araclari-swot-analizi-ve-johari-penceresi.html, Erişim Tarihi:6.01.2021.

TDK Sözlük, Güncel Türkçe Sözlük: Etkileşim. (2020). Erişim adresi https://sozluk.gov.tr/, Erişim Tarihi:6.01.2021.

Terzioğlu, M. (2010). Ekip Kaynak Yönetimi. İstanbul: Cinius Yayınları.

Tuckman, B.W. ve Jensen, M.A.C. (1977). Stages Of Small Group Development Revisited, Group And Organizational Studies. Vol.2 No.3.

Uçak Kazası Raporu Sezon 12, Bölüm 03 Lost In Translation

Weitzel. S.R. (2004). Doğru Geri Bildirim. İstanbul: Uğur Kariyer Merkezi Yayınları.

Wikipedia: Etkileşim. (2021). Qantas Flight 32 Erişim adresi https://en.wikipedia.org/wiki/Qantas_Flight_32 Erişim Tarihi:6 Şubat 2021.

Bölüm **XVIII**

DUYGUSAL DAYANIKLILIK-YILMAZLIK VE İNSAN FAKTÖRÜ

(Resilience and Human Factor)

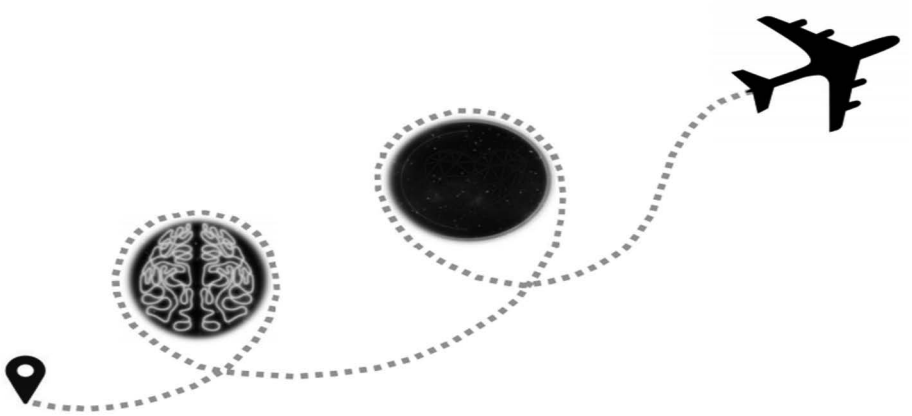

Ayça Mumkule Erşipal

> “Umutsuz durum yoktur, umutsuz insan vardır.
> Ben umudumu hiç yitirmedim.
> Mustafa Kemal Atatürk”

yolla başarısızlıklara rağmen kontrolü elimizde tutabilmemiz mümkündür. Bahsi geçen öz güven, bilgi birikimi ve bu bilgilerin kişisel değerlerimiz ve yeteneklerimiz ile uyumuyla ilişkilidir.

Tüm bu yönleriyle duygusal dayanıklılık ve yılmazlık, emniyeti teminat altına alan en önemli kapasitelerden biri olarak insan faktörünün ayrılmaz ve bütünleyici bir parçasıdır.

Kaynakça

Adolph, R., Lafrenz, B. ve Kirchhoff, B. M. (2012) Safety Management Systems, Safety Culture and Resilience engineering: Comparison of Concepts. HFES Europe. Toulouse, October 2012.

Alexander, D.E. (2013). Resilience and Disaster Risk Reduction: An Etymological Journey. Erişim Adresi: https://www.researchgate.net/publication/307810633_Resilience_and_disaster_risk_reduction_an_etymological_journey, Erişim Tarihi:14.02.2021.

Bariso, J. (2019). Uygulamalı Duygusal Zekâ – Justin Bariso İstanbul: Sola Unitas.

Barrett, R. (2006) Building a Values-Driven Organization A Whole System Approach to Cultural Transformation, Elsevier, Oxford UK.

Barry, H. (2018). Emotional Resilience. London: Orion Spring.

Başdemir, M. M. (2020). Tüm Havacılar için Ekip Kaynak Yönetimi. İstanbul: Beta Basım Yayım.

CAP 737. (2014). Flight-Crew Human Factors Handbook. West Sussex: Civil Aviation Authority.

Chowdhury, M. R. (2020). What is Emotional Resilience and How to Build It? Erişim Adresi https://positivepsychology.com/emotional-resilience/ (Erişim Tarihi:10.12.2020)

Crew Resource Management, Crew Resource Management and Individual Resilience (207-226). Kanki, B. G., Anca, J. ve Chidester, T. R., San Diego: Academic Press.

Crispigny, R. (2020). Fly! Life Lessons From The Cockpit of QF32. Melbourne: Penguin Random House.

Cüceloğlu, D. (2001) İyi Düşün Doğru Karar Ver, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Çetingüç, M. (2020). Havacılık ve Uzay Psikolojisi. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.

Damm, G. F. (2017) Aerotime Team Is resilience the most valuable skill for a pilot? Erişim adresi: https://www.aerotime.aero/aerotime.team/19764-is-resilience-the-most-valued-skill-for-a-pilot?page=1. (Erişim Tarihi: 01.11.2020)

David, S. (2018). Duygusal Çeviklik. İstanbul: Pegasus Yayınları.

David, S. ve Congleton, C. (2016). Duygusal Çeviklik. (167-178) İstanbul: Optimist Kitap.

Davidson, R. J. (2019). Karakteri Değiştirmek. İstanbul: Kuzey Yayınları.

EASA Crew Resource Management (CRM) Training (2015). Erişim adresi: https://www.easa.europa.eu/newsroom-and-events/news/crew-resource-management-crm-training, Erişim Tarihi: 01.10.2015.

Erdoğdu, E. (2020). Pilot Akran Destek Programı. Erişim adresi https://blog.havacilikpsikolojisi.net/pilot-akran-destek-programi/ Erişim Tarihi: 01.11.2020.

Frisinger, S. (2010). Emotionally Enabled. Erişim adresi https://flightsafety.org/asw-article/emotionally-enabled/, Erişim Tarihi: 01.12.2020.

GAIN Working Group E. A RoadMap to a Just Culture. (2004). Erişim adresi https://flightsafety.org/files/just_culture.pdf. Erişim Tarihi: 03.01.2021.

Goleman, D. (2002). Duygusal Zekâ Neden IQ'dan Daha Önemlidir. İstanbul: Varlık Yayınları.

Goyette, P. (2017) What Is Emotional Agility & Its Importance to Leadership? Erişim adresi https://www.eaglesflight.com/blog/what-is-emotional-agility-its-importance-to-leadership#:~:text=Emotional%20intelligence%20is%20defined%20as,inner%20experiences%20mindfully%20and%20productively. Erişim Tarihi:21.12.2020.

Gülmez, E. (2016). Kaptan Sully ve İnsan Faktörleri. Erişim adresi: https://www.airporthaber.com/kose-yazilari/kaptan-sully-ve-insan-faktorleri.html, Erişim Tarihi:14.02.2021.

Hay, J. (2017). Eğitimciler için Transaksiyonel Analiz. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.

Houston, S. (2019). The I'M SAFE Checklist. Erişim adresi https://www.thebalancecareers.com/the-i-m-safe-checklist-282948. Erişim Tarihi: 03.01.2021.

Kartal, K. (2021). Esnetilir – Resilient, Türkçe Güneş Dilidir. Erişim adresi https://www.facebook.com/groups/531220856965356/search/?q=resilient, Erişim Tarihi: 02.03.2021

Koşçağız, A. (2018). Kokpitteki Sır. İstanbul: Dante Yayınları.

Muldoon, K. (2014). Improving Resilience in Pilot Training. Erişim adresi https://www2.slideshare.net/KristinaMuldoon/resilience-40495366?from_action=save , Erişim Tarihi: 09.01.2021.

Martin W. L. (2019). Crew Resource Management, Crew Resource Management and Individual Resilience (207-226). Kanki, B. G., Anca, J. ve Chidester, T. R., San Diego: Academic Press.

Mumkule, A. (2020). Contribution of Transactional Analysis and Emotional Intelligence Theory to CRM. Akgül, Ö. (Ed.), Aviation Psychology içinde (18-37), Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.

Mumkule, A. ve Beceren, E. (2014). Duygularım Zorba ve Ben. İstanbul: Postiga Yayınları.

Orth, S. ve Blinda, A. (2015). Üzgünüz Pisti Kaçırdık. İstanbul: Pegasus Yayınları.

Plutchik Duygu Çemberi Erişim adresi http://www.psychologies.com.tr/plutchik-duygu-cemberi/ , Erişim Tarihi:28.11.2020.

Sigman, M. (2020). Zihnin Gizli Yaşamı. İstanbul: Aylak Kitap.

Stewart, I. ve Joines, V. (2019). Günümüzde TA. İstanbul: Serbest Kitaplar.

TDK Sözlük, Güncel Türkçe Sözlük: Etkileşim. (2020). Erişim adresi https://sozluk.gov.tr/, Erişim Tarihi:28.11.2020.

Terzioğlu, M. (2010). Ekip Kaynak Yönetimi. İstanbul: Cinius - Çağdaş Türk Yazarları Dizisi.

Tuna,Y. ve Kayaoğlu, A. (2011). Birey ve Davranış. Erişim adresi https://ets.anadolu.edu.tr/storage/nfs/SOS106U/ebook/SOS106U-11V3S1-8-0-1-SV1-ebook.pdf, Erişim Tarihi:10.10.2020.

Bölüm **XIX**

YORGUNLUK YÖNETİMİ

(Fatigue Management)

Kaynak: http:// baaflightschool.com, t.y.

Julide Nukan

> “ Vücut saatini yenebilir misin? ”

Kaynakça

Air Line Pilots Association. (1978). *Aircraft Accident Report - Tenerife, Canary Islands March 27, 1977*. Washington D.C.

Ariely, D., Loewenstein, G., & Prelec, D. (2006). Tom Sawyer and the construction of value. *Journal of Economic Behavior & Organization*, *60*(1), 1–10.

Arkes, H. R., & Blumer, C. (1985). The psychology of sunk cost. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, *35*(1), 124–140. https://doi.org/10.1016/0749-5978(85)90049-4

Arkes, H. R., & Hutzel, L. (2000). The role of probability of success estimates in the sunk cost effect. *Journal of Behavioral Decision Making*, *13*(3), 295–306. https://doi.org/10.1002/1099-0771(200007/09)13:3<295::AID-BDM353>3.0.CO;2-6

Besnard, D., Greathead, D., & Baxter, G. (2004). When mental models go wrong: co-occurrences in dynamic, critical systems. *International Journal of Human-Computer Studies*, *60*(1), 117–128.

Caverni, J.-P., Fabre, J.-M., & Gonzalez, M. (1990). Cognitive Biases: Their contribution for understanding human cognitive process. Içinde J.-P. Caverni, J.-M. Fabre, & M. Gonzalez (Ed.), *Cognitive Biases* (ss. 15–34). Amsterdam: Noırth-Holland.

Dalziel, J. R., & Job, R. F. S. (1997). Motor vehicle accidents, fatigue and optimism bias in taxi drivers. *Accident Analysis & Prevention*, *29*(4), 489–494. https://doi.org/10.1016/S0001-4575(97)00028-6

DeJoy, D. M. (1989). The optimism bias and traffic accident risk perception. *Accident Analysis & Prevention*, *21*(4), 333–340. https://doi.org/10.1016/0001-4575(89)90024-9

Esch, F.-R., Schmitt, B. H., Redler, J., & Langner, T. (2009). Consumer Perceptions of Online Shopping Environments. *Psychology & Marketing*, *26*(4), 383–396.

Federal Aviation Administration, (2012). Pilot Safety Tip - Expectation Bias. Tarihinde 22 Mayıs 2018, adresinden erişildi https://www.faasafety.gov/SPANs/noticeView.aspx?nid=4214

Gigerenzer, G., & Goldstein, D. G. (1996). Reasoning the Fast and Frugal Way: Models of Bounded Rationality. *Psychological Review*, *103*(4), 650–669.

Gilbey, A., & Hill, S. (2012). Confirmation bias in general aviation lost procedures. *Applied Cognitive Psychology*, *26*(5), 785–795. https://doi.org/10.1002/acp.2860

Guitart-Masip, M., Chowdhury, R., Sharot, T., Dayan, P., Duzel, E., & Dolan, R. J. (2012). Action controls dopaminergic enhancement of reward representations. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, *109*(19), 7511–7516. https://doi.org/10.1073/pnas.1202229109

Hsee, C. K., Zhang, J., Yu, F., & Xi, Y. (2006). Lay rationalism and inconsistency between predicted experience and decision. Içinde P. Slovic & S. Lichtenstein (Ed.), *The Construction of Preference* (ss. 532–549). New York: Cambridge University Press.

ICAO (2013a). *Safety Management: Annex 19 to the Convention on International Civil Aviation* (1. baskı). International Civil Aviation Organization.

ICAO (2013b). *Safety Management Manual* (3. baskı). International Civil Aviation Organization.

Illankoon, P., & Tretten, P. (2019). Judgemental errors in aviation maintenance. *Cognition, Technology & Work*, (0123456789). https://doi.org/10.1007/s10111-019-00609-9

Jenkins, H. M., & Ward, W. C. (1965). Judgment of contingency between responses and outcomes. *Psychological Monographs: General and Applied*, *79*(1).

Ju, C., Ji, M., Lan, J., & You, X. (2016). Narcissistic personality and risk perception among Chinese aviators : The mediating role of promotion focus. *International Journal of Psychology*, (52), 1–8. https://doi.org/10.1002/ijop.12243

Kahan, D. M., Peters, E., Dawson, E. C., & Slovic, P. (2017). Motivated numeracy and enlightened self-government. *Behavioural Public Policy*, *1*(01), 54–86.

Kahneman, D. (2016). *Hızlı ve Yavaş Düşünme*. İstanbul: Varlık.

Kahneman, D., & Tversky, A. (1973). On the psychology of prediction. *Psychological Review*, *80*(4), 237–251. https://doi.org/10.1037/h0034747

Kahneman, D., & Tversky, A. (1979). Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, *47*(March), 263–291.

Langer, E. J. (1975). The Illusion of Control. *Journal of Personality and Social Psychology*, *32*(2), 311–328.

Lovallo, D., & Kahneman, D. (2003). Delusions of Success: How Optimism Undersmines Executives' Decisions. *Harvard Business Review*, *81*(7), 1–10.

Mcmillan, J. J., & White, R. A. (1993). Auditors' Evidence Hypothesis Belief Search : Frame , Revisions The Effect and of Confirmation Professional Skepticism. *The Accounting Review*, *68*(3), 443–465.

Murata, A., Nakamura, T., & Karwowski, W. (2015). Influence of Cognitive Biases in Distorting Decision Making and Leading to Critical Unfavorable Incidents. *Safety*, *1*(1), 44–58.

Muthard, E. K., & Wickens, C. D. (2003). Factors That Mediate Flight Plan Monitoring and Errors in Plan Revision: Planning Under Automated and High Workload Conditions. *International Symposium on Aviation Psychology*.

National Transporation Safety Board. (2006). *Attempted Takeoff From Wrong Runway Comair Flight 5191 Bombardier CL-600-2B19, N431CA, Lexington, Kentucky*. Washington D.C.

Rae, A., & Alexander, R. (2017). Forecasts or fortune-telling: When are expert judgements of safety risk valid? *Safety Science*, *99*, 156–165.

Rapp, R. (2013, Aralık 3). Expectation Bias. *AOPA*.

Reason, J. (2009). *Human Error* (20th baskı). New York: Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CBO9781107415324.004

Sarter, N., Schroeder, B., & McGuirl, J. (2001). Supporting decision-making and action selection under time pressure and uncertainty: The case of inflight icing. *39th Aerospace Sciences Meeting and Exhibit*, *43*(4), 573–583. https://doi.org/10.2514/6.2001-543

Sharot, T. (2018). *Başkalarının Aklı*. (T. Uyar, Ed.). İstanbul: Domingo Yayınları.

Shorrock, S. T. (2007). Errors of perception in air traffic control. *Safety Science*, *45*(8), 890–904. https://doi.org/10.1016/j.ssci.2006.08.018

Simon, H. A. (1955). A Behavioral Model of Rational Choice. *The Quarterly Journal of Economics*, *69*(1), 99–118.

Simon, H. A. (1956). Rational choice and the structure of the environment. *Psychological Review*, *63*(2), 129–138.

Sjöberg, L. (1979). Strength of belief and risk. *Policy Sciences*, *11*(1), 39–57.

Stewart Ii, J. E. (2006). *Locus of Control, Attribution Theory, and the "Five Deadly Sins" of Aviation*.

Sunstein, C. R., Bobadilla-Suarez, S., Lazzaro, S. C., & Sharot, T. (2017). How People update beliefs about climate change: Good news and bad news. *Cornell Law Review*, *102*(6), 1431–1443. https://doi.org/10.2139/ssrn.2821919

Sutherland, S. (2015). *İrrasyonel* (5. baskı). Istanbul: Domingo.

Taleb, N. N. (2007). *The black swan: The impact of the highly improbable*. *The Black Swan: The Impact of the Highly Improbable*. New York: Random House.

Tversky, A., & Kahneman, D. (1974). Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases. *Science*, *185*(4157), 1124–1131.

Tversky, A., & Kahneman, D. (1981). The Framing of Decisions and the Psychology of Choice, *211*(4481), 453–458.

Uyar, T. (2019). Structuring Risk Assessment Process with Tallying in Aviation Safety Management. *International Journal of Aerospace Psychology*, *29*(3–4). https://doi.org/10.1080/24721840.2019.1621176

Uyar, T. ve Paksoy, M. (2020). Framing Effect in Safety Risk Probability Assessment : A Prospect Theory Approach Framing Effect in Safety Risk Probability Assessment : *The International Journal of Aerospace Psychology*, *30*(3–4), 119–129. https://doi.org/10.1080/24721840.2020.1774379

Vidulich, M. A., Wickens, C. D., Tsang, P. S., & Flach, J. M. (2010). Information Processing in Aviation. *Human Factors in Aviation*, 175–215. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-374518-7.00007-9

Wason, P. C. (1960). On the failure to eliminate hypotheses in a conceptual task. *Quarterly Journal of Experimental Psychology*, *12*(3), 129–140.

Wiegmann, D. A., Goh, J., & O'Hare, D. (2002). The Role of Situation Assessment and Flight Experience in Pilots ' Decisions to Continue Visual Flight Rules Flight into Adverse Weather, *44*(2), 189–197.

Wilson, D. R., & Fallshore, M. (2001). Optimistic and ability biases in pilots' decisions and perceptions of risk regarding VFR flight into IMC. Içinde *Proceedings of the 11th International Symposium on Aviation Psychology*. Columbus, OH.

Woods, S. (2020). Just a bit biased: How to see and avoid dangerous assumptions. *FAA Safety Briefing.* 60(4), 10-15.

Bölüm **XXI**

OTOMASYON

(Automation)

Hadi Ercan

> “İş için kullanılan teknolojinin ilk kuralı,
> verimli bir işleme uygulanan otomasyon, verimliliği arttıracaktır.
> İkincisi ise verimsiz bir işe uygulanan otomasyonun
> verimsizliği arttıracağıdır.”
> Bill Gates

Sonuç olarak otomasyon, uçak kokpitinin ergonomik dizaynı, uçuş göstergelerinin durum muhakemesini arttırıcı, karar verme sürecine katkıda bulunacak şekilde seçildiğinde, iyi bir bilgisayar-insan-uçak ilişkisi akışıyla ve uçuş ekiplerinin ileri seviyede sistem bilgisine sahip olmaları ve uygulamalı eğitimleri ile doğrudan bağlantılıdır.

Kaynakça

Aktaş, H. ve Tekarslan, E. (2013). Uçuş Ekibi Kaynak Yönetimi: Pilotların Uçuş Ekibi Kaynak Yönetimi Tutumları İle Kişilik Yapıları Arasındaki İlişki. Journal of the School of Business Administration, İstanbul University, 42(2), 276-301.

Aribumu, T. (2011). Uçak Elektroniği Sistemlerine Giriş, Elektrik Mühendisliği, (437), 78-85.

Harris, D, (2011), Human Performance on the Flight Deck 2011; 239 /Ashgate Publishing Limited Diagram mevcut örneğe göre adapte edilmiştir.

Ellis, G., Mıller, C. and Ramsden, J. (1984). Air Crash Investigation of General Aviation Aircraft: With Emphasis on the Crash Scene Aspects of the Investigation, Washington, 225-231.

Endsley, M. R. (1988). Design and Evaluation for Situation Awareness Enhancement. Proceedings of the Human Factors Society Annual Meeting, 32(2), 97-101.

Harris, D. (2011). Human Performance on the Flight Deck. Ashgate: Publishing, Limited, 1-359.

İşbilen, F. ve Konar, M. (2020). Uçak Sistemlerinin SCADA İle Modellenmesi. Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, (18), 338-346.

Lovesey, E. (2004). Anthropometries for Flight Deck, In: D. Harris (ed.) Human Factors for Civil Flight Deck Design. Aldershot: Ashgate, Routledg, 199-210.

Messac, A. (1999). Multidisciplinary Design Optimization, Aerospace America, (12), 38-59.

Parasuraman, R., Sheridan, T. B. and Wickens, C. D. (2000). A model for types and levels of human interaction with automation. IEEE Transactions on systems, man, and cybernetics-Part A: Systems and Humans, 30(3), 286-297.

Sarter, N. B., Woods, D. D. & Billings, C. E. (1997). Automation surprises. Handbook of human factors and ergonomics, (2), 1926-1943.

Şahin, K. (1999). Uçaklar ve Helikopterler. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Bölüm **XXII**

HAVA TRAFİK YÖNETİMİNDE İNSAN FAKTÖRLERİ

(Human Factors in Air Traffic Management)

Kaynak: http://cdn.c.photoshelter.com/USA-SCI-AVIA-17-xs.jpg, t.y.

Fahri Peksu

“ Hataya yer yok ”

olmak, bu etkilerin bilimsel olarak ne anlama geldiklerinin farkında olarak kendimizi disipline etmek en büyük sorumluluklarımızdan biridir. Unutulmamalıdır ki havacılık tarihinde meydana gelen kaza ve kırım olaylarının birçoğu trafik yoğunluğunun nispeten az olduğu durumlarda meydana gelmiştir. Kullandığımız sistemler ve cihazlar ne kadar gelişmiş ve modern olursa olsun hava trafik yönetiminde asıl olan insandır.

Kaynakça

Alexander, J. R., Alley, V., Ammerman, C. M.,Hostetler, C. M. ve Jones, G. W. (1988). FAA Air Traffic Control Operations Concepts, (Volume III ISSS en route controllers-DOT/FAA/AP-87-01).

Broker, P. (2003). Control Workload, Airspace Capacity and Future Systems. Peter Brooker Cranfield University, UK. Erişim adresi: openaccess@cranfield.ac.uk. Erişim Tarihi:27.01.2021

Brooker, P. (2003). Human Factors and Aerospace Safety, Controller Workload, Airspace Capacity and Future Systems, Erişim adresi: Cranfield University, UK, http://hdl.handle.net/1826/2156. Erişim Tarihi:14. 02. 2021

CAA Paper (2002). Hidden Fires - Time to Become Non-Survivable. publicapps.caa.co.uk/docs/33/CAPAP200201.PDF. , Erişim Tarihi:10.01.2021

CAP737, (2006). Flight-Crew Human Factors Handbook

Dailey, J. T. (1984). FAA, Characteristics of the Air Traffic Controller, www.faa.gov/dataresearch/research/med_humanfacs/oamtechreports/1980s/media/am84-02.pdf. Erişim Tarihi:11.02.2021.

Department of Labor. (2006). Air Traffic Controllers. Erişim adresi: www.bls.gov/ oco/ ocos108.htm. Erişim Tarihi:11.02.2021.

Dijk, Duffy & Czeisler, (1992). Circadian and Sleep/Wake Dependent Aspects of Subjective Alertness and Cognitive Performance, Erişim adresi: pubmed.ncbi nlm.nih.gov/10607036/. Erişim Tarihi: 01.02.2021

Distraction Implications for Air Traffic Controllers (2021). Erişim adresi: aviationknowledge.wikidot.com/aviation:distraction-implications-for-air-traffic-control-at. Erişim Tarihi: 09.02.2021

Endsley, M. R., Rodgers, M. D.,(1994). DOT/ FAA/AM - 94/27- Situation Awareness Information Requirements for En Route Air Traffic Control. Department of Industrial Engineering, Texas Tech University Lubbock, Texas, ABD. Mark D. Rodgers, FAA Civil Aeromedical Institute, P.O. Box 25082, Oklahoma City, ABD.

Endsley, M. R. (1987). SAGAT: A Methodology For the Measurement of Situation Awareness, Erişim adresi: journals.sagepub.com/doi/abs/10.1518/001872095779049499. Erişim Tarihi: 07.02.2021.

Endsley, M. R. (1988). Design and Evaluation for Situation Awareness Enhancement. Proceedings of the Human Factors, (Society 32ndAnnual Meeting 97-101). Erişim adresi: journals.sagepub.com/doi/ 10.1177/1541931 28803 20 0221. Erişim Tarihi: 02.02.2021

Eurocontrol, (2004). Review of the BFU Überlingen Accident Report, www.iasa.com.au/ folders/Safety_Issues/others/Germanmidair.html Erişim Tarihi:15:02.2021.

Eurocontrol/FAA, (2010). Action Plan 15 Safety, Erişim adresi: www.skybrary.aero/ bookshelf/books/3224.pdf. Erişim Tarihi:13.02.2021.

Fatigue Management: Guidance for Air Traffic Controllers and Air Traffic Engineers, Erişim adresi: www.futureairport.com/features/featurefighting -fatigue-effectively -in-air-traffic-control-5948563/. Erişim Tarihi:11.02.2021

Futureairport, (2017) Erişim adresi: www.futureairport.com/features/ feature fighting-fatigue-effectively-in-air-traffic-control-5948563/. Erişim Tarihi:17.02.2021

Hah, S. , Willems, B. , Phillips, R.,(2006). The Effect of Air Traffic Increase on Controller Workload. Erişim adresi: https://doi.org/10.1177/1541931206050 00111. Erişim Tarihi:11.02.2021

Hursh, S. R., Balkin, T. J., Miller, J. C., & Eddy, D. R. (2004). The Fatigue Avoidance Scheduling Tool: (Modeling to minimize the effects of fatigue on cognitive performance.) www.semanticscholar.org /paper/The-Fatigue-Avoidance-Scheduling-Tool. Erişim Tarihi: 06.02.2021

Historic Croydon Airport. (t,y,). Erişim adresi: www.historiccroydairport.org.uk/ interesting-topics/air-traffic-control/, Erişim tarihi:2021

http://www.web.shgm.gov.tr/, Erişim Tarihi:15.02.2021

https://www.historiccroydonairport.org.uk/interesting-topics/air-traffic-control/

https://www.researchgate.net/publication/24144768_Scheduled_napping_as_a_countermea suretosleepiness_in_air_traffic controllers. Erişim tarihi: 04. 02. 2021.

ICAO (2016). Fatigue Management Guide for Air Traffic Service Providers, Erişim adresi: www.icao.int/safety/fatiguemanagement/Documents/FMG%20for%20ATSPs%20FINAL.pdf. Erişim Tarihi:10.02.2021

ICAO (2006). PANS-OPS, DOC 8168- Procedures for Air Navigation Services. www.icao.int/safety/airnavigation/ops/pages/flsannex.aspx. Eişim Tarihi: 06:02.2021.

ICAO (2006). Annex 10- Aeronautical Telecommunications, www.icao.int/safety/ airnavigation/ops/pages/flsannex.aspx, Erişim Tarihi:11.02.2021

ICAO (2018). Doc 4444 (Procedures For Air Navigation Services (PANS) Erişim adresi: www.icao.int/safety/airnavigation/ops/pages/flsannex.aspx. Erişim Tarihi:11.02.2021.

Johnson, C. (2004). Final Report: Eurocontrol Review of the BFU Überlingen Accident Report, Erişm adresi: Prof. Chris Johnson 217, Wilton Street, North Kelvinside, Glasgow, G20 6DE, Scotland, UK. / Johnson@dcs.gla.ac.uk (Email),

Lawrence, E. (2000). Handbook Human Factors Testing and Evaluation, Erişim adresi: scholar.google.com.tr/scholar?q=.+Handbook+Human+Factors+Testing +and+Evaluation+. Erişim Tarihi: 02.02.2021

Lazarus, R. S. (1966). Psychological Stress and the Coping Process. New York: McGraw-Hill, Erişim adresi: psycnet.apa.org/record/1966-35050-000, Erişim Tarihi:17.02.2021.

Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1 9 8 4). Stress, Apraisal and Coping, Erişim adresi: doi.org/10.1007/978-1-4419-1005-9_215, Erişim Tarihi:17.02.2021.

Mogford, R. H., & Tansley, B. W., (1991). The Importance of the Air Traffic Controllers Mental Model Paper presented at the Human Factors Society of Canada Annual Meeting, Canada.

Monan, W. P. &, Field, M. (1986). Human factors in aviation operations: The Hear Back Problem, Moffett Field, CA: NASA Ames Research Center.

NASA, (2012). Controller Fatigue Report, Erişim adresi: www.faa.gov/dataresearch/research/media/NASAController_Fatigue_Assessment_Report.pdf, Erişim Tarihi:11.02.2021.

Natca. (t,y,), Erişim adresi: www.natca.org.wp-content uploads, Erişim Tarihi: 06.02.2021

Perezgonzalez,J.D,. (2019). ATC Task Demand, Erişim adresi: www.skybrary.aero/index.php/ATC_Task_Demand, Erişim Tarihi:19.02.2021

Rodgers, M. D., and Nye, L. G. (1993). Factors Associated with the Severity of Operational Errors at Air Route Traffic Control Centers, Erişim adresi: scholar.google.com/scholar_lookup?hl=en&publication_year=1993&author=D.+J.+Schroederauthor=L.+G. Erişim Tarihi:19.02.2021

Smolensky & Stein. (1998). Human factors in Air Traffic Control, https://www.elsevier.com/books/human-factors-in-air-traffic-control/smolensky/ 978-0-08-092594-3, Erişim Tarihi: 03.03.2021.

Skybrary, (2012). Managing Interruptions and Distractions, Erişim adresi: http://www.skybrary.aero/index.php/Managing_Interruptions_and_Distractions_%28OGHFA_BN%29, Erişim Tarihi: 06.02.2021.

Skybrary, (2016). Erişim adresi: https://www.skybrary.aero/index.php/Controller_Workload, Erişim tarihi: 01.01.2021

Skybrary. (2020). Erişim adresi: https://www.skybrary.aero/index.php/ Situational Awareness). Erişim adresi: 04.02.2021

SHGM. (t,y,), Erişim adresi: www.web.shgm.gov.tr., Erişim tarihi:2021

Skybrary. (2020) Erişim adresi: https://www.skybrary.aero/index.php/Stress_in_Air_Traffic_Control, Erişim tarihi:11.02.2021

Skybraray. (2017), Erişim adresi: www.futureairport.com/features/featurefightingfatigue effectivelyinairtrafficcontrol/). Erişim Tarihi:03.02.2021.

Skybrary. (2019), Erişim adresi: www.skybrary.aero/index.php/ATCTaskDemand:text. Interruptions). Erişim tarihi: 07.02.2021

Skybrary, (t.y.). Erişim adresi:www.aviationknowledge.wikidot.com/aviation:distraction-implications-for-air-traffic control at) Erişim Tarihi: 06.02.2021.

Signal, T.L., Gander, P.H., van den Berg, M.J. and Graeber, R.C. (2012). In-Flight Sleep of Flight Crew During a 7-hour Rest Break: Implications for Research and Flight Safety. Sleep, Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/ 234048364_InFlight_ Sleep_of_Flight_Crew_During_a_7-hour_Rest_Break_Implications_for_Research_and _Flight_Safety. Erişim Tarihi:1.02.2021.

Signal, T.L., Gander, P.H., Anderson, H., Brash, S. (2009). Scheduled Napping as a Countermeasure to Sleepiness in Air Traffic Controllers. Journal of Sleep Research, Erişim adresi: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/19250171/. Erişim Tarihi:14.02.2021

Shappel, S., Holkomb, K.D., Hackworth, C. Boquet, A., Wiegman, M. (2006). FAA, Human Error and Commercial Aviation Accidents: A Comprehensive, Fine-Grained Analysis Using HFACS, Erişim adresi: https://www.skybrary.aero/index.php/Situational_ Awareness. Erişim Tarihi:13.02.2021.

Tomasello,P. & Drogoul, F. (2020). Managing Stress in ATM, Erişim adresi: fabrice.drogoul@eurocontrol.int, https://www.natca.no/wp-content/uploads/2020/06/Stress-management-guide.pdf., Erişim Tarihi:11.02.2021

Tsang, P.S, & Vidulich, M. A. (2003). Principals and Practice of Aviation Psychology. Erişim adresi: https://scholar.google.com.tr/scholar?q=Tsang+%26, Erişim Tarihi: 01.02.2021.

USCA, (t.y.). Erişim adresi https://www.usca.es/en/profession/history of Air Traffic Control) , Erişim tarihi: 08.02.2021.

Bölüm **XXIII**

İNSAN FAKTÖRLERİ YÖNÜNDEN HAVA ARAÇLARI KOKPİT GÖRÜNTÜ VE KONTROL SİSTEMLERİ

(A Brief Look at Cockpit Displays and Controls, Human Factors Touch)

Kaynak: Anonim, t.y.

Mehmet Ali Ağaşcıoğlu

> “ Hata insana mahsustur. ”

feet irtifa kaybederek derin bir dikey çöküşe giren uçak, burnu tırmanış gösteren pozisyonda ve gaz kolları tam açık denize çarparak kırılıyor (Reason, 2016:84-86).

Yapılan uzun araştırmaların sonunda pilotların stall durumunu anlayamamalarının ve yanlış komutlar vererek durumu daha ardında yatan bir kısım sebepler tespit ediliyor: Bilgisayarlar tarafından tespit edilen hız değişimlerinin kokpitte net olarak gösteren bir sistem olmayışı; gidip gelen stal uyarısının yanlış alarm olarak değerlendirilebileceği; görsel veriler olmadığı için baş yukarda olduğu hâlde stall olmuş ve yeryüzüne doğru çöken bir hava aracı içinde olunduğunun farkına varılamaması; hatta aşırı süratlenme arızası gibi görülebileceği. Bazı bilim insanları bu kazada olduğu gibi uçağın veri sağlayıcılarında gelen bilgilerde hata olduğunda otomatik sistemlerin pilotları yanlış yönlendirebileceği, yanlış kararlar almaya itebileceğini, dizayn hesaplamaların bu tür arızların yeterince değerlendirilmediğini öne sürerken bazı bilim insanları da çok kompleks ve yüksek derecede otomatik uçuş kontrolleri dizaynlarının gizli tehlikelerin habercisi olabileceğini ileri sürüyorlar (Elias, 2019:10-16). İnsan kaynakları çalışmaları havacılık ve uzay teknolojisinde bu tehlikeleri tespit edip elimine etmek için çalışmalarını devam ettirecektir.

Kaynakça

Amelberti, R. and Wioland, L., (1997). *Human error in aviation.* In Soekkha H.M. (Ed.), Aviation safety. International aviation safety conference (pp.91-108). Rotterdam:Taylor and Francis.

Bellenkes, A. H., Wickens, C. D., & Kramer, A. F. (1997). Visual scanning and pilot expertise: The role of attentional flexibility and mental model development. *Aviation, Space, and Environmental Medicine, 68,* 569-579.

Bernstein, D. (2018). *Essentials of Psychology*. Cengage Learning. ss.123-124. ISBN 978-0-495-90693-3. 9 Kasım 2011 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim Tarihi:25 Mart 2020.

Churchhill, E., Tebbetts, I., McConville, J., & Laubach, L. (1978). *Anthropometric source book. Volume I: Anthropometry for designers.* Merritt Island, FL: National Aeronautics and Space Administration (NASA).

Coiro, D.P., De Marco, A. and Nicolosi, F. (2007). *A 6DOF Flight Simulation Environment for General Aviation Aircraft with Control Loading Reproduction*. Universit`a degli Studi di Napoli "Federico II" – Dipartimento di Ingegneria Aerospaziale Via Claudio, 21 80125 Napoli.

Coombs, L. (1999). *Fighting cockpits 1914-2000: design and development of military aircraft cockpits.* Ramsbury, United Kingdom: Airlife Publishing.

Dry, M., Lee, M., Vickers, D. Huf, S. (2005). *Psychological implications for submarine display design* (DSTO-TR-1766). Edinburgh, South Australia: Defence Science and Technology Organisation.

Elias, B. (2019). *Cockpit Automation, Flight Systems Complexity, and Aircraft Certification: Background and Issues for Congress*, Congressional Research Service.

Enol, M. (2012). *Evaluation of Cockpit Design.* Saarbrücken, Germany: LAP Lambert Academic Publishing.

Federal Aviation Administration (FAA), *Cockpit Human Factors Resaearch Requirements* (1989). , Washington, DC 20591 Cambridge.

Flanagan, P., McAnally, K.I., Martin, R.L., Meehan, J.W.& Oldfield, S.R. (1998). *Aurally and visually guided visual search in a virual environment*. HumanFactors, 40(3), pp 461-468.

Hamilton, B. E. (1999). Helicopter human factors. In D. J. Garland, J. A. Wise, & V. D. Hopkin (Eds.), *Handbook of aviation human factors* (pp. 405-28). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates

Hobbs, A. (2004). *Human Factors: The last frontier of aviation safety?* The International Journal of Aviation Psychology, 14 (4), 335-341. Moffett Field, CA: Author.

https://avesis.ktu.edu.tr/ Üçüncü, K. (t.y.). Ergonomi Ders Notları, Erişim Tarihi:12.01.2020.

Kroft, P. D., & Wickens, C. D. (2001). Integrating aviation databases: Effects of scanning, clutter, resolution, and interactivity. *Proceedings of the llth International Symposium on Aviation Psychology.*Columbus: The Ohio State University.

Morphew, E. M., & Wickens, C. D. (1998). Pilot performance and workload using traffic displays to support free flight. In *Proceedings of the 42nd Annual Meeting of the Human Factors and Ergonomics Society* (pp. 52-56). Santa Monica, CA: Human Factors and Ergonomics Society.

Nagabhushana, L., & Sudha, K. (2011). *Aircraft Instrumentation And Systems.* New Delhi, India: I. K. International Pvt Ltd.

Nikolic, M.I., Orr, J. & Sarter, N.B. (2004) Why Pilots Miss the Green Box: How Display Context Undermines Attention Capture, *The International Journal Of Aviation Psychology*, 14:1, 39-52, DOI:10.1207/s15327108ijap1401_3

Palmer, M.T., Rogers, W.H., Press, H.N, Latorella, K.A., Abbott, T.S. (1995). *A crew centered flight deck design philosophy for high-speed civil transport (HSCT) aircraft* (NASA Tech Memorandum 109171).

Palmer, R. C. (2007). *Applying Human Factors Principles In Aviation Displays: A Transition From Analog to Digital Cockpit Displays In The CP140 Aurora Aircraft*, Published Masters Theses. University of Tennessee, USA.

Paulson, Y. (2021). Cockpit Design and Human Factors. Retrived from Cockpit Design and Human Factors - AviationKnowledge (wikidot.com) on 31st January 2021

Previc, F. H. (2000). Neuropsychological guidelines for aircraft control stations. *IEEE Engineering in Medicine and Biology,* 81-88.

Reason, J. (1990). *Human Error* Cambridge: Cambridge University Press

Reason, J. (2016). Organizational Accidents Revisited, CRC Press, Raton FL.

Seagull, F. J., & Gopher, D. (1997). Training head movement in visual scanning: An embedded approach to the development of piloting skills with helmet-mounted displays. *Journal of Experimental Psychology: Applied, 3(3),* 163-180.

Seedhouse, E., Brickhouse, A., Szathmary, K., Williams, E.D. (2020). *Human Factors in Air Transport_ Understanding Behavior and Performance in Aviation*, Switzerland: Springer International.

Tsang,P.S., & Vidulich,M.A. (2002). Principles and Practice of Aviation Psychology (Volume in the Human Factors in Transportation Series) CRC Press, New Jersey.

Wickens, C. D., & Hollands, J. G. (2000). *Engineering psychology and human performance* (3rd ed.). Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.

Wickens, C. D., Gordon, S., & Liu, Y. (2014). *An introduction to human factors engineering.* Ediburgh: Pearson Education Limited.

Wickens, C.D. & Flach, J.M. (1988). Information processing. In E.L. Wiener & D.C.Nagel (Eds), *Human Factors in Aviation* (pp111-155). San Diego, CA: Academic Press

Wiegmann, D.A. & Shappell, S.A. (2000). Human error perspectives in aviation. *The International Journal of Aviation Psychology*, 11(4), 341-357.

Wiener, E.L., and Nagel, D.C. (1988). *Human Factors in Aviation.* London, United Kingdom: Academic Press.

Wise, J.A. and Hopkin, V.D.,& Garland, D.J. (2009). *Handbook of Aviation Human Factors*, Second Edition (Human Factors in Transportation).

Zhang, Y., Sun, Y., and CHEN Y. (2013) A *Framework for Ergonomics Design of Transport Category Airplane Cockpit,* ScienceDirect Procedia Engineering 80(2014)573-580.

Bölüm XXIV

İNSAN FAKTÖRLERİ ARAŞTIRMA ÖRNEĞİ TÜRK SİVİL HAVACILIK SEKTÖRÜ BAKIM UYGULAMALARINDA İNSAN FAKTÖRÜ ALGILAMALARI

(In Turkish Civil Aviation Sector; Survey of Aircraft Maintenence Personnel's Perceptions Of Human Factors)

Sahavet Gürdal

> "Hataları saklamak, düzeltmekten daha çok acı verir."
> Benjamin Franklin

Kaynakça

Dönmez, K. (2018). Evaluation of the Widespread Use of Human Factors Analysis and Classification System (HFACS) in Literature , Journal of Aviation, Dec.2018.

https://tr.euronews.com/2020/02/05/tarihin-en-buyuk-ucak-kazalari-ve-son-10-yilli-bilancosu; Erişim Tarihi:12.02.2021.

www.airkule.com/haber/2019yılı-kaza-istatistikleri-aciklandi, Erişim Tarihi:12.02.2021.

https://uteddergi.com/uçak-bakimi-ve-yaşanan-kazalar; Erişim Tarihi:12.02.2021.

https://www.faasafety.gov/files/gslac/courses/content/258/1097/AMT_Handbook_Addendum Human_Factors.pdf; Erişim Tarihi:12.02.2021.

https://www.natlawreview.com/article/most-common-causes-aviation-accidents; Erişim Tarihi: 12.02.2021.

https://sites.tufts.edu/enjingneering/2018/02/09/human-factors-in-aviation-safety; Erişim Tarihi: 12.02.2021.

https://dokumen.tips/documents/amt-handbook-addendum-human-factors.htm; Erişim Tarihi: 12.02.2021.

https://altonaviation.com/mro; ErişimTarihi:12.02.2021.

https://aviation-safety.net/statistics; Erişim Tarihi:12.02.2021.

Bölüm XXV

İNSANSIZ HAVA ARAÇLARINDA İNSAN FAKTÖRLERİ

(Human Factors in Unmanned Aerial Vechiles)

Kaynak: www.dronepilottrainingcenter.com

Sevdiye Kemik

> "Başkalarının hayatından ders alın. İnsan bütün hataları kendi yapacak kadar uzun yaşamıyor."
> Lev Nikolayeviç Tolstoy

Kaynakça

Aeroportdequebec. (2020). Québec City Jean Lesage International Airport: Statistics. Erişim Adresi: https://www.aeroportdequebec.com/en/about/statistics, Erişim Tarihi: 10.05.2023.

ATAG. (2005). Air Transport Action Group Meetings: Jointworkshop2005. Erişim Adresi: https://www.icao.int/meetings/wrdss2011/documents/jointworkshop2005/atag_socialbenefitsairtransport.pdf, Erişim Tarihi: 09.11.2023.

Aviation Safety Network. (2017). ASN Wikibase Occurrence 200405. Erişim Adresi: https://aviation-safety.net/wikibase/200405, Erişim Tarihi: 10.11.2023.

Boeing. (2007). Commercial; AERO Magazine. Erişim Adresi: https://www.boeing.com/commercial/aeromagazine/articles, Erişim Tarihi: 09.22 2023.

Drummond, M. (2021). What happened during the Gatwick Airport drone incident? Erişim Adresi: https://www.standard.co.uk/news/uk/gatwick-airport-sussex-police-witness-sussex-army-b942585.html, Erişim Tarihi: 10.04.2023.

EASA. (2019). Document: European Plan for Aviation Safety 2019 – 2023.

Erişim Adresi: https://www.easa.europa.eu/en/document- library/general-publications/european-plan-aviation-safety-2019-2023, Erişim Tarihi: 09.27.2023.

EASA. (2021). Drone Incident Management at Aerodromes. Erişim Adresi: https://www.easa.europa.eu/en/drone-incident-management-aerodromes-part-1, Erişim Tarihi: 10 11, 2013.

ECAC. (2021). Activities; European Civil Aviation Conference. Erişim Adresi: https://www.ecac-ceac.org/activities/unmanned-aircraft- systems, Erişim Tarihi: 09 28, 2023.

Erdil, B. (2021). İnsansız Hava Araçlarının Kullanım Alanları ile Bu Araçların Türkiye'nin Yurtdışı Operasyonlarındaki Yeri ve Önemi. Bölgesel Araştırmalar Dergisi, 5(2), 581-607.

Eurocontrol. (2019). Human Factors Integration in ATM System Design: Erişim Adresi: https://www.eurocontrol.int/publication/human-factors- integration-atm-system-design, Erişim Tarihi: 09.22.2023.

Eurocontrol. (2023). Unmanned aircraft systems. Erişim Adresi: https://www.eurocontrol.int/unmanned-aircraft-systems, Erişim Tarihi: 09 27, 2023.

FAA. (2012). FAQ; Federal Aviation Administration. Erişim Adresi: https://www.faa.gov/faq/what-unmanned-aircraft-system-uas, Erişim Tarihi: 09.30.2023.

FAA. (2017). Unmanned Aircraft Systems Human Factors Considerations. Erişim Adresi: https://www.faa.gov/sites/faa.gov/files/uas/research_development/information_papers/UAS-Human-Factors-Considerations.pdf, Erişim Tarihi: 09. 19.2023.

FAA. (2021). A Brief History of the Federal Aviation Agency, Erişim Adresi: https://www.faa.gov/about/history/brief_history, Erişim Tarihi: 09 23, 2023.

Gatwick Airport. (2023). Key facts: London Gatwick. Erişim Adresi: https://www.gatwickairport.com/company/key- facts.html, Erişim Tarihi: 10 05, 2023.

Government of Canada. (2023). Flying your drone safely and legally. Erişim Adresi: https://tc.canada.ca/en/aviation/drone-safety/learn-rules- you-fly-your-drone/flying-your-drone-safely-legally, Erişim Tarihi: 10.04.2023.

Health & Safety Executive. (1999). Reducing error and influencing behavior HSG48: Erişim Adresi: https://thecpi.org.uk/library/PDF/Public/health-safety/General/pdf, Erişim Tarihi: 10.11.2023.

Hobbs , A., & Lyall, B. (2016). Human Factors Guidelines for Unmanned Aircraft Systems. Ergonomics in Design, 23-28.

Hobbs, A. (2010). Human factors in unmanned aircraft systems. E. Salas, & D. Maurino içinde, Human Factors in Aviation (s. 505–531). San Diego, Elsevier.

IATA. (2023). The International Air Transport Association. Erişim Adresi: https://www.iata.org/en/about/, Erişim Tarihi: 09.18.2023.

ICAO. (2011). Documents; International Civil Aviation Organization. Erişim Adresi: https://www.icao.int/meetings/uas/documents/circular%20328_en.pdf, Erişim Tarihi: 09.25.2023.

ICAO. (2013). Documents: Annex 19 Safety Management. Erişim Adresi: https://www.icao.int/ safety/safetymanagement/documents/annex%2019%20-%20icao%20presentation%20-%20self%20instruction%2024september2013.pdf, Erişim Tarihi: 09 17, 2023.

ICAO. (2013). Documents (Doc.9859.) Safety Management Manual. Erişim Adresi: https://www.icao.int/SAM/Documents/2017-SSP-GUY/Doc%209859%20SMM%20Third%20edition%20en.pdf, Erişim Tarihi: 09.17.2023.

ICAO. (2013). ICAO: International Civil Aviation Organization. Erişim Adresi: https://www.icao.int/about-icao/Pages/default.aspx, Erişim Tarihi: 09 11, 2023.

ICAO. (2016). Documents: Annex 17 Aviation Security. Erişim Adresi: https://www.icao.int/MID/Documents/2018/USAP-CMA%20Seminar/Module%202%20-%20Auditing%20Annex%2017%20Standards.pdf, Erişim Tarihi: 09. 19. 2023.

ICAO. (2020). ICAO Model Uas Regulatıons; Part 101 and Part 102. Erişim Adresi: https://www.icao.int/safety/UA/Documents/Model%20UAS%20Regula tions%20-%20Parts%20101%20and%20102.pdf, Erişim Tarihi: 10.06.2023.

ICAO. (2023). The International Civil Aviation Organization: Erişim Adresi: https://www.icao.int/about-icao/Pages, Erişim Tarihi: 09.22.2023.

ICAO. (2023). Introducing ICAO UAS Model Regulations and Advisory Circulars: Erişim Adresi:https://www.icao.int/safety/UA/Pages/ICAO-Model-UAS-Regulations.aspx Erişim Tarihi: 10.07.2023.

ICAO. (2023). Unmanned Aviation and Advanced Air Mobility. Erişim Adresi: https://www.icao.int/safety/ua/Pages/default.aspx, Erişim Tarihi: 09.27.2023.

ILO. (2021). International Labour Organization home: Global. Industries and sectors. Erişim Adresi: https://www.ilo.org/global/industries-and-sectors/lang--en/index.htm, Erişim Tarihi: 09.11. 2023.

ILO. (2023). International Labour Organization home: Transport. Erişim Adresi: https://www.ilo.org/global/industries-and-sectors/transport-including-civil-aviation-railways-road-transport/lang- en/index.htm, Erişim Tarihi: 09.11.2023.

International Trade Administration. (2023). Aerospace & Defense Industry. Erişim Adresi: https://www.trade.gov/unmanned-aircraft-systems, Erişim Tarihi: 09. 29. 2023.

IVM. (2023). History; Imperial War Museums. 09 22, 2023 tarihinde A Brief History of Drones: https://www.iwm.org.uk/history/a-brief-history-of-drones adresinden alındı

Josephs, L. (2018). 'Deliberate' drone flights shut down London Gatwick airport, stranding thousands of travelers. Erişim Adresi: https://www.cnbc.com/2018/12/20/drone-sightings-shut-down-britains-gatwick-airport.html, Erişim Tarihi: 10 04, 2023.

Keane , J., & Carr, S. (2013). A Brief History of Early Unmanned Aircraft. Johns Hopkins APL Technical Digest, 32(3), 558-571.

Kharoufah, H., Murray, J., Baxter, G., & Wild, G. (2018). A review of human factors causations in commercial air transport accidents and incidents: From to 2000–2016. Progress in Aerospace Sciences, 99, 1-13.

Macura, L. (2022). Digital Resources about Aviation History. Journal for Digital Humanities, 22(1), 52-70.

Mathavara, K., & Ramachandran, G. (2022). Role of Human Factors in Preventing Aviation Accidents: An Insight. Z. Ali, & D. Cvetković içinde, Aeronautics - New Advances. IntechOpen.

Mclnally, J. (2010). Eurocontrol: History Book. Erişim Adresi: https://www.eurocontrol.int/sites/default/files/2020-01/eurocontrol-history.pdf, Erişim Tarihi: 09.25.2023.

Midkiff, A., Hansman , R., & Reynolds , T. (2004). Air Carrier Flight Operations. MIT International Center for Air Transportation: MIT International Center for Air Transportation.

Muñoz-Marrón, D. (2018). Human Factors ın Avıatıon: CRM (Crew Resource Management). Papeles del Psicólogo, 39(3), 191-199.

NASA. (2019). Citations: National Aeronautics and Space Administration. Erişim Adresi: https://ntrs.nasa.gov/api/citations/20190001065/downloads/20190001065.pdf, Erişim Tarihi: 09 23, 2023.

NHTSA. (2017). National Highway Traffic Safety Administration.Erişim Adresi: https://crashstats. nhtsa.dot.gov/Api/Public/ViewPublication/812456, Erişim Tarihi: 10.08. 2023.

Petrescu, R., Aversa, R., Akash, B., Bucinell, R., Corchado, J., Apicella, A., & Petrescu, F. (2017). History of Aviation-A Short Review. Journal of Aircraft and Spacecraft Technology, 1(1), 30-49.

Prunariu, D.-D., Antoniu, D., Olivotto, C., Berbente, C., & Pleter, O. (2023). History of Aviation, Rocket Technology, and Aerospace Engineering. D. Banabic içinde, History of Romanian Technology and Industry (Cilt Volume 2: Electrical Engineering, Energetics, Transport and Technology Education, s. 141-180). Cham: Springer Nature Switzerland.

Rezchikov , A., Dolinina, O., Kushnikov, V., Ivaschenko , V., Kachur , K., Bogomolov, A., & Filimonyuk, L. (2016). The Problem of a Human Factor in Aviation. Indian Journal of Science and Technology, 9(46), 1-6.

Robinson, J. (2023). Gatwick Airport forced to shut runway for almost an hour over 'suspected drone'. Erişim Adresi: https://news.sky.com/story/gatwick-airport-force-to-shut-runway-for-almost-an-hour-over-suspected-drone-12880784, Erişim Tarihi: 10.04.2023.

Rotenberg, A. (2020). The mystery of the Gatwick drone. Erişim Adresi: https://www.theguardian.com/uk-news/2020/dec/01/the- mystery-of-the-gatwick-drone Erişim Tarihi: 10.03.2023.

Scheve, T. (2023). How the MQ-9 Reaper Works: Erişim Adresi: https://science.howstuffworks.com/reaper1.htm, Erişim Tarihi:10.10.2023.

Shackle, S. (2020). The mystery of the Gatwick drone. Erişim Adresi: https://www.theguardian.com/uk-news/2020/dec/01/the-mystery-of-the-gatwick-drone, Erişim Tarihi: 10.03.2023

SkyJet. (2023). SkyJet Airlines; Home. Erişim Adresi: Corporate Profile: https://www.flyskyjetair.com/corporate-profile, Erişim Tarihi:10.04.2023.

Smith, A. (2021). SkyJet Responds to Aircraft Seizure Case. Erişim Adresi: http://www.philippineflightnetwork.com/2018/07/skyjet-responds-to- aircraft-seizure-case.html, Erişim Tarihi:10 04, 2023.

Smith, D. (2019). A new systems approach to safety management with applications to Arctic ship navigation. Doctoral (PhD) thesis, Memorial University of Newfoundland.

Weinert, R. (1991). A History of Army Aviation, 1950-1962. Virginia: US Army Training and Doctrine Command.

Wróbel, K. (2021). Searching for the origins of the myth: 80% human error impact on maritime safety. Reliability Engineering & System Safety, 216, 1-12.

Bölüm **XXVI**

DURUMSAL FARKINDALIK

(Situational Awareness')

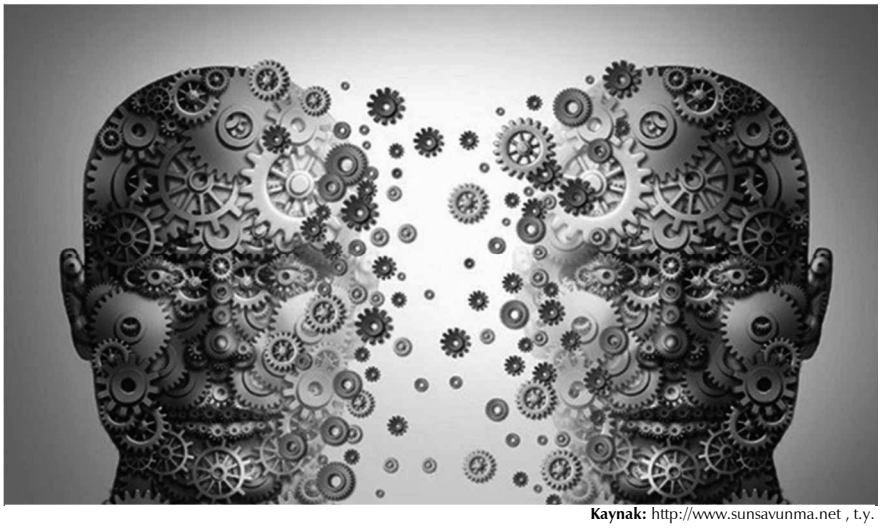

Kaynak: http://www.sunsavunma.net , t.y.

Halil Batır

> "Sen seni bil sen seni, Bilmek istersen seni, Cân içre ara cânı.."
> Hacı Bayram Veli

Kaynakça

Atkinson, R.L. (2002a). Psikolojye giriş. Çeviren Yavuz Alogan, Ankara: Arkadaş Yayınları.

Atkinson, R.L. (2002b). Psikolojye giriş. Çeviren Yavuz Alogan, Ankara: Arkadaş Yayınları.

Atkinson, R.L. (2002c). Psikolojye giriş. Çeviren Yavuz Alogan, Ankara: Arkadaş Yayınları.

Boeing, (2004a). Human factors in aviation maintenance seminar. Boeing firmasının gerçekleştirdiği seminer notları, İstanbul.

Boeing, (2004b). Human factors in aviation maintenance seminar. Boeing firmasının gerçekleştirdiği seminer notları, İstanbul.

CAA, Australia, (2013a). Civil Aviation Safety Authority Australia (2013). Human factors resource guide for engineers.

CAA, Australia, (2013b). Civil Aviation Safety Authority Australia (2013). Human factors resource guide for engineers.

Endsley, M. (1999). Situation awareness and human error: designing to support human performance. Proceedings of the High Consequence Systems Surety Conference, Albuquerque, NM.

Endsley M. (1999a). "Situation awareness in aviation systems", Handbook of aviation human factors, 257-276).

Endsley M. (1999b). "Situation awareness in aviation systems", Handbook of aviation human factors, 257-276).

GAT (2019). Crew Resource Management Trainer Manual, (Module 10 Decision Making), London:GAT.

Grau ve Amalberti (1995). Jeannot E., (2000), "Situation Awareness Synthesis of Literature Search", Eurocontrol Experimental Centre, EEC Note, 16 (00).

Hera (2002). Isaac, A., Shorrock, S.T., Kennedy, R., Kirwan, B., Andersen, H. and Bove, T. (2002). EATMP, Short Report on Human Performance Models and Taxonomies of Human Error n ATM. (HERA).

Martinussen ve Hunter, (2009a). Martinussen, M. ve Hunter, D.R. (2009). Aviation psychology and human factors. New York: CRC Press.

Martinussen ve Hunter, (2009b). Martinussen, M. ve Hunter, D.R. (2009). Aviation psychology and human factors. New York: CRC Press.

Mogford, R. H., (1997) "Mental Models and Situation Awareness in Air Traffic Control", The International Journal of Aviation Psychology, 7 (4), 331-341.)

Ruitenberg, (1997) Jeannott E., Kelly C., Thompson D., (2003), "The Development of Situation Awareness Measures in ATM Systems", EATMP Report, HRS/HSP-005-REP-01.

Sheridan, (1981). Jeannot E., (2000), "Situation Awareness Synthesis of Literature Search", Eurocontrol Experimental Centre, EEC Note, 16 (00).

Wickens, (2002). Wickens C. D., Miller S., Tham M., (1996), "The implications of data-link for representing pilot request information on 2d and 3d air traffic control displays", International Journal of Industrial Ergonomics, 18 (4), 283-293.

https://admiralcloudberg.medium.com/lefts-rights-and-wrongs-the-crash-of- british-midland-flight-92-or-the-kegworth-air-disaster-a3989feb4d3a Erişim Tarihi: 02.12.2023.

https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5422fabbe5274a131700080f/G - BOMG.pdf, Erişim Tarihi: 18.12.2023.

https://aviation-safety.net/database/record.php?id=19930818-0 Erişim Tarihi: 28.12.2023.

https://www.faa.gov/lessons_learned/transport_airplane/accidents/N651AA Erişim Tarihi: 09.12.2023.

https://generalaviationnews.com/2022/12/14/pilots-loss-of-situational- awareness-leads-to-crash/, Erişim Tarihi: 06.11.2023.

https://en.wikipedia.org/wiki/US-Bangla_Airlines_Flight_211 Erişim Tarihi: 08.11.2023.

https://mak-iac.org/upload/iblock/1e8/report_a6-fdn_eng.pdf Erişim Tarihi: 21.12.2023.

https://www.ntsb.gov/investigations/AccidentReports/Reports/AAR0601.pdf Erişim Tarihi: 19.12.2023.

https://onemileatatime.com/news/qatar-airways-pilot-loses-situational-awareness/, Erişim Tarihi: 03.12.2023.

https://reports.aviation-safety.net/2001/20011124-0_RJ1H_HB-IXM.pdf Erişim Tarihi: 12.12.2023.

https://reports.aviation-safety.net/1999/19990601-0_MD82_N215AA.pdf Erişim Tarihi: 22.12.2023.

https://reports.aviation-safety.net/1997/19970806-0_B743_HL7468.pdf Erişim Tarihi: 15.12.2023.

http://rnsa.is/media/1395/2009-01-29_m-03707_aig-19_incident_tf- jxf_final_report.pdf, Erişim Tarihi: 15.12.2023.

https://www.skybrary.aero/bookshelf/books/1680.pdf, Erişim Tarihi: 02.12.2023.

https://www.skybrary.aero/bookshelf/books/1369.pdf Erişim Tarihi: 11.12.2023.

https://skybrary.aero/accidents-and-incidents/dhc6-en-route-south- southwest-jomsom-nepal-2016 Erişim Tarihi: 10.11.2023.

https://www.tsb.gc.ca/eng/rapports-reports/aviation/2004/a04h0004/a04h0004.html Erişim Tarihi: 26.12.2023.

2. Basım

KAYAK
TARİHİ VE GÜVENLİK UYGULAMALARI

Dr. Davut Budak

nobel bilimsel

KAYAK
TARİHİ VE GÜVENLİK UYGULAMALARI
Dr. Davut Budak

Yayın No.: 1369
ISBN: 978-625-398-077-1
E-ISBN: 978-625-398-074-0
Basım Sayısı: 2. Basım, Temmuz 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Budak, Davut.
Kayak Tarihi Ve Güvenlik Uygulamaları / Davut Budak
2. Basım, XI + 102 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-077-1
E-ISBN: 978-625-398-074-0
1. Spor Bilimleri 2. Spor Yönetimi 3. Kayak Güvenliği

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ iii
KISALTMALAR iv
ŞEKİLLER DİZİNİ viii
RESİMLER DİZİNİ ix
TABLOLAR DİZİNİ x

GİRİŞ 1

Birinci Bölüm - KAYAĞIN TARİHÇESİ 3
1.1. Türk Kayağının Tarihçesi 11

İkinci Bölüm - KIŞ SPORLARI MERKEZİ 17
2.1. Kış Sporları Merkezi Donanımları 18
2.1.1. Kayak Pistleri ve Parkurları 18
2.1.1.1. Tanzim Edilmiş Pistler 18
2.1.1.2. Serbest Stil Kayak ve Snowboard Parkurları 19
2.1.1.3. Sıra Dışı Yamaçlar (Ekstrem) 19
2.1.1.4. Sıra Dışı Dağ/Yamaçlar (Backcountry) 19
2.1.2. Mekanik Tesisler 19
2.1.2.1. Telesiyej (Sandalyeli Taşıyıcı) 19
2.1.2.2. Teleski (Askılı-Çekmeli Taşıyıcı) 21
2.1.2.3. Gondol Lift (Kabinli Taşıyıcı) 22
2.1.2.4. Teleferik 24
2.1.2.5. Füniküler 25
2.1.2.6. Alçak Halatlı Teleski 26
2.1.2.7. Yürüyen Bant 27
2.1.3. Kayak Alanları Tanzim Aracı (Snow Groomers) 27
2.1.3.1. Tanzim Aracının Kullanıldığı Alanlar 28
2.1.4. Kar Üstü Ulaşım Araçları (Kar Motosikleti-Snowmobile) 31
2.1.5. Kayak Malzemeleri Kiralama Üniteleri 31
2.1.6. Kayak Merkezi Kayak Alanları Güvenlik Önlemleri 32
2.1.6.1. Güvenlik Ağları 32
2.1.6.2. Güvenlik Minder ve Yastıkları 35
2.1.6.3. Güvenlik İşaretleri ve Yönlendirme Tabelaları 35

2.1.6.4. Kayak Alanları Haritası 40
2.2. Kış Sporları Merkezinde İş Görenler 41
2.2.1. Kayak Merkezi İşletmecisi (Kamu Kurum veya Özel Müteşebbis) 41
2.2.2. Kayak Alanı Koordinatörü 41
2.2.3. Mekanik Tesis Sorumlusu 41
2.2.4. Kayak ve Snowboard Eğitmenleri 42
2.2.5. Pist Tanzim Aracı (Snow Groomers) Operatörü 42
2.2.6. Kayak Malzemeleri Kiralama Ünitesi Personeli 43
2.2.7. Kayak Alanı Kontrol, Arama, Kurtarma Devriyesi 43
2.3. Türkiye'deki Kayak Merkezleri 43
2.3.1. Erzurum Palandöken Kış Sporları Turizm Merkezi 45
2.3.2. Bursa Uludağ Kış Sporları Turizm Merkezi 47
2.3.3. Bolu Köroğlu Dağı Kış Sporları Turizm Merkezi 48
2.3.4. Kayseri Erciyes Kış Sporları Turizm Merkezi 49
2.3.5. Kastamonu Çankırı Ilgaz Kış Sporları Turizm Merkezi 49
2.3.6. Kocaeli Kartepe Kış Sporları Turizm Merkezi 49
2.3.7. Kars Sarıkamış Kış Sporları Turizm Merkezi 50
2.3.8. Isparta Davraz Dağı Kış Sporları Turizm Merkezi 50
2.3.9. Sivas Yıldız Dağı Kış Sporları Turizm Merkezi 51

Üçüncü Bölüm - KAYAK ALANLARI GÜVENLİK KURALLARI 53
3.1. Tanımlar 53
3.2. Kayak Alanları Güvenliğinin Genel Prensipleri 54
3.3. Kayak Merkezi İşletmecisi (Kamu Kurum veya Özel İşletmeci) Sorumlulukları 55
3.4. Kayak Alanı Koordinatörünün Görevleri ve İşaretler 56
3.4.1. Kayak Alanları Güvenliği 61
3.4.1.1. Tanzim Edilmiş Pistler 61
3.4.1.2. Sıra Dışı Yamaçlar 61
3.5. Mekanik Tesis-Lift vb. Taşıyıcı Araçları Sorumlusunun Görevleri 62
3.6. Kayak Alanları-Pist Tanzim Aracı ve Kar Motosikleti Operatörleri Sorumlulukları 63
3.7. Eğitmenlerin Sorumlulukları 64
3.8. Mekanik Tesis-Lift vb. Taşıyıcı Araçları Kullanan Kayakçıların/Yolcuların Uyması Gereken Kurallar 64
3.8.1. Kayakçıların Görevleri ve Cezalar 65
3.8.1.1. FIS Davranış Kuralları 66
3.8.1.2. Uyulması Gereken Çevre Kuralları 67
3.8.1.3. Yarışçı ve Müsabaka Alanları Güvenlik Kuralları 68
3.9. Kayak Malzemeleri Kiralama Ünitesi İşletmecisi Sorumlulukları 69

Dördüncü Bölüm - KAYAK GÜVENLİĞİNDE HUKUKSAL SORUMLULUK 71
4.1. Türkiye'de Kayak Hukuku 71
4.2. Amerika Birleşik Devletleri'nde Kayak Hukuku 73
4.3. İtalya'da Kayak Hukuku 78
4.4. Avusturya'da Kayak Hukuku 79
4.5. İspanya'da Kayak Hukuku 82

SONUÇ VE ÖNERİLER 85
A. Fiziksel Özellikler 86
B. Kayma Becerisi/Seviyesi 88
1. Farklı Eğimli Pist/Yamaçlar Faktörü 88
2. Teknik Beceri Faktörü 89

KAYNAKÇA 95

ÖZ GEÇMİŞ 101

KAYNAKÇA

ACSA, (2007). *American Council of Snowmobile Associations, Guidelines For Snowmobile Trail Groomer Operator Training*.

Arıtan, A. (1989). Hepimiz Aslında Bir Bebek Beynine Sahibiz. *Bilim ve teknik.* (22), 28-29.

Arslan, O. (1983). *Türkiye'de Kış Turizmi ve Bankamız Öncülüğünde Geliştirilmesi Olanaklarının Araştırılması,* Turizm Bankası. Ankara.

Atabeyoğlu, C. (1991). *Dağcılık ve Kayak Tarihi,* Türk Spor Vakfı Yayınları 5/8.Ankara.

Aydın, B. (2015). *Eğitim psikolojisi gelişim-öğrenme-öğretim.* (Editör: Binnur Yeşilyaprak). *Gelişimin doğası.* Pegem Akademi. Ankara.

Baeck, Paul L. (1972). *The Genaral Cıvıl Code Of Austrıa*. Oceana Puplications İnc. Dobbs Ferry, New York, Page 253.

Bahar, O. & Kozak, M. (2005). *Küreselleşme Sürecinde Uluslararası Turizm ve Rekabet Edebilirlik.* Detay Yayıncılık. Ankara.

Berget, H. (2012). Perceived Safety Among Off-Piste&Backcountry Skiers, University of Tromsø *Department of Psychology Faculty of Health Sciences, Spring.*

Bergsland, E. (1946). *På ski,* Oslo, Aschehoug.

Budak, D. (2018). *Kayak Alanlarının Güvenliği: Kayak ve Snowboard Eğitmenlerinin Kayak Alanlarının Güvenliğine İlişkin Görüşleri.* (Yayımlanmış Doktora Tezi. Kış Sporları ve Spor Bilimleri Enstitüsü). Erzurum.

Burov, G. M. (1985).”Mesolithic Woodartefacts from the site of Vis I in the European Northeast of the USSR”, *The Mesolithic in Europe.*

Burov, G. M. (1989). Some Mesolithic Wooden Artifacts from the Site of Vis I in the European North East of the U.S.S.R, in The Mesolithic in Europe: papers presented at the third International Symposium Edinburgh, ed. *C. Bonsall Edinburgh: John Donald.*

Chalat, J. H. (2005). Ski Law In The United States: A Pratical Guide To Ski Accident Litigation. 3Rd Annual Conference. Recreation&Adventure Program Law&Liability, April, 28-29, Downtown Denver.

Chalatlaw.com. (2022). https://chalatlaw.com/skilaw/ski-law-by-state/california-ski-law, Erişim: 31.08.2022.

Cumhuriyet Gazetesi. (1933). https://egazete.cumhuriyet.com.tr/yayinlar, Erişim: 31.08.2022.

Çelik, A. (2016). *Hareket Eğitimi*. Ergün Yayınevi. İstanbul.

Demir, N. (2009). Türk Tarihinin ve Kültürünün Kaynağı Olarak Kaya Üzeri Resimler (Petroglifler) ve Yazılar. Zeıtschrıft Für Dıe Welt Der Türken. *Journal Of World Of Turks*.

Demirsoy, M.&Demirsoy, M. (2008). Teleferik ve Telesiyej Tekniği. *Elektrik* Mühendisleri Odası, Asansör Sempozyumu. Dokuz Eylül Üniversitesi Mühendislik Fakültesi, Makine Mühendisliği Bölümü. Bornova-İzmir.

Doğu Marmara Turizm Raporu, (2011). http://www.dogumarmarabolgeplani.gov.tr/pdfs/1_calistay_25_SapancaYolHaritasi.pdf. Erişim: 28.08.2018.

Dresbeck, L. J. (2016). The Ski: Historyand Historiography. The Johns Hopkins University Pressand the Society for the History of Technology. Stable URL: http://www.jstor.org/stable/3102114.

Eberhard, W. (1943). *Eski Çin Kültürü ve Türkler.* Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi.Cilt:1 sayı: 4. Türkçeye Çeviren, İkbal Berk Sinoloji Enstitüsünde Mütercim.

Eren, F. (2008). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler.* (10. bs.). Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. İstanbul.

Eren, F. (2016). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler.* Ankara.

FIS Rules, (2002). 10 For Conduct, Rules For Safety In Winter Sport Centres, FIS Environmental Rules. *The FIS Congress*. http://www.fis-ski.com.

Fry, J. (2006). *The Story of modern skiing.* University Press of New England. Lebanon.

Gallahue, D. L., Ozmun, J. C. ve Goodway, J. D. (2014). *Motor Gelişimi Anlamak. Bebekler, çocuklar, ergenler, yetişkinler.* (Çev. D. S. Özer ve A. Aktop). Nobel Yayıncılık. Ankara.

Gazzetta Ufficiale, Legge 24 Dicembre (2003). n. 363 – GU Serie Generale n. 3 del 05-01-2004. (İtalya Resmî Gazete). Erişim 31.08.2022.

Gjerde, J. M. (2010). Rock Art And Lands Capes, Studies Of Stone Age Rock Art From Northern Fennoscandia. Universty of TromsØ Uit.

Greiter, I. (2022). How to Get Compensation for Accidents in Austria as Illustrated by Ski Accident Cases Practitioner's Perspective. *Law Journal Library-Hein Onlineorg*. Page 483.

Gotaas, T. (2010). *Norway-The Cradle of Skiing, Nordmarka.* Sunday 7 February, (Translated From The Norwegianby J. Basil Cowlishaw). Oslo.

Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözlüklerin Köken Bilgi Sözlüğü-Etimolojik Sözlük Denemesi.* Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara.

Gümüş, M. (2013). Türklerde Vatan Kültürünün Oluşumu: Anadolu Tecrübesi, *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literatureand History of Turkis hor Turkic.* Volume 8/9 Summer, p. 1553-1570.

Günthner, W. A. (1996). Seilbahntechnik, *Technische Universitaet. München.*

Güven, Ö. (1992). *Türklerde Spor Kültürü.* Geliştirilmiş İkinci Baskı, Atatürk Kültür Merkez Yayını. Alp Ofset. Ankara.

Haarstad, K. (1993). *Skisportens Oppkomsti Norge*, Tapir, Trondheim.

Health and Safety Executive, (2011). *The safe operation of ski slopes*: www.hse.gov.uk/pubns/indg371.pdf. Erişim: 13.12.2017.

Hesapdar, M. (1993). *Kayak Öğrenimi.* Ak Ofset Matbaacılık. Kayseri.

History Of Skiing, (2016). http://ultimatehistoryproject.com/history-of-skiing.html. Erişim: 11.08.2016.

History Of Skiing, (2017). https://www.freethepowder.com/pages/history-of-skiing. Erişim: 27.08.2017.

Huizinga, J. (1960). *Homo Ludens: A Study of the Play Element in Culture*. Beacon Pres. Boston Mass.

İmrak, C. E. & Salman, Ö. (2010). "Füniküler Sistemler ve Türkiye'de Kullanımı" *Mühendis ve Makina Dergisi:* Cilt: 51, Sayı: 605, S.37.

İncekara, A. (1998). *Doğu Anadolu'da Kış Turizmi ve Gelişme Olanakları.* İstanbul Ticaret Odası Yayın No:8, İstanbul.

Izzo, U., (2016) "Safety and Liability in the practice of Skiing: How Law and Cognitive Sciences shape the driving factor of Winter Tourism". Entertainment *and Sports Law Journal.* 12, p.3. doi: https://doi.org/10.16997/eslj.6

John, E. &Allen, B. (2012). *Historical Dictionary of Skiing.* The Scarecrow Press, Inc. Lanham Toronto Plymouth.

Kalfträsk Historiska Museum, (2018). http://kalvtrask.se/sevardheter/kalvtraskskidan/. Erişim: 27.08.2018.

Karpınar, R. A. (1981). *Kayak.* Diptaş Yayınları No:2. Ankara.

Kapfer, Hans. (1987). Allgemeınes Buergerlıches Gesetzbuch (ABGB), the most recently published Austrian text on the General Civil Code of Austria, articles 1 through 1502, inclusive; Baeck, Paul L. (1972). The Genaral Cıvıl Code Of Austrıa, the most recently published United States (English language) text of the General Civil Code of Austria, articles 1 through 1502, inclusive.

Kayaklı Koşu İzi, (2018). https://www.alibaba.com/product-detail/Snow-Rabbit-snow-groomer_50002833750.html. Erişim: 27.08.2018.

Kayakta Arkeolojik Bulgular, (2018). https://www.nrk.no/ho/varmere-klima-avslorer-fortida-1.11971057. Erişim: 27.08.2018.

Koç, S. (2006). *Beden Eğitimi ve Sporda Beceri Gelişimi.* Morpa Kültür Yayınları. Marshall, J. D. And Bouffard, M. (1997). The effects of quality Daily. İstanbul.

Koşan, A. (2016). Kış Turizmi Olası Gelişmeler ve Başarı Faktörleri, *Atatürk* Üniversitesi Turizm Fakültesi, I. Ulusal Alternatif Turizm Kongresi Bildiri Kitabı. Erzincan.

Koşar, G.G. (2020). Haksız Fiil Hukukunun Amacı. *Ankara Üni. Hukuk Fak. Dergisi.* 69 (3). 1437-1473. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1474980.

Kulberg, Ø. (2007). The Internatıonal Skiing History Association. Official Publication of The U.S. Ski and Snowboard Hall of Fame and Museum. *Skiing Heritage Journal of ISHA,*19 (2), p. 34.

Küçükuğurlu, M.&Sivaz, B. A. (2011). *Erzurum Kış Sporları Tarihi.* 1915-2011. I. Baskı. Eser Ofset Matbaacılık. Trabzon.

Kültür Portalı, (2022). https://www.kulturportali.gov.tr/ turkiye/bursa/gezilecekyer/uludag-milliparki. Erişim: 04.08.2022.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2022). http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,10177/kis-sporlari-turizm-merkezlerine-iliskin-genel-bilgiler.html. Erişim: 24.07.2022.

Lagerqvist, M. (1950). *Finds of Skisfrom Prehistroric Time in Swedish Bogsand Marshes.* Stockholm, p.13.

Lasse, S. (1999). Norske ski-tilgledeogbesvær, 22 (in Norwegian), *Alta: Høgskoleni Finnmark, Avdelingforfritids- ogkulturfag, p. 136.*

Leciak, M. (2014). Criminal law for ski slopes in Poland. *Ekonomia i Prawo. Economics and Law.”*, Polszakiewicz B., Boehlke J. (ed.), Vol. 13, No. 4/2014, pp. 483-497. DOI: http://dx.doi.org/10.12775/EiP.2014.034.

Liski Sport Equıoment (2022). https://www.liski.it/photo-gallery/sistemi-di-protezione-liski/.

Martinez. I. A. (2005). Legislation, Jurisprudence and Bibliography on Ski Law.*1st European Law Forum On Wınter Sports*. Bormio-Valtellina (Italy), 2-4 December 2005.

Mızrak, O. (2011). *Kayak Alanlarının Yönetimi ve Güvenliği (Palandöken Kayak Merkezi Uygulaması.* (Yayınlanmış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı. Ankara.

Nişanyan, S. (2007). *Sözlerin Soyağacı, Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü.* Genişletilmiş 3. Basım. Adam Yayınları. İstanbul.

Özbar, N., Kayapınar, F. Ç., Pınar, S. ve Karakaş, Ş. (2004). The characteristics of physical and antropometric development of kindergarden children, a year pilot study. *The 10th ICHPER-SD Europe Congress and the 8th International Sports Science Congress.*

Pichler, J. (2005). The State Of Snow Law In Austrıa, *1st European Law Forum On Wınter Sports.* Bormio-Valtellina (Italy). 2-4 December 2005. (Cf. Piste equipment ZVR 1987, 321 and snowmobiles ZVR 1997, 399). Erişim: 21.04.2018.

Ranheim, E. (1955). *Norske Skiløpere*. Ski Historisk Oppslags Verki 5 bind: Østlandet Nord, Oslo, p. 9.

Rehber Ansiklopedisi, (1993-1994). İhlas Matbaacılık ve Dağıtım. Cilt: 16. İstanbul.

Resmî Gazete, (2018). http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/01/20130120-9.htm. Erişim: 27.08.2018.

Robert, R.&Janačković-Ćupić, D. (2014). *Skiing And Sowboarding Injuries: Legal Regulations And Safety At Ski Resorts In Serbia.* Professional paper. 796.921:616-001:336.2 (497.11)

Snow Groomers, (2018). https://tr.aliexpress.com/store/product/Pistenbully-600-Winde-1-43-SCALE-By-ROS/830618_32696155079.html. Erişim: 27.08.2018.

Stabentheiner, D. R. (1996). Bergbeförderung, Pistenbetreuung, Wintersport-Verhaltenspflichten und Handlungsmöglichkeitendes Seilbahnunternehmers- 15 Jahre Seilbahnsymposium*,* ZVR, 194.

Yargıtay İçtihadı Birleştirme Genel Kurulu E. 2017/5, K. 2018/7 T. 06.07.2018. www.kazanci.com.tr. Erişim Tarihi: 09.07.2020.

Yıldız Dağı Kayak Merkezi, (2022). http://www.yildizdagikayakmerkezi.com. Erişim: 25.07.2022.

Tanyeri, Y. (2010). *Karlarla Dans Kayak,* Birinci Basım, Heyemola Yayınları, İstanbul.

Tanzim Edilmiş Pist, (2018). https://skadotechno.ru/ratraki/katalog/navesnoe-oborudovanie/snezhnye-frezy. Erişim: 27.08.2018.

Taşağıl, A. (2013). *Çin Kaynaklarına Göre Eski Türk Boyları (M.Ö. III-M.S. X. Asır).* Türk Tarih Kurumu. 2. Baskı. 2013, s.s:53-55. Ankara

Tayga, Y. (1990). *Türk Spor Tarihine Genel Bakış*, Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Yayın No:87, Ankara.

Teleski.https://3dwarehouse.sketchup.com/model/6142543cff717f915ca93604b995efb/teleski-fixe-a-enrouleur. Erişim: 27.08.2018.

The Ski Safety Act Colorado, (2006). Revised Statutes, Title 33.Wildlife and Parksand Outdoor Recreation, Article 44.*Ski Safety and Liability*. http://coloradoski.com/uploads/Colorado-Ski-Safety-Act.pdf.Erişim: 07.09.2016).

Togan, A. Z. V. (1939). *Eski Türklerde Kayakçılık*. Askeri Mecmua, 57 (1939), 115, s. 1165. Erişim: 24.10.2017.

Togan, A. Z. V. (1981). *Umumî Türk Tarihine Giriş En Eski Devirlerden 16. Asra Kadar*. Enderun Yayınları. I. Cilt, 3. Baskı. İstanbul.

Toy, S., &Eymirli, E. B. & Karapınar, M. (2010). Erzurum Konaklı Bölgesi Kış Turizm Merkezi Raporu, Turizm Raporları No:2, *Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı*, Erzurum.

Tunçer, M. (1998). *Kastamonu-Çankırı- Ilgaz Kış Sporları Turizm Merkez Planlaması Araştırma Raporu.* Ankara.

Türkiye Kayak Federasyonu, (2018). http://www.tkf.org.tr/tr/kurumsal Erişim: 27.08.2018.

Türkiye Kültür Portalı. http://www.kulturportali.gov.tr Erişim: 16.07.2017.

Usskiandsnowboard.org, (2018). https://usskiandsnowboard.org/news/slopestyle-debuts-south-korea-0. Erişim: 27.08.2018.

Ülker, İ. (1983). *Dağ Turizmi ve Kış Sporları.* Turizm Bankası Teksir Yayın. Ankara.

Ülker, İ. (1992). *Dağ Turizmi Planlama Yöntemleri, Yüksek Dağlarımız, Kayak Merkezleri*. Devran Matbaacılık. Ankara.

Ülker, İ. (2006). *Dağlarımız: Dağ Sporları ve Dağ Turizmi: Yüksek Dağlarımız ve Kayak Merkezleri.* T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Sanat Eserleri Dizisi. Ankara.

Ülker, İ. (2013). *Türkiye'de Dağcılık ve Kayak,* Ankara.

Vanat, L. (2012). *International Report On Mountaintourism. Overview Of The Key Industry figures For Ski Resorts*. http://www.vanat.ch/RM-world-report-2012.pdf. Erişim: 27.08.2018.

Vasaloppet Kayak Yarışları, (2022). http://www.vasaloppet.se/en/about-us/our-history/ Erişim: 23.07.2022.

World Cup Supply, (2022). http://www.worldcupsupply.com/wp-content/uploads/2015/02/WCS-B-NET-GUIDELINES-FINAL-2015.pdf.

www.dictionary.com. (2022). https://www.dictionary.com/browse/skiing Erişim: 24.07.2022.

www.doppelmayr.com. (2022), https://www.doppelmayr.com/tr/ueruenler/detachable-telesiyejler/. Erişim: 23.07.2022.

www.fips-skipatrol.org, (2022). https://www.fips-skipatrol.org/ Erişim: 23.07.2022.

www.kartepe.org, (2022). http://www.kartepe.org/Erişim: 24.07.2022.

www.kayserierciyes.com.tr. (2022). http://www.kayserierciyes.com.tr/ Erişim: 24.07.2022.

www.nsp.org, (2022). https://nspserves.org/history/ Erişim: 29.07.2022.

www.gonorway.no. (2016). http://www.gonorway.no/norway/articles/4515. Erişim: 10.08.2016.

www.snowsportsmuseum.org, (2022). https://www.snowsportsmuseum.org/Erişim: 23.07.2022.

www.skiresort.info. (2018). https://www.skiresort.info/ski-resort/palandoeken-ejder-3200-world-ski-center/trail-map/ Erişim: 28.08.2018.

2. Basım

KÜLTÜREL MİRAS
ANADOLU'NUN YÖRESEL MUTFAKLARI

EDİTÖR
Dr. Öğr. Üyesi Emrah Köksal Sezgin

nobel
40.yıl

KÜLTÜREL MİRAS ANADOLU'NUN YÖRESEL MUTFAKLARI

Editör: Dr. Öğr. Üyesi Emrah Köksal Sezgin

Yayın No.: 3445
Gıda, Tarım ve Hayvancılık No.: 037
ISBN: 978-625-439-471-3
E-ISBN: 978-625-439-472-0
Basım Sayısı: 2. Basım, Temmuz 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Sezgin, Emrah Köksal.
Kültürel Miras Anadolu'nun Yöresel Mutfakları / Emrah Köksal Sezgin
2. Basım, XVI + 452 s., 19,5x27,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-439-471-3
E-ISBN: 978-625-397-857-0
1. Kültürel Miras 2. Anadolu 3. Yöresel 4. Mutfak

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

YAZARLAR

EDİTÖR

Emrah Köksal Sezgin

AKDENİZ BÖLGESİ

Cevdet Sökmen - Seda Sökmen

DOĞU ANADOLU BÖLGESİ

Hüseyin Deniz - Suat Kulusaklı

EGE BÖLGESİ

Ahu Sezgin - Alper Işın

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ

Ceyhun Uçuk - Mehmet Şahan

İÇ ANADOLU BÖLGESİ

Ülker Can - Hüseyin Gül

KARADENİZ BÖLGESİ

Emrah Keskin - Mehmet Sedat İpar

MARMARA BÖLGESİ

Evrim Karaca - Burcu Ilgaz

HER BÖLGENİN İLLERİNE AİT TARİFLERİ

Emrah Köksal Sezgin

Asistanlar

İlknur Söküt

Meltem Açar

Ü. Gülşah Bayraktaroğlu

İÇİNDEKİLER

YAZARLAR iii
ÖN SÖZ xiii

AKDENİZ BÖLGESİ 1

1. Akdeniz Bölgesi'nin Tanıtımı 1
2. Akdeniz Bölgesi Mutfak Kültürünün Tarihsel Gelişimi 3
3. Akdeniz Bölgesine Ait Yiyecekler ve İçecekler 8
4. Akdeniz Bölgesi'ne Özel Pişirme Yöntemleri ve Araç Gereçler 21
5. Akdeniz Bölgesi'ne Özel Yeme Ritüelleri 25

KAYNAKÇA 31

DOĞU ANADOLU BÖLGESİ 37

1. Doğu Anadolu Bölgesi'nin Tanıtımı 37
2. Doğu Anadolu Bölgesi Mutfak Kültürünün Tarihsel Gelişimi 39
3. Doğu Anadolu Bölgesi'ne Ait Yiyecek ve İçecekler 51
4. Doğu Anadolu Bölgesi'ne Özel Pişirme Yöntemleri ve Araç Gereçler 58
5. Doğu Anadolu Bölgesi'ne Özel Yeme Ritüelleri 61

KAYNAKÇA 68

EGE BÖLGESİ 73

1. Ege Bölgesinin Tanıtımı 73
2. Ege Bölgesi Mutfak Kültürünün Tarihsel Gelişimi 74
3. Ege Bölgesi'ne Ait Yiyecek ve İçecekler 76
4. Ege Bölgesi'ne Ait Özel Pişirme Yöntemleri ve Araç Gereçler 88
5. Ege Bölgesi'ne Özgü Yeme Ritüelleri 90

KAYNAKÇA 96

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ 101

1. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Tanıtımı 101
2. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Tarihsel Gelişimi 102
3. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne Ait Yiyecek ve İçecekler 103
4. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne Ait Özel Pişirme Yöntemleri ve Kullanılan Araç Gereçler 110
5. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne Ait Özel Gün Yemekleri ve Yeme İçme Ritüelleri 113

KAYNAKÇA 128

İÇ ANADOLU BÖLGESİ 131

1. İç Anadolu Bölgesi'nin Tanıtımı 131
2. İç Anadolu Mutfak Kültürünün Tarihsel Gelişimi 132
3. İç Anadolu Bölgesi'ne Ait Yiyecek ve İçecekler 135
4. İç Anadolu Bölgesi'ne Özel Pişirme Yöntemleri ve Araç Gereçler 150
5. İç Anadolu Bölgesi'ne Özel Yeme Ritüelleri 152

KAYNAKÇA 153

KARADENİZ BÖLGESİ 155

1. Karadeniz Bölgesinin Tanıtımı 155
2. Karadeniz Bölgesi Mutfak Kültürünün Tarihsel Gelişimi 158
3. Karadeniz Bölgesi'ne Ait Yiyecekler ve İçecekler 162
5. Karadeniz Bölgesi'ne Ait Özel Gün Yemekleri ve Yeme İçme Ritüelleri 204

KAYNAKÇA 208

MARMARA BÖLGESİ 219

1. Marmara Bölgesinin Tanıtımı 219
2. Marmara Bölgesi Mutfak Kültürünün Tarihsel Gelişimi 221
3. Marmara Bölgesi'ne Ait Yiyecek ve İçecekler 227
4. Marmara Bölgesi'ne Özel Pişirme Yöntemleri ve Araç Gereçler 230
5. Marmara Bölgesi'ne Özel Yeme Ritüelleri 232

KAYNAKÇA 234

REÇETELER 238

AKDENİZ BÖLGESİ 239

ADANA 240
Analı Kızlı Çorbası 240
Adana Kebap 241
Şırdan 241
Sıkma 242
Halka Tatlısı 242
ANTALYA 243
Gilikli (Gülüklü, Hülüklü) Çorba 243
Kıvrım 243
Laba Dolması 244
Holuşka 244
BURDUR 245
Mürdümük Çorbası 245
Erikli Et 245
Sarma Aşı 245
Gazel Böreği 246
Ceviz Ezmesi 246
HATAY (ANTAKYA) 247
Tuzlu Yoğur 247
Mahluta Çorbası 247
Abagannuş 247
Kâğıt Kebabı 248
Şıhıl Mahşe (Şıhıl Möhşe) 248
Katıklı Ekmek 249
Künefe 249
ISPARTA 250
Keklik Çorbası 250
Banak 250
Kabune Pilavı 251
HAMURSUZ 251
Çakal Helvası 252
KAHRAMANMARAŞ 253
Ekşili Çorba 253
Eli Böğründe 253
Çöş Börek 254
Çullama 254
MERSİN 255
Kulak Çorbası 255
Tantuni 256
Sac Böreği 256
Kerebiç (Gerebiç) 257
OSMANİYE 258
Tırşik 258
Zorkun Tava 258
Osmaniye Simidi 259
Karakuş Tatlısı 259

DOĞU ANADOLU BÖLGESİ 261

AĞRI 262
Kuş Ekmeği 262
Pişi 262
Abdıgor Köftesi 263
Hasuda 263
ARDAHAN 264
Helle (Hörre) Aşı 264
Feselli 264
Kaz Etli Üçlü Pilav 265
Şekerleme 265
BİNGÖL 266
Tutmaç Çorbası 266
Sorina Pel 266
Bingöl Tava 267
Kavut 267
Bal Kabağı Dolması (Kuya Dekerdi) 267
BİTLİS 268
Gebol 268
Cevizli Fetir 268
Büryan 269
Güzbez 269
ELÂZIĞ 270
Lobik Çorbası 270
Balakgazi Böreği 270
Harput Köfte 271
Orcik 271
ERZİNCAN 272
Badişli Çorba 272
Babukko (Tuzlu) 272
Gasefe 272
Babukko (Tatlı) 273
Gah Yahnisi 273
ERZURUM 274
Aşotu Çorbası 274
Oltu Cağ Kebabı 274
Peynirli Su Böreği 275
Kadayıf Dolması 276
HAKKÂRİ 277
Maşin Çorbası 277
Peynirli Çörek (Kadesürk) 277
Doleme 278
Lalaped 278
IĞDIR 279
Perzana Çorbası 279
Lepeli Ekşili Pilav 279
Taş Köfte 280
Nabat 280
KARS 281

Kesme Aşı 281
Kete 281
Tandırda Kaz Çekmesi 282
Umaç Helvası 282
MALATYA 283
İrinti Çorbası 283
Bilik 283
Kiraz Yaprağı Sarması (Sarma Köftesi) 284
Kayısı Dolması 285
MUŞ 286
Çorti Aşı 286
Muş Böreği 286
Hez (Hazüt) Dolması 287
Teter Helvası 287
TUNCELİ 288
Şorbik (Düğün Yemeği) 288
Hırınç 288
Hazır Lop Köftesi (Culbant) 289
12 İmam Çorbası 289
VAN 290
Kurut Aşı 290
Van Çöreği 290
Tandırda İnci Kefali 290
Kürt Köftesi 291
Kaşık Tatlısı 291

EGE BÖLGESİ 293

AFYONKARAHİSAR 294
Sakala Çarpan 294
Patatesli Ekmek 294
Emirdağ Güveci 295
Şuhut Keşkeği 295
Kaymaklı Ekmek Kadayıfı 296
AYDIN 297
Kulak Çorbası 297
Bolama (Lok Lok Pilavı) 298
Yuvarlama (Sıkma) 298
Paşa Böreği 299
Kuru İncir Tatlısı 299
DENİZLİ 300
Kedi Börülcesi Çorbası 300
Biber Tatarı 300
Yen Böreği (Leyen Böreği) 301
Çaput Aşı 301
Patlıcanlı Kapama 302
Tavas Baklavası 302
İZMİR 303
Çığırtma 303
Zeytinyağlı Çanak Enginar 303
Boyoz 304
Kumru 305
Kuzu Etli Şevketi Bostan 305
İzmir Köfte 306
İzmir Lokması 307
Şambali 307
KÜTAHYA 308
Sıkıcık 308
Cimcik 308
Küp Kebabı 309
Köpük Helvası 309
Yufka Tatlısı 309
MANİSA 310
Sinkonta 310
Taban Simidi 310
Manisa Kebabı 311
Salihli Odun Köfte 311
Mesir Macunu 311
MUĞLA 312
Dingil Çorbası 312
Zeytinyağlı Bamya 312
Milas Tepsi Böreği 313
Çökertme Kebabı 314
Muğla Saraylısı 314
UŞAK 315
Tarhana Çorbası 315
Döndürme 316
Alacadene 316
Zini Hamursuzu 317

GÜNEYDOĞU ANADOLU 319

ADIYAMAN 320
Etsiz Çiğ Köfte 320
Kavurmalı Hıtap 320
Besni Tava 321
Topak Helva 321
BATMAN 322
Mehir Çorbası 322
Kışlık (Kuru) Dolma 322
Şam Böreği 323
Pekmezli Havdel (Hairre) 323
DİYARBAKIR 324
Serbizer 324
Duvaklı Pilav 324
Mumbar (Kibe) 325
Gevre 325
Burma Kadayıf 326

GAZİANTEP 327
Maş Çorbası 327
Yuvalama.... 327
Sarımsak Kebabı 328
Cığırtlak Kebabı (Ciğer Kebabı).... 328
Simit Kebabı.... 329
Yeşil Zeytin Böreği 329
Lahmacun 330
Katmer 330
Astarlı Sütlaç 331
KİLİS 332
Ekşili Mahlıta (Mahluta) 332
Mayanalı Kahke.... 332
Kilis Tava 333
Cennet Çamuru 333
MARDİN 334
İkbebet.... 334
Kibe 334
Kaburga Dolması 335
Sembusek 335
İsfire 336
SİİRT 337
Mihr Çorbası.... 337
Perde Pilavı 337
Buryan Kebabı.... 338
İmçerket.... 338
Gebole.... 339
ŞANLIURFA....339
İçli Köfte 339
Patlıcan Kebabı.... 340
Soğan Kebabı 340
Lahmacun 341
Şıllık 341
Meyan (Biyonbalı) Şerbeti 341
ŞIRNAK 342
Betüşşebap Çorbası.... 342
Hekeheşandi 342
Serbidev.... 343
Fıreydin 343

İÇ ANADOLU 345

AKSARAY 346
Kokina Çorbası 346
Aksaray Tulum Kebabı 346
Kapak Böreği.... 347
İnce Elek Tatlısı.... 347
İnce Elek Tatlısı.... 348
ANKARA 349
İnceğiz Çorbası 349
Ankara Tava.... 349
Beypazarı Kurusu 350
Köfter 350
ÇANKIRI 351
Cimcik Hamur Çorbası.... 351
Sarımsaklı Et 351
Yaka (İnce) Ekmek Muskası 352
Yumurta Tatlısı.... 352
ESKİŞEHİR 353
Boza 353
Bıt Bıtı (Bıd Bıd) Çorbası.... 353
Çibörek.... 354
Balaban Köftesi 354
Met Helvası 355
KARAMAN....356
Batırık 356
Bıldırcın Dolması 356
Papara.... 357
Guymak.... 357
KAYSERİ....358
Kurşun Aşı 358
Yağlama 359
Kayseri Mantısı.... 360
Nevzine Tatlısı 360
KIRIKKALE....361
Yoğurt Tarhanası.... 361
Keskin Tava 361
Omaç 362
Gölleme (Batırma).... 362
KIRŞEHİR 363
Sündürme 363
Düğ (Düğür) Aşı 363
Çirleme 363
Pancar Çırpması 364
Çir Yağlaması.... 364
KONYA 365
Bamya Çorbası 365
Etli Ekmek 365
Furun Kebabı.... 366
Mevlevi Pilavı 366
Sacarası 367
NEVŞEHİR 368
Patates Çorbası 368
Testi Kebabı.... 368
Soğanlama 369
Dolaz 369

NİĞDE 370
Sütlü Pancar 370
Bor Söğürmesi 370
Cevizli Erişte 371
Pirinçli Elma Dolması 371
SİVAS 372
Peskütan Aşı 372
Sivas Köftesi 372
Sivas Katmeri: 372
Divriği Pilavı (Alatlı) 373
Hurma Tatlısı 373
YOZGAT 374
Arabaşı 374
Tandır Kebabı 374
Parmak Çöreği 375
İncir Uyutması 375

KARADENİZ BÖLGESİ 377

AMASYA 378
Çatal Çorba 378
Bakla Dolması 378
Amasya Çöreği 379
Paluze 379
ARTVİN 380
Lor Çorbası 380
Puçuka 380
Çimur 381
Hopa Laz Böreği 381
BARTIN 382
Pum Pum Çorbası 382
Gıcır 382
Pirinçli Mantı 383
Tatlı Böreği 383
BAYBURT 384
Tatlı Çorba 384
Lor Dolması 384
Süt Böreği 385
Soymaca Hoşafı 385
BOLU 386
Kızılcık Tarhanası 386
Islama Et 386
Mengen Pilavı 387
Sütlü Kül Çöreği 387
Göynük Kabaklı Yufka 388
ÇORUM 389
Çiğdem Aşı 389
İskilip Dolması 389
Gülleyli Çöreği 390
Malak (Gebil – Pıhtı) 390
DÜZCE 391
Isırganotu Çorbası 391
Düzce Köftesi 391
Akçakoca Mancarlı Pidesi 392
Melengücceği Tatlısı 392
GİRESUN 393
Fındık Unu Çorbası 393
Oğlak Kebabı 393
Çavuşlu Ekmeği 394
Samaksa 394
GÜMÜŞHANE 395
Helle (Un) Çorbası 395
Kartol Yahnisi 395
Lemis 396
Gümüşhane Herlesi 396
KASTAMONU 397
Kara Çorbası 397
Simit Tiridi 397
Daday Etli Ekmeği 398
Cide Ceviz Helvası 398
KARABÜK 399
Sulu Yayım Çorbası 399
Etli Burgur Aşı 399
Safranbolu Kıtırı 400
Çingen Baklavası (Koz Böreği) 400
ORDU 401
Beyaz Mısır Çorbası 401
İçli Tava 401
Kuru Yufka Böreği 402
RİZE 403
Korkota (Mısır Yarması) Çorbası 403
Çayeli Kuru Fasulye 403
Derepazarı Pidesi 404
Rize Kavurması 404
Pepeçura 404
SAMSUN 405
Mısır Çorbası 405
Çakallı Menemen 405
Kaz Tiridi 406
Samsun Simidi 406
Bafra Nokulu 407
SİNOP 408
Mısır Tarhanası Çorbası 408
Sırık Kebabı 408
Sinop Nokulu 409
Şekerli Ekmek (Unlu Basma) 409
TRABZON 410
Karalahana Çorbası 410
Pazılı Kaygana 410

Taze Fasulye Diblesi 411
Hamsi Kuşu 411
Akçaabat Köftesi 412
Hamsi Köy Sültacı 412
TOKAT 413
Bat 413
Tokat Kebabı 413
Turhal Yoğurtmacı 414
Ak Zambak Reçeli 414
ZONGULDAK 415
Tıntın (Tıntış) Çorbası 415
Tenekede Tavuk 415
Kartlaç 416
Baklaç 416
Hüppülü (Höbbeli) 417

MARMARA BÖLGESİ 419

BALIKESİR 420
Tirit 420
Saçaklı Mantı 420
Sura 421
Höşmerim 421
BİLECİK 422
Zırz 422
Dağ Eriği Ekşili Kesme Çorbası 422
Gök Fasille 423
Bozüyük Mercimekli Mantı 423
Pazaryeri Helvası 423
BURSA 424
Muradiye Çorbası 424
Cantık 424
İnegöl Köfte 425
Kestane Şekeri 425
Malpaşa Tatlısı 425
ÇANAKKALE 426
İskorpit Çorbası 426
Melki Köftesi 426
Çırpma 427
Basma Helva 427
EDİRNE 428
Sütlü Badem Çorbası 428
Tava (Yaprak) Ciğeri 428
Kavala Kurabiyesi 429
Badem Ezmesi 429
İSTANBUL 430
Göçmen (Rumeli) Usulü Kelle Paça Çorbası 430
Uskumru Dolması 431
Sultanahmet Köftesi 431
Sarıyer Böreği 432
Süzme Saray Aşuresi 432
KIRKLARELİ 433
Kaşe / Kaşa Çorbası 433
Papaz Yahnisi 433
Kalın Kıyı 434
Yoğurt Tatlısı 435
KOCAELİ 436
Umaç Çorbası 436
Mancar 436
Ciğceli Kavurma 437
Cızlama (Akıtma) 437
Pişmaniye 437
SAKARYA 438
Karagözlü Dımbıl Çorbası 438
Çerkes Tavuğu 438
Islama Köfte 439
Dartılı Kulak 439
Pirinçli Kabak Tatlısı 439
TEKİRDAĞ 440
Tekirdağ Köftesi 440
Damat Paçası 440
Kolaç 441
Peynir Helvası 441
YALOVA 442
Termal Çorbası 442
Böğür 442
Yaprak Pidesi 443
Cennet Küngü 443

KAYNAKÇA 445

AKDENİZ BÖLGESİ

1. Akdeniz Bölgesi'nin Tanıtımı

Akdeniz sözcüğü etimolojik olarak incelendiğinde, Latince *medius(orta)* kelimesiyle *terra (toprak)* kelimesinin birleşiminden türediği ve ilk kullanım şeklinin de *mediterraneum* olduğu görülür. Anlamı ise *dünyanın ortasında yer alan deniz*dir (Brodersen, 2010; Clement, 2012).Akdeniz, Asya-Avrupa-Afrika kıtaları tarafından çevrelenir. Akdeniz, Avrupa fiziki haritasında da görüldüğü gibi Atlantik Okyanusu'ndan Asya'ya kadar uzanan ve Avrupa'yı Afrika'dan ayıran kıtalar arası bir iç denizdir (Görsel 1). İspanya ile Fas arasındaki Cebelitarık Boğazı'ndan, Türkiye'nin güneybatı kıyısındaki İskenderun Körfezi kıyılarına kadar batısı ile doğusu arasındaki mesafe yaklaşık 4.000 kilometredir. Hırvatistan'ın güney kıyıları ile Libya arasında kalan kuzeyi ile güneyi arasındaki mesafe ise yaklaşık 800 kilometredir (Boxer ve Salah, 2019).

Görsel 1. Avrupa Fiziki Haritasında Akdeniz

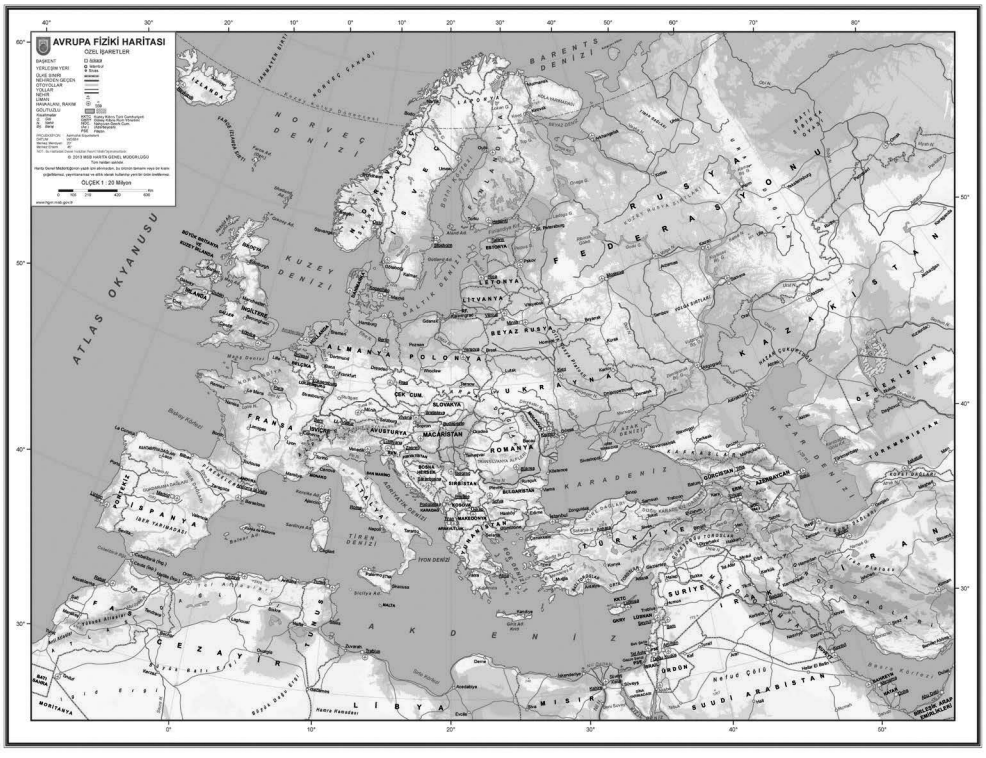

Kaynak: Harita Genel Müdürlüğü - Ulusal Haritacılık Kurumu, 2021.

lerine özel bayramları bulunmaktadır. Örneğin Adana, Mersin ve Hatay'da yaşayan ve Nusayri olarak adlandırılan Arap Alevileri, Yumurta Bayramı kutlamaktadır. Nusayriler, Hatay'daki Hristiyanların kutladığı Paskalya Bayramı'ndan etkilenmiştir. Paskalya Bayramı'nda lebni çorbası, kalakas çorbası, sac oruğu, tepsi oruğu, zeytinyağlı kahkeler, kibbit fırın, yaprak sarma, mamul, martadella (salam ve et tarzı bir yemek) ve sütlaç yapılmaktadır (Çetinsöz vd., 2019). Bir diğer örnek ise Nusayrilerin bayramlarda tükettikleri hrisi yemeğidir. Kesilen kurban etlerinin buğday ile kısık ateşte uzun süreli pişirilmesi ile elde edilen bu yemeğin yapımını erkekler üstlenmekte, yemeğin yapımında kullanılan tüm araç gereçler, Reyhan Duası okunarak reyhan bitkisi ile yine erkekler tarafından temizlenmektedir. Nusayriler hrisinin yanı sıra bayramlarda, kebap-ızgara çeşitleri, dolma-sarma, içli köfte, kaburga dolması, yüksük çorbası ve ekşili köfte yapmaktadır (Karaca ve Karacaoğlu, 2016; Karaca ve Yıldırım, 2020).

KAYNAKÇA

Adana İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2021).https://adana.ktb.gov.tr/(Erişim Tarihi: 06.01.2021).

Adana Valiliği (2021). http://www.adana.gov.tr/(Erişim Tarihi: 06.01.2021).

Akçaözoğlu, E. Y. ve Koday, S. (2019). Kültürel coğrafya bakımından Osmaniye ilinin mutfak kültürü. *Journal of Graduate School of Social Sciences*, *23*(2), 537-552.

Akdaş, A. ve Kılıç, A. (2014). *Isparta Mutfağı Geleneksel Tatlarımızdan Seçmeler*. İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları: 13.

Akengin, H., Dölek, İ. ve Özdemir, Y. (2019). Türkiye'nin denizleri ve kıyıları. *Türkiye'nin Fiziki Coğrafyası (Ed: H. Akengin ve İ. Dölek)*. Ankara: Pegem Akademi, ss. 287-310.

Akın, G., Özkoçak, V. ve Gültekin, T. (2015). Geçmişten günümüze geleneksel Anadolu mutfak kültürünün gelişimi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi, 30*, 33-51.

Antalya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2021). https://antalya.ktb.gov.tr/(Erişim Tarihi: 06.01.2021).

Antalya İl Tarım ve Orman Müdürlüğü (2021). https://antalya.tarimorman.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 06.01.2021).

Antalya Valiliği (2021). http://www.antalya.gov.tr/(Erişim Tarihi: 06.01.2021).

Arlı, M. ve Gümüş, H. (2008). Türk mutfak kültüründe çorbalar. *38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi) Bildiriler – Maddi Kültür- I. Cilt(Ed: Z. Dilek, M. Akbulut, M. Arlı, Z. Bağlan-Özer, R. Gürses, B. Karababa-Taşkın).* Ankara: Korza, ss. 143-158.

Artun, E. (2001). Adana'da, törenlere, adaklara, özel günlere ait inançlar, pratikler ve bunlara bağlı mutfak kültürü. *Millî Folklor, 13*(49), 27-37. http://turkoloji.cu.edu.tr/CUKUROVA/makaleler/8.php(Erişim Tarihi: 06.01.2021).

Atalay, İ. (1996). Pleistosen Sonu ve Holosen Başlarında Anadolu'nun Paleocoğrafya Şartlarına Genel Bir Bakış. *Coğrafya Araştırmaları, 4*, 7-19.

Atayeter, Y. (2010). Burdur ilinin coğrafi konumu ve tarihi dönemler içerisindeki önemi hakkında bir değerlendirme. *II. Geçmişten Geleceğe Burdur Halk Kültürü ve Turizm Sempozyumu Bildiri Kitabı (Ed: M. Tanır).* Ankara: İl Kültür ve Turizm Yayınları, ss.27-33.

Ballı, E. (2013). Gastronomi turizmi ve Adana mutfakkültürü. *II. Doğu Akdeniz Turizm Sempozyumu Bildiri Kitabı(Ed: M. İ. Haseki)*. Ofis Reklam Danışmanlık, ss. 206-218.

Birer, S. (1983). Pekmezin beslenmemizdeki yeri ve kullanılması. *Beslenme ve Diyet Dergisi*, *12*, 107-114.

Boxer, B. ve Salah, M. (August 30, 2019). Mediterranean sea. *Encyclopedia Britannica*https://www.britannica.com/place/Mediterranean-Sea (Erişim Tarihi: 06.01.2021).

Brodersen, K. (2010). Mediterranean sea and region. *Oxford Encyclopedia of Ancient Greece and Rome (Ed: M. Gagarin ve E. Fantham)*. New York: Oxford University Press, ss. 4-387.

Bucak, T. (2020). Coğrafi işaretleme. *Gastronomi ve Yiyecek Tarihi (Ed: A. Akbaba ve N. Çetinkaya)*. Ankara: Detay Yayıncılık, ss. 375-393.

Budak, S. (2008). *Geçmişten günümüze Antakya mutfağı*. Antakya Rotary Kulübü Kültür Yayını.

Burdur Valiliği (2021). http://www.burdur.gov.tr/(Erişim Tarihi: 06.01.2021).

Ceylan, S. (2010). Kırsal turizm ve Ağlasun. *II. Geçmişten Geleceğe Burdur Halk Kültürü ve Turizm Sempozyumu Bildiri Kitabı (Ed: M. Tanır).* Ankara: İl Kültür ve Turizm Yayınları, ss. 259-283.

Cingöz-Santur, M. (2010a). Burdur ili evlenme geleneklerinden örnekler. *II. Geçmişten Geleceğe Burdur Halk Kültürü ve Turizm Sempozyumu Bildiri Kitabı (Ed: M. Tanır).* Ankara: İl Kültür ve Turizm Yayınları, ss. 299-322.

Cingöz-Santur, M. (2010b). Burdur'un bazı yörelerinde doğum gelenekleri. *II. Geçmişten Geleceğe Burdur Halk Kültürü ve Turizm Sempozyumu Bildiri Kitabı (Ed: M. Tanır).* Ankara: İl Kültür ve Turizm Yayınları, ss. 323-345.

Clement, R. W. (2012). The Mediterranean: What, Why, and How. *Mediterranean Studies, 20*(1), ss. 114-120.

CNN - Karla Yapılan Yemekler (Ocak, 2015). https://www.cnnturk.com/fotogaleri/yasam/diger/karla-yapilan-yemekler?page=1 (Erişim Tarihi: 06.01.2021).

Cömert, M. (2014). Turizm pazarlamasında yöresel mutfakların önemi ve Hatay mutfağı örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, *2*(1), 64-70.

Cömert, M. ve Çetin, K. (2017). Gastronomi temalı yerel festivaller üzerine bir değerlendirme. *Journal of International Social Research, 10*(54), 1092-1101.

Çetinkaya, N. (2020a). Tarih çağları. *Gastronomi ve Yiyecek Tarihi (Ed: A. Akbaba ve N. Çetinkaya)*. Ankara: Detay Yayıncılık, ss. 106-124.

Çetinkaya, N. (2020b). Orta Asya'dan Selçuklu 'ya Anadolu mutfağı. *Gastronomi ve Yiyecek Tarihi (Ed: A. Akbaba ve N. Çetinkaya)*. Ankara: Detay Yayıncılık, ss. 125-137.

Çetinsöz, B. C. ve Polat, A. S. (2018). Sürdürülebilir gastronomi turizmi bağlamında yerel yemeklerin mikro ölçekte hazırlanış farklılıkları: Batırık üzerine bir araştırma. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, *2*(Ek1), 60-77.

Çetinsöz, B. C., Polat, A. S. ve Yakıcı, K. (2019). Hatay ili Hristiyanlarının dini bayramlarında gastronomi geleneklerinin inanç turizmi açısından değerlendirilmesi. *Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, 3*(4), 823-835.

Çimrin, H. (2006). *Bir zamanlar Antalya yakın geçmişe yolculuk: Tarih, gözlem ve anılar*. Antalya: Antalya Ticaret ve Sanayi Odası Kültür Yayınları.

Çimrin, H. (2012). Halk Kültürü (Geçiş Dönemleri). *Dünden Bugüne Antalya- II. Cilt(Ed: İ. Acar).* Antalya: Avcı Ambalaj, ss. 355-363.

Çuhadar, M., Küçükyaman, M. A. ve Şaşmaz, M. A. (2018). Geçmişten Günümüze Isparta Mutfak Kültürü: Nitel Bir Araştırma. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, *6* (Special Issue3), ss. 125-142.

Çukurova Kalkınma Ajansı (2021). https://www.essizmersin.com/tr/2/mutfagi-kesfet/32 ; https://www.adanabaska.com/tr/1/adana-baska/bir-baska-lezzet/21(Erişim Tarihi: 06.01.2021).

Damnjanovic, V., Kravic, M. ve Razek, T. A. (2009). Tourism branding strategy of the Mediterranean region. *International Journal of Euro-Mediterranean Studies, 2*(1), ss. 99-120.

Davulcu, M., Tokat, M. ve Yörür, S. (2015). *Antalya'da yaşayan geleneksel meslek, sanat ve zanaatlar*. Antalya: Kutlu ve Avcı Ofset Ltd. Şti.

DOĞAKA – Yer fıstığı Sektör Raporu (2015). https://www.dogaka.gov.tr/assets/upload/dosyalar/wwwdogakagovtr_620_kb1o20ne_yerfistigi-sektor-raporu-2015.pdf(Erişim Tarihi: 06.01.2021).

Doğanay, H. (2017). *Coğrafya bilim alanları sözlüğü* (2. Basım). Ankara: Pegem Akademi.

Doğanay, H. ve Orhan, F. (2019). *Türkiye beşeri coğrafyası (6. Baskı).* Ankara: Pegem Akademi.

Eker, F. (2013). Kahramanmaraş'ın tarihi coğrafyasına bir bakış. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10*(2), 25-38.

Ekerim, F. ve Tanrısever, C. (2020). Türkiye gastronomi festivalleri ve haritalandırılması. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, *8*(3), 2277-2297.

Ertaş, Y. ve Gezmen-Karadağ, M. (2013). Sağlıklı beslenmede Türk mutfak kültürünün yeri. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, *2*(1), 117-136.

Gastro GoTurkey (2021). https://gogastroturkey.com/gastro-routes(Erişim Tarihi: 06.01.2021).

Gökhan, İ. (2011). *Başlangıçtan kurtuluş harbine kadar Maraş tarihi*. Ankara: Ukde Yayınları.

Gül Broşürü (2021). https://isparta.ktb.gov.tr/Eklenti/68056,gul-brosurupdf.pdf?0(Erişim Tarihi: 06.01.2021).

Güldemir, O., Haklı, G. ve Işık, N. (2018). Türk Mutfağı'nda kahvaltıda tüketilen çorbalar ve illere göre dağılımı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 39*, 56-66.

Gündüz, S. (2009). Tarihi kaynaklarda Selçuklu-Osmanlı bağlantısı. *Uludağ Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10*(17), 199-216.

Halıcı, N. (1983). *Akdeniz Bölgesi yemekleri*. Konya: Arı Basımevi.

Harita Genel Müdürlüğü - İl ve İlçe Yüzölçümleri (2021). https://www.harita.gov.tr/il-ve-ilce-yuzolcumleri (Erişim Tarihi: 06.01.2021).

Harita Genel Müdürlüğü - Ulusal Haritacılık Kurumu (2021). Avrupa Fiziki Haritası. https://www.harita.gov.tr/urun-209-avrupa-fiziki-haritasi-.html (Erişim Tarihi: 06.01.2021).

Hatay Gastronomi (2021). http://hataygastronomi.com/(Erişim Tarihi: 06.01.2021).

Hatay İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2021).https://hatay.ktb.gov.tr/(Erişim Tarihi: 06.01.2021).

Hatay Turizm – Gastronomi (2021). http://hatayturizm.com/gastronomi (Erişim Tarihi: 06.01.2021).

Hatay Valiliği (2021). http://www.hatay.gov.tr/(Erişim Tarihi: 06.01.2021).

Isparta İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2021). https://isparta.ktb.gov.tr/TR-71027/ekonomik-yapi.html(Erişim Tarihi: 06.01.2021).

Isparta Valiliği (2021). http://www.isparta.gov.tr/(Erişim Tarihi: 06.01.2021).

Işık, N. (2016). Akdeniz Bölgesi'nin yöresel mutfağı. *Yöresel Mutfaklar (Ed: E. Zencir).* Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını: 2227, ss. 196-227.

İçişleri Bakanlığı - Türkiye'nin Nüfus Haritası (2021). https://www.icisleri.gov.tr/turkiyenin-nufus-haritasi (Erişim Tarihi: 06.01.2021).

İnce, G. (2017). *Osmaniye yemekleri*. Osmaniye: Akdeniz Ofset ve Sürekli Form.

Kahramanmaraş Eğitim Vakfı – Gelenek ve Göreneklerimiz (2021). https://www.kmev.org.tr/ (Erişim Tarihi: 06.01.2021).

Kahramanmaraş Valiliği (2021). http://www.kahramanmaras.gov.tr/(Erişim Tarihi: 06.01.2021).

Kalaycı-Durdu, B. (2010). Burdur'un bazı yerlerinde ölümle ilgili gelenek ve inanışlar.*II. Geçmişten Geleceğe Burdur Halk Kültürü ve Turizm Sempozyumu Bildiri Kitabı (Ed: M. Tanır).* Ankara: İl Kültür ve Turizm Yayınları, ss. 421-467.

Karabağ, S. ve Şahin, S. (2020). *Türkiye beşeri ve ekonomik coğrafyası* (8. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Karaca, O. B. ve Karacaoğlu, S. (2016). Kültür, din ve yemek etkileşimi çerçevesinde Arap mutfağının kavramsal olarak incelenmesi: Adana ili örneği. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *9*(2), 561-584.

Karaca, O. B. ve Yıldırım, O. (2020). Arap Muftak Kültürünün Adana Gastronomi Turizminin Gelişmesindeki Yeri: Yerel Halkın Görüşleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 24* (1), 41-55.

Karaca, O. B., Yıldırım, O. ve Çakıcı, A. C. (2015). Girit yemek kültürü ve sürdürülebilirliği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, *3(1)*, 3-13.

Kaypak, Ş. ve Uçar, A. (2018). Antakya kentinin yemek kültürüne bakışı. *International Journal of Academic Value Studies, 4*(18), 190-202.

Koca, N. ve Ersöz-Tüğen, A. (2020). Somut olmayan kültür miras listesinde bir değer olan Türk kahvesine coğrafya perspektifinden bakış. *TROYACADEMY Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 5* (1), 347-362.

Kültür Portalı – Antalya Piyazı (2021). https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/antalya/neyenir/antalya-piyazi--6-kisilik-(Erişim Tarihi: 06.01.2021).

Kültür Portalı – Kerebiç (2021). https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/mersin/neyenir/kerebic(Erişim Tarihi: 06.01.2021).

Kültür Portalı - Mersin Tantunisi (2021). https://www.kulturportali.gov.tr/portal/mersintantunisi(Erişim Tarihi: 06.01.2021).

Mersin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2021). https://mersin.ktb.gov.tr/TR-73152/tarihce.html(Erişim Tarihi: 06.01.2021).

Mersin Kültür Atlası (2021).https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/mersin/kulturatlasi/dugun-toreleri(Erişim Tarihi: 06.01.2021).

Mersin Valiliği (2021). http://www.mersin.gov.tr/(Erişim Tarihi: 06.01.2021).

Montagné, P. (2005). *Larousse gastronomique* (Çev: R. Çavaş). İstanbul: Oğlak Yayınları.

Nalbant, M. V. ve Kadıoğlu, İ. (2019). Anadolu Ağızlarında Geçen (Karışık) Bir Sözcüğün Kökeni Üzerine: Karsamba(ç)/ Karsanba(ç) Karlambaç. *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi, 12*(1), 21-26.

NTV - Hatay'ın günlük yaşamını anlatan Hatay Şehir Müzesi (Eylül, 2020). https://www.ntv.com.tr/galeri/sanat/hatayin-gunluk-yasamini-anlatan-hatay-sehir-muzesi,nc0Xvq3baE2HnRNeI5bvXA/c4M2b-Ey3USZ_E8j_J_gzg(Erişim Tarihi: 06.01.2021).

Okuducu, K. (2014). Kahramanmaraş'ınmutfak ve beslenmekültürü. *Akdeniz'in altın kenti Kahramanmaraş (Ed: S. Küçükdağlı)*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, ss. 211-223.

Oral, M. (2012). Antalya mutfak kültürü. *Dünden Bugüne Antalya- II. Cilt(Ed: İ. Acar).* Antalya: Avcı Ambalaj, ss. 432-445.

Osmaniye İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü - Gelenekler ve Görenekler (2021). https://osmaniye.ktb.gov.tr/TR-163648/gelenek-ve-gorenekler.html(Erişim Tarihi: 06.01.2021).

Osmaniye Valiliği (2021). http://www.osmaniye.gov.tr/(Erişim Tarihi: 06.01.2021).

Önay, D., Bayrak, E. ve Akman, M. (2008). Geleneksel Türk mutfağında şerbet. *38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi) Bildiriler – Maddi Kültür- II. Cilt(Ed: Z. Dilek, M. Akbulut, M. Arlı, Z. Bağlan-Özer, R. Gürses, B. Karababa-Taşkın).* Ankara: Korza, ss. 925-944.

Özdemir, B. ve Zencir, E. (2017). Yiyecek içecek işletmelerine yerel ürün önerisi: Çerez Tarhana. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 5*(Special Issue 2), 18-27.

Özdoğan, Y. ve Işık, N. (2008). Geleneksel Türk mutfağında şerbet. *38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi) Bildiriler – Maddi Kültür- III. Cilt(Ed: Z. Dilek, M. Akbulut, M. Arlı, Z. Bağlan-Özer, R. Gürses, B. Karababa-Taşkın).* Ankara: Korza, ss. 1059-1077.

Özkan, M., Erçetin, H. K. ve Güneş, E. (2019). Türk mutfak kültürüne ait kaynar (lohusa) şerbeti üzerine bir değerlendirme. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 7* (3), 2310-2320.

Ray, U. C. ve Demirtaş, N. (2019). Hatay mutfağı yöresel yemeklerinin turizm işletme belgeli lokanta mönülerinde kullanımı: Antakya örneği. *III. Uluslararası Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Bilimler Sempozyumu Bildiri Özetleri Kitabı (Ed: A. Meydan).* Nevşehir: Asos Yayınevi, ss. 1070-1079.

Saban, D. (2012). Adana'nın kentsel gelişimi. *Adana Kentsel Kültür Envanteri (Koord: İ. Salman).* Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Envanter Dizisi, ss. 17-26.

Sabbağ, Ç. ve Boğan, E. (2019). Türk mutfağının gelişim sürecine genel bakış. *Ulusal Gastronomi ve Türk Mutfağı (Tarihçe, Ham madde, Ritüeller, Özgün Yemekler ve Reçeteler) (Ed: M. Sarışık ve G. Özbay).* Ankara: Detay Yayıncılık, ss. 3-79.

Saltan, F. Z. ve Kaya, H. (2018). Kahve: Bir farmakognozik derleme. *FABAD Journal of Pharmaceutical Sciences*, *43*(3), 279-289.

Saraç, Ö. ve Batman, O. (2019). Akdeniz Bölgesi mutfağı. *Ulusal Gastronomi ve Türk Mutfağı (Tarihçe, Ham madde, Ritüeller, Özgün Yemekler ve Reçeteler) (Ed: M. Sarışık ve G. Özbay).* Ankara: Detay Yayıncılık, ss. 81-142.

Say, D. ve Ballı, E. (2012). Şalgam suyunun (şalgam) özellikleri ve Adana Bölgesi'nin gastronomi turizmindeki önemi. *II. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı (Ed: N. Kozak ve B. Özdemir)*. Ankara: Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi, ss. 612-620.

Sayar, M. H. (Kasım 2012). Ovalık Kilikia: Çukurova'da bin yıl. Atlas Dergisi, 236, https://www.atlasdergisi.com/kesfet/arkeoloji-haberleri/ovalik-kilikia-cukurovada-bin-yil.html(Erişim Tarihi: 06.01.2021).

Sege Raporu (2017). İllerin ve bölgelerin sosyoekonomik gelişmişlik sıralaması araştırması. Ankara: Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü Yayını Sayı 3.

Soydaş, M. E. ve Gürler, M. (2019). Şarap Turizmi'ne yerel halkın bakış açısı: Hatay örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 7* (3), 2274-2293.

Sürücüoğlu, M. S. ve Özçelik, A. Ö. (2008). Türk mutfak ve beslenme kültürünün tarihsel gelişimi. *38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi) Bildiriler – Maddi Kültür- III. Cilt(Ed: Z. Dilek, M. Akbulut, M. Arlı, Z. Bağlan-Özer, R. Gürses, B. Karababa-Taşkın).* Ankara: Korza, ss. 1289-1310.

Şahin, K. (2012). *Hatay mutfak kültürü ve yemekleri*. Ankara: Pozitif Matbaa.

Şengül, S. (2015). Akdeniz bölgesi mutfak kültürü ve yöresel yemekleri. *Yöresel Mutfaklar (Ed: S. Şengül, A. Çakır ve G. Çakır)*. Ankara: Beta Basım Yayım, ss. 95-114.

Şengül, S. (2017). Türkiye'nin gastronomi turizmi destinasyonlarının belirlenmesi: Yerli turistler üzerine bir araştırma. *Balikesir University Journal of Social Sciences Institute*, *20*(37), ss. 375-396.

Şengül, S. ve Türkay, O. (2016). Akdeniz mutfak kültürünün gastronomi turizmi bağlamında değerlendirilmesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 4*(1), 86-99.

Şenol, F. (2016). *Türkiye turizm coğrafyası ve dünya kültürel mirası* (5. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.

Tarım Ürünleri Piyasaları – Bitkisel Üretim (2021). https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tepge/Menu/27/Tarim-Urunleri-Piyasalari(Erişim Tarihi: 06.01.2021).

Taşlıgil, N. (2011). Keçiboynuzu (Ceratonia siliqua L.)'nun coğrafi yayılışı ve ekonomik özelilkleri. *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (ODÜSOBİAD)*, *2*(3), 252-266.

TDK (2021). https://sozluk.gov.tr/(Erişim Tarihi: 06.01.2021).

Tekoğlu, R. (2012). Prehistorya'dan tarihi dönemlere kadar Antalya Bölgesi. *Dünden Bugüne Antalya- I. Cilt(Ed: İ. Acar).* Antalya: Avcı Ambalaj, ss. 66-74.

Türk, H. ve Şahin, K. (2004). Antakya geleneksel yemek kültürü. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1*(2), 1-17.

Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK) – Bitkisel Üretim İstatistikleri – Turunçgiller (2021). https://tuikweb.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=1001(Erişim Tarihi: 06.01.2021).

Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK) - Coğrafi İstatistik Portalı (2020). https://cip.tuik.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 06.01.2021).

Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK) - İl Göstergeleri (2021). https://biruni.tuik.gov.tr/ilgosterge/ (Erişim Tarihi: 06.01.2021).

Türkiye Kültür Portalı Resmî Web Sitesi (2021). https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/genel/genelbilgiler (Erişim Tarihi: 06.01.2021).

TÜRKPATENT - Coğrafi İşaret Veri Tabanı (2021). https://www.ci.gov.tr/veri-tabani(Erişim Tarihi: 06.01.2021).

Uhri, A. (2011). *Boğaz derdi: Arkeolojik, arkeobotanik, tarihsel ve etimolojik veriler ışığında: tarım ve beslenmenin kültür tarihi*. İstanbul: Ege Yayınları.

UNESCO – Yaratıcı Şehirler Ağı (2021). https://www.unesco.org.tr/Pages/88/129/UNESCO-Yarat%C4%B1c%-C4%B1-S%CC%A7ehirler-Ag%CC%86%C4%B1(Erişim Tarihi: 06.01.2021).

Ünal, A. (1999). *Hititler-Etiler ve Anadolu Uygarlıkları*. İstanbul: Etibank Yayınları.

Ünal, A. (2006). Eski çağlarda Çukurova'nın tarihi coğrafyası veKizzuwatna (Adana) Krallığı'nın siyasi tarihi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15(3 Arkeoloji Özel Sayısı), 15-44.

Ünal, A. ve Girginer, K. S. (2007). *Kilikya-Çukurova İlk Çağlardan Osmanlılar Dönemi'ne kadar Kilikya'da tarihi coğrafya, tarih ve arkeoloji*. İstanbul: Homer Kitabevi.

Yatkın, Ö. Ve Tolga, Ö. (2020). Gastronomi konulu festivaller. *Gastronomi ve Yiyecek Tarihi (Ed: A. Akbaba ve N. Çetinkaya)*. Ankara: Detay Yayıncılık, ss. 250-267.

Yayla, Ö. ve Yayla, Ş. (2019). Kadirli mutfağı üzerine bir değerlendirme. *Anadolu Kongreleri 3. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi Bildiri Kitabı (Ed: A. Aydın)*. UBAK Yayınevi, ss. 60-72.

Yazıcı, Ö. (2019). İklim bilgisi (Klimatoloji). *Genel Fiziki Coğrafya (Ed: H. Akengin ve İ. Dölek)*. Ankara: Pegem Akademi, ss. 139-188.

Yenipınar, U. ve Yedigöz, R. (2015). Geçmişin anıları taşıyan tören yemeklerinin turistik ürün potansiyeli açısından değerlendirilmesi-Mersin Örneği. *I. Eurasia International Tourism Congress: Current Issues, Trends, and Indicators (EITOC-2015) Proceedings Vol II. (Ed: M. A. Çukurçayır, A. Başoda, Ş. Ünüvar, M. Sağır, M. Çiçekdağı ve S. Büyükipekçi)*. Konya: Aybil Dijital Baskı Sistemleri ve Matbaa Hizmetleri, ss. 503-512.

Yerasimos, M. (2019). *500 Yıllık Osmanlı Mutfağı (Çev: B. Özükan, N. Özükan ve M. Öneş)*. İstanbul: Boyut Matbaacılık.

Yeşil, Y. (2014). Türk Dünyası'nda geçiş dönemi ritüelleri üzerine tespitler. 21. *Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3(*9), 117-136.

Yetiş, Ş. A. (2020). Türk mutfak kültüründe bulgurun yeri ve önemi. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, *4*(1), 716-728.

Yıldırım, O., Karaca, O. B. ve Çakıcı, A. C. (2018). Yöresel yemeklere konaklama ve yiyecek içecek işletmelerinin menülerinde yer verilme durumu: Adana ve Mersin bölgesinde bir araştırma. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 6*(4), 376-398.

Yıldız, M. Z. ve Aksoy, S. (2018). Vakıflı köyü yeme içme kültürü. *Tücaum 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu Bildiri Kitabı (Ed: N. Türkoğlu, R. Bayar, K. Karabacak, C. Kurtar-Anlı, H. Kılar ve E. Gökkaya)*. Ankara: Ankara Üniversitesi, ss. 734-747.

Yılmaz-Akçaözoğlu, E. ve Koday, S. (2019). Kültürel coğrafya bakımından Osmaniye ilinin mutfak kültürü. *Journal of Graduate School of Social Sciences, 23*(2), 537-552.

Yılmazoğlu, H. İ. (2014). Kahramanmaraş'ta tarım. *Akdeniz'in altın kenti Kahramanmaraş (Ed: S. Küçükdağlı)*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, ss. 269-295.

DOĞU ANADOLU BÖLGESİ

1. Doğu Anadolu Bölgesi'nin Tanıtımı

Turizm hareketliliğinin başladığı ilk günden bu yana seyahat motivasyonları sürekli bir değişim ve gelişim içerisindedir. İlk zamanlara bakıldığında, insanların daha çok ticaret vb. nedenler için seyahat ettiği görülmektedir. Ancak şartların daha elverişli hâle gelmesiyle birlikte ulaşım problemleri, seyahat güvenliği, ekonomik gelirin artması, yeni yerler görme ve keşfetme isteği turizmin gitgide popüler olmasına olanak sağlamıştır. Bu motivasyonlara ek olarak, seyahat edenlerin gittikleri bölgenin yiyecek içecek kültürünü öğrenmeleri ve bu yiyecek içecekleri yerinde deneyimleme imkânı bulabilmeleri de gastronomi turizminin doğmasına olanak sağlamıştır (Aksoy ve Sevgi, 2015:80).

Türkiye son zamanlara kadar genellikle deniz, kum ve güneş turizmi ile tanınsa da son zamanlarda sahip olduğu doğal ve kültürel kaynaklarla kültür turizminde de dünyanın sayılı destinasyonları arasında yer almaktadır. Bu kadar önemli kaynaklara ev sahipliği yapması şüphesiz ki geçmişten günümüze kadar gelmiş olan kültür zenginliğinden kaynaklanmaktadır (Ateş, 2016:112). Doğu Anadolu Bölgesi de bu kültürel zenginliğin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bölge; Ağrı, Ardahan, Bingöl, Bitlis, Elâzığ, Erzincan, Erzurum, Hakkâri, Iğdır, Kars, Malatya, Muş, Tunceli ve Van illerini kapsamaktadır.

Doğu Anadolu Bölgesi yaklaşık 157.000 m^2 yüz ölçümü ile Türkiye'nin %21'lik kısmını oluşturmaktadır. Bölge, nüfus yoğunluğunun diğer bölgelerden daha az olduğu bilinmektedir. Bölgenin sınırları içerisinde yer alan Van ilinin en fazla nüfusa sahip olduğu bilinirken yüz ölçümü bakımından en büyük ilin ise Erzurum olduğu görülmektedir. Bölge kendi içerisinde; Erzurum-Kars, Yukarı Fırat, Yukarı Murat-Van ve Hakkâri olmak üzere dört bölüme ayrılmıştır (Önçel, 2016:83). Ayrıca bölge su kaynakları bakımından da oldukça zengindir. Bu kaynaklara bakıldığında, Murat ve Karasu Irmaklarının birleşerek Fırat nehrini oluşturduğu aynı zamanda Dicle nehrinin de bölge içerisinde doğduğu bilinmektedir. Buna ek olarak, Türkiye'nin en büyük gölü olan Van Gölü'nün aynı zamanda Keban ve Karakaya baraj göllerinin de Doğu Anadolu içerisinde yer alması bölgenin su kaynakları açısından ne kadar zengin olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Sınır bölgelerine bakıldığında ise; kuzeyde Karadeniz, batıda İç Anadolu ve Akdeniz, güneyde ise Güneydoğu Anadolu Bölgesi ile komşu iken doğuda Irak ile siyasi sınırların olduğu görülmektedir (Saraçoğlu, 1989:1). Ayrıca Doğu Anadolu Bölgesi'nin sahip olduğu dağlar ve yükseltiler ile coğrafi olarak Türkiye'nin en yüksek bölgesi olduğu söylenebilir. İklimsel özelliklerine bakıldığında ise genel olarak karasal iklim hâkimdir. Elâzığ ve Malatya illerinde bozkır bitki örtüsü görülmektedir. Van ve etrafındaki illerde ise Van Gölü'nün etkisi ile daha ılıman bir iklimin hâkim olduğu söylenebilir. Bölgede kış aylarında sıcaklık -40 ^oC'ye kadar düşerken yaz aylarındaysa 30 ^oC ve üzerine çıktığı bilinmektedir. Kış ayları genellikle kar yağışları ile geçmektedir. Yıllık ortama sıcaklık farklının ise 30 ^OC'den fazla olduğu görülür (Önçel, 2016:84).

vermektedir. Başka bir ritüel ise Tunceli bölgesine özgü yetişen kuşburnu ağaçlarından kesilen dalların uç uca getirilerek çember yapılmasıdır. Daha sonrasında yapılan bu çemberden çocukların geçmesi ile ailenin maddi durumunun düzeleceği ve bol kazanç elde edeceğine inanılmaktadır (Tunceli Folkloru. 2012:35). Tarımsal faaliyetlerin yoğun bir şekilde yapıldığı Tunceli ilinde Nevruz kutlamaları tarlalarda çift sürme ile başlamaktadır. Çift sürüldüğü ilk gün Nevruz ritüellerinden biri olan yağla yoğurularak yapılan Niyaz Ekmeği, hasat mevsiminin bolluk ve bereket içinde geçmesi için ihtiyaç sahiplerine dağıtılmaktadır (Uca, 2007:143).

KAYNAKÇA

Abalı, İ. (2017). İşlevleri Bağlamında Mutfak Eşyaları. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, *5*(10), s 385.

Ajansı, S. K. (2011). Doğu Anadolu Bölgesi Büyükbaş Hayvancılık Çalıştay Raporu.

Akın, G., Özkoçak, V., & Gültekin, T. (2015). Geçmişten günümüze geleneksel Anadolu mutfak kültürünün gelişimi, s 38.

Aksoy, M., ve Sezgi, G. (2015). Gastronomi Turizmi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Gastronomik Unsurları. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, *3*(3), 80

Alkan, A. (2015). Bitlis Şehrinin Çevre Sorunları ve Alınması Gereken Önlemler. *Eastern Geographical Review*, *20*(33), s 15.

Alpaslan ve Önal, (2016). Ağrı Bölgesi Karapapak Terekemeleri'nin Yaptığı Yemekler. Önal, İ. A. Ü. (ed). Uluslararası Karadeniz Havzası Halk Bilimi Araştırma Dergisi. *UKHAD*, s 98.

Apuhan, A. K., & Beyazkaya, T. (2019), Bingöl'ün yenilebilir yabani bitkilerinin gastronomi turizmine etkisi üzerine bir araştırma. *Tourism and Recreation*, *1*(1), s 31-37.

Arınç, K. (1995). Geçmişteki Önemi Azalmış Kent Yerleşmelerine Bir Örnek/ BİTLİS. Doğu Coğrafya Dergisi, s 1(1).

Arınç, K. (2017). Unesco Yaratıcı Kentler Ağı İçin Bir Öneri: Bitlis Gastronomi Kenti. *Electronic Turkish Studies*, *12*(29), s 97.

Arlı, M., & Gümüş, H. (2007). Türk Mutfak Kültüründe Çorbalar. *ICANAS, Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, s 146.

Arslan, E., & Kendir, H. Kış Turizmi Potansiyeli Açısından Muş İlinin SWOT Analizi ile Değerlendirilmesi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *7*(6), 167-173.

Artun, E. (1999). Türk Halk Kültüründe Nevruz. *Uluslararası Nevrûz Sempozyumu*, s 6.

Ateş, H, (2016). Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde Turizm Algısı ve Turizmin Geliştirilmesi Stratejileri, s 112.

Başar, B. ve Silahşör, Y. (2019). Erzincan Yemek Kültürü. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Turizm ve Otelcilik MYO, s 465.

Bayat, G. (2018). Gastronomi Turizmi Kapsamında Yiyecek İçecek Menülerinde Yöresel Mutfağın Kullanımı: Iğdır İli Örneği. *TURAN-SAM*, *10*(40), s 757-762.

Bayoğlu, A. (2014). Erzurum'da Lavaş (Acem Ekmeği). *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (53), s 163.

Baysal, A. (2002) Beslenme Kültürümüz. Kültür Bakanlığı Yayınları: 1230, Yayınlar Dairesi Başkanlığı, Ankara.

Baysal, A. (2002). Beslenme Kültürümüz, 3. Baskı, Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri, Kültür Bakanlığı Yayınları/1230 Yayınlar Dairesi Başkanlığı Kültür Eserleri/389, s 82.

Belli, O. (2011). Erzurum Bölgesi Geleneksel Mutfak Kültürü ve Yemeklerinde Kullanılan Bakırdan Yapılmış Mutfak Kapları. Edt. Belli, O., ve Belli, V. E., *III. Uluslararası Doğu Anadolu Bölgesi Geleneksel Mutfak Kültürü ve Erzurum Yemekleri Sempozyumu*, Atatürk Üniversitesi, s 92-123.

Belli, O. ve Belli, G.S. (2016), Iğdır-Tuzluca Bölgesi Geleneksel Mutfak Kültürü ve Yemekleri; II. Uluslararası Türk Kültüründe Ağrı Dağı Sempozyumu, s 272, 278.

Belli, O., ve Belli, G. S. (2018). Ağrı Geleneksel Mutfak Kültürü ve Yemekleri. 1. Baskı, Ağrı: Ağrı Valiliği.

Boztoprak, F., Kurnuç, M., & Çetinkaya, N. (2017). Erzurum Yöresel Yemeklerinin Restoran Tercihine Etkileri ve Tekrar Ziyaret Etme Niyetleri Üzerine Bir Araştırma. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *6*(4), s 98.

Coşkun, O., & Kayserili, A. (2019). Köklü Bir Kültürün Uzantısı Olarak Ağrı'da Taziye Evleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *23*(3), s 1109-1130.

Çelik, M. A., Kopar, İ., & Bayram, H. (2018). Doğu Anadolu Bölgesi›nin Mevsimlik Kuraklık Analizi. *Journal of Graduate School of Social Sciences*, *22*(3), s 1743.

Çimen, H. (2016). Gastronomi turizmi açısından Ardahan mutfağının önemi. *Karadeniz-Blacksea-Черное море*, (32), 307-315.

Çimen, H. (2016). Gastronomi turizmi açısından Ardahan mutfağının önemi. *Karadeniz-Blacksea-Черное море*, (32), s 307-315.

Çobanoğlu, Ö. (2000). Türk Dünyası SosyoKültürel Bağlamında Nevruz Bayramının Yapısal ve İşlevsel Bakımlardan Halk Bilimsel Çözümlemesi Uluslararası Nevruz Sempozyumu Bildirileri, HAGEM Yayınları, Ankara, s 34.

Çolakoğlu, E. Kent Tarihi ve Yerel Yönetim İlişkisi Yönüyle Erzurum. *Türk İdare Dergisi*, (479).

Demir, M. (2017). Doğal ve beşerî özellikleriyle Kars ilindeki turizm faaliyetlerinin durumu.

Diker, O., & Deniz, T. (2017). Kars Kültürel ve Gastonomik Kimliğinde Kaz. *Eastern Geographical Review*, *22*(38), s 192.

Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı, (2014), TRB2 Bölgesi Mevcut Durum Analizi, https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/assets/upload/dosyalar/trb2-20b-c3-b6lgesi-20turizm-20mevcut-20durum-20analizi.pdf, , (Erişim Tarihi: 06.12.2020).

Durmuş, E., & Dölek, İ. (2019). Muş İl'inde Yerleşme Tiplerinin Coğrafi Dağılışı. *International Journal of Geography and Geography Education*, (39), s 256-278.

Durulu Özakaya, F., ve Cömert, M. (2017), Türk Mutfağına Yolculuk, 1. Baskı, Ankara: Detay Yayıncılık, s 123.

Durulu Özkaya, F. ve Cömert, M. (2017), Türk Mutfağına Yolculuk, 1. Baskı, Ankara; Detay Yayıncılık, s 9-35.

Düzgün, E., & Özkaya, F. D. (2015). Mezopotamya'dan Günümüze Mutfak Kültürü (Culinary Culture from Mesopotamia to. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, s 43.

Ertaş, Y., & Gezmen Karadağ, M. (2013). Sağlıklı Beslenmede Türk Mutfak Kültürünün Yeri. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, *2*(1), s 119.

Ertaş, Y., ve Gezmen Karadağ, M. (2013). Sağlıklı beslenmede Türk mutfak kültürünün yeri. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, *2*(1), s 132.

Gisslen, W. (2019). Profesyonel Aşçılık, 8. Baskı. (Çev. Denizci, E. ve Öztürk, B.) Nobel Akademik Yayıncılık: Ankara, s 120-126.

Gök, A., & Tuna, H. (2013). Turizm pazarlaması açısından Malatya ilinin potansiyelinin belirlenmesi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, *2013*(1), s 2.

Gökdemir, A. (2012). Pişirme Yöntemleri ve Teknikleri I, 1. Baskı, Detay Yayıncılık: Ankara, s 95-100.

Güldemir, O. (2016). Türk Mutfak Kültürü. Edt: Arıkan, Dündar, E., 1. Baskı, Eskişehir Üniversitesi; Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, s 123.

Güldemir, O., Haklı, G., & Işık, N. (2018). Türk Mutfağı'nda Kahvaltıda Tüketilen Çorbalar ve İllere Göre Dağılımı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (39), s 56-66.

Güler, S. (2010). Türk mutfak kültürü ve yeme içme alışkanlıkları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *26*(S 1), s 28-29.

Güllüdağ, N. (2011). Kars İli'nin Somut Olmayan Kültürel Mirasının Haritalandırılması, Doğu Anadolu'da Kültür Turizmi İçin İttifaklar BM Ortak Programı Kars İli'nin Somut Olmayan Kültürel Mirasının Haritalandırılması Projesi**, s 106.**

http://mus.gov.tr/mahalli-yemekler-mus, (Erişim Tarihi: 19.11.2020).

http://web.firat.edu.tr/feeb/elazig.html, (Erişim Tarihi: 30.10.2020).

http://www.agri.gov.tr/agri-yoresel-yemekleri-kitaplastirildi, (Erişim Tarihi: 14.10.2020)

http://www.ardahan.gov.tr/ardahan-in-cografi-konumu, (Erişim Tarihi: 24.10.2020).

http://www.ardahantso.org.tr/Ardahan/KültürveTurizm/tabid/3223/Default.aspx/,(Erişim Tarihi: 24.10.2020).

http://www.bitlis.gov.tr/bitlis-tarihcesi-ve-genel-bakis, (Erişim Tarihi: 30.10.2020).

http://www.cografya.gen.tr/tr/ardahan/, (Erişim Tarihi: 24.10.2020).

http://www.cografya.gen.tr/tr/bitlis/, (Erişim Tarihi: 30.10.2020).

http://www.cografya.gen.tr/tr/erzincan/, (Erişim Tarihi: 31.10.2020).

http://www.cografya.gen.tr/tr/malatya/, (Erişim Tarihi: 03.11.2020).
http://www.cografya.gen.tr/tr/mus/iklim.html, (Erişim Tarihi: 19.11.2020).
http://www.elazig.gov.tr/elazig-harput-mutfagi---yoresel-yemekler, (Erişim Tarihi: 31.10.2020).
http://www.hakkari.gov.tr/tarihce-ve-cografi-yapi, (Erişim Tarihi: 06.11.2020).
http://www.hakkarikulturturizm.gov.tr/yazdir?24EC64CBA8A7B6DFBB20B9103C225C97, (Erişim Tarihi: 18.01.2021).
http://www.hakkariozelidare.gov.tr/ilimiz-hakkinda-genel-bilgi, (Erişim Tarihi: 07.11.2020).
http://www.kars.gov.tr/gecmis-donem-valiller#, (Erişim Tarihi: 16.11.2020).
http://www.malatyakultur.com/malatya-tanitim/malatyanin-ilceleri, (Erişim Tarihi: 03.11.2020).
http://www.mus.gov.tr/ilimizin-tarihcesi, (Erişim Tarihi: 19.11.2020).
http://www.tunceli.gov.tr/doga-ve-cografya, (Erişim Tarihi: 24.11.2020).
http://www.tunceli.gov.tr/hukumet-konagi-tarihce, (Erişim Tarihi: 26.11.2020).
http://www.tunceli.gov.tr/kultur-mutfak, (Erişim Tarihi: 26.11.2020).
http://www.turktarim.gov.tr/Haber/106/malatyadan-dunyaya-yayilan-lezzet-kayisi, (Erişim Tarihi: 04.11.2020).
http://www.van.gov.tr/tarihçe, (Erişim Tarihi: 02.12.2020).
https://aregem.ktb.gov.tr/TR-202345/nevruz-tr.html, (Erişim Tarihi: 23.01.2021).
https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/tamero/64216/DOĞU%208.pdf, (Erişim tarihi, 06.10.2020).
https://elazig.ktb.gov.tr/TR-246152/elazig-mutfagi.html, (Erişim Tarihi: 07.01.2021).
https://erzincan.ktb.gov.tr/TR-57382/tarihce.html/, (Erişim Tarihi: 31.10.2020).
https://erzincan.ktb.gov.tr/TR-57400/erzincan-mutfagi.html, (Erişim Tarihi: 01.11.2020).
https://erzurum.ktb.gov.tr/TR-56064/tarihce.html, (Erişim Tarihi: 03.11.2020).
https://fka.gov.tr/bingol-tanitim, (Erişim Tarihi: 28.10.2020).
https://hakkari.ktb.gov.tr/TR-159359/hakkaride-yemek-kulturu.html, (Erişim Tarihi: 07.11.2020).
https://hakkari.ktb.gov.tr/TR-159883/bayramlar-ve-onemli-gunler.html, (Erişim Tarihi: 23.01.2021).
https://igdir.csb.gov.tr/tarihce-i-1140, (Erişim Tarihi: 07.11.2020).
https://igdir.tarimorman.gov.tr/Menu/20/Ilimiz, (Erişim Tarihi: 06.11.2020).
https://kars.ktb.gov.tr/TR-54860/kars-yoresi-yemek-kulturu.html, (Erişim Tarihi: 17.11.2020).
https://malatya.ktb.gov.tr/TR-58265/cografi-konumu.html, (Erişim Tarihi: 03.11.2020).
https://malatya.ktb.gov.tr/TR-58266/iklim-ve-bitki-ortusu.html, (Erişim Tarihi: 04.11.2020).
https://malatya.tarimorman.gov.tr/Menu/17/Malatya-Kayisisi (Erişim Tarihi: 10.10.2020).
https://sozluk.gov.tr, (Erişim Tarihi: 27.12.2020).
https://tunceli.csb.gov.tr/ilmiz-hakkinda-i-922, (Erişim Tarihi: 25.11.2020).
https://van.ktb.gov.tr/TR-88275/van-kahvaltisi.html, (Erişim Tarihi: 03.12.2020).
https://van.ktb.gov.tr/TR-90248/cografi-konumu.html, (Erişim Tarihi: 28.11.2020).
https://www.cekulvakfi.org.tr/haber/doganin-uyanisi-hidirellez, (Erişim Tarihi: 23.01.2021).
https://www.elazig.bel.tr/kent-rehberi/cografi-yapi/217/, (Erişim Tarihi: 30.10.2020).
https://www.erzurum.bel.tr/IcerikDetay-cografi_ozellikleri/1046/I.html, (Erişim Tarihi: 02.11.2020).
https://www.erzurumtb.org.tr/sayfa-47-erzurumun-cografi-yapisi, (Erişim Tarihi: 02.11.2020).
https://www.kulturportali.gov.tr/portal/mutfak--arac-ve-gerecleri, (Erişim Tarihi: 13.12.2020).
https://www.kulturportali.gov.tr/portal/torensel-yemekler, (Erişim Tarihi: 05.01.2021).
https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bingol/genelbilgiler, (Erişim Tarihi: 28.10.2020).
https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bitlis/kulturatlasi/dis-hedigi-gelenegi873049, (Erişim Tarihi: 01.01.2021).
https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kirklareli/kulturatlasi/yoresel-mutfak-kulturu, (Erişim Tarihi: 27.12.2020).
https://www.mecitalbayrak.com/turkiyenin-bolgelere-gore-yukseklik-siralamasi/, (Erişim Tarihi: 11.01.2021).
https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/cuisine?q=cuisine, (Erişim Tarihi: 22.12.2020).

https://www.serka.gov.tr/bolgemiz/ardahan/ardahan-tarihce, (Erişim Tarihi: 24.10.2020).

https://www.serka.gov.tr/bolgemiz/igdir/igdir-yoresel-yemekler, (Erişim Tarihi: 10.11.2020).

https://www.serka.gov.tr/bolgemiz/kars/kars-cografya/, (Erişim Tarihi: 16.11.2020).

https://www.tarimorman.gov.tr/SGB/TARYAT/Belgeler/il_yatirim_rehberleri/kars.pdf, (Erişim Tarihi: 10.11.2020).

Irmak, Y. (2018). Bingöl Halk İnançları ve Uygulamaları. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, *17*(17), s 195.

Irmak, Y. (2019), Bingöl Mutfak Kültürü ve Gastronomi Turizmi. *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, *6*(1), s 117.

Kalelioğlu, E. (2018). Van ovasının iklim özellikleri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, s 155.

Karaca, S., Sarğın, B., & Türkmen, F. (2019). Bazı arazi ve toprak niteliklerinin coğrafi bilgi sistem analizleriyle incelenmesi: Van İli arazi ve toprak özellikleri. *Türkiye Tarımsal Araştırmalar Dergisi*, s 200.

Kardaş, C. (2019). Muş'ta Yabani Bitkilerin Halk Hekimliğinde Kullanılması. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, *9*(1), s 86.

Kaya, F. (2018), Ağrı İlinin Coğrafi Analizi. Karabulut, K. (Edt.) Ağrı İlinin SosyoEkonomik Profili. 1. Baskı, Ankara: AİÇÜ Yayınları.

Kaya, T. (2001). Dünden Bugüne Erzincan'da Halk Kültürü. *Erdem*, *13*(38), s 275.

Kayhan, S. (2019). Türk Cumhuriyetlerinde Nevruz Kutlamaları Nevruz. *TURAN-SAM*, *11*(41), s 484.

Kayserili, A. (2014). Erzurum şehrinin kültürel coğrafyası (maddi kültür öğelerine göre) Doktora Tezi, Atatürk *Üniversitesi Sosyal* Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, Erzurum, s 26.

Kemaloğlu, M. (2011). Terekeme-Karapapak Türkleri ve Yemek Kültürü (Muş-Bulanık Çevresinde). *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *4*(2), s 415-438.

Kement, Ü., Koç Apuhan, A., Kaplan, H., Bürkek, M., ve Varol, M., (2018). Gastro Kültür Bingöl, 1. Baskı, Oğlak Yayıncılık ve Reklamcılık: İstanbul.

Kement. Ü., Koç Apuhan, A., Kaplan, H., Bürkek, M., ve Varol, M. (2018) Gastro Kültür Bingöl, Bingöl Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi, 1. baskı, İstanbul: Oğlak Yayıncılık

Keskin, E. ve Contu, M. (2019). Doğu Anadolu Bölgesi Mutfağı. Sarıışık, M. ve Özbay, G. (Edt.), Ulusal gastronomi ve Türk Mutfağı, 1. Baskı, Ankara: Detay Yayıncılık, s 144.

Khalaf, S. (2006), Doğu Anadolu Bölgesi'nde Nüfus Gelişimi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, *6*(2), s 241-262.

Kılıç, İ. H., Polat, I., Başaranlar, B., ve Çakar, Ş. (2013). Malatya Mutfak ve Yemek Kültürü, 1. Baskı, Malatya: Malatya Valiliği Malatya Kitaplığı Yayınları.

Koday, Z. (2003). Doğu Anadolu Bölgesi'nde Zirai Faaliyetlerdeki Farklılıkların Yeri ve Önemi.

Koday, Z. (2006), Doğu Anadolu Bölgesi'nde Zirai Faaliyetlerdeki Farklılıkların Yeri ve Önemi, "*TÜCAUM Türkiye coğrafyası araştırma ve uygulama merkezi 4. Ulusak coğrafya sempozyumu"* s 136.

Nahya, Z. (1981), Özel Gün Yemekleri. (Edt.) Tan, N., Kültür ve Turizm Bakanlığı, Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 41 Seminer Kongre Bildirileri Dizisi: 12, Türk Mutfağı Sempozyumu, Ankara Üniversitesi, s 192.

Nar, M. Ş. (2014). Nevruz rituals as a social symbol in folk beliefs, Halk inanışlarında toplumsal bir sembol olarak Nevruz ritüelleri. *Journal of Human Sciences*, *11*(2), s 973-974.

Önçel, S. (2016), Yöresel Mutfaklar, (Edt.) Zencir, E., 1. Baskı, Eskişehir Üniversitesi; Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, s 84

Özbay, G., Semint, C., & Semint, S. (2020). Ardahan Gastronomik Yapısı İçinde Bir Kış Lezzeti: Ardahan Kazı. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *24*(2), s 675-684.

Özkan, M., Erçetin, H. K., & Güneş, E. (2019). Türk Mutfak Kültürüne Ait Kaynar (Lohusa) Şerbeti Üzerine Bir Değerlendirme (An. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, *s 2313*

Polat, R., Çakılcıoğlu, U., Ertuğ, F., & Satıl, F. (2012). An Evaluation of Ethnobotanical Studies in Eastern Anatolia.

Saraçoğlu, H., (1989), Doğu Anadolu Bölgesi, İstanbul, s 1.

Serçeoğlu, N. (2014). Yöre halkının mutfak kültürünü tanıma durumunun tespit edilmesi: Erzurum ili. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, *2*(4), s 36-46.

Sevimli, Ş. ve Gökmen, A. (2009). Doğu Anadolu Kültüründe Diyetetik, *1. Uluslararası Bölgesi Doğu Anadolu Bölgesi Geleneksel Mutfak Kültürü ve Yemekleri Sempozyumu, s 298-302.*

Sezgin, A. C., & Onur, M. (2017) Kültür Mirası Düğün Yemeklerinin Gastronomi Turizmi Açısından İncelenmesi: Erzincan İli Örneği. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 203-214. s 205.

Sezgin, A. C., & Onur, M. (2017). Kültür Mirası Düğün Yemeklerinin Gastronomi Turizmi Açısından İncelenmesi: Erzincan İli Örneği. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s 209.

Sönmez, T. G. (2016). Geleneksel Bayramların Halk Hayatındaki Rolü. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, (7), s 144.

Şahin, G. (2013). Hakkâri'nin Nişaneleri ve Bunların Coğrafi İşaret Kapsamına Alınarak Ekonomiye Kazandırılması. *Journal of International Social Research*, *6*(27), s 480.

Şahin, G., & Kahraman, M. (2017). Hakkâri'nin Turizme Yönelik Potansiyelleri Hakkında Bir Değerlendirme. *Coğrafya Dergisi*, (34), s 2.

Şahin, İ. F. (2009). Erzincan İl'inin Turizm Potansiyeli ve İldeki Ekoturizm Uygulamaları. *Doğu Coğrafya Dergisi*, *14*(22), s 71.

Şeker, İ., Tasalı, H., & Güler, H. (2012). Muş ilinde sığır yetiştiriciliği yapılan işletmelerin yapısal özellikleri. *FÜ Sağ. Bil. Vet. Derg*, *26*(1), s 10.

Şen, A. B. (2012). Geçmişten Günümüze Iğdır Halk Kültürü İnançları ve Geleneksel Ritüelleri. Iğdır Valiliği, İl Kültür ve Turizm Yayınları.

Şen, N., & Silahşör, Y. (2018). Gastronomi turizmi kapsamında Erzincan ili yiyecek içecek işletmelerinde sunulan yöresel yemekler üzerine bir araştırma. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, *2*(Ek1), s 419.

Şengül, A. (2006). Türk Kültüründe Nevruz ve Anadolu'da Nevruz Kutlamaları. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (26), s 61.

Şengül, S. (2017). Türkiye'nin Gastronomi Turizmi Destinasyonlarının Belirlenmesi: Yerli Turistler Üzerine Bir Araştırma. *Balikesir University Journal Of Social Sciences Institute*, *20*(37). s 378.

Şengül, S. ve Türkay, O. (2017), Türkiye'nin Yöresel Mutfakları, 1. Baskı, Ankara: Detay Yayıncılık, s 61.

Şengül, S., Çakır, A., ve Çakır, G. (2015), Yöresel Mutfaklar, TRAMEP, 1. Baskı, Ankara; Beta Basım Yayım Dağıtım, s 158.

Şenocak, E. (2003). Elâzığ Mutfağı ve Yöresel Yemekleri. Edt. Koz. S. M., Yemek Kitabı Tarih-Halk Bilimi-Edebiyat, 2. Baskı, Kitabevi 181: İstanbul s. 590.

Şensoy, R. İ. G., & TUTUŞ, A. (2017). Tarih Boyunca Van İli ve Çevresinde Bağcılık Kültürü. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, *22*(1), s 56.

Şimşek, O. (2018). Iğdır İlinin Nüfus Özellikleri. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, *5*(14), s 184.

Şimşek, O., & Alim, M. Iğdır İl'inin Turizm Potansiyeli. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Journal of the Institute of Social Sciences Sayı Number 3, Bahar Spring 2009, s 1-26.

Toygar, K. (2003). İstanbul'da Kadirihane Asitanesi'nde 1906 Yılı Ramazan'ı İftarları. (Edt.) Koz, S. M., Yemek Kitabı Tarih-Halk Bilimi-Edebiyat, 2. Baskı, Kitabevi 181: İstanbul, s 494.

Tunceli Folkloru. (2012). Tunceli Folkloru, Tunceli Valiliği, Ankara: Anıt Matbaa

Tunceli Mutfağı. (2012). Tunceli Mutfağı, Tunceli Valiliği, Ankara: Anıt Matbaa

Turan, B., & Akoğu, A. G. E. (2019). Gastronomi Turizmine Arz Kaynağı Oluşturabilecek Ürünlerin Belirlenmesi: Erzurum Mutfağı Örneği Öz, s 375.

Türkyılmaz, D. (2016). Eğlencenin Tadı: Türk ve Macar Kültürlerinde Bayram ve Festival Yemekleri. (Edt.) Hoppal, M., Oğuz, M. Ö., ve Özünel Ölçer, E., Tatların Benzer Dünyası: Türk-Macar Ortak Yemek Kültürü¨UNESCO Türkiye Millî Komisyonu Yayınları, s 35.

Uca, A. (2007). Türk Toplumunda Nevruz-ı/ In the Turkish Society Nauruz-I. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, *s 113.*

Yenipınar, U., Köşker, H., & Karacaoğlu, S. (2014). Turizmde Yerel Yiyeceklerin Önemi ve Coğrafi İşaretleme: Van Otlu Peyniri (The *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, *s* 23.

EGE BÖLGESİ

1. Ege Bölgesi'nin Tanıtımı

Coğrafi bölge, coğrafi dinamiklerden kaynaklanan etki ve süreçlerle ilişkilendirerek açıklanabilen bir olgudur. Bu tür bölgeler çok uzun süren bir zaman dilimi içinde meydana gelirler. Sınırları o alanda gelişen ekolojiye göre oluştuğundan bir planlama ürünü değillerdir. Coğrafi bölgeler, çevre alanlara göre ayırt edilebilecek niteliklere sahiptir. Detayda ise ana karakteri baskılamayacak türde farklılıklar gözlenebilir (Arınç, 2013: 16). Türkiye 06-21 Haziran 1941 tarihinde yapılan Birinci Türk Coğrafya Kongresi'nde Akdeniz Bölgesi, Doğu Anadolu Bölgesi, Ege Bölgesi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi, İç Anadolu Bölgesi, Karadeniz Bölgesi ve Marmara Bölgesi olmak üzere 7 ana coğrafi bölgeye ve 21 coğrafi bölüme ayrılmıştır (Türk Coğrafya Kurumu, 2006).

Ege Bölgesi, Türkiye'nin batısında yer alıp ismini batısındaki Ege Denizi'nden almaktadır (Köksal, 1988). Bölge, İzmir, Manisa, Denizli, Aydın, Muğla, Afyon, Uşak ve Kütahya olmak üzere 8 ilden oluşmaktadır (Aydın ve Çiçek, 2013). Bölge sınırları ise kuzeyde kabaca Bababurun'dan başlayarak tüm kıyılar boyunca güney sınırı olan Dalaman Çayı ile sonlanmaktadır. Bölgenin batı sınırı yine Çanakkale'ye bağlı Bababurun olup doğu sınırı Afyonkarahisar'daki Emir ve Türkmen Dağları ile son bulur (Atalay ve Mortan, 1997). İzmir, Manisa, Aydın, Uşak ve Kütahya illerinin tamamı, Muğla, Denizli ve Afyon illerinin büyük bir kısmı, Balıkesir (Edremit Körfezi kıyıları) ve Bursa ilinin de küçük bazı bölümleri yer alır. Bölge, kıyı Ege bölümü ve İçbatı Anadolu bölümü olmak üzere ikiye ayrılır. Ege Bölgesi illerinden İzmir, Manisa, Aydın, Muğla ve Denizli illeri Kıyı Ege Bölümü'nün, Uşak, Kütahya ve Afyon illeri de İçbatı Anadolu Bölümü'nün özelliklerini taşırlar (Köksal, 1988).

Ege Bölgesi yaklaşık 85.000 km² yüz ölçümüyle Türkiye yüz ölçümünün %11'ini kaplamaktadır. Bu yüz ölçümüyle Doğu Anadolu Bölgesi, İç Anadolu Bölgesi, Karadeniz Bölgesi ve Akdeniz Bölgesi'nden sonra Türkiye'nin 5. büyük bölgesidir. 1941 yılında I. Türk Coğrafya Kongresi'ne göre çizilen sınırlarıyla kuzeyde Marmara Bölgesi, doğuda İç Anadolu Bölgesi, güneydoğu ve güneyde Akdeniz Bölgesi'yle komşudur (Doğaner, 2017:7).

Kıyılara doğru dik bir şekilde uzanan yüksek topografyanın, genelde doğu-batı doğrultulu ovalarla parçalanması ve birbirinden ayrılması, Ege Bölgesi kıyılarının daha çeşitli ve çok girintili çıkıntılı nitelikte olmasına yol açmıştır. Yapı ve yer şekilleri özelliklerine bağlı olarak izlenen bu durum, ülkenin diğer kıyı bölgelerine göre farklılık göstermesine neden olmuştur. Ege Bölgesi, yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlı olarak tanımlanan Akdeniz ikliminin etkisi altındadır. Karadeniz ve Akdeniz bölgelerinde kıyıya paralel dağların birbirine yakın yerlerde yarattıkları büyük iklim zıtlıkları burada görülmez. Ege Bölgesi için iklimin birbirine göre az çok ayrılıklar gösterdiği üç kesim seçilebilir: 1) Tam Akdeniz ikliminin hüküm sürdüğü Ege kıyıları, 2) Zemini deniz yüzeyinden pek yüksek olmayan, yaz ve kış sıcaklık farkları kıyıya göre biraz artan Ege bölümü çukur ovaları, 3) Zemini yüksek, yaz-kış sıcaklıkları arasındaki farkları fazla olan İçbatı Anadolu eşiğidir (Darkot ve Tuncel, 1988:13).

genellikle *takım yemeği* yapılarak ikram edilir. Takım yemekleri dışında yemek yapmak isteyenler askere istediği yemeği sorar ve o ne isterse onu pişirir. Nişanlarda *lohusa şerbeti* soğuk olarak servis edilir. Nişanda kız evi tarafından bir tepsi *baklava* oğlan evine gönderilir, oğlan evi ise Kütahya'daki çerezcilere verilen tepsiye çeşitli *çerezler* doldurtur, bunu süsler ve kız evine gönderir. Ayrıca Kütahya'da *adak yemeği* adanır. Kırklar yatırında *bulgur pilavı* ve *et* dağıtılır ya da bir *takım ciğeri* alınarak *ciğeri* kavrulur akciğeri de yatırın çatısına akbabalar yesin diye atılır. Adak yemeği komşulara da verilir (Özer, 2010).

KAYNAKÇA

Afyon İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2020). https://afyon.ktb.gov.tr/TR-63518/ne-yenir.html, Erişim tarihi: 29.12.2020.

Afyonkarahisar İl Kültür ve Turizm müdürlüğü (2020). Yöresel yemekler, https://afyon.ktb.gov.tr/TR-63460/yoresel-yemekler.html, Erişim tarihi: 29.12.2020.

Arınç, K. (2013). Coğrafi metodoloji açısından bölgesel coğrafya, bölge bilimi ve coğrafi bölgeler. *Türk Coğrafya Dergisi.*60, 13-24.

Arlı, M. (1981). *Türk Mutfağına Genel Bir Bakış*. Türk Mutfağı Sempozyumu Bildirileri. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, 19-33.

Arman, A. (2011). *Türk Mutfak Kültürü Tanıtım Sorunu: Mengen Mutfağı Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce.

Artun, E. (1998). Tekirdağ halk kültüründe geçiş dönemleri doğum-evlenme-ölüm, *Bir, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi,* 9(10), 85-107.

Atalay, İ.,Mortan, K. (1997), *Türkiye Bölgesel Coğrafyası*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul.

Atilla, N. (2001). *Tarihten Günümüze İzmir Mutfağı*, İzmir Büyük Şehir Belediyesi.

Avşar, M. E. (2008). *Geleneksel Manisa Yemekleri,* Manisa Belediyesi, Manisa.

Aydın, E. (2015). *Gastronomi turizminin şehir markalaşmasına etkisi: Afyonkarahisar ili örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

Aydın, O., Çiçek, İ. (2013). Ege Bölgesi'nde yağışın mekânsal dağılımı. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 11(2), 101-120.

Bayrak, M. F. (2015). *Ege Yemekleri,* Alfa Yayıncılık, İstanbul.

Belge, R. (2018). Denizli kent kimliğini oluşturan coğrafi öğeler.*Ege Coğrafya Dergisi*, 27(2), 167-181.

Beşirli, H. (2010). Yemek, kültür ve kimlik. *Millî Folklor Dergisi,*159-169.

Bulduk, S. (1993). *Üniversite Öğrencilerinin Geleneksel Türk Tatlılarını Bilme Durumu Üzerine Bir Araştırma,* K. Toygar (Editör). Türk Mutfak Kültürü Üzerine Araştırmalar. Ankara: Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları, 22-26.

Cüce, H., Dulkadiroğlu, H. (2017). Alkollü içki endüstrisinden kaynaklı çevresel etkilerin temiz üretim odağında değerlendirilmesi: Nevşehir'de şarap üreten tesisler üzerine bir çalışma. *Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi,* 6, 163-171.

Çakıcı, H. H.,Zencir, E. (2018). Unutulmaya yüz tutmuş mutfak kültürleri: Çakırözü Köyü örneği. *Journal of Tourismand-GastronomyStudies*, 6(3), 285-297.

Çatır, O., Ay, E. (2018). Ulubey (Uşak) yöresel yemeklerinin gastronomi turizmi açısından değerlendirilmesi.*Journal of TourismandGastronomyStudies*, 6(2), 3-19.

Çelik V., Kalaycı Durdu B., Budakoğlu, F. E. (2020). Muğla Mutfağı, https://www.kulturportali.gov.tr/mrepo/eKitap/ebMuglaMutfagi/files/assets/common/downloads/publication.pdf?uni=0a505f5957a627ea566a815fbda908d3, Erişim tarihi: 07.01.2021.

Çınar, Z. (2019). Geçiş *Dönemlerinde Mutfak Kültürü ve Yöresel Mutfak Uygulamaları: Ege Bölgesi'nde Nitel Çalışma,* Yayımlanmamış Yüksek Linsans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Darkot, B., Tuncel, M. (1988) *Ege Bölgesi Coğrafyası,* İstanbul Üniversitesi Yayınları/Coğrafya Enstitüsü Yayınları, 2.Baskı, İstanbul.

Demirbaş, N. (2004). Ege Bölgesi'nde tarıma dayalı sanayiinin yeri ve önemi. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 41 (3), 209-220.

Denizli İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Denizli yemek kültürü, https://denizli.ktb.gov.tr/TR-212083/denizli-yemek-kulturu.html, Erişim tarihi: 02.01.2021.

Doğaner, M. S. (2017). *Türkiye Kıyı Bölgeleri.*İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.

Döner, G.,Tepeci, M., (2014). Manisa mesir macunu festivali ziyaretçilerinin festivale katılım nedenleri ve memnuniyet düzeylerini etkileyen unsurların belirlenmesi. *15. Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı,* 782- 795.

DPT. 2004. İllere Göre Ekonomik Göstergeler. www.dpt.gov.tr/bgyu/ Erişim: Mart 2004.

Duman, A. Z. (2019). *Aydın Yılmazköy Yöresi Tahtacılarında Geçiş Dönemleri*, Yüksek Linsans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.

Durlu-Özkaya, F., Cömert, M (2017). *Türk Mutfağına Yolculuk*. Ankara: Detay Yayıncılık: Ankara

Durmuş, E., Yiğit, A. (2014). *Türkiye'nin Tarım Yöreleri ve Bölgeleri.* 1. Baskı. Nobel Akademik Yayıncılık: Ankara.

Düzgün, E.,Durlu Özkaya, F. (2015). Mezopotamya'dan günümüze mutfak kültürü. *Journal of TourismandGastronomyStudies,* 3(1):41-47.

Ertaş Y., Gezmen-Karadağ M. (2013). Sağlıklı beslenmede Türk mutfak kültürünün yeri. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi.*2 (1), 117-136 .

Geyikçi, U., B. (2013). Manisa ilinin üzüm üretimindeki durumunun tespitine yönelik alan araştırması ve gzft analizi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 11 (3), 468-487.

Gördes Kaymakamlığı, 2019, Lezzet Sofrası Gördes, http://www.gordes.gov.tr/lezzet-sofrasi-gordes, Erişim Tarihi: 09.01.2021.

Gülen, M. (2017). Gastronomi turizm potansiyeli ve geliştirilmesi kapsamında Afyonkarahisar ilinin değerlendirilmesi. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 31-42.

Güler, S. (2010). Türk mutfak kültürü ve yeme içme alışkanlıkları, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 26, 24-30.

Günal, N. (2013). Türkiye'de iklimin doğal bitki örtüsü üzerindeki etkileri. *Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*. 5(1), 1-22.

Gürcün, D. (2011). *Aydın İli Turizm Potnsiyelinin Analizi,*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

İzmir Valiliği, (2020). http://www.izmir.gov.tr/geleneksel-mutfak, Erişim tarihi: 19.12.2020.

Karacaoğlu, M., Uçak Koç, A. (2007). Ege Bölgesi arıcılığında kısıtlar ve fırsatlar. *Ege Bölgesi Arıcılık Semineri,* 15-16 Şubat 2007, Bildiriler Kitabı, 25-32.

Kaya, G. (2019). *Ermeni, Musevi, Rum Evlerinde Pişen Yemekler.* 2.Baskı, Hayykitap, İstanbul.

Kaya, Z. (2017). Şarap üretimi ve kalite, *Aydın Gastronomy,* 1 (2):17-30

Kırkağaç Kaymakamlığı, Yöresel Yemekler, http://www.kirkagac.gov.tr/yoresel-yemekler, Erişim Tarihi: 09.01.2021.

Kızıldemir, Ö., Öztürk, E., Sarıışık, M. (2014). Türk mutfak kültürünün tarihsel gelişiminde yaşanan değişimler. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(3): 191-210.

Kızıldemir Ö., Öztürk, E., Sarıışık, M. (2017). Cumhuriyet dönemi Türk mutfak kültürünün özellikleri ve yaşanan değişimler. *VI. Ulusal II: Uluslararası Doğu Akdeniz Turizm Sempozyumu,* 349-356.

Korkutata, A. (2013). *Uluslararası Gastronomi (Temel Özellikler - Örnek Menüler ve Reçeteler) Fransız Mutfağı,* Detay Yayıncılık: Ankara.

Koşay, H.Z.(1957). *Türk Etnografya Dergisi*, Sayı II, Maarif Basımevi, Ankara, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/turk_etnografya/02.turk.etnografya.pdf Erişim tarihi: 14.01.2021.

Köksal, A. (1988). Ege bölgesinin turizm coğrafyası, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 32(1,2), 57-61.

Kuşadası Kültürel Mirası Koruma Derneği (2012). Adaklar, http://www.kusadasikulturelmiras.com/?pnum=21&pt=Gelenek, Erişim Tarihi: 12.12.2020.

Küçükkömürler, S., Öztekin Uluksar, F. (2018). Türk mutfak kültüründe zeytinyağı kullanımı: Muğla örneği, *Journal of TourismandGastronomyStudies*, 6(2), 194-212.

Kütahya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2020). https://kutahya.ktb.gov.tr/TR-69445/yeme---icme.html, Erişim tarihi: 02.01.2021

Kütahya il kültür turizm müdürlüğü, (2020), Kütahya Tanıtım Broşürü, https://kutahya.ktb.gov.tr/TR-69539/kutahya-tanitim-brosuru.html, Erişim Tarihi: 28.12.2020.

Kütahya Mutfak Kültürü, (2015) – Kütahya Yemek Kitabı, file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/KutahyaYemekKitabi2015.compressed_20160411162300900.pdf, Erişim tarihi: 03.01.2021.

Manisa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2020). https://manisa.ktb.gov.tr/TR-151947/manisa---yore-mutfagi.html, Erişim Tarihi: 26.12.2020.

Muğla Büyük Şehir Belediyesi, (2017). Yöresel Tatlar, https://www.mugla.bel.tr/sayfa/yoresel-tatlar, Erişim Tarihi: 08.01.2021.

Muğla İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, https://mugla.tarimorman.gov.tr/Menu/57/Genel-Bilgi, Erişim Tarihi: 06.01.2021.

Öngel, S. (2015). Türk mutfağı ve geleceğine ilişkin değerlendirmeler. *Journal of TourismandGastronomyStudies,* 3(4), 33-44.

Özdoğan, O.N. (2019). *Ege Bölgesi'nin Yöresel Mutfağı*, Zencir(Yay. Haz.). Yöresel Mutfaklar içinde (s. 166-195) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Açık Öğretim Fakültesi Yayını.

Özer, Z. (2010). *Kütahya halk kültürü araştırmaları, Kütahya Mutfak Kültürü,* Kütahya valiliği yayınları, Kütahya.

Özleyen, E. ve Tepeci, M. (2017). Manisa'da yöresel yemeklerin ve lezzetlerin turizmin gelişimine katkısının belirlenmesi. *Turizm Akademik Dergisi,* 4 (2), 139-152

Sezgin, A., Sezgin. E. K. (2019). Gastronomi turizminde yöresel yemeklerin rolü: Aydın ili bolama aşı örneği, *4. Uluslararsı-Gastronomi Turizmi Araştırmaları Kongresi,*185-189.

Soner, F. (2018). *Türk Mutfak Kültüründe İçecekler,* Dündar Arıkan (Yay. Haz.). Türk Mutfak Kültürü içinde (s.162-194) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Açık Öğretim Fakültesi Yayını.

Sönmez, B. (2003). *Türkiye Çoraklık Kontrol Rehberi.*T.C Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı. Köy Hiz. Genel Müd. Yay No: 33.

Şavkay, T. (1998). Mutfağımız büyük bir kültürel renkliliğe sahip. *Türsab Dergisi,* 71, 44-46.

Şengül, Serkan (2015). *"Ege Bölgesi Mutfak Kültürü ve Yöresel Yemekleri".* Yöresel Mutfaklar. Ed. B. Hatipoğlu ve A. Çakır. Ankara: Beta Yayımcılık. 73-94.

Şirin, H. (2015). İzmir Musevilerinin ağızları ve Smirneika'dan Türkçeye katkılar. *Geçmişten Günümüze İzmir: Beşeri ve Kültürel Etkileşimler Sempozyumu,* 4-7 Kasım, Espagne, M., Gültekin Demir, R. G., Verger, S. ve Aydemir, P. (Ed.), İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, 2017, 387-391.

Türkiye Kültür Portalı (2020). Sıra Yemeği, Afyonkarahisar, https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/afyonkarahisar/kulturatlasi/sira-yemegi, Erişim tarihi, 25.12.2020.

Türkiye Kültür Portalı – Denizli Mutfak Kültürü. https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/denizli/neyenir?ilId=54&keyword=&etiket=&hariciEtiket=&kategori=0&gorsel=0&sayfa=3&sayi=12, Erişim Tarihi: 07.01.2021.

Türköz Bakırcı, G., Kaya, B. (2019). Gastronomikbir değer olarak bağcılık ürünleri: Ege Bölgesi örneği.*4. Uluslararsı Gastronomi Turizmi Araştırmaları Kongresi,*312-318.

TPMK - Türk Patent ve Marka Kurumu- (2018), Coğrafi İşaret Nedir?, https://www.ci.gov.tr/sayfa/co%C4%9Frafi-i%C5%-9Faret-nedir , Erişim Tarihi: 07.01.2021.

TPMK - Türk Patent ve Marka Kurumu - (2018).Türkiyenin coğrafi işaretleri, https://www.ci.gov.tr/, Erişim tarihi: 03.01.2021.

Uğur Çerikan, F. (2019). Türk ailesinde sofra adabı, Denizli örneği ve işlevselliği. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi,* 8(12), 481-511

Uhri, A. (2015). Kültürel etkileşimlerin izinde İzmir'de boyoz ve midye dolma. *Geçmişten Günümüze İzmir: Beşeri ve Kültürel Etkileşimler Sempozyumu*, 4-7 Kasım, Espagne, M., Gültekin Demir, R. G., Verger, S. ve Aydemir, P. (Ed.), İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, 2017, ss.435-438.

Uşak İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2020). https://usak.ktb.gov.tr/TR-75321/hayatin-donum-noktalari.html, Erişim tarihi, 29.12.2020.

Uşaklılar Eğitim ve Kültür Vakfı, 2019. https://investinusak.gov.tr/assets/upload/dosyalar/usak-yoresel-yiyeceklerinin-gastronomik-acidan-tespiti-markalasma-girisimcilik-ve-istihdama-katkilarinin-arastirilmasi.pdf Erişim tarihi: 02.01.2021

Vikipedi (2021). Afyonkarahisar, https://tr.wikipedia.org/wiki/Afyonkarahisar_(il)#Tarih%C3%A7e, Erişim Tarihi: 05.01.2021.

Vikipedi (2021).Aydın, https://tr.wikipedia.org/wiki/Ayd%C4%B1n, Erişim tarihi: 05.01.2021.

Vikipedi (2020). Muğla, https://tr.wikipedia.org/wiki/Mu%C4%9Fla#Mu%C4%9Fla_mutfa%C4%9F%C4%B1, Erişim tarihi: 05.01.2021.

Yaşin, M. (2019). https://www.sozcu.com.tr/2019/yazarlar/mehmet-yasin/izmir-sizi-yemege-bekliyor-5477038/ Erişim tarihi: 20.12.2020.

Yentürk, A. (2006). *Girit Toprağını Hatırlatan Ot Yemekleri.*Yemek ve Kültür Dergisi, 4, 72-79.

Yeşil, Y. (2014). Türk dünyası'nda geçiş dönemi ritüelleri üzerine tespitler, 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, 3(9), 117-136.

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ

1. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Tanıtımı

Kapladığı alan bakımından Türkiye'nin en küçük coğrafi bölgesi Güneydoğu Anadolu Bölgesi'dir. Bölge 57171 km^2 yüz ölçümüne sahiptir ve bu rakam Türkiye'nin toplam topraklarının %7'sini oluşturmaktadır. Suriye sınırı ile Güneydoğu Toroslar arasında yer alan bu bölge, Fırat ve Dicle ırmaklarının hayat verdiği bir coğrafyanın izlerini taşımaktadır (Arınç, 2015). Bölge Arabistan ana kütlesinin devamı niteliğindedir ve coğrafi açıdan Türkiye'nin güneyindeki ülkelerle benzerlik göstermektedir. Bölgenin kuzeyinde yer alan Güneydoğu Toroslar, bu bölgeyi diğer bölgelerden ayırmaktadır. Orta Anadolu ile bağlantısı boğaz ve vadi niteliğindeki geçitlerle sağlanmaktadır (Gök, 2005). Ovalara ve geniş düzlüklere sahip olan bölgenin en yüksek noktaları Karacadağ ve Mardin Eşiği'dir. Geçmişten bugüne birçok medeniyete ev sahipliği yapmasına sebep olan Fırat ve Dicle bölgenin en önemli nehirleridir (Sucu, 2018). Bölgenin Bereketli Hilal olarak anılmasında önemli roller üstlenen Fırat ve Dicle nehirleri, bölgeyi Dicle Bölümü ve Orta Fırat Bölümü olarak ikiye ayırmaktadır (Erdalkıran, 2010).

Yüksek dağlarla çevrili olan bölge, diğer yandan Suriye çöllerinin yakınında yer almasından dolayı denizellikten uzak kalmış, Akdeniz ikliminin yarı kurak stepik tipi olarak adlandırılabilecek bir geçiş tipi iklime sahiptir (Arınç, 2015). Bölgenin iklimi, bütününde hâkim olan şiddetli karasal Akdeniz iklimidir. Karakter bakımından Akdeniz ikliminin şartlarına sahiptir ve bu durumdan dolayı da yaz mevsiminde kuraklık yaşanırken kış mevsiminde ise yağışlı bir yapısı vardır. Yaz aylarında Türkiye'de en fazla güneş ışınlarına maruz kalan bölge bu bölgedir. Denizden uzak olması ve buna bağlı olarak yüksekliğin fazla olması, şiddetli bir karasal karakter meydana getirmiştir. Bölgenin ortalama sıcaklığı 30 derecedir (Erinç, 1980).

Güneydoğu Anadolu Bölgesi; Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Adıyaman, Şanlıurfa, Mardin, Batman, Siirt ve Şırnak illerinden oluşmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin 1927 yılında gerçekleştirdiği ilk nüfus sayımında toplam 899.577 kişilik nüfusa sahip olan bölge, 2013 yılı verilerine göre ise 8.096.532 kişilik bir nüfusun yaşadığı bir bölge konumundadır (Çoban, 2014). Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Doğu Anadolu Bölgesi ile birlikte içerisinde diğer bölgelerden hemen her konuda (gelir, yetişmiş iş gücü, sosyal altyapı, yoksulluk, işsizlik vb.) önemli farklılıklar barındırmaktadır. Çeşitli insani gelişme endekslerine göre, bölgede yer alan şehirler en son sıralarda yer almaktadır. Dünya Bankasının çeşitli araştırmalarına dayanan DİE istatistiklerine göre bölgede kişi başı ortalama gelir, Türkiye ortalamasının neredeyse üçte biridir (Keyder ve Üstündağ, 2006). Tablo 1'de bölgede yer alan illere ilişkin yüz ölçümü bilgisi ve 2020 yılına ait nüfus sayıları yer almaktadır.

KAYNAKÇA

Aksoy, M., & Sezgi, G. (2015). Gastronomi Turizmi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Gastronomik Unsurları. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 3*(3), 79-89.

Alkayış, M. F., & Yerli, S. (2020). Adıyaman'da Bir Kültür Unsuru Olarak Çiğ Köfte. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17*(2), 824-841.

Arınç, K. (2015). Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Tarihî Coğrafyasına Analitik Bir Yaklaşım. S. Zaman, & O. Coşkun içinde, *Coğrafya'ya Adanmış Bir Ömür: Prof. Dr. Hayati Doğanay* (s. 256-285). Ankara: Pegem Akademik Yayıncılık.

Babat, D. (2015). Şanlıurfa'nın Turistik Mekânlar. R. Y. Yıldırım içinde, *Fırat'tan Volga'ya Medeniyetler Köprüsü* (s. 319-329). Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi Yayınları.

Babat, D. (2015). Turistik Mekânları ile Adıyaman. R. Y. Yıldırım içinde, *Fırat'tan Volga'ya Medeniyetler Köprüsü* (s. 47-51). Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi Yayınları.

Baran, D. (2016). Gaziantep Mutfağı Üzerine Halkbilimsel Bir İnceleme. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Gaziantep: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Bekar, A. (2019). Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Yöresel Mutfağı. E. Zencir içinde, *Yöresel Mutfaklar* (s. 104-136). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.

Bolu, H., & Uygun, N. (2003). Güneydoğu Anadolu Bölgesi antepfıstıklarında Coccoidea türleri, yayılış alanları, bulaşma oranları ve doğal düşmanlarının belirlenmesi. *Bitki Koruma Bülteni, 1*(4), 111-123.

Çelik, M., & Aksoy, M. (2017). Yerli Turistlerin Gastronomi Turizmine Yönelik Tutumları: Şanlıurfa Örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 5*(3), 422-434.

Çelik, S. (2020). Şırnak İlinin Gastronomi Turizmi Potansiyeli. *International Journal of Contemporary Tourism Research, 2*(2), 41-51.

Çoban, A. (2014). Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Nüfus ve Nüfus Hareketleri. *VIII. Coğrafya Kongresi* (s. 329-341). Ankara: Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi.

Çorbacı, H. (2015). Gaziantep'in Arkeolojik Değerleri. R. Y. Yıldırım içinde, *Fırat'tan Volga'ya Medeniyetler Köprüsü* (s. 126-136). Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi Yayınları.

Darıcı, Ç. (2018). *16. Yüzyıldan Günümüze Gaziantep'te Tarihi Ticaret Merkezi Arasa ve Yakın Çevresi İşlevsel Değişimi ve Değerlendirmesi.* Gaziantep: Hasan Kalyoncu Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı.

Dilsiz, B. (2010). *Türkiye'de Gastronomi ve Turizm (İstanbul Örneği).* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ABD.

Diyarbakır Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (tarih yok). https://diyarbakir.ktb.gov.tr/TR-56902/hanlar-kervansaraylar.html adresinden alındı

Ege, S. C. (2019). *Toplumsal Bellek ve Mekânsal Temsiller: Tillo (Siirt) Örneği.* Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı Beşeri ve İktisadi Coğrafya Bilim Dalı.

Erdalkıran, M. (2010). *Çanak Çömlek Verilerine Dayanarak Dicle Havzasındaki Halaf Döneminin Gelişimi.* İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Prohistorya ve Önasya Arkeolojisi Ana Bilim Dalı.

Erdoğan, A. (2013). Mardinli Bir Plancıdan "Mardin'de Zaman" Üzerine. *İdealkent Dergisi*, 232-265.

Erinç, S. (1980). Güneydoğu Anadolu Yüzey Araştırması. H. Çambel, & R. Braidwood içinde, *İstanbul ve Chicago Üniversiteleri Karma Projesi Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları* (s. 65-83). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları (No:2589).

Erol, M. (2018). Kilis ve Çevresinde Zeyrat Günleri Geleneği. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 113-122.

Gök, S. (2005). *Tek Parti Döneminde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da İskân Politikaları.* İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Tarih ABD.

Güldemir, O., & Halıcı, N. (2009). Türk Mutfağında Geleneksel Etli Meyve Yemekleri. *II. Geleneksel Gıdalar Sempozyumu Bildiri Kitabı* (s. 565-569). Van: Korza Basım.

Gürsoy, D. (2013). *Tiridine Tiridine Suyuna da Bandım Tarihin Süzgecinde Yöresel Mutfağımız.* İstanbul: Oğlak Yayınları.

Güzelbey, M. R. (2018). *Şiveydiz.* Gaziantep: Gazikültür A.Ş. Yayınları.

Halıcı, N. (2015). *Güneydoğu Anadolu Bölgesi Mutfak Kültürü ve Yemekleri.* İstanbul: Oğlak Yayınları.

Halıcı, N. (2015). *Türk Mutfağı.* İstanbul: Oğlak Yayınları.

Işık, G., & Güneş, M. (2014). Çok Kültürlülüğün Mirasını Geleceğe Taşımak: Mardin Örneği. *TÜCAUM VIII. Coğrafya Sempozyumu* (s. 449-462). Ankara: Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi.

Kalkan, A. (2016). Çağdaş Müzecilik, Mutfak Müzeleri ve Turizm. O. Özdoğan içinde, *Yiyecek İçecek Endüstrisinde Trendler 2* (s. 97-112). Ankara: Detay Yayıncılık.

Karapınar, E., & Barakazi, M. (2017). Kültürel Miras Turizminin Sürdürülebilir Turizm Açısından Değerlendirilmesi: Göbeklitepe Ören Yeri. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi, 1*(1), 5-18.

Kaya, Ş., & Sormaz, Ü. (2017). Özel Gün ve Geçiş Dönemleri İle Yöresel Mutfağımız: Gaziantep. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 535-548.

Kent Müzeleri. (2020, 11 22). Kent Müzeleri Web Sitesi: https://www.kentmuzeleri.com/ adresinden alındı

Keskin, Y. Z. (2006). Şanlıurfa Halk Kültürü'nde Ölüm. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7-41.

Keyder, Ç., & Üstündağ, N. (2006). *Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Kalkınmasında Sosyal Politikalar.* İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu.

Kurt, A. O., & Göler, M. E. (2017). Anadolu'da İlk Tapınak: Göbeklitepe. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi, 21*(2), 1107-1138.

Kürkçüoğlu, M. F. (2018). *Çapıt Top: 1950'li Yıllarda Urfa'da Hayat.* Şanlıurfa: Haliliye Belediyesi Yayınları.

Maraş, M. A. (2017). *Rüya Şehir Urfa: Urfa Şehrengizi.* Şanlıurfa: Haliliye Belediyesi Yayınları.

Oktay, S. (2018). *Gastronomi Bilimine Giriş.* İstanbul: Der Yayınları.

Öncü, M. (2016). *Cemile Adıyaman Mutfak Kültürü.* Adıyaman: Adıyaman Tanıtma Vakfı Yayınları.

Öney Tan, A. (2014). *Güneşin ve Ateşin Tadı: Gaziantep Mutfağı* (2. Baskı b.). Gaziantep: Yapı Kredi Yayınları.

Özaltaş Serçek, G., & Serçek, S. (2015). Destinasyon markalaşmasında gastronomi turizmin yeri ve önemi. *Journal of Tourism Theory and Research, 1*(1), 22-40.

Özbay, G. (2019). Güneydoğu Anadolu Bölgesi Mutfağı. M. Sarıışık, & G. Özbay içinde, *Ulusal Gastronomi ve Türk Mutfağı* (s. 299-372). Ankara: Detay Yayıncılık.

Özel, G., Yıldız, F., & Akbaba, M. (2017). Yöresel Yemeklerin Restoran Menülerinde Yer Alma Düzeyinin Belirlenmesi Kilis Mutfağı Örneği. *Kesit Akademi Dergisi*, 351-364.

Özkanlı, O., Uçuk, C., & Alkan, H. Y. (2018). Türkiye'de Zeytinyağı Üretimi Üzerine. S. Salman içinde, *Mühendislik Alanında Akademik Araştırmalar* (s. 337-345). Ankara: Gece Kitaplığı.

Öztan, T. T. (2014). *Bir Lezzet Cenneti Gurme Kent Gaziantep Mutfağı.* İstanbul: Oğlak Yayınları.

Saatcı, G. (2019). Coğrafi İşaretli Yiyeceklerin Tanıtım Unsuru Olarak Yöresel Yemekler Kapsamında Değerlendirilmesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 7*(1), 358-374.

Sabbağ, Ç. (2015). Adıyaman Yemek Kültürü. R. Y. Yıldırım içinde, *Fırat'tan Volga'ya Medeniyetler Köprüsü* (s. 106-117). Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi Yayınları.

Sabbağ, Ç. (2015). Mardin Yeme İçme Kültürü. *Fırat'tan Volga'ya Medeniyetler Köprüsü* (s. 289-303). içinde Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi Yayınları.

Sabbağ, Ç. (2015). Şanlıurfa Yemek Kültürü. *Fırat'tan Volga'ya Medeniyetler Köprüsü* (s. 371-391). içinde Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi Yayınları.

Sabbağ, Ç., & Yeşilyurt, C. (2014). Adıyaman Yemek Kültürü'nün Ekolojik Gıda Tüketimine Uygunluğu. *Cittaslow Gökçeada Eko-Gastronomi Kongresi 24/25 Nisan 2014 Gökçeada Bildiri Özetleri* (s. 18). Çanakkale: Detay Yayıncılık.

Sargın, Ş. (2013). *En Güzel Antep Ev Yemekleri.* İstanbul: Hayy Kitap.

Schmidt, K. (1998). Beyond daily bread: evidence of Early Neolithic ritual from Göbekli Tepe. *Neo-Lithics, 2*(98), 1-5.

Sönmez, M. E. (2012). Tillo (Siirt) İlçesi'nin Kültürel Turizm Potansiyeli. *Türk Coğrafya Dergisi*(59), 27-44.

Sucu, U. (2018). *Neolitik Dönemde Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Mimari Açıdan Gelişimi.* Batman: Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı.

Süzer, Ö., & Özkanlı, O. (2020). Bölge Mutfaklarının Kullanılan Malzemeler Bağlamında Değerlendirilmesi: Gaziantep Yemekleri Üzerine Bir İnceleme. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları, 3*(2), 117-138.

Şahan, M. (2017, Aralık 17). Gaziantep'in Törensel Yiyecek ve İçeceklerinin Yerel Halkın Bakış Açısına Göre İncelenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Gaziantep: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Şahinalp, M. S. (2005). Şanlıurfa Şehri'nin Kültürel Fonksiyonu. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 65-80.

Şengül, S., & Türkay, O. (2017). *Türkiye'nin Yöresel Mutfakları.* Ankara: Detay Yayıncılık.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2020). *e-Kitap*. https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-80848/sanliurfa-yemek-gelenegi.html adresinden alındı

Tanrıkulu, İ. (2017). Diyarbakır'ın Terkan Yöresi Geçiş Dönemleri (Doğum, Sünnet, Evlenme, Ölüm) Âdet ve İnanışları. *Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Ardahan: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Toprak, L., Çelikel Güngör, A., & Gürbüz, S. (2018). Mardin Geleneksel Yemekleri ve Bu Yemeklerde Kullanılan Gıda Maddeleri. *Zeugma I. Uluslararası Multidisipliner Çalışmalar Kongresi Tam Metin Kitabı. 2*, s. 1096-1103. Gaziantep: İKSAD.

Uçuk, C., & Kayran, M. F. (2020). Gaziantep Mutfağının Tarihsel Gelişimi: Millî Mücadele Döneminde Gaziantep'te Yeme İçme Faaliyetleri. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi, 3*(2), 258-272.

Uygur, H. K. (2014). Mardin'in Geleneksel Eğlencesi: Leyli Gecesi. *Millî Folklor Dergisi*, 86-98.

Verhoeven, M. (2002). Ritual and Ideology in the Pre-Pottery Neolithic B of the Levant and Southeast Anatolia. *Cambridge Archaeological Journal, 12*(2), 233-258.

Yeşilyurt, H., Yeşilyurt, C., Güler, O., & Özer, S. (2017). Otel İşletmelerinin Menülerinde Yöresel Yemek Kültürünü Yaşatmak: Adıyaman Örneği. *IWACT 2017 International West Asia Congress of Tourism Research Bildiri Kitabı* (s. 173-183). Van: Paradigma Akademik Basın Yayın Dağıtım.

Yıldız, Ç. (2015). Kültürü ve Folkloru ile Adıyaman. R. Y. Yıldırım içinde, *Fırat'tan Volga'ya Medeniyetler Köprüsü* (s. 97-105). Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi Yayınları.

Yıldız, M. Z., & Bayram, S. (2008). GAP Bölgesi'nde Kentleşme Hareketleri (1927–2000). *Doğu Coğrafya Dergisi, 13*(19), 301-324.

Yılmaz, E. B. (tarih yok). Cigor Bayramı. *Millî Folklor Dergisi*, 39. https://www.millifolklor.com/ adresinden alındı

Yılmaz, İ. (2009). Kültürel Zenginlik Bakımından Mardin. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, IX*(1), 51-70.

İnternet Kaynakları

1. T.C. Şanlıurfa Valiliği: http://www.sanliurfa.gov.tr/ilcelerimiz Erişim tarihi: 13.11.2020
2. T.C. Gaziantep Valiliği: http://www.gaziantep.gov.tr/ilcelerimiz Erişim tarihi: 13.11.2020
3. T.C. Diyarbakır Valiliği: http://www.diyarbakir.gov.tr/ilcelerimiz Erişim tarihi: 13.11.2020
4. T.C. Batman Valiliği: http://www.batman.gov.tr/ilcelerimiz Erişim tarihi: 13.11.2020
5. T.C. Adıyaman Valiliği: http://www.adiyaman.gov.tr/ilcelerimiz Erişim tarihi: 13.11.2020
6. T.C. Siirt Valiliği: http://www.siirt.gov.tr/ilcelerimiz Erişim tarihi: 13.11.2020
7. T.C. Mardin Valiliği: http://www.mardin.gov.tr/ilcelerimiz Erişim tarihi: 13.11.2020
8. T.C. Kilis Valiliği: http://www.kilis.gov.tr/ilcelerimiz Erişim tarihi: 13.11.2020

İÇ ANADOLU BÖLGESİ

1. İç Anadolu Bölgesi'nin Tanıtımı

1.1 Coğrafya ve İklim

Türkiye'nin yedi coğrafi bölgesinden biri olan İç Anadolu Bölgesi, Anadolu'nun orta kısmında yer almaktadır. Bu konumu sebebiyle bölge, "Orta Anadolu" adıyla da anılmaktadır. Türkiye'de gelişmiş bölgeler arasında değerlendirilen İç Anadolu Bölgesi'nin yüz ölçümü 151.000 km² olup bu alan Türkiye topraklarının %20'sini kaplamaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi dışında diğer bölgelerin hepsiyle komşudur. Doğu Anadolu'dan sonra Türkiye'nin ikinci büyük bölgesidir. (http://www.cografya.gen.tr/egitim/bolgeler/icanadolu.jpg). Bölgelerine göre değişim göstermekle beraber karasal iklime sahip olan İç Anadolu, kısmen Orta Asya'nın yüksek basınç kuşağının etkisinde kalması nedeniyle özellikle kışın belli bölgelerde sıcaklık -5 °C'nin altına kadar düşebilmektedir. Baharda yüksek basınç kuşağı doğuya doğru ilerlemekte ve soğuk kış yerini mart, nisan aylarının ani fırtınalı yağışlarına bırakmaktadır. haziranda başlayan kuzeyden esen rüzgârlar, sıcak ve kurak mevsimi başlatmakta ve su seviyeleri çok azalmaktadır. Bu iklim durumu yaz sonu ve güz başına kadar devam etmektedir. Eylül ve ekim aylarında güz yağmurlarının etkisiyle ısı düşmeye başlamaktadır. Genelde hüküm süren yarı kurak iklim koşullarına rağmen İç Anadolu Bölgesi ülke çapındaki tahıl tüketiminin üçte birinden fazlasını karşılamaktadır. Yaklaşık 210.000 km²'lik plato, farklı irtifaların, kendine has mikro iklimleri olan düz ve dağlık arazi doğal ortamlarının yarattığı çok sayıda ve çeşitli ekolojik nişler barındırmaktadır (Yakar, 2007: 196).

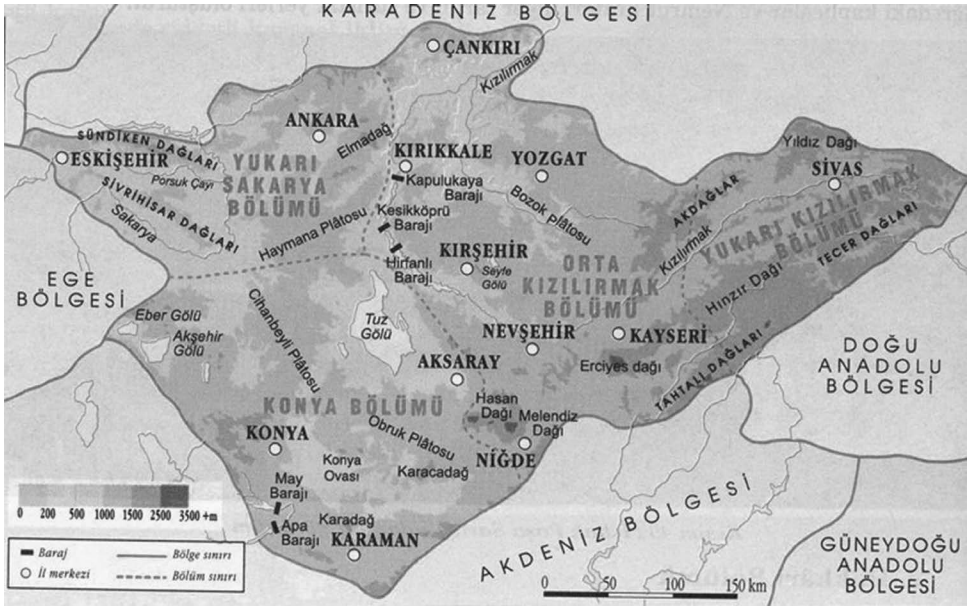

Kaynak: https://www.cografya.gen.tr/egitim/bolgeler/icanadolu.jpg

Düğün (Kırşehir): Kız isteme ve kız verme ritüelinden sonra, kız evince konuklara ağız denilen şeker, lokum ya da şerbet sunulur. Aynı gece kız evinin delikanlıları, oğlan evine baskın yapar. Buna "*kayın gitme*" denir. Masalar kurulur, "dokuz butlu tavuk" istenir. Sabaha doğru "*dan pilavı*" denilen tavuklu pilav yenildikten sonra herkes dağılır (Kaçgün2017, 2020).

Düğün (Konya): Düğün genellikle Konya'da haftanın pazar ve perşembe günleri yapılır. Düğünden birkaç önce yemek hazırlıkları başlar, gelinin oğlan evine getirileceği günün sabahı, oğlan evinde pilav verilir (Kaçgün2017, 2020).

Ölüm (İç Anadolu Genel): Ölüm, komşuların karşılıklı dayanışmasını ortaya çıkaran bir olaydır. Böyle durumlarda, genellikle ölenin yakınlarına hiçbir iş yaptırılmaz. Ölü evinde üç gün yemek pişmez. Yeme içme işleri tamamen komşular tarafından yapılır ve servis edilir (Kaçgün2017, 2020).

KAYNAKÇA

Akkor, Y.M. (2019).*Geçmişten Geleceğe Kayseri Mutfağı,* 1. Baskı, Kayseri: M Grup Matbaacılık.

EKERİM, F.,& TANRISEVER, C. (2020). Türkiye Gastronomi Festivalleri ve Haritalandırılması (GastronomyFestivalsandTheir. *Journal of TourismandGastronomyStudies*, *8*(3), 2277-2297.

Coelho, F. C.,Coelho, E. M. AndEgerer, M. (2018). LocalFood: BenefitsandFailingsDueto Modern Agriculture, *ScientiaAgricola,* 75(1): 84-94.

Doğaner, MS (2014). Türkiye İç Bölgeleri. http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/cografya_lisans_ao/turkiye_ic_bolgeleri.pdf(05.11.2020).

Erdoğan Aracı, Ü. (2016) *Türk Mutfağı*. Hülya Kurgun ve Demet Bağıran Özşeker (Ed.), Gastronomi ve Turizm (ss. 119-133). Ankara: Detay Yayıncılık.

Giovannucci, D.,Barham, E. ve Pirog, R. (2010). Definingand Marketing "Local" Foods: GeographicalIndicationsfor US Products, *TheJournal of World IntellectualProperty*, 13(2): 94-120.

Güler, S. (2010). Türk Mutfak Kültürü ve Yeme İçme Alışkanlıkları, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 2(26): 24-30.

Halıcı, N. (2008). Tandır Değil Fırın Kebabı, *Konyalife Dergisi,* 17, 118.

Seçim, Y. (2018). Yöresel Bir Ürün Olan Konya Etli Ekmeği ve Genel Özellikleri Hakkında Nitel Bir Çalışma, *Journal of TourismandGastronomyStudies* 6(4): 197-209.

Sevinç, F. (2008). Hititlerin Anadolu'da Kurdukları Ekonomik ve Sosyal Sistem, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17: 11-32

Soğandereli, F. (2020). Eski Mezopotamya ve Anadolu'da Mutfak Kültürü, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 7(2): 1308-1342.

Sürücüoğlu, M. S., Özçelik, A., Ö, (2008). *Türk Mutfak ve Beslenme Kültürünün Tarihsel Gelişimi*. İcanas Kongresi, 10-15 Eylül, Ankara.

Yakar, J. (2007). *Anadolu'nun Etnoarkeolojisi* (S. HrçınRiegel). İstanbul: Homer Kitabevi

Yalvaç, M. (1987). *Malatya Mutfak Kültürü ve Yemekler,* Türk Dünyası Araştırmaları, AyrıBasım, İstanbul-Ağustos.

Zencir, E.(2019). *Yöresel Mutfaklar***,**Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

İNTERNET KAYNAKLARI

T.C. Aksaray Valiliği, (2020). http://www.aksaray.gov.tr/sehrimiz

Anadolu Uygarlıkları, (2019). https://www.anadoluuygarliklari.com/hititler/hititlerde-mutfak-kulturu/.

T.C. Ankara Valiliği (2020). http://www.ankara.gov.tr/sehrimiz

https://ankara.icro.ir/uploads/147_1915_26_anadolu_medeniyetleri.pdf.

Türkiye Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2020). https://www.aregem.ktb.gov.tr/TR-12764/yemek-hazirlama-sunum-ve-saklama-ya-yonelik-mekan-veeki-.html.

T.C. Çankırı Valiliği (2020). http://www.cankiri.gov.tr/sehrimiz

http://www.cografya.gen.tr/egitim/bolgeler/icanadolu.jpg.

T.C. Eskişehir, (2020). http://www.eskisehir.gov.tr/sehrimiz.

Kaçgün2017, (2020). https://www.kacgun2017.com/hesaplamalar/ic-anadolu-bolgesinin-orf-ve-adetleri-ile-gelenekve gore-nekleri-nelerdir-hakkinda-bilgi.html.

T.C. Karaman Valiliği, (2020). http://www.karaman.gov.tr/sehrimiz.

T.C. Kayseri Valiliği, (2020). http://www.kayseri.gov.tr/sehrimiz.

Kayseri Büyükşehir Belediyesi. (2020). https://www.kayseri.bel.tr/uploads/pdf/kayseri_mutfagi.pdf.

T.C. Kırıkkale Valiliği, (2020). http://www.kirikkale.gov.tr/sehrimiz.

T.C. Kırşehir Valiliği, (2020). http://www.kirsehir.gov.tr/sehrimiz.

T.C. Kırşehir Valiliği, (2020). http://www.kirsehir.gov.tr/kirsehir-yoresi-yemekleri-sehir-kartlari.

T.C. Konya Valiliği, (2020).http://www.konya.gov.tr/sehrimiz.

Konyaİl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2017).https://www.konyakultur.gov.tr/index.php?route=modules/items&item_id=9.

Türk Patent ve Marka Kurumu, 2020. https://www.ci.gov.tr/sayfa/co%C4%9Frafi-i%C5%9Faret-nedir

Türkiye Kültür Portalı, (2012). https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/aksaray/neyenir.

Türkiye Kültür Portalı. (2013). https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/ankara/neyenir.

Türkiye Kültür Portalı, (2012) https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/genel/neyenir/?etiket=%C3%A7ank%C4%B1r%C4%B1.

Türkiye Kültür Portalı, (2012). https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/genel/neyenir/?etiket=eski%C5%9Fehir.

Türkiye Kültür Portalı (2012). https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/genel/neyenir/?etiket=karaman.

Türkiye Kültür Portalı, (2012). https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/genel/neyenir/?etiket=k%C4%B1r%C4%B1kkale.

Türkiye Kültür Portalı, (2012). https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/genel/neyenir/?etiket=nev%C5%9Fehir.

Türkiye Kültür Portalı, (2016). https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/genel/neyenir/?etiket=ni%C4%9Fde.

Türkiye Kültür Portalı, (2014). https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/genel/neyenir/?etiket=sivas.

Türkiye Kültür Portalı, (2013). https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/genel/neyenir/?etiket=yozgat.

T.C. Nevşehir Valiliği, (2020). http://www.nevsehir.gov.tr/sehrimiz.

T.C. Niğde Valiliği. (2020). http://www.nigde.gov.tr/sehrimiz.

T.C. Sivas Valiliği, (2020).http://www.sivas.gov.tr/sehrimiz.

T.C. Yozgat Valiliği, (2020). http://www.yozgat.gov.tr/sehrimiz.

KARADENİZ BÖLGESİ

1. Karadeniz Bölgesi'nin Tanıtımı

Birinci Türk Coğrafya Kongresi'nde (6-21 Haziran 1941), 7 ana coğrafi bölge ve 21 coğrafi bölüm kapsamında incelenmesi kararlaştırılan Türkiye'nin (Türk Coğrafya Kurumu, 2021), bu yedi coğrafi bölgesinden birisi de Karadeniz Bölgesi'dir. Bölgenin sınırları Sakarya Ovası'nın doğu kesiminden başlayıp Gürcistan'ın Batum kenti sınırına kadar uzanmaktadır (Çakmak ve Sarışık, 2017). 116.379 km^2'lik yüz ölçümü ile Türkiye'nin üçüncü büyük bölgesi olan Karadeniz Bölgesi, diğer bölgelere göre doğu ve batı genişliğinin en fazla olmasının yanı sıra (yaklaşık 1400 km.), bölge içerisindeki yerel saat farkının da en fazla olduğu bölgedir. Karadeniz Bölgesi'nin orta ve doğu bölümleri engebeli, batısı doğu bölgelerine nazaran daha düzlük alanlara sahiptir.

Karadeniz Bölgesi sınırları içerisinde toplamda 18 il ve 194 ilçe bulunmaktadır. Bu iller sırasıyla; Amasya, Artvin, Bartın, Bayburt, Bolu, Çorum, Düzce, Giresun, Gümüşhane, Karabük, Kastamonu, Ordu, Rize, Samsun, Sinop, Trabzon, Tokat ve Zonguldak'tır. Yüz ölçümü bakımından en büyük il Kastamonu iken en küçük il ise Bartın'dır. Yine en fazla ilçeye sahip il Kastamonu iken en az ilçeye sahip olan il ise Bayburt'tur (Karadenizhaber, 2018). Karadeniz Bölgesi genel olarak değerlendirildiğinde ise nüfus bakımından en büyük ve ekonomik bakımdan gelişmiş ilk üç şehir Samsun, Trabzon ve Ordu olarak sıralanmaktadır.

Karadeniz Bölgesi kendi içerisinde ise üç farklı bölüme ayrılmaktadır. Bu bölümler:

- ***Batı Karadeniz Bölümü:*** Bolu, Düzce, Zonguldak, Bartın, Karabük, Kastamonu ve Sinop illerini kapsamaktadır.
- ***Orta Karadeniz Bölümü:*** Çorum, Amasya, Tokat, Ordu ve Samsun illerini kapsamaktadır.
- ***Doğu Karadeniz Bölümü:*** Giresun, Gümüşhane, Bayburt, Trabzon, Rize ve Artvin illerini kapsamaktadır.

Batıda güneye doğru; Küre, Bolu-Ilgaz ve Köroğlu Dağları bulunmaktadır. Ortada Canik Dağları, doğuda ise Giresun-Rize Dağları ve Mescit, Kop ve Çimen Dağları uzanmaktadır. Dağların kıyıya paralel uzanması sonucunda kıyılar fazla girintili çıkıntılı değildir. Küçük koylar hariç, kıyılarda önemli girinti ve çıkıntı yoktur. Bu nedenle Sinop Limanı dışında, büyük gemileri barındıracak doğal limandan yoksundur.

Bununla birlikte dağların kıyıya paralel olması tarım alanlarını sınırlandırmış, eğimin fazla olması da makineli tarımı zorlaştırmıştır. Bu nedenle bölgede hayvan ve insan gücüne hâlâ ihtiyaç duyulmaktadır. Dağların geniş yer kaplaması büyük kentlerin kurulmasını önlemiş, kentlerin kıyıda birbirine yakın ve küçük olmasına yol açmıştır (Kabacık, 2016:140).

Orta ve Doğu Karadeniz Bölümü'nde özellikle Kastamonu, Amasya, Sinop, Samsun Ordu, Giresun taraflarında yahni ve keşkek özel kutlama günlerinin (düğün, sünnet vb.) vazgeçilmez yemekleri olarak kabul edilmektedir. Hazırlanışı ve sunuluşunda farklılıklar bulunan keşkek bu bölgede tavuk etiyle birlikte dövülerek hazırlanmakta ve konuklara sunulmadan önce içerisine bol miktarda kızdırılmış tereyağı ilavesi yapılmaktadır (Kılıç, 2014). Doğu Karadeniz'de Ayakbastı geleneği, Damat Bağlama geleneği, Düğün gelenekleri, Kuçğe Tavaşi geleneği, Mangali geleneği, Canda geleneği, Yılbaşı kutlamaları ve Bayram kutlamaları gibi zengin kültürel gelenekleri bulunmaktadır. Bu kutlamalarda ise Horhot çorbası, Huliya, Livaça, Siron, Hamsi kuşu, Hamsi köftesi, Hamsi pilaki, Hamsi buğulama, Hamsi tava, Lahana sarması, Luncahey, Dudey, Malahto, Lu Pirinconi gibi çok zengin yemekler hazırlanmaktadır. Çumur, Kabak felisi, Fındıklı ev baklavası, Hamsiköy sütlacı, Hemşin helvası, Laz böreği, Pepeçura, Ekşaşi gibi tatlılar ile Kaygana, Çırahta, Çelançğveri, Ekmağeşe, Turşu kavurması ve Trakosti gibi aperatif yiyecekler de çeşitli ritüellerde hazırlanan yemeklerden bazılarıdır. Vakfıkebir ekmeği (Trabzon ekmeği), Mısır ekmeği, Hamsili ekmek ve Pileki ekmeği de bu kapsamda ekmek olarak tüketilen yiyeceklerdir (Coşan ve Seçim, 2020: 134-140). Tüm bu yemekler geleneksel törenlerin yanı sıra özellikle yaz aylarında yüksek rakımlı yaylalarda düzenlenen yayla şenliklerinde veya kışın düzenlenen kar festivallerinde de halkın sıklıkla tükettiği besinler arasında yer almaktadır.

Yapılan incelemelerden yola çıkılarak Karadeniz halkının büyük bir çoğunluğunun özel günlere oldukça önem verdiği, mutlu ve acılı günlerinde bir araya gelerek imece usulü çeşitli yöresel lezzetleri hazırladıkları, gelenek ve görenekler ekseninde kültürel değerlerini yaşatarak ve aynı zamanda bu önemli değerleri gelecek nesillere de kalıcı bir miras olarak aktarmaya çalışarak yaşam rutinlerini devam ettirdikleri söylenebilir.

KAYNAKÇA

Açıkel, A. (2012). *Tokat.* TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt: 41. s. 219-223.

Albayrak, A. (2013). Farklı Milletlerden Turistlerin Türk Mutfağına İlişkin Görüşlerinin Saptanması Üzerine Bir Çalışma. *Journal of Yasar University,* 30(8), 5049-5063.

Alikılıç, D. (2016). Çay'ın Karadeniz Bölgesi İçin Önemi ve Tarihi Seyri. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi,* (21), 269-280.

Altınordu Kaymakamlığı (2021). Tarihçe. http://www.altinordu.gov.tr/tarihce, Erişim Tarihi:07.01.2021.

Amasya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2021). Jeolojik Yapı, https://amasya.ktb.gov.tr/TR-59459/jeolojik-yapi.html, Erişim Tarihi: 08.01.2021.

Amasya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (2021). https://amasya.ktb.gov.tr/TR-59475/tarihce.html, Erişim Tarihi: 08.01.2021.

Amasya Valiliği (2021), Etkinlikler, http://www.amasya.gov.tr/etkinlikler, Erişim Tarihi: 08.01.2021.

Arlı, M. ve Gümüş, H. (2007). *Türk Mutfak Kültüründe Çorbalar*. ICANAS, Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi. 10-15 Eylül, Ankara, 143-158.

Artun, E. (2005). *Türk Halkbilimi*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Artvin Valiliği (2014). İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü 2014 Faaliyet Raporu. https://artvin.tarimorman.gov.tr/Belgeler/2014%20Y%C4%B1l%C4%B1%20Faaliyet%20Raporu.pdf, Erişim Tarihi: 09.01.2021.

Aşçıhaber.com (2021). Amasya Mutfağı Gastronomide Markalaşıyor, https://ascihaber.com/amasya-mutfagi-gastronomide-markalasiyor/, Erişim Tarihi: 08.01.2021.

Atik, E. ve Atik, E. (2020). Türk Mutfak Kültürüne Katkısı Bakımından Göçler: Selanik Mübadilleri Üzerine Bir Araştırma. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(2) 261-277.

Avcı, M. ve Şahin, İ. (2014). Geleneksel Kastamonu Mutfağı ve Yemek Kültürü. *KSBD Karadeniz Özel Sayısı,* Bahar, 6, s.31-56.

Ayaz, N. ve Çobanoğlu, S. (2017). Ev Kadınlarının Turizm Amaçlı Yöresel Yemek Üretimine Bakış Açıları: Bartın İli Örneği. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (1), 413-427.

Aydoğdu, A. ve Mızrak, M. (2017). Yöresel Yemeklerin Sürdürülebilirliğinde Standart Reçetelendirmenin Önemi: Kastamonu Mutfağı Örneği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 9 (20). ss. 366-394.

Bakırcı, M. (2018). *Türkiye Tarım Coğrafyası*. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayını.

Bartın İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2021). Yerel Etkinlikler. https://bartin.ktb.gov.tr/TR-68983/yerel-etkinlikler.html, Erişim Tarihi: 12.01.2021.

Bartın Ticaret ve Sanayi Odası (2021). Tarım. https://www.bartintso.org.tr/sayfalar/bartin-ekonomisi/tarim, Erişim Tarihi: 12.01.2021.

Bartın Valiliği (2021), Bartın Tarihi ve Coğrafi Yapısı. http://www.bartin.gov.tr/bartin-tarihi-ve-cografi-yapisi, Erişim Tarihi: 12.01.2021.

Başaran, B. (2017). Gastronomi Turizmi Kapsamında Rize Yöresel Lezzetlerinin Değerlendirilmesi. Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 5(3), ss. 135-149.

Bayburt Valiliği (2021). Tarihçe. http://www.bayburt.gov.tr/tarihce, Erişim Tarihi: 17.01.2021.

Bayındır Goularas, G. (2012). 1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Günümüzde Mübadil Kimlik ve Kültürlerinin Yaşatılması. *Alternatif Politika,* 4 (2), ss. 129-146.

Beşirli, H. (2010). Yemek, Kültür ve Kimlik. *Millî Folklor Dergisi*, 22 (87), s. 159-169.

Beyazıt, D. (2019). Karacaören Monografisi (Tokat İli BaşÇiftlik İlçesi), Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.

Bolu İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü, (2021). Festivaller / Etkinlikler, https://bolu.ktb.gov.tr/TR-70009/festivaller--etkinlikler.html, Erişim Tarihi: 26.01.2021.

Bolu Valiliği (2021). İlimizin Tarihçesi. https://bolu.csb.gov.tr/ilimizin-tarihcesi-i-3319¸ Erişim Tarihi: 26.01.2021.

Bolu Valiliği, 2021. Bolu Mutfağı. http://www.bolu.gov.tr/bolu-mutfagi, Erişim Tarihi: 26.01.2021.

Boran G, Albayrak N. (2004). *Karadeniz Bölgesinin Yöresel Hamsi Yemekleri ve Hamsinin Besin Miktarındaki Mevsimsel Değişim*, Geleneksel Gıdalar Sempozyumu, Van.

Bostan, İ. (2018). Rize. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt: 35, ss.147-151.

Bozdağlıoğlu, Y. (2014). Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları. *TSA*. Yıl: 18 Özel Sayı, s.3.

Bozoğlu, M. (2018). Samsun İli Tarım ve Kırsal Kalkınma Eylem Planı. https://www.oka.org.tr/assets/upload/dosyalar/tarim-ve-kirsal-kalkinma-eylem-plani-39-77.pdf, Erişim Tarihi: 27.01.2021.

Can, A.O. (2019). Tekkeköy Yöresi Monografisi, (Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Canbolat, E. & Çakıroğlu, F. P. (2020). Gastronomi Turizmi ve Coğrafi İşaretleme: Samsun Mutfağına Yönelik Bir Değerlendirme. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 8 (2), s.937-957.

Canbolat, E. ve Çakıroğlu, F.P. (2015). *Tarihi Çarşamba Kıvratması*. 3. Uluslararası Halk Kültürü Sempozyumu, 8-10 Ekim 2015, Kazan/Ankara, s. 527-531.

Canbolat, E., Keleş, Y. & Akbaş, Y.Z. (2016). Gastronomi Turizmi Kapsamında Samsun Mutfağına Özgü Turistik Bir Ürün: Bafra Pidesi, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 4(4), s. 75-87.

Cesur, E. (2017). Yerli Turistlerin Doğu Karadeniz Mutfağına İlişkin Görüşleri, (Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Coğrafya Harita (2021). Türkiye Akarsular ve Göller Haritası, http://cografyaharita.com/haritalarim/2eturkiyenin-akarsular-gollar-haritasi2.png, Erişim Tarihi: 12.01.2021.

Coğrafya Harita (2021). Türkiye Çeltik Üretim Haritası. http://cografyaharita.com/haritalarim/4cturkiye-2017-pirinc-uretim-haritasi.png, Erişim Tarihi: 12.01.2021.

Coğrafya Harita (2021). Türkiye Yaş Çay Üretim Haritası. http://cografyaharita.com/haritalarim/4cturkiye-yas-cay-uretim-haritasi.png, Erişim Tarihi: 12.01.2021.

Coğrafya Harita, http://cografyaharita.com/turkiye-cografi_bolge-haritalari.html, erişim tarihi: 12.01.2021.

Coşan, D. ve Seçim, Y. (2019). Doğu Karadeniz Bölgesinde Yaşayan Laz Topluluklarının Dili, Gelenekleri ve Mutfak Kültürü Üzerine Bir Araştırma. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 45, s.129-142.

Coşan, D. ve Seçim, Y. (2019): Bartın mutfak kültürü içerisinde tatlıların yeri ve önemi üzerine nitel bir çalışma. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 27, s. 279-292.

Çağlar, Ö., Kılınç, G., Koparan, E. Yivli, A. ve Topsakal, H. (2018). Amasya İli Tarım ve Kırsal Kalkınma Eylem Planı. https://www.oka.org.tr/assets/upload/dosyalar/amasya-tarim-ve-kirsal-kalkinma-eylem-plani.pdf, Erişim Tarihi: 08.01.2021.

Çakıcı, H.H., ve Zencir, E. (2018). Unutulmaya Yüz Tutmuş Mutfak Kültürleri: Çakırözü Köyü Örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6 (3), s. 285-297

Çakmak, M. ve Sarıışık, M. (2017). Karadeniz Bölgesinin Ana Yemeklerinin İçerik Analizi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 1, Özel Sayı-3, s.1-9.

Çokişler, N. ve Türker, A. (2015). Mutfak Kültürünün Turizm Ürünü Olarak Kullanım Etkinliğinin İncelenmesi: Ayder Turizm Merkezi Örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi,* 6(14), 122- 136.

Çokişler, N. (2013). Türk Halk Kültürü Ürünlerinin Turizmde Kullanımı. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.

Çokişler, N. ve Türker, A. (2015a). Mutfak Kültürünün Turizm Ürünü Olarak Kullanım Etkinliğinin İncelenmesi: Ayder Turizm Merkezi Örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 6 (14), 122-136.

Çorum Belediyesi (2021). Tarihçe. https://corum.bel.tr/corum/tarihce/, Erişim Tarihi: 08.01.2021.

Çorum İl Gıda Tarım ve Hayvancılık (2015). Çorum İli Tarımsal Verileri. https://corum.tarimorman.gov.tr/Belgeler/%C3%A7orum%20tar%C4%B1m%C4%B1%2016.10.2015%20pdf.pdf, Erişim Tarihi: 08.01.2021.

Çorum.net, https://www.corum.net.tr/tarihce/, Erişim Tarihi: 08.01.2021.

Daş, S. (2013). Türkiye'nin booking.com'u geliyor. https://turizmguncel.com/haber/turkiye'nin-bookingcom'u-geliyor-h14556.html#:~:text=K%C3%BClt%C3%BCr%20ve%20Turizm%20Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1'n%-C4%B1n,i%C5%9Fletme%20s%C3%BCreci%20%C3%BCniversitemiz%20arac%C4%B1l%C4%B1%C4%9F%C4%-B1yla%20yap%C4%B1lacak., Erişim Tarihi:20.01.2021.

Demirel, H., ve Ayyıldız, S. (2017). Mutfak Kültürü ve Değişimi; Giresun İli Örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5(4), s.280-298.

Demirkıran, Ö. (2019). Çayırdüzü Köyü Monografisi. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Demiröz, Z. (2015). *Ordu Mutfağı Yöresel Ev Yemekleri*, Ordu Büyükşehir Belediyesi, Kültür Yayınları, İstanbul: MATSİS Matbaa.

Doğan, N. (2017). *Bolu ve Mutfak Kültürü.* Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi (BAMER) Yayınları No:18

Dokur, N. (2009). Rize İli Çamlı Hemşin İlçesi Köylerinin Yemek Kültürü Üzerine Bir Çalışma. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Dördüncü, M. (2001). 1774 Küçük Kaynarca Antlaşmasından 1841 Londra Sözleşmesine Kadar Boğazlar Meselesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), s. 75.

Duman, M. (2021). Geleneksel Trabzon Yemekleri, http://www.turkish-cuisine.org/print.php?id=155&link=http://www.turkish-cuisine.org/regional-cuisine-4/black-sea-region-124/trabzon-155.html, Erişim Tarihi: 13.01.2021.

Düzce İl Gıda ve Tarım Müdürlüğü (2017). Düzce İl Müdürlüğü Faaliyet Raporu. https://duzce.tarimorman.gov.tr/Belgeler/PLANVERAPOR/duzce_faaliyet_raporu-2017.pdf, Erişim Tarihi:27.01.2021.

Düzce İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2021). Tarihçe. https://duzce.ktb.gov.tr/TR-70707/tarihce.html, Erişim Tarihi: 27.01.2021.

Düzce Valiliği (2019). Kültürel Çeşitliliği ile Düzce Yemekleri, Erişim Tarihi:27.01.2021.

Düzce Valiliği (2021). Coğrafya. http://www.duzce.gov.tr/cografya, Erişim Tarihi: 27.01.2021.

Düze, E. (2019). Trabzon'un Yöresel Yemekleri. 24 Leziz Yemek. https://blog.biletbayi.com/trabzonun-yoresel-yemekleri.html/, Erişim Tarihi: 13.01.2021.

Düzgüneş , E. (2010). *Hamsinin Karadeniz Kültüründeki Yeri ve Hamsi Avcılığının Tarihsel Gelişimi*. 1. Ulusal Hamsi Çalıştayı: Sürdürülebilir Balıkçılık, Trabzon, s.7-13.

Elevülü, E. (2017). 'Bileki ekmeği' kuşaktan kuşağa aktarılıyor, https://www.aa.com.tr/tr/yasam/bileki-ekmegi-kusaktan-kusaga-aktariliyor/813078#:~:text=Kumru%20il%C3%A7esinde%20yakla%C5%9F%C4%B1k%20300%20senelik,%22bayatlamayan%20ekmek%22%20olarak%20adland%C4%B1r%C4%B1l%C4%B1yor., Erişim Tarihi: 04.02.2021.

Erdem, Ö. Mızrak, M. ve Kemer, A.L. (2018). Yöresel Yemeklerin Bölge Restoranlarında Kullanılma Durumu: Mengen Örneği1. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi* 3(1), s. 44-61.

Eren, S. (2014). *Bartın Yemekleri*. Kdz. Ereğli: Post ve Post Matbaacılık Yayıncılık.

Eren, S. (2014). *Zonguldak Yemekleri.* Kdz. Ereğli: Post ve Post Matbaacılık Yayıncılık.

Eroğlu, T.T. (2019). İnsanlık Tarihinin Kara Lekesi: Çerkes Sürgünü. https://www.aa.com.tr/tr/dunya/insanlik-tarihinin-kara-lekesi-cerkes-surgunu/1483679, Erişim Tarihi: 05.12.2020.

Erşahin, G. ve Şerifeken İ. (2002). Devlet Planlama Teşkilatı Bolu İli Raporu. Bölgesel Gelişme Ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü.

Ertaş, Y. & Gezmen Karadağ, M. (2013). Sağlıklı Beslenmede Türk Mutfak Kültürünün Yeri. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(1), s.117-136.

Felek, S.Ö. (2020). Doğu Karadeniz Yerel Mimariye Ait Serender ve Dünyadan Benzer Yapılar. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 28, s. 525-546.

Festival.com.tr, https://festivall.com.tr/, Erişim Tarihi: 05.12.2020.

Gastromanya (2016). Bolu Mutfağı Hakkında Genel Bilgiler. https://gastromanya.com/bolu-mutfagi-hakkinda-genel-bilgiler/, Erişim Tarihi: 29.01.2021.

Genç, H. (2013). *Zonguldak*. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt: 41, s.501-502.

Genç, N.A. ve Seçim, Y. (2019) Sinop Yöresel Mutfağının Unutulmaya Yüz Tutmuş Tatlarının Değerlendirilmesi. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 44, s. 302-319.

Giresun Belediyesi (2021). Giresun'un Tarihçesi, https://giresun.bel.tr/profil/giresun-un-tarihcesi, Erişim Tarihi: 28.01.2021.

Giresun İl Gıda Tarım ve Hayvancılık, (2013). Faaliyet Raporu, https://giresun.tarimorman.gov.tr/Belgeler/Faaliyet%20Raporu%20ve%20Birifing/2013%20Y%C4%B1l%C4%B1%20Faaliyet%20Raporu.pdf, Erişim Tarihi: 28.01.2021.

Giresun İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2021). Ekonomi, https://giresun.ktb.gov.tr/TR-144542/ekonomi.html, Erişim Tarihi: 28.01.2021.

Giresun İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (2021). https://giresun.ktb.gov.tr/TR-161227/giresun-mutfagi.html, Erişim Tarihi: 28.01.2021.

Giresun Valiliği (2021). Tarihçe, http://www.giresun.gov.tr/tarih1, Erişim Tarihi:28.01.2021.

Güler, S. (2010). Türk Mutfak Kültürü ve Yeme İçme Alışkanlıkları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 26, s.24-30.

Gümüşhane Aile Çalışma ve Sosyal Hizmet (2021). Tarihçe. https://www.ailevecalisma.gov.tr/gumushane/hakkimizda/tarihce/, Erişim Tarihi: 30.01.2021.

Gümüşhane Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü (2021). Hayvancılık. https://gumushane.csb.gov.tr/hayvancilik-i-2995, Erişim Tarihi: 30.01.2021.

Gümüşhane İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü (2021). https://gumushane.ktb.gov.tr/TR-217080/24gumushane-uluslararasi-kusburnu-pestil-kultur-ve-turi-.html, Erişim Tarihi: 30.01.2021.

Gümüşhane İl Tarım ve Orman Müdürlüğü (2021). https://gumushane.tarimorman.gov.tr/Haber/592/Ilimizde-Ceviz-Uretimi-Her-Gecen-Yil-Artiyor, Erişim Tarihi: 30.01.2021.

Gümüşhanedenhaber.com (2012). https://gumushanedenhaber.com/hamur-teknesi-tas-firin-ve-gumushane-koy-ekmegi/?print=print, Erişim Tarihi: 30.01.2021.

Günaydın, İ. (2013*). Gümüşhane İli Turizm Potansiyeli*. Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, İstanbul: Ege Reklam Basım Sanatları.

Gürgentepe, C. (2019). Ordu İli Kumru İlçesi Monografisi. Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu.

Harita Genel Müdürlüğü - İl ve İlçe Yüzölçümleri (2021). https://www.harita.gov.tr/il-ve-ilce-yuzolcumleri, Erişim Tarihi: 12.01.2021.

Hekimoğlu, B. ve Altındeğer, M. (2019). Samsun İlinde Sebze Üretim Sektörü. https://samsun.tarimorman.gov.tr/Belgeler/Yayinlar/Tarimsal_strateji/samsun_ilinde_sebze_uretim_sektoru.pdf, Erişim Tarihi: 27.01.2021.

Hitit Üniversitesi, http://www.karm.hitit.edu.tr/cografya, 12.01.2021.

https://cip.tuik.gov.tr/#, 14.01.2021.

Invest Çorum. (2021). http://investcorum.com/, Erişim Tarihi: 26.01.2021.

Invest Samsun (2021). http://www.investsamsun.com/, Erişim Tarihi: 26.01.2021.

Invest Tokat (2021). http://www.investtokat.com/ Erişim Tarihi: 26.01.2021.

İçişleri Bakanlığı - Türkiye'nin Nüfus Haritası (2021). https://www.icisleri.gov.tr/turkiyenin-nufus-haritasi, Erişim Tarihi: 14.01.2021.

İnan, K. (2003). Trabzon'un Osmanlılar Tarafından Fethi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:14, s.71-84.

İpek, N. (1999), Birinci Dünya Savaşı Esnasında Karadeniz ve Doğu Anadolu'da Cereyan Eden Göçler", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12/1, s.161-248.

İskender, S. (2019). Pileki, Taş Sacı Yapımı Üzerine: Bodamli (Güneysu) Köyü, Vakfıkebir/Trabzon, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Sayı: 27, s. 165-184.

Kabacık, M. (2016). Karadeniz Bölgesinin Yöresel Mutfağı İçinde (Ed. Ebru Zencir). Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Yayın No: 3375, s. 138-165.

Kabak, T. (2015). Rize İli Halkbilim Monografisi, (Doktora Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

Kara, H. ve Kuruca, N. (2016). *Giresun Yöresinde Sebze ve Meyve Kurutma Kültürü*. Halk Kültüründe Aile Uluslararası Sempozyumu, 25-27 Mart 2016, Edirne.

Karabük Belediyesi (2021). Karabük'ün Tarihçesi, https://www.karabuk.bel.tr/icerik.asp?i_id=38, Erişim Tarihi:23.01.2021.

Karabük İl Tarım ve Orman Müdürlüğü (2021). Tarımsal Yapı. https://karabuk.tarimorman.gov.tr/Sayfalar/Detay.aspx?TermStoreId=368e785b-af33-487d-a98d-c11d5495130b&TermSetId=4cb41b0a-3cea-4de9-8ca9-99363f91fef5&TermId=ce18b3bc-6491-42b0-89ac-241915dc4e3e&UrlSuffix=16/Tarimsal-Yapi, Erişim Tarihi: 23.01.2021.

Karabük Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2021). Tarihçe. https://karabuk.ktb.gov.tr/TR-63710/tarihce.html, Erişim Tarihi: 23.01.2021.

Karaca, O.B. (2016). Geleneksel Peynirlerimizin Gastronomi Turizmindeki Önemi. Journal of Tourism and Gastronomy Studies 4 (2),17-39.

Karadeniz İklimi (2021). Karadeniz İklimi Nedir? https://karadeniz-iklimi.nedir.org/, Erişim Tarihi:10.01.2021.

Karadeniz Kültür Envanteri Ordu Mutfak Kültürü. https://karadeniz.gov.tr/mutfak-kulturu-2/, Erişim Tarihi: 08.01.2021.

Karadeniz Kültür Envanteri Artvin Halk Kültürü, Törenler, https://karadeniz.gov.tr/torenler/#nesne0, Erişim Tarihi: 08.01.2021.

Karadeniz Kültür Envanteri Bayburt Halk Kültürü, Törenler, https://karadeniz.gov.tr/torenler-4/#nesne0, Erişim Tarihi: 08.01.2021.

Karadeniz Kültür Envanteri Giresun Halk Kültürü, Törenler, https://karadeniz.gov.tr/torenler-7/#nesne0, Erişim Tarihi: 08.01.2021.

Karadeniz Kültür Envanteri Gümüşhane Halk Kültürü, Törenler, https://karadeniz.gov.tr/torenler-3/#nesne0, Erişim Tarihi: 08.01.2021.

Karadeniz Kültür Envanteri Ordu Halk Kültürü, Törenler. https://karadeniz.gov.tr/torenler-5/#nesne0, Erişim Tarihi: 08.01.2021.

Karadeniz Kültür Envanteri Rize Halk Kültürü, Törenler, https://karadeniz.gov.tr/torenler-2/#nesne0, Erişim Tarihi: 08.01.2021.

Karadeniz Kültür Envanteri Samsun Halk Kültürü, Törenler, https://karadeniz.gov.tr/torenler-6/#nesne0, Erişim Tarihi: 08.01.2021.

Karadeniz Kültür Envanteri Trabzon Halk Kültürü, Törenler, https://karadeniz.gov.tr/torenler-8/#nesne0, Erişim Tarihi: 08.01.2021.

Karadenizhaber.com.tr (2018). Karadeniz'de Kaç il ve İlçe Var? https://www.karadenizhaber.com.tr/haber/karadeniz-de-kac-il-ve-ilce-var-biliyor-musunuz-6102, Erişim Tarihi: 10.01.2021.

Karagözlü, C. (2017). Yöresel Peynirler V - Karadeniz Bölgesi. *Apelasyon Dergisi*, Sayı.38.,http://apelasyon.com/Yazi/569-yoresel-peynirler-v---karadeniz-bolgesi, Erişim Tarihi: 02.02.2021.

Karakayalı, Z. ve Genç, M. (2020). Giresun'un Seferberlik Ekmek ve Yemekleri. İçinde: Anadolu mutfak kültüründen esinti-

ler, (Edt.) Küçüktığlı, MS Seçim, Y. Adabalı, M.M. Yılmaz, M. Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya.

Karataş, G., Genç, S. ve Aydemir, F. (2012). *Ceziretü'l Uşşâk'tan (Aşıklar Adası) Lezzetler: Unutulmaya Yüz Tutmuş Sinop Yemekleri*. Sinop Teknik ve Meslek Lisesi Kültür Yayınları, No:1.

Kastamonu İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü (2013). 2013-2017 Kastamonu Tarım Strateji Belgesi, https://kastamonu.tarimorman.gov.tr/Belgeler/Stratejik%20Faaliyet%20Plan%C4%B1/Kastamonu%20Tar%C4%B1m%20Strateji%20Belgesi%202013-2017.pdf, Erişim Tarihi: 27.01.2021.

Kastamonu İl Kültür Turizm Müdürlüğü, https://kastamonu.ktb.gov.tr/TR-168435/ne-yenir.html Erişim Tarihi: 27.01.2021.

Kastamonu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2021). Tarihçe, https://kastamonu.ktb.gov.tr/TR-63806/tarihce.html, Erişim Tarihi: 27.01.2021.

Kastamonu Valiliği (2019). 2018 Yılı Çalışma Raporu. Kastamonu Valiliği, İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, https://kastamonu.tarimorman.gov.tr/Belgeler/Calisma_Raporu/2018_Yili_Calisma_Raporu.pdf, Erişim Tarihi: 27.01.2021.

Kazmaz, S. (1992). *Rize Yemekleri ve Yemek Kültürü* (Halk Kültürü Alanında Bir Araştırma), Odak Ofset Matbaacılık, Ankara.

Keleş, İ. (2018). Trabzon İli Çarşıbaşı İlçesi Halk Bilimi Monografisi. (Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.

Kelimeler.gen.tr (2021). Keyveni, https://kelimeler.gen.tr/keyveni-nedir-ne-demek-188714, Erişim Tarihi: 31.01.2021.

Kılıç, S. (2014). Ordu İli Perşembe İlçesi Monografisi, (Yüksek Lisans Tezi), Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu.

Kızılırmak, İ., Albayrak, A. ve Küçükali, S. (2014). Yöresel Mutfağın Kırsal Turizm İşletmelerinde Uygulanması: Uzungöl Örneği. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 4 (1), s.75-83.

Kızılırmak, İ., Ofluoğlu, M. Ve Şişik, Ş. (2016). Türkiye'de Uygulanan Gastronomi Turları Rotalarının Web Tabanlı Analizi ve Değerlendirmesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*. 4 (1), s. 258-269.

Kibar, F. (2021). Gümüşhane'de Ne Yenir? https://blog.biletbayi.com/gumushanenin-yoresel-yemekleri.html/, Erişim Tarihi: 30.01.2021.

Kireçci, M.A. ve Tezcan, S. (2015). Kırım'ın Kısa Tarihi. Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi İnceleme-Araştırma Dizisi. Yayın No: 24.

Kocatepe, D. ve Tırıl, A. (2017). *Kastamonu Mutfağının Gastronomi Turizmi Bağlamında Değerlendirilmesi,* Uluslararası Taşköprü Pompeipolis Bilim Kültür Sanat Araştırmaları Sempozyumu, 10-12 Nisan 2017 Taşköprü, Kastamonu.

Melikoğlu, A. (2018). Giresun İli Halkbilim Monografisi, (Doktora Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

Merdan, K. (2020). Gümüşhane İlinin Tarımsal Potansiyeli Ve Yatırım Olanakları. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 4(2), s. 465-484.

Mısırlı, İ. (2019). Kastamonu Yemekleri. Ankara: Detay Yayıncılık. https://turizm.kastamonu.edu.tr/images/2018/Kastamonu-Yemekleri.pdf, Erişim Tarihi: 25.07.2020.

Oğuz, MÖ (2006). Türkiye'nin Doğu Karadeniz Kıyısında Mayıs Yedisi Bayramı. *Millî Folklor*, 18 (69), s. 5-14.

OKA, 2021. Amasya. https://www.oka.org.tr/assets/upload/dosyalar/turkce-lezzet-4-84.pdf, Erişim Tarihi: 08.01.2021.

OKA, LEZZET, https://www.oka.org.tr/assets/upload/dosyalar/116oka_lezzet_brosur.pdf, Erişim Tarihi: 08.01.2021.

Ordu Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü (2018). Ordu İli 2017 ÇED Raporu. https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/son-2017-ordu-il--cevre-durum-raporu-20180806100518.pdf, Erişim Tarihi: 07.01.2021.

Ordu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021.Ünye Müze Ev. https://ordu.ktb.gov.tr/TR-130748/unye-muze-ev--unye---ordu.html, Erişim Tarihi: 07.01.2021.

Ordu Ticaret ve Sanayi Odası,2021).Ordu'nun Tarihçesi. http://otso.org.tr/index.php/tr/ordu-hakkinda/tarihcesi, Erişim Tarihi: 07.01.2021.

Ordu Valiliği (2021). Ordu'nun Tarihçesi. http://www.ordu.gov.tr/ordunun-tarihcesi, Erişim Tarihi: 07.01.2021.

Ordu Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Ordu Mutfak Kültürü, Ordu: Olay Ofset.

Ordu Valiliği, (2013). https://ordu.ktb.gov.tr/, Erişim Tarihi: 07.01.2021.

Öz, M. (2009). *Samsun.* TDV İslam Ansiklopedisi. 36.Cilt, ss. 83-88.

Öz, M. (2009). *Sinop.* TDV İslam Ansiklopedisi. 37.Cilt, ss. 252-256.

Özer, H. Turan, Ö. ve Yener, S. (2018). Zonguldak'ın yöresel yemek isimleri üzerine bir inceleme. Turkish Studies, 13(12), s.341-361.

Özgen, M. (2016). Tokat Zile Acısu Köyü Monografisi, (Doktora tezi) , Yedi Tepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Özlü, Z. (2012). 19. Yüzyılda Düzce Kazasına Göçler. Bilig, Sayı:61, s.201-222.

Özmen, S., Yıldırım, M. ve Şahin, B. (2015). Düzce Yöresi Su ve Toprak Kaynaklarının Tarımsal Yönden Değerlendirilmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 12(2), s. 9-13.

Öztürk, F. (2018). Ardahan Sulakyurt Köyünde Toprak Pileki Kullanımı. *Kalemişi* 6 (13), s.461-474.

Öztürk, Ö. (2017). Karadeniz Bölgesinde Kullanılan Kap Kacak İsimleri. https://ozhanozturk.com/2017/08/29/karadeniz-bolgesinde-kullanilan-kap-kacak-isimleri/, Erişim Tarihi: 05.02.2021.

Rize İl Kültür Turizm Müdürlüğü (2021). Halk Mutfağı. https://rize.ktb.gov.tr/TR-191577/halk-mutfagi.html, Erişim Tarihi: 01.02.2021.

Rize Valiliği (2021). http://www.rize.gov.tr/, Erişim Tarihi: 01.02.2021.

Saatcı, G. (2019). Coğrafi İşaretli Yiyeceklerin Tanıtım Unsuru Olarak Yöresel Yemekler Kapsamında Değerlendirilmesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7 (1), s.358-374.

Sağır, A. (2012). Bir Yemek Sosyolojisi Denemesi Örneği Olarak Tokat Mutfağı. *Turkish Studies.*7/4, s. 2675-2695.

Samsun İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2009). Samsun Yemekleri. Samsun: Ran Ofset.

Samsun İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2021). Tarihçe. https://samsun.ktb.gov.tr/TR-59618/tarihce.html, Erişim Tarihi: 27.01.2021.

Samsun Valiliği (2021). Geçmişten Günümüze Samsun. http://samsun.gov.tr/gecmisten-gunumuze-samsun, Erişim Tarihi: 27.01.2021

Sandalcılar, A.R. (2012). Karadeniz Havzası Tarım Ürünü Ticareti Belirleyicileri: Çekim Modeli Yaklaşımı. T.C. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı. Avrasya Etüdleri 41. s.71-94.

Sandıkçı, M. Aydoğdu, A. ve Pamukçu, H. (2015). Yöresel Yemeklerin Menülerde Yer Alma Düzeyi: Kastamonu Konakları Örneği. 1. Uluslararası Türk Dünyası Turizm Sempozyumu / 19-21 Kasım 2015. Kastamonu

Saylan, K. (2014). Doksanüç Harbi'nden Sonra Kafkaslardan Orta Karadeniz Bölgesine Yapılan Göçler İçinde (Edt. Mehmet Hacısalihoğlu. 1864 Kafkas Tehciri: Kafkasya'da Rus Kolonizasyonu, Savaş ve Sürgün). İstanbul: Balkar&Ircıca. S. 295-314.

Sege Raporu (2017). İllerin ve bölgelerin sosyoekonomik gelişmişlik sıralaması araştırması. Ankara: Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü Yayını Sayı 3.

Sırtbaş, Y. (2016). Ordu İli Gölköy İlçesi Monografisi, Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu.

Sinop İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2021). Halk Mutfağı, https://sinop.ktb.gov.tr/TR-74845/halk-mutfagi.html, Erişim Tarihi: 03.02.2021.

Sinop İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2021). Tarihçe. https://sinop.ktb.gov.tr/TR-107043/tarihce.html, Erişim Tarihi: 03.02.2021.

Sinop Valiliği, (2021). Tarih. http://www.sinop.gov.tr/tarih, Erişim Tarihi: 03.02.2021.

Sonaybakırcılık (2021). Külek Fotoğrafı, https://www.sonaybakircilik.com/trabzon-yoresel-ahsap-tereyag-kutusu, Erişim Tarihi: 09.02.2021.

Sosyalbilgiler.org, https://www.sosyalbilgiler.org/karadeniz-iklimi-ozellikleri/, Erişim Tarihi: 05.01.2021.

Sümerkan, M.R. (1990). Biçimlendiren Etkenler Açısından Doğu Karadeniz Kırsal Kesiminde Geleneksel Yapı Özellikleri, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.

Şahin , S.Z. (2019). Çorum Mutfağının Gastronomi Turizmi Potansiyeli. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies* 7/4, s.2550-2565

Şahin, C. (2016). Çerkes Göçleri ve Çerkeslerin Anadolu'da Yurt Edinme Arayışları: Sakarya -Maksudiye Köyü Örneği.

İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 5 (8), s.2782-2816.

Şen, M.A. (2020). Gastronomi turizmi kapsamında Trabzon mutfağına özgü bir ürün kuymak.*Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, (29): s.251-268.

Şimşek, A. Durmuş, E.N.İ. ve Dilekçi Çakmak, S. (2020). Yenilebilir otlar ve mutfaklarda kullanım şekilleri: Kastamonu örneği. *Tourism and Recreation*, 2(1), s.8-12.

Şişman, B. (2009). Karadeniz yöresinde mısır kültürü: folklorik bir yaklaşım. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 2(7), s.232-243.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2021). Çorum. https://tanitma.ktb.gov.tr/TR-22460/corum.html, Erişim Tarihi: 09.01.2021.

Tanıtma Genel Müdürlüğü (2021) Tokat. http://www.tanitma.gov.tr/yazdir?165B41B4E25B149C93969EBB7D627E0E, Erişim Tarihi: 05.02.2021.

Tanıtma Genel Müdürlüğü (2021). Artvin. https://tanitma.ktb.gov.tr/TR-22446/artvin.html, Erişim Tarihi: 05.02.2021.

Tanıtma Genel Müdürlüğü (2021). Çorum. https://tanitma.ktb.gov.tr/TR-22460/corum.html, Erişim Tarihi: 05.02.2021.

Tanıtma Genel Müdürlüğü (2021). Ordu. https://tanitma.ktb.gov.tr/TR-22500/ordu.html, Erişim Tarihi: 05.02.2021.

Tanıtma Genel Müdürlüğü (2021). Rize, https://tanitma.ktb.gov.tr/TR-50467/rize.html, Erişim Tarihi: 05.02.2021.

Tarım Vadisi. (2021). Artvin'de Ne Yetişir?,https://tarim.ihya.com/node/407#:~:text=Artvin'de%20en%20%C3%A7ok%20%C3%A7ay,sebze%20ve%20tar%C4%B1m%20%C3%BCr%C3%BCnleri%20yeti%C5%9Ftirilmektedir, Erişim Tarihi: 09.01.2021.

Tarım ve Orman Bakanlığı (2019). Zonguldak Tarımsal Yatırım Rehberi, https://www.tarimorman.gov.tr/SGB/TARYAT/Belgeler/il_yatirim_rehberleri/zonguldak.pdf, Erişim Tarihi: 15.01.2021.

Tarım ve Orman Bakanlığı (2020). Ordu Tarımsal Yatırım Rehberi. https://www.tarimorman.gov.tr/SGB/TARYAT/Belgeler/il_yatirim_rehberleri/ordu.pdf, Erişim Tarihi: 07.01.2021.

Tokat İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2021). Tokat Mutfağı, https://tokat.ktb.gov.tr/TR-143211/tokat-mutfagi.html, Erişim Tarihi: 11.01.2021.

Tokat Valiliği, 2021. http://www.tokat.gov.tr/yoresel-yemeklerimiz, Erişim Tarihi: 11.01.2021.

Trabzon İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2020). Trabzon Yayla Şenlikleri ve Festival Takvimi. https://trabzon.ktb.gov.tr/TR-184458/trabzon-yayla-senlikleri-ve-festival-takvimi.html, Erişim Tarihi: 13.01.2021.

Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası (2021). Tarihçe. https://www.ttso.org.tr/icerik/67/tarihce/, Erişim Tarihi: 13.01.2021.

Trabzon Vakfı (2021). Trabzon'da Tarım ve Hayvancılık. http://trabzonvakfi.org.tr/trabzon/cgi-bin/t?parm1=POT, Erişim Tarihi: 13.01.2021.

TrtAvaz, https://www.trtavaz.com.tr/fotogaleri/pileki-ekmegi-kusaktan-kusaga-aktariliyor/5910217401a30a23dc718f2f, Erişim Tarihi: 30.01.2021.

Trthaber.com (2020). Hem ısınıyor hem de yemek pişiriyorlar...https://www.trthaber.com/foto-galeri/covid-19-pandemisinde-kuzine-sobasina-talep-artti/31309/sayfa-1.html, Erişim Tarihi: 30.01.2021.

Tuncel, M (2012). Trabzon. TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt: 41, 302-304.

Tuncel, M. (1991). Artvin. TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt:3, 420-422.

Tuncel, M. (2001). Karabük. Cilt 24, ss. 372-374.

Tuncel, M. (2016). Düzce. Gözden Geçirilmiş 2. Basım, ss. 354-357.

Türk Coğrafya Kurumu (2021). Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri. https://www.tck.org.tr/tr/makaleler/fiziki-cografya/turkiyenin-cografi-bolgeleri, Erişim Tarihi: 12.01.2021

Türker, N. ve Yaşar, Z. (2019). Batı Karadeniz bölümü Antik kentlerinin kültürel miras turizmi açısından değerlendirilmesi. *Karabük* Üniversitesi *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), s. 1-26.

Türkiye Kültür Portalı (2021), Geleneksel Mutfak, https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/genel/neyenir/?ilId=0&keyword=&etiket=giresun&hariciEtiket=&kategori=0&gorsel=0&sayfa=1&sayi=100, Erişim Tarihi: 19.01.2021.

Türkiye Kültür Portalı (2021). https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/genel/neyenir/?ilId=0&keyword=&etiket=rize&hariciEtiket=&kategori=0&gorsel=0&sayfa=1&sayi=60, Erişim Tarihi: 19.01.2021

Türkiye Kültür Portalı (2021). https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/genel/neyenir/?ilId=0&keyword=&etiket=giresun&-

hariciEtiket=&kategori=0&gorsel=0&sayfa=1&sayi=100, , Erişim Tarihi: 19.01.2021.

Türkiye Kültür Portalı (2021). https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/genel/neyenir/?ilId=0&keyword=&etiket=samsun&hariciEtiket=&kategori=0&gorsel=0&sayfa=1&sayi=48, , Erişim Tarihi: 19.01.2021.

Türkiye Kültür Portalı (2021). https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/genel/neyenir/?ilId=0&keyword=&etiket=%C3%87orum&hariciEtiket=&kategori=0&gorsel=0&sayfa=1&sayi=48, , Erişim Tarihi: 19.01.2021.

Türkiye Kültür Portalı (2021). https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/genel/neyenir/?ilId=0&keyword=&etiket=TOKAT&hariciEtiket=&kategori=0&gorsel=0&sayfa=1&sayi=60, Erişim Tarihi: 19.01.2021.

Türkiye Kültür Portalı, (2021). Geleneksel Mutfak. https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/genel/neyenir/?ilId=0&keyword=&etiket=g%C3%9CM%C3%9C%C5%9EHANE&hariciEtiket=&kategori=0&gorsel=0&sayfa=1&sayi=36, , Erişim Tarihi: 19.01.2021.

Türkiye Kültür Portalı, Amasya. https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/amasya/genelbilgiler, , Erişim Tarihi: 08.01.2021.

Türkiye Kültür Portalı, Geleneksel Mutfak, https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/genel/neyenir/?etiket=Amasya, Erişim Tarihi: 08.01.2020.

Türkiye Kültür Portalı, Geleneksel Mutfak, https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/duzce/neyenir?ilId=21&keyword=&etiket=&hariciEtiket=&kategori=0&gorsel=0&sayfa=1&sayi=60, , Erişim Tarihi: 19.01.2021.

Türkiye Kültür Portalı, Geleneksel Mutfak, https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/genel/neyenir/?etiket=ordu, Erişim Tarihi: 16.12.2020, , Erişim Tarihi: 19.01.2021.

Türkiye Kültür Portalı, Geleneksel Mutfak, https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/genel/neyenir/?etiket=Amasya, , Erişim Tarihi: 08.01.2021.

TÜRKPATENT - Coğrafi İşaret Veri Tabanı (2021). https://www.ci.gov.tr/veri-tabani (Erişim Tarihi: 20.01.2021).

Usta, S. (2017). Bulancak (Giresun) Yöresinde Yemek Kültürünün Doğal Çevre İle İlişkisi, (Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Uzun, A. & Uzun, S. (2001). Taşhaneden Aşhaneye Taş Pilekiler. *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, s. 149-168.

Uzun, E. (2005). Trabzon'da Yiyeceklerin Saklanma Yöntemleri, *Uluslararası Karadeniz HavzasıHalk Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), s. 113-121.

Ünye Tarih Araştırma Grubu (2011). Müze Ev'de Son'un Başlangıcı. http://unyetariharastrmagrubu.blogspot.com/2011/03/muze-evde-sonun-baslangc.html, , Erişim Tarihi: 05.02.2021.

Visitrize.com. (2021). Naylalar. https://www.visitrize.com/Icerikler/Naylalar-158.html, , Erişim Tarihi: 10.02.2021.

Wikipedia.org.https://en.wikipedia.org/wiki/Black_Sea#/media/File:Black_Sea_map.png, , Erişim Tarihi: 12.01.2021.

Wikiwand.com (2021). Yayık fotoğrafı, https://www.wikiwand.com/tr/Yay%C4%B1k_ayran%C4%B1, , Erişim Tarihi: 10.02.2021.

Yalvar, C. (2017). Taurlar'dan Osmanlılar'a Kırım'ın Siyasi Tarihi. Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Dergisi, 1(1), s. 56 – 61.

Yaman, A. (2010). Osmanlı Saray Mutfağında Bolulu Aşçıların Girişi. http://www.bizbolululular.com/kose-yazi.asp?id=253&Ahmet_Yaman-OSMANLI_SARAY_MUTFAgINA_BOLULU_AscILARIN_GiRisi, , Erişim Tarihi: 24.01.2021.

Yaşayanlar, İ. (2017). Düzce'de Tarih Kültür ve Sanat. Düzce Belediyesi Kültür Yayınları, No:16. İstanbul: Kayhan Matbaacılık.

Yavuz, C. (2018). Turistik Destinasyonların Tanıtılmasında Yerel Mutfaklar: Ordu Vejetaryen Mutfağı. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(1), s.123-141.

Yavuz, F. (2005). Türkiye'de Tarım. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı.

Yeni, Ö. ve Çetin, Y. (2015). Kastamonu/Daday'da Son Demlerini Yaşayan Geleneksel Bir Zanaat: Külekçilik Zanaatı. *International Journal of Social Science*, 22, s.69-78.

Yıldız, E.K. (2007). Yöresel Lezzetlere Seyahat. MÜSİAD Kültür Kitaplığı No:2, İstanbul: Tavaslı Matbaacılık.

Yılmaz, B. (2014). Trabzon İli Maçka İlçesinin Sözlü ve Maddi Kültür Kadrolarının Derlenmesi, Tasnifi ve Halkbilimsel Açıdan İncelenmesi, (Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

Yılmaz, B. (2019). Trabzon İli Geleneksel Halk Bilgisi ve Etnografyası, (Doktora Tezi), Karadeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

Yılmaz, Ö (2018). 1864 Kafkas Göçünde Trabzon'da Yaşanan Sorunlara Bir Örnek: Dr. Barozzi-Yaver Efendi Çatışması. Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 4/5, s.1-31.

Yılmaz, Ö. (2019). Yöresel Yemeklerin Yerel Restoranlarda Sunulma Düzeyi: Bayburt Örneği. *Bayburt Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi,*2(2), s. 225-230.

Yöresel Lezzetler (2021). Zonguldak. https://beefandfish.com/beef-fish/yemek-kulturu/yoresel-lezzet-duraklari-zonguldak-mutfagi.html, Erişim Tarihi: 27.01.2021.

Yörgüç, H. (2010). Amasya Mutfağı. Amasya Valiliği Yayınları, Yayın No: 42, Ankara: Uyum Ajans. https://www.kulturportali.gov.tr/mrepo/eKitap/eb-AmasyaMutfagi/6/, Erişim Tarihi: 08.01.2021.

Yusufeli Belediyesi (2021). Mahalli Yemekler, https://www.yusufeli.bel.tr/mahalli-yemekler, Erişim Tarihi: 09.01.2021.

Yüksel, M.F. (2016). Vezirköprü Yöresi Monografisi, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Zenginbal, H. (2015). Bolu İli Meyvecilik Potansiyeli ve Ceviz Yetiştiriciliği. Ziraat Mühendisliği. Sayı: 362, s. 10-16.

Zonguldak Çevre ve Şehircilik (2012). Zonguldak İl Çevre Durum Raporu. https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/Zonguldak_icdr2012.pdf, Erişim Tarihi: 27.01.2021.

Zonguldak İl kültür ve Turizm Müdürlüğü (2021). Zonguldak Mutfak Kültürü. https://zonguldak.ktb.gov.tr/TR-92609/zonguldak-mutfak-kulturu.html, Erişim Tarihi: 27.01.2021.

MARMARA BÖLGESİ

1. Marmara Bölgesi'nin Tanıtımı

Marmara Bölgesi Türkiye'nin kuzeybatısında yer almakta olup Türkiye yüz ölçümünün yaklaşık %8,5'ine (67 000 km^2), ülke nüfusunun ise %20'sine sahiptir. 2019 yılı verilerine göre bölgede 24 milyon 465 bin 689 kişi yaşamaktadır (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2019). Marmara Bölgesi, doğusunda Karadeniz Bölgesi, güneydoğusunda İç Anadolu Bölgesi ve güneyde Ege Bölgesi'ne komşudur. Kuzeybatısında Bulgaristan ve Yunanistan ile siyasi sınırı bulunmaktadır (Doğaner, 2017).

Türkiye'nin ortalama yükseltisi en az olan bölgesi olup Ergene, Adapazarı, Bursa, Karacabey, İnegöl, Pamukova, Gönen ve Balıkesir Ovaları bölge sınırları içerisinde yer almaktadır. Bölgenin en önemli dağlarını Trakya'da Yıldız (Istrancalar), Işık (Ganos) Dağı ve Korudağ; Güney Marmara'da ise Uludağ, Samanlı Dağları, Kaz Dağları, Karadağ, Kapıdağ, Aldağ, Gürgendağ ve Çataldağ oluşturmaktadır. Bölgede alçak tepelik alanlar ile dalgalı düzlükler de geniş yer kaplamaktadır. Meriç, Ergene, Sakarya, Gönen ve Susurluk Nehirleri ile Manyas, Ulubat, İznik, Sapanca, Büyük ve Küçük Çekmece ile Durusu (Terkos) Gölleri de Marmara Bölgesi'nin en önemli su kaynaklarını oluşturmaktadır (Mil, 2019: 37-38).

Görsel 1. Marmara Bölgesi Sınırları

Kaynak: T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2018.

İstanbul: İstanbul'un farklı kültürleri bir arada bulunduran karma bir mutfak kültürü bulunduğu için özel günlerde de farklı uygulamalar dikkat çekmektedir. Farklı kültüre sahip olanlar kendi kültürlerini yaşatma çabasını sürdürürken düğün, bayram, kandil vb. özel günlerde kendi kültürlerine özgü yemekleri yapmaktadırlar. İstanbul'un kendine özgü özel günlerde yapılan çok kültürlü yapısından dolayı tek bir yemeği yoktur, ancak bazı gıdaların dağıtımı gelenek hâlini almıştır. Özellikle belediyeler ve sivil toplum kuruluşları tarafından özel günlerde yapılan ikramlarla gelenekler sürdürülmeye çalışılmaktadır. Son yıllarda kandillerde lokma ve kandil simitleri (MEB İstanbul Beylikdüzü İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü, 2019), ayrıca nevruzda etli pilav dağıtıldığı görülmektedir (Haberler. Com, 2015).

KAYNAKÇA

Akay, B., Tokatlı, C. ve Aksoy, M. (2017), Kırklareli ve Edirne İllerine Yönelik Bir Turizm Potansiyeli Değerlendirme Çalışması, *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* (1): 89-102.

Alyakut, Ö. ve Polat Üzümcü, T. (2017), Gastronomi Turizmi Bağlamında Kandıra Beslenme Kültürü ve Unutulmaya Yüz Tutmuş Lezzetleri Goncaaydın Köyü Örneği, *Uluslararası Çoban Mustafa Paşa ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu-IV,* Cilt 3, Kocaeli, Türkiye, 24- 26 Mart, ss. 1837-1861. http://www.kocaelitarihisempozyumu.com/bildiriler4/101.pdf

Artun, E. (1998), Tekirdağ Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri Doğum-Evlenme-Ölüm, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi,* 9-10: 85-107.

Bucak, T. ve Ateş, U. (2014), Gastronomi Turizminin İl Turizmine Etkisi: Çanakkale Örneği, *The Journal of Academic Social Science Studies*, (28): 315-328. Doi number:http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2528

Çakır, A. (2015). *Trakya Mutfak Kültürü ve Yemekleri*, İstanbul: Beta Basım Yayım dağıtım A.Ş.

Çatalbaş, G. H. (Der.) (2020), Doğanın Uyanışı: Hıdırellez, https://www.cekulvakfi.org.tr/haber/doganin-uyanisi-hidirellez

Çolak, A., Dündar, Y., Baki, Z., Emek, D. ve Şahin, Ö. (Ed.). (2017), *Edirne, Kırklareli, Tekirdağ Gezi Rehberi,* 4. Baskı, Ofset, https://www.trakyaka.org.tr/upload/Node/35239/xfiles/TRAKYA_GEZI_REHBERI.pdf

Demirel, H. ve Baydan, S. (2017), Bursa Yeme İçme Kültürü ve Değişimi Üzerine Bir Alan Araştırması, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5 (3): 343-358. DOI: 10.21325/jotags.2017.98

Demirel, H. ve Karakuş, H. (2019), Balıkesir Yeme İçme Kültürü ve Değişimi Üzerine Bir Alan Araştırması, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies,* 7 (2): 1383-1404. DOI: 10.21325/jotags.2019.426

Diktaş, A. (2008), *XVI. Yüzyılın Son Çeyreğinde Edirne'de Sosyal Hayat,* Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Doğaner, MS (2017), *Türkiye Kıyı Bölgeleri,* İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Coğrafya Lisans Programı. http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/cografya_lisans_ao/turkiye_kiyi_bolgeleri.pdf

Düzgün, E. ve Durlu Özkaya, F. (2015), Mezopotamya'dan Günümüze Mutfak Kültürü, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies,* 3 (1): 41-47.

Erbil, K. ve Yılmaz, G. (2018), Kültürel Miras Bağlamında Sakarya İlinde Yaşayan Etnik Grupların Türk Mutfağına Katkıları, *Turizm Akademik Dergisi,* 5 (1): 276-285.

Gazete Trakya (21 Nisan 2012), Kızılcıkdere Köyü Baharı, Yeşil Perşembe Geleneği İle Karşıladı, http://www.gazetetrakya.com/Haber-Kizilcikdere_Koyu_bahari_yesil_Persembe_gelenegi_ile_karsiladi_-725638.gazetetrakya

Gezmen Karadağ, M., Çelebi, F., Ertaş, Y., Şanlıer, N. (2014), *Geleneksel Türk Mutfağından Seçmeler: Besin Ögeleri Açısından Değerlendirilmesi*, Ankara: Detay Yayıncılık.

Gizerler, M. (2016), Mutfak Kültürümüz ve Edirne Mutfağı, *Edirne Eğitim Dergisi,* (6): 68-70 http://edirne.meb.gov.tr/_belgeler/e-dergi/edirne_MEM_Dergisi_6Sayi.pdf

Gökçe, N. (2019), Türkiye'de Yöresel Mutfaklar, Zencir, E. (Ed.). *Yöresel Mutfaklar* (ss. 2-33), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Güçlü Nergiz, H. (2019), Marmara Bölgesi Mutfağı, Sarıışık, M. ve Özbay, G. (Ed.). *Ulusal Gastronomi ve Türk Mutfağı (Tarihçe, Ham madde, Ritüeller, Özgün Yemekler ve Reçeteler)* (ss. 556-646), Ankara: Detay Yayıncılık.

Haberler.Com (21 Mart 2015), İstanbul'da Nevruz Bayramı Zeytinburnu'nda Kutlandı, https://www.haberler.com/istanbul-da-nevruz-bayrami-zeytinburnu-nda-7102482-haberi/

Kahraman N. ve Arıkan R. (2015), Orta Asya'dan Bilecik'e Hıdırellez, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 15(1):13-28.

Karaca, E. ve Güçlü Nergiz, H. (2020), Yalova Çerkezlerinin Mutfak Kültürü, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi,* (20), 51- 66 https://dergipark.org.tr/tr/pub/yalovasosbil/issue/54073/692163

Kılınç, A. (2004), Ezine Yöresinin Folklorik Yapısında Manevi Ziyaretler, *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi,* 29: 95-99.

Kocaeli Doğa Turizmi Master Planı (2013), http://doczz.biz.tr/doc/108125/kocaeli-do%C4%9Fa-turizmi-master-plan%-C4%B1---1.-b%C3%B6lge-m%C3%BCd%C3%BCrl%C3%BC%C4%9F%C3%BC

Kocaeli İli Tabiat Turizmi Master Planı 2013-2023 (t.y.), https://bolge1.tarimorman.gov.tr/Documents/menu-dosyalar/Do%-C4%9Fa%20Turizmi%20Master%20Planlar%C4%B1/Kocaeli%20TTMP.pdf

Kolukırık, S. (2016), "Koridor Kentten Kuşak Kente" Yalova: Körfez Geçiş Projesinin Sosyal Etkileri Üzerine Bir Araştırma, *Sosyoloji Dergisi*, Armağan Sayısı:119-156.

Köseler, S., Koçhan, B., Atsız, N. ve Sünnetçioğlu, S. (2019), Çanakkale'de Alternatif Gastronomi Rotaları Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi,* 3(4): 1533-1551. DOI: 10.26677/TR1010.2019.257

Maviş, F. (2003), *Endüstriyel Yiyecek Üretimi,* Ankara: Detay Yayıncılık.

MEB İstanbul Beylikdüzü İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü (2019), Mevlit Kandili Münasebetiyle Lokma Dağıtıldı, Mevlit Okutuldu, https://beylikduzu.meb.gov.tr/ww,w/mevlid-kandili-munasebetiyle-lokma-dagitildi-mevlid-okutuldu/icerik/1295

Mil, B. (2019), Marmara Bölgesi'nin Yöresel Mutfağı. Zencir, E. (Ed.). *Yöresel Mutfaklar* (ss. 34-61), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Niha**l (**30 Ekim 2017), Sakarya Mutfak Kültürü, https://folk-portal.org/doga-ve-evren-ile-ilgili-bilgi-ve-uygulamalar/nihal-1-2/.html

Özçelik Heper, F. ve Karaca, E. (2019), Türk Mutfağı, Sarışık, M. (Ed.) Özbay, G. (Ed. Yrd) *Uluslararası Gastronomi (Temel Özellikleri-Örnek Menüler ve Reçeteler* (ss. 53-97), Genişletilmiş 5. Baskı, Ankara: Detay Yayıncılık.

Özkan, Ç. (2020), Sürdürülebilir Gastronomi Turizmi Kapsamında Somut Olmayan Kültürel Miras Unsuru: Hıdırellez Pilavı Üzerine Bir Araştırma, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi,* 4 (1): 361-373.DOI: 10.26677/TR1010.2020.317

Öztürk A. ve Özdemir Y. (2010), Yalova Halkının Geleneksel Yemekleri, I. *Uluslararası Adriyatikten Kafkaslara Geleneksel Gıdalar Sempozyumu,* 15-17 Nisan Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Tekirdağ.

Sandıkçıoğlu, T. (2016), Bölgelere Göre Türk Mutfak Kültürü, Dündar Arıkan, A. (Ed.), *Türk Mutfak Kültürü* (ss.107-139), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Sarıışık, M. ve Tagmanov, U. (2020), Gastronomi Özellikleri Açısından Türk ve Kazak Kültürü: Benzerlikler ve Farklılıklar

Üzerine Bir Değerlendirme, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi,* 4(2): 1387-1401. DOI: 10.26677/TR1010.2020.402

Sormaz, Ü., Özata, E. ve Madenci, A.B. (2020), Tüketicilerin Yöresel Ürün, Yemek ve Restoranları Tercih Etme Nedenleri: Trakya Yöresi Mutfağı Örneği, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies,* 8 (1): 538-551 DOI: 10.21325/jotags.2020.563

Şengül, A. (2008), Türk Kültüründe Nevruz ve Anadolu'da Nevruz Kutlamaları, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi,* (26): 61-73. https://dergipark.org.tr/tr/pub/tdded/issue/12696/154501

Şengül, S. ve Türkay, O. (2017), *Türkiye'nin Yöresel Mutfakları,* Ankara: Detay Yayıncılık.

Şengül, S. ve Türkay, O. (2018), Sakarya'yı Ziyaret Eden Yerli Turistlerin Kişisel Özellikleri İle Yöresel Mutfak Memnuniyetleri Arasındaki İlişkilerin Belirlenmesi, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 7 (1): 573-588. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/578284

Şengül, S., Çakır, A. ve Çakır, G. (2015), *Yöresel Mutfaklar*, Ankara: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2018), Marmara Bölgesi Coğrafi Özellikleri, https://mthmm.csb.gov.tr/bolgemiz-i-85694

T.C. İçişleri Bakanlığı (2019), Türkiye'nin Nüfus Haritası, https://www.icisleri.gov.tr/turkiyenin-nufus-haritasi

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2020a), Mutfak ve Yemek Kültürü, https://balikesir.ktb.gov.tr/TR-65896/mutfak-ve-yemek-kulturu.html

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2020b), Türkiye'yi Doyuran İl Balıkesir, https://balikesir.ktb.gov.tr/Eklenti/7875,gidabrosurupdf.pdf?0&_tag1=27D283BB92CCB3419661F649D7FB211AB1165C3F

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Bilecik İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2020a), Yöresel Mutfaklar, https://bilecik.ktb.gov.tr/TR-69091/yoresel-mutfak.html

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Bilecik İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2020b), Bayramlar, https://bilecik.ktb.gov.tr/TR-69085/bayramlar.html

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Bursa İl ve Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2018), Bursa Rehberi, https://bursa.ktb.gov.tr/Eklenti/67205,bursa-rehberi-valilik-2018pdf.pdf?0

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çanakkale İl ve Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2020), Yöresel Yemekler, https://canakkale.ktb.gov.tr/TR-70471/yoresel-yemekler.html

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Edirne İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2020), Mutfağımız, https://edirne.ktb.gov.tr/TR-90052/mutfagimiz.html

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kırklareli İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2020), Yöresel Mutfak Kültürü, https://kirklareli.ktb.gov.tr/TR-64329/yoresel-mutfak-kulturu.html

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kocaeli İl ve Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2020), Yöresel Yemekler, https://kocaeli.ktb.gov.tr/TR-69203/yoresel-yemekler.html

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Sakarya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2020), Ne Yenir, https://sakarya.ktb.gov.tr/TR-107119/ne-yenir.html

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Tekirdağ İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2020), Yöre Mutfağı (Gastronomi), https://tekirdag.ktb.gov.tr/TR-235490/yoremutfagi-gastronomi.html

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yalova İl ve Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2020), Mutfağımız, Yemekler, https://yalova.ktb.gov.tr/TR-127676/mutfagimiz.html

Trakya Gezi Rehberi (2014), Trakya Düğünü, https://www.trakyagezi.com/trakya-dugunu/

Trakya Kalkınma Ajansı, Tekirdağ Yatırım Ortamı (t.y.), https://www.trakyaka.org.tr/upload/Node/35522/xfiles/TEKIRDAG_

YATIRIM.pdf

TRT Haber (13 Haziran 2018). Edirne'de Bayramların Vazgeçilmezi: Badem Ezmesi, https://www.trthaber.com/ramazan-ozel/haber/ramazan/edirnede-bayramlarin-vazgecilmezi-badem-ezmesi-369903.html

Türk Etnografya Dergisi (1957). Sayı II Maarif Vekaleti Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü Ankara: Maarif Basımevi

Türk Patent ve Marka Kurumu (TÜRKPATENT)(2021). Coğrafi İşaret ve Geleneksel Ürün Adı İstatistikleri, https://www.turkpatent.gov.tr/TURKPATENT/geographicalRegisteredList/

Uca Özer, S., Albayrak, A. ve Güdük, T. (2016), Edirne İline Özgü Gastronomi Kültürünün Pazarlanmasında Sosyal Medyanın Rolü "Instagram'da Edirne İline Yönelik Etiketlemeler Üzerine Bir İçerik Analizi", *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi,* 6 (2): 71-80. http://www.ijses.org/index.php/ijses/article/view/195/201

Uca, A. (2007), Türk Toplumunda Hıdırellez, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* (TAED), (34): 113-138

Uludağlı H. (2020). Bölgesel Mutfaklar, Turkish Cuisin, ehttp://www.turkish-cuisine.org/print.php?id=215&link=http://www.turkish-cuisine.org/regional-cuisine-4/introduction-regional-rural-cooking-of-turkey-215.html

Ünsal, A. (2010), *Boğaz'ın Beş Efendisi Lüfer, Palamut, Levrek, Tekir ve İstavrite Dair,* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Vatan, A. (2017), Bilecik İlinin Turizm Envanteri, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,* (53): 183-205.

Yılmaz, E. ve Çıtak, B. (2019), Bilecik İli Mutfak Kültürü ve Değişiminin Değerlendirilmesi, *Social Sciences Studies Journal,* 5 (36): 2834-2844. https://doi.org/10.26449/sssj.1525

EuTürk Haber (28 Ekim 2020), Edirne'de Vatandaşlara 10 Bin Kandil Simidi Dağıtıldı, https://euturkhaber.com/index.php/2020/10/28/edirnede-vatandaslara-10-bin-kandil-simidi-dagitildi/#

KAYNAKÇA

- Adile Sultan Ev Yemekleri,(https://adilesultanevyemekleri.com/blog-post/baharin-mujdecisi-cigdem-asi/)
- Akalın L. Tandırdan Gelen Lezzet Yemek Kitabı (Şanlıurfa Büyük Şehir Belediyesi) (https://sanliurfa.ktb.gov.tr/TR-217432/tandirliktan-gelen-lezzet-yemek-kitabi--lutfiye-akalin-.html).
- Akkor Y. E. (2019) Geçmişten Geleceğe Kayseri Mutfağı,(Kayseri Büyük Şehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri) (https://www.kayseri.bel.tr/uploads/pdf/kayseri_mutfagi.pdf).
- Aksaray İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (https://aksaray.ktb.gov.tr/TR-63644/yore-mutfagi.html).
- Amasya İl Kültür Turizm Müdürlüğü, (https://amasya.ktb.gov.tr/TR-59566/yore-mutfagi.html).
- Anadolu Üniversitesi(2016) Yöresel Mutfaklar (Anadolu Üniversitesi, Eskişehir).
- Ankara İl Kültür Turizm Müdürlüğü (2012) Ankara Yemekleri (il Kültür Turizm Müdürlüğü, Ankara) (http://eklenti.ankarakultur.gov.tr/yemekmenusu).
- Antalya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (https://antalya.ktb.gov.tr/TR-67448/yemek-tarifleri.html).
- Antalya Valiliği (http://www.antalya.gov.tr/antalya-yemekleri).
- Arıkal N.(2009) Dünden Bu Güne Yaşayan Büyük Türk Mutfağı(Doğan kitap, İstanbul).
- Balıkesir İl Kültür Turizm Müdürlüğü,(https://balikesir.ktb.gov.tr/TR-65896/mutfak-ve-yemek-kulturu.html).
- Bartın İl Kültür Turizm Müdürlüğü, (https://bartin.ktb.gov.tr/TR-68984/bartin-mutfagi.html).
- Bayburt İl Kültür Turizm Müdürlüğü, (https://bayburt.ktb.gov.tr/TR-91934/ne-yenir.html).
- Bayrak M. F.(2015) Soframda Anadolu Akdeniz Yemekleri (Alfa Yayıncılık, İstanbul).
- Bayrak M. F.(2015) Soframda Anadolu Akdeniz Yemekleri (Alfa Yayıncılık, İstanbul).
- Bayrak M. F.(2015) Soframda Anadolu Doğu Anadolu Yemekleri (Alfa Yayıncılık, İstanbul).
- Bayrak M. F.(2015) Soframda Anadolu Güneydoğu Yemekleri (Alfa Yayıncılık, İstanbul).
- Bayrak M. F.(2015) Soframda Anadolu İç Anadolu Yemekleri (Alfa Yayıncılık, İstanbul).
- Bayrak M. F.(2015) Soframda Anadolu Karadeniz Yemekleri (Alfa Yayıncılık, İstanbul).
- Bayrak M. F.(2015) Soframda Anadolu Marmara Yemekleri (Alfa Yayıncılık, İstanbul).
- Bilecik İl Kültür Turizm Müdürlüğü, (https://bilecik.ktb.gov.tr/TR-69091/yoresel-mutfak.html).
- Bingöl İl Kültür Turizm Müdürlüğü, (https://bingol.ktb.gov.tr/TR-57186/ne-yenir.html).
- Bitlis İl Kültür Turizm Müdürlüğü, (https://bitlis.ktb.gov.tr/TR-242449/bitlisin-yemekleri.html)
- Bitlis Valiliği, (http://www.bitlis.gov.tr/mutfak)
- Bolu İl Kültür Turizm Müdürlüğü,(https://bayburt.ktb.gov.tr/TR-91934/ne-yenir.html).
- Burdur İl Kültür Turizm Müdürlüğü (https://burdur.ktb.gov.tr/TR-70048/yore-mutfagi.html).
- Burdur Valiliği (http://www.burdur.gov.tr/yoresel-tatlar).
- Bursa İl Kültür Turizm Müdürlüğü, (https://bursa.ktb.gov.tr/TR-271165/bursa-halk-mutfagi.html).
- Civelek H.(2005), Karadeniz'de Lezzet Yolculuğu (İnkılap Kitapevi, İstanbul)
- Coğrafi İşaretler Portalı Adana,(https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=01)
- Coğrafi İşaretler Portalı Adıyaman, (https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=02)
- Coğrafi İşaretler Portalı Afyonkarahisar, (https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=03&tur=&urunGrubu=&adi)
- Coğrafi İşaretler Portalı Ağrı, (https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=04)
- Coğrafi İşaretler Portalı Aksaray,(https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=68)

- Coğrafi İşaretler Portalı Ankara,(https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=06)
- Coğrafi İşaretler Portalı Antalya, (https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=07)
- Coğrafi İşaretler Portalı Artvin (https://www.ci.gov.tr/Files/GeographicalSigns/407.pdf)
- Coğrafi İşaretler Portalı Balıkesir,(https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=10)
- Coğrafi İşaretler Portalı Bartın, (https://www.ci.gov.tr/Files/GeographicalSigns/afdc0d42-9dfb-4eb7-8b84-68549e7afaa0.pdf).
- Coğrafi İşaretler Portalı Batman, (https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=72)
- Coğrafi İşaretler Portalı Bilecik, (https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=11)
- Coğrafi İşaretler Portalı Bitlis, (https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=13&tur=&urunGrubu=&adi)
- Coğrafi İşaretler Portalı Bolu, (https://www.ci.gov.tr/Files/GeographicalSigns/3f310555-ee58-4529-83bf-0db3a55e6df5.pdf).
- Coğrafi İşaretler Portalı Burdur,(https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=15)
- Coğrafi İşaretler Portalı Bursa, (https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=16)
- Coğrafi İşaretler Portalı Çankırı, (https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=18)
- Coğrafi İşaretler Portalı Denizli, (https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=20&tur=&urunGrubu=&adi)
- Coğrafi İşaretler Portalı Diyarbakır, (https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=21)
- Coğrafi İşaretler Portalı Düzce, (https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=81).
- Coğrafi İşaretler Portalı Edirne, (https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=22)
- Coğrafi İşaretler Portalı Erzurum, (https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=25&tur=&urunGrubu=&adi)
- Coğrafi İşaretler Portalı Eskişehir, (https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=26)
- Coğrafi İşaretler Portalı Gaziantep,(https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=27)
- Coğrafi İşaretler Portalı Giresun, (https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=28).
- Coğrafi İşaretler Portalı Hakkâri, (https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=30&tur=&urunGrubu=&adi)
- Coğrafi İşaretler Portalı Hatay, (https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=31)
- Coğrafi İşaretler Portalı Iğdır, (https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=76&tur=&urunGrubu=&adi)
- Coğrafi İşaretler Portalı Isparta,(https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=32)
- Coğrafi İşaretler Portalı İzmir,(https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=35&tur=&urunGrubu=&adi)
- Coğrafi İşaretler Portalı Karabük,(https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=78).
- Coğrafi İşaretler Portalı Kastamonu,(https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=37).
- Coğrafi İşaretler Portalı Kayseri,(https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=38)
- Coğrafi İşaretler Portalı Kırıkkale,(https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=71)
- Coğrafi İşaretler Portalı Kırklareli, (https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=39)
- Coğrafi İşaretler Portalı Kilis, (https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=79)
- Coğrafi İşaretler Portalı Kocaeli, (https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=41)
- Coğrafi İşaretler Portalı Konya,(https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=42)
- Coğrafi İşaretler Portalı Kütahya, (https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=43&tur=&urunGrubu=&adi)
- Coğrafi İşaretler Portalı Malatya, (https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=44&tur=&urunGrubu=&adi)
- Coğrafi İşaretler Portalı Manisa, (https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=45&tur=&urunGrubu=&adi)
- Coğrafi İşaretler Portalı Mardin, (https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=47)
- Coğrafi İşaretler Portalı Mersin,(https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=33)
- Coğrafi İşaretler Portalı Muğla, (https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=48&tur=&urunGrubu=&adi)
- Coğrafi İşaretler Portalı Muş,(https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=49&tur=&urunGrubu=&adi)
- Coğrafi İşaretler Portalı Niğde,(https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=51)
- Coğrafi İşaretler Portalı Rize, (https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=53).
- Coğrafi İşaretler Portalı Rize,(https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=53).
- Coğrafi İşaretler Portalı Sakarya, (https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=54)
- Coğrafi İşaretler Portalı Samsun, (https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=55).
- Coğrafi İşaretler Portalı Siirt,(https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=56)

- Coğrafi İşaretler Portalı Sinop, (https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=57).
- Coğrafi İşaretler Portalı Sivas, (https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=58)
- Coğrafi İşaretler Portalı Şanlıurfa, (https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=63)
- Coğrafi İşaretler Portalı Tekirdağ, (https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=59)
- Coğrafi İşaretler Portalı Tokat, (https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=60).
- Coğrafi İşaretler Portalı Trabzon, (https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=61).
- Coğrafi İşaretler Portalı Tunceli, (https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=62&tur=&urunGrubu=&adi)
- Coğrafi İşaretler Portalı Yozgat,(https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=66)
- Çankırı İl Kültür Turizm Müdürlüğü, (https://cankiri.ktb.gov.tr/TR-242829/ne-yenir.html).
- Çorum İl Kültür Turizm Müdürlüğü, (https://corum.ktb.gov.tr/TR-58764/ne-yenir.html).
- Denizli İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (https://denizli.ktb.gov.tr/TR-212083/denizli-yemek-kulturu.html).
- Doğan Burda Dergi A.Ş.(2018) Geçmişten Günümüze Türk Mutfağı Ansiklopedisi (Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş., İstanbul).
- Doğan N. (2017), Bolu ve Mutfak Kültürü,(Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu).
- Düzce İl Kültür Turizm Müdürlüğü, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/duzce/neyenir).
- Düzce Valiliği (2019),Kültürel Çeşitliliği İle Düzce Lezzetleri,(Atalay Matbaacılık,Ankara).
- Edirne İl Kültür Turizm Müdürlüğü, (https://edirne.ktb.gov.tr/TR-90052/mutfagimiz.html).
- Edirne Valiliği, (http://www.edirne.gov.tr/edirne-tava-ciger).
- Elâzığ İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü,Elâzığ Mutfağı Mutfak Kültürü ve Yöresel Yemekler (Elâzığ İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. Elâzığ) (https://elazig.ktb.gov.tr/Eklenti/66397,elazzig-mutfagipdf.pdf?0)
- Elâzığ Valiliği, (http://www.elazig.gov.tr/elazig-harput-mutfagi---yoresel-yemekler).
- Eren S.(2014), Bartın Yemekleri (Post Matbaacılık, Ereğli)
- Eren S. (2014) Karabük Yemekleri (Yapım Matbaacılık, Ereğli)
- Eren S. (2014), Zonguldak Yemekleri, (Post Matbaacılık, Ereğli).
- Erzincan İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (https://erzincan.ktb.gov.tr/TR-57419/ne-yenir.html)
- Erzurum il Kültür Turizm Müdürlüğü, (https://erzurum.ktb.gov.tr/TR-56088/ne-yenir.html)
- Eskişehir İl Kültür Turizm Müdürlüğü, (https://eskisehir.ktb.gov.tr/TR-156622/eskisehir39de-yemek-kulturu.html).
- Giresun İl Kültür Turizm Müdürlüğü, (https://giresun.ktb.gov.tr/TR-215306/yemekler.html).
- Gümüşhane İl Kültür Turizm Müdürlüğü,(https://gumushane.ktb.gov.tr/TR-211779/yemek-tarifleri.html)
- Gümüşhane İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü,(https://gumushane.ktb.gov.tr/TR-211779/yemek-tarifleri.html)
- Hakkâri İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (https://hakkari.ktb.gov.tr/TR-158776/hakkari-mutfagi.html)
- Hatay İl Kültür Turizm Müdürlüğü (https://hatay.ktb.gov.tr/TR-201512/yoresel-yemek-ve-tatli-cesitlerimiz.html).
- Hatay Valiliği (2012), Hayat Mutfak Kültürü ve Yemekleri(Hatay Valiliği,Hatay) (http://www.hatay.gov.tr/kurumlar/hatay.gov.tr/belgeler/ekitaplar/hatay_mutfak_kulturu_ve_yemekleri.pdf).
- Hürriyet.com.tr., (https://www.hurriyet.com.tr/lezizz/muradiye-corbasi-tarifi-41348542), Erişim Tarihi: 10.04.2021
- Hürriyet.com.tr.,(https://www.hurriyet.com.tr/lezizz/cirpma-tarifi-41337034). Erişim Tarihi: 10.04.2021.
- Hürriyet.com.tr.,(https://www.hurriyet.com.tr/lezizz/kaz-tiridi-tarifi-41340901), Erişim Tarihi: 10.04.2021
- Iğdır İl Kültür Turizm Müdürlüğü, (https://igdir.ktb.gov.tr/TR-55677/yemekleri.html)
- Işkın M.(2020), Türk Mutfağında Coğrafi İşaretli Lezzetler (Nobel Yayıncılık, Ankara)
- İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (https://izmir.ktb.gov.tr/TR-77474/izmir-mutfagi.html).
- Kahramanmaraş İl Kültür Turizm Müdürlüğü (2014), Akdeniz' in Altın Kenti Kahramanmaraş (İl Kültür Turizm Müdürlüğü, Kahramanmaraş). (http://www.kahramanmaraskulturturizm.gov.tr/Eklenti/37089,akdeniz-in-altin-kenti-kahramanmaras-32-mb.pdf?0).
- Karadağ Gezmen M., Çelebi F., Ertaş Y., Şanlıer N. , Geleneksel Türk Mutfağından Seçmeler: Besin Ögeleri Açısından Değerlendirmesi(Detay Yayıncılık, 2014).
- Karaman İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (https://karaman.ktb.gov.tr/TR-129511/karaman-mutfagi.html).
- Kars İl Kültür Turizm Müdürlüğü, (https://kars.ktb.gov.tr/TR-54860/kars-yoresi-yemek-kulturu.html)
- Kayseri Ticaret Odası(2012)Yöresel Ürünler Regional Products (Kayseri Ticaret Odası, Kayseri).

- Kırşehir İl Kültür Turizm Müdürlüğü, (https://kirsehir.ktb.gov.tr/TR-64772/ne-yenir.html).
- Kırşehir Valiliği, (http://www.kirsehir.gov.tr/kirsehir-yoresi-yemekleri-sehir-kartlari).
- Kilis Valiliği, (http://www.kilis.gov.tr/kilis-yemekleri)
- Kocaeli İl Kültür Turizm Müdürlüğü, (https://kocaeli.ktb.gov.tr/TR-69203/yoresel-yemekler.html).
- Konya Valiliği, (http://www.konya.gov.tr/bamya-corbasi).
- Konya Valiliği, (http://www.konya.gov.tr/konya-etliekmek).
- Konya Valiliği, (http://www.konya.gov.tr/konya-firin-kebabi).
- Lezzetler.com., (https://lezzetler.com/herle-gumushane-vt3194), Erişim Tarihi:10.04.2021
- Lezzetler.com., (https://lezzetler.com/yufka-tatlisi-tokat-vt85387), Erişim Tarihi: 10.04.2021.
- Malatya Valiliği,(http://www.malatya.gov.tr/yoresel-yemekler).
- Manisa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (https://manisa.ktb.gov.tr/TR-151947/manisa---yore-mutfagi.html).
- Muş İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü,(https://mus.ktb.gov.tr/TR-56176/ne-yenir.html)
- Nefisyemektariflerim.com., (https://www.nefisyemektarifleri.com/helle-corbasi-un-corbasi), Erişim Tarihi:10.04.2021.
- Niğde İl Kültür Turizm Müdürlüğü, (https://nigde.ktb.gov.tr/TR-74354/nigde-mutfagi.html).
- Ordu İl Kültür Turizm Müdürlüğü(2013) Ordu Mutfak Kültürü
- Osmaniye İl Kültür Turizm Müdürlüğü(2017), Osmaniye Yemekleri (İl Kültür Turizm Müdürlüğü, Osmaniye) (https://osmaniye.ktb.gov.tr/Eklenti/78586,osmaniye-yemekleripdf.pdf?0).
- Osmaniye Valiliği (http://www.osmaniye.gov.tr/osmaniye-mutfagi).
- Öney Tan A.(2015),Güneşin ve Ateşin Tadı- Gaziantep Mutfağı, (Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık,İstanbul)
- Pembekekik.com.,(https://www.pembekekik.com/2016/01/rumeli-usulu-paca-corbas.html), Erişim Tarihi: 10.04.2021
- Rize İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü,(https://rize.ktb.gov.tr/TR-191577/halk-mutfagi.html)
- Sakarya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (https://sakarya.ktb.gov.tr/TR-107119/ne-yenir.html).
- Sakarya Şehir Hafızası (https://www.sehirhafizasi.sakarya.edu.tr/sehrimiz/yoresel-yemekler-2/)
- Samsun İl Kültür Turizm Müdürlüğü(2099), Samsun Yemekleri,(Ran Ofset , Samsun).
- Samsun Kavak Beldiyesi, (https://www.samsunkavak.bel.tr/Sayfa/kaz-tirit-yemegi), Erişim Tarihi:10.04.2021
- Sarıışık M., Özbay G.(2019) Ulusal Gastronomi ve Türk Mutfağı (Detay Yayıncılık, Ankara).
- Serhat Kalkınma Ajansı, (https://www.serka.gov.tr/).
- Siirt Belediyesi, (https://www.siirt.bel.tr/buryan).
- Siirt Belediyesi, (https://www.siirt.bel.tr/perde-pilav)
- Siirt İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (https://siirt.ktb.gov.tr/TR-56370/yore-mutfagi.html).
- Sinop Kız Teknik ve Meslek Lisesi (2012), Ceziretü'l-Uşşak (Aşıklar Adası)' tan Lezzetler.(Sinop Kız Teknik ve Meslek Lisesi Yayınları, Sinop)
- Sivas İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (https://sivas.ktb.gov.tr/TR-278569/sivas-mutfagi.html).
- Şanlıurfa İli Kültür Eğitimi Sanat ve Araştırma Vakfı(2014), Dünyanın En Eki Mutfağı Şanlıurfa(ŞUKAV Yayınları, Şanlıurfa) (https://sanliurfa.ktb.gov.tr/Eklenti/60573,39-dunyanin-en-eski-mutfagi-sanliurfapdf.pdf?0).
- Şekerbank Kültür Yayınları(2001) Halk Mutfağımız Geleneksel Tatlarımızdan Seçmeler (Şekerbank Kültür Yayınları, İstanbul).
- Şırnak İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (https://sirnak.ktb.gov.tr/TR-56457/yemekler.html)
- Tekirdağ İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (https://tekirdag.ktb.gov.tr/TR-235490/yoremutfagi-gastronomi.html).
- Trakyagezi.com., (https://www.trakyagezi.com/kase-misir-corbasi), Erişim Tarihi: 10.04.2021.
- Tunceli Valiliği(2012), Tunceli Mutfağı (Tunceli Valiliği, Ankara), (http://investintunceli.gov.tr/tr/files/2015-10-13_10-10-23-1444720223.pdf)
- Türkiye Kültür Portalı- Adana- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/adana/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Adıyaman- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/adiyaman/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Afyonkarahisar- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/afyonkarahisar/neyenir)
- Türkiye Kültür Portalı- Ağrı- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/agri/neyenir).

- Türkiye Kültür Portalı- Aksaray- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/aksaray/neyenir?ilId=65&keyword=&etiket=&hariciEtiket=&kategori=0&gorsel=0&sayfa=1&sayi=36).
- Türkiye Kültür Portalı- Amasya - Geleneksel Mutfak,(https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/genel/neyenir/?etiket=amasya)
- Türkiye Kültür Portalı- Ankara- Gelenkesel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/ankara/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Antalya- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/antalya/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Ardahan- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/ardahan/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Artvin - Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/genel/neyenir/?etiket=artvin)
- Türkiye Kültür Portalı- Balıkesir- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/balikesir/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Bartın - Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/genel/neyenir/?etiket=bart%C4%B1n)
- Türkiye Kültür Portalı- Batman- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/batman/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Bayburt- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/genel/neyenir/?etiket=bayburt)
- Türkiye Kültür Portalı- Bilecik- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bilecik/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Bingöl- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bingol/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Bolu- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bolu/neyenir?ilId=11&keyword=&etiket=&hariciEtiket=&kategori=0&gorsel=0&sayfa=1&sayi=24).
- Türkiye Kültür Portalı- Burdur- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/burdur/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Bursa- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bursa/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Çanakkale- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/genel/neyenir/?etiket=%C3%A7anakkale).
- Türkiye Kültür Portalı- Çankırı- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/cankiri/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Çorum- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/corum/neyenir?ilId=43&keyword=&etiket=&hariciEtiket=&kategori=0&gorsel=0&sayfa=1&sayi=24)
- Türkiye Kültür Portalı- Denizli- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/denizli/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Diyarbakır- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/diyarbakir/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Düzce- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/duzce/neyenir?ilId=21&keyword=&etiket=&hariciEtiket=&kategori=0&gorsel=0&sayfa=1&sayi=48)
- Türkiye Kültür Portalı- Edirne- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/edirne/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Elâzığ- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/elazig/neyenir)
- Türkiye Kültür Portalı- Erzurum- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/erzurum/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Eskişehir- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/eskisehir/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Gaziantep- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/gaziantep/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Giresun- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/genel/neyenir/?etiket=giresun)
- Türkiye Kültür Portalı- Gümüşhane- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/genel/neyenir/?etiket=g%C3%BCm%C3%BC%C5%9Fhane)
- Türkiye Kültür Portalı- Hakkâri- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/hakkari/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Hatay- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/hatay/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Iğdır - Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/igdir/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Isparta - Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/isparta/neyenir) .
- Türkiye Kültür Portalı- İstanbul - Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/istanbul/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- İzmir - Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/izmir/neyenir)
- Türkiye Kültür Portalı- Kahramanmaraş - Geleneksel Mutfak (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kahramanmaras/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Karabük - Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/genel/neyenir/?etiket=karab%C3%BCk)

- Türkiye Kültür Portalı- Karaman - Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/karaman/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Kars - Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kars/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Kastamonu - Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/genel/neyenir/?etiket=Kastamonu)
- Türkiye Kültür Portalı- Kırıkkale - Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kirikkale/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Kırklareli - Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kirklareli/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Kırşehir - Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kirsehir/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Kilis - Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kilis/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Kocaeli - Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kocaeli/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Kütahya - Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kutahya/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Malatya- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/malatya/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Manisa- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/manisa/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Mardin- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/mardin/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Mersin- Geleneksel Mutfak (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/mersin/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Muğla- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/mugla/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Muş- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/mus/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Nevşehir- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/nevsehir/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Niğde- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/nigde/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Ordu- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/genel/neyenir/?etiket=ordu)
- Türkiye Kültür Portalı- Osmaniye- Geleneksel Mutfak (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/osmaniye/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Rize- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/genel/neyenir/?etiket=rize)
- Türkiye Kültür Portalı- Sakarya- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/sakarya/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Samsun- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/genel/neyenir/?etiket=samsun)
- Türkiye Kültür Portalı- Siirt- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/siirt/neyenir)
- Türkiye Kültür Portalı- Sinop- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/genel/neyenir/?etiket=sinop)
- Türkiye Kültür Portalı- Sivas- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/sivas/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Şanlıurfa- Geleneksel Mutfak (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/sanliurfa/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Tekirdağ- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/tekirdag/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Tokat - Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/tokat/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Trabzon- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/genel/neyenir/?etiket=trabzon)
- Türkiye Kültür Portalı- Uşak- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/usak/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Van- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/van/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Yalova- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/yalova/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Yozgat- Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/yozgat/neyenir).
- Türkiye Kültür Portalı- Zonguldak - Geleneksel Mutfak, (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/genel/neyenir/?etiket=zonguldak)
- Yalova İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (https://yalova.ktb.gov.tr/TR-127676/mutfagimiz.html).
- Yeldemez Z., Kütahya İl Kültür Turizm Müdürlüğü, Kütahya Mutfak Kültürü (Kütahya Valiliği, Kütahya İl Kültür Turizm Müdürlüğü) (http://www.kutahya.gov.tr/kurumlar/kutahya.gov.tr/Gorseller/Promo/mutfakkulturu/KutahyaMutfakKulturu.pdf).
- Yöresel Lezzetler, (https://yoresel.lezzetler.com/)
- Yörgüç H. H.(2006) Amasya Mutfağı (Amasya Valiliği, Ankara).

2. Basım

MASALLARIN TERAPÖTİK GÜCÜ

Prof. Dr. Erhan Akın
Dr. Oğuzhan Yıldırım
Aykut Narin

nobel

MASALLARIN TERAPÖTİK GÜCÜ

Prof. Dr. Erhan Akın
Dr. Oğuzhan Yıldırım
Aykut Narin

Yayın No.: 4124
Psikoloji-PDR No.: 333
ISBN: 978-625-417-822-1
E-ISBN: 978-625-417-823-8
Basım Sayısı: 2. Basım, Mart 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Bahar Yanbolulu -baharyanbolulu@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Akın, Erhan., Yıldırım, Oğuzhan., Narin, Aykut.
Masalların Terapötik Gücü / Erhan Akın, Oğuzhan Yıldırım, Aykut Narin
2. Basım, X + 176 s., 13,5x19,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-417-822-1
E-ISBN: 978-625-417-823-8
1. Masal 2. Psikoterapi 3. Masal Analizi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **ix**

I. BÖLÜM:
MASAL **1**

Edebiyatımızda Masalların Yeri 2
Masal ve Özellikleri 3
Masalların Tarihî Serüveni 11
Masal Motifleri 14
Masalların Bireyin Yaşamındaki Yeri 15
Masalların İletişimsel Boyutu 17
Masalların Kültürel Boyutu 18
Masalların Eğitimde Kullanımı 20

II. BÖLÜM:
PSİKOLOJİ VE TARİHSEL GEÇMİŞİ **23**

Psikoloji Biliminin Türk Toplumundaki Yeri 27
Problem Alanına Göre Psikolojik Danışma 30
1. Eğitsel/Akademik Problem Alanı *30*
2. Mesleki/Kariyer Problem Alanı *32*
3. Kişisel/Sosyal Duygusal Problem Alanı *33*
Psikolojik Danışma ve Psikoterapi Kuramlarının Doğuşu 35

Psikolojik Danışma ve Psikoterapi Kuramları 37
Psikanalitik Yaklaşım *37*
Davranışçı Yaklaşım *38*
Yapısalcı Yaklaşım *38*
Bilişsel Yaklaşım *38*
Gerçeklik Terapisi *39*
Fenomenolojik Yaklaşım *39*
İnsancıl (Hümanistik) Yaklaşım *39*
Gestalt Yaklaşımı *40*
Çağdaş Psikolojik Danışma ve Psikoterapi Kuramları 40
Öyküsel Terapi *41*
İlişkisel Kültürel Kuram *41*
Duygu Odaklı Terapi *42*
Düzeltici Bağlanma Terapisi *42*
Farkındalık Temelli Bilişsel Terapi *43*
Diyalektik Davranışçı Terapi *43*
Feminist Terapi *43*
Kabul ve Yüklenim Kuramı *44*
Pozitif Psikoterapi *44*
Psikolojinin Alt Dalları 45
Klinik Psikoloji *45*
Danışmanlık Psikolojisi *45*
Deneysel Psikoloji *46*
Endüstri Psikolojisi *46*
Gelişimsel Psikoloji *46*
Sosyal Psikoloji *47*
Eğitim Psikolojisi *47*
Fizyolojik Psikoloji *47*
Adalet Psikoloji *48*

Kişilik Psikolojisi *48*
Çevre Psikolojisi *48*
Sağlık Psikolojisi *48*
Spor Psikolojisi *49*
Din Psikolojisi *49*
Psikolojik Danışma ve Psikoterapi Uygulama Süreci 49
Psikolojik Danışma ve Psikoterapinin Etkisi 50
Psikolojik Danışma ve Psikoterapi Aşamaları 53
Psikolojik Danışma ve Psikoterapinin Etik ve Standartları 56

III. BÖLÜM:
PSİKOLOJİ VE MASAL 59
Masallarda Bulunan Psikolojik Ögeler 62
Masalların Kişilik Gelişimindeki Rolü 66
Masallara Neden İhtiyaç Duyulur? 67
Masalların Gelişimdeki Yeri 68
Masal ile Psikanalitik Kuram Arasındaki İlişki 72
Masallar Aracılığıyla Değerler Eğitimi 74
Psikolojik Danışma ve Psikoterapide Masalların İşlevi 76

IV. BÖLÜM:
MASALLARIN ANALİZİ 83
Masal 1: Küçük Kraliçe 83
Küçük Kraliçe Masal Analizi *86*
Masal 2: Dans Eden At 87
Dans Eden At Masal Analizi *88*
Masal 3: Yavru Zebra Zudi 89

Yavru Zebra Zudi Masal Analizi *90*
Masal 4: Yaramaz Kedinin Başına Gelenler 91
Yaramaz Kedinin Başına Gelenler Masal Analizi *93*
Masal 5: Sakin Çiftlik 94
Sakin Çiftlik Masal Analizi *97*
Masal 6: Abur Cubur Perisi 97
Abur Cubur Perisi Masal Analizi *99*
Masal 7: Meyve Sepeti 99
Meyve Sepeti Masal Analizi *101*
Masal 8: Kayısı Ağacı 102
Kayısı Ağacı Masal Analizi *103*
Masal 9: Kuşların Dansı 104
Kuşların Dansı Masal Analizi *106*
Masal 10: Meraklı Geyik 107
Meraklı Geyik Masal Analizi *108*
Masal 11: İyi Yürekli Karga 109
İyi Yürekli Karga Masal Analizi *110*
Masal 12: Aleyna'nın Flütü 110
Aleyna'nın Flütü Masal Analizi *112*
Masal 13: Mutluluğun Resmi 112
Mutluluğun Resmi Masal Analizi *115*
Masal 14: Aydaki Arı 115
Aydaki Arı Masal Analizi *117*
Masal 15: Dinozorlar 117
Dinozorlar Masal Analizi *120*
Masal 16: Salyangozun Hayali 120

Salyangozun Hayali Masal Analizi *122*
Masal 17: İnatçı Kekeç 123
İnatçı Kekeç Masal Analizi *125*
Masal 18: Kıskanç Kuki 126
Kıskanç Kuki Masal Analizi *129*
Masal 19: Büyümek İsteyen Tolga 129
Büyümek İsteyen Tolga Masal Analizi *131*
Masal 20: Oyuncak Ayı Bobo 131
Oyuncak Ayı Bobo Masal Analizi *134*
Masal 21: Yardımsever Leylek Kardeşler 134
Yardımsever Leylek Kardeşler Masal Analizi *137*
Masal 22: Sessiz Kuş Tina 138
Sessiz Kuş Tina Masal Analizi *141*
Masal 23: Mavi Gölün Yeşil Kurbağası 141
Mavi Gölün Yeşil Kurbağası Masal Analizi *144*
Masal 24: Kedicik ve Ördekçik 144
Kedicik ve Ördekçik Masal Analizi *147*
Masal 25: Kimse Yalnız Kalmasın 147
Kimse Yalnız Kalmasın Masal Analizi *149*
Masal 26: Evdeki Bayramın Kahramanları 149
Evdeki Bayramın Kahramanları Masal Analizi *151*
Masal 27: Maymun ile Keçi 151
Maymun ile Keçi Masal Analizi *153*
Masal 28: Obur Ayıcık Oburo 154
Obur Ayıcık Oburo Masal Analizi *156*

Masal 29: Mantar Toplamaya Giden Kokarca 157
Mantar Toplamaya Giden Kokarca Masal Analizi.....159
Masal 30: Yaramaz Yavru Geyikler 159
Yaramaz Yavru Geyikler Masal Analizi.....161

BÖLÜM V:
BİTİRİRKEN 163

KAYNAKÇA 167

Bir diğer psikanalitik kuramcı olan Jacques Lacan, psikanalizin dört temel kavramını *bilinç dışı, tekrarlama, aktarım (transferans)* ve *dürtü* olarak ifade etmiştir. Bebeklik dönemini imgesel dönem olarak kavramsallaştıran Lacan'a göre imgesel dönemde birey aynalama yaparak kendisini başkalarıyla özdeşleştirir ve aktarımlarda bulunur. Masal dinleyen çocuklar da masal kahramanlarıyla kendilerini özdeşleştirir ve bu masalların tekrar tekrar anlatılmasını isterler (Lacan, 2013). Bu bağlamda masallar ile Lacan'ın sunduğu aktarım, özdeşleşme, tekrarlama ve bilinç dışı içerik kavramlarının birbiriyle ilişkili olduğu söylenebilir. Psikanalitik kurama göre yaşanan bilinçli ve bilinç dışı kaygı ve korkular insan davranış ve kişiliğini etkileyen diğer önemli kavramlardır. Tarih boyunca insanoğlu; korkularını, kaygılarını ve problemlerini edebî metinlere aktarmıştır. Masallar dikkatli bir şekilde incelendiğinde, insanların bilinç dışı kaynaklı korkularını barındırdığı net bir şekilde görülmektedir. Bunun yanında masallar, bu korku ve kaygıların ortadan kalktığı ve sonunda iyiliğin kazandığı mesajını içermektedir (Neydim, 2000).

Masallar Aracılığıyla Değerler Eğitimi

Çocuklara sosyal normları ve toplumsal kuralları öğreten masal; samimi ilişkiler, adalet, iş birliği, dürüstlük, vefa, umut, kendini keşfetme ve yaşam amacı gibi birçok değer

KAYNAKÇA

Akdeniz, S. (2006). Bir Masal Metinleri İnceleme Modeli Önerisi ve Uygulaması. *Ankara Üniversitesi II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu*. Ankara, Türkiye, s. 177-187.

Akkuzu, H. (2019). *Üniversite öğrencilerinde sosyal zeka ve sosyal sorun çözme becerisinin somatizasyon ve sağlık anksiyetesi üzerindeki etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Alver, B. (2005). Üniversite öğrencilerinin problem çözme becerileri ve akademik başarılarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, *21*(21), 75-88.

Aral, N. & Duman, T. (2018). *Eğitim psikolojisi*. Ankara: Pegem Akademi.

Aras-Kemer, F. N. & Tuzgöl-Dost, M. "Masal Terapi" kitabının duygu odaklı terapinin temel kavramları açısından incelenmesi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 12*(1), 411-425.

Arıcı, A. F. (2004). Tür özellikleri ve tarihlerine göre Türk ve dünya masalları. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, *11*(26), 159-169.

Arıcı, A. F. (2009). Masalların çocuk edebiyatında kullanımı. *Çoluk-Çocuk Dergisi, 87,* 36-79.

Aslan, C. (2007). Yazınsal Nitelikli Çocuk Kitaplarının Çocuğun Okuduğunu Anlama ve Yazılı Anlatım Becerilerine Etkisi. *Eurasian Journal of Educational Research, 27,* 15-29.

Badinter, E. (1992). *Annelik sevgisi*, (Çev. Kamuran Çelik), İstanbul: Afa Yayınları.

Bayrı, H. (2020). *Psikolojik danışmada kuramsal anlayış: Bilgi, tutum davranışsal beceri.* T. S. Çolak & M. Koç (Ed.). Ankara: Pegem Akademi.

Bedel, A. & Arı, R. (2011). Kişiler arası sorun çözme beceri eğitiminin yetiştirme yurdunda yaşayan ergenlerin yapıcı problem çözme ve sürekli öfke düzeylerine etkisi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, *1*(4), 1-10.

Bilkan, A. F. (2001). *Masal estetiği*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Boratav, P. N. (1959). *Zaman zaman içinde*. İstanbul: İmge Kitabevi.

Boratav, P. N. (1982). *Folklor ve edebiyat*. İstanbul: Adam Yayınları.

Boratav, P. N. (2013). *100 soruda Türk halk edebiyatı*. Ankara: Bilgesu Yayınları.

Canbay, H. (2010). *Lise öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeyleri ile sosyal beceri düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Ceren, İ. (2020). Bir varmış bir yokmuş: Masal sokağı. İstanbul: Timaş Yayınları.

Corey, G. (2008). *Psikolojik danışma, psikoterapi kuram ve uygulamaları.* Ankara: Mentis.

Cüceloğlu, D. (2010). *İnsan ve davranışı: Psikolojinin temel kavramları. İstanbul:* Remzi Kitabevi.

Çetinkaya, Ş. (2013). *Lise öğrencisi erkek ergenlerde problem çözme eğitiminin problem çözme becerisi, kişilerarası ilişki tarzı ve öfke kontrolü üzerine etkisi.* Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Çevirme, H. (2004). Masal ve efsanelerde halk eğitimi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 5*(7).

Çolak, T. S. & Koç, M. (2020). *Psikolojik danışmada kuramsal anlayış: Bilgi, tutum davranışsal beceri. Pegem Akademi Yayıncılık.*

Davis, N. (2017). *Çocuklar için iyileştirici öyküler.* Nobel Yaşam.

Deniz, M. E. (2011). *Eğitim psikolojisi.* İstanbul: Maya Akademi.

Derin, R. (2006). *İlköğretim 8. Sınıf öğrencilerinin problem çözme becerileri ve denetim odağı düzeyleri ile akademik başarıları arasındaki ilişki (İzmir il örneklemi).* Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Dilidüzgün, S. (1994). "Masalın eğitimdeki yeri". Çağdaş Eğitimle Sanat Dergisi. 1-11.

Doğan, S. (2019). *Çocuklar için edebiyat eğitiminde çocuk psikolojisi*. E. Akın (Ed.). Ankara: Anı Yayıncılık.

Düşünceli, B. (2020). *Psikolojik danışmada kuramsal anlayış: Bilgi, tutum davranışsal beceri.* T. S. Çolak & M. Koç (Ed.). Ankara: Pegem Akademi.

Ege, F. & Toksöz, L. (2021). Momotaro Masalı Örnekleminde Japon Kültüründe Kolektif Bilinçdışı Unsurlar. *Humanitas: International Journal of SocialSciences, 9*(18), 53-73.

Emre, İ. (2004). *Edebiyat ve psikoloji.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Enginün, İ. (2006). Çocuk edebiyatı ve çocuk kitapları. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 19*(1), 213-222.

Erözkan, A. (2019). *Psikolojik danışma ve rehberlik.* M. E. Deniz & A. Erözkan (Ed.). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Eryılmaz, A. & Mutlu, T. (2019). *Kuramdan uygulamaya bireyle psikolojik danışma.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Fırat, H. (2012). *Okul öncesi dönem çocuklarına yönelik hazırlanan masal ve öykü kitaplarının korku ve şiddet öğeleri açısından ince-*

lenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.

Freud, S. (1996). *Beş konferans ve psikanalize toplu bir bakış.* Cem Yayınları.

Gedik, S. (2019). Masalların eğitimsel işlevleri. *Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi*, *3*(1), 356-367.

Gökşen, C. (2009). Masalların eğitim yöntem ve teknik açısından değerlendirilmesi üzerine bir deneme. *Eğitişim Dergisi, 22.*

Gönen, M. (1993). Anaokulu öğretmenlerinin beş ve altı yaş çocukları için kullandıkları masal ve hikâye kitaplarının niteliklerinin incelenmesi. *Türk Kütüphaneciliği*, *7*(2), 83-88.

Günay, U. (1975). *Elazığ masalları.* Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi.

Günay, U. (1992). *Elazığ masallarının muhtevası.* Fırat Üniversitesi Fırat Havzası Folklor ve Etnografya Sempozyumu 24-27 Ekim 1985, Elazığ, 109-136.

Güney, E. C. (2021). Evvel zaman içinde. İstanbul: Nar Genç.

Güneyli, A. & Konedralı, G. (2008). "İncircinin Dediği" adlı Kıbrıs Türk masalının kişilerarası iletişim çatışmaları açısın çözümlenmesi. *Millî Folklor. 20*(77), 75-82.

Güven, M. (2019). *Psikolojik danışma ve rehberlik.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Hackney, H. & Cormier, S. (2008). *Psikolojik danışma ilke ve teknikleri: Psikolojik yardım süreci el kitabı.* İstanbul: Mentis.

Işık, E. & Bedel, A. (2015). Ergenlerde başa çıkma stratejileri ile öznel iyi oluş arasındaki ilişkiler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (34), 53-60.

Işık, Ş. Ergüner-Tekinalp, B., Üzbe-Atalay, N. & Kaynak, Ü. (2019). *Psikolojik danışmada güncel kuramlar.* Ankara: Pegem Akademi.

İpek, O. (2017). *Çocuk edebiyatı ve çocuk eğitimi çerçevesinde Numan Kartal'ın eserlerinin incelenmesi.* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, Bursa.

Karadağ, S. (2021). *Elazığ masallarındaki ahlaki değerler.* Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Karagöz, S. (2018). *Eğitim psikolojisi.* N. Aral & T. Duman (Ed.). Ankara: Pegem Akademi.

Karakuş, E. (2008). *İlköğretim 2. kademe Türkçe öğretiminde sosyal becerilerin geliştirilmesi açısından masallar.* Yüksek Lisans Tezi. Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.

Karataş, Z. & Yavuzer, Y. (2020). *Psikolojik danışma ve psikoterapi kuramları örnek uygulamalarla temel ve güncel kuramlar.* Ankara: Pegem Akademi.

Karatay, H. (2007). Dil edinimi ve değer öğretimi sürecinde masalın önemi ve işlevi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 5*(3), 463-477.

Karatay, H. (2007). Dil Edinimi ve değer öğretimi sürecinde masalın önemi ve işlevi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 5*(3), 463-477.

Kardaş, S. (2020). *Bitlis halk masallarının çocuğa uygunluğu ve değerler eğitimine katkısı üzerine bir inceleme.* Yüksek Lisans Tezi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.

Kayabaşı, R. G. (2016). Anadolu Sahası Masallarında Kahramanın Doğumu ve Kahraman Olma Süreci. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (79), 129-142.

Kazan, V. (2012). *Mevlâna İdris Zengin masallarının eğitsel değeri.* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi) Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı. Erzurum.

Kernis, M. H. (2003). Toward a conceptualization of optimal self-esteem. *Psychological inquiry, 14*(1), 1-26.

Kırel, S. & Kuruca, Y. (2021). Popüler kültürlerarası alışveriş bağlamında evrensel masalların yerel sinemalara taşınması. *Selçuk İletişim, 14* (4), 1910-1947.

Kırmızı, F. S. (2014). 4. sınıf Türkçe ders kitabı metinlerinde yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi, 12*(27), 217-259.

Kızıldağ, S. (2020). *Psikolojik danışma ve psikoterapi kuramları örnek uygulamalarla temel ve güncel kuramlar.* Z. Karataş & Y. Yavuzer (Ed.). Ankara: Pegem Akademi.

Killick, S. & Bowkett, S. (2015). The language of feelings: A reading and storytelling group in an adolescent unit. *Clinical child psychology and psychiatry, 20*(4), 585-590.

Koç, Z. & Radmard, S. (2017). Masal Kitaplarının 5-6 yaş Grubu Okul Öncesi Eğitim Çocuklarının Gelişimi Üzerindeki Olumlu ve Olumsuz Etkileri. *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi*, (45), 165-182.

Kolaç, E., Demir, T. & Karadağ, R. (2012). Öğretmen adaylarının dil eğitiminde çocuk edebiyatı metinlerinin kullanımına yönelik görüşleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 161*(161), 195-213.

Kuzu, T. (2000). Halk masalı ve sanat masalı. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 10*(1), 155-162.

Lacan, J. (2013). *Psikanalizin dört temel kavramı, seminer 11.kitap. İstanbul:* Metis Yayınları.

Lunenburg, F. C. (2010). School guidance and counseling services. *Journal of Guidance and Counselling*, 1(10), 1-9.

Makas, Z. (2000). *Türk dünyasından masallar*. İstanbul: Kitabevi Yayıncılık.

MEB (2006). *İlköğretim Türkçe dersi (6, 7, 8. sınıflar) öğretim programı.* Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

MEB (2020). *Millî Eğitim Bakanlığı Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği.*

Https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/08/20200814-2.htm.

Mert, E. L. (2012). Anadili eğitimi-öğretimi sürecinde çocuk yazını ürünlerinden yararlanma ve masal türüne yönelik bazı belirlemeler. Pamu*kkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 31*(31), 1-12.

Myers, D. G. & Dewall, C. N. (2017). *Psikoloji*. Ankara: Palme Yayınevi.

Nas, R. (2002). *Çocuk edebiyatı.* Ezgi Kitabevi.

Neydim, N. (2000). Çocuğun hayata dokunmasında edebiyatın işlevi. I. İstanbul Çocukları Kurultayı, İstanbul. (Mustafa Ruhi Şirin ve Sevgi Usta Sayıta). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

Neydim, N. (2003). *Çocuk edebiyatı*. İstanbul: Bu Yayınevi.

Niles, S. G. (2003). Career counselors confront a criticalcrossroad: A vision of thefuture. *TheCareer Development Quarterly*, *52*(1), 70-77.

Oğuzkan, F. (2001). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Oğuzkan, F. (2013). *Çocuk edebiyatı: Yerli ve yabancı yazarlardan örneklerle*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Ozan-Demir, Y. (2009). *Çocuk masallarında kişilerarası çatışma çözme süreci*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimler, Enstitüsü, Ankara.

Örgü-Onuk, E. (2013). İlkokul çağı çocuklarının söz varlığının gelişiminde masallar. *Sakarya University Journal of Education*, *3*(1), 21-31.

Özdemir, P. (2020). *Psikolojik danışmada kuramsal anlayış: Bilgi, tutum davranışsal beceri.* T. S. Çolak & M. Koç (Ed.). Ankara: Pegem Akademi.

Özdil, G. (2008). *Kişilerarası problem çözme becerileri eğitimi programının okul öncesi kurumlara devam eden çocukların kişilerarası problem çözme becerilerine etkisi.* Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Özdoğan, F. & Yıldırım, S. (2015). *Psikoloji*. Elfi Yayıncılık.

Öztürk, A. O. (2008). Masalları uyutmak. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. 1*(3), 494-499.

Öztürk, H., Turan, L. & Kırcı, A. (2021). *Çağdaş çocuk edebiyatı.* Ş. Demirel & S. Seven (Ed.). Ankara: Pegem Akademi.

Parlakyıldız, B. (2014). Okulöncesi eğitimi alan ve almayan ilkokul birinci sınıf öğrencilerinin okuma yazma başarılarının karşılaştırılması. *İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi 2*(4), 107-125.

Polat, S. & Şimşek, N. (2020). Klinikte yatan kalp yetersizliği hastalarına uygulanan sorun çözme eğitiminin, sorun çözme becerilerine, yaşam kalitesine ve depresyon düzeyine etkisi. *Cukurova Medical Journal*, *45*(1), 306-315.

Russell, D. L. (1991). *Literature for children*. NY: Longman.

Sakaoğlu, S. (2002). *Gümüşhane ve Bayburt masalları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Sakaoğlu, S. (2003). *Masal Araştırmaları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Sarı, A. & Ercan, C. A. (2008). *Masalların psikanalizi*. Salkımsöğüt.

Sarı, S. (2019). Terapi ilişkisinin terapist ve danışanın kaçınma örüntüleri açısından incelenmesi: bir konuşma analizi çalışması. *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi, 6*(2), 106-126.

Sarı, T. (2020). *Pozitif psikoterapiye giriş: Kuram ve uygulama*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Sarı, T. (2020). *Psikolojiye giriş.* Ş. Işık (Ed.). Ankara: Pegem Akademi.

Schmidt, J. J. (2003). *Counseling in schools: Comprehensive programs of responsive services for all strudents.* Pearson.

Seçer, İ. (2020). *Psikolojiye giriş.* Ş. Işık (Ed.). Ankara: Pegem Akademi.

Seligman, L. & Reichenberg, L. W. (2019). *Psikolojik danışma ve psikoterapi kuramları sistemler, stratejiler ve beceriler.* Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Sever, S. (2013) *Çocuk edebiyatı ve okuma kültürü*. İzmir: Tudem Yayıncılık.

Seyidoğlu, B. (1975). *Erzurum halk masalları üzerinden araştırmalar, metinler ve açıklamalar.* Ankara: Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

Seyidoğlu, B. (2016). *Erzurum masalları*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Sommers-Flanagan, J., & Sommers-Flanagan, R. (2004). *Counseling and psychotherapy theories in context and practice: Skills, strategies, and techniques*. John Wiley & Sons.

Şahin, H. (2020). *Psikolojik danışma ve rehberlik.* A. Kaya (Ed.). Ankara: Anı Yayıncılık.

Şahin, M. (2011). Masalların çocuk gelişimine etkilerinin öğretmen görüşleri açısından incelenmesi. *Millî Folklor, 23*(89), 208-219.

Şimşek, E. (1990). *Yukarı Çukurova masallarında motif ve tip araştırması.*(Yayımlanmış Doktora Tezi) Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Şirin, M. (1994). *Çocuk edebiyatı*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

Tan, H. & Baloğlu, M. (2011). *Psikolojik danışma ve rehberlik: Teori ve uygulama.* Nobel.

Taş, İ. (2020). *Psikolojik danışmada kuramsal anlayış: Bilgi, tutum davranışsal beceri.* T. S. Çolak & M. Koç (Ed.). Pegem Akademi Yayıncılık.

Taymur, İ. & Türkçapar, M. H. (2012). Kişilik: tanımı, sınıflaması ve değerlendirmesi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 4*(2), 154-177.

TDK (Aralık, 2021). *Masal*. https://sozluk.gov.tr/ adresinden edinilmiştir.

Toğrol, B. B. (2012). Türkiye'de psikolojinin tarihçesi. *Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, 15, 8-10.

Uzamaz, F. & Güçray, S. (2004). Sosyal beceri eğitiminin ergenlerin kişilerarası ilişki düzeylerine etkisi. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *2*(28), 29-36.

Ümmet, D. (2019). *Psikolojik danışma ve rehberlik.* M.E. Deniz & A. Erözkan (Ed.). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Üzar-Özçetin, Y. S. & Yalçın, İ. (2015). Grupla psikolojik danışma sürecinde bir risk alanı: Sınır aşımları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, *5*(43), 128-136.

Yaldız, H. T. (2006). *Masalların çocuk eğitimi açısından incelenmesi (Sarayönü örneği).* Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Yavuz, M. H. (2002). Masallar ve eğitimsel işlevleri. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Yavuz, N. (2016). Cengiz Aytmatov'un "Beyaz Gemi" Adlı Eserinden Hareketle Halk Anlatılarının Çocukların Bilişsel ve Duyuşsal Gelişimine Etkisi. *Başkent University Journal of Education, 3*(1), 53-57.

Yavuzer, Y. (2019). *Psikolojik danışma ve rehberlik.* M. E. Deniz & A. Erözkan (Ed.). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Yeniasır, M. & Gökbulut, B. (2017). Eğitimsel açıdan Uygur ve Kıbrıs Türk masal kahramanları bağlamında iletilen olumsuz mesajlar. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (38), 307-324.

Yıldırım, D. (1998). *Türk bitiği*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Yurtal, F. D. (2020). *Psikolojik danışma ve rehberlik.* A. Kaya (Ed.). Ankara: Anı Yayıncılık.

Yücel, F. (2005). Dil edinimi ve masal dili. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (12), 105-115.

Güncellenmiş 2. Basım

MONTAJ HATTI PLANLAMA

Modelleme ve Optimizasyon

(Python ve Gams Kodları ile Birlikte)

Doç. Dr. İbrahim Küçükkoç

nobel

MONTAJ HATTI PLANLAMA Modelleme ve Optimizasyon

Doç. Dr. İbrahim Küçükkoç

Yayın No.: 2928
Mühendislik/Teknik No. : 299
ISBN: 978-625-406-375-6
E-ISBN: 978-625-406-376-3
Basım Sayısı: Güncellenmiş 2. Basım, Şubat 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Buse Gamze Çeliktaş -buse@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Küçükkoç, İbrahim.
Montaj Hattı Planlama Modelleme ve Optimizasyon / İbrahim Küçükkoç
Güncellenmiş 2. Basım, XX + 226 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-406-375-6
E-ISBN: 978-625-406-376-3
1. Montaj Hattı Dengeleme 2. Üretim Planlama 3. Yöneylem Araştırması

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **v**
İKİNCİ BASKI NOTU ..... **ix**
ŞEKİL LİSTESİ ..... **xv**
TABLO LİSTESİ ..... **xix**

BÖLÜM 1
GİRİŞ **1**
1.1. İlk Montaj Hattı 1
1.2. Montaj Hatlarının Endüstrideki Yeri 5
1.3. Montaj Hatlarının Sunduğu Avantajlar 7
1.4. Montaj Hattı Dengeleme Üzerine Yapılan Çalışmalar 9

BÖLÜM 2
TEMEL HESAPLAMALAR **15**
2.1. Montaj Hattı Dengeleme Nedir? 15
2.2. Terminoloji 17
2.2.1. Basit Tanımlamalar 17
2.2.2. Çevrim Zamanı 18
2.2.3. Üretim Hızı 18
2.2.4. Öncelik İlişkileri Diyagramı 19
2.2.5. Öncelik İlişkileri Matrisi 19
2.2.6. Toplam İş Süresi 20
2.2.7. Minimum İstasyon Sayısı 21
2.2.8. Kuramsal Etkinlik 23
2.3. Performans Kriterleri 23
2.3.1. Hat Etkinliği 23
2.3.2. Denge Gecikmesi 24
2.3.3. Düzgünlük İndeksi 24
2.4. MHD Problemlerinin Sınıflandırılması 28
2.4.1. Amaca Göre Sınıflandırma 29
2.4.2. Ürün Çeşitliliğine Göre Sınıflandırma 30
2.4.3. Hat Konfigürasyonuna Göre Sınıflandırma 31
2.4.4. Hibrit Hatlar 36
Çalışma Soruları 39

BÖLÜM 3
BASİT MHD PROBLEMİ 41
3.1. Problem Tanımı 41
3.2. Matematiksel Model 43
3.3. En Erken ve En Geç İstasyon Hesaplamaları 46
3.4. Çözüm Yöntemleri 48
3.4.1. Numaralandırma (Enumeration) Metodu 50
3.4.2. Sezgisel Yöntemler 53
3.4.2.1. Immediate Update First Fit (IUFF) 53
3.4.2.2. Rank and Assign – RA (Sırala ve Ata) Yöntemi 60
3.4.2.3. Kilbridge ve Wester Yöntemi 61
3.4.2.4. Hoffmann Sezgiseli 67
3.4.2.5. COMSOAL Metodu 70
3.5. Özel Durumlar/Kısıtlar 72
3.5.1. Paralel İstasyonlar 73
3.5.2. Konum Kısıtı 77
3.5.3. Maksimum İstasyon Yükü Kısıtı 77
3.5.4. Pozitif Bölgeleme Kısıtı 78
3.5.5. Negatif Bölgeleme Kısıtı 78
3.5.6. Senkronize Görevler Kısıtı 78
3.5.7. Operatörle İlgili Kısıtlar 79
Çalışma Soruları 80

BÖLÜM 4
DÜZ MHD PROBLEMİ İÇİN FARKLI AMAÇLAR VE KISITLAR 85
4.1. Tip-2 Düz MHD Problemi 85
4.2. Tip-E Düz MHD Problemi 89
4.2.1. İteratif Çözüm (MHD-E) 89
4.2.2. Doğrusal Olmayan Programlama (MHD-E) 92
4.3. Çok-operatörlü MHD-E Problemi 95
4.4. Çok-operatörlü, Sabit Konum ve Pozitif/Negatif Bölgeleme Kısıtlı Tip-1 MHD 99
Çalışma Soruları 102

BÖLÜM 5
U-TİPİ MHD PROBLEMLERİ 105
5.1. Matematiksel Model 107
5.2. Sezgisel Çözümler 114
5.2.1. U-tipi MHD: Pozisyon/Ters Pozisyon Ağırlığı Yöntemi 115
5.2.2. U-tipi MHD: Ardıl/Öncül Sayısı Kuralı 120
5.2.3. U-tipi MHD: COMSOAL 124
Çalışma Soruları 126

BÖLÜM 6
KARIŞIK MODELLİ MONTAJ HATLARI 131
6.1. Birleştirilmiş Öncelik İlişkileri Diyagramı 132
6.2. Ürün Karmasının Dengelenmesi 133
6.3. Ağırlıklı Görev Süreleri 134
6.4. Matematiksel Model 139
6.5. Sezgisel Çözümler 144
6.5.1. Karışık Modelli MHD: Pozisyon Ağırlığı Yöntemi 145
6.5.2. Karışık Modelli MHD: COMSOAL 148
Çalışma Soruları 151

BÖLÜM 7
GENETİK ALGORİTMA İLE ÇÖZÜM 155
7.1. Genetik Algoritma Nedir? 155
7.2. Başlangıç Popülasyonu 158
7.3. Uygunluk Değerinin Hesaplanması 160
7.4. Seçilim 163
7.4.1. Turnuva Seçimi 163
7.4.2. Rulet Çemberi 164
7.5. Çaprazlama 165
7.6. Mutasyon 168
7.7. Yeni Jenerasyonun Oluşturulması 171
7.8. Sonuç ve Değerlendirme 173

EKLER
EK-A: GAMS Kodları ve Çözümler 177
Örnek 3-1 Tip-1 MHD "Açık" Yazımı (GAMS) 177
Örnek 3-1 Tip-1 MHD "Kapalı" Yazımı (GAMS) 179
Örnek 4-1 Tip-2 Düz MHD K=4 (GAMS) 180

Örnek 4-2 Tip-2 Düz MHD K=5 (GAMS) 182
Örnek 4-3 Tip-E Düz MHD İteratif (GAMS) 183
Örnek 4-4 Tip-E Düz MHD Nonlineer (GAMS) 185
Örnek 4-5 Çok-operatörlü MHD-E (GAMS) 187
Örnek 4-6 Çok-operatörlü Tip-1 Sabit Konum ve Bölgeleme Kısıtlı MHD (GAMS) 189
Örnek 5-1 U-tipi MHD (GAMS) 192
Örnek 6-1 Karışık Modelli MHD (GAMS) 194

EK-B: Python Kodları ve Çözümler 196
Örnek 3-1 Tip-1 MHD (Python) 196
Örnek 4-1 Tip-2 Düz MHD K=4 (Python) 198
Örnek 4-2 Tip-2 Düz MHD K=5 (Python) 200
Örnek 4-3 Tip-E Düz MHD İteratif (Python) 201
Örnek 4-4 Tip-E Düz MHD Nonlineer (Python) 204
Örnek 4-5 Çok-operatörlü MHD-E (Python) 206
Örnek 4-6 Çok-operatörlü Tip-1 Sabit Konum ve Bölgeleme Kısıtlı MHD (Python) 208
Örnek 5-1 U-tipi MHD (Python) 211
Örnek 5-2 U-tipi MHD (Python) 213
Örnek 6-1 Karışık Modelli MHD (Python) 215
Örnek 6-2 Karışık Modelli MHD – Dosyadan Okuma (Python) 217
KAYNAKÇA 221

KAYNAKÇA

Abdullah Make, MR, Mohd Fadzil Faisae Ab. Rashid, ve Muhamad Magffierah Razali. 2016. "*A review of two-sided assembly line balancing problem*." The International Journal of Advanced Manufacturing Technology, 89:1743-1763.

Acar, N. ve S. Eştaş. 1991. *Kesikli Seri Üretim Sistemlerinde Planlama ve Kontrol Çalışmaları*. Ankara: MPM.

Acar, Nesime. 1989. *Üretim Planlaması Yöntem ve Uygulamaları*. Ankara: MPM.

Aksoy, S, MS Yıldız ve S. Altınova. 2014. "Pozisyon Ağırlığı Metodu ile Tek Model U-Tipi Montaj Hattı Dengeleme." *AKÜ İİBF Dergisi,* 16 (2):83-89.

Anil Kumar, S. ve N. Suresh. 2009. *Production and Operations Management*: New Age International Pvt Ltd.

Arcus, Albert L. 1965. "A Computer Method of Sequencing Operations for Assembly Lines." *International Journal of Production Research,* 4 (4):259-277.

Ağpak, Kürşad ve Saeed Zolfaghari. 2014. "Mathematical models for parallel two-sided assembly line balancing problems and extensions." *International Journal of Production Research,* 53 (4):1242-1254. DOI: 10.1080/00207543.2014.955218.

Bard, Jonathan F. 1989. "Assembly line balancing with parallel workstations and dead time." *International Journal of Production Research,* 27 (6):1005-1018.

Bartholdi, J. J. 1993. "Balancing two-sided assembly lines: a case study." *International Journal of Production Research,* 31 (10):2447-2461. DOI: 10.1080/00207549308956868.

Battaïa, O. ve A. Dolgui. 2013. "A taxonomy of line balancing problems and their solution approaches." *International Journal of Production Economics,* 142 (2):259-277.

Battini, D., M. Faccio, E. Ferrari, A. Persona ve F. Sgarbossa. 2007. "Design configuration for a mixed-model assembly system in case of low product demand." *International Journal of Advanced Manufacturing Technology,* 34 (1-2):188-200.

Baybars, I. 1986. "A Survey of Exact Algorithms for the Simple Assembly Line Balancing Problem." *Management Science,* 32 (8):909-932.

Baykasoglu, A. ve T. Dereli. 2008. "Two-sided assembly line balancing using an ant-colony-based heuristic." *International Journal of Advanced Manufacturing Technology,* 36 (5-6):582-588.

Boysen, N., M. Fliedner ve A. Scholl. 2007. "A classification of assembly line balancing problems." *European Journal of Operational Research,* 183 (2):674-693. DOI: 10.1016/j.ejor.2006.10.010.

Bryton, B. 1954. *Balancing of a Continuous Production Line*: Northwestern University.

Chutima, P. ve P. Chimklai. 2012. "Multi-objective two-sided mixed-model assembly line balancing using particle swarm optimisation with negative knowledge." *Computers & Industrial Engineering,* 62 (1):39-55. DOI: 10.1016/j.cie.2011.08.015.

Eghtesadifard, Mahmood, Mojtaba Khalifeh ve Morteza Khorram. 2020. "A systematic review of research themes and hot topics in assembly line balancing through the web of science within 1990–2017." *Computers & Industrial Engineering,* 139:106182. DOI: https://doi.org/10.1016/j.cie.2019.106182.

Emde, S., N. Boysen ve A. Scholl. 2010. "Balancing mixed-model assembly lines: a computational evaluation of objectives to smoothen workload." *International Journal of Production Research,* 48 (11):3173-3191.

Erel, Erdal ve Subhash C. Sarin. 1998. "A survey of the assembly line balancing procedures." *Production Planning & Control,* 9 (5): 414-434. DOI: 10.1080/095372898233902.

Goldberg, DE. 1989. *Genetic Algorithms in Search, Optimization and Machine Learning*. Reading, MA: Addison-Wesley Publishing Company.

Groover, M.P. 2007. *Automation, production systems, and computer-integrated manufacturing*: Prentice Hall Press, Upper Saddle River, NJ, USA.

Gutjahr, Allan L. ve George L. Nemhauser. 1964. "An Algorithm for the Line Balancing Problem." *Management Science,* 11 (2):308-315. DOI: 10.1287/mnsc.11.2.308.

Gökçen, Hadi, Kürşad Ağpak ve Recep Benzer. 2006. "Balancing of parallel assembly lines." *International Journal of Production Economics,* 103 (2):600-609.

Hackman, Steven T., J. Magazine Michael ve T. S. Wee. 1989. "Fast, Effective Algorithms for Simple Assembly Line Balancing Problems." *Operations Research,* 37 (6):916-924.

Helgeson, W. B. ve D. P. Birnie. 1961. "Assembly Line Balancing Using the Ranked Positional Weight Technique." *The Journal of Industrial Engineering,* 12 (6):394-398.

Hoffmann, Thomas R. 1963. "Assembly Line Balancing with a Precedence Matrix." *Management Science,* 9 (4):551-562. DOI: 10.1287/mnsc.9.4.551.

Hu, X. F., E. F. Wu, J. S. Bao ve Y. Jin. 2010. "A branch-and-bound algorithm to minimize the line length of a two-sided assembly line." *European Journal of Operational Research,* 206 (3):703-707. DOI: 10.1016/j.ejor.2010.02.034.

Hu, X. F., E. F. Wu ve Y. Jin. 2008. "A station-oriented enumerative algorithm for two-sided assembly line balancing." *European Journal of Operational Research,* 186 (1):435-440. DOI: 10.1016/j.ejor.2007.01.022.

Kara, Y. 2004. "*U-tipi montaj hattı dengeleme problemleri için yeni modeller ve otomotiv yan sanayiinde bir uygulama*", Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi.

Kara, Y, Paksoy, T. ve C.T. Chang. 2009. "*Binary fuzzy goal programming approach to single model straight and U-shaped assembly line balancing.*" European Journal of Operational Research, 195(2): 335-347.

Kara, Yakup. 2016. Üretim Planlama-II Ders Notları, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Karaca, M.K. 1996. "Montaj Hatları." *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 1 (1):117-128.

Kilbridge, Maurice D ve Leon Wester. 1961. "A Heuristic Method of Assembly Line Balancing." *The Journal of Industrial Engineering,* 12 (4):292-298.

Kim, Y. K., Y. H. Kim ve Y. J. Kim. 2000. "Two-sided assembly line balancing: a genetic algorithm approach." *Production Planning & Control,* 11 (1):44-53.

Kim, Y. K., W. S. Song ve J. H. Kim. 2009. "A mathematical model and a genetic algorithm for two-sided assembly line balancing." *Computers & Operations Research,* 36 (3):853-865. DOI: 10.1016/j.cor.2007.11.003.

Kucukkoc, I. 2015. "Modelling and Solving Mixed-model Parallel Two-sided Assembly Line Problems", PhD Thesis, University of Exeter, Exeter, UK.

Kucukkoc, I. ve D. Z. Zhang. 2014a. "Mathematical Model and Agent Based Solution Approach for the Simultaneous Balancing and Sequencing of Mixed-Model Parallel Two-Sided Assembly Lines." *International Journal of Production Economics,* 158:314-333.

Kucukkoc, I. ve D. Z. Zhang. 2014b. "Simultaneous balancing and sequencing of mixed-model parallel two-sided assembly lines." *International Journal of Production Research,* 52 (12):3665-3687.

Kucukkoc, I. ve D. Z. Zhang. 2015a. "A Mathematical Model and Genetic Algorithm-based Approach for Parallel Two-Sided Assembly Line Balancing Problem." *Production Planning & Control,* 26(11):*874-894,* DOI: 10.1080/09537287.2014.994685.

Kucukkoc, I. ve D. Z. Zhang. 2015b. "Type-E Parallel Two-Sided Assembly Line Balancing Problem: Mathematical Model and Ant Colony Optimisation based Approach with Optimised Parameters." *Computers & Industrial Engineering,* DOI: 10.1016/j.cie.2014.12.037.

Kucukkoc, I. ve D.Z. Zhang. 2013. "Balancing Parallel Two-Sided Assembly Lines via a Genetic Algorithm Based Approach." *43rd International Conference on Computers and Industrial Engineering (CIE43)*, The University of Hong Kong, Hong Kong, Ekim 16-18.

Kucukkoc, Ibrahim. 2018. "A nondominated sorting ant colony optimization algorithm for complex assembly line balancing problem incorporating incompatible task sets." *Pamukkale University Journal of Engineering Sciences,* 24 (1):141-152. DOI: 10.5505/pajes.2017.02350.

Kucukkoc, Ibrahim, Zixiang Li, Aslan D. Karaoglan ve David Z. Zhang. 2018. "Balancing of mixed-model two-sided assembly lines with underground workstations: A mathematical model and ant colony optimization algorithm." *International Journal of Production Economics,* 205:228-243.

Kucukkoc, Ibrahim ve David Z. Zhang. 2015d. "Balancing of parallel U-shaped assembly lines." *Computers & Operations Research,* 64:233-244. DOI: https://doi.org/10.1016/j.cor.2015.05.014.

Kucukkoc, Ibrahim ve David Z. Zhang. 2016a. "Integrating ant colony and genetic algorithms in the balancing and scheduling of complex assembly lines." *The International Journal of Advanced Manufacturing Technology,* 82 (1-4): 265-285. DOI: 10.1007/s00170-015-7320-y.

Kucukkoc, Ibrahim ve David Z. Zhang. 2016b. "Mixed-model parallel two-sided assembly line balancing problem: A flexible agent-based ant colony optimization approach." *Computers & Industrial Engineering,* 97:58-72. DOI: 10.1016/j.cie.2016.04.001.

Lei, Deming ve Xiuping Guo. 2016. "Variable neighborhood search for the second type of two-sided assembly line balancing problem." *Computers & Operations Research,* 72:183-188. DOI: 10.1016/j.cor.2016.03.003.

Li, Yuchen, Ibrahim Kucukkoc ve Xiaowen Tang. 2020. "Two-sided assembly line balancing that considers uncertain task time attributes and incompatible task sets." *International Journal of Production Research,* 59 (6):1736-1756. DOI: https://doi.org/10.1080/00207543.2020.1724344.

Li, Yuchen, Dan Liu, Ibrahim Kucukkoc. 2023. "Mixed-model assembly line balancing problem considering learning effect and uncertain demand." *Journal of Computational and Applied Mathematics*, 422, 114823, DOI: https://doi.org/10.1016/j.cam.2022.114823.

Li, Zixiang, Ibrahim Kucukkoc ve J. Mukund Nilakantan. 2017. "Comprehensive review and evaluation of heuristics and meta-heuristics for two-sided assembly line balancing problem." *Computers & Operations Research,* 84:146-161. DOI: https://doi.org/10.1016/j.cor.2017.03.002.

Li, Zixiang, Ibrahim Kucukkoc, Zikai Zhang. 2018. "Branch, bound and remember algorithm for U-shaped assembly line balancing problem." *Computers & Industrial Engineering,* 124:24-35, DOI: https://doi.org/10.1016/j.cie.2018.06.037.

Li, Zixiang, Ibrahim Kucukkoc, Qiuhua Tang. 2021. "Enhanced branch-bound-remember and iterative beam search algorithms for type II assembly line balancing problem." *Computers & Operations Research*, 131, 105235, DOI: https://doi.org/10.1016/j.cor.2021.105235.

McMullen, Patrick R. ve Gregory V. Frazier. 1997. "A heuristic for solving mixed-model line balancing problems with stochastic task durations and parallel stations." *International Journal of Production Economics,* 51 (3):177-190. DOI: 10.1016/s0925-5273(97)00048-0.

Moodie, CL ve HH Young. 1965. "A Heuristic Method of Assembly Line Balancing for Assumptions of Constant or Variable Work Element Times." *Journal of Industrial Engineering,* 16 (1):23-29.

Ozbakir, L. ve P. Tapkan. 2011. "Bee colony intelligence in zone constrained two-sided assembly line balancing problem." *Expert Systems with Applications,* 38 (9):11947-11957. DOI: 10.1016/j.eswa.2011.03.089.

Ozcan, U. 2010. "Balancing stochastic two-sided assembly lines: A chance-constrained, piecewise-linear, mixed integer program and a simulated annealing algorithm." *European Journal of Operational Research,* 205 (1):81-97. DOI: 10.1016/j.ejor.2009.11.033.

Ozcan, U., H. Gokcen ve B. Toklu. 2010. "Balancing parallel two-sided assembly lines." *International Journal of Production Research,* 48 (16):4767-4784.

Ozcan, U. ve B. Toklu. 2009a. "A tabu search algorithm for two-sided assembly line balancing." *International Journal of Advanced Manufacturing Technology,* 43 (7-8):822-829. DOI: 10.1007/s00170-008-1753-5.

Ozcan, U. ve B. Toklu. 2009b. "Balancing of mixed-model two-sided assembly lines." *Computers & Industrial Engineering,* 57 (1):217-227. DOI: 10.1016/j.cie.2008.11.012.

Ozcan, U. ve B. Toklu. 2009c. "Multiple-criteria decision-making in two-sided assembly line balancing: A goal programming and a fuzzy goal programming models." *Computers & Operations Research,* 36 (6):1955-1965. DOI: 10.1016/j.cor.2008.06.009.

Ozcan, U. ve B. Toklu. 2010. "Balancing two-sided assembly lines with sequence-dependent setup times." *International Journal of Production Research,* 48 (18):5363-5383.

Purnomo, H. D., H. M. Wee ve H. Rau. 2013. "Two-sided assembly lines balancing with assignment restrictions." *Mathematical and Computer Modelling,* 57 (1-2):189-199. DOI: 10.1016/j.mcm.2011.06.010.

Purnomo, Hindriyanto Dwi ve Hui-Ming Wee. 2014. "Maximizing production rate and workload balancing in a two-sided assembly line using Harmony Search." *Computers & Industrial Engineering,* 76:222-230. DOI: 10.1016/j.cie.2014.07.010.

Rabbani, M., M. Moghaddam ve N. Manavizadeh. 2012. "Balancing of mixed-model two-sided assembly lines with multiple U-shaped layout." *International Journal of Advanced Manufacturing Technology,* 59 (9-12):1191-1210. DOI: 10.1007/s00170-011-3545-6.

Reginato, G, MJ Anzanello, A Kahmann ve L Schmidt. 2016. "Mixed assembly line balancing method in scenarios with different mix of products." *Gestão & Produção,* 23 (2):294-307. DOI: https://doi.org/10.1590/0104-530x1874-14

Salveson, M.E. 1955. "The Assembly Line Balancing Problem." *The Journal of Industrial Engineering,* 6 (3):18-25.

Sepahi, Abdollatif ve Seyed Gholamreza Jalali Naini. 2016. "Two-sided assembly line balancing problem with parallel performance capacity." *Applied Mathematical Modelling,* 40 (13-14):6280-6292. DOI: 10.1016/j.apm.2016.02.022.

Simaria, A. S. ve P. M. Vilarinho. 2009. "2-ANTBAL: An ant colony optimisation algorithm for balancing two-sided assembly lines." *Computers & Industrial Engineering,* 56 (2):489-506. DOI: 10.1016/j.cie.2007.10.007.

Tanyaş, M ve M Baskak. 2017. *Üretim Planlama ve Kontrol (3. Baskı)*: İrfan Yayıncılık.

Tapkan, P., L. Ozbakir ve A. Baykasoglu. 2012. "Modeling and solving constrained two-sided assembly line balancing problem via bee algorithms." *Applied Soft Computing,* 12 (11):3343-3355. DOI: 10.1016/j.asoc.2012.06.003.

Tapkan, Pınar, Lale Özbakır ve Adil Baykasoğlu. 2016. "Bee algorithms for parallel two-sided assembly line balancing problem with walking times." *Applied Soft Computing,* 39:275-291. DOI: 10.1016/j.asoc.2015.11.017.

Thomopoulos, N. T. 1967. "Line Balancing-Sequencing for Mixed-Model Assembly." *Management Science,* 14 (2):59-75.

Thomopoulos, N. T. 1970. "Mixed Model Line Balancing with Smoothed Station Assignments." *Management Science,* 16:593-603.

Tonge, Fred M. 1965. "Assembly Line Balancing Using Probabilistic Combinations of Heuristics." *Management Science,* 11 (7):727-735. DOI: 10.1287/mnsc.11.7.727.

Tuncel, Gonca ve Dilek Aydin. 2014. "Two-sided assembly line balancing using teaching-learning based optimization algorithm." *Computers & Industrial Engineering, 74:291-299*. DOI: 10.1016/j.cie.2014.06.006.

Vilarinho, P. M. ve A. S. Simaria. 2002. "A two-stage heuristic method for balancing mixed-model assembly lines with parallel workstations." *International Journal of Production Research,* 40 (6):1405-1420. DOI: 10.1080/00207540110116273.

Wang, Baoxi, Zailin Guan, Dashuang Li, Chaoyong Zhang ve Lei Chen. 2014. "Two-sided assembly line balancing with operator number and task constraints: a hybrid imperialist competitive algorithm." *The International Journal of Advanced Manufacturing Technology,* 74 (5-8):791-805. DOI: 10.1007/s00170-014-5816-5.

Wee, T. S. ve M. J. Magazine. 1982. "Assembly line balancing as generalized bin packing." *Operations Research Letters,* 1 (2):56-58.

Wild, R. 1972. *Mass-production Management*. New York: John Wiley & Sons.

Wu, E. F., Y. Jin, J. S. Bao ve X. F. Hu. 2008. "A branch-and-bound algorithm for two-sided assembly line balancing." *International Journal of Advanced Manufacturing Technology,* 39 (9-10):1009-1015. DOI: 10.1007/s00170-007-1286-3.

Yaman, R. 2017. Üretim Planlama Kontrol ve Bütünleştirme (2. Baskı). Nobel Akademik Yayıncılık.

Zhang, D. Z., ve Kucukkoc, I. 2013. "Balancing Mixed-Model Parallel Two-Sided Assembly Lines." *Proceedings of the International Conference on Industrial Engineering and Systems Management (IEEE-IESM'2013)*, International Institute for Innovation, Industrial Engineering and Entrepreneurship (I4E2) - Rabat, Morocco, Ekim 28-30, Cilt 1: 391-401.

2. Basım

Siyasal Sistemlerde
ÜST DÜZEY YÖNETİCİLERİN STATÜSÜ
Düzenleme - Atama - Denetleme

Dr. Can Akbay

nobel bilimsel

Siyasal Sistemlerde
ÜST DÜZEY YÖNETİCİLERİN STATÜSÜ
Düzenleme - Atama - Denetleme

Dr. Can Akbay

Yayın No.: 1194
ISBN: 978-625-433-734-5
E-ISBN: 978-625-433-733-8
Basım Sayısı: 2. Basım, Şubat 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Akbay, Can.
Siyasal Sistemlerde Üst Düzey Yöneticilerin Statüsü: Düzenleme - Atama - Denetleme / Can Akbay
2. Basım, XVI + 462 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-433-734-5
E-ISBN: 978-625-433-733-8
1. Bürokrasi 2. Siyaset 3. Üst Düzey Yönetici 4. Lider Yönetici 5. Kayırmacılık 6. Liyakat

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR ..... **V**

İKİNCİ BASIMA ÖN SÖZ ..... **VII**

KISALTMALAR ..... **XV**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
TEMEL KAVRAMLAR VE HÜKÛMET SİSTEMLERİ **11**

1.1. Devlet 11
1.2. Siyaset 12
1.3. Bürokrasi 13
1.4. Yönetim 15
1.5. Kamu Yönetimi 16
1.6. Kamu Yöneticisi 18
1.7. Üst Düzey Kamu Yöneticisi 19
1.8. Hükûmet Sistemi Kavramı 23
1.9. Hükûmet Sistemi Türleri 25
1.9.1. Kuvvetler Birliğine Dayalı Hükûmet Sistemleri 26
1.9.2. Kuvvetler Ayrılığına Dayalı Hükûmet Sistemleri 28
1.10. Demokratik Hükûmet Sistemleri 31
1.10.1. Parlamenter Sistem 32
1.10.2. Başkanlık Sistemi 36
1.10.3. Yarı Başkanlık Sistemi 42

İKİNCİ BÖLÜM
KAYIRMACILIK VE LİYAKAT SİSTEMLERİ **49**

2.1. Kayırmacılık Sistemi (Spoils Sistem) ve Türleri 49
2.1.1. Adam Kayırmacılık 52
2.1.1.1. Nepotizm (Akraba Kayırmacılığı) 53
2.1.1.2. Kronizm (Eş Dost Kayırmacılığı) 54
2.1.2. Siyasi Kayırmacılık 56

2.1.2.1. Patronaj 58
2.1.2.2. Klientalizm 59
2.1.2.3. Hizmet Kayırmacılığı 61
2.2. Liyakat Sistemi (Merit Sistem) ve İlkeleri 64
2.2.1. Eşitlik 73
2.2.2. Kariyer 75
2.2.3. Hukukilik 77

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ÜST DÜZEY KAMU YÖNETİCİLERİNİN YETİŞTİRİLMESİ 79
3.1. Türkiye Cumhuriyeti Öncesi Türk Devletlerinde Üst Düzey Kamu Yöneticilerinin Yetiştirilmesi 79
3.1.1. Enderun Mektebi 82
3.1.2. Bab-ı Ali Mektebi, Bab-ı Defterdarı Mektebi ve Tercüme Odası 89
3.2. Cumhuriyet Dönemi'nde Üst Düzey Kamu Yöneticilerin Yetiştirilmesi 90
3.2.1. Mülkiye Mektebi 90
3.2.2. TODAİE 95
3.2.3. Devlet Personel Başkanlığı 98
3.2.4. Sınai Eğitim ve Geliştirme Merkezi (SEGEM) 104
3.2.5. Millî Güvenlik Akademisi 105
3.2.6. Millî Prodüktivite Merkezi 107
3.2.7. Üniversiteler 108
3.3. Dünyada Dikkat Çeken Üst Düzey Kamu Yöneticilerinin Yetiştirildiği Kurumlar 109

DÖRÜNCÜ BÖLÜM 121

HÜKÛMET SİSTEMLERİNDE ÜST DÜZEY KAMU YÖNETİCİSİ STATÜLERİ VE DÜNYADAKİ ÖRNEK UYGULAMALAR 121
4.1. Farklı Siyasal Sistemlerde Kamu Yönetimi ve Üst Düzey Kamu Yöneticisi Atamaları 122
4.1.1. Parlamenter Sistem 127
4.1.1.1. Birleşik Krallık 128
4.1.1.1.1. Kamu Yönetimine Yön Veren Raporlar ve Reformlar 128
4.1.1.1.2. Günümüz Birleşik Krallık Kamu Yönetimi ve Kamu Personel Yapısı 135

4.1.1.1.3. Kamu Hizmeti Kurulu....143
4.1.1.1.4. Kamu Hizmeti Komisyonu....143
4.1.1.1.5. Birleşik Krallık'ta Uygulanan Üst Düzey Yönetici Programları....145
4.1.1.1.5.1. Hızlı Akım Programı (The Fast Stream)....145
4.1.1.1.5.2. İlk 200 (Top 200)....146
4.1.1.1.5.3. Geleceğin Liderleri Programı (Future Leaders Scheme)....148
4.1.1.1.5.4. Üst Düzey Liderler Programı (Müdür Yardımcıları) - Senior Leaders Scheme (Deputy Directors)....148
4.1.1.1.5.5. Yüksek Potansiyel Geliştirme Programı (Müdürler) - High Potential Development Scheme (Directors)....149
4.1.1.1.6. Üst Düzey Yöneticilerinin Statüsü ve Atanmaları (Senior Civil Servants)....149
4.1.2. Başkanlık Sistemi....154
4.1.2.1. Amerika Birleşik Devletleri....155
4.1.2.1.1. Kamu Yönetimine Yön Veren Dönemler ve Reformlar....156
4.1.2.1.2. Günümüz ABD Kamu Yönetimi ve Kamu Personel Yapısı....168
4.1.2.1.3. ABD Federal Personel Yönetimi Sisteminin İşletilmesinde Temel Rolleri Üstlenen Kurumlar....180
4.1.2.1.3.1. Personel Yönetimi Ofisi (Office of Personnel Management-OPM)....180
4.1.2.1.3.2. Liyakat Sistemleri Koruma Kurulu (Merit Systems Protection Board-MSPB)....181
4.1.2.1.3.3. Federal Çalışma İlişkileri Kurumu (Federal Labor Relations Authority-FLRA)....183
4.1.2.1.3.4. Yönetim ve Bütçe Ofisi (Office of Management and Budget-OMB)....183
4.1.2.1.3.5. Devlet Etik Ofisi (Office of Government Ethics-OGE)....185
4.1.2.1.3.6. Özel Danışmanlık Ofisi (Office of Special Counsel - OSC)....185
4.1.2.1.3.7. Eşit İstihdam Fırsatı Komisyonu (Equal Employment Opportunity Commission-EEOC)....186
4.1.2.1.3.8. Devlet Hesap Verebilirlik Ofisi (Government Accountability Office-GAO)....187
4.1.2.1.4. Üst Düzey Yöneticilerinin Statüsü ve Atanmaları....188

4.1.2.1.4.1. Üst Düzey Yönetici Hizmeti (Senior Executive Service-SES) 196
4.1.2.1.4.1.1 SES Yöneticilerinin Temel Nitelikleri 199
4.1.2.1.4.1.2. SES Yapısı: Atama Türleri 203
4.1.3. Yarı Başkanlık Sistemi 206
4.1.3.1. Fransa 207
4.1.3.1.1. Fransa Kamu Yönetimine Yön Veren Dönemler ve Anayasa Reformları 207
4.1.3.1.1.1. Birinci Dönem (1791-1848) (I. Cumhuriyet, Direktuar Dönemi (Directorie), Napoleon Dönemi, Bourbon Restorasyonu) 209
4.1.3.1.1.2. İkinci Dönem (1848-1870) (II. Cumhuriyet, II. İmparatorluk) 212
4.1.3.1.1.3. Üçüncü Dönem (1870-1946) (III. Cumhuriyet, Vichy Hükûmeti, Geçici Hükûmet) 214
4.1.3.1.1.4. Dördüncü Dönem (1946-1958) (IV. Cumhuriyet) ... 216
4.1.3.1.1.5. Beşinci Dönem (1958-)(V. Cumhuriyet, Yarı Başkanlık Sistemi) 219
4.1.3.1.2. Günümüz Fransa Kamu Yönetimi ve Kamu Personel Yapısı 226
4.1.3.1.3. Üst Düzey Yöneticilerinin Statüsü ve Atanmaları 239
4.1.3.1.3.1. Grand Corps 243
4.1.3.1.3.2. Elysee 245
4.1.3.1.3.3. Matignon 246
4.2. Üst Düzey Kamu Yöneticilerinin Denetimi 246
4.2.1. İdari Denetim 251
4.2.1.1. Hiyerarşik Denetim 252
4.2.1.2. Kurullar Denetimi 256
4.2.1.3. Vesayet Denetimi 258
4.2.2. Siyasi Denetim 259
4.2.2.1. Sayıştay Denetimi 261
4.2.2.2. Ombudsman (Kamu Denetçisi) Denetimi 262
4.2.2.3. Atama Yoluyla Denetim 266
4.2.2.4. Performans Denetimi 272
4.2.3. Yargı Denetimi 274
4.2.4. Kamuoyu Denetimi 278
4.2.5. Uluslararası Denetim 281

BEŞİNCİ BÖLÜM
TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE ÜST DÜZEY
KAMU YÖNETİCİLERİNİN STATÜLERİ 283

5.1. Türkiye Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemine Kadar Olan Dönemindeki Üst Düzey Kamu Yöneticilerinin Statüleri 283

5.1.1. Kanuni Dayanaklar 285

5.1.2. Atanma Usulleri 295

5.1.3. Denetlenmeleri 310

5.1.3.1. Siyasi Denetim 312

5.1.3.2. İdari Denetim 320

5.1.3.2.1. Hiyerarşik Denetim 321

5.1.3.2.2. Vesayet Denetimi 322

5.1.3.2.3. Kurullar/İç Denetim Birimleri Denetimi 324

5.1.3.3. Yargı Denetimi 329

5.1.3.4. Yüksek Denetim 332

5.1.3.5. Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar Denetimi 338

5.1.3.6. Kamu Denetçisi Denetimi (Ombudsman) 343

5.1.3.7. Kamuoyu Denetimi 347

5.1.3.8. Uluslararası Denetim 353

5.2. Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi Sonrası Dönemdeki Üst Düzey Kamu Yöneticilerin Statüleri 356

5.2.1. Kanuni Dayanaklar 361

5.2.2. Atanma Usulleri 368

5.2.3. Denetlenmeleri 382

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ 395

KAYNAKÇA 415

KAYNAKÇA

Abadan, Nermin (1956). "Amme İdaresinde Son Gelişmeler", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 2, 3, 402-422.

Abdoğlu, Hasan (2007). "Yönetişim İlkelerinin Uygulanmasında Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) Kurumu ve Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye Açısından Önemi", İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6, 11, 79-102.

Acar, Ali ve İsmail Sevinç (2005). "1980 Sonrası Türk Kamu Yönetiminin Merkez Örgütünde Yapılan Reform Çalışmaları", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13, 19-37.

Acar, Sinan (2019). "Kamu Personel Rejimlerinin Tarihsel Gelişimi ve Türkiye'deki Yansımaları", Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 3, 2, 219-248.

Acar, Uğur (2016). "İstikrar Sağlama Aracı Olarak Yarı Başkanlık Sistemi: Fransa ve Rusya Örnekleri", Akademik Hassasiyetler, 3, 6, 59-82.

Açıkalın, Aytaç (2001). "Dahabir-Zirvedekiler ve Yukarı Yamaçlar", Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 28, 28, 449-450.

Ak, Murat ve Özcan Sezer (2018). "Kamu Personel Sisteminde Çalışanların Görevde Yükselmesinde Kayırmacılık Sorunu", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 23, Geybulla Ramazanoğlu Özel Sayısı, 739-757.

Akad, Mehmet ve Bihterin Vural Dinçkol (2002). Genel Kamu Hukuku, İstanbul: Der Yayınları.

Akar, Fatma (2018). "Yeni Kamu İşletmeciliği Paradigmasının Türk Kamu Bürokrasisinde Kamu Personeli İstihdam Şekilleri Üzerine Etkileri", Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, 1, 3, 480-495.

Akar, Sonay (2020). "Örgüt Kültüründe Bir İş Ahlakı Problemi Olarak Nepotizm", Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, 3, 1, 241-251.

Akbulut, Nihat ve Osman Kaş (2018). "Cumhurbaşkanlığı Yönetim Sisteminde Kamu Denetimi ve İç Denetimin Yeri", Denetişim, 8, 18, 77-87.

Akçagündüz, Emre (2020). "Türkiye'de Kamu Yönetiminin Denetim Yöntemlerinin Etkinliği ve Kamuoyu Denetimi Üzerine Nitel Bir İnceleme", Ekev Akademi Dergisi, 24, 84, 211-228.

Akçakaya, Murat ve Abdülkadir Özdemir (2018). "Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi ve Siyasal İstikrar", Third Sector Social Economic Review, 53, 3, 922-944.

Akçın, Kültigin (2019). "Kronizm, Örgütsel Sapma Davranışını Tetikler mi? Bir Yerel Yönetim Çalışması", İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 8, 2, 1330-1345.

Akdeniz, Demet (2018). "Türkiye'de Hukuki ve İdari Açıdan Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların Bağımsızlığına İlişkin Değerlendirme", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 57, 1-19.

Akgül, Mehmet Emin (2010). "Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Dönüşümü ve Günümüz Demokratik Rejimlerindeki Anlamı", Ankara Barosu Dergisi, 4, 79-101.

Akıllıoğlu, Tekin (1990). "Yönetsel Yargı ve Denetimin Etkinliği", Amme İdaresi Dergisi, 23, 1, 3-11.

Akıncı, Berat (2017). "Hükûmet Sistemleri ve Ülkemizde Olası Hükûmet Sistemi Değişikliğinin Etkileri", International Journal of Social Humanities Sciences Research (JSHSR), 4, 8, 1-21.

Akıncı, Berat (2018). "Türkiye'de Kamu Politikası Oluşturma Sürecinde Yeni Aktör: Cumhurbaşkanlığı Politika Kurulları", OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 9, 16, 2128-2146.

Akkutay, Ülker (1999). "Osmanlı Eğitim Sisteminde Enderun Mektebi", Eren, Güler (Ed.), Osmanlı Ansiklopedisi, 187-193, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Akkutay, Ülker (2004). "Osmanlı Eğitim Sisteminde Enderûn Mektebi", Şirin, Mustafa Ruhi, Adnan Kulaksızoğlu, ve Ahmet Emre Bilgili (Ed.), Üstün Yetenekli Çocuklar Seçilmiş Makaleler Kitabı, 85-96, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

Akman, Elvettin (2019). "Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sisteminde Kamu Politikası Aktörleri", Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi, 15, 1, 35-54.

Akpınar, Elçin (2006). Kamu Yönetiminde Denetim Olgusu ve Türkiye'de Kamu Yönetiminin Denetlenmesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta.

Aksoy, Mukaddes (2019). "Fransa'nın Üçüncü Cumhuriyet Dönemi İle Türkiye'nin Tek Parti Döneminin Laiklik Uygulamaları Açısından Mukayesesi", Yönetim, Ekonomi, Edebiyat, İslami ve Politik Bilimler Dergisi, 4, 2, 202-244.

Aktan, Coşkun Can (2021). "Siyasal Ahlak ve Siyasal Yozlaşma", Aktan, Coşkun Can ve Osman Kürşat Acar (Ed.), Kamu Yönetiminde Kayırmacılık, 6-30, İzmir: SOBİAD Hukuk ve İktisat Araştırmaları Yayınları.

Aktan, Coşkun Can ve Osman Kürşat Acar (2021). Kamu Yönetiminde Kayırmacılık, Aktan, C. C. ve O. K. Acar (Ed.), İzmir: SOBİAD Hukuk ve İktisat Araştırmaları Yayınları.

Aktaş, Hasan Emir (2016). "Hükûmet Sistemlerinin Tıkanma Noktaları ve Alternatif Çözüm Yolları", Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6, 1, 209-228.

Akyel, Recai (2009). "Yönetimin Kontrol Fonksiyonunun Uygulanmasındaki Güçlükler", Türk İdare Dergisi, 465, 11-25.

Akyel, Recai (2010). "Yönetimde İç Kontrol, İç Denetim Ve Dış Denetim Fonksiyonlarının Birbirleri İle İlişkileri Ve Türk Kamu Yönetiminde Uygulanmalarının Değerlendirilmesi", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19, 3, 1-21.

Akyel, Recai ve Hacı Ömer Köse (2010). "Kamu Yönetiminde Etkinlik Arayışı: Etkin Kamu Yönetimi İçin Etkin Denetimin Gerekliliği", Türk İdare Dergisi, 466, 9-45.

Akyel, Recai ve diğerleri (2012). Umumi Murakabe Heyeti'nden Sayıştay'a, Yüksek Denetleme Kurulu (1938-2010), Ankara: T.C. Sayıştay Başkanlığı, 150. Kuruluş Yıldönümü Yayınları (No: 1).

Akyıldız, Ali (2019). "Mekteb-i Mülkiyye", TDV İslam Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/mekteb-i-mulkiyye (Erişim Tarihi: 21 Şubat 2021).

Akyıldız, Songül ve Filiz Özbay (2021). "Dışsallıkla Mücadelede Düzenleyici Ve Denetleyici Kurumların Rolü: RTÜK Örneği", Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 11, 2, 524-538.

Akyüz, Yahya (2020). Türk Eğitim Tarihi, 33. Baskı, Ankara: Pegem Akademi.

Albayrak, Süha Oğuz (2016). "ABD Kamu Personel Rejiminde Esnek İstihdam (At-Will Employment) Eğilimi", Mülkiye Dergisi, 40, 2, 43-66.

Albayrak, Süha Oğuz (2020). "Türkiye'de Üst Kademe Kamu Yöneticiliğine Atanma", Memleket Siyaset Yönetim, 15, 33, 101-140.

Alıcı, Orhan Veli (2016). "Kamu Yönetiminde İç Denetim Mekanizmasının Reorganizasyonu", Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi, 3, 5, 185-200.

Alkuş, Oktay (2019). "Fransa'daki Kamu Yönetimi", TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi, 11, 41, 1309-4033.

Alodalı, M. Fatih Bilal ve diğerleri (2012). "Yerel Yönetimlerde E-Belediyecilik Uygulamaları: Akdeniz Bölgesi Örneği", Manas Journal of Social Studies, 1, 1, 83-95.

Alodalı, M. Fatih Bilal ve Sefa Usta (2017). "Türk Yönetim Geleneğinde Hesap Verebilirlik Mekanizmaları: Divan-ı Mezalim ve Kamu Denetçiliği Kurumu", Strategic Public Management Journal, 3, 6, 168-184.

Alper, Tayfun (2021). "Meritokrasi", https://tayfunalper.com/makale-Meritokrasi.aspx (Erişim Tarihi: 24 Aralık 2021).

Altındağ, Halil (2012). "Yarı Başkanlık Sistemlerinde Devlet Başkanını Ön Plana Çıkaran Unsurlar - Fransa Örneği ve Türkiye", Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 5, 18, 267-297.

Altun, Murat ve Erdal Kuluçlu (2005). "Doktrin ve Mevzuat Işığında Kamuoyu Denetimine Genel Bir Bakış", Sayıştay Dergisi, 56, 23-51.

Altunok, Hatice (2016). "Atama Yetkisi ve Bürokrasi Siyaset lişkisi Üzerine Bir Değerlendirme", Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8, 14, 166-180.

Anayurt, Ömer, Murat Erdoğan ve Ahmet Ekinci (2019). "Devlet Başkanının Halk Tarafından Seçildiği Hükûmet Sistemlerinde Seçim Döngüsünün Kuvvetler Ayrılığı ve Siyasal İstikrar Üzerinde Etkisi", Kendigelen, Abuzer ve Saadet Yüksel (Ed.), Ord. Prof. Dr. Ali Fuat BAŞGİL'in Anısına Armağan, 184-225, İstanbul: Oniki Levha Yayınları.

Apan, Ahmet (2012). "Türk Denetim Sistemine Yeni Bir Soluk: Denetim Koordinasyon Üst Kurulu", Türk İdare Dergisi, 9, 9-33.

Ar, A. Fikret (1986). "Fransa ve Türkiye'de Yönetici Yetiştiren Başlıca Kurumlar - ENA, IIAP ve TODAİE", Amme İdaresi Dergisi, 19, 4, 13-24.

Arap, İbrahim ve Levent Yılmaz (2006). "Yeni Kamu Yönetimi Anlayışının Yeni Kurumu: Kamu Görevlileri Etik Kurulu", Amme İdaresi Dergisi, 39, 2, 51-69.

Araslı, Huseyin ve Mustafa Tümer (2008). "Nepotism, favoritism and cronyism: A study of their effects on job stress and job satisfaction in the banking industry of North Cyprus", Social Behavior and Personality, 36, 9, 1237-1250.

Ardanıç, Bülent ve Turgay Ergun (1980). "Siyasal Nitelikli Yüksek Yönetici Atamaları", Amme İdaresi Dergisi, 13, 2, 3-18.

Ardıçoğlu, M. Artuk (2017). "Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi", Ankara Barosu Dergisi, 75, 3, 19-51.

Arı, Abdullah Said (2015). Kamu Yöneticilerinin Yetiştirilmesi: Türkiye ve Fransa Örneği, İstanbul Medeniyet Üniveristesi, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Arklan, Ümit (2013). "Bir Kamu Denetim Sistemi Olarak Ombudsman ve Türkiye'de Uygulanabilirliği", Selçuk İletişim, 4, 3, 82-100.

Arsel, İlhan (1954). "Üçüncü Fransız Cumhuriyetinde "Senato" ", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 11, 1-2, 97-144.

Aslan, Bayram (2010). "Bir Yönetim Fonksiyonu Olarak İç Denetim", Sayıştay Dergisi, 77, 63-86.

Aslan, Onur Ender ve diğerleri (2016). Merkezî Personel Hizmetleri Örgütlenmesi : Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Japonya, 1. Baskı, Ankara: TODAİE Yayınları.

Ataay, Faruk (2017). "Türkiye'de Hükûmet Sistemi Değişikliği: Parlamenter Sistemden Başkanlık Sistemine Geçiş", Sosyal Bilimler Dergisi, 2, 10, 77-98.

Ateş, Hamza (2008). "Postmodern Toplum, Devlet ve Kamu Yönetimi", Balcı, Asım ve diğerleri (Ed.), Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar, 2. Baskı, 387-414, Ankara.

Ateş, Hamza ve Aydın Akpınar (2017). "Hükûmet Sistemleri ve Özgürlük: Karşılaştırmalı Bir İnceleme", Strategic Public Management Journal, 3, 6, 1-22.

Ateş, Hamza ve Öznur Yavuz (2017). "Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sisteminde Denetimin Geleceği", Demirhan, Yılmaz, Seyfettin Aslan ve Ahmet Vedat Koçal (Ed.), Uluslararası Ekonomi, Siyaset ve Yönetim Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 545-572, Diyarbakır: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Ateş, Selahattin (2008). "İngiltere'de Kamu Personeli ve İstihdam Politikaları", Türk İdare Dergisi, 458, 203-223.

Atmaca, Yıldız ve Zeynep Yıldırım (2019). "Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi ve Siyaset- Bürokrasi İlişkisi", V. Stratejik Kamu Yönetimi Sempozyumu Bildiri Kitabı (Tam Metin), 23-27, İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Avaner, Tekin ve Cenay Babaoğlu (2020). "İdari ve Askerî Bilginin Teşkilatlanması: Enderun Mektebinde Yönetici Eğitimi", Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22, 3, 805-826.

Avaner, Tekin ve Mustafa Volkan (2019). "Hikmet-i Hükûmet ve Yeni Reform: Türk Tipi Başkanlık Sistemi ve ABD Başkanlık Sisteminin Etkisi Üzerine", Yasama Dergisi, 39, 105-130.

Avcı, İbrahim (2016). ABD Genel Müfettişlik Sistemi, 1. Basım, Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.

Avcı, Mustafa ve Seçkin Yavuzdoğan (2016). "Avrupa Birliği'ne Üye Ülkelerde Esnek Personel Rejimi ve Türkiye Uygulamalarının Kısmi Bir Analizi", TAAD, 7, 28, 29-56.

Ay Deniz, Şadiye (2006). "İngiltere İle Karşılaştırmalı Olarak Türkiye'de Parlamenter Sistemin İşleyişi Ve Hükûmet Sistemi Tartışmaları", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8, 3, 133-157.

Ayan Musil, Pelin (2013). "Hükûmet Sistemleri: Başkanlık Sistemi ve Parlamenter Sistem", Sayarı, S, ve H. Dikici Bilgin (Ed.), Karşılaştırmalı Siyaset: Temel Konular ve Yaklaşımlar, 189-208, İstanbul: Istanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Ayanoğlu, Taner (2007). "Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların Düzenleme Yetkisi ve Tapdk Örneği", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 65, 1, 39-84.

Aydın, Abdullah ve Berat Akıncı (2018). "Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sisteminde Kamu Personel Yönetim Sisteminin Dönüşümü: Üst Düzey Kamu Görevlilerin Atanması", Route Educational and Social Science Journal, 5, 10, 1024-1033.

Aydın, Ahmet Hamdi (2015). Türk Kamu Yönetimi, 6. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Aydın, Ahmet Hamdi ve Sibel Gök (2016). "İngiltere'de Kamu Personel Sisteminde Değişim: Geleneksel Westminster Modeli'nden Esnek Örgütlenme Modeline Doğru", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 5, 2, 21-38.

Aydın, Nurettin (2012). "Weberyen Bürokraside Liyakat ve Türk Kamu Bürokrasiden Bir Kesit: 'Siyasetin Bürokrasi İronisi ' ", Sayıştay Dergisi, Nisan-Hazi, 85, 51-67.

Aydilek, Emre (2019). "Türk Siyasal Hayatında Bürokrasi - Siyaset İlişkisi", Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi, 3, 57-72.

Aygen, Murat (2017). "Başkanlık Sistemi Üzerine Bir İnceleme: Türkiye Örneği", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 27, 2, 167-176.

Aygen, Murat ve Yıldız Atmaca (2019). "Kuruluşunun İlk Yıllarında Türkiye Cumhuriyeti'nde Uygulanan Hükûmet Sistemleri", Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, 2, 2, 386-401.

Aykaç, Burhan (1990). "Personel Yönetimında Yeterlilik İlkesi", Amme İdaresi Dergisi, 23, 4, 91-109.

Aykaç, Burhan (2012). "Türkiye'de Kamu Yönetimi Eğitiminin Gelişimi", Aykaç, Burhan, Şenol Durgun, ve Hüseyin Yayman (Ed.), Türkiye'de Kamu Yönetimi, 2. Basım. ,57-66, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

AYM Kanunu (2011). Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun, RG:3/4/2011-27894.

Ayman Güler, Birgül (2013). Kamu Personeli Sistem ve Yönetim, Ankara: İmge Kitabevi.

Ayvaz, M. Erkut (2016). "Sistem Sorununun Çözümünde Yarı Başkanlık Modeli", https://www.setav.org/sistem-sorununun-cozumunde-yari-baskanlik-modeli/ (Erişim Tarihi: 1 Ocak 2021).

Azimli Çilingir, Gülcan (2018). "Türkiye'deki Düzenleyici Ve Denetleyici Kuruluşların İdari Yapı İçerisindeki Rolü", Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2, 1, 1-13.

Bakırcı, Fahri ve Yüksel Yalova (2021). "TBMM'nin Denetim Yetkisinin Gelişimi Üzerine Parlamenter Sistemden Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemine Sözlü Soru Önergesi", ViraVerita E-Dergi, 13, 13, 352-395.

Barbaza, Jean (Çev. Ömer Bozkurt) (2001). "Fransa 'da Kamu Yöneticilerinin Başlangıç Eğitimi", Amme İdaresi Dergisi, 34, 2, 79-88.

Barut, Bahar (2015). "Vekâlet Kuramı Perspektifinden Kayırmacılık Kavramı", The Journal of Turk-Islam World Social Studies, 2, 5, 240-240.

Başar, Özgül (2007). Bazı Batı Ülkeleri (Amerika Birleşik Devletleri, Federal Almanya, İngiltere Ve Fransa) İle Karşılaştırmalı Olarak Türk Kamu Personel Yönetiminde Sınıflandırma Ve Ücretlendirme Sistemleri, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya.

Başgil, Ali Fuat (2011). "Devlet Nedir? : Realist Bir Tarif Denemesi", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 12, 4, 981-990.

Başpınar, Ahmet (2005). "Türkiye'de ve Dünyada Denetim Standartlarının Oluşumuna Genel Bir Bakış", Maliye Dergisi, 148, 35-62.

Başpınar, Recep (1971). "İdarenin Takdir Yetkisinin Yargı Denetimine Tâbi Tutulması", Danıştay Dergisi, 1, 3, 59-86.

Baydar, Tülay (2004). Yönetim Etiği Açısından İngiltere'deki Kamu Yönetimi Uygulamaları, Ankara Üniversitesi, SBE, Kamu Yönetimi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Baykal Benlioğlu, Emel (2015). "Fransız Örneği Işığında Kohabitasyon Dönemleri", The GLOBAL A Journal of Policy and Strategy, 1, 1, 69-101.

Bayrakçı, Bayram (2000). "Siyasal Yozlaşma ve Ekonomik Gelişmeye Etkileri", Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16, 133-163.

Bayramoğlu, Büşra (2016). "ABD Yönetim Sistemi Üzerine Bir İnceleme", Sahipkıran Stratejik Araştırmalar Merkezi - SASAM, http://sahipkiran.org/2016/07/30/abd-yonetim-sistemi/ (Erişim Tarihi: 27 Haziran 2020).

Baysal, Tahir (2014). Kamu Yöneticisi Yetiştirme, Atama Ve Terfi Sisteminin Yöneticilerin Motivasyonuna Etkileri: Türkiye İstatistik Kurumu Örneği, İnönü Üniversitesi, SBE Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Isparta.

Baysal, Tahir (2016). "Türkiye'de Kamu Yöneticilerinin Yetiştirilmesi, Sorunlar ve Çözüm Önerileri", Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 7, 1, 186-213.

Beceren, Ertan ve Gökhan Kalağan (2007). "Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sitem; Türkye'de Uygulanabilirliği Tartışmaları", İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6, 11, 163-181.

Bektaş, Eda (2019). "Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sisteminde Yasama-Yürütme İlişkisi ve Bu Sistemin Türkiye Demokrasisine Etkileri", Yasama Dergisi, 39, 199-218.

Belli, Aziz ve diğerleri (2018). "Azerbaycan ve Türkiye Siyasal Sistemlerinin Karşılaştırılması", Sağlam, Mehmet (Ed.), VII. Uluslararası Sempozyum İdealden Gerçeğe Toplum, Siyaset Ve Ekonomi Bildiri Kitabı, 64, Malatya: BİLSAM Yayınları.

Bezes, Philippe ve Gilles Jeannot (2011). "The Development and Current Features of the French Civil Service System", Van der Meer, Frits (Ed.), Civil Service Systems in Western Europe, 185-215, Cheltenham: Edward Elgar.

Bilir, Faruk (2012). "Hükûmetin Siyasi Sorumluluğu ve Gensoru", Erikli, Hasan, ve Bahadır Yeşilırmak (Ed.), Türkiye Büyük Millet Meclisi Parlamenter Denetim Sempozyumu, 135-152, Ankara: TBMM.

Bobovius, Albertus (Ali Ufki Bey) (2013). Saray-ı En Derun Topkapı Sarayında Yaşam, Noyan, Ç. T. (Ed.), 1. Basım, İstanbul: Kitap Yayınevi.

Bolton, Alexander (2016). "Creating Capacity: Presidential Control and the Senior Executive Service", Annual meeting of the Southern Political Science Association in San Juan, Puerto Rico.

Bozdoğan, Selim ve Ferit İzci (2016). "Türk Kamu Yönetiminde Bir Problem Alanı Olarak Bürokrasi-Siyaset İlişkisi", Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4, 34, 33-46.

Bozkurt, Paşa (2016a). "Denetim Kavramı ve Denetim Anlayışındaki Gelişmeler", Denetişim, 12, 56-62.

Bozkurt, Paşa (2016b). "Türkiye'de Denetim Kurumları", Denetişim, 15, 34-44.

Bozkurt, Paşa (2018). "Türk Kamu Yönetiminde İç Denetim Sistemi: Stratejik Yönetim Perspektifinden Bir Değerlendirme", Sayıştay Dergisi, 109, 9-25.

Brinkerhoff, Derick W. ve Arthur A. Goldsmith (2002). "Clientelism, Patrimonialism and Democratic Governance: an overview and framework for Assessment and Programming", Management Systems International, http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/Pnacr426.pdf.

Brosnan, Dolores (1989). "A Comparative Analysis of United States and Japanese Public Personnel Systems", Asian Journal of Public Administration, 11, 1, 25-48.

Bruff, Harold H. (1979). "Presidential Power and Administrative Rulemaking", The Yale Law Journal, 88, 3, 451-509.

Bucaktepe, Adil (2014). "Devlet Memurluğu ve Memurların Değerlendirilmesi Üzerine Düşünceler", Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 18, 3, 3-4.

Bulut, Yakup ve İsmail Bakan (2005). "Yönetici ve Yöneticilik Üzerine Kahramanmaraş Kentinde Bir Araştırma", Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 5, 9, 62-89.

Buran, Hasan (2009). "Siyasal Rejim Sınıflamalarının Yeniden Gözden Geçirilmesi Üzerine", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14, 1, 69-97.

Büke, Ahmet (2016). "Kuvvetler Ayrılığının Parlamenter Sistemde Siyasal Partilerin Faaliyetlerine Etkisi", Journal of International Scientific Researches, 1, 2, 225-239.

Büte, Mustafa (2011). "Kayırmacılığın Çalışanlar Üzerine Etkileri İle İnsan Kaynakları Uygulamaları", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15, 1, 383-404.

Cabinet Office (2020a). "Civil Service statistics: 2020", https://www.gov.uk/government/statistics/civil-service-statistics-2020 (Erişim Tarihi: 11 Mayıs 2021).

Cabinet Office (2020b). "Civil Service Statistics 2020 Cabinet Office National Statistics", https://www.gov.uk/government/collections/civil-service-statistics (Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2021).

Cabinet Office (2021). "Our Governance - Civil Service", https://www.gov.uk/government/organisations/civil-service/about/our-governance#cabinet-secretary-and-head-of-the-civil-service (Erişim Tarihi: 24 Mayıs 2021).

Cadot, Olivier, Lars Hendrik Röller ve Andreas Stephan (2006). "Contribution To Productivity Or Pork Barrel? The Two Faces Of Infrastructure Investment", Journal of Public Economics, 90, 6-7, 1133-1153.

Canatan, Bilal (2007). "Fransa: Devrim'e Tutsak Ülke", Muhafazakar Düşünce Dergisi, 3, 11, 9-22.

Candan, Hakan ve Asım İşler (2019). "Başkanlık Sisteminde Yönetimde İstikrarın Karanlık Yüzü: Kamu Bürokrasisinde İstikrarsızlık", V. Stratejik Kamu Yönetimi Sempozyumu Bildiri Kitabı (Tam Metin), 1. Basım, 80-84, İstanbul: Nobel Bilimsel Eserler.

Cangüloğlu, Hüseyin (2019). "Enderun Eğitiminde Bilgi Bütünlüğü", Bulut, Mehmet, ve Aydın Kudat (Ed.), II. Uluslararası Sosyal Bilimlerde Gelenek ve Bilgi Bütünlüğü Sempozyumu Bildiri Kitabı, 1. Baskı, 554-563, İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Yayınları: 43.

Cardona, Francisco (2000). "Trends and Developments", Scope Of Civil Services In European Countries, Maastricht: SIGMA.

Carey, Maeve P. (2012). "The Seniacor Executive Service: Background and Options for Reform", CRS Report for Congress, www.crs.gov.

Carey, Maeve P. ve Michael Greene (2014). Presidential Appointments to Full-Time Positions in Executive Departments During the 111th Congress, 2009-2010.

Cayer, N. Josep. ve Meghna Sabharwal (2013). Public Personnel Administration, 5th basım, Birkdale Publishers.

Cem, Cemil (1976). Türk Kamu Kesiminde Üst Düzey Yöneticiler, Ankara: TODAİE Yayınları.

Chevalier, Jacques (2015). "Changing European States, Changing Public Administration: Public Administration in Statist France", Comparative Public Administration, 741-758, Emerald Group Publishing Limited.

Christopher, R. Berr. ve Jacob E. Gerson (2017). "Agency Design and Political Control", The Yale Law Journal, 126, 1002-1049.

Civil Service (2021a). "Civil Service Learning", https://www.gov.uk/government/collections/civil-service-learning (Erişim Tarihi: 3 Nisan 2021).

Civil Service (2021b). "Our governance - Civil Service", https://www.gov.uk/government/organisations/civil-service/about/our-governance#civil-service-board (Erişim Tarihi: 24 Mayıs 2021).

Civil Service Commission (2018). "Recruitment Principles", https://civilservice-commission.independent.gov.uk/wp-content/uploads/2019/03/02a_RECRUITMENT-PRINCIPLES-April-2018-FINAL-.pdf (Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2021).

Civil Service Fast Stream (2021). "Fast Stream", https://www.faststream.gov.uk/ (Erişim Tarihi: 24 Mayıs 2021).

Cidecigiller, Aynur (2014). "Düzenleyici ve Denetleyici Kamu Kurumları Tarafından Uyuşmazlıkların Giderilmesi", Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 18, 3, 491-504.

Çiner, Can Umut (2012). "Ulusal Yönetim Okuluna Farklı Bir Bakış", Amme İdaresi Dergisi, 45, 4, 51-71.

Congressional Research Service (2021). "Federal Workforce Statistics Sources: OPM and OMB", https://crsreports.congress.gov (Erişim Tarihi: 8 Temmuz 2021).

Cooper, Terry L. (2001). Handbook of Administrative Ethics, (Cooper, T. L, Ed.), Handbook of Administrative Ethics, Second Edi, New York: Marcel Dekker, Inc.

Coşkun, Bayram ve Çiğdem Pank (2017). "Başkanlık Sisteminde Başkanla İdari Yapı Arasındaki İlişki ve Türkiye İçin Değerlendirmeler", Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1, 4, 66-82.

Coşkun, Selim ve Hakan Dulkadiroğlu (2018). "Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) İdari Devletin Gelişimi ve Woodrow Wilson'un Etkisi", Journal of Political Administrative and Local Studies, 1, 2, 21-54.

Coşkun, Şenol ve Şevki Davut (2013). "Cumhurbaşkanının Seçimi, Yetkileri ve Görevleri Açısınadan Türkiye ve Fransa'nın Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi", Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, 3, 182-229.

Crampton, Suzanne M, John W. Hodge ve Jitendra M. Mıshra (2002). "The Use of Union Dues for Political Activity - Current Status", Public Personnel Management, 31, 1, 121-129.

Crown (2021). "National School of Government", https://www.gov.uk/government/organisations/national-school-of-government (Erişim Tarihi: 22 Mart 2021).

Çam, Esat (2000). Çağdaş Devlet Sistemleri, İstanbul: Der Yayınları.

Çamur, Ömer (2020). "Kamu Yönetiminde Liyakatin Önemi: Adalet Temelinde Bir Değerlendirme", Gaziantep University Journal of Social Sciences, 19, 2, 459-474.

Çapar, Selim (2010). "Almanya'da Kamu Personel Sistemi", Türk İdare Dergisi, 466, 47-63.

Çelebi, Fatih (2012). "Fransa Millet Meclisi Üzerine", Yasama Dergisi, 21, 51-84.

Çelik, Cemil ve Yunus Yılmaz (2006). "Fransa'da Yargı Bağımsızlığı ve Hâkim Teminatı", e-akademi Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi, 53, 1-13.

Çelik, Seydi (2018). "Askerî Vesayetin İki Enstrumanı: Millî Güvenlik Akademisi ve Savunma Sekreterlikleri", Journal of Law (Online), 2, 2, 23-37.

Çelik, Vasfiye ve Ömer Demirci (2019). "Türk Kamu Yönetiminin Denetim Yolları ve İşleyişi", Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi, 5, 2, 133-143.

Çeliksoy, Emine ve Büşra Bayan (2020). "Genel ve Özel Amaçlı Ombudsmanlık Örnekleri: İngiltere ve Türkiye", Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, 3, 1, 92-103.

Çengelci, Nazmi (1973). "Kamu Yönetiminde Eğitim ve Mülkî İdare Amirlerinin Eğitim Sorunu", Türk İdare Dergisi, 44, 343, 3-20.

Çetinkaya, Ali Şükrü ve Zehranur Sanıoğlu Tanış (2017). "Örgütlerde Kayırmacılığın İş Yüküne Etkisi: Kamu Kurumları Araştırması", Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, 16. UİK Özel Sayısı, 607-618.

Çevik, Hasan Hüseyin (2012). Kamu Yönetimi (Kavramlar- Sorular - Tartışmalar), 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Çevik, Hasan Hüseyin ve Süleyman Demirci (2015). Kamu Politikası: Kavramlar, Aktörler, Süreç, Modeller, Analiz, Karar Verme, 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Çın, Selim (2018). "Demokratik Yönetim Geleneğinde Hükûmet Sistemleri ve Türkiye'de Başkanlık Sistem", The Journal of Academic Social Science Studies, 70, 485-502.

Çınar, M. Fatih (2019). "Kuvvetler Ayrılığı İlkesi ve Anayasa Mahkemesinin Yorumu (Karşılaştırmalı Anayasa İncelemesi)", IBAD Sosyal Bilimler Dergisi, 5, 89-100.

Çırakoğlu, Melikşah (2016). "Düzenleyici ve Denetleyici Kurulların Denetlenme Şekillerinin İdari Vesayet Bakımından Değerlendirilmesi", Yıldırım Beyazit Hukuk Dergisi, 2, 89.

Çiçek, Atıl Cem (2018). "Kuvvetler Birliği Kuramı Bağlamında Küba'da Siyasal Sistem", Kodaman, Timuçin, ve Emel İştar Işıklı (Ed.), Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler'de Akademik Araştırmalar-III, 165-180, Ankara: Gece Kitaplığı.

Çöker, Zeki (1995). "Mülki İdare Amirleri, Bürokrasi ve Politika", Türk İdare Dergisi, 67, 409, 1-16.

Dağlıoğlu Şanlı, İclal ve Şefika Eda Çiçek (2015). "Federal Almanya Cumhuriyeti'nde Yüksek Denetim", Sayıştay Dergisi, 96, 5-23.

Daley, Dennis (1991). "Merit Systems Protection Board: A Report to the President and the Congress", Public Administration Review, 51, 4, 372-375.

Dalkılıç, Elvin Evrim (2013). "İdarenin Denetim Yetkisinin Özel Kişilere Devrine Anayasa Mahkemesinin Yaklaşımı", Ankara Barosu Dergisi, 2, 106-123.

Davis, Christopher M. ve Michael Greene (2017). Presidential Appointee Positions Requiring Senate Confirmation and Committees Handling Nominations. CRS Report, C. 7-5700, www.crs.gov.

Davis, Christopher M. ve Jerry W. Mansfield (2014). "Presidential Appointee Positions Requiring Senate Confirmation and Committees Handling Nominations", Wade, Casey L. (Ed.), Nomination and Confirmation of Presidential Appointments: Select Elements and Issues, 113-168, New York: Nova Science Publishers, Inc.

DEİK (2012). "Amerika Birleşik Devletleri Ülke Bülteni", https://www.deik.org.tr/uploads/deik-amerika-birlesik-devletleri-ulke-bulteni-mart-2012.pdf,.

Deliveli, Ömür (2010). Kamu Yönetimi, Hukuk Kavramlar, Kurumlar, Kurullar ve Kuruluşlar: Yönetim Bilimleri Sözlüğü, Bursa: Ekin Basım Yayın.

Demir, Fatih (2011). "Bürokrasi-Demokrasi İlişkisi ve Bürokratların Seçilmişlerce Kontrolü Sorunu", Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 18, 2, 63-84.

Demir, Fatih (2018). Avrupa'da Kamu Yönetimi, Ankara: Gazi Kitabevi.

Demir, Fevzi (2013). "Yarı Başkanlık Hükûmet Sistemi ve Türkiye", Journal of Yaşar University, 8, Özel, 831-876.

Demir, Konur Alp (2017). "Türk Kamu Yönetimi Denetim Sisteminde Danıştay ve Sayıştay Kurumlarının Analizi", Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4, 208-235.

Demir, Konur Alp ve Hikmet YAVAŞ (2015). "Kamu Yönetiminin Geleceği Üzerine Kavramsal Bir Tartışma", Yönetim Bilimleri Dergisi, 13, 25, 91-113.

Demirbaş, Tolga (2006). "Yolsuzlukla Mücadelede Ulusal Dürüstlük Sisteminin Temel Direği : Yüksek Denetim", Amme İdaresi Dergisi, 39, 2, 71-95.

Demirel, Yavuz ve Yasemin Savaş (2017). "Nepotizmin Yenilik ve Yetenek Yönetimi Üzerine Etkisi", MANAS Journal of Social Studies, 6, 1, 129-142.

Demirelli, Levent ve Recep Aydın (2020). "Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sisteminde Türk Kamu Personel Yönetiminin Örgütlenmesi", Yasama Dergisi, 42, 49-96.

Demirhan, Yılmaz (2017). "Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı Hükûmeti Sistemi ve Yeni Sistemin Kamu Yönetimine Yansımaları", Demirhan, Yılmaz, Seyfettin Aslan, ve Ahmet Vedat koçal (Ed.), Uluslararasıekonomi, Siyaset Ve Yönetimsempozyumu Bildiriler Kitabı, Ankara: Sonçağ Yayıncılık.

Demirkanoğlu, Yahya (2020). "Hükûmet Sistemleri ve Yasalaştırma: Karşılaştırmalı Bir İnceleme", Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9, 1, 89-96.

Demirkol, Mustafa ve Kübra Demirkol (2015). "Başkanlık Sistemi ve Türkiye", Kayfor 13, 1-13, Konya.

Deniz, Mustafa (1999). "Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması", Sayıştay Dergisi, 10, 35, 135-154.

Derin, Cem ve Burak Coşkun (2017). "Kamu Denetçiliği Kurumunun Tavsiye Kararı Üzerine Disiplin Cezasının Geri Alınması", Ombudsman Akademik, 7, 173-195.

Deseve, G. Edward (2017). The Presidential Appointee's Handbook, 2. Baskı, Washington, D.C.: Brookings Institution Press.

Dimock, Marshall E. (1956). "The Administrative Staff College: Executive Development in Government and Industry", American Political Science Review, 50, 1, 166-176.

Discovery.nationalarchives.gov.uk (2021). "Records created or inherited by the Civil Service College", The National Archives, https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C182 (Erişim Tarihi: 28 Mart 2021).

Dışişleri Bakanlığı (2021). "Fransa'nın Siyasi Görünümü", https://www.mfa.gov.tr/fransa-siyasi-gorunumu.tr.mfa (Erişim Tarihi: 21 Ağustos 2021).

Dikmen, Ahmet Alpay ve Cahit Emre (2004). "Amerika Birleşik Devletleri", Ayman Güler, Birgül ve diğerleri (Ed.), Kamu Yönetimi Ülke İncelemeleri, 185-224, Ankara: A.Ü. SBF Kamu Yönetimi Araştırma ve Uygulama Merkezi.

Dilek, Muzaffer (2000). "Özel kanunlarda yer alan uyarma ve kınama cezalarına karşı yargı yolu açık mı?", Türk İdare Dergisi, 72, 426, 121-127.

Dilek, Serkan, Recep Özdirek ve Hayrettin Kesgingöz (2019). "Kayırmacılık Kavramının İslam Ekonomisi Bağlamında İncelenmesi", İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 8, 4, 3186-3210.

DMK (1965). Devlet Memurları Kanunu, RG:23/7/1965-12056.

Doğan, Bayram ve İdris Doğan (2020). "Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sisteminde Cumhurbaşkanının Sorumluluğu", İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 11, 2, 468-483.

Doğan, Bayram ve Didem Erdoğan (2021). "Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sisteminde Cumhurbaşkanı Yardımcıları İle Bakanların Sorumlulukları Meselesi", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 23, 1, 163-191.

Doğan, Kadir Caner (2014a). "Postmodern Kamu Yönetimi Anlayışı Çerçevesinde Bir Denetim Paradigması: Ombudsman", Journal of Turkish Court of Accounts, 94, 73-96.

Doğan, Kadir Caner (2014b). Karşılaştırmalı Ülke İncelemeleri Bağlamında Türk Kamu Yönetiminde Ombudsmanın Uygulanabilirlik Analizi, Uludağ Üniversitesi.

Doğan, Kadir Caner (2017). "Yönetişim Kavramı ve Türkiye'de Demokratikleşme Reformları : Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsman) Örneği", Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5, 47, 267-287.

Doğan, Kadir Caner (2020). "Türk Kamu Yönetiminin Denetlenmesinde Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri", OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 16, 30, 2994-3017.

Dönmez, Gökhan (2020). "2017 Anayasa Değişiklikleri Çerçevesinde Türkiye'de Meclis Soruşturması", Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 25, 42, 39-66.

Dönmez, Ömer (2015). "Hükûmet Sistemleri ve Hükûmet Sistemlerinin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi", http://web.e-baro.web.tr/uploads/45/Etkinlikler/2015/1_Omer_Donmez.pdf (Erişim Tarihi: 13 Aralık 2020).

DPB (2016). İngiltere Kamu Yönetimi ve Kamu Personel Sistemi, Ankara: Aren Reklam Tanıtım Dış Tic Ltd. Şti.

Dunbay, Seda (2012). "23 Temmuz 2008 Tarihli Anayasa Reformu Işığında Fransa'daki Yarı Başkanlık Sistemi", Ankara Barosu Dergisi, 3, 293-316.

Dur, Ozan (2018). "Türkiye Selçuklularında Gulam Sistemi", İlim ve Medeniyet, https://www.ilimvemedeniyet.com/turkiye-selcuklularinda-gulam-sistemi.html (Erişim Tarihi: 14 Şubat 2021).

Durgun, Şenol (1998). "İngiliz Personel Rejimi", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 6, 1-2 (Prof. Dr. Süleyman Arslan'a Armağan), 421-463.

Dursun, Abdülkadir ve Songül Altınışık (2015). "Türk Kamu Yönetiminde Uygulanan Denetim Türlerinin Değişimini Belirleyen Etkenler", Strategic Public Management Journal, 1, 1, 91-108.

Dursun, Davut (2016). Siyaset Bilimi, 8. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Duverger, Maurice (1997). "A New Political System Model: Semi-Presidential Government", European Journal of Political Research, 31, 1-2, 125-146.

Efe, Haydar ve Murat Demirci (2013). "Ombudsmanlık Kavramı ve Türkiye'de Kamu Denetçiliği Kurumundan Beklentiler", Sayıştay Dergisi, 90, 49-72.

Ege, İlhan (2020). "Bağımsız İdari Otoriteler (Bağımsız Düzenleyici Kurumlar): Sigortacılık Ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu Örneği", Kapadokya Akademik Bakış, 4, 1, 1-29.

Ekinci, Emre (2016). "Devrimden Günümüze Fransız Siyasal Sisteminin Evrimi", Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6, 1, 149-172.

Elgie, Robert (1996). "The French Presidency : Conceptualizing Presidential Power In The Fifth Republic", Public Administration, 74, 2, 275-291.

Elgie, Robert (2006). "Why Do Governments Delegate Authority to Quasi-Autonomous Agencies? The Case of Independent Administrative Authorities in France", Governance: An International Journal of Policy, Administration, and Institutions, 19, 2, 207-227.

Elgie, Robert (2007). "Varieties of Semi-Presidentialism and Their Impact on Nascent Democracies", Taiwan Journal of Democracy, 3, 2, 53-71.

Elgie, Robert (2008). "The Perils of Semi-Presidentialism. Are They Exaggerated?", Democratization, 15, 1, 49-66.

Elgie, Robert (2009). "Duverger, Semi-Presidentialism and The Supposed French Archetype", West European Politics, 32, 2, 248-267.

Elgie, Robert, Eiliano Grossman ve Amy Gale Mazur (2016). The Oxford Handbook of French Politics, https://www.researchgate.net/publication/342410849.

Elgie, Robert ve Iain Mcmenamin (2011). "Explaining The Onset of Cohabitation Under Semi-Presidentialism", Political Studies, 59, 3, 616-635.

Emiroğlu, Hüseyin (2000). "Yarı Başkanlık Sistemi Örneği:Fransa", Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6, 1, 135-152.

En.wikipedia.org (2021). "National School of Government - Wikipedia", https://en.wikipedia.org/wiki/National_School_of_Government (Erişim Tarihi: 3 Nisan 2021).

Er, Selami (2008). "Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların Dış Denetimi ve 5018 Sayılı Kanunda Yapılan Değişiklikler", Sayıştay Dergisi, 68, 29-46.

Erat, Veysel (2015). "Türkiye'de Cumhurbaşkanının Halk Tarafından Seçilmesinin Hükûmet Sistemi Üzerine Etkileri", Yönetim Bilimleri Dergisi, 13, 25, 325-355.

Erdem, Kasım (2017a). "Yarı Başkanlık Sistemi: Teori, Pratik ve Tartışmalar", Gökçimen, Semra (Ed.), Karşılaştırmalı Hükûmet Sistemleri: Yarı Başkanlık Sistemi (Fransa, Polonya ve Rusya Örnekleri), 2. Baskı, 1-21, Ankara: TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı.

Erdem, Kasım (2017b). "Yarı Başkanlık ya da Süper Başkanlık: Rusya Federasyonu Örneği", Gökçimen, Semra (Ed.), Karşılaştırmalı Hükûmet Sistemleri: Yarı Başkanlık Sistemi (Fransa, Polonya ve Rusya Örnekleri), 2. Baskı, 185-243, Ankara: TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı Yayınları.

Erdem, Mustafa ve Erdal Meriç (2012). "Okul Yönetiminde Kayırmacılığa İlişkin Ölçek Geliştirme Çalışması 1", Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 2, 2, 141-154.

Erdoğan, Mustafa (2016). Başkanlık Sistemi, Latin Amerika Tecrübesi ve Türkiye, Ankara: Özgürlük Araştırmaları Derneği - Liberal Perspektif Analiz - 3.

Erdoğan Tosun, Gülgün ve Tanju Tosun (1999). Türkiye'nin Siyasal İstikrar Arayışı Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemleri, İstanbul: Alfa Yayınları.

Eren, Erol (2019). Yönetim ve Organizasyon (Çağdaş ve Küresel Yaklaşımlar), 13. Baskı, İstanbul: Beta Yayınevi.

Eren, Veysel ve Berat Akıncı (2018). "Yasama Yürütme İlişkileri Açısından Başkanlık Sistemi İle Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sisteminin Karşılaştırılması", Demirkaya, Yüksel (Ed.), Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sitemi: Kamu Yönetiminde Değişim, 37-72, İstanbul: Hiperyayın Yayınları.

Eren, Veysel ve Mehmet Özel (2008). "Devletin Dönüşümü ve Yeni Dönem Kamu Yönetimi", Konya: Çizgi Kitabevi.

Ergun, Turgay (1983). "Yüksek Yöneticilerin Yetiştirilmeleri Sorunu", Amme İdaresi Dergisi, 16, 2, 23-36.

Ergun, Turgay (1988). Kamu Yöneticilerinin Yetiştirilmesi, Ankara: TODAİE Yayınları.

Ergun, Turgay ve Aykut Polatoğlu (1988). Kamu Yönetimine Giriş, 3. Basım, Ankara: TODAİE.

Ergül, Ozan (2012). "Parlamento Hukukunda Meclis Araştırması ve Genel Görüşme", Erikli, Hasan ve Bahadır Yeşilırmak (Ed.), TBMM Parlamenter Denetim Sempozyumu (07 Mayıs 2012), 88-94, Ankara: TBMM.

Eroğlu Durkal, Müzeyyen ve Mustafa Karahöyük (2017). "Yarı Başkanlık Sistemi ve Rusya Federasyonu Örneği", Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 12, 1, 53-90.

Eroğul, Cem (2004). Anatüzeye Giriş ("Anayasa Hukuku"na Giriş), 7. Baskı, Ankara: İmaj Yayıncılık.

Eroksal Ülger, Gülçin (2017). "İşe Alma Sürecinde Yeni Eğilimler: İngiliz Kamu Personel Sistemi Örneği", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22, Kayfor 15 Özel Sayısı, 1645-1660.

Erol, Ömer Faruk (2020). "Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sisteminde Cumhurbaşkanlığı Politika Kurulları", Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 26, 1, 107-130.

Ersöz, Oğuz (2015). "Hükûmet Sistemlerinin Genel Teorisi", http://web.e-baro.web.tr/uploads/45/Etkinlikler/2015/2_Oguz_Ersoz.pdf (Erişim Tarihi: 16 Aralık 2020).

Ertekin, Yücel (1998). "Çağdaş Yönetim ve Denetim", Türk İdare Dergisi, 70, 421, 493-515.

Ertekin, Yücel (2004). "Çağdaş Yönetim ve Denetim", Sosyal Bilimler Dergisi, 1, 1, 55-67.

Eryılmaz, Bilal (1993). "Kamu Bürokrasisinin Denetlenmesinde Yeni Gelişmeler", Amme İdaresi Dergisi, 26, 4, 81-106.

Eryılmaz, Bilal (2016). Kamu Yönetimi : Düşünceler-Yapılar-Fonksiyonlar-Politikalar, 9. Baskı, Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

Eryılmaz, Bilal (2017). Bürokrasi ve Siyaset: Bürokratik Devletten Etkin Yönetime, 6. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları.

Eryılmaz, Bilal ve Hale Biricikoğlu (2011). "Kamu Yönetiminde Hesap Verebilirlik ve Etik", İş Ahlakı Dergisi, 4, 7, 19-45.

Esen, Erdi ve Gökhan Kalağan (2020). "Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sisteminde Merkezî İdarenin Dönüşümü", Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 11, Supplement, 260-277.

Eşki Uğuz, Hülya (2010). "İngiliz Kamu Personel Yönetimine Genel Bir Bakış: Kamu Hizmetlerine Giriş, Performans Değerlendirme Ve Disipline İlişkin Düzenlemeler", Sayıştay Dergisi, 78, 129-148.

Evren, Çınar Can (2016). "Başbakanlığın Kamu Personel İşlemlerine İlişkin Son Genelgelerinin Hukuki Tahlili", Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 20, 2, 517-576.

Farazmand, Ali (2007). Strategic Public Personnel Administration: Building and Managing Human Capital for the 21st Century, Farazmand, A. (Ed.), London: Praeger Publishers.

Fendoğlu, Hasan Tahsin (2010). Başkanlık Sistemi Tartışmaları, Ankara: Başak Matbaacılık ve Tan. Hiz. Ltd. Şti.

Fendoğlu, Hasan Tahsin (2012). "Başkanlık Sistemi", İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2, 2, 39-60.

Fendoğlu, Hasan Tahsin (2016). "Cumhurbaşkanlığı Sisteminde Ombudsman Denetimi: İdarenin Kamu Denetçiliği Kurumu Tarafından Denetlenmesi", Ombudsman Akademik, 5, 13-36.

Friedrich, Carl J. (Çev. Ahmet Burçin Yereli) (1994). "Yolsuzluğun Tarihi", Eker, Aytaç ve Coşkun Can Aktan (Ed.), Politik Yozlaşma ve Rant Kollama, 8-15, Ankara: TAKAV Matbaası.

Fritter, Ben (2021). "Recruitment Of Civil Service Commissioners - Civil Service Commission", https://civilservicecommission.independent.gov.uk/recruitment-of-civil-service-commissioners/ (Erişim Tarihi: 31 Mayıs 2021).

Fry, Geoffrey K. (1988). "The Thatcher Government, The Financial Management Initiative and the "New Civil Service", Public Administration, 66, 1, 1-20.

GAO (2013a). Office Characteristic of Presidential Appointments That Do Not Require Senate Confirmation, Washington DC, https://www.gao.gov/assets/660/652573.pdf.

GAO (2013b). Characteristics of Presidential Appointments that do not Require Senate Confirmation - GAO-13-299R.

GAO (2021). "100 Years of GAO", https://www.gao.gov/about/what-gao-does/hundred-years-of-gao (Erişim Tarihi: 22 Aralık 2021).

Gezici, Hikmet Salahaddin ve Önder Kutlu (2019). Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi, Konya: Çizgi Kitabevi.

Ginsberg, Benjamin (2016). Presidential Government, New Haven and London: Yale University Press.

Gidersoy, Bahar (2017). "Başkanlık Sistemi", Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9, 19, 500-519.

Göçgün, Muhammed (2019). "Cumhurbaşkanlığı Sisteminde Yeni İstihdam Türleri", Cumhurbaşkanlığı Sisteminde Yürütme Sempozyumu Bildiri Kitabı, 95-110, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınevi.

Gödekmerdan, Mehmet (1991). "İngiliz Kamu Personel Rejiminin Özellikleri", Türk İdare Dergisi, 63, 391, 237-243.

Gökçe, Ali Fuat (2009). "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Yürütmeyi Denetlemesinde Meclis Araştırması Komisyonlarının İşlevselliği", Yasama Dergisi, 11, 76-92.

Gökçe, Ali Fuat (2018). Dünyadan Örnek Hükûmet Sïstemlerï, İstanbul: Assam.

Gökçe, Ali Fuat (2019). "Hibrit Rejimlerde Hükûmet Sistemleri ve Demokrasi", ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi, 6, 15, 182-200.

Gökçe, Gülise, Ali Şahin ve Erhan Örselli (2002). "Türkiye'de Siyasetin Bürokrasi Üzerindeki Etkisi: Siyasallaşma", Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2, 4, 45-58.

Gökçe, Orhan ve Ali Şahin (2002). "21. Yüzyılda Türk Bürokrasisinin Sorunları ve Çözüm Önerileri", Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2, 3, 1-27.

Gökçe, Orhan ve Ali Şahin (2003). "Yönetimde Rol Kavramı ve Yönetsel Roller", Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 3, 6, 133-156.

Gökdeniz, Kutay, Vahap Aydemir ve Semih Çağan (2017). "Cumhuriyet Sonrası Türk Kamu Yönetimi'nde Liyakat Sistemi Uygulamaları", Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 6, 2, 200-215.

Gökpınar, Hacı Hasan (2019). "Türkiye ve Fransa'da Mülki İdare", İdarecinin Sesi, 187, 38-43.

Göküş, Mehmet (2000). "Kamu Politikalarının Belirlenmesinde Bürokrasinin Rolü", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6, 35-43.

Gönülaçar, Şener (2010). "Kamuda İç Denetçiler ile Müfettişler Arasındaki Görev Örtüşmesi Sorununa Bir Çözüm Önerisi: İngiltere Eğitim Sisteminde İç Denetim ve Teftişin Rol ve Sorumlulukları", Mali Hukuk Dergisi, 148, 1-12.

Gönülaçar, Şener (2014). "İnsan Kaynakları Yönetiminde Kayırmacılık Kuşatması ve Liyakatsizlik Çıkmazı", academia.edu, Ankara, https://www.academia.edu/9687458/İnsan_Kaynakları_Yönetiminde_Kayırmacılık_Kuşatması_ve_Liyakatsizlik_Çıkmazı (Erişim Tarihi: 16 Ocak 2021).

Göze, Ayferi (2013). Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, İstanbul: Beta Yayınları.

Gözler, Kemal (2007). Devletin Genel Teorisi, Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.

Gözler, Kemal (2008). Anayasa Hukukuna Giriş: Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku, 13. Baskı, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Gözler, Kemal (2010). Anayasa Hukukunun Genel Teorisi, C. Cilt I, Bursa: Ekin Kitabevi.

Gözler, Kemal (2018). Türk Anayasa Hukuku, 2. Baskı, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Gözübüyük, A. Şeref (2003). Anayasa Hukuku Anayasa Metni ve 11. Protokole Göre Hazırlanmış Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Ankara: Turhan Kitabevi.

Gözübüyük, A. Şeref (2008). Türkiye'nin Yönetim Yapısı, 10. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi.

Gözübüyük, A. Şeref (2011). Anayasa Hukuku, Ankara: Tuhan Kitapevi.

Gözübüyük, A. Şeref (2016). Yönetim Hukuku, 34. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi.

GPO (2020). Policy and Supporting Positions - The Plum Book 2020, Washington, D.C.: U.S. Government Publishing Office (GPO).

Greenaway, John (2004). "Celebrating Northcote / Trevelyan : Dispelling the Myths", Public Policy and Administration, 19, 1, 1-14.

Greer, Scott L. ve Holly Jarman (2011). "The British Civil Service System", F. van der Meer (Ed.), Civil Service Systems in Western Europe, 13-36, Cheltenham: Edward Elgar.

Gulick, Luther (1933). "Politics, Administration, and the "New Deal"", The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science, 169, 1, 55-66.

Gül, Cengiz ve Kasım Karagöz (2007). "Çağdaş Siyasal Rejimlerde Etkin Yürütme Olgusu", Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 11, 1, 711-752.

Gül, Hüseyin (2019). "Türkiye'nin Yeni Hükûmet Sisteminde Siyasi Denetim: 2018 Haziran Seçim Sonuçları Özelinde Bir Analiz", İzmir İktisat Dergisi, 34, 2, 299-310.

Gül, Hüseyin, İhsan Kamalak ve Songül Sallan Gül (2017). "Amerikan Başkanlık ve Fransız Yarı Başkanlık Sistemleri Işığında Türkiye'nin Cumhurbaşkanlığı Hükûmeti Sistemi", Strategic Public Management Journal, 3 Özel Say, 101-120.

Gül, Hüseyin ve Ramazan Kılıç (2016). "Fransa Tecrübesi Perspektifinden Türkiye'de "Kamu Denetçiliği" ", Sosyal Bilimler Dergisi, 49, 183-212.

Güler, Birgül (1985). "Devlet Personel Başkanlığı Üzeríne Bir Inceleme", Amme İdaresi Dergisi, 1, 79-99.

Güler, Tahsin (2018). "Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi Ve Kamu Yönetimine Etkileri", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21, 39, 299-322.

Gülhan, Mehmet (2015). "Kamu Yönetiminde Denetim ve Bir Denetim Şekli Olan Ombudsmanın Türkiye Açısından Değerlendirilmesi", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5, 1-22.

Günal, Erdoğan (2012). Hükûmet Sistemleri ve Türkiye'de Başkanlık Sistemi Arayışları, 2. Baskı, İstanbul: Hükümdar Yayınları.

Günay, Ömer Faruk (2004). Üst Düzey Kamu Yöneticilerinin Yetiştirilmesi, Ankara Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Günay, Ömer Faruk (2006). "Üst Düzey Yöneticilerin Yetiştirilmesi İle İlgili Anasaya Maddesinin İlginç Serüveni", TBB Dergisi, 62, 152-172.

Günay, Ömer Faruk (2007). "Türkiye'de Kamu Yöneticisi Yetiştirmenin Gerekliliği ve Anayasamızdaki Yeri", Amme İdaresi Dergisi, 40, 2, 57-78.

Günay, Ömer Faruk (2014). "Tarihe Geçen 17. Türk Devleti Olmak İstemiyorsak Yöneticilerimizi Yetiştirmek ve Atamaları Yetiştirilenler Arasından Yapmak Zorundayız", İdarecinin Sesi, 3, 92-95.

Günday, Metin ve D. Çiğdem Sever (2020). 2017 Anayasa Değişiklikleri ve Uyumlaştırma Sürecinin İdare Hukukunda Yarattığı Etki Üzerine Bir Değerlendirme. Prof. Dr. Nami Çağan Anısına Armağan, Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları.

Gündüz, Mustafa (2016). "Enderun Mektebi ve Osmanlı'da " Üstün Yeteneklilerin Eğitimi", Eğitime Bakış / Eğitim Öğretim-Bilim Araştırma Dergisi, 12, 37, 11-20.

Günel, Namık (1995). "2000'li Yılların Eşiğinde Yönetsel Denetim Sistemine Eleştirel Bir Bakış", Türk İdare Dergisi, 67, 409, 17-35.

Güner, Hasan (2016). "Türkiye'de Kamu Yönetimi Ve Kamu Yönetiminin Denetimi", Denetişim, 14, 65-72.

Güner, Mustafa (2020). "Arayış İçinde Türkiye: Türk Anayasal Gelişme Süreci Işığında Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Modeli", Adalet Dergisi, 65, 671-685.

Güneri, Gökay (2018). Hükûmet Sistemleri Çerçevesinde Karşılaştırmalı Bakanlık Örgütlenmesi ve Türkiye, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara.

Güneşer Demirci, Aytül (2009). Kamu Personel Sístemleri Analízí:Türkíye' de Karíyer-Kadro Gerílímí, Ankara Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Güran, Sait (1980). Memur Hukukunda Kayırma ve Liyakat Sistemleri, İstanbul: Fakülteler Matbaası.

Gürcan, Ertuğrul Cenk (2011). "1791 ve 1793 Fransız Anayasaları'na İlişkin Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme", Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13, 3, 183-214.

Güven, Ahmet ve Yavuz Acungil (2015). "Türkiye ve Fransa Merkezî İdaresinin Mali Denetiminde Sayıştayın Rolü", Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 10, 1, 1-20.

Güzel, Mehmet Nuri (2018). "Antik Demokrasi ve Modern Demokrasi Kavramlarının Kuvvetler Ayrılığı İlkesi Çerçevesinde Değerlendirilmesi", Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 23, 38, 205-231.

Gyimah-boadi, Emmanuel (2000). "Conflict of Interest , Nepotism and Cronyism", The TI Source Book 2000 Confronting Corruption: The Elements of a National Integrity System, 195-204.

Haddon, Catherine (2012). Reforming The Civil Service: The Efficiency Unit in the early 1980s and the 1987 Next Steps Report. https://www.instituteforgovernment.org.uk/sites/default/files/publications/Efficiency Unit and Next Steps.pdf.

Haglund, Evan Thomas (2014). Priorities, Personal Characteristics, and Performance: Presidents and Their Appointees, Vanderbilt University.

Halligan, John (2012). "Leadership and The Senior Service From a Comparative Perspective", Peters, B. Guy, ve Jon Pierre (Ed.), The Sage Handbook of Public Administration, 115-129, London: SAGE Publications Ltd.

Haraway, William M. ve Dana L. Haraway (2004). "American Civil Service Reform: Using France As a Model To Develop Administrative Statesmen in the Senior Executive Service", International Social Science Review, 79, 3/4, 108-123.

Hatipoğlu, Osman Gökhan (2019). "Kamu Yönetiminde Liyakat Dışı Uygulamalar: Kamu Etiği Kuramlarına Göre Bir Değerlendirme", Akademik Hassasiyetler, 6, 12, 269-290.

Hekimoğlu, H. Birsen (2019). Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.

Heper, Metin (2018). Türkiye'de Devlet Geleneği, 6. Baskı, Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Heywood, Andrew (2015). Siyasetin Temel kavramları, Özler, Ç. H. (Ed.), 2. Baskı, Ankara: Adres Yayınları.

Heywood, Andrew (2018). Siyaset, Bakırcı, Ç. F. (Ed.), 19. Baskı, Ankara.

Hoare, Anthony G. (1985). "Dividing the pork barrel: Britain's enterprise zone experience", Political Geography Quarterly, 4, 1, 29-46.

Hogue, Henry B. ve Maeve P. Carey (2015). Appointment and Confirmation of Executive Branch Leadership: An Overview, www.crs.gov.

Horton, Sylvia (2006). "The Public Service Ethos in the British Civil Service: An Historical Institutional Analysis", Public Policy and Administration, 21, 1, 32-48.

http://turkish.turkey.usembassy.gov (2005). "Amerika Hakkında", https://web.archive.org/web/20151206142011/http://turkish.turkey.usembassy.gov/uploads/Ay/yr/AyyreKG39MoBGNasP13Zsg/Amerika_Hakkinda_ABD_Yonetim_Sekli.pdf (Erişim Tarihi: 22 Aralık 2021).

Hunkan, Ömer Soner (2017). "Türk Hakanlığı(Karahanlı)'nda Han Süsi: Evlatlık Ordusundan Komiteler ve Teginlere Hakanlık Gulâmları ve Hakan Oğulları", Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi, 2, 121-173.

Institute For Government (2021). "Civil Service", https://www.institute-forgovernment.org.uk/publication/whitehall-monitor-2021/civil-service (Erişim Tarihi: 24 Mayıs 2021).

Işık, Abdulcelil ve Engin Güneş (2017). "Türk Tarihinde Özel Yeteneklilerin Eğitimi: Osmanlı Enderun Mektebi", Journal of Gifted Education and Creativity, 4, 3, 1-13.

Işın, Musa (2012). "Amerika Birleşik Devletleri'nde Üst Düzey Yöneticilerin Atanması ve Görevden Alınma Sistemi", İdarecinin Sesi, 149, 28-32.

İğdeler, Serdar (1995). "Belediyelerde Mali Denetim Ve Etkinliği Sorunu", Türk İdare Dergisi, 67, 409, 71-100.

İğdeler, Serdar ve Yusuf Suntay (2000). "Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun Uygulaması", Türk İdare Dergisi, 72, 426, 1-37.

İlal, Ersan (1968). "Magna Carta", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 34, 1-4, 210-242.

İnan, Atilla (1999). "Üst Kademe Yöneticilerinin ve Yargıçların Yetiştirilmesi", Sayıştay Dergisi, 32, 3-14.

İpşirli, Mehmet (1995). "Enderun", TDV İslam Ansliklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, https://islamansiklopedisi.org.tr/enderun.

İriş, Halil İbrahim (2020). Üst Kademe Kamu Yöneticilerinin Atanmaları, Nitelikleri ve Görevlerinin Sona Ermesi, Ankara Üniversitesi. SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

İşçi, Emre, Seçil Bal Taştan ve Mediha Ayşin Kozal (2013). "Örgütlerde Kurumsallaşma Düzeyinin Nepotizm Üzerine Etkisinin İncelenmesi: Hastane Çalışanları Örneği", Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 1, 3, 61-83.

İzci, Ferit (2017). "Yeni Anayasa Değişikliği Çerçevesinde Yürütme Organında Meydana Gelen Değişimler", Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE Dergisi, 1, Özel Sayı-4, 96-111.

İzmen, Kerem (2009). KKTC Kamu Kesiminde Performans Değerlendirme Sistemine Geçiş Sürecinin Analizi, http://www.software602.com/

Kaan, Oğuz (2019). "2017 Anayasa Değişikliği'nde Yeni Hükûmet Sistemi", Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8, 1, 14-28.

Kahraman, Mehmet (2013). "Hükûmet Sistemi Tartışmaları Bağlamında Başkanlık ya da Yarı Başkanlık Sistemlerinin Türkiye'de Uygulanabilirliği", Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9, 18, 431-457.

Kahraman, Mehmet ve Ali Balkan (2020). "Kamu Denetçiliği Kurumu Kararlarında Denetim Ölçütü Olarak Kullanılan İyi Yönetim İlkeleri", Ombudsman Akademik, 12, 71-101.

Kalkandelen, A. Hayrettin (1985). "Yöneticilerin Yetiştirilmesi - Geliştirilmesi", Amme İdaresi Dergisi, 18, 1, 83-112.

Kalkar, Ömer Şafak ve Aysun Yemen Öcal (2020). "Bir İçerik Analizi: Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi", Balıkesir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1, 2, 1-30.

Kalkınma Bakanlığı (2014). Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) Kamu Yönetimi, Ankara.

Kalkınma Bakanlığı (2018). Kamuda İnsan Kaynakları Yönetimi - On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), Ankara.

Kama, Sezen (2016). "Parlamenter Hükûmet Sistemi Olarak "Westminster Modeli" Britanya Örneği Üzerine Bir Deneme", Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 22, 2, 161-201.

Kara, Fatih (2012). "Birleşik Krallık Avam Kamarası Çalışma Usul ve Esasları Üzerine", Yasama Dergisi, 21, 7-50.

Kara, Turhan (2019). "Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi: Siyasal Ve Bürokratik Dönüşüm", Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi, 3, 2, 218-234.

Karahan, Atila ve Hüseyin Yılmaz (2014). "Nepotizm ve Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi ve Bir Uygulama", Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 14, 27, 124-148.

Karahanoğulları, Onur (2009). "Fransa", Karahanoğulları, O. ve diğerleri (Ed.), Kamu Yönetimi Ülke İncelemeleri, 2. baskı, 2-68, Ankara: İmge Kitabevi.

Karakılçık, Yusuf ve Ünal Küçük (2021). "Devlet Denetleme Kurulu ve Yerel Yönetimlere İlişkin Denetim Yetkileri: Yasal Düzenlemeler Üzerinden Bir Değerlendirme", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 31, 2, 977-988.

Karakul, Selman (2015). "Yeni Kuvvetler Ayrılığı Teorisi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği", İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2, 2, 63-112.

Karasu, Koray (2004). "İngiltere", Ayman Güler, Birgül ve diğerleri (Ed.), Kamu Yönetimi Ülke İncelemeleri, 86-181, Ankara: İmge Kitabevi.

Karatepe, Kamil (2014). "Bürokratik Dokunulmazlığın İnşası: Denetim Sisteminde "Reform" ve Teftiş Kurullarının Kaldırılması", Mülkiye Dergisi, 34, 268, 91-121.

Karatepe, Selma ve Salim Kurnaz (2019). "Kamu yönetiminde liyakat ilkesi: ingiltere örneği üzerinden türkiye için bir değerlendirme", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 33, 46, 77-104.

Karayiğit, Mustafa T. (2020). "The Semi-Presidential EU Governmental System As A Constitutional Design", Uluslararası İlişkiler Dergisi, 17, 67, 97-115.

Karslı, Mehmet Rauf (2020). "Üst Kademe Kamu Yöneticilerinin Atama Usul ve Esasları Üzerine Bir İnceleme", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 28, 1, 187-208.

Kart, Atilla (2013). ""Başkan" ya da "Ben" Devletin Girişimi", Yeni Türkiye, Başkanlık, 51, 76-88.

Kartal, Fikret (2012). "Düzenleyici Kurumların Siyasi Otorite ve Piyasa Karşısında Bağımsızlığı", İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü Yönetim Dergisi, 23, 71, 56-82.

Kartal, Fikret (2013). "Türkiye'de Kamu ve Özel Sektörde İç Denetim Uygulamaları", Maliye ve Finans Yazıları, 1, 99, 8-36.

Kayar, Nihat (2018). Kamu Personel Yönetimi, 8. Baskı, Bursa: Ekin Yayınevi.

Kaymal, Cansu (2017). "Başkanlık Sistemi ve Siyasi İstikrar Arasındaki İlişki", Strategic Public Management Journal, 3, 6, 150-167.

Kellough, J. Edward ve Sally Coleman Selden (2003). "The Reinvention of Public Personnel Administration: An Analysis of the Diffusion of Personnel Management Reforms in the States", Public administration review, 63, 2, 165-176.

Keskinsoy, Ömer ve Semih Batur Kaya (2018). "Türkiye'nin Hükûmet Sistemleri Üzerine Bir Değerlendirme", TBB Dergisi, 137, 67-96.

Khatri, Naresh ve Eric W.K. Tsang (2003). "Antecedents and Consequences of Cronyism in Organizations", Journal of Business Ethics, 43, 289-303. doi:10.1023/A

Kılıçkaya, A. Hayat. (2000). "Üst Kademe Yöneticiliği", Türk İdare Dergisi, 72, 426, 221-228.

Kılıçkaya, Derviş (2013). "Marshall Planı ve Millî Prodüktivite Merkezi'nin Kuruluşu", Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 18, 131-146.

Kılınç, Doğan (2016). "Türkiye'de Bitmeyen Tartışma: Hükûmet Sistemi Üzerine Değerlendirmeler", Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 20, 1, 447-510.

Kılınç, Emine İlkbal (2020). "Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sisteminde Kamu Personel Yönetiminin Kurumsal Görünümü", Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi, 1, 2, 50-65.

Kılınç, Zeynel Abidin (2016). "Başkanlık Sistemi ve Güçlü Tek Parti Hükûmeti", Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, 1, 2, 12-24.

Kırışık, Fatih ve Kübra Öztürk (2020). "Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemiyle Kamu Yönetiminin Geliştirilmesi", Adalet Dergisi, 65, 167-200.

Kocaaslan, Murat (2020). "Edirne Yeni Saray'daki Dârüssaâde ve Enderun Ağalarının Daireleri", Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 10, 10, 281-309.

Kocaman, Habip (2009). "Parlamenter Denetim Yolları: Genel Görüşme, Meclis Araştırması, Meclis Soruşturması ve Gensoru", Kadınlara Yönelik Çalışmalar Yürüten Sivil Toplum Kuruluşlarının Yasama Sürecine Katılımlarının Güçlendirilmesi Semineri (5-6 Kasım 2009), 1-21, Ankara.

Kocaoğlu, Mustafa ve Zeynep Nur Özmen (2019). "Türkiye'deki Kamu Yönetimi Eğitimi ve Personel İstihdam Etme Usullerinin Kamu Personeli Seçme Sınavı (Kpss) Üzerinden Değerlendirilmesi", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi XLVI, 33, 1, 241-266.

Koç, Akif Kemal (2018). "İngiliz ve Amerikan Devrimlerine Fransız Devrimi Üzerinden Bir Bakış", Liberal Düşünce Dergisi, 23, 91-92, 53-73.

Koç Baykara, Firdevs (2020). "Türk Kamu Yönetiminde İç Denetim Mekanizmasının İşleyişi", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 30, 1, 211-221.

Koç, Halil İbrahim (2019). "Türkiye ve ABD'de Baskı Grupları Ve Kamuoyunun Denetimi", Sait Erdal Dinçer ve diğerleri (Ed.), Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Alanında Araştırma Ve Değerlendirmeler, C. 1, 51, Gece Kitaplığı.

Koçak, Konur Alp (2017). "ABD Başkanlık Sistemi: "Ayrı" ama "Birlikte" Çalışan Organlar", Gökçimen, Semra (Ed.), Karşılaştırmalı Hükûmet Sistemleri: Başkanlık Sistemi (ABD, Arjantin, Azerbaycan, Brezilya ve Nijerya Örnekleri), 2. Baskı, 21-81, Ankara: TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı Yayınları.

Korkmaz, Tuğrul (2016). "Hükûmet Sistemleri ve Türkiye Üzerine Bir Analiz", Akademik Hassasiyetler, 3, 6, 43-57.

Köktaş, Ömer Faruk (2020). "Kuvvetler Ayrılığı Bağlamında Anayasalarda Yürütmenin Düzenlenmesi: Karşılaştırmalı Bir Analiz", Journal of Political Administrative and Local Studies (JPAL) Mayıs, 3, 1, 60-82.

Köroğlu, Zence Demet (2019). Kamu Yönetiminde Denetimin Bir Türü Olarak Kamu Denetçiliği Kurumu, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karaman.

Köse, Hacı Ömer (1999). "Denetim ve Demokrasi", Sayıştay Dergisi, 33, 62-85.

Köse, Hacı Ömer (2004). "Küreselleşme Sürecinde Uluslararası Denetimin Artan Önemi ve Kamusal Denetimin Uluslararasılaşması Sorunu", Amme İdaresi Dergisi, 37, 3, 37-62.

Köse, Hacı Ömer (2007). Dünyada ve Türkiye'de Yüksek Denetim, 2. Basım, Ankara: TC Sayıştay Başkanlığı 145. Yıl Yayınları.

Köse, Hacı Ömer (2019). "Başkanlık Sisteminde Denge ve Denetim: Parlamentonun Yürütmeyi Denetleme İşlevi ve Parlamento Adına Yürütülen Sayıştay Denetiminin Önemi", Sayıştay Dergisi, 114, 7-31.

Köseoğlu, Özer ve Mehmet Zahid Sobacı (2018). "Başkanlık Sistemlerinde Yerel Yönetimler ve Cumhurbaşkanlığı Sistemine İlişkin Bir Değerlendirme Özet Giriş", Demirkaya, Yüksel (Ed.), Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi: Kamu Yönetiminde Değişim, İstanbul: Hiperyayın Yayınları.

Kubalı, Derya (1999). "Performans Denetimi", Amme İdaresi Dergisi, 32, 1, 31-62.

Küçük, Adnan (2016). "Ak Partinin Başkanlık Sistemi Modelinin Abd'deki Başkanlık Sistemi Modelinden Farklılık Arz Eden Yönleri", Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6, 1, 25-64.

Küçük, Adnan (2017). "Yeni Anayasa Değişikliği ile Getirilmek İstenen Türkiye'ye Özgü Başkanlık Sistemi: Korkular, Algılar, Beklentiler", Liberal Düşünce Dergisi, 85, 157-189.

Küçük, Ayhan (2011). "Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların Tâbi Oldukları Soruşturma Usullerinin Karşılaştırılması", Sayıştay Dergisi, 80, 107-134.

Küçükaycan, Durdane (2020). "Mali Saydamlık Ve Hesap Verebilirlik Aracı Olarak: Türk Sayıştayı'nın Performans Denetimi", Denetişim, 20, 35-54.

Kulak, Önder (2017). "Patronaj ilişkileri ve satın alınan oylar meselesi", https://www.birgun.net/haber/patronaj-iliskileri-ve-satin-alinan-oylar-meselesi-196933 (Erişim Tarihi: 24 Ocak 2021).

Kuluçlu, Erdal (2006). "Yönetimin Denetiminden Denetimin Yönetimine", Sayıştay Dergisi, 63, 3-37.

Kuperus, Herma ve Anita Rode (2008). Top Public Managers in Europe, Maastricht: European Institute of Public Administration, www.eipa.eu.

Kuperus, Herma ve Anita Rode (2010). "Latest trends in top public management in the European Union", EIPAScope, 37-43, www.eipa.eu.

Kuperus, Herma ve Anita Rode (2016). Top Public Managers in Europe Management and Employment in Central Public Administrations, https://www.eupan.eu/wp-content/uploads/2019/02/2016_1_NL_Top_Public_Managers_in_Europe.pdf.

Kurban, Samed (2016). "Tanzimat Sonrası Dönemden Günümüze Üst Düzey Yönetici Eğıtimi", Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1, 1, 71-81.

Kurt, Ebru ve Bahar Doğramacı (2014). "Terfi, İşlem Kayırmacılığı Ve İşe Alma Boyutlarında Kayırmacılık Davranışı Algısının Ölçülmesi: İstanbul İlinde Faaliyet Gösteren Bir Belediye İştirakinde Çalışanlar Üzerine Bir Araştırma", Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırmalar Dergisi, 2, 2, 82-96.

Kutlu, Önder (2012). Karşılaştırmalı Kamu Yönetimi, Konya: Çizgi Kitabevi.

Kutlu, Önder ve Selçuk Kahraman (2017). "Türk Cumhurbaşkanlığı Sisteminin Kamu Yönetimi Açısından Değerlendirilmesi", Uslu, Ferhat (Ed.), Türk Anayasa Hukukunun Güncel Sorunları, 1-26, Sakarya: Beşköprü Yayınları.

Kutlu, Önder ve Niyazi Karabulut (2019). "Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sisteminde Denge ve Denetleme Mekanizmasının Güçlendirilmesi", Oktay, Ercan, Şerife Pekküçükşen, ve Ali Yıldırım (Ed.), Kamu Yönetiminde Yapısal ve İşlevsel Dönüşüm - KAYFOR 17 Bildiriler Kitabı, 1097-1108, Karaman: Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi.

Kutlu, Önder, İsmail Sevinç ve Selçuk Kahraman (2018). "Türkiye'de Kalkınma Planları Çerçevesinde Avrupa Birliği Katılım Sürecinin Değerlendirilmesi", Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 20, 34, 29-40.

Kuzu, Burhan (1996). "Türkiye İçin Başkanlık Hükûmeti", Amme İdaresi Dergisi, 29, 3, 57-85.

Kuzu, Burhan (2011). Her Yönü Ile Başkanlık Sistemi, İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı.

Lafuente, Mariano, Nick Manning ve Joanna Watkins (2012). International Experiences with Senior Executive Service Cadres, http://go.worldbank.org/ITQYT7A0K0.

Lamba, Mustafa (2014). "Yeni Kamu Yönetimi Perspektifinden Türkiye'de Kamu Yönetimi Reformları: Genel Gerekçeler Üzerinden Bir İnceleme", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 19, 3, 135-152.

Lancaster, Thomas D. ve W. David Patterson (1990). "Comparative Pork Barrel Politics - Perceptions from the West German Bundestag", Comperative Political Studies, 22, 4, 458-477.

Larat, Fabrice (2017). "Developing an integrated and comprehensive training strategy for public sector leaders", Teaching Public Administration, 35, 1, 88-104.

Larat, Fabrice (2020). "France", Rakar, Iztok (Ed.), Public Administration Across Europe - Structure and Top Civil Servants, Ljubljana, Slovenia: University of Ljubljana, Faculty of Public Administration.

Leigh, Andrew (2008). "Bringing home the bacon: An empirical analysis of the extent and effects of pork-barreling in Australian politics", Public Choice, 137, 1-2, 279-299.

Lenz, Timothy O. ve Mirya Holman (2003). American government, Florida: University Press of Florida.

Lewis, David E. (2008). The Politics of Presidential Appointments : Political Control and Bureaucratic Performance. Journal of Chemical Information and Modeling, Princeton University Press.

Lewis, David E. (2011). "Presidential Appointments and Personnel", Annual Review of Political Science, 14, 1, 47-66.

Lewis, David E. ve Jennifer L. Selin (2012). Sourcebook of United States Executive Agencies, 1.Baskı, https://www.acus.gov/sites/default/files/documents/Sourcebook-2012-Final_12-Dec_Online.pdf.

Lewis, David E. ve Richard W. Waterman (2013). "The Invisible Presidential Appointments: An Examination of Appointments to the Department of Labor, 2001-11", Presidential Studies Quarterly, 43, 1, 35-57.

Lijphart, Arend (1997). "Trichotomy or Dichotomy?", European Journal of Political Research, 31, 1, 125-137.

Lijphart, Arend (1999). Paterns Of Democracy, Yale University Press, http://digamo.free.fr/lijphart99.pdf.

Lœgreid, Per ve Lois Recascino Wise (2007). The Civil Service in the 21st Century, Raadschelders, J. C. N, T. A. J. Toonen ve F. M. Van der Meer (Ed.), The Civil Service in the 21st Century: Comparative Perspectives, London: Palgrave Macmillan UK.

Longley, Robert. (2021). "Presidential Appointments Requiring Senate Approval", https://www.thoughtco.com/presidentially-appointed-jobs-requiring-senate-approval-3322227 (Erişim Tarihi: 29 Haziran 2021).

MacKenzie, G. Calvin (2001). Innocent Until Nominated : The Breakdown of the Presidential Appointments Process, MacKenzie, G. C. (Ed.), Washington, D.C: Brookings Institution Press.

Marc, Renaud Denoix de Saint (2009). Devlet, Yerguz, Ç. İ. (Ed.), 1.Baskı, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Mardinli, İsmail (2020). "Tanzimat'tan Günümüze Türk Modernleşme Sürecinde Bürokratik Elitlerin Rolü", Econharran, 4, 6, 1-20.

Mart'nez Martınez, Rafael (1999). Semi-Presidentialism: A Comparative Study, Mannheim.

Matheson, Alex ve diğerleri (2007). Study on the Political Involvement in Senior Staffing and on the Delineation of Responsibilities Between Ministers and Senior Civil Servants.

Mcgrath, Robert J. (2013). "The Rise and Fall of Radical Civil Service Reform in the U.S. States", Public Administration Review, 73, 4, 638-649.

Memiş, Mehmet ve Kayahan Tüm (2015). "Sürekli Denetim Süreci ve İç Denetim İle İlişkisi", Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 37, 145-162.

Menzel, Donald C. (2001). "Ethics Management in Public Organizations: What, Why, and How?", Cooper, Terry L. (Ed.), Handbook of Administrative Ethics, 2. Edition, 355-366, New York: Marcel Dekker, Inc.

Mercimek, Şehriban (2018). "Bürokratik Vesayet Anlayışına Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sisteminin Etkisi", Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi, 2, 2, 131-149.

Merikoski, Veli Kaarlo (1973). "The Politicization of Public Administration", International Review of Administrative Sciences, 39, 3, 211-224.

Mıhçıoğlu, Cemal (1968). "Türkiy'de Yüksek Kademe Yöneticilerinin Eğitimi", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 23, 2, 1.

Mıhçıoğlu, Cemal (2012). "Kamu Yönetiminde Reform", Aykaç, Burhan, Şenol Durgun, ve Hüseyin Yayman (Ed.), Türkiye'de Kamu Yönetimi, 2. Basım, 407-419, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Mıhçıoğlu, Cemal (2015). "Devlet Personel Dairesi'nin Kuruluş Yılları: Anımsamalar, Düşünceler", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 42, 1.

Milakovich, Michael E. ve George J. Gordon (2009). Public Administration in America, Tenth Edit, Boston.

Miş, Nebi ve diğerleri (2016). Dünyada Başkanlık Sistemi Uygulamaları, Ankara.

Mosca, G. (Çev.Mukbil Özyörük) (1948). "Magna Carta'dan 20 inci asra kadar îngiliz Anayasa Hareketleri", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 5, 1, 1.

Muratoğlu, Tahir (2014). "Almanya Federal Cumhuriyeti'nde Devlet Yapılanması", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 18, 2, 291-366.

Müftüoğlu, Tamer (2014). "25. yılına girerken KOSGEB anıları", Dünya Gazetesi, Dünya Gazetesi. https://www.dunya.com/kose-yazisi/25-yilina-girerken-kosgeb-anilari/19946.

Nacak, Osman (2020). "Parlamenter ve Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemlerinden Hareketle Bakan ve Bakanlıkların Karşılaştırmalı Analizi", Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 18, 1, 138-157.

Newland, Chester A. (Chet) (2020). "Ideals and Realities in the American Civil Service", International Journal of Civil Service Reform and Practice, 5, 1, 1-11.

Nitas, Koraltay (2003). "Fransa Yönetim Sistemi", Yirmi Birinci Yüzyılda Yönetim, 200-278, Ankara: Türk İdari Araştırmalar Vakfı.

Nohutçu, Ahmet (2019). Kamu Yönetimi, 13. Baskı, Ankara: Savaş Yayınevi.

Nohutçu, Ahmet ve Hamza Ateş (2006). "Kamu Hizmeti Sunumunda Gönüllü Kuruluşlar ve Devlet", Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 6, 11, 244-276.

Nohutçu, Ahmet ve Selim Çimşir (2016). "Kanuni İdare İlkesinin Hâkim Kılınması Açısından Kurumsal Olarak Bağımsız Bir İç Denetim Yapısı Önerisi: Sayıştay İç Denetçiliği", Ombudsman Akademik, 4, 189-222.

O'nuallain, Colm (Çev. M. Kemal ÖKTEM) (1987). "Yöneticilerin Üst Düzey Görevlere Hazırlanması", Amme İdaresi Dergisi, 21, 3, 23-37.

OECD (2008). The state of the public service. The state of the public service, C. 9789264047, Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD), https://read.oecd-ilibrary.org/governance/the-state-of-the-public-service_9789264047990-en#page70.

Office Of National Statistics (2020, Aralık). "Public sector employment, UK - Office for National Statistics", December 2020, https://www.ons.gov.uk/employmentandlabourmarket/peopleinwork/publicsectorpersonnel/bulletins / publicsectoremployment/december2020 (Erişim Tarihi: 27 Mayıs 2021).

Okudan, Recai G. (1961). "Millî Hâkimiyet, Millî İrade Mefhumlarının ve Kuvvetler Birliği Sisteminin Esas Teşkilât Hukukumuza Girişi", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 27, 1-4, 21-33.

Okur, Yaşar (2006). Türkiye'de Kamu Denetiminde Değişim Süreci ve Performans Denetimi, Kocaeli Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli.

Olcar, Cumhur (2020). "Neden Başkanlık?", Researcher: Social Science Studies, 8, 2, 283-308.

OPM (2017). Guide To The Senior Executive Service, https://www.opm.gov/policy-data-oversight/senior-executive-service/reference-materials/guidesesservices.pdf.

OPM (2020). OPM Senior Executive Service Desk Guide, Washington, DC, https://www.opm.gov/policy-data-oversight/senior-executive-service/reference-materials/ses-desk-guide.pdf.

OPM (2021a). "Our Mission, Role & History", https://www.opm.gov/about-us/our-mission-role-history/.

OPM (2021b). "Our Agency", https://www.opm.gov/about-us (Erişim Tarihi: 22 Aralık 2021).

Orak, Cem Çağatay (2003). "Parlamento Hukukundaki İşlevselliği Bakımından Genel Görüşme Yöntemi", TBB Dergisi, 48, 29-39.

Orkun, A. Alper, Ömer Yürekli ve Selim Gökçe (2016). "Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sisteminde Yönetsel Denetim Nasıl Olmalıdır?", Ombudsman Akademik, 5, 111-134.

Öktem, M. Kema. ve Tacettin Karaer (1991). "Günümüz Fransa'sında Tüm Yönleriyle Kamu Yönetimi", Türk İdare Dergisi, 63, 391, 245-267.

Ömürgönülşen, Uğur (2009). "Amerika Birleşik Devletleri'nde Kamu Yönetimi", Karasu, Koray (Ed.), Kamu Yönetimi Ülke İncelemeleri, 313-412, Ankara: İmge Yayınevi.

Önder, Murat (1995). "Üst Düzey Yöneticilerinin Yetiştirilmesi ve Geliştirilmesi: Bazı Ülkelerde ve Türkiye'de Durum", Türk İdare Dergisi, 67, 409, 133-157.

Önder, Murat (2018). "Amerika Birleşik Devletleri", Aykaç, Burhan, Hatice Altunok, ve Fatma Gül Gedikkaya (Ed.), Yönetsel Yapı İncelemeleri, 2. Basım, 59-106, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.

Öner, Şerif (1997). "Belediye Yönetimlerinde Kamuoyu Denetimi ve Katılım", Türk İdare Dergisi, 69, 415, 189-201.

Örmeci, Ozan (2013). "Siyasal Sistemler: Fransa", Uluslararası Politika Akademisi, https://www.academia.edu/2969106/_Örmeci_Ozan_2013_Siyasal_Sistemler_Fransa_Uluslararası_Politika_Akademisi.

Örselli, Erhan ve Zekeriya Bilici (2019). "Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sisteminde Bürokrasinin Değişen Yüzü: Üst Düzey Kamu Görevlileri", 6. Uluslararası Sosyal Beşerî ve İdari Bilimler Sempozyumu Tam Metin Kitabı, 1. Baskı, 91-97, Elazığ: Asos Yayınları.

ÖSYM Kanunu (2011). 6114 Sayılı Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, RG:3/3/2011-27863.

Övgün, Barış (2003). "Kamu Yönetimi - Kitap İncelemesi", Ankara Ünıversitesi SBF Dergisi, 58, 2, 233-235.

Oyan, Oğuz (2019). "Yeni Anayasa ve Yeni Devlet Yapılanması", Çalışma ve Toplum, 60, 1, 105-126.

Özbudun, Ergun (1985). "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmetinin Hukukî Niteliği", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 1, 2, 475-504.

Özbudun, Ergun (2012). Türk Anayasa Hukuku, 13. Baskı, Ankara: Yetkin Yayınları.

Özbudun, Ergun (2015). "Başkanlık Sistemi ve Türkiye", Liberal Perspektif Analiz, 1, www.ozgurlukarastirmalari.com.

Özbudun, Ergun (2020). "Hükûmet Sistemi Tartışmaları | Denge ve Denetleme Ağı", http://www.birarada.org/tr/22645/Prof-Dr-Ergun-Ozbudun-Hukmet-Sistemi-Tartismalari (Erişim Tarihi: 30 Haziran 2020).

Özdemir, Abdülkadir (2021). "Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sisteminin Türkiye Cumhuriyeti İdari Teşkilatına Getirdiği Yenilikler", Journal of Academic Value Studies, 7, 3, 284-297.

Özdemir, Hakan (2018). 100 Soruda Hükûmet Sistemleri, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Özen, Çınar ve Nuri Yeşilyurt (2018). "Fransız Dördüncü Cumhuriyeti'nde Siyasal Yapı ve Dış Politika: Süveyş Krizi'ne Giden Yolda Fransa'nın İsrail Politikası", Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 17, 1, 99-126.

Özer, Mehmet Akif (1998a). "Yönetimin Denetlenmesinde Etkenlik Arayışları ve Son Gelişmeler", Sayıştay Dergisi, 28, 92-113.

Özer, Mehmet Akif (1998b). "Yönetimin Denetimi Temel Unsurları, İlkeleri ve Kamu Yönetimi Açısından Değerlendirilmesi", Türk İdare Dergisi, 70, 419, 141-161.

Özer, Mehmet Akif (2000). "TBMM'ce Uygulanan Parlamento Denetimi: Eleştirel Bir İnceleme", Amme İdaresi Dergisi, 33, 2, 35-55.

Özer, Mehmet Akif (2006). "Gelişmiş Ülkeler ve Yeni Kamu Yönetimi Düşüncesi", Türk İdare Dergisi, 78, 452, 1-28.

Özer, Mehmet Akif (2015). "Türkiye'de Kamu Yönetiminin Denetiminde Yeni Arayışlar: Kamu Denetçiliği Kurumu Örneği", Sayıştay Dergisi, 98, 19-40.

Özer, Mehmet Akif (2018). "Enderun Okulu", Akçakaya, Murat (Ed.), Türk-İslam Tarihinde Yönetim Uygulamaları, 189-232, Ankara: Gazi Kitabevi.

Özer, Mehmet Akif ve diğerleri (2019). Kamu Yönetimi Klasik (Yapı ve Süreçler), 2. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi.

Özer, Mehmet Akif ve Burak Özmen (2017). "Parlamenter ve Başkanlık Sistemleri Arasında Konumunu Arayan Bürokrasi", Strategic Public Management Journal, 3, 17-34.

Özeroğlu, H. Necdet (2000). "Son Düzenlemeleriyle Memur Yargılama Hukuku", Türk İdare Dergisi, 72, 426, 91-106.

Özkal Sayan, İpek (2013). "Türkiye'de İdari Sistem ve Örgütlenme", Konrad Adenauer-Stiftung (KAS) - Türkiye Temsilciliği Dergisi, Mayıs, 12-30.

Özkal Sayan, İpek (2014). "Türkiye'de Ombudsmanlık Kurumunun Uygulanabilirliği ve Alternatif Denetim Yöntemleri", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 69, 02, 333-349.

Özkal Sayan, İpek, Barış Övgün ve Ozan Zengin (2018). "Türk Kamu Yönetiminde Performans Değerlendirmesi ve Denetimi Mümkün mü?", Sosyal Bilimler Metinleri, 2, 74-92.

Özkal Sayan, İpek ve Feyza Urhan (2020). "Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sisteminde Merkezî Personel Hizmetleri Örgütlenmesi", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 13, 70, 1007-1022.

Özkan, Ela (2020). "19. Yüzyılda Mekteb-i Mülkiye Mezunlarının Devlet Kademelerinde İstihdam Edilmeleri Üzerine Örnekler", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 30, 2, 427-442.

Özkanan, Arzu (2021). "Türk Tarihinde Kayırmacılık", Aktan, Coşkun Can ve Osman Kürşat Acar (Ed.), Kamu Yönetiminde Kayırmacılık, 63-95, İzmir: SOBİAD Hukuk ve İktisat Araştırmaları Yayınları.

Özkanan, Arzu ve Ramazan Erdem (2014). "Yönetimde Kayırmacı Uygulamalar: Kavramsal Bir Çerçeve", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2, 20, 179-206.

Özkanan, Arzu ve Ramazan Erdem (2015). "Yönetimde Kayırmacı Uygulamalar Üzerine Nitel Bir Çalışma", Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2, 2, 7-28.

Özkaya, Yakup (2021). "Tarihsel Süreç İçinde Valilerin Değişen Yetkileri ve Cumhurbaşkanlığı Sistemindeki Yeri", Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10, 1, 72-84.

Özmen, Alper ve Battal Yılmaz (2019a). "Her Dönem Geçerli Bir Kamu Yönetimi Modeli Mümkün Mü?: Yönetim Kültürü Temelli Bir Perspektif", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20, 2, 269-292.

Özmen, Alper ve Battal Yılmaz (2019b). "Cumhurbaşkanlığı Ofislerinin Yapısına İlişkin Bir Tartışma", Oktay, Ercan, Şerife Pekküçükşen ve Ali Yıldırım (Ed.), Kamu Yönetiminde Yapısal ve İşlevsel Dönüşüm - KAYFOR 17 Bildiriler Kitabı, 113-118, Karaman: Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi.

Özmen, Yaşar Pınar (2018). Hükûmet Sistemlerinin Sosyoekonomik Göstergelere Göre Karşılaştırılması: Latin Amerika, Asya ve Doğu Avrupa Ülkeleri, Gazi Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Özok ve diğerleri (2005). Başkanlık Sistemi, Ergül, T. (Ed.), Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.

Özsemerci, Kemal (2003). Türk Kamu Yönetiminde Yolsuzluklar, Nedenleri, Zararları ve Çözüm Önerileri, Araştırma/, Ankara: T.C. Sayıştay Başkanlığı.

Özsoy Boyunsuz, Şule (2016). "Siyasi Parti Sistemlerine Göre Baskanlik Rejiminin Türleri", Amme Idaresi Dergisi, 49, 3, 1-40.

Öztaş, Nail (2017). Yönetim, 5. Baskı, İstanbul: Otorite Yayınları.

Öztop, Sezai (2019). "Türkiye'de Kamu Yönetimi Eğitimi", Ateş, Hamza (Ed.), Türk Kamu Yönetimi, 1. Baskı, 61-74, Ankara: Savaş Yayınevi.

Öztürk, Kemal Namık (2018). "Amerikan Başkanlık Sistemi ve Bürokrasi Özet Giriş", Demirkaya, Yüksel (Ed.), Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi: Kamu Yönetiminde Değişim, İstanbul: Hiperyayın Yayınları.

Öztürk, Namık Kemal (2002). "Liyakat Sistemini Korumanın Farklı Bir Yolu : Liyakat İlkesi Koruma Kurulu", Türk İdare Dergisi, 2, 129-143.

Öztürk, Namık Kemal (2003). Bürokrasinin Gücü ve Siyaset, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Öztürk, Namık Kemal (2019a). "Cumhurbaşkanlığı Sisteminde Üst Düzey Memurların Atanması", Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 33, 4, 1279-1297.

Öztürk, Namık Kemal (2019b). "Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sisteminin Temel Dinamikleri", ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi, 6, 15, 69-87.

Öztürk, Namık Kemal ve Eren Tozak (2019a). "Türkiye'de Üst Düzey Memurların Atanması Bakımından Yeni Düzenlemeler", Akça, Haşim ve Yılmaz Yeşil (Ed.), II. Türk Dünyası Stratejik Araştırmalar Kongresi, 352-361, Antalya: Turkuaz Kongre Yayınları.

Öztürk, Namık Kemal ve Eren Tozak (2019b). "Cumhurbaşkanının Yargı Organlarına Yaptığı Atamaların Kuvvetler Ayrılığı ve Yargı Bağımsızlığı Üzerine Etkileri", Armağan, Ramazan ve Hamza Kahriman (Ed.), VI. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kongresi, Antalya: Turkuaz Kongre Yayınları.

Öztürk, Yunus Emre (2014). "Performans Denetimi Ve Türkiyede Uygulanabilirliği", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 7, 1-2, 153-170.

Paletz, D.L, D.M. Owen ve T.E. Cook (2016). American Government and Politics in the Information Age, Minnesota: University of Minnesota Libraries Publishing.

Panchamia, Nehal ve Peter Thomas (2014). Civil Service Reform in the Real World: Patterns of Success in UK Civil Service Reform, Institute For Government.

Parlak, Bekir (2011). Kamu Yönetimi Sözlüğü, Bursa: MKM Yayıncılık.

Parry, Richard (2001). "Devolution, Integration and Modernisation in the United Kingdom Civil Service", Public Policy and Administration, 16, 3, 53-67.

Parsak, Mehmet (2012). "Parlamenter/Başkanlık/ Yarı Başkanlık Hükûmet Sistemlerine Genel Bir Bakış ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Hükûmet Sistemi", TASAV Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Merkezi, 1, 1-24.

Pečarič, Mirko (2020). "Competitive Examinations, Special Competitions for Senior Servants or Open Market Competitions-Which of Them Determine Merit the Most?", Lex Localis - Journal Of Local Self-Government, 18, 2, 311-333.

Peker, Kadir, Fuat Yörükoğlu ve Burak Hamza Eryiğit (2014). "Türk Demokrasisinin İnşaasında Bürokrasinin Rolü", Yönetim Bilimleri Dergisi, 12, 23, 165-188.

Peker, Ömer (1989). Yönetïcï Eğïtïmï, Ankara: TODAİE.

Peters, B. Guy (2002). "Governing in a Market Era: Alternative Models of Governing", Vigoda, Eran (Ed.), Public Administration: An Interdisciplinary Critical Analysis, 85-97, New York: Marcel Dekker, Inc.

Pfiffner, James P. (2001). "Presidential Appointments: Recruiting Executive Branch Leaders", MacKenzie, G. Calvin (Ed.), Innocent Until Nominated The Breakdown of the Presidential Appointments Process, 50-80, Washington, D.C.: Brookings Institution Press.

Plaisted, Thais M. (1959). "The Vice Presidency of the United States", The Social Studies, 50, 3, 88-98.

Polater, Yusuf Ziya (2014). "Modern Hükûmet Sistemlerinden Yarı Başkanlık Sistemi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği", Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, 4, 175.

Pollitt, Christopher ve Geert Bouckaert (2011). Public Management Reform, 3, New York: Oxford University Press.

Qureshi, Anwar (Çev.Cemil Cem) (1970). "Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü ve Amerika, İngiltere ve Pakistan'da Yönetici Yetiştirme Programları", Amme İdaresi Dergisi, 3, 4, 99-108.

Rabin, Jack (2008). Handbook of Research Methods in Public Administration, Miller, G. J. ve K. Yang (Ed.), New York: CRC Press.

Randma, Tiina (1999). Civil Service Careers In Small And Large States: The Cases Of Estonia And The United Kingdom, https://repository.lboro.ac.uk/ndownloader/files/17090924/1

Relyea, Harold C. (2010). "The Law : The Executive Office of the Vice President: Constitutional and Legal Considerations", Presidential Studies Quarterly The 2008 Presidential Election, Part I, 40, 2, 327-341.

Riggs, Fred W. (1998). "Public Administration in America: Why Our Uniqueness Is Exceptional and Important", Public Administration Review, 58, 1, 22-31.

Rodríguez-Pose, Andrés, Yannis Psycharis ve Vassilis Tselios (2016). "Liberals, Socialists, and pork-barrel politics in Greece", Environment and Planning A, 48, 8, 1473-1492.

Roniger, Luis ve diğerleri (2004). "Political Clientelism, Democracy, and Market Economy", Comparative Politics, 36, 3, 353.

Rosen, Bernard (1981). "Uncertainty in the Senior Executive Service", Public Administration Review, 41, 2, 203.

Rosenberg, Morton (1981). "Beyond the Limits of Executive Power: Presidential Control of Agency Rulemaking Under Executive Order 12, 291, 80 MICH", Michigan Law Review, 80, 193, 193-247.

Roskin, Michael G. (2014). Çağdaş Devlet Sistemleri, 7. Baskı, Ankara: Liberte Yayınları.

RTÜK Kanunu (2011). Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun, RG:3/3/2011-27863.

Saklı, Ali Rıza (2013). "Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemleri ile Yerinden Yönetim Modelleri", Yeni Türkiye, 51, 731-740.

Sandal, Ahmet (2011). "Avrupa Birliği'nde Performans Denetimi", Denetişim, 8, 41-48.

Saran, M. Ulvi (1995). "Türk Kamu Yönetiminde Denetim Sistemi", Türk İdare Dergisi, 67, 409, 53-69.

Saygın, Emre ve Tahsin Yamak (2018). "Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sisteminde İdari Denetim: Kamu 'Denetişim' Modeli", Denetişim, 17, 1-14.

Schleiter, Petra ve Edward Morgan-Jones (2009). "Party government in Europe? Parliamentary and Semi-presidential Democracies Compared", European Journal of Political Research, 48, 5, 665-693.

Selçuk, Engin (2019). Anayasa Hukuku, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.

Selvi, Funda (2020). "Kamu Yönetimi Disiplini Temelinde Fransız Kamu Yönetimi Yazını", Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, 4, 9, 58-73.

Sencer, Muzaffer (1985). "Türkiye'de Genel Yönetimin Merkez Örgütü", Amme İdaresi Dergisi, 18, 3, 3-32.

Sever, Dilşad Çiğdem (2019). "Cumhurbaşkanının Teşkilatlanma Konusundaki Yetkileri ya da "Parthenogenesis" Olmak", Cumhurbaşkanının İşlemleri: Hukuki Niteliği, Normlar Hiyerarşisindeki Yeri ve Denetimi, İstanbul, http://www.kamuhukukculari.org/upload/dosyalar/DilAad_yOidem_Sever.pdf.

Sevgili Gençay, Didem Fatma (2014). "Fransa'da Kamu Personel Rejimi", İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 5, 1, 225-240.

Sevinç, İsmail (2014). "Türk Kamu Yönetiminde Bilgi Teknolojileri Kullanımı", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 9, 1-2, 355-372.

Sevinç, İsmail (2015). "Kamu Yönetiminin Denetlenmesinde Yeni Bir Yöntem Olarak Ombudsmanlık Kurumunun Uygulanabilirliği", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 20, 4, 99-121.

Sevinç, İsmail ve Can Akbay (2018). "Osmanlı Mirası Bürokrasinin Tek Parti Döneminde Radikalleşmesi (1923-1946 Dönemi)", Keskin, Halit (Ed.), V. Uluslararası Sosyal Beşerî ve İdari Bilimler Sempozyumu Tam Metin Kitabı, 1. Baskı, 54-67, Elazığ: Asos Yayınevi.

Sevinç, İsmail ve Betül Akyıldız (2021). "Kamu Denetçiliği Kurumu Faaliyetlerinin Yıllık Raporlar Üzerinden Değerlendirilmesi", Ombudsman Akademik, 7, 13, 57-91.

Sevinç, İsmail ve Abdullah Demirel (2019). "Sayıştay Dış Değerlendirme Raporları Kapsamında İç Denetiminin Dünü, Bugünü ve Geleceği Üzerine Bir Analiz", Oktay, Ercan, Şerife Pekküçükşen ve Ali Yıldırım (Ed.), Kamu Yönetiminde Yapısal ve İşlevsel Dönüşüm - KAYFOR 17 Bildiriler Kitabı, 224-239, Karaman: Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi.

Sevinç, Murat (2002). "Güncel Gelişmelerin Işığında, 1982 Anayasasına Göre Cumhurbaşkanı", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 57, 02, 1.

Sezer, Yasin (2003). "Kamu Hizmetine Girme Hakkı ve Liyakat İlkesi Açısından İstisnai Memurluklar", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 11, 3-4-Cumhuriyetimize 80. Yıl armağanı, 173-193.

Sezer, Yasin ve Tamer Kavakoğlu (2016). "Denetimin Denetişime Evrilmesi", Denetişim, 6, 41-49.

Shugart, Matthew Søberg (2005). "Semi-Presidential Systems: Dual Executive And Mixed Authority Patterns", French Politics, 3, 3, 323-351.

Siaroff, Alan (2003). "Comparative Presidencies: The Inadequacy of the Presidential, Semi-Presidential and Parliamentary Distinction", European Journal of Political Research, 42, 3, 287-312.

Simon, Herbert A, Donald W. Smithburg ve Victor A. Thompson (1985). Kamu yönetïmï, Mıhçıoğlu, C. (Ed.), Ankara: A. U. Siyasal Bilgiler Fakultesi ve Basın Yayın Yuksekokulu Basımevi.

Simit, Enes (2019). "Kapatılış Sürecinde Enderun-ı Hümayun ve Enderun Mektebi", Vakanüvis - Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, 4, 1, 318-353.

Sobacı, Mehmet Zahid (2018). "Yeni sistem ve üst kademe yöneticiler", Sabah Gazetesi, https://www.sabah.com.tr/yazarlar/perspektif/mehmet-zahid-sobaci/2018/07/14/yeni-sistem-ve-ust-kademe-yoneticiler (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2021).

Sobacı, Mehmet Zahid ve Özer Köseoğlu (2018). Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sisteminde Üst Kademe Yöneticiler, Rapor No: 111, İstanbul: SETA Yayınları.

Sobacı, Mehmet Zahid, Nebi Miş ve Özer Köseoğlu (2018). Türkiye'nin Yeni Yönetim Modeli ve Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı, Ankara.

Söyler, İlhami (2012). "Yeni Kamu Mali Yönetim ve Denetim Sistemi Çerçevesinde Sayıştayın Rolü", Journal of Turkish Court of Accounts, 87, 87, 61-96.

Söyler, Yasin (2020). "3 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesine Göre Üst Kademe Kamu Yöneticisi Kimdir?", Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2, 1, 59-110.

SPK Kanunu (1983). Sermaye Piyasası Kanunu, RG:30/7/1981-17416.

Stafford, Matthew (2013). "The Executive Civil Servants' Training System of the United States", International Journal of Civil Service Reform and Practice, 1, 1, 95-102.

Stanley, Martin (2021a). "UK Civil Service - Civil Service Reform", http://www.civilservant.org.uk/csr-homepage.html (Erişim Tarihi: 5 Mayıs 2021).

Stanley, Martin (2021b). "UK Civil Service - Definitions - What is a Civil Servant?", http://www.civilservant.org.uk/information-definitions.html (Erişim Tarihi: 9 Mayıs 2021).

Stanley, Martin (2021c). "Civil Service - Other Statistics", https://www.civilservant.org.uk/information-other_statistics.html (Erişim Tarihi: 24 Mayıs 2021).

Suleiman, Ezra N. (1974). Politics, Power, and Bureaucracy in France: The Administrative Elite, Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Sultanlı, İntizar (2016). Kuvvetler Ayrılığı Teorisi ve Hükûmet Sistemleri, Selçuk Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Sürgit, Kenan (1970a). "Teşkilat Planlaması", Amme İdaresi Dergisi, 3, 2, 3-19.

Sürgit, Kenan (1970b). "Yüksek Yöneticilerin Yetiştirilmesi", Amme İdaresi Dergisi, 3, 1, 16-31.

Şaylan, Gencay (1972). "Türkiye'de ve Yabancı Ülkelerde Yüksek Memurlar Sorunu", Amme İdaresi Dergisi, 5, Mart.

Şaylan, Gencay (1981). Çağdaş Siyasal Sistemler, Ankara: TODAİE Yayınları.

Şen, Mustafa Lütfi (1995). "Liyakat İlkesi ve Türk Personel Sistemindeki Uygulaması", Amme Idaresi Dergisi, 28, 1, 77-92.

Şen, Mustafa Lütfi (2020). "Türkiye'de Kamu Personel Rejiminin Sistemsel Sorunları", Strategic Public Management Journal, 6, 12, 70-85.

Şencan, Hüdai (2017). "Çatışmacı Parlamentarizmden Melez Bir Çözüme: Fransa'da Yarı Başkanlık Sistemi", Gökçimen, Semra (Ed.), Karşılaştırmalı Hükûmet Sistemleri: Yarı Başkanlık Sistemi (Fransa, Polonya ve Rusya Örnekleri), 2. Baskı, 25-100, Ankara: TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı.

Şener, Hasan Engin (2013). "Türkiye'deki Kamu Personel Politikalarının Bir Analizi", Yıldız, Mete, ve Mehmet Zahid Sobacı (Ed.), Kamu Politikası Kuram ve Uygulama, 566-603, Ankara: Adres Yayınları.

Şengül, Ramazan (2009). "Kamu Yönetiminde Yüksek Yöneticilerin Yetiştirilmesinde Okul Modeli: Fransada Ena Örneği", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 24, 291-297.

T.C. Anayasası (1982). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982), RG:9/11/1982-17863 (Mükerrer).

Taner, Ahmet (2015). "Demokrasi, Hesap Verme Sorumluluğu ve Hükûmet Modelleri", Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, XXXIV, 1, 71-92.

Taşdan, Hayati (2003). Türkiye'de Mülkî İdare Akademisi, Ankara Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Taşkın, Ünal (2008). "Klâsik Dönem Osmanlı Eğitim Kurumları", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 1, 3, 343-366.

Tataroğlu, Muhittin (2006). "Parlamenter ve Başkanlık Sistemlerinde Siyasi İktidar ve Bürokrasi İlişkileri ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme", Yönetim ve Ekonomi, 13, 1, 97-119.

Tataroğlu, Muhittin (2016). "Hükûmet Yapısında Genişleme: Bakan Yardımcılığı", Yönetim ve Ekonomi, 23, 2, 519-544.

Tataroğlu, Muhittin (2017). Bilgi Çağında Kamu Yönetiminin Denetimi, İzmir: Kitapana Yayınevi.

TBMM (1973). Türkiye Büyük Millet Meclisi İç Tüzüğü (1), RG:13/4/1973-14506.

TCCB (2022). "Cumhurbaşkanlığı Kabinesi", https://tccb.gov.tr/kabine/ (Erişim Tarihi: 2 Ocak 2022).

Tek Turan, Hande (2015). "Fransa'da Kamu Sektörüne Yönetici Yetiştiren Başlıca Kurumlar", Parlak, Bekir, Murat Okçu ve Akman Elvettin (Ed.), Kamu Yönetimi Eğitimi: Geçmişten Geleceğe Küresel ve Ulusal Perspektifler, 189-201, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Tekin, Abdurrahman (2019). "Üst düzey Kamu Görevlilerinin Atanmasında Parlamento içi Muhalefetin Rolünün Karşılaştırmalı Hukuk Açısından İncelenmesi", Legal Hukuk Dergisi, 17, 203, 4715-4762.

Tekin, Ahmet (1999). "Performans Denetiminde Ölçüm ve Kriterler", Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1, 1, 163-182.

Tekin, Kazım (1995). "Türkiye'nin Komşularıyla Olan Sınır İlişkileri", Türk İdare Dergisi, 67, 409, 117-132.

Teziç, Erdoğan (2006). Anayasa Hukuku, 6. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

The Civil Service (2021). "About Us - Civil Service", https://www.gov.uk/government/organisations/civil-service/about (Erişim Tarihi: 16 Mayıs 2021).

The White House (2021). "The Cabinet | The White House", https://www.whitehouse.gov/administration/cabinet/ (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2021).

Timur, Taner (2009). "Mekteb-i Mülkiye, Modernleşme ve Özgürlük Kavgası 1859-1923", Mülkiye Dergisi, 33, 265, 181-218.

TMSF (2021). "TMSF / Görev ve Sorumlulukları", https://www.tmsf.org.tr/tr/Tmsf/Info/gorev.yetki.tr (Erişim Tarihi: 1 Kasım 2021).

Tokgöz, Hikmet (2016). İstisnai Memuriyet, Süleyman Demirel Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta.

Toku, Neşet (2021). "ABD Başkanlık Sistemi ve AKP Cumhurbaşkanlığı Sistemi", http://www.nesettoku.com.tr/?p=1237 (Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2021).

Topdemir, Tolga Anıl (2021). "Meritokrasi ve Liyakat", Aktan, Coşkun Can ve Osman Kürşat Acar (Ed.), Kamu Yönetiminde Kayırmacılık, 122-159, İzmir: SOBİAD Hukuk ve İktisat Araştırmaları Yayınları.

Toprak Karaman, Zerrin (1995). "Küreselleşmede Yönetimin Etkisi", Türk İdare Dergisi, 409, 43-51.

Tortop, Nuri (1962). Personel Yönetimi, Ankara: TODAİE Yayınları.

Tosun, Kemal (1992). İşletme Yönetimi, İstanbul: Savaş Yayınları.

Tozduman Terzi, Arzu (2020). Osmanlı Teşkilat ve Kültür Tarihi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.

TRT Kanunu (1983). Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu, RG:14/11/1983-18221 (2.Mükerrer).

Tunç, Ahmet ve diğerleri (2018). "Yeni Kamu Yönetimi Yaklaşımı Bağlamında Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi", Sağlam, Mehmet (Ed.), VII. Uluslararası Sempozyum İdealden Gerçeğe Toplum, Siyaset Ve Ekonomi Bildiri Kitabı, 74, Malatya: BİLSAM Yayınları.

Tunç, Hasan (2012). "Karşılaştırmalı Hukukta Meclis Soruşturması", Erikli, Hasan ve Bahadır Yeşilırmak (Ed.), Türkiye Büyük Millet Meclisi Parlamenter Denetim Sempozyumu, 110-134, Ankara: TBMM.

Tunçkaşık, Halit (2017a). "Parlamenter Sistem: Teori, Pratik ve Tartışmalar", Gökçimen, Semra (Ed.), Karşılaştırmalı Hükûmet Sistemleri: Parlamenter Sistem (Almanya, Güney Afrika, Hindistan, İngiltere, İtalya ve Japonya Örnekleri), 2. Baskı, Ankara: TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı Yayınları.

Tunçkaşık, Halit (2017b). "Başkanlık Sistemi: Teori, Pratik ve Tartışmalar", Gökçimen, Semra (Ed.), Karşılaştırmalı Hükûmet Sistemleri: Başkanlık Sistemi (ABD, Arjantin, Azerbaycan, Brezilya ve Nijerya Örnekleri), 2. Baskı, 1-18, Ankara: TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı Yayınları.

Turan, Abdullah ve Kudret Safa Gümüş (2015). Türk Kamu Yönetimi Yönetici Çıkmazına Bir Çözüm Önerisi : Türk-İslam Kültürel Temelinde

Geliştirilen Enderun Mektepleri, Akıncı, M. ve G. N. Şafak (Ed.), I. Türk İslam Siyasi Düşüncesi Kongresi Bildiriler Kitabı-8-10 Ekim, Aksaray, www.turkdusuncesi.com.

Turan, Menaf (2018). "Türkiye'nin Yeni Yönetim Düzeni: Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi", Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 7, 3, 42-91.

Turhan, Mehmet (1995). Siyaset ve Anayasa, 1. Baskı, Ankara: Gündoğan Yayınları.

Turhan, Mehmet (2012). "Anayasa Hukukunda Hükûmet Sistemi Tartışmaları", Liberal Düşünce Dergisi, 17, 66, 57-75.

Türk Dil Kurumu (2020). "Türk Dil Kurumu Sözlükleri", https://www.sozluk.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 22 Kasım 2020).

Tutum, Cahit (1970). "Yeni Personel Rejimi Üzerine", Amme İdaresi Dergisi, 3, 3, 11-29.

Tutum, Cahit (1976). "Yönetimin Siyasallaşması ve Partizanllık", Amme İdaresi Dergisi, 9, 4, 9-32.

U.S. Census Bureau (2021). "State Government Employment & Payroll Data", https://www2.census.gov/programs-surveys/apes/datasets/2021/, (Erişim Tarihi: 25.08.2022).

U.S. Office Of Special Counsel (2021). "About OSC", https://osc.gov/Agency (Erişim Tarihi: 26 Temmuz 2021).

U.S. White House (2021). "Office of Management and Budget", https://www.whitehouse.gov/omb/ (Erişim Tarihi: 22 Aralık 2021).

Uler, Yıldırım (2012). "Ombudsman (Kamu Denetçisi)", Aykaç, Burhan, Şenol Durgun, ve Hüseyin Yaman (Ed.), Türkiye'de Kamu Yönetimi, 2. Basım, 499-506, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.

Uluca, Sema ve Tekin Avaner (2021). "Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri (CBK) Üzerine Bir Çözümleme", Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3, 1, 113-131.

Uluçakar, Mustafa ve Mehmet Fatih Çınar (2020). "Türkiye'de Yargı ile Siyaset İlişkisinin Kuvvetler Ayrılığı Perspektifinden Analizi", İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7, 1, 126-141.

Uluslararası Politika Akademisi (2013). "Siyasal Sistemler: Büyük Britanya", http://politikaakademisi.org/2013/03/11/siyasal-sistemler-buyuk-britanya/ (Erişim Tarihi: 1 Mayıs 2021).

Uluşahin, Nur (2003). "Demokratik Siyasal Rejimlerin Sınıflandırılmasında Farklı Bir Yaklaşım: "Yarı Başkanlık"tan "İki Başlı Yürütme Yapılanmasına" ", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 52, 2, 1.

Usta, Hasibe (2014). "Türkiye'de Kamu Yönetimi Ve Kamu Yönetiminin Denetimi", Denetişim, 13, 27-33.

Usta, Sefa, Elvettin Akman ve Mustafa Kocaoğlu (2017). "Yerelleşme-Merkezîleşme Tartışmaları Ekseninde Yerel Yönetimlerde Reform: İngiltere ve Türkiye Üzerine Mukayeseli", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 20, 1, 68-78.

Uz, Abdullah (2016). "Anayasal Bir Hak Olarak Kamu Hizmetine Girme Hakkı ve Liyakat İlkesi", İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2, 1, 59-94.

Uzun, Abdullah ve Hasibe Usta (2021). "Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sisteminde İç Denetim: Sorunlar ve Çözüm Önerileri", Denetişim, 23, 27-40.

Uzun, M. Metin (2019). "İnsan Kaynakları Yönetiminde Üst Kademe Kamu Yöneticileri", https://www.academia.edu/40203772/Üst_Kademe_Kamu_Yöneticileri,.

Uzun, Yaşar (2017). "Yüksek Denetim Kurumları ve Etik Denetim", Sayıştay Dergisi, 105, 69-89.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1984). Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı, 2. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Ünal, Feyzullah ve Selami Erdoğan (2016). "Kamu Yönetiminin Denetimi Anlayışında Dönüşüm ve Ombudsmanlık Kurumu", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 623-634.

Vandenabeele, Wouter ve Sylvia Horton (2005). "The Evolution of the British Public Service Ethos: A Historical Institutional Approach in explaining Change", Ethics and integrity of governance - The first transatlantic dialogue : Leuven (Belgium), 2-5 June 2005.

Vernardakis, George (2013). "The National School of Administration in France and Its Impact on Public Policy Making", Croatian and Comperative Public Administration, 13, 1, 41-70.

Vikipedi (2021a). "Nüfuslarına göre ülkeler listesi", https://tr.wikipedia.org/wiki/Nüfuslarına_göre_ülkeler_listesi (Erişim Tarihi: 22 Haziran 2021).

Vikipedi (2021b). "Askerî Yüksek İdare Mahkemesi", https://tr.wikipedia.org/wiki/Askerî_Yüksek_İdare_Mahkemesi (Erişim Tarihi: 25 Ekim 2021).

Wade, Casey L. (2014). Nomination and Confirmation of Presidential Appointments: Select Elements and Issues, New York: Nova Science Publishers, Inc.

Weingrod, Alex (1968). "Patrons, Patronage, And Political Parties", Comparative Studies in Society and History, 10, 4, 377-400.

Wilson, J.Q. (Çev. Yalçındağ, S, D. Canman ve Y. Ertekin,) (1996). Bürokrasi, Ankara: TODAİE Yayınları.

Witt, Stephanie ve Suzanne Mccorkle (2016). "Executive Development", Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance, 1-5, Springer International Publishing.

www.britannica.com (2021). "Employee training | business | Britannica", https://www.britannica.com/topic/employee-training#ref233563 (Erişim Tarihi: 22 Mart 2021).

www.capita.com (2021). "Institute | Capita", https://www.capita.com/our-company/capita-institute (Erişim Tarihi: 3 Nisan 2021).

www.civilservicecollege.org.uk (2021). "About Civil Service College", https://www.civilservicecollege.org.uk/about-us (Erişim Tarihi: 22 Mart 2021).

www.dengedenetleme.org (2020). "2021'e Girerken Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi: Yasama ve Yürütme", Dengeleme ve Denetleme Ağı, 13, 1-17, https://dengedenetleme.org/wp-content/uploads/2020/12/CHSde-Yasama-ve-Yurutme-Raporu-2021.pdf.

www.elysee.fr (2021). "The institutions | Élysée", https://www.elysee.fr/en/french-presidency/the-institutions (Erişim Tarihi: 21 Ağustos 2021).

www.ena.fr (2021). "Réforme de la scolarité - Ecole Nationale d'Administration (ENA)", https://www.ena.fr/Formation/Formation-Fonction-Publique/Formation-initiale/Reforme-de-la-scolarite (Erişim Tarihi: 21 Mart 2021).

www.gouvernement.fr (2021). "Composition of the French Government", https://www.gouvernement.fr/en/composition-of-the-government (Erişim Tarihi: 21 Ağustos 2021).

www.henley.ac.uk (2021). "History | Henley Business School", https://www.henley.ac.uk/ about/history (Erişim Tarihi: 22 Mart 2021).

www.hsk.gov.tr (2021). "Hakkımızda", https://www.hsk.gov.tr/hakkimizda (Erişim Tarihi: 11 Aralık 2021).

www.london.edu (2021). "London Business School", https://www.london.edu/ (Erişim Tarihi: 3 Nisan 2021).

www.mspb.org (2021a). "What is the Merit Systems Protection Board or MSPB?", https://www.mspb.org/ (Erişim Tarihi: 18 Temmuz 2021).

www.mspb.org (2021b). "What is not within MSPB jurisdiction", https://www.mspb.org/What-is-not-within-MSPB-jurisdiction.html (Erişim Tarihi: 18 Temmuz 2021).

www.msu.edu.tr (2021). "Millî Savunma Üniversitesi", https://msu.edu.tr/sayfadetay?SayfaId=455&ParentMenuId=32 (Erişim Tarihi: 7 Mart 2021).

www.opm.gov (2021a). "Federal Executive Institute", https://www.opm.gov/services-for-agencies/center-for-leadership-development/federal-executive-institute/ (Erişim Tarihi: 3 Nisan 2021).

www.opm.gov (2021b). "Executive Core Qualifications", Policy, Data, Oversight-Senior Executive Service, https://www.opm.gov/policy-data-oversight/senior-executive-service/executive-core-qualifications/ (Erişim Tarihi: 22 Aralık 2021).

www.public-admin.co.uk (2021). "Public Administration International | Strengthening Governance Worldwide", https://www.public-admin.co.uk/ (Erişim Tarihi: 3 Nisan 2021).

www.usa.gov (2021). "Branches of the U.S. Government", https://www.usa.gov/branches-of-government (Erişim Tarihi: 23 Haziran 2021).

www.usajobs.gov (2021). "Senior Executives", https://www.usajobs.gov/Help/working-in-government/unique-hiring-paths/senior-executive-service/ (Erişim Tarihi: 11 Eylül 2021).

www.wikipedia.org (2021). "Ripa International Public Administration Courses London", https://en.wikipedia.org/wiki/Royal_Institute_of_Public_Administration (Erişim Tarihi: 27 Mart 2021).

Yamaç, Müzehher (2020). "Türkiye Devleti'nin İlk Anayasası 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu", Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020, TBMM'nin 100. Yılı ve Millî İrade Özel Sayısı, 204-220.

Yaman, Adem (2008). "Kamu Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması Sürecinde Türk Denetim Sistemine Genel Bir Bakış, Değerlendirme ve Öneriler", Mali Hukuk Dergisi, 133, 1-18.

Yaman, Adem (2016). "Yönetimin Kontrolünden Kontrolün Yönetimine: Paradigma Değişimi", Denetişim, 3, 22-28.

Yasama Derneği (2011). Sivil Toplum İçin Yasama Sürecine Katılım El Kitabı. Sivil Toplum İçin Yasama Sürecine Katılım El Kitabı, 2. Baskı, Ankara.

Yatkın, Ahmet (2017). "Erdemli Kamu Yöneticilerinden Başarılı Kamu Yönetimine", Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1, Kayfor 14 Özel Sayı-4, 636-645.

Yavuz, Bülent (2007). Parlamenter Hükûmet Sistemlerinde ve 1982 Parlamenter Hükûmet Sistemlerinde ve 1982 Anayasasında Başbakanın Konumu, Gazi Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Yavuz, Bülent (2015). "Hükûmet Sistemi Seçeneklerinde Denge ve Denetleme Mekanizmaları", https://dengedenetleme.org/wp-content/uploads/2019/10/hu_ku_met_sistemi_sec_eneklerinde_denge_ve_denetlkeme_mekanizmalar-_v5.pdf (Erişim Tarihi: 10 Ocak 2021).

Yavuz, Mehmet (2017). "Klasik ve Modern Dönem Yönetici Yetiştirme Sistemlerinin İncelenmesi: Kurumlar ve Kişiler", Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 31, 2, 433-450.

Yavuzyiğit, Hikmet (2000). "Mülkiye ve Devlet Yönetimi", Mülkiye Dergisi, 24, 225, 11-28.

Yenisu, Ersin, Fatih Şahin ve Hasan Öztekkeli (2019). "Yönetim Düşüncesinin Evriminde Sistem Kuramının Etkileri: Kavramsal Bir Çözümleme", Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 6, 18, 514-527.

Yıldırım, Ahmet ve Aytekin Tokgöz (2020). "Kayırmacılık Algısının Örgütsel Muhalefet Davranışı Üzerindeki Etkisi", Alanya Akademik Bakış, 4, 3, 541-560.

Yıldırım, Mutlu (2013). "Kamu Yönetiminin Kadim Paradoksu: Nepotizm ve Meritokrasi", Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11, 2, 353-380.

Yıldız, Abdulkadir (2018). "Amerika Birleşik Devletleri'nde Başkan Yardımcısı İle Türkiye'de Cumhurbaşkanı Yardımcısının Karşılaştırılması", Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 13, 1, 509-534.

Yıldız, Günay (2015). Devlet Memurları Kanunu'nda Liyakat İlkesi Çerçevesinde İstisnai Memurluklar, Gazi Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Yıldız, Günay (2016). "Türk Kamu Yönetiminde Liyakat İlkesi", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3, 8, 140-180.

Yıldız, Günay (2017). "Siyaset Sosyolojisi Boyutuyla Türkiye'de Siyasal Kayırmacılık", Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, Temmuz-Ağustos, 62, 429-439.

Yıldız, Günay (2019). "Devlet Memurları Kanunu: Türk Kamu Personel Rejimi İçin Bitmeyen Tartışma", Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8, 15, 413-437.

Yıldız, Günay (2021). "Türk Kamu Yönetiminde Kayırmacılık Sorunsalı", Aktan, Coşkun Can, ve Osman Kürşat Acar (Ed.), Kamu Yönetiminde Kayırmacılık, 96-121, İzmir: SOBİAD Hukuk ve İktisat Araştırmaları Yayınları.

Yıldız, Hüseyin (2016). "Türkiye'de Parlamentarizm Uygulamaları", İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 4, 1, 183-216.

Yıldız, Mustafa (2018). "Başkanlık, Yarı Başkanlık ve Parlamenter Sistem Üzerine Bir Değerlendirme", Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi, 1, 2, 89-108.

Yılmaz, Feride ve Ayşehan Çakıcı (2021). "Kamu Çalışanlarının Liyakat Sistemi Algısı", MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10, 10, 375-386.

Yılmaz, Osman ve diğerleri (2008). Birleşik Krallık'ta Kamu Yönetimi Reformları (1979-2008), Yılmaz, O. ve S. Özen (Ed.), 1. Baskı, Ankara: British Council Türkiye.

YÖK Kanunu (1981). Yükseköğretim Kanunu, RG:6/11/1981-17506.

Yücel, Bülent (2003). "Yarı - Başkanlık Sisteminin Hükûmet Modeli Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma: Fransa Modeli ve Komünizm Sonrası Polonya", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 52, 4, 1.

Yücetürk, Elif (2000). "Türk Kamu Yönetiminde Azalan Meritokrasi", Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1, 1, 138-151.

Yüksel, Cüneyt (2013). "Türkiye'nin Gelecek Siyasi Sistem Tercihi", Yasama Dergisi, 25, 38-70.

Yüksel, Saadet (2016). "Hükûmet Sistemi Değişikliği Tartışmalarına Dair Anayasal Değerlendirme: Başkanlık Sistemindeki ve Parlamenter Sistemdeki Kurumsal Değişkenler", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 73, 2, 135-169.

Zarplı, Çağdaş (2015). "Türkiye'de Başkanlık Sistemi Tartışmasının Kavramsal-Kurumsal Analizi: Kuvvetler Ayrılığı Prensibinin Kökenleri", Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 3, 2, 165-183.

Zawadzki, Celina (2013). The Senior Executive Service Features And Reform Options For Federal Managers, Zawadzki, C. (Ed.), New York: Nova Science Publishers, Inc.

Zengin, Mehmet Ali (2016). "ABD Başkanlık Sisteminde Fren ve Denge Mekanizması Üzerine Bir İnceleme", Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 7, 28, 1-28.

Zengin, Ozan (2018). "Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi ve İdari Yapıya Etkisi", Emek Araştırma Dergisi, 10, 15, 1-23.

Zeyrek, Suat ve Ali Erken (2009). "Bir Saray Okulu: Enderun", 1st International Symposium on Sustainable Development, C. June 9-10, 346-350, June 9-10. Sarajevo, Bosnia and Herzegovina.

1 Sayılı CBK (2018). Cumhurbaşkanlığı Teşkîlatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, RG:10/7/2018-30474.

3 Sayılı CBK (2018). Üst Kademe Kamu Yönetîcîlerî İle Kamu Kurum Ve Kuruluşlarında Atama Usullerîne Daïr Cumhurbaşkanliği Kararnamesi, RG:10/7/2018-30474.

5 Sayılı CBK (2018). Devlet Denetleme Kurulu Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, RG:15/7/2018-30479.

399 Sayılı KHK (1992). Kamu İktisadi Teşebbüsleri Personel Rejiminin Düzenlenmesi Ve 233 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Bazı Maddelerinin, RG:29/1/1990-20417 (Mükerrer).

633 Sayılı Kanun (1965). Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş Ve Görevleri Hakkında Kanun (Anayasa Mahkemesinin 27/12/2012 tarihli ve E.: 2011/139, K.: 2012/205 sayılı Kararı ile değişik hali), RG:2/7/1965-12038.

2451 Sayılı Kanun (1981). Bakanlıklar ve Bağlı Kuruluşlarda Atama Usulüne İlişkin Kanun, RG:25/04/1981-17321.

2477 Sayılı Kanun (1981). 23/4/1981 Tarih Ve 2451 Sayılı Kanunun Kapsamı Dışında Kalan Kamu Kurum Ve Kuruluşlarında Atama Usulüne İlişkin Kanun, RG:25/6/1981-17371.

2659 Sayılı Kanun (1982). Adli Tip Kurumu Kanunu, RG:20/4/1982-17670.

3056 Sayılı Kanun (1984, 10 Ekim). Başbakanlık Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun, RG:19/10/1984-18550.

3071 Sayılı Kanun (1984). Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun, RG:10/11/1984-18571.

4483 Sayılı Kanun (1999). Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun, RG: 04/12/1999-23896.

4982 Sayılı Kanun (2003). Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, RG:24/10/2003-25269.

5018 Sayılı Kanun (2003). Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, RG:24/12/2003-25326.

6085 Sayılı Kanun (2010). Sayıştay Kanunu, RG:19/12/2010-27790.

6111 Sayılı Kanun (2011). Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması İle Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu Ve Diğer Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, RG:25/2/2011-27857 (Mükerrer).

6328 Sayılı Kanun (2012). Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu, RG:29/6/2012-28338.

6771 Sayılı Kanun (2021). Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, RG:11/02/2017-29976.

ŞAHSİYET VE ŞAHESERLER MANZUMESİ
MEHMET AKİF / İSTİKLAL MARŞI
ÇANAKKALE ŞEHİTLERİNE

Prof. Dr. Zeki Taştan

ATLAS

Atlas Yayınları: 67
Âkif Kitaplığı: 5

ŞAHSİYET VE ŞAHSİYETLER MANZUMESİ MEHMET AKİF, İSTİKLAL MARŞI, ÇANAKKALE ŞEHİTLERİNE
Prof. Dr. Zeki Taştan

Kapak Tasarımı
Mehtap Yürümez

Sayfa Düzeni
Furkan Mülayim

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 31696

2. Basım: Mart 2024
1. Basım: Mart 2022

Bu kitabın tüm yayın hakları AtlasKitap yayınlarına aittir.
Tanıtım için yapılacak alıntılar dışında tüm alıntılar ve görseller
Kültür Bakanlığı Telif Hakları Sözleşmesi gereği yayınevinin iznini gerektirir.

ISBN: 978-605-9689-86-1
E-ISBN: 978-605-9689-87-8

Baskı ve Cilt
Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

ATLASKİTAP

Kültür Mah. Mithatpaşa Cad. No. 74/4, Kızılay/Ankara
Tel: 0312 418 20 10
www. atlaskitap.com
online alışveriş: www.atlaskitap.com

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 7

BİRİNCİ BÖLÜM
MEHMET AKİF: HAYATI, ŞAHSİYETİ VE DÜŞÜNCELERİNE DAİR 13

A. HAYATINA DAİR BAZI DİKKATLER 13
Kur'an Sesleri ve Seslenişiyle Geçen Bir Çocukluk 14
Medresede veya Mülkiyede Okumak? 15
Sıkıntılarla Olgunlaşan Bir Karakter 16
Bir Terbiye Okulu: Mahalle 17
Sanat, Spor ve Musiki 17
B. ŞAHSİYETİNE DAİR BAZI DİKKATLER 18
Dindar, Faziletli Bir Eylem Adamı 18
Dürüst ve Güvenilir Bir Kişilik 19
Sözüne Sadık ve Vefalı 20
Dik Duruşlu ve Dirayetli 21
Merhametli, Mütevazı ve Dost 22
Hırsızlık, Cimrilik, Kibir 23
C. DÜŞÜNCELERİNE DAİR BAZI DİKKATLER 25
İslam Dini ve Coğrafyası 26
İslam Milleti ve Yozlaşma 29
Çalışmak, Gayret, Umut, Yakarış 30
Birlik Beraberlik Ruhu 33

İKİNCİ BÖLÜM
İSTİKLAL MARŞI 39
A. HÜRRİYET VE BAĞIMSIZLIĞIN ANAHTARI: İSTİKLAL MARŞI 39
İstiklal Marşı'nı Yeniden Okumak 41
Ben 45
Ezel 46
Hür 47
B. İSTİKLAL MARŞI VE AFRİKA MİLLÎ MARŞLARININ MUKAYESESİ 63
Osmanlı Devleti ve Afrika Devletleri Arasındaki İlişkiler 64
Türkiye ve Afrika Millî Marşları 66
Botsvana 66
Burundi 67
Cezayir 68
Cibuti 69
Eritre 70
Fas 71
Güney Afrika 72
Kenya 74
Libya 76
Mısır 77
Sudan 79
Tunus 80
C. İSTİKLAL MARŞINDA HÜRRİYET VE BAĞIMSIZLIK KAVRAMLARI VE AFRİKA MİLLÎ MARŞLARI 85
İstiklal Marşı'nda Hürriyet ve Bağımsızlık Düşüncesine Genel Bir Bakış 86
Afrika Ülkeleri Millî Marşları: Bağımsızlık ve Hürriyet 88
Mısır Millî Marşı'nda Bağımsızlık ve Hürriyet 88
Cezayir Millî Marşı'nda Bağımsızlık ve Hürriyet 90
Fas Millî Marşı'nda Bağımsızlık ve Hürriyet 91
Libya Millî Marşı'nda Bağımsızlık ve Hürriyet 92
Sudan Millî Marşı'nda Bağımsızlık ve Hürriyet 94
Tunus Millî Marşı'nda Bağımsızlık ve Hürriyet 95

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ÇANAKKALE ŞEHİTLERİNE 103
Şehadet Kavramı 105
Mehmet Akif'in Şehit / Şehadet Kavramına Bakışı 107
Mehmet Akif Ersoy'un Şiirlerinde Şehadet 110
Çanakkale Şehitlerine Şiiri 120
Çanakkale Şehitlerine Şiirinin Yazılış Serüveni 121
Çanakkale Şehitlerine Şiirini Yeniden Okumak 125

Sonuç

Mehmet Akif, bir dava adamıdır. Bu yapıda insanlar, hayatını inandığı değerler uğruna feda ederler. Onlar, inandığı değerlerin yok olması veya erezyona uğraması karşısında da feryat etmekten çekinmezler. Hele bir de uğruna mücadele ettiğiniz değerlerle birlikte 12 milyon metre kareye ulaşan toprakların gözlerinizin önünde yavaş yavaş yok olması tabii olarak bir dava adamını kahreder. *Gölgeler*, bu anlamda yaşı kemale ermiş ve gördüğü, yaşadığı acılar karşısında olgunlaşmış bir dava adamının son serzenişi yanında yeniden diriliş hamlesidir. Onun bu kitabındaki feryadında; İslâm milleti ve coğrafyasının yaşadığı felaket ve çöküş, atalet, değerlerin yozlaşması, sen-ben kavgası gibi konular öne çıkar. Bununla birlikte Akif, İslam milletindeki atalete ve ümitsizliğe de başkaldırarak çalışmak, azim ve mücadele gibi hususların önemini de dile getirmiştir. Lirik yönüyle de dikkat çeken *Gölgeler'*deki şiirler, ömrünü vatan, din ve millet uğrunda feda eden Mehmet Akif'in düşüncelerinin bir özeti yanında onun hem ön sözü hem de son sözünün tamamlanmamış bir kompozisyondur.

Kaynakça

Eşref Edip (1962) *Mehmet Akif,* İstanbul.
Gökçek, Fazıl (2005) *Akif'in Şiir Dünyası*, İstanbul.
Mehmet Akif Ersoy (1997) *Safahat,* Akçağ, Ankara.

Kaynakça

Afyoncu, Fatma (2009) *Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre İşgal Döneminde İstanbul* (16 Mart 1920- 31 Aralık 1922), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul.

Akay H., Andı, M. F. (2010) "İstiklâl Marşı'nın Kabulü Sırasında Yaşanan Tartışmalar", *İstiklâl Marşı İstikbâl Marşı 41 Dize 41 Yorum*, Hat Yayınevi, İstanbul.

Altınbaş, Nihan (2016) *Millî Mücadele'de Mehmet Akif Ersoy ve İstiklal Marşı*, TBMM Yay, Ankara 2016.

Andı, M. Fatih (2015) "Akif, Çanakkale Şehitlerine Şiiri ve Emperyalizme Direniş Bilinci", Emperyalizme *Direniş Bilinci Çanakkale*, ed. M. Fatih Andı, Hat Yay., İstanbul.

Baş, Münire Kevser (2013) "Bir Tevhid'i Yeniden Okumak: Mehmet Akif'in "Tevhid Yahud Feryad" İsimli Şiirinin Ontolojik Analiz Yöntemi ile Tahlili", Ekev Akademi Dergisi, Y17, S54, Kış.

Çağrıcı, Mustafa (1998) "Hürriyet", TDVİA, C. XVIII, s. 502.

Çantay, H. B. (1966) *Âkifname*, Ahmed Sait Matbaası, İstanbul.

Duymaz, R. (2008) İkinci Bölüm, İstiklâl Marşı'mızın Yazılması Ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Kabul Edilmesi, *Millî Mücadelemiz Ve İstiklâl Marşımız*, 3F Yayınevi, İstanbul.

Düzdağ, Ertuğrul (1988) *Mehmet Akif Ersoy*, Türk Tarih Kurumu Yay.,1988.

Ersoy, M. Akif (2009) *Safahat*, (haz. Hüseyin Su-Abdurrahim Karadeniz, Hece, Ankara.

Fergan, Eşref Edip (1938) *Mehmet Akif'in Hayatı, Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları.* Asarı İlmiye Kütüphanesi, İstanbul.

İmzasız, "Türk Şairlerinin Nazar-ı Dikkatine", *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Ekim 1920.

Kaplan, Mehmet (2006) *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 2*, Dergah Yay., İstanbul.

Kara, İsmail (2021) *Bir Düşünce Tarihi Metni Olarak İstiklal Marşı*, Dergah Yay., İstanbul.

Karabulut, Mustafa (2021) *Mehmet Akif Ersoy ve İstiklal Marş*ı, Hiperyayın, İstanbul.

Koçin, Prof. Dr. Abdülhakim (2021) *Kabulünün 100. Yılında Millî Mutabakat Metnimiz İstiklal Marşı ve Mehmet Akif Ersoy-Belgeler*, TBMM Yayınları, Ankara.

Kutay, Cemal (1963) *Necit Çöllerinde Mehmet Akif*, Tarih Yayınları, İstanbul.

Okay, Orhan (2001) "İstiklal Marşı, TDVİA, Diyanet Vakfı Yayınları, C. 23, 355-356.

Ögel, Bahaeddin (1995) *Türk Mitolojisi II*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara.

Yıldız, Prof. Dr. Saadettin, "Âkif'e Dair-3: Safahât'ta İstiklâl Marşı'nın Kökleri-1", Https://Www.Edebiyatdunyamiz.Com/İndex.Php/59-Makaleler/ Yazarlarimizdan/988-Akif-E-Dair-3-Safahat-Ta-İstiklal-Marsi-Nin-Kokleri-1, 23. 09. 2021.

Kaynakça

Aslan, Bahtiyar (2021) "Türkiye ile Fas Millî Marşları", *100 Ülke 100Marş İstiklal Marşı*, Kesit Yayınları, İstanbul.

Balık, Macit (2021) "Krallıktan Cumhuriyet'e Libya'nın Ulusal Marş(lar)ı ve İstiklal Marşı", *100 Ülke 100Marş İstiklal Marşı*, Kesit Yayınları, İstanbul.

Çelik, Mehmet (2021) "Türkiye ile Botsvana ve Burundi Millî Marşları", *100 Ülke 100Marş İstiklal Marşı*, Kesit Yayınları, İstanbul.

Çetin, Atilla (1996) "Garp Ocakları", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 13, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, 382-386.

Çetin, Atilla (1996) "Garp Ocakları", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 13, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, 382-386.

Dursun, Davut, "Cibuti", *TDVİA*, C VII, 1993, s. 523.

Dursun, Davut, "Eritre", *TDVİA*, C. XI,1995, s. 302-303.

Kavas, Ahmet (2003) "Türkiye'de Osmanlı Afrikası Araştırmaları", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 513-528.

Korkmaz, Ferhat (2021) "Sömürgecilere Karşı Direnişin Melodisi: Cezayir Millî Marşı: *Kasemen*", *100 Ülke 100Marş İstiklal Marşı*, Kesit Yayınları, İstanbul.

Köşker, Merve (2014) *Ulusal Marşların Söz ve Müzik Açısından İncelenmesi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

Maksudoğlu, Doç. Dr. Mehmet (1986) "Tunus'un Osmanlı Devleti'nden Ayrılması", *MÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 4, s. 140.

Mumcu, Yasemin (2021) "Türkiye ile Güney Afrika Millî Marşları", *100 Ülke 100Marş İstiklal Marşı*, Kesit Yayınları, İstanbul.

Özbaran, Salih (1977) "Osmanlı İmparatorluğu ve Hindistan Yolu: On altıncı Yüzyılda Ticaret Yolları Üzerinde Türk-Portekiz Rekabet ve İlişkileri", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi, Sayı 31, 39-45.

Özer, Sevda Özkaya; (2007) *Osmanlı Devleti İdaresinde Mısır* (1839-1882), Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Elazığ, 369 s.

Özkan, Selim Hilmi (2011) "XVIII. Yüzyılın Başlarında Kuzey Afrika", TİKA (T.C. Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı), Avrasya Etütleri, Sayı: 40, 2011 / 2, 287-300.

Pakalın, Mehmet Zeki (1993) *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

Taştan, Zeki (2021) 100. Yılında Evrensel Boyutlarıyla İstiklal Marşı ve Mehmet Akif Ersoy, Bildiri Kitabı, Sonçağ Yayıncılık, Eylül 2021, Ankara, s. 286-301.

Taştan, Zeki; (2021) "Türkiye ile Cibuti, Kenya ve Eritre Millî Marşları" *100 ülke 100Marş İstiklal Marşı*, Kesit Yayınları, İstanbul.

TBMM, Zabıt Ceridesi, 1954.

Toprak, Seydi Vakkas (2012) "Osmanlı Yönetiminde Kuzey Afrika Toprakları: Garp Ocakları", Türkiyat Mecmuası, Cilt 22 / Bahar, 2012, 223-237.

Uğurlu, Alev Sınar (2021) Mısır Toprağının Sesi: *Biladi, Biladi Biladi*, *100 Ülke 100Marş İstiklal Marşı*, Kesit Yayınları, İstanbul.

Ulutaş, Nurullah; (2021) "Türkiye ile Sudan Millî Marşları", *100 Ülke 100 Marş İstiklal Marşı*, Kesit Yayınları, İstanbul.

Yeşilmen, Gökhan; "Osmanlı Devleti'nin Fas Siyaseti Üzerine Bir Değerlendirme", *Medeniyet ve Toplum* / Güz 2018, Cilt 2, Sayı 2.

Yılmaz, Tuğrul Oğuzhan Türklerin Sudan'daki Hâkimiyet Ve İdaresi, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Mart - Nisan 2018, Cilt 118, Sayı 233, Sayfa 147-180.

İnternet Kaynakları

"Botsvana", http://www.mfa.gov.tr/botsvana-kunyesi.tr.mfa, Erişim Tarihi: 01.09.2021.

"Cibuti Cumhuriyeti", http://www.mfa.gov.tr/cibuti-kunyesi.tr.mfa, Erişim Tarihi: 04.09.2021.

"Eritre Devleti", http://www.mfa.gov.tr/eritre-kunyesi.tr.mfa, Erişim Tarihi: 20.02.2021.

"Erta, Erta, Erta", https://tr.wikipedia.org/wiki/Ertra,_Ertra,_Ertra, Erişim Tarihi: 20.02.2021.

"Fatshe Leno La Rona", https://www.wikiwand.com/tr/Fatshe_leno_la_rona, Erişim Tarihi: 02.09.2021.

"Kenya Ulusal Marşı", https://web.archive.org/web/20110303055109 / http://www.statehousekenya.go.ke/anthem.htm, Erişim Tarihi: 27.08.2021.

"Türkiye-Burundi Siyasi İlişkileri" https://www.mfa.gov.tr/turkiye-burundi-siyasi-iliskileri.tr.mfa, 01. 09. 2021.

"Türkiye-Cibuti Siyasi İlişkileri", http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cibuti-siyasi-iliskileri.tr.mfa, Erişim Tarihi: 26.08.2021.

"Türkiye-Eritre Siyasi İlişkileri", http://www.mfa.gov.tr/turkiye-eritre-siyasi-iliskileri.tr.mfa, Erişim Tarihi: 20.08.2021.

"Türkiye-Fas Siyasi İlişkileri, https://www.mfa.gov.tr/turkiye-fas_siyasi-iliskileri.tr. 01. 09. 2021.

"Türkiye-Kenya Siyasi İlişkileri", http://www.mfa.gov.tr/turkiye-kenya-siyasi-iliskileri-.tr.mfa, Erişim Tarihi: 20.02.2021.

"Türkiye-Libya İlişkileri", https://www.mfa.gov.tr/turkiye-libya-siyasi-iliskileri.tr.mfa, 02.09.2021.

http://www.mfa.gov.tr/kenya-kunyesi.tr.mfa, Erişim Tarihi, 20.02.2021.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Biladi,_Biladi,_Biladi.

Türkiye - Güney Afrika Siyasi İlişkileri, https://www.mfa.gov.tr/turkiye-guney-afrika-siyasi-iliskileri.tr.mfa, 01. 09. 2021.

Türkiye-Sudan Siyasî İlişkileri, https://www.mfa.gov.tr/turkiye-sudan-siyasi-iliskileri.tr.mfa, 28.08.2021.

Kaynakça

Aktaş, Hasan Emir (2013) "Millî Marşların Siyaset Biliminin Bazı Kavramları Açısından Değerlendirilmesi", *GÜ. İktisadî ve İdarî Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15 / 2; 71-92.

Aslan, Bahtiyar (2021) "Türkiye ile Fas Millî Marşları", *100 Ülke 100 Marş İstiklal Marşı*, Kesit Yayınları, İstanbul.

Balık, Macit (2021) "Krallıktan Cumhuriyet'e Libya'nın Ulusal Marş(lar)ı ve İstiklal Marşı", *100 Ülke 100 Marş İstiklal Marşı*, Kesit Yayınları, İstanbul.

Çağrıcı Mustafa (1996) "Hürriyet", *TDVİA*, C. XVIII, Diyanet Vakfı Yayınları.

Çetin, Atilla (1996) "Garp Ocakları", *TDVİA*, Cilt XIII, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Ersoy, Mehmet Akif (2009) *Safahat* (Hazırlayanlar: Hüseyin Su, Abdurrahim Karadeniz), Hece Yayınları, Ankara.

Hakimiyet-i Milliye, 7 Teşrînisânî 1337 / 1920.

Kavas, Ahmet (2003) "Türkiye'de Osmanlı Afrikası Araştırmaları", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 513-528.

Koçin, Mustafa (2021) *Kabulünün 100. Yılında Millî Mutabakat Metnimiz İstiklal Marşı ve Mehmet Akif Ersoy – Belgeler*, TBMM.

Korkmaz, Ferhat (2021) "Sömürgecilere Karşı Direnişin Melodisi: Cezayir Millî Marşı: *Kasemen*", *100 Ülke 100 Marş İstiklal Marşı*, Kesit Yayınları, İstanbul.

Maksudoğlu, Doç. Dr. Mehmet (1986) "Tunus'un Osmanlı Devleti'nden Ayrılması", *MÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 4, s. 140

Mısır, Lübnan, Fas, Sudan, Tunus Millî Marşları; https://tr.wikipedia.org/ Erişim Tarihi: 10.10.2021.

Okay, Orhan (2001) "İstiklal Marşı, *TDVİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, C. 23, 355-356.

Özer, Sevda Özkaya; (2007) *Osmanlı Devleti İdaresinde Mısır* (1839-1882), Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Elazığ, 369 s.

Özkan, Selim Hilmi (2011) "XVIII. Yüzyılın Başlarında Kuzey Afrika", TİKA (T.C. Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı), Avrasya Etütleri, Sayı: 40, 2011 / 2, 287-300.

Taştan, Zeki; (2021) "İstiklal Marşı ve Afrika Millî Marşlarına Genel Bir Bakış", "100. Yılında Evrensel Boyutlarıyla İstiklal Marşı ve Mehmet Akif Ersoy Kongresi", INCSOS, 28-30 Eylül 2021, Ankara.

Taştan, Zeki (2021) 3. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu: İstiklal Marşının Kabulünün 100. Yılı Özel Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, MAKÜ, Ekim 2021, Ankara, s. 1067-1078.

Uğurlu, Alev Sınar (2021) Mısır Toprağının Sesi: Biladi, Biladi Biladi, *100 Ülke 100Marş İstiklal Marşı*, Kesit Yayınları, İstanbul.

Ulutaş, Nurullah; (2021) "Türkiye ile Sudan Millî Marşları", *100 Ülke 100Marş İstiklal Marşı*, Kesit Yayınları, İstanbul.

Yeşilmen, Gökhan (2018) "Osmanlı Devleti'nin Fas Siyaseti Üzerine Bir Değerlendirme", *Medeniyet ve Toplum* / Güz, Cilt 2, Sayı 2.

Yılmaz, Tuğrul Oğuzhan (2018) "Türklerin Sudan'daki Hâkimiyet Ve İdaresi", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Mart - Nisan, Cilt: 118 Sayı: 233 Sayfa: 147-180.

Zavotçu, Gencay (2017) İstiklal Marşı'nın Temel Kavramları. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(4), 2414-2435.

Kaynaklar

Akay, H.; Andı, F. (2010) *İstiklal Marşı İstikbâl Marşı*, Hat Yayınevi, İstanbul.

Atar, Fahrettin (2010) "Şehid", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.38, s. 428-431.

Bakiler, Yavuz Bülent (1986). *Ölümünün 50. Yıldönümünde Mehmet Akif Ersoy*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Bayhan, Fatih (2012) *Gençler için Safahat*, Paradoks Yayınları, İstanbul.

Beyatlı, Yahya Kemâl (1962), *Eski Şiirin Rüzgârıyle*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul.

Bilgiz, Musa (2003) Mehmet Akif'in Şiir ve Düz Yazılarında *Kur'an*'dan Temalar, *EKEV Akademi Dergisi*, Y. 7, S.15, s. 159-178.

Can, Ali (2015) Kur'ân ve Yeni Ahit'e Göre Şehitlik, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.8, S.37, s.1035-1048.

Çakır, Ömer (1997) *Nazmımızda Çanakkale Muharebeleri,* Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Düzdağ, M. Ertuğrul (1997) *Mehmet Akif Ersoy*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Ersoy, Mehmet Akif (1968) *Kur'ân-ı Kerîm'den Aayetler (Meâl – Tefsir) – Mev'izeler*, (Derleyen ve Yayınlayan: Suat Zühtü Özalp), Sevinç Matbaası, Ankara.

Ersoy, Mehmet Akif (1920) "Mevize Nasrullah Kürsüsünde", *Sebîlürreşâd*, Cilt: XVIII, Nr. 464, 25 Teşrin-i Sânî 1336 / 1920.

Ersoy, Mehmet Akif (1987) *Safahat*, (Hazırlayan: M. Ertuğrul Düzdağ), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

Ersoy, Mehmet Akif (1990) *Açıklamalı Mehmet Akif Ersoy Külliyatı*, C.9 (Hazırlayan: İsmail Şengüler), Mert Yayıncılık, İstanbul.

Ersoy, Mehmet Akif (2009) *Safahat*, (Hazırlayan: Hüseyin SU Abdurrahim KARADENİZ), Hece Yayınları, (İkinci Baskı), Ankara.

Eşref Edip, (1938) *Mehmet Akif -Hayatı, Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları*, Âsar-ı İlmiyye Kütüphanesi Neşriyatı, İstanbul.

Gökçek, Fazıl (2005) *Mehmet Akif'in Şiir Dünyası*, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Gömeç, Sadettin Yağmur (2019) "Eski Türk Dininin Temel Özellikleri", *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl / Vol. 4, Sayı / No. 1 Bahar / Spring 2019, s. 84-123.

Kaplan, Mehmet (1997) *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar,* Dergâh Yayınları, İstanbul.

Karakoç, Sezai (1974) *Mehmet Akif*, Diriliş Yayınları, İstanbul.

Niyazi, Mehmet (2007) *Çanakkale Mahşeri*, Ötüken Yayınları, İstanbul.

Okay, Orhan (1989) *Mehmet Akif Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Özakman, Turgut (2011) *Diriliş Çanakkale 1915*, Bilgi Yayınları, İstanbul.

Şengüler, İsmail Hakkı (1990), *Açıklamalı Mehmed Akif Külliyatı*, Hikmet Neşriyat, C. 1-10, İstanbul.

Tulum, Prof. Dr. Mertol, (2010) *Sinan Paşa, Yakarışlar* Kitabı (Tazarru'name), Diyanet Vakfı Yayınları.

Türk Şiirinde Şehadet (2021) (Editörler: Öner Göçkün, vd.), Kesit Yayınları, İstanbul.

Ünlü M. ve Özcan Ö. (1987) *20. Yüzyıl Türk Edebiyatı,* İnkılap Kitabevi, İstanbul.

Yavuz Bülent Bakiler, (1986) *Ölümünün 50. Yıldönümünde Mehmet Akif Ersoy*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

2. Basım

URFA HALKEVİ
(1934-1951)

Dr. Yüksel Yıldırım

nobel bilimsel

URFA HALKEVİ (1934-1951)
Dr. Yüksel Yıldırım

Yayın No.: 38
ISBN: 978-605-9663-37-3
E-ISBN: 978-625-393-467-5
Basım Sayısı: 2. Basım, Şubat 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yıldırım, Yüksel.
Urfa Halkevi (1934-1951) / Yüksel Yıldırım
2. Basım, XII + 190 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-605-9663-37-3
E-ISBN: 978-625-393-467-5
1. Türkiye 2. Halkevleri 3. Urfa

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **İX**
KISALTMALAR ..... **Xİ**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
TÜRK OCAKLARINDAN HALKEVLERİNE GEÇİŞ

1.1. TÜRK OCAKLARININ KURULUŞU 5
1.2. TÜRK OCAKLARININ KAPATILMASI 6
1.3. HALKEVLERİNİN AÇILMASINI SAĞLAYAN FAKTÖRLER 7
2. HALKEVLERİNİN KURULUŞU VE TAKİP EDİLEN HUSUSLAR 8
2.1. HALKEVLERİNİN KURULUŞU 8
2.1.1. Halkevlerinin Kuruluş Nedenleri 8
2.1.2. Halkevlerinin Kuruluş Amaçları 11
2.2. HALKEVLERİNİN ÖRGÜTSEL YAPISI 13
2.2.1 Halkevleri Organları 13
2.2.1.1. Şube Yönetim Komitesi 13
2.2.1.2. Halkevi Yönetim Kurulu (İdare Heyeti) 14
2.2.1.3. Genel Kurulu 14
2.3. HALKODALARI 14
3. HALKEVLERİ VE ÇALIŞMA SİSTEMİ 17
3.1. HALKEVLERİ ŞUBE VE GÖREVLERİ 17
3.1.1. Dil, Tarih ve Edebiyat Şubesi 17
3.1.2. Güzel Sanatlar (Ar) Şubesi 18
3.1.3. Temsil (Gösteri-Tiyatro) Şubesi 19
3.1.4. Spor Şubesi 19
3.1.5. Sosyal Yardım Şubesi 20
3.1.6. Halk Dershaneleri ve Kursları Şubesi 20
3.1.7. Kütüphane ve Yayın Şubesi 20
3.1.8. Köycülük Şubesi 21
3.1.9. Müze ve Sergi Şubesi 21
3. 2. HALKEVİ ETKİNLİKLERİ 22
3. 3. HALKEVLERİ YAYINLARI 24

İKİNCİBÖLÜM

URFA

1. URFA 25
2. URFA HALKEVİNİN AÇILMASI VE İDARİ YAPISI 26
2.1. URFA HALKEVİNİN AÇILMASI 26
2.2. URFA HALKEVİNİN İDARİ YAPISI 28
2.2.1. Urfa Halkevi Başkanları 28
2.2.1.1. Kazım Yazgan 29
2.2.1.2. Muzaffer Akaltun 30
2.2.1.3. Recep Gürel 31
2.2.1.4. Celal Kürkçüoğlu 31
2.2.1.5. Salahattin Atabay 31
2.2.1.6. Ahmet Şemseddin Vural 35
2.2.1.7. H. Refet Tanışık 35
2.2.1.8. İhsan Özdemir 35
2.2.2. Urfa Halkevi Şube Komiteleri ve İdare Kurulu 36
2.2.3. Urfa Halkevi Binası 41
2.2.4. Urfa Halkevinin Bütçesi 44

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

URFA HALKEVİ FAALİYETLERİ

1.1. URFA HALKEVİ ŞUBELERİNİN ÇALIŞMALARI 47
1.1.1. Dil, Tarih ve Edebiyat Şubesi 49
1.1.1.1. Türkçe Okuma Yazma Kursları 49
1.1.1.2. Gezici Köy Kadınları Kursu 62
1.1.1.3. İngilizce Kursu 63
1.1.1.4. Fransızca Kursu 65
1.1.1.5. Tarih Alanı 66
1.1.1.6. Edebiyat Alanı 68
1.1.2. Güzel Sanatlar (Ar) Şubesi 70
1.1.3. Temsil (Gösteri) Şubesi 78
1.1.4. Spor Şubesi 82
1.1.4.1. Spor Şubesinde Açılan Bölümler 84
1.1.4.2. Futbol 84
1.1.4.3. Binicilik 86
1.1.4.4. Su Sporları 89

1.1.4.5. Voleybol 93
1.1.4.6. Atletizm 93
1.1.5. Sosyal Yardım Şubesi 95
1.1.6. Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi 98
1.1.6.1. Biçki–Dikiş Kursu 100
1.1.6.2. Dokuma Kursu 100
1.1.6.3. Müzik Kursu 100
1.1.6.4. Matematik, Fizik, Kimya Kursu 101
1.1.7. Kütüphane ve Yayın Şubesi 101
1.1.7.1. Urfa'da Milli Gazete 104
1.1.7.2. Yeni Işık 105
1.1.7.3. Yenilik 106
1.1.7.4. Akgün 107
1.1.7.5. Urfa 109
1.1.8. Köycülük Şubesi 111
1.1.8.1. Program Dışı Etkinlikler 114
1.1.9. Müze ve Sergi Şubesi 115
1.2. URFA HALKEVİNİN DİĞER ÇALIŞMALARI 116
1.2.1. Konferans ve Müsamereler 116

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

URFA HALKEVİNİN DÜZENLEDİĞİ TÖRENLER VE ANMA PROGRAMLARI

1.1. URFA HALKEVİNDE MİLLÎ BAYRAMLARIN KUTLANMASI 129
1.1.1. Cumhuriyet Bayramı 129
1.1.2. 30 Ağustos Zafer Bayramı 130
1.1.3. 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı 134
1.1.4. Ulusal Egemenlik Bayramı ve Çocuk Bayramı 136
1.2. URFA HALKEVİNİN DÜZENLEDİĞİ BELİRLİ GÜN VE ANMALAR 138
1.2.1. 11 Nisan Urfa'nın Kurtuluşu 138
1.2.2. Halkevlerinin Kuruluş Yıldönümleri 141
1.2.4. Dil Bayramı 144
1.2.5. 10 Kasım Atatürk'ün Ölümü ve Anma Günleri 149
1.2.6. I. ve II. İnönü Zaferleri 151
1.2.7. Lozan Günü (24 Temmuz) 153
1.2.8. Hatay'ın Türkiye'ye Katılmasının Yıldönümleri 156
1.2.9. Namık Kemal'i Anma Günü 157

BEŞİNCİ BÖLÜM

HALKEVLERİNİN KAPATILMASINA GİDEN SÜREÇ VE HALKEVLERİNİN KAPATILMASI

1.1. HALKEVLERİNİN KAPATILMASINA GİDEN SÜREÇ 159
1.2. HALKEVLERİNİN KAPATILMASI 161
1.3. URFA HALKEVİNİN KAPATILMASI 163
SONUÇ 165
KAYNAKÇA 171
ÖZ GEÇMİŞ 189

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri

A. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

a. Cumhuriyet Halk Partisi Evrakı

BCA.490.01/844.339.2.

BCA.490.01/ 1793.1262.1.

BCA.490.01/ 717.451.2.

BCA.490.01/ 970.751.2.

BCA.490.01/ 972.768.5.

BCA.490.01/ 973.768.5.

BCA.490.01/ 1793.1269.1.

BCA.490.01/ 717.451.2.

BCA.490.01/ 1059.1068.1.

BCA.490.01/1042.1007.2.

BCA.490.01/ 1382.588.1.

BCA.490.01/ 1285.274.4.1.

BCA.490.01/ 847.353.3.

BCA.490.01/ 1234.111.1.

BCA.490.01/ 22.111.3.

BCA.490.01/ 962.724.2.

BCA.490.01/1062.1079.1.

BCA.490.01/ 1004.875.1.

BCA.490.01/ 1013.909.2.

BCA.490.01/ 844.340.1.

BCA.490.01/ 1531.229.1.

BCA.490.01/ 1038.994.1.

BCA.490.01/ 454.1817.

BCA.490.01/ 443.1831.9.

BCA.490.01/ 1170.111.1.

BCA.490.01/ 991.835.4.

2. Fotoğraflar

Prof. Dr. Coşkun Özdemir Arşivi.

Samet Atabay Arşivi.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Dökümanları.

Yerel Gazeteler, Yüksel Yıldırım Arşivi.

3. Resmi Yayınlar

C.H.F. Halkevleri ve Halkodaları (1932-1942), TBMM Kütüphanesi.

C.H.F. Tamim, Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtibi Umumiliği, 1932.

C.H.F. Halkevleri Talimatnamesi, Hâkimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1934.

Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hulasası, Ulus Basımevi, Ankara, 1935.

Halkevlerinin 1935 Senesi Faaliyet Raporları Hulasası, Ulus Basımevi, Ankara, 1936.

CHP Halkevleri Ve Halkodaları 1943, Ankara, 1944.

CHP Halkevleri Ve Halkodaları 1945.

Halkevlerinin 1935 Faaliyet Raporları Hulasası, Ulus Basımevi, Ankara, 1936.

CHP Halkevleri ve Halkodalarının 1940 Çalışmaları, Ankara, 1941.

TBMM Tutanak Dergisi.

CHP Yedinci Kurultayı Tutanağı, Ankara, 1948.

CHP XVI Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları, Ulus Basımevi, Ankara, 1948.

CHP 1939' da Halkevleri, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara, 1939.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri – I, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayını, Ankara, 1961.

11 Nisan Urfa Kurtuluşu 1920, Urfa Halkevi Neşriyatı, İlbaylık Basımevi, Urfa, 1936.

1927 Umun Nüfus Tahriri, Başvekalet İstatistik Umun Müdürlüğü, Ankara, 1927.

Milli Eğitim İlk Öğretim İstatistikleri 1943-1944, Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Pulhan Yay., 1946.

Siverek Halkevi Bir Yıllık Çalışma Raporu 1938-1939.

Birecik Halkevi Altı Aylık Çalışma Raporu 1 Ocak 1937- 1 Haziran 1937.

CHP Tarihi, CHP Resmi Sitesi, https://www.chp.org.tr/, 23 Mayıs 2016.

3. Kitap Makale ve Tezler

AKALIN, Müslüm, **Urfa Kurtuluş Yazıları**, ŞURKAV Yay., Şanlıurfa, 2015.

AKALIN, Müslüm, **Milli Mücadelede Urfa (Anılar- Belgeler)**, Özlem Kitap Yay., Şanlıurfa, 1985.

AKAR, İlhan, "Yaygın Eğitim Tarihçesi", **Yeni Türkiye**, S. 58, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi Yay., 2014.

AKSOY, Mustafa, "Bir Kültür Sosyologu: "Mehmet Eröz" Kalkınma ve Kürtçülük Meselesi", **İnsan Bilimleri Dergisi**, C.81, S.79, ss.1-4.

ALGAN, Hamdiye, **Halkevleri'nde İnkılap Temsilleri (1932-1951)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2011.

ARIK, Remzi Oğuz**, Halkevleri'nde Müze, Tarih ve Folklor Çalışmaları Kılavuzu**, C.H.P. Halkevleri Yayınları, Ankara, 1947.

ARIKAN, Zeki, "Halkevleri'nin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, C.6, S.23, ss.261-280.

ASLAN, Demo Ahmet, "Teyyare Cemiyeti'nin Propoganda Faaliyetleri ve Teyyare Bayramları", **AÜSBD**, C.14, S.3, Eskişehir, 2014, ss.141-150.

AYDIN, Suavi, "Türk Tarih Tezi ve Halkevleri", **Kebikeç**, S.3, 1996, ss.107-130.

BALTACIOĞLU, İsmayil Hakkı, **Halkın Evi**, Ulus Basımevi, Ankara, 1950.

BARUKSAL, Mustafa Kemal, **Duygularımdan Parçalar**, Kültür Basımevi, İstanbul, 1938.

BAŞGÖZ, İlhan – WİLSON, Howard E., **Türkiye Cumhuriyetinde Eğitim ve Atatürk**, California, 1964.

BAYRAKTAR, Nuray, **Halkevleri'ninn Ülke Kültürüne, İnsanın Gelişimi ve Dönüşümü Açısından Katkıları ve Öneriler**, Halkevleri Yayınları, Ankara, 1999.

BAYAR, Celal, **Atatürk'ün Metodolojisi ve Günümüz**, (Der. İsmet Bozdağ), Kervan Yayınları, İstanbul,1978.

BAYKARA, Tuncer, **Atatürk ve XX. Yüzyıl Türk Tarihi Araştırmaları**, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul, 2006.

BİLA, Hikmet, **CHP Tarihi (1919-1979)**, DMS, Ankara, 1979.

BOLAYIR, Ali Ekrem, **Namık Kemal**, MEB Yay., İstanbul, 1992 .

BÜYÜKOĞLU, R. Yaşar, **Milli Mücadele Döneminde Güneydoğu Anadolu**, Hacettepe Üniv. A.İ.İ.T.E., Doktora Tezi, Ankara, 1988.

CANLI, Cemalettin, **Halksız ve İnsansız Bir Tarih Halkevleri**, Halkevleri Yay., Ankara, 1999.

CELEP, Cevdet, **Halk Eğitimi**, Adım Yay., Ankara, 1993.

CİVCİ, Sultan, **Halkevleri ve İzmir Halkevi'nin Faaliyetleri**, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2013.

ÇAPA, Mesut, "Ankara Radyosu'nda Halkevleri Sanat ve Folklor Saati ve Trabzon Halkevi Programı", **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, S.15, 2013, ss.131-145.

ÇEÇEN, Anıl, **Atatürk'ün Kültür Kurumu HALKEVLERİ**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2000.

ÇEÇEN, Anıl, **Atatürk ve Cumhuriyet**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 1981.

DEMİRCAN, Aynur, **Tanzimat'an Cumhuriyet'e Aydınlık Bir Yüz: Abdülhak Hamit Tahran**, Master Tezi, Bilkent Üniv. Ankara, 2003.

DUMAN, Selçuk, **Modern Türkiye'nin İnşasında Halkevleri ve Sivas Halkevi Örneği,** Berikan Yay., Ankara, 2013.

DURMUŞ, Mithat, "Şiirsel Tavrın Öncülüğünde İnsanı Yeniden Düşünmek: Namık Kemal ve Hürriyet Kasidesi, **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, S.3/1, Türkiye, 2014, ss.240-250.

EKİNCİ, Abdullah, **Harran Mitolojisi ve Tarihi**, Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Şanlıurfa, 2008.

ERGÜN, Mustafa, **Atatürk Devri Türk Devrimi**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1982.

ESER, Gülşah, "Cumhuriyet Döneminde Türkçe'nin Eğitimi Ve Öğretimi: Urfa Halkevi Örneği", **İnternational Journal Of Languages Education and Teaching,** ISSN: 2198-4999, Mannheim- Germany, ss. 1176-1184.

ESER, Gülşah, "Halkevleri'nde Güzel Sanatlar Çalışmaları: Urfa Halkevi Örneği", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.9, S.42, Şubat 2016, ss. 630-640.

ESER, Gülşah-ORAK, Abdullah, "Cumhuriyet Dönemi Kadın Eğitiminde Bir Atılım: Urfa Kız Enstitüsü", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.8, S.41, 2015, ss. 421-440.

ESER, Gülşah, "Lozan Barışı'nın Onuncu Yıldönümünün Ulusal Basına Yansımaları," **Tarafların Bakışıyla Lozan Uluslararası Sempozyumu**, İstanbul, 2015, s.247-259.

EVCİN, Erol, "Atatürk'ün Güzel Sanatlara ve Sanatçılara Bakışı", **A.Ü.T.İ.T.E. Atatürk Yolu Dergisi,** S.47, Bahar 2011, ss.521-555.

FIRAT, Kerim, **Urfa Savaşından Yapraklar,** CHP Basımevi, Gaziantep, 1940.

GÖKALP, Ziya, **Türkçülüğün Esasları**, Yeni Matbaa, Ankara, 1950.

GÖMEÇ, Sadettin, **Milli Mücadelede Gaziantep**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1989.

GÜNEŞ, Müslime, "Adnan Menderes ve Halkevleri", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XII.25, Güz 2012, ss.141-155.

GÜNGÖR, Erol, **Dünden Bugünden Tarih- Kültür ve Milliyetçilik**, Ötüken Yay., İstanbul, 2007.

GÜNGÖR, Erol, **Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik**, Töre Devlet Yay., Ankara, 1980.

GÜZ, Nurettin, **Tek Parti İdeolojisinin Yayın Organları Halkevleri Dergileri** (1932-1950), Ankara, 1995.

HAZ, Abdülkadir, **11 Nisan Urfa'nın Kurtuluşu 1920**, İlbaylık Basımevi, Urfa, 1936.

IŞILTAN, Fikret, **Urfa Tarihi Bölgesi**, İ.Ü.E.F. Yay., İstanbul, 1960.

İLYAS, Ahmet, "1950 Seçimlerinin Urfa'ya Yansıması", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,** Cilt.8, Sayı.37, Nisan 2015, ss.341-346.

KAPAKLI, Kemal, **Urfa Basın Tarihi Ve Yerel Gazetecilik (1867 – 2013),** ŞURKAV Yayınları, Ankara, 2014.

KAPUSUZOĞLU, Yusuf Bahri, **Antalya Halkevi ve Faaliyetleri (1932-1951)**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013.

KARADAĞ, Nurhan, **Halkevleri Tiyatro Çalışmaları (1932-1951),** Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988.

KARAHAN, Abdülkadir, **Tarihi ve Kültürel Boyutları İçerisinde Şanlıurfa ve GAP Sempozyumu**, Nurettin Uycan Basımevi, İstanbul, 1988.

KARAKUŞ, İdris, **Atatürk Dönemi Eğitim sisteminde Türkçe Öğretimi**, TDK Yay., Ankara, 2006.

KARAL, Enver Ziya, "Atatürk İlkelerinin Biçimlendirdiği Eğitim", **Atatürk ve Eğitim**, (Yay. Haz. Nizamettin Koç) TED Yay., Ankara, 1981.

KARAL, Enver Ziya**, Osmanlı Tarihi**. V.C., TTK Yay., Ankara, 1983.

KARAYAMAN, Mehmet, "Uşak Halkevinin Kuruluşu ve Faaliyetleri", **T.İ.M. Akademik Araştırmalar Dergisi**, S.12, Konya, 2011, ss.33-55.

KAYNAR, Osman*,* **Konya Halkevi'nin Türk Modernleşmesindeki Faaliyetleri (1932-1951)***,* Dumlupınar Üniv., Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2007.

KAYIRAN, Mehmet – METİNTAŞ, Mustafa Yahya," Atatürkçü Düşünce Sistemi: Atatürkçülük(Kemalizm)", **A.Ü.T.İ.T.E. Atatürk Yolu Dergisi**, S.51, Bahar 2013, ss.579-615.

KILINÇKAYA, Derviş**, Milli Mücadelede Urfa***,* Hacettepe Üniv. A.İ.İ.T.E., Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1985.

KİLİ, Suna, **Atatürk Devrimi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara, 1995.

KOÇ, Emel, Atatürk, "Cumhuriyet ve Çocuk Ruhu", **A.Ü.T.İ.T.E. Atatürk Yolu Dergisi**, S.45, Bahar 2010, ss.71-82.

KÖKNEL, Özcan, "Atatürkçü Çizgide Gençliğin Eğitimi", **Atatürk ve Eğitim**, (Yay. Haz. Nizamettin Koç) TED Yay., Ankara, 1981.

MARAŞ, Mehmet Atilla, **Peygamberler Şehri Şanlıurfa**, Birlik Yayın Kooperatifi Yay., Ankara, 1986.

OBUZ, Ömer, "Halkevlerinin Kapatılmasının Türk Basınına Yansımaları", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,** Cilt.8, Sayı.41, Aralık, 2015, ss.499-515.

OLGUN, Said, "Siirt Halkevi ve Faaliyetleri (1934-1951)", **History Studies Dergisi**, S.5/2, 2013, ss.287-301.

ÖLÇMEN, Ali Nejat, **Halkevlerinin Yokedilişi**, Ankara, 1988.

ORAK, Abdullah, *II. Dünya Savaşı Sürecinde Urfa (1939-1945)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa: Harran Üniversitesi SBE, 2015.

ORAL, Mustafa, **CHP'nin Ülküsü**, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yay. Antalya, 2006.

ÖZACUN, Orhan, "Halkevlerinin Dramı", **Kebikeç**, S.3, 1996, ss.87-96.

ÖZCAN, Ahmet, **Türkiye'de Popüler Tarihçilik (1908-1960)**, TTK Yay., Ankara, 2011.

ÖZÇELİK, İsmail, **Milli Mücadelede Güney Cephesi- Urfa**, ATAM. Yay., Ankara, 2003.

ÖZER, İsmail, "Halkevlerinin Milli Birliği Sağlama Yolundaki Faaliyetleri (1932-1950)", **e-Journal of New World Sciences Academy**, C.9, S.2, 2010, ss. 251-263.

ÖZDEMİR, Coşkun, **Urfa'dan Harvard'a**, 7. Baskı, Kaynak Yay., İstanbul, 2013.

ÖZDEMİR, Yavuz – AKTAŞ, Elif, "Halkevleri (1932'den 1951'e), **Atatürk Üniv. Türkiyat Araştırmaları Enst. Dergisi(TAED),** S. 45, Erzurum, 2011, ss.235-262.

ÖZÜÇETİN, Yaşar, Milli Mücadele İçerisinde "19 Mayıs 1919", **Gazi Üniv. Kırşehir Eğitim Fakültesi,** C.5, S.2, Ankara, 2004, ss.65-74.

ÖZTÜRK, Gülin, "Kütahya Milletvekili Mehmet Somer'in 1936 Yılında Urfa Vilayetine Dair Hazırladığı Rapor", **21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum**, C.4, S.10, Bahar 2015, ss.125-138.

ÖĞÜT, Tahir – EKİCİ, M. Sena, "Cumhuriyet Dönemine Geçiş Aşamasında Urfa'nın İktisadi Ve Sosyal Yapısı"**, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt.10, Sayı.38, 2011, ss.170-192.

PINAR, Mehmet, ÖZDURĞUN, Yunus, Urfa Halkevi ve Faaliyetleri (1934-1951), **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt.9, Sayı 43, Nisan 2016, ss.870-881.

RIZA, Ali, **Ahfada Yadigar (Urfa Mücadelesi)**, ŞURKAV Yay., Urfa, 1995.

SAV, Ergun, **Atatürk ve İki Büyük Türk Düşünürü Namık Kemal – Ziya Gökalp**, Bilgi Yay. ,İstanbul, 2001.

SÜRME, Erhan, **Niğde Halkevi (1933-1951)**, Yüksek Lisans Tezi, Niğde, 2009.

ŞAKİROĞLU, Mahmut A., "Halkevi Dergileri ve Neşriyatı", **Kebikeç**, S.3, 1996, ss.131-142.

ŞENALP, Cemil, **Ulusal Kurtuluş Savaşında Fransız İşgal Bölgelerinde Sivil İşler – Askeri Hükümet Faaliyetleri,** Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 2006.

ŞİMŞEK, Sefa, **Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Olarak Halkevleri 1932-1951**, Boğaziçi Üniv. Yayınevi, İstanbul, 2002.

TAŞDEMİRCİ, Ersoy, " Atatürk'ün Halk Eğitimi Hakkında Görüşler ve Atatürk Döneminde Türkiye'de Halk Eğitimi Faaliyetleri," **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 7, Kayseri, 1996, ss.595-102.

TEMİZHAN, Oğuz, **Halkevleri ve Halkevleri'nin 1932-1940 Arası Eğitim Faaliyetleri**, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006.

TOKSOY, Nurcan**, HALKEVLERİ Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak**, Orion Kitapevi, Ankara, 2007.

TUĞRUL, Mehmet, Halkevleri ve Köycülük, **Ülkü**, C.7, S.79, 1945

TUNALI, Sancar, **Halkevlerinde Yürütülen Müzik ve Piyano Çalışmalarının Yürütülmesi***,* Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2014.

TUNCEL, Metin, Şanlıurfa, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.38.

TÜRKOĞLU, Ömer, "Halkevlerinin Kuruluş Amaçları, Örgütsel Yapısı ve Bazı Uygulamaları", **Kebikeç,** S.3, 1996, ss.97-106.

ULUSOY, Kadir - DEMİRTAŞ, Bahattin, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında İki Önemli Kültür Politikası: Halkevleri ve Millet Mektepleri," **Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Prof. Dr. Reşat Genç Özel Sayısı, S.29, Ankara, 2009, ss.1190-1208.

UYSAL, Şefik, "Atatürk ve Çağdaş Eğitim" **Atatürk ve Eğitim**, (Yay. Haz. Nizamettin Koç) TED Yay., Ankara, 1981.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi,** TTK Yay., C.2, Ankara, 1983.

ÜÇÜNCÜ, Uğur, "Atatürk'ün Cenaze Merasimi Sırasında Türkiye'de Yapılan Matem Törenleri," **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, XIII/I, 2013, ss.79-103.

ÜSTEL, Füsun, **İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği Türk Ocakları 1912-1931**, İletişim Yay., İstanbul, 1997.

VARANLI, Özgür Şahap, **Türkiye'de 1932-1950 Sürecinde Halkevleri Temsil Şubelerinin Yurttaş Eğitimine Katkıları**, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2008.

YAŞAR, Hakan, **Sinop Halkevi ve Faaliyetleri (1932-1951)**, Yüksek Lisans Tezi, Tokat, 2008.

YAŞAR, Hakan, "Yurtdışında Bir Kültür Kurumu: Londra Halkevi," **A.Ü.T.İ.T.E. Atatürk Yolu Dergisi**, S.45, Bahar 2010, ss.177-215.

YAZAR, Sabri**, Ayetler Işığında Halilür-Rahman İbrahim Aleyhisselam ve Urfa**, ŞURKAV Yay., İstanbul, 1989.

YILDIRIM, Muhittin, **Yaygın Eğitim ve Halk Eğitimi Merkezleri**, Gazi Kitapevi Yay., Ankara 2009.

YILDIRIM, Yüksel, **Milli Mücadele Döneminde Urfa**, Dumlupınar Üniversitesi, Bitirme Tezi, Kütahya, 2009.

YILDIRIM, Yüksel, Urfa'nın Sosyo-Kültürel Yaşamında Mihenk Taşı Bir Kurum: Urfa Halkevi, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt.9, Sayı 45, Ağustos 2016, ss.319-332.

YILDIRIM, Yüksel, **Yeni Türkiye'nin Yapılanma Sürecinde Halkevleri'nin Rolü ve Urfa Halkevi Örneği (1934-195),** Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Giresun, 2016.

YILDIRIM, Yüksel, **Namık Kemal'in Edebi Eserlerinde Tarih Anlayışı**, Yayınlanmamış Makale, Giresun, 2015.

YILMAZ, Durmuş – AKHAN, Nadire Emel (Süntar), " İlk Dönem Halkevleri'nin Eğitim Faaliyetleri "Konya Halkevi Örneği", **Karadeniz Araştırmaları**, 2011, Sayı.29, ss. 59-95.

ZORLUTUNA, Halide Nusret, **Benim Küçük Dostlarım**, Timaş Yay., İstanbul, 2011.

ZORLUTUNA, Halide Nusret, **Yurdumun Dört Bucağı**, Gazetecilik T.A.O.,Ankara, 1950.

ZÜRCHER, Erik Jan, "Modern Türkiye Tarihinde Dönüm Noktaları ve Kaçırılan Fırsatlar; Olaylar Nerelerde Farklı Yöne Gidebilirdi?", **Kebikeç**, S.24, 2007, ss.17-27.

4. Süreli Yayınlar

"Halkevi Çalışmaları", **Akgün**, 11 Nisan 1937.

"Akgün Neden Çıkıyor", **Akgün**, 11 Nisan 1937.

"11 Nisan Urfa Kurtuluşu", **Akgün**, 11 Nisan 1937.

"11 Nisan Urfa Kurtuluşu", **Akgün**, 19 Nisan; 23 Nisan 1937.

"İsmet İnönü Saray Bosna'da",**Akgün,** 19 Nisan 1937.

"Ulusal Egemenlik", **Akgün**, 23 Nisan 1937.

"Hatay'da Yapılan İşkenceler Dayanılmaz Bir Hal Aldı",**Akgün,** 23 Nisan 1937.

"Spor Şenlikleri", **Akgün**, 8 Mayıs 1937.

"Okumanın Faydası", **Akgün**, 21 Mayıs 1937.

"Türk Mısır Kardeşliği", **Akgün**, 4 Ağustos 1937.

"Susuzluğun Önüne Geçilirse", **Akgün**, 4 Ağustos 1937.

"Kadınlarımız", **Akgün,** 28 Ağustos 1937.

"Sivas Malatya Tren Yolu Bitti", **Akgün**, 28 Ağustos 1937.

"Halep'in Suriye'den Ayrılma Teşebbüsleri", **Akgün**, 8 Eylül 1937.

"Temsil", **Akgün**, 21 Eylül 1937.

"Türk Tarih Kurultayı Toplandı", **Akgün**, 21 Eylül 1937.

"Mektepli Fakir Öğrencilere Yardım", **Akgün**, 21 Eylül 1937.

"Halkevimize Düşen Mühim Vazife", **Akgün**, 11 Aralık 1937.

"11 Nisan Urfa'nın Kurtuluşu", **Akgün,** 18 Nisan 1938.

"Yurt İktisadında Urfa'nın Durumu", **Akgün**, 20 Nisan 1938.

"İngilizce Dersleri", **Akgün**, 20 Nisan 1938.

"Halkevi'nde Toplantı", **Akgün**, 25 Nisan 1938.

"23 Nisan Bayramı", **Akgün,** 25 Nisan 1938.

"Halkevi Binası", **Akgün**, 30 Temmuz 1938.

"Harf İnkılabımızın Onuncu Yıldönümü", **Akgün**, 12 Ağustos 1938.

"Yeni Kursumuz", **Akgün,** 29 Eylül 1938.

"Bando Şefi Osman Özsoy İle Hasbihal", **Akgün**, 29 Eylül 1938.

"Cumhuriyet Bayramı", **Akgün**, 4 Kasım 1938.

"Halkevi Okuma Salonu", **Akgün**, 8 Kasım 1938.

"Celal Bayar'ın Cumhurbaşkanı'nı Ziyareti", **Akgün**, 8 Kasım 1938.

"Okuma Salonu", **Akgün**, 8 Mayıs 1937 ; 8 Kasım 1938.

"Urfa Ticaret Odası ve Esnaf Birlikleri", **Akgün**, 9 Aralık 1938.

"Spor", **Akgün,** 14 Ağustos 1939.

"Yüzme Sporu", **Akgün,** 14 Ağustos 1939.

"Urfa Plajları", **Akgün**, 14 Ağustos 1939.

"İdeal Peşinde", **Akgün**, 20 Ağustos 1939.

"30 Ağustos Zafer Bayramı", **Akgün**, 30 Ağustos 1939.

"30 Ağustos Zafer Bayramı", **Akgün**, 31 Ağustos 1939.

"30 Ağustos Zafer Bayramı", **Akgün**, 1 Eylül 1939.

"Dil Bayramımız", **Akgün**, 8 Eylül 1942.

"Dil Bayramı", **Akgün**, 28 Eylül 1942.

"Halkevimize Düşen Mühim Bir Vazife Daha", **Akgün,** 29 Ekim 1942.

"Halkevimiz Aylık Broşür Çıkaracak", **Akgün**, 4 Aralık 1942.

"Köy Gezisi", **Akgün**, 26 Kasım 1943.

"Halkevimizin Ankara'daki Güzel Başarısı", **Akgün**, 28 Aralık 1943.

"Güzel Bir Başarı", **Akgün**, 1 Ocak 1944.

"Halkevimiz", **Akgün**, 8 Ocak 1944.

"Halkevimizde İngilizce Dersleri", **Akgün**, 8 Ocak 1944.

"Halkevimizde İngilizce Dersleri", **Akgün,** 18 Ocak 1944.

"Konferans", **Akgün**, 24 Ocak 1944.

"Halkevinde Karagöz oyunu Yapıldı", **Akgün**, 31 Ocak 1944.

"Halkevimiz ve Senelik Toplantısı", **Akgün**, 25 Mart 1944.

"Turanizme Doğru", **Akgün**, 8 Aralık 1944.

"Lozan ve Montrö", **Akgün,** 30 Temmuz 1945.

"Lozan ve Montrö", **Akgün**, 9 Ağustos 1945.

"Lozan ve Montrö", **Akgün**, 20 Ağustos 1945, s. 1-2 ; 5 Eylül 1945 ; 7 Eylül 1945 ; 13 Eylül 1945; 19 Eylül 1945 ; 20 Eylül 1945.

"Üniversite Haftası", **Akgün**, 15 Ekim 1945.

"Sonbahar At Yarışları", **Akgün**, 3 Kasım 1945.

"Çekirge Mücadelesi", **Akgün**, 3 Kasım 1945.

"Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in Urfa Orta Sanat Okuluna Yüksek İltifatları", **Akgün**, 11 Nisan 1946.

"Halkevi Reisi", **Akgün**, 8 Mart 1947.

"Urfa'da Halkevi"**, Akgün**, 13 Mart 1947.

"Müsamere", **Akgün**, 27 Mart 1947.

"Niçin Geri Kalıyoruz", **Akgün**, 29 Mart 1947.

"Atletizm" **Akgün**, 2 Mayıs 1947.

"Spor (Atletizm)", **Akgün**, 2 Mayıs 1947.

"Kıbrıs Türklerinin Protestosu", **Akgün**, 2 Mayıs 1950.

"Menderes, Mecliste İnönü'ye Cevap Verdi", **Akşam**, 8 Ağustos 1951.

"Halk Partisinin Malları Hakkındaki Kanun", **Akşam**, 9 Ağustos 1951.

"Urfa Kurtuluşu", **Cumhuriyet**, 12 Nisan 1949.

"Gençlik ve Spor Bayramı" , **Işık**, 14 Mayıs 1948.

"Urfa Halkevi"**, Ulus,** 24 Ocak 1935 Perşembe.

"Urfa Halkevi'nin Verimli Çalışmaları" , **Ulus**, 28 Ocak 1935.

"Halkevi Yıllık Çalışması", **Ulus**, 28 Ocak 1935.

"Hatay Davamız", **Ulus**, 30 Ocak 1937.

"Halkevlerinin Açılışı", **Ulus,** 13 Şubat 1934.

"Tarih Tetkikleri", **Ulus**, 21 Şubat 1937.

"Halkevleri Raporu", **Ulus**, 21 Şubat 1937.

Ülkü, C.7, S.79, 1945, s.13-14.

"Cumhuriyet Kutlaması", **Urfa**, 14 Kasım 1935.

"Hasan Açanal'ın Halkevinde Verdiği Konferans", **Urfa**, 12 Eylül 1936.

"Dil Bayramı", **Urfa**, 26 Eylül 1936 ; 3 Ekim 1936.

"Halkevleri Açılış Yıldönümü", **Urfa**, 27 Şubat 1937.

"Kız Enstitüsü Açılıyor", **Urfa**, 25 Eylül 1942.

"Dil Bayramı", **Urfa**, 28 Eylül 1942.

"İnönü Zaferi", **Urfa**, 1 Nisan 1943.

"İnönü Zaferi", **Urfa**, 3 Nisan 1943.

"İkinci İnönü Zaferi Yıldönümü Halkevimizde Kutlandı", **Urfa,** 3 Nisan 1943.

"İnönü Zaferi", **Urfa**, 5 Nisan 1943.

"İlk Öğretim Davamız", **Urfa**, 15 Eylül 1944.

"Dil Bayramı", **Urfa**, 28 Eylül 1944.

"Halkevinde İngilizce ve Türkçe Okuma Yazma Kursu Açıldı", **Urfa**, 3 Şubat 1945.

"30 Ağustos Zafer Bayramı", **Urfa**, 5 Eylül 1945.

"30 Ağustos Zafer Bayramı", **Urfa**, 12 Eylül 1945.

"Urfa Üniversite Haftası", **Urfa**, 11 Ekim 1945.

"Sonbahar At Koşuları", **Urfa**, 11 Ekim 1945 ; 18 Ekim 1945.

"Profesörler Heyeti Urfa'dan Ayrıldı", **Urfa**, 18 Ekim 1945.

"Namık Kemal", **Urfa**, 8 Ocak 1946.

"Sovyetleri Suriye ve Filistin İşlerine Müdahalesi", **Urfa,** 8 Ocak 1946.

"Suriye'de Yaşanan Olaylar", **Urfa**, 14 Ocak 1946.

"Namık Kemal", **Urfa**, 21 Ocak 1946.

"Çekirge İle Savaş", **Urfa**, 21 Ocak 1946.

"Namık Kemal", **Urfa**, 26 Ocak 1946.

"Dil Bayramı", **Urfa**, 1 Ekim 1946.

"Şehrimizde Dil Bayramı Kutlandı", **Urfa,** 1 Ekim 1946.

"Cumhuriyet Bayramı Kutlaması", **Urfa**, 29 Ekim 1946.

"Atletizm Yarışı", **Urfa**, 21 Ocak 1947.

"Bu Hafta Şehrimizde Yapılan Spor Hareketleri", **Urfa,** 21 Ocak 1947.

"Şehrimizde Spor Hareketleri Atletizm", **Urfa**, 11 Şubat 1947.

"Açılan Kurs", **Urfa**, 17 Şubat 1947.

"H. Refet Tanışık Halkevi Başkanı Oldu", **Urfa**, 17 Şubat 1947.

"Halkevi Köşesi", **Urfa**, 25 Mart 1947.

"Müzik Kursu", **Urfa**, 25 Mart 1947.

"11 Nisan Urfa Kurtuluşu", **Urfa**, 11 Nisan 1947.

"Halkevi Köşesi", **Urfa**, 15 Nisan 1947.

"Müzik Kursu", **Urfa**, 15 Nisan 1947.

"Matematik Kursu", **Urfa**, 15 Nisan 1947.

"Müzik Kursu" **Urfa**, 23 Nisan 1947.

"23 Nisan Bayramı", **Urfa**, 23 Nisan 1947.

"Halkevinde Açılan Kurslar", **Urfa**, 23 Nisan 1947.

"Ulusal Egemenliğimiz 27'nci Yılında", **Urfa**, 23 Nisan 1947.

"Yunan Çeteleri Türk Köylerine Saldırdılar", **Urfa**, 15 Mayıs 1947.

"Birleşmiş Milletler Ordusu", **Urfa**, 8 Temmuz 1947.

"Spor Köşesi" **Urfa**, 8 Temmuz 1947.

"Urfa Halkevi Suruç'ta", **Urfa**, 15 Temmuz 1947.

"Urfa Halkevi'nin Alparslan Temsili", **Urfa**, 15 Temmuz 1947.

"Tahran'da Sıkıyönetim", **Urfa**, 15 Temmuz 1947.

"Spor Köşesi", **Urfa**, 5 Eylül 1947.

"İhsan Özdemir Halkevi Başkanı Oldu", **Urfa**, 5 Eylül 1947.

"Halkevimizde Zafer Bayramı Balosu", **Urfa,** 5 Eylül 1947.

"Urfa'da Türk Eğitim Derneği Kuruldu", **Urfa**, 29 Ekim 1947.

"Spor Köşesi", **Urfa**, 4 Kasım 1947.

"Büyük Ata'nın Ölüm Yıldönümü", **Urfa**, 10 Kasım 1947.

"Ölümünün Onuncu Yılında Mehmet Akif", **Urfa**, 6 Ocak 1948.

"Şehrin Posta Durumu", **Urfa**, 10 Ocak 1948.

"Voleybol Maçı" **Urfa**, 26 Mart 1948.

"Voleybol Maçı" **Urfa**, 4 Mayıs 1948.

"Voleybolcularımız Erzurum'a Gidiyor", **Urfa**, 4 Mayıs 1948.

"Su Sporları Müsabakası", **Urfa**, 25 Haziran 1948.

"Su Sporları" **Urfa**, 25 Haziran 1948.

"Celal Bayar Şehrimizde", **Urfa**, 25 Haziran 1948.

"Halkevinde Lozan Günü", **Urfa**, 30 Temmuz 1948.

"Dil Bayramı", **Urfa**, 28 Eylül 1948.

"Lise Köşesi", **Urfa**, 22 Aralık 1948.

"Fransızca Dersleri", **Urfa**, 22 Aralık 1948.

"Halkevimizin Tertiplediği Şiir Müsabakası", **Urfa**, 28 Aralık 1948.

"İlkbahar At Yarişları", Urfa, 28 Mart 1950.

"İnönü Zaferi", **Urfa**, 6 Nisan 1950.

"Şehinşah ve Gazi Hz.", **Urfa'da Milli Gazete**, 30 Haziran 1934.

"Başvekil İsmet Pş. Hz. Büyük Millet Meclisinde Nutku", **Urfa'da Milli Gazete,** 7 Temmuz 1934.

"Halkevi Yüzme Müsabakaları", **Urfa'da Milli Gazete**, 21 Temmuz 1934.

"Halkevi'nde Müsamere", **Urfa'da Milli Gazete**, 28 Temmuz 1934.

"Halkevinin Dileği", **Urfa'da Milli Gazete**, 28 Temmuz 1934.

"Halkevimiz 28 ve 24 Temmuz Şerefine İki Müsamere Verdi", **Urfa'da Milli Gazete**, 28 Temmuz 1934.

"Büyük Gazi ve Dil Kurultayı Hazırlıkları", **Urfa'da Milli Gazete**, 4 Ağustos 1934.

"Halkevinde Aile Gecesi"**, Urfa'da Milli Gazete**, 4 Ağustos 1934.

"Halkevinde Aile Gecesi", **Urfa'da Milli Gazete**, 4 Ağustos 1934.

"Halkevi Binicilik Şubesini Açtırıyor", **Urfa'da Milli Gazete**, 11 Ağustos 1934.

"Halkevinde Konferans", **Urfa'da Milli Gazete**, 11 Ağustos 1934.

"Dil Kurultayı", **Urfa'da Milli Gazete**, 20 Ağustos 1934.

"İkinci Dil Kurultayı Halkevimizde Kutlandı",**Urfa'da Milli Gazete**, 20 Ağustos 1934, Pazartesi.

"Dil Kurultayı", **Urfa'da Milli Gazete**, 27 Ağustos 1934.

"30 Ağustos Zafer ve Teyyare Bayramı", **Urfa'da Milli Gazete**, 3 Eylül 1934.

"Urfa'nın İktisadi Vaziyeti", **Urfa'da Milli Gazete**, 10 Eylül 1934.

"Dil Bayramı İçin", **Urfa'da Milli Gazete**, 24 Eylül 1934.

"Türkiye'nin Milletler Cemiyetine Üyeliği", **Urfa'da Milli Gazete**, 24 Eylül 1934.

"Dil Bayramı", **Urfa'da Milli Gazete**", 1 Ekim 1934.

"Yugoslavya Kralının Öldürülmesi", **Urfa'da Milli Gazete**, 15 Ekim 1934.

"On Birinci Büyük Bayram", **Urfa'da Milli Gazete**, 29 Ekim 1934.

"Halkevinde Binicilik Hakkında Konferans", **Urfa'da Milli Gazete,** 29 Ekim 1934.

"Halkevi Atlı Spor Şubesini Açtı", **Urfa'da Milli Gazete**, 29 Ekim 1934.

"Arap Atları Sergisi", **Urfa'da Milli Gazete,** 5 Kasım 1934.

"At Yarışı", **Urfa'da Milli Gazete,** 12 Kasım 1934.

"Öz Türkçe İle", **Urfa'da Milli Gazete**, 19 Kasım 1934.

"Öz Türkçe İle Urfa", **Urfa'da Milli Gazete**, 26 Kasım 1934.

"Halkevinde Konferans", **Urfa'da Milli Gazete**, 3 Aralık 1934.

"Halkevinin Tadilatı", **Urfa'da Milli Gazete**, 17 Aralık 1934.

"Halkevinde İki Konferans", **Urfa'da Milli Gazete**, 24 Aralık 1934.

"Halkevinde Müsamere", **Urfa'da Milli Gazete**, 1 Ocak 1935.

"Halkevinde Kubilay Gecesi", **Urfa'da Milli Gazete**, 1 Ocak 1935.

"Doktor Muzaffer Bey Halkevi Başkanı Oldu", **Urfa'da Milli Gazete**, 21 Ocak 1935. "Urfa Halkevi İçin", **Urfa'da Milli Gazete**, 28 Ocak 1935.

"Urfa Surlarında Çıkan Helen", **Urfa'da Milli Gazete**, 3 Şubat 1935.

"Halkevi İş Sayımından", **Urfa'da Milli Gazete**, 4 Şubat 1935.

"Halkevinde (Akın)", **Urfa'da Milli Gazete,** 25 Şubat 1935.

"Urfa Kurtuluşunun Filme Alınması Münasebetiyle",**Urfa'da Milli Gazete**, 5 Mayıs 1935, Perşembe.

"Urfa Halkevi İlçe Gezmeleri", **Urfa'da Milli Gazete**, 6 Haziran 1935.

"Futbol", **Urfa'da Milli Gazete**, 8 Ağustos 1935.

"Urfa Mardin Maçı", **Urfa'da Milli Gazete**, 15 Ağustos 1935.

"Kadınlar Derneği", **Urfa'da Milli Gazete**, 22 Ağustos 1935.

"Siverek Peçe ve Çarşafı Attı", **Urfa'da Milli Gazete**, 9 Eylül 1935.

"Dil Bayramı", **Urfa'da Milli Gazete**, 26 Eylül 1935.

"Halkevinde Dil Töreni", **Urfa'da Milli Gazete**, 26 Eylül 1935.

"Öz Türkçe İle Urfa", **Urfa'da Milli Gazete**, 26 Kasım 1934 ; 3 Aralık 1934.

"Halkevi'nde Toplantı", **Yeni Işık**, 5 Ocak 1937.

"Halkevinde Yılbaşı Balosu", **Yeni Işık**, 5 Ocak 1937.

"Hatay Zaferi", **Yeni Işık,** 2 Şubat 1937.

"Hatay Zaferi İçin Verilen Konferans", **Yeni Işık**, 2 Şubat 1937.

"Halkevi'nde Konferans", **Yeni Işık,** 17 Şubat 1937.

"Bir Ulus Farkı", **Yeni Işık,** 17 Şubat 1937.

"Urfa kurtuluşu", **Yeni Işık**, 11 Nisan 1937.

"Urfa Kurtuluşu", **Yeni Işık**, 14 Nisan 1937.

"Başbakanımız Yugoslavya'da", **Yeni Işık,** 14 Nisan 1937.

"Halep'te Türklere Yapılan İşkenceler", **Yeni Işık**, 16 Nisan 1937.

"Irak Dışişleri Bakanı Türkiye'yi Ziyaret Etti", **Yeni Işık**, 4 Mayıs 1937.

"11 Nisan Urfa Kurtuluşu", **Yeni Sabah**, 12 Nisan 1948.

"30 Ağustos Zafer Bayramı",**Yenilik**, 30 Ağustos 1934.

"30 Ağustos Zafer Bayramı Coşkuyla Kutlandı",**Yenilik**, 30 Ağustos 1934.

"Öz Türkçe Dil Bayramı İçin", **Yenilik**, 27 Eylül 1934.

"İkinci Dünya Savaşının Yankıları", **Yenilik,** 27 Eylül 1934.

"Eski Türk Tarihi", **Yenilik**, 13Aralık 1934.

"Halkevimizin Başkanlığı", **Yenilik**, 24 Ocak 1935.

"Tarihte Türk Kadını", **Yenilik**, 24 Ocak 1935.

"Akın Piyesi", **Yenilik**, 7 Mart 1935.

"Halk Dershaneleri Faaliyeti", **Yenilik**, 7 Mart 1935.

"Urfa Kurtuluşunun Hazırlıkları", **Yenilik**, 4 Nisan 1935.

"Halkevinde Biletli Müsamere", **Yenilik**, 4 Nisan 1935.

"Halkevinde Konferans", **Yenilik**, 4 Nisan 1935.

"Halkevinde Konferans", **Yenilik**, 8 Nisan 1935.

"Urfa Kurtuluş Bayramı", **Yenilik**, 11 Nisan 1935.

"11 Nisan Urfa Kurtuluş Bayramında Halkevimizde Kozanoğlu ve Zor Tabib Temsilleri", **Yenilik**, 11 Nisan 1935.

"Vekillerin Görüşmeleri", **Yenilik**, 15 Nisan 1935.

"Halkevinde Biletli Müsamere", **Yenilik**, 15 Nisan 1935.

"Halkevi Mecmuası", **Yenilik**, 18 Nisan 1935.

"Halkevi'nde Konferans", **Yenilik**, 25 Nisan 1935.

"Öz Türkçe", **Yenilik**, 3 Temmuz 1935.

"Okuma Evi", **Yenilik**, 3 Temmuz 1935.

"Futbol", **Yenilik**, 24 Temmuz 1935.

"Başbakan'ın Kars ve Erzurum Ziyaretleri", **Yenilik**, 24 Temmuz 1935.

"Zafer Bayramı", **Yenilik**, 28 Ağustos 1935.

"Zafer Bayramı", **Yenilik**, 30 Ağustos 1935.

"Nüfus Sayımının Önemi", **Yenilik**, 14 Eylül 1935.

"Dil Bayramı", **Yenilik,** 28 Eylül 1935 ; 2 Ekim 1935.

"Halkevleri Açılış Yıldönümü", **Yenilik**, 24 Ocak 1936.

"Uray Sinema Salonunda Mehmet Somer Konferansı",**Yenilik**, 18 Şubat 1936.

"Urfa Halkevinde Mehmet Somer Konferansı", **Yenilik,** 21 Şubat 1936.

"Halkevleri Açılış Yıldönümü", **Yenilik**, 21 Şubat 1936.

"Halkevlerinin Açılış Yıldönümünde Atilla'nın Düğünü Temsili", **Yenilik**, 28 Şubat 1936.

"Öğretmenlerin Mesleki Konferansı", **Yenilik**, 28 Şubat 1936.

"Halkevleri Açılış Yıldönümü", **Yenilik**, 28 Şubat 1936.

"Öğretmenlerin Mesleki Konferansı", **Yenilik**, 17 Mart 1936.

"Köycülük Şubesi Gezmeleri", **Yenilik**, 17 Nisan 1936.

"Hakimiyet-i Milliye", **Yenilik**, 24 Nisan 1936.

"İlkbahar At Yarışları", **Yenilik,** 24 Nisan 1936.

"İtalya'nın Habeşistan'a Girmesi", **Yenilik,** 8 Mayıs 1936.

"Halkevi'nde Anma Gecesi", **Yenilik**, 21 Ağustos 1936.

"Halk Gecemiz", **Yenilik**, 11 Eylül 1936.

"Dil Bayramı", **Yenilik**, 22 Eylül 1936 ; 29 Eylül 1936.

"Saz ve Söz Geceleri", **Yenilik**, 20 Ekim 1936.

"Öğretmenlerimizin Konferansı", **Yenilik**, 20 Ekim 1936.

"Saz ve Söz Geceleri", **Yenilik**, 20 Ekim 1936.

"Spor Müsameresinde Kızıl Çağlayan", **Yenilik**, 2 Kasım 1936.

"Spor Müsameresi", **Yenilik**, 2 Kasım 1936.

"Saz ve Söz Gecesi" **Yenilik**, 6 Kasım 1936.

"Cumhuriyet Bayramı", **Yenilik**, 6 Kasım 1936.

"Türk Hava Kuvvetlerine Katılan Yeni Uçaklarımız", **Yenilik**, 27 Kasım 1936.

"Sinop'ta Deniz Eğlenceleri", **Yenilik**, 6 Temmuz 1937.

"Saz ve Söz Gecesi", **Yenilik**, 23 Temmuz 1937.

"Zafer Bayramı", **Yenilik**, 31 Ağustos 1937.

"Spor", **Yenilik,** 31 Ağustos 1937.

"Urfa'ya Gelen Heyet" **Yenilik**, 14 Temmuz 1938.

"Dil Bayramı", **Yenilik,** 27 Eylül 1938 ; 8 Ekim 1938 ; 10 Ekim 1938 ; 12 Ekim 1938.

"Filistin'deki Kargaşalıklar", **Yenilik**,12 Ekim 1938.

"Halkevleri Açılış Yıldönümü", **Yenilik,** 3 Mart 1939.

"Dil Bayramı", **Yenilik**, 28 Eylül 1942.

"At Koşuları", **Yenilik,** 19 Ekim 1942.

"Yeni Halkevi Başkanı", **Yenilik,** 25 Kasım 1942.

"Halkevimizde Ücretsiz Tedavi Günleri", **Yenilik**, 25 Kasım 1942; 28 Kasım 1942. "Halkevimiz Aylık Dergi Çıkaracak", **Yenilik**, 4 Aralık 1942.

"Halkevimizde Ücretsiz Muayene Günleri Başlamıştır", **Yenilik**, 9 Aralık 1942.

"Ortaokul Müsameresi", **Yenilik**, 8 Mart 1944.

"Halkevi'nde Komite Seçimi", **Yenilik**, 20 Mart 1944.

"Halkevi Gezisi", **Yenilik**, 2 Mayıs 1944.

"19 Mayıs", **Yenilik**, 22 Mayıs 1944.

"Halkevimiz Sergisi", **Yenilik**, 22 Mayıs 1944.

"Halkevi'nde Konferans", **Yenilik**, 24 Haziran 1944.

"Dokuma Kursu", **Yenilik**, 14 Temmuz 1944.

"Urfa'da Parti Kuruldu", **Yenilik**, 16 Eylül 1944.

"At Koşusu" **Yenilik**, 17 Ekim 1944.

"Halkevimizde Müzik Dersleri", **Yenilik**, 19 Şubat 1944.

"Halkevleri Açılış Yıldönümü", **Yenilik,** 27 Şubat 1945.

"Halkevlerinin Açılış Yıldönümü Münasebetiyle Halkevimizin Bir Yıllık Çalışmaları", **Yenilik**, 27 Şubat 1945.

"Halkevi Komite Seçimleri", **Yenilik**, 27 Şubat 1945.

"Bayanların Dikkatine" , **Yenilik**, 4 Nisan 1945.

"11 Nisan Urfa Kurtuluş Bayramı", **Yenilik**, 11 Nisan 1945.

"Lozan ve Montrö", **Yenilik,** 27 Temmuz 1945.

"30 Ağustos Zafer Bayramı", **Yenilik**, 30 Ağustos 1945.

"30 Ağustos Zafer Bayramı", **Yenilik**, 3 Eylül 1945.

"At Koşularımız Amaca Uymuyor", **Yenilik,** 10 Ekim 1945.

"Profesörler Kurulu Şehrimizde" **Yenilik**, 10 Ekim 1945.

"Profesörler Kurulu Şehrimizde" **Yenilik**, 12 Ekim 1945.

"Edebi Şef Atatürk'ün Ölümü Dolayısıyla İsmet İnönü'nün 21.11.1938'de Büyük Milet Meclisine Beyannamesi", **Yenilik,** 10 Kasım 1945.

"Kara Günün 7'nci Yıldönümü", **Yenilik,** 10 Kasım 1945.

"Yeni Bir Kurs", **Yenilik**, 8 Mart 1946.

"Halkevi Başkanlığı", **Yenilik**, 13 Mart 1946.

"Halkevleri Açılış Yıldönümü", **Yenilik**, 26 Şubat 1948.

"Fuat Köprülü ve Refik Koraltan Şehrimizde", **Yenilik,** 11 Nisan 1948.

"Urfa Kurtuluşunun Hazırlıkları", **Yenilik**, 19 Mart 1949.

"Öğretmen Okullarının 101'inci Yıl Dönümü", **Yenilik**, 19 Mart 1949.

"At Yarışlarımız Hakkında", **Yenilik,** 22 Mart 1949.

"Suruç Halkevinde Şen Bir Gece", **Yenilik**, 26 Mart 1949.

"11 Nisan Urfa Kurtuluşu", **Yenilik**, 12 Nisan 1949.

"Demokrat Parti İl Kongresini Yaptı", **Yenilik**, 12 Nisan 1949.

"Halkevi'nde Toplantı", **Yenilik**, 18 Haziran 1949.

"Halkevi'nde Toplantı", **Yenilik**, 22 Temmuz 1949.

"30 Ağustos Bayramı", **Yenilik**, 24 Ağustos 1949.

"Halkevimizde 30 Ağustos Gecesi", **Yenilik**, 27 Ağustos 1949.

"30 Ağustos Bayramı", **Yenilik**, 30 Ağustos 1949.

"Konferans", **Yenilik,** 15 Şubat 1950.

5. Kaynak Kişiler

Ahmet Naci İpek, Gazeteci-Yazar, 1932 Urfa Doğumlu, Görüşme Tarihi, 21 Eylül 2015.

Prof. Dr. Coşkun Özdemir, 1929 Urfa Doğumlu, Görüşme Tarihi, 09 Ekim 2015.

Sabri Sabuncu, TRT Ankara Radyosu Müdürü, Görüşme Tarihi, 06 Kasım 2015.

Samet Atabay, İş Adamı,1947 Urfa Doğumlu, Görüşme Tarihi, 05 Kasım 2015.

GRUP PSİKOTERAPİSİ TEKNİKLERİ
(Teori ve Uygulama)

Prof. Dr. Pervin Nedim Bal

nobel

GRUP PSİKOTERAPİSİ TEKNİKLERİ (Teori ve Uygulama)

Prof. Dr. Pervin Nedim Bal

Yayın No.: 3878
Psikoloji / PDR No.: 296
ISBN: 978-625-417-362-2
E-ISBN: 978-625-417-363-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Nedim Bal, Pervin.
Grup Psikoterapisi Teknikleri (Teori ve Uygulama) / Pervin Nedim Bal
1. Basım, XXII + 410 s., 15,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-417-362-2
E-ISBN: 978-625-417-363-9
1. Psikoterapi 2. Grup Psikoterapisi 3. Grup Danışmanlığı

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İçindekiler

Ön Söz iii

Bölüm 1 - Grup Psikoterapisi ile İlgili Genel Bilgiler 1
1. Grup Psikoterapisinin Tanımı 1
2. Grup Psikoterapinin Amacı ve Açılış Konuşması 1
   - 2.1. Açılış Konuşmasıyla İlgili Örnekler 2
   - 2.2. Grubun Amacını Belirleme 3
     - 2.2.1. Grubun Amacını Belirlemeyle İlgili Örnekler 4
   - 2.3. Grubun Birden Fazla Amacının Olması 4
     - 2.3.1. Grubun Birden Fazla Amacının Olmasıyla İlgili Örnek Diyaloglar 5
   - 2.4. Seans Amacı 7
     - 2.4.1. Seans amacıyla ilgili örnekler 8
   - 2.5. Terapist Amaç Hakkında Açık Olmadığı Zaman 10
     - 2.5.1. Terapistin Amaç Hakkında Açık Olmadığı Zamanla İlgili Örnekler 10
   - 2.6. Amacın Değiştirilebilmesi 12
     - 2.6.1. Amacın Değiştirilebilmesiyle İlgili Örnek Diyaloglar 13
   - 2.7. Amaçsız Gruplar 13
3. Psikoterapistin ve Danışanların Açık Olmaları 14
   - 3.1. Psikoterapistin ve Danışanların Açık Olmalarıyla İlgili Örnek Diyaloglar 14
4. Tekli Seans Gruplarındaki Amaç 15
5. Grup Psikoterapinin Süreci 16
6. Grup Psikoterapisinin İlkeleri 16
   - 6.1. Ekonomiklik ve Pratiklik 16
   - 6.2. Etkililik 16
   - 6.3. Kaynak ve Bakış Açısı Zenginliği 17
   - 6.4. Paylaşım Duygusu 17

6.5. Aidiyet Duygusu 17
6.6. Grup Deneyim Olanağı 17
6.7. Yeni Davranış ve Becerileri Uygulama 18
6.8. Geri Bildirim 18
6.9. Dolaylı Öğrenme 19
6.10. Gerçek Hayata Yakınlık 19
6.11. Taahhüt 19
6.12. Zaman Yönetimi ve Yaygınlık 20
7. Grup Psikoterapisinin Kapsamı 20
7.1. Grup Psikoterapisinin Kullanıldığı Yerler 20
7.2. Grup Oluşturma Yöntemleri 20
7.2.1. Kapalı Grup 20
7.2.2. Açık Grup 21
7.3. Grup Terapisini Yönetenler 21
7.4. Grup psikoterapisinin uygulandığı alanlar 21
7.5. Grup Psikoterapinin Uygulanmadığı Alanlar 22
8. Grup Psikoterapisinin Sınıflandırılması 22
8.1. Amaca Göre Sınıflandırma 22
8.2. Tiplere Göre Sınıflandırma 22
8.3. Hasta/Danışan Seçimine Göre Sınıflandırma 23
8.4. Süreye Göre Sınıflandırma 23
8.5. Uygulama Yerine Göre Sınıflandırma 23
9. Grup Türleri 23
9.1. Eğitim Grubu 23
9.1.1. Eğitim Grubuyla İlgili Örnek Diyaloglar 24
9.2. Tartışma Grupları 26
9.2.1. Tartışma Grubuyla İlgili Örnek Diyaloglar 27
9.3. Görev Grupları 28
9.3.1. Görev Grubuyla İlgili Örnek Diyaloglar 29
9.4. Gelişim ve Deneyim Grupları 31
9.4.1. Gelişim ve Deneyim Grubuyla İlgili Örnek Diyaloglar 31
9.5. Danışmanlık ve Psikoterapi Grupları 32
9.5.1. Danışmanlık ve Psikoterapi Gruplarıyla İlgili Örnek Diyaloglar 33
9.6. Destek Grupları 35
9.6.1. Destek Gruplarıyla İlgili Örnek Diyaloglar 35
9.7. Kendine Yetme Grupları 40
Bölüm Özeti 41

Bölüm 2 - Grup Psikoterapisinde Terapötik Koşullar ve Beceriler 43
1. Grup Psikoterapisi ile Bireysel Psikoterapinin Karşılaştırılması 43
2. Grup Psikoterapisinde Terapötik Koşullar 45
2.1. Grup Psikoterapisinde Empati 46
2.1.1. Empati Kurmayla İlgili Örnek Diyaloglar 48
2.2. Grup Psikoterapisinde Saygı 48
2.3. Grup Psikoterapisinde Saydamlık 50
2.4. Grup Psikoterapisinde Somutluk 51
2.4.1. Somutlukla İlgili Örnek Diyaloglar 51
2.5. Grup Psikoterapisinde İlişkinin Şimdi ve Buradalığı 52
2.6. Grup Psikoterapisinde Kendini Açma 52
2.6.1. Kendini Açma İle İlgili Örnek Diyaloglar 52
2.7. Grup Psikoterapisinde Yüzleştirme 52
2.7.1. Yüzleştirmeyle İlgili Örnek Diyaloglar 53
3. Grup Psikoterapisinde Terapötik Beceriler 54
3.1. Grup Psikoterapisinde Yapılama 55
3.1.1. Yapılamayla İlgili Örnekler 55
3.2. Grup Psikoterapisinde Yakından İlgilenme 55
3.3. Grup Psikoterapisinde Konuşmaya Açık Davet 56
3.3.1. Görüşmeye Başlamayla İlgili Örnekler 56
3.3.2. Belli Bir Noktada Odaklanmayla İlgili Örnekler 56
3.3.3. Duygular Üzerinde Odaklanmayla İlgili Örnekler 56
3.3.4. Örneklerin Ortaya Çıkarılmasıyla İlgili Örnekler 56
3.3.5. Düşünceler Üzerinde Odaklanmayla İlgili Örnekler 57
3.4. Grup Psikoterapisinde Asgari Düzeyde Teşvik 57
3.4.1. Asgari Düzeyde Teşvikle İlgili Örnekler 57
3.5. Grup Psikoterapisinde Duyguların yansıtılması 58
3.5.1. Duyguların Yansıtılmasıyla İlgili Örnek Diyaloglar 58
3.6. Grup Psikoterapisinde İçeriğin Yansıtılması 59
3.6.1. İçeriğin Yansıtılmasıyla İlgili Örnek Diyaloglar 59
3.7. Grup Psikoterapisinde Kişiselleştirme 59
3.7.1. Anlamın Kişiselleştirilmesiyle İlgili Örnek Diyaloglar 60
3.7.2. Problemin Kişiselleştirilmesiyle İlgili Örnek Diyaloglar 60
3.7.3. Amacın Kişiselleştirilmesiyle İlgili Örnek Diyaloglar 60
3.8. Grup Psikoterapisinde Özetleme 61
3.8.1. Özetleme ile İlgili Örnekler 61

3.9. Grup Psikoterapisinde Paylaştırma 62
3.9.1. Paylaştırmayla İlgili Örnekler 62
3.10. Grup Psikoterapisinde Bağlama 62
3.10.1. Bağlamayla İlgili Örnekler 63
3.11. Grup Psikoterapisinde Sessizlik 63
3.11.1. Sessizliğin Bozulmasıyla İlgili Örnekler 63
Bölüm Özeti 64
Bölüm 3 - Grup Psikoterapisinde Planlama 65
1. Grup Psikoterapisine Başlamadan Önce Planlama 65
1.1. Grup Psikoterapisinin Seans Sayısı 66
1.2. Grup Psikoterapisinin Seans Zamanı 66
1.3. Grup Psikoterapisinin Danışan Özellikleri 67
1.4. Grup Psikoterapisinde Danışan Seçimi 68
1.4.1. Kişisel Görüşme 69
1.4.2. Yazılı Seçim 70
1.4.3. Yönlendirme Yoluyla Seçim 71
1.4.4. Kapsamlı Bir Grup Programı Kullanarak Seçim 71
1.4.5. Grup Başladıktan Sonra Seçim 71
1.5. Grup Başlamadan Önce Planlamada Diğer Hususlar 72
1.5.1. Büyük Resmi Planlama 72
2. Seans Planlama 74
2.1. Seans Sırasını Dikkate Alarak Planlama 75
2.2. Seansın Formatını Planlama 75
2.3. Planlama Yaparken Sorunları Öngörme 76
2.4. Seansın Aşamalarını Planlama 76
2.4.1. Başlangıç Aşamasını Planlama 77
2.4.2. Çalışma Aşamasını Planlama 78
2.4.2.1. Tartışma ve Eğitim Grupları 78
2.4.2.2. Görev Grubu 78
2.4.2.3. Destek Grupları 79
2.4.2.4. Gelişim ya da Deneysel Gruplar 79
2.4.2.5. Danışmanlık ve Terapi Grupları 80
2.4.3. Kapanış Aşamasını Planlama 80
2.5. Seans Planlamayla İlgili Örnekler 80
3. Planlamada Genellikle Yapılan Hatalar 86
3.1. Plan Yapmama 86

3.2. Fazla Planlama 87
3.3. Alakasız ya da Anlamsız İçerik 87
3.4. Yeterince Zaman Tanımamak 88
3.5. Uygun Olmayan Alıştırmalar 88
3.6. Çok Fazla Alıştırma 88
3.7. Zamanı Kötü Planlama 89
3.8. Sıralamanın Kötü Planlanması 89
3.9. İlgi Çekici Bir Başlangıç Planlamamak 89
3.10. Isınma İçin Çok Fazla Zaman Tanımak 90
3.11. Isınma İçin Yeterince Zaman Tanımamak 90
3.12. Muğlak Planlar Yapma 90
3.13. Esneklik Eksikliği 90
Bölüm Özeti 92
Bölüm 4 - Grup Psikoterapistinin Temel Becerileri 93
1. Aktif Dinleme Becerisi 94
2. Yansıtma Becerisi 94
2.1. Yansıtma Becerisiyle İlgili Örnek Diyaloglar 94
3. Açıklama ve Sorgulama Becerisi 96
3.1. Açıklama ve Sorgulama Becerisiyle İlgili Örnek Diyaloglar 96
4. Özetleme Becerisi 98
4.1. Özetleme Becerisiyle İlgili Örnekler 98
5. Bağlama Becerisi 99
5.1. Bağlama Becerisiyle İlgili Örnek Diyaloglar 99
6. Mini Konferans ve Bilgi Verme Becerisi 100
6.1. Mini Konferans ve Bilgi Verme Becerisiyle İlgili Örnek Diyaloglar 101
7. Cesaretlendirme ve Destekleme Becerisi 101
7.1. Cesaretlendirme ve Destekleme Becerisiyle İlgili Örnek 102
8. Ses Tonunu Ayarlama Becerisi 102
8.1. Ciddi Ton 103
8.1.1. Ciddi Tonla İlgili Örnek 103
8.2. Sosyal Ton 103
8.2.1. Sosyal Tonla İlgili Örnek 103
8.3. Yüzleştirici Ton 104
8.3.1. Yüzleştirici Tonla İlgili Örnek 104
8.4. Destekleyici Ton 104
8.4.1. Destekleyici Tonla İlgili Örnek 104

8.5. Resmî Ton 104
8.5.1. Resmî Tonla İlgili Örnek 104
8.6. Görevli Ton 105
8.6.1. Görevli Tonla İlgili Örnek 105
9. Model Olma ve Kendini Açma Becerisi 105
9.1. Model Olma ve Kendini Açma Becerisiyle İlgili Örnekler 106
10. Gözlerini Kullanma Becerisi 106
10.1. Beden Dili İpuçlarını Gözden Geçirmek 107
10.2. Danışanların Diğer Danışanlara Bakmalarını Sağlamak 110
10.3. Danışanları Görevlendirmek 110
10.3.1. Danışanları Görevlendirmekle İlgili Örnek Diyaloglar 111
10.4. Danışanların Sözünü Kesmek 111
10.4.1. Danışanların Sözünü Kesmeyle İlgili Örnekler 112
11. Sesini Kullanma Becerisi 113
11.1. Tonu Ayarlamada Sesin Kullanımı 113
11.2. Grubu Canlandırmada Sesin Kullanımı 113
11.3. Grubu Yavaşlatmada Sesin Kullanımı 114
12. Enerjisini Kullanma Becerisi 114
13. Dostlarını Belirleme Becerisi 114
14. Kültürlerarası Anlayış Becerisi 115
Bölüm Özeti 116
Bölüm 5 - Grup Psikoterapisinde Başlangıç Aşaması 117
1. Birinci Seansın İçeriği 117
1.1. Seans Açılışı 117
1.1.1. İlk Seans Açılışıyla İlgili Örnek Diyaloglar 118
1.2. Tanışma 123
1.2.1. İsim Çemberi 124
1.2.2. Tekrar Çemberi 125
1.2.3. Tanışma Çifti 125
1.2.4. Tekrarlı Çift 125
1.2.5. Yuvarlak Halka 126
1.3. Olumlu Bir Atmosfer Oluşturma 126
1.4. Grubun Amacını Açıklama 128
1.5. Terapistin Rolünü Açıklaması 128
1.5.1. Terapistin Rolünü Açıklaması ile İlgili Örnekler 128
1.6. Grubun Nasıl İdare Edileceğini Açıklama 129
1.6.1. Grubun Nasıl İdare Edileceğini Açıklamayla İlgili Örnek 130

1.7. Danışanların Beklentilerini İfade Etmelerini Sağlama 130
1.7.1. Danışanların Beklentilerini İfade Etmelerini Sağlamayla İlgili Örnek Diyaloglar 131
1.8. Danışanları Konuşturma 134
1.9. Alıştırmaları Kullanma 135
1.9.1. Turları Kullanma 135
1.9.2. Çiftleri Kullanma 135
1.9.3. Cümle Tamamlama Alıştırmalarını Kullanma 136
1.10. Rahatlık Düzeyini Kontrol Etme 137
1.11. Grup Kurallarını Açıklama 138
1.11.1. Kuralların Ne Olacağı 138
1.11.2. Kuralları Kimin Koyacağı 138
1.11.3. Kuralların Ne Zaman Tartışılacağı 139
1.11.4. Kuralların Nasıl Tartışılacağı 139
1.11.5. Grup Kurallarını Açıklamayla İlgili Örnekler 139
1.12. Kullanılacak Özel Terimleri Açıklama 142
1.13. Danışanların Etkileşim Tarzını Değerlendirme 142
1.14. Çok Kültürlülük/Farklılık Konularına ve Var Olan Dinamiklere Karşı Hassas Davranma 142
1.14.1. Çok Kültürlülükle İlgili Örnek 143
1.15. İçerik Üzerine Yoğunlaşma 144
1.15.1. İçerik Üzerine Yoğunlaşmakla İlgili Örnek Diyaloglar 144
1.16. Danışanların Sözünü Kesme 146
1.16.1. Danışanların Sözünü Kesmeyle İlgili Örnek 146
1.17. Danışan Sorularının Yönlendirilmesi 147
1.18. Danışanların Diğer Danışanlara Bakmalarını Sağlama 147
1.18.1. Danışanların Diğer Danışanlara Bakmalarını Sağlamayla İlgili Örnekler 148
1.19. Birinci Seansın Kapanışı 149
1.19.1. Birinci Seansın Kapanışıyla İlgili Örnekler 149
2. Birinci Seansta Dikkat Edilmesi Gereken Diğer Hususlar 150
3. Birinci Seansın Değerlendirilmesi 150
4. İkinci Seans 151
4.1. İkinci Seansın Açılışı 151
4.1.1. Yeni Danışanların Tanıştırılması 151
4.1.1.1. Yeni Danışanların Tanıştırılmasıyla İlgili Örnekler 152
4.1.2. Birinci Seansın Başarısı 153
4.1.2.1. Birinci Seansın Başarısı İle İlgili Örnekler 154

4.2. Olası Hayal Kırıklığı İçin Planlama Yapma 155
4.3. İkinci Seansın Kapanışı 155
4.3.1. İkinci Seansın Kapanışıyla İlgili Örnekler 156
5. Daha Sonraki Seansların Başlangıç Aşaması 156
5.1. Daha Sonraki Seansların Başlangıç Aşamasıyla İlgili Örnekler 156
6. Başlangıç Aşaması İçin Yaratıcı Aktiviteler 158
7. Açılış Aşamasındaki Hatalar 159
7.1. Açılış Aşamasındaki Hatalarla İlgili Örnek Diyaloglar 159
Bölüm Özeti 161
Bölüm 6 - Grup Psikoterapisinde Çalışma Aşaması 163
1. Değerlendirme ve Planlama 163
1.1. Etkililiği Değerlendirme 164
1.1.1. Etkililiği Değerlendirme ile İlgili Örnekler 164
1.2. Danışanların İlgilerini ve Sözlerini Değerlendirme 165
1.3. Danışanların Katılımlarını Değerlendirme 167
1.4. Danışanların Grup İçi Güven Seviyelerini ve Grubun Bağlılığını Değerlendirme 167
1.5. İçerik ve Süreç Üzerine Yoğunlaşma Miktarını Değerlendirme 168
2. Danışanları Gruptan Çıkarma 168
3. Gizliliğin Bozulmasıyla Başa Çıkma 168
4. Çalışma Aşaması İçin Psikoterapi Becerileri ve Teknikleri 169
4.1. İlerleme Raporu Kullanma 170
4.1.1. İlerleme Raporu Kullanmayla İlgili Örnek 170
4.2. Tartışma İçin Konuları Sunma 170
4.2.1. Tartışma İçin Konuları Sunma ile İlgili Örnekler 170
4.3. Danışanların Düşüncelerini Harekete Geçirme 171
4.3.1. Danışanların Düşüncelerini Harekete Geçirmeyle İlgili Örnekler 171
4.4. Formatı Çeşitlendirme 172
4.4.1. Formatı Çeşitlendirme ile İlgili Örnekler 172
4.5. Psikoterapi Stilini Değiştirmek 173
4.6. Grubun Amacını Değiştirme 173
4.7. Danışanların Düşünmesini Sağlamak Amacıyla Ses Tonunu Kullanma 174
4.8. Farklı Materyal ve Ödevler Kullanma 174
4.9. Danışanlarla Birebir Görüşme 175
4.10. Grup Sonlandırılacağında Danışanları Bilgilendirme 175
5. Çalışma Aşaması Konu Taslağı/Özeti Planlama 175

6. Çalışma Aşamasında Özel Gruplar İçin Psikoterapi Taktikleri 184
6.1. Eğitim Grubu 184
6.2. Ödev Grubu 184
6.2.1. Fikir ve Seçenek Üretmelerinde Danışanlara Yardımcı Olmak 185
6.2.1.1. Beyin Fırtınası 185
6.2.1.2. Balık Fanusu 185
6.2.1.3. Küçük Grup Varyasyonu 186
6.2.1.4. Güdümlü Hayal Kurma 186
6.2.1.4.1. Güdümlü Hayal Kurmayla İlgili Örnek 186
6.2.2. Danışanların Çözüme Varmalarına Yardımcı Olma 187
6.2.2.1. Danışanların Gidişata Odaklanmalarını Sağlamaya Örnek 187
7. Çalışma Aşamasında Yapılan Genel Hatalar 187
7.1. Fazla Aktiflik ya da Pasiflik 188
7.2. Isınma Aşamasının Çok Uzun Olmasına İzin Vermek 188
7.3. Odak Değişikliğini Sık Yapmak 188
7.4. Sadece Bir ya da İki Danışana Fazla Odaklanmak 188
7.5. Sadece Bir ya da İki Alıştırma ya da Aktivite Planlamak 190
7.6. Aktivitenin Uygulanmasında Zamanı Verimsiz Kullanmak 190
7.7. İlgi Çekmeyen Konuşmacılara Söz Hakkı Vermek 190
Bölüm Özeti 191
Bölüm 7 - Grup Psikoterapisinde Seansın ya da Grubun Sonlandırılması 193
1. Kapanış Aşaması 193
1.1. Kapanış Aşamasıyla İlgili Örnekler 194
2. Kapanış Aşamasının Amaçları 194
2.1. Özetleme ve İlginç Noktaları Açıklama 194
2.2. Danışanlar Tarafından Verilen Sözleri Pekiştirme 195
2.2.1. Danışanlar Tarafından Verilen Sözleri Pekiştirmeyle İlgili Örnek Diyaloglar 195
2.3. Bitirilmeyen İşleri Kontrol Etme 198
2.3.1. Danışanların Bitmemiş İşleriyle İlgili Örnek Diyaloglar 199
3. Seans Kapanışı için Formatlar 201
3.1. Turlar 201
3.1.1. Seans Kapanış Turuyla İlgili Örnek Diyaloglar 201
3.2. İkililer 202
3.2.1. İkililer ile ilgili örnek Diyaloglar 202
3.3. Danışanların Seansı Özetlemesi 203

3.4. Psikoterapistin Seansı Özetlemesi 204
3.5. Yazılı Tepkiler 204
3.5.1. Yazılı Tepkilerle İlgili Örnek 204
4. Yararlı Kapanış Becerileri ve Teknikleri 205
4.1. Amacın Netliği 205
4.2. Danışanın Sözünü Kesme 205
4.3. Birbirine Bağlamak 206
4.4. Uzatma 206
4.5. Dilekler 206
4.5.1. Dileklerle İlgili Örnek Diyalog 206
4.6. Yeni bir Danışanı Tanımak 207
4.6.1. Yeni Bir Danışanı Tanımakla İlgili Örnek Diyalog 207
4.7. Ayrılan Danışanı Tanıtmak 208
4.7.1. Ayrılan Danışanı Tanıtmakla İlgili Örnek Diyaloglar 208
4.8. Danışanları Grup Dışındaki Tepkiler Konusunda Uyarma 210
4.8.1. Danışanları Grup Dışındaki Tepkiler Konusunda Uyarma ile İlgili Örnek 210
4.9. Seansta Eleştiri ile Başa Çıkma 211
4.9.1. Seansta Eleştiri ile Başa Çıkmayla İlgili Örnek Diyaloglar 211
5. Seans Kapanışı Hakkında Son Düşünceler 212
6. Grup Kapanışı 213
6.1. Grup Kapanışına Ayrılan Süre 213
6.2. Kapanış Bölümünün Amaçları 213
6.2.1. Grup Tecrübesini Gözden Geçirme ve Özetleme 214
6.2.1.1. Özetlemeyle İlgili Örnek Diyaloglar 214
6.2.2. Danışanların Gelişimini ve Değişimini Değerlendirmek 215
6.2.2.1. Danışanların Gelişimini ve Değişimini Değerlendirmeyle İlgili Örnek 215
6.2.3. Bitmemiş İşler 216
6.2.3.1. Bitmemiş İşlerle İlgili Örnek 216
6.2.4. Değişimi Günlük Hayata Uyarlama (Kararları Uygulama) 217
6.2.5. Geri Bildirim Vermek 217
6.2.5.1. Geri Bildirim Vermekle İlgili Örnekler 217
6.2.6. Vedalaşmak 218
6.2.7. Danışan İzleme Planı Yapmak 218
7. Kapanış Aşamasında Kullanılan Alıştırmalar 219
7.1. Turlar 219
7.1.1. Kapanış Turuyla İlgili Örnekler 219

7.2. Dilekler 219
7.2.1. Dilekler İçin Örnek Diyaloglar 220
7.3. Parti Hayali Kurma 220
7.3.1. Parti Hayali Kurmayla İlgili Örnek 220
7.4. Danışanların Tecrübelerini Yazması 221
7.5. Kâğıt Tahtası veya Not Kullanmak 221
8. Kapanış Aşaması İçin Ek Görüşler 222
8.1. Ayrılma Duygusuna Değinme 222
8.2. Kuvvetli Duygularla Kapanışa Hazır Olma 223
8.2.1. Kuvvetli Duygularla Kapanışa Hazır Olmayla İlgili Örnekler 223
8.3. Danışanlara Geçişleri İçin Yardım Etme 224
8.4. Çıkış Görüşmeleri Ayarlama 224
8.5. İzleme Seansları Planlama 225
8.6. Grubu Değerlendirme 225
8.7. Bir Eğlence ile Kapanış 226
Bölüm Özeti 227
Bölüm 8 - Grup Psikoterapisinde Turlar ve İkililerin Kullanımı 229
1. Turlar 229
1.1. Tur Çeşitleri 229
1.1.1. Belirtilen Sözcük, Tümcecik veya Sayı Turları 229
1.1.1.1. Belirtilen Sözcük, Tümcecik Turuyla İlgili Örnek Diyalogları 230
1.1.1.2. Belirtilen Sayı Turuyla İlgili Örnekler 232
1.1.2. Kelime veya Cümle Turları 232
1.1.2.1. Kelime ya da Cümle Turlarıyla İlgili Örnekler 233
1.1.3. Yorum Turları 233
1.1.3.1. Yorum Turlarıyla İlgili Örnekler 233
1.2. Tur Kullanım Amaçları 234
1.2.1. Konfor, Güven ve Birliktelik İnşa Etme 235
1.2.2. Danışanların Odaklanmasını Sağlama 235
1.2.2.1. Danışanların Odaklanmasını Sağlamayla İlgili Örnekler 235
1.2.3. Bilgi Toplama ve Enerji Oluşturma 236
1.2.3.1. Bilgi Toplama ve Enerji Oluşturmayla İlgili Örnek Diyaloglar 236
1.2.4. Tüm Danışanları Dâhil Etmek için Odaktan Kayma 238
1.2.4.1. Tüm Danışanları Dâhil Etmek İçin Odaktan Kaymayla İlgili Örnekler 239
1.2.5. Sessiz Danışanları Gruba Çekme 240

1.2.6. Odağı Derinleştirme 241
1.2.6.1. Odağı Derinleştirmeyle İlgili Örnekler 241
1.2.7. Etkinlik Değerlendirme 241
1.2.7.1. Etkinlik Değerlendirmeyle İlgili Örnek Diyaloglar 242
1.2.8. Özetleme 242
1.3. Turlar Hakkında Ek Bilgiler 243
1.3.1. Turların Oluşturulması 243
1.3.2. Tura Başlama Yeri 243
1.3.3. Bir Turu Ortasında Durdurma 244
1.3.4. Konuşmaktan Çekinen Danışanlarla Baş Etme 244
1.3.5. Turların Değerlendirilmesi 245
1.3.5.1. Turların Değerlendirilmesiyle İlgili Örnekler 245
1.3.6. Turların Aşırı Kullanımı 246
2. İkililer 246
2.1. İkililerin Kullanımı 246
2.1.1. Konfor Geliştirme 247
2.1.1.1. Konfor Geliştirmeyle İlgili Örnekler 247
2.1.2. Isınma ve Enerji Oluşturma 248
2.1.2.1. Isınma ve Enerji Oluşturmayla İlgili Örnekler 248
2.1.3. Bilgi Oluşturma ve Grup Çalışması 249
2.1.3.1. Bilgi Oluşturma ve Grup Çalışmasıyla İlgili Örnek 249
2.1.4. Konuyu Bitirme 249
2.1.4.1. Konuyu Bitirmeyle İlgili Örnekler 250
2.1.5. Belli Danışanları Bir Araya Getirme 250
2.1.6. Psikoterapist ve Danışan Etkileşiminin Sağlanması 250
2.1.7. Formatı Değiştirme 251
2.1.8. Psikoterapiste Düşünmesi İçin Zaman Verme 251
2.2. İkililer İçin Danışanları Eşleştirmek 251
2.2.1. Danışanların Tercihleri 251
2.2.1.1. İkililerde Danışan Tercihiyle İlgili Örnekler 252
2.2.2. Psikoterapistin Seçimi 252
2.2.2.1. Psikoterapistin Seçimiyle İlgili Örnekler 253
2.3. İkililerle İlgili Ek Düşünceler İçin Gerekli Süre 253
2.3.1. İkiliyi Sonlandırmadan Önce Danışanlara Uyarı Vermeyle İlgili Örnekler 254
2.4. Net ve Basit Talimatlar Verme 255

2.5. Danışanların Görevde Kaldıklarından Emin Olma 255
2.6. İkililer Sırasında Psikoterapistin Rolü 255
2.7. İkililer İçin Fiziksel Düzenlemeler 255
2.8. İkililer Yerine Üçlülerin Kullanılması 256
Bölüm Özeti 257
Bölüm 9 - Grup Psikoterapisinde Odaklanma 259
1. Odaklanmayı Oluşturma 259
1.1. Odaklanmayı Oluştururken Yorumların Kullanılması 259
1.1.1. Gelecek Konuyu ya da Etkinliği Belirtmeyle İlgili Örnekler 260
1.2. Odaklanmayı Oluştururken Etkinliklerin ve Alıştırmaların Kullanılması 260
1.2.1. Odaklanmayı Oluştururken Etkinliklerin ve Alıştırmaların Kullanılmasıyla İlgili Örnekler 260
1.3. Odaklanmayı Oluştururken Turların ve İkililerin Kullanılması 263
1.3.1. Odaklanmayı Oluştururken Turların Kullanılmasıyla İlgili Önekler 263
1.3.2. Odaklanmayı Oluştururken İkililerin Kullanılmasıyla İlgili Önekler 263
2. Odaklanmayı Canlı Tutma 264
2.1. Odaklanmayı Canlı Tutarken Konuya Odaklanma 264
2.2. Odaklanmayı Canlı Tutarken Kişiye Odaklanma 265
2.3. Odaklanmayı Canlı Tutarken Odaklanma Süresi 266
2.3.1. Konuya Odaklanma Süresi 266
2.3.2. Kişiye Odaklanma Süresi 267
3. Odaklanmanın Devamını Sağlama 267
3.1. Odaklanmanın Devamını Sağlamayla İlgili Örnekler 268
4. Odaklanmanın Yönünü Değiştirme 269
4.1. Bir Konudan Bir Kişiye Geçme 270
4.1.1. Bir Konudan Bir Kişiye Geçmeyle İlgili Örnek Diyaloglar 270
4.2. Bir Konudan Diğer Bir Konuya Geçme 271
4.2.1. Bir Konudan Diğer Bir Konuya Geçmeyle İlgili Örnekler 272
4.3. Bir Konudan Bir Etkinliğe Geçme 273
4.4. Bir Kişiden Diğer Bir Kişiye Geçme 273
4.4.1. Bir Kişiden Diğer Bir Kişiye Geçmeyle İlgili Örnekler 274
4.5. Bir Kişiden Bir Konuya Geçme 275
4.5.1. Bir Kişiden Bir Konuya Geçmeyle İlgili Örnekler 275
4.6. Bir Kişiden Bir Etkinliğe Geçme 276
4.6.1. Bir Kişiden Bir Etkinliğe Geçmeyle İlgili Örnekler 276
5. Odaklanmayı Derinleştirme 276
5.1. Odaklanmayı Derinleştirmeyle İlgili Örnek Diyaloglar 277

5.2. Derinlik Grafiği 278
5.3. Odaklanmanın Derinleşme Zamanı 279
5.4. Odaklanma Ne Kadar Derinleşmeli 279
5.4.1. Odaklanma Ne Kadar Derinleşmeli ile İlgili Örnek Diyaloglar 280
5.4.2. Derin Çalışma Anlaşması İçin Örnek Diyaloglar 281
Bölüm Özeti 282
Bölüm 10 - Grup Psikoterapisinde Kesme ve Konuşturma Yöntemleri 283
1. Kesme Yöntemi 283
1.1. Kesme Yönteminde Zamanlama 284
1.2. Kesme Yönteminde Ses Kullanımı 284
1.3. Kesme Yönteminde Netleştirilme 284
1.4. Kesme Yönteminde Sözsüz İletişim 285
1.5. Grubun Odağı Olan Danışan Üzerinde Kesme Yönteminin Uygulanması 285
1.5.1. Kişiyle Devam Etmek Üzere Sözün Kesilmesi 285
1.5.1.1. Kişiyle Devam Etmek Üzere Sözün Kesilmesiyle İlgili Örnekler 287
1.5.2. Konuya Devam Etmek Üzere Sözün Kesilmesi 289
1.5.2.1. Konuya Devam Etmek Üzere Sözün Kesilmesiyle İlgili Örnek 289
1.5.3. Hem Kişi hem de Konunun Kesilmesi ve Terk Edilmesi 290
1.5.3.1. Hem Kişi hem de Konunun Kesilmesi ve Terk Edilmesiyle İlgili Örnek 290
1.6. Kesme Yöntemi ile İlgili Diğer Durumlar 290
1.6.1. Danışanlar Grubun Amaçları Dışında Fikir Ayrılığına Düştüğünde Kesme 290
1.6.1.1. Grubun Amaçları Dışına Çakarken Kesmeyle İlgili Örnek 291
1.6.2. Danışanlar İncitici Bir Şeyler Söylediğinde Kesme: 291
1.6.2.1. Danışan İncitici Bir Şeyler Söylediğinde Kesmeyle İlgili Örnek Diyaloglar 291
1.6.3. Danışanlar Yanlış Bir Şeyler Söylediğinde Kesme 292
1.6.3.1. Danışanlar Yanlış Bir Şeyler Söylediğinde Kesmeyle İlgili Örnek 293
1.6.4. Terapist Odak Noktasını Değiştirmek İstediğinde Kesme 294
1.6.4.1. Terapist Odak Noktasını Değiştirmek İstediğinde Kesmeyle İlgili Örnekler 294
1.6.5. Seansın Sonlarına Doğru Gelindiğinde Kesme 295
1.6.5.1. Seansın Sonlarına Doğru Gelindiğinde Kesmeyle İlgili Örnekler 295

1.6.6. Danışanlar Tartıştıklarında Kesme 296
1.6.6.1. Danışanlar Tartıştıklarında Kesmeyle İlgili Örnek 297
1.6.7. Danışanlar Diğer Danışanları Kurtarmaya Çalıştıklarında Kesme 298
1.6.7.1. Danışanlar Diğer Danışanları Kurtarmaya Çalıştıklarında Kesmeyle İlgili Örnekler 298
1.7. Uygulama 299
1.7.1. Kesme Yöntemini Kullanmakla İlgili Örnekler 299
2. Konuşturma Yöntemi 304
2.1. Konuşturma Yöntemini Uygulama Gerekçeleri 304
2.2. Danışanların Sessizliğinin Nedenleri 305
2.2.1. Korku/Anksiyete 306
2.2.1.1. Korku/Anksiyete ile İlgili Örnekler 306
2.2.2. Düşünme veya Yönlendirme 307
2.2.2.1. Düşünme veya Yönlendirmeyle İlgili Örnekler 307
2.2.3. Yapısı Gereği Sakin Olanlar 308
2.2.3.1. Yapısı Gereği Sakin Olanlarla İlgili Örnekler 308
2.2.4. Konuşmaya Hazırlıklı Olmama 308
2.2.5. Konuşmaktan Utanma 309
2.2.5.1. Utanmayla İlgili Örnek 309
2.2.6. Kafası Karışmış Olma 309
2.2.6.1. Kafası Karışmış Olmayla İlgili Örnek 309
2.2.7. Gruba Karşı Güven veya Sadakat Eksikliği 309
2.2.8. Zihnen Başka Yerde Olma 310
2.2.8.1. Zihnen Başka Yerde Olmayla İlgili Örnekler 310
2.2.9. Dominant Bir Danışan veya Terapist Tarafından Gözdağı Verilmesi 310
2.3. Danışanları Konuşturmak İçin Direkt Yöntem 311
2.3.1. Danışanları Konuşturmak İçin Direkt Yöntemle İlgili Örnekler 311
2.4. Konuşturmanın İncelikleri 312
2.4.1. Konuşturmanın İncelikleriyle İlgili Örnekler 313
2.5. Konuşturmak Amacıyla Eşleştirme Yönteminin Kullanımı 314
2.5.1. Danışanları Konuşturma Amaçlı Sorulabilecek Sorulara Örnekler 314
2.6. Konuşturmak Amacıyla Turların Kullanımı 315
2.6.1. Konuşturmak Amacıyla Turları Kullanmayla ilgili Örnekler 315
2.7. Konuşturma Amacıyla Yazılı Egzersiz Tekniklerini Kullanma 316
2.8. Konuşturma Yönteminde Gözlerin Kullanımı 317
2.8.1. Konuşturma Yönteminde Gözlerin Kullanımıyla İlgili Örnekler 317

2.9. Konuşturma Yöntemi ile İlgili Ek Yorumlar 318
2.10. Uygulama 318
2.10.1. Konuşturma Yöntemiyle İlgili Örnekler 318
Bölüm Özeti 323
Bölüm 11 - Grup Psikoterapisinde Psikoterapi Kuramlarının Kullanımı 325
1. Bilişsel Davranışçı Terapi 327
1.1. Akılcı Duygusal Davranışçı Terapi (REBT) 327
1.1.1. ABC Modeli 327
1.1.2. Akılcı-Duygusal Davranışçı Terapiyi Danışanlara Öğretmek 328
1.1.2.1. Ellis'in Mantıksız Düşüncesi 329
1.1.2.2. Çocukların Yaygın Mantıksız İnançları 330
1.1.3. Grupta REBT Uygulaması 332
1.1.3.1. Olay, Kişi ve Durumları Ortaya Çıkarma (A) 332
1.1.3.2. Duygu ve Davranışları Ortaya Çıkarma (C) 332
1.1.3.3. Kendi Kendine Olumsuz Konuşmayı Ortaya Çıkarma (B) 332
1.1.3.4. Kendi Kendine Konuşmayı Değiştirerek Duyguları Değiştirme: 333
1.1.4. REBT Kullanımıyla İlgili Örnekler 333
2. Gerçeklik Terapisi 336
2.1. Gerçeklik Terapisinin Gruplarda Uygulanması 337
2.1.1. Gerçeklik Terapisi ile İlgili Örnekler 338
3. Adlerci Terapi 342
3.1. Adlerci Terapiyi Gruplarda Uygulama 343
3.1.1. Adlerci Terapiyle İlgili Örnekler 344
4. İşlemsel Analiz (TA) 352
4.1. İşlemsel Analiz Tekniğini Gruplara Öğretme 353
4.1.1. İşlemsel Analiz Terapisiyle İlgili Örnekler 353
4.2. İşlemsel Analiz Tekniğinin Gruplarda Kullanımı 356
4.2.1. İşlemsel Analiz Tekniğinin Gruplarda Kullanımıyla İlgili Örnekler 357
4.2.1.1. Etkileşim Çizimleri 357
4.2.1.2. Farklı Ego Durumlarının Çizimi 358
4.2.1.3. Sandalyelerin Kullanılması 360
5. Geştalt Terapi 361
5.1. Geştalt Terapisinin Kullanımı 362
5.2. Geştalt Terapi Teknikleri 362
5.2.1. Geştalt Terapi Teknikleriyle İlgili Örnekler 362

5.2.1.1. Birini Boş Sandalyeye Oturtmayla İlgili Örnek Diyaloglar 362
5.2.1.2. İçsel Konuşmalarla İlgili Örnek Diyaloglar..... 365
5.2.1.3. Boş Sandalye-Rollerin Dönüşümüyle İlgili Örnek Diyaloglar 367
5.2.1.4. Geçmişi Günümüze Taşımayla İlgili Örnek Diyaloglar..... 368
5.2.1.5. Belirli Dilin Kullanımıyla İlgili Örnek Diyaloglar 369
5.3. Geştalt Teknikleri Hakkında Bir Uyarı 372
6. Çözüm Odaklı Terapi 372
6.1. Çözüm Odaklı Terapide Prensipler ve Teknikler 372
6.1.1. Mucize Soru..... 373
6.1.2. Olağandışı Soru..... 373
6.1.2.1. Derecelendirme Soruları 374
6.1.2.2. Başa Çıkma Soruları 374
7. Transteorik Model 375
7.1. Transteorik Modele Göre Değişim Aşamaları..... 375
7.1.1. Düşünme Öncesi 376
7.1.2. Düşünceye Dalma 376
7.1.3. Düşünme..... 376
7.1.4. Hazırlık..... 376
7.1.5. Eylem 376
7.1.6. Süreklilik Aşaması 377
7.2. Değişim Aşamalarının Kullanımı 377
Bölüm Özeti 378
Bölüm 12 - Grup Psikoterapisinde Problem Durumlarıyla Başa Çıkma..... 379
1. Sürekli Konuşan Danışan..... 380
1.1. Sürekli Konuşan Danışanlarla Başa Çıkma..... 381
2. Baskın Olan Danışan 384
3. Dikkat Dağıtan Danışan 384
4. Kurtarıcı Olan Danışan..... 384
5. Olumsuz Danışan 386
6. Direnen Danışan 387
6.1. Direnen Danışanların Özellikleri 387
7. Psikoterapisti Ele Geçirme Çabasında Olan Danışan..... 389
7.1. Psikoterapisti Ele Geçirmeyle İlgili Örnekler 391
8. Sessizlikle Başa Çıkma..... 392
9. Cinsel Duygularla Başa Çıkma 394
10. Ağlamayla Başa Çıkma 394

10.1. Ağlamayla Başa Çıkma ile İlgili Örnekler 396
11. Düşmanca Tavır Sergileyen Danışanlarla Başa Çıkma 397
11.1. Düşmanca Tavır Sergileyen Danışanlarla Başa Çıkmayla İlgili Örnekler 398
12. Danışanı Gruptan Ayırma Durumuyla Başa Çıkma 400
12.1. Danışanı Gruptan Ayırma Durumuyla Başa Çıkma ile İlgili Örnekler 400
13. Ön Yargılı, Dar Görüşlü ya da Duyarsız Danışanlarla Başa Çıkma 401
13.1. Ön Yargılı, Dar Görüşlü ya da Duyarsız Danışanlarla Başa Çıkmayla İlgili Örnekler 402
Bölüm Özeti 404

Kaynakça 405

Kaynakça

Akkoyun, F. (2019, Çev. Ed.). *Psikolojik Danışma ve Psikoterapi Kuramları Olgu Sunumu Yaklaşımıyla.* Theories of Counselling and Psychotherapy, Nancy L. Murdock. Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Altınay, D. (2015). *Psikodrama Grup Psikoterapisi*. Epsilon Yayıncılık, 2015, İstanbul.

Asner-Self, K. K. (2009). Research on Groups. *Journal for Specialists in Group Work*, 34, 195-201.

Aysan, F. (2018, Çev.). *Psikolojik Danışmada Gruplar: Süreç Ve Uygulama* - Groups: Process and Practice, Marianne Schneider Corey - Gerald Corey - Cindy Co., Nobel Akademik Yayıncılık.

Bauman, S. (2009). Group Work in the Economic Downturn. *Journal for Specialists in Group Work*, 34(2), 97-100.

Blatner, A. (2000). *Foundations of Psychodrama: History, Theory, and Practice* (4th ed.). New York: Springer.

Brems, C. (2001) *Basic Skills in Psychotherapy and Counselling*. CA: Wadsworth/Thomson Learning.

Brown, N. (2009). *Becoming a Group Leader.* Columbus: Merrill.

Capuzzi, D. & Gross, D. R. (2009). *Introduction to Group Counseling (5th ed.)*. Denver, CO: Love.

Corey, G. (2008). *The Theory and Practice of Group Counseling (7th ed.)*. Pacific Grove, CA: Brooks/Cole.

Corey, G., Corey, M. S., Callahan, P. & Russell, J. M. (2010). *Group Techniques (4th ed.).* Pacific Grove, CA: Brooks/Cole.

Corey, M. S., Corey, G. & Corey, C. (2009). *Groups: Process and Practice (8th ed.).* Pacific Grove, CA: Brooks/Cole.

Day, S. (2007). Groups in Practice. Boston: Lahaska Press.

DeLucia-Waack, J. & Donigian, J. (2004). *The Practice of Multicultural Group Work*. Pacific Grove, CA: Brooks/Cole.

DeLucia-Waack, J., Gerrity, D., Kalodner, C. & Riva, M. (2003). *Handbook of Group Counseling and Psychotherapy.* Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Demir, A. ve Koydemir, S. (2021, Ed.). *Grupla Psikolojik Danışma.* Pegem Yayınları, 2021, Ankara.

Doğan, S. (2016, Çev. Ed.). *Grupla Psikolojik Danışmanın Öğeleri: Kavramlar, İlkeler ve Uygulamalar.* Marguerite R. Carroll, James D. Wiggins, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.

Egan, G. (2010). *The Skilled Helper (9th ed.).* Pacific Grove, CA: Brooks/Cole.

Erkan, S. ve Kaya, A. (2015). *Deneysel Olarak Sınanmış Grupla Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programları-IV*. Pegem Yayınları, Ankara.

Ersanlı, K. (2013, Çev. Ed.). *Okullarda Grupla Psikolojik Danışma ve Rehberlik*. Anne M. Geroski, Kurt I.Kraus, Mentis Yayınevi, Ankara.

Fisher, B. (2005). *Rebuilding (3rd ed.).* San Luis Obispo, CA: Impact.

Geldard, D. & Geldard, K. (2005) *Basic Personal Counseling: A Training Manual for Counsellors.* NSW, Australia: Pearson Education.

Geroski, A. & Kraus, K. (2002). Process and Content in School Psychoeducational Groups: Either, Both, None? *Journal for Specialists in Group Work*, 27, 233-245.

Gladding, S. T. (2000). *Counseling: A Comprehensive Profession (4th ed.).* New York: Merrill.

Gladding, S. T. (2008). *Group work: A Counseling Specialty (5th ed.).* New York: Merrill.

Glasser, W. (2000). *Reality Therapy in Action*. New York: HarperCollins.

Güven, M. Ed., Kaynak, Ü., Terzi, S. (2019). *Bilişsel Davranışçı Yaklaşıma Dayalı Grupla Uygulamaları ve Programları*. Anı Yayıncılık, Ankara.

Hagedorn, W. B. & Hirshhorn, M. A. (2009). When Talking Won't Work: Implementing Experiential Group Activities with Addicted Clients. *Journal for Specialists in Group Work,* 34, 43-67.

Hays, D. G., Arredondo, P., Gladding, S. T. & Toporek, R. L. (2010). Integrating Social Justice in Group Work: The next decade. *Journal for Specialists in Group Work*, 35, 177-207.

Hulse-Killacky, D.; Killacky & Donigian, (2001). Multicultural Group Work: A Force for Developing and Healing. *Journal for Specialists in Group Work*, 32, 224-244.

Hulse-Killacky, D., Killacky, J. & Donigian, J. (2001). *Making Task Groups Work in Your World.* Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.

Humphrey, K. (2009). *Counseling Strategies for Loss and Grief.* Alexandria, VA: American Counseling Association.

Jacobs, E. & Schimmel, C. (2004). *Small Group Counseling*. In C. Sink (Ed.), Contemporary School Counseling (pp. 82-115). Boston: Houghton Mifflin Company.

Jacobs, E. & Schimmel, C. J. (2009). Processing Multicultural Exercises. In C. Salazaar (Ed.), Leading Multicultural Groups. *Association for Specialists in Group Work.* London: Taylor and Francis.

Jacobs, E. & Spadaro, N. (2003). *Leading Groups in Corrections: Skills and Techniques*. Lanham, MD: American Correctional Association.

Johnson, D. W. & Johnson, F. P. (2009). *Joining Together (10th ed.).* Boston: Allyn & Bacon.

Karahan, T. F. ve Sardoğan (2020). *Psikolojik Danışma Ve Psikoterapide Kuramlar.* Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Kashtan, Miki. (2005). *"The Gift of Self: The Art of Transparent Facilitation."* in Ed. Sandy Schuman. The IAF Handbook of Group Facilitation: Best Practices from the Leading Organization in Facilitation. San Francisco CA: Jossey-Bass. Pp. 573-590. http://www.amazon.com/The-IAF-Handbook-Group-Facilitation/dp/078797160X.

Lefly, H. (2009). A Psychoeducational Support Group for Serious Mental Illness. *Journal for Specialists in Group Work*, 34(4), 369-381.

Linton, J. M., Bischof, G. H. & McDonnell, K. A. (2005). Solution-oriented Treatment Groups for Assaultive Behavior. *Journal for Specialists in Group Work*, 30(1), 5-22.

Morganett, R.S., Güçray, S.; Kaya A. (2005 Çev.). *Yaşam Becerileri, Ergenler için Grupla Psikolojik Danışma Uygulamaları.* Pegem Yayıncılık Ankara.

Murphy, J. (2005). *Solution-focused Counseling in Middle and High Schools*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.

Nedim Bal, P. (2014 Çev.). *Grup Danışmanlığı Stratejiler ve Beceriler*. Pegem Akademi, Ankara. Basım sayısı:7, Sayfa Sayısı 516. ISBN:978-605-364-772-0.

O'Connel, B. (2005). *Solution Focused Therapy.* Thousand Oaks, CA: Sage.

Okech, J. E. A. (2008). Reflective Practice in Group co-leadership. *Journal for Specialists in Group Work*, 33, 236-252.

Page, B. J., Delmonico, D. L., Walsh, J., L'Amoreaux, N. A., Danninhirsh, C., Thompson, R. S., et al. (2000). Setting up On-line Support Groups Using the Palace Software. *Journal for Specialists in Group Work*, 25(2), 133-145.

Pichot, T. (2001). Co-creating Solutions for Substance Abuse. *Journal of Systemic Therapies,* 20(2), 1-23.

Posthuma, B. W. (2002). *Small Groups in Therapy Settings: Process and Leadership (4th ed.).* Boston: Allyn & Bacon.

Prochaska, J. O. & Norcross, J. C. (2010). *Systems of Psychotherapy: A Transtheoretical analysis (7th ed.).* Pacific Grove, CA: Brooks/Cole.

Ritchie, M. H. & Huss, S. N. (2000). Recruitment and Screening of Minors for Group Counseling. *Journal for Specialists in Group Work*, 25(2), 146-156.

Rubel, D. & Villalba, J. A. (2009). How to Publish Qualitative Research In JSGW. *Journal for Specialists in Group Work*, 34, 295-306.

Salazaar, C. (2009). *Leading Multicultural Groups. Association for Specialists in Group Work*. London: Taylor and Francis.

Shechtman, Z. (2004). *Group counseling/psychotherapy with children.* The Group Worker, 32(3), 7-9.

Singh, A. & Salazar, C. (2010). Special Issue: Social Justice Issues in Ggroup work, Part I and II. *Journal for Specialists in Group Work*, 35, (2) and (3).

Siyez, D. M.; Soylu, Y. ve Diğerleri (2017, Çev.). Çözüm Odaklı Grupla Psikolojik Danışma -Solution-Focused Group work, John Sharry. Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Sklare, G. B. (2005). *Brief Counseling that Works: A Ssolution-focused Approach for School Counselors and Administrators (2nd ed.)*. Thousand Oaks, CA: Corwin Press.

Sonstegard, M. A. & Bitter, J. R. (2004). *Adlerian Group Ccounseling and Therapy.* New York: Brunner-Routledge.

Stanley, P. H. (2006). Using the 5 P Relay in Task Groups. *Journal for Specialists in Group Work*, 31, 25-35.

Steen, S. (2009). Group Counseling for African American Elementary Students: An Exploratory Study. *Journal for Specialists in Group Work,* 34, 101-117.

Steen, S., Bauman, S. & Smith, J. (2008). The Preparation of Professional Sschool Counselors for Group Work. *Journal for Specialists in Group Work*, 33(3), 253-269.

Stohr, M. K. & Walsh, A. (2009). *Corrections: A Text/Reader.* Thousand Oaks, CA. Sage.

Strumpfel, U. & Goldman, R. (2002). *Contacting Gestalt therapy*. In D. J. Cain & J. Seeman (Eds.), Humanistic psychotherapies: Handbook of research and practice (pp. 189-219). Washington, DC: American Psychological Association.

Sue, D. W. & Sue, D. (2003). *Counseling the Culturally Diverse: Theory and Practice.* New York: John Wiley & Sons.

Trotzer, J. (2006). *The Counselor and the Group (4th ed.).* Philadelphia: Taylor & Frances.

Van Velsor, P. (2009). Task Group in the School Setting: Promoting children's social and Emotional Learning. *Journal for Specialists in Group Work*, 34(3), 276-292.

Vernon, A. (2010). *More What Works with Children and Adolescents*? Champaign, IL: Research Press.

Voltan Acar, N. (2020). *Grupla Psikolojik Danışma İlke ve Teknikleri*. Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Voltan Acar, N. (2021). *Grupla Psikolojik Danışmada Alıştırmalar-Deneyler*. Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Ward, D. (2006). Classification of Groups. *Journal for Specialists' in-group work*, 31(2), 93-97.

Worden, J. W. (2009). *Grief Counseling and Grief Therapy (4th ed.).* New York: Springer.

Wubbolding, R. E. (2000). *Reality Therapy for the 21st Ccentury*. New York: Brunner/ Mazel.

Yalom, I. ve Leszcz, M. (2005). *The Theory and Practice of Group Psychotherapy (5th ed.)*. New York: Basic Books.

Yalom, I. D. ve Leszcz M. (2018). *Grup Psikoterapisinin Teori ve Pratiği.* Pegasus Yayınları, İstanbul.

2. Basım

HERKES İÇİN HARİTA, İMAR, TAPU-KADASTRO İŞLERİ

Öğr. Gör. Dr. Yunus Konbul

nobel
40. yıl

HERKES İÇİN HARİTA, İMAR, TAPU-KADASTRO İŞLERİ

Öğr. Gör. Dr. Yunus Konbul

Yayın No.: 2576
Eğitim: 536
ISBN: 978-605-033-187-5
E-ISBN: 978-625-371-518-2
Basım Sayısı: 2. Basım, Temmuz 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Süleyman Gezgin -suleyman@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com

Kütüphane Bilgi Kartı

Konbul, Yunus.
Herkes İçin Harita, İmar, Tapu-Kadastro İşleri / Yunus Konbul
2. Basım, VIII + 86 s., 13,5x19,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-605-033-187-5
E-ISBN: 978-625-371-518-2
1. Harita 2. İmar 3. Tapu 4. Kadastro

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

Emlak, taşınmaz, gayrimenkul, mülk gibi terimler ne anlama gelir ve aralarında ne fark vardır? 1
Kadastro nedir? 2
Kadastro müdürlükleri ne iş yapar? 4
Tapu nedir? 4
Tapu müdürlükleri ne iş yapar? 5
Parsel nedir? 6
Kadastro parseli nedir? 6
İmar parseli nedir? 7
Kadastro adası ya da imar adası nedir? 8
Hangi parsellerin üzerine bina yapılabilir? 9
İmar planı nedir? 10
İmar planlarını kimler hazırlar? 11
Binalar, parsellerin üzerine hangi kurallarla yerleştirilir? Bina oturumu için kurallar var mıdır? 13
Bir binanın hangi yükseklik ve genişlikte yapılabileceği imar planlarında nasıl gösterilir? 13
Kat Alanı Katsayısı (KAKS) nedir? 14
İmar planında yazan "Emsal" nedir? 15
Taban Alanı Katsayısı (TAKS) nedir? 15
İmar planında geçen "Hmax", "Yençok" "Yükseklik" nedir? 16
Çekme Mesafesi nedir? 17

Bir parsel üzerine yapılacak olan bir binanın en fazla kaç katlı olabileceği nasıl belirtilir? 18
Neden bir mahallede 2 kata izin verilirken komşu bir mahallede 5 kata izin verilebiliyor? 18
İmar planlarında bina kat sayısı belirlenirken hangi kriterler dikkate alınır? 19
Arsamın olduğu mahallede en fazla 4 kata izin veriliyor. Kat miktarını arttırmak için ne yapabilirim? 21
İmar planları değiştirilebilir mi? 22
İmar planları nasıl uygulanır? "18 uygulaması" veya "hamur kuralı" nedir? 22
5 katlı bir bina yapıldıktan sonra, imar planındaki bina kat sınırı 5'ten 3'e düşürülürse, binaya ne olur? Son 2 kat yıkılır mı? 25
Arazi, tarla, arsa nedir? Aralarında ne fark vardır? 26
Bize tarla miras kaldı, biz bu tarlayı nasıl bölüşeceğiz? 27
Bir tarım arazisi en küçük kaç metrekareye kadar bölünebilir? Herhangi bir asgari yüzölçümü kuralı var mıdır? 28
İmar parselleri en küçük kaç metrekareye kadar bölünebilir? Sınırlama var mıdır? 30
İfraz (veya ayırma/bölme) nedir? 30
Bir parsel nasıl bölünür (ifraz edilir)? 31
İki veya daha fazla parsel nasıl birleştirilir (tevhit edilir)? 33
Gecekondu ve kaçak yapı nedir? Aralarında ne fark vardır? 34
Gecekondu veya kaçak yapı yapmak suç mudur? Cezası var mı? 35
Büyük şehirlerimizde neden bu kadar çok gecekondu ve kaçak yapı var? 35
Belediye benim parselimin üzerinden yol geçirebilir mi? 36
Kamulaştırma (veya istimlâk) nedir? 37
Kamulaştırmada taşınmazlar için değer tespiti nasıl yapılır? Ödemeler gerçek değerin altında olabilir mi? 38
Devlet bana ait bir taşınmazı hiçbir ücret ödemeden kamulaştırabilir mi? 39
Arsamız için belediyeye verdiğimiz emlak beyan değeri, gerçek değerin çok altında. Kamulaştırma yapılırken bu değer mi dikkate alınır? 39

Bir mal sahibi gayrimenkulünün kamulaştırılmasına hukuken itiraz edemez mi? 40
Kamulaştırmayı yapan kurum, taşınmaz üzerinde kamu yararına yönelik hiçbir işlem yapmaz ve boş bırakırsa, eski mal sahibinin taşınmazı geri isteme hakkı var mı? 40
Onaylı imar planında, bana ait boş arsamın bir kısmı park alanında kalıyor. Bu yüzden kendi arsamın üzerine bina yapmama izin verilmiyor. Ne yapmam gerekir? 41
Onaylı imar planında, arsamın tamamı park alanında kalıyor. Bu yüzden arsamın üzerine bina yapmama izin verilmiyor. Ancak kamulaştırma da yapılmıyor. Ne yapmalıyım? 44
Yerel yönetimler ne demektir? Hangi kurumlar yerel yönetimlerdir? 45
Belediyelerin yönetim organları nelerdir? Kararlar nasıl alınır? 46
Büyükşehir belediyesi nedir? Büyükşehir belediyelerinin diğer belediyelerden ne farkı vardır? 47
"İl özel idaresi" nedir? Görevleri nelerdir? 48
Ülkemizdeki tüm araziler kayıt altında ve tapulu mudur? Tapulu olmayan araziler var mı? 49
Tapusu olmayan, yani kayıt altına alınmamış araziler Devlete mi aittir? Tapulu olmadığı için başka insanlar bu arazileri ele geçirebilir mi? 50
Taşınmaz mülkiyetinde "kazandırıcı zamanaşımı" nedir? Çeşitleri nelerdir? 51
Birisi bize ait olan ama hiç kullanmadığımız ve ilgilenmediğimiz bir parseli belirli bir süre kullanarak, kazandırıcı zamanaşımı ile mülkiyet hakkı iddia edebilir mi? 54
Komşu iki parsel arasında sınır anlaşmazlığı var. Sınır anlaşmazlıkları nasıl çözülür? 55
Evimizin tapusunda "kat mülkiyeti" olduğu yazıyor. Bu ne demek? Normal mülkiyetten farkı nedir? 57
Evimizin tapu senedinde "kat irtifakı" yazıyor. Kat irtifakı nedir? Kat mülkiyetinden ne farkı vardır? 59
İnşaat ruhsatı nedir? Neden ihtiyaç duyulur? 60

Yapı kullanma izin belgesi (iskân) nedir? İnşaat ruhsatı almışken bir de iskâna neden ihtiyaç duyulur? 61
Binalarda "ayrık nizam" nedir? 62
Binalarda "bitişik nizam" nedir? 62
Binalarda "blok nizam" nedir? 63
Kentsel dönüşüm nedir? Neden ihtiyaç duyulur? 63
Alan-bazında dönüşüm yapmak daha iyiyse, neden bina-bazında dönüşüm yapılıyor? 64
Ülkemizde kentsel dönüşümle ilgili kanunlar hangileridir? 66
Binamı kentsel dönüşüm ile yenilememin bana ne yararı var? 66
Bir binada kentsel dönüşüm kararı için tüm maliklerin onayı mı gerekir? 67
Bir bina nasıl "kültürel varlık" statüsüne alınarak koruma altına alınır? 68
Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu nedir? Kimlerden oluşur? 70
Harita mühendisliği nasıl bir meslektir? Harita mühendislerinin yaptıkları işler nelerdir? 71
Şehir ve Bölge Plancısı kimdir, ne iş yapar? 73
İnşaat mühendisliği nedir? 74
Mimarlık nedir? 75
Peyzaj mimarlığı nedir? 76

KAYNAKÇA 85

KAYNAKÇA

1. Ayan, M., *Eşya Hukuku-II, Mülkiyet*. 2014, Konya: Mimoza Yayınları.
2. Erkan, H., *Kadastro Bilgisi*. 2011, Ankara: TMMOB HKMO Yayını.
3. Yıldız, F., İmar Bilgisi. 2000, Nobel Yayın.
4. Ülger, N. E., Türkiye'de Arsa Düzenlemeleri ve Kentsel Dönüşüm. 2010, Nobel Yayın Dağıtım.

2. Basım

TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİNİN EĞİTİM BOYUTU VE FULBRIGHT PROGRAMI

Dr. Halil İbrahim Çelik

nobel

TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİNİN EĞİTİM BOYUTU VE FULBRIGHT PROGRAMI

Dr. Halil İbrahim Çelik

Yayın No.: 3911
Eğitim No.: 802
ISBN: 978-625-417-415-5
E-ISBN: 978-625-417-416-2
Basım Sayısı: 2. Basım, Şubat 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Çelik, Halil İbrahim.
Türkiye-ABD İlişkilerinin Eğitim Boyutu ve Fulbright Programı / Halil İbrahim Çelik
2. Basım, XIV + 298 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-417-415-5
E-ISBN: 978-625-417-416-2
1. Fulbright Programı 2. Eğitim Tarihi 3. Eğitimde Modernleşme

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İçindekiler

Ön Söz iii
Tablo Listesi ix
Kısaltmalar xi

Giriş 1

Birinci Bölüm
Türk Eğitim Sisteminde ABD Etkilerinin Görünümü

1.1. Osmanlı Devleti'nin Yeniden Yapılanma Döneminde ABD Etkileri 21
1.1.1. Amerikan Misyoner Okullarının Eğitim Sistemindeki Etkileri 27
1.1.2. ABD Kaynaklı Eğitim Materyalleri ve ABD'ye Gönderilen Öğrenciler 31
1.2. Cumhuriyet Döneminde ABD Etkileri 33
1.2.1. İlköğretim 34
1.2.2. Ortaöğretim 34
1.2.3. Yükseköğretim 38
1.2.4. Köy Enstitüleri 45
1.3. ABD'ye Gönderilen Öğrenciler ve Eğitimciler 50
1.4. Türk Eğitim Sisteminde ABD'li Öğretmenler ve Öğretim Üyeleri 55
1.5. Barış Gönüllüleri (Kıtaları) Projesi 63
1.6. Türk Eğitim Sisteminde ABD'li Eğitim Uzmanları ve Raporları 66
1.6.1. ABD'li Eğitim Uzmanlarının Raporları ve Uygulamaları 75
1.6.1.1. Genel Eğitim Sistemine İlişkin Raporlar 75
1.6.1.1.1. John Dewey Raporu 75
1.6.1.1.2. Amerikan Heyeti Raporu'unda Maarif İşleri 81

1.6.1.2. İlköğretime İlişkin Raporlar 83
1.6.1.2.1. Beryl Parker Raporu 83
1.6.1.2.2. Kate Vixon Wofford Raporu 86
1.6.1.3. Ortaöğretime İlişkin Raporlar 88
1.6.1.3.1. John J. Rufi Raporu 89
1.6.1.3.2. Ellsworth Tompkins Raporu 92
1.6.1.4. Mesleki ve Teknik Eğitime İlişkin Raporlar 94
1.6.1.4.1. Ömer Buyse Raporu 94
1.6.1.4.2. M. Costat Raporu 95
1.6.1.4.3. Elizabeth S. Gorvine Raporu 97
1.6.1.4.4. Amerikan İktisadî Yardım Teşkilatı (ICA) Raporu 99
1.6.1.4.5. J. Orizet Raporu 100
1.6.1.5. Halk Eğitimine İlişkin Rapor 100
1.6.1.5.1. Watson Dickerman Raporu 100
1.6.1.6. Rehberlik Faaliyetlerine İlişkin Rapor 102
1.6.1.6.1. Lester Beals Raporu 102
1.6.1.7. Öğretmen Eğitimine İlişkin Raporlar 105
1.6.1.7.1. Roben Johne Maaske Raporu 105
1.6.2. Raporların Eğitim Sistemine Etkisine İlişkin Tartışmalar 110
1.6.3. Yabancı Uzman Raporlarının Uygulanışında Batı Etkilerinin Görünümü 117
1.7. Ders Programları, Ders Kitapları ve Ders Araçlarında ABD Etkisi 120
1.8. Cumhuriyet Döneminde ABD Misyoner Okulları 123

İkinci Bölüm
Türkiye-ABD Eğitim Değişim Programları ve Eğitim Bursları

2.1. ABD Eğitim Yardımları ve Öğrenci-Eğitimci Değişim Programları 129
2.2. Fulbright Eğitim Programları 133
2.3. James William Fulbright'ın Hayatı, Çalışmaları ve Hedefleri 151
2.3.1. James William Fulbright'ın Hayatı 151
2.3.2. Çalışmaları, Düşünce Yapısı ve Hedefleri 154
2.4. Fulbright Türkiye Eğitim Komisyonu 158
2.5. Türkiye - ABD Eğitim Kültür Anlaşması (27.12.1949, 1950 Tarih ve 5596 Sayılı Yasa) 162
2.6. J. William Fulbright'ın Türkiye İlgisi, Ziyaretleri ve Sonuçları 165
2.7. Fulbright Eğitim Bursları 167
2.8. Fulbright Bursiyerleri 178
2.8.1. Türk Vatandaşları 178
2.8.2. ABD Vatandaşları 214
2.8.2.1. Öğrenciler, Öğretim Üyeleri ve Araştırmacılar 214

2.8.2.2. Eğitimciler ve Araştırmacıların Değerlendirmesi 219
2.9. Mezun Bursiyerler ve Etkinliklerinin Değerlendirmesi 230
2.9.1. Mezun Bursiyerlerin Takibi 231
2.9.2. Mezun Bursiyer Dernekleri 232
2.9.2.1. Humphrey Mezunları Derneği 233
2.9.2.2. Fulbright Mezunları Derneği 236
2.10.Türkiye'de Fulbright Programı ve Fulbright Komisyonu Algısı 237
2.11.Fulbright Eğitim Komisyonu Çalışmalarının Değerlendirilmesi 242
Sonuç 247
Kaynakça 251
Ekler 265
İndeks 293
Öz Geçmiş 297

Kaynakça

A. Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA); 30-18-1-2 / 73 - 27 - 13; 030-01-102-630-9; 030-18-01-186-27-20; 180-9-0-0 / 32 - 171-1_1-4;180-9-0-0 / 32 - 171 - 1_5; 30-1-0-0 / 90 - 559 - 5; 30-10-0-0 / 142 - 13 - 20_1-3; 30-10-0-0 / 142 - 15 - 18; 30-10-0-0 / 142 - 15 - 9_1-2; 30-18-1-1 / 26 - 66 - 19; 30-18-1-1 / 28 - 19 - 7; 30-18-1-1 / 5 - 16 - 3; 30-18-1-2 / 10 - 21 - 19; 30-18-1-2 / 104 - 10 - 17; 30-18-1-2 / 104 - 12 - 6; 30-18-1-2 / 104 - 5 - 21; 30-18-1-2 / 110 - 11 - 11; 30-18-1-2 / 110 - 28 - 17; 30-18-1-2 / 118 - 90 - 5; 30-18-1-2 / 12 - 41 - 6; 30-18-1-2 / 12 - 44-1; 30-18-1-2 / 128 - 11 - 14; 30-18-1-2 / 128 - 19 - 13; 30-18-1-2 / 130 - 72 - 10; 30-18-1-2 / 131 - 18 - 14; 30-18-1-2 / 132 - 56 - 15; 30-18-1-2 / 132 -5 - 19; 30-18-1-2 / 136 - 75 - 6; 30-18-1-2 / 137 - 81 - 14; 30-18-1-2 / 137 - 89 - 5; 30-18-1-2 / 137 - 99 - 9; 30-18-1-2 / 14 - 66 - 20; 30-18-1-2 / 140 - 75 - 15; 30-18-1-2 / 141 - 102 - 15; 30-18-1-2 / 142 - 37 - 19; 30-18-1-2 / 144 - 72 - 4; 30-18-1-2 / 149 - 27 - 2; 30-18-1-2 / 154 - 70-12; 30-18-1-2 / 158 - 34 - 16; 30-18-1-2 / 162-47 - 15; 30-18-1-2 / 166 - 47 - 13; 30-18-1-2 / 168 - 7 - 7; 30-18-1-2 / 170 - 26 - 17; 30-18-1-2 / 172 - 43 - 18; 30-18-1-2 / 173 - 53 - 17; 30-18-1-2 / 173 - 54 - 4; 30-18-1-2 / 176 - 9-4; 30-18-1-2 / 177 - 20 - 19; 30-18-1-2 / 180 - 52 - 5; 30-18-1-2 / 207 - 44-1; 30-18-1-2 / 211 - 71-4; 30-18-1-2 / 213 - 86 - 5; 30-18-1-2 / 3 - 26 - 12; 30-18-1-2 / 39 - 64 - 1; 30-18-1-2 / 40 - 76 - 11; 30-18-1-2 / 47 - 53 - 12; 30-18-1-2 / 6 - 59 - 18; 30-18-1-2 / 64 - 31 - 15; 30-18-2-2-144-72-4; 180-9-0-0 / 32 - 171 - 1_7; 30-18-1-2 / 174 - 57-2.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA); HR. İM-80-10-1; MF. MKT., 1166-27; MF. MKT., 1169-26; MF. MKT., 690-6; MF. MKT., 971-41; MF., MKT., 330-42; MF., MKT., 527-1; MF., MKT., 94-46; MF.MKT., 1165-38; MF_MKT_330-42-02-02; MV, 9/76; Y.PRK.MF., 1-55.

Cumhurbaşkanlığı Arşivi (CA); Cevdet Sunay Arşivi, 322062-5/7-13-9065; 01016462-661117_260-261-262; Cevdet Sunay Arşivi, 344502-5/7-27-9383; Cevdet Sunay Arşivi, 365106-5/8-11-9640-8; İnönü Arşivi, 462649-2/4-23-2914_1-6; 30-18-1-2 / 82 - 17-4.

Robert College Records, 1858-1986, Columbia University Library, 2007.

J. William Fulbright Foreign Scholarship Board Annual Report, 2004-2015.

University of Arkansas Libraries, Fayetteville ARK COLL, Received on: 06-25-01, Directory of American Fulbright scholars: university lecturing-advanced research abroad (years: 1951-2002).

J. William Fulbright, *What Makes U.S. Foreign Policy*, J. William Fulbright Papers (MS F956 144, Series 72, Box 16, File 11, April 16, 1959.

B. Resmî Yayınlar

Düstur; Tertip: 3, C. V, s. 322; , C. X, s. 3; C. IX, s. 610; C. XXII, s. 1355.

Evaluation of the Fulbright Foreign Student Program: Impact on From Lab to Market Seminar STEM Participants, Volume I: Evaluation Report, Bureau of Educational and Cultural Affairs U.S. Department of State, Washington, DC, December 2017.

Fulbright Mezunları Derneği Tüzüğü, İstanbul Valiliği, İl Dernekler Müdürlüğü, Tarih: 27.12.2017 S.E. 102011.

Millî Eğitim Şûraları 1939-1998, Millî Eğitim Basımevi, Ankara, 1998.

Mumphrey Mezunları Derneği Tüzüğü, Ankara Valiliği İl Dernekler Müdürlüğü, Tarih: 08.06.1995; S. 050.032.

Neziroğlu, İrfan, Tuncer YILMAZ; *Hükûmetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri,* C. I-II-III-IV-V-VI-VII-VIII-IX-X, TBMM Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2013.

Onulduran, Ersin; *Yakın Dönem Türk Amerikan İlişkileri*, Bilgesam, Rapor No: 4.

Opendoors, Report on International Educational Exchange, 2018.

Orientation Handbook, A Guide for U.S. Fulbright Fellows, Institute of International Education, United States Department of State Bureau of Educational and Cultural Affairs, New York, 2011.

The Policies of the J. William Fulbright Foreign Scholarship Board, Bureau of Educational and Cultural Affairs Unıted States Department of State, Last Revision, May 2016.

The Policies of the J. William Fulbright Foreign Scholarship Board, Bureau of Educational and Cultural Affairs Unıted States Department of State, Last Revision: May 2016.

Yılmaz, Hasan; *Yasama Yılı Açılışlarında Cumhurbaşkanlarının Konuşmaları,* C. II, Türkiye Büyük Mille Meclisi Başkanlığı Yayınları, Anakara, 2011.

YÖK, 2011 Mali Yılı İdare Faaliyet Raporu, 2012.

YÖK, 2012 Mali Yılı İdare Faaliyet Raporu, 2013.

YÖK, 2016 Mali Yılı İdare Faaliyet Raporu, 2017.

YÖK, 2017 Mali Yılı İdare Faaliyet Raporu, 2018.

YÖK, 2018 Mali Yılı İdare Faaliyet Raporu, 2019.

C. Süreli Yayınlar

"NKÜ'den Uluslararası Açılım", *Namık Kemal Üniversitesi Öğrenci Gazetesi*, Yıl:1, S. 1, Ocak 2010.

Cumhuriyet, 07.03.1927 - 24.12.1947.

Akşam, 04.04.1947 - 15.02.1954.

Ulus, 13.03.1947 - 05.02.1948.

Hürriyet, 24.10.2010 - 19.10.2015.

Yeni Sabah; 16.09.1948.

Son Posta; 03.05.1947.

Yeni Akit, 07.10.2017 - 02.03.2019.

Millî Gazete, 05.08.2014 - 08.04.2019.

Yeniçağ, 20.12.2009.

Milat, 09.07.2018 - 22.04.2019.

Hâkimiyet-i Milliye; 5 Kasım 1923-17 Kanun-ı Sani 1927.

Humphrey News, Newsletter of the Turkish Humphrey Alumni Association, Year: 2000, No: 1.

Humphrey News, Newsletter of the Turkish Humphrey Alumni Association, Year: 2001, No: 2.

Humphrey News, Newsletter of the Turkish Humphrey Alumni Association, Year: 2002, No: 3.

Humphrey News, Newsletter of the Turkish Humphrey Alumni Association, Year: 2003, No: 4.

Humphrey News, Newsletter of the Turkish Humphrey Alumni Association, Year: 2004, No: 5.

Milliyet, 31.06.1950 - 01.02.2019.

Newsletter, The Turkish Fulbright Commission, January-June 2016, Volume 5, Issue 1.

Newsletter, The Turkish Fulbright Commission, July-December 2016, Volume 5, Issue 2.

Newsletter, The Turkish Fulbright Commission, January-June 2017, Volume 6, Issue 1.

Newsletter, The Turkish Fulbright Commission, July-December 2017, Volume 6, Issue 2.

Newsletter, The Turkish Fulbright Commission, January-June 2018, Volume 7, Issue 1.

Newsletter, The Turkish Fulbright Commission, July-December 2018, Volume 7, Issue 2.

Newsletter, The Turkish Fulbright Commission, January-June 2019, Volume 8, Issue 1.

Resmi Gazete; 06.03.1340, S. 63; 3.11.1928, S. 1030; 28.5.1928, S. 900; 03.04.1960, S. 10504; 19.1.1943, S. 5308; 18.06.1946, S. 6336; 18 Mart 1950, S. 7460.

Vatan, 07.08.1946 - 05.07.1948.

D. Kitap ve Tezler

Adıvar, Halide Edib; *Türkiye'de Şark-Garp ve Amerikan Tesirleri*, Can Yayınları, İstanbul, 2009.

Aksel, Malik; *İstanbul'un Ortası*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1977.

Akyüz, Yahya; *Türk Eğitim Tarihi,* 8. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001.

Altunya, Niyazi; *Türkiye'de Öğretmen Örgütlenmesi,* Eğitim-İş Kültür Yayınları, Ankara, 2015.

Applegate, Liz; *Beslenme ve Diyet Temel İlkeleri*, İstanbul Tıp Kitapevi, (Çeviren: Haydar Özpınar), İstanbul, 2011.

Armaoğlu, Fahir; *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri,* TTK Yayınları, Ankara, 1991.

Armaoğlu, Fahir; *Türk Amerikan İlişkileri (1919-1997),* Kronik Yayınları, İstanbul, 2017.

Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Eğitiminde Modernleşme, Başbakanlı Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, İstanbul, 2017.

Atatürk, Gazi M. Kemal, *Eğitim Politikası Üzerine Konuşmalar,* (Yayına Hazırlayan: Kemal Aykaç), 1. Baskı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1984.

Atatürk, M. Kemal; *Nutuk, C. I-III*, Onuncu Basılış, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Divan Yayıncılık, Ankara, 2006.

Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.

Ataöv, Türkkaya; *Amerika, NATO ve Türkiye*, Aydınlık Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 1969.

Aydoğan, Metin; *Yeni Dünya Düzeni- Kemalizm ve Türkiye,* C. I, 5. Baskı, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2003.

Ayışığı, Metin; *Kurtuluş Savaşı Sırasında Türkiye'ye Gelen Amerikan Heyetleri,* TTK Yayınları, Ankara, 2004.

Bal, Hüseyin; *1924 Raporunun Türk Eğitimine Etkileri,* Kor Yayınları, İstanbul, 1991.

Baran, Tülay Âlim; *Mustafa Necati'nin Söyledikleri,* Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2008.

Başgöz, İlhan; *Türkiye Cumhuriyetinde Eğitim ve Atatürk***,** Dost Yayınları, Ankara, 1973.

Baykurt, Fakir; *Türk Eğitiminde Emperyalist Etkiler,* Öğretmen Dünyası Yayınları, İstanbul, 1999.

Beals, Lester; *Rehberliğin Lüzumu Hakkında Rapor,* Maarif Vekâleti Yayınları, Ankara,1956.

Berkes, Niyazi; *Türkiye'de Çağdaşlaşma,* Yapı Kredi Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2003.

Binbaşıoğlu, Cavit; *Öğretmen Yetiştirme Açısından Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi Üzerine Bir Araştırma,* Millî Eğitim Basımevi, Ankara, 1995.

Binbaşıoğlu, Cavit; *Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi,* Anı Yayıncılık, Ankara, 2014.

Bostancıoğlu, Burcu; *Türkiye-ABD İlişkilerin Politikası,* İmge Yayınları, İstanbul, 1999.

Boşnak, Azize; *ODTÜ Lisesinde Tecrübeli Bir Fulbright İngilizce Öğretmeninin Edebiyat Derslerinde Öğrencilerin Dil Öğrenimi Açısından, İletişim Kurma, Anlam Çıkarma ve Kültür Öğrenme Yetilerini Geliştirmesine Nasıl Yardımcı Olduğunu Gösteren Bir Çalışma,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi SBE, Ankara, 1995.

Buyse, Ömer; *Teknik Öğretim Hakkında Rapor,* Maarif Vekilliği Yayınları, İstanbul, 1939.

Cevdet Paşa, *Tezâkir,* (Hazırlayan; Cavit BAYSUN), TTK yayınları, Ankara, 1991, C. IV, Tekzire 40.

Cicioğlu, Hasan; *Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Ortaöğretim,* 2. Baskı, AÜ Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara, 1985.

Costat, M.; *Türkiye'de Meslek okulları Hakkında Rapor,* Maarif Basımevi Ankara, 1956.

Çakır, Turan; *Cumhuriyet'in Yirmi Beşinci Yılı'nda Türk Millî Eğitiminde İlköğretim,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, SBE, Sakarya, 1999.

Çalışlar, İpek; *Halide Edib -Biyografisine Sığmayan Kadın,* Everest Yayınları, İstanbul, 2010.

Demir, Celal; *İbrahim Necmi Dilmen*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2017.

Demir, Yusuf; *A Comparative Analysis On Sofl Students' Perceptions Regarding Nest And Non-Nest Effects On Motivation And Attitudes,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya, 2012.

Dewey, John; *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor,* Devlet Basımevi, İstanbul, 1939.

Dickerman, Watson; *Türkiye'de Halk Eğitimi Hakkında Rapor,* Maarif Vekâleti Yayınları, Ankara, 1956.

Dikbaş, Yılmaz; *Atatürkçüler Yenildi*, Enki Yayınları, İstanbul, 2012.

Dinç, Sait; *Türk Eğitim Tarihinde Yapılan Millî Eğitim Şûraları ve Uygulamaları (1939 - 1960),* Akademisyen Kitabevi, Ankara, 2015.

Durmaz, Ezgi; *Amerikan Barış Gönüllüleri ve Batı Anadolu'daki Faaliyetleri (Muğla-Aydın),* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi SBE, Aydın, 2013.

Ekizceli, Ayşegül; *Yabancı Uzmanların Türk Eğitim Sistemi Hakkında Verdikleri Raporlar Üzerine Bir Analiz,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, SBE, Van, 1996.

Emre, Akif; *Mustağrip Aydınlar Yüzyılı*, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul, 2017.

Ergin, Osman; *Türk Maarif Tarihi,* C. I-V, Eser Matbaası, İstanbul, 1977.

Ergün, Mustafa; *İkinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914),* Ocak Yayınları, Ankara, 1996.

Ergün, Mustafa; *Atatürk Devri Türk Eğitimi,* 2. Baskı, Ocak Yayınları, Ankara, 1997.

Erman, Servet Günce; *Burada Her Şey Zaman Alıyor: İki Fulbright Öğretim Asistanının Türkiye'deki Sosyal ve Mesleki Uyum Sürecinde Yaşadığı Zorluklar ve Geliştirdikleri Stratejiler Üzerine Fenomenolojik Bir Etnografya,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ SBE, Ankara, 2016.

Erol, Mine; *Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi 1919-1920*, İleri Basımevi, Giresun, 1972.

Esenkal, Ebru; *Yabancı Ülkeler Tarafından Osmanlı Coğrafyasında Açılan Okullar,* Trakya Üniversitesi SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2007.

Findley, Carter V.; *Osmanlı İmparatorluğu'nda Bürokratik reform-Babıâli, 1789-1922,* Çeviren; Ercan Ertürk, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2014,

Fulbright, J. William; *The Arrogance Of Power,* Random House, New York, 1966.

Gorvine, Elizabeth S; *Kız Teknik Öğretim Programlarının Değerlendirilmesi ve Teklifler,* Çev. Cihat Zorlu, Maarif Vekâleti Yayınları, Ankara,1957.

Grew, Joseph C.; *Yeni Türkiye,* Çeviren Kadri Mustafa Orağlı, Multilingual Yayınları, İstanbul, 1999.

Grew, Joseph C.; *Lozan Günlüğü,* Çeviren: Kadri Mustafa Orağlı, Multilingual Yayınları, İstanbul, 2001.

Güler, Ayşegül; *Soğuk Savaş Sonrası Türkiye ABD İlişkileri: Bölgesel ve Küresel Etkileşim,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, SÜ SBE, Konya, 2012.

Gündüz, Mehmet; *Türkiye'de Yabancı Dil İle Eğitim Yapan Resmi Ortaöğretim Kurumaları: Maaarif Kolejleri***,** İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Dr. Tezi, İstanbul, 2017.

Gündüz, Mustafa; *Eğitimci Yönü İle Ahmed Cevdet Paşa,* Doğu-Batı Yayınları, Ankara, 2012.

Gündüz, Mustafa; *Maariften Eğitime, Tanzimat'tan Cumhuriyete Eğitim Düşüncesinde Dönüşüm,* Doğu-Batı Yayınları, Ankara, 2016.

Güven, Cemal; *Millî Mücadele'de Mustafa Kemal Paşa'nın Yabancılarla Temas ve Görüşmeleri,* Eğitim Yayınevi, Konya, 2012.

Halmatov, Sultanberk; *Türkiye'de Psikolojik Danışma ve Rehberliğin Gelişim Süreci,* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi. SBE, Erzurum, 2014.

Hamlin, Cyrus; *Türkler Arasında Robert Kolej'i Kuran Misyonerin Anıları,* Meydan Yayıncılık, İstanbul, 2011.

Hamlin, Cyrus; *Robet Koleji Uğrunda Bir Ömür,* Dergâh Yayınları, İstanbul, 2012.

Hamlin, Cyrus; *Among The Turks -My Life and Times,* Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014.

Hines, Walker D; vd; *Amerikan Heyeti Raporundan: Maarif İşleri,* Devlet Basımevi, İstanbul, 1939.

Hirsch, Ernst E.; *Anılarım, -Kayzer Dönemi, Weimar Cumhuriyeti, Atatürk Ülkesi,* Çeviren: Fatma Suphi, Ankara, 1997.

Hoffman, Betty N.; *A History of Jewishs Connecticu, Mensches, Migrants and Mitzvahs,* published by The History Press, 2011.

ICA, *Türkiye'de Ticaret Eğitiminin Bugünkü Durumu ve Gerekli Değişikliklerine Ait Rapor,* Maarif Basımevi, Ankara,1957.

Kansu, Nafi Atuf; *Türkiye Eğitim Tarihi,* Nobel Yayın Dağıtım, 2016.

Karakütük, Kasım; *Eğitim Fakültelerinin Öğretim Elemanı Profili,* A.Ü., Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara, 2008.

Karataş, Süleyman; *Batılılaşma Döneminde Ders Program Değişimi,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, SBE, Afyon, 2002.

Karpat, Kemal Haşim; *Kısa Türkiye Tarihi (1800-2012),* Timaş Yayınları, İstanbul, 2012.

Karpat, Kemal Haşim; *Türk Demokrasi Tarihi,* 4. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013.

Kirby, Fay; *Türkiye'de Köy Enstitüleri,* İmece Yayınları, Ankara, 1932.

Kissinger, Henry; *Diplomasi,* Çeviren: İbrahim H. Kurt, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2004.

Kocabaşoğlu, Uygur; *Anadolu'daki Amerika,* 2. Baskı, Arba Yayınları, İstanbul, 1991.

Kodaman, Bayram; *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi,* TTK Yayınları, Ankara, 1999.

Kohn, Meryem Pelin; *Erasmus ve Fulbright Değişim Programlarının Katılımcılarının Bakış Açıları İle Etkileri,* Yayınlanmamış Doktora Tezi, ODTÜ EBE, Ankara, 2015.

Köstüklü, Nuri; *Kazım Karabekir ve Eğitim,* 6. Baskı, Çizgi Yayınları, Konya, 2013.

Köymen, Nusret Kemal; *Halkçılık ve Köycülük,* Maarif Vekâleti Yayınları, Ankara, 1934.

Küçükömer, İdris; *Batılılaşma/Düzenin Yabancılaşması,* Profil Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 2010.

Kühne, Alfred; *Mesleki Terbiyenin İnkişafına Dair Rapor,* Devlet Basımevi, İstanbul, 1939.

Lowly, Health W.; *Büyükelçi Morgenthau'nun Öyküsü'nün Perde Arkası,* Çeviren: Belkıs Torfilli, İsis Yayınları, İstanbul, 1991.

Maaske, Roben J.; *Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Hakkında Rapor,* Maarif Vekâleti, Ankara, 1955.

Malche, Albert; *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor,* Devlet Basımevi İstanbul,1939.

Morgenthau, Henry; *Büyükelçi Morgenthau'nun Öyküsü,* Çeviren: Atilla Uygan, Belge Yayınları, İstanbul, 2005.

Mutlu, Şamil; *Osmanlı Devleti'nde Misyoner Okulları,* 2. Baskı, Gökkubbe Yayınları, İstanbul, 2005.

Ngoc, Lam Vien Cao; *Teaching Efficacy Of Native And Non-Native Teachers Of English In Vietnam: A Triangulation Of Student And Teacher Perceptions,* Southern Illinois University, Carbondale, August 2009.

Oran, Baskın; *Türk Dış Politikası,* C. I, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.

ORIZET, J.; *Teknik Çalışmalar Hakkında Yaptığı Konuşma,* Maarif Vekaleti Mecmuası, Ankara, 1957.

Ortak, Şaban; *Atatürk Dönemi Eğitim Politikalarında Yabancı Uzman Raporlarının Etkileri,* Yayınlanmamış Doktora Tezi, AÜ, SBE, Erzurum, 2004.

Ortaylı, İlber; *Avrupa ve Biz,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007.

Özçelik, Muammer; Milli Mücadele'de Amerikan Mandası Meselesi ve General Harbord Heyeti; Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2011.

Pakir; Anne and Jeremy LİM; *Beyond Barriers-My Fulbright Experience,* Fulbright Association, Singapur, 2007.

Parker, Beryl; *Türkiyde İlk Tahsil Hakkında Rapor,* Devlet Basımevi, İstanbul, 1939.

Pestalozzi, Johann Heinrich; *Çocuğu Nasıl Eğitirsin,* Çeviren: Burak Erdoğdu, Roza Yayınevi, Ankara, 2018.

Rufi, John J.; *Türkiyede Orta Öğretim (Müşahedeler, Problemler ve Tavsiyeler),* Maarif Basımevi, Ankara,1956.

Said Paşa Hatıratı, C. I-III, Sabah Matbaası, Dersaadet, 1328.

Sander, Oral; *Siyasi Tarih (İlkçağlardan 1918'e),* 23. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2012.

Sırma, İhsan Süreyya; *Belgelerle II. Abdülhamid Dönemi,* Beyan Yayınları, İstanbul, 2000.

Sulubulut, Mustafa; *Eğitim Alanında Türkiye'ye Davet Edilen Yabancı Uzmanlar (1923-1960),* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir, 2014.

Şafak, Nurdan; *Osmanlı-Amerikan İlişkileri,* OSAV Yayınları, İstanbul, 2003.

Şahin, Mustafa; *Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Uygulamalarında Yabancı Uzmanların Yeri,* DEÜ Yayınları, İzmir, 1996.

Tartanoğlu, Ali; *Konya Maarif Kolejinden Meram Anadolu Lisesine Elli Yılın Öyküsü*, KMKD Yayınları, İstanbul, 2005.

Taşer, Seyit; *XX. Yüzyılın Başlarında Türkiye'de Yükseköğretim*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2010.

Tompkins, Ellsworth; *Türkiye Cumhuriyeti Orta dereceli okullarda Organizasyon, İdare ve Teftiş,* Maarif Basımevi, Ankara,1956.

Tonguç, Engin; *Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç,* Ant Yayınları, İstanbul, 1970.

Topçu, Nurettin; *Türkiye'nin Maarif Davası,* Dergâh Yayınları, 34. Baskı, İstanbul, 2019.

Tuncor, Ferit Ragıp; *Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları Bibliyografyası (1923-1993),* MEB Yayınları, İstanbul, 1996.

Tunçkanat, Haydar; *İkili Anlaşmaların İçyüzü,* 3. Baskı, Alaca Yayınları, İstanbul, 2019.

Turhan, Mümtaz; *Garplılaşmanın Neresindeyiz?,* Yağmur Yayınları, İstanbul, 1980.

Türkdoğan, Orhan; *Değişme-Kültür ve Sosyal Çözülme,* Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988.

Utku, Cumhur; *Devrimin Çoban Yıldızı Mustafa Necati,* Gürer Yayınları, İstanbul, 2010.

Widmann, Horst; *Atatürk ve Üniversite Reformu*, Çeviren: Serpil Bozkurt, Aykut Kazancıgil, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2000.

Wofford, Kate Vixon *Türkiye Köy İlkokulları Hakkında Rapor,* Çeviren: Fatma Varış, Millî Eğitim Basımevi, Ankara,1952.

Wolter, Silke; "Frankly", *The Fulbright Alumni E.V. Nevwsletters*, Frankfurt/Main, 2004.

Yücel, Hasan Âli; *Türkiye'de Orta Öğretim,* Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994.

Zürcher, Erik Jan; *Modern Türkiye'nin Tarihi,* 7. Baskı, Çeviren: Yasemin Soner Gönen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.

E. Makaleler

Acun, Fatma; "Arnavutköy Amerikan Kız Koleji Mezunları ve Meşhurları", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi,* Yıl 11, S. 22, Güz 2015, ss. 417-442.

Acun, Fatma; "Robert Kolej Mezunları ve Meşhurları", *Türk Tarih Eğitimi Dergisi,* 4/2, 2015, , ss. 136-164.

Akbaş, Oktay; "Amerikan Gönüllü Kuruluşları: Barış Gönüllülerinin Dünyada ve Türkiye'deki Çalışmaları", *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, C. IV, S. 1, Ocak 2006, ss. 85-99.

Akdağ, Ömer; "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Eğitim Alanında Yabancı Uzman İstihdamı (1923-1940)", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 1/1, 2008.

Akgün, Seçil; "The Turkish Image in the Reports of the American Missionaries in Turkey", *Turkish Studies***,** Oct. 1989, ss. 45-77.

Altunya, Niyazi; "Köy Enstitüsü Uygulamasından Günümüzde Yararlanma" *60. Kuruluş Yıldönümünde Köy Enstitüleri Türk Eğitim Derneği VIII. Anma Toplantısı Bildirileri,* (Yayına Hazırlayan; Cahit Kavcar), Türk Eğitim Derneği Yayınları, Ankara, 2000, ss. 148-152.

Anık, Mehmet; "Bir Modernleş(tir)me Projesi Olarak Köy Enstitüleri", *Dîvân İlmî Araştırmalar Dergisi,* Yıl II, S. 20, 2006/1, ss. 284-297.

Arman, Hürrem; "Köy Enstitüleri ve Getirdikleri", *TÖB-DER Aylık Bilim ve Sanat Dergisi,* 36. Yılında Köy Enstitüleri Özel Sayısı, 1976, ss. 7-15.

Atmaca, Ayşe Ömür; "Yeni Dünyada Eski Oyun: Eleştirel Perspektiften Türk-Amerikan İlişkileri", *Ortadoğu Etütleri,* C. III, S. 1, Temmuz 2011, ss. 157-191.

Binbaşıoğlu, Cavit; "Köy Enstitülerinde Öğretim Programları ve Öğretim", *60. Kuruluş Yıldönümünde Köy Enstitüleri Türk Eğitim Derneği VIII. Anma Toplantısı Bildirileri,* (Yayına hazırlayan; Cahit Kavcar), Türk Eğitim Derneği Yayınları, Ankara, 2000, ss. 16-22.

Çetin, Sıdıka; Ahmet **Kâhya**; "Kırda Bir Modernleşme Projesi Olarak Köy Enstitüleri: Aksu ve Gönen Örnekleri Üzerinden Yeni Bir Anlamlandırma Denemesi", *METU Journal Of The Faculty of Architecture,* S. 34, 2017/1, ss. 133-162.

Demirel, Özcan; "60. Kuruluş Yıldönümünde Köy Enstitüleri" *60. Kuruluş Yıldönümünde Köy Enstitüleri Türk Eğitim Derneği VIII. Anma Toplantısı Bildirileri,* (Yayına hazırlayan: Cahit Kavcar), Türk Eğitim Derneği Yayınları, Ankara, 2000, ss. 1-5.

Dervişoğlu, Fatih M.; "Bir Sivas Kongresi Bibliyografyası Denemesi", *Turkish Studies,* Volume 2 /1 Winter 2007, ss. 275-304.

Durmuş, Özlem; "Sanayide Kaynak Verimliliği Potansiyeli: Sektörel Bakış 2; *6. Ulusal Verimlilik Kongresi,* Türkiye Cumhuriyeti Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ankara, 7 Aralık 2017, ss. 117-141.

Ergün, Mustafa; "Batılaşma Dönemi Osmanlı Eğitim Sisteminin Gelişimine Mukayeseli Bir Bakış", *Osmanlı Dünyasında Eğitim ve Bilim, (IRCİCA Kongre Tebliğleri),* İstanbul, 2001, ss. 89-101.

Ertem, Barış; "Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* C. XII, S. 21, Haziran 2009, ss. 377-397.

Güler, Yavuz; "II. Dünya Harbi Sonrası Türk-Amerikan İlişkileri (1945-1950)", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi,* C. V, S. 2, 2004, ss. 209-224.

Günergun, Feza; Sevtap KADIOĞLU, "İstanbul Üniversitesinin Yerleşim Tarihçesi Üzerine Notlar", *Osmanlı Bilim Araştırmaları,* VIII/I, 2006, ss. 136-163.

Gündüz, Mehmet; "Milli Eğitim Bakanı Celal Yardımcı ve Eğitim Alanındaki Faaliyetleri", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, İstanbul Üniversitesi, S. 35, İstanbul, 2019, ss. 79-108.

Gündüz, Mehmet;, "Türk Milli Eğitim Sisteminde Barış Gönüllüleri ve Faaliyetleri", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları,* Yıl: 2018/2, C. XVII, S. 34, ss. 311-336.

Günüş, Musa; "1893'ten 1923 Chester Projesi'ne Türk Topraklarındaki Demiryolu İmtiyaz Mücadeleleri ve Büyük Güçler", *Tarih Okulu,* S. X, Mayıs-Ağustos 2011, s. 151-194.

İşleyen, Mustafa; "Kültürlerarası İletişimin Adresi: Fulbright", *NEVÜ Aktüel,* Şubat 2012, s. 2-4.

İzmir, Bahar; "Türk-Amerikan İlişkilerinin Son Baharı: John F. Kennedy'nin Başkanlığı ve Türk Basını (1960-1963)", *A. Ü. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* S. 61, Güz 2017, ss. 179-200.

Kafadar, Osman; "Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tartışmaları", *Modernleşme ve Batıcılık,* C. III, 4. Baskı, (Editörler Tanıl Bora, Murat Gültekingil), İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 366-367.

Kocabaşoğlu, Uygur; "XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Amerikan Okulları", *Osmanlı Ansiklopedisi,* C. V, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, ss. 340-349.

KOCATÜRK, Utkan; "Atatürk'ün Üniversite Reformu ile İlgili Notları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* C. I, S. 1, Kasım 1984; ss. 3-6.

Lindquist, Cynthia; "Educational Reform in Turkey", *International Journal of Progressive Education,* Volume 13, Number 2, 2017, pp.133-140.

Marım, Yüksel; Rıza SAM; "1950-1960 Arası Amerikalı Uzman Raporları Bağlamında Türk Eğitim Sistemine Çizilen Yol Haritası", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi,* S. 30, 2018, ss. 12-31.

Akınoğlu, Orhan, Aylin Sarı, "İlköğretim Programlarında Çevre Eğitimi", *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi,* S. 30, 2009, ss. 5-29.

Öncü, Ayşe; "Akademisyenler: Üniversite Reformu Söyleminde Batı", *Modernleşme ve Batıcılık,* C. III, 4. Baskı, (Editörler; Tanıl Bora, Murat Gültekingil), İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, ss. 521-536.

Özsoy, Seçkin; "Türk Modernleşmesi, Demokrasi ve Eğitim: Dewey Perspektifinden Bir Çözümleme", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi,* S. 9, Güz 2009, ss. 1895-1931.

Parlak, Zafer; "Kendi Anılarında Türkiye'de Bulunan Amerikan Barış Gönüllülerinin Yaşadıkları Değişim Süreci", *Kebikeç -İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi,* S. 39, 2015, ss. 291-314.

Sağır, Gülhan; "Küreselleşmeden Geleneksele Dönüşte Slow Food ve Cittaslow Hareketi", *The Journal of Social Science,* Yıl:1, C. I, S. 2, 2017, ss. 50-57.

Sayar, Ahmet Güner; "Yücel, Hasan Âli", *DİA,* C. XLIV, ss. 45-46.

Sosyal, Murat; "Barış Gönüllüleri ve Türkiye'deki Faaliyetleri", *A.Ü. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* S. 56, Bahar 2015, ss. 113-146.

Şahin, Mustafa "Hınes-Kemmerer'in Türk Eğitim Sistemi Hakkındaki Görüşleri ve Etkileri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* C. IX, S. 47, Aralık 2016, ss. 294-300.

Şahin, Mustafa; "John Dewey's Influence On Turkısh Educatıon System In The Early Republıc Era", *European Journal of Education Studies,* Volume: 3, Issue 6, 2017, ss. 622-632.

Şahin, Mustafa; "Osmanlı Devleti'nde Yabancı Uzmanlar Aracılığı ile Batılılaşma Çabaları", *Millî Eğitim Dergisi,* S. 143, Ankara, 1999, ss. 72-76.

Taşdemirci, Ersoy; "1936 Yılında Sovyet Rusya'da Yüksek Öğretim Hakkında Hazırlanmış Bir Rapor ve Bu Raporun Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Tarihi Bakımından Önemi", *E. Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* S.11, 2001, ss.1-37.

Tozlu, Necmettin; "Osmanlı İmparatorluğu'nda Misyoner Okulları", *Osmanlı Ansiklopedisi,* C. V, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, ss. 329-338.

Türkoğlu, Pakize; "Cumhuriyetin Özgün Bir Öğretmen Yetiştirme Modeli: Köy Enstitüleri", *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu,* (Hazırlayan: Murat Alper Parlak), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2010, ss. 317-334.

Uzun, Naim; Necdet Sağlam; "Orta Öğretimde Çevre Eğitimi ve Öğretmenlerin Çevre Eğitimi Programları Hakkındaki Görüşleri", *Eurasian Journal of Educational Research,* S. 26, 2007, pp, 176-187.

Ünar, Şükrü; "1923-1938 Yılları Arasında Türk Arkeolojisi", *I. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu,* Niğde, 2014, ss. 3-14.

Üstünoğlu, Evrim; "University students' Perceptions of Native and Non-native Teachers", *Teachers and Teaching: theory and practice,* 13,1, pp. 63-79.

Yüceer, Saime; "Amerikan Barış Kıtalarının Türkiye'ye Kabul Edilmesi ve Meclisteki Yankıları", *I. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Kongresi Kongre Kitabı* (Editörler; Gonca Bayraktar Durgun, Tuğrul Korkmaz), Ankara, 2017, s. 25-39.

Yüksel, Galip; "Avrupa Ve Amerika'ya Öğrenci Gönderme ve Yurt Dışından Öğrenci Kabulü: Mezuniyet Sonrası İzleme Ve Yönetimi ", *Prof. Dr. Mümtaz Turhan Sempozyumu,* Gazi Ü. Yayınları, Ankara, 2009, , ss. 239-258.

Zaim, Sabahaddin; "The Development Of Educatıonal System In Turkey (The Impact Of Westernızatıon On The Educatıon)", *İÜ, İktisat Fakültesi Mecmuası,* C. XLIV, S. 1-4, Ocak 1986, ss. 490-518.

F. Kaynak Kişiler

Dr. Öğretim Üyesi Mustafa Cüneyt Özşahin ile mülakat. (21.07.2019).

Dr. Öğretim Üyesi Ümit Eser ile mülakat (18.07.2019).

Dr. Öğretim Üyesi Özgül Balcı ile mülakat, (19.08.2019).

Dr. Fatih Çolak ile mülakat, (19.08.2019).

Ali Taranoğlu ile mülakat (24 Haziran 2020).

Mehmet Yaşar Sevük ile mülakat (24 Haziran 2020).

G. Film ve Belgeseller

Fulbirght Türkiye Komisyonu 65. Yıl belgeseli.

Prof. Dr. Oktay Sinanoğlu Fulbright Anlaşması ve Fulbright Komisyonu Hakkında Açıklama Yapıyor; https://www.youtube.com/watch?v=8ylstb_UYfg (17.05.2019).

Türkiye'den 'Hubert H. Humphrey' Programı Katılımcısı Düşüncelerini Paylaşıyor; https://www.youtube.com/watch?v=SQHLPOgBrEQ (09.06.2019).

H. İnternet Kaynakları

Avar, Banu; "Nasıl Eğitiliyorlar", https://odatv.com/nasil-egitiliyorlar-0208101200.html (17.05.2019).

http://alanbaskanligi.bursa.bel.tr/prof-dr-neslihan-turkun-dostoglu/, (22.05.2019).

http://ba.metu.edu.tr/tr/personel/tam-zamanli-ogretim-elemanlari/ahmet-acar, (21.05.2019).

http://libraries.uark.edu/SpecialCollections/findingaids/fulbright/fulintro.html (01.07.2019).

http://www.dsi.gov.tr/haberler, (35.05.2019).

https://www.memurlar.net/haber/821268/universitesi-ogrencisi-abd-nin-saygin-bursunu-kazandi.html, (17.05.2019).

https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanlarimiz/suleyman_demirel, (23.02.2019)

https://eca.state.gov (3.07.2018).

http://www.metu.edu.tr/tr/tarihce, (19.12.2018).

http://www.istanbulkadinmuzesi.org/mihri-musfik, (06.04,2019).

https://ookgm.meb.gov.tr/, (09.05.2019).

http://www.fulbrightalumni.org.tr/, (19.05.2019).

https://exchanges.state.gov/, (19.05.2019).

http://suzukimuzik.com/egitmenler/julide-yalcin-dittgen/, (21.05.2019).

http://www.cittaslow.org/, (21.05.2019).

http://www.dogancuceloglu.net/yasam-yolculugu/, (21.05.2019).

http://www.mfa.gov.tr/ali-babacan-ozgecmis.tr.mfa, (21.05.2019).

http://www.ufuk-ridvanege.edu.tr/sub_page/ridvanege.html#, (21.05.2019).

https://www.biyografi.info/kisi/salih-memecan, (21.05.2019).

https://www.kapadokya.edu.tr/hakkimizda/mutevelli-heyeti, (21.05.2019).

http://akademik.ege.edu.tr/?q=tr/bilgiler&id=1478, (22.05.2019).

http://halukkabaalioglu.com/haluk-kabaalioglu, (22.05.2019).

http://home.ku.edu.tr/~ssalman/cv.pdf, (22.05.2019).

http://kaynakca.hacettepe.edu.tr/kisi/99738/gunsel-renda, (22.05.2019).

http://www.mustafaaydin.gen.tr/1/ozgecmis-bio, (22.05.2019).

http://www.serdarsayan.net/, (22.05.2019).

http://yabem.mef.edu.tr/tr/prof-dr-yesim-toduk, (22.05.2019).

http://cdoturkey.com/Prof.Dr.YesimToduk, (22.05.2019).

https://baharpaykoc.com/hakkimda/, (22.05.2019).

https://feas.khas.edu.tr/tr/academic/1902, (22.05.2019).

https://fulbright.org.tr (22.05.2019).

https://hist.ihu.edu.tr/halil-berktay/, (22.05.2019).

https://www.slowfood.com/, (22.05.2019).

https://www.sosyalhizmetuzmani.org/iremcosansuyalazan.htm; (22.05.2019).

http://aves.akdeniz.edu.tr/itufan/, (29.05.2019).

https://www.iie.org/, (01.06.2019).

3. Basım

ARAŞTIRMA YOLCULUĞUNDAN YANSIMALAR

SOSYAL HİZMET ARAŞTIRMALARINDA SAHA DENEYİMLERİ

Editörler
Sinan Akçay
İlkay Başak Adıgüzel
Eda Beydili Gürbüz

nobel bilimsel

ARAŞTIRMA YOLCULUĞUNDAN YANSIMALAR

Editörler: Sinan Akçay, İlkay Başak Adıgüzel, Eda Beydili Gürbüz

Yayın No.: 435
ISBN: 978-625-7203-64-7
E-ISBN: 978-625-7203-63-0
Basım Sayısı: 3. Basım, Mart 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım:Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Akçay, Sinan., Adıgüzel, İlkay Başak., Beydili Gürbüz, Eda.
Araştırma Yolculuğundan Yansımalar / Sinan Akçay, İlkay Başak Adıgüzel, Eda Beydili Gürbüz
3. Basım, VI + 442 s., 13,5x19,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-7203-64-7
E-ISBN: 978-625-7203-63-0
1. Sosyal Hizmet Araştırması 2. Nitel Araştırma 3. Saha Deneyimleri

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İçindekiler

Ön Söz iii

Sosyal Hizmet Araştırması Yapmak: Bir Yolculuğun İnşası 1
Sinan Akçay - İlkay Başak Adıgüzel - Eda Beydili Gürbüz

Sahayı Deneyimlemek: "Çingene/Roman Mahallesi"nde Bir "Gacı" 37
Serap Gün

Bir Özgürleşme Yolculuğu: Azınlıklarla Çalışırken Azınlık Olmak 71
Serhat Tek

Bir Bilinmezin Peşinden Gitmek, Kör Kuyuya Taş Atmak:
Kaçarak Evlenen Kadınların Yaşamlarına Ayna Tutmak 109
Hatice Kübra Doğancı

Ataerkinin Tecavüz Piyonuna Kafa Tutarken Ben 133
İlkay Başak Adıgüzel

Hikâyem, Hikâyen, Hikâyemiz: Ölü Kadınlar Coğrafyasında
Keşifsel Bir Saha Süreci 167
Gamze Erükçü Akbaş

İç içe Geçen Yolculuklar: Türkiyeli Bir Kadının Suriyeli Kadınların Sorun ve İhtiyaçlarıyla Şekillenen Şiddet Deneyimine Yolculuğu 193
Meliha Funda Afyonoğlu

Göçte Çocuk Olmak, Çocukluğa Hasret Kalmak: Bir Alan Araştırması Deneyimi 225
Tahir Emre Gencer

Yitik Mekânda Gizlenen Öykülerin İzinde: Bekâr Odalarında Araştırmacı Olmak 255
Ferman Erim

"Acemi" Bir Kadın Araştırmacının Otizmli Çocuğu Olan Babaların Yaşantısına Yolculuğundan Notlar 281
Gizem Akoğlu

"An"da Kalmayı Öğreten Deneyim: Alzheimer Tanısı Konulan Yaşlıların Aileleri ile Yapılan Araştırmadan Saha İzlenimleri 309
Ecem Naz Nazlıer Keser

Fenomenolojik Yaklaşım Çerçevesinde Anlatılanların ve Anlatıl(a)mayanların Ötesine Yolculuk: Kişisel Deneyimlerim Üzerine Notlar 335
Fulya Akgül Gök

Yolculuğu Kendime Yönlendirdiğim Yerden Araştırma Sürecine Bakmak 365
Hande Albayrak

Sosyal Bilimlerin Hukuka Terk Ettiği Duruşma Salonunda İtibarlı Boşanmanın İzinde Karmaşanın Ahengi 399
Hatice Nuhoğlu

Katkıda Bulunanlar 437

Sosyal Hizmet Araştırması Yapmak:
Bir Yolculuğun İnşası

Sinan Akçay - İlkay Başak Adıgüzel - Eda Beydili Gürbüz

Sosyal hizmet bilgisi yalnızca bireyi, grubu, toplumu anlamayı amaçlamaz, değiştirmeyi de amaçlar. Bu nedenle akademi ve saha sürekli temas hâlinde olmalıdır. Son yıllarda bu etkileşimi güçlendirmenin bir yolunu bulmuşuz gibi görünüyor: öznelerin deneyiminde gömülü olan bilgiyi gün yüzüne çıkarmak. Bunu mümkün kılansa içeriden birinin sesini "onun için ve onunla birlikte" duyuran, duyurmakla kalmayıp bu sesi değişim yaratmada somut bir güce dönüştüren nitel araştırma yöntemleri oldu. Bu bölümde de sosyal hizmet araştırmasından ve son yıllarda sosyal hizmet içerisinde hak ettiği değeri görmeye başladığını düşündüğümüz nitel araştırma sürecinden bahsedeceğiz.

Sosyal Hizmet Araştırması

İnsan hakları ve sosyal adaleti temel alan sosyal hizmet; birey, grup ve toplulukların yaşamlarında karşılaştıkları zorlukları

karşılaştıkları zorlukları ve bu zorluklarla baş etme biçimlerini anlatırken bir taraftan da tüm bu süreçlerde kendilerini nerede ve nasıl konumlandırdıklarını sorgulamaktadırlar. Kitabı okurken her bir araştırmacının yolculuğuna tanıklık ederek kendi araştırma yolculuğunuzu yeniden düşünme ya da yapmayı planladığınız araştırmaları kitapta yer alan araştırmacıların deneyimleri ve önerileri doğrultusunda yeniden şekillendirme olanağına sahip olacaksınız.

Kaynakça

Andoh-Arthur, J. (2019). *Gatekeepers in qualitative research*. P. Atkinson, S. Delamont, A. Cernat, J.W. Sakshaug, & R.A. Williams (Ed.) içinde. *Sage* research methods foundations. doi: 10.4135/9781526421036854377

Bailey, C. (2007). *A guide to qualitative field research.* California: Pine Forge Press.

Barsky, A.E. (2010). *Ethics and values in social work*. New York: Oxford University Press.

Berg, B. (2001). *Qualitative research methods for the social sciences.* Boston: Allyn Bacon.

Brinkmann, S. (2007). The good qualitative researcher. *Qualitative Research in Psychology, 4*, 127-144.

Brinkmann, S., Jacobsen, M. H., & Kristiansen, S. (2014). *Historical overview of qualitative research in social cciences*. P. L. (Ed.) içinde, The Oxford handbook of qualitative research (s. 17-43). USA: Oxford University Press.

Buchanan, D. A., & Bryman, A. (2008). The org*anisational research context: propertiesand implications*. The Sage handbook of organisational research (s. 1-18) içinde. London: Sage Publications.

Bryman, A. (2007). The research ğuestion in social research: What is its role? *International Journal of Social Research Methodology, 10*(1), 5-20.

Buz, S. & Akçay, S. (2015). Sosyal hizmet araştırmasında etik. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 26 (1)*, 149-161.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri.* Ankara: Pegem Akademi.

Campbell, R., Adams, A.E., Wasco, S.M., & Sefl, T. (2010). "What has ıt been like for youto talk with me today?": The impact of participating in ınterview research onrape survivors. *Violence Against Women, 16*(1), 60-83.

Carey, M. (2009). *The social work dissertation-Using small-scale qualitative methodology.* Berkshire: McGraw-Hill Education.

Clark, M.C., & Sharf, B.F. (2007). The dark side of truth(s) ethical dilemmas in researching the personal. *Qualitative Inquiry, 13*(3), 399-416.

Creswell, J. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni (Çev. Ed. M Bütün & S. B. Demir).* Ankara: Siyasal Kitapevi.

CSWE. (2015). *Educational Policy and Accreditation Standarts.* 08.05.2020 tarihinde https://www.cswe.org/Accreditation/Standards-and-Policies/2015-EPAS. adresinden alındı

Drisko, J. W. (2008). How is qualıtatıve research taught at the master's level? *Journal of Social Work Research, 44 (1)*, 85-101.

Dwyer, S. C. & Buckle, J. L. (2009). The space between: On being an insider-outsider in qualitative research. *International Journal of Qualitative Methods, 8*(1), 54-63.

Flick, U. (2009). *An introduciton to qualitative research*: London: SAGE Publications.

Fortune, A. E., & Reid, W. E. (2013). *Preface*. A. E. Fortune, W. E. Reid, & R. L. Miller içinde, Qualitative Research in Social Work (s. x-xxx5). New York: Columbia University Press.

Given, L. M. (2008). *The Sage encyclopedia of qualitative research methods.* California: Sage Publications.

Güçlü, İ. (2019). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri:Teknik-Yaklaşım-Uygulama.* Ankara: Nobel Yayınları.

Haight, W., Kayama, M., & Korang-Okrah, R. (2014). Ethnography in social work practice and policy. *Qualitative Social Work, 13(1)*, 127-143.

Hammarberg, K., Kirkman, M., & Lacey, S. d. (2016). Qualitative research methods: when to use them and how to judge them. *Human Reproduction, 31*(3), 498-501.

Healy, K. (2001). Participatory action research and social work: A critical appraisal. *International Social Work, 44 (1)*, 93-105.

Hein, S. (2004). *Advance embodied reflexivity in qualitative psychological research: The disclosive capacity of the lived body*. Advances in Psychology Research (Cilt 30, s. 57-74). içinde. New York: Nova Science Publishers.

International Federation of Social Workers. (2018). *Social Work Statement of Ethical Principles.* Global Social Work Statement of Ethical Principles. 15 Haziran 2020 tarihinde https://www.ifsw.org adresinden alındı.

Jones, S., Torres, V., & Arminio, J. (2006). *Negotiating the complexities of qualitative research in higher education.* New York: Routledge.

Kanuha, V. K. (2000). "Being" native versus "going native": Conducting social work research as an insider. *Social Work, 45*(5), 439-447.

Krysik, J. L., & Finn, J. (2015). *Etkili uygulama için sosyal hizmet araştırması (Çev. Ed. E. Erbay).* Ankara: Nika Yayınevi.

Kuş, E. (2012). *Nicel-Nitel araştırma teknikleri.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Kümbetoğlu, B. (2012). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma.* İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Larsson, S., & Sjöblom, Y. (2010). Perspectives on narrative methods in social work research. *International Journal of Social Welfare, 19(3)*, 272-280.

Lee, R.M., & Renzetti, C.M. (1990). The problems of researching sensitive topics: an overview and introduction. *American Behavioral Scientist, 33*(5), 510-528.

Maxwell, J. A. (2018). *Nitel araştırma tasarımı- Etkileşimli bir yaklaşım.* (Çev. M. Çevikbaş,) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Merriam, S., Ntseane, G., Lee, M., Kee, Y., Johnson-Bailey, J., & Muhamad, M. (2010). Power and positionality: negotiating ınsider/outsider status in multicultural and crosscultural research. *International Journal of Lifelong Education, 20*(5), 405-416

Milligan, L. (2016). Insider-outsider-inbetweener? Researcher positioning, participative methods and cross-cultural educational research. *Compare: A Journal of Comparative and International Education, 46*(2), 235-250.

Nuhrat, Y. (2020). Sosyal ve kültürel antropolojide özdüşünümsellik: Sahadan örnekler. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 23*(1), 130-156.

O'Connor, D. L., & O'Neill, B. J. (2004). Toward social justice: Teaching qualitative research. *Journal of Teaching in Social Work, 24(3/4)*, 19-33.

Orhon, G. (2014). Alan araştırması deneyimini tartışmaya açmak: İçeriden ya da dışarıdan olmak, çoğul kimlikler ve toplumsal cinsiyet. *Fe Dergi, 6*(1), 54-67.

Padgett, D. (1998). *Qualitative methods in social work research: Challenges and rewards.* London: SAGE.

Patton, M. (2018). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri.* Ankara: Pegem Yayınları.

Reeves, S., Albert, M., Kuper, A., & Hodges, B. D. (2008). Why use theories in qualitative research? *BMJ, 337*, 631-634.

Richards, L., & Morse, J. M. (2013). *Read me first for a user's guide to qualitative methods.* California: Sage Publications.

Roberts, C., & Hyatt, L. (2019). *The dissertation journey-A practical and comprehensive guide to planning, writing, and defending your dissertation.* California: Corwin Press.

Shaw, I., & Gould, N. (2001). *Qualitative social work research.* SAGE: Great Britain.

Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi. (2004). *Sosyal hizmet mesleğinin etik ilkeleri ve sorumlulukları.* Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını.

Vourlekis, B. S. (2009). *Cognitive theory for social workers.* R. R. Greene (Ed.) Human behavior theory and social work practice (s. 173-205) içinde. New Jersey: Transaction Aldine.

Westhues, A., Cadell, S., Karabanow, J., Maxwell, L., & Sanchez, M. (1999). The creation of knowledge: Linking research paradigms to practice. *Canadian Social Work Review, 16(2)*, 129-154.

Wodarski, J. S. (2004). Introduction. *Journal of Evidence-Based Social Work,* 1 (1), 1-7.

Zengin, O. & Çalış, N. (2017). Türkiye'de sosyal hizmet araştırması: Son 10 yılda sosyal hizmet ana bilim dallarında yazılan tezler üzerine bir inceleme. *İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 1260-1273.

Sahayı Deneyimlemek:
"Çingene/Roman Mahallesi"nde Bir "Gacı"

Serap Gün

Her araştırma uzun bir sürecin ürünü olarak ortaya çıkıyor. Ben araştırmayı bir yolculuğa benzetiyorum, yola çıkıyoruz ancak yolda neler yaşayacağımızı, kimlerle tanışacağımızı, ne tür zorluklarla karşılaşacağımızı ve tüm bunlarla nasıl baş edeceğimizi, yolun bize neler katacağını, bizi nasıl dönüştüreceğini bilmiyoruz? Bu soruların cevabını bize yolun kendisi veriyor, yoldaki tanışıklıklar, karşılaşmalar, hikâyeler... "Etnikleşen Yoksulluk: Çingene/Romanlar[1] Örneği" başlıklı yüksek lisans

[1] Çingene ve Roman adının kullanımı ile ilgili alanyazına baktığımızda iki görüşün olduğunu görüyoruz. Çingene adının kullanılmasını savunan ilk görüştekilere göre (örneğin Mustafa Aksu, Ali Mezarcıoğlu gibi Çingene/Roman hakları savunucuları) adın, "tarihsel ve kültürel birliğe" vurgu yaptığı düşünülmektedir. Çingene olmayanlar tarafından zamanla adın içeriği kirletilerek ad pejoratif anlamlar barındıran bir hâle dönüşmüştür, bu nedenle özellikle ayrımcılıkla mücadele noktasında Çingene adının kullanılması ve adın içeriğinin olumsuz anlamlarından temizlenmesi gerektiğine yönelik bir anlayış vardır. Diğer yandan

"Dışardan tanımıyan bizi farklı biliyor. Ama tanıdıktan sonra başka...". (Kadın, 63 yaşında)

"Biz de insanız herkes gibi yaşamak istiyoz, bizim de sesimize kulak verenler olsun". (Kadın, 45 yaşında)

"Romanlara önem verilsin istiyom abla, afedersin çöp gibi muamele görüyoz yeri geliyor". (Erkek, 21 yaşında)

"Çingeneyiz, garibanız diye insan da olmuyoz mu? Bizim de elimizden tutan olsa biz de iyi yerlerde oluruz o zaman. Tek elimizi tutan olsun". (Kadın, 37 yaşında)

Umarım "Gacı Mahallesinden" "Roman Mahallesine" olan yolculuk sürecimdeki deneyimlerimi paylaştığım bu çalışma, yeni araştırmalara bir pencere açarak naçizane de olsa bir katkı sunabilir. Ve son olarak Romanları konu edinen çalışmaların hâlen çok az olduğunu yeni yapılacak çalışmalara -özellikle dezavantajlılığı daha derin yaşayan kadın ve çocukları önceleyen çalışmalar- büyük ihtiyaç duyulduğunu da eklemeliyim.

Kaynakça

Çayır, K. (2012). *Gruplar arası ilişkiler bağlamında ayrımcılık*. K. Çayır & M. A. Ceyhan (Ed.), Ayrımcılık ve çok boyutlu yaklaşımlar içinde (s. 5-15). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Erdoğan, N. (2001). Garibanların dünyası: Türkiye'de yoksulların kültürel temsilleri üzerine ilk notlar. *Toplum ve Bilim,* 89, s.7-21.

Fraser, A. (2005). *Avrupa halkları Çingeneler.* (Çev. İlkin İnanç). İstanbul: Homer Kitabevi ve Yayıncılık.

Glesne, C. (2014). *Nitel araştırmaya giriş*.(Çev. Ed. Ali Ersoy ve Pelin Yalçınoğlu). Ankara: Anı Yayıncılık.

Gün, S. (2016). *Etnikleşen yoksulluk: Çingene/Romanlar örneği.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kolukırık, S. (2009). *Dünden bugüne Çingeneler: kültür-kimlik-dil-tarih.* İstanbul: Ozan Yayıncılık.

Kümbetoğlu, B. (2015). *Sosyoloji ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma.* Ankara: Bağlam Yayıncılık.

Bir Özgürleşme Yolculuğu:
Azınlıklarla Çalışırken Azınlık Olmak[1]

Serhat Tek

Bilimsel araştırmaların iki tarz insan tarafından yapıldığını düşünmüşümdür hep. İlki, bilimsel süreçleri daha çok kariyer basamaklarını çıkmak için kullanan "hırslı" insanlar. Bu insanlara söyleyecek bir sözüm yok, ama zor bir işe soyunduklarını düşünüyorum. Zira akademi basamakları hissetmeden çıkıldığında ortaya kendisini, kürsüsünü, öğrencisini, bilimi içselleştirememiş bir eğreti akademisyenlik tarzı çıkıyor. Bu insanlardan bir şey öğrenmiyor muyuz? Tabii ki öğreniyoruz, hem de çok değerli bir bilgiyi "Nasıl bir akademisyen olmamamız gerektiğini." İkinci tarz bilim insanları ise "dertli" insanlar. Belirli bir konuyu, insanı, iki kelamlık sohbeti kendisine dert edinen, büyüdükçe küçülen akademisyenler. Bu hocalarımızdan sadece bilimsel bilgiyi değil aynı zamanda yaşama

[1] Bu çalışma yazar tarafından Ocak 2018'de savunulan "Azınlıklarla Sosyal Hizmet: Türkiye'de Yaşayan Azınlıkların Toplumsallaşma Deneyimleri ve Sosyal Politika Gereksinimleri" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

dan metin içi atıflarda bulunup durmuşum. Sanıyorum ki bu durum yaşamım boyunca devam edecek, çünkü benimle paylaşılan deneyimler beni de tabiri caizse insani bağlamda "azınlık" hâline getirdi. Bu azınlık psikolojisinden hiçbir zaman kurtulamayacağımı biliyorum. Bu anlamda yaşadığım ülke de bakış açısını değiştirmediği sürece, ben ve benim gibi dertlilerin peşini hiçbir zaman bırakmayacak belli ki! Bölümümü mutsuz sonla bitirmek istiyorum. Ben tezimi bitirdiğimde ninam bana çoktan veda etmişti. Yolculuğumun başında bana tünelin ucundaki ışık olmuş, yolumu aydınlatmış ve hiç hazır olmadığım bir zamanda ellerimi bırakıp gitmişti. Ama ışıklar içinde olsun; belleğimde bıraktığı iz, beni de var etmişti...

Azınlık çalıştığım gerekçesiyle uzun yıllar hizmet etme hayalini kurduğum üniversite tarafından "azınlık" ilan edildim, reddedildim ve kadro alamadım. Beni yolumdan döndürmeye çalışan kâhinler haklı çıkmıştı, bu ülke onları tabi ki yanıltmayacaktı ama olsun, artık biliyorum ki **"azınlık olmak"** her şeye rağmen bu ülkeyi koşulsuzca sevmeyi gerektiriyor. Ben yine Anadolu'nun bir yerlerinde; deniz gözlü, orman saçlı, özgürlük kanatlı gençlere hikâyemi anlatmaya devam ediyorum...

Kaynakça

Oran, B. (2015). Türkiye'de azınlıklar: Kavramlar, teori, Lozan, iç mevzuat, içtihat, uygulama. İstanbul: İletişim Yayınları.

Bir Bilinmezin Peşinden Gitmek, Kör Kuyuya Taş Atmak:
Kaçarak Evlenen Kadınların Yaşamlarına Ayna Tutmak

Hatice Kübra Doğancı

Neden Kaçarak Evlenen Kadınlar?

Düğün fotoğrafları bir ailenin kara kutusu gibidir. Her kuşaktan aile üyeleri nesiller boyunca elden ele geçen bu mühürsüz belgeleri inceler, haklarında türlü hikâyeler dinler ve kendi hikâyelerinin başlangıç noktalarını ararlar. Şüphesiz çeşitli sebeplerden dolayı ailesini hiç tanımayanlar ya da düğün fotoğraflarının başına gelen türlü musibetlerden dolayı bu anlara tanık olamayanlar da bir hayli fazladır. Ancak yine de bir çocuğun anne ve babasıyla yaşamaya devam etmesine rağmen neden hiç ebeveynlerinin tanışmaları veya evliliğin başlangıcıyla ilgili bir şeylerden bahsedilmediğini anlaması zordur. Bir çeşit kafa karışıklığı, bir türlü tamamlanamayan, anlamlandırılamayan kopuk bir hikâye... Evet, doğru tahmin

Son olarak, bu araştırma sürecinin bana en büyük katkısı, kendi içime doğru bir yolculuğa çıkmama yol açmış olmasıdır. Ben şimdi tüm bu araştırma sürecini tarif edecek olsam saha araştırmamın katılımcılarından birinin ailesinden kaçarak evlenmesini tasvir ederken söylediği gibi "Bir bilinmeze gittim, kör kuyuya taş attım" derdim. Kuyu oradaydı, derinliğini bilmiyordum, ama merak ediyordum. Bilinmezlik, ölçülemezlik, karanlık, heyecan, merak, kaygı, çaresizlik... Hepsi birlikte ve iç içe. Fakat süreçle birlikte gelen bilgeliğin verdiği o fevkalade dönüşüm... Bir nitel araştırma asla sadece bir araştırma değildir. Birçok hayata dokunmak ve hayatına dokunulmasına izin vermektir.

Kaynakça

Avcıoğlu, G. Ş. (2013). Türkiye'de yaşayan Kafkas toplulukların sosyokültürel özellikleri üzerine bir değerlendirme. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (SEFAD)*, (30), 55-66.

Mies, M. (1995). *Feminist araştırmalar için bir metodolojiye doğru.* S. Çakır ve N. Akgökçe (Ed.), Farklı feminizmler açısından kadın araştırmalarında yöntem (s. 52-56) içinde İstanbul: Sel Yayıncılık.

Oğuz, H. Ş. (2012). Alanda bir kadın. *Fe Dergi*, *1*(4), 64-80.

Seidman, I. (2013). *Interviewing as qualitative research: A guide for researchers in education and social sciences* (4. bs.). New York: Teacher Colllage Press.

TÜİK. (2014). *Seçilmiş Göstergelerle Düzce 2013* (No: 4220) (ss. 100-107). Ankara. http://www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/DUZCE.pdf adresinden erişildi.

Wolf, D. L. (2009). *Saha çalışmasında feminist ikilemler*. D. Hattaoğlu ve G. Ertuğrul (Ed.), Methodos, kuram ve yöntem, kenarından (ss. 372-441) içinde. İstanbul: Anahtar Kitaplar.

Zeldin, T. (1995). *An intimate history of humanity*. Harper Perennial.

Ataerkinin Tecavüz Piyonuna Kafa Tutarken Ben...[1]

İlkay Başak Adıgüzel

Yüzyıllık Uykudan Uyanıp Dikenli Yollara Düşmek

2002 yılında, Mardin'de aralarında yüzbaşı, muhtar, korucu ve devlet memurunun da bulunduğu 28 saldırgan 13 yaşında bir kız çocuğuna aylarca cinsel saldırıda bulundu. Duruşma raporları hukuka aykırı bir şekilde medyaya sızdırıldı. Kız çocuğunun kimliği ifşa edildi. Dava 7 yıl sürdü. Mahkeme, çocuğun rızası olduğuna hükmetti ve saldırganlar 1-9 yıl arasında değişen hapis cezasına çarptırıldı. Hâkimin kız çocuğuna sorduğu soru dikkat çekiciydi: "Göster nasıl yaptılar?"[2]

[1] Bu çalışma yazarın "Tecavüze Maruz Bırakılan Kadınların Tecavüz Sonrası Yaşam Deneyimleri" isimli doktora tezinden üretilmiştir.

[2] https://m.bianet.org/bianet/genclik/125189-n-c-nin-avukati-keskin-hakimler-tecavuze-ortak-oldu

kardeşlerime ve öteki kadınların yaşamlarından kendi öteki kadınlığıma doğru yürüdüğüm yolun kendisine yürekten teşekkür ederim.

Kaynakça

Ahmed, S. (2018). *Feminist bir yaşam sürmek*. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Herman, J. (2015).*Travma ve iyileşme.* İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Kılıç, B. & Sürgevil, O. (2017). Sosyal bilimler alanında çalışan akademisyenlerin sahip olması gereken yetkinlikler: literatür incelemesi ve uzman görüşleri ışığında bir yetkinlik listesi önerisi. *International Journal of Academic Value Studies, 3 (9),* 221-246

Rothfuss, P. (2007). *Rüzgârın Adı.* İstanbul: İthaki Yayınları.

Stanley, L. & Wise, S.(1993). *Breaking Out Again*. London: Routledge.

Hikâyem, Hikâyen, Hikâyemiz: Ölü Kadınlar Coğrafyasında Keşifsel Bir Saha Süreci[1]

Gamze Erükçü Akbaş

Değer Yüklü Oluş: Konu Seçiminden, Sahadaki Role...

Nitel araştırma yöntemi ve fenomenolojik yaklaşım ile yürüttüğüm saha sürecini, birikmiş ve devinimli bir suya taş atmaya benzetiyorum. Nitel araştırma sürecinde zamanla ve mekânla doğrudan ilişkili olan bir su yığını (sahadaki gerçeklik) var. Bu su yığınının derinliğini (bilginin anlam ve katmanlarını) anlayabilmek için suya defalarca atacağın taşlar (derinlemesine görüşmeler,

[1] Bu çalışmada, Şiddete Tanıklık Etmek: Kadın Cinayetleri Sonrası Geride Kalanlar isimli doktora tezinin saha süreci ele alınmıştır. Bu çalışma Ekim 2016-Ocak 2018 yılları arasındaki saha sürecini kapsıyor. Bu sürecin bir kısmına Doğan Kitap'tan çıkan "Baba Anneyi Öldürdüğünde: Türkiye'de Kadın Cinayetleri Sonrası Geride Kalan Çocuklar" adlı kitabımda (2020) yer vermiştim. Bu çalışmada ise, söz konusu kitapta daha evvel yer vermemiş olduğum görüşme detaylarına, araştırma yöntemine ve araştırmada düşünümsellik boyutlarına odaklandım.

Araştırmalarda öznelere yönelik etik sorumluluklar sıklıkla vurgulanmaktadır, fakat araştırmacıların araştırma kapsamında göreceği potansiyel zararların, duygusal stresin de üzerinde sıklıkla durulması gerekmektedir. Hassas araştırmalara yönelen araştırmacıların salt özneleri değil kendi sürecini de gözlemesi önemli bulunmaktadır. Bu gibi araştırmalarda, zaman kopukluklarının ve ara vermelerin sebebi araştırmacının geliştirdiği dirençten de kaynaklanabilmektedir. Mola verme, öz bakım için zaman ayırma, destek alınabilecek formal ya da informal kişilerle görüşme; psikolojik bir dayanıklılığın sürdürülebilmesi için araştırmacılara önerilmektedir.

Kaynakça

Akbaş, E. ve Akbaş, G. E. (2019). Çocukluk sosyolojisinin özgün sahası: çocuklarla nitel araştırma. *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, *4* (7).

Berger, R. (2015). Now I see it, now I don't: Researcher's position and reflexivity in qualitative research. *Qualitative Research*, *15*(2), 219-234.

Barter, C., Renold, E. (2000). I wanna tell you a story: exploring the application of vignettes in qualitative research with children and young people. *International Journal Of Social Research Methodology*, *3*(4), 307-323.

Biestek, F. (1961). *The casework relationship*. London: George, Allen and Unwin.

Dickson-Swift, V., James, E. L., Kippen, S., and Liamputtong, P. (2009). Researching sensitive topics: Qualitative research as emotion work. *Qualitative Research*, *9*(1), 61-79.

Dowling, M. (2006). Approaches to reflexivity in qualitative research. *Nurse Researcher*, *13*(3).

Erükçü Akbaş, G. (2018). *Şiddete tanıklık etmek: Kadın cinayetleri sonrası geride kalanlar.* (Yayınlanmış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı Doktora Programı, Ankara.

Erükçü Akbaş, G., Karataş, K. (2020). The depth of trauma: The children left behind after femicide in Turkey. *International Social Work*, DOI: 10.1177/0020872819895558

Gül, D. (2006). *Somut işlem döneminde olan 8-9 yaş çocukları ile soyut işlem döneminde olan 12-13 yaş çocukların görsel bellek farklılıklarının incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Haynes, K. (2012). Reflexivity in qualitative research. *Qualitative Organizational Research: Core Methods And Current Challenges*, 72-89.

Hibbert, P., Coupland, C. and MacIntosh, R. (2010). Reflexivity: Recursion and relationality in organizational research processes. *Qualitative Research in Organizations and Management: An International Journal*.

Huitt, W. and Hummel, J. (2003). Piaget's theory of cognitive development. *Educational Psychology Interactive*, *3*(2), 1-5.

Kirk, S. (2007). Methodological and ethical issues in conducting qualitative research with children and young people: A literature review. *International Journal of Nursing Studies*, 44, 1250-1260.

Koch, T., Harrington, A. (1998). Reconceptualizing rigour: The case for reflexivity. *Journal of Advanced Nursing*, *28*(4), 882-890.

Kümbetoğlu, B. (2008). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Lee, R. M. (1993). *Doing research on sensitive topics*. California: Sage Publications.

Macbeth, D. (2001). On "reflexivity" in qualitative research: Two readings, and a third. *Qualitative Inquiry*, *7*(1), 35-68.

Maxwell, J. A. (2008). Designing a Qualitative Study. *The Sage Handbook of Applied Social Research Methods*, *2*, 214-253.

Neuman, W. L. (2009). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nitel ve nicel yaklaşımlar: 1. cilt*. İstanbul: Yayınodası.

Pearce, C. (2010). The crises and freedoms of researching your own life. *Journal of Research Practice*, 6(1), M2.

Spencer-Carver, E. (2008). Social support for children who had a parent killed by intimate partner violence: Interviews with mental health workers. *Humanities ve Social Sciences*, 69 (6-A), 2456.

Wray, N., Markovic, M., and Manderson, L. (2007). "Researcher saturation": the impact of data triangulation and intensive-research practices on the researcher and qualitative research process. *Qualitative Health Research*, *17*(10), 1392-1402.

Erükçü Akbaş, G. (2.2.2020). Erkek şiddeti sonucu ölen 10 kadın ve geride bıraktıkları 47 çocuk. Hürriyet Gazetesi İpek İzci Röportajı.

İç İçe Geçen Yolculuklar:
Türkiyeli Bir Kadının Suriyeli Kadınların Sorun ve İhtiyaçlarıyla Şekillenen Şiddet Deneyimine Yolculuğu[1]

Meliha Funda Afyonoğlu

Ben Kimim ve Neden Bu Konuyu Seçtim?: "Sanki Özetleyebilirsin"

Genelde nitel araştırmaların, özelde ise feminist araştırmaların sıklıkla vurguladığı gibi, bilimsel araştırmalar yansız, tarafsız ve tamamen objektif değillerdir. Araştırmaların yapıldığı zaman, mekân, tarihsel, sosyoekonomik ve kültürel bağlam, araştırmaya bakış açısını ve araştırma sürecini şekillendirmektedir (Haig, 1997). Benzer şekilde, araştırmacının kişisel tarihi

[1] Bu çalışma, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet bölümünde tamamlanan "*Konya'da Yaşayan Suriyeli Kadınların Sorun Ve İhtiyaçlarıyla Şekillenen Şiddet Deneyimi: Kesişimsellik Perspektifinden Bir Sosyal Çalışma Değerlendirmesi"* başlıklı çalışmadan türetilmiştir.

Bu satırları okuyan araştırmacılar ve potansiyel araştırmacılar için bu bölümün yararlı olacağını umuyor, benimle istedikleri zaman iletişime geçebileceklerini belirtiyor ve bölümü tezimin teşekkür kısmının girişiyle bitirmek istiyorum:

"Yolu yol yapan, o yolda nasıl yürüdüğün, başka bir deyişle o yolda yürüyüş biçimindir" (Kierkeegaard,1840) sözüyle bitirdiğim yüksek lisans tezimi takiben doktora tezime bu sözlerle başlamak istiyorum. Okuyacağınız bu çalışma, 5 yıl süren bu yolun nasıl gidildiğini, bu yolda karşılaşılan engelleri ve keşfedilenleri betimlemektedir. Yolu anlatmaya başlamadan önce bu yolu yürümemi mümkün kılan ve destekleriyle yolu tamamlamamı sağlayan değerli insanlara teşekkür ederim.

Kaynakça

Afyonoğlu, M. F. (2019). Konya'da yaşayan Suriyeli kadınların sorun ve ihtiyaçlarıyla şekillenen şiddet deneyimi: Kesişimsellik perspektifinden bir sosyal çalışma değerlendirmesi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya.

Charles E. Moore (2002). Provocations: Spiritual writings of kierkegaard. Farmington: The Bruderhod Foundation.

Doucet, A. ve Mauthner, N. S. (2006). Feminist methodologies and epistemology. Handbook of 21st Century Sociology, 2, 36-43.

Drapeau, M.(2002). Subjectivity in research: Why not?.The Qualitative Report, 7 (3), 1-15.

Haig, B. D. (1997). Feminist research methodology. Keeves, J.P. (Ed.), Educational research, methodology and measurement: An international handbook (s.180-185).Londres: Pergamon.

Hegel, G.W.F. (1820). Philosophy of Right: "Preface". (Dyde, S. W., Çev., 1896).New York: Dover Publications.

Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu (2020). Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu Şubat 2020 Raporu. Erişim adresi: http://kadincinayetlerinidurduracagiz.net/veriler/2895/kadin-cinayetlerini-durduracagiz-platformu-subat-2020-raporu Erişim Tarihi: 27.02.2020.

Marx, K. (1845). Feurbach Üzerine Tezler. Erişim adresi: https://www.marxists.org/archive/marx/works/1845/theses/theses.htm Erişim Tarihi: 25. 04.2020

Musante, K. ve DeWalt, B. R. (2010). Participant observation: A guide for fieldworkers. Rowman: Altamira.

Ratner, C.(2002). Subjectivity and objectivity in qualitative methodology. Forum Qualitative Sozialforschung/Forum: Qualitative Social Research, 3(3). Erişim adresi: http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/829/1800 Erişim tarihi: 26. 05. 2019.

Sartre, J. P. (2009). Varlık ve hiçlik. İstanbul: İthaki Yayınları.

Saygılıgil, F (2016). Toplumsal cinsiyet tartışmaları. Ankara: Dipnot Yayınları.

Göçte Çocuk Olmak, Çocukluğa Hasret Kalmak: Bir Alan Araştırması Deneyimi[1]

Tahir Emre Gencer

Her Çalışma Motivasyonla Başlar: Motivasyondan Konuya Doğru

Bilindiği üzere bir akademik çalışmanın ilk kıvılcımı ve onu takip eden süreçleri, motivasyonla başlar ve onunla devam eder. Motivasyon bir nevi araştırmacının yürüteceği çalışma için güdü, enerji, yakıt ve o güne dek biriktirdiği potansiyeldir. Bu çalışmayı gerçekleştirme motivasyonum, temelde hem kendi çocukluk yıllarımdan hatırladığım hem de sosyal medyada, haberlerde ve yaşam çevremde tanıklık ettiğim çocuk hakları ihlallerine dayanmaktadır. Bu konudaki farkındalığımın ise lise ve lisans eğitimim yanında

[1] Bu çalışma, Göç Süreçlerindeki Çocukların Karşılanamayan Gereksinimleri, Haklara Erişimleri ve Beklentileri: Ankara ve Hatay'da Yaşayan Suriyeli Çocuklar Örneği isimli doktora tezi odağında yapılandırılmıştır.

açıdan geliştirmeleri önemli. Buna paralel olarak ise zorunlu göç sürecinin kendi içerisinde çok bileşenli ve çok sorunlu bir süreç olması nedeniyle göç süreçlerindeki çalışmaların salt bir kuram üzerinden değil eklektik ve bütüncül bir bakışla ele alınmasını öneriyorum.

Ayrıca bu zorlu ve emek yoğun zamanda, boş zamanlarınızı ve molalarınızı, olabildiğince nitelikli ve keyifli geçirmenizi, size iyi gelen şeylerin yanında destekleyici ve güçlendirici mekanizmaları keşfetmenizi ve bu süreçte bunlara hayatınızda daha fazla yer vermenizi öneriyorum.

Ağır hikâyelerin, zorlu yaşam deneyimlerinin ve derin paylaşımların sürükleyeceği göç yolculuklarında nice öğretici, geliştirici ve fayda sağlayıcı çalışmalar üretebilmek dileğiyle.

Kaynakça

Gencer, T. E. (2019). *Göç süreçlerindeki çocukların karşılanamayan gereksinimleri, haklara erişimleri ve beklentileri: Ankara ve Hatay'da yaşayan Suriyeli çocuklar örneği.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı, Ankara.

Malterud, K. (2001). Qualitative research: Standards, challenges and guidelines. *The Lancet*, 358 (9280), 483-488.

Palaganas, E. C., Sanchez, M. C., Molintas, M. P., Caricativo, R. D. (2017). Reflexivity in qualitative research: A journey of learning. *The Qualitative Report*, 22(2), 426-438.

Yüksel Kaptanoğlu, İ. (2016). The Lecture papers and presentations of SAY 631 Introduction to Qualitative Survey Techniques 2016. Hacettepe University Institute of Population Studies Social Survey Department, Ankara.

Yitik Mekânda Gizlenen Öykülerin İzinde: Bekâr Odalarında Araştırmacı Olmak[1]

Ferman Erim

Giriş

Beni bir araştırmacı kılan sebepleri düşünürken zihnim sürekli çocukluk döneminin belirsizlik ve keşfetme coşkusuyla dolu hatıralarına sürüklenir. Profesyonel bir araştırmacı olmakla dünyayı keşfeden bir çocuk olmak arasında pek çok önemli bağlantı bulabilirsiniz. Öncelikle her iki durumda da merakınızın bir nedene bağlı olması gerekmez, merak etmenin kendisi başlı başına bir sebeptir. Yine de merak edilenin sizin dikkatinizi çekecek kadar güçlü uyaranlar barındırması, bilinmeyene yönelmek için geçerli bir motivasyondur. Sonraki aşama ise ilk

[1] Bu bölüm, yazarın Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yayınlanmış olan "Bekâr Odaları"nda Kalan Erkeklerin Deneyimlerinin Eleştirel Sosyal Hizmet Bakış Açısıyla Değerlendirilmesi: İzmir-Basmane Örneği" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

olduğunu düşündüğümüz farklı sorunsalları keşfetmek ve bunları çalışmaya dâhil etmek için büyük bir arzu duymak kaçınılmazdır. Bu durumu ben de deneyimledim ancak hem tez izleme komitesinde bana destek olan hocalarım hem de yıllar önce duyduğum bir söz bana durmam gereken yeri bildirdiler: "Bilgeler dünyayı anlatmaya hep en başından başladılar, bu nedenle hiçbir zaman bitiremediler." Her yeni gözlemin, yeni karşılaşmanın ya da tespitin elbette çalışmamızla ilgili bir bağlantısı bulunmaktadır. Başka açıdan bakılırsa her şey birbiri ile bağlantılıdır, peki biz dünyayı anlatmaya en başından başlamaya hazır mısınız? Araştırmamızın bir sınırı ve süresi olduğunu akılda tutmak, yeni konuları da sonraki araştırmalar için çalışmak gerekmektedir.

Doktora tezi hazırlayan birinin yanında olmak sanıldığı kadar kolay değildir. Bu nedenle, sıralamaya dâhil etmeyerek özel bir yer ayırmak istediğim son önerim, tüm bu çalışmaların insanlığın yüksek yararı için yapıldığını her zaman hatırlamak ve bu önemli yolculukta yanımızda olan sevdiklerimize şükranlarımızı her fırsatta sunmak olurdu.

Kaynakça

Berghman, J. (1995). *Social exclusion in Europe: Policy, context and analytical framework*. G. Room içinde, Poverty in the European Community. Basingstoke: Macmillan.

Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. New York: Sage.

Wacquant, L. (2015). *Kent paryaları: İleri marjinalliğin karşılaştırmalı sosyolojisi*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

"Acemi" Bir Kadın Araştırmacının Otizmli Çocuğu Olan Babaların Yaşantısına Yolculuğundan Notlar

Gizem Akoğlu

İşitilmeyi bekleyen içsel müziklerimiz,
Doğmaya çalışan yeni görüşlerimiz,
içimizde derinlerde...

Joseph J. Moreno

Yolculuğa Doğru...

Araştırmamın metodolojisi ve saha sürecimdeki deneyimlerimden bahsetmeden önce "tecrübesiz", "toy" şeklinde de nitelendirebileceğimiz "acemilik" hissimden ve bunun düşünümselliği gerçekleştirmede benim için itici bir güç olduğundan kısaca söz etmek istiyorum. Yaklaşık iki yıl süren tez çalışmamda bu "tecrübesizlik" hissini sayısız kez deneyimlemiş olduğumu söylemem hiç de yanlış olmaz.

Kaynakça

Arendell, T. (1997). Reflections on the researcher-researched relationship: A woman interviewing men. *Qualitative Sociology*, *20*(3), 341-368.

Aykara, A. (2015). *Zihinsel engelli kardeşe sahip bireylerin yaşantılarının değerlendirilmesi*. (Yayımlanmış Doktora tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Barutçu, A. (2020). (*Pro)Feminist araştırmalarda erkekler arası güç ilişkileri, yöntemsel soru(n)lar ve defansta duran ben*. E. Erdoğan ve N. Gündoğdu (Ed.), Türkiye'de Feminist Yöntem (s. 147-179) içinde. İstanbul: Metis Yayınları.

Bütün, M. (2010). *Toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden çocuk bakım hizmetleri*. (Uzmanlık tezi), T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara.

Carpenter, B. (2002). Inside the portrait of a family: the importance of fatherhood. *Early Child Development And Care*, *172*(2), 195-202.

Gailey, J. ve Prohaska, A. (2011). Power and gender negotiations during interviews with men about sex and sexually degrading practices. *Qualitative Research*, *11*(4), 365-380.

Gubrium, J. ve Holstein, J. (2001). *Interviewing men.* M. Schwalbe ve M. Wolkomir (Ed.), Handbook of interview research (s. 202-219) içinde. California: Sage Publications.

Hesse-Bibber, S. ve Piatelli, D. (2012). *The feminist practice of holistic reflexivity*. S. Hesse-Biber, Handbook of feminist research: theory and praxis içinde (2.bs.). London: SAGE.

Körükmez, L. (2016). Kadın araştırmacıların erkek-dominant sahada çalışması mümkün mü?. *Fe Dergi*, *8*(2), 62-72.

Kuş, E. (2012). *Nicel-Nitel araştırma teknikleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Kümbetoğlu, B. (2017). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma* (5. bs.). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Lee, D. (1997). Interviewing men: Vulnerabilities and dilemmas. *Women's Studies International Forum*, *20*(4), 553-564.

Lefkowich, M. (2019). When women study men: Gendered implications for qualitative research. *International Journal Of Qualitative Methods*, *18*, 1-9.

Maynard, M. (1994). *Methods, practice and epistemology:The debate about feminism and research.* M. Maynard ve J. Purvis, Researching women's lives from a feminist perspective (s. 10-27) içinde. United Kingdom: Taylor&Francis.

Nahya, N. ve Harmanşah, R. (2016). *Kendini ve ötekini yazmak: Alan araştırması ve deneyim.* R. Harmanşah ve N. Nahya (Ed.), Etnografik hikâyeler (s. 17-34) içinde. İstanbul: Metis Yayınları.

Oakley, A. (1981). *Interviewing women: A contradiction in terms*. H. Roberts, Doing feminist research içinde (1.bs.). London: Routledge.

Oğuz, H. (2012). Alanda bir kadın. *Fe Dergi*, *4*(1), 64-80.

Pelchat, D., Levert, M. ve Bourgeois-Guérin, V. (2009). How do mothers and fathers who have a child with a disability describe their adaptation/ transformation process?. *Journal Of Child Health Care*, *13*(3), 239-259.

Pini, B. (2005). Interviewing men. *Journal Of Sociology*, *41*(2), 201-216.

Şentürk, B. (2016). *mahalle kahvesinde "abla", kabul günlerinde "hanım": sınıf ve toplumsal cinsiyet bağlamında gecekonduda kadın araştırmacı olmak*. R. Harmanşah ve N. Nahya (Ed.), Etnografik hikâyeler (s. 68-85) içinde. İstanbul: Metis Yayınları.

Yong, V. (2001). Interviewing men on sensitive issues. *Contemporary Nurse*, *11*(1), 18-27.

"An"da Kalmayı Öğreten Deneyim: Alzheimer Tanısı Konulan Yaşlıların Aileleri ile Yapılan Araştırmadan Saha İzlenimleri[1]

Ecem Naz Nazlıer Keser

19.yüzyılda doğa bilimlerinden ayrılan ve kendi özerkliğini ilan eden sosyal bilimlerin "bilimselliği ve kapsamının" geçmişten bugüne süregelen bir tartışma konusu olduğunu biliyoruz. Bu tartışmanın en önemli taraflarından biri ise sosyal bilim araştırmacıları kuşkusuz. Sosyal bilim otoritelerinin çoğu araştırılacak konuya, araştırmanın metodolojisine veya sonuçlarına odaklanırken araştırmacıları göz ardı edebiliyor. Oysa sosyal bilimci olan bizlerin bu öz düşünümsel süreçleri oldukça değerli. 2017-2019 yılları arasında Ankara ilinde ikamet eden ve Alzheimer tanısı konulan yaşlılara

[1] Bu kitap bölümü tek bir "an"da kalabilen Alzheimer hastalarına ve çoğu zaman "an"da kalamayan biz genç araştırmacılara yalnız olmadıklarını söylemek ve onlarla aynı "an"da buluşmak amacıyla yazılmıştır.

aklımda kalacaksınız... Ve sevgili araştırmacılara öncelikle yalnız olmadıklarını bilmelerini, benzer süreçlerden hepimizin geçtiğini unutmamalarını ve asla pes etmemelerini söylemek istiyorum. "An"da kalmanın hissettirdiği tarif edilemez mutlulukla bence bizler iyi ki varız...

Kaynakça

Atay, T. (2016). *Sunu*. R. Harmanşah ve N. Nahya (Ed.), Etnografik hikâyeler (s. 9-16) içinde. İstanbul: Metis Yayınları.

Aydın, E. (2018). *Türkiye genel nüfusunda Alzheimer hastalığına yönelik bilgi ve farkındalık düzeyleri* (Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.

Berg, B., ve Lune, H. (2019). *Sosyal bilimlerde nitel araştirma yöntemleri* (9.bsm) (Çev. H. Aydın). Konya: Eğitim Yayınevi.

Bostancı, Ö. (2014). *Alzheimer-Demanslı yaşlıya bakım veren aile bireylerinin yaşam kalitesinin değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

Creswell, J. W. (2016). *Araştırma deseni nitel nicel ve karma yöntem yaklaşımları* (2. bs.). (Çev. S. B. Demir) Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.

Çobaner Ardıç, A. ve Yıldırım Öğüt, P. (2017). Alzheimer ve Alzheimerlı hastaların haberlerde temsili. *Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli Dergisi*, 25(2), 1-22.

Girgis, N. M., Ahmed, H. I. ve Elsayied, H. E. (2012). Home care: nursing intervention for family caregivers of Alzheimer clients. *Journal of American Science*, 584-595. ISSN: 1545-1003.

Hamal, P. (2014). *Evidenced based support services for informal caregivers of individuals with dementia in the United States, India, and Nepal* (Yüksek Lisans Tezi). College of Bowling Green State University, Ohio.

Nahya, N. ve Harmanşah, R. (2016). *Kendini ve ötekini yazmak: alan araştırması ve deneyim*. R. Harmanşah ve N. Nahya (Ed.), Etnografik hikâyeler (s. 17-34) içinde . İstanbul: Metis Yayınları.

Öktem, P. (2003). *Sosyolojide nitel araştırma geleneğinin tarihçesi* (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Şentürk, B. (2016). *Mahalle kahvesinde "abla", kabul günlerinde "hanım": sınıf ve toplumsal cinsiyet bağlamında gecekonduda kadın araştırmacı olmak*. R. Harmanşah ve N. Nahya (Ed.), Etnografik hikâyeler (s. 68-85) içinde. İstanbul: Metis Yayınları.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (9. bs.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Fenomenolojik Yaklaşım Çerçevesinde Anlatılanların ve Anlatıl(a)mayanların Ötesine Yolculuk:
Kişisel Deneyimlerim Üzerine Notlar

Fulya Akgül Gök

Sözlerime Başlarken

Çocuğu şizofreni hastası olan anne ve babaların yaşam yolculuğunu, fiziksel, sosyal, bilişsel, duyuşsal ve tinsel boyutlar çerçevesinde değerlendirmeye çalıştığım doktora tez çalışmamda her bir bireyin kendi dünyasına bir nebze de olsa girerek onların anlatılarıyla, kendi gözlemlerimle, duygu ve düşüncelerimle bu yolculuktaki deneyimlerimi paylaşacağım.

Nitel araştırma yöntemi benim için her zaman oldukça önemli, derinlikli ve heyecan verici bir yöntem olmuştur. Bu yöntem ile çalışma yaptığım kişilerle aynı ortamda, yüz yüze

sınırlar çerçevesinde bu sorulara cevap verebilmek güven ilişkisinin kurulmasında önem teşkil edebiliyor.

Bu çalışmayı yaparken toplumsal cinsiyet rollerinin kadının ve erkeğin kendi hayatlarını özgür bir şekilde yaşayamamalarına neden olduğunu bir kez daha fark ettim. Bu bağlamda kendi hayatımı da yeniden gözden geçirdim. Nitel araştırmaların bir özelliği de araştırmacının kendi hayatına ilişkin sorgulamalarda bulunmasını sağlamak.

Her bir görüşmede benimle birlikte sürece devam eden hayatlar herhâlde hiçbir zaman zihnimden silinmeyecek. Yaşamlara tanıklık etmek ve bu yaşamları bilimsel bir çerçevede anlamlandırmak da kişisel ve akademik hayatımı zenginleştiren bir süreç oldu. Son olarak nitel araştırma yöntemine gereken önemin verilmesinin, özellikle ruh sağlığı alanında daha fazla nitel araştırmanın yapılmasının gerekli olduğunu düşünüyorum.

Kaynakça

Akgül Gök, F. (2017). Şizofreni hastalarına bakım veren kadınların yaşadıkları güçlüklerin değerlendirilmesi: Nitel bir araştırma. *Journal of International Social Research*, 10(53): 433-441.

Chadda, R.K., Pradhan, S.C., Bapna, J.S., Singhal, R. ve Singh, T.B. (2000). Chronic psychiatric patients: An assessment of treatment and rehabilitation related needs. *International Journal of Rehabilitation Research*, 23: 55-58.

Creswell, J.W. (2003). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches.* (2nd Ed.). California: Sage Publications.

Deniz, A. (2017). Kesişen kimlikler ekseninde bir konum tartışması: Bir kadın araştırmacının Türkiye'de yaşayan Rus göçmen kadınlarla karşılamasından notlar. *Fe Dergi,* 9(1): 11-26.

Derezotes, D.S. (2000). *Advanced generalist social work practice.* California: Sage Publications.

Gibson, C.H. (1995). The process of empowerment in mothers of chronically ill children. *Journal of Advanced Nursing*, 21(6): 1201-1210.

Gutierrez, L.M. (1990). Working with women of color: An empowerment perspective. *Social Work*, 35(2): 149-153.

Kartarı, A. (2017). Nitel düşünce ve etnografi: etnografik yönteme düşünsel bir yaklaşım. *Moment Dergi*, *4*(1), 207-220.

Koren, P.E., Dechillo, N., Friesen, B.J. (1992). Measuring empowerment in families whose children have emotional disabilities: A brief questionnaire. *Rehabilitation Psychology*, 37(4): 305-321.

Kümbetoğlu, B. (2012). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. (3. Baskı). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Leech, N.L., Onwuegbuzie, A.J. (2007). An array of qualitative data analysis tools: A call for data analysis triangulation. *School Psychology Quarterly*, 22(4): 557.

O'Connell, K.L. (2006). Needs of families affected by mental illness. *Journal of Psychosocial Nursing & Mental Health Services*, 16(3): 40-48

Özlü, A., Yıldız, M., Aker T. (2015). Burden and burden-related features in caregivers of schizophrenia patients. *The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, 28: 147-53.

Sales, E. (2003). Family burden and quality of life. *Quality of life research*, 12(1): 33-41.

Simon, B.L. (1994). *The empowerment tradition in American social work*. New York: Columbia University Press.

Tuncer, S. (2015). Dışarı çıkmak: Özelden kamusala feminist bir saha hikâyesi. *Moment Dergi*, *2*(2), 30-58.

Ünlü, Ç. Y. (2019). Feminist yöntemi alan deneyimleri (m) üzerinden tartışmak. *Fe Dergi*, *11*(1), 1-8.

Vandiver, V.L., Jordan C., Keopraseuth, K.O., Yu, M. (1995). Family empowerment and service satisfaction: An exploratory study of Laotian families who care for a family member with mental illness. *Psychiatric Rehabilitation Journal*, 19(1): 47-54.

Wancata, J., Freidl, M., Krautgartner, M., Friedrich, F., Matschnig, T., Unger, A., Gossler, R. ve Frühwald, S. (2008). Gender aspects of parents' needs of schizophrenia patients. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, *43*(12), 968-974.

Webb, C., Pfeiffer, M., Mueser, K. T., Gladis, M., Mensch, E., DeGirolamo, J., ve Levinson, D. F. (1998). Burden and well-being of caregivers for the severely mentally ill: The role of coping style and social support. *Schizophrenia Research*, 34: 169-180.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Zimmerman, M.A. ve Warschausky, S. (1998). Empowerment theory for rehabilitation research: Conceptual and methodological issues. *Rehabilitation Psychology,* 41: 3-16.

Yolculuğu Kendime Yönlendirdiğim Yerden Araştırma Sürecine Bakmak

Hande Albayrak

Başlarken

Tez çalışmalarının birçoğunda, araştırmacıların deneyimlerine ya da kendileri ile alakalı izlere rastlanmadığını görmekteyiz. Hâlbuki araştırmacıların, çalışma konusunu seçme nedenleri, konuyu ele alış biçimleri ve araştırma süreci deneyimleri gibi birçok durum kendileri ile alakalı da bir noktaya işaret etmektedir. Yapılan çalışmalarda araştırmacıların büyük bir kısmının, çalışma konusunu kendilerinden dışsallaştırarak ele aldığını söylemek yanlış olmaz. Tabi ki bunda araştırmacının kendisi, seçilen yöntemsel yaklaşım gibi faktörler de etkilidir. Ancak son zamanlardaki çalışmalarda ise araştırmacıların kendilerine dair süreçlere yer verme eğiliminin arttığını söyleyebiliriz. Bu eğilimin bir sonucu olarak çalışmada, doktora tezi araştırma deneyimlerimi, kendime yöneldiğim bir yerden aktarmaya çalıştım. Tez yazma sürecinde araştırmacının deneyimlerini görünür kılma amacındaki bu kitap bölümünde, araştırmacı rolünün

Sonuç Yerine

Bu kitap bölümünde doktora tez çalışmamdan yola çıkarak konu seçimimi, saha araştırmasında izlediğim yolu, karşılaştığım zorlukları ve bu sürecin katkılarını, kendime yöneldiğim bir noktadan ele aldım. Saha çalışmasındaki görüşmelerde zorlandığım noktalardan ve sonrasında bu görüşmelerin analizi yaparken anlam çıkarma çabamdan yola çıkarak kendimi de sorgulamaya, anlamaya ve keşfetmeye başladığım bir süreci yaşadım. Bu doğrultuda süreçte araştırmacı olarak kendim ile ilgili farkındalıklar kazandım. Tüm bunlar bu araştırmanın bana akademik katkılarının yanında bireysel katkıları olduğuna işaret ediyor. Böylelikle araştırmaların, araştırılan konu ve katılımcılara dair tek yönlü bir süreç olmadığını ve araştırmacının konuya dair nötr olmayan yanının öne çıkartmaya çalıştım. Saha araştırmasında yaşadığım zorlukları ise; araştırma katılımcıları ile bağlantı kurma, seçtiğim örneklem biçimi, görüşme yapma sürecim ve bu süreçte araştırmacı olarak kendim ile ilgili zorluklar olarak özetleyebilirim. Dolayısıyla burada yazdıklarımın bir kısmı, araştırma konusunun araştırmacı için sosyal, bilimsel ve politik anlamların yanında kişisel bir anlamının olduğu bir durumunda, araştırma sürecinin nasıl ilerleyebileceğinin bir örneği niteliğinde değerlendirilebilir.

Kaynakça

Asena, D. (1987). *Kadının adı yok*. İstanbul: Doğan Kitap.

Bora, A. (2004). Feminizm: Sınırlar ve ihlal imkânı, *Birikim*, 184-185.

Bourdieu, P. (2013). *Bilimin toplumsal kullanımları: Bilimsel alanın klinik bir sosyolojisi için.* Ankara: Heretik.

Butler, R. & Bauld, L. (2005). The parent's experience: Coping with drug use in the family. *Drugs: Education, Prevention and Policy,* 12(1), 35-45.

Choate, P.W. (2011). Adolescent addiction: What parents need? *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 30, 1359-1364.

Connelly, F. M. & Clandinin, D. J. (1990). Stories of experience and narrative inquiry. *Educational Researcher,* 19(5), 2-14.

Corbin, J. & Morse, J. M. (2003). The unstructured interactive interview: Issues of reciprocity and risks when dealing with sensitive topics. *Qualitative Inquiry*, *9*(3), 335-354.

Dion, K. (2014). "That's What I Meanby a Hundred Little, a Thousand Little Deaths...": A case study of the grief experienced by the mother of a substance abusing child, *MEDSURC Nursing*, 23(6), 397-421

Hutchinson, H. A., Wilson, M. E. & Wilson, H. S. (1994). Benefits of participating in research interviews. *Image Journal of Nursing Scholarship,* 26, 161-164.

Jackson, D. & Mannix, D. (2003). Then suddenly he went right off the rails: Mothers' stories of adolescent cannabis use, *Contemporary Nurse*, 14(2), 169-179.

Kim, J. H. (2015). *Understanding narrative inquiry: The crafting and analysis of stories as research.* Thousand Oaks, CA: Sage Publications Inc.

Miller, T. (2010). *Annelik duygusu mitler ve deneyimler*. (Gül Tunçer, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Orford, J., Copello, A., Velleman, R. & Templeton, L. (2010). Family members affected by a close relative's addiction: The stress-strain-coping-support model. *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 17(1), 36-43.

Petin, B. (2014). *Denetimli serbestlik kapsamında madde bağımlılığı için tedaviye yönlendirilen olguların algıladıkları aile desteğinin tedaviye etkisi ve ailelerinde psikiyatrik tanı varlığı*. (Yayımlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi), Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Ana Bilim Dalı, İzmir.

Polkinghorne, D. E. (1995). Narrative configuration in qualitative analysis. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, *8*(1), 5-23.

Usher, K., Jackson, D. & O'Brien, L.O. (2007). Shattered dreams: Parental experiences of adolescent substance abuse. *International Journal of Mental Health Nursing*, 16, 422-430.

Sosyal Bilimlerin Hukuka Terk Ettiği Duruşma Salonunda İtibarlı Boşanmanın İzinde Karmaşanın Ahengi[1]

Hatice Nuhoğlu

"...ve daha sonra mutlu yaşadılar. Birbirini sevmenin ebedi ve ezeli efsanesi böylece sürer. Âşık olma ve ilişkiler kurma hayali, yaşamın tüm sorunlarını çözecek ve bize layık olduğumuz, sonsuza dek sürecek mutluluğu hemen sağlayacak sevgi üzerine kurulmuştur. Efsane zevk doludur. Oysa gerçek çok daha başkadır..." der Buscaglia (1982). Gerçek, ilişkinin sona erdiği anda başlar aslında. İlişkileri yönetmek her zaman kolay görünmemektedir. Bazen ilişkiler her ilişkiye özgü farklı şekil ve içeriklerde sona erebilir. Çünkü her ilişki farklı bir yapıya

[1] Bu çalışma yazarın doktora tezinden üretilmiştir. Nuhoğlu, H. (2019). Boşanma Sürecinde Çatışma Deneyimlerinin Stratejik Aile Terapisi Temelinde Analizi Bir Karma Yöntem Araştırması. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı. Ankara.

Son olarak kendine, düşüncelerine, deneyimlerine ve yol haritana güven! Bu sürecin sonunda daha zengin bir sen olacaksın, unutma.

Kaynakça

Aile Mahkemeleri Kanunu. (2003, 9 Ocak). Resmi Gazete (Sayı: 24997). Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/Mevzuat Metin/1.5.4787.pdf

Blank, S. ve Dorf, B. (2014). *Girişimcinin el kitabı*. İstanbul: Boyut Yayın Grubu.

Busgalia, L. (1982). *Yaşamak, sevmek ve öğrenmek.* (Nesrin Kasap Çev.). İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Cibran, H. (2011). Aforizmalar. İstanbul: Avrupa Yakası Yayınları.

Crease, R. P. ve Goldhaber, A. S. (2016). *Kuantum dönemi.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Haley, J. (2016). *Sıradışı terapi: Milton H. Erickson'un psikiyatrik teknikleri.* İstanbul: Yol Yayınları.

Herring, J. (2009). *Family law.* England: Pearson Education.

Hopper, J. (2001). The symbolic origins of conflict in divorce. *Journal of Marriage and Family* 63. 430-445.

Kümbetoğlu, B. (2015). *Sosyoloji ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. (4. Baskı). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu. (2011, 4 Şubat). Resmi Gazete (Sayı: 27836). Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/Mevzuat Metin/1.5.6100.pdf

Robinson, A. (2013). Albert Einstein. (Yelda Türedi çev) *Bilim İnsanları Bir Keşif Destanı* içinde (60-67). İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.

Sancar, M. ve Atılgan, E.Ü. (2009). *"Adalet biraz es geçiliyor..." Demokratikleşme sürecinde hâkimler ve savcılar*. İstanbul: Tesev Yayınları.

Shakespeare, W. (2016). *Romeo ve Juliet*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

http://kadincinayetleri.org/

https://baytekinbalkan.com/blog/detay/fransiz-yazar-ve-filozof-denis-did

3. Basım

HİBRİT SAVAŞLAR
RUSYA VE İSRAİL ÖRNEKLERİYLE

Dr. Ali Gök

nobel bilimsel

HİBRİT SAVAŞLAR RUSYA VE İSRAİL ÖRNEKLERİYLE

Dr. Ali Gök

Yayın No.: 345
ISBN: 978-625-7932-44-8
E-ISBN: 978-625-7173-95-7
Basım Sayısı: 3. Basım, Temmuz 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Begüm Akcaoğlu -begum@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Gök, Ali.
Hibrit Savaşlar Rusya ve İsrail Örnekleriyle / Ali Gök
3. Basım, XIV + 504 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-7932-44-8
E-ISBN: 978-625-7173-95-7
1. Yeni Nesil Savaş 2. Clausewitz Üçlemesi 3. İsrail'in Hibrit Savaş Stratejileri 4. Rusya'nın Hibrit Savaş Stratejileri

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÜÇÜNCÜ BASIM İÇİN ÖN SÖZ iii
ÖN SÖZ v
GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM
LİTERATÜR TARAMASI 11
1.1. Geleneksel Savaş Yaklaşımları ve Clausewitz'in Savaş Teorisi 11
1.2. Yeni Nesil Savaş Yaklaşımları 19
1.3. Hibrit Savaş Yaklaşımları 31

İKİNCİ BÖLÜM
SAVAŞIN DOĞASINA VE KARAKTERİNE ETKİ EDEN FAKTÖRLER 41
2.1. Uluslararası Sistem 42
2.2. Ekonomik Faktörler 48
2.2.1. Savaşın Maliyeti 49
2.2.2. Savaş Ekonomisi 54
2.3. Hukuksal Faktörler 57
2.4. Teknolojik Faktörler 68
2.4.1. Savaşların İcrasında Kullanılan Araçlardaki Teknolojik Gelişmeler 69
2.4.2. Kitle İletişim Araçlarındaki Teknolojik Gelişmeler 78
2.5. Askeri Kültür Faktörü 83

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
HİBRİT SAVAŞ TEORİSİ 95
3.1. Hibrit Savaşın Tarihsel Gelişimi, Tanımı ve Temel Prensipleri 96
3.2. Hibrit Savaşın Safhaları ve Bileşenleri 106

3.2.1. İstihbarat Faaliyetleri 110
3.2.2. Psikolojik Harekat ve Sabotaj Faaliyetleri 111
3.2.3. Gayrinizami Harekat ve Terörizm 113
3.2.4. Konvansiyonel Harekat 117

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
RUSYA'NIN HİBRİT SAVAŞ STRATEJİLERİ 121
4.1. Sovyetler Birliği'nin Afganistan Müdahalesi 122
4.1.1. Afganistan Savaşı'nın Doğası ve Uluslararası Sistem 124
4.1.2. Afganistan Savaşı'nın Doğası ve Uluslararası Sistem 124
4.1.2.1. Clausewitz'in Savaş Teorisi ve Afganistan Savaşı 128
4.1.2.2. Ekonomik Faktörler 139
4.1.2.3. Hukuksal Faktörler 145
4.1.2.4. Teknolojik Faktörler 148
4.1.2.5. Askeri Kültür Faktörü 152
4.1.3. Sovyetler Birliği'nin Afganistan Müdahalesinde Uyguladığı Hibrit Savaş Stratejisi 157
4.1.3.1. Sovyetler Birliği'nin İstihbarat Faaliyetleri 158
4.1.3.2. Sovyetler Birliği'nin Psikolojik Harekat ve Sabotaj Faaliyetleri 162
4.1.3.3. Sovyetler Birliği'nin Gayrinizami Harekat Stratejisi ve Terörizm 167
4.1.3.4. Sovyetler Birliği Ordusunun Konvansiyonel Harekat Stratejisi 170
4.2. Rusya'nın Ukrayna Müdahalesi 174
4.2.1. Ukrayna Savaşı'nın Doğası ve Uluslararası Sistem 179
4.2.2. Ukrayna Savaşı'nın Karakteri 186
4.2.2.1. Clausewitz'in Savaş Teorisi ve Ukrayna Savaşı 186
4.2.2.2. Ekonomik Faktörler 203
4.2.2.3. Hukuksal Faktörler 209
4.2.2.4. Teknolojik Faktörler 214
4.2.2.5. Askeri Kültür Faktörü 220
4.2.3. Rusya'nın Ukrayna Müdahalesinde Uyguladığı Hibrit Savaş Stratejisi 225
4.2.3.1. Rusya'nın İstihbarat Faaliyetleri 228
4.2.3.2. Rusya'nın Psikolojik Harekat ve Sabotaj Faaliyetleri 230

4.2.3.3. Rusya'nın Gayrinizami Harekat Stratejisi ve Terörizm 237
4.2.3.4. Rusya Ordusunun Konvansiyonel Harekat Stratejisi 242
4.3. Sovyetler Birliği'nin Afganistan ve Rusya'nın Ukrayna Müdahalelerinin Karşılaştırılması 244
4.3.1. Savaşların Doğası Bakımından Karşılaştırılması 245
4.3.2. Savaşların Karakteri Bakımından Karşılaştırılması 247
4.3.2.1. Clausewitz'in Savaş Teorisi Bakımından Karşılaştırılması 247
4.3.2.2. Ekonomik Faktörler Bakımından Karşılaştırılması 250
4.3.2.3. Hukuksal Faktörler Bakımından Karşılaştırılması 252
4.3.2.4. Teknolojik Faktörler Bakımından Karşılaştırılması 254
4.3.2.5. Askeri Kültür Faktörü Bakımından Karşılaştırılması 257
4.3.3. Hibrit Savaş Bileşenleri Bakımından Karşılaştırılması 259
4.3.3.1. İstihbarat Faaliyetleri Bakımından Karşılaştırılması 261
4.3.3.2. Psikolojik Harekat ve Sabotaj Bakımından Karşılaştırılması 262
4.3.3.3. Gayrinizami Harekat ve Terörizm Bakımından Karşılaştırılması 267
4.3.3.4. Konvansiyonel Harekat Stratejisi Bakımından Karşılaştırılması 272
4.4. Bulgular ve Yorum 274

BEŞİNCİ BÖLÜM
İSRAİL'İN HİBRİT SAVAŞ STRATEJİLERİ 281
5.1. İsrail'in 1982 Lübnan Müdahalesi 282
5.1.1. Lübnan Savaşı'nın Doğası ve Uluslararası Sistem 285
5.1.2. Lübnan Savaşı'nın Karakteri 292
5.1.2.1. Clausewitz'in Savaş Teorisi ve Lübnan Savaşı 293
5.1.2.2. Ekonomik Faktörler 304
5.1.2.3. Hukuksal Faktörler 307
5.1.2.4. Teknolojik Faktörler 311
5.1.2.5. Askeri Kültür Faktörü 313
5.1.3. İsrail'in Lübnan Müdahalesinde Uyguladığı Hibrit Savaş Stratejisi 317
5.1.3.1. İsrail'in İstihbarat Faaliyetleri 318

5.1.3.2. İsrail'in Psikolojik Harekat ve Sabotaj Faaliyetleri 322
5.1.3.3. İsrail'in Gayrinizami Harekat Stratejisi ve Terörizm 324
5.1.3.4. İsrail Ordusunun Konvansiyonel Harekat Stratejisi 328
5.2. İsrail'in 2006 Lübnan Müdahalesi 331
5.2.1. Lübnan Savaşı'nın Doğası ve Uluslararası Sistem 335
5.2.2. Lübnan Savaşı'nın Karakteri 341
5.2.2.1. Clausewitz'in Savaş Teorisi ve Lübnan Savaşı 341
5.2.2.2. Ekonomik Faktörler 354
5.2.2.3. Hukuksal Faktörler 359
5.2.2.4. Teknolojik Faktörler 364
5.2.2.5. Askeri Kültür Faktörü 368
5.2.3. İsrail'in 2006 Yılında Lübnan'a Müdahalesinde Uyguladığı Hibrit Savaş Stratejisi 374
5.2.3.1. İsrail'in İstihbarat Faaliyetleri 375
5.2.3.2. İsrail'in Psikolojik Harekat ve Sabotaj Faaliyetleri 378
5.2.3.3. İsrail'in Gayrinizami Harekat Stratejisi ve Terörizm 381
5.2.3.4. İsrail Ordusunun Konvansiyonel Harekat Stratejisi 384
5.3. İsrail'in 1982 ve 2006 Lübnan Müdahalelerinin Karşılaştırılması 386
5.3.1. Savaşların Doğası Bakımından Karşılaştırılması 387
5.3.2. Savaşların Karakteri Bakımından Karşılaştırılması 389
5.3.2.1. Clausewitz'in Savaş Teorisi Bakımından Karşılaştırılması 390
5.3.2.2. Ekonomik Faktörler Bakımından Karşılaştırılması 394
5.3.2.3. Hukuksal Faktörler Bakımından Karşılaştırılması 397
5.3.2.4. Teknolojik Faktörler Bakımından Karşılaştırılması 398
5.3.2.5. Askeri Kültür Faktörü Bakımından Karşılaştırılması 400
5.3.3. Hibrit Savaş Bileşenleri Bakımından Karşılaştırılması 401
5.3.3.1. İstihbarat Faaliyetleri Bakımından Karşılaştırılması 403
5.3.3.2. Psikolojik Harekat ve Sabotaj Bakımından Karşılaştırılması 404
5.3.3.3. Gayrinizami Harekat ve Terörizm Bakımından Karşılaştırılması 406
5.3.3.4. Konvansiyonel Harekat Stratejisi Bakımından Karşılaştırılması 409
5.4. Bulgular ve Yorum 410

ALTINCI BÖLÜM
RUSYA VE İSRAİL'İN HİBRİT SAVAŞ STRATEJİLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ 417
6.1. Savaşların Doğası Bakımından Karşılaştırılması 418
6.2. Savaşların Karakteri Bakımından Karşılaştırılması 420
6.2.1. Clausewitz'in Savaş Teorisi Bakımından Karşılaştırılması 420
6.2.2. Ekonomik Faktörler Bakımından Karşılaştırılması 423
6.2.3. Hukuksal Faktörler Bakımından Karşılaştırılması 425
6.2.4. Teknolojik Faktörler Bakımından Karşılaştırılması 426
6.2.5. Askeri Kültür Faktörü Bakımından Karşılaştırılması 428
6.3. Hibrit Savaş Bileşenleri Bakımından Karşılaştırılması 431
6.3.2. Psikolojik Harekat ve Sabotaj Bakımından Karşılaştırılması 432
6.3.3. Gayrinizami Harekat ve Terörizm Bakımından Karşılaştırılması 434
6.3.4. Konvansiyonel Harekat Stratejisi Bakımından Karşılaştırılması 436
6.4. Bulgular ve Yorum 437

SONUÇ 445
KAYNAKÇA 451

KAYNAKÇA

Adamsky, D. (2010). *The Culture of Military Innovation: The Impact of Cultural Factors on the Revolution in Military Affairs in Russia, The US and Israel*, 1st ed. California, Stanford University Press.

Ağır, B. S. (2015*).* Güvenlik Kavramını Yeniden Düşünmek: Küreselleşme, Kimlik ve Değişen Güvenlik Anlayışı. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Sayı 22:97-131.

Ahmad, A. (2017). *Jihad & CO Black Markets and Islamist Power*, 1st ed. Oxford University Press.

Aid, M. (2014). The Role of the GRU in Russia's Takeover of the Crimea, Personal blog. http://www.matthewaid.com/post/80776580075/the-role-of-the-gru-in-russias-takeover-of-the. 12 Ocak 2019.

Akad, M. T. (2015). *Tarihten Bugüne Gayrinizami Savaş*, 1. Baskı. İstanbul, Kastaş Yayınevi.

Akad, M. T. (2011). *Modern Savaşın Temel Kavramları*, 1. Baskı. İstanbul, Kitap Yayınevi.

Akad,M. T. (2003). *Strateji Üzerine*, 2 . Baskı. İstanbul, Kastaş Yayınevi.

Akalın, D. (2015). Kızıldeniz'de Cibuti Üzerinden Yapılan Silah Kaçakçılığının Yemen'e Etkileri ve Osmanlı Devleti (1898-1914). *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 34, Sayı 58:651-686.

Akyol, C. (1970). *Gayri Nizami Harp*, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi.

Akyürek, S., Koydemir, S. F., Atalay, E., Bıçaksız, A. (2014). *Sivil –Asker İlişkileri ve Ordu-Toplum Mesafesi*. Ankara, Bilgesam Yayınları.

Alexiev, A. (1984). *The War In Afghanistan*. RAND Corporation.

Alexiev, A. (1988). *Inside the Soviet Army—Afghanistan*. Report No. 3627, Santa Monica, The Rand Corporation.

Aljazeera, (2018). Poroshenko: Over 80,000 Russian troops in and around Ukraine. https://www.aljazeera.com/news/2018/12/poroshenko-80000-russian-troops-ukraine-181201164222788.html. 22 Kasım 2018.

Aljazeera. (2014). Kırım Tatarlarının Anayurdu Tehlikede. http://www.aljazeera.com.tr/gorus/kirim-tatarlarinin-anayurdu-tehlikede. 22 Kasım 2018.

Aljazeera. (2014 Nisan 28). Filistin Kurtuluş Hareketi: Fetih. http://www.aljazeera.com.tr/dosya/filistin-kurtulus-hareketi-fetih. 20 Mart 2019.

Allison, R. (2014). Russian 'deniable' intervention in Ukraine: how and why Russia broke the rules. *International Affairs*, 90 (6):1255–1297.

Almqvist, B. (1986). The Afghan War in 1983: The Resistance of the Mujahideen Against the Nazi Tactics Used by the Soviets. Çeviri: Hakan Özdağ. *1983'de Afgan Savaşı: Sovyetlerin Kullandığı Nazi Taktiklerine Karşı Güçlenen Mücahit Direnişi*. Ankara, ODTÜ Asya- Afrika Araştırmaları Grubu Yayınları, No: 33.

Altunışık, M.B.(2007). *Lübnan Krizi: Nedenleri ve Sonuçları*. İstanbul, Tesev Yayınları.

Kaynakçanın tamamına kare kodu kullanarak erişim sağlayabilirsiniz.

3. Basım

NEOGASTRONOMİK AKIMLAR

Editör: Doç. Dr. Seda Derinalp Çanakçı

nobel bilimsel

NeoGastronomik Akımlar

Editör: Doç. Dr. Seda Derinalp Çanakçı

Yayın No.: 849
ISBN: 978-625-7677-39-4
E-ISBN: 978-625-7173-66-7
Basım Sayısı: 3. Basım, Temmuz 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Derinalp Çanakçı, Seda.
NeoGastronomik Akımlar / Seda Derinalp Çanakçı
3. Basım, XXII + 484 s., 16x23,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-7677-39-4
E-ISBN: 978-625-7173-66-7
1. Gastronomi 2. Yeni Eğilimler 3. Akım 4. Trend

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **xv**
RESİMLER LİSTESİ ..... **xvii**
ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **xxi**

1. BÖLÜM
MOLEKÜLER GASTRONOMİ
S. Seda Kamber Taş

Giriş 1
1.1. Moleküler Gastronominin Temelleri ve Gelişimi 2
1.2. Örnek Moleküler Mutfak Uygulamaları 5
1.2.1. Jelleme (Gelification) 5
1.2.2. Köpükleme (Foaming) 6
1.2.3. Tozlama (Powderizing) 6
1.2.4. Küreleme (Spherification) 6
1.2.5. Sıvı Nitrojen Kullanımı 7
1.3. Moleküler Mutfakta Kullanılan Katkı Maddeleri 7
1.4. Moleküler Gastronomide Kullanılan Mutfak Ekipmanları 10
1.4.1. Antigriddle 10
1.4.2. 3D Yazıcı Kullanımı 11
1.4.3. Gastrovac / Cooked Vide 11
1.4.4. Vakum Makinesi 12
1.4.5. Sous Vide Pişirme Makinesi 12
1.4.6. Sıvı Nitrojen Seti 12
1.4.7. Tütsü Makinesi ve Cam Fanus 13
1.4.8. Havyar Seti 13
1.4.9. Spagetti Seti 13
1.4.10. Rotaval 14
1.4.11. Pacojet 14
1.4.12. Köpük Yapma Makinesi 14
1.4.13. Sifon/Whipping 14
1.4.14. Kuru Buz Makinesi 14
1.4.15. Ölçü Kaşığı Seti 15
1.4.16. Delikli Kepçe 15
Sonuç 15
Kaynaklar 18

2. BÖLÜM
FÜZYON MUTFAK
Barış Turan

Giriş 23
2.1. Mutfak ve Füzyon Mutfak Tanımları 24
2.1.1. Mutfak Tanımı 24
2.1.2. Füzyon Mutfak Tanımı 26
2.2. Osmanlı, Türk ve Dünya Mutfağından Füzyon Uygulamaları 28
2.2.1.Osmanlı Saray Mutfağından Örnekler 28
2.2.2. Günümüz Türk Mutfağından Örnekler 31
2.2.3. Dünya Mutfağından Örnekler 33
2.3. Gastronomi Turizminde Füzyon Mutfağının Önemi 35
Sonuç 36
Kaynaklar 37

3. BÖLÜM
SÜRDÜRÜLEBİLİR GASTRONOMİ VE YEŞİL RESTORANLAR
Tuncay Çanakçı

Giriş 41
3.1. Gastronomi ve Sürdürülebilirlik Kavramı 42
3.1.1. Sürdürülebilir Gastronomi 43
3.1.2. Sürdürülebilir Gastronominin Kapsamı ve Amaçları 43
3.1.3. Sürdürülebilir Gastronomi ve Sürdürülebilir Turizm İlişkisi 44
3.1.4. Sürdürülebilir Gastronominin Diğer Sektörlerle İlişkisi 45
3.2. Yeşil Restoran Hareketi/ Kavramı 47
3.2.1.Yeşil Restoranların Sınıflandırılması 50
Sonuç 51
Kaynaklar 52

4. BÖLÜM
TEMALI OTELLER VE RESTORANLAR
Sedat Taş

Giriş 55
4.1. Tema ve Temalandırma Kavramları 57
4.2. Temalı Oteller ve Tarihsel Süreçleri 58
4.2.1. Dünyadaki ve Türkiye'deki Temalı Otel Örnekleri 60
4.3. Temalı Restoranlar ve Özellikleri 64
4.3.1. Temalı Restoranların Tarihsel Süreci 66
4.3.2. Dünyadaki ve Türkiye'deki Temalı Restoran Örnekleri 67
Sonuç 70
Kaynaklar 72

5. BÖLÜM
NÖROGASTRONOMİ
Savaş Evren

Giriş 77
5.1. Nörogastronominin Temelleri ve Tanımı 78
5.2. Nörogastronomi ve Çok Duyulu Lezzet Algılama 82
5.2.1. Tat ve Lezzet Kavramları 82
5.2.2. Lezzet Algısında Duyuların Rolü 83
5.2.2.1. Lezzet Algısında Ana Duyular: Tat Alma ve Koklama 83
5.2.2.2. Görmenin Lezzet Algısındaki Rolü: Görsel Lezzet 85
5.2.2.3. Dokunmanın Lezzet Algısındaki Rolü: Dokusal Lezzet 87
5.2.2.4. İşitsel Unsurların Lezzet Algısındaki Rolü: İşitsel Lezzet 88
5.2.3. Lezzet Algılamalarında Diğer Etkenlerin Rolü 90
5.2.4. Çok Duyulu Lezzet Algısının Genel Değerlendirmesi 93
5.3. Nörogastronomi Eleştirisi 94
Sonuç 96
Kaynaklar 98

6. BÖLÜM
FAST FOOD, SLOW FOOD VE RAW FOOD
Cem Yeşilyurt

Giriş 103
6.1. Fast Food (Hızlı Yemek) 104
6.1.1. Hızlı Yemeğin Zararları 109
6.2. Slow Food (Yavaş Yemek) 112
6.3. Raw Food (Çiğ Gıda) 116
6.3.1. Çiğ Beslenmenin Yararları 118
Sonuç 119
Kaynaklar 120

7. BÖLÜM
HAYALET (BULUT) MUTFAKLAR
Eda Fındık

Giriş 125
7.1. Hayalet Mutfaklar 126
7.2. Hayalet Mutfakların Popüler Olma Nedenleri 127
7.3. Hayalet Mutfak Tarihçesi 128
7.4. Hayalet Mutfakların Avantajları 129
7.5. Hayalet Mutfakların Potansiyel Zorlukları 131
7.6. Hayalet Mutfak İşleyişi ve Pazarlanması 133
7.7. Hayalet Mutfak İş Modelleri 134
7.7.1. Tek Markalı İş Modeli 135
7.7.2. Ortak Mutfak İş Modeli 135
7.7.3. Sanal Markalı İş Modeli 135
7.7.4. Hibrit Mutfak Modeli 136

7.8. Hayalet Mutfak Temel Performans Göstergeleri 136
Sonuç 137
Kaynaklar 140

8. BÖLÜM
SURF AND TURF
Ali Şen

Giriş 143
8.1. Suf and Turf 144
8.2. Surf and Turf ve Gastronomi 146
8.3. Surf and Turf Menülerinde Kırmızı Et ve Su Ürünleri 147
8.4. Surf and Turf Menülerinde Dikkat Edilmesi Gereken Bazı Kurallar 149
8.5. Surf and Turf Menülere Örnekler 150
Sonuç 156
Kaynaklar 157

9. BÖLÜM
HELAL GIDA / HELAL GASTRONOMİ
Mahmut Baltacı

Giriş 161
9.1. İslam'da Helal ve Haram Kavramları 162
9.2. Helal Gıda Kavramı 163
9.2.1. Kırmızı Et ve Kanatlı Et 164
9.2.2. Gıda Katkı Maddeleri 165
9.2.3. Temizlik ve Hijyen 166
9.3. Helal Gıda Sertifikası ve Önemi 167
9.3.1.Tüketiciler Açısından Helal Gıda Sertifikasının Önemi 168
9.3.2. Gıda İşletmeleri Açısından Helal Gıda Sertifikasının Önemi 169
9.3.3. Helal Sertifikada Standartlar 169
9.3.4. Dünyada Helal Sertifika Çalışmaları 170
9.3.5.Türkiye'de Helal Sertifika Çalışmaları 171
Sonuç 173
Kaynaklar 174

10. BÖLÜM
SAĞLIKLI BESLENME VE DOĞAL YİYECEKLER
Evrim Karaca

Giriş 177
10.1. Beslenmenin Tanımı ve Ögeleri 178
10.1.1. Yeterli ve Dengeli Beslenme 178
10.1.2. Besin Ögeleri ve Fonksiyonları 179
10.1.2.1. Proteinler 180
10.1.2.2. Yağlar 180
10.1.2.3. Karbonhidratlar 181
10.1.2.4. Mineraller 181

10.1.2.5. Vitaminler 182
10.1.2.6. Su 182
10.1.3. Besin Grupları 183
10.1.3.1. Süt Grubu 183
10.1.3.2. Et Grubu, Yumurta, Kuru Baklagil ve Sert Kabuklu Yemişler 184
10.1.3.3. Sebze ve Meyve Grubu 186
10.1.3.4. Ekmek ve Tahıl Grubu 186
10.1.3.5. Yağlar, Şekerler ve Lezzet Vericiler 187
10.2. Sağlıklı Beslenme ve Doğal Yiyeceklerin Önemi 188
10.2.1. Sağlık ve Beslenme İlişkisi 188
10.2.2. Beslenme İle İlişkili Kronik Hastalıklar 188
10.2.2.1. Obezite 188
10.2.2.2. Zayıflık 189
10.2.2.3. Kalp Hastalıkları 189
10.2.2.4. Diyabet (Şeker Hastalığı) 190
10.2.2.5. Hipertansiyon 190
10.2.2.6. Anemi 191
10.2.2.7. İyot Yetersizliği 191
10.2.3. Bireylerin Farklı Beslenme Tercihleri 192
10.2.3.1. Vejetaryen Beslenme 192
10.2.3.2. Çiğ Beslenme 193
10.2.3.3. Pesketaryen Beslenme 193
10.2.3.4. Paleo Beslenme 194
10.2.4. Sağlıklı Beslenmede Doğal Yiyeceklerin Yeri 194
10.2.4.1. Doğal (Organik) Gıdalar 195
10.2.4.2. Doğal Yiyecek Hazırlama Teknikleri 195
10.2.4.3. Sağlıklı Pişirme Teknikleri 197
10.2.4.4. Doğal Yiyeceklere Olan Tüketici Talebi 201
Sonuç 201
Kaynaklar 202

11. BÖLÜM
SOSYAL MEDYA VE GASTRONOMİ ETKİLEŞİMİ

Mehmet Umur

Giriş 207
11.1. Dünya Çapında Ağ (*www- world wide web*) 208
11.2. Sosyal Medya 210
11.3. Sosyal Medya ve Gastronomi Etkileşimi 211
11.3.1. Sosyal Medya Pazarlaması 212
11.3.2. Sosyal Medya ve Yiyecek İçecek Tüketimi 213
Sonuç 214
Kaynaklar 215

12. BÖLÜM
SOKAK YEMEKLERİ
Hülya Yeşilyurt

Giriş 219
12.1. Sokak Yemekleri Kavramı 220
12.1.1. Sosyokültürel Açıdan Sokak Yemekleri 222
12.1.2. Ekonomik Açıdan Sokak Yemekleri 223
12.1.3. Sağlık ve Hijyen Açısından Sokak Yemekleri 224
12.1.4. Sokak Yemeklerinin Tercih Edilme Nedenleri 225
12.2. Gastronomi Turizmi Açısından Sokak Yemekleri 227
12.2.1. Dünyada ve Türkiye'de Sokak Yemekleri Kültürü 229
12.2.2. Uluslararası Turizm Alan Yazınında Sokak Yemekleri 232
12.2.3. Ulusal Turizm Alan Yazınında Sokak Yemekleri 233
Sonuç 236
Kaynaklar 237

13. BÖLÜM
ETNİK RESTORANLAR
Emre Akoğul

Giriş 241
13.1. Yiyecek İçecek Endüstrisi ve Restoran 242
13.2. Etnik Kültür ve Yemek Kültürü 245
13.3. Etnik Restoran Kavramı 246
13.4. Türkiye'deki Bazı Etnik Mutfak Restoranlar 248
13.4.1. Osmanlı Mutfağı 249
13.4.2. Gürcü Mutfağı 251
13.4.4. Tatar Mutfağı 253
Sonuç 255
Kaynaklar 256

14. BÖLÜM
İÇECEK TRENDLERİ
Erol Geçgin, Barış Turan

Giriş 261
14.1. İçecek Endüstrisinin Gelişimi 262
14.2. İçecek Endüstrisini Yönlendiren Trendler 263
14.3. İçecekler 264
14.3.1. Alkolsüz İçecek Trendleri 265
14.3.1.1. Çay 267
14.3.1.2. Kahve 267
14.3.2. Alkollü İçecek Trendleri 268
14.3.2.1. Bira 269
14.3.2.2. Şarap 270
14.3.2.3. Distile İçkiler 271
Sonuç 273
Kaynaklar 274

15. BÖLÜM
FONKSİYONEL GIDALAR
Mustafa Akturfan, Ümit Sormaz

Giriş 277
15.1. Fonksiyonel Gıdaların Tanımı ve Tarihsel Gelişimi 278
15.2. Fonksiyonel Gıdaların Sınıflandırılması 281
15.3. Fonksiyonel Gıdaların Sağlık Üzerine Etkisi 287
15.4. Türk Mutfağındaki Fonksiyonel Gıdalar 288
15.5. Fonksiyonel Gıda Tüketimini Etkileyen Faktörler 289
Sonuç 290
Kaynaklar 291

16. BÖLÜM
ORGANİK TARIM VE DİKEY TARIM
Mehmet Halit Akın

Giriş 295
16.1. Organik Tarım 296
16.1.1. Organik Tarımın Amaç ve İlkeleri 298
16.1.2. Organik Tarımın Avantaj ve Dezavantajları 300
16.1.3. Dünyada ve Türkiye'de Organik Tarım Uygulamaları 301
16.2. Dikey Tarım 305
16.2.1. Dikey Tarımın Üretim Sistemleri 306
16.2.2. Dikey Tarımın Avantaj ve Dezavantajları 307
16.2.3. Dünyada ve Türkiye'de Dikey Tarım Uygulamaları 308
Sonuç 310
Kaynaklar 311

17. BÖLÜM
ORGANİK RESTORANLAR
Emine Şimşek Evren

Giriş 315
17.1. Organik Kavramı ve Organik Hareketi 316
17.2. Organik Restoran İşletmeciliği 320
17.3. Organik Yiyecekler ve İçecekler 324
17.3.1. Organik Et ve Balık 324
17.3.2. Organik Süt ve Süt Ürünleri 327
17.3.3. Diğer Organik Yiyecek ve İçecekler 327
Sonuç 329
Kaynaklar 331

18. BÖLÜM
YENİLEBİLİR ÇİÇEKLER
Oya Yıldırım

Giriş 337
18.1. Yenilebilir Çiçek Kavramı 339
18.2. Yenilebilir Çiçek Türleri 339
18.3. Yenilebilir Çiçeklerin Tüketilme Şekilleri 354
18.4. Yenilebilir Çiçeklerin Sağlığa Etkileri 355
18.5. Yenilebilir Çiçeklerin Kullanımında Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar 357
Sonuç 359
Kaynaklar 360

19. BÖLÜM
YENİLEBİLİR BÖCEKLER
Oya Berkay Karaca

Giriş 365
19.1. Yenilebilir Böcek Türleri 369
19.2. Yenilebilir Böcek Kullanımının Faydaları 372
19.2.1. Çevresel Faydaları 372
19.2.2. Sağlık ve Beslenme Faydaları 373
19.2.3. Ekonomik ve Sosyal Faydaları 379
19.3. Yenilebilir Böcek Ürünleri ve Üretim Teknolojisi 380
19.4. Tüketicilerin Böceklerin Gıda Olarak Tüketimine Yaklaşımları 386
19.5. Böcek Tüketiminin Riskleri 392
Sonuç 395
Kaynaklar 396

20. BÖLÜM
MOR VE SİYAH YİYECEKLER
Nazlı Deniz Özen, Oya Berkay Karaca

Giriş 403
20.1. Yiyeceklerde Renklerin Önemi 404
20.2. Mor Yiyecekler 405
20.3. Siyah Yiyecekler 417
20.3.1. Renklendirici Kullanılmayan Siyah Yiyecekler 417
20.3.2. Siyahlaştırıcı Maddeler ve Bunlardan Üretilen Yiyecekler 425
Sonuç 429
Kaynaklar 430

21. BÖLÜM
YEMEK STİLİSTLİĞİ VE FOTOĞRAFÇILIĞI
Damla Duman, Gamze Eryılmaz

Giriş 437
21.1. Yemek Stilistliği 438
21.1.1. Yemek Stilistinin Kullandığı Araç Gereçler 442

21.1.2. Yemeklerin Fotoğraf Çekimine Hazırlanması 445
21.1.3. Prop Stilistliği 446
21.2. Yemek Fotoğrafçılığı 447
21.2.1. Yemek Çekiminde Kullanılan Ekipmanlar 448
21.2.2. Yemek Fotoğrafçılığında Işıklandırma 451
Sonuç 454
Kaynaklar 455

22. BÖLÜM
KÂSE YEMEKLERİ (BOWL FOOD)
Elanur Şahin

Giriş 457
22.1. Gastronomi Trendi Olarak Kâse Yemekleri 458
22.2. Kâse Yemekleri Trendinin Gelişimi 460
22.3. Kâse Yemekleri Örnekleri 465
22.3.1. Buddha Kâsesi (Buddha Bowl) 465
22.3.2. Poke Kâsesi (Poke Bowl) 467
22.3.3. Makro Kâse (Macro Bowl) 468
22.3.4. Smoothie Kâsesi (Smoothie Bowl) 469
Sonuç 470
Kaynaklar 472
YAZARLAR LİSTESİ 475

1. BÖLÜM

MOLEKÜLER GASTRONOMİ

S. Seda Kamber Taş

Giriş

Ünlü bir Fransız politikacı, filozof ve gastronom olan Brillat-Savarin'in Lezzet Fizyolojisi (1825) kitabındaki klasikleşen gastronomi tanımı birçok disiplin ile ilişkilendirilir. Gastronomi; doğa tarihi (besin maddelerinin sınıflandırılmasıyla), fizik (maddelerin bileşimi ve kalitesinin incelenmesi gerekliliğiyle), kimya (tabi olduğu çeşitli analiz ve katalizlerle), işletme (ihtiyaç duyulanı mümkün olduğunca ucuza satın alma ve satılmak üzere üretilebilecek olanı en kârlı şekilde satma yöntemlerinin araştırılması nedeniyle), politika ve ekonomi alanlarının (yarattığı gelir kaynağı ve uluslararası etkileşim aracı olduğu gerekçesiyle) bir parçasıdır (This, 2006: 1). Ansiklopedik değer taşıyan bu eser, yemekle ilgili pek çok konuya ışık tutar. Örneğin obezitenin nedenleri, beş duyumuz, kahve tüketimi, yemeklerin tarihi ve nasıl yapılacağı gibi önemli bilgiler kitapta yer alarak kendisinden sonra gelen araştırmacılara ilham olmuştur (Hill, 2009: 8).

Bugün bilim ile ilişkilendirilerek tanımı yapılan moleküler gastronominin doğuş motivasyonu da farklı değildir. Moleküler gastronominin iki yaratıcı ismi olan Herve This ve Nicholas Kurti, her gün milyarlarca insanın yemek pişirdiğini ancak bu aktivite sırasında meydana gelen fiziksel ve kimyasal dönüşümlerin gerektiği kadar incelenmediğini öne sürmüşlerdir. Bu noktada mutfak ve bilim başlıklarını "moleküler gastronomi" kavramı altında birleştirmişlerdir. Böylece moleküler gastronomi kavramı, *yenilebilir malzemelerin pişirme sırasında fiziksel ve kimyasal dönüşümleri ve bunların tüketimiyle ilişkili duyusal fenomenlerin incelenmesiyle ilgilenen bir bilim dalı* olarak literatürdeki yerini almıştır (This, 2011: 141; Schenkelaars, Klompmaker ve Laar, 2010: 7).

Kaynaklar

Adria, F., Soler, J. ve Adria, A. (2008). *A day at elBulli*. London: Phaidon.

Andres-Bello, A., Garcia-Segovia, P. ve Martinez-Monzo, J. (2010). Vacuum frying process of gilthead sea bream (Sparus aurata) fillets. *Innovative Food Science & Emerging Technologies, 11*(4), 630-636.

Ateş Kurubuz, (2021). Kurubuz nedir? Nasıl üretilir?. Erişim adresi https://ateskurubuz.com/kurubuz/?cv=1

Batu, A. (2019). Moleküler gastronomi: Gıda üretiminde yeni bir devrim. *Aydın Gastronomy, 3*(1), 43-54.

Bulduk, S. (2016). *Gıda teknolojisi*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Cafemarkt, (2021). Mutfaktaki yardımcınız, krema ve soda sifonları. Erişim adresi https://blog.cafemarkt.com/mutfaktaki-yardimciniz-krema-ve-soda-sifonlari/

Caporaso, N. ve Formisano, D. (2016) Developments, applications, and trends of molecular gastronomy among food scientists and innovative chefs, *Food Reviews International*, *32*(4), 417-435.

Cawley, R. C. (2011). The interface of technology in culinary arts education. UNLV Theses, Dissertations, Professional Papers, and Capstones. http://dx.doi.org/10.34917/2452187

Cheftools, (2021). The UK's exclusive pacojet importer. Erişim adresi https://www.cheftools.co.uk/

Comfort Zone, (2014). How dangerous is liquid nitrojen. Erişim adresi https://www.ulethbridge.ca/sites/default/files/cz0514.pdf

Dağlıoğlu, P. (2019). *Tüketicilerin moleküler gastronomi ürünlerine olan tutumlarının değerlendirilmesi: Didim örneği.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yiyecek İçecek İşletmeciliği Anabilim Dalı, Aydın.

Durlu Özkaya, F. ve Özel, K. (2018). Moleküler mutfak tekniklerinden kapsülleştirme: Standart reçete örnekleri. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 6*(3), 53-72.

Durlu Özkaya, F., Aksoy, M., Özel, K. ve Sezgi, G. (2018). *Moleküler gastronomi.* Ankara: Detay Yayıncılık.

Ege Kurubuz, (2021). Kuru buz. Erişim adresi https://www.egekurubuz.com/kuru-buz

Garcia-Segovia, P., Garrido, M. D., Vercet, A., Arboleya, J. C., Fiszman, S., Martinez-Monzo, J., Laguarda, S., Palacios, V. ve Ruiz, J. (2014) Molecular Gastronomy in Spain, *Journal of Culinary Science & Technology, 12*(4), 279-293.

Gıda Bilgi, (2021). Etiket tanımları. Erişim adresi https://www.gidabilgi.com/Kategori/Detay/etiket-tanimlari-529df4

Gibbs, W. W., ve Myhrvold, N. (2011). Spherical eats. *Scientific American,* 305(4), 28–28.

Hernando, A. (2018). Cocina creativa. *Centro de Certificación Turística,* Erişim adresi https://www. cctmurcia. es/formacion/SPF20101452_M. pdf.

Hill, B. (2009). *Molecular gastronomy: Research and experience*. Melbourne: International Specialised Skills Institute.

Hoffman, J. (2008). Home cooking with a twist. *Nature, 452*, 32-33.

Hughes, J. (2019). Best measuring spoons for your kitchen. Erişim adresi https://www.kitchensurfing.com/best-measuring-spoons/

Ivanovic, S., Mikinac, K., ve Perman, L. (2011). Molecular gastronomy in function of scientific implementation in practice. *UTMS Journal of Economics*, *2*(2), 139-150.

İndigo Dergisi, (2019). Gıdaların üzerinde yazan E kodları ne anlama geliyor? Erişim adresi https://indigodergisi.com/2019/02/gidalar-e-kodlari-katki-maddeleri/

Jiang, H., Zheng, L., Zou, Y., Tong, Z., Han, S. ve Wang, S. (2019). 3D food printing: Main components selection by considering rheological properties. *Critical Reviews in Food Science and Nutrition, 59*(14), 2335-2347.

Kıvanç, P., Soylu, P., Özdemir, M. B., Şişik, N. ve Tayfur, M. (2014). Gıda katkı maddelerinin üretimi, özellikleri ve kullanımları. M. Tayfur (Ed.) *A'dan Z'ye gıda katkı maddeleri* içinde (19-162. ss.). *Detay Yayıncılık: Ankara*

Kıyıcıoğlu, E. (2018). Sous vide pişirme tekniği nedir? Erişim adresi https://www. kisikates.com.tr/sef-usulu/sous-vide-pisirme-teknigi-nedir-99

Lipton, J. I., Cutler, M., Nigl, F., Cohen, D. ve Lipson, H. (2015). Additive manufacturing for the food industry. *Trends in Food Science & Technology, 43*(1), 114-123.

Logsdon, J. (2012). Modernist cooking. Made easy: Getting started. Primolicous LLC, Wolcott, USA.

Mantihal, S., Kobun, R. ve Lee, B. B. (2020). 3D food printing of as the new way of preparing food: A review. *International Journal of Gastronomy and Food Science*, *22*, 1-10.

Melbourne Food Depot, (2021). Agar modernist spaghetti kit. Erişim adresi https://www.melbournefooddepot.com/buy/agar-modernist-spaghetti-kit/TUB6

Mizrahi, M., Golan, A., Mizrahi, A. B., Gruber, R., Lachnise, A. Z. ve Zoran, A. (2016). Digital gastronomy: Methods & recipes for hybrid cooking. *In Proceedings of the 29th Annual Symposium on User Interface Software and Technology* (pp. 541-552).

Msk-ingredients, (2021). Spaghetti kit. Erişim adresi. http://msk-ingredients.com/ spaghetti-kit-1-unit

Mutfak Kitap, (2021). Krema kapsülü (Cream Charger) Nedir?. Erişim adresi https://www.mutfakkitap.com/krema-sifonu-500-ml-

Oğan, Y. ve Ceyhun Sezgin, A. E. (2019). Katkı Maddesi Antioksidanların Gastronomi Açısından Değerlendirilmesi. *Artvin International Congress On Social Sciences (Aicoss 19)* içinde (147-156). 17-19 April 2019, Artvin.

Özdoğan, N. (2014). Moleküler gastronomi. Osman N. Özdoğan (Ed.), *Yiyecek İçecek Endüstrisinde Trendler-Kavramlar, Yaklaşımlar, Başarı Hikâyeleri* içinde (213-226. ss.). Ankara: Detay Yayıncılık.

Öztürk, H. (2019). Gıda katkı maddelerine giriş. Erişim adresi https://gidakolik.com/gida-katki-maddelerine-giris-hilal-ozturk-yazdi/

Perez, B., Nykvist, H., Brogger, A. F., Larsen, M. B. ve Falkeborg, M. F. (2019). Impact of macronutrients printability and 3D-printer parameters on 3D-food printing: A review. *Food Chemistry, 287*, 249-257.

Profesionalhoreca, (2021). Para qué sirve el rotaval micro? Erişim adresi https://www.profesionalhoreca.com/2021/07/21/para-que-sirve-el-rotaval-micro/

Schenkelaars, E., Klompmaker, I. Van de Laar, T. (2010). The molecular gastronomy–science in the kitchen. Waganingen University. Erişim adresi https://www. educationaldesigner.org/ed/volume3/issue12/article48/pdf/molecular-gastronomy-manual.pdf

Sezgin, O. (2016). Mutfakta kullanılan ekipman ve araç gereçler. S. Öncel (Ed.), *Mutfak Hizmetleri Yönetimi* içinde (110-138 ss.). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 3403.

Sun, J., Zhou, W., Huang, D., Fuh, J. Y. ve Hong, G. S. (2015). An overview of 3D printing technologies for food fabrication. *Food and Bioprocess Technology, 8*(8), 1605-1615.

Sun, T. (2021). Sıvı nitrojen nedir? Yemeklerde nasıl kullanılır?. Erişim adresi https://www.hepsiburada.com/kesfet/sivi-nitrojen-nedir-yemeklerde-nasil-kullanilir/

Tayar, M. ve Çıbık, R. (2013). *Gıda kimyası*. Bursa: Dora Yayıncılık.

This, H. (2006). *Molecular gastronomy: exploring the science of flavour*, New York: Columbia University Press.

This, H. (2009). *Building a meal: From molecular gastronomy to culinary constructivism.* (Çev. M. B. DeBevoise). New York: Columbia University Press.

This, H. (2011). Molecular gastronomy in France, *Journal of Culinary Science & Technology*, *9*(3), 140-149.

This, H. (2012). Molecular gastronomy is a scientific activity. C. Vega, J. Ubbink, E. van der Linden (Ed.), *The Kitchen as Laboratory: Reflections on the Science of Food and Cooking* içinde (242-253 ss.). New York: Columbia University Press.

Türk Gıda Kodeksi Gıda Katkı Maddeleri Yönetmeliği, (2013). *T.C. Resmî Gazete* (28693, 30 Haziran 2013).

Unilever Food Solutions, (2021). Gastronomi sözlüğü 5-Mutfak araç gereçleri. Erişim adresi https://www.unileverfoodsolutions.com.tr/konsept-uygulamalarimiz/kariyer-yolculugu/gastronomi-sozlugu-5.html

Vega, C.ve Ubbink, J. (2008). Molecular gastronomy: A food fad or science supporting innovative cuisine? *Trends in Food ve Science Technology, 19*(7), 372- 382.

Vega, C. ve Castells, P. (2012). Spherification. Faux caviar and skinless ravioli. C. Vega, J. Ubbink, E. van der Linden (Ed.), *The Kitchen as Laboratory: Reflections on the Science of Food and Cooking* içinde (25-32 ss.). New York: Columbia University Press.

Velsid, (2007). Rotaval, tecnología alimentaria para obtener destilados de cualquier producto. Erişim adresi https://www.directoalpaladar.com/utensilios/rotaval-tecnologia-alimentaria-para-obtener-destilados-de-cualquier-producto

Webstaurantstore, (2021). 4-Piece stainless steel heavy weight measuring spoon set. Erişim adresi https://www.webstaurantstore.com/4-piece-stainless-steel-heavy-weight-measuring-spoon-set/808722.html

Wikipedia, (2021).Anti-Griddle. Erişim adresi https://en.wikipedia.org/wiki/Anti-griddle

Yörük, N. G. ve Danyer, E. (2016). Gıda katkı maddeleri genel bilgiler ve tanımlar. *Türkiye Klinikleri J Food Hyg Technol-Special Topics, 2*(2), 1-10.

Yüksel Pastacılık, (2021). Krema sifonu 1000 ml. Erişim adresi https://www. yuksel-pastacilik.com/u12597/makine-purmuz/isi-krema-sifonu.html

2. BÖLÜM

FÜZYON MUTFAK

Barış Turan

Giriş

Yaşadığımız yüzyılda ortaya çıkan teknolojik gelişmeler, sosyal medya, ulusların yakınlaşması, uzaklardan bilgi toplamanın kolaylığı gibi faktörlerin sebep olduğu sosyal dönüşümler gerek beslenme alışkanlıklarında gerekse geleneksel mutfak kültürlerinde değişikliklere neden olmuştur. Buna paralel olarak gastronomi turizminde yenilik anlayışı da yiyecek içecekte çeşitlilik ve farklılık arayışını beraberinde getirmiştir. Mutfakta geleneksellikten çıkarak yeniliğe yönelme, klasik mutfağı durağan olmaktan çıkarmış ve dinamik bir atmosfere sokmuştur. Gastronomi sektörü her geçen gün gelişmekte ve bu çerçevede yeni terim, teknik ve akımlar ortaya atılmaktadır. Füzyon mutfağı ise özellikle son birkaç yıldır sıkça karşılaşılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim füzyon mutfağın popülerliği ve tanınırlığı dünya ülkelerinde ve Türkiye'de her geçen gün artmaktadır.

Günümüzde gastronomi turizminin ana kaynağı olarak etnik özellikte kabul edilen, belirli bir bölgeye ait malzemelerle ve yine oraya ait özgün pişirme teknikleriyle üretilen yerel mutfak (Okumuş, Kock, Scantlebury ve Okumuş, 2013; Kocabulut ve Kılıçarslan, 2018: 214) ürünleri gösterilmektedir. Ancak gelinen noktada gastronomi yerel mutfaklarla sınırlı kalmayıp heyecan arayan turistlerin beklenti ve talepleri ile şeflerin yeni menüler keşfetme isteği doğrultusunda bünyesinde yeni akımlar ve yeni pişirme teknikleri oluşturmuştur (Aksoy ve Sezgi, 2017: 547). Bunların içerisinde füzyon mutfak yeni ve farklı bir gastronomi trendi olarak dikkat çekmektedir. Füzyon mutfak, değişik bölgelerin ya da en az iki farklı ulus mutfak kültürünün yemek pişirme ve tekniklerinin bilinçli

- Şeflerin bu mutfağa yönelik olumlu bir algı içerisinde olmasının sağlanması ve şeflere bu mutfakla ilgi bilgi verilmesi,
- Turistlerin bu mutfağa ilgisini çekecek çalışmaların hayata geçirilmesi ve benzeri gibi faktörler önerilmektedir.

Diğer taraftan füzyon mutfak gastronomi turistleri ve fotoğraf meraklısı sosyal medya kullanıcıları için bir pazarlama aracı olarak kullanılabilir. Çünkü gastronomi turistleri hem yeni deneyimler edinmek için "risk" almaya gönüllü olan hem de kendileri için yeni olan, daha önce denemedikleri hatta duymadıkları gıdaları denemeye meyilli olan yenilikçi kişiler şeklinde tanımlanmaktadır (Şimşek ve Selçuk, 2018: 30; Derinalp Çanakçı, 2020: 719-720). Ayrıca bu turistler, maceracı bir yönelim göstererek farklı yemekleri tercih eden neofilik eğilimi yüksek kişiler olarak da ifade edilmektedir (Keskin ve Sezen, 2020: 1596). Sosyal medya kullanıcıları ise çoğu zaman sadece yemeğin görüntüsünü çekip paylaşmak için restoranları ziyaret etmektedir. Dolayısıyla bu kullanıcılar için yemeğin sunumu ve görseli lezzetin önüne geçebilmektedir. Füzyon mutfak uygulamalarının yemeğin sunumunu bir adım öteye taşıdığı ve göze hitap eden bir tabak ortaya çıkardığı düşünülürse söz konusu mutfağın sadece gastronomi turistleri için değil aynı zamanda sosyal medya kullanıcıları için de önem arz ettiği söylenebilir. Bu doğrultuda ileriki çalışmalarda araştırmacılar, sosyal medyayı aktif kullanan gastronomi turistlerinin füzyon mutfağına yönelik yaklaşımlarını inceleyen konuları ele alabilirler.

Kaynaklar

Aksoy, M., ve Sezgi, G. (2017). Moleküler mutfak tekniklerinin duyusal analiz yöntemiyle değerlendirilmesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 5*(4), 546-565.

Aksoy, M., ve Üner, E. H. (2016). rafine mutfağın doğuşu ve rafine mutfağı şekillendiren yenilikçi mutfak akımlarının yiyecek içecek işletmelerine etkileri. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3*(6), 1-17.

Can, A., Sünnetçioğlu, S., ve Durul-Özkaya, F. (6-19 Aralık 2012). Füzyon mutfağı uygulamalarının gastronomi turizminin gelişimine katkısı. *13. Ulusal Turizm Kongresi* (s. 873-882). Antalya: Akdeniz Üniversitesi Turizm Fakültesi.

Cömert, M., ve Çavuş, O. (2016). Moleküler gastronomi kavramı (The Concept of Molecular Gastronomy). *Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 4*(4), 118-131.

Çanakçı, T., ve Birdir, S. S. (2020). Dört ve beş yıldızlı otel mutfak şeflerinin işten ayrılma nedenleri. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, *12*(2), 1176-1191.

Del Moral, R. G. (2020). Gastronomic paradigms in contemporary western cuisine: From French haute cuisine to mass media gastronomy. *Frontiers in Nutrition, 6*, 1-12.

Derinalp Çanakçı, S. (2020). The typology of gastro tourists: A study on foreign tourists visiting Turkey. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 8*(2), 718-728.

Doğdubay, M., Şahin, N. N., ve Yiğit, S. (2017). In the fusion cuisine approach availability of quinoa (Application Suggestions). *Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 5*(3), 3-12.

Erdem, B., ve Akyürek, S. (2017). Yeni bir mutfak akımı: Yaşayan mutfaklar (A New Cuisine Trend: Living Cuisines). *Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 5*(2), 103-126.

Erkmen, E. (2018). Yerel mutfak deneyiminin tüketici temelli destinasyon marka denkliğine etkisi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 6*(2), 143-162.

Ferdous, F. A. (2017). Fusion cuisine: Innovations in combining elements of different culinary traditions. *Asian Journal of Applied Science and Engineering, 6*(3), 143-150.

Girgin, G. K., Demir, Ö., ve Çetinkaya, V. (2017). Dünyanın en iyi mutfakları ve Türk mutfağı. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 5*(2), 219-229.

Hatipoğlu, A., ve Batman, O. (2014). Osmanlı saray mutfağı'na ait gastronomik unsurların günümüz Türk mutfağı ile kıyaslanması. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, 11*(2), 62-74.

Hjalager, A. M., ve Corigliano, M. A. (2000). Food for tourists determinants of an image. *International Journal of Tourism Rerearch, 2*, 281-293.

Karamustafa, K., Birdir, K., ve Kılıçhan, R. (2016). Gastronomik akımlar çerçevesinde gıda tüketim ölçeği. *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi, 8*(2), 29-69.

Kocabulut, Ö., ve Kılıçarslan, D. (2018). Turistlerin yerel yiyecek tüketme ve satın alma davranışları üzerine kavramsal bir çalışma. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 6*(1), 213-227.

Newman, J. M. (2014). *Fusion food in the vegan kitchen.* USA: Fair Winds Press.

Okumuş, F., Kock, G., Scantleybury, M. M., ve Okumuş, B. (2013). using local cuisines when promoting small Caribbean Island destinations. *Journal of Travel & Tourism Marketing, 30*, 410-429.

Öngel, S. (2015). Türk mutfağı ve geleceğine ilişkin değerlendirmeler. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 3*(4), 33-44.

Özdemir, B. (2001). *Otel işletmelerinde mutfak yönetimi ve her şey dâhil uygulamasının mutfak yönetimine etkileri üzerine sektörel bir araştırma (Yayınlanmış yüksek lisans tezi).* Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özgen, L., Güllü, M., Kalın, A., ve Yılmaz, E. (2021). Türk mutfağında füzyon uygulamalarına yaklaşım ölçeğinin geçerlenmesi. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 5*(2), 1238-1257.

Sandıkçı, M., ve Çelik, S. (2007). Füzyon mutfak uygulamaları ve misafir memnuniyeti açısından önemi. *1. Ulusal Gastronomi Sempozyumu* (s. 41-54). Antalya: Akdeniz Üniversitesi Alanya İşletme Fakültesi.

Santich, B. (2004). The study of gastronomy and its relevance to hospitality education and training. *Hospitality Management, 23*, 15-24.

Sarıoğlan, M. (2014). Fusion cuisine education and ıts relation with molecular gastronomy education (Comparative Course Content Analysis). *International Journal on New Trends in Education and Their Implications, 5*(3), 64-70.

Scarpato, R., ve Daniele, R. (2003). New global cuisine: Tourism, authenticity and sense of place in postmodern gastronomy. *Food Tourism Around The World: Development, Management and Markets*, 296-313.

Seçuk , B., ve Pekerşen, Y. (2020). Bursa ili 5 yıldızlı şehir otellerinde çalışan aşçıların moleküler gastronomi konusundaki görüşlerinin belirlenmesi. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 4*(1), 181-201.

Stewart, H. (2016). Being Japonaise: Understanding The Authentic İmplications of Fusian Cuisine. *Critical Theory and Social Justice Journal of Undergraduate Research (CTSJ), 6*, 5-13.

Şimşek, A., ve Selçuk, G. N. (2018). Gastro-turistlerin tipolojisinin belirlenmesi: Gaziantep ölçeğinde bir araştırma. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi, 3*(1), 28-43.

Tarınç, A., Yıldırım, G., ve Kılınç, C. Ç. (2019). Osmanlı mutfağının füzyon mutfağı çerçevesinde değerlendirilmesi. *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi, 6*(43), 3045-3053.

Turan , B., ve Akoğul, E. (2019). Gastronomi turizmine arz kaynağı oluşturabilecek ürünlerin belirlenmesi: Erzurum mutfağı örneği. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7*(92), 370-384.

Turan, H., Başaran, G., Ayduğ, İ., Bayesen, D., ve Sünnetçioğlu, S. (2020). Mutfak şeflerinin füzyon mutfağa yönelik görüşleri ve Çanakkale iline ait yöresel gıdalar ile füzyon mutfak önerileri. *AHBVÜ Turizm Fakültesi Dergisi, 23*(2), 332-358.

Yıldırım Saçılık, M. (2020). Yenilikçi mutfak akımlarının Türk mutfağı kapsamında uygulanabilirliği ve yerel mutfağın menülerde kullanılması ile ilgili görüşlerin belirlenmesi. *Journal of Tourism and Management, 1*(1), 21-39.

Zairi, Z. (2001). *Fusion cuisine: Conqueringthe new world.* England: Emerald Book Company.

Web Kaynakları (Resimler)

İlham Veren Tatlar. (2021, Ağustos 5). Category: Füzyon Mutfak: https:// ilhamveren-tatlar.com/category/fuzyon-mutfak/ adresinden alındı

İlham Veren Tatlar. (2021, Ağustos 5). Category: Füzyon Mutfak: https:// ilhamveren-tatlar.com/category/fuzyon-mutfak/ adresinden alındı

Kikkoman. (2021, Ağustos 5). Yemek Tarifleri: https://www.kikkoman.com.tr/yemek-tarifleri/recipe-detail/r/teriyaki-soslu-tavuk-sis-kara-age-1/c/2668/ adresinden alındı

Kikkoman. (2021, Ağustos 6). Yemek Tarifleri: https://www.kikkoman.com.tr/yemek-tarifleri/recipe-detail/r/japon-soslu-kizarmis-patlican/c/2668/ adresinden alındı

Kikkoman. (2021, Ağustos 6). Yemek Tarifleri: https://www.kikkoman.com.tr/yemek-tarifleri/recipe-detail/r/deniz-mahsullue-citir-cin-boeregi/c/2668/ adresinden alındı

Türk Aşçı Haberleri. (2021, Ağustos 1). Osmanlı Saray Mutfağı: https:// www. turkascihaberleri.com/HaberDetay/74217/Osmanli-Saray-Mutfagindan-Kalamar-Dolmasi-Tarifi-.html adresinden alındı

Türk Aşçı Haberleri. (2021, Ağustos 1). Osmanlı Saray Mutfağı: https://www. turkascihaberleri.com/HaberDetay/63192/Balli-Mahmudiyye.html adresinden alındı

Türk Aşçı Haberleri. (2021, Ağustos 1). Osmanlı Saray Mutfağı Pilav Tarifleri: https://www.turkascihaberleri.com/HaberDetay/62941/index.html adresinden alındı

Türk Aşçı Haberleri. (2021, Ağustos 7). Türk Mutfağı: https://www. turkascihaberleri.com/HaberDetay/74301/Muhtesem-Lezzet----Asya-Usulu-Levrek-Fileto-Tarifi.html adresinden alındı

3. BÖLÜM

SÜRDÜRÜLEBİLİR GASTRONOMİ VE YEŞİL RESTORANLAR

Tuncay Çanakçı

Giriş

Günümüzde temel seyahat motivasyonu olarak kabul edilen gastronomi, turizm deneyiminin olmazsa olmazı diyebileceğimiz bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer taraftan ülkelerin turizm tanıtımlarında ön planda yer almaya başlayan gastronomi unsurları, en önemli çekicilik faktörü olarak karşımıza çıkmaktadır (Küçükaltan, 2009: 8; Yüncü, 2009: 29).

Turizmin olumlu birçok özelliğinin yanında olumsuz özellikleri de son yıllarda tartışılan konular arasındadır. Doğal kaynakların yoğun kullanımı ile sınırlı olan kaynakların azalması veya yok olması, diğer taraftan küreselleşme ile tek tip yemek alışkanlıklarının yaygınlaşması ile yerel yemek kültürünün ve yerel yiyeceklerin yok olmaya başlaması sürdürülebilirlik kavramının oldukça fazla gündeme gelesine neden olmuştur (Şahin, 2004: 12).

Yerel halkı desteklemek, yerel kültürel mirası korumak, yerel ekonomiyi canlandırmak, tarımsal ürünlere gerekli önemi vermek, yöresel gastronomik unsurları ön plana çıkarmak ve tüm unsurların devamlılığını sağlamak sürdürülebilir gastronomi ile mümkün olabilmektedir (Yurtseven, 2011: 20).

Son yıllarda sürdürülebilir ve çevreye duyarlı işletmecilik anlayışını benimseyen işletmelerin ortaya çıkardığı kavram yeşil restoran kavramıdır. Yeşil restoran işletmeleri, yerel değerleri önemseyen, ürünlerinde organik gıdaları kullanan, kullanılan malzemelerde geri dönüşümü göz önünde bulunduran ve atık

na çıkarmaktadır. Sürdürülebilirlik kavramının tüm dünyada önem kazanması, müşterilerin de bu yönde bilinçlenmesini sağlamıştır. Bu bağlamda çevre dostu işletme anlayışına sahip yeşil restoranlar, konuya hâkim müşteriler tarafından daha çok tercih edilir hâle gelmeye başlamışlardır.

Kaynaklar

Akdağ, G., ve Üzülmez, M. (2017). Sürdürülebilir gastronomi turizmi kapsamında otantik yiyeceklere yönelik bir inceleme. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, *5*(Special Issue 2), 301-309.

Akgül, U. (2010). Sürdürülebilir kalkınma: Uygulamalı antropolojinin eylem alanı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi,* 24, 133-164.

Akgöl, Y. (2012). *Gastronomi turizmi ve Türkiye'yi ziyaret eden yabancı turistlerin gastronomi deneyimlerinin değerlendirilmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Altınel, H. (2009). *Gastronomide menü yönetimi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Berno, T. (2006). Bridging sustainable agriculture and sustainable tourism to enhance sustainability. Gedeon M. Mudacumura, Desta Mebratu, M Shamsul Haque (Ed.), Sustainable Development Policy and Administration içinde (207-223). London: Taylor&Francis.

Birkan, İ. (2001). Sürdürülebilirlik kavramı, turizm sektörü açısından sürdürülebilir gelişmenin önemi ve koşulları. *I. Ulusal Turizm İşletmeciliği Kongresi Bildiriler Kitabı*, 17-18.

Chen, C.-T., Lee, W.-H., Chang, Y.-Y., ve Cheng, C.-C. (2015). The strategy for enhancing consumer intention to dine at green restaurants: Three-phase decisionmaking model. *Total Quality Management & Business Excellence, 28*(5-6), 614- 632.

Chapin III, F.S., Torn, M.S. ve Tateno, M. (1996). Principles of ecosystem sustainability. *American Naturalist*, *148*(6), 1016-1037.

Cooper, C., ve S. Wahab. (2001). Tourism's approach to sustainability/ conclusion,tourism in the age of globalisation. London: Routledge.

Çabuk, S., ve Nakıboğlu, B. (2003). Çevreci pazarlama ve tüketicilerin çevreci tutumlarının satın alma davranışlarına etkileri ile ilgili bir uygulama. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12*(12), 39-54.

Çakır, M. (2009). Destinasyon pazarlamasında gastronominin rolü. *TÜROFED Dergi,* 30, 48-50.

Çalışkan, O. (2013). Destinasyon rekabetçiliği ve seyahat motivasyonu bakımından gastronomik kimlik. *Journal of Tourism And Gastronomy Studies.* 1/2, 39- 51.

Çelik, K. ve Geçgin, E. (2021). Kars ilinin kültürel miras kaynakları ve SWOT analizi. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 12*(23), 295-321.

Deng, J., King, B., ve Bauer, T. (2002). Evaluating natural attractions for tourism. *Annals of tourism research*, *29*(2), 422-438.

Deveci, B., Türkmen, S. ve Avcıkurt, C. (2013). Kırsal turizm ile gastronomi turizmi ilişkisi: Bigadiç örneği. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, *3*(2), 30-31.

Dewald, B., Bruin, B. J., ve Jang, Y. J. (2014). US consumer attitudes towards ―green restaurants. *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research. 25*(2), 171-180.

Durlu Özkaya, F., Sünnetçioğlu, S. ve Can, A. (2013). Sürdürülebilir gastronomi turizmi hareketliliğinde coğrafi işaretlemenin rolü. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 1*(1), 13-20.

Florida Energy Extension Service ve K. Miller. (1994). Energy efficiency & environmental news. Gainseville: Florida Energy Extension Service, Institute of Food and Agricultural Sciences, University of Florida.

Göker, G. (2011). *Destinasyon çekicilik unsuru olarak gastronomi turizmi: Balıkesir ili örneği.* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

GRA. (2021). Mission: Green the Restaurant Industry. Erişim tarihi 23.10.2021 http://www.dinegreen.com/about

GRA (2015). Green Restaurant Certification Standards. Erişim Tarihi: 23.10.2021 https://www.dinegreen.com/certification-standards

Green My Restaurant (2021). www.dinegreen.com (Erişim tarihi: 16.10.2021)

Haddad, N. S. (2017). *Do green building strategies ınfluence customers' and owners' perception in the restaurant business?* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Texas Tech University, Texas.

İpar, M. S., Babaç, E., ve Kök, A. (2020). Yeşil nesil restoranlara yönelik müşteri yorumlarının içerik analizi ile değerlendirilmesi. *Journal of Gastronomy Hospitality and Travel*, *3*(2), 260-269.

Karahan, G. (2019). *Gastronomi turizminin yerel halk üzerindeki algısı ve sürdürülebilirliği: Giresun ili örneği.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı.

Kaşlı, M., Cankül, D., Köz, E.N. ve Ekici, A. (2015). Gastronomik miras ve sürdürülebilirlik: Eskişehir örneği. *Eko-Gastronomi Dergisi, 1*(2), 27-47.

Kaypak, Ş. (2010). Ekolojik turizmin sürdürülebilirliği. *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, 2*(2), 93-114.

Keseci, S. (2018). *Yeşil restoran uygulamaları, restoran atıklarının değerlendirilmesi ve geri kazanımı.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Çevre Mühendisliği Ana Bilim Dalı, Mersin.

Keskin, E., Örgün, E., ve Akbulut, B. A. (2017). gastronomi kavramının kelime ilişkilendirme testi aracılığıyla analizi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, *255*, 267.

Kivela, J. ve Crotts, C.,J. (2006).Tourism and gastronomy: Gastronomy's influence on how tourists experience a destinastion. *Journal of Hospitality and Tourism Research, 30*(3), 354-377.

Kurnaz, A. (2017). *Sürdürülebilir gastronomi kapsamında yerel restoranların hizmet kalite algısının GRSERV ile ölçümü: İstanbul örneği.* (Yayımlanmamış doktora tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı.

Küçükaltan, G. (17-18 Nisan 2009), Küreselleşme sürecinde gastronomide yöresel tatların turistlerin destinasyon tercihlerine ve ülke ekonomilerine etkileri. *3. Ulusal Gastronomi Sempozyumu Bildirileri*, Antalya.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2007). *2023 Türkiye Turizm Stratejisi.* 03.10.2021, https://www.kultur.gov.tr/Eklenti/906,ttstratejisi2023pdf.pdf?0

Namkung, Y., ve Jang, S. (2017). Are consumers willing to pay more for green practices at restaurants? *Journal of Hospitality & Tourism Research, 41*(3), 329-356.

Nyheim, P. (2012). *Factors that lead two environmentally sustainable practices ın the restaurant industry: A qualitative analyses of two green restaurant ınnovators.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). The Pennsylvania State University, Pennsylvania.

Pasinli, A. (2016). *Yeşil nesil restoran hakkında genel bilgiler.* İstanbul.

Scarpato, R. (2002). Sustainable gastronomy as a tourist products. A. Hjalager ve G. Richards (ed.) Tourism and Gastronomy içinde (ss.51-70). London and New York: Routledge.

Santich, B. (2004). The study of gastronomy and its relevance to hospitality education and training. *Hospitality Management*, *23*(1), 15-24.

Seyhan, G. ve Yılmaz, B. S. (2010). Sürdürülebilir turizm kapsamında konaklama işletmelerinde yeşil pazarlama: Calista Luxury Resort Hotel. *DEÜ İşletme Fakültesi Dergisi*, *11*(1), 51-74.

Şahin, Ü. (2004). Bir Truva atı olarak sürdürülebilir kalkınma. *Üç Ekoloji*, *2*, 9-30.

Tan, B.-C., ve Yeap, P.-F. (2012). What drives green restaurant patronage intention? *International Journal of Business and Management, 7*(2), 215.

The Sustinable Restaurant Association (2021). https://thesra.org/ (Erişim Tarihi: 15.10.2021)

WWF- Dünya Doğayı Koruma Vakfı (2021). *https://www.wwf.org.tr/* (Erişim Tarihi: 15.10.2021)

Yurtseven, R. (2011). Sustainable gastronomic tourism in Gokceada (Imbros): Local and authentic perspectives. *International Journal of Humanities and Social Science, 1*(18), 17-26.

Yüncü, H., R. (2009). Sürdürülebilir turizm açısından gastronomi turizmi ve Perşembe yaylası. *10. Aybastı-Kabataş Kurultayı*, (27-34, Eskişehir.

4. BÖLÜM

TEMALI OTELLER VE RESTORANLAR

Sedat Taş

Giriş

Turizm sektörü içerisinde kitle turizminin özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hızla yaygınlaşmasıyla birlikte insanların tatil, yaşam biçimi, boş zaman değerlendirme anlayışları gibi kısacası beklentileri ve istekleri farklılaşmıştır (Altun ve İnceoğlu, 2006: 91; Kısa Ovalı, 2012: 130). Günümüz müşterilerinin turizm işletmelerine yönelik tatil-dinlenme amaçlı taleplerinin değiştiği, dinlenme ihtiyaçlarını karşılamanın yanında deneyimin daha ön planda tutulduğu, sıradan sunulan hizmetin dışında eğlence ve macera aktiviteleri beklentisi içinde olduğu görülmektedir (Altun, 2005: 66). Turizm sektörü de değişen ihtiyaçların karşılanmasına yönelik misafirlerine hoş duyguların ve unutulmaz anıların oluşturulması için (Işıldar, 2017: 202-203) özellikle turizm yapılarında yenilikçi, farklı ve deneyim odaklı görüşler ön plana çıkmış (Genç, 2014: 406) hayal gücüne dayalı olarak tasarlanan, benzetim yoluyla zaman ve mekân kavramından uzaklaşan (Güzel, 2014: 2), imaj yönüyle güçlü, dikkat çekici ve akılda kalıcı temalı mekânlar oluşturmaya başlamışlardır. Günümüzde otel, restoran, park, bar, müze gibi farklı türde birçok yapının belirli bir tema çerçevesinde tasarlandığı görülmekte, sayıları ise her geçen gün artmaktadır (Gök, 2019: 25). Temalı oteller ve temalı restoran kavramları da bu anlayış doğrultusunda gelişmiş ve popüler bir hâle gelmiştir.

Temalı oteller; farklı mimari tarz ve tasarımları ön plana çıkan, sıradan bir hizmet anlayışının aksine yenilikçi bir hizmet anlayışı ile misafirlerine unutulmayacak bir tatil deneyimi sunmaktadırlar (Erdem, 2010: 115-127). Aynı anlayış zaman içerisinde gastronomi açısından da paralel olarak gelişmiş, hem turizm

temayı yansıtabilmek ve bu tema konsepti içerisinde hizmet sunmak temalı restoranları diğer restoranlardan ayıran önemli bir özelliktir. Bunların yanında tema menüden yemeklere, personel kıyafetinden dekora, mutfak kültüründen sunulan hizmete kadar her şeyi kapsamakta ve diğer işletmelere göre daha akılda kalıcı bir imaj ortaya koymaktadır. Weiss ve diğerleri (2004) de temalı restoranlar üzerine gerçekleştirdikleri araştırmada yemek deneyiminin önemli ögeleri arasında yer alan yemek kalitesi ve atmosferin müşterilerin restoranı tekrar ziyaret etme niyeti üzerinde etkili olduğunu saptamışlardır.

Sonuç olarak bu bölümde değerlendirilen temalı oteller ve restoranlar konusunda örneklerinden de anlaşılacağı üzere temalaşmanın hem oteller hem de restoranlar üzerinde önemli etkileri olduğu görülmektedir. Bugün dünyanın birçok yerinde yer alan temalı oteller ve temalı restoranlar da bulundukları destinasyon içerisindeki turizm potansiyelinin artırılmasına ve tanıtılmasına katkı sağlamaktadır. Temalı otel ve restoranlar, işletmeler açısından farklılaşmaya, rekabet üstünlüğüne, olumlu imaj yaratmaya, müşteriler açısından da farklı arayışlara cevap bulmaya, farklı ortam, atmosfer, yer ve zamanda eşsiz deneyimler yaşamalarına fırsat sunmaktadır. Bu nedenle sürekli değişen ve gelişen turizm sektörü içerisine temalı otel ve temalı restoran hizmeti sunan işletmelerin yeni çıkan inovatif uygulamaları yakından takip etmesi ve sürekli yenilikler yapması gerekmektedir. Ayrıca gelecek çalışmalarda hem temalı otel hem de temalı restoranlar ile ilgili yabancı turistlerin görüşlerine dayalı çalışmalar yapılmasının yararlı olacağı ve literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

Akkaya, D. H. ve Usman, E. (2011). Temalı otel: Yok-mekânla var edilmeye çalışılan 'Kurmaca Mekân'", *Tasarım ve Kuram*, *7*(11-12), 67-80.

Altun, S. (2005). Turizm mimarlığında değişim ve temalı oteller. *Mimarist,* 3, 60-67.

Altun, S. ve İnceoğlu, M. (2010). Tatil amaçlı konaklama tesislerinde zamana bağlı değişim. *İTÜ Dergisi/A, 5*(2), 91-96.

Atay, L. ve Çeti, B. (2018). Temalı otellerde konaklayan turistlerin deneyimlerinin belirlenmesi: Botel Örneği. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 7(1), 555-572.

Babür, S. (2011). *Antalya ili merkezindeki beş yıldızlı temalı ve tasarım otel işletmelerinde yenilik uygulamaları üzerine bir araştırma.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı, Antalya.

Beardsworth, A. ve Bryman, A. (1999). Late modernity and the dynamics of quasification: The case of the themed restaurant. *The Sociological Review*, *47*(2), 228-257.

Bekar, A. ve Gümüş Dönmez, F. (2014). Temalı restoranlar ve temalı-etnik restoran ayrımı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *7*(35), 802-808.

Bryman, A. (1999). The disneyization of society. *The Sociological Review*, *47*(1), 25-47.

Çekal, N. ve Memiş, B. (2021). Gastronomi ve mutfak sanatları bölümü öğrencilerinin temalı restoranlara ilişkin tutum ve davranışları. *Aydın Gastronomy*, *4*(2), 63-72.

Durna, U. ve Babür, S. (2011). Otel işletmelerinde yenilik uygulamaları. *Journal Of Alanya Faculty Of Business/Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, 3*(1),73-98.

Erdem, B. (2010). Otel endüstrisinde yeni bir trend: Dizayn oteller, *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, 1*, 115-127.

Fırat, A. F. ve Ulusoy, E. (2011). Living a theme. *Consumption markets & culture*, *14*(2), 193-202.

Genç, R. (2014). *Uluslararası otel ve restoran yönetimi (ilkeler, kavramlar, uluslararası kaide ve kurallar).* Ankara: Detay Yayıncılık.

Gouvêa, A. B. C. T.de, Wada, E. K. ve Oliveira, P. S. G. (2020). Themed restaurants and hospitality: What do young people think? *Journal of Hospitality*, *2*(3-4), 72-82.

Gök, A. B. (2019). *Tematik otellerin durumu, gelişimi ve kullanıcı beklentilerinin mekân tasarımına etkilerinin Antalya kenti ölçeğinde incelenmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mekânsal Planlama ve Tasarım Anabilim Dalı, Burdur.

Gök, A. B. ve Bingöl, B. (2021). Turizmde temalı otellerin yeri ve kullanıcı beklentilerinin analizi. *Mimarlık ve Yaşam*, *6*(1), 61-75.

Guo, P. (2013). Some issues on evaluation of the theme hotel with the travelers' experience factors. *In: Proceedings of the Second International Conference on Innovative Computing and Cloud Computing*, https://doi.org/10.1145/2556871.2556930

Güney, D. (2015). *Deneyimsel pazarlamanın müşteri sadakatine etkisi: Muğla'daki butik otellere yönelik bir uygulama.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı, Muğla.

Güzel, F. Ö. (2014). Postmodern çağ tatil deneyimlerinde hazcı tepki basamağı çıktısı olarak temalı oteller. *International Journal of Economic and Administrative Studies*, *7*(13), 1-16.

Heung, V. C. S. (2002). American theme restaurants: A study of consumer's perceptions of the important attributes in restaurant selection. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, *7*(1), 19-28.

Heung, V. ve Gu, T. (2012). Influence of restaurant atmospherics on patron satisfaction and behavioral intentions. *International Journal of Hospitality Management*, *31*(4), 1167-1177.

Hung, K., Wang, S., ve Tang, C. (2015). Understanding the normative expectations of customers toward Buddhism-themed hotels: A revisit of service quality. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, *27*(7).1409-1442.

Ishak, F. A. C., Zainun, N. A. A., Karim, M. S., Ungku Zainal Abidin, U. F. ve Mohamad, S. F. (2020). The multifaceted of themed restaurant: Exploring the unique and

vulnerable elements in staging authentic dining experience. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences,10*(3), 855-868.

Işıldar, P. (2017). Tematik restoranlar. H. Kurgun (Ed.), *Gastronomi Trendler, Milenyum ve Ötesi* içinde (203-223. ss.). Ankara: Detay Yayıncılık.

Karagöz, İ. C. (2020). *Turistlerin temalı konaklama tesislerindeki memnuniyet düzeyleri ve tekrar ziyaret etme niyetleri arasındaki ilişkinin tespiti: Antalya örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı, Balıkesir.

Karasakaloğlu, D. ve Zengel, R. (2012). Yok-mekânlar olarak temalı otellerde kaybolma algısı üzerine bir inceleme. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, *23*(1), 86-98.

Kılınç, O. (2014). Temalı restoranlar ve barlar. Osman N. Özdoğan (Ed.), *Yiyecek İçecek Endüstrisinde Trendler-Kavramlar, Yaklaşımlar, Başarı Hikâyeleri* içinde (89-110. ss.). Ankara: Detay Yayıncılık.

Kısa Ovalı, P. (2012). Turizm yapılarında konsept (tema) üzerinden mekânlaştırma, Y. Uçkan (Ed.), *Turistik Alanlarda Mekân Tasarımı içinde* (115-127. Ss.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını (1440).

Kim, W.G. ve Moon, Y.J. (2009). Customers cognitive, emotional and actionable response to the service scape: A test of the moderating effect of the restaurant type. *International Journal of Hospitality Management, 28*(1), 144-156.

Mesaria, S. ve Jaiswal, N. (2014). A study on the colonial monuments of British Era of Kolkata, India. *Research Journal of Recent Sciences, 3*(IVC-2014), 99-107.

Met, Ö. (2012). Turizm ile yöresel gelişme: Sinop için bir turizm gelişim stratejisi önerisi. *Karadeniz Araştırmaları*, *34*(Yaz), 163-179.

Milman, A. (2010). The global theme park industry. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*. *2*(3), 220-237.

Muñoz, C. L. ve Wood, N. T. (2009). A recipe for success: Understanding regional perceptions of authenticity in themed restaurants. *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, *3*(3), 269-280.

Nangah, A. (2016). *The product of fantasy and themed hotels in remote peripheral locations of Northern Sweden: Case of Tree Hotel, Stora Hotellet and 'Rock Hotel'.* Master Thesis. Umeå University, Sweden.

Özen, S. (2009). *Dünya turizminde tüketici tercihlerinde yaşanan değişimlerin konaklama işletmelerine yansımaları: Antalya'da temalı otel örnekleri.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm Anabilim Dalı, Aydın.

Pırnar, İ. (2015). *Yiyecek içecek işletmeleri yönetimi*. Ankara: Beta Yayıncılık.

Pine, B. J. ve Gilmore, J. H. (2011). *The experience economy*. Boston: Harvard Business Press.

Sökmen, A. (2011). *Yiyecek içecek hizmetleri yönetimi ve işletmeciliği*. Ankara: Detay Yayıncılık.

The Proud Bird, (2021). Proud bird history. Erişim adresi https://www.the proudbird.com/history

Turizm ve Yatırım İşletme Endüstri Dergisi, (2015). İlk yarı kötü geçti, gözler ikinci yarıda. *Turizm ve Yatırım İşletme ve Endüstri Dergisi, 36,* 30-39.

Türk Dil Kurumu, (2021). Güncel Türkçe Sözlük, ‘‘tema’’ kelimesi. Erişim adresi https://sozluk.gov.tr/

Wan, Y. (2021). Research on the influence of theme restaurant interior design on users’ consumption behavior based on the layout of interior environment space. *International Conference on Tourism, Economy and Environmental Sustainability (TEES 2021).* https://doi.org/10.1051/e3sconf/202125102025251.

Weiss, R. Feinstein, A.H. ve Dalbor, M. (2004). Customer satisfaction of theme restaurant attributes and their ınfluence on return ıntent, *Journal of Foodservice Business Research, 7*(1), 23-41.

Whitaker. J. (2010). Birth of the theme restaurant. Erişim adresi https://restaurantingthroughhistory.com/2010/04/01/birth-of-the-theme-restaurant/

Wikipedia, (2021). Theme restaurant. Erişim adresi https://en. wikipedia.org/ wiki/Theme_restaurant.

Wood, N. T. ve Muñoz, C. L. (2007). ‘No rules, just right’or is it? The role of themed restaurants as cultural ambassadors. *Tourism and Hospitality Research*, *7*(3-4), 242-255.

Xiao, Q., Zhang, H. Q. ve Huang, H. (2013). The effects of hotel theme strategy: An examination on the perceptions of hotel guests on theme elements. *Journal of China Tourism Research*, *9*(1), 133-150.

5. BÖLÜM

NÖROGASTRONOMİ

Savaş Evren

Giriş

Bilme isteği sınırsız olan insanoğlu, görünenin ardındaki gerçekliği yüzyıllar boyunca aramıştır. Bilimin gelişmesinin ardındaki motivasyona işaret eden bu durumun en uç örneklerinden birini, nörobilim tekniklerinin diğer alanlarda kullanılmasıyla oluşan yeni araştırma alanlarında görmek mümkündür. Örneğin pazarlama araştırmalarında geleneksel olarak anket, görüşme, gözlem vb. sosyal bilimlere has teknikler uzun yıllar boyunca kullanılagelmiştir. Ancak son yıllarda pazarlama araştırmacılarının müşterinin tercihlerinin altında yatan gerçeği öğrenme isteği onları nöropazarlama diye anılan araştırmalar yapmaya itmiş ve nörobilimde kullanılan araçlarla insanların ürünlere/markalara karşı tepkileri incelenmeye başlanmıştır (Fugate, 2007; Ariely ve Berns, 2010). Hâlen etik açıdan tartışılan bu disiplinler arası çalışmaların "nörogastronomi" başlığı altında son yıllarda gastronomi alanında da kendini gösterdiğine tanık olmaktayız.

Nörogastronominin incelediği temel konu, lezzet algısının beyinde nasıl şekillendiğidir. İnsanların farklı duyular yoluyla lezzet algılarının nasıl oluştuğuna ilişkin akademik merak uzun yıllara dayanmaktadır (Kurgun, 2017: 38-47). Lezzet kimyası, tat bilimi, çok duyulu (veya çoklu duyusal, çok sensörlü) tat algısı gibi başlıklar altında insanların farklı lezzetleri nasıl algıladıkları incelenmiştir. Ancak bu konunun nörogastronomi başlığı altında, sinirbilim tekniklerinden yararlanılarak değerlendirilmesi nispeten yenidir (Shepherd, 2012: 5). Bu kapsamda araştırmacılar, insanların yiyecek ve içeceklerden elde ettikleri lezzet algısının duyular aracılığıyla beyin tarafından nasıl yaratıldığını araştırmaktadır. Bu araştırmalar sonucunda elde edilen bulguların obezite, diyabet,

Kaynaklar

Ariely, D. ve Berns, G.S. (2010). Neuromarketing: The hope and hype of neuroimaging in business. *Nature Reviews Neuroscience*, *11*(4), 284-292.

Bajec, M.R., Pickering, G.J. ve DeCourville, N. (2012). Influence of stimulus temperature on orosensory perception and variation with taste phenotype. *Chem. Percept*, 5, 243–265

*11*Bembich, S., Lanzara, C., Clarici, A., Demarini, S., Tepper, B. J., Gasparini, P. ve Grasso, D. L. (2010). Individual differences in prefrontal cortex activity during perception of bitter taste using fNIRS methodology. *Chemical Senses*, *35*(9), 801-812.

Berčík, J., Paluchová, J. ve Neomániová, K. (2021). Neurogastronomy as a tool for evaluating emotions and visual preferences of selected food served in different ways. *Foods*, *10*, 354.

Besnard, P., Passilly-Degrace, P. ve Khan, N. A. (2016). Taste of fat: a sixth taste modality?. *Physiological Reviews*, 96(1), 151-176.

Biggs, L., Juravle, G. ve Spence, C. (2016). Haptic exploration of plateware alters the perceived texture and taste of food. *Food Quality and Preferences*, 50, 129-134.

Blood, A.J. ve Zatorre, R.J. (2001). Intensely pleasurable responses to music correlate with activity in brain regions implicated in reward and emotion. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, *98*(20), 11818-11823.

Campo, R., Reinoso-Carvalho, F. ve Rosato, P. (2021). Wine experiences: A review from a multisensory perspective. *Applied Sciences*, (10), 4488.

Cankül, D. ve Uslu, N. (2020). Nörogastronomi ve duyusal algılama. *Journal of Tourism and Management, 1*(1), 64-74.

Carvalho, F., Gunn, L., Molina, G., Narumi, T., Spence, C., Suzuki, Y., ... ve Wagemans, J. (2020). A sprinkle of emotions vs a pinch of crossmodality: Towards globally meaningful sonic seasoning strategies for enhanced multisensory tasting experiences. *Journal of Business Research,* 117, 389-399.

Carvalho, F.R., Wang, Q., an Ee, R., Persoone, D. ve Spence, C. (2017). Smooth operator: Music modulates the perceived creaminess, sweetness, and bitterness of chocolate. *Appetite*, 108, 383-390.

Chandrashekar, J., Hoon, M.A., Ryba, N.J. ve Zuker, C. S., 2006. The receptors and cells for mammalian taste. *Nature*, 444, 288-294.

Chartier, F. (2012). *Taste buds and molecules: The art and science of food, wine, and flavor*. Hoboken New Jersey: John Wiley & Sons.

Choi, N-E. ve Han, J.H. (2015). *How flavor works: The science of taste and aroma*. West Sussex, UK: John Wiley & Sons.

Çelik, E. (2021). *Yemek renklerinin insanların algıları ve tercihleri üzerindeki etkisi: Kültürler arası bir araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gümüşhane.

De Luca, M., Campo, R. ve Lee, R. (2019). Mozart or pop music? Effects of background music on wine consumers. *International Journal of Wine Business Research*, *31*(3), 406-418.

Duffy, V.B., Peterson, J.M. ve Bartoshuk, L.M. (2004). Associations between taste genetics, oral sensation and alcohol intake. *Physiology & Behavior*, 82: 435–445

Fiegel, A., Meullenet, J.F., Harrington, R.J., Humble, R. ve Seo, H.S. (2014). Background music genre can modulate flavor pleasantness and overall impression of food stimuli. *Appetite*, 76, 144-152.

Fugate, D.L. (2007). Neuromarketing: A layman's look at neuroscience and its potential application to marketing practice. *Journal of Consumer Marketing*, *24*(7), 385-394.

Goldberg, E. M., Wang, K., Goldberg, J. ve Aliani, M. (2018). Factors affecting the ortho-and retronasal perception of flavors: A review. *Critical Reviews in Food Science and Nutrition*, *58*(6), 913-923.

Harrar, V. ve Spence, C., 2013. The taste of cutlery: how the taste of food is affected by the weight, size, shape, and colour of the cutlery used to eat it. *Flavour*, *2*(1), 1-13.

Herz, R. S. (2016). Birth of a neurogastronomy nation: The inaugural symposium of the International Society of Neurogastronomy. *Chemical Senses*, *41*(2), 101-103.

Hofmann, T. (2009). Identification of the key bitter compounds in our daily diet is a prerequisite for the understanding of the hTAS2R gene polymorphisms affecting food choice. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1170, 116–125.

https://sozluk.gov.tr

Huang, J., Zhao, P. ve Wan, X. (2021). From brain variations to individual differences in the color–flavor incongruency effect: A combined virtual reality and resting-state fMRI study. *Journal of Business Research,* 123, 604-612.

Hutchings, J.B. (2003). *Expectations and the food industry: The impact of color and appearance*. USA: Springer.

ISN (2021). Our history. https://isneurogastronomy.org/history (Erişim tarihi: 05.09.2021).

Javor, A., Koller, M., Lee, N., Chamberlain, L. ve Ransmayr, G. (2013). Neuromarketing and consumer neuroscience: contributions to neurology. *BMC Neurology*, *13*(1), 1-12.

Kantono, K., Hamid, N., Shepherd, D., Yoo, M.J.Y., Grazioli, G. ve Carr, B.T. (2016). Listening to music can influence hedonic and sensory perceptions of gelati. *Appetite*, 100, 244-255.

Kim, U. K. ve Drayna, D. (2005). Genetics of individual differences in bitter taste perception: Lessons from the PTC gene. *Clinical Genetics*, *67*(4), 275-280.

Koza, B.J., Cilmi, A., Dolese, M. ve Zellner, D.A. (2005). Color enhances orthonasal olfactory intensity and reduces retronasal olfactory intensity. *Chemical senses, 30*(8*)*, 643–649.

Kurgun, H. (2017). Nörogastronomi. Kurgun, H. (Ed.), *Gastronomi trendleri: Milenyum ve ötesi* içinde (ss. 33-56). Ankara: Detay Yayıncılık.

McClure, S.M., Li, J., Tomlin, D., Cypert, K.S., Montague, L.M. ve Montague, P.R. (2004). Neural correlates of behavioral preference for culturally familiar drinks. *Neuron*, 44(2), 379-387.

Nitschke, J.B., Dixon, G.E., Sarinopoulos, I., Short, S.J., Cohen, J.D., Smith, E.E., Kosslyn, S. M., Rose, R. M.,ve Davidson, R. J. (2006). Altering expectancy dampens neural response to aversive taste in primary taste cortex. *Nature Neuroscience*, *9*(3), 435-442.

O'Mahony, M. (1983). Gustatory responses to nongustatory stimuli. *Perception*, 12(5): 627-633.

Oberfeld, D., Hecht, H., Allendorf, U. ve Wickelmaier, F. (2009). Ambient lighting modifies the flavor of wine. *Journal of Sensory Studies*, 24, 797–832.

Okamoto, M. ve Dan, I. (2013). Extrinsic information influences taste and flavor perception: A review from psychological and neuroimaging perspectives. *Seminars in Cell & Developmental Biology*, *24*(3), 247-255.

Osterbauer, R. A., Matthews, P. M., Jenkinson, M., Beckmann, C. F., Hansen, P. C. ve Calvert, G. A. (2005). Color of scents: Chromatic stimuli modulate odor responses in the human brain. *Journal of Neurophysiology*, 93, 3434–3441.

Özata Şahin, E. (2020). Gastronomide güncel bir yaklaşım- nörogastronomi: Science Direct veri tabanında yayınlanan makaleler üzerine bir inceleme. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, Special Issue (4), 168-178.

Piqueras-Fiszman, B., Laughlin, Z., Miodownik, M. ve Spence, C. (2012). Tasting spoons: Assessing how the material of a spoon affects the taste of the food. *Food Quality and Preference*, *24*(1), 24-29.

Plassmann, H., Ambler, T., Sven, B. ve Kenning, P. (2007). What can advertisers learn from neuroscience*?*. *International Journal of Advertising*, *26*(2), 151-175.

Plassmann, H., O'Doherty, J., Shiv, B. ve Rangel, A. (2008). Marketing actions can modulate neural representations of experienced pleasantness. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the USA*, 105, 1050-1054.

Prescott, J. (2015). Multisensory processes in flavour perception and their influence on food choice. *Current Opinion in Food Science*, 3, 47-52.

Rhind, J.P. ve Law, G. (2018). *Cooking for the senses: Vegan Neurogastronomy*. London, UK: Singing Dragon.

Riera, C.E., Vogel, H., Simon, S.A. ve Coutre, J.L. (2007). Artificial sweeteners and salts producing a metallic taste sensation activate TRPV1 receptors. *American Journal of Physiology-Regulatory, Integrative and Comparative Physiology, 293*(2), R626-R634.

Running, C.A. ve Hayes, J.E. (2016). Individual differences in multisensory flavor perception. Piqueras-Fiszman, B. ve Spence, C. (Eds.) *Multisensory flavor perception: From fundamental neuroscience through to the marketplace* içinde (ss. 185-210). Elsevier.

Running, C.A., Craig, B.A. ve Mattes, R.D. (2015). Oleogustus: The unique taste of fat. *Chemical Senses*, 40, 507–516.

Sagioglou, C. ve Greitemeyer, T. (2016). Individual differences in bitter taste preferences are associated with antisocial personality traits. *Appetite*, 96, 299-308.

SanMiguel, N., López-Cruz, L., Müller, C. ., Salamone, J. D. ve Correa, M. (2019). Caffeine modulates voluntary alcohol intake in mice depending on the access conditions: Involvement of adenosine receptors and the role of individual differences. *Pharmacology Biochemistry and Behavior*, 186, 172789.

Shankar, M.U., Levitan, C. ve Spence, C. (2010). Grape expectations: The role of cognitive influences in color-flavor interactions. *Consciousness and Cognition*, 19, 380–390.

Shepherd, G.M. (2006). Smell images and the flavour system in the human brain. *Nature*, 444(7117): 316-321.

Shepherd, G.M. (2015). Neuroenology: How the brain creates the taste of wine. *Flavour*, *4*(1), 1-5.

Shepperd, G.M. (2012). *Neurogastronomy: How the brain creates flavor and why it matters*. New York, NY: Columbia University Press.

Small, D.M. (2012). Flavor is in the brain. *Physiology & Behavior*, *107*(4), 540-552.

Small, D.M., Gerber, J.C., Mak, Y.E. ve Hummel, T. (2005). Differential neural responses evoked by orthonasal versus retronasal odorant perception in humans. *Neuron*, 47, 593–605.

Small, D.M., Voss, J., Mak, Y.E., Simmons, K.B., Parrish, T. ve Gitelman, D. (2004). Experience-dependent neural integration of taste and smell in the human brain. *Journal of Neurophysiology, 92*(3), 1892–1903.

Spence, C. (2015a). Just how much of what we taste derives from the sense of smell? *Flavour*, *4*(30), 1-10.

Spence, C. (2015b). Multisensory flavor perception. *Cell*, *161*(1), 24-35.

Spence, C. (2015c). Eating with our ears: Assessing the importance of the sounds of consumption to our perception and enjoyment of multisensory flavour experiences. *Flavour*, *4*(3), 1-14.

Spence, C. (2016a). The neuroscience of flavor. Piqueras-Fiszman, B. ve Spence, C. (Eds.) *Multisensory flavor perception: From fundamental neuroscience through to the marketplace* içinde (ss. 235-248). Elsevier.

Spence, C. (2016b). Oral referral: On the mislocalization of odours to the mouth. *Food Quality and Preference,* 50, 117-128.

Spence, C. (2019). Neuroscience-inspired design: From academic neuromarketing to commercially relevant research. *Organizational Research Methods*, *22*(1), 275-298.

Spence, C. ve Piqueras-Fiszman, B. (2014). *The perfect meal: The multisensory science of food and dining*. Hoboken NJ, USA: John Wiley & Sons.

Stafford, L.D., Fernandes, M. ve Agobiani, E. (2012). Effects of noise and distraction on alcohol perception. *Food Quality and Preference*, *24*(1), 218-224.

Stewart, P.C. ve Goss, E. (2013) Plate shape and colour interact to influence taste and quality judgments. *Flavour*, *2*(27), 1-9.

Stroebele, N. ve de Castro, J. (2006). Listening to music while eating is related to increases in people's food intake and meal duration. *Appetite*, *47*(3), 285-289.

Stuckey, B. (2012). *Taste what you're missing: The passionate eater's guide to why good food tastes good.* NY, USA: Free Press.

Ustaahmetoğlu, E. (2015). Nöropazarlama üzerine bir değerlendirme. *Business & Management Studies: An International Journal*, *3*(2), 154-168.

Ünver Fidan, R. (2018). Koku duyusunun diğer duyulardan farkı ve farklılığın evrimsel perspektifle değerlendirilmesi. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *19*(35), 743-756.

Van Beek, J.H., De Moor, M.H., Geels, L.M., Willemsen, G. ve Boomsma, D.I. (2014). Explaining individual differences in alcohol intake in adults: evidence for genetic and cultural transmission?. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*, *75*(2), 201-210.

Varan, D., Lang, A., Barwise, P., Weber, R. ve Bellman, S. (2015). How reliable are neuromarketers' measures of advertising effectiveness?. *Journal of Advertising Research*, *55*(2), 176-191.

Vi, C.T., Marzo, A., Memoli, G., Maggioni, E., Ablart, D., Yeomans, M. ve Obrist, M. (2020). LeviSense: A platform for the multisensory integration in levitating food and insights into its effect on flavour perception. *International Journal of Human-Computer Studies*, 139, 102428.

Wooding, S., Gunn, H., Ramos, P., Thalmann, S., Xing, C. ve Meyerhof, W. (2010). Genetics and bitter taste responses to goitrin, a plant toxin found in vegetables. *Chemical Senses*, 35, 685–692.

Woods, A.T., Lloyd, D.M., Kuenzel, J., Poliakoff, E., Dijksterhuis, G.B. ve Thomas, A. (2011). Expected taste intensity affects response to sweet drinks in primary taste cortex. *Neuroreport*, 22, 365–369.

Yılmaz, İ., Akay, E. ve Er, A. (2021). Nörogastronomi. *Aydın Gastronomy*, *5*(2), 143-156.

Zampini, M. ve Spence, C. (2004). The role of auditory cues in modulating the perceived crispness and staleness of potato chips. *Journal of Sensory Studies*, *19*(5), 347-363.

Zampini, M. ve Spence, C. (2005). Modifying the multisensory perception of a carbonated beverage using auditory cues. *Food Quality and Preference*, *16*(7), 632-641.

Zampini, M., Wantling, E., Phillips, N. ve Spence, C. (2008) Multisensory flavor perception: Assessing the influence of fruit acids and color cues on the perception of fruit-flavored beverages. *Food Quality and Preference,* 19, 335–343.

Zampollo, F., Wansink, B., Kniffin, K. M., Shimuzu, M. ve Omori, A. (2012). Looks good enough to eat: How food plating preferences differ across cultures and continents. *Cross-Cultural Research,* 46, 31–49.

6. BÖLÜM

FAST FOOD, SLOW FOOD VE RAW FOOD

Cem Yeşilyurt

Giriş

Modern toplumlar büyük miktarlarda hazır gıda ve fast food tüketiyor gibi görünmektedir ve bu tüketim alışkanlığının artan popülaritesi açıktır. Taze gıda tüketimi azalma eğilimi gösterirken özellikle yalnız yaşayan yaşlılar, çocuklar ve ergenler tarafından hızlı gıdalar alışılmış diyetin bir parçası olarak yaygın olarak tüketilmektedir (Cabrera-Vigue ve diğerleri, 2014: 13). Hızlı yiyeceğin yoğun kalori alımına ve sağlık sorunlarına sebep olan ve küreselleşmeyle birlikte hızla yayılan McDonaldlaşma özelliğine karşı slow food (yavaş yiyecek) bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle küreselleşmeye ve normal büyüme ve bağışıklık fonksiyonu için ve yetişkinlikte kronik hastalıkları önlemek için hızlı yiyeceğe karşılık olarak çıkan yavaş yemek hareketi hem insan sağlığını korumakta hem de unutulmaya yüz tutmuş yöresel yemeklerin canlanmasını sağlamaktadır. Günümüzde sağlık sorunları nedeniyle hızlı yemeğe karşı ortaya çıkmış olan tek hareket yavaş yemek hareketi değildir bunun yanı sıra raw food (çiğ beslenme) hareketi de sağlıklı beslenebilmek için ortaya çıkmış hareketlerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Çiğ beslenme hareketi yavaş yemek hareketi kadar tüm insanlar tarafından benimsenmiş doğruluğu kabul edilmiş bir hareket değildir. Kimileri çiğ beslenmeyi sağlıklı bir beslenme hareketi olarak görürken kimileri ise bu beslenme hareketinin sağlıksız olduğunu düşünmektedir.

bulunmaktadır. Bu insanlar yavaş yemek restoranlarını tercih ederek hızlı yemeğe karşı bir duruş sergilemektedirler. Görülmektedir ki küreselleşme karşıtı ve bol kalorili sağlıksız yiyecekleri dışlayan bu kesim unutulmaya yüz tutmuş yöresel yemekleri tercih ederek hem kültürün yok olmasına hem de gelecek nesillere aktarılabilmesine olanak sağlamaktadır. Beslenme sadece hızlı ve yavaş yemek tercih etmekle sınırlı değildir. Kimi insanlar ısıtma işleminin vitaminleri yok ettiğini düşünerek çiğ beslenme tarzını benimsemektedirler. Çiğ beslenme ile yiyeceklere ısıl işlem uygulamadan vitaminlerini doğrudan alabilecekleri şekilde yemeyi tercih etmektedirler. Çiğ beslenme, bazı insanlar tarafından kabul görülürken bazı insanlar tarafından ise sağlıksız olarak görülmektedir. Sağlıklı olduğunu düşünenler tükettikleri gıdanın çiğ olması nedeniyle vitaminleri kaybetmeden alabildiklerini düşünürken sağlıksız olduğunu düşünenler ise et, süt, yumurta, peynir vb. gıdaların tüketilmemesi karşısında düşük protein alımının insan sağlığına zararlı olacağını düşünmektedirler.

Kaynaklar

Ak, K. (2007). Osmanlıdan günümüze Türk yemek kültüründe seramik yemek kapları. (Yayınlanmamış Tez) Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akarçay, E., ve Suğur, N. (2015). Dışarıda yemek: Eskişehir'de yeni orta sınıfın fast-food yeme içme örüntüleri. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, *18*(1), 1-29.

Akkuş, Ç. (2019). Yemek kültürünün sürdürülebilirliğini kadınların demografik özellikleri etkiliyor mu? *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, *7*(2), 731-750.

Alvaro, C. (2020). *Raw veganism: The philosophy of the human diet*. New York: Routledge.

Andreyeva, T., Kelly, I. R., ve Harris, J. L. (2011). Exposure to food advertising on television: Associations with children's fast food and soft drink consumption and obesity. *Economics & Human Biology*, *9*(3), 221-233.

Andrews, G. (2008). *The slow food story politicks and pleasure*. London: Pluta Press.

Andrews, S. (2013). *Food and beverage service: A training manual*, New Delhi: Tata McGraw-Hill Education.

Adzersen, K. H., Jess, P., Freivogel, K. W., Gerhard, I., ve Bastert, G. (2003). Raw and cooked vegetables, fruits, selected micronutrients, and breast cancer risk: A case-control study in Germany. *Nutrition and cancer*, *46*(2), 131-137.

Austin, S. B., Melly, S. J., Sanchez, B. N., Patel, A., Buka, S., ve Gortmaker, S. L. (2005). Clustering of fast-food restaurants around schools: A novel application of spatial statistics to the study of food environments. *American journal of public health*, *95*(9), 1575-1581.

Baimuratova, S., Chhabra, D., ve Schlottman, G. (2021). Planning a slow food tourism corridor in a Suburban Town in the United States. *Travel and Tourism Research Association: Advancing Tourism Research Globally*, *39*(1), 1-6.

Barad, A., Rivero-Mendoza, D., ve Dahl, W. (2020). Popular diets: Raw foods, *EDIS*, *2020*(5), 1-3.

Bougoure, U. S., ve Neu, M. K. (2010). Service quality in the Malaysian fast food industry: An examination using DINESERV. *Services Marketing Quarterly*, *31*(2), 194-212.

Chrzan, J. (2004). Slow food: What, why, and to where? *Food, Culture & Society*, *7*(2), 117-132.

Clancy, M. (2019). Introduction: The rise of slow in a fast world, M. Clancy içinde, *Slow tourism, food and cities paes and the search for the "Good Life"* (s. 25-44), London: Routledge.

Clancy, M. (2019b). Practicing slow political and ethical implications, M. Clancy içinde, *Slow tourism, food and cities paes and the search for the "Good Life"* (s. 132-156), London: Routledge.

Corvo, P., ve Matacena, R. (2019). Slow food in slow tourism, M. Clancy içinde, *Slow tourism, food and cities paes and the search for the "Good Life"* (s. 187-214), London: Routledge.

Cunningham, E. (2004). What is a raw foods diet and are there any risks or benefits associated with it? *Journal of the American Dietetic Association*, *104*(10), 1623.

Dickinson, J., ve Lumsdon, L. (2010). *Slow travel and tourism*, London: Earthscan Publishing.

Dimitrovski, D., Starčević, S., ve Marinković, V. (2021). Which attributes are the most important in the context of the slow food festival? *Leisure Sciences*, 1-19.

Driskell, J. A., Meckna, B. R., ve Scales, N. E. (2006). Differences exist in the eating habits of university men and women at fast-food restaurants. *Nutrition research*, *26*(10), 524-530.

French, S. A., Harnack, L., ve Jeffery, R. W. (2000). Fast food restaurant use among women in the pound of prevention study: Dietary, behavioral and demographic correlates. *International journal of obesity*, *24*(10), 1353-1359.

Frost, W., ve Laing, J. (2013). Communicating persuasive messages through slow food festivals. *Journal of Vacation Marketing*, *19*(1), 67-74.

Gerson, M. (1978). The cure of advanced cancer by diet therapy: A summary of 30 years of clinical experimentationi. *Physiol Chem Phys*, *10*(5), 449-464.

Guthman, J. (2003). Fast food/organic food: Reflexive tastes and the making of'yuppie chow. *Social & Cultural Geography*, *4*(1), 45-58.

Hassen, T., El Bilali, H., ve Allahyari, M. S. (2020). Impact of COVID-19 on food behavior and consumption in Qatar. *Sustainability*, *12*(17), 1-18.

Heitmann, S., Robinson, P., ve Povey, G. (2011). Slow food, slow cities and slow tourism. P. Robinson, S. Heitmann, P. Dieke içinde *Research themes for tourism*, (s.114-127), UK: CABI.

Hendrikx, B., ve Lagendijk, A. (2020). Slow Food as one in many a semiotic network approach to the geographical development of a social movement. *Environment and Planning E: Nature and Space*, *0*(0), 1-20.

Islam, N., ve Ullah, G. M. (2010). Factors affecting consumers' preferences on fast food items in Bangladesh. *The Journal of Applied Business Research*, *26*(4), 131-146.

Jeffery, R. W., Baxter, J., McGuire, M., ve Linde, J. (2006). Are fast food restaurants an environmental risk factor for obesity? *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, *3*(1), 1-6.

Karhan, J. (2018). Fast-Food imparatorluğunun zihniyetini Ritzer'in "Mcdonaldlaşma" kavramı üzerinden okumak. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (BUSBED)*, *8*(16), 405-432.

Kirkpatrick, S. I., Reedy, J., Kahle, L. L., Harris, J. L., Ohri-Vachaspati, P., ve Krebs-Smith, S. M. (2014). Fast-food menu offerings vary in dietary quality, but are consistently poor. *Public health nutrition*, *17*(4), 924-931.

Koşan, L., ve Geçgin, E. (2013). Hedef maliyetleme sisteminin menü analizinde kullanılması: Bir yiyecek içecek işletmesinde yapılan uygulama ve sonuçları. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *22*(2), 391-410.

Korkmaz, S. (2005). Fast food hızlı yemek pazarında rekabetçi stratejilerin etkinliği: Üniversite gençliğinin tercihlerinin analizi. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, *1*(2), 22-39.

Lassen, A. D., Lehmann, C., Andersen, E. W., Werther, M. N., Thorsen, A. V., Trolle, E., ve Tetens, I. (2016). Gender differences in purchase intentions and reasons for meal selection among fast food customers–Opportunities for healthier and more sustainable fast food. *Food Quality and Preference*, *47*, 123-129.

Lee, K. H., Scott, N., ve Packer, J. (2014). Habitus and food lifestyle: In-destination activity participation of slow food members. *Annals of Tourism Research*, *48*, 207-220.

Leitch, A. (2013). Slow food and the politics of virtuous globalization. C. Counihan ve P. Van Esteric. İçinde *Food and Culture,* (s.409-425). New York: Roudledge.

Maddock, J. (2004). The relationship between obesity and the prevalence of fast food restaurants: State-level analysis. *American Journal of Health Promotion*, *19*, 137–143.

Mangels, R., Messina, V., ve Messina, M. (2011). *The dietitian's guide to vegetarian diets*. USA: Jones & Bartlett Learning.

Mariani, J. (2020). *How America came to love raw food.* 15.10.2021 tarihinde Forbes: https://www.forbes.com/sites/johnmariani/2020/09/24/how-america-came-to-love-raw-food/?sh=40e5859d5edd adresinden alındı.

McDonald's (2021). *Tarihçe,* 16.10.2021 tarihinde https://www.mcdonalds.com.tr/tarihcemiz adresinden alındı.

Miranda, J. M., Mondragón, A. C., Martinez, B., Guarddon, M., ve Rodriguez, J. A. (2009). Prevalence and antimicrobial resistance patterns of Salmonella from different raw foods in Mexico. *Journal of food protection*, *72*(5), 966-971.

Pagand, J., Heirbaut, P., Pierre, A., ve Pareyt, B. (2017). The magic and challenges of sprouted grains, *Cereal Foods World*, *62*(5), 221-226.

Park, C. (2004). Efficient or enjoyable? Consumer values of eating-out and fast food restaurant consumption in Korea. *International Journal of Hospitality Management*, *23*(1), 87-94.

Pereira, M. A., Kartashov, A. I., Ebbeling, C. B., Van Horn, L., Slattery, M. L., Jacobs Jr, D. R., ve Ludwig, D. S. (2005). Fast-Food Habits, weight gain, and insulin resistance (the CARDIA study): 15-Year Prospective Analysis. *The Lancet*, *365*(9453), 36-42.

Petrini, C. (2003). *Slow food*. New York: Columbia University Press.

Ritzer, G., ve Miles, S. (2019). The changing nature of consumption and the intensification of McDonaldization in the digital age. *Journal of consumer culture*, *19*(1), 3-20.

Rojek,C. (2005) *Leisure theory, principles and practise*. Great Britain: Palgrave Press.

Royle, T. (2000) *Working for McDonald's in Europe: Unequal struggle?* New York: Routledge.

Royle, T., ve Towers, B. (2002). *Labour relations in the global fast-food industry*. London: Routledge.

Russo, R. (2010). *The raw food lifestyle: The philosophy and nutrition behind raw and live foods*. California: North Atlantic Books.

Sabbağ, Ç., ve Yeşilyurt, C. (2018). The effect of ecological food production on food culture: Example of Adiyaman. *Fresenius Environmental Bulletin*, *27*(8), 5259-5268.

Saçlı, Ç., ve Özer, G. (2018). Fast food kültürüne yöresel bir dokunuş: İskenderun döneri tercihine etki eden faktörler. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, *6*(4), 60-77.

Schlosser E. (2001). *Fast food nation: The dark side of the all-American meal*. New York: Houghton Mifflin.

Shah, T., Purohit, G., Nair, S. P., Patel, B., Rawal, Y., ve Shah, R. M. (2014). Assessment of obesity, overweight and its association with the fast food consumption in medical students. *Journal of Clinical and Diagnostic Research: JCDR*, *8*(5), 5-7.

Simonetti, L. (2012). The ideology of slow food. *Journal of European Studies, 42*(2), 168–189.

Smith, A. F. (2006). *Encyclopedia of junk food and fast food*. London: Greenwood Publishing Group.

TÜMER, E. İ., (2018). Lise ve dengi okullardaki öğrencilerin fast food tüketim kararları. *KSÜ Doğa Bilimleri Dergisi*, *21*(1), 1-6.

Unur, K. ve Gök, D. K., (2012). Tüketicilerin tez yemek tüketme nedenleri: mersin şehir merkezinde faaliyet gösteren yerel, ulusal, uluslararası zincir tez yemek işletme müşterileri örneği. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *15*(27), 357-387.

US Department of Agriculture. (2003). *Agriculture fact book*, Washington: Office of Communications.

Walker, J. R. (2018). *Restaurant concepts, management and operations*. Florida: Wiley.

Williams, J., Scarborough, P., Matthews, A., Cowburn, G., Foster, C., Roberts, N., ve Rayner, M. (2014). A systematic review of the ınfluence of the retail food environment around schools on obesity-related outcomes. *Obesity Reviews*, *15*(5), 359-374.

Wills, B., ve Sidsaph, H. (2021). Alternative food networks/ slow food. P. Harris, içinde, *The palgrave encyclopedia of interest groups, lobbying and public affairs,* (s.1-8). Switzerland: Palgrave Macmillan.

Yurtman, A. (2001). *Fast food sektör profil araştırması.* İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.

Zhong, C. B., ve DeVoe, S. E. (2010). You are how you eat: Fast food and impatience, *Psychological Science*, *21*(5), 619-622.

7. BÖLÜM

HAYALET (BULUT) MUTFAKLAR

Eda Fındık

Giriş

Dünyada küresel ve yerel çapta ekonomik, sosyal, kültürel, teknik ve teknolojik olarak değişimler yaşanmaktadır. Bu değişimler ise hem insan hayatını hem de endüstrileri etkileyerek dönüşümlere sebep olmaktadır. İnsanların hayatını devam ettirebilmesi için hizmet sağlayan yiyecek içecek işletmeleri de bu dönüşümlerden etkilenmiştir. Değişen müşteri ihtiyaçlarını karşılamak, taleplere cevap vermek, güncel gelişmelere uyum sağlamak, rekabet edebilmek gibi sebeplerle akıllı teknolojilere işletmelerde daha çok yer vermeye başlamışlardır. Kadınların çalışma hayatında daha aktif rol almaları ve yaşamın daha hızlı olması insanların online yemek siparişine olan talebini artırmıştır. Yiyecek içecek işletmeleri online kanallar yolu ile müşterilere hızlı ve çaba harcamadan sipariş imkânı sunmaktadır. Tüm dünya genelinde geleneksel restoranlara kıyasla online siparişin daha çok tercih edileceği düşünülmektedir. UBS'nin raporuna göre online yemek dağıtım pazarı önümüzdeki yıllarda 10 kat daha büyüyeceği ve dünya genelinde 2030 yılına kadar 35 milyar dolardan 365 milyar dolara çıkması öngörülmektedir (Oracle, 2020).

Ayrıca tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 da bu dönüşümlerin sebeplerinden biridir. Bu süreçte tüm sektörler yasaklar ve kısıtlamalardan olumsuz etkilenmiş ve mücadele etmek için farklı stratejiler geliştirmiştir. Hizmetin yüz yüze olduğu sektörlerden biri olan yiyecek içecek sektörü de bu durumdan en çok etkilenenlerden birisidir. İşletme içinde hizmet veremeyen restoranlar online sipariş ile hizmet vermeyi tercih etmişlerdir. Her restoran işletmesinin bu

Hayalet mutfakların Türkiye'de henüz fazla bilinmediği düşünülmektedir. Bu alanda yapılan bazı yatırımlar olsa da sınırlıdır, gelişme göstermemiştir. Bu alanda yapılacak olan yatırımların Covid-19'un olumsuz sonuçlarını azaltmak için çare olacağı düşünülmektedir. Hem otelcilik hem de restoran endüstrisi için önemli bir alternatiftir. Bu alanda yapılacak olan çalışmaların eksikliği giderece-ği söylenebilir.

Kaynaklar

Akgün, M. (2020, 12 Aralık). Hayalet Mutfaklar Dönemi. Erişim adresi https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/muge-akgun/hayalet-mutfaklar-donemi-41686597.

Başan, R. (2020, 12 Ekim). Restoranlar için bir devrim: Bulut mutfak. Erişim adresi https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ramazan-basan/restoranlar-icin-bir-devrim-bulut-mutfak-41633151.

Bulut mutfak dalgasını yakalamanın tam zamanı. (2020, 10 Aralık). Erişim adresi https://www.platinonline.com/dergi/defne-ertan-tuysuzoglu-bulut-mutfak-dalgasini-yakalamanin-tam-zamani-1075101.

Chavan, S. (2020). The qualitative analysis of cloud kitchen emerging as a viable food & beverage (F&B) alternative post COVID-19. *The International journal of analytical and experimental modal analysis*, *12*(9), 463-471.

Chern, B. T. P., ve Ahmad, F. B. S. (2020). Supply chain evolution. A study of opportunities and challenges of virtual kitchens in Malaysia. *Journal of Critical Reviews*, *7*(16), 361-368.

Choudhary, N. (2019). Strategic analysis of cloud kitchen–A case study. *Management Today, 9*(3), 184-190.

Colpaart, A. (2019). Everything you need to know about cloud kitchens (aka. Ghost Kitchens) in 2020. Erişim adresi https://www.thefoodcorridor.com/ 2019/12/05/ everything-you-need-to-know-about-cloud-kitchens-aka-ghost-kitchens-in-2020/.

Gasterea, (2021, 29 Ocak). Mutfağınızı hayalet mi, karanlık mı, bulut mu alırdınız? Erişim adresi https://gastereamag.com/hayalet-karanlik-coklu-mutfak/.

Hess, D. (2020, 14 Aralık). Ghost kitchens help to maximize hotel F&B space. Erişim adresi https://vtechworks.lib.vt.edu/bitstream/handle/10919/101491/Ghost %20 kitchens%20help%20to%20maximize%20hotel%20F%26B% 20space.pdf? sequence=1&isAllowed=y.

Hennessy, M. (2020, 26 Ocak). Are ghost kitchens the future? Erişim adresi https://www.qsrmagazine.com/technology/are-ghost-kitchens-future.

Lalley, H. (2020, 10 Nisan). How will the Covid-19 crisis change consumer dining behavior?. Erişim adresi https://www.restaurantbusinessonline.com/consumer-trends/how-will-covid-19-crisis-change-consumer-dining-behavior.

Li, C., Mirosa, M. ve Bremer, P. (2020). Review of online food delivery platforms and their impacts on sustainability. *Sustainability*, *12*(14), 1-17.

Martin, S. (2021). Top trends for restaurants in 2021. *Fcp Tasting,* Winter 2021, 1-18. Erişim adresi https://www.eatrightstore.org/dpg-products/fcp/tastings-winter-2021-newsletter-a-tale-of-collard-greens-diversity-equity-and-inclusion-from-farm-to.

Muller, C. (2018). Restaurant delivery: Are" ODP" the industry's" OTA"? Part I. *Boston Hospitality Review*, *6*(3), 1-17.

Olson, A. (2019, 21 Ekim). The rise of ghost kitchens: Here's what the online food ordeing boom has produced. Erişim adresi https://www.usatoday.com /story/tech/2019/10/21/ghost-kitchen-virtual-restaurant-heres-how-works/4053659002/.

Oracle, (2020). Essential guide to cloud kitchens [Powerpoint sunusu]. Erişim adresi https://www.oracle.com/a/ocom/docs/dc/em/ofb-essential-guide-to-cloud-kitchens v02.pdf?elq_mid=168961&sh=&cmid=BUMK200604P00010.

Özgüneş, R. E., Bozok, D., ve Küçükaltan, D. (2020). Yiyecek ve içecek sektöründe ileri teknoloji ve pandemik düzene doğru: Yakın gelecekte bir robota 'eline sağlık!' diyebilir miyiz? *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *22*(4), 1124-1139.

Paket Mutfak (2020). Paket mutfak nedir? Erişim adresi https://www.paket mut-fak.com.tr/.

Patton, L. (2019, 16 Mayıs). Ghost kitchens give chefs the speed to feed the delivery beast. Erişim adresi https://www.globest.com/2019/05/15/ghost-kitchens-give-chefs-the-speed-to-feed-the-delivery-beast/.

Sharda, N. (2020). Serving food from the cloud. Erişim adresi https://www.toptal. com/finance/growth-strategy/cloud-kitchen.

Suliman, A. (2019, 8 Ekim). New on the menu: Could 'dark kitchens' gobble up Britain's high street restaurants? Erişim adresi https://www.reuters.com/article/britain-cities-food-idUSL5N26G43S.

Süzer, Ö., Uçuk, C., Doğdubay, M. ve Dinç, Y. (2021). Endüstri 4.0'ın yiyecek içecek endüstrisine bir yansıması olarak bulut mutfaklar (Kavramsal Bir Analiz). *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, *9*(2), 975-989.

Taylor, K. (2019,1 Ekim). Ghost kitchens are taking over fast food chains from Chick-fil-A to Wendy's. Erişim adresi https://www.businessinsider.com/chick-fil-a-wendys-ghost-kitchens-growth-2019-10.

Upadhye, N. ve Sathe, S. (2020). Cloud kitchen-case study of swiggy cloud kitchen in Pune. *Mukt Shabd (UGC Care Journal)*, *6*(4), 107-114.

Yeşilyurt, B., ve Kurnaz, A. (2021). Koronavirüs (Covid-19) pandemi sürecinde restoran sektöründe yeni bir uygulama: Bulut mutfaklar. *Turar Turizm ve Araştırma Dergisi*, *10*(2), 47-62.

White, B. (2017). "8 restaurant KPIs that help evaluate your pizzeria's delivery service". Erişim adresi https://www.thrivepos.com/blog/8-restaurant-kpis-that-help-evaluate-your-pizzerias-delivery-service.

8. BÖLÜM

SURF AND TURF

Ali Şen

Giriş

Gıda, sosyal ve kültürel bir miras olmasının yanı sıra vazgeçilmez bir metadır. İnsan sağlığı ve refahı için hayati öneme sahiptir ve toplum açısından çok işlevli birleştirici bir rol oynamaktadır. Ayrıca gıda yaşam tarzlarını, sağlığı ve alışkanlıkları etkilediği kadar toprak, su, enerji, ulaşım ve ekosistem hizmetleri için sürdürülebilirliği de etkilemektedir (Pavlidis ve Markantonatou, 2020: 1).

Turizm faaliyetlerine katılan kişi sayısı her yıl sürekli artmaktadır. Sürdürülebilir turizm, yarının kaynaklarının bugünden korunmasını ve gelecek nesillere etkin şekilde aktarılmasını amaçlamaktadır. Benzer amaçlar doğrultusunda kitle turizmine alternatif olarak geliştirilen sürdürülebilir gastronomi turizmi, bireylerin gelirlerinin ve entelektüel düzeylerinin artması ile son zamanlarda popüler hâle gelmiş durumdadır (Akdağ, 2016: 165).

Günlük yaşam, gelenek, kültür ve medeniyetin merkezinde yer alan gastronomi, iyi yemek yeme sanatı ve bilimidir. Daha geniş bir ifadeyle sosyal, ekonomik ve coğrafi bağlamlarda yemek geleneklerinin ve her türlü içeceğin kökenlerinin araştırılmasını ve anlaşılmasını amaçlayan bir bilim dalıdır (Gillespie, 2001: 2). Günümüzde gastronomi, insan sağlığını ve çevresel sürdürülebilirliği destekleme potansiyeline sahiptir (Willett ve diğerleri, 2019: 447). Aynı zamanda bir destinasyondaki turizm gelişimi için temel bir araç hâline gelmiş durumdadır (González Santa Cruz, Pérez-Gálvez ve Medina-Viruel, 2019: 1).

Gastro turizm veya özel ilgi turizmi, kültür turizmine ait kavramlardır. Turist pazarındaki sürekli değişimler nedeniyle mutfak sanatı ve teknikleri turistlerin

Gastronomik sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi gastronomi alanındaki trend konuların takip edilmesi ile mümkün olabilmektedir. Trend yemeklerin ekonomik, ekolojik ve sosyal yönlerinin dikkate alınması önem arz etmektedir. Yiyecek içecek sektörünün tüketicilerin motivasyonlarını yüksek tutabilmeleri için güncel yemek trendlerini takip etmesi, güncel trendlerden Surf and Turf menüler oluşturabilmesi, ilgili personelinin yeni mutfak teknikleri ve trendleri konularında yeterli eğitimi almaları sağlanmalıdır.

Kaynaklar

Akdağ, G. ve Şahin, E. (2018). Surf and turf. H. F. Nizamlıoğlu (Ed.), *Gastronomide güncel konular* içinde (327-334. ss.). Konya: Billur Yayınevi.

Akdağ, G. (2016). An analysis of Surf & Turf experiences of tourists from different nations in Turkey from the sustainable gastronomy tourism perspective. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *8*(15), 164-175.

CarrefourSA. (t.y.). Surf & Turf tekniği ile dana bonfile ve ıstakoz tarifi. Erişim adresi https://www.dogrusucarrefoursa.com/surf-and-turf/

Carvache-Franco, M., Orden-Mejía, M., Carvache-Franco, W., Zambrano-Conforme, D. ve Carvache-Franco, O. (2021). Attributes of the service that influence and predict satisfaction in typical gastronomy. *International Journal of Gastronomy and Food Science*, *24*, 1-8.

Cracknell, H. L. ve Nobis, G. (1985). A study of foods and the development of eating habits. In *Practical Professional Gastronomy* (1-14. ss.). Palgrave, London.

Gillespie, C. (2001). *European gastronomy into the 21st century*. London: Routledge.

Gisslen, W. (2010). *Professional cooking, college version*. John Wiley & Sons.Usa.

González Santa Cruz, F., Pérez-Gálvez, J. C., ve Medina-Viruel, M. J. (2019). Gastronomic experiences of foreign tourists in developing countries. The case in the city of Oruro (Bolivia). *Heliyon*, *5*(7), 1-8. https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2019.e0201

Halweil, B. ve Nierenberg, D. (2008). Meat and seafood: The global diet's most costly ingredients. In *State of the World 2008* içinde (61-74. ss.). Routledge. London.

Kikkoman.(t.y.). Salsa ve Teriyaki Soslu Surf 'n' Turf (Karidesli Bonfile) Erişim adresi https://www.kikkoman.com.tr/yemek-tarifleri/recipe-detail/r/salsa-ve-teriyaki-soslu-surf-n-turf-karidesli-bonfile/

Leonard, E. G. (2006). *Club cuisine: Cooking with a master chef*. John Wiley & Sons. Canada.

Lezzet Dergisi. (2020, 02 Ekim). Erişim Adresi https://www.lezzet.com.tr/lezzetten-haberler/surf-and-turf-nasil-yapilir

Lorcu, F. ve Bolat, B. A. (2012). Edirne ilinde kırmızı et tüketim tercihlerinin incelenmesi. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, *9*(1), 71-85.

Martín, J. C., Román, C., Guzmán, T. L. G., ve Moral-Cuadra, S. (2020). A fuzzy segmentation study of gastronomical experience. *International Journal of Gastronomy and Food Science*, *22*, 1-10.

McGee, H. (2007). On food and cooking: The science and lore of the kitchen. New York: Simon and Schuster.

Pavlidis, G., ve Markantonatou, S. (2020). Gastronomic tourism in Greece and beyond: A thorough review. *International Journal of Gastronomy and Food Science*, *21*, 1-10.

Perkovic, A. ve Rata, G. (2011). Teaching semantic fields: Beef. In Proceedings. *46th Croatian and 6th International Symposium on Agriculture* içinde (289-292 ss.). *Opatija. Croatia*.

Richards, G. (2002). Gastronomy: An essential ingredient in tourism production and consumption?. A.M. Hjalager ve G. Richards (Ed.), *Tourism and gastronomy içinde* (3-20. ss.). Londra: Routledge.

Sahoo, J. ve Chatli, M. K. (2016). Textbook on meat, poultry and fish technology. New Delhi: Daya Publishing House.

Saulais, L. (2015). Responsibility, Strategies and Perspectives. *The routledge handbook of sustainable food and gastronomy*, 253-266.

Saygın, Ö. ve Demirbaş, N. (2018). Türkiye'de kırmızı et tüketimi: Sorunlar ve öneriler. *Selçuk Journal of Agriculture and Food Sciences*, *32*(3), 567-574.

Scarpato, R. (2002). Gastronomy as a tourist product: The perspective of gastronomy studies. A.M. Hjalager and G Richards (Ed.), *Tourism and gastronomy içinde* (51-70. ss.). Routledge: London.

Schloss, A., ve Joachim, D. (2010). *Mastering the grill: The owner's manual for outdoor cooking*. San Francisco: Chronicle Books.

Skryl, T., Gregoric, M., ve Dugi, V. (2018). Culinary trends in the Republic of Croatia as part of gastro tourism development. *European Research Studies Journal*, *21*(3*),* 465-475.

The Phrase Finder. (t.y.). *Surf and turf* içinde. Erişim adresi: https://www. phrases.org.uk/meanings/surf-and-turf.html

The Phrase Finder. (t.y.). *Surf and turf* içinde. Erişim adresi: https://www.phrases.org.uk/meanings/beef-and-reef.html

Oliver, J. (t.y.). Surf and Turf. Erişim adresi https://www.jamie oliver.com/ recipes/seafood-recipes/surf-turf/

Willett, W., Rockström, J., Loken B., Springmann, M., Lang, T., Vermeulen, S., ... ve Murray, C. J. (2019). Food in the Anthropocene: the EAT–Lancet Commission on healthy diets from sustainable food systems. *The Lancet*, *393*(10170), 447-492. https://doi.org/10.1016/S0140-6736(18)31788-4.

Yıldız, M., ve Yılmaz, M. (2020). Gastronomi alanındaki trendlere bir bakış. *Sivas Interdisipliner Turizm Araştırmaları Dergisi*, *5*, 19-35.

Resimler Dizini

Resim1: https://www.facebook.com/SurfTurfDavao/photos/a.1466241000079941/2611751755528854/ Erişim tarihi: 23.10.2021.

Resim 2: https://www.kikkoman.com.tr/yemek-tarifleri/recipe-detail/r/salsa-ve-teriyaki-soslu-surf-n-turf-karidesli-bonfile/ Erişim tarihi: 20.09.2021.

Resim 3: https://www.lezzet.com.tr/lezzetten-haberler/surf-and-turf-nasil-yapilir Erişim tarihi: 20.09.2021.

Resim 4: https://www.jamieoliver.com/recipes/seafood-recipes/surf-turf/ Erişim tarihi: 20.10.2021.

Resim 5: https://www.jamieoliver.com/recipes/seafood-recipes/surf-turf-style-skewers/ Erişim tarihi: 20.10.2021.

Resim 6: https://yemekyapin.com/surf-and-turf/ Erişim tarihi: 23.10.2021.

9. BÖLÜM

HELAL GIDA /HELAL GASTRONOMİ

Mahmut Baltacı

Giriş

Din hem birey hem toplum açısından insanların tutum, değer ve davranışları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir ve etkili sosyal kurumlardan birisidir. İster doğrudan tabular ve zorunluluklar yoluyla ister kültür ve toplum üzerindeki etkisi aracılığıyla olsun, dinî değerlerin ve inançların ritüel ve sembolik olarak insan davranışını etkilediği bilinmektedir (Mokhlis, 2009: 75).

Din ve bununla bağlantılı uygulamalar, çoğu zaman, insanların deneyimlediği önemli yaşam geçişlerinde (Atasever ve Alişarlı, 2020), kendileri için önemli hâle gelen değerlerde (Riaz ve Chaudry, 2004) sosyal konularda (örneğin birlikte yaşama, evlilik öncesi cinsel ilişki, aile planlaması, organ bağışı ve benzerleri), tüketime izin verilen ve yasak olan şeylerde (örneğin yeme ve içmede kısıtlama) ve günlük yaşamla ilgili diğer birçok konuda çok önemli bir rol oynar. Ancak bu bahsedilen durumlar, farklı dinî inançlar arasında farklılık gösterir ve uyulma derecesi bu durumların ne ölçüde korunacağını belirler (Mokhlis, 2009: 75).

İslam dinler arasında en hızlı büyüyen ve dünyanın en büyük ikinci dinidir. Dünyanın her yerindeki Müslümanların İslami beslenme gereksinimlerini karşılayan gıdaları tüketme zorunluluğu konusunda artan farkındalığı, helal gıda ve ürünlere çok daha fazla talep yaratmıştır. Bundan dolayı da Müslüman ülkeler helal ürünlerin artan sayısı ve artan hacminden dolayı özel ulaşım ve lojistik firmaları kurmuştur. Örnek olarak Malezya'daki "Helal Express" firması karşımıza çıkmaktadır (Ambali ve Bakar, 2014: 9). Ayrıca yiyecek içecek işletmelerinin menü planlaması yaparken helal gıda ile ilgili hususları da son derece önemlidir (Koşan ve Geçgin, 2013).

Singapur'da helal sertifikası aldıktan sonra yıllık sekiz milyon müşteriye sahip olmuştur. Aynı şekilde KFC, Burger King, Taco Bell gibi firmalar da helal sertifikası aldıktan sonra satışlarını %20 oranında artırmıştır. Buradan anlaşılacağı gibi helal sertifika bu global şirketlerin gelişmesi ve kalkınması açısından önemlidir. Sektörel alanda dünya geneline yayılmış helal gıda içeren sunumlar bu akımın içinde adı fast food olsa bile yeni bir anlayışla en kolay ulaşılabilir helal gıda en çok bilinçli müşteri temelinde yaygınlaştırılabilir (Keser ve Tufan 2017: 558).

Helal gıda ve helal gastronomi kavramları daha da geliştirilerek tüm dünya insanlığı açısından önemi vurgulanmalıdır. Bu kavramların hem israfın önlenmesi hem de tüketici tatmini açısından önemi bir kez daha ortaya çıkarılması önerilmektedir.

Kaynaklar

Akarçay, E. ve Suğur, N. (2015). Dışarıda yemek: Eskişehir'de yeni orta sinifin fast-food yeme içme örüntüleri. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 18*(1), 1-29.

Al-Mutairi, S., Connerton, I. ve Dingwall, R. (2015). Food safety organisations in Saudi Arabia-Organisational, historical and future analysis. *Food control, 47*, 478-486.

Al-Teinaz, Y. R., Spear, S. ve Abd El-Rahim, I. H. (2020). *The Halal Food Handbook*: John Wiley & Sons.

Al-Teinaz, Y. R., Spear, S. ve Abd El-Rahim, I. H. A. (2019). *The halal food handbook.* Hoboken NJ: John Wiley & Sons, Inc.

Al-Mazeedi, H. M., Regenstein, J. M. ve Riaz, M. N. (2013). The issue of undeclared ingredients in halal and kosher food production: A focus on processing aids. *Comprehensive Reviews in Food Science and Food Safety, 12*(2), 228-233.

Ambali, A. R. ve Bakar, A. N. (2014). People's awareness on halal foods and products: potential issues for policy-makers. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 121*, 3-25.

Apple, J., Kegley, E., Maxwell Jr, C., Rakes, L., Galloway, D. ve Wistuba, T. (2005). Effects of dietary magnesium and short-duration transportation on stress response, postmortem muscle metabolism, and meat quality of finishing swine. *Journal of Animal Science, 83*(7), 1633-1645.

Atasever, M. ve Alişarlı, M. (2020). Helal Gıda. *Academic Platform Journal of Halal Life Style, 2*(2), 95-101.

Batu, A. (2012). Türkiye'de helal (mahzursuz) gıda ve helal belgelendirme sistemi. *Electronic Journal of Food Technologies, 7*(1), 51-61.

Eliasi, J. R. ve Dwyer, J. T. (2002). Kosher and halal: Religious observances affecting dietary intakes. *Journal of the American Dietetic Association, 102*(7), 911-913.

Gildestad, T., Bjorge, T., Haaland, O. A., Klungsoyr, K., Vollset, S. E. ve Oyen, N. (2020). Maternal use of folic acid and multivitamin supplements and infant risk of birth defects in Norway, 1999-2013. *Br J Nutr, 124*(3), 316-329. doi: 10.1017/S0007114520001178

Gümüş, N. ve İnan, İ. E. (2018). Gıda sektöründe faaliyet gösteren Kobi'lerin Helal Gıda Sertifikasına yönelik algılarının incelenmesi: Tr 82 Bölgesi 1. *Third Sector Social Economic Review, 53*(3), 794.

Hassan, S. H., Dann, S., Kamal, K. A. M. ve De Run, E. C. (2016). Influence of the Halal certification mark in food product advertisements in Malaysia. In *The New Cultures of Food* (pp. 265-284): Routledge.

Keser, E., ve Tufan, E. (2017). Yeni helal turizm fikirleri helal dairesinin mutfağında bir kavram: Helal gastronomi. *Proceedings Books*, 546.

Koşan, L. ve Geçgin, E. (2013). Hedef maliyetleme sisteminin menü analizinde kullanılması: Bir yiyecek içecek işletmesinde yapılan uygulama ve sonuçları. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22*(2), 391-410.

Marzuki, S. Z. S., Hall, C. M. ve Ballantine, P. W. (2012). Restaurant managers' perspectives on halal certification. *Journal of Islamic Marketing*, *3*(1): 47-58.

Mokhlis, S. (2009). Relevancy and measurement of religiosity in consumer behavior research. *International Business Research*, *2*(3): 75-84.

Riaz, M. N. ve Chaudry, M. M. (2004). *Halal food production*. Boca Raton, FL: CRC Press.

Riaz, M. N. ve Chaudry, M. M. (2019). *Handbook of halal food production*. Boca Raton: CRC Press, Taylor & Francis Group, CRC Press is an imprint of the Taylor & Francis Group, an informa business.

Sarıoğlan, M., Avcıkurt, C. ve Oflaz, M. (2020). Yabancı turistlerin destinasyon tercihlerinde helal gastronomi konseptinin önemine yönelik bir araştırma. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies,* Special Issue (4), 609-621

Şahingöz, S. A. ve Onur, A. G. M. (2017). Tüketicilerin helal gıda algıları ve tercihleri. *Proceedings Books*, 276.

Sumali, A. (2009). Halal – new market opportunities (Department of Islamic Development, Malaysia), in JAKIM …. http://primahalalfoodpark. blogspot.com/ 2009/02/formation-of-comprehensive-halal.html Erşim tarihi: 20 Ağustos 2021.

Şahingöz, S. A. ve Onur, A. G. M. (2017). Tüketicilerin helal gıda algıları ve tercihleri. *Proceedings Books*, 276.

TSE (2021). Helal Belgelendirme Hizmetlerimiz https://www.tse.org.tr/ IcerikDetay?ID=2358&ParentID=6898,(ErişimTarihi:26.08.2021)

Gastronomi (2021). https://tr.wikipedia.org/wiki/Gastronomi (Erişim Tarihi: 20.09.2021)

10. BÖLÜM

SAĞLIKLI BESLENME VE DOĞAL YİYECEKLER

Evrim Karaca

Giriş

İnsan yaşamının vazgeçilmezi olan beslenme, sağlıklı yaşamın da temel belirleyicisidir. Sağlık bilindiği üzere bireyin fiziksel, zihinsel ve sosyal olarak tam iyilik hâlini ifade etmektedir (WHO, 2017). İnsan sağlığı üzerinde beslenme, kalıtım, iklim ve çevre koşulları gibi pek çok faktörün etkisi bulunmaktadır. Bu faktörlerin başında ise beslenme gelmektedir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2019). Gastronomi biliminde beslenme; yiyeceklerin tat ve görünümden ziyade sağlıklı, dengeli ve yeterli bir şekilde kişilerin vücutları için en doğru şekilde beslenme şeklidir. Günümüzde dışarıda yemek yemenin yaygınlaşmasıyla özellikle gastronomi turizmi açısından yiyecek içecek işletmelerinde menülere ilave edilen yiyecek gruplarında her birinin besin değeri ve kalori miktarı ilave edilmesi gerekmektedir (Bucak, 2017: 99-100). Gastronomi literatüründe önemli bir yere sahip olan doğal ürünlerle dengeli ve sağlıklı bir şekilde beslenme ile kişinin sağlığının korunması temel konular arasında yer almaktadır.

En genel anlamıyla beslenme, yiyecek ve gıda maddelerinin bireyin vücuduna alınmasıdır (Baysal, 2019). Daha geniş bir tanımla beslenme "Canlıların yaşamlarını sürdürmeleri, büyüyebilmeleri, sağlıklarını koruyabilmeleri, gereken hareket ve işleri yapabilmeleri için besin maddelerinin yeterli ve dengeli olarak vücuda alınıp kullanılmasıdır" (Doğan, 2021). Beslenmede amaç sadece açlığı gidermek değil bireyin yaş, cinsiyet ve içinde bulunduğu fizyolojik duruma göre (Gebelik hâli vb.) tüm besin ögelerinden ihtiyaç olduğu düzeyde alınmasıdır.

kişilerin yiyeceklerdeki görünüm çekiciliğinden ziyade kişinin vücudu için sağlıklı ve yeterli beslenmesi, kendisi için doğru olan doğal ürünleri tüketmesi açısından önemlidir. Beslenmenin sağlık üzerine etkileri düşünüldüğünde ve günümüzde birçok bireyin beslenme konusunda sosyal medya, ilgili iletişim araçlarıyla (gazete, dergi, televizyon programları vb.) ve akademik yayınlar takip edildiği varsayılırsa gelişen turizm etkileriyle gastronomi turizminde de sağlıklı ve doğal ürünlerle beslenme konularının daha bilimsel şekilde araştırılması ve bireylere aktarılarak doğru beslenme ile ilgili farkındalık artırılmalıdır.

Günümüzde pek çok kronik rahatsızlık beslenme kaynaklı olup önlenebilir niteliktedir. Hastalıkların önüne geçilmesi, sağlıklı bir nesil ve toplum için sağlıklı beslenme bilincine sahip bireylere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu konuda üretimden tüketime, doğal yiyecekler önemli bir konumdadır. Bireylerin üretimden tüketime doğal yiyeceklere yönelmeleri konusunda toplumda bilinç oluşturulmalıdır. Doğal yiyeceklere yönelmede ve doğal yiyeceklerin hazırlanıp pişirilmesinde görsel ve sosyal medyanın önemli etkilerinin olacağı düşünülmektedir. Evlerde sağlıklı ve doğal yiyeceklerin nasıl hazırlanılacağı ve nasıl pişirileceği konusunda eğitici program ve yayınlara gerek televizyonlarda gerekse sosyal medyada yer verilebilir. Sağlıklı beslenme bilincinin toplum bazında yerleştirilmesi için eğitim sisteminde, ilkokuldan üniversiteye sağlıklı beslenme ile ilgili konuların müfredatta yer bulmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

Kaynaklar

Aksoy, M. (2008). *Beslenme biyokimyası.* (İkinci Baskı). Ankara: Hatiboğlu Yayınevi.

Alphan E. (2001). *Sağlıklı beslenme, sağlıklı lezzetler.* İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.

Arıcı, M., ve Çağlar, Ş. (2002). Hipertansiyon ve oluşturduğu sorunlar. *Hacettepe Tıp Dergisi, 33*(1), 4-9.

Ayaz A., ve Yurttagül M. (2008). *Besinlerdeki toksik ögeler-1*. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü.

Aydoğdu, S., Güler, K., Bayram, F., Altun, B., Derici, Ü., ve Abacı, A., (2019). Türk Hipertansiyon Uzlaşı Raporu. *Turk Kardiyol Dern Ars. 47*(6), 535-546.

Balcı, T.N. (2018). *Türkiye'de yaşayan vegan ve vejetaryen bireylere özgü besin tüketim sıklığı anketi geliştirilmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Ankara.

Bavcon Kralj, M., Podražka, M., Krawczyk, B., Mikuš, R.P., Jarni, K. ve Trebše, P. (2017). Raw food diet: the effect of maximal temperature (46 ± 1 °C) on aflatoxin B1 and oxalate contents in food. Journal of Food and Nutrition Research ISSN1336-8672:1-6.

Baysal A. (2019). *Beslenme*. Ankara: Hatiboğlu Yayınları.

Baysal A., ve Küçükaslan N. (2009). *Beslenme ilkeleri ve menü planlaması*. Bursa: Ekin Yayınevi.

Baysal, A. (2003). Sosyal eşitsizliklerin beslenmeye etkisi. *C. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi, 25*(4), 66–72.

Baysal, A., Aksoy, M., Bozkurt, N., Merdol, T., Pekcan, G., Besler, T., Keçecioğlu, S., Mercanlıgil, S., ve Yıldız, E. (2008). *Diyet el kitabı.* (5. Baskı). Ankara: Hatiboğlu Yayınevi.

Besler, H., Rakıcıoğlu, N., ve Büyüktuncer, D. (2015). *Türkiye ye özgü besin ve beslenme rehberi.* Ankara: Merdiven Reklam Tanıtım.

Bulduk, S. (2016). *Gıda teknolojisi* (8. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.

Bucak, T. (2017). *Gastronomi ve yeni beslenme eğilimleri.* M. Sarıışık (Ed.), *Gastronomi Bilimi* içinde (99-120. Ss.). Ankara: Detay Yayıncılık.

Büyükçavuşoğlu, Ö. (2011). *Afyonkarahisar Devlet Hastanesi'nde ayakta tedavi gören obez yetişkin (20–65 yas) hastaların beslenme bilgi düzeylerinin ve beslenme alışkanlıklarının saptanması.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Afyon.

Choe, E., ve Min, D. B. (2007). Chemistry of deep-fat frying oils. *Journal of Food Science, 72*(5), R77-R86.

Çekal, N. (2007). Aşçıların beslenme (besin ögeleri) bilgi düzeyleri üzerine bir araştırma. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 18*(1), 64-74.

Çelebi, Ş., ve Karaca, H. (2006). Yumurtanın besin değeri, kolesterol içeriği ve yumurtayı n-3 yağ asitleri bakımından zenginleştirmeye yönelik çalışmalar. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 37*(2), 257-265.

Çoruhlu, A. (2013). *Tokuz ama açız. Alkali beslenme ile mideni değil hücreni doyur!* İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık.

Doğan E. (2021). *Gıda felsefesi.* (Ed). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Domínguez R., Gómez M., Fonseca S., ve Lorenzo J. M. (2014). Effect of different cooking methods on lipid oxidation and formation of volatile compounds in foal meat. *Meat Science, 97*(2), 223-230.

Dünyada Obezitenin Görülme Sıklığı, https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/obezite/dunyada-obezitenin-gorulme-sikligi.html

Ekici, L., ve Ercoşkun, H. (2007). Et ürünlerinde diyet lif kullanımı. *Gıda Teknolojileri Elektronik Dergisi,* (1), 83-90.

Erdoğan, S. (2005). *Beslenme ve besin teknolojisi.* Ankara: Detay Yayıncılık.

Eti İçli, G., Anıl, N. K., ve Kılıç, B. (2016). Tüketicilerin organik gıda satın alma tercihlerini etkileyen faktörler. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *5*(2), 93-108.

Eyaru, R., Shrestha, A.K., ve Arcot, J. (2009). Effect of various processing techniques on digestibility of starch in Red kidney bean (Phaseolus vulgaris) and two varieties of peas (Pisum sativum*). Food Research International, 42*(8*),* 956–962.

Gharibzahedi, S. M. T., ve Jafari, S. M. (2017). The importance of minerals in human nutrition: Bioavailability, food fortification, processing effects and nanoencapsulation. *Trends in Food Science & Technology, 62*, 119-132.

Gibson, R. S., Perlas, L., ve Hotz, C. (2006). Improving the bioavailability of nutrients in plant foods at the household level. *The Proceedings of the Nutrition Society, 65*(2), 160–168.

Güler, Ç., ve Akın, L. (2006). *Halk sağlığı temel bilgiler.* (1. Baskı). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Haskaraca, G., ve Kolsarıcı, N. (2013). Sous vide teknolojisi ve et teknolojisinde uygulama olanakları. *Gıda Teknolojileri Elektronik Dergisi*, *8*(2), 39-49.

Hayırlıoğlu, M. F. (2018). Sağlıklı beslenme ve halk arasındaki uygulanış biçimleri. M. R. Karaman, N. Artık, N. Şanlıer, (Ed.). *1. Uluslararası 'AVRASYA Doğal Beslenme ve Sağlıklı Yaşam Zirvesi' 2018. (12-15).* Türkiye: Ankara.

Hosseini H., Mahmoudzadeh M., Rezaei M., Mahmoudzadeh L., Khaksar R., Khosroshahi N. K., ve Babakhani A. (2014). Effect of different cooking methods on minerals, 59 vitamins and nutritional quality indices of kutum roach (Rutilus frisii kutum). *Food Chemistry, 148,* 86–91.

Hosseini, H., Ghorbani M., Meshginfar N., ve Mahoonak A. S. (2016). A review on frying: Procedure, fat, deterioration progress and health hazards. *Journal of the American Oil Chemists' Society, 93*(4), 445-466.

http://www.diabetcemiyeti.org/var/cdn/7/8/final-basin-bulteni-2016.pd (Erişim tarihi: 15.06.2021).

Jacques, P. F., ve Wang, H. (2014), Yogurt and weight management. *The American Journal of Clinical Nutrition, 99(5)*, 1229S–34S.

Kaya, Y., Duyar, H. A., ve Erdem, M. E., (2004). Balık yağ asitlerinin insan sağlığı için önemi. *Ege Ünivesitesi Su Ürünleri Dergisi, 21*(3/4), 365-370.

Kırgız, A. C. (2014). Organik gıda sertifikasyonlarının ve etiketlemelerinin Türkiye gıda sektörü işletmelerinin itiban üzerindeki etkisi. *Institute of Social Sciences, 1*, 1-12.

Kocatepe, D. ve Tırıl, A. (2015). Sağlıklı beslenme ve geleneksel gıdalar (Healthy nutrition and traditional foods). *Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 3*(1), 55-63.

Koçak, H. (2012). Yiyecek hazırlama ve pişirme uygulamaları - Amasya örneği. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, *4*(7), 13-23.

Kutlu, Z. (2004). *Ankara iline bağlı Şereflikoçhisar ilçesi ve köylerinde yaşayan evli kadınların beslenme bilgi düzeyleri, besin hazırlama, pişirme ve saklama uygulamalarının karşılaştırılması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Ankara.

Leitzmann, C. (2014). Vegetarian nutrition: Past, present, future. *Am J Clin Nutr. 100*(Suppl.1), 496-502.

Lešková, E., Kubíková, J., Kováčiková, E., Košická, M., Porubská, J., ve Holčíková, K. (2006). Vitamin losses: Retention during heat treatment and continual changes expressed by mathematical models. *Journal of Food Composition and Analysis, 19*(4), 252–276.

Liang J., Han B. Z., Nout M. J. R., ve Hamer R. J. (2008). Effects of soaking, germination and fermentation on phytic acid, total and in vitro soluble zinc in brown rice. *Food Chemistry, 110*(4), 821–828.

Merdol T. K., Kıyak M., Alphan E., Şensoy F., ve Şeker E. (2014). Toplu beslenme servisinde yemek hazırlama ve pişirmede temel ilkeler, içinde (ss. 235-268). *Merdol T. K. (Ed). Toplu Beslenme Servisi Yapılan Kurumlar için Sağlıklı Beslenme Rehberi*. İstanbul: Okan Üniversitesi Yayınları.

Merdol, T. K, Baş, M., Kızıltan, G., Şensoy, F., Şeker E., Dağ A., ve Tek, N. A. (2013). *Genel beslenme*. Eskişehir: T. C. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi yayını.

Mete, O. (2012). *Besin uzmanı.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.

Mol, S. (2008). Balık yağı tüketimi ve insan sağlığı üzerine etkileri. *Journal of Fisheries Sciences, 2*(4), 601-607.

Moreno-Jiménez, M. R., Cervantes-Cardoza, V., Gallegos-Infante, J. A., González-Laredo, R. F., Estrella I., García-Gasca, T. de J., Herrera-Carrera, E., Díaz-Rivas, J. O., ve Rocha-Guzmán, N. E. (2015). Phenolic composition changes of processed common beans: Their antioxidant and anti-inflammatory effects in intestinal cancer cells. *Food Research International, 76*(1), 79–85.

Oghbaei M., ve Prakash J. (2013). Effects of processing and digestive enzymes on retention, bioaccessibility and antioxidant activity of bioactive components in food mixes based on legumes and gren leaves. *Food Bioscience, 4,* 21-30.

Okur, B. ve Madenci, A. B. (2019). Çiğ beslenme (raw food) akımında çimlendirilmiş hububat ve baklagillerin önemi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 7*(1), 664-675.

Orlich, M.J., Singh, P.N., Sabate, J., Jaceldo-Siegl, K., Fan, J., Knutsen, S., Beeson, W.L., ve Fraser, G.E. (2013). Vegetarian dietary patterns and mortality in Adventist Health Study 2. *JAMA Intern Med. 173*(13):1230-8.

Önçel, Ö. (2018). *Beslenme ve günümüz beslenme eğilimleri*. Zeki Atkoşar (Ed.)Beslenmenin Temel İlkeleri içinde (2-17). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Özbey, F. (2020). Üniversitesi öğrencilerinin süt ve süt ürünleri tüketim alışkanlıklarının belirlenmesi. *Sağlık Profesyonelleri Araştırma Dergisi*, *2*(1), 1-6.

Öztekin, B. Y., ve Arslanoğlu, Ş. F. (2018). Tarımsal üretimde yapılan uygulamaların insan sağlığı ile ilişkisi nedir? *1. Uluslararası 'AVRASYA Doğal Beslenme ve Sağlıklı Yaşam Zirvesi' 2018.* Türkiye: Ankara.

Pasketeryan Beslenme Nedir? https://gastromanya.com/pesketaryen-beslenme-nedir/ Erişim tarihi: 15.06.2021).

Phillips, F. (2005). Vegetarian nutrition. *Nutr Bull. 30*(2),132-67.

Sağlam, M., Boşnak Güçlü M., İnce D. İ., Savcı, S., Arıkan, H. (2008). *Hipertansiyon ve egzersiz* (1. Baskı). Ankara: Klasmat Matbaacılık.

Samur, G. (2008). *Kalp damar hastalıklarında beslenme.* Hacettepe Üniversitesi Klasmat Matbaacılık, Ankara.

Sarıışık, M., ve Karaca, M. (2018). *Gastronomik bir ürün olarak tarhananın Türk mutfağındaki yeri ve önemi üzerine bir değerlendirme*. International Gastronomy Tourism Studies Congress, Kocaeli Üniversitesi Kocaeli.

Son Dönemlerin En Popüler Beslenme Çeşitleri, https://medisep.org/mediblog-blog21 Erişim tarihi: 15.06.2021).

Tavakoli, S., Dorosty-Motlagh, A. R., Hoshiar-Rad, A., Eshraghian, M. R., Sotoudeh, G., Azadbakht, L., Karimi, M., ve Jalali-Farahani, S. (2016). Is dietary diversity a proxy measurement of nutrient adequacy in Iranian elderly women? *Appetite, 105*, 468-476.

T.C. Sağlık Bakanlığı (2019). Türkiye Beslenme Rehberi (TÜBER, 2015). Ankara: Sağlık Bakanlığı

T.C. Sağlık Bakanlığı (2013). Adres erişimi: http://beslenme.gov.tr/content/ files/home/turkiye_saglikli_beslenme_ve_hareketli_hayat_programi.pdf

The World of Organic Agriculture 2021 - Statistics and Emerging Trends, https://orgprints.org/id/eprint/40014/. Erişim tarihi: 15.06.2021).

Tümer, G., ve Çolak, R. (2012). Tip 2 diabetes mellitusda tıbbi beslenme tedavisi. *Journal of Experimental and Clinical Medicine, 29*(1), 12-15.

Türkiye'de yıllık süt tüketimi 146 litre , http://arsiv.ntv.com.tr/news/184389.asp (Erişim tarihi: 15.05.2021).

Türkiye'de Obezitenin Görülme Sıklığı, https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/obezite/turkiyede-obezitenin-gorulme-sikligi.html (Erişim tarihi: 15.05.2021).

Wolfe, R. R., Baum, J. I., Starck, C., ve Moughan, P. J. (2018). Factors contributing to the selection of dietary protein food sources. *Clinical Nutrition*, *37*(1), 130-138.

World Health Organization (2017). *Constitution of World Health Organization: Principles.* Geneva, World Health Organization.

Yücecan, S. (2008). *Optimal beslenme*. Ankara: Sağlık Bakanlığı.

Yücel, B. (2015). *Sağlık çalışanlarının beslenme alışkanları ve beslenme bilgi düzeylerinin incelenmesi.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Ankara.

11. BÖLÜM

SOSYAL MEDYA VE GASTRONOMİ ETKİLEŞİMİ

Mehmet Umur

Giriş

Tüm sektörlerde stratejilerin belirlenmesinde hem müşterilerle hem de diğer tüm paydaşlarla iletişim hâlinde olmak her zaman önemli olmuştur. İletişim kurma yöntemleri ise sürekli değişime uğramış ve uğramaya devam etmektedir. Paydaşlarla iletişimde kalmak eski zamanlarda büyük emek gerektiren meşakkatli bir süreç içerisinde ilerlemiş, işletmeler sürekli daha etkin ve hızlı yöntemler aramaya devam etmişlerdir. Geleneksel yöntemler olarak adlandırdığımız gazete, dergi, radyo ve televizyon gibi mecraların ardından tutundurma faaliyetleri için işletmeler yeni arayışlara girmeye devam etmiştir. Bu noktada başlangıçtaki gayesi insanların birbirleriyle etkileşim içerisinde olmalarını sağlamak olan sosyal medya platformları işletmeler için de hem tutundurma faaliyetlerini yürütebilecekleri hem de pazardan geri bildirimler alabilecekleri mecralar olarak yoğun şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Sosyal medya, işletmelere veri edinmede yardımcı olmanın yanı sıra müşterilere de hızlı ve kolay şekilde işletmeler hakkında tarafsız gözle yapılmış çeşitli değerlendirmelere ve deneyimlere ulaşma imkânı da tanımaktadır. Buradaki içerik tüketiciler tarafından oluşturulduğu için daha güvenilir olduğu kabul edilmektedir ve diğer tüketiciler üzerindeki etkisi daha yüksek olabilmektedir. Satın alma karar sürecindeki aşamalardan (ihtiyacın belirlenmesi, bilgi edinme, alternatiflerin değerlendirmesi, satın alma kararı ve satın alma sonrası davranışlar) ikinci aşama olan "bilgi edinme" aşamasında (Kotler, Bowen ve Makens, 2010; Zeithaml, Bitner ve Gremler, 2012) tüketiciler özellikle ağızdan ağıza iletişim (*WOM - Word-of-*

nilir olduğu düşüncesinden hareketle işletmelerin işlerini kolaylaştırdığı gibi satın alma karar sürecindeki tüketicilerin de hızlı ve doğru şekilde ürün ve hizmet ile ilgili bilgilere sahip olmasına da olanak tanımaktadır. Sosyal medya ve diğer dijital mecralardan elde edilen bilgiler elektronik ağızdan ağıza iletişim kapsamında değerlendirilmektedir. Sosyal medya kullanımı ise her an hızla artarak devam etmektedir. Dünya nüfusunun %49'u olan yaklaşık 3.8 milyar insan her hangi bir sosyal medya platformunu kullanmaktadır. Bu veri sosyal medyanın ne denli güçlü bir etkiye sahip olabileceğinin en büyük kanıtı olarak değerlendirilebilir.

İyi yemek seçme, hazırlama, servis etme ve tadını çıkarma sanatı olarak kısaca tanımlanabilecek olan gastronomi, destinasyonların gelişimleri için oldukça önemli olmaya devam etmektedir. Destinasyonların ve işletmelerin gastronomik ürünlerini sosyal medya platformlarında paylaşarak etki alanlarını genişletmeyi hedeflemektedirler. Sosyal medya platformlarında sadece #food etiketi ile günde yaklaşık 36 milyon paylaşım yapılmaktadır. Sadece bu veri bile tek başına sosyal medyanın gastronomi ile etkileşimi konusunda ne kadar güçlü olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca paylaşım yapan tüketicilerin de daha fazla etkileşim alabilmek için belli stratejilere göre hareket ettikleri de görülmektedir. Ayrıca yapılan bazı paylaşımlarda daha yüksek etkileşim oranına ulaşmak için görseller üzerinde çeşitli iyileştirici düzeltmeler (filtreleme, kırpma, flulaştırma gibi) yapılması da oldukça sık karşılaşılan bir durumdur. Yemeklerin lezzetlerinden önce şekil ve sunumlarının somut şekilde fikir vermesinden dolayı bu paylaşımların daha çekici hâle getirilmesi potansiyel tüketicilerde deneyim arzusunun artırmasına yol açabilmektedir.

Son olarak gıda tüketim uygulamalarının belirli bir sosyal statü, kültürel bilgi ve yaşam tarzına da atıfta bulunduğu dikkate alındığında bu deneyimlerin tüketiciye sosyal çevresiyle sosyal bağlar kurma konusunda yardımcı olabileceği de söylenebilir.

Kaynaklar

Alhabash, S., ve Ma, M. (2017). A tale of four platforms: Motivations and uses of Facebook, Twitter, Instagram, and Snapchat among college students?. *Social media+ society*, *3*(1), 2056305117691544.

Brandmentions (2021). Food-Hashtag Analysis. Erişim adresi https://app brandmentions.com/h/p/168327/food.

BWA, (2021). Web 4.0 Nedir? Erişim adresi: https://www.bwa.com.tr/web-4-0-nedir.

Carolan, M. S. (2017). *No one eats alone: Food as a social enterprise*. Island Press.

DataReportal, (2021). Global Social Media Stats. Erişim adresi https://datareportal.com/social-media-users.

Freitas, D. (2017). *The happiness effect: How social media is driving a generation to appear perfect at any cost*. Oxford University Press.

Hassan, S., Nadzim, S. Z. A., ve Shiratuddin, N. (2015). Strategic use of social media for small business based on the AIDA model. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, *172*, 262-269.

Hawkes, C. (2014). "Food marketing: a driver of the modern food system," in Introduction to the US Food System Public Health, Environment, and Equity, ed. R. Neff, (New York, NY: John Wiley & Sons), 237–262.

Holmberg, C., Chaplin, J. E., Hillman, T., ve Berg, C. (2016). Adolescents' presentation of food in social media: An explorative study. *Appetite*, *99*, 121-129.

Khoo, B. (2010). Rfid- from tracking to the internet of things: A review of developments. In Proceedings of the 2010 IEEE/ACM International Conference on Green Computing and Communications, Washington, USA, 533-538.

Kotler P, Bowen JT, ve Makens, JC (2010) Marketing for hospitality and tourism, 5th edn. Pearson, Upper Saddle River.

Lavis, Anna. (2017). "Food Porn, Pro-Anorexia and the Viscerality of Virtual Affect: Exploring Eating in Cyberspace." *Geoforum, 84*, 198–205.

Long, L. M. (Ed.). (2004). Culinary tourism. Lexington: University Press of Kentucky. Mennel, S., Murcott, A., & Van Otterloo, A. H. (1992). The sociology of food: Eating, diet and culture. London: Sage.

Martínez-Navalón, J. G., Gelashvili, V., ve Debasa, F. (2019). The impact of restaurant social media on environmental sustainability: An empirical study. *Sustainability*, *11*(21), 6105.

Minazza, R. (2015), Social media marketing in tourism and hospitality. Springer: Switzerland.

Oberlo, (2021). Social media statistics. Erişim adresi https://www.oberlo.com/blog/social-media-marketing-statistics.

O'Reilly, 2021, What is Web 2.0? Erişim adresi https://www.oreilly.com/pub/a/web2/archive/what-is-web-20.html.

Patino, A., Pitta, D. A., ve Quinones, R. (2012). Social media's emerging importance in market research. *Journal of consumer marketing*, *29*(3), 233-237.

Perera, C., Zaslavsky, A., Christen, P, ve Georgakopoulos, D. (2014). IEEE communications surveys & tutorials, *16*(1), 414-454.

Pew Research Center, (2021). Social Media Use in 2021. Erişim adresi https://www.pewresearch.org/internet/2021/04/07/social-media-use-in-2021/.

Phua, J., Jin, S. V., ve Kim, J. J. (2017). Gratifications of using Facebook, Twitter, Instagram, or Snapchat to follow brands: The moderating effect of social comparison, trust, tie strength, and network homophily on brand identification, brand enga-

gement, brand commitment, and membership intention. *Telematics and Informatics*, *34*(1), 412-424.

Rauniar, R., Rawski, G., Yang, J., ve Johnson, B. (2014). Technology acceptance model (TAM) and social media usage: An empirical study on Facebook. *Journal of Enterprise Information Management*, *27*(1), 6-30.

Schwarz, O. (2010). On friendship, boobs and the logic of the catalogue: Online self-portraits as a means for the exchange of capital. *Convergence*, *16*(2), 163-183.

Schnotz, W. (2005). An integrated model of text and picture comprehension. *The Cambridge handbook of multimedia learning*, *49*, 69.

Statista, (2021). Distribution of Instagram users worldwide as of July 2021, by age group. Erişim adresi https://www.statista.com/statistics/325587/instagram-global-age-group/.

Spivack N. (2021). Web 3.0: The Third Generation Web is Coming. Erişim adresi: http://lifeboat.com/ex/web.3.0.

Santich, B. (2004). The study of gastronomy and its relevance to hospitality education and training. *International Journal of Hospitality Management*, *23*(1), 15-24.

Uca Özer, Albayrak, A., ve Güdük, T. (2016). Edirne iline özgü gastronomi kültürünün pazarlanmasında sosyal medyanın rolü "Instagram'da Edirne iline yönelik etiketlemeler üzerine bir içerik analizi". *International Journal of Social and Economic Sciences*, *6*(2), 71-80.

We Are Social (2021). Digital 2020. Erişim adresi: https://wearesocial.com/digital-2020.

White, B. 2015. Discovering the future of the web. *Journal of Computing and Information Technology*, *23*(1), 87-93.

Wolf, E. (2006). *Culinary tourism: The hidden harvest*. Kendall/Hunt Publishing Company.

World Food Travel, (2021). What is food tourism? URL: https://worldfoodtravel.org/, Erişim Tarihi: 21.09.2021.

World Wide Web Consortium, 2021, https://www.w3.org/, Erişim zamanı: 19.09.2021.

Zappavigna, M. (2016). Social media photography: construing subjectivity in Instagram images. *Visual Communication*, *15*(3), 271-292.

Zeithaml VA, Bitner MJ, ve Gremler DD (2012) Services marketing: Integrating customer focus across the firm, 6th edn. McGraw-Hill, New York.

12. BÖLÜM

SOKAK YEMEKLERİ

Hülya Yeşilyurt

Giriş

Yemek yeme faaliyeti tarih boyunca insanların en önemli fizyolojik ihtiyaçlarından birisi olmuştur. Günümüzde ise insanlar fizyolojik ihtiyacın dışında keyif almak için yemek yeme eylemine doğru yönelmişlerdir. İnsanlar yemek yeme eylemlerini sosyokültürel bir faaliyet hâline getirmişlerdir. İnsanlar ziyaret ettikleri yerlerin yöresel yemeklerini merak etmekte ve tatmak istemektedirler. Sadece yemek kültürünü deneyimlemek bile seyahat kararı almalarında da etkili olmaktadır (Demir, Akdağ, Sormaz ve Özata, 2018: 597). Yöresel yemek kültürüne yönelik yapılan turizm seyahatlerinde artış görülmeye başlanmıştır. Yemek kültürü; ziyaretçilerin destinasyonda kalış sürelerindeki memnuniyetlerini ve tavsiye niyetlerini de etkileyen önemli faktörlerdendir. Turistler seyahat bütçelerinin neredeyse yarısını yiyecek ve içecek gereksinimlerini karşılamak için harcamaktadırlar (Okumuş, Köseoğlu ve Ma, 2018: 64).

Yöresel yemek kültürü ile ilgili bu gelişmelerden dolayı yöresel yemek kültürü destinasyonların pazarlama stratejisi hâline gelmiştir. Birçok destinasyon yöresel yemek kültürünü ziyaretçilere sunarak yöresel yemek kültürünü tanıtmaya veya geliştirmeye çalışmaktadır (Lee, Park ve Ahn, 2020: 3-4). Öyle ki yöresel yemek kültürü, turizm sektörünün önemli bir bileşeni hâline gelmiş ve turist deneyiminin ayrılmaz bir parçası olmuştur (Gupta ve Sajnani, 2020). Temel motivasyon kaynağı olan yöresel yemek kültürünü tatmak ve o yemeğin üretilmesini görmek amacıyla seyahatlerin başlaması gastronomi turizmi türünü ortaya çıkarmıştır (Gönülgül ve Durlu Özkaya, 2017: 454). Bir yöreye özgü yiyecek ve içecekler, o bölgenin kültürünü yansıtmaları açısından gastronomi turizminin temel çekicilik kaynağıdır.

yemeklerinin gastronomi turizmi açısından etkin olarak kullanılması ile ülke turizmi açısından rekabet avantajı sağlayacaktır. Ülke çapında sokak yemeklerinin bilinirliğini artırmak amacıyla sokak yemekleri festivalleri düzenlenebilir. Sokak yemeği turları 2021 yılı itibarıyla dünya çapındaki en iyi beş yemek turundan biri olarak gösterilmektedir. Ülkede bu turların yapılması, turistlere yerel kültürün tanınmasını sağlamanın yanı sıra otantik bir deneyim yaşama imkânı da sağlayabilmektedir (Çifçi ve diğerleri, 2021; Gupta ve Duggal, 2020).

Uluslararası ve ulusal alan yazında yapılan araştırma sonuçlarında turistlerin sokak yemeklerine yönelik deneyimleri olumlu olmasına rağmen (Choi ve diğerlerinin 2013; Gupta ve Duggal, 2020; Yıldırım ve Albayrak, 2019) sokak yemekleri ile ilgili gıda riski ve hijyen konusu üzerinde durulan bir konu olarak hâlâ varlığını sürdürmektedir. Bu açıdan bakıldığında sokak yemeklerinin hazırlanması, saklanması ve sunulmasına yönelik hijyen ve sanitasyon ile ilgili kurallar dikkate alınarak sokak satıcılarını kapsayan yasal düzenlemeler geliştirilmelidir (Yayla, 2021). Sokak satıcılarının hijyen ve sanitasyon konusunda yeterliliklerinin saptanarak bu konuda eğitimler verilerek sertifikasyon sistemi düzenlenmesi faydalı olabilir.

Sokak yemekleri üzerine yapılan araştırmalar uluslararası alan yazında artış göstermektedir. Yapılan araştırmalar sokak yemekleri ile ilgili disiplinin oluşmasına ve gelişmesine önemli katkılar sağlamaktadır (Aykaç ve Buyruk, 2021). Türkiye sokak yemekleri konusundan oldukça fazla çeşitliliğe sahip bir ülke olmasına rağmen bu konuda yapılan araştırma sayısının yeterli olmadığı söylenebilir. Sokak yemekleri konusu ile ilgili yayınlanmış makaleler genel olarak destinasyonların sokak yemek kültürü, yerel halkın algı ve tutumu, turistlerin tercihleri, gıda güvenliği, sokak gıda satıcıları konularını içermektedir. Türkiye'de henüz araştırma yapılmamış sokak yemekleri bulunmaktadır. Sonraki araştırmalarda farklı destinasyonlarda sokak yemekleri ile ilgili araştırmalar yapılabilir ve destinasyonlar arası karşılaştırmalar da alan yazına katkı sağlayabilir. Sokak yemekleri satıcılarının gıda güvenliği ve hijyen ile ilgili bilgi düzeyleri ile ilgili daha fazla araştırma yapılarak bu konuda eksiklik giderilebilir.

Kaynaklar

Akorli, S.Y., Amewowor, K., Amoono, S.E. Kofi, O. Saka, E. Prah, A. ve Ndadi, A. (2011). *Street foods: Handling*, Hygiene and Client Expectations in a World Heritage Site, Cape Town.

Alimi, B. A. ve Workneh, T. S. (2016). Consumer awareness and willingness to pay for safety of street foods in developing countries: A review. *International Journal of Consumer Studies*, *40*(2), 242-248.

Aşık Akşit, N. (2019). Yerli turistlerin sokak yiyeceklerine yönelik tutumlarının belirlenmesi. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, *4*(1), 47-61.

Aykaç, E. ve Buyruk, L. (2021). Bibliometric analysis of researches on street food. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, *9*(2), 660-673.

Ballı, E. (2016). Gastronomi turizmi açısından Adana sokak yemekleri. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, *4*(Special issue1), 3-17.

Bayraktar, G. ve Zencir, E. (2019). Sokak satıcılarının gözünden sokak lezzetleri: İzmir örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, *7*(2), 1367-1382.

Bektarım, N., Çakıcı, A. ve Ballı, E. (2019). Sokak lezzetleri tüketim sıklığı. 3.Uluslararası Turizmin Geleceği Kongresi: *İnovasyon, Girişimcilik ve Sürdürebilirlik* içinde (678-688. ss.). Mersin: Mersin Üniversitesi Yayınları.

Choi, J., Lee, A., ve Ok, C. (2013). The effects of consumers' perceived risk and benefit on attitude and behavioral intention: A study of street food. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, *30*(3), 222-237.

Çavuşoğlu, M. ve Çavuşoğlu O. (2018). Gastronomi turizmi ve Kıbrıs sokak yemekleri üzerine bir araştırma. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, *2*(Ek.1), 637-651.

Çelik, K. ve Geçgin, E. (2021). Kars ilinin kültürel miras kaynakları ve SWOT analizi. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *12*(23), 295-321.

Cifci, I., Atsız, O., ve Gupta, V. (2021). The street food experiences of the local-guided tour in the meal-sharing economy: The case of Bangkok. *British Food Journal*.

Demir, Ş., Akdağ, G., Sormaz, Ü. ve Özata, E. (2018). Sokak yemeklerinin gastronomik değeri: İstanbul sokak yemekleri. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, *2*(Ek.1), 589-601.

Dönmez Polat, D. ve Gezen, A. (2017). Gastronomide sokak yiyecekleri ve satıcıları: Teorik bir çalışma. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, *5*(Special issue 2), 117-124.

FAO. (2019). Street foods. Retrieved form http://www.fao.org/fcit/food-processing/street-foods/en/. (erişim tarihi:02.09.2021).

Fusté-Forné, F. (2021). Street food in New York City: Perspectives from a holiday market. *International Journal of Gastronomy and Food Science*, *24*, 1-9.

Gupta, V., Khanna, K., ve Gupta, R. K. (2018). A study on the street food dimensions and its effects on consumer attitude and behavioural intentions. *Tourism Review*, *73*(3), 374-388.

Gupta, V., Khanna, K., ve Gupta, R. K. (2019). Preferential analysis of street food amongst the foreign tourists: A case of Delhi region. *International Journal of Tourism Cities*, *6(*3), 511-528.

Gupta, V. ve Sajnani, M. (2020). A study on the influence of street food authenticity and degree of their variations on the tourists' overall destination experiences. *British Food Journal*, *122*(3), 779-797.

Gupta, V. ve Duggal, S. (2020). How do the tourists' behavioral intentions influenced by their perceived food authenticity: A case of Delhi. *Journal of Culinary Science & Technology*, *19*(4), 294-314.

Gönülgül, S. ve Durlu-Özkaya, F. (2017). Los Angeles ve Toronto sokak yemeklerinin menü içeriği ve üretim bakımından incelenmesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, *5*(4), 454-465.

Hastaoğlu, E., Sünbül, B., ve Demircioğlu, S. (2021). Sivas sokak yemekleri ve tüketicilerin sokak yemeklerine bakış açısı. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, *9*(1), 299-313.

Henderson, J. C., Yun, O. S., Poon, P., ve Biwei, X. (2012). Hawker centres as tourist attractions: The case of Singapore. *International Journal of Hospitality Management, 31*(3), 849–855.

Iğdır, E. (2020). Gastronomi turizmi kapsamında sokak lezzetlerinin yeri ve gastronomik bir ürün olarak değerlendirilmesi. *Journal of Tourism Research Institute*, *1*(2), 101-110.

İriguler, F. ve Ozturk, B. (2016). Street food as a gastronomic tool in Turkey. In *II. International Gastronomic Tourism Congress Proceedings* içinde (49-64. ss.). İzmir.

İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (2021). https://izmir.ktb.gov.tr/TR-76981/2-boyoz-festivali-gundogduda-yapilacak.html (erişim tarihi: 15.09.2021).

Jeaheng, Y., ve Han, H. (2020). Thai street food in the fast growing global food tourism industry: Preference and behaviors of food tourists. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, *45*, 641-655.

Kargiglioğlu, Ş. (2021). Sokak lezzetleri konusuyla ilgili yapılan çalışmaların bibliyometrik analizi, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, *5*(3), 1857-1873.

Kargiglioğlu, Ş. ve Aksoy, M. (2019). Sokak lezzetlerini tatma amacıyla İstanbul'u ziyaret eden turistlerin İstanbul seyahatlerinin değerlendirilmesine yönelik bir araştırma. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, *7*(3), 1821-1835.

Karsavuran, Z. (2018). Sokak yemekleri: Farklı disiplinlerin yaklaşımı ve gastronomi turizmi alanında sokak yemeklerinin değerlendirilmesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, *6*(1), 246-265.

Karsavuran, Z. ve Özdemir, B. (2017). Understanding street food consumption: A theoretical model Including atmosphere and hedonism. *II. International Conference On Tourism Dynamics And Trends Proceedıngs Book* içinde (542-553. ss.). Spain.

Kılıç, B. ve Girgin, G. (2021). Tüketicilerin sokak lezzeti tercihleri ve hijyen algılarının kişilik tipleri kapsamında incelenmesi. *Journal of Gastronomy Hospitality and Travel*, *4*(1), 122-133.

Kraig, B. ve Sen, C. T. (2013). Street food around the world: An encyclopedia of food and culture. California: ABC-CLIO, LLC.

Lee, S., Park, H. ve Ahn, Y. (2020). The influence of tourists' experience of quality of street foods on destination's image, life satisfaction, and word of mouth: The moderating impact of food neophobia. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 17*(1), 163.

Oğuz, S. (2020). Sokak yemeklerinden yiyecek bölgelerine-kentsel mekânda gastronomi hizmetleri ve mutfak turizmi: Adana örneği. *Artıbilim Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *3*(2), 1-17.

Oğuz S., Ballı E. ve Buzcu Z. (2020). Yerel halkın sokak yemeklerine karşı algıları: Adana örneği. *Turizm Akademik Dergisi*, *7*(2), 107-121.

Okumus, B., Koseoglu, M. A., ve Ma, F. (2018). Food and gastronomy research in tourism and hospitality: A bibliometric analysis. *International Journal of Hospitality Management*, *73*, 64-74.

Quan, S., ve Wang, N. (2004). Towards a structural model of the tourist experience: An illustration from food experiences in tourism. *Tourism Management*, *25*(3), 297-305.

Pişkin, H. N. (2011). Fast food kargaşası üzerine bir değerlendirme: Bir gün gelecek herkes hamburger mi yiyecek? *Sosyologca*, *2*, 233-241.

Solunoğlu, A. ve Nazik, M. H. (2018). Sokak lezzetlerine ilişkin tüketici tercihleri: Gaziantep örneği, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 6*(3), 40-59.

Sünnetçioğlu, S. ve Yıldırım, H. M. (2019). Sokak yiyeceklerinin tüketiminde satıcıya olan güven, algılanan risk, algılanan fayda, tutum ve satın alma niyeti arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *8*(3), 2799-2818.

Şahin, E. ve Solunoğlu, A. (2019). Planlı davranış teorisi kapsamında sokak yemeği yeme niyetinin ölçülmesi: Mersin örneği. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, *16*(3), 383-397.

Torres-Chavarria, L. C. ve Phakdee-Auksorn, P. (2017). Understanding international tourists' attitudes towards street food in Phuket, Thailand. *Tourism Management Perspectives*, *21*, 66-73.

Turizm Günlüğü, (2021). Türkiye'nin en popüler 10 sokak yemeği. https://www.turizmgunlugu.com/2021/01/21/turkish-street-foods-sokak-lezzetleri/ (erişim tarihi: 14.09.2021).

Yayla, Ö. (2021). Sosyal medya'da Türk sokak yemekleri: Youtube örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, *9*(2), 1379-1400.

Yıldırım, Ö. ve Albayrak, A. (2019). Yabancı turistlerin İstanbul sokak yemeklerini değerlendirmeleri üzerine bir çalışma, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, *7*(2), 1077-1092.

Yıldız, E. (2020). Gastronomik ürün olarak sokak lezzetleri: İzmir sokak lezzetleri üzerine bir araştırma. *The Journal of Academic Social Science*, *8*(104), 353-366.

Yılmaz, H. ve Altunbağ, (2018). "Yazılı medyada sokak lezzetleri". International Gastronomy Tourism Studies Congress, 20-22 Eylül 2018, Kocaeli.

Widjaja, D.C., Jokom, R., Kristanti, M. ve Wijaya, S. (2020). Tourist behavioural intentions towards gastronomy destination: Evidence from international tourists in Indonesia. *Anatolia*, *31*(3), 376-392.

13. BÖLÜM

ETNİK RESTORANLAR

Emre Akoğul

Giriş

Beslenme insan yaşamının sürdürülebilmesi için giderilmesi gereken en temel gereksinimlerden bir tanesidir. Bu temel gereksinim 20. yüzyılın başından itibaren dışarıda yemek yeme olgusuyla birlikte "yaşamak için yemekten, yemek için yaşama" algısına evrilmeye başlamıştır. Diğer bir ifadeyle yemek yemek sadece karın doyurmak olarak değil aynı zamanda eğlenme ve hoş vakit geçirme durumuna dönüşmüştür. Günümüz toplumları dışarıda yemek yeme olgusunun bir sonucu olarak artan bir şekilde yiyecek içecek işletmeleri tarafından sunulan ürünleri tüketmektedir (Özdemir, 2010: 218). Yiyecek içecek işletmelerinin zaman içerisinde kişi başı gelir, boş zaman ve sosyalleşme gibi nedenlere bağlı olarak gelişim göstermesi (Sökmen, 2014) ve bu gelişim ile birlikte insanların istek ve ihtiyaçlarının değişmesi çeşitli işletme türlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ortaya çıkan işletmelerden bir tanesi de etnik restoranlardır. Etnik restoranlar özellikle gelişmiş toplumların yeme içmeye dair farklı beklenti ve arayışların karşılanması maksadıyla ortaya çıkmıştır. Etnik restoranların yaygınlaşması ise bu beklenti ve arayışlar çerçevesinde gelişim göstermiştir (Beardsworth ve Bryman, 1999; McLennan, ve Podger, 1995). Etnik restoranlar "Menüleri ve restoran organizasyonları açısından belirli bir coğrafyanın veya ülkenin kültürünü yansıtan restoran işletmeleridir". Bu restoran türü 2000'li yılların başından itibaren tüketicilerin oldukça ilgisini çekmiş olup atmosferi, müziği ve personeli gibi özellikler bakımından diğer restoran işletmelerinden ayrılmaktadır (Sökmen, 2014). Etnik restoranları diğer restoranlardan ayıran başka bir farklılık ise etnik restoranları ziyaret eden müşterilerin sadece yiyecek

içecek tüketmek için değil aynı zamanda farklı kültürleri deneyimlemek ve o kültür hakkında bilgi edinmek istemeleridir (Sukalakamala ve Boyce, 2007: 70). Başlangıçta sadece içinde bulunduğu ülkenin insanına hizmet eden etnik restoranlar (Deniz ve Öksüz, 2017: 182) zamanla geniş kitlelere yayılarak farklı ülkelerde o ülkenin geleneksel mutfağının dışında yiyecek içecek hizmeti sunan işletmeler hâline gelmiştir.

1960 yılında toplam yiyecek gelirlerinin %20'si dışarıda yemek yemeğe harcanmışken bu oran 1980'li yıllarda %26, 1990'lı yılların başında ise %50'ye çıkmıştır. Bu durum yiyecek içecek endüstrisinin öneminin artarak devam edeceğinin en net göstergesi durumundadır (Türksoy, 1997). İnsan hareketliliğinin ve dışarıda yemek yeme olgusunun gelişmesi kültürel korumanın kurumsallaşmış biçimi hâline bürünen etnik restoranlarında önemini artırmıştır (Deniz ve Öksüz, 2017: 167). Nitekim ABD'de yapılan bir araştırmada müşterilerin %80'i ayda en az bir kere etnik bir restoranı ziyaret ettiğini ortaya çıkarmıştır (Kim, Youn ve Rao, 2017: 129). Bu durum insanların etnik restoranlar tarafından sunulan yiyeceklerin günlük öğünlerinin bir parçası hâline gelerek popülerliğini artırdığının net bir göstergesidir. Etnik restoranların farklı mutfak kültürü ve deneyimi arayışı içerisinde olan kişilerin beklentilerini karşılamasının yanı sıra kültürün ve etnik yemek kültürünün sürdürülebilirliğine sağladığı katkı göz önüne alındığında, üzerinde durulması gereken önemli turizm işletmeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla bu bölümde yiyecek içecek endüstrisi ve restoran, etnik kültür ve yemek, etnik restoran kavramı ve Türkiye'den etnik restoran örnekleri gibi konular incelenmiştir.

13.1. Yiyecek İçecek Endüstrisi ve Restoran

İnsanlar binlerce yıldır bir yerden başka bir yere hareket etmektedir. Bu hareketleri sırasında ise en temel iki ihtiyacı barınma (konaklama) ve yeme içmedir. Bu sebeple yiyecek içecek işletmelerinin tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Yiyecek içecek endüstrisi, insanların yeme içme konusunda göstermiş oldukları davranışlar doğrultusunda gelişmektedir. Kesin olmamakla birlikte söz konusu endüstrinin temeli Sümerler, Hititler, Romalılar, Mısırlılar ve Helenler gibi ilk çağ medeniyetleri tarafından atıldığı ifade edilmektedir (Sarıışık, Çavuş ve Karamustafa, 2010). Ancak ticari olarak ilk yiyecek içecek işletmesinin nerede ortaya çıktığına dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Batı'da hanlarda, Doğu'da ise kervansaraylarda ortaya çıktığı belirtilmektedir (Spang, 2007: 19; Koçak, 2012). Han ile kervansarayın en temel farkı ise hanların ücret karşılığın-

da hizmet sunması kervansarayların ise hayır işletmesi şeklinde hizmet vermesidir (Koçak, 2012). 18. yüzyıla kadar han, hamam, kervansaray ve gösterişli ziyafetlerle gelen yiyecek içecek endüstrisi bu yüzyıldan sonra ise bugün bildiğimiz anlamdaki restoran işletmelerine dönüşmüştür (Spang, 2007: 19). Temel amacı misafirlerine yeme içme hizmeti sunmak olan restoranın genel tanımı belirli bir ücret karşılığında kişilerin yeme içme ihtiyacını karşılayan işletmedir (Sökmen, 2014).

Tarihteki ilk restoran 1765 yılında Fransız Boulanger tarafından Paris'te açılmıştır. Restoran sözcüğü ise ilk olarak Boulanger'in ağır ateşte ve beyaz sosta pişirdiği koyun bacaklarından elde ettiği çorbaya verdiği isim olarak karşımıza çıkmaktadır (Denizer, 2005). Boulanger'in yaptığı çorba insanlar tarafından sağlık ve tazelik verdiğine inanıldığı için şifa veren çorba ve sağlıklı ilaç şeklinde anılmaya başlanmıştır (Sarışık ve diğerleri, 2010). Bunun üzerine Boulanger, işletmesine insanlara enerji veren, yeniden canlandıran anlamında "Le Restaurant Divin" adını vermiştir (Denizer, 2005).

Yiyecek içecek endüstrisinin tarihi milattan önceki zamanlara kadar uzanmakta olup insanların yiyecek içecekler konusunda göstermiş oldukları davranışlar doğrultusunda gelişim göstermiştir. Nitekim aşağıdaki tabloda milattan önceki zamanlardan başlayarak 20. yüzyılın sonlarına kadar yiyecek içecek endüstrisinde meydana gelen bazı önemli olaylar sıralanarak özetlenmiştir (Tablo 13.1).

Tablo 13.1. Yiyecek İçecek Endüstrisinin Tarihi

Tarih	Yiyecek İçecek İle İlgili Meydana Gelen Bazı Önemli Olaylar
MÖ 2500-1000	Fırın ve taş ocaklarının kullanıldığı varsayılmaktadır.
MÖ 2200-1000	Ticari yollar üzerinde ve dönemin büyük yerleşim yerlerinde han ve kervansarayların ortaya çıkması.
MÖ 300-MS 320	Romalıların gösterişli ziyafetleri ve ilk taverna tarzı işletmelerin ortaya çıkması.
MS 200	Roma İmparatoru Tiberius döneminde Marcus Gavius Apicius tarafından "De re Coquinaria" adlı ilk yemek tarifi kitabı yazıldı.
MS 13. yüzyıl	Marco Polo gibi kaşiflerin Avrupa'ya yeni baharat ve ot türlerini getirmesi.
MS 14. yüzyıl	İtalyan Catherine de Medici ile Fransa kralı II. Henri ile evlenmesi ve İtalyan mutfak kültürünün Fransa'da görülmesi.
MS 15. yüzyıl	XIV. Louis krallığı zamanın da yapılan Versailles (Versay) sarayı ve bu sarayla birlikte Fransız mutfağının yükselişi.
1765	Günümüzdeki anlamda ilk lokanta Monsier Boulanger tarafından Paris'te "Le Restaurant Divin" adında işletmenin açılması.
1784-1833	Dünyanın ilk şöhretli şefi ve Fransız mutfağını sistemeatize eden Marie-Antonie Carême, dört temel sosun ortaya konulması ve restoran işletmelerindeki servis, hijyen ve estetik gibi konuların belirlenmesi.
1792	Ayrıntılı yemek kitaplarının sayılarının artmaya başlaması.
1700-1800'lü yıllar	Sanayi Devrimi'nin etkisiyle insanların yaşam ve yeme alışkanlıklarında yaşanan değişimler.
1800'lü yıllar	Marie-Antonie Carême'nin İngiliz kraliyet aşçılarını eğitmesi ve Fransızca olan yemek kitapların İngilizceye çevrilmesi.

1837	ABD'nin New York eyaletinde Delmonico kardeşler (üç) tarafından Delmonico Restoranının açılması.
1846-1935	"Kralların Aşçısı ya da Aşçıların Kralı" olarak bilinen Auguste Escoffier tarafından günümüzde de kullanılmaya devam edilen mutfak hiyerarşik düzeni ve rütbe sisteminin oluşturulması. Ayrıca Escoffier, Marie-Antonie Carême'min dört temel sosunun üzerine Hollandez sosu eklenmesi ve dünya mutfaklarında kabul gören temel sos sayısının beşe yükselmesi.
1900	Fransa'da ilk Michelin restoran rehberinin yayınlanması.
1903	Auguste Escoffier, 200 çeşit sos ve 500 çeşit yemeğin tarifi olan Le Guide Culinaire, yani Mutfak Rehberi adlı kitabının yayınlanması.
1950'ler	McDonald's ve Kentucky Fried Chicken (KFC) gibi hızlı yemek servisi yapan işletmelerin yaygınlaşması.
1959	New York'ta "Yeni Amerikan Mutfağı" adı altında ve mevsimsel olarak değişik ürünlerin satılması konsepti ile Four Seasons Restoranı açıldı. Bu restoran, dönemin para birimi ile 4.5 milyon dolar maliyetle o döneme kadar açılmış tarihin en pahalı işletmesidir.
1993	Yemek yapma ve yiyecekler hakkında yayın yapan ilk TV kanalı The Food Network yayın hayatına başladı.

Kaynak: *Denizer, D. (2005). Konaklama işletmelerinde yiyecek ve içecek yönetimi. Detay Yayıncılık: Ankara.*

21. yüzyıla yaklaştıkça yiyecek içecek endüstrisi, insanların gelirinin ve seyahat etme imkânlarının artması, boş vakitlerinin oluşması ve sosyalleşme istekleri doğrultusunda sandviç dükkânları, kahve dükkânları, fast food restoranları gibi yeni işletmelerin ortaya çıkmasıyla çok daha büyük bir gelişim göstermiştir (Sökmen, 2011). Zamanla etnik restoranlar, temalı restoranlar, fine dining restoranlar, Michelin yıldızlı restoranlar gibi birçok farklı kesime hitap eden işletmeler yiyecek içecek endüstrisine dâhil olmuştur (Walker, 2011; Peng ve Chen, 2015: 185). Yiyecek içecek endüstrisindeki bu çeşitlenme beraberinde sınıf farklılıklarını da getirmiştir. Alan yazında birçok araştırmacı farklı ölçütler kullanarak (çalışma türlerine, çalışma saatlerine, kalitelerine, hukuki statüsüne, mutfak tiplerine, hizmet tarzına vb.) bu işletmeleri sınıflandırarak bölümlere ayırmıştır. Bu sınıflandırmaların bazıları sadece restoranları sınıflandırırken bazıları ise tüm yiyecek içecek işletmelerini sınıflandırmışlardır (Doğduyol, 2014: 32). Ancak sınıflandırmalar ülkelere veya bölgelere göre değişiklik gösterse de temel özellikleri bakımından birbirinden faklı değildirler. Örneğin Sökmen (2014) yiyecek içecek işletmelerini ticari ve ticari olmayan (kurumsal) işletmeler olarak iki gruba ayırmaktadır. Ticari işletmeler*, Geleneksel Restoranlar* (lüks restoranlar, büyük ölçekli restoranlar, kafeterya tarzı restoranlar) ve *Özellikli Restoranlar* (fast food restoranları, aile restoranları, kebap restoranları, temalı restoranlar) olmak üzere kendi arasında ikiye ayrılmaktadır. Ticari olmayan işletmeler de *Kurumsal İşletmeler* ve *Endüstriyel İşletmeler* şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Bu bölüm üzerinde durulacak olan etnik restoranlar ise ticari işletmeler kategorisinde ve özellikli restoranlar içerisinde yer almaktadır.

13.2. Etnik Kültür ve Yemek Kültürü

Etnik sözcüğü Fransızca "ethnique" kelimesinden dilimize geçmiş olup Türk Dil Kurumu tarafından "Kavimle ilgili olan, kavmi ve budunsal" anlamında kullanılmaktadır. Kelimenin etimolojik kökeninin ise eski Yunancaya dayandığı ve "etnos" sözcüğünden türetildiği belirtilmektedir (Ulusoy, 2014: 169). Etnos terimi Antik Yunan döneminde, bir grup arkadaş, belirli bir kavim, belirli bir grup şeklinde farklı anlamlarda kullanılmıştır. Terimin kullanım şekli farklılık arz etse de kullanımlardaki ortak nokta, benzer biyolojik ve kültürel özellikleri taşıyan ve bir arada uyum içerisinde yaşayabilen grubu tanımlamaktadır (Ulusoy, 2014: 169). Fredrik Barth ise "Etnik Gruplar ve Sınırlar" adlı kitabında etnik kelimesini ortak geçmişi olan ve geleneksel kültür mirasını paylaşan insanları tanımlamak için kullanmıştır. Diğer bir tanımlama ise bir grup insanın ortak bir atadan geldikleri inancıyla duygusal bağlar kurarak diğer toplumlardan ayrılması şeklindedir (Erbil ve Yılmaz, 2018: 277). Tanımlamalar özetlenecek olursa etnik kavramı, bir arada yaşamak zorunda kalmış ve ortak kültürel değerler oluşturarak uyum içerisinde yaşayabilen topluluklara denilmektedir. Etnik kültür ise bir arada yaşayan bu bireylerin sözlü veya sözsüz davranış ve düşünce yapılarının tümünü ifade etmektedir.

Yemek olgusu sadece karın doyurma eyleminden ziyade toplumların tarihsel bir parçası olarak yüzyılların birikimini ve çeşitliliğini içerisinde barındıran kültürel bir unsurdur (Sağır, 2012: 2675). Nitekim toplumu birbirine bağlayan üç temel kültürel yapıtaşından bir tanesi yeme içme kültürüdür. Diğer ikisi ise dil ve dindir. İnsanların doğada bulanan yiyeceklerin hangilerinin yenileceği, ne gibi pişirme işlemine tabii tutulacağı ve nasıl yenileceği (sofra adabı ve inanışlar) gibi birçok unsur yemeğin kültür ile olan ilişkisinden ileri gelmektedir (Beşirli, 2010: 160). Nitekim Tezcan (2000) yemek kültür ilişkisini aşağıdaki şekilde ifade etmektedir:

- Kültür, ne yiyeceğimizin temel belirtisidir.
- Kültür öğrenilmiştir ve yiyecek alışkanlıkları da küçük yaşta öğrenilir. Öğrenilen bu alışkanlık uzun süre değişmez.
- Yiyecekler toplum kültürünün bütünleyici parçalarıdır.

Yemek kültür ilişkisi dikkate alındığında insanların toplumsal davranışlarının farklılık göstermesi her toplumun kendine özgü yemek kültürünün olduğu anlamına gelmektedir. Zira toplumsal davranış göstergelerinden düğün, cenaze merasimi, dinî ritüeller, festivaller her toplumda farklı şekillerde uygulanmaktadır. Toplumların yemek kültürünün belirlenmesinde etkili olan diğer unsurlar ise coğ-

rafya, hayvan türü, inançlar, toplumun sosyoekonomik durumu (refah göstergesi), göçler, savaşlar şeklinde sıralanabilir (Beşirli, 2010: 160; Düzgün ve Durlu-Özkaya, 2015: 43). Bu unsurlardan birisi olan göçler, insanların sahip oldukları yeme içme alışkanlıklarını göç ettikleri yerlere götürmesi ve orada da aynı yeme içme alışkanlığını devam ettirmesi ve yemek kültürlerini yeni coğrafya ile paylaşması bölge yemek kültürünün gelişmesine katkı sağlamaktadır (Güler ve Şenel, 2007: 2). Örneğin Anadolu farklı medeniyetlere ev sahipliği yaparak birçok milletin yurdu olmuştur. Anadolu coğrafyasının etnik şekillenmesinde Türklerin yanı sıra Rumlar, Araplar ve Süryaniler gibi farklı etnik grupların etkisi olmuştur. Yakın geçmişe bakıldığında ise Gürcü, Çerkez, Boşnak, Arnavut gibi farklı etnik grupların Türkiye'ye yerleşerek toplumun bir parçası olmuşlardır. Söz konusu etnik gruplar Türk toplumu ile birleşerek bir arada yaşarken kendi etnik mutfak kültürlerini de terk etmemiştir. Türkiye'nin farklı illerinde bu etnik gruplara ait restoranların olması durumun en net göstergesidir. Diğer taraftan Türkiye'den Almanya, Yunanistan, Bulgaristan, Meksika ve Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkelere giderek Türk mutfak kültürünü yaşatan ve bunun sonucunda döner, kebap, pide, lahmacun gibi yiyeceklerin bu ülkelerde servis edilmesi Türk insanının etkileşimi sayesinde olmuştur (Çallı, 2014: 47). Göçler sonucu ortaya çıkan başka bir mutfak etkileşimi ise Avusturalya'da yaşanmıştır. Avustralya'ya ticaret, sığınma, eğitim gibi çeşitli sebeplerle göç eden Afgan, Çinli, Vietnamlı ve Güney Asyalı insanların ülkeye sağlıklı beslenme anlayışını kazandırdıkları ifade edilmektedir (Wahlqvist, 2002: 565).

13.3. Etnik Restoran Kavramı

Turizm endüstrisinin önemli bir bileşeni olan restoran işletmeleri yoğun rekabet ortamının olduğu sektörde müşteri istek, ihtiyaç ve algılarının nasıl ve ne yönde olduğunu anlamak durumundadır. Bu tür işletmeler insanların yeme içme konusundaki davranışları doğrultusunda gelişim göstermektedir. Nitekim yiyecek içecek işletmeleri, insanların artan kişi başı gelirleri, boş zaman ve sosyalleşme gibi isteklerine bağlı olarak gelişim göstermiştir (Sökmen, 2014). Yeme içmeye verilen önem arttıkça restoranların sayısı ve çeşitliliğinde de artış yaşanmıştır. Ortaya çıkan işletmelerden bir tanesi de etnik restoranlardır. Etnik restoranlar özellikle gelişmiş toplumların yeme içmeye dair farklı beklenti ve arayışların karşılanması maksadıyla ortaya çıkmıştır. Bu restoranların yaygınlaşması ise bu beklenti ve arayışlar çerçevesinde gelişim göstermiştir (Beardsworth ve Bryman, 1999; McLennan, ve Podger, 1995). Etnik restoranlar, işletme organizasyonu ve menüleri açısından belirli bir toplumun kültürünü yansıtan işletmeler

olarak tanımlanabilir (Yavuz ve Mesci, 2020: 1394). Başka bir tanımlamada ise etnik restoranlar, belirli bir bölgeye ait yemeklerin, o bölgenin ürünlerinin kullanılması ve yine o bölgenin pişirme teknikleri ve servis şekillerinin kullanıldığı işletmeler olarak ifade edilmektedir (Cevizkaya, 2015: 41). Yang ve Wall (2009) ise etnik restoranları, kendine özgü kültürü ve mirası koruyan ve nesilden nesile aktaran işletmeler olarak tanımlamaktadırlar. Tanımlamalardan hareketle etnik restoranlar, farklı beklenti ve arayış içerisinde olan insanların isteği ile ortaya çıkan ait olduğu toplumun yemek kültürünün korunmasını ve sürdürülebilirliğini amaçlayan yine ait olduğu toplumun yemek kültürünü ve dekoratif sanatını kullanan işletmeler şeklinde tanımlanabilir.

Etnik restoranların tam olarak ne zaman ve nerede ortaya çıktığına dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır. 20. yüzyılın ortalarından itibaren gelişim gösteren etnik restoranlar 2000'li yıllarda çok daha fazla müşterinin dikkatini çekerek hızlı bir artış göstermiştir (Cevizkaya, 2015: 41; Yavuz ve Mesci, 2020: 394). Etnik restoranların gelişimine katkı sağlayan en önemli faktörlerden bir tanesi küreselleşme ile birlikte ülkeler arası turizm ağının gelişmesi ve uluslararası seyahatlerin daha kolay yapılmasıdır. Nitekim bu durum insanların farklı tat ve lezzetlere olan merakını ve devamında etnik restoranlara olan ilgisini artırmıştır. Söz konusu ilginin temelinde ise insanların günlük yaşamlarında evde yedikleri yemeklerin dışında farklı otantik yemek deneyimi yaşamak istemelerinden kaynaklanmaktadır (Turgeon ve Pastinelli, 2002).

Etnik restoranlar ilk ortaya çıktıklarında sadece kendi toplumun insanına hizmet etmek amacıyla varlıklarını sürdürmüştür. Farklı müşteri profillerinin oluşması ise belirli bir zaman sonra gerçekleşmiştir (Deniz ve Öksüz, 2017: 182). Örneğin 2. Dünya Savaşı öncesi Almanya'da sadece Hamburg ve Berlin gibi kozmopolit şehirlerde etnik restoranlar vardı. Bu restoranlar ise farklı sebeplerle Almanya'ya göç etmiş (iş, eğitim, sığınmacı) kişiler tarafından kendi yeme içme ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulmuştur. 1960 ve 1970'li yıllarda değişimin başlamasıyla birlikte İtalyan, İspanyol, Çin, Türk ve Yunan restoranları ve atıştırmalıkları Batı Almanya'nın her bir yanına yayılmıştır. 1975-1985 yıllarında yaklaşık 20.000 olan etnik restoran sayısı iki katına çıkarak 40.000 olmuştur. 1992 yılında ise bu sayı Almanya'da 55.000'e çıkmıştır. Etnik restoran sayısı açısından o dönem Almanya'da en çok İtalyan restoranı (18.000) bulunmaktaydı. İkinci sırada ise Türk restoranları yer almaktaydı (Möhring, 2007).

Etnik restoranı ziyaret eden kişilerin büyük bir bölümünün otantik deneyim arayan müşterilerden oluştuğu ve restoran atmosferinin yiyecek kalitesi ile beraber müşteri memnuniyeti oluşturmada önemli etkiye sahip olduğu alan yazın-

da belirtilmektedir (Sukalakamala ve Boyce, 2007: 73; Tsai ve Lu, 2012: 305). Çin mutfağı, İtalyan mutfağı ve Meksika mutfağı dünyanın en bilinen etnik restoranlarıdır. Bu restoranları Fransız, Japon, Tayland, Vietnam, Hint, İngiliz, Alman mutfakları takip etmektedir. Türkiye'de ise turistlerin en çok ilgisini çeken etnik mutfak ise Osmanlı saray mutfağıdır (Başarangil ve İnam, 2017: 129). Söz edilen bu etnik restoranlar müşterilerine sadece otantik bir yemek deneyimi sunmamakta, aynı zamanda restoranın ait olduğu kültürü tanıma olanağı sağlamaktadır. Nitekim turistler farklı lezzet deneyiminin yanında ülkenin (etnik restoranın ait olduğu ülke) yemek kültürünü ve gastronomik kimliğini de tanıma arzusu içerisindedirler (Kivela ve Crotts, 2006: 355). Van Den Berghe yaşadığı etnik restoran deneyimini aşağıdaki şekilde ifade etmektedir (Akt: Withers, 2000):

"*Etnik restoranlardan daha erişilebilir ve daha dostça farklı milletleri buluşturan bir yer tasarlanabilir mi? Başka bir kültürü dolaylı olarak deneyimlemenin yemeğini paylaşmaktan daha kolay bir yolu var mı? Egzotik bir mutfağı deneyimleyen bir yabancı olarak, kişi kelimenin tam anlamıyla yabancı kültürü içeri (tanıyor, öğreniyor) alıyor.*"

Yaygın etnik restoranlardan birisi olan Tayland mutfağı müşterilerine Tai kültürünü daha fazla yaşatmak için restoranın iç dizaynını tasarlarken klasik Tayland resimleri, heykelleri, Buda görüntüleri ve ipek perdeleri kullanarak dekore etmiştir. Birçok Tayland etnik restoranlarında yerel müzikler çalınmakta personel Tayland'a özgü yerel kıyafetler giymekte ve yemekler mavi beyaz ve ahşap kaplarda servis edilmektedir (Sunanta, 2005: 8). Bu durum restoranı ziyaret eden müşterilere yaratıcı Tayland kültürünü Tayland'a gitmeden tanıma ve öğrenme fırsatı sunmaktadır.

13.4. Türkiye'deki Bazı Etnik Mutfak Restoranlar

Birçok medeniyete ev sahipliği yapan ve çok farklı yaşama biçimini içinde barındıran Anadolu coğrafyası eşsiz bir kültür mozaiğidir. Türklerin yanı sıra Süryani, Boşnak, Ermeni, Tatar, Rum, Arap ve daha nice topluluk Anadolu kültür mozaiğinin oluşumuna katkı sağlamıştır. Bölümün konusu itibarıyla burada sadece mutfak zenginlikleri ile ortaya çıkan bazı etnik grupların mutfaklarına ve bu mutfak kültürlerinin servis edildiği restoranlara değinilmiştir. Bu doğrultuda ilk olarak tanıtılacak olan etnik mutfağın karakteristik özellikleri daha sonra bu mutfağın servis edildiği bazı restoranlar hakkında bilgi verilmiştir.

13.4.1. Osmanlı Mutfağı

Osmanlı İmparatorluğu 1299-1922 yılları arasında üç kıtada hüküm sürmüş dönemin en güçlü devletlerinden bir tanesidir. İmparatorluğun geniş kıtalara yayılması dolaylı olarak Türk mutfak kültürünü ve Osmanlı mutfağını kuşkusuz çok etkilemiştir. Osmanlı mutfağındaki çeşitlilik ve zenginlik kaynağı bu bağlamda değerlendirilebilir. Osmanlı mutfağında 14. ve 15. yüzyıllarda İran ve Orta Asya mutfak kültürünün etkisi, 16. ve 17. yüzyıllarda Anadolu'nun zengin yöresel mutfağının etkisi ve son olarak 18. ve 19. yüzyıllarda ise Batılılaşma ile birlikte yeni gıda maddelerinin etkisi görülmektedir (Gürsoy, 2014).

Osmanlı mutfağı temelde "saray mutfağı" ve "halk mutfağı" şeklinde iki mutfaktan oluşmaktadır. Saray mutfağı olarak ifade edilen mutfak kaynak zenginliği açısından Fatih Sultan Mehmet döneminden itibaren başlamaktadır. Saray mutfağı, sarayın ikinci avlusunun sağ ve sol tarafında kurulmuştur. Matbahı Amire tarafından yönetilen Has mutfak, ağalar mutfağı, divan mutfağı, kiler, çeşitli tatlıların yapıldığı helvahaneler, fırınlar, kap kacağın kalaylandığı kalayhane gibi birimlerden oluşmaktadır (Haydaroğlu, 2003: 3). Dönemin (Fatih Sultan Mehmet) saray mutfağında kullanılan ürünler ise aşağıdaki tablodaki gibidir.

Tablo 13.2. Fatih Sultan Mehmet Dönemi Saray Mutfağı

Yiyecek Türü	Yiyecek
Baklagiller ve Tahıllar	Pirinç, bulgur, mercimek, un, nohut, buğday nişastası
Sebzeler	Pırasa, ıspanak, lahana, soğan, salatalık, pazı, şalgam
Yağlar	Kuyruk yağı, sadeyağ, zeytinyağı
Otlar ve Baharatlar	Misk, safran, zeytin, hardal, maydanoz, kişniş, sarımsak, kimyon, nane, sakız, sirke, Eflak tuzu, fülfül (karabiber) karanfil, tarçın, amber
Hayvansal Gıdalar	Tavuk, yumurta, peynir, süt, yoğurt, bal, kaymak, istiridye, karides, paça, kaz, sığır işkembesi, av kuşları, balık

Kaynak: *Güler, S. (2010). Türk mutfak kültürü ve yeme içme alışkanlıkları. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 26, 24-30.*

Halk mutfağı ile saray mutfağı arasındaki farklılık genel olarak kendisini sofradaki çeşitlilikte göstermektedir. Ancak her ne kadar iki mutfak arasında yemek çeşitliliğinde fark olsa da halk mutfağında da deniz mahsulleri (balık, karides, havyar, ıstakoz vb.), sebze (maydanoz, bamya, ebegümeci, salata, hindiba, kereviz, ıspanak, taze asma yaprağı, soğan, dereotu, nane, semizotu, patates vb.) ve meyve (turunç, portakal, elma, armut, üzüm, incir, limon, kestane, fındık, üvez) gibi birçok ürünün kullanıldığı bilinmektedir (Haydaroğlu, 2003: 4). La-

kin yemek kültürü, yemek sanatı ve sofra zenginliği açısından Osmanlı mutfağı bir bütünlük teşkil etmektedir. Bu eşsiz mutfağa yönelik hizmet veren bazı işletmeler ise aşağıdaki şekildedir:

- **Karakol Restoran**

Bu restoran Topkapı Sarayı'nın birinci avlusunda, Suri Sultani ile Aya İrini arasında bulunan ve bir dönem sarayın dış karakol binası olarak kullanılmış yerde konumlanmıştır. Osmanlı mutfağının tüm lezzetlerini sunan bu restoran tüm dünyayı etkisi altına alan pandemi nedeniyle şuan kapalı durumdadır.

- **Deraliye Ottoman Cuisine**

Bu restoran eski İstanbul'un kalbi olarak bilinen ve Ayasofya'nın hemen yanında Osmanlı saray mutfağında servis edilen lezzetleri sunmaktadır. Tasarım, dekor ve atmosfer olarak saray estetiğini sunan restoran aynı zamanda müşterilerine Osmanlı saray mutfağına yönelik eğitimler düzenlemektedir. Restoranda sunulan bazı ürünler ise Badem Çorbası, Tarhana Çorbası, Piruhi (Orta Asya Türk mutfak kültüründen bir çeşit mantı), Dane-i Yeşil (Ispanaklı, dereotlu ve taze naneli pirinç pilav), Dane-i Saru (Nohutlu safranlı pirinç pilavı),Beğendili Kuzu İncik, Vişneli Yaprak Sarma, Nar Ekşili Çoban Salatası, Kaz Kebabı, Keşkül, Baklava, Balkabağı, İncir Tatlısı vb. olarak sıralanabilmektedir.

Resim 13.1. Deraliye Ottoman Cuisine

Kaynak: *https://deraliyerestaurant.com/*

13.4.2 Gürcü Mutfağı

Türkiye'de ağırlıklı olarak Artvin, Ordu, Samsun ve Marmara Bölgelerinde yaşayan Gürcüler, Gürcistan'daki ırkdaşlarından farklı olarak Müslümanlığı benimseyip Türkçe konuşmaktadırlar. Bu sebeple Türk-Gürcü kaynaşması dil, din ve kültür bağlamında gelişmiştir (Tayyar, 1999).

Gürcüler Türk, Moğol ve İran gibi çoğu kez kendinden daha güçlü toplumların uzun süre idaresinde kalmalarına rağmen mutfak kültürlerini oluşturabilmişlerdir (Halıcı, 1988). Mutfak kültürünün savaş ve göç gibi kritik etmenlerden etkilenmesinin en somut örneğinin bir tanesi Gürcü mutfak kültürüdür. Örneğin Güney Gürcistan'ın pilavları ile meyveyle haşlanmış etleri İran mutfak kültürünün etkisini yansıtırken kırsal kesimde yaşayan kabilelerde ise mantı veya "Khinkali" yemeklerinde Moğolların etkisi görülmektedir. Gürcistan'ın batısı ve Karadeniz kıyısı boyunca yer alan yerleşim yerlerinde de dolma ve yaprak sarması gibi yemeklerinde Türk mutfak kültürünün etkisi görülmektedir (Halıcı, 1988).

Gürcü mutfak kültürü genel olarak tanımlandığında ceviz ve cevizden yapılan soslar (Satsivi, Satsebeli ve Bazhe) mısır ve mısırdan yapılan (gomi, mchadi) ekmekler, bağcılığın etkisiyle şarapçılık (özelliklede kırmızı şarap) ve sebzeli yemekleri ile ön plana çıkmaktadır. Et tüketiminde ise ağırlıklı olarak beyaz eti tercih eden Gürcüler tavuğun yanında muhakkak ceviz veya ceviz sosu servis ederler. Düğün yemeklerinin vazgeçilmezi ise haçapuri adında peynirli börektir. Bu börek türü ülkemizde pideleriyle meşhur olan ve Trabzon pidesi olarak bilinen pideye benzemektedir (Yıldız, 2020: 352).

Resim 13.2. Haçapuri

Kaynak: *https://www.internethaber.com/hacapuri-nasil-yapilir-gurcistanin-efsa ne-lezzeti-foto-galerisi-2097406.htm*

13.4.3 Çerkez Mutfağı

"Çerkez" Karaçay, Balkar, Dağıstan, Adige ve Abhaz gibi Kafkasya'da yaşayan Müslümanlara verilen genel bir isimdir. Çerkez mutfağı ise bu bölgelerin mutfaklarından oluşmaktadır. Farklı toplulukların bir araya gelmesi sonucu oluşan Çerkez mutfağında aynı yemekler farklı şekillerde isimlendirilmektedir. Örneğin Adigelerdeki "Şipsi" Karaçaylarda "Hıcın", Azerilerde "Kavurma", Abhaslarda "Acıka" gibi farklı isimlerde ifade edilmektedir. Çerkez mutfağını genel olarak değerlendirdiğimizde ise et ve süt ürünlerinin ağırlıklı olduğunu ve haşlanmış, kurutulmuş ve fırında pişirilmiş et ürünlerinin en sevilen Çerkez yemekleri olarak ön plana çıktığı görülmektedir (Yılmaz, 2017: 545). Çoğu zaman yemeklerde sebze tercih edilmemesine rağmen patates ve kabak gibi sebzelerin kullanımı hayli fazladır. Çerkez mutfağında özellikle tavuk yemeklerinde tuz yerine "çetığın, şibjiyşuğu ve acuka" adını verdikleri tuzlu baharat karışımı kullanılmaktadır (İlhan, 2018: 69). Diğer bir ilginç olay ise Çerkez halkının kendileri için yaptıkları yemeklerde nadir de olsa sebze kullanmalarına karşın misafirleri için kesinlikle et yemekleri hazırladıkları bilinmektedir (Yıldız, 2020: 353).

Resim 13.3 Şipsi Paste

Kaynak: *https://www.gzt.com/lokma/sipsi-paste-sipsi-basta-24848*

- **Fıccın Restoran**

Fıccın, Türkiye'nin birçok yerinde faaliyette olan Çerkez restoranlarından bir tanesi olup İstanbul'da hizmet vermektedir. İşletme adını Çerkezlerin meşhur "Fıccın" yemeğinden almaktadır. Fıccın bazı bölgelerde "fiççın" veya "fıtcın"

şeklinde bilinmektedir. Kelimenin etimolojik kökeni ise fıd "et", cın "-le, -lı" eklerinin bir araya gelmesiyle türemiş ve "etli" yemek anlamında kullanılmaktadır. Bu yemek iki kat hamurun içine özel karışımlı kıymanın koyulması ile yapılmaktadır. Fıccın restoranı ise bu yemeğin patatesli hâlini yaparak vejetaryenlere de hitap etmek istemiştir. İşletme Çerkez mutfağının fıccın, Çerkez tavuğu, patatesli Çerkez mantısı, kıymalı Çerkez mantısı, kızarmış Çerkez peyniri, cevizli acuka, kallavi böreği (kaşarlı ve mantarlı) gibi eşsiz yemeklerinin yanı sıra etli nohut, hamsi tava, bulgur pilavı, mücver gibi Türk mutfak kültürü ürünlerini de servis etmektedir (Fıccın, URL 4, 2021).

13.4.4. Tatar Mutfağı

"Tatar" kavramı geçmişte birçok farklı topluluğu tanımlamak için kullanılmıştır. Ancak Tataristan Cumhuriyeti'ndeki bilim insanlarının görüşüne göre dünya üzerindeki tüm Tatarlar tek bir ulusu temsil etmekte ve Orta Asya'da kurulmuş olan Altın Ordu Tatarlarından gelmektedir (Şahin, 2017: 300). Türkiye'de ise en fazla Eskişehir ve civarında yaşayan Tatarların mutfak kültüründe etli ve hamur işi ürünler oldukça fazla yer kaplamaktadır. İklim ve coğrafya Tatar mutfak kültürü üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Zira hamur işi ve etli yemeklerin mutfak kültüründe oldukça fazla tüketilmesi bu sebepten ileri gelmektedir. Çoğunlukla kırsal kesimde yaşayan ve sert kış şartlarında hayatta kalmaya çalışan Tatarlar enerji ve yağ bakımından zengin ve soğuklarda üşümeyi engellemesi sebebiyle yağlı hamur ürünlerini sık tüketmektedir. Bu durum halk arasında "*Hamur yemezse Tatarın karnı doymaz.*" şeklinde ifade edilmektedir. Et olarak ise en çok at eti ve at etinden üretilen ürünler tüketilmektedir. Örneğin at etinin kurutulması ile "kazılık" adında at sucuğu, temel malzemesi at ciğeri ve yarma olan "bağırsak dolması" at yağının kızartmada ve hamur yemeklerinin hazırlanmasında kullanılması sevilerek tüketilen yemekler arasındadır. Bu durum yine halk arasında "*At etini yiyen insan yorulmaz ve kış soğuğunda üşümez.*" (Ehmeycanov, 1999) şeklinde mizahlara yol açmıştır. Genel olarak Tatar mutfağındaki ürünler; mercimekli lakşa çorbası, oğmaç çorbası, kuzu sorpa, üyken börek, göbete (köbete) kırma, cantık, çiğbörek (şırbörek), kıyık, kıygaşa şeklinde sıralanabilir (Yıldız, 2020: 354).

Aşağıda ülkemizde hizmet veren farklı etnik gruplara ait diğer bazı mutfaklar sıralanmıştır:

- **Dubb Indian Restaurant (Hint Mutfağı):** İstanbul Sultanahmet'te Yerebatan Sarnıcı'nın yanında bulunan bu işletme Hint mutfağını tüm yönleri ile servis etmeye çalışmaktadır. Köri, zerdeçal, kimyon, garam ma-

sala (kişniş, tane karabiber, kimyon, kakule, karanfil ve tarçının bir araya gelmesi ile oluşan karışım), vadouvan (rezene, köri yaprakları, hardal tohumu ve sarımsağın karışımından elde edilen baharat), hardal, hing (maydanoz benzeri bir bitkiden elde edilir) gibi baharatları ile ünlü Hint mutfağının ünlü yemeklerini sunan bu işletme 1998 yılında hizmete girmiştir. Özellikle Kuzey Hindistan'da tandoori (Türk mutfağındaki kil toprağından yapılan tandırda pişirme veya kuyu tandırda pişirme tekniği) tekniği ile hazırlanarak yapılan yemekler popülerdir. İşletme Hint mutfağının yanı sıra kebap gibi Türk mutfak kültürü ürünlerini de servis etmektedir (URL 6, 2021).

- **Arada Cafe Restaurant (Lübnan Mutfağı):** Lübnan mutfağının son 500 yıllık tarihi incelendiğinde temelde iki farklı milletten etkilendiği görülmektedir. Bunlardan ilki 1516 ile 1918 yılları arasında Lübnan topraklarında hüküm sürmüş Osmanlı Devleti'dir. Lübnan mutfağı kuzu et, yaprak sarması, muhallebi, baklava, sütlaç gibi yiyecekleri Türk mutfağından etkilenerek mutfaklarına kazandırmışlardır. Diğer taraftan 1918 ile 1943 yılları arasında Fransız idaresinde kalan Lübnan, Fransız mutfağından krem karamel, turta, ekler, kruvasan gibi tatlıları mutfağına kazandırdı (Choueiri, 2002). Yemek sunumlarının ise Araplardan etkilendiği söylenebilir. Lübnan mutfağı denildiğinde akla ilk olarak meze gelmektedir. Lübnan mutfağında mezeler tamamlayıcı garnitür olarak değil her biri ayrı bir yemek olarak değerlendirilir. Nohuda çok önem verilen bu mutfakta nohudun her türlü mezesi yapılmaktadır. Lübnan mutfağının öne çıkan en iyi yemekleri ise közde pişirilmiş patlıcandan yapılan baba ghanouj (Babaganuş), falafel, humus, shawarma (kavurma) şeklinde sıralanmaktadır. Türkiye'de özellikle İstanbul'un birçok farklı noktasında Lübnan mutfağını servis eden işletmelere rastlamak mümkündür. Bunlardan bir tanesi de Arada Cafe restorandır. Bu işletme İstanbul, Karaköy-Tophane arasında kalmakta ve misafirlerine eşsiz atmosferiyle Lübnan mutfağının birçok ürünlerini sunmaktadır (URL 7, 2021).
- **Pera Thai Restaurant (Thai Mutfağı):** İstanbul Beyoğlu-Şişhane'de hizmet veren Pera Thai 2001 yılında ilk müşterisini kabul etti. 20 yıldır aynı yerde hizmet veren bu işletme Tayland Hükûmeti tarafından "En İyi Uzak Doğu Restoranı" olarak seçildi. Yine 2018 yılında İncili Gastronomi rehberi tarafından ikinci inci verildi. Baharatların yoğun kullanıldığı, yemeklerde denge, detay ve çeşitliliğe önem verilen Taylan mutfağında her bir yemekte ya da tüm sofrada ekşi, tatlı, tuzlu ve acı

olmak üzere dört ana lezzetin dengesi gözetilmektedir (Turow, 2011: 1). Ünlü Taylan mutfağı şeflerinden Chef David Thompson Taylan mutfağını şu şekilde özetlemektedir (The Guardian, URL 5, 2021): "*Tayland yemekleri basitlik üzerine değildir. Aksine birbirinden tamamen farklı elemanların sihirbazlık kullanılarak uyumlu bir nihai lezzete dönüştürülmesidir. Karmaşık bir müzikal çalgı gibi, yüzeyi pürüzsüz olmalıdır ancak arka planda ne olup bittiğinin fazlaca önemi yoktur. Basitlik burada önemsiz bir kavramdır. Bazı Batılılar bunun bir lezzet karmaşası olduğunu düşünseler de bir Taylandlı için bu önemlidir, onlar bundan memnuniyet duyarlar.*"

- **Zuma (Japon Mutfağı):** Japon mutfağı genel olarak diğer Uzak Doğu ülkelerinin mutfağına benzese de onu bu mutfaklardan ayıran en önemli özellik yağ ve baharat kullanımının daha az olmasıdır. Japonya'nın bir ada ülkesi olması sebebiyle mutfaklarında deniz mahsullerinden yapılan yemekler ağırlıklıdır. Bunun yanında pirinç Japon mutfağının vazgeçilmezleri arasındadır (Itou, Kobayashi, Ooizumi ve Akahane, 2006: 1275). Nitekim dünyaca tanınan yemekleri "Suşi" çiğ balık ve pirinçten yapılmaktadır. Bu mutfak ürünlerini sunan birçok işletme olsa da 16 şubesiyle Zuma restoranları Japon mutfağının en güçlü temsilcilerinden birisi konumundadır. Bu şubelerden üç tanesi (İstanbul, Datça, Bodrum) Türkiye'de faaliyetlerini sürdürmektedir. Diğerleri ise dünyanın çeşitli şehirlerinde hizmet vermektedir. Bu işletmelerde Japon mutfağı ürünleri gelenekselden biraz uzak ancak otantik tarzda servis edilmektedir (URL 8, 2021).

Sonuç

İnsanların farklı istek ve ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıkan, müşterilerine otantik deneyim ve ait olduğu toplumun geleneksel yemeklerini servis etmeyi benimseyen etnik restoranlar 20. yüzyılın sonlarına doğru giderek popüler hâle gelmiştir. Ortaya çıktığı ilk zamanlarda sadece kendi etnik grubuna hizmet eden bu restoran türü küreselleşme ve turizm ağının gelişmesi sonucu tüm turist profillerine hitap etmeye başlamıştır. Kültürel kimliğin gayrikurumsal koruyucusu konumunda olan etnik restoranlar menüsü, atmosferi, personeli ve yemekleri ile müşterilerine akılda kalıcı eşsiz deneyim sunmayı amaçlamaktadır. İnsanların giderek daha fazla noktaya yemek deneyimi yaşamak için seyahat etmeleri (Wijaya, 2014) dikkate alındığında etnik restoranlar gastronomi turizmi açısından daha da önemli hâle gelmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan bir

araştırmada müşterilerin %80'i ayda en az bir kere etnik bir restoranı ziyaret ettiğini ortaya çıkarmıştır (Kim ve diğerleri, 2017: 129). Bu durum insanların etnik restoranlar tarafından sunulan etnik yiyeceklere karşı olan ilgilerinin en iyi örneğidir. Taklit edilmesinin pek mümkün olmadığı düşünüldüğünde etnik yemek kültürü hem işletmelere hem de ülkelere rekabet avantajı konusunda kolaylık sağlayabileceği söylenebilir. Kitabın bu bölümünde yemek kültür ilişkisiyle ortaya çıkan etnik toplumun ortak mirası niteliğindeki etnik mutfağa veya restorana dikkat çekmek istenilmiştir. Ayrıca farklı toplumlara ait Türkiye'de faaliyet gösteren Gürcü, Tatar, Çerkez, Hint, Tayland ve Japon gibi etnik grupların mutfakları hakkında kısa faydalı bilgiler verilmiştir.

Kaynaklar

Başarangil, İ. ve İnam, N. (2017). Restoran pazarlamasında 7 p: Etnik bir restoranda örnek olay incelemesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies* 5(2), 127-145.

Batra, A. (2008). Foreign tourists' motivation and information source(s) influencing their preference for eating out at ethnic restaurants in Bangkok. *International Journal of Hospitality & Tourism Administration*, *9*(1), 1-17.

Beardsworth, A. ve Bryman, A. (1999). Meat consumption and vegetarianism among young adults in the UK. *British Food Journal*, *101*(4), 289-300.

Beşirli, H. (2010), *Yemek, kültür ve kimlik*. Ankara: Milli Folklor.

Cevizkaya, G. (2015). *Tüketicilerin etnik restoran işletmelerini tercih nedenleri: İstanbul'da bir araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı.

Çallı, İ., D. (2014). Etnik pazarlamada helal kavramının kullanımı-Almanya'da yayınlanan gıda reklamları üzerine bir inceleme. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *14*(4), 43-55.

Denizer, D. (2005). *Konaklama işletmelerinde yiyecek ve içecek yönetimi*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Deniz, A, ve Öksüz, M . (2017). Ankara'daki İran restoranları: Kültürel kimlik üzerine etnografik bir araştırma. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, *15*(2), 167-185.

Doğduyol, S. (2014). *İstanbul bölgesindeki restoran işletmelerinde yöneticilerin inovasyon anlayışı ve uygulama stratejileri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Aydın.

Düzgün, E. ve Durlu-Özkaya, F. (2015). Mezopotamya'dan günümüze mutfak kültürü. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, *3*(1), 41-47.

Ehmeycanov, Y. (1999). *Tatar halk aşları, Kazan.* Rannur Neşriyatı.

Erbil, K. ve Yılmaz, G. (2018). Kültürel miras bağlamında Sakarya ilinde yaşayan etnik grupların Türk mutfağına katkıları. *Turizm Akademik Dergisi*, *5*(1), 276-285.

Güler, S. ve Şenel, P. (2017). Eskişehir'in yerel mutfak kültürünün zenginleştirilmesine yönelik bir çalışma, Çerkez mutfağı, *1st. International Congresson Future of Tourism*: *Innovation, Entrepreneurship and Sustainnability*. 1-13.

Güler, S. (2010). Türk mutfak kültürü ve yeme içme alışkanlıkları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *26*, 24-30.

Gürsoy, D. (2014). *Deniz Gürsoy'un gastronomi tarihi*. İstanbul: Oğlak Yayıncılık.

Halıcı, F. (1988). Gürcistan mutfağı. *İkinci Milletlerarası Yemek Kongresi*, Konya.

Haydaroğlu, İ. (2003). Osmanlı saray mutfağında notlar. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, *22*(34), 1-9.

İlhan, R., Mesci, M. (2018). Gastronomi turizmi çerçevesinde Çerkez mutfağının incelenmesi. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, *3*(2), 293-315.

Itou, K., Kobayashi, S., Ooizumi, T. ve Akahane, Y. (2006). Changes of proximate composition and extractive components in Narezushi, a fermented mackerel product, during processing*, Fisheries Science*, 72, 1269–1276.

Kim, J.H., Youn, H. ve Rao, Y. (2017). Customer responses to food-related attributes in ethnic restaurants, *International Journal of Hospitality Management, 61*, 129-139.

Kivela, J. ve Crotts, J. C. (2006). Tourism and gastronomy: gastronomy's ınfluence on how tourists experience a destination. *Journal Of Hospitality & Tourism Research*, *30*(3), 354-377.

Koçak, N. (2012). *Yiyecek içecek hizmetleri yönetimi*. Ankara: Detay Yayıncılık.

McLennan, W. ve Podger, A. (1995). *National nutrition survey: Nutrient intakes and physical measurements,* Australian Bureau of Statistics, Canberra.

Möhring, M. (2007). *Foreign cuisine in West Germany*, GHI Bulletin, *41*, 79-88.

Özdemir, B. (2010). Dışarıda yemek yeme olgusu: Kuramsal bir model önerisi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 21*(2), 218-232.

Peng, N ve Chen, A. H. (2015). Diners' loyalty toward luxury restaurants: The moderating role

of product knowledge. *Marketing Intelligence& Planning*, *33*(2), 179-196.

Sağır, A. (2012). Ankara-Turkey bir yemek sosyolojisi denemesi örneği olarak Tokat mutfağı, *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 7(*4), 2675-2695.

Sarıışık, M., Çavuş, Ş. ve Kurtuluş, K. (2010). *Profesyonel restoran yönetimi: İlkeler, uygulamalar ve örnekler*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Sökmen, A. (2014) *Yiyecek içecek hizmetleri yönetimi ve işletmeciliği*, (7. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.

Spang, R. L. (2007). *Restoranın icadı; Paris ve modern gastronomi kültürü*. (Çev. Bahadır Sina Şener), Ankara: Dost Kitabevi.

Sukalakamala, P. ve Boyce, J.B. (2007). Customer perceptions for expectations and acceptance of anauthentic dining experience in Thai restaurants, *Journal of Food service*, *18*(2), 69–75.

Sunanta, S. (2005). The globalization of thai cuisine *, Paper Presented at the Canadian Council for Shouteast Asia Studies Conference*, York University, Toronto, 1-17.

Şahin, L. (2017). Litvanya Büyük Dükalığı'nda müslüman Tatarlar: Geçmiş, bugün ve gelecek. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, *4*(1), 299-311.

Tayyar, Ö. A. (1999). *Türkiye'nin etnik yapısı, halkımızın kökenleri ve gerçekler* (3.Baskı). Ankara : Zirve Ofset.

Tezcan, M. (2000). *Türk yemek antropolojisi*, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Tsai, C. T. S. ve Lu, P., H. (2012). Authentic dining experiences in ethnic theme restaurants, *International Journal of Hospitality Managemenet*, *31*(1), 304-306.

Turgeon, L. ve Pastinelli, M. (2002). Eat the world: Postcolonial encounters in quebec city's ethnic restaurants. *Journal of American Folklore*, *115*(456), 247-268.

Türksoy, A. (1997). *Yiyecek ve içecek hizmetleri yönetimi*. Ankara: Turhan Kitabevi.

Ulusoy, H. Ö. (2017). Kültürler arasılık, çok kültürlülük ve etnisite: Eskişehir'deki Çerkezlerin kültürler arası iletişim pratikleri. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (27), 165-181.

Wahlqvist, M., L. (2002). Asisa migration to Australia: Food and health consequences, Asia Pasific. *Journal of Clinical Nutrition*, *11*(3), 562-568.

Walker, J. R. (2011). *The restaurant from concept to operation.* New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.

Wijaya, S. (2014). *Encounters with local food: The culinary experiences of international visitors in Indonesia.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Victoria University, Australia.

Withers, R. (2000). Eating out: A global experience: A study of Auckland's Ethnic Restaurants. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). University of Auckland, Auckland, New Zealand.

Yang, L.ve Wall, G. (2009). Ethnic tourism: A framework and an application. *Tourism Management 30*(4), 559-570.

Yavuz, Ö. ve Mesci, M. (2020). Etnik restoranlarda marka değeri oluşturulması: İstanbul örneği. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *19*(3), 1386-1401.

Yılmaz, G. (2017). Gastronomi ve turizm ilişkisi üzerine bir değerlendirme. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi,* (14), 171-191.

Yıldız, S. (2020). Etnik toplumlara ait yemek kültürleri, N. Çetinkaya (Ed.), *Yemek, Kültür ve Toplum,* 1. Baskı, (333-359), Ankara: Nobel Yayınevi.

İnternet Kaynakları

https://deraliyerestaurant.com/ (Erişim Tarihi: 10.09.2021)

https://www.internethaber.com/hacapuri-nasil-yapilir-gurcistanin-efsane-lezzeti-foto-galerisi-2097406.htm (Erişim Tarihi: 10.09.2021)

https://www.gzt.com/lokma/sipsi-paste-sipsi-basta-24848 (Erişim Tarihi: 10.09.2021)

URL 4 https://www.ficcin.com/menuler/ficcin-menu/ (Erişim Tarihi: 11.09.2021)

URL 5 https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2010/sep/19/bangkok-thai-street-food-david-thompson (Erişim Tarihi: 10.09.2021)

URL 6 https://www.dubbindian.com/ (Erişim Tarihi: 11.09.2021)

URL 7 https://www.quandoo.com.tr/place/arada-cafe-restaurant-20229 (Erişim Tarihi: 15.09.2021)

URL 8 https://zumarestaurant.com/locations/istanbul/s (Erişim Tarihi: 15.09.2021)

Turow, E, (2011). (Erişim Tarihi: 15.09.2021), Erişim Adresi: https://l24.im/XhU

14. BÖLÜM

İÇECEK TRENDLERİ

Erol Geçgin, Barış Turan

Giriş

Yeme içme davranışlarındaki farklılık, bir toplumun inanç ve kültürel değerleriyle birlikte davranış ve beklentilerindeki çeşitlilik nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Günümüzde küreselleşmenin de etkisiyle insanlar farklı kültürlerin özgün tatlarını, yiyecek ve içeceklerini deneyimlemek istemektedir. Çünkü yeme içme faaliyetinin insanlar arasında artık fizyolojik ihtiyaçtan ziyade bir eğlenceye dönüşmesi veya statünün göstergesi olmasıyla bambaşka bir boyut kazanmıştır. Nitekim yiyecek içecekler görsellikleri ve tüketim şekilleriyle bir moda hâline gelmiş ve farklı akımları da beraberinde getirmiştir (Bozok ve Yalın, 2018: 251). Günümüzde turizm olayının gerçekleştiği her alanda bir yeme içme ihtiyacı oluşmaktadır (Çanakçı ve Birdir, 2020). Bu nedenle yiyecek içecek sektörü turizm endüstrisi içerisinde konaklamadan sonra gelen en önemli ikinci sektördür. Yiyecek ve içecekler gastronomi turizmi özelinde ise turistler için seyahat nedeni oluşturan iki temel faktördür. Öyle ki yiyecek ve içecekler bazen tek başına birer çekim unsuru olabilmektedir. Gastronomi turistleri bir yeri ziyaret etmeden önce o yerin geleneksel yiyecek ve içecek açısından zengin bir kültüre sahip olup olmadığını bilmek ister (Baltacı, Çakıcı ve Dönmez, 2019: 345). Esasen gastronomi turizminin ana unsuru yiyecekler olsa da bu turizme katılanlar için içecek deneyimi de oldukça önem arz etmektedir. Bu nedenle gastronomi destinasyonlarında bulunan restoranlar sundukları yemeklere iyi eşlik edecek geleneksel ve yeni trend içeceklere de yer vermelidir. Bununla birlikte içecekler için ayrı bir menü hazırlamalı ve içecek tüketim trendini de izleyerek turist beklentilerini karşılayacak çalışmalarda bulunulmalıdır. Restoranlar menülerinde ülkemizin geleneksel içeceklerine (ayran, şalgam vb.) yer verdiği gibi

yeni tatlara (alkollü ve alkolsüz içecekler vb.) da yer vererek yenilikçi bir içecek ve servis biçimini ve kullanacakları araçları benimseyebilirler (Birdir ve Çanakçı, 2014: 5).

Bu bölümde gastronomi turizminin önemli birleşimlerinden biri olan içecek trendleri ele alınmış ve konu içecek endüstrisinin gelişimi, içecek endüstrisini yönlendiren trendler, alkolsüz ve alkollü içecek trendleri şeklinde işlenmiş daha sonra ise gastronomi turizminde içecek trendlerinin önemine vurgu yapılacak bir değerlendirme yapılmıştır.

14.1. İçecek Endüstrisinin Gelişimi

İnsanlar seyahat ettiği günden beri konaklama ve yeme içme gibi temel ihtiyaçlarını seyahat süreci içerisinde karşılamaya başlamıştır. Dolayısıyla yiyecek içecek mekânlarının tarihi de en az konaklama işletmelerinki kadar eskidir. Özellikle Romalılar, Sümerler, Mısırlılar ve Hititliler gibi İlk Çağ medeniyetlerinin yiyecek içecek endüstrinin temelini attığı bilinmektedir (Sabbağ ve Yeşilyurt 2018: 5260; Sarıışık, Çavuş ve Karamustafa, 2010: 5). Daha sonraki zaman diliminde seyahat eden insanların yiyecek içecek ihtiyaçlarının karşılanması için hanlar ve kervansarayların inşa edilmesiyle yiyecek içecek işletmeleri de oluşmuştur. Roma ve Orta Çağ dönemlerinde hanlar yaygın olarak kullanılmış konaklama hizmetiyle birlikte yiyecek ve içecek hizmetinde sunulan imkânlar artmaya başlamıştır. Orta Çağ'dan sonra ise konaklama işletmelerinden bağımsız olarak yiyecek içecek hizmeti sunmayı amaç edinen işletmeler kurulmuştur. Yiyecek içecek endüstrisinin gelişimine bakıldığında restoranların inşa edilmesinin sektör için önemli bir faktör olduğu görülmektedir. 19. ve 20. yüzyıllarda Fransa restorancılığın ve buna paralel olarak yiyecek içecek sektörünün gelişimine öncülük etmiştir. Nitekim bu durum Fransa'nın mutfağa verdiği önem, Fransa mutfağının köklü geçmişi ve restoranların ilk örneklerinin Fransa'da görülmesiyle açıklanabilir (Benli, 2020: 3-4).

Tarih boyunca yeme içme konusundaki gelişmeler içecek endüstrisini de şekillendirmiştir. İçecek endüstrisi de yiyecek içecek sektörüyle paralel olarak gelişmiş, zamanla evinden uzak beslenme gereksinimi duyan kişiler için kaliteli içecekler ticari olarak sunulmaya başlanmıştır. İçecek hizmeti en eski örnekleri olarak Sümer ve Mısır uygarlığındaki bira evlerinde, Babil meyhanelerinde Roma döneminde işletilen tavernalarda servis edilmeye başlanmış günümüze kadar devam etmiştir. Diğer taraftan 16. yüzyılda İstanbul'da açılan kahve evle-

rinde de insanların bir araya geldiği ve kahve servisinin yapıldığı yerler olarak bilindiği eski örneklerdendir (Yıldız, 2017: 166).

İçecek üretimi ve tüketiminin uzun bir geçmişi bulunmaktadır. İçecek üretimi ve tüketimi zaman içerisinde kimi durumlarda katı kurallarla bağlanmış, kimi zaman da yazılı olmayan toplumsal normlar nedeniyle sınırlandırılmıştır (Yeşilyurt, Çalışkan, ve Okat, 2020: 2011). Ancak günümüzde tüketici istek ve beklentileri doğrultusunda şekillenmeye başlanan içecek üretimi, ticari bir boyut kazanmış ve gelişimini hızlandırmıştır. İlaveten gelişimin hızlanması sonucu içecek sektöründe yenilikler ve yeni trendler görülmeye başlanmıştır.

14.2. İçecek Endüstrisini Yönlendiren Trendler

Son yıllarda içecek dünyasında yeni içerikler ve yeni karışımlar denenmeye başlanmış, bu durum beraberinde yeni akımların doğmasına neden olmuş ve içecek sektörü bir yenileme sürecine girmiştir. Bu sürecin şekillenmesinin nedeni olarak tüketici talepleri ve yaşanan küresel sağlık sorunları gösterilmektedir.

Nitekim son yıllarda daha sağlıklı içeceklere yönelik taleplerin belirgin bir şekilde artığı görülmektedir. Esasen sağlıklı beslenme yeni bir trend olmasa da günümüz tüketicilerin daha sağlıklı bir yeme içme anlayışı benimsemelerinden bu akım şimdiki tüketiciler arasında popüler olmuştur. Örneğin tüketiciler artık içeceğin besin değeri, proteini, kalorisi ve benzeri gibi faktörlere dikkat ederek içecek tercihinde bulunmaktadır. Söz konusu bu akım "akıllı sağlık" olarak adlandırılmaktadır. Bu trend tüketicilerin içecekleri bilinçli ve yargılayıcı biçimde değerlendirmesini ve olası etkilerine göre içeceği tercih edip etmemeleri noktasında karar vermelerini sağlamaktadır (Yıldız, 2017: 230). Benzer şekilde "temiz etiket" trendi ise içeceklerin doğal olmasını, tat verici veya renklendirici gibi katkı maddeleri içermemesini, üretim biçimlerinin ve içeriklerinin olabildiğince doğal olmasını, etiketlerinin ise dürüst ve etik olmasını gerektirmektedir (Yıldız, 2017: 231). Bu içecek trendleri sağlıklı ve güvenilir bilgi içermeleri nedeniyle sporcular ve sağlıklı beslenmeyi düşünen tüketiciler tarafından artan bir talep görmektedir.

Yeni ve farklı tat arayışı karşımıza yeni akımlar çıkarmaktadır. Örneğin barmenler yeni tat arayışında alışılmadık karışımları birbirine eklemekte ya da alışıldık karışımlara farklı içerikler ekleyerek denemeler yapmakta ve yeni bir uyum sağlamaya çalışmaktadır. Fesleğenli, acı biberli ya da Meksika biberli buzlu meyve püreleri gibi örnekleri olan "cuisine cocktails" trendinin uluslararası popülerliği sonucunda ülkemizdeki barmenler de maydanoz, soya sosu, nar

ve sumak ekşileri, yoğurt, tarhana, et suyu gibi alışılmadık içeriklerle yeni ürünler denemektedir (Yalçın, 2015). Bu içecek trendinin diğer yönü de "sağlıklı" ve "yeşil" olarak algılanan doğal olanın tadına yöneliktir. Çünkü bu yönüyle meyve, sebze ve otlar; lavanta, avokado, safran, incir, kaju, kakule, zerdeçal, altın çilek gibi bilinen içerikler içeceklerde daha fazla kullanılmaktadır. Tabi tüm bu doğal meyve ve sebzeler tüketicilere sağlıklı ve heyecan verici seçenekler sunmaktadır. Tüketiciler için bilindik tatlar yerine çok sayıda besin ögesini bir arada içeren "süperbesin" seçenekleri de içecekler arasında sıkça tercih edilmeye başlanmıştır. Özelikle düşük kalorili, protein ve omega 3 zengini içecekler alışılmadık besinlerle yapılmaya başlanınca tüketici tercihleri de bu içeceklere kaymıştır (Yıldız, 2017: 232).

Diğer bir trend "sürdürülebilir" kavramını dikkate alarak içeceklerin bu yöntemi kullanarak üretilmesini sağlamaktadır. Bu akımda tüketiciler içeceklerin doğal süreçlere saygılı ve üretildiği topluma faydalı olmasını istemektedirler. Bu yönleriyle kendilerini "bilinçli tüketici" olarak adlandırmaktadırlar. Bu akımda amaç içeceklerin üretildiği yerlerin yerel ve özgün bir mekân algısı sunmasıdır. Böylelikle söz konusu mekânlar turistik birer destinasyon özelliği taşıyarak içeceğin üretim bölgesi olarak rekabet üstünlüğü elde etmesi sağlanacaktır. Bu mekân aynı zamanda bir çekicilik unsuru oluşturacaktır. Böylece hem üretilen içecek hem de üretim yeri bir turistik ürün hâline gelecektir.

İçeceklerin görsel özellikleri ise farklı bir trendin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Sanatsal sunumlar, iştah açıcı, değişik ve abartılı içerikler tüketiciyi şaşırtmakta ve tatminini sağlamaktadır. Diğer taraftan günümüzde sosyal medyayı kullanan tüketicilerin bu değişik sunumlarla beğeni toplamaları için de çok önemli bir içecek trendi olarak karşımıza çıkmaktadır.

İçecek trendleri genel olarak değerlendirildiğinde bu trendlerin zaman içerisinde teknoloji, sosyal medya, küresel sağlık sorunları, beslenme alışkanlıklarının değişmesi, günün şartları ve tabii ki tüketicinin tutum ve talepleri doğrultusunda şekillendiğini söylemek mümkündür.

14.3. İçecekler

Ham maddesine, yapısına ve üretim şekline göre değişen, bireylerin beslenmek veya susuzluk ihtiyacını gidermek için tükettiği ve çoğunlukla sağlığa zararlı içeriği bulunmayan gıdalara içecek denilmektedir. Bu başlık altında içecek trendlerine alkolsüz ve alkollü içecekler şeklinde iki ana başlığa ayrılarak alt başlıklar altında detaylı bir şekilde değinilmiştir.

14.3.1. Alkolsüz İçecek Trendleri

Sağlıklı yaşam isteyen tüketicilerin giderek artmasıyla birlikte alkollü içecek tüketimi düşmeye başlamış, daha sağlıklı olan alkolsüz içecek tüketimi ise yükselme başlamıştır. Alkolsüz içecekler karbonhidrat, temiz su ve diğer besin kaynaklarından oluşur. Alkolsüz içeceklerin temel bileşenleri içecek hacminin %87-%92'sini oluşturan suyla beraber neredeyse aynıdır. Diğer bileşenleri ise tatlandırıcı beyaz şeker ve içeceğe ekşilik katan asitleştiricidir. Bu bileşenlere ilaveten özel içerik kombinasyonları bilinen diğer ürün çeşitliliğini sağlamaktadır. Alkolsüz içecekleri yavanlıktan çıkaran aroma verici bir kombinasyon sunan tatlılık ve ekşilik arasındaki dengedir. Ancak bunlar sadece içeceğe lezzet katmaktadır. Tüketiciye asıl çekiciliği ise doğal bileşenler ya da daha çok sentetik gıda boyaları olan renklendiriciler sağlamaktadır. Çünkü renklendiriciler tüketici üzerindeki etkisiyle ön plana çıkmaktadır. Tüketiciler doğal veya alkolsüz içecekleri üstün nitelikleri ve daha lezzetli oldukları için tercih etmektedirler (Yıldız, 2017: 233). Alkolsüz içeceklere bakıldığında son yapılan araştırmalara göre dünyada gazlı içeceklerin satış oranı düşerken "su, çay, kahve, meyveli sodalar, bitki suları, çeşnili sular ve diğer soğuk içime hazır mayalı içeceklerin" satışlarında artış kaydedilmiştir.

Tüm dünyada alkolsüz içeceklere olan talep her geçen gün artmaktadır. Küçük ölçekli, sürdürülebilir yerel, özgün, sanatsal, sağlıklı ve etik olana yöneliş alkolsüz içeceklere olan yönelimde de devam etmektedir. Eskiye dönüş/nostalji akımıyla paralel olan bu trend tüketiciler için kişisel deneyim, sorumlu tüketim ve sağlıklı içerikler sunarken yerel içeceklerle tarladan sofraya yaklaşımını da içermektedir. Aynı zamanda yeni ve yaratıcı lezzetler üreten üreticilere de ekonomik katkı sağlamaktadır. Bu akımda tüketiciler hem özgün ve lezzetli hem de sağlıklı içecekler tüketirken geleneksel olanı da deneyimlemiş olmaktadır.

Günümüz içecek trendlerine bakıldığında artık neredeyse hepsinin sağlığı, çevreyi ve sürdürülebilirliği amaç edindiğini ve bu tür toplumsal konuları ön plana çıkardığını görmekteyiz. Tüketiciler ne içtiğini, tükettiğinin nereden geldiğini ve ne kadar tükettiğini göz önünde bulundurarak tercih yapmaktadır. Sağlığını korumak isteyen her tüketici sağlıklı fermente içecekler ve alkolsüz kokteyller arayışına geçmektedir. Nitekim KPMG'nin (denetim, vergi ve danışmanlık hizmetleri veren şirket) küresel içecek trendlerini inceleyen araştırmasının sonuçlarına göre artık tüketici çevre dostu, yenilikçi, temiz içerikli ve kişiselleştirilmiş seçenekleri tercih etmektedir. Araştırmaya göre dünyada alkol tüketimi azalırken sağlıklı yaşam bilinci yükselmektedir. Özellikle Z kuşağının tüketici alışkanlıklarının çok hızlı değiştiğine değinen raporda, bu kuşak tüketicilerinin

çevre dostu ürünlere ve tek seferde birden fazla fayda sağlayan "mucize içecekler" denilen içeceklere yöneldiği ifade edilmektedir. Markalar, klasik hâle gelen içeceklerin yerini, sodalı çay ve kahveler, soya sütü (veganlar için), özel üretim kokteyller, Hindistan cevizi sütü gibi yeni içerikleri tüketici tercihlerine sunmaktadırlar. Bu ürünler tüketici taleplerine bağlı olarak farklılaştırılmakta ve kişiselleştirilmektedir (KPMG, 2020).

Sağlıklı yaşama trendine ayak uydurmak isteyen restoran ve barlar da tüketici taleplerini karşılamaya çalışmaktadır. Barlar alkollü kokteylleri tercih etmeyenlere, yerine içeceklerde yeni trend olan "mokteyl"i sunmaya başlamışlardır. Alkolsüz bir içecek olan mokteyl, sağlıklı ve besleyici bir içecek olarak geçmektedir. En bilinen mokteyller arasında "Virgin Mary" ve "Virgin Pina Colada" yer almaktadır (Yaşamtrend, 2021).

Resim 14.1. Virgin Mary ve Virgin Pina Colada

Kaynak:
https://www.thespruceeats.com/virgin-mary-mocktail-recipe-760925
https://www.thespruceeats.com/virgin-pina-colada-recipe-2097115

Hem doğal hem de sağlıklı olarak ifade edilen mokteyllere; yeşil çay, Hint dutu suyu, kambu çayı, acai çileği suyu, fesleğen ve nane gibi bitkiler, tarçın ve karanfil gibi baharatlar da örnek olarak verilebilir (Yaşamtrend, 2021).

Alkolsüz içecek trendinin yükselişte olduğunu gösteren iyi bir örnek; Dünya Sağlık Örgütünün (WHO) yaptığı bir araştırmaya göre 194 ülke arasında en çok alkol tüketen 2. ülke olan İrlanda'nın alkolsüz bir barı başkenti olan Dublin'de

açmasıdır. Sağlıklı yaşam trendine uyanların yoğun bir şekilde bu barı tercih ettiği ifade edilmektedir. Bar alkolsüz içeceklerin yanında sağlıklı bitkisel yiyecekleri de garnitür olarak sunmaktadır. Barın bir diğer amacı ise müşterilerine alkol tükettirmeden bar deneyimi sunmaktır (Sade, 2019).

14.3.1.1. Çay

Çayın, bir çay fidanın yapraklarının kaza eseri kaynar suya düşmesi ve düştüğü sıvıyı tatlandırmasıyla yaklaşık 5.000 yıl önce keşfedildiği söylenir. Çay bitkisi, Çin'e özgü "camelia" cinsinin beyaz çiçekleri ve koyu yeşil parlak yaprakları olan, yaprak dökmeyen bir çalı ağacı veya küçük ağacıdır. Kurutulmuş ve işlenmiş yapraklarının üzerine kaynar su dökülerek içecek hâline getirilmektedir. Tadı ve aroması kendine has olan çay, çağlar boyunca sağlığa olan faydaları için tüketilmekteydi. Nitekim çay, kas gevşemesine yardımcı olan, sinir sistemini uyaran ve çok az kafein içeren sağlıklı bir içecek olarak bilinir (Preedy, 2014: 109). Çay, tamamen fermente edilmiş (siyah çay), yarı fermente edilmiş (oolong çayı) ve fermente edilmemiş (yeşil çay) şekliyle tüketicilerin tercihlerine sunulmaktadır.

Çayın keşfi çağlar öncesine dayansa da popülerliğini kaybetmeyen nadir içeceklerdendir. Ülkemizde de çokça tüketilen çay, bazı kültürel uygulamaların da bir parçası olmuştur. Ülkemizde çoğunlukla siyah çay tercih edilmeye devam edilirken işletmeler tüketicilere yaratıcı seçenekler ve yeni trendler sunmaktadır. Örneğin maça çayı, latte, chai, kabmu çayı ve çay kokteylleri bunlardan bazılarıdır. Japonya'da çıkan maça çayı, yeşil çayın demlenmesiyle yapılan hafif tatlı ve sağlıklı bir içecek olması nedeniyle çokça talep görmektedir. Kambu çayı da maça çayı gibi çok yönlü bir içecektir. Bu çay mayalanmış ve doğal olarak tatlı, gazlı ve bol miktarda probiyotik ile B vitamini içermektedir. Ayrıca meyve suyuyla da çok iyi bir uyum sergilemektedir. Sağlıklı yaşamı benimseyen tüketicilerin artık çayın fermente edilmemiş doğal hâlinin kullanıldığı bu içecekleri tercih ettiği ifade edilmektedir (Yıldız, 2017: 243).

14.3.1.2. Kahve

Kahve de tıpkı çay gibi yüzyıllar önce tüketilmeye başlanan ve günümüze kadar gelen özel içeceklerdendir. Kahve 16. yüzyılda Anadolu'ya daha sonra ise Avrupa'ya ulaşmış ve tarih boyunca çok sevilmiş ve çokça tüketilmiş bir içecektir. Osmanlı zamanlarında da kahve evleri bulunan bu içecek yıllar sonra bir kültüre dönüşerek "Türk Kahvesi" olarak tanınırlığını artırmıştır. Türk kahvesi, ince bir toz hâline getirilmiş koyu kavrulmuş moka çekirdeklerinden yapılır. Kahvenin

özgün tadı ve yine kendine has yapılış ve sunum şekli içeceğin, zaman geçse de trend içecekler arasında kalmasını sağlamaktadır.

Kahve; ülkesine, hazırlanış biçimine, sunumuna, içeriğine ve benzeri gibi durumlarda farklılaşan türleri mevcuttur. Örneğin İtalyan kökenli bir kahve çeşidi olan "Espresso" da tüketiciler arasında tercih edilen bir trenddir. Türk kahvesine göre çok daha hızlı hazırlanıp servis edilmektedir. Tüketiciler saf kahve tadına, kokusuna, tazeliğine ve lezzetine yönelmektedir. Bu nedenle kitlesel üretimin kahvenin gerçek tadından uzak ürünler üretmesi tüketiciler tarafından ilgi görmemektedir.

Yenilikçi olup kahvenin lezzetini ortaya çıkaran en yaygın trend "soğuk demleme (cold brew)" kahvedir. Bu kahveyi hem kahve evlerinde hem de evde hazırlamak mümkün olduğundan sıkça tercih edilmektedir. Ayrıca musluktan sunulan "Nitro-kahve", "Kaffe", "Tonic" gibi seçenekler de son zamanlarda talep görmektedir (Yıldız, 2017: 244). İlaveten içime hazır kahvelere olan talebin de sürmesi beklenmektedir.

14.3.2. Alkollü İçecek Trendleri

Günümüzde alkol tüketimi de sağlıklı yaşam akımından etkilenmiştir. Özellikle alkol oranı düşük, daha taze, doğal şekerden elde edilmiş ve serin alkollü içecekler tercih edilmektedir. Son zamanlarda oluşan kişiselleşme akımı içki endüstrisini de etkilemektedir. Kişiselleşme ile birlikte "craft" denilen yerel ve küçük ölçekli üretimin önemi iyice artmaya başlamıştır. Bunun yanında lüks tüketime yönelik, abartılı şişelerde, yüksek fiyatla sunulan "premium" seçenekleri de önemini korumaya devam etmektedir (Yıldız, 2017: 233). Premium ve carft'ın yanında alkollü içeceklerde diğer trendler ise serinletici meyveli şaraplar, malt viskler ve nitelikli bourbonlar şeklinde sıralanmaktadır (Thacker, 2015: 2). Özellikle düşük alkollü içeceklere ve şaraba ilgisi olan kadınların günümüzde daha çok yüksek alkollü ve koyu renkli içeceklere yönelimleri artmıştır.

Diğer başka bir trend ise içki imalatında meşe kullanımı oldukça yaygınlaşmıştır. Özellikle meşe kullanımıyla birlikte meşeye özgü vanilya, is kokusu ve sarı kehribar renkler alkollü içeceklerde ön plana çıkmaya başlamış ve trend hâline gelmiştir. Alkollü içkiler fermente (mayalanmış) ve distile (damıtık) şekilde ikiye ayrılmaktadır. Ancak bu sınıflandırmanın altında çok sayıda içki türü bulunmaktadır. Ancak bölümde daha çok kullanımı fazla olan, yani trend hâline gelmiş alkollü içecekler işlenmiştir. İçki dünyası zengin olmasına rağmen içki literatürü içki dünyasına oranla zayıf kalmıştır. Bu aşamada içki literatüründe

bilinmesi gereken bilgilere aşağıda kısaca değinilmiştir (Alkollü İçkilere Giriş, 2019; Günlü, 2019: 2-10).

Fermente İçki: Organizmaların kullanılmasıyla birlikte glikozu (şekeri) metabolik yolla alkole çevirme işlemine fermantasyon denir. İçki endüstrisinde kullanılan organizmalar genellikle mayalardır. Burada şekerli meyvelerin veya baklagillerin mayalanması yardımıyla içkilerin elde edilmesine fermente/mayalanmış içki adı verilir.

Distile (Damıtık) İçki: Mayalanma sürecine geçmiş sıvının (mayşe) içindeki alkolün imbik denilen cihazlarla en az iki kez ayrıştırılması sonucu elde edilen içkilere distile içki ismi verilmektedir.

Proof: İçkinin içinde bulunan alkol oranını belirten birimdir. Proof içkinin içinde bulunan alkol oranın iki katı rakama eşittir. Yani alkol oranı yüzde 30 olan bir içkide proof değeri %60'a denk gelmektedir.

Fl Oz: Fluid ounce (sıvı ons) kelimesinin kısaltması olup sıvı ölçüm birimi olarak kullanılmaktadır.

Maltlama: Tahıl tohumlarını ıslatma yöntemiyle çimlendirilmesi ve bitki oluşmadan müdahale edilerek ısıtılarak kurutulması işlemidir.

Maserasyon: Aromalı madde ve meyvelerin belli miktardaki alkol içinde bırakılması ve aroma ve meyvenin tadının alkole geçmesi işlemine verilen addır. Alkollü likörlerin temeli buna dayanmaktadır.

Monosepaj: Üretimin aşamasında yalnızca tek ham madde kullanılmış ve karakteristik olarak üretildiği ham maddenin tüm genel özelliklerini taşıyan içkiye verilen addır.

Alkollü içeceklerin bazıları çok tüketildiğinden tüketime bağlı olarak trend hâline gelmişlerdir. Bunların bazıları aşağıda yer verilmiştir.

14.3.2.1. Bira

"Craft" kelimesi biralar için sıklıkla kullanılmaktadır. Günümüzde craft biraları şaraplarda olduğu gibi lüks bar ve restoranlarda içki kartlarında yer almaktadır. Craft talebin artmasıyla birlikte mikro üreticiler de artmıştır. Buna bağlı olarak craft biraları sunan "Brewpub"lar ortaya çıkmıştır. "Brewpub"lar craft biraları büyük kitlelere ulaştıran işletmelerdir. Günümüzde başka bir trend de biraların alkol oranlarının %41, %57 hatta %70 oranında üretilmesidir. Diğer başka bir eğilim ise şerbetçiotları birada kullanılarak, biraya yoğun acı ve koku verilme

işlemedir. Özellikle tüketici tarafından acı, koku ve alkol oranları yüksek olan biraların tüketilmesi hızla artmaktadır (Yıldız, 2017: 234).

Bira üretilmesinde diğer bir popüler kullanım ise köpük miktarının artırılmasıdır. Özellikle azot gazı kullanılarak bira köpüğü artırılmaktadır. Azot gazı kullanılarak sunulan "nitro-tap" musluklar biraya kaymaksı bir köpük kazandırarak içimi oldukça zevkli hâle getirmişlerdir. Özellikle son yıllarda bu köpüklü biralara kahve içeren tatlar eklenerek sunulması oldukça artmıştır. Bu tür üretilen biralara örnek kahveli biralardır. Bira içimde diğer bir popüler tüketim ise "iPourlt"tur. Yani kendi biranı kendin doldur yöntemidir. Bunlara bağlı olarak gelecek dönemlerde biranın yanında kahve ve musluklardan sunum oldukça yaygınlaşacaktır (Perry, 2016; Freeman, 2016).

Günümüzde riskli bir durum olmasına rağmen bira yemek soslarında da kullanılmaya başlanılmıştır. Biranın birkaç yemek sosunda başarılı olduğu söylenebilir. Bira özellikle kaynatılarak kıvamı yoğunlaştırılmış ve tereyağı, şeker kullanılarak hazırlanan soslarda tamamlayıcı tatlar vermektedir. Biralar kokteyl olarak çok fazla kullanılmamaktadır. Ancak limonlu, baharatlı ve soslu bira olarak bilinen "Michelada" kokteyllerde kullanılmaktadır (Yıldız, 2017: 236).

14.3.2.2. Şarap

İnsanların tüketim alışkanlıkları değiştikçe şarap tüketiminde de değişiklikler söz konusu olmaktadır. Şarap üretimde popüler duruma gelen, yerel ve küçük ölçeğe dönüş söz konusudur. Özellikle İspanya'da Albarinho, İtalya'da Aglianico, Fransa'da Petit Verdot gibi az bilinen üzümlerin üretildiği bölgelerdeki şaraplara yöneliş söz konusu olup hatta son yıllarda akım hâline gelmiştir (Yalçın, 2015).

Şarap konusunda başka bir akım ise klasik mantar şişe yerine alüminyum kapaklı üretimin ön plana çıkmasıdır. Ayrıca bunun yanında doğal ürünlerden üretilmiş katkı maddesi içermeyen şaraplara talep oldukça artmış ve oldukça popüler olmuştur. İlgi gören bir başka şarap trendi ise, yüksek asitli ve ekşi şaraplardır. Özellikle ekşi ve yüksek asitli şaraplar turuncu renkte üretilmeye başlanmış ve günümüzde özellikle bu turuncu şaraplara ilgi oldukça artmıştır (Thorn, 2016).

Günümüzde tüketiciler tarafından "Pet-Nat" olarak adlandırılan "Petillant Natural" doğal yarı köpüklü şarapların üretimi de oldukça talep görmüştür. Bu tür şaraplar üretim aşamasında mayalanma zamanı tamamlanmadan metal kapakla kapatılan şişelerde tekrar mayalanıp, gazlama işlemi yapılarak hafif tatlı ve

alkollü içeceğe dönüştürülmektedir. Bu tür şaraplar tüketimi hızlı artmakta ve trend hâline gelmektedir (Yıldız, 2017: 237).

Birada olduğu gibi şarap üretiminde de yerel üretime olan ilgi artmıştır. İnsanlar herkes tarafından bilinmeyen ve çekici öyküler sunan şarap türlerine yönelmektedirler. Bu tür lokalde şarapları sunan "hyper-local" barlar oldukça yaygınlaşmıştır. Bu barların yanında "muslukta şarap" ve bardakta şarap sunan "wine by the glass" tüketicilere yeni tatlar tatma olanağı sunmaktadır. Bu tür yerelde şarap satan barlar aynı zamanda çok farklı çeşit ve farklı tatta şarap sunma olanaklarını da bulmaktadırlar (Shaw, 2016).

Önümüzdeki yıllarda şarap garsonları (sommelier) hak ettikleri ilgiyi göreceklerdir. Yani büyük ihtimalle şarap garsonları yemek şefleri gibi oldukça popüler insanlar olacaktır. Ünlü doktor, bilim insanı Pasteur, dozunda alınan şarabı şöyle tanımlamaktadır: "Şarap içkilerin en sağlıklısıdır."

14.3.2.3. Distile İçkiler

Distile, birbirine karışmış sıvıları ışıl işlem yapılarak birbirinden ayrılması işlemine verilen addır. Distile (Damıtık) içki üretiminde kullanılan bir terim olup fermantasyon yardımıyla önce şeker barındıran bir üründen "alkollü mayşe" üretir. Daha sonra ise alkollü mayşeyi imbik ya da kolon kullanarak damıtma yoluyla yüksek alkole çevirir. Distile işlemi dört farklı yöntemle yapılmaktadır (Anlı, 2019: 188):

- Basit damıtma
- Fraksiyonlu damıtma
- Vakum altında damıtma
- Su buharı damıtması

Damıtma yoluyla elde edilen ve dünyada tüketimi fazla olan bazı içki ve özellikleri şu şekilde sıralanmaktadır (Anlı, 2019:191-194; Perry, 2016; Yalçın, 2017; Yıldız, 2017: 237-138):

Brendi (Brandy): Üzüm ve diğer meyvelerin önce fermantasyon daha sonra damıtma yoluyla elde edilen içkilerin genel adıdır. "Cognac ve Armagnac" içkiler belli bir bölgenin tanınmış olan üretimleridir. Ancak "Cognac ve Armagnac" bir bölgeye özgü olduğundan farklı isimle anılmalarına rağmen aslında bu içkiler brendi türüne girmektedir. Bu içkilerin brendiden tek farkları bir bölgeye özgü olmalarıdır. Özellikle "Cognac ve Armagnac" Fransa'da oldukça çok tüketilen ve akım hâline gelmiş içkilerdir. Brendi'nin dünya üzerinde kullanımı

oldukça yaygın olmakla birlikte özellikle elma brendi'si ABD'de en popüler içkilerden birisidir. Şarap üretilirken şıra alındıktan sonra geriye kalan saplar, kabuklar ve çekirdekler sulandırılıp şeker karıştırılarak fermente edilir ve sonra damıtma işlemi yapılarak oluşan meşe fıçılarda dinlendirilir. İşte bu tür hazırlanan brendi'lere Fransa'da üretilene "Marc", İtalya'da üretilene "Grappa", Portekiz'de üretilene "Bagaceira" ve Güney Afrika bölgesinde üretilene ise "Dop Brandy" adı verilmektedir. Bu tür brendi'ler oldukça popüler içki türlerindendir.

Viski (Whiskey): Arpa maltı ve diğer hububat çeşitlerinin Saccharomyces cerevisie suşları ile damıtma ve fermente sonucunda ortaya çıkan alkolü yüksek içeceklerdir. Farklı ülkelerde farklı tipte viski üretimi yapılmaktadır. Ancak en ünlü olan üretimler İskoç ve Amerikan viskileridir. Özellikle Amerikan viskileri en popüler olanlarıdır. Özellikle çavdar (Rye Whiskey) ve mısırdan (Bourbon) üretilen viskilere olan ilgi tekrar artmaya başlamıştır. Son yıllarda viski üretiminde de yerele dönüşler söz konusu olup Single Malt viskilere ilgi artmıştır. Tabi diğer ülkeler de viski üretiminde söz sahibi olmak için çabalar harcamaktadır. Son zamanlarda Japonya bu konuda başarılı olmuş, özellikle de Single Malt örneklerinde kullanılan yerel "Mizunara" meşesi ön plana çıkmıştır. Hatta büyük viski firmaları "Mizunara" meşesini ürünlerinde çok fazla kullanmaya başlamışlardır.

Rum (Rom): Şeker kamışı ve yan ürünlerinden üretilen alkollü bir içecektir. Rum'un genellikle sarımsı bir rengi vardır. Bu sarımsı renk fıçılarda bekletilerek eskime sonucunda oluşmaktadır. Bu özelliğiyle, yani fıçılarda bekletilerek olgunlaşması sonucunda tek başına sunum son yıllarda oldukça artmış, bazı ülkelerde oldukça popüler olmuştur. Ayrıca Rum tüketiminde yeni trendlerden, çeşnili ve baharatlı Rum'lar sunmak ve ayrıca sarımsı rengi koyulaştırmak için içkinin içine karamel katmak oldukça yaygınlaşmıştır.

Rakı: Anasonla aromatize edilmiş alkollü içkiye verilen isimdir. Çeşitli ülkelerde farklı isimlerle anılsa da ülkemizde yaygın kullanılan ve üretilen içki türüdür. Rakının ham maddesi kuru üzüm, anason, şeker ve şeker pancarı melasından elde edilmektedir. Son yıllarda ülkemizde rakılı sokak şenlikleri oldukça önemli hâle gelmiş ve bu şenliklerde rakı tüketimi oldukça artmıştır. Bu durumda rakı, şenliklerin trend hâline gelmesini sağlamıştır. Hatta ülkemizin sohbet ve eğlence ortamlarında en çok tüketilen içkilerinden birisidir.

Cin ve Votka: Cin ve votka çok yönlü olmalarından dolayı oldukça sık kullanılan içkilerdendir. Cin özellikle tonik ve martinideki yerini koruduğu gibi, yaygın olarak fıçılarda bekletilerek bitkisel ve şekerli kokulara bürünerek tek başına tüketilmeye başlanılmıştır. Votka ise özellikle Amerika ve Rusya'da oldukça

fazla tüketilmektedir. Votka aynı zamanda kokteyllerde de yaygın olarak kullanılan içkidir.

Tekila (Tequila) ve Meskal (Mescal): Meksika kökenli ünlü içkilerden biri olup ham maddesi kaktüstür. Renksiz üretilen tekilaya silver adı verilirken karemel karıştırılarak renklendirilen tekilalara gold adı verilmektedir. Dünya genelinde oldukça yaygın kullanılmasının yanında son yıllarda bazı tekilalar 10-12 yıl arasında fıçılarda eskitilmektedir.

Son yıllarda melez içki dediğimiz karışık içkiler de oldukça yaygın kullanım alanı bulmaktadırlar. Bunlar Malibu Red (rom ve tekila karışımı), Vodquila (vatka ve tekila karışımı), Jinzu (cin ve sake'nin karışımı), Kahlua Midnight (kahluave rom'un karışımı), Absolut Tune (şampanyadaki köpüklü sauvignon blanc ile votkanın karışımı) şeklinde sıralanmakta, bar ve restoranlarda oldukça sık kullanılmaktadırlar.

Sonuç

Son yıllarda dünya üzerinde trend olmuş içkiler genel olarak yerel üreticiler tarafından üretilmiştir. Ülke olarak da yerel içki üreticiler desteklenmeli ve yerel içkilerin tanıtılmasına destek olunmalıdır. İçeceklerin hem yerelde hem de ülkede popüler olmasını sağlayacak yollar aranmalı ve turistlerin ilgisini çekecek içki ile ilgili faaliyetler yapılmalıdır.

Eskiden limonatalar ve meyve suları popülerken günümüzde egzotik demlenmiş buzlu çaylardan kombucha ile süslenmiş ekşi içecekler barları süslemekte ve trend hâline gelmektedir. Alkollü içkilerde de unutulmaya yüz tutmuş eskiden popüler olan içkilere tekrar yoğun bir talep oluşmaya başlanmış ve bu içkiler günümüzde tekrar trend hâline gelmişlerdir. Şarap ve biralardaki son yıllardaki yükselişiyle beraber trend hâline gelmeye bağlı olarak sert içkilerde de bir yükseliş söz konusu olmuştur.

Turizm sektöründe yerli ve yabancı misafirlerin turizm hareketlerine katıldığı Türkiye'de, sunulan içeceklerin servis kurallarını dikkate alarak sunumunun yapılması, müşterilere daha fazla keyif vererek onlardan olumlu geri bildirim sağlayacaktır. Yaptığı işin bilincinde olan ve mesleğine gönlünü koyan bir servis personeli, konuklara servis edilen tüm içecekler hakkında fazlasıyla bilgi edinme hevesinde olacaktır. Ülke olarak içki trendlerine ayak uydurmalı ve bu trendlere yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

Kaynaklar

Anlı, E. (2019). *İçecek bilgisi*. Anadolu Üniversitesi Açık öğretim Fakültesi Yayını. Eskişehir.

Baltacı, M., Çakıcı, A.C., ve Dönmez, B. (2019). The mediation role of academic procrastination on the effect of the university students' long-term orientation to career intention in the tourism industry. *Journal of Tourism Theory and Research, 5*(3), 340-354.

Benli, S. (2020). *Genel turizm.* Erzurum: Atatürk Üniversitesi (Ata-Aöf).

Birdir, K., ve Çanakçı, T. (2014). Dört ve beş yıldızlı otel işletmeleri mutfak şeflerinin, mutfak teknolojilerinin verimliliğe, kaliteye ve müşteri memnuniyetine etkisine ilişkin algıları. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 2*(2), 3-12.

Bozok, D., ve Yalın, G. (2018). Gastronomide yeni trend: Siyah yiyecekler. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi, 2*(Ek.1), 251-261.

Çanakçı, T., ve Birdir, S. S. (2020). Dört ve beş yıldızlı otel mutfak şeflerinin işten ayrılma nedenleri. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, *12*(2), 1176-1191.

Freeman, A.(2016). *13 Beverage trends for bars and restaurants in 2016.* http.//www.cheersonline.com.13-trends-for-bars-and-restaurant /(Erişim tarihi:11.09.2020).

Günlü, E. (2019). *İçecek bilgisi.* Anadolu Üniversitesi Açık öğretim Fakültesi Yayını. Eşkişehir.

KPMG. (2020, Ocak 14). *Alkol tüketimi düşüyor, şimdi trend mucize içecekler*. https://home.kpmg/tr/tr/home/medya/press-releases/2020/01/trend-mucize-icecekler.html adresinden alındı.

Sabbağ, C. ve Yeşilyurt C. (2018). The effect of ecological food production on food culture: Example of Adıyaman. *Fresenius Environmental Bulletin, 29*(6), 5259-5268.

Sade, G. (2019, Mayıs 25). *Alkolsüz içki trendi*. https://tr.euronews.com /2019/05/25/alkolsuz-icki-var-mi-irlandanin-ilk-alkolsuz-bari-dublin-de-acildi adresinden alındı.

Sarıışık, M., Çavuş, Ş., ve Karamustafa, K. (2019). *Profesyonel restoran yönetimi ilkeler uygulamalar ve örnek olaylar.* Ankara: Detay Yayıncılık.

Shaw, L. (2016). *Top 10 food and drinks trends for 2016.* http.//www.thedrinks business.com/2016/ Top- 10- food -and -drinks- trends- for- 2016. /(Erişim tarihi:11.09.2020).

Thacker, K. (2015). *Beverage trends for* 2016. Beer.http.//www.uncorkd. biz/blog/beverage-trends-2016-beer/(Erişim tarihi:11.09.2020).

Thespruceeats. (2021, Ağustos 9). *The virgin mary: Spice up brunch with a great tomato drink*. https://www.thespruceeats.com/virgin-mary-mocktail-recipe-760925 adresinden alındı.

Thespruceeats. (2021, Haziran 26). *Virgin Piña Colada Recipe*. https://www. thespruceeats.com/virgin-pina-colada-recipe-2097115 adresinden alındı.

Thorn,B. (2016). *25 food and beverage trends to expect in 2017* http.//www.nrn.com.food-trends t25 food and beverage trends to expect in 2017 /(Erişim tarihi:11.09.2020).

Yaşamtrend. (2021, Eylül 18). *https://www.yasamtrend.com/2020/01/14/yeni-trend-icecek-mokteyl/*. https://www.yasamtrend.com/2020/01/14/yeni-trend-icecek-mokteyl/ adresinden alındı.

Yeşilyurt, H., Çalışkan, C., ve Okat, Ç. (2020). Potansiyel turizm destinasyonlarında bulunan otellerle ilgili e-şikâyetlerin coğrafi bakışla değerlendirilmesi: Adıyaman örneği, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 4*(3), 2003-2017.

Yıldız, Ö. (2017). *İçki üretimi ve sunumu.* Ankara: Detay Yayıncılık.

Yıldız, Ö. E. (2017). İçecek trendleri. H. Kurgun içinde, *Gastronomi trendleri: Milenyum ve ötesi* (s. 227-252). Ankara: Detay Yayıncılık.

15. BÖLÜM

FONKSİYONEL GIDALAR

Mustafa Akturfan, Ümit Sormaz

Giriş

İnsanoğlu ilk zamanlar yaşamın devamı için beslenme ihtiyacını toplayıcılık, avcılık ve tarım faaliyetleri yaparak gidermiştir. Hayatta kalmak için yapılan beslenme faaliyeti ilerleyen zamanlarda yaşam kalitesini gösteren en önemli unsur hâline gelmiştir. Beslenme özellikle hastalıklardan korunma, keyif unsuru ve bazı özel günlerde yapılan ritüellere eşlik eden bir etkinlik hâline dönüşmüştür (Akan ve Elibol, 2018: 27). İnsan fizyolojisi ve gıdalar üzerine yapılan araştırmalar neticesinde optimal beslenme, gıdaların insan vücudu için önemi, insanların yetersiz veya aşırı beslenmelerinden kaynaklı hastalıkların varlığı bilimsel çalışmalar ile kanıtlanmıştır. Beslenme "*Günlük ihtiyacımız olan enerji ve yaşam kalitemizin sürdürülebilir olması için besin ögelerinin, tüketilen besin grupları ile vücuda alınması*" olarak tanımlanmaktadır (Karaduman, 2011). Besin grupları (süt, et-yumurta-kurubaklagil-yağlı tohumlar, sebze-meyve, yağlar-şekerler ve ekmek-tahıl) diyette yeterli ve dengeli bir şekilde tüketilirse besin ögeleri (karbonhidratlar, proteinler, yağlar, vitaminler ve mineraller) vücuttaki görevlerini yerine getirebilir. Besinler insan vücudunda fizyolojik, psikolojik ve sosyal fonksiyonları yerine getirmektedir (Tayar ve Çıbık, 2013: 6).

Günümüzde beslenme yetersizliğinden kaynaklı hastalıkların artması insanları beslenme konusunda araştırmaya ve bilinçlenmeye yönlendirmiştir. Besin ve sağlık arasındaki araştırmalar neticesinde fonksiyonel gıda kavramı önem kazanmıştır. Fonksiyonel gıdalar yiyeceğin doğal hâli olabildiği gibi bazı işlemler sonucunda zenginleştirilmiş bir formda da karşımıza çıkabilmektedir. Fonksiyonel besinler de doğal tükettiğimiz besinler gibi hayatın sürdürülmesi için ge-

rekli olan besin ögelerini içermektedir (Özkaya, 2021: 62). Teknolojinin gelişimi, insanların yaşam kalitesini ve süresini artırma çabaları, tüketilen besinlerin nitelikleri, sağlık ve besin arasındaki ilişkinin araştırılması fonksiyonel gıdaların gelişiminde önemli olmuştur (Özşeker, 2017: 153). Bu çalışmada; fonksiyonel gıdaların tanımı ve tarihsel gelişimi, sınıflandırılması ve sağlık üzerine etkisi ile Türk mutfağındaki fonksiyonel gıdalar, bu gıdaların tüketimini etkileyen faktörler hakkında bilgi verilmiştir.

15.1. Fonksiyonel Gıdaların Tanımı ve Tarihsel Gelişimi

Fonksiyonel gıdaların tanımı hakkında hâlen tartışmalar devam etmekle birlikte fonksiyonel gıda araştırılmalarının ilk olarak 1980 yıllarında Japonya'da başladığı bilinmektedir. Japonya Sağlık, Çalışma ve Refah Bakanlığı fonksiyonel gıdalar için "*belirtilen sağlık kullanımları için gıda*" veya "*sağlık için spesifik gıda*" FOSHU (Food for Spesific Health Use) tanımını kullanmaktadır (Son, 2019: 115). Sağlık üzerine etkileri onaylanmış FOSHU, sağlığı kontrol etmek, geliştirmek, korumak veya spesifik bir hastalıkta kullanmak isteyen bireyler için geliştirilmiştir. FOSHU onayı için sağlık üzerine etkilerinin kanıtlanmış olması, yan etki gibi güvenlik problemlerinin olmaması, gıda bileşenlerinin uygun olması, son kullanma tarihine kadar uygun özelliklerini taşıması, kalite kontrollerinin yapılmış olması gibi nitelikleri taşıyor olması gerekmektedir. FOSHU normal, nitelikli, standardize ve hastalık riskini azaltıcı olarak sınıflandırılmaktadır. Japonya'da onaylanmış FOSHU ürünleri arasında gastrointestinal, kolesterol, kan şekeri, kan basıncı, diş hijyeni ve osteogenez ile ilgili gıdalar yer almaktadır (Food for Specified Health Uses, 2021). Fonksiyonel gıdaların zaman içerisinde ülkeler tarafından farklı isimlerle tanımlandıkları bilinmektedir. Fonksiyonel besinleri, Japonya *"(FOSHU) sağlıklı yaşamlar için besinler*", Avrupa Birliği ve Kanada "*özel beslenme için gıdalar veya diyet gıdaları*", Çin "*sağlıklı besinler*" olarak tanımlamaktadır (Patel, Doufour ve Domigan, 2008: 2). Fonksiyonel gıdalar "*günlük ihtiyacımız olan besin ögelerine ek olarak sağlık, ruhsal durum ve fiziksel aktiviteye katkı veren besin ya da besin komponenti*" olarak tanımlanmaktadır (Gray, Armstrong ve Farley, 2003: 213). Kronik hastalık riskinin azaltılması ve insan sağlığı için hayvan ve bitki orijinli ürünleri fonksiyonel gıda olarak tanımlayabilmek için diyet lifi gibi doğal bir fonksiyon, probiyotik gibi zenginleştirilmiş bir bileşen veya prebiyotikler gibi sentetik gıda komponentlerini kapsamalıdır (Raghuveer ve Tandon, 2009: 76). Bir sivil toplum örgütü olan Uluslararası Yaşam Bilimleri Enstitüsünün (ILSI) 1995 yılında "Avrupa'da Fonksiyonel Gıda Bilimi Üzerine Ortak Eylem (FUFOSE)" isimli

bir çalışma başlattığı bilinmektedir (Castillo, Iriondo-DeHond ve Martirosyan, 2018: 2). Burada amaç; fonksiyonel gıdalarda bilime dayalı bir yaklaşım oluşturmak olduğu ifade edilmektedir. FUFOSE çok disiplinli bir ağ kurarak gıda ve gıda bileşenlerinin sağlığa olan etkilerini kanıtlar ışığında bilimsel veriler ile açıklamaktadır. Bu çalışma, toplantılarda tarafsız olarak fikir alışverişinde bulunmaya ve etkileşim kurmaya fırsat vermektedir. FUFOSE tarafından yapılan çalışmalar sonucunda *"(PASSCLAIM) Gıda İddialarına Bilimsel Destek Değerlendirme Süreci*" isimli çalışmanın oluşmasına katkı sağlamıştır (FUFOSE, 2021). Amerika Beslenme ve Diyetetik Akademisi fonksiyonel besin çeşitlerini üç başlık altında toplamıştır. Bunlar;

- Sağlık için doğal metabolitleri içeren (yoğurttaki probiyotikler) geleneksel gıdalar,
- Katkılı modifiye gıdalar (omega 3 ile zenginleştirilmiş margarin) ve
- Bireşim sonucu elde edilen gıdalar (prebiyotikler) şeklindedir.

Uluslararası organizasyonların fonksiyonel gıdalar için farklı tanımları kullandıkları bilinmektedir (Crowe ve Francis, 2013: 8). Bu tanımlardan bazıları Tablo 15.1'de belirtilmiştir.

Tablo 15.1. Fonksiyonel Gıda Tanımları

Organizasyon	Tanım
Beslenme Diyetetik Akademisi	"Diyetin bir parçası olarak zenginleştirilmiş ya da geliştirilmiş sağlık üzerine faydalı etkileri olan gıdalar"
Uluslararası Gıda Bilgileri Konseyi	"Temel beslenmenin ötesinde sağlık için yararlı, hastalık ve diğer risklerin azaltılmasında rol oynayan gıdalar"
Gıda Teknologları Enstitüsü	"Temel beslenmenin ötesinde bir sağlık yararı sağlayan gıda ve gıda bileşenleri"
Uluslararası Yaşam Bilimleri Enstitüsü	"Fizyolojik olarak aktif gıda bileşenlerinin varlığı sayesinde temel beslenmenin ötesinde sağlığa yarar sağlayan gıdalar"
Avrupa komisyonu	"Hap, kapsül veya diyet takviyesi olmayan, normal beslenme düzeninin bir parçası olarak vücutta sağlığın iyileştirilmesi ve hastalık riskinin azaltılması gibi bir veya birden fazla amacı olumlu yönde etkileyen gıdalar"
Sağlık Kanada	"Fonksiyonel bir gıda, fizyolojik faydaları olduğunu gösteren, temel beslenme fonksiyonlarının ötesinde kronik hastalık riskini azaltan, geleneksel gıdaya benzeyen veya geleneksel olarak hazırlanan ve tüketilen gıda olabilir."
Japonya Sağlık, Çalışma ve Refah Bakanlığı	"Belirtilen sağlık kullanımları için gıda" veya "sağlık için spesifik gıda" FOSHU (Food for Spesific Health Use)

Kaynak: *Crowe, K. M. ve Francis, C. (2013). Position of the academy of nutrition and dietetics: Functional foods. Journal of the Academy of Nutrition and Dietetics, 113(8), 1096-1103.*

Genel tanımlara göre fonksiyonel gıdaların farmakoloji yerine beslenme bilimi ile ilişkilendirildiği ifade edilmektedir. Fonksiyonel gıdaların hastalıkları önlemek yerine risklerini azaltıcı özelliğinin olduğu belirtilmektedir. Fonksiyonel gıdaların gıda olduğu ve ilaç olmadığı vurgulanmaktadır. Günümüzde beslenme biliminin en popüler araştırma konularının başında gelen fonksiyonel gıdalar, sağlık üzerindeki fizyolojik, psikolojik vb. olumlu etkileri sayesinde genel anlamda tüm ülkelerin ilgisini çektiği, kişisel bakım ve sağlık ürünleri için yatırım harcamalarında artış yaptıkları belirtilmektedir (Özşeker, 2017: 159). Fonksiyonel gıda bilimi, diğer bilimlerden ayrı düşünülemeyen biyoloji, beslenme, biyokimya ve beslenme bilimlerini de içinde barındırır (Demirci, 2014: 192). Fonksiyonel gıdayı tanımlayan birçok terim bulunmaktadır. Tablo 15.2'de fonksiyonel gıdayı tanımlayan terimler belirtilmektedir.

Tablo 15.2. Fonksiyonel Gıdayı Tanımlayan Terimler

İşlevsel yemekler	Reçeteli gıdalar
Uzun ömürlü yiyecekler	Besin gıdaları
Nutrasötikler	Tıbbi gıdalar
Gıda ürünleri	İlaç gıdaları
Farmako gıdalar	Fitness gıdaları
Tedavi edici gıdalar	Süper yiyecekler

Kaynak: *Demirci, M. (2014). Beslenme, fonksiyonel gıdalar. Gıda Teknolojisi Derneği Yayın No:44.*

Fonksiyonel gıdalar 2000'li yıllardan itibaren ülkemizde kullanılmaya başlanmış ve 27.05.2004 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunda yapılan oturumda "*5179 sayılı Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun*" ile tanımının yapıldığı bilinmektedir (Özkaya, 2021: 63). Fonksiyonel gıdalar için ülkemizde özel amaçlı gıdalar terimi kullanılmakta olup besleyici unsurlarına ek olarak bileşen etkilerinin sayısına göre sağlığı koruyucu, hastalık riskini azaltıcı, vücutta düzeltici etkiye sahip ve bu etkilerinin bilimsel olarak kanıtlanmış gıdalar olarak tanımlanmaktadır (Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı, 2021).

15.2. Fonksiyonel Gıdaların Sınıflandırılması

Fonksiyonel gıdaların dört gruba ayrıldığı bildirilmektedir Fonksiyonel gıda grupları ve açıklamaları Tablo 15.3'te belirtilmektedir.

Tablo 15.3. Fonksiyonel Gıda Türleri

Takviye edilmiş gıdalar	Vitamin ve mineral gibi maddelerin ilavesi ile elde edilen gıdalardır. C vitamini eklenmiş meyve suyu örnek olarak gösterilebilir.
Zenginleştirilmiş gıdalar	Özellikle spesifik bazı hastalıklara karşı ve yetersiz beslenmeyi engellemek için baz besin maddelerine mineral ve vitamin gibi maddelerin ilavesi olarak tanımlanmaktadır. Probiyotik yoğurt örnek olarak verilebilir.
Değiştirilmiş gıdalar	Gıda maddesinin içinden istenmeyen bir özelliğin çıkarılarak istenen bir maddenin eklenmesiyle elde edilmektedir. Yağsız süt örnek olarak verilebilir.
Geliştirilmiş gıdalar	Özel şartlarda üretilen gıdalardır. Omega 3 katkılı yumurta örnek olarak verilebilir.

Kaynak: *Öncebe, S. ve Demircan, V. (2019). Tüketicilerin fonksiyonel gıda tüketimini etkileyen faktörler. Akademik Gıda, 17(4), 497-507.*

Gıdaların bileşen özellikleri ve sağlık üzerine olan etkileri anlaşılmaya başladıktan sonra tüketicilerin ürün taleplerinde farklılıklar görülmeye başlanmıştır. Tüketici talepleri daha çok fonksiyonel gıdalar üzerine olmaktadır. Fonksiyonel gıda bileşenleri Tablo 15.4'te belirtilmiştir.

Tablo 15.4. Fonksiyonel Gıda Bileşenleri

Probiyotikler
Prebiyotikler
Simbiyotikler
Diyet lifi
Yağ asitleri
Karotenoidler
Fenolik asitler ve flavanoidler
Fitoöstrojenler
Fitosteroller ve fitostanoller
Vitamin ve mineraller

Kaynak: *Akan, L.S. ve Elibol, E. (2018). Fonksiyonel besinler, sağlık bilimlerinde akademik araştırmalar. Ankara: Gece Kitaplığı.*

Fonksiyonel gıdalar insanların beslenme ihtiyacını karşılamaya ek olarak fizyolojik ihtiyaçları da karşılamaktadır. (Güven ve Gülmez, 2006: 92). Fonksiyonel

gıdalar kaynağına göre üç grupta incelenmektedir Fonksiyonel gıda grupları ve örnekleri Tablo 15.5'te belirtilmiştir.

Tablo 15.5. Fonksiyonel Gıda Grupları ve Örnekleri

Bitkisel	Hayvansal	Mikrobiyal
Domates	Et Ürünleri	Saccharomyces Boulardü
Ceviz	Su Ürünleri	Bifidobacterium bifidum
Badem	Süt Ürünleri	Lactobacillus acidophilus
Alıç	Yumurta	Streptococcus Salvarius
Kuşburnu		
Harnup Pekmezi		
Zeytinyağı		

Kaynak: *Güven, A. ve Gülmez, M. (2006). Fonksiyonel gıdalar ve sağlıkla ilişkisi. Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi, 12(1), 91-96.*

Bitkisel kaynaklı fonksiyonel gıdalar arasında fitokimyasallar, prebiyotikler ve fermente gıdalar yer almaktadır. Bitkilerde yer alan besin niteliği taşımayan, bitkilere renk ve koku gibi özellikleri kazandıran bileşikler fitokimyasal olarak adlandırılmaktadır. Fitokimyasalların sağlığı koruyucu ve vücuda dinçlik verici etkisinin olduğu bilinmektedir. Yapılan çalışmalarda bitkisel menşeili fonksiyonel gıdaların başta kanser olmak üzere birçok hastalık riskini azalttığı belirtilmektedir. Fitokimyasallar antibakteriyel, antiviral, antialerjik ve antioksidan özellikler göstermektedir. Fitokimyasalların özelliklerini kaybetmeden kullanılması gerekmektedir. Bunun için özellikle tarım ilaçları kullanırken çok dikkatli olmak gerekmektedir (Özkaya, 2021: 64; Dündar, 2001: 132). Bazı fitokimyasalların bulundukları örnek sebze ve meyveler Tablo 15.6'da belirtilmiştir.

Tablo 15.6. Bazı Fitokimyasalların Bulundukları Örnek Sebze ve Meyveler

İzoflavonlar	Baklagiller, soya sütü, soya ezmesi
Fitatlar	Kepekli tahıllar, soya fasulyesi, acı bakla, pirinç, yulaf
İndoller	Şalgam, brokoli, karnabahar, bürüksel lahanası
Flavonoidler	Narenciye, frambuaz, çilek, elma, domates, maydanoz
Terpenler	Kiraz, vişne, narenciye
Fenolik asit	Fındık, ceviz, kepekli tahıllar, domates, portakal
Kumarinler	Maydanoz yağı, maydanoz yaprağı, kereviz tohumu yağı
Polifenoller	Yeşil çay, şerbetçi otu, üzüm
Likopenler	Karpuz, domates, greyfurt
Glissirizin	Meyan kökü
İzotiyosiyanatlar	Turp, lahana, su teresi
Karotenoidler	Domates, frenk soğanı, turp, rezene, hindiba, güneyik
Sülfitler	Brokoli, soğan, sarımsak, pırasa

Kaynak: *Dündar, Y. (2001). Fitokimyasallar ve sağlıklı yaşam. Kocatepe Tıp Dergisi, 2, 131-138.*

Domatesin bünyesinde su, organik asitler, inorganik bileşikler, vitaminler, mineral maddeler, lipitler ve karotenoidler bulunmaktadır. Karotenoidler insan vücudunda sağlık için savunma sisteminde görev alırlar. Karotenoidler antioksidan içeren likopenlerin kaynağıdır. Yapılan çalışmalar, domates tüketen insanların bazı kanser türlerine ve kalp hastalığına yakalanma riskinin azaldığını vurgulamaktadır. Kanser türleri içerisinde prostat en dikkat çeken kanser çeşididir (Güven ve Gülmez, 2006: 92; Sönmez ve Ellialtıoğlu, 2014: 111).

Ceviz; protein, yağ, kül, lif, vitamin ve mineral gibi temel besin unsurlarını içermesi nedeniyle fonksiyonel gıda olarak tanımlanmaktadır. Cevizin kalp damar hastalıkları, kolesterol ve bazı kanser türlerine karşı koruyucu etkisinin olduğu bilinmektedir. Antioksidanlar vücutta meydana gelen hasarları önleyen sistemlerdir. Cevizde bulunan antioksidanların bağışıklığı desteklediği ve melatonin gibi antioksidanların da kalp damar sistemini olumlu etkilediği belirtilmektedir. Ceviz sade tüketilebildiği gibi kek, bisküvi vb. ürünlere ilave edilerek de tüketilebilmektedir. Cevizin meyvesinin tüketilebildiği gibi yaprağı ve kabuğunun da eczacılıkta kullanıldığı bilinmektedir. Kan dolaşım sistemini düzenlediği, protein sentezinde görev aldığı, kolesterolü azalttığı ve antialerjik özelliklerinden dolayı eczacılıkta kullanıldığı belirtilmektedir (Yiğit, Ertürk ve Korukluoğlu, 2005: 165).

Yoğun besin içerikli gıda olarak tanımlanan badem; yağ, tekli doymamış yağ asitleri, oleik asit, linoleik asit, palmitik asit, stearik asit, protein, lif, vitamin ve mineral gibi birçok besin unsurunu içerisinde barındırmaktadır. Avrupa Birliği Yönetmeliği bademi "*doğal protein kaynağı, doğal düşük şekerli ve doğal yüksek diyet lifi*" olarak tanımlamaktadır. Fonksiyonel bir gıda olan bademin kolesterol ve kalp damar hastalıkları, kilo kontrolü ve diyabet, antiinflamasyon, antioksidan, antikanserojen, safra kesesi hastalığı, yaşlanma karşıtı, hafızayı güçlendirme, anksiyete önleyici, prebiyotik ve afrodizyak gibi birçok etkilerinin olduğu belirtilmektedir (Topçuoğlu ve Yılmaz, 2020: 430).

Kalp damar sistemi üzerine olan olumlu etkisi, antioksidan özelliği ve tansiyonu dengelemesi gibi birçok önemli özelliği olan alıç, mayıs aylarında çiçek açıp sonbaharda meyve vermektedir. Ülkemizde birçok yörede alıç yetiştirildiği yapılmaktadır. Sinir sistemi rahatsızlıklarını gideren ve kalbi güçlendirici özellikleri ile fonksiyonel bir gıda olarak kullanılan alıç hipertansiyon, kalp yetmezliği ve damar tıkanıklığı gibi hastalıklar üzerine olumlu etkiye sahiptir. Alıçtan pekmez, reçel, marmelat, parmak alıç, sucuk alıç yapılabildiği gibi unlu mamuller vb. gıdalara takviye olarak da kullanılabilmektedir (Batu, 2012: 2).

Ülkemizde birçok bölgede yetişen kuşburnu antioksidan özelliği ile dikkat çekmektedir. Kuşburnu içerisinde antioksidan bileşikler olan C vitamini (askorbik asit), karotenoidler (likopen) ve fenolik bileşikleri (hidroksisinamik asit) barındırdığı bilinmektedir. Kuşburnunun soğuk algınlığı, yorgunluk, gut, ishal ve ülser gibi hastalıklar üzerinde etkili olduğu; baş, kulak ve diş ağrılarına iyi geldiği belirtilmektedir (Koca, Koca ve Yolcu, 2008: 296).

Harnup (Keçiboynuzu) daha çok Akdeniz Bölgesi ürünü olup gıda ve ilaç üretimine ek olarak kâğıt, tekstil ve petrol alanlarında kullanıldığı bilinmektedir. Harnup meyvesinden geleneksel harnup pekmezi, harnup şurubu, harnup unu ve harnup kahvesi üretilirken harnup pekmezinin fonksiyonel özelliklerinden faydalanılmaktadır. Özellikle astım tedavisinde, sindirim sistemi hastalıklarında, kas gelişiminde, afrodizyak etkisi, kolesterol düşürücü etkisi ve diş rahatsızlıklarında sıklıkla kullanıldığı bilinmektedir. Harnup ununun tat ve renk özelliğinden dolayı unlu mamullerde takviye unsur olarak kullanıldığı vurgulanmaktadır (Özçelik, 2016: 61).

Akdeniz diyetinin en önemli gıdalarından biri olan zeytinyağının sağlık üzerinde yağ kaynağı olması, antikanser etkilerinin olması, kardiyovasküler hastalığı azaltması, antioksidan özelliği, alzheimer hastalığına karşı koruyucu özelliği ve antimikrobiyal etkilerinin olduğu belirtilmektedir. Zeytinyağı kahvaltı gibi vazgeçilmez bir öğünde sade olarak tüketilebildiği gibi mutfakta kek, pasta, meze, salata ve sos gibi birçok ürüne ilave edilerek de tüketildiği bilinmektedir (Kırmızıkuşak ve Yaman, 2021: 591).

Hayvansal kaynaklı fonksiyonel gıdalar arasında süt ve süt ürünleri, probiyotik peynir, dondurma, su ürünleri, etler ve yumurta yer almaktadır. Et ve et kullanılarak hazırlanan ürünler içermiş oldukları bileşiklerden dolayı fonksiyonel gıda olarak kabul edilmektedirler. Et ve et ürünlerine probiyotik, antioksidan, yağ asidi ve diyet lifi eklenerek fonksiyonel özellik kazandırılabildiği belirtilmektedir (Siro, Kapolna, Kapolna ve Lugasi, 2008: 461; Akan ve Elibol, 2018: 27). Et ve et ürünleri mikro ve makro besin elementlerine özellikle de omega 3 yağ asitlerine sahip olmalarından dolayı fonksiyonel gıdalar arasında gösterilmektedir. Tavşan eti az oranda doymuş yağ asitine, yüksek oranda doymamış yağ asitine ve elzem aminoasiti ile omega 3 yağ asitlerine sahip olduğundan sağlık için önemli bir gıdadır (Yaranoğlu, 2019: 68).

Su ürünleri protein, vitamin, mineral madde ve özellikle omega 3 yağ asidi içerdiği için fonksiyonel gıdalar arasında yer almaktadır. Su ürünlerinden üretilen fonksiyonel gıdalar, gıda ham maddesi, gıda maddesi ve gıda extraktı ve gıda

katkı maddesi olarak üretilmektedir. Su ürünleri kaynaklı fonksiyonel gıda ve bileşenlerine örnek olarak marin yağları, enzimler, kitin, kitosan, biyoaktif moleküller, protein hidrolizatları, vitamin, polisakkarit, su yosunları, selenyum, iyodin, pigment ve vitamin gösterilmektedir. Özellikle balık yağları fonksiyonel özellikleriyle farmakoloji ve gıda bölümünde yaygın bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Su ürünleri kaynaklı enzimlerin farmakoloji, gıda ve kâğıt sektörlerinde sıkça kullanıldığı belirtilmektedir (Yılmaz, Tekinay ve Çevik, 2006: 524; Mısır, 2012: 2).

Süt ve türevlerinin besleyici değeri ve sağlık üzerine olumlu etkileri olan biyoaktif gıdalara sahip olmalarından dolayı fonksiyonel gıda olarak kabul edilmektedir. Süt sahip olduğu bileşenlerden dolayı antibakteriyel, antikansorojen, antioksidan ve antiinflamatuvar vb. hastalıklar üzerinde olumlu etkiye sahip olduğu vurgulanmaktadır (Akan ve Elibol, 2018: 35). Fonksiyonel besinlerin sağlık üzerine olumlu etkilerinden dolayı tüketicilerin fonksiyonel gıdaları sık bir şekilde tercih etmesi üzerine dondurma üreticilerinin dondurmaya fonksiyonel özellikler eklemeye başlamıştır. Dondurma besin değeri ve içeriğinin kolay bir şekilde formüle edilebilmesi sebebiyle fonksiyonel gıda üretiminde en çok tercih edilen süt ürünlerinin başında gelmektedir. Dondurmayı fonksiyonel hâle getirebilmek için kullanılan bileşikler Tablo 15.7'de belirtilmiştir.

Tablo 15.7. Dondurmayı Fonksiyonel Hâle Getirebilmek İçin Kullanılan Bileşikler

Probiyotik, prebiyotik ve sinbiyotik ilave edilerek hazırlanan dondurma
Peynir altı suyu eklenerek hazırlanan dondurma
Yağ ve şeker oranı azaltılmış veya ilave edilmemiş dondurma
Antioksidan ile zenginleştirilmiş dondurma
Diyet lifi ilave edilmiş dondurma
Omega-3 takviyesi ile hazırlanan dorndurma
Mineral madde ilavesi ile hazırlanan dondurma
Laktoz oranı azaltılmış dondurma

Kaynak: *Türkmen, N. ve Gürsoy, A. (2017). Fonksiyonel dondurma. Akademik Gıda, 15(4), 386-395.*

Peynir altı suyunun karbonhidrat (laktoz), mineral maddeler, vitamin ve yağ içerdiği, özellikle sahip olduğu proteinlerin antioksidan özellik taşıyan aminoasitleri bulunmaktadır. Peynir altı suyundaki biyoaktif bileşenlerin ticari anlamda fonksiyonel gıda olarak kullanıldığı bilinmektedir. Peynir altı suyunda laktaglobulin, laktaalbumin, ımmunglobulinler, serum albümin, laktoferrin, laktoperoksidaz protein konsantrasyonları bulunmaktadır. Peynir altı suyu proteinleri anti-

bakteriyel ve antiviral özellikleri, immun sistemi desteklemesi, antioksidan etkisi, antikarsinojenik aktiviteleri, hipoklesterolemik etkileri, büyüme, kemik sağlığı ve kilo kontrolü gibi sağlık üzerine olumlu etkileri ile dikkat çekmektedir (Karagözlü ve Bayarer, 2004: 197).

Hayvansal gıdalar içerisinde besin değeri açısından en zengin gıda yumurtadır. Yumurta sahip olduğu protein, vitamin, mineral maddeler ve enerji değeri ile fonksiyonel gıda olarak kabul edilmektedir. Amaçlanan zenginleştirilmiş yumurtayı elde etmek için yumurtadaki besin ögeleri bileşimleri bazı uygulamalar ile değiştirilmiş ve böylece fonksiyonel yumurta elde edilmiştir. Şeker hastalığı, kalp ve damar hastalıkları gibi birçok hastalığa olumlu etkileri olan ve vücut direncini artırdığı belirtilen omega-3 çoklu doymamış yağ asitlerince zenginleştirilmiş yumurta fonksiyonel gıdalar arasında yer almaktadır. Omega-3 yağ asitleri ile zenginleştirilmiş yemlerin tavuk yemlerine ilave edilmesiyle yumurtanın omega-3 yağ asitlerince zenginleştirilmesi mümkün olmaktadır. Ancak yemlerin okside olmaması için antioksidan ile beraber kullanılması gerekmektedir. Düşük kolesterollü sağlıklı yumurtalar elde edebilmek için tavuk yemlerinin bileşiminde değişikliğe gidildiği fakat bazı uygulamalarda istenilen olumlu gelişmelerin elde edilemediği belirtilmektedir. Yumurtanın konjuge linoleik asit ile zenginleştirilmesi sonucunda kanser riskinin azaldığı, şeker hastalığının engellendiği, vücutta yağın azaldığı ve bağışıklık sisteminin etkilendiği belirtilmektedir. Yumurtanın antioksidan özellikteki vitaminler (A, D ve C) ile takviye edilmesi sonucunda oksidatif stresle mücadelede etkili olacağı belirtilmektedir. Çocukların kemik gelişimini sağlayabilmek için yumurtanın D vitamini ile zenginleştirildiği bildirilmektedir (Açıkgöz ve Önenç, 2006: 36).

Sağlık üzerine olumlu etkileri olan bakteri ve maya gibi mikroorganizmaları içeren gıdalar probiyotik gıdalar olarak adlandırılmaktadır. Lactobacillus ve Bifidobacterium gibi bakteri türleri probiyotik mikroorganizmalar arasında yer almaktadır. Yoğurt, süttozu, krema ve fermente ürünler probiyotik gıdalar arasında yer almaktadır. Probiyotik mikroorganizmalar ishal, kanser, laktoz intoleransı, obezite, alerjik hastalıklar ve kardiyovasküler hastalıkların önlenmesi ve tedavisinde sıkça kullanıldığı belirtilmektedir (Sağdıç, Küçüköner ve Özçelik, 2004: 221; Gülbandılar, Okur ve Dönmez, 2017: 45).

Prebiyotikler, bağırsaklarda bulunan bazı bakterilerin faaliyetlerini uyaran, sindirilmeyen ve sağlık için olumlu etkileri olan gıda bileşenleri olarak tanımlanmaktadır. Prebiyotikler kalın bağırsak bakterileri tarafından kullanıldığında etkili olabilmektedir. Fonksiyonel gıda olan prebiyotikler arasında oligosakkaritler şimdiye kadar tespit edilmiş en önemli prebiyotiklerdir. Oligosakkaritler

(inülin, fruktooligosakkaritler vb.) soğan, sarımsak, pırasa, fasulye, bezelye ve tahıllarda bulunan karbonhidratlardır. Bifidojenik faktör ya da bifidojenik karbonhidrat olarak kullanılan prebiyotik oligosakkaritler arasında laktuloz, galaktooligosakkaritler, glukooligosakkartitler ve fruktooligosakkaritler yer almaktadır. Prebiyotikler probiyotik bakteriler tarafından kullanılırsa bu olay simbiyotik etki olarak tanımlanmaktadır. Prebiyotiklerin kolon kanseri üzerine etkisi, lipit metabolizması üzerine etkisi ve kan glukoz düzeyinin korunmasında yardımcı olduğu belirtilmektedir (Demirci, 2014: 201; Sağdıç ve diğerleri, 2004: 227).

Fonksiyonel gıdalar gibi fonksiyonel içecekler de sağlık için önemlidir. Fonksiyonel içecekler kolesterol düşürücü, göz sağlığı ve kemik sağlığını koruyucu etkiye sahip bileşenler olarak tanımlanmaktadır. Fonksiyonel içecekler arasında şalgam suyu ve şarap önemli bir yere sahiptir. Şalgam suyu geleneksel ve doğrudan yöntem olmak üzere iki şekilde üretilmektedir. Şalgam, toksinlerin vücuttan atılmasında, böbrek taşı düşürülmesinde ve egzama tedavisi üzerine etkilerinden dolayı fonksiyonel gıda olarak gösterilmektedir (Üçok ve Tosun, 2012: 23; Akan ve Elibol, 2018: 39). Şarap sağlık üzerine etkisi olan biyoaktif bileşen resveratrol'e sahip olduğu için fonksiyonel içecek olarak tanımlanmaktadır. Üzümde bulunan resveratrol bitki tarafından savunma için kullanılan bir bileşiktir. Şarapta bulunan resveratrol oranı üzümün yetiştiği bölge, üzümün cinsi ve şarabın türüne göre değişiklik göstermektedir. Şaraptaki fonksiyonel yapının alzeimer hastalığını önlediği, kalp hastalıklarına yakalanma riskini azalttığı, menapoz belirtilerini hafiflettiği, damar tıkanıklığı, alerji ve iltihap gibi rahatsızlıklarda sağlık için olumlu etkisinin olduğu belirtilmektedir (Yaman, Kavas ve Yücel, 2012: 81).

15.3. Fonksiyonel Gıdaların Sağlık Üzerine Etkisi

Doğal ve güvenli olan fonksiyonel gıdaların zihinsel faaliyetler, psikolojik durumlar, diyabet (şeker hastalığı), kanser, kalp ve damar hastalıkları, kemik ve eklem sağlığı, grip ve soğuk algınlığı gibi rahatsızlıklar, spor, enerji, hipertansiyon, kolesterol, ishal, ülser, bağışıklık güçlendirmek ve kilo problemlerinin çözümü için kullanıldığı belirtilmektedir. Bu rahatsızlıkları giderebilmek için hayvansal, bitkisel ve mikrobiyal kaynaklı fonksiyonel gıdalar kullanılmaktadır. Ancak fonksiyonel gıdaların ilaç olmadığı bilinmelidir (Yalçın, 2016: 2; Güven ve Gülmez, 2006: 94; Vural, 2004: 56).

Kerotenoidlerin özellikle havuç, ıspanak, karalahana, mısır, domates ve turunçgillerde bulunduğu belirtilmektedir. Kerotenoid içeren gıdaların hücre sağlığı ve prostat rahatsızlığı üzerinde olumlu etkileri olduğu vurgulanmaktadır. Tahıl tohumları, yulaf ve buğday kepeği gibi diyet lifler kan glukoz seviyesi ve sindi-

rim sistemi sağlığına katkıda bulunurken kolesterol, kanser ve kalp hastalıkları riskini düşürdüğü bilinmektedir.

Bitkisel ve hayvansal kaynaklı yağ asitlerinin, bilinç ve göz sağlığını desteklediği, bağışıklığı güçlendirdiği ve kalp hastalığı riskini azalttığı belirtilmektedir. Kiraz, vişne, çay, kırmızı üzüm, brokoli ve kakao gibi flavonoid kaynaklı gıdaların antioksidan özellik gösterdiği ve kalp sağlığını koruduğu; brokoli, lahana, karalahana ve karnabahar kaynaklı izotiyosyanatların zararlı maddelerden arınmayı sağladığı ve antioksidan etki gösterdiği bildirilmektedir. Fenol madde içeren armut, elma ve bazı sebzelerin kalp sağlığını koruduğu ve antioksidan etki gösterdiği; sarımsak, pırasa, soğan, bal ve yoğurt gibi süt ürünleri kaynaklı probiyotik ve prebiyotiklerin sindirim sistemi ve bağışıklığı desteklediği belirtilmektedir. Soya proteini içeren soya fasulyesi vb. gıdalar ise kalp hastalığı riskini düşürmektedir (Güven ve Gülmez, 2006: 94; Vural, 2004: 56). Düzenli bir şekilde tüketilen fonksiyonel gıdalar genel olarak kalp-damar rahatsızlıklarında, gastrointestinal bozukluklarında, şeker hastalığında, sinir sistemi bozukluklarında, osteoporoz ve menopoz üzerinde olumlu etki göstermektedir (Akçay ve Yılmaz, 2019: 9).

15.4. Türk Mutfağındaki Fonksiyonel Gıdalar

Türk mutfak kültüründe kullanılan gıdalar ve bölgesel yemekler lezzetlerine ek olarak sağlığı koruyucu ve destekleyici özellikleri ile bilinmektedir. Türk mutfak kültürü içerisinde bulunan fonksiyonel gıdalar çok eski zamanlardan beri tüketilirken fonksiyonel kavramı yakın zamanda ortaya çıkmış bir yaklaşımdır. Türk mutfak kültüründe yer alan birçok gıda, sağlık üzerinde olumlu etkiye sahip olduğu hastalık ile birlikte anılmaktadır (Çirişoğlu ve Olum, 2019: 1662). Türk mutfak kültüründe yer alan fonksiyonel gıdalar Tablo 15.8'de belirtilmiştir.

Tablo 15.8. Türk Mutfağındaki Fonksiyonel Gıdalar

Yoğurt	Mercimek Köftesi
Taşköprü Sarımsağı	Van Otlu Peyniri
Siyah Sarımsak	Maviyemiş
Şalgam Suyu	Türk Kahvesi
Kefir	Tokat Yaprağı
Tarhana	Siyez Buğdayı
Boğatepe Gravyeri	Domates
Ayçiçeği Tohumu	Ispanak
Zeytinyağı	Soğan
Kızılcık	Alıç

Kaynak: *Çirişoğlu, E. ve Olum, E. (2019). Türk mutfağındaki fonksiyonel gıdaların gastronomi turizmi açısından önemi. Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 3(4): 1659-1680.*

Türk Gıda Kodeksi Fermente Süt Ürünleri Tebliği'ne göre yoğurt *"Fermentasyonda spesifik olarak Streptococcus thermophilus ve Lactobacillus delbrueckii subsp. bulgaricus'un simbiyotik kültürlerinin kullanıldığı fermente süt ürünüdür"* olarak tanımlanmaktadır (Resmî Gazete, 2009). Yoğurt sahip olduğu probiyotikler sayesinde bağırsak hastalıkları ve kolon kanseri üzerinde olumlu etkiye sahip olup bağışıklığı güçlendirici ve kolesterol düzeyini düşürmesi gibi fonksiyonel özellikleri ile dikkat çekmektedir. Yoğurt, Türk mutfak kültüründe sade olarak tüketilebilmesinin yanında ayran yapımında, kebaplarda, soslarda, çorbalarda, salata ve mezelerde kullanılmaktadır (Çirişoğlu ve Olum, 2019: 1663; Fisberg ve Machado, 2015: 5).

Geçmişten günümüze birçok tıbbi bitki geleneksel tedavi yöntemi olarak kullanılmaktadır. Bu bitkiler arasında sarımsak dünyada her yerde tanınan ve tedavi amaçlı kullanılan en önemli fonksiyonel gıdalar arasında yer almaktadır. Ülkemizde çoğu yörede yetiştirilmesine rağmen özellikle Taşköprü sarımsağı içerdiği besin değeri, kendine has tat ve aromasıyla dikkat çekmektedir. Prebiyotik özellik gösteren sarımsak kalp-damar hastalıkları, kolesterol, yüksek kan basıncı, bağışıklığı güçlendirici, antibiyotik etkisi, antiviral etkisi, mantar enfeksiyonlarına etkisi, parazit enfeksiyonlarına etkisi, kanser tedavisindeki rolü ve diyabet üzerine olan etkisi ile sağlık açısından bitkisel kaynaklı önemli bir fonksiyonel gıdadır. Sarımsak dünya mutfaklarında kullanıldığı gibi Türk mutfak kültüründe de önemli bir yere sahiptir. Türk mutfak kültüründe sarımsak ana yemek, sos, meze, çorba, kebap, çay ve baharat olarak da kullanılmaktadır (Çirişoğlu ve Olum, 2019: 1663; Ayaz ve Alpsoy, 2007: 146).

15.5. Fonksiyonel Gıda Tüketimini Etkileyen Faktörler

İzmir'de yapılan bir araştırmada; fonksiyonel gıdaların genel olarak kadın ve yaşlı gruplar arasında daha fazla tüketildiğini, özellikle bitki çaylarının fonksiyonel özellikleri bakımından en çok tercih edilen gıdalar arasında yer aldığını belirtmektedir. Fonksiyonel gıdalar çocuklarda gelişimi desteklemesi, bağırsak rahatsızlıkları ve kilo problemleri için tüketildiği, ilk akla gelen tercih nedenleri arasında gösterilmektedir. Fonksiyonel gıdalar hakkında bilgisi olan kişilerin bu gıdaları kullanma oranlarının daha fazla olduğu belirtilmektedir. Kadınların fonksiyonel gıdaları erkeklerden daha çok faydalı buldukları bildirilmektedir. Fonksiyonel gıdaların tanınırlığı daha önce bu gıdaları kullanıp kullanmadığı, aylık gelir düzeyi ve beslenmedeki rollerinin bilinip bilinmediği gibi faktörler, bu gıdaların tüketim düşüncesini etkilemektedir. Yapılan bir çalışmada; en çok

tercih edilen fonksiyonel gıdalar olarak tam tahıl ürünleri, su ürünleri, süt ve süt ürünleri, domates, zeytinyağı, çay ve kahve gibi ürünlerin olduğu belirtilmiştir (İrkin ve Batu, 2021: 155).

Isparta'da yapılan farklı bir çalışmada ise; tüketicilerin en fazla tercih ettiği ürünler arasında yeşil çay, meyve suları, süt ve süt ürünleri olduğu belirtilmektedir. Fonksiyonel gıda tüketimini etkileyen faktörler arasında cinsiyet, yaş, medeni durum, öğrenim durumu, meslek, aile nüfus sayısı, aylık gelir, tercih edilen gıdalarda aranan özellikler ve fonksiyonel gıdalar hakkında bilgi düzeyi gösterilmektedir. Tüketicilerin sıklıkla tükettikleri fonksiyonel gıdalar arasında maden suyu, yeşil çay, karışık meyve suları, probiyotik süt ürünleri ve omega-3 içeren gıdaların olduğu belirtilmektedir. Tüketiciler, reklamlar, internet, arkadaş tavsiyesi, uzman tavsiyesi, görsel ve yazılı basın yoluyla ve markette alışveriş esnasında görerek fonksiyonel gıdalardan haberdar olmaktadırlar. Tüketicilerin her gün, haftada bir, haftada iki ya da üç kere, ayda bir, ayda iki ya da üç kez ve nadiren fonksiyonel gıdaları tüketmektedirler. Tüketicilerin fonksiyonel gıdaları tercih etme nedenleri arasında sağlığa yararlı bulmaları, tadının hoş olması, kişiyi zinde hissettirmesi, merak uyandırması, kalitesi ve hastalıklardan korumada etkili olduğuna inanış gibi faktörlerin yer aldığı gösterilmektedir. Fonksiyonel gıdaların fiyatı, markası, sağlığa olan faydaları, ambalajdaki açıklamalar, reklamlar, uzmanların ve yakın çevrenin tavsiyelerinin satın almada etkili özellikler arasında yer aldığı vurgulanmaktadır. Fonksiyonel gıdaların tüketicilere sağladığı yararlar arasında kişiyi daha sağlıklı hissettirmesi, şişkinlik ve gaz gibi sorunları gidermesi, bağırsak faaliyetlerini düzenlemesi, enerjik hissettirmesi, kolesterolü düşürmesi ve dingin hissettirmesinin yer aldığı belirtilmektedir (Öncebe ve Demircan, 2019: 497).

Sonuç

Sağlığın korunması ve geliştirilmesine katkısı olan fonksiyonel gıdaların günlük beslenmede giderek daha fazla yer alacağı düşünülmektedir. Bitkisel, hayvansal ve mikrobiyal kaynaklı fonksiyonel gıdalar spesifik bir hastalığa ya da potansiyel bir hastalık riskine karşı koruyucu olarak kullanılmasının fonksiyonel besinlere olan ilgiyi artıracağı düşünülmektedir.

Fonksiyonel gıdalar sağlık üzerine olumlu etkileri olmasına rağmen ilaç ve mucize bir gıda değildir. Güvenilirliği ispatlanmayan gıdalara şüphe ile yaklaşılmalı, kullanım sıklığı ve miktarı uzman kişilere danışılarak tüketilmelidir. Bu noktada tüketicilerin bilinçlendirilmesi ve iddiası kanıtlanmış gıdaları tercih etmele-

ri noktasında uyarılmaları gerekmektedir. Fonksiyonel gıdalar için gelişmiş ülkeler ARGE çalışmalarını hızlandırmış ve pazar payında yer alabilmek için ciddi ekonomik kaynaklar ayırdığı bilinmektedir.

Ülkemizde son yıllarda farkına varılan ve önemi giderek artan fonksiyonel gıdaların üretimi ve tüketimi desteklenmelidir. Bu gıdaların gelişimi için multidisipliner çalışmalar yapılarak endüstri, üniversiteler, bakanlık ve sivil toplum örgütlerinin ortak hareket etmesi ve ARGE çalışmalarına ağırlık vererek dünyada pazar payını artırması gerekmektedir. Türk mutfak kültüründe yer alan fonksiyonel gıdalar gastronomi turizmi açısından değerlendirilmeli ve tanıtımı yapılmalıdır.

Kaynaklar

Açıkgöz, Z. ve Önenç, S., S. (2006). Fonksiyonel yumurta üretimi. *Hayvansal Üretim, 47*(1), 36-46.

Akan, L. S. ve Elibol, E. (2018). *Fonksiyonel besinler, sağlık bilimlerinde akademik araştırmalar*. Ankara: Gece Kitaplığı.

Akçay, B., ve Yılmaz, H. Ö. (2019). Bazı fonksiyonel besinlerin sağlık üzerindeki koruyucu etkileri. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, *8*(2), 9-19.

Avrupa Komisyonu, Avrupa'da Fonksiyonel Gıda Bilimi Üzerine Ortak Eylem (FUFOSE), (2021, Eylül). Erişim Adresi: https://ilsi.eu/eu-projects/past-projects/fufose/.

Ayaz, E. ve Alpsoy, H. C. (2007). Sarımsak (allium sativum) ve geleneksel tedavide kullanımı. *Türkiye Parazitoloji Dergisi, 31*(2), 145-149.

Batu, A. (2012). Alıç meyvesinin fonksiyonel gıda olarak değerlendirilmesi ve insan sağlığı bakımından önemi. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi, 5*(2), 01-05.

Belirtilen Sağlık Kullanımları için Gıda (FOSHU) (2021). Erişim Adresi: https://www.mhlw.go.jp/english/topics/foodsafety/fhc/02.html#:~:text=Food%20for%20Specified%20Health%20Uses,effects%20on%20the%20human%20body.2021

Castillo, M., Iriondo-DeHond, A. ve Martirosyan, D. M. (2018). Are functional foods essential for sustainable health? *Annals of Nutrition & Food Science*, *2*(1), 1015.

Çirişoğlu, E. ve Olum, E. (2019). Türk mutfağındaki fonksiyonel gıdaların gastronomi turizmi açısından önemi. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 3*(4), 1659-1680.

Crowe, K. M. ve Francis, C. (2013). Position of the academy of nutrition and dietetics: Functional foods. *Journal of the Academy of Nutrition and Dietetics, 113*(8), 1096-1103.

Demirci, M. (2014). *Beslenme, fonksiyonel gıdalar.* Gıda Teknolojisi Derneği, Yayın No:44.

Dündar, Y. (2001). Fitokimyasallar ve sağlıklı yaşam. *Kocatepe Tıp Dergisi*, *2*, 131-138.

Fisberg, M. ve Machado, R. (2015). History of yogurt and current patterns of consumption, *Nutition Reviews, 73*(1), 4-7.

Gray, J., Armstrong, G. ve Farley, H. (2003). Opportunities and constraints in the functional food market. *Nutrtion and Food Science, 33*(5), 213-218.

Gülbandılar, A., Okur, M. ve Dönmez, M. (2017). Fonksiyonel gıda olarak kullanılan probiyotikler ve özellikleri. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi Turkish Journal of Scientific Reviews*, *10*(1), 44-47.

Güven, A. ve Gülmez, M. (2006). Fonksiyonel gıdalar ve sağlıkla ilişkisi. *Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi, 12*(1), 91-96.

İrkin, R. ve Batu, Z. (2021). Sağlık bilimleri fakültesi öğrencilerinin fonksiyonel besinlere yönelik tutumlarının ve bazı fonksiyonel besinleri tüketim sıklıklarının belirlenmesi. *Sağlık Bilimleri Dergisi*, *30*, 150-158.

Karaduman, Y. (2011). *Fonksiyonel gıdalar.* Uluslararası Katılımlı I. Ali Numan Kıraç Tarım Kongresi ve Fuarı, Eskişehir.

Karagözlü, C. ve Bayarer, M. (2004). Peynir altı suyu proteinlerinin fonksiyonel özellikleri ve sağlık üzerine etkileri. *Ege Üniv. Ziraat Fak. Derg., 41*(2), 197-207.

Kızmızıkuşak, D. ve Yaman, M. (2021). Fonksiyonel bir gıda: Zeytinyağı. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, *4*(6), 587-596.

Koca, İ., Koca, A. F. ve Yolcu, H. (2008). *Fonksiyonel gıda olarak kuşburnu*. Türkiye 10. Gıda Kongresi; 21-23 Mayıs 2008, Erzurum.

Mısır, B. M. (2012). Denizel kaynaklı bazı fonksiyonel gıdalar ve gıda bileşenleri. *Yunus Araştırma Bülteni*, *1*, 1-7.

Öncebe, S. ve Demircan, V. (2019). Tüketicilerin fonksiyonel gıda tüketimini etkileyen faktörler. *Akademik Gıda*, *17*(4), 497-507.

Özçelik, M. M. (2016). Bitkisel kaynaklı bazı fonksiyonel gıdalar. *Biyoloji Bilimleri Araştırma Dergisi, 9*(1), 57-68.

Özkaya, Ö. Ş. (2021). Yaşam kalitesi ve fonksiyonel besinler. *Fenerbahçe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, *1*(1), 62-68.

Özşeker, D. B. (2017). *Fonksiyonel gıdalar. Gastronomi trendleri milenyum ve ötesi*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Patel, D., Dufour, Y. ve Domigan, N. (2008). Functional food and nutraceutical registration processes in Japan and China: A diffusion of innovation perspective. *Journal of Pharmacy & Pharmaceutical Sciences*, *11*(4), 1-11.

Raghuveer, C. ve Tandon, R. (2009). Consumption of functional food and our health concerns. *Pak J Physiol*, *5*(1), 76-83.

Resmî Gazete (2009). Fermente Süt Ürünleri Tebliği [Online] http://www. resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/02/20090216-8.htm. Erişim Tarihi: 01.10.2021.

Sağdıç, O., Küçüköner, E.ve Özçelik, S. (2004). Probiyotik ve prebiyotiklerin fonksiyonel özellikleri. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 35*(3-4), 221-228.

Siro, I., Kapolna, E., Kapolna, B. ve Lugasi, A. (2008), Functional food. Product development, marketing ve consumer acceptance-a review. *Appetite, 51*, 456-467.

Son, N. E. (2019). Fonksiyonel gıdalar. Yaman, Ç. Ve Son Erenoğlu, N. (Ed.), *Beslenme obezite ve toplum sağlığı* içinde (114-145 ss.). Güven Plus Grup A.Ş. Yayınları.

Sönmez, K. ve Ellialtıoğlu, Ş. Ş. (2014). Domates, karotenoidler ve bunları etkileyen faktörler üzerine bir inceleme. *Derim*, *31*(2), 107-130.

Tayar, M. ve Çıbık, R. (2013). *Gıda Kimyası.* Bursa: Dora Basım-Yayın Dağıtım.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı, 5179 Sayılı Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun, madde 3. Erişim adresi: https://www.tbmm.gov.tr/ kanunlar/ k5179.html

Türkmen, N. ve Gürsoy, A. (2017). Fonksiyonel dondurma. *Akademik Gıda, 15*(4), 386-395.

Topçuoğlu, E. ve Yılmaz-Ersan, L. (2020). Fonksiyonel beslenmede bademin önemi. *Bursa Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 34*(2), 427-441.

Üçok, F. E. ve Tosun, H. (2012). Şalgam suyu üretimi ve fonksiyonel özellikleri. *C.B.Ü. Fen Bilimleri Dergisi, 8*(1), 17-26.

Yalçın, S. (2016). İnsan sağlığı açısından fonksiyonel gıdanın önemi. *Fonksiyonel Gıda Üretiminde Hayvan Beslemenin Önemi Özel Sayısı, 2*(3), 1-10.

Yaman, Ü. R., Kavas, N. ve Yücel, U. (2012). Fonksiyonel bir içecek olarak şarap. *Akademik Gıda, 10*(3), 79-83.

Yaranoğlu, B. (2019). Fonksiyonel bir gıda olarak tavşan eti ve önemi. *Dicle Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, *12*(1), 66-69.

Yılmaz, E., Tekinay, A. A. ve Çevik, N. (2006). Deniz ürünleri kaynaklı fonksiyonel gıda maddeleri. *Journal of Fisheries & Aquatic Sciences, 23*(1/1), 523-527.

Yiğit, A., Ertürk, Ü. ve Korukluoğlu, M. (2005). Fonksiyonel bir gıda: Ceviz. *Bahçe Ceviz 34*(1), 163-169.

16. BÖLÜM

ORGANİK TARIM VE DİKEY TARIM

Mehmet Halit Akın

Giriş

Sanayi Devrimi ile birlikte ekonomik hayatta görülen gelişmeler, sosyal hayat üzerinde birtakım değişimlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Söz gelimi, Sanayi Devrimi'nden sonra özellikle teknolojinin gelişimiyle kitlesel üretimin niceliksel olarak artış göstermesi, hem endüstriyel temelli mal ve hizmetlerin üretim ve tüketiminin artmasına hem tarım arazilerinin tahribatına hem de insanların ekonomik sebeplerden dolayı kırsal alanları terk edip şehirlere yerleşmesini içeren köyden kente göçün artmasına ortam hazırlamıştır. Sanayi Devrimi ile birlikte görülen bu gelişim ve değişimler, şüphesiz insanların temel geçinme kaynağı olan tarım sektörü ve tarım arazilerinin yanı sıra insanların tüketim alışkanlıkları üzerinde birçok olumsuzluklara neden olmuştur. Endüstriyel temelli mal ve hizmetlerin üretim ve tüketiminin artması ile birlikte organik ürünler insanların ihtiyaç duyduğu temel kaynaklardan birisi olmuştur. Diğer taraftan sanayileşme ve insanların bilinçsiz faaliyetleri ile birlikte tarım arazilerinin tahribata uğramasının yanı sıra köyden kente göç ile hem köydeki tarım arazilerinin atıl vaziyette kalması hem de kentteki tarım arazilerinin başka amaçlarla değerlendirilmesi, tarımsal üretim faaliyetlerinde dikey üretime olan ihtiyacı artırmıştır. Dolayısıyla insanlığın geçmişi kadar kayda değer bir geçmişe sahip olan ancak günümüzde önemi ortaya çıkan organik tarım ve dikey tarım kavramları, son yıllarda daha fazla ön plana çıkmıştır. Bununla birlikte organik tarım ve dikey tarım uygulamaları son yıllarda daha fazla talep edilmeye başlamıştır. Sonuç olarak bu bölümde, gastronomide yeni trend olarak adlandırılan organik tarım ve dikey tarım kavramları kitabın kapsamı dâhilinde sınırlı tutularak değerlendirilmektedir.

16.1. Organik Tarım

İnsanların hayatını devam ettirebilmesi için gereklilik arz eden ve temel ihtiyaçlar olarak ifade edilen gerekliliklerden birisi gıdadır. Dolayısıyla gıdaların genel çoğunluğunun tarıma dayalı olması durumu göz önünde bulundurulduğunda, tarımın insanların yaşam süreçleri içerisindeki en önemli faaliyetlerinden birisi olduğu aşikârdır. Tarım faaliyetleri, özellikle teknolojik gelişimlerin görülmediği dönemlerde ilkel tekniklerle yürütülmekteydi ve bunun yanı sıra tarım faaliyetlerinde tarım arazilerine, doğaya, hayvanlara, ekolojik dengeye zarar verecek kimyasallar kullanılmamaktaydı. Ancak daha sonraki dönemlerde artan dünya nüfusu, insanların sınırsız ihtiyaç ve istekleri, tüketim çılgınlığı gibi nedenlerden dolayı daha fazla tarımsal ürüne ihtiyaç duyulması ile birlikte daha düşük maliyetlerle, daha kısa süre içerisinde, en az fire ile daha fazla tarımsal ürün elde edebilmek adına tarımsal faaliyetlerde teknolojiden daha fazla yararlanılması, kimyasalların kullanılması, ithal ürünlerin tercih edilmesi gibi organik olmayan yöntemler benimsenmiştir. Diğer bir ifadeyle ilkel yöntemlerle başlayan tarım faaliyetleri endüstriyel tarıma dönmüştür. Ancak çevre sorunlarının görülmeye başlaması, doğaya ve insana zarar veren kimyasalların kullanılması, turizm sektörü açısından bir çekici unsur olarak kabul edilmeye başlaması gibi sebeplerden dolayı sağlıklı, temiz ve kimyasalların kullanılmadığı organik tarıma yönelimler son yıllarda ciddi bir şekilde artış göstermiştir (Ataseven ve Güneş, 2008: 26).

Gastronomide yeni bir trend olarak ifade edilen organik tarım, yüzyıllar önce insanların günlük hayatın içerisinde geleneksel yöntemlerle yürüttükleri tarım faaliyetleri ile benzeşmektedir. Ancak yukarıda bahsedilen sebeplerden dolayı son yıllarda yeni bir trend olarak karşımıza çıkmaktadır. Organik tarımın gelişiminde, 1990'lı yıllarda Avrupa Birliği'nin yönetmeliği temel oluşturmuş (Ilgar, 2017: 161) ve bu yönetmelikle organik ürün ihracatı yapan ülkelerin AB'nin kendi organik tarım yönetmeliğini uygulamaları doğrultusunda bir zorunluluk getirilmiştir (Eryılmaz, Kılıç ve Boz, 2019: 353). Türkiye'de organik tarım uygulamalarının temelini ise 1985 yılında Avrupa ithalatçılarının talepleri doğrultusunda İzmir'de başlayan süreç oluşturmaktadır (Bozok, Narin, Girgin, 2016: 2). Organik tarımla ilgili ilk yönetmelik, 1994'te yayınlanan "Bitkisel ve Hayvansal Ürünlerin Ekolojik Metotlarla Üretilmesine İlişkin Yönetmelik"tir ancak daha sonraki süreçte AB mevzuatına uyum dâhilinde 2002 yılında "Organik Tarımın Esasları ve Uygulamasına İlişkin Yönetmelik" yayınlanmıştır (Eryılmaz ve diğerleri, 2019: 353- 354).

Geleneksel tarım üretimini sürdürülebilirlik yaklaşımı ile birleştiren modern anlamda organik tarım (Mäder, Fliessbach, Dubois, Gunst, Fried ve Niggli, 2002: 1695), geleneksel koruma odaklı tarım teknikleri ile modern tarım teknolojilerini birleştirerek olası zararları doğal yöntemlerle yönetmeyi, kimyasal gübrelerden ziyade hayvansal gübrelerle toprağı iyileştirmeyi, ürün çeşitliliğini artırmayı ve sonuç olarak organik ürünleri elde etmeyi amaçlayan tarım sistemlerinden birisidir (Reganold ve Wachter, 2016: 1). Biyoçeşitliliği ve biyolojik döngüyü destekleyen ve geliştiren ekolojik bir üretim yönetim sistemi ve zararlı girdilerin minimuma indirilmesiyle ekolojik uyumu sağlayan, sürdüren ve geliştiren bir tarım yönetimi uygulaması olarak tanımlanmaktadır (Lotter, 2003: 62). Organik tarımın aynı zamanda, iklim değişikliğini azaltma ve uyum sağlama, gıda güvenliğini sağlama, tarım arazilerinin bozulmasını engelleme, geleneksel tarım uygulamaları ile aynı verimliliğe ulaşma gibi amaçları bulunmaktadır (Khanal, 2009: 101; Crowder ve Reganold, 2015: 7611; Willer, Lernoud ve Kemper, 2018: 25). Bu noktada ifade edilmesi gereken husus, organik tarımın amaçları üzerinde günümüz yaşam şartları içerisinde toplumların ihtiyaç duydukları unsurların önemli bir etkisinin olduğudur.

Organik tarımın gelişimi, gelişmiş ülkelerde iç talebe bağlı iken gelişmekte olan ülkelerde bir ihracat unsuru olarak dış talebe bağlıdır (Sayın, 2002: 31). Diğer bir ifadeyle gelişmiş ülkelerde yerel halkın daha sağlıklı ve temiz ürünlere ulaşma isteği fazla iken gelişmekte olan ülkelerde, daha çok gelişmiş ülkelerden gelen talebin karşılanması ve yerli-yabancı turistlerin talebinin karşılanması ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla organik tarımın önemi, erişilebilirlik, ekonomik yeterlilikler, öncelikler gibi birçok farklı nedene bağlı olarak ülkelere ve bireylere göre farklılık gösterebilmektedir. Söz gelimi, turistik amaçlarla bir destinasyonu ziyaret eden turistin önceliği yerel ve organik ürünleri tercih etmek iken ilgili destinasyonda yaşayan alt gelirli bir bireyin önceliği organik ürünlerden ziyade temel yaşam ihtiyacını karşılama olabilmektedir.

İbiş (2021: 493-495), organik tarımın önemini ilgili literatüre dayalı olarak farklı boyutlar bakımından ele almış ve (a) üretici pazarları, (b) ekoturizm, (c) restoranlar ve şefler, (ç) gastronomi turları ve rotaları ve (d) istihdam açısından organik tarımın önemini ortaya koymuştur. Buna göre organik tarımın üretici pazarları bakımından önemi, organik ürünlerin yerel pazarlarda satılması ile üretici ve tüketiciler arasında kültürel etkileşimin yanı sıra sosyal ilişkilerin geliştirilmesi, yerel kültürün korunarak sürdürülebilirliğinin sağlanması ve daha geniş kitlelere ulaşması noktasında ortaya çıkmaktadır. Ekoturizm açısından organik tarım, özellikle şehir hayatının sıkıcılığından bunalan veya eskiye öz-

lem duyan bireylerin rutin hayattan uzaklaşarak toprakla uğraşmak, doğal hayata ulaşmak ve yeni tecrübeler edinmek istemesi ile oluşturdukları turizm hareketliliği neticesinde yerel organik ürün üreticilerinin ve yerel halkın ekonomik, sosyal ve kültürel olarak desteklenmeleri bakımından önem arz etmektedir. Restoranlar ve şefler açısından sağlıklı beslenme, yerel ürünleri en doğal hâliyle deneyimleme, lezzetli ürünlere ulaşma gibi nedenlerden dolayı organik ürünlere olan talebin sürekli artış göstermesi neticesinde organik ürün sunan nitelikli restoran ve şeflerin niceliksel olarak artış göstermesi bakımından önem arz eden organik tarım, gastronomi turları ve rotaları açısından özellikle gastronomi turizmi dâhilinde yerel ürünleri deneyimlemek, tatmak veya üretim sürecine katılmak isteyen turistlerin çekilmesi için bir turistik çekicilik olarak önem arz etmektedir. İstihdam açısından ise organik tarım dâhilinde, ürünlerin üretim aşamasından satış sürecine kadar bütün süreçlerinde yer alan ve ayrıca organik ürün sunan restoranlar, ulaşım araçları, altyapı hizmetleri gibi birçok destekleyici süreçlerde yer alan çalışanlar bakımından hem bölgesel hem de ulusal düzeyde istihdam sağlanması açısından oldukça önemlidir.

Organik tarımın kavramsal olarak tanımlanması, gelişiminin ve öneminin ortaya konmasının yanı sıra konu ile ilgili diğer bilgi birikiminin bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmesi, ilgili kavramın daha iyi anlaşılması bakımından oldukça önemlidir. Dolayısıyla bu bölümde, organik tarımın amaç ve ilkelerine, yarar ve zararlarına, temel esaslarına ve dünyada ve Türkiye'deki organik tarım uygulamalarına ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir.

16.1.1. Organik Tarımın Amaç ve İlkeleri

Gelişmiş ve ekonomik anlamda sanayi odaklı ülkelerde, kimyasal ürünlerin yaygın olarak kullanılması ile birlikte bu üretim tekniklerine karşın bir alternatif üretim tekniği olarak benimsenmeye başlanmış olan organik tarımın esas amacı (Lotter, 2003: 60), her türlü gıda, besin, barınma ve giyim ürünlerinin insan sağlığına ve doğaya olumsuz etkiler bırakmayacak veya en az etkiyi bırakacak şekilde gerçekleştirilmesidir (Gündüz ve Kaya, 2007: 315). Geniş anlamda organik tarımın amacı, sürdürülebilirlik yaklaşımının son yıllarda daha fazla benimsenmeye başlanması ile birlikte hem kaynakların korunması hem gıda güvenliğinin sağlanması hem de tarım arazilerinin bozulmasının engellenmesi olarak ifade edilebilir. Turhan'a (2005: 18) göre organik tarımın temel amaçları şunlardır: (a) tarımsal üretim süreçlerinde doğal kaynakların korunarak iyileştirilmesine yönelik sistemsel faaliyetlerin yürütülmesi, (b) yerli bitki genetiklerinin tercih edilmesi ve korunmasına yönelik sürdürülebilir tarım uygulamalarının

benimsenmesi, (c) yerli hayvan genetiklerinin tercih edilmesi ve korunmasına yönelik sürdürülebilir uygulamalarının benimsenmesi, (ç) tarımsal faaliyetlerde zararlı maddelerle mücadele için çevre dostu tarım uygulamalarının benimsenmesi, (d) bitkisel üretim süreçlerinde çevre dostu uygulamaların benimsenmesi ve (e) organik tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması, teknolojik gelişimlerin sağlanması, teknolojik gelişimlerin takip edilmesi ve eğitim programlarının düzenlenmesi.

Konya Ovası Projesi (KOP, t.y., 9-10) tarafından tarımsal-kırsal kalkınmaya yönelik hazırlanan Organik Tarım Genel Rehberi'ne göre organik tarımın amaçları ise şu şekildedir:

- Sadece insanlar için değil bütün canlıların güvenli ve sağlıklı ürünlere ulaşmasını sağlamak,
- Doğal kaynakları koruyarak ve iyileştirerek gelecek nesillere aktarmak,
- Bütün canlı erozyonların engellenmesine yönelik uygulamaları benimsemek,
- Bütün canlı ve organik maddeleri korumak, artırmak ve tarımsal faaliyetleri zenginleştirmek,
- Su ve enerji israfından kaçınmak,
- Bütün çiftçilerin mevcut yerlerinde organik tarım faaliyetlerini yürütebilmelerine yönelik destekleri sağlayarak göçü önlemek,
- Bütün çiftçilerin organik ürünlerinin değerinde satılması ve elde kalmaması için pazarlama faaliyetlerini yürütmek,
- Biyolojik çeşitliliği ve endemik türleri korumak,
- Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar (GDO) kullanmamak,
- Özellikle küçük işletme olarak organik tarım faaliyetlerini yürütenlerin gelirlerinin artırılmasını sağlayarak toplum refahına katkıda bulunmak.

Organik tarım uygulamalarının yaygınlaşması, sadece daha fazla güvenli ve sağlıklı ürünlerin elde edilmesi bakımından değil aynı zamanda bir üretim yönetimi sistemi olarak organik tarımın daha doğru ve etkin bir şekilde daha fazla kişiler, işletmeler, kurumlar vb. tarafından benimsenmesine ortam hazırlayacaktır. Çünkü organik tarım uygulamalarından ziyade klasik tarım uygulamalarının daha fazla benimsenmesi, organik tarım faaliyetlerinin değişikliğe uğramasına ve organik tarımın amaç ve ilkelerinden çıkmasına neden olabilmektedir (Best, 2008: 104). Dolayısıyla organik tarım uygulamalarında, organik tarımın amaçlarının yanı sıra ilkelerinin de göz önünde bulundurulması organik tarımın doğru

ve etkin bir şekilde yaygınlaşması bakımından önem arz etmektedir. Organik tarımın ilkeleri; (a) doğa ile üretim arasında uyumu sağlamak, (b) toprağın verimliliğini koruyarak sürdürmek, (c) doğaya ve insana zarar vermemeyi veya en az zarar vermeyi hedeflemek, (ç) yenilenebilir kaynakların kullanımına özen göstermek ve (d) üreticinin kendi girdilerine dayalı olarak üretimi gerçekleştirmesini sağlamak olarak sıralanmaktadır (Yanmaz, t.y.).

Organik tarımın geniş anlamda ilkeleri ise şunlardır (KOP, t.y., 10-11):

- Doğal ve yerli ham maddeleri kullanmak,
- Çevreye zarar verebilecek ham madde ve diğer girdilerin kullanımından kaçınmak,
- Organik gübrelemenin yanı sıra nöbetleşe ekim yapmak,
- Üretim yerinin ekolojik koşullarına uygun ürünlerin üretimini yapmak,
- Zararlı maddelerle biyolojik tekniklerle mücadele etmek,
- Maksimum verimden ziyade yeterli ve kaliteli ürün üretimine odaklanmak,
- Doğal enerji kaynaklarından maksimum seviyede yararlanmak,
- Hem üretici hem de çalışanlar bakımından ekonomik yeterlilikleri sağlamak,
- Kimyasal her türlü maddenin kullanımını yasaklamak,
- Kompost gübrelerden yararlanmak ve
- Genel olarak doğal bitki ilaçlarından veya ilaç yerine kullanılabilecek maddelerden yararlanmak.

16.1.2. Organik Tarımın Avantaj ve Dezavantajları

Organik tarımın bütün insanlara yönelik güvenli ve sağlıklı ürünlerin sunulmasının yanı sıra sürdürülebilirlik yaklaşımı ile birlikte bütün kaynakların gelecek nesillere aktarılmasına yönelik katkıları göz önünde bulundurulduğunda, organik tarımın şüphesiz birçok yararı bulunmaktadır. Örneğin organik tarım; (a) geleneksel tarımsal üretimin organik üretimle ikame edilmesi, (b) organik üretimin artması ile pazarın yeni müşterilere ulaşması ve (c) niş bir pazar olarak organik tarımdan ziyade artık herkes tarafından bilinen bir kavram konumuna ulaşması ile geleneksel üretim yapanların daha kolay ve daha yoğun bir şekilde organik tarıma erişebilmeleri ve dönüşebilmeleri açısından kolaylıklar sağlanması gibi birçok olumlu sonuçlar ortaya çıkarmaktadır (Best, 2008: 95). Turhan (2005: 19) ise organik tarımın avantajlarını Crucefix'in (1998) belirlemiş olduğu parametrelerin yanı sıra diğer hususlar bakımından ele alarak şu şekilde sıralamıştır:

- Ürün çeşitliliğinin, kalitenin ve arazi verimliliğinin artırılması,
- Çevre ile uyumlu üretim, doğanın ve canlıların korunması ve daha az kirliliğin sağlanması,
- Sağlanan iş gücü ile göçlerin azaltılması, çalışma, eğitim ve sağlık koşullarının iyileştirilmesi,
- Ekonomik refahın yükseltilmesi,
- Verimliliğin ve üretim kapasitesinin artırılması,
- Dışa bağlılığı azaltarak özellikle aile işletmesi olarak ifade edilen küçük çaplı işletmelerin korunması ve
- Kimyasalların kullanılmıyor olmasının verimlilik üzerinde düşüşe neden olabilirken uzun vadede ham madde bakımından önemli bir tasarruf imkânı sağlaması.

Organik tarımın yukarıda bahsedilen avantajlarının yanı sıra birtakım dezavantajları da bulunmaktadır. Ancak bu dezavantajlar incelendiğinde, özellikle doğa, insan ve diğer unsurlar üzerinde olumsuz etkiler bırakmayacak etkiler olduğu görülmektedir. Dolayısıyla organik tarımdan vazgeçmeyi gerektirecek dezavantajlar olarak kabul edilmemektedir. Organik tarımın dezavantajları şunlardır (KOP, t.y., 12-13):

- Organik tarımın gelişim göstermesi ve ürün hasadının başlaması uzun zaman ve fazla çaba gerektirir,
- Organik üretim yapan işletmelerin çevresinde klasik üretim yapan işletmelerin bulunması durumunda, organik üretim yapan işletmelerin ürünleri klasik üretim yapan işletmelerin kimyasallarından olumsuz yönde etkilenebilir,
- Özellikle organik tarımın çok fazla bilinmediği durumlarda, ürünlerin pazarlanmasında sıkıntı yaşanabilir ve
- Organik tarım konusunda nitelikli ve eğitimli iş gücü temininde zorluklarla karşılaşılabilir.

16.1.3. Dünyada ve Türkiye'de Organik Tarım Uygulamaları

Güvenli ve sağlıklı gıdaya ulaşmanın yanı sıra tarım uygulamaları ile ilişkili bütün boyutlar ve kaynaklar temelinde sürdürülebilirlik yaklaşımının benimsenmesini kapsayan organik tarım, gastronomi ile birçok yönden ilişkilidir. Organik tarımın önemini ortaya koyan boyutlar göz önüne alındığında, gastronomi ile organik tarımın ilişkisi daha anlaşılır olmaktadır. Organik tarımın

önemini ortaya koyan özellikle ekoturizm, restoranlar ve şefler, gastronomi turları ve rotaları boyutları bu ilişkinin en somut unsurlarıdır. Dünyada ve Türkiye'de organik tarım uygulamalarının öncelikli olarak bu boyutlar temelinde ele alınarak değerlendirilmesi, organik tarımın kitabın kapsamı dâhilinde gastronomi ile ilgili yönlerinin ortaya konması bakımından oldukça önem arz etmektedir.

Modern ve şehir hayatından uzaklaşarak toprakla, doğayla ve organik ürünlerle bir araya gelmek isteyenlerin oluşturduğu turizm hareketliliğini ifade eden ekoturizm kapsamında organik tarım uygulamaları değerlendirildiğinde, Hindistan'da bulunan Govardhan Ekoköyü ön plana çıkmaktadır. Manevi hayatı ön planda tutarak sıradan yaşam tarzı ve daha fazla düşünme ilkesini benimseyen Govardhan Ekoköyü, sakin ve sürdürülebilir alanlar içerisinde organik tarım, ekoturizm, konaklama, yoga, kişisel gelişim, sağlık, akademik ve içsel konularda etkinliklere ev sahipliği yapmaktadır. Ayrıca özellikle inek, at ve boğalar için nitelikli bir barınma imkânı sunan köyde, bu hayvanların sağlıkları, konaklamaları, bakımları yapılmakta ve onlardan elde edilen organik ürünler tüketicilere sunulmaktadır. Hayvanların bakım ve tedavilerinde yararlanılacak yiyecek ve ilaçların dahi organik ve bitkisel yiyecekler ile ilaçlar olmasına özen gösterilir. Biyoçeşitliliğin oldukça fazla olduğu bu köyde, konaklama, yürüyüş ve diğer etkinlikler gerçekleştirilirken aynı zamanda ekolojik bilimin ve hayatın canlı örneği sunulmaktadır. Govardhan Ekoköyü, tüm sahip olduğu bu özelliklerle bireylerin esenlik deneyimi yaşamalarına, doğa enerjisinden yararlanmalarına, zihnen ve ruhen gençleşmelerine, refahın artmasına ve vücudun güçlendirilmesine imkân sunmaktadır (govardhangoshala.com, t.y.; yesilist.com, t.y.; yoga.in, t.y.). İskoçya'da bulunan Findhorn Ekoköyü ise çevresel, sosyal ve ekonomik açıdan sürdürülebilir gelişme göstermek amacı ile kurulmuş olan bir diğer ekoturizm kapsamında organik tarım uygulamaları sunan köydür. Bu kapsamda ekoköy eğitimi, ekolojik yapı, organik yiyecekler, yenilenebilir enerji kaynakları, su sistemleri, döngüsel ekonomi gibi konularda bireylerin deneyim sahibi olmaları için konaklama, tur, çeşitli uygulamalara aktif katılım gibi birçok faaliyetler sunulmaktadır. Ekoköy modeli ile destekleyici bir sosyokültürel çevreyi düşük etkili bir yaşam tarzıyla birleştirilirken yoksulluğun ve çevrenin bozulmasının ortadan kaldırılması için ilham verici ve uygulanabilir bir çözümün sunulması amaçlanmaktadır. Ayrıca ekolojik yapı ile başta öğrenciler olmak üzere, tüm bireylere güvenli ve sağlıklı gıdaları üretmenin yanı sıra bu gıdaların ekimi, çapalanması, hasadı gibi farklı hususlar bakımından değişik deneyimlerin sunulması amaçlanmaktadır (ecovillagefindhorn.com, t.y.).

Muğla'nın Köyceğiz ilçesinde bulunan "Çandır Ekoturizm Alanı", Türkiye'deki ekoturizm kapsamında organik tarım uygulamalarının yürütüldüğü en önemli konumlardan birisidir. Yürüyüş ve bisiklet rotalarının yanı sıra ilgili rotalarda yer alan köylerde turizm, tarım, arıcılık ve hayvancılık faaliyetleri yürütülmektedir. Önemli bir ekosisteme sahip olan bölgede, ayrıca yerel halkın doğaya zarar vermeyen tekniklerden yararlanarak ve ekolojik üretim yaparak organik ürünleri elde edebilmelerine yönelik destek ve yönlendirmeler yapılmaktadır. En önemli uygulamalardan birisi ise orman atıklarından seraların ısıtılması ve buradan oluşan atıkların ise kompost gübrelere dönüştürülerek yine seralarda yararlanılmasıdır (Orman Genel Müdürlüğü-OGM, 2020). Kastamonu'nun Daday ilçesinde yer alan "İksirli Çiftlik" ise bu konudaki bir diğer örnektir. Çiftlikte konaklamanın yanı sıra yürüyüş rotalarında yürüyüş yapma ve bu yürüyüş esnasında, yetiştirilen meyve sebzeleri toplama ve tatma, toplanan ürünlerin yanı sıra diğer günlük üretilen süt, yumurta gibi ürünlerle kahvaltı, öğle yemeği, akşam yemeği yeme, bahçeleri sulama, çapalama, ot yolma, toplanan meyve sebzelerle reçel, turşu, pekmez gibi ürünler yapma, peynir ve tereyağı üretme, dokuma tezgâhında çalışma, traktör kullanma gibi birçok imkânı bir arada sunmaktadır. Bu sunulan imkânların tüm süreçlerinde ise doğal, sosyokültürel ve ekonomik sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla bütün organik tarım uygulamaları benimsenmektedir (İksirli Çiftlik, 2017).

Organik üretime olan talebin son yıllarda çeşitli sebeplerden dolayı artması aynı zamanda organik ürünlere olan talebi artırmaktadır. Bu talep ise organik ürünlerle yapılmış yiyecek içecekleri sunan restoranların ve bu restoranların şeflerinin sayısını artırmaktadır. Restoranlar ve şefler kapsamında organik tarım uygulamaları değerlendirildiğinde, Singapur'da *Open Farm Community* (OFC) adı altında kentsel çiftlik ve restoran konsepti uygulamasının yer aldığı görülmektedir. Vizyonu, gıda ve gıdaların ortaya çıkışına yönelik anlayış ve saygıyı güçlendirmek olan bu restoranda, organik ürünler konusunda uzmanlaşmış şefler tarafından hazırlanan yerel ve bölgesel ürünlerin sunumu yapılmakta ve aynı zamanda bu ürünlerin uluslararası düzeyde bilinirliğinin artırılması hedeflenmektedir. Ayrıca nesiller arası ilişkilerin güçlendirilebilmesi amacıyla sanat, sebze ve meyve bahçeleri gezileri, söyleşiler, bahçecilik atölyeleri, yemek yapma ve yeme gibi uygulamalar aracılığıyla bireylerin organik ürünleri ve yapılan yemeklerde kullanılan ürünlerin ortaya çıkışından yemeğin yenmesine kadar bütün süreçleri deneyimlemelerine imkân sunmaktadır (OFC, 2020). Türkiye'de ise daha önce bahsedilen "İksirli Çiftlik", organik ürünlerin kullanıldığı restoranlar bakımından önemli bir örnek olarak yer almaktadır. Çiftlikte üretilen bütün organik ürünler, aynı zamanda farklı şehirde organik restoran konsepti ile

şefler tarafından hazırlanan çeşitli yiyecekler ve içecekler olarak bireylere sunulmaktadır (İksirli Çiftlik, 2017).

Bir destinasyondaki gastronomik değere sahip olan yerel ve organik ürünleri ve bu ürünlerin üretim sürecini ve sunumunu gerçekleştiren restoranları deneyimlemek isteyenlerin oluşturduğu turizm hareketliliğini ifade eden gastronomi turizmi dâhilinde, organik tarım uygulamaları ve organik ürünler doğrultusunda gastronomi turları ve rotaları düzenlenmektedir. Bu kapsamda yer alan organik tarım uygulamaları değerlendirildiğinde, yukarıda bahsedilen ekoturizm ve restoranlar ve şefler boyutları temelinde değerlendirilen örnekler aslında gastronomi turları ve rotaları kapsamında değerlendirilebilir. Ek olarak, Endonezya'nın Ternate şehrinde düzenlenen ve Hindistan cevizi ile karanfilin en eski ağacına yönelik olarak gerçekleştirilen "*History of Spice Tour*-Baharatların Tarihi Turu" ve hamsi sos, hamsi gevreği, kuru karides, rendelenmiş balık gibi yöresel ürünlerin hem yapımı ve paketlenmesi öğretilen hem de satın alma imkânı sunulan "*Shopping Tour*-Alışveriş Turu" uluslararası boyutta gastronomi turu ve rotası örneği olarak değerlendirilebilir (Turgarini, 2016). Türkiye'de ise gastronomi ve organik yiyecek içecekler ağırlıklı olarak gerçekleştirilen "Gaziantep Gurme Turu", kültür ve eko ağırlıklı olarak gerçekleştirilen "Tüm Zamanların ve Lezzetlerin Şehri Hatay Turu" ve kültür ağırlıklı olarak gerçekleştirilen "Antakya'dan Mardin'e Lezzet Durakları Turu" gastronomi turları ve rotaları kapsamında değerlendirilebilir (Kızılırmak, Şişlioğlu ve Şişik, 2016: 262-263).

Üretici pazarları ve istihdam açısından değerlendirildiğinde ise Çankırı'nın Topraklı ilçesinde bulunan "Üç Elma Doğal Tarım Çiftliği", organik tarım uygulamalarının yürütüldüğü örnek uygulamalardan birisi olarak ifade edilebilir. Çiftlik sahiplerinin "*Küçük çiftçi ailesiyiz, topraklarımızda Fukuoka Tarım Yöntemi ve felsefesine inanarak gübresiz, ilaçsız, sürmesiz tarım yapmaktayız.*" sloganı, güvenli ve sağlıklı organik ürünlerin üretimine odaklandıklarını gösteren önemli bir detaydır. Bölgede bağ ve bahçe tarımının yanı sıra buğday tarımı yapılmaktadır. Az, güvenli ve gerçek gıdayı hiçbir kimyasal kullanmadan ve ata tohumlarından yararlanarak üretmeye odaklanan bu çiftlik, ayrıca bu uygulamalarla doğayı, hayvanları koruyarak havayı, suyu, toprağı kirletmeden geleneksel kültüre ve ata tohumuna sahip çıkmayı hedeflemektedir (Üç Elma Doğal Tarım Çiftliği, 2016). Sonuç olarak, yürütülen bu faaliyetler ile toplumun ekonomik refahını etkileyen hem alternatif üretici pazarları oluşmakta hem de bireyler için yeni iş alanları oluşmaktadır.

16.2. Dikey Tarım

Organik tarımın yanı sıra son yıllarda ön plana çıkan bir diğer uygulama dikey tarım olmuştur. Dikey tarım, şehir merkezindeki bir bina veya benzeri yerlerin içinde, zeminde besinli su kullanılarak belirli ürünlerin ekim, üretim ve hasadını sağlayacak şekilde tasarlanmasıdır (Fischetti, 2008). Daha geniş anlamda, terk edilmiş depolarda, yeni inşa edilmiş binalarda ve hatta kullanılmış nakliye konteynırlarında bile tarımsal üretim yapma imkânı sunan dikey tarım, kontrollü kapalı ortamlarda, hassas sıcaklık, ışık ve besin maddeleri aracılığıyla gıda üretimini kapsamaktadır (Birkby, 2016: 1). Özellikle tarım arazilerinin kimyasal kullanımı, bilinçsiz ekimi gibi nedenlerden dolayı tahribatının artması ve sanayileşme ile yapılaşmanın etkisiyle tarım arazilerinin azalması, dikey tarımın yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır. Diğer taraftan tarım arazilerin kıt ve pahalı olmasının yanı sıra dünya nüfusunun artması ile gıda ve gıda üretimi için tarım arazilerine olan ihtiyacın artması (Birkby, 2016: 1), tarımsal üretimi kırsaldan kentlere taşımayı ve farklı teknik ve sistemlerle tarımsal ürünlerin üretimini farklılaştırmayı hedefleyen faktörler, dikey tarımın yaygınlaşmasını sağlamıştır (Bingöl, 2015: 92).

Çeşitli alanlarda tarımsal üretim yapma imkânı sunan dikey tarımın bu özelliği, aynı zamanda dikey tarımın çeşitlerini de kapsamaktadır. Diğer bir ifadeyle dikey tarım faaliyetlerini uygulama imkânı sunan bütün alanlar, aynı zamanda dikey tarımın üretim alanlarına göre bölümlendirilmesini sağlamaktadır. Bu noktada dikey tarımın çeşitleri; şehirde yer alan yeni veya terk edilmiş eski binalarda gerçekleştirilen *bina tabanlı*, LED aydınlatma, dikey olarak istiflenmiş besili suyun yer aldığı zeminler, akıllı iklim kontrolleri ve izleme sensörleri ile donatılmış *nakliye konteynırı* ve yer altı sıcaklığı ve neminden yararlanmak amacıyla yer altı tünelleri veya terk edilmiş maden kuyularına inşa edilen *derin* tarım alanları olarak ifade edilmektedir (Birkby, 2016: 2; Chole, Jadhav, Shinde, 2021: 253). Dikey tarım uygulamaları ve ürünlerine olan talep, dikey tarım çeşitlerinin bu şekilde gelişim göstermesine fırsat tanımıştır.

Dünya nüfusunun devamlı artışının yanı sıra küreselleşme, tüketim çılgınlığı, ihtiyaç ve isteklerin sürekli artış göstermesi gibi durumlar göz önünde bulundurulduğunda, dikey tarıma yönelik eğilimin artacağı aşikârdır. Dolayısıyla dikey tarım tekniği ile üretilen ürünlere olan ihtiyaç artış gösterecek ve bu ürünleri talep edecek en önemli alanlardan birisi de yiyecek içecek sektörü olacaktır. Gastronomi alanının yanı sıra özellikle restoranlar, şefler ve turistler açısından önemli bir konuma sahip olan ve bu konumunun daha da güçleneceği düşünülen

dikey tarımın daha iyi anlaşılması için ilgili bilgi birikiminin ortaya konması önem arz etmektedir. Bu doğrultuda dikey tarımın kavramsal olarak açıklanmasından sonra bu bölümde, dikey tarımın üretim sistemleri, avantajları ve dünyada ve Türkiye'deki dikey tarım uygulamaları ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmiştir.

16.2.1. Dikey Tarımın Üretim Sistemleri

Tarıma uygun olmayan ortamlarda bile tarımsal üretim yapma fırsatı sunan dikey tarımın üretim sistemleri, aeroponik, akuaponik ve hidroponik olmak üzere üç temel başlıkta ele alınmaktadır (AlShrouf, 2017: 248; Khandaker ve Kotzen, 2018: 5).

Aeroponik

Su tasarrufu açısından önemli bir yere sahip olan aeroponik sistem, bitki besin suları ile sulama suyunun birlikte üretimi yapılacak olan bitkilerin açıkta yer alan köklerine buhar olarak püskürtülmesini kapsamaktadır. Su bulunamayan veya su kaynakları az olan bölgelerde yürütülmek istenen tarımsal üretim faaliyetlerinde öncelikli olarak yararlanılması gereken bir sistem olarak kabul edilmektedir (Şahin ve Kendirli, 2016: 687).

Akuaponik

Akuaponik, dikey tarım uygulamalarında yararlanılan ve devridaimli bir su sistemi aracılığıyla su içinde gıda, balık veya sebze yetiştiriciliğini kapsayan bir sistemdir. Özellikle bitkileri en doğal şekilde beslemek amacıyla balıklardan gelen suyu kullanır ve geleneksel tarıma kıyasla metrekare başına daha fazla ürün yetiştirebilme imkânı sunduğu için daha sürdürülebilir bir sistem olarak kabul edilir (Khandaker ve Kotzen, 2018: 1)

Hidroponik

Dikey tarım uygulamalarında en fazla yararlanılan ve en eski geçmişe sahip olan hidroponik sistemin üretim süreçlerinde tarımsal ürünlere ihtiyaç duyduğu kadar besin verilmektedir. Bundan dolayı hidroponik sistem, tarımsal maliyetlerin yanı sıra su tüketimi bakımından ciddi oranda tasarruf sağlamaktadır. Temelde, su ortamında bulunan tarımsal ürünlere verilen besin maddeleri aracılığıyla üretim yapılmaktadır (Şahin ve Kendirli, 2016: 687).

16.2.2. Dikey Tarımın Avantaj ve Dezavantajları

Bütün tarımsal üretim tekniklerinde olduğu gibi dikey tarımın da üretim öncesi, üretim süreci ve üretim sonrasında görülen birtakım avantajları bulunmaktadır. Tarımsal üretimde beklenen temel avantajlar, genel olarak maliyet ve elde edilen faydalara odaklı iken beklenen bu avantajların yanı sıra birtakım dezavantajların görülmesi de olağandır. Dikey tarımın avantajları, beş temel başlıkta ele alınmıştır (Garg ve Balado, 2014: 143):

Dikey Tarımın Avantajları

- Dikey tarım, çevresel koşullardan bağımsız olarak tüm yıl boyunca tarımsal üretim ve hasadı imkânı sunduğu için tarımsal ürünlerin üretim kapasitesinde artış ve kolay bulunabilirlik fırsatı sağlar.
- Dikey tarım, genel anlamda kimyasal kullanımını azaltıp organik tarımsal üretimi kolaylaştırdığı için organik tarımsal üretim sağlar.
- Dikey tarım kapsamında daha az su tüketiminin yanı sıra kompost gübre ve geri dönüştürülmüş ürünlerin kullanımı yoğun olduğu için doğal kaynakların korunmasına imkân sağlar.
- Dikey tarım, arazi kaynaklarına olan bağımlılığı azalttığı ve ormanların yeniden büyümesine yardımcı olduğu için çevre dostudur.
- Dünya genelinde artan nüfus ve buna paralel olarak artan tarımsal ürün ihtiyacını kırsal ve kentsel alanlardan ziyade farklı üretim alanlarında yürüten dikey tarım, bu yönüyle sürdürülebilir kentsel büyümeye destek olur.

Dikey tarımın yukarıda bahsedilen avantajlarının yanı sıra bazı dezavantajlarının da bulunduğu bilinmektedir (Chole, Jadhav, Shinde, 2021: 255):

Dikey Tarımın Dezavantajları

- Tarım arazilerinden ziyade daha fazla maliyet getirebilecek olan binalarda, terk edilmiş alanlarda vb. yerlerde yürütülen dikey tarım, bu bakımdan birtakım arazi veya bina maliyetleri oluşturur.
- Taşıma maliyeti düşük olmasına rağmen yapay aydınlatma ve iklimlendirme sistemlerinden dolayı daha fazla enerji tüketimine neden olur.
- Dikey tarım tekniği ile yetiştirilen tarımsal ürünlerin organik ürün olarak sertifikalandırılıp sertifikalandırılamayacağı konusunda bir fikir birliği bulunmamaktadır ve bu konuda büyük bir belirsizlik bulunmaktadır.

- Dikey tarım yüksek verimli, hızlı büyüyen, az yer kaplayan ve hızlı cirolu tarımsal ürünlere odaklı olduğu için yetiştirilebilecek tarımsal ürün çeşitliliği kısıtlıdır.
- Dikey tarımda, böcekler tipik olarak büyüyen iklimden dışlandığı için böcek tozlaşması gerektiren tarımsal ürünler bu bakımdan dezavantajlıdır. Tozlaşma gerektiren tarımsal ürünlerin elle tozlaştırılması gerekebilir, bu da çalışanlar için zaman ve enerji gerektirir.

16.2.3. Dünyada ve Türkiye'de Dikey Tarım Uygulamaları

Tarım arazilerinin tahribatının yanı sıra sanayileşme, kentleşme ve yapılaşmanın etkisiyle tarım arazilerinde görülen azalış dolayısıyla daha fazla yönelimin görüldüğü dikey tarım ve dikey tarım teknikleri ile üretilen tarımsal ürünler, sadece artan dünya nüfusuna bağlı olarak bireyler tarafından değil aynı zamanda bu nüfus artışına paralel olarak artış gösterecek olan dışarıdan yeme içme ihtiyacını karşılayan tüketiciler tarafından da daha fazla talep edilecektir. Ayrıca zaruri durumlar dışında, yeme içme ihtiyacını restoran, kafe, lokanta gibi hizmet sunucularından karşılayan bireylerin yeme içme tüketim miktarlarının artış göstermesi, gastronomik değerler bakımından hem restoranlar ve şefler hem de gastronomi şehirleri tarafından dikey tarım uygulamaları ile elde edilen tarımsal ürünlere yönelik talebin artış göstermesine fırsat sağlayacaktır. Artan talep ile birlikte küresel boyutta dikey tarım uygulamalarına yönelik eğilimin artış göstermesi kaçınılmazdır. Bu doğrultuda dünyada ve Türkiye'deki dikey tarım uygulamalarının somut değerlerle ele alınması oldukça önemlidir.

Kanada'nın Montreal kentinde faaliyet gösteren Lufa Farms, dikey tarım teknikleri ile tarımsal uygulamaları yürüten ve tarımsal ürünleri insanların yaşadıkları yerde daha sürdürülebilir bir şekilde yetiştirebildiklerini ifade eden küresel boyutta bir işletmedir. Temel odağı, yerel çiftçilerin yerini almak değil yerel çiftçiler ve gıda üreticileri ile ortak faaliyetler yürütmek ve yerel tarımı kapsayan daha iyi bir gıda sistemi kurmak olan bu işletme, yüksek verimlilik elde etmek, tüm yıl boyunca her türlü tarımsal ürünü insanlara sunmak ve daha akıllı, sağlıklı, sürdürülebilir ve ticari olarak uygulanabilir bir yol ve yöntem olduğunu kanıtlamak amacıyla dikey tarım türleri kapsamında bina tabanlı olmak üzere çatı çiftçiliği faaliyetlerini yürütmektedir. Ayrıca ihtiyacı olan birey ve aileler saptanarak hem gıda ihtiyaçları hem de bazı durumlarda iş ihtiyaçları sürdürülebilirlik yaklaşımının bireyler arası eşitlik ilkesi temelinde karşılanmaktadır. Dikey tarım uygulamaları sayesinde, birçok sebze ve meyvenin yanı sıra deniz ürünleri, süt ve süt ürünleri gibi çeşitli gıda üretimi gerçekleştirilmekte ve en

önemlisi yerli ve genetiği değiştirilmemiş tohumlarda satılan ürünler arasında yer almaktadır (Lufa Farms, t.y.).

Hindistan'da faaliyet gösteren CityGreen ise hidroponik üretim sistemi dâhilinde dikey tarım uygulamalarını yürüten bir işletmedir. Metrekare başına en üst düzey verimliliği almak, insan emeğini minimuma indirmek ve en kaliteli ürünü yetiştirebilmek temel odağında üretim faaliyetlerine başlayan işletmeye göre bu uygulamalar daha yüksek maliyetler gerektirdiği için yetiştirilen ürünler, herkes için değil sağlıklı gıda ürünleri için daha fazla para ödemeye istekli bireylere daha uygundur. Birçok çeşit sebze ve meyvenin yanı sıra organik ve yerel tohumlar, dikey tarım uygulamalarında yararlanılabilecek makine ve teçhizatlar ve besin maddeleri üretilmekte ve satılmaktadır. İşletme hem bireysel olarak hem de bu ürünleri satarak bireyleri dikey tarıma teşvik ederek sürdürülebilirlik yaklaşımının yaygınlaşmasına katkıda bulunmaktadır. En önemlisi ise işletme, çiftliklerin kurulumu hususunda bir günlük eğitim programının yanı sıra ziyaretçilere çiftlikte yarım saatlik ücretli ve rehberli turlar düzenlemekte ve ayrıca bölgeye uzak olan ve dikey tarımla ilgili yeterli düzeyde bilgi almak isteyenlere uzaktan eğitim vermektedir (citygreens.in, t.y.).

Tarım arazilerinin azalması, kimyasal kalıntılar, su kıtlığı, nüfus artışı, iklim değişikliği gibi küresel boyutta yaşanan sorun ve gelişmeleri göz önünde bulundurarak Kocaeli şehrinde faaliyet gösteren HGT tarım, Türkiye'de dikey tarım faaliyetlerini yürüten işletmelerden birisidir. Bu işletmede, aeroponik ve hidroponik üretim sistemleri kullanılmaktadır ve marul çeşitlerinin yanı sıra ıspanak, çilek, filiz, roka, fesleğen, maydanoz, tere, medikal amaçlı kenevir, rezene ve adaçayı gibi ürünler yetiştirilmektedir. Ayrıca sürekli, sağlıklı ve çevreyi kirletmeyen tarım tesisleri ile %95'e varan su tasarrufu sağlanmakta, her yerde ve her koşulda tarım faaliyeti yürütülmekte, yüksek verim ile kolay üretim yapılmakta ve en lezzetli, kaliteli ürünler temin edilmektedir. Diğer taraftan teknolojinin ve Tarım 4.0'ın gelişimini de göz önünde bulunduran bu işletme, özellikle tarımsal ürünlerin izlenebilirliği bakımından tarım akademisinde sunmakta olduğu eğitimlerle bireylerin konuyla ilgili daha fazla bilinçlendirilmesine fırsat sunmaktadır (HydroGrowTech-HGT, t.y.).

Şehir içinde üretimi mümkün kılmak, sağlıklı, besleyici ve lezzetli bitkiler yetiştirmek ve çevreye duyarlı teknolojik tarlalar kurarak tarımsal üretimin ihtiyacı olan değişimi sağlamak amacıyla kurulan PlantFactory ise İstanbul'da faaliyet gösteren dikey tarım faaliyetlerini yürüten işletmelerden bir diğeridir. İşletmenin temel odağı, tarım ilaçlarına, mevsimlere ve uzak tedarik zincirlerine ihtiyaç duymadan %95 daha az su tüketimi ve metrekare başına 20 kat daha

fazla verimlilik elde ederek belli standartlar çerçevesinde tarımsal üretimin sağlanmasıdır. Birçok sebze ve meyvenin yanı sıra tıbbi ve aromatik bitkilerin de yetiştirildiği bu işletmede, sıfır pestisit ve GDO içermeyen tohumlar kullanılmaktadır. Diğer işletmelerde olduğu gibi bu işletmede de bitki fizyolojisi, iklimlendirme, sulama ve sirkülasyon, ışık, sistem dezenfeksiyonu gibi birçok konuda eğitim verilmektedir. Akademi dâhilinde yürütülen bu eğitim faaliyetleri ile tarım faaliyetlerinin köyden kente taşınması nedeniyle bireylerin bu tarım uygulamaları ve tohumdan hasada kadar tüm yetiştirme süreçleri hakkında bilinçlenmesi amaçlanmaktadır (PlantFactory, t.y.).

Sonuç

Sanayi Devrimi ile artış gösteren teknolojik gelişimler, insanların hayatına yönelik birçok fırsatı sunarken aynı zamanda birtakım olumsuzlukları da beraberinde getirebilmektedir. Söz gelimi, teknolojik gelişimlerle birlikte özellikle tarımsal üretimin teknolojiye dayalı olarak gerçekleştirilmeye başlaması, endüstriyel tarımsal üretimin artması ve teknoloji ile ortaya çıkan unsurlara yönelik kimyasalların kullanımının artması, organik ürünlere dolayısıyla organik tarıma yönelik eğilimi artırmıştır. Diğer taraftan tarım arazilerinin tahribatı, farklı amaçlarla kullanılmasıyla azalması ve diğer etkenlere bağlı olarak yok olması nedeniyle topraksız üretim olarak da ifade edilen ve tarım arazilerinden ziyade bina ve benzeri yerlerde tarımsal üretim yapma imkânı sunan dikey tarımın ortaya çıkması ve gelişim göstermesi, teknolojinin gelişimi ile paralellik göstermektedir. Örneğin dikey tarım üretim sistemlerinden akuaponik sistem içerisinde besin suyunun devridaimli çalışması teknolojinin sunduğu kolaylıklardan birisidir.

Organik ve dikey tarım tekniklerinde yönlendirici etkiye sahip olan esas etken ise insan ihtiyaçlarıdır. İnsan ihtiyaçlarının çeşitlenmesi ve farklılıklar göstermesi, hem organik hem de dikey tarım kavramlarının ortaya çıkmasına ortam hazırlamaktadır. Teknolojik gelişimler ise bu ihtiyaçlar doğrultusunda ortaya çıkan özellikle dikey tarımın uygulamaya geçirilmesi bakımından kolaylıklar sunmaktadır ve kısmen de yukarıda bahsedildiği üzere, ihtiyaçlar ve bu ihtiyaçlara yönelik uygulamaları yönlendirebilmektedir. Sonuç olarak, insanların ihtiyaçları temelinde şekillenen ve gastronomide yeni trendler olarak adlandırılan organik ve dikey tarım teknikleri ve ürünlerine olan talebin özellikle teknolojinin sınırsız gelişim göstermeye devam ettiği ve dünya nüfusu ile birlikte tüketimin devamlı olarak arttığı göz önüne alındığında, sürekli devam edeceği

aşikârdır. Bu bilgiler doğrultusunda, kitabın kapsamı çerçevesinde organik ve dikey tarım kavramlarının yanı sıra bu kavramlara ilişkin diğer bilgi birikimi ayrıntılı bir şekilde ele alınmış ve dünyada ve Türkiye'deki örnek uygulamalar sunulmuştur.

Kaynaklar

AlShrouf, A. (2017). Hydroponics, aeroponic and aquaponic as compared with conventional farming. *American Scientific Research Journal for Engineering, Technology, and Sciences (ASRJETS)*, *27*(1), 247-255.

Ataseven, Y., ve Güneş, E. (2008). Türkiye'de işlenmiş organik tarım ürünleri üretimi ve ticaretindeki gelişmeler. *Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, *22*(2), 25-33.

Best, H. (2008). Organic agriculture and the conventionalization hypothesis: A case study from West Germany. *Agriculture and human values*, *25*(1), 95-106.

Bingöl, B. (2015). Dikey tarım. *Düzce Üniversitesi Ormancılık Dergisi*, *11*(2), 92-99.

Birkby, J. (2016). Vertical farming. NCAT Smart Growth Specialist. ATTRA Sustainable Agriculture.

Bozok, D., Narin, M., ve Girgin, G. K. (2016). Organik tarım ve kırsal kalkınmaya etkisi: Kırtık Köyü örneği. *International Journal of Social and Economic Sciences*, *6*(1), 01-06.

Chole, A. S., Jadhav, A. R., ve Shinde, V. N. (2021). Vertical farming: Controlled environment agriculture. *Just Agriculture*, *1*(5), 249-256.

Crowder, D. W., ve Reganold, J. P. (2015). Financial competitiveness of organic agriculture on a global scale. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, *112*(24), 7611-7616.

Crucefix, D. (1998). Organic agriculture and sustainable rural livelihoods in developing countries. *Report by Natural Resources and Ethical Trade Programme, June*.

Eryılmaz, G. A., Kılıç, O., ve Boz, İ. (2019). Türkiye'de organik tarım ve iyi tarım uygulamalarının ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik açısından değerlendirilmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi*, *29*(2), 352-361.

Fischetti, M. (2008). Growing vertical. *Scientific American*, *18*(4), 74-79.

Garg, A., ve Balodi, R. (2014). Recent trends in agriculture: Vertical farming and organic farming. *Adv Plants Agric Res*, *1*(4), 142-144.

Gündüz, A. Y., ve Kaya, M. (2007). Avrupa Birliği tarım politikası ve Türkiye'de organik tarımın geliştirilmesi üzerine olası etkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *6*(21), 305-330.

Ilgar, R. (2017). Çanakkale ilinde tarımda sürdürülebilirlik ve organik tarım. *Doğu Coğrafya Dergisi*, *22*(37), 159-178.

İbiş, S. (2021). Sürdürülebilir gastronomide organik tarım ile iyi tarım uygulamalarının yeri ve önemi. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, *4*(5), 487-498.

İnternet: citygreens.in (t.y.). Our hydroponic footprints. Erişim adresi https://www.citygreens.in/hydroponic-farming

İnternet: ecovillagefindhorn.com (t.y.). Programmes of Findhorn ecovillage. Erişim adresi https://www.ecovillagefindhorn.com/index.php/programs

İnternet: govardhangoshala.com (t.y.). Govardhan ecovillage goshala. Erişim adresi https://www.govardhangoshala.com/about/

İnternet: HydroGrowTech – HGT (t.y.). HGT tarım. Erişim adresi https:// hgttarim.com/#scroll-here

İnternet: İksirli Çiftlik (2017). Ekoturizm – Neler Yapabiliriz? Erişim adresi https://www.iksirliciftlik.com.tr/neler-yapabilirsiniz/

İnternet: Lufa Farms (t.y.). About us. Erişim adresi https://montreal.lufa.com/en/about

İnternet: Open Farm Community – OFC (t.y.). Growing a relationship with food. Erişim adresi https://www.openfarmcommunity.com/about

İnternet: PlantFactory (t.y.). Hakkımızda. Erişim adresi https:// plantfactory.company/hakkimizda/

İnternet: Üç Elma Doğal Tarım Çiftliği (2016). Hakkımızda. Erişim adresi http://www.ucelmadogaltarim.com/hakkimizda/

İnternet: yesilist.com (t.y.). Govardhan ekoköyü – Hindistan. Erişim adresi https://www.yesilist.com/dunyanin-en-guzel-ekokoyleri/

İnternet: Yanmaz, R. (t.y.). Organik tarımın ilkeleri ve organik tarıma başlama. Erişim adresi https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/32725/mod_resource/ content/1/2.%20Hafta%20ORGANI%CC%87K%20TARIMIN%20O%CC%88ZELLI%CC%87KLERI%CC%87.pdf

İnternet: yoga.in (t.y.). Govardhan ecovillage. Erişim adresi https://www.yoga.in/ centers/govardhan-ecovillage-2155.html

Khanal, R. C. (2009). Climate change and organic agriculture. *Journal of Agriculture and Environment*, *10*, 100-110.

Khandaker, M., ve Kotzen, B. (2018). The potential for combining living wall and vertical farming systems with aquaponics with special emphasis on substrates. *Aquaculture research*, *49*(4), 1454-1468.

Kızılırmak, İ., Ofluoğlu, M., ve Şişik, L. (2016). Türkiye'de uygulanan gastronomi turları rotalarının web tabanlı analizi ve değerlendirmesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, *4*(Special issue 1), 258-269.

Konya Ovası Projesi (KOP, t.y.). Genel rehber – Organik tarım. Erişim adresi http://www.kop.gov.tr/upload/dokumanlar/223.pdf

Lotter, D. W. (2003). Organic agriculture. *Journal of sustainable agriculture*, *21*(4), 59-128.

Mäder, P., Fliessbach, A., Dubois, D., Gunst, L., Fried, P., ve Niggli, U. (2002). Soil fertility and biodiversity in organic farming. *Science*, *296*(5573), 1694-1697.

Orman Genel Müdürlüğü – OGM (2020). Muğla Çandır ekoturizm alanı. Erişim adresi https://www.ogm.gov.tr/tr/yararli-bilgiler/mutlaka-gormelisiniz/mu%C4%9Fla-%C3%A7and%C4%B1r-ekoturizm-alan%C4%B1

Reganold, J. P., ve Wachter, J. M. (2016). Organic agriculture in the twenty-first century. *Nature plants*, *2*(2), 1-8.

Sayın, C. (2002). Avrupa Birliği'nde organik tarıma yönelik politikalar. *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, *15*(2), 31-38.

Şahin, G., ve Kendirli, B. (2016). Yeni bir zirai işletme modeli: Dikey çiftlikler. *TÜCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu*, 682-695.

Turgarini, D. (2016, November). Gastronomy tourism attraction in Ternate city. In *1st International Conference on Tourism Gastronomy and Tourist Destination (ICTGTD 2016)* (pp. 90-96).

Turhan, Ş. (2005). Tarımda sürdürülebilirlik ve organik tarım. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, *11*(1 ve 2), 13-24.

Willer, H., Lernoud, J., ve Kemper, L. (2018). The world of organic agriculture 2018: Summary. In *The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends 2018* (pp. 22-31). Research Institute of Organic Agriculture FiBL and IFOAM-Organics International.

17. BÖLÜM

ORGANİK RESTORANLAR

Emine Şimşek Evren

Giriş

Organik yeme içme, sağlıklı beslenme ve sürdürülebilirlik kaygısının bir uzantısı olarak uzun yıllardır hemen hemen tüm toplumların gündemindedir. Özellikle sağlıklı beslenmeye duyarlı insanlar, organik ürünlere büyük ilgi göstermiş ve organik yemek pazarı gittikçe büyümüştür. Günümüzde menülerinde organik kalemlere yer veren restoranların sayısı artmış, müşterilerin önemli bir kısmı (%70) sağlıklı organik ürünler sunan restoranları desteklemeye başlamıştır (National Restaurant Association, 2016; Lu ve Gursoy, 2017; Lu ve Chi, 2018). Bu gelişen trendin temelinde kuşkusuz insanların organik ürünleri geleneksel ürünlere göre daha güvenli, sağlıklı ve çevreci olarak değerlendirmeleri yatmaktadır (Lea ve Worsley, 2005; Crinnion, 2010; Benbrook ve Baker, 2014; Curl ve diğerleri, 2015).

Organik restoranların tedarik kaynağı hâline gelen organik tarım ve hayvancılık, neredeyse dünyadaki tüm ülkelerde yapılmakta ve organik üretim alanları giderek artmaktadır. Organik Tarım Araştırma Enstitüsünün (FIBL) küresel organik tarım istatistiklerine göre 2009 yılında 160 ülkede yaklaşık 37.2 milyon hektar organik tarım alanı bulunmaktaydı (Willer ve Klicher, 2011). Kurumun güncel istatistiklerine göre ise aradan geçen 10 yıl içinde bu rakam 72.3 milyon hektara (yaklaşık iki katı) ulaşmıştır. Bu kapsamda organik tarım alanları açısından dünya genelinde büyük bir gelişme olduğu ifade edilebilir. Ülkeler bazında bakıldığında ise Avustralya'nın diğer ülkelere kıyasla çok ciddi bir üstünlüğünün olduğu görülmektedir. Avustralya 35.69 milyon hektarlık alanda organik tarım yaparken ona en yakın ülke 3.67 milyon hektarlık alanla Arjantin olmuş-

tur. Ardından İspanya (2.35), ABD (2,33), Hindistan (2.30), Fransa (2.24), Çin (2.22), Uruguay (2.14), İtalya (1.99), Almanya (1,61) gelmektedir. Bu değerler ülkelerin toprak büyüklüğüyle de alakalıdır. Öyle ki, toplam tarım alanı içinde organik tarıma ayrılan kısımlar incelendiğinde listenin biraz değiştiği görülmektedir. Bu durumda tarım alanlarının %41'ini organik tarıma ayıran Lihtenştayn öne çıkmakta; ardından Avustralya (%26.1), São Tomé ve Príncipe (%24.9), Estonya (%22.3), İsveç (%20.4), İsviçre (16.5), Çekya (%15.4), Uruguay (%15.3), İtalya (%15.2), Litvanya (%14.8) gelmektedir. Türkiye ise organik tarım alanı büyüklüğü açısından 18. sırada (518.435 hektar), oransal açıdan bakıldığında ise 59. sırada yer almaktadır (FIBL, 2021). Öte yandan özellikle 1990'lardan bu yana gelişen organik hayvancılık da restoranların menülerinde organik tabaklara yer vermesinde en önemli gelişmelerden biri olmuştur (Maunder ve Kennard, 2000). Günümüzde restoran işletmeleri et, süt, yumurta, sebze-meyve, tahıl ürünleri ve alkollü/alkolsüz içkiler dâhil olmak üzere hemen hemen tüm ürünlerde organik alternatifler sunabilmektedir.

Literatür incelendiğinde, bu alandaki çalışmaların daha çok organik tarım konusunu işlediği; organik restoranlara yönelik akademik ilginin ise son yıllarda artmaya başlamakla birlikte (örneğin Poulston ve Yiu, 2011; Hanks ve Mattila, 2016; Lu ve Gursoy, 2017; Shin, Moon, Jung ve Severt, 2017; Lu ve Chi, 2018; Shin, Im, Jung ve Severt, 2018; Jeong ve Jang, 2019; Shin, Im, Jung ve Severt, 2019) gelişime açık olduğu ifade edilebilir. Bu noktadan hareketle çalışmada öncelikle organik kavramı ve organik hareketi üzerinde durulmuş, ardından organik restoran işletmeciliği ve organik yiyecekler ve içecekler incelenmiştir.

17.1. Organik Kavramı ve Organik Hareketi

Organik kelimesi Türkçeye, Fransızca "organique" kelimesinden geçmiştir. Kelime anlamı olarak "doğal yolla yapılan", "organlarla organizmayla ilgili olan" anlamına gelmektedir (https://sozluk.gov.tr/). Organik ürün ise üretim, işleme, paketleme, taşıma vb. tüm süreçlerinde kimyasal girdi kullanılmayan, her aşaması kontrollü ve sertifikalı bir şekilde yapılan üretim süreçleri sonucunda elde edilen ürünleri ifade etmektedir (Hamzaoui-Essoussi, Sirieix ve Zahaf, 2012).

Organik hareketinin ortaya çıkışı organik tarıma dayalıdır. Organik tarım uygulamalarının ilk örnekleri ise 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkmıştır. Dünyanın farklı noktalarında birbirine yakın zamanlarda ortaya çıkan bu hareketler öncü bazı isimlerin çalışmalarıyla şekillenmiştir. Bazı organik hareketi öncüleri arasında Japonya'dan Masanobu Fukuoka, Hindistan'dan Bashkar Save, Alman-

ya'dan Rudolf Steiner, Meksika'dan Efraim Hernandez Xolocotzi, Fransa'dan Raoul Lemaire, Amerika'dan Rachel Carson, Avustralya'dan Bill Mollison, Almanya'dan Hans-Peter Rusch, İngiltere'den Albert Howard, Brezilya'dan Anna Primavesi, İsviçre'den Hans ve Maria Müller, İngiltere'den Eve Balfour, Amerika'dan Jerome Rodale gösterilebilir. Bu öncülerin her biri kendi ülkelerinde organik tarım uygulamalarının tanınması ve geliştirilmesi açısından önemli çalışmalar yürütmüştür. Örneğin organik tarımın babası olarak bilinen Albert Howard, doğup büyüdüğü İngiltere'den ayrılıp gittiği Hindistan'da yerli çiftçilerden kompostlama tekniğini ve felsefesini (topraktan alınanın tekrar toprağa dönmesi) öğrenmiş; 26 yıl sonra İngiltere'ye döndüğünde bu tekniğin İngiltere'deki öncüsü olmuş ve bu kapsamda "Tarımsal Ahit" adını verdiği bir de kitap yayımlamıştır (Marangoz ve Kumcu, 2018; Pearson, Henryks ve Jones, 2010).

Bahsi geçen öncü hareketlerden sonra, organik tarıma ilişkin kurum ve kuruluşların kurulması organik hareketi açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. 1947'de Pensilvanya'da (ABD) kurulan Rodale Enstitüsü, 1950'de Almanya'nın Darmstadt kentinde kurulan Biyodinamik Araştırma Enstitüsü, 1974'te İsviçre'nin Oberwil kentinde kurulan Organik Tarım Araştırma Enstitüsü önemli kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Çatı örgüt olarak kurulan IFOAM'ın (Uluslararası Organik Tarım Hareketleri Federasyonu) ortaya çıkışı ise organik hareketi açısından en önemli gelişmelerden biridir. IFOAM, organik tarım hareketini küresel olarak düzenleyebilmek adına 1972 yılında, üç kıtadan beş kurucu organizasyon tarafından kurulmuştur. Organik hareketinin küresel koordinasyonu için fon sağlayan bu kuruluş, 1990'lara kadar çoğu ulusal hükûmet tarafından tanınmamış olsa da zamanla dünya çapında kabul gören bir örgüt olmuştur. Günümüzde IFOAM, tüm dünyadaki organik tarım hareketlerini bir çatı altında toplamayı, hareketin gelişimini sağlıklı bir şekilde yönlendirmeyi, gerekli standart ve yönetmelikleri hazırlamayı, tüm gelişmeleri üyelerine ve çiftçilere aktarmayı amaçlayan bir kuruluş olarak varlığını korumaktadır (Crucefix ve Blake, 2000; Heckman, 2006; Marangoz ve Kumcu, 2018). IFOAM'dan sonra önemli örgütlerden biri OTA (The Organic Trade Association) olmuştur. 1985 yılında OFPANA (The Organic Foods Production Association of North America) adıyla kurulan örgüt, 1994'te OTA adını almıştır. Kuzey Amerika, Meksika ve Kanada'daki organik üretim standartlarını koruma amacıyla kurulan örgüt, organik ürün ticaretini geliştirmeye çaba harcamıştır (Kurt, 2006: 40).

Organik tarımın gelişmesi açısından yeşil devrim olarak değerlendirilen hareketin de önemli yeri vardır. Bu hareket, 1940-1970 yılları arasında özellikle nüfusun hızlı bir şekilde artması ve İkinci Dünya Savaşı sonrası tarımsal ürünlere

olan ihtiyacın artması sonucu ortaya çıkmıştır. Norman Borlaug'ın öncülük ettiği bu hareket, daha verimli tohumların üretilmesini sağlamaya çalışmış ve üretimin nasıl artırılabileceğine odaklanmıştır. Bu doğrultuda sentetik kimyasal tarım ilaçları ve mineral gübrelerin kullanımı da artmıştır. Bu kullanılan kimyasal tarım ilaçlarının yarattığı olumsuz etkiler, yoğun olarak ilk kullanılan ülkelerde görülmeye başlanmıştır. Bu kapsamda özellikle hava, toprak ve sudaki kirlilik gözle görülür hâle gelişmiştir. Dolayısıyla yeşil devrimin üretimi artırmak adına tarım alanlarına getirdiği yenilikler, bir süre sonra çevreye zarar vermeye başlamıştır. Bunun üzerine bazı ülkeler, ekolojik tarım uygulamalarına yönelmiş ve organik tarım hareketi gelişmiştir (Korcak, 1992; Aksoy ve Altındişli, 1999; Sams, 2000; Reddy, 2010).

Türkiye'deki organik tarım hareketine bakıldığında, bu hareketin Avrupalı organik tarım şirketlerinin temsilcileri aracılığı ile başladığı görülmektedir. Avrupa'da yetiştirilemeyen ürünlere gelen talebin bir sonucu olarak, organik tarımın 1984-1985 yıllarında başladığı ifade edilebilir (Demiryürek, 2000; 2004). Avrupa Topluluğuna organik ürün ihraç edecek ülkelerin uymak zorunda olduğu kuralları ortaya koyan 2092/ 91 sayılı Yönetmelik'in 14 Ocak 1992 tarihinde yayımlanan 94/92 sayılı Ek'inin yürürlüğe girmesinin ardından Türkiye Avrupa'ya ihracat yapabilmek için organik tarıma yönelmiştir. Bu kapsamda 1992 yılında "Ekolojik Tarım Organizasyonu Derneği" kurulmuştur. Dernek üyeleri arasında organik tarıma ilgi duyan ve üzerinde çalışmalar gerçekleştiren çiftçiler, üreticiler, ihracatçılar, üniversite ve Tarım Bakanlığı araştırmacıları, kontrolörler ve sertifikerler yer almaktadır. ETO, 1999 ve 2001 yıllarında düzenlediği iki sempozyum ile (Türkiye Ekolojik Tarım Sempozyumu) organik tarımın gelişmesine katkıda bulunmuştur. Ayrıca 1992 yılında ekolojik üretimin artmasına paralel olarak üretim, kontrol, sertifikasyon ve dışsatım kurallarının konması, ekolojik tarım fikrinin devlet ve özel sektörde daha geniş gruplara yayılma ihtiyacının doğması sonucunda ETO (Ekolojik Tarım Organizasyonu) ve Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı bünyesinde de ETK (Ekolojik Tarım Komitesi) kurulmuştur (Aksoy ve Altındişli, 1996; Kurtar ve Ayan, 2004). 1994 yılında "Bitkisel ve Hayvansal Ürünlerin Ekolojik Metotlarla Üretilmesine İlişkin Yönetmelik", 2002 yılında ise "Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik" yürürlüğe girmiştir. Daha sonra "Organik Tarım Kanunu" 03.12.2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun amacı, tüketiciye güvenilir, kaliteli ürünler sunmak üzere organik ürün ve girdilerin üretiminin geliştirilmesini sağlamak için gerekli tedbirlerin alınmasına ilişkin usul ve esasları belirlemektir. Sonrasında ise 2010 yılında "Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik" yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmeliğin amacı; ekolojik dengenin korunması, organik

tarımsal faaliyetlerin yürütülmesi, organik tarımsal üretimin ve pazarlamanın düzenlenmesi, geliştirilmesi, yaygınlaştırılmasına ilişkin usul ve esasları belirlemektir. Türkiye'de ilgili yönetmelikler ve Ulusal Organik Tarım Stratejik Planı çerçevesinde yıllar itibarıyla organik tarıma verilen desteğin artmaya başladığı görülmektedir (Dalbeyler ve Işın, 2017).

Günümüzde gerek Türkiye'de gerekse dünya genelinde organik hareketi sürdürülebilirlik yaklaşımı ile birlikte güç kazanan ve geleceğin üretim-tüketim kültürüne yön verecek bir hareket olarak görülmektedir. Bazı yazarlar (Arbenz, Gould ve Stopes, 2017; Marangoz ve Kumcu, 2018) ve kurumlar (IFOAM, 2016) tarafından organik 3.0 olarak adlandırılan geleceğin organik hareketinin yeni teknolojileri takip eden, sürekli iyileştirme odaklı, daha şeffaf ve sürdürülebilir, gerçek değer-maliyet analizlerini esas alan ve çiftlikten tüketiciye anlayışını benimseyen bir yapıya kavuşacağını ileri sürmektedir.

Buraya kadar anlatılanlardan anlaşılan, Franklin Hiram King'in 1911 tarihli öncü çalışmasından (Farmers of Forty Centuries) bu yana organik tarım konusu önemli bir gelişme ivmesi yakalamıştır (Pearson ve diğerleri, 2010). Peki, üzerinde önemle durulan bu organik tarım olayı tam olarak nedir? Organik tarım, sentetik içerikli gübre, tarım ilaçları, büyüme düzenleyicileri ve hayvan yem katkıları kullanımını yasaklayan veya bunlardan büyük ölçüde kaçınan bir üretim sistemidir. Organik tarım sistemleri; toprağı işlemek ve verimliliğini korumak, bitki besin maddeleri sağlamak, zararlı böcek, yabancı ot ve hastalıkları kontrol etmek için bitki artıkları, hayvan gübresi, baklagiller, yeşil gübreleme, organik çiftlik atıkları ve biyolojik zararlı kontrolü işlemlerine dayanır (Winter ve Davis, 2006). Organik tarım, organik felsefesinin sonucudur ve ancak organik tarım sayesinde sürdürülebilir tarımdan söz edilebilir. Bu kapsamda sürdürülebilirliğin sağlanması için topraktan alınanın toprağa geri verilmesi ve geri dönüşüm ilkeleri, tarla ve bahçenin ötesinde üretim ve tüketimin tüm yönlerini dikkate almak gerekir (Sams, 2000). Organik üretimin temel ilke ve uygulamaları arasında, toprakların uzun vadeli verimliliğini korumak ve artırmak, her türlü kirliliği en aza indirmek, sentetik gübre ve pestisit kullanımından kaçınmak için çiftçilik sistemi içindeki biyolojik döngüleri teşvik etmek ve geliştirmek yer almaktadır (Bourn ve Prescott, 2002). Kısaca organik üretim denildiğinde toprak organizmaları, bitkiler, çiftlik hayvanları ve insanlar dâhil olmak üzere tarımsal ekosistem içindeki çeşitli toplulukların üretkenliğini ve uygunluğunu optimize etmek için tasarlanmış bütünsel bir sistem kastedilmektedir. Organik üretimin temel amacı, sürdürülebilir ve çevre ile uyumlu bir ortam oluşturmaktadır (Sundrum, 2006).

Bir ürünün organik olarak etiketlenebilmesi için belirli süreçlerden geçerek sertifika alması gerekmektedir. Zira insanlar, konvansiyonel tarımla elde edilen ürünlerden daha pahalı olan bu ürünlere para öderken güven duyma isteği içindedirler. Günümüzde bir ürünün organik olduğunu kanıtlayan, farklı ulusal ve/veya uluslararası kuruluşlar tarafından verilen çeşitli sertifikalar bulunmaktadır. Bu farklı sertifikalar arasındaki uyumu, uluslararası çatı kurum olan IFOAM'ın standartları sağlamaktadır. 1992 yılından bu yana uygulanan bu denklik uygulamasına ek olarak, Codex Alimentarius standartları da 1999 itibarıyla uluslararası yasal çatı görevi görmektedir. Ülkeler arasında sertifikasyon konusunda yaşanan sorunların çözümünde Codex yasaları çözüm sunmaktadır (Canan Özbağ, 2010: 50-57).

17.2. Organik Restoran İşletmeciliği

Restoran işletmeleri, tüm ekonomik organizasyonlar gibi, kâr amaçlı kuruluşlardır. Dolayısıyla güncel rekabet koşulları altında pazarın beklentileri nasıl şekilleniyorsa o şekilde hareket etme, restoran işletmeleri için de doğal sürecin bir parçasıdır. Müşterileri genel olarak nelerin memnun ettiği, nelerin şikâyet etmelerine neden olduğu sunulan ürün çeşidini ve restoranın işleyiş mekanizmasını şekillendirmektedir (Johns ve Tyas, 1996; Kivela, Inbakaran ve Reece, 1999; Kivela, Inbakaran ve Reece, 2000; Sulek ve Hensley, 2004; Blanuša, Kalenjuk ve Gagic, 2017). İnsanların restoranlardan duydukları memnuniyet veya restoran tercihleri üzerinde pek çok faktörün etkisi vardır (Harrington, Ottenbacher ve Way, 2013; Ponnam ve Balaji, 2014; Jung, Sydnor, Lee ve Almanza, 2015). Restoranın kendine has özelliklerinin olması (Ponnam ve Balaji, 2014), sahip olduğu atmosfer ve yemekler için bekleme süresi (Sulek ve Hensley, 2004) ve özellikle yemeğin kalitesi (Davies ve Vollmann, 1990; Gupta, McLaughlin ve Gomez, 2007; Namkung ve Jang, 2007; Jung ve diğerleri, 2015) bu faktörler arasında öne çıkmaktadır. Yemeğin kalitesine ilişkin değerlendirmeler açısından lezzet, görsellik vb. özelliklerle birlikte son yıllarda üzerinde durulan en önemli konulardan biri de sağlıklı ve organik olmasıdır. Organik ürünlere ilişkin bu artan ilgi günümüz yiyecek içecek sektörünü de kökten etkilemekte; hızlı yemek sektöründe hizmet verenler (McDonalds, Chipotle vb.) dâhil çoğu restoran menülerine organik kalemler eklemektedir (Lu ve Chi, 2018; Shin ve diğerleri, 2017).

Bir restoranın organik olarak değerlendirilmesi servis edilen ürünlerin organik olma durumuyla ilgilidir. Uygulamada organik restoran olma durumu farklılık

gösterebilmektedir. Örneğin bazı restoranlar tüm tedariklerini organik ürünlerden sağlayıp işlem süreçlerini de organikleştirerek tam bir organik restoran olabilirken bazıları menüdeki bazı kalemleri organik başlığı altında servis etmektedir. Çeşitli ekonomik sebeplerden dolayı menüye organik kalem ekleme uygulaması daha yaygındır (Poulston ve Yiu, 2011). İster tamamı organik olsun isterse bir kısmı, bu restoranlar son yıllarda müşterilerden yoğun ilgi görmeye başlamıştır. Peki, insanları organik restoranlara yönlendiren nedir? Bu sorunun cevabının organik restoran ve/veya organik yemek tercihleriyle ilgili araştırmalarda bulmak mümkündür. Bu tarz araştırmalarda en öne çıkan bulgu, insanların sağlıklı beslenme motivasyonuyla organik restoranları ve yemekleri tercih ettikleri yönündedir (Tregear, Dent ve McGregor, 1994; Huang, 1996; Schifferstein ve Ophuis, 1998; Magnusson, Arvola, Hursti, Åberg ve Sjödén, 2001; Chinnici, D'Amico ve Pecorino, 2002; Zanoli ve Naspetti, 2002). Bunun yanında bazı araştırmalarda organik gıdaların daha besleyici olabileceği ortaya konulurken (Jolly, 1991; Hill ve Lynchehaun, 2002); organik yiyeceklerin daha besleyici olduğuna dair kesin bir kanıtın olmadığı yönünde çalışmalar da bulunmaktadır (Trewavas, 2001; Williams, 2002). Organik yemeklerin lezzeti olduğu konusu ise biraz karışıktır. Chen (2009) damak tadının kültürden kültüre farklılık gösteriyor olmasına bağlı olarak bazı ülkelerde daha lezzetli, bazı ülkelerde aynı, bazılarında daha lezzetsiz olarak algılanabileceğini ifade etmektedir. Ayrıca çevre duyarlılığı ve etik kaygılar da insanların organik yemeklere ve restoranlara yönelmesinde önemli faktörlerdir (Lockie, Lyons, Lawrence ve Mummery, 2004; Shin ve diğerleri, 2017). Kuzey Amerika'da yürütülen bir çalışmada (Nielsen, 2010) katılımcıların %59'unun çevre dostu uygulamaları desteklemek adına organik ürünleri tüketme eğilimi gösterdiğini, ayrıca %38'inin de organik ürün satın almanın doğru bir şey olduğunu düşündüğü ortaya konmuştur. McCarthy ve Murphy'nin (2013) organik yemek tercih edenlerin (markette veya restoranda) profili üzerine yürüttükleri çalışmalarının, organik pazarının kimlerden oluştuğunu ve neden organik yemek tercih ettiklerini açıklamada yardımcı bir kaynak olduğu söylenebilir. Organik tarımın lideri konumundaki Avustralya'da yürütülen çalışmada, organik pazarının en önemli bölümünü ailenin beslenme düzeninden kendini daha çok sorumlu hissettiği düşünülen kadınlar oluşturmaktadır. Ayrıca eğitim düzeyi yüksek kişiler organik pazarında daha büyük bir bölümü oluşturmaktadır. Genellikle marketlerden veya organik mağazalarından bu tarz ürünlere ulaşan katılımcıların sadece %22'si organik restoran veya kafelerde organik ürün tüketmektedir. En öne çıkan tercih nedenleri ürünlerin taze ve lezzetli olması, ayrıca kötü muamele görmemiş hayvansal ürünleri içermesidir. Çoğunluğu doğal ürünler tükettiğini ve sağlıklı-dengeli beslendiği-

ni belirten organik tüketicilerin her organik etiketli ürünün organik olmadığı kanısında olduğu ve politik tüketiciler oldukları da çalışmanın bulguları arasındadır.

Organik yemeklerle ilgili müşterileri zorlayan temel konu ise fiyatlarının yüksek olmasıdır (McCarthy ve Murphy, 2013; Marian, Chrysochou, Krystallis ve Thøgersen, 2014; Katt ve Meixner, 2020). Bu kapsamda, insanların organik yemekler için daha fazla ödeme yapmak zorunda olmaları, temel kısıtlardan biri olarak görülmektedir. Bu noktadan hareketle bazı çalışmalarda insanların neden organik ürünlere daha fazla para ödemeyi kabul ettikleri konusu üzerinde durulmuştur. Örneğin Shin ve diğerleri (2017), ABD'li tüketiciler üzerinde yürüttükleri araştırmada, insanların organik menüleri tercih etmesi ve bu menüler için daha fazla para ödemeye razı olmaları üzerinde çevre korumaya önem vermeleri ve genel olarak fedakâr yapıda olmalarının etkisi olduğunu tespit etmişlerdir. Benzer şekilde Shin ve diğerleri (2019) de sırasıyla; çevre konusundaki kaygılar, sosyal kaygılar ve sağlık bilincinin organik yemek için daha fazla ödeme isteği üzerinde etkili olduğunu ortaya koymuşlardır. Jeong ve Jang (2019) ise ABD'li örneklem çerçevesinde, insanların organik yemeklere ödedikleri paranın kabul edilebilirliği üzerine bir çalışma yürütmüştür. Çalışmada katılımcılara son bir hafta içinde herhangi bir lüks restoran (fine dining) veya normal restoranda (casual dining) yemek yiyip yemedikleri sorulmuş ve alınan cevaba göre katılımcılar gruplandırılmıştır. Ardından yemek yedikleri restoranın ismi, yedikleri yemek ve ödedikleri para sorulmuş ve aynı ürünün organik alternatifine yüzde kaç daha fazla ödeme yapabilecekleri sorulmuştur. Elde edilen yanıtlar doğrultusunda oluşan senaryo, sağlık bilinci, satın alma eğilimi ve demografik değişkenler kapsamında incelenmiştir. Çeşitli doğrusal ve dolaylı etki analizleri kapsamında elde edilen bulgular, normal restoran müşterilerinin lüks restoran müşterilerine oranla farklı fiyat yüksekliği düzeylerinde organik yemek satın alma isteklerinin daha yüksek olduğunu göstermiştir. Bulgular ayrıca normal restoran müşterilerinin normal yemeğe ödediği fiyat esas alındığında, organik alternatifine oransal olarak daha fazla ödeme yapma eğilimi içinde olduklarını ortaya koymuştur. Yazarlar bu bulguyu, lüks restoran müşterilerinin yemeklere hâlihazırda yüksek fiyatlar ödüyor olmalarıyla açıklamıştır. Ayrıca sağlık bilinci yüksek olanların, kadınların ve yaşlıların organik alternatife daha fazla ödeme yapma eğiliminin yüksek olduğu şeklinde bulgular söz konusudur.

Organik restoran işletmeciliğinin en önemli kısımlarından birisi pazarlamadır. Pazarlama iletişiminde kullanılan organik temalı mesajlar, müşterilerin olumlu tutum göstermesini sağlamaktadır. Örneğin Hanks ve Mattila (2016), ABD'de

yürüttükleri çalışmada organik temalı mesajların davranışsal eğilim üzerinde (tekrar satın alma) hem doğrudan hem diğer bazı değişkenlerin (güven ve kurumsal sosyal sorumluluk algısı) aracılığıyla etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Poulston ve Yiu (2011) ise bu konuyu arz tarafı açısından ele alıp restoranların organik yemekleri menülerine eklemesini "Kâr mı, ilkeler mi?" sorusu çerçevesinde incelemiştir. Yeni Zelanda Auckland'te yürütülen çalışmada beş restoran işletmecisiyle görüşme yapan yazarlar elde ettikleri bulgular doğrultusunda iki tip müşteri ve restoran tipi olduğunu ve bunların ekonomik koşullardan büyük ölçüde etkilendiklerini öne sürmüşlerdir. Birinci tip restoran *kâr öncelikli*, ikincisi *organik öncelikli* restorandır. Kâr öncelikli restoranları genel olarak lüks restoranlar olarak değerlendiren yazarlar, bu tip restoranların müşteri önceliklerini (marka değeri, orijinal içerikler, ambiyans, duyulara hitap, profesyonel şefler vb.) esas aldıklarını ve organik pazarın henüz çok büyük değer taşımadığı görüşünü benimsediklerini belirtmişlerdir. Organik öncelikli restoranlar ise daha çok orta sınıf yiyecek içecek işletmeleridir. Yeşil duyarlılığı yüksek olan ve yeni pazarlara heyecanla bakan bu işletmeciler, organik menülere daha açıktır ancak onlar da henüz bu pazarın yeterince büyümediği ve mevcut organik yemek meraklılarının da büyük ölçüde çevre dostu imaj yaratma çabasında olanlardan oluştuğu fikrindedirler. Müşteri tiplerinin ilki, *sosyal ve kişisel odaklı* müşterilerdir ve bunların esasında organik yemeklerin ne olduğunu dahi bilmeyen, organik modasından etkilenen kişiler oldukları düşünülmektedir. Diğer grup ise *sağlık ve çevre öncelikli* müşterilerdir ve çalışmaya göre günümüz organik pazarının çok küçük bir bölümü gerçekten bu duyarlılıklarla hareket etmektedir.

Yukarıdaki değerlendirmelerden anlaşılan, insanlar organik yemekleri pahalı bulsalar da daha sağlıklı, taze, çevreye daha az zararlı, hayvan refahını önemseyen üretim süreçleriyle üretildikleri için organik yemekleri tercih etmektedirler. Ayrıca bazı insanların modadan etkilenip organik menülere ilgi gösterdiği de anlaşılmaktadır. İster bir imaj yansıtma çabası için olsun isterse de samimi sağlık ve çevre duyarlılığı için olsun insanların organik yemeklere yönelme motivasyonunu ortaya çıkaran, kuşkusuz yaşadığımız çevrenin kirlenmesi, besinlerin üretim süreçlerindeki sağlıksız koşullar ve tüm bunların sonucunda geleneksel yeme içme biçimine yönelik güvensizlik ortamıdır. Son yıllarda yaşanan deli dana hastalığı, şap hastalığı, antibiyotik kullanımı gibi olumsuzluklar hayvansal ürünlere olan güveni, tarımda kullanılan zirai ilaçlar, gübreler, hormonlar vb. kimyasallar tarımsal ürünlere olan güveni zedelemiştir (Wandel ve Bugge, 1997; Foster, 2000; Magnusson ve diğerleri, 2001). Bunun sonucunda insanlar

çeşitli sertifikalarla kanıtlanmış organik gıdalara yönelmiş, restoranlar da bu akımdan etkilenip organik yemekleri menülerine eklemiştir (Towers ve Pratten, 2003). Ancak restoran işletmelerinin önemli bir kısmının hâlen organik yemeklere mesafeli olduğu da bilinmektedir (Mitchell, 2006). Bunun temel nedeni ise organik ürünlerin %50-75 civarında daha pahalı olması ve pazarın henüz yeterince büyük olmamasıdır (Radman, 2005; Jones, 2008; Poulston ve Yiu, 2011). Bu niş pazara yüksek fiyatlarla ürün satmak, özellikle fiyat düzeyi normalde de yüksek olan lüks işletmeler için külfetli görülmektedir. Ayrıca organik gıda temininde ödeme prosedürü uyuşmazlıkları, güvenilir tedarikçi bulma zorluğu, yıl boyunca ürün bulmada yaşanan olası aksaklıklar, yerel kaynaklar hakkında bilgi eksikliği, yetersiz dağıtım sistemi, uygunsuz sipariş teslimi, sınırlı bulunabilirlik ve miktarlar, değişken maliyetler gibi durumlar organik restoranların karşılaşabileceği diğer sorunlardır (Poulston ve Yiu, 2011; Gagić, Mikšić ve Petrović, 2015).

17.3. Organik Yiyecekler ve İçecekler

Restoran menüsünde yer alan bir tabağın organik olabilmesi için tamamının veya en azından büyük bir bölümünün organik malzemelerden oluşması gerekmektedir. Organik üretim süreçleriyle elde edilen sebzeler, meyveler, yağlar, ekmekler, etler, hatta içkiler restoran menülerinde şık ve lezzetli yemekleri ve içecekleri oluşturmaktadır. Bu başlık altında bazı organik yiyecek içeceklere ilişkin bilgiler aktarılmıştır.

17.3.1. Organik Et ve Balık

Organik yeme olgusu, organik hareketinin ilk ortaya çıktığı yıllarda daha çok bitkisel ürünlerle sınırlı bir olgu olarak algılanmıştır. Ancak sonraları, özellikle 1990'larda, organik üretim süreçlerinin hayvansal ürünlerde de uygulanabileceği görülmüş ve organik hayvansal ürünler piyasası da gelişmeye başlamıştır. Yasal prosedürler bitkisel üretimle benzerlik göstermekte olup et ürünlerinin organik üretim süreçlerini denetleyen farklı sertifika merkezleri bulunmaktadır. Günümüzde sığır, koyun/keçi, domuz, tavuk ve su ürünleri üretiminde organik süreçler uygulanmaktadır (Maunder ve Kennard, 2000; Bayram, Aksakal, Karaalp ve Daş, 2013; Yavuzer, 2014; Öztürk ve Türkoğlu, 2014).

Bitkisel üretimde olduğu gibi, organik et üretiminde de belirli standartlar söz konusudur. Bu standartları şu şekilde sıralamak mümkündür (Maunder ve Kennard, 2000: 93-95; Dellal ve diğerleri, 2015: 883-884):

- **Hayvanların kökeni**: Hayvan ırklarının korunması ve yerel ırklara ağırlık verilmesi organik et üretiminde önemlidir. Bu kapsamda sığır, koyun veya domuzların doğumdan itibaren organik çiftliklerde kontrollü bir şekilde yetiştirilmesi ve ırk birleştirmesi gibi uygulamaların sınırlandırılması gerekmektedir.
- **Hayvan sağlığı**: Organik hayvancılıkta, geleneksel veteriner ilaçları yerine hayvan sağlığının korunması için uygun koşulların oluşturulması esastır. Bu noktada, hayvanların refahı, uygun barınma ve beslenme sistemleri, düşük hayvan yoğunluğu, yüksek besicilik standartları ve geniş yelpazeli alternatif tedavi tekniklerine ağırlık verilmektedir. Diğer bir ifadeyle, önleyici uygulamalara odaklanılmaktadır. Ayrıca organik hayvancılığa uygun ilaç ve tedavi teknikleri kullanılmalıdır. Bunun yanında ciddi rahatsızlıklarda veteriner ilaçlarından da kontrollü bir şekilde yararlanılabilir ancak böyle bir durumda ilacın bitiminden en az 14 gün geçtikten sonra hayvanın etinden yararlanılabilir ve bunların organik etiketiyle pazarlanması uygun değildir.
- **Hayvan refahı ve barınma koşulları:** Hayvanların organik olarak etiketlenebilmeleri sadece ne yiyip içtikleriyle değil aynı zamanda hangi koşullarda yaşadıklarıyla ilgilidir. Mümkün olan en yüksek refah ortamının yaratılıp hayvanların davranışsal ihtiyaçlarının karşılanması en önemli konulardan birisidir. Ayrıca hayvanların kendi türleriyle birlikte yaşamaları, izole edilmemeleri önem taşımaktadır.
- **Hayvancılık diyetleri:** İdeal bir organik hayvancılık uygulamasından beklenen; tüm yemlerin organik koşullarda, organik çiftliklerde üretilmiş olmasıdır. Ancak uygulamadaki tedarik sıkıntıları, sentetik yemlerin kullanılmasına da sınırlı ölçülerde izin vermektedir. Örneğin İngiltere'de UKROFS (United Kingdom Register of Organic Food Standards - Birleşik Krallık Organik Gıda Standartları Kaydı) %50 organik, %40 dönüşümlü, %10 organik olmayan şeklinde kabul edilebilir oranlar belirlemiştir. Bununla birlikte GDO içeren hiçbir besin hayvanlara verilemez; organik diyette öncelik toprağa bağlı üretim ve organik çimlerdedir.
- **Hayvancılık kayıtları:** Organik hayvan yetiştiriciliğinde hayvanın organik yaşamı hakkında bilgiler veren kayıt süreci önemlidir. Hayvanın kökeni, karantina ölçümleri, dönüşüm periyotları, yemlemedeki organik-organik olmayan oranları vb. tüm bilgilerin işlenmesi ve kayıt altına

alınması hem sertifika süreçleri için hem de pazarlama faaliyetleri açısından önem arz etmektedir.

Menülerinde organik kalemlere yer veren restoranlara tedarik sağlayan organik et üretimi sisteminin en önemli kısımlarından birisi de kesim işlemleri ve dağıtım süreçleridir. Hayvanların kesimhanelere taşınması, organik hayvan olduğuna dair kanıtların sunulması, bunların ilgili sistemlere işlenmesi, kesim işlemlerinin gerçekleştirilmesi organik sürecin takip edilen birer parçasıdır. Kesim işlemleri farklı çiftliklerden gelen hayvanlar için farklı partiler için de gerçekleştirilir ve kesim öncesinde tüm hayvanlar veteriner kontrolünden geçer (hastalık, yaralanma, stres vb. açıdan) ve uygun görülürse kesim işlemi gerçekleştirilir. Eğer geleneksel koşullarda yetişen hayvanlar ve organik yetişen hayvanlar aynı kesimhanede kesiliyorsa ya günün ilk kesim işlemleri organik hayvanlara uygulanmalı ya da geleneksel hayvanların kesiminden sonra tüm aletler temizlenmelidir. Karkasın parçalara ayrılmasının ardından yapılan kontrollerle etin insan tüketimine uygun olup olmadığı yine prosedürler doğrultusunda değerlendirilir. Hekim kontrolündeki bu değerlendirmenin ardından etler tartılır, derecelendirilir ve yine bağımsız bir denetçi tarafından organik sembolü ve numarası (takip için) yapıştırılır. Sonrasında etler dinlendirilmek üzere organik olmayanlardan ayrı bir yerde soğutmaya alınır ve ilgili işletmelere taşınma işlemleri de yine uygun koşullar altında yapılmalıdır (Maunder ve Kennard, 2000: 100-102).

Organik balıkçılık, 1990'lı yıllarda gelişmeye başlamış bir harekettir. Avustralya'da gelişen bu hareket sonraları dünya geneline yayılmaya başlamıştır. İlk yıllarda som ve gökkuşağı alabalığı yetiştirilmiş, sonrasında karides, midye, sazan, çipura, deniz levreği gibi deniz ürünleri organik üretime tabi tutulmuştur. Organik et yetiştiriciliğinde olduğu gibi, balık üretiminde de çeşitli kriterler ve bu kriterlere uygunluğu denetleyen çeşitli sertifika kurumları bulunmaktadır. Örneğin Avrupa'da, Naturland (Almanya), KRAV (İsveç), Debio (Norveç) ve Soil Association (İngiltere) gibi özel kuruluşlar organik su ürünleri üretimi için kendi standartlarını geliştirmişlerdir. Denetlenen kriterler arasında ise "verilen yemlerin bitkisel olması ve GDO içermemesi", "su kaynağının temiz ve kaliteli olması", "havuzların doğal ortama uyumlu olması", "hormon kullanılmaması", "stok yoğunluğunun az olması", "pestisid ve anti fouling boyaların kullanılmaması", "çevreye zarar vermemesi", "hastalıkların doğal ilaçlarla iyileştirilmesi", "kesim ve işleme süreçlerinin organik esaslara uygun olması" yer almaktadır (Tekinay, Güroy ve Çevik, 2006; Çavdar, 2003).

17.3.2. Organik Süt ve Süt Ürünleri

Organik hayvan yetiştiriciliğinin önemli bir parçası, organik süt üretimidir. Bu sistem yüksek kalitede, sağlıklı, risksiz süt ve süt ürünleri talebinde bulunan tüketicilere yönelik, çevre dostu üretim teknikleriyle, kontrollü ve sertifikalı olarak gerçekleştirilen bir üretim yöntemidir. Özellikle hayvan refahı, sürdürülebilir üretim, insan sağlığı gibi konulara ağırlık verilen organik süt üretiminde "pazar değeri olan organik süt ve süt ürünlerini yeterli miktarda üretmek, toprak ve bitkilerden biyolojik çevrime uygun şekilde en üst düzeyde yararlanmak, mera ve toprak yapısının uzun yıllar kullanıma uygun olmasını sağlamak, su kaynaklarının temiz ve etkin kullanımını sağlamak, üretim sırasında oluşabilecek artık ve kirliliği en alt seviyeye indirmek, üretimi gerçekleştirirken genetik çeşitliliği de korumak, çalışan iş gücüne yeterli kazanç sağlayabilmek, elde edilen ürünleri insan sağlığını tehdit eden mikroorganizmalardan uzak tutarak tüketicilere risksiz ürün sunabilmek" gibi kriterler söz konusudur (Sundrum, 2001; Atasever ve Erdem, 2007).

Organik üretim süreçlerinden geçen süt ve süt ürünleri, restoranlarda önemli yer edinmektedir. Günümüzde hemen hemen her markette karşımıza çıkan organik süt ve süt ürünleri restoranlarda tatlılarda, yemeklerde ve içeceklerde kullanılmaktadır. Bunlar arasında sıvı süt, tereyağı, peynir, yoğurt, krema, dondurma ve tozlaştırılmış süt önemli yer tutmaktadır. Sıvı süt kullanımında paketlemenin (cam veya karton) ne ölçüde organik olduğu da önemlidir. Günümüzde karton paketlerde de organik ürün kullanımı gelişmiş durumdadır. Tereyağı üretiminde özellikle uzun süreli (16 saatin üstünde) çalkalama işlemi tereyağının olgunlaşmasında ve lezzetinde fark yaratmaktadır. Peynir üretiminde dikkat edilen nokta mayalama ve tuzlama işlemlerinde kullanılan malzemelerin organik özellikler taşımasıdır. Yoğurt üretiminde ise organik süt ve organik maya kullanımı esastır fakat özellikle ABD gibi ülkelerde yoğurt genellikle tatlandırılmış olarak tüketilmektedir. Bu durumda kullanılan tatlandırıcıların (şeker, bal, meyve suyu vb.) da organik üretim süreçlerinden geçmiş olması gerekmektedir (Hemsted, 2000: 128-131).

17.3.3. Diğer Organik Yiyecek ve İçecekler

Organik ürün üretimindeki çeşitlilik günümüzde oldukça artmış, pek çok yiyecek ve içeceğin organik alternatifleri ortaya çıkmıştır. Restoran işletmeleri de bu organik ürünlere ilgili dağıtım kanalları aracılığıyla ulaşmakta ve bu ürünleri menülerindeki organik yemeklerin/içeceklerin üretiminde kullanmaktadır. Organik sebzeler, meyveler, tahıllar, etler, süt ve süt ürünleri gibi pek çok kalem

restoran mutfaklarında organik tabaklara dönüşmektedir. Örneğin restoranlardaki temel ürünlerden biri ekmektir. Kendi ekmeğini üreten restoranlar organik içerikler kullanmakta, dışarıdan ekmek tedarik edenler organik sertifikalı olanları tercih etmektedir. Dışarıdan tedarik süreci, tüm organik ürünlerde olduğu gibi, bazı soru işaretleri barındırmaktadır. Örneğin organik olarak etiketlenen ekmeklerin geleneksel ekmeklerle aynı yerde, aynı şekilde pişirilip pişirilmediği, aynı yerde pişiriliyorsa nasıl güvenilir bir şekilde ayırt edileceği bu sorulardan bazılarıdır. Ekmekle ilgili bir diğer konu da özellikli ekmeklerin içeriğinde yer alan kimi tohumların, yağların ve diğer bileşenlerin organik üretim, paketleme ve dağıtım süreçlerinden geçip geçmediğidir. Ekmek dışında, diğer hububat ürünlerinde de benzer koşullar dikkate alınmaktadır. Ayrıca çikolata gibi özellikle tatlılarda sıklıkla kullanılan ürünlerde organik sertifikalı ürün tedariki, eğer menüdeki yemek organik olarak etiketlenmişse önem arz etmektedir (Whitley, 2000: 135-137).

Restoran ve barlarda tüketilen alkollü ve alkolsüz içeceklerin de organik olanları gittikçe pazardaki yerini güçlendirmektedir. Günümüzde organik yollarla üretilmiş meyvelerden elde edilen meyve suyu, soda, çay, kahve vb. alkolsüz içeceklere hem market raflarında hem de organik menülü restoranlarda rastlamak mümkündür. Bunun yanında cin, votka, bira ve şarap gibi alkollü içeceklerde de organik etiketleme söz konusudur. Örneğin İngiltere'de Juniper Green adlı organik cin, Utkins U.K. 5 adlı organik votka önemli örneklerdir. Bu içkilerin üretiminde organik şeker başta olmak üzere hemen hemen tüm içeriğin (bazı noktalarda %5 organik olmayan içeriğe izin verilebilmektedir) organik ham maddeden üretildiği görülmektedir (Jedwell, 2000: 147-155). Son yıllarda alkollü organik içki piyasası büyük ölçüde gelişmiş farklı markalar, farklı içki tiplerinin organik alternatiflerini müşterilerine sunar olmuştur. Bunlar arasında yukarıda bahsedilen cin ve votka markalarının dışında, Papagayo Organik Rom, Jean-Luc Pasquet L'Organic 07 Konyak, Fonseca Terra Prima Reserve Organik Porto Şarabı, Da Mhile Seaweed Organik Cin, Roule Rouge Organik Kırmızı Şarap, Copas Blanco Tekila, Benromach Organik Viski, Loft Organik Likörleri, Eight Lands Organik Votka, Guide Bira gibi markalar son yıllarda dikkat çekmektedir (Hungry Forever, 2018; Burke, 2020; The Whisky Exchange, 2021).

Elliott (2000: 158), yaygın olarak sanılanın aksine organik alkollü içecek üretiminin yeni bir olgu olmadığını, geçmişte üretilen tüm içkilerin kaynağının kimyasal içermeyen meyveler olduğunu ifade etmektedir. Yazara göre, farklı içki çeşitlerinde günümüzde organik alternatiflere rastlansa da organik alkollü içeceklerin en büyük bölümünü şaraplar oluşturmaktadır. Organik şaraplar; mantar

ilaçları, herbisitler, toprak fumigantları, büyüme düzenleyicileri, hormonlar dâhil olmak üzere hiçbir suni gübre veya sentetik böcek ilacı kullanılmadan organik olarak yetiştirilen üzümlerden yapılmaktadır. Ancak organik olarak etiketlenen şarapların yüzde yüz organik olabilmesi biraz zordur. Üretici tüm kurallara uysa dahi yakın çevredeki organik olmayan üretim sahalarından gelen kimyasal ilaçlar veya sulama sırasında sudan gelen olası zararlılar gibi etkenler sınırlı düzeyde de olsa olumsuz etki edebilir (Elliott, 2000: 158-160). Günümüzde gerek küçük aile şirketlerinden gerekse büyük ölçekli şarap üreticilerinden büyük ilgi gören organik şarapçılık ve organik şaraplık üzüm yetiştiriciliği popüler bir trend olmanın ötesinde ciddi bir ekonomik faaliyet hâline gelmiştir. Dünya genelinde oldukça fazla sayıda organik şarap üreten firma bulunmakla birlikte bazılarının öne çıkan markalar olduğu söylenebilir: Kendall-Jackson Şarapçılık - Kaliforniya/ABD, Chateau Maris Şarapçılık-Fransa, Hall Şarapları - Kaliforniya/ABD, Lapostolle Şarapçılık-Şili, DeLoach Şarapçılık- Kaliforniya/ABD (Edison, 2021). Organik şarap konusu akademik çevrelerden de büyük ilgi görmektedir. Bu kapsamda gerek üretim süreçleri çerçevesinde gerekse tüketici değerlendirmeleri veya pazar analizleri çerçevesinde yürütülen çalışmalara rastlanılmaktadır (Crescimanno, Ficani ve Guccione, 2002; Mann, Ferjani ve Reissig, 2012; Castellini, Mauracher, Procidano ve Sacchi, 2014; Pedneault ve Provost, 2016; Cobelli, Chiarini ve Giaretta, 2021).

Sonuç

1900'lerin başlarında ortaya çıkan organik hareketi, günümüzde oldukça büyük bir ekonomik faaliyet hâline gelmiştir. Organik tarımsal üretimle ilk kez uygulama alanı bulan bu hareket, zamanla hayvansal ürünlere de (et, süt, yumurta, bal, tavuk, balık vb.) yansımıştır. Günümüzde pek çok marketin raflarında organik ürünlere rastlamak mümkündür. Ayrıca pazardaki bu organik talep, restoran işletmelerini de harekete geçirmiş ve artık menüsünün tamamı veya bir kısmı organik yemeklerden ve içeceklerden oluşan restoranların sayısı hızla artmaya başlamıştır.

Hızla yükselen bu organik trendin temelinde kuşkusuz insanoğlunun kendi yarattığı zararlı üretim ve tüketim alışkanlığı yatmaktadır. Kitlesel üretimi ve verimliliği ekonomik faaliyetlerin merkezine yerleştiren modern ekonomiler, birim alanda ve zamana daha fazla ürün elde edebilmek için kimyasal kullanımı dâhil her türlü verim artırıcı yola başvurmuştur. Ancak bu üretim modelinin insan sağlığını ve çevresel sürdürülebilirliği olumsuz etkilediği zamanla anla-

şılmış ve organik tartışmaları tüm dünyada yaygınlık kazanmıştır. Tartışmaların merkezinde tabi ki, üretim modelleriyle birlikte "güven" konusu yer almıştır. Bu kapsamda insanın atalarının yüzyıllar öncesinde uyguladığı organik üretim metotlarını güncel bilgilerle harmanlayarak gerçekleştirdiği organik üretim süreçleri sonucunda elde edilen ürünlerin gerçekten organik olup olmadığının nasıl anlaşılacağı önemli bir sorun olmuştur. Nihayetinde farklı sertifika kurumları ortaya çıkmış ve bu sorunun "kısmen" (hâlen bazı insanlar, sertifikalı olsa da bu ürünlere kuşkuyla bakmaktadır) üstesinden gelinmiştir. Ardından ülke yönetimleri çeşitli yasalarla ve teşvik programlarıyla organik üretim süreçlerini destekleyince organik hareketi iyice kurumsallaşmıştır. Günümüzde yasalar, yönetmelikler, sertifika programları ve diğer düzenleyici faktörler altında bitkisel ve hayvansal organik üretim gerçekleştiren üreticiler, ilgili dağıtım kanallarıyla ürünlerini marketler başta olmak üzere çeşitli kişi, kurum ve kuruluşlara satmaktadır. İlgili alıcılar tedarik ettikleri organik ürünleri doğrudan, hiçbir işlem uygulamadan satabildiği gibi çeşitli işlemlerle farklı organik ürünlere dönüştürebilmektedir. Örneğin içki firmaları organik olarak yetiştirilen sebze ve meyvelerden yararlanarak alkollü veya alkolsüz organik içecekler üretmektedir. Organik ürünleri dönüştüren kurumlardan biri de restoranlardır. Şefler farklı çeşitteki organik ürünleri, mutfak sanatlarının geniş uygulama alanından yararlanarak organik menü kalemlerine dönüştürmektedirler.

Organik menüler, son yıllarda restoran müşterilerinden önemli düzeyde ilgi görmektedir. Bu ilgilinin bir kısmı samimi sağlık ve sürdürülebilirlik kaygıları çerçevesinde oluşurken bir kısmı da "organik yeme" modasının içinde yer alma kaygısıyla oluşmaktadır. Hangi motivasyonla hareket edilirse edilsin, günümüzde restoranlarda en önemli konulardan biri, organik yemekleri tercih edenlerin organik olmayan alternatifine göre daha fazla para ödedikleridir. Zira organik üretim süreçleri, geleneksel üretime göre daha maliyetlidir ve bunun üzerine organik koşullara uygun dağıtım maliyetleri eklenince restorandaki son ürün daha da pahalı hâle gelmektedir. Örneğin organik hayvancılık yapan bir çiftlikten gelen et, süt, tereyağı, peynir vb. hayvansal ürünler veya hububat, sebzemeyve, zeytinyağı gibi bitkisel ürünler geleneksel alternatifinin ortalama %50 fazlasına tedarik edilebilmekte, bu da restoranda sunulan tabağın fiyatına yansımaktadır. Benzer şekilde organik şarapçılık yapan bir firmadan gelen şarap da benzer oranlarla daha yüksek fiyata satılmaktadır. Ancak yine de insanlar; sağlık, çevre duyarlılığı, hayvan refahı ve moda gibi etkenlerin etkisiyle organik olana daha fazla ödeme isteğini sürdürmekte, restoranlar da bu isteğe uygun üretim, yönetim ve pazarlama stratejileri geliştirmektedir. Organik menülere

yönelik akademik ilgi de özellikle son 10 yıldır yükselmiş durumdadır. Bu kapsamda araştırmacıların müşteri algıları ve yönetim süreçleri çerçevesinde çalışmalar yürüttükleri görülmekle birlikte farklı konularda daha fazla sayıda araştırma yapılabileceği de anlaşılmaktadır. Bu noktadan hareketle ileride organik restoranlarla ilgili araştırma yapacaklara modadan etkilenmenin müşteriler üzerinde ne düzeyde etkili olduğu, organik restoranların finansal durumları, organik mutfaklarda çalışmanın farklılıkları gibi konular önerilebilir.

Kaynaklar

Aksoy, U. ve Altındişli, A. (1996). *Ekolojik (organik, biyolojik) tarım*. İzmir: Ekolojik Tarım Organizasyonu Derneği (ETO).

Aksoy, U. ve Altındişli, A. (1999). *Dünya'da ve Türkiye'de ekolojik tarım ürünleri üretimi, ihracatı ve geliştirme olanakları*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 1999-70.

Arbenz, M., Gould, D. ve Stopes, C. (2017). Organic 3.0-the vision of the global organic movement and the need for scientific support. *Organic Agriculture*, *7*(3), 199-207.

Atasever, S. ve Erdem, H. (2007). Organik süt sığırcılığının genel özellikleri ve Türkiye'deki uygulanabilirliği. *Anadolu Tarım Bilimleri Dergisi*, *22*(3), 337-342.

Bayram, B., Aksakal, V., Karaalp, M. ve Daş, H. (2013). Organik et ve süt sığırı yetiştiriciliği. http://traglor.cu.edu.tr/objects/objectFile/dPmsRLEt-8122014-44.pdf (Erişim Tarihi: 17.10.2021).

Benbrook, C. M. ve Baker, B. P. (2014). Perspective on dietary risk assessment of pesticideresidues in organic food. *Sustainability, 6*(6), 3552– 3570.

Blanuša, J. D. Kalenjuk, B. ve Gagic, S. (2017). Organic food in the hospitality industry – supply and demand. *Tourism and Hotel Management*, *46*(2), 89-95.

Bourn, D. ve Prescott, J. (2002). A comparison of the nutritional value, sensory qualities, and food safety of organically and conventionally produced foods. *Food Science and Nutrition*, *42*(1), 1–34.

Burke, O. (2020). 10 eco-friendly alcohol brands to know, and what makes them sustainable. https://www.businessinsider.com/sustainable-alcohol-brands#dog-point-vineyard-8 (Erişim Tarihi: 17.10.2021).

Canan Özbağ, B. (2010). *Türkiye'de organik tarımın ekonomik analizi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Bursa.

Castellini, A., Mauracher, C., Procidano, I. ve Sacchi, G. (2014). Italian market of organic wine: A survey on production system characteristics and marketing strategies. *Wine Economics and Policy*, *3*(2), 71-80.

Chen, M. F. (2009). Attitude toward organic foods among Taiwanese as related to health consciousness, environmental attitudes, and the mediating effects of a healthy lifestyle. *British Food Journal, 111*(2), 165-178.

Chinnici, G., D'Amico, M. ve Pecorino, B. (2002). A multivariate statistical analysis on the consumers of organic products. *British Food Journal*, *104*(3/4/5), 187–199.

Cobelli, N., Chiarini, A. ve Giaretta, E. (2021). Enabling factors for adopting sustainable, organic wine production. *The TQM Journal*. https://doi.org/10.1108/TQM-11-2020-0275 (Erişim Tarihi: 15.10.2021).

Crescimanno, M., Ficani, G. B. ve Guccione, G. (2002). The production and marketing of organic wine in Sicily. *British Food Journal*, *104*(3/4/5), 274-286.

Crinnion, W. J. (2010). Organic foods contain higher levels of certain nutrients, lower levels of pesticides, and may provide health benefits for the consumer. *Alternative Medicine Review*, *15*(1), 4–13.

Crucefix, D. ve Blake, F. (2000). International legislation and importation. Wright S. ve McCrea D. (Eds.) *Handbook of organic food processing and production* içinde (ss.16-40). London: Blackwell Science.

Curl, C. L., Beresford, S. A., Fenske, R. A., Fitzpatrick, A. L., Lu, C., Nettleton, J. A. ve Kaufman, J. D. (2015). Estimating pesticide exposure from dietary intake and organic food choices: The multi-ethnic study of atherosclerosis (MESA). *Environmental Health Perspectives*, *123*(5), 475-483.

Çavdar, Y. (2003). Organik tarıma genel bir bakış ve organik su ürünleri yetiştiriciliği. *SÜMAE YUNUS Araştırma Bülteni*, 3(2), 14-16. http://traglor.cu.edu.tr/ objects/objectFile/4hgbB6x7-8122014-11.pdf (Erişim Tarihi: 14.10.2021).

Dalbeyler, D. ve Işın, F. (2017). Türkiye'de organik tarım ve geleceği. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, *23*(2), 215-222.

Davies, M. M. ve Vollmann, T. A. (1990). A framework for relating waiting time and customer satisfaction in a service operation. *Journal of Services Marketing*, *4*(1), 139–144.

Dellal, G., Öztürk, A. K., Aksakal, V., Haşimoğlu, S., Uzunçam, R., Pehlivan, E. ve Koşum, N. (2015). Türkiye'de organik hayvansal üretim. *Türkiye Ziraat Mühendisliği VIII. Teknik Kongresi Bildiriler Kitabı* içinde (ss. 880-912), Ankara: TMMOB Ziraat Mühendisliği Odası.

Demiryürek, K. (2000). *The analysis of information systems for organic and conventional hazelnut producers in three villages of the Black Sea Region, Turkey.* (Yayımlanmamış doktora tezi). Reading: The University of Reading, UK.

Demiryürek, K. (2004). Dünya ve Türkiye'de organik tarım. *Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, *8*(3-4), 63-71.

Edison, T. (2021). Top 5 organic wine brands that you must try. https://wineturtle.com/organic-wine-brands/ (Erişim Tarihi: 17.10.2021).

Elliott, R. (2000). Organic alcoholic drinks. Wright S. ve McCrea D. (Eds.) *Handbook of organic food processing and production* içinde (ss. 158-178). London: Blackwell Science.

FIBL (2021). The world of organic culture statistics and emerging trends 2021. https://www.fibl.org/fileadmin/documents/shop/1150-organic-world-2021.pdf (Erişim Tarihi: 30.09.2021).

Foster, C. (2000). International market growth and prospects. Wright S. ve McCrea D. (Eds.) *Handbook of organic food processing and production* içinde (ss.62-77). London: Blackwell Science.

Gagić, S., Mikšić, D. ve Petrović, M. D. (2015). New trends in restaurant industry: Serving locally produced and organic food. *International Journal Scientific and Applicative Papers*, V8/2, 175-180.

Gupta, S., McLaughlin, E. ve Gomez, M. (2007). Guest satisfaction and restaurant performance. *Cornell Hospitality Quarterly*, *48*(3), 284–298.

Hamzaoui-Essoussi, L., Sirieix, L. ve Zahaf, M. (2012). What would make consumers trust organic products? A Qualitative study based on the distributors' perspective. *Proceedings of the ECO-ENA: Economics & ECO-Engineering Associate, Ottawa, Canada,* 33-52.

Hanks, L. ve Mattila, A. S. (2016). Consumer response to organic food in restaurants: A serial mediation analysis. *Journal of Foodservice Business Research*, *19*(1), 109-121.

Harrington, R. J., Ottenbacher, M. C. ve Way, K. A. (2013). QSR choice: Key restaurant attributes and the roles of gender, age and dining frequency. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism, 14*(1), 81–100.

Heckman, J. (2006). A history of organic farming: Transitions from Sir Albert Howard's War in the Soil to USDA National Organic Program. *Renewable Agriculture and Food Systems*, *21*(3), 143-150.

Hemsted, L. (2000). Organic dairy in the United States. Wright S. ve McCrea D. (Eds.) *Handbook of organic food processing and production* içinde (ss. 122-131). London: Blackwell Science.

Hill, H. ve Lynchehaun, F. (2002). Organic milk: Attitudes and consumption patterns. *British Food Journal*, *104*(7), 526–542.

https://sozluk.gov.tr/

https://www.ifoam.bio/sites/default/files/2020-05/Organic3.0_v.2_web.pdf

Huang, C. L. (1996). Consumer preferences and attitudes towards organically grown produce. *European Review of Agricultural Economics*, *23*(3–4), 331–342.

Hungry Forever (2018). 10 best organic alcohol brands. https://www.hungry forever.com/10-best-organic-alcohol-brands/ (Erişim Tarihi: 17.10.2021).

IFOAM (2016). Organic 3.0: For truly sustainable farming & consumption. https://www.ifoam.bio/sites/default/files/2020-05/Organic3.0_v.2_web.pdf (Erişim Tarihi: 17.10.2021).

Jedwell, A. (2000). Other organic processed food. Wright S. ve McCrea D. (Eds.) *Handbook of organic food processing and production* içinde (ss. 146-157). London: Blackwell Science.

Jeong, E. ve Jang, S. S. (2019). Price premiums for organic menus at restaurants: What is an acceptable level? *International Journal of Hospitality Management*, *77,* 117-127.

Johns, N. ve Tyas, P. (1996). Investigating of the perceived components of the meal experience, using perceptual gap methodology. *Progress in Tourism and Hospitality Research*, *2*(1), 15-26.

Jolly, D. A. (1991). Determinants of organic horticultural products consumption based on a sample of California consumers. *Acta Horticulture*, *295*, 41–148.

Jung, J. M., Sydnor, S., Lee, S. K. ve Almanza, B. (2015). A conflict of choice: How consumers choose where to go for dinner. *International Journal of Hospitality Management*, *45*, 88–98.

Katt, F. ve Meixner, O. (2020). A systematic review of drivers influencing consumer willingness to pay for organic food. *Trends in Food Science & Technology*, *100*, 374-388.

Kivela, J., Inbakaran, R. ve Reece, J. (1999). Consumer research in the restaurant environment, Part 1: A conceptual model of dining satisfaction and return patronage. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, *11*(5), 205-222.

Kivela, J., Inbakaran, R. ve Reece, J. (2000). Consumer esearch in the restaurant environment; part 3: Analysis, findings, and conclusions. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, *12*(1), 13-30.

Korcak, R. F. (1992). Early roots of the organic movement: A plant nutrition perspective. *HortTechnology, 2*(2), 263 -267.

Kurt, Z. (2006). *Organik tarım ürünleri pazarlaması ve uygulamalar.* (Yayımlanmamış doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İzmir.

Kurtar, E. S. ve Ayan, A. K. (2004). Organik tarım ve Türkiye'deki durumu. *OMÜ Zir. Fak. Dergisi*, *19*(1), 56-64.

Lea, E. ve Worsley, T. (2005). Australians' organic food beliefs, demographics and values. *British Food Journal*, *107*(11), 855– 869.

Lockie, S., Lyons, K., Lawrence, G. ve Grice, J. (2004). Choosing organics: A path analysis of factors underlying the selection of organic food among Australian consumers. *Appetite*, *43*(2), 135-146.

Lockie, S., Lyons, K., Lawrence, G. ve Mummery, K. (2002). Eating 'green': Motivations behind organic food consumption in Australia. *Sociologia Ruralis, 42*(1): 23-40.

Lu, L. ve Chi, C. G. Q. (2018). An examination of the perceived value of organic dining. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, *30*(8), 2826-2844.

Lu, L. ve Gursoy, D. (2017). Does offering an organic food menu help restaurants excel in competition? An examination of diners' decision-making. *International Journal of Hospitality Management*, 63, 72-81.

Magnusson, M. K., Arvola, A., Hursti, U. K. K., Åberg, L. ve Sjödén, P. O. (2001). Attitudes towards organic foods among Swedish consumers. *British Food Journal*, *103*(3), 209–227.

Mann, S., Ferjani, A. ve Reissig, L. (2012). What matters to consumers of organic wine? *British Food Journal, 114*(2), 272-284.

Marangoz, M. ve Kumcu, E. H. (2018). Organik üretim sürecinde organik 1.0'dan organik 3.0'a geçiş ve organik 3.0'ın temel özellikleri. *Yönetim Bilimleri Dergisi, 16*(32), 379-396.

Marian, L., Chrysochou, P., Krystallis, A. ve Thøgersen, J. (2014). The role of price as a product attribute in the organic food context: An exploration based on actual purchase data. *Food Qual. Preference, 37*, 52–60.

Maunder, R. ve Kennard, B. (2006). Organic meat and fish: Production, processing and marketing. Wright, S. ve McCrea, D. (Eds), *Handbook of organic food processing and production* içinde (ss. 92-105). London: Blackwell Science.

McCarthy, B. ve Murphy, L. (2013). Who's buying organic food and why? Political consumerism, demographic characteristics and motivations of consumers in North Queensland. *Tourism & Management Studies, 9*(1),72-79.

Mitchell, D. (2006). Year in review: 2006 consumer research offers tips for new year's growth. *Produce Marketing Association*, USA.

Namkung, Y. ve Jang, S. (2007). Does food quality really matter in restaurants? Its impact on customer satisfaction and behavioral intentions. *Journal of Hospitality and Tourism Research*, *31*(3), 387–410.

National Restaurant Association (2016). What's hot: 2016 culinary forecast. http://www.restaurant.org/Downloads/PDFs/News-Research/WhatsHot2016 (Erişim Tarihi: 15.10.2021).

NielsenIQ (2010). *Global trends in healthy eating*. http://www.nielsen. com/us/en/ insights/news/2010/global-trends-in-healthy-eating.html (Erişim Tarihi: 03.10.2021).

Öztürk, A. K. ve Türkoğlu, M. (2012). Türkiye'de organik tavukçuluk (Derleme). *Lalahan Hayvancılık Araştırma Enstitüsü Dergisi*, *52*(1), 41-50.

Pearson, D., Henryks, J. ve Jones, H. (2011). Organic food: What we know (and do not know) about consumers. *Renewable Agriculture and Food Systems*, *26*(2), 171-177.

Pedneault, K. ve Provost, C. (2016). Fungus resistant grape varieties as a suitable alternative for organic wine production: Benefits, limits, and challenges. *Scientia Horticulturae*, *208*, 57-77.

Ponnam, A. ve Balaji, M. S. (2014). Matching visitation-motives and restaurant attributes in casual dining restaurants. *International Journal of Hospitality Management*, *37*, 47–57.

Poulston, J. ve Yiu, A. Y. K. (2011). Profit or principles: Why do restaurants serve organic food?. *International Journal of Hospitality Management*, *30*(1), 184-191.

Radman, M. (2005). Consumer consumption and perception of organic products in Croatia. *British Food Journal*, *107*(4), 263–273.

Reddy, B. S. (2010). Organic farming: Status, issues and prospects–a review. *Agricultural Economics Research Review*, *23*, 343-358.

Sams, G. (2000). Introduction. Wright S. ve McCrea D. (Eds.) *Handbook of organic food processing and production* içinde (ss.1-14). London: Blackwell Science.

Schifferstein, H. N. ve Ophuis, P. A. O. (1998). Health-related determinants of organic food consumption in the Netherlands. *Food Quality and Preference*, *9*(3), 119-133.

Shin, Y. H., Im, J., Jung, S. E. ve Severt, K. (2018). The theory of planned behavior and the norm activation model approach to consumer behavior regarding organic menus. *International Journal of Hospitality Management*, *69*, 21-29.

Shin, Y. H., Im, J., Jung, S. E. ve Severt, K. (2019). Motivations behind consumers' organic menu choices: The role of environmental concern, social value, and health consciousness. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, *20*(1), 107-122.

Shin, Y. H., Moon, H., Jung, S. E. ve Severt, K. (2017). The effect of environmental values and attitudes on consumer willingness to pay more for organic menus: A value-attitude-behavior approach. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, *33*, 113-121.

Sulek, J. M. ve Hensley, R. L. (2004). The relative importance of food, atmosphere, and fairness of wait: The case of a full-service restaurant. *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*, *45*(3), 235-247.

Sundrum, A. (2001). Organic livestock farming. A critical review. *Livestock Production Science*, *67*(3), 207-215.

Tekinay, A. A., Güroy, D. ve Arifoğlu, N. (2006). Organik balık üretiminin mevcut durumu. *E.Ü. Su Ürünleri Dergisi*, *23*(Ek1), 299-300.

The Whisky Exchange (2021). Organic spirits. https://www.thewhisk yexchange.com/d/676/organic-spirits (Erişim Tarihi: 17.10.2021).

Towers, N. ve Pratten, J. (2003). Managing special dietary needs for food allergies in the hospitality industry: A survey based on the Coeliac disorder. *International Journal of Hospitality Management*, *22*, 341–351.

Tregear A., Dent, J. B. ve McGregor, M. J. (1994). The demand for organically grown produce. *British Food Journal*, *96*(4), 21–25.

Trewavas, A. (2001). Urban myths of organic farming. *Nature*, *410*(6827), 409-410.

Wandel, M. ve Bugge, A. (1997). Environmental concern in consumer evaluation of food quality. *Food Quality and Preference, 8*(1), 19-26.

Whitley, A. (2000). Baked goods and cereal products. Wright S. ve McCrea D. (Eds.) *Handbook of organic food processing and production* içinde (ss. 132-145). London: Blackwell Science.

Willer, H. ve Kilcher, L. (Eds.). (2011). The world of organic agriculture: Statistics and Emerging Trends 2011: Bonn: International Federation of Organic Agriculture Movements (IFOAM); Frick, Switzerland: Research Institute of Organic Agriculture (FIBL).

Williams, C. M. (2002). Nutritional quality of organic food: Shades of grey or shades of green?. *Proceedings of the Nutrition Society*, *61*(1), 19-24.

Winter C. K. ve Davis S. F. (2006). Organic foods. *Journal of Food Science*, *71*(9), 117-124.

Yavuzer, Ü. (2014). Organik koyun yetiştiriciliği. *Alinteri Journal of Agriculture Science*, *26*(1), 45-50.

Zanoli, R. ve Naspetti S. (2002). Consumer motivations in the purchase of organic food. *British Food Journal*, *104*(8), 643–653.

18. BÖLÜM

YENİLEBİLİR ÇİÇEKLER

Oya Yıldırım

Giriş

Yenilebilir çiçekler yüzyıllardır dünyanın pek çok yerinde gerek tıbbi etkisi gerekse tadı, estetik görüntüsü ve besin değeri nedeniyle kullanılmıştır (Skrajda-Brdak, Dąbrowski ve Konopka, 2020: 179; Zheng, Lu ve Xu, 2021: 1). Son yıllarda yenilebilir çiçeklerin, yiyecek ve içeceklere koku ve lezzet katmak, görsel olarak sade yemekleri daha çekici hâle getirmek, böylece gıdaların duyusal niteliklerini geliştirmek amacıyla dünya mutfağında kullanımında bir artış olduğu görülmektedir (Mulík ve Ozuna, 2020: 1). Yenilebilir çiçeklerin mutfak unsurlarına dâhil edilmesi tüm yemeklere özgün tat, renk, doku ve canlılık kazandırmıştır. Batı ve Asya mutfağında yenilebilir çiçeklerin geleneksel kullanımına ilişkin raporlar, bu çiçeklerin farklı kültürlerde geniş bir uygulama yelpazesi olduğuna işaret etmektedir (Janarny, Ranaweera ve Gunathilake, 2021: 1). Diğer taraftan yüzyıllardır insan beslenmesinin ayrılmaz bir parçasını oluşturan çiçekler, güzellikten çok daha fazlasını barındırmaktadır (Mulík ve Ozuna, 2020: 1).

Birçok kaynak, yenilebilir çiçeklerin antianksiyete, antikanser, antidiyabetik, antiinflamatuar, antioksidan, idrar söktürücü, antihelmintik ve antimikrobiyal gibi birçok faydalı aktiviteye sahip olduğunu göstermektedir (Skrajda-Brdak ve diğerleri, 2020: 179). Bazı araştırmacılar yenilebilir çiçeklerin antioksidan aktiviteleri gibi fizyolojik aktivitelerini bazı yaygın meyve ve sebzelerle karşılaştırmışlar ve yenilebilir çiçeklerin meyve ve sebzelerle karşılaştırılabilir antioksidan aktivitelere sahip olduğunu ortaya koymuşlardır (Benvenuti, Bortolotti ve Maggini, 2016: 170). Bu durum yenilebilir çiçeklerin nutrasötik özelliklerinden dolayı gıda pazarına tanıtılmalarını mümkün kılmıştır. Araştırmaların artması diğer taraftan muhafaza tekniklerinin gelişmesi (örneğin kurutma, düşük sıcak-

lıkta muhafaza vb.) nedeniyle bazı yenilebilir çiçeklerin sosyal ve ekonomik değerleri de artmıştır. Örneğin yenilebilir çiçekli salata, çay ve çorba için kullanılan kuru çiçekler piyasada yaygın olarak görülmektedir (Zheng ve diğerleri, 2021: 1). Reçel, jöle, meyve suyu ve sirke gibi yenilebilir çiçeklerin kullanıldığı bazı tarifler ve modern uygulamalar da bulunmaktadır (Pinakin, Kumar, Suri, Sharma ve Kaushal, 2020: 12). Lavantalı cheesecake, menekşeli avokado salatası, leylaklı tereyağı, ıstakoz ile doldurulmuş kabak çiçekleri, ıhlamur çiçekli pankekler, et çeşitlerinin yanında biberiye ve kekik gibi otların çiçekleriyle hazırlanmış jöleler, gündemde olan lezzetlerden sadece birkaç tanesidir (Akgül, Göğüş, Glaue ve Akcan, 2019: 725).

Farklı kültürlerce tanınan ortak yenilebilir çiçekler olduğu gibi her bölgede ve hatta her ülkede değişkenlik gösteren o kültüre özgü yenilebilir çiçeklerden söz etmek de mümkündür. Avrupa ve Asya'da çiçek tüketiminin özellikle Antik Yunan ve Roma'da, Orta Çağ Fransa'sında, Viktorya dönemi İngiltere'sinde ve Orta Doğu'da, ayrıca Çin, Hindistan, Tayland ve Japonya'da çok uzun bir tarihe sahip olduğu belgelenmiştir (Lu, Li ve Yin, 2016; Mulík ve Ozuna, 2020: 1; Pinakin ve diğerleri, 2020). Eski zamanlardan beri çok sayıda çiçek; gül, aynısefa, menekşe ve karahindiba dâhil olmak üzere Avrupa'da ve begonya Asya ve Güney Amerika'da mutfak sanatlarında kullanılmıştır (Demasi, Falla, Caser, ve Scariot, 2020: 13). Meksika'da, geleneksel mutfak, binlerce yıldır yenilebilir çiçeklerden yararlanmış ve günümüzün birçok Meksika yemeği hem endemik hem de uyarlanmış yenilebilir çiçeklerin çeşitli bölümleriyle hâlâ yapılmaktadır. Kabak çiçekleri, mercan ağacı çiçekleri, yuka çiçekleri, Meksika kadife çiçeği, yıldız çiçeği, plumeria çiçekleri, cenaze ağacı çiçekleri Meksika'nın yenilebilir çiçeklerinden bazılarıdır (Mulík ve Ozuna, 2020).

Gastronomi alanında her geçen popülaritesi ve önemi artan yenilebilir çiçeklerin sayısı hakkında çeşitli görüşler olmakla birlikte net bir sayı vermek güçtür. Çeşitli gıda ürünlerinin hazırlanması ve sunumunda kullanılan yenilebilir çiçekler, iklim koşullarına bağlı olarak farklı ülke ve bölgelerde değişkenlik gösterse de en sık kullanılanlara örnek olarak safran, gül, lavanta, menekşe, narçiçeği, gelincik, kabak çiçeği, soğan çiçeği, Latin çiçeği, mor menekşe ve karanfil verilebilir (Şahin ve Kılıç, 2009: 5). Tüketicilerin yenilebilir çiçekleri tüketmelerini etkileyen ana faktörler ise çiçeklere olan özel merak, çiçeklerin aromaları ve sağlıklı oldukları bilinci olarak açıklanmaktadır (Skrajda-Brdak ve diğerleri, 2020: 179). Yenilebilir olarak belirlenmiş pek çok çiçek olmakla birlikte (Lu ve diğerleri, 2016: 131; Demasi ve diğerleri, 2020: 13) bu alanda yapılan çalışmalar özellikle ülkemizde yeterince kapsamlı değildir. Bu nedenle bu bölümün son dönemlerde gastronomi turizminde önemi artan yenilebilir çiçeklerin daha yakından tanıtılmasına olanak sağlayacağı için kitaba önemli bir katkısının olacağı düşünülmektedir.

18.1. Yenilebilir Çiçek Kavramı

Yenilebilir çiçekler asırlar boyunca şifa kaynağı olarak kullanıldığı gibi geleneksel yemeklerin yapımında da yer almışlardır. Bu nedenle yenilebilir çiçek kavramının mutfak tarihinde binlerce yıl öncesine dayanan bir geçmişi olduğunu söylemek mümkündür. Günümüzde ise bu kavram özellikle gastronomi biliminin gelişmesi ile birlikte trend hâline gelmiş ve eklendiği yemeğin sadece tadını ve kokusunu değiştirmekle kalmayıp aynı zamanda rengini ve görüntüsünü de değiştirdiği için oldukça tercih edilir olmuştur (Akşap, 2018: 33; Şahin ve Kılıç, 2009: 2). Yenilebilir çiçekler, tat ve koku algısı açısından geniş bir yelpazeye hitap ettiği gibi görüntü olarak da görsel bir şölen sağlamaktadır (Şahin ve Kılıç, 2009: 5). Buradan yola çıkılarak yenilebilir çiçekler; eklendiği yemeğe tat, koku, renk ve lezzet katan, görsel açıdan yemeği daha çekici kılmaya yardımcı olan aynı zamanda toksik olmayan, tüketim için güvenli ve insan sağlığına çeşitli faydaları olabilen çiçekler olarak tanımlanabilmektedir (Zheng ve diğerleri, 2021: 1). Başka bir tanıma göre ise "Yenilebilir çiçek, insan beslenmesinde tüketilen, sağlığa faydaları olan, toksik olmayan ve zararsız çiçeklerdir" (Lu ve diğerleri, 2016: 130).

18.2. Yenilebilir Çiçek Türleri

Genel olarak yenilebilir çiçekler dünya çapında 97 familya, 100 cins ve 180 tür içermekte ve farklı yerlerde yenilebilir çiçeklerin sayısı farklılık gösterebilmektedir (Kumari, Ujala ve Bhargava, 2021: 3; Lu ve diğerleri, 2016: 131). Şahin ve Kılıç (2016: 190) ise yapılan derlemelerde 62 adet yenilebilen çiçek tespit etmiştir. Dolayısıyla bu konuda farklı görüşler bulunmaktadır. Geçmişte genellikle gül, aynısefa, safran, menekşe ve karahindiba gibi çeşitli türler kullanılırken günümüzde krizantem, turuncu gün güzeli/zambak (Hemerocallis fulva), leylak (Syringa vulgaris), nane (Mentha spp.), Latin çiçeği (Tropaeolum majus), hercai menekşe (Viola x wittrockiana) ve lale (Tulipa spp.) giderek daha popüler hâle gelmiştir (Skrajda-Brdak ve diğerleri 2020: 179; Lu ve diğerleri, 2016). Begonya (Begonia × tuberhybride voss.) ve çarpıcı narenciye aroması nedeniyle kadife çiçeği büyük beğeni toplamaktadır. Diğer yandan mini gül ve mini papatya narin görünümleri nedeniyle ilgi görmektedir. Ayrıca kelebek bezelye çiçeği (klitorya), kozmos ve karanfil canlı renkleri ve baharatlı tadları nedeniyle gastronomi şeflerini cezbetmektedir (Morais ve diğerleri, 2020: 2). Ayrıca pırasa, frenk soğanı, sarımsak (alliums), kekik (Thymus vulgaris L.), yaz zahteri (Satureja hortensis L.), mercanköşk (Origanum majorana L.), nane ve yaygın adaçayı (Salvia officinalis L.) gibi bazı bitki çiçekleri ile mürver çiçekleri (Sambucus spp.) ve narenciye çiçekleri (portakal, limon, misket limonu, grey-

furt ve kamkat) gibi bazı meyve ağaçlarının çiçekleri de yenilebilmektedir (Fernandes, Ramalhosa, Pereira, Saraiva ve Casal 2018: 2). Bunların dışında fesleğen çiçeği, erik çiçeği, elektrik çiçeği, kristal çiçeği, fasulye çiçeği, tatlı bahar çiçeği, salatalık çiçeği, mini karanfil ve soğan çiçeğinin Türkiye'de üretimi yapılmaktadır (Çınar, 2021). Yenilebilir çiçek sayısının oldukça fazla olması ve pek çok türünün bulunması tek bir çalışmanın hepsini kapsamasını güçleştirmektedir (Kumari ve diğerleri, 2021: 3). Bu nedenle aşağıda yenilebilir çiçeklerin bazıları hakkında bilgi verilmektedir. Hakkında bilgiler verilen çiçeklerin belirlenmesinde, alan yazında sık olarak karşımıza çıkan ve pratikte de kısmen daha fazla bilinen ve kullanılan çiçeklere öncelik verilmeye çalışılmıştır.

Avize Çiçeği (Yucca spp)

Türkçeye avize çiçeği olarak çevrilen Yucca çiçekleri, İngilizcede Adem'in iğnesi, çöl mumu, iğne palmiyesi, ayı otu ve ipek otu gibi isimler ile Meksika İspanyolcasında ise avize çiçeği, izote çiçeği, çılgın palmiye, pide palmiyesi ve Çin palmiyesi gibi isimler ile bilinmektedir. Bir çeşit çalı/ağaç olan bitkinin çiçeklerinin yaprakları Orta Amerika'da yaygın olarak yenilmektedir. Meksika'da taze kesilmiş avize çiçekleri yerel pazarlardan kolayca temin edilmekte, sapları ve üreme organları (anterler ve yumurtalıklar) ayıklanarak tuzlu suda pişirilmekte ve acıyı önlemek için pişirme işlemi sırasında suyu birkaç kez değiştirilmektedir.

Resim 18.1. Avize Çiçeği

Kaynak: *Mulík, S. ve Ozuna. C. (2020). Mexican edible flowers: Cultural background, traditional culinary uses, and potential health benefits. International Journal of Gastronomy and Food Science, 21, 100235.*

Soğutulduğunda pişmiş çiçeklere domates, limon suyu, tuz ve zeytinyağı eklenerek salata yapılmakta ve yahnilerde garnitür olarak kullanılmaktadır. Diğer mutfak kullanımları arasında çeşitli dolmalar ve güveçler bulunmaktadır. Avize çiçekleri yumurta, domuz eti, karides veya çeşitli sebzeler ile birleştirilmekte veya otlar ve baharatlar ile harmanlanarak derin yağda kızartılmaktadır. Yapraklar kısa süre haşlanarak domates, soğan ve biber ile (mexicana) veya yeşil ya da kırmızı soslu yumurtalı hırpalanmış köfte içinde pişirilmektedir. Guatemala'da kaynatılıp limon suyuyla yenilmektedir (Mulík ve Ozuna, 2020: 7; Pieroni, 2005: 33). Soğuğa dayanıklı olmaları ve tuzlu topraklarda yetişebilmelerinden dolayı Türkiye`nin çeşitli bölgelerinde de yetişmektedir.

Aynısefa (Calendula officinalis L.)

Papatyagiller familyasından, 20-50 cm boylarında, parlak sarı-turuncu renkli çiçeklere sahip olan bitkinin Common Marigold, Pot Marigold gibi isimlendirmeleri mevcuttur. Hemen hemen her toprakta ve Akdeniz iklimi görülen ülkelerde yetişebildiği gibi özellikle Avrupa, Batı Asya ve Amerika'da yaygındır.

Resim 18.2. Aynısefa

Kaynak: *https://www.hurriyet.com.tr/gundem/aynisefa-ciceginin-yararlari-nelerdir-ayni sefa-hangi-hastaliklara-iyi-gelir-40753504.*

Türkiye'de de yetişmekte olan bitki ülkemizde aynısefa, tıbbi nergis, altıncık, ölü çiçeği, portakal nergisi, susi ve tıbbi öküzgözü gibi adlarla da tanınmaktadır. İçerdiği zengin fenolik bileşikler yönünden tıbbi bitkiler sınıfında yer almakta, ilaç ve kozmetik alanında, yanık tedavileri, böcek sokmaları, cilt döküntüleri, akut dermatitler konusunda kullanımları mevcuttur (Balıkçı, 2019: 5; Başer, 2009: 22). Aynısefa çiçeğinin hafif ekşi ve hafif keskin bir tadı vardır. Orta Çağ Fransa'sında çeşitli salatalar hazırlanırken (Mlcek ve Rop, 2011: 561-562) ve Antik Roma'da kullanıldığı rapor edilmektedir (Takahashi, Rezende, Moura,

Dominguete ve Sande, 2020: 3). Tadı safranı andırdığı için "fakir safranı" olarak da adlandırılmaktadır. Saç, kumaş ve gıda boyası olarak değerlendirilmekte, gıdalarda özellikle peynir, tereyağı, unlu mamuller, hardal ve pirinç yemeklerinin renklendirilmesinde kullanılmakta, genelde pirinç pilavı ve makarna ile servis edilmekte, çiçekleri salatalara eklenmekte (Başer, 2009: 22), çorba ve güveç yapımında kullanılmaktadır (Takahashi ve diğerleri, 2020: 3). Çiçek yapraklarından reçel yapılmakta, böreklere eklenmekte ve çay şeklinde tüketilmektedir.

Begonya (Begonia semperflorens)

Saksı ve bahçe bitkisi olarak yetiştirilen begonya dünyanın tropikal ve subtropikal bölgelerinde yaygındır. Ticari yetiştiricilikte yaklaşık 200 türü kullanılmakta, kırmızı, pembe veya beyaz renkli yalınkat ve katmerli çiçekleri olup ana vatanı Brezilya'dır (Yalçın Mendi ve diğerleri, 2008: 10). Narenciye ve biraz limon aromasına sahiptir.

Resim 18.3. Begonya

Kaynak: *Yazar tarafından çekilmiştir.*

Klasik olarak özel yemeklerde kullanılan yenilebilir çiçekler arasında begonya (Begonia × tuberhybride Voss.) büyük beğeni toplamaktadır (Morais ve diğerleri, 2020; Mlcek ve Rop, 2011: 562). Kırmızı begonya çiçekleri beyaz çiçeklere kıyasla daha iyi nutrasötik özelliklere sahiptir ve fonksiyonel gıda üretiminde tercih edilmesi önerilmektedir (Traversari ve diğerleri, 2021: 13).

Ebegümeci (Malva sylvestris)

240 cins ve 4200'den fazla tür içeren Malvaceae familyasının geniş bir grubunu Malva cinsi üyeleri oluşturmakta ve hemen hemen tüm dünyada bulunmaktadır. En önemli Malva türü olan Malva sylvestris, ebegümeci olarak bilinmektedir

(Sharifi-Rad ve diğerleri, 2019: 546). Ana vatanı Asya, Avrupa ve Kuzey Afrika olup çoğunlukla yol kenarları, boş çalılıklar ve nehir kıyıları gibi alanlarda yabani olarak yetişmekte, uçuk leylaktan mora doğru değişen çiçekleri mayıstan eylüle kadar görülebilmektedir.

Resim 18.4. Ebegümeci

Kaynak: *https://www.sabah.com.tr/ebegumeci-nedir-faydalari-nelerdir*

Ebegümecinin pek çok faydası kabul edilmekte (soğuk algınlığı, boğaz ağrısı, bronşit, öksürük, sindirim sorunları, egzama, ses kısıklığı, bademcik, diş ve ağız iltihabı, solunum ve sindirim sistemi iltihapları ile yanık ve yaraların tedavisi gibi) ve çoğu bölümü yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bitki kısmı ve esansiyel yağlarından kozmetik ve ilaç endüstrisinde yararlanılmakta, gıda endüstrisinde ise genç yaprakları, sürgünleri, çiçekleri ve meyveleri salatalarda, yaprak, tohum ve sürgünleri çorbalarda veya haşlanmış sebze olarak tüketilmektedir. Ayrıca çiçek, yaprak ve köklerinin çay olarak kullanımı da yaygındır. Olgunlaşmamış meyveleri çiğnenebilmektedir (Barros, Carvalho ve Ferreira., 2010: 1466; Çakır, 2017: 29). Pilav, makarna, börek, krep, pizza ve sarma yapımında kullanılmakta, et yemeklerine ilave edilmektedir.

Gül (Rosa Spp.)

Yaklaşık olarak dünyada 150, Türkiye'de 25 gül türü bulunmakta ve çok azı kozmetik sanayinde değerlendirilmektedir. Bunlardan en önemlisi ise ekonomik değerinin en yüksek olduğu bilinen Isparta gülü, Kazanlık gülü, Şam gülü ve Pembe yağ gülü gibi isimlerle tanınan Rosa damascena Mill'dir. Bu bitkiden elde edilen ürünler tıp, parfümeri ve gıda sanayinde kullanılmaktadır (Sarıyıldız, 2018: 53). Güller tatlı ve aromatik bir tada sahiptir. Bu nedenle hamur işlerinde aroma artırıcı olarak kullanılmaktadır.

Resim 18.5. Gül (Rosa damascena Mill)

Kaynak: *Mahboubi, M. (2016). Rosa damascena as holy ancient herb with novel applications. Journal of Traditional and Complementary Medicine, 6, 10-16.*

Antik Roma'da çeşitli gül türlerinin çiçekleri, çeşitli püre ve/veya omletlerin pişirilmesinde kullanılmıştır (Mlcek ve Rop, 2011: 561). Ana vatanının Orta Asya olduğu vurgulanmakta ve gül yağı ve gül suyunun ilk olarak İran veya Hindistan'da üretildiği tahmin edilmektedir. Günümüzde ise en kaliteli güller Türkiye ve Bulgaristan'da yetişmekte olup başlıca üreticisi de yine bu ülkelerdir (Sarıyıldız, 2018: 54). Türkiye'de en önemli gül üretim merkezi Isparta'dır. Yenilebilir çiçekler kategorisinde bulunan ve ağırlıklı olarak gül yağı üretiminde kullanılan gül bitkisi Isparta'da mutfak kültürünü de etkilemekte, şehirde gülden yapılan reçel, şerbet ve lokum gibi ürünler gastronomi açısından önem taşıdığı gibi gül lokumu, gül reçeli ve gül şerbeti yerel halkın sofralarında da yerini almaktadır. Güllerin zehirsiz olmaları nedeniyle gıda ve bazı kozmetik ürünlerinde kullanılması önerilmektedir (Akşap, 2018: 34). Yaprakları kurutulmuş veya taze olarak kullanılabilen gülden yapılan en bilindik yiyecek ve içecek gül reçeli ile gül suyu olup Osmanlı mutfağında da kullanıldıkları bilinmektedir. Gül sirkesi, gül macunu, güllü dondurma ve güllü yoğurt Türkiye'de üretilen ürünler arasındadır (Sarıyıldız, 2018: 54-62). İran'da gül suyu dinî törenlerde ve yemeklere tat vermek amacıyla kullanılmaktadır (Mahboubi, 2016: 10). Güllerin baskın bir tadı vardır ve koyu renkli güllerde lezzet daha belirgindir. Her gülün verdiği tat farklı olduğundan yemeklere azar azar eklenerek kullanılmaları daha uygun olacaktır. Meyvemsi bir tada sahip olup kullanım alanları ağırlıklı olarak çaylar, salatalar, reçeller, tatlılar ve çorbalardır.

Hanımeli (Lonicera japonica)

Oğlakgiller (Caprifoliaceae) familyasından olan ve İngilizcede Honeysuckle olarak bilinen hanımelinin ana vatanı Asya olup ağırlıklı tüketimi çay şeklindedir (Kumari ve diğerleri, 2021: 2). Sarı-beyaz çiçekleri ve siyah meyveleri mevcut olup çiçekleri, yaprakları ve meyveleri tüketim için uygundur. Bitkinin çiçeklerinden bal özü elde edilmektedir.

Resim 18.6. Hanımeli

Kaynak: *Yazar tarafından çekilmiştir.*

Antioksidan ve mineral besin kaynağı olarak yenilebilir çiçekler arasında değerlendirilmekte, taze ve kuru olarak tüketilebilmektedir (Araújo, Matos, Correia ve Antunes, 2019: 477). En bilinen ve lezzetli olan türü Japon hanımeli olan çiçeğin yaprakları şurup olarak çaylarda, pudinglerde ve yemeklerde kullanılmaktadır. Daha çok çay ve tatlılara yakışmakla birlikte hanımeli az da olsa yemeklerde de kullanılabilmektedir (Zanna, 2021).

Hatmi Çiçeği (Althaea officinalis L.)

İngilizcede Marshmallow flower olarak adlandırılan hatmi çiçeği, ebegümecigiller (Malvaceae) familyasına ait, pembe, beyaz, mor, sarı, kırmızı renkli çiçekleri olan Avrupa, Asya ve Amerika kıtalarının nemli bölgelerinde ve Anadolu'da yetişen, en az 4000 yıldır çay veya şurup hâlinde göğüs yumuşatıcı ve öksürük kesici olarak kullanılmış bir bitkidir.

Resim 18.7. Hatmi Çiçeği

Kaynak: *tp://www.turam.k12.tr/index.php/haber/4183/oksuruge_care_olan_hatmi_ cicegi#&gid=null&pid=2*

Bitki, Avrupa Farmakopesi'nde kayıtlı olup yaprakları, kökleri, çiçekleri ve tohumları kullanılmaktadır. Hatmi kökünün balla kaynatılmasıyla hazırlanan bir çeşit tatlı, MÖ 2000 yılında Eski Mısır'da firavunlara ve tanrılara adanmıştır. Benzer tatlı Batı Avrupa'da da bilinmektedir. Bitki Türkiye'de yetişmesine rağmen daha çok hatmi (Althaea officinalis) çiçekleri yerine gülhatmi (Alcea rosea L.) çiçeklerinin kullanıldığı görülmektedir.

Resim 18.8. Gülhatmi

Kaynak: *Yazar tarafından çekilmiştir.*

Bu bitkinin çiçekleri de hatmi gibi kullanılmaktadır (Başer, 2007; Kaya, Küçükboyacı, Ayaz, Hürkul, Uzunhisarcıklı, Köroğlu, 2010: 293). Kurutulmuş kök ve çiçekler çay olarak tüketildiği gibi çiçekleri taze olarak da yenmektedir (Şa-

hin ve Kılıç, 2016: 183). Ayrıca reçeli ve zeytinyağlı hatmi çiçeği sarması da yapılmaktadır.

Hercai Menekşe (Viola spp.)

Hercai menekşe, yenilebilir çiçekler içerisinde en yaygın tüketilenler arasındadır. Bu çiçekler, hoş kadifemsi bir dokuya ve tatlı, ferahlatıcı bir tada sahiptir. Yenilebilir Viyolalar, Viola cornuta L. (boynuzlu hercai menekşe), Viola tricolor L. (Johnny Jumpup) ve Viola × wittrockiana Gams (bahçe menekşesi) olmak üzere 3 farklı türe aittir (Marchioni Colla, Pistelli, Ruffoni, Tinivella ve Minuto, 2020: 62). Ayrıca viola odorata türü, şeker, şurup ve çeşitli iksirlerin renklendirilmesinde kullanılmıştır (Mlcek ve Rop, 2011: 561). 300-400 arasında çeşidi olan menekşe çiçeği süs ürünü olarak düğün gibi kutlamalarda ve kozmetik, gıda sektörü gibi birçok alanda kullanılmaktadır. Parfüm yapımında oldukça çok tercih edilmektedir. Gıda sektöründe tatlandırıcı olarak likör yapımında, sufle ve krema gibi tatlılarda kullanılmakta, sorbelere lezzet katmaktadır. Çiçek kısımları ve yapraklarında A ve C vitamini bulunmakta, çiğ veya pişirilerek tüketilebilmektedir (Gül, 2021).

Resim 18.9. Hercai Menekşe

Kaynak: *Yazar tarafından çekilmiştir.*

Yenilebilir çiçekler kokuları, görünümleri, büyüklükleri ve renkleri ile seçilir ve algılanır. Hercai menekşenin farklı renk ve renk kombinasyonlarının olması pasta, kek ve kurabiye üzerinde dekorasyon amaçlı veya salatalarda kullanılma oranlarını artırmaktadır. Tüketicilerin yenilebilir çiçekleri tercih etmesindeki en önemli etkenin çiçeklerin rengi olduğunu vurgulayan araştırmalar bulunmakta ve menekşelerde tek renk yerine en çok mavi, sarı ve turuncu renk kombinasyo-

nu tercih edilmektedir (Kelley, Behe, Biernbaum ve Poff, 2001a: 801) Özellikle pasta ve tatlılar için kullanılsa da menekşeli pilav, menekşeli ekmekler, menekşeli avokado salatası da alternatif tariflerdir (Şahin ve Kılıç, 2009). Viola tricolor ABD'de baharat ve/veya tıbbi bitki olarak da kullanılmaktadır (Mlcek ve Rop, 2011: 652). Ayrıca içecekleri lezzetlendirmek ve farklı şekilde sunmak için menekşeli buz küpleri hazırlanabilmektedir.

Hodan (Borago Officinalis)

Boraginaceae familyasından olan ve İngilizcede Borage olarak bilinen hodanın, yıldız şeklinde salkım ve şemsiye gibi çiçekleri genellikle mavi ve nadiren beyaz veya pembe renkli olabilmektedir. Hodan meyvesi küçük, kahverengimsi, oval buruşuk bir cevize benzeyen çekirdektir. Hodan tohumu yağı, diyet veya gıda takviyesi olarak kullanılan gama-linolenik asidin (GLA) en zengin bitki kaynağıdır. İlaç, sanayi, yem, mutfak gibi farklı kullanım alanları olan tıbbi bir bitkidir. Tüm dünyada yetiştirilmektedir ancak ana kaynaklarının Suriye ve Küçük Asya'dan geldiği varsayılırken Batı Akdeniz bölgeleri, İspanya ve Kuzey Afrika'dan gelmiş ve daha sonra birçok başka yerde doğallaşmış olduğu da söylenmektedir (Asadi-Samani, Bahmani ve Rafieian-Kopaei, 2014: 22).

Resim 18.10. Hodan Çiçeği

Kaynak: *https://peyzax.com/yenilebilir-cicekler/*

Pek çok ülkede metabolizmayı güçlendirme, depresyon ve sindirim sistemi sorunlarına çözüm bulma gibi amaçlarla, ayrıca geleneksel olarak mutfaklarda kullanılmıştır. Salatalık benzeri bir tada sahip olan hodanın yaprakları ve çiçekleri pek çok Akdeniz ülkesinde yemeklerde özellikle salata yapımında kullanılmaktadır. Gerçek ve doğal mavi renkli çiçekleri salata, içecek ve tatlıları süslemek için vazgeçilmezdir. Yaprakları çiğ olarak yenilebilirken sapları ise pişiri-

lebilmektedir. Bitkinin kullanım için en uygun kısımları taze, genç yaprakları ve çiçekleridir. İçeriğindeki doymamış yağ asitleri nedeniyle dünya mutfağında geleceğin "süper gıdası" olarak tanımlanmaktadır. Çiçekli şekerler ve yeşil sos (Mediterranean green saucesalsa) hazırlamada (Ünver Alçay, 2019: 102), çiçekleri aroma artırıcı olarak hamur işlerinde, aynı zamanda ABD'de baharat ve/veya tıbbi bitki olarak kullanılmaktadır (Mlcek ve Rop, 2011: 561-562). Bazal yapraklar ve çiçekli kısımlar haşlanmış, kızartılmış, turta, mantı ve tortellini doldurma için veya yeşil makarna hazırlamak için yine yaprakları çorba yapımında kullanılmaktadır (Lentini ve Venza, 2007: 4). Türkiye'de özellikle Karadeniz Bölgesi'nde kullanılan hodan çeşitli yörelerde kaldirik, kaldırak, sığırdili, tomara ve ıspıt isimleri ile bilinmekte ve çeşitli yemekleri yapılmaktadır. Börek, gözleme, dolma-sarma, mücver, yumurtalı kavurma, turşu yapımında, yumuşak yaprakları, limonata eklenmiş taze meyve suyu yapımında kullanılmakta, etli ya da tavuklu pişirilmektedir (Ünver Alçay, 2019: 107).

Kabak Çiçeği (Cucurbita spp.)

Hoş sarı rengi, yumuşak dokusu ve narin aroması nedeniyle Amerika, Asya ve Avrupa'da favori bir ürün hâline gelerek dünyaya yayılmıştır. Fransız ve İtalyan mutfağında krep ve pastırma genellikle kabak çiçeği ile yapılmaktadır (Mulík ve Ozuna, 2020: 4). Meksika mutfağında ana malzeme olarak kabak çiçeği kullanılan (yaygın olarak çorbalarda) 40'a yakın geleneksel tarif bulunmaktadır (Torres Cerdan, 2014).

Resim 18.11. Kabak Çiçeği

Kaynak: *Yazar tarafından çekilmiştir.*

Hem çiçekleri hem de yumuşak asmaları tüketilmektedir (Sanchez Trinidad, 2017). Daha yakın zamanlarda genellikle süt veya krema gibi malzemeleri dem-

leyerek tatlılara da dâhil edilmiştir (Mulík ve Ozuna, 2020: 4). Türkiye'de ise kabak çiçekleri içi pirinç veya bulgur ile doldurularak; un, yumurta ve süt karışımına batırılıp zeytinyağında kızartılarak (Demirel ve Karakuş, 2019: 1399); omlet yapımında (Özer ve Kılıç, 2009: 11) ya da kıyılıp kavurulmak suretiyle tüketilmektedir.

Kadife Çiçeği (Tagetes patula L.-Tagetes erecta L.)

Halk arasında kadife çiçeği olarak bilinen Tagetes türlerinin (patula, erecta) taç yaprakları katmerli ve hacimli geniş bir baş yapısına sahiptir (Çelik, 2019: 29). İlk olarak 16. yüzyılda Orta Amerika'da Portekizliler tarafından keşfedilen kadife çiçeği, buradan Avrupa ve Hindistan'a götürülmüş ve ilerleyen dönemde Hindistan'da üretimi yaygınlaşmıştır. Günümüzde Hindistan'ın Kalküta bölgesi en büyük kadife çiçeği üretim merkezi konumundadır. Bali Orange, Bali Yellow, Eagle Yellow, Narai Orange, Marvel Orange ve Marvel Yellow gibi çeşitleri olan kadife çiçeği, Marigold olarak da bilinmektedir (Çelik, 2019: 12).

Resim 18.12. Kadife Çiçeği (T.erecta)

Kaynak: *Yazar tarafından çekilmiştir.*

Meksika kadife çiçeği, Amerikan kadife çiçeği, Aztek kadife çiçeği, büyük kadife çiçeği, safran kadife çiçeği ve Afrika kadife çiçeği olarak adlandırmalara da rastlanmaktadır (Mulík ve Ozuna, 2020: 7). Önemli bir süs bitkisi olmakla birlikte çok farklı amaçlar için kullanılmaktadır. Tagetes'ten elde edilen karotenoid pigmentler gıda maddelerinin boyanmasında renklendirici olarak ve uçucu yağları parfüm sanayisinde kullanılmakta, gastronomi açısından ise yenilebilir çiçekler arasında yer almaktadır (Vasudevan, Kashyap ve Sharma, 1997: 29). Canlı sarı, altın ve turuncu renkleri ve hoş bir tatlı, nane ve neredeyse narenciye

aroması sayesinde taze kadife çiçeği yaprakları çorba ve salatalarda başarıyla kullanılırken aynı zamanda çiğ veya şekerle kaplanmış tatlılar için dekorasyon amaçlı kullanılırlar (Mulík ve Ozuna, 2020: 7). Güney Asya ülkelerinde kutsal bitki olarak bilinmekte, ayin ve törenlerde yaygın olarak kullanılmaktadır (Çelik, 2019: 6). Türevleri *p*-kumarik asit, kaempferol, mirisetin, lutein ve bağışıklık sistemini güçlendiren karotenoidler içermektedir (Skrajda-Brdak ve diğerleri, 2020: 190).

Karahindiba (Taraxacum officinale)

İngilizcede Dandelion olarak bilinen karahindiba, karotenoid, A ve C vitaminleri ile mineral fosfor bakımından zengin olan ve yaygın kullanılan çiçeklerden biridir. Avrupa'da karahindiba çiçekleri, içecek ve salataların hazırlanmasında kullanılmaktadır. Şekerli haşlanmış karahindiba çiçekleri de yaygın bir yemektir (Zhao, Fan, Zhang, Chitrakar, Bhandari, Wang, 2019: 2).

Resim 18.13. Karahindiba

Kaynak: *https://peyzax.com/yenilebilir-cicekler/*

Amerika'da çiçekleri yağ, un ve yumurta karışımına batırılıp kızartılarak tüketilmektedir (Takahashi ve diğerleri, 2020: 3). Türkiye'de de kavurularak yemeği yapılmakta, yumurta, yoğurt, ceviz, havuç gibi farklı besinlerle karıştırılarak salata veya soğuk meze yapımında kullanılmaktadır. Ayrıca karahindiba çayı ve tamamen açılmış, parlak sarı renkli çiçeklerinden reçel yapılmaktadır.

Latin Çiçeği (Tropaeolum majus L.)

Tropaeolaceae familyasından egzotik bir bitki olan Latin çiçeğinin dünyada yaygın olarak kullanılan isimleri; Garden Nasturtium, Indian Cress, Tall Nasturtium (İngilizce), Capuchina (İspanyolca), Grande Capucine (Fransızca), Indianerkresse, Große Kapuzinerkresse, Kresse (Almanca) ve Nasturzio'dır (İtalyan-

ca). Ana vatanının Güney Amerika olduğu kabul edilmekte, buradan Avrupa ülkeleri ve diğer ülkelere yayıldığı bilinmektedir. Hem yaprakları hem de çiçekleri çiğ olarak tüketilmekte tadı ise su teresine benzemektedir. Çiçekleri taze olarak tüketilebildiği gibi ayrıca kurutulmuş olarak veya sirke, likör, çay ve şekerleme yapımında işlenmiş olarak da kullanılabilmektedir.

Resim 18.14. Latin Çiçeği

Kaynak: *https://peyzax.com/yenilebilir-cicekler/*

Türkiye'de pek çok bölgede kendiliğinden yetiştiği görülmesine rağmen çiçek ve yapraklarının tüketimi bakımından ülkemizde yeterince tanınmamaktadır (Eryılmaz Açıkgöz, 2018: 50). Latin çiçekli soğuk süt bir kahvaltı içeceği olarak sunulmaktadır (Şahin ve Kılıç, 2009: 8). Bununla beraber Latin çiçeğinin yenilebilir çiçekler arasında en popüleri olduğu, estetik değerinin yanı sıra baharat ve özellikle medikal ilaç yapımında kullanıldığı belirtilmektedir (Kelley, Behe, Biernbaum ve Poff, 2001b: 164; Mlcek ve Rop, 2011: 652).

Lavanta (Lavandula L.)

Yenilebilir çiçekler arasında beslenme ve sağlık açısından dünyada en yaygın kullanım alanına sahip olan çiçeklerdendir. Lavantanın tür sayısı konusunda farklı görüşler bulunmakta, bir kısım uzman yaklaşık 20 tür lavanta olduğunu bazıları ise 40 türe kadar çıkabildiğini belirtmekte, genel olarak yaklaşık 28 tür üzerinde yoğunlaşma olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca çok sayıda melez tür elde edilebildiği ve böylece yaklaşık 400 çeşit tescilli türü bulunduğu bildirilmektedir. Bu türlerden 8 tanesinin yenilebilir olduğu tespit edilmiştir. Lavandula Stoechas L. (Karabaş, Karan, Karabaş Otu, Tepeli Lavanta, Fransız Lavantası, İspanyol Lavantası, Yalancı Lavanta Çiçeği, Yaban Lavantası, Karağan Kekiği ve Sıttıhotuz olarak da bilinmektedir), Lavandula Angustifolia Mill. (İngiliz

Lavantası, Lavanta Çiçeği), Lavandula dentata L. (Saçaklı Lavanta, Fransız Lavantası), Lavandula latifolia Medik (Flemenk Lavantası, Başak Lavanta), Lavandula multifi da L. (Mısır Lavantası, Eğrelti Kanatlı Lavanta), Lavandula spp. (Lavanta) ve Lavandula x allardii Hy = Lavandula x heterophylla Viv. adları ile anılanlar yenilebilir türler olarak belirtilmiştir (Şahin, 2017: 39). Doğal olarak yetiştiği alanlar; Kanarya Adaları, Cape Verde Adaları, Madeira, Akdeniz Havzası, Arap Yarımadası, Kuzey Afrika ve Hindistan'a kadar uzanırken İtalya, Fransa, İspanya ve Türkiye gibi pek çok ülkede kültür yetiştiriciliği de yapılmakta ve en fazla Lavandula stoechas ve Lavandula angustifolia türleri ile bunların alt ve melez türleri üzerinde durulmaktadır (Akgül ve diğerleri, 2019: 724; Şahin, 2017: 38).

Resim 18.15. Lavanta

Kaynak: *Pruteanu A., David, L., Vladut, V., Matache, M. G., Muscalu, A., Danciu, A. (2015). Researches on quality of lavender screening process. INMATEH- Agricultural Engineering, 45(2), 109-114.*

Lavantanın çok eski tarihlerden itibaren tedavi amaçlı veya çiçeklerinden elde edilen yağların kozmetik veya temizlik ürünlerinin üretimi amacıyla kullanıldığı bilinmektedir. Lavanta aynı zamanda pek çok yiyecek içecek yapımında da kullanılmaktadır. Lavantalı krema, lavanta aromalı şekerler, lavantalı pudra şekeri, çubuklu donmuş lavanta (Jacobs, 1999: 17-19), lavantalı piliç ve lavanta jeli bunlardan bazılarıdır (Brown, 2008: 102). Şahin (2017: 44), lavantalı pilav, lavantalı kurabiye, lavantalı panna cotta, lavanta reçeli ve buzlu lavanta reçetelerinde olumlu sonuçlar alındığını rapor etmiştir. Isparta'nın Kuyucak köyünde

lavantadan bal, limonata, lokum, kahve, çay, gözleme, reçel, dondurma, kuru pasta, kek, kurabiye, muhallebi ve çorba gibi birçok yiyecek ve içecek üretilmektedir. Bunların yanı sıra et yemeklerine lezzet katmak amacıyla sos yapımında ve baharat olarak da kullanılmaktadır. Ayrıca lavanta, kadife çiçeği, Latin çiçeği ve hodan çiçekleri ile karıştırılarak veya avokado dilimleri ve hindiba yaprağı ile karıştırılarak salatalarda da kullanılabilmektedir. Lavanta marmeladı, lavanta yoğurt buzu ve lavanta kreması tatlı olarak; parfümlü lavanta şekeri, lavanta şurupları ve likörleri ile lavanta sakızları da iştah kabartıcı olarak önerilmektedir (Akgül ve diğerleri, 2019: 723-726).

18.3. Yenilebilir Çiçeklerin Tüketilme Şekilleri

Yenilebilir çiçek çeşitleri ülke veya bölgelere göre farklılık gösterebildiği gibi pişirme yöntemleri de çeşitlidir ve ülke veya bölgelere göre değişebilmektedir (Zhao ve diğerleri, 2019: 1). Yenilebilir çiçekler genellikle bütün olarak yenmekte ancak bazı durumlarda sadece bazı kısımlarının yenilmesi uygun olmaktadır. Yenilebilir çiçeklerin işlenmesinde kullanılan kısımlar, besin içeriği ve aromaya bağlı olarak farklılık gösterebilmektedir. Örneğin safranın asıl kullanılan kısmı bitkinin tepecik (stigma) olarak adlandırılan kısmı iken karanfil çiçeği tomurcuğu yağını çıkarmak amacıyla kullanılmakta ve lale, kasımpatı veya gülün sadece yaprakları kullanılmaktadır. Ayrıca gül, acı tadı nedeniyle taç yapraklarının taban kısmı çıkarılarak kullanılmalıdır. Bazı çiçekler (örneğin engerek otu) tüketilirken çok pürüzlü oldukları ve bu nedenle boğazı rahatsız edebilecekleri için bazı kısımlarının çıkarılması gerekir. Bazı çiçeklerin de sadece çiçek tomurcukları tüketilmektedir (Mlcek ve Rop, 2011: 562).

Yenilebilir çiçekler geleneksel olarak ya kaynatılır ya da kavurulurken birkaçı çiğ olarak ya da kızartılarak tüketilmektedir. Meksika'da ızgarada pişirilen çiçekler bulunmaktadır (Mulík ve Ozuna, 2020: 4). Yenilebilir çiçekler taze olarak tüketilebildiği gibi kurutulmuş veya işlenmiş olarak da tüketilebilmektedir. Taze ürünlerle karşılaştırıldığında işlenmiş ürünler çeşitli avantajlara ve teslim kolaylığına sahiptir. Ayrıca taze yaprakları doğrudan yemektense işlenmiş yenilebilir çiçek ürünlerini yemek daha güvenlidir. Çünkü taze yapraklar yüksek su içeriğine sahiptir ve mikroorganizmaların kolayca çoğalmasına uygundur. İstenmeyen etkilerden kaçınmak için zamanında tüketilmeleri gerekir. Diğer taraftan yenilebilir çiçeklerin işlenmesi, çiçeklerin raf ömrünü uzatabilir ve duyusal özelliklerini uzun süre koruyabilir (Zhao ve diğerleri, 2019: 2). Çiçeklerin kurutulmasında vakumlu kurutma, mikrodalga kurutma, sıcak havayla kurutma,

ozmotik kurutma, güneşte kurutma, gölgede kurutma, dondurarak kurutma ve soğuk rüzgarla kurutma gibi çeşitli kurutma yöntemleri kullanılmaktadır (Kumari ve diğerleri, 2021: 11). Çiçeklerin kurutulmasında kullanılan ekonomik ve teknik olarak oldukça zahmetli bir yöntem "süblimasyon kurutma yöntemi"dir. Ancak çiçeklerin parlaklığını, orijinal görünümünü, rengini ve şeklini koruması nedeniyle çok etkilidir (Mlcek ve Rop, 2011: 561-562).

Tüketicilerin, yemeklerin hem görsel hem de estetik değerine odaklanan taleplerindeki artış taze çiçeklerin çeşitli yemeklerin ve soğuk büfe yemeklerinin garnitür ve/veya süslemesinde kullanımını artırmıştır. Yaprakları salataları, tatlıları, yemekleri, dondurmaları, içecekleri vb. süslemek için kullanılırken aynı zamanda estetik görünüme ek olarak, servis edilen yemeğin belirli bir tat ve kokusuna da karşılık gelmekte ve aroma artırıcı olarak da tüketilmektedirler. Ayrıca çiçeklerin besleyici kalitesiyle ilgili araştırmaların yapılması ve yeni verilerin elde edilmesi de tüketilmelerine artan ilginin çok önemli bir nedenidir (Mlcek ve Rop, 2011: 561-562). Bu nedenle şefler tarafından bir yemeğin parçası olarak da kullanılmakta ve yemeği zenginleştirmektedirler. Genellikle taze zaman zaman da kurutulmuş olarak yağ, likör ve bal içerisine ilave edilerek tüketildiği gibi kokteyllerde (buz küplerinde) ve şekerli konservelerde de kullanılabilmektedir (Akgül ve diğerleri, 2019: 723-724).

18.4. Yenilebilir Çiçeklerin Sağlığa Etkileri

Dünya çapında mutfaklarda yaygın olarak kullanılan yenilebilir çiçeklerin beslenme ve biyoaktif özellikleri hakkında mevcut bilgileri gözden geçiren çeşitli çalışmalar yapılmıştır (Chen ve diğerleri, 2020; Chiou, Sung, Huang ve Lin, 2017; Kumari ve diğerleri, 2021; Mlcek ve Rop, 2011; Zheng ve diğerleri, 2021). Yenilebilir çiçek bileşiminin önemli bir kısmı su ile temsil edilirken kuru maddesi ise karbonhidratlar, proteinler ve lipitler gibi temel bileşenlerin yanı sıra vitaminler, mineraller ve düşük moleküler fitokimyasalların kaynağıdır. Çiçeklerin üç ana kısmı polen, nektar ve taç yapraklardan oluşmaktadır. Polen; bir karbonhidrat, protein, lipid, karotenoid ve flavonoid kaynağıdır. Nektar; basit şekerler, amino asitler (esas olarak prolin), proteinler ve lipitler içerir ancak aynı zamanda organik asitler, fenolik bileşikler, alkaloidler ve terpenoidlerde de bol miktarda bulunur. Buna karşılık taç yaprakları vitaminler, mineraller ve antioksidanlar açısından zengindir (Mlcek ve Rop, 2011: 563; Skrajda-Brdak ve diğerleri, 2020: 179).

Gül, krizantem, kadife çiçeği (Tagetes patula), hibiscus ve osmanthus türleri gibi sıklıkla rapor edilen bazı yenilebilir çiçeklerin antioksidan etki, antiinfla-

matuar, antiobezite, antidiyabetik ve antikanser gibi insan sağlığına faydalı olduğu kanıtlanmıştır. Yenilebilir çiçeklerin sağlığı geliştirici etkileri, fenolik asitler, flavonoidler (antosiyaninler dâhil), alkaloidler, fenolik glikozitler ve terpenoidler gibi fitokimyasalların varlığı ile yüksek oranda ilişkilidir (Kumari ve diğerleri, 2021: 9; Zheng ve diğerleri, 2021: 8). Antosiyaninler meyvelere, çiçeklere ve yapraklara kırmızı-turuncu ila mavi-mor renk veren doğal suda çözünür fenolik pigmentlerdir. Serbest radikallerle savaşırlar ve bu sayede pek çok hastalığı önlerler. Kansere yakalanma riskini azaltır, kalp ve karaciğer için detoks etkisi yaratırlar. En yüksek antosiyanin içeriği kırmızı ve mor çiçeklerde sırasıyla karanfil, mini gül ve begonyada tespit edilmiştir (Morais ve diğerleri, 2020: 4). İncelenen çalışmaların çoğu, yenilebilir çiçeklerin veya özlerinin sağlıklı olduğunu doğrulamaktadır (Skrajda-Brdak ve diğerleri, 2020: 179).

Kanser, diyabet ve kardiyovasküler hastalıklar gibi birçok kronik hastalık, insan vücudunda serbest radikallerin aşırı üretiminin neden olduğu oksidatif stres ile ilişkilidir. Hücre içi antioksidan enzimler, hücrelerin oksidatif hasarlardan korunmasından sorumlu olan endojen antioksidanlardır. Diğer taraftan yenilebilir çiçeklerden elde edilen polisakkaritler de doğal antioksidan görevi görür ve serbest radikalleri ortadan kaldırma yeteneğine sahiptir. Yenilebilir çiçeklerin çoğunda yüksek antioksidan aktiviteler ve serbest radikal temizleme kapasiteleri bulunduğu tespit edilmiş ve geniş çapta rapor edilmiştir (Zheng ve diğerleri, 2021: 8-9). Örneğin Cezayir menekşesi ve pervane çiçeği olarak da bilinen rozet çiçeği (Vinca rosea) ve aynısefa çiçeklerinin özlerinde nispeten daha yüksek fenolikler, flavonoidler, antosiyanin ve karotenoid içerikleri gözlenmiştir. Ayrıca aynısefada önemli ölçüde antioksidan kapasitesi ve lipid peroksidasyonunun inhibisyonu (serbest radikallerin neden olduğu ve fonksiyon kaybı ile hücre ölümlerine yol açan zincirleme bir reaksiyon sürecinin engellenmesi) kaydedilmiştir. Bulgular, yenilebilir çiçeklerin oksidatif stresle mücadele etme ve kronik hastalıkların oluşumunu azaltma potansiyelini desteklemektedir (Janarny ve diğerleri, 2021: 7). Kadife çiçeğinin çiçeklerindeki flavanoidlerden dolayı hepatitten koruyucu olduğu bilinmektedir. Ayrıca kadife çiçeği lutein kaynağı olarak zengindir ve luteinin yaşlandırmayı geciktirici etkisi söz konusudur (Vasudevan ve diğerleri, 1997). Kadife çiçeği tüketimi, makula dejenerasyonu (sarı nokta hastalığı) ve katarakt riskinin azaltılmasında önemli bir etki göstermektedir. Amerikan ve Afrika alternatif (tamamlayıcı) tıbbında, kadife çiçeklerinden elde edilen yağ antiinflamatuar ve antibakteriyel özellikleri nedeniyle sıklıkla kullanılmaktadır (Mlcek ve Rop, 2011: 565-566). Krizantemde var olan galaktoz, glukoz, mannoz ve arabinozdan oluşan suda çözünür bir polisakkarit'in serbest radikalleri temizleyerek hücrelerin canlılığını artırdığı, Türkiye'de yetiştirilen safranın kanser hücrelerinin hücre canlılığına müdahale ettiği belirtilmektedir.

Tayland'da tüketilen kadife çiçeği, bir çeşit sarmaşık olan Antigonon leptopus ve begonvil (Bougainvillea glabra) çiçeklerinin %80 etanol özlerinin kolon kanseri hatları ve mide kanseri üzerinde yüksek bir çoğalımı önleyici etkisi bulunmuştur (Skrajda-Brdak ve diğerleri, 2020: 189). Hodan diyabet, kalp hastalıkları, artrit ve egzama gibi çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanılmaktadır (Asadi-Samani ve diğerleri, 2014: 26). Begonya, Latin çiçeği ve gül çiçeklerinin özlerinde yüksek antioksidan değerleri tespit edilmiş ve bir hafta soğukta saklanmasından sonra bile antioksidan aktivite değerlerinin çok fazla değişmediği belirlenmiştir. Bunun nedeni, yenilebilir çiçeklerde bulunan temel antioksidanlardan biri olan gallik asit içeriğidir (Mlcek ve Rop, 2011: 563). Özellikle gül çiçekleri, sindirim rahatsızlıklarının tedavisinde, kalbi güçlendirmek için kardiyotonik ajan olarak, ağız ve göz dezenfeksiyonu için antiseptik ajan olarak, karın ağrılarını, bronş ve göğüs tıkanıklıklarını hafifletmek için antispazmodik ajan olarak pek çok amaç için kullanılmıştır (Mahboubi, 2016: 12). Karanfillerde bulunan terpen karyofilleninin başlıca antiinflamatuar ajan olduğu düşünülmekte iken krizantem çiçekleri, belirgin antimikrobiyal ve antiinflamatuar etkiler göstermektedir. Menekşe çiçekleri, ise kötü huylu hücrelerin büyümesi üzerinde belirgin bir engelleyici etkiye sahiptir (Mlcek ve Rop, 2011: 566).

Yenilebilir çiçeklerin petal ağırlığının yaklaşık %80-90'ı su ile temsil edildiğinden pişirilmesi için daha yüksek miktarlarda çiçek kullanılması gerekir. Bu durum ham yaprakların ince tatlarının daha belirgin hâle gelmesini sağladığı gibi daha yüksek miktarda çiçek, daha yüksek konsantrasyonlarda besin ve minerallere dönüşür ve yenilebilir çiçeklerle hazırlanan tek bir yemek yeterince besleyici olabilir (Mulík ve Ozuna, 2020: 4). Yenilebilir çiçeklerden yapılan bitki çaylarının büyük bir avantajı ise çayın aksine kan basıncında geçici bir artışa neden olan kafein içermemeleridir. Dolayısıyla onlarca yenilebilir çiçeğin besleyici ve kimyasal koruyucu özellikleri bilinmekte ve araştırılmaya devam edilmektedir. Bazı durumlarda bu çiçekler nutrasötik gıda maddeleri olarak sınıflandırılabilmektedir (Mlcek ve Rop, 2011: 564-566).

18.5. Yenilebilir Çiçeklerin Kullanımında Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

Özellikle gastronomi alanında yaşanan gelişmeler nedeniyle yenilebilir çiçekler bazı araştırmacıların ve görsel bir şölen ve farklı tatlar sunmak isteyen profesyonel şeflerin ilgisini çekmektedir. Ancak pek çok bitki türü içinden doğru bitkiyi seçmek çok önemli olduğu gibi kullanıcıların çiçeklerin kullanımları konusunda bilgilerini geliştirme ihtiyacı da yüksektir. Bu nedenle yenilebilir çiçekle-

rin yiyecek ve içeceklerde kullanımında çok titiz davranılmalı ve aşağıdaki hususlara dikkat edilmelidir (Demasi ve diğerleri., 2020; Şahin ve Kılıç, 2009; Kelley, Cameron, Biernbaum ve Poff, 2003; Kou, Turner ve Luo., 2012; Marchioni ve diğerleri, 2020; Mlcek ve Rop, 2011; Zhao ve diğerleri, 2019):

- Yenilebilir olarak belirlenmiş her bir çiçeğin onlarca türü bulunmakta ve bunların içerisinde bazıları yenilebilir iken bazıları yenilememektedir. Bu nedenle yenilebilir çiçekler besleyici yiyecekler olsa da hangi çiçeklerin ve familya içerisindeki hangi alt türlerin yenilebilir olduğu iyi araştırılmalı, yenilebilir çeşit olduklarından emin olmadıkça asla bitki veya çiçekler yenilmemelidir. Zira yenilebilir çiçeklerin tüketimini içeren çeşitli gıda kaynaklı hastalık vakaları bildirilmiştir.
- Çiçekler, yiyecek ve içeceklerde kullanılırken çiçeğin hangi pişirme yöntemine uygun olduğuna, pişirme sürelerine ve hangi çiçeklerin taze, hangilerinin kurutularak kullanılabileceğine dikkat edilmeli bu konuda uzmanlardan bilgi alınmalıdır.
- Yenilebilir çiçekler oldukça çabuk bozulur ve kısa raf ömrüne sahiptir. Yaprak dökülmesi, renk değişikliği, çiçek solgunluğu ve doku esmerleşmesi hasattan kısa bir süre sonra ortaya çıkmaya başlar ve bu durum çiçeklerin pazarlanabilirliğini zorlaştırır. Tüketicilerin çiçekleri satın alırken ağızlarıyla tatmadan çok önce görünüşünü onaylamaları önemlidir. Bu nedenle kalite esastır ve pazarda bir çiçeğin görsel çekiciliğini korumak gerekmektedir. Taze kesilmiş yenilebilir çiçekler, kırılgan yapılarını korumak, solma, kirlenme ve kurumalarını önlemek için küçük, sert ve plastik kutularda paketlenmelidir. Bu kutular, buharların iç yüzeylerinde yoğunlaşmasını önlemek için delinmelidir.
- Hasat edilen çiçeklerin hızla soğutulması ve temizlenmesi gerekmektedir. Daha sonra +1 ila + 4 C sıcaklıkta 2-14 gün süreyle saklanabilir.
- Test edilmemiş çeşitlerden ve/veya çiçekçilerden gelen süs bitkilerinin yenilebilir çiçeklerinin gübre, herbisit ve diğer pestisitlerden etkilenebileceklerinden kesinlikle tüketilmemesi önerilmektedir.
- İnsan tüketimine uygun yenilebilir çiçekler üretmek için bitki üretimi sırasında sentetik gübreler ve böcek ilaçları gibi kimyasal ürünlerden kaçınılmalıdır. Bu nedenle sadece organik ekime izin verilmekte ve bu şekilde üretilen çiçeklerin tüketilmesi önerilmektedir.
- İnsanlar için daha az bilinen ve/veya toksik olan çiçeklerin (örneğin inci çiçeği/müge çiçeği, sarı anemon vb.) tüketimi tehlikeli olabilmekte bu

nedenle doğada serbestçe toplanan çiçekleri tüketirken mutlaka tam olarak tanımlanması gerekmektedir.

- Uzmanlar tarafından mutfaklarda kullanılabilecek yenilebilir çiçeklerin listelerinin hazırlanması, ne şekilde kullanılabileceği ve nasıl saklanması gerektiği gibi konularda bilgilerin yazılı hâle getirilmesi gerekmektedir.

Sonuç

Yenilebilir çiçekler, son yıllarda gastronomi alanında yeni sunumlar ve farklılık yaratmak isteyen uzmanlar tarafından daha çok ilgi gösterilen ve önemi her geçen gün artan bir konu olmaktadır. Şeflerin bu konuya olan ilgisi mutfaktaki faaliyetlerin yoğunlaşmasına ve çeşitlenmesine olanak sağlamış bununla beraber tüketicilerin de yemeklerin görsel yönlerine ve estetik değerine odaklanan taleplerinde artış gündeme gelmiştir. Yenilebilir çiçekler çeşitli yemeklerin, soğuk büfe yemeklerinin, salataların, tatlıların, dondurmaların, içeceklerin vb. süslenmesinde yer bulduğu gibi kimi zaman garnitür olarak kullanılmakta kimi zaman da yiyecek ve içeceklerin içine dâhil edilerek belirli bir tat ve koku kazanmalarında etkili olmaktadır. Diğer taraftan yenilebilir çiçeklerin besin değeri ve hatta tıbbi değeri, sağlık üzerinde önemli etkileri olduğu yönünde yeni bilgiler alan yazında yer bulmaktadır. Dolayısıyla daha lezzetli ve görsel açıdan daha çekici yiyeceklerin hazırlanmasına olanak sağlamaları ve gastronomik ürünlerin besin bileşimini iyileştirebilecekleri düşüncesi bu çiçeklere olan talebi daha da canlandırmaktadır. Günümüzde bireylerin besleyici yiyeceklere ve sağlıklı beslenmeye verdikleri önem de bu talebi desteklemektedir. Ancak büyük bir görsel ve duyusal çekiciliğe sahip olmalarının ve yukarıda ifade edilen tüm gelişmelerin yanı sıra yenilebilir çiçeklerin gıda olarak veya çeşitli gıdalar ile birlikte kullanımı henüz yeterince yaygın değildir. Bunun en temel nedeni, yenilebilir çiçeklerin gıda maddesi olarak mutfakta kullanımları hakkında daha fazla bilgiye ve bu alanda çalışmalara ihtiyaç duyulmasıdır. Son derece kısa raf ömrü yenilebilir çiçeklerin ticari kullanımını zorlaştırmaktadır. Ayrıca bu çiçeklerin güvenli bir şekilde nasıl ve nerelerden temin edilebilecekleri konusunda da çalışmalar yapılması ve daha ulaşılabilir kılınmaları gerekliliği vardır. Yenilebilir çiçeklerin tüketimini teşvik etmek ve çiçekleri ticarileştirilmek üzere yetiştirilmeleri, işlenmeleri ve hazırlamalarını diğer bir ifadeyle uygun yönetimini içeren iyi bir uygulama kılavuzunun oluşturulması da önemli bir gerekliliktir.

Kaynaklar

Akgül, D. T., Göğüş, N., Glaue, Ş. ve Akcan, T. (2019, Nisan). *Yenilebilir çiçek: Lavanta.* A. Şekeroğlu, H. Eleroğlu ve M. Duman (Ed.), 4th International Anatolian Agriculture, Food, Environment and Biology Congress-2019 içinde (723-727 ss.). http://targid.org/resources/Targid_07082019-S.pdf.

Akşap, Y. (2018). Gastronomik bir değer olarak lavanta. *Uluslararası Global Turizm Araştırmaları Dergisi, 2*(1), 32-41.

Araújo, S., Matos, C., Correia, E. ve Antunes, M. C. (2019). Evaluation of phytochemicals content, antioxidant activity and mineral composition of selected edible flowers. *Quality Assurance and Safety of Crops & Foods, 11*(5), 471-478.

Asadi-Samani, M., Bahmani, M. ve Rafieian-Kopaei, M. (2014). The chemical composition, botanical characteristic and biological activities of Borago officinalis: A review. *Asian Pacific Journal Tropical Medicine, 7*(1), 22-28.

Balıkçı, Y. (2019). *Türkiye'de yetişen aynısefa (Calendula officinalis L.) bitkisinin kuersetin ve rutin içeriğinin kromatografik ve spektrofotometrik yöntemler ile tayini.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Analitik Kimya Anabilim Dalı, İstanbul.

Barros, L., Carvalho, A. M. ve Ferreira, I. C. F. R. (2010). Leaves, flowers, immature fruits and leafy flowered stems of Malva sylvestris: A comparative study of the nutraceutical potential and composition. *Food and Chemical Toxicology, 48*, 1466-1472.

Başer, K. H.C. (2007). Hatmi (Althaea officinalis L.). *Bağ bahçe, 14*.

Başer, K. H.C. (2009). Aynısafa (Calendula officinalis L.). *Bağ bahçe, 21*, 22-23.

Benvenuti, S., Bortolotti, E. ve Maggini, R. (2016). Antioxidant power, anthocyanin content and organoleptic performance of edible flowers. *Scientia Horticulturae, 199,* 170-177.

Brown, K. (2008). Edible flowers, 25 recipes and an A-Z pictorial directory of culinary flora. London: Annes Publishing Ltd.

Chen, Q. Xu, B., Huang, W., Amrouche, A. T., Maurizio, B., Simal-Gandara, J., Tundis, R., Xiao, J., Zou, L. ve Lu, B. (2020). Edible flowers as functional raw materials: A review on anti-aging properties. *Trends in Food Science & Technology, 106*, 30-47.

Chiou, S. Y., Sung, J. M., Huang, P. W., ve Lin, S. D. (2017). Antioxidant, antidiabetic, and antihypertensive properties of Echinacea purpurea flower extract and caffeic acid derivatives using in vitro models. *Journal of Medicinal Food, 20*(2), 171-179.

Çakır, D. K. (2017). *Bazı yenilebilir bitkilerin skopoletin içeriği.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Gıda Mühendisliği Anabilim Dalı, Samsun.

Çelik, E. (2019). *Açıkta ve örtü altında yetiştirilen kadife çiçeğinin (Tagetes Erecta L.) verim ve kalite özelliklerinin belirlenmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).

Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Bahçe Bitkileri Anabilim Dalı, Bursa.

Çınar, M. (2021, 21 Mart). Antalya'da yetiştirilen yenilebilir elektrik çiçeğine yoğun ilgi. Erişim adresi https://tr.sputniknews.com/20210321/antalyada-yetistirilen-yenilebilir-elektrik-cicegine-yogun-ilgi-1044079238.html.

Demasi, S., Falla, N. M., Caser, M. ve Scariot, V. (2020). Postharvest aptitude of Begonia semperflorens and Viola cornuta edible flowers. *Advances in Horticultural Science, 34*(1), 13-20.

Demirel, H. ve Karakuş, H. (2019). Balıkesir yeme içme kültürü ve değişimi üzerine bir alan araştırması. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies 7*(2), 1383-1404.

Eryılmaz Açıkgöz, F. (2018). Yenilebilir çiçeklerden Latin çiçeği (Tropaeolum majus L.) bitkisi ve biyokimyasal içeriği üzerine bir inceleme. *Ordu Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi, 8*(1), 50-58.

Fernandes, L., Ramalhosa, E., Pereira, J. A., Saraiva, J. A. ve Casal, S. (2018). The unexplored potential of edible flowers lipids. *Agriculture, 8, 146,* 1-23.

Gül, F. (2021, 06 Nisan). Menekşe Çiçeği. Erişim Adresi https://www. menekse.gen.tr/menekse-cicegi.html.

Jacobs, M. (1999). Cooking *with edible flowers, a storey country wisdom bulletin, storey books*, Vermont-USA: Pownal.

Janarny, G., Ranaweera, K. K. D. S. ve Gunathilake, K. D. P. P. (2021). Antioxidant activities of hydro-methanolic extracts of Sri Lankan edible flowers. *Biocatalysis and Agricultural Biotechnology 35,* 102081.

Kaya, G. Ö., Küçükboyacı, N., Ayaz, F., Hürkul, M. M., Uzunhisarcıklı, M. E. ve Köroğlu, A. (2010). Ankara ve Adana'da aktarlarda "hatmi" adı altında satılan droglaın Avrupa Farmakopesi'ne uygunluğunun değerlendirilmesi. *Ankara Eczacılık Fakültesi Dergisi, 39*(4), 291-316.

Kelley K. M., Behe B. K., Biernbaum J. A. ve Poff, K. L. (2001a). Consumer preference for edible-flower color, container size, and price. *HortScience, 36*(4), 801-804.

Kelley, K. M., Behe, B. K., Biernbaum, J. A. ve Poff, K. L. (2001b). Consumer and professional chef perceptions of three edible species. *HortScience, 36*(1), 162-166.

Kelley, K. M., Cameron, A. C., Biernbaum, J.A. ve Poff, K. L. (2003). Effect of storage temperature on the quality of edible flowers. *Postharvest Biology and Technology, 27*(3), 341-344.

Kou, L., Turner, E.R. ve Luo Y., (2012). Extending the shelf life of edible flowers with controlled release of 1-methylcyclopropene and modified atmosphere packaging. *Journal of Food Science, 77(5),* 188-193.

Kumari, P., Ujala ve Bhargava, B. (2021). Phytochemicals from edible flowers: Opening a new arena for healthy lifestyle. *Journal of Functional Foods, 78*, 104375.

Lentini, F. ve Venza, F. (2007). Wild food plants of popular use in Sicily. *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine, 3*(15), 1-12.

Lu, B., Li, M. ve Yin, R. (2016). Phytochemical content, health benefits, and toxicology of common edible flowers: A review (2000-2015). *Critical Reviews in Food Science and Nutrition, 56*(1), 130-148.

Mahboubi, M. (2016). Rosa damascena as holy ancient herb with novel applications. *Journal of Traditional and Complementary Medicine, 6*, 10-16.

Marchioni I., Colla, L., Pistelli, L., Ruffoni, B., Tinivella, F. ve Minuto, G. (2020). Different growing conditions can modulate metabolites content during postharvest of Viola cornuta L. edible flowers. Advances in Horticultural Science, *34*(1), 61-69.

Mlcek, J. ve Rop, O. (2011). Fresh edible flowers of ornamental plants-A new source of nutraceutical foods. *Trends in Food Science & Technology, 22*, 561-569.

Morais, J. S., Sant'Ana, A. S., Dantas, A. M., Silva, B. S., Lima, M. S., Borges G. C. ve Magnani M. (2020). Antioxidant activity and bioaccessibility of phenolic compounds in white, red, blue, purple, yellow and orange edible flowers through a simulated intestinal barrier. *Food Research International, 131,* 109046.

Mulík, S. ve Ozuna. C. (2020). Mexican edible flowers: Cultural background, traditional culinary uses, and potential health benefits. *International Journal of Gastronomy and Food Science, 21,* 100235.

Pieroni, A. (2005). Gathering food from the wild. S. G. Prance, M. Nesbitt (Ed.), *The Cultural History of Plants* içinde (33-49 ss.). New York; Routledge.

Pinakin, D. J., Kumar, V., Suri, S., Sharma, R. ve Kaushal, M. (2020). Nutraceutical potential of tree flowers: a comprehensive review on biochemical profile, health benefits, and utilization. *Food Research International, 127,* 108724.

Pruteanu A., David, L., Vladut, V., Matache, M. G., Muscalu, A., Danciu, A. (2015). Researches on quality of lavender screening process. INMATEH- *Agricultural Engineering, 45*(2), 109-114.

Sánchez Trinidad, L., (2017). *Las flores en la cocina veracruzana*. México: Cultura.

Sarıyıldız, Ö. (2018). *Gül üreticilerinin gül turizmine yönelik algıları üzerine bir araştırma.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Isparta.

Sharifi-Rad, J., Melgar-Lalanne, G., Hernandez-Alvarez, A., Taheri, Y., Shaheen, S., Kregiel, D. Martins, N. (2019). Malva species: Insights on its chemical composition towards pharmacological applications. *Phytotherapy Research, 34*(3)*,* 546-567. https://doi.org/10.1002/ptr.6550.

Skrajda-Brdak, M., Dąbrowski, G. ve Konopka, I. (2020). Edible flowers, a source of valuable phytonutrients and their pro-healthy effects – A review. *Trends in Food Science & Technology, 103, 1*79-199.

Şahin, Ö. (2017). Muğla Karabaşının (Lavandula Stoechas L.) yiyecek ve içecek olarak değerlendirilmesine yönelik bir öneri. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies 5*(2), 37-49.

Şahin, Ö. ve Kılıç, B. (2009). Kahvaltı kültürü içerisinde yenilebilir çiçekler. *Anadolu Üniversitesi Türk Mutfağında Kahvaltı Semineri* içinde (1-14 ss.) 20. Nisan 2009, Eskişehir.

Şahin, Ö. ve Kılıç, B. (2016). Yenilebilir çiçekler. Osman N. Özdoğan (Ed.), *Yiyecek içecek endüstrisinde trendler I* içinde (179-199 ss.). Ankara: Detay Yayıncılık.

Takahashi, J. A., Rezende, F. A. G. G., Moura, M. A. F., Dominguete, L. G.B. ve Sande, D. (2020). Edible flowers: Bioactive profile and its potential to be used in food development. *Food Research International, 129,* 108868.

Torres Cerdán, R. (2014). *Las flores en la cocina mexicana*. México, D.F. : CONACULTA, Culturas Populares.

Traversari, S., Pistelli, L., Del Ministro, B, Cacini, S., Costamagna, G., Ginepro, M., Marchioni, I., Orlandini, A. ve Massa, D. (2021). Combined effect of silicon and non-thermal plasma treatments on yield, mineral content, and nutraceutical proprieties of edible flowers of Begonia cucullata, *Plant Physiology et Biochemistry,* Journal Pre-proof.

Ünver Alçay, A. (2019). Hodan otunun faydaları ve mutfakta kullanımı. *Aydın Gastronomy, 3*(2), 101-117.

Yalçın Mendi, N. Y., Kocaman, E., Ünek, C., Eldoğan, S., Çürük, P., Gencel, G. ve Serçe, S. (2008). Begonia semperflorens'in Direk Organogenesis Yöntemiyle Rejenerasyonu. *Alatarım, 7*(2), 9-13.

Zanna, D. (2021, 22 Ocak). Yenilebilir Çiçekler. Erişim adresi https://www. danilozanna.com/blog/yenilebilir-cicekler/.

Zhao, L., Fan, H., Zhang, M., Chitrakar, B., Bhandari, B. ve Wang, B. (2019). Edible flowers: Review of flower processing and extraction of bioactive compounds by novel technologies. *Food Research International, 126,* 108660.

Zheng, J., Lu, B. ve Xu, B. (2021). An update on the health benefits promoted by edible flowers and involved mechanisms. *Food Chemistry, 340,* 127940.

Erişim adresi https://www.hurriyet.com.tr/gundem/aynisefa-ciceginin-yararlari-nelerdir-aynisefa-hangi-hastaliklara-iyi-gelir-40753504.

Erişim adresi https://www.sabah.com.tr/ebegumeci-nedir-faydalari-nelerdir

Erişim adresi tp://www.turam.k12.tr/index.php/haber/4183/oksuruge_care_ olan_ hatmi_cicegi#&gid=null&pid=2

19. BÖLÜM

YENİLEBİLİR BÖCEKLER

Oya Berkay Karaca

Giriş

Entomofaji ya da gıda olarak böceklerin yenilmesi dünya çapında başta Asya, Afrika ve Güney Amerika'da olmak üzere birçok bölgede yaklaşık 113 ülkede iki milyar insanın tarih öncesinden beri geleneksel yemek kültürünün bir parçasıdır (Varelas ve Langton, 2017: 193; Kamemura ve diğerleri, 2019: 127; Hwang ve Choe, 2020: 2; Lucas, Oliveira, Rocha ve Prentice, 2020: 1; Marchi ve diğerleri, 2021). Diğer bir deyişle, yenilebilir böcekler dünya çapında farklı bölgelerin kültürel ve genetik mirasının bir parçası olmuştur (Gao, Wang, Xu, Shi, Xiong, 2018: 237). Entomofajinin tarihine göre; Çinliler 3000 yıldan daha uzun bir süre önce böcekleri yemeye başladılar (Lucas, Oliveira, Rocha ve Prentice, 2020: 2). Örneğin yenilebilir böceklerin minimum işlemle tüketildiği 500'den fazla tanımlanmış yenilebilir böcek türü bulunan Meksika'da entomofaj kültürel olarak kabul edilen geleneksel bir alışkanlıktır (Baigts-Allende ve diğerleri, 2021: 1). Aynı şekilde Afrika'da (250 tür), Çin'de (170 tür), Laos Demokratik Halk Cumhuriyeti, Myanmar, Tayland ve Vietnam'da (164 tür) ve Amazon'da (428 tür) (FAO, 2013: 9), Japonya'da (117 tür), Angola'da (38 tür), Brezilya'da (135 tür) Ekvator'da (83 tür) (Govorushko, 2019: 439) da durum aynıdır. Bunlara ilaveten Kuzey Kaliforniya'daki Maidu halkı için siyah marangoz karıncaları (*Camponotus* spp.), Paiute Kızılderilileri için pandora güvesi (*Coloradia pandora*) larvaları, ABD'nin Orta Batı Bölgesinde Mormon cırcır böceği (*Anabrus simplex*), Tayland ve Kamboçya'da örümcek akrepleri, çekirgeler, cırcır böcekleri, karıncalar, bambu deliciler (*Omphisa fuscidentalis*) ve palmiye biti larvaları, Hindistan'da kırmızı karıncalar, eşek arıları ve termitler, Gine, Gabon ve Kamerun'daki Pangwe halkı için ejder sineklerinin suda yaşa-

ile gıda kriziyle baş edebilme potansiyeline sahip yenilebilir böcekler dünyada protein kaynaklarına yönelik artan talebin karşılanması ve mikro besin bileşimi eksikliklerinin giderilmesi için değerli bir alternatif hâline gelmiştir. Daha besleyici ve katkısız (pestisit, hormon, antibiyotik kullanımı olmaksızın) olan yenilebilir böceklerin beslenmede kullanılması gıda temini için umut verici bir çözüm olabildiği gibi ekonomik, sosyal ve çevresel açıdan daha sürdürülebilir bir gıda üretim biçimi olarak algılanmaktadır. Artık tüketici eğilim çalışmaları sonucunda biliniyor ki böcek üretimi ve tüketimi beslenme ve çevre yararları konusundaki tüketici farkındalığından oldukça etkilenmektedir. Ancak gelecekte insanların beslenmesinde yenilebilir böceklerin kullanımı arttıkça ülkelerin böcek ürünlerinin kalite ve güvenliğini kontrol edecekleri mekanizmaları kurmaları ve yasaları geliştirmeleri önem kazanmaktadır.

Kaynaklar

Alves, A.V., de Lima, F.F., da Silva, T.G., de Oliveira, V.S., Kassuya, C.A.L. ve Sanjinez-Argandoña, E.J. (2019). Safety evaluation of the oils extracted from edible insects (*Tenebrio molitor* and *Pachymerus nucleorum*) as novel food for humans. Regulatory *Toxicology and Pharmacology, 102*, 90–94.

Althwab, S.A., Alhomaid, R.M., Ali, R.F.M., Ayman Mohammed El-Anany, A.M. ve Mousa, H.M. (2021). Effect of migratory locust (*Locusta migratoria*) powder incorporation on nutritional and sensorial properties of wheat flour bread. *British Food Journal*, file:///C:/Users/M%C3%BCd%C3%BCrl%C3%BCk/Downloads/2021.pdf

Amarender, R.V., Bhargava, K., Dossey, A.T. ve Gamagedara, S. (2020). Lipid and protein extraction from edible insects – Crickets (*Gryllidae*). *LWT-Food Science and Technology, 125,* 1-4, 109222.

Baigts-Allende, D., Doost, S., Ramírez-Rodrigues, M., Dewettinck, K., Meeren, P. V., Meulenaer, B. ve Tzompa-Sosa, D. (2021). Insect protein concentrates from Mexican edible insects: Structural and functional characterization. *LWT-Food Science and Technology, 152*, 112267, 1-8.

Balzan, S., Fasolato, L., Maniero, S. ve Novelli, E. (2016). Edible insects and young adults in a north-east Italian city an exploratory study. *British Food Journal*, *118*(2), 318-326.

Barsics, F., Megido, R.C., Brostaux, Y., Barsics, C., Blecker, C., Haubruge, E. ve Francis, F. (2017). Could new information influence attitudes to foods supplemented with edible insects? *British Food Journal, 119*(9), 2027-2039.

Batat, W. ve Peter, P. (2020). The healthy and sustainable bugs appetite: Factors affecting entomophagy acceptance and adoption in Western food cultures. *Journal of Consumer Marketing, 37*(3), 291-303.

Berger, S., Christandl, F., Schmidt, C. ve Baertsch, C. (2018). Price-based quality inferences for insects as food. *British Food Journal, 120*(7), 1615-1627.

Berger, S., Christandl, F., Bitterlin, D. ve Wyss, A.M. (2019). The social insectivore: Peer and expert influence affect consumer evaluations of insects as food. *Appetite, 141*, 104338, 1-9.

Brunner, T.A. ve Nuttavuthisit, K. (2020). A consumer-oriented segmentation study on edible insects in Switzerland and Thailand. *British Food Journal, 122*(2), 482-488.

Cappelli, A., Cini, E., Lorini, C., Oliva, N., ve Bonaccorsi, G. (2020). Insects as food: A review on risks assessments of Tenebrionidae and Gryllidae in relation to a first machines and plants development. *Food Control, 108*, 106877, 1-13.

Cardoso, P., Barton, P.S., Birkhofer, K., Chichorro, F., Deacon, C., Fartmann, T., Fukushima, C.S.,. Samways, M.J. (2020). Scientists' warning to humanity on insect extinctions. *Biological Conservation, 242*, 108426, 1-12.

Choe, J.Y., Kim, J.J. ve Hwang, J. (2020) The environmentally friendly role of edible insect restaurants in the tourism industry: Applying an extended theory of planned behavior. International Journal of Contemporary Hospitality Management, *32*(11), 3581-3600.

Chow, C.Y., Riantiningtyas, R.R., Sørensen, H. ve Frøst, M.B. (2021). School children cooking and eating insects as part of a teaching program – Effects of cooking, insect type, tasting order and food neophobia on hedonic response. *Food Quality and Preference, 87*, 104027, 1-6.

Clarkson, C., Mirosa, M. ve Birch, J. (2018). Consumer acceptance of insects and ideal product attributes. *British Food Journal, 120*(12), 2898-2911.

Cicatiello, C., Rosa, B.D., Franco, S. ve Lacetera, N. (2016). Consumer approach to insects as food: Barriers and potential for consumption in Italy. *British Food Journal, 118*(9), 2271-2286.

Detilleux, L., Wittock, G., Dogot, T., Francis, F. ve Megido, R.C. (2021). Edible insects, what about the perceptions of Belgian youngsters? *British Food Journal, 123*(6), 1985-2002.

EFSA Scientific Committee. (2015). Scientific opinion on a risk profile related to production and consumption of insects as food and feed. *EFSA J. 13*(10) (4257), 60.

FAO (2013). Edible insects: Future prospects for food and feed security. Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome. 1-171.

FAO (2021). Looking at edible insects from a food safety perspective. Challenges and opportunities for the sector. Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome. 1-90.

Fasolato, L., Cardazzo, B., Carraro, L., Fontana, F., Novelli, E. ve Balzan, S. (2018). Edible processed insects from e-commerce: Food safety with a focus on the Bacillus cereus group. *Food Microbiology, 76*, 296-303.

Fischer, A.R.H. ve Steenbekkers, L.P.A. (2018). All insects are equal, but some insects are more equal than others. *British Food Journal, 120*(4), 852-863.

Francis, F., Doyen, V., Debaugnies, F., Mazzucchelli, G., Caparros, R., Alabi, T., Blecker, C., Haubruge, E. ve Corazza, F. (2019). Limited cross reactivity among arginine kinase allergens from mealworm and cricket edible insects, *Food Chemistry, 276*, 714-718.

Grabowski, N.T. ve Klein, G. (2017). Bacteria encountered in raw insect, spider, scorpion, and centipede taxa including edible species, and their significance from the food hygiene point of view. *Trends in Food Science & Technology, 63*, 80-90.

Gao, Y., Wang, D., Xu, M.L., Shi, S.S. ve Xiong, J.F. (2018). Toxicological characteristics of edible insects in China: A historical review. *Food and Chemical Toxicology, 119*, 237–251.

Garofalo, C., Osimani, A., Milanovic, V., Taccari, M., Cardinali, F., Aquilanti, L., …… Clementi, F. (2017). The microbiota of marketed processed edible insects as revealed by high-throughput sequencing. *Food Microbiology, 62*, 15-22.

Grimsby, S. (2021). New novel food regulation and collaboration for innovation. *British Food Journal, 123*(1), 245-259.

Govorushko, S. (2019). Global status of insects as food and feed source: A review. *Trends in Food Science & Technology*, *91*, 436-445.

Hanboonsong, Y., Jamjanya, T. ve Durst, P.B. (2013). Six-legged livestock: Edible insect farming, collection and marketing in Thailand. Food and Agriculture Organization of the Unıted Nations, Regional Office for Asia and the Pacific, Bangkok.

House, J. (2016). Consumer acceptance of insect-based foods in the Netherlands: Academic and commercial implications. *Appetite, 107,* 47-58.

House, J. (2018). Insects as food in the Netherlands: Production networks and the geographies of edibility. *Geoforum, 94*, 82-93.

Hwang, J. ve Choe, Y. (2020). How to enhance the image of edible insect restaurants: Focusing on perceived risk theory. *International Journal of Hospitality Management, 87*, 1-9.

Igual, M., García-Segovia, P. ve Martínez-Monzo, J. (2021). Amino acids release from enriched bread with edible insect or pea protein during in vitro gastrointestinal digestion. *International Journal of Gastronomy and Food Science*, *24*, 1-7.

Imathiu, S. (2020). Benefits and food safety concerns associated with consumption of edible insects. *NFS Journal, 18*, 1-11.

Kamemura, N., Sugimoto, M., Tamehiro, N., Adachi, R., Tomonari, S., Watanabe, T. ve Mito, T. (2019). Cross-allergenicity of crustacean and the edible insect Gryllus bimaculatus in patients with shrimp allergy. *Molecular Immunology, 106*, 127-134.

Karaman, R. (2019). Geçmişten günümüze gastronomi trendleri: Potansiyel yerli turistlerin yenilebilir böcekler akımına yönelik algılarının ölçülmesi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Balıkesir, 1-108.

Kaymaz, E. ve Ulema, Ş. (2019). Yenilebilir böceklerin menülerde kullanılması üzerine bir araştırma-Kapadokya örneği. 4. Uluslararası Gastronomi Turizmi Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı, 19-21 Eylül 2019, Nevşehir, 215-222.

Kim, T.K., Lee, M.H., Yu, M.H., Yong, H.I., Jang, H.W., Jung, S. ve Choi, Y.S. (2020). Thermal stability and rheological properties of heat-induced gels prepared using edible insect proteins in a model system. *LWT-Food Science and Technology, 134*, 1-6, 110270.

Köhler, R., Kariuki, L., Lambert, C. ve Biesalski, H.K. (2019). Protein, amino acid and mineral composition of some edible insects from Thailand. *Journal of Asia-Pacific Entomology, 22*, 372–378.

Lamberti, C., Nebbia, S., Cirrincione, S., Brussino, L., Giorgis, V., Romito, A., Cavallarin, L. (2021). Thermal processing of insect allergens and IgE cross-recognition in Italian patients allergic to shrimp, house dust mite and mealworm. *Food Research International, 148*, 110567, 1-13.

Lammers, P., Ullmann, L.M., Fiebelkorn, F. (2019). Acceptance of insects as food in Germany: Is it about sensation seeking, sustainability consciousness, or food disgust? *Food Quality and Preference, 77*, 78-88.

Leni, G., Prandi, B., Varani, M., Faccini, A., Caligiani, A. ve Sforza, S. (2020). Peptide fingerprinting of Hermetia illucens and Alphitobius diaperinus: Identification of insect species-specific marker peptides for authentication in food and feed. *Food Chemistry, 320*, 1-6.

Lucas, A.J.S., Oliveira, L.M., Rocha, M. ve Prentice, C. (2020). Edible insects: An alternative of nutritional, functional and bioactive compounds. *Food Chemistry, 311*, 1-11.

Mancini, S., Moruzzo, R., Riccioli, F. ve Paci, G. (2019). European consumers' readiness to adopt insects as food. A review. *Food Research International, 122*, 661-678.

Marberg, A., Kranenburg, H.V. ve Korzilius, H. (2017). The big bug: The legitimation of the edible insect sector in the Netherlands. *Food Policy, 71,* 111–123.

Marchi, L.D., Mainente, F., Leonardi, M., Scheurer, S., Wangorsch, A., Mahler, V., Pilolli, R., Sorio, D. ve Zoccatelli, G. (2021). Allergenicity assessment of the edible cricket *Acheta domesticus* in terms of thermal and gastrointestinal processing and IgE cross-reactivity with shrimp. *Food Chemistry, 359,* 1-10.

Mishyna, M., Chen, J., Benjamin, O. (2020). Sensory attributes of edible insects and insect-based foods – Future outlooks for enhancing consumer appeal. *Trends in Food Science & Technology, 95*, 141-148.

Muslu, M. (2020). Sağlığın geliştirilmesi ve sürdürülebilir beslenme için alternatif bir kaynak: Yenilebilir böcekler. *GIDA, 45*(5) 1009-1018.

Nantanga, K.K.M. ve Amakali, T. (2020). Diversification of mopane caterpillars (*Gonimbrasia belina*) edible forms for improved livelihoods and food security. *Journal of Arid Environments, 177*, 1-5.

Nowak, V., Persijn, D., Rittenschober, D. ve Charrondiere, U.R. (2016). Review of food composition data for edible insects. *Food Chemistry, 193*, 39-46.

Pali-Schöll, I., Meinlschmidt , P., Larenas-Linnemann, D., Purschke, B., Hofstetter, G., Rodríguez-Monroy, F.A., Jager, H. (2019). Edible insects: Cross-recognition of IgE from crustacean- and house dust mite allergic patients, and reduction of allergenicity by food processing. *World Allergy Organization Journal, 12*, 1-10.

Ojha, S., Bußler, S. ve Schlüter, O.K. (2020). Food waste valorisation and circular economy concepts in insect production and processing. *Waste Management*, *118*, 600-609.

Ordonez-Araque, R. ve Egas-Montenegro, E. (2021). Edible insects: A food alternative for the sustainable development of the planet. *International Journal of Gastronomy and Food Science, 23,* 1-6.

Orsi, L., Voege, L.L. ve Stranieri, S. (2019). Eating edible insects as sustainable food? Exploring the determinants of consumer acceptance in Germany. *Food Research International, 125*, 108573, 1-16.

Osimani, A., Milanović, V., Garofalo, C., Cardinali, F., Roncolini, A., Sabbatini, R., Aquilanti, L. (2018). Revealing the microbiota of marketed edible insects through PCR-DGGE, metagenomic sequencing and real-time PCR. *International Journal of Food Microbiology, 276*, 54-62.

Otero, P., Gutierrez-Docio, A., Hierro, J.N., Reglero, G. ve Martin, D. (2020). Extracts from the edible insects Acheta domesticus and Tenebrio molitor with improved fatty acid profile due to ultrasound assisted or pressurized liquid extraction. *Food Chemistry, 314*, 1-9.

Paepe, E.D., Wauters, J., Borght, M.V.D., Claes, J., Huysman, S., Croubels, S. ve Vanhaecke, L. (2019). Ultra-high-performance liquid chromatography coupled to quadrupole orbitrap high-resolution mass spectrometry for multi-residue screening of pesticides, (veterinary) drugs and mycotoxins in edible insects. *Food Chemistry, 293*, 187-196.

Palmieri, N., Perito, M.A., Macrì, M.C. ve Lupi, C. (2019). Exploring consumers' willingness to eat insects in Italy. *British Food Journal, 121*(11), 2937-2950.

Patel, S., Suleria, H.A.R. ve Rauf, A. (2019). Edible insects as innovative foods: Nutritional and functional assessments. *Trends in Food Science & Technology, 86*, 352-359.

Schäufele, I., Albores, E.B. ve Hamm, U. (2019). The role of species for the acceptance of edible insects: evidence from a consumer survey. *British Food Journal, 121*(9), 2190-2204.

Schmidt, A., Call, L.M., Macheiner, L. ve Mayer, H.K. (2019). Determination of vitamin B12 in four edible insect species by immunoaffinity and ultra-high performance liquid chromatography. *Food Chemistry, 281*, 124-129.

Srinroch, C., Srisomsap, C., Chokchaichamnankit, D., Punyarit, P. ve Phiriyangkul, P. (2015). Corrigendum to ''Identification of novel allergen in edible insect, *Gryllus bimaculatus* and its cross-reactivity with *Macrobrachium* spp. allergens'' [Food Chem. 184 (2015) 160–166]. *Food Chemistry*, 188, 673.

Sweers, L.J.H., Politiek, R.G.A., Lakemond, C.M.M., Bruins, M.E., Boom, R.M., Fogliano, V., Schutyser, M.A.I. (2022). Dry fractionation for protein enrichment of animal by-products and insects: A review. *Journal of Food Engineering, 313*, 110759, 1-13.

Taşpınar, O. ve Türkmen, S. (2020). The effects of healthy nutrition perception and food neophobia on behavioral intentions towards edible insect products. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 15*(22), 1183-1199.

Tuccillo, F., Marino, M.G. ve Torri, L. (2020). Italian consumers' attitudes towards entomophagy: Influence of human factors and properties of insects and insect-based food. *Food Research International, 137*, 1-10.

Varelas, V. ve Langton, M. (2017). Forest biomass waste as a potential innovative source for rearing edible insects for food and feed – A review. *Innovative Food Science and Emerging Technologies, 41*, 193-205.

Vandeweyer, D., Crauwels, S., Lievens, B. ve Campenhout, L.V. (2017). Metagenetic analysis of the bacterial communities of edible insects from diverse production cycles at industrial rearing companies. *International Journal of Food Microbiology, 261,* 11-18.

Vandeweyer, D., Milanović, V., Garofalo, C., Osimani, A., Clementi, F., Campenhout, L.V. ve Aquilanti, L. (2019). Real-time PCR detection and quantification of selected transferable antibiotic resistance genes in fresh edible insects from Belgium and the Netherlands. *International Journal of Food Microbiology, 290*, 288-295.

Yang, Y. ve Cooke, C. 2021. Exploring the barriers to upscaling the production capacity of the edible insect sector in the United Kingdom. *British Food Journal, 123*(4), 1531-1545.

Yates-Doerr, E. (2015). The world in a box? Food security, edible insects, and "One World, One Health" collaboration. *Social Science & Medicine, 129*, 106-112.

Yüksel, E. ve Canhilal, R. (2018). A survey of public opinion about entomophagy in Erciyes University. *Uluslararası Tarım ve Yaban Hayatı Bilimleri Dergisi, 4*(2), 203-208.

Zielińska, E., Karaś, M. ve Baraniak, B. (2018). Comparison of functional properties of edible insects and protein preparations thereof. *LWT-Food Science and Technology, 91*, 168-174.

İnternet Kaynakları

GMI (Global Market Insights). 2021. Edible Insects Market. (2020, 20 Şubat). Authors: Kunal Ahuja, Kritika Mamtani, Erişim adresi https://www. gminsights. com/pressrelease/edible-insects-market

Edible Insects Market by Product, Insect Type and Application- Global Forecast to 2027. (2021, 8 Ocak). Erişim adresi https://www.globenewswire.com/en/news-release/2021/01/08/2155707/28124/en/Edible-Insects-Market-by-Product-Insect-Type-and-Application-Global-Forecast-to-2027.html

Edible Insects Market to reach US$ 850 Million globally by end of 2027 – Coherent Market Insights. (2020, 22 Mayıs). Erişim adresi https://www. globenewswire.com/news-release/2020/05/22/2037713/0/en/Edible-Insects-Market-to-reach-US-850-Million-globally-by-end-of-2027-Coherent-Market-Insights.html

Edible Insects Market Size By Product (Beetles, Caterpillars, Grasshoppers, Bees, Wasps, Ants, Scale Insects & Tree Bugs) (2020, Şubat). Authors: Kunal Ahuja, Kritika Mamtani Erişim adresi https://www.gminsights.com/industry-analysis/edible-insects-market

The big list of edible insect products. (2020, 05 Temmuz. Erişim adresi https:// www.bugburger.se/guide/the-big-list-of-edible-insect-products/

20. BÖLÜM

MOR VE SİYAH YİYECEKLER

Nazlı Deniz Özen, Oya Berkay Karaca

Giriş

Jean-Anthelme Brillat-Savarin, gastronomiyi yemeğe yönelik temel multidisipliner bir yaklaşım olarak kabul etmiş ve 1825 yılında yayınladığı *The Philosopher in the Kitchen* adlı yazısında gastronomi için "insanın beslenmesiyle bağlantılı olan her şeyin mantıklı bir şekilde kavranması" tanımını kullanmıştır (Maberly ve Reid, 2014: 273). Bu tanımdan yola çıkılarak gastronomi için yiyecek ve içeceklerin bütün özelliklerinin detaylı olarak incelendiği, günümüz tüketim alışkanlıklarına göre düzenlenen ve geliştirilen çalışmaları içeren disiplinler arası bir bilim olduğu söylenebilmektedir.

Tarihsel sürece bakıldığında yiyecekler her dönem insanların peşinden hevesle koştuğu her zaman sevilen nesneler olmuştur. Yiyeceklerde tercih edilen renkler üzerinde sürece bağlı olarak kalıtsal özelliklerin ve bireylerin yaşamları boyunca eğitim ve tecrübe ile edindikleri bilgilerin etkisi olduğu düşünülmektedir (Lee, Lee, Lee ve Song, 2013: 508). Günümüzde tüketiciler yeme ve içmeyi fizyolojik bir ihtiyaç olarak görmenin yanı sıra sahip oldukları statü ve prestijin bir göstergesi olarak da görmeye başlamışlardır (Sarıışık ve Kardeş, 2019: 430).

Değişkenlik gösteren tüketici istekleri ve bu talebi karşılamak isteyen yiyecek üreticileri yaptıkları yenilikler ile yeni gastronomi akımlarını ortaya çıkarmaktadır. Bu gastronomi akımları incelendiğinde; yeme içme davranışında gittikçe daha sağlıklı beslenme isteğinin ön plana çıktığı görülmektedir (Özdemir, 2020: 18-19). Sarıışık ve Kardeş (2019) çalışmalarında; bu yeni gastronomi akımlarını siyah ve mor yiyecekler, Bowl food, smoothie, yenilebilir çiçekler ve böcekler, raw food, organik restoranlar, hikâyeli tabaklar ve yemekler, doğal yiyecekler

Kaynaklar

Abdel-Aal, E. S. M., Young, J. C. ve Rabalski, I. (2006). Anthocyanin composition in black, blue, pink, purple, and red cereal grains. *Journal of agricultural and food chemistry*, *54*(13), 4696-4704.

Ağırman, B., Settanni, L. ve Erten, H. (2021). Effect of different mineral salt mixtures and dough extraction procedure on the physical, chemical and microbiological composition of Şalgam: A black carrot fermented beverage. *Food Chemistry*, *344*, 128618.

Akan, S. (2014). Siyah sarımsak. *Gıda*, *39*(6), 363-370.

Alfaro-Diaz, A., Urías-Silvas, J. E., Loarca-Piña, G., Gaytan-Martínez, M., Prado-Ramirez, R. ve Mojica, L. (2021). Techno-functional properties of thermally treated black bean protein concentrate generated through ultrafiltration process. *Lwt*, *136*, 110296.

Algarra, M., Fernandes, A., Mateus, N., de Freitas, V., da Silva, J. C. E. ve Casado, J. (2014). Anthocyanin profile and antioxidant capacity of black carrots (Daucus carota L. ssp. sativus var. atrorubens Alef.) from Cuevas Bajas, Spain. *Journal of Food Composition and Analysis*, *33*(1), 71-76.

Berčík, J., Paluchová, J. ve Neomániová, K. (2021). Neurogastronomy as a tool for evaluating emotions and visual preferences of selected food served in different ways. *Foods*, *10*(2), 354.

Bledsoe, G. E., Bledsoe, C. D. ve Rasco, B. (2003). Caviars and fish roe products. *Critical Reviews in Food Science and Nutrition, 43*(3), 317–356.

Bozok, D. ve Yalın, G. (2018). Gastronomide yeni trend: Siyah yiyecekler. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, *2*, 251-261.

Cankül, D. ve Uslu, N. (2020). Nörogastronomi ve duyusal algılama. *Journal of Tourism and Management*, *1*(1), 64-74.

Charepalli, V., Reddivari, L., Radhakrishnan, S., Vadde, R., Agarwal, R. ve Vanamala, J. K. (2015). Anthocyanin-containing purple-fleshed potatoes suppress colon tumorigenesis via elimination of colon cancer stem cells. *The Journal of nutritional biochemistry*, *26*(12), 1641-1649.

Clark, J. L., Taylor, C. G. ve Zahradka, P. (2021). Black beans and red kidney beans induce positive postprandial vascular responses in healthy adults: A pilot randomized cross-over study. *Nutrition, Metabolism and Cardiovascular Diseases*, *31*(1), 216-226.

Claudio, S. R., Ribeiro, F. A. P., De Lima, E. C., Santamarina, A. B., Pisani, L. P., Pereira, C. S. D. ... Ribeiro, D. A. (2019). The protective effect of grape skin or purple carrot extracts against cadmium intoxication in kidney of rats. *Pathophysiology*, *26*(3-4), 263-269.

Cömert, M. ve Gün, A. (2020). Fonksiyonel gıda olarak mor ekmek. *Journal of International Social Research*, *13*(74).

Derby, C. D. (2014). Cephalopod ink: Production, chemistry, functions and applications. *Marine drugs*, *12*(5), 2700-2730.

Demirdöğmez, M. (2021). Pazarlamada renkler ve sektörel yansımaları. *USBILIM 1st International Conference on Education, Economy, Management and Social Science* içinde (16-38. ss.).

Díaz-García, A., Salvá-Ruíz, B., Bautista-Cruz, N. ve Condezo-Hoyos, L. (2021). Optimization of a natural low-calorie antioxidant tea prepared from purple corn (Zea mays L.) cobs and stevia (Stevia rebaudiana bert.). *LWT*, 111952.

Ding, Y., Shen, M., Wei, D., Xu, L., Sui, T., Cao, C. ve Zhou, Y. (2020). Study on compatible characteristics of wheat and purple sweet potato starches. *Food Hydrocolloids*, *107*, 105961.

Dulce-María, D. A., Adrián, C. R., Cuauhtémoc, R. M., Ada-Keila, M. N., Jorge, M. C., Erika, A. S. ve Edith-Oliva, C. R. (2021). Isoflavones from black chickpea (Cicer arietinum L) sprouts with antioxidant and antiproliferative activity. *Saudi journal of biological sciences*, *28*(1), 1141-1146.

Edziri, H., Jaziri, R., Haddad, O., Anthonissen, R., Aouni, M., Mastouri, M. ve Verschaeve, L. (2019). Phytochemical analysis, antioxidant, anticoagulant and in vitro toxicity and genotoxicity testing of methanolic and juice extracts of Beta vulgaris L. *South African Journal of Botany*, *126*, 170-175.

EFSA (2012). Scientific Opinion on the re-evaluation of vegetable carbon (E 153) as a food additive. Erişim adresi: https://efsa.onlinelibrary. wiley.com/doi/pdf/10.2903/j.efsa.2012.2592.

EFSA, (2013). Panel on food additives and nutrient sources added to food (ANS). Scientific Opinion on the re-evaluation of anthocyanins (E 163) as a food additive. *EFSA Journal*, *11*(4), 3145.

Escobedo, A., Loarca-Piña, G., Gaytan-Martínez, M., Orozco-Avila, I. ve Mojica, L. (2020). Autoclaving and extrusion improve the functional properties and chemical composition of black bean carbohydrate extracts. *Journal of Food Science*, *85*(9), 2783-2791.

do Evangelho, J. A., Vanier, N. L., Pinto, V. Z., De Berrios, J. J., Dias, A. R. G. ve da Rosa Zavareze, E. (2017). Black bean (Phaseolus vulgaris L.) protein hydrolysates: Physicochemical and functional properties. *Food chemistry*, *214*, 460-467.

Ferreira, C. D., Ziegler, V., da Silva Lindemann, I., Hoffmann, J. F., Vanier, N. L. ve de Oliveira, M. (2018). Quality of black beans as a function of long-term storage and moldy development: Chemical and functional properties of flour and isolated protein. *Food chemistry*, *246*, 473-480.

Hair, R., Sakaki, J.R. ve Chun, O.K. (2021). Anthocyanins, microbiome and health benefits in aging. *Molecules*, *26*, 537.

Hayat, I., Ahmad, A., Masud, T., Ahmed, A. ve Bashir, S. (2014). Nutritional and health perspectives of beans (Phaseolus vulgaris L.): An overview. *Critical Reviews in Food Science and Nutrition*, *54*(5), 580-592.

Hong, S. H., Heo, J. I., Kim, J. H., Kwon, S. O., Yeo, K. M., Bakowska-Barczak, A. M. … Lee, J. Y. (2013). Antidiabetic and Beta cell-protection activities of purple corn anthocyanins. *Biomolecules & Therapeutics*, *21*(4), 284.

Huang, L. ve Lu, J. (2015). Eat with your eyes: Package color influences the expectation of food taste and healthiness moderated by external eating. *Marketing Management*, *25*(2), 71-87.

Huang, B., Wang, Z., Park, J. H., Ryu, O. H., Choi, M. K., Lee, J. Y. … Lim, S. S. (2015). Anti-diabetic effect of purple corn extract on C57BL/KsJ db/db mice. *Nutrition Research and Practice*, *9*(1), 22-29.

Ichikawa, H., Ichiyanagi, T., Xu, B., Yoshii, Y., Nakajima, M. ve Konishi, T. (2001). Antioxidant activity of anthocyanin extract from purple black rice. *Journal of Medicinal Food*, *4*(4), 211-218.

Jati, I. R. A., Nohr, D. ve Biesalski, H. K. (2014). Nutrients and antioxidant properties of Indonesian underutilized colored rice. *Nutrition & Food Science*. *44*(3), 193-203.

Kang, M. K., Lim, S. S., Lee, J. Y., Yeo, K. M. ve Kang, Y. H. (2013). Anthocyanin-rich purple corn extract inhibit diabetes-associated glomerular angiogenesis. *PLoS One*, *8*(11).

Kaya, N. ve Epps, H. H. (2004). Relationship between color and emotion: A study of college students. *College Student Journal*, *38*(3), 396-405.

Khoo, H. E., Azlan, A., Tang, S. T. ve Lim, S. M. (2017). Anthocyanidins and anthocyanins: Colored pigments as food, pharmaceutical ingredients, and the potential health benefits. *Food & Nutrition Research*, *61*(1), 1361779.

Keskin, M., Güçlü, G., Şekerli, Y. E., Soysal, Y., Selli, S. ve Kelebek, H. (2021). Comparative assessment of volatile and phenolic profiles of fresh black carrot (*Daucus carota* L.) and powders prepared by three drying methods. *Scientia Horticulturae*, *287*, 110256.

Kimura, S., Tung, Y. C., Pan, M. H., Su, N. W., Lai, Y. J. ve Cheng, K. C. (2017). Black garlic: A critical review of its production, bioactivity, and application. *Journal of Food and Drug Analysis*, *25*(1), 62-70.

Lao, F., Sigurdson, G. T. ve Giusti, M. M. (2017). Health benefits of purple corn (Zea mays L.) phenolic compounds. *Comprehensive Reviews in Food Science and Food Safety*, *16*(2), 234-246.

Lazcano, C. A., Yoo, K. S. ve Pike, L. M. (2001). A method for measuring anthocyanins after removing carotenes in purple colored carrots. *Scientia Horticulturae*, *90*(3-4), 321-324.

Lee, S. M., Lee, K. T., Lee, S. H. ve Song, J. K. (2013). Origin of human colour preference for food. *Journal of Food Engineering*, *119*(3), 508-515.

Lee, T. H., Lee, C. H., Wong, S., Ong, P. Y., Hamdan, N. ve Azmi, N. A. (2021). UPLC-orbitrap-MS/MS based characterization of phytochemical compounds from Malaysia purple corn (Zea mays). *Biocatalysis and Agricultural Biotechnology*, *32*, 101922.

Lestari, R., Mulyani, Y. ve Pratama, R. I. (2019). Addition of squid ink (Loligo vulgaris Lamarck, 1798) on tortilla chips to favorite levels. *World News of Natural Sciences. An International Sientific Journal*, *25*, 155-167.

Liu, H., Luo, P., Chen, S. ve Shang, J. (2011). Effects of squid ink on growth performance, antioxidant functions and immunity in growing broiler chickens. *Asian-Australasian Journal of Animal Sciences*, *24*(12), 1752-1756.

Maberly, C., ve Reid, D. (2014). Gastronomy: An approach to studying food. *Nutrition & Food Science, 44*(4), 272-278.

Manzoor, M., Sharma, V., Singh, D., Sohal, J. S., Aseri, G. K., Khare, N. ...Sharma, D. (2021). Functional pediococcus acidilactici BC1 for the revitalization of ethnic black carrot kanji of indian subcontinent. *Biocatalysis and Agricultural Biotechnology*, *31*, 101921.

Mazewski, C., Liang, K. ve de Mejia, E. G. (2017). Inhibitory potential of anthocyanin-rich purple and red corn extracts on human colorectal cancer cell proliferation in vitro. *Journal of Functional Foods*, *34*, 254-265.

Mazza, G. ve Miniati, E. (1993). *Anthocyanins in fruits, vegetables, and grains* (1st ed.). CRC press.

Miao, M., Zhang, T. ve Jiang, B. (2009). Characterisations of kabuli and desi chickpea starches cultivated in China. *Food Chemistry*, *113*(4), 1025-1032.

Mojica, L., Berhow, M. ve de Mejia, E. G. (2017). Black bean anthocyanin-rich extracts as food colorants: Physicochemical stability and antidiabetes potential. *Food Chemistry*, *229*, 628-639.

Mol, S. ve Turan, S. (2008). Comparison of proximate, fatty acid and amino acid compositions of various types of fish roes. *International Journal of Food Properties, 11*(3), 669-677.

Montilla, E. C., Hillebrand, S. ve Winterhalter, P. (2011). Anthocyanins in purple sweet potato (*Ipomoea batatas* L.) varieties. *Fruit, Vegetable and Cereal Science and Biotechnology*, *5*(2), 19-23.

Montilla, E. C., Hillebrand, S., Butschbach, D., Baldermann, S., Watanabe, N. ve Winterhalter, P. (2010). Preparative isolation of anthocyanins from Japanese purple sweet potato (*Ipomoea batatas* L.) varieties by high-speed countercurrent chromatography. *Journal of Agricultural and Food Chemistry*, *58*(18), 9899-9904.

Nascimento, A. C., Mota, C., Coelho, I., Gueifão, S., Santos, M., Matos, A. S. … Castanheira, I. (2014). Characterisation of nutrient profile of quinoa (Chenopodium quinoa), amaranth (Amaranthus caudatus), and purple corn (Zea mays L.) consumed in the North of Argentina: Proximates, minerals and trace elements. *Food Chemistry*, *148*, 420-426.

Nemzer, B., Pietrzkowski, Z., Spórna, A., Stalica, P., Thresher, W., Michałowski, T. ve Wybraniec, S. (2011). Betalainic and nutritional profiles of pigment-enriched red beet root (Beta vulgaris L.) dried extracts. *Food chemistry*, *127*(1), 42-53.

Özcan, M. (2018). Renklerin tüketimde ve sağlıkta önemi. *Black Sea Journal of Agriculture*, *1*(3), 83-88.

Özdemir, B. (2020). Gastronomi akımlarında sağlıklı mor yiyecekler. *GSI Journals Serie B: Advancements in Business and Economics*, *3*(1), 16-30.

Pace, B., Capotorto, I., Cefola, M., Minasi, P., Montemurro, N. ve Carbone, V. (2020). Evaluation of quality, phenolic and carotenoid composition of fresh-cut purple Polignano carrots stored in modified atmosphere. *Journal of Food Composition and Analysis*, *86*, 103363.

Pasias, I. N., Asimakopoulos, A. G. ve Thomaidis, N. S. (2015). *Food colours for bakery products, snack foods, dry soup mixes, and seasonings*. In *Colour Additives for Foods and Beverages,* 211-226. Sawston: Woodhead Publishing.

Pasqualone, A., Bianco, A. M., Paradiso, V. M., Summo, C., Gambacorta, G., Caponio, F. ve Blanco, A. (2015). Production and characterization of functional biscuits obtained from purple wheat. *Food Chemistry*, *180*, 64-70.

Pedreschi, R. ve Cisneros-Zevallos, L. (2006). Antimutagenic and antioxidant properties of phenolic fractions from Andean purple corn (Zea mays L.). *Journal of Agricultural and Food Chemistry*, *54*(13), 4557-4567.

Petroni, K., Trinei, M., Fornari, M., Calvenzani, V., Marinelli, A., Micheli, L. A. … Giorgio, M. (2017). Dietary cyanidin 3-glucoside from purple corn ameliorates doxorubicin-induced cardiotoxicity in mice. *Nutrition, Metabolism and Cardiovascular Diseases*, *27*(5), 462-469.

Ponder, A., Hallmann, E., Kwolek, M., Srednicka-Tober, D. ve Kazimierczak, R. (2021). Genetic differentiation in anthocyanin content among berry fruits. *Curr. Issues Mol. Biol*. *43*, 36–51.

Pratiwi, R. ve Purwestri, Y. A. (2017). Black rice as a functional food in Indonesia. *Functional Foods in Health and Disease*, *7*(3), 182-194.

Qiu, Z., Zheng, Z., Zhang, B., Sun-Waterhouse, D. ve Qiao, X. (2019). Formation, nutritional value, and enhancement of characteristic components in black garlic: A review for maximizing the goodness to humans. *Comprehensive Reviews in Food Science and Food Safety*, *19*(2), 801-834.

Qiu, Z., Zheng, Z., Zhang, B., Lu, X. ve Qiao, X. (2021). Characterization of the growth properties of garlic endophytes and their roles in the formation of black garlic. *LWT*, *147*, 1-9.

Sasaki, J. I., Lu, C., Machiya, E., Tanahashi, M. ve Hamada, K. (2007). Processed black garlic (Allium sativum) extracts enhance anti-tumor potency against mouse tumors. *Medicinal and Aromatic Plant Science and Biotechnology, 1*(2), 227- 281.

Sarıışık, M. ve Kardeş, N. (2019). Gastronomi akımları ile renklerin ilişkisi üzerine bir inceleme. An investigation on the relationship between gastronomy flows and colors. *International Conference on Eurasian Economies*, 430-438.

Spence, C. ve Betina Piqueras-Fiszman, B. (2014). *The perfect meal: the multisensory science of food and dining.* John Wiley & Sons., London.

Sharma, S., Katoch, V., Kumar, S. ve Chatterjee, S. (2021). Functional relationship of vegetable colors and bioactive compounds: Implications in human health. *The Journal of Nutritional Biochemistry*, 108615.

Silva-Cristobal, L., Osorio-Díaz, P., Tovar, J. ve Bello-Pérez, L. A. (2010). Chemical composition, carbohydrate digestibility, and antioxidant capacity of cooked black bean, chickpea, and lentil Mexican varieties. *Cyta–Journal of Food*, *8*(1), 7-14.

Solymosi, K., Latruffe, N., Morant-Manceau, A. ve Schoefs, B. (2015). Food colour additives of natural origin. *Colour Additives for Foods and Beverages,* 3-34.

Tavakoli, S., Luo, Y., Regenstein, J. M., Daneshvar, E., Bhatnagar, A., Tan, Y. ve Hong, H. (2021). Sturgeon, caviar, and caviar substitutes: From production, gastronomy, nutrition, and quality change to trade and commercial mimicry. *Reviews in Fisheries Science & Aquaculture*, 1-25.

Terzi, E., Bilgintürk, M., Gündoğan, R. ve Can Karaça, A. (2020). Fasulye proteini izolatının çeşitli gıda ürünlerinin kalite özelliklerine etkisi. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, 20*, 152-161.

Tran, G. B., Pham, T. V. ve Trinh, N. N. (2019). Black garlic and its therapeutic benefits. *Medicinal Plants-Use in Prevention and Treatment of Diseases*, 1-13.

Wiczkowski, W., Romaszko, E., Szawara-Nowak, D., ve Piskula, M. K. (2018). The impact of the matrix of red beet products and interindividual variability on betacyanins bioavailability in humans. *Food Research International*, *108*, 530-538.

Yang, Y., Zhang, Z. C., Zhou, Q., Yan, J. X., Zhang, J. L. ve Su, G. H. (2020). Hypouricemic effect in hyperuricemic mice and xanthine oxidase inhibitory mechanism of dietary anthocyanins from purple sweet potato (Ipomoea batatas L.). *Journal of Functional Foods*, *73*, 104151.

Yılmaz, İ. (2019). Gıdalarda siyah renk olarak kullanılan aktif karbonun genel özellikleri, kullanım alanları ve sağlık etkileri. 4. Uluslararası Gastronomi Turizmi Araştırmaları Kongresi. Nevşehir. Aralık 2019. 417-420.

Yılmaz, İ., Akay, E. ve Er, A. (2021). Nörogastronomi. *Aydın Gastronomy*, *5*(2), 143-156.

Yoshida, H., Tomiyama, Y., Mizushina, Y. ve Yoshida, N. (2012). Profiles of fatty acid distribution of different acyl lipids from red and black rices. *Journal of Food Research*, *1*(3), 46.

Zellner, D. A., Lankford, M., Ambrose, L. ve Locher, P. (2010). Art on the plate: Effect of balance and color on attractiveness of, willingness to try and liking for food. *Food Quality and Preference*, *21*(5), 575-578.

Zellner, D. A., Loss, C. R., Zearfoss, J. ve Remolina, S. (2014). It tastes as good as it looks! The effect of food presentation on liking for the flavor of food. *Appetite*, *77*, 31-35.

Zhao, X., Zhang, C., Guigas, C., Ma, Y., Corrales, M., Tauscher, B. ve Hu, X. (2009). Composition, antimicrobial activity, and antiproliferative capacity of anthocyanin extracts of purple corn (Zea mays L.) from China. *European Food Research and Technology*, *228*(5), 759-765.

21. BÖLÜM

YEMEK STİLİSTLİĞİ VE FOTOĞRAFÇILIĞI

Damla Duman, Gamze Eryılmaz

Giriş

Canlılar büyüme, üreme, hareket etme gibi yaşamsal faaliyetlerini gerçekleştirmek üzere enerjiye ihtiyaç duyarlar. İnsanlar gibi kendi enerjisini üretemeyen tüketici canlılar, enerji üretebilmek için beslenmek zorundadır. Bu bağlamda yemek yemek, insanoğlunun varoluşundan bu yana en önemli yaşamsal faaliyetlerinden biri olmuştur. Başlangıçta sadece fizyolojik bir ihtiyacın karşılanmasında kullanılan yiyeceklerin zamanla toplanmasında, taşınmasında, muhafaza edilmesinde, pişirilmesinde ve sunulmasında birçok değişim meydana gelmiştir. Sözü edilen değişimler, farklı yemek kültürlerinin oluşmasını sağlamıştır. Böylece yemeklerden, sadece yaşamsal faaliyetlerin sürdürülmesinde değil sosyolojik ihtiyaçların karşılanmasında da yararlanılmaya başlanmıştır.

Yemeğin üretim serüvenine bakıldığında geçirdiği en önemli evrimlerden birinin Tarım Devrimi sonucunda gerçekleştiği görülmektedir. Tarım Devrimi'yle insanoğlu, avcı-toplayıcı yaşam stilini terk ederken yerleşik yaşam stilini tercih etmiştir. Böylece üretim kaynağı olarak toprak kullanılmaya başlanmıştır. Tarımın gelişmesiyle beraber ihtiyaçtan fazla üretim yapılması rekabet ortamının oluşmasına neden olduğundan üreticiler arasında farklı pazarlama çabalarına ihtiyaç duyulmuştur. İlerleyen dönemlerde kitle iletişim araçlarında ve teknolojide meydana gelen yenilikler ise mevcut olan rekabet ortamının daha da kızışmasını sağlamıştır. Üretimi yapılan diğer ürünlerde olduğu gibi yiyecek içecek endüstrisi de bu yoğun rekabet ortamından payını almıştır. Bu bağlamda üreti-

bir şekilde yer edinmesini sağlamaktadır. Sosyal medya araçları kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte ev mutfaklarında yapılan yemeklerin dahi profesyonellerin elinden çıkmışçasına sergilenme fırsatı yakaladığı bu çağda, yemek stilistliği ve fotoğrafçılığının mesleki değerinin her geçen gün katlanarak artacağı öngörülmektedir. Dünyada ürün çeşitlendirmesinin ve tüketim hızının yüksek olduğu Amerika gibi ülkelerde yemek stilistliği ve fotoğrafçılığı oldukça popülerken Türkiye'de tek bir tıkla ulaşabileceğiniz, bu işi profesyonel işi olarak tanımlayan kişilere az da olsa rastlanabilmektedir. Bu bağlamda mesleğin daha fazla tanınması ve kalifiye insan gücünün yetiştirilmesi adına üniversitelerde lisans düzeyinde programlarının açılması önerilmektedir.

Kaynaklar

Akbaş, F. ve İkizler E. (2008). *Fotoğraf teknik okumaları*. Say Yayınları: İstanbul.

Armendariz, M. (2013). *Focus on food photography for bloggers (Focus on Series): Focus on the fundamentals*. Focal Press, UK.

Bekar, A. ve Karakulak, Ç. (2016). Yiyecek ve içecek stilistliği ve fotoğrafçılığı. *Akademik Bakış Dergisi, 53*, 401-113.

Bellingham, J. ve Bybee, J.A., (2008). *Food styling for photographers: A guide to creating your own appetizing art.* Focal Press, China.

Blanchard, M.S. (2020). *Appetizing foods the creation of an appetizing ımage,* (Honors Thesis), Appalachian State University, USA.

Custer, D. (2010). *Food styling: The art of preparing food for the camera*. John Wiley&Sons Inc., Hoboken New Jersey.

Çetintaş, E. (2016). *Gastronomi ve medya*, (Ed.) Yılmaz H., (1. Baskı), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Dictionary Cambridge, (2021). Prop, (2021, 13 Eylül). Erişim adresi https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/prop

Dujardin, H. (2011). *Plate to pixel, digital food photography & styling*. John Wiley&Sons Inc., Indiaanapolis.

Gençcelep, B. (2011). *Fotoğrafın temel sorunsalı diyafram enstantane ve asa bağlamında görsel uygulamalar.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Erzurum.

Glyda, J. (2019). *Food photography: Creating appetizing images* (1st ed.). Routledge.

Gisseman, C. (2016). *Food photography a beginner's guide to creating appetizing images.* Rocky Nook Inc. USA.

İkizler, E. (2007). *Filmden dijitale fotoğraf.* Say Yayınları: İstanbul.

Kopcok, D. (2021). The Right Tools for Food Photography Styling and How to Use Them, (2021, 9 Eylül). Erişim adresi https://expertphotography.com/the-right-tools-for-food-photography-styling/

Levi, R. (2017). L'immaginario: 40 Years of Food Photography, (2021, 16 Eylül). Erişim adresi https://www.finedininglovers.com/article/limmaginario-40-years-food-photography

Maehashi, N. (2015). The Food Photography Book, Creator, (2021, 9 Eylül). Erişim adresi https://www.recipetineats.com/the-food-photography-book/

Manna, L. ve Moss B. (2005). *Digital food photography*. Boston: Thomson Course Technology PTR.

Matalon-Degni, F. (2010). Trends in food photography: A prop stylist's view. *Gastronomica, 10*(3), 70-83.

MEGEP (2012). Yiyecek içecek hizmetleri-*yeni yemek reçeteleri modülü*. Ankara.

Özdoğan, O. N. (2016). *Yiyecek içecek endüstrisinde trendler* (2.Baskı), Detay Yayıncılık: Ankara.

Park-Whitfield, A. (2012). *Food styling & photography for dummies.* John Wiley&Son Inc. Hoboken New Jersey.

Pink Lady Food Photographer Of The Year (2021). A History of Food Photography, (2021, 16 Eylül). Erişim adresi https://www.pinkladyfoodphotograp herofthe-year.com/a-history-of-food-photography/

Tınmaz, O. ve Yılmaz, H. (2019). Yemek fotoğraflarına ve yemek stilistliğine eleştirel bir bakış. *International Gastronomy Tourism Studies Congress- Kocaeli University,* Kocaeli.

Turshen, J. (2017). "Food Photography, Over the Years." *The New York Times,* (2021, 16 Eylül). Erişim adresi https://www.nytimes.com/2017/05/18/t-magazine/food-photography-history.html

Uzun, İ. (2014). *Işığın fotoğraf sanatındaki öneminin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Erzurum.

Vijitbunyanon, P. (2020). The importance of food styling and food photography towards customers' perspective at kitchen corner café. *Dusit Thani College Journal*, *13*(2), 454-463.

Vivaldo, D. (2010). *The food stylist's handbook.* Gibbs Smith Publishing, Hong Kong.

Young, N.S. (2012). *Food photography: From snapshots to great shots*. Peachpit Press, California, USA.

22. BÖLÜM

KÂSE YEMEKLERİ (BOWL FOOD)

Elanur Şahin

Giriş

Gastronomi, insanlığın varoluşu kadar eski bir tarihsel sürece sahiptir. Gastronominin temelde yiyecek içecekle ilgili olması yüzyıllar boyunca yaşanan tüm değişimlerden etkilenmesine ve zaman geçtikçe farklı yönlerde gelişim göstermesine neden olmuştur. Topraktan başlayan, yemeğin yenildiği zamandan sonrasında yaşanan etkileşimlere kadar pek çok konu gastronomi ile ilgili olabilmektedir. Dolayısıyla gastronomi sosyal ve fiziksel çevreden etkilenerek söz konusu değişimleri geçirmektedir. 20. yüzyılın ortalarından itibaren başlayan yaklaşık 50 yıllık değişimin en temel nedenleri arasında giderek zararlı hâle gelen, insanların tüketim şeklidir. Dünyanın ve doğanın sunduğu kaynakların bilinçsiz ve kontrolsüz tüketimi, insanlara bu alanda tedbirlerin alınması gerekliliğini hatırlatmaktadır. Sürdürülebilirlik bilincini her alanda benimsemek, üretim ve tüketim şekillerini bu bakış açısı etrafında şekillendirmek, son yılların en önemli konusu hâline gelmiştir.

Sürdürülebilirlik bilincinin uygulandığı en önemli alanlardan birini ise gastronomi oluşturmaktadır. Doğrudan beslenme ile ilgili olan gastronomi, bilinçsiz tüketimin ve bu tüketim şeklinin ortaya çıkardığı sağlık ve çevre sorunlarının önüne geçmek adına değişim geçirmek durumunda kalmıştır. Sağlıklı ve yeni bir beslenme düzeni oluşturmak ise söz konusu değişimin en önemli basamağını oluşturmaktadır. Dolayısıyla son yıllarda sağlıklı beslenmenin temel alındığı çeşitli gastronomi trendleri ortaya çıkmıştır. Temiz beslenme veya temiz gıda, çiğ beslenme veya çiğ gıda, sıfır atık gıda, yenilebilir çiçekler ve kâse yemekleri

leri çalışmaları bulunmaktadır. Bu noktada Türk mutfağına ait yerel ürünlerle hazırlanacak kâse yemeklerine yönelik bir kaynak oluşturmak mümkündür. Böylelikle alan yazında yer alan boşluğun doldurulacağı ve kâse yemek trendi perspektifinden Türk mutfağına ve gastronomi turizmine de katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

Asbell, R. (2016). *Great bowls of food grain bowls, Buddha bowls, broth bowls and more*. Vermont: The Countryman Press.

Bowled over: our favourite bowl foods from around the World (2018, 1 March). Erişim adresi: https://www.lonelyplanet.com/articles/best-bowl-food-experiences

Burrell, S. (2018, 5 November). The truth about 'healthy' Buddha, wellness and poke bowls. Erişim adresi: https://www.nzherald.co.nz/lifestyle/the-truth-about-healthy-buddha-wellness-and-poke-bowls/MC3PXIA4FB7VGDKIPZXDPJ4ZZI/

Chace, D. (2017). *Superfood smoothie bowls delicious, satisfying, protein-packed blends that bosst energy and burn fat.* Philadelphia: Running Press.

Foster, K. (2018). *Buddha bowls 100 nourishing one-bowl meals*. Minneapolis: Quarto Publishing Group.

Garvey, M. (2018, 22 May). The royal wedding did not invent a trend known as "bowl food" and twitter has jokes. Erişim adresi: Royal Wedding Menu: Why Is Bowl Food Trending? | Style & Living (bravotv.com)

Görkem, O., Bayram, M., Bertan, S. ve Bayram, Ü. (2016). Approach of the young to eco-Gastronomy: The case of Turkish cuisine. *Global Issues and Trends in Tourism*, 602-610.

Griffin, A. (2018, 11 April). The reasons why food tastes better in a bowl than on a plate. Erişim adresi: https://qz.com/quartzy/1228313/the-reasons-why-food-tastes-better-in-a-bowl-than-on-a-plate/

Hope, I. (2020). *Bowls to Nirvana a master book of buddha bowl recipes*. Ivy Hope Cookbook.

Ihnat, G. (2018, 21 May). “Bowl food” is hot new trend where you eat food out of a bowl. Erişim adresi: “Bowl food” is hot new trend where you eat food out of a bowl (thetakeout.com)

Malabonga, I. ve Stone, D. (2018, 12 April). The food bowl trend heats up! Erişim adresi: The Food Bowl Trend Heats Up! - Bold Business

Malesovas, Q. (2018, 14 November). From eco-keto to bowl mania, these top 5 health food trends will take over 2019. Erişim adresi: https://www. peacefuldumpling.com/health-food-trends

Özer, M. (t.y.). Yeni ve sağlıklı yemek trendimiz “bowl”. Erişim adresi: https://gazeteoksijen.com/yazarlar/yeni-ve-saglikli-yemek-trendimiz-bowl/

Paley Tepper, R. (2017, 17 April). Why do we keep calling things Buddha bowls? Erişim adresi: https://www.bonappetit.com/story/what-is-buddha-bowl

Pisone, C. (2016, 18 January). 11 macro bowl recipes that'll make you want to eat healthy**.** Erişim adresi: https://www.brit.co/living/healthy-eating/macro-bowls/

Sacks, K. (2017, 25 April). How the Buddha bowl got its name. Erişim adresi: https://www.epicurious.com/9expert-advice/buddha-bowl-history-recipe-article

Sarıışık, M. ve Kardeş, N. (2019). Gastronomi akımları ile renklerin ilişkisi üzerine bir inceleme. *International Conference On Eurasian Economies,* 430-438.

Smith, A. (2020). Clean eating's surprising normalisation: The case of Nigella Lawson. *Discourse, Context & Media*, 35.

Spence, C., Piqueras-Fiszman, B., Michel, C. ve Deroy, O. (2014). Plating manifesto (II): The art and science of plating. *Flavour*, *3*(1), 1-12.

Swanhart, K. (2016). *Clean eating bowls 100 real food recipes for eating clean*. California: Rockridge Press.

Türk Dil Kurumu (TDK) (2021). Erişim adresi: https://sozluk.gov.tr/

Walsh, M. ve Baker, S.A. (2020). Clean eating and Instagram: Purity, defilement, and the idealization of food. *Food, Culture & Society*, *23*(5), 570-588.

Warrington, M. (2018). *Poké bowls 50 nutrient-packed recipes for hawaiianınspired bowls*. New York: Sterling Publishing Co.

Weingus, L. (2016). *A rainbow of smoothie bowls*. Berkeley: Ulysses Press.

Why the food bowl trend is here to stay (2019, 17 December). Erişim adresi: Aramark Blog | Why The Food Bowl Trend Is Here To Stay

Why the food bowl trend is here to stay (2018, 26 August). Erişim adresi: https://walnuts.org/blog/culinary-inspiration/why-the-food-bowl-trend-is-here-to-stay/

Yücekök, C. (2017, 25 July). Felsefesi olan yemek Buddha bowl. Erişim adresi: https://gastromanya.com/felsefesi-olan-yemek-buddha-bowl/

2017, the year of food bowls (2017, 5 January). Erişim adresi: https://www. finedining-lovers.com/article/2017-year-food-bowls

Resim Bağlantıları

Resim 22.1: Hope, I. (2020). *Bowls to Nirvana a master book of buddha bowl recipes*. Ivy Hope Cookbook.

Resim 22.2: Warrington, M. (2018). *Poké bowls 50 nutrient-packed recipes for hawaiianınspired bowls*. New York: Sterling Publishing Co.

Resim 22.3: http://www.coconutandberries.com/2014/06/06/macro-bowl-carrot-ginger-almond-sauce/

Resim 22.4: Weingus, L. (2016). *A rainbow of smoothie bowls*. Berkeley: Ulysses Press.

Güncellenmiş 3. Basım

SAĞLIKTA ETİK

GÜNCEL KONULAR VE YAKLAŞIMLAR

Editör
Sümeyye Özmen

nobel

SAĞLIKTA ETİK: GÜNCEL KONULAR VE YAKLAŞIMLAR

Editör: Sümeyye Özmen

Yayın No.: 2677
Sağlık Bilimleri No.: 064
ISBN: 978-625-402-026-1
E-ISBN: 978-625-417-695-1
Basım Sayısı: Güncellenmiş 3. Basım, Mayıs 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com

Kütüphane Bilgi Kartı

Özmen, Sümeyye.
Sağlıkta Etik: Güncel Konular ve Yaklaşımlar / Sümeyye Özmen
Güncellenmiş 3. Basım, X + 342 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-402-026-1
E-ISBN: 978-625-417-695-1
1. Etik 2. Sağlıkta Etik 3. Sağlık Kurumları

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ iii

Bölüm 1 - SAĞLIK HİZMETLERİ VE ETİK 1
Sevil Aslan – Ramazan Erdem
1.1. Etik ve İlgili Kavramlar 2
1.1.1. Etik Nedir? 2
1.1.2. Etik ile İlgili Kavramlar 4
1.1.2.1. Etik Değer 4
1.1.2.2. Etik Kod 5
1.1.2.3. Etik İkilem 5
1.1.2.4. Etik İhlaller/Problemler 6
1.1.3. Etik ve Ahlak 7
1.2. Etik (Ahlak Felsefesi) Teorileri 8
1.3. Tıp Meslek Etiği 13
1.4. Sağlık Yönetimi Açısından Etiğin Önemi 16
1.5. Sağlık Kurum ve Kuruluşlarında Etik Problemler 18
1.6. Sonuç 21

Bölüm 2 - HEKİMLİK VE ETİK 27
Haydar Sur
2.1. Ahlak ve Etik 28
2.2. Meslek Etiği 28
2.3. Tıbbi Etik 29
2.4. Deontoloji 30
2.5. Hekimlik Etiği 31

2.6. Hekimlik ve Hasta Güvenliği 34
2.7. Yirmi Birinci Yüzyılda Hekimlik Uygulamalarında Etik Sorunlar ve Tartışmalar 37
2.7.1. Tüp Bebek Uygulamaları ve Hekimlik 38
2.7.2. Kürtaj 38
2.7.3. Ötanazi 39
2.7.4. Genetik Klonlama 40
2.7.5. Kişisel Sağlık Verilerinin Başka Taraflarla Paylaşılması 41

Bölüm 3 - HEMŞİRELİK VE ETİK 45
Meltem Saygılı
3.1. Hemşirelikte Etik İlkeler 47
3.1.1. Özerklik İlkesi 48
3.1.2. Yararlılık İlkesi 51
3.1.3. Zarar Vermeme İlkesi 52
3.1.4. Dürüstlük İlkesi 52
3.1.5. Gizlilik İlkesi 53
3.1.6. Adalet İlkesi 55
3.2. Hemşirelikte Etik Kodlar 56
3.3. Hemşirelik ve Etik Karar Verme 60
3.4. Hemşirelikte Etik İkilemler 65
3.5. Hemşirelikte Yaşanan Etik Sorunlar 70
3.6. Hemşirelikte Malpraktis 78
3.7. Sonuç 84

Bölüm 4 - ÖTANAZİ VE ETİK 93
Kamuran Cerit
4.1. Ötanazi Kavramı 94
4.2. Ötanazi Kavramının İlişkili Olduğu Kavramlar 95
4.2.1. Yaşama (Yaşam) Hakkı 96
4.2.2. Ölme Hakkı 98

4.2.3. Özerklik Hakkı 99
4.2.4. Beyin Ölümü 100
4.2.5. Rıza Ehliyeti ve Aydınlatılmış Onam-Rıza 101
4.2.6. Tıbbi Vasiyetler-Vekâletler 103
4.3. Ötanazinin Türleri 104
4.3.1. Uygulanış Biçimine Göre Ötanazi 104
4.3.1.1. Pasif (Ortotanezi) Ötanazi 105
4.3.1.2. Aktif Ötanazi 105
4.3.2. Hastanın İstem Durumuna Göre Ötanazi 107
4.3.2.1. İstemli (Gönüllü-İradi-Voluntary Euthanasia) Ötanazi 107
4.3.2.2. İstem Dışı (İrade Dışı-Non-Voluntary Euthanasia) Ötanazi 107
4.3.2.3. İstemsiz (Gönülsüz-In-Voluntary Euthanasia) Ötanazi 108
4.3.3. Yaş Grubuna Göre Ötanazi 109
4.3.4. Karar Merciisine Göre Ötanazi 110
4.3.5. İrade Tarafına Göre Ötanazi 110
4.3.6. Gerçekleşme Amacına Göre Ötanazi 110
4.3.7. Hekim Yardımlı (Destekli) İntihar (Hekim Yardımlı Ölüm-Hekimin Ölüme Yardımı-Physician Assisted Suicide-PAS) 111
4.4. Ötanazinin Hukuki Boyutu 112
4.4.1. Türk Hukuku'nda Ötanazi 113
4.4.3. Karşılaştırmalı Hukuk Bakımından Ötanazi 114
4.5. Ötanaziye Yönelik Görüşler 117
4.6. Sonuç 120

Bölüm 5 - KLİNİK ARAŞTIRMALAR VE ETİK 127
Fatih Şantaş
5.1. Bilimsel Araştırma 128
5.2. Bilimsel Araştırmalarda Etik 130
5.3. Klinik Araştırmalar ve Etik 131
5.3.1. Klinik Araştırmalarda Etik Kurullar 134

5.3.2. Hayvanların ve İnsanların Sağlık Araştırmalarında Denek Olarak Kullanılması Durumlarında Etik 137
5.3.3. Genetik Araştırmalar, Klonlama, Kök Hücre Çalışmaları ve Cinsiyet Belirleme Çalışmalarında Etik 139
5.4. Sonuç 142

Bölüm 6 - SAĞLIK TEKNOLOJİSİ VE ETİK 147
Cuma Sungur
6.1. Sağlık Bilişimi ve Etik Boyutu 149
6.2. Tıbbi Görüntüleme Teknolojileri ve Etik Boyutu 156
6.3. İnsansı Robotlar ve Etik Boyutu 159
6.3.1. İnsansı Robotlar ve Etik Sorunları ile İlgili Basın Haberleri 163
6.4. Üç Boyutlu Biyo-Yazıcılar ve Etik Boyutu 165
6.4.1. Üç Boyutlu Biyo Yazıcıların Etik Boyutu ile İlgili Örnek Bir Olay 169
6.5. Sonuç 170

Bölüm 7 - İLAÇ VE TIBBİ MALZEME SEKTÖRÜ VE ETİK 177
Seda Aydan
7.1. İlaç ve Tıbbi Malzeme Sektörü 178
7.2. Türkiye'de İlaç ve Tıbbi Malzeme Sektörü 180
7.3. İlaç ve Tıbbi Malzeme Sektörü ve Etik İlişkisi 181
7.4. İlaç ve Tıbbi Malzeme Sektöründe Etik Sorunlar 185
7.4.1. Tanıtım ve Pazarlama Faaliyetlerinde Etik Sorunlar 186
7.4.2. Araştırma-Geliştirme, Klinik Araştırmalar ve Hasta Güvenliği ile İlgili Etik Sorunlar 195
7.4.3. İlaç Fiyatlandırması ile İlgili Etik Sorunlar 198
7.4.4. Eczacılık ile İlgili Etik Sorunlar 200
7.5. Sonuç 202

Bölüm 8 - SAĞLIK SİGORTACILIĞI VE ETİK 211
Özlem Özer
8.1. Sigorta ve Sağlık Sigortası 212
8.1.1. Sigortacılık Etik İlkeleri 214
8.2. Sağlık Sigortacılığı ve Etik Sorunlar 215
8.2.1. Sağlık Hizmetleri Piyasanın Özellikleri ve Sağlık Sigortası 215
8.2.1.1. Talepteki Belirsizlik 216
8.2.1.2. Tüketici Bilgisizliği/Bilgi Asimetrisi 216
8.2.2. Sağlık Hizmetlerine Erişim, Eşitsizlik ve Sağlık Sigortası 219
8.2.3. Sağlık Sigortacılığı ve Etik Sorunlarla İlgili Yapılan Çalışmalar 221
8.2.4. Sağlık Sigortacılığı ve Etik Sorunlarla İlgili Haberler 223
8.3. Sonuç 229

Bölüm 9 - HASTA MAHREMİYETİ VE ETİK 235
Sümeyye Özmen
9.1. Mahremiyet ve Hasta Mahremiyeti Kavramı 236
9.2. Hasta Mahremiyeti ile İlişkili Kavramlar 240
9.3. Hasta Mahremiyetinin İhlali 241
9.4. Yasal Düzenlemeler 244
9.5. Hasta Mahremiyetinin Türleri 250
9.5.1. Beden (Fiziksel) Mahremiyeti 251
9.5.2. Sağlık Kayıtları Mahremiyeti (Bilişsel Mahremiyet) 255
9.5.3. Psikolojik Mahremiyeti 258
9.5.4. Sosyal Mahremiyet 259
9.6. Hasta Mahremiyeti ve Etik İlişkisi 260
9.7. Sonuç 262

Bölüm 10 - SAĞLIKTA İLETİŞİM VE ETİK 271
Gülcan Şantaş
10.1. Sağlık İletişimi 272
10.1.1. Sağlık İletişimi ile İlişkili Kavramlar 274
10.1.2. Hasta-Hekim İlişkileri ve Hekim Rolleri 277
10.2. Sağlık İletişimi ve Etik İlişkisi 282
10.2.1. Medyada Sağlık İletişimi ve Etik 286
10.2.1.1. İlaç ve Tedavi Reklamlarının Etik Boyutu 290
10.2.1.2. Sağlık Haberciliği 292
10.3. Değerlendirme 293
10.4. Sonuç 298

Bölüm 11 - HASTA HAKLARI VE ETİK 305
Aynur Toraman
11.1. Hasta Hakları 306
11.2. Hasta Haklarına Tarihsel Bakış 311
11.3. Hasta Hakları ve İlişkili Kavramlar 312
11.3.1. Hasta Sorumlulukları 313
11.3.2. Rıza ve Aydınlatılmış Onam 314
11.3.2.1. Aydınlatılmış Onamın Özellikleri 316
11.3.2.2. Özel Durumlarda Aydınlatılmış Onam 318
11.3.3. Hastalara Şiddet/İstismar 319
11.3.4. Korunmaya Muhtaç Hastalar (Çocuklar, Yaşlılar, Engelliler) 320
11.4. Hasta Hakları ve Etik İlişkisi 321
11.5. Hasta Hakları ve Etik Sorunlara İlişkin Vakalar 325
11.5.1. Hasta Hakları ve Etik Sorunlar ile İlgili Vakalar 325
11.5.2. Hastalara ve Özellikli Gruplara Yönelik Şiddet/ İstismar ve Taciz Konusu ile İlgili Vakalar 327
11.6. Sonuç 329

BÖLÜM YAZARLARI 337

Bölüm 1

SAĞLIK HİZMETLERİ VE ETİK

Sevil Aslan – Ramazan Erdem

Sağlık hizmetleri, doğası gereği etik zemine diğer alanlardan daha çok ihtiyaç duymaktadır. Üzerinde işlem yapılan varlık insandır ve yapılan işlemler yaşam ile ölüm arasındaki çizgide cereyan etmektedir. Sağlık hizmetleri sunumu esnasında birçok farklı durumla karşılaşan personelin, bu durumları değerlendirerek en doğru kararı vermesi ve bunu uygulaması noktasında genel geçer kurallardan faydalandıkları bilinmektedir. Bu genel geçer kurallar, birçok alanda faydalanılması gereken ancak istismara fazlasıyla açık olan etiktir. Etik, evrensel anlam ifade eden ve toplum yaşamını düzene sokan, iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ayırmaya yarayan bir felsefedir. Bu felsefe hayatın her alanını kapsadığı gibi, çalışanların iş yapma biçimlerini, doğru karar vererek uygulamayı düzenleyen mesleki süreçleri içine alan meslek etiğini de kapsamaktadır. Meslek etiği, sağlık hizmetlerinde başta hekimler olmak üzere bütün çalışanların birbirleriyle, hastalarla, hasta yakınlarıyla ve çalıştıkları kurumla iletişim şekillerini düzenlemektedir. Buna ek olarak iş süreçlerinde karşılaşılabilecek sorunların çalışan, hasta ve kurum açısından en doğru şekilde çözüme kavuşturulması için de bir çerçeve oluşturmaktadır. Sağlık hizmetlerinde etik konusuna girmeden önce genel olarak etik, ahlak ve ikisi arasındaki farklardan söz etmek gerekmektedir. Bu nedenle, kitabın bu bölümünde öncelikle etik ve ahlak kavramlarının temelleri, etik ilkeler, ahlak teorileri ve meslek etiği ile ilgili bilgi verildikten sonra sağlık hizmetlerinde etik, özel olarak sağlık yönetimi açısından etiğin önemi ve sağlık kurum/kuruluşlarında etik problemler anlatılmaktadır.

olduğunda, eğitimle bunu çözmek mümkündür. Ancak bilinçli olarak yapılan ve kişisel çıkarlardan kaynaklanan ihlallerin cezai yaptırım dışında çözümü için sağlık politikalarının gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bu noktada sağlık yöneticilerine oldukça önemli bir görev düşmektedir. Sağlık yöneticilerinin hastane içerisinde ve politika yapım sürecinde aktif rol oynaması gerekmektedir. Bu gereklilik sağlık sektöründe yaşanan etik problemlerin muhatabı olan sağlık yöneticilerinin, bu sorunların çözümü için daha uygulanabilir yöntemler üretebilmesinden kaynaklanmaktadır. Benzer şekilde sağlıkta dönüşüm programının desantralizasyon ilkesi de yönetilen sürece yakın bireylerin daha doğru tespitlerde bulunacağı üzerinde durmaktadır. O hâlde sağlık politikası yapım sürecinde oldukça iyi gibi görünen (performansa dayalı ek ödeme, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun ödeme planı, özel hastane hizmet şartları vb.) ancak sahada problemlere neden olan kararların, sağlık yöneticilerinin sürece dâhil edilmesiyle uygulanabilirliğinin sağlanacağı söylenebilir. Bunun yanında yöneticilerin personelle sürekli iletişim hâlinde olması, muhtemel etik ihlalleri mümkünse engellemesi, mümkün değilse ihlal sonucunda sorumlu kişilere gerekli yaptırımları uygulaması gerekmektedir.

Etik ikilem ya da ihlallerin azaltılması, sağlık kurumunun daha güvenilir hizmet sunmasını sağlayacağı gibi kurumu hasta ve çalışanların rahatlıkla tercih edeceği konuma getirecektir. Bu durumda topluma daha faydalı sağlık hizmeti sunumunun yanında kurum faaliyetlerinin sürdürülebilirliği mümkün hâle gelecektir.

Kaynakça

Alkan, G. İ. (2018). Etik teoriler ışığında bağımsız denetim ve BİST'de bir araştırma. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, *20 (Özel Sayı),* 129- 149.

Arda, B. & Şahinoğlu Pelin, S. (1995). Tıbbi etik: Tanımı, içeriği, yöntemi ve başlıca konuları. *Ankara Tıp Mecmuası, 48*, 323-336.

Arslantaş, H. (2015). Ruh sağlığı ve psikiyatri hemşireliğinde etik konular, kodlar ve standartlar. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi, 6*(1), 47-56.

Aydın, E. & Ersoy, N. (1995). Tıp etiği ilkeleri. *Türkiye Klinikleri Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi Dergisi, 3*(2), 48-52.

Berkman, Ü. & Arslan, M. (2009). *Dünyada ve Türkiye'de iş etiği ve etik yönetimi.* İstanbul: TÜSİAD.

Bilgin, R. & Küçükhazar, M. (2018). Türkiye'de kamu sağlık kuruluşlarında yaşanan etik dışı davranışlar ve uygulamaların genel görünümü. *Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *7(13),* 119-140.

Bilici, M. V. (2008), *Çağdaş erdem etiği bağlamında din ve ahlak ilişkisi,* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul.

Bodur, H. (2017). Etiğin alet çantasına bakmak: Ahlak, etik ve ilintili temel kavramlar üzerine notlar. *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi* (7), 155 – 190.

Cevizci, A. (2016). *Uygulamalı etik.* Ankara: Say Yayınları.

Cevizci, A. (2002). *Etiğe giriş.* İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

Çınaroğlu, S. (2012) Yönetim eğitiminde yeni yaklaşımlar ve hastanelerde profesyonel yönetici ihtiyacı. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 15(1),* 79-110.

de Villiers, F. P. R. (2011). Ethical decision-making in clinical nutritional practice. *Food and Nutrition Sciences, 2*, 641-646.

Demirhan Erdemir, A. Öncel, Ö., & Aksoy, Ş. (2003). *Çağdaş tıp etiği.* İstanbul: Nobel Tıp Kitabevi.

Demirhan Erdemir, A. (2011). *Tıpta etik ve deontoloji (yirmibirinci yüzyılda).* İstanbul: Nobel Tıp Kitabevi.

Doğan, N. (2007), *İş etiğinin kurumsal sosyal sorumluluktaki rolü ve bir araştırma,* (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yönetim ve Organizasyon Bilim Dalı, İstanbul.

Ege, E. & Pasinlioğlu, T. (2000). Doğum ve kadın hastalıkları hemşireliği etiği. *Atatürk Üniv. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 3(1)*, 44-50.

Erdemir Demirhan, A., Oğuz, Y., Elçioğlu, Ö., & Doğan, H. (2001). *Klinik etik.* İstanbul: Nobel Tıp Kitabevi.

Erer, S. (2010). Sağlık hizmetlerinde sorumluluğun paylaşılması. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 36*(1), 33-38.

Esen, B. (2013), *Yenidoğan yoğun bakım ebe ve hemşirelerinin etik ikilemleri ve mesleki profesyonellik düzeyleri ile ilişkisi,* (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, İstanbul.

Fleddermann, C. B. (2012). *Engineering ethics.* 4th ed. Pearson Education.

Gökçe, O., & Bulduklu, Y. (2015). Sağlık hizmetlerinin sunumunda "müşteri hasta" ve etik sorunlar. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 15*(29), 38-61.

Hakko, A., & Madenoğlu Kıvanç, M. (2018). Hemşirelik hizmetleri yönetiminde etik davranışlar oluşturma. *Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi, 5*(3), 227-232.

Karaca, O. (2008). *Maverdi ve ahlak görüşü,* (Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı İslam Felsefesi Bilim Dalı, Van.

Karaöz, S. (2000). Cerrahi hemşireliği ve etik. *C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 4(1)*, 1-15.

Kılavuz, R. (2002). Yönetsel etik ve halkın yönetsel etik oluşumuna etkileri. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 26*(2), 255-266.

Kırılmaz, H., & Kılıç Kırılmaz, S. (2014). Sağlık hizmetlerinde etik ikilemlerde ampirik etik çalışmalarının yararları. *İnsan&İnsan, 1*, 35-44.

Kuçuradi, İ. (2003). Etik ve etikler. *Türkiye Mühendislik Haberleri, 1*(423), 7-9.

Nişancı, Y. Nazlı, N. Özkan, M., & Özcan, M. (2009). Türk Kardiyololoji Derneği etik kılavuzu. *Türk Kardiyoloji Derneği Arşivi, 37(Özel Sayı 3)*, 1-2.

O'Donohue, W., & Nelson, L. (2009). The role of ethical values in an expanded psychological contract. *Journal of Business Ethics, 90*, 251–263.

Örnek Büken, N., & Büken, E. (2002). Nedir şu "tıp etiği" dedikleri? *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi (STED), 11*(1), 17-20.

Özturan, H. (2015). *Ahlak felsefesinin temel problemleri: Seçme metinler.* Ankara: Nobel Yayınevi.

Öztürk, H. (2010), *Yönetici hemşirelerin etik davranışları ve bir araştırma,* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hastane ve Sağlık Kuruluşlarında Yönetim Bilim Dalı, İstanbul.

Palazzo, B. (2002). U.S.-American and German business ethics: an intercultural comparison. *Journal of Business Ethics, 41*, 195–216.

Pellegrino, E. D. (1978). Ethics and the moral center of the medical enterprise. *Bulletin of New York Academy of Medicine, 54*(7), 625-640.

Pieper, A. (1999). *Etiğe giriş.* (Çev. V. Atayman & G. Sezer). 3. Baskı. İstanbul: Ayrıntı Yayıncılık.

Resnik, D. B. (2004). *Bilim etiği.* (Çev. V. Mutlu). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Schwartz, L. Hunt, M. Elit, L. Adelson, N., & de Laat, S. (2012). Models for humanitarian health care ethics. *Public Health Ethics, 5*(1), 81–90.

Takala, T. (2006). Editorial: An ethical enterprise – What is it? *Electronic Journal of Business Ethics and Organization Studies, 11*(1), 4.

Tanyol, C. (1998). *Schopenhauer'da ahlak felsefesi.* İstanbul: Gendaş A.Ş.

TDK-Türk Dil Kurumu, (2019). Erişim Linki: https://sozluk.gov.tr/?kelime=kayda%20de%C4%9Fer, (Erişim Tarihi: 18.11.2019).

Tekingündüz, S. Kurtuldu, A., & Işık Erer, T. (2016). Sağlık hizmetlerinde eşitsizlik ve etik. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8*(4), 32-43.

Tepecik, F., & Yazıcı, A. (2012). Sağlık sektöründeki etik problemlerin nedenleri. *International Conference of Eurasian Economies* (s. 382-388). Almaty - Kazakhstan: Turan University Press.

Tillich, P. (2014). *Ahlak ve ötesi.* İstanbul: Elis Yayınları.

Utlu, N. (2016). Hastane ortamında hemşirelerin etik yaklaşımı ve etik ikilemler. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi, 29*, 17-35.

Ülgen, H., & Mirze, S.K. (2004). *İşletmelerde stratejik yönetim* (2.Baskı). İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Yıldırım, G. (2008), *Sağlık profesyonellerinin etik kavramından anladıkları ve kuramsal etik çalışması yapanlardan bekledikleri,* (Doktora Tezi), Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı, Adana.

Yıldırım, G., & Kadıoğlu, S. (2007). Etik ve tıp etiği temel kavramları. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi , 29*(2), 7-12.

Bölüm 2

HEKİMLİK VE ETİK

Haydar Sur

Hekimlik ve etik konularını birlikte ele almadan önce bu kavramları tek tek ele almak, ilişkili kavramlarla farklarını ortaya koymak ve kavram kargaşasının önüne geçmek faydalı olacaktır. Etik kelimesi Eski Yunancada "karakter" anlamına gelen "ethos" sözcüğünden gelir ve bugünkü anlamıyla insanlar arasındaki ilişkilerde kişinin değerlendirmelerini ve eylemlerini belirleyen, değerler ve değerlilik sorunları üzerine felsefi bilgi üretmeyi amaçlayan felsefenin bir alt alanı olarak tanımlanır (MEB, 2011). Diğer üç alt alan ise ontoloji, epistemoloji ve estetiktir. Felsefeyi ele alan kişinin yaklaşımına göre perspektifi daraltılmış uğraş alanlarına göre din felsefesi, ahlak felsefesi, mantık, siyaset felsefesi vb. daha alt bölümlendirmeler de sıklıkla yapılmaktadır.

Etik, değerlerin sorgulandığı iyi-kötü kavramlarının eleştirel değerlendirmelerinin yapıldığı bir alandır. En genel ve en kısa tanımıyla değerler felsefesidir (Çobanoğlu, 1996). Girişte temel bilgi olarak bu dört alt alanı özetlemek açısından Tablo 2.1. hazırlanmıştır.

sağlık turizminin etik boyutu ve sağlık hizmetleri finansmanında bariyerler gibi karmaşık konular sayılabilmektedir. Yirmibirinci yüzyılda hekimlerin neredeyse her yaptığı işin bir etik tartışma boyutu olduğu unutulmamalıdır. Mesleki görüş birliğinin sağlandığı, yasaların hekimlere tanımladığı uygulama ve işlemlerden taviz verilmemelidir. Bu düzenlemelerin veya görüş birliğinin tam olmadığı durumlarda ise yine öncelikle hasta ve sağlamların sağlık yararı, toplumun duyarlılık alanlarına ve hizmet alanların değerlerine saygı, insani ve vicdani sorumlulukların yerine getirilmesi gibi ilkeler gözetildiğinde mesleki doğruya ulaşılacağı umulmaktadır.

Kaynakça

Altıntaş A., (2013). *Cerrahpaşa tıp fakültesi öğrenci notları 2013-2014*, Erişim Linki: http://194.27.141.99/dosya-depo/ders-notlari/ayten-altintas/T%FDbbi%20etik%202014.docx, (Erişim Tarihi: 12.01.2020).

Arda B. (2020). Tıbbi etik: Temel kavramlar ve meslek sorunlarımız, Erişim Linki: https://file.toraks.org.tr/TORAKSFD23NJKL4NJ4H3BG3JH/mesleki-kurslar-1-ppt-pdf/B.Arda.pdf, (Erişim Tarihi: 12.01.2020).

Cafrande. (2020). Erişim Linki: https://www.cafrande.org/olum-uzerine-tibbi-cesitlemeler-euthanasia-otenazi-ve-etik/, (Erişim Tarihi: 02.12.2019).

Çobanoğlu N., (1996), Türkiye'de sağlık politikaları ve etik. *TKlin Tıbbi Etik*, *4*(3), 104-107.

Eren N., Kalaça S. (1996). Tıp ahlakı. Ç. Güler, L. Akın (Ed.), İçinde: *Halk sağlığı* (Temel Bilgiler). Ankara: Hacettepe Halk Sağlığı Vakfı.

Eren N., Kalaça S. (2006). Tıp ahlakı. Ç. Güler, L. Akın (Ed.), İçinde: *Halk sağlığı* (Temel Bilgiler). Ankara: Hacettepe Halk Sağlığı Vakfı.

Eren N., Kalaça S. (2015). *Halk sağlığı temel bilgiler*, Cilt: 3, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1756-1761.

MEB-T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, (2011). (Alanlar Ortak) Sağlık meslekleri etiği 224TF0007, ss: 3-4, Ankara.

Oğuz, N. Y. (1997). Tıp etiğinde temel ilkeler. C. Akpınar, F. Aslan, N.Ö. Büken, E. Çalıkoğlu, F. Çay, N.Y. Oğuz, E. Önder, H. Öztürk, & M. Yetener (Yayın Sorumluları). İçinde: *Etik bunun neresinde!*, (s.27-34). No: 1. 1. baskı. Ankara: Ankara Tabip Odası Yayınları.

Öztürk, H. (1997). Abortus ve etik sorunlar. C. Akpınar, F. Aslan, N.Ö. Büken, E. Çalıkoğlu, F. Çay, N.Y. Oğuz, E. Önder, H. Öztürk, & M. Yetener (Yayın Sorumluları). İçinde: *Etik bunun neresinde!*, (s.75). No: 1. 1. baskı. Ankara: Ankara Tabip Odası Yayınları.

Rencüzoğulları, E., (2011). İnsan Klonlama Endişeler ve Etik Sorunlar, Erişim Linki: https://tr-tr.facebook.com/notes/bilimsel-makaleler/insan-klonlama-endi%C5%9Feler-ve-etik-sorunlarekleyensertan-sambur hakan-g%C3%BCm%C3%BC%C5%9Fsoy-iste/195426483810823/, (Erişim Tarihi: 12.01.2020).

Sur, H. (2006). Etik ve sağlık hizmetleri - Koşuyolu Eğitim Araştırma Hastanesi Sunumu.

Sur, H. (2019). Hasta güvenliği. (Ed: Sur H.,Palteki T., Yazıcı G.). Önsöz s: V Ankara: Palme Yayıncılık.

Şehsuvaroğlu, B. N. (1983). *Tıbbi deontoloji*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Vakfı Yayınları.

TTB. (2011). Türk Tabipler Birliği Raporu, hasta güvenliği: Türkiye ve dünya, Ankara, Erişim Linki: https://www.ttb.org.tr/kutuphane/fsayek10_hastaguvenlik.pdf, (Erişim Tarihi: 12.08.2018).

TTB. (2015). Hekimlik meslek etiği kuralları, Erişim Linki: www.ttb.org, (Erişim Tarihi: 01.11.2019).

URL1: Erişim Linki: http://www.kisiselsaglikverileri.org/hakkinda.php?id=32, (Erişim Tarihi: 02.12.2019).

URL2: Erişim Linki: https://www.hukukihaber.net/kisisel-saglik-verilerinin-korunmasi-makale,6962.html, (Erişim Tarihi: 02.12.2019).

Uztarih, (2018). Klonlama çalışmaları, insan klonlama ve etik sorunlar, Erişim Linki: https://www.uztarih.com/2018/01/klonlama-calismalari-insan-klonlama-ve.html, (Erişim Tarihi: 12.02.2020).

WHO - World Health Organization, (2018). Erişim Linki: http://www.who.int/patientsafety/education/curriculum/who_mc_topic-1.pdf, (Erişim Tarihi: 02.12.2019).

Yıldırım, G., Kadıoğlu, S. (2007). Etik ve tıp etiği temel kavramları. *C.Ü. Tıp Fakültesi Dergisi, 29*(2), 7-12.

Bölüm 3

HEMŞİRELİK VE ETİK

Meltem Saygılı

Dünyanın her yerinde, karşılaşılan baskılar ve zorluklardan yola çıkarak sağlık kurumlarındaki çalışma ortamlarının çok fazla stresli olduğu ve sağlık çalışanlarının iş doyumunun gün geçtikçe azaldığı ifade edilmektedir. Bu stresli çalışma ortamından etkilenen ve etik ikilemlerle en fazla karşılaşan sağlık ekip üyelerinden biri hemşirelerdir. Günümüzde hemşireler, hasta odaklı mükemmel bir bakım sunmaya zorlanırken; aynı zamanda, sıkça parasal terimlerle tanımlanan ve çıktıları değerlendirilen, verimlilik gibi argümanlarla ekonomi güdümlü bir sağlık sistemi içerisine çekilmektedirler (Sellman, 2011). Yöneticiler tarafından hemşirelerden çok kısa sürede hastaya hizmet sunmaları beklenmekte ve uygulama hızlarının artması istenmektedir. Çıktı olarak her hasta için harcanan zamanın kalitesi değil, daha kısa sürede gerçekleştirdikleri görevlerin sayısı değerlendirilmektedir. Bu zaman kısıtlamaları, hemşirenin hastayla bağ kurmasını sağlayan profesyonel hemşirelik bakımının temel unsurları olan empati ve eleştirel düşünmeyi azaltmaktadır.

Hemşirelerin çalışma ortamlarında yaşadıkları bir diğer zorluk olarak, sağlık sigortası kuruluşları tarafından dayatılan kaynak kısıtlamaları nedeniyle, bazen hastaya en uygun bakımı sağlayamamaları gösterilmektedir. Ayrıca, günümüzde yüksek teknolojiye sahip bir sağlık sistemi kapsamında, hemşirenin odağı istemeden de olsa hasta refahından öte, makinelerin veya bilgisayarların düzgün çalışmasına kayabilmektedir. İlave olarak, yüksek düzeyde

erdemlere dikkat edilmelidir. Etik konular çoğunlukla çatışmayı içerdiğinden, kilit paydaşların çıkarlarını, değerlerini ve etik iddialarını değerlendirmek ve tartmak önemlidir. Her insanın bakış açısının aranması ve anlaşılması, saygı için önemli bir göstergedir.

Sağlık kurumlarında etik ortamların oluşturulması ve etik davranışların desteklenmesiyle özellikle hemşirelerinin şefkat yorgunluğunun ve tükenmişliklerinin önüne geçilebilir. Çünkü etik ortamların oluşturulmamasından kaynaklanan olumsuzluklar ve yaşadıkları etik ikilemler nedeniyle, sonuçta hastane çalışanlarının sayı olarak büyük çoğunluğunu oluşturan hemşirelerin, iş performansları, kendi yaşam kaliteleri ve hasta bakım kalitesi olumsuz etkilenecektir. Hemşire yöneticiler ve özellikle hastane yöneticileri, çalışma ortamlarını iyileştirme, işle ilgili stresleri azaltma stratejileri belirlemeli, etik ortamlar oluşturmak ve etik davranışları bir kurum kültürü hâline getirebilmek için düzenli eğitimler düzenlemeli ve katılımı teşvik etmelidirler. Sonuç olarak, hemşireler için kişisel ve mesleki gelişim fırsatları olan bir ortamı desteklemek ve teşvik etmek hasta bakımı ve hizmet kalitesi üzerinde olumlu bir etkiye sahip olacaktır.

Kaynakça

Ahern, K., & McDonald, S. (2002). The beliefs of nurses who were involved in a whistleblowing event. *Journal of Advanced Nursing*, *38*(3), 303–309.

Alsulami, Z., Conroy, S., & Choonara, I. (2013). Medication errors in the Middle East countries: A systematic review of the literature. *European Journal of Clinical Pharmacology*, *69*(4), 995-1008.

Altun, İ. (2013). Etik ve değerler. T.A. Aştı & A. Karadağ (Ed.), *Hemşirelik esasları hemşirelik bilim ve sanatı.* (ss: 113-122). İstanbul, Türkiye: Akademi Basın ve Yayıncılık.

American Nurses Association, ANA. (2015). *Code of ethics for nurses with interpretive statements. Silver Spring.* Erişim Linki: https://www.nursingworld.org/practice-policy/nursing-excellence/ethics/code-of-ethics-for-nurses/, (Erişim Tarihi: 08.09.2019).

Bahar, Z., Beşer, A., Mızrak, B., Bahçelioğlu, D., Demirtaş, D., Özdemir, D., ... & Elcigil, A. (2011). Hemşirelerin karşılaştıkları etik ikilemlerin incelenmesi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, *14*(2), 52-60.

Barlem, E. L., Lunardi, V. L., Lunardi, G. L., Tomaschewski-Barlem, J. G., da Silveira, R. S., & Dalmolin, G. (2013). Moral distress in nursing personnel. *Revista Latino-Americana de Enfermagem, 21*, 79–87.

Bayram, C. (2018). Hemşirelerin hukuki ve cezai sorumluluğu. *Sağlık Dünyası Dergisi*. http://www.saglikilan.com/haber_detay.asp?kat_id=1413, (Erişim Tarihi: 22.09.2019).

Beauchamp, T. L., & Childress, J. F. (2009). *Principles of biomedical ethics.* (6th Ed). USA: Oxford University Press.

BirGün Gazetesi. (2017). "Doktor muayene etmeden hastaya enjeksiyon yapan hemşireye hapis cezası". https://www.birgun.net/haber/doktor-muayene-etmeden-hastaya-enjeksiyon-yapan-hemsireye-hapis-cezasi-183074, (Erişim Tarihi: 22.09.2019).

Brantd, J. (2018). Yoğun bakım tıbbı ve hemşirelik, D. A. von Engelhardt (Ed). Namal (Çeviri Ed) *Tıbbın gündelik yaşamında etik: araştırmadan terapiye disiplinler yelpazesi*. (ss. 163-170). 3. Baskı, İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.

Brown, C. S., & Finnell, D. S. (2015). Provisions of the code of ethics for nurses: Interpretive statements for transplant nurses. *Nephrology Nursing Journal*, *42*(1), 37.

Burkhardt, A. M., & Nathaniel, K. A. (2013). Çağdaş hemşirelikte etik: Etik ilkeler. Ş. E. Alpar, N. Bahçecik & Ü. Karabacak (Çeviri Ed.), (ss. 52-80). 3. Baskı, İstanbul: İstanbul Tıp Kitabevi.

Butts, J., & Rich, K. (2005). *Nursing ethics,* 2nd Ed. Boston: Jones & Bartlett. London.

Cebeci, F., Gürsoy, E., & Tekingündüz, S. (2012). Determining the level of tendency in malpractice among nurses. *Journal of Anatolia Nursing And Health Sciences*, *15*(3), 188-196.

Chaloner, C. (2007). An introduction to ethics in nursing. *Nursing Standard, 21*(32), 42-47.

Chaves, A. B., & Massarollo, M. K. (2009). Perception of nurses about ethical dilemmas related to terminal patients in intensive care units [Portuguese]. *Revista da Escola de Enfermagem da USP*, 43(1), 30–36.

Choe, K., Kang, Y., & Park, Y. (2015). Moral distress in critical care nurses: A phenomenological study. *Journal of Advanced Nursing,* 71.

Cranmer, P., & Nhemachena, J. (2013). *Ethics for nurses: Theory and practice*. McGraw-Hill Education (UK).

Çobanoğlu, N., & Algier, L. (2004). A qualitative analysis of ethical problems experienced by physicians and nurses in intensive care units in Turkey. *Nursing Ethics*, *11*(5), 444-458.

De Casterlé, B. D., Izumi, S., Godfrey, N. S., & Denhaerynck, K. (2008). Nurses' responses to ethical dilemmas in nursing practice: meta-analysis. *Journal of Advanced Nursing*, *63*(6), 540-549.

DeWolf Bosek, M. S. (2009). Identifying ethical issues from the perspective of the registered nurse. *JONA's Healthcare Law, Ethics, and Regulatory, 11*(3), 91–99; quiz 100-101.

Dolan, C. (2017). Moral, ethical, and legal decision-making in controversial NP practice situations. *The Journal for Nurse Practitioners*, *13*(2), e57-e65.

Edge, R. S., & Groves, J. R. (2005). *Ethics of health care: A guide for clinical practice*. Nelson Education.

Eriksson, H., Andersson, G., Olsson, L., Milberg, A., & Friedrichsen, M. (2014). Ethical dilemmas around the dying patient with stroke: A qualitative interview study with team members on stroke units in Sweden. *Journal of Neuroscience Nursing*, *46*(3), 162–170.

Erkekol, F., Numanoğlu, N., Gürkan, Ö. U., & Kaya, A. (2002). Ethical issues related to intensive care. *Turk Toraks Derg*, *3*, 307-316.

Ersoy, N., & Gündoğmuş, Ü. N. (2003). A study of the ethical sensitivity of physicians in Turkey. *Nursing Ethics*, *10*(5), 472-484.

Ertem, G., Oksel, E., & Akbıyık, A. (2009). Hatalı tıbbi uygulamalar (malpraktis) ile ilgili retrospektif bir inceleme. *Dirim Tıp Gazetesi, 84*(1), 1-10.

Fernandes, M. I., & Moreira, I. M. (2013). Ethical issues experienced by intensive care unit nurses in everyday practice. *Nursing Ethics*, *20*(1), 72-82.

Ganz, F., & Berkovitz, K. (2012). Surgical nurses perception of ethical dilemmas, moral distress and quality of care. *Journal of Advanced Nursing, 68*(7), 1516–1525.

Gaudine, A., & Thorne, L. (2012). Nurses' ethical conflict with hospitals: A longitudinal study of outcomes. *Nursing Ethics, 19*(6), 727–737.

Gibbons, S. W., & Jeschke, E. A. (2016). Nursing ethics: A lifelong commitment. *Annual Review of Nursing Research*, *34*(1), 1-14.

Güntay, İ. (2018). Hemşirelikte Malpraktis'in Türk Ceza Kanunu ve Hemşirelere Yansıması. Erişim Linki: https://medium.com/@hemsireler/hem%C5%9Firelikte-malpraktisin-t%C3%BCrk-ceza-kanunu-ve-hem%C5%9Firelere-yans%C4%B1mas%C4%B1-d6a6e6caa7, (Erişim Tarihi: 22.09.2019).

Hakko, A., & Kıvanç, M. M. (2018). Hemşirelik hizmetleri yönetiminde etik davranışlar oluşturma. *Journal of Health and Nursing Management, 5*(3), 227-232.

Hasta Hakları Yönetmeliği. (2014). Erişim Linki: http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.4847&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=hasta%20hakları, (Erişim Tarihi: 08.09.2019).

Hawley, G. (2007). *Ethics in clinical practice: an inter-professional approach*. Routledge. 45-49.

Holt, J. (2017) Ethical issues at the end of life. P. A. Scott (Ed.), *Key concepts and issues in nursing ethics.* (ss:129-143). Cham: Springer International Publishing.

Huffman, D. M., & Rittenmeyer, L. (2012). How professional nurses working in hospital environments experience moral distress: A systematic review. *Critical Care Nursing Clinics*, *24*(1), 91-100.

Hürriyet Gazetesi. (2016). "Hemşire Hatası". Erişim Linki: http://www.hurriyet.com.tr/gundem/hemsire-hatasi-40058294, (Erişim Tarihi: 22.09.2019).

Hürriyet Gazetesi. (2018). "Topuk yakma' davasında 2 hemşirenin cezası belli oldu". http://www.hurriyet.com.tr/gundem/topuk-yakma-davasinda-2-hemsirenin-cezasi-belli-oldu-41051346, (Erişim Tarihi: 22.09.2019).

International Council of Nurses, ICN. (2012). *The ICN code of ethics for nurses.* Revised 2012. Genava, Switzerland. Erişim Linki: https://www.icn.ch/sites/default/files/inline-files/2012_ICN_Codeofethics fornurses_%20eng.pdf, (Erişim Tarihi: 28.08.2019).

International Transplant Nurses Society (ITNS)/American Nurses Association (ANA). (2009). *Transplant nursing: Scope and standards of practice.* Silver Spring, MD: Nursesbooks.org

Jameton, A. (1984). *Nursing practice: The ethical issues*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Jezuit, D. L. (2000). Suffering of critical care nurses with end-of-life decisions. *Medsurg Nursing, 9*(3), 145.

Karabakır, B., & Çetin, G. (2016). Hemşirelerin tabi oldukları mevzuat ve hukuki sorumlulukları konusundaki farkındalıkları. *Adli Tıp Bülteni*, *21*(2), 78-85.

Karadağ, G., Ovayolu, Ö., Parlar Kiliç, S., Ovayolu, N., & Göllüce, A. (2015). Malpractic in nursing: The experience in Turkey. *International Journal of Nursing Practice*, *21*(6), 889-895.

Kırşan, M., Yıldırım, D., Ceylan, B., Korhan, E. A., & Uyar, M. (2018). Yoğun Bakım Ünitelerinde Etik Sorunlar: Sistematik Derleme. *Turkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics-Law and History*, *26*(2), 57-65.

Kohlberg, L. (1969). The cognitive-developmental approach to socialization. D.A. Goslin (Ed.), In *Handbook of socialization theory and research* (ss. 347-480). Chicago: Rand McNally.

Korkmaz, F. (2011). Meslekleşme ve ülkemizde hemşirelik. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 18*(2), 59-67.

Kuğuoğlu, S., Çövener, Ç., Tanır, M. T., & Aktaş, E. (2009). İlaç uygulamalarında hemşirenin mesleki ve yasal sorumluluğu. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, *2*(2), 86-93.

Liu, S. M., Lin, H. R., Lu, F. L., & Lee, T. Y. (2014). Taiwanese parents' experience of making a "do not resuscitate" decision for their child in pediatric intensive care unit. *Asian Nursing Research, 8*(1), 29-35.

Lovell, A. M. (2006). Ethical issues in the care of neonates and infants. V. Lachman (Ed.), *Applied ethics in nursing*. (ss: 99-110). Springer Publishing Company.

Medikal Akademi (2015). "Yanlış kan veren hemşire için 2 yıl hapis cezası isteniyor". Erişim Linki: https://www.medikalakademi.com.tr/yanlis-kan-veren-hemsireye-2-yil-hapis-istemi/, (Erişim Tarihi: 22.09.2019).

Medimagazin. (2017). "Tamponları saymak hemşirenin görevidir' demişti, hem doktora hem hemşireye dava açıldı". Erişim Linki: https://www.medimagazin.com.tr/hekim/hukuk-etik/tr-tamponlari-saymak-hemsirenin-gorevidir-demisti-hem-doktora-hem-hemsireye-dava-acildi-2-17-72684.html, (Erişim Tarihi: 22.09.2019).

Milliyet Gazetesi. (2014). "Hemşire Hatası Öldürüyordu". Erişim Linki: http://www.milliyet.com.tr/hemsire-hatasi-olduruyordu-sakarya-yerelhaber-548556/, (Erişim Tarihi: 22.09.2019).

Milton, L. C. (2007). Professional values in nursing ethics: Essential or optional in the global university, *Nursing Science Quarterly, 20*(3), 212-215.

Moon, J. Y., & Kim, J. O. (2015). Ethics in the intensive care unit. *Tuberculosis and respiratory diseases, 78*(3), 175-179.

Moyen, E., Camiré, E., & Stelfox, H. T. (2008). Clinical review: Medication errors in critical care. *Critical Care*, *12*(2), 208.

Nierste, D. (2013). Issues in organ procurement, allocation, and transplantation. *Journal of Christian Nursing*, *30*(2), 80-87.

NTV Haber. (2016). "Yoğun bakımda selfie çeken hemşireye soruşturma". Erişim Linki: https://www.ntv.com.tr/saglik/yogun-bakimda-selfie-ceken-hemsireye-sorusturma,HnLKf9npHECWiXNGCby4kg, (Erişim Tarihi: 26.09.2019).

NTV Haber. (2017). "Yoğun bakımda hemşire skandalı (Yaşlı adama sigara verip alay ettiler)". https://www.ntv.com.tr/turkiye/yogun-bakimda-hemsire-skandali-yasli-adama-sigara-verip-alay-ettiler,EE4pGT1udEeUh0yltNPB8A, (Erişim Tarihi: 26.09.2019).

Oerlemans, A. J., van Sluisveld, N., van Leeuwen, E. S., Wollersheim, H., Dekkers, W. J., & Zegers, M. (2015). Ethical problems in intensive care unit admission and discharge decisions: a qualitative study among physicians and nurses in the Netherlands. *BMC medical ethics*, *16*(1), 9.

Özata, M., & Altunkan, H. (2010). Frequency of medical errors in hospitals, determination of medical error types and medical errors: Konya sample. *Journal of Medical Research*, *8*(2), 100-111.

Pavlish, C., Brown-Saltzman, K., Jakel, P., & Rounkle, A. (2012). Nurses' response to ethical challenges in oncology practice: An ethnographic study. *Clinical Journal of Oncology Nursing*, *16*(6), 592-600.

Potter, P. A., & Perry, A. G. (2010). *Fundamental of nursing: Consepts, process and practice*. Jakarta: ECG.

Rainer, J., Schneider, J. K., & Lorenz, R. A. (2018). Ethical dilemmas in nursing: An integrative review. *Journal of Clinical Nursing*, *27*(19-20), 3446-3461.

Rest, J. R. (1986). *Moral development: Advances in research and theory*. New York: Praeger.

Rushton, C. H., & Penticuff, J. H. (2007). A framework for analysis of ethical dilemmas in critical care nursing. *AACN Advanced Critical Care*, *18*(3), 323-328.

Sabah Gazetesi, "Samsun'da Şok! Yenidoğan Bebeğe İşkence", Erişim Linki: https://www.sabah.com.tr/yasam/2018/01/11/samsunda-sok-yeni-dogan-bebege-iskence, (Erişim Tarihi: 22.10.2019).

Sauerland, J., Marotta, K., Peinemann, M. A., Berndt, A., & Robichaux, C. (2014). Assessing and addressing moral distress and ethical climate, part 1. *Dimensions of Critical Care Nursing*, *33*(4), 234-245.

Sellman, D. (2011). Professional values and nursing. *Medical Health Care and Philosophy*, *14*, 203–208.

Setiawan, S., Chaowalit, A., & Suttharangsee, W. (2004). Ethical dilemmas experienced by nurses in providing care for critically ill patients in intensive care units, Medan, Indonesia. *Journal of Health Science and Medical Research (JHSMR), 22*(4), 221-229.

Shorideh, F. A., Ashktorab, T., & Yaghmaei, F. (2012). Iranian intensive care unit nurses' moral distress: A concept analysis. *Nursing Ethics, 19*(4), 464–478.

Şentürk, S. E. (2013). *Meslek olarak hemşirelik ve hemşirelikte etik ilkeler.* Nobel Tıp Kitabevi.

Tan, S. S., Bakker, J., Hoogendoorn, M. E., Kapila, A., Martin, J., Pezzi, A., ... & Hakkaart-van Roijen, L. (2012). Direct cost analysis of intensive care unit stay in four European countries: applying a standardized costing methodology. *Value in Health*, *15*(1), 81-86.

Truog, R. D., Brock, D. W., Cook, D. J., Danis, M., Luce, J. M., Rubenfeld, G. D., & Levy, M. M. (2006). Rationing in the intensive care unit. *Critical care medicine*, *34*(4), 958-963.

Türk Ceza Kanunu, TCK. (2008). *Türk Ceza Kanunları Yasa Serisi.* Yayın No:30. (ss: 9-137) İstanbul: Yaylım Yayıncılık.

Türk Hemşireler Derneği, THD. (2009). *Hemşireler için etik, ilke ve sorumluluklar*. Erişim Linki: http://www.turkhemsirelerdernegi.org.tr/files/tr/yayinlar/yayinlar/hemsireler-icin-etik-ilke-ve-sorumluluklar/hemsire%20brosur.pdf, (Erişim Tarihi: 28.08.2019).

Ulusoy, F. M., & Görgülü, R. S. (2001). *Hemşirelik esasları: Temel kuram, kavram, ilke ve yöntemler.* 72 TDFO Yayınları.

Unver, V., Tastan, S., & Akbayrak, N. (2012). Medication errors: Perspectives of newly graduated and experienced nurses. *International Journal of Nursing Practice*, *18*(4), 317-324.

Utlu, N. (2016). Hastane ortamında hemşirelerin etik yaklaşımı ve etik ikilemler. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, *8*(29), 17-35.

Wilkinson, D. J., & Savulescu, J. (2011). Knowing when to stop: Futility in the intensive care unit. *Current Opinion in Anaesthesiology*, *24*(2), 160.

World Health Organization, WHO. (2002). *National cancer control programmes: Policies and managerial guidelines*. World Health Organization. Geneva.

Yıldırım, G. (2008). *Sağlık profesyonellerinin etik kavramından anladıkları ve kuramsal etik çalışması yapanlardan bekledikleri.* (Doktora Tezi). Çukurova Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Adana.

Zencirci, A. D. (2010). Nursing and malpractice. *Turkish J Res Dev Nurs*, *1*, 67-74.

Bölüm 4

ÖTANAZİ VE ETİK

Kamuran Cerit

Yaşama hakkı vazgeçilmezdir. Ölme hakkı ise ahlakiliği tartışılan ve çoğu hukuk sisteminde tanınmayan bir haktır. Ölme hakkı tartışmalarının merkezinde ötanazi yer alır. Ötanazi, "bireyin içerisinde bulunduğu fizyolojik ya da psikolojik sıkıntı göz önüne alınarak, bireyin yararına olacağı düşüncesiyle hayatına son verilmesi"dir (Glover, 1990). Tarih boyunca bir taraftan ötanazi ile ilgili etik tartışmalar devam ederken, diğer taraftan farklı uygulamalar gündeme gelmiştir ve ötanaziye bakış açısı sürekli değişmiştir. Bugün ötanaziye karşı çıkan taraflar olduğu gibi, ötanaziyi savunan çevreler de vardır ve hatta uygulamalar bazı ülkelerde yasal hâle gelmiştir. Ötanazi yaşama ve ölüme dair derin bir mesele olduğundan herkesi ilgilendirir ancak olayın merkezinde sağlık personeli yer alır. Ayrıca ötanazi; tıbbi, ahlaki, hukuki, toplumsal, dinî ve ekonomik pek çok boyutu olan ve bu nedenle çok yönlü ve önyargısız bir şekilde incelenmesi gereken önemli bir konudur (Sulu, 2016).

Tartışmaların merkezinde bir taraftan hastanın acı duymaması ya da acıdan bağımsız olarak onurlu ölümü açısından yararı varken, diğer taraftan hekimin hastayı tedavi etmek ve yaşatmak yükümlülüğü bulunmaktadır (Seiterle, 2013). Bu tartışmalarla birlikte ötanazi, yaşama hakkı, yaşamın kutsallığı, gereksiz acı çekmenin önlenmesi ve tıbbi kaynakların uygun şekilde dağıtılması gibi sayısız etik ve sosyal meseleyi gündeme getirmektedir (Bagaric, 1999). Bu

Kaynakça

Alan Akcan, E. (2013). Ötanazi. *İÜHFM*, LXXI (1), 3-26.

Altay, G. (2005). *Nitelikli Yaşam Hakkı İçin Ötanazi*. (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Yüksek Lisans Programı (İnsan Hakları Hukuku), İstanbul.

Arpacıoğlu, I. T. (2019). Ötanazi: Türk hukuku açısından bir değerlendirme. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi, 4*(7), 109-122.

Artuk, M. E., & Yenidünya, A.C. (2011). Ötanazi, İçinde: *Hukuk ve etik boyutuyla ötanazi*, (Derleyen Nur Centel), Koç Üniversitesi Hukuk Fakültesi Disiplinlerarası Hukuk Çalışmaları Serisi No: 1, (ss. 107-141), 1. Baskı, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Avşar, N., & Günay, P. (2016). Çoklu politika penceresi'nden ötanazi: Türkiye'ye bakış. *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, *1*(1-2), 54-66.

Aydın, E. (2003). Hasta hakları ve terminal dönem. *Yoğun Bakım Dergisi*, *3*(1), 37-42.

Aydın, E. (2006). *Tıp etiği.* Ankara: Güneş Kitabevi.

Aygörmez, G.A. (2009). Hukuki kurum rızanın, tıp ceza hukukunda geçerli olarak kurulması. *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* Tıp Hukuku Alanında Karşılaştırmalı Güncel Özel Hukuk ve Ceza Hukuku Sorunları Sempozyumu Özel Sayısı, *6*(2), 135-173.

Bagaric, M. (1999). Euthanasia: Patient autonomy versus the public good, *University of Tasmania Law Review*, *18*(1), 146-167.

Bahadır, O. (2015). *Yaşama hakkı.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Besiri, A. (2009). Ötanazi ve yaşam hakkı. *TBB Dergisi*, 86, 188-203.

CNNTÜRK. (2019). "'Delirten hastalık' yüzünden ötenazi istemişti... Şimdi ise gülücükler saçıyor". Erişim Linki: https://www.cnnturk.com/turkiye/delirten-hastalik-yuzunden-otenazi-istemisti-simdi-ise-gulucukler-saciyor?page=1, (Erişim Tarihi: 30. 10. 2019).

Çobanoğlu, N. (2009). *Kuramsal ve uygulamalı tıp etiği.* Ankara: Eflatun Yayınevi.

Demirhan Erdemir, A. (2011). *Tıpta etik ve deontoloji (Yirmibirinci Yüzyılda).* İstanbul: Nobel Tıp Kitapevleri.

Demirörs, Ö., & Arslan Hızal, S. (2016). Türk ceza hukuku açısından ötanazi. *Ankara Ünv. Hukuk Fak. Dergisi, 65*(4), 1481-1516.

Duttge, G. (2011). Alman hukukunda ötanazi, (Çev. B. Özcanlı & Z. Elibol). İçinde: *Hukuk ve etik boyutuyla ötanazi*, (Derleyen Nur Centel), Koç Üniversitesi Hukuk Fakültesi Disiplinlerarası Hukuk Çalışmaları Serisi No: 1, (ss.181-243), 1. Baskı, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Elçioğlu, Ö., Gündüz, T., & Köşgeroğlu, N. (1994). Tıp, hukuk ve etik açısından eutanasia. *Türkiye Klinikleri Tıbbi Etik Dergisi*, *2*(2), 64-70.

Emanuel, E. J., Onwuteaka-Philipsen, B. D., Urwin, J. W., & Cohen, J. (2016). Attitudes and practices of euthanasia and physician-assisted suicide in the United States, Canada, and Europe. *JAMA, 316*(1), 79-90.

Erkoç Baydar, T. (2018). Ölme hakkı: Fritz Jahr ve İslam hukuku açısından mukayeseli bir yaklaşım. *Darulfunun İlahiyat*, *29*(2), 269–286.

Eroğul, C. (1993). Ölüm hakkı. *A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, *48*(1-4), 47-56.

Gamsız Bilgin, N. (*2013*). Ötanazi: Tanım ve tarihçe. *Lokman Hekim Journal, 3*(2)*, 25-31.*

Glover, J. (1990). *Causing death and saving lives: The moral problems of abortion, infanticide, suicide, euthanasia, capital punishment, war and other life-or-death choices.* United Kingdom: Penguin Books Ltd.

Grace, J. (1999). Curtains for Dr. Death: After assisting 130 suicides since 1990, Jack Kevorkian is found guilty of a murder in Michigan. *Time, 5*(1), 48-53.

Güven, K. (2000). *Kişilik hakları ve ötanazi.* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Güven, M. (2017). Ötanazi hakkına dair genel bir değerlendirme. *TBB Dergisi*, *131*, 31-56.

Hakeri, H. (2016). *Tıp hukuku*. 11. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

İnceoğlu, S. (1999). *Ölme hakkı (ötanazi)*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Kaboğlu, İ. Ö. (1998). *Özgürlükler hukuku*. Genişletilmiş 4. Baskı, İstanbul: AFA Yayınları.

Kuyurtar, E. (2014). Aktif ve pasif ötanazi ayrımı ahlaksal bir ayrım mıdır?. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, 17*, 47-69.

Leiva, R., Cottle M. M., Ferrier C., Rutledge Harding, S., Lau, T., McQuiston T., & Scott, J. F. (2018). Euthanasia in Canada: A cautionary tale. *World Medical Journal, 64*, 17-23.

Lo, B., & Steinbrook, R. (1991). Beyond the Cruzan case: The U.S. supreme court and medical practice. *Ann Intern Med., 114*(10), 895-901.

López Benavides, L. L. (2018). The right to die with dignity in Colombia. *Forensic Research and Criminology International Journal*, *6*(6), 426-429.

Mausbach, J. (2011). İsviçre hukukunda yardımlı intihar, İçinde: *Hukuk ve etik boyutuyla ötanazi* (Derleyen Nur Centel), Koç Üniversitesi Hukuk Fakültesi Disiplinlerarsı Hukuk Çalışmaları Serisi No: 1, (ss.161-181), 1. Baskı, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

NTV. (2018). "Ötenazi isteyen trigeminal nevralji hastası: Eski ağrılarım yok, gülmek istiyorum". Erişim Linki: https://www.ntv.com.tr/saglik/otenazi-isteyen-trigeminal-nevralji-hastasi-eski-agrilarim-yok-gulmek-istiyorum,2Bik9148jkeeMjOUwwTYWg, (Erişim Tarihi: 30.10.2019).

Oder, B. E. (2011). Hak ve özgürlükler temelinde ötanazi: Anayasa hukuku bakımından bir değerlendirme, İçinde: *Hukuk ve etik boyutuyla ötanazi*, (Derleyen Nur Centel), Koç Üniversitesi Hukuk Fakültesi Disiplinlerarası Hukuk Çalışmaları Serisi No: 1 (ss. 1-27), 1. Baskı, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Ömeroğlu, Ö. (1993). Ötanazi. *TBB Dergisi, 2*, 187-205.

Özalp, T., & Özalp, F. (2014). *Hekimin cezai sorumluluğu.* Ankara: Adalet Yayınevi.

Özen, M., & Ekici Şahin, M. (2010). Ötanazi. *Ankara Barosu Dergisi*, *4*, 15-36.

Özkara, E. (2008). Ötanaziye farklı bir bakış: Belçika'da ötanazi uygulaması ve ülkemizdeki durum. *TBB Dergisi*, *78*, 105-122.

Özsarı, B. (2017). *Hollanda hukukunda ötanazi düzenlenmesi ve Türk hukukunda uygulanabilirliği sorunu*. Ankara: Adalet Yayınevi.

Pekerşen, Y. (2017). Hayatı sonlandırmak için seyahat…!. *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, *15*(4), 313-328.

Pujals-Frye, F., Russe-Russe, J., Navedo-Aldanondo, H., Torres-Nieves, G., & Russe-Russe, C. (2019). The international social acceptance of euthanasia practice. *International Journal of Advanced Multidisciplinary Research, 6*(8), 6-23.

Rachels, J. (1975). Active and passive euthanasia. *The New England Journal of Medicine*, *292*, 78-80.

Rachels, J. (1986). *The end of life (Euthanasia and morality),* Oxford, New York, Melbourne: Oxford Univ. Press.

Rosenfeld, B. (2004). *Assisted suicide and the right to die: The interface of social science, public policy, and medical ethics.* Washington. D.C.: American Psychological Association.

Rouse, F. (1991). The Cruzan case. *Lancet, 337*(12), 105-106.

Sabah. (2010). "Bay Ölüm" Jack Kevorkian. Erişim Linki: https://www.sabah.com.tr/galeri/dunya/bay_olum_jack_kevorkian/24, (Erişim Tarihi: 01.09.2019).

Sağlam, İ. (2017). Doktor yardımlı intihar ve bu konuyu ele alan düzenlemelere bir örnek olarak, California Hayatı Sonlandırma Seçeneği Yasası"nın değerlendirilmesi. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 23*, 559-581.

Seiterle, S. (2013). Ceza hukukunda hastanın tıbbi müdahaleden (varsayılan) kaçınması-her sorun çözüldü mü? (Çev. Y. Ünver). *Hukuk Köprüsü*, *3*(4), 127-142.

Sulu, M. (2016). "Ötanazi üzerine". *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, *22*(2), 551-574.

Tacir, H. (2011). *Hastanın Kendi Geleceğini Belirleme Hakkı*. İstanbul: XII Levha Yayınları.

Taub, S. (2001). Departed, jan 11, 1983; at peace, dec 26, 1990. *Virtual Mentor, AMA Journal of Ethics, 3*(7), 1-3.

Ten Have, H.A.M.J. & Welie, J.V.M. (2005). *Death and medical power: An ethical analysis of dutch euthanasia practice*. Berkshire: Open University Press McGraw-Hill Education.

Tezcan, D., Erdem, M.R. & Önok, R.M. (2015). *Teorik ve pratik ceza özel hukuku*. 12. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

The Guardian. (2019). Erişim Linki: https://www.theguardian.com/news/2019/jul/15/euthanasia-and-assisted-dying-rates-are-soaring-but-where-are-they-legal, (Erişim Tarihi: 01.09.2019).

Truog R. D. & Berde C. B. (1993). Pain, euthanasia and anesthesiologists. *Anesthesiology*, *78*(2), 353-360.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982). https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf, (Erişim Tarihi: 01.09.2019).

Ünver, Y. (2006). Türk tıp hukukunda rıza. *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *3*(2), 227-288.

Ünver, Y. (2008). Ceza hukuku felsefesi açısından insan onuru ve mevzuatımız. *Ceza Hukuku Dergisi*, *3*(7), 41-82.

Ünver, Y. (2011). Türk ceza hukuku açısından ötanazi, İçinde: *Hukuk ve etik boyutuyla ötanazi*, (Derleyen Nur Centel), Koç Üniversitesi Hukuk Fakültesi Disiplinlerarası Hukuk Çalışmaları Serisi No: 1, (ss.27-71), 1. Baskı, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

WMA. (The World Medical Association). (2019). Erişim Linki: https://www.wma.net/policies-post/declaration-on-euthanasia-and-physician-assisted-suicide/, (Erişim Tarihi: 01.09.2019).

Yağız, S. (2019). *Hollanda ve Belçika'da Pediatrik Hastalara Aktif Ötanazi Uygulamaları ve Doğurduğu Etik Tartışmalar*. (Yüksek Lisans Tezi), T.C. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı Tıp Tarihi ve Etik Programı, İstanbul.

Zengin, M. A. (2012). *Biyoloji uygulamaları ve tıbbi müdahaleler karşısında insan haklarının korunması.* Ankara: Adalet Yayınevi.

Bölüm 5

KLİNİK ARAŞTIRMALAR VE ETİK

Fatih Şantaş

Bilimsel araştırma, çeşitli şekillerde tanımlanan ve farklı türleri bulunan bir kavramdır. Bilimsel araştırma, öz şekilde aydınlanma süreci olarak ifade edilmektedir. Diğer bir tanımla bilimsel araştırma, mevcut problemlere çözüm getirmek üzere gerçekleştirilen faaliyetler bütünüdür. Bilimsel araştırmalar, farklı şekillerde sınıflanmaktadır. Sağlık bilimlerinde gerçekleştirilen bilimsel araştırmalar tanımlayıcı, analitik, müdahale araştırmaları ve metodolojik araştırmalar olarak gruplanmaktadır.

Sağlık bilimlerinde öne çıkan araştırma türü, klinik araştırmalardır. Klinik araştırmalar, tanımlanmış bir protokol çerçevesinde insanlar üzerinde gerçekleştirilen biyomedikal araştırmalardır (Gandhi, 2011). Klinik araştırmaların önleyici araştırmalar, tarama araştırmaları, tanısal araştırmalar, tedavi araştırmaları ve yaşam kalitesi araştırmaları şeklinde türleri bulunmaktadır *(*Cancer Council Australia, 2015). Klinik araştırmalarda etik konusunun gittikçe önem kazanmakta olduğu söylenebilir. Özellikle Helsinki Bildirgesi ile başlayan süreç, ülkelerin etik konusunda ulusal anlamda iç yasal ve etik hükümleri koyması ile devam etmektedir. Klinik araştırmalarda en önemli ve birincil etik sorumluluk, yürütülen araştırmanın katılımcısına zarar verilmemesidir.

Klinik araştırmalar, gelişen teknoloji ve bilgi doğrultusunda çeşitlenmektedir. Son dönemlerde genetik araştırmalar, klonlama, kök hücre araştırmaları ve cinsiyet belirleme çalışmaları öne çıkmaktadır. Bu araştırmalar, yaşam kalitesi ve süresinin artırılması için önemli

- Araştırmacılara etik anlayış benimsetilmelidir. Etik anlayışın benimsetilmesi durumunda birçok sorun daha kolay çözülebilecektir.
- Halka yasak olan (cinsiyet seçimi, klonlama gibi) klinik araştırma türleri anlatılmalıdır. Böylece yasa dışı yollarla gerçekleştirilebilecek klinik araştırmaların önüne geçilebilir.
- Klinik araştırmalarda gönüllü olacak katılımcıların araştırma kapsamında sahip olduğu haklara yönelik bilgilendirme yapılmalıdır. Böylece gönüllü, istediği takdirde araştırmadan ayrılabileceği ve zarar görmesi durumunda zararını tazmin ettirebilme hakkının olduğunu bilmelidir.

Kaynakça

Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., & Yıldırım, E. (2010). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: SPSS uygulamalı.* Geliştirilmiş 6. Baskı, Sakarya: Sakarya Yayıncılık.

Aydın, İ. (2016). *Yönetsel, mesleki ve örgütsel etik.* 7. Baskı, Ankara: Pegem Akademi.

Aziz, A. (2014). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri ve teknikleri.* Geliştirilmiş ve Gözden Geçirilmiş 9. Basım, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.

BBC. (2006). "İlaç denekleri yoğun bakımda", Erişim Linki: http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2006/03/060315_british_pilltest.shtml, (Erişim Tarihi: 17.09.2019).

BBC News. (2018). "Dünyanın ilk genetik tasarımlı bebekleri Çin'de doğdu", Erişim Linki: https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46341694, (Erişim Tarihi: 17.09.2019).

Birgün. (2005). "Ucuza çocuk denek", Erişim Linki: https://www.birgun.net/haber/ucuza-cocuk-denek-22651, (Erişim Tarihi: 17.09.2019).

Cancer Council Australia. (2015). *Understanding clinical trials and research: A guide for people affected by cancer*. Sydney: Cancer Council Australia.

Dinler, Z. (2004). *Bilimsel araştırma ve e-kaynaklar.* Gözden Geçirilmiş 4. Baskı, Bursa: Ekin Kitapevi Yayınları.

Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi. (2019). Etik kurullar, Erişim Linki: http://tip.deu.edu.tr/tr/etik-kurullar/, (Erişim Tarihi: 17.09.2019).

Dünya Tıp Birliği. (2013). Dünya Tıp Birliği Helsinki Bildirgesi: İnsanlar Üzerinde Yapılan Tıbbi Araştırmalarla İlgili Etik İlkeler. Erişim Linki: https://www.wma.net/policies-post/wma-declaration-of-helsinki-ethical-principles-for-medical-research-involving-human-subjects/, (Erişim Tarihi: 08.09.2019).

Erbayraktar, B., Ergün, K., Erdem, S., Keskinoğlu, P., & Tunçok, Y. (2018). Araştırmacıların klinik araştırma gerçekleştirirken karşılaştıkları sorunlar ve ihtiyaçlar: Pilot bir anket çalışması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, *32*(2), 111-122.

Ergün, Y. (2010). Hayvan deneylerinde etik. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, *19*(4), 220-235.

Euronews. (2016). "Fransa'da ilaç testine katılan gönüllü denek yaşamını yitirdi", Erişim Linki: https://tr.euronews.com/2016/01/17/fransa-da-ilac-testine-katilan-gonullu-denek-yasamini-yitirdi, (Erişim Tarihi: 17.09.2019).

Gandhi, P. (2011). Clinical research methodology. *Indian Journal of Pharmaceutical Education and Research*, *45*(2), 199-209.

Gökçümen, Ö., & Gültekin, T. (2009). Genetik ve kamusal alan. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, *49*(1), 19-31.

Habertürk. (2011). "Tavşanlar yapılan deneyde ağladı", Erişim Linki: https://www.haberturk.com/dunya/haber/622241-tavsanlar-yapilan-deneyde-agladi, (Erişim Tarihi: 17.09.2019).

Hasta Hakları Yönetmeliği. (1998). Resmî Gazete Sayı: 23420. Erişim Linki: http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.4847&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=hasta%20haklar%C4%B1, (Erişim Tarihi: 11.09.2019).

Hayvanları Koruma Kanunu. (2004). Resmî Gazete Sayı: 25509, Erişim Linki: https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5199.html, (Erişim Tarihi: 11.09.2019).

Herkese Bilim Teknoloji. (2018). "3 annesi olan ilk hayvan: Dolly". Erişim Linki: https://www.herkesebilimteknoloji.com/haberler/saglik/3-annesi-olan-ilk-hayvan-dolly, (Erişim Tarihi: 17.09.2019).

Hürriyet. (2016). "Bilim dünyasının en korkunç deneyi: Küçük Albert'a ne oldu?". Erişim Linki: http://www.hurriyet.com.tr/kelebek/saglik/bilim-dunyasinin-en-korkunc-deneyi-kucuk-alberta-ne-oldu-28253169, (Erişim Tarihi: 17.09.2019).

Hürriyet. (2018). "Boz sığır klon sürüsü çoğalıyor". Erişim Linki: http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/boz-sigir-klon-surusu-cogaliyor-41002691, (Erişim Tarihi: 17.09.2019).

Independent Türkçe. (2019). "Tüp bebekte cinsiyet seçimi Dubai'de serbest, Türkiye'de yasak", Erişim Linki: https://www.independentturkish.com/node/69701/sa%C4%9Flik/t%C3%BCp-bebekte-cinsiyet-se%C3%A7imi-dubaide-serbest-t%C3%BCrkiyede-yasak-diyanet-bu-konuda-ne, (Erişim Tarihi: 17.09.2019).

ISSCR (2008). *Kök hücre tedavileri hasta el kitabı*. Ankara: Uluslararası Kök Hücre Araştırmaları Derneği.

İyi Klinik Uygulamaları Kılavuzu. (2015). Sağlık Bakanlığı Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu. Erişim Linki: https://titck.gov.tr/storage/Archive/2019/legislation/735007fa-0537-4d0d-adaa-9d1d2d0c2bc0.pdf, (Erişim Tarihi: 09.09.2019).

Kansu, E. (2002). Kök hücreleri ve klonlama. *Avrasya Dosyası, 3*, 41-50.

Karakaya, H., & Örs, Y. (1994). Dünyada ve Türkiye'de etik kurulları. *Ankara Tıp Mecmuası*, *47*, 713-722.

Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri.* 23. Basım, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.

Klinik Araştırmalar Hakkında Yönetmelik. (2013). Resmî Gazete Sayı: 28617, Erişim Linki: http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130413-7.htm, (Erişim Tarihi: 09.09.2019).

Koyun, A., & Örnek Büken, N. (2013). Bir eşitlik ve yaşama hakkı ihlali: Cinsiyet seçimi. *International Journal of Human Sciences*, *10*(1), 34-46.

Medimagazin. (2011). Türkiye'nin klinik araştırmalar tablosu. Erişim Linki: https://www.medimagazin.com.tr/hekim/saglik-bak/tr-turkiyenin-klinik-arastirmalar-tablosu-2-13-33026.html, (Erişim Tarihi: 17.09.2019).

Oğuz, N. Y. (1998). Klinik araştırmalarda etik sorunlar. *Klinik Psikiyatri*, *2*, 67-72.

Pamukçu, E., Özer, A., & Çolak, C. (2012). Genetik epidemiyolojide kullanılan bazı araştırma tasarımları. *Türkiye Klinikleri Biyoistatistik, 4*(1), 36-48.

Ruacan, Ş. (1994). Türkiye ve dünyada etik kurullar. *Türkiye Klinikleri Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi Dergisi, 2*(3), 158.

Sağlık Bakanlığı. (2018). Doku ve Hücrelerin Kullanıldığı Klinik Araştırma ve Klinik Denemeler Rehberi. Erişim Linki: https://dosyamerkez.saglik.gov.tr/Eklenti/15612,kok-hucre-calismalari-genelgepdf.pdf?0, (Erişim Tarihi: 14.09.2019).

Seyalıoğlu, İ., Eraslan, B. Ş., Hot, İ., Demircan, Y. T., & Çetin, G. (2007). Klonlamaya genetik, etik ve hukuksal açıdan yaklaşım. *Adli Tıp Dergisi*, *21*(2), 31-45.

Seyidoğlu, H. (2003). *Bilimsel araştırma ve yazma el kitabı.* Geliştirilmiş 9. Baskı, İstanbul: Güzem Can Yayınları, No:20.

Sümbüloğlu, V., & Sümbüloğlu, K. (2013). *Sağlık bilimlerinde araştırma yöntemleri.* Yenilenmiş 6. Basım, Ankara: Hatiboğlu Basım ve Yayım San. Tic. Ltd. Şti.

Tazebay, U. H. (2002). Genetik araştırmalar ve etik. *Avrasya Dosyası, 8*(3), 51-61.

Tezcan, S. (2009). *Epidemiyoloji: Tıbbi araştırmaların yöntem bilimi.* Ankara: Hacettepe Halk Sağlığı Vakfı.

TİTCK. (2019). Klinik Araştırmalar Mevzuatı. Erişim Linki: https://www.titck.gov.tr/faaliyetalanlari/ilac/klinik-arastirmalar, (Erişim Tarihi: 08.09.2019).

TRT Haber. (2019). "Çin genetiği değiştirilmiş primat klonladı. Dolly". Erişim Linki: https://www.trthaber.com/haber/dunya/cin-genetigi-degistirilmis-primat-klonladi-402548.html, (Erişim Tarihi: 17.09.2019).

TÜBA. (2011). Bilimsel doğruluk. Erişim Linki: http://eski.tuba.gov.tr/anasayfa/887.html#, (Erişim Tarihi: 07.09.2019).

Türk Hematoloji Derneği. (2013). Genetik Terimler Sözlüğü. Erişim Linki: http://www.thd.org.tr/thdData/Books/723/genetik-terimler-sozlugu.pdf, (Erişim Tarihi: 12.09.2019).

Türk Tabipler Birliği (TTB). (2009). Türk Tabipleri Birliği Kök Hücre Araştırmaları ve Tedavilerine İlişkin Bildirge, Erişim Linki: http://www.ttb.org.tr/images/stories/file/etik/13.pdf, (Erişim Tarihi: 14.09.2019).

TÜSEB. (2019). Cinsiyet seçim. Erişim Linki: https://www.tuseb.gov.tr/enstitu/tacese/yuklemeler/ekitap/TACESErapor/TACESE_2019_cinsiyet_secimi.pdf, (Erişim Tarihi: 15.09.2019).

WHO. (2019). Gender and genetics. Erişim Linki: https://www.who.int/genomics/gender/en/index4.html, (Erişim Tarihi: 15.09.2019).

Yerdelen, E. (2014). Klonlamanın (kopyalama) ceza hukukundaki yeri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *63*(3), 643-685.

Yurtsever, A. (2003). Biyoteknik müdahaleler: Klonlama, transgenik, pid ve nano teknoloji ya da bivoteknik müdahaleler ve insan. *Toplum ve Hekim, 18*(6), 458-462.

Bölüm 6

SAĞLIK TEKNOLOJİSİ VE ETİK

Cuma Sungur

Dünya Sağlık Örgütü'ne (DSÖ) göre sağlık teknolojisi, genel olarak bilimsel bilgiler, ilaçlar, cihazlar, prosedürler ile sağlık bakımının sağlandığı organizasyon ve destek sistemlerinin hastalık önleme, tanı, tedavi ve rehabilitasyon bakımı için uygulanmasıdır (Mueller vd., 2017). Sağlık teknolojisi ile ilgili tüm sistemlerde son elli yılda kayda değer gelişmeler sağlanmıştır (Goodman, 2014). Özellikle son yıllarda sağlık bilimi ve teknolojilerindeki gelişmeler, milyonlarca kişinin sağlığı ve yaşamı ile ilgili önemli faydalar sağlamaya aracı olmuştur (Elsayed ve Ahmed, 2009).

Sağlık hizmeti sunucuları birçok nedenden dolayı yeni teknolojileri kullanma eğilimindedir. Özellikle cerrahlar, modern teknolojiye dayalı cerrahi prosedürlerden daha etkili, hastalar için daha güvenli ve daha az masraflı olanı tercih etmektedirler. Modern sağlık teknolojilerinin kullanımı sağlık kuruluşlarına alanında öncü olma ve pazar payını artırma imkânı verir. Ayrıca tıbbi cihaz gerektiren yeni teknolojiler hem hekim hem de hasta için önemlidir çünkü bunlar hekimlerin tedavi başarı oranını artırırken, hastanın ise kaybettiği sağlığını tekrardan kazanmasına ve yaşam kalitesinin artmasına katkı sağlar (Ross vd., 2008).

Günümüzde modern sağlık teknolojileri olmaksızın sağlık hizmeti sunumu neredeyse düşünülememektedir. Bu teknolojiler hasta bakım kalitesini ve verimliliğini geliştirmede önemli bir paya sahip olsa da aynı zamanda ciddi etik ve sosyal sorunları da gündeme

diğer taraftan bu teknolojilere bağlı etik kaygılar da tartışılmaktadır. 3D biyo-yazıcılar, tıbbi görüntüleme, teletıp diğer sağlık bilişim teknolojileri alanındaki gelişmeler ve bunlara yönelik artan talep ilerleyen yıllarda etik kaygıların artmasına neden olabilir. Bu bağlamda 3D biyo-yazıcıların kullanımı konusunda yapılması gereken düzenlemelerde her hasta için adillik, eşitlik ve güvenlik gibi temel etik ilkeleri garanti altına alınmalıdır. İnsansı robotların kullanımında öncelikle robotlara verilecek görev sınırları belirlenmeli ve tıpkı insanlarda olduğu gibi robotların sunduğu sağlık hizmetlerinde fayda, özerklik, sadakat ve adalet gibi temel etik ilkelere bağlı kalınmalıdır. Teletıp ve elektronik hasta kayıt sistemleri gibi sağlık bilişim teknolojilerinin etik kullanımı konusunda sağlık personelinin önemi büyüktür. Sağlık personeli her zaman için hasta bilgilerinin gizliliğini sağlamalı ve hasta bilgilerini sadece tıbbi gerekçelerle kullanmalıdır. Fakat sağlık hizmeti sunucuları etik sorunlardan ne kadar kaçınmaya çalışsa da bunu sağlamak her zaman mümkün olmayabilir. Bu bağlamda sağlık teknolojileri ile ilgili yapılacak işlemlerde ve verilecek kararlarda etik ilkeler çerçevesinde "hasta merkezli" olunması ve "hasta çıkarına" dayalı olarak hareket edilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

Agos, (2019). "Sağlıkta yapay zekâ, büyük gözaltı ve robot etiği". Erişim Linki: http://www.agos.com.tr/tr/yazi/22438/saglikta-yapay-zek-buyuk-gozalti-ve-robot-etigi, (Erişim Tarihi: 16.09.2019).

Ahangar, P., Cooke, M. E., Weber, M. H., & Rosenzweig, D. H. (2019). Current biomedical applications of 3D printing and additive manufacturing. *Applied Sciences*, *9*(1713), 1-23.

Aimar, A., Palermo, A., & Innocenti, B. (2019). The role of 3D printing in medical applications: A state of the art. *Journal of Healthcare Engineering*, *2019*, 1-11.

Aishwarya, Y., & Gourangi, B. (2015). 3D-bioprinting: Application of 3D printer for organ fabrication. *International Journal of Students Research in Technology & Management*, *3*(5), 346-349.

Aluaş, M. (2016). Ethical and legal considerations of healthcare informatics. *Applied Medical Informatics, 38*(3-4), 91-98.

American Medical Association, (2019). Ethical Practice in Telemedicine. Erişim Linki: https://www.ama-assn.org/delivering-care/ethics/ethical-practice-telemedicine, (Erişim Tarihi: 27.08.2019).

Armao, D., Semelka, R. C., & Elias J. (2012). Radiology's ethical responsibility for healthcare reform: Tempering the overutilization of medical imaging and trimming down a heavyweight. *J Magn Reson Imaging, 35*, 512–517.

Armao, D., Hartman, T. S., Shea, C. M., Katz, L., Thurnes, T., & Smith, J. K. (2018). Maximizing benefit and minimizing risk in medical imaging use: An educational primer for health care professions students. *Journal of Medical Education and Curricular Development*, *5*, 1-8.

Ataç, A., Kurt, E., & Yurdakul, S. E. (2013). An overview to ethical problems in telemedicine technology. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, *103*, 116-121.

Ay, F. (2008). Elektronik hasta kayıtları: Güvenlik, etik ve yasal sorunlar. *Anadolu Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, *9*(2), 165-175.

Brownlee, S., Chalkidou, K., Doust, J., Elshaug, A. G., Glasziou, P., Heath, I., ... & Korenstein, D. (2017). Evidence for overuse of medical services around the world. *The Lancet*, *390*(10090), 156-168.

Ceriani Cernadas, J. M. (2014). Medical technology as the object of ethics. *Archivos Argentinos de Pediatria*, *112*(4), 298-299.

Chaet, D., Clearfield, R., Sabin, J. E., & Skimming, K. (2017). Ethical practice in telehealth and telemedicine. *Journal of General Internal Medicine*, *32*(10), 1136-1140.

Cui, H., Nowicki, M., Fisher, J. P., & Zhang, L. G. (2017). 3D bioprinting for organ regeneration. *Advanced healthcare materials*, *6*(1), 1-29.

Datteri, G., & Tamburrini, E. (2009). Ethical reflections on health care robotics. R. Capurro & M. Nagenborg (Ed.), In *Ethics and robotics* (pp. 35–48). Amsterdam: IOS Press.

Del Rosario Pérez, M. (2015). Referral criteria and clinical decision support: Radiological protection aspects for justification. *Annals of the ICRP*, *44*(1), 276-287.

Di Pietro, M. L., & Zaçe D. (2018). Health technology assessment and ethics health. *Biomedical Journal of Scientific & Technical Research (BJSTR)*, *9*(3), 7165-7167.

Dodds, S. (2015). 3D printing raises ethical issues in medicine. Erişim Linki: https://www.abc.net.au/science/articles/2015/02/11/4161675.htm, (Erişim Tarihi: 18.09.2019).

Elsayed, D. E. M., & Ahmed, R. E. M. (2009). Medical ethics: What is it? Why is it important. *Sudanese Journal of Public Health*, *4*(2), 284-287.

Erdemir, A. (2011). "Çağdaş Tıpta Bilgisayar Kullanımı ve Etik". Erişim Linki: https://www.medimagazin.com.tr/authors/aysegul-d-erdemir/tr-cagdas-tipta-bilgisayar-kullanimi-ve-etik-72-25-2783.html, (Erişim Tarihi: 27.08.2019).

European Science Foundation, (ESF). (2007). Medical imaging for improved patient care. *Science Policy Briefing*, *28*(September), 1-8.

Goodman, C. S. (2014). *HTA 101: Introduction to Health Technology Assessment*. Bethesda, MD: National Library of Medicine (US).

Haber Sağlıkçılar, (2019). "Bilim insanı harekete geçti: Robot hemşireler geliyor: Robot hemşirelerde etik sorunsalı". Erişim Linki: https://www.habersaglikcilar.com/robot-hemsire.html, (Erişim Tarihi: 16.09.2019).

Hendee, W.R., Becker G.J., Borgstede, J.P., ... & Wallner, P.E. (2010). Addressing overutilization in medical imaging. *Radiology*, *257*, 240-245.

Hricak, H., Brenner, D. J., Adelstein, S. J., Frush, D. P., Hall, E. J., Howell, R. W., ... & Thrall, J. H. (2011). Managing radiation use in medical imaging: A multifaceted challenge. *Radiology, 258*(3), 889-905.

Iserson, K. V., & Chiasson, P. M. (2002). The ethics of applying new medical technologies. *Seminars in Laparoscopic Surgery*, *9*(4), 222-229.

Kritikos, M. (2018). *3D bio-printing for medical and enhancement purposes: Legal and ethical aspects*. European Parliament: Brussels.

Langarizadeh, M., Moghbeli, F., & Aliabadi, A. (2017). Application of ethics for providing telemedicine services and information technology. *Medical Archives*, *71*(5), 351-355.

Layman, E. (2003). Health informatics: Ethical issues. *The Health Care Manager*, *22*(1), 2-15.

Lim, G., Choi, D., & Richardson, E. B. (2014). 3-D printing in organ transplantation. *Hanyang Medical Reviews*, *34*(4), 158-164.

Litkowski, P. E., Smetana, G. W., Zeidel, M. L., & Blanchard, M. S. (2016). Curbing the urge to image. *The American Journal of Medicine*, *129*(10), 1131-1135.

Malone, J. (2013). Ethical issues in clinical radiology. *Radioactivity in the Environment, 19*, 107-129.

Marckmann, G., & Goodman, K. (2006). *Introduction: Ethics of information technology in health care*.

Masters, K. (2012). Health informatics ethics. R.E. Hoyt & A. K. Yoshihashi (Ed.), In *Health informatics: Practical guide for healthcare and information technology professionals.* (pp. 195-216), Lulu: Morrisville.

Mclea, S. A. M. (2006). *First do no harm: Law, ethics and healthcare*. England: Ashgate Publishing Company.

Medical Informatics. (2019). Electronic health records. Erişim Linki: https://medicalinformatics.healthconferences.org/events-list/electronic-health-records, (Erişim Tarihi: 27.08.2019).

Mentor, V. (2007). Ethical issues in diagnostic radiology. *American Medical Association Journal of Ethics*, *9*(11), 737-738.

Mueller, D., Tivey, D., & Croce, D. (2017). Health-technology assessment: Its role in strengthening health systems in developing countries. *Southern African Journal of Public Health (Incorporating Strengthening Health Systems)*, *2*(1), 6-11.

Munoz-Abraham, A. S., Rodriguez-Davalos, M. I., Bertacco, A., Wengerter, B., Geibel, J. P., & Mulligan, D. C. (2016). 3D printing of organs for transplantation: Where are we and where are we heading?, *Current Transplantation Reports*, *3*(1), 93-99.

Murphy, S. V., & Atala, A. (2014). 3D bioprinting of tissues and organs. *Nature biotechnology*, *32*(8), 773.

Pettigrew, A. (2000). Ethical Issues in medical imaging: Implications for the curricula. *Radiography*, *6*(4), 293-298.

Phillips, W. (2015). Ethical controversies about proper health informatics practices. *Missouri Medicine*, *112*(1), 53-57.

Romano-Kwan, A. K. (2019). Technology and Ethics in Health Care. Erişim Linki: https://www.slideshare.net/AmandaRomanoKwan/technology-and-ethics-in-health-care-final, (Erişim Tarihi: 05.07.2019).

Ross, S., Robert, M., Harvey, M. A., Farrell, S., Schulz, J., Wilkie, D., ... & Schachter, J. (2008). Ethical issues associated with the introduction of new surgical devices, or just because we can, doesn't mean we should. *Journal of Obstetrics and Gynaecology Canada*, *30*(6), 508-513.

Samuel, H. W., Zaïane, O. R., & Sobsey, D. (2010). Towards a definition of health informatics ethics. In *Proceedings of the 1st ACM International Health Informatics Symposium* (pp. 257-264).

Sonğur, C., & Top, M. (2016). Regional clustering of medical imaging technologies. *Computers in Human Behavior*, *61*, 333-343.

Stahl, B. C., & Coeckelbergh, M. (2016). Ethics of healthcare robotics: Towards responsible research and innovation. *Robotics and Autonomous Systems*, *86*, 152-161.

Sungur C. (2018). Tıbbi görüntüleme hizmetlerinin gereksiz kullanımı ve buna karsı çözüm önerileri. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8*(1), 67-86.

T24. (2016). "Bacaklarım kesildikten sonra sağlık bilimiyle ilgilendim; şu anda ölümsüz bacaklara sahibim". Erişim Linki: https://t24.com.tr/haber/bacaklarim-kesildikten-sonra-saglik-bilimiyle-ilgilendim-su-anda-olumsuz-bacaklara-sahibim,374772, (Erişim Tarihi 16.09.2019).

Tevanov, L., Liciu, E., Chirila, M. O., Dusca, A., & Ulici, A. (2017). The use of 3D printing in improving patient-doctor relationship and malpractice prevention. *Rom J Leg Med*, *25*(3), 279-282.

The World Medical Association, (2019). WMA Statement on The Ethics of Telemedicine, Erişim Linki: https://www.wma.net/policies-post/wma-statement-on-the-ethics-of-telemedicine/, (Erişim Tarihi: 27.08.2019).

Vandemeulebroucke, T., de Casterle, B. D., & Gastmans, C. (2018). The use of care robots in aged care: A systematic review of argument-based ethics literature. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, *74*, 15-25.

WHO, (2019). Diagnostic imaging. Erişim Linki: https://www.who.int/diagnostic_imaging/en/, (Erişim Tarihi: 27.08.2019).

Bölüm 7

İLAÇ VE TIBBİ MALZEME SEKTÖRÜ VE ETİK

Seda Aydan

İlaç ve tıbbi malzeme sektörü, yaşam süresinin uzatılması ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi gibi sağlık üzerinde doğrudan ve önemli etkileri yanında, teknoloji ve araştırma-geliştirmeye dayanan yapısı, eğitimli personele geniş çapta istihdam yaratması, yüksek bir üretim ve ticaret kapasitesine sahip olması gibi nedenlerle de gerek ekonomik gerekse stratejik anlamda büyük önem taşımaktadır. İlaç ve tıbbi malzeme sektörü sahip olduğu önemin yanında, çeşitli etik sorunların gündeme gelmesine neden olabilecek kendine has bazı özelliklere de sahiptir. Sunulan hizmetlerin her yaştan ve ekonomik düzeydeki kişilerin sağlığı üzerinde etkiye sahip olması, sektörün etik ile ilişkisini öne çıkarır. Bunun dışında, sektörün sağladığı ürünler çoğunlukla ikame edilemez niteliktedir. Ayrıca, ilaç firmaları ve tıbbi malzeme üreticilerinin en önemli amaçlarından bir tanesi kâr elde etmektir ve ilaç ve tıbbi malzeme sektöründe müşteri ile olan ilişki de diğer pek çok sektörden farklıdır. Sektörde müşteri ile doğrudan ilişkiler yerine, hekim ve eczacılar gibi aracılar bulunmaktadır. Tüm bu özellikler, sektörde etik sorunların gündeme gelmesine zemin hazırlamaktadır.

İlaçlar ve tıbbi malzemeler, hem sağlığın kazanılması ve korunmasında, hem de ekonomik ve stratejik anlamda çok önemli bir rol oynamakla birlikte, ilaç ve tıbbi malzemelerin rasyonel olarak kullanılması hayati önem taşımaktadır. Bir hastanın tedaviye ihtiyacı olduğu anda, uygun tedavi süreci için doğru ilaca, doğru dozajda

Kaynakça

AİFD. (2017). *AİFD İyi tanıtım ve iyi iletişim ilkeleri*. Erişim Linki: https://www.aifd.org.tr/wp-content/uploads/2017/03/AIFD-iyi-Tanitim-ve-iyi-Ileti%C5%9Fim-ilkeleri-6_20170320.pdf, (Erişim Tarihi: 29.09.2019).

Akıcı, A., & Oktay, S. (2007). Rational pharmacotherapy and pharmaco-vigilance. *Curr Drug Saf., 2*(1), 65-9.

Alowi, M., & Kani, Y. (2018). Promotion of prescription drugs and its impact on physician's choice behavior. *Journal of J Pharmaceutical Care & Health Systems, 5*(3), 1-7.

Bilgener, E. (2002). *Türk ilaç sanayii'nde pazarlamada tanıtımın rolü*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2015). *Türkiye ilaç sektörü strateji belgesi ve eylem planı 2015-2018.*

Bozyiğit, S., & Akkan, E. (2013). Kişisel satışta etik: Adana ilindeki tıbbi satış temsilcilerinin etik tutumlarının incelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 28*(1), 49-79.

Cardarelli, R., Licciardone, J.C., & Taylor, L.G. (2006). A cross-sectional evidence-based review of pharmaceutical promotional marketing brochures and their underling studies: Is what they tell us important and true? *BMC Fam Pract*., *7*, 13-8.

Civaner, M. (2006). *Hekim ilaç firması etiği: Hekimlerin çıkarımları*. Uluslararası Katılımlı 2. Tıp Etiği ve Tıp Hukuku Sempozyumu, 12-13 Ekim 2006, Erişim Linki: http://www.biyoetik.org.tr/makaleler/Ilac/Hek%20Cikarimlari.pdf, (Erişim Tarihi: 10.10.2019).

Dessing, R. P., & Flameling, J. (2003). Ethics in pharmacy: a new definition of responsibility. *Pharm World Sci., 25*(1), 3–10.

Dixit, R., Patil, P., Chandrashekar, Rajesh, C. S., Madhuri, S., & Mane, A. (2014). Drug promotional activities as a source of medical information and its influence on prescribing. *IJPBS, 4*(3), 113-119.

Dukes, G. (2006). *The law and ethics of the pharmaceutical industry*. Armsterdam: Elsevier Publishing.

Ekmekçi, P. E. & Arda, B. (2018). Tıbbi cihazların endikasyon dışı (off-label) kullanımından kaynaklanan etik ve yasal sorunlar ve çözüm önerileri. *Turk Kardiyol Dern Ars., 46*(4), 318-325.

Eldem, T. (2018). Tıbbi cihaz klinik araştırmaları ile ilgili etik gereklilikler. *Türkiye Klinikleri Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi, 4*(1), 69-74.

Eren, M. (2012). "Sağlık biraz da kirlenmiş bir alan" Türkiye Sağlık Sektörü İçerisinde Mümessiller. *Çalışma ve Toplum, 1*(32), 187-218.

Ertuğrul, E. (2013). *Ankara tıbbi cihazlar sektör analizi*. Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.

Ficweiler, F., Fickweiler, W., & Urbach, E. (2017). Interactions between physicians and the pharmaceutical industry generally and sales representatives specifically and their association with physicians' attitudes and prescribing habits: A systematic review. *BMJ Open,* 7:e016408.

Fombrun, C. & Foss, C. (2004). Business ethics: Corporate responses to scandal. *Corporate Reputation Review, 7*(3), 284-288.

Hürriyet (2013). '3 nolu bütçe'nin sırrı! Erişim Linki: http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/3-nolu-butce-nin-sirri-25290710, (Erişim Tarihi: 30.10.2019)

Hürriyet (2018). Büyük skandal: Hastaların reçete bilgilerini WhatsApp gruplarında paylaştılar! Erişim linki: http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/buyuk-skandal-hastalarin-recete-bilgilerini-whatsapp-gruplarinda-paylastilar-40989024, (Erişim Tarihi: 30.10.2019)

İlaç Endüstrisi İşverenler Sendikası (İEİS). (2013). İlaç tanıtım ilkeleri ve sağlık mensuplarıyla ilişkiler hakkında yönetmelik. Erişim Linki: http://www.ieis.org.tr/ieis/assets/media/files/rapor/ITI_SM2013.pdf, (Erişim Tarihi: 01.10.2019).

İlaç Endüstrisi İşverenler Sendikası (İEİS). (2019). Türkiye ilaç sektörü 2018. Erişim Linki: http://ieis.org.tr/ieis/tr/sektorraporu2018, (Erişim Tarihi: 30.09.2019).

İlaç Endüstrisi İşverenler Sendikası (İEİS). (2022). Türkiye ilaç sektörü 2022. Erişim Linki: https://www.ieis.org.tr/static/shared/publications/pdf/23623XAfT_tr_ilac_sektoru_2022.pdf (Erişim Tarihi: 22.03.2024)

İnternethaber (2009). Hastalara olmadık tıbbi cihazlar. Erişim Linki: https://www.internethaber.com/hastalara-olmadik-tibbi-cihazlar-191284h.htm, (Erişim Tarihi: 30.10.2019).

Katz, D., Caplan, A. L., & Merz, J. F. (2003). All gifts large and small: toward an understanding of the ethics of pharmaceutical industry gift-offering. *American Journal of Bioethics, 3*(3), 39-46.

Kayaalp, S. O. (2005). *Klinik farmakolojinin esasları ve temel düzenlemeler*. Ankara: Hacettepe-Taş Kitapcılık.

Kiper, M. (2018). *Dünyada ve Türkiye'de tıbbi cihaz sektörü ve strateji önerisi*. TTGV.

KPMG. (2018). İlaç sektörel bakış. Erişim linki: https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/tr/pdf/2018/01/sektorel-bakis-2018-ilac.pdf, (Erişim Tarihi: 05.10.2019).

Medimagazin. (2006). Doktorlar ilaç firmalarından hediye almayı 'etik' buldu. Erişim Linki: https://www.medimagazin.com.tr/guncel/kategorisiz/tr-doktorlar-ilac-firmalarindan-hediye-almayi-etik-buldu-11-666-6348.html, (Erişim Tarihi: 23.10.2019).

Medimagazin. (2019). Kayseri'de 43 ameliyatta sahte etiketli malzeme kullanıldığı iddiası: 2 zanlı tutuklandı. Erişim linki: https://www.medimagazin.com.tr/guncel/genel/tr-kayseride-43-ameliyatta-sahte-etiketli-malzeme-kullanildigi-iddiasi-2-zanli-tutuklandi-11-681-83381.html, (Erişim Tarihi: 30.10.2019)

Memurlar.net (2009). 2 doktor, tıbbi cihaz alımında usulsüzlükten göz altına alındı. Erişim Linki: https://www.memurlar.net/haber/155828/2-doktor-tibbi-cihaz-aliminda-usulsuzlukten-goz-altina-alindi.html, (Erişim Tarihi: 30.10.2019)

Mintzes, B., Mangin, D., & Hayes, L. (2010). *Understanding and responding to pharmaceutical promotion: A practical guide*. World Health Organization/Health Action International Collaborative Project.

Narendran, R. & Narendranathan, M. (2013). Influence of pharmaceutical marketing on prescription practices of physicians. *J Indian Med Assoc*., *111*(1), 47-50.

Noordin, M. I. (2012). *Ethics in pharmaceutical issues*. (In Contemporary Issues in Bioethics) Wadsworth Publishing.

Norris, P., Herxheimer, A., Lexchin, J., & Mansfield, P. (2005). Essential medicines and health products information portal, World Health Organization. Erişim Linki: www.who.int/medicinedocs/pdf/s8109e/s8109e.pdf, (Erişim Tarihi: 02.10.2019).

NTV Haber (2015). Doktora reçete kurşunu. Erişim Linki: https://www.ntv.com.tr/amp/turkiye/doktora-recete-kursunu,ACXeuK0pQkO0oTWThGcL4g, (Erişim Tarihi: 30.10.2019).

Outterson, K. (2005). Pharmaceutical arbitrage: balancing access and innovation in international prescription drug markets. *Yale Journal of Health Policy, Law and Ethics*. *5*(1), 193-291.

Özcömert, G. H., Şar, S, Özçelikay, G., & Asil, E. (1997). Eczacılık hizmetleri ve etik. *Sosyal Eczacılık*. Temmuz-Ağustos: 21-29.

Özçelikay, G., Özcömert, G. H., Şar, S., & Asil, E. (1997). Eczane eczacılığı ve etik. *T Klin Tıbbi Etik 5*, 6-9.

Özden, A. & Ersan, Ö. (2019). *İlaç sektörü*. A&T Bank Ekonomik Araştırmalar Departmanı.

Parker-Lue, S., Santoro, M., & Koski, G. (2015). The ethics and economics of pharmaceutical pricing. *Annu. Rev. Pharmacol. Toxicol.*, *55*, 191-206.

Petrol-İş Sendikası. (2010). *Dünyada ve Türkiye'de ilaç sektörü*. Petrol-İş Araştırma. Erişim Linki: https://www.petrol-is.org.tr/sites/default/files/ilacsektoru-subat_2010.pdf, (Erişim Tarihi: 25.09.2019).

Pitt, L. & Nel, D. (1988). Pharmaceutical promotion tools - their relative importance. *European Journal of Marketing*, *22*(5), 7-14.

Resmî Gazete (2015). *Beşerî tıbbi ürünlerin tanıtım faaliyetleri hakkında yönetmelik* (Sayı: 29405). Erişim Linki: http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/07/20150703-2.htm, (Erişim Tarihi: 01.10.2019).

Sabah (2017). Tıbbi cihaz tanıtımına 241 bin lira ceza! Erişim Linki: https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2017/01/04/tibbi-cihaz-tanitimina-241-bin-lira-ceza, (Erişim Tarihi: 30.10.2019)

Sarı, N. (2019). İlaç sanayi ve etik: İlaç firmalarından doktorlara kongrelere katılım desteği. *Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Platformu*, 12.

SASAM (2019). *Türkiye tıbbi cihaz sektör analizi*. Erişim Linki: http://www.sasam.org.tr/turkiye-tibbi-cihaz-sektor-analizi-yayinlandi/, (Erişim Tarihi: 04.10.2019).

Seiter, A. (2010). *A practical approach to pharmaceutical policy*. Washington: The World Bank.

SGK (Sosyal Güvenlik Kurumu). (2019). Tıbbi Malzeme. Erişim Linki: http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/saglik/tibbi_malzeme, (Erişim Tarihi: 04.10.2019).

Sillup, G. P., & Porth, S. J. (2008). Ethical issues in the pharmaceutical industry: An analysis of US newspapers. *International Journal of Pharmaceutical and Healthcare Marketing, 2*(3), 163-180.

Spinello, R. A. (1992). Ethics, pricing and the pharmaceutical industry. *Journal of Business Ethics*, *11*, 617-626.

Şemin, S. (1998). Süren bir tartışma: Hekim, ilaç, etik. *Tıp Dünyası*. Erişim Linki: http://www.ttb.org.tr/TD/TD64/14.html, (Erişim Tarihi: 04.10.2019).

The Guardian (2002). Drug firms try to bribe doctors with cars. Erişim linki: https://www.theguardian.com/world/2007/oct/31/international.mainsection1, (Erişim Tarihi: 30.10.2019)

Tıbbi Cihaz Satış, Reklam ve Tanıtım Yönetmeliği. (2014). Erişim Linki: https://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.19666&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=reklam%20ve%20tan%C4%B1t%C4%B1m, (Erişim Tarihi: 30.10.2019).

TÜBİTAK (Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırmalar Kurumu). (2003). *Teknoloji Öngörü Projesi Sağlık ve İlaç Paneli Sonuç Raporu.* Ankara: TÜBİTAK Yayınları.

Türk Tabipleri Birliği. (2009). *Hekim ve ilaç tanıtım ilkeleri.* Erişim Linki: http://www.ttb.org.tr/mevzuat/index.php?option=com_content&view=article&id=658:hek-ve-atanitim-keler&catid=3:tebligenelge&Itemid=35, (Erişim Tarihi: 04.10.2019).

Uluslararası Eczacılık Federasyonu. (1997). *Eczacılar için etik ilkeler*. Erişim Linki: http://e-kutuphane.teb.org.tr/pdf/raporlar/uef_ilkeleri/5.pdf, (Erişim Tarihi: 10.10.2019).

Valverde, J. L. (2012). Ethical challenges in the pharmaceutical industry. *Pharmaceuticals Policy and Law, 14*, 123-127.

Van Stechow, L. (2017). *Drug pricing: Caught between ethics and politics*. Financierworldwide. Erişim Linki: https://www.financierworldwide.com/april-2017-issue#.XbFZjpIzaUk, (Erişim Tarihi: 12.10.2019).

Varinli, İ. & Kurtoğlu, R. (2005). Satış elemanlarının etik algılamaları: perakende sektöründe bir uygulama. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 6*(2), 1-22.

Weinstein B. D. (1993). Ethical decision making in pharmacy. *American Pharmacy, 9*: 48-50.

Wood, S. F., Podrasky, J., McMonagle, M. A., Raveendran, J., Bysshe, T., Hogenmiller, A., Fugh-Berman, A. (2017). Influence of pharmaceutical marketing on medicare prescriptions in the district of Columbia. PlosOne. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0186060

World Health Organization (WHO). (1988). Ethical criteria for medicinal drug promotion. Switzerland: World Health Organization.

World Health Organization (WHO). (2000). *The use of essential drugs: Ninth report of the who expert committe.*

World Health Organization (WHO). (2019). *Medical devices*. Erişim Linki: https://www.who.int/medical_devices/en/, (Erişim Tarihi: 22.10.2019).

Yeğenoğlu, S. (2009). Eczacılık mesleği ve etik. *TEB Haberler, 5*, 21-23.

York University (2008). Sciencedaily.com [Internet]. Science daily: Your source for latest research news. Erişim Linki: http://www.sciencedaily.com/releases/2008/01/080105140107.htm, (Erişim Tarihi: 05.10.2019).

Bölüm 8

SAĞLIK SİGORTACILIĞI VE ETİK

Özlem Özer

Sağlık sektöründe etik dışı olarak tanımlanabilecek çok sayıda davranış ve işlem ortaya çıkabilmektedir. Etik dışı olarak belirtilen bu davranış ve işlemler günümüzde hastalar/hasta yakınları, kitle iletişim araçları (medya vb.) ve sağlık çalışanları arasında sıklıkla tartışılmakta ve bunlara çözüm aranmaya çalışılmaktadır (Sayım, 2011). Sağlık hizmetleri alanı özelinde ise sağlık sigortası piyasası suistimallere oldukça açık bir alandır ve bu yüzden de sağlık sigortacılığı kapsamında ortaya çıkan veya çıkabilecek etik dışı olayların dikkatli bir şekilde ele alınarak incelenmesi gerekmektedir.

Sağlık sigortası bilindiği gibi, kişilerin, tıbbi yardım, tedavi ve ilaç harcamalarına karşı teminat veren sigorta çeşidi olarak tanımlanmaktadır (Türkiye Sigorta Birliği, 2019a). Bir diğer ifadeyle sağlık sigortası, temelde sağlık hizmetlerinin her zaman mevcut olmasını sağlamayan ancak bunu, ciddi hastalığa sahip kişileri de maddi açıdan çökertecek kadar cepten harcama yapmasına izin vermeden sağlık hizmetlerinin finansmanını sağlayan bir mekanizma olarak tanımlanabilmektedir (Kasule, 2012). Sağlık sigortası; insanları özellikle hayati tehlike arz eden, sakat bırakan ve acı veren koşullara karşı koruma sağlamaktadır (Sorell, 2002). Etik kavramı ise ahlaki ilkeler ve değerler sistemi olarak tanımlanmaktadır. Etiğin temeli, insanların kendilerinden ve başkalarından beklediği olumlu davranış geleneklerinden doğmaktadır. Etik, diğer sektörlerde olduğu gibi sigorta sektöründe de önemli bir yeri olan güven unsurunun bir konusudur (The National Alliance, 2010).

gücü kuvvetli, gerekli hukuki altyapının oluşturulması ve bu altyapı üzerine ise kanun yapıcılar tarafından, ihtiyaca cevap verebilecek nitelikte politik düzenlemelerin yapılmasının gerekli olduğu düşünülmektedir. Yine, sosyokültürel açıdan; toplumun bu etik dışılığa karşı bilinçlendirilmesi adına, gerekli sosyal çalışmaların yürütülmesi de önemli bir husus olarak dikkat çekmektedir.

Kaynakça

Alkabba, A.F., Hussein.,G.M.A., Albar, A.A., Bahnassy, A.A., & Qadi, M. (2012). The major medical ethical challenges facing the public and healthcare providers in Saudi Arabia. *Journal of Family and Community Medicine*, *19*(1), 1-6.

Beik, J. (2014). *Health insurance today: A practical approach*. 5th Edition. St. Louis, Missouri: Elsevier Saunders.

Belek, İ. (2009). *Sağlığın politik ekonomisi-sosyal devletin çöküşü*. 3. Baskı. İstanbul: Yazılama Yayınevi.

Berman, A., Lee, T., Pan, A., Rizvi, Z., & Thomas, A. (2017). Curbing unfair drug prices: A primer for states. Global Health Justice Partnership Policy Paper. Erişim Linki: https://law.yale.edu/sites/default/files/area/center/ghjp/documents/curbing_unfair_drug_prices-policy_paper-080717.pdf, (Erişim Tarihi: 10.09.2019).

Bilgili, E., & Ecevit, E. (2008). Sağlık hizmetleri piyasasında asimetrik bilgiye bağlı problemler ve çözüm önerileri. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, *11*(2), 201-228.

Bilgin, R., & Küçükhazar, M. (2018). Türkiye'de kamu sağlık kuruluşlarında yaşanan etik dışı davranışlar ve uygulamaların genel görünümü. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 21*(1), 139-154.

Cumhuriyet Gazetesi. (2018). "Tüp mide ameliyatında hile: Ünlü cerrahlar bile yapıyor". Erişim Linki: http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/924107/Tup_mide_ameliyatinda_hile__Unlu_cerrahlar_bile_yapiyor.html, (Erişim Tarihi: 05.09.2019).

Çelik, Y. (2011). *Sağlık ekonomisi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Çimen, M. (2018). Politik etik ve sağlık politikası. D.Tengilimoğlu (Ed.), *Sağlık politikası* (ss.111-124). Ankara: Nobel Akademik Yayınları.

Finkelstein, A. (2015). *Moral hazard in health insurance*. New York: Columbia University Press.

Gökçe, O., & Bulduklu, O. (2015). Sağlık hizmetlerinin sunumunda "müşteri hasta" ve etik sorunlar. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, *15*(29), 38-61.

Gümüş, S., & Toy, D. (2013*). Sağlık hizmetlerinin pazarlanması ve reklamın etkileri*. İstanbul: Hiperlink.

Habertürk. (2018). "SGK devleti 24 milyon TL dolandıranları tespit etti". Erişim Linki: https://www.haberturk.com/sgk-devleti-24-milyon-tl-dolandiranlari-tespit-etti-1862799, (Erişim Tarihi: 05.09.2019).

Hürriyet Gazetesi. (2014). "Denizli devlet hastanesinde 'performans puanı' skandalı". Erişim Linki: http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/denizli-devlet-hastanesi-nde-performans-puani-skandali-27725282, (Erişim Tarihi: 04.09.2019).

Karaman, D. (2018). Sigortacılık sektörünün güncel sorunlarının belirlenmesi: Alanya'da bir araştırma. *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5*(10), 28-37.

Karataş, M., Karataş, T., Selçuk, E. B., Kayhan Tetik, B., Yalçınsoy, M., & Canbolat, M. (2015a). Türkiye'de üniversite hastanesinde çalışan hekim açısından sağlık sigortaları ile ilgili sorunlar. *Turkiye Klinikleri J Med Ethics Law Hist-Special Topics*, *1*(2), 16-18.

Karataş, T., Karataş, M., Selçuk, E. B., Orman, İ., & Canbolat, M. (2015b). Malatya devlet hastanesinde hasta kabulünde yaşanan sigorta sorunları. *Turkiye Klinikleri J Med Ethics Law Hist-Special Topics*, *1*(2), 19-22.

Kasule, O. H. K. (2012). Health insurance and the ethical issue of equity. *Journal of Taibah University Medical Sciences*, *7*(2), 61–68.

KEO (Konya Eczacılar Odası). (2019). Doğru ilaç kullanımı. Erişim Linki: https://www.keo.org.tr/dosyalar/vatandas_portal/ilackullanimi.pdf, (Erişim Tarihi: 10.09.2019).

Kılavuz, E. (2010). Sağlık harcamalarındaki artış ve temel bakım hizmetleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *29*, 173-192.

Kobal, İ., & Köktaş, A.M. (2013). Sağlık hizmetleri piyasasında belirsizlik ve asimetrik enformasyon. *Sosyal Güvenlik Dünyası*, *16*(87), 45-49.

Liu, J., Xu, J., Zhang, T., & Ma, Y. (2018). Ethical reflections on the equity of the current basic health insurance system reform in China. *Camb Q Healthc Ethic, 27*(3), 447–458.

Marcinko, D.E., & Hetico, H.P. (2006). *Dictionary of health insurance and managed care*. New York: Springer Publishing Company.

Medimagazin. (2009). "Firma-Doktor-SGK üçgenindeki yolsuzluk böyle tespit edildi". Erişim Linki: https://www.medimagazin.com.tr/eczaci/tr-bfirma-doktor-sgk-ucgenindeki-yolsuzluk-boyle-tespit-edildib-4-17-20162.html, (Erişim Tarihi: 05.09.2019).

Mutlu, A., & Işık, A.K. (2012). *Sağlık ekonomisine giriş*. Bursa: Ekin Yayınevi.

Oddo, A. R. (2007). Health insurance: Economic and ethical issues. P. Flanagan, P. Primeaux ve W. Ferguson (Eds), *Insurance ethics for a more ethical world*. UK: Elsevier.

OECD & The World Bank. (2008). OECD sağlık sistemi incelemeleri - Türkiye. Erişim Linki: https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/OECDKITAP.pdf, (Erişim Tarihi: 08.09.2019).

Orhaner, E. (2014). *Türkiye'de sağlık sigortası*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Parker-Lue, S., Santoro, M., & Koski, G. (2015). The ethics and economics of pharmaceutical pricing. *Annual Review of Pharmacology and Toxicology*, *55*, 191-206.

Radikal Gazetesi. (2011). "Özel sigorta da 'zayıf' seviyor". Erişim Linki: http://www.radikal.com.tr/turkiye/ozel-sigorta-da-zayif-seviyor-1053913/, (Erişim Tarihi: 04.09.2019).

Sayım, F. (2011). *Sağlık piyasası ve etik*. Bursa: MKM Yayıncılık.

Sorell, T. (2002). Freedom within limits: underwriting and ethics. T. Sorell (Ed.), In *Health care, ethics and insurance*. London: Routledge.

Şahin, T. (2005). *Özel hastanelerde karşılaşılan etik problemlerin irdelenmesine yönelik bir alan araştırması*, (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

T24. (2009). 7 milyon yeşil kart iptal. Erişim Linki: https://t24.com.tr/haber/7-milyon-yesil-kart-iptal,25296, (Erişim Tarihi: 04.09.2019).

Tatar M., Ozgen S. H., Belli P., & Berman P. (2007). Informal payments in the health sector: a case study from Turkey. *Health Affairs*, *26*(4), 1029-1039.

The National Alliance. (2010). The importance of ethics in insurance. Erişim Linki: https://ftp.scic.com/Elearning/Ethics_PDF/Ethics_2010/Ethics2010_L1.pdf, (Erişim Tarihi: 04.09.2019).

Trotochaud, K. (2006). Ethical issues and access to healthcare. *Journal of Infusion Nursing, 29*(3), 165-170.

Türkiye Sigorta Birliği. (2019a). Sağlık sigortası, Erişim Linki: https://www.tsb.org.tr/saglik-sigortasi.aspx?pageID=625, (Erişim Tarihi: 02.09.2019).

Türkiye Sigorta Birliği. (2019b). Sigortacılık etik ilkeleri, Erişim Linki: https://www.tsb.org.tr/sigortacilik-etik-ilkeleri.aspx?pageID=413, (Erişim Tarihi: 02.09.2019).

Ünal, E. (2013). *Sağlık ekonomisi ve yönetimi*. Bursa: Ekin Yayınevi.

Yeniçağ Gazetesi. (2016). "Vatandaşın özel sigorta sorunu". Erişim Linki: https://www.yenicaggazetesi.com.tr/vatandasin-ozel-sigorta-sorunu-37352yy.htm, (Erişim Tarihi: 03.09.2019).

Yıldırım, T. (2012a). Sigortacılık ve sağlık sigortacılığı. H.H. Yıldırım (Ed.), *Sağlık sigortacılığı* (ss.70-99). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No-2527.

Yıldırım, H. H. (2012b). Piyasa, piyasa başarısızlıkları, sağlık ve sağlık sigortacılığı. H.H. Yıldırım (Ed.), *Sağlık sigortacılığı* (ss.20-39). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No-2527.

Yıldırım, T. (2012c). Türkiye'de sosyal ve özel sağlık sigortacılığı. H.H. Yıldırım (Ed.), *Sağlık sigortacılığı* (ss.146-171). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No-2527.

Bölüm 9

HASTA MAHREMİYETİ VE ETİK

Sümeyye Özmen

Mahremiyet, doğuştan gelen varoluşsal bir ihtiyaçtır. İnsanın sahip olduğu ancak başkalarıyla paylaşmak istemediklerini koruma altına almasıdır. Kişilerin, grupların veya kurumların kendileriyle ilgili bilgilerin hangilerinin ortaya çıkmasına, ne zaman, nasıl ve ne ölçüde kullanılmasına izin verme özgürlüğüdür (Westin, 1967). İnsana verilen kıymetin bir ifadesi olarak hem insan hakları, hem de hasta hakları arasında yer almaktadır. Bireyin özerkliği ve toplumsal fayda açısından, kişiler arası ilişkilerde korunması gereken bir değerdir. Bu bağlamda mahremiyet olgusu ilk kadın ve ilk erkeğin örtünme ihtiyacına kadar geriye gidebilmektedir (Avaner, 2018). Diğer yandan mahremiyet, hem geleneksel hem de dinamik bir kavramdır. Bağlamdan bağlama, kültürden kültüre değişebilmektedir (Johnson, 1989). Her toplumda farklı şekillerde uygulanabilmekte ve zaman içerisinde mahremiyete yüklenen anlamlar değişebilmektedir. Modernleşme ile birlikte özel alanların gittikçe genişlediği günümüzde mahremiyet, daha fazla önem kazanmıştır (Yüksel, 2003). Buna bağlı olarak da mahremiyete saygı göstermeyi gerektiren durumlar, etik tartışmaların başında yer almaktadır (Introna ve Pouloudi, 1999).

Günlük hayatın içerisinde mahremiyet, pek çok alanda insan yaşamını etkilediği gibi sağlık sektörünü ve sağlık personeli ile hasta ilişkilerini de büyük oranda etkilemektedir. Sağlık hizmetleri, görev ayırt etmeden hastane çalışanlarının tümünün hassasiyet göstermesi gereken bir alandır. Özellikle sağlık personeli hasta mahremiyetine dair bazı konularda sıklıkla etik ikilemler yaşayabilmektedir. Bu

Kaynakça

Aksoy, Ş. (2013). *Hasta haklarında mahremiyet ve özel hayatın gizliliği*, (Yüksek Lisans Tezi), Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Akten, R. (2017). *Hastanelerde hasta mahremiyetine gösterilen özenin hasta bakış açısıyla değerlendirilmesi (Antalya örneği)*, (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Akyazı, E. (2001). Özel hayata dair. *Marmara İletişim Dergisi*, *11*, 255-259.

Akyüz, E., & Erdemir, F. (2013). Surgical patients' andnurses' opinions and expectations about privacy in care. *Nursing Ethics*, *20*, 660-671.

Altman, I. (1975). *The Environment and social behaviour privacy, personal space, territory, crowding*. Cole Publishing Company, Monterey, CA.

Alan, S., & Erbay, H. (2011). Tıp etiği açısından ambulans hizmetlerinde hasta mahremiyeti. *JAEM. Akademik Acil Tıp Dergisi*, *Mart*, 33-38.

Avaner, E. (2018). Mahremiyet nedir? Mahremiyetin sağlık hizmetleri penceresinden görünürlüğü nasıldır?. *Türkiye Biyoetik Dergisi*, *5*(3), 110-116.

Bauer I. (1994). *Patients' privacy: exploratory study of patients'perceptions of their privacy in a German acute care hospital*. Avebury Ashgate, Aldershot.

Bayrak Akyüz, E. (2008). *Ameliyat olan hastalarda hemşirelik bakım uygulamalarının mahremiyete / kişisel gizliliğe etkileri konusunda hastaların ve hemşirelerin görüşleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Bilgi Edinme Kanunu, (2003). Erişim Linki: https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4982.pdf, (Erişim Tarihi: 01.11.2019).

Biyoloji ve Tıbbın Uygulanması Bakımından İnsan Hakları ve İnsan Haysiyetinin Korunması Sözleşmesi: İnsan Hakları ve Biyotıp Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, (2003). Erişim Linki: https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc088/kanuntbmmc088/kanuntbmmc08805013.pdf, (Erişim Tarihi: 01.11.2019).

Bostan, S. (2007). Sağlık çalışanlarının hasta haklarına yönelik tutumlarının araştırılması: Farabi Hastanesi örneği, *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, *10*(1), 1-18.

Burgoon, J. (1982). *Privacy and communication*. Communication Yearbook 6, 206–249.

Debatin, B. (2011). Ethics, privacy, and self-restraint in social networking. In S. Trepte & L.Reinecke (Eds.), *Privacy online: Perspectives on privacy and self-disclosure in the social web*. Berlin: Springer.

DTB - Dünya Tabipler Birliği. (1995). Bali Bildirgesi. Erişim Linki: https://dosyaism.saglik.gov.tr/Eklenti/27595,lizbonbildirgesi1981pdf.pdf?0&_tag1=B604E65F9D752DBD1BCFA298D02CC89A4C8DE295, (Erişim Tarihi: 01.11.2019).

Erbil, N., Şenkul, A., Sağlam, Y., & Ergül, N. (2008). Jinekolojik muayene öncesinde Türk kadınların anksiyete seviyeleri ve muayeneye ilişkin tutumlarının belirlenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, *5*(1), 1-13.

Evrensel. (2014). "Hasta mahremiyeti sokağa saçıldı." Erişim Linki: https://www.evrensel.net/haber/97780/hasta-mahremiyeti-sokaga-sacildi, (Erişim Tarihi: 01.11.2019).

Ersoy, N., & Aydın, E. (1994). Tıbbi etik'te "özerklik" ve "özerkliğe saygı ilkesi". *Türkiye Klinikleri Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi Dergisi*, *2*(2), 71-74.

Gomez, J., Pinnick, T., & Soltani, A. (2009). KnowPrivacy: the current state of web privacy, data collection, and information sharing, school of information, university of california berkeley (http://www.knowprivacy.org/).

Hasta Haklarına İlişkin Avrupa Statüsü (ANA Sözleşmesi). (2002). Erişim Linki: https://sbu.saglik.gov.tr/hastahaklari/avrupastatusu.htm, (Erişim Tarihi: 01.11.2019).

Hippokrates. (2015). Hipokrat yemini. (Çev. İ. Altuner), *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *7*, 1-5.

Hughes, M. (2004). Privacy in aged care. *Australasian Journal on Ageing*, *23*(3), 110-114.

Introna, L. D., & Pouloudi, A. (1999). Privacy in the information age: Stakeholders, interests and values. *Journal of Business Ethics*, *22*, 27-38.

Johnson, J. L. (1989), 'Privacy and the judgement of others', *The Journal of Value Inquiry*, *23*, 157–168.

Joinson, A. N., Houghton, D. J., Vasalou, A., & Marder, B. L. (2011). Ethics, privacy, and self-restraint in social networking. In S. Trepte&L.Reinecke (Eds.) Privacy online: Perspectives on privacy and self-disclosure in the social web. Berlin: Springer.

Karataş, M., Ataç, A., Uçar, M., & Kantarcı, N.K. (2010). HIV pozitif kişilerin eşlerine hastalığı bil-dirme(me)nin yasal ve etik açıdan değerlendirilmesi. *İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, *17*(3), 215-222.

Leino-Kilpi, H., Valimaki, M., Dassen, T., Gasull, M., Lemonidou, C., Scott, A., & Arndt, M. (2001). Privacy: A review of the literature. *International Journal of Nursing Studies*, *38*, 663-671.

Medimagazin. (2005). "Doktor- hasta sırrında cinayet!", Erişim Linki: https://www.medimagazin.com.tr/guncel/tr-doktor-hasta-sirrinda-cinayet-11-666-56.html, (Erişim Tarihi: 01.11.2019).

Medimagazin. (2010). "MEDULA hasta mahremiyeti için büyük tehdit". Erişim Linki: https://www.medimagazin.com.tr/medimagazin/tr-medula-hasta-mahremiyeti-icin-buyuk-tehdit-676-482-9065.html, (Erişim Tarihi: 01.11.2019).

Medimagazin. (2014). "O hemşire cesetlerle selfie çekmiş", Erişim Linki: https://www.medimagazin.com.tr/guncel/genel/tr-o-hemsire-cesetlerle-selfie-cekmis-11-681-62932.html, (Erişim Tarihi: 01.11.2019).

Medimagazin. (2016). "Hemşirenin sosyal medyada paylaştığı fotoğraf büyük tepki topladı", Erişim Linki: https://www.medimagazin.com.tr/saglik-calisanlari/genel/tr-hemsirenin-sosyal-medyada-paylastigi-fotograf-buyuk-tepki-topladi-6-48-71595.html, (Erişim Tarihi: 01.11.2019).

Medimagazin. (2019). "Meme muayenesinde gizli fotoğraf çeken doktor gözaltına alındı", Erişim Linki: https://www.medimagazin.com.tr/guncel/genel/tr-meme-muayenesinde-gizli-fotograf-ceken-doktor-gozaltina-alindi-11-681-80015.html, (Erişim Tarihi: 01.11.2019).

NTV. (2017). "Yoğun bakım halay çekip, göbek attılar", Erişim Linki: https://www.ntv.com.tr/turkiye/yogun-bakimda-halay-cekip-gobek-attilar,iDqKhQyUd0-JraO_bny8EQ, (Erişim Tarihi: 01.11.2019).

Özata, M., & Özer. K. (2017). Sağlık çalışanlarının hasta mahremiyeti konusundaki tutumlarının incelenmesi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, *20*(1), 1-21.

Parrott, R., Burgoon, J., Burgoon, M., & LePoire, B., (1989). Privacy between physicians and patients:More than a matter of confidentiality. *Social Science and Medicine*, *29*(12), 1381–1385.

Sağlık Bakanlığı. (1998). Hasta Hakları Yönetmeliği, https://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.4847&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=hasta%20haklar%C4%B1, (Erişim Tarihi: 01.11.2019).

Sağlık Bakanlığı-SB. (2003). Sağlık Tesislerinde Hasta Hakları Uygulamalarına İlişkin Yönerge. Erişim Linki: https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/belge/um_sagliktesislerindehastahaklari.pdf, (Erişim Tarihi: 01.11.2019).

Sağlık Bakanlığı-SB. (2005). Yataklı Tedavi Kurumları İşletme Yönetmeliği. Erişim Linki: https://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=3.5.85319&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=yatakl%C4%B1%20tedav, (Erişim Tarihi: 01.11.2019).

Sağlık Bakanlığı-SB. (2007). Yataklı Tedavi Kurumları Tıbbi Kayıt ve Arşiv Hizmetleri Yönergesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönerge. Erişim Linki: https://www.saglik.gov.tr/TR,11242/yatakli-tedavi-kurumlari-tibbi-kayit-ve-arsiv-hizmetleri-yonergesinde-degisiklik-yapilmasina-dair-yonergesi.html, (Erişim Tarihi: 01.11.2019).

Sağlık Bakanlığı-SB. (2009). Yataklı Sağlık Tesislerinde Acil Servis Hizmetlerinin Uygulama Usul ve Esasları Hakkında Tebliğ. Resmî Gazete: 27378. Erişim Linki: https://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=9.5.13494&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=yatakl%C4%B1%20sa, (Erişim Tarihi: 01.11.2019).

Sağlık Bakanlığı-SB. (2016). Hasta Mahremiyetine Saygı Gösterilmesi Konulu Genelge. Erişim Linki: https://dosyamerkez.saglik.gov.tr/Eklenti/4283,hasta-mahremiyetine-saygi-gosterilmesi-2016-10pdf.pdf?0, (Erişim Tarihi: 01.11.2019).

Sağlık Bakanlığı-SB. (2019). Kişisel Sağlık Verileri Hakkında Yönetmelik. Erişim Linki: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/06/20190621-3.htm, (Erişim Tarihi: 01.11.2019).

Schuster, E., (1976). Privacy and the hospitalisation experience. *Communicating Nursing Research*, *7*, 153–171.

Siegler, M. (1982). Confidentiality in medicine – A decrepit concept., *The New England Journal of Medicine*, *307*(24), 1518-1521.

Solove, D. J. (2004). *The digital person: Technology and privacy in the information age*. New York and London: New York University Press.

Smith, H. J., Dinev, T., & Xu, H. (2011). Information Privacy Research: An Interdisciplinary Review. *MIS Quarterly*, *35*(4): 989-1015.

Suhonen R., Välimäki M., Dassen, T., Gasull, M., Lemonidou, C., Scott, P. A., Kaljonen, A., Arndt, M., & Leino-Kilpi H. (2003). Patients' autonomy in surgical care: a comparison of nurses' perceptions in five European countries. *International Council of Nurses*, *50*, 85-94.

Şahinoğlu Pelin, S. (1994). Hekim andının evrimi. *Türkiye Klinikleri Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi Dergisi*, *2*(1), 3-7.

T24. (2018a). "Eşcinsel olduğu için oğlum mu diyeyim, kızım mı diye sorduğu hastasının ev adresini paylaşan doktor hakkında suç duyurusu", Erişim Linki: https://t24.com.tr/haber/escinsel-oldugu-icin-oglum-mu-diyeyim-kizim-mi-diye-sordugu-hastasinin-ev-adresini-paylasan-doktor-hakkinda-suc-duyurusu,673015, (Erişim Tarihi: 20.10.2019).

T24. (2018b). "Danıştay'ın 'satılamaz' dediği sağlık verilerinin SGK tarafından 65 bin liraya satıldığı onaylandı", Erişim Linki: https://t24.com.tr/yazarlar/fusun-sarp-nebil/danistayin-satilamaz-dedigi-saglik-verilerinin-sgk-tarafindan-65-bin-liraya-satildigi-onaylandi,19165, (Erişim Tarihi: 20.10.2019).

Taitsman, J.K., Grimm C.M., & Agrawal, S. (2013). Protecting paitent privacy and data security. *The New England Journal of Medicine*, *368*(11), 977-979.

T.C. Anayasası, (1982). Resmî Gazete: 20.10.1982. Kanun No: 2709. Erişim Linki: https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2018.pdf, (Son Erişim Tarihi: 201.10.2019).

Tabak, N., & Ozon, M. (2004). The influence of nurses'attitudes, subjective norms and perceived behavioral control on maintaining patients'privacy in a hospital setting. *Nursing Ethics*, *11*(4), 366-377.

Trepte, S. (2011). Ethics, privacy, and self-restraint in social networking. In S. Trepte&L.Reinecke (Eds.) Privacy online: Perspectives on privacy and self-disclosure in the social web. Berlin: Springer.

Tosun, H., & Aksoy, N. (2019). Ebelik uygulamalarında mahremiyet. *J Pro Health Res*, *1*(1), 21-27.

Turkish News, (2017). "Kadın hastasının cinsel organını çekip internette yayınladı", Erişim Linki: https://www.turkishnews.com/tr/content/2018/01/06/kadin-hastasinin-cinsel-organini-cekip-internette-yayinladi/, (Erişim Tarihi: 01.11.2019).

Türk Tabipler Birliği-TTB. (1960). Tıbbi Deontoloji Tüzüğü. Erişim Linki: http://www.ttb.org.tr/mevzuat/index.php?option=com_content&view=article&id=52:tibbdeontolojt&catid=4:t&Itemid=31, (Erişim Tarihi: 01.11.2019).

Türk Tabipler Birliği-TTB. (1999). Hekimlik Meslek Etiği Kuralları. Erişim Linki:https://www.ttb.org.tr/mevzuat/index.php?option=com_content&task=view&id=65&Itemid=31, (Erişim Tarihi: 01.11.2019).

Türk Tabipler Birliği-TTB. (2017). Hekimler ile Sağlık Kurum ve Kuruluşlarının Elektronik Ortamlardaki Paylaşımlarına İlişkin Kılavuz. Erişim Linki: http://www.ttb.org.tr/mevzuat/index.php?option=com_content&view=article&id=1051:kararlar&catid=25:ttb-b-kongre-kararlar&Itemid=54, (Erişim Tarihi: 01.11.2019).

Türk Ceza Kanunu. (2004). Erişim Linki: https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5237.html, (Erişim Tarihi: 01.11.2019).

Türk Medeni Kanunu. (2001). Erişim Linki: https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf, (Erişim Tarihi: 01.11.2019).

URL1: DTB, Sağlık veritabanları ve biyobankalarla ilgili etik kaygıları üzerine Dünya Tabipler Birliği Taipei Bildirgesi. Erişim Linki: http://www.ttb.org.tr/images/stories/haberler/file/DTB_saglik_veritabani_biyobankalar_bildirge.pdf, (Erişim Tarihi: 20.10.2019).

URL2: Türk Dil Kurumu, *Güncel Türkçe Sözlük*. Erişim Linki: https://sozluk.gov.tr/?kelime=, (Erişim Tarihi: (01.11.2019).

URL3: Sağlık Bakanlığı. Sağlıkta Kalite Standartları Rehberi. Erişim Linki: https://dosyamerkez.saglik.gov.tr/Eklenti/3460,skshastanesetiv5r1pdf.pdf?0, (Erişim Tarihi: 01.11.2019).

URL4: Avrupa Hasta Haklarının Geliştirilmesi Bildirgesi. Amsterdam Bildirgesi. (1994). Erişim Linki: https://sbu.saglik.gov.tr/hastahaklari/amsterdam.htm, (Erişim Tarihi: 01.11.2019).

Westin, A. 1967. *Privacy and freedom*. Atheneum, New York.

Warren, S. D., & Brandeis, L. D. (1890). The right to privacy. *Harvard Law Review*, *4*(5), 193-220.

WMA- The World Medical Association. (1981). World Medical Association Declaration of Lisbon on the Rights of the Patients. Erişim Linki: https://www.wma.net/wp-content/uploads/2005/09/Declaration-of-Lisbon-1981.pdf, (Erişim Tarihi: 01.11.2019).

Yüksel, M. (2003). Mahremiyet hakkı ve sosyo-tarihsel gelişimi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, *58*(1), 181-213.

Yüksel, M. (2009). Mahremiyet hakkına ve bireysel özgürlüklere felsefi yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,* 64(1), 275-298.

Bölüm 10

SAĞLIKTA İLETİŞİM VE ETİK

Gülcan Şantaş

Bir çalışma alanı olarak sağlık iletişimi, 1980'li yıllarda kişiler arası etkileşim (hasta-hekim ilişkisi) ve kitle iletişimi (halk sağlığı iletişim kampanyaları) alanlarında tartışılmaya başlanmıştır. Sağlık iletişimi, sağlık sonuçlarını iyileştirecek bir davranış, uygulama veya politika ortaya koymak ve bu politikaları sürdürmek amacıyla bireyleri, toplulukları, sağlık profesyonellerini, özel grupları ve politika belirleyicileri etkilemek, desteklemek ve bu grupların dikkatini çekmeye yönelik faaliyetleri içermektedir. Bu açıdan bakıldığında sağlık iletişimi, farklı kitlelere ulaşmak ve sağlıkla ilgili bilgileri paylaşmak için çok yönlü ve çok disiplinli bir yaklaşım gerektirmektedir (Schiavo, 2007).

Son yıllarda sağlık hizmetleri sunumunda ve medyada sağlık iletişimi faaliyetleri kullanılarak sağlıklı yaşam endüstrisi oluşturulmaya başlandığı görülmektedir. Sağlık iletişimi kampanyaları ve faaliyetleri bireyin sağlıklı olmasına katkı sağlayabilse de bireyleri ve toplumu daha fazla sağlık hizmeti kullanmaya yönlendirmesi noktasında eleştirilmektedir. Daha fazla ve gereksinim dışı sağlık hizmeti kullanımına teşvik etme, birey ve toplum sağlığında geri dönüşü olmayan zararlara yol açabilmektedir. Daha fazla sağlık hizmeti kullanımı, aynı zamanda daha fazla görüntüleme cihazına maruz kalma, daha fazla ilaç kullanma ve daha fazla tedavi alternatifini deneyimleme anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bireylerin sağlığı için potansiyel riskler ortaya çıkarabilmektedir. Üstelik yüksek maliyetli hizmetler olan sağlık hizmetlerinin ihtiyaç dışı kullanımı, ülke ulusal kaynaklarının

kültürün oluşturulmasında hastane yönetimlerinin desteği önerilmektedir.

Etkili ve etik sağlık iletişiminin gerçekleşebilmesinde medya kuruluşları da etkili olmaktadır. Görsel/işitsel, yazılı ve elektronik medya kuruluşlarının nitelikli ve etik yayıncılık yapması gerekmektedir. Sağlık gibi insan hayatı için oldukça hassas olan içeriklerin medyada paylaşımında özen gösterilmelidir. Türkiye'de sağlıkta reklam ve pazarlama faaliyetleri sınırlılıklara sahip olmakla birlikte, Reklam Kurulu tarafından verilen birçok ceza olduğu görülmektedir. Ödenen cezalar ve yaptırımlar, reklamlar sonucunda kazanılan gelirlerden daha düşük olduğu için, birçok medya kuruluşu bu reklamları ve yanlı haberleri vermeye devam etmektedir. Dolayısıyla sağlık iletişimi faaliyetlerinin tasarlanmasında ve uygulamaların denetlenmesinde devletin müdahalesine daha fazla ihtiyaç olduğu söylenebilir.

Kaynakça

Alu, A. (2019). Sağlık algısının değişmesi ve sağlığın metalaşmasında medyanın etkisi. *Sağlık ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi, 1*(2), 21-26.

Atıcı, E. (2007). Hasta-hekim ilişkisini etkileyen unsurlar. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 33*(2), 91-96.

Bakırcı, M. (2016). İşletmeleşen hastanelerde hasta-hekim ilişkisinin etik açıdan değerlendirilmesi. *Türkiye Biyoetik Dergisi*, *3*(1), 41-48.

Bartlett, E. E., Grayson, M., Barker, R., Levine, D. M., Golden, A., & Libber, S. (1984). The effects of physician communications skills on patient satisfaction; Recall and adherence. *Journal of Chronic Diseases, 37*(9-10), 755-764.

Berry, D. (2007). *Health communication: Theory and practice*. 1st Edition, Buckingham: Open University Press.

Capli, B., Karatas Ozaydin, S., & Ozturk, S. (2018). Ethical issues in health communication: Health-related news sourcing practices. *Nutrition*, *55-56*, S14-S15.

Cho, H., & Salmon, C. T. (2007). Unintended effects of health communication campaigns. *Journal of Communication, 57*(2), 293–317.

Çınarlı, İ. (2008). *Sağlık iletişimi ve medya*. 1. Baskı, Ankara: Nobel Yayınları.

Demir, M. (2010a). *Sağlık haberleri ve medya gerçeği*. 1. Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Demir, M. (2010b). Basında yayınlanan beslenme haberlerinin değerlendirilmesi. *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi, 19*, 26-39.

Denecke, K., Bamidis, P., Bond, C., Gabarron, E., Househ, M., Lau, A. Y. S., Mayer, M. A., Merolli, M., & Hansen, M. (2015). Ethical issues of social media usage in healthcare. *IMIA Yearbook of Medical Informatics, 10*, 137-147.

Dimbleby, R., & Burton, G. (2001). *More than words: An introduction to communication*. 3rd Edition, Taylor & Francis e-Library, London and New York: Routledge.

Ekiyor, A., & Tengilimoğlu, D. (2014). Sağlıkta reklam serbest olmalı mı? Tüketici görüşleri. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16*(2), 45-71.

Emanuel, E. J., & Emanuel, L. L. (1992). Four models of the physician-patient relationship. *Jama, 267*(16), 2221-2226.

Erer, S. (2010). Sağlık hizmetlerinde reklam. *Genel Tıp Dergisi*, *20*(2), 73-78.

Gardner, J. (2014). Ethical issues in public health promotion. *South African Journal of Bioethics and Law, 7*(1), 30-33.

Gökçe, O., & Bulduklu, Y. (2015). Sağlık hizmetlerinin sunumunda "müşteri hasta" ve etik sorunlar. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, *29*, 38-61.

Guttman, N. (1997). Ethical dilemmas in health campaigns. *Health Communication*, *9*(2), 155-190.

Guttman, N. (2017). Ethical issues in health promotion and communication interventions. *Oxford Research Encyclopedia of Communication,* doi: 10.1093/acrefore/9780190228613.013.118

Guttman, N., & Salmon, C. T. (2004). Guilt, fear, stigma and knowledge gaps: Ethical issues in public health communication interventions. *Bioethics, 18*(6), 531-552.

Gümüş, S., & Toy, D. (2013). *Sağlık hizmetlerinin pazarlanması ve reklamın etkileri*. 1. Baskı, İstanbul: Hiperlink Yayınları.

Gürdin, B. (2017). Sağlık hizmetleri sektöründe reklam yasağı: Uygulama örnekleri. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 9*(2), 17-30.

Ha, J. F., Anat, D. S., & Longnecker, N. (2010). Doctor-patient communication: A review. *Ochsner Journal, 10*(1), 38-43.

Hatun, Ş. (2012). *İnsancıl bir tıp için*. 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

Hazar, Ç. M. (2006). Kişilik ve iletişim tipleri. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, *4*(2), 125-140.

Hülür, A. B. (2016). Sağlık iletişimi, medya ve etik: bir sağlık haberinin analizi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *14*(1), 155-178.

Işık, T. (2019). *Sağlık iletişiminde dijital iletişim kanallarının kullanımı: Sektör aktörlerinin sosyal medya hesaplarının incelenmesi,* (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Johnson, B. B. (1999). Ethical issues in risk communication: Continuing the discussion. *Risk Analysis, 19*(3), 335-348.

Kalkım, A., Dağhan, Ş., Akkulak, R. R., Demirbuğra, İ., & Yavaş, A. M. (2018). Halk sağlığı perspektifinden osteoporoz ile ilgili gazete haberleri ne söylüyor?. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi,* doi: 10.31067/0.2019.124

Karafakıoğlu, M. (1998). *Sağlık hizmetleri pazarlaması*. 1. Baskı, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları.

Koçak, A., & Bulduklu, Y. (2010). Sağlık iletişimi: Yaşlıların televizyonda yayınlanan sağlık programlarını izleme motivasyonları. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, *6*(3), 5-17.

Korsch, B. M., Gozzi, E. K., & Francis, V. (1968). Gaps in doctor-patient communication: doctor-patient interaction and patient satisfaction. *Pediatrics, 42*(5), 855-871.

Medimagazin. (2007a). "Doktor '6 ay ömrün kaldı' dedi, malını mülkünü sattı ama..." Erişim Linki: https://www.medimagazin.com.tr/mevzuat/tr-doktor-6-ay-omrun-kaldi-dedi-malini-mulkunu-satti-ama-80-682-9432.html, (Erişim Tarihi: 09.09.2019).

Medimagazin. (2007b). "6 ay ömrün kaldı! demeli mi?". Erişim Linki: https://www.medimagazin.com.tr/guncel/kategorisiz/tr-6-ay-omrun-kaldi-demeli-mi-11-666-8723.html, (Erişim Tarihi: 09.09.2019).

Medimagazin. (2008). "Kanserden ölmedi doktoru dava etti". Erişim Linki: https://www.medimagazin.com.tr/hekim//tr-kanserden-olmedi-doktoru-dava-etti-2-682-16741.html, (Erişim Tarihi: 09.09.2019).

Moynihan, R., & Cassels, A. (2012). *Satılık hastalıklar*. (Çev. G. Tamer & E. Yıldırım). 4. Baskı, İstanbul: Hayykitap.

Norman, I. D., Aikins, M. K., & Binka, F. N. (2011). Ethics and electronic health information technology: challenges for evidence-based medicine and the physician-patient relationship. *Ghana Medical Journal, 45*(3), 115-124.

Nutbeam, D. (1998). Health promotion glossary. *Health Promotion International*, *13*(4), 349-364.

Okay, A. (2014). *Sağlık iletişimi*. 2. Baskı, İstanbul: Derin Yayınları.

Oyama, O. A., & Okpara, N. (2017). Health communication: the responsibility of the media in Nigeria. *Specialty Journal of Medical Research and Health Science*, *2*(3), 1-10.

Özarslan, A. (2006). Aydınlatılmış onam. *İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri Sempozyum Dizisi,* 48, 43-54.

Özkan, Z. (2011). *66 soruda sağlıkta iletişimin gücü*. 1. Baskı, İstanbul: Optimist Yayın ve Dağıtım.

Öztürk Türkmen, H. (2014). Hekim-hasta ilişkisinde haklar ve sorumluluklar. *Toraks Cerrahisi Bülteni*, *5*(1), doi: 10.5152/tcb.2014.001

Öztürk, G., & Öymen, G. (2013). Sağlık iletişiminde sosyal medya kullanımının stratejik önemi: Türkiye'de kalp sağlığı ile ilgili kâr amacı gütmeyen kuruluşlar üzerine bir değerlendirme. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi, Özel Sayı 3*, 109-132.

Potter, W. J. (2013). Synthesizing a working definition of" mass" media. *Review of Communication Research, 1*(1), 1-30, doi: 10.12840/issn. 2255-4165_2013_01.01_001.

Radyo ve Televizyon Yayınlarının Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelik. (2003). Resmî Gazete Tarihi: 17/04/2003, Resmî Gazete Sayısı: 25082.

Rimal, R. N., & Lapinski, M. K. (2009). Why health communication is important in public health. *Bulletin of the World Health Organization*, *87*, 247-248.

Rossi, J., & Yudell, M. (2012). The use of persuasion in public health communication: An ethical critique. *Public Health Ethics, 5*(2), 192-205.

Roter, D. L. (1977). Patient participation in the patient-provider interaction: The effects of patient question asking on the quality of interaction, satisfaction and compliance. *Health Education Monographs*, *5*(4), 281-315.

Sabah. (2008). "Hastaya ne kadar ömrü kaldığı söylenmeli mi?". Erişim Linki: https://www.sabah.com.tr/yazarlar/gunaydin/tuzun/2008/02/18/hastaya_ne_kadar_omru_kaldigi_soylenmeli_mi?, (Erişim Tarihi: 09.09.2019).

Santas, F., Santas, G., & Ugurluoglu, O. (2017). Advertising bans in the health sector: A case study. *International Journal of Healthcare Management*, doi: 10.1080/20479700.2017.1412875

Schäfer, C., & Herbst, M. (2003). Ethical aspects of patient information in radiation oncology. *Strahlentherapie und Onkologie*, *179*(7), 431-440.

Schiavo, R. (2007). *Health communication from theory to practice*. 1st Edition, San Francisco California: John Wiley and Sons Inc.

Sezgin, D. (2011). Yaşam tarzı önerileri bağlamında sağlık haberlerinin analizi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *2*(2), 52-78.

Sezgin, D. (2015). Cumhuriyet dönemi sağlık iletişimi uygulamalarında ilkler: Türkiye'de sıtma ile mücadele. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, *50*, 33-47.

Simpson, M., Buckman, R., Stewart, M., Maguire, P., Lipkin, M., Novack, D., & Till, J. (1991). Doctor-patient communication: the Toronto consensus statement. *British Medical Journal, 303*(6814), 1385-1387.

Strasser, T., & Gallagher, J. (1994). The ethics of health communication. *World Health Forum*, *15*(2), 175-177.

Surbone, A. (2006). Telling the truth to patients with cancer: What is the truth?. *The Lancet Oncology*, *7*(11), 944-950.

Tengilimoğlu, D. (2012). *Sağlık hizmetleri pazarlaması*. Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Terrasse, M., Gorin, M., & Sisti, D. (2019). Social media, e-health, and medical ethics. *Hastings Center Report, 49*(1), 24-33.

Vian, T. (2005). The sectoral dimensions of corruption: Health care. B. I. Spector (Ed.), *Fighting corruption in developing countries* (pp. 45-46). Bloomfield, CT: Kumarian Press Inc.

Witte, K. (1994). The manipulative nature of health communications research: ethical issues and guidelines. *The American Behavioral Scientist, 38*(2), 285-293.

Yılmaz, E. (2011). *Doktorumun hastasıyım.* 1. Baskı, İstanbul: Mavna Yayınları.

Bölüm 11

HASTA HAKLARI VE ETİK

Aynur Toraman

Çağımızda bilim ve teknolojide meydana gelen ilerlemeler birçok alanı etkilediği gibi tıp teknolojisinin ve sağlık hizmetlerinin de değişimine sebep olmuştur. Bu değişimle birlikte sağlık alanındaki uygulamalarda hizmet veren çalışanların mutlak gücüne dayalı geleneksel düzen yerini, hastalar ve yakınlarının egemenliğine bırakmıştır. Bu durumla birlikte hasta hakları kavramı ortaya çıkmıştır. Özellikle son yıllarda ağırlıklı olarak tartışılan konular arasında yer alan hasta haklarına olan ilgi gittikçe artmaktadır.

Hasta hakları kavramı temel insan hakları bünyesinde yer alarak, etik ve ahlaki değerleri bir arada sunan bir yaklaşımdır. Önal (2012), hasta hakları kavramını "hasta olmakla ve bir sağlık tesisine başvurduğumuz andan itibaren kazandığımız haklardır" şeklinde tanımlamaktadır. Hasta haklarının temelinde, sağlık hizmetine ihtiyaç duyan bireylerin en uygun şartlar dâhilinde sağlık hizmetine ulaşabilmesi yer almaktadır (Toygar vd., 2015). Hasta hakları çerçevesinde hekim-hasta ilişkisinin hukuksal alanda yapılandırılması bu kavramın evrensel olarak düzenlenmesi anlamına gelmektedir. Sağlık hizmetlerinden yararlanmak isteyen bireylerin yasalar ve çeşitli mevzuatlar ile güvence altına alınan hakları olarak ifade edilen hasta hakları kavramı sağlık çalışanı-hasta ilişkisini hukuki kurallara bağlamaktadır.

Hasta haklarının uygulanmasında devletin, sağlık politika yapıcılarının, sağlık kurumu yöneticilerinin ve sağlık personelinin

Kaynakça

Akdemir, N., Görgülü Ü., & Çınar F. İ. (2008). Yaşlı istismarı ve ihmali. *Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi*, *1*, 68–75.

Akdur, R. (1997). Çağımızda hasta-sağlık çalışanları ilişkileri ve hasta hakları. *Türkiye Klinikleri Tıbbi Etik*, *5*, 43-45.

Committee on Medical Liability (2003). Consent by proxy for nonurgent pediatric care. Pediatrics, 112:1186- 1195.

Aydemir, İ., & Işıkhan V. (2012). Sağlık Bakanlığı'na bağlı hastanelerde hasta hakları uygulamasının değerlendirilmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *13*(2), 67-86.

Aydın, E., & Ersoy N. (1995). Tıp Etiği İlkeleri. *T Klinik Tıbbi Etik*, *3*(2-3), 48-52.

Barker, L. R. (1999). *The social work dictionary*. 4th Edition, NASAW Press.

Başterzi A. D. & Gülöksüz S. (2009). Psikiyatride etik eğitimi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*. *1*, 229-239.

Beauchamp T. L., & Childress J. F. (2001). *Principles of biomedical ethics*., pp: 99-148, New York: Oxford University Press.

Büken N., & Büken E. (2002). Nedir şu "tıp etiği" dedikleri?. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, *11*(1). 17-21.

Cılga, İ. (2004). *Türkiye'de sosyal hizmet*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Yayınları No: 016.

Committee on Medical Liability. (2003). Consent by proxy for nonurgent pediatric care. *Pediatrics*, *112*, 1186-1195.

Cumhuriyet (2023). "Hapisten çıktı yine yaptı! Doktor narkozlu hastayı ameliyat yatağında taciz etti iddiası" Erişim Linki: https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/hapisten-cikti-yine-yapti-doktor-narkozlu-hastayi-ameliyat-yataginda-taciz-etti-iddiasi-2123931, (ErişimTarihi:10.04.2024).

Demirhan, E. A., & Karakaya H. (2001). Klinik uygulamalarda hemşire-hasta ilişkileri. E.A. Demirhan, Y. Oğuz, Ö. Elçioğlu & H. Doğan, (Ed.). İçinde: *Klinik etik* (ss: 85-98). İstanbul: Nobel Tıp Kitapevleri.

Elçioğlu, Ö., & Demirhan Erdemir A. (2003). Çağdaş tıp etiği. A. Demirhan Erdemir, Ö. Öncel & Ş. Aksoy (Ed.), *Hasta hakları* (ss: 86-116). İstanbul: Nobel Tıp Kitapevleri.

Engelhardt, D. (2018). Tıbbın gündelik yaşamında etik. D. Engelhardt (Ed.), *Tıp etiğinin sistematiği ve tarihi üzerine* (ss: 1-14). 3. Baskı. İstanbul: Nobel Tıp Kitapevleri.

Eren, N. (2013). Psikiyatri hemşireliğinde etik sorunlar. *Türk Tıp Etiği ve Tıp Hukuku Araştırmaları Yıllığı*, 4-5-6, 175-183.

Erer, S. (2013). Kitle iletişim araçları ve tıp etiği. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*. *3*(3), 24-28.

Ersoy, N. (2003). Çağdaş tıp etiği. A. Demirhan Erdemir, Ö. Öncel & Ş. Aksoy (Ed.), *Aydınlatılmış onam* (204-234). İstanbul: Nobel Tıp Kitapevleri.

Ersoy, N., & Aydın E. (1994). Tıbbi etik'te "yararlılık ilkesi". T*ürkiye Klinikleri Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi Dergisi*, *2*(2), 57-60.

Fırat, A. (2017). Türkiye sağlık işletmelerinde hasta hakları ve sorumlulukları. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, *1*(2), 157-173.

Hakeri, H. (2016). *Tıp Hukuku*. 11.Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Harris, J. (1998). *Hayatın değeri*, (Çev. S. Sertabiboğlu), No: 226, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Hatun, Ş. (1999). *Hasta hakları*, 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

Hürriyet. (2019a). "Bu kez doktor hastayı dövdü". Erişim Linki: http://www.hurriyet.com.tr/gundem/bu-kez-doktor-hastayi-dovdu-21213534, (Erişim Tarihi: 27.09.2019).

Hürriyet. (2019b). "Huzurevinde yaşlıya dayak atıldı iddiası". Erişim Linki: http://www.hurriyet.com.tr/gundem/huzurevinde-yasliya-dayak-atildi-iddiasi-7998193, (Erişim Tarihi: 26.09.2019).

Kırılmaz, H., & Kırılmaz S. (2014). Sağlık hizmetlerinde etik ikilemlerde ampirik etik çalışmalarının yararları. *İnsan&İnsan*. *1*, 35-44.

Medimagazin, (2019). "Beyin cerrahı ve iki hemşire cinsel istismar suçundan yargılanıyor". Erişim Linki: https://www.medimagazin.com.tr/guncel/tr-beyin-cerrahi-ve-iki-hemsire-cinsel-istismar-sucundan-yargilaniyor-11-682-74396.html, (Erişim Tarihi: 27.09.2019).

NTV (2024). "Narkoz altındaki hastaya cinsel saldırı", https://www.ntv.com.tr/turkiye/narkoz-altindaki-hastaya-cinsel-saldiri,NlZYO2U68kerka9g1L2r1g, (Erişim Tarihi: 10.04.2024).

Oğuz, N. Y. (1995). Klinik uygulamada hekim-hasta ilişkisi, *Türkiye Klinikleri Tıbbi Etik Dergisi*, *3*, 59-65.

Oktay, B. ve Oktay F. (2018). Psikoterapide ciddi bir etik ihlal: Hasta ve terapist arasındaki cinsel ilişki. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *44*, 103-110.

Önal, G. (2012). Hasta Haklarının Anatomisi, *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 3*(1), 7-14.

Önal, G., & Civaner, M. (2005). Hasta hakları uygulama yönergesi: Türkiye'de hasta haklarının yaşama geçirilmesi için bir adım. *Turkiye Klinikleri J Med Ethics*, *13*, 203-208.

Özden, M. (2013). *Tıbbi etik ve meslek tarihi*. 1. Baskı, Ankara: Ayrıntı Basımevi.

Radikal. (2019). "Alzheimer Hastası Yaşlıya İşkence" Erişim Linki: http://www.radikal.com.tr/turkiye/ozel-huzurevinde-cogu-alzheimer-hastasi-25-yasliya-iskence-gibi-muamele-807809/, (Erişim Tarihi: 26.09. 2019).

Sabah (2013), "Ultrason Odasında Taciz". Erişim Linki: https://www.sabah.com.tr/yasam/2013/04/30/ultrason-odasinda-tacize-16-yil-istendi, (Erişim Tarihi: 26.09.2019).

Sağlık Bakanlığı. (2019). *Hasta hakları*. Erişim Linki: https://sbu.saglik.gov.tr/hastahaklari/haksorumluluk.htm, (Erişim Tarihi: 25.08.2019).

Sayım, F. (2011). *Sağlık piyasası ve etik*, 1.Baskı, Bursa: Marmara Kitap Merkezi Yayıncılık.

Schmucker, P. (2018). Tıbbın gündelik yaşamında etik. D. Engelhardt (Ed.), *Anesteziyolojide etik* (ss: 113-125). 3. Baskı. İstanbul: Nobel Tıp Kitapevleri.

Schwartz, L., M. Hunt, C. Sinding, L. Elit, L. Redwood-Campbell, N. Adelson, & de Laat. S. (2012). Models for humanitarian health care ethics, *Public Health Ethics*, *5*, (1), 81-90.

Sert, G. (2004). *Hasta hakları*. İstanbul: Babil Yayınları.

Soysal, Ş., Bayoğlu B., & Gücüyener K. (2011). Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu ile örtülü fiziksel istismar ve ihmal. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, *54*, 148-153.

Soysal, A. & Kuşcu F. N. (2018). Hasta hakları: Üniversite öğrencileri üzerinde bir uygulama. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, *7*(1), 102-111.

T24, (2019). "Doğumdan çıkan hastalarını geç uyandırarak taciz ettiği iddia edilen doktora 40 yıl hapis istemi". Erişim Linki: https://t24.com.tr/haber/dogumdan-cikan-hastalarini-gec-uyandirarak-taciz-ettigi-iddia-edilen-doktora-40-yil-hapis-istemi,310571, (Erişim Tarihi: 27.09.2019).

Tababet ve Şuabatı San'atlarının Tarzı İcrasına Dair Kanunu, Erişim Linki: https://www.saglik.gov.tr/TR,10385/sayisi1219--rg-tarihi04041928--rg-sayisi863-tababet-ve-suabati-sanatlarinin-tarzi-icrasina-dair-kanun.html, (Erişim Tarihi: 25.08.2019).

Tel, H. (2012). Yoğun bakım ünitelerinde sık karşılaşılan etik sorunlar. *Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi*, *1*, 30-38.

Tengilimoğlu, D., Kısa A., Dziegielewski S.F. (2000). What patients know about their rights in Turkey, *Journal of Health and Social Policy, 12*(1), 53-69.

Tepecik, F. ve A. Yazıcı (2012). Sağlık sektöründeki etik problemlerinin nedenleri, *International Conference on Eurasian Economie*s, Almaata, Kazakistan, 382-388.

Tonga, F. (2018). Hasta hakları açısından rıza formları; Avrupa ve Osmanlı tarihi. Erişim Linki: http://www.yesilirmakgazetesi.com/haber/27467/hasta-haklarinin-ilk-izlerine-osmanlida-rastliyoruz.html, (Erişim Tarihi: 25.08.2019).

Toygar, Ş. A, Akyürek, Ç. E, & Turaç, İ. S. (2015). Hasta hakları uygulamalarına ilişkin tarafların görüşleri: Bir eğitim ve araştırma hastanesi örneği, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *17*(1), 136-159.

Turhan A. (2013). İnsan hakkı kuşakları arasındaki tamamlayıcılık ilişkisi. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *4*(2), 357-378.

TTB. (2013). Aydınlatılmış Onam Kılavuzu, Erişim Linki: http://www.ttb.org.tr/mevzuat/index.php?option=com_content&view=article&id=983:onam&catid=26:etik&Itemid=65, (Erişim Tarihi: 01.11.2019).

TTB. (2013). Hasta Hakları Kılavuzu, Linki:http://www.ttb.org.tr/mevzuat/index.php?option=com_content&view=article&id=984:hasta&catid=26:etik&Itemid=65, Erişim Tarihi: 25.08.2019

Williams J. R. (2017). *Dünya Tabipler Birliği tıp etiği el kitabı*, (Çev. M.M. Civaner). 3.Baskı, France: World Medical Association, Inc.

Yıldırım G., & Kadıoğlu S. (2007). Etik ve tıp etiği temel kavramları. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergis*i, *29*(2), 7-12.

Yıldırım, G. (2008). *Sağlık profesyonellerinin etik kavramından anladıkları ve kuramsal etik çalışması yapanlardan bekledikleri*, (Doktora Tezi). Çukurova Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Adana.

3. Basım

SANAT VE ESTETİK KURAMLAR

Dr. Rasim Başak

nobel

SANAT VE ESTETİK KURAMLAR

Rasim Başak

Yayın No.: 4628
Beşeri Bilimler: 480
ISBN: 978-625-427-837-2
E-ISBN: 978-625-427-838-9
Basım Sayısı: 3. Basım, Mart 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Yasin Güldüren -yguldurenn@gmail.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Başak, Rasim.
Sanat ve Estetik Kuramlar / Rasim Başak
3. Basım, VIII + 256 s., 15,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-427-837-2
E-ISBN: 978-625-371-009-5
1. Resim 2. Rönesans 3. Güzel Sanatlar 4. Sanat Felsefesi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İçindekiler

Ön Söz iii

Bölüm 1 - Sanat, Estetik ve Sanat Felsefesi 1
1.1. Estetik Yargı 2
1.2. Sanat Nedir? 3
1.3. Tarihî Süreçte Estetik 5

Bölüm 2 - Mimesis Kuramları 7
2.1. Mimesis Kuramı-I, Platonik felsefe 7
2.1.1. Platon (Plato-Eflatun) (M.Ö. 427-347) 8
2.1.2. Platon ve Estetik 11
2.1.3. Platonik Aşk Kuramı 13
2.2. Mimesis Kuramı-II - Aristotelyen bakış 13
2.3. Mimesis Kuramı-III, Rönesans Felsefesi 16
2.3.1. Klasisizm ve Neo-Klasisizm 20
2.3.2. Klasik (Classic vs. Classical) 21
2.3.3. Klasik İdealizm 22

Bölüm 3 - Sanatta Altın Oran ve Fibonacci Serisi 25
3.1. Altın Oran 25
3.2. Altın Orana Evrimci Bakış 27
3.3. Panta rhei ve Matthew Prensibi 29
3.4. Neden "Güzel" Olanı Severiz? 32
3.5. Altın Oran: Evrimin bir sonucu mu, yoksa ilahi bir kurgu mu? 33
3.6. Fibonacci Serisi (Fibonacci Dizini) 35

Bölüm 4 - Kant Estetiği 39
4.1. Kant'a Göre Güzellik Yargısı ve Süreçleri 42
4.2. Güzellik Yargısı Nasıl Oluşur? 43

Bölüm 5 - Hegel Estetiği 47

Bölüm 6 - David Hume'a Göre Sanat ve Estetik 55

Bölüm 7 - Schopenhauer'a Göre Sanat ve Estetik 61

Bölüm 8 - Nietzsche'ye Göre Sanat ve Estetik 65

Bölüm 9 - Marxist Estetik 71
9.1. Sosyal Realizm ve Sosyalist Realizm 79

Bölüm 10 - Eleştirel Kuram ve Postmodernizm 81
10.1. Eleştirel Kuram 81
10.2. Frankfurt Okulu (Frankfurt School) 82
10.3. Postmodernizm 83
10.3.1. Postmodernist İdeoloji 85
10.3.2. Postmodern Sanat 92

Bölüm 11 - Feminist Estetik 95
11.1. Tarihsel Süreçte Sanat ve Feminist Bakış 96

Bölüm 12 - Janteloven 103
12.1. Janteloven'in İskandinav Ülkelerindeki Kökeni ve Varoluş Sebepleri 105
12.2. Janteloven ile İlişkilendirilen Olumlu Özellikler 108

12.3. Janteloven Konusunda Olumsuz Algılanan Özellikler 109
12.4. Janteloven'in Etkileri ve Yansımaları 112
12.5. IKEA: Demokratik Tasarım 114
12.6. Janteloven ve Minimalizm İlişkisi 120
12.7. Sonuç 125

Bölüm 13 - Estetik Hazzın Evrimi: Darwinci Güzellik Kuramı 129
13.1. Evrimsel Olarak Yapılandırılmış İnsan Psikolojisi 135
13.2. Bir Evrimsel Adaptasyon Şekli Olarak Güzellik ve Haz 138
13.2.1. Gösterge Kuramı (Indicator Theory) 140
13.3. Seksüel Seçilim (Sexual Selection) 140
13.4. Savana Hipotezi (The Savanna Hypothesis) 142

Bölüm 14 - Musevilikte Sanat ve Estetik 145
14.1. Musevilikte Sanat Anlayışı 146
14.2. Musevi Estetik Anlayışının Kökenleri 155
14.2.1. Bolluk ve Bereket 155

Bölüm 15 - Minimalizm 157
15.1. Minimalizm Bugün 159
15.2. Minimalist Tasarım Özellikleri 160

Bölüm 16 - Budist Estetik 161
16.1. Budizm'de Lotus Sembolü ve Anlamı 166

Bölüm 17 - Temel Estetik Kuramlar 169
17.1. Realist Teoriler (Yansıtmacı, Mimetik, Betimleyici) 170
17.2. Formalist Teoriler (Biçimci, Yapısalcı) 172
17.3. Ekspresyonist Teoriler (İfadeci, Dışa Vurumcu, Duygucu) 173
17.4. İşlevselci Teoriler (Fonksiyonelci, Enstrumantalist) 174
17.5. Dini ve Ahlaki İletişim Kuramı 175
17.6. Sembolizm ile İletişim Kuramı 176
17.7. Kurumsalcılık (Sanat Dünyası Kuramı, Institutionalism) 176

Bölüm 18 - Sanatta Üslup 179
18.1. Görsel Sanat Eserinde Üslubu Oluşturan Unsurlar 182
18.2. İçerik 184

Bölüm 19 - Sprezzatura: Ustalığın ve Sanatsallığın Gizlenmesi.....187
19.1. Sanat Tarihinde Sprezzatura ve Kökeni.....188
19.2. Modada Sprezzatura.....192
19.3. Müzikte Sprezzatura.....197
19.4. Resimde Sprezzatura.....201
19.5. Kusurlarda Güzellik Arayışı.....203
19.6. Resimde Sprezzatura Nasıl Başarılır?.....204
19.7. Resimde Sprezzatura'ya Katkı Sağlayan Özellikler.....209
19.8. Resimde Sprezzatura'yı Olumsuz Etkileyen Faktörler.....210
19.9. Eğitim Süreçlerine Yönelik Çıkarımlar ve Öneriler.....211
19.10. Sonuç.....216

Bölüm 20 - Wabi Sabi ve Sprezzatura İlişkisi.....217
20.1. Wabi Sabi.....218
20.1.1. Wabi Sabi Temel Prensipleri.....227
20.1.2. Wabi Sabi ve Stoik Estetik.....229
20.2. Batı Sanatında Sprezzatura Kavramı.....231
20.2.1. İnsan Eylemlerinde ve Sanatta Sprezzatura.....232
20.3. Sprezzatura ve Wabi Sabi İlişkisi.....233
20.4. Minimalizm ve Wabi Sabi.....236
20.5. Wabi Sabi, Fakirliğin ve Tevazunun Estetiği.....238
20.6. Sonuç.....242

Kaynakça.....245

Yazar Hakkında.....256

Kaynakça

Ahlness, E. A. (2014). Janteloven and social conformity in Thorbørn Egner's literature. *Proceedings of the National Conference on Undergraduate Research (NCUR), University of Kentucky, Lexington, KY,* 547-554.

Ando, T. (2021). What is Wabi Sabi?. Erişim Tarihi: 16.08.2021. http://www.nobleharbor.com/tea/chado/WhatIsWabi-Sabi.htm

Arrigo, M. (2021). Wabi-Sabi and counter-culture: coaxing beauty from ugliness. *Yayınlanmamış makale,* s. 1-13. Erişim linki: http://www.michaelarrigo.com/resources/Wabi-Sabi.pdf

Avant, G. R., & Knutsen, K. P. (1993-94). Understanding cultural differences: Janteloven and social conformity in Norway. *Et Cetera: A Review of General Semantics, 50*(4), 449-460.

Bahm, A. J. (1957). Buddhist Aeesthetics. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism, 16* (2).

Baigell, M., & Heyd, M. (2001). *Complex Identities: Jewish Consciousness and Modern Art.* (M. H. Matthew Baigell, Ed.) New Brunswick, NJ/London: Rutgers University Press.

Barenbrug, C. MH. (2021). Girombelli apartment. Web sitesi: https://minimalissimo.com/articles/girombelli-apartment, Erişim Tarihi: 29 Temmuz 2021.

Barkow, J. H., Cosmides, L. ve Tooby, J. (Ed.) (1992). *The Adapted Mind: Evolutionary Psychology and the Generation of Culture.* New York: Oxford University Press.

Başak, R. (2017). Secularization and commercialization of Rumi. *Journal of Current Researches on Social Sciences, 7*(2), 113-124.

Başak, R. (2020). Sprezzatura: moda, müzik ve resimde sanatsallığı gizleme sanatı. *Art-E Sanat Dergisi, 13*(26), 544-575.

Başak, R. (2021). Janteloven: Scandinavian social conformity, IKEA, minimalism and socialism of design. *ARTS: Artuklu Journal of Arts and Humanities, 6*, 159-185. DOI: 10.46372/arts.909874

Başak, R. (2022). Doğu ve Batı estetiğinde anlam arayışı: Wabi Sabi ve sprezzatura ilişkisi. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi, 10*(69).

Batnitzky, L. (1999). Rosenweig's Aesthetic Theory and Jewish Unheimlichkeit. *New German Critique*, *77*, 87-112.

Beltagui, A., & Schmidt, T. (2017). Why can't we all get along? A study of Hygge and Janteloven in a Danish social-casual games community. *Games and Culture, 12*(5), 403-425.

Bloom, P. (1996). Intention, history, and artifact concepts. *Cognition, 60*, 1-29.

Bonilla, J. E. (2021). The role of art in Nietzsche's philosophy. Erişim Tarihi: Ekim 15, 2021. Erişim Linki: https://jorbon.tripod.com/niet01.html

Britannica (t.y.). Mimesis. Britannica.com online sözlük. Erişim Tarihi: 9 Ekim 2021, https://www.britannica.com/art/mimesis

Bromgard, G., Trafimow, D., & Linn, C. (2014). Janteloven and the expression of pride in Norway and the United States. *The Journal of Social Psychology, 154,* 375-378.

Burke, P. (1996). *The Fortunes of the Courtier: The European Reception of Castiglione's Cortegiano.* University Park, PA: Penn State University Press.

Carlisle, C. (2011, 7 Subat). Spinoza, part 1: philosophy as a way of life. *The Guardian*. Erişim Tarihi: 15.09.2021. Erişim Linki: https://www.theguardian.com/commentisfree/belief/2011/feb/07/spinoza-philosophy-god-world

Carrión, M. M. (2010). "Men with Style. Sprezzatura, Costume, and Movement for Men in the Spanish Comedia", *The Poetics of Masculinity in Early Modern Italy and Spain* isimli kitapta bölüm, ed. Gerry Milligan ve Jane Tylus, s.351-79, Toronto: Centre for Reformation and Renaissance Studies.

Castiglione, B. (1959). *The Book of the Courtier,* (Çeviren: C. Singleton), New York, NY: Anchor Books (Kitabın orijinali 1561'de yayınlanmıştır).

Chopra, R. (2009). IKEA case study. *Unpublished paper, 1-16.*

Cooper, T. M. (2018). The Wabi Sabi way: antidote for a dualistic culture? *Journal of Conscious Evolution, 10*(10), Article 4, 1-13.

Cronin, H. (1991). *The Ant and the Peacock.* Cambridge: Cambridge University Press.

D'Angelo, P. (2018). *Sprezzatura: Concealing the Effort of Art from Aristotle to Duchamp.* New York, NY: Columbia University Press.

Danto, A. C. (1964). The Artworld. *Journal of Philosophy, 61*:571-84.

Davidson, T. (2020a, 27 Mart). *Reconsidering beauty and Hume. DavidsonArtOnline.* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=cxv6Q9jvvcU&list=PL2XZFDA4TkUY5_BIV4k3ucgTeXrS2OGTX&index=8&t=812s

Davidson, T. (2020b, 9 Nisan). *An overview of Kant and Beauty. Davidson ArtOnline.* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=CC-0dPsWOXEA&t=924s

Davis, L. (2013). Teaching Sprezzatura, *Linfield Magazine, 9*(3), s.14-15.

Dilworth, J. (2005). A double content theory of artistic representation. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism, 63*(3).

Downing, F. G. (2003). Aesthetic Behavior in the Jewish Scriptures: A Preliminary Sketch. *Journal for the Study of the Old Testament*, *28* (2).

Du, Y. ve Joo, S. (2021). The influence of cultural information design and the classification of spiritual guidance, based on the cases of Japanese Wabi-Sabi. *International Journal of Contents, 17*(1), 27-36.

Dutton, D. (2003). "Aesthetics and Evolutionary Psychology," in J. Levinson (ed.), *The Oxford Handbook for Aesthetics.* New York: Oxford University Press.

Dutton, D. (2009). *The Art Instinct: Beauty Pleasure and Human Evolution,* New York, NY: Bloomsbury Press.

Engman, M. (2017). IKEA Head of Design Marcus Engman and the five pillars of Democratic Design. YouTube video: https://www.youtube.com/watch?v=0HLbM-KrF1hg, Access date: February 14, 2021.

Fonseca-Wollheim, C. (2016, Ekim 26). At Juilliard, can you hear the sprezzatura? *The New York Times*, https://www.nytimes.com/2016/10/27/arts/music/at-juilliard-can-you-hear-the-sprezzatura.html, Erişim tarihi: 14.04.2018.

Ford, D.J. (2007). *Art and the aesthetic experience in Arthur Schopenhauer*, "Dialectic"; dialecticonline.wordpress.com/autumnwinter-issue-no-1/art-and-the-aesthetic-experience-in-arthur-schopenhauer

Funch, B. S. (1993). Educating the eye: strategies for museum education, *The Journal of Aesthetic Education, 27*(1), s.83-98.

Gavito, C. ve Duran, M. (2012, Haziran 2). Forever Tango - A Evaristo Carriego - Carlos Gavito & Marcela Duran. YouTube video: https://www.youtube.com/watch?v=tir5_m6E4lc, Erişim tarihi: 6.6.2019.

Godlovitch, S. (1998). *Musical Performance.* London: Routledge.

Gombrich, E. H. (1978). *Norm and Form: Studies in the Art of the Renaissance.* New York: Phaidon Press.

Goodman, N. (1968). *Ways of World Making.* Indianapolis: Hackett.

Gopal, K. (2004). Janteloven, the antipathy to difference; looking at Danish ideas of equality as sameness. *The Cambridge Journal of Anthropology, 24*(3), 64-82.

Gölpınarlı, A. (1953). *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik.* İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Gramsci, A. (2021). Antonio Gramsci, Cultural Marxism, wokeness, and Leninism 4.0. YouTube video: https://www.youtube.com/watch?v=VdsSIWh_VkQ&list=PL2XZF-DA4TkUZZeGXK0lW8V6mPkg4rdkGV&index=15&t=1313s, Erişim tarihi: 12.02. 2021.

Graham, G. (2005). *Philosophy of the Arts: An Introduction to Aesthetics.* New York: Routledge.

Hellman, G. (1977). Symbol systems and artistic styles*. The Journal of Aesthetics and Art Criticism, 35*(3), 279-292.

Hicks, S. (2017). Stephen Hicks: Nietzsche perfectly forecasts the postmodernist Left. YouTube video: https://www.youtube.com/watch?v=KbA9ALOrHaA, Erişim tarihi: 29.05.2021.

Hicks, S. (2018). Stephen Hicks: Explaining postmodernism in 2018. YouTube video: https://www.youtube.com/watch?v=-BGbHG63x8w&t=7915s, Erişim tarihi: 29.05.2021.

Hille, C. (2012). England's Apelles and the sprezzatura of kingship: Anthony Van Dyck's Charles I in the hunting-field reconsidered, *Artibus et Historiae, 65, s.*151-166.

Hodin, J. P. (1964). The Visual Arts and Judaism. *Art Journal*, *23* (3), 222-225.

Hosey, L. (2013). Why we love beautiful things. *The New York Times, February 15.*

Hume, D. (1987). "Of the Standard of Taste," in E. F. Miller (ed.), Essays, Moral, Political, Literary. Indianapolis: Bobbs-Merrill.

Hume, D. (1963). *Essays, Moral, Political and Literary.* Oxford: Oxford University Press.

Izutsu, T. ve Izutsu, T. (1981). *The Theory of Beauty in the Classical Aesthetics of Japan*. Dordrecht: Springer Science+Business Media.

Jacobs, M. R. (2011, 26 Aralık). Steve Jobs: 'Death is very likely the single best invention of life. It is life's change agent'. *Huffpost.* Erişim Tarihi: 25.08.2021. Erişim Linki: https://www.huffpost.com/entry/steve-jobs-death-is-very-likely-the-_b_1026335

Janaway, C. (1996). Knowledge and tranquility: Schopenhauer on the value of art. In Schopenhauer, philosophy, and the arts. Ed.: Jacquette, D. (1996). Cambridge University Press: Cambridge, UK.

Janša, J. (2020). The Dangers of Cultural Marxism to Europe. YouTube video: https://www.youtube.com/watch?v=ACyLMJOY0wM&list=PL2XZFDA4TkUZZeGXK0lW8V6mPkg4rdkGV&index=2&t=192s, Erişim tarihi: 29.08.2020.

Jobs, S. (2011). Apple Think Different- Steve Jobs Narrated Version. YouTube video: https://www.youtube.com/watch?v=GEPhLqwKo6g&feature=emb_logo, Access date: December 19, 2020.

Kant, I. (1987). The Critique of Judgment, trans. W. Pluhar. Indianapolis: Hackett.

Kempton, B. (2018). *Wabi Sabi: Japanese Wisdom for a Perfectly Imperfect Life*. London: Piatkus.

Komar, V. & Melamid, A. (1998). Komar and Melamid Discover Pleistocene Taste. Philosophy and Literature, 22: 486-96.

Korsmeyer, C. W. (1976). Hume and the foundations of taste. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism, 35*(2), 201-215.

Kulenkampff, J. (1990). The objectivity of taste: Hume and Kant. *Nous, 24*(1), 93-110.

Lawrence, R. G. (2001). Wabi-Sabi: the art of imperfection. *Natural Home, September-October.*

Lichtenfeld, S.; Elliot, A. J.; Maier, M. A. & Pekrun, R. (2012). Fertile green: Green facilitates creative performance. *Personality and Social Psychology Bulletin, 38*(6), 784-797.

Lindqvist, U. (2009). The cultural archive of the IKEA store. *Space and Culture, 12*(1), 43-62.

Lo, A. ve Abbott, M. J. (2013). Review of the theoretical, empirical, and clinical status of adaptive and maladaptive perfectionism, *Behaviour Change, 30*(2), s.96-116.

Long, A. A. (2002). *A Stoic and Socratic guide to life.* University of California: Berkeley.

Loomis, M., & Saltz, E. (1984). Cognitive styles as predictors of artistic styles. *Journal of Personality, 52*(1).

Löfgren, O. (2015). [Review of the book *Design by IKEA. A cultural history,* by S. Kristoffersson]. *The Journal of the Design Studies Forum, 7*(3), 467-469.

Macat (2015). *An Introduction to David Hume's Enquiry Concerning Human Understanding- A Macat Philosophy Analysis.* Macat. [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=jMFxbv-Gg9g

MacCarthy, I. (2009). Grace and the "reach of art" in Castiglione and Raphael, *Word & Image, 25*(1), s.33-45.

Martinez, R. C. K. P. (2019). Editorial: Wabi-Sabi and the nature of knowledge. *Journal of Health and Caring Sciences, 1*(1), 1-2.

Marxism. (2019). *Stanford encyclopedia of philosophy*. Retrieved from https://plato.stanford.edu/entries/marx/

Marx, K. (1973). *Grundrisse*. [Çeviren: Martin Nicolaus]. Harmondsworth: Penguin.

Mattick, P. Jr. (1990). Beautiful and sublime: gender totemism in the consitution of art. The Journal of Aesthetics and Art Criticism, 48(4), 293-303.

McVeigh, K. (2009). Why golden ratio pleases the eye: US academic says he knows art secret. *TheGuardian, Monday 28, December.*

Mendolowitz, D. M. (1963). *Children are artists.* (2nd ed.) Stanford, California: Stanford University Press.

Merriam-Webster. (t.y.). Ars est celare artem. In *Merriam-Webster.com online sözlük*. Erişim Tarihi: 17 Ağustos 2021, https://www.merriam-webster.com/dictionary/ars%20est%20celare%20artem

Merriam-Webster (t.y.). Mimesis. Merriam-Webster.com online sözlük. ErişimTarihi: 9 Ekim 2021, https://www.merriam-webster.com/dictionary/mimesis

Merriam-Webster (t.y.). Aesthetic. Merriam-Webster.com online sözlük. Erişim Tarihi: 10 Ekim 2021, https://www.merriam-webster.com/dictionary/aesthetics

Merriam-Webster (t.y.). Nirvana. Merriam-Webster.com online sözlük. Erişim Tarihi: 24 Ekim 2021, https://www.merriam-webster.com/dictionary/nirvana

Michieletti, J. K. (2013). Tastar de corde, Musical improvisation and the aesthetics of sprezzatura in Sixteenth-Century Venetian Painting, *Artibus et Historiae, 68*, s.219-235.

Miller, G. F. (2000). The Mating Mind: How Sexual Choice Shaped the Evolution of Human Nature. New York: Doubleday.

Mithen, S. (1996). *The Prehistory of the Mind: A Search for the Origins of Art, Religion, and Science.* London: Thames & Hudson.

Mochon, D., Norton, M. I., & Ariely, D. (2012). Bolstering and restoring feelings of competence via the IKEA effect. *International Journal of Research in Marketing, 29*, 363-369.

Monk, S. H. (1944). A grace beyond the reach of art, *Journal of the History of Ideas, 5*(2), s.131-150.

Oppland, M. (Şubat 15, 2021). 8 ways to create flow according to Mihaly Csikszentmihalyi. Positive Psychology. Erişim Tarihi: 11.08.2021. https://positivepsychology.com/mihaly-csikszentmihalyi-father-of-flow/

Orians, G. H. & Heerwagen, J. H. (1992). "Evolved Responses to Landscapes," in J. Barkow et al. (eds.), *The Adapted Mind*. New York: Oxford University Press.

Palamara, D. R. (2016). Social Status in Norway and the Law of 'Jante': An Analysis of ISSP Social Inequality Data. *European Journal of Interdisciplinary Studies, 8*(1), 1-21.

Pariser, D. (2019). Dead cat, living horse: Losing our heads over theory. *Studies in Art Education, 60*(1), 69-74.

Paulicelli, E. (2014). "Fashion: the cultural economy of Made in Italy", *Fashion Practice, 6*(2), p. 155-174.

Paulicelli, E. (2015). Italian fashion: yesterday, today and tomorrow, *Journal of Modern Italian Studies, 20*(1), s.1-9.

Peterson, J. (2021). 2-minute zebra story by Jordan Peterson [video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=z9xj_qndmBQ, Access date: February 3, 2021.

Peterson, J. (2017, 19 Ağustos). Jordan Peterson - People who overanalyse [video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=VzJXkJJj5nY, Erişim tarihi: 20.11.2019.

Peterson, J. (2020, 22 Şubat). *Jordan Peterson on Thaoism.* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=O14fRj1_WGc

Peterson, J. (2021, 13 Temmuz). *Jordan Peterson, Taoist Philosophy.* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=AjmYH3s-pqw

Peterson, J. (2017a). Jordan Peterson - Studies in Scandinavian Men & Women. YouTube video: https://www.youtube.com/watch?v=hFBk1iLMPds&t=2s, Erişim tarihi: 22.04.2021.

Peterson, J. (2017b, 7 Ekim). *Why do the Neomarxists and the postmodernists ally themselves - Jordan Peterson and Camille Paglia.* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=M9sbsf0nal0

Peterson, J. (2018a). Postmodernism in a nutshell- Jordan Peterson. YouTube video: https://www.youtube.com/watch?v=el6TVEMnS3E, Erişim tarihi: 29.08.2020.

Peterson, J. (2020, 4 Haziran). *"Be Careful Who You Compare Yourself To!" (the Matthew principle) - Jordan Peterson Motivation.* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=z3RVsLE-NE0

Peterson, R. (1988). Understanding and encouraging entrepreneurship internationally. *Journal of Small Business Management, 26*(2), 1-7.

Pinker, S. (2012). Steven Pinker: Linguistics as a Window to Understanding the Brain. Big Think. [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=Q-B_ONJIEcE Erişim tarihi: 20.03.2022.

Puetz, M. (2002). Theories of Media, Keyword Glossary: Mimesis. *The University of Chicago,* http://csmt.uchicago.edu/glossary2004/mimesis.htm, Erişim Tarihi: 05.01.2022.

Pufall, P. B. ve Pesonen, T. (2000). Looking for the development of artistic style in children's artworlds. *New Directions for Child and Adolescent Development, 90,* Winter.

Raphael, M. (2006). The Mystery of the Slashed Nose and the Empty Box- Toward a Theology of Jewish Art. *Journal of Modern Jewish Studies*, *5* (1), 1-19.

Rhee, J. (2013). "Sprezzatura": *The Influence of Studied Nonchalance on Fashion*, (ITAA Yayınlanmış Konferans Bildirisi), 102, s. 7-9. New Orleans, LA.

Santini, C. (2021, 17 Mayıs). *Kintsugi spirit: finding strength in imperfection.* https://esprit-kintsugi.com/en/quest-ce-que-le-kintsugi/

Schapiro, M. (1953). "Style," *in Anthropology Today*, A. L. Kroeber, ed. Chicago, p. 287.

Schwarzschild, S. S. (1975). The Legal Foundation of Jewish Aesthetics. *Journal of Aesthetic Education*, *9* (1), 29-42.

Shusterman, R. (2013). Less than Greek: art, perfection and metaethics, *Proceedings of the European Society of the Aesthetics, 5*, 2013.

Sigler, K., Burnett, A., & Child, J. T. (2008). A regional analysis of assertiveness. *Journal of Intercultural Communication Research, 37*(2), 89-104.

Silver, L., & Baskind, S. (2011). Looking Jewish: The State of Research on Modern Jewish Art. *The Jewish Quarterly Review*, *101* (4), 631-652.

Silvera, D. H., & Austad, B. (2004). Factors predicting the effectiveness of celebrity endorsement advertisements. *European Journal of Marketing, 38*(11/12), 1509-1526.

Silvera, D. H., & Seger, C. R. (2004). Feeling good about ourselves: unrealistic self-evaluations and their relation to self-esteem in the United States and Norway. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 35*(5), 571-585.

Socrates Quotes. (t.y.). BrainyQuote.com. Erişim Tarihi: 25 Ağustos, 2021, Erişim Linki: https://www.brainyquote.com/quotes/socrates_163092

Solomon, S. J. (1901). Art and Judaism. *The Jewish Quarterly Review*, *13* (4), 553-566.

Steyn, J. (2011). Imagining Jewish Art- Differentiating Difference in the Face of Identity. *Third Text*, *25* (3), 362-365.

Suzuki, D. T. (1959). *Zen and Japanese culture.* Princeton: Princeton University Press.

The School of Life (2014, 14 Kasım). Eastern philosophy- The Buddha. [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=tilBs32zN7I

The School of Life (2015, 4 Aralık). *History of ideas: Wabi-Sabi.* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=QmHLYhxYVjA&list=PL2XZFDA4TkUY5_BIV4k3ucgTeXrS2OGTX&index=12

Thomas, B. (1997). *The paragone debate and Sixteenth-Century Italian Art*, Yayınlanmamış Doktora tezi, Oxford: University of Oxford, England.

Thorlacius, L. (2007). The role of aesthetics in web design. *Nordicom Review, 28*(1), 63-76.

Trahan, R. (2020). What is Critical Race Theory? A former critical theorist answers. YouTube video: https://www.youtube.com/watch?v=hqaCDXosfuU&t=1172s, Erişim tarihi: 01.06.2021.

Treviranus, J. (2010). The Value of Imperfection: the Wabi-Sabi Principle in Aesthetics and Learning. In Open ED 2010 Proceedings. Barcelona: UOC, OU, BYU. [Accessed: 10/08/2021].< http://hdl.handle.net/10609/4869>

Trotter, S. R. (2015). Breaking the law of Jante. *eSharp, Myth and Nation, 23*, 1-24.

Tsubaki, A. T. (1971). Zeami and the transition of the concept of yūgen: a note on Japanese aesthetics. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism, 30*(1), 55-67.

Undusk, R. (2006). Disegno e colore: art historical reflections on the structuring of space. *Studies in Environmental Aesthetics and Semiotics, 5,* 37-48.

Ward, W. E. (1952). The Lotus Symbol: Its meaning in Buddhist Art and Philosophy. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, *11*(2).

Werckmeister, O. K. (1973). Marx on ideology and art. *New Literary History, 4*(3), 501-519.

Williams, S. (2012, 20 Mart). *Nietzsche's critique of Christianity, Stephen N. Williams.* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=ZN99fV7JuIk

Wypijewski, J. (Ed.) (1997). *Painting by Numbers: Komar and Melamid's Guide to Art*. New York: Farrar, Straus & Giroux.

Varden, H. (2017). Kant and women. *Pacific Philosophical Quarterly, 98*(4), 653-694.

Yanal, R. J. (1998). The institutional theory of art. *The Encyclopedia of Aesthetics* (Ed. Michael Kelly), Oxford University Press.

Zahavi, Am. & Zahavi, Av. (1997). *The Handicap Principle: A Missing Piece of Darwin's Puzzle.* New York: Oxford University Press.

Zeno of Citium (2021). Zeno of Citium Quotes. Erişim Tarihi: 13 Eylül 2021. Erişim Linki: https://citatis.com/a22202/01dfdd/

Görsel Kaynaklar

Görsel 3.2. Parthenon. https://www.sanatinyolculugu.com/parthenon-tapinagi-yuksek-antik-sanat/ Erişim Tarihi: 20.02.2022.

Görsel 3.3. Vitruvian man, Leonardo Da Vinci. https://en.wikipedia.org/wiki/Vitruvian_Man Erişim Tarihi: 20.02.2022.

Görsel 3.4. Fibonacci spirali galaksi, Space.com. Erişim linki: https://www.space.com/hubble-photo-blue-spiral-galaxy-ngc-2336 Erişim Tarihi: 21 Kasım 2021.

Görsel 3.6. Starry night, Vincent Van Gogh. https://artsandculture.google.com/asset/the-starry-night/bgEuwDxel93-Pg?hl=en-GB Erişim Tarihi: 20.02.2022.

Görsel 3.8. Ayçiçeğinde Fibonacci spirali. Cleveland Design. Erişim linki: https://clevelanddesign.com/insights/the-nature-of-design-the-fibonacci-sequence-and-the-golden-ratio/ Erişim Tarihi: 21 Kasım 2021.

Görsel 3.9. İnsan elinde Fibonacci. https://frackingthedebate.wordpress.com/2012/04/30/we-are-the-center-of-our-universe-14/ Erişim Tarihi: 20.02.2022.

Görsel 3.12. Doğada Fibonacci spirali. *Tumamoc Sketchbook.* Erişim linki: https://tumamocsketchbook.com/2021/05/what-is-the-golden-spiral-to-understand-it-we-need-to-draw-it.html Erişim Tarihi: 21 Kasım 2021.

Görsel 9.1. Kapitalist sistem piramidi. https://robscholtemuseum.nl/dr-pierre-gilbert-le-gouvernement-mondial-conference-de-1996/pyramid-of-capitalist-system-foto-industrial-worker/ Erişim Tarihi: 20.02.2022.

Görsel 11.1. J. Howard Miller, "We Can Do It!" afiş,1943. https://en.wikipedia.org/wiki/We_Can_Do_It! Erişim Tarihi: 20.02.2022.

Görsel 12.1. Çeşitli sandalye tasarımları. (bağlantı linkleri sırasına göre verilmiştir):

Victorian chair, https://www.londonfine.co.uk/products/antique-armchair-19th-century-victorian-chair-walnut-needlepoint-circa-1850?variant=12497384538189

Mid-Century Style chair, https://www.eurway.com/paradigm-lounge-chair-blue-walnut

Mid-Century Style chair, https://emfurn.com/collections/iconic-modern-chairs/products/saarinen-style-tulip-dining-vinyl-side-chair

Mid-Century Style chair, https://www.lowes.com/pd/Versanora-Set-of-2-Minimalist-Contemporary-Side-Chair/1002011340

IKEA chair, https://www.ikea.com/ca/en/p/fanbyn-chair-white-s49228474/ Erişim Tarihi: 10.02.2021.

Görsel 12.2. Art Nouveau tarzı ve Bauhaus işlevselci tasarımı.

Art Nouveau Chair, https://auctions.webbs.co.nz/m/lot-details/index/catalog/149/lot/24381/A-Spectacular-Art-Nouveau-Chair?url=%2Fm%2Fview-auctions%2Fcatalog%2Fid%2F149%3Fcat%3D121%26page%3D1%26view%3Dlist, Erişim Tarihi: 10.02.2021.

Wassily chair, https://www.knoll.com/product/wassily-chair?section=design, Erişim Tarihi: 10.03.2021.

Görsel 13.1. Acheulean el baltası. https://www.worldhistory.org/article/991/prehistoric-hunter-gatherer-societies/ Erişim Tarihi: 12.12.2016.

Görsel 13.3. Peacock. https://worldbirds.com/peacock-symbolism/ Erişim Tarihi: 13.04.2021.

Görsel 13.4. Acheulean el baltası. https://mcopesblog.wordpress.com/2013/03/ Erişim Tarihi: 10.04.2016.

Görsel 14.2. Menorah. https://edu.glogster.com/glog/judaism/1h0pwx9akxt?=glogpedia-source Erişim Tarihi: 19.01.2016.

Görsel 19.1. Tiziano*, "*Meryem ve Çocuk İsa", 1515-1518, Panel Üzerine Yağlı Boya, 86 cm x 130 cm, Museo Del Prado, Madrid, İspanya. https://en.wikipedia.org/wiki/File:Tiziano,_Madonna_and_Child_with_Sts_Dorothy_and_George.jpg Erişim Tarihi: 8.9.2020.

Görsel 19.2. Raffaello, "Atina Okulu", 1509-1511, Fresco, 500 cm x 770 cm, Apostolic Palace, Vatikan. https://en.wikipedia.org/wiki/The_School_of_Athens#/media/File:%22The_School_of_Athens%22_by_Raffaello_Sanzio_da_Urbino.jpg Erişim Tarihi: 8.9.2020.

Görsel 19.3. Anthony Van Dyck, "Kral I. Charles Avda", c.1635, Tuval Üzerine Yağlı Boya, 76 cm x 105 cm, Louvre Müzesi, Paris, Fransa. https://en.wikipedia.org/wiki/Charles_I_at_the_Hunt#/media/File:Charles_I_of_England.jpg Erişim Tarihi: 8.9.2020.

Görsel 19.4. Michelangelo, Four Slaves (Dört Esir), c.1534, Mermer yontu, Accademia Gallery, Floransa, İtalya. http://www.accademia.org/explore-museum/halls/hall-prisoners/ Erişim Tarihi: 8.9.2020.

Görsel 20.1. Ortamda Wabi Sabi. *Vancouver Sun.* Erişim Tarihi: 16 Eylül 2021. Erişim linki: https://vancouversun.com/news/staff-blogs/how-alike-are-danish-hygge-and-japanese-wabi-sabi

Görsel 20.2. Cha no yu, çay seremonisi. *Chawan-Teabowl.com.* Erişim Tarihi: 16 Eylül 2021. Erişim linki: https://chawan-teabowl.com/chanoyu-japanese-tea-ceremony/

Görsel 20.3. Çay kulübesi. Japanese tea house. Erişim Tarihi: 13 Eylül 2021. Erişim linki: https://lakemissoulateacompany.com/japanese-tea-house-teaism-in-missoula-by-christina/

Görsel 20.4, 5, 6. Raku seramik örnekleri, Pelin Karakaş, Uludağ Üniversitesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı, Bursa.

Görsel 20.10. Modern architect magazine. Erişim Tarihi: 16 Eylül 2021. Erişim linki: https://modernarchitectmagazine.com/bila-wabi-sabi-apartment-sergey-makhno-architects/

Görsel 20.11. Wabi Sabi. Erişim Tarihi: 16 Eylül 2021. Erişim linki: https://medium.com/@kanalapp/wabi-sabi-29944eb0c0f1

4. Basım

BASKETBOLDA KONDİSYON

Dr. Uğur Dündar

Editör
Doç. Dr. Sibel Tetik Dündar

nobel

BASKETBOLDA KONDİSYON

Dr. Uğur Dündar

Yayın No.: 694
Beden Eğitimi-Spor No. : 25
ISBN: 978-605-133-595-7
E-ISBN: 978-625-371-505-2
Basım Sayısı: 4. Basım, Haziran 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Emre Gürbüz -emregurbuz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: İlknur Güçlü Erdoğan -ilknur@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Dündar, Uğur.
Basketbolda Kondisyon / Uğur Dündar
4. Basım, VIII + 240 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-605-133-595-7
E-ISBN: 978-625-371-505-2
1. Anternman 2. Kondisyon 3. Basketbol

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

1- BASKETBOL İÇİN FİZİKSEL UYGUNLUK 1
1.1- SPORCULARIN UYGUNLUĞU 1
1.2- BASKETBOLDA ENERJİ SİSTEMLERİ 2
1.3- KAS GÜCÜ 6
1.4- KAS DAYANIKLILIĞI 7
1.5- ESNEKLİK (FLEXIBILITY) 7
1.6- VÜCUT KOMPOZİSYONU (BODY COMPOSITION).....8

2- KONDİSYON İLKELERİ 9
2.1- YÜKLENME VE UYUM 9
2.2- ÖZGÜNLÜK (SPECIFITY) 12
2.3- ADAPTASYON.....13
2.4- ŞİDDET 13
2.5- SÜRE 19
2.6- SIKLIK 20
2.7- PERİODLAMA.....20
2.8- İLERLEME (PROGRESSION) 21
2.9- BASKETBOL KONDİSYONUNA İLİŞKİN EK BİLGİLER.....21

3- STRETCHING-FLEXIBILITY 27
3.1- ISINMA.....27
3.2- STRETCHİNG.....27
3.3- ANTRENMANA GEÇİŞ.....42

4- SPORSAL VERİM ÖĞELERİ 43
4.1- SÜRAT ANTRENMANININ TEORİ VE UYGULAMASI 43
4.1.1- Süratin Fizyolojik Koşulları.....46
4.1.2-- Sürat Antrenman Yöntemi 47
4.1.3- Sürat Antrenman Uygulamaları.....51
4.2- KUVVET ANTRENMANININ TEORİ VE UYGULAMASI 59
4.2.1-Kuvvet Antrenmanlarının İlkeleri.....63
4.2.2- Kuvvet Antrenmanının Etkileri.....65

4.2.3- Kuvvet Antrenmanında Dikkat Edilecek Noktalar 66
4.2.4- Kuvvet Antrenman Yöntemleri 67
4.2.5- Kuvvet ve Bileşenlerini Geliştirmede Kullanılan Yöntemler 70
4.2.5.1- Maksimal Kuvvet Geliştirmenin Özellikleri 70
4.2.5.2- Güç Geliştirmenin Özellikleri 70
4.2.5.3- Kassal Dayanıklılığı Geliştirmenin Özellikleri 71

5- BASKETBOLDE DRİLLERİN KULLANILMASI.....97
5.1- DRİLLER HAKKINDA.....97
5.2- BİREYSEL VE TAKIM DRİLLERİ 98
5.3- ÇEŞİTLİLİK, DRİLLERİNİN GÜZELLİĞİDİR.....98
5.4- DRİLL İÇERİĞİNİ ANLAMA 99
5.5- BİREYSEL ÇALIŞMALAR.....100

6- BASKETBOL TAKIM PROGRAMLARI 207
6.1- GÜVENLİK ÖNLEMLERİ 207
6.2- BİR PROGRAM GELİŞTİRME.....208
6.3- ANTRENMAN PERİYODLARINA AİT ÖRNEKLER 208
6.4- ÇALIŞMAYI DEĞERLENDİRME 210
6.5- HER PERİOD İÇİN ANTRENMAN ÖRNEĞİ 212
6.5.1- Sezon Dışı.....213
6.5.2- Sezon Öncesi.....215
6.5.3- Sezon İçi 217
6.6- ANTRENMANDA YAPILAN UYGULAMALAR.....220

7- PLYOMETRIK ÇALIŞMALAR.....229

8- LİTERATÜR.....239

8- LİTERATÜR

1. **Açıkada, C**., **Ergen, E.** : Bilim ve Spor. Ankara. 1990.
2. **Anthony, C.P., N.J. Kolthoff.** : Textbook of Anatomy anf Physiology 9 th ed. St.Louis: Mosby. 1975.
3. **Astrand, P.O.,and K. Rodahl.** : Textbook of Work Physiology. New York: McGraw-Hill 1970.
4. **Bagırğan, T.** : Sürat Çalışmaları. Ankara.1982.
5. **Beaulieu, J.E.** : Flexibility: Roundtable. NSCA Journal 6(4):10-22, 71-73 1984.
6. **Bobby R. Smith** : The University of South Florida's off season strength training for Basketbol. Strength and Conditioning'NSCA, Vol: 18, N:2, Pp.74-76. April- 1996.
7. **Bompa,T.** : Theory and Methodology of Training.Kendall/Hunt Publishing Company. pp.29-38. 1994.
8. **Brittenham, G.** : Complete Conditioning for Basketboll. Human Kinetics. New York. 1996.
9. **British Amateur Athletic Board** : Coaching Theory Manual. London. 1985.
10. **Bruno, P.** : Strength Training for Basketball. Champaing, İllinois, 1994.
11. **Buhrle, M.** : Die Lehre der Leichtathletic. 26.1.1971.
12. **Candan, N., Dündar, U.** : Atletizm Teorisi. Manisa. 1988.
13. **Carl, G.** : Gewichtheben. Berlin.1967.
14. **Chu, D.A.** : Jumping into Plyometrics. Champaing, İllinois, 1992.
15. **Cornelıus, W.J.** : The Effective Way, NSCA Journal 7(3): 62-64. 1985

16. **Cornelıus, W.J., M.M. Hinson.** : The Relationship between isometric contraction of hip extensor and subsequent flexibility in males. Sports Med. Phy. Fitness. 20: 75-80. 1980.

17 **de Vrıes, H.A.** : Physiology of Exercise for Physical Education and Athletics. Dubuque. I.A. Brown 1974.

18 **Domınguez, R.H.** : Flexibility: Roundtable. NSCA Journal 6(4):10-22, 71- 73 1984.

19 **Dündar, U.** : Sürat Koşuları Seminer Notları. Manisa. 1988.

20 **Fox, E.L.** : Sports Physiology. Philadelphia. Saunders. 1979.

21. **Gandelsman, A.B., Smirnov, K.M.** :The physiological foundations of training. Moskow, 1970.

22. **Getchell, B.** : Physical Fitness: A Way of Life. New Yory: Wiley, 1979.

23. **Güngör, G.** : Sürat Koşuları ve Bayrak Yarışları. Ankara. 1991.

24. **Harre, D.** : Principles of Sports Training. Berlin.1982.

25. **Harre, D.** : Trainingslehre. Berlin. 1973.

26. **Hettinger, T**. : Isometric muscle training. Stuttgard. Verlag, 1966.

27. **Hollmann, W., Hettinger, T**.: Arbeits und Trainingsgrundlagen. Stuttgart. 1980.

28. **Ikai, M., Yabe, K.** : Comparison of maximum muscle strength produced by voluntary and electric stimulation. Cited by: Schroeder, W. in: The correlation of force with the other motor abilities. Theorie und Praxis der Körperkultur. 12: 98-121, 1969.

29. **James, C.R., Robert, C.F.** : Plyometrics. Champaing, İllinois, 1985.

30. **Johnson, C.T.** :'Strenght loadings in phase of Training', Athletics Coach, Vol: 12, No:1. London. 1977.

31. **Jonath, U.** : Circuittraining, Hamburg. 1985.

32. **Karvonen, M., Kentala, E., Mustala, O.** : The effects of training on heart rate. A longitudinal study. Am. Med. Exp. Bio. Fen. 35: 307-315, 1957.

33. **Kots, I.M.** : Lecture Series,Concordia University, Montreal, Dec. 1977

34. **Letzelter, H., Letzelter, M.** : Krafttraining. Hamburg. 1986.

35. **Martin, D.** : Grundlagen der Trainingslehre. Schondorf. 1977.

36. **Matwejew, L.P.** : Grundlagen des Sportlichen Trainings. Berlin. 1981.

37. **Mühlfriedel, B.** : Trainingslehre. Frankfurt. 1987.

38. **Nikiforov, I.B.** : About the structure of training in boxing. Moskow, Scientific work, 81-91, 1974.

39. **Nöcker, J.** : Physiologider Leibesübungen. Stuttgart. 1971.

40. **Prentıce, W.E.** : Acomparison of static stretching and PNF stretching for improving hip joint flexibility. Athl. Training 18(1): 56-59. 1983

41. **Prentıce, W.E.** : Flexibility: Roundtable. NSCA Journal 6(4):10-22, 71-73 1984.

42. **Rider, H., Wolfermann, K.** : Speerwurftraining. In: Die Lehre der Leichtathletik. 25. 1974.

43. **Scholich, M.** : Kreistraining. Berlin. 1974.

44. **Sevim, Y.** : Basketbolda Kondisyon Antrenmanı. Ankara, 1999.

45. **Teodorescu, L.** : Theoretical and methodological aspects of team sports. Bucharest, 1975.

46. **Thomas, R., Barney, R.** : Weight Training. Champaing, İllinois, 1992.

47. **Tschiene, P.** : Moderne Tenderzer im Krafttraining des Hockleistungssports. Frankfurt. 1975.

48. **Webster, D.** : Soviet secret weapon. International Olympic Lifters, 2:24-26, 1975

49. **Weineck, C.** : Optimales Training. Erlengen. 1985.

50. **Werschoshanskij, J.W.** : Moderness Krafttraining im Sport. Berlin. 1972.

51. **William, J.K., Steven, J.F.** : Strength Training for Young Athletes. Champaing, İllinois, 1993.

Güncellenmiş ve Genişletilmiş 4. Basım

SAĞLIK POLİTİKASI VE PLANLAMASI

Doç. Dr. Gökhan Aba

nobel

SAĞLIK POLİTİKASI VE PLANLAMASI

Doç. Dr. Gökhan Aba

Yayın No.: 2146
Sağlık Bilimleri No.: 034
ISBN: 978-605-7928-55-9
E-ISBN: 978-625-402-681-2
Basım Sayısı: Güncellenmiş ve Genişletilmiş 4. Basım, Ocak 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Süleyman Gezgin -suleyman@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Aba, Gökhan.
Sağlık Politikası ve Planlaması / Gökhan Aba
Güncellenmiş ve Genişletilmiş 4. Basım, XII + 290 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-605-7928-55-9
E-ISBN: 978-625-402-681-2
1. Sağlık 2. Sağlık Politikası 3. Sağlık Planlaması

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ v

I. BÖLÜM: POLİTİKA VE SAĞLIK POLİTİKASI 1

1.1. POLİTİKA KAVRAMI 1
1.2. SAĞLIK POLİTİKASI KAVRAMI 3
1.2.1. Sağlık Politikası Nedir? 3
1.2.2. Sağlık Politikaları İçin Gerekli Ön Şartlar 6
1.2.3. Sağlık Politikalarının Temel Amacı 7
1.2.4. Sağlık Politikasını Etkileyen Bağlamsal Faktörler 8
1.2.5. Sağlıkta Politika Döngüsü 8
1.2.6. Politika Belirleme ve Planlama Teorileri 15
1.2.6.1. Rasyonel Politika Belirleme ve Planlama Teorisi 15
1.2.6.2. Marjinal Politika Belirleme ve Planlama Teorisi 16
1.2.6.3. Karmaşık Gözlem Teorisi 18
1.2.7. Politika Belirleme ve Güç Teorileri 18
1.2.7.1. Çoğulcu (Pluralist) Teori 19
1.2.7.2. Elitist Teori 19
1.2.7.3. Marksist Teori 20
1.2.7.4. Yapısal Yaklaşımlar 21
1.2.8. Sağlık Politikalarında Yer Alan Aktörler 22
1.2.8.1. Resmi Aktörler 22
1.2.8.2. Gayri Resmi (Sivil) Aktörler 24
1.2.8.3. Uluslararası Aktörler 26
1.3. SAĞLIK POLİTİKALARINDA ÖNCELİK BELİRLEME 27
1.3.1. Öncelik Belirlemede Taraflar 30
1.3.2. Sağlık Sektöründe Önceliklendirme Alanları 31
1.3.3. Dünyada ve Türkiye'de Durum 34
1.4. SAĞLIK POLİTİKALARI VE DEVLETİN ROLÜ 37
1.4.1. Devletin Sağlığa Müdahale Sebepleri 40
1.4.2. Devletin Sağlık Hizmetleri Piyasasına Müdahale Şekilleri 46
KAYNAKLAR 49

II. BÖLÜM: PLANLAMA VE SAĞLIK PLANLAMASI 53
2.1. PLANLAMA KAVRAMI.....53
2.2. SAĞLIK PLANLAMASI.....54
2.3. BAZI ÖZEL SAĞLIK PLANLAMA ALANLARI.....58
2.3.1. Özellikli Sağlık Hizmetleri Planlaması.....58
2.3.2. Bölge Tabanlı Sağlık Hizmet Planlaması 60
2.3.3. Hastane Planlaması.....63
2.3.3.1. Hastane Rolleri.....67
2.3.3.2. Hastane Rollerinin Belirlenmesinde Dikkate Alınacak Özel Kriterler.....69
2.3.3.3. Hastane Rollerinin Kurum Bazlı Belirlenmesi ve Gruplandırılması 70
2.3.4. Sağlık Hizmetlerinde Kapasite Planlama.....75
2.3.5. Sağlık İnsan Gücü Planlaması 80
2.3.5.1. Sağlık İnsan Gücü Planlamasının Gerekçesi...82
2.3.5.2. Türkiye'de Sağlık İnsan Gücü Planlaması 82
2.3.5.3. Sağlık İnsan Gücü Planlamasında Başvurulan Yöntem ve Yaklaşımlar.....86
2.3.5.4. Sağlık İnsan Gücü Planlamasında Kullanılan Ölçütler.....87
2.3.5.5. Sağlık İnsan Gücü Planlamasının Aşamaları ..88
2.3.5.6. Sağlık İnsan Gücü Planlama Çabalarındaki Başarısızlığın Nedenleri 89
2.3.6. Sağlıkta Stratejik Planlama.....90
2.4. KALKINMA PLANLARI VE KALKINMA PLANLARINDA SAĞLIK POLİTİKALARI.....99
2.4.1. Birinci Kalkınma Planı ve Sağlık (1963-1967).....100
2.4.2. İkinci Kalkınma Planı ve Sağlık (1968-1972) 102
2.4.3. Üçüncü Kalkınma Planı ve Sağlık (1973-1977) 107
2.4.4. Dördüncü Kalkınma Planı ve Sağlık (1979-1983).....110
2.4.5. Beşinci Kalkınma Planı ve Sağlık (1985-1989).....113
2.4.6. Altıncı Kalkınma Planı ve Sağlık (1990-1994).....115
2.4.7. Yedinci Kalkınma Planı ve Sağlık (1996-2000).....117
2.4.8. Sekizinci Kalkınma Planı ve Sağlık (2001-2005).....121
2.4.9. Dokuzuncu Kalkınma Planı ve Sağlık (2007-2013) 125
2.4.10. Onuncu Kalkınma Planı ve Sağlık (2014-2018).....127
2.4.11. On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023).....132
2.4.12. On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) 135
KAYNAKLAR 138

III. BÖLÜM: TÜRKİYE'DE SAĞLIK POLİTİKALARI 143
3.1. TÜRKİYE'DE GEÇMİŞ DÖNEM SAĞLIK POLİTİKALARI 143
3.1.1. Cumhuriyet'in İlanı Öncesi Sağlık Politikaları 144
3.1.2. 1920-1923 Dönemi Sağlık Politikaları 146
3.1.3. 1923-1946 Dönemi Sağlık Politikaları 146
3.1.4. 1946-1960 Dönemi Sağlık Politikaları 148
3.1.5. 1960-1980 Dönemi Sağlık Politikaları 150
3.1.6. 1980-2000 Dönemi Sağlık Politikaları 153
3.2. SAĞLIKTA DÖNÜŞÜM PROGRAMI 155
3.2.1. Sağlıkta Dönüşüm Programının Amaçları ve Hedefleri 156
3.2.2. Sağlıkta Dönüşüm Programının Temel İlkeleri 157
3.2.3. Sağlıkta Dönüşüm Programının Bileşenleri 158
3.2.4. Sağlıkta Dönüşüm Programı Çerçevesinde Gerçekleştirilen Uygulamalar 165
3.2.5. Sağlıkta Dönüşüm Programında Başarısız Olunan Alanlar 169
3.2.5.1. Sağlık Bakanlığı Merkez Teşkilat Yapısındaki Değişiklikler 170
3.2.5.2. Taşra Teşkilatındaki Üçlü Yapı 171
3.2.5.3. Kamu Hastaneleri Yönetim Modelindeki Başarısızlıklar 172
3.2.5.4. Sevk Sistemi 176
3.3. SAĞLIKTA DÖNÜŞÜM PROGRAMI-2. FAZ 177
3.4. SAĞLIKTA GELİŞİM, KALİTE VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK DÖNEMİ 181
KAYNAKLAR 193
IV. BÖLÜM: KÜRESEL SAĞLIK POLİTİKALARI 197
4.1. KÜRESELLEŞME VE SAĞLIK İLİŞKİSİ 197
4.2. KÜRESEL SAĞLIK POLİTİKALARINA YÖN VEREN ÖNEMLİ GELİŞMELER 203
4.2.1. Lalonde Raporu 204
4.2.2. Alma-Ata Bildirgesi 204
4.2.3. 2000 Yılında Herkes İçin Sağlık (Health For All by the Year 2000) 205
4.2.4. Sağlık 21 Hedefleri (Health for All by the Year 2020) 206
4.2.5. Binyıl Kalkınma Hedefleri (Millenium Development Goals-MDGs) 206
4.2.6. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (Sustainable Development Goals-SDGs) 207

4.3. ULUSLARARASI SAĞLIK KURULUŞLARI VE SAĞLIK POLİTİKALARINDAKİ ROLLERİ 210
4.3.1. Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization-WHO) 210
4.3.2. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization-UNESCO) 214
4.3.3. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (United Nations International Children's Emergency Fund-UNICEF) 215
4.3.4. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agriculture Organization of the United Nations-FAO) 216
4.3.5. Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (United Nations Population Fund-UNFPA) 217
4.3.6. Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi (United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs-OCHA) 218
4.3.7. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme-UNDP) 218
4.3.8. Dünya Bankası (World Bank-WB) 219
4.3.9. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (Organization for Economic Co-operation and Development –OECD) 220
4.3.10. Uluslararası Sağlık Ekonomisi Birliği (International Health Economics Association-IHEA) ... 221
4.3.11. Uluslararası Klinik Epidemiyoloji Ağı (International Clinical Epidemiyology Network-INCLEN) 221
4.3.12. Uluslararası Tıp Gönüllüleri Birliği (The International Medical Volunteers Association-IMVA) 222
4.3.13. Uluslararası Sağlık Merkezi (The Center For International Health-CIH) 223
4.3.14. Uluslararası Tıp Bilimleri Organizasyonları Konseyi (The Council For International Organizations of Medical Sciences-CIOMS) 223
4.3.15. Uluslararası Halk Sağlığı Örgütü (International Public Health Organization-IPHO) 224

4.3.16. Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketi (International Red Cross and Red Crescent Movement) 224
4.3.16.1. Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC) 224
4.3.16.2. Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu 225
4.3.16.3. Ulusal Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri 225
4.3.16.4. Türk Kızılayı (Turkish Red Crescent) 226
4.3.17. Uluslararası Halk Sağlığı Bürosu (The Office International d'Hygiène Publique-OIHP) 227
4.3.18. Avrupa Sağlık Yönetimi Birliği (European Health Management Association-EHMA) .. 227
4.3.19. Avrupa Halk Sağlığı Birliği (The European Public Health Association-EUPHA) ... 228
4.3.20. ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı (United States Agency For Development-USAID) 228
4.3.21. Ford Vakfı (Ford Foundation) 229
4.3.22. Rockefeller Vakfı (The Rockefeller Foundation) 229
4.4. TEK SAĞLIK POLİTİKASI 229
KAYNAKLAR 232
V. BÖLÜM: TÜRKİYE'DE BAZI GÜNCEL SAĞLIK POLİTİKASI KONULARI 237
5.1. ÇOK PAYDAŞLI (SEKTÖRLÜ) SAĞLIK SORUMLULUĞU 237
5.1.1. Çok Sektörlü Sağlık Sorumluğu Geliştirme Programı 238
5.1.1.1. Sağlığın Korunması ve Geliştirilmesine Çok Sektörlü Yaklaşım 239
5.1.1.2. Tedavi ve Rehabilite Edici Sağlık Hizmetlerine Çok Paydaşlı Yaklaşım 244
5.1.2. Bulaşıcı Olmayan Hastalıklar Çok Paydaşlı Eylem Planı 245
5.2. KAMU ÖZEL İŞBİRLİĞİ VE ŞEHİR HASTANELERİ 249
5.2.1. Kamu Özel İş Birliği (KÖİ) 249
5.2.2. Şehir Hastaneleri (Entegre Sağlık Kampüsleri) 251
5.2.3. Şehir Hastanelerinde Mevcut Durum 252
5.2.4. Şehir Hastanelerine Yönelik Eleştiriler 254
5.3. SAĞLIK TURİZMİ 257
5.3.1. Sağlık Turizmi Türleri 259
5.3.1.1. Medikal Turizm 259
5.3.1.2. Termal Turizm 260

5.3.1.3. İleri Yaş ve Engelli Turizmi 261
5.3.2. Türkiye'de Sağlık Turizmi 261
5.3.3. Sağlık Turizmi İle İlgili Türkiye'deki Merkezi Yapılanma 263
5.3.3.1. Sağlık Bakanlığı 2019-2023 Stratejik Planı'nda Sağlık Turizmi 264
5.3.3.2. Sağlık Turizminin Geliştirilmesi Programı ... 264
5.3.3.3. Sağlık Turizmi Koordinasyon Kurulu (SATURK) 266
5.3.3.4. Sağlık Turizmi Hasta Takip Sistemi (Yabancı Hasta Takip Sistemi) 267
5.3.3.5. Sağlık Turizmi Bölge Koordinatörlüğü Sistemi 268
5.3.3.6. Uluslararası Hasta Destek Birimi Tercümanlık ve Çağrı Merkezi 269
5.3.4. Sağlık Serbest Bölgeleri 269
5.3.5. Health Türkiye 272
5.4. SAĞLIKLI HAYAT MERKEZLERİ 275
5.5. BAĞIMLILIKLA MÜCADELE MERKEZLERİ 277
5.5.1. AMATEM ve ÇEMATEM 279
5.5.2. Arındırma Merkezleri 279
5.5.3. Bağımlı Hastalar için Rehabilitasyon Merkezleri (BAHAR) 280
5.5.4. Çocuk Destek Merkezleri (ÇODEM) 281
5.5.5. Yeşilay Danışmanlık Merkezi (YEDAM) 282
5.6. SAĞLIKLI YAŞ ALMA MERKEZLERİ (YAŞAM) 283
5.7. MÜKEMMELLİYET MERKEZLERİ 285
KAYNAKLAR 287

I. BÖLÜM

POLİTİKA VE SAĞLIK POLİTİKASI

Bu bölümde, politika ve sağlık politikası kavramlarına, sağlık politikalarında önceliklendirme ve devletin rolü konularına yer verilmiştir.

1.1. POLİTİKA KAVRAMI

Politika kavramı, sosyal bilimlerde, tanımlanması oldukça güç bir kavramdır. Politika kavramının tanımına geçmeden önce, kavramın iki farklı karşılığının olduğunu belirtmekte fayda vardır. İngilizce'de "politics" olarak karşımıza çıkan politika kavramının karşılığı *siyaset*tir. "Policy" ise davranış biçimi, düşünce yapısı anlamında kullanılan *politika* olarak çevrilmektedir (http://www.tdk.gov.tr).

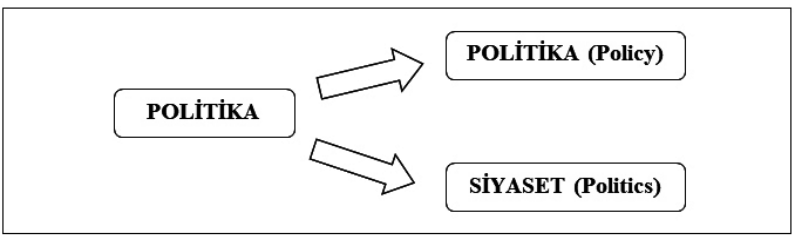

Şekil 1.1. Politika ve Siyaset Ayrımı

Siyaset ve politika ifadeleri, Türkçe'de eş anlamlı kullanılmasına rağmen, her ikisinin de kökeni farklıdır. Politika, (politics), eski Yunanca'da "şehir" anlamına gelen "polis" kelimesinden türemiştir. Po-

KAYNAKLAR

Akdağ, R. (2008a). İlerleme Raporu, Türkiye Sağlıkta Dönüşüm Programı. T.C. Sağlık Bakanlığı Yayın No: 749, Ankara.

Akdur R. (1999). Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılında Türkiye'de Sağlık Politikaları. Türkiye Bilimler Akademisi (TUBA), Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılında Bilim "Bilanço 1923-1998" Ulusal Toplantısı, Ayrı Basım, Ankara, s. 47-60.

Aktan, C.C. ve Işık, A. (2007). Sağlık Hizmetlerinde Devletin Değişen Rolü. İçinde: Sağlık Ekonomisi ve Sağlık Yönetimi. Ed: Coşkun Can Aktan ve Ulvi Saran. Aura Kitapları, İstanbul.

Akyüz, Ü. (2009). Siyaset ve Ahlak. Yasama Dergisi, No:11, s. 93-129.

Arslan, A. (2003). Eşitsizliğin Teorik Temelleri: Elit Teorisi. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(2), s. 115-135.

Buse, K., Mays, N. ve Walt G. (2005) Making Health Policy. Open University Press, London.

Civan, A. (2009). Sağlık Sektöründe Devletin Rolü. Ed: Ali Coşkun, Ahmet Akın. İçinde: Sağlık İşletmeleri Yönetim Rehberi. Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Çalışkan, Z. (2009). Sağlık Hizmetlerinde Önceliklerin Belirlenmesinde Ekonomik Değerlendirme Yöntemi Olarak Maliyet-Etkililik Analizi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14 (2), s.311-332.

Çelik, Y. (2011). Sağlık Ekonomisi. Siyasal Kitabevi, Ankara.

Çevik, H.H. (2012). Kamu Politikası. İçinde: Kamu Yönetimi. Atatürk Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Erzurum.

Demir, M. (2014). Sağlık Politikaları Kime Emanet? Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi, 31, s. 18-19.

Devlet Planlama Teşkilatı. (2001). Sağlıkta Öncelikler ve Hedefler Alt Komisyonu Raporu. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Sağlık Hizmetlerinde Etkinlik Özel İhtisas Komisyonu. DPT: 2561, ÖİK: 577, Ankara.

Er, Ü. (2011). Sağlıkta Dönüşümün Aracı: Genel Sağlık Sigortası. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Erdoğan, H. (2014). Türkiye'de Sağlık Politikaları ve Sağlıkta Dönüşüm Programı (2003–2010). Beyken Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Ertürk Atabey, S. (2012). Sağlık Sistemleri ve Sağlık Politikası. Gazi Kitabevi, Ankara.

Fişek, N. (1984). Türkiye'de Sağlık Politikası. Toplum ve Hekim, No:34, s.30-31.

Genar (2012). Türkiye Sosyal, Ekonomik ve Politik Analiz-4, http://www.genar.com.tr/download/SEPA_GENAR_NISAN_2012.pdf

Gilson, L. (2012). Health Policy and Systems Research A Methodology Reader. WHO Document Production Services, Geneva, Switzerland.

Harrington, C. ve Estes, CL. (2004). Health Policy: Crisis and Reform in the U.S. Healthcare Delivery System. 4th ed, Jones & Bartlett Learning, Sudbury, MA.

Hayran, O. (2016a). Kanıta Dayaklı İnsan Odaklı Sağlık Yönetimi. Yüce Yayımları, İstanbul.

http://www.tdk.gov.tr

http://www.who.int/topics/health_policy/en/

https://www.opensecrets.org/lobby/indus.php?id=h&year=2016).

İrgil, E. (1997). Sağlıkta Öncelikler. Toplum ve Hekim, 12, s. 59-77.

Leichter, H.M. (1979). A Comparative Approach to Policy Analysis: Health Care Policy in Four Nations. Cambridge University Press, Cambridge.

Orhaner, E. (2004). Türkiye'de Sağlık Sigortası. Siyasal Kitabevi, Ankara.

Resmî Gazete. (2018). Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (Kararname Sayısı: 1). Tarih: 10.07.2018, Sayı: 30474.

Roberts, M.J., Hsiao, W., Berman, P. ve Reich, M. R. (2009). Sağlık Reformunun Doğru Yapılması-Performans ve Hakkaniyetin Geliştirilmesi İçin Bir Kılavuz. Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı Hıfzıssıhha Mektebi Müdürlüğü, Sağlık Bakanlığı Yayın No: 784, Ankara.

Ryynaänen O.P., Myllykangasa, M., Kinnunen, J. ve Takala, J. (1999). Attitudes to Health Care Prioritisation Methods and Criteria Among Nurses, Doctors, Politicians and The General Public. Social Science & Medicine, 49, s. 1529-1539.

Sargutan, E. (2005). Sağlık Sektörü ve Sağlık Sistemlerinin Yapısı. Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 8(3), s. 400-428.

Sur, H. (2006). Sağlık Sektöründe Sağlıklı Yönetim. Avrasya Global Yayınları, İstanbul.

T.C. Sağlık Bakanlığı & Başkent Üniversitesi. (2004). Ulusal Hastalık Yükü ve Maliyet Etkililik Projesi, Hastalık Yükü Final Rapor. http://www.toraks.org.tr/userfiles/file/ulusal_hastalik_yuku_hastalikyukuTR.pdf

T.C. Sağlık Bakanlığı & Hacettepe Üniversitesi. (2016). Ulusal hastalık yükü çalışması 2013. http://www.hips.hacettepe.edu.tr/ UHYCSunumu_06122016.pdf

T.C. Sağlık Bakanlığı. (1998). Sağlığın Teşviki ve Geliştirilmesi Sözlüğü. Bakanlık Yayın No: 814, Ankara.

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2004). Türkiye Ulusal Sağlık Hesapları (1999–2000). Bakanlık Yayın No: SB-HM-2004/08, Ankara.

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2006). Türkiye Ulusal Sağlık Hesapları Hane Halkı Sağlık Harcamaları (2002-2003). Bakanlık Yayın No: 691, HM Yayın No: SB-HM-2005/09, Ankara.

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2019). Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2018. Sağlık Bakanlığı Yayınları, Ankara.

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2023). Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2022 Haber Bülteni. https://sbsgm.saglik.gov.tr/TR-99904/saglik-istatistikleri-yilligi-2022-haber-bulteni.html

Tatar, M. (2006). Sağlık Politikası Nedir? Makro Bakış, Sağlık Politikası Gündemi, No: 2, s. 22-23.

Tatar, M. (2007). Sağlık Politikası ve Politika Belirleme Süreci: Teori ve Türk Sağlık Politikalarına Genel Bir Bakış. İçinde: Sağlık Ekonomisi ve Politikası. Ed: Coşkun Can Aktan, Ulvi Saran, Aura Kitapları, İstanbul.

Tatar, M. (2008). Sağlık Politikası ve Planlaması. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sağlık İdaresi Bölümü, Yayınlanmamış Ders Notları, Ankara.

Tatar, M. (2013). Sağlık Ekonomisi. Ed: Haydar Sur, Tunçay Palteki, içinde: Hastane Yönetimi, Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul.

Tatar, M., Şahin, İ. ve Büyükkayıkçı, H. (2003). Sağlık Hizmetlerinde Öncelik Belirleme: Teori ve SSK Hastaneleri Yöneticilerinin Görüşleri. Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 6(1), s. 3-20.

Top, M. (2006). Sağlık Hizmetlerinde Önceliklerin Belirlenmesi: Türkiye'de Öncelik Belirleme Sürecinde Rol Alan Tarafların Görüşleri ve Sağlık Politikalarına İlişkin Değerlendirmeleri. Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 9(1), s. 93-123.

Walt, G. (1994). Health Policy: An Introduction to Process and Power. Witwatersrand University Press, Johannesburg.

World Health Organization. (2000). The World Health Report 2000. Health Systems: Improving Performance. World Health Organization, Geneva.

Yıldırım, C. ve Yıldırım, S. (2013). Türkiye Tıbbi Ürünler Sektörünün Avrupa Birliği Ülkeleri ile Karşılaştırılmasına İlişkin bir Çalışma. Toplum ve Hizmet, 24(2), s. 83-94.

Yıldırım, H.H., Yıldırım, T. ve Akbulut, Y. (2012). Sağlık Sigortacılığı. Anadolu Üniversitesi (Yayın No: 2527), Açıköğretim Fakültesi (Yayın No: 1498), Eskişehir.

II. BÖLÜM

PLANLAMA VE SAĞLIK PLANLAMASI

2.1. PLANLAMA KAVRAMI

Yönetimin temel görevlerinden biri, hizmet verdiği toplumun ihtiyaçlarını belirlemek ve karşılamaktır. Bu ihtiyaçların tamamını karşılamak çoğu zaman mümkün olmayabilmektedir. Önemli olan bu ihtiyaçlar arasından öncelikli olanları seçip, eldeki kaynakları bu önceliklere göre kullanmak ve mümkün olan en yüksek hizmet verimliliğine ulaşmaya çalışmaktır. Bu işlevini yerine getirirken yönetici bir dizi kararlar vermek zorundadır, Bunlar:

- İhtiyaçların belirlenmesi,
- Önceliklerin belirlenmesi,
- Kaynakların sağlanması,
- İhtiyaçlara göre kaynakların paylaştırılması,
- Yapılacak işlerin belirlenmesi, uygulanması ve hizmetlerin değerlendirilmesi ile ilgili kararlardır.

Sayılan tüm bu unsurlar planlamanın ögeleridir. Bir başka deyişle planlama yönetimin en önemli ögesidir ve en üst kademeden en alt kademeye kadar tüm yöneticiler, planlama yapmak durumundadır. Planlama, geleceği tahmin etmek ve bu varsayımlara göre gelecekteki işleri düzenlemek demektir. Plan yapma düşüncesi akla geldiği anda planlama işlemi başlamış demektir. Bundan sonra yapılması gereken işlemler ve sırası planın türüne ve kapsamına göre değişebilir. Bilinmesi gereken

2028 Sağlık Hedefleri

	2022	2023	2028
On Bin Kişiye Düşen Hastane Yatağı Sayısı	30,7	32,0	36,0
Yüz Bin Kişiye Düşen Hekim Sayısı	228	240	315
Yüz Bin Kişiye Düşen Hemşire ve Ebe Sayısı	356	37	500
Aile Hekimliği Birimi Başına Düşen Nüfus	3.064	3.040	2.700
Nitelikli Hastane Yataklarının Tüm Hastane Yataklarına Oranı Sağlık Bakanlığı, %)	79,6	80,2	90,0
Bebek Ölüm Hızı (Bin Canlı Doğumda, Tüm Haftalar)	9,1	9,3	8,5
Anne Ölüm Oranı (Yüz Bin Canlı Doğumda)	12,6	12,6	12,0
Obezite Oranı (15 Yaş ve Üzeri, %) (Ölçüme Dayalı)	31,5	29,1	27,0
Diyabet Oranı (15 Yaş ve Üzeri, %) (Ölçüme Dayalı)	12,5	12,1	11,0
15 Yaş ve Üzeri Nüfusta Tütün Ürünü Kullanım Sıklığı (Her Gün ve Ara Sıra Kullananların Oranı %)	32	32	27
Fiziki Altyapının Dengeli Dağılım Oranı	1,60	1,42	1,38
Hekim Sayısının Dengeli Dağılım Oranı	2,29	2,38	2,0
Sezaryen Doğum Oranı (Bin Canlı Doğumda)	584	580	350

Kaynak: On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) (https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/11/On-Ikinci-Kalkinma-Plani_2024-2028_17112023.pdf

KAYNAKLAR

Ak, B. (1990). Hastane Yöneticiliği. Özkan Matbaacılık, Ankara.

Akdağ, R. (2011). T.C. Sağlık Bakanlığı Yataklı Sağlık Tesisleri Planlama Rehberi, Özet Kitap. T.C. Sağlık Bakanlığı, Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.

Ateş, M. (2012). Sağlık İşletmeciliği. Beta Basım Yayım, İstanbul.

Avcı, K. ve Ağaoğlu, S. (2014). Türkiye'de Sağlık İnsan Kaynakları Planlaması. Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi, 7(1), s. 83-94.

Bingöl, D. (2006). İnsan Kaynakları Yönetimi. Arıkan Basım Yayım, İstanbul.

Demir, Y. ve Çavuş, M.F. (2010). İnsan Kaynakları Planlamasının Etkinliğinde İnsan Kaynakları Bilgi Sistemleri (İKBS). Akademik Bakış Dergisi, 20, s. 1-17.

Devlet Planlama Teşkilatı. (2006a). 9. Kalkınma Planı (2007-2013). Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu, Karar Tarih: 28/6/2006, Karar No: 877, T.C. Başbakanlığı, Ankara.

Devlet Planlama Teşkilatı. (2006b). Kamu İdareleri İçin Stratejik Planlama Kılavuzu (2. Sürüm), http://www.sp.gov.tr/tr/kutuphane/s/55/

Doğan, M.S. (2001). Sağlık Sosyolojisi Açısından Türkiye'de Sağlık Planlaması. Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2, s. 86-100.

Erkal Karaman, G. (2016). Sağlık Hizmetlerinde Kapasite Planlama. İçinde: Sağlık Planlaması. Atatürk Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yayını, Erzurum.

Erkan, V. (2008). Kamu Kuruluşlarında Stratejik Planlama. Türkiye Uygulaması ve Kuruluşlarda Başarıyı Etkileyen Faktörler. Devlet Planlama Teşkilatı Yayın No: 2759, Ankara.

Genç, N. (2004). Yönetim ve Organizasyon: Çağdaş Sistemler ve Yaklaşımlar. Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Hayran, O. ve Sur, H. (1998). Sağlık Hizmetleri El Kitabı. Yüce Yayımları, İstanbul.

http://planlamadb.saglik.gov.tr/

http://planlamadb.saglik.gov.tr/TR,5708/saglik-hizmet-bolgesi.html

http://planlamadb.saglik.gov.tr/TR,5709/ozellikli-saglik-hizmetleri.html

https://shgmshpdb.saglik.gov.tr/TR-77376/ozellikli-planlama.html

http://www.who.int/healthsystems/hss_glossary/en/index5.html

https://sgb.saglik.gov.tr/Mevzuat/Yonergeler

Koçel, T. (2007). İşletme Yöneticiliği. 11. Basım, Arıkan Basım Yayın, İstanbul.

OECD. (2019). Health Statistics 2019, http://www.oecd.org/health/health-statistics.htm

Özcan, M. (2016). Sağlık Politikası ve Planlaması Temel Kavramlar. İçinde: Sağlık Planlaması. Atatürk Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yayını, Erzurum.

Özkul, AE. (2002). Kapasite Planlaması. İçinde: Sağlık Kurumlarında Kaynak Planlaması. Edt. Seçim, Hikmet; Hepkul, Ayşe. Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yayını, Yayın No: 768, Eskişehir.

Öztek, Z. (2001). Sağlık Hizmetleri Planlamasının Temel İlke ve Teknikleri. Birinci Basamak Sağlık Personeli İçin Uyum Eğitimi, Eğitim Materyali, No:5, T.C. Sağlık Bakanlığı, Ankara.

Resmi Gazete. (2003). Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu (5018). Tarih: 24.12.2003, Sayı: 25326

Resmi Gazete. (2017a). Sağlık Bakanlığı Taşra Teşkilatı İdari ve Hizmet Birimleri Kadro Standartları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. Tarih: 07.10.2017, Sayı: 30203.

Resmi Gazete. (2018a). Sağlık Bakanlığı Ve Bağlı Kuruluşları Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. Tarih: 02.03.2018, Sayı: 30348.

Sağlık Bakanlığı. (2023). Sağlık Bakanlığı Yataklı Sağlık Tesisleri Rollerinin Belirlenmesine İlişkin Kriterler. https://khgmsaglikhizmetleridb.saglik.gov.tr/TR-81722/hastane-rolleri.html

Şantaş, F., Özer, Ö. ve Çıraklı, Ü. (2012). Türk Kalkınma Planlarında Sağlık İnsan Gücü Planlaması. Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(2), s. 45-59.

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (1963). http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/ % 20Planlar/Attachments/9/plan1.pdf

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (1968). http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/ Kalknma% 20Planlar/Attachments/8/plan2.pdf

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (1973). http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma %20Planlar/Attachments/7/plan3.pdf

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (1979). http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma %20Planlar/Attachments/6/plan4.pdf

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (1984). http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma %20Planlar/Attachments/5/plan5.pdf

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (1989). http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma %20Planlar/Attachments/4/plan6.pdf

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (1995). http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/ Kalknma% 20Planlar/Attachments/3/plan7.pdf

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2000). http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/ Kalknma% 20Planlar/Attachments/2/plan8.pdf

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2006). http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/ Kalknma% 20Planlar/Attachments/1/plan9.pdf

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2013). http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/ Kalknma% 20Planlar/Attachments/12/Onuncu_Kalkınma_Planı.pdf

T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2009). Hastane Rolleri ve Grupları. 03.12.2009 Tarih ve 46143 Sayılı Resmi Yazı ve Ekleri.

T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2010). Sağlık Bölge Planlamasına İlişkin Uygulamalar. 02.07.2010 Tarih ve 27132 Sayılı Genelge (2010/50).

T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2016). Sağlık Hizmet Bölgeleri Organizasyon Şemasının Güncellenmesi. 28.03.2016 Tarih ve 83913855 Sayılı Resmi Yazı.

T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2020). Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Daire Başkanlıklarının Görevlerine Dair Yönerge. https://shgmshpdb.saglik.gov.tr/TR-77225/dairenin-gorevleri.html#

T.C. Sağlık Bakanlığı, Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2012). Hastane Yatak Sayıları ve Tanımlar, Genelge (2008/65). Tarih: 24.10.2008, Sayı: 40370.

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2010). Sağlık Hizmetlerinde Kapasite Planlama: Uluslararası Deneyimlerin İncelenmesi. Sağlık Bakanlığı Yayın No: 785, Ankara.

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2011a). Türkiye'de Özellikli Planlama Gerektiren Sağlık Hizmetleri (2011-2023). Sağlık Bakanlığı Yayın No: 836, Ankara.

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2011b). Sağlıkta İnsan Kaynakları 2023 Vizyonu. Sağlık Bakanlığı Yayın No: 851, Ankara.

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2014). 2023 Yılı Sağlık İş Gücü Hedefleri ve Sağlık Eğitimi Raporu. Sağlık Bakanlığı Yayın No: 958, Ankara.

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2019). 2019-2023 Stratejik Planı. Sağlık Bakanlığı Yayınları, Yayın No: 1148, Ankara. https://stratejikplan.saglik.gov.tr/

Tokaç, M. (2015). Kalkınma Planları ve 10. Kalkınma Planında Sağlık. Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi, 34, s. 6-11.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1995). Meclis Genel Kurul Tutanağı, 19. Dönem 4. Yasama Yılı 139. Birleşim 12 Temmuz 1995, Erişim: https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_b_sd.birlesim_baslangic_yazici?P4=709&P5=T&page1=32&page2=32

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023). http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2023). On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) (https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/11/On-Ikinci-Kalkinma-Plani_2024-2028_17112023.pdf

Ülgen, H., Mirze, S.K. (2004). İşletmelerde Stratejik Yönetim. Literatür Yayınları, 3. Basım, İstanbul.

Yükseköğretim Kurulu. (2014). Türkiye'de Sağlık Eğitimi ve Sağlık İnsangücü Durum Raporu-2014. YÖK Yayın No: 2014/1, Eskişehir.

Yüksel, Ö. (2004). İnsan Kaynakları Yönetimi. Gazi Kitabevi, Ankara.

III. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SAĞLIK POLİTİKALARI

Sağlık politikalarının genel amacı, vatandaşların sağlığını korumak, geliştirmek ve hayatlarını kaliteli bir şekilde sürdürmelerini sağlamaktır. Sağlık politikalarının temel belirleyicileri olan hükûmetler, mevcut imkânları ve dönemin şartları doğrultusunda planlamalar yapmak zorunda kalmıştır. Bu bölümde, Türkiye'de sağlık politikaları iki başlık altında anlatılacaktır. Birinci bölümde geçmiş dönem sağlık politikaları, ikinci bölümde ise 2000'li yıllardan sonraki döneme damga vuran Sağlıkta Dönüşüm Programı ve sonraki gelişmeler hakkında detaylı bilgilere yer verilecektir.

3.1. TÜRKİYE'DE GEÇMİŞ DÖNEM SAĞLIK POLİTİKALARI

Farklı kaynaklarda, Türkiye'nin geçmiş dönem sağlık politikaları genellikle dönemlere ayrılarak incelenmektedir. Literatür incelendiğinde, bu politikaların farklı dönem aralıklarında incelendiği görülse de bu farklılaşmanın temelinde iki önemli neden bulunmaktadır. Birincisi, bazı sağlık bakanlarının görev yaptıkları döneme damga vurmaları, ikincisi ise Türkiye'nin siyasi yapılarında meydana gelen radikal değişimlerdir (çok partili hayata geçiş ve askeri müdahaleler gibi). Bu kitapta da geçmiş dönem sağlık politikaları, bu nedenlerin paralelinde altı başlık altında incelenmiştir. Bu dönemler; Cumhuriyet'in ilanı öncesi, 1920-1923, 1923-1946, 1946-1960, 1960-1980 ve 1980-2000 dönemi sağlık politikalarıdır.

KAYNAKLAR

Akdağ, R. (2008a). İlerleme Raporu, Türkiye Sağlıkta Dönüşüm Programı. T.C. Sağlık Bakanlığı Yayın No: 749, Ankara.

Akdağ, R. (2008b). Türkiye Sağlıkta Dönüşüm Programı ve Temel Sağlık Hizmetleri, Kasım 2002–2008 (Alma Ata'nın 30. Yılı Hatırasına). T.C. Sağlık Bakanlığı Yayın No: 770, Ankara.

Akdağ, R. (2012). Türkiye Sağlıkta Dönüşüm Programı Değerlendirme Raporu (2003-2011). T.C. Sağlık Bakanlığı Yayın No: ???, Ankara.

Akdur, R. (1998). Cumhuriyetten Günümüze Türkiye'de Sağlık Politikaları. "Bilanço 1923-1998: Türkiye Cumhuriyeti'nin 75 Yılına Toplu Bakış Uluslararası Kongresi, 2. Cilt: Ekonomi, Toplum ve Çevre. Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

Akdur R. (1999). Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılında Türkiye'de Sağlık Politikaları. Türkiye Bilimler Akademisi (TUBA), Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılında Bilim "Bilanço 1923-1998" Ulusal Toplantısı, Ayrı Basım, Ankara, s. 47-60.

Aksakoğlu, G. (2008). Sağlıkta Sosyalleşmenin Öyküsü. Memleket, Siyaset Yönetim Dergisi, 8, s. 7-62.

Aydın, S. (2006). http://sabahattinaydin.net/wp-content/uploads/2017/ 10/ SagliktaDonusumProgramiileeCesaretliAdimlarAtildi_HastaneDergisi.pdf

Fişek, N. (1991). Türkiye Cumhuriyeti Hükûmetlerinde Sağlık Politikaları. Toplum ve Hekim, 7(48), s. 2-4.

http://pydb.saglik.gov.tr/TR,25163/yurutulen-projeler.html

https://sgb.saglik.gov.tr/Shared%20Documents/2018_Yili_Plan_Butce_Sunumu_14_11_2017.pdf

https://www.aa.com.tr/tr/saglik/saglikta-tesvik-edici-sevk-sistemi-geliyor/1105829

https://sgb.saglik.gov.tr/TR,58918/saglik-bakanligi-2020-yili-butcesi-tbmm-plan-butce-komisyonunda-kabul-edildi.html

https://www.medimagazin.com.tr/hekim/saglik-bak/tr-saglik-bakani-sevk-zinciri-icin-tarih-verdi-2-13-69883.html

https://www.saglik.gov.tr/TR,10369/tarihi13121983--sayisi181--rg-tarihi 14121983--rg-sayisi18251-saglik-bakanliginin-teskilat-ve-gorevleri-hakkinda-kanun-hukmunde-kararname.html

https://www.saglik.gov.tr/TR-11443/teskilat-semasi.html

https://www.saglik.gov.tr/TR,2655/2017-yili-butce-sunumubrtbmm-plan-ve-butce-komisyonu.html

https://www.saglik.gov.tr/TR-100684/aile-dis-hekimligi-tum-turkiyeye-yayilacak.html

Kurt, AÖ. ve Şaşmaz, T. (2012). Türkiye'de Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi: 1961–2003. Lokman Hekim Journal, 2(1), s. 21-30.

Mutlu, A. ve Işık, A. (2002). Sağlık Ekonomisi ve Politikaları. Marmara Üniversitesi Maliye Araştırma ve Uygulama Merkezi, Yayın No:14, İstanbul.

Orhaner, E. (2004). Türkiye'de Sağlık Sigortası. Siyasal Kitabevi, Ankara.

Resmi Gazete. (1983). Sağlık Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (181 Sayılı). Tarih: 14.12.1983; No: 18251.

Resmi Gazete. (1989). 181 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname (356). Tarih: 02.03.1989, No: 20096.

Resmi Gazete. (2008). 2008 Yılı Sosyal Güvenlik Kurumu Sağlık Uygulama Tebliği. Tarih: 29.09.2008, No: 27012 (Mükerrer).

Resmi Gazete. (2011). Sağlık Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlarının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (663 Sayılı). Tarih: 02.11.2011; No: 28103 (Mükerrer).

Resmi Gazete. (2017b). Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (694 Sayılı). Tarih: 25.08.2017; No: 30163.

Resmi Gazete. (2018b). Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. Tarih: 09.07.2018, Sayı: 30473 (3. Mükerrer)

T.C. 58. Hükümet Acil Eylem Planı (AEP). (2003). http:/ /www. kalkinma.gov.tr/Lists/EylemVeDigerPlanlar/Attachments/13/58.Hükümet AcilEylemPlanı.pdf

T.C. Sağlık Bakanlığı, Halk Sağlığı Kurumu. (2014). Çok Sektörlü Sağlık Sorumluluğunu Geliştirme Programı 2013-2023, Bölüm-1: Sağlığın Korunması ve Geliştirilmesine Çok Sektörlü Yaklaşım (Özet kitap). Bakanlık Yayın No: 942, Ankara.

T.C. Sağlık Bakanlığı, Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu. (2014). Kamu Hastane Birlikleri 2014. Ses Reklam Baskı Hizmetleri, Ankara.

T.C. Sağlık Bakanlığı, Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu. (2015). Görev Birleştirme. 29.01.2015 Tarihli ve 89432283/045/02 Sayılı Resmi Yazı.

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2003). Sağlıkta Dönüşüm. https://www.saglik .gov.tr/ TR,11376/saglikta-donusum-programi.html

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2012a). Stratejik Plan, 2013-2017. http://dosyasb.saglik. gov.tr/Eklenti/9843,saglik-bakaligi-stratejik-plan--2013-2017pdf.pdf

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2012b). Bakanlık Merkez Teşkilatı Bağlı Kuruluşlar Tanıtım Kitapçığı Ankara. (http://acilafet.org/upload/dosyalar/ 1BB_ytyp.pdf

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2017a). Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2016. Sağlık Bakanlığı Yayın No: 1083, Ankara.

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2017b). Taşra Teşkilatı Kadro Standartları ile Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönerge, 07.11.2017 (https:// dosyamerkez.saglik.gov.tr/Eklenti/11823,saglik-bakanligi-tasra-teskilati-kadro-standartlari-ile-calisma-usul-ve-pdf.pdf?0)

Yıldırım, HH. (2013). Türkiye Sağlık Sistemi: Sağlıkta Dönüşüm Programı Değerlendirme Raporu. Birinci Baskı, SASAM, Sağlık-Sen Yayınları, Ankara.

IV. BÖLÜM

KÜRESEL SAĞLIK POLİTİKALARI

Bu bölümde, küreselleşme ve sağlık ilişkisi, küresel sağlık politikalarına yön veren önemli gelişmeler ve bu politikaların belirlenmesinde etkili olan uluslararası sağlık kuruluşları hakkında detaylı bilgilere yer verilecektir.

4.1. KÜRESELLEŞME VE SAĞLIK İLİŞKİSİ

Küreselleşme kavramı, popüler olmasına ve sıklıkla kullanılmasına rağmen kesin bir tanımı yoktur. Küreselleşme kavramı çoğu zaman, belli fikirler, görüşler, politikalar, olaylar, teknolojiler, kurumlar vb. durumların küresel ölçekte bulunur hâle gelmesini veya dünya ölçeğinde ulusal kimliklerin, ekonomilerin ve sınırların çözüldüğü, sosyal hayatın büyük bir bölümünün küresel süreçler tarafından belirlendiği ve dünya toplumlarının birbirlerine benzediği bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Aydemir ve Kaya, 2007).

Küreselleşme, bilginin, malların, sermayenin ve insanların hiçbir politik ve ekonomik sınır tanımaksızın dolaşması, yayılması anlamına gelmektedir (Hayran, 2007). Başka bir ifadeyle; dünya devletlerinin ekonomik, siyasi ve sosyo-kültürel ilişkilerinin yoğunlaşması sonucu birbirlerine bağımlı hâle gelerek, tek bir sistem oluşturacak şekilde bütünleşmesidir (Ertaş, H. ve Çiftçi Kıraç, 2017).

Küreselleşme, zaman, mekân ve düşünce açısından var olan sınırların kalkması ile günlük hayatın her alanında insan ilişki ve etkileşimlerinin yoğunlaşması sürecidir. Bu tanımdan hareketle, çıkış noktası her ne kadar "tek bir dünya ekonomisi" ise de küreselleşme kav-

önlemek ve yönetmek için, çok sektörlü yaklaşımların etkin bir şekilde uygulanması için yeterli rehberlik ve araçlar sağlamak.

- Ortaya çıkma ve yayılmanın bağlantılarını ve nedenlerini anlayarak, ileriye yönelik önlemeyi benimseyerek ve Tek Sağlık sürveyansı, erken uyarı ve yanıt sistemlerini güçlendirerek zoonotik salgınların ve pandemilerin yerel ve küresel etkilerini azaltmak ve en aza indirmek.
- Ülkeleri; toplum merkezli, risk temelli çözümler uygulama, yerelden küresel düzeye ve sektörler arası politika ve yasal çerçeveleri güçlendirme ve siyasi taahhüt ve yatırımı artırma konusunda destekleyerek endemik zoonotik, ihmal edilmiş tropikal ve vektör kaynaklı hastalıkların yükünü azaltmak.
- İnsanların, hayvanların ve ekosistemlerin sağlığa kavuşmasını ve gıda tedarik zinciri ile etkileşimlerinde sağlıklı kalmasını sağlamak için paydaşlar arasında farkındalığı, politika değişikliklerini ve eylem koordinasyonunu özendirmek.
- Antimikrobiyal etkinliği korumak; insan, hayvan ve bitki sağlığında sorumlu ve dikkatli kullanım konusunda antimikrobiyallere sürdürülebilir ve adil erişimi sağlamak için ortak eylemde bulunmak.
- İnsanların, hayvanların, bitkilerin ve ekosistemlerin sağlığını ve sürdürülebilir gelişimi ortaklaşa desteklemek için biyoçeşitliliği korumak ve eski haline getirmek, ekosistemlerin ve daha geniş çevrenin bozulmasını önlemek (Veteriner Halk Sağlığı ve Toplumsal Çalışmalar Derneği, 2023).

KAYNAKLAR

Aba, G. ve Ateş, M. (2015). Sağlıkta Eşitsizlikler. Beta Yayınları, İstanbul.

Aktan, C. C. ve Işık, A. K. (2007). Sağlığın Korunması ve Geliştirilmesine Yönelik Evrensel Sağlık Bildirgelerine Toplu Bir Bakış. İçinde: Sağlık Ekonomisi ve Sağlık Yönetimi. Ed: Coşkun Can Aktan ve Ulvi Saran. Aura Kitapları, İstanbul.

Altay, A. (2007). Sağlık Hizmetlerinin Sunumunda Yeni Açılımlar ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi. Sayıştay Dergisi, 64, s. 33-58.

Aydemir, C. ve Kaya, M. (2007). Küreselleşme Kavramı ve Ekonomik Yönü. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 6(20), s. 260-282.

Başpınar, A., Yıldırım, D., Ersoy Şen, B., Aslan, D. (2019). Tek Sağlık Konulu Bilgilendirme Notu-HÜTF Halk Sağlığı AD Toplum İçin Bilgilendirme Serisi 2019/2020-23. http://www.halksagligi.hacettepe.edu.tr/.

Beigbeder, Y. (1998). International Organization and the Evoluation of World Society: The World Health Organization. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht.

Ertaş, H. ve Çiftçi Kıraç, F. (2017). Küreselleşmenin Ülkelerin Sağlık Sistemleri ve Politikaları Üzerine Etkileri. Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 17(3), s. 28-34.

Ergüder, B. (2021). Kapitalizm, Kriz ve Salgın: Covid-19 Sonrası Dönem Sağlık Hakkını Yeniden Düşünmek. Alternatif Politika, 13(3), s. 629-655.

Gültekin, B.K. ve Pala, K. (2000). Herkes İçin Sağlık, Alma-Ata'dan 21. Yüzyıla. Toplum ve Hekim, 15(4), s. 297-300.

Hayran, O. ve Sur, H. (1998). Sağlık Hizmetleri El Kitabı. Yüce Yayımları, İstanbul.

Hayran, O. (2016b). Küresel Sağlık Sorunları ve Sağlık Diplomasisi. Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi, 40, 56-59.

Hayran, O. (2007). Küreselleşme ve Sağlık İlişkileri. Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi, 1, s. 26-33.

http://50.undp.org/en/

http://ec.europa.eu/services_general_interest/docs/associations_enterprise/berman.pdf; https://ehma.org/

http://inclentrust.org/inclen/

http://unesco.org.tr/dokumanlar/duyurular/skh.pdf

http://www.fao.org/about/en/

http://www.imva.org/

http://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-gida-ve-tarim-orgutu-_fao_.tr.mfa

http://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-gida-ve-tarim-orgutu-_fao_.tr.mfa

http://www.oecd.org/about/

http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/about-us/undp-and-the-un.html

http://www.un.org.tr/includes/files/Binyil02.pdf

http://www.un.org/millenniumgoals/

http://www.un.org/sustainabledevelopment/development-agenda/

http://www.unesco.org.tr/Home/AnnouncementDetail/182

http://www.unocha.org/

http://www.who.int/about/who-we-are/en/

http://www.worldbank.org/en/about/history

https://cioms.ch/

https://en.unesco.org/

https://eupha.org/index.php

https://media.ifrc.org/ifrc/

https://turkey.unfpa.org/tr

https://www.healtheconomics.org/default.aspx

https://www.icrc.org/en/home

https://www.icrc.org/en/who-we-are/movement

https://www.kizilay.org.tr/

https://www.mkeghc.org/programs

https://www.rockefellerfoundation.org/

https://www.unicefturk.org/

https://www.usaid.gov/

Labonte, R., Schreeker, T., Packer, C. ve Runnels, V. (2011). Küreselleşme ve Sağlık: Süreç, Kanıtlar ve Politika. Çev. İlker Kayı, Yeşim Yasin. İnsev Yayınları, İstanbul.

Lalonde, M. (1974). A New Perspective on the Health of Canadians. Department of Supply and Services: Ottawa. http://www.phac-aspc.gc.ca/ph-sp/pdf/perspect-eng.pdf

Madenoğlu Kıvanç, M. (2015). Evrensel Sağlık Bildirgeleri ve Türkiye'de Sağlık Reformları. Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi, 3 (2), 162-166.

Metin, B. ve Tezel Aydın, S. (1997). Dünya Sağlık Örgütü ve Türkiye ile İlişkileri. T.C. Sağlık Bakanlığı, Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, Ankara.

Piyal, B. (2006). Sağlığı Geliştirme ve Sağlık Eğitimi: Kavramsal ve Kuramsal Yaklaşım. I. Ulusal Sağlığı Geliştirme ve Sağlık Eğitimi Kongresi, Özet Kitabı. Palme Yayıncılık, Muğla.

Serpen, A. (2020). Türk Tabipler Birliği Covid-19 Pandemisi Altıncı Ay Değerlendirme Raporu. https://www.ttb.org.tr/kutuphane/covid19-rapor_6/covid19-rapor_6_Part78.pdf

Sharma, M. ve Atri, A. (2010). Essentials of International Health. Jones and Bartlett Publishers, Sudbury.

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2001). Herkese Sağlık-Türkiye'nin Hedef ve Stratejileri (Sağlık 21). Sağlık Bakanlığı Yayınları, Ankara. https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/Yayin/124

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2007). Aday Memur Hazırlayıcı Eğitim Ders Notları. T.C. Sağlık Bakanlığı, Ankara. http://istanbulism. saglik.gov.tr/ TR,65510/belge/egitim_taslak.doc

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2009). Sağlığın Teşviki ve Geliştirilmesine Yönelik Dönüm Noktaları: Global Konferanslardan Bildiriler. T.C. Sağlık Bakanlığı, Ankara. https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/sa%C4%9Fl%C4%B1g%C4%B1n%20te%C5%9Fviki.pdf

Tarcan, E. (2001). Küreselleşmenin Sağlık Üzerine Etkileri ve Sağlık İşletmelerinin Küreselleşme Süreci. Yönetim Dergisi, 39, s. 29-43.

Taylor&Francis Group. (2004). The Europa World Year Book 2004. Europa Publications. London

Topkaya, Ö. (2016). Sosyal Politika Bağlamında Dünyada Sağlık Politikalarının Tarihsel Gelişimi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2182), s.707-722.

United Nations Development Programme (UNDP). (2016). Human Development Report 2016. http://hdr.undp.org/en/2016-report

Veteriner Halk Sağlığı ve Toplumsal Çalışmalar Derneği, 2023. Tek Sağlık ortak Eylem Planı (2022-2026). https://www.fao.org/3/cc2289tr/cc2289tr.pdf

World Health Organization. (1998). Health21: Health For All in the 21st Century-An Introduction. European Health for All Series, No. 5, WHO Regional Office for Europe, Copenhagen.

Yanmaz, M. (2010). Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de Son Dönem Sağlık Politikaları. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

V. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE BAZI GÜNCEL SAĞLIK POLİTİKASI KONULARI

Bu bölümde, Türkiye'de önemli bazı güncel sağlık politika başlıklarına detaylı olarak yer verilmiştir. Bu başlıklar, Sağlıkta Dönüşüm Programı sonrası çokça tartışılmakta ve önemini hâlâ korumaktadır. Bu durum, detaylı şekilde anlatım ihtiyacını doğurmuştur.

5.1. ÇOK PAYDAŞLI (SEKTÖRLÜ) SAĞLIK SORUMLULUĞU

2003 yılında başlayan Sağlıkta Dönüşüm Programı ile pek çok alanda reform niteliğinde gelişmeler sağlanmıştır. Temel sağlık göstergelerinde çok kısa sürede önemli iyileşmeler kaydedilmiş, bebek ve anne ölüm hızları düşürülmüş ve doğumda beklenen yaşam süresi yükselmiştir. Elde edilen kazanımların korunması ve ileriye götürülmesi de en az bu süreç kadar zorlu olup bir o kadar kararlılık ve istikrar gerektirmektedir. Birey ve toplum sağlığı ile ilgili sorumluluklar yalnızca Sağlık Bakanlığı'nın görev alanıyla sınırlı kalamayacak kadar geniş ve kapsamlıdır. Bu doğrultuda, sağlığın geliştirilmesi ve toplum sağlığının ileri düzeye taşınabilmesi için diğer tüm sektörlerin görev ve sorumluluklarının da net şekilde tanımlanması ihtiyacı doğmuştur (T.C. Sağlık Bakanlığı, Halk Sağlığı Kurumu, 2014).

1998'de Kopenhag'da düzenlenen DSÖ 48. Avrupa Bölge Komite Toplantısı'nda, 2020 yılına kadar gerçekleştirilmesi uygun

KAYNAKLAR

Aslanova, K. (2013). Türkiye'de Sağlık Turizmi ve Sağlık Turizmi Hukuku. Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 2(3), s. 129-145.

Aydın, S. (2015). Entegre Sağlık Kampüsleri veya Nam-ı Diğer Şehir Hastaneleri. Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi, 34, s. 12-19.

Birinci, Ş. (2015). Finansal Arayışlar, Kamu Özel Ortaklıkları ve Şehir Hastaneleri. Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi, 35, s. 54-59.

https://www.aa.com.tr/tr/saglik/saglikli-yas-alma-merkezleri-yil-sonuna-kadar-tum-illerde-yayginlastirilacak/3067595

Cumhurbaşkanlığı. (2018). 100 Günlük İcraat Programı. https://www.tccb.gov.tr/assets/dosya/100_GUNLUK_ICRAAT_PROGRAMI.pdf

http://www.amatem.org/amatem/amatem-nedir/

https://bmyk.gov.tr/TR-67179/bagimlilik-nedir.html

https://bakirkoyruhsinireah.saglik.gov.tr/TR-346325/cematem.html

https://bmyk.gov.tr/TR-68986/arindirma-merkezleri.html

https://bmyk.gov.tr/TR-69379/bagimli-hastalar-icin-rehabilitasyon-merkezi-bahar.html

https://bmyk.gov.tr/TR-68987/cocuk-destek-merkezleri-codem.html

https://bmyk.gov.tr/TR-69165/yesilay-danismanlik-merkezi.html

https://files.tse.org.tr/2023/06/MAYIS-2022.pdf

https://halksagligi.hacettepe.edu.tr/duyurular/halkayonelik/uyusturucu2023.pdf

https://khgmsaglikhizmetleridb.saglik.gov.tr/TR-96308/saglikli-yas-alma-merkezlerinin-kurulmasina-dair-genelge-yayimlandi.html

http://khgm.saglik.gov.tr/DB/37/14488_sik-sorulan-sorular

http://odop.kalkinma.gov.tr/dokumanlar/17Saglik_Turizminin_Gelistirilmesi_Programi.pdf

http://saglikturizmi.gov.tr/TR,175/saglik-turizmi-hakkinda.html

http://saglikturizmi.gov.tr/TR,178/medikal-turizm.html

http://saglikturizmi.gov.tr/TR,184/tarihcemiz.html

http://saglikturizmi.gov.tr/TR,19893/0-850-288-38-38-uluslararasi-hasta-cagri-merkezimiz-hizmete-girdi---e-mail--supporthtsaglikgov.html

http://sasder.org/Content/DOCS/Sunumlar/2/muhammet-misirli.ppt

https://shm.saglik.gov.tr/shm-listesi.html

https://www.dha.com.tr/saglik-yasam/health-turkiyeye-5-ayda-42-bin-ziyaretci-2230487)

http://www.saglikyatirimlari.gov.tr/TabId/347/PID/1034/CategoryID/15/Default.aspx?CategoryName=T%C3%BCm-Projeler-31

http://www.saglikyatirimlari.gov.tr/TR,33960/sehir-hastaneleri.html

http://www.saturk.gov.tr/images/pdf/tyst/02.pdf

http://www.saturk.gov.tr/images/pdf/tyst/07.pdf

http://www.saturk.gov.tr/images/pdf/ust/dubai.pdf

https://www.ushas.com.tr/hakkimizda/

https://www.ushas.com.tr/healthturkiye-bilesenleri/#1667133115737-175ea998-1142

https://www.ushas.com.tr/saglik-turizmi-verileri/

http://www.who.int/healthinfo/global_burden_disease/projections2002/en/

http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR%2C11492/saglik-ve-termal-turizmi-tanimi.html

https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/cevresagligi-suguvenligi/su-güvenliği-ve-kaplıcalar-birimi/447-çok-paydaşı-sağlık-sorumluluğunu-geliştirme-programı.html

https://shm.saglik.gov.tr/shm-nedir.html

https://www.jointcommissioninternational.org/about-jci/jci-accredited-organizations/

https://www.yesilay.org.tr/tr/bagimlilik/bagimlilik-nedir

Resmi Gazete. (1985). Serbest Bölgeler Kanunu (3218). Tarih: 06.06.1985, Sayı:18785.

Resmi Gazete. (1993). Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliği. Tarih: 10.03.1993, Sayı: 21520.

Resmi Gazete. (2011). Sağlık Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlarının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (663 Sayılı). Tarih: 02.11.2011; No: 28103 (Mükerrer).

Resmi Gazete. (2014). Çok Paydaşlı Sağlık Sorumluluğunu Geliştirme Programı Genelgesi (2014/21). 23.12.2004 Tarihli ve 29214.

Resmi Gazete. (2015). Sağlık Turizmi Koordinasyon Kurulu, Genelge (2015/3). Tarih: 07.02.2015, Sayı: 29260.

Resmi Gazete. (2018c). Toplum Sağlığı Merkezi ve Bağlı Birimler Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. Tarih: 25.05.2018, Sayı: 30431.

Saadet Partisi. (2017). Şehir Hastaneleri Raporu. http://www.saadet.org.tr/dosyalar/1502289420sehir-hastaneleri-raporu-_2017.pdf

Sağlık Bakanlığı. (2019a). Sağlık Bakanlığı 2019-2023 Stratejik Planı. https://sgb.saglik.gov.tr/TR,61665/tc-saglik-bakanligi-2019-2023--stratejik-plani.html

Sağlık Bakanlığı. (2019b). Mükemmelliyet Merkezleri Hakkında Genelge. https://shgm.saglik.gov.tr/TR,54764/mukemmeliyet-merkezleri-hakkinda-genelge.html

http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinma-Plani.pdf

https://shgm.saglik.gov.tr/TR,54764/mukemmeliyet-merkezleri-hakkinda-genelge.html

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2013). http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/12/Onuncu_Kalkınma_Planı.pdf

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2016). Dünyada ve Türkiye'de Kamu-Özel İşbirliği Uygulamalarına İlişkin Gelişmeler 2015. Yatırım Programlama, İzleme ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Ankara.

T.C. Sağlık Bakanlığı, Dünya Sağlık Örgütü Avrupa Bölge Ofisi. (2017). Türkiye Bulaşıcı Olmayan Hastalıklar Çok Paydaşlı Eylem Planı (2017-2025). T.C. Sağlık Bakanlığı Yayın No: 1056, Ankara.

T.C. Sağlık Bakanlığı, Halk Sağlığı Kurumu. (2014). Çok Sektörlü Sağlık Sorumluluğunu Geliştirme Programı 2013-2023, Bölüm-1: Sağlığın Korunması ve Geliştirilmesine Çok Sektörlü Yaklaşım (Özet kitap). Bakanlık Yayın No: 942, Ankara.

T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2017). Sağlık Turizmi Bölge Koordinatörlüğü Sistemi Genelgesi, 2017/2, Tarih: 15.03.2017, Sayı: 75000571-020.

T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2018). Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Hizmet Birimleri ve Görevleri Hakkında Dair Yönerge. Tarih: 25/01/2018, Sayı: 547.

T.C. Sağlık Bakanlığı, Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2011). Sağlık Turizmi ve Turistin Sağlığı Kapsamında Sunulacak Sağlık Hizmetleri, Genelge (2011/41). Tarih: 13.06.2011, Sayı: 26160.

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2012a). Stratejik Plan, 2013-2017. http:// dosyasb.saglik.gov.tr/Eklenti/9843,saglik-bakaligi-stratejik-plan--2013-2017pdf.pdf

Topbaş, M. (2015). Çok Paydaşlı Sağlık Sorumluluğunun Geliştirilmesi Programı. 18. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi. HASUDER Yayınları, 2015-2, Konya, s.101-116.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023). http://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf

Türk Tabipleri Birliği. (2018). Tedavi Hizmetlerinde Gizli Özelleştirme: Şehir Hastaneleri, Çalıştay Raporu. http://www.ttb.org.tr/haber_goster.php?Guid=e6725064-0fd5-11e8-bafd-0c9ef2e49d68

World Health Organization Regional Office for Europe. (2011). The New European Policy For Health – Health 2020:Vision, Values, Main Directions and Approaches. Regional Committee for Europe, Sixty-first session, Baku, Azerbaijan.

World Health Organization. (1998). Health21: Health For All in the 21st Century-An Introduction. European Health for All Series, No. 5, WHO Regional Office for Europe, Copenhagen.

Güncellenmiş 5. Basım

ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE TEKNOLOJİ İLİŞKİSİ:

Endüstri 4.0, Siber Uzay, Uzay ve ÇAT Dünyası

Prof. Dr. İsmail Ermağan

nobel
40.yıl

ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE TEKNOLOJİ İLİŞKİSİ: Endüstri 4.0, Siber Uzay, Uzay ve ÇAT Dünyası

Prof. Dr. İsmail Ermağan

Yayın No.: 4111
Beşeri Bilimler: 184
ISBN: 978-625-417-705-7
E-ISBN: 978-625-417-706-4
Basım Sayısı: Güncellenmiş 5. Basım, Haziran 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Emre Gürbüz -emregurbuz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Ermağan, İsmail.
Uluslararası İlişkiler ve Teknoloji İlişkisi: Endüstri 4.0, Siber Uzay, Uzay ve ÇAT Dünyası / İsmail Ermağan
Güncellenmiş 5. Basım, XII + 356 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-417-705-7
E-ISBN: 978-625-417-706-4
1. Teknoloji 2. Siber Uzay 3. Uzay

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **ix**

GİRİŞ **1**

BÖLÜM I
ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE TEKNOLOJİNİN YERİ **9**

1. Geçmişten Günümüze Teknoloji ve Endüstri 4.0 Dönemi 10
   1.1. Endüstri 4.0 Teknolojileri 15
      1.1.1. Yapay Zekâ (Artificial Intelligence-AI) 15
      1.1.2. Makine Öğrenmesi (Machine Learning) 16
      1.1.3. Nesnelerin İnterneti (Internet of Things/IoT) 16
      1.1.4. Büyük Veri (Big Data) 16
      1.1.5. Siber Güvenlik Ağları 17
      1.1.6. Bulut ve Sınır Bilişim 18
      1.1.7. Siber Fiziksel Sistemler (SFS) 19
      1.1.8. Robotik ve Otonom Sistemler 19
      1.1.9. Akıllı Sensörler 19
      1.1.10. Akıllı Fabrikalar 20
      1.1.11. Dijital İkizler 20
      1.1.12. Üç Boyutlu Yazıcılar 20
      1.1.13. Sanal ve Arttırılmış Gerçeklik 21
      1.1.14. BlockChain Teknolojisi 21
2. Geçmişten Günümüze Teknoloji ve Toplum 21
3. Teknoloji ve Uluslararası İlişkiler Disiplini 26
4. Teknolojinin Uluslararası İlişkiler Disiplininde Teorileşmesi Tartışmaları 32
5. Teknoloji, Bilim ve Uluslararası İlişkiler 36
6. Uluslararası İlişkilerde "Teknoloji-Güç İlişkisi" Tartışmaları 39
   6.1. Teknoloji ve Güç İlişkisinde İki Baskın Paradigma 42
      6.1.1. Sanayi Çağı: Teknoloji ve Ulusal Güç 42
      6.1.2. Bilgi Çağı: Teknoloji ve Sosyal Güç 43
   6.2. Teknoloji ve Güç İlişkisi: Günümüzden Bir "Case" Yansıtımı: Afrika Kıtası 44
7. Yeni Dönemde Teknolojinin Uluslararası İlişkilerde Çeşitli Yansımaları 47
   7.1. Dış Politika 47
   7.2. Kamu Diplomasisi 47
   7.3. Dijital Diplomasi 48
   7.4. Uluslararası Ticaret 48

7.5. Güvenlik 49
7.6. Askeri Teknoloji 50
7.7. Yenilenebilir Enerji vs. Nükleer Enerji ve Nükleer Silahlar 50
7.8. Sağlık ve Teknoloji 51
7.9. Sosyal Medya 52
7.10. Tarım 52
7.11. Hukuk 53
8. Dünyada Teknolojik Sıralama ve Türkiye: İnovasyon Girişimleri ve Patent Sayıları 54
9. Gelecekte Teknoloji ve Uluslararası İlişkiler 62
10. Teknoloji ve Uluslararası Sistem Değişimi Üzerine Teorik Bir Öneri 69
Kaynakça 73

BÖLÜM II
21. YÜZYILDA "DEVLETLERİN BAĞIMSIZLIK İDEALİNİ ÖRSELEYEN" RADİKAL TEHDİT: SİBER UZAY VE YANSIMALARI 83
1. Siber Uzay ve Uluslararası İlişkiler 84
2. Uluslararası İlişkiler Teorileri Gözüyle Siber Uzay/Güvenlik 90
3. "Siber Uzay" Dünyası 93
3.1. Siber Casusluk ve Siber İstihbarat 96
3.2. Siber Savaş 100
3.3. Siber Silahlar 105
3.4. Siber Savunma ve Caydırıcılık 107
3.5. Siber Saldırılar ve Siber Aktörler 109
4. Siber Uzay ve Devletler 114
4.1. Siber Evrende Güçlü Aktör Olmanın Ölçümlenmesi 115
4.2. Küresel Siber Güvenlik Endeksleri-Raporları Değerlendirmeleri 118
5. Aktüel Uluslararası İlişkilerde Siber Uzayın Yansımaları 126
5.1. Yeni Nesil Tehditlere Örnekler: Sanal Derinlikler: Deepfake 126
5.2. Bitnation: Merkezi ve Sınırları Olmayan Yeni Bir Devlet Modeline Doğru mu? 129
5.3. Siber Uzay ve Yeni Nesil Sömürücülük: Siber Kolonicilik 131
6. Siber Uzay: Bir Bilanço 137
Kaynakça 138

BÖLÜM III
TEKNOLOJİ-ULUSLARARASI İLİŞKİLER İLİŞKİSİNDE BİR "CASE" İRDELEMESİ: SİBER FİDYECİLİK 147
1. Uluslararası İlişkiler ve Siber Evrende Soygunculuk 147
2. Veri Fidyeciliği, Devletler ve Türkiye 150
3. Siber Fidyecilik: Bulaşma Yolları ve Saldırılardan Örnekler 154
4. Siber Fidyecilik Sorununda Saldırılardan Korunma 158
Kaynakça 161

BÖLÜM IV
UZAY ÇALIŞMALARI VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER.....165
1. Uzay, Dünya ve Uluslararası İlişkiler 165
2. Uzay Çağı ve Uluslararası İlişkilerde Yansımaları 169
3. Uluslararası İlişkiler Teorileri Gözüyle Uzay 174
3.1. Liberalizm ve Uzay.....175
3.2. Realizm ve Uzay.....176
3.3. Jeopolitik ve Uzay 176
3.4. Eleştirel Yaklaşımlar ve Uzay.....177
4. Dünyada Uzay Çalışmaları ve Uluslararası İlişkiler 178
5. Uzayda Gerçekleştirilen Faaliyetler ve Uluslararası İlişkilere Etkisi.....183
5.1. Uzay Ekonomisi.....189
5.2. Uzayda Askerî Güvenlik Çalışmaları.....192
5.3. Uzay Turizmi 194
5.4. Uzay Madenciliği.....195
5.5. Uzayda Tarım 198
6. Uzaya Erişim ve Yeni Çalışmalar 200
7. Uzayda Yaşamın Mümkünlüğü ve Dünya Ötesi İlişkiler mi?.....204
8. Uluslararası İlişkilerde "Derin" Bir Uzay Sorunu: Uzay Çöplüğü 207
9. Uzay ve Türkiye.....210
Kaynakça.....215

BÖLÜM V
DÖRDÜNCÜ SANAYİ DEVRİMİNİN MOTORU "YAPAY ZEKÂ" VE TÜRKİYE'YE ÖNERİLER.....223
Giriş 223
1. Yapay Zekâ: Tanımı, Kullanım Alanları, Türleri, Tarihçesi, Algoritma Mantığı ve Başarı Kriterleri.....224
2. Yapay Zekânın Uluslararası İlişkilere Etkileri 234
3. Türkiye'de Yapay Zekâ Çalışmaları 237
4. Çin'in Yapay Zekâ Çalışmaları.....241
5. Hindistan'ın Yapay Zekâ Çalışmaları 244
6. Yapa Zekâ Konusunda Çin ve Hindistan Üzerinden Türkiye'ye Öneriler.....246
7. Türkiye'nin Yapay Zekâ Stratejisi İçin Tübitak'a İletilen Rapor-Öneriler.....250
7.1. Pratiğe Geçmeden Önce Bilinmesi Gerekenler.....250
7.2. Uygulamada Yapılması Gerekenler 252
7.3. Diğer Kritik Öneriler.....254
Sonuç 255
Kaynakça.....256

BÖLÜM VI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER-TEKNOLOJİ İLİŞKİSİNDE BİR ÜLKE ANALİZİ: ENDÜSTRİ 4.0 MEYDAN OKUMASINA KARŞI ALMANYA.....263
Giriş 263
1. Dünya Ülke Ekonomilerinde Sanayi Devrimleri ve Almanya'nın Farklılaşan Yönleri 264
2. Dördüncü Sanayi Devrimi ve Almanya 269
2.1. Endüstri 4.0'ın Alman Ekonomisine Etkileri: Zorluklar ve Fırsatlar.....271
2.2. Almanya'da Endüstri 4.0'a Uyum Çalışmaları ve Dijital Dönüşüm Süreci 276
Sonuç 281
Kaynakça.....282

BÖLÜM VII
ÇIĞIR AÇAN TEKNOLOJİLER VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERE ETKİSİ 287
1. Bilişim-Yazılım Sektörü 287
2. Uzay Teknolojileri 289
3. Siber Uzay 290
4. Nanoteknoloji 291
5. Biyoteknoloji 294
6. Nöroteknoloji.....297
7. Kuantum Teknolojileri ("Quantum Computing") 300
Sonuç 304
Kaynakça.....305

SONUÇ 309

BİR KONFERANS: ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE TEKNOLOJİ.....317
Konferans Analizi 319

SON SÖZ.....325

YAZARIN BU YAPIT ÇERÇEVESİNDE GAZETELERDE ROPÖRTAJ VE YAZILARI.....331
Independet Türkçe Röportajı, 7 Haziran 2022 331
Milliyet Gazetesindeki Yazı – 5-6 Temmuz 2022: 340
İhlas Haber Ajansı Tarafından Kitabın Tanıtımı – 3 Haziran 2022.....343
Cumhuriyet Gazetesindeki Yazı- 7 Temmuz 2022: 344
Daily Sabah Gazetesindeki Yazı 346

YAZARIN KİTAP BAĞLAMINDA ORGANİZE EDİLEN BAZI KONUŞMALARI 351

YAZAR HAKKINDA BİLGİ 355

BÖLÜM I

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE TEKNOLOJİNİN YERİ

Bu bölümde temel amaç, uluslararası ilişkiler disiplini ile teknoloji arasındaki derin bağı kavramsal ve teorik açılardan göstermektir. Teknolojinin küresel gelişmeleri büyük ölçeklerde etkilediği hususunun literatürde özellikle Sanayi Devrimlerinden itibaren tartışıldığı bilinmektedir, 19. ve 20. yüzyılın devrimsel teknolojik çıktılarının kritik rolü birinci ve ikinci dünya savaşlarında fazlasıyla görülmüştür. İki dünya savaşı arası konjonktürü de bu tartışmaların olgunlaşmasına zemin oluşturmuştur. Fakat II. Dünya Savaşı sonrası teknoloji, Uluslararası İlişkiler disiplini açısından ele alınmaya başlanmıştır (Ogburn, 1949). Üçüncü Sanayi Devrimi ile paralel biçimde benzer çalışmalar artmış, Dördüncü Sanayi Devrimi sürecinde oldukça çeşitlenmiştir. Bu bölümde geçmişten günümüze teknoloji (sanayi devrimleri, bilimsel gelişim ve Endüstri 4.0 unsurları) açıklanacak, gelişmelerin toplumlara, devletlere ve genel olarak uluslararası konjontüre etkileri temalaştırılacaktır. Teknoloji-uluslararası ilişkiler disiplini, teknoloji-güç ilişkisi ve teknoloji-sistem değişikliği başlıklarında çeşitli kuramsal yaklaşımlar aktarılacaktır. Yine ülkelerin kalkınmasında kritik bir faktör olan patentler ve buluşlar karnesi irdelenerek aktüel bir gelişmişlik portresi sunulacaktır. Son olarak gelecekte teknolojinin olası hâlleri bir alt başlıkta tartışılacaktır.

lık gelen sistemlerin değişiminin, sistemik değişimin ve etkileşimin getirdiği değişimin altını çizmektedir (1981: 41-44). Herrera ise uluslararası sistemin etkileşim kapasitesindeki değişikliklere odaklanmakta ve sistemik değişim tartışmalarını zenginleştirmeyi amaçlamaktadır (2006: 6-8).

Bu bölümün değişik yerlerinde de vurgulandığı üzere "Teknoloji ve küresel düzlemde sistem değişikliği nasıl tartışılmalıdır?" sorusu hem genel literatürde hem de teorik boyutta önem kazanmaktadır. Teknoloji bugüne kadar uluslararası sistem değişimi irdelemelerinin merkezinde konumlan(a)mamışsa da uluslararası ilişkilerin başlıca belirleyenleri arasında olmuştur. Yukarıda anlatılan teorik yaklaşımların üzerine bu noktada yapılması gereken eylem olarak bizim önerimiz, teknoloji de dâhil eden uluslararası sistemin nasıl dönüştüğüne yönelik mevcut kavramsallaştırmaların geliştirilmesi olacaktır.

Kaynakça

Acharjya, D.P. ve Geetha, M.K., eds. (2017). Internet of Things: Novel Advances and Envisioned Applications. Springer.

Akben, İ. ve Avşar, İ. (2018). Endüstri 4.0 ve Karanlık Üretim: Genel Bir Bakış. Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 3(1), 26-37.

Alkin, Kerem (2021), "Afrika İçin Rekabet Derinleşiyor", https://www. sabah.com.tr/yazarlar /kerem-alkin/2021/05/24/afrika-icin-rekabet-derinlesiyor (24.5. 2021)

Altınbaş, Tunç (2019), "Şirketler İçin Ölümsüzlük İksiri: Toplum 5.0", https://isteteknoloji. com.tr/yazarlar/2019/09/09/sirketler-icin-olumsuzluk-iksiri-toplum-5-0/ (22.8.2020)

Alçın, S. (2016). Üretim İçin Yeni Bir İzlek: Sanayi 4.0. Journal of Life Economics, 3(8), 19-30.

Anderson, Benedict (1991), Imagined Communities: Reflections on the Origins and Spread of Nationalism. Verso.

Atasoy, İ. ve Ormanlı, O. (2019). Teknoloji ve Siber Güvenlik: Dijital Toplumun Geleceği. İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi, 11 (4), 399-409.

Avrupa Patent Ofisi (European Patent Office, EPO) (2020), "Patent Index 2020", https://www.epo.org/about-us/annual-reports-statistics/statistics/2020.html (12.12.2021)

Baldwin, Richard (2016), The Great Convergence: Information Technology and the New Globalization, Harvard University Press.

Banger, G. (2018). Endüstri 4.0 ve Akıllı İşletme. Ankara: Dorlion Yayınevi.

Bebar Bilim (2019), 3 Boyutlu Yazıcılarla Dünyayı Yazdırmak, https://www.youtube. com/watch?v=gbku4Y9Tr2s (26.9.2021)

Beck, Ulrich (1986), Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine Andere Moderne. Suhrkamp Verlag.

Bedir, Başak (2020), "Uluslararsı Ekonomik Güç: Dünyada İlk 10 Neden İlk 10 ve Biz Ne Yapmalıyız?", iç: Ermağan, İsmail (Ed), 21. Yüzyılda Uluslararası İlişkilerde Yeni Trendler: İnsanımız İlk 10 Yolunda mı?, Nobel Yayıncılık, s. 373-387.

Binns, Chris (2010), Introduction to Nanoscience and Nanotechnology, Wiley.

Bjola, Cornelia ve Holmes, Marcus (eds) (2015), Digital Diplomacy: Theory and Practice, Routledge.

Bloomberg (2021) "Trump Destekçilerinden Demokrasiye Darbe Girişimi" https://www.bloomberght.com/abd-de-trump-destekcileri-polis-barikatini-asarak-kongre-binasina-girdi-2272110 (7.1.2021)

Bode, Ingvild ve Huelss, Henrik (2018), "Autonomous Weapons Systems and Changing Norms in International Relations", Review of International Studies, 44(3), 393-413.

Brand Finance (2022), The Largest Brand Value Database in the World, https:// brandirectory.com/ (12.1.2022)

Buchan, Alastair (1972), "Technology and World Politics", in The Aberystwyth Papers – International Politics: 1919-1969, Brian Porter (ed.), Oxford University Press.

Böhme, Gernot (2008), Invasive Technisierung. Technikphilosophie und Technikkritik, Die Graue Edition.

Carr, Madeline (2015), "Power Plays in Global Internet Governance", Millennium: Journal of International Studies, 43(2), 640-649.

Carr, Madeline (2016), US Power and the Internet in International Relations The Irony of the Information Age in the UK, Palgrave Macmillan.

Castells, Manuel (2000), The Rise of the Network Society, Wiley-Blackwell.

Chaudhary, G., Manju Khari, M., ve Elhoseny, M. (2021). Digital Twin Technology. CRC Press.

Çamçan, Ahmet (2019), Yazılım Sektörünün Ekonomiye Katkısı: Türkiye Örneği, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, http:// acikerisim.nku.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/20.500.11776/3629/0066806.pdf?sequence=1&isAllowed=y (28.9.2021)

Çarbuğa, Burak (2018), "Nesnelerin İnterneti (IoT) | Marketing Türkiye" Röportaj, https://www.burakcarbuga.com/nesnelerin-interneti-marketing-turkiye/ (11.04.2020)

Çelik, Hüseyin, "Eleştirel Yaklaşım Bağlamında Teknoloji ve Hegemonya İlişkisini Tartışmak", Yeni Medya, 2019 (7) , s. 20-33.

Çiğdem, Serpil ve Boztaş, Asena (2020), Endüstri 4.0'dan Toplum 5.0'a Güncel Yaklaşımlar, Nobel Yayınevi.

Deibert, Ronald J. (1997), Parchment, Printing, and Hypermedia: Communication in World Order Transformation. Columbia University Press.

Drezner, Daniel W. (2019), "Technological Change and International Relations", International Relations, 33(2), 1-18.

Duran, Alper (2018), "Dünyada Endüstri 4.0'a Öncülük Eden 3 Ülke: Almanya, ABD ve Japonya", https://magg4.com/dünyada-endustri-4-0a-onculuk-eden-3-ulke-almanya-abd-ve-japonya/ (12.01.2020)

Elster, Jon (1983), Explaining Technical Change: A Case Study in the Philosophy of Science. Cambridge University Press, s. 158-184.

Ergas H. (1987), "Does technology policy matter?", In: Guile B, Brooks H, editors. Technology and Global Industry: Companies and Nations in the World Economy. National Academy Press; s. 191-245.

Eriksson, Johan ve Newlove-Eriksson, Lindy (2021), "Theorizing Technology and International Relations: Prevailing Perspectives and New Horizons", in: Technology and International Relations: The New Frontier in Global Power, Giampiero Giacomello, Francesco Niccolò Moro and Marco Valigi (eds), Edward Elgar Publishing, pp. 3-22 (in: https://www.researchgate.net/publication/349111217_Theorizing_Technology_and_International_Relations_Prevailing_Perspectives_and_New_Horizons, 22.8.2021)

Ermağan, İsmail (2022), "Teknoloji, Asya-Pasifik ve Türkiye: Çin ve Hindistan'ın Yapay Zeka Çalışmaları Üzerinden Türkiye'ye Öneriler", iç: Ali Merthan Dündar ve Mehmet Özay (Ed) Asya Pasifik Çalıştayı Yeniden Asya Açılımı Çerçevesinde Fırsatlar ve Zorluklar, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları, s. 145-164.

Ermağan, İsmail ve Erdoğdu (2020), Semih, "Dijital Dönüşüm (D)Evrimi: Endüstri 4.0 ve (Endüstriyel) Yapay Zekâ", Endüstri 4.0'dan Toplum 5.0'a Güncel Yaklaşımlar, Ed. Dr. Serpil Çiğdem & Doç. Dr. Asena Boztaş, Nobel, s. 47-63.

Ermağan, İsmail ve Erdoğdu, Semih (2020), "Almanya Yeni Dönemde Ekonomik Belirleyicilere Ne Kadar Hazır? Almanya'nın Endüstri 4.0 Performansı, Yapay Zekâ ve 5G çalışmaları ve Türkiye", iç: Türk-Alman Çalışmaları Serisi I, Önsoy, Murat ve Er, Mutlu (Ed), Nobel, s. 273-292.

Ermağan, İsmail ve Tepeciklioğlu, Elem Eyrice (2021), "Türkiye-Afrika İlişkileri: Nasıl ve Nereye?", iç. Dünya Siyasetinde Afrika 7: Türkiye'nin Afrika Ülkeleri İle İlişkileri Süreç-Kısıtlar-Olası Çözümler Editörler İsmail Ermağan; Elem Eyrice Tepeciklioğlu, Nobel Yayınları, s. 1-24.

Ersoy, Ali Rıza (2017), "Endüstri 4.0 (D)evrimi Yolunda", TEDx Talks, https:// www.youtube.com/watch?v=rVxWNxR-7hY&t=4s (20.12.2019)

Ertuğrul, Salih (2016), "Elon Musk", https://mediatrend.mediamarkt.com.tr/elon-musk/ (12. 12.2021)

Euronews (2019), "Japonya'nın e-kakashi Sistemiyle Kolombiyalı Çiftçiler Pirinç Üretimlerini Nasıl Artırdı?", https://www.youtube.com/watch?v=Ja_istzb6Xc (26.12.2021)

Frenz, M. ve Oughton, C (2005). Innovation in the UK Regions and Devolved Administrations: A Review of Literature. Final Report for the Department of Trade and Industry and the Office of the Deputy Prime Minister.

Fritsch, Stefan (2014), "Conceptualizing the Ambivalent Role of Technology in International Relations: Between Systemic Change and Continuity", in The Global Politics of Science and Technology Vol. 1, Maximilian Mayer, Mariana Carpes and Ruth Knoblich (eds). Heidelberg: Springer, s. 115-138.

Fritsch, Stefan (2016), Technological Ambivalence and International Relations, https:// www.e-ir.info/2016/02/24/technological-ambivalence-and-international-relations/ (21.11.2021)

Kayano Fukuda (2020). "Science, technology and innovation ecosystem transformation toward society 5.0", International Journal of Production Economics, Vol. 220, issue C.

Goloventchik, G.G. (2018), "Digital Economy as a New Stage of Globalization", Digital Transformation, Establishment, The Main Information and Analytical Center of the Ministry of Education of the Republic of Belarus. 1, s. 26-36.

Galer, Sophia Smith (2020), "Kanye West, Kim Kardashian and Her Dad: Should we Make Holograms of the Dead?", https://www.bbc.com/news/entertainment-arts-54753214 (26.12.2021)

Garay, J., Kiayias, A. ve Leonardos, N. (2015). The Bitcoin Backbone Protocol: Analysis and Applications. 34th Annual International Conference on the Theory and Applications of Cryptographic Techniques, 817-836.

Genç, Kurtuluş Yılmaz; Çakıroğlu, Metin; Özmen, Cevdet ve Karadirek, Gökhan (2019). Sanayi Devrimleri. Gece Akademi.

Gilpin, Robert (1981), War and Change in World Politics. Cambridge University Press.

Granger, John V. (1979), Technology and International Relations. W. H. Freeman.

Gökten, O. P. (2018). Karanlıkta Üretim: Yeni Çağda Maliyetin Toplamı. Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 20(4), 880-897.

Gürdal, Elif (2021). Dijital Diplomatlar: Dijital Diplomaside Yeni Nesil Diplomatlar. Akademik İzdüşüm Dergisi, 6(1): 114-127.

Haas, Peter M. (2019), "Can International Relations & Science and Technology Studies be Integrated?", https://theglobal.blog/2019/01/31/can-international-relations-science-and-technology-studies-be-integrated/ (03.12.2021)

Hamilton, Caitlin ve Shepherd, Laura J. (eds) (2016), Understanding Popular Culture and World Politics in the Digital Age, Routledge.

Hancıoğlu, Yasemin ve Atay, Özlem (2018), "Dünya İnovasyon Lideri İsviçre ve Türkiye Ulusal İnovasyon Sistemlerinin Karşılaştırmalı Bir Değerlendirmesi", İşletme Fakültesi Dergisi, Cilt 19, Sayı 1, 51-88.

Hannaby, D. (2017). Smart Sensors and IO Link delivers Industry 4.0. Desingspark: https://www.rs-online.com/designspark/smart-sensors-and-io-link-delivers-industry-40 (22.7.2021)

Harvard Business Review (2020). Siber Güvenlik - Dijital Dönüşüm. Ümit Şensoy (Çevirmen). İstanbul: Optimist.

Headrick, Daniel R. (1981), Tools of Empire: Technology and European Imperialism in the Nineteenth Century. Oxford University Press.

Headrick, Daniel R. (2010) Power Over Peoples: Technology, Environments, and Western Imperialism, 1400 to the Present. Princeton University Press.

Held, David; McGrew, Anthony; Goldblatt, David; Perraton, Anthony (1999), Global Transformations: Politics, Economics, and Culture. Polity Press.

Hendrik, Spruyt (1998), "Historical Sociology and Systems Theory in International Relations," Review of International Political Economy, 5 (2): 340-353.

Herrera, Geoffrey L. (2006), Technology and International Transformation. The Railroad, the Atom Bomb, and the Politics of Technological Change. State University of New York Press.

Hocking, Brian (2007), "Rethinking the 'New' Public Diplomacy." In The Public Diplomacy: Soft Power in International Relations, J. Melissen (ed), 28-47. Palgrave Macmillan.Malone,

Elizabeth L (2009). Debating Climate Change. Pathways through Argument to Agreement. London: Earthscan.

Hoijtink, Marijn ve Leese, Matthias (eds) (2019), Technology and Agency in International Relations, Routledge.

Holman, C. M. (2007), "The Impact of Human Gene Patents on Innovation and Unyad: A Survey of Human Gene Patent Litigation. University of Missouri", Kansas City Law Review 76: 295-361

Hornyak, Gabor L.; Moore, John J.; Tibbals, H.F. ve Dutta, Joydeep (2008), Fundamentals of Nanotechnology, CRS Press.

Hu, T.-H. (2015). A Prehistory of the Cloud. Cambridge: MIT Press.

IFR (International Federation of Robotics) (2021), "World Robotics 2021", IFR Press Room, https://ifr.org/ifr-press-releases/news/service-robots-hit-double-digit-growth-worldwide (18.2.2022)

İ-SCOOP (2017), Industry 4.0: The Fourth Industrial Revolution – Guide to Industrie 4.0", #https://www.iscoop.eu/industry40/#Technologies_as_enablers_of_improvements_and_new_ca-pabilities (12.5.2020)

Jervis, Robert (1989), The Meaning of the Nuclear Revolution: Statecraft and the Prospect of Armageddon. Ithaca, Cornell University Press.

Johnson-Freese, Joan (2017), Space Warfare In The 21st Century: Arming The Heavens, Routledge Press.

Jurgens, Jeremy (2022), "Preface", iç: World Economic Forum (2022), Global Cybersecurity Outlook 2022, s. 3.

Kagermann, Hennig; Wahlster, Wolfgang ve Helbig, Johannes (2013), Securing the Future of German Manufacturing Industry. Recommendations for Implementing the Strategic Initiative INDUSTRIE 4.0, Final Report of the Industrie 4.0 Working Group, https://www.din.de/blob/76902/e8cac883f42bf28536e7e8165993f1fd/recommendations-for-implementing-industry-4-0-data.pdf (23.3.2020)

Karakurt, Yahya (2021), "İnovasyon, İnovasyon Nedir? İnovasyon Ne Demek?", https://gelisenbeyin.net/inovasyon.html (24.12.2021)

Kastner, Ariel (2021), "7 Views on How Technology will Shape Geopolitics", https://www.weforum.org/agenda/2021/04/seven-business-leaders-on-how-technology-will-shape-geopolitics/ (18.22018)

Kelleher, J., Namee, B. ve D'Arcy, A. (2015). Fundamentals of Machine Learning for Predictive Data Analytics: Algorithms, Worked Examples, and Case Studies. MIT Press.

Kelly, Kevin (2017), Büyük Teknolojik Dönüşüm, Çeviri: Ümit Şensoy, Türk Hava Yolları Yayınları.

Kitchin, R. (2014). The Data Revolution: Big Data, Open Data, Data Infrastructures, And Their Consequences. SAGE Publications Ltd.

Knuth, Donald (1997), The Art of Computer Programming, Vol. 1: Fundamental Algorithms, Third Edition, Addison-Wesley Professional.

Krishna-Hensel, Sai Felicia (2010), "Technology and International Relations", The International Studies Encyclopedia, Denmark, Robert A. Blackwell Publishing, (https://oxfordre.com/view/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-319)

Kyung, C. M., Yasuura, H., Liu, Y., ve Lin, Y. L. (2017). Smart Sensors and Systems. Innovations for Medical, Environmental, and IoT Applications. Springer.

Labmedya (2015), "10 Yılda Teknolojide Neler Olacak?", 2.12.2015, https://www. labmedya.com/10-yilda-teknolojide-neler-olacak (21.3.2021)

Leger, Dawn L.; Özkaya, Nihat ve Nordin, Margareta (1999), Fundamentals of Biomechanics: Equilibrium, Motion, and Deformation, Second Edition, Springer.

Lynch, K. ve Park, F. (2017). Modern Robotics: Mechanics, Planning, and Control. Cambridge: Cambridge University Press.

MacKenzie, Donald ve Judy Wajcman (eds.) (1999) The Social Shaping of Technology, Open University Press.

Mahoney, James (2000), "Path Dependence in Historical Sociology," Theory and Society, 29 (4): 507-548.

Marcuse, Herbert (1971), One Dimensional Man, Beacon Press.

Mavi, Soner (2020), "Bağımlılık Kuramı ve Türkiye Tarım Politikaları", TEAD: 6(1), s. 49-64.

Mayer, Maximilian; Carpes, Mariana ve Knoblich, Ruth (2014), "A Toolbox for Studying the Global Politics of Science and Technology", in Maximilian Mayer, Mariana Carpes and Ruth Knoblich (eds), The Global Politics of Science and Technology - Vol. 2: Perspectives, Cases and Methods, Heidelberg: Springer, s. 1-17.

Mayer, Maximilian; Carpes, Mariana; Knoblich, Ruth (eds) (2014), The Global Politics of Science and Technology Vol. 1. Springer.

McCarthy, Daniel R. (2015), Power, Information Technology, and International Relations Theory. The Power and Politics of US Foreign Policy and Internet, Palgrave Macmillan.

McCarthy, Daniel R. (ed.) (2018), Technology and World Politics: An Introduction, Routledge.

McNeill, William H. (1982), The Pursuit of Power: Technology, Armed Force, and Society since A.D. 1000. The University of Chicago Press.

Mearsheimer, John J. (2001), The Tragedy of Great Power Politics, W.W. Norton.

Millard, Christopher (2013). Cloud Computing Law. Oxford University Press.

Miller, M. (2015). Internet of Things, The: How Smart TVs, Smart Cars, Smart Homes, and Smart Cities Are Changing the World. Que Publishing.

Minteer, A. (2017). Analytics for the Internet of Things (IoT): Intelligent Analytics for Your Intelligent Devices. Packt Publishing.

Mokyr, Joel (1990), The Lever of Riches: Technological Creativity and Economic Progress. Oxford University Press.

Morgenthau, Hans (1946), Scientific Man vs Power Politics, Chicago: University of Chicago Press (1974 Midway Reprint).

Murat, Necip (2016), "Pazarlamanın Evrimi ve Henry Ford Etkisi", https://www. pazarlamasyon.com/pazarlamanin-evrimi-ve-henry-ford-etkisi/ (14.1.2022)

Noyan, Erdal (2011), Patent Hukuku, 3. Basım, Adalet Yayınevi.

Ogburn, William Fielding ed. (1949), Technology and International Relations. University of Chicago Press.

Osiander, A. (1998), "Re-reading Early Twentieth-Century IR: Idealism Revisited", International Studies Quarterly 42, s. 409-432.

Özalp, Ahmet (2013), Küreselleşme ve Siyaset Biliminde Güncel Yaklaşımlar", iç: Der. A. Baran Dural, Siyaset Biliminde Kuram-Yöntem-Güncel Yaklaşımlar, Paradigma Akademi Yayınları, 2. Baskı, s. 439-463.

Özcan, Barış (2021), "Ne Dersen Çizen Yapay Zekâ Çıktı! DALL-E". https://www. youtube.com/watch?v=Cq33iTwbkic (19.12021)

Özcan, Barış (2020), "Yapay Zekâ Dünyasındaki En Büyük Sıçrama Gerçekleşti! GPT-3 nedir?", https://www.youtube.com/watch?v=r2dQgdktUJg (22.9.2020)

Özcan, Barış (2018), "Geleceğin Kısa Tarihi – 11 Dakikada 245 Yıl", https://www. youtube.com/watch?v=BN-yIQT6gq0 (21.3.2020)

Özen, A. ve Gürel, F. (2020). Kamu Denetiminde Dijital Dönüşüm: Dijital İkiz Yöntemi. İzmir Sosyal Bilimler Dergisi, 2(1), 16-23.

Pakdemirli, Bekir; Birişik, Nevzat; Aslan, İhsan; Sönmez, Bülent ve Gezici, Mustafa (2021), Türk Tarımında Dijital Teknolojilerin Kullanımı ve Tarım-Gıda Zincirinde Tarım 4.0, Toprak Su Dergisi, 10 (1): (78-87)

Pannu, A. (2015). Artificial Intelligence and Its Application in Different Areas. International Journal of Engineering and Innovative Technology (IJEIT), 4(10), 79-84.

Peoples, Columba (2018), "Extra-terrestrial Technopolitics: The Politics of Technology in Space", in Daniel R. McCarthy (ed.), Technology and World Politics: An Introduction, Routledge, s. 182-203.

Pierson, Paul (2000), "Increasing Returns, Path Dependence, and the Study of Politics," American Political Science Review, 94 (2): 251-267.

Polat, Samet ve Ermağan, İsmail (2020), "Teknoloji ve Gelecek: Afrika'da Yapay Zekâ Çalışmaları", iç: Dünya Siyasetinde Afrika 6, Doç. Dr. İsmail Ermağan-Dr. Elem Eyrice Tepeciklioğlu-Dr. Öğr. Üyesi Volkan İpek, Nobel Yayıncılık, s. 355-376.

Price, Monroe (2018), "The Global Politics of Internet Governance: A Case Study in Closure and Technological Design", in Daniel R. McCarthy (ed.), Technology and World Politics: An Introduction, Routledge, s. 126-145.

PwC (PricewaterhouseCoopers) (2017), The Long View How will the Global Economic Order Change by 2050?, https://www.pwc.com/gx/en/news-room/docs/the-long-view-how-will-the-global-economic-order-change-by-2050-summary.pdf (18.8.2018)

Rosenau, James (1990), Turbulence in World Politics. Princeton: Princeton University Press. Skolnikoff, Eugene (1993), The Elusive Transformation: Science, Technology, and the Evolution of International Politics. Princeton University Press.

Ruttan V. (2001), Technology, Growth and Development: An Induced Innovation Perspective. Oxford University Press.

Ryan, M. (1998), Knowledge Diplomacy. Brookings Press; 1998.

STM (2019), Akıllı Sağlık Uygulamaları ve Veri Analizi ile Sağlık Sorunlarını Tanımlamak, https://thinktech.stm.com.tr/uploads/docs/1608905321_stm-ileri-saglik-teknolojileri-1.pdf? (21.4.2020)

Samsun, Pınar (2019), "Endüstri 6.0'a 5 Kala", https://satinalmadergisi.com/endustri-6-0a-5-kala/ (24.6.2021)

Schwab, K. ve Davis, N. (2018). Shaping Future of the Fourth Industrial Revolution. Currency Books.

Shalev-Shwartz, Shai ve Ben-David, Shai (2014), Understanding Machine Learning: From Theory to Algorithms, Cambridge University Press.

Singh, J.P.; Carr, Madeline ve Marlin-Bennett, Renée (eds) (2019), Science, Technology and Art in International Relations, Routledge.

Skolnikoff, E. (1993), The Elusive Transformation: Science, Technology, and the Evolution of International Politics. Princeton University Press.

Smith B. (1992), American Science Policy since World War II. Brookings Press.

STAIR (2022), Science, Technology, and Art in International Relations, https://www. isa-net.org/ISA/Sections/STAIR/About-STAIR (25.2.2022)

Staudenmaier, John M. (1985), Technologies Storytellers: Reweaving the Human Fabric, Cambridge and London: The Society for the History of Technology and The MIT Press.

Strange, Susan (1996), The Retreat of the State: The Diffusion of Power in the World Economy Cambridge University Press.

Suh, S., Tanik, U., Carbone, J., ve Eroglu, A. (2013). Applied Cyber-Physical Systems. Heidelberg: Springer.

Sydorenko, Svitlana (2019), "Philosophy of Digital Technology Development in the Sphere of medicine in 'Globalization 4.0' Conditions". Humanities Bulletin of Zaporizhzhe State Engineering Academy, Issue 76, p. 44-55.

Szkarłat, Monika ve Mojska, Katarzyna (2016), New Technologies as a Factor of International Relations, Cambridge Scholars Publishing.

Şankazan, Muteber (2019), Patent Verilebilirlik Şartları, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Tapscott, D. ve Tapscott, A. (2018). Blockchain Revolution: How the Technology Behind Bitcoin and Other Cryptocurrencies Is Changing the World. Portfolio.

Türkiye'nin Endüstri 4.0 Platformu (t.y.), "Endüstri Tarihine Kısa Bir Yolculuk", https://www.endustri40.com/endustri-tarihine-kisa-bir-yolculuk/ (03.01.2020)

Urry, John (2000). Sociology Beyond Societies. Mobilities for Twenty-first Century. Routledge.

Valeriano, Brandon ve Maness, Ryan C. (2018), "International Relations Theory and Cyber-security: Threats, Conflicts and Ethics in an Emerging Domain", in Chris Brown and Robyn Eckersley (eds), The Oxford Handbook of Political Theory (Ch. 20), Oxford University Press.

Vig, Norman (1988), "Technology, Philosophy and the State", in Technology and Politics, Michael, E. Kraft Michael and Norman, J. Vig (eds.), Durham and London: Duke University Press, p. 8-32.

Vuleta, B. (2021). How Much Data Is Created Every Day? [27 Powerful Stats]. Seed Scientific: https://seedscientific.com/how-much-data-is-created-every-day/ (14.4.2021)

WIPO (World Intellectual Property Organisation) (2021), Global Innovation Index 2021. Tracking Innovation through the COVID-19 Crisis, https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2021.pdf (01.01.2021)

Waltz, Kenneth N. (1979), Theory of International Politics. Random House.

Warkentin, Craig (2001), Reshaping World Politics: NGOs, the Internet, and Gobal Civil Society. Lanham, Rowman & Littlefield.

Weiss, Charles (2005), "Science, Technology and International Relations", Technology in Society 27, pp. 295–313.

Wendover Productions (2021), "Is Africa the Next China?", https://www.youtube.com/watch?v=8egszLpKMWU (19.2.2022)

Wendt, Alexander (1999), Social Theory of International Politics, Cambridge University Press.

White, Lynn (1962), Medieval Technology and Social Change. The Clarendon Press.

Witten, I., Frank, E., ve Hall, M. (2016). Data Mining: Practical Machine Learning Tools and Techniques. Morgan Kaufmann.

Xiwei, Zhong; Yang Xiangdong (2007), "Science and Technology Policy Reform and its Impact on China's National Innovation System", Technology in Society, No. 29, s. 317-325.

Yalçıner, Ayten Yılmaz (2020). "Endüstri 4.0'dan Toplum 5.0'a: Kavramsal Çerçeve", iç: Çiğdem, S. ve Boztaş, A. (ed) Endüstri 4.0'dan Toplum 5.0'a Güncel Yaklaşımlar. Nobel, ss. 1-28.

Yağmurlu, Aslı (2019), Dijital Diplomasi: Kamu Diplomasisi Çerçevesinden Avrupa Birliği Üye Ülkeleri ve Türkiye Dışişleri Bakanlıkları İnternet Uygulamaları. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 7 (2), s. 1267-1295.

Yusufoğlu, Fülürya (2014), Patent Verilebilirlik Şartları, Seçkin Yayıncılık.

Yıldız, A. (2018). Endüstri 4.0 ve Akıllı Fabrikalar. Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 22(2), 546-556.

Yıldız, Beyza Nur ve Kevser, Ahmet Can (2020), "Dünyanın ve Türkiye'nin İlk 10 Şirketi: Onlar Neyi Başardı? Biz Neyi Başaramadık?", iç: Ermağan, İsmail (Ed), 21. Yüzyılda Uluslararası İlişkilerde Yeni Trendler: İnsanımız İlk 10 Yolunda mı? Nobel Yayıncılık, 2020, s. 401-416.

Yıldız, Furkan (2021), "Küreselleşme ve Teknoloji", iç: Aydın, Ömer ve Cengiz, Çağdaş (Ed). Teknoloji ve Uluslararası İlişkiler. Nobel, s. 177-199.

Zimmern, A. (1928), "The Prospects for Democracy", International Affairs 7, s. 153-191.

BÖLÜM II

21. YÜZYILDA "DEVLETLERİN BAĞIMSIZLIK İDEALİNİ ÖRSELEYEN" RADİKAL TEHDİT: SİBER UZAY VE YANSIMALARI[7]

Günümüzde -devletler her ne kadar "ulusal egemenlik" ilkesini temel olan Vestfalya Barışı (1648) ile yönetilse de- uluslararası sistemde görünen-görünmeyen veya legal-illegal platformlarda rekabet ve riskler yeni boyutlarıyla devam etmektedir. Bugün Uluslararası İlişkiler disiplininde siber uzay en çok araştırılan konuların başında gelmektedir ve kendine ayrı bir literatür açmıştır. Bu bölüm için gerçekleştirilen kaynak taramasında gözlendiği üzere üzerine çokça yazılan hususlar bu çalışmada detaylı olarak irdelenmemiş, özgün ve yeni temaların da gündeme alınması yeğlenilmiştir.

Bu bölüm genel olarak şu sorulara cevap aramaktadır:

→ Siber uzay dünyası nedir, hangi ana konuları içermektedir?

→ Uluslararası ilişkiler ve teorileri siber uzayı nasıl görmektedir?

→ Devletlerin siber karneleri nasıldır?

→ Siber ortamlarda devletler ve bireyler için ne tür fırsatlar ve riskler söz konusudur?

→ Deepfake, Bitnation nedir?

[7] Bu yazı daha önce sunulmuş şu tebliğin genişletilerek yeniden çalışılması ile oluşturulmuştur: "21. Yüzyıl Küresel Siyasetinin Yeni Cephesi: Siber Uzayda Patron Kim?", iç: III. İstanbul Boğaziçi Uluslararası, Siber Politika ve Siber Güvenlik Konferansı, Cyberpolitik Journal, İsmam, 2019, s. 236-268.

- Deepweb endüstrisi kadar sosyolojisine ne demeli!
- Deepfake mi deeplinç mi daha fazla trolcülük?
- Bitnation uzayda da geçerli mi?
- Blok zincir teknolojisi fiziki dünyayı yok edecek nitelikte bir sistem olarak yeni bir sanayi devrimi midir?
- Sanal Taksim Sitesinde alt komşunuz Demet Akalın "Kötü komşu ev sattırır." prensibini işletirse muhtemel bir davayı Avrupa tarafındaki makhemelerde siber yargıçlar mı görecek?
- Bitcoin, bitkoyun yaklaşımından balinalarla mı çıkacak?
- Sanal evlilikler, platonik aşklar hangi oranda caiz Hocam?
- Metaverse ortamındaki hac ziyareti, ibadet olarak sayılacak mı?
- Siber fidyecilik bağlamında siber yönetişim ve hukuk nasıl oluşacak, bu saldırılar nereye kadar devam edecek?
- Rusya'nın Ukrayna işgali esnasında Ukrayna Başkanı Zelensky'nin Deepfake teknolojisiyle hazırlanan "Askerler, artık evlere, ailelerimizin yanına dönüyoruz!" tarzında yenilgiyi ilan ettiği video; cephelerde motivasyon üretmiş midir, tüketmiş midir?

Kaynakça

Adams, James (2001). "Virtual Defense", Foreign Affairs Vol. 80, No. 3, s. 98-112.

Arsène, Séverine (2015), "Internet Domain Names in China. Articulating Local Control with Global Connectivity." China Perspectives, (2015/4), 25-34.

Akyeşilmen, Nezir (2018), Siber Politika ve Siber Güvenlik, Orion.

Apps, P., (2012), Analysis: In Cyber Era, Militaries Scramble for New Skills, Reuters, February 2012.

Argonomi (2021), Dünyayı Şok Eden 10 Siber Saldırı, https://www.youtube.com/watch?v=AjYtXdRgne4&t=184s (20.9.2021)

Arimatsu, L. (2012), A treaty for governing cyber-weapons: Potential Benefits and Practical limitations, in: Cyber Conflict (CYCON), 2012 4th International Conference on, s. 1-19.

Atalay, G. E. (2018). "Blokzincir Teknolojisi ve Gazeteciliğin Geleceği". Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2(2), s. 45-54.

Bayraktar, Gökhan (2010), "Harbin Beşinci Boyutunun Yeni Gereksinimi: Siber İstihbarat", Güvenlik Stratejileri Dergisi 20, s. 119-140.

BBC, "ABD ve Çin Arasında Siber Gerilim", https://www.bbc.com/turkce/ haberler/2013/05/130507_abd_cin (18.6.2019)

Bender, Jeremy ve Gould, Skye (2014), "The 35 Most Powerful Militaries in the World", in: https://www.businessinsider.com/35-most-powerful-militaries-in-the-world-2014-7 (19.7.2019)

Benkler, Yochai; Faris, Robert ve Roberts, Hal (2018), Network Propaganda: Manipulation, Disinformation, and Radicalization in American Politics, Oxford University Press.

Berk, M. E. (2020). Dijital Çağın Yeni Tehlikesi "Deepfake". OPUS: Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 16(28), s.1508-1523.

Bissell, Kelly (2022), "Foreword", iç: World Economic Forum (2022), Global Cybersecurity Outlook 2022, p.4.

Bittopia University (2017), "BITNATION | Winner of Netexplo Forum 2017 | UNESCO Paris", 24.7.2017, https://www.youtube.com/watch?v=9iLGzP2Lr7c

Bochman, Andy (2020), Harvard Business Review Press, Dijital Dönüşüm Siber Güvenlik, Optimist Yayınları.

Bose, Col. Debashish (2019), "Cyber Warfare in Qatar Crisis", https://www.claws.in/cyber-warfare-in-qatar-crisis/ (15.5.2021)

Boxer Dergisi (2019), "İnternet Neden Yavaş? Türkiye Siber Saldırı Altında", https://www.boxerdergisi.com.tr/internet-neden-yavas-turkiye-siber-saldiri-altinda-48904 (30.4.2021)

Canbek, Gürol (2017), "Yeni Siber Düzen ve Siber Silahlanma: Ne Yapılabilir?", http://www.aljazeera.com.tr/gorus/yeni-siber-duzen-ve-siber-silahlanma-ne-yapilabilir (30.5.2021)

Carr, Jeffrey (2012), Inside Cyber Warfare, O'Reilly Media Inc.

Cavelty, Myriam Dunn (2007), Siber Güvenlik, Contemporary Security Studies, Ed. Alan Choucri, Nazli (2000), Introduction: CyberPolitics in International Relations. International Political Science Review, 21(3): 1-11.

Clarke, A. Richard ve Knake, R. (2010) Cyber War: The Next Threat to National Security and What to Do About It, Ecco.

CNN Türk (2017), "Katar Kriziyle İlgili FBI'dan Önemli İddia", https://www.cnnturk.com/dunya/katar-kriziyle-ilgili-fbidan-onemli-iddia (22.5.2021)

Cohen, Jared (2017), "How to Prevent a Cyberwar", https://www.nytimes.com/2017/08/11/opinion/cyberwar-cybersecurity-russia-us.html (21.5.2021)

Çakmak, Haydar ve Altunok, Taner (Ed.) (2009), Suç, Terör ve Savaş Üçgeninde Siber Dünya, Barış Platin Kitabevi.

Çeliktaş Barış ve Ünlü Nafiz (2018), Cyber Security Power Ranking By Country and Its Importance on World Politics, International Journal of Social Science, Number: 67, Spring III, s. 469-488.

Çeliktaş, Barış (2016), Siber Güvenlik Kavramının Gelişimi ve Türkiye Özelinde Bir Değerlendirme, Yaymlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, SBE, Trabzon.

Çifçi, Hasan (2013), Her Yönüyle Siber Savaş, Tübitak Popüler Bilim Kitapları.

Denning, D. E., (1999), Information Warfare and Security, Addison-Wesley Longman Ltd., Essex, UK.

Denning, D.E. (2000), Reflections on Cyberweapons Controls, Computer Security Journal 16 (4), p. 43–53.

Denning, Dorothy, (2012), "Stuxnet: What Has Changed?", 4 Future Internet, 673.

DHS Office of Cybersecurity & Communications (2014), "Cyber News Spotlight: Insight on Cybersecurity News & Trends for Critical Infrastructure", in: http://www.htcia.org/wp-content/uploads/Cyber-News-SpotlightFebruary-2014.pdf (06.7.2019).

Diamond, Jonathan (2013), Early Patriotic Hacking, in Jason Healey (ed.) A Fierce Domain: Conflict in Cyberspace, 1986 to 2012. Vienna, VA: Cyber Conflict Studies Association, 138-139.

Ebert, John David (2011), The New Media Invasion: Digital Technologies and the World They Unmake, McFarland & Company.

Eriksson, Johan ve Giacomello, Giampiero (2006). "The Information Revolution, Security, and International Relations". International Political Science Review Vol. 27, No. 3, pp. 221-244.

Farid .H., Hwang T., Lyu S. ve Zucconi A., (2019). Deepfakes and Audio-visual Disinformation, Centre for Data Ethics and Innovation (CDEI).

FBI (2014), "Ten Years After: The FBI Since 9/11," in: http://www.fbi.gov/about-us/ten-years-after-thefbi-since-9-11/just-the-facts-1/cyber (03.7.2019).

Gilpin, Robert (2001), Global Political Economy: Understanding the International Economic Order. Princeton, Princeton University Press.

Golling, M. ve Stelte, B. (2011), "Requirements for a Future Ews - Cyber Defence in the 1690 Internet of the Future", in: Cyber Conflict (ICCC), 2011 3rd International Conference on, s. 1-16.

Gürcan, Metin (2012), Savaşın Evrimi ve Teorik Yaklaşımlar, Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri, Ed. Atilla Sandıklı, Bilgesam Yayınları, s. 71-130.

Hagen, Andreas (2013), The Russo-Georgian War 2008, in A Fierce Domain: Conflict in Cyberspace, 1986 to 2012. Vienna, VA: Cyber Conflict Studies Association, 197.

Hansen, L. ve Nissenbaum, H. (2009),Digital Disaster, Cyber Security, And The Copenhagen School. International Studies Quarterly, 53(4), p. 1155-1175.

Hathaway, Oona A. ve Crootof, Rebecca (2012), "The Law of Cyber-Attack", California Law Review içinde (817-886), 100, http://digitalcommons.law.yale.edu/fss_papers/3852 (13.9.2020).

Healey, Jason (2012), Beyond Attribution: Seeking National Responsibility for Cyber Attacks, Atlantic Council, Cyber Statecraft Initiative. Washington, DC: Atlantic Council.

Helberg, Jacop (2021), The Wires of War: Technology and the Global Struggle for Power, Avid Reader Press / Simon & Schuster.

Hürriyet (2017), "Siber Savaşlar Daha Başlamadı Fakat Ülkeler Hazır", http://www. hurriyet.com.tr/teknoloji/siber-savaslar-daha-baslamadi-fakat-ulkeler-hazir-40371104 (29.04.2019)

İmat, Sena Beyza (2020), "Yeni Savaş Alanı Siber Uzay ve Uluslararası İlişkiler", iç: Ermağan, İsmail (Ed), 21. Yüzyılda Uluslararası İlişkilerde Yeni Trendler: İnsanımız İlk 10 Yolunda mı? Nobel Akademik Yayıncılık, 2020, s. 47-61.

ITU (International Telecommunications Union) (2021), Global Cybersecurity Index 2020, ITU Publications.

ITU (International Telecommunications Union) (2017), Global Cybersecurity Index 2017 (GCI) 2017, ITU Publications.

Jurgens, Jeremy (2022), "Preface", iç: World Economic Forum (2022), Global Cybersecurity Outlook 2022, s. 3.

Kartal, Atahan Birol (2018), "Siber Güvenliğin Uluslararası Politikada Etki Aracına Dönüşmesi ve Uluslararası Aktörler", Güvenlik Stratejileri Dergisi 27, s. 40-76.

Kasapoğlu, Çağıl (2022), "Deepfake: Türk Cerrah Sanarak Âşık Olduğum Kişi Nijeryalı Hacker Çıktı", https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-60331471 (08.2. 2021)

Keleştemur, Atalay (2015), Siber İstihbarat, Yazın Basın Yayınevi.

Kelly, Heather ve Guskin, Emily (2021), "Americans Widely Distrust Facebook, TikTok and Instagram with Their Data, Poll Finds", https://www.washingtonpost. com/ technology/2021/12/22/tech-trust-survey/ (22.12.2021)

Kelly, Kevin (2017), Büyük Teknolojik Dönüşüm. Geleceğimizi Şekillendirecek 12 Teknolojik Kuvvet, Çev. Ümit Şensoy, Türk Hava Yolları Yayınları, 2017.

Kılıç, Mehmet Bertan (2012), "Kurumsal Bilgi Güvenliği Yönetim Süreci", Bilgi Yönetimi Semineri, Antalya.

Kopp, C. (2000), Information Warfare: A Fundamental Paradigm of Infowar, Systems: Enterprise Computing Monthly, s.46-55.

Kopstein, Joshua (2012), "Stuxnet Virus Was Planted by Israeli Agents Using USB Sticks, According to New Report". http://www.theverge.com/2012/4/12/2944329/stuxnet-computer-virus-plantedisraeli-agent-iran (05.7.2019).

Koru, Fehmi (2022), "Evlerimizdeki Tehlikelerin Farkında Mıyız? CHP Bazılarının Farkında…" https://fehmikoru.com/evlerimizdeki-tehlikelerin-farkinda-miyiz-chp-bazilarininfarkinda/?utm_source=gazeteoku&utm_medium=referral#google_vignette (05.2. 2022)

Kuehl, D. T., (2009), Cyberpower and National Security, Potomac Books and National Defense Univerity, S. 24-42.

Kurtaran, Gökhan; Emre Gürkan, Abay ve Şeker, Ata Ufuk (2019), "Dünya 6 Trilyon Dolarlık Siber Saldırı Riskine Karşı Hazırlanıyor", https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/dunya-6-trilyon-dolarlik-siber-saldiri-riskine-karsi-hazirlaniyor/1419011 (14.6.2019)

LaFrance, Adrienne (2021), "The Largest Autocracy on Earth", https://www. theatlantic.com/magazine/archive/2021/11/facebook-authoritarian-hostile-foreign-power/620168/ (05.2.2022)

Libicki, Martin C. (1995), What is Information Warfare?, National Defense University, 1995. "What is Information Warfare", National Defence University, 28 Mayıs, s. 1.

Libicki, M. C. (2009), Cyberdeterrence and Cyberwar, RAND Corporation.

Lin, P., Allhoff, F. ve Rowe, N. C. (2012), War 2.0: Cyberweapons and Ethics, Commun. ACM 55 (3), s. 24-26.

Lotis, Black (2017), "10 Most Wealthiest Hackers And Here's How You Can Become One", https://bornrealist.com/best-hackers/ (14.9.2019)

Lobe, Adrian (2016), "Bitnation: Ist mit Kryptographie Staat zu Machen?", https://www.faz.net/aktuell/feuilleton/debatten/die-digital-debatte/bitcoin-statt-bargeld-und-bitnation-statt-staat-regierung-14050237-p3.html?printPagedArticle=true (09.2.2022)

Lonsdale, D. (2004), The Nature of War in the Information Age: Clausewitzian Future, Routledge.

Marcus, J. (2013), Are We Really Facing Cyberwar? BBC News, March 2013.

Mattila, Juri (2016), "The Blockchain Phenomenon: The Disruptive Potential of Distributed Consensus Architectures", Research Institute of the Finnish Economy (ETLA) Working Papers No. 38.

Mele, Stefano (2013), Cyber-Weapons: Legal and Strategic Aspects, Version 2.0, Machiavelli Editions, https://www.files.ethz.ch/isn/168388/cf4eaaaf89e17df399d1d5 80 beade 36a.pdf (31.5.2021)

Milliyet (2021), "Her Şeyi Dinledikleri İddia Edildi! Çinli Teknoloji Devi Hakkında Skandal İddia", https://www.milliyet.com.tr/galeri/son-dakika-her-seyi-dinledikleri-iddia-edildi-cinli-teknoloji-devi-hakkinda-skandal-iddia-6485956/1 (21.4.2021)

Murphy, Matt (2010). "War in the Fifth Domain; Cyberwar". The Economist, 3 July 2010.

NATO (2013), The Tallinn Manual on the International Law Applicable to Cyber Warfare, Online, March 2013.

Nebil, Füsun Sarp (2017), "164 Ülkeyi Kıyaslayan ITU'ya Göre Türkiye, Siber Güvenlik Konusundaki Yolun Ancak Yarısında", 01.8.2017, https://t24.com.tr/yazarlar/fusun-sarp-nebil/164-ulkeyi-kiyaslayan-ituya-gore-turkiye-siber-guvenlik-konusundaki-yolun-ancak-yarisinda,17800 (13.7.2019)

Noveck, Beth Simone (2021), Solving Public Problems: A Practical Guide to Fix Our Government and Change Our World Yale University Press.

NTV (2022), "IMF'den El Salvador'a 'Bitcoin' Uyarısı", https://www.ntv.com.tr/ntv para/kripto-para/imfden-el-salvadora-bitcoin-uyarisi,ivK4ECrPEUKS9th8jv4X6g (26.01.2022)

Özdal, Barış ve Darıcılı, Ali Burak, (2017) Rusya Federasyonu'nun Siber Güvenlik Kapasitesini Oluşturan Enstrümanların Analizi, Bilig Dergisi 83, s.121-146.

Özdil, Yılmaz (2019), "Testi Kırılmadan Uyarıyorum", https://www.yurtgazetesi.com.tr /politika/yilmaz-ozdil-testi-kirilmadan-uyariyorum-h131114.html (01.10.2019)

Paret, Peter ve Craiig A. Gordon; Gilbert, Felix (Eds.) (1986), Makers of Modern Strategy from Machiavelli to the Nuclear Age, Princeton University Press.

Parks, R. ve Duggan, D. (2011), Principles of Cyberwarfare, Security Privacy, IEEE, 9 (5), p. 30-35.

Persily, Nathaniel ve Tucker, Joshua A. (2020), Social Media and Democracy: The State of the Field, Prospects for Reform (SSRC Anxieties of Democracy), Cambridge University Press.

Petallides, Constantine. J. (2012), "Cyber Terrorism and IR Theory: Realism, Liberalism, and Constructivism in the New Security Threat.", http://www.inquiriesjournal. com/articles/627/cyber-terrorism-and-ir-theory-realism-liberalism-and-constructivism-in-the-new-security-threat (26.2.2022)

Ralston, P. A., Graham, J. H. ve Hieb, J. L. (2007), Cyber Security Risk Assessment for SCADA and DCS Networks. ISA Transactions, (https://www.sciencedirect.com/ science/article/abs/pii/S0019057807000754)

Real Clear Politics (2013), "Significant Cyberattack Incidents: Operation Orchard, 2007", in: http://www. realclearpolitics.com/lists/cyber_attacks/op_orchard.html (11.7.2019).

Reich, Rob; Sahami, Mehran ve Weinstein, Jeremy M. (2021), System Error: Where Big Tech Went Wrong and How We Can Reboot, Harper.

Reidenberg, Joel R. (1997). "Governing Networks and Rule-Making in Cyberspace". In Borders in Cyberspace: Information Policy and the Global Information Infrastructure, ed. Brian Kahinand Charles Nesson, MIT Press, pp. 85-105.

Rivera, Jason (2015), Achieving Cyberdeterrence and the Ability of Small States to Hold Large States at Risk, 2015 7th International Conference on Cyber Conflict: Architectures in Cyberspace, M.Maybaum, A.-M.Osula, L.Lindström (Eds.), NATO CCD COE Publications, s. 7-24.

Rivera, Jason (2014), "Understanding and Countering Nation-State Use of Protracted Unconventional Warfare", in: http://smallwarsjournal.com/jrnl/art/understanding-and-countering-nationstate-use-of-protracted-unconventional-warfare (04.7.2019).

Robinson, Michael; Jonesb, Kevin ve Janickea, Helge (2015), Cyber Warfare: Issues and Challenges, https://www.researchgate.net/publication/276248097_-Cyber_warfare_ Issues_and_challenge (22.5.2021)

Saini, H., Rao, Y.S. ve Panda, T.C. (2012), Cyber-crimes and Their Impacts: A Review. International Journal of Engineering Research and Applications, 2(2), 202-209.

Saydjari, O.S. (2004) Cyber defense: art to science, Commun. ACM 47 (3), s. 52-57.

Siekierski, B.J. (2019). Deep Fakes: What Can be Done About Synthetic Audio and Video? Economics, Resources and International Affairs Division Parliamentary Information and Resarch Service.

Singer, P. W. ve Friedman, Allan (2014), Cybersecurity and Cyberwar. What Everyone Needs to Know, Oxford University Press.

Sultanzade, Tuğrul (2018), Gelecekte Koloni Kurulması Muhtemel 10 Yer", https://www.bilimkurgukulubu.com/genel/inceleme/gelecekte-koloni-kurulmasi-muhtemel-10-yer/ (11.2.2022)

STM (Teknolojik Düşünce Merkezi) (2016), "2016 Temmuz-Eylül Dönemi Siber Tehdit Durum Raporu", 2016, https://www.stm.com.tr/documents/file/Pdf/Siber%20 Tehdit%20Durum%20Raporu%20Temmuz%20-%20Eylul%202016.pdf (01.07.2019).

Talam, Ananth (2022), "10 Most Notorious Hackers of All Time (Black-Hat)", https://www.technotification.com/2014/12/top-10-best-black-hat-hackers-in-the-world.html (17.1.2022)

Tatar U., Calik O., Celik M., ve Karabacak B. (2014), A Comparative Analysis of the National Cyber Security Strategies of Leading Nations, 9th International Conference on Cyber Warfare & Security, p. 211-218.

Tempelhof, Susanne Tarkowski (2016), "Bitnation, die Zukunft der Welt? Bitnation Gründerin Susanne Tarkowski Tempelhof im Gespräch", 28 Kasım 2016, RT Deutsch.

Threat to the U.S. Homeland" April 26, http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/CHRG-112hhrg77381/html/CHRG-112hhrg77381.htm (04.7.2019).

The Steemit Crypto (2018), "BitNation - Sınırları Ve Merkezi Olmayan Bir Devlet [Devlet 2.0]", https://steemit.com/ico/@treis/bitnation-sinirlari-ve-merkezi-olmayan-bir-devlet-devlet-2-0 (09.2.2022)

Türkiye Bilişim Derneği (2018), 2017 Değerlendirme Raporu, Türkiye Bilişim Derneği.

Unal, S. (2016), Legitimization Of Surveillance And Control Through Securitization Discourse Of Cyber Space: USA, EU And Turkey Examples, Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies, Number: 42, s. 409-430.

U.S. House Subcommittee on Counterterrorism and Intelligence and the Subcommittee on Cybersecurity Infrastructure Protection, and Security Technologies (2012), "Iranian Cyber

Varghese, Benson (2021), "Deepfakes in Texas: What are They and are They Illegal? https://versustexas.com/deepfakes/ (07.2.2021)

Varlık, Ergün (2020), "Tarihin İlk Siber Casusuluk Operasyonu: KGB'ye Veri Satan Alman Hackerlar", https://siberbulten.com/uluslararasi-iliskiler/tarihin-ilk-siber-casusuluk-operasyonu-kgbye-veri-satan-alman-hackerlar/ (30.4.2021)

Vijayan, Jaikumar (2014), "US Tops List of Countries Hosting Malware and Botnets", in: http://securityintelligence.com/news/us-tops-list-of-countries-hosting-malware-and-botnets/#.VQa82PnF-So (02.7.2019).

Von Solms, Rossouw ve Van Niekerk, Johan (2013), From Information Security to Cyber Security, in: https://profsandhu.com/cs6393_s16/solms-2013.pdf (18.7.2019)

WEF (World Economic Forum) (2022), Global Cybersecurity Outlook 2022, WEF. (https://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Cybersecurity_Outlook_2022.pdf)

Yayla, Mehmet (2014), "Siber Savaş ve Siber Ortamdaki Kötü Niyetli Hareketlerden Farkı", Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi 4 / 2, s. 181-200

Yeniçağ (2022), "Anonymous Rusya'daki Televizyon Kanallarını Hackledi", https://www.yenicaggazetesi.com.tr/rusya-ve-cecenistanda-resmi-internet-siteleri-ve-televizyon-kanallari-anonymous-tarafindan-ele-gecirildi-514770h.htm (27.2.2022)

Yıldız, Elif (2020), "Wikileaks-Dijital Aktivizm Yükselişi: Bilginin Özgürlüğüne Karşı Algı Manipülasyonları", iç: Ermağan, İsmail (Ed), 21. Yüzyılda Uluslararası İlişkilerde Yeni Trendler: İnsanımız İlk 10 Yolunda mı? Nobel Akademik Yayıncılık, 2020, s. 317-330.

Yılmaz, Sait (2019), Siber Espiyonaj", https://21yyte.org/tr/merkezler/islevsel-arastirma-merkezleri/istihbarat-arastirmalari-merkezi/siber-espiyonaj (28.8.2019)

Yılmaz, Onur (2020). Güvenlik Paradigmasının Değişimi: ABD ve Rusya Rekabetinin Siber Alanda Tezahürü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi SBE, Konya.

BÖLÜM III

TEKNOLOJİ-ULUSLARARASI İLİŞKİLER İLİŞKİSİNDE BİR "CASE" İRDELEMESİ: SİBER FİDYECİLİK[26]

Bu bölümde siber uzayın tehlikeli bir polisiye unsuru siber fidyecilik, uluslararası ilişkiler çerçevesinde analiz edilecek; bu olguya ilişkin bulaşma yolları, saldırı örnekleri ve tedbirler aktarılacaktır. Çalışmanın omurgasını teşkil eden ana araştırma sorusu olarak "Siber fidyecilik devletleri, kurumları ve bireyleri nasıl etkilemektedir?" hususuna odaklanılmaktadır. Temel sav şudur: Önlem alınsa ve etkileri minimize edilebilse dahi siber fidyecilik baş ağrıtan bir şifreleme teknolojisi sorunu olarak dünyada en riskli ve sık yapılan saldırılar arasında bulunmaktadır. Bir yandan illegaller için "gelir kapısı", diğer yandan millî, kurumsal, kişisel kayıp olarak kayıtlara geçmektedir. Bu çalışmada İngilizce kaynaklar araştırılmış; Türkçe makaleler taranmış, ilgili internet dokümasyonları gözden geçirilmiştir. İlaveten içeriğe fayda sağlayabilecek İngilizce, Almanca ve Türkçe belgeseller ile video programları izlenmiştir.

1. Uluslararası İlişkiler ve Siber Evrende Soygunculuk

12 Mayıs 2017 günü dünya "bir günde 100 ülkedeki 130 binden fazla bilgisayarı ele geçiren korsanları konuş[tu]. Hem son kullanıcılar hem de büyük şirketler ile devlet kurumlarının etkilendiği siber saldırılardan sonra dünya

[26] Bu yazı daha önce sunulmuş şu tebliğin yeniden çalışılması ile oluşturulmuştur: "Uluslararası İlişkiler ve Teknoloji: Siber Fidyecilik, Aktörler ve Güvenlik", iç: III. İstanbul Boğaziçi Uluslararası, Siber Politika ve Siber Güvenlik Konferansı, Cyberpolitik Journal, İsmam, 2019, s.204-235.

ilerlemek durumundadır. Yıllık olarak yayımlanan küresel risk raporlarında da küresel çaplı gelişmiş tehditlere yönelik çeşitli kurumların çalışmalarında da siber tehditler listede korkutucu bir şekilde üstlerde bulunmaktadır. Bu yeni tür tehditlerden birisi de bu bölümde anlatılan fidye yazılımlarıdır.

Kaynakça

Barkly (2018), "2017 Ransomware Report", https://library.cyentia.com/ report/report_001186.html (14.6.2019)

BBC (2017), "Massive Ransomware Infection Hits Computers in 99 Countries", https://www.bbc.com/news/technology-39901382 (15.5.2019)

Brook, Chris (2016), "Hollywood Hospital Pays $17K Ransom to Decrypt Files", https://threatpost.com/hollywood-hospital-pays-17k-ransom-to-decrypt-files/116325/ (27.6.2019)

Can, Ahmet (2017), "Korsan Avı Başladı", http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/korsan-avi-basladi-40457711 (11.6.2019)

Choucri, Nazli ve Clark, David D. (2019), International Relations in the Cyber Age: The Co-Evolution Dilemma, The MIT Press.

Choucri, Nazli (2012), Cyberpolitics in International Relations, The MIT Press.

Clark, David D. (2018), Designing an Internet (Information Policy), The MIT Press.

Coşkun, Ayşe (2016), "Veri Fidyeciliği Saldırılarında Fidye Ödememeniz İçin 4 Neden!", http://www.cio.com.tr/haber/veri-fidyeciligi-saldirilarinda-fidye-odememeniz-icin-4-neden/ (12.6.2019)

Crowe, J. (2016), Ransomware by the Numbers: Must-know Ransomware Statistics, (https://blog.barkly .com/ransomware-statistics-2016).

Cybermag (2021), "Türkiye, En Çok Fidye Yazılımı Saldırısı Alan Ülkeler Arasında İlk 5'te", https://www.cybermagonline.com/turkiye-en-cok-fidye-yazilimi-saldirisi-alan-ulkeler-arasinda-ilk-5te (19.2.2022)

Cybersecurity Ventures (2019), "2019 Official Annual Cybercrime Report", Herjavec Group, https://www.herjavecgroup.com/wp-content/uploads/2018/12/CV-HG-2019-Official-Annual-Cybercrime-Report.pdf (21.2.2022)

Çelik, Soner ve Çeliktaş, Barış (2018), Güncel Siber Güvenlik Tehditleri: Fidye Yazılımlar, Cyberpolitik Journal Vol. 3, No. 5, s. 105-132.

Fasheem, S.Mahmudha; Kanimozhi, P. ve AkoraMurthy, B. (2017), Detection and Avoidance of Ransomware, 2017 IJEDR | Volume 5, Issue 1 (https://www.ijedr.org/papers/IJEDR1701090.pdf).

Ferwerda, Jeremy; Choucri, Nazli ve Madnick, Stuart (2011), "Institutional Foundations for Cyber Security: Current Responses and New Challenges." Working Paper CISL #2011-05.

Gazete Ekonomi (2018), "Neler Oluyor, Neler Olacak, Nasıl Korunacağız?", http://www.gazeteekonomi.com/guncel/neler-oluyor-neler-olacak-nasil-korunacagiz-h513017.html (30.6.2019)

Güder, Gazi (2017), "Siber Fidyecilik", https://www.dunya.com/kose-yazisi/siber-fidyecilik/368261 (13.6.2019)

Gıda Hattı (2017), "Siber Saldırı Gıda Üretimini Durdurdu", https://www.gidahatti.com/siber-saldiri-gida-uretimini-durdurdu-82531/ (29.6.2019)

Holub, Artsiom (2016), "The Return of Ransom32," OpenDNS Blog, Feb. 18, 2016.

Kaspersky (2022), "Fidye Yazılımı – Tanım, Önleme ve Kaldırma", https://www. kaspersky. com.tr/resource-center/threats/ransomware (24.2.2022)

Karar (2017), "Küresel Çapta Siber Saldırılar Birçok Şirketi Etkiledi", https://www.karar.com/teknoloji-haberleri/kuresel-capta-siber-saldirilar-bircok-sirketi-etkiledi-526708(28.6.2019)

Keleştemur, Atalay (2016), "Ransomware Virüsleri Artık Web Sitelerine Saldırıyor", https://h4cktimes.com/siber-saldirilar-suclar/ransomware-virusleri-artik-web-sitelerine-saldiriyor.html (25.6.2019)

Korhan, Sevda (2019), "Siber Uzayda Aktör-Güç İlişkisi", Cyberpolitik Journal, 2(4), 75-104.

Kurtaran, Gökhan; Abay, Emre Gürkan ve Şeker, Ata Ufuk (2019), "Dünya 6 Trilyon Dolarlık Siber Saldırı Riskine Karşı Hazırlanıyor", https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/dunya-6-trilyon-dolarlik-siber-saldiri-riskine-karsi-hazirlaniyor/1419011 (14.6.2019)

Lewis, James A. (2013), "Raising the Bar for Cybersecurity." Center for Strategic and International Studies Report, February 12, 2013.

Malwarebytes (2016), "Understanding the Depth of the Global Ransomware Problem", Osterman Research Survey Report.

Maure, Tim (2018), Cyber Mercenaries: The State, Hckers and Power, Cambridge University Press.

Milliyet, (2017), "Siber saldırı, Oyak Renault Bursa Fabrikasında da Üretimi Durdurdu", http://www.milliyet.com.tr/ekonomi/siber-saldiri-oyak-renault-bursa-fabrikasinda-da-uretimi-durdurdu-2450239 (28.6.2019)

Mohanta, Abhijit; Hahad, Mounir ve Velmurugan, Kumaraguru (2018), Preventing Ransomware. Understand, Prevent, and Remediate Ransomware Attacks, Packt Publishing.

Powell, Robert (1999), In the Shadow of Power: States and Strategies in International Politics, Princeton, NJ: Princeton University Press.

Reveron, Derek (Ed), (2012), Cyberspace and National Security: Threats, Opportunities, and Power in a Virtual World, Washington, DC: Georgetown University Press.

Siber Bülten (2016), "Geçen Yıl İkiye Katlanan Fidye Yazılımlar 2016'ya Hızlı Girdi", https://siberbulten.com/siber-guvenlik/gecen-yil-ikiye-katlanan-fidye-yazilimlar-2016ya-hizli-girdi/ (12.6.2019)

STM (Teknolojik Düşünce Merkezi) (2019), Siber Tehdit Durum Raporu, 2019, (https://thinktech.stm.com.tr/uploads/raporlar/pdf/2942019145655920_stm_siber_tehdit_durum_raporu_ocak_mart_2019.pdf)

Statista (2016), Internet of Things - Number of Connected Devices Worldwide 2015-2025, https://www.statista.com/statistics/471264/iot-number-of-connected-devices-worldwide/ (19.11.2020)

Sultan, Hirra; Khalique, Aqeel; Alam, Shah Imran ve Tanweer, Safdar (2018), A Survey On Ransonware: Evolution, Growth and Impact, International Journal of Advanced Research in Computer Science, Volume 9, No. 2.

Taşdan, Cankurt (2021), "SİBERAY'dan 'Fidyeci Yazılım' Uyarısı", https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/siberaydan-fidyeci-yazilim-uyarisi/2235336 (19.2.2022)

Thakkar, Dhanya (2017), Preventing Digital Extortion, Packt Publishing.

Trend Micro, 2021, Cybersecurity Trends for 2022 (https://www.trendmicro.com/en_us/ciso/21/l/cybersecurity-trends-2022.html)

Ulusal.com (2017), "Siber Saldırı Renault Bursa Fabrikasında da Üretimi Durdurdu", https://www.ulusal.com.tr/haber/8637007/siber-saldiri-renault-bursa-fabrikasinda-da-uretimi-durdurdu (19.6.2019)

Valeriano, Brandon ve Maness, Ryan C. (2015), Cyber War versus Cyber Realities. Cyber Conflict in the International System, Oxford University Press.

Wearesocil (2022), Digital 2022: Another Year of Bumper Growth, https://wearesocial.com/uk/blog/2022/01/digital-2022-another-year-of-bumper-growth-2/ (26.1.2022)

WEF (World Economic Forum) (2022), Global Cybersecurity Outlook 2022, WEF. (https://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Cybersecurity_Outlook_2022.pdf)

Yanık, Tolga (2020), "Kaspersky'den Siber Saldırı Stratejisindeki Değişikliklere İlişkin Rapor", https://www.aa.com.tr/tr/sirkethaberleri/bilisim/kasperskyden-siber-saldiri-stratejisindeki-degisikliklere-iliskin-rapor/660981 (19.2.2022)

Zetter, Kim (2015), "Hacker Lexicon: What are Phishing and Spear Phishing?", Wired (April 7, 2015)

BÖLÜM IV

UZAY ÇALIŞMALARI VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Uzay, uluslararası ilişkiler disiplininin aslında aktif bir parçasıdır. Dünya (özellikle İngilizce) literatüründe kayda değer bir kaynak oluşmuştur.[28] Kimi üniversitelerde uzaya yönelik hem teorik hem de pratik çalışmalar yürüten bölümler açılmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde uzayın küresel bir olgu olarak tezahür etttiği, disiplinin stratejik araştırma alanlarının başında geldiği savına varılabilir (Ermağan ve Talaş, 2021: 255-258). Bu bölümde, uzayın yapısından sistemine, uzayda yapılan faaliyetlerden devletlerin ilgili politikalarına, yeni uzay gelişmelerinden uzayda yaşamın mümkünlüğüne uzanan çeşitli başlıklar etrafında uzayın ne denli önemli olduğu anlatılmaya çalışılmaktadır. Kritik olan nokta; bu alanda yola çıkmak, bütçe ayırmak, insan yetiştirmektir.

1. Uzay, Dünya ve Uluslararası İlişkiler

Literatürde evrenin oluşumuna yönelik en fazla onay görmüş (Nicolson, 2018) Büyük Patlama Teorisi'ne göre "Büyük Patlama, modern kozmolojik teoriler ışığında, maddenin aşırı yoğun ve sıcak bir noktadan genişlemesi sonucu evrenin oluşmasını mümkün kılan an'a verilen isimdir" (akt. Denizlioğlu, 2022: 13; Bakırcı, 2019). Bilim insanlarına göre "galaksilere ulaşan hidrojen ve helyumun büyük bir kısmı yeni yıldızların oluşmasına yol açar-

[28] Bu noktada örneğin Avrupa Birliği'nin uzay konusunda çok sayıda çalışması şu sitelerde görülebilir: https://espi.or.at/publications/voices-from-the-space-community/ publications-of-the-former-espi-perspective-series/category/10-publications-of-the-former-espi-perspective-series; https://espi.or.at/publications/espi-springer-books

Kaynakça

Akşam (2022), "Lazerle 45 Günde Mars'a Yolculuk", https://www.aksam. com.tr/ gunes/lazerle-45-gunde-marsa-yolculuk/haber-1242844 (14.2.2022)

Al-Rodhan, Nayef R. F. (2012), Meta-Geopolitics of Outer Space: An Analysis of Space Power, Security and Governance, Palgrave Macmillan.

Anadolu Ajansı (2019), "Uzayda 10 Milyon Parçalık Çöp Tehdidi", https://www.aa.com.tr /tr/temiz-cevre-temiz-su/uzayda-10-milyon-parcalik-cop-tehdidi/1512556 (17.1.2022)

Bakırcı, Çağrı Mert (2019), "Büyük Patlama Nedir? Büyük Patlama Sırasında Neler Yaşandı?", https://evrimagaci.org/buyuk-patlama-nedir-buyuk-patlama-sirasinda-neler-yasandi-7758 (18.1.2022).

Barlas, Yavuz (2021), "Uzaya Kim Ne Kadar Para Yatırıyor?", https://www. haberturk.com/7x24/yavuz-barlas/2968143-uzaya-kim-ne-kadar-para-yatiriyor (12.1.2022)

BBC Türkçe (2017), "İnsanda Bulunan Atomların Yaklaşık Yarısı Başka Galaksilerden Gelmiş", https://www.bbc.com/turkce/haberler-40738784(20.1.2022)

BBC (2020), "Nasa Yıldızların ve Galaksilerin Yeni Görüntülerini Yayımladı", 12 Eylül 2020, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54120061 (9.1.2022)

BBC (2021), "UFO raporu: ABD Savunma Bakanlığı Gözlemledikleri Cisimlerin Bir Açıklaması Olmadığını Duyurdu", 26 Ocak, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-57622598 (15.5.2021)

Broder, Henryk M. (2021), "Das nächste Pearl Harbor könnte im Weltall liegen", https://www.welt.de/debatte/kommentare/article235096212/Zerstoerter-russischer-Satellit-Naechstes-Pearl-Harbor-koennte-im-Weltall-liegen.html (13.1.2022)

Carter, John; (2016), "Air Launch Low-Cost Small Satellite Launch", NASA, (Eylül 2016), https://ntrs.nasa.gov/archive/nasa/ casi.ntrs.nasa.gov/20170005245.pdf (21.1.2022)

Chown, Marcus (2019), Güneş Sistemi, Çevirmen: Bilge Tanrıseven, Tübitak Yayınları

Coletta, Damon ve Pilch, Frances T. (2009), Space and Defense Policy (Space Power and Politics), Routledge.

Coşkuner, Buket (2019), "Evren Nelerden Olur?", https://kurious.ku.edu.tr/evren-nelerden-olusur/ (8.1.2022)

Çolak, Canberk (2019), "Uzayda ve Ay'da Tarım Yapılabilir mi?", https://evrim agaci.org/uzayda-ve-ayda-tarim-yapilabilir-mi-7873 (15.1.2022)

Danov, Daniel Georgiev (2020), "A Review of Space Tourism Services: Supply and Demand Challenges", Toleho Journal of Tourism, Leisure and Hospitality, 2(1): 29-35.

Demircan, Kozan (2021), "Asteroit Madencileri Uzaydan Nasıl Maden Çıkaracak?", https://khosann.com/asteroit-madencileri-uzaydan-nasil-maden-cikaracak/ (16.1. 2022)

Denizlioğlu, Mustafa (2022), Uzay Madenciliği ve Uluslararası İlişkiler, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi.

Dikmeci, Onur (2019), "Türkiye'nin Uzay Çalışmaları ve Uzay Güvenliği", https://sahipkiran.org/2019/07/28/turkiyenin-uzay-calismalari/ (15.1.2022)

DW (2016), "7 soruda uzay üsleri", https://www.dw.com/tr/7-soruda-uzay-%C3%BC sleri/a-19222488 (14.1.2022)

Erdem, Merve (2014), Uzayın ve Uzay Faaliyetlerinin Hukuki Rejimi, Savaş Yayınevi.

Erdem, Tolga (2018), "Uluslararası İlişkilerde Yeni Perspektif: Astropolitiğe giriş", Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 20 Sayı 1 (431-446).

Ermağan, İsmail ve Talaş, Hasibe (2021), "Latin Amerika'da Uzay Çalışmaları", iç: Dünya Siyasetinde Latin Amerika 4, Editörler İsmail Ermağan-Emine Tahsin-Segah Tekin, Nobel Yayınları, 2021, s. 253-274.

Evrim Ağacı (2022), "Hiçlik Nedir?", https://www.youtube.com/watch?v=oL6_mLb1GVA (20.2.2022)

Evrim Ağacı (2020), "Uzay Nedir? Düşündüğünüz Şey Değil!", https://evrimagaci.org/ uzay-nedir-dusundugunuz-sey-degil-9652 (5.12.2020)

Etherington, Darrell (2020), "Launch Startup Skyrora Successfully Tests 3D-printed Rocket Engines Powered by Plastic Waste", https://techcrunch.com/2020/02/03/launch-startup-skyrora-successfully-tests-3d-printed-rocket-engines-powered-by-plastic-waste/ (21.1.2022)

Factories in Space (2020), "Space Manufacturing Companies", https://www. factoriesinspace.com/manufacturing-companies (15.1.2022)

Fisher, Alise (2022), "Orbital Insertion Burn a Success, Webb Arrives at L2", https://blogs.nasa.gov/webb/2022/01/24/orbital-insertion-burn-a-success-webb-arrives-at-l2/ (25.1.2022)

Fisk, Len A. (2008), "The Impact of Space on Society: Past, Present and Future", Space Policy, Cilt 24, ss. 175-180.

Foust, Jeff (2019). "Deep Space Industries acquired by Bradford Space", https:// spacenews.com/deep-space-industries-acquired-by-bradford-space/ (27.2.2022).

Foust, Jeff.(2018), "Asteroid mining company Planetary Resources acquired by blockchain firm", https://spacenews.com/asteroid-mining-company-planetary-resources-acquired-by-blockchain-firm/ (27.2.2022).

Galfard, Christophe (2019), Evren Avucunda. Uzay, Zaman ve Ötesine Olağanüstü Bir Yolculuk, Çevirmen: Duygu Akın, Domingo Yayınevi.

Gateway Foundation (2019) "Von Braun Class Station", https://gatewayspaceport.com/von-braun-station/ (11.1.2022)

Göksedef, Ece (2021), "Türkiye Uzay Ajansı Başkanı Serdar Hüseyin Yıldırım, BBC Türkçe'ye konuştu: 2023, Ay misyonu için agresif bir tarih", https://www.bbc.com/ turkce/haberler-turkiye-56046336 (15.1.2022)

Göncü, Ceren (2021), "Uzayda Tahttan Düşüş: Sovyetler'den Rusya'ya", https:// tasam.org/tr-TR/Icerik/67969/uzayda_tahttan_dusus_sovyetlerden_rusyaya (18.1. 2022)

Gözen, Ramazan (Ed) (2014), Uluslararası İlişkiler Teorileri, İetişim Yayınevi.

Grush, Loren, (2019), "This was the Decade the Commercial Spaceflight Industry Leapt Forward", https://www.theverge.com/2019/12/11/20981714/spacex-commercial-spaceflight-space-industry-decade-nasa-business (21.12022)

Guntrip, Edward (2003), "The Common Heritage of Mankind: An Adequate Regime for Managing the Deep Seabed?", Melbourne Journal of International Law, 4 (2): 376-405.

Günel, Reşat Volkan (2016), Uluslararası Hukuk Açısından Uzay Madenciliği: Uzay Hukuku, Turhan Kitabevi.

Gürsel, Serap (2020), "Uzay Turizmi Girişimleri ve Uzay Turizmi İle İlgili Olası Problemler", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, 6(38): 2341-2350.

Habertük (2022), "Çin'in Yapay Güneş'i Yeni Rekor Kırdı", https://www. haberturk.com/cin-in-yapay-gunes-inde-yeni-rekor-3304122 (20.1.2022)

Habertürk (2022), "Uzayda Bilinmeyen Bir Cisim Keşfedildi: 18 Dakikada Bir Sinyal Gönderiyor", https://www.haberturk.com/uzayda-bilinmeyen-cisim-18-dakikada-bir-sinyal-gonderiyor-3328716 (28.1.2022)

Hays, Peter L. & Charles D. Lutes, "Towards a Theory of Spacepower", Space Policy, Cilt 23, 2007, ss. 206-209.

Hays, Peter L. (2015), "Space Power Theory", Handbook of Space Security, s. 57-80.

HIS (2021), "Uzay Turizmi Nedir? Uzay Turizminin Geleceği", https://www. hisglobal.com.tr/blog/uzay-turizmi-nedir (26.12.2021)

Howell, Elizabeth; (2019), "SpaceShipTwo: On a Flight Path to Space Tourism", Space.com, (5 Mart 2019), https://www.space. com/19021-spaceshiptwo.html (21.1.2022)

Iftikhar, Umair (2019), "NASA installs Tether Refabricator aboard ISS for in-space 3D printing", 3D Printing Industry, https://3dprintingindustry.com/news/nasa-installs-tether-refabricator-aboard-iss-for-in-space-3d-printing-148728/ (15.1.2022)

İnan Şimşek, Aybüke ve Senem Atvur (2021), "21. Yüzyılda Uluslararası Uzay Rejiminin İnsanlığın Ortak Mirası Temelinde Yeniden İnşası", Alternatif Politika, 13 (3): 593-628.

İnce, Fuat (2021), Türkiye ve Uzay | "Millî Uzay Programı", https://tasam.org/tr-TR/Icerik/63804/turkiye_ve_uzay_milli_uzay_programi_ (15.1.2022)

İnce, Fuat (2020). Uzay - Bir İnsanlık Serüveni - Bilimleri, Teknolojisi, Hukuku, Politikaları, 2. Basım, Nobel.

İş Yatırım (2017), Uzay Madenciliği Ne Getirecek, Geniş Açı (https://www. isyatirim.com.tr/tr-tr/bizi-taniyin/hakkimizda/basin-odasi/Documents/genis-aci/Genis_Aci_Ocak_2017.pdf)

Jakhu, Ram S., Pelton, Joseph N. ve Nyampong, Yaw Otu Mankata (2017), Space Mining and Its Regulation, Springer.

Jakhu, Ram S. ve Pelton, Joseph N. (2017), Global Space Governance: An Intertantional Study, Springer International Publishing.

Jakhu, Ram ve Dempsey, Paul Stephen (2019), Routledge Handbook of Space Law, Routledge.

Johnson-Freese, Joan (2016), Space Warfare in the 21st Century: Arming the Heavens (Cass Military Studies), Routledge.

Kaiser – Sipagetti (2019), "Geleceğin Uzay Madenciliği İmparatorluğu: Lüksemburg(?)", https://www.sipagetti.com/tr/yazi/98/gelecegin-uzay-madenciligi-imparatorlugu-luksemburg (16.1.2022)

Kılınç, Şahin (2021), "Türkiye Uzay Ajansı'nın Birlikte Çalışması Gereken 10 Uzay Ajansı ve Şirket", https://www.webtekno.com/turkiye-uzay-ajansi-nin-birlikte-calismasi-gereken-10-uzay-ajansi-ve-sirket-h62553.html (11.5.2021)

Klein, Jeffrey (2020), "3D Printed Meat: Most Promising Projects in 2020", https://all3dp.com/2/3d-printed-meat-most-promising-projects/ (15.1.2022)

Klein, John J. (2019), Understanding Space Strategy: The Art of War in Space (Space Power and Politics), Routledge.

Korsmo, Fae L. (2007), "The Birth of the International Geophysical Year", The Leading Edge, ss. 1312-1316.

Küçük, İbrahim (2022), "Türkiye'nin uzay atılımları", https://www.aa.com.tr/ tr/ analiz/turkiyenin-uzay-atilimlari/2469763 (10.01.2022)

Lumetta, Jeff ve Metzger, Philip (2015), "3, 2, 1 ... Countdown to the Emerging Space Economy", https://www.industryweek.com/technology-and-iiot/article/21966321/3-2-1-countdown-to-the-emerging-space-economy (10.1.2022)

Maggi, Federico ve Pallud, Céline (2010), "Space Agriculture in Micro and Hypo-gravity: A Comparative Study of Soil Hydraulics and Biogeochemistry in a Cropping Unit on Earth, Mars, the Moon and the Space Station, Planetary and Space Science", Volume 58, Issue 14-15, s. 1996-2007.

Mahan, Alfred T. (2003), The Influence of Sea Power Upon History, 1660-1783, Pelican.

Moltz, James Clay (2010), "Space and Strategy: A Conceptual Versus Policy Analysis," Astropolitics, Vol. 8, No. 3 (September-December 2010), s. 15-38.

Moltz, James C. (2019), "The Changing Dynamics of Twenty-First-Century Space Power", Strategic Studies Quarterly, Spring: 66-94.

Moskowitz, Clara (2013), "Farming on Mars? NASA Ponders Food Supply for 2030 Mission" https://www.foxnews.com/science/farming-on-mars-nasa-ponders-food-supply-for-2030-mission (15.1.2022)

NASA (2016), "Spinoff 2016", https://spinoff.nasa.gov/Spinoff2016/pdf/2016_ Brochure_web.pdf (9.1.2022)

Neagu, Andreea Larisa, (2018). Space Tourism: A New Way of Tourism not so Distant in Time or Space, Universitat Jaume Thesis.

Nicolson, lain (2018), Evren: Büyük Patlama ve Evrenin Geleceği, Çevirmen Prof. Dr. Cengiz Yalçın, Akılçelen Kitaplar

NTV (2022), https://www.ntv.com.tr/galeri/teknoloji/nasa-duyurdu-james-webb-uzay-teleskobu-hedefine-ulasti,kiHbVFXXPUWdrqOv3irbMQ/ZUuaWHIV60eCAGYy0-bqGg (25.1.2022)

OECD, "OECD Multilingual Summaries. The Space Economy at a Glance 2014", https://www.oecd-ilibrary.org/sites/babe4cdc-tr/index.html?itemId=/content/component/babe-4cdc-tr (12.1.2022)

OECD (2019), "The Space Economy in Figures: How Space Contributes to the Global Economy", www.oecd.org/about/publishing/corrigenda.htm (13.1.2022).

OECD, (2019), "The Space Economy Scorecard", https://www. thespacereport.org/wp-content/uploads/2020/02/SpaceFoundation_2020_Scorecard.pdf (11.2.2022)

Özcan, Barış (2017), "Herkes Nerede? Neden Uzaylılarla Karşılaşmadığımızı Açıklayan 17 Hipotez", https://www.youtube.com/watch?v=GhfdQWe54-o (11.12.2021)

Pass, Jim (2006), "Astrosociology as the Missing Perspective", Astropolitics, Cilt 4, Sayı 1, ss. 85-99.

Peker, Hatice (2021), "Uzayın Çöpleri", https://blog.havacilikpsikolojisi.net/uzayin-copleri/ (17.1.2022)

Peter, Nocolas (2009), Space Power and Europe in the 21st Century, European Space Policy Institute (ESPI) Perspectives 21, ESPI.

Pfaltzgraff, Robert L. (2013), " International Theory and Space Power", (ed) Charles D. Lutes and Peter Hays, Toward a Theory of Spacepower Selected Essays, Institute for National Strategic Studies, National Defense University 2013, s. 26-42.

PwC (2022), "Uzay Ekonomisi ve Vergilendirme", https://www.pwc.com.tr/uzay-ekonomisi-ve-vergilendirme (11.1.2022)

Risman, Brian A (2021), Interstellar Law: Space Mining, Independently published.

Roberts, Darrly (1988), "Space and Internatinoal Relations", The Journal Politics, Cilt 50, No.4, ss.1075-1090.

Rosenbaum, Eric ve Russo, Donovan (2019), "China Plans a Solar Power Play in Space that NASA Abandoned Decades Ago", https://www.cnbc.com/2019/03/15/china-plans-a-solar-power-play-in-space-that-nasa-abandonedlong-ago.html (15.1.2022)

Sadeh, Eligar (ed) (2013), Space Strategy in the 21st Century Theory and Policy, Routledge.

Sheehan, Michael (2007), The International Politics of Space: No Final Frontier (Space Power and Politics), Routledge.

Sheean, Michael (2007), "The International Politics of Space", Routledge 2 Park Square, Milton Park.

Sökmen Alaca, Aşkın İnci (2021), "Yeni Uzay 2.0: Askeri ve Stratejik Rekabet Kızışıyor", https://www.aa.com.tr/tr/analiz/yeni-uzay-20-askeri-ve-stratejik-rekabetkizisiyor/ 2284976 (7.1.2022)

Sökmen, Aşkın İnci, (2018), "Uzay Güvenliği ve Yeni Savaş Alanı Uzay", içinde Uluslararası Güvenlik ve Terörizm, (ed) Mahir Terzi ve Serkan Yanal, Gece Akademi, s. 265-308.

Sözcü (2015), "Uydular Neler Yapabiliyor?", https://www.sozcu.com.tr/2015/dunya-bunu-konusuyor/uydular-neler-yapabiliyor-830889/ (14.1.2022)

Stine, H. G. (1981), Confrontation in Space. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, Inc.

STM ThinkTech Teknoloji Düşünce Merkezi (2020), Yeni Uzay Çağı: 21'inci Yüzyılda Kozmik Rekabet I. Uzay Teknolojilerinin Geleceği, STM ThinkTech Teknoloji Düşünce Merkezi, Araştırma Raporu.

Sunay, Çağlar (2011), 50 Soruda Evren, Bilim ve Gelecek Kitaplığı.

Sutter, Paul (2021), "Who's Going to fix the Space Junk Problem?", https://www. space.com/space-junk-growing-problem-complicated-solution (17.1.2022)

Talaş, Hasibe (2020), "Uluslararası İlişkiler ve Uzay Çalışmaları", Ermağan, İsmail (Ed), 21. Yüzyılda Uluslararası İlişkilerde Yeni Trendler: İnsanımız İlk 10 Yolunda mı? Nobel Yayıncılık, s. 17-27.

Tarasenko, Maxim V. (1994), "Transformation of The Soviet Space Program After the Cold War", Science & Global Security, 4 (3): 339-361.

The Guardian, (2020), "Companies' Plans for Satellite Constellations 'Put Night Sky at Risk'", (9 Ocak 2020), https://www.theguardian.com/science/2020/jan/09/companies-plans-for-satellite-constellations-put-night-sky-at-risk (11.2.2022)

Townsend, Brad (2021), Security and Stability in the New Space Age: The Orbital Security Dilemma (Space Power and Politics), Routledge.

TRT Haber (2022a), "Rusya'dan Akıl Dışı Tehdit: Uzay İstasyonu Üzerinize Düşebilir", https://www.trhaber.com/dunya/rusya-dan-akil-disi-tehdit-uzay-istasyonu-uzerinize-dusebilir-h35301.html (26.02.2022)

TRT Haber (2022b), "Türkiye'nin İlk Mini Uydusu Uzaya Fırlatıldı", https://www. trthaber.com/haber/dunya/turkiyenin-ilk-mini-uydusu-uzaya-cikiyor-canli-644731.html (13.1.2022)

Ttoistanbul (2020), "Türkiye'nin Uzay Çalışmaları", https://www.istanbultto.com/ turkiye-nin-uzay-calismalari/ (15.1.2022)

TUA (2021), "Türkiye'nin Uzay Yolculuğu Başlıyor, https://www.tua.gov.tr/tr/haberler/ turkiye-nin-uzay-yolculugu-basliyor (15.1.2022)

Tunç, Taner (2022), "Uzayda Tarım Yapılabilir mi?", https://www.bilgiustam.com/uzayda-tarim-yapilabilir-mi/ (15.1.2022)

Turner, Ben (2022), "China's $1 trillion 'artificial sun' fusion reactor just got five times hotter than the sun", https://www.livescience.com/chinas-1-trillion-artificial-sun-fusion-reactor-just-got-five-times-hotter-than-the-sun (20.1.2022)

University of Zurich (2018). "Plant hormone makes space farming a possibility." ScienceDaily. ScienceDaily, www.sciencedaily.com/releases/2018/10/181017094940.htm (15.1.2022)

Uzay.org (2013), "Uzay Nedir?", https://uzay.org/uzay-nedir/ (8.1.2022)

Van Riper, A. Bowdoin (2004), Rockets and Missiles: The Life Story of A Technology, Greenwood Press, Westport, Connecticut.

Yılmaz, Sait (2013), Uzay Güvenliği, Milenyum Yayınları.

Young, Karen Romano (2016), Space Junk: The Dangers of Polluting Earth's Orbit Library Binding, Twenty-First Century Books.

Wall, Mike (2019), "X-37B: The Air Force's Mysterious Space Plane", https://www.space.com/25275-x37b-space-plane.html (21.1.2022)

Wingo, Dennis (2011), "Economic Development of the Solar System: The Heart of a 21stcentury Spacepower Theory", "Toward a Theory of Spacepower Selected 114 Essay", Institute for National Strategic Studies National Defense University s. 153-175.

BÖLÜM V

DÖRDÜNCÜ SANAYİ DEVRİMİNİN MOTORU "YAPAY ZEKÂ" VE TÜRKİYE'YE ÖNERİLER

Giriş

1700'lü yıllarda ortaya çıkan buharlı makineden 2030'lu yıllarda geliştirilen insansız araçlara veya akıllı fabrikaya uzanan süreçte, radikal bilim devrimlerine imza atılmıştır (Fırat ve Fırat 2017: 10-23). Dijital dönüşümün hızlı yaşandığı bu dönemde, teknolojik gelişmeler tüm dünyayı etkisi altına almaktadır. Yeni teknolojiler ile birlikte ekonomi, siyaset, sağlık ve birçok alanda dönüşüm süreçleri yaşanmaktadır. Bu bağlamda, yapay zekâ, 5G, Endüstri 4.0, büyük veri veya nesnelerin interneti ile ilgili yapılan çalışmalar gündemi oldukça meşgul etmektedir. Bugün artık bu hızlı dönüşümde Endüstri 4.0 kulvarında ilerlenirken, aynı zamanda beşinci ve altıncı varyantlarından da söz edilmektedir (Schwab, 2016). Bu gelişmeleri tek bir payda altında toplayanlar da bulunmaktadır. Vurgulanmalıdır ki "Üçüncü Sanayi Devriminin başrolünde bulunan bilgisayar, dijital ürünler/ çözümler ve internet, bu devrimde de ön plandadır. Ama büyük veri yığınlarının kullanımı, bulut bilişim ve dijitalleşmenin bütün üretim süreçlerine yayılması, yepyeni bir dönüşümle karşı karşıya olduğumuzu kanıtlamaktadır." (Özdoğan, 2018). Bu noktada Almanya 2011 yılında Hannover'de Endüstri 4.0 konseptini duyurmuştur. Bu yolla üretimin yapay zekâlı robotlar üzerinden otomatikleştirilmesi ve akıllılaştırılması öngörülmektedir (Kaufmann ve Servatius, 2020).

Bu çerçevede yapay zekâ (AI) çalışmalarına ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. Yapay zekânın üretim sistemini dönüştürmesi, güvenlik konseptlerini derinden etkilemesi, sağlıktan finansa birçok alanda katma değerli ekonomik çıktılar oluşturması – örneğin 2030 yılında kadar dünya ekonomisine 15 trilyon dolarlık bir katkı üretecek olması – ile bütün dünyada dikkat uyandırmaktadır (Erdoğdu, 2021).

Dünya ekonomilerinde Asya-Pasifik Bölgesi yeniden yükseliştedir. Fakat Türkiye'nin bölgenin iki küresel devi Çin ve Hindistan ile ilişkileri minimal düzeyde seyretmektedir. Kısıtlılık siyasal kendisini teknoloji çalışmaları etkileşimi-transferi gibi diğer alanlarda da göstermektedir. Son dönemlerde özellikle Çin'den Türkiye'ye yatırımlar gerçekleşmektedir. Hindistan ise sanki daha zorlu bir sınavdır fakat bu etkileşim ilerletilmelidir. İşin ciddiyeti; düğün turizmine havale edilecek kadar romantik gözükmemektedir. Yapay zekâ, yazılım, hatta uzay çalışmalarında etkileşim, ilişkilere katkı sağlayabilir.

Çin ve Hindistan yapay zeka yol haritaları üzerinden Türkiye'ye şu öneriler getirilebilir: Orta-uzun vadeli planlama; gerekli altyapının tesisi; mevcut ehil araştırmacıların projelerinin desteklenmesi; Ar-Ge'nin etkili kullanılması; dışarıdan beyin göçü ya da dış yatırımlarla gerekli teknoloji üretici sınıfın etkinleştirilmesi; ikinci sınıf ölçeğinde değil, küresel çaplı-geliştirici rekabetin oluşturulması; Çin, Hindistan gibi alanda başarı kazanmış ülkelerle uluslararası işbirliklerinin geliştirilmesi.

Türkiye gibi bölgesel bir gücün dijital dönüşüm sürecinde alacağı rol hem ülke hem de bölge için önem arz etmektedir. Yapılan araştırmalarda Türkiye'nin yapay zekâ çalışmalarında Ortadoğu ve Afrika bölgeleri dâhilinde lider ülke olduğu istatistiki verilerle ortaya konulmuştur. Yanı sıra, özel sektörün ağırlıklı olarak teknoloji çalışmalarında itici güç olduğu kamu ve akademinin süreç içerisinde yeterli ilgiyi göstermediği sonucuna varılmıştır.

Sonuç olarak, yapay zekâ gibi yeni dönemin üretim modellerine yatırım yapmayan devletlerin gücün tekrardan dağıtılacağı yeni düzende etkin bir biçimde yer edinemeyeceği ifade edilebilir. Türkiye'nin gelecek çıktılı, yapay zekâlı güç mücadelesinde Çin ve Hindistan ile iş birlikleri kurabilmesi gerekliliği, gelecek vizyonu açısından hayatidir.

Kaynakça

Al Jazeera (2014). "Elon Musk'tan ikinci uyarı", http://www. aljazeera.com. tr/haber/elon-musktan-ikinci-uyari (22.4.2021)

Allen, Gregory C. (2019). "Understanding China's AI Strategy". Center for a New American Security.

Anadolu Ajansı (2021). "Türkiye'nin yapay zeka stratejisi belirlendi", https://www. aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/turkiyenin-yapay-zeka-stratejisi-belirlendi/2340868 (20.08.2021)

Babu, A. D. (2019), "Artificial Intelligence vs Machine Learning vs Deep Learning (AI vs ML vs DL)", https://medium.com/@alanb_73111/artificial-intelligence-vs-machine-learning-vs-deep-learning-ai-vs-ml-vs-dl-e6afb7177436 (26.6.2022)

Bassett, Ross (2016). The Technological Indian, Harvard University Press, 2016.

Filiz, Eşref Rağıp (2022). Uluslararası İlişkilerde İsrail'in Yapay Zekâ Çalışmaları, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

BM (Birleşmiş Milletler) (2020). Developing an artificial intelligence strategy National guide, Economic and Social Commission for Western Asia (ESCWA), https://www.unescwa.org/sites/www.unescwa.org/files/publications/files/artificial-intelligence-strategy-national-guide-english.pdf (24.4..2021)

Brown, Michael & Singh, Pavneet (2018). China's Technology Transfer Strategy: How Chinese Investments in Emerging Technology Enable A Strategic Competitor to Access the Crown Jewels of U.S. Innovation. Defense Innovation Unit Experimental.

BT Haber (2020), "Yapay zekâ; 'Dijital Türkiye' ve 'Milli Teknoloji Hamlesi'nin en büyük taşıyıcılarından…", https://www.bthaber.com/yapay-zeka-dijital-turkiye-ve-milli-teknoloji-hamlesinin-en-buyuk-tasiyicilarindan/ (3.5.2021)

Bughin, Jacques&Seong, Jeongmin&Manyika, James&Chui, Michael&Joshi, Raoul (2018). "Modeling the global economic impact of AI", McKinsey Global Institute.

Calo, R. (2017). Artificial Intelligence Policy: A Roadmap. SSRN Electronic Journal.

Chakraborty, Monomita (2021). "Artificial Intelligence: Growth and Development in India", 06.01, https://www.analyticsinsight.net/artificial-intelligence-growth-and-development-in-india/ (26.4.2021)

Chong, Terence Tai-leung & Li, Xiaoyang (2019). "Understanding the China–US trade war: causes, economic impact, and the worst-case scenario". Economic and Political Studies. 7 (2): 185–202.

Christian, Brian & Griffiths, Tom (2017). Hayatımızdaki Algoritmalar. Günlük Kararların Bilgisayar Bilimi, Çev. Ali Atav, Buzdağı Yayınevi.

CNN Türk (2018). "Çin'de yapay zeka tahminiyle gözaltılar başladı", https://www.cnnturk.com/dunya/cinde-yapay-zeka-tahminiyle-gozaltilar-basladi (12.5.2021)

Cummings, M.L; Roff, M.H.; Cukier, K.; Parakilas, J. ve Bryce, H. (2018). Artificial Intelligence and International Affairs, Chatham House Report (https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/research/2018-06-14-artificial-intelligence-international-affairs-cummings-roff-cukier-parakilas-bryce.pdf).

Dönmez, Rasim Özgür (2019). "Yapay zekâ uluslararası siyaseti nasıl etkileyebilir?", https://fikirturu.com/teknoloji/yapay-zeka-uluslararasi-siyaseti-nasil-etkileyebilir/ (12.7.2022)

Erarslan, Ahmet Fadıl (2020). "Asıl savaş internette: 463 milyon Hintlinin TikTok'u bırakmasının maliyeti 50 milyar dolar", https://www.yenisafak.com/teknoloji/asil-savas-internette-463-milyon-hintlinin-tiktoku-birakmasinin-maliyeti-50-milyar-dolar-3548343 (21.5.2021)

Erdoğdu, S. (2021). ABD-Çin Rekabeti Bağlamında Yapay Zekâ Teknolojisinin Uluslararası Güvenliğe Etkisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi.

Ernest H. Preeg (2008). India and China: An Advanced Technology Race and how the United States Should Respond, CSIS.

Ermağan, İ. (2022). "Teknoloji, Asya-Pasifik ve Türkiye: Çin ve Hindistan'ın Yapay Zekâ Çalışmaları Üzerinden Türkiye'ye Öneriler", iç: Ali Merthan Dündar ve Mehmet Özay (Ed) Asya Pasifik Çalıştayı Yeniden Asya Açılımı Çerçevesinde Fırsatlar ve Zorluklar, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları, s. 145-164.

Ermağan, İ. (2021). "Worldwide Artificial Intelligence Studies with a Comparative Perspective: How Ready is Turkey for This Revolution?", in Abdalmuttaleb M. A. Musleh Al-Sartawi; Anjum Razzaque; Muhammad Mustafa Kamal (eds), Artificial Intelligence Systems and the Internet of Things in the Digital Era, Proceedings of EAMMIS 2021, Springer, p. 500-512.

Ermağan, İ. & Erdoğdu, S. (2020). "Dijital Dönüşüm (D)Evrimi: Endüstri 4.0 ve (Endüstriyel) Yapay Zekâ", Endüstri 4.0'dan Toplum 5.0'a Güncel Yaklaşımlar, Ed. Dr. Serpil Çiğdem & Doç. Dr. Asena Boztaş, Nobel, S. 47-63.

Goodfellow, lan, Bengio, Yoshua ve Courville, Aaron (2016). Deep Learning, The MIT Press. (Bu eser, Buzdağı Yayınevi tarafından 2018'de Türkçe yayınlanmıştır).

Günyol, Abdulkadir (2019). "Çin ve ABD'nin yapay zeka savaşı", https:// www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/cin-ve-abd-nin-yapay-zek%C3%A2-savasi/1389150 (27.5.2021)

Gürsakal, Necmi (2017). Makine Öğrenmesi ve Derin Öğrenme, Dora Yayınları.

Habertürk (2021). "Türkiye'de yapay zekâ ekosistemi 4 yılda 7'ye katlandı", https://www.haberturk.com/iste-turkiye-yapay-zeka-haritasi-haberler-2968031-teknoloji (10.02.2021)

He, Yujia (2017). How China is preparing for an AI-powered Future, The Wilson Center.

HolonIQ (2020). The 2020 AI Strategy Landscape, https://www.holoniq. com/notes/50-national-ai-strategies-the-2020-ai-strategy-landscape/ (3.6.2021)

İHA (2020). "Türkiye'nin 'Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi' ön raporu yayınlandı", https://www.iha.com.tr/haber-turkiyenin-ulusalyapay-zeka-stratejisi-on-raporu-yayinlandi-823744/ (5.6.2021)

Indian Department of Telecommunications (2020). Indian Artificial Intelligence Stack, AI Standardisation Committee, https://ourgovdotin.files.wordpress.com/2020/09/paper-for-development-of-indian-artificial-intelligence-stack.pdf (13.6.2021)

Jackson, Philip C. (2019). Introduction to Artificial Intelligence, Dover Publications.

Kadir, Öztürk & Şahin, Mustafa Ergin (2018). "Yapay Sinir Ağları ve Yapay Zekâ'ya Genel Bir Bakış", Takvim-i Vekayi, Cilt: 6 No: 2, s. 25-36.

Kaufmann, Timothy & Servatius, Hans-Gerd (Hrsg.) (2020). Das Internet der Dinge und Künstliche Intelligenz als Game Changer. Wege zu einem Management 4.0 und einer digitalen Architektur, Springer; Grunwald.

Klaus Schwab (2016). Dördüncü Sanayi Devrimi, Çevirmen: Zülfü Dicleli, Optimist.

Kwan, Chi Hung (2019). "The China–US Trade War: Deep-Rooted Causes, Shifting Focus and Uncertain Prospects". Asian Economic Policy Review. 15: 55–72.

Lalwani, Ashok (2019). "This is how India can become the next Silicon Valley", https://www.weforum.org/agenda/2019/10/india-technology-development-silicon-valley/ (2.7.2021)

Lee, Jaemin (2022). Artificial Intelligence and International Law, Springer Singapore.

Lewis, T. (2014). A Brief History of Artificial Intelligence. LiveScience Retrieved.

Liu, Dawn (2020). "China ramps up tech education in bid to become artificial intelligence leader", in: https://www.nbcnews.com/news/world/china-ramps-tech-education-bid-become-artificial-intelligence-leader-n1107806 (7.7.2021)

Milliyet (2022). "Almanya şokta! Devlet Kriminal Dairesi devrede: Sahte Kiev belediye başkanı ile görüştü", https://www.milliyet.com.tr/dunya/almanya-sokta-devlet-kriminal-dairesi-devrede-sahte-kiev-belediye-baskani-ile-gorustu-6779251 (12.7.2022)

Milliyet (2021). "Bakan Varank Türkiye'nin yapay zeka perspektifini anlattı", https://www.milliyet.com.tr/teknoloji/bakan-varank-turkiyenin-yapay-zeka-perspektifini-anlatti-6474898 (6.4.2021)

NITI Aayog (2018). National Strategy for Artificial Intelligence National Strategy for Artificial Intelligence #AIforAll, Discussion Paper, p. 24-45.

Oxford (2022). Government AI Readiness Index 2021, https://static1. squarespace.com/static/58b2e92c1e5b6c828058484e/t/61ead0752e7529590e98d35f/1642778757117/Government_AI_Readiness_21.pdf (27.6.2022)

Oxford (2020), Government AI Readiness Index 2020, International Development Research Centre, Canada

Özdoğan, Ogan (2018). Endüstri 4.0 Dördüncü Sanayi Devrimi ve Endüstriyel Dönüşümün Anahtarları, Pusula.

Pannu, Avneet (2015). "Artificial Intelligence and its Application in Different Areas", International Journal of Engineering and Innovative Technology (IJEIT), Volume 4, Issue 10, pp. 79-84.

Prof. Dr. Seniye Ümit Fırat & Oktay Zihni Fırat (2017), Sanayi 4.0 Devrimi Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme: Kavramlar, Küresel Gelişmeler ve Türkiye, Toprak İşveren Dergisi, Sayı:114, s.10-23.

PwC (2018). The macroeconomic impact of AI. February, s.1–75

PwC (2017). The Long View How will the global economic order change by 2050? PricewaterhouseCoopers LLP.

Rajya Sabha TV (2018). "In Depth - Artificial Intelligence in India", https://www.youtube.com/watch?v=CVMjIiry5As (11.7.2021)

Russell, Stuart & Norvig, Peter (2015), Artificial Intelligence – A Modern Approach, Pearson.

Scott, Ben; Heumann, Stefan ve Lorenz, Philippe. (2018). Artificial Intelligence and Foreign Policy. Stiftung Neue Verantwortung Policy Brief.

Sharma, Ankiya & Sengupta, Hindol (2020). "COVID-19 has accelerated India's digital reset", https://www.weforum.org/agenda/2020/08/covid-19-has-acce lerated-india-s-digital-reset/ (9.7.2021)

Sökmen Alaca, A.İ. (2019). The Effect of Artificial Intelligence Technology on Politics and International Relations, https://www.researchgate.net/publication/ 338595945_ THE_E-FFECT_OF_ARTIFICIAL_INTELLIGENCE_TECHNOLOGY_ON_ POLITICS_AND_INTERNATIONAL_RELATIONS (12.4.2021)

Srivastava, Sunil Kumar (2018). "Artificial Intelligence: Way Forward For India", in: https://www.researchgate.net/publication/326575334_Artificial_Intelligence_way_ forward_for_India (15.7.2021)

Tungut, Burak (2016). Algoritma ve Programlama Mantığı, Kodlab Yayınevi.

Türkiye Yapay Zekâ İnisiyatifi. 'AI Zaman Çizelgesi' (2017). Turkiye.AI., https://turkiye.ai/wp-content/uploads/2021/01/Timeline_infografik-2021-1.jpg.webp (25.6.2022)

Tzimas, Themistoklis (2021). Legal and Ethical Challenges of Artificial Intelligence from an International Law Perspective. Springer Cham.

Ulaşan, Fatih (2020). "Ulusal Yapay Zekâ Strateji Belgeleri ve Değerlendirmeler", in: Demir, İbrahim (Ed), Yapay Zekâ Stratejileri ve Türkiye, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar (ULİSA) Enstitüsü, s. 11-24.

US National Science & Technology Council (2019). The National Artificial Intelligence Research and Development Strategic Plan, 2016-2019, https://www.nitrd.gov/pubs/National-AI-RD-Strategy-2019.pdf (24.4.2021)

Yip, George & McKern, Bruce (2016). China's Next Strategic Advantage:from Imitation to Innovation. Boston: MIT Press.

WIRED (2017). "Inside Baidu's Bid to Lead the AI Revolution", https://www.wired.com/story/inside-baidu-artificial-intelligence/ (21.7.2021)

World Economic Forum (2019). A Framework for Developing a National Artificial Intelligence, http://www3.weforum.org/docs/WEF_National-_AI_Strategy.pdf (24.7.2021)

Vempati, Shashi Shekhar (2016). India and the Artificial Intelligence Revolution. Carnegie India.

BÖLÜM VI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER-TEKNOLOJİ İLİŞKİSİNDE BİR ÜLKE ANALİZİ: ENDÜSTRİ 4.0 MEYDAN OKUMASINA KARŞI ALMANYA[52]

Giriş

1871 yılında Bismarck önderliğinde özerk prensliklerin tek çatı altında birleşmesiyle tesis edilen Almanya hem sanayileşme faaliyetlerine hem de hammadde arayışlarına geç başlamasına rağmen bunu olumlu yönde ilerletmiş (Canbolat, 2019; Encyclopædia Britannica, t.y.); iki dünya savaşından da mağlup ayrılmasına ve en sonuncusunda ise tamamen yıkıma uğramasına rağmen, "ekonomik mucize" performansı ile 15 sene içinde ayağa kalkmıştır (Braun, 1990). Mercedes gibi markaları, demir tankları ve yıldırım uçakları üreten ülke, buna karşılık hem iki dünya savaşındaki kayıplar hem de bahsedilen dönemde Yahudi-muhalif bilim insanlarının ülkeden göç ettirilmesi sonucunda beşeri sermayesine büyük bir darbe almıştır (Ermağan ve Ermağan, 2020: 351-355; Spicka, 2007). Günümüzde elektrikli otomobillerden uçakların motorlarına, hayati önemdeki ilaçlardan tıbbi cihazlara çok sayıda buluşun arkasında Alman halkının imzası bulunmaktadır (Audretsch, Lehmann, and Schenkenhofer, 2018: 2-24; Detlef, 2010). Bu noktada ülkenin bilime verdiği önem bilinmektedir. Yine, Weber gibi, birçok Alman felsefecisi topluma çalışma etiğinin, ahlakçılığın önemini anlatmıştır (Weber,

[52] Bu bölümün ilk versiyonu şu dergide yayımlanmıştır: Ermağan, İ. (2022). Dünya Ekonomisinin Evrim Sürecinde Almanya'nın Dördüncü Sanayi Devrimi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi(71), 75-92.

4) Verimlilik geliştirme ve rekabetçilik sorunu, 5) Eğitim veya göç yoluyla beşeri sermayenin üretilmesi, toplumun hazırlanması ve istihdam sorununun halli. Bu hedefte ülke; disiplin, plan, çalışma, etik-ahlâk gibi hasletlerin yanına "dünyalı lider" sıfatını da ekleyerek, hem beşerî sermayesini bu dönüşüme hazırlayabilmeli – Weber kadar kozmopolitçi-çok kültürcü Kant'ı da hatırlayarak – Avrupa gibi kendi ülkesinde de medeniyet gelişmelerini kısırlaştıracak sağ eğilimleri törpüleyebilmelidir.

Kaynakça

Abolhassan, F. (Der.) (2017). *The Drivers of Digital Transformation: Why There's No Way Around the Cloud*. Switzerland: Springer International Publishing.

Aiginger, K. ve Bauer, T. (2016). Industriepolitik 2.0. Erişim adresi: http://archiv.wirtschaftsdienst.eu/jahr/2016/8/industriepolitik-20/#footnote-32982-4-backlink.

Allen, C. S. (2010). Ideas, Institutions and Organized Capitalism: The German Model of Political Economy Twenty Years after Unification. *German Politics and Society*, 28(2), 130-150.

Almanya Ekonomik ve Enerji Bakanlığı. (2014). Digitale Agenda 2014–2017. *The Federal Ministry of Economy and Energy*. Erişim adresi: https://www.bmwi.de/Redaktion/EN/Downloads/digital-agenda-2014-2017.pdf ?__blob=publicationFile&v=1.

Almanya Ekonomik ve Enerji Bakanlığı. (2016). *Digitale Strategies 2025.* Erişim adresi: https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Publikationen/Digitale-Welt/digitale-strategie-2025.pdf?__blob=publicationFile&v=18.

Audretsch, D. ve Lehmann, E. (2016). *The Seven Secrets of Germany: Economic Resilience in an Era of Global Turbulence.* Oxford: Oxford University Press.

Avrupa Komisyonu. (2017). *Digital Transformation Monitor Germany: Industrie 4.0*. Erişim adresi: https://ec.europa.eu/growth/tools-databases/dem/monitor/sites/default/files/DTM_Industrie%204.0.-pdf.

Beise, M. ve Stahl, H. (1999). Public Research and Industrial Innovations in Germany. *Research Policy*, 28(4), 397-422.

Berger, R. (2016). *Fair Play in der digitalen Welt: Wie Europa für Plattformen den richtigen Rahmen setzt*. Internet Economy Foundation (IE.F). Erişim adresi: file:///C:/Users/ASUS/Downloads/roland_berger_ief_plattformstudie_de_final.pdf.

Berghahn, V. R. (1987). *Modern Germany: society, economy, and politics in the twentieth century*. Cambridge: Cambridge University Press.

Die Bundesregierung. (2015). *Speech of Chancellor Merkel at the 2015 annual meeting of the World Economic Forum on 22 January 2015*. Erişim adresi: https://www.bundeskanzlerin.de/Content/DE/Rede/2015/01/2015-01-22-merkel-wef.html.

BITKOM/ Frauenhofer IAO. (2014). *Industrie 4.0 – Volkswirtschaftliches Potenzial für Deutschland.* Erişim adresi: https://www.bitkom.org/Publikationen/2014/Studien/Studie-Industrie-4-0-Volkswirtschaftliches-Potenzial-fuer-Deutschland/Studie-Industrie-40.pdf.

Bohme, H. (1978). *An Introduction to the Social and Economic History of Germany: Politics and Economic Change in the Nineteenth and Twentieth Centuries*. New York: Palgrave Macmillan.

Bosch. (2017). *Sanayinin Kısa Tarihi.* Erişim adresi: https://www.sanayide-gelecek.com/sanayi-4-0/tarihsel-gelisim/.

Braun, H.-J. (1990). *The German Economy in the Twentieth Century: The German Reich and the Federal Republic*. London: Routledge.

Brinkmann, C. (1933). The Place of Germany in the Economic History of the Nineteenth Century. *Economic History Review,* 4(2), 129–146.

Audretsch, D.B., Lehmann, E.E. and Schenkenhofer, J. (2018), Internationalization strategies of hidden champions: lessons from Germany, *Multinational Business Review*, Vol. 26 No. 1, pp. 2-24.

Buse, D. K. ve Doerr, J. (1998). *Modern Germany: An Encyclopedia of History, People, and Culture 1871-1990*. New York and London: Garland Publishing.

Butschan, J. (2018). *Die Relevanz des Humankapitals im Kontext von Industrie 4.0. Eine empirische Untersuchung der notwendigen Kompetenzen für digitale Transformationsprozesse*. Hamburg: Verlag Dr. Kovac.

Canbolat, İ. (2019). Dünya Siyasetinde Almanya. H. Bağcı, İ. Ermağan ve B. Gümüş (Der.), *Dünya Siyasetinde Almanya 1* içinde (ss. 1-28). Ankara: Nobel Yayınevi.

Clapham, J. H. (1921). *The Economic Development of France and Germany: 1815-1914*. Cambridge: Cambridge University Press.

Detlef, G. (2010). *Wirtschaftsatlas Deutschland*. Berlin: Rowohlt.

Deutsche Welle. (2016, Mart 15). *Almanya'nın dijital taarruzu*. Erişim adresi: https://www.dw.com/tr/almanyan%C4%B1n-dijital-taarruzu/a-19117247.

Eğilmez, M. (2018). *Tarihsel Süreç İçinde Dünya Ekonomisi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Encyclopædia Britannica. (t.y.). *Germany*. Erişim adresi: https://www.britannica.com/place/Germany/Politics-1890-1914.

Ermağan, İ ve Ermağan, E (2020). Boğaz'dan Alanya'ya Türkiye'de Almanlar. A. Cihan, İ. Ermağan, H. Genç (Der.), *Dünyada Göç Yönetimi ve Türkiye'nin Göçmenleri: Göçü Nasıl Yönetmeli?* içinde (ss. 341-385). İstanbul: Akademik Kitaplar.

European Commission. (t.y.). *Shaping the Digital Single Market*. Erişim adresi: https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/shaping-digital-single-market

Florida, R. ve King, K. (2016). *Rise of the Global Startup City: The Geography of Venture Capital Investment in Cities and Metros across the Globe*. Martin Prosperity Institute, University of Toronto.

Florida, R., Mellander, C. ve King, K. (2015). *The Global Creativity Index 2015.* Martin Prosperity Institute. Rotman School of Management. University of Toronto

Gardner, M. (2011). *Germany: Shortage of science graduates alarming.* Erişim adresi: https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20111209201100962.

Gerschenkron, A. (1962). *Economic Backwardness In Historical Perspective*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press.

Goldin, C. ve Katz, L. (2010). *The Race between Education and Technology*. Cambridge: Belknap Press: An Imprint of Harvard University Press.

Henderson, W. O. (1938). *The State and the Industrial Revolution in Prussia, 1740–1870*. Liverpool: Liverpool University Press.

Hertsch, M. F. (2019). Almanya'nın Tarihi – Başlangıçtan 1871'e Kadar. H. Bağcı, İ. Ermağan ve B. Gümüş (Der.) *Dünya Siyasetinde Almanya 1* içinde (ss.29-52). Ankara: Nobel Yayınevi.

Heide, D. (2016). *Der Traum vom deutschen Google*. Handelsblatt.

Hermani, U. P. (2018). *Förderung von Flexibilität, Wettbewerbsfähigkeit und Beschäftigung im deutschen Maschinenbau. Initiativen von Unternehmen, Verbänden und Politik*. Hamburg: Verlag Dr. Kovac.

Kagermann, H./Anderl, R./Gausemeier, J./Schuh, G./Wahlster, W. (Der.) (2016). *Industrie 4.0 im globalen Kontext: Strategien der Zusammenarbeit mit internationalen Partnern.* (acatech STUDIE), München: Herbert Utz Verlag.

Keizai Koho Sentaa (1983). *Japan: An International Comparison*. Tokyo: Keizai Koho Senta,

Kollmann, T. ve Schmidt, H. (2016). *Deutschland 4.0: Wie die Digitale Transformation gelingt*. Wiesbaden: Springer Gabler.

Kwon, S., Lee, J. ve Lee, S. (2017). International Trends in Technological Progress: Evidence from Patent Citations. *The Economic Journal*, 127(605), 50-70.

Leurent, H. ve Boer, E. D. (2019). *Fourth Industrial Revolution Beacons of Technology and Innovation in Manufacturing*. White Paper / World Economic Forum.

Neuerer, D. (2017). Deutsche wollen Autobauer haftbar machen. *Handelsblatt,* Erişimadresi: http://www.handelsblatt.com/politik/deutschland/unfaelle-mit-autopilot-deutsche-wollen-autobauer-haftbar-machen/19394210.html.

Popławski, K. ve Bajczuk, R. (2019). *Industry 4.0 Germany's new industrial policy*. Warsaw: Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia. Centre for Eastern Studies.

PwC. (2017). *The Long View How will the global economic order change by 2050?* London: PricewaterhouseCoopers LLP.

Reger, G. ve Kuhlmann, S. (1995). *European Technology Policy in Germany. The Impact of European Community Policies upon Science and Technology in Germany*. Heidelberg: Physica-Verlag.

Rittershausen, J. R. B. (2007). *The postwar West German economic transition: From ordoliberalism to Keynesianism*. (IWP Discussion Paper, No. 2007/1). Universität zu Köln, Institut für Wirtschaftspolitik (iwp). Erişim adresi: https://ideas.repec.org/p/kln/iwpdip/dp01-07.html.

Rifkin, J. (2013). *Third Industrial Revolution: How Lateral Power is Transforming Energy, the Economy, and the World*. New York: St. Martin's Press.

Sanayileşme Süreci Almanya. (2019). *Hocalara Geldik.* Erişim adresi: https://www.youtube.com/watch?v=eYctNkxSrt8.

Schwab, K. (2017). *The Fourth Industrial Revolution*. New York: Crown Business.

Schweer, D. ve Sahl, J. C. (2017). *The Digital Transformation of Industry – The Benefit for Germany*. Switzerland: Springer International Publishing.

Schreier, J. (2020). *Industrie 4.0: Deutsche Unternehmen geben sich selbstbewusst*. Erişim adresi: https://www.industry-of-things.de/industrie-40-deutsche-unternehmen-geben-sich-selbstbewusst-a-933637/.

Schroeder, W. (2016). *Germany's Industry 4.0 strategy, Rhine capitalism in the age of digitalisation*. London: The Friedrich-Ebert-Stiftung.

Spicka, M. E. (2007). *Selling the Economic Miracle: Reconstruction and Politics in West Germany 1949–1957.* New York: Berghahn Books.

Stearns, P. N. (2012). *The Industrial Revolution in World History*. Colo: Westview Press.

Staufen AG and Staufen Digital Neonex GmbH (2018). *German Industry 4.0 Index 2018.* Staufen.AG Consulting. Academy Investment. Köngen.

Subramanian, A. (2011). Global economic dominance. Spheres of influence. *The Economist*. Erişim adresi: https://www.economist.com/graphic-detail/2011/09/09/spheres-of-influence.

Tarih ve Bilim Vitae Magistra (2017). *Almanya Neden Güçlü*. Erişim adresi: https://www.youtube.com/watch?v=eeOjxtxc8po.

Tutar, H., Terzi, D. ve Tınmaz, G. (2018). Türkiye'nin 'Vizyon 2023' stratejisi ile Almanya'nın '2025' Stratejik Hedeflerinin Endüstri 4.0 Göstergeleri İtibariyle Karşılaştırılması. *International Journal Entrepreneurship and Management Inquiries Dergisi*, 2(3), 195-212.

Watson, P. (2010). *The German Genius: Europes Third Renaissance, the Second Scientic Revolution and the Twentieth Century*. London: Simon & Schuster.

Weber, M. (2011). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu* (M. Köktürk, Çev.). Ankara: Bilgesu Yayıncılık. (Orijinal eserin yayın tarihi 1905).

Weightman, G. (2009). *Industrial Revolutionaries: The Making of the Modern World 1776-1914*. New York: Grove Press.

Yalçıner, A. Y. (2020). Endüstri 4.0'dan Toplum 5.0'a: Kavramsal Çerçeve. S. Çiğdem ve A. Boztaş (Der.), *Endüstri 4.0'dan Toplum 5.0'a Güncel Yaklaşımlar* içinde (ss.1-28). Ankara: Nobel Yayınevi.

BÖLÜM VII

ÇIĞIR AÇAN TEKNOLOJİLER VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERE ETKİSİ

Bu bölümde Endüstri 4.0 teknolojileri ile kimi zaman paralel kimi zaman birlikte ilerleyen, uluslararası ilişkileri hem aktüel olarak etkiyen hem de gelecekte şekillendirecek olan en kritik teknolojiler açıklanmaktadır.

1. Bilişim-Yazılım Sektörü

Elektronik cihazlara yüklenen bir görevin yerine getirilebilmesi için bilgisayar dilinde geliştirilen komutlara "yazılım" adı verilmektedir (McConnell, 2004). Bilişimin bir alanı olarak, uluslararası pazarda, çokuluslu şirketlerde modern teknolojiyle entegre olmuş olan yazılım; mobil teknolojilerde, yeni nesil cihazlarda, otomotiv, reklam, sağlık, uzay sanayisi, eğlence, inşaat, eğitim, medya-iletişim, pazarlama gibi pek çok sektörde kullanılmaktadır (Branding Türkiye, 2018). "Bilgisayar üzerinde bir resim çizimi gerçekleştirmemizi sağlayan Paint, internet üzerinde farklı siteleri ziyaret etmemizi sağlayan Google Chrome, çeşitli ders içerikleri izleme olanağı bulduğumuz EBA, sevdiklerimizle yahut diğer tüm insanlar ile görüntülü konuşma yaptığımız Skype gibi tüm programların her biri birer yazılımdır." (Hürriyet, 2021). Dikkat çekmektedir ki İHA, uçak motorları, robotikler vb. dijitalleşmiş teknolojilerin üretim kılavuzu hükmündeki yazılım, artık 21. yüzyıl siyaset ve ekonomilerinin kritik belirleyicileri arasında bulunmaktadır ve bilişim teknolojilerindeki stratejik sektörlerin başında gelmektedir. Değişen, gelişen ve artan rekabet koşullarına ayak uydurmak, bugün devletler için ertelenemez olmuştur.

Sektörü koruma ve geliştirme girişimleri, uluslararası pazarlara açılım gibi konularda devlet desteği şart gözükmektedir. Kamu ve belediye kurumları-

dan, yenilikçilik ve kalkınma parametrelerinde 20. yüzyılın ilk yarısındaki yıkıcı pozitivist tecrübenin ardından, post-pozitivist yaklaşımların akılda tutulması önerilmektedir.

Bütün bu tartışmalardan sonra, teknolojinin uluslararası ilişkiler disiplini açısından yeni bir alt dal mahiyetini kazandığı fark edilebilmektedir. O sebeple salık verilebilir ki, rekabet şartlarını değiştiren çığır açıcı teknolojiler düşünüldüğünde (örneğin Tesla'nın otomotiv sanayiinde sektörün devlerinden biri olan Almanya'yı korkutur hale gelmesi) Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin vizyon, siyasi irade, bütçe ve beşeri sermaye başlıklarında kendilerini yenilemeleri gerekmektedir. Tarih çok kere ispat etmiştir ki "Benim adım Hıdır, elimden gelen budur!" demekle olmuyor!

Kaynakça

Abacıoğlu, N. (2020). *Nöroteknoloji: İşin neresindeyiz*. Erişim Tarihi: 27 Temmuz 2021. İleri Haber: https://ilerihaber.org/yazar/noroteknoloji-isin-neresindeyiz-117388.html.

Akyeşilmen, N. (2018). *Siber Politika ve Siber Güvenlik*. Ankara: Orion Yayınevi.

Albayrak, C. (2018). *Bugünün Mesleği Biyoteknoloji.* Erişim Tarihi: 4 Aralık 2018. Youtube: https://www.youtube.com/watch?v=XwyTnp1g3Ac.

Anissimov, M. M. (2015). *Our Accelerating Future: How Superintelligence, Nanotechnology, and Transhumanism Will Transform the Plane.* Minneapolis: Zenith Books.

BBC. (2015). *Nöroteknoloji: Beyin okuma çağı başlıyor*. Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2021. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/05/150508_beyin_dalgasi_noroteknoloji.

Bernhardt, C. (2019). *Quantum Computing for Everyone*. Massahusetts: The MIT Press.

Branding Türkiye. (2018). *Yazılım Nedir? Niye Önemlidir? Yazılım Çeşitleri Nelerdir?*. Erişim Tarihi: 22 Nisan 2021. https://www.brandingturkiye.com/yazilim-nedir-niye-onemlidir-yazilim-cesitleri-nelerdir/.

Clausen, J. ve Levy, N. (2015). *Handbook of Neuroethic*s. Heidelberg: Springer.

Clunan, A., ve Rodine-Hardy, K. (2014*). Nanotechnology in a Globalized World: Strategic Assessments of an Emerging Technology*. Monterey: U.S. Naval Postgraduate School Center on Contemporary Conflict.

Derian, J., ve Wend, A. (2020). "Quantizing international relations': The case for quantum approaches to international theory and security practice". *Security Dialogue*. 51(5). ss. 399-413.

Efir, L. D. (2020). *The Law of Frequencies: Mathematical rules in development of universal frequencies in curing diseases including thecword, lyme disease, morgellons, nanotechnology and MND/ALS*. Alter Med Publishing.

Erbaş, H. (2008). *Türkiye'de Biyoteknoloji ve Toplumsal Kesimler: Profesyoneller, Kentsel Tüketiciler ve Köylüler.* Ankara: Ankara Üniversitesi Biyoteknoloji Enstitüsü Yayınları.

Ergen, M., ve Ülman, Y. (2012). "Nörobilim, Nöroteknoloji, Yalan Tespiti ve Etik". *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 3(3). ss. 149-156.

Erkoç, Ş. (2011). *Nanobilim ve Nanoteknoloji* (5. Baskı b.). Ankara: ODTÜ Yayıncılık.

Furnito, A., Zalesky, A., ve Bullmore, E. (2016). *Fundamentals of Brain Network Analysis*. Cambridge: Academic Press.

Giordano, J. (2012). *Neurotechnology. Premises, Potential, and Problems.* Massaschusetts: CRC Press.

Glick, B., ve Patten, P. (2017). *Molecular Biotechnology: Principles and Applications of Recombinant DNA* (Fifth Edition b.). Washington: ASM Press.

Hürriyet. (2020). *Türkiye, yazılım geliştirici sayısında Avrupa'da 12'nci sırada.* Erişim Tarihi: 28 Eylül 2021. https://www.hurriyet.com.tr/teknoloji/turkiye-yazilim-gelistirici-sayisinda-avrupada-12nci-sirada-41504752.

Hürriyet. (2021). *Yazılım Nedir Ve Çeşitleri Nelerdir? Yazılım Nasıl Yapılır Kodlama Hakkında Bilgi*. Erişim Tarihi: 29 Eylül 2021. https://www.hurriyet.com.tr/teknoloji/yazilim-nedir-ve-cesitleri-nelerdir-yazilim-nasil-yapilir-kodlama-hakkinda-bilgi-41802983.

Ijabadeniyi, O. A. (2020). *Food Science and Technology: Trends and Future Prospects*. De Gruyter.

İnce, F. (2020). *Uzay Bir İnsanlık Serüveni- Bilimleri, Teknolojisi, Hukuku, Politikaları.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Jasanoff, S. (2014). "Biotechnology and Empire: The Global Power of Seeds and Science". M. Mayer, M. Carpes, ve R. Knoblich içinde, *The Global Politics of Science and Technology - Vol. 1 Concepts from International Relations and Other Disciplines.* Heidelberg: Springer. ss. 201-225.

Jenner, N. (2014). *Five Practical Uses for "Spooky" Quantum Mechanics.* Erişim Tarihi: 8 Ekim 2021. Smithsonian Magazine: https://www.smithsonianmag.com/science-nature/five-practical-uses-spooky-quantum-mechanics-180953494/.

Juma, C. (2005). "Biotechnology in a Globalizing World: The Coevolution of Technology and Social Institutions". *BioScience*. 55(3). ss. 265-272.

Kaiser, M. (2020). *Changing Connectomes: Evolution, Development, and Dynamics in Network Neuroscience*. Cambridge: MIT Press.

Kızılkaya, R. (2019). *Küresel Yazılım Endüstrisinde Türkiye'nin Konumu ve Gelecek Beklentileri.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Köksoy, F. (2020). *Yeni Küresel Tehdit: Siber Saldırılar Siber Güvenlik ve Politika Uygulamaları.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Ladizinsky, E. (2021). *Evolving Scalable Quantum Computers*. Erişim Tarihi: 7 Ekim 2021. Youtube: https://www.youtube.com/watch?v=eIEy1KHk0rk.

Marr, B. (2017). *6 Practical Examples Of How Quantum Computing Will Change Our World*. Erişim Tarihi: 6 Ekim 2021. Forbes: https://www.forbes.com/sites/bernardmarr/2017/07/10/6-practical-examples-of-how-quantum-computing-will-change-our-world/?sh=3ad0945680c1.

McConnell, S. (2004). *Code Complete: A Practical Handbook of Software Construction* (Second Edition b.). Unterschleissheim: Microsoft Press.

Menceloğlu, Y. ve Kırca, M. (2008). *Uluslararası Rekabet Stratejileri Nanoteknoloji ve Türkiye*. Tüsiad.

Milliyet. (2020). *Biyoteknoloji Nedir, Nerelerde Kullanılır? Biyoteknolojinin Yararları Ve Zararları Nelerdir.* Erişim Tarihi: 18 Eylül 2021. https://www.milliyet.com.tr/teknoloji/populer-bilim/biyoteknoloji-nedir-nerelerde-kullanilir-biyoteknolojinin-yararlari-ve-zararlari-nelerdir-6164720.

Morgus, R. (2018). What Policymakers Need to Know About Quantum Computing. Erişim Tarihi: 7 Ekim 2021. Council on Foreign Relations: https://www.cfr.org/blog/what-policymakers-need-know-about-quantum-computing.

Muğla Üniversitesi. (2019). *Neden Yazılım Mühendisliği*?. Erişim Tarihi: 28 Eylül 2021. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Yazılım Mühendisliği: http://yazilim.mu.edu.tr/tr/neden-yazilim-muhendisligi-5832.

Müller, O. Ve Rotter, S. (2017). "Neurotechnology: Current Developments and Ethical Issues". *Frontiers in Systems Neuroscience*. 11(93). ss. 1-5.

Polat, D. Ş. (2020). "Nato'nun Yeni Operasyon Alanı: Siber Uzay". *Güvenlik Bilimleri* Dergisi: UGK Özel Sayısı. ss. 135-138.

Popp, K. ve Meyer, R. (2010). *Profit from Software Ecosystems: Business Models, Ecosystems and Partnerships in the Software Industry*. Norderstedt, Germany: BOD.

Renneberg, R. ve Loroch, V. (2017). *Biotechnology for Beginners* (Second Edition b.). Academic Press.

Rieffel, E. ve Polak, W. (2014). *Quantum Computing: A Gentle Introduction (Scientific and Engineering Computation).* Cambridge: MIT Press.

Roberts, D. (1988). "Space and International Relations". *The Journal Politics*. 50(4). ss. 1075-1090.

Sak, R., Şahin Sak, İ. T., Öneren Şendil, Ç., ve Nas, E. (2021). "Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi". *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*. 4(1). ss. 227-250.

Sökmen, A. İ. (2019). "Yeni Savaş Alanı: Uzay". A. Yıldız içinde, *Geleceğin Güvenliği*. İstanbul: Tasam Yayınları. ss. 88-117.

Sporns, O. (2010). *Networks of the Brain*. Cambridge: MIT Press.

Talaş, H. (2020). "Uluslararası İlişkiler ve Uzay Çalışmaları". İ. Ermağan içinde, *21. Yüzyılda Uluslararası İlişkilerde Yeni Trendler: İnsanımız İlk 10 Yolunda mı?*. Ankara: Nobel Yayıncılık. ss. 17-27.

Tasam. (2021a). *BRAINS² TÜRKİYE | Biyoteknoloji Programı | Uluslararası Karşılaştırmalı Vizyon, Strateji, Ekosistem ve Pazar İnşası*. Erişim Tarihi: 9 Şubat 2021. https://tasam.org/Files/Icerik/File/BTR-B_Vizyon_TR_pdf_30092d2a-85a6-4f96-88ac-5c799c50c2f1.pdf.

Tasam. (2021b). *BRAINS² TÜRKİYE | Nanoteknoloji Programı.* Erişim Tarihi: 13 Mart 2021. https://tasam.org/trTR/Icerik/62793/brains%C2%B2_turkiye_nanoteknoloji_programi.

Teknoloji ve Tasarım Dersi. (2021). *Kısaca Anlatım: Nanoteknoloji Nedir?.* Erişim Tarihi: 30 Eylül 2021. Youtube: https://www.youtube.com/watch?v=waSEeB8R4UE.

Townsend, B. (2021). *Security and Stability in the New Space Age: The Orbital Security Dilemma (Space Power and Politics)*. Oxfordshire: Routledge.

Üzülmez, M. (2007). *Gidişat kıyametin mi, yeniden var oluşun mu alâmeti? Yapay hayatın eli kulağında*. Erişim Tarihi: 30 Eylül 2021. Bilim ve Gelecek: https://bilimvegelecek.com.tr/index.php/2007/12/01/-gidisat-kiyametin-mi-yeniden-var-olusun-mu-alameti-yapay-hayatin-eli-kulaginda/.

WM Aracı Webmaster Portalı. (2021). *Siber Uzay nedir?*. [Erişim Tarihi: 27 Eylül 2021]. Webmaster Portalı: https://wmaraci.com/nedir/siber-uzay.

Wullweber, J. (2014). "International Competition and Nanotechnology Policies: Discourse, Hegemony, and International Political Economy". M. Mayer, M. Carpes, ve R. Knoblich içinde, *The Global Politics of Science and Technology - Vol. 1 Concepts from International Relations and Other Disciplines*. Heidelberg: Springer. ss. 75-90.

Zilan, R. (2019). *Kuantum teknolojiler ve uygulama alanları*. Erişim Tarihi: 6 Ekim 2021. Bilimma: https://www.bilimma.com/kuantum-teknolojiler-ve-uygulama-alanlari/.

9. Basım

EĞİTİM PSİKOLOJİSİ

-Gelişim ve Öğrenme-

Prof. Dr. Ramazan Arı

nobel

EĞİTİM PSİKOLOJİSİ -Gelişim ve Öğrenme-

Prof. Dr. Ramazan Arı

Yayın No.: 1443
Eğitim: 284
ISBN: 978-605-320-349-0
E-ISBN: 978-625-439-763-9
Basım Sayısı: 9. Basım, Şubat 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Naim Dilek -naim@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Arı, Ramazan.
Eğitim Psikolojisi -Gelişim ve Öğrenme- / Ramazan Arı
9. Basım, XIV + 362 s., 17x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-605-320-349-0
E-ISBN: 978-625-439-763-9
1. Gelişim Psikolojisi 2. Öğrenme Psikolojisi 3. Eğitim Psikolojisi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

Başlarken
ÖĞRETMEN VE ÖĞRETMEN ADAYLARINA 1
İyi Öğretmen Nasıl Olmalıdır? 4
Kritik (Eleştirel) Düşünen Kişi Olarak Öğretmen 5
Kendini Düzenleyici Bir Kişi Olarak Öğretmen 6

I. Bölüm
BİLİM - PSİKOLOJİ VE EĞİTİM PSİKOLOJİSİ

1. BİLGİYE DUYULAN İHTİYAÇ 7
1.1. Bilginin Kaynağı 8
1.2. Problem Çözmenin Pratik Dayanakları 9
1.3. Bilim 10
1.4. Bilimin İşlevi 11
1.5. Bilimin Temel Nitelikleri 12
2. BİLİMSEL YÖNTEM 13
2.1. Bilimsel Yöntemin Aşamaları 14
2.2. Betimsel Yöntemler 15
2.3. Klinik Yöntem 16
2.4. Testler 17
2.5. Deneysel Yöntem 17
2.5.1. Değişkenin Tanımı ve Türleri 18
2.5.2. Deneysel Yöntem ve Deneme Modelleri 19
2.6. İstatistiksel Yöntem 21
2.6.1. Farkların Önem Derecesi 22
2.6.2. Korelasyon (İlişki) 23
3. PSİKOLOJİ NEDİR? 27
3.1. Psikolojinin İnsan Davranışına Bakışı 29
3.2. Psikolojinin Alt Dalları 30

II. Bölüm
GELİŞİM

1. GELİŞİMİN TEMEL TEMEL KAVRAMLARI 35
1.1. Büyüme 36
1.2. Olgunlaşma 36
1.3. Hazırbulunuşluk 36
2. GELİŞİMİN TEMEL İLKELERİ 37
3. GELİŞİMDE KRİTİK DÖNEMLER 38
4. KALITIM VE ÇEVRENİN DAVRANIŞA ETKİSİ 40
5. YAŞAM DÖNEMLERİ - DÖNEMLERİN ÖZELLİKLERİ VE GELİŞİM GÖREVLERİ 42

III. Bölüm
BEBEKLİK VE İLK ÇOCUKLUKTA GELİŞİM

Yeni Doğanda Refleksler 47
Bebeklikte Psikomotor Gelişim 48
1. BEBEKLİKTE İLKEL HAREKETLER 49
1.1. Denge Sağlama 49
1.2. Yer Değiştirme (Lokomotor) Hareketleri 50
1.3. Manipülasyon Hareketleri 50
2. İLK ÇOCUKLUKTA MOTOR GELİŞİM (24-72 Ay Arası) 50
3. BEBEKLİK VE İLK ÇOCUKLUKTA BİLİŞSEL GELİŞİM 51
3.1. Bebeklikte Bilişsel Gelişim 52
3.1.1. Duyu-Hareket (Sensori Motor) Dönemi (0-2 Yaş) 52
3.1.2. İşlem Öncesi (Preoperational) Dönem (2-7 yaş) 56
4. DİL GELİŞİMİ 59
4.1. Psikolingüistik Kuram 59
4.1.1. Dil Öncesi Gelişim Dönemi 59
4.1.2. Dilsel Gelişim Dönemi 60
4.2. Öğrenme Kuramları ve Dilin Öğrenilmesi 61
5. İLK ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE OYUN 62
5.1. İş Birliği Kurucu ya da Örgütleyici - Tamamlayıcı Oyun 63
6. İLK ÇOCUKLUKTA SOSYAL GELİŞİM 64
6.1. Bağlanma Kuramı/Bağlanma ve Ayrılma (Kopma) 64
6.1.1. Bağlanmanın Tanımı ve Gelişimi 69
6.1.2. Kopma/Ayrılma - Öfke ve Kaygı 73
6.1.3. Yetişkinlikte Bağlanma Biçimleri 75
6.2. Psiko-Sosyal Gelişim ve Eric Erikson'ın Görüşü 76
6.2.1. Temel Güven Duygusuna Karşı Güvensizlik 77
6.2.2. Özerkliğe Karşı Kuşku ve Utanç 77
6.2.3. Girişimciliğe Karşı Suçluluk Duygusu 78
7. İLK ÇOCUKLUK VE OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE HEYECAN GELİŞİMİ 79
7.1. Heyecanların Tanımı ve Sınıflandırılması 79
7.2. Heyecanların Kazanılması 80
7.3. İlk Çocukluk Döneminde Bazı Belirgin Heyecanlar 81
7.3.1. Saldırganlığın Gelişimi 81

7.3.2. Çocuklarda Korku 81
8. BEBEKLİK VE İLK ÇOCUKLUKTA KİŞİLİK GELİŞİMİ 83
8.1. Freud ve Psikoanalitik Kuram 83
8.2. Kişilik Yapısı 83
8.3. Psikoseksüel Gelişim Dönemleri 84
8.3.1. Oral Dönem 85
8.3.2. Anal Dönem 85
8.3.3. Fallik Dönem 86

IV. Bölüm
ORTA ÇOCUKLUK DÖNEMİ (OKUL ÇAĞI 06-12 YAŞ)

Genel Olarak Orta Çocukluk Dönemi 91
1. FİZİKSEL GELİŞİM 91
1.1. İskelet ve Kas Sistemi 92
1.2. Motor Beceriler (Hareket Becerileri) 92
2. OKUL ÇOCUĞUNDA BİLİŞSEL GELİŞİM 93
2.1. Odaktan Uzaklaşma 94
2.2. Tersine Çevrilebilirlik 94
2.3. Dönüşümsel Düşünce 95
2.4. Korunum 96
2.5. Somut İşlemler Döneminde Sınıflama, Sıralama ve Geçişlilik 97
2.5.1. Sınıflama 97
2.5.2. Sıralama 97
2.5.3. Geçişlilik 98
3. SOMUT İŞLEMLER DÖNEMİNDE KİŞİLİK GELİŞİMİ VE PSİKO-SOSYAL GELİŞME 103
3.1. Psikoseksüel Gelişim 103
3.1.1. Gizli (Latent) Dönem 103
3.2. Psikososyal Gelişim 104
3.2.1. Başarıya Karşı Aşağılık Duygusu 104

V. Bölüm
ERGENLİK DÖNEMİNDE GELİŞİM

1. ERGENLİK NEDİR, ERGEN KİMDİR? 111
1.1. Ergenlikte Bedensel ve Cinsel Gelişim 112
1.2. Ergenlerde Bilişsel Gelişim 113
1.2.1. Piaget: Soyut İşlemler Dönemi 114
1.2.2. Ergen Benmerkezliliği 115
2. ERGENLİKTE KİMLİK GELİŞİMİ VE PSİKOSOSYAL GELİŞİM 116
2.1. Psikoanalitik Kurama Göre Ergende Kimlik Gelişimi 116
2.2. Psikososyal Gelişim 117
EK: Erik Erikson'ın Diğer Psikososyal Gelişim Dönemleri 120
Orta Yetişkinlik Dönemi 122
İleri Yaşlılık Dönemi 123
3. EGO SAVUNMA MEKANİZMALARI 124

VI. Bölüm
AHLAK GELİŞİMİ
(Dewey, Piaget, Kohlberg ve Gilligan'a Göre Törel Gelişim)

1. DEWEY'İN GÖRÜŞÜ 138
2. JEAN PİAGET'NİN AHLAK GELİŞİMİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ 138
2.1. Dışa Bağlı Dönem 139
2.2. Özerk Dönem 140
3. KOHLBERG VE AHLAK GELİŞİMİ 140
3.1. Gelenek Öncesi Düzey 141
3.1.1. Birinci Evre: Bağımlı Evre (Otoriteye İtaat ve Ceza) 141
3.1.2. İkinci Evre: Bireycilik, Karşılıklı Çıkara Dayalı Alışveriş 142
3.2. Geleneksel Düzey 142
3.2.1. Üçüncü Evre: Karşılıklı Kişilerarası Beklentiler, Bağlılık ve Kişilerarası Uyum 142
3.2.2. Dördüncü Evre: Sosyal Sistemi Sürdürme ve Vicdan Evresi 143
3.3. Gelenek Ötesi, Prensiplere Dayalı Düzey 143
3.3.1. Beşinci Evre: Sosyal Anlaşma/Yararlılık ve Bireysel Haklar Evresi 143
3.3.2. Altıncı Evre: Evrensel Ahlaki Prensipler Evresi 144
4. C. GİLLİGAN VE AHLAK GELİŞİMİ (Farklı Bir Görüş) 144

VII. Bölüm
ÖĞRENMENİN KAPSAMI ÖĞRENME KURAMLARI VE İNSANIN ÖĞRENMESİ

1. ÖĞRENME 151
1.1. Öğrenmenin Kapsamı ve Tanımları 151
1.2. Öğrenmeyle İlgili Temel Kavramlar 152
1.2.1. Genel Uyarılmışlık Hâli 152
1.2.2. Güdülenme ve Öğrenme 153
1.2.3. Türe-Özgü Hazırolma 154
1.3. Davranışı Açıklamada Öğrenme Yaklaşımları 154
2. DAVRANIŞÇI ÖĞRENME KURAMLARI 156
2.1. Klasik Koşullanma 156
2.1.1. Pavlov'un Deneyleri ve Salya Koşullaması 156
2.1.2. Kazanma ve Sönme 157
2.1.3. Klasik Koşullama Örnekleri 158
2.1.4. Genelleme ve Ayırdetmeyi Öğrenme 158
2.1.5. Klasik Koşullamanın Bazı Kuramsal Yorumları 159
2.1.6. Korku Koşullaması 160
2.1.7. Klasik koşullama ve Psikopatoloji 161
2.1.8. Ait Olma veya Biyolojik Bağ 162
2.2. Edimsel Koşullama (Operant Koşullama) 164
Edimsel Koşullama (Edimsel Bir Davranışın Öğrenilmesi) 164
2.2.1. Skinner Deneyleri 164
2.2.2. Ayırdetme ve Edimsel Koşullanma 165
2.2.3. Klasik Koşullama ile Edimsel Koşullama Arasındaki Farklar 166
2.2.4. Kaçınma Koşullaması 166
2.2.5. Operant Şartlanma Kuramında Uyarıcı Kontrolü 168

2.2.6. Edimsel Davranışın Söndürülmesi ... 168
2.3. Öğrenmede Diğer Davranışçı Yaklaşımlar ... 169
2.3.1 J. B. Watson ... 170
2.3.2. E. R. Guthrie ... 171
2.3.3. E. L. Thorndike ... 176
3. BİLİŞSEL ÖĞRENME KURAMI ... 180
3.1. Kavrama Deneyleri ... 182
3.2. Bilginin Oluşması ve Unutma ... 182
3.3. Bilişsel Öğrenme ve Problem Çözme ... 184
3.4. Wertheimer'in Bilişsel Öğrenmeye Katkısı - Üretici Düşünme ... 185
3.5. Edward Chace Tolman - Amaçlı Davranışçılık: Öğrenmede Beklentinin Rolü ve Örtülü Öğrenme ... 187
3.6. Örtülü Öğrenme ... 188
3.7. Yer Öğrenme ... 189
Gestalt Psikologlarının Eğitime Katkıları ... 191
4. SOSYAL BİLİŞSEL ÖĞRENME KURAMI ... 192
4.1. Sosyal Bilişsel Kuramın Genel Prensipleri ... 193
4.1.1.Sosyal Bilişsel ve Operant Öğrenmede Pekiştireç ve Ceza ... 194
4.1.2. Sosyal Çevrenin Taklidi Pekiştirmesi ve Cezalandırması ... 195
4.1.3. Operant Koşullamanın Sosyal Öğrenmeye Etkisi ... 197
4.1.4.Sosyal Bilişsel Öğrenme Açısından Pekiştirme ve Ceza ... 197
4.2. Sosyal Öğrenmede Bilişsel Faktörler ... 198
4.2.1.Sosyal Bilişsel Öğrenmede Karşılıklı Neden-Sonuç İlişkisi ... 199
4.2.2. Model Alma (Modelling) ... 201
4.2.2.1. Model Tipleri ... 201
4.2.2.2. Modelden Öğrenme İçin Gerekli Süreçler ... 204
4.2.2.3. Modelden Öğrenmenin Davranışa Etkileri ... 207
4.3. Etkili Modelin Nitelikleri ... 207
4.4. Sosyal Bilişsel Öğrenme Kuramının Eğitime Katkıları ... 209
4.5. Sosyal Bilişsel Öğrenme Kuramında Öz Yeterlik ve Öz Düzenleme Kavramaları ... 210
4.5.1. Öz Yeterlik ... 210
4.5.1. Öz Düzenleme ... 211

VIII. Bölüm
PEKİŞTİRME

1. PEKİŞTİRMENİN TANIMI ... 221
1.1. Birincil ve İkincil Pekiştireçler ... 222
1.2. Olumlu ve Olumsuz Pekiştireçler ... 223
1.3. Koşullanmış Pekiştirme ... 224
2. PEKİŞTİRME TARİFELERİ ... 225
2.1. Aralıklı Tarifeler ... 225
2.2. Oranlı Tarifeler ... 226
2.3. Pekiştirmenin Miktarı ve Gecikme Süresi ... 227
3. DAVRANIŞI BİÇİMLENDİRME ... 228
Premack Kuralı ... 232

4. SÖNDÜRME VE BASTIRMA 233
4.1. Unutma 234
4.2. Söndürme 234
4.3. Bastırma (Ceza) 235

IX. Bölüm
BİLGİYİ İŞLEME KURAMI VE İNSANIN ÖĞRENMESİ

1. BİLGİYİ İŞLEME KURAMI 241
1.1. Duyusal Kaydediciler 242
1.2. Algı ve Algılama 244
1.3. Kısa Süreli Bellek 246
1.3.1. Kısa Süreli Belleğin Evreleri 252
1.3.1.1 Kısa Süreli Bellekte Kodlama 252
1.3.1.2. Saklama 253
1.3.1.3. Geri Çağırma 254
1.3.2. Kısa Süreli Bellek ve Öğrenme 256
1.4. Uzun Süreli Bellek 258
1.4.1. Anısal Bellek (Episodic Memory) 259
1.4.2. İşlemsel Bellek (Procedural Memory) 260
1.4.3. Anlamsal Bellek (Semantik Memory) 260
1.5. Şema ve Şemalar 262
1.5.1. Kodlama 263
1.6. Saklama ve Geri Çağırma 265

X. Bölüm
İNSANIN ÖĞRENMESİ

1. SÖZEL ÖĞRENME VE ÇEŞİTLERİ 269
1.1. Kelime Öğrenme 270
1.2. Taklit 270
1.3. Kavram Öğrenme 271
1.4. Bağsal Öğrenme 271
2. ÖĞRENME YETENEĞİ 272
2.1. Zekâ 272
2.2. Yaş 273
2.3. Genel Uyarılmışlık Hâli ve Kaygı 273
3. ESKİ ÖĞRENİLENİN AKTARILMASI 274
4. ÖĞRENME STRATEJİLERİ 277
4.1. Aralıklı ya da Toplu Öğrenme 277
4.2. Sonuçlar Hakkında Bilgi 278
4.3. Okuma ya da Anlatma 279
4.4. Bütün Hâlinde ya da Parçalara Bölerek Öğrenme 279
4.5. Programlanmış Öğrenme 280
5. ÖĞRENME MALZEMESİ 281
5.1. Algısal Ayırtedilebilirlik 281
5.2. Çağrışımsal Anlam 282

5.3. Çağrışımsal Basamaklar Dizisi ve Kavramsal Basamaklar Dizisi 282
6. HATIRLAMA VE UNUTMA 283
6.1. Hatırda Tutmanın Ölçülmesi 283
6.2. Hafızada Tutulan Miktar 285
6.3. Öğrenmenin Hazırlanabilirlik Derecesi ve Öğrenmenin Eskiliği 286

XI. Bölüm
GÜDÜLENMENİN DOĞASI VE TANIMI

1. GÜDÜLENMENİN DOĞASI VE TANIMI 303
1.1. Güdüsel Döngü 304
2. GÜDÜLENMEDE HEDEFLER 304
2.1. Olumlu ve Olumsuz Hedefler 304
2.2. Öğrenilmemiş ve Öğrenilmiş Hedefler 305
3. GÜDÜLERİN İŞ BİRLİĞİ 306
3.1. Güdülerin İş Birliği ve Çatışma 307
4. GÜDÜLENME ÇEŞİTLERİ 309
4.1. Başarı Güdüsü 310
4.2. Çok Fazla Güdülenme ve Başarı 311
4.3. Başarı Güdüsü ve Başarısızlık Korkusu 311
4.4. Başarı Güdüsü ve Diğer Değişkenler 312
4.5. Başarı Güdüsü Nasıl Artırılabilir? 313
5. GÜDÜNÜN YÖNÜ 314
5.1. Yapmayı Hedefleme Yerine Öğrenmeyi Hedefleme 315
5.2. Başarısızlıktan Kaçınma Yerine Başarmak İçin Çalışma 316
5.2.1. Öğrenilmiş Acizlik ve Öğrenilmiş Başarısızlık 318
6. BAŞARI VE KAYGI 320
7. ÖĞRENCİYİ GÜDÜLEMEDE ÖDÜL 322

XII. Bölüm
SINIFTA ZAMAN YÖNETİMİ VE DİSİPLİN KURALLARI

1. SINIFTA ZAMAN YÖNETİMİ VE DİSİPLİN KURALLARI 325
1.1. Öğrenme için Zamanın Önemi Nedir? 326
1.2. Öğretime Ayrılan Sürenin Kullanılması 326
1.2.1. Zaman Kaybını Önleyiniz 327
1.2.2. Dersin Geç Başlayıp, Erken Bitmesini Önleyiniz 328
1.2.3. Dersin Kesintiye Uğramasını Önleyiniz 328
1.2.4. Sınıf İçi Yapılması Gereken Rutin İşlemleri Çabuk Fakat Yumuşak Bir Şekilde Uygulayınız 329
1.2.5. Disiplin için Harcanan Zamanı En Aza İndiriniz 329
1.3. Öğretim Süresini Etkili Kullanma 330
1.3.1. Devinimi Sürdürünüz 330
1.3.2. Öğretimi Akıcı Bir Şekilde Sürdür, Konu ve Aktivite Geçişlerini Yumuşak Yapınız 331
1.3.3. Geçişleri Denetimin Altında Tutunuz 332
1.3.4. Grubun Derse Odaklanmasını Sağlayınız ve Sürdürünüz 333

1.3.5. Farkında Olunuz (Uyanık Olunuz) 334
1.3.6. Dersi Kesmeden Müdahale Ediniz 335
2. ETKİLİ SINIF YÖNETİMİNE KATKI SAĞLAYABİLECEK BAZI ÖNERİLER 335
2.1. Öğretim Yılına İyi Başlangıç Yapınız 335
2.2. Dersliği (Sınıfı) Etkili Bir Öğretime Elverişli Şekilde Düzenleyiniz 336
2.3. Sınıftaki Kuralları Belirleyiniz 337
3. SIK GÖRÜLEN YANLIŞ DAVRANIŞLARI DÜZELTMEDE İZLENEBİLECEK BAZI STATEJİLER 337
3.1. En Az Müdahale Prensibi 338
3.1.1. Önleme 339
3.1.2. Sözel Olmayan İpuçları 339
3.1.3. Olumlu Davranışı Övme 340
3.1.4. Diğer Öğrencileri Övme 340
3.1.5. Sözel Uyarılar 340
3.1.6. Tekrarlayan İkazlar 341
3.1.7. Sonuçlara Katlanma 343
4. ÖĞRENCİ KUSURLU DAVRANIŞINI NASIL SÜRDÜRÜR? 344
4.1. Öğretmenin Dikkati - İlgisi 344
4.2. Öğrencilerin Dikkati - İlgisi 345
4.2.1. Arkadaş Grupları Tarafından Desteklenen Uyumsuz Davranışlarla Başetme 345
4.2.2. Hoşa Gitmeyen Durum ve Davranışlardan Kurtulma 346
5. SINIFTA UYGULANABİLECEK TİPİK PEKİŞTİREÇLER 347
5.1. Uygun Olmayan Davranışı Görmezlikten Gelme (Aldırmama) 348
5.2. Eğer Gerekliyse, Cezalandırınız ve Cezanın Ölçütlerini Belirleyiniz 349
5.3. Pekiştireç Kullanmayı Giderek Azaltınız 351
6. UYGULAMALI DAVRANIŞ ANALİZ ROGRAMLARI 352
6.1. Ev Temelli Pekiştirme 352
6.2. Marka Biriktirme 354
6.3. Gruba Bağlı Programlar 355

Faydalanılan Kaynaklar 359

FAYDALANILAN KAYNAKLAR

Adams J. F.: *Ergenliği Anlamak,* (Ed: Bekir Onur) İmge Kitabevi, Ankara,1995.

Ainsworth M.D.S., Blehar, M. C., Waters, E., Wall S. (1978). *Patterns Of Attachment : A Psychological Study Of The Strange Situation.* Hillsdale, NJ: Erlbaum

Ainsworth, M. ve Diğerleri. *Patterns of Attachment.* Hillsdale, N. J.: Lawrence Erlbaum Associates, 1978.

Ames, C. ve Archer, J. Achievement Goals in the Classroom: Students learning strategies and Motivations Processes. *Journal of Educational Psychology.* 80. 260-267, 1988.

Ammaniti M1, van IJzendoorn MH, Speranza AM, Tambelli R (2000).Internal working models of attachment during late childhood and early adolescence: an exploration of stability and change. *Human Development,* 2 (3); 328-346.

Anderson, J. R. *Cognitive Psychology and Its Implications.* San Francisco, Cal.: Freeman, 1985.

Anderson, L. M., Evertson, C. M. An Experimental Study of Effective Teaching in First-Grade Reading Group. *Elementary School Journal*, 79, 193-223, 1979.

Arı, A. F. (2015). *Evliliklerinde Sorun Yaşayan Bireylerin Bağlanma Stilleri ve Erken Dönem Uyumsuz Şemalarının İncelenmesi.* Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitü Doktora tezi.

Arık. İ. Alev. *Öğrenme Psikolojisine Giriş.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No:3245, 1991.

Arslan, E. (2008). *Bağlanma Stilleri Açısından Ergenlerde Erikson'ın Psikososyal Gelişim Dönemleri ve Ego Kimlik Süreçlerinin İncelenmesı.* S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi

Ashton, P. T. "Cross-Cultural Piagetion Research: An Experimental Perspective" *Harward Educational Review.* 1975. P. 475-506

Atkinson R. L., Atkinson, R. C. ve Hilgard, E. R.: *Psikolojiye Giriş* (2 cilt) Sosyal Yayınları, İstanbul, 1995.

Atkinson, J. W. ve Litwin, G. H. Achievement Motive and Test Anxiety as Motives to Approach Success and Avoid Failure. *Journal of Abnormal and Social Psychology.* 60, 52-63, 1960.

Bacanlı, Hasan. *Gelişim ve Öğrenme.* Ankara: Nobel Yayın-Dağıtım, 2000.

Bandura, A. "Imıtation of film-mediated Aggresive Models." *Journal of Abnormal and Social Psychology,* 66 (1963)

Bandura, A. Aggression: *A Social Learning Analysis.* Englewood Cliffs, N. J. : Prentice-Hall, 1973

Bandura, A. *Behavioral Modification Through Modeling Practices. Research İn Behavior Modification.* New York: Rinehart and Winston. 1965a.

Bandura, A. Human Agency in social cognitive theory. *American Psyhologist.* 44, 1375-1184. 1989.

Bandura, A. Influence Of Models Reinforcement Contingencies On The Acquisition Of Imitative Responses. *Journal of Personality and Social Psychology,* I, 589-595. 1965b

Bandura, A. *Principles of Behavior Modification.* New York: Holt, Rinehard and Winston. 1969.

Bandura, A. *Social foundations of Thought and Action. A Social Cognitive Theory.* Englewood cliffs, NJ. Prentice Hall. 1986.

Bandura, A. *Social Learning Theory.* Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice-Hall. 1977

Bandura, A., Ross, D.ve Ross., S.A. Transmission of aggression through imitation of aggressive models. *Journal of Abnornal and Social Psychology,* 63, 575-582. 1961.

Bartholomew, K. ve Horowitz, L. M. (1991). Attachment Styles Among Young Adults: A Test of A Four-Category Model. *Journal of Personality and Social Psychology.* 61, 226-244.

Bauer, D. H. "An Exploratory Study of Developmental Changes in Children's Fears," *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 17 (1976) 69-74.

Bloom, B. *İnsanın Nitelikleri ve Okulda Öğrenme*. Çev: Durmuş Ali Özçelik, 1980.

Bowlby, J. (1944). "Forty – fourJuvenile Thieves: Their characters and Home Life" *J. Psycho-anal.* 25: 19-52.

Bowlby, J. (1951). *Maternal Care andd Mental Health*. Geneva: Colombia Üniversity Press.

Bowlby, J. (1980). Attachment and Loss: Vol.:3. *Sadness and depression*. New York: Basic Book.

Bowlby, J.(973). Attachment and Loss: vol.2. *Separation:Anger and anxiety.* New York: Basic Books.

Brennan, K. A., Shaver, P. R. (1993). Attachment Styles and parental divorce. *Journal of Divorce and Remarriage,* 21, 161-175.

Bruce, R.W. Conditions of Transfer of Training, *Journal of Experimental Pschology,* 16, 343-361. (115, 116). 1933

Bruner, J. *The Proccess of Education,* New York: Random House, 1963.

Burger, J.M. (2006). *Kişilik*. (Çev. İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Butler, R. N. (2007). *Life review in encyclopedia of geriontology 2*. San Diego: Academic Press.

Canter, L. ve Canter, M. *Assertive Discipline*. Los Angeles: Lee Canter and Associates, 1976.

Change, M. R. A. An Ethological Assesmen of Emotion. In R. Plutchick and H. Kellerman (Eds.) *Emotion: Theory, Research, and Experince,* Vol. I. New York: Academic Pres, 1980

Coleman, J.C., Butcher, J. N. ve Garson, R.C.: *Abnormal Psychology and Modern Life,* seventh ed. Scott, Foresman and Company, Illinois, 1984.

Collie, R. ve Hayner, H. Defterred Imitation By G- And 9-Month-Old Infants. *Developmental Psychobioglogy,* 35, 83-90. 1999.

Cüceloğlu, D. *İnsan ve Davranışı.* İstanbul: Remzi Kitapevi A. Ş., 1991.

Dembo, Myron H. *Applying Educational Psychology.* New York: Longman, 1994.

Dereboy, İ. Ferhan. *Kimlik Bocalaması (Anlamak, Tanımak, Ele almak)*. Malatya: Özmert Ofset, 1993.

Dese, J. ve Hulse, S. H., *The Psychology of Learning.* New York: McGravv Hill. 1967.

Dolard, J. C.,ve Miller, N.E. *Social Learning and Imitation*. New Haven: Yale University Press. 1941.

Donaldson, M. *Children's Minds*. New York: W. W. Norton, 1979.

Dulit, E. "Adolescent Thinking a la Piaget: The Formal Stage", *Journal of Youth and Adolescende I. P.* 281-301, 1972

Dweck, C. S. Motivational Processes Affecting Learning. *American Psychologist.* 41, 1040-1048, 1986.

Elkind, B. "Egocentrism in Adolescence." *Child Development* 38, P. 1025-1034, 1967.

Elkind, D. Children and Adolescents: Interpretive essays on Jean Piaget, New york: Oxford University Pres, 1970.

Erden, M. ve Akman, Y. *Eğitim Psikolojisi.* Arkadaş, 1995.

Erikson, E. H. *Childhood and Society.* New York: WW. Norton, 1964.

Erikson, E. H. *Identity And The Life Cycle* (2nd. Ed.) NewYork: Norton, 1980.

Erikson, E.H. (1968). *Identity: Youth and Crisis*. New York: Norton.

Fenson, L. Kagan, J., Kearsley, R. B. Zelazo, P. R. "The Developmental Progression of Manipulative Play in the First Two Years" *Child Development.* 47(1976)

Feshbach, S. *"Aggression" lu Carmichael's Nanual of Child Psychology.* Ed. P. Mussen. New York: John Willey, 1970

Fidan, N. *Okulda Öğrenme ve Öğretme*. Alkım Yayıncılık, Ankara: 1985.

Field, T. F., Woodson, R., Greenberg. R., and Cohen, D. Discrimnation And Imitaiton of Focial Expressions By Neonates. *Science* 218 (8), 179-181. 1982.

Flavell, J. H. *Cognitive Development.* Englewood Cliffs, N. J.: Prentice – Hall, 1977

Forisha-Kovach, B.: *The Experience of Adolesence, Development in Context*, Scott, Foresman and Company, Illinois, 1983.

Fraley, R.C., Shaver, P.R. (1998). Airport Separation. A naturalistic study of adult attachment Dynamics in separating couples. *Journal of personality and Social Psychology,* 75, 1198- 1212.

Gablot, Edmond: *İlimler Sistemi,* (Çev: Fethi Yücel), Maarif Basımevi, İstanbul, 1954.

Gallahue, D. and d.C. Omzun. *Understanding Motor Development: Infants, children, adolescents, adults*. Wısconsin: C. Brown and Benchmark, 1988.

Gallahue, D. *Understanding Motor Development in Children* Ganigda: John W., and Sons Inc. 1982

Gander, M J. ve Gardiner H.W.: *Çocuk ve Ergen Gelişimi,* (Ed: Bekir Onur) 2. Baskı, İmge Kitabevi, 1995

Garcia, J., Koelling, R.A. (1966).Relation of Consequence in Avoidance Learning, *Sychonomic Science*, 4, 123-124.

Geçtan, E.: *Psikanaliz ve Sonrası,* Hür yayın, İstanbul. 1981.

Gibson, E. J. Ve Walk, R. D. The "Visual Cliff." *Scientific American,* 202, 64-71, 1960

Gilligan, C. *In a Different Voice. Psychological Theory and Women's Development.* Harvard Unirvestiy Pres. 1982.

Goldman, H. H. *Revievv of General Psychiatry*, Lange Medical

book, International Edition, Baltimore, 1988.

Gottfried, A. E. Academic Intrinsic Motivation in Elementary and Junior High School Students. *Journal of Educational Psychology,* 77, 631-645, 1985.

Gramling,L. F. (2007). Women in young and mid-aduldhood: Theory advancemend and retroduction. *ANS advances in Nursing Science,* 30, 95-107.

Güngör. D. (2000). *Bağlanma Stillerinin ve Zihinsel Modellerin Kuşaklararası Aktarımında Anababalık Stillerinin Rolü* (Yayınlanmamıs DoktoraTezi). Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Hall, C.S. ve Lindzey, A. *Introduction to Theories of Personalities,* John Wiley and Sons, NewYork, 1985.

Hamarta, E. (2004). *Üniversite Öğrencilerinin Yakın İlişkilerindeki Bazı Değişkenlerin (Benlik Saygısı, Depresyon ve Saplantılı Düsünme) Bağlanma Stilleri Açısından İncelenmesi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Harter, S. Develeopmental Perspectives on the Self-system. *Handbook of child. Psychology:* Vol. 4. New York: Wiley. 1983.

Hawighurst, R. *Developmental Tasks and Education.* 3rd. New York: D. Mekag Co. 1972

Hazan, C., Shaver, p.(1978). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology,* 52,511-524.

Hertup, W. W. "Agression in childhood: Developmental Perspectives" *American Psychologist.* 29(1974) 336-341.

Hilgard, E.D. ve Bower, G.H. *Theories of Learning* (3d ed), Appleton-Century, N.Y., 1966.

Hill, W.F.: *Learning. Survey of Psychological Interpretations.* (3d ed), Methuen, 1980.

Hiroto, A. S. ve Seligman, M. E. P. Generality of Learned Helpnessless in Man. *Journal of Personality and Social Psychology.* 31, 311-327, 1975.

Hovland, C.J. Human Learning and retention, in S.S. Stevens (ed), *Handbook of experimental pschology.* New York: Wiley. 1951.

Kaiser, D.H., Zentall, R. Galef, B. G. Can Imitatiton İn Pigeons By Explained By Local Enhancement Together With Trial-And-Error Learning? *Psychological Science,* 8, 459-460. 1997.

Karasar, N. *Bilimsel Araştırma Yöntemi,* Nobel Yayın-Dağıtım, Ankara, 2000.

Katz, L. ve Chard, S. (1989), *Engaging the minds of young children: The Project approach Norwood*, NJ: Ablex.

Kirby, F. D. ve Shields, F. Modification of Arithmetic Response Rate and Attending Behavior in a Seventh Grade Student. *Journal of Applied Behavior Analysis.* 5, 79-84, 1972.

Klausmeier, M. J. *Educational Psychology.* New York: Harper and Row, 1985.

Klohnen, E.C.,Bera, S. (1998). Behavioral and Experimental patterns of aviodantly and securely attached women across adulthood. *Personality and social Psychology,* 74, 211-223.

Klohnen,E.C ve Oliver P. J. (1998). Working Models of Attachment A Theory-Based Prototype Approach. *Attachment Theory and Close Relationships*. J. A. Simpson ve W. S. Rholes (Editörler) NewYork: The Guilford Press.

Kohlberg, Lawrence. *The Psychology of Moral Development.* San Francisco, CA: Harper and Row, 1984.

Küçükahmet, L., *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, A. Ü. EBF Yayınları, Ankara: 1985.

Lorenz, K. Z. (1965). *Evolution and Modificiation of Behavior.* Chicago; Chicago University pres.

Lowe, L. A. *Lecture Notes From My Introduction Of Psychology.* Psy 101. Class. Mesa Community College. 2001.

Luh, C.W., *The Conditions of Retention. Psychological Monographs*, 31,134.(1922)

Lundin, R.W.: *Theories and Systemsof Psycholog.* (3d ed), D.C. Heath and Comp., 1985.

McAdams, D. P.,Olson, B. D. (2010). Personality development: Continuity and change overthe life course. *Annual review of psychology* Vol., 61.CA. Poulo Alta.

McClelland, D. C. ve Atkinson, J. W. The Projective Expression of Needs: II. The Effect of Different Intensities of the Hunger Drive on Thematic Apperception. *Journal of Experimental Psychology,* 38, 643-658,1948.

Menzel, E. W., *Chimpanzee Spatial Memory Organization*. Schience, 182-943-945, 1973.

Miller, G. A. (1956). The Magical Number Seven, Plus or Minus two: in our capacity for Processing İnformation. *Psychological Review,* 63, 81-97

Miller, N. E ve Dollard. *Social Learning and Imitation.* New Haven, Connecticut: Yale University Press. 1941

Morgan. C. T. A., *Brief İndroduction to Psychology.* New York: McGraw Hill Book Company. 1977.

Onur, B.: *Gelişim Psikolojisi, (Yetişkinlik, Yaşlılık, Ölüm)* İmge Kitabevi, Ankara, 1995.

Ormrod, J. E. *Human Learning* (Fourth edition). New Jemey: Pearson-M. Prentice Hall. 2004.

Özakpınar, Y. *Verimli Ders Çalışma ve Öğrenme.* İstanbul: İnkılap Yayınevi, 2000.

Özdaş, İ. *Tüm Liselere Hazırlık Matematik Soru Bankası*. İstanbul: ÖZ-DE-BİR Egitim Yayıncılık. 1999

Özer, D. S. ve Kamil Özer. *Çocuklarda Motor Gelişim.* İstanbul: Kazancı Kitap Tic. A.Ş., 2000

Peel, E. A. *The Nature of Adolescent.* New York: Wiley-İnterscience, 1971

Peterson, B. E. (2002). Longitutinal analysis of midlife generitivity, intergenerational roles and caregiving. *Psychology and aging*, 17, 11- 168.

Peterson,B.E.(2006). Generativity and succesfull parenting: An analysis of young adult outcomes. *Journal of Personality,* 76, 847-869.

Piaget, J. "Adolesence: Thought and Its Operation" *In adolescence Studies in Development*, ed. Z.M. Cantwell and P.N. Svajian Itasca, III.: F.E. Peacock, 1974.

Piaget, J. *The Moral Judgement of the Child.* New York: Free Pres. 1964.

Piaget, J. *The Origins of Intelligence in Children.* New York: Basic Boks, 1952.

Piaget, J. ve Inhelder, B. *Memory and Intelligence*. London: Routledge, Kagan Paul, 1973.

Plutchik, R. A. A. Emotion: *Theory, Research and Exprience.* Vol. 1. New York: Academic Press. 1980

Premack. D., *Cathing up with Common Sense or two Sides of generilazation: Reinforcement and Punishment*. New York Academic Press. 1971.

Reichenbach, Hans: *Bilimsel Felsefenin Doğuşu,* (Çev: Cemal Yıldırım), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1981.

Rescorla. R. A., Probality of Shock in the presence and Absence of CS in fear Conditioning. *Journal of Comparati ve and Physiological Psychology*, 66, 1-5, 1968.

Royer, M. J. *Educational Psychology.* USA. Alfred Knopf Inc. 1984.

Rushton, J. P. Generosity in children Immediate and Long-term Effects of Modeling, Preaching, and Moral Judgment. *Journal of Personality and Social Psychology* 31, 459-466. 1975.

Santrock, J. W., (1995), *Life-Span Development.* Brown and Benchmark Publ. Wisconsin.

Santrock, J. W. (2014). *Yaşam Boyu Gelişim: Gelişim Psikolojisi* (Ed.: Galip Yüksel). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Sasso, G. M. and Rude, H. A. Unprogrammed effects of training hing-status capped children. *Journal of Applied Behavior Analyssis*, 20, 35-44. 1987.

Schaffer, H.R. (1996). *Social Development*. Cambiridge,M.A:Blackwell.

Schultz, D.P.: *A History of Modern Psychology* (3d. Ed), Academic Press, N.Y: 1973.

Schwarts, B. (1978). *Psychology of Learning and Behavior.* W.W. Norton Comp., New York.

Seamon, J.G. ve Kenrick, D.T.: *Psychology,* Prentice Hail, New Jersey, 1992.

Selçuk, Z.: *Eğitim Psikolojisi,* Atlas Kitabevi, Konya, 1992

Senemoğlu, Nuray. *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim-Kuramdan Uygulamaya.* Ankara: 1997.

Siegler, R. S. Encoding and the development of problem solving. *In Thinking and learning skills* Hillsdale, N.J.: Elbaum. 1985.

Siegler, R. S. Mechanisms of cognitive development. *Annual Review of psychology*. 40, 353-379. 1988.

Slavin, R. E. *Achievement Effects of Substantial Reductions in Class Size: School and Classroom Organization.* Hillsdale, N. J.: Erlbaum, 1989.

Slavin, R. E., *Educational Psychology* (4. basım). Allyn and Bacon, Boston, 1994.

Spielberger. C. D., The effect of Manifest Anxiety on the Academic Achievement of College Student, *Mental Hygiene,* 46, 420-426, (114-115). 1962.

Stauats, A. *Learning, Language and Cognition.* New York: Holt, Rivehart and Winston. 1968

Temel, Z. Fulya ve Ayşe B. Aksoy. *Ergen ve Gelişimi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2001.

Ülgen, G. *Eğitim Psikolojisi-Birey Öğrenme.* Ankara: Bilim Kitap, 1995.

Ülkü, Siral., *Öğrenme Psikolojisi,* Yayınlan-mamış Ders Notları, AÜ EBF Yay. Ankara: 1981.

Varış, F., *Eğitime Giriş*. AÜ EBF Yay. Ankara: 1985.

Verplanck, W. S., The Control of Conversation: Reinforcement of Statements of Opinion. *Journal of Abnormal and Social Psyhology,* 51, 668-678, 1955.

Wade, C. ve Tavris C.: *Psychology,* Second Ed. Harper and Row Pub., NewYork, 1990.

Walter, R. H., Parke, R. D. Infulence of response consequences to a social model on resistance to deviation. *Journal of Experimenta Child Psychology,* I, 269-280. 1964.

Weiner, B. *Human Motivation*. Hillside. N. J.: Erlbaum, 1989.

Weiner, B. Ve Rosenbaum, R. M. Determinants of Choice between Achievement and Nonachievement Related Activities. *Journal of Experimental Research of Personality.* 1, 114-121, 1965.

Wolf, T. M. and Cheyne, J. A. Persistence of effects of live behavioral, televised behavioral, and Live Verbal models on resistance to temptation. *Child Development,* 43, 1429- 1436. 1972.

Young, P. T. *Emotion in man and Animal. Huntingon,* New York: Krieger, 1973.

12. Basım

TOPOGRAFYA ÖLÇME BİLGİSİ

Cevat İnal
Ali Erdi
Ferruh Yıldız

nobel

TOPOGRAFYA ÖLÇME BİLGİSİ

Cevat İnal, Ali Erdi, Ferruh Yıldız

Yayın No.:112
Teknik-Mühendislik No.: 06
ISBN: 978-605-133-011-2
E-ISBN: 978-625-371-261-7
Basım Sayısı: 12. Basım, Mart 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Süleyman Gezgin -suleyman@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

İnal, Cevat., Erdi, Ali., Yıldız, Ferruh.
Topografya Ölçme Bilgisi / Cevat İnal, Ali Erdi, Ferruh Yıldız
12. Basım, XII + 268 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-605-133-011-2
E-ISBN: 978-625-371-261-7
1. Topografya 2. Ölçme Bilgisi 3. Harita

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

1.BÖLÜM
GİRİŞ

1.1- Tanım 1
1.2- Topografik Haritaların Kullanılma Yerleri 1
1.3- Yeryüzünün Şekli 2
1.4- Ölçülecek Alanın Büyüklüğüne Göre Topografik Ölçmenin Çeşitleri 3
1.5- Harita ve Plan Tanımı 3
1.6- Ölçü Birimleri 4
1.6.1- Uzunluk Birimi 4
1.6.2- Açı Birimleri 4
1.6.3- Yay Birimi 5
1.6.4- Birimler Arası Dönüşümler 6
1.6.5- Küçük Açı ve Özellikleri 6
1.6.6- Alan Birimleri 7
1.6.7- Sayısal Örnekler 8
1.7- Ölçekler 8
1.7.1- Doğrusal Ölçek 8
1.7.2- Alansal Ölçek 10
1.7.3- Harita Ölçeklerinin Seçimi ve Çizim Hassasiyeti 11
1.7.4- Sayısal Örnekler 11

2.BÖLÜM
ÖLÇÜ HATALARI VE HATALARIN YAYILMA ESASLARI

2.1- Genel Bilgi 13
2.2- Ölçme İşlerinde Karşılaşılan Hatalar 13
2.2.1- Kaba Hatalar 13
2.2.2- Sistematik (Düzenli) Hatalar 14

2.2.3- Tesadüfi (Düzensiz) Hatalar 14
2.3- Hata, Gerçek Hata, Görünen Hata 14
2.4- Düzeltme, Tolerans 15
2.5- Ölçü Dizilerinin Doğruluk Derecesi Ölçütleri 15
2.5.1- Mutlak Hatalar Ortalaması (t) 16
2.5.2- Karesel Ortalama Hata (m) 16
2.5.3- Muhtemel Hata (r) 17
2.5.4- Rölatif (Bağıl) Hata 17

3.BÖLÜM
BASİT ÖLÇME ALETLERİNİN TANITIMI VE KULLANILMASI

3.1- Basit Ölçme Aletleri 19
3.1.1- Jalon 19
3.1.2- Jalon Sehpası 19
3.1.3- Çekül 20
3.1.3.1- Bir Jalonun Çekül Yardımıyla Düşey Duruma Getirilmesi 20
3.1.4- Ölçü Fişi 21
3.1.5- Çelik Şerit Metreler 22
3.1.6- Prizmalar 23
3.1.6.1- Prizma ile Dik İnmek 24
3.1.6.2- Prizma ile Dik Çıkmak 24
3.1.6.3- Prizmasız Dik İnmek 25
3.2- Doğruların Aplikasyonu 27
3.2.1- Birbirini Gören İki Noktayı Birleştiren Bir Doğrunun Aplikasyonu 27
3.2.2- Birbirini Görmeyen veya Görüpde Gerisinden Gözlem Yapılamayan İki Noktanın Belirlediği Doğrunun Aplikasyonu 28
3.3- Uzunlukların Ölçülmesi 29
3.3.1- Yatay Uzunluk Ölçümü 30
3.3.2- Üzerinde Engel Bulunan Doğruların Dolaylı Yollardan Ölçülmesi 31

4. BÖLÜM
BASİT ÖLÇME ALETLERİ İLE HARİTA ALIM YÖNTEMLERİ

4.1- Alımın Tanımı ve Alım Yönteminin Seçimi 37
4.2- Bağlama Yöntemi 37
4.3- Dik Koordinat Yöntemi (Ortogonal Yöntem) 39
4.3.1- Prizmatik Ölçmelerde Dikkat Edilecek Hususlar 42
4.3.2- Prizmatik Ölçülerin Kontrolu 43
4.3.3- Ölçü Krokileri 44

5.BÖLÜM
ALAN HESAPLARI

5.1- Genel Bilgi 47
5.2- Ölçü Değerlerine Göre Alan Hesabı 48
5.2.1- Alımın Bağlama Yöntemi ile Yapıldığı Durumlarda Alan Hesabı 48
5.2.2- Alımın Dik Koordinat Yöntemi ile Yapıldığı Durumlarda Alan Hesabı 49
5.2.3- Alımın Kutupsal Yöntem ile Yapıldığı Durumlarda Alan Hesabı 52
5.2.4- Koordinatlarla Alan Hesabı 55
5.3- Ölçü ve Plan Değerlerine Göre Alan Hesabı 58
5.4- Plan Değerlerine Göre Alan Hesabı 59
5.5- Planimetre ile Alan Hesabı 62
5.5.1- Kutbun Parselin Dışında Olması Durumunda Alan Hesabı 64
5.5.2- Kutbun Parselin İçinde Olması Durumunda Alan Hesabı 66

6.BÖLÜM
DİK KOORDİNAT SİSTEMİ VE TEMEL ÖDEVLER

6.1- Dik Koordinat Sistemi 71
6.1.1- Trigonometrik Daire ve Jeodezik Daire 72
6.1.2- Açıklık Açısı ve Semt Açısı 72

6.2- Temel Ödevler 73
6.2.1- Birinci Temel Ödev 73
6.2.2- İkinci Temel Ödev 74
6.2.3- Üçüncü Temel Ödev 77
6.2.4- Dördüncü Temel Ödev 79
6.2.5- Temel Ödevlerle İlgili Sayısal Örnekler 80

7.BÖLÜM
YATAY KONTROL NOKTALARI

7.1- Genel Bilgi 85
7.2- Poligon Noktaları 85
7.2.1- Tanımlar 85
7.2.2- Poligon Geçkilerinin Sınıflandırılması 86
7.2.2.1- Poligon Geçkilerinin Poligon Ağı İçindeki Hesaplama Durumuna Göre Sınıflandırılması 86
7.2.2.2- Poligon Geçkilerinin Şekillerine Göre Sınıflandırılması 88
7.2.3- Poligon İşleri 90
7.2.3.1- Poligon İstikşafı 90
7.2.3.2- Poligon İşaretlerinin Yerleştirilmesi 91
7.2.3.3- Poligon Röperleri 92
7.2.3.4- Poligon Ölçmeleri 92
7.2.3.4.1- Poligon Kenar Uzunluklarının Ölçümleri 92
7.2.3.4.2- Poligon Açı Ölçüleri 94
7.2.3.5- Poligon Hesapları 95
7.2.3.5.1- Açık Poligon Geçkilerinin Hesabı 95
7.2.3.5.2- Dayalı (Bağlı) Poligon Geçkilerinin Hesabı 97
7.2.3.5.3- Kapalı Poligon Geçkilerinde Hesap 103
7.2.3.6- Koordinat Özet Çizelgesi 106
7.2.3.7- Poligon Kanavaları 107

8.BÖLÜM
YÜKSEKLİK ÖLÇMELERİ

8.1- Tanım	109
8.2- Geometrik Yükseklik Ölçüsü (Nivelman)	111
8.2.1- Nivelmanda Kullanılan Aletler	111
8.2.1.1- Nivolar	112
8.2.1.2- Miralar	115
8.2.1.3- Mira Altlıkları	117
8.2.1.4- Mira Düzeçleri	117
8.2.1.5- Mira Destekleri	117
8.2.2- Nivoların Kurulması ve Ölçüye Hazır Hale Getirilmesi	118
8.2.3- Nivelman Tesisleri	118
8.2.4- İki Nokta Arasındaki Yükseklik Farkının Ölçülmesi	118
8.2.6- Nivelman Hesapları	121
8.2.6.1- Açık Nivelman Hesabı	122
8.2.6.2- Dayalı (Bağlı) Nivelman Hesabı	123
8.2.7- Kesitlerin Çıkarılması	126
8.2.7.1- Boykesit Nivelmanı	127
8.2.7.2- Boykesitlerin Çizimi	128
8.2.7.3- Enkesit Nivelmanı	129
8.2.7.3.1- Nivolarla Enkesit Alımı	129
8.2.7.3.2- Teodolit ve Takeometrelerle Enkesit Alımı	132
8.2.7.4- Enkesitlerin Çizilmesi	133
8.2.7.5- Enkesit Alanlarının Hesaplanması	135
8.2.8- Yüzey Nivelmanı	138
8.2.8.1- Yüzey Nivelmanın Çizimi	142

9.BÖLÜM
TAKİMETRİ

9.1- Genel Bilgi	143
9.2- Açı ve Açı Türleri	144
9.3- Teodolit ve Takeometreler	145
9.3.1- Teodolitin Nokta Üzerine Kurulması	146
9.3.2- Teodolitlerde Açı Tablaları ve Açı Okuma Düzenleri	147
9.3.2.1- Çizgili Açı Okuma Düzeni	147

9.3.2.2- Skalalı Açı Okuma Düzeni 148
9.3.2.3- Optik Mikrometreli Açı Okuma Düzeni 148
9.4- Takimetride Ölçme Prensibi 149
9.4.1- Yatay Gözleme Durumu 149
9.4.2- Eğik Gözlem Durumu 151
9.5- Takimetrik Alım 153
9.5.1- Takimetri Postası ve Görevleri 153
9.5.2- Takimetrik Ölçü Krokisinin Düzenlenmesi 154
9.5.3- Klasik Takeometrelerle Takimetrik Alımın Yapılması 155
9.5.4- Takimetrik Ölçülerin Değerlendirilmesi 160
9.5.5- Takimetrik Ölçülerin Çizimi 162
9.5.5.1- Kotlu Planların Elde Edilmesi 162
9.5.5.2- Kotlu Planlardan Eşyükseklik Eğrili Haritaların Çizilmesi 163
9.5.5.2.1- Hesap Yöntemi 163
9.5.5.2.2- Paralel Çizgili Abakla Oranlama 165
9.6- Elektronik Takeometrelerle Takimetrik Alım 166
9.6.1- Elektronik Takeometrelerle Takimetrik İşlemler 168
9.7- Eşyükseklik Eğrilerinin Özellikleri 171
9.8- Eşyükseklik Eğrili Planlarda Kullanılan Başlıca Tanımlar 173

10.BÖLÜM
HACİM HESAPLARI

10.1- Genel Bilgi 177
10.2- Enkesitlerden Hacim Hesabı 177
10.3- Yüzey Nivelman Ölçülerine Göre Hacim Hesabı 182
10.4- Eşyükseklik Eğrili Planlardan Hacim Hesabı 186

11.BÖLÜM
YAPI İŞLEMLERİ

11.1- Yapı Yerinin Gösterilmesi 189
11.1.1- Yardımcı Hesap Yapmadan Aplikasyon 189
11.1.2- Yardımcı Hesap Yaparak Aplikasyon 189
11.2- Yapıya Kot Verilmesi 192

12.BÖLÜM
FOTOGRAMETRİ

12.1- Fotogrametrinin Tanımı 199
12.2- Fotogrametrinin Amacı 199
12.3- Fotogrametrinin Kullanıldığı Alanlar 200
12.4- Fotogrametrinin Sınıflandırılması 201
12.4.1- Uygulanma Amacına Göre Fotogrametri 202
12.4.2- Resim Çekme Yerine Göre Fotogrametri 202
12.4.3- Üretim Tekniğine Göre Fotogrametri 202
12.4.4- Değerlendirme Tekniğine Göre Fotogrametri 203
12.5- Fotogrametrinin Temelleri 203
12.5.1- Matematik Temelleri 203
12.5.2- Optik Temeller 205
12.5.3- Fotografik Temeller 206
12.5.4- Fotogrametrik Temeller 207
12.6- Hava Fotogrametrisi 207
12.6.1- Uçuş Planlaması 212
12.6.2- Çift Resim Değerlendirmesi 213
12.6.3- Çizim İşlemleri 213
12.7- Yer Fotogrametrisi 214
12.8- Digital (Soft-Copy) Fotogrametri 215

13.BÖLÜM
PLANLARIN BÜYÜTÜLMESİ VE KÜÇÜLTÜLMESİ

13.1- Genel Bilgi 219
13.2- Kareleme Yöntemi 219
13.3- Işınsal Yöntem 220
13.4- Pantoğraf Yöntemi 221

EKLER
HARİTA ÖZEL İŞARETLERİ 227

KAYNAKLAR 265

KAYNAKLAR

ATAY, O., 1970 — Topoğrafya, Arı Kitabevi Matbaası, İstanbul.

AYTAÇ, M., 1971 — Tatbiki Topoğrafya, Arı Kitabevi Matbaası, İstanbul.

AYTAÇ, M., 1976 — Ölçme Yöntemi, İTÜ Matbaası, İstanbul.

AYTAÇ, M., 1983 — Fotogrametri, İTÜ Matbaası, İstanbul.

DOĞAN, E., 1995 ÖZTAN, O. — Harita Bilgisi, İÜ Basımevi, Yayın No:3898, İstanbul.

ERGİN, M. N., 1990 — Ölçme Bilgisi-I, Selçuk Üniversitesi Müh.-Mim. Fakültesi, Yayın No:2, Konya.

ERGIN, M. N., 1995 İNAL, C. — Ölçme Bilgisi-II, Selçuk Üniversitesi Müh.-Mim. Fakültesi, Yayın No:22, Konya.

ERKAN, H., 1989 — Kadastro Bilgisi, TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, Ankara.

GÜRBÜZ, H., 1981 — Fotogrametride Çift Resim Değerlendirmesi, Konya DMMA Yayınları, Konya.

GÜRBÜZ, H., 1983 — Fotogrametriye Giriş, Selçuk Üniversitesi, Müh.-Mim. Fakültesi Yayınları, Konya.

KOÇAK, E., 1984 — Harita Projeksiyonları, KTÜ Yayınları, Yayın No:81, Trabzon.

ÖZBENLİ, E., 1994 — Ölçme Bilgisi, KTÜ Yayınları, Yayın No:87, Trabzon.

ÖZGEN, M. N., 1984 — Topoğrafya, İTÜ Matbaası, İstanbul.

ÖZNUR, S., 1974, — Topoğrafya "Ölçme Bilgisi", Çapa Matbaası, Ankara

PEKTEKİN, A., 1983 Hacim Hesaplama Yöntemleri, TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisliği Dergisi, Sayı:45-47, Ankara.

SONGU, C., 1981 Ölçme Bilgisi, Cilt 2, Daily News Web Ofset Tesisleri, İstanbul.

SONGU, C., 1988 Ölçme Bilgisi, Cilt 1, Kurt-iş Matbaası, İstanbul.

TANSUĞ, B. 1967 Ölçme Bilgisi, Arı Kitabevi Matbaası, İstanbul.

TOMBAKLAR, Ö. H., 1989 Mühendislikte Ölçme Bilgisi-I, Selçuk Üniversitesi Müh.-Mim. Fakültesi Yayınları, Konya.

TÜDEŞ, T., 1988 Yer Fotogrametrisi, KTÜ Yayınları, Trabzon.

UZEL, T., 1984 ÖRÜKLÜ, E., Mimarlık "Ölçme Bilgisi", Fatih Gençlik Vakfı Matbaası, İstanbul.

UZEL, T., 1984 Jeodezik Amaçlı Elektromagnetik Ölçmeler, Cilt:2, Yıldız Üniversitesi, Sayı:169, İstanbul.

YILDIZ, F., 1987 Harita Çizimi ve Esasları, Atlas Kitabevi, Konya.

YILDIZ. F., 1995 İmar Bilgisi "Planlama-Uygulama-Mevzuat", Atlas Kitabevi, Konya.

Büyük Ölçekli Haritaların Yapım Yönetmeliği, 1988, İstanbul

1935 GENEL SEÇİMLERİNDE BAĞIMSIZ MİLLETVEKİLLERİ VE MECLİS FAALİYETLERİ (1935-1939)

Dr. Yüksel Yıldırım

nobel bilimsel

1935 Genel Seçimlerinde Bağımsız Milletvekilleri ve Meclis Faaliyetleri (1935-1939)

Dr. Yüksel Yıldırım

Yayın No.: 2139
ISBN: 978-625-393-559-7
E-ISBN: 978-625-393-560-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Nisan 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yıldırım, Yüksel.
1935 Genel Seçimlerinde Bağımsız Milletvekilleri ve Meclis Faaliyetleri (1935-1939) / Yüksel Yıldırım
1. Basım, VI + 102 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-559-7
E-ISBN: 978-625-393-560-3
1. Türkiye Cumhuriyeti 2. Türkiye Büyük Millet Meclisi 3. Seçimler 4. Bağımsız Milletvekilleri

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

Ön Söz ..... **iii**

Giriş **1**

8 Şubat 1935 Genel Seçimi Öncesi Gelişmeler **7**

Bağımsız Milletvekili Adayları **13**

8 Şubat 1935 Seçim Günü Yaşanan Gelişmeleri **27**

Bağımsız Milletvekillerinin Meclis Faaliyetleri **31**

1. Ali Fuat Cebesoy (Konya) 31
2. Dr. Nikola Taptas (Ankara) 32
3. Halil Menteşe (İzmir) 34
4. Mithat Şükrü (Sivas) 37
5. Emekli General Şefik Türsan (Denizli) 38
6. Berç Keresteciyan Türker (Afyon) 40
7. Tayfur Ata Sökmen (Antalya) 57
8. Dr. Samuel Abravaya Marmaralı (Niğde) 58
9. Hüsnü Kitapçı (Muğla) 59
10. İstamat Zihni Özdamar (Eskişehir) 67
11. Mustafa Önsay (Çankırı) 73
12. Nuri Tamaç (Kastamonu) 78
13. General Refet Bele (İstanbul) 80

Sonuç **81**

Kaynaklar **85**

Ekler **95**

Öz Geçmiş **101**

KAYNAKLAR

1. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA. MGM. 075.492.16. 2;3;4 / 78. 27 Şubat 1935.
BCA. MGM.030.10.0.0/ 8.49.12, 9 Ekim 1935.
BCA. MGM.030.10.0.0/ 8.49.13, 10 Ekim 1935.
BCA. MGM. 03.10.0.0/ 4.21.3. 26 Mart 1936.
BCA. MGM: 030.10.0.0/ 8.49.15., 14 Nisan 1936.
BCA. MGM: 030.10.0.0/ 4.21.3., 28 Nisan 1936.
BCA. MGM: 030.10.0.0/ 4.21.16., 17 Mart 1937.

2. Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi

TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 2, Birleşim 11, 6 Nisan 1935.
TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 2, Birleşim 14, 13 Nisan 1935.
TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 2, Birleşim 16, 18 Nisan 1935.
TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 3, Birleşim 22, 2 Mayıs 1935.
TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 3, Birleşim 23, 4 Mayıs 1935.
TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 3, Birleşim 24, 6 Mayıs 1935.
TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 3, Birleşim 25, 18 Mayıs 1935.
TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 3, Birleşim 27, 22 Mayıs 1935.
TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 3, Birleşim 29, 25 Mayıs 1935.
TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 3, Birleşim 30, 26 Mayıs 1935.
TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 3, Birleşim 28, 23 Mayıs 1935.
TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 4, Birleşim 37, 12 Haziran 1935.
TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 5, Birleşim 41, 7 Ekim 1935.
TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 5, Birleşim 42, 9 Ekim 1935.
TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 6, Birleşim 4, 11 Kasım 1935.
TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 7, Birleşim 17, 16 Aralık 1935.

TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 8, Birleşim 26, 13 Ocak 1936.
TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 8, Birleşim 34, 31 Ocak 1936.
TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 8, Birleşim 37, 6 Şubat 1936.
TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 9, Birleşim 39, 16 Mart 1936.
TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 9, Birleşim 40, 18 Mart 1936.
TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 9, Birleşim 43, 25 Mart 1936.
TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 10, Birleşim 48, 6 Nisan 1936.
TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 11, Birleşim 63, 15 Mayıs 1936.
TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 11, Birleşim 64, 18 Mayıs 1936.
TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 11, Birleşim 66, 22 Mayıs 1936.
TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 11, Birleşim 68, 26 Mayıs 1936.
TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 11, Birleşim 71, 29 Mayıs 1936.
TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 12, Birleşim 72, 1 Haziran 1936.
TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 12, Birleşim 74, 5 Haziran 1936.
TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 12, Birleşim 78, 11 Haziran 1936.
TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 13, Birleşim 6, 22 Kasım 1936.
TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 13, Birleşim 8, 27 Kasım 1936.
TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 14, Birleşim 18, 30 Aralık 1936.
TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 15, Birleşim 24, 15 Ocak 1937.
TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 15, Birleşim 30, 29 Ocak 1937.
TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 16, Birleşim 33, 5 Şubat 1937.
TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 17, Birleşim 48, 16 Nisan 1937.
TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 18, Birleşim 57, 10 Mayıs 1937.
TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 18, Birleşim 58, 12 Mayıs 1937.
TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 18, Birleşim 64, 25 Mayıs 1937.
TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 18, Birleşim 65, 26 Mayıs 1937.
TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 18, Birleşim 66, 27 Mayıs 1937.
TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 18, Birleşim 67, 28 Mayıs 1937.
TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 19, Birleşim 70, 2 Haziran 1937.
TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 19, Birleşim 76, 14 Haziran 1937.
TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 21, Birleşim 17, 17 Aralık 1937.
TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 22, Birleşim 29, 17 Ocak 1938.

TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 25, Birleşim 64, 23 Mayıs 1938.

TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 25, Birleşim 68, 25 Mayıs 1938.

TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 25, Birleşim 67, 26 Mayıs 1938.

TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 26, Birleşim 71, 3 Haziran 1938.

TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 26, Birleşim 80, 24 Haziran 1938.

TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 27, Birleşim 4, 14 Kasım 1938.

TBMM 5. Dönem Tutanak Dergisi, Cilt 29, Birleşim 27, 26 Ocak 1939.

TBMM Zabıt Ceridesi, (5 Aralık 1934). 4 (25) 12.

T.C. Resmî Gazete, S. 2877, Kanunlar, Kanun No: 2599, 11 Aralık 1934.

Kitap ve Makaleler

AÇIKSES, Erdal– ESEN, Nihal, "Milletvekili Kimliği ile İstamat Özdamar ve Millî Eğitim Meselesi", Ergün Öz Akçora Armağanı, (Editör, Ahmet Aksın- Yavuz Haykır- Filiz Yıldırım) C.2, 2019.

ALKAN, Mehmet Ö., Türkiye'de Seçim Sistemi Tercihinin Misyon Boyutu ve Demokratik Gelişime Etkileri, *Anayasa Yargısı Dergisi*, (23) 2006: 133-165.

BİÇİCİ, Mehmet, Kadim Dostlukta Bir Çınar: Berç Keresteci Türker, *TİSAD*, 6 (23): 2019, ss. 85-97.

CEBESOY, Ali Fuat, *General Ali Fuat Cebesoy'un Siyasi Hatıraları*, Vatan Neşriyat, İstanbul, 1957.

DEMİREL, Ahmet, *Tek Partinin İktidarı Türkiye'de Seçimler ve Siyaset (1923- 1946)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018.

ERAT, Muhammet, Cumhuriyet Döneminde Türkiye'deki Ermenilerin Faaliyetleri (1923-1945), *Troyacademy*, 5(2): 2020, ss. 295- 328.

ERKMEN, Ayşe, (2019) İki Dereceli Genel Seçimlerden Tek Dereceli Demokratik Seçimlere Yaşanan Süreç, *Journal of Social And Humanities Sciences Research*, 6(33), 2019: 615-

KAYALI, Hasan, Elections and the Electoral Process in the Ottoman Empire 1876-1919, *International Journal of Middle Esat Studies*, 27(3) 1995: 265-286).

KERESTECİYAN, Bedros, *Dictionnaire Etymologique de la Langue Turque*, Londra, 1912.

METİNTAŞ, Mustafa Yahya, "Nezihe Muhittin ve Türk Kadınının Siyasi Haklar Mücadelesi", *Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi*, 3 (74): 2018, 74-97.

OLGUN, Kenan, Türkiye'de Cumhuriyetin İlanından 1950'ye Genel Seçim Uygulamaları, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* (27) 2011: 13.

ÖZÇELİK, Ayfer, *Ali Fuat Cebesoy*, Akçağ Yay., İstanbul, 1993.

ÖZER, Sevilay, (2013) Kadınlara Seçme ve Seçilme Hakkı Verilmesinin Türk Kamuoyundaki Yankıları, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* 29 (85): 131- 168.

PAMUKCİYAN, Kevork, *Biyografileriyle Ermeniler*, (Haz. Osman Köker), Aras Yayıncılık, İstanbul, 2003.

SAZYEK, Hakan, *Bir Osmanlı Kızının Almanya Günlüğü*, Çolpan Yay., Ankara, 2020.

SEZER, Ayten, (1998) Türkiye'de İlk Kadın Milletvekilleri ve Meclis'teki Çalışmaları, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 14 (42): 889-905.

TEKİN, Mehmet, *Hatay Devlet Reisi Tayfur Sökmen*, Mustafa Kemal Üniv. Yay., Antakya, 2002.

TERZİOĞLU, Zübeyde, *Türk Kadını Siyaset Sahnesinde (1930- 1935)*, Giza Yay., İstanbul, 2010.

TUNALI, Yasemin Türkkan, "Tek Partili Siyasi Hayatta Demokrasiyi Yaşatma Çabaları: IV. Dönem Bağımsız Milletvekillerinin Meclis Faaliyetleri (1931- 1934)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 20(41) 2020: 665- 700.

TÜRKMEN, İsmet, (2008) I. TBMM Hükûmeti Döneminde İsmail Fazıl Paşa'nın Nafia Vekilliği Görevi (1921921), *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* X (3): 140. (135-158)

ÜNAL, Ertan, "Taksim Cumhuriyet Anıtı", *Popüler Tarih*, 2002, s. 62-67.

YILDIRIM, Yüksel, "1935 Genel Seçimlerinde Afyonkarahisar Bağımsız Milletvekili: Berç Keresteciyan Türker", Afyon Kocatepe Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi, 24 (4) 2022: 1592- 1605.

Gazeteler

"Atatürk'ün Beyannamesi", *Akşam*, 3 Şubat 1935.

"Saylav Namzetlerinin İsimleri". *Akşam*, 5 Şubat 1935.

"Müstakil Saylav Namzetlerinin Söyledikleri", *Akşam*, 5 Şubat 1935.

"Saylav Namzetlerinin İsimleri". *Akşam*, 5 Şubat 1935.

"Kamâl Atatürk'ün Türk Ulusuna Beyannamesi". *Akşam*, 5 Şubat 1935.

"İstanbul'da Müstakil Mebusluk", *Akşam*, 7 Şubat 1935.

"Müstakil Mebusluk", *Akşam*, 7 Şubat 1935.

"Bu Sabah On Birde Reylerin Atılması Başladı". *Akşam*, 8 Şubat 1935.

"Fırka Namzetleri Her Tarafta İttifakla Saylav Seçildi". *Akşam*, 9 Şubat 1935.

"Müstakil Mebuslar". *Akşam*, 9 Şubat 1935.

"Saylav Namzetleri Tespit Ediliyor". *Anadolu*, 3 Şubat 1935.

"Önder Atatürk'ün Beyannamesi". *Anadolu*, 4 Şubat 1935.

"Müstakil Namzetlerden Hangileri Kazanacak", *Anadolu*, 5 Şubat 1935.

"Atatürk'ün Ulusa Beyannamesi", *Anadolu*, 5 Şubat 1935.

"C. Halk Fırkası Saylav Namzedleri Listesi Çıktı". *Anadolu*, 5 Şubat 1935.

"Şenlik Var", *Anadolu*, 5 Şubat 1935.

"İstanbul Elen Gazeteleri Memnun", *Anadolu*, 6 Şubat 1935.

"Müstakil Saylavlar Kaçar Reyle Seçildiler?". *Anadolu*, 10 Şubat 1935.

"Başbakan, İstanbul'dan Geçerek Trakya'ya Gitti", *Cumhuriyet*, 7 Aralık 1934.

"Kadınlığın Kutlu Sesi", *Cumhuriyet*, 8 Aralık 1934.

"Atatürk'ün Cevabı", *Cumhuriyet*, 8 Aralık 1934.

"Saylav Namzetleri Ayrılıyor". *Cumhuriyet*, 2 Şubat 1935.

"Müstakil Saylavlık İçin Namzet Listesinde 16 Boş Yer Bırakıldı", *Cumhuriyet,* 3 Şubat 1935.

"Önder Atatürk Bir Beyanname Neşretti". *Cumhuriyet*, 3 Şubat 1935.

"Misafir Kadın Murahhaslara Ziyafetler", *Cumhuriyet*, 3 Şubat 1935.

"Kadın Saylav Olursa", *Cumhuriyet*, 4 Şubat 1935.

"Saylav Namzet Listesi Yarın İlan Edilecek", *Cumhuriyet*, 4 Şubat 1935.

"Azınlıklardan 4 kişi Türk Vatandaşı Olarak Bağımsız Milletvekili Adaylıklarını Koydular", *Cumhuriyet*, 4 Şubat 1935.

"Müstakil Saylavlar", *Cumhuriyet*, 5 Şubat 1935.

"Atatürk'ün Millete Beyannamesi". *Cumhuriyet*, 5 Şubat 1935.

"Fırka Saylav Namzetleri Listesi", *Cumhuriyet*, 5 Şubat 1935.

"Müstakil Saylavlar", *Cumhuriyet*, 5 Şubat 1935.

"Ermeni Cemaati Memnun", *Cumhuriyet*, 5 Şubat 1935.

"Müstakil ve Kadın Namzedler". *Cumhuriyet*, 6 Şubat 1935.

"Ermeni Vatandaşların Sevinci", *Cumhuriyet*, 6 Şubat 1935.

"Atina'dan İntibalar", *Cumhuriyet*, 6 Şubat 1935.

"7 Müstakil Namzed Daha!". *Cumhuriyet*, 7 Şubat 1935.

"Fırkanın İki Tebliği". *Cumhuriyet*, 7 Şubat 1935.

"Saylavlara", *Cumhuriyet*, 7 Şubat 1935.

"Şaziye Berrin de Müstakil Namzet", *Cumhuriyet*, 8 Şubat 1935.

"Ermenilerin Beyannamesi", *Cumhuriyet*, 8 Şubat 1935.

"Türk Ulusu Bugün Reyini Veriyor". *Cumhuriyet*, 8 Şubat 1935.

"İstanbul Donandı", *Cumhuriyet*, 8 Şubat 1935.

"Saylav Seçimi Dün Bitti". *Cumhuriyet*, 9 Şubat 1935.

"Türk Ulusu Atatürk'ün İstediği İtimadı Bir Kere Daha Gösterdi". *Cumhuriyet*, 9 Şubat 1935.

"Atatürk'ün Beyannamesi". *Milliyet*, 5 Şubat 1935.

"Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi Hazırlıkları", *Milliyet*, 6 Şubat 1935.

"İstanbul'dan Müstakil Namzetliklerini Koyanlar 20'yi Geçti". *Milliyet*, 7 Şubat 1935.

"Saylavlarımız Bugün Seçiliyor". *Milliyet*, 8 Şubat 1935.

"İstanbul Dün Yeni Saylavlarını Seçti". *Milliyet*, 9 Şubat 1935.

"Müstakiller". *Milliyet*, 9 Şubat 1935.

"Saylav Namzedleri Anlaşıldı". *Son Posta*, 5 Şubat 1935.

"Saylav Namzedleri Anlaşıldı Atatürk Bu Münasebetle Ulusa Hitap Ediyor", *Son Posta*, 5 Şubat 1935.

"Büyük Önderin Beyannamesi". *Son Posta*, 5 Şubat 1935.

"Müstakil Namzetlerin Sayısı Yirmiyi Geçti", *Son Posta*, 7 Şubat 1935.

"Müstakil Namzet General Refet", *Son Posta*, 7 Şubat 1935.

"Müstakil Namzetlerin Sayısı Yeniden Kabardı". *Son Posta*, 8 Şubat 1935.

"Başbakan ve Sağlık Bakanı Dün Geldiler", *Zaman*, 7 Aralık 1934.

"Türk Kadını Heyecan İçinde!", *Zaman*, 7 Aralık 1934.

"Kadınlar Bugün Tezahüratta Bulunacaklar", *Zaman*, 7 Aralık 1934.

"Ankara'daki Kadınların Heyecan ve İçtimaları", *Zaman*, 7 Aralık 1934.

"Halk Fırkası Yeni Saylav Namzetleri Tespit Edilmeye Başlandı". *Zaman*, 2 Şubat 1935.

"Müstakil Saylavlıklara Namzetler", *Zaman*, 4 Şubat 1935.

"Atatürk'ün Ulusa Beyannamesi". *Zaman*, 5 Şubat 1935.

"Serbest Münakaşa" *Zaman*, 5 Şubat 1935.

"Mebuslar Bugün Seçiliyor, Sandık Alayı Saat 8,5'ta Başlıyor…". *Zaman*, 8 Şubat 1935.

"Yeni Saylavlar Dün Seçildi, Mebusların 17'si Bayan, 13'ü Müstakil…". *Zaman*, 9 Şubat 1935.

İnternet Kaynakları

ACAR, Derya Genç, Refet Paşa (Bele) (1881-1963), *Atatürk Ansiklopedisi*, https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/refet-pasa-bele-1881-1963/, Erişim Tarihi: 15 Aralık 2023.

BELE, General Refet, TBMM 5. Dönem İstanbul Milletvekili, Seçim Mazbatası, https://www5.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MAZBATALAR/TBMM/d05/SM_226_1_5.pdf, Erişim Tarihi: 28.04.2023.

BELE, General Refet, Tercüme-i Hal Varakası, Sicil No: 176, TBMM KAHB, https://www5.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MAZBATALAR/TBMM/d05/HT_226_1_5.pdf, Erişim Tarihi: 27.04.2023.

CEBESOY, Ali Fuat, TBMM 5. Dönem Konya Milletvekili, Seçim Mazbatası, https://www5.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MAZBATALAR/TBMM/d05/SM_16_1_5.pdf, Erişim Tarihi: 15.05.2023.

CEBESOY, Ali Fuat, Tercüme-i Hal Varakası, Sicil No: ?, TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı (KAHB), https://www5.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MAZBATALAR/TBMM/d05/HT_16_1_5.pdf, Erişim Tarihi: 14.05.2023.

GÜLER, Ali, Samuel Abravaya Marmaralı (1879- 1953), *Atatürk Ansiklopedisi*, https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/marmarali-samuel-abravaya-1879-1953/ , Erişim Tarihi: 23 Mayıs 2023.

KALKAN, Aygün, "Taksim Cumhuriyet Anıtı: Tarihçesi ve Heykellerin Hikayesi", *Arkeo Polis*, (2018) https://arkeopolis.com/taksim-cumhuriyet-aniti-tarihcesi-ve-heykellerin-hikayesi/, Erişim Tarihi 10.10.2021.

KİTAPÇI, Hüsnü, TBMM 5. Dönem Muğla Milletvekili, Seçim Mazbatası, https://www5.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MAZBATALAR/TBMM/d05/SM_812_1_5.pdf, Erişim Tarihi: 27.04.2023.

KİTAPÇI, Hüsnü, Tercüme-i Hal Varakası, Sicil No: 298, TBMM KAHB, https://www5.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MAZBATALAR/TBMM/d05/HT_812_1_5.pdf, Erişim Tarihi: 26.04.2023.

KODAZ, Yusuf, Tayfur Sökmen (1892- 1980), *Atatürk Ansiklopedisi*, https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/tayfur-sokmen-1892-1980/ , Erişim Tarihi: 16 Nisan 2023.

MARMARALI, Dr. Samuel Abravaya, TBMM 5. Dönem Niğde Milletvekili, Seçim Mazbatası, https://www5.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MAZBATALAR/TBMM/d05/SM_981_1_5.pdf, Erişim Tarihi: 22.04.2023.

MARMARALI, Dr. Samuel Abravaya, Tercüme-i Hal Varakası, Sicil No: ?, TBMM KAHB, https://www5.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MAZBATALAR/TBMM/d05/HT_981_1_5.pdf, Erişim Tarihi: 21.04.2023.

MENTEŞE, Halil, TBMM 5. Dönem İzmir Milletvekili, Seçim Mazbatası, https://www5.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MAZBATALAR/TBMM/d05/SM_811_1_5.pdf, Erişim Tarihi: 13.04.2023.

MENTEŞE, Halil, Tercüme-i Hal Varakası, Sicil No: 189, TBMM KAHB, https://www5.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MAZBATALAR/TBMM/d05/HT_811_1_5.pdf, Erişim Tarihi: 12.04.2023.

ÖNSAY, Mustafa, TBMM 5. Dönem Çankırı Milletvekili, Seçim Mazbatası, https://www5.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MAZBATALAR/TBMM/d05/SM_899_1_5.pdf, Erişim Tarihi: 29.04.2023.

ÖNSAY, Mustafa, Tercüme-i Hal Varakası, Sicil No: 82, TBMM KAHB, https://www5.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MAZBATALAR/TBMM/d05/HT_899_1_5.pdf, Erişim Tarihi: 28.04.2023.

ÖZDAMAR, İstamat Zihni, TBMM 5. Dönem Eskişehir Milletvekili, Seçim Mazbatası, https://www5.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MAZBATALAR/TBMM/d05/SM_921_1_5.pdf, Erişim Tarihi: 19.04.2023.

ÖZDAMAR, İstamat Zihni, Tercüme-i Hal Varakası, Sicil No: 141, TBMM KAHB, https://www5.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MAZBATALAR/TBMM/d05/HT_921_1_5.pdf, Erişim Tarihi: 18.04.2023.

ÖZDEMİR, Nuray, Nakiye Ülgen (1880- 1954), *Atatürk Ansiklopedisi*, https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/nakiye-elgun-1880-1954/ , Erişim Tarihi: 18 Kasım 2023.

ÖZKARABEKİR, Cengiz, Cumhuriyet Anıtının Hikayesi, *İstDergi* 002 (2020) https://www.istdergi.com/sehir/mimari/cumhuriyet-anitinin-hikayesi, Erişim Tarihi 15.10.2021.

SARIKAYA, Makbule, Galib Kemali Söylemezoğlu (1873- 1960), *Atatürk Ansiklopedisi*, https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/galip-kemali-soylemezoglu-1873-1960/, Erişim Tarihi, 04.02.2023.

SÖKMEN, Tayfur Ata, TBMM 5. Dönem Antalya Milletvekili, Seçim Mazbatası, https://www5.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MAZBATALAR/TBMM/d05/SM_879_1_5.pdf, Erişim Tarihi: 17.04.2023.

SÖKMEN, Tayfur Ata, Tercüme-i Hal Varakası, Sicil No: 28, TBMM KAHB, https://www5.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MAZBATALAR/TBMM/d05/HT_879_1_5.pdf, Erişim Tarihi: 16.04.2023.

ŞÜKRÜ, Mithat, TBMM 5. Dönem Sivas Milletvekili, Seçim Mazbatası, https://www5.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MAZBATALAR/TBMM/d05/SM_999_1_5.pdf, Erişim Tarihi: 03.04.2023.

ŞÜKRÜ, Mithat, Tercüme-i Hal Varakası, Sicil No: 347, TBMM KAHB, https://www5.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MAZBATALAR/TBMM/d05/HT_999_1_5.pdf, Erişim Tarihi: 02.04.2023.

TAMAÇ, Nuri, TBMM 5. Dönem Kastamonu Milletvekili, Seçim Mazbatası, https://www5.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MAZBATALAR/TBMM/d05/SM_943_1_5.pdf, Erişim Tarihi: 26.04.2023.

TAMAÇ, Nuri, Tercüme-i Hal Varakası, Sicil No: 212, TBMM KAHB, https://www5.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MAZBATALAR/TBMM/d05/HT_943_1_5.pdf, Erişim Tarihi: 25.04.2023.

TAPTAS, Dr. Nikola, TBMM 5. Dönem Ankara Milletvekili, Seçim Mazbatası, https://www5.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MAZBATALAR/TBMM/d05/SM_872_1_5.pdf, Erişim Tarihi: 11.05.2023.

TAPTAS, Dr. Nikola, Tercüme-i Hal Varakası, Sicil No: 13, TBMM KAHB, https://www5.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MAZBATALAR/TBMM/d05/HT_872_1_5.pdf, Erişim Tarihi: 10.05.2023.

TÜRKER, Berç Keresteciyan, TBMM 5. Dönem Afyon Milletvekili, Seçim Mazbatası, https://www5.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZ ETELER/WEB/MAZBATALAR/TBMM/d05/SM_867_1_5.pdf, Erişim Tarihi: 24.04.2023.

TÜRKER, Berç Keresteciyan, Tercüme-i Hal Varakası, Sicil No: 7, TBMM KAHB, https://www5.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MAZBATALAR/TBMM/d05/HT_867_1_5.pdf, Erişim Tarihi: 23.04.2023.

TÜRSAN, Şefik, TBMM 5. Dönem Denizli Milletvekili, Seçim Mazbatası, https://www5.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MAZBATALAR/TBMM/d05/SM_907_1_5.pdf, Erişim Tarihi: 13.04.2023.

TÜRSAN, Şefik, Tercüme-i Hal Varakası, Sicil No: ?, TBMM KAHB, https://www5.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MAZBATALAR/TBMM/d05/HT_907_1_5.pdf, Erişim Tarihi: 12.04.2023.

YETİM, Fahri – ERŞAN, Mesut, İstamat Zihni Özdamar 1935-1946, *Atatürk Ansiklopedisi*, https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/istimat-zihni-ozdamar-1935-1946/. Erişim Tarihi, 06.012.2023.

ADABIMUAŞERET
GÖRGÜ KURALLARI VE NEZAKET

NİHAT AYTÜRK
Protokol Yönetimi Uzmanı
TODAİE (e) Uzman Öğretim Görevlisi

nobel

ADABIMUAŞERET GÖRGÜ KURALLARI VE NEZAKET

Nihat Aytürk

Yayın No.: 5370
Eğitim: 1100
ISBN: 978-625-371-295-2
E-ISBN: 978-625-371-296-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Nisan 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Bahar Yanbolulu -bahar@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Aytürk, Nihat.
Adabımuaşeret Görgü Kuralları ve Nezaket / Nihat Aytürk
1. Basım, X + 200 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-295-2
E-ISBN: 978-625-371-296-9
1. Adabımuaşeret 2. Görgü ve Nezaket Kuralları 3. Saygı ve Nezaket Kuralları

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ V

BİRİNCİ KİTAP
GÖRGÜ KURALLARI VE NEZAKET

1. BÖLÜM
SAYGI GÖRGÜ VE NEZAKET 3

2. BÖLÜM
AİLEDE GÖRGÜ KURALLARI VE NEZAKET 5
A. ANNE-BABA-ÇOCUK İLİŞKİLERİ 5
B. ÇOCUK-ANNE-BABA İLİŞKİLERİ 11
C. TORUNLARIN ANNEANNE-BABAANNE-BÜYÜKBABALARIYLA İLİŞKİLERİ 14

3. BÖLÜM
OKUL VE SINIF ORTAMINDA GÖRGÜ KURALLARI VE NEZAKET 15
A. OKULDA DAVRANIŞ KURALLARI 15
B. SINIFTA DAVRANIŞ KURALLARI 21

4. BÖLÜM
TOPLUM İÇİNDE GÖRGÜ KURALLARI VE NEZAKET 23
A. TOPLUMDA GÖRGÜ VE NEZAKET KURALLARI 24
B. SOSYAL KUTLAMALAR 38
C. GÜNLÜK YAŞAMDA SAYGI, GÖRGÜ VE NEZAKET KURALLARI 41
D. GENEL ORTAMLARDA GÖRGÜ VE NEZAKET KURALLARI 60
E. DOĞAYI VE ÇEVREYİ KORUMADA GÖRGÜ VE NEZAKET KURALLARI 61

5. BÖLÜM
İNSAN İLİŞKİLERİNDE GÖRGÜ KURALLARI VE NEZAKET 63
A. İNSAN OLMAK 63
B. İNSAN DAVRANIŞLARINDA TEMEL İLKE VE KURALLAR 64
C. İNSAN İLİŞKİLERİNDE ETKİLİ DAVRANIŞ BİÇİMLERİ 73

6. BÖLÜM
FARKLI KÜLTÜRLERDE GÖRGÜ KURALLARI VE NEZAKET 81
A. YABANCI ÜLKELERDE DAVRANIŞ KURALLARI 83
B. FRANSIZLARA GÖRE TÜRKLERİN DAVRANIŞLARI 86

7. BÖLÜM
SALON PROGRAMLARI VE TÖRENLER 87
A. KURUMSAL TÖRENLER 87
B. BAYRAK TÖRENLERİ 93
C. ÖĞRETİM KURUMLARINDA TÖRENSEL ETKİNLİKLER 96

İKİNCİ KİTAP
ADABIMUAŞERET

1. BÖLÜM
ADABIMUAŞERET 103

2. BÖLÜM
KONUŞMALARDA ADABIMUAŞERET 109

3. BÖLÜM
TELEFONDA KONUŞMADA ADABIMUAŞERET 119
A. TELEFONDA KONUŞMA KURALLARI 119
B. CEP TELEFONU KULLANMA VE KONUŞMA KURALLARI 123

4. BÖLÜM
E-POSTA VE SOSYAL MEDYA KULLANIMI 125
A. ELEKTRONİK POSTA (E-POSTA) KULLANIMINDA GENEL KURALLAR 125
B. SOSYAL MEDYA KULLANIMINDA GENEL KURALLAR 126

5. BÖLÜM
ZİYARETLER VE ZİYARETLERDE ADABIMUAŞERET 131
A. ZİYARETLERDE GENEL KURALLAR 131
B. ZİYARETÇİLERİ KARŞILAMA AĞIRLAMA UĞURLAMA 134
C. SOSYAL YAŞAMDA ZİYARETLER 135
D. ZİYARETÇİLERİN GÖREV VE SORUMLULUKLARI 142
E. ÇALIŞMA HAYATINDA ZİYARETLER 143

6. BÖLÜM
KOMŞULUK İLİŞKİLERİNDE ADABIMUAŞERET 145

7. BÖLÜM
İŞ ORTAMINDA VE MESLEK HAYATINDA ADABIMUAŞERET 149
A. İŞ ORTAMINDA DAVRANIŞ KURALLARI 150
B. İŞ ORTAMINDA AST-ÜST İLİŞKİLERİ VE DAVRANIŞ KURALLARI 158
C. RESMÎ MAKAMLARDA DİKKAT EDİLECEK ADABIMUAŞERET KURALLARI 160
D. İŞ ORTAMINDA TELEFONDA İLETİŞİM KURALLARI 161

8. BÖLÜM
İLETİŞİM VE BEDEN DİLİNDE ADABIMUAŞERET 163
A. İLETİŞİM 163
B. BEDEN DİLİ VE SÖZSÜZ İLETİŞİM 166

9. BÖLÜM
GİYİM KURALLARI 177
A. GİYİMDE GENEL KURALLAR 177
B. GİYİM TÜRLERİ 178
C. KADINLARDA GİYİM-TAKI VE BAKIM 179
D. ERKEKLERDE GİYİM-AKSESUAR VE BAKIM 181

10. BÖLÜM
SOFRA ADABI 183
A. DAVETLERDE SAYGI-GÖRGÜ VE NEZAKET KURALLARI 183
B. YEMEK YEME KURALLARI 187
C. MEYVE YEME KURALLARI 189
D. ÇAY-KAHVE İÇME KURALLARI 190
E. AÇIK BÜFEDE YEMEK KURALLARI 192
F. AİLE YEMEK DAVETLERİNDE OTURMA DÜZENLERİ 193

KAYNAKÇA 195

NİHAT AYTÜRK'ÜN NOBEL YAYINEVİNDEN ÇIKAN DİĞER KİTAPLARI 198

KAYNAKÇA

Alıcı, Akın (2005), *Yeni Görgü Kuralları,* Epsilon Yayıncılık, İstanbul.

Apuhan, R. Şükrü (1998), *İnsan İlişkilerinde En Etkili Davranışlar,* Timaş Yayınları, İstanbul.

Aytürk, Nihat (2024), *Davranış Sanatı – İş Ortamında ve Sosyal Yaşamda Davranış Kuralları***,** Nobel Akademik Yayıncılık, Geliştirilmiş 4. basım, Ankara.

_____ (2023), *Protokol Yönetimi - Kamusal Yaşamda Protokol ve Davranış Kuralları,* Nobel Akademik Yayıncılık, Yenilenmiş 13. basım, Ankara.

_____ (2024), *Protokol ve Sosyal Davranış Kuralları,* Nobel Akademik Yayıncılık, Geliştirilmiş 11. basım, Ankara.

_____ (2022), Hayat Böyle Yaşanır, Astana Yayınları, Ankara.

_____ (2021), *İnsan Sanatı - Nitelikli ve Etkili İyi İnsan Olmak,* Astana Yayınları, Yenilenmiş ve Geliştirilmiş 3. Basım, Ankara.

_____ (2019), Yönetim Sanatı - Kamu Kurumlarında ve İşletmelerde Başarılı Yönetim ve Liderlik, Nobel Yayınevi, 7. Basım, Ankara.

_____ (2019), *Örgütsel Davranış – Örgütsel Kuramlar ve Uygulamalar,* Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

_____ (2019), *Sosyal Davranış ve Protokol,* Anadolu Üniversitesi ders kitabı, 4. basım, Eskişehir.

_____ (2013), *Sosyal Davranış - Sosyal Yaşamda Davranış Kuralları,* Nobel Yayınevi, Ankara.

Carnegie, Dale (1990), *Söz Söyleme ve İş Başarma Sanatı*, çev. A. Bucak, Yaprak Yayınları, İstanbul.

_____ (1983), *Dost Kazanmak ve İnsanlar Üzerinde Etki Yapmak Sanatı,* çev. Türkan Akbaş, Ak Kitabevi, İstanbul.

Cooper, Ken (1987), *Sözsüz İletişim*, (çev. Tunç Yalkı), İlgi Yayıncılık, İstanbul.

Coşkuner, Ayşe (2001), *İşyerinde İletişim*, Türk Harb-İş Sendikası, Ankara.

Cüceloğlu, Doğan (1991), *İnsan ve Davranışı,* Remzi Kitabevi, İstanbul.

_____ (1998), *Yeniden İnsan İnsana,* Remzi Kitabevi, İstanbul.

_____ (1998), *İçimizdeki Biz*, Sistem Yayıncılık, İstanbul.

_____ (2000), *İçimizdeki Çocuk*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

_____ (2002), *İletişim Donanımları,* Sistem Yayıncılık, İstanbul.

Çakır, Özlem (2005), *Profesyonel Yaşamda Kişisel İmaj ve Sosyal Yaşam Etiketi,* Yapı Kredi Yayını, İstanbul.

Çankırılı, Ali ve Elbaşı İsmet, Demirci İsmail (1996), *Görgü ve Nezaket Kuralları,* Timaş Yayınları, İstanbul.

d'Assailly, Gisèle (1967), *Günlük Yaşantımızda Saygı Kuralları,* çev. M. Öney, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Deniz, Hasan (9. baskı, 1990), *En Yeni Görgü Kuralları,* İnkılâp Yayınevi, İstanbul.

Doubtfire, Dianne (2003), *İnsanlarla İyi Geçinmenin Yöntemleri*, çev. Evren Kayra, Rota Yayınları, İstanbul.

Dökmen, Üstün (1998), *İletişim Çatışmaları ve Empati*, Sistem Yayıncılık, İstanbul.

Erdi, Batur (2001), "Giyim ve Dış Görünüm", İdarecinin Sesi Dergisi, XV. Sayı. 91.

Eryılmaz, Leman Cılızoğlu (1974), *Beslenme ve Yemek Görgü Kuralları,* 5. baskı, Ankara.

Esirci, Şükrü (2002), *Çağımızda Görgü ve Nezaket Kuralları,* İnkılâp Kitabevi, İstanbul.

Fenmen, Şefik (1990), *Protokol ve Sosyal Davranış Kuralları,* Ajans Türk Yayınları, İstanbul.

Fotis, George W. (2002), *Kişisel Etkinizi Geliştirin*, çev. A. Ünver, Rota Yayınları, İstanbul.

Fromm, Erich (1984), *Sevme Sanatı,* çev. Y. Salman, Payel Yayınevi, İstanbul.

Görgünay, Neriman (1992), *Giyim ve Kişisel Görünüm,* Gazi Ü. yayını, Ankara.

Gümüşsuyu, Çağdaş,(2008), *Genel ve Teknik İletişim,* Savaş Yayınevi, Ankara.

Güneş El Kitaplığı (1987), *Görgü Kuralları - Kentli Yaşamdaki Uygun Davranışlar,* Güneş Gazetesi Yayını, No: 6, İstanbul.

İnal, Kaya (1996), *Protokol Dersleri,* Dışişleri Bakanlığı Eğitim Merkezi Başkanlığı Ders Kitabı, Ankara

İzgören, Ahmet Şerif (1999), *Dikkat Vücudunuz Konuşuyor*, Academyplus Yayıncılık, Ankara.

Kaya, Canten (2015), *Etkili İnsan Olmanın İncelikleri ve Beden Dili,* Kariyer Yayıncılık, İstanbul.

Kim, Sang H. (1997), *Kendinizi ve Başkalarını Motive Etmenin 1001 Yolu,* çev. Hüseyin Aydın, Timaş Yayınları, İstanbul.

Köknel, Özcan (1997), *İnsanı Anlamak,* Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.

_____ (1982), *Kişilik,* Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.

Kurtoğlu, Ayşenur (2002), *Günlük Hayatımızda Nezaket ve Görgü,* Timaş Yayınları, İstanbul.

Kutay, Cemal (2003), *Yazılmamış Tarihimiz,* Milliyet yayını, İstanbul.

Lowndes, Leil (2006), *İnsan İlişkilerinde Başarılı Olmanın Yolları*, çev. Tonguç Çulhagöz, Kuzey Yayınları, İstanbul.

Maxwell, John C. ve Jim Dornan (1998), *Etkili İnsan Olmak*, çev. Demet Dizman, Sistem Yayıncılık, İstanbul.

Niven, David (2004), *İnsan İlişkilerinin 100 Sırrı,* çev. Pınar Öcal, Altın Kitaplar Akdeniz Yayıncılık, İstanbul.

Osmay, Nüvit (1985), *İnsan Mühendisliği*, DKD Derneği Yayını, Ankara.

Özaltın, Şenay Duru (2005), *Her Şeyin Bir Adabı Var,* Alfa Yayınları, İstanbul.

Özdemir, Şevket (1995), *Yunus Emre, Nasrettin Hoca, Hacı Bektaş Veli Düşüncesinde Hoşgörü,* Bilimsel Kültürel Araştırmalar Vakfı Yayını, Ankara.

Pacout, Nathalie (1988), *le Savoir-Vivre Aujourd'hui,* Marabout, Belgique.

Peiffer, Vera (1997), *Olumlu Düşünme,* çev. D. Bahar, Alfa Yayınları, İstanbul.

Polatoğlu, Aykut (1988), "Kamu Yönetiminde Ast-Üst Arasında İletişim" *Amme İdaresi Dergisi,* C. 21, Sayı- 2, TODAİE, Ankara.

Rosen, Robert H. (1998), *İnsan Yönetimi,* çev. Gündüz Bulut, MESS yayını, İstanbul.

Saygın, Oğuz (2005), *İnsan İlişkilerinde 4X4'lük İletişim,* Hayat Yayınları, İstanbul.

Sekman, Mümin (2005), *Her Şey Seninle Başlar,* Alfa Yayınları, İstanbul.

Sevinç, Nilgün (2004), *Ziyafet ve İkram Yönetimi,* Detay Yayını, Ankara.

Shinn, George (1998), *Motivasyon Mucizesi,* çev. U. Kaplan, Sistem Yayın, İstanbul.

Söylemez, Yüksel (2004), *Görgüsüzlük Çağı,* ODTÜ Yayıncılık, Ankara.

Toplumsal Tarih Dergisi (Mart 2013), "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Adab-ı Muaşeret", Sayı-231, İstanbul.

Türkmen, İsmail (2000), *Etkin İletişim Modeli,* MPM yayını, Ankara.

Ünlütürk, Alptekin (2002), *Sosyal Davranış Kuralları ve Protokol,* Dost Kitabevi yayını, Ankara.

Weiss, Donald H. (1989), *Konuşma ve Sunuş Teknikleri,* çev. Fatoş Dilber, İlgi Yayın, İstanbul.

Yamakoğlu, Cihan (1990), *Ailede, Toplumda, İş ve Devlet Hayatında İnsan İlişkileri,* YÖK Matbaası, Ankara.

Alparslan'dan Günümüze
KUŞBAKIŞI TÜRK DÜŞÜNCESİ 1
-Alparslan'dan Cumhuriyet'e-

Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay

nobel

Alparslan'dan Günümüze KUŞBAKIŞI TÜRK DÜŞÜNCESİ 1
-Alparslan'dan Cumhuriyet'e-
Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay

Yayın No.: 5389
Beşeri Bilimler: 602
ISBN: 978-625-371-330-0
E-ISBN: 978-625-371-332-4
Basım Sayısı: 1. Basım, Mayıs 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Hayri Bolay, Süleyman.
Alparslan'dan Günümüze Kuşbakışı Türk Düşüncesi 1 / Süleyman Hayri Bolay
1. Basım, VIII + 314 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-371-330-0
E-ISBN: 978-625-371-332-4
1. Türk Düşüncesi 2. Osmanlıda Düşünce Hayatı 3. Selçuklu-Osmanlı Türk Düşünürleri

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **v**

TÜRK DÜŞÜNCESİNİN BAZI MESELELERİ **1**

Türk Düşüncesinin Felsefi Bazı Sorunları 8

Türk Düşüncesi Nasıl Canlandırılabilir? 10

Türk Düşüncesinin Batı Düşüncesinden Bazı Farkları 18

Türk Dünyasının Bazı Düşünce Meseleleri 20

S. Hayri Bolay ile "Türk Düşüncesi" Üzerine... 28

Bayrak Dergisinde Prof. Dr. S. Hayri Bolay ile "Türk Düşüncesi" Üzerine 40

Almıla Dergisinde Prof. Dr. S. Hayri Bolay ile "Türk Düşüncesi" Üzerine... 45

İnsan Çalıştıkça Olgunlaşır 57

SULTAN ALPARSLAN'DAN AHMED CEVDET PAŞA'YA DOĞRU BİR GEZİNTİ **65**

Sultan Alparslan'ın En Mühim Hizmeti 65

Makalât'a Göre Hacı Bektâş-ı Velî'nin Fikrî Şahsiyeti 70

Mevlânâ'nın Akıl Anlayışı 75

Mevlânâ ve Diyalektik 81

Himmet, Zimmet ve Yûnus 86

Yetmiş İki Millete Bir Gözle Bakılabilir mi? 88

Ahî Evran'ın Eserleri ve Muhtevası 96

Sadreddin Konevî'nin "Fâtiha Suresi Tefsiri" Üzerine Birkaç Not ve Bir Değerlendirme Denemesi 101

OSMANLIDA DÜŞÜNCE HAYATI **109**

Osmanlıya Nasıl Bakmalı? 109

Osmanlı düşüncesi ve sınırları 110

Osmanlı düşüncesini üretenler 110

Osmanlı düşüncesi bir "şerh"ler ve "haşiye"ler geleneğinden mi ibarettir? 113

Osmanlıda Düşünce Hayatı ve Felsefe 115

A- Osmanlı düşüncesinin oluşumu ve yapısı 115

Osmanlının Düşünce Dinamikleri 119

B- Felsefe Problemlerinin Popüler Hâle Gelmesi 129

a) İskendernâme 130
b) Muhammediye 131
c) Mevlid 133
C- Osmanlı Düşünürleri Ne Çeşit Felsefe Yapmışlardır? 134
a) Varlık Felsefesi ve Onunla İlgili Problemler: 134
Dâvûd-i Kayserî ve İlahi Zamansallık* 158
700. Yılında Osmanlı 168
Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Dünya Görüşü 177
Millî Aklın Bir Tezahürü Örneği Olarak Sultan II. Murad'ın Oğlu İkinci Mehmed ile Tartışması 183
Heidegger ve Şeyh Eşref veya Sormak Nice Ulu İşdür? 196
Hocazâde (1422-1488) ve "Mûcibün Bi'z-zât" Düşüncesi 204
Türk Vakıf Kurumunun Felsefi Temelleri 213
Toplumun Manevi ve Ötekârî (Kültürel) Yapısı 217
Kanunî Sultan Süleyman'ın Ahlak Anlayışı 226
Mimar Sinan'ın Manevi Dünyası 229
Garip ve Sorgulayıcı Bir Osmanlı Düşünürü: Cebbar Kulu 237
Müneccimbaşı Ahmed Dede'nin *Âdâbü'l-Mütâlaa* (Bir Kitabın Okunma Esasları) Adlı Risalesinin Tahlili 248
Sâdık Rifat Paşa 264
Ahmed Cevdet Paşa'nın Dine Bakışı 266

MEŞRUTİYET DÖNEMİ MADDECİ DÜŞÜNÜRLERİ 271
1. Beşir Fuad 271
2. Dr. Abdullah Cevdet ve Damızlık İnsan Meselesi 272
3. Bahâ Tevfik 278

KAYNAKLAR 283

DİZİN 289

KAYNAKLAR

Ağaoğlu, Samet, Yayınevi, *Babamın Arkadaşları*, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul, t.siz [1957?].

Ahmed Midhat Efendi, *Üss-i İnkılâb*, yay. haz. Tahir Galip Seratlı, Selis Yayınları, İstanbul 2004.

Ahmedî, *İskender-nâme,* haz. İsmail Ünver, Türk Dil kurumu Yayınları, Ankara 1983.

Akdoğan, Yaşar, *İskendername'den Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.

Akkirmani, Muhammed, *Ef'alü'l-İbâd ve'l-İrâdetü'l-Cüz'iyye*, İstanbul 1289.

Alper, Ömer Mahir, "İbn Kemal'in *Risâle fî Beyâni'l-Akl*", *İslâm Araştırmaları*, 1999, S. 3, s. 235-269.

Arslan, Ahmet, "Kemalpaşazade'nin Felsefî Görüşleri", *Şeyhülislam İbn Kemal Sempozyumu Tebliğler ve Tartışmalar* (*Tokat 26-29 Haziran 1985*), TDV Yayınları, Ankara 1986.

Aquinas, Thomas, *Summa Theologiae, Questions on God* (Der. B. Davies, B. Leftow), Cambridge University Press, New York 2006.

Atay, Hüseyin, "Sunuş", Fahreddin er-Râzî, *Kelam'a Giriş* (*el-Muhassal*), Kültür Bakanlığı, Ankara 2002, s. XXI-XXII.

Ay, Mahmud, "Osmanlı'da İtikadi Alanda Aykırı Bir Düşünce: Şeyh İsmail Maşuki", *İslam Araştırmaları Dergisi,* C. XII, 1999, S. 1, s. 34-39.

Aydın, Mehmet Said, "Türklerin Felsefe Kültürüne Hizmetleri", *Türk Dünyası El Kitabı,* C. II, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 2. baskı, Ankara 1992.

Bakiler, Yavuz Bülent, *Üsküp'ten Kosova'ya*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1997.

Bayraktar, Mehmet, "Davud el-Kayseri'de Zaman Kavramı", Uluslararası XIII. ve XIV. Yüzyıllarda Anadolu'da İslam düşüncesi ve Davud el-Kayserî Sempozyumu = International symposium on Islamic thought in Ana, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara 1998, ss. 127-128.

Bediüzzaman, "Alevilik ve İmamet", *Emirdağ Lâhikası*, İstanbul 1999.

Berkes, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1973.

Bilgegil, M. Kaya, *Rönesans Çağı Cihan Edebiyatında Türk Takdirkârlığı*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 1973.

Bingöl, Abdulkuddüs, *Gelenbevî'nin Mantık Anlayışı*, MEB Yayınları, Ankara 1993.

Bingöl, Abdulkuddüs, *Gelenbevî İsmail*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.

Bolay, M. Naci, *Farabi ve İbni Sina'da Kavram Anlayışı,* MEB Yayınları, İstanbul 1990.

Bolay, Süleyman Hayri, "Klasik Dönem Osmanlı Düşüncesi ve Osmanlılarda Tehafüt Tutkusu", *Osmanlı*, C. VII, Yeni Türkiye Dergisi Yayınları, Ankara 1999, s. 110-127.

Bolay, Süleyman Hayri vd., *Kur'ân'da Evrensel Hoşgörü*, Nesil Yayıncılık, İstanbul 1997.

_____, "Ahmed Cevdet Paşa'nın Dine Bakışı", *Ahmed Cevdet Paşa Semineri, 27-28 Mayıs 1985: Bildiriler*, İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1986, s. 103-106.

_____, "Alp Arslan'ın En Mühim Hizmeti", *Diyanet*, Temmuz-Ağustos 1971, S. 110-111, s. 274-278.

_____, "Hacı Bayram-ı Velî'nin Dünya Görüşü", *IV. Vakıf Haftası (1-7 Aralık 1986): Türk Vakıf Medeniyeti Çerçevesinde Hacı Bayram-ı Veli ve Dönemi Semineri,* yay. haz. Abdülkerim Erdoğan, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1987, s. 181-184.

_____, "Makalât'a Göre Hacı Bektaş Velî'nin Fikri Şahsiyeti", *Hacı Bektaş Velî Anma Töreni: 16-18 Ağustos 1984*, haz. Abdullah Taşdelen, Hürses Matbaası, [İstanbul?], 1986, s. 62-67.

_____, "Mevlâna'nın Akıl Anlayışı", *2. Millî Mevlâna Kongresi (Tebliğler) 3-5 Mayıs 1986*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1987, s. 165-170.

_____, "Millî Eğitimin Felsefî Temelleri", *Türk Eğitim Sistemi: Alternatif Perspektif*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1996.

Cebbar Kulu, *Üveysilikten Bektaşiliğe Kitab-ı Cebbar Kulu*, haz. Hasan Yüksel-Saim Savaş, Dilek Matbaası, Sivas 1997.

Chahin, Osman E., *L'Originalité Créatrice de la philosophie Musulmane*, Librairie d'Amérique et d'Orient Adrien Maisonneuve, Paris 1972.

Corbin, Henry, *İslam Felsefesi Tarihi* (*Başlangıçtan İbn Rüşd'ün Ölümüne Kadar 1198*), çev. Hüseyin Hatemi, İstanbul 1986 [*Histoire de la philosophie islamique* (Paris 1964; *Encyclopédie de la Pléiade* serisinden *Histoire de la philosophie* [I, 1048-1197, Paris 1969].

Craig, William L., *The Tenseless Theory of Time*, Kluwer Academic Publishers, London, Boston, Dordrecht 2000.

Davis, Stephen T., *Logic and the Nature of God*, Grand Rapids, WM. Eerdmans Pub. Co., Michigan 1983.

Dâvûd-i Kayserî, *Nihâyetü'l-beyân fî dirâyeti'z-zamân*, *er-Resail*, haz. M. Bayraktar, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri, 1997.

Descartes, *Aklını İyi Kullanmak ve Bilimlerde Doğruyu Aramak İçin / Metod Üzerine Konuşma*, çev. Mehmet Karasan, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997.

Ebü'l-Berekât el-Bağdâdî, *Kitâbü'l-Mu'teber*, C. II, Dâiretü'l-Meârifi'l-Osmaniyye, Haydarâbâd 1358.

Eckermann, J. P., *Son Yıllarında Goethe ile Konuşmalar*, çev. Lütfi Ay-Sadi Baytın, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1947.

Eflatun, *Devlet*, çev. S. Eyüboğlu, M. A. Cimcoz, Remzi Kitabevi, İstanbul 1958.

Einstein, Albert-Leopold Infeld, *Fiziğin Evrimi*, çev. Öner Ünalan, Onur Yayınları, Ankara 1972.

Elmalılı Muhammed Hamdi, *Metalip ve Mezahip*, İstanbul 1978 [Paul Janet ve Gabriel Seailles'ın *Histoire de la philosophie* adlı eserinin "Metafizik" bölümünün tercümesi].

Erdem, Engin, "İlahi Zamansallık: Dâvud el-Kayserî ve Isaac Newton", *Uluslararası İslam Medeniyetinde Zaman Sempozyumu, 08-11 Ekim 2015/Konya (International Symposium on Time in Islamic Civilization, 08-11 October 2015),* C. II, Konya 2016, s. 89-98.

_____, *İlâhî Ezelîlik ve Yaratma Sorunu*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006, (Basılmamış Doktora Tezi).

Fazlurrahman, "The Eternity of the World and the Heavenly Bodies in Post-Avicennan Philosophy", *Essays on Islamic Philosophy* (Der. G. F. Hourani), State University of New York Press, Albany 1975.

Ferruh, Ömer, *Târîhu'l-fikri'l-Arabî*, Beyrut 1962.

Fuzûlî, *Matlau'l-İ'tikād*, terc. K. Işık, Esat Coşan, Ankara 1962.

Gazzâlî, *Tehâfüt el-Felâsife* (*The Incoherence of the Philosophers*)*,* A-Parallel English-Arabic Text, İng. M. E. Marmura, Brigham Young UP, Provo, Utah 1997.

Gökberk, Macit, *Aydınlanma Felsefesi, Devrimler ve Atatürk*, Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı, İstanbul 1983.

Gökberk, Macit, *Batı Anadolu'nun Yetiştirdiği Antik Filozoflar*, İstanbul Matbaası, İstanbul 1960.

Gökbilgin, M. Tayyib, "Müneccim-başı", *İslâm Ansiklopedisi*, C. VIII, MEB Yayınları, Eskişehir 1997, s. 801-806.

Görgün, Tahsin, "Osmanlı Düşüncesi Nasıl Anlaşılabilir?", *Türklük Araştırmaları Dergisi* (İstanbul), Eylül 2003, S. 13-14, s. 28-48.,

Hannâ el-Fâhûrî, *Târîhu'l-felsefeti'l-Arabiyye*, el-Mektebetü'l-Bulsiyye, Beyrut 1987.

Heidegger, Martin, *Etre et Temps*, trad. par. François Vezin, Gallimard, Paris 1986.

Hocazâde Muslihuddin Efendi, *Tehâfütü'l-felâsife*, Kahire 1302.

Işık, Sinan-Selma Yurtdaş-Yunus Gümüş-Tuba Toylan, "İnsan Çalıştıkça Olgunlaşır", *Anadolu* [röp.].

İbn Sînâ, *İşaretler ve Tembihler* (*el-İşârât ve't-Tenbîhât*), çev. A. Durusoy, M. Macit, E. Demirli, Litera Yayıncılık, İstanbul 2005.

_____, *Kitâbü'ş-Şifâ: Metafizik* (I), çev. E. Demirli, Ö. Türker, Litera Yayıncılık, İstanbul 2004.

_____, *Kitâbü'ş-Şifâ: Metafizik* (II), çev. E. Demirli, Ö. Türker, Litera Yayıncılık, İstanbul 2005.

_____, *er-Risâletü'l-Arşiyye*, Matbaatü Dâireti'l-Meârifi'l-Osmaniyye, Haydarabad 1353.

İmzasız, "Prof. Dr. S. Hayri Bolay ile "Türk Düşüncesi" Üzerine", *Almila*, Şubat 2007 [röp.].

İzgi, Cevat, *Osmanlı Medreselerinde İlim*, I, İz Yayıncılık, s. 80.

Jaspers, K., *Les Grands philosophes, Confucius, Budha, Sokrates, Jesus Christe*, I, Almancadan çev. C. Flognet, J. Hircsh, N. Naef, X. Tilliette, Paris 1966.

Kafadar, Cemal, "Osmanlı Siyasal Düşüncesinin Kaynakları Üzerine Gözlemler", *Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi,* I, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s. 23-28.

Kahraman, Ahmet, "Ahlâk-ı Alaî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* C. II, İstanbul 1989, s. 15-16.

Kalın, İbrahim, "Osmanlı Düşünce Geleneğinin Oluşumu", *Osmanlı,* C. VII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999.

Karabağî, *Karabağî ve Tehafütü*, çev. Abdurrahim Güzel, Ankara 1991.

Kara Halil Efendi, *Haşiyetü alâ Mehmed Emin fî ciheti'l-Vahdet*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1288 (1872).

Karal, Enver Ziya, "Tanzimattan Evvel Garblılaşma Hareketleri", *Tanzimat I,* Maarif Vekâleti, İstanbul 1940.

Karlığa, Bekir, "Osmanlı Düşüncesinin Oluşumu", *Osmanlı,* C. VII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999.

Kâtip Çelebi, *Mîzânü'l-Hak fî ihtiyâri'l-Ehak*, sad. Orhan Şaik Gökyay, İstanbul 1972.

Kayacık, Ahmet, *Ebheri'nin İsaguci'sinin Şerhleri* (*14. ve 15. yy.*), Yayınlanmamış doktora tezi, Kayseri 1996.

Kemalpaşazâde, *Risâle fî tahkīki maʿne'l-eys ve'l-leys* (Süleymaniye Ktp., Düğümlü Baba, No. 351).

_____, *Ta'rifi'l-akl*, 101a-101b, Süleymaniye Ktp., Tırnovalı 1864, 99a-101b.

_____, *Tehâfüt Hâşiyesi*, çev. A. Arslan, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1987.

Konevî, Sadreddin, *Fâtiha Suresi Tefsiri* [*İʿcâzü'l-beyân fî te'vîli ümmi'l-Kur'ân*], çev. Ekrem Demirli, İz Yayıncılık, 2. baskı, İstanbul 2002.

Kritovulos, *Tarih-i Sultan Mehmed Han Sani*, İstanbul 1328.

Leibniz, Gottfried Wilhelm, *İmanla Aklın Uygunluğu Üzerine Konuşma,* çev. H. Batu, 2. baskı, İstanbul 1986.

Leibniz, G. W. - Samuel Clarke, *Correspondence*, "Giriş"le birlikte yayına haz. Roger Ariew, Hacket Pub. Comp., Indianapolis/Cambridge 2000 [Leibniz's Fifth Letter].

Locke, John, *İnsan Anlığı Üzerine Deneme*, çev. Vehbi Hacıkadiroğlu, İstanbul 1988.

MacDonald, Scott, "Giriş", *Being and Goodness: The Concept of the Good in Metaphysics and Philosophical Theology* (Der. Scott MacDonald), Ithaca, Cornell University Press, London 1991.

Mevlânâ, *Fîhi Mâ Fîh*, ter. A. Avni Konuk, İz Yayıncılık, İstanbul 1994.

_____, *Mesnevî*, C. III-IV, ter. Veled İzbudak, İstanbul 1988.

Molla Fenârî, *Fevâidü'l-Fenâriyye* (İsagoji Şerhi), İstanbul 1310.

Mustafa es-Sibâî, *Min revâ'iʿ hadâretinâ*, 2. Baskı, Beyrut 1968.

Muhyiddin İbnü'l-Arabî, *Fütûhât-ı Mekkiyye*, I-XVIII cilt, çev. Ekrem Demirli, Litera Yayıncılık, İstanbul 2014.

Müneccimbaşı, Ahmed Dede, *Âdâb-ı Mütâlaa*, [Süleymaniye Kütüphanesi Laleli/3034-162 numaralı nüsha ve Nafiz Paşa/1350 numaralı nüsha].

Nev'i Efendi, *İlimlerin Özü* (*Netâyicü'l-Fünûn*), haz. Ömer Tolgay, İnsan Yayınları, İstanbul 1995.

Ocak, A. Yaşar, "Osmanlı'da Düşünce Hayatı", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, C. II, İstanbul 1998, s. 175.

_____, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler 15-17. Yüzyıllar,* Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1998.

Öner, Necati, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, Akçağ Yayınları, 2. baskı, Ankara 1999.

Özdağ, Ümit-Y. Kalafat, *21. Yüzyılda Türk Dünyası Jeopolitiği Muzaffer Özdağ'a Armağan*, ASAM Yayınları, Ankara 2003.

Özakpınar, Yılmaz, *Psikolojinin Kavramsal Yapısı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2000.

Özyılmaz, Ömer, *Osmanlı Medreselerinde Eğitim Programları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.

Poyraz, Hakan, "S. Hayri Bolay ile "Türk Düşüncesi" Üzerine...", *Türk Yurdu*, C. XI, Nisan 1991, S. 44(390), s. 31-35 [röp.].

Russel, Bertrand, "Önsöz", Ludwig Wittgeinstein, *Tractatus*, çev. Ali Kozbek, Ankara 1986, s. XX.

Sâdık Rifat Paşa, *Müntehabât-ı Âsâr* (*Eserlerinden Seçmeler*), İstanbul, t.siz.

_____, *Risâle-i Ahlâk*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1302 [1886].

Sarıkavak, Kazım, *XVIII. Yüzyılda Bir Osmanlı Düşünürü: Yanyalı Esad Efendi / Bir Rönesans Denemesi*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.

Semerkandî, Muhammed b. Eşref, *es-Sahâifü'l-ilâhiyye*, nşr. Ahmed Abdurrahman eş-Şerîf, Kuveyt 1405/1985.

Soykut, Refik H., *İnsanlık Bilimi Ahilik*, Türkiye Halk Bankası Yayınları, Ankara 1980.

Spinoza, *De la Réforme de L'Entendement*, trad. par Ch. Appuhn, G. Flamarion, Paris 1964.

_____, *Etika*, C. I, çev. H. Z. Ülken, MEB Yayınları, İstanbul 1945.

St. Augustine, *Confessions*, İng. çev. R. S. Pine-Coffin, The Penguin Classics, London 1961.

Steven Savitt, "Being And Becoming in Modern Physics", *Stanford Encylopedia of Philosophy*, http://plato.stanford.edu./entries/spacetime-bebecome/.

Suad el-Hakîm, *İbnü'l-Arabî Sözlüğü*, çev. Ekrem Demirli, Alfa Yayınları, İstanbul 2017.

Swinburne, Richard, *The Christian God,* Clarendon Press, Oxford 1994.

Şentürk, Recep, *İslâm Dünyasında Modernleşme ve Toplum Bilimi*, İstanbul 1996.

Şeyh Eşref b. Ahmed, *Fütüvvet-nâme*, haz. Orhan Bilgin, Yıldızlar Matbaası, İstanbul 1992.

Taşköprülüzade, *Mevzûatü'l-Ulûm*, C. I, çev. Kemaleddin Mahmud Efendi, İstanbul 1311.

Teftâzânî, *et-Telvîh ilâ Keşf-i Hakāikı't-Tenkīh*, C. I, Beyrut 1998.

Turan, Osman, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, C. 1, Turan Neşriyat Yurdu, 1. Baskı, İstanbul 1969.

Tûsî, Alâeddin (Ali et-Tûsî), *Tehâfütü'l-felâsife* [*Kitâbü'z-zühr,* (*ez-Zâhire*)], çev. Recep Duran, Ankara 1990.

Türker, Mübahat, "Ferdi Hürriyet ve Hoşgörünün Felsefî Boyutu", *Erdem* [Türklerde Hoşgörü Özel Sayısı], C. VIII, 1996, S. 22, s. 67-114.

Uygur, Nermi, *Türk Felsefesinin Boyutları*, Gerçek Yayınları, İstanbul 1974.

Ülken, Hilmi Ziya, *İslâm Düşüncesi – Türk Tefekkürü Tarihine Giriş,* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1946.

_____, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, İstanbul 1999.

Watt, William Montgomery, *İslâm Düşüncesi*, çev. Süleyman Ateş, Ankara 1968.

Wittgeinstein, Ludwig, *Tractatus,* çev. Ali Kozbek, Ankara 1986.

Wolterstorff, Nicholas, "God Everlasting", *Contemporary Philosophy of Religion*, Der. Steven M. Cahn, David Shatz, Oxford: New York: OUP, 1982.

Yavuz, Hilmi, *Osmanlılık, Kültür, Kimlik*, Boyut Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1998.

Yazıcıoğlu, Mustafa Said, *Le Kelam et son Role Dans la Societe Turco-Ottoman,* Ministere de la Culture, Ankara 1990.

Yurdaydın, H. Gazi, "Osmanlılarda Felsefe", *Mülkiye Dergisi* (Ankara), C. XII, Eylül-Ekim 1999, S. 218, s. 21-45.

Alparslan'dan Günümüze
KUŞBAKIŞI TÜRK DÜŞÜNCESİ 2
-Cumhuriyet'ten Günümüze-

Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay

nobel

Alparslan'dan Günümüze KUŞBAKIŞI TÜRK DÜŞÜNCESİ 2
-Cumhuriyet'ten Günümüze-
Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay

Yayın No.: 5390
Beşeri Bilimler: 603
ISBN: 978-625-371-331-7
E-ISBN: 978-625-371-333-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Mayıs 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Hayri Bolay, Süleyman.
Alparslan'dan Günümüze Kuşbakışı Türk Düşüncesi 2 / Süleyman Hayri Bolay
1. Basım, X + 626 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-371-331-7
E-ISBN: 978-625-371-333-1
1. Çağdaş Türk Düşüncesi 2. Türk Düşüncesi Akımları 3. Çağdaş Türk Düşünürleri

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **V**

CUMHURİYET'İN 80. YILINDA TÜRK DÜŞÜNCE HAYATI **1**

Cumhuriyet Dönemi'nde Zihniyetler ve İdeolojiler 19

Dinî İdeolojilere Gelince 32

TÜRKİYE'DE DİNÎ DÜŞÜNCENİN MACERASI **37**

I. Tanzimat Dönemi 38

II. Meşrutiyet Dönemi 41

III. Cumhuriyet Dönemi'nde İslami Düşünce 43

Sonuç 50

Batı Felsefesinin Çağdaş Türk Düşüncesine Tesiri 51

1. Pozitivizm ve Tesirleri 52

2. Materyalizm 53

3. Bergsonizm 53

4. Pragmatizm 54

5. Enerjetizm 55

6. Aksiyon Felsefesi 55

7. Nicolai Hartmann'ın Fenomonolojik Varlık Felsefesi 56

8. Felsefi İdealizm 56

9. Hümanizm ve Milliyetçilik 56

10. Romantizm 56

11. Varoluşçuluk 57

İNANMIŞ AYDININ PROBLEMLERİ **59**

1. Ziya Gökalp 63

Ziya Gökalp'ın Felsefe Anlayışı 63

Ziya Gökalp'ın Sisteminde Dinin Yeri ve Önemi 73

Gökalp'ın Müsavat (Eşitlik) Anlayışı 81

Ziya Gökalp'ın Felsefe Dersleri 86

2. İsmail Fenni Ertuğrul 92

3. Ömer Ferit Kam 96

4. Filibeli Ahmed Hilmi 103
5. Said Nursi'nin Vahdet-i Vücûda Bakışı 106
Bedîüzzaman'ın Felsefeye Bakışı 112
6. Mûsâ Cârullah Bigiyev'in Çağdaş İslam Düşüncesindeki Yeri 142
7. Yusuf Akçura 148
8. Mehmet Şemsettin Günaltay 156
9. Tevfik İleri 158
10. Yılmaz Özakpınar: Bir Medeniyet Teorisi ve İki Kitap 163
Materyalizmin Kıskacındaki Türkiye 169
Pozitivist Zihniyet Türkçeyi Nasıl Tahrip Etti? 173
11. Türk Sosyolojisinde Yeni Bir Ses: Korkut Tuna 179
İslam'ın Günümüz Türkiye'sindeki Başlıca Meseleleri 185
İnsana "Allah" Denir mi? Yahut İnsan, Allah Olabilir mi? 187
Medeniyetler Çatışmasından Diyaloğa 191

CUMHURİYET DÖNEMİ DÜŞÜNCE HAYATINA BİR BAKIŞ 199
A. İnkılapçı Düşünce 199
1. Tipik Devrimci Bir Düşünür: Hasan Âli Yücel (1897-1961) 201
2. Reşat Kaynar (1910-2006) 213
B. Milliyetçi Düşünce 213
Milliyetçi Düşüncenin Bazı Temsilcileri 215
1. Mehmet Saffet Engin (1857-1979) 215
2. Mehmed Âkif Ersoy (1878-1936) 216
3. Mehmed İzzet (1891-1930) 218
4. Hüseyin Nihal Atsız (1905-1975) 240
5. Sadri Maksudi Arsal (1880-1957) 243
6. Remzi Oğuz Arık (1900-1954) 245
7. Mehmet Fuat Köprülü (1890-1966) 249
8. Zeki Velidi Togan (1890-1970) 252
9. İbrahim Kafesoğlu (1916-1987) 254
10. Tarihçi ve Tefekkürü: Osman Turan (1914-1978) 256
11. Mümtaz Turhan (1908-1969) 265
12. Ahmet Ağaoğlu (1869-1939) 267
13. Ali Fuat Başgil (1893-1967) 269
14. Yahya Kemal Beyatlı (1884-1958) 272

15. Peyami Safa (1899-1961) 307
16. Ahmet Hamdi Tanpınar (1901-1962) 320
17. Mehmet Kaplan (1915-1986) 322
18. Erol Güngör (1938-1983) 325
19. Cemil Meriç (1916-1987) 365
C. Dinî (İslamcı) Düşünce 378
Dinî (İslami) Düşüncenin Bazı Temsilcileri 380
1. Babanzâde Ahmed Naim (1872-1934) 380
2. İsmail Hakkı İzmirli (1869-1946) 381
3. Mehmed Âkif Ersoy (1872-1936) 382
4. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (1879-1942) 383
5. M. Şerefettin Yaltkaya (1877-1947) 384
6. Ömer Nasuhi Bilmen (1880-1961) 385
7. Ahmet Hamdi Akseki (1887-1951) 386
8. Necip Fazıl Kısakürek (1905-1983) 389
9. Sezai Karakoç (1933-2020) 393
10. Mehmet Sait Aydın (1943) 395
11. Hayreddin Karaman (1936) 397
12. Hüseyin Hatemi (1938) 398
13. Samiha Ayverdi (1905-1993) 399
D. Sosyalist Düşünce 401
1. Kemal Tahir Demir (1909-1973) 403
2. Sabahattin Eyüboğlu (1908-1973) 405
3. Nazım Hikmet Ran (1899-1961) 406
4. Mehmet Ali Aybar (1908-1995) 410
5. İdris Küçükömer (1925-1987) 411
E. Felsefi Düşünce 412
1. Mehmet Emin (Erişirgil) (1891-1965) 412
2. Babanzâde Ahmed Naim (1872-1934) 414
3. Bir Filozof Müfessir: Muhammed Hamdi Yazır (1878-1942) 415
4. Mustafa Şekip Tunç (1886-1958) 431
5. Ismayıl Hakkı Baltacıoğlu (1886-1979) 432
6. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu (1901-1974) 441
7. Hilmi Ziya Ülken (1901-1974) 442
8. Macit Gökberk (1908-1993) 488

9. Takiyettin Mengüşoğlu (1908-1984) 490
10. Halil Vehbi Eralp (1907-1994) 492
11. Nusret Şükrü Hızır (1901-1981) 493
12. Hamdi Ragıp Atademir (1909-1976) 493
13. Niyazi Berkes (1908-1991) 499
14. Nurettin Topçu (1909-1975) 501
15. Necati Öner (1926-1016) 509
16. Naci Fikret Baştak (1891-1948) 545
17. Namdar Rahmi Karatay (1896-1953) 546

KAYNAKLAR 561

DİZİN 571

KAYNAKLAR

Açıkgenç, Alparslan, *Bilgi felsefesi: İslam Bağlamında Bilgi, Bilimden Sistem Felsefesine*, İnsan Yayınları, İstanbul 1992.

A. Adnan [Adıvar], "Mehmet İzzet", *İş: Felsefe, Ahlak ve İçtimaiyat Mecmuası* (İstanbul), 9 Kasım 1940, S. 23-24, s. 69-71.

Akseki, Ahmet Hamdi, *Ruh ve Bekā-yı Ruh*, haz. Rabia K. Gündoğdu-İsmail Kara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2022.

Akşin, Sina, Bülent Tanör, Korkut Boratav [haz.], *Türkiye Tarihi: 5, Bugünkü Türkiye,* İstanbul : Cem Yayınevi, 1995.

Alkan, Ahmet Turan, *Doğu ve Batı Karşısında Cemil Meriç*, Akçağ Yayınları, Ankara 1993.

Alpgüven, Can (Ed.), *Risale-i Nur'a Göre Kur'ân'ın İnsana Bakışı*, Gelenek Yayıncılık, İstanbul 2000.

Altan, Çetin, "Bize Kolay Geliyor", *Milliyet*, 26 Mayıs 1963, S. 4663, s. 2.

Arel, Hüseyin Sadettin, *Türk Musikisi Kimindir?*, T.C. MEB Devlet Kitapları Müdürlüğü, İstanbul 1969.

Arık, Remzi Oğuz, *Coğrafyadan Vatana*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1969.

_____, *İdeal ve İdeoloji*, Hareket Yayınları, İstanbul 1967.

Arıkan, Mustafa, *Hamdi Ragıp Atademir*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.

Armağan, Mustafa, *Düşüncenin Gökkuşağı Cemil Meriç*, Ufuk Kitapları, İstanbul 2001.

Arsal, Sadri Maksudi, *Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1979.

Arslan, Şekip, *Müslümanların Gerileme Sebepleri*, çev. Abdülvehhap Öztürk, Nur Yayınları, Ankara 1977.

Atademir, Hamdi Ragıp, *Filozoflara Göre Felsefe*, Atademir Yayınevi, Konya 1947.

_____, *İlim ve Muhit*, Yeni Konya Gazetesi yayını, Konya 1959.

_____, *Demokrasi Üzerine*, Öz Demokrat Konya Yayınları, Konya 1959.

Atsız, Hüseyin Nihal, *Çanakkale'ye Yürüyüş*, Baysan Basım ve Yayın, İstanbul 1992.

_____, *Türk Tarihinde Meseleler*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1975.

Aybar, Mehmet Ali, *Marksizm ve Sosyalizm Üzerine Düşünceler*, haz. Aylin Özman, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2002.

Aydemir, Şevket Süreyya, "Mecmualarımız", *Kadro*, s. 27, 52.

_____, *Suyu Arayan Adam*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1965; 56. Basım, İstanbul 2023.

Ayverdi, Samiha, *Hicri 1400. Yıla Yaklaşırken Kölelikten Efendiliğe*, Damla Yayınevi, İstanbul 1978.

_____, *Yeryüzünde Birkaç Adım*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1984.

Babanzâde, Ahmed Naim, *İslâm Ahlakının Esasları*, Çığır Yayınları, İstanbul 1976; Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2015.

_____, *İslâm'da Da'vâ-yı Kavmiyyet*, Tavsii Tıbaat Matbaası, Darülhilafe [İstanbul] 1332 [1916]; *İslamda Irkçılık ve Milliyetçilik*, yay. haz. Ömer Lütfi Zararsız, İkbal Yayınları, İstanbul 1976; Ertuğrul Düzdağ, *Türkiye'de İslâm ve Irkçılık Meselesi* içinde (s. 33-117), İstanbul 1983; *İslam'da Dava-yı Kavmiyet*, yay. haz. Bedirhan İpek, Nûbihar, İstanbul 2013.

_____, (terc.), *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi / et-Tecrîdü's-sarîh*, C. I-II, İstanbul 1346/1928.

Bacon, Francis, *Novum Orgnanum*, çev. Talip Kabadayı, BilgeSu Yayınları, İstanbul 2015.

Baltacıoğlu, Ismayıl Hakkı, "İçtimaiyat Nokta-i Nazarından Terbiye", *D.E.F Mecmuası*, S. 6, Nisan-Mayıs, 1340, s. 272.

_____, "İnkılabın Beğendiği Adam", *Yarın*, 1 Kânunievvel 1337, S. 8, s. 1.

_____, "Millet ve Terbiye", *Türk Yurdu*, C. XV, S. 3, s. 82.

_____, "Terbiyenin İlim Gibi Tetkikine Medhal", *İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, S. 3, Temmuz 1332, s. 312.

_____, "Yeni Dünyamızı Kim Yaratacak", *Yeni Dünya*, 15 Haziran 1335, S. l, s. 6.

_____, *Batı'ya Doğru*, Sebat Basımevi, Yeni Adam Yayınları, İstanbul 1945.

_____, *Çocukların Terbiyesi*, Yeni Adam Yayınları, İstanbul 1948.

_____, *Halkın Evi*, CHP Halkevleri Bürosu Yayınları, Ankara 1950.

_____, *İçtimaî Mektep*, Maarif, Ankara 1942.

_____, *Kültürce Kalkınmanın Sosyal Şartları*, MEB Yayınları, İstanbul 1967.

_____, *Mürebbilere*, Sühulet Kütüphanesi, İstanbul 1933.

_____, *Öğretmen*, İstanbul 1944.

_____, *Sanat*, Semih Lütfi Matbaası, İstanbul 1934.

_____, *Sosyoloji*, Sebat Basımevi, İstanbul 1939.

_____, *Talim ve Terbiyede İnkılap*, 1. Baskı, İstanbul 1328-1912; 2. Baskı, İstanbul 1927.

_____, *Terbiye*, İstanbul 1932.

_____, *Terbiye İlmi*, Matbaa-i Osmaniye, İstanbul 1916.

_____, *Terbiye ve İman*, Yeni Turan Matbaası, İstanbul 1330.

_____, *Türk'e Doğru*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1972.

_____, *Toplu Tedris*, Sebat Basımevi, İstanbul 1939.

_____, *Ziya Gökalp*, Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği Yayınları, İstanbul 1966.

Başgil, Ali Fuat, *Din ve Laiklik*, Yağmur Yayınevi, İstanbul 1982; Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2022.

_____, *Türkçe Meselesi*, Hür Fikirleri Yayma Cemiyeti, İstanbul 1948.

Baştak, Naci Fikret, "Enerjetizm", *Yeni Fikir*, 7 Teşrinievvel 1928, S. 40, s. 9-24.

_____, "Ahlâk ve Kudret", *Yeni Fikir*, 1 Nisan 1927, S. 22, s. 1-8.

_____, "Güzellik", *Yeni Fikir*, 25 Teşrinisani 1928, S. 41, s. 1-32.

_____, "Enerjetizme Nazaran Rûhiyyât", *Yeni Fikir*, 12 Eylül 1928, S. 39, s. 17-27.

_____, "Felsefe: Felsefe Sahasında İki Zıt Cereyân", *Yeni Fikir*, 15 Haziran 1341/1925, S. 9, s. 3-9.

_____, "Finalizm ve Enerjetizm", *Millî Mecmua*, S. 53.

_____, "Enerjetizme Nazaran Rûhiyyât", *Millî Mecmua*, S. 62.

_____, "Felsefe: Pragmatizm", *Yeni Fikir*, 15 Nisan 1341/1925, S. 7, s. 5-12.

_____, "Kudretiyat Felsefesinin Esasları", *Yeni Fikir*, 1 Ağustos 1341/1925, S. 10, s. 4-10.

_____, "Namdar Rahmi Bey", *Yeni Fikir*, 12 Eylül 1928, S. 39, s. 29.

_____, *Konya*, Konya Halkevi Yayın ve Kitaplık Komitesi Yayınları, Konya 1945.

Baykan, Fehmi, *Aydınlanma Üzerine Bir Derkenar*, BilgeSu Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 2000; Kaknüs Yayınları, İstanbul 2001.

Bayrakdar, Mehmet, *Kayserili Davûd*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.

Berkes, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1973; Doğu-Batı Yayınları, İstanbul 1978.

_____, *Türk Düşününde Batılılaşma Sorunu*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1975.

Beyatlı, Yahya Kemal, *Aziz İstanbul*, MEB Devlet Kitapları Müdürlüğü, İstanbul 1969.

_____, *Çocukluğum, Gençliğim, Siyasî ve Edebî Hatıralarım*, İstanbul Fetih Cemiyeti, 2. Baskı, İstanbul 1976.

_____, *Edebiyata Dair*, Yahya Kemal Enstitüsü, İstanbul 1971.

_____, *Eğil Dağlar*, MEB Yayınları, İstanbul 1970.

_____, *Kendi Gök Kubbemiz*, Yahya Kemal Enstitüsü, İstanbul 1974.

_____, *Mektuplar ve Makaleler*, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul 1977.

_____, *Siyasî ve Edebî Portreler*, İstanbul Fetih Cemiyeti, 2. Baskı, İstanbul 1976.

Bolay, Süleyman Hayri, "Alp Arslan'ın En mühim Hizmeti", *Diyanet*, Temmuz-Ağustos 1971, S. 110-111, s. 274-278.

_____, "Prof. Hamdi Ragıp Atademir, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (Ankara), C. XXI, Temmuz 1976, S. 1-4, s. 441-450.

_____, "Bediüzzaman'ın Felsefeye Bakışı", *3. Bediüzzaman Sempozyumu 24-26 Eylül 1995*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul 1996.

_____, "Hacı Bayram-ı Velî'nin Dünya Görüşü", *IV. Vakıf Haftası (1-7 Aralık 1986): Türk Vakıf Medeniyeti Çerçevesinde Hacı Bayram-ı Veli ve Dönemi Semineri,* yay. haz. Abdülkerim Erdoğan, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1987, s. 181-184.

_____, "Hilmi Ziya Ülken'in Fikrî Gelişmesinden Çizgiler", *Türk Yurdu* (Ankara), C. X, Haziran 1990, S. 34(380), s. 10-12.

_____, "Hilmi Ziya Ülken", *Diyanet Gazetesi* (Ankara), C. V, Kasım 1974, S. 104, s. 73.

_____, "Makalât'a Göre Hacı Bektaş Velî'nin Fikri Şahsiyeti", *Hacı Bektaş Velî Anma Töreni: 16-18 Ağustos 1984*, haz. Abdullah Taşdelen, Hürses Matbaası, [İstanbul?], 1986, s. 62-67.

_____, "Mevlâna'nın Akıl Anlayışı", *2. Millî Mevlâna Kongresi (Tebliğler) 3-5 Mayıs 1986*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1987, s. 165-170.

_____, "Mûsâ Cârullah Bigiyev'in Çağdaş İslam Düşüncesindeki Yeri", *1. Uluslararası Musa Carullah Bigiyef Sempozyumu*, 6-7 Kasım 1999, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2002.

_____, "Romancı Hilmi Ziya", *Türk Edebiyatı*, Yıl: XXXIV, Ekim 2006, S. 396, s. 30-33.

_____, "*Şeytan'la Konuşmalar* veya Hilmi Ziya'nın Şeytani Zekâsı",*Türk Edebiyatı*, Yıl: XXXV, Şubat 2007, S. 400, s. 97-100.

_____, "Türk Sosyolojisinde Yeni Bir Ses: Korkut Tuna", *Türk Kültürü*, Ekim 1987, S. 258.

_____, "Üç Tarz-ı Siyâset Üzerine Panel", *Ölümünün Ellinci Yılında Yusuf Akçura Sempozyumu Tebliğleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 69, Seri: IX, Sayı: A. 1, 11-12 Mart 1985, Ankara 1987, s. 61-96.

_____, "Yabancılaşma Karşısında Yahya Kemal", *Doğumunun 100. Yıldönümünde Yahya Kemal Beyatlı Semineri Bildirileri*, 2 Aralık 1984, Ankara 1985, s. 99-108.

_____, "Yahya Kemal ve Din", *Ölümünün Yirmibeşinci Yılında Yahya Kemal*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1983, s. 195-218.

_____, "Ziya Gökalp'in Sisteminde Dinin Yeri ve Önemi", *Türk Yurdu*, 7. Devre, Cilt: VIII, Ekim 1987, S. 9 (355), s. 3-7.

_____, *Aristo Metafiziği ile Gazalî Metafiziğinin Karşılaştırılması*, 4. Baskı, İstanbul 1994.

_____, *Emile Boutroux'da Zorunsuzluk Doktrini*, İstanbul, 1989.

_____, *Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü*, 5. Baskı, Ankara 1990.

_____, *Felsefî Doktrinler Sözlüğü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul l979.

_____, *İnanmış Aydının Problemleri*, Mayaş Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara 1983, s. 63-70; *Mülakatlar 1983: İnanmış Aydının Problemleri*, haz. Mehmet Fatih Çelikkaya, Kadim Yayınları, İkinci Baskı, Ankara 2008, s. 81-89.

_____, *Ölümünün Ellinci Yılında Yusuf Akçura Sempozyumu Tebliğleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 69, Seri: IX, Sayı: A. 1, 11-12 Mart 1985, Ankara 1987.

_____, *Türkiye'de Ruhçu ve Maddeci Görüşlerin Mücadelesi*, İstanbul 1967.

_____, *Türkiye'de Ruhçu ve Maddeci Görüşün Mücadelesi*, 4. Baskı, Ankara 1995.

Bryan, Magee, *Karl Popper'in Siyaset Kuramı ve Bilim Felsefesi*, çev. Mete Tunçay, İstanbul 1982.

Büchner, Ludwig Louis, *Madde ve Kuvvet*, çev. Mehmed İzzet-Ahmed Nebil, Çizgi Kitabevi, İstanbul 2012.

Çantay, Hasan Basri, "Baltacıoğlu ve Kur'an" , *Sebîlürreşâd*, C. 11, Aralık 1337, s. 130.

Çetinkaya, Yalçın, "Türk Usulü ATEİZM" / Can Yücel, "İnsanlar Süleyman Demirel'e inanacağına Allah'a inansınlar…", *İzlenim*, Aralık 1992, S. 1, s. 11.

Çubukçu, İbrahim Agâh, "Cumhuriyet Devrinin Bir Düşünürü Şemseddin Günaltay'ın Dinî Düşüncesi", *AÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* (50. Yıl Özel Sayısı), Ankara 1973, s. 186-190.

Dağarcık dergisi, Haziran 1984, 3-4-5. sayılar (Erol Güngör Hakkında çeşitli kimselerle yapılmış mülakatlar).

Değirmencioğlu, Coşkun, *Mehmet İzzet, sa vie ses Qurres et sap h,losophie sociale*, (Tehese de doctorat), Paris-Sorbonne 1977.

_____, *Mehmet İzzet (1891-1930) Hayatı, eserleri, sosyal felsefesi)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.

Descartes, René, *Felsefenin İlkeleri*, çev. Mehmet Karaasan, Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, İstanbul 1988.

_____, *Metafizik Üzerine Düşünceler*, çev. Çiğdem Dürüşken, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2013.

Durhat, Hamid, *Ferîd Kam'ın Hayatı, Eserleri ve Görüşleri*, Ankara 1981 (Neşredilmemiş mezuniyet tezi).

Elmalılı Muhammed Hamdi, "Fâtiha Suresi", *Hak Dini Kur'an Dili*, C. I, haz. Asım Cüneyd Köksal, Murat Kaya, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2021.

_____, "Dibace", *Metalip ve Mezahip Tercümesi*, İstanbul 1976 [Paul Janet ve Gabriel Seailles'ın *Histoire de la philosophie* adlı eserinin "Metafizik" bölümünün tercümesi].

Engin, Mehmet Saffet, *Kemalizm İnkılâbının Prensipleri*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1938.

Erişirgil, Mehmet Emin "İki Eser-i Felsefi Münasebetiyle", *İstanbul Darülfununu Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, Yıl: III, Ağustos-Teşrinievvel 1339/1923, S. 2-3, s. 163-166.

Erişirgil, Mehmet Emin, *Neden Filozof Yok?*, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara 1957.

_____, *Türkçülük Devri, Milliyetçilik Devri, İnsanlık Devri*, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara 1958.

Ergin, Osman Nuri, *Türkiye Maarif Tarihi*, Osmanbey Matbaası İstanbul 1942; Eser Neşriyat, İstanbul 1977.

Fazlurrahman, *İslâm ve Çağdaşlık*, çev. Alpaslan Açıkgenç, Hayri Kırbaşoğlu, Fecr Yayınları, Ankara 1990.

Fındıkoğlu, Ziyaettin Fahri, "Mehmet İzzet ve Eseri", *İş: Felsefe, Ahlak ve İçtimaiyat Mecmuası* (İstanbul), 9 Kasım 1940, S. 23-24, s. 85-94.

Filibeli Ahmed Hilmi, *A'mâkı Hayâl*, İstanbul 1326, 1341, 1958, 1998.

Foulqié, P. -S. Jean, *Dictionnaire de La pensé Philosophique*, Paris 1969.

Gökberk, Macit, *Felsefe Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1961; Bilgi Yayınevi, Ankara 1967; Remzi Kitabevi, İstanbul 2019.

_____, *Aydınlanma Felsefesi, Devrimler ve Atatürk*, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul 1997; Kırmızı Kedi Yayınevi, 2018.

Göksel, Ali Nüzhet, "Felsefeye Doğru", *Ziya Gökalp Diyor ki…*, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1950, s. 22-27.

_____, "Dine Doğru", *Ziya Gökalp Diyor ki…*, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1950, s. 16-21.

_____, *Ziya Gökalp'ın Neşredilmemiş Yedi Eseri ve Aile Mektupları*, Diyarbakırı Tanıtma Derneği Neşriyatı, İstanbul 1956.

Gurwitch, George, *Sosyal Determinizm Çeşitleri ve İnsan Hürlüğü*, çev. N. Ş. Kösemihal, İstanbul 1958.

Günaltay, Mehmet Şemsettin, *Zulmetten Nura*, Marifet Yayınları, İstanbul 1998.

_____, *Hurâfattan Hakîkata*, Tevsi-i Tıbaat Matbaası, İstanbul 1332 H. [1913 M.].

_____, *Mâzîden Âtîye*, Kanaat Kitaphanesi, İstanbul 1339.

Güngör, Erol, *Ahlâk Lise III*, Millî Eğitim Basımevi, Ankara 1976.

_____, *Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk,* Ötüken Neşriyat, 1. Baskı, İstanbul 1995; 4. Baskı, İstanbul 2005.

_____, *Dünden Bugünden Tarih-Kültür Milliyetçilik,* Mayaş Yayınları, Ankara 1982; Ötüken Neşriyat, 10. baskı, İstanbul 2005.

_____, *Dünden Bugünden Tarih-Kültür ve Milliyetçilik*, Mayaş Yayınları, Ankara 1982; Ötüken Neşriyat, İstanbul 2007.

_____, *İslâm Tasavvufunun Meseleleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1982; 8. Baskı, İstanbul 2004.

_____, *İslâmın Bugünkü Meseleleri*, Ötüken Neşriyat, Birinci Baskı, İstanbul 1981; 14. Baskı, İstanbul 2005**.**

_____, *Kültür Değişmeleri ve Milliyetçilik,* Töre-Devlet Yayınevi, Ankara 1980; Ötüken Neşriyat, 13. Baskı, İstanbul 1999.

_____, *Sosyal Meseleler ve Aydınlar,* Ötüken Neşriyat, İstanbul 1993**;** 5. Baskı, İstanbul 2003*.*

_____, *Tarihte Türkler,* Ötüken Neşriyat, 1. Baskı, İstanbul 1988; Ötüken Neşriyat, 12. baskı, 2005.

_____, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, İrfan Matbaası, İstanbul 1975; Ötüken Neşriyat, 16. Baskı, İstanbul 2004.

Güngör, Şeyma, "Güngör, Erol", *TDV İslâm Ansiklopedisi,* C. XIV, İstanbul 1996, s. 305-307.

Hatemi, Hüseyin, *İslâm Açısından Sosyalizm*, Erdem Yayınevi, İstanbul 1971.

Hegel, George W. H., *Tinin Görüngübilimi*, çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, İstanbul 2011.

Heyet, *Türk Düşüncesi*, İrfan Yayıncılık, 5. Baskı, İstanbul 2007.

İbnülemin Mahmud Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*, MEB Yayınları, İstanbul 1969.

İlhan, Attila, *Hangi Batı*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1972.

İsimsiz, *Doğumunun 100. Yıldönümünde Yahya Kemal Beyatlı Semineri Bildirileri, 2 Aralık 1984*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1985.

İsmail Fenni Ertuğrul, *Maddiyyûn Mezhebinin İzmihlâli*, Orhaniye Matbaası, [İstanbul] 1928.

_____, *Vahdet-i Vücûd ve Muhiddin Arabi*, İstanbul 1928.

İsmail Fenni-Rifat Yazgan, *Canlı Tarihler* XXIV, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1946.

İz, Mahir, *Yılların İzi*, İrfan Yayınevi, İstanbul 1975.

Kafesoğlu, İbrahim, *Türk Bozkır Kültürü*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1987.

Kam, Ömer Ferit, *Âsâr-ı Edebiyye Tedkikatı Dersleri*, [İstanbul] 1331-1332 R [1915-1916 M].

_____, *İran Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1927.

Kanber, Şükrü, "Alevîler Anlaşılmak İstiyor"/ Abidin Özgünay, "Alevîlik, İslâm'ın özgün bir parçasıdır", *İzlenim*, Mayıs 1993, S. 5, s. 15.

Karaman, Hayreddin, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, İz Yayıncılık, İstanbul 2018.

Karatay, Namdar Rahmi, "Felsefe: Makine-İnsan", *Yeni Fikir*, 1 Nisan 1341/1925, S. 6, s. 1-6.

_____, "Enerjetik Rûhiyyât", *Yeni Fikir*, 12 Ağustos 1928, S. 38, s. 1-13.

_____, "Kudretiyyâta Müstenid İctimâ'iyyât: Ahlak ve Terbiyyenin Ensâbiyâtı", *Yeni Fikir*, 15 Kânunievvel 1926, S. 18, s. 1-7.

_____, "Şiir ve Felsefe: San'at", *Yeni Fikir*, 15 Mart 1926, S. 14, s. 20-24.

Kaynar, Reşat-Nejdet Sakaoğlu, *Atatürk Düşüncesi*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999.

Kepel, Gilles, *Tanrı'nın İntikamı*, çev. Selma Kırmız, İletişim Yayınları, İstanbul 1992.

Kırşehirlioğlu, E. [Erol Güngör], *Türkiye'de Misyoner Faaliyetleri*, Bedir Yayınları, İstanbul 1963; Ötüken Neşriyat, İstanbul 2012.

Kısakürek, Necip Fazıl, *Batı Tefekkürü ve İslâm Tasavvufu*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 1982.

_____, *Çile*, Bedir Yayınevi, İstanbul 1962; Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 2013.

_____, *İdeolocya Örgüsü*, Yüksek İslam Enstitüsü Talebe Derneği, Kayseri 1968; BD Yayınları, İstanbul 1973**;** Büyük Doğu Yayınları, 34. Baskı, İstanbul 2015.

Kıvılcımlı, Hikmet, *Tarih, Devrim, Sosyalizm*, Bibliotek Yayınları, İstanbul 1988.

Köprülü, M. Fuat, "Asrilik ve Milliyetperverlik", *Yeni Ses*, 9 Eylül 1926 / Orhan F. Köprülü, *Köprülü'den Seçmeler*, MEB Yayınları, İstanbul 1990.

_____, "Manevi ve Ahlaki Kuvvet", *Ülkü Mecmuası*, Sayı: 80, Ekim 1939 / Orhan F. Köprülü, *Köprülü'den Seçmeler*, MEB Yayınları, İstanbul 1990.

_____, "Milliyetçilik ve Irkçılık", *Ülkü Mecmuası*, Sayı: 86, Nisan 1940 / Orhan F. Köprülü, *Köprülü'den Seçmeler*, MEB Yayınları, İstanbul 1990.

Küçükömer, İdris, *Düzenin Yabancılaşması: Batılılaşma*, Ant Yayınları, İstanbul 1969.

Levent, Ağâh Sırrı, *Profesör Ferit Kam Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1946.

Lewis, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, çev. Metin Kıratlı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1970.

Mehmed İzzet, "İstihza Cennetten mi Çıkmıştır?", *Hayat Mecmuası*, C. III, 1927, S. 57, s. 82-83.

_____, *Makaleler*, haz. Coşkun Değirmencioğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989.

_____, *Milliyet Nazariyeleri ve Millî Hayat*, Kanaat Kütübhane ve Matbaası, İstanbul 1339/1923; Ötüken Neşriyat, İstanbul 2018.

_____, *Yeni İçtimaiyat Dersleri*, Devlet Matbaası, İstanbul 1927.

_____, *Felsefe Tarihi*, Evkaf Matbaası, İstanbul 1927 [Karl Varlander'den tercüme].

Mengüşoğlu, Takiyettin, *Fenomenoloji ve Nicolai Hartmann*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1976.

Meriç, Cemil, *Bu Ülke*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1975; İletişim Yayınları, İstanbul 2001.

_____, *Jurnal*, Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.

_____, *Kırk Ambar*, Ötüken Mengüşoğlu, Takiyettin, *Felsefeye Giriş*, İstanbul Matbaası, İstanbul 1968.

_____, *Kültürden İrfana*, İnsan Yayınları, İstanbul 1986.

_____, *Mağaradakiler*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1978.

_____, *Sosyoloji Notları ve Konferanslar*, İletişim Yayınları, İstanbul 1993; 1999.

_____, *Umrandan Uygarlığa*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1974.

Mert, Nuray, "İdris Küçükömer ve Düzenin Yabancılaşması", *Doğu-Batı* (Ankara), Yıl: 3, 2000, S. 11, s. 67-79.

Muşta, Muammer G., *Konya Enerjetizm Felsefe Okulu*, Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri Dizisi, Ankara 1990.

Mürsel, Safa, *Bedîüzzaman Said Nursî ve Devlet Felsefesi*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul 1976; Nesil Yayınları, İstanbul 2010.

Nâmık Kemal, "İnnallâhe Ye'muru bi'l-Adli ve'l-İhsân", *Hürriyet*, 18 Kânûn-i sânî 1869, s. 4.

_____, "İstanbul'dan Mektup Fî 23 Receb", *Hürriyet*, 13 Şaban 1285/13 Teşrinisani 1285 /1868, No. 23, s. 8

_____, "Tebeddül-i Meşihat", *İbret*, 11 Ramazan 1289/1872, No. 51.

Nursi, Said, *İşârâtü'l-İcaz*, İstanbul 1978.

_____, *Lem'alar*, İstanbul 1976.

_____, *Mektubât*, İstanbul 1986.

_____, *Münazarat*, İstanbul 1978.

_____, *Muhakemat*, İstanbul 1977.

_____, *Sözler*, İstanbul 1986.

_____, *Asâ-yı Mûsa*, İstanbul 1978.

Orhan İzzet, "Mehmet İzzet'in Hayatı", *İş Mecmuası*, C. VI, 1940, S. 23-24, s. 169.

Orhan Sadettin, "İzzet Bey Kimdi ve Bize Neydi", *Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, C. VII, Şubat-Mart 1931, S. 5, s. 18-24.

Öner, Necati, "Prof. Hamdi Ragıp Atademir", *Felsefe Dünyası*, C. XXXV, 2002, s. 3-7.

_____, *Bilginin Serüveni*, Vadi Yayınları, Ankara 2005.

_____, *Dil Üzerine*, Divan Kitap, Ankara 2013.

_____, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, MEB Yayınları, İstanbul 1995; Akçağ Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1999.

_____, *İnsan Hürriyeti*, Selçuk Yayınları, 1982; Divan Kitap, Ankara 2013.

_____, *Klasik Mantık*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1974; Divan Kitap, Ankara 2021.

Özakpınar, Yılmaz, *Kültür ve Medeniyet Anlayışları ve Bir Medeniyet Teorisi*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1997.

_____, *İslâm Medeniyeti ve Türk Kültürü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1999.

_____, *Kültür Değişmeleri ve Batılılaşma Meselesi*, T. Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1999.

Poincare, Henri, *Son Düşünceler*, çev. Hamdi Ragıp Atademir-Süleyman Ölçen, MEB Yayınları, Ankara 1963.

Reşit Galip, "Dalâlet", *Hâkimiyet-i Milliye*, Yıl: 11, 15 Teşrinievvel 1930, No. 3326, s. 1, 2.

Safa, Peyami *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1987.

_____, *Din, İnkılap, İrtica*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1971.

_____, *Objektif 4: Din, İnkılap, İrtica*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1976.

_____, *Objektif 8: 20 Asır, Avrupa ve Biz*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1978.

_____, *Türk İnkılabına Bakışlar*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1988.

_____, *Doğu Batı Sentezi*, Yağmur Yayınları, İstanbul 1963.

Said Halim Paşa, *Buhranlarımız ve Son Eserleri*, haz. M. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul 1991.

Sakaoğlu, Saim-Ali Duymaz, *İslâmiyet Öncesi Türk Destanları*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2002.

Satı Bey, "Din ve Hayat", *Terbiye*, Yıl: l, 24 Teşrinievvel 1334, S. 4, ss. 139-140.

Scheler, Max, *İnsanın Kâinattaki Yeri*, çev. Takiyettin Mengüşoğlu, İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1947.

Sorokin, Pitirim Alexandrovich, *Bir Bunalım Çağında Toplum Felsefeleri*, çev. M. Tuncay, Bilgi Yayınevi, Ankara 1972.

Spengler, Oswald, *Batı'nın Çöküşü*, Türkçesi: Giovanni Scognamillo, Dergâh Yayınları, İstanbul 1978.

Şehbenderzâde Ahmed Hilmi, *Huzûr-ı Akl ü Fende Maddiyyûn Meslek-i Dalâleti*, İstanbul 1332 [Şehbenderzâde Ahmed Hilmi, *Huzûr-ı Akl ü Fende Maddiyyûn Meslek-i Dalâleti / İlim Karşısında Maddecilik*, sadeleştiren: Sadık Albayrak, İstanbul 1975].

Şıvgın, Hale (haz.), *Cumhuriyetin 80. Yılı Sempozyumu Bildirileri, 23-24 Ekim 2003*, Ankara 2004.

Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Beş Şehir*, T.C. Ziraat Bankası Matbaası, Ankara 1946; Dergâh Yayınları, İstanbul 2017.

Tevfikoğlu, Muhtar (haz.), *Ölümünün Yirmibeşinci Yılında Yahya Kemal*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1983.

Tozlu, Necmettin, *I. H. Baltacıoğlu'nun Eğitim Sistemi Üzerine Bir Araştırma*, MEB Yayınları, İstanbul 1989.

Tuna, Korkut, *Türk Tarih Tezleri ve Sosyolojisi*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1991.

Turan, Osman, *Selçuklular ve İslâmiyet*, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul 1971; Ötüken Neşriyat, İstanbul 2021.

_____, *Tarihi Akışı İçinde Din ve Medeniyet*, Nakışlar Yayınevi (Otağ Yayınevi ve Matbaacılık), İstanbul 1980.

_____, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul 1969; Ötüken Neşriyat, İstanbul 2022.

_____, *Türkiye'de Siyasî Buhranın Kaynakları*, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul 1969; Ötüken Neşriyat, İstanbul 2021.

Turan, Ömer (yay. haz.), *Türk Dünyasının Dinî Meseleleri*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1998.

Turhan, Mümtaz, *Garblılaşmanın Neresindeyiz?*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1959; Yağmur Yayınları, İstanbul 1972.

_____, *Kültür Değişmeleri: Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları, İstanbul 1951; Altınordu Yayınları, İstanbul 2015.

Türk Düşünce Hareketi, *Türk Düşüncesi*, İrfan Yayınları, İstanbul 2007.

Ülken, Hilmi Ziya, "Büyük Sanatkârın Elinde Millî Efsane", *Şadırvan* (İstanbul), C. I, 29 Nisan 1949, S. 5, s. 4-5.

_____, "Hakikî Destan Yapma Destan: Halk Deyişini Yakalayabilmek", *Şadırvan* (İstanbul), C. I, 20 Mayıs 1949, S. 8, s. 4-5.

_____, "İşte Gerçek Destan", *Şadırvan* (İstanbul), C. I, 3 Haziran 1949, S. 10, s. 4-5.

_____, "Millet ve Destan", *Şadırvan* (İstanbul), C. I, 1 Nisan 1949, S. 1, s. 6-7.

_____, Hilmi Ziya Ülken, "Şehnâme", *Şadırvan* (İstanbul), C. I, 9 Eylül 1949, S. 24, s. 2-3.

_____, "Türkiye'de İdealizm Temayülü", *İnsan Mecmuası* (İstanbul), Cilt II, 8 Mayıs 1938, S. 12, s. 929-938.

_____, *Anadolu Kültürü ve Türk Kimliği Üzerine*, Ülken Yayınları, İstanbul 2006.

_____, *Eğitim Felsefesi*, MEB Yayınları, İstanbul 1967.

_____, *Felsefeye Giriş*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1954.

_____, *İnsan Meddücezri Posta Yolu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014.

_____, *İnsanî Vatanseverlik*, Ülken Yayınları, İstanbul 1988.

_____, *İslâm Felsefesi/Eski Yunan'dan Çağdaş Düşünceye Doğru*, Ülken Yayınları, İstanbul 1983; Doğu-Batı Yayınları, İstanbul 2020.

_____, *Şeytan'la Konuşmalar*, Ülken Yayınları, İstanbul 2003.

_____, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, II, Ahmed Said Matbaası, İstanbul 1966.

_____, *Yarım Adam*, Şirket-i Mürettebiye Matbaası, İstanbul 1941; Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012.

Ünlü, Barış, *Bir Siyasal Düşünür Olarak Mehmed Ali Aybar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.

Yılmaz, Murat, "Erol Güngör", *Milliyetçilik Kitabı*, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.

Yücel, Hasan Âli, *Hürriyet Gene Hürriyet*, II, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1966.

_____, *Kültür Üzerine*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 1974.

_____, *Mantık*, Devlet Basımevi, İstanbul 1938.

_____, *Türkiye'de Orta Öğretim*, Devlet Basımevi, İstanbul 1938.

Ziya Gökalp, "Bugünkü Felsefe", *Genç Kalemler*, C. II, 1327/1911, S. 2, s. 29-32.

_____, "*Felsefî Türkçülük*", *Türkçülüğün Esasları*, haz. Mehmet Kaplan, Millî Eğitim Basımevi, Birinci Baskı, İstanbul 1976, s. 179-181.

_____, "Millî Terbiye", *Muallimler Mecmuası*, C. 1, 15 Temmuz 1332, S. 1, s. 3.

_____, "*Bugünkü Felsefe*", *Makaleler II*, yay. haz. S. H. Bolay, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982, s. 1-7.

_____, *Limni ve Malta Mektupları*, haz. Fevziye Abdullah Tansel, TTK Yayınları, Ankara 1965.

_____, *Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak*, haz. Yalçın Toker, Toker Yayınları, İstanbul 1988.

_____, *Yeni Türkiyenin Hedefleri*, haz. Hikmet Tanyu, Hür Basım ve Yayımevi, Ankara 1956.

_____, *Felsefe Dersleri*, haz. Ali Utku-Erdoğan Erbay, Çizgi Kitabevi, Konya 2006.

ANNE BABALAR DOĞRU YOLDA MISINIZ?
Çocukları Kendi Dünyalarında Anlama Rehberi

Psk. Dan. Kürşad Polat

nobel

ANNE BABALAR DOĞRU YOLDA MISINIZ?
Çocukları Kendi Dünyalarında Anlama Rehberi
Psk. Dan. Kürşad Polat

Yayın No.: 5226
Eğitim: 1077
ISBN: 978-625-371-010-1
E-ISBN: 978-625-371-009-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Bahar Yanbolulu -bahar@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Polat, Kürşad.
Anne Babalar Doğru Yolda mısınız? Çocukları Kendi Dünyalarında Anlama Rehberi / Kürşad Polat
1. Basım, VI + 104 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-010-1
E-ISBN: 978-625-371-009-5
1. Çocuk Ergen Gelişimi 2. Çocuk Ergen Psikolojisi 3. Davranış Sorunları 4. Anne Baba Eğitimi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ iii

GELİŞİM DÖNEMLERİ NEDEN ÖNEMLİDİR? 1

İLETİŞİM 15

YALAN MI? 25

KÜFÜR / ARGO / HAKARET 33

TEKNOLOJİ / BİLGİSAYAR / DİĞER BAĞIMLILIKLAR 47

İÇE KAPANIKLIK 81

SÖZLÜK 95

KAYNAKLAR 99

ÖZ GEÇMİŞ 103

KAYNAKLAR

Arısoy, Ö. (2009). İnternet Bağımlılığı ve Tedavisi. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 1(1), 55-67.

Arısoy, Ö. (2015). İnternet Bağımlılığı ve Tedavisi. Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul.

Aydın, M. S. (2021). Çocuklarda Yalan Söyleme Davranışı ve Gelişim Süreçleri. Muhakeme Dergisi, 4(1), 1-13.

Bakırcı, Ç. M. (2011). Kafein Nedir? Ne İşe Yarar? Kafeinin Faydaları ve Zararları Nelerdir? Evrim Ağacı. Retrieved January 18, 2023. from https://evrimagaci.org/s/679.

Baliki, M. N. et al. (2013). Parceling Human Accumbens into Putative Core and Shell Dissociates Encoding of Values for Reward and Pain. Journal of Neuroscience, 33(41), 16383-16393. doi:10.1523/JNEUROSCI.1731-13.2013.

Davis, R. A. (2001). Cognitive-behavioral model of pathological internet use. Computers in Human Behavior, 17, 187-195.

Deik, A., Saunders-Pullman, R., & Luciano, M. S. (2012). Substance of abuse and movement disorders: complex interactions and comorbidities. Current Drug Abuse Reviews, 5(3), 243-253.

Dinç, M. (2015). Teknoloji bağımlılığı ve gençlik. Gençlik Araştırmaları Dergisi, 3(3), 31-65.

Dinçmen, K. (2005). Psikiyatri/Psikosomatik Tıp. Pan Yayıncılık, İstanbul.

Ekman, P. et al. (2020). Herkes Yalan Söyler: Ama Neden? Ne Tür Yalanlar Söylüyoruz ve Bu Sahtekarlığın Sonuçları Ne?. Evrim Ağacı. https://evrimagaci.org/s/9282.

Evans, A. D. et al. (2013). Emergence Of Lying In Very Young Children. Developmental Psychology, 1958. doi: 10.1037/a0031409.

Gino, F. et al. (2014). Evil Genius? How Dishonesty Can Lead To Greater Creativity. Psychological Science, 973-981. doi: 10.1177/0956797614520714.

Greenfield, D. N. (1999). Psychological characters of compulsive internet use: a preliminary analysis. Cyberpsychology & Behavior, 2(5), 403-412.

Hallett, V. (2017). Tell The Truth: Most Of Us Lie, But Why Do We Do It?. Washington Post.

İnternet Bağımlılığı ve Tedavisi Ö. A. (2009). Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 1(1), 55-67.

Jordan, J. et al. (2011). Striving For The Moral Self: The Effects Of Recalling Past Moral Actions On Future Moral Behavior. Personality and Social Psychology Bulletin. doi: 10.1177/0146167211400208.

Keating, G. M. (2014). Sodium oxybate: a review of its use in alcohol withdrawal syndrome and in the maintenance of abstinence in alcohol dependence. Clinical Drug Investigation, 34(1), 63-80.

Levine, E. E. (2015). Prosocial Lies: When Deception Breeds Trust. Organizational Behavior and Human Decision Processes, 88-106. doi: 10.007.

Levine, E. et al. (2017). Are Liars Ethical? On The Tension Between Benevolence And Honesty. Journal of Experimental Social Psychology, 107-117.

Motlagh, F., Ibrahim, F., Menke, J. M., et al. (2016). Neuroelectrophysiological approaches in heroin addiction research: A review of literatures. Journal of Neuroscience Research, 94(4), 297.

Mutlu Yaşam. (2020). Mizac, Karakter, Kişilik ve Kişilik Bozukluğu. https://www.mutluyasam.com.tr/mizac-karakter-kisilik-ve-kisilik-bozuklugu/309.

Nestler, E. J. (2009). Molecular neuropharmacology: a foundation for clinical neuroscience (2nd ed.). New York: McGraw-Hill Medical.

Öğretmen Adaylarının İnternet Bağımlılığı H. G. (Y. D. Karaman, & M. Kurtoğlu).

ÖĞRENCİLERİN B. V. İ. K. Y. B. : "İNTERNET BAĞIMLILIĞI" C. C. *

PaulEkman.com | Arşiv Bağlantısı G. S. (2020). Why People Lie — And How To Tell If They Are. Today.

Pierce, L. et al. (2013). Unethical Demand And Employee Turnover. SSRN. doi: 10.2139/ssrn.2260513.

Psikoloji Bilimi. (2020). Bebeklik Dönemi (0-2 Yaş) Gelişim Süreci. https://www.psikolojibilimi.gen.tr/bebeklik-donemi-0-2-yas-gelisim-sureci/

Puglisi-Allegra, S., & Ventura, R. (2012). "Prefrontal/accumbal catecholamine system processes high motivational salience". Frontiers in Behavioral Neuroscience, 6, 16-26.

Ruedy, N. et al. (2012). The Cheater's High: The Unexpected Affective Benefits Of Unethical Behavior. SSRN. doi: 10.2139/ssrn.2112614.

Rutter, M. (1967). A children's behavior questionnaire for completion by teachers: Preliminary findings. Journal of Child Psychology and Psychiatry, 8, 1–11.

Saarni, C. (1984). An observational study of children's attempts to monitor their expressive behavior. Child Development, 55, 1504-1513.

Sepah, C., Ağacı, E., & Bakırcı, Ç. M. (2020). Dopamin Orucu 2.0: Teknolojiyi ve Sosyal Medya Bağımlılığını Neden ve Nasıl Azaltmalısınız? Evrim Ağacı. Retrieved March 19, 2023.from https://evrimagaci.org/s/9172 https://evrimagaci.org/dopamin-orucu-20-teknolojiyi-ve-sosyal-med-ya-bagimliligini-neden-ve-nasil-azaltmalisiniz-9172

Sepah, C., Ağacı, E., Bakırcı, Ç. M. (2020). İletişim Tanımı ve Süreci. Açıkders. https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/153156/mod_resource/content/1/1.Hafta-%C4%B0leti%C5%9Fim%20Tan%C4%B1m%C4%B1%20ve%20S%C3%BCreci.pdf.

Shu, L. L. et al. (2012). Sweeping Dishonesty Under The Rug: How Unethical Actions Lead To Forgetting Of Moral Rules. Journal of personality and social psychology. doi: 10.1037/a0028381.

Talat, P. (2021). Ergenliğin Yüzleri. Yapı Kredi Yayınları - 5855 Cogito.

Young, K. S. (1999). Evaluation and treatment of internet addiction. In L. VandeCreek & T. L. Jakson (Eds.), Innovations of Clinical Practice Volume 17 (pp. 30-60). Sarasota, Fl: Professional Resource Pres.

Young, K. S. (1999). Internet Addiction: symptoms, evaluation and Treatment.

Wenzel, J. M., Rauscher, N. A., Cheer, J. F., & Oleson, E. B. (2015). A Role for Phasic Dopamine Release within the Nucleus Accumbens in Encoding Aversion: A Review of the Neurochemical Literature. ACS Chemical Neuroscience, 6(1), 16-26.

Wiltermuth, S., et al. (2015). The Consequences Of Dishonesty. SPSP.

Z. Chance, et al. (2011). Temporal View Of The Costs And Benefits Of Self-Deception. Proceedings of the National Academy of Sciences, 15655-15659.

Anscombe;
Modern Ahlak Felsefesi Eleştirisi
ve Niyet – Eylem Teorisi

Enes Dağ

nobel bilimsel

Anscombe; Modern Ahlak Felsefesi Eleştirisi ve Niyet – Eylem Teorisi

Enes Dağ

Yayın No.: 2182
ISBN: 978-625-393-649-5
E-ISBN: 978-625-393-650-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Mayıs 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Kapak Görseli: Görselde yer alan fotoğraf, ABD tarafından Nagazaki ve Hiroşima'ya atılan atom bombasının ardından, Eylül 1945 yılında ABD'li gazeteci Joe O'Donnell tarafından çekilmiştir. Fotoğrafta 10 yaşlarında bir çocuk, sırtına bağladığı ölü bebek kardeşiyle birlikte krematoryum sırasını beklemektedir. Kendisini fark eden bir asker, ona yorulmaması için bu ölü çocuğu bir kenara bırakmasını ister. Buna karşılık çocuğun verdiği cevap, savaşın tüm kötülüğüne karşı ahlaki bir ders niteliğindedir: "O ağır değil, o benim kardeşim!" (Kaynak: Wikipedia; The Independent).

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Kitabın redaksiyonu yazarı tarafından yapılmıştır.
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Dağ, Enes.
Anscombe; Modern Ahlak Felsefesi Eleştirisi ve Niyet – Eylem Teorisi / Enes Dağ
1. Basım, X + 142 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-393-649-5
E-ISBN: 978-625-393-650-1
1. 20. Yüzyıl Ahlak Felsefesi 2. Normatif Etik 3. Eleştirel Etik 4. Deontoloji 5. Sonuççuluk 6. Erdem Etiği 7. Niyet Teorisi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **v**

GİRİŞ **1**

I. Bölüm
ELEŞTİRİ: '*Modern Ahlak Felsefesi*'nin Temel Tezleri **7**

1. Deontolojik Etik Eleştirisi 9
2. Sonuççu Etik Eleştirisi 22
3. Ahlak Felsefesi İçin Psikoloji Felsefesine Duyulan İhtiyaç ve 'Erdem' Merkezli Yeni Bir Etik Düşüncenin Olanağı 31

II. Bölüm
ELEŞTİRİNİN ELEŞTİRİSİ: '*Modern Ahlak Felsefesi*'ne Yönelik Takdirler ve İtirazlar **55**

1. Dennen'in *MMP* Eleştirisi 56
2. Frey'in *MMP* Eleştirisi 58
3. Sandis'in *MMP* Eleştirisi 62
4. Darwall'ın *MMP* Eleştirisi 66

III. Bölüm
ELEŞTİRİYE KARŞI ALTERNATİF: Anscombe'un Niyet – Eylem Teorisi ya da Ahlak Felsefesi için Psikoloji Felsefesi **71**

1. Geleceğe Yönelik Niyetin İfade Edilmesi 75
   1.1. 'Niyet' ile 'Öngörü'/'Tahmin' Arasındaki Ayırım 75
2. Niyetli Eylem 77
   2.1. 'Niyetli Eylemler' ve 'Niçin?' Sorusu 79
   2.2. 'Niçin?' Sorusunun Uygulanamadığı Eylemler 81
   2.3. 'Niyetli Eylem'in 'İradî Eylem' ve 'Gayrı-İradî Eylem' ile İlişkisi 82

2.4. ‘Niyetli Eylem’in ‘Gözleme Dayanan Eylem’ ve ‘Gözlem Olmaksızın Bilinen Eylem’ ile İlişkisi 83
2.5. ‘Neden’ ve ‘Sebep’ Ayrımı 85
2.6. Zihinsel Nedensellik 86
2.7. ‘Güdü’/’Saik’ ve Niyet Ayırımı 88
2.8. Sebepsiz Eylemler ve Niyet 90
2.9. Eylemdeki Niyetin Yorumlanması 92
2.10. Aristotelesçi ‘Nihai Erek’ Fikrinin ve Humecu Nedenselliğin Eleştirisi 93
2.11. ‘Niyetli Eylemler’in Ana Taslağı 97
3. Eylemde Niyet 99
3.1. ‘Eylemde Niyet’in Tanımları 99
3.2. ‘Eylemde Niyet’in Gözlemsel Olmayan Bilgiye Dayanması 104
3.3. ‘Pratik Akıl Yürütme’ Eleştirisi 107
3.4. ‘İsteme’nin Aracı Olarak ‘Pratik Akıl Yürütme’ 111
3.5. Niyetli Eylem ve ‘Pratik Bilgi’ 112
3.6. Eylemde Niyet, ‘İradî Eylem’ ve ‘Gayrı-İradî Eylem’ 115
3.7. Tüm İnsani Eylemler ‘İradî’ ve ‘Ahlaki’dir 116

SONUÇ YERİNE: İDDİA VE SAVUNU; *Modern Ahlak Felsefesi’*ndeki Krizin *Niyet*’te *(Intention)* Çözüldüğüne Dair 119

BİBLİYOGRAFYA 133

İNDEKS 137

BİYOGRAFİ 141

BİBLİYOGRAFYA

Anscombe, G.E.M. "Does Oxford Moral Philosophy Corrupt the Youth?". *The Listener* (Şubat 1957). 266-271.

Anscombe, G.E.M. Modern Moral Philosophy. *Philosophy* XXX/124 (Ocak 1958). 1–19.

Anscombe, G. E. M. "On Brute Fact", *The Collected Philosophical Papers of G. E. M. Anscombe, Vol 3, Ethics, Religion And Politics* içinde. (Oxford: Basil Blackwell, 1981).

Anscombe, G.E.M. "Mr. Truman's Degree", *The Collected Phılosophıcal Papers of G. E. M. Anscombe Vol. 3: Ethics, Religion and Politics* içinde. (Oxford: Basil Blackwell, 1981).

Anscombe, G.E.M. "Modern Moral Philosophy". *Virtue Ethics* içinde. (Ed.) R. Crisp – M. Slote. (New York: Oxford University Press, 1997).

Anscombe, G.E.M. *Intention*. (London, Harvard University Press, 2000).

Anscombe, G.E.M. "Morality". *Faith in a Hard Ground Essays on Religion, Philosophy and Ethics by G.E.M. Anscombe* içinde. (Ed.) Mary Geach – Luke Gormally. (Exeter: Imprint Academic, 2008), 113-116.

Anscombe, G.E.M. "Action, Intention and 'Double Effect'". *Human Life, Action and Ethics Essays by G.E.M. Anscombe* içinde. (Ed.) Mary Geach – Luke Gormally. (Exeter: Imprint Academic, 2005), 196-215.

Anscombe, G.E.M. "The Causation of Action". *Human Life, Action and Ethics Essays by G.E.M. Anscombe* içinde. (Ed.) Mary Geach – Luke Gormally, (Exeter: Imprint Academic, 2005). 82-101.

Anscombe, G.E.M. "Good and Bad Human Action". *Human Life, Action and Ethics Essays by G.E.M. Anscombe* içinde. (Ed.) Mary Geach – Luke Gormally. (Exeter: Imprint Academic, 2005). 184- 195.

Anscombe, G.E.M. "Practical Inference". *Human Life, Action and Ethics Essays by G.E.M. Anscombe* içinde. (Ed.) Mary Geach – Luke Gormally, (Exeter: Imprint Academic, 2005). 102-141.

Anscombe, G.E.M. "Who is Wronged? Philippa Foot on Double Effect". *Human Life, Action and Ethics Essays by G.E.M. Anscombe* içinde. (Ed.) Mary Geach – Luke Gormally. (Exeter: Imprint Academic, 2005). 236-238.

Anscombe, G.E.M. "Modern Ahlak Felsefesi". (Çev.) Mehmet Sabır Şaybak. *Felsefe Dünyası Dergisi* 71 (Temmuz 2020). 281-301.

Aristoteles, *The Nichomachean Ethics*, çev. David Ross, (New York: Oxford University Press, 2009).

Blamey, Jonny – Thompson Jon. *An Analysis of G. E. M. Anscombe's Modern Moral Philosophy*. (London: Routledge, 2017).

Cremaschi, Sergio. "Anscombe on the Philosophy of Psychology as Propaedeutic to Moral Philosophy". *La mente morale. Persone, ragioni, virtù* içinde. (Ed.) Matteo Galletti. (Roma: Edizioni di Storia e Letteratura, 2014). 17-62.

Crisp, Roger. "Does Modern Moral Philosophy Rest on a Mistake?". *Modern Moral Philosophy* içinde. (Ed.) Anthony o Hear. (Cambridge: Cambridge University Press, 2004).

Dağ, Enes. "Philippa Foot'un Çifte Etki Doktrini ve 'Tramvay Problemi': Uygulamalı Etik Açısından 'Ahlaki İkilemler' ve Failin Karar Verme Sorunu". *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 60 (Aralık 2023). 243-257.

Dağ, Enes. "Çağdaş Erdem Erdem Etiği Niçin Elizabeth Anscombe ile Başlar?". *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 26/1 (Mart 2024), 58-76.

Darwall, Stephen. *The Second-Person Standpoint: Morality, Respect, and Accountability*. (London: Harvard University Press, 2006).

Davidson, Donald. "Actions Reasons And Causes". *Essays on Actions and Events* içinde. (New York: Clarendon Press, 2002).

Dennen , David. "Critical Commentary: G.E.M. Anscombe, 'Modern Moral Philosophy'", Yayınlanmamış makale, 2020, URL: https://www.academia.edu/44227907/Critical_Commentary_G_E_M_Anscombe_Modern_Moral_Philosophy. (Erişim Tarihi: 06/08/2023).

Foot, Philippa. "The Problem of Abortion and the Doctrine of the Double Effect". *Virtues and Vices and Other Essays in Moral Philosophy* içinde. (Los Angeles: University of California Press, 1978). 19-32.

Frey, Jennifer. "Revisiting Modern Moral Philosophy". Royal Institute of Philosophy Supplement 87 (Temmuz 2019). 61-83.

Hurka, Thomas. *British Ethical Theorists from Sidgwick to Ewing*. (Oxford: Oxford University Press, 2014).

Hursthouse, Rosalind. "Intention". *Logic, Cause and Action: Essays in Honour of Elizabeth Anscombe* içinde. (Ed.) Roger Teichmann. (New York: Cambridge University Press). 83-105.

Millgram, Elijah (Ed.). *Varieties of Practical Reasoning*. (London: The MIT Press, 2001).

Moran, Richard – Stone, Martin J. "Anscombe on Expression of Intention: An Exegesis". *Essays on Anscombe's Intention* içinde. (Ed.) Anton Ford vd.. (London: Harvard University Press, 2011). 33-75.

Richter, Duncan. *Anscombe's Moral Philosophy*. (Lanham: Lexington Books, 2011).

Rödl, Sebastian. "Two Forms of Practical Knowledge and Their Unity". *Essays on Anscombe's Intention* içinde. (Ed.) Anton Ford vd.. (London: Harvard University Press, 2011). 211-241.

Sandis, Constantine. "Modern Moral Philosophy Before and After Anscombe". *Enrahonar: An International Journal of Theoretical and Practical Reason* 64 (Ocak 2020). 39-62.

Schroeder, William B. "Twentieth-Century Continental Ethics". *A History of Western Ethics* içinde. (Ed.) Lawrence C. Becker – Charlotte B. Becker. (New York-London: Routledge, 2003).

Schwenkler, John. *Anscombe's Intention A Guide*. (New York: Oxford University Press, 2019).

Sidgwick, Henry. *The Methods of Ethics*. 7. Baskı. (London: Palgrave Macmillan 1962).

Smart, J. J. C. – Williams Bernard. *Utilitarianism: for and against*. (New York: Cambridge University Press, 1973).

Stern, Robert. "Divine Commands and Secular Demands: On Darwall on Anscombe on 'Modern Moral Philosophy'". *Mind* 123/492 (Ekim 2014). 1095-1122.

Teichman, Roger. *Philosophy of Elizabeth Anscombe*. (Oxford: Oxford University Press, 2008).

Thompson, Michael. "Anscombe's Intention and Practical Knowledge". *Essays on Anscombe's Intention* içinde. (Ed.) Anton Ford vd.. (London: Harvard University Press, 2011). 198-210.

Vogler, Candace. *Reasonably Vicious*. (London: Harward University Press, 2002).

Wiseman, Rachael. *Routledge Philosophy Guidebook to Anscombe's Intention*. (London: Routledge, 2016).

Zagzebski, Linda. *Exemplarist Moral Theory*. (New York: Oxford University Press, 2017).

ARACILIK, DÜZENLEYİCİLİK VE KOŞULLU SÜREÇ ANALİZLERİ:
TEORİ VE UYGULAMA

Editörler
Selda Örs Özdil
Hakan Koğar

nobel bilimsel

Aracılık, Düzenleyicilik ve Koşullu Süreç Analizleri: Teori ve Uygulama
Editörler: Selda Örs Özdil, Hakan Koğar

Yayın No.: 2014
ISBN: 978-625-393-311-1
E-ISBN: 978-625-393-312-8
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Örs Özdil, Selda., Koğar, Hakan.
Aracılık, Düzenleyicilik ve Koşullu Süreç Analizleri: Teori ve Uygulama / Selda Örs Özdil, Hakan Koğar
1. Basım, X + 292 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-311-1
E-ISBN: 978-625-393-312-8
1. Aracılık Modeli 2. Düzenleyicilik Modeli 3. Koşullu Süreç Analizleri 4. Davranış Bilimleri

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

1. Bölüm
ARACILIK ANALİZİNİN TEMELLERİ **1**
Selda Örs Özdil

1.1. ARACILIK KAVRAMI VE NEDENSELLİK 2
1.2. TEKLİ ARACILIK MODELİ VE DENKLEMLERİ 5
1.3. ARACILIK ETKİSİ BELİRLEME YÖNTEMLERİ 8
1.3.1. Baron ve Kenny (BK) Yöntemi 8
1.3.2. Sobel Testi 10
1.3.3. Güven Aralığı 12
1.3.4. Bootstrap Yöntemi 12
1.4. DOLAYLI ETKİNİN ETKİ BÜYÜKLÜĞÜ 14
1.5. FARKLI ARACILIK MODELLERİ 15
1.5.1. Paralel Çoklu Aracılık Modeli 16
1.5.2. Seri Çoklu Aracılık Modeli 17
1.5.3. Boylamsal Aracılık Modeli 19
1.6. BÖLÜM ÖZETİ 20
KAYNAKÇA 21

2. Bölüm
DÜZENLEYİCİLİK ANALİZİNİN TEMELLERİ **25**
Selda Örs Özdil

2.1. TEKLİ DÜZENLEYİCİLİK MODELİ VE DENKLEMLERİ 26
2.2. DEĞİŞKENLERİN DÖNÜŞTÜRÜLMESİ VE ÇARPIM TERİMİNİN OLUŞTURULMASI 29
2.3. ETKİLEŞİM ETKİSİNİN TEST EDİLMESİNDE KULLANILABİLECEK ANALİZ YÖNTEMLERİ . 32
2.4. ÇEŞİTLİ ETKİLEŞİM TÜRLERİ 33
2.4.1. Güçlendirme Etkisi 34
2.4.2. Zayıflatma Etkisi 34
2.4.3. Tersine Çevirme Etkisi 35
2.5. BASİT EĞİM TESTİ VE JOHNSON–NEYMAN TEKNİĞİ 36
2.6. DÜZENLEYİCİLİK ARAŞTIRMALARINDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN NOKTALAR 37

2.6.1. Düzenleyici Değişken Seçimi ve Kuramsal Temeller 37
2.6.2. Düzenleyicilik Testlerinin İstatistiksel Gücü 40
2.6.2.1. Örneklemin Evreni Temsilliği 40
2.6.2.2. Ölçüm Hatası 41
2.6.2.3. Araştırmanın Doğası 41
2.6.3. Düzenleyicilik Etkisinin Etki Büyüklüğü 42
2.7. BİRDEN FAZLA DÜZENLEYİCİ DEĞİŞKEN İÇEREN MODELLER 43
2.8. ARACILIK VE DÜZENLEYİCİLİK ANALİZİ ARASINDAKİ FARKLAR 45
2.9. BÖLÜM ÖZETİ 47
KAYNAKÇA 47

3. Bölüm
DOĞRUSAL REGRESYON ANALİZİ 49
Esin Yılmaz Koğar

3.1. KORELASYON VE YORDAMA KAVRAMLARI 49
3.2. DOĞRUSAL REGRESYON MODELİ 52
3.2.1. Basit Doğrusal Regresyon Modeli 53
3.2.1.1. Sürekli Bağımsız Değişken Üzerinden Basit Regresyon Analizi Örnek Uygulama 55
3.2.1.2. İki Kategorili Bağımsız Değişken Üzerinden Basit Regresyon Analizi Örnek Uygulama 58
3.2.2. Çoklu Doğrusal Regresyon Modeli 61
3.2.2.1. Çoklu Regresyon Analizi Örnek Uygulama 61
3.3. BÖLÜM ÖZETİ 65
KAYNAKÇA 66

4. Bölüm
TEKLİ ARACILIK ANALİZİ 67
Esin Yılmaz Koğar

4.1. TEKLİ (BASİT) ARACILIK MODELİ 67
4.1.1. Doğrudan, Dolaylı ve Toplam Etkilerin Kestirimi 68
4.2. ARACILIK ETKİSİNİ BELİRLEME YÖNTEMLERİ 70
4.3. TEKLİ ARACILIK ANALİZİNE İLİŞKİN ÖRNEK UYGULAMA 72
4.3.1. SPSS PROCESS Makro Uygulaması 73
4.3.1.1. Sürekli Bağımsız Değişken Üzerinden Tekli Aracılık Analizi 74
4.3.1.2. İki Kategorili Bağımsız Değişken Üzerinden Tekli Aracılık Analizi 82

4.3.2. R Uygulaması 86
4.3.2.1. Sürekli Bağımsız Değişken Üzerinden Tekli Aracılık Analizi 86
4.3.2.2. İki Kategorili Bağımsız Değişken Üzerinden Tekli Aracılık Analizi 87
4.4. BÖLÜM ÖZETİ 87
KAYNAKÇA 88

5. Bölüm
ÇOKLU ARACILIK ANALİZİ 89
Esra Kınay Çiçek

5.1. PARALEL ÇOKLU ARACILIK MODELİ 89
5.1.1. Doğrudan, Dolaylı ve Toplam Etkiler 92
5.1.2. Paralel Çoklu Aracılık Analizi Örnek Uygulaması 95
5.1.2.1. SPSS PROCESS Makro Uygulaması 96
5.1.2.2. R Uygulaması 107
5.2. SERİ ÇOKLU ARACILIK MODELİ 113
5.2.1. Doğrudan, Dolaylı ve Toplam Etkiler 115
5.2.2. Seri Çoklu Aracılık Analizi Örnek Uygulaması 118
5.2.2.1. SPSS PROCESS Makro Uygulaması 119
5.2.2.2. R Uygulaması 130
5.3. BÖLÜM ÖZETİ 136
KAYNAKÇA 137

6. Bölüm
BOYLAMSAL ARACILIK ANALİZİ 139
Cansu Ayan

6.1. BOYLAMSAL ARACILIK MODELLERİNİN TEMEL ÖZELLİKLERİ 139
6.2. ÜÇ TEMEL KAVRAM: KARARLILIK, DURAĞANLIK VE DENGE 143
6.3. BOYLAMSAL ARACILIK MODELLERİ 145
6.3.1. Çoklu Regresyona Dayalı Yöntemler 145
6.3.1.1. Fark Puanlarına Dayalı Çoklu Regresyon Tekniği 145
6.3.1.2. Kovaryansa Dayalı Çoklu Regresyon Tekniği 146
6.3.1.3. Artık Puanlarının Farkına Dayalı Çoklu Regresyon Tekniği 148
6.3.2. Yapısal Eşitlik Modeline Dayalı Yöntemler 148
6.3.2.1. Otoregresif Model I. 149
6.3.2.2. Otoregresif Model II. 151
6.3.2.3. Otoregresif Model III. 152

6.4. PROCESS MAKRO İLE BOYLAMSAL ARACILIK ANALİZİNE İLİŞKİN ÖRNEK UYGULAMA 153
6.4.1. Araştırma Problemi 154
6.4.2. Analiz Çıktıları ve Yorumları 161
6.5. MPLUS İLE BOYLAMSAL ARACILIK ANALİZİNE İLİŞKİN ÖRNEK UYGULAMA 164
6.5.1. Araştırma Problemi 165
6.5.2. Otoregresif Model I Analiz Çıktıları ve Yorumları 169
6.5.3. Otoregresif Model II Analiz Çıktıları ve Yorumları 174
6.6. BÖLÜM ÖZETİ 176
KAYNAKÇA 179

7. Bölüm
TEKLİ VE ÇOKLU DÜZENLEYİCİLİK ANALİZİ 181
Neslihan Tuğçe Özyeter

7.1. DÜZENLEYİCİLİK MODELLERİ 181
7.1.1. Tekli Düzenleyicilik Modeli 182
7.1.2. Çoklu Düzenleyicilik Modeli 183
7.1.3. Çok Kategorili Değişkenlerle Düzenleyicilik Modeli 184
7.1.3.1. Çok Kategorili Bağımsız Değişkenle Düzenleyicilik Modeli 185
7.1.3.2. Çok Kategorili Düzenleyici Değişkenle Düzenleyicilik Modeli 186
7.2. ETKİLEŞİM ETKİSİNİN İNCELENMESİ 187
7.3. ETKİ BÜYÜKLÜĞÜ 187
7.4. DÜZENLEYİCİLİK ANALİZİYLE İLGİLİ ÖNEMLİ TARTIŞMALAR 188
7.5. DÜZENLEYİCİLİK ANALİZİ ÖRNEK UYGULAMALARI 190
7.5.1. Tekli Düzenleyicilik Analizi Örneği 198
7.5.1.1. SPSS PROCESS Makro Uygulaması 199
7.5.1.2. R Uygulaması 206
7.5.2. Çoklu Düzenleyicilik Analizi Örneği 209
7.5.2.1. SPSS PROCESS Makro Uygulaması 210
7.5.2.2. R Uygulaması 217
7.5.3. Çok Kategorili Düzenleyici Değişkenle Düzenleyicilik Analizi Örneği 219
7.5.3.1. SPSS PROCESS Makro Uygulaması 220
7.5.3.2. R Uygulaması 225
7.5.4. Çok Kategorili Bağımsız Değişkenle Düzenleyicilik Analizi Örneği 227
7.5.4.1. SPSS PROCESS Makro Uygulaması 228
7.5.4.2. R Uygulaması 232

7.6. BÖLÜM ÖZETİ 233
KAYNAKÇA 233

8. Bölüm
KOŞULLU SÜREÇ ANALİZLERİ 235
Hakan Koğar

8.1. GÜNCEL LİTERATÜRDEN ÖRNEK BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR 237
8.2. BİRİNCİ AŞAMA MODELİ (MODEL 7) 240
8.2.1. Modelin Tanımlanması 240
8.2.2. SPSS PROCESS Makro Uygulaması 241
8.2.2.1. SPSS PROCESS Makro Kodu ve Açıklamaları 242
8.2.2.2. SPSS Çıktı Dosyası ve Bu Çıktıya Ait Yorumlar 243
8.3. İKİNCİ AŞAMA MODELİ (MODEL 14) 248
8.3.1. Modelin Tanımlanması 248
8.3.2. SPSS PROCESS Makro Uygulaması 249
8.3.2.1. SPSS PROCESS Makro Kodu ve Açıklamaları 249
8.3.2.2. SPSS Çıktı Dosyası ve Bu Çıktıya Ait Yorumlar 251
8.3.3. İkinci Aşama Modeli İçin R Makro Kodu ve Açıklamaları 255
8.4. BİRİNCİ VE İKİNCİ AŞAMA MODELİ (MODEL 58) 256
8.4.1. Modelin Tanımlanması 256
8.4.2. SPSS PROCESS Makro Uygulaması 258
8.4.2.1. SPSS PROCESS Makro Kodu ve Açıklamaları 258
8.4.2.2. SPSS Çıktı Dosyası ve Bu Çıktıya Ait Yorumlar 259
8.5. ÇOKLU ARACI DEĞİŞKENE SAHİP KOŞULLU SÜREÇ MODELİ (MODEL 7) 265
8.5.1. Modelin Tanımlanması 265
8.5.2. SPSS PROCESS Makro Uygulaması 267
8.5.2.1. SPSS PROCESS Makro Kodu ve Açıklamaları 268
8.5.2.2. SPSS Çıktı Dosyası ve Bu Çıktıya Ait Yorumlar 269
8.6. ÇOKLU DÜZENLEYİCİ DEĞİŞKENE SAHİP KOŞULLU SÜREÇ MODELİ (MODEL 21) 277
8.6.1. Modelin Tanımlanması 277
8.6.2. SPSS PROCESS Makro Uygulaması 278
8.6.2.1. SPSS PROCESS Makro Kodu ve Açıklamaları 279
8.6.2.2. SPSS Çıktı Dosyası ve Bu Çıktıya Ait Yorumlar 280
8.7. BÖLÜM ÖZETİ 286
KAYNAKÇA 287

YAZARLAR HAKKINDA 289

1. Bölüm

ARACILIK ANALİZİNİN TEMELLERİ

Selda Örs Özdil

Bu bölümde davranış bilimleri başta olmak üzere birçok alanda sıklıkla kullanılan aracılık analizi ele alınmıştır. Aracılık ve nedensellik kavramı açıklanmış, aracılık modelleri ve denklemleri, aracılık belirleme yöntemleri, bu yöntemlerin sınırlılıkları ve üstünlükleri tartışılmıştır. Ayrıca diğer bölümlerde ayrıntılarıyla açıklanan farklı aracılık modellerine kısaca yer verilmiştir. Aracı değişkenin ne olduğunun ve aracı değişken varlığının nasıl belirlenebileceğinin teorik temellerinin anlaşılması diğer bölümlerdeki örnek uygulamaların anlaşılması açısından önemlidir.

Sosyal bilimler ve davranış bilimleri gibi alanlarda yapılan araştırmaların en önemli amaçlarından biri değişkenler arasındaki ilişkileri, bu ilişkilerin karmaşıklığını ve değişkenlerin birbiri üzerindeki etkilerini anlamaktır. Birçok alanda araştırmacıların odak noktası sadece bir etkinin, ilişkinin ya da iki grubun birbirinden farklı olup olmadığının belirlenmesinden ziyade değişkenler arasındaki ilişkilerin ya da etkilerin nasıl, ne şekilde, hangi yoldan, ne zaman, hangi koşullar altında oluştuğunu belirlemek, değişkenlerin işleyişlerini araştırmak üzerinde yoğunlaşmaktadır. Özellikle davranış bilimleri başta olmak üzere diğer birçok alanda, bir değişkenin diğerini etkilediği süreç, mekanizma ve bu süreç veya mekanizmanın nasıl ortaya çıkacağını etkileyen koşulları belirlemeye yönelik araştırma sorularında artan bir eğilim olmuştur. Son yıllarda ise bazı araştırmacılar ve yöntem bilimciler yalnızca **nasıl ya da ne zaman** sorularını yanıtlamaya odaklanan bir araştırmanın eksik kalacağını **nasıl ve ne zaman** sorularının birlikte ele alınmasının önemli olduğunu vurgulamaktadır (Hayes, 2022). **Nasıl** sorusu genellikle **Aracılık Analizi (Mediation analysis)**, **ne zaman** sorusu **Düzenleyicilik Analizi (Moderation analysis)**, **nasıl ve ne zaman** sorusu ise **koşullu süreç analizi (Conditional process analysis)** ile yanıtlanır. Bu soruları yanıtlamak amacıyla oluşturulan araştırmaların verilerini analiz etme yaklaşımları bu kitabın konusunu oluşturmaktadır.

Aracılık analizi, bir *X* değişkeninin *Y* üzerindeki etkisinin *M* değişkeni aracılığıyla iletilebilme durumunu belirlemek için kullanılır. Şekil 1.1'deki A modeli, bağımsız bir *X* değişkeninin tek bir aracı değişken olan *M* vasıtasıyla bağımlı bir *Y*

lır. Aracı değişkenlerin nedensel olarak birbirini etkilemediği durumdaki modeller paralel çoklu aracılık modeli, aracı değişkenlerin nedensel olarak bağlantılı olduğu durumdaki modeller ise seri çoklu aracılık modeli olarak adlandırılır. Bunun yanı sıra seri ve paralel aracı değişkenlerin birlikte yer aldığı modeller de kurulabilir.

Aracı değişken analizi temel olarak regresyon analizine dayanmaktadır. Genellikle aracılık hipotezlerini test etmek için Baron ve Kenny (1986) tarafından önerilen nedensel adım yaklaşımı kullanılsa da son yıllarda bu yöntemin bazı dezavantajları olduğu ortaya konulmuş ve Sobel testi, güven aralıklarının belirlenmesi, bootstrap yöntemi gibi yöntemlerin kullanılması önerilmiştir. Aracılık etkisinin anlamlılığının test edilmesinin yanı sıra aracılık etkisinin etki büyüklüğünün de hesaplanması ve yorumlanması önemlidir.

KAYNAKÇA

Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology, 51*(6), 1173-1182. https://doi.org/10.1037//0022-3514.51.6.1173

Breckler, S. J. (1990). Applications of covariance structure modeling in psychology: Cause for concern? *Psychological Bulletin, 107*(2), 260–273. https://doi.org/10.1037/0033-2909.107.2.260

Burmaoğlu, S., Polat, M. ve Meydan, C. H. (2013). Örgütsel davranış alanında ilişkisel analiz yöntemleri ve Türkçe yazında aracılık modeli kullanımı üzerine bir inceleme. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13*(1), 13-26.

Caron, P. O., & Valois, P. (2018). A computational description of simple mediation analysis. *The Quantitative Methods for Psychology, 14*(2), 147-158. https://doi.org/10.20982/tqmp.14.2.p147

Cheung, G. W., & Lau, R. S. (2008). Testing mediation and suppression effects of latent variables: Bootstrapping with structural equation models. *Organizational Research Methods, 11*(2), 296-325. https://doi.org/10.1177/1094428107300343

Cole, D. A., & Maxwell, S. E. (2003). Testing mediational models with longitudinal data: Questions and tips in the use of structural equation modeling. *Journal of Abnormal Psychology, 112*(4), 558–577. https://doi.org/10.1037/0021-843X.112.4.558

Collins, L. M., Graham, J. W., & Flaherty, B. P. (1998). An alternative framework for defining mediation. *Multivariate Behavioral Research, 33*(2), 295-312. https://doi.org/10.1207/s15327906mbr3302_5

Fairchild, A. J., & MacKinnon, D. P. (2009). A general model for testing mediation and moderation effects. *Prevention Science, 10*(2), 87-99. https://doi.org/10.1007/s11121-008-0109-6

Frazier, P. A., Tix, A. P., & Barron, K. E. (2004). Testing moderator and mediator effects in counseling psychology research. *Journal of Counseling Psychology, 51*(1), 115-134. https://doi.org/10.1037/0022-0167.51.1.115

Gonzalo Silvestre T., & Ubillos Landa, S. (2016). Women, physical activity, and quality of life: Self-concept as a mediator. *The Spanish Journal of Psychology, 19*, 1-9. https://doi.org/10.1017/sjp.2016.4

Hayes, A. F. (2009). Beyond Baron and Kenny: Statistical mediation analysis in the new millenium. *Communication Monographs, 76*(4), 408-420. http://dx.doi.org/10.1080/03637750903310360

Hayes, A. F. (2018). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach* (2nd ed.). The Guilford Press.

Hayes, A. F. (2022). *An introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach* (3th ed.). The Guilford Press.

Hayes, A. F., & Preacher, K. J. (2014). Statistical mediation analysis with a multicategorical independent variable. *British Journal of Mathematical and Statistical Psychology, 67*(3), 451-470. https://doi.org/10.1111/bmsp.12028

Iacobucci, D. (2008). *Mediation analysis.* Sage.

Igartua, J. J., & Hayes, A. F. (2021). Mediation, moderation, and conditional process analysis: Concepts, computations, and some common confusions. *The Spanish Journal of Psychology, 24*, https://doi.org/10.1017/SJP.2021.46

Jose, P. E. (2013). *Doing statistical mediation and moderation*. The Guilford Press.

Judd, C. M., & Kenny, D. A. (1981). Process analysis: Estimating mediation in treatment evaluations. *Evaluation Review, 5*(5), 602-619. https://doi.org/10.1177/0193841X8100500502

Kenny, D. A., Kashy, D., & Bolger, N. (1998). Data analysis in social psychology. In D. Gilbert, S. T. Fiske, and G. Lindzey (Eds.), *Handbook of social psychology* (4th ed., pp. 233-265). McGraw-Hill.

Lemardelet, L., & Caron, P. O. (2022). Illustrations of serial mediation using PROCESS, Mplus and R. *The Quantitative Methods for Psychology, 18* (1), 66-90. https://doi.org/10.20982/tqmp.18.1.p066

MacKinnon, D. P. (2008). *Introduction to statistical mediation analysis*. Lawrence Erlbaum Associates.

MacKinnon, D. P., & Dwyer, J. H. (1993). Estimating mediated effects in prevention studies. *Evaluation Review, 17*(2), 144-158. https://doi.org/10.1177/0193841X9301700202

MacKinnon, D. P., Fairchild, A. J., & Fritz, M. S. (2007). Mediation analysis. *Annual Review of Psychology, 58*(1), 593-614. https://doi.org/10.1146/annurev.psych.58.110405.085542

MacKinnon, D. P., Krull, J. L., & Lockwood, C. M. (2000). Equivalence of the mediation, confounding, and suppression effect. *Prevention Science 2000, 1*(4) , 173- 181. https://doi.org/10.1023/a:1026595011371

MacKinnon, D. P., Lockwood, C. M., Hoffman, J. M., West, S. G., & Sheets, V. (2002). A comparison of methods to test mediation and other intervening variable effects. *Psychological Methods, 7*(1), 83-104. https://doi.org/10.1037/1082-989x.7.1.83

MacKinnon, D. P., Warsi, G., & Dwyer, J. H. (1995). A simulation study of mediated effect measures. Multivariate Behavioral Research, 30(1), 41-62. https://doi.org/10.1207/s15327906mbr3001_3

Mallinckrodt, B., Abraham, W. T., Wei, M., & Russell, D. W. (2006). Advances in testing the statistical significance of mediation effects. *Journal of Counseling Psychology, 53*(3), 372-378. https://doi.org/10.1037/0022-0167.53.3.372

Maxwell, S. E., Cole, D. A., & Mitchell, M. A. (2011). Bias in cross-sectional analyses of longitudinal mediation: Partial and complete mediation under an autoregressive model. *Multivariate Behavioral Research, 46*(5), 816–841. https://doi.org/10.1080/00273171.2011.606716

Örs Özdil, S. (2017). *Tekli ve çoklu aracılık modellerinde aracı değişken etkisinin BK, Sobel, bootstrap yöntemleriyle karşılaştırılması (PISA 2012 matematik okuryazarlığı).* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi.

Örs Özdil, S., & Kutlu, Ö. (2019). Investigation of the mediator variable effect using BK, Sobel and bootstrap methods (Mathematical literacy case). *International Journal of Progressive Education, 15*(2), 30-43. https://doi.org/10.29329/ijpe.2019.189.3

Pardo, A., & Román, M. (2013). Reflections on the Baron and Kenny model of statistical mediation. *Anales de Psicología, 29*(2), 614-623. http://dx.doi.org/10.6018/analesps.29.2.139241

Preacher, K. J., & Hayes, A. F. (2004). SPSS and SAS procedures for estimating indirect effects in simple mediation models. *Behavior Research Methods, Instruments, & Computers, 36*, 717-731. https://doi.org/10.3758/BF03206553

Preacher, K. J., & Hayes, A. F. (2008). Asymptotic and resampling strategies for assessing and comparing indirect effects in multiple mediator models. Behavior Research Methods, 40(3), 879-891. https://doi.org/10.3758/brm.40.3.879

Preacher, K. J., & Leonardelli, G. J. (2010). *Calculation for the Sobel test: An interactive calculation tool for mediation tests.* http://www.quantpsy.org/sobel/sobel.htm

Rucker, D. D., Preacher, K. J., Tormala, Z. L., & Petty, R. E. (2011). Mediation analysis in social psychology: Current practices and new reccommendations. *Social and Personality Compass, 5*(6), 359-371. https://doi.org/10.1111/j.1751-9004.2011.00355.x

Shrout, P. E., & Bolger, N. (2002). Mediation in experimental and nonexperimental studies: New procedures and recommendations. *Psychological Methods, 7*(4), 422- 445. https://doi.org/10.1037//1082-989X.7.4.422

Sobel, M. E. (1982). Asymptotic confidence intervals for indirect effects in structural equation models. *Sociological Methodology*, *13*, 290-312. American Sociological Association. https://doi.org/10.2307/270723

Soper, D. (2006). *Calculator: Sobel test for the significance of mediation.*https://www.danielsoper.com/statcalc/calculator.aspx?id=31

Soper, D. (2015). *Significance of mediation (Sobel test) calculator.*https://www.analytics-calculators.com/calculator.aspx?id=31

Şimşek, Ö. F. (2007). *Yapısal eşitlik modellemesine giriş: Temel ilkeler ve LISREL uygulamaları*. Ekinoks Yayınları.

Taylor, A. B., MacKinnon, D. P., & Tein, J. Y. (2008). Tests of three-path mediated effect. *Organizational Research Methods, 11*(2), 241-269. https://doi.org/10.1177/1094428107300344

Victoria University of Wellington (2013). *Online medgraph computation.*https://psychology.victoria.ac.nz/medgraph/onlinecomp.php

Wu, A. D., & Zumbo, B. D. (2008). Understanding and using mediators and moderators. *Social Indicators Research, 87*, 367-392. https://doi.org/10.1007/s11205-007-9143-1

Zhao, X., Lynch Jr., J. G., & Chen, Q. (2010). Reconsidering Baron and Kenny: Myths and truths about mediation analysis. *Journal of Consumer Research, 37*(2), 197-206. https://doi.org/10.1086/651257

2. Bölüm

DÜZENLEYİCİLİK ANALİZİNİN TEMELLERİ

Selda Örs Özdil

Araştırmacılar yaygın olarak değişkenler arasındaki nedensel ilişkileri araştırmakla birlikte iki değişken arasındaki nedensel ilişkinin ötesine geçerek nedensel ilişkinin büyüklüğünü ve yönünü neyin değiştirdiğini merak etmektedirler. Bu bölümde değişkenler arasındaki ilişkinin yönünü ve/veya gücünü etkileyen değişkenlerin belirlenmesine olanak sağlayan düzenleyicilik analizi ele alınmıştır. Öncelikle tek değişkenli düzenleyicilik modeli ve denklemlerine yer verilmiş ardından değişkenlerin dönüştürülmesine ve çarpım teriminin oluşturulmasına ilişkin alan yazındaki farklı görüşler ele alınmış, düzenleyicilik etkisinin test edilmesinde kullanılabilecek farklı yaklaşımlar açıklanmıştır. Düzenleyicilik analizinin temelleri tartışıldıktan sonra düzenleyicilik araştırmalarında dikkat edilmesi gereken noktalar üzerinde durulmuş ve birden fazla düzenleyici değişkenin yer aldığı modellere kısaca yer verilmiştir. Son olarak aracılık analizi ile düzenleyicilik analizi arasındaki farklar özetlenerek bölüm sonlandırılmıştır.

Bölüm 1'de bahsedildiği üzere psikoloji, sosyal bilimler, sağlık bilimleri gibi çeşitli alanlarda yapılan araştırmalarda yaygın olarak değişkenler arasındaki nedensel ilişkiler araştırılmaktadır. Araştırmacılar genellikle iki değişken arasındaki nedensel ilişkinin ötesine geçerek bu ilişkiye neyin aracılık ettiğini ve nedensel ilişkinin büyüklüğünü ve yönünü neyin değiştirdiğini anlamaya çalışırlar (Frazier vd., 2004). Aracı ve düzenleyici değişkenler bu tür sorulara yanıt bulmamızı sağlayan iki kavramdır. Daha önce ayrıntılarıyla ele alınan aracı değişken, neden ve sonuç değişkenini birbirine bağlayan üçüncü bir değişken iken düzenleyici değişken ise nedensel etkiyi değiştiren üçüncü bir değişkendir. Daha önceki bölümlerde aracı değişken, aracı değişken modelleri ve aracılık analizi ayrıntılarıyla ele alınmıştı. Bu bölümde ise düzenleyici değişken kavramı, modelleri ve düzenleyicilik analizinin kuramsal temelleri açıklanmıştır.

Aracılık ve düzenleyicilik analizi bölümlerinin aksine, koşullu süreç analizinin kuramsal temelleri bu bölümlerdeki gibi ayrı bir bölümde genel hatlarıyla ele alınmamıştır. Çünkü koşullu bir süreç modelinin matematiği ve denklemleri büyük ölçüde modelin aldığı biçime bağlıdır ve hâlihazırda pek çok model vardır. Bu nedenle Bölüm 8'de alan yazında sıklıkla tercih edilen modeller üzerinden açıklamalar yapılmış ve uygulama adımlarına yer verilmiştir.

2.9. BÖLÜM ÖZETİ

Düzenleyici değişken, bağımsız bir değişken *(X)* ile bağımlı bir değişken (*Y*) arasındaki ilişkinin yönünü ve/veya gücünü etkileyen kategorik veya sürekli bir değişkendir. İstatistiksel olarak düzenleyicilik, bağımsız bir değişken (*X*) ile bağımlı değişken (*Y*) arasındaki ilişkinin bir düzenleyici değişkenin (*W*) değerine göre değişmesidir. İki değişken arasındaki ilişkinin üçüncü bir değişkene göre değişip değişmediğini belirlemek için düzenleyicilik analizi yapılır. Aralarında küçük farklar olsa da alan yazında düzenleyicilik etkisi etkileşim/etkileşim etkisi olarak da geçmektedir. Düzenleyici değişken analizinde, regresyon denkleminde bağımlı değişkeni tahmin eden bağımsız değişken, düzenleyici değişken ve bu iki değişkenin çarpımından oluşan değişken olmak üzere üç değişken yer alır. Etkileşim etkisi, bağımsız ve düzenleyici değişken kontrol edildiğinde bu iki değişkenin çarpımından oluşan değişkenin regresyon katsayısının anlamlı olmasıyla belirlenir. Etkileşim etkisini test etmeden önce bağımsız ve düzenleyici değişkenlerin dönüştürülmesi (kategorik değişkenlerin kodlanması, sürekli değişkenlerin merkezîleştirilmesi ve/veya standartlaştırılması vb.), çarpım teriminin oluşturulması gibi bazı düzenlemelerin yapılması gerekebilir. Etkileşim etkisinin belirlenmesinde basit eğim testi, Johnsan-Neyman tekniği gibi yöntemler mevcuttur. Analiz sonucunda etkileşim etkisinin anlamlı çıkması etkileşim etkisinin şeklinin nasıl olduğunu yorumlamak için yeterli değildir. Bir etkileşim etkisinin anlamlı olduğu belirlendikten sonra etkileşim etkisinin grafiğinin de çizilip yorumlanması, etkileşim etkisinin etki büyüklüğünün hesaplanması önemlidir.

KAYNAKÇA

Aguinis, H., Edwards, J. R., & Bradley, K. J. (2017). Improving our understanding of moderation and mediation in strategic management research. *Organizational Research Methods, 20*(4), 665–685. https://doi.org/10.1177/1094428115627498

Aguinis, H., Beaty, J. C., Boik, R. J., & Pierce, C. A. (2005). Effect size and power in assessing moderating effects of categorical variables using multiple regression: A 30-year review. *Journal of Applied Psychology, 90*(1), 94–107. https://doi.org/10.1037/0021-9010.90.1.94

Aiken, L. S., & West, S. G. (1991). *Multiple regression: Testing and interpreting interactions*. Sage Publications, Inc.

Andersson, U., Cuervo-Cazurra, A., & Nielsen, B. B. (2014). From the Editors: Explaining interaction effects within and across levels of analysis. *Journal of International Business Studies, 45*, 1063–1071. https://doi.org/10.1057/jibs.2014.50

Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology, 51*(6), 1173-1182. https://doi.org/10.1037//0022-3514.51.6.1173

Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences*. Lawrence Erlbaum.

Cohen, J., Cohen, P., West, S. G., & Aiken, L. S. (2003). *Applied multiple regression/correlation analysis for the behavioral sciences (3rd ed.).* Lawrence Erlbaum.

Dawson, J. F. (2014). Moderation in management research: What, why, when and how. *Journal of Business and Psychology, 29*, 1-19. https://doi.org/10.1007/s10869-013-9308-7

Dawson, J. F., & Richter, A. W. (2006). Probing three-way interactions in moderated multiple regression: Development and application of a slope difference test. *Journal of Applied Psychology, 91*(4), 917–926. https://doi.org/10.1037/0021-9010.91.4.917

Fairchild, A. J., & MacKinnon, D. P. (2009). A general model for testing mediation and moderation effects. *Prevention Science, 10*(2), 87-99. https://doi.org/10.1007/s11121-008-0109-6

Fraenkel, J. R., Wallen, N. E., & Hyun, H. H. (2012). How to design and evaluate research in education (8th ed.). Mc Graw Hill.

Frazier, P. A., Tix, A. P., & Barron, K. E. (2004). Testing moderator and mediator effects in counseling psychology research. *Journal of Counseling Psychology, 51*(1), 115-134. https://doi.org/10.1037/0022-0167.51.1.115

Gardner, R. G., Harris, T. B., Li, N., Kirkman, B. L., & Mathieu, J. E. (2017). Understanding "It depends" in organizational research: A theory-based taxonomy, review, and future research agenda concerning ınteractive and quadratic relationships. *Organizational Research Methods, 20*(4), 1-29. https://doi.org/10.1177/1094428117708856

Hayes, A. F. (2018). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach* (2nd ed.). The Guilford Press.

Hayes, A. F. (2012). PROCESS: A versatile computational tool for observed variable mediation, moderation, and conditional process modeling. http://www.afhayes.com/public/process 2012.pdf

Hayes, A. F., & Matthes, J. (2009). Computational procedures for probing interactions in OLS and logistic regression: SPSS and SAS implementations. *Behavior Research Methods, 41*, 924-936. https://doi.org/10.3758/BRM.41.3.924

Jose, P. E. (2013). *Doing statistical mediation and moderation*. The Guilford Press.

Jose, P. E. (2013). *ModGraph-I: A programme to compute cell means for the graphical display of moderational analyses: The internet version, Version 3.0.* Victoria University of Wellington, https://psychology.victoria.ac.nz/modgraph/

Kenny, D. A. (2018). *Moderator Variables: Introduction* https://davidakenny.net/cm/moderation.htm

MacKinnon, D. P. (2008). *Introduction to statistical mediation analysis*. Lawrence Erlbaum Associates.

Memon, M. A., Cheah, J., Ramayah, T., Ting, H., Chuah, F., & Cham, T. H. (2019). Moderation analysis: Issues and guidelines. *Journal of Applied Structural Equation Modeling, 3*(1). https://doi.org/10.47263/jasem.3(1)01

Preacher, K. J., Curran, P. J., & Bauer, D. J. (2006). Computational tools for probing interaction effects in multiple linear regression, multilevel modeling, and latent curve analysis. *Journal of Educational and Behavioral Statistics, 31*, 437-448. https://doi.org/10.3102/1076998603100443

West, S. G., Aiken, L. S., & Krull, J. L. (1996). Experimental personality designs: Analyzing categorical by continuous variable interactions. *Journal of Personality, 64*(1), 1–49. https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1996.tb00813.x

Wu, A. D., & Zumbo, B. D. (2008). Understanding and using mediators and moderators. *Social Indicators Research, 87*, 367-392. https://doi.org/10.1007/s11205-007-9143-1

3. Bölüm

DOĞRUSAL REGRESYON ANALİZİ

Esin Yılmaz Koğar

Bu bölümde; korelasyon ve yordama kavramları, doğrusal regresyon ile basit ve çoklu doğrusal regresyon modelleri tanıtılmıştır. Regresyon modeli, bağımlı değişken ile bir veya daha fazla bağımsız değişken arasındaki ilişkiyi değerlendirmek için kullanılan istatistiksel bir tekniktir. Model; bağımsız değişken sayısı bir ise basit, birden fazla ise çoklu regresyon modeli olarak isimlendirilir. Bu bölümde her iki model için de SPSS üzerinden uygulamaların nasıl gerçekleştirileceğine ilişkin örneklere yer verilmiştir. Bu kitapta anlatılan aracı ve düzenleyici değişken analiz yöntemlerinin temelleri regresyona dayalı olduğu için doğrusal regresyonun anlaşılması oldukça önemlidir.

3.1. KORELASYON VE YORDAMA KAVRAMLARI

Korelasyon katsayısı, değişkenler arasındaki ilişkinin gücünü ve ilişkinin yönünü belirleyen ve –1 ile +1 arasında değer alan bir istatistiktir. İşaret, değişkenler arasındaki ilişkinin yönünü belirtirken sayının mutlak değerce 1'e yakınlığı ise ilişkinin gücünü gösterir. Değişkenlerin aldıkları değerler arasında belirgin bir düzen olmadığında korelasyon değeri 0'a yakın olur. Korelasyon katsayı için .90 ve üzeri değerler çok yüksek, .70 ile .90 arası değerler yüksek, .50 ile .70 arası değerler orta, .30 ile .50 arası değerler düşük, .30 ve altı değerler ise önemsiz ilişkiyi göstermektedir (Hinkle vd., 2003).

İki değişken arasındaki ilişkiyi incelemek için koordinat düzleminde değişkenlerden biri x-eksenine, diğeri ise y-eksenine yerleştirilerek saçılım grafiği (scatterplot) oluşturulabilir. Bu grafik, ilişkinin gücü ve yönü hakkında bilgi vermenin yanı sıra ilişkinin doğrusal olup olmadığı hakkında da bilgi sunar. Bu kısımda bir saçılım grafiği oluşturma örneği göstermek için TIMSS 2019 yılına ait Türkiye 4. sınıf örnekleminden düzenlenen bir veri seti kullanılmıştır. "**regresyon.sav**" isimli veri setinde yer alan değişkenler şu şekildedir: öğrenci ID'leri "ID", matematik

Model uyumu için R, R^2, $AdjR^2$, $SS_{residual}$, $MS_{residual}$, kestirimin standart hatası gibi istatistikler kullanılır. Önemlilik testleri için ise F ve t istatistiğinden faydalanılır. F istatistiği kurulan modelin istatistiksel olarak önemli olup olmadığını gösterirken t istatistiği modele alına her bir bağımsız değişkene ilişkin kısmi regresyon katsayısının önemini test eder. Kullanılan değişkenler ve tüm bu istatistikler üzerinden bir regresyon modelinin nasıl tahmin edileceğini ve yorumlanacağını anlamak, bu kitabın diğer bölümlerini anlamak için oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

Anderson, D. R., Sweeney, D. J., & Williams, T. A. (2008). *Statistics for business and economics* (10th Edition). Thompson South-Western.

Faraway, J. J. (2000). *Practical regression and Anova using R.* http://103.62.146.201:8081/jspui/bitstream/1/4700/1/Practical%20Regression%20and%20Anova%20using%20R.pdf

Hayes, A. (2022). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach* (Third edition). New York/London:The Guilford Press.

Heumann, C., & Shalabh, M. S. (2016). *Introduction to statistics and data analysis*. Springer.

Hinkle, D. E., Wiersma, W., & Jurs, S. G. (2003). Applied statistics for the behavioral sciences. (5th ed.). Boston: Houghton Mifflin.

Verma, J. P. & Abdel-Salam, A. S. G. (2019). *Testing statistical assumptions in research.* USA: John Wiley & Sons, Inc.

4. Bölüm

TEKLİ ARACILIK ANALİZİ

Esin Yılmaz Koğar

Bu bölümde öncelikle Bölüm 1'de ayrıntılarıyla anlatılan aracılık modellerinden bir bağımsız, bir aracı ve bir bağımlı değişkenden oluşan tekli aracılık modelinin kuramsal temelleri özetlenmiştir. Ayrıca bağımsız değişkeninin bağımlı değişken üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkilerine ilişkin bilgilere ve aracılık etkisini belirleme yöntemlerine yer verilmiştir. Bağımsız değişkenin sürekli ve iki kategorili olduğu iki ayrı duruma ilişkin örnek uygulamalar SPSS PROCESS makro eklentisi ve R yazılımı üzerinden gösterilmiş ve aracılık etkisi için yapılabilecek çıkarımlar tartışılmıştır.

4.1. TEKLİ (BASİT) ARACILIK MODELİ

Aracılık modeli, bağımsız değişkenin (*X*) etkisini aracı (*M*) değişken aracılığıyla bağımlı değişkene (*Y*) nasıl ve neden aktardığını anlamak için kullanılır. Bu modelde **aracılık etmek (mediate)** kelimesiyle, aracı değişkenin diğer iki değişkenin arasında durması ve birinin etkisinin diğerine bu değişken yoluyla aktarılması ifade edilmektedir (Jose, 2013). Yani aracı değişken en temelde bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiyi açıklamaya yardımcı olan başka bir değişkendir. En genel aracılık modeli, kavramsal olarak Şekil 4.1'deki gibi gösterilmektedir.

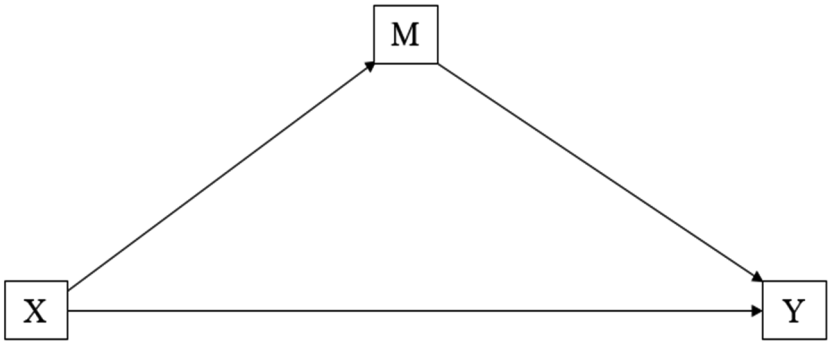

Şekil 4.1. Tekli aracılık modelinin kavramsal gösterimi

KAYNAKÇA

Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology, 51*(6), 1173–1182.

Demming, C. L., Jahn, S., & Boztuğ, Y. (2017). Conducting mediation analysis in marketing research. *Marketing: ZFP–Journal of Research and Management, 39*(3), 76-93.

Fairchild, A. J., MacKinnon, D. P., Taborga, M. P., & Taylor, A. B. (2009). R^2 effect-size measures for mediation analysis. *Behavior research methods, 41*(2), 486-498.

Frazier, P. A., Tix, A. P., & Barron, K. E. (2004). Testing moderator and mediator effects in counseling psychology research. *Journal of Counseling Psychology, 51*, 115-134.

Hayes, A. F. (2009). Beyond Baron and Kenny: Statistical mediation analysis in the new millennium. *Communication Monographs, 76*(4), 408–420.

Hayes, A. (2022). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach* (Third edition). New York/London:The Guilford Press.

Hayes, A. F., & Rockwood, N. J. (2017). Regression-based statistical mediation and moderation analysis in clinical research: Observations, recommendations, and implementation. *Behaviour Research and Therapy, 98,* 39–57.

Iacobucci, D. (2008). *Mediation analysis*. Thousand Oaks: Sage Publications.

Jose, P. E. (2013). *Doing statistical mediation and moderation*. New York: Guilford Press.

MacKinnon, D. P. (2008). *Introduction to statistical mediation analysis*. Routledge.

MacKinnon, D. P., Lockwood, C. M., Hoffman, J. M., West, S. G., & Sheets, V. (2002). A comparison of methods to test mediation and other ıntervening variable effects. *Psychological Methods, 7*(1), 83–104.

MacKinnon, D. P., Warsi, G., & Dwyer, J. H. (1995). A simulation study of mediated effect measures. *Multivariate Behavioral Research, 30*, 41–62.

Miočević, M., O'Rourke, H. P., MacKinnon, D. P., & Brown, H. C. (2018). Statistical properties of four effect-size measures for mediation models. *Behavior Research Methods,* 50, 285-301.

Preacher, K. J., & Kelley, K. (2011). Effect size measures for mediation models: Quantitative strategies for communicating indirect effects. *Psychological Methods, 16*, 93–115.

Rucker, D. D., Preacher, K. J., Tormala, Z. L., & Petty, R. E. (2011). Mediation analysis in social psychology: Current practices and new rRecommendations. *Social and Personality Psychology Compass, 5*(6), 359–371.

Sari, R. L., & Seniati, A. N. L. (2020). The role of job satisfaction as mediator between work-life balance and organizational commitment among lecturers. Psychology and Education, 57(2), 106-110.

Shrout, P. E., & Bolger, N. (2002). Mediation in experimental and nonexperimental studies: New procedures and recommendations. *Psychological Methods,* 7(4), 422–445. http://doi.org/10.1037/1082-989X.7.4.422

Sobel, M. E. (1982). Asymptotic confidence intervals for indirect effects in structural equation models. In S. Leinhart (Ed.), *Sociological methodology* (pp. 290–312). San Francisco, CA: Jossey-Bass

Zhao, X., Lynch, J. G., & Chen, Q. (2010). Reconsidering Baron and Kenny: Myths and truths about mediation analysis. *Journal of Consumer Research, 37*(2), 197–206.

5. Bölüm

ÇOKLU ARACILIK ANALİZİ

Esra Kınay Çiçek

Bu bölümde birden çok aracı değişkeni içeren çoklu aracılık modellerinden seri ve paralel çoklu aracılık modelleri açıklanmıştır. Paralel ve seri çoklu aracılık modellerinde doğrudan, dolaylı ve toplam etkiler ve bunların regresyon denklemlerine değinilmiştir. Literatürden ilgili modellere örnekler verilmiştir. Son olarak da örnek bir veri seti üzerinden Hayes PROCESS makrolar ile SPSS ve R yazılımları kullanılarak uygulama örnekleri gerçekleştirilmiştir.

5.1. PARALEL ÇOKLU ARACILIK MODELİ

k aracı değişkene sahip bir paralel aracı değişken modeli Şekil 5.1'de yer almaktadır. Burada, *Y* bağımlı değişken, *X* bağımsız değişken, M_1 birinci aracı, M_2 ikinci aracı, …, M_k ise k. aracı değişken olarak tanımlanır. Paralel çoklu aracılık modellerinde hiçbir aracı değişkenin diğer aracı değişkeni nedensel olarak etkilememesi şartı aranmaktadır. Ancak hiçbir aracı değişkenin başka bir aracı değişkene tek yönlü okla bağlı olmaması, aracı değişkenlerin bağımsız oldukları anlamına gelmemekte, bağımsız olduklarının varsayıldığı anlamına gelmemektedir. Çünkü aslında çoğu durumda aracı değişkenlerin gerçekte ilişkili olması beklenmektedir (Hayes, 2018).

rine bağlı olduğu seri çoklu aracılık modelleri. Bu bölümde her iki yaklaşım da Hayes PROCESS makrolar ile SPSS ve R yazılımları kullanılarak örneklerle ele alınmıştır. Analiz sonuçlarında hipotezlerin test edilmesi için Sobel testi, güven aralıklarının belirlenmesi ve bootstrap yöntemleri birlikte kullanılmış ve etki büyüklükleri hesaplanarak sonuçlar yorumlanmıştır.

KAYNAKÇA

Arıcı Özcan, N. & Arslan, R. (2020). Travma sonrası stres ile travma sonrası büyüme arasındaki ilişkide sosyal desteğin ve maneviyatın aracı rolü. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (73) , 299-314 . DOI: 10.17755/esosder.548142

Bitmiş, M., Güney, S. & Demirel, H. (2014). İletişim doyumu verimlilik ilişkisinde örgütsel bağlılık ve iş tatmininin rolü: çoklu aracılı bir model testi. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32 (2) , 57-74 . DOI: 10.17065/huiibf.88663

Çıkrıkçı, Ö. ve Erzen, E. (2023). Üniversite öğrencilerinin ebeveyne bağlanma ve sınav kaygıları arasındaki ilişkide benlik saygısı ve akademik mükemmeliyetçiliğin aracı rolü. *Başkent Unıversıty Journal Of Educatıon*, 10(1), 47-62.

Daniel, R. M. , De Stavola, B. L., Cousens, S. N., Vansteelandt, S. (2015). Causal mediation analysis with multiple mediators. *Biometrics,* 71, 1–14. DOI: 10.1111/biom.12248

Demirtaş, A. S. (2021). Beliren yetişkinlikte psikolojik dayanıklılık ve affedicilik: bilişsel kontrol/esnekliğin paralel çoklu aracılığı. *OPUS International Journal of Society Researches* , 17 (35) , 1968-1989 . DOI: 10.26466/opus.790362

Erden Çınar, S., Boyalı, C., & Özkapu, Y. (2022). The relationship between posttraumatic growth and psychological resilience in the covid-19 pandemic: the mediating role of cognitive flexibility and positive schemas. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal, 12*(64), 1-17. https://doi.org/10.17066/tpdrd.1095688

Hayes, A. F. (2018). *An introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis.* New York: The Guilford Press.

Jose, P. E. (2013). Doing statistical mediation and moderation. New York: The Guilford Press.

Kan ve Wu (2022). Kang X ve Wu Y (2022) Academic enjoyment, behavioral engagement, self-concept, organizational strategy and achievement in EFL setting: A multiple mediation analysis. *PLoS ONE* 17(4).https://doi.org/10.1371/journal. pone.0267405

Kaşdarma, E. & Kantar, A. (2021). Kontrol odağı ile depresyon: stresle baş etme stratejilerinin çoklu aracılık rolü. *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (13), 21-41. DOI: 10.29157/etusbed.896708

Koğar, H. (2015). PISA 2012 matematik okuryazarlığını etkileyen faktörlerin aracılık modeli ile incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*. 40 (179), 45-55.

Kwok, Y.C.L., Gu, M. ve Tam, N.W.Y. (2022). A multiple component positive psychology ınterventıon to reduce anxiety and ıncrease happiness in adolescents: The mediating roles of gratitude and emotional ıntelligence. *Journal of Happiness Studies*. 23, 2039-2058. https://doi.org/10.1007/s10902-021-00487-x

Loh W. W., Ren D. (2022). Improving causal inference of mediation analysis with multiple mediators using interventional indirect effects. *Social and Personality Psychology Compass*, 16, Article e12708. https://doi.org/10.1111/spc3.12708

MacKinnon, D. P. (2008). *Introduction to statistical mediation analysis*. Mahwah, NJ: Erlbaum.

Örs Özdil, S. (2020). Matematik okuryazarlığıyla ilgili aracı değişkenlerin tekli ve çoklu aracılık modelleri ile incelenme. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* , 21(2) 1063-1093.

Sağkal, A.S. ve Tural Sönmez, M. (2022). The effects of perceived parental math supporton middle school students' math engagement:the serial multiple mediation of math self-efficacyand math enjoyment. European Journal of Psychology of Education. 37, 341–354. https://doi.org/10.1007/s10212-020-00518-w

Satıcı, B. (2020). Üniversite öğrencilerinde duygusal zekâ ile okul doyumu ilişkisinde akademik mükemmeliyetçilik ve ertelemenin sıralı aracılığı. *Yaşadıkça Eğitim*, *34*(1), 28-41.

Satıcı, B., Göçet Tekin, E. & Deniz, M. E. (2020). Cognitive flexibility and mental well-being: fear of negative evaluation and academic perfectionism as serial mediators . *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22 (2), 386-396. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/erziefd/issue/56611/632776

Yıldırım-kurtuluş, H., Kurtuluş, E. & Özyurt Uysal, Y. A. (2022). The relationship between self-compassion and psychological resilience in children: series multiple mediation analysis. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 11 (4) , 1947-1965 . doi: 10.15869/itobiad.1068860

Yıldız, M. A. (2016). Ergenlerde yalnızlık ile pozitiflik arasındaki ilişkide duygu düzenleme yöntemlerinin çoklu aracılığı. *Eğitim ve Bilim*, 41(186).

Yıldız, M. A. (2016). Serial multiple mediation of general belongingness and life satisfaction in the relationship between attachment and loneliness in adolescents. *Educational Sciences: Theory & Practice, 16,* 553-578.

Zhang, D. Wang, C. ve Yang, Y. (2021). The association between cognitive activation andmathematics achievement: a multiple mediationmodel. *Educatıonal Psychology*. 41(6), 695–711. https://doi.org/10.1080/01443410.2021.1917520

Zheng, Y., Zhou, Z., Liu, Q., Yang, X. ve Fan, C. (2019). Perceived stress and life satisfaction: a multiple mediation model of self-control and rumination. *Journal of Child and Family Studies*. 28, 3091-3097. https://doi.org/10.1007/s10826-019-01486-6

Zhou, D., Liu, J., Wang, T., Liu, J. ve Li, G. (2022). Relationships among problematic smartphone use, mathematics anxiety, learning interest, and achievement: A multiple mediation model. *Computers in Human Behavior* 129. https://doi.org/10.1016/j.chb.2021.107171

6. Bölüm

BOYLAMSAL ARACILIK ANALİZİ

Cansu Ayan

Bu bölüm boylamsal veriler için uygulanabilecek aracılık modelleri hakkında ek bilgiler sağlamak üzere hazırlanmıştır. Bölümde önce boylamsal veri yapısı ve kesitsel verilerden farkı nedensellik tartışmaları ile birlikte sunulmuş, ardından boylamsal verileri analiz etmek için alan yazında yer alan temel modeller tanıtılmış ve iki temel model kapsamında örnek iki uygulama gösterilerek çıktıları yorumlanmıştır.

6.1. BOYLAMSAL ARACILIK MODELLERİNİN TEMEL ÖZELLİKLERİ

Sosyal bilimlerde üzerinde çalıştığımız değişkenlerden bazıları zaman içinde bireylerde değişkenlik gösterebilirken bir kısmı ise zamana karşı daha dirençlidir. Bu iki durum için örnek olabilecek değişkenler problem durumuna, araya giren zamana ya da örneklem özelliklerine göre değişkenlik gösterebilir. Örneğin zekâ, sosyoekonomik durum veya eğitim durumu gibi değişkenler yetişkin grubu çalışmaları için zamana dirençli değişkenler olarak kabul edilebilir. Yetişkin gruplarında bu değişkenlerin zaman içinde değişimi, sıra dışı bir durum yaşanmadıkça pek beklendik değildir. Oysa ilgili hedef grubun yaş düzeyi düştükçe, örneğin zekâ değişkeninde bebeklerde/çocuklarda zamana bağlı önemli değişimler gözlenebilir. Zamana dirençli değişkenlerle çalışırken bunların zaman içinde tekrar tekrar ölçülmesini gerektiren bir çalışma tasarımına ihtiyaç duyulmamaktadır. Bu ve buna benzer değişkenlerde araştırmacılar daha çok bireylerin zaman içerisindeki değişimlerinden ziyade, bireyler arası değişimleri öne çıkaran araştırma soruları ve kurgularına odaklanmaktadırlar.

Bireylerde zaman içinde değişim potansiyeli olan değişkenlerle çalışırken de kesitsel bir araştırma modeli tercih edilebilir ve bu değişkenlerin tek bir ölçümle elde edilen anlık görüntüsü üzerinden çıkarımlar yapmaya çalışılabilir. Ancak bu durumda araştırmacı çoğunlukla değişkenlerin zaman içi değişimleri ile ilgili örtük varsayımlarda bulunmak durumundadır. Araştırmacı bu tip değişkenlerle kesitsel modeller kullanarak bir araştırma tasarladığında, özellikle aracılık çalışmaları kap-

KAYNAKÇA

Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical con- siderations. *Journal of Personality and Social Psychology, 51*, 1173–1182.

Cole, D. A., & Maxwell, S. E. (2003). Testing mediational models with longitudinal data: questions and tips in the use of structural equation modeling. *Journal of Abnormal Psychology*, 112(4), 558.

Dwyer J. H. (1992). Differential Equation Models for Longitudinal Data. Application: Blood Pressure and Relative Weight. J. H. Dwyer, M. Feinleib, P. Lip- pert, & H. Hoffmeister (Eds.), *Statistical Models for Longitudinal Studies of Health* (pp. 71–98). New York: Oxford University Press.

Gollob, H. F., & Reichardt, C. S. (1991). Interpreting and Estimating Indirect Effects Assuming Time Lags Really Matter. L. M. Collins & J. L. Horn (Eds.), *Best Methods for the Analysis of Change: Recent Advances, Unanswered Questions, Future Directions* (pp. 243–259). Washington DC: American Psychological Association.

Hair, F. J., Anderson, E. R., Tatham, L. R. ve Black, C. W. (1998). *Multivariate Data Analysis*. Prentice Hall, New Jersey, 928 p.

Hayes, A. F. (2018). *Introduction to Mediation, Moderation, and Conditional Process Analysis: A Regression-Based Approach*. New York: Guilford publications.

Holland, P. W. (1986). Statistics and causal inference. *Journal of the American Statistical Association*, *81*, 945–960.

Jose, P. E. (2013). *Doing Statistical Mediation and Moderation*. New York: Guilford Press.

Judd, C. M., Kenny, D. A., & McClelland, G. H. (2001). Estimating and testing mediation and moderation in within-subjects designs. *Psychological Methods*, 6, 115-134.

MacKinnon, D. P. (2008). *Introduction to Statistical Mediation Analysis*. Mahwah, NJ: Erlbaum.

Montoya, A. K., & Hayes, A. F. (2017). Two-condition within-participant statistical mediation analysis: A path-analytic framework. *Psychological Methods*, *22*(1), 6.

Rogosa, D. R. (1988). Myths About Longitudinal Research. K. W. Schaie, R. T. Campbell, W. Meredith, & S. C. Rawlings (Eds.), *Methodological Issues in Aging Research* (pp. 171-209). New York: Springer.

Roth D. L. ve MacKinnon D. P. (2012). Mediation Analysis with Longitudinal Data. Newsom, J., Jones, R. N., & Hofer, S. M. (Eds.). *Longitudinal Data Analysis: A Practical Guide for Researchers in Aging, Health, And Social Sciences*. New York: Routledge.

Sobel, M. E. (1990). Effect analysis and causation in linear structural equation models. *Psychometrika, 55*, 495–515.

Ullman, J. B. (2013). Structural Equation Modeling (Chapter 14). In B. Tabachnick, & L. Fidell (Eds.), *Using Multivariate Statistics* (pp. 681-785). Boston, MA: Pearson Education Inc.

7. Bölüm

TEKLİ VE ÇOKLU DÜZENLEYİCİLİK ANALİZİ

Neslihan Tuğçe Özyeter

Bu bölümde öncelikle düzenleyicilik analizinin Bölüm 2'de ayrıntıları verilen kuramsal temelleri kısaca özetlenmiş, düzenleyici değişken analizi ile regresyon ve ANOVA teknikleri arasındaki farklara kısaca değinilmiştir. Tekli ve çoklu düzenleyicilik analizi uygulamalarının ardından çok kategorili bağımsız ve çok kategorili düzenleyici değişken analizinden bahsedilmiştir. Son olarak örnek problem durumları ve veri setleri üzerinden veri setinin çözümleme sürecine hazırlanması, SPSS ve R paket programlarında çözümleme sürecinin nasıl yürütülebileceği ve elde edilen bulguların nasıl yorumlanacağına yer verilmiştir.

7.1. DÜZENLEYİCİLİK MODELLERİ

Düzenleyici değişken, Baron ve Kenny (1986) tarafından tanımlandığı şekliyle bağımsız değişken ile bağımlı değişken arasındaki ilişkinin yönünü ve/veya gücünü etkileyen nitel ya da nicel değişkendir. Sharma vd. (1981) ise yordayıcı ile yordanan (ölçüt) değişken arasındaki ilişkinin gücünü ve/veya yapısını değiştiren değişken olarak tanımlamıştır. Düzenleyici değişken, bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisinin (effect) yönünü ya da gücünü değiştirir (MacKinnon, 2008). Düzenleyicilik, düzenleyici değişkenin farklı değerlerine dayalı olarak bağımlı ve bağımsız değişken arasındaki ilişkinin değişmesini ifade eder. Bir diğer anlatımla düzenleyicilik, bağımlı değişkeni kestirmede bağımsız değişkenlerin istatiksel etkileşiminin incelenmesi anlamına gelir.

Düzenleyici değişken analizinin yer aldığı kaynaklar incelendiğinde düzenleyici değişkeni, düzenleyici bağımsız değişken olarak adlandıran kaynakların yanı sıra (Jose, 2013) odak öncül değişken (focal antecedent) (Hayes, 2022) olarak adlandıranlar da vardır. Benzer şekilde düzenleyicilik analizi (moderation analysis) etkileşim analizi (interaction analysis) olarak da kaynaklarda yer almaktadır. Bunun nedeni, bu istatistiksel çözümlemeyi basit regresyon modelinden ayıran **etkileşim teriminin** modelde yer almasıdır. Düzenleyicilik analizi bulguları yorumlanır-

Verilen çıktının ilk kısmında çalıştırılan kod yer almaktadır. "Coefficients" kısmı modele ilişkin kestirimlerin yer aldığı kısımdır. Burada kestirilen parametrelerin makro ile kestirilenlerle aynı olduğu görülmektedir. Etkileşim etkisi manidar değildir. Eğer görsel çıktısı alınmak istenirse aşağıdaki kod kullanılır.

```
cat_plot(cokkategorilibagimsiz, pred=cinsiyt, modx=egitim, data=
cokkategorilibagimsizR, geom="line", interval=FALSE)
```

7.6. BÖLÜM ÖZETİ

Bu bölümde, düzenleyicilik modeli ile ilgili temel konular, gösterimler ve denklemlerle ilgili açıklamalardan bahsedildi. Tekli ve çoklu düzenleyicilik modelinin temelleri ile farklı ölçek düzeyindeki değişkenlerin düzenleyicilik analizinde nasıl ele alınacağı incelendi. Düzenleyicilik analiziyle ilgili alan yazında yer alan birtakım tartışmalara ve bunlarla ilgili bilimsel çalışmalara yer verilerek okuyuculara bir yol haritası gösterilmesi amaçlandı. Bu doğrultuda kuramsal anlatımların yanı sıra örnek problem durumları ve veri setleri ile analiz süreçleri hem SPSS PROCESS makrosu hem de *R* programı aracılığıyla anlatıldı. Veri setinin nasıl hazırlanacağı, elde edilen çıktıların ne anlama geldiği, nasıl yorumlanması gerektiği konularında ayrıntılı anlatımlar gerçekleştirildi.

KAYNAKÇA

Aguinis, H., Edwards, J. R., & Bradley, K. J. (2017). Improving our understanding of moderation and mediation in strategic management research. *Organizational Research Methods*, *20*(4), 665-685.

Baron, R. M. & Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic and statistical consideration. *Journal of Personality and Social Psychology, 51*, 1173-1182.

Becker, R. A., Chambers, J. M. & Wilks, A. R. (1988). *The new S language*. Wadsworth & Brooks/Cole.

Ben-Shachar, M. S., Lüdecke, D., & Makowski, D. (2020). effectsize: Estimation of effect size ındices and standardized parameters. *Journal of Open Source Software, 5*(56), 2815. https://doi.org/10.21105/joss.02815

Cohen, J. E. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences*. Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Dawson, J. F. (2014). Moderation in management research: What, why, when, and how. *Journal of business and psychology, 29*(1), 1-19.

Elis, P. (2010). *The essential guide to effect sizes: Statistical power, meta-analysis, and the ınterpretation of research results*. Cambridge University Press.

Ferguson, C. J. (2009). An effect size primer: A guide for clinicians and researchers. *Professional Psychology: Research and Practice, 40*(5), 532–538. DOI: 10.1037/a0015808

Frazier, P. A., Tix, A. P. & Barron, K. E. (2004). Testing moderator and mediator effects in counseling psychology research. *Journal of Counseling Psychology, 51*(1), 115-134.

Hayes, A. F. (2022). *Introduction to mediation, moderation, and conditional PROCESS analysis: A regression-based approach* (3rd edition). Guilford Press

Jose, P. J. (2013). *Doing statistical mediation and moderation*. The Guilford Press.

Long, J. A. (2019). *Interactions: Comprehensive, user-friendly toolkit for probing interactions*. R package version 1.1.0, https://cran.r-project.org/package=interactions.

MacKinnon, D. P. (2008) *Introduction to statistical mediation analysis*. Lawrence Erlbaum Associates.

Sharma, S., Durand, R. M., & Gur-Arie, O. (1981). Identification and analysis of moderator variables. *Journal of marketing research, 18*(3), 291-300.

Vanderweele, T. J. (2015). *Explanation in casual inference methods for mediation and interaction*. Oxford Press.

Whisman, M. A., ve McClelland, G. H. (2005). Designing, testing, and interpreting interactions and moderator effects in family research. *Journal of Family Psychology*, *19*(1), 111–120. doi:10.1037/0893-3200.19.1.111

8. Bölüm

KOŞULLU SÜREÇ ANALİZLERİ

Hakan Koğar

Koşullu süreç analizi, bir değişkenin diğer bir değişken üzerindeki etkisini ilettiği mekanizma veya mekanizmaların koşullu doğasını tanımlamak ve anlamak olduğunda kullanılan regresyona dayalı istatistiksel bir tekniktir. Bu bölümde, aracılık ve düzenleyicilik modellerinin tek bir bütünleşmiş analitik modelde bir araya getirilebileceği birçok yoldan bazıları teori ve uygulamaya dayalı olarak gösterilecektir. Bu amaçla koşullu doğrudan ve koşullu dolaylı etki de dâhil olmak üzere koşullu süreç analizinin temel ilkeleri, kavramları ve prosedürleri ana hatlarıyla açıklanacaktır. Ardından bir dizi uygulama örneğine yer verilecektir.

Pek çok araştırmacı bir etkinin nasıl ve ne zaman var olduğunu tespit etmekle yetinir. Ancak günümüzde iyi araştırmacılar artık süreçlerin koşullarını inceleyerek yaptıkları bilimsel çalışmalarda daha da ileri gitmektedir. Her istatistiksel analizde olduğu gibi aracılık analizinde de kişiden kişiye veya durumdan duruma farklılık gösterdiği kesin olan bazı karmaşık tepkiler tek bir değere indirgendiğinde bazı bilgiler kaybedilir (Hayes, 2017). Örneğin evdeki kaynak kitap sayısı fazla olanların fen bilimleri başarısının da yüksek olduğu söylendiğinde bazı katılımcılar, bazı ebeveyn türleri, bazı koşullar ya da eğitimle ilgili bazı konular için bunun daha az doğru veya belki de yanlış olabileceği ihtimalini göz ardı etmiş oluruz. Belki de evdeki kaynak kitap sayısı, evde bilgisayarı olmayan öğrenciler için fen bilimleri başarısını artıran bir etken iken kişisel bilgisayarı olan çocuklar için başarıyı etkilemeyen hatta başarıyı düşüren bir değişkene dönüşebilir. Bu durumda evdeki kaynak kitap sayısı ile fen bilimleri başarısı arasındaki ilişkinin test edildiği bir aracılık modelinde düzenleyici bazı değişkenlerin varlığından söz edilebilmektedir. Bu gibi durumlarda aracılık modellerine düzenleyici değişkenleri de tanımlamak daha gerçekçi bir çerçeve ortaya koyacaktır.

Aracılık modeli için verilen yukarıdaki örnek düzenleyicilik modelleri için de genişletilebilir. Yukarıdaki örnekte kişisel bilgisayara sahip olmanın fen bilimleri başarısı üzerinde düzenleyici bir etkiye sahip olduğu belirtilmişti. Bu durumda da kişiden kişiye veya durumdan duruma farklılık gösterdiği kesin olan bazı karmaşık

pılmış ve yalnızca ikinci aşama model için R kodlarına yer verilmiştir. Hayes'in tanımladığı 92 modelden 90'ı koşullu süreç modelidir. Dolayısıyla tüm bu modellere değinebilmek mümkün değildir. Kitabın bu bölümünün rehberliğinde diğer modellerin de okurlar tarafından uygulanabileceği ve yorumlanabileceği düşünülmektedir. Bu konuda daha fazla okuma yapmak isteyen araştırmacılar Hayes (2017) ve Hayes ve Rockwood (2020) kaynaklarına başvurabilirler.

KAYNAKÇA

Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). The moderator–mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology, 51*, 1173–1182.

Castro-Gonzalez, S., Bande, B., & Fernandez-Ferrin, P. (2021). Influence of companies credibility and trust in corporate social responsibility aspects of consumer food products: The moderating intervention of consumer integrity. *Sustainable Production and Consumption, 28*, 129-141.

Genc, A. (2022). Test anxiety, coping, and academic achievement: Maladaptive perfectionism as a moderator. *Zbornik Instituta za Pedagoska Istrazivanja, 54*(2), 167-187.

Gyasi, R. M., Abass, K., Segbefia, A. Y., Afriyie, K., Asamoah, E., Boampong, M. S., ... & Owusu-Dabo, E. (2022). A two-mediator serial mediation chain of the association between social isolation and impaired sleep in old age. *Scientific Reports, 12*(1), 22458.

Hayes, A. F. (2015). An index and test of linear moderated mediation. *Multivariate Behavioral Research, 50*, 1–22.

Hayes, A. F. (2017). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach*. Guilford publications.

Hayes, A. F., & Rockwood, N. J. (2020). Conditional process analysis: Concepts, computation, and advances in the modeling of the contingencies of mechanisms. *American Behavioral Scientist, 64*(1), 19-54.

Judd, C. M., & Kenny, D. A. (1981). Process analysis: Estimating mediation in treatment evaluations. *Evaluation Review, 5*, 602–618.

Knoster, K. C., & Goodboy, A. K. (2020). A conditional process model of academic demands and student learning. *Communication Education, 69*(3), 335-355.

Koka, A. (2020). How teachers' controlling behaviour can ruin students' intrinsic motivation in a physical education lesson: Test of a conditional process model. *Int. J. Sport Psychol, 51*, 81-98.

Kong, H., & Choo, S. (2022). Gender Differences in the Relationship Between Achievement Motivation and Entrepreneurial Intention: A Conditional Process Model of Entrepreneurship and Gender. *SAGE Open, 12*(2), 21582440221097897.

Lei, W., Zhang, H., Deng, W., Wang, H., Shao, F., & Hu, W. (2021). Academic self-efficacy and test anxiety in high school students: A conditional process model of academic buoyancy and peer support. *School Psychology International, 42*(6), 616-637.

MacCallum, R. C. (2003). Working with imperfect models. *Multivariate Behavioral Research, 38*, 113–138.

Muller, D., Judd, C. M., & Yzerbyt, V. Y. (2005). When moderation is mediated and mediation is moderated. *Journal of Personality and Social Psychology, 89*, 852–863.

Preacher, K. J., Rucker, D. D., & Hayes, A. F. (2007). Assessing moderated mediation hypotheses: Theory, methods, and prescriptions. *Multivariate Behavioral Research, 42*, 185–227.

Quansah, F., Agormedah, E. K., Hagan, J. E., Frimpong, J. B., Ankomah, F., Srem-Sai, M., ... & Schack, T. (2023). Subjective social status and well-being of adolescents and young adults in Ghanaian schools: conditional process analysis. *BMC psychology, 11*(1), 1-14.

Wei, H., Shan, D., Wang, L., & Zhu, S. (2022). Research on the mechanism of leader aggressive humor on employee silence: A conditional process model. *Journal of Vocational Behavior, 135*, 103717.

Yang, N., Qi, Y., Lu, J., Hu, J., & Ren, Y. (2021). Teacher-child relationships, self-concept, resilience, and social withdrawal among Chinese left-behind children: A moderated mediation model. *Children and Youth Services Review, 129*, 106182.

BAZI HADİS MESELELERİ ÜZERİNDE TETKİKLER

M. Tayyip Okiç
Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Profesörlerinden

ATLAS

Atlas Yayınları: 17

Prof. Dr. M. Tayyip Okiç
Bütün Eserleri: 1

BAZI HADİS MESELELERİ ÜZERİNDE TETKİKLER
Prof. Dr. M. Tayyip Okiç

Yayına Hazırlayanlar:
Prof. Dr. Şenol Korkut
Osman Özbahçe

Redaksiyon:
Osman Özbahçe
Selma Günaydın

Kapak Tasarımı
Mehtap Asiltürk

Sayfa Düzeni
Furkan Mülayim

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 31696

1. Basım: Ağustos 2023
2. Basım: Temmuz 2024

Bu kitabın tüm yayın hakları AtlasKitap yayınlarına aittir.
Tanıtım için yapılacak alıntılar dışında tüm alıntılar ve görseller
Kültür Bakanlığı Telif Hakları Sözleşmesi gereği yayınevinin iznini gerektirir.

ISBN: 978-605-9689-07-6

E-ISBN: 978-625-6266-03-2

Baskı ve Cilt
Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

ATLAS KİTAP

Kültür Mah. Mithatpaşa Cad. No. 74/4, Kızılay/Ankara
Tel: 0312 418 20 10
www. atlaskitap.com
online alışveriş: www.atlaskitap.com

İÇİNDEKİLER

PROF. DR. MUHAMMED TAYYİP OKİÇ 9
ÖNSÖZ 15
SUNNA VE HADİS 21
METİN VE İSNAD 28
İLÂHİ HADİSLER 34
el-HADÎSÜ'L MEVKÛF 39
el-HADİSÜ'L-MAKTÛ 41
HADİSLERDEKİ MECAZLAR 43
HADİSİN İ'RABI MESELESİ 46
HADİSLERİN VURÛD SEBEPLERİ 48
MUHADDİSLERİN YANLIŞLIKLARI 49
SAHABİLER 50
HADİS RİVAYETİNDE SAHABİLERİN DEĞERİ 54
ÇOK SAYIDA HADİS RİVAYET EDEN SAHABİLER 56
BİLGİN SAHABİLER 67
el-ABÂDİLE 69
ŞAİR SAHABİLER 70
SAHABİLERİN VEFAT ETTİKLERİ YERLER 72
SAHABİLERİN YERLEŞTİKLERİ YERLER 75

SAHABİLERİN TABAKALARA (KATEGORİLERE) AYRILMASI.....77
EN SON VEFAT EDEN SAHABİLER 80
EHLU BEDR 82
el-AŞERATU'L-MUBEŞŞERÛN 85
EHLU'S-SUFFE 87
SAHABİLERİN MÜDDET-İ ÖMÜRLERİ.....89
SAHABİLERİN SAYISI VE İSLÂMİYET'TE İLK NÜFUS SAYIMI.....91
SAHABİLERİN FAZİLET VE MENKIBELERİNE DAİR ESERLER.....93
HAZRET-İ PEYGAMBER'İN AİLESİ VE AKRABASI 98
MUHÂCİRLER İLE ENSÂR 101
MUHACİRLER 103
ENSÂR 108
el-MÜELLEFETÜ KULÛBÜHÜM 110
MÜNAFIKLAR 113
SAHABİLERİN HÂL TERCÜMELERİNE DAİR ESERLER.....117
SONRAKİ ASIRLARDA SAHABİ OLDUKLARINI İDDİA EDENLER....123
TÂBİÛN 128
ETBÂU'T-TÂBİÎN 133
HADİSLERİN ALINMASI VE RİVAYET EDİLMESİ 135
el-İMLÂ 151
TALEBU'L-İLM İÇİN YAPILAN SEYAHATLER 158
HADİSİN TEDRİS YERLERİ 161
AMÂLÎ SİSTEMİ 164
DÂRU'L-HADİS MÜESSESELERİ 167
TERCİH VE TAKVİYE 179
MUHTELİFU'L-HADİS 181
HADİSTE NESH 184
HAZRET-İ PEYGAMBER'İN DİPLOMATİK VESİKALARI.....191
SİYER, MEGÂZÎ VE ŞEMÂİL 200
HAZRET-İ PEYGAMBER'İN DAVA HÜKÜMLERİ.....222
TERGİB VE TERHİB HADİSLERİ 225
TIBBA AİT HADİSLER 229
MUAYYEN SAYIDA DERLENEN HADİS MECMUALARI 234
HADİSE GÖRE YAHUDİLER VE MÜSLÜMANLAR.....243
NEHCÜ'L-BELÂĞA 245
ŞAHIS İSİMLERİ İNDEKSİ.....253
KİTAP İSİMLERİ İNDEKSİ.....269
ISTILAHLAR İNDEKSİ 278
YER VE MÜESSESE İSİMLERİ İNDEKSİ.....281
ARAPÇA İÇİNDEKİLER 285
FRANSIZCA İÇİNDEKİLER 289
KAYNAKÇA.....292

KAYNAKÇA

Abdeljalil, Jean Mohamed Ben, *Aspects intérieurs de I'Islam*, Paris 1949.

Abdurrezzak Hıfzı Bjelevac, *Muhammed*, Zagreb 1942.

Abdülkerim ibn Veliyyüddin, *Muzîlu'l-iştibâh fî esmâi's-sahâbe*, Süleymaniye (İstanbul) Halis Efendi Kütüphanesi, Yazma No. 649, 1803.

Abdüllatif Subhi Paşa, "Hatem-i Şerif, Hatem-i Nübüvvet", *Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası*, C. VII, 1 Şubat 1332/14 Şubat 1917, S. 42, s. 372-377.

Abdülmecid el-Mısri, *et-Tuhfetü'l-merdıyye fi'l-ahbâri'l-kudsiyye ve'l-ehâdîsi'n-nebeviyye*, Kahire 1280 / 1863, 1368 / 1885, 1806 / 1888, 1300 / 1392, 1311 / 1893.

Abdülvehhâb Hamuda, "Neş'etu kütübi'l-amâlî ve hasâisuhâ I", *Mecelletu'l-Ezher* (Kahire), C. XXIV, 1372 / 1951-1952, s. 556.

Abdülvehhâb Hamuda, "Neş'etu kütübi'l-amâlî ve hasâisuhâ II", *Mecelletü'l-Ezher*, C. XXIV, 1372 / 1951-1952, s. 687-690.

Aboulfeda, *The Life of Mohammed*, Giriş ve ek ile yay. W. Murray, London, tarihsiz [*el-Muhtasar fî ahbâri'l-beşer*].

Aboul-Feda, *Vie de Mahomet*, çev. ve notlarla yay. A. Noel des Vergers, Paris 1837 [*el-Muhtasar fî ahbâri'l-beşer*].

Ahmed b. Abdillah, *Muvâzibu hayri'l-kelâm seyyidi'l-ebrâr el-müsemmâ bi lubâbi'l-ahyâr*, Bombay 1285 / 1868, Lahor 1289 / 1872.

Ahmed Emîn, *Duha'l-İslâm*, C. I-III, Kahire 1933-1936 [C. II, 2. tab, Kahire 1357 / 1938].

Ahmed ibn Hanbel, *el-Müsned*, C. IV, Kahire 1313; C. XII, Kahire 1373/1954.

Ahmed ve Mahmud Hamza, Muhammed el-Benna, Abdülvahhab Hamza vd., "el-Farku-beyne'l- Kur'ânî ve'l-ahâdîsi'l-kudsiyye", *el-Menâr* (Kahire), C. IV, 1319 / 1901, s. 497-500.

Ahmed ve Mahmud Hamza, Muhammed el-Benna, Abdülvahhab Hamza vd., "el-Ehâdîsu'l-kudsiyye (el-Feteva ve'l-ahkâm)", *Livâu'l-İslâm* (Kahire), C. V, 1370 / 1951, s. 188.

Ahmed ve Mahmud Hamza, Muhammed el-Benna, Abdülvahhab Hamza vd., "el-Ehâdîsu'l-kudsiyye", *Livâul-İslâm* (Kahire), C. VI, 1371 / 1902, s. 760-764.

Akkād, Abbâs Mahmud, *Abkariyyetü'l-imâm* "*Alî İbn Ebî Tâlib*", Kahire 1952.

Akkād, Abbâs Mahmud, *Abkariyyetü's-Sıddîk*, Dârü'l-maârif, Kahire 1943.

Akkād, Abbâs Mahmud, *Ebü'ş-şühedâ el-Hüseyn ibn Alî*, Kitâbü'l-hilâl, Kahire 1370 / 1951.

Akkād, Abbâs Mahmud, *Fâtıme ez-Zehrâ ve'l-Fâtımiyyûn*, Kahire 1372 / 1953.

Akkād, Abbâs Mahmud, *Zünnûreyn Osmân ibn Affân*, Kitâbü'l-hilâl, Kahire 1373 / 1954.

Akyavaş, Ragıp, "Hazret-i Muhammed - Hazret-i Fâtih", *Resimli Tarih Mecmuası*, C. V, İstanbul 1953, s. 2217-2219.

[Alî b. Ebû Tâlib], *Divânu emîri'l-mü'minîn Ali ibn Ebî Tâlib*, Mısır (Bulak) 1251 ve 1312.

Ali el-Kārî, *Cem'u'l-vesâil fî şerhi'ş-şemâil*, Mısır 1317 / 1899; İstanbul 1290 / 1873 [Tirmizî'nin *eş-Şemâilü'l-Muhammediyye* adlı eserinin şerhi].

Ali el-Kārî, *el-Ehâdîsü'l-kudsiyye ve'l-kelimâtü'l-ünsiyye*, İstanbul 1316; *Kırk Kudsî Hadîs*, çev. Hasan Hüsnü Erdem, Ankara 1952; 4. bs., Ankara 1985.

Ali el-Kārî, *el-Esrârü'l-merfûa fi'l-ahbâri'l-mevzûa* (*el-Mevzûâtü'l-kübrâ*), *el-Mevzûât*, İstanbul 1289; *Mevzûâtü Aliyyi'l-Kārî*, İstanbul, ts.; thk. Muhammed es-Sabbâğ, Beyrut 1391/1971.

Ali el-Kārî, *Şerhu Şerhi Nuhbeti'l-fiker*, İstanbul 1327.

Aličić, Ahmed, "Prosvjeta u Livnu Prije Tri Stoljeća", *el-Hidaje* (Saraybosna), C. IV, 1940, s. 7-11.

Aličić, Ahmed, "Veliki Dobrotvor Grada Livna-Mustafa Beg, Sin Ibrahimagini Njegova Zadužbina Darul Hadis", *Glasnik Islamske Vjerske Zajednice* (Saraybosna), C. XI, 1943, s. 62-67.

Aynî, Bedreddin, *Umdetu'l-kārîfî şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, C. I, İstanbul 1308-1311.

Ayverdi, Ekrem Hakkı, Fâtih Devri Mimarisi, İstanbul Fetih Derneği Neşriyatı, İstanbul 1953.

Azapagiç, Mehmed Tevfik, *Risâle fi'l-hicre* (*Risâle-i Hicret*), Saraybosna 1303 / 1886.

Babanzâde Ahmed Naim, *Kırk Hadis*, İstanbul 1341 / R.1343 [Nevevî'nin *el-Erbaûn* adlı eserinin terc.].

Babanzâde Ahmed Naim, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, C. I, İstanbul 1346 / 1928.

Bağdatlı İsmâil Paşa, *Hediyyetü'l-ârifîn, esmâü'l-müellifîn ve âsârü'l-musannifîn*, C. I-II, haz. Kilisli Rifat Bilge - İbnülemin Mahmud Kemal İnal - Avni Aktuç, MEB Yayınları, İstanbul 1951 (C. I), 1955 (C. II).

Bağdatlı İsmâil Paşa, *Zeylü keşfu'z-zünûn* (*İzâhu'l-meknûn fi'z-zeyli alâ Keşfi'z-zunûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*), C. I, yay. haz. Şerefettin Yaltkaya - Kilisli Rifat Bilge, MEB Yayınları, İstanbul 1945-1947.

Başagiç, Safvet-Beg, *Bošnjaci i Hercegovci u İslamskoj Književnosti*, Saraybosna 1912.

Bayraktareviç, Fehim, "Union Academique Internationale - Concordance et Indices de la Tradition Musulmane", *Prilozi za knjizevnost, jezik, istoriju i folklor* (Beograd), 1935, C. XV, S. 1-2, s. 308.

Belin, François-Alphonse, "Lettre à M. Reinaud sur un document relatif à Mahomet", *Journal Asiatique*, 5. seri, C. IV, 1854, s. 482-518.

Berchem, Maks van, *Materiaux pour un corpus inseriptionun arabicarum Première Partie: Egypte*, Paris 1894.

Bikāî, *Kitâbu bedli'n-neshi ve'ş-şefeka li't-ta'rifi bi suhbeti's-Seyyid Varaka*, Dimaşk ez-Zâhiriyye Kütüphanesi, No. Âmm 3788.

Blachère, Régis, *Le probléme de Mahomet*, Paris 1952.

Bokhârî el-, *Les Traditions islamiques, traduites de l'arabe avec notes*, çev. O. Houdas - W. Marçais, Paris 1803-1914 [el-Buhârî'nin *el-Câmi'u's-sahîh*'inin Fransızca çevirisi].

Brockelman, Carl, *Geschichte der arabischen Litteratur* (*GAL*), C. I-II, Weimar 1898-1902; Ek (Supplementband) I. ve II. C., Brill Yayınevi, Leiden 1937; Ek III. C., Brill Yayınevi, Leiden 1942.

Brunot, I., "Maktab", *Encyclopédie de I'Islâm*, C. III, s. 88-191.

Buhârî, Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-sahîh*, C. I, İstanbul 1315; C. V, VIII, Bulak 1313-1315.

Buhârî, Muhammed b. İsmail, *et-Târîhu'l-kebîr*, Dârü'l-maârifi'l-Osmâniyye, Haydarâbâd 1361-1364.

Buhârî, Muhammed b. İsmail, *et-Târîhu's-sagīr*, Ahmedâbâd 1325.

Buhl, Frantz, "al-Munâfikûn", *Encyclopédie de I'Islâm*, C. III, s. 773.

Buhl, Frantz, "al-Muhâdjirûna", *Encyclopédie de I'Islâm*, C. III, s. 683-684.

Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. I, İstanbul 1333/1915.

Busulaciç (Busuladzic), Mustafa, "Problem derogacije u islamskom pravu - nâsihi mensûh", *Glasnik Islamske Vjerske Zajednice* (Saraybosna), C. XII, 1944, S. 8-15, s. 50-57.

Büstî, Hamd ibn Muhammed el-Hattâbî, *Kitâbü ıslâhi galati'l-muhaddisîn*, Kahire'de 1936.

Câbiç, Ali Fehmi, *Hüsnü's-sıhâbe fî şerhi eş'âri's-sahâbe*, C. I, İstanbul 1324.

Caetani, Leone, *Annali dell'Islam*, Milano 1905-1926 (10 cilt); *İslâm Tarihi*, C. I, çev. Hüseyin Cahit Yalçın, İstanbul 1924.

Caetani, Leone, *Studi di storia orientale*, C. III: *La biografia di Maometto profeta ed uomo di stato*, Milano 1914.

Canard, Marius, "Tarih ve Efsaneye Göre Arapların İstanbul Seferleri", çev. İsmail Hâmi Dânişmend, *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, C. II, İstanbul 1956, s. 213-259.

Canard, Marius, *Les Expéditions des Arabes contre Constantinople: dans l'histoire et dans la légende*, Paris 1926.

Carra de Vaux, Bernard, *Les Penseurs de l'Islam*, C. III, Paris 1928.

Cemâleddin el-Kāsımî, *Kavâidü't-tahdîs min fünûni mustalahi'l-hadîs*, Dımaşk 1353.

Corcî Zeydân, *Târîhu âdâbi'l-lugati'l-Arabiyye*, C. I, 3. baskı, Kahire 1936.

Çantay, Hasan Basri, *Kırk Hadis ve Meâlleri*, İstanbul 1956-1962 [Her birinde on adet kırk hadis bulunmak üzere üç cilt].

Dağıstânî, Ömer Ziyaeddin, *Hadîs-i erbaîn fî hukūkı's-selâtîn*, İstanbul 1326.

Dahlân, Ahmed Zeynî, *el-Fethu'l-mübîn fî fezâili'l-hulefâi'r-râşidîn ve ehli'l-beyti't-tâhirîn*, Kahire 1300, 1302.

Dârekutnî, *Fezâilü's-sahâbe ve menâkıbühüm*, Zâhiriye Kütüphanesi, Mecmûa No. 47/2.

Dârimî, Abdullah b. Abdurrahim, *Sünen* (*Müsned*), C. I, Haydarâbâd 1309.

[Dârimî, Osman b. Saîd], *Reddü'l-imâm ed-Dârimî Osman b. Saîd ale'l-Merîsî el-anîd*, nşr. Muhammed Hâmid el-Fıkī, el-Kahire 1358.

Deroo, André, "Lourdes cité des Miracles ou Marché d'İllusions", *Ecclesia* (Paris), Novembre, 1956, No. 92, p. 61.

Die Methodik des Diktatkollege (*Adab al-imlâ ve'l-istimlâ*), nşr. Hrsg. von M. Weisweiler, Leiden 1952.

Doğrul, Ömer Rıza, *Tanrı Buyruğu*: *Kur'ân-ı Kerîm'in Tercüme ve Tefsiri*, Ahmet Halit Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul 1947.

Dozy, Reinhard Pieter Anne, *Essai sur l'Histoire de l'Islamisme* (*571-1863*), çev. Victor Chauvin, Paris 1879.

Dunlop, Dauglas Morton, "Another "prophetic" letter", *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland* (London), January 1940, s. 54-60.

Ebû Dâvûd es-Sicistânî, *es-Sünen*, C. V, Kahire 1280.

Ebû Hayseme, Züheyr b. Harb, *Târîhu ruvâti'l-hadîs*, [Bazı kaynaklar, bu kitabın Ebû Hayseme'nin oğlu Ahmed'e ait olduğunu belirtmektedir].

Ebû Muhammed Abdullah ibn Yûnus el-Murâdî el-Kabrî, *Kitâbü'l-a'dâd*, Ayasofya Kütüphanesi, Yazma No. 454.

Ebû Nuaym el-İsfahânî, *el-Vâfî bi't-tıbbi'ş-şâfî*, tertip ve hazfeden: Ahmed ibn Yusuf et-Tîfâşî, Mısır 1344; Yazma nüshası: İstanbul Yeni Cami Kütüphanesi, No. 273.

Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Ma'rifetü's-sahâbe*, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Ahmed Sâlis kısmı, No. 497.

Ebû Ubeyd, Kāsım b. Sellâm, *Kitâbü'l-emvâl*, nşr. Muhammed Hâmid el-Fıkī, Kahire 1353/1934-35.

Ebû Yusuf, "Kitâbu'l-harâc", *Skizzen und Vorarbeiten*, Berlin 1889, Heft. IV / 2.

Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-harâc*, Kahire 1346.

Ebu'l Fida, *Muhammed Alejhiselam*, çev. Osman Nuri Haciç, Saraybosna 1903.

[Ebü'l-Fidâ], *İsmael Ebu'l Feda de Vita et Rebus gestis Mohammedis, Moslemicae Religionis Auctoris et İmperii Saracenici Fundatoris*, Önsöz ve notlarla yay. Joannes Gagnier, Oxoniae 1723 [*el-Muhtasar fî ahbâri'l-beşer*].

Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar fî ahbâri'l-beşer* (*el-Muhtasar fî ahbâri'l-beşer*, *Târîhu Ebi'l-Fidâ*), İstanbul 1286 / 1870; Kahire 1325 / 1907.

Elezović, Gliša Dimitrije, *Turski Spomenici*, Sırp İlim Akademisi Neşriyatı, Belgrad 1910.

Erdebilî, Muhammed b. Ali, *Câmiu'r-ruvât*, C. I, 1334.

Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, C. V, İstanbul 1315.

Eyüp Sabri Paşa, *Tercemetü'ş-Şemâil*, İstanbul 1298 / 1881 [Tirmizî, *Şemâilü'n-nebeviyye* adlı eserin terc.].

Finot, Jean, *La philosophie de la longévité*, Paris 1900.

Fuzûlî, *Kırk Hadis Tercümesi*, çev. ve yay. haz. Kemal Edip Kürkçüoğlu, İstanbul 1951.

Fück, Johann W.- Muhammed Ibn Ishâq, *Literarhistorische Untersuchungen*, Frankfurt am Main, 1925.

Fück, Johann W., "Die Rolle des Traditionalismus im Islam", *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, 1939, No. 93, s. 1-32.

Gaudefroy-Demombynes, Maurice, *Mahomet*, Albin Michel, Paris 1957.

Goldziher, Ignaz, "Neue Materialien zur Geschichte des Ueberlieferungswesens bei den Muhammedanern", *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, 1896, Yıl: L, s. 466.

Goldziher, Ignaz - C. Van Arendonek (A. S. Tritton), "Ahl al-Bayt", *Encyclopédie de I'Islâm*, C. I, Leiden 1956, s. 265-266.

Goldziher, Ignaz, *Die Richtungen der İslamischen Koranauslegung*, Leiden 1952.

Goldziher, Ignaz, *Die Zāhiriten*, Leipzig 1884.

Goldziher, Ignaz, *Muhammedanische Studien*, C. II-III, Halle 1890.

Gökbilgin, M. Tayyip, *XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası, Vakıflar-Mülkler-Mukataalar*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1952.

Guillaume, Alfred, "Profesör A. Guillaume'ın İstanbul Üniversitesinde 'Garpte İslam Tedkikleri' Mevzuuna Dair Verdiği Konferanslar", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi* (İstanbul), C. I, 1953, S. 1-4, s. 119-145.

Guillaume, Alfred, *The Traditions of Islam. An Introduction to the Study of the Hadith Literature*, Oxford 1921.

Haciç, Osman Nuri, *Muhamed a.s. i Kur'an-Kulturna Istorija Islama* (*Muhammed ve Kur'an-İslâm kültür tarihi*), Belgrad 1931; Saraybosna 1968; Zagreb 1987.

Hadcic, K. Mehmet, *Muhammed Alejhiselam*, Saraybosna 1984.

Hâdî Kâşifu'l-Gıtâ, *Müstedrekü nehci'l-belâğa*, Mektebetü'l-Endülüs, Beyrut 1935.

Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn* (*el-Müstedrek ale'ş-Şeyhayn*), C. I-IV, Haydarâbâd 1334-1342.

Hâkim en-Nîsâbûrî, *Ma'rifetü usûli'l-hadîs*, Kahire 1937.

Halîfe ibn Hayyât, *Kitâbü't-Tabakāt* (*Tabakâtü'r-ruvât*), Dimaşk, ez-Zâhiriyye Kütüphanesi, Hadis, Yazma No. 544; nşr. Ekrem Ziyâ el-Ömerî, Bağdat 1387/1967.

Hanciç, Mehmet, *Književni Rad Bosansko-Hercegovačkih Muslimana*, Saraybosna 1934.

Hansâ, *Dîvân*, nşr. Luvîz Şeyho, Beyrut 1305 /1888.

Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, derl. Muhammed b. Habîb, Tunus 1281/1864; Bombay 1281; Lahor 1295; Mısır 1331; London-Leiden 1910 (Hartwig Hirschfeld tarafından Londra, Berlin, Paris ve Petersburg'da bulunan nüshalara göre neşredilmiştir).

Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye* (*el-Kifâye fî* (*ma'rifeti usûli*) *ilmi'r-rivâye*), nşr. Hâşim en-Nedvî - Muhammed Tâhâ en-Nedvî - Ahmedullah en-Nedvî, Haydarâbâd 1357/1938.

Hatîb el-Bağdâdî, *Takyîdu'l-ilm*, Dımaşk 1949.

Hayseme b. Süleymân, *Fezâilü's-sahâbe* (*el-Âhâd ve'l-mesânî*), Dârü'l-kütübi'z-Zâhiriyye, Mecmua, No. 92/8.

Hâzimî, *el-İ'tibâr fî beyâni'n-nâsih ve'l-mensûh mine'l-âsâr*, nşr. Seyyid Hâşim en-Nedvî - Muhammed Tâhâ en-Nedvî vd., Haydarâbâd 1360/1941.

Hersekli Mehmet Kâmil, *Metâliu'n-nücûm*, C. I, İstanbul 1307.

Hirschfeld, Hartwig, "The Arabic Portion of the Cairo Genizah at Cambridge", *Jewish Quarterly Review* (Londra), C. XV, I ser., 1903, S. 2, s. 167-181.

Hoca Hüsâmeddin, *Tercüme-i Şemâil* (*Kitâb-ı Şerh-i Şemâil*), İstanbul 1316.

Horovitz, Josef (Chajim), "Alter und Ursprung des Isnad", *Der Islam*, C. VIII, 1917, s. 39-47.

Horovitz, Josef, *Early Biographies of the prophet and their Authors, İslamic Culture*, Haydarabad 1927-1928.

Horovitz, Josef, *el-Megāzî'l-ûlâ ve müellifûhâ*, çev. Hüseyin Nassâr, Kahire 1369 / 1949 [*Early Biographies of the prophet and their Authors, İslamic Culture* adlı eserin Arapça tercümesi].

Horovitz, Jozef (Chajim), "Baba Ratan, the saint of Bhatinda", *Journal of the Pandjab Historical Society*, C. II, 1 Ocak 1913, S. 2, s. 97.

Humeydî, Muhammed ibn Fütûh, *Cezvetü'l-muktebis fî zikri vülâti* (*fî târîhi ulemâi*)*'l-Endelüs*, thk. Muhammed ibn Tâvit et-Tancî, el-Kahire 1372 / 1962.

Hût, Muhammed, *Esne'l-metalib fî ahâdîsi muhtelifâti'l-merâtib*, Kahire 1346.

Hüseyin Remzi, *İlmihâl-i Tıbbî*, İstanbul 1305.

İbn Abdilber en-Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, C. I-II, Haydarâbâd 1318-1319/1900-1901.

İbn Asâkir, Ebü'l-Kāsım, *Târîhu medîneti Dimaşk*, C. I, II, Dımaşk 1954.

İbn Ebü'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-belâga*, C. I-II, Tahran 1270 / 1853. Diğer basım: C. I-XX, Kahire 1330 / 1911.

İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, C. I-IV, Mısır 1328; C. VII, Kalküta 1270-1291/1853-1874.

İbn Hazm, *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm*, C. II, Mısır 1346.

[İbn Hişâm], *Das Leben Mohammad's nach Mohammad İbn İshak*, bearbeitet von Abd el-Mâlik ibn Hicsham, Arapçadan çev. Gustav Weil, Stuttgart 1864; nşr. Ferdinand Wüstenfeld, Leipzig, Göttingen 1858-1860; nşr. Friedrich Schwally, Göttingen 1899-1900.

[İbn İshak], *Iz bor iz kitâbu Sîreti Rasullillah ve Rjecnik*, yay. haz. Şukri Alagiç, Saraybosna 1918 [Seçmeler].

İbn İshak, *el-Megāzî*, C. I-III, nşr. Mahmûd Seyyid Tahtâvî, Kahire 1329. Diğer basım: C. I-IV, neşr. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd, Kahire 1356/1937 [İbn Hişâm'ın *es-Sîretü'n-nebeviyye* adlı eseriyle beraber].

İbn Kuteybe, *Kitâbü'l-maârif*, Kahire 1353/1934.

İbn Kuteybe, *Te'vilü muhtelifi'l-hadîs*, nşr. Mahmûd Şükrî el-Âlûsî, Kahire 1323.

İbn Mâce, *es-Sünen*, C. I-II, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkī, Kahire 1373/1953.

İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, C. XIII, Beyrut 1375 / 1956.

İbn Receb, *Câmiu'l-ulûm ve'l-hikem fî şerhi hamsîne hadîsen min cevâmii'l-kilem*, Haydarabad 1897.

İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakāti'l-kebîr* (*et-Tabakātü'l-kübrâ*), C. II, VI, Beyrut 1377 / 1957; C. V, Zetterstéen neşri, Leiden 1904-1905.

İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser fî fünûni'l-megāzî ve'ş-şemâil ve's-siyer* (*es-Sîretü'l-kübrâ*, *es-Sîretü'n-nebeviyye*), Kahire 1356; Dimaşk 1358.

İbn Sûde [Ebû Abdullah Muhammed b. Kāsım b. Muhammed Cessûs el-Fâsî], *el-Fevâidu'l-celiyyetü'l-behiyye fî şerhi'ş-Şemâili'l-Muhammediyye*, Bulak 1296; Kahire 1306, 1316.

İbn Teymiyye, Takıyyuddin, *Minhâcü's-sünneti'n-nebeviyye fî nakzi kelâmi'ş-Şîa ve'l-Kaderiyye*, C. IV, Bulak 1322.

İbn Ved'ân, *el-Erbaûne'l-Ved'âniyye* (*Hutabü'l-erbaîn* / *Erbaûne hadîs fi'l-hutab ve'l-mev'iza*), Kahire 1372/1952 [Eserin asıl yazarı: Zeyd b. Rifâa el-Hâşimî].

İbnü'l-Arabî, Ebû Bekir, *Ârizatü'l-ahvezî fî şerhi't-Tirmizî*, C. III, Kahire 1350.

İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec, *Telkīhu fühûmi ehli'l-eser fî uyûni't-târîh ve's-siyer*, Delhi 1869, 1927.

İbnü'l-Esîr, İzzeddin, *Üsdü'l-gābe fî ma'rifeti's-sahâbe* (*Ahbârü's-sahâbe*), C. V, Mısır 1863-1869.

İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye, *et-Tıbbü'n-nebevî*, Halep 1347.

İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, (*Fihristü'l-kütüb* / *Fihristü'l-ulûm* / *Fihristü'l-ulemâ*), Köprülü Kütüphanesi, Yazma No. 1135. Neşirleri: Gustav Flügel neşri, 1850; Johannes Roediger ve August Mueller neşri, Leipzig 1871-1872.

İbnü's-Salâh eş-Şehrezûrî, *Hâşiyâtun alâ şerhi nuhbeti'l-fiker*, nşr. Abdülhay el-Leknevî, Leknev 1304 [taşbaskısı].

İbnü't-Tallâ, *Akzıyetü Resûlillâh* (*Ahkâmü'n-nebî* / *Nevâzilü'l-ahkâmi'n-nebeviyye*), Kahire 1346.

İbrahim ibn Ali en-Nevevî el-Hizâmî, *Esmâu ricâli's-sahâbe / el-Menâhilü'l-azbe fî men sebete lehü's-suhbe*, Süleymaniye (İstanbul), Yeni Cami Kütüphanesi, Yazma No. 901.

İhyâu'ş-şerâ'a fî medhabi'ş-Şîa, Müellifi, basım yeri ve tarihi kaynaklarda bulunamamıştır.

İsmâil Hakkı Bursevî, *Şerhu'l-Erbaîne hadisen*, İstanbul 1253, 1313, 1317 [Nevevî'nin *el-Erbaûn* adlı eserinin terc. ve şerhidir].

Jaeschke, Gotthard, *Der Islam in der neuen Türkei. Eine rechtsgeschichtliche Untersuchung*, Leiden 1954.

James Robson, "Ebû Hureyre", *Encyclopédie de I'Islam*, C. I, s. 132-133.

Juynboll, Theodorus Willem, "Hadis", *Encyclopédie de I'Islâm*, C. II, Leiden 1927, s. 201-206.

Kâ'b ibn Züheyr, *Bânet Suâd (Kasîde-i Bürde)*, Leiden 1748; Delhi 1823; Fransızca tercüme ve notlarıyla birlikte neşr. Rene Basset, Cezayir'de 1911.

Kalkaşendî, *Subhu'l-a'şa fî sınâati'l-inşâ*, nşr. Muhammed Abdürresûl İbrâhim, Kahire 1331 / 1920.

Karahan, Abdülkadir, "Fuzûlî'nin tetkik edilmemiş bir eseri: *Kırk Hadis Tercümesi*", *Selâmet* mecmuası (İstanbul), 1948, S. 57, 59, 61, 63, 64, 66.

Karahan, Abdülkadir, "Hadis-i Erbaûn Nevinin Doğuşu ve Âmilleri", *İlâhiyat Fakültesi Dergisi* (Ankara), C. I, 1952, s. 76-82.

Karahan, Abdülkadir, "Nevevî'nin Erbaûnu ve Arapça Şerhleri", *Altmışıncı Doğum Yılı Münasebetiyle Fuat Köprülü Armağanı*, İstanbul 1953, s. 391-299.

Karahan, Abdülkadir, *İslâm-Türk Edebiyatında Kırk Hadis Toplama Tercüme ve Şerhleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1954.

Kâşânî, Fethullah ibn Şükrillah, *Tenbîhu'l-gāfilîn ve tezkiretü'l-ârifîn*, Tahran 1275 / 1858.

Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-zünûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn* (*Kitâbü İcmâli'l-fusûl ve'l-ebvâb fî tertîbi'l-ulûm ve esmâi'l-kitâb*), C. I, II, nşr. Şerefettin Yaltkaya - Kilisli Muallim Rifat, İstanbul 1360-1362/1941-1943).

Kettânî, Muhammed b. Ca'fer, *er-Risâletü'l-müstetrafe li-beyâni meşhûri kütübi's-sünneti'l- müşerrefe*, Beyrut 1332.

Kowalski, Tadeusz, "al-Muhâdjirûna", *Encyclopédie de I'Islâm*, Supplément, C. III, s. 163-164.

Köksal, Mustafa Âsım, "Müsteşrik Caetani'nin Yazdığı İslâm Tarihi'ndeki İsnad ve İftiralara Reddiye", *İslâm* (Ankara), 1956, C. I, S. 2, s. 7-8; C. I, S. 3, s. 9-12; C. I, S. 4, s. 20-22; C. I, S. 5, s. 14-16; C. I, S. 6, s. 31-32; C. I, S. 7, s. 28-29; C. I, S. 8, s. 30-31; C. I, S. 9, s. 28; C. I, S. 10, s. 29-30; C. I, S. 12, s. 30-31 [Bu yazılar daha sonra kitaplaştırılmıştır: *Müsteşrik Caetani'nin Yazdığı İslâm Tarihi'ndeki İsnad ve İftiralara Reddiye*, Ankara 1961, 1986; İstanbul 1987].

Krehl, Ludolf von, "Über den Sahih des Buchârî", *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, 1850, C. IV, s. 1-32, 532.

Kremer, Alfred von, *Kulturgeschichte des Orients unter den Chalifen*, C. I, Wien 1875.

Krenkow, Fritz, "al-Sharif al-Radi", *Encyclopédie de I'Islâm*, C. IV, s. 341-342.

Kresevlijikoviç, Hamdi, *Spomenica 400. Godišnjice Gazi Hüsrev Begove džamije*, Saraybosna 1932.

Kudâî, *Elfun ve mi'atâ kelime min hadisi Rasûlillah sallallahu aleyhi ve sellem mine'l-hikmeti fi'l-vesâyâ ve'l-âdâbi ve'l-mevâızi ve'l-emsâl*, İstanbul 1327 / 1909.

Kulenoviç, Hafız Süleyman, "Jedan hadis o osvojenju İstanbul'a", *Glasnik Vrhovnog Islâmskog Starjesinstva u SFRJ* (Saraybosna), C. V, 1954, s. 24-34.

Kuşeyrî, Muhammed b. Saîd, *Târîhu'r-Rakka ve men nezelehâ min ashâbi resûlillâh şallallahu aleyhi ve sellem ve't-tâbiin ve'l-fukahâ ve'l-muhaddisîn*, Dımaşk, ez-Zâhiriyye Kütüphanesi, Mecâmî', No. 34/1.

Lammens, Henri, "es-Sünnetu ve sıhhatuhâ", *eş-Şark ve'l-garb*, Nisan 1916.

Lammens, Henri, "L'âge de Mahomet et la chronologie de la Sira", *Journal Asiatique* (Paris), X. Seri, 1911; S. XVII, s. 209-250.

Lammens, Henri, *Etudes sur le règne du calife omaiyade Mo'awiya Ier*, Beyrut 1907.

Lammens, Henri, *Fatima et les filles de Mahomet: Notes ciritiques pour l'étude de la Sira*, Roma 1912.

Lammens, Henri, *l'Islam: Croyances et institutions*, 3. Baskı, Beyrut 1943.

Lammens, Henri, *Quran et tradition: Comment fut la composée de la vie de Mahomet*, Paris 1910.

Lane-Poole, Stanley, "The First Muhammedan Treaties with Christians", *Proceedings of the Royal Irish Academy*, C. XXIV, 1903, s. 227-256.

Lebîd ibn Rebîa, *Dîvân*, Viyana 1880 [Divanın bir kısmı C. Hubert ve C. Brockelmann tarafından Almanca notlarıyla birlikte Leiden'de 1891 senesinde neşredilmiştir].

Lecomte, G.,"Sur la vie scolaire à Byzance et dans I'Islam, I, L'Enseignement primaire a Byzance et le Kuttab", *Arabica*, C. IV,1957, s. 324-330.

Levi Della Vida, Giorgio, "Sira", *Encyclopédie de I'Islâm*, C. IV, Leiden 1954, s. 458-462.

Loth, Otto, "Ursprung und Bedeutung der Tabaqāt, vornehmlich der des Ibn Sa'd", *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* (Berlin), C. XXIII, 1869, s. 593-614.

Loth, Otto, *Das Classenbuch des Ibn Sa'd* (Einleitende Untersuchungen über Authentie und Inhalt nach den hss. Übberresten), Leipzig 1869.

Mahmud Sami, *el-Muhtasar fi'ş-şemâili'l-Muhammediyye ve şerhihâ lî-Ebî İsa et-Tirmizî*, Mısır 1950.

Mahmud Sami, *Havle'ş-şemâili'l-Muhammediyye*, Mısır 1367 / 1948.

Mâlik b. Enes, *Muvatta'*, C. I-II, nşr. M. F. Abdülbâkī, Kahire 1370/1951.

Marçais, William, "Le Takrib de en-Nawawi, traduit et an noté", *Journal Asiatique* (Paris), 1900-1901, t. 16-18, IXe Série [Nevevî'nin *et-Takrîb ve't-teysîr li-ma'rifeti süneni'l-beşîr* adlı eserinin Fransızca tercümesi].

Masseron, Alexandre, "Deux lettres du Christ?", *Ecclesia* (Paris), Haziran 1956, S. 87, s. 99.

Massignon, Louis, *Annuaire de I'Ecole Pratique des Hautes Etudes*, Paris 1936, 1937.

Massignon, Louis, *Essai sur les Origines du Lexique Technique de la Mystique Musulmane*, Paris 1922.

Massignon, Louis, *La Mubâhala de Medine et I'hyperdulie de Fatima*, Librairie orientale et américaine, Paris 1955.

Mehmed Âkif [Ersoy], "Dârü'l-fünûn Talebesine Mühim Bir Tebşir", *Sırât-ı Müstakîm*, C. I, 24 Şevval 1326, S. 13, s. 198-199 [Ali Fehmi Efendi hk.].

Mehmed Âkif [Ersoy], "Mostar Müftîsi Ali Fehmi Efendi", *Sebîlürreşâd*, C. XV, 15 Zilkade 1336, S. 366, s. 40.

Mehmed Ârif Bey, *Bin Bir Hadis-i Şerif Şerhi*, Kahire 1319 / 1901 [Türkçe şerhi ile].

Mehmed Fazlullah es-Sivasî, *el-İ'tidal fî mehâbeti'l-âl*, Halep 1330 [Türkçe manzum].

Mehmed Râif Efendi (haz.), *Muhtasar Şemâil-i Şerif Tercümesi*, İstanbul 1304 / 1886; 1311 / 1893.

Mehmed Râmî, *Tuhfetü'l-ahbâb fî fedâili'l-ashâb*, İstanbul 1328.

Muhammad Ğamīl Sultān, *Étude sur Nahj al-Balâgha*, Adrien-Maisonneuve, Paris 1940.

Muhammad ibn İshaq, *The life of Muhammad, A translation of the Sirat Rasul Allah*, Giriş ve notlarla nşr. A. Guillaume, London 1955.

Muhammed Abduh, *Şerhu nehci'l-belâğa*, Beyrut 1885.

Muhammed Cemâleddin Mahfuz, "el-Müellefetü kulûbühüm", *Mecelletu'l-Ezher* (Kahire), C. XXV, Recep 1373 / 6 Mart 1954, S. 7, s. 833-836.

Muhammed Ebû Zehrâ, *Ebû Hanîfe -hayâtuhu ve asruh, ara'uhu ve fikhuh-*, 2. baskı, Kahire 1955.

Muhammed Hamîdullah, "Akdâmu telif fi'l hadîsi'n-nebevi-Sahîfetu Hemmâm ibn Münebbih ve mekânetuhâ fî târîhi ilmi'l-hadîs", *Mecelletü'l-mecmai'l-ilmiyyi'l-Arabiyy* (Dımaşk), C. XXVIII-I,1372-1952, s. 102.

Muhammed Hamîdullah, "La lettre du Prophète à Heraclius et le sort de l'original", *Arabica* (Leiden), C. II, fasikül I, 1955, s. 97-110.

Muhammed Hamidullah, “Les champs de bataille au temps du Prophète”, *Revue des Etudes İslamiques* (Paris), C. I, 1936, s. 3.

Muhammed Hamîdullah, *Corpus des Traités et lettres diplomatiques de I’İslâm à l’époque du Prophète et des Khalifes Orthodoxes*, Paris 1935.

Muhammed Hamîdullah, *Mecmûatü’l-vesâikı’s-siyâsiyye li’l-ahdi’n-nebevî ve’l-hilâfeti’r-râşide*, Kahire 1941.

Muhammed Hamidullah, 14 Cumada I, 1374 tarihli mektubu.

Muhammed Reşid Rıza, “es-Sünnetu ve sıhhatuhâ ve’ş-şerîatu ve metânetuhâ, reddun alâ duâti’n-nasrâniyyati bi Mısr”, *el-Menâr*, C. XIX, s. 35-50, s. 97-109.

Muhammed Shafi, “Ratan Baba Hadjdji Abu’l-Rida”, *Encyclopédie de I’Islâm*, Supplément, Leiden 1988, s. 197-198.

Muhammed Tevfik Sıdkî, “en-Nâsih ve’l-mensûh”, *el-Menâr*, C. IX, s. 110-119.

Muhammed Tevfik Sıdkî, “en-Nesh fi’ş-şerâii’l-ilâhiyye”, *el-Menâr*, C. X, s. 683-689.

Muir, Sir William, *The Life of Mahomet and history of Islam to the Era of the Hegira*, C. I, London 1858.

Münâvî, Muhammed Abdürraûf, *el-İthâfâtü’s-seniyye fi’l-ehâdîsi’l-kudsiyye*, Haydarâbâd 1323.

Münâvî, Muhammed Abdürraûf, *el-Metâlibü’l-aliyye fi’l-ed'iyeti’z-zehiyyeti’l-muhteteme bi’l-ehâdîsi’l-kudsiyye*, Haydarâbâd 1323.

Münzirî, *et-Tergīb ve’t-terhîb*, Mısır 1324 / 1906, 1326 / 1908; Hindistan 1300 / 1882.

Müslim, *el-Câmiu’s-sahîh*, C. III, VII, nşr. Mehmed Zihni Efendi, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1329.

Müstağfirî, *Tıbbü’n-nebî* (*et-Tıbbü’n-nebevî*) *sallallâhü aleyhi ve sellem*, Tahran 1203.

Narodna Enciklopedija Srpsko - Hırvatsko - Slovenacka, C. I, Zagreb 1925.

Nebhânî, Yûsuf b. İsmail, *el-Ehâdîsü’l-erbaîn fî vücûbi tâati emîri’l-mü’minîn*, Beyrut 1312.

Nebhânî, Yûsuf b. İsmâil, *İthâfü’l-müslim bimâ* (*verede*) *fi’t-tergīb ve’t-terhîb min ehâdîsi’l-Buhârî ve Müslim*, Kahire 1329 / 1911, 1370 /1951.

Nesâî, *es-Sünen* (*el-Müctebâ*), Delhi1256/1840 [taş baskısı].

Nevevî, *el-Erbaûne’n-Neveviyye* (*Erbaûne hadîsen* / *el-Erbaûna hadîsen en-Nevevîyye fi’l-ahâdî’s-sahihati’n-Nebeviyye*), Bulak 1294/1877. Fransızcaya tercümesi: en-Nevevî, *les quarante hadiths*, çev. H. Bousquet, Alger, 1947.

Nevevî, *el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc*, C. I-II, Hindistan 1273/1857.

Nöldeke, Theodor, “Zur tendenziösen Gestaltung der Urgeschichte des Islams”, *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, C. 52, 1898, s. 16-32.

Nöldeke, Theodor, *Geschichte des Qorans*, Göttingen 1860. 2. bs.: *Geschichte des Qorans*: *Die Sammlung des Qorans*, C. I-III, düzenleyen: Friedrich Schwally - Gotthelf Bergsträsser, Leipzig 1919 [*Geschichte des Qorans von Theodor Nöldeke*, C. II. (dznl. Friedrich Schwally), 2. bs.; Teil 2: *Die Sammlung des Qorans*, Weicher, Leipzig 1919].

Nuaymî (927 / 1521), *ed-Dâris fî târîhi'l-medâris* (*Tenbîhü't-tâlib ve irşâdü'd-dâris li-ahvâli'l-medâris* [*fîmâ bi-Dımaşk mine'l-cevâmi' ve'l-medâris*]), C. I, Dimaşk 1367 / 1948.

Okiç, M. Tayyip, *Islamska Tradicija*, Saraybosna 1936.

Okiç, Muhammed Tayyip, "Bir Tenkidin Tenkidi", *İlâhiyat Fakültesi Dergisi* (Ankara), C. II, 1953, s. 263-174.

Okiç, Muhammed Tayyip, "Cabiç kao nauçnik u oçima stranoga svijeta", *Gajret* (Sarajevo), C. XI, 1926, S. 15-16, s. 225-227.

Okiç, Muhammed Tayyip, "Osmanlılar Devrinde Balkanlardaki İhtidalarla İlgili Bazı Vesikalar", *V. Türk Tarih Kongresi, Ankara: 12-17 Nisan 1956*, *Kongreye Sunulan Tebliğler*, Türk Tarih Kurumu Yayını, 1. bs., İstanbul 1960, s. 689.

Okiç, Muhammed Tayyip, *Jedan nas Zaboravljeni Istoriçar XVIII. Veka*, Saraybosna 1938.

Ömer Fârukî, *Nehcü'l-belâğa li'l-imâm Ali Kerrema'llahu veche*, 2. baskı, Beyrut 1372 / 1952.

Ömerî, Fazlullah Şihâbuddîn Ahmed, *Mesâliku'l-ebsâr fî memâliki'l-emsâr*, C. I, thk. Ahmed Zeki Paşa, Kahire 1343 / 1925.

Öz, Tahsin, *Hırka-i Saâdet Dairesi ve Emanât-ı Mukaddese*, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1953.

Pedersen, Johannes, "Masdjid", *Encyclopédie de I'Islâm*, C. III, Leiden 1986, s. 362-442.

Peremeci, Osman Nuri, *Edirne Tarihi*, Edirne ve Yöresi Eski Eserleri Sevenler Kurumu Yayınları, İstanbul 1939.

Peygamberimizin Büyük ve Faydalı Sözleri, *Bin Bir Hadis Tercümesi*, derl. ve trc. Selâmi Münir Yurdatap, 11. baskı, İstanbul 1951.

Pfannmüller, Gustav, *Handbuch der Islam - Literatur*, Berlin-Leipzig 1923.

Radıyyuddin el-Hasan ibn Muhammed es-Sâgânî, *Buk'atu's-sadyân*, Süleymaniye (İstanbul) Damat İbrahim Paşa Kütüphanesi, Yazma No. 394. [Matbu metni: Sâgānî, Radıyyuddin, *Nak'atü's-sadyân fî men fî suhbetihim nazar mine's-sahâbe ve gayri zâlik*, nşr. Ahmed Han, *el-Mevrid*, XVI/2 (Bağdat 1987)].

Râgıb et-Tabbâh, *el-Misbâh alâ Mukaddimeti İbni's-Salâh*, Halep 1350 [İbnü's-Salâh eş-Şehrezûrî'nin hadis usulü hakkındaki eseriyle Zeynüddin el-Irâkī'nin şerhine yapılan ta'lîkāt olup her iki eserle birlikte yayımlanmıştır].

Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl beyne'r-râvî ve'l-vâî*, C. I, Süleymaniye (İstanbul) Şehit Ali Paşa Kütüphanesi, Yazma No 581; nşr. Muhammed Accâc el-Hatîb, Beyrut 1391/1971.

Reckendorf, Hermann, "Menâkıbu'l-Ansar", *Encyclopédie de I'Islâm*, C. I, s. 363.

Reed, Howard A., *Turkey's, new İmam-Hatip schools*, Leiden 1955, (*The World of Islam*, N. S. C. IV., Nr. 2-3, s. 150-163'ten tekrar basım).

Reşîd Rızâ, "en-Nesh ve ahbâru'l-ahad", *el-Menâr*, C. XIII, s. 693-699.

Reşîd Rızâ, *Tefsîru'l-menâr* (*Tefsîrü'l-Kurʾâni'l-hakîm*), C. IV, X, Kahire 1934.

Robson, James, "Ibn İshaq's use of the isnad", *The Bulletin of the John Rylands Library* (Manchester), C. XXXVIII, Mart 1956, S. 2, s. 449-465.

Robson, James, "The Isnad in Muslim Tradition", *Glasgow University Oriental Society Transactions*, 1953-54, C. XV, s. 15-26.

Ruhavî, Muhammed Ali ibn Muhammed, *Kitâbü'l-hadîsi'l-kudsî*, İstanbul 1312.

Sachau, Carl Eduard, *Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen an der Königlichen Friedrich-Wilhelms-Universität Zu Berlin*, C. VII, Berlin 1904.

Sachau, Carl Eduard, "Bericht über die Ausgabe des İbn Saâd", *Sitzungsberichten der Berliner Akademie der Wissenschaften*, Berlin 1900.

Salâhaddin el-Müneccid, "Dârü'l-hadîsi Urviyye", *Mecelletü'l-mecme'i'l-ilmiyyi'l-Arabiy* (Dımaşk), C. XXIX, 1878 / 1954, s. 215-218.

Salisbury, Edward, "Contribution from original sources to the knowledge of Muslim Tradition", *Journal of the American Oriental Society*, 1860-1863, C. VII, s. 60-142.

Sauvaget, Jean, *Introduction à l'histoire de l'Orient Musulman: Eléments de bibliographie*, Paris 1942.

Sauvaire, Henri, "Deseription de Damas", *Asian Journal* (Paris), Mart-Nisan, Mayıs-Haziran ve Kasım-Aralık 1894; Mart-Nisan ve Mayıs-Haziran 1896, s. 280-282.

Schacht, Joseph, "Abū Hanīfa", *Encyclopédie de I'Islâm*, C. I, s. 126-128.

Schneider, Alfons Maria, [İstanbul Sahabe Kabirleri Hakkında], çev. Dr. Salahuddin el-Munecced, *el-Müntekâ min dirâsâti'l-müsteşrikîn*, Kahire 1955, s. 153-159.

Schwally, Friedrich (Düzenleyen), *bk*. Nöldeke.

Sem'ânî, Abdülkerîm b. Muhammed, *Edebü'l-imlâ ve'l-istimlâ*, nşr. Max Weisweiller, Leiden 1952.

Serkis, Yusuf İlyân, *Muʿcemü'l-matbûâti'l-Arabiyye ve'l-muarrebe*, Serkis Matbaası, 1346/1928.

Sertoğlu, Midhat, "İstanbul Kaç Defa Muhasara Edilmiştir?", *Resimli Tarih Mecmuası* (İstanbul), C. V, 1953, s. 220-221.

Sevük, İsmail Habib, "Eyüb'teki Veli", *Cumhuriyet* (İstanbul), 7 Eylül 1950.

Sıbt İbnü'l-Acemî, *Tezkiretü't-tâlibi'l-muallem li-men (bi-men) yukālü innehû muhadram*, nşr. Muhammed Râgıb et-Tabbâh, Halep 1350/1931.

Sicistânî, Ebû Hâtim, *Muammerûn mine'l-Arab ve turafun min ahbârihim ve mâ kālûhu fî müntehâ aʿmârihim*, nşr. Ignaz Goldziher, "Abhandlungen zur Arabischen philologie", Leiden 1899; Kahire 1323.

Snouck-Hurgronje, Christian, "Le droit musulman (2. Sounnah)", *Revue de l'histoire des religions* (Paris), C. XXXVII, 1898, s. 1-22, 174-203.

Soyman, Faik - İbrahim Tongur, *Eski Eserler Kılavuzu*, Yeni Kitabevi, Konya 1944.

Sprenger, Aloys, "Die Sunna", *Das Leben und die Lehre des Muhammednach bisher grösstentheils unbenutzten Quellen*, C. III, Berlin 1869, s. LXXVII-CIV.

Sprenger, Aloys, "On the origin of writing down historical reports among the Musulmans", *Journal of the Asiatic Socicty of Bengal*, 1856, C. XXV, S. 303-309, s. 315-381.

Sprenger, Aloys, "Über das Traditionswesen bei den Arabern", *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, 1856, C. X, No. 1/2, s. 1-17.

Sprenger, Aloys, "Notes on Alfred von Kremers edition of Wakidy's Compaigns", *Journal of the Asiatic Society of Bengal*, C. XXV,1856, s. 55-74, 199-220.

Süyûtî, *Aynü'l-isâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, [İbn Hacer el-Askalânî'nin *el-İsâbe*'sinin muhtasarıdır].

Süyûtî, *el-Câmiu's-sagîr*, C. II, Bulak 1186.

Süyûtî, *Hüsnü'l-muhâdara fî ahbâri Mısr ve'l-Kâhire*, C. I-II, Mısır 1299, 1321-2, 1324 (içinde: *Dürrü's-sahâbe fî men dehale Mısr mine's-sahâbe*).

Süyûtî, *et-Tıbbü'n-nebevî* (*el-Menhecü's-sevî ve'l-menhelü'r-revî fî't-tıbbi'n-nebevî*), Dımaşk ez-Zâhiriyye Kütüphanesi, No. 1 [yay. Hasan Muhammed Makbûlî el-Ehdel, San'a-Beyrut 1986; as-Suyuti, *Medicine of the Prophet*, İngilizce terc. Ahmad Thomson, London 1994].

Süyûtî, *Tedrîbü'r-râvî fî şerhi Takrîbi'n-Nevevî*, Kahire 1307.

Süyûtî, *Tenvîrü'l-havâlik alâ Muvattai Mâlik* (*Ve şerhuhu tenviru'l-havâlik li's-Süyûtî*), C. I, Kahire 1348.

Şafiî, *er-Risâle*, Kahire 1312.

Şakir, Ahmed Muhammed, [Mukaddime], *Mecelletu'l-Ezher* (Kahire), C. XXV, 1373-1954, S. 5, s. 551-552.

Şâkir, Ahmed Muhammed, *el-Bâ'isu'l-Hasîs Şerhu İhtisâri Ulûmi'l-Hadîs*, Kahire 1355/1936 [İbn Kesîr'in *İhtisâru ulûmi'l-hadîs* adlı eserinin şerhi].

Şehristânî, Hibetüddin, *Nehdatu'l-Hüseyn ev silsiletü havâdise târîhiyye havle fâciati'l-imâm seyyidina Hüseyn b. Ali aleyhime's-selâm*, Necef 1365-1946.

Şeref Kâmil, "Hadis Yalancıları", *Defne* (Ankara), Yıl: I, Mayıs 1955, S. 3, s. 10 ve 43.

Şerîf er-Râdî, *el-Mecâzâtü'n-nebeviyye* (*Mecâzâtü'l-âsâri'n-nebeviyye*), nşr. Mahmûd Mustafa, Kahire 1356/1937.

Şerîf er-Radî, *Nehcü'l-belâğa*, Tebriz l247 / l881, Tahran 1271 / 1854, Bombay 1304 / 1886, Kahire 1876, Beyrut 1885.

Şerîf er-Râdî, *Telhîsü'l-beyân fî mecâzâti'l-Kur'ân*, nşr. Muhammed Abdülgani Hasan, Kahire 1955.

Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa fi'l-ehâdîsi'l-mevzûa*, 1303.

Şeyho, Luvîz, *Enîsü'l-cülesâ fî şerhi dîvâni'l-Hansâ*, Beyrut 1896.

Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk* (*Târîhu'r-rusül ve'l-enbiyâ' ve'l-mülûk ve'l-hulefâ'*/ *Ahbârü'r-rusül ve'l-mülûk*/ *Târîhu't-Taberî*), C. V, Leiden 1879-1901.

Taberî, Muhibbüddin, *er-Riyâzü'n-nadire fî fezâil* (*menâkıb*)*i'l-aşere*, Kahire 1327.

Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, *Letâifü'n-nebî*, [Yazma nüsha].

Tefrîşî, *Nakdü'r-ricâl*, Tahran 1318 / 1900.

Tirmizî, *el-Câmiu's-sahîh* (*es-Sünen*), C. I-II, nşr. Ahmed Muhammed Şâkir, Kahire 1356; C. III, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkī, Kahire 1356; C. IV – V, XIII, nşr. İbrâhim Utve Avd, Kahire 1382/1962.

Tirmizî, *eş-Şemâilü'n-nebeviyye* (*eş-Şemâilü'n-nebeviyye ve'l-hasâilü'l-Mustafaviyye*), İstanbul 1264.

Tirmizî, *Tesmiyetü ashâbi'n-nebî* (*Kitâbü Esmâi's-sahâbe*, *Tesmiyetü ashâbi Resûlillâh sallallāhü aleyhi ve sellem*), Süleymaniye (İstanbul), Şehid Ali Paşa Kütüphanesi, Yazma No. 2840/2; Lâleli Kütüphanesi, Yazma No. 2089/1.

Trabzonlu Mehmet, *el-İthâfâtü's-seniyye fi'l-ehâdîsi'l-kudsiyye*, Ankara Üniversitesi DTCF Kütüphanesi, İsmail Saib Koleksiyonu, II / 8065.

Tritton, Arthur Stanley, "Ahl al-kisâ'", *Encyclopédie de I'Islâm*, C. I, Leiden 1956, s. 272.

Ugan, Zakir Kadiri, "Dinî ve Gayri Dinî Rivayetler", *Dârülfünûn İlâhiyat Fakültesi Mecmuası* (İstanbul), C. I, 1926, S. 4, s. 132-209.

Ukberî, *İ'râbu'l-hadîsi'n-nebevî*, Süleymaniye (İstanbul), Pertev Paşa Kütüphanesi, Yazma No. 56.

Ünver, Süheyl, *İstanbul'da Sahabe Kabirleri*, İstanbul Fethi Derneği Yayınları, İstanbul 1953.

Vacca, Virginia, *Les ambascerie di Maometto ai Sovrani*, (*Rivista degli Studi Orientali* (Roma), C. X, 1928, s. 87-109.)

Vajda, Georges, "Juifs et Musulmans selon le Hadis", *Journal Asiatique* (Paris), 1937, s. 57-127.

Vajda, Georges, "Quatre Erbaûn peu remarqués ou inconnus", *Arabica*, C. IV, 1957, s. 1.

Vâkıdî, *History of Muhammad's Campaigns by Aboo Abdollah Mohammad bin Omar al-Wakidy*, düz. Alfred von Kremer, Calcutta l8855-1486. [Özgün adı: *Târîhu Megāzi'n-nebbiyyi s.a.s.*].

Vâkıdî, *Kitâbu't-tabakāti'l-kebîr*, C. I, nşr. Eugen Mittwoch, Leiden 1905; nşr. Eugen Mittwoch - Eduard Sachau, Leiden 1917, C. I; nşr. Josef Horovitz, Leiden 1909, C. II; nşr. Friedrich Schwally, Leiden 1912, C. II.

Valot, Thérèse, *Lolurdes et l'illusion en thérapeutique*, Paris 1956.

Veccia Vaglieri, Laura, "Ibn Abbas", *Encyclopédie de I'Islâm*, C. I, Leiden 1954, s. 42-56.

Watt, William Montgomery, "Abdullah b. Ubayy b. Salûl", *Encyclopédie de I'Islâm*, C. I, s. 54-55.

Watt, William Montgomery, "Ahlu's-Suffa", *Encyclopédie de I'Islâm*, C. I, Leiden 1956, s. 274-275.

Weisweiler, Max, "Das Amt des Mustamli in der arabischen Wissenschaft", *Oriens* (Leiden), C. IV, 1951, s. 27-51.

Weisweiler, Max, *Istanbuler Handschriftenstudien zur Arabischen Traditionsliteratur*, İstanbul 1937.

Wensinck, Arent Jan, *A Handbook of Early Muhammadan Tradition*, Leiden 1927 [Kütüb-i Sitte dâhilon dört hadis, siyer ve megazî kitabının konu, kişi ve yer adları fihristidir].

Wittek, Paul, "Ayvansaray, un sanctuaire privé de son héros", *Annuaire de l'Institut de Philologie et d'Histoire Orientales et Slaves* (Bruxelles), C. XI, 1951, s. 505-526.

Wüstenfeld, Heinrich Ferdinand, *Die Akadimen der Araber und ihre Lehrer*, Göttingen 1887, [İbn Kādî Şühbe'nin *Tabakātü'ş-Şâfiiyye* eserinden seçmeler].

XXII. Milletlerarası Müşterikler Kongresi Münasebetiyle Başbakanlık Arşivinde Tertiplenen "Tarihi Vesikalar Sergisi Kataloğu", MEB Yayınevi, İstanbul 1951.

Yetkin, Suut Kemal, *İslâm Sanatı Tarihi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1954.

Yörükân, Yusuf Ziya, "İslâm Tarihi", *Mihrab* (İstanbul), C. II, 1341, s. 1-18, 49-57, 97-107.

Yusuf el-Âs, *Fihrisü mahsâsâti dâri'l-kütübi'z-zâhiriyye* (*et-Târîh ve mülhakatüh*), Dimaşk 1947.

Zâhir b. Tâhir, *Kitâbü'l-ehâdîsi'l-ilâhiyye* (*el-Kudsiyye*), Berlin Kütüphanesi, Yazma No. 1297.

Zehebî, *Mîzânü'l-iʿtidâl fî nakdi'r-ricâl*, tsh. Muhammed Bedreddin en-Na'sânî el-Halebî, Kahire 1324-1327, 1355.

Zehebî, *et-Tıbbü'n-nebevî*, Kahire 1368 /1948.

Zehebî, Şemseddin, *Tecridü esmâi's-sahâbe, telhîsü üsdi'l-gābe*, C. I-II, Haydarabad 1315.

Zetterstéen, Karl Vilhelm, "Ebân ibn Osman ibn Affân", *Encyclopédie de I'Islâm*, C. I, Leiden 1954, s. 3.

Zeyyât, Ahmed Hasan, *Târîhu edebi'l-Arabî*, Kahire 1917.

Zeyyât, Habîb, *Hazâinü'l-kütüb fî Dımaşk ve davâhîhâ*, C. I-IV, Kahire 1902.

Ziyâeddin el-Makdisî, *en-Nehy an sebbi'l-ashâb ve mâ fîhi mine'l-ismi ve'l-ikāb*, Dımaşk, ez-Zâhiriyye Kütüphanesi, Mecmua: No. 101 / 1; nşr. Muhyiddin Necîb, Kuveyt-Beyrut 1413/1992.

BİR MEDENİYET ÜRÜNÜ OLARAK
ZEYTİNYAĞI
Kadim Kültür Değerlerimiz-II

Editörler
Prof. Dr. Derman Küçükaltan
Dr. Öğr. Üyesi Özgür Sarıbaş
Doç. Dr. Oğuz Diker

nobel bilimsel

BİR MEDENİYET ÜRÜNÜ OLARAK ZEYTİNYAĞI
Kadim Kültür Değerlerimiz-II
Editörler: Derman Küçükaltan, Özgür Sarıbaş, Oğuz Diker

Yayın No.: 2131
ISBN: 978-625-393-543-6
E-ISBN: 978-625-393-544-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Nisan 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seda Polat -sedapolat@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Küçükaltan, Derman., Sarıbaş, Özgür., Diker, Oğuz.
Bir Medeniyet Ürünü Olarak Zeytinyağı Kadim Kültür Değerlerimiz-II/ Derman Küçükaltan, Özgür Sarıbaş, Oğuz Diker
1. Basım, X + 228 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-543-6
E-ISBN: 978-625-393-544-3
1. Turizm 2. Gastronomi 3. Kültür 4. Ekonomi 5. Gıda 6. Mühendislik 7. Sağlık

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **vii**

1. Bölüm
ZEYTİNYAĞININ TARİHÇESİ **1**
Fatma Akkuş Yiğit - Nilgün Nurhan Kara

2. Bölüm
MİTOLOJİK YÖNÜYLE ZEYTİN **17**
Çilem Yavşan

3. Bölüm
ARKEOLOJİK BULGULARLA ZEYTİNYAĞI **35**
Tulga Albustanlıoğlu

4. Bölüm
ZEYTİNYAĞININ BİYOKİMYASAL KARAKTERİZASYONU **61**
Mehmet Emin Diken - Berker Kocatürk

5. Bölüm
ZEYTİNYAĞI TEKNOLOJİSİ **73**
Onur Özdikicierler - Fahri Yemişçioğlu

6. Bölüm
GASTRONOMİDE ZEYTİN VE ZEYTİNYAĞI **93**
Fügen Durlu Özkaya

7. Bölüm
ZEYTİN VE ZEYTİNYAĞI TURİZMİ **113**
Figen Çukur - Tayfun Çukur

8. Bölüm
BESLENME YÖNÜYLE ZEYTİNYAĞI 139
Perihan Kendirci

9. Bölüm
ZEYTİNYAĞI YOLUNDA DİNAMİKLER 157
Renan Tunalıoğlu - Eylem Durmuş

10. Bölüm
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK YÖNÜYLE ZEYTİNYAĞI 173
Pınar Işıldar

11. Bölüm
ZEYTİNYAĞI ÜRETİMİNİN ÇEVRESEL ETKİLERİ 199
Adem Ergün

12. Bölüm
BAHÇEDEN ŞİŞEYE KATMA DEĞERİ YÜKSEK ZEYTİNYAĞI ÜRETİMİ 217
Mücahit Taha Özkaya - Cansu Dölek

1. Bölüm

ZEYTİNYAĞININ TARİHÇESİ

Fatma Akkuş Yiğit - Nilgün Nurhan Kara

Zeytin (olea), zeytingiller (oleaceae) familyasından gelmekte olup bitkinin Türkçe adının kökeni, Arapça *zeytun*'dan gelmektedir.[1] Zeytin, Akdeniz ikliminde yetişen bir ağaç cinsinden üretilen meyvedir. Ülkemizde mevcut zeytin türlerinden biri olan *olea europe*'nın *delice/yabani zeytin (olea europea oleaster)* ve *ehli zeytin (olea europea sativa)* olmak üzere iki alt türü bulunmaktadır (Ünsal, 2003: 12). Zeytin ağacının anavatanı olarak günümüzde Doğu Akdeniz ile Türkiye sınırları içerisinde bulunan Hatay, Kahramanmaraş ve Gaziantep çevresi kabul edilmektedir (Dara, 2010: 473). Güneydoğu Anadolu özellikle Mardin, Maraş ve Hatay arasında kalan bölge ise Olea europea'nın asıl yurdu olması da kuvvetle muhtemel olarak görülmektedir (Sezer ve Kırmanlı, 1999: 35; Atilla, 2003: 17; Ünsal, 2003: 13). Bununla birlikte, Anadolu'nun farklı bölgelerinde, örneğin Akdeniz Bölgesi'nde bulunan Toros Dağları'nın eteklerinde, İçel ve Antalya illerinde, batı bölgesinde ise Muğla, Aydın-Çine'de kendi kendine yetişerek çoğalan yabani zeytin ağaçları, Bafa ve Kuşadası çevresinde yabani zeytin ağaçlarının adeta ormana dönüşmeleri, İzmir-Çeşme'de ve daha kuzeyde Çanakkale, Balıkesir ve Bursa illerine kadar yer yer kendini göstermesi zeytin ağacının anayurdunun günümüz Türkiye'si olabileceği fikrini de destekler niteliktedir (Ünsal, 2003: 14). Konu hakkında farklı yorumlar yapılmakla birlikte Fernand Braudel'e göre MÖ 4000'li yıllarda Mezopotamya kültürüne girmiş olan zeytin ağacının ıslah edilmesi sonrasında buradan Akdeniz çevresine yayıldığı ifade edilmektedir (Braudel, 1991: 83).

[1] Arapçada "zeyt" zeytinyağı, "zeytun" ise zeytin ağacı, zeytin anlamındadır. Bkz. Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük,* Dağarcık yayınları, İstanbul, 2012, s. 406-407.

me'sinden ise Balkanlar, Ege Adaları, Anadolu, Doğu Akdeniz gibi farklı coğrafyalarda zeytinyağının geçmişteki izleri sürülebilmektedir.

Zeytinyağı, yirminci yüzyılın başlarına kadar aydınlatmada temel madde olarak özellikle de devlet daireleri ile ibadethanelerin aydınlatılmasında önemli bir yere sahip olmuştur. Zeytinyağının donanmada kızakların ve saray ahırlarında hayvanların koşumlarının yağlanması ile sabun üretiminde kullanılmıştır.

Birinci Dünya Savaşı ve mütareke yıllarında pek çok üründe olduğu gibi zeytinyağı ile ilgili sıkıntılar da dönemin kamuoyunu yansıtan basından takip edilebilmektedir. İşgal altında olan ülkede 1921 yılında yaban zeytinlerinin ıslahının gündeme gelmesi toplum için önemine bir işaret olarak değerlendirilebilir. Yeni Türk devletinin kuruluşunun ardından pek çok alanda olduğu gibi zeytin ve zeytinyağı üretiminin arttırılmasına yönelik çalışmalar yürütülmüştür. Zeytin ve zeytinyağı ticaretinde önemli bir yer olan İzmir İlinin Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası'nda da konu ile ilgili yıllık ürün ticareti hakkında bilgiler aktarılmaktadır.

Zeytinyağı üretimi bin yıllara dayanan bir geçmişe sahip olup tarih boyunca çok farklı alanlarda değerlendirildiği için halk kültüründe de geniş yer tutmuştur.

KAYNAKÇA

Arşiv ve Süreli Yayınlar

Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, İtalya [541], 44273. 210584. 52, [18 Aralık 1923].

Anadolu'da Yenigün, 26 Kânunuevvel 1919.

Anadolu'da Yenigün, 24 Şubat 1921.

İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Yıl. 4, Sayı: 5, 1929.

İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Yıl. 4, Sayı: 7, 1929.

İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Yıl. 4, Sayı: 8, 1929.

İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Yıl. 7, Sayı: 7-8, Temmuz-Ağustos 1932.

Diğer Kaynaklar

Arıkan, Z. (2018), "İstanbul'a Zeytinyağı Gönderilmesi", *Zeytinin Akdeniz'deki Yolculuğu Konferans Bildirileri,* İzmir Akdeniz Akademisi, ed. A. Y. Kaya-E. Akpınar, İzmir: Dinç Ofset Matbaa, ss. 40-47.

Armutçu, F., Namuslu, M., Yüksel, R., Kaya, M. (2013) "Zeytinyağı ve Sağlık: Biyoaktif Bileşenleri, Antioksidan Özellikleri ve Klinik Etkileri", *Konuralp Tıp Dergisi,* C. 5, S. 1, ss. 60-68

Atilla, A. N. (2003), *Batı Anadolu Zeytinyağı Kültürü*, İzmir: Tariş Zeytin Kitaplığı-1.

Bilgin, A. (2004), *Osmanlı Saray Mutfağı (1453-1650),* İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Braudel, F. (1991), *Akdeniz İnsanlar ve Miras*, çev. Aykut Derman, İstanbul: Metis Yayınları.

Çolak, F. (2021), "Osmanlı Devleti'nin Son Yıllarında Anadolu'da Zeytin ve Zeytinyağı Üretim ve İhracatı (1908-1922)", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, S. 2, ss. 627-650.

Dara, R. (2010), *Sofralara Geldi Bahar Baharatlar- Kokulu Otlar Yerel ve Evrensel Tatlar*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Hadziiossif, C. (2018), "Zeytin ve Zeytinyağının Tarihselliği", *Zeytinin Akdeniz'deki Yolculuğu Konferans Bildirileri,* İzmir Akdeniz Akademisi, ed. A. Y. Kaya-E. Akpınar, İzmir: Dinç Ofset Matbaa, ss. 96-105.

Heyd, W. (1975), *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, çev. Enver Ziya Karal, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları

Efe, R.-Cürebal, İ.-Soykan, A., Sönmez, S. (2017), "Türkiye'de Zeytin ve Zeytinyağı Terminolojisi", *Zeytin Kitabı*, ed. Emine Gürsoy Naskali, İstanbul: Kitabevi Yayınevi, ss. 93-118.

Faroqhi, S. (2018), "Erken Modern Osmanlı İmparatorluğu'nda Zeytin ve Zeytinyağı Tüketimi", *Zeytinin Akdeniz'deki Yolculuğu Konferans Bildirileri,* İzmir Akdeniz Akademisi, ed. A. Y. Kaya-E. Akpınar, İzmir: Dinç Ofset Matbaa, ss. 106-121.

Freedman, P. (2008), *Yemek Damak Tadının Tarihi*, çev. Nurettin Elhüseyni, İstanbul: Oğlak Güzel Kitaplar.

Evliya Çelebi (2008a). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: İstanbul,* (Haz. Seyit Ali Kahraman- Yücel Dağlı), I. Kitap, II. Cilt, İstanbul: YKY Yayınları.

Evliya Çelebi (2008b). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Bursa - Bolu - Trabzon - Erzurum - Azerbaycan -Kafkasya - Kırım - Girit*, (Haz. Seyit Ali Kahraman- Yücel Dağlı), II. Kitap, I. Cilt, İstanbul: YKY Yayınları.

Evliya Çelebi (2011a). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Gümülcine, Kavala, Selanik, Tırhala, Atina, Mora, Navarin, Girit Adası, Hanya. Kandiye, Elbasan, Ohri, Tekirdağı*, (Haz. Seyit Ali Kahraman), VIII. Kitap, I. Cilt, İstanbul: YKY Yayınları.

Evliya Çelebi (2011b). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Gümülcine, Kavala, Selanik, Tırhala, Atina, Mora, Navarin, Girit Adası, Hanya. Kandiye, Elbasan, Ohri, Tekirdağı*, (Haz. Seyit Ali Kahraman), VIII. Kitap, II. Cilt, İstanbul: YKY Yayınları.

Evliya Çelebi (2011c). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Kütahya, Manisa, İzmir, Antalya, Karaman, Adana, Halep, Şam, Kudüs, Mekke, Medine*, (Haz. Seyit Ali Kahraman), IX. Kitap, I. Cilt, İstanbul: YKY Yayınları.

Evliya Çelebi (2011d). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Kütahya, Manisa, İzmir, Antalya, Karaman, Adana, Halep, Şam, Kudüs, Mekke, Medine*, (Haz. Seyit Ali Kahraman), IX. Kitap, II. Cilt, İstanbul: YKY Yayınları.

Evliya Çelebi (2011e). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Mısır, Sudan, Habeşistan, Somali, Cibuti, Kenya, Tanzanya,* (Haz. Seyit Ali Kahraman), X. Kitap, I. Cilt, İstanbul: YKY Yayınları.

Gür, B. (2017), "Antik Çağ'da Zeytinyağı ve Günümüzde Zeytinyağı Müzeleri", *History Studies*, C. 9, S. 2, ss. 139-155.

İbn Battuta Seyahatnâmesi (1983), sadeleştiren Mümin Çevik, İstanbul: Üçdal Neşriyat.

İplikçi, A. E.-Bakır, G. (2018), "Klazomenai Zeytinyağı İşliği", *Zeytinin Akdeniz'deki Yolculuğu Konferans Bildirileri,* İzmir Akdeniz Akademisi, ed. A. Y. Kaya-E. Akpınar, İzmir: Dinç Ofset Matbaa.

Jackson, R. (1999), *Roma İmparatorluğu'nda Doktorlar ve Hastalıklar* çev. Şenol Mumcu, İstanbul: Homer Kitapevi Yayınları.

Kaplan, M.-Karaöz Arıhan, S. (2012), "Antik Çağdan Günümüze Bir Şifa Kaynağı: Zeytin ve Zeytinyağının Halk Tıbbında Kullanımı", *Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 52, S. 2, ss. 1-15.

Makdisî (2022), *Ahsenü't-Tekâsîm*, çev. R. Şeşen, İstanbul: Yeditepe Yayınları.

Menekşe, M. (2019), "Bingazi Mutasarrıflığı Dâhilindeki Cebel-İ Ahdar'ın Coğrafi, Sosyo-Ekonomik Yapısı Ve Bölgedeki Bazı Islah Girişimleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXXIV/2, ss.629-665.

Sezer, Ö., Kırmanlı A.N. (1999), *Kanada Zeytinyağı Pazar Araştırması*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.

Sunay, S. (2022), "Son Dönem Osmanlı Devleti'nde Zeytin Tarımı ve Zeytinyağı İmalatının Geliştirilmesine Dair Görüş ve Öneriler", *Tarih Dergisi,* 77/2, ss. 297-326

Ünsal, A. (2003), *Ölmez Ağacın Peşinde-Türkiye'de Zeytin ve Zeytinyağı,* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Yıldırım, H. (2019), Zeytin Piyasası ve Etkin Rekabet, Bahçeşehir Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

Yurtoğlu, N., (2021), "Atatürk Döneminde Türkiye'de Zeytin ve Zeytinyağı Politikası (1923-1938)", *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 13/6, ss.1967-1996.

2. Bölüm

MİTOLOJİK YÖNÜYLE ZEYTİN

Çilem Yavşan

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihinde, özellikle yazının keşfinden önceki dönemler için, toplumsal hafızanın gelecek kuşaklara aktarılması büyük oranda sözlü kültür ile mümkün olmuştur. Bilinen tüm örneklerin tür ve işlevlerini kapsayacak nitelikte ve farklı disiplinlerde tartışmasız kabul görebilecek bir tanımı olmasa da mit, çok sayıda ve birbirini tamamlar nitelikte farklı bakış açılarına göre ele alınıp yorumlanabilen son derece karmaşık bir kültür gerçekliğidir (Eliade, 2001). Evrenin nasıl oluştuğu, insanların nasıl ortaya çıktığı, doğa olaylarının ve yaşamsal döngülerin ne şekilde gerçekleştiği gibi temel sorular üzerinde odaklandığını gördüğümüz tüm inanç sistemleri, bugün adına mit dediğimiz, temelinde sözlü anlatım geleneği bulunan öğretiler vasıtasıyla kuşaklar boyunca aktarımı mümkün olmuş cevaplar bütününü araç olarak kullanmıştır. Mitler kök saldıkları toplumların pek çok değerini yansıtan; dünya görüşü, toplumsal yapı, inanç sistemleri, toplumsal ve bireysel deneyimler gibi çeşitli unsurları barındıran öykülerdir (Rosenberg, 2003).

İzlenen her kavramın tanrısal bir karakter ile ilişkilendirildiği dönemlerde; doğum, ölüm, bereket, kuraklık, mevsimler, taşkınlar, depremler, gece, gün, hastalık, şifa gibi yaşamın devamlılığı açısından büyük önem taşıyan unsurlar bu tanrısal karakterlerin laneti ya da armağanı olarak yorumlanmıştır. Hâl böyle iken bir lanetten sakınmak ya da bir armağanı hak etmek, belirli davranış kalıpları ile çoğunlukla tesadüfi biçimde ilişkilendirilerek ritüellerin doğmasına yol açmıştır.

Mitlerin işlevi yalnızca doğa olaylarını çözümleme çabası ile sınırlandırılamaz. Avlanma teknikleri, alet üretim teknolojileri, tıbbi reçeteler, bitki yetiş-

tinyağı ve zeytin ağacı, ölümsüzlüğün, gücün, zaferin, barışın, arınmanın, merhametin simgesi olarak çeşitli anlamlar yüklenmek suretiyle kutsanmış bir motiftir. İnanç sistemlerinde bu denli yer etmiş olmasında şüphesiz tapınma alanlarına ışığı ile tanrısal bir dokunuş sunmasının da payı büyüktür. Zeytinyağının aydınlanma yanı sıra beslenme, şifalanma, ısınma, kozmetik gibi sayısız alanda kullanılabiliyor olması ticari bir ürün olarak da önemini arttırmış ve tarımının sürdürülebilirliğini sağlamak yüklenen bu kutsallık sayesinde günümüze kadar hiç de zor olmamıştır.

Günümüzde modern toplumların sahip olma ve tüketme odaklı gelişen yeni değerler sistemi içinde, kutsal olan kavramların da hızlı bir değişime uğradığı, kadim gelenek ve değerlerin yerlerini hızla yeni ekonomik düzene ait unsurlara bıraktığı açıkça görülebilmektedir. Mitlerin kendi içinde barındırdığı insanlık tarihinde yeni bir döneme tanıklık ederken binlerce yıllık bilgi birikiminin yitmemesi adına sözlü ve yazılı geleneğin yeni kuşaklar açısından anlaşılabilir biçimde tekrar tekrar yorumlanması, insanın yaşam serüveninin kavranabilmesinde etkili bir araç olarak kullanılabilmektedir. Bu nedenledir ki günümüzde resim, heykel, sinema, edebiyat gibi çeşitli sanat dallarında ortaya koyulan yeni yaratılarda ya da temel bilimlerde yapılan yeni buluşlarda bu kadim geleneğe göndermelerle karşılaşmak mümkündür.

KAYNAKÇA

Besnard G., Terral J. F. ve Cornille A. (2018). On the origins and domestication of the olive: a review and perspectives. *Annals of Botany* 385-403.

Charlesworth J. H. (2020). *The old testament pseudepigrapha 1 apocalyptic literature and testaments* (Seventh). Hendrickson.

Cömert B. (2008). *Mitoloi ve İkonografi.* De Ki Yayınları, Ankara.

Çağıl, N. (2007). "Kur'an'da Yer Alan Başlıca Ziraî Temalar". *Dini Araştırmalar* 10/30, 193-213

Efe, R., Soykan, A., Cürebal, İ., Sönmez, S. (2013). *Dünya'da, Türkiye'de, Edremit Körfezi Çevresinde Zeytin ve Zeytinyağı.* Balıkesir: AKMAT.

Eliade, M. (2001). *Mitlerin Özellikleri*. İstanbul: Om Yayınevi.

Erhat, A. (2003), *Mitoloji Sözlüğü*. Remzi Kitabevi, Ankara.

Estin, C.; Laporte, H. (2013). *Yunan ve Roma Mitolojisi.* (Çev. M. Eran), Tübitak Popüler Bilim Kitapları, Ankara.

Eyüboğlu, S.; Erhat, A. (1977). Hesiodos Eseri ve Kaynakları. Türk Tarih Kurumu Yayınları. Ankara

Gezgin, D. (2022). *Bitki Mitosları.* İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (2019), 2018 Yılı Zeytin ve Zeytinyağı Raporu, GTB Yayınları,

Harissis H. V.; Harissis A. V. (2009). *Apiculture in the Prehistoric Aegean. Minoan and Mycenaean Symbols Revisited. Appendix: Virgil's Aristaios: An Ancient Beekeeping Educational Myth*, British Archaeological Reports 1958, 2009.

Hesiod (2018). Theogony. Charles River Editors (e-kitap) ISBN 9781614303589.

Homeros H. Erhat A. ve Kadir A. (2003). *Odysseia*. Can Yayınları.

Kaniewski, D., Van Campo, E., Boiy, T., Terral, J. F., Khadari, B. ve Besnard, G. (2012). Primary domestication and early uses of the emblematic olive tree: palaeobotanical, historical and molecular evidence from the Middle East. *Biological reviews of the Cambridge Philosophical Society*, *87*(4), 885-899.

Kara, O. (2021). Yemin Olsun İncire ve Zeytine Kur'an'da Zikredilen Yiyecekler Bağlamında İncir ve Zeytin, *Uluslararası Din ve Medeniyet-I Tebliğler Kitabı Cilt III,* s.293-306, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Elazığ.

Kitawaga, T., Kasiwagi, K. ve Isoda, H. (2020). *Effect of religious and cultural information of olive oil on consumer behavior: evidence from japan.* Switzerland: Sustainability.

Kur'ân-ı Kerîm Meâli, (2011). (Çev. H. Altuntaş ve M. Şahin), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Loumou, A., Giourga, C. (2003). Olive groves: ``The life and identity of the Mediterranean''. *Agriculture and Human Values* 20, 87-95.

Langgut, D., Cheddadi, R., Carrión, J. S., Cavanagh, M., Colombaroli, D., Eastwood, W. J., Greenberg, R., Litt, T., Mercuri, A. M., Miebach, A., Roberts, C. N., Woldring, H., ve Woodbridge, J. (2019). *The origin and spread of olive cultivation in the Mediterranean Basin: The fossil pollen evidence.* The Holocene, 29(5), 902-922.

Lanza, F. (2012). *Olive: a global history*. Edible Series, London: Reaction Books.

Newton, C., Lorre, C., Sauvage, C., Ivorra, S., Terral, J. F., (2014). On the origins and spread of *Olea europaea* L. (olive) domestication: evidence for shape variation of olive stones at Ugarit, Late Bronze Age, Syria—a window on the Mediterranean Basin and on the westward diffusion of olive varieties. *Veget Hist Archaeobot* 23, 567-575.

Nonnus' Dionysiaca. (1940). *Nonnos Dionysiaca with an English Translation by W. H. D. Rouse. Mythological İntroduction and Notes by H. J. Rose*. Harvard University Press; W. Heinemann.

Pausanias' Description of Greece. (1886). (Çev. Arthur Richard Shilleto), Birleşik Krallık: G. Bell and sons.

Philostratus ve Callistratus. (2015). *Imagines*. (Çev. Arthur Fairbanks), Harvard University Press.

Polymerou-Kamilakis, A. (2006). *The culture of olive tree, içinde Olive Oil: Chemistry and Technology*. (Ed.: D. Boskou) Illinois, A.B.D.: Taylor & Francis: Champaign.

Rhizopoulou, S. (2004). Symbolic plant(s) of the Olympic Games. Journal of Experimental Botany, 55(403), 1601-1606.

Rhizopoulou, S. (2007). Olea europaea L. A botanical contribution to culture. *American-Eurasian Journal of Agricultural & Environmental Sciences*, *2*(4), 382-387.

Rosenberg, D. (2003). *Dünya Mitolojisi: Büyük Destan ve Söylence Antolojisi*. (K. Akten, E. Cengiz, A. Cüce, K. Emiroğlu, T. Kenanoğlu, T. Kocayiğit, . . . B. Odabaşı , Çev.) İmge Kitabevi Yayınları.

Saçlı, M. (2020). İncir ve Zeytin: Tin Suresi Bağlamında Kur'an'ın Teşrifine Mazhar Olmuş İki Nimet. *Mecmua*, (10), 216-239.

Segal, R. A. (2012). *Mit.* (Çev. N. Örge) , Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Seyfeli, C. ve Tanrıkulu M. (2019). "Hıristiyanlıkta Hayat Ağacı: İsa Mesih". *Dicle İlahiyat Dergisi*, 16-41.

Seyidoğlu, B. (2007). "Sel Mitleri", Milli Folklor, 76, 26-29.

Therios I. (2008). *Olives. crop production science in horticulture 18*. CABI.

Türkçe İncil, (2020). *Türkçe İncil: 2001*. (Çev. Bible Society Türkiye), TruthBeTold Ministry, Levanger, Norway, (e-kitap, ISBN: 9788283811629).

Tsimidou, M., Blekas, G. ve Boskou, D. (2003). Olive oil. *Encyclopedia of food science, food technology and nutrition*, Elsevier Science Ltd., s.4252-4260.

Uylaşer, V. ve Yıldız, G. (2014). The historical development and nutritional importance of olive and olive oil constituted an important part of the Mediterranean diet. *Critical reviews in food science and nutrition*, *54*(8), 1092-1101.

Ünar, Ş. (2018). Hitit Metinlerinde Geçen Bazı Çiçekler, Otsu Bitkiler ve Kullanım Alanları. *International Social Sciences Studies Journal,* 4(28), 6260-6266.

Ünar, Ş. (2019). Hitit Dönemi Anadolu'sunda Meyve Ağaçları. *Anasay (9)*, 11-30.

Ünar, Ş. ve Ünar, A. (2021). Hitit Dönemi Anadolu'sunda Zeytin Ağacı. Asya Studies, 5 (16), 143-149.

Ünsal, A. (2003). *Ölmez Ağacın Peşinde, Türkiyede Zeytin ve Zeytinyağı.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Çevrimiçi Kaynaklar

https://www.theoi.com/Flora2.html (Erişim tarihi: 21.08.2023)

Kitâb-ı Mukaddes. https://www.kutsalkitap.org/onlinetevrat-oku/ (Erişim tarihi 20. 08. 2023)

3. Bölüm

ARKEOLOJİK BULGULARLA ZEYTİNYAĞI

Tulga Albustanlıoğlu

1. GİRİŞ

Zeytinin gastronomik kültürünün, antik dönemlerden günümüze kadar uzanan, önemli bir ögesi olduğu düşünülmektedir. Anadolu'dan tüm dünyaya yayılan zeytinin kültüre alınması ve yetiştiriciliği, yaklaşık olarak günümüzden 8 bin yıl önce başlamıştır. Mersin Yumuktepe yakınlarında, yapılmış olan kazılarda bulunan badem, incir ve zeytinin çekirdeklerinden neolitik dönem başı itibariyle zeytin meyvesinin bu bölgedeki insanların besinlerini sağladıkları anlaşılmaktadır (Aydınoğlu, 2009). Bu süreç yerleşik düzen ve tarıma geçişle beraber neolitik dönem sonuna rastlamaktadır (Caneva, 2019). Antik Çağ'da zeytin, hayatın her alanında kullanılmış olan bir ağaç tipidir. Arkeolojik kalıntılardan ele alınan verilerden, zeytin, en erken Akdeniz Bölgesi'nin doğusunda yer alan Levant'ta kültüre alınıp yetiştirilmeye başlanmıştır. Zeytin, Doğu Akdeniz'de ve Kalkolitik Çağ'da ilk kez yetiştirilmiştir. Zeytin yetiştiriciliği ve zeytinyağı üretimi, Geç Tunç döneminde tüm Levant'ta, Anadolu'da, Girit'te, Kıbrıs'ta yaygınlaşmıştır (Pamir, 2008). Zeytin ağacı için en uygun iklim ılıman-sıcak ve toprak yapısı itibariyle kireçli alanlardır. Zeytin ağacı için olumsuz görülen şartlar, don olayı, yüksek ısı ve kuraklıktır. Bu özelliklerin hepsi, zeytinin neden bir Akdeniz ağacı olduğunun başlıca göstergesidir (Aydınoğlu, 2009). Yabani zeytin ağacının tarihsel kökenleri çok eskilere gitmekle birlikte anavatanının neresi olduğu ve zamansal geçmişi konusunda arkeologlar, tarihçiler ve arkeobotanikçiler arasında bir görüş birliğine varılamamıştır. Kimi araştırmacılar tarafından İran, Suriye ve Anadolu, bazı araştırmacılara göre de Aşağı Mısır, Atlas Dağları, Kuzey Afrika ve Yunanistan'dır (Aydınoğlu, 2009). Zeytinin ana yurdu ile ilgili farklı görüşler bulunsa da Anadolu'nun farklı böl-

de İspanya, İtalya, Yunanistan ve Kuzey Afrika ile önemli zeytinyağı üreticilerinden biri olan Türkiye'nin, yapılan araştırmalarla özellikle güny kıyılarında Antik dönemde de yoğun olarak zeytinyağı üretildiği tespit edilmiştir. Bu bölgelerin başında, İzmir, Muğla, Antalya, Mersin ve Adana illerini kapsayan, Antik dönemdeki *Kilikia*, *Lykia*, Pamphylia, Karia ve Ionia bölgeleri gelmektedir. Yapılan araştırmalar sonucu, bu bölgelerde özellikle Helenistik dönemden Geç Antik Çağ'a kadar zeytinyağı üretimi yapıldığı anlaşılmıştır. Tespit edilen birçok yapılanma örneği, bizlere Antik dönemde hangi yollarla zeytinyağı üretildiğini göstermiştir (İleri, 2019). Arkaik Çağ'ın başına kadar Antik Anadolu ve Yunanistan'da zeytin yetiştiriciliği etkin bir rol oynamamıştır. Fakat çağın ortalarına gelindiğinde Attika'da üretim hızla artmaya başlamıştır. Artış Helenistik ve Klasik dönemde de devam etmiştir. Zeytin yetiştiriciliğinin Roma'ya yayılması Güney İtalya'daki koloni kentleri ile sağlanmıştır. Böylece Roma MÖ 1. yy. itibariyle zeytin ihracatını gerçekleştirmiştir. Zeytin ve zeytinyağı üretimine dair ilk bilgi ulaştıran ana kaynaklar *Theoprastos* ve Ksenophon olmuştur. Theoprastos zeytin üretimi, zeytin üretiminde verim alınabilmesi için yapılması gereken gübreleme, çapalama ve budamadan bahsederken *Ksenophon* zeytinin ekimi ve aşılanması gibi konularda bilgi aktarmıştır. Ayrıca *Theoprastos* zeytin ağacının 200 yıl kadar yaşayabildiğine dair önemli bir bilgi de aktarmıştır (Özdizbay, 2004). Antik Çağ'ın güçlü siyaset adamlarından olan Solon'un (MÖ 639-559) yasaları arasında zeytin ağacının korunması da bulunmaktadır. Bu yasa zeytin ağacının dünyada ilk kez korunmasını içeren yasadır. Yasaya göre ikiden fazla zeytin ağacı kesilemezdi. Bununla birlikte Solon zeytinyağının dışındaki tüm tarım ürünlerinin ihraç edilmesini yasaklamıştır (Ünsal, 2011). Anadolu ve Helen kolonileri aracılığıyla zeytinyağı Batı'ya yayılmış Akdeniz deniz ticaretinde önemli bir rol oynayarak Roma İmparatorluğu'nun temel ürünlerinden biri olmuştur.

KAYNAKÇA

Albustanlıoğlu, T., ve Yılmaz, İ. (2021). Gastroarkeoloji: Arkeolojik Gıda Kalıntılarından Antik DNA'nın Geri Kazanımı. *Journal Of Tourism And Gastronomy Studies. Special Issue 5*, 42-60

Alpözen, O. (2006). Türkiye'de Sualtı Arkeolojisi ve Bodrum Müzesi. *Uluburun Gemisi 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti, Ed.: Ü. Yalçın - C. Pulak - R. Slotta,* Bochum: Ege Yayınları.

Alpözen, T. O. (1975). Bodrum Müzesi ticari amphoraları. *Türk Arkeoloji Dergisi*, (38), 5- 37.

Amouretti, M. C. (1997). Zeytinyağı Üretimi, Teknolojinin Orijinal Tarihi. *Dünya Zeytinyağı Ansiklopedisi, Barselona*, (12), 26-29

Aydınoğlu, Ü. (2009). *Dağlık Kilikia bölgesinde antik çağda zeytinyağı ve şarap üretimi: Üretimin arkeolojik kanıtları*. İstanbul: Ege Yayınları.

Bakır, B. (2021). Anadolu'da Zeytinyağının Antik Dönemlerden Beri Tedavilerde Kullanıldığı Hastalıklar, Günümüzdeki Kullanımı*. Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Tıp Tarihi ve Etik Dergisi*, 4(1). 1-28

Bakır, G, ve Ersoy, Y. E. (1997). 1997 Yılı Klazomenai Çalışmaları, *XX, Kazı Sonuçları Toplantısı, Vol. II. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı*, 2, 67-76.

Başoğlu, M. İ. (2009). *Antik çağda Kilikya bölgesinde zeytinyağı üretimi*. Yüksek LisansTezi. Çukurova Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Adana.

Boynudelik, M., & Boynudelik, İ. Z. (2008). Zeytin Kitabı - Zeytinden Zeytinyağına, İstanbul: Oğlak Yayıncılık ve Reklamcılık.

Blazquez, J.M.,(1997), Zeytin Yetiştiriciliğinin Doğuşu ve Yayılışı, *Dünya Zeytinyağı Ansiklopedisi, Barselona.*

Braudel, F., (1990). Akdeniz Mekan ve Tarih, (Çev. N. Erkurt), İstanbul: Metis Yayınları.

Can, Ş. (1994). Klasik Yunan Mitolojisi, İstanbul: İnkılap Kitapevi.

Caneva, I. (2019). Mersin-Yumuktepe'de kültürel temasların tanımı ve yorumlanması. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi,* (160), 21 - 30.

Cato, P. M. (1979). *De re rustica*, (Çev. William David Hooper, Harrison Boyd Ash), GreatBritain. The Loeb Classical Library.

Columella J. M. L. (1968). *De re rustica I-XII*, (III Volume) (Çev. Harrison Boyd Ash),Great Britain: The Loeb Classical Library.

Cömert., B. (2010). Mitoloji ve İkonografi, Ankara: Deki Basımevi.

Curtis., R. I. (2001). *Technology and Change in History*. Leiden-Boston-Köln: Brill Pub.

Dalby., A. ve Grainger, S. (2001). Antik Çağda Yemek Kültürü Çev. Betül Avunç İstanbul: Homer Kitapevi.

Demirözü, B. (2023). "Coğrafi İşaretle Korunan Homeros'un Altın Sıvısı: Zeytinyağı" http://www.dünyagida.com.tr/yazar.php?id=17 (Erişim tarihi 22.05.2023)

Diler., A. (1993). Akdeniz Bölgesi Antik Çağ Zeytinyağı ve Şarap İşlikleri. *XI. Araştırma Sonuçları Toplantısı XI*. 505-520.

Eğilmez., M. (2005). Hitit Ekonomisi. İstanbul: Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları.

Frankel, R. (2016). "Olive and Wine Production", Ed: Georgia L. Irby, A Companion to Science, Technology and Medicine in Ancient Greece and Rome, Volume II, West Sussex: Wiley-Blackwell.

Frankel, R. (1997). Presses for oil and wine in the southern Levant in the Byzantine period. *Dumbarton Oaks Papers*, *51*, 73-84.

Frankel, R., Avitsur, S. ve Ayalon, E., (1993). *History and Technology of Olive Oil in the Holy Land.* Arlington, VA: Oléarius. Tel Aviv: Eretz Israel Museum Pub.

Garnsey, P. (1999). Food and society in classical antiquity. Cambridge: Cambridge University Press.

Göktaş, M. A. (1966). *Zeytin ve zeytinyağının Türkiye ekonomisindeki rolü*. Doktora Tezi. Ege Üniversitesi, İzmir.

Güterbock, H. G. (1968). Oil Plants in Hittite Anatolia. *Journal of the American OrientalSociety*, *88*(1), 66-71.

Grant, M. (2000). Galen on Food and Diet. London and New York: Routledge.

Griggs W. H., Hartmann, H. T., Bradley, M. V., Iwakiri, B. T. ve Whisler, J. E. (1975). *Olive Pollination in California*. Bulletin 869. California: University of California Press.

Hamilakis, Y., (1996). Wine, Oil and the Dialectics of power in Bronze age Crete: a review of the evidence. *Oxford Journal of Archaeolgy*. 15 (1), 1-32.

Hehn, V. (1993), *Zeytin, üzüm ve incir*, (çev. Necati Açа)Ankara: Dost Kitabevi.

Heltzer, M., (1996). *Olive Growing and Olive Oil in Ugarit, eds. D. Eitam, M. Heltzer, Olive Oil in Antiquity: Israel and Neighbouring Countries from the Neolithic to the Early Arab Period*, Sargon: Padova.

Hirschfeld, N. (2006). Uluburun Batığında Ele Geçen Kıbrıs Keramiği. *Uluburun Gemisi 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti, Ed.: Ü. Yalçın - C. Pulak - R. Slotta,* Bochum: Ege Yayınları.

Kaplan, M. ve Karaöz Arıhan, S. (2012). Antikçağdan Günümüze Bir Şifa Kaynağı: Zeytin ve Zeytinyağının Halk Tıbbında Kullanımı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 52 (2)*, 1-15.

Küçükkömürler, S. ve Ekmen, Z. (2008). Barışın simgesi zeytin ve Anadolu kültürü. *ICANAS(38) Bildiri Kitabı*, 809-820.

Laflı, E. (2017). Antik Helen ve Roma Dönemlerinde Anadolu'da Bağcılık ve Şarapçılık. *Üzümün Akdeniz'deki Yolculuğu Konferans Bildirileri (Ed.: Ertekin Akpınar Ekrem Tükenmez).* İzmir: Dinç Ofset Matbaa

Mattingly, D. J. ve Hitchner, R. B. (1993). Technical Specifications for Some North African Olive Presses of Roman Date, Ed. M. C. Amouretti - J. P. Brun, Oil and Wine Production in the Mediterranean Area, BCH Supp. XXVI 439-462.

Matthäus, H. (2006). Geç Tunç Çağı'nda Akdeniz'de Kültürler Arası İlişkiler, Ticaret ve Deniz Seferleri. *Uluburun Gemisi 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti, Ed. Ü. Yalçın - C. Pulak - R. Slotta,* Bochum: Ege Yayınları. 335-368.

Martín, R., Perez, G. J. ve Remesal, J. (2019). Olive Oil at the Border of the Roman Empire. Stamps on Baetican Dressel 20 found on the Tyne-Solway *Isthmus 36*. 167-216.

Martinez, B., Perez, G. G, ve Monteagudo, G. L. (1997). Zeytinyağı Ticareti. *Dünya Zeytinyağı Ansiklopedisi, Barselona*, 41-42.

Mellink, M. J. (1989). Anatolian and foreign relations of Tarsus in the Early Bronze Age. *Anatolia and the Near East: Studies in the Honor of Tahsin Özgüç*.

Milton, S. (2003). *Olive oil: a cultural history from around the world*. Tel Aviv: Hasharonm.

Monticnac, M.,(2002), Kalbin Hazinesi Zeytinyağı, İstanbul: Alfa Yayınları.

Özdizbay, A. (2004). *Eski Yunan'da Tarım*. İstanbul: Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları.

Pamir, H. (2008). Antiokheia ve Yakın Çevresinde Zeytinyağı Üretimi ve Zeytinyağı İşlikleri, Olive Oil and Wine Production in Anatolia During the Antiquity, *International Symposium, 06-08 November, Mersin*, Turkey. 75-96.

Plinius G. (1986). Naturalis historia I-XXXVII, (X Volume), *Great Britain*. The Loeb Classical Library), 350-400

Pulak, C. (2006), Uluburun Batığı, *Uluburun Gemisi 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti, Ed.: Ü. Yalçın - C. Pulak - R. Slotta,* Bochum: Ege Yayınları. 57-104.

Pulak, C. (1993). Ulu Burun (Kaş) Batığı Kazısı: 1991 Kampanyası. *XIV. Kazı Sonuçları Toplantısı, CI, Ankara-25-29 Mayıs 1992*, 347-364.

Rodgiquez, J. R.,(1997),Zeytinyağı Ekonomisi: Eski Çağ Dünya Zeytinyağı Ansiklopedisi, Barselona

Sarı, İ. (2016). Kutsal Yiyecek Zeytin. Antalya: Net Medya Yayıncılık.

Şenol, A. K., ve Kerem, F. (2000). İçel Müzesinde bulunan bir grup amphora. *Olba*, *3*, 81-114.

Schurchardt, H. (1997). Kültürel ve Sanatsal Yayılma. *Dünya Zeytinyağı Ansiklopedisi, Barselona*, 58-62.

Swaddling, J. (2000). *Antik Olimpiyat Oyunları* (çev: Gürün, B). İstanbul: Homer Kitabevi.

Taxel, I. (2013). The Olive Oil Economy of Byzantine and Early Islamic Palestine: Some Critical Notes. *Liber Annuus 63*. 361-394.

Tekocak, M. ve Adıbelli H. (2008). Tarsus-Sağlıklı (Bayramlı) Köyü Sakızlıklı Mevkii Şarap ve Zeytinyağı İşlikleri, Olive Oil and Wine Production in Anatolia During the Antiquity, *International Symposium* 11, 53-73.

Tsouchtidi, K. (2007). *Olive and Olive Oil: From Ancient Greece to today*, Athens: Toubi Pub

Tyree, L. and Stefanoudaki, E., (1996). The Olive Pit and Roman Oil Making. *The Biblical Archaeologist 59/3*. 171-178.

Uhri, A. (2010) Boğaz Derdi; Arkeolojik, Arkeobotanik, Tarihsel ve Etimolojik Veriler Işığında Tarım ve Beslenmenin Kültür Tarihi. İstanbul: Ege Yayınları.

Uyar., H. ve Zengin B. (2015). "Gastronomi Turizminin Alternatif Turizm Çeşidi Olarak Değerlendirilmesi Bağlamında Gastronomi Turizm İndeksinin Oluşturulması", *The Journal of Academic Social Science, 3(17)*, 355-376.

Ünal, A ve Girginer, K. (2007), Kilikya-Çukurova İlkçağlardan Osmanlılar Dönemi'ne kadar Kilikya'da Tarihi Coğrafya*, Tarih ve Arkeoloji*. *3*, 45-59

Ünsal, A. (2011). Ölmez Ağacın Peşinde, Türkiye'de Zeytin ve Zeytinyağı. İstanbul: (8. Baskı) Yapı Kredi Yayınları.

Varro, T. M. (1979). *De re rustica*, (çev. William David Hooper, Harrison Boyd Ash), *Great Britain*. The Loeb Classical Library), No:283

Yalçın, Ü. (2006). *Tarih Yazan Gemi*: Uluburun. *Uluburun Gemisi 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti*, İstanbul. Ege Yayınları. 21-26.

4. Bölüm

ZEYTİNYAĞININ BİYOKİMYASAL KARAKTERİZASYONU

Mehmet Emin Diken - Berker Kocatürk

1. GİRİŞ

Antik Çağ'da Akdeniz halkı zeytinyağını sadece mükemmel bir gıda değil aynı zamanda şifa verici bir madde olarak görüyordu. Son yıllarda zeytinyağının faydalı özelliklerini anlatan raporların sayısı önemli ölçüde artmıştır. Özellikle artan ticari hacmine bağlı olarak yapılan detaylı çalışmalar sonucunda elde edilen veriler, zeytinyağındaki bileşenlerin sağlık açısından daha önce düşünülenden daha fazla faydaya sahip olabileceğini ve bunun sonucunda zeytinyağındaki bileşenlerin kaderini araştıran çok sayıda deney yapıldığını ileri sürmüştür. Bir gıda olarak tüketildiğinde zeytinyağının koroner kalp hastalığı ve bazı kanser türlerinin görülme sıklığında önemli bir azalmaya katkıda bulunduğu öne sürülmektedir. Yunanistan, İtalya, İspanya ve Türkiye'nin Ege bölgesi koroner kalp hastalığı ile prostat ve kolon kanserlerinin görülme sıklığının daha düşük olmasının Akdeniz diyetinden kaynaklandığı öne sürülmektedir. Akdeniz diyeti doğası gereği büyük ölçüde vejetaryendir ve yağın ana kaynağı zeytinyağı tüketimidir. Zeytinyağı yoluyla elde edilen bitkisel yağ miktarı Yunanistan, İtalya ve İspanya'da sırasıyla %71, %42 ve %37'dir (Tunalioglu, 2008). Türkiye zeytinyağı üretiminde önemli bir karakter olsa da kişi başına tüketilen yıllık 2 kg seviyelerindedir (Bakanli, 2019). Bu oran Yunanistan'da tüketilen zeytinyağı miktarı kişi başına yıllık 18 kg, İtalya'da kişi başına 13 kg ve İspanya'da kişi başına yıllık 11 kg'dır (Tunalioglu, 2008). Zeytinyağının bileşimi temel olarak triaçilgliserollerden ve %0,5-1,0 oranında gliseridik olmayan bileşenlerden oluşmaktadır (Yorulmaz vd., 2013). Zeytinyağı aynı

KAYNAKÇA

Aykas, D. P., Karaman, A. D., Keser, B., & Rodriguez-Saona, L. (2020). Non-targeted authentication approach for extra virgin olive oil. *Foods*, *9*(2), 1–17. https://doi.org/10.3390/foods9020221

Bakanli, C. (2019). 2018 Yılı Zeytin ve Zeytinyağı Raporu. *T.C. TİCARET BAKANLIĞI ESNAF, SANATKARLAR VE KOPERATİFÇİLİK GENEL MÜDÜRLÜĞÜ*.

Beltrán, G., Jiménez, A., del Rio, C., Sánchez, S., Martínez, L., Uceda, M., & Aguilera, M. P. (2010). Variability of vitamin E in virgin olive oil by agronomical and genetic factors. *Journal of Food Composition and Analysis*, *23*(6), 633–639. https://doi.org/10.1016/j.jfca.2010.03.003

Bortolomeazzi, R., Berno, P., Pizzale, L., & Conte, L. S. (2001). Sesquiterpene, alkene, and alkane hydrocarbons in virgin olive oils of different varieties and geographical origins. *Journal of Agricultural and Food Chemistry*, *49*(7), 3278–3283. https://doi.org/10.1021/jf001271w

Boskou, D., Blekas, G., & Tsimidou, M. (2006). Olive Oil Composition. In *Olive Oil: Chemistry and Technology: Second Edition* (Second Edi). AOCS Press. https://doi.org/10.1016/B978-1-893997-88-2.50008-0

Bouymajane, A., El Majdoub, Y. O., Cacciola, F., Russo, M., Salafia, F., Trozzi, A., Filali, F. R., Dugo, P., & Mondello, L. (2020). Characterization of Phenolic Compounds, Vitamin E and Fatty Acids from Monovarietal Virgin Olive Oils of "Picholine marocaine" Cultivar. *Molecules*, *25*(22). https://doi.org/10.3390/MOLECULES25225428

Dabbou, S., Brahmi, F., Taamali, A., Issaoui, M., Ouni, Y., Braham, M., Zarrouk, M., & Hammami, M. (2010). Extra virgin olive oil components and oxidative stability from olives grown in Tunisia. *JAOCS, Journal of the American Oil Chemists' Society*, *87*(10), 1199–1209. https://doi.org/10.1007/s11746-010-1600-3

Gandul-Rojas, B., & Minguez-Mosquera, M. I. (1996). Chlorophyll and carotenoid composition in virgin olive oils from various Spanish olive varieties. *Journal of the Science of Food and Agriculture*, *72*(1), 31–39. https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-0010(199609)72:1<31::AID-JSFA619>3.0.CO;2-5

García-González, D. L., Aparicio-Ruiz, R., & Aparicio, R. (2009). Olive Oil. *Gourmet and Health-Promoting Specialty Oils*, 33–72. https://doi.org/10.1016/B978-1-893997-97-4.50007-3

Giuffrida, D., Salvo, F., Salvo, A., Cossignani, L., & Dugo, G. (2011). Pigments profile in monovarietal virgin olive oils from various Italian olive varieties. *Food Chemistry*, *124*(3), 1119–1123. https://doi.org/10.1016/j.foodchem.2010.07.012

Kiritsakis, A. K. (1998). *Kiritsakis - 1998 - Flavor components of olive oil—A review*. *1*.

Kiritsakis, K., Kontominas, M. G., Kontogiorgis, C., Hadjipavlou-Litina, D., Moustakas, A., & Kiritsakis, A. (2010). Composition and antioxidant activity of olive leaf extracts from Greek olive cultivars. *JAOCS, Journal of the American Oil Chemists' Society*, *87*(4), 369–376. https://doi.org/10.1007/s11746-009-1517-x

Koidis, A., & Boskou, D. (2006). The contents of proteins and phospholipids in cloudy (veiled) virgin olive oils. *European Journal of Lipid Science and Technology*, *108*(4), 323–328. https://doi.org/10.1002/ejlt.200500319

Márquez-Ruiz, G., & Holgado, F. (2018). Frying performance of olive-extracted oils. *Grasas y Aceites*, *69*(3). https://doi.org/10.3989/gya.0219181

Minguez-Mosquera, M. I., Gandul-Rojas, B., Garrido-Fernandez, J., & Gallardo-Guerrero, L. (1990). Pigments present in virgin olive oil. *Journal of the American Oil Chemists' Society*, *67*(3), 192–196. https://doi.org/10.1007/BF02539624

Montealegre, C., Esteve, C., García, M. C., García-Ruiz, C., & Marina, M. L. (2014). Proteins in Olive Fruit and Oil. *Critical Reviews in Food Science and Nutrition*, *54*(5), 611–624. https://doi.org/10.1080/10408398.2011.598639

Navas, M. J., & Jiménez, A. M. (2007). Chemiluminescent methods in olive oil analysis. *JAOCS, Journal of the American Oil Chemists' Society*, *84*(5), 405–411. https://doi.org/10.1007/s11746-007-1061-5

Otles, S., & Cagindi, O. (2007). Determination of vitamin K1 content in olive oil, chard and human plasma by RP-HPLC method with UV-Vis detection. *Food Chemistry*, *100*(3), 1220–1222. https://doi.org/10.1016/j.foodchem.2005.12.003

Owen, R. W., Haubner, R., Würtele, G., Hull, W. E., Spiegelhalder, B., & Bartsch, H. (2004). Olives and olive oil in cancer prevention. *European Journal of Cancer Prevention*, *13*(4), 319–326. https://doi.org/10.1097/01.cej.0000130221.19480.7e

Rahmani, M., & Csallany, A. S. (1991). Chlorophyll and β-carotene pigments in moroccan virgin olive oils measured by high-performance liquid chromatography. *Journal of the American Oil Chemists Society*, *68*(9), 672–674. https://doi.org/10.1007/BF02662293

Ranalli, A., Cabras, P., Iannucci, E., & Contento, S. (2001). Lipochromes, vitamins, aromas and other components of virgin olive oil are affected by processing technology. *Food Chemistry*, *73*(4), 445–451. https://doi.org/10.1016/S0308-8146(00)00328-9

Roca, M., & Mínguez-Mosquera, M. I. (2001). Change in the natural ratio between chlorophylls and carotenoids in olive fruit during processing for virgin olive oil. *JAOCS, Journal of the American Oil Chemists' Society*, *78*(2), 133–138. https://doi.org/10.1007/s11746-001-0233-z

Rubert, M., Torrubia, B., Díaz-Curiel, M., & de la Piedra, C. (2020). Olive oil and bone health. *Revista de Osteoporosis y Metabolismo Mineral*, *12*(3), 107–110. https://doi.org/10.4321/S1889-836X2020000300007

Sadowski, J. A., & Ferland, G. (1992). Vitamin K1 (Phylloquinone) Content of Edible Oils: Effects of Heating and Light Exposure. *Journal of Agricultural and Food Chemistry*, *40*(10), 1869–1873. https://doi.org/10.1021/jf00022a028

Tekaya, M., Mechri, B., Bchir, A., Attia, F., Cheheb, H., Daassa, M., & Hammami, M. (2013). Enhancement of antioxidants in olive oil by foliar fertilization of olive Trees. *JAOCS, Journal of the American Oil Chemists' Society*, *90*(9), 1377–1386. https://doi.org/10.1007/s11746-013-2286-0

Tunalioglu, R. (2008). A comparison of olive sector (olive oil, table olive, olive pomace oil) in Turkey and important olive producer countries during last decade. *Acta Horticulturae*, *791 PART 2*, 737–745. https://doi.org/10.17660/ActaHortic.2008.791.112

Visioli, F., Davalos, A., López de las Hazas, M. C., Crespo, M. C., & Tomé-Carneiro, J. (2020). An overview of the pharmacology of olive oil and its active ingredients. *British Journal of Pharmacology*, *177*(6), 1316–1330. https://doi.org/10.1111/bph.14782

Yorulmaz, A., Erinc, H., & Tekin, A. (2013). Changes in olive and olive oil characteristics during maturation. *JAOCS, Journal of the American Oil Chemists' Society*, *90*(5), 647–658. https://doi.org/10.1007/s11746-013-2210-7

Yorulmaz, A., Poyrazoglu, E. S., Ozcan, M. M., & Tekin, A. (2012). Phenolic profiles of Turkish olives and olive oils. *European Journal of Lipid Science and Technology*, *114*(9), 1083–1093. https://doi.org/10.1002/ejlt.201100186

Zakhama, N., Bettaieb, I., Aidi Wannes, W., & Marzouk, B. (2011). Vitamins evaluation of virgin Tunisian olive oils by HPLC-RP. *Rivista Italiana Delle Sostanze Grasse*, *88*(4), 240–243.

5. Bölüm

ZEYTİNYAĞI TEKNOLOJİSİ

Onur Özdikicierler - Fahri Yemişçioğlu

1. GİRİŞ

Zeytinyağı, binlerce yıllık insanlık tarihinin en eski gıda ürünlerinden biridir. Antik dönemde, Mezopotamya ve bugünkü İran'ın bulunduğu coğrafyadan yıllar içerisinde dünyaya yayılan zeytin ağacının meyvelerinin sıkılması (preslenmesi) ile üretilen zeytinyağı, ilk başlarda birçok hastalığa ve yaralara şifa kaynağı olarak kullanılmıştır. Üretilen az miktarda zeytinyağının ilaç olarak kullanımından sonra zeytin ağacı ticaret yolları üzerinden Anadolu yarımadasının kıyı kesimlerine, Ege adalarına, Yunanistan'a, İtalya'ya ve İspanya'ya taşınmıştır. Akdeniz ikliminin karakteristik ağacı hâline gelen zeytin, zaman içerisinde farklılaşmış ve birçok farklı pomolojik özelliğe sahip meyve veren bir çeşitlenme yaşamıştır. Akdeniz Havzası'nda önemli miktarda yetişen zeytin ağacı zaman içerisinde Güney Amerika ve Avustralya kıtasına kadar yaygın bir alanda yetiştirilmeye başlanmıştır. Yetiştiği iklim koşulları, gerçekleştirilen tarımsal uygulamalar ve zeytinin çeşidi, üretilen zeytinyağının karakteristik özellikleri üzerinde en etkili faktörleri teşkil etmektedir.

Gelişen teknolojik analiz teknikleri ve gıdanın bir bilim konusu olması sonrasında zeytinyağının ilaç olarak kullanılmasından günümüzde önemli bir gıda ürünü hâline gelmesine kadar geçirdiği tüm süreç anlam kazanmıştır. Zeytinyağının içerdiği farklı biyoaktif bileşenler ve bunların sağlığa olan olumlu etkileri araştırılarak antik çağların ilaç olarak kullandığı zeytinyağının karakteristik özellikleri belirlenmiştir. Gıda teknolojisinin ve işleme tekniklerinin gelişimi ile mühendislik yaklaşımıyla tasarlanan yenilikçi üretim sistemleri, zeytinyağının en yüksek verimle ve yüksek biyoaktif içerikle üretilmesine olanak sağlamıştır.

aktif maddeleri içerecek şekilde üretilmesi, zeytinyağına önemli bir katma değer sağlamaktadır. Zeytinyağı üretiminde istenilen kalitenin yüksek verimle eldesi için dikkat edilmesi gereken hususlar hasat aşamasından başlamaktadır. Özellikle fiziksel olarak zarar görmemiş ve ezilmeden hızla işletmeye ulaştırılan zeytinlerden yüksek kaliteli zeytinyağı elde etmek mümkündür. Günümüzde Türkiye'de işletmelerin çok büyük çoğunluğunda modern sürekli üretim sistemleri kullanılmaktadır. Ayrıca geleneksel üretiminde taş değirmenler ve hidrolik preslerle uygulandığı bilinmektedir. Zeytinyağı üreticileri geleneksel yöntemlerle elde edilen zeytinyağlarını "taş baskı" gibi ticari tanımlamalarla ifade etmekte ve bu ürünlerini genelllikle daha yüksek fiyatla piyasaya sürmektedir. Zeytinyağında sağlığa faydalı biyoaktif özelliklte bileşenlerin bulunması ve son yıllarda tüketici tarafında giderek artan sağlıklı beslenme yönelimi özellikle zeytinyağına olan talebi arttırmaktadır. Gelişen teknoloji ile birlikte zeytinyağı üretiminin her aşaması, daha verimli bir üretimi mümkün kılarken zeytinyağının içerdiği doğal biyoaktif bileşenlerin de en az zarar göreceği biçimde gelişmektedir. Gelecekte zeytinyağı üretiminde izlenebilirliğin geliştirilmesi ile karakteristik duyusal özelliklere sahip, coğrafi işaretli zeytinyağlarının sayısı da artacağı öngörülebilir. Zeytinyağına olan talebin, bilinçli tüketici beklentileri ile paralel olarak artması, zeytinyağı kalitesini her zaman olumlu yönde geliştirecektir.

KAYNAKÇA

Angerosa, F. (2002). Influence of volatile compounds on virgin olive oil quality evaluated by analytical approaches and sensor panels. *European Journal of Lipid Science and Technology*, *104*, 639–660. doi:10.9740/mhc.2016.11.314

Angerosa, F., Mostallino, R., Basti, C. ve Vito, R. (2001). Infuence of malaxation temperature and time on the quality of virgin olive oils. *Food Chemistry*, *72*, 19–28. doi:10.1038/ncpcardio 1302.3.4

Borja, R., Raposo, F. ve Rincón, B. (2006). Treatment technologies of liquid and solid wastes from two-phase olive oil mills. *Acta Agriculturae Scandinavica*, *57*(1), 32–46. doi:10.1080/ 00015126909433179

Boselli, E., Di Lecce, G., Strabbioli, R., Pieralisi, G. ve Frega, N. G. (2009). Are virgin olive oils obtained below 27 °C better than those produced at higher temperatures? *LWT - Food Science and Technology*, *42*(3), 748–757. doi:10.1016/j.lwt.2008.09.018

Boskou, D. (2006). *Olive Oil Chemistry and Technology*. (D. Boskou, Ed.) (Second Ed.). Thessaloniki: AOCS Press.

Caponio, F., Gomes, T., Summo, C. ve Pasqualone, A. (2003). Influence of the type of olive-crusher used on the quality of extra virgin olive oils. *European Journal of Lipid Science and Technology*, *105*, 201–206. doi:10.1002/ejlt.200390041

Caporaso, N. (2016). Virgin Olive Oils: Environmental Conditions, Agronomical Factors and Processing Technology Affecting the Chemistry of Flavor Profile. *Journal of Food Chemistry and Nanotechnology*, *2*(1), 21–31. doi:10.17756/jfcn.2016-007

Castro-Garcia, S. ve Ferguson, L. (2017). Mechanical harvesting of olives. A. Kiritsakis ve F. Shahidi (Ed.), *Olives and Olive Oil as Functional Foods* içinde (First., ss. 117–124). John Wiley & Sons, Inc.

Chiacchierini, E., Mele, G., Restuccia, D. ve Vinci, G. (2007). Impact evaluation of innovative and sustainable extraction technologies on olive oil quality. *Trends in Food Science and Technology*, *18*(6), 299–305. doi:10.1016/j.tifs.2007.01.008

Clodoveo, M. L. (2012). Malaxation: Influence on virgin olive oil quality. Past, present and future - An overview. *Trends in Food Science and Technology*, *25*(1), 13–23. doi:10.1016/j.tifs.2011.11.004

Costagli, G. (2018). The use of disc stack centrifuge in the virgin olive oil industry. *Journal of Agricultural Engineering*, *49*(2), 75. doi:10.4081/jae.2018.784

Di Giovacchino, L., Sestili, S. ve Di Vincenzo, D. (2002). Influence of olive processing on virgin olive oil quality. *European Journal of Lipid Science and Technology*, *104*(9–10), 587–601. doi:10.1002/1438-9312(200210)104:9/10<587::AID-EJLT587>3.0.CO;2-M

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Koperatifçilik Genel Müdürlüğü. (2018). *2017 Yılı Zeytin ve Zeytinyağı Raporu*.

Inarejos-García, A. M., Gómez-Rico, A., Salvador, M. D. ve Fregapane, G. (2009). Influence of malaxation conditions on virgin olive oil yield, overall quality and composition. *European Food Research and Technology*, *228*(4), 671–677. doi:10.1007/s00217-008-0977-9

International Olive Oil Council. (2011). Guide for the Determination of the characteristics of oil-olives. *International Olive Oil Council*, (1), 41. www.internationaloliveoil.org/.../5832-co-oh-doc1english adresinden erişildi.

Kalogianni, E. P., Georgiou, D. ve Hasanov, J. H. (2019). Olive Oil Processing: Current Knowledge, Literature Gaps, and Future Perspectives. *JAOCS, Journal of the American Oil Chemists' Society*, *96*(5), 481–507. doi:10.1002/aocs.12207

Kalua, C. M., Bedgood, D. R., Bishop, A. G. ve Prenzler, P. D. (2006). Changes in volatile and phenolic compounds with malaxation time and temperature during virgin olive oil production. *Journal of Agricultural and Food Chemistry*, *54*(20), 7641–7651. doi:10.1021/jf061122z

Kiritsakis, K. ve Gerasopoulos, D. (2011). Production of phenol-enriched olive oil. A. Kiritsakis ve F. Shahidi (Ed.), *Olives and Olive Oil as Functional Foods* içinde (ss. 401–415). John Wiley & Sons.

Lozano-Sánchez, J., Cerretani, L., Bendini, A., Segura-Carretero, A. ve Fernández-Gutiérrez, A. (2010). Filtration process of extra virgin olive oil: effect on minor components, oxidative stability and sensorial and physicochemical characteristics. *Trends in Food Science and Technology*, *21*(4), 201–211. doi:10.1016/j.tifs.2009.12.004

Mansour, A. Ben, Flamini, G., Selma, Z. Ben, Le Dréau, Y., Artaud, J., Abdelhedi, R., … Bouaziz, P. M. (2015). Olive oil quality is strongly affected by cultivar, maturity index and fruit part: Chemometrical analysis of volatiles, fatty acids, squalene and quality parameters from whole fruit, pulp and seed oils of two Tunisian olive cultivars. *J. Lipid Sci. Technol*, *117*, 976–987. doi:10.1002/ejlt.201400159

Mele, M. A., Islam, M. Z., Kang, H. M. ve Giuffrè, A. M. (2018). Pre-and post-harvest factors and their impact on oil composition and quality of olive fruit. *Emirates Journal of Food and Agriculture*, *30*(7), 592–603. doi:10.9755/ejfa.2018.v30.i7.1742

Özaltaş, M., Savran, M. K., Ulaş, M., Kaptan, S. ve Köktürk, H. (2016). *Türkiye Zeytincilik Sektör Raporu*. İzmir.

Peri, C. (2014a). Extra-virgin olive oil storage and handling. C. Peri (Ed.), *The Extra-Virgin Olive Oil Handbook* içinde (ss. 165–178). John Wiley & Sons, Inc.

Peri, C. (2014b). *The Extra-Virgin Olive Oil Handbook*. (C. Peri, Ed.) (First Edit.). Oxford: John Wiley & Sons Ltd.

Petrakis, C. (2006). Olive Oil Extraction. D. Boskou (Ed.), *Olive Oil: Chemistry and Technology* içinde (Second Ed., ss. 191–223). Thessaloniki: AOCS Press. doi:10.1016/B978-1-893997-88-2.50013-4

Polari, J. J., Garcí-Aguirre, D., Olmo-García, L., Carrasco-Pancorbo, A. ve Wang, S. C. (2018). Impact of industrial hammer mill rotor speed on extraction efficiency and quality of extra virgin olive oil. *Food Chemistry*, *242*(September 2017), 362–368. doi:10.1016/j.foodchem.2017.09.003

Polat Makina. (2023). https://www.polatas.com.tr/cozumlerimiz/zeytinyagi/proses-uniteleri/. *Zeytinyağı Proses Ürünleri*. https://www.polatas.com.tr/cozumlerimiz/zeytinyagi/proses-uniteleri/ adresinden erişildi.

Preziuso, S. M., Di Serio, M. G., Biasone, A., Vito, R., Mucciarella, M. R. ve Di Giovacchino, L. (2010). Influence of olive crushing methods on the yields and oil characteristics. *European Journal of Lipid Science and Technology*, *112*(12), 1345–1355. doi:10.1002/ejlt.201000303

Reboredo-Rodríguez, P., González-Barreiro, C., Cancho-Grande, B. ve Simal-Gándara, J. (2014). Improvements in the malaxation process to enhance the aroma quality of extra virgin olive oils. *Food Chemistry*, *158*, 534–545. doi:10.1016/j.foodchem.2014.02.140

Saygın Gümüşkesen, A. ve Özdikicierler, O. (2021). Bitkisel Yağlar. B. Saygı (Ed.), *Sağlıklı Mutfak* içinde (1. bs., s. 478). Ankara: Detay Yayıncılık. https://www.detayyayin.com.tr/urun/saglikli-mutfak adresinden erişildi.

Saygın Gümüşkesen, A. ve Yemişçioğlu, F. (2010). *Bitkisel Sıvı ve Katı Yağ Üretim Teknolojisi*. İzmir: Sidas Medya.

Stefanoudaki, E., Koutsaftakis, A. ve Harwood, J. L. (2011). Influence of malaxation conditions on characteristic qualities of olive oil. *Food Chemistry*, *127*(4), 1481–1486. doi:10.1016/j.foodchem.2011.01.120

Tamborrino, A. (2014). Olive paste malaxation. C. Peri (Ed.), *The Extra-Virgin Olive Oil Handbook* içinde (ss. 127–137).

Tarım ve Ormancılık Bakanlığı. (2017). Zeytinyağı ve Pirina Yağı Tebliği (No: 2017/26). *Türk Gıda Kodeksi*, (30183), 1–3.

Tsimidou, M. Z., Mastralexi, A. ve Özdikicierler, O. (2020). Cold pressed virgin olive oils. *Cold Pressed Oils* içinde (1. bs., ss. 547–573). Elsevier. doi:10.1016/b978-0-12-818188-1.00050-5

Turkish Ministry of Agriculture and Forestry. (2022). *Agricultural Products Market / Olive Oil Report*.

Uceda, M. ve Frias, L. (1975). Harvest dates. Evolution of the fruit oil content, oil composition and oil quality. *Proceedings of the II Seminario Oleicola Internacional* içinde (ss. 125–130). Cordoba: International Olive Oil Council.

Veillet, S., Tomao, V., Bornard, I., Ruiz, K. ve Chemat, F. (2009). Chemical changes in virgin olive oils as a function of crushing systems: Stone mill and hammer crusher. *Comptes Rendus Chimie*, *12*(8), 895–904. doi:10.1016/j.crci.2009.01.003

Vossen, P. (2007). Olive oil: History, production, and characteristics of the world's classic oils. *HortScience*, *42*(5), 1093–1100.

İnternet

commons.wikimedia.org (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Lavatrice_g2.jpg), „Lavatrice g2", https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/legalcode Erişim tarihi: 18.12.2023

pxhere.com (https://pxhere.com/tr/photo/646546?utm_content=shareClip&utm_medium=referral&utm_source=pxhere), Erişim tarihi: 18.12.2023

6. Bölüm

GASTRONOMİDE ZEYTİN VE ZEYTİNYAĞI

Fügen Durlu Özkaya

1. GİRİŞ

Zeytin ağacı sağlık, bereket ve adaletin sembolüdür. Kur'an-ı Kerim, İncil ve Tevrat'ta yer alan, kutsal ağaç olarak nitelendirilen bu ağacın meyvesinden ve zeytinyağından övgüyle söz edilmekte ve bereket getirdiği kabul edilmektedir. Çeşitli ayetlerde zeytinyağın yemeklere lezzet, hastalıklara şifa vermek için kullanıldığı yer almaktadır.

Zeytin ve zeytinyağının mutfak kültüründeki geçmişinin 8.000 yıl öncesine dayandığı öngörülmekle birlikte zeytin ağacının ilk ne zaman kültüre alındığı bilinmemektedir. Zeytinyağı sahip olduğu aroma ve lezzeti ile mutfakta ayrı bir yere sahiptir. Majör ve minör bileşenlerden oluşan zeytinyağını diğer yağlardan ayıran en önemli özelliği meyve suyu niteliğinde sıkılarak elde edilmesi ve bu sayede kendine has lezzeti ve aromasını oluşturan, aynı zamanda sağlık bileşenleri olarak da rol oynayan tokoferoller, fenoller, lezzet bileşikleri, hidrokarbonlar ve sterolleri içermesidir. Bu bileşenler insan sağlığı için son derece önemli olup yağın stabilitesine yani kararlılığına olumlu yönde etki etmektedir. Aynı zamanda zeytinyağının kendine özgü lezzetini de oluşturmaktadır.

Bu minör bileşenler farklı kompozisyonlardan farklı miktarlara değişmekle birlikte zeytin ağacının kökünden dalına, yaprağına, meyvesine her kısmında bulunmaktadır. Bu minör bileşenler sayesinde kanser olduğu hâlde asırlarca yaşayabilen nadir canlılardan olan zeytin ağacı "Ölümsüz Ağaç" ve "Hayat Ağacı" gibi isimlerle de anılmaktadır.

ru üretim teknikleri uygulanarak elde edilen zeytinyağı yüksek düzeyde oleik asit ve polifenol içerme potansiyeline sahiptir. Bu özelliğinden dolayı yemeklerin kızartılması sırasında uygulanan yüksek sıcaklıklarda yanmadan kullanılabilir. Zeytinyağı kullanılarak yapılan kızartarak pişirme işleminde yağları yeniden kullanılırken dikkat edilmesi gereken bazı noktalar vardır. Bunlar şöyle sıralanabilir; her kullanım sonrası zeytinyağının filtre edilmesi, ısı ve ışıktan uzakta saklanması, ağzı kapaklı cam ambalaj içinde saklanması olarak sıralanabilir. Ayrıca kızartarak pişirme yöntemi açısından zeytinyağının bir diğer avantajı da diğer yağların aksine kızartılan sebzenin içine girmemesi, sadece yüzeyinde kalmasıdır.

KAYNAKÇA

Anonim (2014). Türk Gıda Kodeksi "Zeytinyağı Ve Pirina Yağı Analiz Metotları Tebliği" (TEBLİĞ NO: 2014/53) 20 Kasım 2014 Perşembe, Resmî Gazete Sayı: 29181 https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/11/20141120-21.htm (Erişim tarihi 12.12.2023).

Armutçu F., Akyol S., Hasgül R. ve Yiğitoğlu M.R. (2011). Zeytin Yaprağının Biyolojik Etkileri ve Tıpta Kullanımı. *Spatula DD*., 1(3): 159-165.

Assmann G. ve Wahrburg U. (2008). Zeytinyağın Azınlık Bileşenlerinin Sağlık Üzerine Etkileri (Bölüm I). http://www.food-info.net/tr/products/olive/olive05.htm (Erişim tarihi 22.4.2014).

Basmacıoğlu-Malayoğlu H. ve Aktaş B. (2011). Zeytinyağı İşleme Yan Ürünlerinden Zeytin Yaprağı ile Zeytin Karasuyunun Antimikrobiyal ve Antioksidan Etkileri. *Hayvansal Üretim*, 52(1): 49-58.

Boynudelik M., Durlu-Özkaya F., Özkaya M.T., Tunalıoğlu R. ve Ulaş M. (2012). *Following Olive Footprints in Turkey*. Ed: El-Kholy M., Avanzato D., Caballero J.M., Chartzoulakis K.S., Serman F.V. and Perri E. in Following Olive Footprints (Olea europaea L.) Cultivation and Culture, Folklore and History, Traditions and Uses, pp 403-413, Joint publication of AARINENA, IOC, ISHS, p 438.

Coucquyt P, Lahousse B, Langenbick J (2020), The Art & Science of Foodpairing, China: Fırefly.

Çehreli R. (2009). *Kanser ve Akdeniz Usulü Beslenme*. Ed. Akçiçek E., Ötleş ve Tan M. Akdeniz Usulü Beslenme, s 291-308, Egetan Bas. Yay. Tan. Ltd. Şti. İzmir.

Demirkol O. (2015). *Fermentasyon Teknolojisi*. Ed; Durlu-Özkaya F., Coşansu S. ve Ayhan K. Her Yönüyle Gıda. 2. Basım. Bölüm 6. s. 175-208, Sidas Media Ltd.Şti., İzmir.

Durlu-Özkaya F. (2009). *"Türk Mutfağında Zeytinyağı"*, Zeytinyağı, ed. Fahrettin Göğüş, Mücahit Taha Özkaya, Semih Ötleş, Bölüm 15. s. 252-263, Eflatun Yayınevi, Ankara.

Durlu-Özkaya F. (2023). *"Zeytinyağının Mutfakta Etkin Kullanımı" Tarladan Sofraya Zeytinyağı Eğitimi*. 10-11 Mart 2023, Bayramiç Halk Eğitim Merkezi (Basılmamış).

Durlu-Özkaya F., Coşansu, S. ve Ayhan K. (2015). *Her Yönüyle Gıda*, 2. Basım. Sidas Media Ltd. Şti. s401.

Durlu-Özkaya F. (2022). Türk mutfağı alan araştırmaları yüksek lisans dersi uygulama materyalleri. Başkent Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü. Basılmamış.

Durlu-Özkaya, F. ve Cömert, M. (2011). Türk mutfağında yer alan yemek grupları ve zeytinyağının önemi, *"International Symposium on Kazdağları (Mount Ida) and Edremit"* IKES 2011 proceeding book, ed. Recep Efe, Münir Öztürk and İbrahim Atalay. 434-448, Edremit, Balıkesir.

Durlu-Özkaya, F. ve Ozkaya, M.T. (2011a). Oleuropein using as an Additive for Feed and Products used for Humans. *Journal of Food Processing and Technology*, 2(3), 1000113.

Durlu-Özkaya, F. ve Ozkaya M.T. (2011b). Zeytin, Zeytinyağı ve Zeytin Yaprağının Kullanım Alanları, "*International Symposium on Kazdağları (Mount Ida) and Edremit"* IKES 2011 proceeding book, ed. Recep Efe, Münir Öztürk and İbrahim Atalay, 427-433, Edremit, Balıkesir. Sofralık Zeytin ve Zeytinyağı Teknolojisi

Durlu-Özkaya, F. ve Ozkaya M.T. (2017). *Türk Mutfağında Zeytin ve Zeytinyağı Kültürü*. Zeytincilik Araştırma Enstitüsü, Ed.: Susamcı E., Ötleş S. ve Dıraman H., Sayfa sayısı:451, ISBN:978-605-9175-73-9, Bölüm Sayfaları:395-412.

Güleç H., (2022). Yiyecek ve İçecek Stilistliği lisans dersi uygulama materyalleri. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü Lisans Dersi Uygulama Materyalleri. Basılmamış.

Kadıoğlu-Çevik N., (1997). Türk Mutfağının, Akdeniz Mutfak Kültürünün Genel Özellikleri Yönünden Değerlendirilmesinin Önemi. *5. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Maddi Kültür Seksiyon Bildirileri*, Kültür Bakanlığı HAGEM Yayınları, Ankara.

Kaplan M. ve Karaöz-Arıhan S. (2011). Antik Çağdan Günümüze Bir Şifa Kaynağı: Zeytin ve Zeytinyağının Halk Tıbbında Kullanımı. VIII. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi.

Oreggia M., (2023). *Flos Olei 2023*, A guide to the world of extra virgin olive oil.

Özkaya M.T., Çelik M., (1988). Ülkemiz zeytin yetiştiriciliğinin bugünkü durumu ve sorunları, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tez Semineri.

Özkaya M.T. ve Durlu-Özkaya, F., (2011). Butik zeytinyağının Üretiminin Önemi, "*International Symposium on Kazdağları (Mount Ida) and Edremit*" IKES 2011 proceeding book, ed. Recep Efe, Münir Öztürk and İbrahim Atalay. 423-426, Edremit, Balıkesir.

Özkaya M.T., Ulaş M., Tunalıoglu T. ve Durlu-Özkaya F. (2009). A New Trend in Turkish Table Olive and Olive Oil Sector. *XIV Scientific-Technical Symposium EXPOLIVA 2009*, Ref. (ECO-22), May 13-15, Jaen, Spain.

Savaş E. ve Uylaşer V. (2011). Zeytinin besin bileşenleri ve insan sağlığı üzerine etkileri. Dünya Gıda. www.dunyagida.com.tr (erişim tarihi 20.05.2015)

Sengit N. (2010), The Flavour Thesaurus, London; Bloomsbury Publishing PLC.

Soydan İ. (2009). *Kalp hastalığı ve Akdeniz tipi diyet*, Ed. Akçiçek E., Ötleş ve Tan M. Akdeniz Usulü beslenme, ISBN: 978-605-89215-1-1, s 275-290. Egetan Bas. Yay. Tan. Ltd. Şti, İzmir.

Viola, Audisio (1987). Olive oil and Health. *International Olive Oil Council*, p. 34

Yemek Sepeti (2023). https://images.deliveryhero.io/image/fd-tr/mahalleproductimages/05200000004648.jpg?height=176 (erişim tarihi 11.11.2023)

7. Bölüm

ZEYTİN VE ZEYTİNYAĞI TURİZMİ

Figen Çukur - Tayfun Çukur

1. GİRİŞ

Antik çağlardan günümüze yaşayan hemen hemen tüm toplumların kültüründe zeytin ve zeytinyağının yer aldığı ve önemli bir şifa kaynağı olarak kullanılan besin maddelerinden biri olduğu görülmektedir (Kaplan ve Arıhan, 2012). Ayrıca geçmişten günümüze yer alan toplumların zeytin ve zeytinyağını sofra ve yemek kültüründe farklı şekillerde kullanarak bu değerli besinden faydalanmanın çeşitli yollarını araştırdığı bilinmektedir. Günümüz dünyasında son yıllarda zeytin ve zeytinyağının faydaları ve artan önemi ile toplumlar tarafından zeytin ve zeytinyağına karşı farkındalığın arttığı görülmekte, bu durum zeytin ve zeytinyağına olan tüketimi ise olumlu yönde etkilemektedir. Bu durumdan etkilenen sektörlerden biri de turizm sektörü olmuş ve özellikle kırsal turizmde zeytin ve zeytinyağı turizmi ön plana çıkmıştır. Artık günümüzde yeme ve içme motivasyonu ile tatil yapmak isteyen gastro turist ile birlikte oleo turist adı ile adlandırılan zeytin ve zeytinyağı turistleri kavramı literatürde yerini almıştır.

Dünyada değişen deniz, kum ve güneşi kapsayan turizm anlayışının yerini artık alternatif turizm dalları almaya başlamıştır. Tarım sektörü içinde yer alan bitkisel ve hayvansal üretim odaklı faaliyetlerin artık kırsal turizm içinde yer aldığı görülmektedir. Hızla ilerleyen bu gelişmeler karşısında kırsal alanlara yönelik turizm faaliyetlerine olan ilgi de her geçen gün artış göstermektedir. Bunlar arasında en çok dikkati çeken arıcılık potansiyelinin değerlendirildiği api turizm (Çukur ve Çukur, 2021) ile zeytincilik potansiyelinin yön verdiği zeytinyağı turizmidir.

nulabilir. Böylelikle ziyaretçiler kısa bir zamanda üç farklı turizm deneyimini yaşama imkânına sahip olabilecektir.

Gastronomi turizmi ile kırsal turizm ve zeytin turizmi birbirini bütünleyen iç içe geçmiş kavramlardır. Gastronomi turizmi zeytin turizmini, zeytin turizmi ise gastronomi turizmini etkileyen çift yönlü bir etkiye sahiptir. Yapılan bir çalışmada, özellikle sağlık bileşenleri üstün özelliklere sahip olan Türk zeytin çeşitlerinin hem ulusal hem uluslararası alanlarda tanıtılması gerektiği ve bu tanıtımda, turizm sektöründen destek alınması ve araç olarak "zeytinyağlı yemekler rotası"nın çizilmesinin önemli olduğu belirtilmektedir (Özkaya ve ark., 2018).

Diğer taraftan başarılı bir destinasyon seçimini sağlamak için gastro turist ve oleo turistlerin istekleri ve yaşamak istedikleri deneyimleri çeşitli açılardan ayrıntılı bir şekilde analiz edilerek tur programları düzenlenmelidir. Bu aşamada daha önce bu deneyimi yaşayan tur operatörleri ile ortak akıl toplantıları yapılarak zeytinyağı tur stratejileri belirlenebilir. Tur programları zeytin ve zeytinyağı üretiminin en yoğun olduğu illerden başlayarak uygulanmalıdır.

Kırsal alanda zeytin ve zeytinyağı üretim atölyeleri ile birlikte gastronomi turizmine de katkı sağlaması açısından mutfak atölyeleri kurulmalıdır. Zeytin ve zeytinyağı mutfak müzelerinin kurulması gerekmektedir. Gastronomi turizmi ile zeytinyağı satışları artabilir. Bu durum karşılıklı etkileşim içindedir. Bu bağlamda ziyaretçiler yöresel yemekler ile birlikte aynı zamanda o yörenin kültürünü tanıma fırsatı bulabilecektir.

KAYNAKÇA

Altıntaş, V, Hazarhun, H., 2020. İzmir'in Gastronomi Turizmi Potansiyeline Turist Rehberlerinin Bakış Açıları, International Journal of Applied Economic and Finance Studies, 5(2): 13-36.

Anonymous. 2017. Route to Sustainable Tourism in Greece Lined with Olive Oil, Olive oil times, (URL: https://www.oliveoiltimes.com/business/route-sustainable-tourism-greece-lined-olive-oil/56082), 3 Nisan, Erişim tarihi: 18.09.2023.

Anonim, 2019. "Hasat Turizmi'ne İlgi Artıyor"

(URL: https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/hasat-turizmine-ilgi-artiyor/1605512), Erişim Tarihi: 11.07.2023.

Anonymous. 2019. The Honey Olive Grove: A Sustainable Solution, (URL:https://tr.oliveoiltimes.com/production/the-honey-olive-grove-a-sustainable-solution-in-spain/66416), Erişim Tarihi: 02.10.2023.

Anonymous. 2020. Oleotourism, Why Bet on Oleotourism?26 November, (URL: https://blog.esao.es/en/why-bet-on-oleo-tourism), Erişim Tarihi: 15.09.2023.

Anonymous. 2021. Oleo tourism, 5 Key Points of an Oleo Tourism Proposal, 20 Aralık, (URL: https://blog.esao.es/en/5-key-points-of-an-oleo-tourism-proposal), Erişim Tarihi: 15.09.2023.

Anonymous. 2022. Oleotourism Begins to Sprout in Greece, (URL:https://www.oliveoiltimes.com/business/oleotourism-begins-to-sprout-in-greece/108801), Erişim Tarihi: 15.09.2023.

Anonymous. 2023a. Ürdün'de Zeytin Turizmi, (URL: https://tr.oliveoiltimes.com/world/olive-tourism-jordan/61503), Erişim Tarihi: 14.09.2023.

Anonymous.2023b. Olive Oil Tour, (URL:https://corfuolivetours.com/shop/tours/tour-no-1/), Erişim tarihi: 19.09.2023.

Anonymous. 2023c. Meaning and Advantages of Oil-Tourism, (URL: https://oleotourcazorla.com/en/meaning-and-advantages-of-oil-tourism/), Erişim Tarihi: 15.09.2023.

Baltacı, F, Çıkmaz, G. 2022. Oleo Turist Deneyimlerinin İçerik Analizi ile Belirlenmesi: Büyük Veri Aracılığıyla Nitel Bir Araştırma, Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 10(4): 3751-3773.

Büyük, Ö, Can, E. 2020. Zeytinyağı Kültürel Rotalarının Turizm Potansiyeli Açısından Değeri ve Türkiye'de Uygulanabilirliği, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi, 23(1): 191-210.

Cankül, D, Ezenel, E. 2018. Bodrum Yarımadası ve Zeytinyağı Turizmi: Uygulanabilirliği Açısından Swot Analizi ile Değerlendirilmesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İİBF Dergisi, Aralık, 13 (3): 55-68.

Çavdarlı, C.M., Gök, Ö. G. 2020. Müzeler ve Kültürel Mirasın Sürdürülebilirliği: Köstem Zeytinyağı Müzesi, Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 8 (3): 2241-2262.

Çetin, M, Küçükkömürler, S. 2019. Destinasyon Çekicilik Unsuru Olarak Gastronomi Müzeleri: Oleatrium Zeytin ve Zeytinyağı Tarihi Müzesi Örneği, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Turizm Fakültesi Dergisi, 22(1): 1-17.

Çukur, T, Kızılaslan, N, 2018. Milas İlçesinde Zeytin Hasat Şenliğinin Kırsal Turizme Katkısı, Tarım Ekonomisi Dergisi 24 (2): 233-241.

Çukur, F, Çukur, T. 2017. Coğrafi İşaretlerin Kırsal Kalkınma açısından değerlendirilmesi, Muğla ili örneği, Tarım Ekonomisi Dergisi, 23 (2): 187-194.

Çukur, F, Çukur, T. 2021. Muğla İli Arıcılık Potansiyelinin Apiturizm Açısından Değerlendirilmesi, Tarım Ekonomisi Dergisi, 27(2): 113-122.

Çukur, F, Çukur, T. 2022a. Zeytincilik Sektöründe Coğrafi İşaret Kavramı ve Önemi, Bir Medeniyet Ürünü Olarak Zeytin, Nobel Yayıncılık, s.239-261.

Çukur, F, Çukur, T. 2022b. Muğla İlinde Arı Safarinin Uygulanabilirliği Üzerine Bir Değerlendirme, 10(2): 1040-1052.

Demirel, T, Muhacir, B, Güneş, Ş.N, Akcan, T. 2021. Gastronomik Zeytinyağı Rotasının Balıkesir İlinde Uygulanabilirliğine İlişkin Bir Çalışma, 21. Ulusal Turizm Kongresi / 5. Uluslararası Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı, Balıkesir, Türkiye, 15 Ekim, s.719.

Fernandez, J.I.P., Montilla, J.C., Hidalgo, I.C., 2019. Introducing olive-oil tourism as a special interest tourism, Heliyon, December, 5 (12): 1-8.

Gülhan, D. 2016. Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Tarım Endüstrisi ve Zeytinyağı Turizminin Birgi Yerleşiminde Olabilirliği Üzerine Bir Değerlendirme, Social Sciences, 11(2): 116-132.

İlban, O.M, Kömür, T. 2019. Destinasyon Markalaşmasında Festival Turizminin Rolü: Ayvalık Uluslararası Zeytin Hasat Günleri Örneği, Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi/ Journal of Travel and Hospitality Management 16 (2): 274-295.

Inês A., Luís S. 2021. Olive-Oil Tourism in Portugal: Contextualization of the Current Supply Olivo Turismo em Portugal: Contextualização da Oferta atual Journal of Tourism & Development 36 (2): 153-165.

Kaplan, M., Arıhan, S.K. 2012. Antikçağdan Günümüze Bir Şifa Kaynağı: Zeytin ve Zeytinyağının Halk Tıbbında Kullanımı, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 52 (2): 1-15.

Kesici, M. 2012. Kırsal Turizme Olan Talepte Yöresel Yiyecek ve İçecek Kültürünün Rolü, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 14 (23): 33-37.

Lokman, U.,Yarmacı, N., Güdül, H. 2022. Turizmde Çekicilik Unsuru Olarak Gastronomi Müzeleri: Adatepe Zeytinyağı Müzesi Örneği, Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 10 (1): 380-399.

Lombardo, l., Farolfi, C., Tombesi, S., Novelli, E., Capri, E. 2022. Development of A Sustainability Technical Guide for The Italian Olive Oil Supply Chain, Science of the Total Environment, 820: 1-12.

Miftarević, S.B, Mitrović, S.2019. Olive Oil Tourism: Exploring The Experience of Food Tourists, Tourism in Southern and Eastern Europe, 5: 89-100.

Millan V., M.G., Agudo G., E.M., Agudo, G, I. 2010. Oil-tourism in the South-east of Spain: The Necessity of Coordinating the Tourist Activity with the Agrarian one for the Development of the Rural Areas Panorama Socioeconómico, Dicembre, 28 (41): 116-124.

Millan, V. M.G., Arjona, J. M. Amador, L. 2014. A New Market Segment for Olive Oil: Olive Oil Tourism in the South of Spain, Agricultural Sciences, 5 (3): 179-185.

Millan V., M.G., Fuentes, J.M.A., Hidalgo, L.A. 2017. Olive Oil Tourism: Promoting Rural Development in Andalusia (Spain), Tourism Management Perspectives, January, 21: 100-108.

Millan, V., M.G., Romero, P.M.D.P, Rivas, J.S. 2018. Oleotourism as a Sustainable Product: An Analysis of Its Demand in the South of Spain (Andalusia), Sustainability, 10 (1): 101.

Mogollon, J. M. H., Clemente, E.D., Fernandez, J.A.P., Cerro, A.M.C.2019. Olive Oil Tourism: State of The Art, Tourism and Hospitality Management, 25 (1).

Murgado, E.M. 2013. Turning Food in to A Gastronomic Experience: Olive Oil Tourism, Options Méditerranéennes, No. 106, pp. 97-109.

Özçatalbaş, O, Çukur, F, Çukur, T. 2020. Milas'ta Zeytin Turizmi Potansiyelinin Kırsal Kalkınma Amaçlı Değerlendirilmesi, The Journal of Academic Social Science, 7 (98):21-37.

Özkaya, F.D., Özkaya, M.T., Tunalıoğlu, R., Bayar,R., Tunalıoğlu,E.2018. Anadolu'da Zeytin ve Zeytinyağlı Yemekler Rotası, Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 6(1): 263-274.

Polat, E. 2017. Turizm ve Coğrafi İşaretleme: Balıkesir Örneği, Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, 1(1): 17-31.

Saltık, I.A, Çeken, H. 2017. Agroturizmde Yeni Eğilimler: Zeytinyağı Turizmi, Journal of Life Economics, 4(4): 89-102.

Saltık, I. A, Yıldız, M. 2019. Kültür Turizminin Yeni Meyvesi: Zeytinyağı Müzeleri Üzerine Bir Araştırma, Journal of Recreation and Tourism Research, 6(2): 147-160.

Oliveira, S., Guzman, T.L. 2015. The Olive Oil Tourısm As A Development Factor in Rural Areas, January, Conference Paper.

TEPGE (Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü Müdürlüğü). 2023. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, Tarım Ürünleri Piyasa Raporları, Temmuz 2023.

TÜRSAB (Türkiye Seyahat Acentaları Birliği), 2022. Balıkesir Turizmi, Balıkesir info Programı, 22 Ocak, (URL: https://www.tursab.org.tr/assets/assets/uploads/sehir-raporlari/balikesir-turizmi-ocak-2022.pdf), Erişim tarihi: 19.09.2023.

TÜBİTAK (Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu). 2015. Zeytin ve Zeytinyağı Sektörü Ulusal Kümelenme Stratejisi Raporu, Tüsside, Tübitak, Türkiye Sanayi Sevk ve İdare Enstitüsü, Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü, 25 Kasım.

Uğuz, Ç, S. 2011. Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Burhaniye'nin Alternatif Turizm Potansiyeli, Marmara Coğrafya Dergisi, Sayı: 24, Temmuz, s. 332-353.

8. Bölüm

BESLENME YÖNÜYLE ZEYTİNYAĞI

Perihan Kendirci

1. GİRİŞ

Antik dönemlerden bu yana gıda amaçlı olarak kullanılan zeytinyağı, zeytinin mekanik olarak sıkılması ile elde edilmekte olup üretiminde herhangi bir kimyasal kullanılmaması ile diğer bitkisel yağlardan ayrılmaktadır (Ramirez-Tortosa vd., 2006). Türk Gıda Kodeksi Zeytinyağı ve Pirina Yağı Tebliği'ne göre zeytinyağı natürel, rafine, riviera ve çeşnili olmak üzere 4 bölümde değerlendirilmektedir. Natürel zeytinyağı ise kendi içerisinde natürel sızma, natürel birinci ve ham/rafinajlık zeytinyağı olmak üzere üçe ayrılmaktadır (TGK, 2017/26). Bu bölüm kapsamında natürel sızma zeytinyağları beslenme yönüyle incelenmiştir. TGK'ye (2017) göre natürel sızma zeytinyağı "*doğrudan tüketime uygun, serbest yağ asitliği oleik asit cinsinden her 100 gramda 0,8 gramdan fazla olmayan yağlar*" olarak tanımlanmaktadır.

Zeytinyağının kimyasal bileşimi incelendiğinde ana bileşeninin, toplam yağ ağırlığının yaklaşık %98'inin içeren, gliseridler olduğu anlaşılmaktadır (Ramirez-Tortosa vd., 2006). Bir molekül gliserol ile 3, 2 veya 1 molekül yağ asidinin ester oluşturacak şekilde birbirine bağlanması sonucunda sırasıyla trigliseridler, digliseridler ve monogliseridler oluşmaktadır (Roday, 2007). Zeytinyağının yaklaşık %2'si ise alifatik ve triterpenik alkoller, steroller, hidrokarbonlar, uçucu bileşikler ve antioksidanlar (karotenoidler ve fenolik bileşikler) gibi 230'dan fazla kimyasaldan oluşmaktadır (Ramirez-Tortosa vd., 2006). Gerek yağ asidi içeriği gerekse minör bileşenleri zeytinyağının beslenme ve sağlık açısından önemli bir yere sahip olmasını sağlamıştır. Söz konusu içeriği ile zeytinyağının obeziteden kanser türlerine kadar sağlık üzerinde pek çok olumlu etkisi bulunmaktadır. Beslenme ve sağlık üzerindeki olumlu etkile-

tanımlamak ve yeni ilaçların geliştirilmesine potansiyel olarak faydalı olabilecek çeşitli fenolik bileşiklerle biyolojik aktiviteleri daha iyi karakterize etmek için daha fazla çalışmaya ihtiyaç olduğu da bilinmektedir (Lu vd., 2024).

Sağlık ve beslenme açısından önemli faydaları bulunan zeytinyağının ekstrem koşullara dayanıklı olmadığı için dikkatli depolanması ve kullanılması gereken bir ürün olduğu unutulmamalıdır. Jenisova vd. (2014) sızma zeytinyağının mikrodalga fırında ısıtma, sirke veya tuz çözeltisinde kaynatma ve UV ışınlara maruz kalma sonucunda içeriğindeki faydalı bileşenlerin miktarında azalmalar olduğunu belirlemişleridir.

KAYNAKÇA

Abdullah, M.M., Jew, S. ve Jones, P.J. (2017). Health benefits and evaluation of healthcare cost savings if oils rich in monounsaturated fatty acids were substituted for conventional dietary oils in the United States. *Nutrition Reviews*, 75(3), 163-174. DOI: 10.1093/nutrit/nuw062.

Agostoni, C., Moreno, L. ve Shamir, R. (2016). Palmitic Acid and Health: Introduction, *Critical Reviews in Food Science and Nutrition*, 56:12, 1941-1942, DOI: 10.1080/10408398.2015.1017435

Ahmed, A.U. (2011). An overview of inflammation: mechanism and consequences. *Frontiers Biology*. 6, 274-281 DOI: 10.1007/s11515-011-1123-9

Alkhatib, A., Tsang, C., ve Tuomilehto, J. (2018). Olive Oil Nutraceuticals in the Prevention and Management of Diabetes: From Molecules to Lifestyle*. International Journal of Molecular Sciences*, 19(7), 2024. DOI: 10.3390/ijms19072024

Aygün-Çevik, B. ve Pirinççi E. (2017). Beslenme ve Kanser. *Fırat Tıp Dergisi*, 22(1), 1-7.

Beltran, G., Jimenez, A., del Rio, C., Sanchez, S., Martinez, L., Uceda, M., ve Aguilera, M. P. (2010). Variability of vitamin E in virgin olive oil by agronomical and genetic factors. *Journal of Food Composition and Analysis*, 23(6), 633–639.

Beltran, G., del Rio, C., Sanchez,S. ve Martinez, L. (2004). Influence of harvest date and crop yield on the fatty acid composition of virgin olive oils from Cv. Picual. *Journal of Agricultural and Food Chemistry*., 52(11), 3434-3440. DOI: 10.1021/jf049894n

Bendini, A., Cerretani, L., Carrasco-Pancorbo, A., Gómez-Caravaca, A.M., Segura-Carretero, A., Fernández-Gutiérrez, A. ve Lercker, G. (2007). Phenolic molecules in virgin olive oils: a survey of their sensory properties, health effects, antioxidant activity and analytical methods. An overview of the last decade. *Molecules*, 12(8):1679-719. DOI: 10.3390/12081679.

Bouymajane, A., Oulad El Majdoub, Y., Cacciola, F., Russo, M., Salafia, F., Trozzi, A., Rhazi Filali, F., Dugo P. ve Mondello, L. (2020). Characterization of Phenolic Compounds, Vitamin E and Fatty Acids from Monovarietal Virgin Olive Oils of "Picholine marocaine" Cultivar. *Molecules*. 25(22):5428. DOI: 10.3390/molecules25225428

Candido, F.G., Valente, F.X., da Silva, L.E., Coelho, O.G.L., Peluzio, M.C.G. ve Alfenas, R.C.G. (2018). Consumption of extra virgin olive oil improves body composition and blood pressure in women with excess body fat: a randomized, double-blinded, placebo-controlled clinical trial. *European Journal of Nutrition* 57, 2445-2455. DOI: 10.1007/s00394-017-1517-9

Cicerale, S., Lucas, L. ve Keast, R. (2010). Biological Activities of Phenolic Compounds Present in Virgin Olive Oil. *International Journal of Molecular Sciences*, 11(2), 458-479. DOI: 10.3390/ijms11020458

Crespo, M.C., Tomé-Carneiro, J., Dávalos, A. ve Visioli, F. (2018). Pharma-Nutritional Properties of Olive Oil Phenols. Transfer of New Findings to Human Nutrition. *Foods* 7(6), 90. DOI: 10.3390/foods7060090

Coşansu, G. (2015). Diyabet: Küresel Bir Salgın Hastalık. *Okmeydanı Tıp Dergisi* 31(Ek sayı):1-6. DOI: 10.5222/otd.2015.001

Dimitrios, B. (2006). Sources of Natural Phenolic Antioxidants. *Trends in Food Science & Technology*, 17, 505–512. DOI: 10.1016/j.tifs.2006.04.004

Farràs, M., Martinez-Gili, L., Portune, K., Arranz, S., Frost, G., Tondo, M. ve Blanco-Vaca, F. (2020). Modulation of the Gut Microbiota by Olive Oil Phenolic Compounds: Implications for Lipid Metabolism, Immune System, and Obesity. *Nutrients*, 12(8), DOI: 10.3390/nu12082200.

Fatimah, R. N. (2015). Diabetes melitus tipe 2. *Journal Majority*, 4(5).93-1001.

Flori, L., Donnini, S., Calderone, V., Zinnai, A., Taglieri, I., Venturi, F. ve Testai, L. (2019). The Nutraceutical Value of Olive Oil and Its Bioactive Constituents on the Cardiovascular System. Focusing on Main Strategies to Slow Down Its Quality Decay during Production and Storage. *Nutrients*, 11(9), 1962. DOI: 10.3390/nu11091962

Foscolou, A., Critselis, E. ve Panagiotakos, E. (2018). Olive oil consumption and human health: A narrative review. *Maturitas*, 118, 60-66. DOI: 10.1016/j.maturitas.2018.10.013

Gaforio, J.J., Visioli, F., Alarcón-de-la-Lastra, C., Castaner, O., Delgado-Rodríguez, M., Fito, M., Hernandez, A.F., Huertas, J.R., Martinez-Gonzales, M.A., Menendez, J.A., Osada, J., Papadaki, A., Parron, T., Pereira, J.E., Rosillo, M.A., Sanchez-Quesada, C,, Schwingshackl, L., Toledo, E. ve Tsatsakis, A.M. (2019). Virgin Olive Oil and Health: Summary of the III International Conference on Virgin Olive Oil and Health Consensus Report, JAEN (Spain) 2018. *Nutrients*, 11(9), 2039. DOI: 10.3390/nu11092039

García-Martínez, O., Rivas, A., Ramos-Torrecillas, J., De Luna-Bertos, E. ve Ruiz, C. (2014) The effect of olive oil on osteoporosis prevention, *International Journal of Food Sciences and Nutrition*, 65:7, 834-840, DOI: 10.3109/09637486.2014.931361

Gila, A., Jimenez, A., Beltran, G. ve Romer, A. (2015). Correlation of fatty acid composition of virgin olive oil with thermal and physical properties. *European. Journal of Lipid Science and Technolgy*, 117, 366-376. DOI: 10.1002/ejlt.201400078

Giovannelli, L. (2013) Beneficial effects of olive oil phenols on the aging process: experimental evidence and possible mechanisms of action. *Nutrition and Aging* 1 (3-4), 207-223. DOI: 10.3233/NUA-130016

Giuffrida, D., Salvo, F., Salvo, A., La Pera, L. ve Dugo, G. (2007). Pigments composition in monovarietal virgin olive oils from various sicilian olive varieties. *Food Chemistry*, 101(2), 833-837. DOI: 10.1016/j.foodchem.2005.12.030.

Guiné, R.P.F. (2016). Health effects associated with bioactive molecules in olive oil. *International Journal of Medical and Biological Frontiers*, 20(1), 33-44. ISSN: 1081-3829

Harwood, J.L.ve Yaqoob, P. (2002). Nutritilonal and health aspects of olive oil. *European Journal of Lipid Science and Technology*, 104, 685-696. DOI: 10.1002/1438-9312(200210)104:9/10<685::AID-EJLT685>3.0.CO;2-Q

Innis, S.M. (2016). Palmitic Acid in Early Human Development, *Critical Reviews in Food Science and Nutrition*, 56:12, 1952-1959, DOI: 10.1080/10408398.2015.1018045

Jenisova, Z., Branisa, J., Jomová, K. ve Porubská, M. (2014). Variations of some nutrition values of olive oil by household using. *The Journal of Microbiology, Biotechnology and Food Sciences*, 3 (Special issue 3), 221-224. DOI:

Jimenez-Lopez, C., Carpena, M., Lourenço-Lopes, C., Gallardo-Gomez, M., Lorenzo, J.M., Barba, F.J., Prieto, M.A. ve Simal-Gandara, J. (2020). Bioactive Compounds and Quality of Extra Virgin Olive Oil. *Foods*, 9(8), 1014. DOI: 10.3390/foods9081014.

Jimenez-Sanchez, A., Martinez-Ortega, A.J., Remon-Ruiz, P.J., Pinar-Gutierrez, A., Pereira-Cunill, J.L. ve cGarcia-Luna, P.P. (2022). Therapeutic Properties and Use of Extra Virgin Olive Oil in Clinical Nutrition: A Narrative Review and Literature Update. *Nutrients*. 14(7), 1440. DOI: 10.3390/nu14071440

Lazzerini, C., Cifelli, M. ve Domenici, V. (2016). Pigments in Extra-Virgin Olive Oil: Authenticity and Quality. D. Boskou ve M.L. Clodoveo içinde *Products from Olive Tree*. InTech. ISBN: 978-953-51-2725-3 DOI: 10.5772/64736.

Lenart, E., Kiritsakis, A. ve Willett, W. (2017). CH 26 Nutritional and Health Aspects of Olive Oil and Diseases F.Shahidi, A.Kiritsaki içinde *Olives and Olive Oil as Funcyional Foods: Bioactiviy, Chemistry and Processing*, 1st Ed., 483-804. ISBN: 9781119135319 DOI: 10.1002/9781119135340.ch26

Lu, Y., Zhao, J., Xin, Q., Yuan, R., Miao, Y., Chen, K. ve Cong, W. (2024). Protective effects of oleic acid and polyphenols in extra virgin olive oil on cardiovascular diseases. *Food Science and Human Wellness*, 13. DOI: 10.26599/FSHW.2022.9250047

Lucas, L., Russell, A. ve Keast, R. (2011). Molecular Mechanisms of Inflammation. Anti-Inflammatory Benefits of Virgin Olive Oil and the Phenolic Compound Oleocanthal. *Current Pharmaceutical Design*, 17(8), 754-768. DOI: 10.2174/138161211795428911

Lunn, J. ve Theobald, H.E. (2006). The Health Effects of Dietary Unsaturated Fatty Acids. *British Nutrition Foundation Nutrition Bulletin*, 31, 178-224.

Maggio, R.M., Kaufman, T.S:, Del Carlo, M., Cerretani, L., Bendini, A., Cichelli, A. ve Compagnon, D. (2009). Monitoring of fatty acid composition in virgin olive oil by Fourier transformed infrared spectroscopy coupled with partial least squares. *Food Chemistry*,114, 1549-1554.

Marangoni, F., Agostoni, C., Borghi, C., Catapano, A.L., Cena, H., Ghiselli, A., La Vecchia, C., Lercker, G., Manzato, E., Pirillo, A., Riccardi, G., Rise, P., Visioli, F. ve Poli, A. (2020). Dietary linoleic acid and human health: Focus on cardiovascular and cardiometabolic effects. *Atherosclerosis*, 292, 90-98. DOI: /10.1016/j.atherosclerosis.2019.11.018

Marcelino, G., Hiane, P. A., Freitas, K. de C., Santana, L. F., Pott, A., Donadon, J. R. ve Guimarães, R. de C. A. (2019). Effects of Olive Oil and Its Minor Components on Cardiovascular Diseases, Inflammation, and Gut Microbiota. *Nutrients*, 11(8), 1826. DOI: 10.3390/nu11081826

Mariotti, M. ve Peri, C. (2014). CH 3. The Composition and Nutritional Properties of Extra-Virgin Olive Oil. C. Peri içinde *The Extra-Virgin Olive Oil Handbook*. John Wiley & Sons, Incorporated, UK. ISBN: 9781118460450. Pp. 21-34, 366pp. DOI: 10.1002/9781118460412.ch3

Markellos, C., Ourailidou, M.E., Gavriatopoulou, M., Halvatsiotis, P., Sergentanis, T.N. ve Psaltopoulou, T. (2022). Olive oil intake and cancer risk: A systematic review and meta-analysis. PLoS One, 17(1), e0261649. DOI: 10.1371/journal.pone.0261649

Mashek, D.G. ve Wu, C. (2015). MUFAs. *Advanced Nutrition* 6(3), 276-277. Doi: 10.3945/an.114.005926

Mehmood, A., Usman, M., Patil, P., Zhao, L. ve Wang, C. (2020). A review on management of cardiovascular diseases by olive polyphenols. *Food Science and Nutrition*, 8, 4639-4655 DOI: 10.1002/fsn3.1668

Moyano, M.J., Heredia, F.J. ve Meléndez-Martínez, A.J. (2010). The Color of Olive Oils: The Pigments and Their Likely Health Benefits and Visual and Instrumental Methods of Analysis. *Comprehensive Reviews in Food Science and Food Safety*, 9(3), 278-291. DOI: /10.1111/j.1541-4337.2010.00109.x.

Niki, E. ve Abe, K., (2019). CH 1. Vitamin E: Structure, Properties and Functions. E. Niki içinde *Vitamin E Chemistry and Nutritional Benefits*. Royal Society of Chemistry. CPI Group, Croydon, UK. ISBN: 978-1-78801-240-9. Pp 6-7. 269pp.

Nocella, C., Cammisotto, V., Fianchini, Luc., D'Amico, A., Novo, M., Castellani, V., Stefanini, L., Violi, F. ve Carnevale, R. (2018). Extra Virgin Olive Oil and Cardiovascular Diseases: Benefits for Human Health. *Endocrine, Metabolic & Immune Disorders-Drug Targets (Formerly Current Drug Targets - Immune, Endocrine & Metabolic Disorders)*, 18(1), 4-13 DOI: 10.2174/1871530317666171114121533

Oliveras-López, M.J., Berná, G., Jurado-Ruiz, E., Serrana, H.L.G. ve Martin, F. (2014). Consumption of extra-virgin olive oil rich in phenolic compounds has beneficial antioxidant effects in healthy human adults. *Journal of Functional Foods*, 10, 475-484. DOI: 10.1016/j.jff.2014.07.013

Ostlund Jr, R.E. (2002). Phytosterols in human nutrition. *Annual Review of Nutrition*, 22, 533-549. DOI: 10.1146/annurev.nutr.22.020702.075220.

Owen, R.W., Haubner, R., Würtele, G., Hull, W.E., Spiegelhaider, B. ve Bartsch, H. (2004). Olives and olive oil in cancer prevention. *European Journal of Cancer Prevention*, 13(4), 319-326.

Perez-Jimenez, F. (2005). International conference on the healthy effect of virgin olive oil. *European Journal of Clinical Investigation*, 35(7), 421-424 DOI: 10.1111/j.1365-2362.2005.01516.x

Perez-Martinez, P., Garcia-Rios, A., Delgado-Lista, J., Perez-Jimenez, F. ve Lopez-Miranda, J. (2011). Mediterranean Diet Rich in Olive Oil and Obesity, Metabolic Syndrome and Diabetes Mellitus. *Current Pharmaceutical Design*, 17(8), 769-777. DOI: 10.2174/138161211795428948.

Pinelli, P., Galardi, C., Mulinacci, N., Vincieri, F.F, Cimato, A. ve Romani, A. (2003). Minor polar compound and fatty acid analyses in monocultivar virgin olive oils from Tuscany. *Food Chemistry*, 80(3), 331-336.

Piroddi, M., Albini, A., Fabiani, R., Giovannelli, L., Luceri, C., Natella, F., Rosignoli, P., Rossi, T., Taticchi, A., Servili, M. ve Galli, F. (2017). Nutrigenomics of extra-virgin olive oil: A review. *BioFactors*, 43 (1), 17-41. DOI: 10.1002/biof.1318.

Psomiadou, E., Tsimidou, M. ve Boskou, D. (2000). α-Tocopherol Content of Greek Virgin Olive Oils. *Journal of Agricultural and Food Chemistry*, 48 (5), 1770-1775. DOI: 10.1021/jf990993o

Ramirez-Tortosa M.C., Granados, S. ve Quiles, J.L. (2006). CH 2 Chemical Composition, Types and Characteristics of Olive Oil, J.L. Quiles, C.R. Tortosa, P. Yaqoob içinde *Olive Oil and Health* CABI, Wallingford. ISBN 9781845930684, (45-62).

Rocco, A. ve Fanali, S. (2009). Analysis of phytosterols in extra-virgin olive oil by nano-liquid chromatography. *Journal of Chromatography A*. 1216, 7173-7178. DOI: 10.1016/j.chroma.2009.03.081.

Roday S. (2007). Food Science and Nutrition (2nd Ed.), Oxford University Press, India. ISBN: 978-0-19-807886-9

Rosillo, M.A., Alcaraz, M.J., Sánchez-Hidalgo, M., Fernández-Bolaños, J.G., Alarcón-de-la-Lastra, C. ve Ferrándiz, M.L. (2014). Anti-inflammatory and joint protective effects of extra-virgin olive-oil polyphenol extract in experimental arthritis. *The Journal of Nutritional Biochemistry*, 25 (12), 1275-1281. DOI: 10.1016/j.jnutbio.2014.07.006

Saldamlı, İ. ve Sağlam, F. (2005). Vitaminler ve Mineraller (Bölüm 6) İ. Saldamlı içinde *Gıda Kimyası* (365-425), Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara.

Schwingshackl, L., Lampousi, AM., Portillo, M.P., Romaguera, D., Hoffman, G. ve Boeing, H. (2017). Olive oil in the prevention and management of type 2 diabetes mellitus: a systematic review and meta-analysis of cohort studies and intervention trials. *Nutrition & Diabetes* 7, e262 DOI: 10.1038/nutd.2017.12

Serreli, G. ve Deiana, M. (2020). Extra Virgin Olive Oil Polyphenols: Modulation of Cellular Pathways Related to Oxidant Species and Inflammation in Aging. *Cell*s, 9(2), 478. DOI: 10.3390/cells9020478

Seufert, A.L. ve Napier, B.A. (2023). A new frontier for fat: dietary palmitic acid induces innate immune memory. *Immunometabolism (Cobham)*, 5(2): e00021. DOI: 10.1097/IN9. 0000000000000021.

Silva, S., Sepodes, B., Rocha, J., Direito, R., Fernandes, A., Brites, D., Freitas, M., Fernandes, E., Bronze, M.R. ve Figueira, M.E. (2015). Protective effects of hydroxytyrosol-supplemented refined olive oil in animal models of acute inflammation and rheumatoid arthritis. *The Journal of Nutritional Biochemistry*, 26(4), Pages 360-368. DOI: 10.1016/j.jnutbio.2014.11.011

Sotiroudis, T.G. ve Kyrtopoulos, S.A. (2008). Anticarcinogenic compounds of olive oil and related biomarkers. *European Journal of Nutrition* 47 (2), 69-72. DOI: 10.1007/s00394-008-2008-9

TGK (2017). Türk Gıda Kodeksi Gıda Etiketleme ve Tüketicileri Bilgilendirme Yönetmeliği. T.C. Resmi Gazete No:29960, Ankara.

TGK (2017/26). Türk Gıda Kodeksi Zeytinyağı ve Pirina Yağı Tebliği. T.C. Resmi Gazete No:30183, Ankara.

Trichopoulou, A., Lagiou, P., Kuper, H. ve Trichopoulous D. (2000). Cancer and Mediterranean Dietary Traditions. *Cancer Epidemiology Biomarkers and Prevention*, 9(9), 869-873

Turkomp.gov.tr, Erişim Adresi: https://turkomp.gov.tr/food-103 Erişim Tarihi: 24.07.2023

Uylaşer, V. ve Yildiz, G.L. (2014). The Historical Development and Nutritional Importance of Olive and Olive Oil Constituted an Important Part of the Mediterranean Diet *Critical Reviews in Food Science and Nutrition*, 54(8), 1092-1101. DOI: 10.1080/10408398.2011. 626874

Wani, T.A., Masoodi, F.A., Gani, A., Baba, W.N., Rahmanian, N., Akhter, R., Wani, I.A. ve Ahmad, M. (2018). Olive oil and its principal bioactive compound: Hydroxytyrosol - A review of the recent literatüre. *Trends in Food Science and Technology*, 77, 77-90. DOI: 10.1016/j.tifs. 2018.05.001

Yıldız, İ. (2022) Kanser ve Beslenme. Sağlık & Bilim 2002 H. Baygut içinde *Beslenme 1*. Efe Akademi Yayınları, 51-62. ISBN: 978-625-8324-70-9

Zaaboul, F. ve Liu, Y. (2022). Vitamin E in foodstuff: Nutritional, analytical, and food technology aspects. *Comprehensive Reviews in Food Science and Food Safety*, 21(2), 964-998.

9. Bölüm

ZEYTİNYAĞI YOLUNDA DİNAMİKLER

Renan Tunalıoğlu - Eylem Durmuş

1. ZEYTİN VE ZEYTİNYAĞI NEDEN ÖNEMLİDİR?

Neden?

Dünyanın bilinen en eski kültüre alınmış meyve ağaçlarından biri olan zeytin ağacı, tarih ötesinden beri yetiştiği iklimde, Akdeniz uygarlığının bir parçası olmuştur. Günümüze dek ulaşan yazılı tabletler ve antik mezarlarda bulunan ağaç parçaları ve zeytinyağı toplama çukurları, bugün Türkiye, Suriye, Lübnan, Filistin ve İsrail'in bulunduğu Akdeniz Bölgesi'nde geçmişte var olan medeniyetlerin hemen hemen hepsinde zeytin tarımı yapıldığını göstermektedir (Zamora vd., 2001).

Milattan önce 39 bin yıldan beri dünya coğrafyasında yer alan zeytin, Doğu Akdeniz Havzası'nda ise milattan önce 12 bin yıllarından bu yana da doğal bitki örtüsü olarak var olan bir meyvedir. Milattan önce 6 bin yıllarında Anadolu'da yabani olarak yetiştiriciliği yapılan zeytin ağacının, milattan önce 4 binli yıllardan itibaren de kültüre alındığı anlaşılmaktadır. İlk Grek ve Roma yazıtlarında zeytinin barış ve birlikteliğin ebedi simgesi olduğuna değinilmiştir. Dolayısıyla tarihî gelişimi içinde birçok efsaneye kaynak olan zeytin ağacı, eski uygarlıkların yazıtları ve her hak dinin kutsal kitabında mutlaka yer alarak Kur'ân-ı Kerim, İncil ve Tevrat'ın sayısız bölümlerinde yer almıştır (Ertem, 1987; Hehn, 1998; Garibağaoğlu ve Baysal, 1998). Suriye'de bulunan bazı eski belgelerde, MÖ 2 binlerde zeytin meyvesinden elde edilen zeytinyağı üretiminin, şarap üretiminin beş, yağlı tohumlar üretiminin ise iki buçuk katı olduğu bilinmektedir (Vossen, 2007). Zeytin bitkisinin ilk kültüre alınışı ve ıslahının Sâmiler tarafından yapıldığı, her yüzyılda önemini sürekli koruyarak, 21. yüz-

KAYNAKÇA

Anania, G. ve Pupo D'andrea, M. R. (2007). The global market for olive oil. Actors, trends, policies, prospects and research needs, Agricultural Trade Agreement, Working Paper 08/2.

Arfini, F., Cozzi, El, Mancini, M., Ferrer-P´erez, H. ve Gil, J. (2019). Are geographical indication products fostering public goods? Some evidence from Europe, Sustainability 11(1), 272.

B´erard, L. ve Marchenay, P. (2006). Local products and geographical knowledge: taking account of local knowledge and biodiversity, Int. Soc. Sci. J., 58 (187), 109-116.

Barbieri, S., Cevoli, C., Bendini, A., Quintanilla-Casas, B., García-Gonzalez, ´ D. L. ve Gallina Toschi, T. (2020). Flash gas chromatography in tandem with chemometrics: A rapid screening tool for quality grades of virgin olive oils, Foods, 9, 862.

Bayramer, G., ve Tunalıoğlu, R. (2016). Türkiye'de sofralık zeytin-zeytinyağı ihracatçılarının sorunları ve çözümüne yönelik yaklaşımlar, Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 13(1), 141-150.

Bernal Jurado, E., Mozas Moral, A., Medina Viruel, M. J. ve Fernández Uclés, D. (2018). Evaluation of corporate websites and their influence on the performance of olive oil companies, Sustainability, 10(4), 1274.

Birsin, S. ve Kızılaslan, H. (2022). Yağlık zeytin işleyen işletmelerin mevcut özellikleri, üretim ve pazarlama sorunları (TR 22 Bölgesi örneği), Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi,11(2), 250-267.

Bos, M.G., van den Bosch, H., Diemont, H., Keulen, H., Lahr, J., Meijerink, G. ve Verhagen, A. (2007). Quantifying the sustainability of agriculture, Irrigation and Drainage Systems, 21(1), 1-15.

Bowen, S. ve Mutersbaugh, T. (2014). Local or localized? Exploring the contributions of Franco-Mediterranean agrifood theory to alternative food research, Agric. Hum. Val., 31, 201-213.

Dinu, M., Pagliai, G., Casini, A. ve Sofi, F. (2018). Mediterranean diet and multiple health outcomes: an umbrella review of meta-analyses of observational studies and randomised trials, European journal of clinical nutrition, 72(1), 30-43.

Ertem, H. (1987). Boğazköy metinlerine göre Hititler Devri Anadolu'sunun florası. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII. Dizi, Türk Tarih Kurumu Basımevi: Ankara.

Farhan, N., Al-Maleki, A. R., Sarih, N. M., Yahya, R. ve Shebl, M. (2023). Therapeutic importance of chemical compounds in extra virgin olive oil and their relationship to biological indicators: A narrative review and literature update, Food Bioscience, 102372.

Fernandez-Escobar, R., de la Rosa, R., Leon, L., Gomez, J.A., Testi, L., Orgaz, F., GilRibes, J.A., Quesada-Moraga, E., Trapero, A. ve Msallem, M. (2013). Evolution and sustainability of the olive production systems, Options Mediterraneennes, 106, 11-42.

Fonte, M. (2008). Knowledge, food and place: a way of producing, a way of knowing, Sociologia Ruralis, 48(3), 200-222.

Garibağaoğlu, M. ve Baysal, A. (1998). Kırlangıç Zeytinyağı Tanıtım Kitapçığı, İstanbul.

Gavahian, M., Khaneghah, A. M., Lorenzo, J. M., Munekata, P. E. S., Garcia-Mantrana, I., Collado, M. C., Meléndez-Martínez, A.J. ve Barba, F. J. (2019). Health benefits of olive oil and its components: Impacts on gut microbiota antioxidant activities, and prevention of noncommunicable diseases, Trends in food science & technology, 88, 220-227.

Gomez-Limon, J.A. ve Sanchez-Fernandez, G. (2010), Empirical evaluation of agricultural sustainability using composite indicators, Ecological Economics, 69(5), 1062-1075.

Hehn, V. (1998). Zeytin, üzüm ve incir, Dost Kitabevi Yayınları: Ankara.

Heywood, V. H. (1978). Flowering plants of the World. Oxford, London, Melbourne: Oxford University Press.

International Olive Council (IOC) (2018). Adopting the best practice guidelines for the storage of olive oils and olive-pomace oils for human consumption, DECISION No DECIII.4/107-VI/2018.

İnanöz, N., ve Narın, M. (2017). Yerel işletmelerin markalaşma sürecinde sosyal medyanın rolü: Burhaniye ve Edremit yerel zeytin/zeytinyağı işletmeleri örneği. International Journal of Social and Economic Sciences, 7(1), 52-56.

Karanikolas, P., Martinez-Gomez, V., Galli, F., Prosperi, P., Hernandez, P. A., Arnalte-Mur, L., Hern´andez, P. A., Arnalte-Mur, L., Rivera, M., Goussios, G., Fastelli, L., Oikonomopoulou, E. ve Fonseca, A. (2021). Food system integration of olive-oil-producing small farms in Southern Europe, Global Food Security, 28, 100499.

McCullough, E. B., Pingali, P. L. ve Stamoulis, K. (2010). Small farms and the transformation of food systems: an overview (s. 3-46), London: Wageningen Academic Publishers.

Menozzi, D. (2014). Extra-virgin olive oil production sustainability in northern Italy: A preliminary study, British Food Journal, 116(12), 1942-1959.

Mete, M. (2015). Türkiye'nin daha karlı zeytinyağı ihracatı yapabilmesi için ticari istihbarat ve hedef pazar seçiminin önemi örnek bir uygulama, Gaziantep University Journal of Social Sciences, 14(2), 371-386.

Millman, J. F., Okamoto, S., Teruya, T., Uema, T., Ikematsu, S., Shimabukuro, M. ve Masuzaki, H. (2021). Extra-virgin olive oil and the gut-brain axis: Influence on gut microbiota, mucosal immunity, and cardiometabolic and cognitive health, Nutrition Reviews, 79(12), 1362-1374.

Nizam, D. (2017). Place, food, and agriculture: the use of geographical indications in olive oil production in western Turkey, New Perspectives on Turkey, 57, 3-30.

Özkaya, M.T., Tunalıoğlu, R., Eken, Ş., Ulaş, M., Tan M., Danacı, A., İnan, N. Ve Tibet, Ü. (2010). Türkiye zeytinciliğinin sorunları ve çözüm önerileri. Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi Bildiri Kitabı, 515-537.

Özkaya, M.T., Ulaş, M. ve Çakır, E. (2008). Zeytin ağacı ve zeytin yetiştiriciliği, Eflatun Yayınevi: Ankara.

Piroddi, M., Albini, A., Fabiani, R., Giovannelli, L., Luceri, C., Natella, F., Rosignoli, P., Rossi, T., Taticchi, A., Servili, M. ve Galli, F. (2017). Nutrigenomics of extra-virgin olive oil: A review, Biofactors, 43(1), 17-41.

Quintanilla-Casas, B., Bustamante, J., Guardiola, F., García-Gonz´ aLez, D. L., Barbieri, S., Bendini, A., Gallina Toschi, T., Vichi, S. ve Tres, A. (2020). Virgin olive oil volatile fingerprint and chemometrics: Towards an instrumental screening tool to grade the sensory quality, Food Science and Technology, 121, 1-8.

Rapsomanikis, G. (2015). Small farms big picture: smallholder agriculture and structural transformation, Development, 58(2-3), 242-255.

Rodríguez Sousa, A.A., Barandica, J.M. ve Sanz-Cañada, J. (2019). Application of a dynamic model using agronomic and economic data to evaluate the sustainability of the olive grove landscape of Estepa (Andalusia, Spain), Landsc. Ecol., 34 (7), 1547-1563.

Rodriguez-Lopez, P., Lozano-Sanchez, J., Borras-Linares, I., Emanuelli, T., Menendez, J. A. ve Segura-Carretero, A. (2020). Structure-biological activity relationships of extra-virgin olive oil phenolic compounds: Health properties and bioavailability, Antioxidants, 9(8), 1-19.

Román, G. C., Jackson, R. E., Reis, J., Román, A. N., Toledo, J. B. ve Toledo, E. (2019). Extra-virgin olive oil for potential prevention of Alzheimer disease, Revue neurologique, 175(10), 705-723.

Romani, A., Ieri, F., Urciuoli, S., Noce, A., Marrone, G., Nediani, C. ve Bernini, R. (2019). Health effects of phenolic compounds found in extra-virgin olive oil, by-products, and leaf of Olea europaea L., Nutrients,11(8), 1776.

Sanz-Cañada, J. (2009). Les appellations d'origine prot´eg´ee d'huile d'olive en Espagne. Syst`emes agroalimentaires localis´es, gouvernance et externalit´es territoriales, Options Mediterraneennes 89, 237-254.

Sanz-Cañada, J. ve Muchnik, J. (2016). Geographies of origin and proximity: Approaches to local agro-food systems, Culture and History Digital Journal, 5(1), 1-19.

Silva-Beltr´an, N. P., Galv´ez-Ruíz, J. C., Ikner, L. A., Umsza-Guez, M. A., de Paula Castro, T. L. ve Gerba, C. P. (2022). In vitro antiviral effect of Mexican and Brazilian propolis and phenolic compounds against human coronavirus 229E, International Journal of Environmental Health Research, 1, 1-13.

Sönmez, B., ve İzgi, B. B. (2022). Market structure in olive and olive oil: comparison of Italy and Turkey in terms of cooperatives & Good Agricultural Practices, Academic Studies on Social and Economic Issues, 10(83), 3-52.

Tan, M. ve Çelikel, T., N. (2003). Avrupa Birliği'nin zeytinyağı politikası, Türkiye'deki uyum çalışmaları ve TARİŞ'in rolü, Türkiye 1. Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Sempozyumu Bildirileri, 160-180.

Tregear, A., Arfini, F., Belletti, G. ve Marescotti, A. (2007), Regional foods and rural development: the role of product qualification, Journal of Rural Studies, 23(1), 12-22.

Valli, E., Panni, F., Casadei, E., Barbieri, S., Cevoli, C., Bendini, A., GarcíaGonzalez, ´ D. L., ve Gallina Toschi, T. (2020). An HS-GC-IMS method for the quality classification of virgin olive oils as screening support for the panel test, Foods, 9, 657.

Vandecandelaere, E., Arfini, F., Belletti, G. ve Marescotti, A. (2009). Linking People, Places and Products – A Guide for Promoting Quality Linked to Geographical Origin and Sustainable Geographical Indications, FAO and SINER-GI Consortium, Rome, 10 Ağustos 2023 tarihinde https://hal.science/hal-01198036/ adresinden alındı.

Vorley, B. (2003). Food, Inc. Corporate Concentration from Farm to Consumer. UK Food Group, London, 10 Ağustos 2023 tarihinde http://www.ukfg.org.uk/files/UKFG_FoodInc_2003.pdf/ adresinden alındı.

Vossen, P. (2007). Olive oil: History, production, and characteristics of theworld's classic oils. Hortscience, 42(5), 1093-1100.

Zamora, R., Alaiz, M. ve Hidalgo, F. J. (2001). Influence of cultivar and fruitripening on olive (Olea europaea) fruit protein content, composition, andantioxidant activity. J. Agric. Food Chem., 49, 4267-4270.

Zampounis, V. (2006). Olive oil in the World market. London: AOCS Press.

Žugčić, T., Abdelkebir, R., Alcantara, C., Collado, M. C., García-Pérez, J. V., Meléndez-Martínez, A. J., Jambrak, A.R., Lorenzo, J. M. ve Barba, F. J. (2019). From extraction of valuable compounds to health promoting benefits of olive leaves through bioaccessibility, bioavailability and impact on gut microbiota, Trends in Food Science & Technology, 83, 63-77.

10. Bölüm

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK YÖNÜYLE ZEYTİNYAĞI

Pınar Işıldar

1. GİRİŞ

Zeytinyağı, beslenme, sağlık ve duyusal özellikleri nedeniyle dünya çapında yaygın olarak tanınmaktadır. Günümüzde tüketicilerin sürdürülebilir ürünleri daha çok tercih ettiği ve sürdürülebilir olduğunu bildiği durumlarda daha fazla ücret ödemeye razı olduğunun bilinmesiyle, zeytinyağı üreticileri de sürdürülebilir üretim konusunda daha fazla bilinçlenmektedir. Dünyanın önde gelen zeytinyağı üreticileri, sürdürülebilir uygulamalarla üretilen zeytinyağlarını çeşitli akredite kuruluşların sertifikaları ile etiketlemeye başlamış, böylece pazarlarını genişletmişlerdir (Dawson, 2023). Sürdürülebilir gıda olmanın gereklilikleri çerçevesinde zeytinyağının değerlendirilmesi, bu kadim gıdanın korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması adına gereklidir. Zeytinyağı zeytin meyvesinden elde edilir. Zeytin ağacının yetiştirilmesi ve elde edilen zeytinlerin işlenmesi ile zeytinyağı elde edilir. Daha sonra ambalajlanır, taşınır ve tüketilir. Zeytinyağının sürdürülebilir gıda olarak nitelendirilmesi üretimden son tüketimine kadar her bir faaliyetin sürdürülebilirlik ilkleri ile gerçekleşmesi demektir. Zeytinyağı üretim aşamasında zeytin meyvesinin yetişmesi ve işlenerek zeytinyağının elde edilmesinde sürdürülebilirlik, "Bir Medeniyet Ürünü Zeytin" kitabında "Sürdürülebilirlik Yönüyle Zeytin" bölüm başlığı altında detaylıca incelenmiştir (Işıldar, 2022). Bu bölümde ise sürdürülebilirlik boyutları ile zeytinyağı özelinde incelemeler yapılmış ve zeytinyağı sürdürülebilir gıdalar kapsamında değerlendirilmiştir.

KAYNAKÇA

Ablay, Ö.D. ve Saygın Gümüşkesen, A. (2018). Zeytinyağı üretiminde farklı teknolojik uygulamaların yağ verimi ve kalitesi üzerine etkisi. *6. Ulusal Zeytin Öğrenci Kongresi*, 9-11 Mayıs 2018 Ege Üniversitesi, İzmir.

Ajavi, T. (2022). Versatile and vital: In praise of Fairtrade olive oil. 24.07.2023 tarihinde https://www.fairtrade.org.uk/media-centre/blog/in-praise-of-fairtrade-olive-oil/ adresinden alındı.

Alonso, A.D. (2010). Olives, hospitality and tourism: A Western Australian perspective, *British Food Journal*, 112(1), 55-68.

Armutçu, F., Namuslu, M., Yüksel, R. ve Kaya, M. (2013). Zeytinyağı ve Sağlık: Biyoaktif Bileşenleri, Antioksidan Özellikleri ve Klinik Etkileri, *Konuralp Tıp Dergisi, 5*(1), 60-68.

Aydın Eryılmaz, G. ve Kılıç, O. (2018). Türkiye'de Sürdürülebilir tarım ve iyi tarım uygulamaları, *KSÜ Tarım ve Doğa Dergisi*, 21(4), 624-631.

Camarsa, G., Gardner, S., Jones, W., Eldridge, J., Hudson, T., Thorpe, E. ve O'Hara, E. (2010), *LIFE among the olives: Good practice in improving environmental performance in the olive oil sector*. 24.07.2023 tarihinde European Commission: http://ec.europa.eu/environment/life/publications/lifepublications/lifefocus/documents/oliveoil.pdf adresinden alındı.

Chapin, F.S., Torn, M.S. ve Tateno, M. (1996). Principles of ecosystem sustainability, *The American Nauralist*, *146*(6), 1016-1037.

Commission of the European Communities (2008). *Green Paper on Agricultural Product Quality: Product Standards, Farming Requirements and Quality Schemes, Directorate-General for Agriculture and Rural Development*, Brussels, 24.07.2023 tarihinde EN (europa.eu) adresinden alındı.

Council of Europe (2023). Zeytin Ağacı Rotası. 20.06.2023 tarihinde https://www.coe.int/tr/web/cultural-routes/the-routes-of-the-olive-tree adresinden alındı.

D'Adamo, I., Falcone, P.M., Gastaldi, M. ve Morone, P. (2019). A social analysis of the olive oil sector: The role of family business. *Resources*, 8(3), 151-168.

Dawson, D. (2023). *A rise in sustainability marketing in the olive oil sector*. 19.06.2023 tarihinde Olive Oil Times: A Rise in Sustainability Marketing in the Olive Oil Sector - Olive Oil Times adresinden alındı.

DEFRA (2012). *Understanding the environmental impacts of consuming foods that are produced locally in season. - Project FO0412, Research Project Final Report*. 19.06.2023 tarihinde https://randd.defra.gov.uk/ProjectDetails?ProjectID=16390 adresinden alındı.

Del Giudice, T., Cavallo, C., Caracciolo, F. ve Cicia, G. (2015). What attributes of extra virgin olive oil are really important for consumers: a meta-analysis of consumers' stated preferences. *Agricultural and Food Economics*, 3(20), 1-15.

Erraach, Y., Jaafer, F., Radi´c, I.ve Donner, M. (2021). Sustainability labels on olive oil: A review on consumer attitudes and behavior. *Sustainability*, 13*(*12310), 1-23.

Erraach, Y., Sayadi, S. ve Parra-Lopez, C. (2017). Measuring preferences and willingness to pay for sustainability labels in olive oil: Evidence from Spanish consumers. *In Proceedings of the XV EAAE Congress*, Parma, Italy, 29 August–1 September 2017.

European Commission (2021). *Quality schemes explained*. 15.06.2023 tarihinde Geographical indications and quality schemes explained (europa.eu) adresinden alındı.

FAO (1988). *Report of the FAO Council, 94th Session, 1988*. Rome. 15.06.2023 tarihinde https://www.fao.org/3/t0087e/t0087e00.htm adresinden alındı.

FAO ve WHO (2019). *Sustainable healthy diets – Guiding principles*, Rome. 15.06.2023 tarihinde https://www.who.int/publications/i/item/9789241516648 adresinden alındı.

FAO. (2013). *Food Wastage Footprint, Impacts on Natural Resources, Summary Report. Global Food Losses and Food Waste - Extent, Causes and Prevention*, Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome and Earthscan, London 15.06.2023 tarihinde http://www.fao.org/3/i3347e/i3347e.pdf adresinden alındı.

FAO. (2019). *Food-based dietary guidelines*. Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome and Earthscan, London 17.06.2023 tarihinde http://www.fao.org/nutrition/education/food-dietary-guidelines/en/ adresinden alındı.

FAO. (2020). *Food outlook, biannual report on global food markets.* Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome and Earthscan, London. 17.06.2023 tarihinde http://www.fao.org/3/ca9509en/ca9509en.pdf adresinden alındı.

FIBL ve IFOAM (2021). *The World of organic agriculture statictics & amercing trends 2021.* H. Willer, J. Travnicek, C. Meier and B. Schlatter (Eds.), Research Institute of Organic Agriculture FiBL, Frick, and IFOAM – Organics International, Bonn. 20.07.2023 tarihinde The World of Organic Agriculture 2021 | FAO adresinden alındı.

FIBL ve IFOAM (2023). *The World of Organic Agriculture Statistics and Emerging Trends 2023*. H. Willer, B. Schlatter and J. Trávníček (Eds.), Research Institute of Organic Agriculture FiBL, Frick, and IFOAM – Organics International, Bonn. Online Version 2 of February 23, 2023. 20.07.2023 tarihinde organic-world.net - Download adresinden alındı.

FINE (2001). Fair trade definition and principles. 25.06.2023 tarihinde https://onevillage.org/fairtradedefinition.pdf adresinden alınmıştır.

FLO (2015). *Fairtrade minimum price and premium review for olives and olive oil, Fairtrade Labelling International.* 16.06.2023 tarihinde https://www.fairtrade.net adresinden alındı.

Garnett, T. (2011). Where are the best opportunities for reducing greenhouse gas emissions in the food system (including the food chain)? *Food Policy*, 36(1), 23-32.

Geyik, Ö. (2017). *Climate change mitigation in food systems through life cycle sustainability: An assessment of olive oil production in Turkey*, Unpublish Master Thesis, Institute of System Sciences, Innovation and Sustainability Research, University of Graz, Graz.

Gomez-Limon, J. ve Sanchez-Fernandez, G. (2010). Empirical evaluation of agricultural sustainability using composite indicators. *Ecol. Econ*. 69, 1062-1075.

González, J.A.P. ve Alonso, D.O. (2022). Sustainable development goals in the Andalusian olive oil cooperative sector: Heritage, innovation, gender perspective and sustainability. *New Medit,* 21(2), 31-42.

Gülkun, G. (2021). *Aromalandırılmış organik sızma zeytinyağlarının Antioksidan özelliklerinin, uçucu bileşenlerinin ve organoleptik özelliklerinin belirlenmesi,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

Herrick, J., Arnalds, O., Bestelmeyer, B., Bringezu, S., Han, G., Johnson, M., Kimiti, D., Lu, Y., Montanarella, L., Pengue, W., Toth, G., Tukahirwa, J., Urama, K., Velayutham, M., Zhang, L. ve Zeleke G, (2016). *Unlocking the sustainable potential of land resources. Nairobi (Kenya): United Nations Environment Programme, UNEP;* JRC102165, 15.07.2023 tarihinde https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC102165 adresinden alındı.

IFOAM (2023). Food & Nutrition security. 15.06.2023 tarihinde Food & Nutrition Security | IFOAM adresinden alındı.

Inglezakis, V., Moreno, J. ve Doula, M. (2012). Olive oil waste management EU legislation: Current situation and policy recommendations. *International Journal of Chemical and Environmental Engineering Systems (IJCEES),* 3(2), 65-77.

International Olive Council (2021). 20.07.2023 tarihinde https://www.internationaloliveoil.org/ wp-content/uploads/2020/07/IOC-Import-profiles-table-olive-2018-19.html adresinden alındı.

Ioppolo, G. ve Salomone, R. (2012). Environmental impacts of olive oil production: a Life Cycle Assessment case study in the province of Messina (Sicily). *Journal of Cleaner Production*, 28, 88- 100.

Işıldar, P. (2021). Destinasyonlarda sürdürülebilir gıda yönetimi. S. Karasakal ve O. Doğan (Eds.) içinde *Destinasyon yönetiminde yeni yaklaşımlar* (s.235-260), Ankara: Nobel Bilimsel.

Işıldar, P. (2022). Sürdürülebilirlik yönüyle zeytin. D. Küçükaltan ve Ö. Sarıbaş (Eds.) içinde *Bir Medeniyet Ürünü Zeytin* (s.207-232), Ankara: Nobel Bilimsel.

Kırgız, A. C. (2014). Organik gıda sertifikasyonlarının ve etiketlemelerinin Türkiye gıda sektörü işletmelerinin itibarı üzerindeki etkisi. *Institute of Social Sciences*, 1, 1-12.

Liberatore, L., Casolani, N. ve Murmura, F. (2017). Perception of Extra-Virgin Olive Oil Certifications: A Commodity Market Perspective. Izvestiya. *Varna Univ. Econ. Engl. Online, 61,* 77-82.

Macdiarmid, J. I. (2014). Seasonality and dietary requirements: Will eating seasonal food contribute to health and environmental sustainability?. *Proceedings of the Nutrition Society*, 73(3), 368–75.

Mancini, M.C. (2012). Protected designation of origin: An instrument of consumer protection? The case of Parma Ham, *Progress in Nutrition*, 14(3), 161-176.

Menozzi, D. (2014). Extra-virgin olive oil production sustainability in northern Italy: A preliminary study. British Food Journal*,* 116(12), 1942-1959.

Moragues-Faus, A. (2014). How is agriculture reproduced? Unfolding farmers' interdependencies in small-scale Mediterranean olive oil production. *Journal of Rural Studies*, 34, 139-151.

Morris, C. ve Buller, H. (2003). The local food sector: A preliminary assessment of its form and impact in Gloucestershire. *British Food Journal, 105*, 559-566.

Mtimet, N., Zaibet, L., Zairi, C. ve Hzami, H. (2013). Marketing olive oil products in the Tunisian local market: The importance of quality attributes and consumers' behaviour. *Journal of International Food & Agribusiness Marketing*, 25(2), 134-145.

Olgun, S.N., Manisalı, E. ve Çelik, F. (2022). Sürdürülebilir Beslenme ve Diyet Modelleri. *BANÜ Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 261-271.

Ouertani, E. ve Dhraief, M.Z. (2022). Profiling Tunisian olive oil Consumers based on the Environmental Sustainability value perception. Future of Food, *Journal on Food, Agriculture and Society,* 10 (2), 1-19.

Özata, E. ve Cömert, M. (2016). Zeytinyağı ve Sağlıklı Yaşam. *Zeytin Bilimi, 6* (2), 105-110.

Pekcan, A. G. (2019). Sürdürülebilir Beslenme ve Beslenme Örüntüsü: Bitkisel Kaynaklı Beslenme. *Beslenme ve Diyet Dergisi*, 47(2):1-10.

Reisch, L., Eberle, U. ve Lorek, S. (2013). Sustainable food consumption: An overview of contemporary issues and policies. *Sustain. Sci. Pract. Policy,* 9, 7-25.

Rinaldi, S., Barbanera, M. ve Lascaro, E. (2014). Assessment of carbon footprint and energy performance of the extra virgin olive oil chain in Umbria, Italy. / Science of the Total Environment, 482–483, 71–79.

Rossi, R. (2017). The EU olive and olive oil sector Main features, challenges and prospects. European Parliamentary Research Service, 25.07.2023 tarihinde Briefing European Parliamentary Research Service (europa.eu) adresinden alındı.

Sandalidou, E., Baourakis, G. ve Siskos, Y. (2002). Customers' perspectives on the quality of organic olive oil in Greece, a satisfaction evaluation approach. *British Food Journal,* 104(3/4/5), 391-406.

Shekdar, Ashok V. (2009). Sustainable solid waste management: An integrated approach for asian countries, Waste Management, 29, 1438-1448.

Sims, R. (2009). Food, place and authenticity: Local food and the sustainable tourism experience. *Journal of Sustainable Tourism, 17*(3), 321-336.

Sodano, V. (2008). Innovation and food system sustainability: Public concerns vs. private interests. *In Proceedings of the 110th EAAE Seminar 'System Dynamics and Innovation in Food Networks'* (s.9-20), Innsbruck-Igls, Austria, 18-22 February 2008.

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı (2017). *Gıda teknolojisi, zeytinyağı üretimi*, Ankara: MEGEP.

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü Müdürlüğü (2023). *Tarım Ürünleri Piyasaları, 2022- Temmuz Tarım Ürünleri Piyasa Raporları, Zeytinyağı.* 20.06.2023 tarihinde https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tepge/Belgeler/PDF%20Tar%C4%B1m%20%C3%9Cr%C3%BCnleri%20Piyasalar%C4%B1/2022-Temmuz%20Tar%C4%B1m%20%C3%9Cr%C3%BCnleri%20Raporu/35-ZEYT%C4%B0NYA%C4%9EI%20T%C3%9CP%20TEMMUZ%202022.pdf adresinden alındı.

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü Müdürlüğü (2022). Ürün raporu zeytinyağı 2021, TEPGE YAYIN NO: 350, ISBN: 978-625-8451-34-4, 20.06.2023 tarihinde h https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tepge/Belgeler/PDF%20%C3%9Cr%C3%BCn%20Raporlar%C4%B1/2021%20%C3%9Cr%C3%BCn%20Raporlar%C4%B1/Zeytinya%C4%9F%C4%B1%20%C3%9Cr%C3%BCn%20Raporu%202021-350%20TEPGE.pdf adresinden alındı.

T.C. Ticaret Bakanlığı, Esnaf, Sanatkarlar ve Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü (2020). *2019 Yılı Zeytin ve Zeytinyağı Raporu*, 20.06.2023 tarihinde https://esnafkoop.ticaret.gov.tr/data/5d44168e13b876433065544f/2019%20Zeytinya%C4%9F%C4%B1%20Raporu.pdf adresinden alındı.

Tunalıoğlu, R. ve Bektaş, T. (2010). Türkiye Zeytinciliğinde Karasu Sorunu. *Zeytin Bilimi*, 1(2) 2010, 65-71.

United Nations (2023). Hi*story, Department of Economic and Social Affairs Sustainable Developmen*t, 18.06.2023 tarihinde https://sdgs.un.org/goals adresinden alındı.

United Nations Development Programme. (2016). *UNDP Support to the Implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development Goals.* United Nations, New York.

United Nations, Department of Economic and Social Affairs (2013). *World Population Prospects: The 2012 Revision, Highlights and Advance Tables*. Working Paper No. ESA/P/WP.228, New York.

United Nations, Department of Economic and Social Affairs (2022). *World Population Prospects 2022*. Summary of Results. UN DESA/POP/2021/TR/NO. 3, New York.

Van Ittersum, K., Meulenberg, M.T., Van Trijp, H.C. ve Candel, M.J. (2007). 'Consumers' appreciation of regional certification labels: A Pan-European study. *Journal of Agricultural Economics*, *58*, 1-23.

Vandecandelaere, E., Arfini, F., Belletti, G. ve Marescotti, A. (2009). Linking People, Places and Products – A Guide for Promoting Quality Linked to Geographical Origin and Sustainable Geographical Indications, FAO and SINER-GI Consortium, Rome, 21.07.2023 tarihinde Linking people, places and products (fao.org) adresinden alındı.

World Commission on Environment and Development (1987). *Our common future.* Paris: United Nations Publication.

Ziesemer, J. (2007, August). Energy Use in Organic Food Systems. FAO: Rome. 21.07.2023 tarihinde https://www.fao.org/agroecology/database/detail/en/c/1202469/ adresinden alındı.

11. Bölüm

ZEYTİNYAĞI ÜRETİMİNİN ÇEVRESEL ETKİLERİ

Adem Ergün

1. GİRİŞ

Zeytinyağı, dünya genelinde tüketilen değerli bir besin kaynağıdır. Ancak bu değerli ürünün üretimi, doğal kaynaklar üzerinde belirli bir etki yaratmaktadır. Bu bölümde, zeytinyağı üretiminin çevresel etkileri detaylı bir şekilde incelenmektedir.

Zeytin ağacı (Olea europaea L.) meyvelerinden elde edilen ana ürün olan sızma zeytinyağı, hoş organoleptik özellikleri ve olumlu sağlık faydaları nedeniyle büyük ölçüde tüketilmektedir (Jimenez-Lopez ve diğerleri, 2020). Kardiyovasküler hastalıkların ve kanserin riskinin önlenmesinde ek bir gıda ürünü olarak umut vadetmektedir (Toledo ve diğerleri, 2015). Sağlık üzerindeki olumlu özellikleri hakkında bilimsel kanıtlar, tüm dünyada hem üretimin hem de tüketimin artmasına neden olmuştur (Azaizeh, Tayeh ve Gerchman, 2020; Berbel ve Posadillo, 2018; Mesić, Lončar, Dolić ve Tomić, 2015). Günümüzde, geleneksel olarak Akdeniz Bölgesi ülkeleri için karakteristik olan sızma zeytinyağı üretimi, ABD, Birleşik Krallık ve Cezayir gibi diğer büyük üretim ülkelerine de genişlemiştir (Mesić ve diğerleri, 2015). Ancak, Avrupa Birliği, her yıl üretilen 2 milyon ton zeytinyağı ile toplam dünya üretiminin %69'unu sağlamaktadır. Bu üretimin en büyük paydaşları ise İspanya, İtalya ve Yunanistan'dır ("European Commission", 2020).

Zeytinyağı üretimi, Akdeniz Havzası'nın en önemli gıda endüstrilerinden biridir. Tipik yağ ekstraksiyon tesisi, beş ana adımdan oluşan bir süreci yürüten bir dizi birbiriyle bağlantılı makineden oluşmaktadır: zeytin yıkama; öğütme veya ezme; malaksasyon; katı-sıvı santrifüj ayrımı; sıvı-sıvı santrifüj ayrımı (Leone ve diğerleri, 2014; Romaniello, Tamborrino ve Leone, 2019).

SONUÇ

Tarihsel süreçte, zeytinyağı medeniyetlerin beslenme alışkanlıklarında önemli bir yere sahiptir. Bu özgün sıvı, hem gastronomik değeri hem de sağlıkla ilişkilendirilen faydaları nedeniyle birçok kültürde vazgeçilmez bir bileşen olarak yer almıştır. Ancak, zeytinyağının tarihsel ve kültürel değerinin ötesinde, üretim süreçleri de zaman içerisinde evrilmeye devam etmiştir. Günümüzde, bu üretim süreçlerinin çevresel etkileri üzerinde daha fazla durulmaktadır.

Modern zeytinyağı ekstraksiyon yöntemleri, enerji tüketimini azaltma ve atık yönetimi gibi çevresel etkileri dikkate alarak tasarlanmıştır. Ancak bu yöntemlerin uygulanabilirliği, ekonomik ve pazar dinamikleri tarafından da şekillendirilmektedir. Tüketicilerin artan bilinçlenmesi ve sürdürülebilirlik talebi, üreticileri daha çevre dostu üretim yöntemlerine yönlendirmektedir.

Zeytinyağının ekonomik değeri, global pazarlarda talebin artmasıyla birlikte yükselmeye devam etmektedir. Ancak bu artan talep, sürdürülebilir üretim metodlarının benimsenmesini de zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, enerji verimliliği, sürdürülebilir tarım uygulamaları ve atık yönetimi konularında yapılan araştırmaların ve yeniliklerin önemi giderek artmaktadır.

Sonuç olarak zeytinyağı üretiminin geleceği, hem ekonomik hem de çevresel sürdürülebilirliğin bir arada ele alındığı bir yaklaşımla şekillenecektir. Bu sürecin temelinde, bilimsel araştırmaların ve teknolojik yeniliklerin katkıları yer alacaktır. Gelecekteki çalışmaların, zeytinyağı üretiminin sürdürülebilirliğini artırmak için kritik bir rol oynaması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

Aguilera, M. P., Beltran, G., Sanchez-Villasclaras, S., Uceda, M. ve Jimenez, A. (2010). Kneading olive paste from unripe 'Picual' fruits: I. Effect on oil process yield. *Journal of Food Engineering*, *97*(4), 533–538. doi:https://doi.org/10.1016/j.jfoodeng.2009.11.013

Alonso, A. M. ve Guzmán, G. I. (2006). Evaluación comparada de la sostenibilidad agraria en el olivar ecológico y convencional. *Agroecología*, *1*, 63-74.

Alonso Mielgo, A. M., Sevilla Guzmán, E., Jiménez Romera, M. ve Guzmán Casado, G. (2001). Rural development and ecological management of endogenous resources: the case of mountain olive groves in Los Pedroches comarca (Spain). *Journal of Environmental Policy and Planning*, *3*(2), 163-175.

Altieri, G., Di Renzo, G. C. ve Genovese, F. (2013). Horizontal centrifuge with screw conveyor (decanter): optimization of oil/water levels and differential speed during olive oil extraction. *Journal of food engineering*, *119*(3), 561-572.

Altieri, M. A. ve Trujillo, J. (1987). The agroecology of corn production in Tlaxcala, Mexico. *Human ecology*, *15*, 189-220.

Amirante, P. ve Catalano, P. (1993). Analisi teorica e sperimentale dell'estrazione dell'olio d'oliva per centrifugazione. *Rivista Italiana delle Sostanze Grasse*, *70*(7), 329-335.

Azaizeh, H., Tayeh, H. N. A. ve Gerchman, Y. (2020). Valorisation of olive oil industry solid waste and production of ethanol and high value-added biomolecules. *Biovalorisation of wastes to renewable chemicals and biofuels* içinde (ss. 27–40). Elsevier.

Babić, S., Malev, O., Pflieger, M., Lebedev, A. T., Mazur, D. M., Kužić, A., … Trebše, P. (2019). Toxicity evaluation of olive oil mill wastewater and its polar fraction using multiple whole-organism bioassays. *Science of the total environment*, *686*, 903-914.

Batuecas, E., Tommasi, T., Battista, F., Negro, V., Sonetti, G., Viotti, P., … Mancini, G. (2019). Life Cycle Assessment of waste disposal from olive oil production: Anaerobic digestion and conventional disposal on soil. *Journal of environmental management*, *237*, 94-102.

Berardi, G. M. (1978). Organic and conventional wheat production: examination of energy and economics. *Agro-ecosystems*, *4*(3), 367-376.

Berbel, J. ve Posadillo, A. (2018). Review and analysis of alternatives for the valorisation of agro-industrial olive oil by-products. *Sustainability*, *10*(1), 237.

Bhatnagar, A., Kaczala, F., Hogland, W., Marques, M., Paraskeva, C. A., Papadakis, V. G. ve Sillanpää, M. (2014). Valorization of solid waste products from olive oil industry as potential adsorbents for water pollution control—a review. *Environmental Science and Pollution Research*, *21*(1), 268-298. doi:10.1007/s11356-013-2135-6

Cardinali, A., Pati, S., Minervini, F., D'Antuono, I., Linsalata, V. ve Lattanzio, V. (2012). Verbascoside, isoverbascoside, and their derivatives recovered from olive mill wastewater as possible food antioxidants. *Journal of Agricultural and Food Chemistry*, *60*(7), 1822-1829.

Catalano, P., Pipitone, F., Calafatello, A. ve Leone, A. (2003). Productive Efficiency of Decanters with Short and Variable Dynamic Pressure Cones. *Biosystems Engineering*, *86*(4), 459-464. doi:https://doi.org/10.1016/j.biosystemseng.2003.08.011

Chandrasekaran, S., Ramanathan, S. ve Basak, T. (2013). Microwave food processing—A review. *Food Research International*, *52*(1), 243-261. doi:https://doi.org/10.1016/j.foodres.2013.02.033

Cheng, W. M., Raghavan, G. S. V, Ngadi, M. ve Wang, N. (2006). Microwave power control strategies on the drying process I. Development and evaluation of new microwave drying system. *Journal of Food Engineering*, *76*(2), 188–194. doi:https://doi.org/10.1016/j.jfoodeng.2005.05.006

Comba, L., Belforte, G. ve Gay, P. (2011). Modelling techniques for the control of thermal exchanges in mixed continuous–discontinuous flow food plants. *Journal of Food Engineering*, *106*(3), 177-187. doi:https://doi.org/10.1016/j.jfoodeng.2011.04.015

Dalgaard, T., Halberg, N. ve Porter, J. R. (2001). A model for fossil energy use in Danish agriculture used to compare organic and conventional farming. *Agriculture, Ecosystems & Environment*, *87*(1), 51-65.

De Molina, M. G. (2002). Environmental constraints on agricultural growth in 19th century Granada (Southern Spain). *Ecological Economics*, *41*(2), 257-270.

Dermeche, S., Nadour, M., Larroche, C., Moulti-Mati, F. ve Michaud, P. (2013). Olive mill wastes: Biochemical characterizations and valorization strategies. *Process Biochemistry*, *48*(10), 1532-1552. doi:https://doi.org/10.1016/j.procbio.2013.07.010

European Commission. (2020). https://ec.europa.eu/info/news/prod%0Aucing-69-worlds-production-eu-largest-producer-olive-oil-2020-feb%0204_en. adresinden erişildi.

Eurostat. (2005). *Europe in figures: Eurostat yearbook 2005* (C. 1). Unipub.

Galanakis, C. M. (2018). Phenols recovered from olive mill wastewater as additives in meat products. *Trends in Food Science & Technology*, *79*, 98-105. doi:https://doi.org/10.1016/j.tifs.2018.07.010

Gullon, P., Gullon, B., Astray, G., Carpena, M., Fraga-Corral, M., Prieto, M. A. ve Simal-Gandara, J. (2020). Valorization of by-products from olive oil industry and added-value applications for innovative functional foods. *Food Research International*, *137*, 109683.

Gündoğmuş, E. (2006). Energy use on organic farming: A comparative analysis on organic versus conventional apricot production on small holdings in Turkey. *Energy conversion and management*, *47*(18–19), 3351-3359.

Guzmán, G. I. ve Alonso, A. M. (2008). A comparison of energy use in conventional and organic olive oil production in Spain. *Agricultural Systems*, *98*(3), 167-176.

Haas, G., Wetterich, F. ve Köpke, U. (2001). Comparing intensive, extensified and organic grassland farming in southern Germany by process life cycle assessment. *Agriculture, ecosystems & environment*, *83*(1-2), 43-53.

Helander, C. A. ve Delin, K. (2004). Evaluation of farming systems according to valuation indices developed within a European network on integrated and ecological arable farming systems. *European Journal of Agronomy*, *21*(1), 53-67.

Jimenez-Lopez, C., Carpena, M., Lourenço-Lopes, C., Gallardo-Gomez, M., Lorenzo, J. M., Barba, F. J., ... Simal-Gandara, J. (2020). Bioactive compounds and quality of extra virgin olive oil. *Foods*, *9*(8), 1014.

Kabourakis, E. (1996). *Prototyping and dissemination of ecological olive production systems: a methodology for designing and a first step towards validation and dissemination of prototype Ecological Olive Productions Systems (EOPS) in Crete*. Wageningen University and Research.

Kaltsas, A. M., Mamolos, A. P., Tsatsarelis, C. A., Nanos, G. D. ve Kalburtji, K. L. (2007). Energy budget in organic and conventional olive groves. *Agriculture, Ecosystems & Environment*, *122*(2), 243-251.

Klisović, D., Novoselić, A., Režek Jambrak, A. ve Brkić Bubola, K. (2021). The utilisation solutions of olive mill by-products in the terms of sustainable olive oil production: a review. *International Journal of Food Science & Technology*, *56*(10), 4851-4860.

Kostas, E. T., Durán-Jiménez, G., Shepherd, B. J., Meredith, W., Stevens, L. A., Williams, O. S. A., ... Robinson, J. P. (2020). Microwave pyrolysis of olive pomace for bio-oil and bio-char production. *Chemical Engineering Journal*, *387*, 123404.

Kučić Grgić, D., Gavran, M., Miškić, K., Škunca, A. ve Ocelić Bulatović, V. (2020). The influence of olive pomace on the environment. *Kemija u industriji: Časopis kemičara i kemijskih inženjera Hrvatske*, *69*(3–4), 153–162.

Langley, J. A., Heady, E. O. ve Olson, K. D. (1983). The macro implications of a complete transformation of US agricultural production to organic farming practices. *Agriculture, ecosystems & environment*, *10*(4), 323-333.

Leone, A., Romaniello, R., Zagaria, R. ve Tamborrino, A. (2015). Mathematical modelling of the performance parameters of a new decanter centrifuge generation. *Journal of Food Engineering*, *166*, 10-20. doi:https://doi.org/10.1016/j.jfoodeng.2015.05.011

Leone, A., Tamborrino, A., Romaniello, R., Zagaria, R. ve Sabella, E. (2014). Specification and implementation of a continuous microwave-assisted system for paste malaxation in an olive oil extraction plant. *Biosystems Engineering*, *125*, 24-35. doi:https://doi.org/10.1016/j.biosystemseng.2014.06.017

Leone, A., Tamborrino, A., Zagaria, R., Sabella, E. ve Romaniello, R. (2015). Plant innovation in the olive oil extraction process: A comparison of efficiency and energy consumption between microwave treatment and traditional malaxation of olive pastes. *Journal of Food Engineering*, *146*, 44-52. doi:https://doi.org/10.1016/j.jfoodeng.2014.08.017

Madureira, J., Margaça, F. M. A., Santos-Buelga, C., Ferreira, I. C. F. R., Verde, S. C. ve Barros, L. (2022). Applications of bioactive compounds extracted from olive industry wastes: A review. *Comprehensive Reviews in Food Science and Food Safety*, *21*(1), 453-476.

Markou, G., Georgakakis, D., Plagou, K., Salakou, G. ve Christopoulou, N. (2010). Balanced waste management of 2-and 3-phase olive oil mills in relation to the seed oil extraction plant. *Terr. Aquat. Environ. Toxicol*, *4*(1), 109-112.

Mesić, Ž., Lončar, H., Dolić, Z. ve Tomić, M. (2015). Analysis of the world and Croatian olive oil market. *Agronomski glasnik: Glasilo hrvatskog agronomskog društva*, *77*(4-6), 227-240.

Nations, U. (2019). World population prospects 2019. *Population Division*.

Pantziaros, A. G., Trachili, X. A., Zentelis, A. D., Sygouni, V. ve Paraskeva, C. A. (2021). A new olive oil production scheme with almost zero wastes. *Biomass Conversion and Biorefinery*, *11*, 547-557.

Perone, C., Romaniello, R., Leone, A., Berardi, A. ve Tamborrino, A. (2022a). Towards energy efficient scheduling in the olive oil extraction industry: Comparative assessment of energy consumption in two management models. *Energy Conversion and Management: X*, *16*, 100287. doi:https://doi.org/10.1016/j.ecmx.2022.100287

Perone, C., Romaniello, R., Leone, A., Berardi, A. ve Tamborrino, A. (2022b). The organisation and timing of these steps in the extraction process vary from place to place in the world, depending on factors ranging from governmental policies on waste disposal, to hourly mill capacities, and especially in the case of small producers. *Energy Conversion and Management: X*, *16*, 100287. doi:https://doi.org/10.1016/j.ecmx.2022.100287

Petrakis, C. (2006). 9 - Olive Oil Extraction. D. B. T.-O. O. (Second E. Boskou (Ed.), (ss. 191-223). AOCS Press. doi:https://doi.org/10.1016/B978-1-893997-88-2.50013-4

Pienkowski, M. ve Beaufoy, G. (2002). The environmental impact of olive oil production in the European Union: practical options for improving the environmental impact. *European Forum on Nature Conservation and Pastoralism* içinde .

Pimentel, D., Berardi, G. ve Fast, S. (1983). Energy efficiency of farming systems: organic and conventional agriculture. *Agriculture, Ecosystems & Environment*, *9*(4), 359-372.

PIMENTEL, D. ve PIMENTEL, M. (1983). ENERGY INPUTS AND FOOD SUPPLIES. Proc.

Pinho, I. A., Lopes, D. V, Martins, R. C. ve Quina, M. J. (2017). Phytotoxicity assessment of olive mill solid wastes and the influence of phenolic compounds. *Chemosphere*, *185*, 258-267.

Reboredo-Rodríguez, P., González-Barreiro, C., Cancho-Grande, B. ve Simal-Gándara, J. (2014). Improvements in the malaxation process to enhance the aroma quality of extra virgin olive oils. *Food Chemistry*, *158*, 534-545. doi:https://doi.org/10.1016/j.foodchem.2014.02.140

Regier, M. (2014). Food Technologies: Microwave Heating. Y. B. T.-E. of F. S. Motarjemi (Ed.), (ss. 202–207). Waltham: Academic Press. doi:https://doi.org/10.1016/B978-0-12-378612-8.00410-8

Rodrigues, F., Pimentel, F. B. ve Oliveira, M. B. P. P. (2015a). Olive by-products: Challenge application in cosmetic industry. *Industrial Crops and Products*, *70*, 116-124. doi:https://doi.org/10.1016/j.indcrop.2015.03.027

Rodrigues, F., Pimentel, F. B. ve Oliveira, M. B. P. P. (2015b). Olive by-products: Challenge application in cosmetic industry. *Industrial Crops and Products*, *70*, 116-124. doi:https://doi.org/10.1016/j.indcrop.2015.03.027

Roig, A., Cayuela, M. L. ve Sánchez-Monedero, M. A. (2006). An overview on olive mill wastes and their valorisation methods. *Waste Management*, *26*(9), 960-969. doi:https://doi.org/10.1016/j.wasman.2005.07.024

Romani, A., Ieri, F., Urciuoli, S., Noce, A., Marrone, G., Nediani, C. ve Bernini, R. (2019). Health effects of phenolic compounds found in extra-virgin olive oil, by-products, and leaf of Olea europaea L. *Nutrients*, *11*(8), 1776.

Romaniello, R., Tamborrino, A. ve Leone, A. (2019). Use of Ultrasound and Pulsed Electric Fields Technologies Applied to the Olive Oil Extraction Process. *CET Journal-Chemical Engineering Transactions*, *75*.

Salvi, D., Ortego, J., Arauz, C., Sabliov, C. M. ve Boldor, D. (2009). Experimental study of the effect of dielectric and physical properties on temperature distribution in fluids during continuous flow microwave heating. *Journal of Food Engineering*, *93*(2), 149-157. doi:https://doi.org/10.1016/j.jfoodeng.2009.01.009

Schiffmann, R. F. (2010). 17 - Industrial microwave heating of food: principles and three case studies of its commercialization. C. J. Doona, K. Kustin ve F. E. B. T.-C. S. in N. F. P. T. Feeherry (Ed.), *Woodhead Publishing Series in Food Science, Technology and Nutrition* içinde (ss. 407-426). Woodhead Publishing. doi:https://doi.org/10.1533/9780857090713.4.407

Seixas, F. L., Fukuda, D. L., Turbiani, F. R. B., Garcia, P. S., Petkowicz, C. L. de O., Jagadevan, S. ve Gimenes, M. L. (2014). Extraction of pectin from passion fruit peel (Passiflora edulis f. flavicarpa) by microwave-induced heating. *Food Hydrocolloids*, *38*, 186-192. doi:https://doi.org/10.1016/j.foodhyd.2013.12.001

Serrano, A., Fermoso, F. G., Alonso-Fariñas, B., Rodríguez-Gutierrez, G., Fernandez-Bolaños, J. ve Borja, R. (2017). Olive mill solid waste biorefinery: High-temperature thermal pretreatment for phenol recovery and biomethanization. *Journal of Cleaner Production*, *148*, 314-323.

Silva, A. F. R., Resende, D., Monteiro, M., Coimbra, M. A., Silva, A. M. S. ve Cardoso, S. M. (2020). Application of hydroxytyrosol in the functional foods field: From ingredient to dietary supplements. *Antioxidants*, *9*(12), 1246.

Squeo, G., Silletti, R., Summo, C., Paradiso, V. M., Pasqualone, A. ve Caponio, F. (2016). Influence of calcium carbonate on extraction yield and quality of extra virgin oil from olive (Olea europaea L. cv. Coratina). *Food Chemistry*, *209*, 65-71. doi:https://doi.org/10.1016/j.foodchem.2016.04.028

Starmans, D. A. J. ve Nijhuis, H. H. (1996). Extraction of secondary metabolites from plant material: A review. *Trends in Food Science & Technology*, *7*(6), 191-197. doi:https://doi.org/10.1016/0924-2244(96)10020-0

Tamborrino, A., Catalano, P. ve Leone, A. (2014). Using an in-line rotating torque transducer to study the rheological aspects of malaxed olive paste. *Journal of Food Engineering*, *126*, 65-71. doi:https://doi.org/10.1016/j.jfoodeng.2013.09.024

Tamborrino, A., Leone, A., Romaniello, R., Catalano, P. ve Bianchi, B. (2015). Comparative experiments to assess the performance of an innovative horizontal centrifuge working in a continuous olive oil plant. *Biosystems Engineering*, *129*, 160-168. doi:https://doi.org/10.1016/j.biosystemseng.2014.10.005

Tamborrino, A., Pati, S., Romaniello, R., Quinto, M., Zagaria, R. ve Leone, A. (2014). Design and implementation of an automatically controlled malaxer pilot plant equipped with an in-line oxygen injection system into the olive paste. *Journal of Food Engineering*, *141*, 1-12. doi:https://doi.org/10.1016/j.jfoodeng.2014.05.002

Tamborrino, A., Squeo, G., Leone, A., Paradiso, V. M., Romaniello, R., Summo, C., … Caponio, F. (2017). Industrial trials on coadjuvants in olive oil extraction process: Effect on rheological properties, energy consumption, oil yield and olive oil characteristics. *Journal of Food Engineering*, *205*, 34-46. doi:https://doi.org/10.1016/j.jfoodeng.2017.02.019

Tayeh, H. N. A., Azaizeh, H. ve Gerchman, Y. (2020). Circular economy in olive oil production–olive mill solid waste to ethanol and heavy metal sorbent using microwave pretreatment. *Waste Management*, *113*, 321-328.

Thostenson, E. T. ve Chou, T.-W. (1999). Microwave processing: fundamentals and applications. *Composites Part A: Applied Science and Manufacturing*, *30*(9), 1055-1071. doi:https://doi.org/10.1016/S1359-835X(99)00020-2

Toledo, E., Salas-Salvadó, J., Donat-Vargas, C., Buil-Cosiales, P., Estruch, R., Ros, E., … Arós, F. (2015). Mediterranean diet and invasive breast cancer risk among women at high cardiovascular risk in the PREDIMED trial: a randomized clinical trial. *JAMA internal medicine*, *175*(11), 1752-1760.

Transforming our world : the 2030 Agenda for Sustainable Development. (y.y.).*UN General Assembly*.

Uquiche, E., Jeréz, M. ve Ortíz, J. (2008). Effect of pretreatment with microwaves on mechanical extraction yield and quality of vegetable oil from Chilean hazelnuts (Gevuina avellana Mol). *Innovative Food Science & Emerging Technologies*, *9*(4), 495-500. doi:https://doi.org/10.1016/j.ifset.2008.05.004

12. Bölüm

BAHÇEDEN ŞİŞEYE KATMA DEĞERİ YÜKSEK ZEYTİNYAĞI ÜRETİMİ

Mücahit Taha Özkaya - Cansu Dölek

1. GİRİŞ

Zeytin meyvesinden zeytinyağı üretiminin tarihsel süreç içinde alet ekipmanları değişmiş olsa da işlem hepsinde aynıdır. Meyve hasat edilir, taşınır, yıkanır, kırılır (parçalanır, ezilir) hamur hâline getirilir, hamur yoğurulur, katı-sıvı ayırma (sulu baskı) ve santrifüj ile zeytin meyvesinden yağ elde edilir. Tamamen fiziksel yöntemle elde edilmesi nedeniyle natürel adını alan bu zeytinyağında eğer kusur yok ise Natürel Sızma Zeytinyağı (NSZ) adını alır (UZK, 2023).

Uluslararası Zeytin Konseyi Standartlarına ve Gıda Kodeksine göre resmî olarak en yüksek kalite sınıfı olan NSZ'dir (inglizcesi EVOO). Son 20-30 yıl içinde içerdiği Minör Bileşenler açısından, gayriresmî olarak alt gruplara ayrılmıştır. Duyusal analiz sonucuna göre Meyvemsilik (fruitness), Acılık (Bitterness) ve Yakıcılık (Pungency) düzeyine bakarak 3 alt gruba ayrılmıştır. Diğer yandan kimyasal analiz sonucuna göre düşük asit ve düşük peroksit gibi ve/veya yüksek polifenöl ve/veya yüksek oleakantal, yüksek oleasin gibi veriler dikkate alınarak 3 alt gruba ayrılmıştır (Tireli, 2019). Bunlar:

1. Yemeklik: Duyusal ve kimyasal analizlere göre sınırda olan NSZ doğrudan mutfağa girer ve genelde litrenin üstünde ambalajlarda pazarlanır.
2. Gurme: Duyusal analize göre meyvemsiliği yüksek, acılık ve yakıcılığı düşük veya her üçü dengeli olan NSZ gurme lezzet olarak soğuk ve çiğ olarak tüketmek üzere yemek masasına gelir ve genelde litrenin altında ambalajlarda pazarlanır.

zarar görmesi sağlanmalıdır. Hasat edilen meyveler hasat sonrası en kısa zamanda zeytinyağına işlenmelidir. Zeytin hasadında dikkat edilecek en önemli unsur; toprağa düşmüş olan dip zeytini toplanmamalıdır. Hasat edilen meyvelerin bulunduğu kasalar gölgede beklemelidir. Hasat edilen üründe ayıklama bahçede veya işletmede yapılır.

KAYNAKLAR

Anonim (2023). http://www.yigitle rtarim.com.tr/? newUrun=1&Id=73335 9&CatId=bs299498& Fstate=&/G-MAX--serisi-kontini-zeytinya%C4%9F%C4%B1-tesisi Erişim Tarihi: 29.12.2023

Al-naqeeb, D.A.K. ve Özkaya, M.T. (2020). İzmir koşullarında sulanan ve sulanmayan bazı zeytin çeşitlerinin yapraklarındaki morfolojik ve anatomik farklılıkların belirlenmesi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Bahçe Bitkileri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Sf.133.

ATB (2021). Antalya İlinde Yetiştirilen Zeytin Çeşitlerinin Farklılıklarının Tespit Edilmesi Projesi. (https://www.antalyaborsa.org.tr/_fm/221-202205312135281.pdf) Erişim Tarihi: 15.11.2023

Bayaz, M. (2016). Natürel Zeytinyağlarındaki Fenolik Bileşiklerin Biyolojik Aktivitesi, Akademik Gıda 14(4) (2016) 441-450.

Boskou, D., Blekas, G., ve Tsimidou, M. (2006). Olive oil composition. In Olive oil (pp. 41-72). AOCS press.

Criado-Navarro, I., López-Bascón, M. A., Ledesma-Escobar, C. A., ve Priego-Capote, F. (2021). Alteration of the Phenolic Fraction of Extra Virgin Olive Oil Subjected to Frying Conditions. ACS Food Science & Technology.

Dölek, C. 2023. Bazı Zeytin Çeşitlerine Ait Çiçek Yapılarının Belirlenmesi ve Gelişim Evreleri. Ziraat ve Orman Alanında Gelişmeler. Sf. 315-326.

Esti, M., Cinquanta, L. ve La Notte, E. (1998). Phenolic compounds in different olive varieties. Journal of Agricultural and Food Chemistry, 46(1), 32-35.

FAO, 2023. FAOSTAT, Statistics Division, Food and Agriculture Organization of the United Nations (https://www.fao.org/faostat/en/#home) Erişim Tarihi: 10.10.2023

Fernández-Escobar, R. (2016). Trends in olive nutrition. In VIII International Olive Symposium 1199 pp. 215-224.

Garrido Fernández, A., Fernández Díez, M. J. ve Adamos, M. R. (1997). Physical and chemical characteristics of the olive fruit, in: Table olives, Garrido Fernández, A., Fernández Díez, M.J. and Adams, M.R. (Eds), pp. 67-109. Chapman & Hall, London, UK.

Gómez-Rico, A., Salvador, M. D., La Greca, M., ve Fregapane, G. (2006). Phenolic and volatile compounds of extra virgin olive oil (Olea europaea L. Cv. Cornicabra) with regard to fruit ripening and irrigation management. Journal of Agricultural and Food Chemistry, 54(19), 7130-7136.

Lavee, S. (1999). Zeytinin Biyoloji ve Fizyolojisi. (edt.) Dünya Zeytin Ansiklopedisi (Türkçe Baskısı), Uluslararası Zeytinyağı Konseyi Yayını, Madrid, İspanya, 480s.

Miho, H., Moral, J., López-González, M. A., Díez, C. M., ve Priego-Capote, F. (2020). The phenolic profile of virgin olive oil is influenced by malaxation conditions and determines the oxidative stability. Food chemistry, 314, 126183.

Özkaya, M.T., Tunalıoğlu, R., Eken, S., Ulaş, M., Danacı, A., İnan, N. ve Tibet. U. (2010). Türkiye Zeytinciliğin Sorunları ve Çözüm Önerileri. Türkiye Ziraat Mühendisliği Teknik Kongresi, 13-15 Ocak, 25(2); 89-99.

Özkaya, M.T. 2023. Doğanın Mucizesi Zeytin Ağacı. Gıda Teknolojisi. Sf: 52-55.

Romani, A., Mulinacci, N., Pinelli, P., Vincieri, F. F. ve Cimato, A. (1999). Polyphenolic content in five tuscany cultivars of Olea europaea L. Journal of Agricultural and Food Chemistry, 47(3), 964-967.

Tireli, S. (2019). Türk Zeytinyağı İhracatında Paradigma Değişim. Gümrük ve Ticaret Uzman Görüş. Sayı 1-2 (Nisan- Eylül 2019) sf: 28-33.

UZK, 2023. International Olive Council (https://www.internationaloliveoil.org/what-we-do/economic-affairs-promotion-unit/) Erişim Tarihi: 10.10.2023

Vinha, A. F., Ferreres, F., Silva, B. M., Valentao, P., Gonçalves, A., Pereira, J. A., ... ve Andrade, P. B. (2005). Phenolic profiles of Portuguese olive fruits (Olea europaea L.): Influences of cultivar and geographical origin. Food chemistry, 89(4), 561-568.

Viola, P. ve Audisio, M. (1987). Olive Oil and Health. International Olive Oil Council, p34.

COMPARATIVE BASIC PRACTICES FOR C AND JAVA

Assoc. Prof. Dr. Yakup Çelikbilek

Editor
Assoc. Prof. Dr. Muhlis Özdemir

nobel

COMPARATIVE BASIC PRACTICES FOR C AND JAVA

Assoc. Prof. Dr. Yakup Çelikbilek

Publishing No.: 5357
Engineering/Technical: 524
ISBN: 978-625-371-268-6
E-ISBN: 978-625-371-269-3
Edition: 1st Edition, March 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
All rights of this edition belong to Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti. Without any written permission of this publishing house, all or a part of the book cannot be printed, published, reproduced or distributed electronically, mechanically or by photocopy.
Nobel Publishing group has been carrying out its national activities on a regular basis since 1984 and internationally since 2011. The book it publishes are present in the higher education catalogs at national and international level.

Executive Editor: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Publishing Coordinator: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Interior Designer: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Proofreader: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Cover Designer: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Visual Design Specialist: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Library Information Card

Çelikbilek, Yakup.
Comparative Basic Practices For C and Java / Yakup Çelikbilek
1. Edition, VIII + 180 p., 16,5x24 cm. Includes references. No index.
ISBN: 978-625-371-268-6
E-ISBN: 978-625-371-269-3
1. Algorithm 2. Programming Language 3. Computer Programming 4. C 5. C++ 6. Java

General Distribution

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Address: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Phone: +90 312 278 50 77 - **Fax:** 0 312 278 21 65
Order: siparis@nobelyayin.com- **E-Sales:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Points of Delivery and Sales: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Printing and Binding: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

CONTENT

PREFACE ..... **v**

CONTENT ..... **vii**

SECTION I INTRODUCTION **1**

1.1. Problem Solving 1
1.2. Algorithms 2

SECTION II INSTALLING SOFTWARE **13**

2.1. Netbeans 14
2.2. Eclipse 18
2.3. Visual Studio 21

SECTION III FUNDAMENTALS **23**

3.1. Variables and Data Types 23
3.2. Constant/Final Variables 24
3.3. Data Conversion 25
3.4. Operators 29
3.5. Input Operations 29
3.6. Output Operations 31

SECTION IV ITERATIVE ALGORITHMS AND LOOPS **35**

4.1. For Statement 35
4.2. Practices with for Statement 39

4.3. While and do/while Statements 55
4.4. Practices with while and do/while Statements 59

SECTION V CONTROL STRUCTURES 77

5.1. If and if/else Statements 77
5.2. Practices with if Statement 79
5.3. Switch/case Statement 95
5.4. Practices with switch/case Statement 98

SECTION VI ARRAYS 115

6.1. One-Dimensional Arrays 115
6.2. Practices with One-Dimensional Arrays 116
6.3. Two-Dimensional Arrays 129
6.4. Practices with Two Dimensional Arrays 130
6.5. Multi-Dimensional Arrays 147
6.6. Practices with Multi-Dimensional Arrays 148

SECTION VII FUNCTIONS, METHODS, AND CLASSES 159

7.1. Functions, Methods, and Classes in C++ 159
7.2. Functions, Methods, and Classes in Java 161
7.3. Void Functions 163
7.4. Recursive Functions 163
7.5. Practices with Functions, Methods, and Classes 165

REFERENCES 179

REFERENCES

[1] https://www.java.com/

[2] https://www.oracle.com/tr/java/technologies/downloads/

[3] https://cygwin.com/install.html/

[4] https://netbeans.org/

[5] https://www.eclipse.org/

[6] https://download.eclipse.org/tools/cdt/releases/11.3

[7] https://visualstudio.microsoft.com/

[8] https://www.ibm.com/

ÇÖZÜMLEMENİN ESTETİĞİ

Yunus Emre Altuntaş

Ebabil

Ebabil Yayınları: 261
Eleştiri: 33

1. Baskı Temmuz 2024

Çözümlemenin Estetiği
Yunus Emre Altuntaş

© Ebabil Yayınları
Bu baskının bütün hakları Ebabil Yayınlarına aittir. Yayıncının yazılı izni olmaksızın kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik, fotokopi veya başka bir yolla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz. Ebabil Yayınları bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Dizgi Tasarım: Furkan Mülayim

Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi
Sertifika No.: 46519 Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Altuntaş, Yunus Emre
Çözümlemenin Estetiği / Yunus Emre Altuntaş
1. baskı, 202 sayfa, 13.5 x 21.5
Kaynak var, indeks içermiyor

ISBN: 978-625-7470-87-2

E-ISBN: 978-625-7470-88-9

1. Türk 2. Şiir 3. Eleştiri

Ebabil

Sertifika No: 1005-06-001822

Dağıtım: Ana Basım, Alfa, Arasta, Final, Kida, Prefix, Atlas Dağıtım

Mithatpaşa Cad. No: 74 / 4, Kocatepe Kültür Merkezi, Kızılay, Ankara
Tel: +90 312 418 2010 Faks: +90 312 418 3020
www.ebabilyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....11
ÇAĞDAŞ ŞİİR ELEŞTİRİSİNİN TEMEL DURAKLARI 17
ÇAĞDAŞ ŞİİR ELEŞTİRİSİNİN ÖNCÜ İSİMLERİ VE GÖRÜŞLERİ.....28
ŞİİR ELEŞTİRİSİNDE KAVRAM VE ÇERÇEVE SORUNLARI ..46
ŞİİRDE ELEŞTİRİ YÖNTEMLERİ VE BİR ÖNERİ..... 55
Ders Kitaplarındaki Eleştirel Yaklaşımlar 57
Bazı Eleştirmenlerimizin Şiir Yaklaşımları 59
Bir Yöntem Önerisi.....64
A- Şiirin Nesnel Özelliklerinin Belirlenmesi Aşaması..... 65
B- Genel Değerlendirme Aşaması.....66
ÇAĞDAŞ ŞİİR GELDİ BOŞLUĞA DAYANDI!..... 67
TÜRK ŞİİRİNDE ÇEVİRİNİN ROLÜ..... 77
İKİNCİ YENİ BAĞLAMINDA ŞİİRDE ÇAĞRIŞIM VE ALGORİTMA.....88
Modern Şiirde Durum.....90
Çağrışımın Algoritması 92
Sonuç 97

MODERN TÜRK ŞİİRİNİN BUGÜNÜ 99
Şiirin Kaynağı 100
Şiirin Belirleyici Özellikleri: Rimbaud Örneği 103
Türk Şiirinde Garip ve İkinci Yeni 105
Günümüz Türk Şiiri 107
Sentezci/Bireşimci/Eklektik Şiir 110
Dergilerin Durumu 111
İkinci Yeni Şairlerinin Bugüne Işık Tutan Görüşleri 114
Dilin Önemi 115
Şiir ve Türkiye'nin Kaderi 117
Günümüz Şiirinin Temel Özellikleri 119
ÇÖZÜMLEMENİN ESTETİĞİ/BİR ÖRNEK:
ŞARKDEMİR'İN ELEŞTİRİ ANLAYIŞI 122
Çıkış Noktaları: Orhan Veli - İlhan Berk - İsmet Özel 123
Şarkdemir'e Göre Şiir ve Hakikat 126
Şarkdemir'in Türk Şiiri Kronolojisi 128
"Modern Epik"ten "Heteropoetika"ya
Avangart Yaklaşımlar ve "Çıkarsızlık" 131
Şiirin Dışında Şiirsel Bir Alan: Görsel Şiir 137
OSMAN ÖZBAHÇE'NİN ŞİİR ELEŞTİRİSİNDE BAZI
DİKKATLER 139
Özbahçe Eleştirisinin Temel Özellikleri 141
Özbahçe'nin Eleştiri Literatürüne Giren Özgün
Tespitlerinden Örnekler 150
2000 SONRASI İNTERNET ORTAMLARINDAKİ ŞİİR
TARTIŞMALARI 156
2000 Öncesi Durum 158
2000'li Yıllar 159
Bugünlerde Durum 167
İMGENİN MÜMKÜN HALLERİ: İMGELER ATLASI 171

Tartışılan Bir Kavram: İmge 172
Peki, Nedir İmge? 174
Şairler ve Temel İmgeler 175
MODERN ŞİİRİN YAPISI 178
EDEBİYATIN MEKANSIZLAŞMASI:
DİJİTAL YAYINCILIK VE SANAL FUARLAR 182
İnternet Her Yerde 183
Edebiyatın Dijitalleşmesi 185
Dijital Ortamlardaki Edebiyat Eleştirisi 189
Sanal Fuarlar ve İnternet Satış Siteleri 191
Sonuç 192
MÜSLÜMAN ŞAİRİN POETİKASI 194

hinin verileriyle şekillenmiştir. Ekseriyetle mısra içi ses benzerlikleri ve imge üzerinden sağlanan harmoni bu çağrışımın tesirini artırmış; şiirdeki akışı ve bütünlüğü kolaylaştırmıştır. İkinci Yeni'yi önceki şiirden ayıran özelliği de burada yatmaktadır. Bugün itibariyle de imge ağırlığını yitirse de çağrışımı merkeze alan konuşma tekniği şiirimizi beslemeye devam etmektedir.

Kaynakça

Alaattin Karaca (2010) *İkinci Yeni Poetikası*, 2. bs., Ankara: Hece Yayınları.

Asım Bezirci (1996) *İkinci Yeni Olayı*, 4. Baskı, İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

Cemal Süreya (2015) *Papirüs'ten Başyazılar*, 1. Bs., İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Cemal Süreya, Bülten Yazısı, İmgenin Kökeni, *Papirüs*, S. 32, Şubat 1969.

Edip Cansever (2009) *Şiiri Şiirle Ölçmek*, YKY, İstanbul.

Erdoğan Alkan (2005) *Şiir Sanatı*: *Dünyada ve Türkiye'de Şiir Akımları*, *Şiirin Temel Sorunları-Kavramları*, İstanbul: İnkılap Yayınevi.

İlhan Berk (1978) "Çeviride Şiir Dili", *Türk Dili*, 317: 322: 71-76.

İlhan Berk (1992) "*Harfler*" *Kül*, İstanbul: Adam Yayınları.

İlhan Berk (1996) *Logos*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

İlhan Berk (2001) *Aşk Tahtı*, 2. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

İlhan Berk (2004) *Ben İlhan Berk'in Defteriyim*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

İlhan Berk (2005) *Kanatlı At*, 2. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

İsmet Özel (1970) Tanrı Mezarını Isıtsın, *Halkın Dostları*, S. 1, 19.

Octavio Paz (1991) *Şiir Nedir*: *Yay ve Lir*, çev. Ö. Saruhanlıoğlu, Armoni Yay. İst.

Perinçek, F. ve Durel, N. (2008) *Cemal Süreya Şairin Hayatı Şiire Dâhil*, 2. Baskı, İstanbul: Can Yayınları.

mevcut tekniklerle iş görebilen herkesin şair olabilmesi mümkündür. (2018:202) Öyleyse yaşadığımız çağın başat özelliği olan göstergesel taarruza, meta fetişizmine karşı deliliğin yeni bir tarzı olarak şiirin giderek görselleşmesi de, şeyleşmeyi ifşa etmenin bir başka yoludur. Ona göre görsel imgenin temellük edilişi montaj estetiğini devreye sokan alegorik zihne özgü bir başka stratejidir. Görsel şiir, başka bir insanın savaş baltasıdır. O, elbette başka bir anlatıyı başka bir lisanı tekellüm eder. Nesnelerce yutulup kusulan, sonra tekrar yutulup kusulan insanın son savaş narasıdır. İnsansız ve kelimesiz şiire doğru poetik imgelemi hack'leyen bir görsellik, bir söz sanatı olarak şiiri uğurlar. (2021:49) Şarkdemir'in bu geçişkenliği keskin dönüşümler olarak görülmemelidir. Aslında onun şiirinin her aşaması bir diğerini haber veren ipuçlarıyla doludur. Bu süreç daha önceki tereddütlerin bir şekilde elendiği ve yeni önerilerin denenmeye değer bulunduğu tamamlanmamış bir süreçtir. Bu yönelimde Şarkdemir'in resim sanatına profesyonel yönelişinin etkisi olduğu söylenebilir. Görselliğin yeni bir lisan olarak şiirle birlikte ele alınabileceğine dair geçtiğimiz yüzyıldaki önerilerin bir devamıdır. Bu noktada Şarkdemir'in farkı, işin teorisini ciddiyetle ele aldığı gibi pratiğiyle de serimlemesidir. Bu aşamanın nasıl ve ne şekilde sona ereceğini ise zaman gösterecektir.

Kaynakça

Akın, Enis, *Kekeme Türk Şiiri*, Ebabil Yayınları, Ankara 2008.

Berk, İlhan, "Ben-III", *Soyut* dergisi, Sayı 75, Ocak 1975.

Şarkdemir, Hakan, "Anti-Kültürel Bir Yapıt Olarak Şiir", *Buzdokuz* dergisi, Sayı 1, Eylül-Ekim 2020.

Şarkdemir, Hakan, "Mit: Batıl Hakikat", *Buzdokuz* dergisi, Sayı 3, Ocak-Şubat 2021.

Şarkdemir, Hakan, *Kahramanın Dönüşü*, Ebabil Yayınları, Ankara 2008.

Şarkdemir, Hakan, *Poetik Hikem*, Ebabil Yayınları, Ankara 2018.

tük yazılar bir yana bırakılırsa bu döneme ilişkin kapsamlı çalışmalar ancak sayısı bir elin parmağını geçmeyen eleştirmenler tarafından yürütülebildi. Edebiyata/Şiire dair tartışmalar ise dergi çevrelerinin whatsapp gruplarında yoğun olarak yaşanmaya devam ediyor.

Kaynakça

Cemal Süreya, *Şapkam Dolu Çiçekle*, YKY, 2018.
Hakan Şarkdemir, *Kahramanın Dönüşü*, Ebabil Yayınları, 2008.
Hayriye Ünal, *Çok Sesli Şiir*, Hece Yayınları, 2011.
Hayriye Ünal, *Tahlil Tahrip İnşa*, Hece Yayınları, 2014.
Mehmet Can Doğan, *Türkiye'de Şiir Dergileri Şairler Mezarlığı* (*1909-2008*), Hayal Yayınları, 2008.
Osman Özbahçe, *Modern Şiirimizin Kökleri*, Ebabil Yayınları, 2008.
Osman Özbahçe, *İkinci Yeninin Doğuşu*, Ebabil Yayınları, 2018.
Utku Özmakas, *Şiirimizde Milenyum Kuşağı*, Pan Yayıncılık, 2008.

ça faydalı olacaktır. Burada dikkat edilmesi gereken temel husus dijital ortamlardaki edebiyat eserlerinin kalitesini takip etmek ve bu ortamların popülist yayınlara teslim olmamasını sağlamaktır. Bu konuda öncelikli görev Kültür Bakanlığına ve büyük yayınevlerine düşüyor. Para kazanma hırsıyla hareket etmek yerine milletin sağlıklı kaynaklardan beslenmesi için tüm yayıncıların ortak standartlar belirlemesi zaruridir. Benzer durum edebiyat dergileri için de geçerlidir. Dijital ortamda yayın yapan dergilerin temel amacı kültürel seviyeyi yükseltmek olmalıdır. Ortama uyan, popülizme teslim olan dergiler nihayetinde yozlaşmanın da parçası olacaktır. Edebiyatın, kitabın ve dergilerin mekansızlaşması kontrolsüz bir alan doğurmamalıdır. Tam aksine öncekinden daha fazla sorumluluk duygusuyla hareket ederek kaliteden taviz verilmemeli, okuyucunun seviyesini yükseltecek yeni hedefler koyulmalıdır. Mekansızlık bir yozlaşmayı değil daha geniş kitlelere ulaşan bir sağaltım imkânına dönüşmelidir. Dijital dönüşümü sağlıklı şekilde lehimize çevirmenin yolu budur. Aksi halde ilerleyen elli yıl içinde yetkin yazarları, şairleri, sanatçıları ve dolayısıyla sağlam dili olmayan prematüre bir toplum haline dönüşürüz.

Kaynakça

Arslan, Cüneyt (2016) "Edebiyatın Dijitalleşmesi", *International Journal of Social Science*, Sayı 44.

Dede, Melih Bayram (2004) "Edebiyatın İnternetteki İzdüşümü", *Hece* 96, Ankara: Hece Yayınları.

Engin, Selçuk (2004) "Edebiyat Nokta Kom", *Hece* 96, Ankara: Hece Yayınları.

Lekesiz, Ömer (2004) "Net'te Bulanık Edebiyat", *Hece* 96, Ankara: Hece Yayınları.

Şengül, Servet (2019) "Dijitalleşen Edebiyat", *A. Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 63.

Tosun, Necip (2004). "Sanal Dergi/Reel Dergi", *Hece* 96, Ankara: Hece Yayınları.

https://emreors.wordpress.com/2012/02/03/internet-ve-edebiyat/

Kaynakça

Çetin, Nihat (1973) *Eski Arap Şiiri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Durmuş, İsmail, "Şiir", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, https://islamansiklopedisi.org.tr/Siir#1 (13.04.2024).

Elmalı, Hüseyin (1997) "Hassân b. Sâbit", *DİA*, C. 16, İstanbul: TDV, s. 399-401.

Erdem, Sargon, Hulusi Kılıç (1988) "Abdullah b. Revâhâ", *DİA*, C. 1, İstanbul: TDV, s. 129-130.

Furat, Ahmet Suphi (1996) *Arap Edebiyatı Tarihi* (*Başlangıçtan XVI. Asra Kadar*), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi.

Hamidullah, Muhammed (1991) *İslam Peygamberi*, İstanbul: İrfan Yayımcılık.

Kandemir, M. Yaşar (2001) "Kâ'b b. Mâlik", *DİA*, C. 24, İstanbul: TDV, s. 4-5.

Karaman, Hayreddin vd (2006-2008) *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir IV*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Öğmüş, Harun (2010) *Kur'an Yorumunda Şiirin Yeri* (*II/VIII. Asır Çerçevesinde*), İstanbul: İsam Yayınları.

Yalar, Mehmet (2009) "İslami Arap Şiiri ve Peygamber", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 18/1*, s. 61-88.

Yavuz, Yusuf Şevki (2000) "İcazü'l-Kur'an", *DİA*, C. 21, İstanbul: TDV, s. 403-407.

Zarifoğlu, Cahit (2007) "Sunuş Yazısı", *Hece Dergisi C. Zarifoğlu Özel Sayısı*, Sayı 126-127-128, Ankara.

Dünyada Yabancı/İkinci Dil Politikaları ve Türkçe Öğretim Süreci

Editörler
Dr. Öğr. Üyesi Bahadır Gülden
Doç. Dr. Kadir Kaplan

nobel

Dünyada Yabancı/İkinci Dil Politikaları ve Türkçe Öğretim Süreci
Editörler: Dr. Öğr. Üyesi Bahadır Gülden, Doç. Dr. Kadir Kaplan

Yayın No.: 5129
Eğitim: 1061
ISBN: 978-625-397-856-3
E-ISBN: 978-625-397-857-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Tuba Rabia Korkmaz
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Gülden, Bahadır., Kaplan, Kadir.
Dünyada Yabancı/İkinci Dil Politikaları ve Türkçe Öğretim Süreci / Bahadır Gülden, Kadir Kaplan
1. Basım, X + 302 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-856-3
E-ISBN: 978-625-397-857-0
1. Türkçe 2. Yabancı/İkinci Dil Öğretimi 3. Dil Politikaları

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **vii**

1. Bölüm
DİL POLİTİKALARI İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR **1**
Gülnur Aydın

2. Bölüm
DİL POLİTİKALARI KAPSAMINDA TÜRKÇENİN ÖĞRETİMİ **35**
Bahadır Gülden - Kadir Kaplan

3. Bölüm
TÜRK DİL POLİTİKASINDA GÜNCEL BİR BOYUT: TÜRKÇENİN YABANCI DİL OLARAK ÖĞRETİMİ **73**
Nezir Temur - H. Özlen Avaroğlu

4. Bölüm
YABANCI/İKİNCİ DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE ÖĞRETİCİ EĞİTİMİ VE GELİŞİMİ **95**
Mustafa Durmuş - Sinem Doğan

5. Bölüm
YABANCI/İKİNCİ DİL ÖĞRETİMİNDE ÖĞRETİCİ EYLEMLİLİĞİ **113**
İsa Koyuncu - Eser Kocaman Gürata

6. Bölüm
YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİ POLİTİKASI BAĞLAMINDA ALMANYA **147**
Ezgi İnal

7. Bölüm
EĞİTİM POLİTİKASI ÇERÇEVESİNDE FRANSA'DA TÜRKÇE ÖĞRETİMİ **165**
Hülya Sönmez

8. Bölüm
TÜRKÇE ÖĞRETİMİ BAĞLAMINDA HOLLANDA'NIN DİL POLİTİKALARI..... 181
Gözde Demirel-Fakiroğlu

9. Bölüm
YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİ BAĞLAMINDA BELÇİKA..... 201
Feyza Altınkamış

10. Bölüm
TÜRKÇE ÖĞRETİM POLİTİKASI BAĞLAMINDA YUNANİSTAN 211
Nuray Kayadibi

11. Bölüm
BALKANLARDA YAŞAYAN TÜRKLER VE TÜRKÇEYE İLİŞKİN DİL POLİTİKALARI 229
Ramazan Eryılmaz

12. Bölüm
POLONYA'DA TÜRKÇE VE TÜRK DİLİ EDEBİYATI ÖĞRETİMİ..... 257
Cem Erdem

13. Bölüm
YUNUS EMRE ENSTİTÜSÜ VE RUSYA'DAKİ TÜRKOLOJİ FAALİYETLERİ 287
Ömer Özkan

1. Bölüm

DİL POLİTİKALARI İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

Gülnur Aydın

Giriş

Bireyler ve/ya gruplar arasında karşılıklı anlayışın geliştirilmesi, etkileşimin sağlanması ve iş birliğinin kurulması, toplum içinde ortaklıklar oluşturacak çeşitli düzenlemeler yapma gereksinimini beraberinde getirmektedir. Bu ortaklığın merkezinde yer alan dil ister özel ister resmî amaçlarla kullanılsın sosyal uyum ve adaletin de öncülüdür. Dili bir değer olarak gören toplumlar, farklı alanlarda (kişisel, mesleki, kamusal ve eğitimsel), etkileşimin biçimi ve bağlamına göre kullanım haklarını/sınırlarını belirleyerek düzeni ve ilişkileri de yönetmektedir. Günümüz dünyasında yönetimin ya da karar vericilerin, dili hem bir kimlik hem de gelecek pespektifinden ele alması kadar toplumun tamamını kapsayıcı adımları atması da oldukça önemlidir. Çünkü ileri demokrasiler, çok dilli ve çok kültürlü bilgi, beceri ve tutumlara yatırım yapan toplum düzenini önemsemekte; buna yönelik politikalar geliştirmektedir.

Birey, dil ile arasındaki bağ ölçüsünde toplumsal kimlik kazanır. Toplumun o kimliğe yaklaşımı, onun da topluma karşı tepkilerini biçimlendirir. Bu çerçeveden bakılırsa sosyolojik bir olgu olarak dilin yönetilmesi, ona özgü kültürün de yönetilmesi anlamına geldiğinden toplumun "zayıf" ya da "güçlü" olarak nitelendirilmesine gerekçe oluşturabilir. İdeolojinin sosyolojik yapı içinde uygulamaya dönüştürülmesi, dilin yönetilmesine bağlıdır. Tollefson (1981), Fishman'ı (1972) referans alarak dil sosyolojisi için iki farklı yaklaşımdan bahsetmektedir: (i) *Betimleyici yaklaşım*, dil kullanımının toplumsal yapısını ve dil kullanımındaki değişiklikleri yönlendiren ilkeleri anlamaya çalışır. Dilsel davranışların toplumsal yapıyı yansıtma durumu ve toplumsal yapının dil davranışını nasıl belirlediği üzerinde durur. (ii) *Değerlendirici yak-*

Dil ölümü, dünya çapında bir sorun olarak değerlendirilmektedir. Birçok dil yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Çünkü küresel bir köye dönüşen dünya, dil ve kültürü de kapsayan bir tek tipleşmeye doğru ilerlemektedir. Bu da gelecek nesillere aktaracak kısıtlı bir dil, kültür, inanç ve değerler sisteminden bahsedilebilmesi anlamına gelmektedir. Crawford'a göre (1995, s. 35) "Ayrıcalıklı topluluklarda dil ölümü gerçekleşmez." Buna göre küresel bir güce sahip olan ülkelerin dillerini/kimliklerini kaybetme olasılığı oldukça düşük görünmektedir.

Son yıllarda pek çok bilim insanı, tehlike altındaki dilleri tespit edip bunları kayıt altına almakta; dil ölümünü önlemek için yeni nesillere aktarımını teşvik ederek dilleri canlandırmaya çalışmaktadır. Bu çalışmalar, ilgili dillerin kullanımına yönelik farkındalığı artırmayı ve nesiller arası aktarımın desteklenmesini amaçlamaktadır (Hildebrandt, 2018).

Kaynakça

Adesope, O. O., Lavin, T., Thompson, T. & Ungerleider, C. (2010). A systematic review and meta-analysis of the cognitive correlates of bilingualism. *Review of Educational Research, 80*(2), 207-245. https://doi.org/10.3102/0034654310368803.

Akbulut, O. (2012). Resmî dil ve anayasalarda düzenlenişi, *Ankara Barosu Dergisi, 70*(3), 153-182.

Aksan, D. (2004). Kültür ve bilim dili olarak Türkçe. D. Aksan (Ed.), *Dilbilim ve Türkçe yazıları* içinde (ss. 397-403), Multilingual.

Alkayış, A. (2018). Dil felsefesi bağlamında Wittgenstein'in Tractatus Logico-Philosophicus ile felsefi soruşturmalar döneminin karşılaştırılması. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 35-47.

Angelis, G. D. (2019). The bilingual advantage and the language background bias. *Theory and Practice of Second Language Acquisition, 5*(2), 11-23. https://doi.org/10.31261/tapsla.7554.

Aral, E. (2018). Ortak dil olarak tinlemler (emojiler). *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (TÜRKLAD)*, *2*(1), 434-451. https://doi.org/10.30563/turklad.415981.

Avrupa Konseyi (2020). *Diller için Avrupa ortak başvuru metni (Tamamlayıcı Cilt)*. Council of Europe Publishing. Online: https://rm.coe.int/diller-icin-avrupa-ortak-basvuru-metni-ogrenme-ogretme-degerlendirme-t/1680a52d54 18.09.2023.

Aydın, G. (2020). Kültür öğretiminin temel kavramları. G. Aydın (Ed.), *Yabancı/ikinci dil öğretiminde kültür ve kültürel etkileşim* içinde (ss. 1-50). Pegem Akademi.

Baker, C. (2011). *Foundations of bilingual education and bilingualism* (5th ed.). Multilingual Matters.

Barrett, M. (2013). Interculturalism and multiculturalism: Concepts and controversies. In M. Barrett (Ed.), *Interculturalism and multiculturalism: Similarities and differences* (pp.15-41), Council of Europe Publishing.

Beck, D. & Lam, Y. (2008). Language loss and linguistic suicide: A case study from the Sierra Norte de Puebla, Mexico. *Toronto Working Papers in Linguistics*, (27), 5-16. https://doi.org/10.7939/R3J679027

Benet-Martínez, V., Leu, J., Lee, F. & Morris M.W. (2002). Negotiating biculturalism: Cultural frame switching in biculturals with oppositional versus compatible cultural identities. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, *33*(5), 492-516. https://doi.org/10.1177/0022022102033005005.

Berry, J. W. & Ward, C. (2016). Multiculturalism. In D. L. Sam & J. W. Berry (Eds.), *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology* (pp. 441-463), Cambridge University Press.

Berry, J. W. (1994). Acculturation and psychological adaptation: An overview. In A. M. Bouvy, F.J.R. van de Vijver, P. Boski, P. Schmitz, (Eds.) *Journeys into cross-cultural psychology* (pp. 129-141). Swets & Zeitlinger.

Bialystok, E., Craik, F. I. M. & Luk, G. (2012). Bilingualism: Consequences for mind and brain. *Trends in Cognitive Sciences, 16*(4), 240-250. https://doi.org/10.1016/j.tics.2012.03.001.

Bialystok, E., Craik, F. I. M., Klein, R. M. & Viswanathan, M. (2004). Bilingualism, aging, and cognitive control: Evidence from the simon task. *Psychology and Aging, 19*(2), 290-303. https://doi.org/10.1037/0882-7974.19.2.290.

Bloomfield, L. (1973). *Language* (12. Ed.). Compton Printing Ltd. Online: https://philarchive.org/archive/BLOLAO 19.09.2023.

Blommaert, J. (2014). Infrastructures of superdiversity: Conviviality and language in an Antwerp neighborhood. *European Journal of Cultural Studies, 17*(4), 431–451. https://doi.org/10.1177/1367549413510421.

Boumeester, M., Michel, M.C. & Fyndanis, V. (2019). Sequential multilingualism and cognitive abilities: preliminary data on the contribution of language proficiency and use in different modalities*. Behavioral Sciences, 9*(9)*,* 92-117*.* https://doi.org/10.3390/bs9090092.

Brown, K. (2022). Linguistic ecology and multilingual education. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri. Estonian Journal of Education*, *10*(2), 29–47. https://doi.org/10.12697/eha.2022.10.2.02b.

Brunstad, E. (2003). Standard language and linguistic purism. *Sociolinguistica*, *17*(1), 52–70. https://doi.org/10.1515/9783110245226.52.

Busch, B. (2010). School language profiles: valorizing linguistic resources in heteroglossic situations in South Africa. *Language and Education, 24*(4), 283-294. https://doi.org/10.1080/09500781003678712.

Canatan, K. (2009). Avrupa toplumlarında çokkültürcülük: Sosyolojik bir yaklaşım. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *2*(6), 80-97.

Cavanaugh, J.R. (2020). Language ideology revisited. *International Journal of the Sociology of Language,* 263, 51-57. https://doi.org/10.1515/ijsl-2020-2082

Cele, N. (2021). Understanding language policy as a tool for access and social inclusion in South African higher education: A critical policy analysis perspective. *South African Journal of Higher Education*, *35*(6), 25-46. https://doi.org/10.20853/35-6-3730.

Cenoz, J. (2013). The influence of bilingualism on third language acquisition: Focus on multilingualism. *Language Teaching, 46*(1), 71–86. https://doi.org/10.1017/S0261444811000218.

Cenoz, J. & Gorter, D. (2017). Minority languages and sustainable translanguaging: threat or opportunity?. *Journal of Multilingual and Multicultural Development, 38*(10), 901-912. https://doi.org/10.1080/01434632.2017.1284855.

Cervantes-Soon, C. G., Dorner, L. M., Palmer, D. K., Heiman, D., Schwerdtfeger, R. & Choi, J. (2017). Combating inequalities in two-way language immersion programs: toward critical consciousness in bilingual education spaces. *Review of Research in Education, 41*(1), 403-427. https://doi.org/10.3102/0091732x17690120.

Cooper, R.L. (1996). *Language planning and social change* (2nd ed.). Cambridge University Press.

Corson, D. (1990). *Language policy across the curriculum*. Multilingual.

Corson, D. (1999). *Language policy in schools: A resource for teachers and administrators.* Lawrence Erlbaum Associates.

Crawford, J. (1995). Endangered native American languages: What is to be done and why? *The Bilingual Research Journal, 19*(1), 17-38. https://doi.org/10.21832/9781853596766-005.

Crystal, D. (1997). *English as a global language* (2nd ed.). Cambridge University Press.

Cummins, J. (2000). *Language, power and pedagogy: Bilingual children in the crossfire.* Multilingual Matters.

Demir, N. (2020). Kültür öğretimi ve amaçları. G. Aydın (Ed.), *Yabancı/ikinci dil öğretiminde kültür ve kültürel etkileşim* içinde (ss. 51-88). Pegem Akademi.

Dewi, N. R. S. (2022). Linguistic study: Exploring its philosophical underpinnings. *Study of Applied Linguistics and English Education, 3*(2), 244-253. https://doi.org/10.35961/salee.v3i2.519.

Diebold, A. R. (1961). Incipient bilingualism, *Linguistic Society of America, 37*(1), 97-112. https://doi.org/10.2307/411253.

Dyers, C. (1998). Xhosa students' attitudes towards Black South African languages at the University of Western Cape. *South African Journal of AfricanLanguages, 19*(2), 73-82. https://dx.doi.org/10.1080/02572117.1999.10587384.

Fishman, J. A. (1973). Language modernization and planning in comparison with other types of national modernization and planning. *Language in Society, 2*(1), 23–43.

Fishman, J. A. (1974). Language planning and language planning research: The state of the art. In J. Fishman (Ed.) *Advances in language planning* (pp. 79–102). Mouton.

Fishman, J. A. (1979). Bilingual education, language planning and English. *English World-Wide, 1*(1), 11–24. https://doi.org/10.1075/eww.1.1.04fis.

García, O. (2009). *Bilingual education in the 21st century: A global perspective*. Wiley-Blackwell.

Gass, S. (1979) Language transfer and universal grammatical relations. *Language Learning, 29*(2), 327-344. https://doi.org/10.1111/j.1467-1770.1979.tb01073.x

Grin, F. (2003) Language planning and economics, *Current Issues in Language Planning, 4*(1), 1-66. http://dx.doi.org/10.1080/14664200308668048.

Grosjean, F. (2008). *Studying bilinguals.* Oxford University Press.

Haarman, H. (1990). Language planning in the light of a general theory of language: A methodological framework. *International Journal of the Sociology of Language,* 86, 103-126. https://doi.org/10.1515/ijsl.1990.86.103.

Hamers, J. F. & Blanc, M. H. A. (2004). *Bilinguality and bilingualism* (2nd Edition). Cambridge University Press.

Haugen, E. (1959). Planning for a standard language in modern Norway. *Anthropological Linguistics, 1*(3), 8–21.

Haugen, E. (1983). The implementation of corpus planning: Theory and practice. In Cobarrubias, J. Fishman, J. A. (eEds.). *Progress in language planning* (pp. 269-289). Mouton.

Haugen, E. (1987). Blessings of babel: *Bilingualism and Language Planning. Problems and Pleasures*. De Gruyter Mouton. https://doi.org/10.1515/9783110862966.

Haugen, E. (2001). The ecology of language. In A. Fill, P. Mühlhäusler (Eds.) *The ecolinguistics reader: Language, ecology and environment* (pp. 57-66). Continuum.

Hildebrandt, K. A. (2018). Teaching about endangered languages in the undergraduate curriculum. *Language and Linguistics Compass, 12*(7), 1-14. https://doi.org/10.1111/lnc3.12283.

Hong, Y., Ip, G., Chiu, C., Morris, W. M. & Menon, T. (2001). Cultural identity and dynamic construction of theself: Collective duties and individual rights in Chinese and American cultures. *Social Cognition, 19*(3), 251-268. https://dx.doi.org/10.1521/soco.19.3.251.21473.

Hong, Y., Morris, W. M., Chiu, C. & Benet-Martínez, V. (2000). Multicultural minds: A dynamic constructivist approach to culture and cognition. *American Psychologist, 55*(7), 709-720. https://dx.doi.org/10.1037/0003-066X.55.7.709.

Hornberger, N.H. (2010). Language shift and language revitalization. In R.B. Kaplan (Ed.), *The Oxford handbook of applied linguistics*, (pp.412-420) Oxford Handbooks https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780195384253.013.0028.

Horner, B. & Tetreault, L. (2017). *Crossing divides: Exploring translingual writing pedagogies and programs*. Utah State University Press.

Kamacı-Gencer, D. (2022). İkidillilik ve çokdillilik kavramlarına toplum dilbilimsel bir yaklaşım. E. Hirik, N. Çelik ve S. Hirik (Ed.) *Türk diline artzamanlı ve eşzamanlı bakışlar* içinde (s.114-125). Paradigma Akademi.

Kandler, A., Unger, R. & Steele, J. (2010). Language shift, bilingualism and the future of Britain's Celtic languages. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences, 365,* 3855–3864. https://doi.org/10.1098/rstb.2010.0051.

Kaplan, R. B. & Baldauf, R. B. (1997). *Language planning from practise to theory.* Multilingual Matters.

Kaplan, R. B. & Baldauf, R. B. (2003). *Language and language-in-education planning in the Pasific Basin.* Springer. http://dx.doi.org/10.1007/978-94-017-0145-7_1.

Kennedy, C. (1982). Language planning. *Language Teaching, 15*(4), 264-284.

King, K. A., Fogle, L. & Logan-Terry, A. (2008). Family language policy. *Language and Linguistics Compass, 2*(5), 907–22. https://doi.org/10.1111/j.1749-818X.2008.00076.x.

King, K. A. (2000). Language ideologies and heritage language education. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism, 3*(3), 167–184. https://doi.org/10.1080/13670050008667705.

Kloss, H. (1969). *Research Possibilities on Group Bilingualism: A Report.* Quebec: International Center for Research on Bilingualism (10.09.2023 tarihinde https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED037728.pdf adresinden erişilmiştir).

Kloss, H. (1971). Language rights of immigrant groups. *International Migration Review, 5*(2), 250-268.

Kloss, H. (1977). Ten types of language planning. In B.P. Sibayan, A.B. Gonzalez (Eds.) *Language planning and the building of a national language* (pp. 52–59). Linguist. Soc. Philipp.

Koçak, M. (2010). *Çokkültürlülük açısından dil hakları*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kosonen, K. & Benson, C. (2013). Inclusive teaching and learning through the use ofnon-dominant languages and cultures. In C. Benson & K. Kosonen (Eds), *Language issues in comparative education: inclusive teaching and learning in non-dominant languages and cultures*, (pp. 1-16). Sense Pub.

Kroll, J.F., Dussias, P.E., Bice, K. & Perrotti, L. (2015). Bilingualism, mind, and brain. *Annual Review of Linguistics, 1*(1), 377–394. https://doi.org/10.1146/annurev-linguist-030514-124937.

Kymlicka, W. & Patten, A. (2003) Language rights and politicak theory, *Annual Review of Applied Linguistics. 23*, 3-21. https://doi.org/10.1017/S0267190503000163.

Laitin, D.D. & Ramachandran, R. (2016). Language policy and human development. *American Political Science Review, 110*(03), 457–480. https://doi.org/10.1017/s0003055416000265.

Landry, R. & Bourhis, R.Y. (1997). Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality an empirical study. *Journal of Language and Social Psychology. 16*(1), 23–49. https://doi.org/10.1177/0261927X970161002.

Mazak, C.M. & Herbas-Donoso, C. (2014). Translanguaging practices at a bilingual university: A case study of a science classroom. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism, 18*(6), 698-714. https://doi.org/10.1080/13670050.2014.939138.

McCardle, P. (2015). Bilingualism: Research and policy. In E. L. Grigorenko (Ed.),The globalcontext for new directions for child and adolescent development. *New Directions for Child and Adolescent Development,* (147), *41–48.* https://doi.org/10.1002/cad.20088.

Mo, R. (2022). Sustain our world & maintain our words: Corelation between ecological environment and diversity of Chinese dialects. *Research Square,* (preprint). https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-2040995/v1.

Mouw, T. & Xie, Y. (1999). Bilingualism and the academic achievement of first- and second-generation asian americans: accommodation with or without assimilation?. *American Sociological Review, 64*(2), 232. https://doi.org/10.2307/2657529.

O'Rourke, B. & Pujolar, J. (2013). From native speakers to "new speakers"– problematizing nativeness in language revitalization contexts. *Histoire Épistémologie Langage, 35*(2) 47- 67.

Orhan, S. (2017). Dil politikaları ve dil hakları üzerine teorik çerçeve. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *8*(2), 331-362. https://doi.org/10.21492/inuhfd.351711.

Oruç, Ş. (2016). Ana dili, ikinci dil, iki dillilik, yabancı dil. *The Journal of Academic Social Science Studies,* (45), 279-290. http://dx.doi.org/10.9761/JASSS3411.

Özcan-Gönülal, Y. (2021). Popüler bir tartışma alanı olarak Türk dil reformu. A. Karahan (Ed.), *Türk dünyası dil, kültür ve edebiyat incelemeleri* içinde (s. 235-250). Akademik Bilim.

Pesch, A. M. (2021). Semiotic landscapes as constructions of multilingualism –A case study of two kindergartens. *European Early Childhood Education Research Journal, 29*(3), 363–380. https://doi.org/10.1080/1350293x.2021.1928725.

Phillipson, R. & Skutnabb-Kangas, T. (1996). English only worldwide or language ecology? *TESOL Quarterly, 30*(3), 429-452. https://doi.org/10.2307/3587692.

Richards, J.C. & Schmidt, R. (2002). *Longman dictionary of language teaching & applied linguistics.* Longman.

Roche, G. (2017). Introduction: the transformation of Tibet's language ecology in the twenty-first century. *International Journal of the Sociology of Language,* (245), 1–35. https://doi.org/10.1515/ijsl-2017-0001.

Ryder, A., Alden, L. & Paulhus, D. (2000). Is acculturation unidimensional or bidimensional? A head-to-headcomparison in the prediction of personality, self-identity, and adjustment. *Journal of Personality and Social Psychology, 79*(1), 49-65. https://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.79.1.49.

Salta, K. & Tzougraki, C. (2004). Attitudes towards chemistry among 11th grade students in high schools in Greece. *Science Education 88*(4) 553-547. https://dx.doi.org/10.1002/sce.10134.

Saputra, E. & Saputra, A. (2020). A new language policy for Indonesia. *Linguists: Journal of Linguistics and Language Teaching, 6*(1), 18-35. http://dx.doi.org/10.29300/ling.v6i1.2969.

Sasse, H. J. (1992). Theory of language death. In M. Brenzinger (Ed.), *Language Death: Factual and theoretical explorations with special reference to East Africa*, (pp. 7 – 30). Mouton de Gruyter.

Shohamy, E. (2006). *Language policy: Hidden agendas and new approaches.* Routledge.

Shohamy, E. (2009). Language teachers as partners in crafting educational language policies? *İkala Revista de Lenguaje y Cultura, 14*(22), 45-67. https://dx.doi.org/10.17533/udea.ikala.2633.

Skutnabb-Kangas, T. (2000). *Linguistic genocide in education –or worldwide diversity and human rights?* Lawrence Erlbaum.

Spolsky, B. (2004). *Language policy.* Cambridge University Press.

Stemper, K. D. & King, K. A. (2017). Language planning and policy. In M. Aronoff and J. Rees-Miller (Eds.) *The handbook of linguistics* (2nd ed.) (pp. 655-673). John Wiley & Sons.

Süverdem, F. B. ve Ertek, B. (2020). İki dillilik ve iki kültürlülük: Göç, kimlik ve aidiyet. *The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences, 6*(2), 183-207. https://doi.org/10.34137/jilses.826142

Thomas, G. (1991). *Linguistic purism.* Longman.

Tollefson, J. W. (1981). Alternative paradigms in the sociology of language. *Word, 32*(1), 1-13. http://dx.doi.org/10.1080/00437956.1981.11435699.

Türk Dil Kurumu [TDK]. (2023) Türkçe sözlük. Online: https://sozluk.gov.tr/, 20.09.2023.

UNESCO (2003). *World wide fund for nature and terralingua. Sharing a world of difference: The earth's linguistic, cultural and biological diversity.* UNESCO.

Vardar, B. (2002). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. Multilingual.

Ward, R. (2019). "National" and "official" languages across the independent Asia-Pacific. *PORTAL Journal of Multidisciplinary International Studies, 16*(1-2), 82–100. https://doi.org/10.5130/pjmis.v16i1-2.6510.

Webb, V.N. (1996). English and language planning in South Africa: The flip side. In V. De Klerk (ed.), *Focus on South Africa* (pp. 175-190), John Benjamins.

Wei, L. (2011). Moment analysis and translanguaging space: Discursive construction of identities by multilingual Chinese youth in Britain*. Journal of Pragmatics, 43*(5), 1222–1235. https://doi.org/10.1016/j.pragma.2010.07.035.

Wei, L. (2022). Foreword: Translanguaging LPP. *Asian-Pasific Journal of Second and Foreign Language Education.* 7(43), 1-4. https://doi.org/10.1186/s40862-022-00166-1

Weinstein, B. (1980) Language planning in francophone Africa. *Language Problems and Language Planning, 4*(1), 55-77. https://doi.org/10.1075/lplp.4.1.04wei.

Williams, C. (1994). *Arfarniad o ddulliau dysgu ac addysgu yng nghyd-destun addysg uwchradd ddwyieithog* [An *evaluation* of *teaching* and *learning methods in the context* of *bilingual secondary education*] (Unpublished Doctoral Thesis). University of Wales, Bangor. Online: https://research.bangor.ac.uk/portal/files/20574535/null 17.09.2023.

Wortham, S. (2001). Language ideology and educational research. *Linguistics and education, 12*(2), 175-194. https://doi.org/10.1016/s0898-5898(01)00055-9

Zhang, C., Zhao, R. & Huang, Y. (2023). The framework and features of language policies in global constitutional texts. *Frontiers in Psychology*, 13. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.1064034.

Zhou, X., Li, C. & Gao, X. (2021). Towards a sustainable classroom ecology: Translanguaging in english as a medium of instruction (emi) in a finance course at an international school in shanghai. *Sustainability, 13*(19), 10719. https://doi.org/10.3390/su131910719 .

2. Bölüm

DİL POLİTİKALARI KAPSAMINDA TÜRKÇENİN ÖĞRETİMİ

Bahadır Gülden - Kadir Kaplan

Giriş

Dil, bireylerin duygularını ve fikirlerini dile getirmek; sağlıklı bir biçimde iletişim kurmak için kullandığı en önemli araçlardan biridir. Bu aracın sahip olduğu pek çok işlevi bulunmaktadır. İngiliz dil bilimcilerinden Halliday (1973), dilin üç temel işlevi olduğunu belirterek bu işlevlerin düşünsellik, bireyler arası ilişki ve toplumsallık olduğunu ortaya koyar. Merkezîleşmiş devletler; eğitim alanındaki ihtiyaçlarını ortadan kaldırmak, halka ulaşmak, halkın yönetime bağlanmasını sağlamak için dili kullanmaktadır. Dil, bir zihniyetin vücut bulmuş hâlidir, zihniyetin taşıyıcısıdır. Toplum hayatındaki rolü ve etkisi sebebiyle dil, politik olarak her daim denetim altına alınmak istenmiştir. Bu durum, dil politikası aracılığıyla bir dil planlamasına gidilmesini gerektirmektedir. Dil politikaları yönünden farklı zihniyet ve paradigmaları insanlık tarihi boyunca gözlemlemek; baskın medeniyetin dil üzerindeki etkisini görmek mümkündür (Bülbül, 2021). Dil politikası ile ölçüt dili belirleme, sözlük hazırlama, yazım kurallarını belirleme, gelişme ve değişimle ortaya çıkan yeni sözcükleri denetleme, dil becerilerini geliştirme faaliyetleri belirlenmektedir. Dil politikaları, dil haklarının hem içeriğini hem de uygulama biçimini şekillendirmektedir. Diğer yandan dil politikası ile çağdaş ulus devletlerinde ortak dil ve ulusal kimlik inşasında dilin kimliğe ve iletişime dayalı işlevi kullanılmıştır. İzlenen dil politikaları, zaman zaman farklılık gösterse de sıklıkla bir dili toplumsal yaşamın her alanında hâkim kılmayı hedeflemektedir (Orhan, 2017). Hâkim dil kullanımı ile farklı kültürel tabakalara ayrılan insanlar birleştirilmek ve ulusal bir kimlik oluşturulmak istenmiştir. Tüm bu özelliklerin farkın-

man Atatürk'ün izlediği dil politikasına dönülürken zaman zaman da yine siyasi oluşumun etkisi ile bu çizgiden uzaklaşıldığı görülmektedir.

1980'lere kadar süren devam eden bu geçiş ve değişim, küreselleşme ve bilgi teknolojilerindeki gelişmelerle son bulmuştur. Çeşitli sebeplerle Türkçe öğrenmek isteyen bireylere Türk dilinin öğretilmesinde üniversiteler, Millî Eğitim Bakanlığı, Türkçe öğretim merkezleri, dernekler sorumluluk almış ve dil politikasına hizmet etmiştir. AB politikalarına uygun olarak son dönemde etnik kökene bağlı Türkçe dışındaki dillerin öğrenimi ve öğretimi desteklenmektedir.

Türkçenin hem ulusal hem de uluslararası ölçekte hak ettiği yere kavuşarak kalıcı olması, bilim dili olarak yaygınlığının artması, uluslararası boyuttaki etkileşimlerden zarar görmeden çıkabilmesi için düzenli, sistematik bir dil politikası gerekmektedir. Küresel dünyanın etkisi ile yabancı dillere ait kelime ve kavramlar, Türkçe için tehdit oluşturabilmektedir. Türkçe, resmî dil anlamında anayasal olarak teminat altına alınmış olmasına rağmen bazı düzenlemelerle uygulanacak dil politikasının sınırlarının çizilmesine ihtiyaç duymaktadır. Bu konuda hem kamu kurumları hem de medya organları ile gönüllü kuruluşlar sorumluluklarını yerine getirmelidir. Ticaretten hukuka her alanda Türkçenin kullanımı sağlanmalı, teknolojik ve bilimsel gelişmelere paralel olarak dile girecek kavramlara Türkçe karşılık bulunarak Türkçenin bilim dili olması desteklenmelidir. Gösterilen hassasiyetin benzeri eğitim öğretim faaliyetlerinde, ana dilin kullanımında da gösterilmesi istenmelidir.

Ulusal çıkarlara sahip çıkmanın gittikçe zorlaştığı bu dönemde uygar bir ulus dili yolunda hızla ilerleyen Türkçenin bilim ve dünya dili olması için geçerli, etkin bir dil politikası ve bu politikanın devamlılığı esastır.

Kaynakça

Acar, İ. (2013). *Devlet dili Türkçe.* Liva Yayınları.

Akalın, Ş. H. (2010). Atatürk'ün el yazısıyla dil çalışmaları. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*(707), 387.

Akarsu, B. (1998). *Dil kültür bağlantısı.* İnkılap Yayıncılık.

Akbayrak, H. (2009). *Türkiyat enstitüsü milletin tarihinden ulusun tarihine.* Kitabevi Yayınları.

Akın, F. (2006). *Türkiye'de azınlık politikaları & 6–7 eylül olayları.* Kum Saati Yayınları.

Akyüz, K. (1975). *Encümen-i daniş.* Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.

Altan, M. Z. (2003). Atatürk; dil, Türk dili ve yabancı dil. *Language Journal*, (122), 52-60.

Aydoğan, E. (2007). *İttihat ve Terakki'nin doğu politikası.* Ötüken Neşriyat.

Bingöl, Y. (2004). Kimlik tartışmaları ışığında Türk dil politikası. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*(59), 29-58.

Bülbül, K. (2021). Bir beka meselesi olarak dil ya da Türkçenin küresel huzur açısından imkânı. *ULİSA, 12*(12), 7-10.

Çakmak, V. (1985). *Tanzimat'tan cumhuriyete Türkiye ansiklopedisi.* İletişim Yayıncılık.

Çiçekler, A. N., & Aydın, T. (2019). Kavramsal metafor kuramı ve belagat: karşılaştırmalı bir inceleme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*(16), 14-26.

Çoban, S. (2005). *Küreselleşme ulus-devlet azınlıklar ve dil.* Su Yayınları.

Çotuksöken, Y. (2007). Atatürk'ün dil devrimi ve sonrası. N. Göngör içinde, *Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze dil, kültür, eğitim* (s. 23-40). Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi.

Değerli, E. S. (2009). Amerikan basınında Türk harf ve dil devrimi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(23), 1-5.

Demir, Ş. (2011). Tanzimat döneminde bir devlet politikası olarak osmanlıcılık. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*(29), 331-348.

Demirci, H. (2008). Osmanlı modernleşmesinde dil politikaları ve mebusan meclisi. *Muhafazakar Düşünce* (16-17), 187-212.

Demirel, Ö. (2003). Avrupa birliği ile bütünleşme bağlamında Türkiye'de yabancı dil öğretimi. B. Yediyıldız içinde, *Dil, kültür ve çağdaşlaşma* (s. 239-248). Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Demirel, Ö. (2005). Avrupa konseyi dil projesi ve Türkiye uygulaması. *Millî Eğitim Dergisi*(167).

Deniz, M. (2001). *Milli eğitim şuralarının tarihçesi ve eğitim politikalarına etkileri* (Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

Durmuş, M. (2013). *Yabancılara Türkçe öğretimi.* Grafiker Yayınları.

Elmacı, Z. (2016). *Türkiye cumhuriyetinin dil politikası* (Yayınlanmamış Doktora tezi). İnönü Üniversitesi.

Eraydın, Ö. (2008). AB ile ilişkiler çerçevesinde Türkiye'de dil politikaları. C. Schroeder, & A. Menz içinde, *Türkiye'de dil tartışmaları.* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Ercilasun, A. B. (1981). Atatürk ve dil. *Türk Kültürü* (223-224), 1-22.

Ercilasun, A. B. (2004). Tarihi akışı içinde ve cumhuriyet döneminde Türk dili. *BAL-TAM Türklük Bilgisi, 1*(1), 11-23.

Göçer, A. (2013). Türkiye'de yabancılara Türkçe öğretimi. M. Durmuş, & A. Okur içinde, *Yabancılara Türkçe öğretimi* (s. 171-179). Grafiker Yayınları.

Gönülal, Y. Ö. (2010). Cumhuriyet dönemi dil tartışmalarının sosyolengüistik açıdan değerlendirilmesi. İ. Yazar (Dü.), *III. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı* içinde (s. 403-412). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.

Güneyli, A., & Demirel, Ö. (2006). Dil öğretiminde yeni bir anlayış: Avrupa dil gelişim dosyası uygulaması. *Cypriot Journal of Educational Sciences, 2*(2), 110-118.

Güzel, A. (2009). Türkçenin dünya dili oluşunda Türk devlet adamları. *III. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı* (s. 47-52). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.

Halliday, M. (1973). *Explorations in the functions of language.* Edward Arnold.

İmer, K. (1998). *Türkiye'de dil planlaması.* Kültür Bakanlığı Yayınları.

İnuğur, M. N. (1993). *Basın ve yayın tarihi.* Der Yayınları.

Karahan, A. (2021). Tarihten bugüne Türk dilinde sosyo-politik değişimler ve günümüzde Türkçenin durumu. *ULİSA 12*(12), 14-20.

Karakaş, E. (2005). Büyük devlet olmak. T. Ateş, E. Karakaş, & İ. Ortaylı içinde, *Barış köprüleri dünyaya açılan Türk okulları* (s. 75-77). Da Yayıncılık.

Karal, E. Z. (2017). *Osmanlı tarihinde Türk dili sorunu tarih açısından bir açıklama.* Başkent Üniversitesi.

Karavelioğlu, M. A. (2011). Türkiyat araştirmalari enstitüsü ve Türkiyat mecmuasi. *Türkiyat Mecmuası, 21*(1), 3-35.

Keyder, Ç. (2004). İmparatorlukta hukuk ve meşruiyet. *Toplum ve Bilim*(100), 65-83.

Korkmaz, Z. (2006). Atatürk ve dilimiz. D. Atılgan içinde, *Atatürk ve Türk Dili ve edebiyatı, Türk eğitimi ve Türk kültürü konusunda seçme yazılar.* Ankara Üniversitesi Yayınları.

Levend, A. S. (1960). *Türk dilinde gelisme ve sadelesme evreleri.* TDK Yayınları.

Nalbant, A. (2012). *Üniter devlet (bölgeselleşmeden küreselleşmeye).* XII Levha.

Orhan, S. (2012). *Dil politikaları, dil hakları ve Türkiye'de uygulamaları* (Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi. Ankara.

Orhan, S. (2017). Dil politikaları ve dil hakları üzerine teorik çerçeve. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 8*(2), 331-362.

Önen, Y. (1960). Alman dil devriminin ana ilkeleri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 18*(1-2), 139-155.

Özdem, R. H. (1999). *Tanzimat'tan beri yazı dilimiz; fikri nesir dilimizin gelişmesi, Tanzimat-II.* MEB Yayınları.

Özdemir, E. (1969). *Dil devrimimiz.* TDK Yayınları.

Özgü, M. (1964). *Atatürk'ün dil anlayışı.* Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Özyetgin, M. (2006). Atatürk ve güneş dil teorisi. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*(655), 105-114.

Özyurt, C. (2004). Osmanlı'da resmi ulusçuluk ve dil politikası. *Selçuk İletişim, 3*(3), 155-165.

Parlatır, İ. (2006). Yeni Türk Harflerinin Kabülü ve Uygulamada Türk Basının Rolü. D. Atılgan içinde, *Atatürk ve Türk Dili ve edebiyatı Türk eğitimi ve Türk kültürü konusunda seçme yazılar* (s. 130-134). Ankara Üniversitesi Yayınları.

Resmî Gazete. (2011). Ankara Üniversitesi Türkçe Ve Yabancı Dil Uygulama Ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği.

Sadoğlu, H. (2010). *Türkiye'de ulusçuluk ve dil politikalari.* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Sağol, G. (1997). Kur'an'ın Türkçe tercüme ve tefsirleri üzerinde yapılan çalışmalar. *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 379-396.

Schroeder, C. (2008). Hangi Türkçe. C. Schroeder, & A. Menz içinde, *Türkiye'de dil tartışmaları.* İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Şavkay, T. (2002). *Dil devrimi.* Gelenek Yayıncılık.

Şen, S., & Altun, S. A. (2022). Dönemin ruhunun Türk milli eğitim şûralarına (1939-2014) etkileri: Hermenötik bir analiz. *Muş Alparslan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2(1), 23-45, 2*(1), 23-45.

Şentürk, A. (2012). Harf inkılâbının yapılışı ve uygulanışında basının rolü. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(26), 27-44.

Tas, A. R. (2013). *Türkolojiye giriş.* Nobel Yayıncılık.

TBMM. (1982). *Meclis-i Mebusan zabıt ceridesi dönem I.* TBMM Basımevi.

TBMM. (2008). *Türkçedeki bozulma ve yabancılaşmanın araştırılması.* Ankara: Türkçenin Korunması ve Geliştirilmesi İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu.

TBMM. (2022). *Cumhuriyet dönemi partiler, seçimler, beyannameler (1923-1980).* TBMM Basımevi.

TDK. (1981). *Doğumunun 100. yılında Atatürk'e armağan Atatürk'ün yolunda Türk dil devrimi topluçalışım 17-18 ocak 1981 bildiriler toplu görüşmeler.* Türk Dil Kurumu Yayınları.

Tekin, T. (2005). *Makaleler III çağdaş Türk dilleri.* Grafiker Yayıncılık.

Temizyürek, F. (1994). Atatürk döneminde Türkçenin öğretimi ile ilgili olarak geliştirilen devlet politikaları (Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi. Ankara.

Tongul, N. (2004). Türk harf ikılâbı. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 33-34.

Topuz, E. (2013). Atatürk'ün dil politikası(Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi. İzmir.

Turan, Ş. (1998). *Atatürk ve ulusal dil.* Cumhuriyet Kitapları.

Turan, Ş., & Özel, S. (2016). *Türkçenin dil devriminin öyküsü.* Dil Derneği Yayınları .

Uluskan, S. B. (2010). *Atatürk'ün sosyal ve kültürel politikaları.* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi.

Vahapoğlu, H. (2005). *Osmanlıdan Günümüze azınlık ve yabancı okullar.* Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Yetim, F. (2008). II. meşrutiyet döneminde Türkçülüğe geçişte kapsayıcı formül: Millet-i hâkime düşüncesi ve etkileri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(18), 71-84.

3. Bölüm

TÜRK DİL POLİTİKASINDA GÜNCEL BİR BOYUT: TÜRKÇENİN YABANCI DİL OLARAK ÖĞRETİMİ[1]

Nezir Temur - H. Özlen Avaroğlu

Giriş

Dil, doğası gereği bulunduğu ortam ve şartlar içerisinde varlığını sürdürerek gelişim gösteren sosyolojik bir olgu olmakla birlikte toplumların kimliklerinin belirlenmesinde önemli bir rol üstlenir. Kültürel diplomasi ve kamu diplomasisinde üstlendiği önemli rol ise bu sosyolojik olgunun kendine özgü ekosistem örüntüsünde bileşenlerini oluşturan bütün unsurlarının ayrı ayrı ancak bütünleşik bir amaca hizmet edecek şekilde örgütlenmesini gerekli kılmaktadır. Sosyolojik bağıntıda doğru, isabetli ve sağlıklı bir dil ekosisteminin inşası ise ancak kurumsal yapıların kolektif bir bilinç hassasiyetinde gösterecekleri tutumlar ve politikalar ile gerçekleşecektir. Dil politikalarına ilişkin doğrudan veya dolaylı faaliyet gösteren kurum ve kuruluşların sınırlı sorumlulukları veya sorumluluk sınırlarının muğlaklığı, bazı tahakküm alanlarını güçlendirirken sürdürülebilirlikle tahkim kabiliyetini zayıflatmaktadır. Bu durum ise dil planlaması veya dil politikalarına uygun bir dil ekosistemi inşasını hâlihazırda mümkün kılamamaktadır. Dil politikaları veya planlamalarını güçlü kılacak diğer bir unsur ise güncel gelişmelere anında uyum sağlayacak hareket kabiliyetidir. Zira sosyopolitik hareketlilikler, teknolojik gelişmeler günümüzde dil politikalarının parametreleri üzerinde etkili olan temel etkenlerdir.

Günümüzde yürütülen dil politikaları, on dokuzuncu yüzyılda romantik milliyetçilik akımıyla öne çıkmış ve milletlerin kendilerini ön plana çıkararak

[1] Bu bölüm, 2021 yılında yayımlanan *TRT Akademi Dergisi*'nin "Yunus Emre ve Türkçe" adlı özel sayısındaki "Dil Politikaları Çerçevesinde Türkçenin Yabancı/İkinci Dil Olarak Öğretiminin Dünü, Bugünü ve Yarını" başlıklı yazının genişletilmiş hâlidir.

Kaynakça

Açık, F. (2018). Dil politikaları bağlamında Türkçenin öğretimi. M. Durmuş ve A. Okur (Ed.) *Yabancılara Türkçe öğretimi el kitabı* içinde (s.n479-488). Grafiker.

Atay, A. ve Ökten, C.E. (2022). Yabancı dil olarak Türkçe dil bilgisi ders planı. *Okuma Yazma Eğitimi Araştırmaları, 10*(1), 24-43. https://doi.org/10.35233/oyea.1083050

Balcı, M. ve Melanlıoğlu, D. (2020). Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi programı üzerine. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (KÜSBD)*, *10*(2), 173-198.

Başar, U. (2021). Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi politikası nasıl olmalıdır? E. Boylu ve L. İltar (Ed.), *Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi -politika, program, yöntem ve eğitim* içinde (s.29-61). Pegem.

Çiçekler, A. N., Can, T. ve Yılmaz, M. Y. (2018). Türk dil devrimi ve Amerikan dil planlaması: Mukâyeseli bir inceleme. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 58*(2), 323-343. http://dx.doi.org/10.26650/TUDED485808

Dinç, A. (2011). Dillerarası etkileşim süreçlerini belirleyen kimi etkenler. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, 8*(3), 7-23.

Dok, B. (2009). Türkiye'nin gururu: Büyük öğrenci projesi. *Türk Yurdu Dergisi*, (260), 77-78. https://www.tika.gov.tr/tr/duyuru/turkoloji_projesi_tek_elde_toplaniyor-9343/ 5 Eylül 2023 tarihinde erişildi.

Duman-Kaya, E. (2018). *Dil planlaması açısından Türk dil devrimlerinin değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi), Hacettepe Üniversitesi. Ulusal Tez Merkezi.

Gökdayı, H. (2017). Yeni lisan hareketleri ve dil planlaması. *Kesit Akademi Dergisi, 3*(11), 48-73. https://doi.org/10.18020/kesit.1302.

Güneş, A. (2017). Fransa'nın dil politikaları ve Avrupa Birliği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10*(52), 172-177.

Haugen, E. (1983). The implementation of corpus planning: Theory and practice. In J. Cobarrubias, & J.A. Fishman, (Ed.), *Progress in language planning* (pp. 269-289) Mouton Pub.

Kavala-Yemenicioğlu, A. (2022). Dilde neokolonyalizm: Fransa örneği. *Kün: Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, *2*(2), 4-21. https://doi.org/10.54281/kundergisi.21.

Orhan, S. (2017). Dil politikaları ve dil hakları üzerine teorik çerçeve. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 331-362. https://doi.org/10.21492/inuhfd.351711.

Özbay, M. ve Bahar, M. A. (2016). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde uzmanlık sorunu. *Aydın TÖMER Dil Dergisi*, *1*(1), 1-29.

Sadoğlu, H. (2003). *Türkiye'de ulusçuluk ve dil politikaları.* İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Sadoğlu, H. (2017). Türkiye'nin yakın dönem dil politikaları. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *3*(1), 57-66.

Spolsky, B. (2004). *Language policy.* Cambridge University Press.

Temur, N. (2021). Dil politikaları çerçevesinde Türkçenin yabancı/ikinci dil olarak öğretiminin dünü, bugünü ve yarını. *TRT Akademi, Yunus Emre ve Türkçe Özel Sayısı*, 180-189.

Wei, L. (2022). Foreword: translanguaging LPP. *Asian-Pacific Journal of Second and Foreign Language Education, 7*(43), 2-4. https://doi.org/10.1186/s40862-022-00166-1.

https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/01/20210130-35.pdf 05 Eylül 2023 tarihinde erişildi.

4. Bölüm

YABANCI/İKİNCİ DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE ÖĞRETİCİ EĞİTİMİ VE GELİŞİMİ

Mustafa Durmuş - Sinem Doğan

Giriş

Öğretici eğitiminde değişikliğe ihtiyaç duyulması, çağdaş dünyadaki değişikliklerin bir sonucudur ve dil politikaları, bu değişiklikleri karşılamaya çalışır (Hu, 2007). Willems (2002) da bir ulusun dil politikasının kültürel, politik ve küresel bağlamlara göre belirlenmesi gerektiğini; bunlarla birlikte Crawford (1992, s. 459), "karar verici mekanizmaların dil konuları hakkında rasyonel, kapsamlı ve dengeli bir şekilde seçim yapmalarını sağlayan, ulusal olarak kabul edilen bir dizi ilke" olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde Spolsky (2004) de dil politikasının sosyal, politik, ekonomik, eğitimsel ve kültürel faktörleri içeren ekolojik bir yaklaşım olduğunun altını çizmektedir. Yabancı dil politikası ise bir ülkenin dil eğitimi politikası ile yakından ilişkilidir ve ülkenin yabancı dillere olan ihtiyacını karşılamak ve yabancı dil eğitimi ile ilgili önemli hususları ele almak için geliştirilmiştir (Lambert, 1999).

Türkiye'deki yabancı dil politikası sürecine kısaca değinmek gerekirse Türkiye'nin son yüzyılda dil politikası anlamında çok köklü değişikliklere maruz kaldığı görülür. 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından bu yana ülke, planlı bir eğitim politikası aracılığıyla İngilizcenin eğitim sistemindeki küresel etkilerine yanıt vermiştir. Modernleşme ve uluslararasılaşma dürtüsü ile yabancı dil eğitimini teşvik etmek için birkaç resmî uygulama olmuş ve bu da ülkede İngilizce öğretiminin (ELT) yayılmasını beraberinde getirmiştir. Ülkenin resmî dili ve eğitim dili Türkçedir. Bazı okulların müfredatında Almanca ve Fransızca seçmeli dersler olarak sunulsa da İngilizce tüm eğitim kademelerinde tek ve zorunlu yabancı dil (EFL) statüsünü korumaktadır (Kırkgöz, 2005, 2007).

Özetle ikinci/yabancı dil öğretici müfredatının tüm yönleri, diğer bir deyişle öğreticileri anlamak, öğretici öğrenmesi için hedefleri belirlemek, neyin nasıl öğretileceğini bilmek ve sürecin etkililiğini değerlendirmek, ikinci/yabancı dil öğreticisi alanının dayandığı felsefeyi göstermekte ve dolayısıyla alanın bilgi tabanını oluşturmaktadır (Graves, 2009).

Sonuç

İkinci/yabancı dil öğreticilerinin mesleki gelişim alanı, Richards'ın (1989) geleneksel dönem diye adlandırdığı, diğer bir deyişle yukarıdan-aşağıya yaklaşımının benimsendiği, dönemlerden beri çok köklü değişikliklere uğramıştır (Crandall ve Christison, 2016). Bu değişiklik; Vescio, Ross ve Adams (2008, s. 80) tarafından "sürekli ivme kazanan paradigma kayması" olarak tanımlanmıştır. Bu değişikliğe ayak uyduran kurumlar artık dış kaynaklı ya da zorunlu mesleki gelişim yerine öğreticilere "kendi uygulamalarını gözden geçirme, bağlama göre yeni roller ve beklentiler oluşturma ve daha önce hiç deneyimlemedikleri öğretme" fırsatları sunmaktadır (Darling-Hammond & McLaughlin, 2011, s. 81). Çünkü Hargreaves ve Fullan'ın (1992, s. ix) da açıkça belirttiği gibi "Öğretici, eğitimsel değişikliğin ve okul gelişiminin en önemli unsurudur. Öğreticiler sadece müfredatı uygulayan bireyler değil öğrenmeyi daha etkili kılmak için müfredatı tanımlayan, sınırlayan, yorumlayan ve dönüştüren bireylerdir". Dolayısıyla içinde bulunduğumuz dönemi *yöntem sonrası pedagoji* (post-method pedagogy) olarak tanımlayan Kumaradivelu'nun (2001) da belirttiği gibi öğrenici, öğretici ve öğretici eğitimcilerinin rollerinin sürekli değerlendirilmesi; eğitimsel, kültürel, sosyal ve politik bağlamlar göz önüne alınarak öğreticilerin seslerinin olduğu ve vizyonlarının tanındığı bir pedagoji anlayışı geliştirmek ve uygulamak gerekmektedir.

Kaynakça

Antonek, J. L., McCormick, D. E., & Donato, R. (1997). The student teacher portfolio as autobiography: Developing a professional identity. *Modern Language Journal, 81* (1), 15–27.

Avalos, B. (2011). Teacher professional development in *Teaching and Teacher Education* over ten years*. Teaching and Teacher Education, 27*, 10–20.

Berliner, D. C. (1987). Ways of thinking about students and classrooms by more and less experienced teachers. In J. Calderhead (Ed.), *Exploring teachers' thinking* (pp. 60–83). London: Cassell.

Biesta, G., Priestley, M., & Robinson, S. (2015). The role of beliefs in teacher agency. *Teachers and teaching, 21*(6), 624-640.

Borg, S. (2003). Teacher cognition in language teaching: A review of research on what language teachers think, know, believe, and do. *Language Teaching, 36* (2), 81–109.

Borg, S. (2009). Language teacher cognition. In A. Burns & J. C. Richards (Eds.), *The Cambridge guide to second language teacher education* (pp. 163–171). Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Breen, M., Candlin, C., Dam, L. & Gabrielsen, G. (1989). The evolution of a teacher training program. In R.K. Johnson (Ed.) *The second language curriculum* (pp.111-135). Cambridge: Cambridge University Press.

Britten, D. (1985). Teacher training in ELT. *Language Teaching, 18,* 112–128.

Brody, C. M., & Davidson, N. (Eds.). (1998). *Professional development for cooperative learning: Issues and approaches*. New York: State University of New York Press.

Burns, A., & Richards, J. C. (Eds.). (2009). *The Cambridge Guide to Second Language Teacher Education*. New York: Cambridge University Press.

Calvert, L. (2016). The power of teacher agency. *The Learning Professional*, *37*(2), 51.

Carson, L. (1990). Cooperative learning in the home economics classroom. *Journal of Home Economics, 82*(4), 37-41.

Coldron, J., & Smith, R. (1999). Active location in teachers' construction of their professional identities. *Journal of Curriculum Studies, 31* (6), 711–726.

Crandall, J. A. (2000). Language teacher education. *Annual Review of Applied Linguistics, 20*, 34–55.

Crandall, J., & Christison, M. (2016). An overview of research in English language teacher education and professional development. In J. Crandall and M. Christison (Eds.), *Teacher education and professional development: Global perspectives* (pp. 3-34). New York, NY: Routledge.

Crawford, J. (Ed.) (1992). *Language loyalties: A source book on the official English controversy*. Chicago: University of Chicago Press.

Darling-Hammond, L. , & McLaughlin, M. W. (2011). Policies that support professional development in an era of reform. *Phi Delta Kappan, 92* (6), 81–92.

Demir, T. (2021). *Yabancılara Türkçe Öğretiminde Öğreticilerin Pedagojik Yeterliliklerine Yönelik Bir İnceleme* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Demirel, T. (2022). *İkinci Dil Olarak Türkçe Öğreticileri ve Yabancı Dil Olarak İngilizce Öğreticilerinin Dijital Yeterlilikleri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara.

DuFour, R. (2004). What is a "professional learning community"? *Educational Leadership, 61* (8), 6–11.

Durmuş, M. (2019). *Dil öğretiminde öğretici yeterlilikleri ve pedagojik muhakeme becerisi*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Evans, L. (2008). Professionalism, professionality and the development of education professionals. *British Journal of Educational Studies, 5*6(1), 20–38.

Faez, F., & Valeo, A. (2012). TESOL teacher education: Novice teachers' perceptions of their preparedness and efficacy in the classroom. *TESOL Quarterly*, 46(3), 450-471. doi:10.1002/tesq.37.

Farrell, T.S.C. (2009). The novice teacher experience. In A. Burns & J. C. Richards (Eds.), *The Cambridge guide to second language teacher education* (182-189). Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Freeman, D. (1989). Teacher training, development, and decision making: a model of teaching and related strategies for language teacher education. *TESOL Quarterly, 23* (1), 27-46.

Freeman, D. (2002). The hidden side of the work: Teacher knowledge and learning to teach. *Language Teaching, 35*, 1–13.

Freeman, D., & Johnson, K. E. (1998). Reconceptualizing the knowledge-base of language teacher education. *TESOL Quarterly, 32* (3), 397–417.

Freeman, D. , & Richards, J. C. (Eds.) (1996). *Teacher learning in language teaching*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Gee, J. P. (2000). Identity as analytic lens for research in education. *Review of Research in Education, 25,* 99–125.

Graves, K. (2008). The language curriculum: A social contextual perspective. *Language teaching, 41* (2), 149-183.

Graves, K. (2009). The curriculum of second language teacher education. In A. Burns, & J. C. Richards (Eds.), *The Cambridge guide to second language teacher education* (115-124). Cambridge: Cambridge University Press.

Hargreaves, A., & Fullan, M. G. (Eds.). (1992). *Understanding teacher development.* New York: Teachers College Press.

Hu, Y. (2007). *China's foreign language policy on primary English education: From policy rhetoric to implementation reality*. Unpublished dissertation, Purdue University.

Johnson, K. E. (2006). The sociocultural turn and its challenges for second language teacher education. *TESOL Quarterly, 40* (1), 235–257.

Johnson, K. E. (2009). *Second language teacher education: A sociocultural perspective*. New York, NY: Routledge.

Johnson, K. E. , & Golombek, P. R. (2011). *Research on second language teacher education: A sociocultural perspective on professional development*. New York, NY: Routledge.

Joshi, D. K. (2010). *Learning Strategies of English language teachers for professional development.* Unpublished M. Ed. Thesis, Tribhuvan University, Kathmandu.

Kalfa, M. (2015). Subject field competency analysis of teachers of Turkish as a foreign language. *Education and Science, 40* (181), 241-253.

Kamhi-Stein, L. D. (2000). Adapting U.S.-based TESOL education to meet the needs ofnonnative English speakers. *TESOL Journal*, 9 (3), 10–14.

Karadoğan, A. & Uyumaz, F. (2022). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde öğretici yeterliklerinin belirlenmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (31)*, 174-196. DOI: 10.29000/rumelide.1220510.

Kırkgöz, Y. (2005). English language teaching in Turkey: Challenges for the 21st Century. In G. Braine (Ed), *Teaching English to the world: History, curriculum and practice* (159-175). London: Lawrence Erlbaum Associates.

Kırkgöz, Y. (2007). Language planning and implementation in Turkish primary schools. *Current Issues in Language Planning, 8*, 2, 174-191.

Kumaravadivelu, B. (2001). Toward a postmethod pedagogy. *TESOL Quarterly, 35*(4), 537-560.

Lambert, R. D. (1999). A scaffolding for language policy. *International Journal of the Sociology of Language, 137*, 3-25.

Lange, D. (1990). A blueprint for a teacher development program. In J. C. Richards & D. Nunan, (Eds.), *Second language teacher education* (pp. 245–268). Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Lantolf, J. P. (2000). Introducing sociocultural theory. In J. P. Lantolf (Ed.), *Sociocultural theory and second language learning* (pp. 1–26). New York, NY: Oxford University Press.

Mann, S. (2005). The language teacher's development. *Language Teaching, 38* (3), 103-118.

Mete, F. ve Asar, A. (2014). Üniversite programlarında yabancı dil olarak Türkçe öğretmeni alan yeterliklerinin araştırılması. *Hacettepe Üniversitesi Yabancı Dil Olarak Türkçe Araştırmaları Dergisi, 1*, 121–142.

Mete F., Gürsoy Ü., (2013). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde öğretmen yeterliklerine ilişkin görüşler. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 28* (3), 343-357.

Moon, B. (2007). *Research analysis: Attracting, developing and retaining effective teachers: A global overview of current policies and practice*. Paris, France: United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization.

Murphy, J. M. (2014). Reflective teaching: Principles and practices. In M. Celce-Murcia, D. M. Brinton, & M. A. Snow (Eds.), *Teaching English as a second or foreign language* (4th ed.,613–629). Boston, MA: National Geographic Learning/Cengage Learning.

Richards, J. C. (1987). The dilemma of teacher education in TESOL. *TESOL Quarterly*, 21(2), 209-226.

Richards, J. C. (1989). *Beyond training: Approaches to teacher education in language teaching.* A keynote address given at a workshop on second language teaching education. Sydney, Australia: Macquarie University.

Richards, J. C. (1991). Reflective teaching in TESOL teacher education (FL022034). *Issues in Language Education*. *Anthology Series 30* (ERIC Document Reproduction Service No. ED370357).

Richards, J. C. (1998). *Beyond training*. Cambridge: Cambridge University Press.

Richards, J. C., & Farrell, T. S. C. (2005). *Professional development for language teachers: Strategies for teacher learning*. New York: Cambridge University Press.

Richards, J. C., & Lockhart, C. (1994). *Reflective teaching in second language classrooms.* Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Spolsky, B. (2004). *Language policy*. Cambridge: Cambridge University Press.

Timplerley, H., Wilson, A., Barrar, H., & Fung, I. (2007). *Teacher professional learning and development: Best evidence synthesis iteration*. Wellington, New Zealand: Ministry of Education.

Tsui, A.B.M. (2003). *Understanding expertise in teaching: Case studies of second language teachers*. New York, NY: Cambridge University Press.

Ur, P. (2002). The English teacher as professional. In J.C. Richards & W.A. Renandya (Ed), *Methodology in language teaching. An anthology of current practice* (pp.388-392). Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Ustabulut, M. Y. (2019) *Yansıtıcı düşünme becerileri eğitiminin yabancı dil olarak Türkçe öğreten öğretmenler ve Türkçe öğretimi üzerindeki etkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.

Ünlü, N. A. (2018). *Yabancı/ikinci dil olarak Türkçe öğretmenlerinin algılanan mesleki gelişim ihtiyaçlarının değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara.

Vescio, V., Ross, D., & Adams, A. (2008). A review of research on the impact of professional learning communities on teaching practice and student learning. *Teaching and Teacher Education, 24,* 80–91.

Wenger, E. (1998). *Communities of practice: Learning, meaning, and identity*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Willems, G. M. (2002). *Language teacher education policy. Promoting linguistic diversity and intercultural communication*. Strasbourg: Council of Europe.

Wright, T. (2010). Second language teacher education: Review of recent research on practice. *Language Teaching, 43* (3), 259–296.

Yadav P.K. (2011). Blogging as a means of professional development for ELT professional. *Journal of NELTA, Vol.16*(1-2): 123-132.

Zeichner, K. (1982). Reflective teaching and field-based experience in teacher education. *Interchange, 12*, (4), 1-22.

5. Bölüm

YABANCI/İKİNCİ DİL ÖĞRETİMİNDE ÖĞRETİCİ EYLEMLİLİĞİ

İsa Koyuncu - Eser Kocaman Gürata

Dil öğrenimi, hayatın tamamında olduğu gibi eylemliliğe bağlıdır. Öğretim, özünde, eylemliliği teşvik etmektir.[1]

Leo van Lier

Giriş

Bugün birçok ülke eğitim sistemlerinin başarısını sorgulamakta ve gelecek için tedbirler almaya çalışmaktadır. Öğretmenler, eğitimin başarısında büyük bir role ve öneme sahiptir. Öğretmenlerin eylemliliği, eğitim başarısı ile birlikte bir ülkenin gelecekteki konumunu doğrudan etkileyen faktörlerden biri olarak düşünülmektedir. Oktar ve Yazçayır'ın (2008, s. 8) çalışmalarına göre öğretmenlerin eğitim hedeflerine ulaşmada sahip oldukları güç, inkâr edilemez derecede büyüktür ve öğretmen, öğrencilerin gözünden ele alındığında büyük ve değişken etkilere sahiptir. Araştırmalar, eğitimin başarılı olabilmesi için bürokrasinin öncelikle öğretmenlere odaklanması gerektiğini ortaya koymuştur (Curtis & Cheng, 2001, s. 140). Tüm bu perspektiflere uygun olarak öğretmenin tanımı yeniden şekillenmekte ve öğretmene yeni anlamlar yüklenmektedir. Bu da beraberinde günümüzde eylemli bir öğreticinin nasıl olması gerektiği sorusunu akıllara getirmektedir.

Çağımızda her alanda olduğu gibi eğitim alanında da değişimler hızlı bir şekilde gerçekleşmektedir. Öğreticilerin öğrenci profilindeki değişimler; teknoloji, öğretim yöntemleri ve bilimdeki yenilikler gibi birçok değişime eylemli-

[1] Van Lier, L. (2011). Language learning: An ecological-semiotic approach. In E. Hinkel (Ed.), *Handbook of research in second language teaching and learning* (pp. 383-394). Routledge. p. 391.

Eylemliliğin olumlu etkilerine yönelik başka bir çalışma da Ingersoll ve Strong (2011) tarafından yapılmıştır. Araştırmacılara göre yenilikçi öğretim yöntemlerinin ve teknolojilerinin adaptasyonu için öğretmen eylemliliği önem taşımaktadır. Eylemliliğe sahip öğretmenlerin yeni yaklaşımları denemeleri, öğretim yöntemlerini güncel tutmaları daha olasıdır. Ayrıca Cochran-Smith ve Lytle'a (2009) göre öğretmen eylemliliği, eğitimcilerin öğrencilere ve öğretmenlik mesleğine fayda sağlayan politika ve uygulamaları savunmalarına olanak tanımaktadır. Öğretmenler, uzmanlıklarını eğitimde yeni politikalar, değişimler ve reformlarla ilgili kararları etkilemek için kullanabilirler. Bu çalışmalar ve benzeri birçok araştırma, öğretici eylemliliğin eğitimin başarısına olan katkılarına ışık tutmuştur.

Sonuç olarak öğretmen/öğretici eylemliliği, etkili eğitimin temel taşlarından biridir ve öğretim ve öğrenim çıktılarının iyileştirilmesi için oldukça önemlidir. Öğretmenlere/öğreticilere bilinçli kararlar alma, öğretimlerini bireysel öğrenci ihtiyaçlarına göre uyarlama ve bir bütün olarak eğitim sisteminin ve eğitim politikalarının iyileştirilmesine katkıda bulunma yetkisi verir. Alanyazın, öğretmen eylemliliğinin yansıtıcı uygulama, iş tatmini ve eğitim liderliği üzerindeki olumlu etkisini de sürekli olarak vurgulamakta ve bu da onu eğitim alanında kritik bir unsur hâline getirmektedir. Öğretici eylemliliği sadece eğitimcilere fayda sağlamakla kalmayıp aynı zamanda öğrenciler ve aldıkları eğitimin kalitesi üzerinde de derin ve kalıcı bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla öğretmen eylemliliğinin teşvik edilmesi ve desteklenmesi, eğitim politikası ve uygulamasında bir öncelik olmalıdır.

Kaynakça

Ahearn, L. M. (2001). Language and agency. *Annual Review of Anthropology*, *30*(1), 109–37. https://doi.org/10.1146/annurev.anthro.30.1.109.

Ataş Akdemir, Ö. ve Akdemir, A. S. (2019). Öğretmen aktörlüğü: Mesleki gelişimde yeni bir eğilim. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *23*(2), 865-874.

Balcı, A. (2014). *Etkili okul ve okul geliştirme: kuram, uygulama ve araştırma* (8. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Bandura, A. (2001). Social cognitive theory: An agentic perspective. *Annual review of psychology*, *52*(1), 1-26.

Bandura, A. (2006). Toward a psychology of human agency. *Perspectives on psychological science*, *1*(2), 164-180.

Bellibaş, M. Ş., & Çalışkan, Ö. ve Gümüş, S. (2019). Öğretmen failliği ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Trakya Eğitim Dergisi*, *9*(1):1-11.

Benson, P. (2016). Teacher autonomy and teacher agency. In G. Barkhuizen (Ed.), *Reflections on language teacher identity research* (pp. 18–23). New York: Routledge.

Benson, P., & Huang, J. (2008). Autonomy in the transition from foreign language learning to foreign language teaching. *DELTA: Documentação de Estudos em Lingüística Teórica e Aplicada*, 24(special issue), 421–439.

Biesta, G. J. J. & Tedder, M. (2006). *How is agency possible? Towards an ecological understanding of agency-as-achievement.* Working paper 5. Exeter: The Learning Lives project.

Biesta, G., & Tedder, M. (2007). Agency and learning in the lifecourse: Towards an ecological perspective. *Studies in the Education of Adults*, *39*(2), 132-149.

Bloomfield, D. (2010). Emotions and "getting by": a pre-service teacher navigating professional experience. *Asia-Pacific Journal of Teacher Education*, 38, 221–234.

Brown, H. D., & Lee, H. (2015). *Teaching principles: An interactive approach to language pedagogy*. (Fourth Edition). Pearson Education.

Bridwell-Mitchell, E. N. (2015). Theorizing teacher agency and reform: How institutionalized instructional practices change and persist. *Sociology of Education*, *88*(2), 140-159.

Buchanan, R. (2015). Teacher identity and agency in an era of accountability, *Teachers and Teaching, 21*(6), 700-719.

Can, N. (2004). Öğretmenlerin geliştirilmesi ve etkili öğretmen davranışları. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16*(1), 103-119.

Clement, M., & Vandenberghe, R. (2000). Teachers' professional development: a solitary or collegial (ad) venture?. *Teaching and Teacher Education*, *16*(1), 81-101.

Cochran-Smith, M., & Lytle, S. L. (2009). *Inquiry as stance: Practitioner research for the next generation*. Teachers College Press.

Curtis, A. & Cheng, L. (2001). Teachers' self-evaluation of knowledge, skills and personality characteristics needed to manage change. *Asia-Pacific Journal of Teacher Education*, *29*(2), 139-152.

Çoban, Ö. ve Bozkurt, S. (2020). X-Y nesli öğretmenlerine göre iş özellikleri yaklaşımı ve örgütsel bağlılık ilişkisi. *Milli Eğitim Dergisi, 49*(226), 123-147.

Davies, B. (1990). Agency as a form of discursive practice. A classroom scene observed. *British Journal of Sociology of education*, *11*(3), 341-361.

Deleuze, G. (1995) *Difference and repetition*. Columbia University Press.

Deleuze, G. & Guattari, F. (2005) *A thousand plateaus: Capitalism and schizophrenia. minneapolis.* University of Minnesota Press.

Derrida, J. (1994) *Spectres of marx, the state of the debt, the work of mourning and the new international* (P. Kamuf, trans.). Routledge.

Dilekman, M. (2008). Etkili eğitim için etkili öğretmenlik. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *12*(2), 213-221.

Douglas Fir Group. (2016). A transdisciplinary framework for SLA in a multilingual world. *The Modern Language Journal*, *100*(S1), 19-47.

Emirbayer, M., & Mische, A. (1998). What is agency?. *American Journal of Sociology*, *103*(4), 962-1023. https://www.journals.uchicago.edu/doi/pdf/10.1086/231294

Feryok, A. (2012). Activity theory and language teacher agency. *The Modern Language Journal*, *96*(1), 95-107.

Fuchs, S. (2001). Beyond agency. *Sociological Theory*, 19, 24–40.

Glatthorn, A. A. (1992). *Teachers as agents of change: A new look at school improvement. Washington.* National Education Association.

Hargreaves, A., & Fullan, M. (2012*). Professional capital: Transforming teaching in every school*. Teachers College Press.

Heikkilä, M., Iiskala, T., & Mikkilä-Erdmann, M. (2020). Voices of student teachers' professional agency at the intersection of theory and practice. *Learning, Culture and Social Interaction*, *25*, 100405.

Huang, J. (2009). *Autonomy, agency and identity in foreign language learning and teaching*. [PhD dissertation, University of Hong Kong]. https://www.academia.edu/30198056/Title_Autonomy_agency_and_identity_in_foreign_language_learning_and_teaching.

Huang, J. (2010). Teacher identity, teacher agency and teacher autonomy: Insights from my twentyyear teaching experiences. *Education Research Monthly*, *8*, 27-31. [Published in Chinese]

Huang, J., & Benson, P. (2013). Autonomy, agency and identity in foreign and second language education. *Chinese Journal of Applied Linguistics*, *36*(1), 7-28.

Hunter, J., & Cooke, D. (2007). Through autonomy to agency: giving power to language learners. *Prospect*, *22*(2), 72–88.

Imants, J., & Van der Wal, M. M. (2020). A model of teacher agency in professional development and school reform. *Journal of Curriculum Studies*, *52*(1), 1-14.

Ingersoll, R. M., & Strong, M. (2011). The impact of induction and mentoring programs for beginning teachers: a critical review of the research. *Review of Educational Research*, *81*(2), 201-233.

Jenkins, G. (2020). Teacher agency: The effects of active and passive responses to curriculum change. *The Australian Educational Researcher*, *47*, 167-181.

Kayi-Aydar, H. (2019). Language teacher agency: Major theoretical considerations, conceptualizations and methodological choices. In Kayi-Aydar, H., et al. (Eds.), *Theorizing and analyzing language teacher agency*, (pp. 10-21). Multilingual Matters.

Kayi-Aydar, H. & Gao, X. A. & Miller, E. R. & Varghese, M., & Vitanova, G. (Eds.). (2019). *Theorizing and analyzing language teacher agency*. Multilingual Matters.

Ketelaar, E., Beijaard, D., Boshuizen, H. P. A. ve Den Brok, P. J. (2012). Teachers positioning towards an educational innovation in the light of ownership, sense-making and agency. *Teaching and Teacher Education*, 28, 273-282.

Kitade, K. (2015). Second language teacher development through CALL practice: The emergence of teachers' agency. *Calico Journal*, *32*(3), 396-425.

Lantolf, J. P., & Pavlenko, A. (2001). (S)econd (l)anguage (a)ctivity theory: Understanding language learners as people. In M. P. Breen (Ed.), *Learner contributions to language learning: New directions in research* (pp. 141–158). Longman.

Le, M. D., Nguyen, H. T. M., & Burns, A. (2021). English primary teacher agency in implementing teaching methods in response to language policy reform: A Vietnamese case study. *Current Issues in Language Planning*, *22*(1–2), 199–224. https://doi.org/10.1080/14664208.2020.1741209.

Li, W. (2018). Translanguaging as a practical theory of language*. Applied Linguistics*, *39*(1), 9–30. https://doi.org/10.1093/applin/amx039.

Li, W., & De Costa, P. I. (2017). Professional survival in a neoliberal age: A case study of an EFL teacher in China. *Journal of Asia TEFL*, *14*(2), 277.

Liddicoat, A. J., & Taylor-Leech, K. (2021). Agency in language planning and policy. *Current Issues in Language Planning*, *22*(1–2), 1–18. https://doi.org/ 10.1080/14664208.2020.1791533.

Miller, E. R., & Gkonou, C. (2018). Language teacher agency, emotion labor and emotional rewards in tertiary-level English language programs. *System*, *79*, 49-59.

Molina, S. C. (2016). English language teaching in China: Teacher agency in response to curricular innovations. In Ng, P. C., & Boucher-Yip, E. F. (Eds.), *Teacher agency and policy response in English language teaching* (pp. 7-25). Routledge.

Mutlu, G. (2017). Professional space and agency: The case of in-service language teachers. *Journal of Teacher Education and Educators, 6*(2), 157-176.

Oktar, İ. ve Yazçayır, N. (2008). Öğrencilere göre etkili öğretmen özellikleri. *Milli Eğitim*, *37*(180), 8-23.

Ollerhead, S., & Burns, A. (2017). Teacher agency and policy response in the Australian adult ESL literacy classroom: A multisite case study In Ng, P. C., & Boucher-Yip, E. F. (Eds.), *Teacher agency and policy response in English language teaching* (pp. 105–119). Routledge.

Özen, F. (2019). Etkili öğretmenlerin dünü bugünü. *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi*, *1*(1), 142-168.

Paris, C. & Lung, P. (2008). Agency and child-centered practices in novice teachers: autonomy, efficacy intentionality, and reflectivity. *Journal of Early Childhood Teacher Education*, *29*(3), 253-268.

Paris, C. L. (1993). *Teacher agency and curriculum making in classrooms*. Teachers College Press.

Phan, T. H., & Hamid, M. O. (2017). Learner autonomy in foreign language policies in Vietnamese universities: An exploration of teacher agency from a sociocultural perspective. *Current Issues in Language Planning*, *18*(1), 39–56. https://doi.org/10.1080/14664208.2016.1201231.

Pietarinen, J., Pyhältö, K., & Soini, T. (2016). Teacher's professional agency–a relational approach to teacher learning. *Learning: Research and Practice*, *2*(2), 112-129.

Poonchuay, M. S. (2021). *Implementing critical pedagogy: An investigation of teacher agency* [Doctoral dissertation, Thammasat University].

Priestley, M., & Biesta, G. & Robinson, S. (2015a). *Teacher Agency: An Ecological Approach*. Bloomsbury.

Priestley, M., Biesta, G. J. J. & Robinson, S. (2015b). Teacher agency: What is it and why does it matter? In Kneyber, R. & Evers, J. (Eds.), *Flip the System: Changing Education from the Bottom Up*. Routledge.

Ruohotie-Lyhty, M., & Moate, J. (2015) Proactive and reactive dimensions of life-course agency: Mapping student teachers' language learning experiences. *Language and Education*, *29*(1), 46–61.

Ruohotie-Lyhty, M. & Moate, J. (2016) Who and how? Preservice teachers as active agents developing professional identities. *Teaching and Teacher Education*, 55, 318–327.

Rust, F. O. C., & Freidus, H. (Eds.). (2001). *Guiding school change: The role and work of change agents*. Teachers College Press.

Schön, D. A. (1983). *The reflective practitioner: how professionals think in action*. Basic Books.

Scott, T. (2021). Higher education's marketization impact on EFL instructor moral stress, identity, and agency. *English Language Teaching*, *14*(1), 99-106.

Sugiharto, S. (2021). Teacher agency as technologies of the self and as actionality: Implications for ELT micro-centric policy making. *The English Teacher*, *50*(2).

Şahin, A. ve Atbaşı, Z. (2020). Olumlu okul iklimi oluşturmada öğretmenin rolünün incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6*(3), 672-689.

Şenel, T. (2015). *İlkokullarda okul iklimi ile okul etkililiği arasındaki ilişki*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi. Ankara. Ulusal Tez Merkezi.

Tao, J., & Gao, X. (2017). Teacher agency and identity commitment in curricular reform. *Teaching and Teacher Education*, 63, 346–55. https://doi.org/ 10.1016/j.tate.2017.01.010.

Tao, J., & Gao, X. A. (2021). *Language teacher agency*. Cambridge University Press.

Teng, F. (2017). Emotional development and construction of teacher identity: Narrative interactions about the pre-service teachers' practicum experiences. *Australian Journal of Teacher Education*, *42*(11), 117-134.

Teng, F. (2019). Understanding teacher autonomy, teacher agency, and teacher identity: Voices from four EFL student teachers. *English Teaching & Learning*, *43*(2), 189-212.

Thumvichit, A. (2021). English language teaching in times of crisis: Teacher agency in response to the pandemic-forced online education. *Teaching English with Technology*, *21*(2), 14-37.

Toohey, K. (2007). Conclusion: Autonomy/agency through socio-cultural lenses. In Barfield, A., & Brown, S. (Eds.), *Reconstructing autonomy in language education: Inquiry and innovation* (pp. 231-242). London: Palgrave Macmillan UK.

Toohey, K., & Norton, B. (2003). Learner autonomy as agency in sociocultural settings. In Palfreyman, D., & Smith, R. C. (Eds.), *Learner autonomy across cultures: Language education perspectives* (pp. 58-72). Palgrave Macmillan UK.

Toom, A., Pyhältö, K., & Rust, F. O. (2015). Teachers' professional agency in contradictory times. *Teachers and Teaching*, *21*(6), 615–623. https://doi.org/10.1080/13540602.2015.1044334

Topçu, İ. (2019). *Okul iklimi ve kültürü* (1. Baskı). Anı Yayıncılık.

Tsui, A. (2003). *Understanding expertise in teaching: Case studies of second language teachers*. Cambridge University Press.

Vähäsantanen, K. (2015). Professional agency in the stream of change: Understanding educational change and teachers' professional identities. *Teaching and teacher education*, *47*, 1-12.

Vähäsantanen, K., Saarinen, J., & Eteläpelto, A. (2009). Between school and working life: Vocational teachers' agency in boundary-crossing settings. *International journal of educational research*, *48*(6), 395-404.

Vural, N. (2022). *Okul iklimi ile öğretmen failliği arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bozok Üniversitesi, Yozgat, Ulusal Tez Merkezi.

White, C. J. (2018). 12. Language Teacher Agency. In. S. Mercer & A. Kostoulas (Ed.), *Language teacher psychology* (pp. 196-210). Multilingual Matters.

Yakışık, B. Y., Fişne, F. N., & Ekşi, G. Y. (2019). Sense of professional agency in ELT practicum: Comparison of Polish, Portuguese, and Turkish contexts. *Journal of Language and Linguistic Studies*, *15*(4), 1317-1331.

Yang, H. (2012). Chinese teacher agency in implementing English as foreign language (EFL) curriculum reform: An activity theory perspective [Doctoral dissertation, University of New South Wales]. https://www.unsworks.unsw.edu.au/primo-explore/fulldisplay/unsworks_11050/ UNSWORKS.

Yang, H., & Clarke, M. (2018). Spaces of agency within contextual constraints: A case study of teachers' response to EFL reform in a Chinese university. *Asia-Pacific Journal of Teacher Education*, *38*(2), 187–201. https://doi.org/10.1080/02188791.2018.1460252.

Yaylı, D. (2017). Coping strategies of pre-service teachers of Turkish with tensions in achieving agency. *Eurasian Journal of Educational Research*, *17*(68), 187-202.

Zacharias, N. T. (2013). Navigating through the English-medium-of-instruction policy: Voices from the field. *Current Issues in Language Planning*, *14*(1), 93–108. https://doi.org/10.1080/14664208.2013.782797

Zhang, Y., & Hu, G. (2010). Between intended and enacted curricula: Three teachers and a mandated curricular reform in mainland China. In K. Menken & O. Garcia (Eds.), *Negotiating language policies in schools: Educators as policymakers* (pp. 123–142). Routledge.

6. Bölüm

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİ POLİTİKASI BAĞLAMINDA ALMANYA

Ezgi İnal

Giriş

Çok dillilik ve çok kültürlülük, gelişen teknoloji ve artan iletişim gereksinimleriyle dünyanın hemen her yerinde araştırılan popüler bir konudur. Çok dilliliğin insan yaşamındaki birlikteliği, uyumu ortaya çıkarması ve son zamanlarda dünya genelinde insanların çok dilli bir profile sahip olması (Bhatia & Ritchie, 2004; Hammer, 2020) hususu da her geçen gün çok dilliliğin önemini artırmaktadır. Profesyonel iş yaşamından eğitime, medyadan günlük yaşama kadar pek çok konuda çok dillilik ön plana çıkmaktadır. Bu kapsamda Almanya, özellikle göç temelli çok dilliliğin ve dolayısıyla çok kültürlülüğün odak noktasında yer almakta (Wegmann, 2022, s. 129), hemen her alanda çeşitlilikler barındırmaktadır. Nitekim çok dillilik, içinde iki dillilikten yabancı dil öğrenme süreçlerini de içinde barındıran geniş bir alandır ve "Almanya, Avrupa'nın merkezinde yer alan ve tarihsel göç evreleri olan çok dilli bir ülkedir (Küppers & Schroeder, 2017, s. 68)". Böylece Almanya'da farklı dil ve kültürlere çeşitli bağlamlarda yer verilmesi önemli bir zenginliğin de kaynağını oluşturmaktadır.

Türkçenin Almanya'da kendine hatırı sayılır bir yer edinme süreci Türkiye-Almanya ilişkileri için de önemli olan dış göç sürecinin başlangıcı olan yıllara rastlar. 1960'lı yıllarda işçi göçü ile başlayarak günümüze kadar çeşitli nedenlerle gerçekleştirilen Almanya'ya Türk göçü, Türkçenin Almanya'da kendine yer edinmesini ve kültürler arası iletişim sürecinde önemli bir kırılma noktasını oluşturmuştur. Bir başka ifade ile Türkiye'den Almanya'ya gerçekleştirilen göçün farklı alanlarda yansımaları zaman içinde görülmeye başlanmıştır ve bunlardan biri de eğitimde çok dilli ve çok kültürlü ortamların oluşması

Kaynaklar

Adler, A., & Ribeiro Silveira, M. (2022) Welche Fremdsprachen werden in Deutschland gesprochen? Sprache in Zahlen: Folge 6. *Sprachreport*, *38*(1), 52-57.

Antanie, H. (2014). Mehrsprachigkeit als Ressource – mehrsprachige Lehramtstudierende zwischen ihren persönlichen Erfahrungen und den Ansprüchen der Bildungspolitik. In D. Knorr & U. Neumann (Hrsg.). *Mehrsprachige Lehramtsstudierende schreiben: Schreibwerkstätten an deutschen Hochschulen*. (s.23-33). Waxmann Verlag.

BASS, 2021. „Herkunftssprachlicher Unterricht" vom 20. September 2021 (BASS 13 – 61 Nr. 2) https://bass.schul-welt.de/16253.htm

Bhatia, T.K., & Ritchie, W.C. (2004). Handbook of bilingualism. Oxford, U.K.: Blackwell.

Bulut, Y. (2022). Türk-Alman Kültür İlişkilerinde Yunus Emre Enstitüsü*.* İçinde: *Göçün 60. Yılında Almanya'da Türkler ve Türkçe Öğretimi*(ss. 9-34).

Busch, B. (2017). *Mehrsprachigkeit.* Publisher: UTB GmbH

Cengiz, M. (2022). Baden-Württemberg Bölgesinde Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminin Güncel Durumu Üzerine Değerlendirmeler*.* İçinde: *Göçün 60. Yılında Almanya'da Türkler ve Türkçe Öğretimi* (s. 35-58).

Çakır, M. (2016). Çok Kültürlü Ortamlardaki Çocuklara Türkçe Öğretimi ve Bireysel İki Dillilik. İçinde: *III. Avrupalı Türkler Anadili Eğitimi Çalıştayı* (s. 67-104).

De Cillia, R. (2010). Mehrsprachigkeit statt Zweisprachigkeit - Argumente und Konzepte für eine Neuorientierung der Sprachenpolitik an den Schulen. In: *Discourse – Politics – Identity. Diskurs – Politik –Identität.* (s. 245-255).

Destasis (2023a). https://www.destatis.de/DE/Presse/Pressemitteilungen/Zahl-der-Woche/2023/PD23_08_p002.html

Destasis (2023b). https://www-genesis.destatis.de/genesis/online?operation=previous&levelindex=1&step=1&titel=Ergebnis&levelid=1693325781398&acceptscookies=false#abreadcrumb

Europen Commission (2015). Language teaching and learning in multilingual classrooms. Luxembourg: Publications Office of the European Union

Franceschin R., (2011). *Multilingualism and multicompetence: A Conceptual View*, The Modern Language Journal, *95*, 344-355.

Grosjean, F. (2020). Individuelle Zwei- und Mehrsprachigkeit. In: *Handbuch Mehrsprachigkeit und Bildung.* (ss. 13-21).

Hall, A. (2007). *Fremdsprachenkenntnisse im Beruf - Anforderungen an Erwerbstätige.* BWP, *3*(36), 48-49.

Haller, P. (2021). *Türkischer Herkunftssprachenunterricht an Gesamtschulen in Nordrhein-Westfalen.* Waxmann.

Hammer, S., Viesca, K. M., & Commins, N. (Eds.). (2020). Teaching content and language in the multilingual classroom: International research in policy, perspectives, preparation, and practice. New York, NY: Routledge.

Handbook, (2023). https://handbookgermany.de/tr/school

Haznedar, B. (2021). İkidillilik ve Çokdillilik: Erken Çocukluk Döneminde Birden Fazla Dil Öğrenimi. Ankara: Anı Yayıncılık.

HSU, 2019: https://www.schulministerium.nrw/Schulsystem/Unterricht/Lernbereiche-und-Faecher/Sprachlich-literarischer-Lernbereich/Herkunftssprachlicher-Unterricht/Faktenblatt-HSU.pdf

Klumpp, T. & Schönauer-Schneider, W. (2020). Monitoring des Sprachverstehens bei ein- und mehrsprachigen Kindern mit Spezifischen Sprachentwicklungsstörungen (SSES). *Forschung Sprache, 8*(1), 45-65.

KMK, 2011. https://www.kmk.org/fileadmin/veroeffentlichungen_beschluesse/2011/2011_12_08-Fremdsprachenkompetenz.pdf

Kresić Vukosav, M. (2022). *Kulturelle Identität in plurikulturellen Kontexten. Handbuch Mehrsprachigkeit*. Walter de Gruyter GmbH, Berlin.

Küppers, A. (2016). Das Potenzial von Migrantensprachen für die Entwicklung transnationaler Bildungskonzepte am Beispiel Türkisch als Fremdsprache. In: *Bildung in transnationalen Räumen* (ss. 167–190).

Küppers, A., & Schroeder, C. (2017). Warum der türkische Herkunftssprachenunterricht ein Auslaufmodell ist und warum es sinnvoll wäre, Türkisch zu einer modernen Fremdsprache auszubauen. Eine sprachenpolitische Streitschrift. *Fremdsprachen Lehren und Lernen*, *46*(1), 56-71.

Küppers, A., Şimşek, Y., & Schroeder, C. (2015). Turkish as a minority language in Germany: Aspects of language development and language instruction. *Zeitschrift für Fremdsprachenforschung*, *26*(1), 29-51.

Mende, J. K. (2022). *Geschichte von Mehrsprachigkeit in Deutschland, Handbuch Mehrsprachigkeit*, Walter de Gruyter GmbH, Berlin.

MSB NRW, 2023. https://www.schulministerium.nrw/tuerkisch-schulen-nordrhein-westfalen

Murdock, E (2016). *Multiculturalism, Identity and Difference: Experiences of Culture Contact.* UK: Palgrave Macmillan.

Olfert, H. (2022). Sprachlich heterogene Lerngruppen in Fremd-und Herkunftssprachenkursen an universitären Sprachenzentren. Differenzierungsanforderungen aus der Sicht von Dozent* innen. *Zeitschrift für Interkulturellen Fremdsprachenunterricht*, *27*(2).

Oomen-Welke, I. (2000). Umgang mit Vielsprachigkeit im Deutschunterricht–Sprachen wahrnehmen und sichtbar machen. *Deutschlernen*, *2*, 143-163.

Roelcke, T. (2022). Viel- und Mehrsprachigkeit. *Handbuch Mehrsprachigkeit*, Walter de Gruyter GmbH, Berlin.

Şen, Ü. ve Delioğlu, G. (2023). Almanya üniversitelerinde yabancı dil olarak Türkçe öğre- timine yönelik verilen derslerin değerlendirilmesi. *Aydın TÖMER Dil Dergisi, 8*(1), 43-68.

Uluçam-Wegmann, A. I. (2021). Federal Almanya Kuzey Ren-Vestfalya ve Hessen Eyaletlerinde Türkçe Ana dili Öğretimi. Içinde: *Yurt Dışında Türkçe Ana Dili Öğretimi* (ss. 215-257).

Uluçam-Wegmann, I. (2022), Çok Dilli Ortamlarda Translanguaging Yaklaşımı Temelli Köken Dili Türkçe Dersi. İçinde: *Türkçenin Eğitimi-Öğretiminde Kuramsal ve Uygulamalı Çalışmalar* (ss. 127-141).

Uzun, N. E. (2012). Türkçenin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri Üzerine, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, *19* (2), 115-134.

Wenk, A. K., Marx, N., Rüßmann, Steinhoff, T. (2016). Förderung bilingualer Schreibfähigkeiten am Beispiel Deutsch – Türkisch. *Zeitschrift für Fremdsprachenforschung, 27*(2), 151-179.

YEE, 2022. https://www.yee.org.tr/tr/haber/dunya-dili-turkceye-ilgi-artiyor-0

7. Bölüm

EĞİTİM POLİTİKASI ÇERÇEVESİNDE FRANSA'DA TÜRKÇE ÖĞRETİMİ

Hülya Sönmez

Giriş

Dil eğitimi, diğer bilim alanlarıyla beraber gelişir ve değişir. Çünkü dil eğitiminin sosyal alandan ekonomik alana kadar ilişkili olduğu çok disiplinli geniş bir kapsamı söz konusudur. Bu geniş kapsamda dil eğitimi, entelektüel ve yapısal olmak üzere iki temel boyut üzerinde yapılanır. Entelektüel boyutuyla dil eğitimi; eğitim tarihi, eğitim yönetimi, eğitim ekonomisi, eğitim felsefesi, eğitim sosyolojisi, eğitimsel psikoloji, eğitim teknolojisi, eğitim yönetimi ve eğitim politikası gibi eğitimin düşünsel yönünün ağırlıklı olduğu alanlara ayrılmaktadır. Eğitimin yapısal boyutu ise eğitim uygulamalarına dayalı olan eğitim-öğretim ihtiyaçları, eğitim hedefleri ve kazanımlar, ders içeriği, öğretim etkinlikleri, öğrenme çıktıları ve ölçme, değerlendirme olmak üzere temel unsurlardan oluşmaktadır. Dil öğretim süreci, eğitimin bu iki temel boyutu üzerinde yapılandırılır. Özellikle öğretim sürecinin hazırlanmasının ilk aşaması olan eğitim-öğretim ihtiyaçlarının belirlenme aşamasında eğitimin entelektüel boyutundaki bütün alanlardan yararlanılmalıdır. Çünkü bu alanlardaki ihtiyaçları belirlemeden tasarlanan dil öğretim sürecinin ileriki aşamalarında bazı sorunlar ortaya çıkarabilir. Ana dil eğitimi, yabancı dil eğitimi, iki dilli eğitim gibi dil öğretim alanlarına göre farklılık gösterse de muhtemel sorunların hepsinde gözlemlenmesi mümkündür.

Bu bölümde, entelektüel eğitim boyutlarından olan eğitim politikasının Türkçenin yurt dışında öğretimi üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir. Bu konu ekseninde ve daha odaklı şekilde Fransa'da Türkçe öğretim politikası ve zamanla bu öğretim politikasındaki değişiklikler ele alınmıştır. Bu kapsamda 1970'ten sonra Fransa'da Türkçe öğretim politikası tarihsel bir eksende ince-

Kaynakça

Akıncı, M. A. (2014). Fransa'daki Türk göçmenlerinin etnik ve dinî kimlik algıları. *Bilig*, *70*, 29-58.

Akıncı, M. A. ve Jolly, A. (2010). Fransa'da Türkçe öğretiminde son durum: Uygulamalar, sorunlar ve öneriler *8. Dünyada Türkçe Öğretimi: Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğretenler Zirvesi*, Ankara, Türkiye.

Alba, R. & Foner, F. (2015). *Strangers no more: Immigration and the challenges of integration in north America and western Europe, Princeton*, NJ, Princeton University Press.

Balcı, E. (2022). *Eğitim ve toplum- Türkiye'de eğitim politikaları* (1923-1980) 1. Cilt. Pegem Akademi, Ankara, ISBN 978-625-7052-45-0.

Bertucci, M. M. (2007). L'enseignement des langues et cultures d'origine: Incertitudes de statut et ambigüité des missions. *Le français aujourd'hui, 3*(158), 28-38.

Brummer, E. C., Clycq, N., Driezen, A. & Verschraegen, G. (2022). European identity among ethnic majority and ethnic minority students: Understanding the role of the school curriculum, *European Societies, 24*(2), 178-206, DOI: 10.1080/14616696.2022.2043407.

Castellotti, V. (2010). Les enseignements de "langues (et cultures) d'origine" : Chronique d'une disparition opportune? Langue et intégration. Dimensions institutionnelle, socio-professionnelle et universitaire, Peter Lang, Coll.

Domergue, J. (2004). Au Nom De La Commission des Affaires Culturelles, Familiales Et Sociales Sur La Proposition De Résolution (N° 1414) De M. Thierry Mariani Et Plusieurs De Ses Collègues, *tendant à la* création *d'une* commission d'enquête *sur l'application des conventions prévoyant l'*organisation *de* cours d'enseignement *de la* langue *et de la* culture d'origine *et les mesures susceptibles d'améliorer cet enseignement,* Enregistré à la Présidence de l'Assemblée nationale le 26 mai 2004.

Garcia, N. (2015). Tensions between cultural and utilitarian dimensions of language: A comparative analysis of "multilingual" education policies in France and Germany. *Current Issues in Language Planning, 16*:1-2, 43-59, DOI: 10.1080/14664208.2014.947015 To link to this article: https://DOI.org/10.1080/14664208.2014.947015 .

Gülden, B. (2022). Fransa'da yabancı dil eğitimi ve geçmişten günümüze Türkçe ve Türk kültürü öğretim süreci. S. Maden (Ed.), *Türkçe eğitimi ile ilgili araştırmalar I* içinde (s. 35-66). Hiper Yayın.

Helot C. & Young, A. (2002). Bilingualism and language education in French primary schools: Why and how should migrant languages be valued? *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism, 5*(2), 96-112, DOI: 10.1080/13670050208667749.

Kerzil, J. (2002). L'éducation interculturelle en France: Un ensemble de pratiques évolutives au service d'enjeu complexes. Carrefours de l'éducation*,* 2002/2.

Koenig, M. (2005). Incorporating Muslim migrants in western nation states a comparison of the United Kingdom, France, and Germany. *Journal of International Migration and Integration, 6*(2), 219-234. DOI:10.1007/s12134-005-1011-8.

Liddicoat, A. J. & Taylor-Leech, K. (2015). Multilingual education: The role of language ideologies and attitudes. *Current Issues in Language Planning, 16*(1-2), 1-7. DOI: 10.1080/14664208.2015.995753.

Liens culturels et intégration (1995). Papport au premier ministre, juin 1995. https://www.vie publique.fr/sites/default/files/rapport/pdf/954126500.pdf.

Lucchini, S. (2007). "L'enseignement des langues d'origine, à quelles conditions ?" Enseigner les langues d'origine**-** Le français aujourd'hui (Edt. Armand Colin).3 n° 158 | pages 9 à 19 ISBN 9782200923570 DOI 10.3917/lfa.158.0009.

Ministere De L'education Nationale Inspection Generale De L'education Nationale. (2001). L'enseignement Des langues vivantes étrangères a l'école primaire rapporteurs: Hélène Bellet-to-Sussel, Annie Scoffoni, Henri-Georges Richon.

Petek, G. (2004). Les ELCO, entre reconnaissance et marginalisation. Langues de France N° 1252- Novembre-décembre.

Poggeschi, G. (2003). Language rights and duties in domestic and European courts. *Journal of European Integration, 25*(3), 207-224.

Qureshi, Y. F. & Janmaat, J. G. (2014). Diverging or converging trends: An investigation of education policies concerning the incorporation of ethnic minority children in England, France and Germany, Compare: *A Journal of Comparative and International Education, 44*(5), 710-731. DOI: 10.1080/03057925.2013.800782.

Rachidi, A. (2011). La valorisation du bilinguisme Franco-Arabe: Un avantage pour la réussite scolaire ? Thèse de doctorat. Université de Nantes.

Resmî Gazete. (2021). Milletlerarası adlaşma. Sayı: 31401, Karar Sayısı: 3563. Erişim Adresi: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/02/20210220.pdf.

Resnik, J. (2010). Integration without assimilation? Ethno-nationalism in Israel and universal laïcité in France. *International Studies in Sociology of Education. 20*(3), 201–224.

Safi, M. (2008). The immigrant integration process in France: Inequalities and segmentation. *Revue Française De Sociologie, 49*(5), 3–44.

Sönmez, H. (2022). Fransa'daki iki dilli Türk çocuklarına Türkçe öğretimi ve güncel durum: ELCO'dan EILE'ye geçiş. U. Başar (Ed.), *İki Dillilere Türkçe Öğretimi* içinde (395-414). Nobel Akademik Yayıncılık.

Sönmez, H. ve Akıncı, M. A. (2022). Fransa'daki iki dilli Türk çocuklarının Türkçe dil becerilerinin gözlemlenmesi (Paris ve Normandiya örnekleri). *Ana Dili Eğitimi Dergisi, 10*(4), 718-737.

Şengül, K. ve Köseoğlu, T. (2021). Fransa'da yaşayan iki dilli Türk çocuklarının ana dili öğrenme ve kullanma durumlarına ilişkin veli görüşleri. *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi*, *2*(3), 310-342.

Thomauske, N. (2011). The relevance of multilingualism for teachers and immigrant parents in early childhood education and care in Germany and in France. *Intercultural Education*, *22*(4), 327-336, https://doi.org/10.1080/14675986.2011.617425.

Ustabulut, M. Y., Boylu E. ve Başar, U. (2022). Türkiye ve seçilmiş Avrupa ülkelerinin göçmen entegrasyon politikalarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *Bilig, Güz (103)*, 1-30.

Yağmur, K. (2010). Batı Avrupa'da uygulanan dil politikaları kapsamında Türkçe öğretiminin değerlendirilmesi. *Bilig, Güz (55*), 221- 242.

Yardım, M. (2017). Göç ve entegrasyon politikaları ışığında Fransa'da toplumsal kabul. *Göç Araştırmaları Dergisi, 3*(2), 100-136.

Young, Andrea S. (2017). Non, moi je lui dis pas en turc, ou en portugais, ou en, j'sais pas moi en arabe&quot: Exploring teacher ideologies in multilingual/cultural preschool contexts in France. *Bellaterra Journal of Teaching & Learning Language & Literature*, *10*(2), 11-24, https://raco.cat/index.php/Bellaterra/article/view/327316.

8. Bölüm

TÜRKÇE ÖĞRETİMİ BAĞLAMINDA HOLLANDA'NIN DİL POLİTİKALARI

Gözde Demirel-Fakiroğlu

Hollanda'nın Dil Politikaları

Dil politikası; bir ülkede ana dili, azınlık dilleri, göçmen dilleri ve yabancı dillerin kullanımı, öğretimi, sürdürümü ve yaygınlaşması konusunda devletin resmî olarak yasalar çerçevesinde belirlediği kurallar ve uygulamalardır.

Türkçe, ana dili olarak öğretilmesinin yanında Türkiye'deki yabancılara, farklı ülkelerdeki yabancılara ve farklı ülkelerde nesiller boyu yaşayan Türk vatandaşlarına öğretilmektedir. Türkçenin hem ana dili hem de yabancı dil olarak öğretimi bağlamında en çok göç alan Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda, Avusturya, Danimarka, Avustralya gibi ülkelerde çeşitli çalışmalar yürütülmektedir.

Hollanda, İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle Almanya ve Fransa'dan sonra en çok göç alan ülkelerden biriydi. 1953 yılında 60.000'e yakın göçmen nüfusuna sahip olan Hollanda, 1960 yılına kadar savaş sonrası toparlanma sürecinde göç kabul etmiştir. 1975 yılında Surinam'ın sömürgeleştirilmesinden sonra Surinam ve Hollanda Antillerinden yoğun göç almıştır. Hollanda Hükûmeti; İtalya, İspanya, Portekiz, Türkiye, Yunanistan, Fas, Yugoslavya ve Tunus gibi farklı ülkelerle ikili anlaşmalar kapsamında göç almıştır. 1970 yılında 235.000'e ulaşan göçmen nüfusunun artışı, 1979'da ikinci petrol kriziyle durma noktasına gelmiştir. 1980'lerde ise aile birleşimi kapsamında belirli oranlarda göç akışı yaşanmıştır (Zorlu & Hartog, 2001).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında özellikle Batı Avrupa'daki devletler, ülkelerinde maddi ve manevi yıkımı ortadan kaldırmak ve ülkelerini yeniden inşa

Kaynaklar

Backus, A. & Yagmur, K. (2017). Differences in pragmatic skills between bilingual Turkish immigrant children in the Netherlands and monolingual peers. *International Journal of Bilingualism, 23*(4), 817-830.

Berry, J. W. (2005). Acculturation: Living successfully in two cultures. *International Journal of Intercultural Relations, 29* (6), 697-712.

Bezcioglu-Goktolga, İ. & Yagmur, K. (2022) Intergenerational differences in family language policy of Turkish families in the Netherlands. *Journal of Multilingual and Multicultural Development, 43*(9), 891-906.

Bourrhis, R.Y., Moise, L. C. Perreault, S. & Senecal, S. (1997). Towards an interactive acculturation model: A social psychological approach. *International Journal of Psychology, 32,* 369-386.

Cummins, J. (*1979*). Linguistic İnterdependence and the educational development of bilingual children*. Review of Educational Research, 49*, 222-251.

Demirel, G. (2019a). *Reading proficiency and acculturation orientations of Turkish bilingual students in the Netherlands, Germany and France.* [Doctoral Thesis, Tilburg University]. [s.n.].

Demirel, G. (2019b). İki dillilik ve Hollanda'daki iki dilli Türk çocuklarının ana dilleri ve hâkim dilleri arasındaki ilişki üzerine bir inceleme. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi , 20* (3) , 1312-1339 .

Driessen, G., Hulsen, M., Aarssen, J. & Lara, H. (2003). *OALT als taalondersteuning in de onderbouw van het basisonderwijs*. ITS - Nijmegen / Sardes – Utrecht.

Extra, G. & Yağmur, K. (2004). *Urban multilingualism in Europe: Immigrant minority languages at home and school.* Clevedon: Multilingual Matters.

Eyüp, B. & Güler, E. B. (2020). İki dilli Türk çocuklarının dil tercihleri ve bu tercihlerin sebepleri: Londra örneği. *Researcher, 8* (3), 01-24.

Franke, M. (2017). *Fact sheets on the European Union*. European Parliament.

Güleç, M. (2022). Hollanda'da azınlık dili olarak Türkçe'nin yönetimsel dönüşümü. *International Journal of Social Sciences*, 6 (3), 378-406.

Hamans, C. (2016). *Language Policy in the Netherlands.* Scripta Neophilologica Posnaniensia. 16, 41–61.

Jong, P.W. (2022). Patterns and drivers of emigration of the Turkish second generation in the Netherlands. *European Journal of Population, 38*, 15–36.

Kaptan, F. (2020).Hollanda'da nesilden nesile Türk dilinin aktarılması sonucunda yeni neslin Türkçe konuşmasına yönelik çalışma. *International Journal of Teaching Turkish as a Foreign Language, 3*(2), 147-164.

Kızıltaş, Y. (2021). İki dilli öğrencilerin ikinci dil ediniminde etkili olan faktörler ve dezavantajlı gruplara dönüşmeleri: kuramsal ve derleme bir çalışma. *Trakya Eğitim Dergisi, 11*(2), 1012-1036.

Kuiken, F., & Van der Linden, E. (2013). Language policy and language education in the Netherlands and Romania. *Dutch Journal of Applied Linguistics, 2*(2), 205-223.

Luijkx, R. & Heus, M. (2008). The educational system of the Netherlands. Journal of Public Economics, In: *The international standard classification of education (ISCED-97): an evaluation of content and criterion validity for 15 European countries. Mannheim: Mannheimer Zentrum fu¨r Europa¨ische Sozialforschung (MZES),* 47-75.

Mandin, J. & Gsir, S. (2015). Corridor report on the Netherlands: the case of Turkish and Chinese immigrants, Centre d'études de l'ethnicité et des migrations, Institut des Sciences Humaines et Sociales, Université de Liège.

Michel, M., Vidon, C., Graaff, R. & Lowie, W. (2021). Language Learning beyond English in the Netherlands: A fragile future?. *EuJAL, 9*(1), 159–182.

Schwartz, M. (2010). Family Language Policy: Core issues of an emerging field. *Applied Linguistics Review, 1*(1), 171-192.

Solano, G. & Huddleston, T. (2020). *Migrant Integration Policy Index 2020*. Barcelona/Brussels.

Thijs, A., Leeuwen, B. & Zandbergen, M. (2007). *Inclusive education in The Netherlands.* SLO, National institute for curriculum development, Ministry of Education, Culture and Science.

Willemyns, R. (1997). Dutch in the European Union: the language policy of the "Nederlandse Taalunie". *Sociolinguistica, 11*, 53-62.

Yağmur, K. & Bayram-Jacobs, D. (2015). Language maintenance and shift patterns of the Turkish speakers in The Netherlands. *Bilig, 74*, 259-286.

Yağmur, K., & Van de Vijver, F. J. (2012). Acculturation and language orientations of Turkish immigrants in Australia, France, Germany, and the Netherlands. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 43*(7), 1110-1130.

Yağmur, K. (2015). *Doing diversity in education through multilingualism, media and mobility*. Küppers, A. & Bozdag, C. (eds.). Istanbul: Istanbul Policy Center, 9-11.

Zorlu, A. & Hartog, J. (2001). *Migration and ımmigrants: the case of the Netherlands.* Tinbergen Institute Discussion Paper, No. 01-042/3, Tinbergen Institute, Amsterdam and Rotterdam.

9. Bölüm

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİ BAĞLAMINDA BELÇİKA

Feyza Altınkamış - Yaninka De Weirdt

Belçika'nın Avrupa Birliği içinde stratejik bir konumu bulunmaktadır. Belçika; Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu, Avrupa Konseyi gibi önemli AB kurumlarına ev sahipliği yapmaktadır ve AB içinde dilsel ve kültürel çeşitliliği desteklemektedir. Bu bölümün yazım aşaması sırasında 26 Eylül tarihinde Avrupa Birliği'nde Avrupa Diller Günü kutlamaları yapılmaktaydı ve tüm dünya genelinde ve özellikle Avrupa'da dil çeşitliliği ve çok dillilik konularına dikkat çekilmekteydi. "Çeşitlilik içinde birlik" Avrupa Birliği'nin sloganıdır ve ilk kez 2000 yılında kullanılmaya başlanmıştır. Bu slogan, Avrupalıların barış ve refah için çalışmak amacıyla AB çatısı altında birleşmelerini ve Avrupa kıtasının içerdiği farklı kültürler, gelenekler ve dillerle nasıl zengin bir profile sahip olduğunu ifade etmektedir.

Çok dillilik, Avrupa'nın her zaman öncelikle vurgulanan özelliklerinden biridir. Özellikle son otuz yılda hem genel kamuoyu hem de politika yapıcılar ve araştırmacılar arasında iki dillilik ve çok dilliliğe yönelik ilgide dikkat çekici bir artış gözlemlenmiştir. Bunun en önemli nedenlerinden biri elbette giderek artan sayıda politika yapıcı ve araştırmacının çok dilliliğin daha önce düşünülenden çok daha yaygın olduğunu fark etmesi ve çok dilliliğin avantajlarına dair sonuçlara işaret eden bilimsel araştırmaların artmasıdır. Küreselleşme, otomasyon, artan hareketlilik, göç ve dünyanın çeşitli bölgelerinde siyasi sınırların netliğini kaybetmesi gibi ortaya çıkan çeşitli durumların sonucu olarak çok dillilik ve çok kültürlülüğün yaşamımızın bir parçası olacağı bir gerçektir. AB parlamentosu tarafından 2022'de hazırlanan bir bilgilendirme toplantısında (brifing) AB'nin dil öğrenimini ve dil çeşitliliğini teşvik ettiği ancak ülkelerin eğitim ve dil politikaları üzerindeki etkisinin sınırlı olduğu vurgulanmakta

Belçika eğitim sisteminin en güçlü bileşenlerinden biri, yetişkin eğitimidir. Yetişkin eğitimi programlarının içerisinde geniş bir yabancı dil yelpazesi yer almaktadır. Türkçe, Belçika'da yetişkin eğitimi programları çerçevesinde Belçika'nın Hasselt eyaletinde PCVO; Gent şehrinde CVO Groeipunt; Brüksel'de EPFC; Mol şehrinde CVO kurumunda akşam eğitimi olarak verilmektedir. Ancak seviyeler genel anlamda A1 ve A2 ile sınırlı kalmaktadır ve kurların sürekliliği her zaman endişe verici durumdadır.

Belçika eğitim sisteminde altı yıllık lise eğitimi, ikişer yıldan oluşan bölümlerden meydana gelmektedir. Lisenin son iki yılında yabancı dil programı kapsamında öğrencilerin seçmeli ders olarak üçüncü bir yabancı dil seçme hakkı bulunmaktadır. Bu kapsamda Türkçe, liselerin yabancı dil yelpazesine girebilir. Ancak bu konuda şu zamana kadar gelen hiçbir talep bulunmamaktadır. Türkçenin Belçika'nın dil ile ilgili eğitim politikası içine hâlen girememiş olması Türkçenin Belçika'da yabancı dil olarak varlığını koruyabilmesi adına çok önemli bir sorun teşkil etmektedir. Bu konuda Türkçe ve Türk toplumu ile ilgili çalışmalar yapan tüm kurumların, Belçika'daki Türk vatandaşlarının örgütlü bir eylem planı yapması bir zorunluluktur. Belçika'daki Türk toplumunun çift dillilik ve çok kültürlülük çerçevesinde Türkçe dil ve kültür sermayesinin farkına varması ve bunun geleceğe yönelik getirilerinin bilinçli farkındalık yaratılacak şekilde uygulamaya geçirilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

Ağırdağ, O. (2010). Exploring bilingualism in a monolingual school system: insights from Turkish and native students from Belgian schools. *British Journal of Sociology of Education, 31*(3), 307-321.

Ağırdağ, O., Jordens, K., & Van Houtte, M. (2014). Speaking Turkish in Belgian primary schools: Teacher beliefs versus effective consequences. *Bilig,* 70, 7-28.

Altınkamış, F. (2019). Teaching Turkish as a mother tongue in Belgium: from past, to present and to future. *International Journal of Language Academy, 7* (27), 197–207.

Altınkamış, F. (2020). Belçika'nın Flaman bölgesinde göçmenlere resmî dil (Flamanca) öğretim modeli ve değerlendirilmesi. In U. Başar & B. Tüfekçioğlu (Eds.), *Göçmenlere Türkçe öğretimi* (s. 317–331). Nobel Akademik Yayıncılık.

Altınkamış, F. (2021). Belçika'daki iki dilli Türk çocuklarına Türkçe öğretimi. In Ö. Çangal & M. E. Çelik (Eds.), *Çocuklara Türkçe öğretimi* (s. 411–429). Ankara: Nobel.

Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. J. G. Richardson içinde, *Handbook of theory and research in the sociology of education* (s. 241-258). Greenwald Press.

Buyle, D. (2020). *Hier spreekt men Nederlands: Literatuurstudie over uitsluiting op basis van taal in het Vlaamse onderwijs*. Universiteit Gent.

De Meyer, I., Janssens, R., & Warlop, N. (2019). Leesvaardigheid van 15-jarigen in Vlaanderen: Overzicht van de eerste resultaten van PISA 2018.

Denies, K., Bleukx, N., Pelgrims, L., Lage, J., Van Steertegem, K., Dockx, J., . . . Aesaert, K. (2023). Leesvaardigheid in het vierde leerjaar in Vlaanderen. Leuven: KU Leuven-UGent.

Gobyn, S., & Loman, J. (2021). Met KOALA aan de slag! Centrum voor Taal en Onderwijs, KULeuven.

Jacobs, D., & Rea, A. (2011). Verspild talent. De prestatiekloof in het secundair onderwijs tussen allochtone en andere leerlingen volgens het PISA-onderzoek 2009. Brussel: Koning Boudewijnstichting.

Loman, J., Vandommele, G., Vandoninck, S., & Koch, E. (2021). Taalscreening bij aanvang van het leerplichtonderwijs. Wetenschappelijk eindrapport. Leuven: Centrum voor taal en Onderwijs (KU Leuven).

Onderwijs Vlaanderen. (2023, Mayıs 16). Gelijke onderwijskansen. https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/gelijkeonderwijskansen#:~:text=Met%20het%20beleid%20voor%20gelijke,rechtsbeschermin g%20en%20ondersteuning%20van%20scholen .

Onderwijs Vlaanderen. (2023, Mayıs 28). Lokale overlegplatforms. https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/ouders/naarschool/inschrijven/lokale-overlegplatforms.

Sierens, S. (2006). Immigratiesamenleving, onderwijs en overheid in vlaanderen: Een gespannen driehoeksverhouding. S. Sierens, M. Van Houtte, P. Loobuyck, K. Delrue, & K. Pelleriaux içinde, *Onderwijs onderweg in de immigratiesamenleving* (s. 9-32). Academia Press.

Vakgroep Onderwijskunde. (2015). Wetenschappelijke geletterdheid bij 15-jarigen. Vlaams rapport PISA 2015. Gent: Universiteit Gent, Vakgroep Onderwijskunde.

Van Avermaet, P., Slembrouck, S., & Simon-Vandenbergen, A.-M. (2015). *Talige diversiteit in het Vlaams onderwijs: problematiek en oplossingen*. KVAB Press.

Van den Branden, K., & Verhelst, M. (2011). Naar een volwaardig talenbeleid: Omgaan met meertaligheid in *het Vlaams onderwijs. Vonk, 40* (4), 3-27.

Van Gorp, K., & Verheyden, L. (2014). Effecten van omgaan met meertaligheid op school- en klasniveau op de taalvaardigheid Nederlands van anderstalige leerlingen in *het Vlaamse onderwijs*. (s. 1-10). Leuven: KU Leuven.

10. Bölüm

TÜRKÇE ÖĞRETİM POLİTİKASI BAĞLAMINDA YUNANİSTAN

Nuray Kayadibi

Gelişen teknoloji ve iletişim ağı ile farklı milletlere mensup bireyler, ana dilleri dışında başka bir dili de öğrenme ihtiyacı hissetmektedirler. "Bir ülkenin dilinin öğrenilmesini gerekli kılan unsurlar; o ülkenin yürütmüş olduğu politik, ekonomik, ticari ve kültürel ilişkilerin yanı sıra o ülkenin sahip olduğu dil politikaları ve dil planlamalarıyla birebir ilişkilidir (Açık, 2014)".

Dil politikası; kasıtlı plan veya strateji, sosyal ve politik faaliyetlerin onaylanması, dil haklarını kurumsallaştıran yetkililer tarafından alınan tesadüfi kararlar ve genel olarak dilin toplumsal eşitsizliğe temel olarak kullanılması, toplumsal çevrenin veya eğitim, medya vb. gibi belirli kurumların dil meselelerini ele alma biçimleri olarak belirtilebilir (Dendrinos & Theodoropoulou, 2007).

Dil hakları; dilleri kullanma, geliştirme ve sürdürme haklarına veya bunların kullanımını, geliştirilmesini veya sürdürülmesini sağlama görevlerine sahip olabilecek insan topluluklarına verilebilir. Örneğin Avrupa Konseyinin Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi, ulusal azınlık gruplarına haklar vermektedir. (Skutnabb-Kangas, 1997). Bu sözleşme kapsamında azınlıklara dil hakları sunan ülkelerden biri de Yunanistan'dır.

Yunanistan'da Dil Politikası

"Yunan topraklarında 18. yüzyıl sonlarından 19. yüzyıl başlarına kadar dil konusunda yaşanan tartışmalar, ulusal bireyin nasıl şekillenmesi gerektiği etrafında gerçekleşmiştir (Çete, 2019)". Yunanistan, tek dilli bir ülke olarak görülse de aslında uzun süredir devam eden bir iki dillilik, iki kültürlülük olgusu söz konusudur (Tsokalidou, 2017). Yunanistan'da ayrıca diglossia görülmektedir ve yaygın okuryazarlık, eğitim, demokratikleşme ve daha genel

Bugüne kadar yapılan araştırmalarda Yunan araştırmacılar azınlık eğitiminin niteliği ile ilgili değerlendirme yaparken Yunanca anlama ve anlatım becerileri üzerinde durmuşlardır; Türkçe dil becerilerine, ana dili eğitimine değinilmemiştir (Hacıpaşaoğlu, 2017). Bu durum da Yunanistan'ın Türkçenin öğretimi ile ilgili bir sorumluluk duygusunun olmadığını göstermektedir.

Sonuç olarak Yunanistan'ın iki dilli eğitimde, medyada ve sosyal yaşamda açık bir dil politikasına sahip olmadığını vurgulamak gerekir. Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi, üniversiteler kapsamında daha sistematik bir şekilde gerçekleştirilebilir. Türkiye ve Yunanistan arasındaki ikili anlaşmalar yoluyla dil öğretim merkezleri yaygınlaştırılarak Türkçenin öğretimi ve öğrenimi teşvik edilebilir.

Kaynakça

Abraham, M., & Purkayastha, B. (2012). Making a difference: Linking research and action in practice, pedagogy and policy for social justice. *Current Sociology, 60*(2), 123–141.

Açık, F. (2014). Dil politikaları bağlamında Türkçe'nin öğretimi. M. Durmuş ve A. Okur (Ed.), Yabancılara Türkçe Öğretimi El Kitabı *içinde* (ss. 483-492). Grafiker Yayınları.

Ahmet, İ. K. (2017). Yunanistan'da kültürlerarası eğitim ve ikinci dil (L2) olarak Yunanca. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19*(2), 27-46.

Anagnostou, D. (2001). Breaking the cycle of nationalism: the EU, regional policy and the minority of Western Thrace, Greece. *South european society & politics*, *6*(1), 99-124. https://doi.org/10.1080/714004933

Ayhan, H. (2014). Batı Trakya Türk azınlığının hukuki ve siyasi sorunlarının asimilasyon politikası çerçevesinde tahlili. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (42), 173-187.

Aykoç, E. (2009). *Türkiye ve Yunanistan'ın azınlık politikaları: İkili ilişkiler, ulusçuluklar ve azınlık hakları ekseninde karşılaştırmalı bir inceleme* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi. Ulusal Tez Merkezi.

Bahadır, G. (2012). *Avrupa Birliği'nin azınlık politikası ve avrupa birliği üyelik sürecinde Türkiye'deki azınlıklar* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi. Ulusal Tez Merkezi.

Bulut, S. (2008). Balkan Savaşları'ndan Lozan'a Batı Trakya meselesi ve Mustafa Kemal Atatürk'ün Batı Trakya politikası. *Gazi Türkiyat*, *1*(3), 83-96.

Canatan, K. (2013). *Avrupa'da ulusal azınlıklar: Hollanda Friesland örneği*. Yarın Yayınları.

Ceylan, H. ve Yorulmaz, M. (2011). Avrupa Birliği dil politikaları ve Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne uyum süreci bağlamında Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, *1*(2), 5-13.

Chairoula, P. (2018). *Balkan savaşlarından sonra Batı Trakya Türklerinin sosyo-kültürel hayatı ve eğitim tarihi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Trakya Üniversitesi. Ulusal Tez Merkezi.

Chousein, A. (2005). Continuities and changes in the minority policy of Greece: The case of Western Thrace (Master's thesis), Middle East Technical University. Ulusal Tez Merkezi.

Cin, T. (2009). The current problems of the Turks of Western Thrace in Greece as a member of the European Union. *Ege Academic Review, 9*(4), 1527-1544. Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/eab/issue/39873/473132.

Clark, B. (2006), *Twice as stranger: The mass expulsions that forged modern Greece and Turkey.* Cambridge University Press.

Clogg, R. (1997). *Modern Yunanistan tarihi* (D. Şendil Çev.). İletişim Yayınları.

Cummins, J. (2000). *Language, power and pedagogy - Bilingual children in the crossfire.* Multilingual Matters.

Çakmak, G. A. (2018). Avrupalılaşmasının aşil tendonu: Göç politikaları ve Yunanistan örneği. *Mukaddime*, *9*(3), 39-58.

Çelikmen, B. (2010). *Azınlık hakları ve Avrupa Birliği kapsamında Batı Trakya Türklerinin sorunları* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi. Ulusal Tez Merkezi.

Çete, A. (2019). 18. yüzyıldan 20. yüzyıla Yunanistan'da dil sorunu ve ulusal bireyin icadı. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 36*(1), 85-98. https://doi.org/10.32600/huefd.444472

Çoban, F. ve Burulday, A. F. (2015). Yunan milliyetçiliğinin ve mütekabiliyet ilkesinin Yunanistan'daki Müslüman- Türk azınlığın haklarına etkileri. *Journal of International Social Research*, *8*(38). 340-350.

Danforth, L. M. (1995). *The Macedonian conflict: Ethnic nationalism in a transititonal World.* Princeton University Press.

Dendrinos, B., & Theodoropoulou, M. (2007). Language issues and language policies in Greece. In *EFNIL, Riga http://www. efnil. org/documents/conference-publications/riga-2007/Riga-06-Dendrinos-Mother. pdf*.

Eren, E. (2020). Yunan milliyetçiliğinin tarihsel arka planı ve politik yansıma örneği olarak Batı Trakya sorunu. *İzmir Sosyal Bilimler Dergisi, 1* (2), 77-85.

European Charter for Regional or Minority Languages (1998). (ETS No. 148) 01/03/1998 (5 Ratifications.). https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=148

European Union. (2023). History of the European Union. https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1980-89_en.

Giasar, V. (2022). Yunanistan'da azınlık olmak ya da Batı Trakya'da uygulanan eğitim politikalarının değerlendirilmesi. *Olgu Sosyoloji Dergisi, 1*(2), ss. 44-51.

Goularas, G. B. (2012). 1923 Türk-Yunan nüfus mübadelesi ve günümüzde mübadil kimlik ve kültürlerinin yaşatılması. *Alternatif Politika*, *4*(2), 129-146.

Gökçen, S. (2010). Yunanistan'ın Batı Trakya politikası: Batı Trakya Türklerinin sorunları/The Western Thrace policy of Greece: Problems of the Western Thrace Turks. *Atatürk Dergisi*, *3*(3).

Gül, N. (2007). *Balkan Harbi ve takip eden on yıllık süreçte Yunan dış politikası esasları ekseninde Türk ve gayrimüslimleri hedef alan baskıcı ve asimilasyona matuf uygulamalar ve günümüze yansımaları* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi. Ulusal Tez Merkezi.

Gündoğdu, M. (2005). Avrupa Birliği yolunda Türkiye'nin yabancı dil politikası. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2*(29), 120 - 127.

Hacıpaşaoğlu, N. (2017). *Ortaöğretimini Yunanistan'da tamamlamış Türk Azınlık öğrencilerinin Yunanca yazılı anlatım becerilerinin değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi. Ulusal Tez Merkezi.

Hannam, S. & Papathanasıou, E. (2011). Current issues and trends in language education in Greece. Towards a language rich Europe Multilingual essays on language policies and practices *in.* British Council.

Hirschon, R. (2005), "Lozan Sözleşmesi'nin Sonuçları: Genel bir Bakış", Renée Hirschon (Der.), Ege'yi Geçerken: 1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi. (M. Pekin ve E. Altınay Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 17-28.

Hüseyinoğlu, A. (2015). Balkanlarda Türk dilinin dünü ve bugünü: Batı Trakya (Yunanistan) örneği. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, *6*(11), 79-96.

Kalın Salı, M. (2018). *Yunan öğrencilerin yabancı dil olarak Türkçeyi öğrenirken karşılaştıkları zorluklar* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi. Ulusal Tez Merkezi.

Kara, A. (2014). *Yunan yükseköğretim kurumlarında Türk dili ve edebiyatı eğitimi.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi. Ulusal Tez Merkezi.

Kara, T. (2005). *Avrupa Birliği azınlık politikası çerçevesindeki Batı Trakya Türklerinin sorunlarının incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa Uludağ Üniversitesi. Ulusal Tez Merkezi.

Karakasidou, A. (1993), Politicizing culture: Negating ethnic identity in Greek Macedonia. *Journal of Modern Greek Studies, 11*(1): 1-28.

Kayadibi, N. (2022). Opinions of teachers regarding the Turkish education of bilingual Turkish children in Greece. *Shanlax International Journal of Education, S3*-October.

Kiliari, A. (2009). Language practice in Greece: The effects of European policy on multilingualism. *European Journal of Language Policy*, *1*(1), 21.

Kuznetsova, O., Nikolayeva, S., Fishman, J., & Haugen, E. (2013). Language policy and foreign language education in Greece in the second half of the 20th Century. *Language, 3,* 1.

Malamidis, M. (2010). *Yunanistan'da Müslüman azınlığın ortaöğretim dil eğitimi - yasal çerçeve, okul kitapları, müfredat ve haftalık ders programları*. Spanidi.

Osman, N. (2016). *Batı Trakya Türklerinin ana dili korunumu, dil kullanımı ve kimlik algıları* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi. Ulusal Tez Merkezi.

Ömeroğlu, A. (1994). *Batı Trakya Türkleri ve gerçek 1.* Avcı Ofset Yayınevi.

Öner, B. (2018). *Avrupa Birliği azınlık politikaları ekseninde Yunanistan ve Türkiye'nin azınlık politikaları* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi. Ulusal Tez Merkezi.

Özgüç, A. (1974). *Batı Trakya Türkleri*. Kutluğ Yayınları.

Özkan, N. (2002). *Türk Dilinin yurtları*. Akçağ.

Paleologou, N. (2004). Intercultural education and practice in Greece: needs for bilingual intercultural programmes. *Intercultural Education*, *15*(3), 317-329. https://doi.org/10.1080/1467598042000262608.

Papalexatou, E. & Zorbas, V. (2020). Bilingual students in the public primary education context in Greece: A deterrent for the Greek educational landscape or a chance for improvement? E. Skourtou et al. (eds.), Language Diversity in Greece *in*. Springer International Publishing.

Polat, T. (2001). Avrupalılık bağlamında kültür boyutuyla yabancı dil. *Studien zur deutschen Sprache und Literatur, 13,* 29-40. https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuaded/issue/1045/11810

Poleshchuk, V. (2001). *Multiculturalısm, minority education and language policy*. European Centre for Minority Issues (ECMI).

Poulton, H. (1993). *Balkanlar, çatışan azınlıklar, çatışan devletler*. (Y. Alagon Çev.). Sarmal Yayınları.

Saitoglou, A. (2021). *Yunanistan'da Türkçe öğretimi ve Yunan yazarların hazırladığı Türkçe ders kitaplarında dil bilgisi öğretimi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa Uludağ Üniversitesi. Ulusal Tez Merkezi.

Saraçlı, M. (2007). *Avrupa Birliği ve Türkiye'de azınlıklar*. Lotus Yayınevi.

Serdar, A. (2020). Yunan Makedonyası'nda ulusal ve etnik kimliğin inşası. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 75* (3) , 1081-1111 . DOI: 10.33630/ausbf.678796.

Skourtou, E., Kourtis-Kazoullis, V., Aravossitas, T., & Trifonas, P. P. (2020). *Language Diversity in Greece*. Springer International Publishing.

Skutnabb-Kangas, T. (1997). Human rights and language policy in education. In *Encyclopedia of language and education: Language policy and political issues in education* (pp. 55-65). Dordrecht: Springer Netherlands.

Sotiropoulos, D. (1977). Diglossia and the national language question in modern Greece. 15, 197, 5-32. https://doi.org/10.1515/ling.1977.15.197.5.

Stoicheva, M. (2011). The linguistic influence of the European Union. Towards a language rich europe multilingual essays on language policies and practices *in*. British Council.

Taşdemir H. ve Saraçlı, M. (2007). Avrupa Birliği ve Türkiye perspektifinden azınlık hakları sorunu. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, *2* (8), 25-35.

TBMM (1923). Lozan Sulh Muahedenamesinin kabulüne dair kanunlar. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc002/kanuntbmmc002/kanuntbmmc00200343.pdf.

Toprak, S. (2014). Türk-Yunan siyasi ilişkileri çerçevesinde Batı Trakya sorunu. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3* (1), s. 43-54.

Tsitselikis, K. (2022). Linguistic rights in Greece: Crossing through territorial and non-territorial arrangements. In European non-territorial autonomy network conference "Realising linguistic, cultural and educational rights through non-territorial autonomy (pp. 103-119)". Cham: Springer Nature Switzerland.

Tsitselikis, K., & Mavrommatis, G. (2019). *Turkish: The Turkish language in education in Greece*, Regional dossiers series. Mercator European research centre on multilingualism and language learning. Fryske Akademy.

Tsokalidou, R. (2005). Raising bilingual awareness in Greek primary schools. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism, 8* (1), 48-61.

Tsokalidou, R. (2017). SÌДaYeS – *Beyond bilingualism to translanguaging*. Gutenberg.

Tunçel, H. (2016). Yunan üniversite öğrencilerinin yabancı dil olarak Türkçeye yönelik algıları ve Türkçe öğrenme sebepleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 20* (1), 107-128. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunisosbil/issue/24591/260364.

Yağmur, K. (2010). Batı Avrupa'da uygulanan dil politikaları kapsamında Türkçe öğretiminin değerlendirilmesi. *Bilig*, *55*, 221-242.

Yalınkılıç, K., & Yağmur, K. (2014). Batı Trakya Türklerinin anadillerine ve kültürlerine karşı tutumları. *Bilig*, *70*, 283-308.

Yavuz, R. İ. ve Açık, F. (2020). Balkan Türklerinin Türkçeye dair farkındalıkları. *Türklük Bilimi Araştırmaları, 48*, 39-54.

Yazar, U. (2017). Avrupa Birliğinde çok dillilik politikası ve tek dil arayışı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10* (48), 137-142.

Yıldız, B. (2023). *Avrupa Birliği ve çok kültürlülük: Yunanistan'da Batı Trakya Türkleri örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi. Ulusal Tez Merkezi.

Zachos, D. (2009). Citizenship, ethnicity and education in modern greece. *Journal of Modern Greek Studies, 27*, 131-155.

http://en.turkmas.uoa.gr

https://bscc.duth.gr/en/the-department/

https://dflti.ionio.gr/en/undergraduate-studies/translation-interpreting/programme/

https://dms.aegean.gr

https://www.uom.gr/en/bso#undefined1 https://www.uom.gr/bso

11. Bölüm

BALKANLARDA YAŞAYAN TÜRKLER VE TÜRKÇEYE İLİŞKİN DİL POLİTİKALARI

Ramazan Eryılmaz

Giriş

Türk tarihinde özgül bir yeri olan Osmanlı Devleti; geniş bir coğrafyada, nispeten uzun bir zaman diliminde, dünya siyasetinin en önemli aktörlerinden olmuştur. Bu geniş coğrafyanın belli bölgeleri Osmanlı Devleti için daha özel bir konuma sahip olmuştur. Bunlardan en önemlilerinden birisi Balkanlardır. Osmanlı Devleti'nin bölgeyi ele geçirmesinden itibaren buraya yerleşen Türkler ve fetih sonrası bu bölgede Türk İslam kültür dairesine dâhil olan yerli halklar Balkanların Türkleşmesi olgusunu ortaya çıkarmışlardır (İnbaşı, 2017). Asırlar sonra 20. yüzyılda tersine işleyen bu süreç sonunda günümüzde dahi Balkan ülkelerinde Türklük unsurlarına ve Türk kültürüne dair unsurlarla karşılaşmak mümkündür. Bu ülkede yaşayan yerli Türkler ve kültürleri yanı sıra bölge kültürüne sirayet etmiş *Türkçe* unsurlar, bu anlamda akla gelebilir. Dil, din, mezhep ve kültür bakımlarından dikkate değer bir zenginliğe sahip olan Balkan bölgesi bu yönü itibarıyla araştırmacıların ilgisini çekmektedir (Gökdağ, 2012b). Balkanlar çok sayıda etnik grubu barındırmaktadır. Bölgenin etnik anlamdaki çeşitliliği, çok dilli ve çok kültürlü yapının tarihsel süreçte ve politik gelenekte korunabilmesi olumlu yönüyle okunabildiği gibi derin çatışmaların kaynağı olarak da değerlendirilebilir. Dil ve kültürün politika ile kesiştiği noktalardan biri olarak dil politikaları, Balkan ülkelerinin tarihini ele alırken göz ardı edilemez bir konu olmak durumundadır (Açık, 2013; Gökdağ, 2012b). Balkanlarda yaşayan Türkler ve Türkçeye ilişkin dil politikalarının ele alındığı bu bölümde, Balkanlarda yaşayan Türkler ve Balkan ülkelerinin uygulamakta olduğu dil politikalarının Türkler ve Türkçe açısından değerlendiril-

Kaynaklar

Açık, F. (2013). Dil politikaları bağlamında Türkçenin öğretimi. *Yabancılara Türkçe öğretimi el kitabı* (s. 593-602). içinde Ankara: Grafiker.

Aguiçenoğlu, H. (2017). Romanya'da Türk azınlık. B. A. Gökdağ, & O. Karatay içinde, *Balkanlar el kitabı cilt:2* (s. 713-725). Ankara: Akçağ.

Ahmet, İ. K. (2005). *Yunanistan'da (Batı Trakya'da) iki dilli eğitim veren azınlık okullarında Türkçe ve Yunanca öğrenim gören öğrencilerin okuduğunu anlama ve yazılı anlatım becerilerinin değerlendirilmesi (Yayınlanmamış doktora tezi).* Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akpınar, Ö. (2021). Moldova'da Sovyet sonrası ulus kimlik inşası: İdeolojik yaklaşımlar. *Yildiz Social Science Review, 7*(1), 23-35. https://doi.org/10.51803/yssr.897588

Alkan, N. (2017). Dayton sonrasında Bosna Hersek. B. A. Gökdağ, & O. Karatay içinde, *Balkanlar el kitabı cilt:2* (s. 205-212). Akçağ.

Alkan, N. (2017b). Yugoslavya'nın dağılması. B. A. Gökdağ içinde, *Balkanlar el kitabı cilt:2* (s. 33-54). Akçağ.

Anadolu Ajansı. (2017, Mart 22). *Karadağ'da Türkçe kurslarına yoğun ilgi*. https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/karadagda-turkce-kurslarina-yogun-ilgi/776968 adresinden alındı

Anadol Herseu Ajansı (2019, Ağustos 29). Bosna k'te Türkçeye ilgi artıyor. https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bosna-hersekte-turkceye-ilgi-artiyor/1568361 adresinden alındı.

Anadolu Ajansı. (2021, Ekim 15). *Sırbistan'ın en köklü liselerinden Belgrad Filoloji Lisesinde Türkçe öğretilecek*. https://www.aa.com.tr/tr/dunya/sirbistanin-en-koklu-liselerinden-belgrad-filoloji-lisesinde-turkce-ogretilecek/2393607 adresinden alındı

Anamaria, C. (2013). *Romanya'da Türkçe öğretimi (Yayınlanmamış doktora tezi).* İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Assamble of Repuclic of the North Macedonia. (2023, Ağustos 12). *The Constitution of the Republic of North Macedonia.* Sobranie: https://www.sobranie.mk/the-constitution-of-the-republic-of-macedonia-ns_article-constitution-of-the-republic-of-north-macedonia.nspx adresinden alındı

Atmaca, T. (2017). Demokrasi döneminde Arnavutluk. B. A. Gökdağ, & O. Karatay içinde, *Balkanlar el kitabı cilt II* (s. 385-406). Ankara: Akçağ.

Aydoğdu, E. (2011). *Bulgaristan'da Türkçe öğretimi ve ilköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarının incelenmesi (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi).* İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Baker, C. (2001). *Foundation of bilingual education and bilingualism* . Multilingual Matters.

Bekir, H. (2015). Bulgaristan'da dil planlaması çerçevesinde ana dil olarak Türkçeye yönelik dil politikaları. *Ege ve Balkan Araştırmaları Dergisi, 2*(2), 59-68.

Bilge, M. (1991). Arnavutluk. *İslam ansiklopedisi* (s. 383-390). içinde Türk Diyanet Vakfı.

Bozbora, N. (2017). Demokratik dönemde Romanya. B. A. Gökdağ, & O. Karatay içinde, *Balkanlar el kitabı cilt II* (s. 671-684). Ankara: Akçağ.

Constitution of Romania. (2023, Ağustos 12). Chamber of Deputies: https://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=371 adresinden alındı

Constitution of the Republic of Serbia. (2023, Ağustos 14). http://www.parlament.rs/upload/documents/Constitution_%20of_Serbia_pdf.pdf adresinden alındı

Çayırlı, N. (2017). Makedonya Türkleri. B. A. Gökdağ, & O. Karatay içinde, *Balkanlar el kitabı cilt:2* (s. 315-332). Akçağ.

Çelik, M. E. (2020). İki dillilik ve Bulgaristan Türklerinin iki dilliliği üzerine bir inceleme. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 10*(20), 241-262.

Ekici, N. (2017). Bulgaristan Türkleri. B. A. Gökdağ, & O. Karatay içinde, *Balkanlar el kitabı cilt:2* (s. 617-630). Ankara: Akçağ.

Eryılmaz, R. (2020). *Kosova'da Türkçe öğretimi (Yayınlanmamış doktora tezi).* Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Eryılmaz, R. (2022). Balkan ülkelerinde Türkçe eğitim açısından iki dilli eğitim modelleri. *14. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Tam Metin Bildiri Kitabı* (s. 1313-1324). Alanya: Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Yayınları.

European Commıssıon For Democracy Through Law. (2016, Kasım 17). *Albania Constitution.* https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF(2016)064-e adresinden alındı

European Commıssıon For Democracy Through Law. (2023, Ağustos 12). *Constıtutıon Of The Federatıon Of Bosnıa And Herzegovına.* https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL(2000)054-e adresinden alındı

Gökdağ, B. A. (2012a). Balkan ülkelerinin anayasalarında dil kullanımı ile ilgili düzenlemeler. *Turkish Studies, 7*(4), 69-97.

Gökdağ, B. A. (2012b). Balkanlar: Etnik karmaşanın dilsel boyutları. *Karadeniz Araştırmaları*(32), 1-27.

Gökdağ, B. A. (2013). Balkanlarda Türkçenin genel görünümü. *Yeni Türkiye*(55), 1-13.

Gökdağ, B. A. (2017). Kosova Türkleri. B. A. Gökdağ, & O. Karatay içinde, *Balkanlar el kitabı cilt:2* (s. 161-176). Akçağ.

Gölen, Z. (2017). Osmanlı idaresinde Bosna Hersek. B. A. Gökdağ, & O. Karatay içinde, *Balkanlar el kitabı cilt:2* (s. 365-378). Akçağ.

Hellenic Parliament. (2023, Ağustos 13). *The constitution of Greece.* Hellenic Parliament: https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/001-156%20aggliko.pdf adresinden alındı

İnbaşı, M. (2017). Balkanlarda Osmanlılar: Fetih ve iskan. B. A. Gökdağ, & O. Karatay içinde, *Balkanlar el kitabı cilt:1* (s. 283-296). Akçağ.

İNSAMER. (2023, Ağustos 26). Ülke profili: https://www.insamer.com/tr/ adresinden alındı

Karatay, O. (2017). Bosna Sırp Cumhuriyeti. B. A. Gökdağ, & O. Karatay içinde, *Balkanlar el kitabı cilt: 2* (s. 213-22). Akçağ.

Karatay, O. (2017). Karadağ'daki siyasi gelişmeler. B. A. Gökdağ, & O. Karatay içinde, *Balkanlar el kitabı cılt:2* (s. 115-130). Ankara: Akçağ.

Karpat, K. (1994). Dobruca. *İslam ansiklopedisi* (s. 482-496). içinde Türk Diyanet Vakfı.

Kayadibi, N. (2013). Balkanlarda Türkçe eğitimi ve öğretimine genel bir bakış. *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi*, (s. 129-138).

Kayadibi, N. (2017). *Makedonya'da ilköğretim okullarında Türkçe eğitimi (7. sınıf örneği) (Yayınlanmamış doktora tezi).* Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Kurt, B. (2017). *Gagauz yeri özerk bölgesinde Türkiye Türkçesi öğretimi.* Ankara: Sonçağ.

Moldova (Republic of) 1994 (rev. 2016) (Moldova Anayasası). (2023, Ağustos 14). Constitute: https://www.constituteproject.org/constitution/Moldova_2016 adresinden alındı

Öksüz, H. (207). Batı Trakya Türkleri. B. A. Gökdağ, & O. Karatay içinde, *Balkanlar el kitabı cilt:2* (s. 501-510). Ankara: Akçağ.

Özkan, N. (2010). Gagavuz Türkçesini yazı ve eğitim dili haline getirme çalışmalarına bir bakış. *Turkish Studies, 5*(1), 77-89. https://doi.org/dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.1324

Türbedar, E. (2017). Kosova sorunu. B. A. Gökdağ, & O. Karatay içinde, *Balkanlar el kitabı cilt:2* (s. 135-148). Akçağ.

Uzgel, İ. (2017). Yugoslavya Federasyonu'ndan Sırbistan'a. B. A. Gökdağ, & O. Karatay içinde, *Balkanlar el kitabı cilt:2* (s. 59-70). Ankara: Akçağ.

Yağmur, K. (2010). Batı Avrupa'da uygulanan dil politikaları kapsamında Türkçe öğretiminin değerlendirilmesi. *Bilig*(55), 221-242.

12. Bölüm

POLONYA'DA TÜRKÇE VE TÜRK DİLİ EDEBİYATI ÖĞRETİMİ

Cem Erdem

Çok Dillilik Çerçeve Stratejisi Bağlamında Yabancı Dil Öğretimine Genel Bir Bakış

Ana dil ve yabancı dillerde dil yeterliliklerinin geliştirilmesi Avrupa Konseyinin önceliklerinden biridir. Küreselleşme, farklı dilleri kullanma becerisini en önemli anahtar yetkinliklerden biri yapmıştır. Küreselleşmenin başlamasıyla birlikte yabancı dil öğreniminin sadece okul eğitimi sırasında değil yaşam boyu öğrenmeyle teşvik edilmesine ilişkin ilk varsayımlar da ortaya çıkmaya başlamıştır (CEFR 2001; Pawlak 2008). Bu talepler, yabancı dil sınıflarının yaygınlaşmasına ve Avrupa'daki okulların dil seçeneklerinin artmasına neden olmuştur. Polonya'da 1990 öncesi ilk, meslek, orta ve yüksekokullarda birinci yabancı dilin Rusça olduğu görülmektedir (Kucharczyk, 2014). Bununla birlikte 21. yüzyılın başında Polonya'daki siyasi değişikliklerle birlikte yabancı dil öğrenme ve öğretme bağlamında Batı'ya yaklaşma noktasında köklü değişiklikler gerçekleşti. 2002 yılında Barselona'daki Avrupa Konseyi zirvesinde, Avrupa Birliği hükûmet ve devlet başkanlarının her üye devletin zorunlu eğitim bağlamında mümkün olan en erken yaşta dil öğretimi sunması gerektiğine karar vermesi önemli bir dönüm noktası olmuştur. Polonya, bu tarihten sonra her vatandaşın üç dilde özgürce iletişim kurabilmesi için en az iki yabancı dil + ana dil öğretimi kararı almıştır. Böylece çok dillilik kavramı, Polonya eğitim sisteminin önemli bir amacı hâline gelmiştir.

Çok Dillilik Üzerine Yeni Çerçeve Stratejisi'nde (CEFR, 2005, s. 2) Avrupa Birliği'nin "çeşitlilik içinde birlik" üzerine kurulu olduğunu görmekteyiz. Bu

Türk dili ve edebiyatı programlarında Türkiye Türkçesi yanında özellikle Kazakça, Azerice ve Başkurtça dikkat çekici Türk diller yer almaktadır.

Dil öğretimi yanında Türklerin sahip olduğu dinler de müstakil derslerle öğrencilere aktarılmaktadır.

Türk dili ve edebiyatı öğrencilerinin ikinci Batı ve ikinci Doğu dili öğrenimi programla desteklenmektedir.

Blogna süreci ile öğretim süresinin kısalması edebiyat, tarih ve kültür gibi derslerin sınırlandırılmasına neden olmuştur.

Öğrencilerin dil becerileri alanlarında üst düzey yetkinlik seviyelerine ulaşabilmelerini mümkün kılmak için Türk okutmanların sayısının arttırılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Ana dili farklı olan öğretmenlerin edebî metinleri anlamada ve açıklamada çeşitli problemlerle karşılaşacakları açıktır. Bu nedenle özellikle dil derslerinin ana dili Türkçe olan okutmanlar tarafından yürütülmesi önerilmektedir.

Türkoloji bölümleri için Bologna benzerinde olduğu gibi "temel ortak üniversite programı ve temel amaçlar" oluşturulmalıdır. Böylece üniversiteler arası bağlantılar ve temel alanlar arasındaki zayıf noktaların giderilmesi yolunda güçlü bir yol haritası çizilmiş olacaktır

Türk dünyasında Türkoloji alanında faaliyetlerini sürdüren kuruluşlar, Avrupa'daki üniversitelerde giderek zayıflayan Türkoloji bölümlerinin Türkoloji enstitüleri seviyesine çıkarılmasında rol oynayabilir. Bunun gerçekleşebilmesi için Türkiye ve diğer Türk devletleri, ortak hareket edip Türkoloji bölümlerine birlikte planlı bir şekilde maddi ve manevi destek vermelidir.

Kaynakça

Abrahomowicz, Z. (1987). Polonyada Türkoloji, başarıları ve gelecekteki gelişimi ile ilgili bazı sorunlar, *Belleten*, (200), 123-138.

Ağıldere T, S. (2010). 18. yy. Avrupa'sında yabancı dil olarak Türkçe öğretiminin önemi: Osmanlı İmparatorluğunda İstanbul Fransız dil oğlanları okulu (1669- 1873). *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, *5*(3), 693–704.

CEFR (2001). Avrupa birliği ortak başvuru metni (Common European Framework of Reference for Languages.

Cybulska K. (2009). Różnorodność a kształcenie językowe w szkolnictwie wyższym, [w:] *Kształcenie językowe w szkolnictwie wyższym*, H. Komorowska (red.), Warszawa.

Erdem C. (2015). *Polonya Türkoloji bölümlerinde Türk dili ve edebiyatı eğitimi ve öğrencilerin Türkçe becerileri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi. Ulusal Tez Merkezi.

Emiroğlu, Ö. (2017). *Polonya'da Türkoloji*, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Emiroğlu, Ö. (2020). *Avrupa`da Türkoloji*, Akçağ Yayınları.

Europejski System Opisu Kształcenia Językowego. (2003). *Uczenie się, nauczanie, ocenianie*, Warszawa.

Kardela, H. and Zygmunt, T. (2007). *Rola językoznawstwa w metodyce nauczania języka obcego*. Chełm: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa.

Kucharczyk R. (2014). Wielojęzyczność w polskiej szkole – sukces czy porażka? Kilka słów o wdrażaniu w życie nowej podstawy programowej, [w:] *Inspiracja - Motywacja - Sukces. Rola materiałów dydaktycznych i form pracy na lekcji języka obcego*, J. Sujecka-Zając, A. Jaroszewska, K. Szymankiewicz, J. Sobańska-Jędrych (red.), Warszawa.

Pawlak, M. (2008). *Autonomia w nauce języka obcego – co osiągnęliśmy i dokąd zmierzamy. Poznań – Kalisz – Konin: Wydawnictwo* UAM i PWSZ w Koninie.

Szałek M. (2004). *Jak motywować uczniów do nauki języka obcego?*, Poznań.

TÖMER (2011). *Yeni Hitit 1 yabancılar için Türkçe ders kitabı*. Ankara Üniversitesi Basımevi.

Wilczyńska W., Górecka, J., Mosorka E., Nowicka A., Skrivanek H., Wojciechowska B. (2007). *Wielojęzyczność a wykorzystanie w nauczaniu szkolnym różnorodności kontekstów edukacyjnych. Wyniki badań w dzielnicy Grunwald w Poznaniu oraz w powiecie słubickim na tle innych okręgów europejskich*, Poznań.

Zawadowska-Kittel E. (2013). *Nowa matura z języków obcych: szanse i zagrożenia*, Piaseczno.

13. Bölüm

YUNUS EMRE ENSTİTÜSÜ VE RUSYA'DAKİ TÜRKOLOJİ FAALİYETLERİ

Ömer Özkan

Yunus Emre Enstitüsünün Kuruluşu

Yunus Emre Enstitüsü aslen Yunus Emre Vakfına bağlı olarak kurulmuş ve ilk yurt dışı temsilciliğini 2009 yılında Saraybosna'da açmıştır. Enstitü an itibarıyla ise yurt dışında seksenin üzerinde merkeze ve dünya üzerinde oldukça geniş bir etkileşim ağına sahip büyük bir aile hâline gelmiştir.

Yunus Emre Vakfının temel amacı, "Türkiye'nin kültürel mirasını, Türk dilini, kültürünü ve sanatını tanıtmak, Türkiye'nin diğer ülkeler ile dostluğunu geliştirmek, kültürel alışverişini artırmak, bununla ilgili yurt içi ve yurt dışındaki bilgi ve belgeleri dünyanın istifadesine sunmak, Türk dili, kültürü ve sanatı alanlarında eğitim almak isteyenlere yurt dışında hizmet vermek, Türkiye'de Yunus Emre Araştırma Enstitüsü ve yurt dışında Yunus Emre Türk Kültür Merkezleri açmak" olarak belirtilmektedir. Bu amaçlar doğrultusunda enstitü; yurt dışında kültür merkezleri kurmak ve işletmek, benzeri kuruluşlarla iş birlikleri geliştirmek, yarışmalar düzenlemek ve ödüller vermek, akademik çalışmalara ayni ve mali destek vermek şeklinde faaliyetlerini aktif olarak sürdürmektedir.

Türkiye'nin yüz akı bir diplomasi kurumu olarak Yunus Emre Enstitüsü, güncel siyasetin tamamen üstünde, Türkiye ile bulunduğu ülke arasında sağlıklı ve uzun soluklu bağlar kurmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti, dünyanın diğer önemli ülkelerine göre bu hususta oldukça geç kalmış olsa da 2009'dan bu yana ziyadesiyle hızlı mesafe katetmiş ve dünyanın birçok ülkesinde açtığı Yunus Emre enstitüleri ile oldukça geniş bir tanıtım ağı oluşturmuştur. Geç kalmış olsa da diyoruz çünkü emsali kuru-

Kaynakça

Chernichenkina N., *Rusya'da Türk tarihi ile ilgili yayınlanan eserler kaynakçası (1917-2000)*, İstanbul, 2017.

Çomak, İ. (2012). *Vasili Dimitriyeviç Smirnov (1846-1922)*. *Journal of International Social Research*, 5(21).

Esen, M. A. (2011). Rus Türkolojisinde dil öğretimi ve eğitimi meselesi üzerine 1965-2011. *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, *6*(3), 447-460.

Kapıcı, Ö. (2016). Çarlık otokrasisinin hizmetinde bir şarkiyat ve Türkoloji mektebi: XIX. yüzyılda Ermeni Lazarev Şark Dilleri Enstitünün kuruluşu ve faaliyetlerine genel bir bakış. *Türkbilig*, (31), 1-32.

Kolesnikov, Aleksandr ve Kamalov, Ġlyas (2011), *Avrasya Türkologları sözlüğü*, *I. Cilt – 1. kitap, Rusya Türkologları* (XX. Yüzyıl), Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Tekin, T. (1959). *Sovyet Rusya'da savaştan sonra Türkoloji çalışmaları*. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, *7*, 379-406.

YEE. (2018, 06 18). *Haberler*. Kitap Tanıtım Günleri'nin İlki Gerçekleştirildi: https://moskova.yee.org.tr/tr/haber/kitap-tanitim-gunlerinin-ilki-gerceklestirildi?k=161

YEE. (2018a, 04 13). *Haberler*. Anjelika Akbar'ın Ezgileri ile "Ayvazovski'nin İstanbul'u": https://moskova.yee.org.tr/tr/haber/anjelika-akbarin-ezgileri-ile-ayvazovskinin-istanbulu?k=161

YEE. (2019a, 06 16). *Haberler*. Rus Ressamların Fırçasıyla Türkiye Resim Sergisi: https://moskova.yee.org.tr/tr/haber/rus-ressamlarin-fircasiyla-turkiye-resim-sergisi-0?k=161

YEE. (2019b, 08 30). *Haberler*. Türk Tasavvuf Düşüncesi ve Ney Söyleşisi: https://moskova.yee.org.tr/tr/haber/turk-tasavvuf-dusuncesi-ve-ney-soylesisi?k=161

YEE. (2019c, 11 19). *Haberler*. Moskova'da Gölge Tiyatrosu 'Karagöz-İstanbul Gezgini': https://moskova.yee.org.tr/tr/haber/moskovada-golge-tiyatrosu-karagoz-istanbul-gezgini?k=161

YEE. (2019ç, 11 18). *Haberler*. Türklere Güvendiler-Ruslar Fotoğraf Sergisi ve Belgesel Gösterimi: https://moskova.yee.org.tr/tr/haber/turklere-guvendiler-ruslar-fotograf-sergisi-ve-belgesel-gosterimi-0?k=161

YEE. (2019d, 12 11). *Haberler*. Moskova Yunus Emre Enstitüsü Oryol Şehrinde: https://moskova.yee.org.tr/tr/haber/moskova-yunus-emre-enstitusu-oryol-sehrinde?k=161

ENERJİ REKABETİNİN GÖLGESİNDE TÜRKİYE'NİN MAVİ VATAN MÜCADELESİ

Ahmet Bakır

nobel bilimsel

Enerji Rekabetinin Gölgesinde Türkiye'nin Mavi Vatan Mücadelesi

Ahmet Bakır

Yayın No.: 2144
ISBN: 978-625-393-570-2
E-ISBN: 978-625-393-571-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Nisan 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Dilek Gezgin -dilek@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Bakır, Ahmet.
Enerji Rekabetinin Gölgesinde Türkiye'nin Mavi Vatan Mücadelesi / Ahmet Bakır
1. Basım, XVI + 118 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-570-2
E-ISBN: 978-625-393-571-9
1. Doğu Akdeniz Politikası 2. Enerji 3. Mavi Vatan

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **v**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **xiii**

KISALTMALAR ..... **xv**

GİRİŞ **1**

1. TARİHSEL, JEOPOLİTİK VE STRATEJİK YAKLAŞIMLAR ÇERÇEVESİNDE DOĞU AKDENİZ **9**

1.1. Doğu Akdeniz Bölgesinin Coğrafi Önemi 10

1.2. Doğu Akdeniz Bölgesinin Tarihsel Önemi 12

1.3. Doğu Akdeniz Bölgesinin Stratejik Önemi 15

1.4. Jeopolitik Yaklaşımlar Çerçevesinde Doğu Akdeniz'e Bakış 18

1.5. Doğu Akdeniz Enerji Jeopolitiği Kaynaklar, Keşifler ve Stratejiler 25

1.5.1. Enerji Kaynaklarının Keşfi 25

1.5.2. Enerji Rezervlerinin Miktarı 30

1.5.3. Enerji Kaynaklarının Güncel Tüketimi Karşılama Potansiyeli 33

1.6. Başlıca Sorunlar ve Enerji Arz Güvenliği 36

2. DOĞU AKDENİZ DE ÇIKAR ÇATIŞMALARI: BÖLGESEL VE BÖLGE DIŞI AKTÖRLERİN POLİTİKALARI **43**

2.1. Bölge Devletleri 44

2.1.1. GKRY/Yunanistan 44

2.1.2. Suriye 49

2.1.3. Lübnan 50

2.1.4. İsrail 52

2.1.5. Filistin 54

2.1.6. Mısır 58

2.2. Bölge Dışı Aktörler 62
2.2.1. ABD 62
2.2.2. Rusya 65
2.2.3. Çin 68
2.2.4. AB 71

3. TÜRKİYE'NİN DOĞU AKDENİZ POLİTİKALARI 75
3.1. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de Yaşadığı Geleneksel Sorunlar 75
3.2. Mavi Vatandan Dışlanma Girişimleri 80
3.3. Doğu Akdeniz İçin Çizilen Haritalar 83
3.4. Türkiye'nin Doğu Akdeniz Bağlamında Geliştirdiği Politikalar 88

SONUÇ 101

KAYNAKLAR 109

YAZAR HAKKINDA 117

KAYNAKLAR

AA, 2023, İsrail'in Gazze'deki Saldırılarında Ölen BM Personeli Sayısı 104'e Çıktı[Online], Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israil-in-gazzedeki-saldirilarinda-olen-bm-personeli-sayisi-104e-cikti/3058711#:~:text=%C4%Bosrail'de%207%20Ekim'deki,%C3%BCzere%20383%20%C4%Bosrail%20askeri%20%C3%B6ld%C3%BCr%C3%BCld%C3%BC, [13.12.2023].

Acar, I., ve Yılmaz, M., 2018, Doğu Akdeniz Kıta Sahanlığı Sorunsalı Üzerinden Doğal Gaz Paylaşımı, *International Geography Symposium on the 30th Anniversary of TUCAUM 2018,* Ankara, Türkiye, 597-607.

Acer, Y., 2020, Doğu Akdeniz'de Yunanistan-Mısır Deniz Sınırı Anlaşması ve Türkiye, *Adalet Dergisi,* (65), 13-26.

Acer, Y., 2021, TYB Akademi "Doğu Akdeniz" Sayısı'na Dair, *TYB Akademi Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (31), 9-10.

Akengin, H. ve Yaşar, A., 2018, Suriye'nin Jeopolitik Konumu Bağlamında Suriye-Rusya İlişkileri, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (32), 25-57.

Akkoyun, T., 2020, Türkiye'nin Günümüz Doğu Akdeniz Politikaları, *Journal of Humanities and Tourism Research,* 10(2), 414-431.

Algür, B., 2020, "Kıbrıs ve Doğu Akdeniz'deki Son Uluslararası Gelişmeler Işığında Değişen Türkiye, ABD ve NATO Politikaları", *Anadolu Strateji Dergisi,* 2(1), 55-70.

Alpar, G., 2019, Yeni Ütopya: Küçük Unsurlarla Büyük Teorileri Uygulamaya Çalışmak, SDE Akademi, https//www.sde.org.tr/degerlendirme/sd-analiz-yeni-utopya-kucuk-unsurlarla-buyuk-teorileri-uygulamaya-calismak-analizi-10819, [Erişim Tarihi: 01.8.2023].

Alper, G., 2020, Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Doğu Akdeniz'deki Münhasır Ekonomik Bölge İlanları ve Sınırlandırmaları, Türkiye'nin Güvenliği ve KKTC Üzerindeki Etkiler, *Anadolu Strateji Dergisi,* 2(2), 29-42).

Amin, S., 2003, Modern Kapitalist Dünya-Sistem Kavramına Karşı Eski Dünya-Sistemleri Kavramı, içinde Dünya Sistemi-Beş Yüzyıllık mı? Beş Binyıllık mı?, *İmge Kitabevi*, Ed: Alaaddin Şenel, Yavuz Aloğan, Çev, Esin Soğancılar, Ankara, 457-505.

Apakan, E., 2021, Ege ve Doğu Akdeniz Meselelerinin Tarihsel, Hukuki ve Siyasi Veçheleri Üzerine Tahlil ve Düşünceler, *ODTÜ Gelişme Dergisi,* 48(Aralık, 155-184.

Atay, S. Ö., 2016, Klasik Jeopolitik Yaklaşımlar ve Eleştirel Jeopolitik Söylem, Aksaray *Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 8(2), 144-155.

Avar, Y. ve Lin, Y. C., 2019, Aegean Disputes Between Turkey and Greece: Turkish and Greek Claims and Motivations in the Framework of Legal and Political Perspectives, *International Journal of Politics and Security,* 1(1), 57-70.

Avcı, H. İ., 2021, Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı: Yaşanan Krizler ve Etkileri, *Diplomasi Araştırmaları Dergisi,* 3(1), 1-22.

Aydınlık, 2022, Hâkimiyet teorilerinin güç merkezlerini gösteren harita, Türk-Rus ilişkilerinin siyasi tarihi ve strateji 3: Yükselen Asya'nın stratejisi, *https://www.aydinlik.com.tr/haber/turk-rus-iliskilerinin-siyasi-tarihi-ve-strateji-3-yukselen-asyanin-stratejisi-304913*, [Erişim Tarihi: 11.12.2023].

Aydınlık, 2020, 'Mısır, Türkiye yerine Yunanistan ile anlaşarak çok büyük bir alanını kaybetti', *https://www.aydinlik.com.tr/haber/misir-turkiye-yerine-yunanistan-ile-anlasarak-cok-buyuk-bir-alanini-kaybetti-215294,* [Erişim Tarihi: 09.12.2023].

Balık, İ., 2018, Türkiye'nin Deniz Yetki Alanları ve Kıyıdaş Ülkelerle Yetki Alanı Anlaşmazlıkları, *Kent Akademisi Dergisi,* 11(1), 86-98.

Balkaş, Ö., 2019, Doğu Akdeniz'de Doğal gaz Keşifleri Pazarlama Senaryoları Enerji Güvenliği ve Jeopolitika, *TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası Dergisi,* 14 Mart, 1-36.

Batı G. F., 2020, Doğu Akdeniz Politikasında Avrupa Birliği'nin Siyasi Ekonomik Ve Çok Taraflı Stratejisi. S. Özel, H. Aydın, & M. Cihangir (Edt.) içinde, Doğu Akdeniz Jeopolitik ve Ekonomi-Politik Dinamikler, 73-79, *Paradigma Akademi Basın Yayın Dağıtım,* Çanakkale.

Bilbilik, E., 2008, Amerikan Kuşatması, Büyük Oyun'un Perde Arkası, Profil Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul.

Bilgesam, 2013, *Doğu Akdeniz'de Enerji Keşifleri ve Türkiye, Bilge Adamlar Stratejik Araştırma Merkezi Raporu, Rapor No: 59,* https://bilgeinsansam.com/pdf/dogu-akdenizde-enerji-kesifleri-ve-turkiye, [Erişim Tarihi: 03.02.2021].

Bilgin, M., 2008, Türkiye'nin Küresel Konumu, *IQ Kültür Sanat Yayıncılık*, İstanbul.

Braudel, F., 1994, II. Felipe Dönemi'nde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası, Cilt: 2, *İmge Kitabevi*, 2. Baskı, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara.

Ceyhun, G. Ç. 2019, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Yetki Alanlarına İlişkin Sınırlandırma Sorunları ve Bölgedeki Enerji Keşiflerine İlişkin Bir Değerlendirme, Güler D., Yıldız A., & Savaş İ. (Dü) içinde, *Yeni Deniz Güvenliği Ekosistemi ve Doğu Akdeniz*, https://tasam.org/Files/Icerik/File/yeni-deniz-guvenligi-ekosistemi-ve-dogu-akdeniz_EKT_y_(7)_pdf_f3d17076-8cb2-482d-8e03-70dfc683474d.pdf adresinden alındı, 332-352, [Erişim Tarihi: 19.07.2021].

Çatal, S. ve Yılmaz, B. A., 2021, Küresel Sistem İçerisinde Çin'in Kuşak Ve Yol İnisiyatifi'nin Ekonomi Politik Bir Değerlendirmesi ve Türkiye Üzerindeki Etkileri, Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 3(2), 565-579.

Çeçen, A. F., Bulut, S. ve Ayçin, T., 2021, Doğu Akdeniz Meselesinde Yunan Lobisinin Türkiye Karşıtı Faaliyetleri, *İletişim ve Diplomasi Dergisi,* (6), 112-134.

Çelikkol, A. O. ve Karabel, S., 2017, Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Denizden Kaynaklanan Uluslararası Sorunlar, *Bilge Strateji Dergisi,* 9(16), 13-31.

Dal, A., 2020, Jeoekonominin Yükselişi: Enerji Kaynakları Bağlamında Arktika ve Doğu Akdeniz Bölgelerinin Analizi, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* (65), 66-84.

Dilek, E., 2022, Sovereignty Disputes and Resource Discoveries in the Eastern Mediterranean, s. A Conflict Analysis Perspective, *Journal of Middle East Pespectives,* 1(2), 133-155.

Doğan, M., 2021, Devletler Hukuku'ndan Uluslararası İlişkiler'e Doğu Akdeniz Meselesi, *TYB Akademi Dergisi,* (31), 7/8.

Dsjournal., 2020, Tehdit mi Güvenlikleştirme mi? Sevr Antlaşması ve Sevilla Haritası, Diplomasi ve Strateji Dergisi, https://www.dsjournal.org/sevilla-haritasi-tehdit-miguvenliklestirme-mi/, [Erişim Tarihi: 08.09.2022].

Dugin, A., 2003, Rus Jeopolitiği-Avrasyacı Yaklaşım (11 b.). (V. İmanbeyli, Çev.) İstanbul: Küre Yayınları.

Duman, S., 2019, Doğu Akdeniz'de Emperyal Girişimler ve Türkiye, *Karadeniz Araştırmaları,* (62), 213-230.

Dündar, A. K., 2017, Akdeniz'de Sürdürülebilir Kalkınma ve Stratejisi, International Journal of Academic Value Studies, 3(11), 189-199.

Dündar, T., 2018, Levant Düğümü ve Doğu Akdeniz'de Enerji Güvenliği, *Mesleki ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 39-47.

Ercan, Y., 2005, Ege Sorunları Paneli, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (33), 167-215.

Ercan, M. ve Kılınç, M. C., 2020, Bölgesel ve Küresel Aktörlerin Ortadoğu Merkezli Doğu Akdeniz Politikaları "Kıbrıs Çatışması ve Libya Mutabakatı", *Anadolu Strateji Dergisi,* 2(2), 15-28.

Erdemir, E., 2019, Avrupa Birliği'nin Enerji Güvenliğinde Doğu Akdeniz: Hidrokarbon Kaynaklarının Kıbrıs Sorununun Çözümüne Etkisi, *Euro Politika Dergisi*, 3(2), 37-40.

Erhan, Ç., 2010, Türk Dış Politikası'nın Güncel Sorunları, *İmaj Yayınevi*, Ankara.

Eriş, Ö. Ü., 2019, Doğu Akdeniz Denkleminde Türkiye'nin Yeri, *Euro Politika*, 3(2), 17-21.

Furuncu, Y., 2019, Doğu Akdeniz Mücadelesi, *Kriter Dergisi*, (42), 92-93.

Gülbay, A., 2022, 2020 Yılı Özelinde Yunanistan-Güney Kıbrıs Rum Yönetimi İkilisinin Ege Denizi ve Doğu Akdeniz'de Gerginliği Artırıcı Faaliyetleri, *UPA Strategic Affairs*, 3(2), 168-199.

Güneş, A., 2022, Deniz- Enerji Güvenliği İlişkisi Bağlamında Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Enerji Politikalarının Analizi, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 12(1), 363-391.

Güneş, M. ve Arslan, T., 2018, Enerji Bağımlılığında Avrupa Birliği, Rusya, Türkiye Üçgeni ve Doğu Akdeniz Alanı, *International Journal of Humanities and Education,* 4(7), 32-60.

Haber7, 2020, GKRY'nin Doğu Akdeniz Haritası, Nokta Elektronik Medya A.Ş., https://m.haber7.com/dunya/haber/3013542-dogu-akdenizdeki-yunanistani-titretenkararlilik-cihat-yayci-turkiye-misir-mebini-anlatti, [Erişim Tarihi: 10.09.2022].

Hürriyet, 2019, Komşuları panikleten harita, Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş, https://www.hurriyet.com.tr/dunya/komsulari-panikleten-harita-41386108, [Erişim Tarihi: 10.09.2023].

Hacısalihoğlu, Y., 2014, Kuramsal ve Kavramsal Bir Çözülme: Mekan-Güç-Çatışma ve Jeopolitik. *Türk Coğrafya Dergisi*, (47), 1-14.

İmamoğlu, M. F. ve Uygun, A. G., 2021, Türkiye ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Doğu Akdeniz Enerji Politikalarının Neorealist Perspektiften Karşılaştırmalı Analizi, *İzmir Sosyal Bilimler Dergisi,* 3(2), 187-201.

İşcan, İ. H., 2004, Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları, *Uluslararası İlişkiler Dergisi,* 1(2), 47-79.

İzol, R., 2022, Güvenlik Boyutuyla Doğu Akdeniz Krizi, *Akademik Hassasiyetler Dergisi,* 9(19), 57-75.

Jetutu, M., 2019, Africa Oil Gas Report, Zohr Makes It to The Summit, The Africa Oil + Gaz Report,https://africaoilgasreport.com/2019/08/gas-monetization/zohr-makes-it-to-the-summit/, [Erişim Tarihi 10.11.2021].

Kadan, T., 2018, Yunanistan Meis Adasını Gerekçe Göstererek Türk Kıta Sahanlığını Yok Sayıyor, İmece Basın ve Yayıncılık Ticaret Limited Şirketi, https://www.aydinlik.com.tr/haber/rumlarin-istekleri-hukuktan-yoksun-82183, [Erişim Tarihi: 03.07.2022].

Kamalov, İ., 2009, Komşuluktan Stratejik İşbirliğine: Türk-Rus İlişkileri, içinde Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya'nın Değişen Jeopolitiği ve Yeni Büyük Oyun, Barış Platin Kitabevi, Derleyen: Mehmet Seyfettin Erol, Ankara, 235-260.

Kaptanhaber, 2011, Türkiye ile KKTC Arasındaki Anlaşmaya Göre Doğu Akdeniz, Lojitürk Ltd. Adına Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni https://www.kaptanhaber.com/anlasma-ada-nin-guneyini-de-kapsiyor/27707/, [Erişim Tarihi: 10.08.2023].

Kapucu, D., 2020, Kıbrıs Barış Harekâtı, *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* (UTAD, 4(2), 82-104.

Karaca, R. K., 2008, Güç Olma Stratejisi Çin (Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-Çin İlişkileri), *IQ Kültür Sanat Yayıncılık*, İstanbul.

Karagül, S.,, 2021, Doğu Akdeniz'de Enerji Eksenli İttifak Girişimleri ve Türkiye, *TYB Akademi,* (31), 48-68.

Karbuz, S., 2019, Doğu Akdeniz'de Ne Kadar Doğal Gaz Var?, Bilkent Üniversitesi Enerji Politikaları Araştırma Merkezi, *Bilkent Enerji Notları No.12,* https://drive.google.com/file/d/1DLMx9kmHcB2P2cTz73jp7yEmooehSDj9/view*,* [Erişim Tarihi: 25.10.2022].

Kavaz, İ., 2020, Enerji Kaynakları ve Transfer Rotaları Bağlamında Doğu Akdeniz, *Anadolu Strateji Dergisi,* 2(2), 1-14.

Kavaz, İ., 2021, Doğu Akdeniz'deki Enerji Rekabeti Üzerine Bir Değerlendirme, *TYB Akademi*, (31), 26-47.

Kaya, E., 2021, Dünya Basınında İsrail-Filistin Meselesi: 2021 Mayıs İsrail Saldırılarına İlişkin Haberlerin Söylem Analizi, *MEDIAJ*, 4(2), 190-210.

Kedikli, U. ve Çalağan, Ö., 2017, Enerji Alanında Bir Rekabet Sahası Olarak Doğu Akdeniz'in Önemi, *Sosyal Bilimler Metinleri Dergisi,* (1), 120-138.

Kedikli, U. ve Deniz, T., 2015, Enerji Kaynakları Mücadelesinde Doğu Akdeniz Havzası ve Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı, *Alternatif Politika Dergisi,* 7(3), 399-424.

Kennedy, P., 2010, Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri, *İş Bankası Kültür Yayınları*, 12. Baskı, Çev: Birtane Karanakçı, İstanbul.

Keser, U., 2012, Doğu Akdeniz'de Güvenlik ve Kıbrıs Adasının Stratejik Pozisyonu, *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi,* 2(1), 57-80.

Keser, U. ve Ak, G., 2018, Kıbrıs Sorunu ve Deniz Hukuku Bağlamında Doğu Akdeniz'de Yapılması Gerekenler, *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, 1(2), 95-107.

KKTC Bakanlar Kurulu,, 2011, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO)'nın Ruhsat talebi, http://95.0.174.26/print/bkkarar/21893/detay, [Erişim Tarihi: 11.11.2022].

Kılıç, Y., Yıldız, A. ve Çalış, N., 2022, Enerji Kaynakları Kullanımı Açısından Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikası ve Stratejik Konumu, *Full-Text Book of International Symposium of Economics Finance and Econometrics, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İSEFE* 18-19 June, 2022.

Kısacık, S. ve Erenel, F., 2019, Doğu Akdeniz Güvenlik Algılamaları Bağlamında Kalıcı Yapılandırılmış İş birliği Savunma Anlaşması (The Permanent Structured Cooperation- Pesco) ve Enerji Güvenliği Meselelerinin Avrupa Birliği-Türkiye İlişkilerine Olası Yansımalarını Anlamak, *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi,* 2(1), 51-76.

Kısacık, S. ve Helvacıköylü, G., 2020, Doğu Akdeniz'deki Enerji Temelli Askeri Güvenlik Gelişmelerinin Türkiye'nin Doğu Akdenizli Komşuları ve Küresel Güçlerle Olan İlişkilerine Yansımaları, *UPA Strategic Affairs,* 1(1), 85-145.

Kızılay, Ş., 2020, Çin'in Barışçıl Yükselişinde Ortadoğu'nun Yeri, *DS Journal Diplomasi ve Strateji Dergisi,* 9-13.

Koç, R., 2022, Doğu Akdeniz'in Yeni Jeopolitiği: Kıbrıs Sorunu ve Suriye Krizi, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi,* 132(260), 13-40.

Kozanhan, M. K., 2022, Enerji Politikaları ve Güvenlik Bağlamında Doğu Akdeniz, *Anadolu Strateji Dergisi*, 3(1), 55-76.

Kökyay, F., 2020, Neorealizm Kuramı ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz Enerji Politikası, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 9(3), 2504-2528.

Köksoy, F., 2020, Çin Halk Cumhuriyeti'nin Doğu Akdeniz'e Yönelik Politikası. S. Özel, H. Aydın, & M. Cihangir (Edt.) içinde, Doğu Akdeniz Jeopolitik ve Ekonomi-Politik Dinamikler, 191-213. *Paradigma Akademi Basın Yayın Dağıtım*, Çanakkale.

Kütükçü, M. A. ve Kaya, İ. S., 2016, Uluslararası Deniz Hukuku Kapsamında Doğu Akdeniz'deki Petrol ve Doğal gaz Kaynakları ile Türkiye'nin Hukuki Durumu, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi,* 6(2), 81-96.

Marinedealnews,, 2019, Türkiye Doğu Akdeniz'deki kıta sahanlığı sınırını resmen bildirdi, *MDN Yayıncılık*, https://www.marinedealnews.com/turkiyenin-dogu-akdenizdeki-kita-sahanliginin-sinirlarini-bildirdi/, [Erişim Tarihi: 10.03.2021].

Nye, J. S., 2005, Yumuşak Güç, Dünya Siyasetinde Başarının Yolu, *Elips Kitap*, Birinci Basım, Çev: Rayhan İnan Aydın, Ankara.

Noreng, O., 2004, Ham Güç, Petrol Politikaları ve Pazarı, *Elips Yayınları*, Çev: Nurgül Durmuş, Ankara.

Okçuoğlu, İ., 2009, Emperyalist Küreselleşme ve Jeopolitika, *Ceylan Yayınları*, İstanbul.

Orallı, L. E. ve Sayar, M. B., 2023, China's African Expansion and The Strategic Importance of The African Continent for China, *İMGELEM*, 7 (12), 47-72.

Öymen, O., 2003, Türkiye'nin Gücü- 21. Yüzyılda Türkiye, Avrupa ve Dünya, *Remzi Kitabevi*, Beşinci Basım, İstanbul.

Özalp, M., 2018, Türkiye'nin Suriye'ye Düzenlemiş Olduğu Fırat Kalkanı Operasyonu, *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 9(18), 169-186.

Özekin, M. K., 2020, Doğu Akdeniz'de Değişen Enerji Jeopolitiği ve Türkiye, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 16(33), 1-51.

Özey, R., 2017, Mackinder'in Heartland Teorisi'nin Düşündürdükleri, *Marmara Coğrafya Dergisi* (35), 95-100.

Özkoyuncu, H. ve Asit, G., 2020, Kıbrıs Sorunu Çözüm Sürecinde Crans Montana Görüşmelerinin Kıbrıs Basınında Haberleştirilmesi, *Uluslararası Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli Dergisi,* 3(2), 26-52.

Özpolat, M. K. ve Yiğittepe, L., 2020, Türkiye'nin Enerji Güvenliği Bağlamında Doğu Akdeniz'de Enerji Rekabeti, *Akademik Bakış Dergisi*, (Özel Sayı), 259-272.

Peker, H. S., Oktay, K. Ö. ve Şensoy, Y., 2019, Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanları ve Enerji Kaynakları Çerçevesinde Türkiye'nin Enerji Güvenliği, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 8(1), Mayıs, 85-106.

Saçı, C., 2020, Doğu Akdeniz Enerji Rekabeti ve Türkiye, *Ulisa: Uluslararası Çalışmalar Dergisi,* 4(2), 135-153.

Sapmaz, A., 2008, Rusya'nın Transkafkasya Politikası ve Türkiye'ye Etkileri, *Ötüken Yayınları*, İstanbul.

Sarıcı, B., 2022, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'i Güvenlikleştirmesi: 2018-2020 Arası İnceleme, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 12(1), 18-32.

Sınır, G. ve Kantar, G., 2021, Çin'in Doğu Akdeniz'deki Artan Rolü. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 5(1), 29-43.

Siber, S., 2021, Kıbrıs Sorunu ve Yeni Fikirler, *Journal of Anglo-Turkish Relations,* 2(2), 157-161.

Sönmez, V. ve Alacapınar, F. G., 2018, Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Anı Yayıncılık*, Genişletilmiş 6. Baskı, Ankara.

Sünnetçioğlu, M. A., 2011, Doğu Akdeniz'in Hidrokarbon Potansiyeli ve Son Gelişmeler, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 9(16), 151-175.

Şahin, D., 2021, Doğu Akdeniz'de Rus Ruleti, *Euro Politika Dergisi*, (11), 7-20.

Şahinoğlu M. C., Ateş A. ve Aydın H. İ.,, 2020, Doğu Akdeniz Politikasında Avrupa Birliği'nin Siyasi Ekonomik ve Çok Taraflı Stratejisi. S. Özel, H. Aydın, & M. Cihangir (Edt.) içinde, Doğu Akdeniz Jeopolitik ve Ekonomi-Politik Dinamikler, *Paradigma Akademi Basın Yayın Dağıtım*, Çanakkale, 151-175.

Şen, Y. F., 2015, Türkiye Milliyetçiliği ve Öteki Algısı: Yunanistan'la Çözülemeyen Ege Sorunu, *Türk İdare Dergisi*, (40), 179-228.

Tamçelik, S. ve Kurt, E., 2015, Değişen Doğu Akdeniz Denkleminde Mısır'ın Hidrokarbon Politiği ve Türkiye'ye Yansımaları, *1. Uluslararası Avrasya Enerji Sorunları Sempozyumu*.

Tarakçı, N., 2012, Gazze'nin Gizemi- Yeni Basra Körfezi: Doğu Akdeniz, *Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM)*, https//tasam.org/tr-TR/Icerik/4580/gazzenin_gizemi_-_yeni_basra_korfezi_dogu_akdeniz, [Erişim Tarihi: 01.11.2023].

Tarihnotlarım, (t.y)., Hâkimiyet Teorilerinin Güç Merkezlerini Gösteren Harita, https://tarihnotlarim.com/modern-kara-deniz-ve-hava-hakimiyet-teorileri/, [Erişim Tarihi: 10.08.2022].

Trthaber, 2020, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Yetki Haritası, *Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu*, https://www.trthaber.com/haber/gundem/turkiyenin-dogu-akdenizdeki-yetki-haritasi-508011.html, [Erişim Tarihi: 03.08.2021].

Tok, A., 2021, Uluslararası Hukuka Göre Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Statüsü, *İNSAMER Rapor 147*, Haziran 2021, 1-13.

Topcu, M. C., 2021, Doğu Akdeniz'in Enerji Jeopolitiği ve Deniz Yetki Uyuşmazlıkları Çerçevesinde Türkiye-GKRY Anlaşmazlıkları, *Uluslararası İlişkiler ve Politika Dergisi,* 1(1, 38-56.

Tuncer, F. F. ve Altınsoy, Z. D., 2020, Doğu Akdeniz'de Münhasır Ekonomik Bölge Tartışmaları ve Türkiye'nin Vizyonu, *Akademik Hassasiyetler Dergisi,* 7(13, 21-45.

Turhan, A.,, 2016, Doğu Akdeniz ve Karadeniz'de Meydana Gelen Jeopolitik Kırılmalar ve Türkiye Jeopolitiği, *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, (2, 19-52.

Mfa, 2020, Yunanistan ile Mısır Arasında Sözde Deniz Yetki Alanları Sınırlandırma Anlaşması İmzalanması Hk., Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, https://www.mfa.gov.tr/no_-165_-yunanistan-ile-misir-arasinda-sozde-deniz-yetki-alanlari-anlasmasi-imzalanmasi-hk.tr.mfa, [Erişim Tarihi: 09.08.2022].

Uludağ, M. B., 2021, Tarihsel Perspektif İçinde Levant Havzası: Doğu Akdeniz ve Kıbrıs, *TYB Akademi Dergisi,* (31), 11-25.

Ural, A., 2009, ABD'nin Enerji Hâkimiyeti Teorisi ve Büyük Ortadoğu Projesi, *Akademik Ortadoğu Dergisi*, 3(6), s 131-147, *İdeal Kültür Yayıncılık*, https://idealonline.com.tr/IdealOnline/pdfViewer/index.xhtml?uId=1443&ioM=Paper&preview=true&isViewer=true#pagemode=bookmarks, [Erişim Tarihi: 03.07.2022]

USGS, 2022, Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Province, Eastern Mediterranean, United States Geological Survey, https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3014/pdf/FS10-3014.pdf, [Erişim Tarihi: 08.09.2021].

Uygun, A. G., 2021, Doğu Akdeniz'de Paylaşım Rekabeti: Türkiye-Yunanistan Gerginliği ve Avrupa Birliği'nin Tutumu, *TYB Akademi Dergisi*, (31), 69-89.

Ünay, S., 2021, Doğu Akdeniz'de Küresel Rekabet ve Türkiye'nin Konumu: Enerji Jeopolitiği, Güvenlik, Kalkınma Ekseni. M. Ak, H. Alkan, & M. Ünver (Dü).İçinde, https://cdn.istanbul.edu.tr/file/JTA6CLJ8T5/8443B1D9CD3041C4849FC361B0CD7563, [Erişim Tarihi: 22.12.2023].

Ünver Noi, A., 2019, Doğu Akdeniz'de ABD, AB ve Türkiye İlişkileri Nereye?, *Euro Politika Dergisi*, 3(2, 13-16.

Varlıklar, S., 2022, Yeni Sömürgecilik ve Afrika'nın Yeniden Paylaşımı Tartışmalarının Kesişiminde Gana-Çin İlişkileri, *Cappadocia Journal of Area Studies* (CJAS), 4(1, 64-86.

Yaşa, G. ve Yılmaz, M., 2022, Doğu Akdeniz'de Bulunan Doğal gaz Rezervlerinin Bölgesel Enerji Politikalarına ve Rekabete Etkisi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 32(1), 1-17.

Yalım, Ü., 2018, AB'ye Göre Doğu Akdeniz'deki Kıta Sahanlığı Sınırları, *Türkiye ve Türk Dünyası'nda Birlik Vakfı*, https://21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/balkanlar-ve-kibris-arastirmalari-merkezi/dogu-akdeniz-de-turk-kita-sahanligi-ve-munhasir-ekonomik-bolgesi-derhal-ilan-edilmelidir, [Erişim Tarihi: 10.08.2023].

Yaycı, C., 2012, Doğu Akdeniz'de Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye, *Bilge Strateji Dergisi*, 4(6), 1-70.

Yaycı, C., 2011, Doğu Akdeniz'de Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasında Libya'nın Rolü ve Etkisi, *Güvenlik Stratejileri Dergisi,* (14), 17-42.

Yıldız, D., 2006, Akdeniz Havzası'nın Hidrojeopolitiği ve Türkiye, *TMMOB Su Politikaları Kongresi*, Ankara.

Yıldız, D., 2008, Tarihi Geçmişi, Stratejik Önemi ve Su Sorunu Açısından Akdenizin Doğusu*, Bizim Kitaplar Yayınları*, İstanbul.

Yıldız, D., 2023, İsrail'in Akdeniz'deki Gazze Doğalgazına ilgisi stratejik, Su Politikaları Derneği, https://supolitikalaridernegi.org/2023/10/19/israilin-akdenizdeki-gazze-dogalgazina-ilgisi-stratejik/, [Erişim Tarihi: 11.12.2023].

Yılmaz, E., 2018, Doğu Akdeniz'de Enerji Çıkmazı, *Seta Perspektif Dergisi*, (188), 1-5.

Yılmaz, E. A., 2020, Doğu Akdeniz'deki Gelişmeler Doğrultusunda Türk Dış Politikası'nın Dünü ve Bugünü, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi,* 1(48, 27-48.

Yılmaz, B. A., 2018, Soğuk Savaş Sonrası Yeni Güvenlik Algıları Çerçevesinde Zorlayıcı Diplomasi: S-300 Füzeleri Krizi, *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi,* 6(1), 1-32.

ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE YENİ BİR DİL OLARAK KODLAMA

Doç. Dr. Şermin Metin

nobel

ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE YENİ BİR DİL OLARAK KODLAMA

Doç. Dr. Şermin Metin

Yayın No.: 5065
Eğitim: 1043
ISBN: 978-625-397-728-3
E-ISBN: 978-625-397-729-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Şubat 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Metin, Şermin.
Erken Çocukluk Döneminde Yeni Bir Dil Olarak Kodlama / Şermin Metin
1. Basım, VI + 168 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-728-3
E-ISBN: 978-625-397-729-0
1. Bilgisayar Bilimi 2. Kodlama 3. Erken Çocuklukta Kodlama

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

GİRİŞ **1**

BÖLÜM 1
TEMEL KAVRAMLAR **5**
1.1. Bilgisayar Bilimleri 5
1.2. Programlama 7
1.3. Bilgi İşlemsel Düşünme 8
KAYNAKÇA 9

BÖLÜM 2
KODLAMA **15**
2.1. Tanımı 15
2.2. Becerileri 16
2.3. Önemi 21
2.3.1. Yeni Bir Dil Olarak Kodlama 22
2.3.2. 21. Yüzyıl Becerileri, Stem ve Kodlama 24
2.3.3. Gelişim Alanları ve Kodlama 25
3.2.3.1. Bilişsel Gelişim 25
3.2.1.2. Dil Gelişimi 26
3.2.1.3. Sosyal Duygusal Gelişim 27
KAYNAKÇA 28

BÖLÜM 3
KODLAMA EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ **35**
3.1. Kuramsal ve Kavramsal Yaklaşımlar 37
3.1.1. Yapılandırmacılık 37
3.1.2. Pozitif Teknolojik Gelişim 40
3.1.3. Tasarım Temelli Öğrenme 42

3.2. Öğrenme Çevresi 46
3.3. Öğretim Uygulamaları 48
3.3.1. Bağlantısız (Unplugged) Uygulamalar 48
3.3.1.1. Etkinlik Temelli Uygulamalar 50
3.3.1.2. Robotik Uygulamalar 53
3.3.2. Blok Tabanlı Uygulamalar 57
3.3.3. Hibrit Uygulamalar 58
3.4. Uygulanan Program ve Müfredatlar 60
3.5. Değerlendirme Araçları 64
KAYNAKÇA 71

BÖLÜM 4
UYGULAMA ÖRNEKLERİ 87

EKLER 149

BÖLÜM 1

TEMEL KAVRAMLAR

Günümüzde geniş yankı uyandıran ve eğitim süreçlerine entegre edilmesi için yoğun çabalar harcanan kodlama ve bilgi işlemsel düşünme becerileri bilgisayar biliminin temel kavramları olarak görülmektedir (Webb vd., 2017). 21. yüzyıl becerisi olarak kabul edilen ve dijital çağın yeni bir dili olarak görülen kodlama ve bilgisayar biliminin temel kavramlarının sınırları hâlâ netlik kazanmamıştır (Duncan vd., 2014, November). Gelecek nesillerin sahip olması gereken beceriler olarak ifade edilen bilgisayar biliminin temel kavramları olan dört konu alanı; kodlama, programlama, hesaplama ve bilgi işlemsel düşünmedir. Ancak bu dört alanın sınırları belirlenememiş olması, bazen eş anlamlı olarak kullanılmalarına yol açmaktadır (Duncan vd., 2014, November). Bu nedenle bu kitapta, öncelikle bilgisayar bilimi, bilgisayar biliminin temel becerileri olan bilgi işlemsel düşünme incelenmiş, daha sonra da kodlama hakkında bilgi verilmiştir.

1.1. Bilgisayar Bilimleri

Tüm bilgi işlemin temeli ve bilgi işlem eğitiminin bir parçası olan bilgisayar bilimi, özünde hem donanım hem de yazılımdaki tasarım süreçlerinin - bunların uygulanması ve toplum üzerindeki genel etkisi-nin incelenmesi olarak tanımlanan (International Society for Technology in Education - ISTE, 2022) bir bilim dalıdır. Kodlama ve bilgi işlemsel düşünmenin öğretilmesi ve öğrenilmesi anlamına gelen bilgisayar bilimlerinin (Su vd., 2023) amacı ve ne olduğu 2012'den bu yana IFIP (International Federation of Information Processing) konferanslarındaki tartışmalara konu olmuştur. Webb ve diğerleri (2017), dünyadaki pek çok ülkenin bu alanlarda çocukların nasıl eğitilmesi gerektiği üzerinde düşündüğü ve terminolojinin anlaşılmamasının bu durumu olumsuz etkilediği belirtilmektedir. Bu kavram kargaşısının nedenleri arasında bilgisayar biliminin genellikle programlama ile eş tutulması (Denning, 2009) veya tamamen matematiksel veya belirli teknolojilere dayalı olarak

için kesinlikle gerekli olduğunu ancak programlama ile ilgili olmayan diğer alanlarda da kullanılabildiğini aktarmaktadır. Bu nedenle BİD, programlama ve kodlamadan daha geniş bir terimdir (Wing, 2006).

Okul öncesi dönemden itibaren çocukların okuryazarlık olarak kodlama ve bilgi işlemsel düşünmeye yönelik destelenmesinin, çocukların bilgisayar biliminin dillerini, düşünme biçimlerini ve düşüncelerini ifade etmelerini, paylaşmalarını ve yaratmalarını sağlayan kişisel ve sosyal becerilerin gelişimini destekleyeceği ortaya konmuştur (Bers, 2020; Grover ve Pea, 2017; Kafai ve Burke 2014; Monteiro vd., 2021; Resnick ve Rusk, 2020).

Kaynakça

Arfé, B., Vardanega, T., Montuori, C., & Lavanga, M. (2019). Coding in primary grades boosts children's executive functions. *Frontiers in psychology*, *10*, 2713.https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.02713

Barron, B., Cayton-Hodges, G., Bofferding, L., Copple, C., Darling-Hammond, L., & Levine, M. H. (2011). Take a giant step: A blueprint for teaching young children in a digital age. New York: Joan Ganz Cooney Center at Sesame Workshop.

Bers, M. U. (2018). Coding and computational thinking in early childhood: The impact of ScratchJr in Europe. *European Journal of STEM Education*, *3*(3), 8.

Bers, M. U. (2019). Coding as another language: A pedagogical approach for teaching computer science in early childhood. *Journal of Computers in Education*, *6*(4), 499-528.

Bers, M. U. (2020). *Coding as a playground: Programming and computational thinking in the early childhood classroom*. Routledge.

Blackwell, A. F. (2002, September). First steps in programming: A rationale for attention investment models. In *Proceedings IEEE 2002 Symposia on Human Centric Computing Languages and Environments* (pp. 2-10). IEEE.https://doi.org/10.1109/HCC.2002.1046334

Bocconi, S., Chioccariello, A., Dettori, G., Ferrari, A., & Engelhardt, K. (2016). *Developing computational thinking in compulsory education-Implications for policy and practice* (No. JRC104188). Joint Research Centre (Seville site).

Bocconi, S., Chioccariello, A., & Earp, J. (2018). The Nordic approach to introducing Computational Thinking and programming in compulsory education. *Report prepared for the Nordic@ BETT2018 Steering Group*, *42*.

Caeli, E. N., & Yadav, A. (2020). Unplugged approaches to computational thinking: A historical perspective. *TechTrends*, *64*(1), 29-36.https://doi.org/10.1007/s11528-019-00410-5

Campbell, C., & Walsh, C. (2017). Introducing the'new'digital literacy of coding in the early years. *Practical Literacy*, *22*(3), 10-12.

Ching, Y. H., Hsu, Y. C., & Baldwin, S. (2018). Developing computational thinking with educational technologies for young learners. *TechTrends*, *62*, 563-573.https://doi.org/10.1007/s11528-018-0292-7

Chou, P. N. (2020). Using ScratchJr to foster young children's computational thinking competence: A case study in a third-grade computer class. *Journal of Educational Computing Research*, *58*(3), 570-595. https://doi.org/10.1177/0735633119872908

Cobo, C. (2013). Skills for innovation: Envisioning an education that prepares for the changing world. *Curriculum Journal*, *24*(1), 67-85.https://doi.org/10.1080/09585176.2012.744330

Chiasson, M., & Freiman, V. (2022). Rethinking the 21st-Century School: New Citizens' Skills for the Digital Era and Their Interaction with Mathematics Teaching and Learning. In *Mathematics and Its Connections to the Arts and Sciences (MACAS) 15 Years of Interdisciplinary Mathematics Education*(pp. 69-107). Cham: Springer International Publishing.

Davies, S. R. (2008). Constructing communication: Talking to scientists about talking to the public. *Science communication*, *29*(4), 413-434.https://doi.org/10.1177/107554700 8316222

Dede, C. (2010). Technological supports for acquiring 21st century skills. *International encyclopedia of education*, *3*, 158-166.

Denning, P. J. (2007). Computing is a natural science. *Communications of the ACM*, *50*(7), 13-18.

Denning, P. J. (2009). The profession of IT Beyond computational thinking. *Communications of the ACM*, *52*(6), 28-30.https://doi.org/10.1145/1516046.1516054

Denning, P. J. (2013). The science in computer science. *Communications of the ACM*, *56*(5), 35-38.https://doi.org/10.1145/2447976.2447988

Digital News Asia. (2015). IDA launches S $1.5 m pilot to roll out tech toys for preschoolers.

Duncan, C., Bell, T., & Tanimoto, S. (2014, November). Should your 8-year-old learn coding?. In *Proceedings of the 9th Workshop in Primary and Secondary Computing Education* (pp. 60-69).https://doi.org/10.1145/2670757.2670774

Farris, A. V., Dickes, A. C., & Sengupta, P. (2016). Development of disciplined interpretation using computational modeling in the elementary science classroom. *arXiv preprint arXiv:1602.06963*.

Fedorenko, E., Ivanova, A., Dhamala, R., & Bers, M. U. (2019). The language of programming: a cognitive perspective. *Trends in Cognitive Sciences*, *23*(7), 525-528. https://doi.org/10.1016/j.tics.2019.04.010

González, Y. A. C., & Muñoz-Repiso, A. G. V. (2017, October). Development of computational thinking and collaborative learning in kindergarten using programmable educational robots: a teacher training experience. In *Proceedings of the 5th International Conference on Technological Ecosystems for Enhancing Multiculturality* (pp. 1-6).

Grover, S., & Pea, R. (2013). Computational thinking in K–12: A review of the state of the field. *Educational researcher*, *42*(1), 38-43.https://doi.org/10.3102/0013189X12463051

Grover, S., & Pea, R. (2018). Computational thinking: A competency whose time has come. *Computer science education: Perspectives on teaching and learning in school*, *19*(1), 19-38.

Grover, S., Biswas, G., Dickes, A., Farris, A., Sengupta, P., Covitt, B., ... & Blikstein, P. (2020, June). Integrating STEM and computing in PK-12: Operationalizing computational thinking for STEM learning and assessment. In *The Interdisciplinarity of the Learning Sciences, 14th International Conference of the Learning Sciences (ICLS) 2020* (Vol. 3).

International Society for Technology in Education (ISTE). (2019). International Society for Technology in Education [Conference presentation]. Philadelphia.

International Society for Technology in Education (ISTE). (2022). Hands-on AI projects for the classroom. Retrieved from https://cdn.iste.org/www-root/Libraries/Documents%20%26%20Files/Artificial%20Intelligence/AIGDK5_1120.pdf

Jiang, B., & Li, Z. (2021). Effect of Scratch on computational thinking skills of Chinese primary school students. *Journal of Computers in Education*, *8*(4), 505-525.

Johnston, A., Hochachka, W., Strimas-Mackey, M., Gutierrez, V. R., Robinson, O., Miller, E., & Fink, D. (2019). Best practices for making reliable inferences from citizen science data: case study using eBird to estimate species distributions. *BioRxiv*,*574392*.

Kafai, Y. B., & Burke, Q. (2014). *Connected code: Why children need to learn programming*. MIT Press.

Knuth, D. E. (1974). Computer science and its relation to mathematics. *The American Mathematical Monthly*, *81*(4), 323-343.https://doi.org/10.1080/00029890.1974.11993556

Korkmaz, Ö., Karaçaltı, C., & Çakır, R. (2018). Öğrencilerin programlama başarılarının bilgisayarca-eleştirel düşünme ile problem çözme becerileri çerçevesinde incelenmesi. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *7*(2), 343-370.

Lee, J. ve Junoh, J. (2019). Implementing unplugged coding activities in early childhood classrooms. *Early Childhood Education Journal*, *47*, 709-716.https://doi.org/10.1007/s10643-019-00967-z

Liu, H. P., Perera, S. M. ve Klein, J. W. (2017). Using model-based learning to promote computational thinking education. *Emerging research, practice, and policy on computational thinking*, 153-172.

Lye, S. Y., & Koh, J. H. L. (2014). Review on teaching and learning of computational thinking through programming: What is next for K-12?. *Computers in human behavior*, *41*, 51-61.

Macrides, E., Miliou, O. ve Angeli, C. (2022). Programming in early childhood education: A systematic review. *International Journal of Child-Computer Interaction*, *32*, 100396. https://doi.org/10.1016/j.ijcci.2021.100396

Manches, A., & Plowman, L. (2017). Computing education in children's early years: A call for debate. *British Journal of Educational Technology*, *48*(1), 191-201. https://doi.org/10.1111/bjet.12355

MEB (2018). Bilişim teknolojileri ve yazılım dersi öğretim programı. http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/2018124103559587-Bili%C5%9Fim%20Teknolojileri%20ve%20Yaz%C4%B1l%C4%B1m%205-6.%20S%C4%B1n%C4%B1flar.pdf

Mercimek, B., & İliç, U. (2017). An evaluation for update suggestion of information technologies and software course curriculum. *Academia Journal of Educational Research*, *2*(1), 1-9.

Monteiro, A. F., Miranda-Pinto, M., & Osório, A. J. (2021). Coding as literacy in preschool: A case study. *Education Sciences*, *11*(5), 198.https://doi.org/10.3390/educsci11050198

Moreno-León, J., Robles, G., & Román-González, M. (2015). Dr. Scratch: análisis automático de proyectos Scratch para evaluar y fomentar el pensamiento computacional. *Revista de Educación a Distancia (RED)*, (46).

Muñoz-Repiso, A. G. V., & González, Y. A. C. (2019). Robótica para desarrollar el pensamiento computacional en Educación Infantil. *Comunicar: Revista científica iberoamericana de comunicación y educación*, (59), 63-72.

Nam, K. W., Kim, H. J., & Lee, S. (2019). Connecting plans to action: The effects of a card-coded robotics curriculum and activities on Korean kindergartners. *The Asia-Pacific Education Researcher*, *28*, 387-397.https://doi.org/10.1007/s40299-019-00438-4

National Association for the Education of Young Children (NAEYC). (2012). Technology and interactive media as tools in early childhood pro- grams serving children from birth through age 8 (DRAFT). Retrieved from http://www.naeyc.org/ content/technology-and-young-children

Naur, P. (1965). The Place of Programming in a World of Problems, Tools, and People. Proc. IFIP Congress 65, 165–199

National Research Council. (2013). Next generation science standards: For states, by states.

Öztürk, H. T., & Calingasan, L. (2019). Robotics in early childhood education: A case study for the best practices. In *Early childhood development: Concepts, methodologies, tools, and applications* (pp. 892-910). IGI Global.

Papadakis, S., Kalogiannakis, M., & Zaranis, N. (2016). Developing fundamental programming concepts and computational thinking with ScratchJr in preschool education: a case study. *International Journal of Mobile Learning and Organisation*, *10*(3), 187-202. https://doi.org/10.1504/IJMLO.2016.077867

Papert, S. (1980). "Mindstorms" Children. Computers and powerful ideas.

Papert, S. (2000). What's the big idea? Toward a pedagogy of idea power. *IBM systems journal, 39*(3.4), 720-729.

Papert, S. (2005). Teaching children thinking. *Contemporary issues in technology and teacher education, 5*(3), 353-365.

Popat, S., & Starkey, L. (2019). Learning to code or coding to learn? A systematic review. *Computers & Education*, *128*, 365-376.https://doi.org/10.1016/j.compedu.2018.10.005

Román-González, M., Pérez-González, J. C., & Jiménez-Fernández, C. (2017). Which cognitive abilities underlie computational thinking? Criterion validity of the Computational Thinking Test. *Computers in human behavior*, *72*, 678-691.

Resnick, M., Maloney, J., Monroy-Hernández, A., Rusk, N., Eastmond, E., Brennan, K., & Kafai, Y. (2009). Scratch: programming for all. *Communications of the ACM*, *52*(11), 60-67.https://doi.org/10.1145/1592761.1592779

Resnick, M., & Rusk, N. (2020). Coding at a crossroads. *Communications of the ACM*, *63*(11), 120-127.

Robins, A., Rountree, J., & Rountree, N. (2003). Learning and teaching programming: A review and discussion. *Computer science education*, *13*(2), 137-172.https://doi.org/10.1076/csed.13.2.137.14200

Rode, J., Weibert, A., Marshall, A., Aal, K., von Rekowski, T., El Mimouni, H., & Booker, J. (2015). From Computational Thinking to Computational Making. 239–250. *Google Scholar Google Scholar Digital Library Digital Library*.

Román-González, M., Moreno-León, J., & Robles, G. (2019). Combining assessment tools for a comprehensive evaluation of computational thinking interventions. *Computational thinking education*, 79-98.

Román-González, M., Pérez-González, J. C., & Jiménez-Fernández, C. (2017). Which cognitive abilities underlie computational thinking? Criterion validity of the Computational Thinking Test. *Computers in human behavior*, *72*, 678-691. https://doi.org/10.1016/j.chb.2016.08.047

Rogoff, B., Radziszewska, B., & Masiello, T. (1995). Analysis of developmental processes in sociocultural activity. *Sociocultural psychology: Theory and practice of doing and knowing*, 125-149.

Sengupta, P., Kinnebrew, J. S., Basu, S., Biswas, G., & Clark, D. (2013). Integrating computational thinking with K-12 science education using agent-based computation: A theoretical framework. *Education and Information Technologies*, *18*, 351-380.

Siu, K. W. M., & Lam, M. S. (2005). Early childhood technology education: A sociocultural perspective. *Early Childhood Education Journal*, *32*, 353-358. https://doi.org/10.1007/s10643-005-0003-9

Smith, D. C., Cypher, A., & Tesler, L. (2000). Programming by example: novice programming comes of age. *Communications of the ACM*, *43*(3), 75-81.

Su, J., Yang, W., & Li, H. (2023). A scoping review of studies on coding curriculum in early childhood: Investigating its design, implementation, and evaluation. *Journal of Research in Childhood Education*, *37*(2), 341-361.https://doi.org/10.1080/02568543.2022.2097349

Sullivan, A., & Bers, M. U. (2018). Dancing robots: integrating art, music, and robotics in Singapore's early childhood centers. *International Journal of Technology and Design Education*, *28*, 325-346.https://doi.org/10.1007/s10798-017-9397-0

Toner, P. (2011). Workforce skills and innovation: An overview of major themes in the literature. https://doi.org/10.1787/18151965

Voogt, J., Fisser, P., Good, J., Mishra, P., & Yadav, A. (2015). Computational thinking in compulsory education: Towards an agenda for research and practice. *Education and information technologies*, *20*, 715-728. https://doi.org/10.1007/s10639-015-9412-6

Walsh, C., & Campbell, C. (2018). Introducing coding as a literacy on mobile devices in the early years. In *Mobile technologies in children's language and literacy: innovative pedagogy in preschool and primary education* (pp. 51-66). Emerald Publishing Limited.

Webb, M., Davis, N., Bell, T., Katz, Y. J., Reynolds, N., Chambers, D. P., & Sysło, M. M. (2017). Computer science in K-12 school curricula of the 2lst century: Why, what and when?. *Education and Information Technologies*, *22*, 445-468.https://doi.org/10.1007/s10639-016-9493-x

Wilson, C., Sudol, L. A., Stephenson, C., & Stehlik, M. (2010). Running on empty: The failure to teach k--12 computer science in the digital age. ACM.

Wing, J. M. (2006). Computational thinking. Communications of the ACM, 49(3), 33-35. https://doi.org/10.1145/1118178.1118215

Wing, J. M. (2008). Computational thinking and thinking about computing. *Philosophical Transactions of the Royal Society A: Mathematical, Physical and Engineering Sciences*, *366*(1881), 3717-3725.

BÖLÜM 2

KODLAMA

2.1. Tanımı

Yaşamın her alanını etkileyen, "21. yüzyıl becerileri" ve 21. yüzyılın bir okuryazarlığı olarak tanımlanan kodlama, erken yaşlarda teşvik edilmesi gereken yeni bir okuryazarlık olarak giderek daha fazla tanınmaktadır. Bu anlayış, bilgisayar bilimini zorunlu bir okul dersi olarak yeniden bağlamsallaştırmış ve okul öncesi çocuklar da dâhil olmak üzere kodlamaya yönelik gelişimsel olarak uygun çeşitli yaklaşımlarla destekleneceği ortaya konmuştur (Bers vd., 2019; Mclennan, 2017; 2018; Monteiro vd., 2021; Vee, 2013; Vorderman, 2019). Kodlama ile ilgili yapılan tanımlara bakıldığında kodlama; problemleri çözmek, insan bilgisayar etkileşimini sağlamak ve belirli bir görevin bilgisayar tarafından gerçekleştirebilmesi amacı ile komut setlerini kullanarak doğru söz dizilerini, kurallı ve sıralı şekilde yazma ve uygulama geliştirme süreci olarak tanımlanmaktadır (Bers vd., 2019; Demirer ve Sak, 2016; Kalelioğlu vd., 2016; Li vd., 2020; McLennan, 2018; Ricketts, 2018; Vorderman, 2019; Wing, 2006). Belirli bir görevi gerçekleştirmek için her adımı tanımlama veya belirli bir sorunu çözmek için kullanılan bir dizi talimat olan ve bir algoritma tasarımını içeren (Lee vd., 2019) kodlamadaki düşünme tarzı; sayısal düşünme, problemleri algoritmalar kullanarak çözme ve mantıksal yaklaşım geliştirme, verileri analiz ve organize etme, sorunları küçük ve yönetilebilir parçalara bölerek belirli algoritmalar hâline getirip programlama dillerine dönüştürme ve düzenleme süreci olarak görülmektedir (Arabacıoğlu vd., 2007; Bers vd., 2019; Futschek, 2006; Futschek ve Moschitz, 2011; Gibson, 2012; Li vd., 2020; Sullivan vd., 2017). Van-Roy ve Haridi (2004) ve NAEYC (2019) ise bir bilgisayarın programlarının çalışması için anladığı ve ihtiyaç duyduğu adım adım talimatlar oluşturma ve bu talimatların bir araya getirilerek çalıştırılması olan algoritmaların oluşturulması olarak tanımlamaktadırlar.

Kodlama, belirli bir görevi tamamlamak için adım adım talimatları ifade eden algoritmaların sonuçları olarak görülmektedir (Campell ve Walsh, 2017;

Aynı zamanda kodlama çocukların programlamayı daha detaylı öğrenmeleri için gerekli motivasyonu sağlayarak fikirlerini ürüne dönüştürerek onların duygusal yönlerini de desteklemektedir (Heikkilä, 2020; Toh vd., 2016).

Teknoloji ve küçük çocuklarla yapılan çalışmalar, bilgisayarların erken çocukluk eğitimi sınıflarında sosyal etkileşim için katalizör görevi görebildiğini (Clements, 1999) ve çocukların bilgisayar önünde diğer etkinlikleri gerçekleştirdiklerinden iki kat daha fazla sosyal etkileşime sahip olduklarını göstermiştir (Svensson, 2000). Son zamanlarda, araştırmalar, bu iddiayı desteklemeye devam ederek, çocukların bir bilgisayarda birlikte oynarken, teknoloji ile ilgili olmayan faaliyetler sırasında olduğundan iki kat daha fazla kelime konuştuğunu ortaya koymuştur (New ve Cochran, 2007). Wartella ve Jennings, (2000), çocukların yetişkinin bulunduğu bir ortamda bilgisayar kullanırken akranlarından daha fazla yardım istediklerini, böylece sınıftaki akran iş birliğinin miktarının arttığını belirtmektedir. Önceki araştırmalar, robotik faaliyetlerin erken çocukluk döneminde çocuklar arasında sosyal ve sosyal yönelimli gelişmeyi destekleyebileceğini göstermiştir (Bers, 2012). Bununla birlikte çalışmalar kodlamaya yönelik uygulamaların çocukların sosyal gelişimini (Critten vd., 2021; Caballero-Gonzalez vd., 2019; Fessakis vd., 2013; Flannery vd., 2013; Strand, 1986), akran iş birliğini, iletişim ve sosyal ilişkilerini (Bers vd., 2019; Lee vd., 2013; Sullivan ve Bers, 2017), akademik ve sosyal deneyimlerini (Pugnali vd., 2017), karar verme becerilerini (Strawhacker ve Bers 2015) ve öz düzenleme becerilerini (Kazakoff, 2014) desteklediğini göstermektedir.

Kaynakça

Ackermann, E. (2001). Piaget's constructivism, Papert's constructionism: What's the difference. *Future of learning group publication*, *5*(3), 438.

Akyol Altun, C. (2018). *Okul öncesi öğretim programına algoritma ve kodlama eğitimi entegrasyonunun öğrencilerin problem çözme becerisine etkisi* (Master's thesis, Eğitim Bilimleri Enstitüsü).

Ananiadou, K., & Claro, M. (2009). 21St century skills and competences for new millennium learners in OECD countries. OECD education working papers, no. 41. *OECD Publishing (NJ1)*.

Arabacıoğlu, T., Bülbül, H. İ., & Filiz, A. (2007). Bilgisayar programlama öğretiminde yeni bir yaklaşım. *Akademik bilişim*, 193-197.

Atance, C. M., & O'Neill, D. K. (2001). Episodic future thinking. *Trends İn Cognitive Sciences*, 5(12), 533-539.

Barendsen, E., & Stoker, I. (2013, November). Computational thinking in CS teaching materials: A pilot study. In *Proceedings of the 13th Koli Calling International Conference on Computing Education Research* (pp. 199-200).

Bati, K. (2022). A systematic literature review regarding computational thinking and programming in early childhood education. *Education and Information Technologies*, *27*(2), 2059-2082.https://doi.org/10.1007/s10639-021-10700-2

Bers, M. U., Ponte, I., Juelich, C., Viera, A., & Schenker, J. (2002). Teachers as designers: Integrating robotics in early childhood education. *Information technology in childhood education annual*, *2002*(1), 123-145.

Bers, M. U. (2008). *Civic identities, online technologies: From designing civics curriculum to supporting civic experiences*. MacArthur Foundation Digital Media and Learning Initiative.

Bers, M. U. (2010). The TangibleK robotics program: Applied computational thinking for young children. *Early Childhood Research & Practice*, *12*(2), n2.

Bers, M. U., & Horn, M. S. (2010). Tangible programming in early childhood. *High-tech tots: Childhood in a digital world*, *49*, 49-70.

Bers, M. U., Flannery, L., Kazakoff, E. R., & Sullivan, A. (2014). Computational thinking and tinkering: Exploration of an early childhood robotics curriculum. *Computers & Education*, *72*, 145-157.https://doi.org/10.1016/j.compedu.2013.10.020

Bers, M. U. (2018a). Coding and computational thinking in early childhood: The impact of ScratchJr in Europe. *European Journal of STEM Education*, *3*(3), 8.

Bers, M. U. (2018b, April). Coding, playgrounds and literacy in early childhood education: The development of KIBO robotics and ScratchJr. In *2018 IEEE global engineering education conference (EDUCON)* (pp. 2094-2102). IEEE. doi: 10.1109/EDUCON.2018.8363498

Bers, M. U. (2019). Coding as another language: A pedagogical approach for teaching computer science in early childhood. *Journal of Computers in Education*, *6*(4), 499-528.

Bers, M. U., González-González, C., & Armas–Torres, M. B. (2019). Coding as a playground: Promoting positive learning experiences in childhood classrooms. *Computers & Education*, *138*, 130-145.https://doi.org/10.1016/j.compedu.2019.04.013

Bers, M. U. (2020). *Coding as a playground: Programming and computational thinking in the early childhood classroom*. Routledge.

Briggs, M. (2013). *Journalism next: A practical guide to digital reporting and publishing*. CQ Press.

Binkley, M., Erstad, O., Herman, J., Raizen, S., Ripley, M., Miller-Ricci, M., & Rumble, M. (2012). Defining twenty-first century skills. *Assessment and teaching of 21st century skills*, 17-66.

Brennan, K., & Resnick, M. (2012, April). New frameworks for studying and assessing the development of computational thinking. In *Proceedings of the 2012 annual meeting of the American educational research association, Vancouver, Canada* (Vol. 1, p. 25).

Bottino, R., & Chioccariello, A. (2015). Computational Thinking: videogames, educational robotics, and other powerful ideas to think with. *KEYCIT 2014-Key Competencies in Informatics and ICT*, (7), 301-309.

Burke, Q., O'Byrne, W. I., & Kafai, Y. B. (2016). Computational participation: Understanding coding as an extension of literacy instruction. *Journal of adolescent & adult literacy*, *59*(4), 371-375.https://doi.org/10.1002/jaal.496

Caballero-Gonzalez, Y. A., Muñoz-Repiso, A. G. V., & García-Holgado, A. (2019, October). Learning computational thinking and social skills development in young children through problem solving with educational robotics. In *Proceedings of the seventh international conference on technological ecosystems for enhancing Multiculturality* (pp. 19-23). https://doi.org/10.1145/3362789.3362874

Campbell, C., & Walsh, C. (2017). Introducing the'new'digital literacy of coding in the early years. *Practical Literacy*, *22*(3), 10-12.

Chalmers, C. (2017). Preparing teachers to teach STEM through robotics. *International Journal of Innovation in Science and Mathematics Education*, *25*(4), 17-31.

Cheung, H. C., & Tse, A. W. C. (2021, December). Hong Kong science in-service teachers' behavioural intention towards STEM education and their technological pedagogical content knowledge (TPACK). In *2021 IEEE International Conference on Engineering, Technology & Education (TALE)* (pp. 630-637). IEEE.

Ching, Y. H., Hsu, Y. C., & Baldwin, S. (2018). Developing computational thinking with educational technologies for young learners. *TechTrends*, *62*, 563-573. https://doi.org/10.1007/s11528-018-0292-7

Chou, P. N. (2020). Using ScratchJr to foster young children's computational thinking competence: A case study in a third-grade computer class. *Journal of Educational Computing Research*, *58*(3), 570-595.https://doi.org/10.1177/0735633119872908

Clements, D. H., & Gullo, D. F. (1984). Effects of computer programming on young children's cognition. *Journal of Educational psychology*, *76*(6), 1051.https://doi.org/10.1037/0022-0663.76.6.1051

Clements, D. H. (1999). The future of educational computing research: The case of computer programming. *Information Technology in Childhood Education Annual*, *1999*(1), 147-179.

Clements, D. (2001). Mathematics in the preschool. *Teaching children mathematics*, *7*(5), 270-275.

Csizmadia, A., Curzon, P., Dorling, M., Humphreys, S., Ng, T., Selby, C., & Woollard, J. (2015). Computational thinking-A guide for teachers.

Czerkawski, B. (2015, October). Computational thinking in virtual learning environments. In *E-Learn: World Conference on E-Learning in Corporate, Government, Healthcare, and Higher Education* (pp. 1227-1231). Association for the Advancement of Computing in Education (AACE).

Çiftci, S., & Bildiren, A. (2020). The effect of coding courses on the cognitive abilities and problem-solving skills of preschool children. *Computer science education*, *30*(1), 3-21.https://doi.org/10.1080/08993408.2019.1696169

Demirer, V., & Sak, N. (2016). Programming education and new approaches around the world and in Turkey/Dünyada ve Türkiye'de programlama eğitimi ve yeni yaklaşımlar. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, *12*(3), 521-546.

Di Lieto, M. C., Inguaggiato, E., Castro, E., Cecchi, F., Cioni, G., Dell'Omo, M., & Dario, P. (2017). Educational Robotics intervention on Executive Functions in preschool children: A pilot study. *Computers in human behavior*, *71*, 16-23. https://doi.org/10.1016/j.chb.2017.01.018

Fesakis, G., & Serafeim, K. (2009). Influence of the familiarization with" scratch" on future teachers' opinions and attitudes about programming and ICT in education. *Acm SIGCSE Bulletin*, *41*(3), 258-262.https://doi.org/10.1145/1595496.1562957

Fessakis, G., Gouli, E., & Mavroudi, E. (2013). Problem solving by 5–6 years old kindergarten children in a computer programming environment: A case study. *Computers & Education*, *63*, 87-97.

Flannery, L. P., Silverman, B., Kazakoff, E. R., Bers, M. U., Bontá, P., & Resnick, M. (2013, June). Designing ScratchJr: Support for early childhood learning through computer programming. In *Proceedings of the 12th international conference on interaction design and children* (pp. 1-10).https://doi.org/10.1145/2485760.2485785

Fox, R. W., & Farmer, M. E. (2011). The effect of computer programming education on the reasoning skills of high school students. In *Proceedings of the International Conference on Frontiers in Education: Computer Science and Computer Engineering (FECS)* (p. 1). The Steering Committee of The World Congress in Computer Science, Computer Engineering and Applied Computing (WorldComp).

Fridberg, M., & Redfors, A. (2021). Teachers' and children's use of words during early childhood STEM teaching supported by robotics. *International Journal of Early Years Education*, 1-15.https://doi.org/10.1080/09669760.2021.1892599

Futschek, G. (2006, November). Algorithmic thinking: the key for understanding computer science. In *International conference on informatics in secondary schools-evolution and perspectives* (pp. 159-168). Berlin, Heidelberg: Springer Berlin Heidelberg.

Futschek, G., & Moschitz, J. (2011). Learning algorithmic thinking with tangible objects eases transition to computer programming. In *Informatics in Schools. Contributing to 21st Century Education: 5th International Conference on Informatics in Schools: Situation, Evolution and Perspectives, ISSEP 2011, Bratislava, Slovakia, October 26-29, 2011. Proceedings 5* (pp. 155-164). Springer Berlin Heidelberg.

García-Peñalvo, F. J., Reimann, D., Tuul, M., Rees, A., & Jormanainen, I. (2016). An overview of the most relevant literature on coding and computational thinking with emphasis on the relevant issues for teachers.https://doi.org/10.5281/zenodo.165123

Gardner, H., & Davis, K. (2013). *The app generation: How today's youth navigate identity, intimacy, and imagination in a digital world*. Yale University Press.

García-Peñalvo, F. J., Rees, A. M., Hughes, J., Jormanainen, I., Toivonen, T., & Vermeersch, J. (2016, November). A survey of resources for introducing coding into schools. In *Proceedings of the fourth international conference on technological ecosystems for enhancing multiculturality* (pp. 19-26).

Gibson, J. P. (2012, July). Teaching graph algorithms to children of all ages. In *Proceedings of the 17th ACM annual conference on Innovation and technology in computer science education*(pp. 34-39). https://doi.org/10.1145/2325296.2325308

Goldenberg, E. P., & Carter, C. J. (2021). Programming as a language for young children to express and explore mathematics in school. *British Journal of Educational Technology*, *52*(3), 969-985.https://doi.org/10.1111/bjet.13080

Grover, S., & Pea, R. (2018). Computational thinking: A competency whose time has come. *Computer science education: Perspectives on teaching and learning in school*, *19*(1), 19-38.

Hall, D. A. (2005). Representations of spectral coding in the human brain. *International review of neurobiology*, *70*, 331-369.https://doi.org/10.1016/S0074-7742(05)70010-6

Hassenfeld, Z. R., Govind, M., De Ruiter, L. E., & Bers, M. U. (2020). If you can program you can write: Learning introductory programming across literacy levels. *Journal of Information Technology Education*, *19*.

Heikkilä, M. (2020). What happens when the robot gets eyelashes? Gender perspective on programming in preschool. *STEM Education Across the Learning Continuum: Early Childhood to Senior Secondary,* 29-44. https://doi.org/10.1007/978-981-15-2821-7_3

Ioannidou, A., Bennett, V., Repenning, A., Koh, K. H., & Basawapatna, A. (2011). Computational thinking pattern. In *Annual American Educational Research Association meeting*. New Orleans, Louisiana, United States.

Johnson, C. C. (2012). Implementation of STEM education policy: Challenges, progress, and lessons learned. *School science and mathematics*, *112*(1), 45-55.

Jung, S. E., & Won, E. S. (2018). Systematic review of research trends in robotics education for young children. *Sustainability*, *10*(4), 905.https://doi.org/10.3390/su10040905

Kafai, Y. B., & Burke, Q. (2014). *Connected code: Why children need to learn programming*. Mit Press.

Kafai, Y. B., & Resnick, M. (Eds.). (1996). *Constructionism in practice: Designing, thinking, and learning in a digital world*. Routledge.

Kalelioglu, F., Gulbahar, Y., & Kukul, V. (2016). A framework for computational thinking based on a systematic research review.

Kalogiannakis, M., & Papadakis, S. (2017). Pre-service kindergarten teachers acceptance of "ScratchJr" as a tool for learning and teaching computational thinking and Science education.

Kazakoff, E., & Bers, M. (2012). Programming in a robotics context in the kindergarten classroom: The impact on sequencing skills. *Journal of Educational Multimedia and Hypermedia*, *21*(4), 371-391.

Kazakoff, E. R., Sullivan, A., & Bers, M. U. (2013). The effect of a classroom-based intensive robotics and programming workshop on sequencing ability in early childhood. *Early Childhood Education Journal*, *41*, 245-255.https://doi.org/10.1007/s10643-012-0554-5

Kazakoff, E. R. (2014). *Cats in Space, Pigs that Race: Does self-regulation play a role when kindergartners learn to code?* (Doctoral dissertation, Tufts University).

Kazakoff, E. R., & Bers, M. U. (2014). Put your robot in, put your robot out: Sequencing through programming robots in early childhood. *Journal of Educational Computing Research*, 50(4), 553-573. https://doi.org/10.2190/EC.50.4.f

Koç-Deniz, H. (2019). Matematik dersinde oyun ve etkinlik destekli ters yüz sınıf modelinin öğrenci başarısına, problem çözme ve problem çözmeye yönelik yansıtıcı düşünme becerilerine etkisi. *Unpublished Doctorate Thesis, Fırat University, Turkey*.

Lee, F., & Björklund Larsen, L. (2019). How should we theorize algorithms? Five ideal types in analyzing algorithmic normativities. *Big Data & Society*, *6*(2), 2053951719867349. https://doi.org/10.1177/2053951719867349

Lee, J. (2019). Coding in early childhood. Contemporary Issues in Early Childhood. https://doi.org/10.1177/1463949119846541.

Lee, J., & Junoh, J. (2019). Implementing unplugged coding activities in early childhood classrooms. *Early Childhood Education Journal*, *47*, 709-716.https://doi.org/10.1007/s10643-019-00967-z

Lee, I., Martin, F., Denner, J., Coulter, B., Allan, W., Erickson, J., et al. (2011). Computational thinking for youth in practice. *Acm Inroads, 2*(1), 32–37.

Li, Y., Wang, K., Xiao, Y., & Froyd, J. E. (2020). Research and trends in STEM education: A systematic review of journal publications. *International journal of STEM education*, *7*(1), 1-16.https://doi.org/10.1186/s40594-020-00207-6

Liao, Y. K. C., & Bright, G. W. (1991). Effects of computer programming on cognitive outcomes: A meta-analysis. *Journal of educational computing research*, *7*(3), 251-268. https://doi.org/10.2190/E53G-HH8K-AJRR-K69M

Lin, Y., & Weintrop, D. (2021). The landscape of Block-based programming: Characteristics of block-based environments and how they support the transition to text-based programming. *Journal of Computer Languages*, *67*, 101075. https://doi.org/10.1016/j.cola.2021.101075

Lye, S. Y., & Koh, J. H. L. (2014). Review on teaching and learning of computational thinking through programming: What is next for K-12?. *Computers in human behavior*, *41*, 51-61.https://doi.org/10.1016/j.chb.2014.09.012

Macrides, E., Miliou, O., & Angeli, C. (2022). Programming in early childhood education: A systematic review. *International Journal of Child-Computer Interaction*, *32*, 100396. https://doi.org/10.1016/j.ijcci.2021.100396

Manches, A., & Plowman, L. (2017). Computing education in children's early years: A call for debate. *British Journal of Educational Technology*, *48*(1), 191-201. https://doi.org/10.1111/bjet.12355

Mclennan, D. P. (2017). Creating coding stories and games. *Teaching Young Children*, *10*(3), 18-21.

McLennan, D. P. (2018). Code breaker: Increase creativity, remix assessment, and develop a class of coder ninjas!. *Journal of Teaching and Learning*, *12*(1), 51-52.

Metin, S. (2022). Activity-based unplugged coding during the preschool period. *International Journal of Technology and Design Education*, *32*(1), 149-165.

Miller, J. (2019). STEM education in the primary years to support mathematical thinking: Using coding to identify mathematical structures and patterns. *Zdm*, *51*(6), 915-927. https://doi.org/10.1007/s11858-019-01096-y

Mittermeir, R. T. (2013). Algorithmics for preschoolers-A contradiction? Creative Education, 4(09), 557.

Monteiro, A. F., Miranda-Pinto, M., & Osório, A. J. (2021). Coding as literacy in preschool: A case study. *Education Sciences*, *11*(5), 198.https://doi.org/10.3390/educsci11050198

New, R. S., & Cochran, M. (Eds.). (2007). *Early childhood education: An international encyclopedia* (Vol. 4). Greenwood Publishing Group.

Papadakis, S., Kalogiannakis, M., & Zaranis, N. (2016). Developing fundamental programming concepts and computational thinking with ScratchJr in preschool education: a case study. *International Journal of Mobile Learning and Organisation*, *10*(3), 187-202. https://doi.org/10.1504/IJMLO.2016.077867

Papert, S. (1980). " Mindstorms" Children. Computers and powerful ideas.

Park, H., Byun, S. Y., Sim, J., Han, H. S., & Baek, Y. S. (2016). Teachers' perceptions and practices of STEAM education in South Korea. *Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education*, *12*(7), 1739-1753.

Pea,R.D.,&Kurland,D.M. (1984).On the cognitive effects of learning computer programming. *New Ideas in Psychology*, 2, 137–168.

Popat, S., & Starkey, L. (2019). Learning to code or coding to learn? A systematic review. *Computers & Education*, *128*, 365-376.https://doi.org/10.1016/j.compedu.2018.10.005

Portelance, D. J., Strawhacker, A. L., & Bers, M. U. (2016). Constructing the ScratchJr programming language in the early childhood classroom. International Journal of Technology and Design Education, 26, 489-504.https://doi.org/10.1007/s10798-015-9325-0

Pugnali, A., Sullivan, A., & Bers, M. U. (2017). The impact of user interface on young children's computational thinking. Journal of Information Technology Education. Innovations in Practice, 16, 171.

Relkin, E., de Ruiter, L. E., & Bers, M. U. (2021). Learning to code and the acquisition of computational thinking by young children. *Computers & education*, *169*, 104222. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2021.104222

Resnick, M. (2003). Playful learning and creative societies. *Education Update*, *8*(6), 1-2.

Resnick, M. (2017). *Lifelong kindergarten: Cultivating creativity through projects, passion, peers, and play*. MIT press.

Resnick, M., Maloney, J., Monroy-Hernández, A., Rusk, N., Eastmond, E., Brennan, K., & Kafai, Y. (2009). Scratch: programming for all. *Communications of the ACM*, *52*(11), 60-67. https://doi.org/10.1145/1592761.1592779

Resnick, M., & Rusk, N. (2020). Coding at a crossroads. *Communications of the ACM*, *63*(11), 120-127.

Ricketts, R. (2018). Computational thinking for kindergarteners. *Retrieved August*, *12*, 2019.

Román-González, M., Pérez-González, J. C., & Jiménez-Fernández, C. (2017). Which cognitive abilities underlie computational thinking? Criterion validity of the Computational Thinking Test. *Computers in human behavior*, *72*, 678-691.https://doi.org/10.1016/j.chb.2016.08.047

Rushkoff, D. (2010). Program or be programmed: Ten commands for a digital age. Or Books.

Saxena, A., Lo, C. K., Hew, K. F., & Wong, G. K. W. (2020). Designing unplugged and plugged activities to cultivate computational thinking: An exploratory study in early childhood education. The Asia-Pacific Education Researcher, 29(1), 55-66.https://doi.org/10.1007/s40299-019-00478-w

Siper-Kabadayı, G. (2019). Robotik uygulamalarının okul öncesi çocukların yaratıcı düşünme becerileri üzerine etkisi [The effects of robotic activities on pre-school children's creative thinking skills]. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Strawhacker, A., & Bers, M. U. (2015). "I want my robot to look for food": Comparing Kindergartner's programming comprehension using tangible, graphic, and hybrid user interfaces. *International Journal of Technology and Design Education*, *25*, 293-319. https://doi.org/10.1007/s10798-014-9287-7

Strawhacker, A., Portelance, D., Lee, M., & Bers, M. U. (2015). Designing tools for developing minds: the role of child development in educational technology. In Proceedings of the 14th International Conference on Interaction Design and Children.

Sullivan, A., & Bers, M. U. (2016). Robotics in the early childhood classroom: Learning outcomes from an 8-week robotics curriculum in pre-kindergarten through second grade. *International Journal of Technology and Design Education, 26*, 3-20. https://doi.org/10.1007/s10798-015-9304-5

Sullivan, A. A., Bers, M. U., & Mihm, C. (2017). Imagining, playing, and coding with KIBO: using robotics to foster computational thinking in young children. *Siu-cheung KONG The Education University of Hong Kong, Hong Kong*, *110*.

Sullivan, A., & Bers, M. U. (2018). Dancing robots: integrating art, music, and robotics in Singapore's early childhood centers. *International Journal of Technology and Design Education*, *28*, 325-346.https://doi.org/10.1007/s10798-017-9397-0

Sullivan, A. A., Bers, M. U., & Mihm, C. (2017). Imagining, playing, and coding with KIBO: using robotics to foster computational thinking in young children. Siu-cheung KONG The Education University of Hong Kong, Hong Kong, 110.

Svensson, A. K. (2000). Computers in school: Socially isolating or a tool to promote collaboration?. *Journal of Educational Computing Research, 22*(4), 437-453. https://doi.org/10.2190/ 30KT-1VLX-FHTM-RCD6

Toh, L. P. E., Causo, A., Tzuo, P. W., Chen, I. M., & Yeo, S. H. (2016). A review on the use of robots in education and young children. *Journal of Educational Technology & Society, 19*(2), 148-163.

Tran, Y. (2018). Computer programming effects in elementary: Perceptions and career aspirations in STEM. *Technology, Knowledge and Learning*, *23*(2), 273-299. https://doi.org/10.1007/s10758-018-9358-z

Van Roy, P., & Haridi, S. (2004). *Concepts, techniques, and models of computer programming*. MIT press.

Vee, A. (2013). Understanding computer programming as a literacy. Literacy in Composition Studies, 1(2), 42-64. http://d-scholarship.pitt.edu/id/eprint/21695

Vee, A. (2017). Coding Literacy: How Computer Programming Is Changing Writing; The MIT Press: Cambridge, MA, USA.

Voogt, J., Fisser, P., Good, J., Mishra, P., & Yadav, A. (2015). Computational thinking in compulsory education: Towards an agenda for research and practice. *Education and information technologies*, *20*, 715-728.https://doi.org/10.1007/s10639-015-9412-6

Vorderman, C. (2019). *Computer coding for kids: A unique step-by-step visual guide, from binary code to building games*. Dorling Kindersley Ltd.

Vygotsky, L. S. (1978). The role of play in development. In *Mind in society* (pp. 92–104). Harvard: Harvard University Press.

Wan, Z. H., Jiang, Y., & Zhan, Y. (2021). STEM education in early childhood: A review of empirical studies. *Early Education and Development*, *32*(7), 940-962.

Wang, D., Zhang, C., & Wang, H. (2011). T-Maze: A tangible programming tool for children. Proceedings of the 10th international conference on interaction design and children, 127-135. https://doi.org/10.1145/1999030.1999045.

Wartella, E. A., & Jennings, N. (2000). Children and computers: New technology. Old concerns. *The future of children*, 31-43.

Wing, J. M. (2006). Computational thinking. Communications of the ACM, 49(3), 33-35.https://doi.org/10.1145/1118178.1118215

Wing, J. M. (2008). Computational thinking and thinking about computing. *Philosophical Transactions of the Royal Society A: Mathematical, Physical and Engineering Sciences*, *366* (1881), 3717-3725.

Zelazo, P.D.,Carter,A.,Reznick, J. S.,&Frye,D. (1997).Early development of executive function: A problem-solving framework. *Reviewof General Psychology*,1(2),198–226.

BÖLÜM 3

KODLAMA EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ

Kodlamanın önemi ve gerekliliğine yönelik son yıllarda artan bir ilgi görülmektedir. Ancak daha önce de belirtildiği gibi erken çocukluk yıllarında kodlama becerilerinin kazandırılmasına yönelik çalışmalar henüz emekleme aşamasındadır. Kodlama nispeten yeni bir okuryazarlık olsa da dijital bir toplumda okumak, verileri yorumlamak ve başkalarıyla iletişim kurmak için temel bir araç hâline gelmiştir (Bers 2018a, b). Araştırmacılar, 21. yüzyılda eğitimde temel bir okuryazarlık olarak bütünleştirilmesinin önemi güçlü bir şekilde tartıştırılan kodlama ve bilgi işlemsel düşünme gibi çağın gereklerine uygun eğitsel gereksinimler (Barr ve Stephenson, 2011; Brackmann vd., 2017, Braun ve Huwer, 2022, Bundy, 2007; Grover ve Pea, 2013; Guzdial, 2008; Lu ve Fletcher, 2009; Shute vd., 2017; Wing, 2008;; Zapata-Ros, 2015) yerine erken çocukluk müfredatında okuryazarlık, matematik ve sosyal-duygusal öğrenme gibi klasik alanlara odaklanıldığına ilişkin kaygılarını dile getirmektedir (Bierman vd., 2008; Yang, 2018; Yang, 2019).

Erken çocukluk döneminde kodlama, bilgi işlemsel düşünme, yapay zekâ okuryazarlığı (Bers, 2019; Sullivan vd., 2017) alanına artan bir ilgi gösterilmiştir (Pérez-Marín vd., 2022; Su ve Yang, 2022; Su ve Zhong, 2022; Yang, 2022). 21. yüzyıla hazır olmak için tüm öğrencilerin dijital okuryazar olması gerektiği (Ananiadou ve Claro, 2009), erken yaşlardan itibaren dijital okuryazarlığa aşina olmalarına kasıtlı ve sistematik olarak yardımcı olmanın önemi vurgulanmıştır (Lee ve Junoh, 2019). Erken çocukluk yılları çocukların tüm becerilerde olduğu gibi kod yazma ve programlama becerilerinin gelişiminde de önemli, kritik bir zaman olarak kabul edilmiştir (Flannery ve Bers, 2013; Campbell ve Walsh, 2017; Ananiadou ve Claro, 2009). Ayrıca araştırmalar çocukların erken yaşlarda kodlamayı öğrenebildiklerini de göstermektedir (Bers vd., 2019; Cejka vd., 2006; Jung ve Won, 2018; Manches ve Ploughman, 2017; Metin, 2022; Öztürk ve Kalingasan, 2018; Papadakis, Kalogiannakis ve Zaranis, 2016; Sullivan ve Bers, 2013; Sullivan ve Bers, 2017; Wyeth, 2008).

Ancak 21. yüzyıl nesli dijital yerliler olarak tanımlanmasına rağmen (Prensky, 2001), yapılan çalışmalar (Bellini vd., 2016; Bennett vd., 2008; Gia-

Kaynakça

Ackermann, E. (2001). Piaget's constructivism, Papert's constructionism: What's the difference. *Future of learning group publication*, *5*(3), 438.

Ananiadou, K., & Claro, M. (2009). 21St century skills and competences for new millennium learners in OECD countries. OECD education working papers, no. 41. *OECD Publishing (NJ1)*.

Anderson, D. R., Huston, A. C., Schmitt, K. L., Linebarger, D. L., Wright, J. C., & Larson, R. (2001). Early childhood television viewing and adolescent behavior: The recontact study. *Monographs of the society for Research in Child Development*, i-154.

Anderson, S. E. (2003). The school district role in educational change: A review of the literature. *International Centre for Educational Change*, *34*(2), 25-45.

Angeli, C., & Valanides, N. (2020). Developing young children's computational thinking with educational robotics: An interaction effect between gender and scaffolding strategy. *Computers in Human Behavior, 105*, 105954.

Amineh, R. J., & Asl, H. D. (2015). Review of constructivism and social constructivism. Journal of Social sciences, *Literature and Languages, 1*(1), 9-16.

Ata Aktürk, A. (2019). Development of a STEM based engineering design curriculum for parental involvement in early childhood education.

Ata-Aktürk, A. ve Demircan, H. Ö. (2021). Supporting preschool children's STEM learning with parent-involved early engineering education. *Early Childhood Education Journal, 49*, 607-621.

Atabay, E. ve Albayrak, M. (2020). Okul Öncesi Dönem Çocuklarina Oyunlaştirma İle Algoritma Eğitimi Verilmesi. *Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi, 8*(3), 856-868.

Bagiati, A. ve Evangelou, D. (2016). Practicing engineering while building with blocks: Identifying engineering thinking. *European Early Childhood Education Research Journal, 24*(1), 67-85.

Bagiati, A. (2011). Early engineering: A developmentally appropriate curriculum for young children (Doctoral dissertation, Purdue University).

Bagiati, A. ve Evangelou, D. (2015). Engineering curriculum in the preschool classroom: the teacher's experience. *European Early Childhood Education Research Journal*, *23*(1), 112-128.

Bagiati, A. ve Evangelou, D. (2016). Practicing engineering while building with blocks: Identifying engineering thinking. *European Early Childhood Education Research Journal*, *24*(1), 67-85.

Bagiati, A., Yoon, S. Y., Evangelou, D. ve Ngambeki, I. (2010a). Engineering curricula in early education: Describing the landscape of open resources. *Early Childhood Research ve Practice*, *12*(2), n2.

Barr, V., & Stephenson, C. (2011). Bringing computational thinking to K-12: What is involved and what is the role of the computer science education community?. *Acm Inroads, 2*(1), 48-54.

Bau, D., Gray, J., Kelleher, C., Sheldon, J. ve Turbak, F. (2017). Learnable programming: blocks and beyond. *Communications of the ACM*, *60*(6), 72-80.

Bauerlein, M. (2008). *The dumbest generation: How the digital age stupefies young Americans and jeopardizes our future (or, don't trust anyone under 30)*. Penguin

Baz, F. C. (2018). A comparative analysis of coding software for children. *Current Research in Education, 4*(1), 36–47.

Batdı, V. (2014). Etkinlik temelli öğrenme yaklaşımının akademik başarıya etkisi. *International Journal of Educational Research*, *5*(3), 39-55.

Benson, P. L., Scales, P. C., & Syvertsen, A. K. (2011). The contribution of the developmental assets framework to positive youth development theory and practice. *Advances in Child Development and Behavior,* 41, 197-230.

Bhattacharya, P., & Brown, M. (2020, April). Bee-Bot for computational thinking: An artifact analysis. In Society for Information Technology & Teacher Education International Conference (pp. 2-7). Association for the Advancement of Computing in Education (AACE).

Blake-West, J. C. ve Bers, M. U. (2023). ScratchJr design in practice: Low floor, high ceiling. *International Journal of Child-Computer Interaction*, 37, 100601.

Bell, S. (2012). *Landscape: pattern, perception and process*. Routledge.

Bell, T., Alexander, J., Freeman, I. ve Grimley, M. (2009). Computer science unplugged: School students doing real computing without computers. *The New Zealand Journal of Applied Computing and Information Technology*, *13*(1), 20-29.

Bell, T. ve Vahrenhold, J. (2018). CS unplugged-how is it used, and does it work?. *Adventures between lower bounds and higher altitudes: essays dedicated to Juraj Hromkovič on the occasion of his 60th birthday*, 497-521.

Bellini, C. G. P., Isoni Filho, M. M., de Moura Junior, P. J. ve de Faria Pereira, R. D. C. (2016). Self-efficacy and anxiety of digital natives in face of compulsory computer-mediated tasks: A study about digital capabilities and limitations. *Computers in Human Behavior*, *59*, 49-57.

Bers, L. (2016). *Mathematical aspects of subsonic and transonic gas dynamics*. Courier Dover Publications.

Bers, M. U. ve Horn, M. S. (2010). Tangible programming in early childhood. *High-tech tots: Childhood in a digital world*, *49*, 49-70.

Bers, M. U., Ponte, I., Juelich, C., Viera, A. ve Schenker, J. (2002). Teachers as designers: Integrating robotics in early childhood education. *Information technology in childhood education annual*, *2002*(1), 123-145.

Bers, M., Doyle-Lynch, A. ve Chau, C. (2012). Positive technological development: The multifaceted nature of youth technology use towards improving self and society. *Constructing the self in a dDgital World*, 110-136.

Bers, M. U., Flannery, L., Kazakoff, E. R. ve Sullivan, A. (2014). Computational thinking and tinkering: Exploration of an early childhood robotics curriculum. *Computers ve Education*, *72*, 145-157

Bers, M. U. (2012). *Designing digital experiences for positive youth development: From playpen to playground*. OUP USA.

Bers, M. U. (2020). *Coding as a playground: Programming and computational thinking in the early childhood classroom*. Routledge.

Bers, M. U. ve Elkind, D. (2008). Blocks to robots: Learning with technology in the early childhood classroom. Teachers College Press

Bers, M. U. (2010). The TangibleK robotics program: Applied computational thinking for young children. *Early Childhood Research ve Practice*, *12*(2), n2.

Bers, M., Seddighin, S. ve Sullivan, A. (2013). Ready for robotics: Bringing together the T and E of STEM in early childhood teacher education. *Journal of Technology and Teacher Education*, *21*(3), 355-377

Bers, M. U. (2018a, April). Coding, playgrounds and literacy in early childhood education: The development of KIBO robotics and ScratchJr. In *2018 IEEE global engineering education conference (EDUCON)* (pp. 2094-2102). IEEE.

Bers, M. U. (2018b). Coding and computational thinking in early childhood: The impact of ScratchJr in Europe. *European Journal of STEM Education*, *3*(3), 8.

Bers, M. U., González-González, C. ve Armas–Torres, M. B. (2019). Coding as a playground: Promoting positive learning experiences in childhood classrooms. *Computers & Education*, *138*, 130-145.

Bers, M. U. ve Portsmore, M. (2005). Teaching partnerships: Early childhood and engineering students teaching math and science through robotics. *Journal of Science Education and Technology*, *14*, 59-73.

Bers, M. U. (2019). Coding as another language: A pedagogical approach for teaching computer science in early childhood. *Journal of Computers in Education*, *6*(4), 499-528.

Bers, M. U., Strawhacker, A. ve Sullivan, A. (2022). The state of the field of computational thinking in early childhood education.

Benenson, G. (2001). The unrealized potential of everyday technology as a context for learning. *Journal of Research in Science Teaching: The Official Journal of the National Association for Research in Science Teaching*, *38*(7), 730-745

Bennett, D. C., Code, W. E., Godin, D. V. ve Cheng, K. M. (2008). Comparison of the antioxidant properties of emu oil with other avian oils. *Australian Journal of Experimental Agriculture*, *48*(10), 1345-1350.

Biazak, J. E., Marley, S. C. ve Levin, J. R. (2010). Does an activity-based learning strategy improve preschool children's memory for narrative passages?. *Early Childhood Research Quarterly*, *25*(4), 515-526.

Bierman, K. L., Domitrovich, C. E., Nix, R. L., Gest, S. D., Welsh, J. A., Greenberg, M. T., ... ve Gill, S. (2008). Promoting academic and social-emotional school readiness: The Head Start REDI program. *Child development*, *79*(6), 1802-1817.

Bischof, E. ve Mittermeir, R. T. (2008). *Informatik erLeben: Beispiele für schülerinnen-und schüleraktivierenden Informatikunterricht*. Institut für Informatik-Systeme der Universität Klagenfurt.

Blake-West, J. C. ve Bers, M. U. (2023). International Journal of Child-Computer Interaction.

Brackmann, C. P., Román-González, M., Robles, G., Moreno-León, J., Casali, A. ve Barone, D. (2017, November). Development of computational thinking skills through unplugged activities in primary school. In *Proceedings of the 12th workshop on primary and secondary computing education* (pp. 65-72).is the role of the computer science education community?. *Acm Inroads*, *2*(1), 48-54.

Braun, D. ve Huwer, J. (2022, August). Computational literacy in science education–A systematic review. In *Frontiers in Education* (Vol. 7, p. 937048). Frontiers Media SA.

Bravo Sánchez, F. Á. ve Forero Guzmán, A. (2012). La robótica como un recurso para facilitar el aprendizaje y desarrollo de competencias generales.

Brooks, J.G. & Brooks, M.G. (1994). In search of understanding: The case for constructivist classrooms. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development

Brophy, S., Klein, S., Portsmore, M. ve Rogers, C. (2008). Advancing engineering education in p-12 classrooms. Journal of Engineering Education, 97(3), 369-387.

Buj, G. P., & Nebot, P. D. D. (2018). Estudio exploratorio sobre lenguajes simbólicos de programación en tareas de resolución de problemas con Bee-bot/Exploratory study on symbolic programming languages in problem-solving activities with Bee-bot. *Magister*, 30(1 y 2), 9-20.

Bustamante, A. S., Greenfield, D. B. ve Nayfeld, I. (2018). Early childhood science and engineering: Engaging platforms for fostering domain-general learning skills. *Education Sciences*, *8*(3), 144.

Bustamante, A. S., White, L. J. ve Greenfield, D. B. (2017). Approaches to learning and school readiness in Head Start: Applications to preschool science. *Learning and Individual Differences*, *56*, 112-118.

Bustamante, A. S., White, L. J. ve Greenfield, D. B. (2018). Approaches to learning and science education in Head Start: Examining bidirectionality. *Early Childhood Research Quarterly*, *44*, 34-42.

Bundy, A. (2007). Computational thinking is pervasive. *Journal of Scientific and Practical Computing*, *1*(2), 67-69

Bybee, R. W. (2011). Scientific and engineering practices in K-12 classrooms: Understanding a framework for K-12 science education. *Science and Children*, *49*(4), 10.

Caeli, E. N. ve Yadav, A. (2020). Unplugged approaches to computational thinking: A historical perspective. *TechTrends*, *64*(1), 29-36.

Caballero González, Y. A. ve García-Valcárcel Muñoz-Repiso, A. (2019). Fortaleciendo habilidades de pensamiento computacional en Educación Infantil: Experiencia de aprendizaje mediante interfaces tangible y gráfica.

Caballero González, Y. A. ve García-Valcárcel Muñoz-Repiso, A. M. (2021). Robots en la educación de la primera infancia: aprender a secuenciar acciones usando robots programables. *RIED. Revista iberoamericana de educación a distancia*.

Caguana Anzoátegui, L. G. (2017). *Programación con robot Cubetto: estudio con niños de preescolar* (Doctoral dissertation).

Campbell, C. ve Walsh, C. (2017). Introducing the'new'digital literacy of coding in the early years. *Practical Literacy*, *22*(3), 10-12.

Canbeldek, M. (2020). Erken çocukluk eğitiminde üreten çocuklar kodlama ve robotik eğitim programının etkilerinin incelenmesi. Yayınlanmış doktora tezi. Pamukkale Üniversitesi Denizli.

Chiasson, M., & Freiman, V. (2022). *Rethinking the 21st-Century School: New Citizens' Skills for the Digital Era and Their Interaction with Mathematics Teaching and Learning. In Mathematics and Its Connections to the Arts and Sciences (MACAS*) 15 Years of Interdisciplinary Mathematics Education(pp. 69-107). Cham: Springer International Publishing.

Christakis, D. A., Zimmerman, F. J., DiGiuseppe, D. L., & McCarty, C. A. (2004). Early television exposure and subsequent attentional problems in children. Pediatrics, 113(4), 708-71

Clarke-Midura, J., Silvis, D., Shumway, J. F., Lee, V. R. ve Kozlowski, J. S. (2021). Developing a kindergarten computational thinking assessment using evidence-centered design: the case of algorithmic thinking. *Computer Science Education*, *31*(2), 117-140.

Cejka, E., Rogers, C. ve Portsmore, M. (2006). Kindergarten robotics: Using robotics to motivate math, science, and engineering literacy in elementary school. *International Journal of Engineering Education*, *22*(4), 711

Chen, G., Shen, J., Barth-Cohen, L., Jiang, S., Huang, X. ve Eltoukhy, M. (2017). Assessing elementary students' computational thinking in everyday reasoning and robotics programming. *Computers ve education*, *109*, 162-175.

Ching, YH, Hsu, YC, & Baldwin, S. (2018). Developing computational thinking with educational technologies for young learners. *TechTrends*, *62*, 563-573.

Chiasson, M. and Freiman, V. (2017). A learning space that embraces the development of students' computational thinking skills. At SYMPOSIUM PROCEEDINGS NORTH AMERICA 2017 (p. 83).

Chou, P. N. (2020). Using ScratchJr to foster young children's computational thinking competence: A case study in a third-grade computer class. *Journal of Educational Computing Research*, *58*(3), 570-595.

Christakis, D. A., Zimmerman, F. J., DiGiuseppe, D. L., & McCarty, C. A. (2004). Early television exposure and subsequent attentional problems in children. *Pediatrics*, *113*(4), 708-713.

Christenson, L. A., & James, J. (2015). Building bridges to understanding in a preschool classroom: A morning in the block center. *YC Young Children*, *70*(1), 26.

Clements, D. H., & Gullo, D. F. (1984). Effects of computer programming on young children's cognition. *Journal of Educational psychology*, *76*(6), 1051.

Crismond, D. (2001). Learning and using science ideas when doing investigate-and-redesign tasks: A study of naive, novice, and expert designers doing constrained and scaffolded design work. *Journal of Research in Science Teaching: The Official Journal of the National Association for Research in Science Teaching*, *38*(7), 791-820.

Cobo, C., & Naval, C. (2013, April). Digital scholarship: exploration of strategies and Skills for knowledge creation and dissemination. In *International Conference on Internet Science Conference Proceedings* (pp. 52-59).

Conde, M. Á., Fernández-Llamas, C., Rodríguez-Sedano, F. J., Guerrero-Higueras, Á. M., Matellán-Olivera, V., & García-Peñalvo, F. J. (2017, October). Promoting Computational Thinking in K-12 students by applying unplugged methods and robotics. In *Proceedings of the 5th International Conference on Technological Ecosystems for Enhancing Multiculturality* (pp. 1-6).

Couse, L. J., & Chen, D. W. (2010). A tablet computer for young children? Exploring its viability for early childhood education. *Journal of research on technology in education*, *43*(1), 75-96.

Cunningham, C. M., Lachapelle, C. P., & Davis, M. E. (2018). Engineering concepts, practices, and trajectories for early childhood education. *Early engineering learning*, 135-174.

Çakir, M., Guvenc, M. A., & Mistikoglu, S. (2021). The experimental application of popular machine learning algorithms on predictive maintenance and the design of IIoT based condition monitoring system. *Computers & Industrial Engineering*, *151*, 106948

Çiftci, S., & Bildiren, A. (2020). The effect of coding courses on the cognitive abilities and problem-solving skills of preschool children. *Computer science education*, *30*(1), 3-21.

Davis, M. E., Cunningham, C. M., & Lachapelle, C. P. (2017). They Can't Spell" Engineering" but They Can Do It. *Zero to Three*, *37*(5).

Davis, M., & Hunt, J. (2017). *Visual communication design: An introduction to design concepts in everyday experience*. Bloomsbury Publishing.Davis, M., & Hunt, J. (2017). *Visual communication design: An introduction to design concepts in everyday experience*. Bloomsbury Publishing.

del Olmo-Muñoz, J., Cózar-Gutiérrez, R., & González-Calero, J. A. (2020). Computational thinking through unplugged activities in early years of Primary Education. *Computers & Education*, *150*, 103832.

Denning, P. J. (2017). Remaining trouble spots with computational thinking. *Communications of the ACM*, *60*(6), 33-39.

Diago, P., Arnau, D., & González-Calero, JA (2018). Elements of problem solving in early school ages with Bee-bot. *Edma 0-6: Mathematics Education in Childhood*, *7* (1), 12-41.

Diago, P., & Arnau, D. (2017). Pensamiento computacional y resolución de problemas en Educación Infantil: Una secuencia de enseñanza con el robot Bee-bot.

EİE. (2020). Engineering Design Process. https://eie.org/why-eie#:~:text=The%20Engineering%20Design%20Process%20is,as%20they%20design%20a%20technology.

Elkin, M., Sullivan, A., & Bers, M. U. (2016). Programming with the KIBO robotics kit in preschool classrooms. *Computers in the Schools*, *33*(3), 169-186.

Ersoy, H., Madran, R. O., & Gülbahar, Y. (2011). Programlama dilleri öğretimine bir model önerisi: robot programlama. *Akademik bilişim*, *11*, 731-736.

Fellows M., Bell T. and Witten I. (2005) Computer Science Unplugged, see also http://csunplugged.org/.

Feurzeig, W., Papert, S. A., & Lawler, B. (2011). Programming-languages as a conceptual framework for teaching mathematics. *Interactive Learning Environments*, *19*(5), 487-501.

Flannery, L. P., & Bers, M. U. (2013). Let's dance the "robot hokey-pokey!" children's programming approaches and achievement throughout early cognitive development. *Journal of research on technology in education*, *46*(1), 81-101.

Fleer, M. (2013). Collective imagining in play. *Children's Play and Development: Cultural-Historical Perspectives*, 73-87.

Fullan, M. (2001). *The new meaning of educational change*. New York: Teachers College Press

Futschek, G., & Moschitz, J. (2010). Developing algorithmic thinking by inventing and playing algorithms. *Proceedings of the 2010 constructionist approaches to creative learning, thinking and education: Lessons for the 21st century (constructionism 2010)*, 1-10.

Futschek, G. (2007). Logo-like learning of basic concepts of algorithms-having fun with algorithms. In *Proceedings of Eurologo*.

Garcia-Valcarecel-Muñoz-Repiso, A. G. V., & Caballero-González, Y. A. (2019). Robotics to develop computational thinking in early childhood education. Comunicar. *Media Education Research Journal, 27*(59), 63–72.

Gedik, N., Çetin, M., & Koca, C. (2017) Examining the Experiences of Preschoolers on Programming via Tablet Computers Okul Öncesi Çocuklarının Tabletlerle Programlama Deneyimleri.

Gero, J. S. (1990). Design prototypes: a knowledge representation schema for design. *AI magazine*, *11*(4), 26-26.

Gialamas, V., & Nikolopoulou, K. (2010). In-service and pre-service early childhood teachers' views and intentions about ICT use in early childhood settings: A comparative study. *Computers & Education*, *55*(1), 333-341.

Gold, Z. S., Elicker, J., Choi, J. Y., Anderson, T., & Brophy, S. P. (2015). Preschoolers' engineering play behaviors: Differences in gender and play context. *Children, Youth and Environments*, *25*(3), 1-21.

Gold, Z. S., & Elicker, J. (2020). Engineering peer play: A new perspective on science, technology, engineering, and mathematics (STEM) early childhood education. Peer Play and Relationships in Early Childhood: International Research Perspectives, 61-75.

Grible, J., Reimer, P., Rizo, A., Pauls, S., Cadwell, B., Macias, M., Spina, A., & Rosenbaun, L. (2020). Robot Block-based Coding in Preschool, In Gresalfi, M. and Horn, I. S. (Eds.), The Interdisciplinarity of the Learning Sciences, 14th International Conference of the Learning Sciences (ICLS) 2020, *International Society of the Learning Sciences*, Volume 4, 2229-2232.

Grover, S., & Pea, R. (2013). Computational thinking in K–12: A review of the state of the field. *Educational researcher*, *42*(1), 38-43.

Gujberova, M., & Kalas, I. (2013). Designing Productive Gradations of Tasks in Primary Programming Education.[paper submitted to WiPSCE 2013].

Gunning, A. M., Marrero, M. E., & Morell, Z. (2016). Family learning opportunities in engineering and science. *The Electronic Journal for Research in Science & Mathematics Education*, *20*(7).

Hadzigeorgiou, Y., & Hadzigeorgiou, Y. (2016). Narrative thinking and storytelling in science education. *Imaginative science education: the central role of imagination in science education*, 83-119.

Harris, J. B., & Hofer, M. J. (2011). Technological pedagogical content knowledge (TPACK) in action: A descriptive study of secondary teachers' curriculum-based, technology-related instructional planning. *Journal of Research on Technology in Education*, *43*(3), 211-229.

Hester, K., & Cunningham, C. (2007, June). Engineering is elementary: An engineering and technology curriculum for children. In *2007 Annual Conference & Exposition* (pp. 12-639).

Hodkinson, P., & Hodkinson, H. (2004). The significance of individuals' dispositions in workplace learning: a case study of two teachers. *Journal of education and work*, *17*(2), 167-182.

Horn, M. S., & Jacob, R. J. (2007, April). Tangible programming in the classroom with tern. In *CHI'07 extended abstracts on Human factors in computing systems* (pp. 1965-1970). https://doi.org/10.1145/1240866.1240933

Hoisington, C., & Winokur, J. (2015). Seven strategies for supporting the "E" in young children's STEM learning. *Science and Children*, *53*(1), 44-51.

Horn, R. A., & Johnson, C. R. (2012). *Matrix analysis*. Cambridge university press.

Honebein, P. C. (1996). Seven goals for the design of constructivist learning environments. *Constructivist learning environments: Case studies in instructional design*, *11*(12), 11.

Hsu, T. C., Chang, S. C., & Hung, Y. T. (2018). How to learn and how to teach computational thinking: Suggestions based on a review of the literature. *Computers & Education*, *126*, 296-310.

Hyson, M., & Tomlinson, H. B. (2014). *The early years matter: Education, care, and the well-being of children, birth to 8*. Teachers College Press.

John, M. S., Sibuma, B., Wunnava, S., Anggoro, F., & Dubosarsky, M. (2018). An Iterative Participatory Approach to Developing an Early Childhood Problem-Based STEM Curriculum. *Grantee Submission*, *3*(3).

Johnson, J. (2003). Children, robotics, and education. *Artificial Life and Robotics*, *7*, 16-21.

Joy, M., Foss, J., King, E., Sinclair, J., Sitthiworacart, J., & Davis, R. (2014). Teknolojileri esnek bir öğretim alanına dâhil etmek. *British Journal of Education Technology*, *45* (2), 272-284.

Jung, S. E., & Won, E. S. (2018). Systematic review of research trends in robotics education for young children. *Sustainability*, *10*(4), 905.

Jennings, P. A., & Greenberg, M. T. (2009). The prosocial classroom: Teacher social and emotional competence in relation to student and classroom outcomes. *Review of educational research*, *79*(1), 491-525.

Kalyenci, Z.D. (2021). Erken çocukluk döneminde kodlama becerilerinin değerlendirilmesi-test geliştirme. Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Gaziantep.

Kalelioğlu, F. (2015). A new way of teaching programming skills to K-12 students: Code. org. Computers in Human Behavior, 52, 200-210.

Kafai, Y. B. (2006). Playing and making games for learning: Instructionist and constructionist perspectives for game studies. *Games and Culture*, 1(1), 36-40.

Kafai, Y. & Peppler, K. (2011). Beyond Small Groups: New Opportunities for Research in Computer-Supported Collective Learning. In Spada, H., Stahl, G., Miyake, N., & Law, N. (Eds.), Connecting Computer-Supported Collaborative Learning to Policy and Practice: CSCL2011

Conference Proceedings. Volume I - Long Papers (pp. 17-24). Hong Kong, China: International Society of the Learning Sciences.

Kanaki, K., & Kalogiannakis, M. (2022). Assessing algorithmic thinking skills in relation to age in early childhood STEM education. *Education Sciences*, *12*(6), 380.

Kazakoff, E. R., Sullivan, A., & Bers, M. U. (2013). The effect of a classroom-based intensive robotics and programming workshop on sequencing ability in early childhood. *Early Childhood Education Journal*, *41*, 245-255.

Kazakoff, E. R., & Bers, M. U. (2014). Put your robot in, put your robot out: Sequencing through programming robots in early childhood. *Journal of Educational Computing Research*, *50*(4), 553-573.

Kelly, G. J., & Cunningham, C. M. (2019). Epistemic tools in engineering design for K-12 education. *Science Education*, *103*(4), 1080-1111.

Kelley, T., & Sung, E. (2017). Examining Elementary School Students' Transfer of Learning through Engineering Design Using Think-Aloud Protocol Analysis. *Journal of Technology Education*, *28*(2), 83-108.

Keren, G., Ben-David, A., & Fridin, M. (2012). Kindergarten Assistive Robotics (KAR) As a Tool for Spatial Cognition Development in Pre-School Education in Intelligent Robots and Systems (IROS), 2012 IEEE. In *RSJ International Conference*.

Keren, G., & Fridin, M. (2014). Kindergarten Social Assistive Robot (KindSAR) for children's geometric thinking and metacognitive development in preschool education: A pilot study. *Computers in human behavior*, *35*, 400-412

Kersh, N., Waite, E., & Evans, K. (2012). The spatial dimensions of workplace learning: Acquiring literacy and numeracy skills within the workplace. In *Changing Spaces of Education* (pp. 182-202). Routledge.

Kermani, H., & Aldemir, J. (2015). Preparing children for success: Integrating science, math, and technology in early childhood classroom. *Early Child Development and Care*, *185*(9), 1504-1527.

Kuo, W. C., & Hsu, T. C. (2020). Learning computational thinking without a computer: How computational participation happens in a computational thinking board game. *The Asia-Pacific Education Researcher*, *29*, 67-83.

Küçükkara, M. F., & Aksüt, P. (2021). Okul Öncesi Dönemde Bilgisayarsiz Kodlama Eğitimine Bir Örnek: Problem Çözme Becerileri İçin Etkinlik Temelli Algoritma. *Journal of Inquiry Based Activities*, *11*(2), 81-91

Kolodner, J. L. (2002). Learning by design™: Iterations of design challenges for better learning of science skills. *Cognitive Studies: Bulletin of the Japanese Cognitive Science Society*, *9*(3), 338-350.

Kotsopoulos, D., Floyd, L., Khan, S., Namukasa, I. K., Somanath, S., Weber, J., & Yiu, C. (2017). A pedagogical framework for computational thinking. *Digital experiences in mathematics education*, *3*, 154-171.

Koh, J. H. L., Chai, C. S., Wong, B., Hong, H. Y., Koh, J. H. L., Chai, C. S., ... & Hong, H. Y. (2015). *Design Thinking and Education* (pp. 1-15). Springer Singapore.

Kong, S. C., & Abelson, H. (2019). *Computational thinking education* (p. 382). Springer Nature.

Lee, K. T., Sullivan, A., & Bers, M. U. (2013). Collaboration by design: Using robotics to foster social interaction in kindergarten. *Computers in the Schools*, *30*(3), 271-281.

Lerner, R. M. (2005, September). *Promoting positive youth development: Theoretical and empirical bases.* In White paper prepared for the workshop on the science of adolescent health

and development, national research council/institute of medicine. Washington, DC: National Academies of Science.

Lerner, R. M., Almerigi, J. B., Theokas, C., & Lerner, J. V. (2005). Positive youth development a view of the issues. *The journal of early adolescence*, 25(1), 10-16.

Lee, J., & Junoh, J. (2019). Implementing unplugged coding activities in early childhood classrooms. *Early Childhood Education Journal*, *47*, 709-716.

Levy, S. T., & Mioduser, D. (2008). Does it "want" or "was it programmed to..."? Kindergarten children's explanations of an autonomous robot's adaptive functioning. *International Journal of Technology and Design Education*, *18*, 337-359.

Lewis, T. (2006). Design and inquiry: Bases for an accommodation between science and technology education in the curriculum?. *Journal of Research in Science Teaching: The Official Journal of the National Association for Research in Science Teaching*, *43*(3), 255-281.

Li, Y., Schoenfeld, A. H., diSessa, A. A., Graesser, A. C., Benson, L. C., English, L. D., & Duschl, R. A. (2019). Design and design thinking in STEM education. *Journal for STEM Education Research*, *2*, 93-104.

Lijanporn, S., & Khlaisang, J. (2015). The development of an activity-based learning model using educational mobile application to enhance discipline of elementary school students. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, *174*, 1707-1712.

Lin, Y., & Weintrop, D. (2021). The landscape of Block-based programming: Characteristics of block-based environments and how they support the transition to text-based programming. *Journal of Computer Languages*, *67*, 101075.

Lindahl, M. G., & Folkesson, A. M. (2012). ICT in preschool: Friend or foe? The significance of norms in a changing practice. *International Journal of Early Years Education*, *20*(4), 422-436.

Lippard, C. N., Lamm, M. H., & Riley, K. L. (2017). Engineering thinking in prekindergarten children: A systematic literature review. *Journal of Engineering Education*, *106*(3), 454-474.

Lippard, C. N., Lamm, M. H., Tank, K. M., & Choi, J. Y. (2019). Pre-engineering thinking and the engineering habits of mind in preschool classroom. *Early Childhood Education Journal*, *47*, 187-198.

Lippard, C. N., Riley, K. L., & Lamm, M. H. (2018). Encouraging the development of engineering habits of mind in prekindergarten learners. *Early engineering learning*, 19-36.

Lottero-Perdue, P., Bowditch, M., Kagan, M., Robinson-Cheek, L., Webb, T., Meller, M., & Nosek, T. (2016). An engineering design process for early childhood: Trying (again) to engineer an egg package. *Science and Children*, *54*(3), 70.

Lottero-Perdue, P. S. (2019). Engaging young children in engineering design: Encouraging them to think, create, try and try again. In *STEM in Early Childhood Education* (pp. 99-117). Routledge.

Lu, J. J., & Fletcher, G. H. (2009, March). Thinking about computational thinking. In *Proceedings of the 40th ACM technical symposium on Computer science education* (pp. 260-264).

Lye, S. Y., & Koh, J. H. L. (2014). Review on teaching and learning of computational thinking through programming: What is next for K-12?. *Computers in human behavior*, *41*, 51-61

Malone, K. L., Tiarani, V., Irving, K. E., Kajfez, R., Lin, H., Giasi, T., & Edmiston, B. W. (2018). Engineering Design Challenges in Early Childhood Education: Effects on Student Cognition and Interest. *European Journal of STEM Education*, *3*(3), 11.

Marshall, P. (2007). Do tangible interfaces enhance learning? *TEI 2007 Proceedings*, 163-170

Macrides, E., Miliou, O., & Angeli, C. (2022). Programming in early childhood education: A systematic review. *International Journal of Child-Computer Interaction*, *32*, 100396.

Marcelino, M. J., Pessoa, T., Vieira, C., Salvador, T., & Mendes, A. J. (2018). Learning computational thinking and scratch at distance. *Computers in Human Behavior*, *80*, 470-477.

Manches, A., & Plowman, L. (2017). Computing education in children's early years: A call for debate. *British Journal of Educational Technology*, *48*(1), 191-201.

Manches, A., & Price, S. (2011, June). Designing learning representations around physical manipulation: Hands and objects. In *Proceedings of the 10th International Conference on Interaction Design and Children* (pp. 81-89).

Menon, D., Romero, M., & Viéville, T. (2019). Computational thinking development and assessment through tabletop escape games. *International Journal of Serious Games*, *6*(4), 3-18.

Metin, S. (2022). Activity-based unplugged coding during the preschool period. *International Journal of Technology and Design Education*, 32(1), 149-165.

Metin, S., Basaran, M. ve Kalyenci, D. (2023). Examining coding skills of five-year-old children. *Pedagogical Research*, *8*(2).

Metin, Ş., Kalyenci, Z.D., Başaran, M., Relkin, E ve Bilir, B. (2023). The effect of a desıgn-based dıgıtal story creatıon program on codıng and computatıonal thınkıng skılls. *Early Child Care and Development* (in review)

McDonald, S., & Howell, J. (2012). Watching, creating and achieving: Creative technologies as a conduit for learning in the early years. *British journal of educational technology*, *43*(4), 641-651.

Mclennan, D. P. (2017). Creating coding stories and games. *Teaching Young Children*, *10*(3), 18-21.

McManis, L. D., & Gunnewig, S. B. (2012). Finding the education in educational technology with early learners. *Young children*, *67*(3), 14-24.

McNerney, T. S. (2004). From turtles to Tangible Programming Bricks: explorations in physical language design. *Personal and Ubiquitous Computing*, *8*, 326-337

Misirli, A., & Komis, V. (2014). Robotics and programming concepts in Early Childhood Education: A conceptual framework for designing educational scenarios. In *Research on e-learning and ICT in education: Technological, pedagogical and instructional perspectives* (pp. 99-118). New York, NY: Springer New York.

Minogue, J., & Jones, M. G. (2006). Haptics in education: Exploring an untapped sensory modality. *Review of Educational Research*, *76*(3), 317-348.

Monteiro, A. F., Miranda-Pinto, M., & Osório, A. J. (2021). Coding as literacy in preschool: A case study. *Education Sciences*, *11*(5), 198.https://doi.org/10.3390/educsci11050198

Mittermeir, R. T. (2013). Algorithmics for preschoolers-A contradiction?. *Creative Education, 4*(09), 557

Montemayor, J. (2003). Physical programming: tools for kindergarten children to author physical interactive environments. University of Maryland, College Park.

Moore, T. J., Brophy, S. P., Tank, K. M., Lopez, R. D., Johnston, A. C., Hynes, M. M., & Gajdzik, E. (2020). Multiple representations in computational thinking tasks: a clinical study of second-grade students. *Journal of Science Education and Technology*, 29(1), 19-34.

Moro, C. (2011). Material culture, semiotics and early childhood development. *Children, development and education: cultural, historical, anthropological perspectives*, 57-70.

Muñoz-Repiso, A. G. V., & González, Y. A. C. (2019). Robótica para desarrollar el pensamiento computacional en Educación Infantil. *Comunicar: Revista científica iberoamericana de comunicación y educación*, (59), 63-72.

Mury, S. R., Negrini, L., Assaf, D., & Skweres, M. (2022). How to support teachers to carry out educational robotics activities in school? The case of Roteco, the Swiss robotic teacher community. In Frontiers in Education (p. 608). Frontiers

National Academy of Engineering (2010). NAE Annual Report 2010. https://www.nae.edu/File.aspx?id=52175

NAEYC-FRC (2012). Technology and Interactive Media as Tools in Early Childhood Programs Serving Children from Birth through Age 8.

Nam, K. W., Kim, H. J., & Lee, S. (2019). Connecting plans to action: The effects of a card-coded robotics curriculum and activities on Korean kindergartners. The Asia-Pacific Education Researcher, 28, 387-397. https://doi.org/10.1007/s40299-019-00438-4

Nathanson, A. I., Sharp, M. L., Aladé, F., Rasmussen, E. E., & Christy, K. (2013). The relation between television exposure and theory of mind among preschoolers. *Journal of Communication, 63*(6), 1088-1108

National Research Council. (2010). *Standards for K-12 engineering education?.* National Academies Press.

Nayfeld, I., Fuccillo, J., & Greenfield, D. B. (2013). Executive functions in early learning: Extending the relationship between executive functions and school readiness to science. *Learning and Individual Differences, 26*, 81-88.

Ottestad, G., Kelentrić, M., & Guðmundsdóttir, G. B. (2014). Professional digital competence in teacher education. *Nordic journal of digital literacy*, *9*(4), 243-249.

Öztürk, H. T., & Calingasan, L. (2019). Robotics in early childhood education: A case study for the best practices. In *Early childhood development: Concepts, methodologies, tools, and applications* (pp. 892-910). IGI Global.

Palmer, E. L., & Fisch, S. M. (2001). The beginnings of Sesame Street research. Fisch and Truglio, 3-23.3.Pane, J. F. (2002). *A programming system for children that is designed for usability*. Carnegie Mellon University.

Papadakis, S., Kalogiannakis, M., & Zaranis, N. (2016). Developing fundamental programming concepts and computational thinking with ScratchJr in preschool education: a case study. *International Journal of Mobile Learning and Organisation*, *10*(3), 187-202

Papadakis, S. (2020). Robots and Robotics Kits for Early Childhood and First School Age. International Association of Online Engineering. Retrieved May 9, 2023 from https://www.learntechlib.org/p/218338/.

Papadakis, S., Kalogiannakis, M., & Zaranis, N. (2021). Anaokulunda mobil cihazlarla matematik öğretimi ve Gerçekçi Matematik Eğitimi (RME) yaklaşımı. *Mobil Öğrenme Eğitim Araştırmalarındaki Gelişmeler*, *1* (1), 5-18.

Papadakis, S., & Kalogiannakis, M. (2022). Learning computational thinking development in young children with Bee-Bot educational robotics. In *Research anthology on computational thinking, programming, and robotics in the classroom* (pp. 926-947). IGI Global.

Papert, S. (1993). *The children's machine: Rethinking school in the age of the computer*. New York.

Papert, S. (1980). *Children, computers and powerful ideas*. Harvester Press (Unitend Kingdom). DOI, 10, 978-3.

Papert, S., & Harel, I. (1991). Situating constructionism. *Constructionism, 36*(2), 1-11.

Pattison, S., Svarovsky, G., Ramos-Montañez, S., Gontan, I., Weiss, S., Núñez, V., ... & Benne, M. (2020). Understanding early childhood engineering interest development as a family-level systems phenomenon: Findings from the head start on engineering project. *Journal of Pre-College Engineering Education Research (J-PEER), 10*(1), 6.

Pellas, N., & Peroutseas, E. (2017). Leveraging Scratch4SL and Second Life to motivate high school students' participation in introductory programming courses: Findings from a case study. *New Review of Hypermedia and Multimedia, 23*(1), 51-79.

Pérez-Marín, D., Hijón-Neira, R., & Pizarro, C. (2022). Coding in early years education: which factors influence the skills of sequencing and plotting a route, and to what extent?. *International Journal of Early Years Education, 30*(4), 969-985.

Pérez Vázquez, E., Lledó, G. L., Lorenzo-lledó, A., & Lledo Carreres, A. (2021). La potenciación de las funciones ejecutivas del alumnado con tea a través de la robótica educativa: una propuesta de intervención con el robot bee-bot. *La potenciación de las funciones ejecutivas del alumnado con tea a través de la robótica educativa: una propuesta de intervención con el robot bee-bot*, 709-720.

Penuel, W. R., Bates, L., Gallagher, L. P., Pasnik, S., Llorente, C., Townsend, E., ... & VanderBorght, M. (2012). Supplementing literacy instruction with a media-rich intervention: Results of a randomized controlled trial. *Early Childhood Research Quarterly, 27*(1), 115-127.

Piaget, J. (1953). How children form mathematical concepts. Scientific American, 189(5), 74-79. Piaget, J. (1968). Le point de vue de Piaget. *International Journal of Psychology, 3*(4), 281-299.

Piaget, J. (1970). *Piaget's theory* (Vol. 1, pp. 703-732). New York: Wiley.

Pila, S., Aladé, F., Sheehan, K. J., Lauricella, A. R., & Wartella, E. A. (2019). Learning to code via tablet applications: An evaluation of Daisy the Dinosaur and Kodable as learning tools for young children. *Computers & Education*, *128*, 52-62.

Pantoya, M. L., Aguirre-Munoz, Z., & Hunt, E. M. (2015). Developing an Engineering Identity in Early Childhood. *American Journal of Engineering Education*, *6*(2), 61-68.

Portelance, D. J., Strawhacker, A. L., & Bers, M. U. (2016). Constructing the ScratchJr programming language in the early childhood classroom. *International Journal of Technology and Design Education*, *26*, 489-504.

Pugnali, A., Sullivan, A., & Bers, M. U. (2017). The impact of user interface on young children's computational thinking. *Journal of Information Technology Education. Innovations in Practice*, *16*, 171.

Raven, S., Al Husseini, D., & Cevik, E. (2018). We are engineers!. *Science and Children*, *56*(1), 55-61.

Relkin, E., de Ruiter, L., & Bers, M. U. (2020). TechCheck: Development and validation of an unplugged assessment of computational thinking in early childhood education. *Journal of Science Education and Technology*, *29*(4), 482-498.

Relkin, E., de Ruiter, L. E., & Bers, M. U. (2021). Learning to code and the acquisition of computational thinking by young children. *Computers & Education*, *169*, 104222.

Resnick, M. (2006). Scratch-Imagine, Program, Share. Retrieved from scratch.

Resnick, M., & Siegel, D. (2015). A different approach to coding. *International Journal of People-Oriented Programming*, *4*(1), 1-4.

Resnick, M., Myers, B., Nakakoji, K., Shneiderman, B., Pausch, R., Selker, T., & Eisenberg, M. (2005). Design principles for tools to support creative thinking. Workshop on Creativity Support Tools, 1–16.

Resnick, M., Martin, F., Berg, R., Borovoy, R., Colella, V., Kramer, K., & Silverman, B. (1998). Digital manipulatives: new toys to think with. In *Proceedings of the SIGCHI conference on Human factors in computing systems* (pp. 281-287).

Resnick, M., & Robinson, K. (2017). Lifelong Kindergarten: Cultivating Creativity through Projects. *Passion, Peers*.

Resnick, M., Martin, F., Berg, R., Borovoy, R., Colella, V., Kramer, K., & Silverman, B. (1998, January). Digital manipulatives: new toys to think with. In *Proceedings of the SIGCHI conference on Human factors in computing systems* (pp. 281-287).

Resnick, M., & Siegel, D. (2015). A different approach to coding. *International Journal of People-Oriented Programming*, *4*(1), 1-4

Resnick, M., & Rosenbaum, E. (2013). Designing for tinkerability. *Design, make, play: Growing the next generation of STEM innovators*, 163-181.

Rob, M., & Rob, F. (2018). Dilemma between constructivism and constructionism: Leading to the development of a teaching-learning framework for student engagement and learning. *Journal of International Education in Business*, 11(2), 273-290.

Robinson, K., & Aronica, L. (2015). Kreatywne szkoły. *Oddolna rewolucja, która zmienia edukację*.

Rodwell, J. (2017). *Activity-based training design: Transforming the learning of knowledge*. New York: Routledge.

Rogoff, B., Turkanis, C. G., & Bartlett, L. (2001). *Learning together: Children and adults in a school community*. Oxford University Press.

Scharf, F., Winkler, T., & Herczeg, M. (2008, June). Tangicons: Algorithmic reasoning in a collaborative game for children in kindergarten and first class. *In Proceedings of the 7th international conference on Interaction design and children* (pp. 242–249). ACM.

Schmidt, M., & Beck, D. (2016). Computational thinking and social skills in Virtuoso: An immersive, digital game-based learning environment for youth with autism spectrum disorder. In *Immersive Learning Research Network: Second International Conference, iLRN 2016 Santa Barbara, CA, USA, June 27–July 1, 2016 Proceedings 2* (pp. 113-121). Springer International Publishing.

Schwabe, L., & Wolf, O. T. (2013). Stress and multiple memory systems: from 'thinking'to 'doing'. *Trends in cognitive sciences*, *17*(2), 60-68.

Somyürek, S., & Coşkun, B. K. (2013). Digital competence: Is it an innate talent of the new generation or an ability that must be developed? *British Journal of Educational Technology, 44*; 5, 163–166.doi:10.1111/bjet.12044

Shifflet, R., Toledo, C., & Mattoon, C. (2012). Touch tablet surprises: A preschool teacher's story. *YC Young Children*, *67*(3), 36.

Shute, V. J., Sun, C., & Asbell-Clarke, J. (2017). Demystifying computational thinking. *Educational research review*, *22*, 142-158.

Smith, K. L. (1997). Preparing faculty for instructional technology: From education to development to creative independence. *Cause Effect*, *20*, 36-44.

Somuncu, B., & Aslan, D. (2022). Effect of coding activities on preschool children's mathematical reasoning skills. *Education and Information Technologies*, *27*(1), 877-890.

Su, J., & Yang, W. (2022). Artificial intelligence in early childhood education: A scoping review. *Computers and Education: Artificial Intelligence*, *3*, 100049.

Su, J., Yang, W., & Li, H. (2023). A scoping review of studies on coding curriculum in early childhood: Investigating its design, implementation, and evaluation. *Journal of Research in Childhood Education*, *37*(2), 341-361.

Su, J., & Zhong, Y. (2022). Artificial Intelligence (AI) in early childhood education: Curriculum design and future directions. *Computers and Education: Artificial Intelligence*, *3*, 100072.

Sullivan, A., & Bers, M. U. (2013). Gender differences in kindergarteners' robotics and programming achievement. *International journal of technology and design education*, *23*, 691-702.

Sullivan, A., & Bers, M. U. (2016). Robotics in the early childhood classroom: Learning outcomes from an 8-week robotics curriculum in pre-kindergarten through second grade. *International Journal of Technology and Design Education*, *26*, 3-20.

Superfine, W. (2002). Why use activity based learning in the young learner classroom? *Educação & Comunicação* (pp. 27–36).

Standarts for K-12 Engineering Education (2010). Committee on Standards for K–12 Engineering Education. https://nap.nationalacademies.org/read/12990/chapter/1

Sullivan, A. A., Bers, M. U., & Mihm, C. (2017). Imagining, playing, and coding with KIBO: using robotics to foster computational thinking in young children. Siu-cheung KONG The Education University of Hong Kong, Hong Kong, 110.

Strawhacker, A., & Bers, M. U. (2019). What they learn when they learn coding: Investigating cognitive domains and computer programming knowledge in young children. *Educational technology research and development, 67*, 541-575.

Strawhacker, A., & Bers, M. U. (2015). "I want my robot to look for food": Comparing Kindergartner's programming comprehension using tangible, graphic, and hybrid user interfaces. *International Journal of Technology and Design Education*, *25*, 293-319.

Strawhacker, A., Sullivan, A., & Bers, M. U. (2013, June). TUI, GUI, HUI: Is a bimodal interface truly worth the sum of its parts?. In *Proceedings of the 12th International Conference on Interaction Design and Children* (pp. 309-312).

Strimel, G. J., Bartholomew, S. R., Kim, E., & Zhang, L. (2018). An investigation of engineering design cognition and achievement in primary school. *Journal for STEM education research*, *1*, 173-201

Stone-MacDonald, A., & Douglass, A. (2015). Introducing online training in an early childhood professional development system: Lessons learned in one state. *Early Childhood Education Journal*, *43*, 241-248.

Stoeckelmayr, K., Tesar, M., & Hofmann, A. (2011, September). Kindergarten children programming robots: a first attempt. In *Proceedings of 2nd International Conference on Robotics in Education (RIE)*.

Şahin, E. (2019). *Application and Analysis of Coding Teaching Using Robotic Tools and Equipment in 6-12 Age Groups* (Doctoral dissertation, Marmara University (Turkey)).

Torres, P., Augusto, M., & Matos, M. (2019). Antecedents and outcomes of digital influencer endorsement: An exploratory study. *Psychology & Marketing*, *36*(12), 1267-1276

Turan, S., & Aydoğdu, F. (2020). Effect of coding and robotic education on pre-school children's skills of scientific process. *Education and Information Technologies*, *25*(5), 4353-4363.

Van Meeteren, B., & Zan, B. (2010). Revealing the work of young engineers in early childhood education. *Early childhood research and practice*, *12*(2).

Vandewater, E. A., Bickham, D. S., Lee, J. H., Cummings, H. M., Wartella, E. A., & Rideout, V. J. (2005). When the television is always on: Heavy television exposure and young children's development. *American Behavioral Scientist*, *48*(5), 562-577.

Vee, A. (2013). Is coding the new literacy everyone should learn? Moving beyond yes or no.

Verdine, B. N., Golinkoff, R. M., Hirsh-Pasek, K., Newcombe, N. S., Filipowicz, A. T., & Chang, A. (2014). Deconstructing building blocks: Preschoolers' spatial assembly performance relates to early mathematical skills. *Child development*, *85*(3), 1062-1076.

Vernadakis, N., Avgerinos, A., Tsitskari, E., & Zachopoulou, E. (2005). The use of computer assisted instruction in preschool education: Making teaching meaningful. *Early Childhood Education Journal*, *33*, 99-104

Visser, F. S. (2009). Bringing the everyday life of people into design. Technische Universiteit Delft.

Voronina, L. V., Sergeeva, N. N., & Utyumova, E. A. (2016). Development of algorithm skills in preschool children. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 233, 155-159.

Wang, F., Kinzie, M. B., McGuire, P., & Pan, E. (2010). Applying technology to inquiry-based learning in early childhood education. Early childhood education journal, 37, 381-389.

Wang, L., Geng, F., Hao, X., Shi, D., Wang, T., & Li, Y. (2021). Measuring coding ability in young children: relations to computational thinking, creative thinking, and working memory. *Current Psychology*, 1-12.

Wang, D., Zhang, C., & Wang, H. (2011). T-Maze: A tangible programming tool for children. Proceedings of the 10th international conference on interaction design and children, 127-135. https://doi.org/10.1145/1999030.1999045.

Wang, H., Wang, C., & Xie, L. 2020, May). Intensity scan context: Coding intensity and geometry relations for loop closure detection. In *2020 IEEE International Conference on Robotics and Automation (ICRA)* (pp. 2095-2101). IEEE.

Webster, M. A. (2015). Visual adaptation. *Annual review of vision science*, *1*, 547-567.

Wendel, D., & Medlock-Walton, P. (2015, October). Thinking in blocks: Implications of using abstract syntax trees as the underlying program model. In *2015 IEEE Blocks and Beyond Workshop (Blocks and Beyond)* (pp. 63-66). IEEE.

Wing, J. M. (2006). Computational thinking. *Communications of the ACM*, *49*(3), 33-35.

Wing, J. M. (2008). Computational thinking and thinking about computing. *Philosophical Transactions of the Royal Society A: Mathematical, Physical and Engineering Sciences*, *366*(1881), 3717-3725.

Wolf, W. (1998). *Modern VLSI design systems on silicon*. Prentice-Hall, Inc..

Wu, B., Hu, Y., Ruis, A. R., & Wang, M. (2019). Analysing computational thinking in collaborative programming: A quantitative ethnography approach. *Journal of Computer Assisted Learning,* 35(3), 421-434.

Wyeth, P. (2008). How young children learn to program with sensor, action, and logic blocks. *The Journal of the learning sciences*, *17*(4), 517-550.

Wyeth, P., & Wyeth, G. F. (2001). Electronic blocks: Tangible programming elements for preschoolers.

Quesenberry, A. C., Mustian, A. L., & Clark-Bischke, C. (2016). Tuning in: Strategies for incorporating technology into social skills instruction in preschool and kindergarten. *Young Children*, *71*(1), 74-80.

Yang, D., Swanson, S. R., Chittoori, B., & Baek, Y. (2018). Work in progress: Integrating computational thinking in STEM education through a project-based learning approach.

Yang, H., Shen, L., Dong, X., Ding, Q., An, P., & Jiang, G. (2019). Low-complexity CTU partition structure decision and fast intra mode decision for versatile video coding. *IEEE Transactions on Circuits and Systems for Video Technology*, *30*(6), 1668-1682.

Yang, W., Ng, D. T. K., & Gao, H. (2022). Robot programming versus block play in early childhood education: Effects on computational thinking, sequencing ability, and self-regulation. *British Journal of Educational Technology*, *53*(6), 1817-1841.

Yelland, N., Cope, B., & Kalantzis, M. (2008). Learning by design: Creating pedagogical frameworks for knowledge building in the twenty-first century. *Asia-Pacific Journal of Teacher Education*, *36*(3), 197-213.

Yesharim, M. F., & Ben-Ari, M. (2018). Teaching computer science concepts through robotics to elementary school children. *International Journal of Computer Science Education in Schools*, *2*(3).

Zapata-Ros, M. (2015). Pensamiento computacional: Una nueva alfabetización digital. *Revista de Educación a Distancia (RED)*, (46).

Zapata-Ros, M. (2018). Pensamiento computacional. Una tercera competencia clave. *El pensamiento computacional como una nueva alfabetización en las culturas digitales. Murcia: Universidad de Murcia*, 4-87.

HAVA ARACI MALZEME / YEDEK PARÇA TEDARİĞİ VE YÖNETİMİ

Editör
Doç. Dr. Vahap Önen

nobel

HAVA ARACI MALZEME / YEDEK PARÇA TEDARİĞİ VE YÖNETİMİ

Editör: Doç. Dr. Vahap Önen

Yayın No.: 5444
Mühendislik-Teknik: 527
ISBN: 978-625-371-454-3
E-ISBN: 978-625-371-455-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Mayıs 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Evrim Korkmaz -evrim@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Önen, Vahap.
Hava Aracı Malzeme / Yedek Parça Tedariği ve Yönetimi / Vahap Önen
1. Basım, XX + 324 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-454-3
E-ISBN: 978-625-371-455-0
1. Hava Aracı Yedek Parça 2. Malzeme 3. Envanter Yönetimi 4. Tedarik Zinciri

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **v**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **ix**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **xi**

RESİMLER LİSTESİ ..... **xiii**

KISALTMALAR ..... **xv**

TANIMLAR ..... **xvii**

Bölüm I
HAVA ARACI MALZEME / YEDEK PARÇA TEDARİK ZİNCİRİ **1**

Bölüm II
HAVA ARACI MALZEME / YEDEK PARÇA TEDARİĞİ **29**

Bölüm III
HAVA ARACI MALZEME / YEDEK PARÇA SINIFLANDIRMALARI **67**

Bölüm IV
HAVA ARACI MALZEME / YEDEK PARÇA SERTİFİKASYON GEREKLİLİKLERİ **97**

Bölüm V
HAVA ARACI MALZEME / YEDEK PARÇA KABULÜ **119**

Bölüm VI
HAVA ARACI MALZEME / YEDEK PARÇA DEPOLAMA YÖNETİMİ **137**

Bölüm VII
HAVA ARACI MALZEME / YEDEK PARÇA PARÇA PAKETLEME - MUHAFAZA, YÜKLEME, TAŞIMA **175**

Bölüm VIII
HAVA ARACI MALZEME / YEDEK PARÇA TEDARİK YÖNETİM STANDARTLARI **189**

Bölüm IX
HAVA ARACI MALZEME / YEDEK PARÇA ENVANTER YÖNETİMİ **229**

Bölüm X
HAVA ARACI MALZEME / YEDEK PARÇA MALİYET YÖNETİMİ..... 257

Bölüm XI
HAVA ARACI MALZEME / YEDEK PARÇA TALEP TAHMİNİ YÖNTEMLERİ 275

Bölüm XII
HAVA ARACI MALZEME / YEDEK PARÇA ENVANTER MODELLERİ VE HESAPLAMALARI.... 295

Bölüm I

HAVA ARACI MALZEME/ YEDEK PARÇA TEDARİK ZİNCİRİ

(Aircraft Material / Spare Parts Supply Chain)

Kaynak: www.unicodigital.com, t.y.

Giriş

Tedarik Zinciri Yönetimi (SCM), bir tedarik zinciri (SC) içinde bulunan tüm faaliyetlerin ve bileşenlerin yönetimini içerir. SCM'nin kapsamı, yalnızca tek bir şirketin SC içindeki verimliliği değil, aynı zamanda tedarikçilerin tedarikçilerinden müşterilerin müşterilerine kadar uzanan genişletilmiş SC'nin genel karlılığını da kapsar. Günümüzün rekabetçi pazarı, bağımsız şirketlerden ziyade birbirleriyle etkileşim hâlindeki bir kuruluşlar ağı ile temsil edilmektedir. Sonuç olarak, şirketlerin operasyonlarından gerçek değeri elde etmek için birlikte kolektif bir hedefe doğru çalışmaları gerekmektedir (Zhang ve Reimann, 2013). SCM'nin amacı, işbirliği yoluyla verimliliği, kaliteyi ve müşteri hizmetlerini iyileştirmektir. Fiala (2005) ve Lummus ve Vokurka (1999) tarafından belirtildiği gibi, Tedarik Zinciri Yönetimi'ndeki (SCM) farklı unsurlar arasındaki etkin entegrasyonun sayısız faydası bulunmaktadır. Bu faydalar arasında müşterilere sunulan artan değer, düşük envan-

Kaynakça

Abuhilal, L., Rabadi, G. and Sousa-Poza, A. (2006). Supply chain inventory control: A comparison among JIT, MRP, and MRP with information sharing usingsimulation. Engineering Management Journal, vol. 18, no. 2.

Aero Time (2015). Human error—supply chain's worst enemy. Available via http://www.aerotime.aero/en/mro/mro-news/other/16488-managing-the-mro-supply-chain. Erişim tarihi: 22.06.2023.

Airbus (2016). Global Market Forecast (GMF) 2016–2035—Mapping demand. Available via. http://www.airbus.com/company/market/global-market-forecast-2016-2035/, Erişim Tarihi: 20.06.2023.

Airline Business (2015). Special report aircraft & engines 2015. Airline Business, Apr 2015.Available via: http://s3-eu-west-1.amazonaws.com/fg-reports-live/pdf/Aircraft%20&%20Engines%202015.pdf,Erişim airihi:16.06.2023.

Armstrong, D. (2015). Layering up. In: Russell S-J (ed) MRO Yearbook 2016, London, pp 48–51.

Aviation Pros (2015). Thai airways chooses to implement Airbus Managed Inventory (AMI) service. Available via: www.aviationpros.com/press_release/12093947/thai-airwayschooses-to-implement-the-airbus-managed-inventory-ami-service, Erişim.24.05.2023.

Bales, R. R., Maull, R. S. and Radnor, Z. (2004). "The development of supply chain management within the aerospace manufacturing sector". Supply Chain Management, Vol. 9 (3): 250–255

Berger, J. M. (2016). MRO market forecast and market trends. In: ICF International (ed) Presentation at the airline engineering & maintenance China & East Asia Conference, Singapore. Available via http://www.icfi.com/insights/presentations/aviation/mro-market-forecast-and-trends-asiapacific, Erişim Tarihi:17.06.2023.

Bernardini E, Mauri M, Fabre P (2015). Gaining altitude—with help from strong tailwinds, global aerospace and defence industry outlook. In: Alix Partners (ed), Available via: www.alixpartners.com/en/Publications/AllArticles/tabid/635/articleType/ArticleView/articleId/1801/Gaining-Altitude-With-Help-from-Strong-Tailwinds.aspx#sthash.qvO4uQ6K.dpbs, Erişim Tarihi: 25.96.2023.

Bernardini, E., Guillot, A., & Ohl, S. (2013). Title: Quo vadis A&D Industry 2013. Pockets of Turbulence. Published in: Supply Chain Management III, 23-27.

Broderick, S. (2015). Growing more concentrated. MRO forecast underscores the increasing domination of fewer aircraft types and, the importance of end-of-life services. Aviation Week & Space Technology—MRO edition, Apr 2015, pp 8–12.

Canaday, H. (2013) Aftermarket parts market consolidation likely to increase, Available capital and broader services driving aftermarket consolidation, www.aviationweek.com/awin/aftermarket-parts-market-consolidation-likely-increase, Erişim Tarihi: 11.06.2023.

Chong, A., (2015). Part works. Airline Business, Dec 2015, pp 26–29. Available via http://s3-euwest-1.amazonaws.com/fg-reports-live/pdf/AB%20Issue%20Dec%202015.pdf, Erişim Tarihi: 20.07.2023.

Coutts, J. (2014). Innovations: big analytics. Quand l'intelligence vient aux donne´es. In: Thales (ed) Innovations. Spring 2014, pp 10–13.

Delmas, C. (2015). Scheduled maintenance requirements. Maintenance programs and planning, FAST Flight Airworthiness Support Technology—Airbus Technical Magazine, 55, pp 28–37.

Doan, C., (2015). Turbulence ahead—Disengage autopilot 2015—2025 global fleet and MRO market forecast. In: Oliver Wyman (ed) Presentation at the MRO Europe Conference, London. Available via, www.oliverwyman.com/content/dam/oliver-vyman/global/en/2015/oct/2015_2025_MRO_Forecast%20_Trends_MRO_Europe_Presentation_20151013.pdf, Erişim Tarihi: 15.06.2023.

EADS (2013). Services by EADS—a vital business dimension. EADS, Leiden (Available via the author (jor@satair.com)

Fiala, P. (2005). Information sharing in supply chains. Omega, vol. 33, no. 5, pp.419–423.

Flightglobal (2011). Airbus makes bid to buy Satair. Available via www.flightglobal.com/news/articles/airbus-makes-bid-to-buy-satair-359995, Erişim Tarihi: 10.07.2023.

General Electric/Accenture (2014). Industrial internet insights report, Available via www.Assets/DotCom/Documents/Global/PDF/Dualpub_2/Accenture_industrial-internet-Changing-Competitive-Landscape-industries, Erişim Tarihi:14.06.2023.

Honeywell Aerospace (2015). The pre-owned parts market: strong today, stronger tomorrow, Phoenix.

Horwitz, D., (2015) Material benefits—a review of the PMA market. In: Russell S-J (ed) MRO Yearbook 2016. London, pp 40–43.

Honeywell Aerospace (2015). The pre-owned parts market: strong today, stronger tomorrow, Phoenix, GubischM (2015). Predicting change,Airline Business, Dec 2015, pp 22–24. Available via www.s3-eu-west-1.amazonaws.com/fg-reports-live/pdf/AB%20Issue%20Dec%202015.pdf, Erişim Tarihi: 27.06.2023.

James, O. (2015). Les big data ouvrent l'e`re de l'ae´ronautique de service, L'Usine Digitale, Jun2015. Available via www.usine-digitale.fr/article/les-big-data-ouvrent-l-ere-de-laeronautique-de-service.N334101, Erişim Tarihi:26.06.2023.

Li, Y., (2018). Supply Chain Management of Aircraft Industry. In *2018 8th International Conference on Management, Education and Information (MEICI 2018)* (pp. 218-223). Atlantis Press.

Lummus, R.R. and Vokurka, R.J. (1999). Defining supply chain management: a historical perspective and practical guidelines. Industrial Management & Data Systems, vol. 99, no. 1, pp. 11–17.

Mocenco, D. (2015). Supply chain features of the aerospace industry particular case airbus and boeing. Scientific Bulletin-Economic Sciences, 14(2), 17-25. D'Aveni, R. (2015) The 3-D printing revolution. Harvard Business Review, May 2015, pp 40–48. Available via www.hbr.org/2015/05/the-3-d-printing-revolution, Erişim Tairihi:10.07.2023.

Marcontell, D. A., (2016). Winds of change 2016–2026 global fleet and MRO market forecast. In: Oliver Wyman (ed) Presentation at the MRO Americas conference, Dallas. Available via www.oliverwyman.com/content/dam/oliver-wyman/global/en/2016/apr/20160405_OW_CVK_MRO_Americas_PresentationJS.pdf. Erişim Tarihi: 12.06.2023.

Martin, H., Syntetos, A. A., Parodi, A., Polychronakis, Y. E., & Pintelon, L. (2010). Integrating the spare parts supply chain: an inter-disciplinary account. *Journal of Manufacturing Technology Management*, *21*(2), 226-245.

Matrat, B., Leukel A, Rissiek, J. (2014) Performance Based Services—PBS,Framework and definitions. Airbus Group, Blagnac (Available via the author (jor@satair.com)).

James O (2016). La maintenance sous haute tension. L'Usine Digitale, Feb 2016, Available via http://www.usinenouvelle.com/article/la-maintenance-sous-haute-tension.N376778, Erişim Tarihi:01.07.2023.

Moorman, R. W. (2008.) Aviall: stronger than ever. Air Transport World. Available via: www.atwonline.com/operations/aviall-stronger-ever, Erişim Tarihi:22.05.2023.

Ostrower, J. (2016). Boeing ramps up push into the airplane parts business, Wall Street Journal, Available via: www.wsj.com/articles/boeing-ramps-up-push-into-the-airplane-parts-business-1461539460, Erişim Tarihi: 13.06.2023.

Pereira, J.V. (2009). The new supply chain's frontier: Information management.International Journal of Information Management, vol. 29, no. 5, pp. 372–379.

Pierobon, M (2016). 3D printing—copy shop. MRO Manag 18:60–62.

Philippe Advani (2013). Title: Globalizing the Aerospace Supply Chain: The EADS & Airbus approach. Published in: Supply Chain Management III, pp.50.

Pozzi, J. (2015b) All parted out. In: Russell S-J (ed) MRO yearbook 2016. London, pp 44–47.

Raju, V. R. S., Gandhi, O. P. and Deshmukh, S. G. (2012). "Maintenance, Repair, and overhaul Performance Indicators for Military Aircraft". Defence Science Journal, Vol. 62 (2): 83-89, DESIDOC.

Raley, D., (2015). Accelerating growth. Boeing's strong commercial and defense businesses have an essential partner—services. Boeing Frontiers, Nov 2015, pp 18–30.

Raza, B. (2019). «Supply Chain Management for Aviation MRO Industry. *URL https://www. academia.edu/,* Erişim Tarihi: 11.09.2023.

Raza, S. A. (2018). Supply chain coordination under a revenue-sharing contract with corporate social responsibility and partial demand information, International Journal of Production Economics, 205, 1-14.

Rehmanjan, U. H., (2015). 3D printed parts for quick turnaround aircraft projects and legacy issues. Conference paper at the 15th aviation technology, integration, and operations conference, Dallas. Available via www.dx.doi.org/10.2514/6.2015-2739, Erişim Tarihi: 11.07.2023.

Rinn, T. (2015.) COO insights—service excellence. Roland Berger Publications, Available via, www.rolandberger.com/media/publications/2015-12-03-rbsc-pub-COO_Insights_Service_Excel lence.html, Erişim Tarihi:20.06.2023.

Rissiek, J., Kressel J. (2004) New developments in purchasing and supply chain strategies for the aviation industry. In: Cooper E (ed) Business briefing: global purchasing & supply chain strategies. Business Briefings, London, pp 52–55.

Rissiek, J. (2016). 3D Printing—an innovative technology shaping the future of aviation. Presentation at the Singapore Aerospace Technology and Engineering Conference (SATEC), Singapore (Available via the author (jor@satair.com)).

Russell, S-J. (2015b) (ed.) MRO Yearbook 2016, London.

Russell, S-J. (2015a) Consolidation in action. In: MRO Network (ed), Published Apr 14, 2015. Available via: www.mro-network.com/opinion/2015/04/consolidation-action/5196, Erişim Tarihi:10.06.2023

Shay, L. A. (2015). Expect more MRO activity in 2016 than 2015. Aviation

Week & Space Technology—MRO edition. Available via http://aviationweek.com/mro/expect-more-mroma-activity-2016-2015,Erişim Tarihi: 23.06.2023.

Stewart, D., (2015). MRO market forecast & trends. In: ICF internationalPresentation at the MRO Asia-Pacific conference, Singapore. Available via http://www.icfi.com/insights/presentations/2015/mro-market-forecast-trends-presentation, Erişim Tarihi:14.06.2023.

Seidenmann P., Spanovich D. J., (2015). Widebody MROs gearing up for next-gen airframes. Widebody MRO providers ramping up for A380, 787, 747-8 and A350 maintenance, Aviation Week&Space Technology, Available via http://aviationweek.com/mro/widebody-mros-gearing-next-gen-airframes, Erişim tarihi:18.06.2023.

Shepherd WG (1997). The economics of industrial organisation, 4th edn. Prentice-Hall, Upper Saddle River, NJ.

Schmidt, I., (2012). Wettbewerbspolitik und Kartellrecht. Eine interdisziplina¨re Einf€uhrung, 9th edn, R. Oldenbourg Verlag, Munich.

Sedatole, K. L., Vrettos D, Widener SK (2011). Beyond transaction cost economics: the incremental effects of intra-firm moral hazard and management control mechanisms on strategic outsourcing decisions. Discussion paper, Michigan State University, East Lansing.

Spafford, C., Hoyland .T, Medland A (2015) MRO survey 2015—Turning the tide. A wave of new aviation technology will hit theMRO industry, Oliver Wyman Publications. Available via: www.oliverwyman.com/insights/publications/2015/apr/mro-survey-2015.html#.V2pqvVdyj80, Erişim Tarihi:21.05.2023.

Satair Group (2015b). Excellence connected. Simply Fly. Available via www.ipaper.ipapercms.dk/Satair/SatairGroupBrochures/SatairGroup/Mmagazines/SimplyFly3/, Erişim Tarihi: 10.07.2023.

Satair Group (2015a). Certified used parts keep aircraft flying. Simply Fly. Available via: www.ipaper.ipapercms.dk/Satair/SatairGroupBrochures/SatairGroup/Magazines/SimplyFly3/, Erişim Tairihi: 09.07.2023.

SHGM (2023). www.shgm.gov.tr, Erişim Tarihi: 11.10.2023.

Song, T., Li, Y., Song, J., & Zhang, Z. (2014). Airworthiness considerations of supply chain management from Boeing 787 Dreamliner battery issue. *Procedia Engineering*, *80*, 628-637.

Tang, C. S., Zimmerman, J. D., & Nelson, J. I. (2009, January). Managing new product development and supply chain risks: The Boeing 787 case. In Supply Chain Forum: An International Journal (Vol. 10, No. 2, pp. 74-86). Taylor & Francis.

van der Vlist, P., Hoppenbrouwers, J.E.M. and Hegge, H.H.M. (1997), "Extending the enterprise through multi-level supply control", International Journal of Production Economics, Vol. 53 No. 1, pp. 35-42.

Williamson OE (1979. Transaction-cost economics: the governance of contractual relations,J Law Econ 22:233–261.

Williamson OE (1985). The economic institutions of capitalism: firms, market, relational contracting. Macmillan, New York 264 J.

Zhang, W. and Reimann, M. (2013). Towards a multi-objective performance assessmentand optimization model of a two-echelon supply chain using SCOR metrics. Central European Journal of Operations Research, pp. 1–32.

Bölüm II

HAVA ARACI MALZEME / YEDEK PARÇA TEDARİĞİ

(Aircaft Material / Spare Parts Procurement)

Kaynak: https://www.aircraftsystemstech.com/2017/07/aviation-human-factors-human-error.html, t.y

Giriş

Tedarik, yedek parça envanter yönetim sürecinin temel bir parçasıdır. Tedarik olmadan yönetilecek bir envanter olmazdı. Ancak bakım ve operasyon destek amacıyla kullanılan yedek parçaların yönetimi söz konusu olduğunda, tedarik ekibi genellikle bir dışlayan, hizmet sağlayıcı olarak değil, operasyonel kapasitenin sürdürülmesi amacını sağlama konusunda bir ortak olarak değilmiş gibi ele alınır. Deneyimime göre, bu yaklaşım genellikle hem verimlilik hem de etkinlik açısından bir yavaşlatıcıdır ve sık sık hem zamanın hem de paranın israfına neden olur.

Çeşitli sektörlerdeki imalat şirketleri için, örneğin tüketici elektroniği, otomotiv üretimi, endüstriyel makineler vb., ürünlerinin satış sonrası onarım ve bakımını desteklemek amacıyla yedek parçaların bulunabilirliğini sağlamak son derece

b) Pazar trend raporları

Pazar trendi raporu, Parts Base müşteri envanterlerinde belirli tarih aralıklarında en çok talep edilen parçalar hakkında güncel veriler sunacaktır. Parts Base pazar trend raporu aynı zamanda Parts Base'in bakım istasyonları tarafından listelenen en çok talep edilen revizyon ve onarım yeteneklerinin bir listesini de sağlayabilir.

c) Rekabet raporları

Parts Base şimdi sizinle aynı envanteri listeleyen hangi şirketleri belirleyebilme yeteneğine sahiptir. Rapor, Parts Base veri tabanında en yüksek ve en düşük rekabetinizi detaylandıracaktır, böylece pazardaki talep ve eksiklikleri etkili bir şekilde belirlenebilmektedir. Ayrıca, hedef parça listesi için gerçek zamanlı istihbarat sağlamaktadır. Özellikle piyasa ve fiyat trendleri günlük olarak dalgalanırken, Parts Watch kullanıcının en güncel bilgilerle kararlar almasına olanak tanır. Önceden yüklenmiş parça listesine dayanarak, Parts Watch doğrudan özel panodan erişilebilir. Tedarikçiler yeni envanterler ekledikçe ve mevcut stok listelerini değiştirdikçe, Parts Watch işlevini tetikleyen şu eylemleri gerçekleştirir:

- Yeni Tedarikçi Listeleri,
- Mevcut Arzda Değişiklik,
- Listelenen Fiyatta Değişiklik.

Alıcılar sekmesi altındaki detaylı görünüm, fırsatı hızlı bir şekilde değerlendirmek için tüm tedarikçi iletişim bilgilerini ve ilişkili tedarikçi sertifikalarını sağlar. Parts Watch listesi, kullanıcı profilinin altında kolayca yönetilebilir ve bildirim almanın kullanıcı kontrolleriyle birlikte gelir. Parts Watch, gün içinde birden çok kez e-posta bildirimlerini otomatikleştirecek şekilde tasarlanmıştır.

Kaynakça

Alfredsson, P. (1997). Optimization of multi-echelon repairable item inventory systems with simultaneous location of repair facilities. *European journal of operational research*, *99*(3), 584-595.

AMI (2012). Vega Aviation Supplier Management Course Notes,“Suppplier Performance Monitoring”, 15.03.2012, s1, Istanbul.

Arıcı, A. (2018a). *“Havayolları Bakım Kuruluşlarında Tedarik Zinciri Yönetimi”* Konferans Notları, s.3, Okan Üniversitesi, Nisan.

Arıcı, A. (2018b). *“Havayolları Bakım Kuruluşlarında Tedarik Zinciri Yönetimi”* Konferans Notları, ss.4-5, Okan Üniversitesi, Nisan.

Arts, J. J. (2013a). Spare parts planning and control for maintenance operations p.34..

Arts, J. J. (2013b). Spare parts planning and control for maintenance operations p.35-37.

ASA (2018a). https://www.aviationsuppliers.org/faa-ac00-56, Erişim Tarihi: 21.07.2018.

ASA (2018b). https://www.aviationsuppliers.org/faa-ac00-56, Erişim Tarihi: 26.07.2018.

AS/EN/JISQ 9100 (2016). Requirements Training Guide, Version 1.0, October.

Bacchetti, A. & Saccani, N. 2012. Spare parts classification and demand forecasting for stock control: Investigating the gap between research and practice. Omega, 40, 722-737.

Bakır, M. A. (2013). "Tedarik Zincirinde Alıcı-Tedarikçi Entegrasyonu ve Tedarikçi Açısından Bir Uygulama", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gediz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Basten, R. J., Schutten, J. M. J., & Van Der Heijden, M. C. (2009). An efficient model formulation for level of repair analysis. *Annals of Operations Research*, *172*, 119-142.

Boylan, J. E. & Syntetos, A. A. 2010. Spare parts management: a review of forecasting research and extensions. IMA journal of management mathematics, 21, 227-237.

Cavalieri, S., Garetti, M., Macchi, M. and Pinto, R. (2008). A decision-makingframework for managing maintenance spare parts. Production Planning & Control, vol. 19, no. 4, pp. 379–396.

Cohen, M. A., Agrawal, N. & Agrawal, V. 2006. Winning in the aftermarket, Harvard business review, 84, 129.

Çetin, O. ve Önder, E. (2015): "Tedarikçi Seçiminde Analitik Ağ Süreci Yönteminin Kullanılması", *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* Cilt :6, Sayı:10, ss:335-354.

Eaves, A. H. & Kingsman, B. G. 2004. Forecasting for the ordering and stock-holding of spare parts. Journal of the Operational Research Society, 55, 431-437.

Eruguz, A. S., Tan, T. & Van Houtum, G.-J. 2017. A survey of maintenance and service logistics management: Classification and research agenda from a maritime sector perspective. Computers & Operations Research, 85, 184-205.

FAA (2018). https://www.faa.gov/aircraft/repair/become/ Erişim Tarihi: 18.08.2018.

Gemici, M. F. (2009): "*Tedarik Zincirinde Veri Zarflama Analitik Hiyerarşi Prosesi Yöntemiyle Perakende Sektöründe Tedarikçi Performans Değerlendirmesi"*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Humpreys, P., Huang, G. and McIvor, R., (2002). "An Expert System for

Evaluating the Make or Buy Decision", Computers & Industrial Engineering, 42, 2-4.

Kannan, V. R. and Tan, K. C., (2002): "Supplier selection and assessment: their impact on business performance", *Journal of Supply Chain Management*, 38(3), 11-21.

Kennedy, W., Wayne Patterson, J. and Fredendall, L.D. (2002a). An overview ofrecent literature on spare parts inventories. International Journal of production economics, vol. 76, no. 2, pp. 201–215.

Kennedy, W., Wayne Patterson, J. and Fredendall, L.D. (2002b). An overview of recent literature on spare parts inventories. International Journal of production economics, vol. 76, no. 2, pp. 201–215.

Louit, D., Pascual, R., Banjevic, D. and Jardine, A.K. (2011). Optimization models for critical spare parts inventories a reliability approach. Journal of the Operational Research Society, vol. 62, no. 6, pp. 992–1004.

Moncrief, E.C., Reynolds, M.P. and Schroder, R.M. (2006). Production spare parts: Optimizing the MRO inventory asset. Industrial Press.

Murphy, P. R., Knemeyer, A. M. (2016): Contemporary Logistics, Nobel Yayın Dağıtım, İstanbul.

SHT-145 (2018). www.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/sht_145.pdf, Erişim Tarihi:02.09.2018.

SHT-M (2018). http://www.shgm.gov.tr/.../4702-surekli-ucusa-elverislilik-ve-bakimsorumlulugu-talimati-sht-M, Erişim Tarihi:03.09.2018.

SOP (2022). *Supplier Requirement Manual,* Doc. 740A.QSP Rev.1.5, Operation Procurement Supplier Chain Services.

Şen, S. (2009). *Multiple Criteria Decision Making (MCDM) In Supplier Selection.*). İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

www.ilssamrt.com, Erişim Tarihi:03.02.2024.

www.do3oa9c57noou.cloudfront.net/PB, Erişim Tarihi:03.02.2024.

www.partstore.partsbase.com, Erişim Tarihi:03.02.2024.

Bölüm III

HAVA ARACI MALZEME / YEDEK PARÇA SINIFLANDIRMALARI

(Aircraft Material / Spare Parts Classification)

Kaynak: www.tayaviation.com/part_sale.html, t.y.

Giriş

Yedek parça bulunurluğunun yönetimi, havacılık endüstrisi, yük hizmetleri ve imalat endüstrisi gibi geniş bir yelpazede sektörlerde önemli bir rol oynamaktadır. Yedek parçalar, hasar görmüş veya değiştirilmesi gereken ürünlerin yerine konulabilmesi için envanterde saklanabilen mallardır. Yedek parça envanter yönetimiyle ilgili sorun, bu endüstrilerde operasyonel ve bakım faaliyetlerini desteklemek için yeterli ve verimli bir tedarik sağlamanın ne zaman gerektiğidir. Çoğu yedek parça çok pahalıdır ve yedek stok olarak kullanıldığında yüksek bir harcama etkisi vardır, ancak diğer yandan yedek parçalar, uçuş iptalleri, lojistik gönderi gecikmeleri veya enerji santrallerinin kapanması gibi durumlarda yüksek harcama maliyeti göz önüne alındığında vazgeçilmezdir. Yedek parça yönetiminde en önemli konulardan

Kaynakça

Akbilek, T. (2004a). THY Teknik A.Ş, "FAA Kuralları, Yeni Fa145 Ve Onaysız Parça Eğitim Notları.

Akbilek, T. (2006a). THY Teknik A.Ş, "FAA Kuralları, Yeni Fa145 Ve Onaysız Parça Semineri Eğitim Notları.

AMI (2012). Vega Aviation Supplier Management Course Notes, "Introduction Aircraft Parts", 15.03.2012, s11, Istanbul.

Bacchetti, A., Plebani, R., Saccani, N. and Syntetos, A. (2010). Spare parts "classification and inventory management: a case study. Salford Business School Working Papers Series, vol. 408.

Bacchetti, A., Saccani, N. (2011). Spare parts classification and demand forecasting for stock control: Investigating the gap between research and practice. Currently under review, OMEGA: International Journal of Management Science, inpress.

Bacchetti, A., Plebani F., Saccani N., & Syntetos., A.A. (2012)."Spare parts classification and inventory management: a case study", Salford Business School Working Paper (WP).

Baoguo, M., Jiqiang, Z. and Changxin, L. (2004). "The Stock Decision of Repairable Air Materiel under Compound Poisson Demand", Chinese Journal of Management Science, Chin.,pp. 177–180.

Botter, R. and Fortuin, L. (2000). Stocking strategy for service parts: a case study. International Journal of Operations & Production Management, vol. 20, no. 6, pp.,656–674.

Boylan, J. E. And Syntetos, A. A. (2007). The accuracy of a modified Croston procedure. International Journal of Production Economics 107, 511-517.

Braglia, M., Grassi, A. and Montanari, R. (2004). Multi-attribute classification method for spare parts inventory management. Journal of Quality in Maintenance Engineering, vol. 10, no. 1, pp. 55–65.

Cathay Pacific (2006). "Engineering Procedure Manual Inventory Operations Volume 9A", Company Presentations, p. 10.

Cathay Pacific (2008). "Materials System", Company Presentations, March.

Cavalieri, S., Perona, M., Pinto and R., Saccani, N. (2006). After Sales service in durable consumer goods: the case of Italian industry. In: Proceedings of 13th Annual International EurOMA Conference 2006, Glasgow June 18-21, 2, 779-788.

Cavalieri, S., Garetti, M., Macchi, M. and Pinto, R. (2008). A decision-making framework for managing maintenance spare parts. Production Planning & Control, vol. 19, no. 4, pp. 379–396

Chen, Y., Li, K.W., Kilgour, D.M., Hipel, K.W., (2006). A case-based distance model for multiple criteria ABC analysis. Computers & Operations Research 35, 776-796.

Chen, J.-X. (2011). Peer-estimation for multiple criteria ABC inventory classification.

Computers & Operations Research, vol. 38, no. 12, pp. 1784–1791.

Cohen, M.A., Agrawal, N. (2006). Winning in the Aftermarket. Harvard Business Review 84, 129-138.

Dinghao, S., (1993)."Enhance the Aviation Material Management and Advance the Benefit of Management", Aviation Management, Chin., pp. 23–25.

Do Rego, J.R. and de Mesquita, M.A. (2011). Spare parts inventory control: aliterature review. Producao, vol. 21, pp. 656–666.

Flores, B.E., Whybark, D.C. (1988). Implementing multicriteria ABC analysis, Engineering Costs and Production Economics 15, 191-195.

Gelders, L., Van Looy, P. (1978). An inventory policy for slow and fast movers in a petrochemical plant: a case study, Journal of the Operational Research Society 29, 867-874.

Jiahua, S., & Chunfu, L. (2004). Modern Logistics Operations. "*Modern Logistics Operations*" (in Chinese), Beijing:Publishing House of Electronics Industry, pp. 103–121.

Jian, C. (2005)."The Researcher on Military Air Material Inventory Management Based on Supply Chain Management", Logistics Technology, Chin., pp. 79–81.

Gajpal, P.P., Ganesh, L.S. and Rajendran, C. (1994). Criticality analysis of spare parts using the analytic hierarchy process. International Journal of Production Economics 35, 293–297.

Ghbbar, A. A., Friend, C. H. (2002). "Sources of Intermittent Demand for Aircrafts Spare Parts within Airline Operations", Journal of Air Transport Management, Eng.,pp. 52–57.

Huang, Y., Sun, D., Xing, G. and Chang, H. (2010). Criticality evaluation for spare parts based on BP Neural Network. In: Artificial Intelligence and Computational

Intelligence (AICI), 2010 International Conference on, vol. 1, pp. 204–206. IEEE.

IATA (2015). Guidance material and best practices for inventory management, 2nd Edition;

Levit, J. (2017). Spare Part Crisis, Maintenance Storroom and Inventory Control Industrial Press Inc,p236.

Molenaers, A., Baets, H., Pintelon, L. and Waeyenbergh, G. (2012). Criticality classification of spare parts: A case study. International Journal of Production Economics, vol. 140, no. 2, pp. 570–578.

Moncrief, E.C., Reynolds, M.P. and Schroder, R.M. (2006). Production spare parts: Optimizing the MRO inventory asset. Industrial Press.
Nenes, G., Panagiotidou, S. and Tagaras, G. (2010). Inventory management of multiple items with irregular demand; a case study. European Journal of Operational Research 205, 313-324.

Partovi, F.Y., Anandarajan, M. (2002). Classifying inventory using an artificial neural network approach. Computers & Industrial Engineering 41, 389-404.

Porras, E., Dekker, R. (2008). An inventory control system for spare parts at a refinery: an empirical comparison of different re-order point methods, European Journal of Operational Research 184, 101-132.

Qingliang, W. U., Hui, D. O. N. G., Zheng, Z. H. A. N. G., & Yong-bin, W. (2009). Predictive analysis of requirement rate of aviation material spares based on neural network. Ordnance Industry Automation, 28(1), 54-55.

Ruichang, Z. and Gaozheng, Z. (2004). "Investigation on the Ordermodel of Consumable Air Spares", Military Operations Research and Systems Engineering, Chin.,pp. 40–42.

Ramanathan, R. (2006). ABC inventory classification with multiple-criteria using weighted linear optimization, Computers & Operations Research 33, 695-700.

Slater, P. (2017). *Spare Parts Inventory Management: A complete guide to sparesology*. Industrial Press, Incorporated.

Shen, D., & Cao, Y. (2009, December). Study on the modeling of aviation materials storage management decision-making. In *2009 IEEE International Conference on Industrial Engineering and Engineering Management* (pp. 783-786). IEEE.

Shufang, Z. (2002)."Study on Aircraft Spare Part Prognosticating Method Based on RCM", Master dissertation, Management Science and Engineering.,Nanjing University of Aeronautics and Astronautics, Nanjing, China.

Syntetos, A.A., Keyes, M. and Babai, M. (2009). Demand categorisation in a European spare parts logistics network. International journal of operations & production management, vol. 29, no. 3, pp. 292–316.

Williams, T.M., (1984). Stock Control with Sporadic and Slow-Moving Demand, Journal of the Operational Research Society 35, 939-948.

Xingfang, F. and Yucheng, W. (2008). “Research on the Air Materiel Supply Chain Management Integration”, Logistics Sci-tech, Chin.,pp. 36–39.

Yen, B., Lee, K., & Pelosi, J. (2009). Aviation Spare Parts Supply Chain Management Optimisation at Cathay Pacific Airways Limited. Asia Case Research Centre, University of Hong Kong.

Zhou, P., Fan, L. (2006). A note on multi-criteria ABC inventory classification using weighted linear optimization, European Journal of Operational Research 182, 1488-1491.

www.easa.europa.eu/en/newsroom-and-events/news/easa-publishes-study-assessing-environmental-sustainability-end-life-stage,2023, Erişim Tarihi: 11.09.2023.

Bölüm IV

HAVA ARACI MALZEME / YEDEK PARÇA SERTİFİKASYON GEREKLİLİKLERİ

(A/C Material / Spare Parts Certification Requirements)

Kaynak: https://www.ebay.com/itm/285216831091, 2023.

Giriş

Sivil hava araçlarında kullanılan tüm malzemelerin, parçaların, komponentlerin uçuşa elverişli olması (airworthiness) gerekmektedir. Uçuşa elverişli olmayan ya da servise verilmesi müsaade edilmeyen hiçbir malzemenin, parçanın, komponentin uçağa takılmaması gerekmektedir. Bununla ilgili olarak EASA Sürekli Uçuşa Elverişlilik Dokümanı M.A.501 no.lu maddesine göre:

Kaynakça

Akbilek, T. (2004b). THY Teknik A.Ş, "FAA Kuralları, Yeni Fa145 Ve Onaysız Parça Semineri Eğitim Notları.

ASA-100 (www.aviaitionsuppliers.org, 2023). Erişim Tarihi 15.07.2023. Hinsch, M. (2018). Industrial aviation management: A primer in European design, production and maintenance organizations, Springer.

EASA Part-145.A.42 (2023). Erişim Tarihi 13.07.2023.

EASA Part-145.A50 (2023). Erişim Tarihi 14.07.2023

TSE ISO 9001 (2015). TSE ISO 9001:2015 Kalite Yönetim Standardı Kitapçığı, Madde 8.5.2.

www.easa.europa.eu/en/regulations/continuing-airworthiness#consolidated-version (2023). Erişim Tarihi:07.07.2023.

www.skybrary.aero/articles/airworthiness (2012). Erişim Tarihi 07.06.2023.

www.aviaitionsuppliers.org, Erişim Tarihi:25.07.2023.

Dreikorn, M. J. (1995a). Aviation industry quality systems: ISO 9000 and the federal aviation regulations. ASQC Quality Press.

Dreikorn, M. J. (1995b). Aviation industry quality systems: ISO 9000 and the federal aviation regulations. ASQC Quality Press.

EASA Part-21. IR Initial Airworthiness Part 21 – 21A.174 for details on application process for Certificate of airworthiness. www.EASA.eu.int, Erişim Tarihi: 11.06.2023.

Hinsch, M. (2018a:105). Industrial aviation management: A primer in European design, production and maintenance organizations, Springer.

Hinsch, M. (2018b:105). Industrial aviation management: A primer in European design, production and maintenance organizations, Springer.

Wong, K., Rudd, C., Pickering, S., & Liu, X. (2017). Composites recycling solutions for the aviation industry. Science China Technological Sciences, 60, 1291-1300.

www.easa.europa.eu/en/newsroom-and-events/news/easa-publishes-study-assessing-environmental-sustainability-end-life-stage,2023. Erişim Tarihi: 11.09.2023.

www.easa.europa.eu/en/regulations/continuing-airworthiness#consolidated-version, 2023, erişim Tarihi: 12.09.2023.

https://store.icao.int/en/annexes/annex-8, 2023, Erişim Tarihi:11.08.2023.

www.skybrary.aero/articles/airworthiness, 2012, Erişim Tarihi: 02.09.2023.

Bölüm V

HAVA ARACI MALZEME / YEDEK PARÇA KABULÜ

(A/C Material / Spare Parts Acceptance)

Kaynak: https://www.aircraftsystemstech.com/2017/07/aviation-human-factors-human-error.html

Giriş

Hava araçlarının uçabilmesi için öncelikle uçuşa elverişli olmaları gerekmektedir. Bu nedenle hava aracı uçuşa elverişliliğine etki eden her şeyin yakından takip edilmesi ve sürecin kontrol altında tutulması gerekmektedir. Uçuşa elverişliliğe etki eden önemli konulardan bir tanesi de hava aracına takılan parçaların, malzemelerin, komponentlerin uçuşa elverişlilik gerekliliklerin sağlamaları gerekmektedir. Hava aracına takılacak bu malzemeler gerek bir planlı bakım kapsamında ya da rutin olmayan veya uçağın yerde kalmasına yol açacak acil durum olduğunda bu ihtiyaç ortaya çıkmaktır. Yüksel havacılık kalite standartları hava aracına takılacak bu malzemelerin, yedek parçaların o hava aracında yetkili, yetkin kişilerce ve hava

c) Ürünün yapılandırma kimliğini sürdürme, böylece gerçek yapılandırma ile anlaşılan yapılandırma arasındaki farkları belirleme yeteneği

Madde 7.4.2 Satın Alınan Ürünün Doğrulaması: Kuruluş, satın alınan ürünün belirtilen satın alma gereksinimlerini karşıladığını sağlamak için gerekli olan muayene veya diğer faaliyetleri kurmalı ve uygulamalıdır. Doğrulama faaliyetleri aşağıdakileri içerebilir:

a) Tedarikçilerden ürünün kalitesine dair nesnel kanıtlar elde etme ve eşlik eden belgelerin gerçekliğini doğrulama (örneğin, üreticiden uygunluk sertifikası, uçuşa elverişlilik sertifikası, test raporları, istatistiksel kayıtlar, işlem kontrolü),

b) Gerekli belgelerin gözden geçirilmesi, ve

c) Ürünlerin teslim alındığında muayenesi**.**

Madde 8.3 Uygun Olmayan Ürünün Kontrolü: Kuruluş, ürün gereksinimlerine uymayan ürünün, yanlış kullanılmasını veya teslim edilmesini önlemek için tanımlandığını ve kontrol edildiğini sağlamalıdır. Uygun olmayan ürünlerle ilgili kontroller ve ilgili sorumluluklar ve yetkiler, belgelenmiş bir prosedürde tanımlanmalıdır.

Madde 8.2.5 Uygunluğun Kanıtı: Kuruluş ürünün teknik spesifikasyonlarına uygunluğunu müşteriye kanıtlayacak belgeler sağlamalıdır. Bu belgeler üretici uygunluk belgeleri, orijinal uçuşa elverişlilik belgesi, test analizi ve/veya test raporları içerebilir.

Görüldüğü üzere As9120 standardının birçok maddesi gerek EASA Part-145 gerekse de FAA AC-154 gerekliliklerinin çoğunu karşıladığını söyleyebiliriz.

Kaynakça

AINSI/ASQC (1994). Q9001-1994, *Quality Ssystem, Model for Quality Assurance in Design, Development, Production Installation and Servicing (*American Society for Quality Control, &. Para.4.10.2.1.

AINSI/ASQC (1994). Q9001-1994, 6, para.4.10.2.2, Receving Inspection and Testing.

AMI (2012). Vega Aviation Supplier Management Course Notes, “Warehouse”, 15.03.2012, s10, Istanbul.

DOT/FAA (1976). Advisory Circular21-1B, *Prodcution Certficiates* (Washington, D.C.: DOT/FAA, 10 May, 7. Para.87) (f) Supplier Control.

DOT/FAA (1976). Advisory Circular21-1B, *Prodcution Certficiates* (Washington, D.C.: DOT/FAA, 10 May, 7. Para.87) (f) Supplier Control

Dreikorn, M. J. (1995). Aviation industry quality systems: ISO 9000 and the federal aviation regulations. ASQC Quality Press.

www.easa.europa.eu/en/document-library/easy-access-rules/easy-access-rules-continuing-airworthiness-0, 2023a: Erişim Tarihi:12.09.2023.

www.easa.europa.eu/en/document-library/easy-access-rules/easy-access-rules-continuing-airworthiness-0, 2023b: Erişim Tarihi:12.09.2023.

www.faa.gov/documentLibrary/media/Advisory_Circular/AC_20-154_CHG-1.pdf, 2023a, Erişim Tarihi:11.09.2023.

www.faa.gov/documentLibrary/media/Advisory_Circular/AC_20-154_CHG-1.pdf, 2023b, Erişim Tarihi:11.09.2023.

Federal Office of Aviation (2002), p. 3 et seq.

Federal Office of Aviation (2003), p. 3 et seq.; EN 9100 series Sect. 8.4.3.

Hinsch, M. (2018c). Industrial aviation management: A primer in European design, production and maintenance organizations, Springer.

Levit, J. (2017). Spare Part Crisis, Maintenance Storroom and Inventory Control Industrial Press Inc,p236.

Bölüm VI

HAVA ARACI MALZEME / YEDEK PARÇA DEPOLAMA YÖNETİMİ

(A/C Material / Spare Parts Store Management)

Kaynak: www.https://www.xstak.com/blog/supermarket-management-systems, t.y.

Giriş

Depolar; hammadde, yarı mamul ve ürünlerin belirli bir sistem içinde planlı ve organize bir biçimde elleçlendikleri, istiflendikleri ve sevk edildikleri mekânlar olarak tanımlanabilmektedir. (Görçün, 2017). Shiau ve Lee depoların ekonomik değer taşıyan malların muhafazası ve envanter yedeklemesi için tutuldukları alanlar olarak ifade etmektedirler Shiau & Lee (2010). Depo içeresinde konulan ürünlerin depo içeresindeki düzeni ve belirli sistem çerçevesinde yerleşimi operasyonların performansı açısından son derece önemlidir. Bir tedarik zincirinin rolü, doğru ürünleri, doğru miktarlarda, doğru müşteriye, doğru yerde, doğru zamanda, doğru durumda ve doğru fiyatla teslim etmektir. Depo, bunun önemli bir parçasını oluşturur. Doğru ürünü doğru miktarda teslim etmek, depo seçimi ve düzgün sevkiyat yap-

Kaynaklar

AMI (2012a). Vega Aviation Supplier Management Course Notes, "Warehouse", 15.03.2012,s2, Istanbul.

AMI (2012b). Vega Aviation Supplier Management Course Notes, "Warehouse", 15.03.2012, s2, Istanbul.

Görçün, Ö. Faruk (2017). Depo ve Envanter Yönetimi, İstanbul, 2. Baskı, Beta yayınevi.

Görçün, Ö. F. (2013). *Depo ve envanter yönetimi*. Beta Basım Yayım.

Hahn, H. I., & Joung, J. K. (2002). Implementation of algorithm to decode two-dimensional barcode PDF-417. In *6th International Conference on Signal Processing, 2002.* (Vol. 2, pp. 1791-1794). IEEE.

Meydanoglu, E. S. B. (2009). Perakendeci Piyasalarinda RFID Sistemleri. *Ege Academic Review*, *9*(1), 141-157.

Poon, T. C., Choy, K. L., Chow, H. K., Lau, H. C., Chan, F. T., & Ho, K. C. (2009)." A RFID case-based logistics resource management system for managing order-picking operations in warehouses. *Expert systems with applications*, *36*(4), 8277-8301.

Onen, V. (2017). "*Hava Aracı Bakım Kuruluşları Depolama Eğitimi Kurus Notları*", 2017, İstanbul

Richards, G. (2017). Warehouse management: a complete guide to improving efficiency and minimizing costs in the modern warehouse. Kogan Page Publishers.

Shiau, J. Y., & Lee, M. C. (2010). A warehouse management system with sequential picking for multi-container deliveries. Computers & Industrial Engineering, 58(3), 382-392.

Sehgal, V. (2009). Enterprise supply chain management. Integrating Best-in-Class Processes, pag, 3-5.

Üstündağ, A., & TANYAŞ, M. (2011). Radyo Frekanslı Tanıma (RFID) teknolojisinin tedarik zinciri üzerindeki etkileri. *İTÜDERGİSİ/d*, *8*(4).

Wassserman E., Airbus Grand Plans for RFID, RFID Journal, http://rfidjournal.com/article/articleview/3661/1/80/, (Erişim Tarihi: 10 Ocak 2024).

Yüksel, M. E. ve Zaim A. H. (2009) "Otomatik Nesne Tanımlama ve Takibinde, Veri Yönetimi ve Analiz Sistemlerinde RFID Üstünlükleri" 5. Uluslararası İleri Teknolojiler Sempozyumu, Karabük, 13 – 15,Mayıs 2009.

Bölüm VII

HAVA ARACI MALZEME / YEDEK PARÇA PARÇA PAKETLEME - MUHAFAZA, YÜKLEME, TAŞIMA

(A/C Material / Spare Parts Packaging-Protection, Shipping, Transfering)

Kaynak: https://www.freightcenter.com/shipping/aircraft-parts, t.y.

https://www.stattimes.com/news/dangerous-goods-by-air, t.y.

Giriş

Hava aracı malzemeleri ve yedek parçalarının yüklenmesi paketlenmesi, işaretlenmesi ve taşınması standartların belirli gerekliklerine uygun olması gerekmektedir. Bu konu ile ilgili belli başı standartlar, ATA-30O Spec, IATA-DGR, AS9100, AS9120, ASA-100, FAA AC-056'da farklı bölümlerde anlatılmaktadır. Bu bölümde bu gerekliliklerin neler olduğu ve sektörde uygulama biçimlilerinin nasıl olduğundan bahsedilecektir.

Genel olarak süreç ele alındığında şu başlıkları görebiliriz. Taşıma, depolama, muhafaza, ambalaj ve sevkiyat. Taşıma; Hasar ve bozulmayı önleyecek uygun

Kaynakça

AS9120 (2002). Quality Management Systems – Aerospace Requirements for Stockist Distributors, 7.5.5

ATA-300 Spec (2008a**).** Air Transport Association of America, ATA Specification 300, 2008,Rev.0**.**

ATA-300 Spec (2008b**).** Air Transport Association of America, ATA Specification 300, 2008,Rev.0**.**

ATA-300 Spec (2008c**).** Air Transport Association of America, ATA Specification 300, 2008,Rev.0**.**

ATA-300 Spec (2008d**).** Air Transport Association of America,ATA Specification 300, 2008,Rev.0**.**

IATA DGR (2018). IATA DGR Handling Document, Bölüm 5 Paketleme.

Onen, V. (2017). Genel Havacılık A.Ş ATA Spec 300 Eğitim Notlar, s1., Rev:0.

Onen, V. (2023). VEGA Havacılık, SOE, Bölüm 2.7, s.2-38.

Bölüm VIII

HAVA ARACI MALZEME / YEDEK PARÇA TEDARİK YÖNETİM STANDARTLARI

(A/C Material / Spare Parts Supply Chain Standards)

Giriş

Birçok hava aracı tedarikçisi hâlâ bir kalite sistemini uygulamak konusunda zorluk yaşamaktadır. Günümüzde hava aracı tedarikçileri aynı zamanda mevcut ve potansiyel müşterilerinin uygun bir kalite sistemine sahip olduklarını ve kalite ve belge sistemini sürdürme yeteneklerini gösterebileceklerini bilmelerini istemektedir. Hava aracı tedarikçileri, kalite sistemlerinin doğru çalıştığını düşünseler bile,

Kaynaklar

Apostol, E. I., Dragomir, D., & ȚÎȚU, A. M. (2021). Specific Aspects Of Quality Assurance and Management in the Aerospcae Field. Acta Technica Napocensis-Series: APPLIED MATHEMATICS, MECHANICS, and ENGINEERING, 64(4s).

Bradley, E. (2022a). *Reliability engineering: a life cycle approach*. Crc Press.

Bradley, E. (2022a). *Reliability engineering: a life cycle approach*. Crc Press. SAE (2018). "Society of Automotive Engineers ", www.sae.org (14.02.2018)

Balaban, H. (2022). Destek Mühendislik, "AS9100 Temel Eğitim Notları", İstanbul.

BSI (2019). AS9100 Standartları Eğitim Notları.

Campbell, J.D., Jardine, A.K. and McGlynn, J. (2010). Asset Management Excellence:Optimizing Equipment Life-cycle Decisions. CRC Press.

Dale, G. (2010). AS9100 Aerospace Requirements.

Frolov, V., Ma, L., Sun, Y. and Bandara, W. (2010). Identifying core functions of asset management. In: Definitions, Concepts and Scope of Engineering Asset Management, pp. 19–30. Springer.

Gulati, R. (2009). Maintenance and reliability best practices. Industrial Press Inc.

Hastings, N.A.J. (2009). Physical asset management. Springer. SAE(2023). "Society of Automotive Engineers ", SAE AS9120 Standard, p.thru 4-28.

www.aviationsuppliers.org/asa-100, 2023, Erişim Tarihi:13.08.2023.

www.aviationsuppliers.org/ASA-100-Documents/ASA-100Revision 5.0, 2023a, Erişim Tarihi: 15.08.2023.

www.aviationsuppliers.org/ASA-100-Documents/ASA-100Revision 5.0, 2023b, Erişim Tarihi: 15.08.2023.

www.aviationsuppliers.org/Membership, 2023, Erişim Tarhi: 17.08.2023.

www.aviationsuppliers.org/Lists/Databases, 2023, Erişim tarihi: 18.08.2023.

www.aviationsuppliers.org/FAA-AC-00-56, 2023, Erişim Tarihi: 17.08.2023.

www.faa.gov/regulations_policies/advisory_circulars/index.cfm/go/document.information/documentid/1027607, 2023a, Erişim Tarihi: 14.08.2023

www.faa.gov/regulations_policies/advisory_circulars/index.cfm/go/document.information/documentid/1027607, 2023b, Erişim Tarihi: 14.08.2023.www.faa.gov/regulations_policies/advisory_circulars/index.cfm/go/document.information/documentid/1027607, 2023a, Erişim tarihi: 19.08.2023.

www.faa.gov/regulations_policies/advisory_circulars/index.cfm/go/document.information/documentid/1027607, 2023b, Erişim tarihi: 19.08.2023.

www.web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/mevzuat/sektorel/talimatlar/2023/SHT-TEDARIK.pdf, 2023a, Erişim Tarihi: 10.08.2023

www.web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/mevzuat/sektorel/talimatlar/2023/SHT-TEDARIK.pdf, 2023b, Erişim Tarihi: 11.08.2023.

www.web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/mevzuat/sektorel/talimatlar/2023/SHT-TEDARIK.pdf, 2023c, Erişim Tarihi: 12.08.2023.

www.lce.com/resources/ten-things-to-know-about-iso-55000-the-international-standard-for-asset-management, 20223a, Erişim Tarihi: 11.09.2023.

www.lce.com/resources/ten-things-to-know-about-iso-55000-the-international-standard-for-asset-management, 20223b, Erişim Tarihi: 11.09.2023

www.lce.com/resources/why-iso-55000-internal-audits-matter, 2023, Erişim Tarihi: 10.09.2023.

Levitt, J. (2017a). Spare Part Cris, Industrial Press,Inc., 32 Haviland Street, Suite 3.

Levitt, J. (2017b). Spare Part Cris, Industrial Press,Inc., 32 Haviland Street, Suite 3

Levitt, J. (2017c). Spare Part Cris, Industrial Press,Inc., 32 Haviland Street, Suite 3.

Lutchman, R. (2006). Sustainable asset management: linking assets, people, and processes for results. DEStech Publications, Inc.

Haroun, A.E. and Duffuaa, S.O. (2009), "Maintenance organization", in Handbook of Maintenance Management and Engineering, Springer, London, pp. 3-15. doi: 10.1007/978-1-84882-472-0_1.

IAM (2008). PAS 55-1:2008 Asset Management – Part 1: Specification for the Optimized Management of Physical Assets, 2nd ed., IAM, London.

ISO (2014), ISO 55000 – Overview, Principles and Terminology, ISO, Geneva. da Silva, R. F., & de Souza, G. F. M. (2022). Modeling a maintenance management framework for asset management based on ISO 55000 series guidelines. Journal of Quality in Maintenance Engineering, 28(4), 915-937.

Gfman, K. (2016). The Maintenance Framework, 1st ed., GFMAN, Kelowna.

PAS (2008). Public available specification 55 part 2: Guidelines for the application of pas 55-1.

Van Horenbeek, A., Buré, J., Cattrysse, D., Pintelon, L., & Vansteenwegen, P. (2013). Joint maintenance and inventory optimization systems: A review. International Journal of Production Economics, 143(2), 499-508.

Weske, M. (2019), Business Process Management, Springer Berlin Heidelberg, Berlin, Heidelberg. doi: 10.1007/978-3-662-59432-2.

Woodhouse, J. (2006). Putting the total jigsaw puzzle together: PAS 55 standard for the integrated, optimized management of assets. In *International Maintenance Conference*.

von Rosing, M., Scheer, A. and von Scheel, H. (2015), The Complete Business Process Handbook – Body of Knowledge from Process Modeling to BPM, 1st ed., Elsevier, Whaltham, MA (Ps. Morgan Kaufmann is the an imprint of Elsevier for this book).

www.easa.europa.eu/Downloads/NPA%202012-03.pdf, 2023a, Erişim Tarihi:13.09.2023.

www.easa.europa.eu/Downloads/NPA%202012-03.pdf, 2023b, Erişim Tarihi:13.09.2023.

www.easa.europa.eu/Downloads/NPA%202012-03.pdf, 2023c, Erişim Tarihi:13.09.2023.

Bölüm IX

HAVA ARACI MALZEME / YEDEK PARÇA ENVANTER YÖNETİMİ

(A/C Material / Spare Parts Inventory Management)

Kaynak: https://blog.eplane.com/aircraft-parts-inventory-management-fx-mistakes, t.y.

Giriş

Malzemeler, fiziksel parçalar ve bileşenlerdir ve malzeme yönetimi, bu malzemelerin zamanında tedariki ve temini ile ilgili lojistikle ilgilenir. Envanter, bu malzemelerin ihtiyaç duyulduğunda hazır bir arz sağlamak amacıyla toplandığı depoyu ifade eder. Envanter aynı zamanda gelecekteki kullanım için satın alınan ancak parçanın tam olarak nerede ve/veya ne zaman kullanılacağı bilinmeyen parçaları da içerebilir. Bu nedenle, envanter yönetimi, temel olarak envanter olarak tutulan malzemelerin tedariki ve temini ile ilgilenen malzeme yönetiminin bir alt kümesidir. Malzeme yönetimiyle ilgilenen herkes, malzemeleri gelecekteki kullanım için tutuyorsa envanter yönetimine ilgi duymalıdır. Envanter yönetimi, sadece depoyu yönetmekten çok daha fazlasını içerir.

Tablo 24. Önerilen Metrikler

Faaliyet	**Metrikler**
Envanter seviyesi ve değişiklikleri	Elde tutulan toplam değer ($)
	Envantere giren veya envanterden çıkan ($)
Envanter yönetim etkinliği	Stok devir oranı
	Stok fazlalığı ($ veya %)
	Hareket etmeyen stoklar (($ veya %))
	Kategoriye göre ayrılmış (para birimi veya % olarak)

Tablo 25. Önerilen Rapor Düzeyi ve Sıklığı

Seviye	**KPI**	**Frekansı**
Yönetim Kurulu	Elde tutulan toplam değer ($) Envantere giren veya envanterden çıkan ($)	Çeyrek Periyot
Yönetim	Elde tutulan toplam değer ($) Envantere giren veya envanterden çıkan ($) Stok devir oranı	Aylık
İlgili sahalarda	Stok devir oranı Stok fazlalığı ($ veya %) Hareket etmeyen stoklar (($ veya %)) Kategoriye göre ayrılmış (para birimi veya % olarak)	Aylık

KPI geliştirmek sadece kullanılacak metrikleri belirlemek değildir. KPI'ların geliştirilmesi yalnızca kullanılacak metrikleri belirlemekten ibaret olmayıp; İstenen depo ve yedek parça yönetimi hedefleri ve sonuçlarını, mevcuttaki kullanılan mevcut metrikleri, ölçülüp raporlanması gereken organizasyon seviyelerini, raporlama formatını, verileri toplama ve rapor hazırlama sorumluluklarını, raporlama sıklığını, dağıtım listesinin yapılmasını gerektirir.

Kaynakça

AMI (2012a): VEGA Aviaition's Supplier Courses Notes, **"**Aircraft Parts Legislation and Guidance", p1.

Axsäter, S. (2015). Inventory Control. Springer Intern. Publ, 3 edition.

Axsäter, S. (1993). Continuous review policies for multi-level inventory systems with stochastic demand. Handbooks in operations research and management science, 4, 175-197.

Axsäter, S., & Juntti, L. (1996). Comparison of echelon stock and installation stock policies for two-level inventory systems. *International Journal of Production Economics*, *45*(1-3), 303-310.

Axsäter, S., & Juntti, L. (1997). Comparison of echelon stock and installation stock policies with policy adjusted order quantities. International Journal of Production Economics, 48(1), 1-6.

Barry, R., ve Jay, H. (1999). Principles of operations management**.**

Chase, R.B. (2010). Operations and Supply Chain Management. Mcgraw Hill.

De Kok, T., Grob, C., Laumanns, M., Minner, S., Rambau, J., & Schade, K. (2018). A typology and literature review on stochastic multi-echelon inventory models. European Journal of Operational Research, 269(3), 955-983.

Feng, Y. W., Chen, J. Y., Lu, C., & Zhu, S. P. (2021). Civil aircraft spare parts prediction and configuration management techniques: review and prospect. *Advances in Mechanical Engineering*, *13*(6), 16878140211026173.

Ganeshan, R. and Harrison, T.P. (1995). An introduction to supply chain management, Department of Management Science and Information Systems, Penn State University.

Harris, F. W. (1990). How many parts to make at once. Operations research, 38(6), 947-950.

Heizer, J.H., Render, B. and Weiss, H.J. (2004). Operations management, vol. 8. Pearson Prentice Hall.

Huang, Y., Sun, D., Xing, G. and Chang, H. (2010). Criticality evaluation for spare parts based on BP Neural Network. In: Artificial Intelligence and Computational Intelligence (AICI), 2010 International Conference on, vol. 1, pp. 204–206. IEEE.

Kennedy, W., Wayne Patterson, J. and Fredendall, L.D. (2002). An overview of recent literature on spare parts inventories. International Journal of production economics, vol. 76, no. 2, pp. 201–215.

Kinnison, H. A., & Siddiqui, T. (2013). Aviation maintenance management, p181.

Kinnison, H., (2004). "Aviation Maintenance management," Mc Graw Hill.

Keivanpour, S., ve Kadi, D. A. (2015). A sustainable approach to Aircraft Engine Maintenance. IFAC-PapersOnLine, 48(3), 977-982.

Kenzhevayeva, Z., Katayeva, A., Kaikenova, K., Sarsembayeva, A., Babai, M. Z., Tsakalerou, M., & Papadopoulos, C. T. (2021). Inventory control models Larsen, C., ve Thorstenson, A. (2008). A comparison between the order and the volume fill rate for a base-stock inventory control system under a compound renewal demand process. Journal of the Operational Research Society, 59(6), 798-804.for spare parts in aviation logistics. Procedia Manufacturing, 55, 507-512.

Nowlan, F. S., & Heap, H. F. (1978). Reliability-centered maintenance. United airlines inc San Francisco ca.

Rahim, F. H. A., Noor, N. M., Abdullah, H., & Annanurov, B. (2020). Cost minimization of Aircraft critical Components for planning and maintenance requirements. International Journal of Integrated Engineering, 12(7), 40-53.

Rezaei, H., Baboli, A., Shahzad, M. K., & Tonadre, R. (2018). A new methodology to optimize target stock level for unpredictable demand of spare parts: A Case Study in Business Aircrafts' Industry. IFAC-PapersOnLine, 51(11), 538-543.

Schroeder, R.G., Goldstein, S.M. and Rungtusanatham, M.J. (2013). Operations Management in the Supply Chain: Decisions and Cases. McGraw-Hill/Irwin.

Slater, P. (2010a). Smart inventory solutions: improving the management of engineering materials and spare parts. Industrial Press Inc.

Slater, P. (2010b). Smart inventory solutions: improving the management of engineering materials and spare parts. Industrial Press Inc.

Slater, P. (2017). *Spare Parts Inventory Management: A complete guide to sparesology*. Industrial Press, Incorporated.

Silver, E. A., Pyke, D. F., & Thomas, D. J. (2016). Inventory and production management in supply chains. CRC press.

Tempelmeier, H. (2005). Bestandsmanagement in supply chains. BoD–Books on Demand.

Vaez-Alaei, M., Atashbar, N. Z., Baboli, A., & Tonadre, R. (2018). Dünya çapında yedek parça envanter yönetimi için hedef stok seviyesi ve doluluk oranı optimizasyonu: İş uçağı endüstrisinde bir vaka çalışması. 2018 IEEE Uluslararası Teknoloji Yönetimi, Operasyonları ve Kararları Konferansı (ICTMOD) (s. 282-287), IEEE.

Zipkin P (2000) Foundations of Inventory Management, McGraw-Hill, Boston

Bölüm X

HAVA ARACI MALZEME / YEDEK PARÇA MALİYET YÖNETİMİ

(A/C Material / Spare Parts Cost Management)

Kaynak: https://clearedgebd.com/avenue/aviation

Giriş

Envanter yönetimi ile ilişkili farklı maliyetleri anlamak önemlidir. Chase (2010)'e göre, envanter maliyetleri aşağıdaki kategorilere ayrılabilir: tutma maliyeti, kurulum maliyeti, sipariş maliyeti ve stok açığı maliyeti. Tutma maliyeti kategorisi, depolama tesisleri, sigorta, kırılma, eskime, taşıma ve aynı zamanda sermaye için fırsat maliyetini içerir. Maliyet genellikle sermaye maliyetine, depolama maliyetine ve eskime maliyetine göre ayrılır (Schroeder vd., 2013). Sermaye taşınan maliyet olarak kullanılmaması durumunda sermayenin gelir potansiyeli nedeniyle bir fırsat maliyetinin Stok açığı maliyetleri, stok bittiğinde ve siparişlerin karşıla-

sıra envanterin izlenmesi, ikmal edilmesi vb. süreçlerde söz konusu olabilecek maliyetleri kapsamaktadır. Sipariş maliyeti, müşteri siparişleri ya da fabrika iş emirleri kapsamında ürün ya da hammaddelerin sevk sürecinde yapılan işlemlerin yarattığı maliyetlerdir. Sipariş maliyetleri hesaplanırken şu formül kullanılmaktadır.

$$b_m = \frac{\sum y_m}{y_{as} x G_{Oh}}$$

b_m birim sipariş maliyetini tanımlarken t_{sm} toplam sipariş maliyetini a_{fs} aylık faaliyet süresini, s_{in} envantere giren ürün miktarını, s_{out} envanterden çıkan ürün miktarını göstermektedir Görçün (2013c:52).

Kaynakça

Axsäter, S. (2015a). Inventory control (Vol. 225). Springer.

Axsäter, S. (2015b). Inventory control (Vol. 225). Springer.

Axsäter, S. (2015c). Inventory control (Vol. 225). Springer

Berling, P. (2005). On determination of inventory cost parameters.

Chase, R.B. (2010). Operations and Supply Chain Management. Mcgraw Hill.

Cavalieri, S., Garetti, M., Macchi, M. and Pinto, R. (2008). A decision-making framework for managing maintenance spare parts. Production Planning & Control, vol. 19, no. 4, pp. 379–396.

Dooley, F. (2005). Logistics, inventory control, and supply chain management Choices, vol. 20, no. 4, pp. 287–91.

Ghodrati, B. and Kumar, U. (2005). Operating environment-based spare parts forecasting and logistics: a case study. International Journal of Logistics: Research and Applications, vol. 8, no. 2, pp. 95–105.

Görçün, Ö. F. (2013a). Depo ve envanter yönetimi. Beta Basım Yayım**,** s49.

Görçün, Ö. F. (2013b). Depo ve envanter yönetimi. Beta Basım Yayım, s51**.**

Görçün, Ö. F. (2013c). Depo ve envanter yönetimi. Beta Basım Yayım, s52**.**

Grubbström, R. W. (1980). A principle for determining the correct capital costs of work-in-progress and inventory. International Journal of Production Research, 18(2), 259-271.

Huiskonen, J. (2001). Maintenance spare parts logistics: special characteristics and strategic choices. International journal of production economics, vol. 71, no. 1, pp. 125–133.

Moncrief, E.C., Reynolds, M.P. and Schroder, R.M. (2006). Production spare parts: Optimizing the MRO inventory asset. Industrial Press.

Muller, M. (2019). *Essentials of inventory management*. HarperCollins Leadership.

Schroeder, R.G., Goldstein, S.M. and Rungtusanatham, M.J. (2013). Operations Management in the Supply Chain: Decisions and Cases, McGraw-Hill/Irwin.

Silver, E. A., Pyke, D. F., & Peterson, R. (1998). *Inventory management and production planning and scheduling* (Vol. 3, p. 30). New York: Wiley.

Zipkin, P. H. 2000. Foundations of inventory management. Singapore: McGraw-Hill.

Bölüm XI

HAVA ARACI MALZEME / YEDEK PARÇA TALEP TAHMİNİ YÖNTEMLERİ

(A/C Material / Spare Parts Forecasting Methods)

Kaynak: www. discuss.boardinfinity.com/t/what-is-demand-forecasting/664 , t.y.

Giriş

Talep tahmini, envanter yönetiminin önemli bir bileşenidir. Bu bağlamda, Ghobbar ve Friend (2003), uygun stok seviyelerini belirlemenin temelini oluşturduğu için talep tahmininin envanter yönetiminde önemli bir konu olduğuna işaret etmektedir. Winklhofer vd., (1996), tahmin tekniği seçimi doğruluk, zaman dilimi, veri kullanılabilirliği, kullanım kolaylığı, veri paterni ve kalem sayısı gibi bir dizi faktöre bağlıdır. Talep doğası genel olarak türetilmiş ve bağımsız talep türleri ola-

Kaynakça

Amin-Naseri, M. R., Tabar R. and Ostadi B.(2007) "Generalized regressionneural network in modeling lumpy demand". 8th international conference on operations and quantitative management, Bangkok, Thailand.

Amin-Naseri M.R. and Tabar R. (2008) "Neural network approach to lumpy demand forecasting or spare parts in process industries". Presented at international conference on computer and communication engineering, Kuala Lumpur, Malaysia.

Andersson, J., & Jonsson, P. (2018). Big data in spare parts supply chains: The potential of using product-in-use data in aftermarket demand planning. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, *48*(5), 524-544.

Boylan, J. E., Syntetos, A. A., & Karakostas, G. C. (2008). Classification for forecasting and stock control: a case study. Journal of the operational research society, 59(4), 473-481.

Boylan, J. E., & Syntetos, A. A. (2010). Spare parts management: a review of forecasting research and extensions. IMA journal of management mathematics, 21(3), 227-237.

Cavalieri, S., Garetti, M., Macchi, M., & Pinto, R. (2008). A decision-making framework for managing maintenance spare parts. Production planning & control, 19(4), 379-396.

Chaman, J. L. (2006). "Benchmarking Forecasting Models". The Journal of Business Forecasting**.**

Chase, R.B. (2010). Operations and Supply Chain Management. Mcgraw Hill.

Croston, J.D. (1972) Forecasting and Stock Control for Intermittent Demands. Operational Research Quarterly, 23, 289-303, http://dx.doi.org/10.2307/3007885, Erişim Tarihi:07.02.2024

Dooley, F. (2005). Logistics, inventory control, and supply chain management. Choices, vol. 20, no. 4, pp. 287–91.

Gaither, N., & Frazier, G. (2002). Operations management. (No Title).

Ghobbar, A. A., & Friend, C. H. (2002). Sources of intermittent demand for aircraft spare parts within airline operations. *Journal of Air Transport Management*, *8*(4), 221-231.

Ghobbar, A.A. and Friend, C.H. (2003). Evaluation of forecasting methods for intermittent parts demand in the field of aviation: a predictive model. Computers & Operations Research, vol. 30, no. 14, pp. 2097–2114.

Gutierrez, R. S., Solis, A. O. and Mukhopadhyay, S., (2008). "Lumpy demand forecasting using neural networks", International Journal of Production Economics, 111(2):409-420.

Hua, Z. and Zhang B. (2006) "A hybrid supportvector machines and logistic regression approach for forecasting intermittent demand of spare parts". Applied Mathematics and Computation, 181:1035–1048.

Johnston, F. R., & Boylan, J. E. (1996). Forecasting for items with intermittent demand. Journal of the operational research society, 47(1), 113-121.

Kalchschmidt, M., Zotteri, G., & Verganti, R. (2003). Inventory management in a multi-echelon spare parts supply chain. *International journal of production economics*, *81*, 397-413.

Krajewski, L. J., & Malhotra, M. K. (2022a). Operations management: Processes and supply chains. Pearson.

Krajewski, L. J., & Malhotra, M. K. (2022b). Operations management: Processes and supply chains. Pearson.

Lewis, C. (2012). Demand forecasting and inventory control. Routledge.

Makridakis, S. (1990). Forecasting, Planning, and Strategies for the 21st Century, Free Press.

Makridakis, S., Wheelwright, S. C., & Hyndman, R. J. (2008). Forecasting methods and applications. John wiley & sons.

Mensen, H. (2013). Handbuch der Luftfahrt. Springer-Verlag.

Moncrief, E. (2005). *Production Spare Parts*. Industrial Press.

Regattieri, A., Gamberi, M., Gamberini, R., & Manzini, R. (2005). Managing lumpy demand for aircraft spare parts. Journal of Air Transport Management, 11(6), 426-431.

Slater, P. (2017). *Spare Parts Inventory Management: A complete guide to sparesology*, Industrial Press, Incorporated.

Sani, B., & Kingsman, B. G. (1997). Selecting the best periodic inventory control and demand forecasting methods for low demand items. Journal of the Operational Research Society, 48(7), 700-713.

Scot, A. J. (2001). Principles of Forecasting: A Handbook for Researchers and Practitioners, Boston: Kluwer Academic Publishers.

Syntetos, A.A. and Boylan, J.E. (2001) On the Bias of Intermittent Demand Estimates. International Journal of Production Economics, 71, 457-466, http://dx.doi.org/10.1016/S0925-5273(00)00143-2

Syntetos, A. A., Boylan, J. E., & Croston, J. D. (2005). On the categorization of demand patterns. Journal of the operational research society, 56, 495-503.

Syntetos, A. A., Babai, M. Z., & Gardner, E. S. (2015). Forecasting intermittent inventory demands: simple parametric methods vs. bootstrapping. Journal of Business Research, 68(8), 1746-1752.

Teunter, R. and Duncan, L. (2009) Forecasting Intermittent Demand: A Comparative Study. Journal of the Operational

Research Society, 60, 321-329. http://dx.doi.org/10.1057/palgrave.jors.2602569

Yamashina, H. (1989). The service parts control problem. Engineering Costs and Production Economics, 16(3), 195-208.

Sahin, M., Kizilaslan, R., & Demirel, Ö. F. (2013). Forecasting aviation spare parts demand using croston based methods and artificial neural networks, Journal of Economic and Social Research, 15(2), 1.

Williams, T. M. (1984). Stock control with sporadic and slow-moving demand. *Journal of the Operational Research Society*, *35*, 939-948.

Winklhofer, H., Diamantopoulos, A. and Witt, S.F. (1996). Forecasting practice: A review of the empirical literature and an agenda for future research. International Journal of Forecasting, vol. 12, no. 2, pp. 193–221.

Bölüm XII

HAVA ARACI MALZEME / YEDEK PARÇA ENVANTER MODELLERİ ve HESAPLAMALARI

(A/C Material/Spare Parts Inventory Models & Calculations)

Kaynak: https://www.leafio.ai/tr/demand-planning-software/ t.y.

Giriş

Envanter yönetimi depo yönetim süreçlerinin en önemli bölümlerinden biri olmasına rağmen depo tanımı operasyonları benzeri konulara kıyasla üzerinde ne az dikkatle durulan ya da yeterli düzeyde önemsenmeyen faaliyetlerinden biridir (Deni vd., 2006). Envanter yönetimine ilişkin uygulamaların tüm işletmeler için farklı perspektifle gerçekleştirmelerinin yanı sıra, bu uygulamalar arasındaki ortak noktaların başında stok yönetimi ilkelerinin ve stok döngüsünün müşteri taleplerine

Tahmini sökümler= (Uçaktaki adedi x Uçağın uçuş saati) / MTBR

Tahmini sökümler= (3x93,750)/6,056.06

Tahmini sökümler=46,44

Alternatif olarak, MTBR hesaplamadan doğrudan hesaplama yapılabilir.

Tahmini sökümler = Sökümlerin sayısı (Geçmiş dönem) ÷ Uçuş saatleri (Geçmiş dönem) x Tahmini uçuş saatleri (Gelecek dönem)

Tahmini sökümler= 107 / (216,000x93,750)

Tahmini sökümler=46,44

Yukarıdaki ikinci yöntem, ilgili tüm uçaklar için bileşen montajının aynı olduğu durumlarda kullanılabilir. Eğer durum böyleyse ya uçak uçuş saatleri ya da bileşen uçuş saatleri kullanılmalı, ancak ikisinin karışımı kullanılmamalıdır.

Kaynakça

AMI (2012c). Vega Aviation Supplier Management Course Notes, "Calculation Inventory Requirements ", 15.03.2012, s14-16, Istanbul.

AMI (2012d). Vega Aviation Supplier Management Course Notes, "Calculation Inventory Requirements ", 15.03.2012, s20-22, Istanbul.

Heizer, J.H., Render, B. and Weiss, H.J. (2004). Operations management, vol. 8. Pearson Prentice Hall.

Levitt, J., (2017a). Surviving the Spare Part Crises: Maintenance Storeroom and Inventory Control.

Levitt, J., (2017b). Surviving the Spare Part Crises: Maintenance Storeroom and Inventory Control.

Levitt (2017c:207): Surviving the Spare Part Crises: Maintenance Storeroom and Inventory Control

Richards, G., & Grinsted, S. (2024c). The logistics and supply chain toolkit: over 100 tools for transport, warehousing and inventory management. Kogan Page Publishers.

Slater, P. (2017a). Spare Parts Inventory Management: A complete guide to sparesology. Industrial Press, Incorporated.

Slater, P. (2017b). Spare Parts Inventory Management: A complete guide to sparesology. Industrial Press, Incorporated.

Slater, P. (2017c. Spare Parts Inventory Management: A complete guide to sparesology. Industrial Press, Incorporated.

Slater, P. (2017d). Spare Parts Inventory Management: A complete guide to sparesology. Industrial Press, Incorporated.

Slater, P. (2007a). Smart Inventory Solutions: 7 Actions for MRO and Indirect Inventory Reduction. Industrial Press.

Slater, P. (2007b). Smart Inventory Solutions: 7 Actions for MRO and Indirect Inventory Reduction. Industrial Press

Slater, P. (2010). Smart inventory solutions: improving the management of engineering materials and spare parts. Industrial Press Inc.

Schroeder, R.G., Goldstein, S.M. and Rungtusanatham, M.J. (2013). Operations Management in the Supply Chain: Decisions and Cases. McGraw-Hill/Irwin.

www.studocu.com/in/document/ravenshaw-university/project- management/spares-management/49515733, Erişim Tarihi: 26.10.2023

Hazret Bahaeddin Nakşibend

Sadreddin Salim Buharî

Çeviren
Abdulselam Arvas

Çankırı Karatekin Üniversitesi Yayınları
Türkiyat Enstitüsü Dizisi-6
Edebiyat Serisi-3 (Tasavvuf Edebiyatı)

Çeviren: Prof. Dr. Abdulselam ARVAS
Redaksiyon: Betül ATAMAN YILMAZ
Tasarım: Betül Zülal KEKİLLİOĞLU
Yayın Yılı: 2024 Haziran
ISBN: 978-625-98655-3-9

Bu eserde ileri sürülen görüşlerin ilmî ve hukukî sorumluluğu yazara, telif hakları Çankırı Karatekin Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü'ne aittir. Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.

İLETİŞİM/ CONTACT

Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluyazı Kampüsü İslami İlimler Fakültesi Binası 1. Kat Çankırı/ TÜRKİYE
E-mail: turkiyat@karatekin.edu.tr

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ V

TAKDİM ..... İX

EVLİYALAR SULTANI 1

HZ. MUHAMMED BAHAEDDİN NAKŞİBEND 3

AB-I HAYAT DAMLALARI 71

HZ. BAHAEDDİN'İN EVLATLARI 81

HZ. BAHAEDDİN'İN ZİYARETGÂHLARINDA DEFNEDİLENLER HAKKINDA MALUMAT ...85

İZAHLAR 99

KULLANILAN KAYNAKLAR LİSTESİ 101

KULLANILAN KAYNAKLAR LİSTESİ

1. Ebu'l-Muhsin Muhammed Bakır b. Muhammed Ali, *Bahaeddin Belagerdan*, Taşkent, Yazıcı Neşriyatı, 1993.
2. Alişir Nevai, *Mükemmel Eserler Derlemesi* (Nesaim'ül-Muhabbet), 17. Cilt, Taşkent, Fan, 2001.
3. *Dürdaneler* ("Makamat-ı Mir Külal" ve "Makamat-ı Şah-ı Nakşibend"den Bablar), Taşkent, Şark, 1993.
4. *İslam Ansiklopedisi*, Taşkent, "Özbekistan Milli Ansiklopedisi" Devlet İlmi Neşriyatı, 2004.
5. *İslam Tasavvufunun Membaları*, Taşkent, Okutucu, 2005.
6. Mahmut Esad Coşan, *Tasavvuf ve Güzellik*, Taşkent, Adalet, 2004.
7. Mirza Salimbek, *Keşkül-i Salimi* (Tevarih-i Mütekaddimin ve Müteahhirin), Buhara Neşriyatı, 2003.
8. Necmeddin Kamilov, *Tasavvuf*, Taşkent, 1999.
9. Nasıriddin Tora b. Amir Muzafferhan, *Tuhfetü'z-Zairin*, Elyazma.
10. S. S. Buhari, *Dîlde Yâr*, Taşkent, G. Gulam Neşriyatı, 1993.
11. S. S. Buhari, *Hz. Bahaeddin Nakşibend Yahut Yedi Pir*, Taşkent, Yeni Asır Evladı, 1993.
12. S. S. Buhari-Samed Azimov, *Hoca-i Cihanım Var*, Buhara Neşriyatı, 2003.
13. S. S. Buhari-Samed Azimov, *Hz. Mevlâna Arif Deggerani*, Buhara Neşriyatı, 2004.
14. Sufi Allahyar, *Sebatü'l-Âcizin*, Taşkent, Çolpan, 1991.
15. *Hoca Abdülhalik Gücdevani* (Makamat-ı Yusuf Hemedani), Taşkent, Yeni Asır Evladı, 2005.
16. *Hoca Arif er-Revgeri* (Arif-name), Taşkent, Nevruz, 1994.
17. Fahriddin Ali Safi, *Reşahat*, Taşkent, Ebu Ali b. Sina Adlı Neşriyat, 2003.
18. Şeyh el-Kalobadi, *Tasavvuf Serçeşmesi*, Taşkent, G. Gulam, 2002.
19. Hüseyin Vaiz Kâşifi, *Fütüvvetname-i Sultani*, Duşanbe, Edib, 1991.

Hoca Ahmet Yesevi ile İlgili Rivayetler, Efsaneler, Hikâyeler

B. Korganbekov

Çeviren
Gülnar Kara

Çankırı Karatekin Üniversitesi Yayınları
Türkiyat Enstitüsü Dizisi-5
Edebiyat Serisi-2 (Tasavvuf Edebiyatı)

Çeviren: Doç. Dr. Gülnar KARA
Editör: Sevim ÇİFTÇİ
Tasarım: Betül Zülal KEKİLLİOĞLU
Yayın Yılı: 2024 Haziran
ISBN: 978-625-98655-2-2

Bu eserde ileri sürülen görüşlerin ilmî ve hukukî sorumluluğu yazara, telif hakları Çankırı Karatekin Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü'ne aittir. Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.

İLETİŞİM/ CONTACT

Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluyazı Kampüsü İslami İlimler Fakültesi Binası 1. Kat Çankırı/ TÜRKİYE
E-mail: turkiyat@karatekin.edu.tr

İÇİNDEKİLER

Sunuş iii

Derleyenin Önsözü vii

Hoca Ahmet Yesevi'nin Nesebi, Ailesi ve Onun Soyundan Gelenler Hakkında ... 1

Arslan Bab ve Hoca Ahmet Yesevi 21

Hoca Ahmet Yesevi'nin İrşad Faaliyetleri ve Kerametleri Hakkında 31

Hoca Ahmet Yesevi'nin Halifeleri, Müritleri ve Takipçileri Hakkında 57

Hoca Ahmet Yesevi ve Emir Timur 89

Hazret-i Sultan'ın Türbesini Ziyaret Etmenin Kuralları ve
Oradaki Emanetlerin Özellikleri Hakkında 101

Açıklamalar 111

Eserde Kullanılan Yabancı Kelimeler Sözlüğü 121

Rivayetler ve Hikâyeleri Derleyenler ve Yayınlayanlar 123

Kaynakça 125

KAYNAKÇA

Ahmed-i Yesevi: Hayatı, Eserleri, Fikirleri, Tesirleri. (1996). İstanbul: Sena Neşriyat.

Ahmetbek, A. (1998). *Hoca Ahmet Yasaui. Kömekşi Oku Kuralı*. Almatı: Sanat.

Aziret Sultan Hoca Ahmet Yasaui. Könildin Aynası. Haz. D. Kenjetay, Ankara: Bilig.

Baranov, H. K. (1968). *Arabsko-Russkiy Slovar*. Moskva.

Bekmuhamedov, Ye. B. (1977). *Kazak Tilindegi Arab-Parsı Sözderi. Tüsündürme Sözdük*. Almatı: Kazakstan.

Dastanov, O. (1967). *"Auliyeli" Jerler Turalı Şındık*. Almatı: Kazakstan.

Haydar, A. (1998). "Yasaui me alde İassaui me?", *Egemen Kazakstan*, 15.08.

Hoca Ahmet Yasaui Muraları men İliminin Zerttelu Maseleleri Attı III. Halkaralık Gılımi Konferentsiya Materialdarı. (2010). Türkistan: Aziret Sultan Memlekettik Tarihi Madeni Murajayı.

Hoca Ahmet Yasaui Murası men İliminin Zerttelu Maseleleri" Attı Halkaralık Konferentsiya Materialdarı. (2008). Almatı: Arıs.

İslam na Territorii Byvşey Rossiyskoy İmperii: Ensiklopediçeskiy Slovar'. (2003). Moskva: Vostoçnaya Literatura.

İslam. Kıskaşa Anıktamalık Sözdik. (1988). Çev. K. Tutıbayev, O. Joldıbayev, Ye. Yestayev, Almatı: Kazakstan.

Jandarbek, Z. (2006). *Yasaui Jolı jane Kazak Kogamı*. Almatı: Yel-Şecire.

Jarmuhamedulı, M. (1999). *Hoca Ahmet Yasaui Jane Türkistan*. Almatı: Gılım.

Kaskabasov, S. (1984). *Kazaktın Halık Prozası*. Almatı: Gılım.

Kazak Adebiyeti. Ensiklopediya. (1999). Almatı: Kazakstan Bilim men Gılım Ministirligi.

Kazak Folkroristikasının Tarihi: Revolyutsyaga Deyingi Kezen. (1988). Almatı: Gılım.

Kazak Madeniyeti. Ensiklopediyalık Anıktamalık. (2005). Haz. A. Sıgay, Almatı: Aruana.

Kazakstan Jazuşıları. Anıktamalık. (2009). Haz. S. Kamşıger, K. Jumaşeva, Almatı: An Arıs Baspası.

Kazakstan. Ulttık Ensiklopediya, Cilt. I. (1998). Haz. A. Nısanbayev, Almatı: Kazak Ensiklopediyası Bas Redaktsyası.

Kenjetay, D. (2004). *Hoca Ahmet Yasaui Dünyatanımı*. Türkistan: Turan.

Kerimtegi, Ş. (1996). "Hoca Ahmet Turalı Hikayatlar", *Jalın*, no. 5-6.

Konıratbayev, A. (1991). *Kazak Folklorının Tarihi*. Haz. T. Konıratbayev, Almatı: Ana Tili.

Korganbekov, B. S. (2012). *Hoca Ahmet Yasauidin Diuani Hikmeti Jane Kazak Folklorı*. Astana: Sarıarka.

Köprülü, M. (1999). *Hoca Ahmet Yasaui Tanımı men Tagılımı*. Haz. K. Koç, Şımkent.

Kuzeyev, R. G. (1974). *Proishojdeniye Başkirskogo Naroda*. Moskva.

Margulan, A. (1985). *Ejelgi Jır, Anızdar*. Almatı: Jazuşı.

Persidsko-Russkiy Slovar'. (1970). Red. Yu. A. Rubinçik, Moskva.

Petraş, Yu. (1984). "Legenda i Pravda ob Ahmeta Yasavi", *Yujnıy Kazahstan*, 8.06.

Safiaddin Orın Koylaki. (1992). *Nasab-name*. Haz. A. Muminov, Z. Jandarbek, Türkistan.

Sızdıkova, R. (2004). *Yasaui Hikmetterinin Tili*. Almatı: Sözdik.

Türkistan Tarihi men Madeniyeti. Gılımi Makalalar Jinagı. (2000). Türkistan: Yesevi Universiteti.

Yasaui Tagılımı. Gılımi Makalalar men Jana Derekter Jinagı. (1996). Türkistan: Mura.

Yasaui, Hoca Ahmet. (1993). *Divani Hikmet (Danalık Kitabı)*. Haz. ve çev. M. Jarmuhamedulı, S. Dauitulı, M. Şafigi, Almatı: Murattas.

HÜCRE BİYOLOJİSİ UYGULAMALARI

Havva Kübra Soydabaş Ayoub

nobel bilimsel

HÜCRE BİYOLOJİSİ UYGULAMALARI

Havva Kübra Soydabaş Ayoub

Yayın No.: 2173
E-ISBN: 978-625-393-629-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Mayıs 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Dilek Gezgin -dilek@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Havva Kübra, Soydabaş Ayoub.
Hücre Biyolojisi Uygulamaları / Havva Kübra Soydabaş Ayoub
1. Basım, VIII + 154 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
E-ISBN: 978-625-393-629-7
1. Temel Bilimler 2. Biyoloji 3. Hücre Biyolojisi 4. Sitoloji 5. Laboratuvar

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

Bölüm 1
LABORATUVAR KURALLARI VE ARAÇ GEREÇLERİ **3**
1.1. LABORATUVAR KURALLARI 3
1.2. LABORATUVARDA KULLANILAN ALETLER 7
1.3. LABORATUVARDA KULLANILAN MALZEMELER 9
1.4. RAPOR HAZIRLAMA 12

Bölüm 2
DENEYSEL ÇALIŞMALARDA GEREKLİ TEMEL BİLGİLER **17**
2.1. METRİK SİSTEM VE ÖLÇÜ BİRİMLERİ 17
2.2. ÇÖZELTİ HAZIRLAMA 21
2.3. DENEYSEL VERİLERİN SUNUMU 27

Bölüm 3
HÜCRE BİYOLOJİSİNDE KULLANILAN BAZI YÖNTEMLER **35**
3.1. YÖNTEM BELİRLEME 35
3.2. YÖNTEMLER 36
3.2.1. Spektrofotometrik Analizler 37
3.2.2. Radyokimyasal Analizler 38
3.2.3. Aktivite Analizleri 38
3.2.4. İmmünolojik Analizler 39
3.2.5. Flow Sitometri 39
3.2.6. TUNEL Testi 39
3.2.7. Tek Hücre Jel Elektroforezi (COMET Testi) 40
3.2.8. Floresan İn Situ Hibridizasyon (FISH) 41
3.2.9. Kardeş Kromatid Değişimi (SCE) 41

Bölüm 4
MİKROSKOP TİPLERİ VE KULLANIM ALANLARI **45**
4.1. IŞIK MİKROSKOBU 45
4.2. STEREO MİKROSKOP 48

4.3. KARANLIK ALAN MİKROSKOBU 49
4.4. FAZ-KONTRAST MİKROSKOBU....49
4.5. POLARİZASYON MİKROSKOBU 49
4.6. FLORESANS (ULTRAVİYOLE) MİKROSKOBU 49
4.7. ELEKTRON MİKROSKOBU (EM)....49

Bölüm 5
HÜCRE ORGANELLERİ....55
5.1. ÇEKİRDEK VE ÇEKİRDEKÇİK....56
5.2. RİBOZOM 56
5.3. MİTOKONDRİ....57
5.4. KLOROPLAST 57
5.5. İÇ ZAR SİSTEMİ (GERL) 58
5.5.1. Endoplazmik Retikulum (ER) 58
5.5.1.1. Düz endoplazmik retikulum (DER).... 58
5.5.1.2. Granüllü Endoplazmik Retikulum (GER).... 59
5.5.2. Golgi....59
5.5.3. Lizozom 60
5.6. PEROKSİZOM....60
5.7. KOFULLAR VE VEZİKÜLLER 61
5.8. HÜCRE İSKELETİ 62
5.9. HÜCRE ZARI....62
5.10. HÜCRE DUVARI....64

Bölüm 6
PROKARYOTİK HÜCRE MORFOLOJİSİNİN GRAM BOYAMA İLE İNCELENMESİ....69
6.1. GENEL BİLGİ 69
6.2. DENEYİN AMAÇLARI 73
6.3. DENEYE HAZIRLIK 74
6.4. DENEYİN YAPILIŞI....74

Bölüm 7
ÖKARYOTİK HÜCRE MORFOLOJİSİNİN VİTAL BOYAMA İLE İNCELENMESİ....79
7.1. GENEL BİLGİ 79
7.2. DENEYİN AMACI 84
7.3. DENEYE HAZIRLIK 84
7.4. DENEYİN YAPILIŞI....85

Bölüm 8
THOMA LAMI İLE HÜCRE SAYIMI.....89
8.1. GENEL BİLGİ 89
8.2. DENEYİN AMACI 91
8.3. DENEYE HAZIRLIK 91
8.4. DENEYİN YAPILIŞI.....92

Bölüm 9
MİTOKONDRİNİN JANUS GREEN B İLE IŞIK MİKROSKOBUNDA İNCELENMESİ 95
9.1. GENEL BİLGİ 95
9.2. DENEYİN AMACI 99
9.3. DENEYE HAZIRLIK 99
9.4. DENEYİN YAPILIŞI.....100

Bölüm 10
HÜCRE MAKROMOLEKÜLER BİLEŞENLERİNİN SİTOKİMYASAL YÖNTEMLER İLE İNCELENMESİ 103
10.1. GENEL BİLGİ 103
10.2. DENEYİN AMACI 105
10.3. DENEYE HAZIRLIK 105
10.4. DENEYİN YAPILIŞI.....106
10.4.1. Proteinlerin Gözlemlenmesi.....106
10.4.2. Nişastanın Gözlemlenmesi.....106
10.4.3. Yağların Gözlemlenmesi.....107
10.4.4. Nükleik Asitlerin Gözlemlenmesi.....107

Bölüm 11
HÜCRE ZARI STABİLİTESİ 111
11.1. GENEL BİLGİ 111
11.2. DENEYİN AMACI 113
11.3. DENEYE HAZIRLIK 113
11.4. DENEYİN YAPILIŞI.....113

Bölüm 12
HÜCREDEKİ PROTEİN MİKTARININ SPEKTROMETRİK OLARAK BELİRLENMESİ 123
12.1. GENEL BİLGİ 123
12.2. DENEYİN AMACI 125
12.3. DENEYE HAZIRLIK 126
12.4. DENEYİN YAPILIŞI.....126

Bölüm 13
HAYVANLARDA FARKLILAŞMIŞ HÜCRELER 131
13.1. GENEL BİLGİ 131
13.2. DENEYİN AMAÇLARI 132
13.3. DENEYE HAZIRLIK 132
13.4. DENEYİN YAPILIŞI 133

Bölüm 14
BİTKİLERDE FARKLILAŞMIŞ HÜCRELER 137
14.1. GENEL BİLGİ 137
14.2. DENEYİN AMAÇLARI 139
14.3. DENEYE HAZIRLIK 139
14.4. DENEYİN YAPILIŞI 140

Bölüm 15
HÜCRE BÖLÜNMESİ 143
15.1. GENEL BİLGİ 143
15.2. DENEYİN AMACI 146
15.3. DENEYE HAZIRLIK 146
15.4. DENEYİN YAPILIŞI 147

KAYNAKÇA 151

KAYNAKÇA

Aksoy Ö., (2017). Plant Ecology Traditional Approaches to Recent Trends, Detection of Environmental Mutagens Through Plant Bioassays, "Özlem Aksoy", InTech, ISBN: 978-953-51-3339-1.

Ansari B, Coates P.J., Greenstein B.D., Hall P.A., (1993). In situ end labeling detects DNA strand breaks in apoptosis and other physiological and pathological states. Journal of Pathology;170:1-8.

Başaran A., 2010.Tıbbi Biyoloji Ders Kitabı, Genişletilmiş 8. Baskı, Sf: 113, Pelikan Kitabevi.

Bradford M. M. (1976). A rapid and sensitive method for the quantitation of microgram quantities of protein utilizing the principle of protein-dye binding. Analytical biochemistry, 72(1-2), 248-254.

Brown M. Wittwer C., (2000) Flow Cytometry: Principles and Clinical Applications in Hematology, Clinical Chemistry, 46 (8) 1221-1229.

Charles E. D., Graham C. B., Todd R. S. & Seidel B. School of Mathematical and Natural Sciences Arizona State University at the West campus, Cell Biology Laboratory, Student Laboratory Manual, (V. 2.5) 100-119.

Chandross, K.J. and Mezey, E. (2001). Plasticity of adult bone marrow stem cells. Mattson, M.P. and Van Zant, G. eds. (Greenwich, CT: JAI Press).

Choinski, J. S. (1992) Experimental Cell and Molecular Biology, 2/e. WCB/McGraw Hill, Boston, MA.

Cui, C., Shu, W., & Li, P. (2016). Fluorescence In situ Hybridization: Cell-Based Genetic Diagnostic and Research Applications. Frontiers in Cell and Developmental Biology, 4, 89. http://doi.org/10.3389/fcell.2016.00089.

Dalgıç Aksoy Ö. Fusilade (fluazifop-p-butyl)'in Mercimek Bitkisi (Lens culinaris Medik) Üzerindeki Bazı Toksik Etkilerinin Belirlenmesi, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005.

Gavrieli, Y., Sherman, Y., and Ben-Sasson, S. A. (1992) Identification of programmed cell death in situ via specific labeling of nuclear DNA fragmentation. J. Cell Biol. 119, 493–501.

Kanoh M, Takemura G, Misao J, Hayakawa Y, Aoyama T, Nishigaki K, Noda T, Fujiwara T, Fukuda K, Minatoguchi S, Fujiwara H. (1999) Significance of myocytes with positive DNA in situ nick end-labeling (TUNEL) in hearts with dilated cardiomyopathy. Not apoptosis but DNA repair. Circulation, 99:2757-2764.

Kontaş, S., Atlı Şekeroğlu, Z., Şekeroğlu, V., (2011). Kardeş Kromatid Değişimi Testi ve Kullanım Alanları, TÜBAV Bilim Dergisi, Cilt:4, Sayı:4, Sayfa: 226-234.

Li-Chan, ECY, Powrie, WD and Nakai, S (1995) The chemistry of eggs and egg products, In Egg Science and Technology, WJ Stadelman and OJ Cotterill (Eds), The Haworth Press Inc, New York.

Larbier, M and Leclercq, B (1994) Nutrition and feeding of poultry, Nottingham University Press, Nottingham.

Topaktaş M., Rencüzoğulları E. (2010), Sitogenetik, Genişletilmiş ve Düzeltilmiş 2. Baskı, Sf: 22-28, Nobel Yayın Dağıtım.

Ünal M. (2008) Bitki (Angiosperm) Embriyolojisi Laboratuvarı, 1. Basım, Sf: 21, Nobel Yayın Dağıtım.

Ünal M. (2009) Bitki (Angiosperm) Embriyolojisi, 4. Basım, Sf: 11-30, Nobel Yayın Dağıtım.

Uçkan, F., Soydabaş, H. K., & Özbek, R. (2014). Effect of indol-3 acetic acid on the biochemical parameters of Achoria grisella hemolymph and Apanteles galleriae larva. Pakistan Journal of Biotechnology, 11(2), 163-171.

Wilson D.M., Thompson L.H. (2007) Molecular mechanisms of sister-chromatid exchange. Mutation Research.;616:11–23 DOI: 10.1016/j.mrfmmm.2006.11.017

Orhan A., Bahar M., Özel Ç. A., (2011). Genel Biyoloji Laboratuvar Kılavuzu, sf: 62-67, Palme Yayıncılık, Ankara.

Şekeroğlu, Z. A., & Şekeroğlu, V. (2011). Genetik toksisite testleri. TÜBAV Bilim Dergisi, *4*(3), 221-229.

Slack, J.M. (2000). Stem cells in epithelial tissues. Science. 287, 1431–1433.

Sepúlveda-Jiménez, G., Rueda-Benítez, P., Porta, H., & Rocha-Sosa, M. (2004). Betacyanin synthesis in red beet (Beta vulgaris) leaves induced by wounding and bacterial infiltration is preceded by an oxidative burst. Physiological and Molecular Plant Pathology, 64(3), 125-133.

UYARLAMA YAPILAN ŞEKİL ve TABLOLAR İÇİN KULLANILAN KAYNAKLAR

Şekil 1.1. https://ayansan.com/zararlilik-isaretleri-piktogramlar-ve-siniflari/

Şekil 2.1. https://www.mabtech.com/knowledge-hub/step-step-guide-elisa

Şekil 2.2. Soydabaş, H. K. (2015). *İndol-3-asetik asit (IAA)'in konak Achoria grisella fabricus (Lepıdoptera: Pyralıdae) larval hemolenfinin ve Apanteles galleriae wılkınson (Hymenoptera: Braconıdae) larvasının biyokimyasal parametrelerine etkisi* (Master's thesis, Kocaeli Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü).

Şekil 3.1. https://pin.it/3g5GBTTd2

Şekil 4.1. https://www.tycmhoffman.com/commonfiles/bio354/Laboratory02.pdf

Şekil 4.2. https://www.tycmhoffman.com/commonfiles/bio354/Laboratory02.pdf

Şekil 4.3. http://ecslivingenvironment.weebly.com/090816-lesson-3.html

Şekil 4.4. https://thebiologyprimer.com/microscopy-lab

Şekil 4.5. https://www.technoorg.hu/static/images/articles/8/03.jpg

Şekil 4.6 https://www.sciencelearn.org.nz/images/526-resolving-power-of-microscopes

Şekil 5.1. http://biologandoporamor.blogspot.com.tr/2017/10/resumo-cito-nucleo-interfasico.html

Şekil 5.2. https://en.wikipedia.org/wiki/Eukaryotic_ribosome_(80S)#/media/File:80S_2XZM_4A17_4A19.png

Şekil 5.3. https://yahsuccessblog.com/mitochondria-is-the-powerhouse-of-the-cell-unleash-atp

Şekil 5.4. https://www.mcqbiology.com/2023/04/mcq-on-mitochondria-and-chloroplast.html

Şekil 5.5. https://www.haikudeck.com/cell-parts-education-presentation-IB3kMyv5HJ

Şekil 5.6. https://www.britannica.com/science/Golgi-apparatus

Şekil 5.7. https://micro.magnet.fsu.edu/cells/lysosomes/lysosomes.html

Şekil 5.8. https://view.genial.ly/5f6d03badb8d300d80dfd78e/presentation-peroxisomas

Şekil 5.9. https://www.sciencefacts.net/vacuole.html

Şekil 5.10. https://aboutmolecularbiology.blogspot.com/2017/06/

Şekil 5.11. https://hermanypk.wordpress.com/wp-content/uploads/2011/07/membran_sel.jpg

Şekil 5.12. https://www.quora.com/Which-structure-connects-the-adjacent-plant-cell

Şekil 6.1. https://www.istockphoto.com/tr/vekt%C3%B6r/bacteria-cell-gm545121390-98143423

Şekil 6.2. https://mycoplasmablog.wordpress.com/biology/

Şekil 6.3. Kok: https://www.cossma.com/ingredients/article/wanted-microbiome-friendly-products-35872.html

Diplokok: https://slideplayer.com/slide/7276712/

Sarkina: https://www.sciencephoto.com/media/12150/view/sarcina

Stafilokok:https://www.thermofisher.com/blog/food/preventing-foodborne-staphylococcal-disease-hygiene-matters/

Streptokok: https://www.popsci.com/what-proposed-2016-us-budget-means-future-antibiotic-research/

Basil: https://www.aakash.ac.in/important-concepts/chemistry/heterotrophic-nutrition

Diplobasil: https://pixels.com/featured/bacillus-anthracis-dennis-kunkel-microscopyscience-photo-library.html

Palizat basil: https://gifer.com/en/Ab7y

Sporlu basil: https://www.123rf.com/photo_43590372_clostridium-tetani-bacteria-the-species-of-gram-positive-spore-forming-rod-like-bacteria-that-causes.html

Filamentoz: https://microbiologysociety.org/publication/past-issues/what-is-life/article/editorial-what-is-life.html

Virgül: https://timesofindia.indiatimes.com/cholera/diseasearticle/53598807.cms

Spirilyum: https://www.sciencephoto.com/media/429165/view/spirillum-bacteria-artwork

Spiroket: https://la1ere.francetvinfo.fr/polynesie/tahiti/leptospirose-deux-malades-en-reanimation-222136.html

Şekil 6.4. https://www.chegg.com/homework-help/questions-and-answers/c-structural-differences-cell-walls-gram-positive-gram-negative-bacteria-responsible-way-g-q105321823

Şekil 6.5. https://reflectionsipc.files.wordpress.com/2015/01/gram-stain-pos-and-neg.jpg

Şekil 7.1. https://www.researchgate.net/publication/252757257_Extinction_Metamorphosis_Evolutionary_Apoptosis_and_Genetically_Programmed_Species_Mass_Death/figures

Şekil 7.2. https://thepaintedmusicofoursouls.files.wordpress.com/2014/05/figure-04-07-1.jpg

Şekil 8.1. https://www.blabmarket.com/

Şekil 8.2. https://www.insel.ch/hemosurf/Data/Data_D/Lab/count_manual.htm

Şekil 8.3. https://www.blabmarket.com/urun/kan-sayma-lami-thoma-0-100-mm-derinlik-1-adet-paket

Şekil 9.1. https://www.abbkine.com/to-track-the-hot-spots-of-mitochondria-and-solve-the-difficult-problems-in-respiratory-chain-research/

Şekil 9.3. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Janus_Green_B_structure.svg

Şekil 11.2. Sepúlveda-Jiménez, G., Rueda-Benítez, P., Porta, H., & Rocha-Sosa, M. (2005). Erratum: Betacyanin synthesis in red beet (Beta vulgaris) leaves induced by wounding and bacterial infiltration is preceded by an oxidative burst (Physiological and Molecular Plant Pathology 64: 3 (125-133. *Physiological and Molecular Plant Pathology*, *66*(1-2), 75.

Şekil 12.1. https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Dosya:Anatomy_of_an_egg.svg

Şekil 13.1. https://image.slidesharecdn.com/chapter2cells2011-110323085717-phpapp02/95/chapter-2-cells-2011-39-728.jpg?cb=1300870732

Şekil 14.1. https://wwwmgs.bionet.nsc.ru/mgs/dbases/pgek/GlossaST.html

Şekil 14.2. https://journals.biologists.com/dev/article/139/20/3683/45341/Stomatal-development-a-plant-s-perspective-on-cell

Şekil 15.1. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Animal_cell_cycle-en.svg#/media/File:Animal_cell_cycle-tr.svg

Şekil 15.4. https://www.vcbio.science.ru.nl/en/image-gallery/show/labels/PL0286/

Tablo 2 .6. https://en.wikibooks.org/wiki/Cell_Biology/Introduction/Cell_size

Tablo 12.1. http://www.poultryhub.org/physiology/the-avian-egg/

İKİNCİ YENİNİN DOĞUŞU

Osman Özbahçe

Ebabil

Ebabil Yayınları: 193
Eleştiri: 15

2. Baskı Mart 2024
1. Baskı Ocak 2018

İkinci Yeninin Doğuşu
Osman Özbahçe

© Ebabil Yayınları
Bu baskının bütün hakları Ebabil Yayınlarına aittir. Yayıncının yazılı izni olmaksızın kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik, fotokopi veya başka bir yolla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz. Ebabil Yayınları bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Dizgi Tasarım: Furkan Mülayim
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk
Kapak Resimleri: Erman Akçay
Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi
Sertifika No.: 46519 Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Özbahçe, Osman
İkinci Yeninin Doğuşu / Osman Özbahçe
2. baskı, 230 sayfa, 13.5 x 21.5
Kaynak ve indeks var.
ISBN: 978-605-9814-26-3
E-ISBN: 978-625-7470-70-4
1. Türk 2. Şiir 3. Eleştiri

Sertifika No: 1005-06-001822

Dağıtım: Ana Basım, Alfa, Arasta, Final, Kida, Prefix, Atlas Dağıtım

Mithatpaşa Cad. No: 74 / 4, Kocatepe Kültür Merkezi, Kızılay, Ankara
Tel: +90 312 418 2010 Faks: +90 312 418 3020
www.ebabilyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ 7
MODERN TÜRK ŞİİRİ GENEL ÇERÇEVE 9
ŞİİR SİYASETE YENİLDİ 19
GEÇİŞ NOKTASI KAPALI ÇARŞI 30
İKİNCİ YENİNİN DOĞUŞU 55
İkinci Yeninin Orhan Veli Yorumu 55
İkinci Yeninin İkinci Yeni Yorumu 83
Değerlendirme 110
İsmet Özel'in İkinci Yeni Yorumu 116
"Masa Da Masaymış Ha" 119
"Dalga" 123
"Tel Cambazının Kendi Başına Söylediği Şiirdir" 124
"Fayton" 124
"Balkon" 125
Sonuç 127
İKİNCİ YENİDEN SORUMLU 129
İkinci Yeni Yazıları: Muzaffer Erdost 130
İkinci Yeni Tartışması: Memet Fuat 140
İkinci Yeni Savaşı: Attilâ İlhan 147
İkinci Yeni Olayı: Asım Bezirci 151
Yeditepe Dergisi İkinci Yeni Soruşturması 1960 151

Argos Dergisi İkinci Yeni Soruşturması 1989 152
Değerlendirme 153
KAPALI KEDİ
Cemal Süreya 156
ÖZ KONUYU AŞAR PARANTEZİ
Cemal Süreya 158
BİR MATERYALİST ŞİİR
Sezai Karakoç 161
NOKTA ELEŞTİRMELER: VESİKALAR KONUŞUYOR
Sezai Karakoç 166
CEMAL SÜREYA'NIN ÇIKIŞI
Sezai Karakoç 169
KARAKOÇUN YANILDIĞI
Ülkü Tamer 175
TİLKİ
Sezai Karakoç 177
BİR MADDECİ ŞİİR ANLAYIŞI YAHUT İLM-İ NÜCUM
Asım Bezirci 184
KARAKOÇ KENDİNE KARŞI
Ülkü Tamer 187
ŞİİRİ UNUTANLAR
Cemal Süreya 190
BİR ELEŞTİREL USUL
Hüseyin Cöntürk 192
Usule Tepki 194
VARAN ÜÇ: MÖSYÖ İSTATİSTİK
Sezai Karakoç 197
SORUMLU
Sezai Karakoç 206
"BOŞ TÜFEK"
Asım Bezirci 208
HATIRALAR
Sezai Karakoç 210
HATIRALAR
Sezai Karakoç 213
KAYNAKÇA 215
FİHRİST 219

KAYNAKÇA

Ayhan, Ece (1984) *Yalnız Kardeşçe*, Evrim Sanat Galerisi Yayınları, İstanbul, Haziran.

– (1989) "Ayağa Kalkarak İkinci Yeni", *Argos*, sayı 6, Şubat.

– (1997a) "Cemal Süreya'yla Çırılçıplak, Başıbozuk ama Uygarca" söyleşi, Cemal Süreya, *Güvercin Curnatası* içinde, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Haziran.

– (1997b) "Sarışın Cumhuriyet" söyleşi, Cemal Süreya, *Güvercin Curnatası* içinde, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Haziran.

– (1998) *Sivil Denemeler Kara*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Eylül.

– (1999) *Bütün Yort Savul'lar*! Yapı Kredi Yayınları, 2. baskı, İstanbul, Ocak.

– (2002) *Hay Hak*! *Söyleşiler*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Şubat.

– (2004) *Hoşça Kal / İlhan Berk'e Mektuplar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Eylül.

Anar, Turgay (2004) "Şiire Kafa Tutan Adam Ece Ayhan 'Çağlar'ken", *Hece*, sayı 89, Mayıs.

Bezirci, Asım (1958) "Bir Maddeci Şiir Anlayışı yahut İlm-i Nücum", *Pazar Postası*, sayı 33, 17 Ağustos: Asım Bezirci, *Çok Kapılı Oda* içinde.

– (1958) "Boş Tüfek", *Dost*, 1 Aralık 1958: Asım Bezirci, *Çok Kapılı Oda* içinde.

– (1982) *Çok Kapılı Oda*, Yazko, İstanbul.

– (1986) *İkinci Yeni Olayı*, Su Yayınevi, 2. baskı, İstanbul.

Cansever, Edip (1997) *Gül Dönüyor Avcumda*, Adam Yayınları, 3. baskı, İstanbul, Şubat.

– (1997) "Yaş ve Şiir Üstüne Söyleşi", Cemal Süreya, *Güvercin Curnatası* içinde, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Haziran.

Cöntürk, Hüseyin (1958) "Bir Eleştirel Usul", *Pazar Postası*, sayı 35, 31 Ağustos.
– (1960) *Çağının Şairi* içinde, a Dergisi Yayınları, İstanbul, Mayıs, s. 74-78.
– (1964) "Şairler Sözlüğü", *Dönem*, sayı 7, Nisan.
Doğan, Mehmet D. (2003) *Büyük Türkçe Sözlük*, Vadi Yayınları, Ankara.
Doğan, Mehmet H. (2002) *Yüzyılın Türk Şiiri*, Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
Erdost, Muzaffer (1997) *İkinci Yeni Yazıları*, Onur Yayınları, Ankara, Eylül.
Fuat, Memet (2000) *İkinci Yeni Tartışması*, Adam Yayınları, İstanbul, Mart.
Hâşim, Ahmet (1987) *Bütün Şiirleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul, Şubat.
– (1991) *Bütün Eserleri II*, Dergâh Yayınları, İstanbul, Eylül.
Işık, İhsan (2004) *Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi*, Elvan Yayınları, 3. Baskı, Ankara.
İlhan, Attilâ (1992) "Şairler Atatürk'ü Unuttu", *Nokta* dergisi, sayı 46, 8-14 Kasım.
– (1996) *İkinci Yeni Savaşı*, Bilgi Yayınları, 3. baskı, Ankara, Ağustos.
Kaplan, Mehmet (2013) *Şiir Tahlilleri 2*, Dergâh Yayınları, 22. baskı, İstanbul, Eylül.
Karacı, Sadi (2003) "Diriliş Şiiri ve II. Yeni: Sezai Karakoç ve Dönemdeşleri", *Hece*, sayı 73, Sezai Karakoç Özel Sayısı, özel sayı 5, Ocak, s. 285.
Karakoç, Sezai (1958) "Bir Materyalist Şiir", *Pazar Postası*, 17 ve 18. sayılarda, 27 Nisan ve 4 Mayıs tarihlerinde iki bölüm hâlinde.
– (1958) "Nokta Eleştirmeler: Vesikalar Konuşuyor", *Pazar Postası*, sayı 27, 6 Temmuz.
– (1958) "Cemal Süreya'nın Çıkışı", *Pazar Postası*, sayı 27, 6 Temmuz.
– (1958) "Tilki", *Pazar Postası*, sayı 32, 10 Ağustos.
– (1958) "Varan Üç: Mösyö İstatistik", *Pazar Postası*, sayı 42, 19 Ekim.
– (1958) "Sorumlu", *Pazar Postası*, sayı 44, 2 Kasım.
– (1962) *Şahdamar*, Kül Yayını: 2, İstanbul.
– (1968) *Sesler*, Yağmur Yayınları, İstanbul.
– (1979) *Farklar*, Diriliş Yayınları, 3. baskı, İstanbul.
– (1986) *Edebiyat Yazıları II*, Diriliş Yayınları, İstanbul.
– (1988) *Edebiyat Yazıları I*, Diriliş Yayınları, 2. baskı, İstanbul.
– (1989) "Hâtıralar / Ankara-SBF Yılları", *Diriliş*, yıl 30, dönem 7, sayı 60, 8 Eylül.
– (1989) "Hatıralar / Balıkesir-İstanbul", *Diriliş*, yıl 30, dönem 7, sayı 73, 8 Aralık.
– (1990) "Hatıralar / Arapkir", *Diriliş*, yıl 30, dönem 7, sayı 78, 12 Ocak.
– (1998) *Monna Rosa*, Diriliş Yayınları, 2. baskı, İstanbul, Ağustos.
– (2000) *Gün Doğmadan* (Bütün Şiirleri), Diriliş Yayınları, İstanbul, Haziran.
– (2012) *Ayinler / Çeşmeler*, Diriliş Yayınları, 7. baskı, İstanbul, Mart.
– (2012) *Taha'nın Kitabı*, Diriliş Yayınları, 9. baskı, İstanbul, Şubat.
– (2013) *Monna Rosa*, Diriliş Yayınları, 19. baskı, İstanbul, Ocak.
Mehmet Âkif (1979) *Safahat*, İnkılâp ve Aka, 12. baskı, İstanbul, Şubat.

Nâzım Hikmet (1994) *835 Satır*, Adam Yayınları, 10. baskı, İstanbul, Şubat.
Necatigil, Behçet (1983) *Konuşmalar / Konferanslar*, Cem Yayınevi, İstanbul.
– (2013) *Şiirler*, Yapı Kredi Yayınları, 6. baskı, İstanbul, Mayıs.
Özbahçe, Osman (2008) *Modern Şiirimizin Kökleri*, Ebabil Yayınları, Ankara, Mayıs.
– (2013) *Analiz*, Ebabil Yayınları, Ankara, Ocak.
– (2016) "Ailemizin Şairi", *Türk Dili*, sayı 772, Nisan.
Özel, İsmet (1965) "Kitaplar / Tragedyalar", *Devinim 60*, sayı 2, Mart.
– (1969) *Evet İsyan*, De Yayınevi, İstanbul, Kasım.
– (1975) *Cinayetler Kitabı*, Çıdam Yayınları, İstanbul, Mart.
– (1984) *Cellâdıma Gülümserken*, İmge, İstanbul.
– (1984) *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* şiir maddesi, İletişim Yayınları, İstanbul.
– (1989) *Şiir Okuma Kılavuzu*, Çıdam Yayınları, 2. baskı, İstanbul, Ocak.
– (1995) *Genç Bir Şairden Genç Bir Şaire Mektuplar*, Oğlak Yayınları, İstanbul, Nisan.
– (1997) *Sorulunca Söylenen*, Şûle Yayınları, İstanbul.
– (2000) "Modern Türk Şiirinin Savunması", *Parşömen*, cilt 2, sayı 1.
Özpalabıyıklar, Selahattin (2003) *A'dan Z'ye İlhan Berk*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Eylül, *Kitap-lık* 64. sayı eki.
Rifat, Oktay (1997) "Oktay Rifat'a Mektup" içinde, Muzaffer Erdost, *İkinci Yeni Yazıları*, Onur Yayınları, Ankara, Eylül.
Süreya, Cemal (1957) "Kapalı Kedi", *Pazar Postası*, sayı 34, 1 Eylül; *Toplu Yazılar I* içinde, Yapı Kredi Yayınları, 2. baskı, İstanbul 2006.
– (1957) "Öz Konuyu Aşar Parantezi", *Pazar Postası*, sayı 41, 20 Ekim; *Toplu Yazılar I* içinde, Yapı Kredi Yayınları, 2. baskı, İstanbul 2006.
– (1958) "Şiiri Unutanlar", *Pazar Postası*, sayı 34, 24 Ağustos.
– (1964) "Dergilerde: Geçen Ayın Şiirleri", *Dönem*, sayı 10, Temmuz.
– (1982) *Günübirlik*, Adam Yayınları, İstanbul, Ocak.
– (1982) "Kısa Türkiye Tarihi", *Hürriyet Gösteri*, sayı 23, Ekim.
– (1990) *Sevda Sözleri*, Can Yayınları, 3. baskı, İstanbul.
– (1991) *999. Gün*, Broy Yayınları, İstanbul, Ekim.
– (1991) *Şapkam Dolu Çiçekle*, Yön Yayıncılık, 3. baskı, İstanbul, Kasım.
– (1992) *99 Yüz*, Kaynak Yayınları, 2. baskı, İstanbul, Şubat.
– (1997) *Güvercin Curnatası*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Haziran.
– (2006) *Toplu Yazılar I*, Yapı Kredi Yayınları, 2. baskı, İstanbul, Nisan.
– (Tarihsiz) *Papirüs'ten Başyazılar*, Cem Yayınları, İstanbul.
Tamer, Ülkü (1958) "Karakoçun Yanıldığı", *Pazar Postası*, sayı 28, 13 Temmuz.
– (1958) "Karakoç Kendine Karşı", *Pazar Postası*, sayı 34, 24 Ağustos.
Tirali, Naim (1085) "Cansever ile Bebek İçkievlerinde" söyleşi, *Hürriyet Gösteri*, sayı 58, Eylül.
Uyar, Turgut (1983) *Bir Şiirden*, Ada Yayınları, İstanbul, Nisan.
– (1997) "Yaş ve Şiir Üstüne Söyleşi", Cemal Süreya, *Güvercin Curnatası* içinde, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Haziran.
– (1999) *Arz-ı Hâl ve Sonrası*, Can Yayınları, İstanbul.

Veli, Orhan (1952) *Bütün Şiirleri*, Varlık Yayınları, 3. baskı, İstanbul, Kasım.
– (1982) *Bütün Yazıları I*, Can Yayınları, İstanbul.
Yetkin, Suut Kemal (1997) "Âşık Merdiveninden Umutsuzlar Parkına", Edip Cansever, *Gül Dönüyor Avcumda* içinde, Adam Yayınları, 3. baskı, İstanbul, Şubat.
Yücel, Tahsin (1997) "Edip Cansever'le Yaşamı Besleyen Ölüm Üstüne" söyleşi, Edip Cansever, *Gül Dönüyor Avcumda* içinde, Adam Yayınları, 3. baskı, İstanbul, Şubat.

İŞ KALIPLARI İLE KULLANILAN İMALAT TEKNOLOJİLERİ

Doç. Dr. Vahdettin Koç

nobel

İŞ KALIPLARI İLE KULLANILAN İMALAT TEKNOLOJİLERİ

Doç. Dr. Vahdettin Koç

Yayın No.: 5348
Mühendislik/Teknik: 522
ISBN: 978-625-371-245-7
E-ISBN: 978-625-371-246-4
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Evrim Korkmaz -evrim@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Koç, Vahdettin.
İş Kalıpları ile Kullanılan İmalat Teknolojileri / Vahdettin Koç
1. Basım, VIII + 90 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-245-7
E-ISBN: 978-625-371-246-4
1. Talaşlı İmalat 2. Talaşsız İmalat 3. İş Kalıpları 4. Örnek İmalat Parçaları

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....iii

TALAŞSIZ İMALAT YÖNTEMLERİ VE KULLANILAN İŞ KALIPLARI 1
İŞ KALIPLARI 1
SAC METAL KALIPLARI VE İMALAT ÖRNEKLERİ 1
Kesme Kalıpları ve İmalatı..... 2
Bükme İş Kalıplı İmalatlar 5
Sıvama İş Kalıplı İmalatlar..... 6
ALÜMİNYUM MALZEME SIVAMA..... 7
PASLANMAZ ÇELİK SIVAMA 8
PİRİNÇ SIVAMA 8
Döküm Teknolojisi ve İmalatı..... 9
Döküm Çeşitleri..... 9
Sürekli Döküm..... 11
Toz Metalürjisi Tekniği ile İmalat 15
ÇEŞİTLİ METALİK TOZLAR..... 17
TOZ METAL KALIPLARDA PRESLEME (BİRİKETLEME) 20
SİNTERLEME..... 22
Yay İmalatı 24
Derin Çekme İmalatı..... 26
Haddeleme Metodu ile İmalat İşlemi 28
Dövme işlemi ile İmalat İşlemi 31
SICAK DÖVME İŞLEMİ 31
Demir-Karbon Denge Diyagramı 32
Soğuk Dövme İşlemi:..... 33
TALAŞLI İMALAT YÖNTEMLERİ 34
TALAŞLI İMALAT YÖNTEMLERİ 34
EĞELEME İŞLEMİ 34
KESME İŞLEMİ 37
El Testeresi ile Kesme..... 37

ŞERİT TESTERE İLE KESME İŞLEMİ 38
TEPSİ TESTERE 39
KESKİ İLE KESMEK 41
DELME İŞLEMİ 42
TORNALAMA İŞLEMİ 43
FREZELEME İŞLEMİ 45
PLANYALAMA VE VARGELLEME İŞLEMİ 47
DELİK DELME İŞLEMİ: 48
RAYBALAMA İŞLEMİ 50
El ile Raybalama İşlemi 51
TAŞLAMA İŞLEMİ 53
ÜNİVERSAL TAŞLAMA TEZGÂHI VE İŞLEMESİ 53
BROŞLAMA İŞLEMİ 55
HONLAMA İŞLEMİ 57
Honlama İşlemi; 58
LEPLEME İŞLEMİ 60
Leplenmiş Parçalar: 61
KILAVUZ İLE VİDA AÇMA İŞLEMİ 62
MODERN TALAŞLI İMALAT TEZGÂHLARI 62
CNC DİK İŞLEME TEZGÂHI 63
CNC TORNA İŞLEME 64
Cnc Lazer İşleme Tezgâhı 65
Cnc Plazma İşleme Tezgâhı 67
Tel Erezyon Tezgâhı ile İmalat İşlemleri 69
Atölyede TEZGÂH VE TAKIMLARI 71
PRESL Makinaları 71
Eksantrik Pres 71
HİDROLİK PRES MAKİNELERİ 72
Kollu Hidrolik Pres Makinası 72
PNÖMATİK PRES MAKİNASI 73
GİYOTİN SAC KESME MAKİNELERİ 73
HİDROLİKLİ GİYOTİN SAC KESME MAKİNASI 74

EL BREYİZLERİ 75
MATKAP UÇLARI 76
TORNAVİDALAR 77
ÇEKİÇLER 78
PAFTA TAKIMLARI 79
LOKMATAKIMLARI 79
ÖLÇME VE KONTROL ALETLERİ 80
6331 SAYILI İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ KANUNU 82
GENEL İŞ GÜVENLİĞİ KURALLARI 84
GENEL İŞ GÜVENLİĞİ KURALLARI 84
İŞ YERİNİN TEMİZ VE DÜZENLİ TUTULMASI 84
ARAÇ 85
EL ALETLERİ 85
ATÖLYE TEZGÂHLARI 85

KAYNAKÇA 87

ÖZ GEÇMİŞ 89

KAYNAKÇA

Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Sac Metal Kalıp Tasarımı ve Bek Tablası Bağlama Sacı Parçası İçin Sac Kalıp Tasarımı Yüksek Lisans Tezi Mak. Müh. Burcu Mühürcüoğlu

https://www.makinaegitimi.com/sivama-kaliplari/#google_vignette

https://htecontrol.com/

https://tr.wikipedia.org/wiki/Pirin%C3%A7_(ala%C5%9F%C4%B1m)

https://www.ceyrekmuhendis.com/savurma-dokum/

https://www.modsadokum.com.tr/

https://acikerisim.erbakan.edu.tr/

https://www.altundokum.com.tr/tr/yuksek-basincli-dokum-yontemi-nedir-blogsayfa/

https://www.maktoloji.com/2018/10/dokum-nedir-nasl-yaplr.html

https://www.maktoloji.com/2018/10/dokum-nedir-nasl-yaplr.html

https://www.tuyadokum.com/pik-dokum-sfero-dokum-celik-dokum.htm

Prof. Dr. Gençağa Pürçek döküm ders notu

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ yüksek lisans tezi Kübra KARAFAZLIOĞLU 2016

https://www.ceyrekmuhendis.com/alci-kaliba-dokum/
FIRAT ÜNİVERSİTESİFEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ TOZ METALURJİSİ TEKNİĞİ İLE ÜRETİLEN BİR PASLANMAZ ÇELİKTE KATKI ELEMANLARININ AŞINMA DİRENCİNE ETKİLERİ doktora tezi vahdettin koç 2006

https://www.kennametal.com/tr/tr/products/Metal-Powders-Materials-Consumables.html

https://www.exxentis.com/poroeses-aluminium/herstellung-poroeses-aluminium/sintermetall/

https://hakanyay.com/yay-imalati.asp

Nuri ŞEN, Naci KURGAN, İbrahim KARAAĞAÇ, Onur Alp ULUER/ POLİTEKNİK DERGİSİ, Politeknik Dergisi, 2016; 19 (2) : 185-193

Çapan, L.; “Metallere Plastik Şekil Verme”, Çağlayan Basımevi, III. Baskı, İstanbul, (1999)

Koçar, A. (2014). Derin Çekme İşleminde Ürün Kalitesinin Tahmini Ve Kontrolü, Sakarya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Makine Eğitimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi

https://atateknik.com.tr/blog/haddeleme-tanim-calisma-sekli-turleri-avantajlari-ve-kullanim-alanlari/

https://www.ustekmakina.com/otomotiv-sanayi.html

www.dergipark.gov.tr ISSN:2148-3736 El-Cezerî Fen ve Mühendislik Dergisi Cilt: 5, No: 2, 2018 (278-286)

Sıcak Dövme Sanayisinde Çalışanların Titreşimle İlgili Risklerden Korunma Çalışmaları İsmail ÜNVER, Yahya BOZKURT*

https://www.dokumtek.com/demir-karbon-denge-diyagrami/

temel imalat işlemleri kitabı ibrahim nebiler.

https://www.makinaegitimi.com/rayba-ve-raybalama-nasil-yapilir/

https://atateknik.com.tr/blog/rayba-nedir.

https://acikders.ankara.edu.tr/

3. Ulusal Talaşlı İmalat Sempozyumu, 04-05 Ekim 2012, Ankara, Türkiye

İmalat Teknolojileri Dr.-Ing. Rahmi Ünal

https://docplayer.biz.tr/11629000-Talasli-imalat-sakarya-universitesi-makine-muhendisligi-bolumu-kalipcilik-teknigi-ders-notu-doc-dr-akin-oguz-kapti-talasli-imalat-yontemleri.html

http://www.ergomakina.com/hizmetDetay.asp?id=415&kategori=cnc-talasli-imalat

adıyaman üniversitesi T.B.M.Y.O Makine atölyesi cihaz fotoğrafı alışılmamış imalat yöntemleri doç.drç naci kurgan

European Journal of Science and TechnologyUniversal ve CNC Kontrollü Torna Tezgahlarında FMEA Yöntemiyle Risk Değerlendirme Uygulaması No. 38, pp. 24-31, August 2022Copyright © 2022 EJOSAT CNC Torna Tezgahı (MEGEP, 2016) (Figure 2. CNC Lathe) European Journal of Science and Technology

Lazer Kesim Gözlemleme Teknolojisi Karakteristiği ve Uygulamaları Characteristic of Laser Cutting Observation Technology and Applications

https://dunyademircelik.com.tr.

https://www.robotzade.com/urun/150mm-dijital-ekranli-elektronik-kumpas

milli eğitim bakanlığı MEGEB

ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI

Kılınç'tan aktaran Akyürek, Toygar,Eriş ve Top, 2011

https://docplayer.biz.tr/657220-Makine-atolyelerinde-calisanlar-gcin-genel-gs-sagligi-guvenligi-kurallari.html

Vkoç ders notları

Makine elemanları ve konstrüksiyon örnekleri cilt 1-2-3 -

https://mentesemem.meb.k12.tr › dosyalar › 01...

cnc kesici takımlar/cnc cutting tools

https://www.armetal-as.com/12-14-lokma-anahtar-takimi/

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ SEKTÖREL KİTABI II

Editör
Doç. Dr. İmran Aslan

nobel bilimsel

İş Sağlığı ve Güvenliği Sektörel Kitabı II
Editör: Doç. Dr. İmran Aslan

Yayın No.: 2024
ISBN: 978-625-393-333-3
E-ISBN: 978-625-393-334-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Aslan, İmran.
İş Sağlığı ve Güvenliği Sektörel Kitabı II / İmran Aslan
1. Basım, XIV + 762 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-333-3
E-ISBN: 978-625-393-334-0
1. İş Sağlığı ve Güvenliği 2. Sektörler 3. Risk Değerlendirmesi 4. Tehlike

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **ix**

GİRİŞ **1**

Birinci Kısım
SEKTÖRLERE YÖNELİK GENEL KONULAR VE UYGULAMALAR

Birinci Bölüm
SEKTÖREL RİSK DEĞERLENDİRMESİ: ÖRNEK RİSK ANALİZLERİ UYGULAMALARI **7**
İmran Aslan - Hakiye Aslan

İkinci Bölüm
İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ KAPSAMINDA SAĞLIK GÖZETİMİ **63**
İsmail Akşit

Üçüncü Bölüm
İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİNDE ACİL DURUM, AFET VE KRİZ YÖNETİMİ **91**
İsmail Akşit

Dördüncü Bölüm
BÜYÜK ENDÜSTRİYEL YANGINLAR **133**
Ebru Senemtaşı Ünal - Pınar Baykan

Beşinci Bölüm
İŞ YERLERİNDE ERGONOMİK RİSK FAKTÖRLERİ **183**
Muhammed Nurullah Acar

Altıncı Bölüm
İŞ EKİPMANLARINDA İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ ÖNLEMLERİ **211**
Muhammed Nurullah Acar

Yedinci Bölüm
İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİNDE ETİKETLEME VE KİLİTLEME SİSTEMLERİ **231**
Yaver Saka - Melike Sultan Açık - Aysun Gökalp - İsrafil Ertürk

Sekizinci Bölüm
EKRANLI ARAÇLARLA ÇALIŞMALARDA İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ 277
Hakan Erdoğan - Pelin Şahinoğlu - Ahmet Ersoy

İkinci Kısım
SEKTÖRLERE YÖNELİK İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ

Dokuzuncu Bölüm
YER ALTI İŞLERİNDE İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ (MADEN, TÜNEL, METRO, DEPO VB.) 307
Ali Ağar - İsmail Tuğrul

Onuncu Bölüm
PETROL VE DOĞAL GAZ DEPO NAKLİYE VE ALTYAPI İŞLERİNDE İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ 349
Muhammed Nurullah Acar - İmran Aslan

On Birinci Bölüm
TERSANELERDE İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLĞİ 375
Muhammed Nurullah Acar

On İkinci Bölüm
EĞİTİM KURUMLARINDA İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ 403
Mustafa Özdemir - Sirer Albayrak

On Üçüncü Bölüm
KATI ATIK İŞLERİNDE İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ 435
Fatih Mehmet Ateş

On Dördüncü Bölüm
MEVSİMLİK İŞLERDE İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ 471
Fatih Mehmet Ateş

On Beşinci Bölüm
HAYVANCILIK, SÜT VE SÜT ÜRÜNLERİ İMALATINDA İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ 515
Hakan Erdoğan - Esra Erdoğan - Hakiye Aslan

On Altıncı Bölüm
İSKELE FAALİYETLERİNİN ERGONOMİK RİSK DEĞERLENDİRME YÖNTEMİ NIOSH İLE İNCELENMESİ: RAFİNERİ İNŞAATI ÖRNEĞİ 591
Hakan Erdoğan - Mustafa Yağımlı - Hakan Tozan

On Yedinci Bölüm
LOJİSTİK İŞLERİNDE İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ 633
Hakan Erdoğan - Alperen Şahinoğlu - Ahmet Kaplan

On Sekizinci Bölüm
METAL SEKTÖRÜNDE İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ UYGULAMALARI VE RİSK FAKTÖRLERİ 675
Meryem Görgün Kuran - Mustafa Güzel

On Dokuzuncu Bölüm
DENİZ ÇALIŞMALARINDA İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ 693
Yaver Saka - İsrafil Ertürk - Melike Sultan Açık - Aysun Gökalp

Birinci Bölüm

SEKTÖREL RİSK DEĞERLENDİRMESİ: ÖRNEK RİSK ANALİZLERİ UYGULAMALARI[1]

İmran Aslan - Hakiye Aslan

1. RİSK YÖNETİMİ

6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu Tanımlar kısmı Madde 3'te iş kazası, "*İş yerinde veya işin yürütümü nedeniyle meydana gelen, ölüme sebebiyet veren veya vücut bütünlüğünü ruhen ya da bedenen engelli hâle getiren olayı*" ifade etmektedir. İş kazaları "***gerekli tedbirler alındığında çoğunlukla önlenebilen olaylar***" olarak tanımlanır. Türkiye'de meydana gelen iş kazalarının %79,5'inin güvensiz hareketler %19,5'inin güvensiz şartlar ve %1'inin diğer nedenlerden kaynaklandığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla etkili bir risk yönetimi ile iş kazlarının %99'u önlenebilir **(**KTU, 2023). İş kazaları hem çalışanlar hem de işverenler açısından önemli iş gücü ve gelir kayıplarına neden olmakta, ayrıca tedavi masraflarının artmasına sebep olmaktadır. Bunların sonucunda firmalarda ciddi verim kayıpları meydana gelmektedir. Yapılan bir araştırmaya göre Türkiye'de 2011 yılında toplam bütçenin 1/6'sı sadece iş kazaları ve meslek hastalıkları için harcanmıştır (Balcı, Taçkın, Balcı ve Yerden, 2013). Tablo 1'de 2012-2020 yılları arasında ülkemizde meydana gelen iş kazalarına yönelik veriler gösterilmektedir. Tablo incelendiğinde, iş kazası istatistiklerinde iş kazası sıklık hızlarının düşmediği, neredeyse yıllık yarım milyona yakın kayıtlı iş kazasının meydana geldiği ve her yıl ortalama binlerce çalışanın iş kazası sonucu hayatını kaybettiği görülmektedir.

İş kazası sıklıkları, yıllar boyunca 100 kişide 1,50-2,50 arasında değişmektedir, gün bazında 500-1500 iş kazası arasında meydana gelmektedir. 2012-2020 yılları arasında iş kazası sıklık hızı %447,25 oranında ve iş kazası ağırlık oranı ise gün bazında %43,79 artış göstermiştir. Ölümlü vakalarda en yüksek oranlar 2014 ve 2017 yıllarında görülmüştür. Geçici ve sürekli iş görmezlik süresi gün bazında

[1] Bu çalışmanın bir kısmı "Aslan İ. & Aslan, H. (2023) İş Sağlığı ve Güvenliği Kapsamında Uygun Risk Değerlendirmesi Yönteminin Uygulanması, International Istanbul Modern Scientific Research Congress –V, İstanbul, Türkiye." konferansında sunulmuştur.

SONUÇ

Yapılan bu çalışmada, alana yönelik spesifik risk analiz yöntemlerin geliştirilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Ergonomik risk analizlerinde ergonomik risk faktörleri için risk geliştirilen analizlerinin kullanılması ile daha doğru risk analizleri yapmak mümkün olacaktır. Asbest gibi tehlikeli maddelere yönelik geliştirilen risk analiz yöntemleri ile daha detaylı sonuçlar elde edilebilir. Risk analizlerini sadece bir formaliteden çıkarmak ve bir öğrenme yöntemine çevirmek gerekir. Bu yüzden yönetmeliklerdeki risk değerlendirmesi kavramının genişletilmesi gerekir. Alana, tehlikeye, sektöre vb. duruma bağlı risk analizleri yöntemlerinin geliştirilmesi gerekir.

Risk analizlerinde deprem bölgelerinde Konut Türü Betonarme Binaların Deprem Risk Değerlendirmesinin zorunlu hâle getirilmesi gerekir. Özellikle iş yerlerinde İSG ile koordineli bir risk analizinin gerekliği son meydana gelen Maraş 2023 depreminde ortaya çıkmıştır. Bu risk analizlerinin yeterliğinin ve güvenilirliklerinin alanında uzman kişiler tarafından kontrol edilmesi gerekir.

KAYNAKLAR

Andaç M.(2023) İSİG Risk Değerlendirme, https://slideplayer.biz.tr/slide/2007642/ (Erişim Tarihi: 05.09.2023)

Aslan, İ.(2023) Yıkım İşlerinde ve Deprem Sonrasında Yıkılan Binalarda Asbest Tehlikesi ve 2022 Yılında Yürürlüğe Giren Binaların Yıkılması Hakkındaki Yönetmeliğin Uygulanması ve Ortaya Çıkan Sorunlar, *ICSHSR 4th International Conference on Health, Engineering and Applied Sciences*, Dubai.

Aslan,i. & Saçık E. (2018) Türkiye'de Uygulanan Mevcut İş Sağlığı ve Güvenliği Sistemi Yeterli mi?, 9. Uluslararası İş Sağlığı ve Güvenliği Kongresi, İstanbul, Türkiye.

Aslan, İ., & Çelik, Y. (2022). Elektrik Dağıtım Sektöründeki İşçilerin Güvenlik Kültürü Algısının Değerlendirmesi: VEDAŞ Uygulaması. *SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi*, *12*(1), 1-18.

Aytekin, O., Kaya, M. Ü., & Kuşan, H. (2015) Yapı İşlerinde Proje Tipi ve Çalışma Verilerine Uygun İSG Risk Değerlendirme Yönteminin Seçimi İçin Öneriler, 5. İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Sempozyumu, TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası, İzmir

Balcı, B., Taçkın, E., Balcı, E.Ö. ve Yerden, A. (2013). İş kazalarında mali kayıplar. *İstanbul Journal of Social Sciences*, *6*, 66-83.

Bayram, H., & Kaya, E. Ç. (2021). Fine-Kinney Metodu İle Risk Analizi: Trabzon Liman Örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, *11*(2), 760-783.

Bekdemir, E., & Erçetin, R. (2018). Uluslararası İş Sağlığı ve Güvenliği Kongresi ve Fuarı bildiri kitabı içinde (ss.331-342). İstanbul: *İstanbul Büyükşehir Belediyesi*

Birgören, B. (2017). Fine Kinney Risk Analizi Yönteminde Risk Faktörlerinin Hesaplama Zorlukları ve Çözüm Önerileri, *International Journal of Engineering Research and Development, 9(1)*, 19-25.

Birgören, B., & Yalçınkaya, M. (2019). İş Sağlığı ve Güvenliği Risk Değerlendirmesinde Hata Türleri ve Etkileri Analizinin (FMEA) Kullanımı. *International Journal of Engineering Research and Development*, *11*(1), 41-50.

Ceylan, H., & Başhelvacı, V. S. (2011). Risk değerlendirme tablosu yöntemi ile risk analizi: Bir uygulama. *International Journal of Engineering Research and Development*, *3(2),* 25-33.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2012). İş Sağlığı ve Güvenliği Risk Değerlendirmesi Yönetmeliği. Resmî Gazete, 29, 28512. Ankara.

Çeyrekmuhendis (2020). FMEA (Hata Türlerinin Etki Analizi) Nedir?, https://www.ceyrekmuhendis.com/fmeahata-turlerinin-etki-analizi-nedir/ (Erişim Tarihi: 17.02.2023)

Durmuş, H., Yurtsever, Ö., & Yalcin, B. (2021). Bir Çay Fabrikasında Fine-Kinney ve FMEA Yöntemleri ile Risk Değerlendirmesi. *International Journal of Advances in Engineering and Pure Sciences*, *33*(2), 287-298.

EKC (2019) Hata Türleri ve Etkileri Analizi 3, http://www.ekcmetallurgy.org/Haber/18/HATA-TURLERI-VE-ETKILERI-ANALIZI-3.html (Erişim Tarihi: 17.02.2023)

Fine, W. T. (1971). *Mathematical evaluations for controlling hazards*. NAVAL ORDNANCE LAB WHITE OAK MD.

Gönen, D., Karaoğlan, A.D., Ocaktan, M.A.B., Ali, O. R. A. L., Atıcı, H., & Bünyamin, K.A.Y. A. (2018). Kas iskelet sistemi rahatsızlıklarının analizinde yeni bir risk değerlendirme yaklaşımı. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, *33*(2), 425-440. DOI: 10.17341/gazimmfd.416351

Güneysu, G. (2016). *Bir kereste işletmesi üretim sürecinde iş sağlığı ve güvenliği risk değerlendirme çalışması* (Master's thesis, Bartın Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü).

Hignett, S. and McAtamney L., 2000. Rapid Entire Body Assessment (REBA). *Applied Ergonomics, 31*(2), 201-205.

Hüner, S.G., Karabulak, A., Egeli, D., Veyisoğlu, D., Gülnar, D., Bahar, M., Kaya, N., Topçam, N., Örnek, S., Aytulu, T., Saatçi, S., Şener, Ü., Burges, Ü. (2014), Bir Özel Hastanede Risk Değerlendirme Çalışması Nutrisyon (Klinik Beslenme) Süreci FMEA Çalışması, *Sağlık Akademisyenleri Dergisi 2014; 1*(1), 27-32

İSG nedir (2022) Matris Risk Analizi Nasıl Yapılır ?, https://www.isgnedir.com/matris-risk-analizi-nasil-yapilir/ (Erişim Tarihi: 09.12.2022)

isgnedir(2022b), Kinney Risk Analizi Nasıl Yapılır ? https://www.isgnedir.com/fine-kinney-risk-analizi-nasil-yapilir/ (Erişim Tarihi: 22.12.2022))

Kahraman, Ö. (2009). Bir otomobil fabrikasında iş sağlığı ve güvenliği alanında HTEA(FMEA) yöntemiyle risk analizi, Sakarya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, https://hdl.handle.net/20.500.12619/80977)

Kahraman, Ö., Demirer, A. (2010). OHSAS 18001 kapsamında FMEA uygulaması. *Electronic Journal of Machine Technologies, 7*(1),53-68.

Karaman, T. & Topaksu A.T. (2020). Tekstil işletmesinde iş güvenliği açısından ortam ölçümlerinin ve L-tipi matris metodu ile risk değerlendirmesinin yapılması, *Çukurova Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi, 39*(2) ,62-69.

KTU (2023), Risk Değerlendirme Standartlar https://www.ktu.edu.tr/dosyalar/16_00_00_5d20f.pdf (Erişim Tarihi: 09.02.2023)

Koçali, K. (2021). Sosyal Güvenlik Kurumunun 2012-2020 Yılları Arası İş Kazaları Göstergelerinin Standardizasyonu. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, *12*(2), 302-327.

Koltan, A., Orhon, H. Y., YILMAZ, S., Altay, M., YILMAZ, S., & İsmail, Ç. (2010). Risk Değerlendirmede Kullanilan L Tipi Karar Matrisi Yönteminin İşçi Sağliğina Uygunluğunun Değerlendirilmesi. *TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, *10*(38), 38-43.

Mutlu, M. (2021). Aksaray İlindeki Bir Taş Ocağında İş Sağlığı ve Güvenliği Kapsamında Fine-Kinney Metodolojisi ile Risk Değerlendirmesi. *Uluslararası Bilimsel Çalışmalar Kongresi*, *667*, 677.

Nedenisguvenligi (2023). A'dan Z'ye Risk Analiz Metotları, https://nedenisguvenligi.com/adan-zye-risk-analiz-metotlari/ (Erisim Tarihi: 11.02.2023)

Pillay, A., & Wang, J. (2003). Modified failure mode and effects analysis using approximate reasoning. *Reliability Engineering & System Safety*, *79*(1), 69-85.

Ridley, J. (1994). "Safety At Work", 1994, 4. Basım, Londra.

Sağıroğlu, H., Coşkun, M. B., & Erginel, N. (2015). REBA ile bir üretim hattındaki iş istasyonlarının ergonomik risk analizi. *Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi*, *3*(3), 339-345.

SGK.(2021).Istatistik, http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari,

Erişim Tarihi: 14.07.2021.)

Soykan, O. (2018). Endüstriyel balıkçı gemilerinde L tipi matris yöntemi ile risk değerlendirmesi ve kullanılabilirliği. *Ege Journal of Fisheries and Aquatic Sciences*, *35*(2), 207-217. DOI: 10.12714/egejfas.2018.35.2.

Şensoy, H. Ö., & Kaya, İ. E. (2019). Tehlikeli Atık Bertaraf Tesislerinde Karşılaştırmalı Risk Analizi ve Biyolojik Faktörler Açısından Risk Değerlendirmesi. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (17), 1375-1382.

Toptancı, Ş., & Erginel, N. (2017). Hata Türü Ve Etkileri Analizi Ve Kalite Fonksiyon Yayılımı İle Bir İnşaat Firması İçin Risk Değerlendirmesi. *Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi*, *5*, 189-199.

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (2017) İstanbul Asbest Raporu,Yapım Tanıtım Yay. San. Tic. Ltd., İstanbul, 2017.

Üçüncü,Ş. (2022). Kentsel Dönüşüm Çalışmalarında Asbest Riskinin Değerlendirilmesi, Hacettepe, Çevre Mühendisliği Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara.

Okumuş, D., & Barlas, B. (2016). Gemi inşaatı sektöründe 5x5 analiz matrisi ve Fine-Kinney yöntemlerinin uygulamalı bir karşılaştırması. *GMO Journal Of Ship And Marine Technology*, *22*(Supp: 204-205), 95-106.

Oturakcı, M., & Dağsuyu, C. (2017). Risk Değerlendirmesinde Bulanık Fine-Kinney Yöntemi ve Uygulaması. *Karaelmas İş Sağlığı ve Güvenliği Dergisi, Cilt 1,* Sayı 1, 2017, ss. 17-25

Özkılıç, Ö.,(2005). İş sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemleri ve Risk Değerlendirme Metodolojileri, Ajans-Türk Basın ve Basım A.Ş., sf.36-71, Ankara.

Özkılıç, Ö (2016). FMEA / FMECA - Hata Modu ve Etkileri Analizi (Failure Mode and Effects Analysis- Failure Mode and Critically Effects Analysis),https://tr.linkedin.com/pulse/fmea-fmeca-hata-modu-ve-etkileri-analizi-failure-mode-%C3%B6zlem-%C3%B6zkili%C3%A7 (Erişim Tarihi: 11.07.2023)

T.OGREN-SEN (2018). Risk Yönetiminde Risk Değerlendirmenin Yeri, https://t.ogren-sen.com/ekonomi/7629/index.html (Erisim Tarihi: 10.02.2023)

Tokgöz İşsağlığı Eğitim Danışmanlık (2009) REBA (Rapid Entıre Body Assessment) Metodu, https://ergonomiriskanalizi.com/rebaergonomiriskanalizi.html (Erişim Tarihi: 20.02.2023)

Tekin, P., & Rızvan, E.. (2016). Risk analizi: Bir otomotiv fabrikasında gerçekleştirilen X tipi karar matrisi uygulaması. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, *19*(3), 91-98.

Usanmaz, D., & Köse E.. (2020). Kimyasal Araştırma Laboratuvarı Risk Değerlendirmesi İçin İki Farklı Metodun İstatistiksel Analizi. *International Journal of Engineering Research and Development*, *12*(2), 337-348. https://doi.org/10.29137/umagd.606402

Ünverdi, Ş., & Çetinyokuş, S. (2021). Bir Kamu Kurumunda Bulunan Asbest Uygulama Merkezi ve SEM Laboratuvarında L Tipi Matris Yöntemi ile Risk Değerlendirmesi. *Karaelmas Journal of Occupational Health and Safety*, *5*(2), 99-107**.**

Zaloğlu, D.I. (2019). İş Sağlığı ve Güvenliği Kapsamında Fosil Lokalitesinde Fıne Kınney Metodu ile Risk Değerlendirmesi. Yayımlanmış yüksek lisans tezi. Başkent Üniversitesi, Ankara.

İkinci Bölüm

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ KAPSAMINDA SAĞLIK GÖZETİMİ

İsmail Akşit

1. GİRİŞ

Tamamıyla önlenebilen iş kazaları ve meslek hastalıklarından kaynaklanan maddi ve manevi kayıpların tutarı tüm dünyada olduğu gibi ülkemizin ekonomisinde de kuşkusuz çok etkin rol oynamaktadır. İnsanoğlu hayat boyu ihtiyaç hissetmiş olduğu en önemli hususlardan biri hiç şüphesiz sağlık olmuştur. Çocukluktan çalışma hayatına başlayan bireyler gerekli eğitimi almamaları durumunda veya yeterli sağlık gözetiminde bulundurulmamaları hâlinde büyük sağlık problemleriyle karşı karşıya kalabilmektedir. Ekonomik refah düzeyini yükseltmek isteyen insanoğlu belli bir çalışma sürecinden sonra refahı için kazanmış olduğu gelirini düzensiz ve yetersiz yapılan sağlık gözetiminden ötürü sağlık için harcayabilmektedir. Yaşın ilerlemesi ve çalışanın sağlıklı beslenmemesi durumunda bağışıklık sisteminin zayıflamasından dolayı kalıcı veya geçici hastalıklara hızlıca yakalanabilmektedir. Bu süreçte giderlerin büyük bir kısmı sağlık sorunlarıyla mücadeleye harcanmaktadır. Bu yüzden sağlık gözetiminin ilgililerce yerinde ve zamanında yapılması büyük bir önem arz etmektedir (Uzun, 2013).

Bu ünitede sağlık gözetimiyle birlikte çalışanların sağlıklı olarak işe girdiğini işe giriş periyodik sağlık muayenesi ile belgelendirmiş olmaları durumunda iş sahasında başına gelen bir iş kazası veya meslek hastalığı bildirimi hakkında genel çerçevede açıklık getirilmiştir. Sağlık gözetimi, ilgili mevzuat hükümlerince vurgulanmış ve ileride bu hususta yapılacak olan çalışmalara öncülük edebilecek düzeyde bazı önemli hususlara değinilmiştir. ÖSYM tarafından yapılan İSG profesyonellerinin girdiği sınavları ve üniversitelerde ilgili bölümlerde okutulan dersleri desteklemek amacına sahip olan bu çalışma; öğrencilere, sektör çalışanlarına (İSG profesyonelleri başta olmak üzere), işverenlere ve İSG profesyonellerinin tâbi tutulduğu sınavlara yardımcı kaynak olacak şekilde tasarlanmıştır. Temel düzeyde

KAYNAKLAR

155 No.lu İş Sağlığı ve Güvenliği ve Çalışma Ortamına İlişkin Sözleşme (https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377299/lang--tr/index.htm)

Akel, Ü., Coskun Beyan, A., & Çımrın, A. H. (2021). İş Yerinde Sağlık Gözetimi Sorunu: Bir Olgu Sunumu. İzmir Göğüs Hastanesi Dergisi, 35(1), 38-43.

Arpat, B. & Bertan, B. (2020). Çalışma Ortamı ve Sağlık Gözetimi Hizmetleri Etkinliğinin Çalışan Perspektifinden Değerlendirilmesi: Özel Güvenlik Sektörü Örneği . Journal of Management and Economics Research , 18 (1) , 276-294 . DOI: 10.11611/yead.607964

Asbestle Çalışmalarda Sağlık ve Güvenlik Önlemleri Hakkında Yönetmelik, 25.01.2013 tarih ve 28539 sayılı Resmî Gazete.

Atlı K, Froneberg B, Matisane L ve ark. 2012. Çalışma Yaşamında Sağlık Gözetimi Rehberi, İSGİP (Türkiye`de İş Yerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Koşullarının İyileştirilmesi Projesi)- TR 0702. 20-01/001), Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti: 46, 263, 280

Aydoğan, S. Ö., & Uçan, R. (2022). İş Sağlığı ve Güvenliğinin Saha Gözetimi ve İş Ekipmanları Açısından İncelenmesi: Yapı Sektörü. Resilience, 6(1), 111-125.

Basan, N. M., & Bilir, N. (2016). Koruyucu sağlık hizmetlerinde önleme çelişkisi ve nedenleri. TAF Preventive Medicine Bulletin, 15(1).

Biyolojik Etkenlere Maruziyet Risklerinin Önlenmesi Hakkında Yönetmelik, 15.06.2013 tarih ve 28678 sayılı Resmî Gazete

Collins, S. D. (1933). Causes of illness in 9,000 families, based on nation-wide periodic canvasses, 1928-1931. Pub. Health Rep, 48(12), 283.

Çalışanların Titreşimle İlgili Risklerden Korunmalarına Dair Yönetmelik, 22.08.2013 tarih ve 28743 sayılı Resmî Gazete.

Çalışkan, H. (2017). Sağlık hizmetlerinde kişisel koruyucu ekipman kullanma davranışını etkileyen faktörler. Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 20(3), 313-328.

Demir, E., & Özay, M. E. (2022). Türkiye sağlık sektöründe 2013-2019 yılları arasında iş kazalarının istatiksel analizi. International Journal of Pure and Applied Sciences, 8(1), 1-12.

Esin, M. N., & Aktaş, E. (2012). Çalışanların sağlık davranışları ve etkileyen faktörler: sistematik inceleme. Florence Nightingale Journal of Nursing, 20(2), 166-176.

Fişek, Nusret (1982); "Sağlık Hizmetleri ve İşçi Sağlığı Ailelerinin Sağlık Sorunları",Prof. Dr. Nusret Fişek'in Kitaplaşmamış Yazıları-I, Sağlık Yönetimi, Modern Yönetim Semineri, Türk-İş Yayınları No: 144, Ankara, (Erişim: http://www.ttb.org.tr/n_fisek/kitap_1/33.html, 12.12.2008).

Gençer, Ç., Filiz, E. R., Barut, B., & Yunus, Kara. (2021). Koruyucu sağlık hizmetlerinin sunumunda sosyal hizmet mesleğinin önemi. Toplum ve Sosyal Hizmet, 32(3), 1125-1142.

İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, 30.06.2012 tarih ve 28339 sayılı Resmî Gazete.

İş Yeri Hekimi ve Diğer Sağlık Personelinin Görev, Yetki, Sorumluluk ve Eğitimleri Hakkında Yönetmelik, 20.07.2013 tarih ve 28713 sayılı Resmî Gazete.

Kanserojen veya Mutajen Maddelerle Çalışmalarda Sağlık ve Güvenlik Önlemleri Hakkında Yönetmelik, 06.08.2013 tarih ve 28730 sayılı Resmî Gazete.

Kimyasal Maddelerle Çalışmalarda Sağlık ve Güvenlik Önlemleri Hakkında Yönetmelik, 12.08.2013: tarih ve 28733 sayılı Resmî Gazete.

Melahat Akdeniz, Ethem Kavukçu. (2017). Dördüncül koruma: Önce zarar verme (Vol. 21). Vol. 21. Türkiye Aile Hekimliği Dergisi.

Parıldar, H. (2020). Tarihte bulaşıcı hastalık salgınları. Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi, 30, 19-26.

Saygun, M. (2012). Sağlık Çalışanlarında İş Sağlığı ve Güvenliği Sorunları. TAF Preventive Medicine Bulletin, 11(4).

Siegal, M. (1988). Çocukların hastalık nedenleri olarak bulaşma ve kontaminasyon hakkındaki bilgileri. Çocuk gelişimi, 1353-1359.

Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, 16.06.2006 tarih ve 26200 sayılı Resmî Gazete:

Tanrıverdi, M. H. (2010). Kronik böbrek yetmezliği. Konuralp Medical Journal, 2(2), 27-32.

TDK: https://sozluk.gov.tr/ (E.T.: 26.08.2023).

Tozla Mücadele Yönetmeliği, 05.11.2013 tarih ve 28812 sayılı Resmî Gazete.

URL 1: https://acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view.php?id=52892 (E.T.: 28/07/2022)

URL 2: https://www.youtube.com/watch?v=rCEjH4HLtMU (Bülent BÜYÜKİZ İş yeri hekiminin sunumu E.T.: 22/07/2022)

URL 3: https://tr.wikipedia.org/wiki/Anamnez

URL 4: https://www.csgb.gov.tr/isggm/hizmetlerimiz/idari-para-cezalari/ (E.T.: 21/01/2024)

URL 5: https://gebzefatihdh.saglik.gov.tr/TR-246335/koruyucu-saglik-hizmetleri.html (E.T.: 28/07/2022)

URL 6: https://uyg.sgk.gov.tr/IsvBildirimFormu/welcome.do (E.T. 27/08/2023)

URL 7: https://www.meslekhastaligi.net/meslek-hastaliklari-hastane-poliklinik-liste/ (E.T.: 28/08/2023)

URL 8: https://ordu.bel.tr/uplouds/e3c3c8e9-66ad-4287-9e88-fe2c83eb918f_Sa%C4%9Fl%C4%B1k%20G%C3%B6zetimi.pdf (E.T.: 12/09/2023)

URL 9: https://acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view.php?id=13808 (E.T.: 12/09/2023)

Uzun, U. (2013). Sosyal Belediyecilik Uygulamaları: Kâğıthane Belediyesi Örneği (Doctoral dissertation, Marmara Universitesi (Turkey)).

Üçüncü Bölüm

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİNDE ACİL DURUM, AFET VE KRİZ YÖNETİMİ

İsmail Akşit

1. KRİZ YÖNETİMİ

Yunancada "karar" veya "ayrılmak" anlamına gelen kriz kelimesinin Türk Dil Kurumunda birden fazla anlamı bulunmaktadır. "Bir organda birdenbire ortaya çıkan fizyolojik bozukluk, akse" anlamıyla tıp ilminde kullanılırken "Bir kimsenin yaşamında görülen ruhsal bunalım", "Bir şeyin çok kıt bulunması durumu", "Bir şeye duyulan ani ve aşırı istek", "Ekonomik Çöküntü" veya "Bir ülkede veya ülkeler arasında toplumun veya bir kuruluşun yaşamında görülen zor dönem, bunalım, buhran" gibi anlamlarıyla farklı bilim dallarında da kullanılmaktadır (Aydın ve Örnek, 2011).

Krizler ve afetler çoğu zaman tahmin edilmesi mümkün olmayan, teknolojik donanıma sahip yönetimlerin bile yetersiz kaldığı, toplumların varlığı için büyük tehditler oluşturan, yeterli bilgi ve sürenin süreç içerisinde yetersiz kaldığı, sorumlularda devasa gerilimler oluşturan ve ivedilik gerektiren durumun değerlendirilmesi gereken süreç olarak tanımlanabilir (Aydın ve Örnek, 2011). Ölüm ile yaşam, yenilgi ile zafer arasında kararın verilmesi gereken dönüm noktası olarak ifade edilmiştir. Bir musibet veya hastalığın insanoğlunun dayanım gücünün sınırlarını zorladığı ve durumun daha iyiye ya da kötüye doğru gitme aşamasındaki dönüm noktası olarak izah edilmiştir (Aydın ve Örnek, 2011). Mevzu bahis olan dönüm noktası hususu kritik an olarak sürecin daha kötüye ya da daha iyiye gittiği anı temsil etmektedir. Ekonomi alanında da sıklıkla kullanılan kriz teriminin ekonomik boyutu insanoğlu hayatında daha ağır basarken iş sağlığı ve güvenliği (İSG) veya Acil Durum ve Afet Yönetiminde de ağır basması gerektiği yaşanan süreçten anlaşılmaktadır. Ekonomik sürecin devamlı ilerleme veya genişleme durumundaki yön değişikliğinin yaşandığı hususun kısa veya uzun vadeli buhrana/bunalıma ya da daralmaya geçişi olarak ifade etmek mümkündür (Rosier. 1991;20).

yıpların en aza indirilmesi için doğal afet bölgeleri belirlenmeli ve yapı yasakları yönetimlerce uygulanmalıdır. Doğal afetlerin duyarlılık haritası çıkarılmalı ve risk önceliğine göre gerekli müdahaleler yetkililerce yapılmalıdır.

İSG mevzuatı kapsamında zorunlu tutulan acil durum planı Ek 1'de yer almaktadır. Bu planda yer alan müdahale planları algoritmik bir şekilde hazırlanmıştır. İş yerlerinde bu algoritmaların tüm çalışanlar tarafından görülecek şekilde asılması gerekmektedir. Çalışma kapsamında hazırlanan acil durum planı bir örnek teşkil etmektedir. Sahada aktif olarak çalışanlar başta olmak üzere iş güvenliğine ilgi duyan herkese hitap eden bir acil durum planıdır. Bu planın aktif olarak kullanılması için tehlike sınıflarına uygun olarak doldurulması ve mevzuat hükümlerine uygun olarak arşivlenmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

5902 Sayılı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun (2009, 17 Haziran), Resmî Gazete, 27261.

Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü (2014). T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Kasım 2014.

AFAD. 2022. Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü. https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu (Ziyaret tarihi: 04/12/ 2022).

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı KBRN Terimler Sözlüğü, Haziran 2014, Ankara.

Akşit, İ., & Gür, B., (2022). Üniversitelerde Acil Durumlara Yönelik Farkındalık Düzeyinin Değerlendirilmesi. Son Çağ yayınları. 12-19.

Altun, F. (2018). Afetlerin Ekonomik ve Sosyal Etkileri: Türkiye Örneği Üzerinden Bir Değerlendirme. Sosyal Çalışma Dergisi, 2 (1), 1-15. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/scd/issue/37934/414035

Artan T. , Özkan A. O. Afetler ve Sosyal Hizmet. Journal of ADEM. 2020; 1(1): 47-54.

Aydın Ş, Örnek A. Ş., Kriz ve Stres Yönetimi. 3. Baskı, Ankara: Detay Yayıncılık, 2011: Stres yönetimi, stresin kavramsal boyutu

Ceren, A. (2021). Afetler ve İnsani Yardım Faaliyetleri Üzerine Bir Değerlendirme. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 23 (2),289-312. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/ahbvuibfd/issue/64683/879844

Çapar, S., & Koca, M. (2022). Provincial administration in crisis and emergency management in Turkey. Journal of Human Sciences, 19(2), 150-161.

Demirtaş, A. G. H. & Üniversitesi, E. F. İ. (2000). Kriz Yönetimi. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 23 (23), 353-373. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/kuey/issue/10373/126950.

Ekinci, R., Büyüksaraç, A., Ekinci, Y. L., & Işık, E. (2020). Bitlis ilinin doğal afet çeşitliliğinin değerlendirilmesi.

Erkal, T., & Değerliyurt, M. (2009). Türkiye'de afet yönetimi. Doğu Coğrafya Dergisi, 14(22), 147-164.

Günaltay, A. A. (2023). Sağlık Kurumlarında Acil Durumlar ve Afet Yönetimi. Sağlık Sektöründe İş Sağlığı ve Güvenliği, 87.

Kadıoğlu, M., 2008a. Modern, Bütünleşik Afet Yönetimin Temel İlkeleri. Mikdat Kadıoğlu, Emin Özdamar (Ed.), Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri, Ankara: JICA Türkiye Ofisi Yayınları, pp. 1-34.

Kadıoğlu, M., 2008b. Sel, Heyelan ve Çığ için Risk Yönetimi. Mikdat Kadıoğlu, Emin Özdamar (Ed.), Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri, Ankara: JICA Türkiye Ofisi Yayınları, pp. 251-276.

Kadıoğlu, M., 2011. Afet Yönetimi: Beklenilmeyeni Beklemek, En Kötüsünü Yönetmek. T.C. Marmara Belediyeler Birliği Yayını, İstanbul.

Kahraman, S. , Polat, E. & Korkmazyürek, B. (2021). Afet Yönetim Döngüsündeki Ana Terimler. Avrasya Terim Dergis, 9 (3), 7-14. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/ejatd/issue/66518/958753.

Örnek, Ali Şahin; Aydın, Şule (2011), Kriz ve Stres Yönetimi, Detay Yayıncılık, Ankara.

Polat, M. F. (2023). Toksikolojik Afetler. İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, 8 (2), 851-854. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/ikcusbfd/issue/78150/1267692

Sarık, M. E., & Cengiz, S. (2022). Hastane Afet ve Acil Durum Planı Eğitim, Hazırlık Düzeyi ve Çalışanların Bilgi Seviyelerinin Tespit Edilmesi: Antalya İli Örneği. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 11(1), 122-132.

Şahin, Ş., & Üçgül, İ. (2019). Türkiye'de afet yönetimi ve iş sağlığı güvenliği. Afet ve Risk dergisi, 2(1), 43-63.

URL 1: https://acikbilim.yok.gov.tr/bitstream/handle/20.500.12812/427202/yokAcikBilim_367122.pdf?sequence=-1 (E.T.:14/09/2023)

URL 2: https://tr.wikipedia.org/wiki/SWOT_analizi (E.T.:14/09/2023)

URL 3: https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu (E.T.:14/09/2023).

URL 4: https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Planlar/TAMP.pdf (E.T.:15/09/2023).

URL 5: https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/ozlem.cetinkaya/122836/KR%C4%B0Z%20Y%C3%96NET%C4%B0M%C4%B0%20DERS%C4%B0%20t%C3%BCm%20notlar.docx (E.T: 12/09/2023)

URL 6: https://covid19.saglik.gov.tr/ (E.T: 12/09/2023)

Yazım Kılavuzu, (2012). Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara.

Yüksel, A. (2018). İş Sağlığı ve Güvenliğinde Hastane Afet Planlarının Yeri ve Önemi. Sağlık Hizmetleri ve Eğitimi Dergisi, 2(1), 25-32.

Dördüncü Bölüm

BÜYÜK ENDÜSTRİYEL YANGINLAR

Ebru Senemtaşı Ünal - Pınar Baykan

1. GİRİŞ

18. yüzyılda başlayan birinci Sanayi Devrimi ile birlikte endüstriyelleşme başlamış, artan üretimle paralel olarak endüstriyel tesislerin sayısında da artış meydana gelmiştir. Her tesis gibi endüstriyel tesisler de birtakım riskleri barındırmaktadır. Yangın riski ise bu risklerin başında gelmektedir. Büyük endüstriyel yangınlar, tesiste kontrol dışı gelişmeler sonucu ortaya çıkan, insan sağlığını ciddi anlamda tehlikeye sokan yangın veya patlamalardır. Bu yangınlar, insanlarda yaralanma, zehirlenme, fiziksel bütünlüğün zarar görmesi, ölüm, işlerini kaybetme gibi olumsuz etkilere neden olmaktadır. Büyük endüstriyel yangınlar, çalışanlar üzerinde mal ve can kaybına yol açarken, işletmeler üzerinde ise pazar kaybı, itibar kaybı, marka değer kaybı gibi dolaylı kayıplara neden olmaktadır. Aynı zamanda ülkelerin ekonomisini de olumsuz yönde etkilediği düşünülecek olursa bu yangınların önlenebilmesi için yapılması gereken çalışmaların önemi de vurgulanmış olacaktır.

2. YANGIN VE İLGİLİ KAVRAMLAR

2.1. Yanma ve Yangın

Yanma, yanıcı bir maddenin, ısı ve oksijen ile reaksiyona girmesi sonucunda ortaya çıkan ekzotermik bir reaksiyondur. Burada yanıcı madde, karbon içeren organik maddeyi temsil etmekte ve oksijen miktarı ise havadaki oksijenden sağlanmaktadır. Havadaki oksijen miktarı (%21) yanma olayının gerçekleşmesi için yeterlidir. Çünkü bir maddenin yanabilmesi için gerekli olan oksijen miktarı %14-18 arasındadır. Yanma olayının gerçekleşebilmesi için yangın üçgeni olarak bilinen yanıcı madde, oksijen ve ısı unsurlarının belirli oranlarda bir araya gelmesi gerekmektedir (İstek ve ark., 2017). Şekil 1'de yangın üçgeni gösterilmektedir.

Patlama ve yangın büyük endüstriyel tesislerde kaza riskleri arsındadır. Büyük Endüstriyel Kaza Risklerinin Azaltılması (BEKRA) Mevzuatına göre büyük kazaları önlemek ve büyük bir kazanın meydana gelmesi durumunda ise vereceği hasar ve zararın şiddetini azaltmak işletmelerin temel yükümlülüğüdür. BEKRA mevzuatı ülkemizde Aralık 2013'te AB uyum süreci ve Seveso II Direktifi kapsamında uygulamaya konulan Büyük Endüstriyel Kazaların Önlenmesi ve Etkilerinin Azaltılması Hakkındaki Yönetmeliğine verilen genel isimdir. Mevzuata göre işletmeler yangın/patlama tehlike ve risklerini değerlendirmelidir.

Endüstriyel tesislerde yaşanan yangın ve patlama sonuçları hem insan hem de çevre için oldukça tahrip edici sonuçlara sebep olmaktadır. Tesislerde yangın güvenliği politikasının geliştirilmesi bu sonuçların daha az zararla atlatılmasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

Ahrens, M. (2021). Structure Fires Caused by Hot Work. National Fire Protection Association: Quincy, MA, USA.

Başdemir, H. & Demirel, F. (2010). Binalarda Pasif Yangın Güvenlik Önlemleri Bağlamında Bir Literatür Araştırması . *Politeknik Dergisi , 13* (2) , 101-109 .

Baytemür, Ö. (2019). Hastanelerde yangın güvenlik önlemlerine ilişkin performans kriterlerinin oluşturulması ve bir örneklem. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Büyük Endüstriyel Kazaların Kontrolü Hakkında Yönetmelik, 18 Ağustos 2010 tarihli ve 27676 sayılı Resmî Gazete, Ankara.

Campbell, R. (2018), Fires in Industrial and Manufacturing Properties, https://www.nfpa.org//-/media/Files/News-and-Research/Fire-statistics-and-reports/Building-and-life-safety/osIndustrial.pdf

Chitty, R. & Mitchell, J. F. (2003). Fire Safety Engineering A Reference Guide. *Building Research Establishment, 2*(30), 44-54.

CSB, U. (2006). Investigation report, combustible dust hazard study. US Chemical Safety and Hazard Investigation Board. https://www.csb.gov/assets/1/20/dust_final_report_website_11-17-06.pdf?13862

Eckhoff, R. K. (2013). Influence of dispersibility and coagulation on the dust explosion risk presented by powders consisting of nm-particles. *Powder technology*, 239, 223-230.

Eckhoff, R.K., 2003. Dust Explosions in the Process Industries, Elsevier, USA

Gönüllüoğlu, S. (2008). Yangınla İlgili Mevzuatlar Çerçevesinde Yüksek Ofis Binalarında Kaçış Yollarının Analizi ve Bir Örnek Çalışma. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Health and Safety Executive (HSE), (2003) .Safe handling of combustible dusts, https://www.hse.gov.uk/pubns/priced/hsg103.pdf

Hedrick, S., Hisey, D., & Petkovsek, J. (2015). Fire prevention during hot work. *Eldin in the World*, *59*(4), 585-587.

Hedrick, S., Hisey, D., & Petkovsek, J. (2015). Fire prevention during hot work. *Welding in the World,* 59, 585-587.

İplikçi,E. Binalarda Yangın Güvenlik Önlemlerinin Analizi ve Yangın Güvenlikli Bina Tasarımına İlişkin Performans Kriterlerinin Ortaya Konulması,Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

İstek, A., Özlüsoylu, İ., Çelik, S., & Gönül, Ş. (2017). Fire Retardants used in wood based panel sector. *Journal of Advanced Technology Science, ISSN*, *2147*(345), 389-399.

İş Sağlığı ve Güvenliği Risk Değerlendirmesi Yönetmeliği, 29.12.2012 tarihli ve 28512 sayılı Resmî Gazete, Ankara.

Kayaş B. & Kaya, Y. (2019). Elektrik Kaynaklı Yanma ve Yangın. *Bayburt Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, *2*(1), 152-157.

Kır, F. & Özdemir, N. "Yangın ve Toksik Duman" 14th International Combustion Sysmposium (INCOS2018). (2018).

Kök, F. (2020). Yangında açığa çıkan gazların, insan sağlığına vereceği zararın engellenmesi. *Ulusal Çevre Bilimleri Araştırma Dergisi, 3*(2), 83-94.

Küçük, S. (2001). Yanma Sırasında Oluşan Yanma Ürünleri ve İnsan Sağlığı Üzerindeki Olumsuz Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Nazlıer, M. (2019). Endüstriyel Tesis Yangınları. https://www.mmo.org.tr/sites/default/files/08_.pdf

NFPA, (2014). Fires starting with flammable gas or flammable or combustible liquıd https://www.nfpa.org/-/media/Files/News-and-Research/Fire-statistics-and-reports/Hazardous-materials/osfiresstartinggas.pdf

OSHA, 2005. Combustible Dust in Industry: Preventing and Mitigating the Effects of Fire and Explosions https://www.osha.gov/sites/default/files/publications/shib073105.pdf

Resilinc, (2022). Spotlight On Factory Fires, https://resource.resilinc.com/rs/863-OTG-034/images/white-papers-reports-factory-fires-the-top-supply-chain-disruption.pdf

Tanner, (2009). Controlling Hot Work Fire Hazards. https://ohsonline.com/Articles/2009/04/01/Controlling-Hot-Work-Fire-Hazards.aspx

Thomson, N. (2001). Fire hazards in industry. Elsevier.

TMMOB Kimya Mühendisleri Odası. (2018). Ev ve iş yerlerinde yangın. http://www.kmo.org.tr/resimler/ekler/3c9a22e97864c37_ek.pdf?tipi=2&turu=H&sube=6

TMMOB Kimya Mühendisleri Odası. (2021). Endüstriyel yangınlar ve patlamalar raporu. https://www.kmo.org.tr/resimler/ekler/53370dc25b0b6c2_ek.pdf?tipi=3&turu=D&sube=0

Tomas K. Asetilen üretimi yapan tesislerde kazaya sebep olabilecek faktörlerin belirlenmesi ve çevresel etkilerinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara

Türker, S. (2009). Temel İtfaiyecilik ve yangından korunma 1. Adana: Altın Koza Yayın Evi.

Watkins, S. (2017).Preventing the Five Major Causes of Industrial Fires and Explosions Occupational Health & Safety https://ohsonline.com/articles/2017/02/07/preventing-the-five-major-causes-of-industrial-fires-and-explosions.aspx

Web 1. https://www.lendingkart.com/blog/types-of-industries/

Yung, D., (2008). Principles of Fire Risk Assessment in Buildings; John Wiley & Sons: Hoboken, NJ, USA.

Beşinci Bölüm

İŞ YERLERİNDE ERGONOMİK RİSK FAKTÖRLERİ

Muhammed Nurullah Acar

1. GİRİŞ

Ergonominin amacı sağlıklı, güvenli şartlar altında personelin çalışmasını sağlamak, iş yeri ortamını buna göre düzenlemektir. Kısaca ergonomiyi tanımlamak gerekirse; çalışanların işe uyum sağlaması için onları fiziksel açıdan zorlamak yerine aksine işin çalışana uymasını sağlayan bilim dalıdır. Ergonomik şartlar sağlandığında, gerek çalışma ortamında bulunan iş ekipmanlarının, iş yeri ortam ve şartlarının çalışanlara uygun hâle getirildiği zaman gerek iş stresi gerekse iş kazaları ve meslek hastalıklarının azaldığı görülmüştür. Böylelikle Ergonomi bilimi iş kazalarından ve meslek hastalıklarından kaynaklı sorunların önüne geçebilmek için gerek işverenler gerekse çalışan personellerin başvurdukları bir çalışma alanı olmuştur.

Bilimsel kimliği ile ergonomi bir araştırma alanı olup teknolojik kimliği ile uygulama alanı olmuştur (MU, 2018; Hendrick, 1996). İş doyumuna ulaşılmak isteniyorsa iyi ergonomi alanları uygulamaya geçirilmelidir. İnsan anatomisi dikkate alınarak iş yeri ortam şartları, iş yerinde bulunan teçhizatlar (insan-makine arayüz tasarımı) iyileştirilmelidir (Kroemer ve Grandjean, 1997). Bu şartlar sağlandığında beraberinde işin verimi ve kalitesi de doğru orantılı olarak artacaktır (Yeow ve Sen, 2002). Pek çok ülkeye bakıldığında çeşitli sektörlerde yapılan çalışmalarda ergonomi ilkeleri genellikle iş kazalarını azaltmak, işe devam oranlarını artırmak, çalışanların moral motivasyonlarını artırmak için kullanıldığı görülmektedir (Michael ve Wiedenbeck, 2004). İncelenen sektörlerdeki yönetici grubu çalışanın sağlığına yönelik ortaya çıkan zararların aynı zamanda çalışanların motivasyonunu kaybetmesi, iş yeri faaliyetlerinde meydana gelen aksaklıklar, üstlenilen sipariş ve projelerde gecikmeler ve kuruluşun genel giderlerinde, verimliliğinde ve itibarında olumsuz etkilerde dâhil çeşitli sebepler ile kuruluşlar açısından çok ağır sonuçlar verdiği görülmüştür (Mohamed, 1999).

hakkında bilinçli davranış sergilememesinden dolayı sağlık sorunlarıyla karşı karşıya kalınmaktadır. Bu nedenle ergonomi bilimi hakkında sık sık eğitim vermekte fayda vardır.

Çalışma ortamında kullanılan iş ekipmanlarının ergonomik şartlara uygun olmaması zaman içerisinde çalışanlarda çeşitli davranış değişikliklerine neden olmaktadır. Bu tarz davranışlar çalışanlarda zaman zaman meslek hastalıklarına, iş kazalarına, iş yerinde başarısızlığa, aşırı stres ve odaklanma gibi sorunlara sebep olmaktadır. Ergonomiye uygun olmayan iş ekipmanları ve çalışma şartları çalışanları gerek fiziksel gerekse ruhsal açıdan olumsuz yönde etkilemektedir. Ergonomi iş yerlerindeki personellerin işlerini yaparken daha çok çalışma şartlarını ve insanı ön plana çıkararak, insanların daha az yorulmalarını sağlayarak, iş kazaları ve meslek hastalığı oranını düşürmektedir. Bununla birlikte ergonomi iş yerlerindeki iş verimini de artırmaktadır. Ergonomik koşulların iyileştirilmesi ülke ekonomisinin kalkınmasında büyük rol oynamaktadır. Ergonomi bilincinin yaşam biçimi hâline gelebilmesi için tüm dünyada bu bilincin yaygınlaşması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Ansari, N. A., & Sheikh, M. J. (2014). Evaluation of work Posture by RULA and REBA: A Case Study. IOSR Journal of Mechanical and Civil Engineering, 11(4), 18-23.

Ayub, Y., & Shah, Z. A. (2018). Assessment of work related musculoskeletal disorders in manufacturing industry. J Ergonomics, 8(3), 1-5.

Babalık, F. C. (2005). Mühendisler için Ergonomi İşbilim. (Cilt 1. Basım). Ankara, Türkiye: Nobel Kitabevi.

Bridger, R. S. (1995). Introduction to Ergonomics. New York. MC Grant Hills.

Bridger, R. S. (2003). Introduction to Ergonomics. 2 nd ed. ISBN 0-415-27378-1, Taylor& Francis Group, London.

Cabeças, J. M. (2006). Occupational Musculoskeletal Disorders in Europe: Impact, Risk factors and Preventive regulations. Enterprise and Work Innovation Studies; 2(2): 95-104.

Colombini, D. O. (2006). Üst ekstremite işi ile ilgili kas-iskelet sistemi bozukluklarının (ULWMSDS) önlenmesi: İş (yeniden) tasarımında yeni yaklaşımlar ve standardizasyondaki mevcut eğilimler). D. O. Colombini içinde, Applied Ergonomics (s. 441-450).

DHHS (Department of Health and Human Services), (2004). Worker Health Chartbook, 2004. Cincinnati: National Institute for Occupational Safety and Health; DHHS (NIOSH) Publication No. 2004–146; p. 58-80.

Engür, MO. Chaush-Ogly, K. (2019). Türkiye İş Sağlığı ve Güvenliği Mevzuatında Ergonominin Yeri Üzerine Bir Çalışma. Ergonomi 2(2), 69-77.

Eren, T.T. (2020). Ergonomik Risk Faktörlerinin Sınıflandırılması: Bir Literatür Taraması. Dergipark, 169-192.

Erkan, N. (1988). Ergonomi, Verimlilik, Sağlık ve Güvenlik İçin İnsan Faktörü Mühendisliği. Dergipark, Sürdürülebilir Mühendislik Uygulamaları ve Teknolojik Gelişmeler Dergisi(373), 3-24. 04 26.

EU-OSHA (European Agency for Safety and Health at Work), (2010). OSH in Figures: Work-related Musculoskeletal Disorders in the EU — Facts and figures. ISBN 978-92-9191-261-2.

Geras, D. T., Pepper, C. D. and Rodgers, S. H. (1989). An Integrated Ergonomics Programme at the Goodyear Tire and Rubber Company. The Forcing Strategy. In Advances in Industrial Ergonomics and Safety, I, edited by Anil Mital. Taylor and Francis.

Goncalves, E. M. (2012). Tüm vücut titreşim egzersizinin nöromüsküler sistem üzerindeki etkileri: kısa bir inceleme / Toplam vücut titreşimi ile egzersizin nöromüsküler sistem üzerindeki etkileri: kısa bir inceleme. Reçete Brezilyalı Journal ve Egzersiz Fizyolojisi Dergisi, 6(36), 612-623.

Hendrick, H. W. (1996). Ekonominin Ergonomisi, Ergonominin Ekonomisidir. (İ. F. Bildirileri, Dü.) https://journals.sagepub.com/, 40(1).

Hendrick, H. W. (1996). The Ergonomics of Economics is the Economics of Ergonomics. Proceedings of the Human Factors and Ergonomics Society Annual Meeting Vol 40, Issue 1, pp. 1 – 10, First Published.

Kahraman, F. M. (2013). Türkiye'de Antropometrik Verilere Göre Ofisde Ergonomik İş Tasarımı. Ankara: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü. Erişim tarihi: 17.07.2022.https://ailevecalisma.gov.tr/media/1478/muhammedfurkankahraman.pdf

Karwowski, W. (2012, 12 1). İnsan Faktörleri İnsan Faktörleri ve Ergonomi Derneği Dergisi. PubMed, 54(6), 983-995.

Kathiravan, S., & Gunarani, G. I. (2018). Ergonomic performance assessment (EPA) using RULA and REBA for residential construction in Tamil Nadu. International Journal of Civil Engineering and Technology, 9(4), 836-843.

Kroemer, K. E. (2018). Kolaylık ve Verimlilik İçin Nasıl Tasarım Yapmalı (How To Desing For Easy And Efficiency). Londra, İngiltere: Academic Press An İmprint Of Elsiver.

Kroemer, K. H. E. and Grandjean, E. (1997). Fitting The Task To The Human: A Textbook Of Occupational Ergonomics. CRC Press. London.

Manz, L. N. (2013). Tomato worker ergonomics: REBA panel evaluation of job tasks using video.

Massey University (MU), (2018). Erişim tarihi: 17.07.2022 http://www.massey.ac.nz/massey/learning/departments/centres-research/centre-ergonomicsoccupational-safety-health/about-us/what-isergonomics.cfm.

Michael, J. H., and Wiedenbeck, J. K. (2004). Safety in the Wood Products Industry. Forest Products Journal. 54 (10), 8-18.

Micheletti Cremasco, M., Giustetto, A., Caffaro, F., Colantoni, A., Cavallo, E., & Grigolato, S. (2019). Risk assessment for musculoskeletal disorders in forestry: A comparison between RULA and REBA in the manual feeding of a wood-chipper. International journal of environmental research and public health, 16(5), 793.

Mohamed, S. (1999). Empirical investigation of construction safety management activities and performance in Australia. Safety Science, 33, 129- 142.

Moussavi, Najarkola S. A., & Mirzaei, R. (2012). Evaluation of upper limb musculoskeletal loads due to posture, repetition, and force by rapid upper limb assessment in a textile factory. Health Scope,1(1),18-24.

National Institute for Occupational Safety and Health (NIOSH), (1997). Elements of Ergonomics Programs. NIOSH Publication No 97-117.

Nur, M. D. (2014). Otomotiv üretim şirketlerinde endüstriyel tekrarlayan görevleri yerine getiren işçiler arasında işle ilgili kas-iskelet sistemi rahatsızlıklarının yaygınlığı, s. 1-8, Endoznezya.

Occupational Safety and Health Administration (OSHA), (2000). Ergonomics: The Study of Work. U.S. Department of Labor Occupational Safety and Health Administration. Erişim tarihi: 14.07.2022. https://www.osha.gov/Publications/osha3125.pdf.

Öngel, K., Eser, U., & Neseli, C. (2017). Application of Ergonomic Risk Analysis Methods in a Mold Manufacturing Period and Regulatory Recommendations. Smyrna Tıp Dergisi, 44-49.

Özkılıç, Ö. (2002). İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemleri ve Risk Değerlendirme Metodolojileri. ÇSGB, & Ö. Kılıç (Dü.) içinde, İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemleri ve Risk Değerlendirme Metodolojileri, İşveren Sendikaları Konfederasyonu. s. 1-219, İstanbul.

Parent-Thirion A., Fernández Macías E, Hurley J. and Vermeylen G. (2007). Fourth European Working Conditions Survey. ISBN 92-897-0974-X, Office for Official Publications of the European Communities. Luxembourg.

Piegorsch, K. (1993). Estimation of Cumulative Trauma Risk Under Existing and Proposed Conditions in Furniture Manufacturing. In: The Ergonomics of Manual Work. W.S. Marras. Proceedings of the International Ergonomics Association's World Conference on Ergonomics of Materials Handling and Information Processing at Work. Taylor & Francis, London, UK. pp. 299-302.

Polat, O., & Kalayci, C. B. (2016, May). Ergonomic risk assessment of workers in garment industry. In Eight international conference on textile science & economy VIII, Zranjanin, Sarbia (pp. 16-21).

Purnomo, H., & Apsari, A. E. (2016). REBA analysis for construction workers in Indonesia. Journal of built environment, Technology and Engineering, 1(9), 104-110.

Salvendy, G. (1987). İnsan-Bilgisayar Etkileşimi Tasarımında Bilişsel Mühendislik ve Uzman Sistemler (4 b.). İndiana, China: Jhon Wiley & Sons Inc. doi:DOI: 10.1002 / 9781118131350.

Seo, J. (2016). Evaluation of Construction Workers Physical Demands Through Computer Vision-Based Kinematic Data Collection and Analysis (Doctoral dissertation).

SGK. (2019). 2019 SGK istatistikleri. Erişim tarihi: 05.07.2022. http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari

Shah, C., & Vyas, N. J. (2015). Musculo-skeletal disorders (MSDs) risk assessment in traditional small scale industries by using REBA (rapid entire body assessment) method. International Journal of Science and Research, 4(6), 280-283.

Susmuş, T. A. (2017). Borsa İstanbul'daki Tekstil ve Hazır Giyim İşletmelerinin Performanslarının Değerlendirilmesi. Dergipark Araştırma Makalesi, 243-251.

T.C. Resmî Gazete. 4857 Sayılı İş Kanunu. 22.5.2003, Sayı: 25134, Başbakanlık Basımevi, Ankara.

Thatcher, A. (2013). Ergonomi ve Sürdürülebilirlik (Cilt 56). Withwatersrand Üniversitesi. doi:https://doi.org/10.1080/00140139. 2012.718371.

Türkkan, A. (2009). İşe Bağlı Kas-İskelet Sistemi Hastalıkları ve Sosyoekonomik Eşitsizlikler. Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 35 (2) 101-106.

Uluslararası Bilim ve Araştırma Dergisi (IJSR). Uluslararsı Bilim ve Araştırma Dergisi. Erişim tarihi: 12.07.2022. https://www.ijsr.net/?gclid=Cj0KCQjwseDBhC7ARIsAI8YcWLgAsb2L75zU8EoK8yb3ApYdRSN97QcP3aHWL8ELyMZIW-v8ACY1kaAu tEEALw_wcB

Üçüncü, K. (2005). Ergonomi ve İş Etüdü. K. Üçüncü içinde, Ergonomi ve İş Etüdü (s. 1- 236). Trabzon, Türkiye: Karadeniz Teknik Üniversitesi Orman Fakültesi Ders Notları.

Vachhani, T. R., Sawant, S. K., & Pataskar, S. (2016). Ergonomics Risk Assessment of Musculoskeletal Disorder on Construction Site. Journal of Civil Engineering and Environmental Technology, 3(3), 228-231.

Yararel, B. (2019). Ofis Tasarımında Ergonomik ve Antropometrik Etkenler. Mimarlık ve Yaşam Dergisi, 4(1), 141-153. doi:10.26835/my.555794.

Yeow, P. and Sen, R. (2002). The Promoters of Ergonomics in Industrially Developing Countries, Their Work and Challenges. In Proceedings of the 3rd International Cyberspace Conference on Ergonomics. The CybErg 2002, 15 September 15 October, Johannesburg.

Yeow, P. H. (2003). Elektronik bir fabrikanın test iş istasyonlarında ergonomik iyileştirmelerin kalitesi, üretkenliği, iş sağlığı ve güvenliği ve maliyet etkinliği. Uluslararası Endüstriyel Ergonomi Dergisi, 147-163.

Yubaidi, R. S. (2015, May). Ergonomics Review Of Brick Wall Installation Labour Using Rapid Entire Body Assessment (REBA) Method. In ASEAN/Asian Academic Society International Conference Proceeding Series.

Zorlutuna A., Kılıç H.S. (2022). İnşaat Sektöründeki Ergonomik Risklerin Değerlendirilmesi ve Bir Uygulama. Adv. Eng. Pure Sci. 2022, 34(1): 14-26.

Altıncı Bölüm

İŞ EKİPMANLARINDA İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ ÖNLEMLERİ

Muhammed Nurullah Acar

1. GİRİŞ

İş kazaları; insan, makine ve teçhizatlardan kaynaklanabileceğinden makine ve teçhizatın uygun standartlara uygun olarak üretilmesi, düzenli bakım, onarım ve kontrollerinin yapılması ve tesisata uygun olarak kurulması gerekmektedir. Başka bir açıdan bakıldığında ise bakım çalışmaları sırasında pek çok araç, gereç, cihaz, ekipman ve kişisel koruyucu malzeme kullanılmakta ve kullanılacak ürün sayısının fazla olması risklerinde artmasına sebep olmaktadır.

İş kazaları; iş yerinde personellerin tehlikeli davranışı veya iş yerindeki tehlikeli durumdan kaynaklanmaktadır. İş yerinde tehlike oluşturan güvensiz durumlar; Üretimde kullanılan araç, gereç, periyodik kontrol ve bakım işlerinden, yönetim ve kontrol hatalarına, iş yeri düzenlemelerine, stoklama hatalarına, sağlıksız çevre koşullarına kadar pek çok şeyden meydana gelebilir. Çalışma hayatında istihdamın temel amacının kendi hayatını idame ettirmek olduğu gerçeğinden hareketle, iş sağlığı ve güvenliği kuralları çerçevesinde işler sürdürüldüğünde bu durum doğru orantılı olarak üretimde artışa neden olacak, bu da doğrudan toplum sağlığını olumlu yönde etkileyecektir.

İş kazalarının %15-20'si (Ülkelere göre değişen oranlarda) ve ölümcül kazaların %10-15'i bakım-onarım süreçlerinde meydana geldiği EUROSTAT istatistiklerine göre görülmektedir. Kimyasallarda yaşana niş kazalarının %38'i bakım-onarım esnasında bırakılmış olan tehlikeli kimyasal maddelerden kaynaklı olduğu görülmektedir (Özdemir, 2016; www.mess. org.tr).

İş hayatı ve üretim alanlarının vazgeçilmez bir parçası olan iş ekipmanları, genelde tüm sektörlerde, oldukça geniş iş alanlarında kullanıldığı görülmektedir. Yapılan araştırma ve incelemeler sonucu görülmektedir ki, iş ekipmanlarının sayıca fazla oluşu ve her bir iş için özel üretilmiş olan iş ekipmanlarının ana sebebi iş

Doğru yapılmış olan bir bakım planı ile karşılaşılabilecek tehlike ve risklerin minimuma indirilebileceği gibi, çalışanın başına gelebilecek iş kazalarını da en aza indirecektir. Yapılan/yapılacak olan bakım planlarında düşünülecek ilk şey güvenlik önlemleridir.

Bu iş makinelerine kullanmak için G ehliyetiyle birlikte mesleki yeterlilik belgesi alınması zorunlu hâle getirilmiştir. Dolayısıyla G ehliyeti olsa bile mesleki yeterlilik belgesi olmaması hâlinde operatör forklift kullanamamaktadır. Takım tezgâhlarında yapılan çalışmalarda en zor yapılan işlemlerden bir tanesi referans değişimi yapılmasıdır. Tezgâh camının yıpranmış veya puslanmış olması, referans noktasının uzak olması, görüş açının iyi olmaması gibi nedenlerden dolayı çalışanlar referans değişimi yaparken oldukça zorlanmaktadır. Bu gibi durumlarda referansı yanlış verdiklerinde kalemlerde kırılma meydana gelmekte ve maddi hasar oluşmaktadır.

Sonuç olarak, "***Önlemek ödemekten ucuz ve kolaydır.***" yaklaşımıyla proaktif, insan odaklı, çağdaş, uluslararası norm ve standartları benimsemiş ve uygulamış olabilmek için daha fazla "***Güvenilir İşletme Modelleri***" oluşturulması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Akdeniz, B.Y. (2018). Periyodik Kontrolün İş Güvenliği ve Sağlığı Açısından Önemi. https://normmuayene.com.tr/periyodik-kontrolun-is-guvenligi-ve-sagligi-acisindan-onemi/ Erişim Tarihi: 12.11.2022.

Akın, L. (2013). İş Sağlığı ve Güvenliği ve Alt İşverenlik, Ankara: Yetkin Kitabevi.

Akyürek, Ç.E., Toygar, Ş.A., Eriş, H. (2011). "Buzdağının Görünmeyen Kısmı: İş Kazaları ve Meslek Hastalıklarının Yönetsel Yansımaları" Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 14 (2): 125-149.

Bacak, B. (2003). İş Kazalarını Önlemede Eğitimin Önemi, İstanbul: MESS Yayınları

Bayar U. (2016). İş Ekipmanı Olarak Kullanılan Asansörlere Uygulanan Periyodik Kontrollerin İş Güvenliği Açısından İncelenmesi. İş Sağlığı ve Güvenliği Uzmanlık Tezi. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü. Ankara.

Ben-Daya, M., Duffua, S.O., Raouf, A., Knezevic, J. and Ait-Kadi, D. (2009). Handbook of Maintenance Management and Engineering, Springer Dordrecht Heidelberg London NY.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2018). İş Ekipmanlarının Kullanımında Sağlık ve Güvenlik ŞartlarıYönetmeliği ve Periyodik Kontrollerde Yeni Dönem.

Campbell, J.D. and Jardine, A.K.S. (2001). Maintenance Excellence: Optimizing Equipment Life Cycle Decisions, New York: CRC Press.

Çolak Duman, B. (2019). İş Ekipmanlarının Emniyetli Kullanımının İş Sağlığı ve Güvenliği Açısından Önemi. Yüksek Lisans Tezi. Tarsus Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. Tarsus.

Erçoban, N.G. (2014). Elektrik-Yüksek Gerilim Etkileri ve Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar, Ankara: İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulamaları.

Esin, A. (2009). Bakım Riskleri ve Çimento Sektörü. Çimento İşveren Dergisi, 2 (23): 8-19.

Hasanhanoğlu C. (2022). İşletmelerde Periyodik Bakımların Önemi ve İş Kazalarına Etkisinin Ekonomik Boyutuyla İncelenmesi. Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi. 6(14): 68-80.

Kahvecioğlu, A. (2003). Onarılabilir Elemanlara Önleyici Bakımın Etkisi ve Optimizasyonu. Bakım Teknolojileri Kongresi ve Sergisi, Denizli: TMMOB.

Karıncaoğlu, M. (2009). Kâğıt Fabrikalarında Bakım Yönetimi, https://tr.scribd.com/document/ (24.10.2018).

Khodabakhshian, R., Shakeri, M. and Baradaran J. (2009). Preventive Maintenance in Agricultural Machinery. Asian International Journal of Scienceand Technology in Production and Manufacturing Engineering, AIJSTPME, 2(2): 11-16.

Linden, O. (2015). Industrial Maintenance Performance Analysis Routine - IMPART: A methodology evaluating the risk of human error during maintenance. Thesis, Department of Chemical Engineering Lund University.

Özdemir, E. Bakım ve onarım çalışmalarının Türk iş mevzuatındaki yeri, MESS, Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası,

Pedregal, D.J., Marquez, F.P. and Roberts, C. (2009). An Algorithmic Approachfor Maintenance Management. Annals of Operations Research, 166 (1): 109-124.

T.C. Resmî Gazete. İş Ekipmanlarının Kullanımında Sağlık ve Güvenlik Şartları Yönetmeliği. 25.04.2013, Sayı: 28628, Başbakanlık Basımevi, Ankara.

TMMOB (2018). İşçi Sağlığı ve İş Güvenliğine Yönelik Ölçüm, Test, Periyodik Kontrol ve Eğitimlerimiz, https://www.mmo.org.tr/sites/default/files/isg%20b rosuru%202018_baski.pdf Erişim Tarihi: 06.11.2022.

TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu, (2011). İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Alanında Temel Bilgiler, Özdil Basımevi, İstanbul.

TMMOB Makine Mühendisleri Odası. (2012). İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Oda Raporu. (4.Baskı) Yayın No: MMO/590.

Uyanık, M. (2013). Bakım Onarım İşlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği. https://slidex.tips/queue/bakim-onarim Erişim Tarihi: 06.11.2022.

www.mess. org.tr/media/filer_public/e3/70/.../fatih_usan_uyumluluk_modu. Pdf, Bakım ve onarım hizmetleri, Erişim Tarihi: 03.01.2023.

Yazıcı, M. (2014). İş Ekipmanları Yönetmeliği ve Kaldırma Araçlarının Kontrol Periyotlarına Bir Bakış. Mühendis ve Makine, 55 (655): 30-36.

Yiğit, A. (2002). Makinelerde Titreşim Analizi Yöntemiyle Uyarıcı Bakım. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Makine Mühendisliği Ana Bilim Dalı.

Yedinci Bölüm

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİNDE ETİKETLEME VE KİLİTLEME SİSTEMLERİ

Yaver Saka - Melike Sultan Açık - Aysun Gökalp - İsrafil Ertürk

1. ETİKETLEME VE KİLİTLEME

İş yerlerinde, yürütülen faaliyetlerinin çalışan sağlığı ve güvenliği üzerinde birçok etkisi vardır. Bu etkilerin çalışan üzerinde, oluşturması muhtemel tehlike ve riskleri yok etmek veya en aza indirmek adına yürütülen çalışmalar, iş sağlığı ve güvenliği faaliyetleri olarak adlandırılır. Etiketleme ve kilitleme (EKED) prosesi, bu faaliyetlerden biridir.

Etiketleme ve kilitleme (EKED), İngilizce de Lockout - Tagout (LOTO) olarak adlandırılmaktadır. EKED; endüstride makine ve ekipmanların bakım, onarım, kurulum veya temizliği gibi işler esnasında beklenmeyen bir enerji verme ve/veya başlatma ve/veya depolanan enerjinin serbest bırakılmasının önüne geçmeyi amaçlayan, makine ve ekipmanın güç bağlantısının kesilmesi ve enerji yalıtım cihazlarına kilitler ve uyarı etiketleri yerleştirme olarak tasarlanmış yazılı bir enerji kontrol programıdır. (Bulzacchelli vd., 2007). EKED (LOTO) sistemlerinin amacı bakım, onarım, temizlik ve kurulum gibi çalışmalar sırasında yetkisiz personel veya kişilerin erişimini engellemek için makine, ekipman ya da tesiste çalışma olduğunu belirten bir etiket takılmasını ve iş tamamlanana kadar yetkisiz cihaz çalıştırmanın ve/veya devreye enerji beslenmesini önlemek için uygulanan fiziksel bir kilitlemeyi içermektedir (Dewi ve Zebua., 2018). EKED (LOTO) temelde iki tür çalışana odaklanmaktadır. Eğitim almak kaydıyla yetkilendirilmiş, belirli makinelerde EKED (LOTO) sürecini gerçekleştirmek için özel olarak yetkilendirilmiş personel ve çalışma alanı içerisinde tehlikeli enerjiden etkilenen personel olarak tanılandırılmıştır. Bu iki sınıf dışında kalan çalışanlar ise EKED (LOTO) sürecinde yer almamalarına rağmen EKED (LOTO) ile ilişkili prosedürlerin fiilî olarak yürütülmesinden etkilenebilirler.

KAYNAKLAR

Altuntaş, F. (2021.07.13), Öğütücü makinesine girmişti! Arkadaşı makineyi çalıştırınca feci şekilde can verdi, Bölge Gündem, *https://www.bolgegundem.com/ogutucu-makinesine-girmisti-arkadasi-makineyi-calistirinca-feci-sekilde-can-verdi-3011002h.htm*

ANSI/ASSE Z244.1 (2016). The Control of Hazardous Energy, Lockout,Tagout and Alternative Methods. American National Standard Institute/ American Society of Safety Engineers.

Aprizal Satria H., Qomariyatus S., (2017), Penggunaan Loto (Lock-Out Tag-Out) Untuk Pencegahan Kecelakaan Kerja Pada Mekanık Alat Berat: Jurnal Kesehatan Masyarakat Andalas.

AS 4024.1603 (2006: R2014). Safety of machinery - Design of controls, interlocks and guards - Prevention of unexpected start-up. Australian Standard.

AS/NZS 4836:2011. Safe working on or near low-voltage electrical installations and equipment. Australian Standard

Brady . (2023). Link360 Safety software. *https://www.bradyid.com/solutions/link360/features*

Brady. (1914). Minyatür Devre Kesici Kilidi. https://www.brady.com.tr/kilitleme-etiketleme-cihazlari/minyatur-devre-kesici-kilidi-cps-3069221

Brady. (2022). *Lockout Tagout Catalogue*. https://www.brady.com.tr/downloads?filename=Lockout Tagout_Catalogue_Europe_Turkish.pdf

Bulzacchelli, M. T., Vernick, J. S., Webster, D. W., Lees, P. S. (2007). Effects of the Occupational Safety and Health Administration's control of hazardous energy (lockout/tagout) standard on rates of machinery-related fatal occupational injury. Injury prevention: journal of the International Society for Child and Adolescent Injury Prevention, 13(5), 334–338.

ATLI C., (2007) Sanayi Sektörlerinde Kullanılan Enerji Kompozisyonunun Sektör ve Firma Ölçeği İle Olan İlişkisi: İmes Ve İkitelli Organize Sanayi Bölgelerinde Bir Uygulama, Yıldız Teknik Üniversitesi FBE Elektrik Mühendisliği Ana Bilim Dalı Elektrik Mühendisliği Programı Doktora Tezi

CCOHS CSA Z460-13 " Control of hazardous energy - Lockout and other methods"

CVES Proje Geliştirme ve Danışmanlık. (1998, 07 15). Mekanik Risk Kilitleri. CVES

Proje Geliştirme ve Danışmanlık: https://www.cves.com.tr/product-categories/mekanik-risk-kilitleri

Demirören Haber Ajansı, (2023.07.15), Asat Terfi İstasyonunda Elektrik Akımına Kapılan 3 Kişi Hayatını Kaybetti**,** Habertürk, *https://www.haberturk.com/antalya-haberleri/103689349-asat-terfi-istasyonunda-elektrik-akimina-kapilan-3-kisi-hayatini*-kaybetti-

Elektrik Kuvvetli Akım Tesisleri Yönetmeliği. Resmî Gazete tarihi: 30.11.2000, sayısı: 24246 Değ. 32187, 11.05.2023.

Güvenli EKED. (2014). *Elektrik İşlerinde Kilitleme ve Etiketlemenin Önemi*. Güvenli EKED: https://guvenlieked.com/blog/elektrik-islerinde-kilitleme-ve-etiketlemenin-onemi

Güvenli EKED. (2020). *EKED - LOTO Çoklayıcılar (Hasp) ve Özellikleri*. Güvenli EKED: https://guvenlieked.com/blog/eked-loto-coklayicilar-hasp-ve-ozellikleri

Güvenli Eked. (2020). *EKED/LOTO Asma Kilit Anahtarları ve Özellikleri*. Güvenli Eked: https://guvenlieked.com/blog/eked-loto-asma-kilit-anahtarlari-ve-ozellikleri

Güvenli Eked. (2020). *Silindir Tank Kilidi*. Güvenli Eked: https://www.guvenlieked.com/eked-urunleri/pnomatik-kilitler/silindir-tank-kilidi_BD-Q31

Helezon makinesine sıkışan işçi hayatını kaybetti. Erişim: 01 Temmuz 2023, *https://www.turkiyegazetesi.com.tr/yasam/helezon-makinesine-sikisan-isci-hayatini-kaybetti-708736*

Taşcı H., Yağız E., Elektrik Tesislerine Güvenli Müdahaleye Standartlarla Bakış EKED/LOTO Standards overview of safe intervention in electrical installations *https://www.emo.org.tr/ekler/d7dc80abe11a768_ek.pdf?tipi=2&turu=X&sube=0*

İndeed. (2022, Haziran 25). *Lockout/Tagout Procedures: 10 Steps To Follow*. *Career Guıde: indeed.com/career-advice/career-development/steps-of-lockout-tagout*

İş Ekipmanlarının Kullanımında Sağlık ve Güvenlik Şartları Yönetmeliği. (2013). T. C. Resmî Gazete, 28628, 25 Nisan 2013, Değ, 30047, 24.04.2017.

İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu. (2012). T. C. Resmî Gazete, 28726, 30 Haziran 2012.

Roughton JE., Firestone CM., (1996), Lockout/tagout: Is your plant in compliance?: Journal of the Plant Engineering 50 (4), 88-91

Kaizen Market. (2023, 07 15). *Valf vana kilitleme*. *Kaizen Market: https://www.kaizenmarket.net/valf-vana-kilitleme/2* adresinden alındı

Karimi, B. (2019). Understanding the Control of Hazardous Energies on Machinery: Using Lockout and Alternative Methods in Organizations and Developing a Self-Audit Tool [Ph.D. thesis, Polytechnique Montréal].PolyPublie. *https://publications.polymtl.ca/4068/*

Kilitle Etiketle. (2023, 07 15). *Otomatik Makaralı Kablo Kilidi*. Kilitle Etiketle: *https://www.kilitletiketle.com/ueruen-sayfasi/otomatik-makarali-kablo-kilidi-bd-l41*

KobiMaster. (2022). *Üniversal kelebek vana guvenlik kilidi*. Erkos Çevre ve İş Güvenliği: *https://www.erkos.com.tr/ban-f34-universal-kelebek-vana-guvenlik-kilidi*

Heitkamp Lyn K., Zumbusch Von A., (2017), What Is Mechanical Energy? Britannica Educational Publishing.

Lockout Safety. (2023). *Electrical Lockout Devices*. Lockout Safety: *https://www.lockoutsafety.com/types-of-lockout-tagout-devices/electrical-lockout-devices/*

Lockout Safety. (2023). *Pneumatic Plug Lockout EPL03*. Lockout Safety: *https://www.lockoutsafety.com/product-category/electrical-lockout/*

Dewi Triani L., Zebua Sitaro E., (2018), Investigation of Lockout/Tagout Procedure Failure in Machine Maintenance Process: Jurnal Teknik Industri, Vol. 20, No. 2, December 2018: 135-140 DOI: 10.9744/jti.20.2.135-140

Makine Emniyeti Yönetmeliği (2006/42/AT). T. C. Resmî Gazete, 27158 saysı

NFPA 70E, "Standard for Electrical Safety Requirements for Employee Workplaces"

OSHA 29 CFR 1910.147 The Control of Hazardous Energy (Lockout and Tagout)

OSHA Lockout/Tagout Fact Sheet

Post H., (2019). *Circuit Breaker Lockout Installation*. Tradesafe: *https://trdsf.com/blogs/news/circuit-breaker-lockout-installation*

Resco.net. (2023). *Learning Center*. Resco.net: *https://www.resco.net/learning/loto/*

Shahnawaz R., (2020), International Journal of Institution of Safety Engineers (India).

Vector S., (2023, Nisan 13). *6 Steps of Lockout/Tagout Procedures*. Vector Solutions: https://www.vectorsolutions.com/resources/blogs/loto-safety-6-steps-of-lockout-tagout/

Welken. (2008). *Lockout Tagout/ Electrical Lockout*. Marst Safety Equipment (Tianjin) Co., Ltd: *https://www.marstlock.com/product/showproduct.php?id=71*

Windows.net. (2022, Ekim). *stfilestoresindprodaue.blob.core.windows.net*. windows.net: *https://stfilestoresindprodaue.blob.core.windows.net/content/Electrical-Safety-LOTO-Power-Outage-Guideline.pdf*

Sekizinci Bölüm

EKRANLI ARAÇLARLA ÇALIŞMALARDA İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ

Hakan Erdoğan - Pelin Şahinoğlu - Ahmet Ersoy

GİRİŞ

Ekranlı araçlar, her türlü işlemi yapabilen ve ekranında harf, rakam, sembol, grafik ve resim gösterebilen cihazları temsil eder. Bunlar arasında ofiste kullanılan bilgisayarlar, iş amaçlı uzun süreli kullanılan dizüstü bilgisayarlar, tabletler ve akıllı telefonlar, CNC tezgâhlarının ekranları ve tanı amaçlı kullanılan görüntüleme cihazları bulunur. Dijital teknolojilerin iş yerinde yaygınlaşması, özellikle bilgisayarlar, tabletler ve diğer ekranlı araçlarla birlikte iş güvenliği ve sağlık alanında yeni zorlukları ortaya çıkarmıştır. Ekranlı araçlar, çağdaş iş yerlerinin vazgeçilmez bir unsuru olmuştur ve iletişimden veri analizine, planlamadan tasarıma kadar çeşitli işlevler için kullanılır. Ancak bu cihazların hızlı ve geniş çapta kabul edilmesi, onların etkin ve güvenli kullanımı ile ilgili bilgi ve farkındalığı aşmıştır. Bu durum, çalışanların sağlık ve güvenliği üzerinde olası olumsuz etkilere neden olabilir.

İş sağlığı ve güvenliği, çalışanların fiziksel ve psikolojik sağlığı için hayati bir önem taşır ve genel verimlilik, memnuniyet ve iş yeri moralini doğrudan etkiler. Ekranlı araçların artan kullanımı, göz yorgunluğu, ergonomik rahatsızlıklar, psikolojik stres ve diğer sağlık sorunlarına yol açabilir. Ancak bu riskler, bilinçli ve planlı bir kullanımla önemli ölçüde hafifletilebilir. Ofis çalışanları, grafik tasarımcıları, bankacılar gibi ekranlı araçların kullanıldığı tüm meslek gruplarında, bu cihazların kullanımından kaynaklanan tehlike ve risklerin değerlendirilmesi ve gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir.

Sonuç itibarıyla, ekranlı araçlarda iş sağlığı ve güvenliği kitabı, işverenlerin ve çalışanların ekranlı araç kullanımının neden olabileceği sağlık ve güvenlik risklerini anlamalarına, değerlendirmelerine ve azaltmalarına yardımcı olacak bilgi ve araçları sağlamayı amaçlamaktadır. Bu bilgi ve araçlarla işverenler ve çalışanlar, ekranlı araç kullanımının olumsuz etkilerini en aza indirerek ve sağlıklı, güvenli bir çalışma ortamı yaratmaya yönelik sürekli çaba göstererek iş sağlığı ve güvenliği standartlarını yükseltebilir ve koruyabilir.

KAYNAKLAR

Ekranlı Araçlarla Çalışmalarda Sağlık ve Güvenlik Önlemleri Hakkında Yönetmelik (2013), Resmî Gazete Sayısı: 28620.

6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu (2012), Resmî Gazete Sayısı: 28339.

İş Sağlığı ve Güvenliği Risk Değerlendirmesi Yönetmeliği (2012), Resmî Gazete Sayısı: 28512.

Ekranlı Araçlarla Çalışmalarda İş Sağlığı ve Güvenliği Rehberi (2019), İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü.

Health and Safety Executive (2003), Work with display screen equipment, HSE Guidance on Regulations , Health and Safety (Display Screen Equipment) Regulations.

Kaya, Ö., Özok, F. (2017), Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi, Tasarımda Antropometrinin Önemi.

Seçkiner, Ulusam S. (2004), Ofis Güvenliğinin Değerlendirilmesi İçin Geliştirilmiş Ergonomi Teknolojisi: Karios Örnek Uygulama, Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi.

Yıldız A. ve ark. (2019), EJONS Journal, Analysis of Works With Screened Equipments Based on Occupational Health And Safety, Vol. 3, No 10.

Yılmaz Ş. ve ark. (2021), OHS Academy, Ofis Ortamlarında Ekranlı Araçlarla Yapılan Çalışmalarda Sağlık ve Güvenlik Önlemleri, Volume: 4 Issue: 2, 43 - 48, 43 – 48.

Dokuzuncu Bölüm

YER ALTI İŞLERİNDE İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ (MADEN, TÜNEL, METRO, DEPO VB.)

Ali Ağar - İsmail Tuğrul

GİRİŞ

İnsan yaşamını sürdürebilmesi için çalışmak ve üretmek zorundadır. Çalışma hayatı insanın doğayla savaşı ile başlayan ve çeşitli aşamalardan geçen çalışma hayatındaki gelişmeler, iş sağlığı ve güvenliği sorunlarının da gündeme gelmesine yol açmıştır. Teknolojinin hayatımıza girmesi ile beraber üretim aşamalarında birtakım değişim ve dönüşümler meydana gelmiştir. Bunun sonucunda çalışma hayatındaki çalışanların sağlık ve güvenlik sorunları giderek artmış ve önem kazanmaya başlamıştır (Kılıç vd., 2016).

Çalışma hayatında iş kollarına göre çeşitli tehlikeler ve riskler söz konusudur. Sağlıklı ve güvenli çalışma ortamı için çalışma hayatındaki tehlike ve riskleri minimize etmek gerekir. Bu nedenle çalışma hayatındaki bütün iş kollarında iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması ve gerekli adımların atılması önemlidir. Hem çalışan hem de toplum için iş sağlığı ve güvenliği yaşam tarzına dönüşmeli, çalışan ve ülke refahını üst düzeyde tutmanın en önemli yolu budur. İş sağlığı ve iş güvenliği günümüzde bir bilim dalı hâline gelmiştir. Tüm sektörlerde iş sağlığı ve güvenliğinin asıl amacı; çalışma hayatındaki çalışanların proaktif bir yaklaşım içerisinde sağlıklarına ve güvenliklerine zarar verebilecek hususları önceden belirleyerek gereken tedbirleri almak, rahat ve güvenli bir ortamda çalışmalarını sağlamak, iş kazaları ve meslek hastalıklarının gelişmesine karşı çalışanların ruhsal ve fiziksel sağlıklarını korumaktır (Çavuşoğlu vd., 2020).

Çalışma yaşamında güvenilir ve sağlıklı bir ortam meydana getirilmesi için çalışılmakta olan sektöre yönelik risk ve tehlikelere ilişkin verilerin iyi bir biçimde çalışma ortamına aktarımı gerekmektedir. Çünkü iş sağlığı ve güvenliği tüm sektörleri kapsayan disiplinler arası bir alandır. Çalışılan sektörle ilgili verilerin ve bilgilerin doğru bir şekilde aktarılmadığı durumunda ise etkin bir iş sağlığı ve gü-

KAYNAKLAR

167 No'lu İnşaat İşlerinde Güvenlik ve Sağlık Sözleşmesi. (1988). https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377308/lang--tr/index.htm

6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu. (2012). https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6331.pdf

Abdulvahap Yiğit. (2018). *İş Güvenliği* (5. Baskı). Dora Yayınları.

Akgün, M. (2015). Coal mine accidents. *Turk Toraks Dergisi*, *16*(Suppl 1), S1–S2. https://doi.org/10.5152/ttd.2015.008

Arslan, M. (2015). Tünel Çalışmalarında Sıfır Kaza Riski Vizyonu. *Maden İşletmelerinde İşçi Sağlığı ve Güvenliği Sempozyumu*, 239–263.

Asfaw, A., Mark, C., & Pana-Cryan, R. (2013). Profitability and occupational injuries in U.S. underground coal mines. *Accident Analysis and Prevention*, *50*, 778–786. https://doi.org/10.1016/j.aap.2012.07.002

Asuni, G., Al-Qahtani, S. M., & Khasawinah, S. (2021). Occupational Radon Assessment in Underground Storage Facilities in Saudi Arabia. *Health Physics*, *121*(1), 38–47. https://doi.org/10.1097/HP.0000000000001411

Atılgan, H., & Çelik, M. (2015). Büyük Tünel İnşaatlarında İSG Sorunları ve Öneriler. *Maden İşletmelerinde İşçi Sağlığı ve Güvenliği Sempozyumu*, 207–239.

Bilim, N., & Bilim, A. (2021). Estimation of the risk of work-related accidents for underground hard coal mine workers by logistic regression. *International Journal of Occupational Safety and Ergonomics*. https://doi.org/10.1080/10803548.2021.1990571

Bilir, N. (2019). *İş Sağlığı ve Güvenliği* (2. Baskı). Güneş Tıp Kitabevleri.

Bilir, N., & Yıldız, A. N. (2013). *İş Sağlığı ve Güvenliği* (2. Baskı). Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Çabuk, A., & Aslantaş, S. (2020). Dünyada ve Türkiye'de İş Sağlığı ve Güvenliğinin Tarihsel Gelişimi. İçinde S. Tepe (Ed.), *İş Sağlığı ve Güvenliği* (ss. 25–45). Akademisyen Kitabevi.

Çavuşoğlu, İ., Ekti, H., Güvendi, A., Gökcan, A., & Demir, H. (2020). Bir Yer Altı Altın Madeninde Kişisel Koruyucu Donanımlar İçin Risk Değerlendirilmesi. *Yerbilimler*, *41*(1), 100–113. https://doi.org/10.17824/yerbilimleri.

Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü, Düzenli Depolama Tesisleri Saha Yönetimi ve İşletme Kılavuzu. (2014). https://webdosya.csb.gov.tr/db/destek/editordosya/Duzenli_Depolama_Tesis_Saha_Yon_ve_isletme_kilavuzu.pdf

Çiçek, Ö., & Öçal, M. (2016). Dünyada ve Türkiye'de İş Sağlığı ve Güvenliğinin Tarihsel Gelişimi. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, *5*(11), 106–129. http://dergipark.gov.tr/hakisderg/issue/24441/259080

Çubuk, M. K., Arikan Öztürk, E., Hatipoğlu, S., & Zafer Sinoplu, M. (2008). Türkiye'deki Kara Yolu Tünellerinde Trafik Güvenliği. *İMO Teknik Dergi*, *19*(93), 4471–4486.

Dinç, K. (2014). *Konut Projelerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulamalarının Yapım Maliyeti Üzerine Etkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi,Fen Bilimleri Enstitüsü Taşınmaz Geliştirme Ana Bilim Dalı, Ankara.

Esin, A. (2006). *Yeni Mevzuatın Işığında İş Sağlığı ve Güvenliği*. TMMOB Makine Mühendisleri Odası.

Geyik, A., & Çetinyokuş, S. (2020). Kara Yolu Tehlikeli Madde Taşımacılığı Kapsamında Tünel Güvenliği ve Risk Analizi. *Journal of humanities and tourism research (Online)*, *10*(10–3), 492–510. https://doi.org/10.14230/johut865

Ghimire, R., & Neupane, G. P. (2020). Prevalent Health Problems among Nepalese Underground Construction Workers. *Journal of Environmental and Public Health*, *2020*. https://doi.org/10.1155/2020/9436068

Grabowski, A., & Jankowski, J. (2015). Virtual Reality-based pilot training for underground coal miners. *Safety Science*, *72*, 310–314. https://doi.org/10.1016/j.ssci.2014.09.017

Günaydın, M., & Şüküroğlu, E. E. (2021). Yer Altı Maden Çalışanlarının Tükenmişlik Düzeylerinin İş Sağlığı Ve Güvenliği Çalışmalarına Etkisi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, *13*(2), 179–209.

İş Sağlığı ve Güvenliği Risk Değerlendirmesi Yönetmeliği. (2012). https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=16925&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5

Jaafar, M. H., Arifin, K., Aiyub, K., Razman, M. R., Ishak, M. I. S., & Samsurijan, M. S. (2018). Occupational safety and health management in the construction industry: a review. Içinde *International Journal of Occupational Safety and Ergonomics* (C. 24, Sayı 4, ss. 493–506). Taylor & Francis. https://doi.org/10.1080/10803548.2017.1366129

Karaca, S. (2004). *Yapı İşlerinde İş Güvenliği Açısından Risk Değerlendirmesi ve Alınacak Önlemler*. İstanbul Teknik Üniversitesi.

Keramydas, D., Bakakos, P., Alchanatis, M., Papalexis, P., Konstantakopoulos, I., Tavernaraki, K., Dracopoulos, V., Papadakis, A., Pantazi, E., Chelidonis, G., Chaidoutis, E., Constantinidis, T., Tsitsimpikou, C., Kavantzas, N., Patsouris, E., Tsarouhas, K., Spandidos, D., & Lazaris, A. (2020). Investigation of the health effects on workers exposed to respirable crystalline silica during outdoor and underground construction projects. *Experimental and Therapeutic Medicine*, *20*(2), 882–889. https://doi.org/10.3892/etm.2020.8786

Khalifa Alhamami, H., & Kumar Udupi, P. (2020). Warehouse Safety and Security. *Global Scientific Journasl*, *8*(7), 291–295. www.globalscientificjournal.com

Kılıç, A. M., Kahraman, E., & Tosun, M. (2016). Yer Altı Krom İşletmesinde Acil Durum Planına Yönelik Bir Uygulama. *Çukurova Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, *31*(ÖS2), 63–72. https://dergipark.org.tr/tr/pub/cukurovaummfd/issue/28707/315872

Koçhan, B. (2021). *Kara Yolu Tünel Güvenliği ve Meydana Gelen Kazalar: Trabzon-Gümüşhane Kara Yolu Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Gümüşhane Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstütisi, Gümüşhane.

Kulkarni, A. (2017). Compressed Air Working in Chennai During Metro Tunnel Construction: Occupational Health Problems. *Indian Journal of Occupational and Environmental Medicine*, *21*(3), 105–108. https://doi.org/10.4103/ijoem.IJOEM_38_17

Kuyucu, Ç. (2016). *Lojistik Faaliyetlerinde Depolama Süreçlerinin İş Sağlığı ve Güvenliği Risklerinin Değerlendirilmesi*. İş Sağlığı ve Güvenliği Uzmanlık Tezi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü.

Lingard, H. (2013). Occupational health and safety in the construction industry. *Construction Management and Economics*, *31*(6), 505–514. https://doi.org/10.1080/01446193.2013.816435

Liy, C. H., Ibrahim, S. H., Affandi, R., Rosli, N. A., & Nawi, M. N. M. (2016). Causes of fall hazards in construction site management. *International Review of Management and Marketing*, *6*(8SpecialIssue), 257–263. http:www.econjournals.com

Lutz, T. (2016). Determining Underground Mining Work Postures Using Motion Capture and Digital Human Modeling. *Journal of Environment and Health Science*, *2*(6), 1–6. https://doi.org/10.15436/2378-6841.16.1131

Maden İş Yerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği. (2013). https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=18858&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5

Maden Sektörü İş Yerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Rehberi. (2009). https://madencilikrehberi.files.wordpress.com/2012/05/maden-sektc3b6rc3bc-ic59fyerlerinde-ic59fc3a7i-sac49flc4b1c49fc4b1-ic59f-gc3bcvenlic49fi-rehberi.pdf

Madencilikte Yaşanan İş Kazaları Raporu. (2021). https://www.maden.org.tr/resimler/ekler/a84478dec5_164530474_ek.pdf?tipi=2&turu=H&sube=0

Mahdevari, S., Shahriar, K., & Esfahanipour, A. (2014). Human health and safety risks management in underground coal mines using fuzzy TOPSIS. *Science of the Total Environment*, *488–489*(1), 85–99. https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2014.04.076

Meena, M., Kumar, S., Gopalakrishnan, M., Bohr,a GK., & Garg MK. (2020). Diagnosis and Management of Cryptogenic Occupational Tetanus: A Case Report from Rajasthan, India. Indian J Occup Environ Med,24(1):36-38. doi: 10.4103/ijoem.IJOEM_74_19. Epub 2020 Mar 18. PMID: 32435114; PMCID: PMC7227738.

Mevsim, R., Mevsim, M., & Hindistan, M.A. (2020). Madenlerde İş Sağlığı ve Güvenliği. Içinde A. N. Yıldız & A. Sandal (Ed.), *İş Sağlığı ve Güvenliği Meslek Hastalığı* (ss. 549–571). Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Murat, B. (2016). *Depolarda İş Sağlığı ve Güvenliği Tedbirleri*. üksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazit Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İş Sağlığı ve Güvenliği, Ankara.

Nakua, E. K., Owusu-Dabo, E., Newton, S., Koranteng, A., Otupiri, E., Donkor, P., & Mock, C. (2019). Injury rate and risk factors among small-scale gold miners in Ghana. *BMC Public Health*, *19*(1). https://doi.org/10.1186/s12889-019-7560-0

Noll, J., Janisko, S., & Mischler, S. E. (2013). Real-time diesel particulate monitor for underground mines. *Analytical Methods*, *5*(12), 2954–2963. https://doi.org/10.1039/c3ay40083b

Nowrouzi-Kia, B., Sharma, B., Dignard, C., Kerekes, Z., Dumond, J., Li, A., & Larivière, M. (2017). Systematic review: Lost-time injuries in the US mining industry. *Occupational Medicine*, *67*(6), 442–447. https://doi.org/10.1093/occmed/kqx077

Osmanoğlu, D. (2007). *Tünellerde zemin iyileştirilmesi ve stabilitenin sonlu elemanlar yöntemi ile Plaxis programında analiz edilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Pınarbaşioğlu, S. (2020). *Bir Hazır Gıda Depolama Tesisinde Çalışma Ortamının İş Sağlığı ve Güvenliği Açısından Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü İş Güvenliği Ana Bilim Dalı, İzmir.

Rabiei, H., Malakoutikhah, M., Vaziri, M. H., & Salehi Sahlabadi, A. (2021). The prevalence of musculoskeletal disorders among miners around the world: A systematic review and meta-analysis. Içinde *Iranian Journal of Public Health* (C. 50, Sayı 4, ss. 676–688). Tehran University of Medical Sciences. https://doi.org/10.18502/ijph.v50i4.5992

Sağlık ve Güvenlik İşaretleri Yönetmeliği. (2013). https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/09/20130911-6.htm

Selek, H. S. (2020). *İş Sağlığı ve Güvenliği* (4. Baskı). Seçkin Yayıncılık.

Sosyal Güvenlik Kurumu. (2022). http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari

The Centre for Occupational Safety. (2015). *Work Safely in a Warehouse*. https://ttk.fi/files/4674/Work_Safely_in_a_Warehouse.pdf

Tong, R., Yang, Y., Ma, X., Zhang, Y., Li, S., & Yang, H. (2019). Risk assessment of Miners' unsafe behaviors: A case study of gas explosion accidents in coal mine, china. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *16*(10). https://doi.org/10.3390/ijerph16101765

Topaloğlu, M. (2018). Madencilikte İlgili Yasal Düzenlemelerdeki Küresel Eğilimler ve Türkiye Uygulaması. *Bilimsel Madencilik Dergisi*, *57*, 143–152.

Tünel İşletme Yönetmeliği. (2015). https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/08/20150804-10.htm#:~:text=MADDE 14 – (1) Tünel,90 km%2Fsaat'dir.

Yang, L., Birhane, G. E., Zhu, J., & Geng, J. (2021). Mining Employees Safety and the Application of Information Technology in Coal Mining: Review. Içinde *Frontiers in Public Health* (C. 9, s. 709987). Frontiers Media SA. https://doi.org/10.3389/fpubh.2021.709987

Yapı İşlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği. (2013). https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/10/20131005-2.htm

Yong, X., Li, F., Ge, H., Sun, X., Ma, X., & Liu, J. (2020). A Cross-Sectional Epidemiological Survey of Work-Related Musculoskeletal Disorders and Analysis of Its Influencing Factors among Coal Mine Workers in Xinjiang. *BioMed Research International*, *2020*. https://doi.org/10.1155/2020/3164056

Onuncu Bölüm

PETROL VE DOĞAL GAZ DEPO NAKLİYE VE ALTYAPI İŞLERİNDE İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ

Muhammed Nurullah Acar - İmran Aslan

1. GİRİŞ

Petrol ve doğal gazı çevreye ve insan sağlığına önemli ölçüde zarar verebilecek ürünlerden oluşur. Ekonomik açıdan çok güçlü bir sektör olmasının yanı sıra ihmal, ülke ekonomisinin karşılayamayacağı çevresel kayıplara yol açabilir. Bu çalışmada, petrol şirketleri sorumlu oldukları tüm faaliyetlerde gerekli çevre ve insan sağlığı önlemleri belirlemekte ve anlatılmaktadır. Bununla birlikte bu sektörün birlikte çalıştığı inşaat, nakliye ve hizmet şirketleri ile iş birliği yapılarak gerçekleştirilmelidir ve gerekli İş Sağlığı ve Güvenliği (İSG) önlemleri alınmalıdır.

Doğal gaza ülke konumuma, ekonomisine, kullanılan enerji şekline göre farklılık gösterirse de en önemli kullanım amacı ısınmak olsa da sanayi alanında ve elektrik üretiminde ihtiyaç duyulmaktadır. Ülkede, imalat, sanayide ilerleme ve büyümede domino etkisiyle birbirini tetiklemektedir. Avrupa Birliği (AB) doğal gazın en büyük pazarı olmasına rağmen ihtiyaç karşısında yetersiz kalıp Rusya'dan tedarik sağlamaktadır. Uygulanan fiyat politikalarındaki değişiklikler AB'de ortak kararların alınmasını güçleştirip bazen enerji konusunda güvenlik açısından siyasi gerginliklere sebep olmaktadır. Bu yüzden kaynak çeşitliliğine yönelmek amacıyla yeni pazar yaratan Hazar kaynakları Türkiye'ye de doğal gaz merkezi olma imkânı vermiştir (Sak ve Zengin, 2015).

Doğal gaz hattının geçiş bölgeleri bir nevi köprü görevi üstlenmiş ve bu sayede bölge ülkelerinden dünyaya işlenmemiş petrol ve doğal gaz aktarımıyla diğer birçok çalışmaya liderlik etmiştir (Avşaroğlu, 2011). Türkiye, Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (TANAP) ve Trans-Adriyatik Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (TAP) ile güvenli enerjiye yönelik olumlu adımlar atmaktadır. Azerbaycan'ın ve Türkiye'nin komşusu olmaması nedeniyle demir yolları ile kurulabilecek

KAYNAKLAR

Akın, Avşaroğlu. (2011), Boru Hatlarındaki İş Kaynaklı İmalat Çalışmalarında İş Güvenliği Risk Analizi. Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, (Prof. Dr. Suphi URAL).

American Petroleum Institude (API), Safe Hot Tapping Practices in the Petroleum& Petro Chemica lIndustries, Washington, 2003.

Aydemir, H. (2016.), Türkiye'de Boru Hattı Ulaştırması: Genel Durumu, Uluslararası Karşılaştırmalar ve Hedef ile Politikalara Yönelik Öneriler. Dokuz Eylül Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Fen ve Mühendislik Dergisi. 8(54), 399-408. Eylül

Bagwell, MV. (1973), Pipeline transportation in the 70s. Transportation Engineering Journal of ASCE, 99(1), 5-15.

Boru Hatları ile Petrol Taşıma A.Ş. (Erişim Tarihi: 14.09.2019),www.botas.gov.tr.

Clifton, A. (2005), Ericson, Hazard Analysis Techniques for System Safety. Virginia: Fredericksburg.

Doğan. Akaryakıt İstasyonlarında İş Sağlığı Güvenliği. (Erişim Tarihi: 05.03.2023). https://www.isguvenligi.net/iskollari-ve-is-guvenligi/akaryakit-istasyonlarinda-is-sagligi-guvenligi/.

Epik Ş. Akaryakıt İstasyonunda İş Sağlığı, Emniyeti Ve Çevre Yönetim Sistemi'nin Uygulanması. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi; 2006

Erbaş, AA. (2009), Sınır-aşan boru hattı projelerinde transit ülkelerin konumu. Ortadoğu Analiz, 1(10), 61-66.

Eren K. 1974, Borçlar Hukuku ve İş Hukuku Açısından İşverenin İş Kazası ve Meslek Hastalığından Doğan Sorumluluğu, AUHF Yayınları, Ankara.

European Gas Pipeline Incident Data Group (EGIG), 9th Report of the European Gas Pipeline Incident Data Group (Period 1970-2013), Groningen, 2015.

EUROSTAT, 2001, 'Accidents at Work in EU', Statistics in Focus, Population and Social Conditions, 16.

Flin, R.H. and Slaven, G., (1994), "Offshore-deniz Sağlık Emniyet eğitimi ve kriz yönetimi", HSE Books Yayınları, Londra (İngilizce).

Haberler, BOTAŞ Boru Hatlarının Güvenliği İçin Özel Güvenlik Bölgesi İhdası Çalışması Başlatılabilecek (2014), http://www.haberler.com/botas-boru-hatlarinin-guvenligi-icin-ozel-guvenlik-6224842-haberi/.

Indiana University of Pennsylvania (IUP) Department of Safety Sciences, http://www.hhs.iup.edu/cjanicak/SAFE543CJ/Module3%20Template.htm, (Erişim Tarihi: 12.09.2023).

İncekaya ÇÖ. Petrol Sektörü Projelerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Emniyet Kuralları. (Erişim Tarihi: 14.09.2023) https://www.imo.org.tr/Eklenti/5667,185933145pdf.pdf?0&_tag1=2F6B8BAAC9E7274ABB7B9B7D1EDB25AACF2D0212

İşeri, E. Ukrayna Krizinin Enerji Boyutu ve Türkiye (2014),

Kırıkkale-Kırşehir Doğal Gaz Dağıtım Paz. ve Tic. A.Ş., Endüstriyel ve Büyük Tüketimli Tesislerde Doğal Gaza Dönüşüm Teknik Şartnamesi, 2005.

Kuzli N, Kaiser R, & Medina S. (2000). Public Health Impact of Outdoor and Traffic Related Air Pollution: a European Assessment. The Lancet, (356), 795-801.

Occupational Safety and Health Administration (OSHA), 2010. Excavation Safety Manual, Introduction to Excavation Safety.

Sak H, Zengin A. Uluslararası Doğal Gaz Boru Hattı Projeleri; Türkiye'nin Doğal Gaz Ticareti Açısından Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP) ve Trans Adriyatik Doğal Gaz Boru Hattı (TAP) Projelerinin Değerlendirilmesi. İstanbul .

Savunma Sanayi Müsteşarlığı, (2014), Petrol ve Doğal Gaz Boru Hatlarının Güvenliği Projesi Bilgi İstek Dokümanı, Ankara.

T.C. Resmî Gazete. BOTAŞ Ham Petrol ve Doğal Gaz Boru Hattı Tesislerinin Yapımı ve İşletilmesine Dair Teknik Emniyet ve Çevre Yönetmeliği, 06.01.2011. Sayı: 27807, Başbakanlık Basımevi, Ankara.

T.C. Resmî Gazete. Petrolün Boru Hatları ile Transit Geçişine Dair Kanun, 29.07.2000. Sayı: 24093, Başbakanlık Basımevi, Ankara.

T.C. Resmî Gazete. Türk Ceza Kanunu, 12.10.2004. Sayı: 25611, Başbakanlık Basımevi, Ankara.

T.D. Williams (TDW), Pipeline Hot Tapping Stoppling&In-service Welding International Pipeline Conference, Canada, 2002.

Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Enstitüsü. WPS NO/ 06 / 2015-09.

TMMOB, Endüstriyel ve Büyük Tüketimli Tesislerde Doğal Gaz Kullanımı ve Uygulama Esasları, Ankara, 2015.

TMMOB, Genel Emniyetli Çalışma Kuralları Eğitim Notları., 2004. Makine Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi, İstanbul.

Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, (2011), Kritik Enerji Altyapı Güvenliği Projesi Sonuç Raporu Yönetici Özeti. Ankara: Karınca Ajans Matbaacılık Yayıncılık.

Yalçın L. (2016). Endüstriyel Tesislerin Doğal Gaz Dönüşüm İşlerinde Tehlikelerin Değerlendirilmesi. İş Sağlığı ve Güvenliği Uzmanlık Tezi. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü. Ankara.

Yalçın L. Endüstriyel Tesislerin Doğal Gaz Dönüşüm İşlerinde Tehlikelerin Değerlendirilmesi. İş Sağlığı ve Güvenliği Uzmanlık Tezi. Ankara: T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü; 2016

Yılmaz, NF. (2005), Petrol ve doğal gaz boru hatları üzerine genel bir değerlendirme. Tesisat Mühendisliği Dergisi, 87, 4-14.

On Birinci Bölüm

TERSANELERDE İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLĞİ

Muhammed Nurullah Acar

1. GİRİŞ

Gemi inşa sanayisi, karmaşık ve dinamik bir çalışma ortamına sahiptir. Tersanelerde yeni gemi inşa, bakım ve onarım faaliyetleri için bir araya gelen çeşitli uzmanlık alanlarına sahip işçilerden oluşan ekipler, sektördeki zorluklarla başa çıkmak için farklı disiplinlerden birçok uzman birlikte çalışmaktadır. Bu ekiplerin, kaynak, boya gibi kritik işlemlerde çalışmaları, eğer gerekli önlemler alınmazsa ciddi iş kazalarına veya meslek hastalıklarına yol açabilecek potansiyel tehlikeler içermektedir. Bu tehlikelerin gerçekleşmesi, sadece bireylere değil aynı zamanda ülkemize sosyal ve ekonomik anlamda ciddi kayıplar getirebilir. Bu bağlamda iş güvenliği önlemlerinin titizlikle uygulanması, çalışanların eğitimi ve risk değerlendirmelerinin düzenli olarak yapılması, gemi inşa sanayisinde çalışanların sağlığı ve güvenliğini korumak adına kritik öneme sahiptir. Aynı zamanda sektördeki paydaşlar arasında iş birliği ve iletişim, güvenli çalışma ortamının sürdürülebilirliği için hayati öneme sahiptir. Gemi inşa sanayisi, teknolojik gelişmelerle birlikte sürekli değişen bir alan olup güncel iş güvenliği standartlarına uyum sağlamak ve yenilikçi çözümler geliştirmek, sektördeki güvenlik performansını artırmak için kritik bir rol oynamaktadır.

Risk değerlendirmesi, iş yerlerindeki çalışma koşullarından kaynaklanan her türlü tehlike ve sağlık riskini tanımlamayı ve azaltmayı amaçlamaktadır. Bu kapsamlı değerlendirme, iş kazaları, meslek hastalıkları ve diğer sağlık risklerini en aza indirerek insan sağlığını koruma hedefini gütmektedir. Değerlendirme süreci, iş yerindeki potansiyel tehlikelerin belirlenmesini sağlar ve bu tehlikelerin neden olabileceği kaza riski ile olası sonuçların boyutu hakkında bilgi sunar. Gemi inşa sanayisinde yapılacak risk değerlendirmesi, iş kazalarını ve meslek hastalıklarını önlemenin yanı sıra çalışma ortamlarını güvenli ve sağlıklı hâle getirmeyi amaçlar. Bu süreç, iş yerindeki tüm tehlikeleri tanımlayarak olası kaza senaryolarını ve bun-

rını azaltacağı görülmektedir. İşverenler mevzuat gereği risk değerlendirmesi yapmak ve iş kazaları meydana gelmeden iş kazalarını önleyici gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür. Yapılan analiz göstermektedir ki tersaneler kendine özgü risk değerlendirme metodolojisi geliştirmelidir. Sektöre özgü risk parametreleri belirlenmeli, iş kazalarına etki eden bu parametrelerin olasılık, şiddet ve tehlike katsayıları tespit edilerek gerekli tedbirler alınmalıdır.

KAYNAKÇA

Altundaş, E. ve Topuzoğlu, A., 2011, Tuzla Tersaneler Bölgesindeki Bir Tersanede Gerçekleşen Yaralanmayla Sonuçlanan Kazalar ve Risk Faktörleri. Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi. 2:26-34.

Aydın F., 2011, ş Sağlığı ve Güvenliği Kavramının Toplam Kalite Yönetimi Açısından İrdelenmesi ve Gemi İnşa Sanayinde (Tuzla Tersaneler Bölgesi) Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

Barlas, B., 2012. Shipyard fatalities in Turkey. Safety Science, 50: 1247-1252.

Bohle P., Quinlan M., Kennedy D. ve Williamson A. 2004, Working hours, work-life conflict and health in precarious and "permanent" employment' Rev Saude Publica 2004;38 (supl) 19-25, Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, Türk Tabipler Birliği, Sayı: 37, s. 2- 8.)

TBMM (2008) Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı., 2009, İstanbul Milletvekili Mehmet Sevigen'in 7/8956 esas no'lu yazılı soru önergesine cevap, http://www2.tbmm.gov.tr/d23/7/7-8956c.pdf, (22.04.2023).

Çetinkaya O. 2014, Tersanelerde ş Güvenliği Analizi (JSA). Yüksek Lisans Tezi**. İ**stanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.

ÇSGB İş Teftiş Kurulu Başkanlığı, 2007, Yapı İş Yerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Teftiş Projesi Genel Değerlendirme Raporu, Yayın No:16, 8.

ÇSGB-ILIS (İş Teftiş Sisteminin Geliştirilmesi Projesi), 2011, Kimya sektöründe iş sağlığı ve güvenliği, Ankara

Devlet Denetleme Kurulu (DDK), 2008, Tersanecilik Sektörü ile İş Sağlığı ve Güvenliği Açısından Tuzla Tersaneler Bölgesinin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi, Rapor No: 2008/1, Ankara.

Europa, 2018, Europian Comission Statistics Institute. https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=sdg_08_60. Erişim tarihi (08.04.2023).

Güner R., 2013, Tersane Sektöründe Meydana Gelen İş Sağlığı ve Güvenliği Değişimi (2003- 2013), Mühendis ve Makine Dergisi, Sayı:642, Cilt54, S25-28

ILO, 2005, Gemi Söküm İşlerinde Güvenlik ve Sağlık Asya Ülkeleri ve Türkiye için Kılavuz, Ankara

İş Müfettişleri Derneği, 2015, İş Denetiminde Ortaya Çıkabilecek Sorumluluklar Çalıştayı, Ankara, S-1-82

Kavi, E. ve O. Koçak. 2011, Tersane Çalışanlarının ş Sağlığı ve Güvenliği ile İlgili Faaliyetleri Algılama Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma: Yalova Örneği. İşletme Araştırmaları Dergisi. 3. 2, 37-50.

Öçal, M. ve Çiçek, Ö., 2017, Türkiye ve Avrupa Birliği'nde İş Kazası Verilerinin Karşılaştırmalı Analizi. HAK-Ş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi. 6(6):616-637.

TCCB Denetleme Kurulu. (2008). Tersanecilik Sektörü ile İş Sağlığı ve Güvenliği Açısından Tuzla Tersaneler Bölgesinin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi Hakkında. Ankara.

TMMOB Gemi Mühendisleri Odası İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Komisyonu, Temmuz 2008, Tersanelerde İşçi Sağlığı ve ş Güvenliğine Genel Bir Bakış, Gemi ve Deniz Teknolojisi Dergisi, Sayı:177, s.28.

Toprak, 2009, Tuzla Gemi İnşa Enstitüsünde Ölümlü İş Kazaların Analizi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karabük: Karabük Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Yavuz, K. 2012, Tersanelerde Kazaların Önlenmesi ve İş Güvenliği: Tuzla Tersaneleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2012.

Yıldız, A. 2008, Türkiye'de Sanayilerin Tarihi ve Gemi İnşa Sanayisinin Gelişimi. Mühendis ve Makine. 49, 578, 23-47.

On İkinci Bölüm

EĞİTİM KURUMLARINDA İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ

Mustafa Özdemir - Sirer Albayrak

1. GİRİŞ

Sanayi Devrimi'nin sonucu olarak ortaya çıkan hızlı makineleşme ve yoğun tüketim talebi, teknolojik gelişmeleri de beraberinde getirerek iş kolları sayılarının çeşitlenerek artmasına yol açmıştır. Bu gelişmeyle birlikte iş kazaları ve meslek hastalıklarının sayısında da oldukça büyük artışlar meydana gelmeye başlamıştır. Özellikle ölümle sonuçlanan iş kazalarındaki artış, iş sağlığı ve güvenliği konusunun tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de giderek daha fazla önemsenmesine ve bu konuda birtakım yasal düzenlemeler yapılmasına yol açmıştır.

Günümüzün en önemli konularının başında gelen sağlık, 19 Haziran-22 Temmuz 1946 tarihleri arasında New York'ta düzenlenen Uluslararası Sağlık Konferansı tarafından kabul edilen ve 22 Temmuz 1946'da 61 devletin temsilcileri tarafından imzalanarak ve 7 Nisan 1948'de yürürlüğe giren Dünya Sağlık Örgütü (WHO) Anayasasında "Sadece herhangi bir hastalık veya sakatlığın olmaması durumu olmayıp bedenen olduğu kadar ruhen ve sosyal yönden de tam bir iyilik hâli" olarak tanımlanmıştır.

En büyük organizasyon olarak kabul edilen devlet, insanların sağlıklı ve güvenilir bir ortamda yaşamalarını ve çalışma koşullarını sağlamak için ihtiyaç duyulan tüm düzenlemeleri yaparak iş koşullarının uygun olduğu bir ortamı da oluşturmakla yükümlüdür. Ülkemizde konu ile ilgili olarak 2012 yılında ciddi adımlar atılarak *"6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu"* yayımlanmış ve kanun 2013 yılında yürürlüğe girmiştir. Çalışma hayatının daha güvenilir ve daha sağlıklı bir iş ortamı oluşturulması ve iş kazaları ile meslek hastalıklarının meydana gelmeden önlenmesini amaçlayan bu kanun, özel sektör ve kamu çalışanları fark etmeksizin tüm çalışanları kapsamına almaktadır. Memur, işçi, stajyer gibi çalışanların statüle-

KAYNAKLAR

Akar, S.G., Doğan, A. K. (2021). temel eğitim kurumlarında alınan güvenlik önlemlerinin okul kazalarına etkisinin incelenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi,* 10(1), 114-122.

Akkan, T. (2018). *6-12 Yaş dönemi çocuklara uygulanan okul kazalarında ilk yardım eğitim programının etkinliği* (Master's thesis, Sağlık Bilimleri Enstitüsü).

Aslan, İ. (2019). Bingöl İlindeki Öğretmenlerin İş Sağlığı ve Güvenliği Seviyesinin İncelenmesi*,* Internatıonal Dısaster & Resılıence Congress, Eskişehir.

Ayvaz, Ö., Tümerdem, Y., Özel, S., Önal, E., & Erdoğan, A. (2003). Ortaöğretim öğrencilerinde kazalar. 8. *Halk Sağlığı Günleri, Bildiriler Kitabı*, 79-80.

Barhan, A. (2001). İlköğretim okullarında öğrenci güvenliğinin sağlanması. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara*.

Beşir, A. *Devlet okullarında iş sağlığı ve güvenliği kültürüne yaklaşımın incelenmesi: Şile örneği* (Master's thesis, Sağlık Bilimleri Enstitüsü).

Cantez, T., Ömeroğlu, R. E., Baysal, S. U., & Oğuz, F. (Eds.). (2003). *Çocuk sağlığı ve hastalıkları*. Nobel Tıp.

Demirbilek, T. (2005). *İş güvenliği kültürü*. Legal.

Duyur, R. (2004). *Çıraklık Eğitim Merkezlerinde Okuyan Öğrencilerin Okulda ve Sanayide İş Güvenliğine Uyma Durumlarının Değerlendirilmesi* (Doctoral dissertation, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul).

Eraslan, R. (2007). *Bir ilköğretim okulu ikinci kademe öğrencilerinde okul kazası görülme sıklığının incelenmesi. Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü* (Doctoral dissertation, Yüksek Lisans Tezi. Ankara).

Ergüder, B., & Yertutan, C. (2003). İlköğretim Okullarında Öğrencilerin Uğradıkları Kazalar ve Bu Kazalarda Çevresel Faktörlerin Etkisi, 9. *Ulusal Ergonomi Kongresi, Denizli*.

Ergüder, B., & Yertutan, C. (2005). İlköğretim okullarında öğrencilerin uğradıkları kazaların incelenmesi. *HÜ Ev Ekonomisi YO Yayınları*, (13).

Erkal, S., & Yertutan, C. (2012). Çocukların okulda kaza geçirme durumu ve okulda kaza geçirmelerini önlemeye yönelik ebeveyn davranışlarının incelenmesi. *Web: http://www. sdergi. hacettepe. edu. tr/sibelerkalcananyertutan. pdf*, *21*, 28.

Goss, S. (1992). *School Injuries*. Victorian Injury Surveillance System.

Gür, K. (2005). *İstanbul İli İlköğretim Okullarında Kaza Epidemiyolojisi ve Öğrencilerin Okul Kazalarında Güvenlik Önlemlerine Yönelik Bilgi ve Davranış Ölçeklerinin Geliştirilmesi* (Doctoral dissertation, Marmara Universitesi (Turkey)).

Gür, K., & Yıldız, A. (2009). Öğrencilerin okul kazalarında güvenlik önlemlerine yönelik bilgi ve davranış ölçeklerinin geçerlik ve güvenilirrliği. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, *2*(1), 10-21.

Hall-Long, B. A., Schell, K., & Corrigan, V. (2001). Youth safety education and injury prevention program. *Pediatric Nursing*, *27*(2), 141.

http://www.abuyum.com/nace-kodu-nedir-kim-verir-nasil-sorgulanir-ve-ogrenilir-tehlike-sinifi-nasil-belirlenir-/261/Page.aspx

https://elazig.tarimorman.gov.tr/Belgeler/ulusal_pandemi_plani.pdf PİUHP,2019

https://t24.com.tr/haber/okuldaki-deney-kor-etti-gozyaslarim-bile-bana-aci-veriyor,281120

https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/lavabo-olumu-davasinda-karar-mudure-ve-ogretmene-hapis-61821

https://www.evrensel.net/haber/389439/eryamanda-ilkokul-ogrencisi-corba-kazaninin-devrilmesi-sonucu-agir-yaralandi#:~:text=Eryaman%20T%C3%BCrkkent%20%C4%B0lkokulunda%20yemekhanede %20%C3%A7orba,ve%20yo%C4%9Fun%20bak%C4%B1mda%20uyutuldu%C4%9Fu%20%C3%B6%C4%9Frenildi.

https://www.hurriyet.com.tr/ege/okul-kapisinda-olume-204-bin-tl-20787879

https://www.memurlar.net/common/news/documents/506552/mugla-okullar_isg-yonergesi-2.pdf

https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/izmir/okul-kantininde-uzerine-kaynar-su-dokulen-ogrencinin-davasinda-karar-13233651

https://www.sabah.com.tr/yasam/okulda-olen-mert-ile-ilgili-bassavciliktan-aciklama-geldi-4826265

İşler, M. C. (2013). İş sağlığı ve güvenliği eğitimleri ile güvenlik kültürünün iş kazası ve meslek hastalıklarının önlenmesindeki etkisi. *İş Müfettiş Yardımcılığı Etüdü, Ankara*.

Karadurmuş, S. (2006). İş sağlığı ve güvenliğinin eğitime entegrasyonu iyi uygulama örnekleri. *İş Sağlığı ve Güvenliği Dergisi*, *30*, 62-69.

Kılkış, İ., & Demir, S. (2012). İşverenin iş sağlığı ve güvenliği eğitimi verme yükümlülüğü üzerine bir inceleme. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, *3*(1), 23-47.

Laflamme, L., & Menckel, E. (2001). Pupil injury risks as a function of physical and psychosocial environmental problems experienced at school. *Injury Prevention*, *7*(2), 146-149.

Memduhoğlu, H. B., & Taşdan, M. (2007). Okul ve öğrenci güvenliği: Kavramsal bir çözümleme.

Polat, H. (1998). Ankara Merkez İlçelerindeki Okulların Çevre Sağlığı Yönünden İncelenmesi (Uzmanlık Tezi). *Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü*.

Posner, M. (1998). Schools Should Be Safe But Are They. *MASC Journal*.

Posner, M. (2000). *Preventing school injuries: A comprehensive guide for school administrators, teachers, and staff*. Rutgers University Press.

Schelp, L., Ekman, R., & Fahl, I. (1991). School accidents during a three school-years period in a Swedish municipality. *Public health*, *105*(2), 113-120.

Süzek, S. (2001). „" İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Konusunda Somut Çözüm Önerileri, Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Sorunlar ve Çözüm Önerileri"". *İstanbul Barosu Yayını, İstanbul*, 137-155.

Williams, W. R., Latif, A. H. A., & Sibert, J. (2002). Secondary school accident reporting in one education authority. *Child: care, health and development*, *28*(1), 101-108.

Yılmaz, F. (2009). Avrupa Birliği ve Türkiye'de İş Sağlığı ve Güvenliği: Türkiye'de İş Sağlığı ve Güvenliği Kurullarının Etkinlik Düzeyinin Ölçülmesi. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı Doktora Tezi*, *7*.

On Üçüncü Bölüm

KATI ATIK İŞLERİNDE İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ

Fatih Mehmet Ateş

1. GİRİŞ

Canlılığını sürdürmek isteyen insan çağlar boyu ihtiyaçlarını karşılamak için türlü teknikler, yöntemler kullanmıştır. Zaman içerisinde bilginin birikimli ve ilerleyici özellikleri etkisiyle gereksinimlerini gidermek için kullandığı yöntemleri de geliştirmiştir. Dünya nüfusunun artışı ve nüfus yoğunluğunun kırsal kesimlerden şehirlere doğru kaymasıyla birlikte bu gelişmeler de çeşitlilik kazanmıştır. Çeşitlilik artışı da bazı problemlere neden olmuştur. Özellikle de çevresel problemlerde ciddi şekilde artışlar meydana gelmiştir.

Günümüzde küreselleşen dünyanın da etkisi ile dünyanın herhangi bir yerinde üretilen bir ürün hem kazanç artışı sağlama hem de ürün kaybını engelleme düşüncesi ürünü yeryüzünde birçok noktaya ulaştırma isteğini doğurmuştur. Ürünün tüketiciye ulaştırılması aşamasında üretici ile tüketici arasındaki mesafenin uzaması, ürünün stabilitesinin korunmasını gerektirmiştir. Koruma amacıyla farklı işlemlerden geçirme ve ambalajlama vb. kullanılabilmektedir. Tüketiciye ulaşan bu ürünler; tüketim esnasında ve sonrasında bir miktar atık ve artık oluşturmaktadır. Oluşan bu atıklar farklı şekillerde sınıflandırılabilmektedir. Atıklar arasında önemli bir kısmı teşkil eden katı atıklar; insan eylemlerinden kaynaklanan, normal şartlarda katı fazda bulunan, kullanılamayacak duruma gelen ya da istenmeyen maddelerin tamamını ifade etmektedir (Mihelcic, 2009).

Katı atık sektörü; gerçekleştirilen faaliyetler açısından çok farklı gruplara ayrılabilmesine rağmen ülkemizde birçok alanda yürütülen Avrupa Birliği'ne uyum çalışmaları doğrultusunda Faaliyet (NACE) kodu uygulaması kullanılmaktadır. NACE kodu, iş yerinin faaliyet alanını ve bununla bağlantılı olarak iş yeri tehlike sınıfı bilgisini veren bir koddur. Katı atık sektörü ile ilgili faaliyet alan kodları in-

Soğuk veya sıcak hava şartlarında atık toplama sıklığı azaltılıp daha fazla çalışan ile aynı işi yürüterek çalışanın soğuk ve sıcak hava şartlarında daha kısa süre çalışma sağlanarak termal konforun meydana getirebileceği olumsuzluk bertaraf edilmeye çalışılmalıdır. Ayrıca yürütülecek faaliyetlerde mümkün olduğu kadar daha az insan kullanıp teknolojik gelişmelerden yararlanılarak daha çok makine ve ekipman kullanımı ile çalışanların karşılaşabilecekleri iş sağlığı ve güvenliği sorunları minimuma düşürülebilecektir.

Katı atık alanlarında oluşabilecek yangınların engellenebilmesi için katı atıklar düzenli depolanmalı ve mümkünse enerji üretimi amacıyla katı atıklar kullanılmalıdır. Yangın geliştiği hâllerde yangının en kısa sürede söndürülmesi için gerekli önlemler yangın oluşmadan önce planlanmalı ve yeteri sayıda tatbikat yapılmalıdır. Yangın ile karşılaşıldığında oluşan zararlı gazların etkilerinin bertarafı için uygun türde maske çalışanların ulaşabileceği yerlerde bulundurulmalıdır.

Katı atık toplanmasında kullanılan çöp konteynerlerine herhangi bir hayvanın girmesine izin vermeyecek şekilde tedbirler alınarak hayvanların konteynerlere girmesi önlenmelidir. Katı atıkların bertaraf edilmesi faaliyetlerini yürütenler düzenli bir şekilde çalışana zararlı kimyasalların ölçümleri yapılmalı ve iş yeri ortam havasındaki oksijen miktarı canlılığın devamı için gereken seviyede tutulabilmesine imkân verecek sistemler kurulmalıdır.

KAYNAKLAR

Abou-El Wafa, H. S., El-Bestar, S. F., El-Gilany, A-H., El-Sayed, A. E. (2012) Musculoskeletal disorders among municipal solid waste collectors in mansoura, Egypt: A Crosssectional study. *BMJ Open,* 2(5).

Anand, S. (2010). Solid waste management. *Mittal Publications, New Delhi (India).*

Ansari-Moghaddam, A., Ansari, H., Khosravi. S., Sanei-Moghaddam. E., Mohammadi, M., Alavain, S, M., Poustchi, H. (2016). The Prevalence of hepatitis B virus among municipal solid waste workers: Necessity for ımmunization of at-risk groups, *Hepat Mon.*, 2016 ;16(3).

Armağan, B., Demir, İ., Demir, Ö., Gök, N., (2006). Katı atıkların ekonomide değerlendirilmesi. *İstanbul Ticaret Odası Yayınları* (Yayın No: 2006-23), İstanbul.

Atık Düzenli. (2010). Atıkların düzenli depolanmasına dair yönetmelik, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=13887&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5 (Erişim Tarihi: 14 Nisan 2022).

Atık Yönetimi. (2015). Atık yönetimi yönetmeliği, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=20644&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5 (Erişim Tarihi: 14 Nisan 2022).

Badran, M. F., El-Haggar, S. M. (2006). Optimization of municipal solid waste management in port said Egypt. *Waste Management*, 26: 534-545.

Curran, T., Williams, I.D., (2012). A zero waste vision for industrial networks in Europe. *Journal of Hazardous Materials*, (207-208), 3-7.

Devlet Planlama Teşkilatı. (2000). VIII. Beş yıllık kalkınma planı (2001-2005) içme suyu, kanalizasyon, arıtma sistemleri ve katı atık denetimi özel ihtisas komisyonu raporu. *DPT*:2503-ÖİK:524.

Dounias, G., Rachıotıs, G. (2006). Prevalence of hepatitis A virus infection among municipal solid-waste workers. *Journal Compilation-Blackwell Publishing Ltd. Int. J. Clin. Pract*., 60, 11, 1432–1436.

Duran, E. B., Cuci, Y., (2016). Katı atık düzenli depolama sahası sızıntı suyunun fizikokimyasal arıtım yöntemleriyle arıtılabilirliğinin araştırılması. *KSU Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 19(2): 104-110.

El-Wahab, E. W. A., Eassa, S. M., Lotfi, S. E., El Masry, S. A., Shatat, H. Z., Kotkat, A. M. (2014). Adverse health problems among municipality workers in alexandria (Egypt). *Int J Prev Med* 2014 (5) 545-56.

Eskezia, D., Aderaw, Z., Ahmed, K. Y., Tadese, F. (2016). Prevalence and associated factors of occupational injuries among municipal solid waste collectors in four zones of Amhara Region, Northwest Ethiopia. *BMC Public Health* 16:862.

Garrido, M. V., Bittner, C., Harth, V., Preisser, A. M. (2015). Health status and health-related quality of life of municipal waste collection workers – a cross-sectional survey. *Velasco Garrido et al. Journal of Occupational Medicine and Toxicology,* 10:22.

Güleç, S. (2004). Belediyelerde katı atık yönetimi (İl belediyelerinde bir araştırma) (Yüksek Lisans Tezi), *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bililer Enstitüsü*, Kayseri.

İlk Yardım Yönetmeliği. (2020), İlk Yardım yönetmeliği, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=20992&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5 (Erişim Tarihi: 14 Nisan 2022).

İş Sağlığı. (2022). İş sağlığı ve güvenliğine ilişkin iş yeri tehlike sınıfları tebliği, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=16909&MevzuatTur=9&MevzuatTertip=5 (Erişim Tarihi: 14 Nisan 2022).

İş Yerinde Acil. (2021). İş yerlerinde acil durumlar hakkında yönetmelik, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=18493&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5 (Erişim Tarihi: 14 Nisan 2022).

Jayakrishnan, T., Jeeja, M, C., Bhaskar, R. (2013). Occupational health problems of municipal solid waste management workers in India. *Int J Env Health Eng*, (8) 42.

Jeong, B. Y., Lee, S., Lee, J. D. (2016). Workplace accidents and work-related ıllnesses of household waste collectors. *Safety and Health at Work*, 7:138-142.

Karamangil, N. P. (2008). Türkiye'de ambalaj atıklarının karakterizasyonu geri kazanımı ve bertarafı (Yüksek Lisans Tezi) *Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü*, Gebze.

Karasu, A. (2013). Çevresel atıklar, nedenleri, çevresel atıkların geri dönüştürülmesi ve yenilenebilir enerji olanaklarının araştırılması, (Yüksek Lisans Tezi) *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Bilecik.

Kolukısa, Z. Ü. (2013). Belediyelerde katı atık yönetimi: Malatya Belediyesi örneği (Yüksek Lisans Tezi) *İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Malatya.

Lüy, E., Varınca, K., Kemirtlek, A. (2007). Katı atık geri kazanım çalışmaları; İstanbul örneği. *TÜRKAY 2007 AB Sürecinde Türkiye'de Katı Atık Yönetimi ve Çevre Sorunları Sempozyumu.*

McDougall, F. R., White, P. R., Franke, M., Hindle, P. (2001). Integrated solid waste management: a Life cycle ınventory. Second Edition, *Blackwell Science, United Kingdom*, Oxford.

Memon, M. A. (2010). Integrated solid waste management based on the 3R approach. *Journal of Material Cycles and Waste Management*, 12: 30-40.

Meslek Hastalıkları. (2015). Meslek hastalıkları ve iş ile ilgili hastalıklar rehberi, https://www.csgb.gov.tr/medias/4597/rehber20.pdf (Erişim Tarihi: 14 Nisan 2022).

Mihelcic, J. R., Troschinetz, A. M. (2009). Sustainable recycling of municipal solid waste in developing countries, *Waste Management*, (29) 915.

Mohd Sharif. (2022). K, I. The Analysıs Safety And Health Rısks Of Workers In The Munıcıpal Solıd Waste Landfıll In Malaysıa ICTOM 04 – The 4th International Conference on Technology and Operations Management. http://repo.uum.edu.my/15934/1/P5.pdf (Erişim Tarihi: 14 Nisan 2022).

Öztürk, T. (2006). İzmit evsel ve tehlikeli katı atık düzenli depolama tesisi" Sızıntı sularının elektro- ve kimyasal koagülasyon yöntemleri ile arıtılabilirliğinin incelenmesi.

Öztürk, İ. K. (2011). Ambalaj Atığı Yönetiminde Bazı Ülke Uygulamaları, Ambalaj Geri Kazanım Çevre - Ambalaj Bülteni. 44-48, https://ambalaj.org.tr/files/es/Ambalajbulteniicerik/cevre/nisan-mayis-haziran-2011-cevre.pdf (Erişim Tarihi: 14 Nisan 2022).

Palabıyık, H. (2002). Belediyelerde katı atık yönetimi: İzmir Büyükşehir Belediyesi örneği, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, İzmir.

Palabıyık, H., Altunbaş, D. (2004). Kentsel Katı atıklar ve yönetimi. *Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar. Beta Basım Yayın*, İstanbul.

Patil, P. V., Kamble, K. (2017). Occupational health hazardous in municipal solid waste collecting workers of chandrapur city, *Central India*.

Rachiotis, G. (2012). Hepatit B virüs ınfection and waste collection: prevalence, risks factors, and ınfection pathway.

Saltabaş, F., Soysal, Y., Şenol Y. V. (2009). Evsel katı atık termal bertaraf yöntemleri ve İstanbul'a uygulanabilirliği.

SGK Yıllık. (2020). SGK yıllık istatistikleri, http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari (Erişim Tarihi: 14 Nisan 2022)

Shekdar, A. V. (2009). Sustainable solid waste managem ent: an integrated approach for asian countries. *Waste Management*, 29: 1438-1448.

Sıfır Atık. (2019). Sıfır atık yönetmeliği, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=32659&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5 (Erişim Tarihi: 14 Nisan 2022).

Tchobanoglous, G., Theisen, H., Vigil, S. A. (1993). Integrated solid waste management: engineering principlesand management ıssues, *New York:The Mc Graw-Hill Companies, Inc*.

Tchobanoglous, G., Kreith, F., Williams, M. E. (2002). Introduction, waste generation and management in a technological society. In: Tchobanoglous, G and Kreith, F (Ed.), Handbook of Solid Waste Management. Second Edition, McGraw-Hill Handbooks, pp. 1.1-1.27.

Tenikler, G. (2007). Türkiye'de tehlikeli atık yönetimi ve avrupa birliği ülkeleri ile karşılaştırmalı bir analiz, (Doktora Tezi), *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı*, İzmir.

Tıbbi Atıkların. (2017). Tıbbi atıkların kontrolü yönetmeliği, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=23273&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5 (Erişim Tarihi: 14 Nisan 2022).

United Nations Environment Programme. (2009). Developing integrated solid waste management plan training manual, volume 2 assessment of current waste management system and gaps therein. *DTI/1140/JP, UNEP DTIE International Environmental Technology Centre, Japan.*

Uz Zaman, A. (2014). Identification of key assessment indicators of the zero waste managament systems. *Ecological Indicators*, 36: 82-693.

Varank, G. (2006). Aerobik olarak stabilize edilmiş katı atıklar ile kompost ürününün karşılaştırılması (Yüksek lisans tezi) *Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul.

WB, (The World Bank). (2012). What a waste: a Global review of solid waste management https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/17388 (Erişim Tarihi: 14 Nisan 2022).

Yaşaroğlu, C. B. (2014). Evsel katı atık toplama ve taşıma iş kolunda çalışanların iş sağlığı ve güvenliği koşullarının iyileştirilmesi. *Uzmanlık Tezi,* Ankara.

Yılmaz, A., Bozkurt, Y. (2010). Türkiye'de kentsel katı atık yönetimi uygulamaları ve Kütahya katı atık birliği (KÜKAB) örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(1): 11-28.

Young, C., Ni, S., Fan, K., (2010). Working towards a zero waste environment in Taiwan. *Waste Management & Research*, 28: 236-244.

On Dördüncü Bölüm

MEVSİMLİK İŞLERDE İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ

Fatih Mehmet Ateş

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihi boyunca çalışma hayatı farklı aşamalardan geçmiştir. Bu aşamalar analiz edildiğinde; sömürü çağı, sınırlı yararlanma çağı ve akılcı çağ olmak üzere üç dönemden bahsedilebilir. Sömürü çağına; MÖ 4. bin yılın sonlarından MS 6. yüzyılın başları arasındaki eski çağda savaş esirlerinin çalışma koşullarına benzer şartlarda Sanayi Devrimi'nin ilk yıllarında karşılaşılmıştır. Sömürü çağında çalışanın neredeyse hiç hakkı yoktur. Sınırlı yararlanma çağında çalışanı sömürü seviyesinde çalıştırma sonucu çalışanın iş gücü erken yaşta kaybedilmiş ve üretim kapasitesi hızlı bir şekilde düşmüştür. Bu çağda hem çalışan hem de işveren zarar görmüştür. Bu dönemdeki yaşanılan olumsuzlukların etkilerinde uzak durabilmek için insanlık yasal mevzuatları oluşturmaya ve çalışanın güvenli bir şekilde çalışabilmesi için gerekli adımları atmaya başlamıştır. Akılcı çağda ise imalat kabiliyetinin akılcı metotlar geliştirilmiştir. Bu çağda ergonomiden de faydalanılarak insanın sömürülmeden üretim kapasitesinin artırıldığı bir süreç yaşanmaktadır. Tarihsel süreçteki bu çağlarda insanın bir değer üretebilmek için çeşitli bedensel ve zihinsel faaliyetleri iş olarak tanımlanmaktadır (Babalık, 2005).

Çalışanın iş yerinde gerçekleştirdiği bedensel ve zihinsel faaliyetlerde zamanla farklı yöntemler, teknikler geliştirilmiştir. Bu teknik gelişmeler, makine kullanımının artması, endüstrileşme, üretimler sırasında daha fazla kimyevi madde kullanımı türlü rahatsızlıkların ve kazaların oluşumuna olanak tanımıştır. Çalışanların karşılaşabileceği bu hastalıklar ve kazalar iş güvenliği kavramının şekillenmesine imkân sağlamıştır. İş güvenliği; iş yerinde yürütülen faaliyetlerin yürütülmesinde maruz kalınabilecek risklerin minimize edilebilmesi için işveren veya işveren vekili tarafından iş yerinin mevzuata uygun hâle getirilmesidir.

İş yerleri faaliyet gösterdikleri iş kollarının ürettiği ürünün veya hizmetin türüne bağlı olarak yıl boyunca ya da yılın belirli dönemlerinde iş yoğunlukları ba-

KAYNAKLAR

Ahioğlu, S. (2008). Tarım sektöründe iş sağlığı ve güvenliği ve risk değerlendirmesi, *Uzmanlık Tezi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı*, İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü, Türkiye.

Akar, Ş. S., Şık A. (2015). Konaklama ve beslenme işletmelerinde iş sağlığı ve güvenliği, *Detay Yayıncılık*, Ankara.

Akı, E. (2000). Mevsimlik işlerde çalışma sorunları, *İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Türk Millî Komitesi*, Ankara, s.249–267.

Alpagut G. (1998). Belirli süreli hizmet sözleşmesi, *Türk Ağır Sanayi ve Hizmet Sektörü Kamu İşveren Sendikası Yayını*, Ankara.

Arslan, İ. Akan, Y. (2012). Göç ekonomisi, Ekin Yayınevi, Bursa

Babalık F. C. (2005). Mühendisler için ergonomi işbilim, *Nobel Yayın Dağıtım*, Ankara.

Bozkurt, H. A. (1997). Sanatçılar ve sosyal güvenlik hukuku, Ankara.

Burke W. A., Griffith D. C., Scott C. M., Howell E. R. (2006). Skin Problems related to the occupation of commercial fishing in north Carolina, *North Carolina Medical Journal*, 67, 260-261.

Canlıel, Ş. (2001). Adana ve Kahramanmaraş yöresinde orman işçilerinin sorunları ve çözüm önerileri, *K.S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü*, *Yüksek Lisans Tezi*, Kahramanmaraş, 112 s.

Centel, T. (2013). İşverenin iş yerinde sağlık ve güvenliği sağlama yükümü, *Çimento Endüstrisi İş Verenler Sendikası*, Cilt:27, Sayı: 3, 7-15.

Cerit, İ. (2001). İkinci ürün yetiştiriciliğinde buğday anızının yakılmasına alternatif olabilecek bazı toprak işleme yöntemlerinin mısır bitkisinde tane verimi ve tarımsal özelliklere etkisi. *Yüksek Lisans Tezi*, Çukurova Üniversitesi, Adana, Türkiye.

Çakmak, B., N. Alayunt, F. (2009). İki farklı motorlu tırpanın titreşim ve gürültü değerlerinin belirlenmesi, *Tarım Makineleri Bilimi Dergisi (Journal of Agricultural Machinery Science)* 2009, 5(2), 167-173.

Çamurcu, S., Seyhan, G. (2015). Tarım sektöründe iş sağlığı ve güvenliği. *Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi*, 3(3), 549-552.

Çınar A. F., Akarsu H., Güzel M. (2013). Konaklama ve yeme içme iş yerlerinde sağlık ve güvenlik, *Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi*, Ankara.

Çınar, S. (2012). Türkiye'de mevsimlik tarım işçilerine yönelik kısa bir değerlendirme, *Heinrich Böll Stiftung Journal*, ss.32-34.

Çınar, S., Lordoğlu, K. (2010). Mevsimlik tarım işçilerinde tekil bir analiz: karasu fındık toplama işçileri, *Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, ss. 23-34.

Çolak, N. (1998). Artvin yöresi orman işçilerinin sağlık sosyal ve eğitim sorunları üzerine bir araştırma, *Yüksek Lisans Tezi*, KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, 93 s.

Dienstbühl, I., Michaelis, R., Scharmentke, M., Buffet, M. A., Roskams, N., Van Herpe, S.,Lissner, L. (2008). Protecting workers in hotels, restaurants and catering. *Office for Official Publications of the European Communities.*

Friedrıch Ebert Stiftung Derneği. (2012). Tarımda mevsimlik işçi göçü Türkiye durum özeti, *Mevsimlik İş Göçü İletişim Ağı* (MİGA).

Gıda Ürünleri. (2022). Gıda ürünleri ve içecek imalatı sektöründe iş sağlığı gözetimi rehberi, https://www.csgb.gov.tr/medias/7040/gida-%C3%BCr%C3%BCnler%C4%B0-ve-%C4%B0%C3%A7ecek-%C4%B0malati-sektoer%C3%BC-%C4%B0sgys-rehber%C4%B0.pdf (Erişim Tarihi: 24 Mayıs 2022).

Gülçubuk, A. (1996). Endüstri işletmelerinde seçilmiş faktörlere göre çalışma koşullarının ergonomik değerlendirilmesi üzerine bir araştırma, *Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Doktora Tezi, İzmir, 202 s.

Hurst, P., Termine, P., Karl, M. (2007). Agricultural workers and their contribution to sustainable agriculture and rural development. *FAO-ILOIUF, Cenevre*, ILO.

ILO. (1999). Safety and health in the fishing industry, report for the tripartite meeting on safety and health in the fishing ındustry, 23-24,Geneva.

ILO. (2010). Code of practise on safety and health in agriculture, meeting of expertsto adopt a code of practise on safety and health in agriculture, 25-29 October, *International Labour Office, Geneva*, ss.120-130.

ILO. (2014). Regional office for asia and pasific, safety and health training manual fort he commercial fishing ındustry in thailand, 15-26, Thailand.

İş Sağlığı. (2022). İş sağlığı ve güvenliğine ilişkin iş yeri tehlike sınıfları tebliği, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=16909&MevzuatTur=9&MevzuatTertip=5 (Erişim Tarihi: 24 Mayıs 2022).

Karacan, A. R. (1991). Tarım kesiminde geçici tarım işçilerinin çalışma koşulları, ücret sistemleri ve çalışanların sosyal güvenlikleri üzerine bir araştırma: Manisa örneği, *Friedrich Ebert Vakfı*, İstanbul, ss. 52.

Karaman, A. (1997). Doğu Karadeniz yöresinde farklı çalışma koşullarında kesim ve sürütme işlerinde iş güçlüğü kriterlerinin araştırılması ve verim üzerine etkisinin belirlenmesi, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Doktora Tezi, Trabzon, 221 s.

Koçak, Y., Terzi, E. (2012). Türkiye'de göç olgusu, göç edenlerin şehirlere etkileri ve çözüm önerileri, *KAÜ-İİBF Dergisi*, ss.163-184.

Koruk, İ. (2010). İhmal edilen bir grup: mevsimlik göçebe tarım işçileri, *Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, ss. 18-23.

Menemencioğlu, K. (2006). Ormancılıkta üretim işlerinde çalışma koşulları ve iş kazaları üzerine bir araştırma, *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Sayfa:1-12.

Meslek Hastalıkları. (2015). Meslek hastalıkları ve iş ile ilgili hastalıklar rehberi, https://www.csgb.gov.tr/medias/4597/rehber20.pdf (Erişim Tarihi: 24 Mayıs 2022).

Ovacıllı, S. (2009). Ankara'da beş yıldızlı bir otel çalışanlarının sağlık ve güvenlik durumunun ve çalışma koşullarının tespiti, *Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi*, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sayfa:3, Ankara.

Önsal, N. (2017). Endüstri ilişkileri sözlüğü, *Türk-Metal Yayınları*, Ankara.

Özbekmezci Ş., Sahil S. (2004). Mevsimlik tarım işçilerinin sosyal, ekonomik ve barınma sorunlarının analizi, *Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Der.*, Cilt 19, No 3, 261-274.

Sağlam, S. (2006). Türkiye'de iç göç olgusu ve kentleşme, *Türkiyat Araştırmaları*, ss. 34-44.

Seyyar, A. (2008). Sosyal siyaset terimleri, *Sakarya Yayıncılık*, Sakarya.

Taşkent S., (2006). "Belirli Süreli İş Sözleşmelerinin Yapılabilmesi", Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi, Cilt.3 Sayı:9/2006, s. 33–39.

The World Bank. (2014). Gezici mevsimlik tarım işinde çalışan kadınların çalışma ve yaşam koşullarının irdelenmesi, *The World Bank IBDR-IDA*.

TÜİK. (2022). İş gücü istatistikleri, I. Çeyrek: Ocak - Mart, 2022. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-I.-Ceyrek:-Ocak---Mart,-2022-45648 (Erişim Tarihi: 24 Mayıs 2022).

Yıldırak, N., Gülçubuk B., Gün S., Olhan E., Kılıç M. (2003). Türkiye'de gezici ve geçici kadın tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşulları ve sorunları, *Tarım-İş Sendikası Yayınları*, ss.47.

Yılmaz, Y. (2008). Konaklama ve ağırlama işletmelerinde servis tekniği ve yönetimi. 6. Baskı., *Detay Yayıncılık*, Ankara.

On Beşinci Bölüm

HAYVANCILIK, SÜT VE SÜT ÜRÜNLERİ İMALATINDA İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ

Hakan Erdoğan - Esra Erdoğan - Hakiye Aslan

GİRİŞ

Hayvancılık, süt üretimi ve süt ürünleri imalatı sektörleri, gıda endüstrisinde önemli bir yere sahiptir. Bu sektörlerde çalışanlar için iş sağlığı ve güvenliği, hem çalışanların sağlığını ve güvenliğini korumak hem de işletmelerin sürdürülebilirliğini sağlamak açısından hayati önem taşır. Ancak yapılan araştırmalar, hayvancılık ve süt ürünleri imalatı alanında iş kazaları ve meslek hastalıklarının sayısının dikkate değer düzeyde olduğunu ortaya koymaktadır. Hayvancılık işlerinde çalışanlar, çeşitli sağlık sorunlarıyla karşı karşıya kalabilirler. Hayvan yetiştiriciliği, kanser, solunum yolu hastalıkları, yaralanmalar ve kazalar gibi önemli riskleri içermektedir. İş kazalarının yaygın olduğu süt ve süt ürünleri üretim tesislerinde, kaza nedenleri genelde şu şekildedir: Manuel kaldırma ve taşıma faaliyetleri (özellikle ağırlık ve sivri kenarlar vb.), kayma durumları (genellikle ıslak tabanlar sebebiyle), cisimlerin çarpması (düşen nesneler ya da el aletleri vb.), tehlikeli maddelerle temas (kimyasallar, sıcak buhar, yüksek sıcaklıktaki su vb.), yüksek yerlerden düşmeler (gezici merdivenler, basamaklar, depolama tankları ya da tankerler vb.), taşıma ile alakalı kazalar (tanker, lift, forklift darbeleri veya sıkışmalar) ve makineler (yük kaldırma cihazları, taşıma bantları, paketleme makineleri). Bu alanda çalışan bireylerin karşılaştığı mesleki hastalıkların temel sebepleri arasında; kas-iskelet sorunları (manuel kaldırma ve taşıma ile ilişkili), işle bağlantılı üst ekstremite sorunları (tekrar eden paketleme işlemleri), işitsel problemler (homojenizatörler, dolum makineleri kaynaklı gürültü maruziyeti) ve solunum irritasyonu (klor, hipoklorit, amonyak inhalasyonu) bulunmaktadır.

Bu bölüm, hayvancılık, süt üretimi ve süt ürünleri imalatı sektörlerindeki iş sağlığı ve güvenliği konularına odaklanarak çalışanların sağlığını ve güvenliğini korumak, iş kazalarını ve meslek hastalıklarını önlemek için gerekli bilgileri sunmayı amaçlamaktadır.

iş güvenliği eğitimleri düzenlenmelidir. İş yerinde güvenli çalışma prosedürleri oluşturulmalı, düzenli denetimler yapılmalı ve kalite kontrolleri sağlanmalıdır. Bunların dışında işletmelerin hijyen ve sanitasyon protokollerine uygun olarak hareket etmeleri, temizlik ve dezenfeksiyon süreçlerini sıkı bir şekilde takip etmeleri önemlidir.

Hayvancılık, süt üretimi ve süt ürünleri imalatı sektörlerinde iş sağlığı ve güvenliği standartlarının etkin bir şekilde uygulanması, çalışanların sağlığını ve güvenliğini korumak ve işletmelerin sürdürülebilirliğini sağlamak için hayati öneme sahiptir. İş sağlığı ve güvenliği uygulamalarının sürekli olarak gözden geçirilmesi ve iyileştirilmesi gerekmektedir. Bu, yeni teknolojilerin ve yöntemlerin benimsenmesini, mevzuatın güncellenmesini, çalışanların sürekli eğitimini ve farkındalığını sağlamayı ve iş yerinde bir güvenlik kültürünün oluşturulmasını gerektirir.

Sonuç olarak, hayvancılık, süt üretimi ve süt ürünleri imalatı süreçlerinde ortaya çıkan tehlikeler ve risklerin önlenmesi, iş sağlığı ve güvenliği stratejilerinin etkin bir şekilde uygulanmasıyla mümkün olacaktır. Bu süreçte işverenlerin, çalışanların, iş sağlığı ve güvenliği uzmanlarının ve ilgili tarafların birlikte çalışması ve iş birliği yapması önemlidir. Bilinçli ve düzenli bir yaklaşım, sektörde daha güvenli ve sağlıklı çalışma ortamlarının oluşturulmasına katkıda bulunacaktır.

KAYNAKLAR

Aslan, H., Ekinci, A., & Aslan, ˙I. (2020). Chapter 13 _Nucleic acid_based methods in the detection of foodborne pathogens. In C. Egbuna, & B. Sawicka (Eds.), Natural remedies for pest, disease and weed control (pp. 143_161), Academic Press.

Aprea G., Mullan W. M.A. (2022) Chapter 2 - Raw milk: benefits and hazards, Editor(s): Adriano Gomes da Cruz, C. Senaka Ranadheera, Filomena Nazzaro, Amir Mohammad Mortazavian, Dairy Foods, Woodhead Publishing,ss.19-46, ISBN 9780128204788, https://doi.org/10.1016/B978-0-12-820478-8.00003-1.

Alapala Demirhan, S. , Çelen, B. , Çelen, M. F. & Şahinler, N. (2016). Hayvancılıkta İş Sağlığı ve Güvenliği . Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi , Volume:5 Special Issue , 303-314 . DOI: 10.17100/nevbiltek.211015

6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, Resmî Gazete Sayısı: 28339, 2012.

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, Resmî Gazete Sayısı: 26200,2006.

Biyolojik Etkenlere Maruziyet Risklerinin Önlenmesi Hakkında Yönetmelik, Resmî Gazete Sayısı: 28678,2013.

Bosilkovski, M., Brucellosis: Epidemiology, microbiology, clinical manifestations, and diagnosis, 2020.

CDC, Protection from Exposure, https:// www.cdc.gov/anthrax/specificgroups/animal-workers/exposure-protection.html, Erişim: 09 Temmuz 2023.

Çalışanların Gürültü ile İlgili Risklerden Korunmalarına Dair Yönetmelik, Resmî Gazete Sayısı: 28721,2013.

Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimlerinin Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, Resmî Gazete Sayısı: 28648, 2013.

Çalışma Gücü ve Meslekte Kazanma Gücü Kaybı Oranı Tespit İşlemleri Yönetmeliği, Resmî Gazete Sayısı: 27021, 2008.

Çalışanların Titreşimle İlgili Risklerden Korunmalarına Dair Yönetmelik, Resmî Gazete Sayısı: 28743,2013.

Göçmen Y. (2016) Mezbahaların İş Sağlığı ve Güvenliği Yönünden İncelenmesi ve Risk Değerlendirmesi Uygulaması, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü, İş Sağlığı ve Güvenliği Uzmanlık Tezi, Ankara.

Kılıç, E. & Çetin, B. (2023). Ergonomik Risk Analizi Yöntemlerinin İncelenmesi: Gıda Sektörüne Yönelik Bir Uygulama . Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi , 11 (2) , 498-518 . DOI: 10.21923/jesd.1089318.

Durrani T.S., Harrison R.J. Durrani, Timur S., and Robert J. Harrison, Occupational Infections. J. LaDou, R. J. Harrison. (Ed.). LaDou J, Harrison R.J. (Ed.). CURRENT Diagnosis & Treatment: Occupational & Environmental Medicine 5th edition (s. 308-23). New York: McGraw-Hill,2013.

Fakhri, Z.İ., Biological Hazards, ILO, Encylopedia of Occupational Health and Safety., https://www.iloencyclopaedia.org/contents/part-vi-16255/biological-hazards, Erişim: 09 Temmuz 2023.

Health and Safety Executive, Recipe for Safety: Health and safety in food and drink manufacture, http://www.hse.gov.uk, Erişim Tarihi: 09 Temmuz 2023.

Health and Safety Executive, Safe Work in Confined Spaces, Sayfa: 1-7, United Kingdom, 2011.

Kim, E.A., S.K. Kang, Historical review of the List of Occupational Diseases recommended by the International Labour organization (ILO). Ann Occup Environ Med, 25(1):14, 2013.

Kimyasal Maddelerle Çalışmalarda Sağlık ve Güvenlik Önlemleri Hakkında Yönetmelik, Resmî Gazete Sayısı: 28733,2013.

Makine Emniyeti Yönetmeliği, Resmî Gazete Sayısı: 27158,2009.

İş Yerlerinde Acil Durumlar Hakkında Yönetmelik, Resmî Gazete Sayısı: 28681,2013.

İş Yeri Bina ve Eklentilerinde Alınacak Sağlık ve Güvenlik Önlemlerine İlişkin Yönetmelik, Resmî Gazete Sayısı: 28710, 2013.

İş Sağlığı ve Güvenliğine İlişkin İş Yeri Tehlike Sınıfları Tebliği, Resmî Gazete Sayısı: 28509, 2012.

İş Sağlığı ve Güvenliği Kurulları Hakkında Yönetmelik, Resmî Gazete Sayısı: 28532, 2013.

İş Güvenliği Uzmanlarının Görev, Yetki, Sorumluluk ve Eğitimleri Hakkında Yönetmelik, Resmî Gazete Sayısı: 28512,2012.

İş Sağlığı ve Güvenliği Hizmetlerinin Desteklenmesi Hakkında Yönetmelik, Resmî Gazete Sayısı: 28861,2013.

İş Sağlığı ve Güvenliği Risk Değerlendirmesi Yönetmeliği, Resmî Gazete Sayısı: 28512,2012.

İş Yeri Hekimi ve Diğer Sağlık Personelinin Görev, Yetki, Sorumluluk ve Eğitimleri Hakkında Yönetmelik, Resmî Gazete Sayısı: 28713, 2013.

Orhan A. (2016) Süt Ürünleri İmalatında Risk Değerlendirmesi, Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü, İş Sağlığı ve Güvenliği Uzmanlık Tezi, Ankara.

Karakuş K. & Aslan İ.(2019) Arıcılık İşletmelerinde İş Sağlığı ve Güvenliği: Bingöl Örneği (Occupational Health and Safety In Beekeeping Enterprises: Bingöl Example), idRc 2019-International Disaster & Resilience Congress, Eskişehir, ss.623-626, Türkiye.

Raoult, D., Clinical manifestations and diagnosis of Q fever. https://www.uptodate.com/contents/clinical-manifestations-and-diagnosis-of-q-fever?search=q%20fever%20 diagnosis&source=search_result&selectedTitle=1~70&usage_type=default&display_rank=1, Erişim: 09 Temmuz 2023.

TS EN 7243, Termal çevrenin ergonomisi- WBGT endeksi kullanılarak ısı stresinin değerlendirilmesi, 2017

TS EN 12464-1, Işık ve aydınlatma- Çalışma yerlerinin aydınlatılması,2021.

TS EN 5349-1, Mekanik titreşim-Kişilerin maruz kaldığı elle iletilen titreşimin ölçülmesi ve değerlendirilmesi-Bölüm 1: Genel kurallar,2005.

TS EN ISO 5349-2, Mekanik titreşim- Kişilerin maruz kaldığı, elden vücuda iletilen titreşimin ölçülmesi ve değerlendirilmesi- bölüm 2 : İş yerlerinde ölçme yapmak için pratik kılavuz,2004.

TS HD 60364-4-43, Binalarda elektrik tesisatı - Bölüm 4: Güvenlik koruması,2010.

Yapı İşlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği, Resmî Gazete Sayısı: 28786,2013.

Wilson, K. H., Clinical manifestations and diagnosis of anthrax., https://www.uptodate.com/contents/clinicalmanifestations-and-diagnosis-of-anthrax?search=antrax&source=search_result&selected Title=1~121&usage_type=default&display_rank=1 Erişim: 09 Temmuz 2023.

On Altıncı Bölüm

İSKELE FAALİYETLERİNİN ERGONOMİK RİSK DEĞERLENDİRME YÖNTEMİ NIOSH İLE İNCELENMESİ: RAFİNERİ İNŞAATI ÖRNEĞİ

Hakan Erdoğan - Mustafa Yağımlı - Hakan Tozan

1. GİRİŞ

Çalışanların konforunun ve ihtiyaçlarının karşılanması verimliliğinin artırılması ve çalışma huzuru için gereklidir. İnsanların isteklerinin temini için gerçekleştirilecek üretimin insan, makine, malzeme ve yöntem gibi dört temel unsuru vardır. Bu unsurlar arasında koordinasyonun kurulması ile üretim etkinleştirilebilir. İnsan ihtiyaç ve isteklerindeki değişme, farklılaşma ve gelişme, teknolojik gelişmeleri hızlandırmıştır. Gelişen teknoloji ağır işleri ortadan kaldırırken çalışma hızındaki ve iş çeşitliğindeki artış ve tekrarlanan postürler ilave yükler oluşturmaktadır. İlk defa Polonyalı bilim insanı olan Wojciech Jastrzębowski'nin kullandığı ergonomi kelimesi "Ergon" (iş) ve "Nomos" (hukuk) kelimelerinin birleşmesinden oluşmaktadır.

Ergonomi, farklı bilim dalları ve bilgi alanlarından yararlanarak temel bilimlere dayalı uygulamalı bir disiplindir. Bu çok yönlü bilim dalı; mühendislikten mimarlığa, antropometriden anatomiye, fizyolojiden psikolojiye, sosyoloji gibi alanlara kadar geniş bir yelpazede bilimlerle entegre çalışmaktadır. Ergonomik risk değerlendirme yöntemlerinin özellikle çalışanların kas iskelet sistemi rahatsızlıklarının ortadan kaldırılmasında kullanılması gerekir. Kas iskelet sistemi rahatsızlıkları genel olarak tekrarlanan ve zorlayıcı hareketler sonrasında oluşmaktadır. İş yerlerinde, özellikle geçici iş göremezlik durumları, kas-iskelet sistemi rahatsızlıklarıyla bağlantılı olarak en çok zaman kaybına neden olan faktörlerden biridir. Bu rahatsızlıklar sonucunda devamsızlık, verimlilikte azalma, işin durması, engellilik hâlleri, motivasyonun azalması, rehabilitasyon için gerekli zaman ve maliyet gibi hususlar söz konusu olacaktır. Literatürde ergonomistlerin iş yerlerindeki çalışanların postürlerini gözlemleyerek kullandığı çok farklı metodolojiler mevcuttur. Metodo-

Malzemelerin yukarı kaldırılması sırasında dikkat edilmesi gereken birkaç önemli faktör bulunmaktadır:

Yükün Altında Kimse Olmamalı: Kaldırma işlemi sırasında yükün altında kimsenin bulunmadığından emin olunmalıdır. Bu, olası düşmelerden kaynaklanabilecek yaralanma riskini ortadan kaldırmaya yardımcı olur.

Halat ve İpler Sağlam Olmalı: Kaldırma işlemlerinde kullanılan halat ve iplerin sağlam ve hasarsız olduğundan emin olunmalıdır. Zayıf veya hasarlı ekipman kullanmak, yükün düşmesine ve ciddi yaralanmalara neden olabilir.

Yüklerin Dengelemesi: Yükler, ağırlık merkezi tam ortadan geçecek şekilde bağlanmalıdır. Bu, yükün dengede kalmasına ve kaldırma işleminin güvenli bir şekilde gerçekleşmesine yardımcı olur.

Ergonomik Zorlanmalar: İskele elemanlarının kaldırılması ve taşınması esnasında ciddi ergonomik zorlanmalar meydana gelebilir. Bu tür zorlanmaların önlenmesi için uygun ekipman kullanımı, doğru kaldırma teknikleri ve gerekirse ekip çalışması gibi faktörler düşünülmelidir.

Özellikle A4, A5 ve A8 faaliyetleri yapılırken çalışanların rotasyonla çalışarak maruziyet süreleri azaltılmalıdır. Cephe iskelelerinde üst katlardaki kurulumda malzemeler platform üzerine palanga sistemleri veya vinçlerle kaldırılıp konulmalıdır. Çalışanların sağlık gözetimleri düzenli aralıklarla yapılmalıdır. Kas iskelet sistemi rahatsızlıkları yaşayanların iskele kurulum ve söküm faaliyetlerinde çalışmamaları sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

Akay, D., A., Dağdeviren, M., Kurt, M. (2003), Çalışma duruşlarının ergonomik analizi, Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, 18(3), 73-84.

Bijay Kunar Mihir B., Aruna M., Bekal Kar M. (2021), Postural analysis of dumper operators and construction workers – a case study, Journal of Mines, Metals and Fuels, Volume 69, Issue 6.

Genaidy A., Al-Shedi A., Shell R. (1993), Ergonomic Risk Assessment: Preliminary Guidelines For Analysis Of Repetition, Force And Posture, J. Human Ergol, 22: 45-55.

Güven R., Berk M., Önal B. (2011), Meslek Hastalıkları Rehberi, Bölüm5, Hastalıklar ve Etmenler, 477-479, Matsa Basımevi, Ankara.

Joshi Prashant M. (2021),Study of association between OWAS, REBA and RULA with perceived exertion rating for establishing applicability, Theoretical Issues in Ergonomics Science.

Elle Taşıma İşleri Yönetmeliği (2013), Resmî Gazete Sayısı: 28717.

Roman D. (2013), Comparison of Concepts in Easy-to-use Methods for MSD Risk Assessment. Applied, Ergonomics, 45(3): 420-427.

Kee D. (2021), Comparison of OWAS, RULA and REBA for assessing potential work-related musculoskeletal disorders, International Journal of Industrial Ergonomics Volume 83.

Mert E. (2014), Ergonomik Risk Değerlendirme Yöntemlerinin Karşılaştırılması ve Çanta İmalat Atölyesinde Uygulanması, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İSG Genel Müdürlüğü.

Mishra D., Satapathy S. (2021), Ergonomic Study of Construction Workers in Odisha (India): A Case Study in Construction Sites, Trends in Industrial Engineering Applications to Manufacturing Process pp 507-527.

Mohamed M., Rashid M. (2022), Nelfiyanti, Analysis of Measurement and Calculation of MSD Complaint of Chassis Assembly Workers Using OWAS, RULA and REBA Method, International Journal of Automotive and Mechanical Engineering (IJAME), Vol. 19 No. 2.

Özcan, S. (2011), Temel tenis teknik öğretiminde iki farklı antrenman metodunun teknik biyomotorik ve fizyolojik özellikler üzerine etkisinin araştırılması. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Özel E., Çetik O. (2010), Mesleki Görevlerin Ergonomik Analizinde Kullanılan Araçlar ve Bir Uygulama Örneği, Dumlupınar Üni. Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, Ağustos(22): 41-56.

Yapı İşlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği (2013), Resmî Gazete Sayısı: 28786.

Yantao Y., Xincong Y.,Heng L., Xiaochun L. (2019), Joint-Level Vision-Based Ergonomic Assessment Tool for Construction Workers, Journal of Construction Engineering and Management, Volume 145 Issue 5.

Yong-Ku Kong Y., Lee S., Lee K., Kim D. (2018), Comparisons of ergonomic evaluation tools (ALLA, RULA, REBA and OWAS) for farm work, International Journal of Occupational Safety and Ergonomics, Volume 24.

Waters, T.R., Putz-Anderson, V., Garg, A. (1994) , Applications manual fort he revised NIOSH lifting equation, U.S. department of health and humanservice.

Winkel J., Mathiassen S. (1994), Assessment of physical work in epidemiology studies: concepts, issues and operational considerations. Ergonomics;37:979 –988.

On Yedinci Bölüm

LOJİSTİK İŞLERİNDE İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ

Hakan Erdoğan - Alperen Şahinoğlu - Ahmet Kaplan

GİRİŞ

Lojistik imalat ve hizmet sektöründe bulunan ürünlerin ve ürünlere ait bilgilerin akışının planlanması ve kontrolünün sağlanması ile ilgilenmektedir. Ürünlerin ilk aşaması olan temin edilmesinden son noktası olan tüketim noktalarına kadar akış ve depolanma süreçlerinin planlanması, uygulanması ve kontrol edilmesi olarak tanımlanabilmektedir. Lojistik; stok, depolama, malzeme yönetimi ve ambalajlama, paketleme, nakliye, sevkiyat, taşımacılık, gümrük ve dış ticaret gibi operasyonlarda ürünün tedarikçilerden müşterilere ve satış sonrası hizmetlerine kadar taşınması gibi bir işletmedeki malzeme ve ürünün akışını belirleyen faaliyetleri kapsamaktadır. Depo ve malzeme yönetimi ile taşımacılık en yaygın lojistik aktiviteleri içerisinde yer almaktadır.

1. DEPO TÜRLERİ

Depoların sınıflandırılması kullanım maksadı, tipi ve yönetim tarzına bağlı olarak farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır (Bakan ve Şekkeli, 2017). Elektronik aletler, otomotiv parçaları, beyaz eşya gibi farklı türlerdeki malzemelerin depolandığı yerler genel depolar olarak tanımlanmaktadır. Mühimmat gibi özel depolama imkânları gerektiren ve sadece bu maddeler için kullanılan depolarsa özel depolardır. İş yerine ait ürünlerin bir kısmının veya tamamının açık olarak depolandığı depolar açık hava depoları olarak nitelendirilmiştir. Maliyeti düşük olan bu depolar olumsuz hava şartlarından etkilenirler. Soğuk hava depoları, kuru yük depoları gibi ürünlerin olumsuz atmosfer şartlarından etkilenmemesi için genellikle endüstriyel raf sistemleri ile donatılmış depolardır. Bu tip depolar iklimlendirilmiş depolar olarak da adlandırılmaktadır.

Kapalı depolar; ürünlerin olumsuz hava koşullarından etkilenmemesi için genelde raflarla donatılmış depolardır. Örneğin kuru yük depoları, soğuk hava depo-

araç ve ekipmanların çalışma güvenliği de sağlanır ve çalışanların iş sağlığı ve güvenliği riskleri azaltılır.

KAYNAKLAR

Bakan, İ., Şekkeli, Z. H. (2017). Lojistik yönetimi, İstanbul: BETA yayınevi.

Colak, M., Sanli, O., Cetin, T. (2018). İş sağlığı ve iş güvenliği uygulamalarında risk analizi (Bir kargo firması örneği). Press Academia Procedia, 7(1), 295-299.

Friswell, R., Williamson, A.(2019), Management of heavy truck driver queuing and waiting for loading and unloading at road transport customers' depots. Safety Science, 120, 194-205.

Gu, J., Goetschalckx, M., McGinnis, L. F. (2007), Research on warehouse operation: A comprehensive review. European Journal of Operational Research, 177(1), 1-21.

Johnstone, M. (1989), Stress in teaching: An overview of research (Vol. 103). Scottish Council for Research in Education. SCRE Publication.

Health and Safety Executive (2023), Warehousing and storage, Erişim: https://www.hse.gov.uk/pubns/indg412.pdf (Erişim Tarihi: 22.01.2023)

İş Ekipmanlarının Kullanımında Sağlık ve Güvenlik Şartları Yönetmeliği (2013), Resmî Gazete Sayısı: 28628.

İş Yeri Bina ve Eklentilerinde Alınacak Sağlık ve Güvenlik Önlemlerine İlişkin Yönetmelik (2013), Resmî Gazete Sayısı: 28710.

İş Yerlerinde Acil Durumlar Hakkında Yönetmelik (2013), Resmî Gazete Sayısı: 28681.

İş Sağlığı ve Güvenliği Risk Değerlendirmesi Yönetmeliği (2012), Resmî Gazete Sayısı: 28512.

Karaman, E., Ayan, B., Yardımcı, M.C. (2016), Şoförlere Yönelik İş Sağlığı ve Güvenliği Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi Yayın.

Kuyucu, Ç. (2016), Lojistik faaliyetlerinde depolama süreçlerinin iş sağlığı ve güvenliği risklerinin değerlendirilmesi, Yayınlanmamış İş Sağlığı ve Güvenliği Uzmanlık Tezi, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü, Ankara.

Murat, B. (2016), Depolarda iş sağlığı ve güvenliği tedbirleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Rachman, A., & Djunaidi, Z. (2018), Risk Assessment of Work Accidents Among Loading and Unloading Workers at Terminal III (Ocean-going) of the Port of Tanjung Priok. KnE Life Sciences, 98-107.

Rudd, J. (2020), Health and Safety in Logistics: Assessing and Avoiding Risk in Warehousing and Transportation. Kogan Page Publishers.

Sağlık ve Güvenlik İşaretleri Yönetmeliği (2013), Resmî Gazete Sayısı: 28762.

Schneider, E., Irastorza, X. (2011), OSH in Figures: Occupational Health and Safety in the Transport Sector - An Overview, Luxembourg: European Agency for Safety and Health at Work .

Şişman, A., Sesli, F.A., Karaca, A. (2010), Samsun Kent İçi Trafik Kazalarının CBS Yardımıyla İrdelenmesi, III. Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri Sempozyumu, Gebze, Kocaeli.

Tan, A. (2000) , TBMM Türkiye Trafik Güvenliği Araştırma Komisyonu Raporu.

Tregear, S., Reston, J., Schoelles, K., Phillips, B. (2009), Obstructive sleep apnea and risk of motor vehicle crash: systematic review and meta-analysis. Journal of clinical sleep medicine, 5(6), 573-581.

On Sekizinci Bölüm

METAL SEKTÖRÜNDE İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ UYGULAMALARI VE RİSK FAKTÖRLERİ

Meryem Görgün Kuran - Mustafa Güzel

1. GİRİŞ

İş sağlığının genel tanımı Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve (Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından belirlenmektedir. Bu değerlendirmeler neticesinde iş sağlığı; bir kişinin yalnız bedensel değil ruhen de iyilik hâlinde olmasıdır. İş sağlığı kavramı işçilerin, çalışma koşullarının olumsuz etkilerinden arındırılması ve yapılan iş ile işçi arasındaki düzenin sağlamamaya çalışan bir bilimdir (Aslan, 2021; Yiğit, 2013). İş kazası ve meslek hastalıkları problemlerinden korunma amacıyla hukuki çalışmalar 19. yy.dan itibaren ortaya çıkmıştır. Geniş kalıp olarak iş sağlığı ve güvenliğini (İSG) sadece çalışma alanı olarak bu alanın dışında da tehlikelere karşı tedbirler almayı ifade ederken dar anlamda çalışma alanında yaptığımız iş sebebiyle ortaya çıkan tehlikelere önlem almayı ifade edebiliriz (Beyazıt, 2006). Kısacası iş sağlığı kavramı çalışanın fizikken iyi olmakla beraber her yönden iyi olmayı amaçlar. İş sağlığı işin çalışana ve çalışanında işe uyumunu hedef almaktadır. Aynı zamanda tıp, mühendislik ve insan kaynakları yönetimi disiplinlerini kapsayan multidisipliner bir bilim dalıdır. İşin niteliğinden ötürü iş yeri ortamı ve çalışma koşulları işçinin sağlığının bozulmasının nedenleri arasındadır. Bu sebeple iş sağlığı hipertansiyon, kroner kalp, kas sistemi, iskelet sistemi ve bazı kanser türleri ile de dolaylı olarak ilişkilidir (Aslan, 2021; ÇASGEM, 2018).

İSG, çalışanları, iş yerleri ortamında oluşan veya oluşması muhtemel tehlike kaynaklarından ve sağlığına olumsuz etki edebilecek unsurlardan işçilerin korunmasını buna ek olarak iş yeri ortamının iyileştirilmesini hedef alan sistemli ve bilimsel çalışmalar şeklindedir. İSG ile ilgili tanımlar incelendiğinde iş sağlığı ve iş güvenliği kavramlarının birbirinden bağımsız düşünülemeyeceği görülmektedir. İSG'nin önceliği iş yerindeki çalışanı korumaktır. Tüm çalışanlar iyi, sağlıklı ve güvenli bir ortamda çalışmayı hak etmektedir. ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü) istihdamın beraberinde getirdiği hastalık ve yaralanma durumlarına karşı çalışanla-

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapılan analizler sonucu meydana gelen tüm çalışmalar gösteriyor ki; söz konusu tehlike unsurları detaylı bir şekilde ele alınabildiği gibi, önem arz eden konularla ilgili de maddeler de saptanmıştır. Dökümhaneler konusunda risk unsurları yapılan gözlemler sonucunda tespit edilerek çalışma koşullarının iyileştirilmesine yönelik standartlar üzerinde durulmuş olup özellikle dökümhaneler de ortam ısısı, aşırı tozlanma, gürültü unsuru gibi faktörler bu çalışma kapsamında ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Bu çalışmada risk skorlarına yönelik yüksek gürültü düzeyi ve fiziksel unsuların iş güvenliği ve sağlığı açısından çalışanlar için uygun niteliğe taşınması konusunda detaylı bilgi içermektedir. Kısacası bu çalışma kapsamında özellikle metal sektörü ve dökümhanelerde çok sayıda risk faktörleri tespit edilmiştir. Burada sürdürülen faaliyetlerde risk skorları oldukça yüksek düzeydedir. Bundan dolayı personelin mutlak suretle koruyucu nitelikte donanımlar eşliğinde görev yapmaları öngörülmektedir. Bu kapsamda kimyasal faktörlerinde çalışanların sağlığı üzerinde olumsuz etkileri göz önünde bulundurulmalı ve açığa çıkan gazların hayati sorunlara neden olmaması açısından gerekli önlemler alınmalıdır. Metal sektörünün dökümhane bünyesinde kalıp kumlarının bozulmasından dolayı hijyenden uzak çalışma ortamının meydana gelmesi de çalışanları direkt olarak etki altına alabilmektedir. Bu nedenle hijyen konusunda yetkin prosedürler geliştirilmeli ve uzman bireylerce yazılı bir şekilde değerlendirilmelidir. Kaynak çalışmaları sırasında hayati ve sağlık açısından çok sayıda olumsuzlukların meydana geldiği gözlenmekte ve kişisel koruyucu donanımın gerekliliği bir kez daha gözler önüne serilmektedir. Özellikle geliştirilen standartlara uygun koruyucu gözlük ve maske kullanımına tüm personelin özen göstermesinin yanında, yönetimin gerekli denetimleri sağlaması gerekmektedir. İş güvenliği açısından uygun olmayan koşullar, hem işverenleri hem de çalışanları doğrudan ve dolaylı olarak etkilemekte ve performans düşüklüğünün yanı sıra, hayati sorunlara neden olmaktadır. Bu nedenle metal sektöründe tüm çalışma ortamlarında gerek fiziksel gerekse psikolojik alanda tüm tehlike içeren faktörler incelenmelidir.

KAYNAKLAR

Aslan, İ., (2021). İş sağlığı ve Güvenliği Sektörel Yönetimi, Nobel Akademik Yayıncılık Ankara, ISBN. 978-625-439-716-5.

Akıllı, H. ve Aydoğdu, Ö., (2012). İş Sağlığı ve Güvenliğinin Önemi, Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, Enerji Ham Madde Etüt ve Arama Dairesi Başkanlığı, Ankara, s.245- 250.

Alpsoy, L., (2014). İş Sağlığı ve Güvenliği Yönüyle Metal Sektörü. T. C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı VII. Uluslararası İş Sağlığı ve Güvenliği Konferansı. İstanbul. S.11

Altıparmak, Z., (2014). Demir Dökümhanelerinde Çalışanların Gürültü Maruziyetlerinin Belirlenmesi ve Alınabilecek Önlemler. (İş Sağlığı ve Güvenliği Uzmanlık Tezi). T. C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü. S.4-7, Ankara. Danışman: Burak YASUN

Aytaç, S., A. F. Özok, N. Yamankaradeniz, O. Çankaya, G. Akalp, A. Gökçe, U. Tüfekçi., (2018). Metal Sanayiinde Çalışan Kadınların Sağlık ve Güvenlik Açısından Risk Faktörleri. Ankara: Türk Metal Sendikası Araştırma ve Eğitim Merkezi Yayınları. S.18

Berk, M., Önal, B. ve Güven R., (2011). Meslek Hastalıkları Rehberi. Ankara. Matsa Basımevi

Beyazıt, S. (2006). İş Sağlığı ve Güvenliği ÇMİS OHSAJ 18001 Projesi. İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Türk Millî Komitesi 30. Yıl Armağanı, Ankara, TŞOF Plaka Matbaacılık, 529.

Bıyıkcı, E. T., (2010). İş Sağlığı ve Güvenliğinin Sağlanmasında İş Güvenliği Uzmanlığı. Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı, Çalışma Ekonomisi Bilim Dalı, Yüksek lisans tezi. Danışman: Doç. Dr. İlknur KILKIŞ.

Center, T., (2000). İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Mevzuatı. İstanbul: Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası. MESS Yayın No: 338, S.1-11

Ceylan, H., (2011). İş Kazalarının Genel Görünümü ve Gelişmiş Ülkelerle Kıyaslanması. International Journal of Engineering Research and Development, 3(2), 25-33

Çakmak, E., (2013). Kaldırma Araçlarında İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitim Sunumu, Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, S.46

ÇASGEM, (2018). İş Sağlığı ve Güvenliği Ilo Standartları. Ankara:ÇASGEM

Çetinkal, A., (2015). Metal Sanayinde İş Sağlığı ve Güvenliği. İşte Sağlık Dergisi. Sayı: 20, Şubat, S.27-49

Eker, T., (2013). İş Sağlığı ve Güvenliği Kapsamında Risk Analizi ve Metal Sektöründe Bir Uygulama. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi). Haliç Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul. S.18. Danışman: Prof. Dr. Avni Yücel Eryılmaz

Gerek, N., (1998). Türkiye'de İş Sağlığı ve İş Güvenliği. Ankara: Türk Metal Sendikası Yayınları, S.1-7

Hamşioğlu, M., (2010). Yıldız Teknik Üniversitesi Mezunlar Derneği Bildiri Kitabı. S.111-113.

Horozoğlu, K. (2017). İş kazalarının iş sağlığı ve güvenliği açısından analizi. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *8*(2), 265-281.

Kılınç Gökçe, H., (2016). Metal Taşlama İşleminde Metal Tozu Maruziyetinin Değerlendirilmesi ve Alınabilecek Önlemler. (İş Sağlığı ve Güvenliği Uzmanlık Tezi). T. C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü. S.16-19. Ankara. Danışman: Yağmur ERTEKİN

Kısa, Y., (2013). Döküm Atölyelerindeki İş Sağlığı ve Güvenliği Koşullarının Çok Ölçütlü Karar Verme Yöntemleriyle Değerlendirilmesi. Ankara, S.1-8.

Köşek Özler, M., (2016). İş Sağlığı ve Güvenliğinde 3T ve Fine-Kinney Risk Analizi Yöntemleri ve Metal Sektöründeki Bir İşletmede Uygulanması. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Kırıkkale. S.24-31. Danışman: Prof. Dr. Burak BİRGÖREN

Özgür, M., 2013. Metal Sektöründe Risk Analizi Uygulaması, İş Müfettişliği Yardımcılığı Etüdü, 111 s.

Özgüneş, Ö. C. (2016). Sac Metalden Otomotiv Parçaları İmalatında Risk Değerlendirmesi. *İş Sağlığı ve Güvenliği, Uzmanlık Tezi, Türkiye*.

Özkılıç, Ö. (2007). İş Sağlığı, Güvenliği ve Çevresel Etki Risk Değerlendirmesi, Tisk Yayınları, 540, Aralık.

Semerci O.(2012) İş Sağlığı ve Güvenliğinde Risk Değerlendirmesi: Metal Sektöründe Bir Uygulama, Ege Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2012.

Tantekin, A., N. F. Özdil, İ. H. Gerek ve C. Yıldırım. (2016, 8-11 Mayıs). Metal Sektöründe Risk Etmenleri, İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları. T. C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 8. Uluslararası İş Sağlığı ve Güvenliği Konferansı. Yayın No: 61. İstanbul

Yiğit, A. (2013). İş Güvenliği, (2. Basım), Bursa: Dora Yayıncılık.

On Dokuzuncu Bölüm

DENİZ ÇALIŞMALARINDA İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ

Yaver Saka - İsrafil Ertürk - Melike Sultan Açık - Aysun Gökalp

GİRİŞ

Üç tarafı denizlerle kaplı olması, iç denizi, akarsu ve gölleri ile deniz ve denizcilik faaliyetleri artan bir ivme ile büyüyen Türkiye'de; Tarım Orman ve Hayvancılık Bakanlığı Balıkçılık ve Su Ürünleri Genel Müdürlüğü verilerince 18.494 adet balık avcılığı yapan ruhsatlı gemi bulunmaktadır. Ruhsatlı balık avcılığı yapan gemilerin yalnız %9'u endüstriyel balıkçılık faaliyetleri yapmaktadır.

Endüstriyel balık avcılığı ve deniz çalışmaları zorlu hava ve deniz şartlarında yapılmaktadır. Çalışan sayısının yoğunluğu, risk çeşitliliğinin fazla olması, kontrol mekanizmasının güçlüğü, psikososyal risklerin baskınlığı gibi etkenler iş kazası ve meslek hastalıkları sayılarını artırmaktadır. Bu istatistiklerin baskısı ile 6331 sayılı Kanun'un 9. maddesinde adres gösterilen Tehlike Sınıfları Tebliği'nde sektörü "çok tehlikeli" sınıfına sokmaktadır.

Sanayileşme ile makineleşen üretim denizcilik çalışmalarında, modern cihaz donatılı büyük ağ takımlı balıkçı gemilerini sektörün hizmetine sunmuştur. Bu modernleşme balık avcılığında üretim miktarını artırırken; risklerin azaltılmasını olumsuz etkilemektedir. Uzun mesai süreleri ve değişen çalışma ortamı önlem alınmasını ayrıca zorlamaktadır.

İnsanlığın ihtiyaçlarının her geçen gün çeşitlendiği günümüzde denizcilik faaliyetleri çeşitliliğini de artırmaktadır. Endüstriyel balıkçılık, deniz turizmi, su altı madenciliği, su üstü enerji ve akademik çalışmalar son günlerin faaliyet alanları olarak karşımıza çıkmaktadır. limanlar, askerî çalışmalar ve denizciliğin doğal riskleri ise ilkelden berri mevcut faaliyet alanlarıdır. Tüm bunlara rağmen konuya dair literatür ve iş kazası ve meslek hastalıkları verileri çok yetersizdir.

ILO ve IMO kaynaklarına göre deniz çalışmalarında yeterince iş kazası ve meslek hastalığı kaydı bulunmamaktadır. Hansen ve arkadaşlarının yaptığı bir

Liman işletmelerinde stabilite sağlanması hâliyle en geç 2 yılda bir ortam ölçümleri yapılması gerekmektedir. Muhtemel iş kazası, meslek hastalığı, ramak kala olayı olması hâliyle ortam ölçümleri yenilenmelidir. Özellikle toz ölçümleri iş profesyonellerince değerlendirilmeli ve gerekli önlemler alınmalıdır. Muhtemel tehlike durumları tüm çalışanların görebileceği şekilde uyarı levhalarınca duyurulmalıdır. Toz, gürültü, aydınlatma, radyasyon vs. risklere karşın toplu koruma önlemleri uygulandıktan sonra kişisel koruyucu önlemlerle pekiştirilmelidir.

Rıhtım alanları diğer bölgelerden güvenlik çizgileri ile ayrıştırılmalıdır. Rıhtıma personelin yaklaşması engellenmelidir. Rıhtım bölgesinin ray temizliği mümkün olduğu en sık aralıkta olmakla beraber en az ayda bir kez yapılmalıdır. Rıhtım bölgesine yeter sayıda can kurtarma simidi konulmalıdır.

KAYNAKLAR

10. Kalkınma Planı Su Kaynakları Yonetimi ve Guvenligi Ozel Ihtisas Komisyonu Raporu. 2016.

Altındeğer M., Hekimoğlu B. 2017. *Su Ürünnlerinin Mevcut Durumu Sorunları ve Çözüm Önerileri*.

Demirel, İsmail Hakkı. *Doğu Akdeniz Havzası Hidrokarbon (Petrol- Gaz) Potansiyeli*. https://www.researchgate.net/publication/295399793.

Deniz Turizmi Yönetmeliği Uygulama Tebliği. 2023. 9 Revista de Química http://ctic-cita.es/fileadmin/redactores/Explora/Tecnica_valoriz_ANICE.pdf%0Ahttp://bvssan.incap.org.gt/local/file/T469.pdf%0Ahttps://dspace.ups.edu.ec/bitstream/123456789/1586/15/UPS-CT002019.pdf%0Ahttp://www.bdigital.unal.edu.co/6259/%0Ahttp://onlinelib.

Denizcilik Uluslararasi Denizcilik Sözleşmeleri. 2015.

Denizde Can Emniyeti Uluslararası Sözleşmesi , 1974. 2013. 1974.

Gözükara Gaffar M. 2017. "Turizm Sektöründe İş Sağlığı ve Güvenliği İle İlgili Sorunlar Ve Çözüm Önerileri." *Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi* 2(2): 1–8.

Hansen, H. L., D. Nielsen, and M. Frydenberg. 2002. "Occupational Accidents Aboard Merchant Ships." *Occupational and Environmental Medicine* 59(2): 85–91.

Henry, Dr. Cleopatra Doumbia. 2006. Geneva, Switzerland *Buılding The Momentum For The ILO's Maritime Labour Convention*.

IMO. 2001. "Stcw 78-95." https://tr.wikipedia.org/wiki/STCW.

Kalyoncu E. G. 2022. "Açık Denizde Planktondan Hidrokarbon Enerji Kaynakları Belirlenmesi Çalışmaları: Doğu Karadeniz Örneği." *International Journal of Advances in Engineering and Pure Sciences* 34(2): 206–16.

Köseoğlu B., Töz cemal A., Şakar C. 2016. "Deniz Atıklarının Değerlendirilmesi ve Geri Dönüşümü:İstaç Örneği." *Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi* 0(0): 153–77.

Mining, Undersea. 2018. "Okyanus ve Deniz Altı Madenciliğinin Kısa Tarihçesi." 8(1): 396–402.

Mollamahmutoğlu H., Astarlı M. 2022. "Deniz İş Kapsamındaki İşler ve Gemi Adamları." *Lykeıon Yayıncılık*: 291.

Nielsen, D. 1999. "Deaths at Sea - A Study of Fatalities on Board Hong Kong-Registered Merchant Ships (1986-95)." *Safety Science* 32(2–3): 121–41.

Özdemir Ü. 2012. "Türkiye'de Gemilerden Kaynaklı Deniz Kirliliğinin İncelenmesi." *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi* 1(2): 373–84.

Paul, J. 2008. “The Maritime Labour Convention : An Adequate Guarantee of Seafarer ...” *Chicago Journal of International Law* 8(2)(2): 643–60.

Prof. Dr. Esmer S. 2021. “Deniz Taşımacılığı ve Lojistiği.” (September).

Tantoğlu G. 2016. “Balikçi Gemilerinde Yapiıan Çalışmalarin İş Sağliği ve Güvenliği Yönünden Değerlendirilmesi.”

Taşpınar T., Orman Z. 2023. “Genetik Algoritmalar Ile Deniz Taşımacılığında Hız Optimizasyonu.” *İleri Mühendislik Çalışmalrı ve Teknolojileri Dergisi* 3(2): 82–97.

Türk Ticaret Kanunu. 2011.

Ulusoy Halatçı Ü. 2019. “Uluslararası Gemi Adamları Sözleşmesi ve Değişiklilkleri Örneğinde Uluslararası Antlaşmaların Türk Hukukunda Yürürlüü ve YArgısal Denetim Sorunu.” *Journal of Chemical Information and Modeling* 15(2): 9–25.

Ünal U. A., Alkan B. G. 2015. “Liman İşletmeleri İçin İş Sağlığı Ve Güvenliği Düzenlemeleri Ve Önemi: Marport Örneği.” : 21–21.

Yavuz. H. 2017. Pamukkale Üniversitesi “Liman Sektöründe İş Güvenliği Analizi ve Uygulamaları: Risk Analizinde Prat Tekniği, Bulanık Mantık ve HAP YAklaşımı.” Pamukkale Üniversitesi. https://ejournal.poltektegal.ac.id/index.php/siklus/article/view/298%0Ahttp://repositorio.unan.edu.ni/2986/1/5624.pdf%0Ahttp://dx.doi.org/10.1016/j.jana.2015.10.005%0Ahttp://www.biomedcentral.com/1471-2458/12/58%0Ahttp://ovidsp.ovid.com/ovidweb.cgi?T=JS&P.

Yılmaz, Fatih, and Mustafa Necmi İlhan. 2018. “Türk Denizcilik Sektöründe (Gemilerde) İş Sağlığı ve Güvenliği Durumu Üzerine Bir Araştırma.” *Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi* 3(2): 25–41. https://dergipark.org.tr/tr/pub/gsbdergi/issue/37812.

Yürekli S. 2005. “Deniz İş Kanunun Yer İtibarıyla Kapsamı.” *AÜEHFD*: 1–4.

KARİKATÜRLERLE CUMHURİYET POLEMİĞİ

-Velid Ebüzziya'nın Kaleminden-

Dr. Yüksel Yıldırım

nobel bilimsel

KARİKATÜRLERLE CUMHURİYET POLEMİĞİ
-Velid Ebüzziya'nın Kaleminden-

Dr. Yüksel Yıldırım

Yayın No.: 2053
ISBN: 978-625-393-387-6
E-ISBN: 978-625-393-388-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Mayıs 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak
faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında
yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Yürümez -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yıldırım, Yüksel.
KARİKATÜRLERLE CUMHURİYET POLEMİĞİ -Velid Ebüzziya'nın Kaleminden- / Dr. Yüksel Yıldırım
1. Basım, VIII + 264 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-387-6
E-ISBN: 978-625-393-388-3
1. Türkiye 2. Cumhuriyet 3. Basın 4. Polemik 5. Velid Ebüzziya

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan,
Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi Kitabevleri, Yeryüzü Dağıtım

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ V
GİRİŞ 1
VELİD EBÜZZİYA 5
POLEMİĞİN İLK ADIMI: HÂKİMİYETİ MİLLİYE TARTIŞMALARI 13
CUMHURİYET ÜZERİNE TARTIŞMALARIN BAŞLAMASI 17
POLEMİĞİN KARİKATÜRLERE YANSIMASI 21
SONUÇ 253
KAYNAKÇA 255
ÖZ GEÇMİŞ 263

KAYNAKÇA

Arşivler

Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE Arşivi)

İslami Araştırma Merkezi Ziyad Ebüzziya Evrakı (İSAM- ZE)

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Millî Savunma Bakanlığı Askeri Tarih Daire Başkanlığı (ATASE)

Kitap, Makale ve Diğer Kaynaklar

AKBABA, Bülent- BİRBUDAK Togay Seçkin, "Millî Mücadele ve Cumhuriyet Dönemi Mizah Basınında Mustafa Kemal Atatürk", *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29 (Özel Sayı) 2019: 1250- 1274.

AKŞİN, Sina, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi,* C.1, Ankara: Yedigün Haber Ajansı Yay., 1997, 34-36.

AKŞİN, Sina, *İstanbul Hükûmetleri ve Millî Mücadele*, İstanbul: Cem Yayınevi, 1976, 20.

BABAN, Cihad, "Velid Ebüzziya'nın Ölümünde Neler Demişlerdi?", *Hafta Mecmuası*, (2) 14 Ocak 1955.

Bakırköy Nüfus İdaresi, Abdurrahman Velid Ebüzziya Nüfus Cüzdanı, 2 Temmuz 1936.

BOZTAŞ, Şener, *Birinci Dünya Savaşı Biterken Türk Basınında Türkiye- Almanya İlişkileri: İkdam, Sabah, Tanin Gazeteleri Ekim- Aralık 1918*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, 22- 23.

Ceride-i Resmiye, Teşkilatı Esasiye Kanunu, 3(1) 7 Şubat 1921.

CİHANGİR, Çiğdem Kılıçoğlu, "Lozan Barış Konferansı'nın İlk Aşaması ve Konferansın Kesintiye Uğradığı Dönemde Yunanistan" *Atatürk Yolu Dergisi*, (Lozan Antlaşması Özel Sayısı), 53 (2013): 142- 145.

COŞKUN, Nusret Safa, *Unutulmuş Gazeteciler Unutulmaz Hatıralar*, (Haz. Şaban Özdemir), Ankara: Çolpan Kitap, 2020.

ÇAVDAR, Tevfik, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, Ankara: İmge Kitapevi, 2004.

ÇUKUROVA, Bülent, *Kurtuluş Savaşında Haberalma ve Yeraltı Çalışmaları*, Ankara: Ardıç Yayınları, 1994.

ÇULCU, Murat, *İstiklal Mahkemesinde Gazeteciler Davası Hilafetin Sonu*, C.1, İstanbul: Kastaş Yay., 1993.

DAĞLAR, Oya, "Emrullah Efendi- Tevfik Fikret Anlaşmazlığı (Mekteb-i Sultani Hadisesi)", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8/2, (2006).

EBÜZZİYA, Ziyad, Velid Ebüzziya, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.10, İstanbul, 1994, 371.

EBÜZZİYA Velid, "Her Şeyden Evvel Değişmez Bir Gaye-i Milliye Lazım", *Tasvir-i Efkâr*, 10 Aralık 1912.

- "Gazetecilerin Başkumandanla Bir Musahabesi", *Tevhid-i Efkâr*, 18 Ocak 1923.
- "Teceddüt ve Islahat Meseleleri", *Tevhid-i Efkâr*, 5 Mart 1923.
- "Nifak ile Değil Vifak ile", *Tevhid-i Efkâr*, 21 Mart 1923.
- "Timurlenk'in Kur'an-ı Kerim'i, Sünusi Hazretleri'nin Kılıncı", *Tevhid-i Efkâr*, 24 Mart 1923.
- "Grupların Fevkinde Vatan Vardır", *Tevhid-i Efkâr*, 7 Nisan 1923.
- "Açık Konuşalım?", *Tevhid-i Efkâr*, 11 Nisan 1923.
- "Hâkimiyet-i Millî Meselesi", *Tevhid-i Efkâr*, 12 Nisan 1923.
- "Softalık Bahsi, Kimin Terbiyesi Noksandır?", *Tevhid-i Efkâr*, 14 Nisan 1923.
- "İttihatçılık Bahsi (1)", *Tevhid-i Efkâr*, 16 Nisan 1923.
- "Ağaoğlu Ahmed Bey'e Bir Cevap", *Tevhid-i Efkâr*, 28 Ağustos 1923.
- "Hâkimiyet-i Milliyecilik", *Tevhid-i Efkâr*, 29 Ağustos 1923.
- "Garplılaşmayı Temenni Hastalığı", *Tevhid-i Efkâr*, 31 Ağustos 1923.

– "Yine Garplılaşmak Meselesi", *Tevhid-i Efkâr*, 5 Eylül 1923.
– "Aczlerini Örtmek İçin", *Tevhid-i Efkâr*, 23 Eylül 1923.
– "Mustafa Kemal Paşa ve Matbuat", *Tevhid-i Efkâr*, 28 Eylül 1923.
– "Celâl Nûri Bey Keşke Davaya Karışmasaydı!", *Tevhid-i Efkâr*, 24 Eylül 1923.
– "Cumhuriyet Bahsi de Nereden Çıktı?", *Tevhid-i Efkâr*, 25 Eylül 1923.
– "Hâkimiyet-i Milliye Esası ile Kabili Telif Değildir", *Tevhid-i Efkâr*, 26 Eylül 1923.
– "İsim Değiştirmekle İşler Düzelir mi?", *Tevhid-i Efkâr*, 27 Eylül 1923.
– "Yine Cumhuriyet Bahsi", *Tevhid-i Efkâr*, 1 Ekim 1923.
– "İkinci Fetih", *Tevhid-i Efkâr*, 6 Ekim 1923.
– "Gürültü Çoğalıyor", *Tevhid-i Efkâr*, 8 Ekim 1923.
– "Ankara Kendini Düzeltmelidir", *Tevhid-i Efkâr*, 9 Ekim 1923.
– "Şekil ve Ünvan Devleti Değiştirmekten Fâide Olamaz!", *Tevhid-i Efkâr*, 13 Ekim 1923.
– "Muarızlarınızdan Değil Dostlarınızdan Sakınınız!" *Tevhid-i Efkâr*, 14 Ekim 1923.
– "Ankara'nın Şikâyetleri", *Tevhid-i Efkâr*, 15 Ekim 1923.
– "Cumhuriyet Bahsi Tavazzuh Ediyor Mu?", *Tevhid-i Efkâr*, 18 Ekim 1923.
– "Müteessir fakat Mütehayyir Değiliz!", *Tevhid-i Efkâr*, 19 Ekim 1923.
– "Meclis Reisliği ile Cumhur Reisliği Bir Arada Olmaz İkisinden Birini Tercih İtmeli!", *Tevhid-i Efkâr*, 20 Ekim 1923.
– "Halka İş Bulun, Dedikodunun Önünü Alırsınız!", *Tevhid-i Efkâr*, 22 Ekim 1923.
– "(Hâkimiyet-i Milliye)yi Suçüstü Hâlinde Yakaladık!", *Tevhid-i Efkâr*, 23 Ekim 1923.
– "Devlet İcat Etme Aleti", *Tevhid-i Efkâr*, 24 Ekim 1923.
– "Şaşkınlıkları Artıyor!", *Tevhid-i Efkâr*, 27 Ekim 1923.
– "İrtica Haziyanı", *Tevhid-i Efkâr*, 28 Ekim 1923.

- "Heyeti Vekîlenin İstifası", *Tevhid-i Efkâr*, 29 Ekim 1923.
- "Efendiler, İstical (Acele) Ediyorsunuz!", *Tevhid-i Efkâr*, 30 Ekim 1923.
- "Efendiler, Devletin Adını Taktığınız, İsimleri de Düzeltebilecek Misiniz?", *Tevhid-i Efkâr*, 31 Ekim 1923.
- "Bizi Korkudan Kırmızı Cumhuriyet Paçavrası Mıdır?", *Tevhid-i Efkâr*, 1 Kasım 1923.
- "İsmet Paşa Muvaffak Olabilecek Mi?", *Tevhid-i Efkâr*, 2 Kasım 1923.
- "İş, Ferid Bey'in Zannettiği Gibi Değil!", *Tevhid-i Efkâr*, 3 Kasım 1923.
- "İnkılaptan Maksat Nedir?", *Tevhid-i Efkâr*, 4 Kasım 1923.
- "İsmet Paşa'nın Maruz Bulunduğu Müşkülat", *Tevhid-i Efkâr*, 5 Kasım 1923.
- "Şahsi Mücadele İçinde Millî Cepheyi Unutuyoruz!", *Tevhid-i Efkâr*, 6 Kasım 1923.
- "Efendiler, Biraz İnsaf, Biraz Hayâ!", *Tevhid-i Efkâr*, 7 Kasım 1923.
- "Cumhuriyet Düşmanları", *Tevhid-i Efkâr*, 8 Kasım 1923.
- "Bir İki Müsbet Teşebbüsü", *Tevhid-i Efkâr*, 9 Kasım 1923.
- "Efendiler, Ne İstiyorsunuz, Nerelere Gidiyorsunuz?", *Tevhid-i Efkâr*, 10 Kasım 1923.
- "Şiddetle Değil Adaletle", *Tevhid-i Efkâr*, 11 Kasım 1923.
- "Memleketin Hâkimi Değil Hadimisiniz", *Tevhid-i Efkâr*, 12 Kasım 1923.
- "Hilafet Meselesi", *Tevhid-i Efkâr*, 13 Kasım 1923.
- "Öyle İse İstanbul'a Geliniz, Efendiler", *Tevhid-i Efkâr*, 15 Kasım 1923.
- "İsmet Paşa ve Hürriyet-i Matbuat", *Tevhid-i Efkâr*, 18 Kasım 1923.
- "Zavallı Memurlar", *Tevhid-i Efkâr*, 20 Kasım 1923.
- "Bir Sû'i Tefehhümün İzalesi", *Tevhid-i Efkâr*, 22 Kasım 1923.
- "Niçin Endişede Kalıyoruz?", *Tevhid-i Efkâr*, 23 Kasım 1923.
- "Halk Fırkasında ki Gürültüler Münasebetiyle", *Tevhid-i Efkâr*, 24 Kasım 1923.

– "Doğru Gidiniz, Kurtarır ve Kurtulursunuz!", *Tevhid-i Efkâr*, 25 Kasım 1923.
– "Asıl Mürteciler Kimlerdir?", *Tevhid-i Efkâr*, 27 Kasım 1923.
– "Rauf Bey Fırkaya Değil Fırka Rauf Bey'e İltihak Etti!", *Tevhid-i Efkâr*, 28 Kasım 1923.
– "…Yine Fırka, Hak ve Hakikate İltihak İtti", *Tevhid-i Efkâr*, 29 Kasım 1923.
– "Biraz Daha Açık Olmak Lazım!", *Tevhid-i Efkâr*, 30 Kasım 1923.
– "Sükûnetin Tesisinden Sonra", *Tevhid-i Efkâr*, 1 Aralık 1923.
– "Teceddüdün Şekil ve Hududunu Tayin Lazım", *Tevhid-i Efkâr*, 2 Aralık 1923.
– "Bari Üçte İki Ekseriyetle Karar Verseler", *Tevhid-i Efkâr*, 4 Aralık 1923.
– "Namuslu İdare!", *Tevhid-i Efkâr*, 5 Aralık 1923.
– "Boş Efendiler, Kendinizi Aldatmayınız!", *Tevhid-i Efkâr*, 6 Aralık 1923.
– "Yine Teceddüt Bahsi", *Tevhid-i Efkâr*, 8 Aralık 1923.
– "Kabahat Kimde?", *Tevhid-i Efkâr*, 9 Aralık 1923.

EYYUPOĞLU, İsmail, *Mudanya Mütarekesi*, Ankara: ATAM Yayınları, 2002.

Fen ve Sanat Halk Ansiklopedisi, C.8, 16 Nisan 1945.

FINDIK, Mehmet Barış, *İmparatorluktan Ulus Devlete Geçişte Muhalif Bir Kişilik*, Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

G.R. Velid Ebüzziya, *Aylık Ansiklopedi*, No:9, 1945.

GÜR, Alim, *Ebüzziya Tevfik Hayatı: Dil, Edebiyat, Basın, Yayın ve Matbaacılığa Katkıları*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1998.

İNÖNÜ, İsmet, *Hatıraları Lozan Antlaşması I.*, İstanbul: Yenigün Haber Ajansı Yay., 1998.

KILIÇ, Neslihan, *Abdurrahman Velid Ebüzziya: Dönemi ve Gazeteciliği*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

KİLİ, Suna, *Türk Devrim Tarihi I.*, İstanbul: Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, 2000, 11.

KİLİ, Suna, *Türk Devrim Tarihi II.*, İstanbul: Çağdaş Matbaacılık, 2000.

KODAL, Tahir, "Lozan Barış Antlaşması ve Türk Kamuoyu", *ATAM Dergisi*, 22 (64-65-66) (2006): 215- 244.

KUNTAY, Midhat Cemal, "Tevfik Ebüzziya ve Oğlu Velid Ebüzziya", *Son Posta*, 18 Ocak 1945.

SADULLAH, Naci, "Gazetelerimizi Kimler Çıkarıyor?", *Yedigün*, 71/ 3 (18 Temmuz 1934).

SARAÇOĞLU, Cemalettin, "Mütareke ve İstiklal Harbi Yıllarının Meşhur Gazeteleri ve Gazetecileri", *Yirminci Asır*, Sayı: 147, 149, 160) 1955.

SUNGU, İhsan, "Ebüzziya Tevfik", *Aylık Ansiklopedi*, No.9, İstanbul, 1945, 268.

ŞAHİN, Zeynep Burcu, "Karikatür ve İfade Özgürlüğü", *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10 (17) 2019: 2208-2244.

ŞİMŞİR, Bilal, *İngiliz Belgeleriyle Sakarya'dan İzmir'e 1921-1923*, Ankara: Bilgi Yay., 2016.

ŞİMŞİR, Bilal, *Malta Sürgünleri*, C.II., Ankara: Bilgi Yay., 1985.

ŞİŞMAN, Adnan, Galatasaray Mekteb-i Sultanisi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.13, İstanbul, 1996.

TURAN, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi II.*, İstanbul: Bilgi Yay., 1992, 273.

TURAN, Şerafettin, *Türk Devrin Tarihi*, C. III, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1922.

TÜRESAY, Özgür, *Être İntellectuel À La Fin De Fin De I'Empire Ottoman: Ebüzziya Tevfik (1849-1913)*, Doktora Tezi, Galatasaray Üniversitesi, Ulusal Doğu Dilleri ve Medeniyetleri Enstitüsü, 2008.

TÜRKGELDİ, Ali, *Moudros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi*, Ankara: Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yay., 1948.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi II.*, Konya: Selçuk Yayınları, 1966.

YILDIRIM, Yüksel, *Velid Ebüzziya (1882-1945)*, Ankara: Nobel Bilimsel Eserler, 2023.

YILDIRIM, Yüksel, *Osmanlı Devleti'nde Uzaktan Eğitim (1902-1907),* Ankara: Nobel Bilimsel Eserler, 2022.

Tevhid-i Efkâr Gazetesi

"Heyeti Murahhasımız Dün Lozan'a Müteveccihen Hareket Etti", *Tevhid-i Efkâr*, 19 Nisan 1923.

"Başyazarımız ile Muhabirlerimiz Mudanya'ya Giderken", *Tevhid-i Efkâr*, 3 Ekim 1922.

"Şekli Hükûmetimiz Cumhuriyet Olacak", *Tevhid-i Efkâr*, 24 Eylül 1923.

"İstiklal Mahkemesi Dün Mevkuf Gazetecilerin Muhakemesine Devam Etti…", *Tevhid-i Efkâr*, 18 Aralık 1923.

"Cahid, Ahmet Cevdet Beyler ve Sermuharririmiz Nasıl ve Niçin Tevkif Edildiler?", *Tevhid-i Efkâr*, 10 Aralık 1923.

"İstiklal Mahkemesi Azası Dün Şehrimize Ulaştılar", *Tevhid-i Efkâr*, 11 Aralık 1923.

"Gazetecilerin Mahkemesi Dün Başladı", *Tevhid-i Efkâr*, 16 Aralık 1923.

"İstiklal Mahkemesi Dün Mevkuf Gazetecilerin Muhakemesine Devam Etti…", *Tevhid-i Efkâr*, 18 Aralık 1923.

"Dün İstiklal Mahkemesi Hüseyin Cahid ve Velid Beylere (Ağa Han)ın Mektubundan Başka Bazı Hususat Hakkında da İsticevab Etti", *Tevhid-i Efkâr*, 23 Aralık 1923.

"Mevkuf Sermuharrirler ile Vekilleri Bugün Müdafaalarını Serd Edecekler", *Tevhid-i Efkâr*, 29 Aralık 1923.

"Dün İstiklal Mahkemesinde Hüseyin Cahit ve Velid Beylerin Müdafaa Vekilleriyle Müvekkillerinin Hain-i Vatan ve Mücrim Olamayacaklarını İzah Ettiler", *Tevhid-i Efkâr*, 30 Aralık 1923.

"Dün Velid ve Cevdet Beylerin Vekilleri, Müdafaalarını Serd Ettiler, Cahid Bey de Çok Heyecanlı Bir Surette Kendini Müdafaa Etti", *Tevhid-i Efkâr*, 31 Aralık 1923.

"İstiklal Mahkemesi Dün Velid, Cevdet ve Hayri Beylerin Müdafaalarını Dinledi ve Mahkeme Hitama Erdi", *Tevhid-i Efkâr*, 1 Ocak 1924.

"Cumhuriyet İstiklal Mahkemesi Mevkuflar Hakkında Berat Kararını Verdi" *Tevhid-i Efkâr*, 3 Ocak 1924.; Çulcu, *İstiklal Mahkemesinde Gazeteciler Davası*, C.2., 459.

"İstiklal Mahkemesi Dün Velid, Cevdet ve Hayri Beylerin Müdafaalarını Dinledi ve Mahkeme Hitama Erdi", *Tevhid-i Efkâr*, 1 Ocak.

"Cumhuriyet İstiklal Mahkemesi Mevkuflar Hakkında Berat Kararını Verdi" *Tevhid-i Efkâr*, 3 Ocak 1924.

"İstiklal Mahkemesinden Sonra İstiklal Madalyası", *Tevhid-i Efkâr*, 27 Şubat 1924.

2. Basım

KONUT İHTİYAÇ TAHMİNİ KONUT TALEBİ VE KONUT PAZAR ANALİZİ

Kavramlar, Metotlar ve Yapılması Gereken Sosyal Araştırmalar

Turhan Yörükân

nobel

KONUT İHTİYAÇ TAHMİNİ KONUT TALEBİ VE KONUT PAZAR ANALİZİ
Kavramlar, Metotlar ve Yapılması Gereken Sosyal Araştırmalar

Turhan Yörükân

Yayın No: 5182
Mimari: 032
ISBN: 978-625-397-980-5
E-ISBN: 978-625-397-981-2
Basım Sayısı: 2. Basım, Ocak 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yörükân, Turhan.
Konut İhtiyaç Tahmini Konut Talebi ve Konut Pazar Analizi / Turhan Yörükân
2. Basım, VIII + 236 s., 15,5x23,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-980-5
E-ISBN: 978-625-397-981-2
1. Konut 2. Konut İhtiyaç Tahmini 3. Mimari

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Önsöz v

Giriş 1

1. Bölüm
KONUT İHTİYAÇ TAHMİNLERİNİN, EFFEKTİF KONUT TALEBİ VE KONUT PAZARI ANALİZLERİNİN AMACI 5

2. Bölüm
KONUT STOKU, KONUT ARZI VE KONUT YETERSİZLİĞİ 15

3. Bölüm
KONUT İHTİYACINI TAHMİN ETME METOT VE TEKNİKLERİ 23

4. Bölüm
BAKIM GÖRECEK, ONARILACAK VE YENİLENECEK OLAN KONUTLAR 35

5. Bölüm
BOŞ KONUT ORANLARI, KONUT ALANI STANDARTLARI VE BARINMA YOĞUNLUKLARI 53

6. Bölüm
BİNA VE NÜFUS YOĞUNLUKLARI VE FAZLA YOĞUN OLAN KONUT YERLEŞME ALANLARI 71

7. Bölüm
UYGUN OLMAYAN KONUTLAR VE UYGUN OLMAYAN KONUT YERLEŞME ALANLARI 85

8. Bölüm
KONUT KALİTESİNİ ÖLÇME METOTLARI VE KARMA TASFİYE KISTASLARI . 101

9. Bölüm
EVLERİNDEN ÇIKARILAN VE KONUTSUZ OLAN HANELER VEYA AİLELER ... 127

10. Bölüm
GELECEKTE KONUTA İHTİYAÇ DUYACAK OLAN HANELER VEYA AİLELER . 177

11. Bölüm
KONUT TALEBİ VE KONUT PAZARI ANALİZLERİ 191

12. Bölüm
KONUT PAZARINI ANLAMADA YARDIMCI OLACAK BAZI TEMEL ARAŞTIRMALAR 203

13. Bölüm
KONUT PAZAR ANALİZİ TAHLİL ŞEMASI VE RAPOR FORMU 217

Bibliyografya 229

Bibliyografya

Aaron, H. J., *Shelter and Subsidies: Who Benefits from Federal Housing Policies,* Washington, D.C.: Brookings Institution, 1972.

Abbott, E., *The Tenements of Chicago, 1908-1935,* Chicago: The Univ. of Chicago Press, 1936.

Abrams, Ch., *The Future of Housing,* New York: Harper and Brothers, 1946.

Abrams, Ch., *Man's Struggle for Shelter,* Cambridge, Mass: The M.I.T. Press, 1964.

AIP Journal İdaresi, *Yeniden Geliştirilecek Alanların Sınırlandırılmasında Kullanılan Kıstaslar,* Ercan Yener çevirisi, Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü Sosyal Araştırma Dairesi, 1969 (Dördüncü Bölümün sonunda söz konusu edilen beş kitaptan bir tanesi).

American Public Health Association, Committee on the Hygiene of Housing, *An Appraisal Method for Measuring the Ouality of Housing.*

Part I, *Nature and Uses for the Method,* New York, 1945.

Part II, *Appraisal of Dwelling Conditions, Volume A. Survey Director's Manual,* New York, 1946.

Part II, *Appraisal of Dwelling Conditions, Volume B. Field Procedures,* New York, 1946.

Part II, *Appraisal of Dwelling Conditions, Volume C. Office Procedures,* New York, 1946.

Part III, *Appraisal of Neighborhood Environment,* New York, 1950.

American Public Health Association, Committee on the Hygiene of Housing, *Basic Principles of Healthful Housing,* New York: The Association, 2 nd ed., 1939.

American Public Health Association, Committee on the Hygiene of Housing, *Planning the Neighborhood,* Chicago: Public Administration Service, 1948 and 1960.

Anderson, M., *The Federal Bulldozer: A Critical Analysis of Urban Renewal, 1949-1962,* Cambridge, Mass.: The M.I.T. Press, 1964.

Anderson, N., ed., *Urbanism and Urbanization,* New York: Humanities Press, 1964.

Back, K. W., *Slums, Projects, and People: Social Psychological Problems of Relocation in Puerto Rico,* Durham: Duke Univ. Press, 1962.

Barclay, G. W., *Techniques of Population Analysis,* New York: John Wiley and Sons, 1958.

Bauer, C., "Social Questions in Housing and Community Planning", *The Journal of Social Issues,* Volume 7, Nos. 1 and 2, 1951.

Baum, DJ, *Toward a Free Housing Market, Çora,* Gables: Univ. of Miami Press, 1971.

Bellush, J. B. and M. Hausknecht, ed., *Urban Renewal: People, Politics and Planning,* New York: Doubleday and Co., 1967.

Beyer, G. H., *Housing and Personal Values,* Ithaca, N. Y.: Cornell University Agricultural Experiment Station, 1959.

Beyer, G. H., *Housing and Society,* New York: The Macmillan Co., 2 nd ed., 1965.

Beyer, G. H., et al., *Houses Are for People,* Ithaca, N. Y.: Cornell University Research Çenter, 1955.

Beyer, G. H., ed., *Urban Explosion in Latin America,* Ithaca, N.Y.: Cornell Univ. Press, 1967.

Beyer, G. H., and F. H. J. Nierstransz, *Housing the Aged in Westem Countries,* Amsterdam: Elsevier Publishing Co, 1967.

Beyer, G. H., and M. E. Woods, *Living and Activity Pattems of the Aged,* Ithaca, N.Y.: Cornell Univ. Çenter for Housing and Environmental Studies, 1963.

Birleşmiş Milletler, *Bugünkü ve Gelecekteki Mesken İhtiyacının Tahmini,* Sencer Kodalbaş çevirisi, Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü Sosyal Araştırma Dairesi, 1968.

Bogue, D. J., *Skid Row in American Cities,* Chicago: Community and Family Study Çenter, Univ. of Chicago, 1963.

Borrie, W. D., et al., *The Cultural Integration of Immigrants,* Paris: Unesco, 1959.

Breese, G,, *Urbanizatıon in Newly Developing Countries,* Englewood Cliffs, NJ.: Prentice - Hail, Inc., 1966.

Brunsman, H. G., "Current Sources of Sociological Data in Housing", *American Sociological Review,* Volume 12, April 1947.

Calot, G., *Örnekleme Metodunun Meskenle İlgili Problemlere Uygulanması,* Elâ Güntekin çevirisi, Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü Sosyal Araştırma Dairesi, 1969.

Carmichael, L. L., *Mahallî Mesken Araştırmaları Nasıl Yapılır ve Bu Araştırmalardan Nasıl Faydalanılır,* Üzeyir Eren çevirisi, Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü Sosyal Araştırma Dairesi, 1968.

Chapin, F. S., "The Effects of Slum Clearance and Rehousing on Family and Community Relationships in Minneapolis", *American Journal of Sociology,* Volume 43, March 1938.

Chapin, F. S., "An Experiment on the Social Effects of Good Housing", *American Sociological Review,* Volume 5, December 1940.

Chapin, F. S., *Experimental Designs in Sociological Research,* New York: Harper and Brothers, Rev. ed., 1955.

Chapin, F. S., "New Methods of Sociological Research on Housing Problems", *American Sociological Review,* Volume 12, April 1947.

Chapin, F. S., et al., "Rental Rates and Crowding in Dwelling Units in Manhattan", *American Sociological Review,* Volume 15, February 1950.

Chung, H. C., *The Economics of Residential Rehabilitation: Social Life of Housing in Harlem,* New York: Praeger Publishers, 1973.

Churchill, H. S., *The City is the People,* New York: Harcourt, Brace and Co., 1954.

Clark, C. and G. T. Jones, *Demand for Housing,* London: Centre for Environmental Studies, 1971.

Clinard, M. B., *Slums and Community Development,* New York: The Free Press, 1966.

Clinard, M. B., *Sociology of Deviant Behavior,* New York: Holt, Rinehart and Winston, Inc., 3 rd ed., 1968.

Colean, M. L., *Renewing Our Cities,* New York: The Twentieth Century Fund, 1953.

Cottam, H. R., *Housing and Attitudes toward Housing in Rural Pennsylvania,* Pennsylvania State College Agricultural Experiment Station, Bulletin 436, December 1942.

Cullingworth, J. B., *Housing Needs and Planning Policy,* London: Routledge and Kegan Paul, 1960.

Cullingworth, J. B., "The Measurement of Housing Need", *British Journal of Sociology,* Volume 9, December, 1958.

Cutler, V. F., *Personal and Family Values in the Choice of a Home,* Ithaca, N.Y.: Cornell University Agricultural Experiment Station, 1947.

Davidson, H. A., *Housing Demand: Mobile, Modular or Conventional,* London: Van Nostrand Reinhold Co., 1973.

Dean, J. P., *Home Ounership: Is It Sound?* New York: Harper and Brothers, 1945.

Dean, J. P., "The Myths of Housing Reform", *American Sociological Review,* Volume 14, April 1949.

Desai, A. R. and S. D. Pillai, eds., *Slums and Urbanization,* New York: Humanities Press, 1970.

Dietz, A. G. H., et al., *Housing in Latin America,* Combridge, Mass.: The M.I.T. Press, 1965.

Dimaio, AJ, *Soviet Urban Housing: Problems and Policies,* New York: Praeger Publishers, 1974.

A Directory of University Urban Research Centers, Washington, D.C.: The Urban Institute, 1969.

*A Directory of Urban Research Study Centers, V*ashington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1967.

Elias, C. E., J. Gilles and S. Riemer, *Metropolis: Values in Conflict,* Belmont, Calif.: Wadsworth Publishing Co., Inc., 1964. S. Riemer, editörleri arasında bulunduğu bu kitaba, "The Slum and Its People" bölümüyle ilginç bir katkıda bulunmuştur.

Festinger, L„ et al., *Social Pressures in Informal Groups,* New York: Harper and Brothers, 1950.

*Final Report to Honorable Frank P. Zeidler, Mayor, City of Milwaukee, Mil*waukee: Study Committee on Social Problems in the Inner Core of the City, 1960.

Firey, W., *Land Use in Central Boston,* Cambridge, Mass.: Harvard Univ. Press, 1947.

Ford, J, *Slums and Housing: History, Conditions, Policy,* Cambridge, Mass.: Harvard Univ. Press, 1936.

Freeman, H. E., et al., eds., *Handbook of Medical Sociology,* Englewood, Cliffs, N. J.: Prentice - Hail, Inc., 1963, 2 nd ed. 1972. Bu kitabın sonuna O. G. Simmons tarafından eklenmiş olan çok geniş bir bibliyografya, konut, mahallî toplum ve sağlık şartları arasındaki ilişkiyi ortaya koyan pek çok kitap ve makaleyi bir araya getirmektedir.

Fried, M., and P. Gleicher, "Some Sources of Residential Satisfaction in an Urban Slum", *Journal of the American Institute of Planners,* Volume 27, November 1961.

Frieden, BJ., *The Future of Old Neighborhoods: Rebuilding for a Changing Population,* Cambridge, Mass.: The M.I.T. Press, 1964.

Gans, H. J., "Bugünkü Yeniden Geliştirme ve Yeniden Yerleştirme Planlamasının İnsanî Yönleri", Turhan Yörükân'ın derlediği *Şehirlerin Yeniden Geliştirilmesi veya Yenilenmesi Sırasında İş Birliği* (Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü Sosyal Araştırma Dairesi, 1969) adlı eserde, ss. 17-52.

Gans, H. J., "Regional and Urban Planning", *International Encyclopedia of the Social Sciences.* The Macmillan Co. and the Free Press, Volume 12, 1968, ss. 129-137.

Gans, H. J., *The Urban Villagers: Group and Class in the Life ofItalian – Americans,* New York: The Free Press, 1962.

Gibbs, J. P., ed., *Urban Research Methods,* New York: Van Hostrand Co., 1961.

Glick, P. C., *American Families,* New York: John Wiley and Sons, 1957.

Glick, P. C., "Demographic Analysis of Family Data", Harold T. Christensen'in derlediği *Handbook of Marriage and the Family* (Chicago: Rand Mc Nally and Co., 1964) adlı eserde, ss. 300-334.

Goromosov, M. S., *Physiological Basis of Health Standarts for Divellings,* World Health Organization, 1968.

Grebler, L., *Housing Market Behavior in a Declining Area,* New York: Columbia Univ. Press, 1952.

Grigsby, W. G., *Housing Markets and Public Policy,* Philadelphia: Univ. of Pennsylvania Press, 1963.

Handlin, O., *The Newcomers,* Cambridge, Mass.: Harvard Univ. Press, 1959.

Harrington, M., *The Other America: Poverty in the United States,* New York: The Macmillan Co., 1962.

Hartman, Ch. W., "The Housing of Relocated Families", *Journal of the American Institute of Planners,* Volume 30, November 1964.

Hartman, Ch. W., "A Rejoinder: Omissions in Evaluating Relocation Effec-tiveness Cited", J. Bellush ve M. Hausknecht'in derlediği *Urban Renewal* (New York: Doubleday and Co., 1967) adlı eserde, ss. 361-365.

Hartman, Ch. W., "Social Values and Housing Orientations", *Journal of Social Issues,Vohıvae* 19, April 1963.

Hauser, Ph. M., ed., *Urbanization in Asia and the Far East,* Calcutta: Unesco Research Çenter on the Social Implications of Industrialization in Southern Asia, 1957.

Hauser, Ph. M., ed., *Urbanization in Latin America,* Paris: Unesco, 1961.

Hauser, Ph. M. and Otis Dudley Duncan, eds., *The Study of Population, Chicago:* The Univ. of Chicago Press, 1959.

Hawley, A. H., *Urban Society: An Ecological Approach,* New York: The Ronald Press, 1971.

Hayek, F. A., et al., *Verdict on Rent Control,* New York: Transatlantic Arts, Inc., 1973.

Hodge, G., *Ölçme Tekniklerinin Şehir Planlamasında Doğru ve Hatalı Bir Şekilde Kullanılması,* Refik Hammaş çevirisi, Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı, Mesken Genel Müdürlüğü, Sosyal Araştırma Dairesi, 1969. (Dördüncü Bölümün sonunda söz konusu edilen beş kitaptan bir tanesi).

Housing Research and Building Technology Activities of the Federal Government, Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1970.

Hunter, D. R., *The Slums: Challenge and Response,* New York: The Free Press, 1964.

International African Institute, *Social Implications of Industrialization and Urbanization in Africa South of the Sahara,* Paris: Unesco, 1956.

IFHP, *Urban Renewal: Report of the International Seminar (Urban Renewal),* The Hague: International Federation for Housing and Planning, 1958.

Isard, W., *Methods of Regional Analysis: An Introduction to Regional Science,* Cambridge, Mass.: The M.I.T. Press, 1960.

Kaitz, E. M. and H. H. Hymann, *Urban Planning for Social Welfare: A Model Cities Approach,* New York: Praeger Publishers, 1970.

Kaplan, H., *Urban Renewal Politics: Slum Clearance in Newark,* New York: Columbia Univ. Press, 1963.

Keyes, L. C., *Rehabilitation Planning Game: A Study in the Diversity of Neighborhood,* Cambridge, Mass.: The M.I.T. Press, 1969.

King, A. T., *Land Use and Demand for Housing,* Cambridge, Mass.: Ballinger Publishing Co., 1973.

Kiser, C. V., ed,, *Research in Family Planning,* Princeton: Princeton Univ. Press, 1962.

Kuper, H., ed., *Urbanization and Migration in West Africa,* Berkeley: Univ. of California Press, 1965.

Kuper, L., "Social Research and Planning Urban Neighborhoods", *Social Forces,* Volume 29, March 1951.

Lewis, 0., *The Children of Sanchez: Autobiography of a Mexican Family.* New York: Random House, 1961.

Lewis, O., *Five Families: Mexican Case Studies in the Culture of Poverty,* New York: Basic Books, Inc., 1959.

Lewis, O., *A Study in Slum Culture: Background for La Vida,* New York: Random House, 1968.

Lewis, O., *La Vida: A Puerto Rican Family in the Culture of Poverty.* San Juan and New York: Random House, 1966 (Türkçesi, *İşte Hayat* adıyla E yayınları arasında çıkmıştır).

Lowry, R. P., *Social Problems: A Critical Analysis of Theories and Public Policies,* Lexington, Mass.: D.C. Heath and Co., 1973.

Marris, P., "A Report on Urban Renewal in the United States", Leonard J. Duhl'ın derlediği *The Urban Condition* (New York: Basic Books, Inc., 1963) adlı eserde, ss. 113-134.

Marris, P., *Family and Social Change in an African City: A Study of Rehousing in Lagos.* London: Routledge and Kegan Paul, Ltd. 1961.

Meltzer, J., *Şehirlerin Yeniden Geliştirilmesi Sırasında Yerlerinden Çıkarılan Ailelerin Başka Yerlere Yerleştirilmesi: Şikago Tecrübesi,* Haldun İnanlı çevirisi, Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü Sosyal Araştırma Dairesi, 1968 (Dördüncü Bölümün sonunda söz konusu edilen beş kitaptan bir tanesi).

Merton, R. K., "The Social Psychology of Housing", W. Dennis'in derlediği *Current Trends in Social Psychology* (Pittsburgh: Univ. of Pittsburgh Press, 1948) adlı eserde, ss. 163-217.

Merton, R. K., et al., eds., *Social Policy and Social Research in Housing,* New York: The American Psychological Association Press, 1951.

Meyerson, M., B. Terrett and W.L.C. Wheaton, *Housing, People, and Cities.* New York: Mc Graw - Hill Book Co., 1962.

Moller, C. B., *Architectural Environment and Our Mental Health,* New York: Horizon Press, 1968.

Morris, R. N. and J. Mogey, *The Sociology of Housing,* London: Routledge and Kegan Paul, 1965.

Mumford, L., *The City in History,* New York: Harcourt, Brace and World, Inc., 1961.

Mumford, L., *The Culture of Cities,* New York: Harcourt, Brace and Co., Inc., 1938.

National Swedish Institute for Building Research, *Quality of Dwellings and Housing Areas.* Uppsala: Almqvist and Wiksells Boktryckeri AB, 1967 (Published in agreement with the United Nations).

Newman, B. J., "Slums", *Encyclopedia of the Social Sciences,* New York: The Macmillan Co., Volume 14, 1934, ss. 93-98.

Nourse, H. O., *Effects of Public Policy on Housing Market,* London: Lexington Press, 1973.

Pfouts, R. W., ed., *The Techniques of Urban Economic Analysis.Vlest* Trenton: Chandler - Davis, 1960.

Progress Report on Federal Housing Programs, Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1967.

Rapkin, Ch., L. Winnick and D. M. Blank, *Housing Market* Analysis, Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1953.

Ratcliff, R. U., *Urban Land Economics,* New York: Mc Graw- Hill Book Co., 1949.

Reeb, D. J. and J. T. Kirk, eds., *Housing the Poor,* New York: Praeger Publishers, 1973.

Reynolds, W. E., *Post-War Urban Redevelopment,* Washington: Federal Works Agency, 1939.

Riemer, S., *The Modem City,* Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, Inc. 1952.

Riemer, S., "A Research Note on Sociological Home-Planning", *American Journal of Sociology,* Volume 46, May 1941.

Riemer, S., "Sociological Perspective in Home Planning", *American Sociological Review,* Volume 12, April 1947.

Riemer, S., "Sociological Theory of Home Adjustment", *American Sociological Review,* Volume 8, June 1943.

Riis, J. A., *How the Other Half Lives: Studies Among the Tenements of New York,* New York: Charles Seribner's Sons, 1920.

Rosow, I., "Home Ownership Motives", *American Sociological Review,* Volume 13, December 1948.

Rossi, P. H., *Why Families Move,* Glencoe, 111.: The Free Press, 1955.

Rossi, P. H., and R. A. Dentler, *Politics of Urban Renewal*, New York: The Free Press, 1962.

Rumney, J., "The Social Cost of Slums", *The Journal of Social Issues,* Volume 7, Nos. 1 and 2, 1951.

Rumney, J. and S. Shuman, *The Cost of Slums in Newark,* Newark: Housing Authority of the City of Newark, 1946.

Ryan, E. J., "Personal Identity in an Urban Slum", Leonard J. Duhl'ın derlediği *The Urban Condition* (New York: Basic Books, Inc., 1963) adlı eserde, ss. 135-150.

Schmitt, R. C., "Demography and City Planning", *Social Forces,* Volume 30, March 1952.

Schmitt, R. C., "Implications of Density in Hong Kong", *Journal of the American Institute of Planners,* Volume 29, August 1963.

Schorr, A.L., *Slums and Social Insecurity,* Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1963.

Seeley, J. R., *Redevelopment: Some Human Gains and Losses,* Indianapolis: Community Surveys, Inc., 1956.

Seeley, J. R., "The Slum: Its Nature, Use, and Users", *Journal of the American Institute of Planners*, Volume 25, February, 1959.

Senn, Ch., et al., *Housing: Basic Health Principles and Recommended Ordinance,* New York: American Public Health Association, 1971.

Smigel, E. O., ed., *Handbook on the Study of Social Problems, Chicago:* Rand Mc Nally and Co., 1971.

Smith, W. F., *Housing: The Social and Economic Elements,* Berkeley: Univ. of California Press, 1970.

Solomon, A. P *Housing the Urban Poor: A Critical Analysis of Federal Housing Policy,* Cambridge, Mass.: The M.I.T. Press, 1974.

Stokes, Ch. J., "A Theory of Slums", *Land Economics,* Volume 38, August 1962.

Sullenger, T. E., *Sociology of Urbanization: A Study in Rurban Society,* Ann Arbor, Mich.: Braun-Brumfield, Inc. 1956.

Tenants Relocation Bureau, *The Homeless Men on Skid Row,* Chicago: Tenants Relocation Bureau, City of Chicago, 1961.

Textor, R. B., et al., *The Social Implications of Industrialization and Urbanization: Five Studies in Asia*, Calcutta: Unesco Research Çenter on the Social Implications of Industrialization in Southern Asia, 1956.

Twichell, A. A., *Şehirlerin Yeniden Geliştirilmesi Sırasında Mesken Kalitesinin Ölçülmesi,* Sevda Erem çevirisi, Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı, Mesken Genel Müdürlüğü, Sosyal Araştırma Dairesi, 1968 (Dördüncü Bölümün sonunda söz konusu edilen beş kitaptan bir tanesi).

United Nations, *Census Statistics for the Calculation of Lif e Tables and Other Demographic Measures,* 1950.

United Nations, *The European Housing Developments and Policies in 1954,* 1955.

United Nations, *General Principles far a Housing Census,* 1958.

United Nations, *Handbook of Household Surveys, 1964,*

United Nations, *Handbook of Population and Housing Census Methods, Part III: Topics and Tabulations for Housing Censuses,* 1970.

United Nations, *Improvements of Slums and Uncontrolled Settlements,* 1971.

United Nations, *Manuals on Methods of Estimating Population,* 1974.

United Nations, *Methods of Appraisal of Ouality of Basic Data for Population Estimates,* 1956.

United Nations, *Methods of Estimating Basic Demographic Measures for Incomplete Data,* 1967.

United Nations, *Methods of Estimating Housing Needs,* 1967.

United Nations, *Methods of Measuring Intemal Migration,* 1970.

United Nations, *Methodology of Demographic Sample Surveys,* 1971.

United Nations, *Principles and Recommendations for the 1970 Population Censuses,* 1967.

United Nations, *Principles and Recommendations for the 1970 Housing Censuses,* 1967.

United Nations, *Problems and Methods of Building a System of Demographic Statistics and Compiling the Required Data,* 1972.

United Nations, *Ouality of Dwellings and Housing Areas,* 1967.

United Nations, *Report of the Latin America Seminar on Housing Statistics and Programmes, Copenhagen, Denmark, 2-25 September 1962,* 1963*

United Nations, *Report of the Seminar on Housing Statistics and Programmes for Asia and the Far East, Copenhagen, Denmark, 25 August-14 September 1963,* 1965.

United Nations, *Report on the Seminar on Housing Surveys and Programmes with Particular Reference to Problems in the Developing Countries,* 1962.

United Nations, *Report on the Urban Renewal Symposium* (Held in Geneva in June 1961), 1962. Bu raporun sonuna konulmuş olan Appendix II, 1958 yılında Lahey'de toplanmış olan Seminerde ulaşılmış olan sonuçların bir özetini de vermektedir.

United Nations, *Social Programming of Housing in Urban Areas,* 1972.

United Nations, *Statistical Indicators of Housing Conditions,* 1962.

United Nations, *Statistical Yearbook,* 1961.

United Nations, *Studies of Effective Demand for Housing, 1963.*

United Nations, *Variables and Ouestionaries for Comparative Fertility Surveys,* 1969.

United Nations, *World Housing Conditions and Estimated Housing Requirements,* 1965.

*Urban Research Under Federal Auspices. V*ashington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1964.

United States House of Representatives, Committee on Public Buildings and Grounds, *Hearings on Post-War Planning*, No. 2, 1944.

United States Housing and Home Finance Agency, *How Locaties Can Develop a Workable Program of Urban Renewal,* Washington, D.C.: The Agency, 1955.

United States Housing and Home Finance Agency, "The Housing of Relocated Families", J. Bellush ve M. Hausknecht'in derlediği *Urban Renewal* (New York: Doubleday and Co., 1967) adlı eserde, ss. 354-360.

Weaver, R. C., *The Urban Complex: Human Values in Urban Life,* New York: Doubleday and Co., 1964.

Weimer, A. M. and Homer Hoyt, *Principles of Urban Real Estate,* New York: The Ronald Press Co., 2 nd ed., 1948.

Weinberg, S. K., *Social Problems in Modem Urban Society,* Englewood Cliffs, N.J.: Prentice - Hail, Inc., 2 nd ed., 1970.

Whitehead, Ch. M., *The U.K. Housing Market: An Econometric Model,* London: Lexington Press, 1973.

Whyte, W. F., "Social Organization in the Slums", *American Sociological Review,* Volume 8, February 1943.

Whyte, W.F., *Street Comer Society: The Social Structure of an Italian Slum,* Chicago: The Univ. of Chicago Press, 2 nd ed., 1955.

Wilner, D. M., et al., *The Housing Environment and Family Life,* Baltimore: The Johns Hopkins Press, 1962. Bu kitabın sonuna, konut ve fazla kalabalıklık ile verem, solunum yolları hastalıkları, romatizma, ruh sağlığı, çocuk ölümleri, kazalar, genel sağlık, aile hayatı ve sosyal disorganizasyon arasındaki ilişkiyi gösteren geniş bir bibliyografya eklenmiştir.

Wilson, J. Q., ed., *Urban Renewal: The Record and the Controversy,* Cambridge, Mass.: The M.I.T. Press, 1967.

Wirth. L., "Housing as a Field of Sociological Research", *American Sociological Review,* Volume 12, April 1947.

Wirth, L., "Urbanism as a W ay of Life", *American Journal of Sociology,* Volume 44, July 1938.

Woodbury, C., ed., *The Future of Cities and Urban Redevelopment,* Chicago: The Univ. of Chicago Press, 1953.

Woodbury, C., ed., *Urban Redevelopment: Problems and Practices,* Chicago: The Univ. of Chicago Press, 1953.

World Health Organization, *Development of Environmental Health Criteria in Urban Planning,* 1973.

World Health Organization, *Expert Committee on the Public Health Aspects of Housing,* 1961.

Yörükân, T., *Gecekondular ve Gecekondu Bölgelerinin Sosyo-kültürel Özellikleri,* Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü Sosyal Araştırma Dairesi, 1968.

Yörükân, T., ed., *Şehirlerin Yeniden Geliştirilmesi veya Yenilenmesi Sırasında İşbirliği,* Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü Sosyal Araştırma Dairesi, 1969 (Dördüncü Bölümün sonunda söz konusu edilen beş kitaptan bir tanesi).

Yörükân, T. ve Ayda Yörükân, *Türkiye'de Şehirleşme ve Konut Durumu*, Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü, 1966 (İngilizce ve Fransızca olarak da yayımlanmıştır).

Yörükân, T. ve Ayda Yörükân, *Gecekondu Bölgeleri İçin Sosyal Yapı ve Konut Araştırmaları Rehberi ve Sosyal Yapı Araştırmaları Rehberi Yardımcı Araştırma Teknikleri* (II cilt), Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü, 1975.

Yörükân, T. ve Nadire Çulhacı, *İstatistik Verilere Göre Türkiye'de Konut Nitelikleri ve Açıklamalar* (II cilt), Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü, 1974.

Yörükân, T., et al., *Türkiye Konut Bibliyografyası: Kanunlar*, Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü, 1975.

Yörükân, T., et al., *Türkiye Konut Bibliyografyası: Tüzükler, Yönetmelikler, Standartlar ve Şartnameler*, Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü, 1975.

MATEMATİK EĞİTİMİNDE
OKUL DIŞI ÖĞRENME ORTAMLARI

Editör
Dr. Mustafa Zeki Aydoğdu

nobel

MATEMATİK EĞİTİMİNDE OKUL DIŞI ÖĞRENME ORTAMLARI

Editör: Dr. Mustafa Zeki Aydoğdu

Yayın No.: 5402
Eğitim: 1105
ISBN: 978-625-371-358-4
E-ISBN: 978-625-371-359-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Nisan 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Fatma Kama -fatma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Aydoğdu, Mustafa Zeki.
Matematik Eğitiminde Okul Dışı Öğrenme Ortamları / Mustafa Zeki Aydoğdu
1. Basım, VIII + 322 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-358-4
E-ISBN: 978-625-371-359-1
1. Okul Dışı Öğrenme 2. Okul Dışı Öğrenme Ortamları 3. Okul Dışı Öğrenme Etkinlikleri 4. Matematik Eğitimi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

BÖLÜMLER VE YAZARLARI ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **v**

1. BÖLÜM
OKUL DIŞI EĞİTİM VE ÖĞRENMENİN KURAMSAL TEMELLERİ VE İLGİLİ ÇALIŞMALAR **1**
Ayşe Tekin Dede

2. BÖLÜM
OKUL DIŞI ÖĞRENME ETKİNLİKLERİNİN UYGULAMA SÜRECİNİN TASARLANMASI **21**
Bülent Nuri Özcan

3. BÖLÜM
OKUL DIŞI ÖĞRENME ORTAMLARINDA GERÇEKLEŞTİRİLECEK MATEMATİK ÖĞRETİMİ SIRASINDA KARŞILAŞILABİLECEK ZORLUKLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ **39**
Deniz Eroğlu

4. BÖLÜM
OKUL DIŞI ÖĞRENME ORTAMLARI VE DUYUŞSAL ÖZELLİKLER **65**
Okan Arslan

5. BÖLÜM
OKUL DIŞI ÖĞRENME ORTAMLARI **81**
Mustafa Zeki Aydoğdu

6. BÖLÜM
OKUL DIŞI ÖĞRENME ORTAMLARINDA PROBLEM ÇÖZME VE PROBLEM KURMA **117**
Mehmet Ertürk Geçici - Elif Türnüklü

7. BÖLÜM
OKUL DIŞI ÖĞRENME ORTAMLARINDA MATEMATİKSEL MODELLEME **139**
Zehra Taşpınar Şener - Şevval Gökcen

8. BÖLÜM
OKUL DIŞI ÖĞRENME ORTAMLARINDA GERÇEKÇİ MATEMATİK EĞİTİMİ **163**
Özlem Çeziktürk

9. BÖLÜM
TEKNOLOJİ DESTEKLİ OKUL DIŞI ÖĞRENME 183
Esra Aksoy - Serkan Narlı

10. BÖLÜM
OKUL DIŞI ÖĞRENME ORTAMLARINDA STEM EĞİTİMİ 209
Ümmügülsüm Cansu - Elif Nur Akkaş

11. BÖLÜM
KÜLTÜR, TARİH VE MATEMATİK İLİŞKİSİNİN OKUL DIŞI ÖĞRENME ORTAMLARINA YANSIMASI 227
Emre Ev Çimen - Özlem Turan

12. BÖLÜM
SANAT VE MATEMATİK İLİŞKİSİNİN OKUL DIŞI ÖĞRENME ORTAMLARINA YANSIMASI ... 267
Mehtap Kuş

13. BÖLÜM
ÖRNEK OKUL DIŞI ÖĞRENME ETKİNLİKLERİ 293
Ayşe Simge Aydoğdu

YAZARLAR HAKKINDA 317

1. BÖLÜM

OKUL DIŞI EĞİTİM VE ÖĞRENMENİN KURAMSAL TEMELLERİ VE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Ayşe Tekin Dede

Özet: *Eğitim alanındaki çağdaş yaklaşımlar bireysel farklılıkları göz önüne alarak öğrencinin merkezde olduğu bir öğrenme deneyimine vurgu yapmaktadır. Okul dışı öğrenme de söz konusu öğrenme deneyimini kazandıran bir öğrenme süreci sağlamaktadır. En genel anlamda sınıf dışında gerçekleştirilen öğrenme faaliyetleri olarak ele alınan okul dışı öğrenme, öğrencilere teorik bilgilerin gerçek yaşamdaki karşılıklarını öğretmeyi hedeflemektedir. Bilim merkezleri, müzeler, sanat galerileri, sanayi kuruluşları gibi ortamların yanında dijital ortamlar da okul dışı öğrenme ortamları kapsamında ele alınmaktadır. Bu bölümde okul dışı eğitim ve öğrenmenin kuramsal temelleri ile alanyazında yürütülen çalışmaların ele alınması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda öncelikle okul dışı eğitim ve öğrenmeye ilişkin temel kavramlar açıklanmaktadır. Ardından ülkemizde Millî Eğitim Bakanlığının 2023 Eğitim Vizyonu kapsamında gerçekleştirilen okul dışı öğrenme faaliyetleri ayrıntılı olarak ele alınmaktadır. Bununla birlikte ülkemizde başta fen bilimleri ve sosyal bilgiler alanında olmak üzere hemen hemen her branşta farklı öğrenci seviyeleri ile okul dışı öğrenme faaliyetlerini ele alan akademik çalışmalar sunulmaktadır. Son olarak matematik eğitimi alanındaki okul dışı öğrenme çalışmalarına yer verilmektedir.*

1. GİRİŞ

İçinde bulunulan çağın gereksinimleri ve öğrenme süreçlerindeki farklılaşma sonucunda öğrenme deneyimini daha etkili bir hâle getirmek amacıyla eğitim anlayışında değişimler yaşanmıştır. Her ülkede farklı hızla gerçekleşen söz konusu değişimlerin odak noktası öğrencilerin bireysel farklılıklarının göz önüne alındığı öğrenen merkezli yaklaşımların ön plana çıkmasını sağlamıştır.

KAYNAKÇA

Al-Mahdi, O. (2010). A qualitative investigation of home-school relationships and children's mathematics learning in–and out-of-school in Bahrain. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 8*, 427-438. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.12.059

Anderson, D., & Lucas, K. B. (1997). The effectiveness of orienting students to the physical features of a science museum prior to visitation. *Research in Science Education, 27*, 485-495. https://doi.org/10.1007/BF02461476

Anderson, D., Kisiel, J., & Storksdieck, M. (2006). Understanding teachers' perspectives on field trips: Discovering common ground in three countries. *Curator: The Museum Journal, 49*(3), 365-386. https://doi.org/10.1111/j.2151-6952.2006.tb00229.x

Andiema, N. C. (2016). Effect of child centred methods on teaching and learning of science activities in pre-schools in Kenya. *Journal of Education and Practice, 7*(27), 1-9.

Arabacı, S., & Dönel Akgül, G. (2020). Okul dışı öğrenme ortamlarına yönelik fen bilgisi öğretmenlerinin görüşleri. *International Journal of Scholars in Education, 3*(2), 276-291.

Avraamidou, L. (2015). Reconceptualizing elementary teacher preparation: A case for informal science education. *International Journal of Science Education, 37*(1), 108-135. http://dx.doi.org/10.1080/09500693.2014.969358

Aydemir, A. (2021). Sosyal bilgiler dersinde okul dışı öğrenme ve öğretim ortamı olarak adalet saraylarının kullanımına yönelik öğretmen adayı görüşlerinin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 21*(2), 665-681. https://doi.org/10.17240/aibuefd.2021.21.62826-824051

Aydemir, İ., & Toker Gökçe, A. (2016). Okul yöneticilerinin okul dışı öğrenme ortamlarına ilişkin görüşleri. *IIIrd International Eurasian Educatıinal Research Congress Bildiri Özetleri Kitabı, Muğla*, 630-638.

Aydoğdu, A. S., Aydoğdu, M. Z., & Aktaş, V. (2022). Matematik dersinde bir eğitim aracı olarak sanal müze kullanımı. *International Journal of Social Science Research, 11*(1), 51-70.

Aydoğdu, A. S., Aydoğdu, M. Z., & Aktaş, V. (2023). Okul dışı öğrenme ortamlarıyla ilgili matematik öğretmenlerinin görüşleri. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 55*, 60-78. https://doi.org/10.53444/deubefd.1171301

Bahadır, E., & Hırdız, K. (2018). Matematik müzesinde yürütülen öğrenme etkinliklerinin öğrencilerin matematikleştirme sürecine katkıları ve uygulama hakkında öğrenci görüşleri. *Turkish Studies (Elektronik), 13*(26), 151- 172. https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.14598

Bakioğlu, B., & Karamustafaoğlu, O. (2020). Okul dışı öğrenme ortamlarının öğretim sürecinde kullanımına yönelik öğrenci görüşleri. *İnformal Ortamlarda Araştırmalar Dergisi, 5*(1), 80-94.

Best, M., Dickinson, C., Hugstad-Vaa Leer, C., & Molly, K. (2017). The impact of implementing core curriculum in an outdoor classroom on primary-aged students' academic achievement, *Masters of Arts in Education Action Research Papers*. Erişim adresi ve tarihi 25.12.2023 https://sophia.stkate.edu/maed/233/

Bostan Sarıoğlan, A., & Küçüközer, H. (2017). Fen bilgisi öğretmen adaylarının okul dışı öğrenme ortamları ile ilgili görüşlerinin araştırılması. *İnformal Ortamlarda Araştırmalar Dergisi, 2*(1), 1-15.

Bostan Sarıoğlan, A., & Küçüközer, H. (2017). Fen bilgisi öğretmen adaylarının okul dışı öğrenme ortamları ile ilgili görüşlerinin araştırılması. *İnformal Ortamlarda Araştırmalar Dergisi, 2*(1), 1-15.

Bozdoğan, A. E. (2018). Fen bilgisi öğretmen adaylarının bilim merkezlerini fen öğretimi açısından değerlendirmesi: Feza Gürsey bilim merkezi örneği. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 21*(1), 19-41.

Bozdoğan, A., E., & Kavcı, A. (2016). Sınıf dışı öğretim etkinliklerinin ortaokul öğrencilerinin fen bilimleri dersindeki akademik başarılarına etkisi. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi, 2*(1), 13-30.

Cahyono, A.N., & Ludwig, M. (2018). Exploring mathematics outside the classroom with the help of GPS-enabled mobile phone application. *Journal of Physics: Conference Series, 983*(1), 012152. https://doi.org/10.1088/1742-6596/983/1/012152

Cahyono, A.N., Sukestiyarno, Y.L., Asikin, M., Miftahudin, Ahsan, M.G.K., & Ludwig, M. (2020). Learning mathematical modelling with augmented reality mobile math trails program: How can it work?. *Journal on Mathematics Education, 11*(2), 181-192. http://doi.org/10.22342/jme.11.2.10729.181-192

Cooper, S. (2011) An exploration of the potential for mathematical experiences in informal learning environments. *Visitor Studies, 14*(1), 48-65. https://doi.org/10.1080/10645578.2011.557628

Çağlar, S., Ünal, Y., Çalışkan, B., Gürel, R., & Durmaz, B. (2018). İnformal öğrenme ortamlarının ortaokul öğrencilerinin matematik tutumuna etkisi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10*(23), 11-26. https://doi.org/10.20875/makusobed.357694

Demirel, R., & Özcan, H. (2020). Ortaokul öğrencileri ile bir okul dışı öğrenme ortamına alan gezisi: Tropikal kelebek bahçesi örneği. *İnformal Ortamlarda Araştırmalar Dergisi, 5*(2), 120-144.

Duatepe-Paksu, A., Kazak, S., & Çontay, E. G. (2022). Okul dışı ortamlarda gerçekleştirilen matematik etkinliklerinin değerlendirilmesi: "Her yer matematik projesi". *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 9*(2), 541-558. https://doi.org/10.21666/muefd.1094581

Dunekacke, S., Jenßen, L., & Blömeke, S. (2015). Effects of mathematics content knowledge on pre-school teachers' performance: a Video-based assessment of perception and planning abilities in informal learning situations. *International Journal of Science and Mathematics Education, 13*, 267-286. https://doi.org/10.1007/s10763-014-9596-z

Ertaş, H., Şen, A. İ., & Parmaksızoğlu, A. (2011). Okul dışı bilimsel etkinliklerin 9. sınıf öğrencilerinin enerji konusunu günlük hayatla ilişkilendirme düzeyine etkisi. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi, 5*(2), 178-198.

Erten, Z., & Taşçı, G. (2016). Fen bilgisi dersine yönelik okul dışı öğrenme ortamları etkinliklerinin geliştirilmesi ve öğrencilerin bilimsel süreç becerilerine etkisinin değerlendirilmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 18*(2), 638-657. https://doi.org/10.17556/jef.41328

Eshach, H. (2007). Bridging in-school and out-of-school learning: Formal, non-formal, and informal education. *Journal of Science Education and Technology,16*, 171-190

Falk, J. H., Storksdieck, M., & Dierking, L. D. (2007). Investigating public science interest and understanding: Evidence for the importance of free-choice learning. *Public Understanding of Science, 16*, 455–469.

Fidan, N. (2012). *Okulda öğrenme ve öğretme*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Grothérus, A., & Fägerstam, E. (2017). Impact of long-term regular outdoor learning in mathematics: The case of John. T. Dooley & G. Gueudet (Ed.) *Proceedings of CERME 10* içinde (s. 1074-1081). Dublin, Ireland. Erişim tarihi ve adresi: 25.12.2023 https://hal.archivesouvertes.fr/hal-01936003/document

Guardino, C., Hall, K. W., Largo-Wight, E., & Hubbuch, C. (2019). Teacher and student perceptions of an outdoor classroom. *Journal of Outdoor and Environmental Education, 22*(2), 113-126. https://doi.org/10.1007/s42322-019-00033-7

Haji, S., Yumiati, Y., & Zamzaili, Z. (2019). Improving Students' productive disposition through realistic mathematics education with outdoor approach. *Journal of Research and Advances in Mathematics Education, 4*(2), 101-111.

Hakverdi Can, M. (2013). İlköğretim öğrencilerinin bilim merkezindeki davranışlarının incelenmesi. *Eğitim ve Bilim, 38*(168), 347-361.

İnce, S., & Akcanca, N. (2021). Okul öncesi eğitimde okul dışı öğrenme ortamlarına yönelik ebeveyn görüşleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *58*, 172-197.

İrdem Diremci, S., & ve Yavuz Topaloğlu, M. (2021). İlkokul öğrencilerinin okul dışı öğrenme ortamındaki tecrübeleri ile ilgili görüşleri: Meslek atölyeleri. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 21*(1), 1-12.

Karademir, E. (2018). Güncel yaklaşım ve yöntemlerle etkinlikli fen öğretimi. O. Karamustafaoğlu, Ö. Tezel & U. Sarı (Ed.), *Okul dışı öğrenme ortamları* içinde (s. 85-104). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Karamustafaoğlu, O. & Bakioğlu, B. (2019). Sanayi Kurum ve Kuruluşları. A. İ. Şen (Ed.), *Okul Dışı Öğrenme Ortamları* içinde (s.331- 360). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Kartal, A., & Şeyhoğlu, A. (2020). Öğrenci bakış açısıyla sosyal bilgilerde okul dışı öğrenme ortamları bağlamında "müzeler". *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi, 6*(1), 128-146.

Kesicioğlu, O. S., & Alisinanoğlu, F. (2013). Okul öncesi dönem çocukların okul dışı (informal) matematik öğrenme süreçleri. *The Journal of Academic Social Science Studies, 6*(7), 671-685.

Keskin, S. C., & Kaplan, E. (2012). Sosyal bilgiler ve tarih eğitiminde okul dışı öğrenme ortamı olarak oyuncak müzeleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 11*(41), 95-115.

Kır, H., Kalfaoğlu, M., & Aksu, H. H. (2021). Matematik öğretmenlerinin okul dışı öğrenme ortamlarının kullanımına yönelik görüşleri. *International Journal of Educational Studies in Mathematics, 8*(1), 59-76. https://doi.org/10.17278/ijesim.839925

Köseoğlu, D., Mercan, G., & Pehlivanoğlu, E. (2020). "9. Sınıf lise öğrencilerine yönelik okul dışı ortamda gerçekleştirilen ağaçbilim eğitimi" projesinin değerlendirilmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 20*(2), 904-931. https://doi.org/10.17240/aibuefd.2020..-559901

Kubat, U. (2018). Okul dışı öğrenme ortamları hakkında fen bilgisi öğretmen adaylarının görüşleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 48*, 111-135.

Kurtuluş, A. (2015). İnformel (Sınıf dışı) öğrenme ortamı Pi günü: Büyük risk yarışması örneği. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 4*(1). 107–116.

Kutlu Abu, N. (2019). Üstün yetenekli çocuklara yönelik okul dışı öğretim uygulamaları hakkında öğretmen algıları. *İnformal Ortamlarda Araştırmalar Dergisi, 4*(2), 144-165.

Küçük, A., & Yıldırım, N. (2022). Fen bilimleri dersi insan ve çevre ünitesini okul dışı öğrenme ortamlarında işleyen çocukların velilerinin yansıtmaları. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi, 11*(1), 88-102. https://doi.org/10.30703/cije.936839

Lakin, L. (2006). Science beyond the classroom. *Journal of Biological Education, 40*(2), 88-90. https://doi.org/10.1080/00219266.2006.9656021

Millî Eğitim Bakanlığı (2018). *Millî Eğitim Bakanlığı 2023 Eğitim Vizyon Belgesi*. Erişim adresi ve tarihi 25.12.2023 https://www.gmka.gov.tr/dokumanlar/yayinlar/2023_E%C4%9Fitim%20Vizyonu.pdf

Millî Eğitim Bakanlığı (2019). *Okul Dışı Öğrenme Ortamları Kılavuzu*. Erişim adresi ve tarihi 25.12.2023 https://istanbul.meb.gov.tr/www/okul-disi-ogrenme-ortamlari-kilavuzlari/icerik/2807

Ocak, İ., & Korkmaz, Ç. (2018). Fen bilimleri ve okul öncesi öğretmenlerinin okul dışı öğrenme ortamları hakkındaki görüşlerinin incelenmesi. *International Journal of Field Education, 4*(1), 18-38.

Öner, G. (2015). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin 'okul dışı tarih öğretimi'ne ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Turkish History Education Journal, 4*(1), 89-121. https://doi.org/10.17497/tuhed.185618

Özer, A. Ö., & Bukova Guzel, E. (2020). Bisim matematiksel modelleme etkinliğinin sınıf içi ve sınıf dışı uygulaması. *International Journal of Educational Studies in Mathematics, 7*(4), 289-308. https://doi.org/10.17278/ijesim.837316

Öztürk Aynal, Ş. (2013). Haydi çocuklar doğaya ve bahçelere açılıyoruz: Mekân dışı eğitim İsveç'ten örnekler. *The Journal of Academic Social Science Studies, 6*(1), 371-384.

Pekin, M., & Bozdoğan, A.E. (2021). Ortaokul öğretmenlerinin okul dışı çevrelere gezi düzenlemeye ilişkin öz yeterliklerinin farklı değişkenler açısından incelenmesi: Tokat ili örneği. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 10*(17), 114-133

Piscitelli, B., & Penfold, L. (2015). Child-centered practice in museums: Experiential learning through creative play at the Ipswich Art Gallery. *Curator: The Museum Journal, 58*(3), 263-280. https://doi.org/10.1111/cura.12113

Saraç, H. (2017). Türkiye'de okul dışı öğrenme ortamlarına ilişkin yapılan araştırmalar: İçerik analizi çalışması. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi, 3*(2), 60-81.

Seyhan, A. (2020). Öğretmen adaylarına göre sosyal bilgiler dersinde okul dışı öğrenmenin etkililiği. *Turkish Journal of Educational Studies, 7*(3), 27-51.

Sözer, Y. (2013). Doğada gerçekleştirilen bir matematik yaz kampının lise öğrencileri üzerindeki etkilerinin öğrenci görüşlerine göre incelenmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 4*(2), 1-18.

Şen, A. İ. (2019). Okul dışı öğrenme nedir?. A. İ. Şen (Ed.) *Okul Dışı Öğrenme Ortamları* içinde (s. 2-20). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Şenli Kızılhan, H. (2022). *Okul yöneticileri ve öğretmenlerin okul dışı öğrenme ortamlarına ilişkin görüşleri*. Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Eğitim Yönetimi Bilim Dalı Tezsiz Yüksek Lisans Projesi.

Taşoğlu, M. (2010). *Coğrafya öğretiminde okul dışı etkinliklerin öğrencinin akademik başarısına etkisi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi.

Taylor, E. V. (2011). Supporting children's mathematical understanding: Professional development focused on out-of-school practices. *Journal of Mathematics Teacher Education, 15*(4), 271-291.

Temel, H. (2023). The effect of the out-of-school learning environments course in teaching mathematics on the opinions of teacher candidates. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi, 17*, 553-592. https://doi.org/10.17522/balikesirnef.1360022

Türkmen, H. (2018). Ortaokul öğretmenlerinin sınıf-dışı ortamlarda öğretime bakış açıları. *Ege Sosyal Bilimler Dergisi, 1*(1), 12-26.

Uludağ, G., & Erkan, N. S. (2023). Okul dışı öğrenme ortamlarında etkinlikler içeren fen eğitimi programının 60-72 aylık çocukların bilimsel süreç becerilerine etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 38*(1), 52-77. https://doi.org/10.16986/HUJE.2020064760

Usta, N., Gürçay, S., Sakioğlu, Ş., & Demir, F. (2023). Okul dışı öğrenme ortamı uygulamalarının öğrencilerin matematik başarılarına etkisi ve uygulamaya ilişkin görüşleri. *Yaşadıkça Eğitim, 37*(3), 711-733. https://doi.org/10.33308/26674874.2023373593

Ürey, M., & Kaymakçı S. (2020). Sınıf öğretmenlerinin hayat bilgisi dersinde kullanılan okul dışı öğrenme ortamları ve uygulamaları hakkındaki görüşleri. *Millî Eğitim Dergisi, 49*(227), 7-32.

Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. (M. Cole, V. John-Steiner, S. Scribner & E. Souberman, Ed.). Harvard University Press. https://doi.org/10.2307/j.ctvjf9vz4

Wager, A. A. (2012). Incorporating out-of-school mathematics: from cultural context to embedded practice. *Journal of Mathematics Teacher Education, 15*, 9-23. https://doi.org/10.1007/s10857-011-9199-3

Wünschmann, S., Wüst-Ackermann, P., Randler, C., Vollmer, C., & Itzek-Greulich, H. (2017). Learning achievement and motivation in an out-of-school setting—Visiting amphibians and reptiles in a zoo ıs more effective than a lesson at school. *Research in Science Education, 47*, 497-518. https://doi.org/10.1007/s11165-016-9513-2

Yıldız, C., & Göl, R. (2014). Matematik derslerinde sınıf dışı etkinliklerin kullanımı. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 3*(1), 85-94.

2. BÖLÜM

OKUL DIŞI ÖĞRENME ETKİNLİKLERİNİN UYGULAMA SÜRECİNİN TASARLANMASI

Bülent Nuri Özcan

Özet: *Matematik derslerinde diğer derslerde olduğu gibi okul dışı öğrenme etkinliklerini gerçekleştirebilmek için takip edilmesi gereken bazı aşamalar bulunmaktadır. Bu aşamalardan bir kısmı eğitim öğretim süreçlerini planlı yürütmek açısından ele alınabilirken diğer kısmı ise izin ve diğer yasal prosedürleri içine alacak şekilde değerlendirilebilir. Bu bakış açısıyla bölüm içerisinde okul dışı öğrenmede etkinliklerin uygulama aşamaları dikkate alınarak bu aşamalar teker teker ayrıntılandırılıp okuyucuya sunulmaya çalışılmıştır. İlk olarak, etkinlik öncesi hazırlıkların hangi sırayla ve nasıl olması gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu kısımda özellikle eğitim öğretim faaliyetlerini planlama üzerinde durulmuş ve bu kapsamda etkinlik fikrinin ortaya çıkmasından faaliyetin gerçekleştirilmesine kadar geçen süreç ele alınmıştır. Sonrasında etkinliğin uygulanma süreci ile ilgili dikkat edilmesi gereken noktalar vurgulanmıştır. Son olarak da etkinlik sonrası yapılacaklara değinilerek bölüm tamamlanmıştır. Matematik dersi özelinde de örnek bir etkinlik bölümün başından sonuna kadar her aşamada yapılacakların ifade edilmesi paralelinde okuyucuyla paylaşılmıştır.*

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihi incelendiğinde matematiğin başlangıcı ve gelişiminin de çoğunlukla insan yaşantısında karşılaşılan sorunları çözmeye dayalı olduğu ve yaşamın hemen her alanında tek başına ya da diğer disiplinlerle ilişkilendirilerek kullanıldığı görülecektir. Bu nedenle de üzerinde uzlaşılmış tek bir tanımı olmamakla birlikte sıklıkla matematiğin, günlük yaşamda karşılaşılan sorunları çözmeye yönelik hesaplama, çizim ve ölçme işlemleri olarak algılandığı söylenilebilir. Buna paralel olarak da matematiğin sağladığı imkânlar sayesinde

	• Ardından dörtlü gruplar oluşturularak grup üyelerinin ulaştıkları sonuçları kendi aralarında tartışmaları ve eksik ve farklı yanların üzerinde durmaları beklenir. **Etkinlik Sonrası** • Geziden sınıfa gelindiğinde, kazanımlar çerçevesinde tartışmalar gerçekleştirilerek ulaşılan sonuçlar yazılır.
Öğretme-Öğrenme Yöntemleri	Araştırma İnceleme Stratejisi, Gezi, Tartışma, Örnek olay yöntemleri
Değerlendirme	Etkinlik sonrasında öğrencilerden gezi sırasında etkilendikleri bir halı desenini noktalı/izometrik kâğıda aktarması, bu halının onun için matematiksel olarak tercih edilme gerekçesini ortaya koyması, tercih sebebini dikkate alarak kendisinin bir halı desenini noktalı/izometrik kâğıt üzerine çizmesi istenir. Bu çiziminin ardından da oluşturduğu halı çizimini açıklayan bir rapor yazması beklenir. Sonrası yapılan çalışmalar düzenlenerek "Demirci Halı Desenleri Sergisi" düzenlenir. Öğrencilerden yapılan etkinliğe ilişkin düşüncelerini yazılı veya sözlü olarak ifade etmeleri istenir. Son olarak; öğretmen, öğrencilere yönelik kısa bir değerlendirme konuşması yaparak süreci noktalar.

KAYNAKÇA

Akdağ, H. (2015). Okul dışı sosyal bilgiler öğretiminde yasal izin sürecini planlama. A. Şimşek ve S. Kaymakçı (Ed.), *Okul dışı sosyal bilgiler öğretimi* içinde (s. 75-98). Pegem Akademi.

Baykul, Y. (1995). *Matematik öğretimi*. Anı Yayıncılık.

Bilek, M., Rusek, M. & Milanović, V. (2022). Okul dışı öğrenme nedir? A.İ. Şen (Ed.), *Öğretmen yetiştirme programları için okul dışı öğrenme modülleri* içinde (ss. 1-10). Pegem Akademi.

Demirel, Ö. (2007). *Öğrenme Sanatı*. Pegem Akademi.

Duatepe-Paksu, A., Kazak, S., ve Çontay, E. G. (2022). Okul dışı ortamlarda gerçekleştirilen matematik etkinliklerinin değerlendirilmesi: "Her yer matematik projesi". *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(x), 541-558. https://doi.org/10.21666/muefd.1094581

İleritürk, D. & Küçükoğlu, A. (2022). Okul Dışı Öğrenme Etkinlikleri. A. Küçükoğlu & H. İ. Kaya (Ed.), *Kuramdan Uygulamaya Okul Dışı Öğrenme Ortamları* içinde (ss. 137-162). Pegem Akademi.

Korkmaz, Z. S. (2022). Okul Dışı Ortamlarda Öğretim. A. Küçükoğlu & H. İ. Kaya (Ed.), *Kuramdan Uygulamaya Okul Dışı Öğrenme Ortamları* içinde (ss. 137-162). Pegem Akademi.

MEB. (2017). Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=23639&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5 Erişim tarihi: 21.12.2023.

Şen, A. İ. (2023). Okul dışı öğrenme nedir? A.İ. Şen (Ed.), *Okul dışı öğrenme ortamları* içinde (ss. 1-20). Pegem Akademi.

Tanrıseven, I. (2015). Öğretimde Planlama. T. Yanpar Yelken & C. Akay (Ed.), *Öğretim ilke ve yöntemleri* içinde (ss. 43-76). Anı Yayıncılık.

Tösten, R. (2022). Okul Dışı Eğitim ve Öğrenme. A. Küçükoğlu & H. İ. Kaya (Ed.), Kuramdan uygulamaya okul dışı öğrenme ortamları içinde (ss. 137-162). Ankara: Pegem Akademi.

3. BÖLÜM

OKUL DIŞI ÖĞRENME ORTAMLARINDA GERÇEKLEŞTİRİLECEK MATEMATİK ÖĞRETİMİ SIRASINDA KARŞILAŞILABİLECEK ZORLUKLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Deniz Eroğlu

Özet: *Okul dışı matematik öğretimi, öğrencilere matematiği günlük yaşamla ilişkilendirme ve uygulamalı öğrenme deneyimleri sunarken, öğretmenlerin karşılaştığı çeşitli zorlukları da gündeme getirmektedir. Bu bölümde, okul dışı öğrenme ortamlarında gerçekleştirilen matematik öğretimlerinde karşılaşılabilecek zorluklar ile bu zorlukların giderilmesine yönelik çözüm önerileri ele alınmaktadır. Öncelikle resmî evraklar, zaman, mesafe, maliyet, öğrenci kontrolü, etkinliklerin uygulanabileceği yerlerin sınırlılığı, güvenlik problemleri, öğretmenlerin pedagojik bilgi ve beceri eksiklikleri ile planlama ve uygulamayla ilgili zorluklar öğretmen adayları ve öğretmenlerin perspektifinden incelenmektedir. Ardından öğretmenlerin bu tür zorlukların üstesinden gelmelerine katkı sağlayacak çözümler ve okul dışı matematik öğretimini etkili bir şekilde uygulamak için çeşitli stratejiler sunulmaktadır. Çözüm ve uygulamalar sunulurken, çeşitli etkinlik örneklerine de yer verilmektedir.*

1. GİRİŞ

"Kolomb, yeni bir rota keşfetmek için Çin'e doğru yola çıktı; ama Amerika'yı keşfetti. Macera nadiren önceden belirlenen hedefine ulaşır." Bu sözler, eğitimci ve dağcı Robin Hodgkin tarafından dile getirilmiş ve eğitimin öngörülemeyen doğasını mükemmel şekilde özetlemiştir. Hodgkin'in bu sözleri, okul dışı öğrenme ortamları perspektifine uyarlandığında ise, okul dışı ortamlarda gerçekleştirilen matematiksel öğretimlerinin sadece hedeflenen bilgi ve bece-

KAYNAKÇA

Aslan, A., & Gangal, M. (2023). Okul öncesi öğretmen adaylarının Taşkın Müzesi deneyimleri. *İnformal Ortamlarda Araştırmalar Dergisi, 8*(1), 21-41.

Aydoğdu, A. S., Aydoğdu, M. Z., & Aktaş, V. (2023). Okul dışı öğrenme ortamlarıyla ilgili matematik öğretmenlerinin görüşleri. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 55,* 60-78. https://doi.org/10.53444/deubefd.1171301

Bakioğlu, B. (2017). *5. sınıf vücudumuz bilmecesini çözelim ünitesinin okul dışı öğrenme ortamı destekli öğretiminin etkililiği* (Yayınlanmamış doktora tezi). Amasya Üniversitesi.

Baines, E., Rubie-Davies, C., & Blatchford, P. (2009). Improving pupil group work interaction and dialogue in primary classrooms: results from a year-long intervention study. *Cambridge Journal of Education*, *39*(1), 95-117. https://doi.org/10.1080/03057640802701960

Bamberger, Y., & Tal, T. (2007). Learning in a personal context: Levels of choice in a free choice learning environment in science and natural history museums. *Science Education*, *91*(1), 75-95. https://doi.org/10.1002/sce.20174

Bamberger, Y., & Tal, T. (2008). Multiple outcomes of class visits to natural history museums: The students' view. *Journal of Science Education and Technology*, *17*, 274-284. https://doi.org/10.1007/s10956-008-9097-3

Barron, B. (2014). Formative assessment for STEM learning ecosystems: Biographical approaches as a resource for research and practice. *National Research Council Committee on Out-of-School Time STEM. National Research Council*.

Barton, B. (2007). *Safety, risk & adventure in outdoor activities.* Paul Chapman Publishing Ltd.

Bozdoğan, A. E. (2012). Eğitim amaçlı gezilerin planlanmasına ilişkin fen bilgisi öğretmen adaylarının uygulamaları: Altı farklı alan gezisinin değerlendirilmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 12*(2), 1050-1072.

Brophy, J., & McCaslin, M. (1992). Teachers' reports of how they perceive and cope with problem students. *The Elementary School Journal*, *93*(1), 3-68.

Carrier, S. J., Tugurian, L. P., & Thomson, M. M. (2013). Elementary science indoors and out: Teachers, time, and testing. *Research in Science Education*, *43*, 2059-2083. https://doi.org/10.1007/s11165-012-9347-5

Çiçek, Ö., & Saraç, E. (2017). Fen bilimleri öğretmenlerinin okul dışı öğrenme ortamlarındaki yaşantıları ile ilgili görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 18*(3), 504-522.

Çil, E., Maccario, N., & Yanmaz, D. (2016). Design, implementation and evaluation of innovative science teaching strategies for non-formal learning in a natural history museum. *Research in Science & Technological Education*, *34*(3), 325-341. https://doi.org/10.1080/02635143.2016.1222360

Demirtaş, S., & Çayır, N. A. (2021). Sınıf öğretmenlerinin sınıf dışı eğitim etkinlikleri projesine yönelik deneyimleri üzerine bir araştırma. *Eğitim ve Bilim*, *46*(208), 1-30. http://dx.doi.org/10.15390/EB.2021.9565

DeWitt, J., & Storksdieck, M. (2008). A short review of school field trips: Key findings from the past and implications for the future. *Visitor studies, 11*(2), 181-197. https://doi.org/10.1080/10645570802355562

Dillon, J., Rickinson, M., Teamey, K., Morris, M., Choi, M.-Y., Sanders, D. & Benefield, P. (2006). The value of outdoor learning: Evidence from research in the UK and elsewhere. *School Science Review, 87*, 107–111.

Djonko-Moore, C. M., & Joseph, N. M. (2016). Out of the classroom and into the city: The use of field trips as an experiential learning tool in teacher education. *Sage Open, 6*(2), 1-13. https://doi.org/10.1177/2158244016649648

Duruk, Ü., Akgün, A., Yılmaz, N., Özün, S., Aykut, N., & Tekin, S. (2018). Fen bilgisi öğretmen adaylarının okul dışı öğrenme ortamlarındaki deneyimlerine ilişkin görüşleri. *Diyalektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*, *18*, 315-332.

Duatepe-Paksu, A., Kazak, S., & Çontay, E. G. (2022). Okul Dışı Ortamlarda Gerçekleştirilen Matematik Etkinliklerinin Değerlendirilmesi:"Her Yer Matematik Projesi". *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *9*(2), 541-558. https://doi.org/10.21666/muefd.1094581

Education Scotland Foghlam Alba [ESFA]. (2011). *Outdoor learning: Practical guidance, ideas and support*. https://education.gov.scot/media/0fklf35p/hwb24-ol-support.pdf Erişim tarihi: 01.01.2024

Erdoğan, A. (2023). *Sınıf öğretmenlerinin okul dışı öğrenme ortamları kullanımlarına yönelik öz yeterlilik algılarının incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi.

Eroğlu, D. (2023). Okul Dışı Matematik Fırsatlar (ODMAF-2) [TÜBİTAK 2237-a Proje No: 1129B372201347]. Etkinlik tarihleri 17-22 Eylül 2023. https://matematikfirsatlari.blogspot.com Erişim Tarihi: 01.01.2024

Falk, J. H., & Dierking, L. D. (2000). *Learning from museums: Visitor experiences and the making of meaning*. AltaMira Press.

Filiz, T. (2023). İlkokul Matematik Dersinde Sınıf Öğretmenlerinin Okul Dışı Öğrenme Ortamı Düzenleme Yeterliliklerinin İncelenmesi. R. E. Demirbatır (Ed.), *Eğitim Bilimlerinde Güncel Yaklaşımlar* (ss. 369-390). Duvar Yayınları.

Griffin, J. (2004). Research on students and museums: Looking more closely at the students in school groups. *Science Education, 88*(1), 59–S70. https://doi.org/10.1002/sce.20018

Griffin, J., & Symington, D. (1997). Moving from task-oriented to learning oriented strategies on school excursions to museums. *Science Education, 81,* 763–779. https://doi.org/10.1002/(SICI)1098-237X(199711)81:6<763::AID-SCE11>3.0.CO;2-O

Johnson, D. T., & Chandler, F. J. (2009). Pre-service teachers' fieldtrip to the battleship: Teaching and learning mathematics through an informal learning experience. *Issues in the Undergraduate Mathematics Preparation of School Teachers, 2,* 1-9.

Karamustafaoğlu, O., & Ermiş, M. (2020). Biyoteknoloji konusunun okul dışı fen ortamında öğretimine yönelik öğrenci görüşleri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Eğitim Dergisi*, *5*(1), 92-114.

Kayhan Altay, M., & Yetkin Özdemir, E. (2023). The use of museum resources in mathematics education: a study with preservice middle-school mathematics teachers. *Journal of Education for Teaching*, *49*(4), 616-629. https://doi.org/10.1080/02607476.2022.2150534

Kisiel, J. F. (2003). Teachers, Museums and Worksheets: A Closer Look at a Learning Experience. *Journal of Science Teacher Education, 14*(1), 3-21.

Kisiel, J. (2006). An examination of fieldtrip strategies and their implementation within a natural history museum. *Science Education*, *90*(3), 434-452. https://doi.org/10.1002/sce.20117

Kolb, D. A. (1984) *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development.* Prentice Hall.

Kutnick, P., & Kington, A. (2005). Children's friendships and learning in school: Cognitive enhancement through social interaction?. *British journal of educational psychology*, *75*(4), 521-538. doi/10.1348/000709904X24591/abstract

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (1982). *Müzeler Haftası Kutlama Yönergesi*. https://teftis.ktb.gov.tr/TR-264235/muzeler-haftasi-kutlama-yonergesi.html. Erişim tarihi: 01.01.2024

Hatice, K. I. R., Kalfaoğlu, M., & Aksu, H. H. (2021). Matematik öğretmenlerinin okul dışı öğrenme ortamlarının kullanımına yönelik görüşleri. *International Journal of Educational Studies in Mathematics*, *8*(1), 59-76. https://doi.org/10.53444/deubefd.1171301

Ma, X. (1999). A meta-analysis of the relationship between anxiety towards mathematics and achievement in mathematics. *Journal for Research in Mathematics Education, 30*(5), 520–540.

McLoughlin, C. (2006). Working within schools and alternative educational settings. In M. Lanyado & A. Horne (Eds.), *The Handbook of Child and Adolescent Psychotherapy: Psychoanalytic Approaches* (pp. 247-259). Routledge.

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2018). *2023 Eğitim Vizyonu*. https://www.gmka.gov.tr/dokumanlar/yayinlar/2023_Eğitim%20Vizyonu.pdf Erişim tarihi: 01.01.2024

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2019a). *Okul dışı öğrenme ortamları kılavuzu*. https://ankara.meb.gov.tr/www/okul-disi-ogrenme-ortamlari/icerik/1550 Erişim tarihi: 01.01.2024

Millî Eğitim Bakanlığı. (2019b). *Eğitim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği*. https://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_09/25145204_SOSYAL_ETKYNLYKLER_YON.pdf Erişim tarihi: 01.01.2024

Mercer, N. (2005). How is language used as a medium for classroom education? In S. Hutchinson, B. Moon, & A. S. Mayes (Eds.), *Teaching, Learning and the Curriculum in Secondary Schools* (1st ed., pp. 189-208). Routledge.

Melber, L. W. (2000). Nature in the City: Outdoor projects for urban schools. *Science and Children*, *37*(7), 18.

Ocak, İ., & Korkmaz, Ç. (2018). Fen bilimleri ve okul öncesi öğretmenlerinin okul dışı öğrenme ortamları hakkındaki görüşlerinin incelenmesi. *International Journal of Field Education*, *4*(1), 18-38.

Ottander, C., Wilhelmsson, B., & Lidestav, G. (2015). Teachers' Intentions for Outdoor Learning: A Characterisation of Teachers' Objectives and Actions. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*, *13*(2), 208-230.

Öner, G. (2015). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Okul Dışı Tarih Öğretimine İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi. *Türk Tarih Eğitimi Dergisi, 4*(1), 89-121. https://doi.org/10.17497/tuhed.185618

Rickinson, M., Dillon, J., Teamey, K., Morris, M., Choi, M. Y., Sanders, D., & Benefield, P. (2004). *Research on Outdoor Learning*. National Foundation for Educational Research and King's College London. https://www.informalscience.org/sites/default/files/Review%20of%20research%20on%20outdoor%20learning.pdf Erişim tarihi: 01.01.2024

Sandell, K., & Öhman, J. (2010). Educational potentials of encounters with nature: Reflections from a Swedish outdoor perspective. *Environmental Education Research*, *16*(1), 113-132. https://doi.org/10.1080/13504620903504065

Sen, C., & Guler, G. (2020). Out-of-School Mathematics Environments. In *Education Research Highlights in Mathematics, Science and Technology 2020* (pp. 120-133). ISRES Publishing.

Oktay, Ö., & Şen, A. İ. (2018). Fizik Öğretmen Adaylarının Okul Dışı Öğrenme Ortamlarının Eğitimde Kullanılmasına Yönelik Düşünceleri. In T. Özseven & V. Karaca (Eds.), *Proceedings of the 2nd International Symposium on Innovative Approaches in Scientific Studies* (Vol. 3, pp. 1179-1181). SETSCI Conference Proceedings, Samsun, Turkey.

Stavrova, O., & Urhahne, D. (2010). Modification of a school programme in the Deutsches Museum to enhance students' attitudes and understanding. *International journal of science education*, *32*(17), 2291-2310. https://doi.org/10.1080/09500690903471583

Tal, T. (2012). Out-of-school: Learning experiences, teaching and students' learning. In B. J. Fraser, K. G. Tobin, & C. J. McRobbie (Eds.), *Second International Handbook of Science Education* (pp. 1109-1122). Springer.

Tatlı, E., & Eroğlu, D. (2021). TÜBİTAK 4004 doğa ve bilim okulları: Burdur "7/24 Bilim" kampı. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 9*(11), 87-106.

Türkmen, H. (2018). Ortaokul öğretmenlerinin sınıf-dışı ortamlarda öğretime bakış açıları. *Ege Sosyal Bilimler Dergisi, 1*(1), 12-26.

Wilhelmsson, B., Lidestav, G., & Ottander, C. (2012). Teachers' intentions with outdoor teaching in school forests: Skills and knowledge teachers want students to develop. *Nordic studies in science education*, *8*(1), 26-42. https://doi.org/10.5617/nordina.357

Yılmaz, S.B. & Durdukoca, Ş. F. (2023). Investigation of secondary school teachers' opinions on out-of-school learning practices for gifted students, *E-International Journal of Educational Research,* 14 (4), 365-385. https://doi.org/10.19160/e-ijer.1312451

Yükseköğretim Kurulu (YÖK). (2018). *İlköğretim Matematik Öğretmenliği Lisans Programı*. https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/egitim_ogretim_dairesi/Yeni-Ogretmen-Yetistirme-Lisans-Programlari/Ilkogretim_Matematik_Lisans_Programi.pdf Erişim tarihi: 01.01.2024

4. BÖLÜM

OKUL DIŞI ÖĞRENME ORTAMLARI VE DUYUŞSAL ÖZELLİKLER

Okan Arslan

Özet: *Duyuşsal özelliklerin istendik yönde gelişimi matematik eğitiminin önemli amaçları arasındadır. Bu bölümde okul dışı öğrenme ve duyuşsal özelliklerin gelişimi alanyazındaki çalışmaların ışığında incelenmiştir. Oldukça geniş bir alan olan duyuşsal özellikler bu bölüm içerisinde inanışlar, tutum, öz-yeterlik, duygu ve motivasyon kavramları ile sınırlandırılmıştır. Alanyazındaki çalışmalar okul dışı öğrenme etkinliklerinin duyuşsal özelliklerin gelişimindeki önemini göstermektedir. Bölüm içerisinde detaylı bir şekilde açıklanan bu çalışmalar okul dışı öğrenme ortamlarına katılan öğrencilerin matematiğe yönelik inanışlarında ve tutumlarında olumlu yönde değişimler olduğunu göstermektedir. Ayrıca, okul dışı etkinliklerdeki tecrübelerinin etkisiyle öğrencilerin matematik kaygısında azalma olurken matematik etkinliklerinde hissedilen olumlu duygularda artış gerçekleşmektedir. Okul dışı etkinliklerin sadece öğrenciler için değil öğretmen adayları için de olumlu etkileri alanyazında görülmektedir. Okul dışı ortamlarda çeşitli etkinliklere katılan öğretmen adaylarının öğretmen olma motivasyonları ve öğretmenliğe yönelik öz-yeterlik inanışları olumlu yönde değişmektedir. Tüm bu çalışmaların bulgularından hareketle iyi planlanmış okul dışı etkinliklerin hem öğrencilerin hem de öğretmen adaylarının gelişimleri için oldukça değerli olduğu düşünülmektedir.*

1. GİRİŞ

Öğrenme sürecinin sadece bilişsel özelliklerden değil aynı zamanda duyuşsal özelliklerden de etkilendiğinin keşfedilmesi ile duyuşsal özellikler eğitim alanyazında sıklıkla araştırılan bir konu hâline gelmiştir. Buna paralel olarak okul dışı öğrenmenin duyuşsal özellikler üzerindeki etkileri de araştırma-

KAYNAKÇA

Aiken, L. R. (1970). Attitudes towards mathematics. *Review of Educational Research, 40*(4), 551–596. https://doi.org/10.3102/00346543040004551

Arslan, O. (2023). Supporting teacher identity development of preservice middle school mathematics teachers in informal learning environments. *Reflective Practice*. https://doi.org/10.1080/14623943.2023.2285841

Aydın, E., & Ergene, Ö. (2021). Matematik eğitiminde inanışlar. In E. Ertekin & B. Dilmaç (Eds.), *Matematiğin duyuşsal özellikleri* (pp. 1–22). Pegem Akademi.

Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change*. Psychological Review, 84*(2), 191–215. https://doi.org/10.1037/0033-295X.84.2.191

Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. W.H. Freeman and Company.

Çağlar, S., Ünal, Y., Çalışkan, B., Gürel, R., & Durmaz, B. (2018). İnformal öğrenme ortamlarının ortaokul öğrencilerinin matematik tutumuna etkisi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10*(23), 11–26. https://doi.org/10.20875/makusobed.357694

Duatepe Paksu, A., Kazak, S., & Çontay, E. G. (2022). Okul dışı ortamlarda gerçekleştirilen matematik etkinliklerinin değerlendirilmesi: "Her yer matematik projesi". *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 9*(2), 541–558. https://doi.org/10.21666/muefd.1094581

Evans, P. K., McAlister-Shields, M., Manuel, M., Stokes, D. W., Nguyen, H., & Craig, C. J. (2021). Examining the impact of informal experiences on preservice teachers' self-efficacy. *Advances in Research on Teaching, 35*, 85–108. https://doi.org/10.1108/S1479-368720210000035006

Fagerstam, E., & Blom, J. (2013). Learning biology and mathematics outdoors: effects and attitudes in a Swedish high school context. *Journal of Adventure Education & Outdoor Learning, 13*(1), 56–75. https://doi.org/10.1080/14729679.2011.647432

Hannula, M. S. (2006). Motivation in mathematics education: Goals reflected in emotions. *Educational Studies in Mathematics, 63*, 165–178. https://doi.org/10.1007/s10649-005-9019-8

Haser, Ç. (2016). Matematik eğitimi alanından inanışlar. In E. Bilgölbali, S. Arslan, & İ. Ö. Zembat (Eds.), *Matematik eğitiminde teoriler* (pp. 747–765). Pegem Akademi.

Jackson, C., Mohr-Schroeder, M., & Little, D. L. (2014). Using informal learning environments to prepare preservice teachers. *Teacher Education and Practice, 27*(2-3), 445–463.

Jensen, F., & Sjaastad, J. (2013). A Norwegian out of school mathematics project's influence on secondary students' STEM motivation. *International Journal of Science and Mathematics Education, 11*, 1437–1461. https://doi.org/10.1007/s10763-013-9401-4

Kayhan Altay, M., & Yetkin Özdemir, E. (2023). The use of museum resources in mathematics education: a study with preservice middle-school mathematics teachers. *Journal of Education for Teaching, 49*(4), 616–629. https://doi.org/10.1080/02607476.2022.2150534

Kurnaz, M. F., Dilmaç, B., & Ertekin, E. (2021). Matematik kaygısı. In E. Ertekin & B. Dilmaç (Eds.), *Matematiğin duyuşsal özellikleri* (pp. 85–105). Pegem Akademi.

Kurtuluş, A. (2015). İnformal (sınıf dışı) öğrenme ortamı pi günü: Büyük risk yarışması örneği. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 4*(1), 107–116.

Ma, X., & Kishor, N. (1997). Assessing the relationship between attitude toward mathematics and achievement in mathematics: A meta-analysis. *Journal for Research in Mathematics Education, 28*(1), 26–47. https://doi.org/10.2307/749662

Ma, X. (1999). A meta-analysis of the relationship between anxiety towards mathematics and achievement in mathematics. *Journal for Research in Mathematics Education, 30*(5), 520–540. https://www.jstor.org/stable/749772

Middleton, J. A., Jansen, A., & Goldin, G. A. (2016). Motivation. In G. Kaiser (Ed.), *Attitudes, beliefs, motivation and identity in mathematics education: An overview of the field and future directions* (pp. 17–23). Springer.

Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2018). *Matematik dersi öğretim planı: İlkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar*. MEB. https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201813017165445-MATEMAT%C4%B0K%20%C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%20PROGRAMI%202018v.pdf

Pajares, M. F. (1992). Teachers' beliefs and educational research: Cleaning up a messy construct. *Review of Educational Research, 62*(3), 307–332. https://doi.org/10.3102/00346543062003307

Philipp, R. A. (2007). Mathematics teachers' beliefs and affect. In F. K. Lester (Ed.), *Second handbook of research on mathematics teaching and learning* (pp. 257–315). NCTM.

Roberts, T., Jackson, C., Mohr-Schroeder, M. J., Bush, S. B., Maiorca, C., Cavalcanti, M., Schroeder, D. C., Delaney, A., Putnam, L., & Cremeans, C. (2018). Students' perception of STEM learning after participating in an summer informal learning experience. *International Journal of STEM Education, 5*(35), 1–14. https://doi.org/10.1186/s40594-018-0133-4

Saltık Ayhanöz, G., Kahraman, E., & Akmeşe, S. (2022). TÜBİTAK 4004 nature education and science schools "Mathematics is in my nature!" evaluation of the project. *International Journal of Scholars in Education, 5*(1), 34–48. https://doi.org/10.52134/ueader.1073161

Schukajlow, S., Rakoczy, K., & Pekrun, R. (2017). Emotions and motivation in mathematics education: Theoretical considerations and empirical contributions. *ZDM Mathematics Education, 49*, 307–322. https://doi.org/10.1007/s11858-017-0864-6

Schukajlow, S., Rakoczy, K., & Pekrun, R. (2023). Emotions and motivation in mathematics education: Where we are today and where we need to go. *ZDM Mathematics Eduation, 55*, 249–267. https://doi.org/10.1007/s11858-022-01463-2

Sözer, Y. (2013). Doğada gerçekleştirilen bir yaz kampının lise öğrencileri üzerindeki etkilerinin öğrenci görüşlerine göre incelenmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 4*(2), 1–18.

Stokes, D. W., & Evans, P. K. (2021). Enhancing preservice teacher preparation through formal and informal learning experiences. *Advances in Research on Teaching, 35*, 65–83. https://doi.org/10.1108/S1479-368720210000035005

Thompson, A. (1992). Teachers' beliefs and conceptions: A synthesis of the research. In D. A. Grouws (Ed.), *Handbook of research on mathematics teaching and learning* (pp. 127–146). NCTM.

Tschannen-Moran, M., & Woolfolk-Hoy, A. (2001). Teacher efficacy: capturing an elusive construct. *Teaching and Teacher Education, 17*(7), 783–805. https://doi.org/10.1016/S0742-051X(01)00036-1

Wang, M., & Walkington, C. (2023). Investigating problem-posing during math walks in informal learning spaces. *Frontiers in Psychology. 14*, 1–16. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1106676

Zan, R., Brown, L., Evans, J., & Hannula, M. S. (2006). Affect in mathematics education: Exploring theoretical frameworks: A PME special issue. *Educational Studies in Mathematics, 63*(2), 113–121. https://www.jstor.org/stable/25472116

5. BÖLÜM

OKUL DIŞI ÖĞRENME ORTAMLARI

Mustafa Zeki Aydoğdu

Özet: *Okul dışı öğrenme ortamları öğrencilerin yaparak yaşayarak öğrenmelerine fırsat vermektedir. Bu mekânlar daha kalıcı ve eğlenceli öğrenmelerin gerçekleştirebileceği ortamlar olduğundan buralar hakkında bilgi sahibi olmak önem arz etmektedir. Buna binaen bu bölüm öğretmen adaylarına, öğretmenlere ve matematik eğitimcilerine etkinlik gerçekleştirilebilecekleri örnek okul dışı öğrenme ortamları hakkında bilgi vermek amacıyla yazılmıştır. Bölümde okul dışı öğrenme ortamları, MEB'de (2019) yer alan kategorilerin revize edilmesi ile müzeler, bilim merkezleri ve teknoparklar, tarihî ve kültürel alanlar, kütüphaneler ve millî, tematik park ve bahçeler olmak üzere beş başlık altında toplanarak tanıtılmaya çalışılmıştır. Bu başlıkları ve mekân örneklerini çoğaltabilmemiz mümkün olmasına karşın farklı illerde bulunan farklı türdeki mekân örneklerine yer vermek amaçlanmıştır. Bu bağlamda 20 farklı ilden 35 mekân örneğine yer verilmiş olup bu mekânlar seçilirken olabildiğinde farklı temadan ve farklı ilden örneklerin seçilmesine özen gösterilmiştir. Bu mekânların benzer örneklerine hemen hemen her ilde rastlamak mümkün olup sadece matematik dersi özelinde değil diğer derslerde de bu mekânlardan yararlanılabilir.*

1. GİRİŞ

Bazen öğrencilerimize ufak bir taş gösterip ağırlığını tahmin ettirdiğimizde ya da bir mesafe gösterip uzunluğunu tahmin edin dediğimizde çok alakasız (çok büyük veya çok küçük) bir sayı değeriyle karşılaşabilmekteyiz. Bu da öğrencinin bu durumu deneyimlememiş olmasından kaynaklanmaktadır. Hâlbuki öğrenci doğaya çıkıp eline bir taş alsa bunun ağırlığını ölçse, iki yerin birbirine olan uzaklığını metre ile ölçse, bir ağacın gövdesini mezura ile ölçüp çevresini hesaplasa matematiği doğada deneyimlemiş olacak ve matematik

farklı ilden toplamda 35 mekân örneğine yer verilmiştir. Bu mekânlardan birçok derste yararlanabileceğimiz gibi matematik dersinde de yararlanmak mümkündür. Okul dışı öğrenme ortamlarından matematik derslerinde yararlanmak dersleri daha eğlenceli hâle dönüştürecek ve öğrencilerin yaparak yaşayarak öğrenmelerine olanak tanıyacaktır. Yaparak yaşayarak öğrenmenin kalıcı bir öğrenme sağlayabileceği düşünüldüğünden matematik derslerinde okul dışı öğrenme ortamlarından yararlanmak önem arz etmektedir. Bu bölüm öğretmen adaylarına, öğretmenlere ve matematik eğitimcilerine okul dışı öğrenme ortamları hakkında bilgi vermek ve onlara etkinlik gerçekleştirilebilecekleri mekân örnekleri vermek amacıyla yazılmıştır.

KAYNAKÇA

Adana İl Millî Eğitim Müdürlüğü [Adana İl MEM], (2019). *Okulum Adana (ortaokul)*. Millî Eğitim Bakanlığı. https://adana.meb.gov.tr/www/okulum-adana-e-kilavuz-kitaplari/icerik/2270 Erişim tarihi: 30.10.2023.

Adıyaman İl Millî Eğitim Müdürlüğü [Adıyaman İl MEM], (2019). Okulum Adıyaman ortaokul kılavuz kitabı. Millî Eğitim Bakanlığı. https://adiyaman.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_11/05143742_ortaokul_2.pdf Erişim tarihi: 15.11.2023.

Afyon İl Millî Eğitim Müdürlüğü [Afyon İl MEM], (2019). Okulum Afyonkarahisar okul dışı öğrenme ortamları kitapçığı. Millî Eğitim Bakanlığı. https://afyonarge.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar Erişim tarihi: 27.06.2023.

Amasya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (t.y.). Sabuncuoğlu Şerefeddin Darüşşifası. https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/amasya/TurizmAktiviteleri/darussifa---bimarhane Erişim tarihi: 02.11.2023.

Ankara İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (t.y.). PTT Pul Müzesi. http://www.pttpulmuzesi.org.tr/PageDetail.aspx?PID=3 Erişim tarihi: 30.10.2023.

Ankara İl Millî Eğitim Müdürlüğü [Ankara İl MEM], (2019). Okul dışı öğrenme ortamları (ortaokul). Millî Eğitim Bakanlığı. https://ankara.meb.gov.tr/www/okul-disi-ogrenme-ortamlari/icerik/1550 Erişim tarihi: 31.10.2023.

Antalya İl Millî Eğitim Müdürlüğü [Antalya İl MEM], (2019). Antalya'da okul dışı öğrenme ortamları. Millî Eğitim Bakanlığı.http://antalya.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_10/04143540_Yeni_e-Kitap_20190923.pdf Erişim tarihi: 31.10.2023.

Aydın İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (t.y.). Apollon Tapınağı. https://aydin.ktb.gov.tr/TR-64419/apollon-tapinagi.html Erişim tarihi: 02.11.2023.

Aydın İl Millî Eğitim Müdürlüğü [Aydın İl MEM], (2019). Okul dışı öğrenme ortamları okulum Aydın öğretmen kılavuz kitabı (ortaokul). Millî Eğitim Bakanlığı. https://aydin.meb.gov.tr/www/okul-disi-ogrenme-ortamlari/icerik/2151 Erişim tarihi: 15.11.2023.

Balıkesir İl Millî Eğitim Müdürlüğü [Balıkesir İl MEM], (2019). Okul dışı öğrenme ortamları kılavuz kitabı (ortaokul). Millî Eğitim Bakanlığı. https://balikesir.meb.gov.tr/www/okul-disi-ogrenme-ortamlari-kilavuzlari-yayinlandi/icerik/2642 Erişim tarihi: 01.11.2023.

Bulca, Y. ve Demirhan, G. (2019). Spor merkezleri. A. İ. Şen (Ed.). Okul dışı öğrenme ortamları (s. 361-378) içinde. Pegem Akademi.

Bursa İl Millî Eğitim Müdürlüğü [Bursa İl MEM], (2019). Okul dışı öğrenme ortamları (ortaokul). Millî Eğitim Bakanlığı.https://bursa.meb.gov.tr/Dosyalar/Okul%20D%C4%B1%C5%9F%C4%B1%20%C3%96%C4%9Frenme%20Ortamlar%C4%B1%20-%20ORTAOKUL.pdf Erişim tarihi: 30.10.2023.

Çakır İlhan, A. (2019). Müzeler. A. İ. Şen (Ed.). Okul dışı öğrenme ortamları (s. 22-45) içinde. Pegem Akademi.

Çanakkale İl Millî Eğitim Müdürlüğü [Çanakkale İl MEM], (2019). Okul dışı öğrenme ortamlarının tespiti ve öğrenme kılavuz kitabı. Millî Eğitim Bakanlığı. https://canakkale.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_07/29101449_okul_disi_ders_ortamlari.pdf Erişim tarihi: 16.11.2023

Edirne İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (t.y.). Sultan II. Bayezid Külliyesi Sağlık Müzesi. https://edirne.ktb.gov.tr/TR-348196/sultan-ii-bayezid-kulliyesi-saglik-muzesi.html Erişim tarihi: 27.10.2023.

Edirne İl Millî Eğitim Müdürlüğü [Edirne İl MEM], (2019). Okulum Edirne ortaokul okul dışı öğrenme ortamları kitapçığı. Millî Eğitim Bakanlığı.https://edirne.meb.gov.tr/www/mudurlugumuzce-hazirlanan-okul-disi-ogrenme-ortamlari-2019-kitapciklari-yayimlanmistir/icerik/3294 Erişim tarihi: 27.10.2023.

Eskişehir İl Millî Eğitim Müdürlüğü [Eskişehir İl MEM], (2019). Okul dışı öğrenme ortamları kılavuz kitabı. Millî Eğitim Bakanlığı. https://eskisehir.meb.gov.tr/mudur/eskisehir_okul_disi_ogrenme_ortamlari.pdf Erişim tarihi: 30.10.2023.

İshak Paşa Sarayı. (t.y.). Ağrı İshak Paşa Sarayı. https://turkishmuseums.com/museum/detail/1934-agri-ishakpasa-sarayi/1934/1 Erişim tarihi: 02.11.2023.

İstanbul İl Millî Eğitim Müdürlüğü [İstanbul İl MEM], (2019). Okul dışı öğrenme ortamları kılavuzu. Millî Eğitim Bakanlığı. https://istanbul.meb.gov.tr/www/okul-disi-ogrenme-ortamlari-kilavuzlari/icerik/2807 Erişim tarihi: 24.10.2023.

İstanbul Üniversitesi. (t.y.). İktisat Fakültesi Kütüphanesi. https://iktisat.istanbul.edu.tr/tr/content/iktisat-fakultesi-kutuphanesi/iktisat-fakultesi-kutuphanesi Erişim tarihi: 15.11.2023.

Kocaeli İl Millî Eğitim Müdürlüğü [Kocaeli İl MEM], (2019). Okul dışı öğrenme ortamları kılavuzu (ortaokul). Millî Eğitim Bakanlığı. https://kocaeli.meb.gov.tr/www/okul-disi-ogrenme-ortamlari/icerik/1252 Erişim tarihi: 01.11.2023.

Konya İl Millî Eğitim Müdürlüğü [Konya İl MEM], (2019). Okulum Konya (ortaokul). Millî Eğitim Bakanlığı. https://konya.meb.gov.tr/dosya/ortaogretim/MEBilkokul_06122019.pdf Erişim tarihi: 31.10.2023.

Kültür ve Turizm Bakanlığı (2023). Rami Kütüphanesi. https://ramikutuphanesi.gov.tr/tarihce/ Erişim tarihi: 15.11.2023.

Manisa İl Millî Eğitim Müdürlüğü [Manisa İl MEM], (2019). Okulum Manisa ders dışı öğrenme ortamları rehberi. Millî Eğitim Bakanlığı. https://manisa.meb.gov.tr/www/okulum-manisa-kitapcigi-yayinlandi/icerik/5894 Erişim tarihi: 16.11.2023.

Metin Göksu, M. ve Sömen, T. (2022). Okul dışı öğrenme ortamlarının geliştirilmesi. A. Küçükoğlu ve H. İ. Kaya (Ed.). Kuramdan uygulamaya okul dışı öğrenme ortamları (s. 88-135) içinde. Pegem Akademi.

Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2019). Millî eğitim bakanlığı okul dışı öğrenme ortamları kılavuzu. Millî Eğitim Bakanlığı. http://ogm.meb.gov.tr

Payas STEM Merkezi. (t.y.). PayaSTEM Yapay Zekâ Merkezi. https://www.payastem.com/hakkimizda Erişim tarihi: 01.11.2023.

Renkli Matematik Dünyası. (t.y.). Rahmi M. Koç Müzeleri. http://www.rmk-museum.org.tr/istanbul/muzede-egitim/okul-gruplarina-yonelik-egitimler/renkli-matematik-dunyasi Erişim tarihi: 26.10.2023.

Şen, A. İ. (2019). Okul dışı öğrenme ortamları. Pegem Akademi.

TÜBİTAK (2023). Bilim merkezleri hakkında. Bilim merkezi nedir? https://bilimmerkezleri.tubitak.gov.tr/Icerik/bilim-merkezi-nedir-140 Erişim tarihi: 01.11.2023.

TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi (t.y.). TUBİTAK Marmara Teknokent. https://mam.tubitak.gov.tr/tr/kurumsal/biz-kimiz Erişim tarihi: 01.11.2023.

Türk Dil Kurumu (TDK). (2023). Türk dil kurumu çevrim içi sözlük. https://sozluk.gov.tr/ Erişim tarihi: 16.11.2023.

Türkiye Kültür Portalı. (t.y.). Abant Gölü Tabiat Parkı. https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bolu/gezilecekyer/abant-golu Erişim tarihi: 15.11.2023.

Türkiye Kültür Portalı. (t.y.). Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi. https://www.kulturportali.gov.tr/portal/edirneselimiyecamiivekulliyesi Erişim tarihi: 01.11.2023.

Uzay Kampı Türkiye. (t.y.). Uzay Kampı Türkiye. https://www.spacecampturkey.com/kamp-hakkinda Erişim tarihi: 01.11.2023.

Yılmaz, E. (2006). Kütüphanelerde halkla ilişkiler çalışmaları ve Türkiye'de durum. Verimlilik Dergisi, (1) , 0-0. https://dergipark.org.tr/tr/pub/verimlilik/issue/30689/331554

Weitze, M.D., (2004), "Sciece Centers: Examples from US and from Germany". From the itinerant lectures of the 18th century to popularizing physics in the 21st century-exploring the relationship between learning and entertainment. Proceedings of conference held in Pogna-na sul Lario, Italy, June 1-6, 2003.

Resim Kaynakçası

URL 1. https://gzt.adu.edu.tr/haber/turkiye-nin-ilk-matematik-muzesi-1076 Erişim tarihi: 27.10.2023

URL 2. http://www.rmk-museum.org.tr/istanbul/muzede-egitim/okul-gruplarina-yonelik-egitimler/renkli-matematik-dunyasi. Erişim tarihi: 27.10.2023

URL 3. https://www.trakyagezi.com/saglik-muzesine-kardes-geldi-ii-bayezid-kulliyesi-imaret-muzesi. Erişim tarihi: 27.10.2023

URL 4. https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/eskisehir/gezilecekyer/anadolu-universitesi-egitim-karikaturleri-muzesi. Erişim tarihi: 30.10.2023

URL 5. https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/ankara/gezilecekyer/ptt-pul-muzesi. Erişim tarihi: 30.10.2023.

URL 6. https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/adana/gezilecekyer/adana-arkeoloji-muzesi. Erişim tarihi: 30.10.2023.

URL 7. https://www.fgbm.com.tr/neler-yapiyoruz/etkinlik-takvimi/ Erişim tarihi: 31.10.2023.

URL 8. https://pairoc.org/payastem-nedir/ Erişim tarihi: 01.11.2023.

URL 9. https://www.meb.gov.tr/bilsemin-ozel-yetenekli-ogrencileri-uzay-yolculugunu-deneyimliyor/haber/28919/tr Erişim tarihi: 01.11.2023.

URL 10. https://portal.sanayigazetesi.com.tr Erişim tarihi: 01.11.2023.

URL 11. https://www.ayasofyacamii.gov.tr/tr/galeri/gunumuzde-ayasofya Erişim tarihi: 01.11.2023.

URL 12. http://www.edirne.gov.tr/muhtesem-selimiye-camii Erişim tarihi: 01.11.2023.

URL 13. https://www.kulturportali.gov.tr/contents/images/20170223145623708_Zagnos%20Pasa%20Camii.jpg Erişim tarihi: 01.11.2023.

URL 14. https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/amasya/TurizmAktiviteleri/darussifa---bimarhane Erişim tarihi: 02.11.2023.

URL 15. https://turkishmuseums.com/museum/detail/1934-agri-ishakpasa-sarayi/1934/1 Erişim tarihi: 02.11.2023.

URL 16. https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/aydin/gezilecekyer/apollon-tapinagi Erişim tarihi: 02.11.2023.

URL 17. https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/edirne/gezilecekyer/sinagog Erişim tarihi: 02.11.2023.

URL 18. https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/afyonkarahisar/gezilecekyer/tashan839789 Erişim tarihi: 02.11.2023.

URL 19. https://basin.ktb.gov.tr/TR-242390/kitapseverlerin-ilk-duragi-milli-kutuphane-71-yasinda.html Erişim tarihi: 15.11.2023.

URL 20. https://www.arkitera.com/haber/tarihi-rami-kislasi-rami-kutuphanesi-oldu/ Erişim tarihi: 15.11.2023.

URL 21. https://iktisat.istanbul.edu.tr/tr/content/iktisat-fakultesi-kutuphanesi/iktisat-fakultesi-kutuphanesi Erişim tarihi: 15.11.2023.

URL 22. https://tr.foursquare.com/v/%C3%A7ocuk-ve-gen%C3%A7lik-k%C3%BCt%C3%BCphanesi Erişim tarihi: 15.11.2023.

URL 23. https://bolge3.tarimorman.gov.tr/Menu/26/Golbasi-Golleri-Tabiat-Parki-_adiyaman Erişim tarihi: 15.11.2023.

URL 24. https://bolge9.tarimorman.gov.tr/Menu/53/Bolu-Abant-Golu-Milli-Parki Erişim tarihi: 15.11.2023.

6. BÖLÜM

OKUL DIŞI ÖĞRENME ORTAMLARINDA PROBLEM ÇÖZME VE PROBLEM KURMA

Mehmet Ertürk Geçici - Elif Türnüklü

Özet: *Günümüzdeki matematiksel kavramların gelişim süreçlerine baktığımızda insanların günlük yaşamlarında karşılaştıkları bazı sorunların üstesinden gelme ihtiyaçlarının kavramların gelişmesinde önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Bu noktada matematik dediğimiz şeyin özünde aslında bir problem çözme işi vardır. Buradan hareketle okullarda çözülen problemlerin öğrencilerin günlük yaşamlarında karşılaştıkları veya karşılaşabilecekleri problemlere benzer olması gerektiği düşünülmektedir. Diğer taraftan problem çözmeden bağımsız düşünemeyeceğimiz problem kurmaya da öğrenme ortamlarında yer verilmesi önerilmektedir. Okul matematiğinde önemli yer kaplayan bu becerilerin okul dışı ortamlara taşınmasının öğrencilere çeşitli faydaları olacaktır. Bu etkinlikler sayesinde öğrencilerin ilişkilendirme yapabilmeleri için de fırsat sunulmuş olacaktır. Kitabın bu bölümünün temel amacı okul dışı öğrenme ortamlarında problem çözme ve problem kurmanın nasıl yapılabileceğini açıklamaktır. Bu bağlamda öncelikle matematik eğitiminde problem çözme ve problem kurma ele alınmıştır. Bunun devamında okul dışı öğrenme ortamlarında problem çözme ve problem kurma örnek uygulamalarla incelenmiştir. Son olarak uygulamada aktif görev üstlenen öğretmenlere ve öğretmen adaylarına geliştirecekleri etkinliklerde fikir vermesi için örnek etkinlikler sunulmuştur.*

1. GİRİŞ

İçinde bulunduğumuz dünyada yaşadığımız olaylar üzerinden her gün birçok farklı deneyim kazanmaktayız. Kazanılan bu deneyimlerin matematik ile ilgili olanları gerçek dünyayı anlamamız için bize yardımcı olur. Bu deneyimlerin bazılarını var olan matematik bilgilerimiz ile açıklayabilirken, bazıları da yeni matematiksel bilgiler öğrenmemize katkı sağlar. Öğrenciler de dene-

KAYNAKÇA

Altun, M. (2014). *Ortaokullarda (5, 6, 7 ve 8. sınıflarda) matematik öğretimi* (10. baskı). Aktüel.

Arıkan, A., Argün, Z., Çakmak, M. ve Taşar, M. F. (2004). Foto-mat projesi ve matematik öğretmen adaylarının bu proje hakkındaki görüşleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 27*, 30-39.

Aydoğdu, A. S., Aydoğdu, M. ve Aktaş, V. (2022). Matematik dersinde bir eğitim aracı olarak sanal müze kullanımı. *Uluslararası Sosyal Alan Araştırmaları Dergisi*, *11*(1), 51-70.

Baumanns, L., & Rott, B. (2021). Rethinking problem-posing situations: A review. *Investigations in Mathematics Learning, 13*(2), 59-76. https://doi.org/10.1080/19477503.2020.1841501

Blum, W., & Niss, M. (1991). Applied mathematical problem solving, modelling, applications, and links to other subjects - State, trends and issues in mathematics instruction. *Educational studies in mathematics*, *22*, 37-68. https://doi.org/10.1007/BF00302716

Brown, S. I., & Walter, M. I. (2005). *The art of problem-posing* (3rd ed.). Psychology Press.

Cai, J., & Hwang, S. (2002). Generalized and generative thinking in US and Chinese students' mathematical problem solving and problem posing. *The Journal of Mathematical Behavior, 21*(4), 401-421. https://doi.org/10.1016/S0732-3123(02)00142-6

Çağlar, S., Ünal, Y., Çalışkan, B., Gürel, R. ve Durmaz, B. (2018). İnformal öğrenme ortamlarının ortaokul öğrencilerinin matematik tutumuna etkisi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *10*(23), 11-26. https://doi.org/10.20875/makusobed.357694

Cheng, L. P., & Toh, T. L. (2015). Mathematical problem-solving using real-world problems. In Cho, Y., Caleon, I., & Kapur, M. (Eds.) *Authentic problem solving and learning in the 21st century: Perspectives from Singapore and beyond* (pp. 57-71.). Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-287-521-1_4

Christou, C., Mousoulides, N., Pittalis, M., Pitta-Pantazi, D., & Sriraman, B. (2005). An empirical taxonomy of problem posing processes. *ZDM, 37*(3), 149-158. https://doi.org/10.1007/s11858-005-0004-6

Dickerson, V. M. (1999). *The impact of problem posing instruction on the mathematical problem solving achievement of seventh graders* [Unpublished doctoral dissertation]. Emory University.

Duatepe-Paksu, A., Kazak, S., ve Çontay, E. G. (2022). Okul dışı ortamlarda gerçekleştirilen matematik etkinliklerinin değerlendirilmesi: "Her yer matematik projesi". *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 9*(2), 541-558. https://doi.org/10.21666/muefd.1094581

Durmaz, B. (2021). Problem çözme. Ş. Şengil-Akar ve G. Batdal-Karaduman (Ed.), *Özel yeteneklilerde matematik öğretimi ve matematiksel yaratıcılığın desteklenmesi* içinde (s. 157-188). Pegem Akademi.

Elia, I., van den Heuvel-Panhuizen, M., & Kolovou, A. (2009). Exploring strategy use and strategy flexibility in non-routine problem solving by primary school high achievers in mathematics. *ZDM Mathematics Education*, *41*, 605-618 (2009). https://doi.org/10.1007/s11858-009-0184-6

Ersoy, E. (2023). Okul dışı öğrenme ortamlarında ilişkilendirme. H. Yavuz-Mumcu, A. Osmanoğlu ve H. Korkmaz (Ed.), *Matematik eğitiminde ilişkilendirme* içinde (ss. 149-165). Pegem Akademi.

Evans, J. (1999). Building bridges: Reflections on the problem of transfer of learning in mathematics. *Educational Studies in Mathematics*, *39*, 23-44. https://doi.org/10.1023/A:1003755611058

Foong, P. Y. (2002). The role of problems to enhance pedagogical practices in the Singapore mathematics classroom. *The Mathematics Educator, 6*(2), 15-31.

Gonzales, N. A. (1994). Problem posing: A neglected component in mathematics courses for prospective elementary and middle school teachers. *School Science and Mathematics, 94*(2), 78-84.

Inoue, K. (2008). Minimalism as a guiding principle: Linking mathematical learning to everyday knowledge. *Mathematical Thinking and Learning, 10*(1), 36–67.

Kılıç, Ç. (2023). Matematiksel problem kurma türleri. K. Özgen, T. Kar, S. Çenberci ve Y. Zengin (Ed.), *Matematikte problem çözme ve problem kurma* içinde (s. 263-282). Pegem Akademi.

Kopparla, M., Bicer, A., Vela, K., Lee, Y., Bevan, D., Kwon, H., Caldwell, C., Capraro, M. M., & Capraro, R. M. (2019). The effects of problem-posing intervention types on elementary students' problem-solving. *Educational Studies, 45*(6), 708-725. https://doi.org/10.1080/03055698.2018.1509785

Lowrie, T. (2005). Problem solving in technology rich contexts: Mathematics sense making in out-of-school environments. *The Journal of Mathematical Behavior*, *24*(3-4), 275-286. https://doi.org/10.1016/j.jmathb.2005.09.008

Masingila, J. O. (1993). Learning from mathematics practice in out-of-school situations. *For the Learning of Mathematics*, *13*(2), 18-22.

Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2009). *İlköğretim matematik dersi 6-8. sınıflar öğretim programı ve kılavuzu.* MEB Basımevi.

Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2013). *Ortaokul matematik dersi (5, 6, 7 ve 8. sınıflar) öğretim programı*. MEB Basımevi.

Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2018). *Matematik dersi öğretim programı (İlkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar).* MEB Basımevi.

Millî lli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2019). *Millî eğitim bakanlığı okul dışı öğrenme ortamları kılavuzu*. Millî Eğitim Bakanlığı.

National Council of Teachers of Mathematics [NTCM]. (2000). *Principles and standard for school mathematics*. National Council of Teachers of Mathematics.

Özer, A. Ö. ve Bukova-Güzel, E. (2020). Bisim matematiksel modelleme etkinliğinin sınıf içi ve sınıf dışı uygulaması. *International Journal of Educational Studies in Mathematics*, *7*(4), 289-308. https://doi.org/10.17278/ijesim.837316

Özgen, K. (2023). Matematiksel problem çözmenin doğası, amacı ve önemi. K. Özgen, T. Kar, S. Çenberci ve Y. Zengin (Ed.), *Matematikte problem çözme ve problem kurma* içinde (s. 3-31). Pegem Akademi.

Polya, G. (1957). *How to solve it: A new aspect of mathematical method*. Princeton University Press.

Posamentier, A. S., & Krulik, S. (Eds.). (2009). *Problem solving in mathematics, grades 3-6: powerful strategies to deepen understanding*. Corwin Press.

Schoenfeld, A. H. (1992). Learning to think mathematically: Problem solving, metacognition, and sense-making in mathematics. In D. A. Grouws (Ed.), *Handbook for research on mathematics teaching and learning* (pp. 334-370). *MacMillan.*

Sezgin-Memnun, D. (2023). Matematiksel problem türleri. K. Özgen, T. Kar, S. Çenberci ve Y. Zengin (Ed.), *Matematikte problem çözme ve problem kurma* içinde (s. 33-56). Pegem Akademi.

Silber, S., & Cai, J. (2017). Pre-service teachers' free and structured mathematical problem posing. *International Journal of Mathematical Education in Science and Technology*, *48*(2), 163-184. https://doi.org/10.1080/0020739X.2016.1232843

Silver, E. A. (1994). On mathematical problem-posing. *For the Learning of Mathematics, 14*(1), 19-28.

Silver, E. A., & Cai, J. (1996). An analysis of arithmetic problem posing by middle school students. *Journal for Research in Mathematics Education, 27*(5), 521-539. https://doi.org/10.5951/jresematheduc.27.5.0521

Singer, F. M., Ellerton, N. F., & Cai, J. (Eds.). (2015). *Mathematical problem posing: From research to effective practice*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4614-6258-3

Stoyanova, E. (2003). Extending students' understanding of mathematics via problem posing. *Australian Mathematics Teacher, 59*(2), 32-40.

Stoyanova, E., & Ellerton, N. F. (1996). A framework for research into students' problem posing in school mathematics. In P. Clarkson (Ed.), *Technology in mathematics education* (pp. 518-525). Melbourne: Mathematics Education Research Group of Australasia.

Verschaffel, L., Van Dooren, W., Chen, L., & Stessens, K. (2009). The relationship between posing and solving division-with-remainder problems among Flemish upper elementary school children. In L. Verschaffel, B. Greer, W. Van Dooren, & S. Mukhopadhyay (Eds.), *Words and worlds: Modelling verbal descriptions of situations* (pp. 141-160). Brill. https://doi.org/10.1163/9789087909383_010

Walkington, C., & Bernacki, M. (2015). Students authoring personalized "algebra stories": Problem-posing in the context of out-of-school interests. *The Journal of Mathematical Behavior*, *40*, 171-191. https://doi.org/10.1016/j.jmathb.2015.08.001

Xie, J., & Masingila, J. O. (2017). Examining interactions between problem posing and problem solving with prospective primary teachers: A case of using fractions. *Educational Studies in Mathematics*, *96*(1), 101-118. https://doi.org/10.1007/s10649-017-9760-9

Yazgan, Y. ve Arslan, Ç. (2017). *Matematiksel sıradışı problem çözme stratejileri ve örnekleri*. Pegem Akademi.

Zhang, L., Cai, J., Song, N., Zhang, H., Chen, T., Zhang, Z., & Guo, F. (2022). Mathematical problem posing of elementary school students: The impact of task format and its relationship to problem solving. *ZDM, 54*(3), 497-512. https://doi.org/10.1007/s11858-021-01324-4

7. BÖLÜM

OKUL DIŞI ÖĞRENME ORTAMLARINDA MATEMATİKSEL MODELLEME

Zehra Taşpınar Şener - Şevval Gökcen

Özet: *Bu bölümde, matematiksel model ve modellemenin tanımı ve öğretim programlarındaki yeri ele alınmıştır. Ayrıca, matematiksel modellemenin matematik eğitiminde yer almasına yönelik pratik, biçimsel, kültürel ve psikolojik gerekçelerine değinilmiş ve öğrencilerin matematiği gerçek hayatta daha iyi anlamalarına ve motive olmalarına nasıl katkı sağladığı açıklanmıştır. Literatürde yaygın olarak kullanılan matematiksel modelleme süreçleri ele alınmış ve okul dışı öğrenme ortamlarında matematik öğretiminde bu matematiksel modelleme süreçlerinin nasıl gerçekleştiği açıklanmaya çalışılmıştır. Matematiksel modelleme etkinliklerinin kullanımının, öğrencilere gerçek dünya problemlerini çözmek için matematiği kullanma fırsatı verdiği bilinmektedir. Uygun matematiksel modelleme etkinliklerinin okul dışı ortamlarda kullanımı, öğrencilerin daha aktif katılımı ile motivasyonu arttıracak, yaratıcı düşünmeyi teşvik edip öğrenmeyi daha etkili ve keyifli hâle getirecektir. Bu doğrultuda bu bölümde literatürde yer alan bazı modelleme etkinliklerinin okul dışında ne şekilde kullanılabileceği üzerinde durulmuştur. Ayrıca yapılan çalışmalardan yola çıkılarak okul dışı ortamlarda modelleme etkinliklerinden örnekler verilmiştir. Sonuç olarak, öğretmenlerin ve eğitimcilerin, öğrencilerin matematik deneyimlerini artırmak için okul dışı öğrenme ortamlarını kullanmalarının önemi vurgulanarak, okul dışı ortamlarda yürütülebilecek modelleme etkinlik örnekleri verilmiştir.*

KAYNAKÇA

Aydoğdu, A. S. E., Aydoğdu, M. Z., & Aktaş, V. (2023). Okul Dışı Öğrenme Ortamlarıyla İlgili Matematik Öğretmenlerinin Görüşleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (55), 60-78. https://doi.org/10.53444/deubefd.1171301

Baker, D. P., Akiba, M., LeTendre, G. K., & Wiseman, A. W. (2001). Worldwide shadow education: Outside-school learning, institutional quality of schooling, and cross-national mathematics achievement. *Educational evaluation and policy analysis*, *23*(1), 1-17. https://doi.org/10.3102/01623737023001001

Barbosa, A., & Vale, I. (2020). Math Trails through Digital Technology: An Experience with Pre-Service Teachers. *Research on Outdoor STEM Education in the Digital Age. Proceedings of the ROSETA Online Conference*, 47–54.

Barbosa, J. C. (2006). Mathematical modelling in classroom: A socio-critical and discursive perspective. *ZDM*, *38*, 293-301. https://doi.org/10.1007/BF02652812

Blum, W. (2015). Quality teaching of mathematical modelling: What do we know, what can we do? In *The proceedings of the 12th international congress on mathematical education: Intellectual and attitudinal challenges*. Springer.

Blum, W. & Leiß, D. (2007). *How do students' and teachers deal with modelling problems?* In: Haines, C. et al. (Eds), *Mathematical Modelling: Education, Engineering and Economics.* Horwood

Blum, W. & Niss, M. (1991). Applied mathematical problem solving, modelling, applications, and links to other subjects: State trends and issues in mathematics instruction. *Educational Studies in Mathematics, 22*(1), 37–68. https://doi.org/10.1007/BF00302716

Blum, W., & Borromeo-Ferri, R. (2009). Mathematical modelling: Can it be taught and learnt? *Journal of Mathematical Modelling and Application, 1*(1), 45-58.

Borromeo Ferri, R. (2007). Personal experiences and extra-mathematical knowledge as an influence factor on modelling routes of pupils. D. Pitta-Pantazi ve G. Philippou (Eds), Proceedings of the Fifth Congress of the European Society for Research in Mathematics Education (s. 2080-2089). Larnaca: Zypern.

Brahimi, T., & Sarirete, A. (2015). Learning outside the classroom through MOOCs. *Computers in Human Behavior*, *51*, 604-609. https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.03.013

Burkhardt, H. (2006). Modelling in Mathematics Classrooms: reflections on past developments and the future. *ZDM, 38,* 178-195. https://doi.org/10.1007/BF02655888

Bukova-Güzel (2016). Matematiksel Modelleme Süreci. E. Bukova Güzel (Ed.) *Matematik Eğitiminde Matematiksel Modelleme*. (S.32-33). Pegem

Cahyono, A. N., & Ludwig, M. (2017). Examining motivation in mobile app-supported math trail environments. *10th Congress of European Research in Mathematics Education (CERME 10)*. https://hal.science/hal-01946351

Cahyono, A. N., & Miftahudin. (2018). Mobile technology in a mathematics trail program: how does it works? *Unnes Journal of Mathematics Education*, *7*(1), 24– 30. https://doi.org/10.15294/ujme.v7i1.21955

Cahyono, A.N., Sukestiyarno, Y.L., Asikin, M., Miftahudin, Ahsan, M.G.K., & Ludwig, M. (2020). Learning Mathematical Modelling with Augmented Reality Mobile Math Trails Program: How Can It Work?. *Journal on Mathematics Education, 11*(2), 181-192. http://doi.org/10.22342/jme.11.2.10729.181-192

Cobb, P. (1986). Contexts, Goals, Beliefs, and Learning Mathematics. *For the Learning of Mathematics*, *6*(2), 2–9.

Diefes-Dux, H. A., Moore, T., Zawojewski, J., Imbrie, P. K., & Follman, D. (2004, October). A framework for posing open-ended engineering problems: Model-eliciting activities. In 34th Annual Frontiers in Education, 2004. FIE 2004. (pp. F1A-3). IEEE.

Duatepe-Paksu, A., Kazak, S., & Çontay, E. G. (2022). Okul Dışı Ortamlarda Gerçekleştirilen Matematik Etkinliklerinin Değerlendirilmesi: "Her Yer Matematik Projesi". *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *9*(2), 541-558. https://doi.org/10.21666/muefd.1094581

English, L. D., Fox, J. L., & Watters, J. J. (2005). Problem posing and solving with mathematical modeling. *Teaching Children Mathematics,* 12(3), 156-163. https://doi.org/10.5951/TCM.12.3.0156

Erbaş, A. K., Kertil, M., Çetinkaya, B., Çakıroğlu, E., Alacacı, C., & Baş, S. (2014). Matematik eğitiminde matematiksel modelleme: Temel kavramlar ve farklı yaklaşımlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 14(4), 1-21.

Eshach, H. (2007). Bridging In-school and Out-of-school Learning: Formal, Non-Formal, and Informal Education. *Journal of Science Education and Technology,16*, 171-190. https://doi.org/10.1007/s10956-006-9027-1

Frejd, P. (2014). *Modes of mathematical modelling: An analysis of how modelling is used and interpreted in and out of school settings*. Doctoral dissertation. Linköping University.

Girnat, B. & Eichler, A. (2011). Secondary Teachers' Beliefs on Modeling in Geometry and Stochastics. In G. Kaiser, W. Blum, R. Borromeo Ferri, & G. Stillman (Eds.), Trends in teaching and Learning of Mathematical Modeling. Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-007-0910-2_9

Gravemeijer, K. (2002). *Preamble: from models to modeling.* In K. Gravemeijer, R. Lehrer, B. Oers & L. Verschaffel (Eds.), *Symbolizing, modeling and tool use in mathematics education.* Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-017-3194-2_2

Greefrath, G. (2011). *Using Technologies: New Possibilities of Teaching and learning Modeling Overview*. In G. Kaiser, W. Blum, R. Borromeo Ferri, & G. Stillman (Eds.), *Trends in teaching and Learning of Mathematical Modeling.* Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-007-0910-2_30

Haas, B. (2021). *Transition from in-class to outdoor learning with real-world mathematical modelling.* (Doctoral Disseration). Johannes Kepler University.

Herget, W. Jahnke, T., & Kroll, W. (2001). *Produktive aufgaben für den mathematikunterricht in der sekundarstufe I.* Cornelsen Publishing.

Kaiser, G. (2005). Mathematical Modelling in School – Examples and Experiences. In Kaiser, G. & Henn, H.-W. (Eds.), Mathematikunterricht im Spannungsfeld von Evaluation und Evolution (pp. 99-108) Franzbecker.

Kaiser, G., & Sriraman, B. (2006). A global survey of international perspectives on modelling in mathematics education. *ZDM, 38*(3), 302-310. https://doi.org/10.1007/BF02652813

Karluk T., & Bukova Güzel E. (2014) *Karşıyaka vapur iskelesi probleminin 9. sınıf öğrencilerine uygulanması, uygulamanın ve öğrencilerin modelleme yeterliklerinin değerlendirilmesi.* 11. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

Lesh, R., Hoover, M., Hole, B., Kelly, A., & Post, T. (2000). *Principles for developing thought revealing activities for students and teachers.* In R. Lesh & A. Kelly (Eds.), *Handbook of research design in mathematics and science education.* Erlbaum.

Ludwig, M., & Jablonski, S. (2021). Step by step: Simplifying and mathematizing the real world with MathCityMap. Quadrante, 30 (2), 242–268.

Maaß, K. (2006). What are modelling competencies? *ZDM, 38*(2), 113-142. https://doi.org/10.1007/BF02655885

Masingila, J. O. (2002). Examining students' perceptions of their everyday mathematics practice. *Journal for research in mathematics education 11,* 30–39. https://doi.org/10.2307/749963

MEB (2019). Millî Eğitim Bakanlığı Okul Dışı Öğrenme Ortamları Kılavuzu. Erişim adresi: http://ogm.meb.gov.tr/

Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2021). *MEB 2023 vizyonu.*

National Council of Teachers of Mathematics (NCTM) (2000). *Principles and standards for school mathematics.*

National Research Council. (1998). *High Stakes: Testing for tracking, promotion, and graduation.* National Academy Press.

Niss, M. (1989). *Aims and scope of applications and modelling in mathematics curricula*. In: W. Blum, J.S. Berry, R. Biehler, I.D. Huntley, G. Kaiser-Messmer & L. Profke (Eds.), *Applications and Modelling in Learning and Teaching Mathematics.* Horwood.

Niss, M. (2010). Modeling a crucial aspect of students' mathematical modeling. In: Lesh, R., Galbraith, P., Haines, C. & Hurford, A. (eds) Modeling Students' Mathematical Modeling Competencies. Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-0561-1_4

Niss, M., & Blum, W. (2020). *The learning and teaching of mathematical modelling*. Routledge.

Nugraha, A. A., Rizal, N., & Cahyono, A. N. (2023). Mathematical Modelling Ability in Outdoor Learning with Mobile Math Trails. *International Journal on Emerging Mathematics Education (IJEME)*, *7*(1). https://doi.org/10.12928/ijeme.v7i1.24771

OECD. (2019). PISA 2018 Assessment and Analytical Framework. In *OECD Publishing*. https://doi.org/10.1787/b25efab8-en

Özer, A. Ö., & Bukova Güzel, E. (2020). Bisim matematiksel modelleme etkinliğinin sınıf içi ve sınıf dışı uygulaması. *International Journal of Educational Studies in Mathematics*, *7*(4), 289-308. https://doi.org/10.17278/ijesim.837316

Sefton-Green, J. (2004). Literature review in informal learning with technology outside school. A NESTA Futurelab Series.

Stillman, G. (2000). Impact of prior knowledge of task context on approaches to application tasks. *The Journal of Mathematical Behavior, 19*(3), 333–361. https://doi.org/10.1016/S0732-3123(00)00049-3

Stillman, G. A. (2015). State of the art on modelling in mathematics education—Lines of inquiry. *Lines of inquiry in mathematical modelling research in education*, 1-20. https://doi.org/10.1007/978-3-030-14931-4_1

Stillman, G., Brown, J., Galbraith, P. L., & Ng, K. E. D. (2016). Research into mathematical applications and modelling. In K. Makar, S. Dole, J. Visnovska, M. Goos, A. Bennison & K. Fry (Eds.), *Research in mathematics education in Australasia: 2012-2015.* Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-10-1419-2_14

Tal, T., & Morag, O. (2009). Reflective practice as a means for preparing to teach outdoors in an ecological garden. *Journal of Science Teacher Education, 20*, 245-262. https://doi.org/10.1007/s10972-009-9131-1

Taşpınar Şener, Z. (2023). *Model ve Modelleme Perspektifi / Bağlamsal Modelleme.* Taşpınar Şener, Z. ve Gökcen, Ş (Eds.). *Matematik Eğitiminde Matematiksel Modelleme Perspektifleri ve Sınıf İçi Uygulamalar*. Pegem Akademi Yayıncılık.

Van de Walle, J. A., Karp, K. S., & Williams, J. M. B. (2015). *Elementary and middle school mathematics: Teaching developmentally*. Pearson.

Resim Kaynakçası

URL 1. https://muze.gov.tr/muze-detay?DistId=ASP&SectionId=ASP01. Erişim Tarihi: 10.12.2023

8. BÖLÜM

OKUL DIŞI ÖĞRENME ORTAMLARINDA GERÇEKÇİ MATEMATİK EĞİTİMİ

Özlem Çeziktürk

Özet: *Gerçekçi Matematik Eğitimi gerçek dünya problemlerinden yola çıkarak matematikleştirme ile formal matematiğe ve yine gerçek dünyaya bağlantıların kurulmasını öngörmektedir. Okul dışı öğrenme ortamları dünyayı bir sınıf gibi görülmesine yol açarak ufku genişletebilmektedir. Okul dışı öğrenme ortamları informal öğrenme ortamları diye de isimlendirilebilmektedir. Buralarda görerek, yaparak, hissederek gerçekleştirilen aktivitelerle matematik bir deney gibi düşünülebilmektedir. Bu da matematikçi gibi hissetmek isteyen öğrencilerin sayısını arttıracaktır. Bu bölümde önce GME ile hazırlanmış okul dışı ortamlara neden ihtiyaç duyduğumuz GME'nin ne olduğuyla birlikte açıklanacaktır. Daha sonra geçmişten (Köy enstitüleri örneği) ve günümüzden (Matematik her yerde) gibi birkaç örnek verilerek uyarlama ihtimalleri paylaşılacaktır. Daha sonra literatürdeki örnekler incelenecektir. En sonunda da ilgili eğitim araştırmalarının özetleri paylaşılacaktır. Bütün bu bilgilerle okul dışı öğrenme ortamlarının gerçek hayat bağlantılarının ortaya çıkması ve bu bağlamda bilişsel ve duyuşsal olumlu etkilerinin arttırılması ümit edilmektedir. Gerçekçi bir şekilde ele alınan okul dışı öğrenme ortamları öğrencilerdeki ilgiyi, merakı ve matematik paylaşma ve yaratma zevkini arttırmaktadır.*

1. GİRİŞ

Günümüzde teknolojik açıdan bizden hayli ileride olan, düşünüş tarzıyla bizi zorlayan, farklı ve çok yönlü anlayış becerilerine sahip bir nesille karşı karşıyayız. Hayatı deneyimleyerek öğrenen bu nesil zorluklarda çabuk pes edebilmektedir. Gerçek hayat durumları karşısında hem pes etmemeleri hem de öğrenmeye ve öğrendiklerini paylaşmaya devam edecek olmaları beklen-

KAYNAKÇA

Arslan, O. (2023). Supporting teacher identity development of preservice middle school mathematics teachers in informal learning environments, *Reflective Practice*, https://doi.org/10.1080/14623943.2023.2285841

Aslan, A., Batman, D., ve Durukan, Ü. G. (2023). Academics' perspective on out-of- school learning environments. *Turkish Journal of Education*, *12*(1), 28-49. https://doi.org/10.19128/turje.1182732

Aydoğdu, A.S., Aydoğdu, M. Z., ve Aktaş, V. (2023). Okul dışı öğrenme ortalarıyla ilgili matematik öğretmenlerinin görüşleri, *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 55*, 60-78. https://doi.org/10.53444/deubefd.1171301

Bahadır, E. ve Hırdız, K. (2018). Matematik müzesinde yürütülen öğrenme etkinliklerinin öğrencilerin matematikleştirme sürecine katkıları ve uygulama hakkında görüşleri, *Turkish Studies, 13/*26, 151-172. https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.14598

Bakioğlu, B., ve Karamustafaoğlu, O. (2020) Okul dışı öğrenme ortamlarının öğretim sürecinde kullanımına ilişkin öğrenci görüşleri, *Informal ortamlarda Araştırmalar Dergisi (İAD), 5*(1), 80-94.

Brink, J.V.D. (1993). Different aspects in designing mathematics education: Three examples from the Freudenthal Institute, *Educational Studies in Math, 24*, 35-64. https://doi.org/10.1007/BF01273294

Duatepe-Paksu, A., Kazak, S., ve Çontay, E.G. (2022). Okul dışı ortamlarda gerçekleştirilen matematik etkinliklerinin değerlendirilmesi "Her yer matematik projesi", *Muğla Sıtkı Koçma Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 9*(2), 541-558. https://doi.org/10.21666/muefd.1094581

Fauzan, A., Slettenhaar,D., ve Plomp, T.(2002). Traditional mathematics eduaction vs. realistic mathematics education: Hoping for changes. In P. Valero & O. Skovsmose (Eds.). *Proceedings of the 3rd International Mathematics Education and Society Conference.* Copenhagen. Centre for research in Learning Mathematics, ss. 1-4.

Fessakis, G., Karta, P., ve Kozas, K. (2018). Designing math trails for enhanced mobile learning realistic mathematics education in primary education, *IJEP, 8*(2), 49-63. https://doi.org/10.3991/ijep.v8i2.8131

Freudenthal, H. (1981). Major problems of mathematics education, *Educational Studies in Mathematics, 12*(2), 133-150. Erişim adresi: https:// www.jstor.org/stable/34822361

Göksu, M.M. (2020). Sınıf dışı öğrenme ortamları: Köy enstitüleri örneği, *Turkish History Education Journal (TUHED), 9*(1), 1-16. https://doi.org/10.17497/tuhed.626781

Howson, G. (1992). Revisiting mathematics education by Hans Freudenthal, *The Mathematical Gazzette, 76(* 477), 411-414. Erişim adresi: https:// www.jstor.org/stable/3618403

Kerekes, J., ve Jakab, T. (2020). Freudental fantasy on the bus, an American adaptation*, Teaching Mathematics and Computer Science, 18*(3), 133-142. https://doi.org/10.5485/TMCS.2020.0483

Laurens, T., Batlolona, F. A., Batlolona, J.R., ve Leasa, M. (2017). How does realistic mathematics education (RME) improve students' mathematics cognitive achievement*? Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education, 14*(2), 569-578. https://doi.org/10.12973/ejmste/76959

Özyıldırım, H., ve Durmaz, H. (2022). Öğretmen adaylarının okul dışı öğrenme etkinliklerine yönelik davranışlarına disiplinlerarası yaklaşımla desteklenmiş alan gezisinin etkisi, *Trakya Eğitim Dergisi, 12*(1), 522-541. https://doi.org/10.24315/tred.986827

Poçan, S., Altay, B. ve Yaşaroğlu, C. The Effects of Mobile Technology on Learning Performance and Motivation in Mathematics Education. *Educ Inf Technol 28*, 683–712 (2023). https://doi.org/10.1007/s10639-022-11166-6

Söze, Y. (2015). *Sınıf içi öğrenmeleri destekleyen okul dışı aktif öğrenmeler: Bir Meta Sentez Çalışması,* Dicle Üniversitesi, [Yayımlanmamış Doktora Tezi], Diyarbakır. Erişim adresi:

Şahin, M.C. (2009). Yeni bin yılın öğrencilerinin özellikleri, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9*(2), 155-172.

Temel, H. (2023). The effect of the out-of-school learning environments course in teaching math on the opinions of teacher candidates, *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen Ve Matematik Eğitimi Dergisi*, *17*, Özel Sayı (Ekim 2023), 553-592. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3406795

Treffers, A. (1993). Wiskobas and Freudenthal Realistic Mathematics Education, *Educational Studies in Mathematics, 25*, 89-108. Erişim adresi: https://www.jstor.org/stable/3482879

Van İl Millî Eğitim Müdürlüğü (2019*). Okul dışı öğrenme ortamları; Lise*, MEB. Erişim adresi: https://van.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_09/23101445_LYSE.pdf

Van il Millî Eğitim Müdürlüğü (2019). *Okul dışı öğrenme ortamları; Ortaokul*, MEB.

Erişim adresi: https://van.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_09/23101652_ORTAOKUL.pdf

Yurtkulu, A., Şare-Akkuş, A.N., ve Laçin-Şimşek, C. (2017). Feza Gürsey Bilim Merkezi Etkinlik Örneği: Fısıltı

Tabakları, Informal ortamlarda araştırmalar dergisi (İAD), 3, 70-76. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/412649

9. BÖLÜM

TEKNOLOJİ DESTEKLİ OKUL DIŞI ÖĞRENME

Esra Aksoy - Serkan Narlı

Özet: *Bu bölümde öncelikle teknolojinin öğrenme ortamlarındaki önemine yönelik ulusal ve uluslararası çerçeveler ele alınmıştır. Matematik eğitimi özelinde teknoloji kullanımı ve okul dışı öğrenmenin önemli bir kısmını oluşturan mobil öğrenme, literatürden örneklerle açıklanmıştır. Buna ek olarak, okul dışı matematik öğrenme ve öğretme amacıyla kullanılabilecek teknolojiler kategoriler hâlinde tanıtılmış ve alanlarında en çok bilinenler üzerinden örnekler sunulmuştur. Matematik eğitiminde okul dışı öğrenme ortamı sağlayabilecek faydalı web siteleri, mobil uygulamalar, artırılmış ve sanal gerçeklik teknolojileri, hologramlar ve metaverse gibi teknolojiler ile ilgili bilgilendirmeler yapılmıştır. Bölüm sonunda öğretmen, öğretmen adayları ve matematik eğitimcilerine fikir vermek amacıyla teknoloji destekli okul dışı öğrenme etkinliklerinden iki örnek paylaşılmıştır.*

1. GİRİŞ

Yaşadığımız çağı dijital çağ hâline getiren teknolojik gelişmeler ve dijitalleşmeyi gerekli kılan COVID-19 kısıtlamaları sonucunda, eğitim anlayışımız ve öğretme/öğrenme modellerimiz dijital dönüşümle paralel bir değişimin içine girmiştir. Bu yeni senaryoda, evler, kafeler, kanepeler, sandalyeler, masalar "yeni sınıflar"dır ve öğrencilerin/öğretmenlerin rolleri de değişmektedir (Borba vd., 2016).

Prensky (2001) "dijital yerliler" ve "dijital göçmenler" kavramları ile çocukluktan itibaren teknolojiyle büyüyenler ile kişisel bilgisayarlardan ve internetten önce doğmuş olanlar arasındaki ayrıma vurgu yapmıştır. "Uygulama nesli" olarak da tanımlanan (Gardner ve Davis, 2013) "dijital yerliler", teknolojiye aşinadırlar, dijital çağın cihazlarını kullanırlar ve imkânlarından faydala-

KAYNAKÇA

Agélii Genlott, A., Grönlund, Å., & Viberg, O. (2019). Disseminating digital innovation in school–leading second-order educational change. *Education and Information Technologies*, *24*(5), 3021-3039. https://doi.org/10.1007/s10639-019-09908-0

Ally, M. (2007). Guest editorial-mobile learning. *The international review of research in open and distributed learning*, *8*(2). https://doi.org/10.19173/irrodl.v8i2.451

Al-Temimi, Z. (2017). Usefulness of adopting smart phones in education to develop the learners' proficiency in English Language. *Al-Ma'mon College Journal*, *30*, 144-160. https://doi.org/10.36458/1253-000-030-007

Arain, A. A., Hussain, Z., Rizvi, W. H., & Vighio, M. S. (2018). An analysis of the influence of a mobile learning application on the learning outcomes of higher education students. *Universal Access in the Information Society*, *17*(2), 325-334. https://doi.org/10.1007/s10209-017-0551-y

Avrupa Birliği (2020). Dijital Eğitim Eylem Planı (2021-2027). 22 Kasım 2021 tarihinde https://education.ec.europa.eu/sites/default/files/document-library-docs/deap-communication-sept2020_en.pdf adresinden erişildi.

Borba, M. C., Askar, P., Engelbrecht, J., Gadanidis, G., Llinares, S., & Aguilar, M. S. (2016). Blended learning, e-learning and mobile learning in mathematics education. *ZDM*, *48*(5), 589-610. https://doi.org/10.1007/s11858-016-0798-4

Bray, A., & Tangney, B. (2017). Technology usage in mathematics education research–A systematic review of recent trends. *Computers & Education*, *114*, 255-273. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2017.07.004

Ciampa, K. (2014). Learning in a mobile age: an investigation of student motivation. *Journal of Computer Assisted Learning*, *30*(1), 82-96. https://doi.org/10.1111/jcal.12036

Crompton, H. (2013). A Historical Overview of M-Learning. In *Handbook of Mobile Learning* (pp. 41-52). Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203118764.ch1

Denoël, E., Dorn, E., Goodman, A., Hiltunen, J., Krawitz, M., & Mourshed, M. (2017). Drivers of student performance: Insights from Europe. *Mckinsey & Company*.

Elfeky, A. I. M., & Masadeh, T. S. Y. (2016). The Effect of Mobile Learning on Students' Achievement and Conversational Skills. *International Journal of higher education*, *5*(3), 20-31. https://doi.org/10.5430/ijhe.v5n3p20

Franklin, T., & Peng, L. W. (2008). Mobile math: Math educators and students engage in mobile learning. *Journal of computing in higher education*, *20*(2), 69-80. https://doi.org/10.1007/s12528-008-9005-0

Gardner, H., & Davis, K. (2013). *The app generation*. Yale University Press.

Hamidi, H., & Chavoshi, A. (2018). Analysis of the essential factors for the adoption of mobile learning in higher education: A case study of students of the University of Technology. *Telematics and Informatics*, *35*(4), 1053-1070. https://doi.org/10.1016/j.tele.2017.09.016

Haydon, T., Hawkins, R., Denune, H., Kimener, L., McCoy, D., & Basham, J. (2012). A comparison of iPads and worksheets on math skills of high school students with emotional disturbance. *Behavioral Disorders*, *37*(4), 232-243. https://doi.org/10.1177/019874291203700404

Hung, C. M., Huang, I., & Hwang, G. J. (2014). Effects of digital game-based learning on students' self-efficacy, motivation, anxiety, and achievements in learning mathematics. *Journal of Computers in Education*, *1*(2), 151-166. https://doi.org/10.1007/s40692-014-0008-8

Hwang, G. J., & Chang, H. F. (2011). A formative assessment-based mobile learning approach to improving the learning attitudes and achievements of students. *Computers & Education*, *56*(4), 1023-1031. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2010.12.002

Hwang, G. J., & Wu, P. H. (2014). Applications, impacts and trends of mobile technology-enhanced learning: a review of 2008–2012 publications in selected SSCI journals. *International Journal of Mobile Learning and Organisation*, *8*(2), 83-95. https://doi.org/10.1504/ijmlo.2014.062346

Jeno, L. M., Vandvik, V., Eliassen, S., & Grytnes, J. A. (2019). Testing the novelty effect of an m-learning tool on internalization and achievement: A Self-Determination Theory approach. *Computers & Education*, *128*, 398-413. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2018.10.008

Koehler, M., & Mishra, P. (2009). What is technological pedagogical content knowledge (TPACK)? *Contemporary issues in technology and teacher education*, *9*(1), 60-70. https://doi.org/10.1177/002205741319300303

Kyriakides, A. O., Meletiou-Mavrotheris, M., & Prodromou, T. (2016). Mobile technologies in the service of students' learning of mathematics: the example of game application ALEX in the context of a primary school in Cyprus. *Mathematics Education Research Journal*, *28*(1), 53-78. https://doi.org/10.1007/s13394-015-0163-x

Kyriakides, C. J., Hwang, G. J., & Lai, C. L. (2019). A review of experimental mobile learning research in 2010–2016 based on the activity theory framework. *Computers & education*, *129*, 1-13. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2018.10.010

Lai, C. L., & Hwang, G. J. (2014). Effects of mobile learning time on students' conception of collaboration, communication, complex problem–solving, meta–cognitive awareness and creativity. *International Journal of Mobile Learning and Organisation*, *8*(3-4), 276-291. https://doi.org/10.1504/ijmlo.2014.067029

Luckin, R. (2010). *Re-designing learning contexts: Technology-rich, learner-centred ecologies*. Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203854754

Martin, F., & Ertzberger, J. (2013). Here and now mobile learning: An experimental study on the use of mobile technology. *Computers & Education*, *68*, 76-85. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2013.04.021

McGrath, J., Karabas, G., & Willis, J. (2011). From TPACK concept to TPACK practice: An analysis of the suitability and usefulness of the concept as a guide in the real world of teacher development. *International Journal of Technology in Teaching & Learning*, *7*(1). https://doi.org/10.1007/978-1-4899-8080-9_7

Means, B., & Haertel, G. D. (Eds.). (2004). *Using technology evaluation to enhance student learning*. Teachers College Press. https://doi.org/10.1177/016146810710901406

Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2017a). *Matematik öğretmeni özel alan yeterlikleri* (İlköğretim).

Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2017b). *Matematik öğretmeni özel alan yeterlikleri* (Ortaöğretim). https://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_12/13160643_MATEMATYK.pdf adresinden 28.20.2020 tarihinde erişildi.

National Council of Teachers of Mathematics. (2000). *Principles and standards for school mathematics*. Reston, VA: NCTM.

Orlando, J., & Attard, C. (2016). Digital natives come of age: The reality of today's early career teachers using mobile devices to teach mathematics. *Mathematics Education Research Journal*, *28*(1), 107-121. https://doi.org/10.1007/s13394-015-0159-6

Peters, K. (2007). m-Learning: Positioning educators for a mobile, connected future. *International Review of Research in Open and Distributed Learning*, *8*(2). https://doi.org/10.19173/irrodl.v8i2.350

Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants part 2: Do they really think differently?. *On the horizon*, *9*(6), 1-6. https://doi.org/10.1108/10748120110424843

Redecker, C. (2017). *European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu* (No. JRC107466). Joint Research Centre (Seville site).

Riconscente, M. M. (2013). Results from a controlled study of the iPad fractions game Motion Math. *Games and Culture*, *8*(4), 186-214. https://doi.org/10.1177/1555412013496894

Saedi, N., Taghizade, A., & Hatami, J. (2018). The Effect of Mobile Learning Applications on Students' High-level Cognitive Skills. *Interdisciplinary Journal of Virtual Learning in Medical Sciences*, *9*(4). https://doi.org/10.5812/ijvlms.69203

Schuck, S., Kearney, M., & Burden, K. (2017). Exploring mobile learning in the third space. *Technology, Pedagogy and Education*, *26*(2), 121-137. https://doi.org/10.1080/1475939x.2016.1230555

Selwyn, N., Potter, J., & Cranmer, S. (2009). Primary pupils' use of information and communication technologies at school and home. *British journal of educational technology*, *40*(5), 919-932. https://doi.org/10.1111/j.1467-8535.2008.00876.x

Shank, D. B., & Cotten, S. R. (2014). Does technology empower urban youth? The relationship of technology use to self-efficacy. *Computers & Education*, *70*, 184-193. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2013.08.018

Sharples, M., Taylor, J., & Vavoula, G. (2005, October). Towards a theory of mobile learning. In *Proceedings of mLearn* (Vol. 1, No. 1, pp. 1-9). https://doi.org/10.4135/9781473955011.n4

Shulman, L. S. (1986). Those who understand: Knowledge growth in teaching. *Educational researcher*, *15*(2), 4-14. https://doi.org/10.3102/0013189x015002004

Viberg, O., Grönlund, Å., & Andersson, A. (2020). Integrating digital technology in mathematics education: a Swedish case study. *Interactive Learning Environments*, 1-12. https://doi.org/10.1080/10494820.2020.1770801

Wijers, M., Jonker, V., & Drijvers, P. (2010). MobileMath: exploring mathematics outside the classroom. *ZDM*, *42*(7), 789-799. https://doi.org/10.1007/s11858-010-0276-3

10. BÖLÜM

OKUL DIŞI ÖĞRENME ORTAMLARINDA STEM EĞİTİMİ

Ümmügülsüm Cansu - Elif Nur Akkaş

Özet: *Bu bölümde okul dışı öğrenme ortamlarında STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) eğitimi hakkında bilgi verilmektedir. STEM eğitimi, fen bilimleri, teknoloji, mühendislik ve matematik alanlarını içeren disiplinler arası bir yaklaşımı temsil etmektedir. STEM eğitimi, öğrencilere geniş bir perspektif sunarak bilgi ve beceri kazanımlarını desteklemektedir. Bu yaklaşım, öğrencileri gelecekteki zorluklara hazırlamada ve onları yenilikçi düşünce ve çözüm üretebilme konusunda yetkin kılma amacını taşır ve öğrencilere 21. yüzyıl becerilerini geliştirme fırsatı tanımaktadır. Ayrıca, STEM eğitiminin Amerika'da ve Türkiye'de öğrenci tercihleri üzerindeki etkisi vurgulanmaktadır. STEM eğitimi, öğrencilere sadece bilgi öğretilmesi ile sınırlı kalmayıp aynı zamanda gerçek hayat problemlerini çözebilme, takım çalışması, esnek düşünebilme gibi becerileri kazandırmayı hedefler. Bu bağlamda bu bölümde kısaca STEM eğitiminin tarihçesine, Amerika'daki benimsenme sürecine ve Türkiye'deki önemine odaklanılmaktadır. Ayrıca ilgili bölümde STEM eğitimi özellikleri detaylıca anlatılmış ve öğrencilere disiplinler arası düşünme, takım çalışması, iletişim gibi beceriler kazandırmayı amaçlayan pedagojik yaklaşımlardan bahsedilmiştir. Bunun yanı sıra STEM eğitiminin okul dışı ortamlarda uygulanmasının öğrencilere ne gibi katkılar sunacağından bahsedilmiştir. Okul dışı öğrenme ortamlarında STEM eğitiminin sağlayacağı avantajlardan ve dezavantajlardan hakkında bilgi verilmiştir. Mühendislik tasarım süreci hakkında bilgi verilerek örnek bir etkinlik sunulmuştur.*

1. GİRİŞ

Son yıllarda teknolojinin artan bir hızla gelişmesi, içinde yaşadığımız yüzyılın getirdiği problemlerin daha karmaşık, beceri ve birden çok alanın birlikte kullanılmasını gerektiren problemler olması, yeni mesleklerin yanı sıra yeni araştırma alanlarının ve yeni bilgi türlerini ortaya çıkmasına neden

KAYNAKÇA

Anand, N., & Dogan, B. (2021). Impact of informal learning environments on STEM education—Views of elementary students and their parents. *School Science and Mathematics, 121*(6), 369-377.

Bicer, A., Navruz, B., Capraro, R. M., Capraro, M. M., Oner, T. A., & Boedeker, P. (2015). STEM schools vs. non-STEM schools: Comparing students' mathematics growth rate on high-stakes test performance. *International Journal of New Trends in Education and Their Implications, 6*(1), 138–150.

Bryan, L. A., Moore, T. J., Johnson, C. C., & Roehrig, G. H. (2015). *Integrated STEM education*. C. C. Johnson, E. E. Peters- Burton, & J. T. Moore içinde, STEM Road Map: A Framework for Integrated STEM Education (s. 23-37). Taylor and Francis Inc.

Bybee, R. W. (2010). Advancing STEM education: A 2020 vision. *Technology and Engineering Teacher,* 30-35.

Bybee, R. W. (2013). *The case for STEM education: Challenges and opportunities*. NSTA press.

Cansu, Ü., & Çakıroğlu, E. (2020). *21. Yüzyıl Becerilerini Destekleyen STEM Etkinliklerinin Uygulanması.* Matematik eğitiminde etkinlikler ve uygulamaları. Pegem A Yayıncılık.

Cantrell, P., & Ewing-Taylor, J. (2009). Exploring STEM career options through collaborative high school seminars. *Journal of Engineering Education, 98*(3), 295–303. https://doi.org/10.1002/j.2168-9830.2009.tb01026.x

Capraro, M. M., & Jones, M. (2013). *Interdisciplinary STEM project-based learning*. In STEM Project-Based Learning (pp. 51-58). Brill Sense.

Capraro, R. M., Capraro, M. M., & Morgan, J. R. (Eds.). (2013). *STEM project-based learning: An integrated science, technology, engineering, and mathematics (STEM) approach*. Springer Science & Business Media.

Capraro, R. M., Capraro, M. M., Scheurich, J. J., Jones, M., Morgan, J., Huggins, K. S., Corlu, M. S., Younes, R., & Han S., (2016). Impact of sustained professional development in STEM on outcome measures in a diverse urban district. *Journal of Educational Research, 109*(2), 181–196.

Carroll, M. P. (2014). Shoot for the moon! The mentors and the middle schoolers explore the intersection of design thinking and STEM. *Journal of Pre-College Engineering Education Research (J-PEER), 4*(1), 3.

Chi, S., Wang, Z., & Liu, X. (2023). Assessment of Context-Based Chemistry Problem-Solving Skills: Test Design and Results from Ninth-Grade Students. *Research in Science Education*, *53*(2), 295-318.

Corbett, K. S., & Marshall, J. M. (2013, June). STEM Applications: Integrating Informal Learning with the Formal Learning Environment. In *2013 ASEE Annual Conference & Exposition* (pp. 23-1083).

Cunningham, C. M. (2009). Engineering is elementary. *The Bridge, 30*(3), 11-17.

Dare, E. A., Ring-Whalen, E. A., & Roehrig, G. H. (2019). Creating a continuum of STEM models: Exploring how K-12 science teachers conceptualize STEM education. *International Journal of Science Education, 41*(12), 1701-1720.

Drake, S. M., & Burns, R. C. (2004). *Meeting standards through integrated curriculum.* ASCD.

Dym, C. L., Agogino, A. M., Eris, O., Frey, D. D., & Leifer, L. J. (2005). Engineering design thinking, teaching, and learning. *Journal of engineering education, 94*(1), 103-120.

Eshach, H. (2007). Bridging in-school and out-of-school learning: Formal, non-formal and informal education. *Journal of Science Education and Technology, 16*(2), 171-190. https://doi.org/10.1007/s10956-006-9027-1

Estapa, A. T., & Tank, K. M. (2017). Supporting integrated STEM in the elementary classroom: a professional development approach centered on an engineering design challenge. *International Journal of STEM education, 4(*1), 1-16

Frykholm, J., & Glasson, G. (2005). Connecting science and mathematics instruction: Pedagogical context knowledge for teachers. *School Science and Mathematics, 105*(3), 127-141.

Gerber, B.L., Marek, E.A., & Cavallo, A.M.L. (2001). Development of an informal learning opportunities assay. *International Journal of Science Education 23*(6), 569-583.

Han, S., Yalvac, B., Capraro, M. M., & Capraro, R. M. (2015). In-service Teachers' Implementation and Understanding of STEM Project Based Learning. *Eurasia Journal of Mathematics, Science & Technology Education, 11*(1).

Hirsch, L. S., Carpinelli, J. D., Kimmel, H., Rockland, R., & Bloom, J. (2007). The differential effects of pre-engineering curricula on middle school students' attitudes to and knowledge of engineering careers. In 2007 37th *Annual Frontiers In Education Conference-Global Engineering: Knowledge Without Borders, Opportunities Without Passports* (pp. S2B-17). IEEE.

Johnson, D., Hayden, L., Farmer, C., Hataway, J., Reynolds, A., & McConner, M. (2013, December). *The impact of 2006-2012 CReSIS summer research programs that influence student's choice of a stem related major in college*. Paper presented at the Fall Meeting of the American Geophysical Union, San Fancisco, CA. Retrieved from http://nia.ecsu.edu/ur/1213/teams/math/Math%20Team%20Paper.pdf

Jones, K. (2002), Issues in the Teaching and Learning of Geometry. In: Linda Haggarty (Ed), *Aspects of Teaching Secondary Mathematics: perspectives on practice.* London: RoutledgeFalmer. Chapter 8, pp 121-139. ISBN: 0-415-26641-6

Karaduman, B., Eti, İ.,(2023). Stem for all: opinions of education staff at a stem education center on stem education. *Trakya Eğitim Dergisi, 13*(1), 209-225. https://doi.org/10.24315/tred.1022582

Katehi, L., Pearson, G., & Feder, M. (Eds.). (2009). *Engineering in K-12 education: Understanding the status and improving the prospects.* Washington, DC: National Academies Press (Committee on K-12 Engineering Education, National Academy of Engineering and National Research Council).

Kelley, T. R., & Knowles, J. G. (2016). A conceptual framework for integrated STEM education. *International Journal of STEM Education, 3*(1), 11.

Khuyen, T., Van Bien, N., Lin, P. L., Lin, J., & Chang, C. Y. (2020). Measuring teachers' perceptions to sustain stem education development. *Sustainability, 12*(4), 1531. https://doi.org/10.3390/su12041531

Koirala, H. P., & Bowman, J. K. (2003). Preparing middle level preservice teachers to integrate mathematics and science: Problems and possibilities. *School Science and Mathematics, 103*(3), 145-154.

Kokotsaki, D., Menzies, V., & Wiggins, A. (2016). Project-based learning: A review of the literature. *Improving schools*, *19*(3), 267-277.

Krajcik, J., Schneider, B., Miller, E. A., Chen, I. C., Bradford, L., Baker, Q., ... & Peek-Brown, D. (2023). Assessing the effect of project-based learning on science learning in elementary schools. *American Educational Research Journal*, *60*(1), 70-102.

Mann, E., Mann, R., Strutz, M., Ducan, D., & Yoon, S. Y. (2011). Integrating engineering into k-6 curriculum: Developing talent in the STEM disciplines. *Journal of Advanced Academics, 22*(4), 639 – 658. https://doi.org/10.1177/1932202X11415007

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), (2018). *Ortaokul matematik dersi öğretim programı.* Millî Eğitim Bakanlığı.

Morgan, J. R., Moon, A. M., & Barroso, L. R. (2013). *Engineering better projects.* In STEM project-based learning (pp. 29-39). Brill Sense.

National Academy of Engineering [NAE], Katehi, L., Pearson, G., & Feder, M. (Eds.). (2009). *Engineering in K-12 education: Understanding the status and improving the prospects.* Washington, DC: The National Academies Press.

National Councel of Teachers of Mathematics (NCTM), (2000*). Principles and standarts for school mathematics*. NCTM.

Nelson, T.H., Lesseig, K., Slavit, D. (2018) .Making sense of "STEM education" in K-12 contexts. *International journal of stem education 5* 1-18 doi:10.1186/s40594-018-0127-2

Organization for Economic Co-operation and Development (OECD), 2018] OECD (2018). *The Future We Want. The Future of Education and Skills:Education 2030*. Editor J. Skovgaard. https://www.oecd.org/education/2030/E2030%20Position%20Paper%20(05.04.2018).pdf sitesinden 3 Aralık 2023 tarihinde erişildi.

Sahin, A. (2013). *STEM Project-Based Learning.* In STEM Project-Based Learning (pp. 59-64). SensePublishers,

Sanders, M. E. (2012). *Integrative STEM education as "best practice".* Griffith Institute for Educational Research, Queensland, Australia.

Sanders, M. (2009). Integrative STEM education: primer. *The Technology Teacher*, *68*(4), 20-26.

Saraç, H. (2017). Türkiye'de okul dışı öğrenme ortamlarına ilişkin yapılan araştırmalar: İçerik analizi çalışması. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, *3*(2), 60-81.

Sarı, U. (2018). *Disiplinlerarası Fen Öğretimi: FeTeMM Eğitimi*. Orhan Karamustafaoğlu (Ed.), Özdn Tezel (Ed.), Uğur Sarı (Ed.), Güncel Yaklaşım ve Yöntemlerle Etkinlik Destekli Fen Öğretimi (s. 286-328). Pegem Yayıncılık.

Thibaut, L., Ceuppens, S., De Loof, H., De Meester, J., Goovaerts, L., Struyf, A., Boeve-de Pauw, J., Dehaene, W., Deprez, J., De Cock, M., Hellinckx, L., Knipprath, H., Langie, G., Struyven, K., Van de Velde, D., Van Petegem, P. and Depaepe, F. (2018). Integrated STEM Education: A Systematic Review of Instructional Practices in Secondary Education. *European Jourrnal of STEM Education, 3*(1), 02. https://doi.org/10.20897/ejsteme/85525

Yata, C., Ohtani, T., & Isobe, M. (2020). Conceptual framework of STEM based on Japanese subject principles. *International Journal of STEM Education, 7(*1), 1-10.

11. BÖLÜM

KÜLTÜR, TARİH VE MATEMATİK İLİŞKİSİNİN OKUL DIŞI ÖĞRENME ORTAMLARINA YANSIMASI

Emre Ev Çimen - Özlem Turan

Özet: *Bu bölümde okul dışı öğrenme ortamları bağlamında oldukça geniş ve önemli kavramlar olan kültür, tarih ve matematik ilişkisinin, teoriden uygulamaya genel bir bakış ile ele alınması amaçlanmıştır. Bölüm içeriği, kültür, tarih kavramlarına ilişkin kısa bilgi içerikleri ile kültürel bağlam, tarihsel gelişim ve matematiksel kavramlar arasındaki ilişkilerin özel olarak okul dışı öğrenme ortamlarında nasıl entegre edileceği konusunda fikir vermeyi hedeflemiştir. Kültürün, toplumlarda matematiksel düşünce ve anlayış üzerindeki etkileri; ülkemizdeki kültürel ögeler ve özellikle okul dışı öğrenme ortamlarında matematik eğitimine nasıl yansıdığı örneklerle sunulmuştur. Tarihsel bir bakış açısı ile tarihî mekânlar ve somut kültürel miraslar ile okul dışı öğrenme ortamlarında matematiğin algılanması yolu ile çeşitli etkinlikler yapılabileceği kanaati paylaşılmıştır. Bu yaklaşım, okul dışı öğrenme ortamlarında; kültür, tarih ve matematik arasındaki bağları güçlendirerek öğrencilere daha zengin bir bakış açısı ve matematiksel anlayış kazandırma önerisini desteklemektedir. Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk'ün* ***"Bugün hepimize düşen ortak görev; ulusal değerlere, bilince, Cumhuriyet'e sahip çıkmak, Çanakkale'yi, Kurtuluş Savaşı'nı kazanan ruhu korumak ve bu bilinci gelecek kuşaklara aktarmaktır. Türk Ulusu dili, kültürü, tarihî ve saygın kimliğiyle aydınlık yarınlara el ele güçlü biçimde yürüyecektir."*** *vecizesinden ilham alarak; matematik eğitiminde kültür ve tarih unsurlarını içeren yaklaşımlar ve pratik örnekler yolu ile kültürel ve tarihî unsurların matematik öğretimine entegre edilmesi önerisi ile; faydalı olması temennisi ile...*

H. Spencer, eğitimin asıl amacının bilgilenmek değil eyleme geçmek olduğunu söyler. Bu kısımda bilgi verilen, sınırlı uygulama örnekleri paylaşılan etkinlik fikirleri üzerinden sizlerin de kendi ortamınızda tarih ve kültür temelli etkinlikler yapmanız ve kültür, tarih ve matematik ilişkisini okul dışı öğrenme ortamlarına yansıtmanız temennisi ile…

KAYNAKÇA

Adam, S., Alangui, W. ve Barton, B. (2003). A Comment on: Rowlands & Carson``Where would formal, academic mathematics stand in a curriculum informed by ethnomathematics? A critical review''. *Educational Studies in Mathematics*, *52*, 327-335.

Aksakal, K., Satan, N. ve Saygı, E. (2022). Kendoku oyununun ortaokul matematik öğretim programındaki kazanımlar açısından öğretmen görüşlerine dayalı olarak incelenmesi. *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, *4*(1), 113-127.

Aktekin, D. (2017). *Etnomatematik* [Yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez No: 474078).

Aktuna, H. E. (2013). *Sixth grade students" perceptions of and engagement in ethnomathematical tasks in the area measurement concept* [Yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez No: 345122).

Altun, M. (2006). Matematik öğretiminde gelişmeler. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *19*(2), 223-238.

Arı, A., Demir, B. ve Ar, T. (2019). İlköğretim matematik öğretmen adaylarının "kültür ve "matematik" algılarının incelenmesi. *Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi*, *2*(5), 61-71.

Ascher, M. ve Ascher, R. (1986). Ethnomathematics. *History of science*, *24*(2), 125-144.

Ball, D. L. (1990). The mathematical understandings that prospective teachers bring to teacher education. *The elementary school journal, 90*(4), 449-466.

Bahadır, E. (2021). Göçmen öğrencilerin matematik eğitiminde etnomatematik yaklaşımının kullanılması. *Millî Eğitim Dergisi*, *50*(1), 577-59.

Bahadır, E. (2019). Millî oyunumuz dokuztaş ve matematik öğretimi. A. F. Arıcı ve M. Başaran (Ed.), *"Millî" eğitim üzerine yazılar* içinde (s. 143-153). Efe Akademi Yayınevi.

Baki, A. ve Bütüner, S. Ö. (2013). The ways of using the history of mathematics in 6th, 7th and 8th grade mathematics textbooks. *İlkögretim Online*, *12*(3). 849-872.

Baki, A. ve Bütüner, S. Ö. (2018). Matematik tarihinin matematik eğitiminde kullanımı üzerine yapılan çalışmaların analizi: Bir meta-sentez çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *33*(4), 824-845.

Barbin, E. (2000). The historical dimension: from teacher to learner. J. Favuel ve J. van Maanen (Ed.), *History in mathematics education* içinde (s. 66-70). Kluwer Academic Publishers.

Barbin, E., Bagni, G. T., Grugnetti, L., Kronfellner, M., Lakoma, E. ve Menghini, M. (2000). Integrating history: Research perspectives. J. Favuel ve J. van Maanen (Ed.), *History in mathematics education* içinde (s. 63-90). Kluwer Academic Publishers.

Baş, M. (2019). Historical development of mathematics and use of the history of mathematics in mathematics education. *TAY Journal, 3*(1), 1-22.

Bayam, S. (2014). Matematik eğitiminde matematik tarihi gerekliliğinin felsefi temelleri ve gerçekçi matematik eğitiminde matematik tarihinin önemi. *Dört Öge*, (5), 233-244.

Bidwell, J. K. (1993). Humanize your classroom with the history of mathematics. *The Mathematics Teacher, 86(*6), 461-464.

Bishop, A. J. (1988). Mathematics education in its cultural context. *Educational studies in mathematics*, *19*(2), 179-191.

Borba, M. C. (1990). Ethnomathematics and education. *For the learning of mathematics*, *10*(1), 39-43.

Brandt, A. ve Chernoff, E. J. (2015).The importance of ethnomathematics in the math class. *Ohio Journal of School Mathematics, 71.* 31-36.

Bütüner, S. Ö. (2008). 8. sınıf denklemler konusunun matematik tarihi kullanılarak öğretimi. *İlköğretim Online*, *7*(3), 6-10.

Cahit Arf Matematik Bilim ve Medeniyet Müzesi (t. y.). *Cahit Arf Matematik Bilim ve Medeniyet Müzesi.* https://muzeler.org/cahit-arf-matematik-bilim-ve-medeniyet-muzesi--993097

Çabuk - Aksop, A., Özdemir, D. ve Özçakır, B. (2021). Matematik öğretmenlerinin kültürel zekâ düzeylerinin belirlenmesi ve çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *18*(2), 791-813.

Çenberci, S. ve Horzum, T. (2023). Matematik öğretmeni adaylarının etnomatematik farkındalıklarının incelenmesi. *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi (AKEF) Dergisi, 5*(3), 713-732.

D'Ambrosio, U. (1985). Ethnomathematics and its place in the history and pedagogy of mathematics. *For the learning of Mathematics*, *5*(1), 44-48.

D'Ambrosio, U. (1986). *Socio-cultural bases for mathematical education*. M. Carss (Ed.), Beşinci Uluslararası Matematik Eğitimi Kongresi, Boston.

Daniel, C. (2000). Mathematically gifted and talented students. J. Favuel ve J. van Maanen (Ed.), *History in mathematics education* içinde (s. 188-200). Kluwer Academic Publishers.

Divrik, R. ve Toptaş, V. (2023). Özel yetenekli öğrencilerin genel kültür olarak matematik tarihine ilişkin tutumlarının incelenmesi: karma yöntem araştırması. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 57,* 1319-1340.

Doğan, M. ve Eryılmaz, F. (2022). Öğretmen adaylarının etnomatematik farkındalıklarına ilişkin bir araştırma. O. Zahal ve H. Taş (Ed.), *Eğitimde güncel araştırmalar* içinde (s. 177-207). Gece Kitaplığı.

Erdoğan, A., Eşmen, E. ve Fındık, S. (2015). Ortaokul matematik ders kitaplarında matematik tarihinin yeri: ekolojik bir analiz. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 42*, 239-259.

Ernest, P. (2011). The history of mathematics in the classroom. *Mathematics in School*, *40*(4), 14-20.

Erol, H. (2022). Eski Mezopotamya'da matematik, genel bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, *62*(1), 187-208.

Ertürk, S. (1972). *Eğitimde program geliştirme*. Yelkentepe Yayınları.

Ev Çimen, E. (2023). Matematik ve sanat. H. Yavuz Mumcu, A. Osmanoğlı, & H. Korkmaz (Ed.) *Matematik eğitiminde ilişkilendirme* (1.baskı, s. 203-297). Pegem Akademi.

Fasanelli, F. (2000). The political context. J. Favuel ve J. van Maanen (Ed.), *History in mathematics education* içinde (s. 201-240). Kluwer Academic Publishers.

Fried, M. N. (2001). Can mathematics education and history of mathematics coexist?. *Science & Education, 10*, 391,408.

Furinghetti, F. (1997). History of mathematics, mathematics education, school practice: Case studies in linking different domains. *For the learning of mathematics*, *17*(1), 55-61.

Gerdes, P. (1996). On ethnomathemaics and the transmission of mathematical knowledge in and outside schools in Africa south of the Sahara. M. Barrere (Ed.), *Sciences et developpement* içinde (s. 229-246). Orstom Editions.

Gerdes, P. (1998). On culture and mathematics teacher education. *Journal of Mathematics Teacher Education*, *1*(1), 33-53.

Göker, L. (1997). *Matematik tarihi ve Türk islam matematikçilerinin yeri.* MEB Yayınları.

Guillen, M. (2010). *Dünyayı değiştiren beş denklem, matematiğin gücü ve şiirselliği* (G. Tanrıöver, Çev.). TÜBİTAK Popüler Bilim Yayınları.

Günay, K. (2023). *Etnomatematik uygulamalarının kullanıldığı öğretimin öğrencilerin problem çözme becerileri ve duyuşsal davranışları üzerindeki etkisinin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez No: 822635).

Güner, P. ve Bolat, D. C. (2022). Matematik tarihinin derslerde ve ders kitaplarında kullanımına ilişkin öğretmen görüşleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (62), 105-134.

Hacıömeroğlu, G. ve Apaydın, S. (2009). Tangram etkinliği ile çevre ve alan hesabı. *İlköğretim Online*, *8*(2), 1-6.

Heeffer, A. (2009). The methodological relevance of the history of mathematics for mathematics education. *Colección Digital Eudoxus*, *1*(5).

Heiede, T. (1992). Why teach history of mathematics ?. *The Mathematical Gazette, 76*(475), 151-157.

Ho, W. K. (2008). *Using history of mathematics in the teaching and learning of mathematics in Singapore.* 1st RICE, Raffles Junior College.

İncikabı, L., Kepceoğlu, İ. ve Küçükoğlu, U. (2019). Ortaokul matematik ders kitaplarında yer verilen matematik tarihi içeriklerinin incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 45*, 144-158.

İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Müzesi (t. y.). *İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Müzesi*. https://muze.gov.tr/muze-detay?SectionId=IBT01&DistId=MRK

Jankvist, U. T. (2009). A categorization of the "whys" and "hows" of using history in mathematics education. *Educ ational Studies in Mathematics, 71*, 235-261.

Johnson, P. (2009). The 21st century skills movement. *Educational Leadership*, *67*(1), 11.

Kara, M. (2009). *Effects of instructıonal design integrated with ethnomathematics: attitudes and achievement* [Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez No: 246271).

Karakuş, F. (2009). Matematik tarihinin matematik öğretiminde kullanılması: karekök hesaplamada babil metodu. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi (EFMED), 3*(1), 195-206.

Kiraz, M. (2023). *Matematik öğretmeni adaylarının ters yüz öğrenme modeliyle yapılan öğretimde problem kurma etkinlikleri yoluyla matematiksel ilişkilendirme becerilerinin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez No: 784492).

Koç, T. (2019). *Matematik öğretmenlerinin özel alan yeterliklerine yönelik öz yeterlik inançlarının incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez No: 547276).

Koçak, S. ve Özdemir, M. (2015). Öğretmen adaylarının çok kültürlü eğitime yönelik tutumlarında kültürel zekânın rolü. *İlköğretim Online*, *14*(4), 1352-1369.

Kozikoğlu İ. ve Tosun Y. (2020). Öğretmenlerin kültürel değerlere duyarlı pedagojiye ilişkin görüşleri ile kültürel zekâları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi/Journal of Higher Education and Science, 10*(3), 539-548.

Lakoma, E. (2000). History of mathematics in curricula and schoolbooks: a case study of Poland. J. Favuel ve J. van Maanen (Ed.), *History in mathematics education* içinde (s. 19-29). Kluwer Academic Publishers.

Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], (2018a). *Matematik dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar). http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201813017165445-MATEMAT%C4%B0K%20%C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%20PROGRAMI%202018v.pdf*

Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], (2018b). *Ortaöğretim matematik dersi (9, 10, 11 ve 12. sınıflar) öğretim programı.* http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201821102727101-OGM%20MATEMAT%C4%B0K%20PRG%2020.01.2018.pdf

Millî Eğitim Temel Kanunu. (1973, 24 Haziran). Resmî Gazete (Sayı:14574).

Nasir, N. S. ve Cobb, P. (2002). Diversity, equity, and mathematical learning. *Mathematical thinking and learning*, *4*(2-3), 91-102.

Nataraj, M. S. ve Thomas, M. O. J. (2009). Developing understanding of number system structure from the history of mathematics. *Mathematics Education Research Journal*, *21*(2), 96-115.

National Council of Teachers of Mathematics [NCTM] (2000). *Principles and standards for school mathematics.* NCTM.

Nesin Matematik Köyü (t. y.). *Nesin köyü. https://nesinkoyleri.org/anasayfag/nesin-matematik-koyu/*

Obay, M. ve Çelik, H. C. (2021). Ortaokul matematik öğretmenlerinin eğitimde kullanılan oyunların kültür, eğitim ve ilişkilendirme açısından görüşlerinin incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 20*(80), 1915-1932.

Orey, D. C. (2010). Ethnomodeling: A pedagogical action for uncovering ethnomathematical practices. *Journal of Mathematical Modelling and Application, 1*(3), 58-67.

Özdemir, A. ve Göktepe - Yıldız, S. (2015). Sınıfta matematik tarihinin kullanımına bir örnek: Babil sayma sistemi. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *4*(1), 26-49.

Özkul, K. (2020). Anadolu selçuklu dönemi mimari yapılarında turkuaz. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi, 6*(13), 291-318.

Özsemerci, Ö. (2016). Geometrik şekillerle yüzey kaplamaları.(Yayınlanmamış yüksek lisans tezi).Yaşar Üniversitesi, İzmir.

Robson, E. (2008). *Mathematics in ancient Iraq.* Princeton University Press.

Rosa, M. ve Orey, D. C. (2011). Ethnomathematics: the cultural aspects of mathematics. *Revista Latinoamericana de Etnomatemática, 4*(2). 32-54.

Soydemir, M. (2022). Anadolu *medeniyetleri müzesi'nden seçilen eserler ile ait oldukları kültürlerdeki matematik izlerine genel bakış* [Yüksek lisans tezi, Başkent Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez No: 737372).

Swetz, F. J. (1994). *Learning activities from the history of mathematics*. Walch Publishing.

Şeker, S. ve Şeker, F. (2019). Token'lardan çivi yazılı kil tabletlere: Yazının icadında muhasebenin izleri. *Accounting and Financial History Research Journal, 16,* 86-110.

Şişman, C. (2022). *Etnomatematik yaklaşımı ile hazırlanan etkinliklerin gerçekçi matematik eğitimi ilkelerine göre değerlendirilmesi* [Yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez No: 750284).

Tales Matematik Müzesi (t. y.). *Tales Matematik Müzesi.* https://www.talesmatematikmuzesi.com/muze.html

Tortop, F. ve Bahadır, E. (2022). MEB ve IB 12. Sınıf matematik ders kitaplarının matematik tarihi açısından karşılaştırılması. *Ulakbilge, 75*, 865–879.

Tözluyurt, E. (2008). *Sayılar öğrenme alanı ile ilgili matematik tarihinden seçilen etkinliklerle yapılan dersler hakkında lise son sınıf öğrencilerinin görüşleri* [Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez No: 219672).

Tzanakis, C. ve Arcavi, A. (2002). Integrating history of mathematics in the classroom: An analytic survey. J. Favuel ve J. van Maanen (Ed.), *History in mathematics education* içinde (s. 201-240). Kluwer Academic Publishers.

Türk Dil Kurumu [TDK] (2023). *Türkçe Sözlük*. https://sozluk.gov.tr/

Ulusoy, F. ve Girit Yıldız, D. (2019). İlköğretim matematik öğretmeni adaylarının sahip oldukları matematik tarihi bilgileri ile ilgili değişen algıları: Pedagojik deneyimlerin rolü. *Kastamonu Education Journal, 27*(6), 2729-2746.

Van de Walle, J. A. (2013). *Elementary and middle school mathematics: Teaching developmentally* (7. baskı). Allyn and Bacon.

Wilson, P. S. ve Chauvot, J. B. (2000). Sound off!: who? how? what? a strategy for using history to teach mathematics. *The Mathematics Teacher*, *93*(8), 642-645.

Yenilmez, K. (2011). Matematik öğretmeni adaylarının matematik tarihi dersine ilişkin düşünceleri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *30*(11), 79-90.

Yıldırım, C. (2008). *Matematiksel düşünme* (5. Baskı). Remzi Yayınevi.

Yıldız, C. ve Baki, A. (2017). Öğretmenlerin matematik tarihinin derslerde kullanımına yönelik hizmet içi eğitime ihtiyaç durumlarının belirlenmesi: Trabzon örneği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *1*(41), 62-77.

Yüksek Öğretim Kurumu [YÖK], (2018). *İlköğretim matematik öğretmenliği lisans programı. https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/egitim_ogretim_dairesi/Yeni-Ogretmen-Yetistirme-Lisans-Programlari/Ilkogretim_Matematik_Lisans_Programi.pdf*

12. BÖLÜM

SANAT VE MATEMATİK İLİŞKİSİNİN OKUL DIŞI ÖĞRENME ORTAMLARINA YANSIMASI

Mehtap Kuş

Özet: *Okul dışı öğrenme ortamları matematik ve sanat ilişkisinin incelenmesi üzerine zengin öğrenme fırsatları sunmaktadır. Hem ulusal hem uluslararası alanda müze ve bilim merkezi gibi okul dışı öğrenme ortamlarının sayısı artarken bu ortamlarda matematik ve sanat arasındaki etkileşime yönelik materyaller yer almakta ve matematik ve sanata yönelik eğitsel uygulamalar gerçekleştirilmektedir. Tasarlanmış öğrenme ortamlarına ek olarak, bilim ve sanat merkezlerinde, okul içinde sanat stüdyosu gibi ortamlarda müfredat dışı uygulamalar, okul bahçesi gibi açık hava ortamlarında matematik ve sanatla ilişkili etkinlikler düzenlenmektedir. Son olarak, günlük yaşamda karşılaştığımız matematik ve sanatla ilişkili örnekler okul dışı matematik eğitimi bağlamında ele alınmaktadır. Bu bölümde okul dışı matematik eğitimi kapsamında matematik ve sanat etkileşimine yönelik materyallere, uygulama örneklerine ve araştırmalara yer verilmektedir. Bu bölümde ele alınan noktaların okul dışı öğrenme ortamlarında matematik ve sanat ilişkisinin incelenmesi üzerine yürütülen araştırmalara ışık tutacağı ön görülmektedir. Aynı zamanda öğretmenler için bu tip ortamlarda yürütülen matematik ile ilişkili sanat yapma etkinliklerinde öğrencilerin düşünme süreçlerinin nasıl yorumlanabileceğine yönelik örnekler bir kuramsal çerçeve etrafında sunulmaktadır.*

1. GİRİŞ

Sanat eğitimi, çocukların duyusal sisteminin, hayal gücünün ve estetiksel algılarının geliştirilmesinde (Efland, 2002; Eisner, 2002); görsel algılarının geliştirilmesinde (Arnheim, 1969); kendilerinin önemli gördükleri duygu ve düşüncelerinin dışa vurulmasında (Gardner, 1990) oldukça önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu sebeple, sanatın, başka disiplinlerde öğrenmeyi destek-

KAYNAKÇA

Andersen, K. (2008). *The geometry of an art: the history of the mathematical theory of perspective from Alberti to Monge*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-0-387-48946-9

Arnheim, R. (1969). *Visual thinking*. University of California Press.

Bamberger, J., & DiSessa, A. (2003). Music as embodied mathematics: A study of a mutually informing affinity. *International Journal of Computers for Mathematical Learning*, *8*, 123-160. https://doi.org/10.1023/B:IJCO.0000003872.84260.96

Banchoff, T. F. (1990). *From Flatland to Hypergraphics: Interacting with higher dimensions. Interdisciplinary Science Reviews, 15(4), 364–372.* https://doi.org/10.1179/isr.1990.15.4.364

Barry, A. L., & Villeneuve, P. (1998). Veni, vidi, vici: Interdisciplinary learning in the art museum. *Art Education*, *51*(1), 16. https://doi.org/10.2307/3216184

Belcastro, S. M., & Schaffer, K. (2011). Dancing mathematics and the mathematics of dance. *Math Horizons*, *18*, 16–20. https://doi.org/10.4169/194762111x12954578042939

Belcastro, S. M., & Yackel, C. (2023). Introduction to the special issue on mathematics and fibre arts. *Journal of Mathematics and the Arts*, *17*(1-2), 1-8. https://doi.org/10.1080/17513472.2023.2215492

Bier, C. (2010). CarpetMath: Exploring mathematical aspects of Turkmen carpets. *Journal of Mathematics and the Arts*, *4*(1), 29-47. https://doi.org/10.1080/17513470903149986

Brady, E. 2007. Aesthetic regard for nature in environmental and land art. *Ethics, Place, and Environment, 10*(3), 287–300. https://doi.org/10.1080/13668790701578538

Bonner, J. (2017). *Islamic geometric patterns: their historical development and traditional methods of construction*. Springer.

Bouleau, C. (2014). *The painter's secret geometry: A study of composition in art*. Dover Publications.

Bunn, S. J., & Nemirovsky, R. (2022). Basketry and mathematics: Reflections on curves and surfaces. *The Textile Museum Journal*, *49*, 50-67. https://doi.org/10.7560/TMJ4904

Bush, S. B., Karp, K. S., Bennett, V. M., Popelka, L., & Nadler, J. (2013). Framing measurement: An art gallery installation. *Mathematics Teaching in the Middle School*, *18*(8), 474-483. https://doi.org/10.5951/mathteacmiddscho.18.8.0474

Dewey, J. (2005). *Art as experience*. Penguin.

Edens, K., & Potter, E. (2007). The relationship of drawing and mathematical problem solving: Draw for math tasks. *Studies in Art Education*, *48*(3), 282–298. https://doi.org/10.1080/00393541.2007.1165010

Efland, A. (2002). *Art and cognition: Integrating the visual arts in the curriculum*. Teachers College Press.

Eisner, E. W. (2002). *The arts and the creation of mind*. Yale University Press.

Elam, K. (2001). *Geometry of design: studies in proportion and composition*. Princeton Architectural Press.

Erickson, B. (1986). Art and geometry: Proportioning devices in pictorial composition. *Leonardo, 19*(3), 211-215. https://doi.org/10.2307/1578239

Eshach, H. (2007). Bridging in-school and out-of-school learning: Formal, non-formal, and informal education. *Journal of Science Education and Technology*, *16*, 171-190. https://doi.org/10.1007/s10956-006-9027-1

Farnell, E., & Snipes, M. A. (2015). Using the pottery wheel to explore topics in calculus. *PRIMUS*, *25*(2), 170-180. https://doi.org/10.1080/10511970.2014.922151

Fathauer, R. W. (2007). A survey of recent mathematical art exhibitions. *Journal of Mathematics and the Arts*, *1*(3), 181-190. https://doi.org/10.1080/17513470701689167

Forseth, S. D. (1980). Art activities, attitudes, and achievement in elementary mathematics. *Studies in Art Education*, *21*(2), 22–27. https://doi.org/10.1080/00393541.1980.11650257

Gamwell, L. (2016). *Mathematics and art: A cultural history*. Princeton University Press.

Gardner, H. (1990). *Art education and human development*. Getty Publications.

Glaz, S. (2011). Poetry inspired by mathematics: A brief journey through history. *Journal of Mathematics and the Arts*, *5*(4), 171-183. https://doi.org/10.1080/17513472.2011.599019

Goldsmith, L. T., Hetland, L., Hoyle, C., & Winner, E. (2016). Visual-spatial thinking in geometry and the visual arts. *Psychology of aesthetics, creativity, and the arts*, *10*(1), 56–71. https://doi.org/10.1037/aca0000027

Grant, J., & Patterson, D. (2016). Innovative arts programs require innovative partnerships: A case study of STEAM partnering between an art gallery and a natural history museum. *The Clearing House: A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas*, *89*(4-5), 144-152. https://doi.org/10.1080/00098655.2016.1170453

Henle, J. (2021). Mathematics that dances. *The Mathematical Intelligencer*, *43*(3), 73-79. https://doi.org/10.1007/s00283-021-10091-9

Hetland, L., Winner, E., Veneema, S., & Sheridan, K. (2013). *Studio thinking 2: The real benefits of visual arts education*. New York: Teachers College Press.

Hickman, R., & Huckstep, P. (2003). Art and mathematics in education. *Journal of Aesthetic Education*, *37*(1), 1–12. https://doi.org/10.2307/3527417

Hidiroglu, C. N., Dede, A. T., Unver, S. K., & Guzel, E. B. (2017). Mathematics student teachers' modelling approaches while solving the designed Eşme rug problem. *Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education*, *13*(3), 873-892. https://doi.org/10.12973/ eurasia.2017.00648a

Jarvis, D., & Naested, I. (2012). *Exploring the math and art connection: Teaching and learning between the lines*. Brush Education.

Karssenberg, G.. (2014). Learning geometry by designing Persian mosaics. *For the Learning of Mathematics*, *34*(1), 43-49.

Kelton, M. L., & Saraniero, P. (2018). STEAM-y partnerships: A case of interdisciplinary professional development and collaboration. *Journal of Museum Education*, *43*(1), 55-65. https://doi.org/10.1080/10598650.2017.1419772

Koehler, M. H. (2013). How many chips off the old block? *The Mathematics Teacher*, *107*(1), 16-19. https://doi.org/10.5951/mathteacher.107.1.0016

Kuş, M. (2019). *Playing with mathematics in the art studio: Students' visual-spatial thinking processes in the context of a Studio Thinking-based environment* [Sanat atölyesinde matematik ile oynamak: Stüdyo Düşünme ortamı bağlamında öğrencilerin görsel-uzamsal düşünme süreçleri] (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Kuş, M. (2020). Sanat tabanlı matematik eğitimi. M. Ünlü (Ed.), *Matematik Eğitiminde Yeni Yaklaşımlar* içinde (pp. 265-290). Pegem Yayıncılık.

Kuş, M. (2022). Erken çocukluk döneminde dijital sanat ve matematik. D Altun & F. T. Erden (Ed.) *Erken çocukluk döneminde dijital teknoloji: Uygulamalar, araştırmalar ve eğilimler* içinde (pp-350-385). Nobel Yayincilik. Ankara.

Kuş, M. (2023). Pre-service mathematics teachers' perspectives on teaching mathematics in out-of-school learning environments. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, *13*(4), 2174-2195. https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1289830

Kuş, M. (2024). Conceptualization of out-of-school mathematics education. *Yaşadıkça Eğitim*, *38*(1), 245-257. https://doi.org/10.33308/26674874.2024381644

Kuş, M., & Çakıroğlu, E. (2019). Eliciting students' visual-spatial thinking processes in an art studio. S. Goldstine, D. McKenna, & K. Fenyvesi (Ed.) *Bridges 2019 Conference Proceedings* içinde (pp. 379–382). Tesselations Publishing.

Kus, M., & Cakiroglu, E. (2022). Mathematics in the informal setting of an art studio: students' visuospatial thinking processes in a studio thinking-based environment. *Educational Studies in Mathematics*, *110*(3), 545-571. https://doi.org/10.1007/s10649-022-10142-8

Kuş, M. & Demir-Yılmaz, E. N. (2024). Matematik ve sanat etkileşimi üzerine bir inceleme: Resim kompozisyonlarında geometrik çözümlemeler. *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, *31*, 145-156. https://doi.org/10.17484/yedi.1330095

Leandro, C. R., Monteiro, E., & Melo, F. (2018). Interdisciplinary working practices: can creative dance improve math?. *Research in Dance Education*, *19*(1), 74-90. https://doi.org/10.1080/14647893.2017.1354838

MacDonald, A. (2012). Young children's photographs of measurement in the home. *Early Years*, *32*(1), 71-85.https://doi.org/10.1080/09575146.2011.608651

Masingila, J. O. (1993). Learning from mathematics practice in out-of-school situations. *For the Learning of Mathematics*, *13*(2), 18-22. https://www.jstor.org/stable/40248080

Masingila, J. O. (1994). Mathematics practice in carpet laying. *Anthropology & Education Quarterly*, *25*(4), 430-462.https://doi.org/10.1525/aeq.1994.25.4.04x0531k

Moss, M. (2009). Outdoor mathematical experiences: Constructivism, connections, and health. B. Clarke, B. Grevholm, & R. Millman (Ed.) *Tasks in primary mathematics teacher education* içinde (pp. 263–273). Springer. https://doi.org/10.1007/978-0-387-09669-8

Nemirovsky, R. (2018). Pedagogies of emergent learning. In G. Kaiser, H. Forgasz, M. Graven, A. Kuzniak, E. Simmt, & B. Xu (Eds.), *Invited lectures from the 13th International Congress on Mathematical Education. ICME-13 monographs* (pp. 401–412). Springer. https://doi.org/10.1007/ 978-3-319-72170-5_23

Nemirovsky, R., & Duprez, D. (2023). Tessellation, shamanism, and being alive to things. *Oxford Review of Education*, *49*(4), 496-518. https://doi.org/10.1080/03054985.2023.2225851

Nemirovsky , R., Kathotia, V., & Megrourèche, C. (baskıda). Aesthetical entanglements in mathematics education. *Frontiers in Education*. https://doi.org/10.3389/feduc.2023.1286944

Nemirovsky, R., Kelton, M. L., & Civil, M. (2017). Toward a vibrant and socially significant informal mathematics education. J. Cai (Ed.), *Compendium for research in mathematics education* içinde (pp. 90–101). National Council of Teachers of Mathematics.

Neu, R. E. (1985). Can an art museum teach math and history? *Art Education*, *38*(3), 19-21. https://eric.ed.gov/?id=EJ317468

Sarhangi, R., & Jablan, S. (2006). Elementary constructions of Persian Mosaics. *Math Horizons*, *14*(1), 10-39. https://doi.org/10.1080/10724117.2006.11974657

Shaffer, D. W. (1997). Learning mathematics through design: The anatomy of Escher's world. *Journal of Mathematical Behavior*, *16*(2), 95–112. https://doi.org/10.1016/S0732-3123(97)90019-5

Sinclair, N. (2002). Re-constructing a painting with geometric eyes. *For the Learning of Mathematics*, *22*(3), 19-22. https://www.jstor.org/stable/40248398

Sinclair, N. (2006). *Mathematics and beauty: Aesthetics approaches to teaching children*. Teachers College Press.

Sinclair, N. (2009). Aesthetics as a liberating force in mathematics education? *ZDM-Mathematics Education*, *41*, 45–60. https://doi.org/10.1007/s11858-008-0132-x

Sochacka, N. W., Guyotte, K. W., & Walther, J. (2016). Learning together: A collaborative autoethnographic exploration of STEAM (STEM+ the Arts) education. *Journal of Engineering Education*, *105*(1), 15-42. https://doi.org/10.1002/jee.20112

Taimina, D. (2018). *Crocheting adventures with hyperbolic planes: Tactile mathematics, art and craft for all to explore*. CRC Press.

Tishman, S. & Palmer, P. (2006). *Artful thinking: Stronger thinking and learning through the power of art*. Harvard University, Cambridge, MA.

Wells, B., & Wagner, P. (2009). Bridging art museums and middle school math classrooms. *Proceedings of Bridges 2009: Mathematics, Music, Art, Architecture, Culture* içinde (pp. 69-78). https://archive.bridgesmathart.org/2009/bridges2009-69.pdf

Wilcock, D. (2014). Mathematical lens: Math of steel for supermath. *The Mathematics Teacher*, *107*(8), 576-579. https://doi.org/10.5951/mathteacher.107.8.0576

Wilkie, K. J. (2022). Generalization of quadratic figural patterns: Shifts in student noticing. *The Journal of Mathematical Behavior*, *65*, 100917. https://doi.org/10.1016/j.jmathb.2021.100917

Winner, E., Goldstein, T. R., & Vincent-Lancrin, S. (2013). *Educational research and innovation art for art's sake? The impact of arts education*. OECD Publishing.

Yancoskie, D. (2007). Mathematical Lens: The Heliconia Plant, Fairchild Tropical Botanic Garden, Miami, Florida. *The Mathematics Teacher*, *101*(4), 265-267. https://doi.org/10.5951/MT.101.4.0265

Zapata-Grajales, F. N., Cano-Velásquez, N. A., & Villa-Ochoa, J. A. (2017). Art and geometry of plants: Experience in mathematical modelling through projects. *Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education*, *14*(2), 585-603. https://doi.org/10.12973/ejmste/76958

13. BÖLÜM

ÖRNEK OKUL DIŞI ÖĞRENME ETKİNLİKLERİ

Ayşe Simge Aydoğdu

Özet: *Bu bölümde matematik dersine yönelik okul dışı öğrenme etkinliği örneklerine ve kazanım mekân eşleştirmeleri önerilerine yer verilmiştir. Hazırlanan etkinlik örnekleri sayılar ve işlemler öğrenme alanından 7, geometri öğrenme alanından 5, cebir öğrenme alanından 2, veri işleme ve ölçme öğrenme alanlarından 1'er tane olmak üzere toplam 15 tanedir. Örnek etkinlikler matematik dersi öğretim programında yer alan 4-8.sınıf kazanımlarına yönelik tasarlanmıştır. Etkinlik örneklerinde yer alan kişi sayısı ve ortalama süre taslak olarak verilmiştir. Bu örnek etkinlikler matematik eğitimcilerine fikir vermek amacıyla hazırlanmış olup verilen mekânları ve etkinliklerin içeriğini çeşitlendirmek mümkündür. Bölümün sonunda yer alan kazanım ve mekân eşleştirmeleri önerileri yazılırken farklı illerden mekân örneklerine yer vermeye çalışılmıştır. Bu önerilerin okul dışı öğrenme etkinliği tasarlayacak matematik eğitimcilerine fayda sağlaması amaçlanmıştır.*

1. GİRİŞ

Öğrenme sürecinde pasif alıcı durumundan çıkıp süreçte katılımcı durumuna getirilen öğrenci keyifli ve kalıcı öğrenme sağlayabilir. Bunu gerçekleştirmek için de en çok tercih edilen durumların başında etkinlikler yer almaktadır. Çünkü öğrencilerin öğrenme sürecinde zihinsel ve fiziksel olarak aktif olmaları ve öğrenme etkinlikleri ile bir uğraş içine girmeleri beklenmektedir. Bu bağlamda öğrenme süreçlerinde öğretim amacına uygun etkinliklerin tasarlanıp uygulanması önem arz etmektedir (Özgen ve Alkan, 2014).

Etkinlikler öğrencilerin eğitim öğretim sürecinde sorumluluk üstlenerek derse aktif katılımlarını sağlayan, araç gereç kullanarak eylem yapmayı içeren, süreç sonunda belirli kazanımlara yönelik ürün ortaya koymayı amaçlayan,

KAYNAKÇA

Aydoğdu, A. S., Aydoğdu, M. Z., & Aktaş, V. (2023). Okul dışı öğrenme ortamlarıyla ilgili matematik öğretmenlerinin görüşleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (55), 60-78. https://doi.org/10.53444/deubefd.1171301

Chapman, O. (2013). Mathematical-task knowledge for teaching. *Journal of Mathematics Teacher Education*, 16, 1–6. https://doi.org/10.1007/s10857-013-9234-7

Eshach, H. (2007). Bridging in-school and out-of-school learning: Formal, non-formal, and informal education. *Journal of Science Education and Technology*, *16*(2), 171-190.

Henriksson, A. C. (2018). Primary school teachers' perceptions of out of school learning within science education. *LUMAT: International Journal on Math, Science and Technology Education*, *6*(2), 9–26. https://doi.org/10.31129/LUMAT.6.2.313

Millî Eğitim Bakanlığı. (2018). *Matematik dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar)*. Ankara: MEB Basımevi.

Sevgi, S., Kırmızıgül, A. S. & Kızılay, E. (2019, 1-3 Kasım). İlköğretim matematik öğretmen adaylarının okul dışı öğrenme ortamlarına ilişkin görüşleri. *1. Uluslararası İnformal Öğrenme Kongresi,* Nevşehir, Türkiye.

Özgen, K. ve Alkan, H. (2014). Matematik öğretmen adaylarının etkinlik geliştirme becerilerinin incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, *14*(3), 1179-1201. https://doi.org/10.12738/estp.2014.3.1866

Özmantar, M. F. ve Bingölbali, E. (2009). Etkinlik tasarımı ve temel tasarım prensipleri. E. Bingölbali ve M. F. Özmantar (Ed.), *İlköğretimde karşılaşılan matematiksel zorluklar ve çözüm önerileri* içinde (s. 313-348). Pegem Akademi.

Stein, M. K., & Lane, S. (1996). Instructional tasks and the development of student capacity to think and reason: An analysis of the relationship between teaching and learning in a reform mathematics project. *Educational Research and Evaluation*, *2*(1), 50–80. https://doi.org/10.1080/1380361960020103

MEKÂNSIZLAR

Evsizlik, Toplum ve Sosyal Hizmet

Dr. Musa Gürel

nobel bilimsel

Mekânsızlar: Evsizlik, Toplum ve Sosyal Hizmet
Dr. Musa Gürel

Yayın No.: 2156
ISBN: 978-625-393-596-2
E-ISBN: 978-625-393-597-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Mayıs 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Bahar Yanbolulu -bahar@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Gürel, Musa.
Mekânsızlar: Evsizlik, Toplum ve Sosyal Hizmet / Musa Gürel
1. Basım, XVI + 222 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin yok.
ISBN: 978-625-393-596-2
E-ISBN: 978-625-393-597-9
1. Evsizler ve Mekânsızlar 2. Sosyal Hizmet 3. Evsizlere Yönelik Hizmetler

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **Vİİ**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **Xİİİ**

KISALTMALAR ..... **XV**

GİRİŞ **1**

Birinci Bölüm
EVSİZLİK OLGUSU **9**

1.1. Evsizliğe İlişkin Temel Kavramlar ve Tanımlar 9
1.1.1. Evsiz Kimdir? 11
1.1.1.1. Evsizlik Kavramının Tarihsel Dönüşümü 13
1.1.2. Evsizliğin Ölçülmesi 15
1.1.3. Evsizlik ve Yoksulluk 17
1.1.3.1. Yeni Kent Yoksulluğu, Sınıf-Altı ve Evsizlik 18
1.2. Evsizlik Olgusunun Nedenleri 20
1.2.1. Makro-Yapısal Nedenler 22
1.2.2. Mikro-Bireysel Nedenler 27
1.2.2.1. Aile İçi İlişkiler 27
1.2.2.2. Akıl ve Ruh Sağlığı Problemleri 29
1.2.2.3. Alkol ve Madde Bağımlılığı 30
1.2.3. Yapısal ve Bireysel Nedenlerin Ötesinde: Hibrid Yaklaşımı 32
1.3. Evsizlik Türleri 33
1.3.1. Zamansal Sınıflama Bağlamında Evsizlik 35
1.3.2. Tipografik Duruma Göre Evsizlik 37
1.3.2.1. Cinsiyet Temelli Evsizlik 37
1.3.2.2. Aile Evsizliği 39
1.3.2.3. Marjinal Nitelikte Olan Evsizler 40
1.3.3. Yaş Durumuna Göre Evsizlik 43

1.3.3.1. Çocuk Evsizler 43
1.3.3.2. Genç Evsizler 46
1.3.3.3. Yetişkin Evsizler 47
1.3.3.4. Yaşlı Evsizler 48
1.3.4. Evsizlik Kültürü 50
1.4. Evsizlere Yönelik Algılar ve Yaşanılan Zorluklar 51
1.4.1. Evsizlik ve Sosyal Dışlanma 52
1.4.1.1. Evsizler: Mekânın Dışına İtilen Bedenler 54
1.4.1.2. Vatandaşlık, Aidiyet, Kimlik ve Evsizlik: Güvensizlik, Risk, Yersizlik 55

İkinci Bölüm
EVSİZLİĞİ SOSYAL HİZMET BİLİMİ ÇERÇEVESİNDE DÜŞÜNMEK 57
2.1. Sosyal Hizmet Disiplini ve Evsizlik 57
2.1.1. Sosyal Hizmet Mesleğinin İşlev ve Rolleri Bağlamında Evsizliğe Müdahale 61
2.2. Evsizlikle Mücadelede Geliştirilen Hizmetler 64
2.2.1. Erken Müdahale Olarak Evsizliği Önleme 65
2.2.2. Evsizlik Sürecinde Destek Hizmetleri 67
2.2.2.1. İlk Yardım Hizmetleri: Barınma Evi, Aşevi, Giyim, Ulaşım 71
2.2.2.2. Geçiş Hizmetleri: Sosyal Yardım, Sağlık, Eğitim 72
2.2.2.3. Dengeleme Hizmetleri: Ev'e Hazırlık, İş ve Psikososyal Destek 74
2.3. Evsizlere Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları 75
2.3.1. Türkiye'de Evsizlere Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları 75
2.3.1.1. Kamusal (Merkezî) Hizmetler 77
2.3.1.2. Evsizlerin Can Simidi: Yerel Sosyal Hizmet 79
2.3.1.3. Evsizlerin Güven Ağları: Sivil Toplum Kuruluşları 88
2.3.1.4. Evsizlere Hizmet Sunan Bireysel İnisiyatifler 92
2.3.2. Farklı Ülkelerde Evsizlere Yönelik Uygulamalar 93
2.3.2.1. ABD'de Evsizlere Yönelik Uygulamalar 94
2.3.2.2. Avrupa Birliği Ülkelerinde Evsizlere Yönelik Uygulamalar 96

Üçüncü Bölüm
METODOLOJİ 101

Dördüncü Bölüm
ARAŞTIRMA BULGULARI 107
4.1. Evsizlik Sürecini Evsiz Bireyler Üzerinden Anlamak 107
4.1.1. Evsiz Kimdir? Ev ve Evsizliğe Yüklenen Anlam 107
4.1.2. Evsizliğe Giden Yol ve İlk Kez Evsizliği Deneyimlemek 112
4.1.3. Evsizliğin Nedenleri 119
4.1.4. Evsiz Olmanın Sonuçları: Yaşanılan Sorunlar ve Zorluklar 125
4.1.5. Sosyal Ağlar, Aile İlişkileri ve Destek Mekanizmaları 130
4.1.6. Şimdiye Dair Endişeler, Hayata Dair Beklentiler ve Evsizlikle Mücadele 134
4.1.7. Evsiz Bireylerin Bakış Açısıyla Diğer Evsizler 140
4.1.7.1. Toplumun Evsizlere Bakışı: "Herkes Aslında Evinin Önünü Temizlese Sokaklar Tertemiz Olur" 145
4.1.8. Sunulan Hizmetlerin Yaşam Kalitesine ve Sosyal Destek Algısına Etkisi 149
4.1.8.1. Bursa Ürünlü Erkek Konukevi Hizmetinin Değerlendirilmesi 154
4.1.9. Sağlanması Gereken Hizmetlere Dair 157
4.2. Hizmet Sağlayıcıların Evsizliğe Dair Deneyimleri 165
4.2.1. Evsizleri Tanımlama Biçimleri: Evsiz Kime Denir? 166
4.2.2. İnsanların Evsiz Kalma Sebepleri Hakkında Görüşler 171
4.2.3. Evsizlere Sunulan Hizmetler ve Yardımlara İlişkin Görüşler 173
4.2.4. Sunulan Hizmetlerin Evsizlerin Yaşam Kalitesine Etkisi 180
4.2.5. Evsizliğe Kalıcı ve Sürdürülebilir Çözümler, Uygulamalar ve Hedefler 183

Beşinci Bölüm
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER 189
Tartışma 189
Sonuç 197
Öneriler 204

KAYNAKÇA 209

YAZAR HAKKINDA 221

KAYNAKÇA

AASW (Australian Association of Social Workers). (2019). *Scope of Social Work Practice Housing & Homelessness*, https://www.aasw.asn.au/document/item/12225

ABB (Ankara Büyükşehir Belediyesi), Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı, Barınma Evi Hizmeti 2021, https://www.ankara.bel.tr/files/9116/2799/6978/1_Barnma_evi_Tantm.pdf

Adaman, F., & Keyder, Ç. (2006). Türkiye'de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma. *Sosyal Politika Forumu*, Avrupa Komisyonu Raporu.

Adams, R., Dominelli, L., & Payne, M. (2015). *Sosyal Hizmet: Temel Alanlar ve Eleştirel Tartışmalar* (T. Tuncay, Çev.) Ankara: Nika Yayınları.

AFAD. (2014). Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü. T.C.Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu, [19.08.2021]

Agamben, G. (2001). *Kutsal İnsan Egemen İktidar ve Çıplak Hayat.* (İ. Türkmen, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Aktaş, A. M. (2003). Kriz Durumlarında Sosyal Hizmet Müdahalesi. *Kriz Dergisi*, *11*(3): 37-44.

Akyıldız, Y. (2017). Dünyada ve Türkiye'de Evsizlik Sorunu ve Çeşitli Uygulamalar, *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 8*(1): 67-91.

Akyıldız, Y. (2020). *Evsizlere Yönelik Sosyal Hizmet İhtiyacının Ekosistem Yaklaşımı Bağlamında İncelenmesi: İstanbul Örneği* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Yalova Üniversitesi, Yalova.

Alpetekin, K. & Duyan, V. (2009). *İntihar ve İntiharı Önleme*. İstanbul: Yeni İnsan.

Altun, G. (1997). *1991-1995 Yılları Arasında İstanbul'da Görülen Evsiz İnsan Ölümleri* (Uzmanlık Tezi). Trakya Üniversitesi, Edirne.

Anderson, I. & Tullock, D. (2000). *Pathways through Homelessness: A Review of the Research Evidence,* Edinburg: Scottish Homes.

Arce, A. A., M. Tadlock, & M. J. Vergare. (1983). A Psychiatric Profile of Street People Admitted to an Emergency Shelter. *Hospital and Community Psychiatry. 34*(9): 812-817.

Arnold, K. R. (2004). *Homelessness, Citizenship, and İdentity: The Uncanniness Of Late Modernity*. Albany: State University of New York Press.

Artan, T. & Özkan, A. O. (2020). Afetler ve Sosyal Hizmet. *Journal of ADEM*, *1*(1): 47-54.

Australian Association of Social Workers (AASW). (2019). *Scope of Social Work Practice Homelessness*, Australian.

Australian Association of Social Workers (AASW). (2010). *Code of ethics*, Australian.

Avcı, K. & Pala, K. (2004). Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesinde Çalışan Araştırma Görevlisi ve Uzman Doktorların Yaşam Kalitesinin Değerlendirilmesi, *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 30*(2): 81- 85.

Avramov, D. (1996). *The Invisible Hand of the Hausing Market.* Brussels. FEANTSA

Aydıner Boylu, A. (2007). *Ailelerin Yaşam Kalitelerini Etkileyen Bazı Objektif ve Sübjektif Göstergelerin İncelenmesi,* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

BAG W (Bundesarbeitsgemeinschaft Wohnungslosenhilfe e.V.) (2022). Wohnungslosenhilfe begrüßt ergänzende Berichterstattung zur Wohnungslosenstatistik, https://www.bagw.de/fileadmin/bagw/media/Doc/PRM/PM_2022_09_28_BAG_W_begruesst_Wohnungslosen-berichterstattung.pdf, [16.06.2022]

Baloğlu, F. (2011). Kentsel Yoksulluk: İstanbul'dan Küçük Bir Kesit. *Sosyoloji Konferansları, 31*: 231-245.

Barlas, M. (2020). Çağdaş Sanatın Hayalet Mekanları: Tekinsizlik ve Ev İlişkisi Üzerine Sanat Pratikleri. *Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, *24*(7): 13-27.

Bassuk, E. L., & Harvey, M. R. (1990). Family Homelessness: Recommendations For A Comprehensive Policy Response. In E. Bassuk, R. W. Carmen, ve L. F. Weinreb (Eds.), *Community Care For Homeless Families: A Program Design Manual*, Washington, DC: Interagency Council on the Homeless, 13-16.

Bassuk, E. L., & Lauriat, A. (1986). Are Emergency Shelters The Solution*? International Journal of Mental Health*, *14*(4):125-136.

Batterham, D. (2019). Defining "At-risk of Homelessness": Re-connecting Causes, Mechanisms and Risk. *Housing, Theory and Society*, *36*(1):1–24.

Baum, S. & W. Burnes. (1993). *A National in Denial the Truth About Homelessness*. San Francisco: Westview Pres.

Bektaş, A. (2014). *Evsizlik Olgusu ve Evsizlere Yönelik Sosyal Politikalar: Hükümlü Evsizlere İlişkin Bir Araştırma* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Bıçkı, D. (2005). Kentsel Yoksulluğun Yapısal Faktörlerle Analizi: Ekonomik ve Politik Yapının Yeniden Örgütlenmesi; Karşılaştırmalı Bir Analiz. "*İş, Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 7*(1):105-137.

Bikmen, F. & Meydanoğlu, Z. (2006). Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı TÜSEV: *Sivil Toplum ve Hayırseverlik Araştırmaları 2004-2006*, İstanbul: TÜSEV Yay.

Birelma, A. (2014). Türkiye'de Evsizlik: Genel Bir Değerlendirme. P. Akkuş ve Ö. Başpınar Aktükün (Ed.). *Sosyal Hizmet ve Öteki,* İstanbul: Bağlam Yayınları, 291-326.

Bires, C., Garcia C. & Zhu, J. (2017). *Supporting Children and Families Experiencing Homelessness: CCDF State Guide.* NAEHCY, https://startearly.org/app/uploads/pdf/CCDF-Homelessness-Guide.pdf,

Blau, J. (1992). *The Visible Poor: Homeless in the United States*. New York: Oxford University Press.

Bollnow, O. F. (1961). Lived-Space. *Philosophy Today*, *5*(1), 31-39.

Boylu, A. A. & Paçacıoğlu, B. (2016). Yaşam Kalitesi Göstergeleri, *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 8*(15): 137-150.

Bratt, R. G. (2002). Housing and Family Well-Being. *Housing Studies*. *17*(1): 13-26.

Brookfield, S. & Fitzgerald L. (2018). Homelessness and Natural Disasters: The Role of Community Service Organisations. *Australian Journal of Emergency Management*, *33*(4): 62-68.

Buğra, A. (2008). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika*, Ankara: İletişim.

Busch-Geertsema, V. vd. (2010). Homelessness and Homeless Policies in Europa; Lessons from Research, *European Consensus Conferance on Homelessness.* Brussels: FEANTSA

Busch-Geertsema, V., Culhane, D., & Fitzpatrick, S. (2016). Developing A Global Framework For Conceptualising and Measuring Homelessness. *Habitat International*, *55*, 1–9. https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2016.03.004

Busch-Geertsema, V., Henke, J. & Steffen, A. (2020). Homelessness in Germany, *European Journel Homelessness, 14* (1): 81-91.

Bursa Büyükşehir Belediye Yönetmelikler, 2021, Konukevi Hizmetleri Yönetmeliği, https://www.bursa.bel.tr/yonetmelikler

Butler, P. (2015, 4 Şubat), Welfare Reforms are Main Cause of Homelessness in England, Study Finds, The Guardian, https://www.theguardian.com/society/2015/feb/04/homelessness-study-welfare-reforms-crisis, [20.08.2022].

Büyükşehir Belediye Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 5216, 23.07.2004, https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5216.pdf, [23.06.2022].

Castells, M. (2013). *Binyılın Sonu Ekonomi Çağı Ekonomi, Toplum ve Kültür (3.Cilt)* (E.Kılıç, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Chamberlain, C. & Johnson, G. (2001). The Debate About Homelessness. *Australian Journal of Social Issues*, *36*(1), 35–50.

Cohen, S & Wills, T. A. (1985). Stress, Social Support, and the Buffering Hypothesis. *Psychological bulletin*. *98*(2): 310-357.

Cohen, C. I. & Sokolovsky, J. (1989). *Old Men of the Bowery: Strategies for Survival Among the Homeless*. New York: Guilford.

Collins, B. (2013). From Homeless Teen to Chronically Homeless Adult: A Qualitative Study of the Impact of Childhood Events on Adult Homelessness. *Critical Social Work* , *4*(2): 61-81.

Coşkun, R. vd., (2015). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı,* Sakarya: Sakarya Kitabevi.

CPA (Centre for Policy on Ageing). (2017). Diversity in Older Age-Older Homelessness, 1-18, http://www.cpa.org.uk/information/reviews/CPA-Rapid-Review-Diversity-in-Older-Age-Older-Homeless-People.pdf [18. 06.2022].

Creswell, J. W., & Clark, V. L. P. (2014). *Karma Yöntem Araştırmaları: Tasarımı ve Yürütülmesi,* (Y. Dede ve B. Demir, Çev.), Ankara: Anı Yayınları.

Creswell, J. W. (2016). *Nitel Araştırma Yöntemleri.* Ankara: Siyasal Kitabevi.

Creswell, J. W. (2017). *Araştırma Deseni Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları,* (S. Beşir, Çev.), Ankara: Eğiten Kitap.

Crown. M. M. (1993). *The Dream and the Nightmare: The Sixties Legacy to the Underclass*. New York: William Morrow and Company.

Culhane, D. P., Stephen M. & Hadley T. (2000). Public Service Reductions Associated with Placement of Homeless Persons with Severe Mental Illness in Supportive Housing. *Housing Policy Debate,* 13(1): 107-163.

Cutuli, JJ. vd. (2010). Asthma and Behavior in Homeless 4 to 7 Year-Olds. *Pediatrics*, 125 (1):51-145.

ÇSGB (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı). (2020). Bakan Selçuk: "Koronavirüsle Mücadele Kapsamında Evsizlere Konaklama Projesi Başlıyor" https://www.csgb.gov.tr/haberler/bakan-selcuk-koronavirusle-mucadele-kapsaminda-evsizlere-konaklama-projesi-basliyor/ [06.06.2022].

ÇTOD. (2020). *Biyolojik Afet: Covıd-19 Salgınında Evsizlerin Durumu ve Evsizlere Yönelik Stratejik Planlama Raporu*, İstanbul.

ÇTOD. (2022). Çorbada Tuzunuz Olsun Derneği, Hikayemiz, http://corbadatuzunolsun.org/index.php/hikayemiz/, [03.06.2022].

Dail, P. W. & Koshes, R. J. (1992). Treatment Issues and Treatment Configurations for Mentally III Homeless Women. *Social Work in Health Care*, *17*(4): 28-44.

Davis, R. E. (1996). Tapping Into the Culture of Homelessness. *Journal of Professional Nursing,12*(3): 176–183.

Dilruba Evleri Yardımlaşma Derneği. (2020). Misyon ve Vizyonumuz, Https://www.dilrubahuzurevi.com/, [10.04.2021).

Doğan, Y.B. (2018). *Küreselleşen İstanbul'da Evsizliğin Sosyal Hizmet Perspektifinden Analizi (Beyoğlu Örneği),* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Yalove Üniversitesi, Yalova.

Doğan, B. K. & Pekasıl, A. N. (2020). Covid-19 Pandemisi Bağlamında Evsizler, Mevsimlik Tarım İşçileri, Şartlı Mülteci ve Geçici Koruman Kapsamında Bulunan Suriyelilerin Sorunları Üzerine Bir Değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, *32*(1): 275-292.

Duyan, V. (2003). Sosyal Hizmetin İşlev ve Rolleri, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 14*(2): 1-22.

Edgar, B. (2009). European Review of Statistics on Homelessness. *European Observatory on Homelessness* (Brussels: FEANTSA).

Edgar, B., Doherty, J. & Meert, H. (2004). *Immigration and Homelessness in Europe.* Bristol: Policy Press.

Edgar, B. vd. (2007). Measurement of Homelessness at a European Union Level (Brussels: European Commission, Employment, Social Affairs and Equal Opportunities DG), *The University of Dundee, with the assistance of GISS e.V,*https://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2007/study_homelessness_en.pdf*, [12.04.2022].*

Edgar, W. vd. (2010). Homelessness and Homeless Policies in Europe: Lessons from Research. *European Consensus Conference on Homelessness,* FEANTSA.

Eker, D. & Arkar, H. (1995). Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin Faktör Yapısı, Geçerlik ve Güvenirliği, *Türk Psikoloji Dergisi, 10*(34): 45-55.

Eker, D., Arkar, H. ve Yaldız, H. (2001). Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin Gözden Geçirilmiş Formunun Faktör Yapısı, Geçerlik ve Güvenirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi, 12*(1): 17-25.

Emek ve Adalet Platformu, (2011). Türkiye'de Evsizlere Dair Rapor, Durum Tespiti, AB Ülkelerinden Uygulama Örnekleri ve Taleplerimiz, https://www.emekveadalet.org/yayin/turkiyede-evsizlere-dair-rapor-durum-tespiti-avrupa-birligi-ulkelerinden-uygulama-ornekleri-ve-taleplerimiz/. [25.01.2021].

Eser, E. (1999). WHOQOL-100 Ve WHOQOLBREEF'in Psikometrik Özellikleri. *3P Dergisi*, *7*: 23-40.

Erbay, E. (2013). *Evsizler: Sokakların Görünmeyen Yüzleri*. Ankara: SABEV Yay.

Erdem, H. İ. (2021). Çoğunluğun Ötekisi: Sınıf-Altı ve Gönülsüz Göçmenler, https://www.emekveadalet.org/misafir-yazilar/cogunlugun-otekisi-sinif-alti-ve-gonulsuz-gocmenler/, [30. 12.2022].

Erdemliler Dayanışma Derneği (ERDAY). (2022). Dernek Tüzüğü, http://erdayder.com/ornek-sayfa/ [02.06.2022].

Ergün, A. & İlhan, N. (2010). Evsizler ve Toplum Sağlığı. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi, 5*(20): 9-90.

Erkilet, A. (2011). Sınıf-altı: Kuramsal Tartışmalar ve İstanbul Tarihi Yarımada'ya Uygulanma İmkanları. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Öneri Dergisi, 9*(36): 137-146.

European Foundation for the Improvemnt of Living and Working Conditions (2004). Quality of Life in Europe: an Illustrative Report, Dublin.

Evans, J. (2011). Exploring The (Bio)Political Dimension of Voluntarism and Care in the City: The Case of a 'Low Barrier' Emergency Shelter. *Helathy ve Place,17*(1): 24-32

Family Services Incorporated. (2021). Family Shelter, https://www.familyservicesinc.net/services/family-shelter/, [18.08.2022).

Farrugia, D. & Gerrard, J. (2016). Academic Knowledge and Contemporary Poverty: The Politics of Homelessness Research. *Sociology*, *50*(2), 267–284.

FEANTSA. (2005). Ethos: Takıng Stock, https://www.feantsa.org/download/ethospaper 20063618592914136463249. pdf, [20.08.2022].

FEANTSA. (2015). Feantsa Response to UN Special Rapporteur on the Right to Housing Questionnaire, *https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Housing/Homelessness/CSOs/28102015-FEANTSA.pdf,* [12.04.2022].

FEANTSA. (2015a). Local Connection Rules and Access to Homelessness Services in Europe, European Observatory on Homelessness, https://www.feantsaresearch.org/download/feantsastudies_05_web7437249621511918755.pdf, [13.05.2022].

FEANTSA. (2017). Homelessness in Germany, https://www.feantsa.org/download/germany-201745610231807558140 62.pdf

Femi, O. (2017). *Causes of Homelessness and Ways to End and Prevent Homelessness* (Master). Hame Universıty of Appled Sciences, Visamaki.

Field, A. (2018). *Discovering Statistics Using IBM SPSS Statistics*. Sage Publications.

Fitzpatrick, S., Kemp, P. & Kinker, S. (2000). *Single homelessness: An overview of research in Britain*. UK: The Policy Press.

Fitzpatrick, S. (2005). Explaining Homelessness: a Critical Realist Perspective. *Housing, Theory and Society*, *22*(1): 1-17.

Fogel, S. J. (2017). Reducing Vulnerability for Those Who Are Homeless During Natural Disasters. *Journal of Poverty*, *21*(3): 208-226.

Freud, S. (2003). *The Uncanny.* London: Penguin Books.

Friedlender, W. A. (1961). *Introduction to Social Welfare. Englewood Cliffs*, New Jersey: Prentice-Hall.

Gaetz, S. vd. (2013). *The State of Homelessness in Canada 2013.* Canadian Alliance to End Homelessness (COH), Homeless Hub Paper, https://www.homelesshub.ca/sites/default/files/SOHC2013_execsummary web.pdf, [29.07.2021].

Genç, Y. (2009). Yerel Yönetimler ve Sosyal Hizmet Uygulamaları. *Kamuda Sosyal Politika Dergisi*, *5*(9): 60-67.

Ghasemi, A., & Zahediasl, S. (2012). Normality Tests for Statistical Analysis: A Guide for Non-Statisticians. *International Journal of Endocrinology ve Metabolism*. *10*(2): 486- 489.

GOV.UK, (2022). Thousands of families protected from homelessness with extra £50 million government support, https://www.gov.uk/government/news/thousands-of-families-protected-from-homelessness-with-extra-50-million-government-support

Gowan, T. (2010). *Hobos, Hustlers and Backsliders: Homeless in San Francisco.* Minneapolis: University of Minnesota Press.

Görür, F. (2019). Yaşayan Cami Projesi ve Levent Uçkan, https://www.bidunyahaber.org/bir-imamdan-daha-fazlasi-levent-uckan/.

Gümüş, G. (2016). *Evsizlik: Yeni Bir Metropol Yoksulluğu Deneyimi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Bilgi Üniversitesi: İstanbul.

Gürbüz, S. & Şahin, F. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe Yöntem-Analiz,* Ankara: Seçkin Yayınevi.

Haber, M. G. & Toro, A. (2004). Homelessness among families, children, and adolescents: An ecological-developmental perspective. *Clinical Child and Family Psychology Review*, *7*(3), 123–164.

Hayata Sarıl Derneği. (2022). Derneğimiz, https://www.hayatasaril.org.tr/society,

Herman, D. B. vd. (1997). Adverse Childhood Experiences: Are they Risk Factors for Adult Homelessness? American Journal of Public Health, *87*(2): 249-255.

HHS (The U.S. Department of Health and Human Services). (2022). Homelessness Resources and Programs, https://www.hhs.gov/programs/social-services/homelessness/resources/ index.html, [25.06.2022].

Hombs, M. E. (2011). *Modern homelessness: A reference handbook*. *Contemporary world issues*. Santa Barbara Calif.: ABC-CLIO.

Homeless World Cup. (2021). Homelessness ın Germany, https://www.homelessworldcup.org/ germany, [13.08.2022]

https://eprints.whiterose.ac.uk/125725/1/Comparative_Studies_7_Family_Homelessness. [27.07.2021]

https://www.spi.ox.ac.uk/sites/default/files/spi/documents/media/spa_family_homelessness. pdf. [27.07.2021]

https://www.feantsaresearch.org/download/ch037268014096102918828.pdf,

https://www.feantsa.org/download/winter-2002162138398393257752 6.pdf,

https://rm.coe.int/feantsa-youth-final-report-study-session-2017/16807724c9

Huszar, K., Sianni, A., Barna, M. & Somogyi, E. (2010). *Refugee Homelessness in Hungary. Budapest:* UNHCR.

Hwang, S. W. (2001). Homelessness and Health. *Canadian Medical Association Journal*, *164*(1): 229-233.

IFSW, (2014). Global Definition Of Social Work, https://www.ifsw.org/what-is-social-work/ global-definition-of-social-work/, [06.06.2022].

International Federation of Social Workers (IFSW). (2014). *Global Definition of Social Work*. Switzerland.

Işıkhan, V. (2004). Yaşlı Evsizler ve Sosyal Hizmet Müdahaleleri, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 15*(2): 39-50.

Işıkhan, V. (2006). Ruh Hastası Evsiz Kadınların Sorunları ve Sosyal Hizmet Yakla şımları, Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, *17*(1): 37-52.

Işıkhan, V. (2015). Homeless People in Turkey and Social Work Interventıons, 15th *International Academic Conference, Rome* (*15):* 468–477.

İBB. (2021). Faaliyet Raporu 2021, https://ibb.istanbul/BBImages/Slider/Image/2021-faaliyet-raporu.pdf [12.06.2022].

İlhan, N. & Ergün, A. (2010). Evsizler ve Toplum Sağlığı, *Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi, 5*(20): 79-90.

İncekara, A. & Bayraktar, S. (2013). Türkiye'nin Genç İşsizlik Profili, *Çalışma İlişkileri Dergisi, 4*(1): 15-36.

İstanbul Valiliği (2019). Kimse Dışarıda Kalmasın! Misafir Edelim Çalışmaları Basın Açıklaması, http://www.istanbul.gov.tr/kimse-disarida-kalmasin-misafir-edelim-calismalari-basin-aciklamasi, [30.05.2022].

Johnson, A. K., & Cnaan, R. A. (1995). Social Work Practice With Homeless Persons: State of the Art. *Research on Social Work Practice*, *5*(3): 340–382.

Johnson, G. & Chamberlain, C. (2016). From Youth to Adult Homelessness, Australlian Journal of Social Issues. Australian Social Policy Association.

Kabasakal, Z. & Uz Baş, A. (2013). Öğretmen Adaylarında Yaşam Doyumunun Yordayıcısı Olarak Problem Çözme Becerileri, *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, *2*(1): 27-35.

Kahraman, M. F. (2019). *Sosyal Dışlanma Bağlamında Evsizlik: İstanbul Örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Kane, M. N, Green, D. & Jabobs, R. (2013). Perceptions about Homeless Elderss and Community Responsibility, *Educational Gerontology, 39*(11): 840-855.

Kara, Y. (2019). Makro Sosyal Hizmet Çerçevesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Önemi, *Altınbaş Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4*(2): 155-169.

Karamustafalıoğlu, K. O. vd. (2007). İstanbul'daki Evsizlerde Psikiyatrik Bozukluklar, *Düşünen Adam*, *20*(2): 88-96.

Karasar, N. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemi (Kavramlar-İlkeler-Teknikler).* İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım.

Karataş, Z. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, 1*(1):62-80.

Kardeşlik Seferberliği. (2020). Aşhane, https://www.kardeslikseferberligi.com/eger-kardeslik-seferberligi-gonullusuyseniz-her-gunu-17-ekim-gibi-gecirebilirsiniz/, [16.05.2022].

Kaya Kılıç, A. & Aslantürk, H. (2019). Evsizlerin Sosyo-Demografik Özellikleri ve Sokak Yaşam Deneyimleri: Antalya Örneği, *Toplum ve Sosyal Hizmet, 30*(2): 417-437.

Kaya, T. (2017). *Türkiye'de Belediyelerin Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Sorumluluğu: Muratpaşa ve Kepez Belediyeleri Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi, Denizli.

Karbeyaz, K. vd. (2015). Eskişehir'de Evsiz Ölümleri; 10 Yıllık Deneyim, *Adli Tıp Bülteni, 20*(2): 83-86.

KBB (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi), Barınma, Konaklama ve Sosyal Yardım Merkezi Yönetmeliği, 2021, https://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/pages/kbb-barinma-konaklama-ve-sosyal-yardim-merkez/327, [12.06.2022].

Kesgin, B. (2016). Sosyal Hizmetin Yerelleşmesi ve Sosyal Hizmette Yerel Yönetimlerin Artan Rolü, *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, *14*(4): 320-340.

Kılıçarslan, F. (2020). Evsizlik ve Evsizlerle Sosyal Hizmet Çalışmaları. Akgün, R. ve Demir, G. (Ed.), *Literatürden Vaka Örneklerine Sosyal Sorunlar*, Ankara: Nobel Yayınları, 265-274.

Koçoğlu, D. & Akın, B. (2009). Sosyoekonomik Eşitsizliklerin Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları ve Yaşam Kalitesi ile İlişkisi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, *2*(4): 145-154.

Koegel, P. & Burnam, M. A. (1992). Issues ın the Assessment of Mental Disorders Among the Homeless: an Empirical Approach. In M. J. Robertson ve M. Greenblatt (Eds.), Homelessness: The National Perspective. New York

Kongar, E. (1972). *Sosyal Çalışmaya Giriş.* Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yay.

Kozol, J. (1988). *Rachel and Her Children: Homeless Families in America.* New York: Broadway Books.

Köse, B. (2008). Yoksulluğun Küreselleşmesi, *ETHOS: Felsefe ve Toplum Bilimlerde Diyaloglar Elektronik Dergi*, *2*(4): 1-11.

Kut, S. (1988). *Sosyal Hizmet Mesleği: Nitelikleri, Temel Unsurları, Müdahale Yöntemleri.* Ankara: Sabev.

Kümbetoğlu, B. (2005). Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Küçük, M. (2014). *Kent Yoksulluğu ve Evsizlik (İstanbul Zeytinburnu Spor Kompleksi Barınma Evi Örneği),* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Larkin, H., Aykanian, A., & Streeter, C. L. (2019). *Homelessness prevention and intervention in social work: Policies, programs, and practices / Heather Larkin, Amanda Aykanian, Calvin L. Streeter, editors*, Switzerland: Springer.

Layder, D. (2010). Sosyal Teoriye Giriş. Ü. Tatlıcan (çev.), İstanbul: Küre Yayınları.

Lee, B. A., Tyler, K. A., & Wright, J. D. (2010). The New Homelessness Revisited. *Annual Review of Sociology*, *1*(36): 501–521.

Levinson, D. (Ed.) (2004). *Encyclopedia of homelessness*. Thousand Oaks, Calif: Sage Reference.

Levinson, D., & Ross, M. (2007). *Homelessness handbook* (1st ed.). Great Barrington Mass.: Berkshire Publishing Group.

Ling, T. (2000). Unpacking Partnership: The Case Of Health Care', in Clarke, D., Gewirtz, S. And McLaughlin, E. (eds) *New Managerialism, New Welfare?* London, Sage, 82-101.

Main, T. (1998). How to Think About Homelessness: Balancing Structural and Individual Causes. *Journal of Social Distress and the Homeless*, *7*(1), 41–54.

Marsh, A. & Kenett: (1999). Exploring the terrain. P. Kennett ve A. Marsh (Dü) içinde, *Homelessness: Exploring the New Terrain,* UK: The Policy Press, 1-17.

Marshall, T. H. & T. B. Bottomore (2000). *Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar,* (Ayhan Kaya, Çev.) Ankara: Gündoğan Yayınları.

McNaughton, C. (2008). *Transitions Through Homelessness Lives on the Edge.* New York: Palgrave Macmillan.

McWhirter, B. T. (1990). Loneliness: A Review of Current Literature with Implications for Counselling and Research*. Journal of Counselling and Development*, *68*(4): 417-422.

Memik, N. vd. (2007). Çocuklar için Yaşam Kalitesi Ölçeğinin 13-18 Yaş Ergen Formunun Geçerlik ve Güvenirliği, *Türk Psikiyatri Dergisi*, *18*(4): 353-363.

Meneviş, B. (2006). *Evsizler.* DPT ve Türk Ulusal Ajansı, Ankara.

Michael, A. K. B, & Philippa H. (2011). The ETHOS Definition and Classification of Homelessness: *An Analysis*, *5*(2), 19–37.

Mishra, A. (1999). *Globalization and The Welfare State.* London: Cambridge University Press.

Moxley, D. P., & Freddolino: P. (1991). Needs of Homeless People Coping With Psychiatric Problems: Findings From An Innovative Advocacy Project, *Health and Social Work*, *16*(1):19-26.

National Association of Social Workers (NASW). (1981). Standarts Fort He Classification of Social Pratice. Silver Spring, MD: Author.

National Alliance to End Homelessness (NAEH). (2020). Single Adults, https://endhomelessness.org/homelessness-in-america/who-experiences-homelessness/singleadults/. [29.07.2021].

National Alliance to End Homelessness (NAEH). (2021). State of Homelessness: 2022 Edition,https://endhomelessness.org/homelessness-in america/homelessness-statistics/state-of-homelessness-2021/, [15.06.2022].

Neale, J. (1997). Homelessness and Theory Reconsidered. *Housing Studies*, *12*(1): 47-61.

Nilsson, J., Rana, A.K. & Kabir, Z. N. (2006). Social Capital and Quality of Life in Old Age: Results from A Cross-Sectional Study in Rural Bangladesh, *Aging Health, 18*(3): 419-34. doi: 10.1177/0898264306286198. PMID: 16648394.

Nooe, R. M., & Patterson, D. A. (2010). The Ecology of Homelessness. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, *20*(2): 105–152.

O'Callaghan, S. & Tsemberis, S. (2004). Harm Reduction. D. Levinson (Ed.). *Encyclopedia of Homelessness* içinde (189-193). London: Sage Publication.

O'Connell, J. J. (2004). Health Care. D. Levinson (Ed.). *Encyclopedia of Homelessness.* London: Sage Publications, 193-204.

OHIO UNIVERSTY. (2021). Mental Illness and Homelessness: How Social Workers Help, https://onlinemasters.ohio.edu/blog/mental-illness-and-homelessness-how-social-workers-help, [23.06.2022].

Özacar, İ. U. & Aybek, Ü. A. (2020, 2 Ocak), Evsizlere Uzanan Dost Eli, *Trt Haber,* https://www.trthaber.com/haber/yasam/evsizlere-uzanan-dost-eli-451121.html, [02.06.2022].

Özdemir, U. (2010). Evsizlik ve Evsizlere Genel Bir Bakış, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 21 (2): 77-88.

Özkan, D. Ö. (2020). *Evsizlik Üzerine Bir Kent Araştırması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, İzmir.

Özmete, E. (2010). Aile Yaşam Kalitesi Dinamikleri: Aile İletişimi, Ebeveyn Sorumlulukları, Duygusal, Duygusal Refah, Fiziksel/Materyal Refahın Algılanması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3*(11): 455-465.

Parker, S. & Fopp, R. (2004). I'm the Slice of Pie That's Ostracise: Foucault's Technologies and Personal Agency in the Voice of Women Who are Homeless. Housing, Theory and Society, *21*(4): 145-54.

Parsell, C., & Marston, G. (2012). Beyond the 'At Risk' Individual: Housing and the Eradication of Poverty to Prevent Homelessness. *Australian Journal of Public Administration*, *71*(1): 33–44.

Perim, A. (2007). *Trakya Üniversitesi Eğitim, Araştırma ve Uygulama Hastanesi'nde Çalışan Hemşirelerin Kaliteli Yaşam Algısının Belirlenmesi,* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Trakya Üniversitesi, Trakya.

Phelan, J. vd. (1997). The Stigma of Homelessness: The Impact of the Label "Homeless" on Attitudes Toward Poor Persons*, Social Psychology Quarterly*, *60*(4): 323-337.

Phillips, L. (2015). Homelessness: Perception of Causes and Solutions. *Journal of Poverty*, *19*(1): 1–19.

Ravenhill, M. (2008). *The culture of homelessness*. Aldershot: Ashgate.

Rokach, A. (2005). The Causes of Loneliness in Homeless Youth, *The Journal of Psychology*, *139*(5): 469-480.

Rosenthal, R. (2000). Imaging Homelessness and Homeless People: Visions and Strategies Within the Movement(s), *Journal of Social Distress and the Homeless 9*(2):111-126.

Rossi: H. (1989). *Down and Out in America: The Origins of Homelessness.* Chicago: University of Chicago Press.

Roth, D., & Bean, G. J. (1986). New perspectives on homelessness: Findings from a statewide epidemiological study. *Hospital ve Community Psychiatry*, *37*(7): 712–719.

Ryfman, P. (2006). *Sivil Toplum Kuruluşları* (İ. Yerguz, Çev.), İstanbul: İletişim Yay.

Sanchez, D. (2010). Civil society responses to homelessness. *Development Southern Africa*, *27*(1): 101–110.

Shinn, M. (2010). Homelessness, Poverty and Social Exclusion in the United States and Europe. *European Journal of Homelessness,* 4: 19-44.

Shinn, M., Knickman J. R., & Weitzman, B. C. (1991). Social Relationships and Vulnerability to Becoming Homeless among Poor Families. *American Psychologist 46*(11): 1180-1187.

Shinn, M. & Greer, A. L. (2011). The European Consensus Conference on Homelessness – Kudos, and Some Cautions, to Europe, FEANTSA, European Journal of Homelessness, *5*(2): 183-190.

Sirkeci, İ. & Yüceşahin, M. (2014). Türkiye'de Göç Çalışmaları. *Göç Dergisi*, *1*(1): 1-11.

Sivil Toplum Geliştirme Merkezi (STGM), *Hak Temelli Yaklaşım Nedir?* https://www.stgm.org.tr/hak-temelli-yaklasim-nedir-0, [09.12. 2020].

Shelter, (2021). 274,000 People in England are Homeless, with Thousands More Likely to Lose Their Homes,*https://england.shelter.org.uk/media/press_release/274000_people_in_england_are_homeless_with_thousands_more_likely_to_lose_their_homes,* [28.08.2022].

Shelter, (2022). Homeless applications, https://england.shelter.org.uk/housing_advice/ homelessness

Somerville, P. (1992). Homelessness and the Meaning of Home: Rooflessness or Rootlessness? *International Journal of Urban and Regional Research*, *16*(4): 529–539.

Somerville, P. (2013). Understanding Homelessness. *Housing, Theory and Society*, *30*(4): 384–415.

Soylar, P. (2015). *İnönü Üniversitesi Turgut Özal Tıp Merkezinde Tedavi Gören Meme Kanseri Hastalarının Tedavi Arama Şekilleri, Algılanan Sosyal Destek Düzeyinin İncelenmesi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İnönü Üniversitesi, Malatya.

Snow, D. A., & Anderson, L. (1993). *Down on Their Luck a Study of Homeless Street People*. Berkeley, CA: University of California Press.

Speak, S. & Tipple, G. (2004). Housing and Homelessness in Developing Nations. D.Levinson (Ed.). *Encyclopedia of Homelessness* içinde (270-277). London: Sage Publications.

Springer, S. (2000). Homelessness: a Proposal For a Global Definition and Classification. *Habitat International*, *24*(4): 475–484.

STGM (Sivil Toplum Geliştirme Merkezi). (2020). *Hak Temelli Yaklaşım Nedir?*, https://www.stgm.org.tr/hak-temelli-yaklasim-nedir-0, [15.08.2022].

Sündal, F. (2011). *Çocuklara ve Gençlere Yönelik Sosyal Hizmetler.* Altan, Ö. Z. (Der.). *Sosyal Hizmet Uygulamaları*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yay.

Şan, M. K. & Küçük, M. (2018). Kentsel Yoksulluk, Göç ve Yoksulluğun Mekânsal Yoğunlaşması-Ayrışması. *Göç Dergisi*, *5*(2): 185-204.

Şefkad-Der. (2022). Biz Kimiz ?, https://www.sefkatder.org/biz-kimiz. [02.06.2022].

Şen, K.B. (2016, 26 Aralık), Bir Tas Çorbayla Evsizlere 'Umut' Oluyorlar, https://www.aa.com.tr/tr/yasam/bir-tas-corbayla-evsizlere-umut-oluyorlar/714167, [06.06.2022].

Şişman, Y. (2004). *Sokakta Çalışan Çocukların Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentileri: Sorunlar ve Çözüm Önerilerine Yönelik Eskişehir Örneği,* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Şişman, Y. vd. (2013). *Sosyal Sorunlar*. Anadolu Üniversitesi Yayınları: Eskişehir.

TBBM. (2010). Ankara Şehirlerarası Terminal İşletmesinde (Aşti) Barınan Evsizler Hakkında İnceleme Raporu.

Teddlie, C. & Tashakkori, A. (2020). *Karma Yöntem Araştırmalarının Temelleri,* (M. S. Köksal, Çev.), Ankara: Anı Yayıncılık.

Teixeira, L. (2017). Ending homelessness faster by focusing on 'what works', file:///C:/Users/ThinkPad/Downloads/Crisis_Skylight_Final_Report_of_the_Univ.pdf, [10.08.2022].

Terzioğlu, O. & Çağla, C. (2021). Büyük Buhran ve Amerika'da Sosyal Politika. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(41): 871- 926.

Thrasher, S. P., & Mowbray, C. T. (1995). A strengths perspective: An ethnographic study of homeless women with children. *Health ve Social Work*, *20*(2):93-101.

Torlak, S. E. & Yavuzçehre, P. S. (2008). Denizli Kent Yoksullarının Yaşam Kalitesi Üzerine Bir İnceleme, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 17 (2): 23-44.

Toro, A. & Janisse, H. C. (2004). Homelessness Pattern on. D. Lavinson (Ed.). *Encyclopedia of Homelessness* içinde (244-250). London: Sage Punlications.

Tuna, K. & Parin, S. (2009). Kent Yaşamı ve Dilencilik: İstanbul Dilencileri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*,* İçinde; *Bir Kent Sorunu: Dilencilik Sempozyumu Tebliğler Kitabı- "Sorunlar ve Çözüm Yolları" 18-19 Ekim 2008 Sempozyum Bildirileri,* (Yay. Haz. Suvat Parin). İstanbul.

Tutty, L. M. vd. (2010). *Risks and Assets for Homelessness Prevention: A Literature Review for The Calgary Homeless Foundation*. Calgary: Homeless Hub.

Türkcan, S. & Türkcan, A. (1996). Psikiyatri ve Evsizlik: Bir Gözden Geçirme Çalışması, *Düşünen Adam Dergisi,* 9(4): 8-14.

United Nations Economic and Social Council (UNECOSOC). (2020). Social And Human Rights Questions: Social Development, https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N20/155/95/PDF/N2015595.pdf?OpenElement, [17.04.2022].

Woolrych, R., Gibson, N., Sixsmith, J. & Sixsmith, A. (2015). "No Home, No Place": Addressing the Complexity of Homelessness in Old Age Through Community Dialogue. *Journal of Housing for the Elderly*, *29*(3), 233–258.

Wright, J. D., & Rubin, B. A. (1991). Is homelessness a housing problem? *Housing Policy Debate*, *2*(3), 205–223.

Veness, A. R. (1994). Designer Shelters As Models and Makers of Home: New Responses. To Homelessness in Urban America, *Urban Geography*, 14(2): 150-167.

Yeter, A. (2018). Sivil Toplum Kuruluşlarının Evsizlere Yönelik Hizmetlerinin Değerlendirilmesi: İstanbul Örneği, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, *8*(17): 34-60.

Yıldırım, N. & Yıldırım, K. (2008). *Sosyal Hizmete Giriş.* Sakarya: Sakarya Yay.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, B. (2008). Türkiye'de Sınıf-altı: Nöbetleşe Yoksulluktan Müebbet Yoksulluğa. *Toplum ve Bilim, 113*: 127-145.

Ziefert, M., & Brown, K. S. (1991). Skill Building for Effective Intervention with Homeless Families. *Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services*, *72*(4): 212–219.

Zufferey, C. (2017). *Homelessness and social work: An intersectional approach*. *Routledge advances in social work*. Abingdon Oxon, New York NY: Routledge Taylor ve Francis Group.

“NEY”DE DEPRESYONUN İYİLEŞTİRİCİ MAKAMI

Betül Rana Uludoğan

nobel bilimsel

"NEY"DE DEPRESYONUN İYİLEŞTİRİCİ MAKAMI

Betül Rana Uludoğan

Yayın No.: 2101
ISBN: 978-625-393-486-6
E-ISBN: 978-625-393-487-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Şubat 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Araştırmacı, Müzik Terapi Uygulayıcısı olmak için sertifikalı bir eğitim programı tamamlamıştır.

Bu kitap "Müzikle Terapide Ney Enstrümanıyla Uşşak Makamının Depresyon Hastalarındaki İyileştirici Etkisi" isimli yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Kapak Tasarımı ve İllüstrasyon: Nuray Yüksel
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Uludoğan, Betül Rana.
"Ney"de Depresyonun İyileştirici Makamı / Betül Rana Uludoğan
1. Basım, VIII + 95 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-486-6
E-ISBN: 978-625-393-487-3
1. Müzik Terapi 2. Makam 3. Şifa 4. Depresyon

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

TABLOLAR LİSTESİ ..... **vii**

I. Bölüm
GİRİŞ **1**
1.1. Araştırmanın Amacı 2
1.2. Araştırmanın Önemi 2
1.3. Araştırmanın Varsayımları 2
1.4. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi 3
1.5. Araştırma Grubunun İşleyişi 3
1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları 4

II. Bölüm
NEY ENSTRÜMANIYLA DEPRESYONDA MÜZİK TERAPİ **5**
2.1. Musiki-Müziğe Yönelik Tanımlar 5
2.2. Müziğin Özellikleri 8
2.3. Müziğin Fizyolojisi 12
2.4. Müziğin Psikolojisi 20
2.5. Müziğin Biyolojisi 22
2.6. Makamlar ve Şifası 23
2.7. Makamların Seyirleri 26
2.8. Uşşak Makamı 27
2.9. Müzik Terapi Kavramı ve Özellikleri 29
2.10. Müzik Terapinin Tarihçesi ve Şifahaneler 30
2.11. Müzik Terapinin Psikolojideki Yeri 33
2.12. Bir Destek Tedavisi Olarak Müzik Terapi 34
2.13. Müzik Terapinin Alanları ve Uygulamaları 36
2.14. Ney Enstrümanı 39
2.15. Depresyonun Tanımı ve Belirtileri 42
2.16. Depresyonun Nedenleri ve Depresyonda Kullanılan Ölçekler 44
2.17. Depresyonun Kullanım Biçimleri 46
2.18. Depresyona Yönelik Yaklaşımlar 47
2.19. Depresyonun Türleri 50
2.20. Depresyonun Olumsuz Sonuçlanması: İntihar 51
2.21. Depresyonun Tedavisinde Müzik Terapi 52

III. Bölüm
YÖNTEM 57
3.1. Verilerin Toplanması ve Veri Analizi 57
3.1.1. Sosyodemografik Bilgi Formu 57
3.1.2. Beck Depresyon Envanteri 57
3.1.3. Yaşam Kalitesi Ölçeği 58
3.2. Müzik Terapi Uygulama Programı 58
3.2.1. Müzik Terapi Uygulama Aşamaları 60
3.2.2. Grup Üyelerinin Tanıtımı 61

IV. Bölüm
BULGULAR 63
4.1. Sosyodemografik Özellikler 63
4.2. Müzik Terapisi Alan ve Almayan Depresyon Hastalarının Yaşam Kalitesi ve Beck Depresyon Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar Arasındaki İlişkinin İncelenmesine İlişkin Bulgular 65
4.2.1. Betimsel İstatistik Sonuçları 65
4.2.2. Katılımcıların Yaş Ortalamaları 67
4.2.3. Müzik Terapi Almayan Katılımcıların Ölçeklerden Aldıkları Puanların Ortalamaları 67
4.2.4. Müzik Terapi Alan Katılımcıların Ölçeklerden Aldıkları Puanların Ortalamaları 68
4.2.5. Ölçekler ve Alt Ölçekler Arasındaki İlişkiye Yönelik Korelasyon Sonuçları 68
4.2.6. Ölçekler ve Alt Ölçekler Arasındaki İlişkiye Yönelik Korelasyon Sonuçları 70

V. Bölüm
TARTIŞMA VE YORUM 77
5.1. Örneklem Grubunun Demografik Değişkenlere Göre Dağılımının Yorumlanması 77
5.2. Müzik Terapi Alan Katılımcıların Ön Test ve Son Test Puanlarının Yorumlanması ve Ölçekler Arasındaki Korelasyonu 78
5.3. Müzik Terapi Almayan Katılımcıların Ön Test ve Son Test Puanlarının Yorumlanması ve Ölçekler Arasındaki Korelasyonu 79
5.4. Katılımcıların BDÖ ve YKÖ Puanlarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılması 79
5.5. Katılımcıların BDÖ ve YKÖ Puanlarının Çalışma Durumları Açısından Karşılaştırılması 80
5.6. Katılımcıların BDÖ ve YKÖ Puanlarının Eğitim Durumları Açısından Karşılaştırılması 80
5.7. Katılımcıların BDÖ ve YKÖ Puanlarının Medeni Durumları Açısından Karşılaştırılması 80
5.8. Grup Sürecine Dair Yorum 80

VI. Bölüm
SONUÇ VE ÖNERİLER 83
6.1. Sonuç 83
6.2. Öneriler 85

KAYNAKÇA 87

EKLER 89
EK 1. BECK DEPRESYON ENVANTERİ 89
EK 2. YAŞAM KALİTESİ ÖLÇEĞİ 93

ÖZ GEÇMİŞ 97

KAYNAKÇA

Ak, A. Ş. (1997). *Avrupa ve Türk-İslam Medeniyetinde Müzikle Tedavi - Tarihi Gelişimi ve Uygulamaları*, Ötüken Neşriyat: İstanbul. ss: 3-206

Akan, N. (2012). *Platon'da Müzik*, Bağlam Yayıncılık: İstanbul. ss: 56-123

Akpınar, H. (2001). "Musikişinas Bir Filozof Olarak Farabi." *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı. 8, ss: 177 - 185*

Altınölçek, H. (2013). *Müzikle Tedavi*, Kitabevi Yayınları: İstanbul. ss: 2-131

Altıntaş, S. (2015). "Depresyon ile Dinsel Başa Çıkmak Mümkün mü?" *The Journal of Academic Social Science Studies*, *Sayı: 36, ss: 403 - 428*

Amerikan Psikiyatri Birliği, Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı, Beşinci Baskı (DSM-5), Tanı Ölçütleri Başvuru Elkitabı'ndan, çev. Köroğlu E, Hekimler Yayın Birliği, Ankara, 2014. ss: 91-112

Ayvazoğlu, B. (2007). *Neyin Sırrı*, Kapı Yayınları: İstanbul. ss: 27-92 Behar, C. (2005). *Musikiden Müziğe*, YKY: İstanbul. ss: 122-165

Bruscia, K. E. (2016). *Müzik Terapiyi Tanımlamak,* (çev. Burçin Uçaner). Nobel Yaşam: İstanbul ss: 3-314

Colombe, C. (2006). *Müziğin İnsan ve Hayvanlara Etkisi,* (çev. M. Salih Ergan, Ahmet Şahin Ak). Ötüken Neşriyat: İstanbul. ss: 19-68

Cüceloğlu, D. (1997). *İnsan ve Davranışı*, Remzi Kitabevi: İstanbul. ss: 453-459 Çakır, A. (2009). *Müziğe Giriş*, Dem Yayınları: İstanbul. ss: 7-11

Çetinkaya, Y. (1999). *Müzik Yazıları,* Kaknüs Yayınları: İstanbul. ss: 39-190 Çetinkaya, Y. (2016). *Müziği Düşünmek,* Büyüyenay Yayınları: İstanbul ss: 74-254 Çoban, A. (2005). *Müzikterapi*, Timaş Yayınları: İstanbul. ss: 9-303

Ducourneau, G. (2016). *Müzik Terapi İlkeleri,* (çev. Aslı Özyıldız). Nobel Yaşam: İstanbul. ss: 68-151

Erguner, S. (2002). *Ney Metodu,* Erguner Müzik: İstanbul. ss: 174-176

Gillet, R. & Pietnomi, P. C. (1997). *Depresyon Stresler-Bunalımlar*, (çev. Z. Kütevin). İnkılap Kitabevi: İstanbul. ss: 9-142

Gönüler, Y. (2016). *"*Müzik Ruhun Bağımsızlığıdır", *Lacivert Dergi, Sayı 21, ss: 50-52*: İstanbul.

Güvenç, R. O. (1985). "Türklerde ve Dünyada müzikle Ruhi Tedavinin Tarihçesi ve Günümüzdeki Durumu" Doktora Tezi, İstanbul. ss: 40-63

İbn Sînâ. (2004). *Mûsikî*, (çev. Ahmet Hakkı Turabi). Litera Yayınları: İstanbul. ss: 1-19 Kalender, R. (1997). "Musiki ve İnsan" makalesi: Ankara. ss: 263

Khan, S. I. (2001). *Müzik*, (çev. Kaan H. Ökten, Tuğrul Ökten). Arıtan Yayınları: İstanbul. ss: 137-156

Kimter, N. (2014). "Gençlikte Din ve Depresyon: Üniversiteli Gençler Üzerinde Ampirik Bir Araştırma", *Ekev Akademi Dergisi, Sayı. 60, ss: 223-260*

Köknel, Ö. (1989). *Depresyon Ruhsal Çöküntü*, Altın Kitaplar Yayınevi: İstanbul. ss: 12- 15

Levitin, D. J. (2015). *Müziğin Etkisindeki Beyin,* (çev. Ali Sinan Çulhaoğlu). Pegasus Yayınları: İstanbul. ss: 13-309

Morrison, J. (2016). DSM-5'i Kolaylaştıran "Klinisyenler İçin Tanı Rehberi", çev. Hanife Uğur Kural, Nobel Yayınları, Ankara.

Örter, H. C. (2005). *Müzik ile Terapi*, Mephist Yayınları: İstanbul. ss: 46-68

Özkan, İ. H. (2011). *Türk Musikisi Nazariyatı ve Usulleri Kudüm Velveleleri,* Ötüken Neşriyat: İstanbul. 8. Baskı ss: 143

Öztürk, L. & Erseven, H. & Atik, M. F. (2009). *Makamdan Şifaya*, İş Bankası Yayınları: İstanbul. ss: 6-94

Sacks, O. (2016). *Müzikofili*, (çev. Begüm Kovulmaz), YKY: İstanbul. ss: 9-350 Signell, K. L. (2006). *Makam*, (Çev. İlhami Gökçen). YKY: İstanbul. ss: 35-63

Tan, A. & Çıpan, M. (2013). "Ney…" *Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Yayın no: 225,* Bahçıvanlar Basım Sanayi A. Ş. Konya. ss: 13-28

Tarhan, N. (2013). *Kadın Psikolojisi*, Nesil Yayınları: İstanbul. ss: 96-97 Teber, Ş. (1997). *Melankoli*, Say Yayınları: İstanbul. ss: 200-218

Tekin, A. (2015). *Türk Musikisinde Nağmeler ve Makamlar,* Büyüyen Yayınları: İstanbul. ss: 13-216

Turabi, A. H. (2005). *Gevrekzade Hafız Hasan Efendi ve Musiki Risalesi,* Rağbet Yayınları: İstanbul. ss: 95-120

Türkçapar, H. (2018). *Depresyon*: Epsilon Yayınları: İstanbul. ss: 20-50

Yıldırım, V. & Koç, T. (2003). Müzik Felsefesine Giriş, Bağlam Yayıncılık: İstanbul. ss: 7-103

Yiğit, T. (2017). "Adorno'da Yeni Müziğin Felsefesi" Yüksek Lisans Tezi, Malatya. ss: 46-73

Yiğitbaş, M. S. (1972). *Musiki ile Tedavi,* Yelken Matbaa: İstanbul. ss: 9-360

NİZÂMÜLMÜLK'ÜN SİYASET FELSEFESİ

Şenol Korkut

Ebabil

Ebabil Yayınları: 258

1. Baskı Mayıs 2024

Nizâmülmülk'ün Siyaset Felsefesi
Şenol Korkut

© Ebabil Yayınları
Bu baskının bütün hakları Ebabil Yayınlarına aittir. Yayıncının yazılı izni olmaksızın kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik, fotokopi veya başka bir yolla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz. Ebabil Yayınları bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Dizgi Tasarım: Furkan Mülayim
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk
Kapak Resmi:
Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi
Sertifika No.: 46519 Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Korkut, Şenol
Nizâmülmülk'ün Siyaset Felsefesi / Şenol Korkut
1. baskı, 68 sayfa, 13.5 x 21.5
Kaynak var, indeks yok.
ISBN: 978-625-7470-81-0
E-ISBN: 978-625-7470-82-7
1. Türk 2. Eleştiri 3. Felsefe

Ebabil

Sertifika No: 1005-06-001822

Dağıtım: Ana Basım, Alfa, Arasta, Final, Kida, Prefix, Atlas Dağıtım

Mithatpaşa Cad. No: 74 / 4, Kocatepe Kültür Merkezi, Kızılay, Ankara
Tel: +90 312 418 2010 Faks: +90 312 418 3020
www.ebabilyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

NİZÂMÜLMÜLK'ÜN SİYASET FELSEFESİ..... 7
1. Nizâmülmülk'ün Siyaset Düşüncesindeki Yeri..... 7
2. Fitneye Dair Doğal Durumdan Çıkış ve Nizâm-ı Âlem Düzeni..... 9
3. Asabiyetten Adalet Dağıtıcılığa..... 28
4. Bürokrasi ve Amelî Hikmet 33
5. İstişare Kurumu, Tecrübeli ve Genç Memur Dengesi..... 35
6. Adil Savaş ve Teyakkuzda Barış Süreci 38
7. Nizâm-ı Âlem Düzenine Yönelik Din Siyaseti: Kelâm ve Fıkhın İhyâsı 40
8. Nizâm-ı Âlem Düzeni ve Siyasi Cevher (Politik Töz)..... 61
Sonuç..... 64
Kaynakça 66

Kaynakça

Acar, Abdurrahman, "İmâm Gazzâlî ve Selçuklular", *900. Yılında Uluslararası Gazzâlî Sempozyumu*, ed. İlyas Çelebi, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2012, s. 91-107.

Avcu, Ali, "Karmatîler: Ortaya Çıkışları ve İslâm Düşüncesine Katkıları", *Din Bilimleri Akademik Dergisi*, Cilt: 10/3, s. 199-246.

Aydınlı, Yaşar, "Fârâbî'de İlm-i Kelam ve Fıkıh", *Uluslararası Fârâbî Sempozyumu Bildirileri*, ed. F. Terkan-Ş. Korkut, Ankara, Elis Yayınları, 2005, s. 25-45.

Bayındır, Abdullah "Selçuklularda Vuku Bulan Taht Kavgaları Üzerine Bir Değerlendirme", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt: 18, Sayı: 1, s. 399-412.

Bezer, Gülay Öğün, "Terkan Hatun", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara, TDV Yayınları, 2010, Cilt: 40, s. 510.

Birsin, Mehmet, "Hanefi Fıkhında Fitne Gerekçesine Dayalı Hükümler ve İstihsân Delili ile İlişkisi", *İslâmi Araştırmalar Dergisi*, (2011), Cilt: 22/1, s. 55-70.

Brown, Jonathan, *The Canonization of al-Buhari and Muslim*, *The Formation and Function of the Sunni Hadith Canon*, Leiden, Brill Publishing, 2007.

Canatan, Kadir, "Geleneksel Siyaset ve Devlet Felsefesinin Bir Yorumu Olarak Siyâsetnâme", *Turkish Studies*, (Fall, 2009), Cilt: 4/7, s. 194-220.

Cicero, *Yaşlı Cato veya Yaşlılık Üzerine*, İstanbul, İş Bankası Yayınları, 2017.

İmâmu'l-Haremeyn Ebu'l-Meâlî el-**Cüveynî**, *el-Gıyâsî*, *İslâm'da Başkanlık Sistemi*, İstanbul, Mevsimler Kitap, 2016.

Demirci, Mustafa, "Selçuklu Veziri Amîdülmülk Kündürî ve Selçuklu Dinî Siyasetindeki Yeri", *SUTAD*, (2019), Cilt: 46, s. 221-239.

Deniz, Gürbüz, "Hakikati Arayanların Sınıflandırılması, İmam Gazzâlî ve İmam Ömer Hayyam Örneği", *Tasavvuf Dergisi*, (2003), Sayı: 10, s. 147-158.

Daftary, Farhad, *Alamut Efsaneleri*, çev. Özgür Çelebi, Ankara, Yurt Yayınları, 2008.

Ebenstein, William, *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, çev. İsmet Özel, İstanbul, Şule Yayınları, 2001.

Fârâbî, *Fusûlü'l-Medeni*, çev. Hanifi Özcan, İstanbul, İFAV Yayınları, 2005.

—, *İhsâu'l-ulûm*, nşr. A. Bû Mülhim, Beyrut, el-Hilal Yayınları, 1996.

Fazlıoğlu, İhsan, "Selçuklular Döneminde Anadolu'da Felsefe ve Bilim (Bir Giriş)", *Cogito Dergisi*, (2001), Cilt: 29, s. 152-167.

Garden, Kenneth, *İslâm'ın İlk Müceddidi*, *Gazâlî ve İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, İstanbul, Klasik Yayınları, 2020.

Ebû Hanîfe, *İmamı Azamın Beş Eseri*, çev. Mustafa Öz, İstanbul, Kalem Yayıncılık, 1981.

Hassan, M. Rükneddin "Nizâmülmülk", çev. Yusuf Ziya Cömert, *İslâm Düşüncesi Tarihi*, ed. M. M. Şerif, İstanbul, İnsan Yayınları, 1990, Cilt: 2, s. 375-402.
İmam Gazali, *Aldananlar*, çev. Fethullah Yılmaz, İstanbul, Semerkant Yayınları, 2013.
—, *Bâtınîliğin İçyüzü*, çev. Avni İlhan, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2019.
—, *İtikadda Orta Yol*, çev. Osman Demir, İstanbul, Klasik Yayınları, 2012.
—, *Mîzanu'l-Amel*, Kahire, Dâru'l-Maarif bi-Mısr, 1964.
Griffel, Frank, *Gazâlî'nin Felsefi Kelamı*, çev. İbrahim Halil Üçer-Muhammed Fatih Kılıç, İstanbul, Klasik Yayınları, 2009.
Göksu, Erkan, *Nizâmülmülk*, İstanbul, Erdem Yayınları, 2018.
Görgün, Tahsin, *İlâhî Sözün Gücü*, İstanbul, Gelenek Yayınevi, 2003.
Görgün, Tahsin, "Osmanlı'da Nizâm-ı Âlem Fikri ve Kaynakları Üzerine Bazı Notlar", *İslâmi Araştırmalar Dergisi*, (2000), Cilt: 3/2, ss.180-188.
İmâdüddin el- **İsfahânî,** *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, trc. Kıvamettin Burslan, İstanbul, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1943.
Kafesoğlu, İbrahim, "Alparslan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara, TDV Yayınları, 1989, Cilt: 2, s. 526-530.
Kafesoğlu, İbrahim, "Nizâmülmülk", *Millî Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, MEB Basımevi, 1964, Cilt: 9, s. 329-334.
Kafesoğlu, İbrahim, *Sultan Melikşah*, İstanbul, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayınları, 1973.
Kant, Immanuel, "Sürekli Barış", *Seçilmiş Yazılar*, çev. Nejat Bozkurt, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1984.
Karataş, Ali, "Kur'an'da Çokanlamlı Kelimelerde Anlamın Tayini Meselesi, Savaş Ayetleri Bağlamında Fitne Kavramı Örneği", *Marife*, (2013), Cilt: 13/1, s. 66-87.
Kavak, Özgür, "İki Âlim, İki Halife Adayı: Cüveynî'nin Nizâmülmülk'ü, Gazzâlî'nin Müstazhir'i", *Dîvân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, (2011), Cilt: 18/31, 35-66.
Korkut, Şenol, *Fârâbî'nin Siyaset Felsefesi, Kökenleri ve Özgünlüğü*, Ankara, Atlas Yayınları, 2018.
Merçil, Erdoğan, *Selçuklular Zamanında Divan Teşkilatı*, İstanbul, Bilge Kültür Sanat Yayıncılık, 2015.
—, Erdoğan, *Selçuklular, Makaleler*, İstanbul, Bilge Kültür Sanat Yayınevi, 2011.
Musa, İbrahim, *Gazzâlî ve İmgelam Poetikası*, çev. Çağla Taşkın, Ankara, Hece Yayınları, 2018.
Nizâmülmülk, *Siyâsetnâme*, çev. Mehmet Taha Ayar, İstanbul, İş Bankası Yayınları, 2018.
Peacock, A. C. S., *The Great Seljuk Empire*, Edinburg, Edinburg University Press, 2015.
Rosenthal, Erwin I. J., *Ortaçağ'da İslâm Siyaset Düşüncesi*, çev. Ali Çaksu, İstanbul, İz Yayıncılık, 1996.
Rudolph, Ulrich, *Mâturîdî*, çev. Özcan Taşçı, İstanbul, Litera Yayıncılık, 2017

Öz, Mustafa, "Hâkim Biemrillah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara, TDV Yayınları, 1997, Cilt: 15, s. 199-201.
Özaydın, Abdülkerim, "Bağdat Nizâmiye Medresesi'nin İlk Müderrisi Ebû İshak eş-Şirazi ve Medresenin Resmi Küşâdı", *Şarkiyat Mecmuası*, (2015), Cilt: 26, s. 85-99.
—, "Hasan Sabbâh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara, TDV Yayınları, 1997, Cilt: 16, s. 347-350.
—, "Melikşah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara, TDV Yayınları, 2004, Cilt: 29, s. 54-57.
—, "Nizâmülmülk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara, TDV Yayınları, 2007, Cilt: 33, s. 194-196.
Ocak, Ahmet, "Selçuklular, Dini, İlmi, Fikri ve Tasavvufi Hayat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara, TDV Yayınları, 2009, Cilt: 36, s. 371-375.
—, "Selçuklular Döneminde Şiî-Sünnî İlişkisi", *Erdem*, (1996), Cilt: 8/23, s. 402-418.
Özgüdenli, Osman G., *Selçuklular*, Cilt: 1, İstanbul, İSAM Yayınları, 2018.
Sallabi, Ali Muhammed, *Selçuklular*, çev. Şerafettin Şenaslan-Necmeddin Salihoğlu, İstanbul, Ravza Yayınları, 2018.
Starr, S. Frederick, *Kayıp Aydınlanma*, çev. Yusuf Selman İnanç, İstanbul; Kronik Kitap, 2020.
Şahin, Mustafa-**Arabacı**, Uğur, "Bir İhtirasın Hikâyesi: Selçuklu Devlet Adamı Tâcü'l-Mülk'ün İktidar Mücadelesi", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (2020), Cilt: 68, s. 341-366.
Şeker, Fatih M., *Selçuklu Türklerinin İslâm Tasavvuru*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2015.
Şimşir, Mehmet, "Nizâmülmülk'ün Siyasetnamesi ve İstihbarata Yönelik İlke ve Yöntemleri", *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, (2015), Cilt: 17/28, s. 68-79.
Taş, Aydın, "Klâsik Fıkıh Doktrininde Fitne Kavramının Kullanımı ve Ahkâma Etkisi: Serahsî Örneği", *Dicle Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, (2015), Cilt: 17/1, s. 1-33.
Terkan, Fehrullah, "Gazzâlî: Hakikat Arayışı ve Tecdid Arasında Bir Hayat", *İslâm Felsefesi*, *Tarih ve Problemler*, ed. Cüneyt Kaya, İstanbul, İSAM Yayınları, 2014, s. 289-328.
Turan, Osman, *Selçuklular ve İslâmiyet*, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1999.

İnternet Kaynakları

Ghanem, Tarek, "The Nizamiya Madrasa, The Institution, Knoewledge, and Religion", https://www.academia.edu/35620931/The_Nizamiyya_Madrasa_The_Institution_Knowledge_and_Religion, erişim: 10 Ocak 2022.
Yavari, Neguin, Nizâm al-Molk, https://iranicaonline.org/articles/nezam-al-molk, erişim: 10 Ocak 2022.

OTİZM METAFORLARI

Dr. Arzu Çakıcı

nobel bilimsel

OTİZM METAFORLARI

Dr. Arzu Çakıcı

Yayın No.: 2172
ISBN: 978-625-393-627-3
E-ISBN: 978-625-393-628-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Haziran 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Çakıcı, Arzu.
Otizm Metaforları / Arzu Çakıcı
1. Basım, X + 84 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-627-3
E-ISBN: 978-625-393-628-0
1. Otizm 2. Metafor 3. Gençlik

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İçindekiler

Başlarken... ..... **iii**

Simgeler ve Kısaltmalar Dizini ..... **ix**

1. Giriş **1**

1.1. Otizm Spektrum Bozuklukları 3

1.1.1. Tanımı 3

1.1.2. OSB'nin Tanı Ölçütleri 4

1.1.2.1. Sosyal Etkileşim-İletişim Eksiklikleri 5

1.1.2.2. Tekrarlayıcı Davranışlar-Sınırlı İlgi Alanı 6

1.1.3. OSB'nin Alt Türleri 7

1.1.3.1. Asperger Sendromu 7

1.1.3.2. Atipik Otizm 8

1.1.3.3. Dezintegratif Bozukluk 9

1.1.3.4. Rett Sendromu 10

1.1.4. Epidemiyolojisi 11

1.1.5. Etyolojisi 12

1.1.5.1. Genetik Etmenler 12

1.1.5.2. Nörolojik Etmenler 13

1.1.5.3. Çevresel Etmenler 14

1.1.6. OSB ve Yaşam Dönemleri 14

1.1.6.1. Bebeklik Döneminde OSB 15

1.1.6.2. Çocukluk Döneminde OSB 16

1.1.6.3. Yetişkinlik Döneminde OSB 17

1.1.7. Gidiş ve Sonlanım 18

1.1.8. Otizm Spektrum Bozukluğunun Tedavisi 19

1.1.8.1. Medikal Tedavi 19
1.1.8.2. Uygulamalı Davranış Analizi 20
1.1.8.3. Diyet 21

2. Metafor 23
2.1. Otizm Metaforları 25
2.1.1. Otizm Hastalık Modeli 25
2.1.2. Otizm Nörolojik Farklılık Modeli 26
2.1.3. Zihinsel Engelli Metaforu 27
2.1.4. Kilit ve Anahtar Metaforu (Kişi ya da Müdahale) 27
2.1.5. Kültürel-Coğrafi Uzay Temalı Metaforlar 28
2.1.5.1. Yabancı Metaforu 28
2.1.5.2. Kabuğa Kilitlenmiş Çocuk Metaforu 29
2.1.6. Uçurum Metaforu 29
2.1.7. Sosyal Dışlanma 30
2.1.8. Boş Kale Metaforu 31
2.1.9. Damgalanma Metaforu 33
2.1.10. Otizm Metaforu 33

3. OSB Farkındalığı 35
3.1. OSB ile İlgili Farkındalık Çalışmaları 35
3.2. OSB Olan Öğrencilerin Örgün Eğitimden Yararlanma Durumu 37

4. Otizm Metaforları Hakkında Yapılan Çalışmalar 39
4.1. Nicel Araştırmalar 39
4.2. Nitel Araştırmalar 41

5. Gençlik Dönemi 47
5.1. Gençlik Dönemi Evreleri 48

5.1.1. Erken Ergenlik Dönemi 48
5.1.2. Orta Ergenlik Dönemi 48
5.1.3. Geç Ergenlik Dönemi 48
5.2. Gençlik Döneminde Gelişim Alanları 49
5.2.1. Ergenlik Döneminde Bilişsel Gelişim 49
5.2.2. Ergenlik Döneminde Bedensel Gelişim 50
5.2.3. Ergenlik Döneminde Ruhsal Gelişim 50
5.2.4. Ergenlik Döneminde Duygusal Gelişim 51

6. Gençlik Döneminde Otizm Metaforları 53
6.1. Lise Öğrencilerinin Otizm Kavramına İlişkin Kullandıkları Metaforlar ve Ortak Yönleri 53
6.2. Bu Metaforların Ortak Özellikleri Bakımından Kavramsal Kategoriler Altında Toplanması 53

7. Öneriler 65

Kaynakça 67

Kaynakça

Ahliman, D.L. (1997). "Changelings," Folklore and Mythology Electronic Texts, 3 September 1997 (20 June 2003). <http://www.pitt.edu/~dash/changeling.html>.

Ahioğlu-Lindberg, E. N. (2011). Piaget ve ergenlikte bilişsel gelişim. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 19*(1), 1-10.

Akgül-Macaroğlu, E. (2012). Otizmle Yaşamı Ne Kadar Anlıyoruz?. Sakarya University Journal of Education, 2(1), 7-13.

Amerikan Psikiyatri Birliği (2000). Psikiyatride hastalıkların tanımlanması vesınıflandırılması elkitabı (DSM-IV-TR) (Çev: E. Köroğlu). Hekimler Yayın Birliği: Ankara.

Akçamuş, M. Ç. Ö., Bakkaloğlu, H., Demir, Ş., ve Kudret, Z. B. (2019). Otizm spektrumbozukluğunda tekrarlayıcı davranışlar ölçeği-Revize Türkçe sürümünün geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi, 20,* 65-72.

Akkaya Yılmaz, H. (2017). Yüksek işlevli otizmli bireylerin düşünce içeriğini incelemek.Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep: Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akmaniş, S.(2010). Otistik çocuğu olan annelerin algıladıkları sosyal desteğe göre umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aksoy, Y. (2020). Rekreasyonel faaliyet olarak fiziksel aktivitelerin otizmli çocuklarda sosyal iletişime yönelik etkileri. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 5*(1), 1-9.

Akturan, U. ve Esen, A. (2008). Fenomenoloji. T. Baş ve U. Akturan (Yay. Haz.), Nitel AraştırmaYöntemleri içinde (ss. 83-98). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Allik, H.,Larsson, J. O., and Smedje, H. (2006). Sleeppatterns of school-age children with Asperger syndrome or high-functioning autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 36*(5), 585-595.

American Psychiatric Association. (1980*). Diagnostic and statistical manual of mental disorders (3rd ed.)*. Washington: American Psychiatric Publication.

American Psychiatric Association. (1987). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (3rd ed.)*. Washington: American Psychiatric Publication.

American Psychiatric Association. (1994). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (4th ed.)*. Washington: American Psychiatric Association.

American Psychiatric Association (2000). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders IV-TR*. Washington: American Psychiatric Association.

Amerikan Psikiyatri Birliği (American Psychiatric Association-APA) (2013). Mental bozuklukların tanısal ve sayımsal el kitabı (DSM-V). (Çev: E. Köroğlu). Ankara: Hekimler Yayın Birliği.

Angell, M. E., Meadan, H., and Stoner, J. B. (2012). Experiences of siblings of individuals with autism spectrum disorders. *Autism Research and Treatment,* Article ID: 949586. https://doi.org/10.1155/2012/949586 (Erişim tarihi: 18.10.2021).

Aorans M, Gittens T (1992). The Handbook of Autism A Guide for Parents and Professionals, London and 2nd Edition New York, p63-76.

Ar, Ö. F. (2014). Normal gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynler ile otizmli çocuğa sahip ebeveynlerin evlilik uyumu ve anksiyete düzeylerinin incelenmesi. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Arslan, L. (2009). Otizmin nedenleri nelerdir?.https://www.epsikiyatri.com/otizmin-nedenleri-nelerdir? (Erişim adresi: 10.06.2020).

Arslan, E. (2019). *Otizm ve spor. Spor bilimleri alanında araştırma makaleleri.* Ankara: Gece Kitaplığı.

Arslan, E. ve İnce, G. (2015). 12 haftalık egzersiz programının atipik otizmli çocukların kaba motor beceri düzeylerine etkisi. *Uluslararası Spor Egzersiz ve Antrenman Bilimi Dergisi, 1*(1), 51-62.

Aslan, T. (2020). Üniversite öğrencilerinin sosyal medya kaygılarının sosyal medya bağımlılıklarını yordayıcı rolünün incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Çağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Atbaşoğlu, E. C. (2020). Otizm Spektrum Bozukluğunun yetişkinlikteki teşhisi. *Arch Neuropsychiatry, 57,* 1–2. Doi :10.29399/npa.25050.

Ashwood, K. L., Gillan, N., Horder, J., Hayward, H., Woodhouse, E., McEwen, F. S., Findon, J., Eklund, H., Spain, D.,Wilson, C.E., Cadman, T.,Young, S., Stoencheva, V., Murphy,C.M., D. Robertson, D., Charman, T., Bolton, P., Glaser, K., Asherson, P.,Simonoff, E., and Murphy, D.G., and Cadman, T. (2016). Predicting the diagnosis of autism in adults using the Autism-Spectrum Quotient (AQ) questionnaire. *Psychological Medicine, 46*(12), 2595-2604.

Avcil, S., Baykara, B., Baydur, H., Münir, K. M., and Emiroğlu, N. İ. (2015). 4-18 yaş aralığındaki otistik bireylerde sosyal iletişim ölçeği Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi, 26*, 56-64.

Aydın, B. (2013). Çocuk ve Ergen Psikolojisi. Ankara: Nobel.

Aydın, A.ve Kınacı, C. (2016). Otizme çözüm var- Adım adım otizmden korunma ve kurtulma rehberi (6.Baskı). İstanbul: Hayykitap.

Aubusson, P. (2002). Using metaphor to make sense and build theory in qualitative analysis. *The Qualitative Report, 7*(4), 1-14.

Baines, A. D. (2012). Positioning, strategizing, and charming: How students with autism construct identities in relation to disability. *Disability & Society, 27*(4), 547-561.

Bailen, N. H., Green, L. M., and Thompson, R. J. (2019). Understanding emotion in adolescents: A review of emotional frequency, intensity, instability, and clarity. Emotion Review, 11(1), 63-73.

Baker, S. M. (2012). Autism spectrum: new metaphor-new paradigm of illness. *NAJ Med Sci, 5*(3), 193-7.

Barış K. (2000). Editor Infantile autism: adult outcome, *Seminars in Clinical Neuropsychiatry, 5*(3), 164-170.

Baron-Cohen, S. (2000). Theory of mind and autism: A fifteen year review. *Understanding other minds: Perspectives from Developmental Cognitive Neuroscience, 2* (3-20), 102.

Batu, E. S. (2014). Her yönüyle okul öncesi eğitim 1. E.N. Metin ve A.İ. Yükselen (Eds.), Erken çocukluk döneminde kaynaştırma uygulamaları içinde (330-350). Ankara: Hedef Yayınları.

Baum, S.H., Stevenson, R.A., Wallace, M.T. (2015). Behavioral, perceptual, and neural alterations in sensory and multisensory function in autism spectrum disorder. *Prog Neurobiol.,134,* 140-60.

Beardon, L. 2017. Luke Beardon: Perspectives on Autism (Online Blog). 17 March 2017.

Bettelheim, B. (1967). The Empty Fortress: Infantile Autism and the Birth of the Self (New York: The Free Press), 13.Accessed March 23, 2017. https://blogs.shu.ac.uk/autism/?doing_wp_cron=1490259625.4494929313659667968750 [Google Scholar].

Biber, K., Cankorur, H., Akçay, Z. N., ve Şumnulu, B. (2018). Çocukları okul öncesi eğitime devam eden annelere otizm spektrum bozukluğuna yönelik farkındalık eğitimi. *Electronic Turkish Studies, 13*(11), 345-362.

Birkan, B. (2013). Otizm ve uygulamalı davranış analizi: Toplum temelli uygulamalar.*Ergoterapi ve Rehabilitasyon Dergisi, 1*(2), 92-96.

Bulut, A. S. (2018). Sınıf öğretmeni adaylarının üstün yetenekli birey ve özel eğitim kavramlarına ilişkin algıları. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 19*(3), 2338-2356.

Bilgiç, A. ve Cöngöloğlu, A. (2009). Otizm Spektrum Bozukluklarında biyolojik temelli tamamlayıcı ve alternatif tıp uygulamaları. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 16*(3), 153-164.

Birsen Gökçe (1976). *Gecekondu gençliği.* Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları. Blumberg, H.P., Martin, A., Kaufman, J., Leung, H-C., Skudlarski, P., Lacadie, C.B.S.,

Fulbright, R.K., Gore, J.C., Charney, D.S., Krystal, J.H., and. Peterson, B.S. (2003). Frontostriatal abnormalities in adolescents with bipolar disorder: Preliminary observations from functional MRI. *Am J Psychiatry, 160,* 1345-1347.

Bolic Baric, V., Hellberg, K., Kjellberg, A., and Hemmingsson, H. (2016). Support for learning goes beyond academic support: Voices of students with Asperger's disorder and attention deficit hyperactivity disorder. *Autism, 20*(2), 183-195.

Borazancı Persson, S. (2002). *AQ otistik zekâ ve seviyeleri otizm* (2.baskı). İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Botha, M., Dibb, B., & Frost, D. M. (2020). " Autism is me": an investigation of how autistic individuals make sense of autism and stigma. Disability & Society, 1-27. https://doi.org/10.1080/09687599.2020.1822782.

Boutot, E. A., and Hume, K. (2012). Beyond time and time table: Today's applied behavior analysis for students with autism. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities, 47*, 23-38.

Bozkuş Genç, G. (2021). Özel eğitim öğretmenliği bölümü öğretmen adaylarının yüksek işlevli otizm spektrum bozukluğuna ilişkin metaforik algıları. Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi, 16(31), 39-62. https://doi.org/10.35675/befdergi.729365.

Bölte, S., Dziobek, I., Poustka, F. (2009). Brief report: the level and natüre of autistic intelligence revisited. Journal of Autism Developmental Disorder, 39, 678-682.

Broderick, A. A.,& Ne'eman, A. (2008). Autism as metaphor: narrative and counter-narrative. International journal of inclusive education, 12(5-6), 459-476.

Brugha, T. S., Spiers, N., Bankart, J., Cooper, S. A., McManus, S., Scott, F. J., Smith, J. and Tyrer, F. (2016). Epidemiology of autism in adults across age groups and ability levels.

Brugha, T. S., Spiers, N., Bankart, J., Cooper, S. A., McManus, S., Scott, F. J., ... & Tyrer, F. (2016). Epidemiology of autism in adults across age groups and ability levels. The British Journal of Psychiatry, 209(6), 498-503.

Buchanan, C. M., Eccles, J. S., and Becker, J. B. (1992). Are adolescents the victims of raging hormones? Evidence for activational effects of hormones on moods and behavior at adolescence. *Psychological Bulletin, 111*(1), 62.

Burak, Y. ve Ahmetoğlu, E. (2020). Otizm Spektrum Bozukluğu olan çocukların kaynaştırılması ve bütünleştirilmesinde öğretmenlerle ilgili değişkenlerin incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 19*(73), 478-503.

Carver, K., Joyner, K., and Udry, J. R. (2003). National estimates of adolescent romantic relationships. In Florsheim, P. (Ed.), Adolescent romantic relations and sexual

Cerliani, L., Mennes, M., Thomas, R. M., Di Martino, A., Thioux, M., and Keysers, C. (2015). Increased functional connectivity between subcortical and cortical resting-state networks in autism spectrum disorder. JAMA psychiatry, 72(8), 767-777.

Corrigan, P.W. (2006). Impact of consumer-operated services on empowerment and recovery of people with psychiatric disabilities. Psychiatric Serv, 57, 1493-1496. behavior: Theory, research, and practical implications (pp. 23–56). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.

Chambers, C.V. (1995). Childhood and adolescence (5th ed.). R.E., Rakel (Ed.), in Textbook of family practice (634-659). Philadelphia: W.B. Saunders Company.

Christensen, D. L., Braun, K. V. N., Baio, J., Bilder, D., Charles, J., Constantino, J. N., Daniels, J., Durkin, M.S., Fitzgerald, R.T., Kurzius-Spencer, M., Lee, L.C., Pettygrove, S., Robinson, C., Schulz, E., Wells, C., Wingate, M.S., Zahorodny, W. and Yeargin-Allsopp, M.Lee, L.C. (2018). Prevalence and characteristics of autism spectrum disorder among children aged 8 years—autism and developmental disabilities monitoring network, 11 sites, United States, 2012. *MMWR Surveillance Summaries, 65*(13), 1–23.

Cirit, B. (2020). Metaforik algı düzeyinin araştırılması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon: Kocatepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Clark, M., Barbaro, J. and Dissanayake, C. (2020). Parent and teacher ratings of social skills, peer play and problem behaviours in children with autism spectrum disorder. International Journal of Disability, *Development and Education, 67*(2), 194-207.

Collins, E. C., and Green J. L. (1990). Metaphors: The Construction of a Perspective.*Theory into Practic, 29*(2), 71–77.

Constable, S., Grossi, B., Moniz, A., and Ryan, L. (2013). Meeting the common core standards for students with autism: The challenge for educators. *Teaching Exceptional Children, 45*(3), 6-13.

Constantino, J.N., and Gruber, C.P. (2012). Social responsiveness scale (SRS).CA:Western Psychological Services Torrance.

Constantino, J. N., and Charman, T. (2016). Diagnosis of autism spectrum disorder: Reconciling the syndrome, its diverse origins, and variation in expression. *The Lancet Neurology,15*(3), 279–291.Cordier, R., Brown, N., Chen, Y. W., Wilkes- Gillan, S., and Falkmer, T. (2016). Piloting the use of experience sampling method to investigate the everyday social experiences of children with Asperger syndrome/high functioning autism. *Developmental Neurorehabilitation, 19*(2), 103-110.

Cujic, M. (2016). Jugendsprache aus der Sicht Wiener Jugendlicher. Uniwien Doctoral Dissertation. Üniversitat Wien.

Çakıcı, A. (2020). Otizm Spektrum Bozukluğu olan çocukların kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim sorunlarına genel bir bakış. *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi, 37*(2), 81-106.

Çapçıoğlu, İ (2014). Gençlik dönemi 'kimlik arayışı'nın demokratik değerlerin ve iletişim becerilerinin gelişimine etkisi. *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1*(2), 57-76.

Çetin, Ş. ve Ercan, T. (2021). Otizme sahip ergen öğrencileri uzaktan eğitim deneyimlerinin eğitim aracılığı ile incelenmesi. *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 3*(1), 105-121.https://dergipark.org.tr/en/pub/anadoluakademi/issue/60142/870947 adresinden erişildi.

Çetin, F. Ç., Pehlivantürk, B., Ünal, F., Uslu, R., İşeri, E. ve Türkbay, T. (2008). *Çocuk ve ergen psikiyatrisi temel kitabı* (1. baskı). Ankara: Hekimler Yayın Birliği, 470- 7.

Çetinoğlu, E. (2019). Otizm spektrum anketi- ergen versiyonu Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Tıp Fakültesi.

Çopuroğlu, Y. C. ve Mengi, A. (2014). Toplumsal dışlanma ve otizm. E*lectronic Turkish Studies, 9*(5), 607-626.

Çuhadaroğlu F. (2000). Ergenlik döneminde psikolojik gelişim özellikleri. *Katkı Pediatri Dergisi Adolesan Sayısı, 21*(6), 863-868.

Damasio, A. R.,& Maurer, R. G. (1978). A neurological model for childhood autism. Archives of Neurology, 35(12), 777-786.

Danforth, S., and Naraian, S. (2007). Use of the machine metaphor within autism research. *Journal of Developmental and Physical Disabilities, 19*(3), 273-290.

Danış, M. Z. (2001). Otistik çocuklar. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 2,* 65-82.

David, L.A., Maurice, C.F., Carmody, R.N., Gootenberg, D.B., Button, J.E., Wolfe, B.E., Ling, Devlin, A.S., Varma, Y., Fischbach, M.A., Biddinger, S.B., Dutton, R.J. and Turnbaugh, P.J. (2014). Diet rapidly and reproducibly alters the human gut microbiome. Nature, 505 (7484), 559-63. https://doi.org/10.1038/nature12820.

Dayı, E. ve Töret, Z. (2021). Özel eğitim öğretmeni adaylarının iş birliğine ilişkin metaforik algıları. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10*(2), 863-877.

Debatin, B. (1997). Metaphorical ıconoclasm and the reflective power of metaphor. B. Debatin, T. R. Jackson and D. (Eds), in Steur in metaphor and rational discourse (147-158). Tübingen: Niemeyer.

De Giambattista, C., Ventura, P., Trerotoli, P., Margari, M., Palumbi, R., and Margari, L. (2019). Subtyping the autism spectrum disorder: comparison of children with high functioning autism and Asperger syndrome. *Journal of Autism and DevelopmentalDisorders, 49*(1), 138-150.

Demiral, Ö. (2016). Otizmli çocuklar için bir web portalı tasarımı (Otizmli çocukların eğitimlerine yönelik bir web portalı). Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Aydın Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Demirezen, S. ve Akhan, N. E. (2016). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamalarına ilişkin görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (USBES Özel Sayı II),* 1206-1223.

DeStefano, F., and Shimabukuro, T. T. (2019). The MMR vaccine and autism. *Annual Review of Virology, 6*, 585-600. https://doi.org/10.1146/annurev-virology-092818-015515.

Diken, İ. H., Ardıç, A., Diken, Ö., ve Gilliam, J. E. (2012). Gilliam otistik bozukluk derecelendirme ölçeği-2 Türkçe versiyonu'nun (GOBDÖ-2-TV) geçerlik ve güvenirliğinin araştırılması: Türkiye standardizasyon çalışması. *Eğitim ve Bilim, 37*(166),320-328.

Dinishak, J., and Akhtar, N. (2013). A critical examination of mindblindness as a metaphor for autism. *Child Development Perspectives, 7*(2), 110-114.

Doenyas, C. (2019). Çevresel etkenler ve beslenmenin otizme etkisini olası kılan mekanizma: Bağırsak mikrobiyotası. *Türk Mikrobiyoloji Cem Dergisi, 49*(3), 113- 117, doi:10.5222/TMCD.2019.113.

De Goede, I. H., Branje, S. J., and Meeus, W. H. (2009). Developmental changes in adolescents' perceptions of relationships with their parents. *Journal of Youth and Adolescence, 38*(1), 75–88.

De Palma, G., Nadal, I., Collado, M.C., and Sanz, Y. (2009). Effects of agluten-free diet on gutmicrobiota and immune function in healthy adult human subjects. *Br J Nutr., 102*(8), 1154-60.

Donohue, M. R., Childs, A. W., Richards, M., and Robins, D. L. (2019). Race influences parent report of concerns about symptoms of autism spectrum disorder. *Autism, 23*(1), 100-111.

Dur, Ş., ve Mutlu, B., (2018). Otizm spektrum bozukluğu ve hemşirelik yaklaşımı.*Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi, 15*(1), 45-50.

Ebben, H. (2018). İstenmeyeni tanıma arzusu: otizmde otizm salgını metaforu ve bulaşmayı bir söylem olarak yıkmak/yapılandırmak. *Feminist Oluşumlar, 30* (1), 141-163.

Ekici, G. (2016). Öğretmen adaylarının "Bilgisayar" kavramına ilişkin metaforik algıları.*Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15*(3), 755-781.

Elkind, D. (1975). *Programmed learning aid of conitive development.* Illınoıs: Learning Systems Company.

Erden, G., Akdur, S., Angın, E., Er, E., Aslan, B. (2014). Otizm Spektrum Bozukluğu.Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.

Erdoğan, A. ve Ayık, B. (2015). Çocuk ve ergenlerde görülen psikotik bozuklukların tedavisinde kullanılan atipik antipsikotikler. *Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Kliniği, 1*(3), 39-53.

Eryılmaz, A. (2009). Ergenlik döneminde stres ve başa çıkma. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 6*(2), 20-37.

Fetah, E., Çelik, İ. ve Aktürk, A. O. (2014). Ortaokul öğrencilerinin facebook algısı: Bir metafor analizi. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 22*(2), 635-648.

Ford, K., Wang, M., Koegel, L. K., Koegel, R. L., and Fedders, A. (2020). Use of a videoconferencing ıntervention and systematic hierarchy to teach daily living skills to young adults with autism spectrum disorder. Journal of Positive Behavior Interventions, 23(2), 1098300720921214.

Fishman, I., Keown C.L., Lincoln, A.J., Pineda, J.A., and Müller, R-A. (2014). Atypical cross talk between mentalizing and mirror neuron networks in autism spectrum disorder. *JAMA Psychiatry, 71*(7), 751-60.

Friedner, M.,& Block, P. (2017). Deaf studies meets autistic studies. The Senses and Society, 12(3), 282-300.

Fujiwara, T., Morisaki, N,, Honda, Y., Sampei, M., and Tani, Y. (2016). Chemicals, nutrition, and autism spectrum disorder: a mini – review. *Front Neurosci, 10,* 174- 181.Garfin D.G., Mc Callon, D., and Cox, R. (1988). Validity and relaibility of the childhood autism rating scale with autistic adolescents. *Journal of Autism and Developmental Disorders,18,* 367-78.

Gassaloğlu, S. İ., Baykara, B., Avcil, S. ve Demiral, Y. (2016). Çocukluk otizmi derecelendirme ölçeği Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi, 27*(4), 266-274.

Granpeesheh, D., Tarbox, J., Dixon, D. R., Peters, C., Thompson, K., and Kenzer, A. (2010). Evaluation of an eLearning tool for training behavioral therapists in academic knowledge of applied behavior analysis. *Research in Autism Spectrum Disorders, 4* (1), 11-17.

Ge, X., Lorenz, F. O., Conger, R. D., Elder, G. H., and Simons, R. L. (1994). Trajectories of stressful life events and depressive symptoms during adolescence. *Developmental Psychology, 30*(4), 467–483.

Genç, G.B. (2021). Özel eğitim öğretmenliği bölümü öğretmen adaylarının yüksek işlevli otizm spektrum bozukluğuna ilişkin metaforik algıları. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi, 16*(31), 39-62.

Goffman, E. (1963). Stigma: The management of spoiled identity. Harmondsworth, UK: Penguin.

Gökoğlu, S. (2017). Programlama eğitiminde algoritma algısı: Bir metafor analizi.*Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi, 6*(1), 1-14.

Gölbaşı, H., Demirel, Y., Karaca, S. N., Çiçek, A. U. ve Sarı, S. A. (2021). Sivas İl Merkezi'nde otizm spektrum bozukluğunun (OSB) yaygınlığı ve aile sağlığı merkezleri sağlık çalışanlarının OSB farkındalıkları. *Cukurova Medical Journal, 46*(3), 998-1008.

Gillberg, C., and Schaumann, H. (1982). Infantile autism and puberty. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 11*(4), 365-371.

Güleç-Aslan, Y. (2017). Otizm spektrum bozukluğu olan bireylerle çalışan eğitimcilerin uygulamalı davranış analizine yönelik algıları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 32*(4), 1013-1032.

Güran, R. (2020). Otizmli çocuğu olan ailelerin sosyal dışlanmasını önleyici-bir sosyal içerme örneği. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (38), 253-272.

Gürsoy, G. ve Öztürk, S. (2019). Otizm spektrum bozukluklarında beslenme yaklaşımı.*Aydın Sağlık Dergisi, 5*(2), 111-119.

Johnson, C.P., and Myers, S.M. (2007). American Academy of Pediatrics Council on children with disabilities.ıdentification and evaluation of children with Autism Spectrum Disorders. *Pediatrics, 120,* 1183-215.

Jones, R. S., Zahl, A., and Huws, J. C. (2001). First-hand accounts of emotional experiences in autism: A qualitative analysis. *Disability & Society, 16*(3), 393-401. Haşimoğlu, A. ve Aslandoğan, A. (2018). Lise öğrencilerinin ergenlik dönemi sorunları ve duygu düzenleme stratejileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Academic Reviewof Humanities and Social Sciences, 1*(2),71-83.

Heasman, B., and Gillespie, A. (2018). Perspective-taking is two-sided: Misunderstandings between people with Asperger's syndrome and their family members. *Autism, 22*(6), 740-750.

Hodges, H., Fealko, C., and Soares, N. (2020). Autism spectrum disorder: definition, epidemiology, causes, and clinical evaluation. *Translational Pediatrics, 9*(Suppl 1), 55-65.

Holroyd, J. and Mc Arthur, D. (1976). Mental retardation and stress on theparents: A constrast between downe's sydrome and child hood autism. *American Journal of Mental Deficiency, 80*, 552–561.

Hviid, A., Hansen, J. V., Frisch, M., and Melbye, M. (2019). Measles, mumps, rubella vaccination and autism: a nationwide cohort study. *Annals of İnternal Medicine, 170*(8), 513-520.

IbaÑez, L. V., Stone, W. L., and Coonrod, E. E. (2014). *Screening for autism in young children. Handbook of autism and pervasive developmental disorders* (Fourth edition). https://doi.org/10.1002/9781118911389.hautc24.

Instagram (2020).https://www.google.com/search?q=instagram&oq=instagra&aqs=chrome.0.69i59j69i57j0j69i60l3.4668j0j8&sourceid=chrome&ie=UTF-8(Erişim tarihi:30.08.2020).

Irmak, T.Y., Sütçü S.T., Aydın A., Sorias, O. (2007). Otizm davranış kontrol listesinin (ABC) geçerlik ve güvenirliğinin İncelenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi 14*, 13-23.

Işık, F. (2016). Sporun otizm spektrum bozukluğu tanılı çocuklara ve ailelerine etkisi konusunda ebeveynlerinin görüşlerinin değerlendirilmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Gelişim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

İçmeli, C., Özçetin, A., Ataoğlu, B. ve Ankaralı, H. (2015). Zekâ geriliği olan çocuk ve ergenlerde dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğunun özellikleri. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 5*(2), 12-18.

Jussila, K., Junttila, M., Kielinen, M., Ebeling, H., Joskitt, L., Moilanen, I., and Mattila,M. L. (2020). Sensory abnormality and quantitative autism traits in children with and without autism spectrum disorder in an epidemiological population. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 50*(1), 180-188.

Kadak, M. T., Demir, T. ve Doğangün, B. (2013). Otizmde yüz ve duygusal yüz ifadelerini tanıma. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 5*(1), 15-29.

Kadak, M. T. ve Meral, Y. (2019). Otizm spektrum bozuklukları-Güncel bilgilerimiz neler?.*İKSSTD, 11*(Ek sayı), 5-15. doi: 10.5222/iksstd.2019.16023.

Kahya, Y. (2020). Gençlerin Yaşam Kalitesi ve Gelecek Beklentileri. Business & Management Studies: *An International Journal, 8*(1), 950-968.

Kale, G. Ö. (2016). Sosyal ağlarda eğlence faktörü kullanımının marka kişiliğine etkisi: Starbucks Türkiye örneği. *Eğlence Endüstrisi, 1*(1), 154.

Kar, F., Cihaner, Ö., Hacıoğlu, C. ve Kanbak, G. (2019). Otizm: Psikolojik, biyokimyasal ve çevresel faktörlerin değerlendirilmesi. *Biyolojik Çeşitlilik ve Koruma, 12*(2), 206-212.

Karabekiroğlu, K., Cakin-Memik, N., Ozcan-Ozel, O., Toros, F., Öztop, D., Özbaran, B., Cengel-Kultur,E., Akbaş, S., Taşdemir, G.N., Ayaz, M., Aydın, C., Bildik, T, Erermiş, S.,Yaman, A.K. (2009). DEHB ve otizm ile ilgili bilgi düzeyleri ve damgalama: Sınıf öğretmenleri ve anababalarla çok merkezli bir çalışma. *Klinik Psikiyatri, 12,* 79-89.

Karaçam, S. ve Aydın, F. (2014). Ortaokul öğrencilerinin teknoloji kavramına ilişkin algılarının metafor analizi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences, 13*(2), 545-572.

Karaşahin, H. (2012). Gençlik ve din. N. Akyüz ve İ. Çapcıoğlu (Eds.), *Din sosyolojisi el Kitabı* içinde (87-95). Ankara: Grafiker Yayınları.

Kılcan, B. (2017). Metafor Eğitimde Metaforik Çalışmalar İçin Bir Uygulama Rehberi, Bahadır KILCAN, Editör, Pegem A, Ankara, ss.93-112, 2017.

Kılınç, Ç., Bağlama, B. ve Akçamete, G. (2019). Otizm spektrum bozukluğunun erken çocukluk dönemi'nde tanılanma ve değerlendirilmesinde kullanılan ölçme araçlarının incelenmesi. *Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi, 1*(3), 200-205.

Kınık, E. (2000). Adolesan dönemde fiziksel büyüme ve cinsel gelişme. *Katkı PediatriDergisi Adolesan Sayısı, 21*(6), 720-740.

Kırcaali-İftar, G. (2013). Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ve eğitimleri (2. Baskı). E. Tekin-İftar (Ed.), *Otizm spektrum bozukluğuna genel bakış* içinde (295- 306). İstanbul: Vize Yayınları.

Kırcaali-İftar, G. (2015). *Otizm spektrum bozukluğu* (Güncellenmiş 2.baskı). İstanbul: Daktylos Yayınları.

King, G., Zwaigenbaum, L., Bates, A., Baxter, D., and Rosenbaum, P. (2012). Parent views of the positive contributions of elementary and high school-aged children with autism spectrum disorders and Down syndrome. *Child: Care, Health and Development, 38*(6), 817-828.

Koca, Ş. (2019). Otizm tanısı almış çocukların annelerinin psikolojik belirtilerinin incelenmesi Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kocabaşoglu, N. ve Aliustaoğlu, S. (2003). Stigmatisation. *New Symposium, 41*(4), 190- 192.

Koç, M. (2004). Gelişim psikolojisi açısından ergenlik dönemi ve genel özellikleri.

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(17), 231-238.

Korbut, S., Hedley, D., Chetcuti, L., Sahin, E., and Nuske, H. J. (2020). Temperament predicts challenging behavior in children with autism spectrum disorder at age 5. *Research in Autism Spectrum Disorders, 71,* 101492.

Kumaş, Ö. A. ve Süer, S. (2020). Öğretmen adaylarının özel eğitime ilişkin metaforik algıları. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 16*(28), 1076-1101.

Küçük, Ö., Ulaş, G., Yaylacı, F. ve Miral, S. (2018). Geniş otizm fenotipi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 10*(2), 228-248.

Küçükköse, M. ve Kabukçu Başay, B. (2017). Otizm spektrum bozukluğu olan beş yaş öncesi iki çocukta aripipirazol kullanımına bağlı akut distoni. *Türk Psikiyatri Dergisi, 28*(1), 71-73.

Larson, R., and Lampman-Petraitis, C. (1989). Daily emotional states as reported by children and adolescents. *Child Development, 60*(5), 1250-1260. https://doi.org/10.2307/1130798.

Lehtonin, M.(2000). The Cultural analysis of texts. London: Sage Publications.

Lohman, B.J., and Jarvis, P.A. (2000). Adolescent stressors, coping strategies, and psychological health studies in the family context. *Journal of Youth and Adolescence, 29* (1), 15-43.

Mahler, M. (1968). *On human symbiosis and the vicissitudes of ındividuation* (Vol. 1).

New York: International Universities Press.

McGuire, A. (2012). Representing autism: A sociological examination of autism advocacy. Atlantis: Critical studies in gender. *Culture & Social Justice, 35*(2), 62- 71.

McNabb, J. (2001). "I Don't Want to Be a Pioneer I Just Want to Be Me," Autism Information Library, (21 Ekim 2021). <http://www.autistics.org/library/nopioneer.html>.

Marcason, W. (2009).What is the current status of research concerning use of agluten-free, casein-free diet for children diagnosed with autism? *J Am Diet Assoc, 109*(3), 572.

May M. (2000). Disturbing behavior: Neurotoxic effects in children. *Environ Health Perspect, 108*(6), 262-267.https://doi.org/10.1289/ehp.108-a262.

Mazurek, M. O., Stobbe, G., Loftin, R., Malow, B. A., Agrawal, M. M., Tapia, M.,Hess, A., Farmer, J., Cheak-Zamora, N., Kuhlthau, K., and Sohl, K. (2020). ECHO Autism Transition: Enhancing healthcare for adolescents and young adults with autism spectrum disorder. *Autism, 24*(3), 633-644.

MEB (2006). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, Birinci kısım: Genel Hükümler.https://orgm.meb.gov.tr/alt_sayfalar/mevzuat/Ozel_Egitim_Hizmetleri_Yonetmeliği_son.pdf adresinden 10.11.2019 tarihinde alınmıştır.

Melo, C., Ruano, L., Jorge, J., Pinto Ribeiro, T., Oliveira, G., Azevedo, L., and Temudo,T. (2020). Prevalence and determinants of motor stereotypies in autism spectrum disorder: A systematic review and meta-analysis. *Autism, 24*(3), 569-590.

Meise, U., Sulzenbacher, H., Hinterhuber, H. (2001). Attempts to overcome the stigma of schizophrenia. Fortschritte der Neurologie Psychiatrie, 69, 75-80.

Mesibov, G. B., Schopler, E., Schaffer, B., and Michal, N. (1989). Use of the childhood autism rating scale with autistic adolescents and adults. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 28*(4), 538-541.

Mughal, S., Faizy, R.M., Saadabadi, A., and Doerr, C. (2021). *Autism spectrum disorder (Nursing).* In: *StatPearls.* Treasure Island (FL): StatPearls Publishing. PMID: 33760472. https://europepmc.org/article/NBK/nbk568713.

Mukaddes, N. M. (2014). *Otizm spektrum bozuklukları tanı ve takip*. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevi.

Neely-Barnes, S. L., Hall, H. R., Roberts, R. J., and Graff, J. C. (2011). Parenting a child with an autism spectrum disorder: Public perceptions and parental conceptualizations. *Journal of Family Social Work, 14*(3), 208-225.

Newell, C., Bomhof, M.R., Reimer, R.A., Hittel, D.S., Rho, J.M. and Shearer, J. (2016). Ketogenic diet modifies the gut microbiota in a murine model of autism spectrum disorder. *Mol Autism, 7*(1), 37.

Ocakçı, A. F. ve Karakoç, A. (2013). Çocuklarda uyum ve davranış sorunları ve hemşirelik yaklaşımı. Z., Conk, Z., Başbakkal, H. B., Yılmaz, B. Bolışık, (Eds). İçinde *Pediatri Hemşireliği* (819-846). Ankara: Akademisyen Tıp Kitabevi.

Odabaş, C. (2016). Eğitilebilir otizmli çocuklarda düzenli spor eğitiminin bireysel beceriler üzerine etkilerinin incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bartın: Bartın Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

O'Reilly, D. (2005). Social inclusion: A philosophical anthropology. Politics, 25(2), 80-88.

Önal, S. ve Uçar, A. (2017). Otizm spektrum bozukluğu tedavisinde beslenme yaklaşımları. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi, (1-2-3),* 179-194.

Öngen, D. (1995). Ergenlikte zihinsel gelişim. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 2*(1), 289-302.

Özbaran, B. (2014). Otizm spektrum bozukluklarında çevresel faktörler etkili midir. *The Journal of Pediatric Research, 1*(4), 170-173.

Özbaşı, B. Ç. ve Aktekin, S. (2013).Tarih öğretmen adaylarının tarih öğretmenliğine ilişkin inançlarının metafor analizi yoluyla incelenmesi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama, 9*(3), 211-228.

Özdemir, S., Selimoğlu, Ö. G., Töret, G. ve Suna, H. E. (2017). Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ve normal gelişim gösteren çocukların statik ve hareketli materyallerde yüz işlemelerinin karşılaştırılması. *Özel Eğitim Dergisi, 18*(2), 271- 290.

Öztürk, M., Sayar, K. ve Tüzün, Ü. (2000). Asperger bozukluğu olan çocuklarda risperidon kullanımı: olgu sunumu. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni, 10*(1), 51-55. Parlaz, E. A., Tekgül, N., Karademirci, E., and Öngel, K. (2012). Ergenlik dönemi: fiziksel büyüme, psikolojik ve sosyal gelişim süreci. *Turkish Family Physician,3*(2), 10-16.

Patton, D.D., and Harris. J.R. (2007). Ergenlik gelişimi ve tarama. (Çev. Mazıcıoğlu, M.M.). *Aile Hekimliği Tanı ve Tedavi* içinde (129-138). (çev.ed) A., Kut, İ., Tokalak, M.G., Eminsoy. Ankara: Güneş Tıp Kitabevleri.

Pearce, J. C. (1977). Magical Child: Rediscovering Nature's Plan for Our Children (New York: E.P Dutton, 1977), 16-17; Erich Fromm, The

Anatomy of Human Destructiveness (Greenwich, Conn.: Fawcett, 1973), 389-398.

Penn, D.L., Kohlmaier, J.R., Corrigan, P.W. (2000). Interpersonal factors contributing to the stigma of schizophrenia: social skills, perceived attractiveness, and symptoms. Schizophrenia Res, 45, 37-45.

Piaget, J. (1972). The moral judgement of the child (M.Gabain, Çev.). London:Routledege& Kegan Paul Ltd. (Kitabın orjinali 1932 yılında basıldı).

Piaget, J. (1972). *The moral judgement of the child* (Çev. M., Gabain).London:Routledege& Kegan Paul Ltd.

Pretzsch, C. M., Voinescu, B., Mendez, M. A., Wichers, R., Ajram, L., Ivin, G., Heasman, M., Williams, S., Murpy, G.M.D., Daly, E. and McAlonan, G. M. (2019). The effect of cannabidiol (CBD) on low-frequency activity and functional connectivity in the brain of adults with and without autism spectrum disorder (ASD). *Journal of Psychopharmacology, 33*(9), 1141-1148.

Pyszczynski, T., Greenberg, J., Solomon, S., Arndt, J., & Schimel, J. (2004). Why do people need self-esteem? A theoretical and empirical review. Psychological Bulletin, 130(3), 435.

Resmi Gazete. Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireylere Yönelik Ulusal Eylem Planı 2016-2019. http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/12/20161203-16.htm Erişim tarihi:08.06.2022. https://sggm.saglik.gov.tr/TR,34055/2-nisan-dunya- otizm-farkindalik-gunu.html.

Ronald, A., and Hoekstra, R.A. (2011). Autism spectrum disorders and autistic traits: a decade of new twin studies. *Am J Med Genet B Neuropsychiatr Genet,156B,* 255– 274.

Rosenblum, G. D., and Lewis, M. (2003). Emotional development in adolescence. In G.

R. Adams & M. D. Berzonsky (Eds.), Blackwell handbook of adolescence (pp. 269–289). Blackwell Publishing.

Ruskin, D.N., Svedova, J., Cote, J.L., Sandau, U., Rho, J.M., Kawamura Jr., M., Boison, D., Masino, S.A. (2013). Ketogenic diet improves core symptoms of autism in BTBRmice.PLoSOne,8(6),e65021.https://doi.org/10.1371/journal.pone.0065021.

Saban, A., Koçbeker, B. N. ve Saban, A. (2006). An ınvestigation of the concept of teacher among prospective teachers through metaphor anaysis. *Educational Sciences: Theory & Practice, 6*(2), 506-522.

Saban, A. (2009). Öğretmen adayların öğrenci kavramına ilişkin sahip oldukları zihinsel imgeler. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 7*(2), 281-236.

Sandweiss, A. J., Brandt, V. L., and Zoghbi, H. Y. (2020). Advances in understanding of rett syndrome and MECP2 duplication syndrome: prospects for future therapies. *The Lancet Neurology, 19*(8), 689-698.

Senemoğlu, N. (2005). *Gelişim öğrenme ve öğretim: Kuramdan uygulamaya*. Ankara: Gönül Yayıncılık.

Senerman, H. C. (2019). Erken çocukluk döneminde otizm spektrum bozukluğu tanısı alan çocuklarda uygulanan tedavi ve eğitim yöntemlerinin semptomların düzelmesine etkisinin değerlendirilmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Seokursu (2020). https://www.seokursu.com.tr/sosyal-medya-siteleri (Erişim tarihi: 26.08.2020).

Schneiders, J., Nicolson, N. A., Berkhof, J., Feron, F. J., DeVries, M. W., and Van Os, J. (2007). Mood in daily contexts: Relationship with risk in early adolescence. *Journal of Research on Adolescence, 17*(4), 697-722.

Schopler, E., Reichler, R.J., Rochen, and Renner, B. (2007). *The childhood autism rating scale (CARS) (11. Baskı)*. USA: Western Psychological Services.

Schopler, E., Reichler, R.J., DeVellis, R.F. and Daly, K. (1980). Çocukluk otizminin nesnel sınıflandırmasına doğru: Çocukluk otizmi derecelendirme ölçeği (CARS). *Otizm ve Gelişimsel Bozukluklar Dergisi, 10*(1), 91-103. https://doi.org/10.1007/BF02408436.

Sigman, M., Dijamco, A., Gratier, M., and Rozga, A. (2004). Early detection of core deficits in autism. *Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews, 10*(4), 221-233.

Simmons, R. G., Burgeson, R., Carlton-Ford, S., and Blyth, D. A. (1987). The impact of cumulative change in early adolescence. *Child Development, 58*, 1220–1234.

Sontag, S. (2001). Illness as Metaphor and AIDS and its Metaphors (New York: Picador USA).

Sözcü (2020). https://www.sozcu.com.tr/hayatim/magazin-haberleri/mucize-doktor-oyunculari-mucize-doktor-dizisinin-konusu-ne-ve-oyunculari-kimler/ (Erişim tarihi: 02.09.2020).

Schulze B, Angermeyer MC (2003). Subjective experiences of stigma. A focus group study of schizophrenic patients, their relatives and mental health professionals. Soc Sci Med, 56, 299-312.

Smith, O., and Jones, S. C. (2020). 'Coming out'with autism: ıdentity in people with an asperger's diagnosis after dsm-5. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 50*(2), 592-602.

Smeets, E. E. J., Pelc, K., and Dan, B. (2011). Rett syndrome. *Molecular Syndromology, 2*(3-5), 113-127.

Steinberg, L. (2005). Cognitive and affective development in adolescence. *Trends in Cognitive Sciences, 9*(2), 69–74.

Steinbrenner, J. R., Odom, S. L., Hall, L. J., and Hume, K. (2020). Moving beyond fidelity: Assessing implementation of a comprehensive treatment program for adolescents with Autism Spectrum Disorder. *Exceptional Children, 86*(2), 137-154.

Sucuoğlu, B., Öktem, F., Akkök, F., Gökler, B. (1996) Otistik çocukların değerlendirilmesinde kullanılan ölçeklere ilişkin bir çalışma. *3P Dergisi 4,* 116-21.

Sulkes, S. B. (2001). Çocukta gelişme ve davranış (Üçüncü baskı). R. E., Behrman andR. M. Kliegmen (Eds.), in *Nelson Essential of Pediatrics.* İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.

Susuz, Ç. ve Doğan, B. G. (2020). Halk sağlığı bakışıyla otizm spektrum bozukluğu.*ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi, 5*(2), 297-310.

Susman, E.J., and Rogol, A. (2004). Puberty and Psychological Development (2th ed.).R.M. Lerner and L., Steinberg (Eds.), in *Handbook of Adolescent Psychology* (15- 44). Hoboken, New Jersey: John Wiley&Sons.

Tekgül, B.N. ve Uslu-Tek, P. (2005). Puberte. B.N., Tekgül (Ed.), *Adolesan Sağlığı*içinde (23-37). İzmir: Pratisyen Hekimlik Derneği Yayınları.

Tekin-İftar, E. (2014). Uygulamalı davranış analizi. E. Tekin (Ed.), *Uygulamalı davranış analizi* içinde (ss. 1-40). Ankara: Vize Yayınları.

Tepebaşılı, F. (2016). Retorik. Konuşma sanatı-Söz bilimi. Çizgi Kitabevi.

Tez, İ. (2016). Ortaokul öğrencilerinin müzik-müzik dersi ve müzik öğretmeni kavramlarına ilşkin algılarının metaforlar aracılığıyla incelenmesi (Master's thesis, Niğde Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü).

Thackray, L. (2013). The meanings of the'struggle/fight metaphor'in the special needs domain: the experiences of practitioners and parents of children with high functioning autism spectrum conditions. Unprinted Doctoral Dissertation. Brighton: University of Sussex.

Thomas, H., and Boellstorff, T. (2017). Beyond the spectrum: Rethinking autism.*Disability Studies Quarterly, 37*(1),1-1.

TohumOtizmVakfı(2019).https://www.tohumotizm.org.tr/wp-content/uploads/2019/06/2BUSY-1.Otizm-Spektrum-Bozuklug%CC%86u-Pembe-Kitapc%CC%A7%C4%B1k-IC-64-sayfa.pdf (Erişim tarihi: 23.07.2020).

Torun Y.T. ve İşeri, E. (2018). Bebeklik döneminde önemli bir psikopatoloji: Otizm.

Türkiye Klinikleri *Journal of Child Psychiatry Special Topics, 4*(1), 48-55.

Töret, G., Özdemir, S., Selimoğlu, Ö. G. ve Özkubat, U. (2014). Otizmli çocuğa sahip olan ebeveynlerin görüşleri: Otizm tanımlamaları ve otizmin nedenleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 15*(01), 1-17.

Uluyol, M. (2016). Çocukların otizm spektrum bozukluğu derecesi ile duyu-biliş-motor özellikleri arasındaki ilişkilerin belirlenmesi (Doctoral dissertation, Anadolu University (Turkey)).

Ünal, G. ve Özenoğlu, A. (2016). Nörogelişimsel bozukluklarda beslenme. *Clinical ve Experimental Health Sciences, 6*(2), 80-5.

Ünsal, E. ve Öksüz, Ç. (2018). Otizm Spektrum Bozukluğu olan çocuklarda kaynaştırma eğitiminin uzman ve ebeveyn bakış açısı ile incelenmesi. Ergoterapi ve Rehabilitasyon Dergisi , 6 (1) , 31-36. DOI: 10.30720/ered.417699.

Van De Sande, M.M., van Buul V.J., and Brouns, F.J. (2014). Autism and nutrition: the role of the gut-brain axis. *Nutr Res Rev., 27*(2),199-214

Vannucchi, G., Masi, G.,Toni, C., Dell'Osso, L.,Marazziti, D., and Perugi,G. (2013). Clinical features, developmental course, and psychiatric comorbidity of adult autism spectrum disorder, *CNS Spectrums, 19,* 1-8.

Vannucci, A., Flannery, K.M.,and Ohannessian, C.M. (2017). Social media use and anxiety in emerging adults. *JAffect Disord 207,* 163-166.

Vatansever, A. G. ve Ahmetoğlu, E. (2019). Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ve ortak dikkat becerisi. *Eğitimde Yeni Yönelimler, 14,* 14-25.

Volkmar, F. R., and Chawarska, K. (2008). Autism in infants: an update. *World Psychiatry,* 7(1), 19-21.

Waltz, M. (2003, October). Metaphors of autism, and autism as metaphor: An exploration of representation. In Second Global Conference. Inter-Disciplinary. Net.

Weinstein, A., Miller, H., Tal, E., Avi, I. B., Herman, I., Bar-Hamburger, R., and Bloch,M. (2010). Treatment of cannabis with drawal syndrome using cognitive- behavioral therapyand relapse prevention for cannabis dependence. *Journal of Groups in Addiction & Recovery, 5*(3-4), 240-263.

Weinstein, S. M., and Mermelstein, R. J. (2013). Dynamic associations of negative mood and smoking across the development of smoking in adolescence. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology, 42*(5), 629–642.

Wing, L. (1981). Asperger's syndrome: A clinical account. *Psychological Medicine, 11*, 115–129.

Whitman, T. L. (2004). *The development of autism: A self-regulatory perspective*.USA:Jessica Kingsley Publishers.

Woods, R. (2017). Exploring how the social model of disability can be re-invigorated for autism: in response to Jonathan Levitt. Disability & society, 32(7), 1090-1095.

Wolfram, von E. (1980). Parzival (New York: Penguin USA.

Vural, Z. ve Bat, M. (2010). Yeni bir iletişim ortamı olarak sosyal medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine yönelik bir araştırma. *Journal of Yaşar University, 20*(5), 3348-3382.

Yağmur, N. B. (2019). Y kuşağının linkedin'de bireysel çevrimiçi itibar yönetimi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yazıcı, K. U. (2020). Otizm spektrum bozukluğu tanılı olguların tipik gelişim gösteren kardeşlerinde depresif özellikler ve yaşam kalitesinin değerlendirilmesi: Tedavinin kardeşlerdeki bulgular üzerine etkisi. *Fırat Tıp Dergisi, 25*(1), 23-33.

Yazıcı, D, Akman, B. ve Usta, M. (2020). Otizmli çocukları tarama, tanılama, değerlendirmede kullanılan psikometrik araçlar. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi, 29*, 267-75.

Yeniçeri, M. (2020). Mitokondriyal disfonksiyon ve otizm. *Sakarya Tıp Dergisi, 10*(1), 171-182.

Yenigün, E. (2019). Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde kaynaştırma öğrencilerine sunulan destek hizmetler hakkında uygulamacı görüşleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Young-Pelton, C. A., and Doty, D. (2013). Improving eduational programs for students with autism in rural schools: A preliminary program description of the Montana autism education project. *Rural Special Education Quarterly*, 32 (3), 24-32.

Zaidman-Zait, A., Zwaigenbaum, L., Duku, E., Bennett, T., Szatmari, P., Mirenda, P., Smith,I., Vaillancourt, Volden, J.,Waddellh, C., Kerns, C., Elsabbagh, M., Georgiades, J.,Ungar, W., Fombonne, E., Roberts, W.,and Kerns, C. (2020). Factor analysis of the children's sleep habits questionnaire among preschool children with autism spectrum disorder. *Research in Developmental Disabilities*, 97, 103548.

ÖZEL EĞİTİM ÖĞRENCİLERİ İÇİN HAREKET EĞİTİMİ VE EGZERSİZ

Doç Dr. Ahmet Şirinkan

nobel

ÖZEL EĞİTİM ÖĞRENCİLERİ İÇİN HAREKET EĞİTİMİ VE EGZERSİZ

Doç Dr. Ahmet Şirinkan

Yayın No.: 5422
Spor Bilimleri: 116
ISBN: 978-625-371-407-9
E-ISBN: 978-625-371-408-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Mayıs 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Şirinkan, Ahmet.
Özel Eğitim Öğrencileri İçin Hareket Eğitimi ve Egzersiz / Ahmet Şirinkan
1. Basım, X + 170 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-407-9
E-ISBN: 978-625-371-408-6
1. Özel Gereksinim 2. Hareket Eğitimi 3. Egzersiz

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **v**

GİRİŞ **1**

Özel Eğitim 5

Özel Eğitim Terimleri 6

Özel Eğitime Gereksinim Duyan Bireyler 7

Özel Eğitime Gereksinim Duyan Bireylerin Sınıflandırılması 8

Özel Gereksinim Nedenleri 9

Özel Eğitime Gereksinimi Olan Bireylerde Beden Eğitimi ve Sporun Amaçları 10

Özel Eğitime Gereksinimi olan Çocuklara Beden Eğitimi, Spor, Egzersiz, Oyun ve Hareket Eğitimi Yaptırılırken Dikkat Edilecek Hususlar 11

Zihinsel Olarak Özel Eğitime Gereksinimi Olan Bireyler 11

Zihinsel Olarak Özel Eğitime Gereksinimi Olan Çocuklarda Beden Eğitimi ve Sporun Gelişimin Üzerindeki Etkileri 12

Zihinsel Olarak Özel Eğitime Gereksinimi Olan Bireylerin Sınıflandırılması 12

Ortopedik Olarak Özel Eğitime Gereksinimi Olan Bireyler 13

Ortopedik Olarak Özel Eğitime Gereksinimi Olan Bireylerde Görülen Belirtiler 14

Görme Olarak Özel Eğitime Gereksinimi Olan Bireyler 14

Görme Olarak Özel Eğitime Gereksinimi Olan Bireyler İçin Beden Eğitimi ve Spor 16

İşitme Olarak Özel Eğitime Gereksinimi Olan Bireyler 17

İşitme Problemlerinin Nedenleri 17

İşitme Problem Türleri 18

İşitme Olarak Özel Gereksinimi Olan Çocuklarda Beden Eğitimi Programı 19

Otizm Spectrumlu Olarak Özel Eğitime Gereksinimi Olan Bireyler 19

Down Sendromlu Olarak Özel Eğitime Gereksinimi Olan Bireyler 21

Spastik Olarak Özel Eğitime Gereksinimi Olan Bireyler 23

Obez Olarak Özel Eğitime Gereksinimi Olan Bireyler 23

ÖZEL GEREKSİNİMLİ BİREYLER İÇİN UYGULAMA EGZERSİZLERİ VE ALIŞTIRMALARI.....29
1. İp Merdiven Egzersizleri 29
1.1. Örnek Egzersizler.....31
2. Çember Egzersizleri 34
2.1. Örnek Egzersizler.....35
3. Huni Egzersizleri 39
3.1. Örnek Egzersizler.....40
4. El Beceri Egzersizleri 45
4.1. Örnek Egzersizler.....46
5. Ayak Becerileri Egzersizleri 50
5.1. Örnek Egzersizler.....52
6. Çizgi veya İp Egzersizleri 55
6.1. Örnek Egzersizler.....56
7. Balon Egzersizleri.....60
7.1. Örnek Egzersizler.....61
8. Antrenman Tabakları Egzersizleri 64
8.1. Örnek Egzersizler.....65
9. Jimnastik Sırası Egzersizleri.....68
9.1. Örnek Egzersizler.....69
10. Basu Denge Egzersizleri 73
10.1. Örnek Egzersizler.....74
11. Mini Trambolin Egzersizleri 77
11.1. Örnek Egzersizler.....78
12. Kova Egzersizleri 81
12.1. Örnek Egzersizler.....82
13. Minik Yastık Egzersizleri 85
13.1. Örnek Egzersizler.....86
14. Minik Sağlık Topu (250 g - 500 g) 89
14.1. Örnek Egzersizler.....90
15. Tekerlekli Sehpa 93
15.1. Örnek Egzersizler.....94
16. Minyatür Basketbol Potası 97
16.1. Örnek Egzersizler.....98
17. Minyatür Step Tahtası 101

17.1. Örnek Egzersizler 102
18. Silindir Jimnastik Minderi 104
18.1. Örnek Egzersizler 105
19. Pilates Topu 107
19.1. Örnek Egzersizler 108
20. Yüksek-Alçak Engeller 111
20.1. Örnek egzersizler 112

ÖRNEK HAREKET EĞİTİMİ VE JİMNASTİK MATERYALLERİ PARKURU 115
1. Hareket Becerilerinde Yer Değiştirme Parkuru 115
2. Hareket Becerilerinde Koşma Parkuru 116
3. Hareket Becerilerinde Sıçrama Parkuru 116
4. Hareket Becerilerinde Kayma Adımı Parkuru 117
5. Hareket Becerilerinde Yuvarlanma Parkuru 117
6. Hareket Becerilerinde Tırmanma Parkuru 118
7. Hareket Becerilerinde Eğilme ve Sürünme Parkuru 118
8. Hareket Becerilerinde Vücudunu Esnetme Parkuru 119
9. Hareket Becerilerinde Duruş ve Oturuş Parkuru 119
10. Hareket Becerilerinde Dönme Parkuru 120
11. Hareket Becerilerinde Atlama-Konma Parkuru 120
12. Hareket Becerilerinde Statik-Dinamik Denge Parkuru 121
13. Hareket Becerilerinde İtme-Çekme Parkuru 122
14. Hareket Becerilerinde Atma-Tutma Parkuru 123

ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARLA İLGİLİ YAPILAN PROJE ÖRNEKLERİ 125

ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARLA İLGİLİ YAPILAN MAKALE ÖRNEKLERİ 127

KAYNAKLAR 167

ÖZ GEÇMİŞ 169

KAYNAKLAR

Alexander, M.G.F. ve Schwager, S.M. (2012). Meeting the Physical Education Needs of Children with Autism Spectrum Disorder. Sewickley: NASPE.

Aslan, Ş.,(2018). Hafif Zihinsel Engelli Ergenlerde Spor ve Motor Beceriler. Akademisyen Kitapevi, Ankara.

Brouwer, J., & Ludeke, W. (1995). Felsefi Açıdan engellilerde spor, Antalya Uluslararası Engelliler Spor Sempozyumu Bildiri Kitabı. T.C. Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, Spor Eğitimi Dairesi Başkanlığı, Yayın no.1997/1.11-17s,Ankara.

Fine, D., L.,1979. Bruininks-Oseretsky Test of Motor Proficiency. JSTOR. Akt. Suner-Keklik, S. (2022). Özel Gereksinimli Bireyler İçin Uyarlanmış Beden Eğitimi ve Spor. Pegem Akademi.

Gallahue, D. (1996). Development Physical Education for Today's Children. John Wiley&Sons. New York.

Griffiths, A., Toovey, R., Morgan, P.E., ve Spittle, A.J. (2018). Psyhometric Properties of Gross Motor Assesment Tools for Children : ASystematic Review. BMJ Open 8(10), e021734. Akt. Suner-Keklik, S. (2022). Özel Gereksinimli Bireyler İçin Uyarlanmış Beden Eğitimi ve Spor. Pegem Akademi.

Hartman, E., Houwen, S., Scherder, E., ve Visscher, C., (2010). On the Relationship Between Motor Performance and Executive Functioning in Children With intellectual Disabilities. Jornal of Intellectual Disability Research, 54(5), 468-477. Akt. Akt. Suner-Keklik, S. (2022). Özel Gereksinimli Bireyler İçin Uyarlanmış Beden Eğitimi ve Spor. Pegem Akademi.

Magalhaes, Cardoso ce Missiun, 2011. Akt. Suner-Keklik, S. (2022). Özel Gereksinimli Bireyler İçin Uyarlanmış Beden Eğitimi ve Spor. Pegem Akademi.

Mengütay, S., Demir, A., Çoşan, F., (2002). Olimpiyatlar İçin Sporcu Kaynağı Projesi: Türkiye'de Çocukların Spora Yönlendirilmesinde Uygulama Modeli Temel Spor Eğitimi. İstanbul Olimpiyat Oyunları Hazırlık ve Düzenleme Kurulu Eğitim Yayınları, No:2, Mart Matbaacılık Sanatları Ltd. Şti., İstanbul, 107, 112-113.

Özer, K., Özer, D. ,S., (2005). Çocuklarda Psikomotor Gelişim, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Sherrill, C. (1988). Leadership Training in Adapted Physical Education. Human Kinetic Books.266-280p.,Champaigne , İllinois.

Smadley, G. Çeviri Editörü: Aran, T., N., (2021). Özel Gereksinimli Sporculara Koçluk. Çağrı Öner Sakin Kitap Yay. Dağ. Rek. Org. Tic. Balçova/İzmir.

Şirinkan, A. (2021). Özel Eğitime Gereksinimi Olan Bireyler İçin Beden Eğitimi Ve Spor (Teorik-Pratik). Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti. Ankara.

- Anderson-Lee, T. ve Ball, C. (2014). Swimming with Autism. 2. Basım. San Diego: Aqua Pro Publishing.
- Bielenberg, K. (2008). All Active. 35 Inclusive Physical Activities. Champaign: Human Kinetics.
- Canales, L.K. ve Lytle, R. (2011). Physical Activities for Young People with Severe Disabilities. Champaign: Human Kinetics.

- Cervantes, C., Lieberman, L., Roth, K. ve Ryan, C. (2011). Adapted Physical Education Resource Manual. Reston: Society of Health and Physical Educators.
- Davis, K. (1990). Adapted Physical Education for Students with Autism. Springfield: Charles C. Thomas Publishers.
- De Marzo, J.M. (2010). Healthy Breaks. Wellness Activities for the Classroom. Champaign: Human Kinetics
- Delenay, T. (2009). 101 Games and Activities for Children with Autism, Asperger's, and Sensory Processing Disorders. New York: McGraw-Hill.
- Dienstmann, R. (2008). Games for Motor Learning. Champaign: Human Kinetics.
- GenMove. (2011). Adapted PE Games & Activities. Charleston: GenMove USA.
- Geslak, D.S. ve Shore, S. (2015). The Autism Fitness Handbook. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Grenier, M. (2014). Physical Education for Students with Autism Spectrum Disorders. A Comprehensive Approach. Champaign: Human Kinetics.
- Johnstone, J.A. ve Ramon, M. (2011). Perceptual-Motor Activities for Children. Champaign: Human Kinetics.
- Klein, R.E., McHugh, E., Harrington, S.L., Davis, T. ve Lieberman, L.J. (2005). Adapted bicycles for teaching riding skills. Teaching Exceptional Children, 37, 6, 50-56.
- Lepore, M., Gayle, G.W. ve Stevens, S. (2007). Adapted Aquatics Programming. Champaign: Human Kinetics.
- Martin, J. (1981). The Halliwick method. Physiotherapy, 67(10), 288-291.
- Sullivan, T., Slagle, C., Hapshie, T.J., Brevard, D. ve Brevard, V. (2012). Build It So They Can Play. Affordable Equipment for Adapted Physical Education. Champaign: Human Kinetics.
- Virgilio, S.J. (2012). Fitness Education for Children. A Team Approach. 2. Basım. Champaign: Human Kinetics.
- Winnick, J.P. ve Porretta, D.L. (2017). Adapted Physical Education and Sport. 6. Basım. Champaign: Human Kinetics.
- Yanardağ, M. ve Yılmaz, İ. (2017). Özel Gereksinimli Öğrenciler İçin Fiziksel Eğitim ve Spor. Ankara: Pegem Akad

Geliştirilmiş 11. Basım

PROTOKOL
VE
SOSYAL DAVRANIŞ KURALLARI

NİHAT AYTÜRK
Protokol Yönetimi Uzmanı
TODAİE (e) Uzman Öğretim Görevlisi

nobel

PROTOKOL VE SOSYAL DAVRANIŞ KURALLARI

Nihat Aytürk

Yayın No.: 1695
Meslek Yüksekokulları No.: 07
ISBN: 978-605-320-602-6
E-ISBN: 978-625-402-475-7
Basım Sayısı: Geliştirilmiş 11. Basım, Mart 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Aytürk, Nihat.
Protokol ve Sosyal Davranış Kuralları / Nihat Aytürk
Geliştirilmiş 11. Basım, XII + 268 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-605-320-602-6
E-ISBN: 978-625-402-475-7
1. Yönetici Asistanlığı Protokol Kuralları 2. Sosyal Davranış Kuralları 3. Saygı ve Nezaket Kuralları

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

I. BÖLÜM: PROTOKOL 1
A. PROTOKOLÜN ANLAM VE ÖNEMİ 1
1. Protokolün Anlamı 2
2. Protokolün Önemi 3
B. PROTOKOLÜN TARİHÇESİ 5
C. PROTOKOL MEVZUATI 8
D. PROTOKOL KONULARI VE UYGULAMA ALANLARI 11
E. PROTOKOLDE TEMEL İLKE VE KURALLAR 12
1. Saygı ve Nezaket 12
2. Onur ve İtibar 13
3. Temsil 13
4. Öncelik-Sonralık (Öndegelim) 15
5. Düzey Eşitliği ve Denklik 17
6. Karşılıklılık (Mütekabiliyet) 17
II. BÖLÜM: SOSYAL HAYATTA VE İŞ ORTAMINDA PROTOKOL 19
A. PROTOKOL VE SOSYAL DAVRANIŞ KURALLARI 19
1. Hitap 21
2. Selamlama 27
3. Tanıtma ve Tanıştırma 31
4. El Sıkma (Tokalaşma) 38
5. El Öpme ve Yanaktan Öpme 40
6. Konuşma ve Dinleme 42
7. Telefonda Konuşma 51
8. Elektronik Posta ve Sosyal Medya Kullanımı .....
9. Teşekkür Etme ve Özür Dileme 58
10. Hediye Alma ve Sunma 64
11. Çiçek Alma ve Sunma 68
B. SOSYAL HAYATTA VE İŞ ORTAMINDA SAYGI VE NEZAKET KURALLARI 71
1. Sosyal Hayatta Saygı ve Nezaket Kuralları 71
2. İş Ortamında Saygı ve Nezaket Kuralları 75

III. BÖLÜM: PROTOKOL TÜRLERİ VE PROTOKOL LİSTELERİ..... 79
A. DEVLET PROTOKOLÜ VE T.C. DEVLET PROTOKOL LİSTESİ 80
B. DİPLOMATİK PROTOKOL..... 81
C. MÜLKİ PROTOKOL..... 84
D. ASKERÎ PROTOKOL..... 84
E. YARGI PROTOKOLÜ 86
F. AKADEMİK PROTOKOL 84
G. KURUMSAL PROTOKOL..... 85
H. DİNÎ PROTOKOL 89
I. SOSYAL PROTOKOL..... 89
IV. BÖLÜM: TÖREN PROTOKOLÜ 91
A. MİLLÎ-RESMÎ-MAHALLÎ BAYRAMLAR VE TÖRENLER 92
1. Cumhuriyet Bayramı 91
2. Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı..... 91
3. Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı 92
4. Zafer Bayramı..... 92
5. Mahallî Kurtuluş Günleri, Atatürk Günleri, Tarihî Günler, Törenler .....
6. Anıtlara Çelenk Koyma Törenleri 93
7. Anıtkabire Çelenk Koyma Töreni..... 94
B. KURUMSAL TÖRENLER..... 95
1. Göreve Başlama ve Devir Teslim Törenleri..... 97
2. Karşılama ve Uğurlama Törenleri..... 100
3. İmza Törenleri 105
4. Kurumlarda Törensel Etkinlikler 108
5. Cenaze Törenleri 119
V. BÖLÜM: KURUMSAL PROTOKOL ETKİNLİKLERİ 123
A. TOPLANTI PROTOKOLÜ..... 124
1. Toplantı Yönetiminde Protokol Kuralları..... 124
2. Toplantılarda Masa ve Oturma Düzenleri..... 125
B. TAŞIT PROTOKOLÜ 131
1. Resmî Taşıtlarda Oturma Düzenleri 132
2. Özel ve Sosyal Taşıtlarda Oturma Düzenleri..... 133
C. BAYRAK PROTOKOLÜ 133
1. Türk Bayrağı..... 133
2. Tanıtıcı (Kurumsal) Bayraklar 138
D. KONUK VE ZİYARET PROTOKOLÜ..... 138
1. Konuklar ve Ziyaretçiler 138
2. Konukları ve Ziyaretçileri Karşılama ve Uğurlama 140
3. Yabancı Konukları Karşılama ve Uğurlama..... 143
4. Ziyaretler ve Ziyaret Kuralları..... 145
5. Ziyaret Türleri 146

E. DAVET VE ZİYAFET PROTOKOLÜ 152
1. Davet ve Ziyafetlerde Genel Kurallar 152
2. Davet ve Ziyafetlerde Karşılama ve Uğurlama 156
3. Kokteyl Partiler 157
4. Kabul Törenleri 159
5. Yemek Davetleri ve Davet Türleri 161
6. Yemek Davetlerinde Masa ve Oturma Düzenleri 164
7. Yemek Davetlerinde Menü Hazırlama, Menü Türleri ve Menü Örnekleri 176
8. Yemek Davetlerinde Servis Kuralları 181
9. Davet ve Ziyafetlerde Görgü ve Nezaket Kuralları 184
10. Yemek Yeme Kuralları 189
11. Açık Büfe Davetlerde Yemek Kuralları 194
12. Resmî Davetlerde Kadeh Kaldırma Kuralları 195
13. Meyve Servis Etme ve Meyve Yeme Kuralları 198
14. Çay/Kahve Servis Etme ve Çay/Kahve İçme Kuralları 200
15. Davet ve Ziyafetlerde Evsahiplerinin ve Konukların Görev ve Sorumlulukları 203

VI. BÖLÜM: PROTOKOL YAZILARI VE RESMÎ YAZILARDA PROTOKOL KURALLARI 209

A. PROTOKOL YAZILARI 209
1. Mektuplar 209
2. Tebrik ve Teşekkür Yazıları ve Kartlar 209
3. Başsağlığı (Taziye) Yazıları 212
4. Davetiyeler 213
5. Kartvizitler 219
B. RESMÎ YAZI VE MEKTUPLARDA PROTOKOL KURALLARI 222
1. Hitap Biçimleri 222
2. Arz/Rica Kuralları 223
3. Saygı Sunum İfadeleri 226
4. İmza Kuralları 226

VII. BÖLÜM: YÖNETİCİ ASİSTANLIĞI PROTOKOLÜ 229

A. YÖNETİCİ ASİSTANI–YÖNETİCİ İLİŞKİLERİ 231
B. YÖNETİCİ ASİSTANININ PROTOKOL GÖREVLERİ 233
C. YÖNETİCİ ASİSTANININ KONUŞMA VE DAVRANIŞ BİÇİMLERİ 236
1. Hitap Etme 237
2. Selam Verme 237
3. El Sıkma (Tokalaşma) 238
4. Konuşma 239
5. Duruş ve Oturuş 239

D. TELEFONDA KONUŞMA VE İLETİŞİM YÖNTEMLERİ 240
1. Telefonda Konuşma Yöntemleri 240
2. Telefonda İletişim Sağlama (İrtibat landırma) Yöntemleri 241
3. Telefonda Perdeleme Yöntemleri 243
E. ZİYARETÇİLERLE İLİŞKİLER 244
1. Ziyaretçileri Karşılama, Ağırlama ve Uğurlama 244
2. Ziyaretçilerle İlişkilerde Davranış Biçimleri 247
F. YÖNETİCİ ASİSTANININ BÜRO HOSTESLİĞİ (EVSAHİPLİĞİ VE KONUKLARI AĞIRLAMA) 249
G. TOPLANTILARDA YÖNETİCİ ASİSTANININ GÖREVLERİ 251
H. YÖNETİCİ ASİSTANININ GİYİM VE BAKIMI 252
1. İş Ortamında Kadın Asistanların Giyim ve Bakamı 253
2. İş Ortamında Erkek Asistanların Giyim ve Bakamı 263

KAYNAKÇA 265

NİHAT AYTÜRK'ün
NOBEL YAYINEVİ'nden ÇIKAN DİĞER KİTAPLARI 267

KAYNAKÇA

Aldan, Mehmet ve Uygun Necdet, Er Şükrü (1998-1999), "Protokol ve Görgü Kuralları", *İdarecinin Sesi Dergisi,* C. XII, Sayı-68, 69, 71; C. XIII, Sayı- 72, 73, 74, 75, Ankara.

Alıcı, Akın (2005), *Yeni Görgü Kuralları,* Epsilon Yayıncılık, İstanbul.

Altınöz, Mehmet (1999), *Günümüz İş Ortamında Sekreterlik,* Yargı Yayınevi, Ankara.

Aytürk, Nihat (2019), *Yönetim Sanatı – Kamu Kurumlarında ve İşletmelerde Başarılı Yönetim ve Liderlik,* Nobel Akademik Yayıncılık, Yenilenmiş ve Geliştirilmiş 7. basım, Ankara.

_____ (2024), *Davranış Sanatı – İş Ortamında ve Sosyal Yaşamda Davranış Kuralları*, Nobel Akademik Yayıncılık, Geliştirilmiş 4. basım, Ankara.

_____ (2023), *Protokol Yönetimi - Kamusal Yaşamda Protokol ve Davranış Kuralları,* Nobel Akademik Yayıncılık, Yenilenmiş 13. basım, Ankara.

_____ (2019), *Örgütsel Davranış – Örgütsel Kuramlar ve Uygulamalar,* Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

_____ (2024), *Etkili Yönetim Becerileri - Örgütlerde Etkili Yönetim ve Liderlik,* Detay Yayıncılık, Ankara.

_____ (2021), *İnsan Sanatı – Nitelikli ve Etkili İyi İnsan Olmak,* Astana Yayınları, Yenilenmiş ve Geliştirilmiş 3. Basım, Ankara.

_____ (2022), *Yönetici Asistanlığı ve Çağdaş Büro Yönetimi,* Nobel Akademik Yayıncılık, Yenilenmiş ve Geliştirilmiş 4. Basım, Ankara.

_____ (2019), *Sosyal Davranış ve Protokol,* Anadolu Üniversitesi, 4. basım, Eskişehir.

_____ (2001-2010), "*Yönetici Asistanlığı Semineri Ders Notları",* İNKA (İstanbul); A&C, ARC ve DNA (Ankara) Eğitim ve Yönetim Danışmanlık Merkezleri Ders Notları.

Başbakanlık "*Türk Bayrağı Tüzüğü",* Başbakanlık Tüzükler Külliyatı, C.3, s.2865, Ankara.

_____ "*Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Çalışan Personelin Kılık ve Kıyafetine dair Yönetmelik",* Başbakanlık Külliyatı, C. 1/ 1303, Ankara.

_____ "*Ulusal ve Resmî Bayramlar ile Mahallî Kurtuluş Günleri, Atatürk Günleri ve Tarihî Günlerde Yapılacak Tören ve Kutlamalar Yönetmeliği"* (R.G. 05.05.2012. S.:28283).

Bildirici, Faruk (29.10.2000),"Protokol Dediğin Kriz Çıkarır", *Hürriyet Gazetesi,* Pazar Eki.

Bilir, İhsan ve Önder Aytaç (Mart-2000), "Renklerin Dili, Önemi ve Yorumlanması", "*Polis Dergisi*", Sayı-3, Hatay.

Bozkurt, Ömer ve Ergun Turgay, Sezen Seriye (1998), *Kamu Yönetimi Sözlüğü,* TODAİE Yayını, Ankara.

Cumhurbaşkanlığı, *"Resmî Yazışmalarda Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik"*, Resmî Gazete, 10.06.2020, Sayı 31151

Çakır, Özlem (2005), *Profesyonel Yaşamda Kişisel İmaj ve Sosyal Yaşam Etiketi,* Yapı Kredi Yayını, İstanbul.

Çankırılı, Ali ve Elbaşı İsmet, Demirci İsmail (1996), *Görgü ve Nezaket Kuralları,* Timaş Yayınları, İstanbul.

d'Assailly, Gisèle (1967), *Günlük Yaşantımızda Saygı Kuralları,* (çev. M. Öney), Remzi Kitabevi, İstanbul.

Deniz, Hasan (1990), *En Yeni Görgü Kuralları,* İnkılâp Yayınevi, İstanbul.

Dinçer, Müjde Ker (2001), *Kişisel İmaj,* Alfa yayını, İstanbul.

Dunsing, Richard J. (1986), *Toplantı Sanatı,* (çev. F. Dilber), İlgi Yayıncılık, İstanbul.

Erdi, Batur (2001), "Giyim ve Dış Görünüm", *İdarecinin Sesi Dergisi,* C. XV, Sayı – 91, Ankara.

Eryılmaz, Leman Cılızoğlu (1974), *Beslenme ve Yemek Görgü Kuralları,* 5. baskı, Ankara.

Esirci, Şükrü (2002), *Çağımızda Görgü ve Nezaket Kuralları,* İnkılap Kitabevi, İstanbul.

Fenmen, Şefik (1990), *Protokol ve Sosyal Davranış Kuralları,* Ajans Türk Yayınları, İstanbul.

Ganduin, Jaques (1991), *Guide du Protocole et des Usages,* Editions Stock, Paris - France.

Görgünay, Neriman (1992), *Giyim ve Kişisel Görünüm,* Gazi Üniversitesi, Ankara.

Güneş El Kitaplığı (1987), *Görgü Kuralları - Kentli Yaşamdaki Uygun Davranışlar,* Güneş Gazetesi Yayını, No: 6, İstanbul.

Girgin, Kemal (1982), *Politika Sözlüğü,* Hür Yayın, İstanbul.

Gürel, Kerim (1986), *Protokol Bilgileri,* Milliyet Yayınları, İstanbul.

Karabağ, Ayson (1997), *2000'li Yıllarda Sekreterlik*, Akba Yayıncılık, İstanbul.

Kurtbay, Yalçın (1985), *Protokol Dersleri,* Dışişleri Bakanlığı, Ankara.

İnal, Kaya (1996), *Protokol Dersleri,* Dışişleri Bakanlığı Eğitim Merkezi Başkanlığı Ders Kitabı, Ankara.

Kurtoğlu, Ayşenur (2002), *Günlük Hayatımızda Nezaket ve Görgü,* Timaş Yayınları, İstanbul.

Meydan-Larousse (1968), "*Protokol"*, C. 9, Meydan Yayını, İstanbul.

Özaltın, Şenay Duru (2005), *Her Şeyin Bir Adabı Var,* ALFA Yayınları, İstanbul.

Öznal, Erdoğan, Hv. Pilot korgeneral (1998), *Protokol Görgü - Nezaket Kuralları,* Genelkurmay Basımevi, Ankara.

Pacout, Nathalie (1988), *le Savoir-Vivre Aujourd'hui,* Marabout, Alleur-Belgique.

Robert, Paul (1992), *Le Petit Robert, Dictionnaire Langue Française,* Paris.

Sevinç, Nilgün (2004), *Ziyafet ve İkram Yönetimi,* Detay Yayını, Ank.

Söylemez, Yüksel (2004), *Görgüsüzlük Çağı (Davranış Rehberi),* ODTÜ Yayıncılık, Ankara.

Toplumsal Tarih Dergisi (Mart 2013), "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Adab-ı Muaşeret", Sayı-231, İstanbul.

Uzdil, Ünal ve Güneş Uzdil (1997), *Sekreterlik,* MEB yayını, İstanbul.

Ünlütürk, Alptekin (2002), *Sosyal Davranış Kuralları ve Protokol,* Dost Kitabevi Yayını, Ankara.

PSİKOLOJİK DANIŞMA VE PSİKOTERAPİ SÜRECİNDE KULLANILAN DESTEKLEYİCİ TEKNOLOJİK UYGULAMALAR

Editör
Dr. Öğr. Üyesi Sezen Güleç

nobel

PSİKOLOJİK DANIŞMA VE PSİKOTERAPİ SÜRECİNDE KULLANILAN DESTEKLEYİCİ TEKNOLOJİK UYGULAMALAR

Editör: Dr. Öğr. Üyesi Sezen Güleç

Yayın No.: 5293
Psikoloji-PDR: 497
ISBN: 978-625-371-127-6
E-ISBN: :978-625-371-128-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Mayıs 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Bahar Yanbolulu -baharyanbolulu@@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Güleç, Sezen.
Psikolojik Danışma ve Psikoterapi Sürecinde Kullanılan Destekleyici Teknolojik Uygulamalar / Sezen Güleç
1. Basım, VIII + 186 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-127-6
E-ISBN: :978-625-371-128-3
1. Psikolojik Danışma 2. Psikoterapi 3. Teknoloji

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

Bölüm 1
Bilişsel Yetileri İyileştirme ve Geliştirme Yazılımları/Cihazları **1**
Giriş 1
Bilişsel Yeti Kavramı 2
Bilişsel Yetiler Nasıl Gelişir? 2
Bilişsel Yetilerin Bireylerin Yaşamındaki Önemi 3
Bilişsel Yetiler ile Ruh Sağlığı Arasındaki İlişki 4
Bilişsel Yetilerin Geliştirilmesinde ve İyileştirilmesinde Teknolojinin Uygulama Alanları ... 6
Bilişsel Yetilerin Geliştirilmesinde ve İyileştirilmesinde Teknolojinin Kullanım Şekilleri 8
Bilişsel Yetilerin Geliştirilmesinde Kullanılan Cihazlar 9
Bilişsel Yetilerin Geliştirilmesinde Kullanılan Yazılımlar 13
Özet 16
Kaynakça 18

Bölüm 2
Akıllı Telefon Uygulaması Destekli Psikolojik Danışma/Psikoterapi Uygulamaları **21**
Giriş 21
Akıllı Telefon Uygulaması Destekli Psikolojik Danışma/Psikoterapi Uygulama Alanları.... 22
Akıllı Telefon Uygulaması Destekli Psikolojik Danışma/Psikoterapi Kullanım Şekilleri 27
Örnek Uygulamalar 31
Özet 40
Kaynakça 42

Bölüm 3
İnternet Tabanlı Psikolojik Danışma/Psikoterapi Uygulamaları **49**
Giriş 49
İnternet Tabanlı Psikolojik Danışma/Psikoterapi Nedir? 49
İnternetin Psikoterapiye Entegrasyonu 50
İnternet Tabanlı Bilişsel Davranışçı Terapiler 50
İnternet Tabanlı Psikolojik Danışma/Psikoterapi Uygulama Alanları 52

İnternet Tabanlı Psikolojik Danışma/Psikoterapinin Diğer Uygulama Alanları 53
İnternet Tabanlı Psikolojik Danışma/Psikoterapinin Kullanım Şekilleri 53
Psikoterapistler ve Klinikler İçin Kullanım 54
Örnek Uygulamalar 54
Mevcut Araştırmalar ve Bulgular 57
Özet 58
Kaynakça 58

Bölüm 4
Yapay Zekâ Destekli Psikolojik Danışma/ Psikoterapi Uygulamaları 61
Giriş 61
Yapay Zekâ ve Psikolojik Danışma/Psikoterapi Arasındaki Kesişim 61
Yapay Zekâ Destekli Psikoterapi Uygulamalarının Önemi 63
Yapay Zekâ Destekli Psikolojik Danışma/Psikoterapi Uygulama Alanları 65
Yapay Zekâ Destekli Psikolojik Danışma/Psikoterapi Kullanım Şekilleri 74
Örnek Uygulamalar 75
Psikolojik Risk Durumu Değerlendirmesi 77
Kriz Durumlarında Yapay Zekâ Kullanımı 78
Yapay Zekâ Kullanımında Etik ve Mahremiyet 79
Kaynakça 81

Bölüm 5
Sanal Gerçeklik Destekli Psikolojik Danışma/Psikoterapi Uygulamaları 87
Giriş 87
Sanal Gerçeklik Destekli Psikolojik Danışma/Psikoterapi Uygulama Alanları 90
Sanal Gerçeklik Destekli Psikolojik Danışma/Psikoterapi Kullanım Şekilleri 92
Örnek Uygulamalar 93
Özet 105
Kaynakça 106

Bölüm 6
Psikolojik Becerileri Geliştirmeye Yönelik Dijital Oyunlar 111
Giriş 111
Oyun Kavramı 111
Oyun Türleri 112
Dijital Oyunlar 114

Dijital Oyunun Birey Üzerindeki Etkileri 116
Psikolojik Becerileri Geliştirmeye Yönelik Dijital Oyunların Uygulama Alanları 118
Psikolojik Becerileri Geliştirmeye Yönelik Dijital Oyunların Kullanım Şekilleri 123
Örnek Uygulamalar 131
Kaynakça 134

Bölüm 7
Psikofizyolojik Ölçüm/Değerlendirme Araçları 147
Giriş 147
Psikofizyolojik Ölçüm/Değerlendirme Araçları Uygulama Alanları 148
Psikofizyolojik Değişkenler 150
Psikofizyolojik Ölçüm/Değerlendirme Araçları Kullanım Şekilleri 152
Örnek Uygulamalar 154
Özet 155
Kaynakça 156

Bölüm 8
Kariyer Psikolojik Danışmanlığında Kullanılan Bilgisayar Destekli Sistemler 157
Giriş 157
Bilgisayar Destekli Kariyer Rehberlik Sistemleri 159
Mevcut Durum 164
Yapılan Çalışmalar 165
Uygulama Alanları ve Kullanım Şekilleri 166
Örnek Uygulamalar 168
Kaynakça 184

Bölüm 1

BİLİŞSEL YETİLERİ İYİLEŞTİRME VE GELİŞTİRME YAZILIMLARI/CİHAZLARI

Faruk Caner Yam

Giriş

İnsan, düşünebilen ve muhakeme yeteneği olan bir varlık olarak kabul edilir. Düşünebilme yeteneği sayesinde insanoğlu her türlü zorluğun üstesinden gelebilmiş hatta yeni şeyler icat ederek yaşamını kolaylaştırmıştır. Düşünce sistemine sahip olmak insanoğlunun en önemli yeteneği olmasının yanı sıra muhakeme yeteneği, düşünce sisteminin daha etkili işlemesinde önemli olan bir beceridir. Bireyler, muhakeme becerileri sayesinde çevresinden elde ettikleri bilgileri düşünceye dönüştürmekte ve bu düşünceleri üzerinden muhakeme ederek bir sonuca varmaktadırlar. Tüm bunlara rağmen insanoğlu, yine düşünce ve muhakeme sistemindeki hataları yüzünden çeşitli sorunlar yaşayabilmektedir. Diğer bir ifadeyle insan, iyi düşünen ve iyi kararlar alabilen bir varlıkken aynı zamanda yanlış düşünceler üreten ve yanlış kararlar da verebilen bir varlıktır. Bu nedenle çağlar boyunca bu iki sistem, insanoğluna bazen yardımcı olmuş bazen de sorun çıkartmıştır. İnsanların düşünce ve muhakeme sisteminden sorumlu biyolojik yapı beyindir, düşünce ve muhakeme becerilerin tamamı ise bilişsel yeti olarak kavramsallaştırılmıştır. Bu yetiler anne-baba, okul, arkadaş gibi çevresel ortamların etkisiyle gelişmekle birlikte çağımızdaki teknolojik ilerlemeler, bilişsel yetilerin geliştirilmesinde ve iyileştirilmesinde kullanılan cihazlar, yazılımlar ve uygulamaların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Kısacası bilişsel yetiler, insanoğlunun yaşamsal faaliyetlerinin sürdürebilmelerinin en temelinde yer alan bireylerin her açıdan sağlıklı olmalarında önemli roller oynayan becerilerdir. Bu nedenle bilişsel yetilerin geliştirilmesi ve eğer bu alanda bir sorun varsa bu sorunların iyileştirilmesi, bireylerin sağlıklı gelişimleri için önemli bir konudur.

malar, bilişsel yetilerin bireyden bireye farklılaştığı göz önüne alınarak kullanılmalıdır. Diğer taraftan bu teknoloji tabanlı uygulamaların bilişsel yetileri geliştirme ve iyileştirmede birer destek kaynak olduğu unutulmamalı ve bireylerin bilişsel yetilerinin geliştirilmesi ve iyileştirilmesindeki ana unsurun kişiye göre düzenlemiş eğitim ve sağlıklı yaşam koşullarının sağlanması olduğu hep akıllarda tutulmalıdır. Kısacası internet tabanlı bilişsel yetileri geliştirme ve iyileştirme programları, yazılımları ve cihazları, bireylerin desteklenmesi konusunda önemli katkıları olan unsurlar olarak günümüzdeki önemini korumaktadır.

Kaynakça

Andersson, G. (2014). *The internet and CBT: A clinical guide*. CRCPress.

Barrouillet, P. (2015). Theories of cognitive development: From Piaget to today. *Developmental Review*, *38*, 1-12. https://doi.org/10.1016/j.dr.2015.07.004.

Bayraktar, E., & Kaleli, F. (2007). Sanal gerçeklik ve uygulama alanları. *Akademik Bilişim*, *1*(6).

Beck, A. T., & Weishaar, M. (1989). *Cognitive therapy* (pp. 21-36). Springer.

Beck, A. T. (1993). Cognitive therapy: past, present, and future. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *61*(2), 194. https://doi.org/10.1037/0022-006X.61.2.194.

Beck, A. T., & Dozois, D. J. (2011). Cognitive therapy: current status and future directions. *Annual Review of Medicine*, *62*, 397-409. https://doi.org/10.1146/annurev-med-052209-100032.

Bilge, Y., Gül, E., & Birçek, N. I. (2020). Bir sosyal fobi vakasında bilişsel davranışçı terapi ve sanal gerçeklik kombinasyonu. *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*, *9*(2), 158-165. 5. https://doi.org/10.5455/JCBPR.61718.

Bonino, S., & Cattelino, E. (1999). The relationship between cognitive abilities and social abilities in childhood: A research on flexibility in thinking and co-operation with peers. *International Journal of Behavioral Development, 23*(1), 19-36. https://doi.org/10.1080/0165025993839.

Béland, F., Zunzunegui, M. V., Alvarado, B., Otero, A., & Del Ser, T. (2005). Trajectories of cognitive decline and social relations. The Journals of Gerontology Series B: Psychological *Sciences and Social Sciences, 60*(6), 320-330. https://doi.org/10.1093/geronb/60.6.P320.

Cano, J., & Martinez, C. (1991). The relationship between cognitive performance and critical thinking abilities among selected agricultural education students. *Journal of Agricultural Education, 32*(1), 24-29. https://doi.org/10.5032/jae.1991.01024.

Chaturvedi, R. K., Verma, V., & Mishra, K. (2022). Differential effect of pre and post cognitive skills training program: a study on healthy young children. *Smart Learning Environments*, *9*(1), 7. https://doi.org/10.1186/s40561-021-00185-4.

da Silva, V. F., Ribeiro, A. P., Dos Santos, V. A., Nardi, A. E., King, A. L. S., & Calomeni, M. R. (2015). Stimulation by light and sound: therapeutics effects in humans. Systematic review. *Clinical Practice And Epidemiology in Mental Health, 11*, 150-154. https://doi.org/10.2174/1745017901511010150.

Debener, S., Ullsperger, M., Siegel, M., & Engel, A. K. (2006). Single-trial EEG–fMRI reveals the dynamics of cognitive function. *Trends in Cognitive Sciences, 10*(12), 558-563. https://doi.org/10.1016/j.tics.2006.09.010.

Doksat, M. K., & Aslan, S. (2006). *Tekrarlanan transkraniyal manyetik stimülasyon (rTMS) ve depresyon tedavisi. Yeni Symposium 44*(2), 92-99.

Greenfield, P. M., & Bruner, J. S. (1966). Culture and cognitive growth. *International Journal of Psychology, 1*(2), 89-107. https://doi.org/10.1080/00207596608247117.

Gutierrez, D., Fox, J., & Wood, A. W. (2015). Center, light, and sound: The psychological benefits of three distinct meditative practices. *Counseling and Values, 60*(2), 234-247. https://doi.org/10.1002/cvj.12016.

İnan, Ö. B. (1995). *Mevsimsel özellik gösteren depresyonlarda ışık terapisinin etkisi.* (Yayınlanmamış tıpta uzmanlık tezi) Necmettin Erbakan Üniversitesi, Meram Tıp Fakültesi Dahili Tıp Bilimleri Bölümü Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Konya.

Knapp, P., & Beck, A. T. (2008). Cognitive therapy: foundations, conceptual models, applications and research. *Brazilian Journal of Psychiatry, 30*, 54-64.

Liu, Y., Tan, W., Chen, C., Liu, C., Yang, J., & Zhang, Y. (2019). A review of the application of virtual reality technology in the diagnosis and treatment of cognitive impairment. *Frontiers in Aging Neuroscience, 11*, 280. https://doi.org/10.3389/fnagi.2019.00280.

Leung, S. S., Chiang, V. C., Chui, Y. Y., Mak, Y. W., & Wong, D. F. (2011). A brief cognitive-behavioral stress management program for secondary school teachers. *Journal of Occupational Health, 53*(1), 23-35. https://doi.org/10.1539/joh.L10037.

McRae, K. (2016). Cognitive emotion regulation: A review of theory and scientific findings. *Current Opinion in Behavioral Sciences, 10*, 119-124. https://doi.org/10.1016/j.cobeha.2016.06.004.

Özdemir, P. G., Yilmaz, E., Selvi, Y., & Boysan, M. (2017). Psikiyatride parlak ışık tedavisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 9*(2), 177-188. https://doi.org/10.18863/pgy.281382.

Piaget, J. (2000). Piaget's theory of cognitive development. Childhood cognitive development: *The Essential Readings, 2*, 33-47.

Pretzer, J. L., & Beck, A. T. (2007). Cognitive approaches to stress and stress management. In, Lehler, P. M., Woolfolk, R. L & Sime, W. E. (Ed.), Principles and Practice of Stress Management (pp. 465-496), Guilford Press.

Proudfoot, J., Klein, B., Barak, A., Carlbring, P., Cuijpers, P., Lange, A., Ritterband, L. ve Andersson, G. (2011). Establishing Guidelines for Executing and Reporting Internet *Intervention Research. Cognitive Behaviour Therapy, 40*(2), 82-97. https://doi.org/10.1080/16506073.2011.573807.

Ray, W. J., & Cole, H. W. (1985). EEG alpha activity reflects attentional demands, and beta activity reflects emotional and cognitive processes. *Science, 228*(4700), 750-752. https://doi.org/10.1126/science.3992243.

Riegler, A., Riener, A., & Holzmann, C. (2021). A systematic review of virtual reality applications for automated driving: 2009–2020. *Frontiers in Human Dynamics, 3,* 689856. https://doi.org/10.3389/fhumd.2021.689856.

Schultheis, M. T., & Rizzo, A. A. (2001). The application of virtual reality technology in rehabilitation. *Rehabilitation Psychology, 46*(3), 296. https://doi.org/10.1037/0090-5550.46.3.296.

Taşdemir Yiğitoğlu, G., Özgün Öztürk, F., & Çunkuş, N. (2018). *Depresyon hastalarının transkraniyal manyetik stimülasyon uygulaması ile ilgili görüşleri: Nitel çalışma*. V. Uluslararası IX. Ulusal Psikiyatri Hemşireliği Kongresi, Antalya, Türkiye.

Zoefel, B., Huster, R. J., & Herrmann, C. S. (2011). Neurofeedback training of the upper alpha frequency band in EEG improves cognitive performance. *Neuroimage, 54*(2), 1427-1431. https://doi.org/10.1016/j.neuroimage.2010.08.078.

WHO (2012). Risks to Mental Health: An Overview of Vulnerabilities and Risk Factors. Geneva, World Health Organization.

https://www.lumosity.com/en/

https://elevateapp.com/

https://www.peak.net/

https://www.cognifit.com/tr

https://www.neuronation.com/

https://www.brainhq.com/?v4=true&fr=y

https://www.mybrainmytrainer.com/

https://www.brainhq.com/why-brainhq/

https://www.cogmed.com/

Bölüm 2

AKILLI TELEFON UYGULAMASI DESTEKLİ PSİKOLOJİK DANIŞMA/PSİKOTERAPİ UYGULAMALARI

Gülçin Gökmen Özdemir

Giriş

Bu bölümde, mobil teknolojilerin psikoloji bilimi ile birleşerek akıllı telefon uygulamalarının psikolojik danışma/psikoterapi müdahale programlarındaki rolü üzerine odaklanılmıştır. Akıllı telefon destekli psikolojik yardım uygulamalarının ülkemizdeki gelişimi ve yaygınlığı, mobil uygulama destekli terapilerin artan popülerliği ele alınmıştır. Akıllı telefon uygulamalarının bireylere kişiselleştirilmiş destek sağlama potansiyeli ve ruh sağlığı hizmetlerine eşit erişimi artırma kapasitesi vurgulanmıştır. Ayrıca mobil uygulamaların majör depresyon, stres ve kaygı gibi ruh sağlığı sorunlarına karşı etkili olduğu belirtilmiştir. Dijital devrimin ruh sağlığı alanındaki yansımaları, klinik karar desteği, sanal gerçeklik tabanlı tedaviler ve mobil uygulamaların psikoterapi desteği sunma avantajları üzerinde durulmuştur. Dijital ruh sağlığı teknolojilerinin madde bağımlılığı olan bireyler için de etkili olabileceği ve travma sonrası stres bozukluğuyla başa çıkma konusunda internet tabanlı müdahalelerin önemli bir rol oynayabileceği ifade edilmiştir. Bu uygulamaların sosyoekonomik olarak dezavantajlı bireylere erişim sağlama potansiyeli vurgulanmıştır. Ayrıca anksiyete ve depresyon gibi ruh sağlığı sorunlarına yönelik psikoterapide akıllı telefon uygulamalarının etkili bir seçenek olduğu vurgulanmıştır. Ruh sağlığı okuryazarlığının gençler arasında önemine değinilmiş ve gençlerin profesyonel yardım arama eğilimlerine dair bilgiler paylaşılmıştır. Elektronik sağlık müdahalelerinin, özellikle akıllı telefonlardaki ruh sağlığı uygulamalarının, gençlerin bu tür sorunlara daha erken müdahale etmelerine ve profesyonel yardım alma-

Kaynakça

Bennett, C. C., & Doub, T. W. (2016). Expert systems in mental health care: AI applications in decision-making and consultation. In *Artificial intelligence in behavioral and mental health care* (pp. 27-51). Academic Press. https://doi.org/10.1016/B978-0-12 420248-1.00002-7

Berrouiguet, S., Baca-García, E., Brandt, S., Walter, M., & Courtet, P. (2016). Fundamentals for future mobile-health (mHealth): a systematic review of mobile phone and web based text messaging in mental health. *Journal of medical Internet research*, *18*(6), e135. doi:10.2196/jmir.5066

Blackledge, J. T., & Hayes, S. C. (2001). Emotion regulation in acceptance and commitment therapy. Journal of Clinical Psychology, 57, 243-255. DOI: 10.1002/1097 4679(200102)57:2<243: aid-jclp9>3.0.co;2-x

Boettcher, J., Magnusson, K., Marklund, A., Berglund, E., Blomdahl, R., Braun, U., et al. Adding a smartphone app to internet-based self-help for social anxiety: a randomized controlled trial. Comput Hum Behav 2018;87:98-108. https://doi.org/10.1016/j.chb.2018.04.052

Bricker, J. B., Mull, K. E., Kientz, J. A., Vilardaga, R., Mercer, L. D., Akioka, K. J., & Heffner, J. L. (2014). Randomized, controlled pilot trial of a smartphone app for smoking cessation using acceptance and commitment therapy. *Drug and alcohol dependence*, *143*, 87-94. DOI: 10.1016/j.drugalcdep.2014.07.006

Bröcker, E., Suliman, S., Olff, M., & Seedat, S. (2023). Feasibility, acceptability, and effectiveness of web-based and mobile PTSD Coach: a systematic review and meta analysis. *European Journal of Psychotraumatology*, *14*(2), 2209469. doi: 10.1080/20008066.2023.2209469.

Burns, M. N., Begale, M., Duffecy, J., Gergle, D., Karr, C. J., Giangrande, E. & Mohr, D.C. (2011). Harnessing context sensing to develop a mobile intervention for depression. Journal of Medical Internet Research, 13(3), 55-174. https://doi.org/10.2196/jmir.1838

Carballea, D., & Rivera, R. M. (2020). Coronavirus and interpersonal violence: A need for digital mental health resources. Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy, 12(S1), S208–S209. https://doi.org/10.1037/tra0000849

Carsten, P. (2014). 'China has more people going online with a mobile device than a PC', Reuters 21 July Available from: http://in.reuters.com (5 June 2015).

Chang, S., Alon, N., & Torous, J. (2023). An exploratory analysis of the effect size of the mobile mental health Application, mindLAMP. Digital Health, 9. doi:10.1177/20552076231187244

Costa, J., Adams, A. T., Jung, M. F., Guimbretière, F., & Choudhury, T. (2016, September). EmotionCheck: leveraging bodily signals and false feedback to regulate our emotions. In *Proceedings of the 2016 ACM international joint conference on pervasive and ubiquitous computing* (pp. 758-769). https://doi.org/10.1145/2971648.2971752

Diano, F., Sica, L. S., & Ponticorvo, M. (2023). A systematic review of mobile apps as an adjunct to psychological interventions for emotion dysregulation. *International journal of environmental research and public health*, *20*(2), 1431. DOI: 10.3390/ijerph20021431

Donker, T., Esveld, S. V., Fischer, N., & Straten, A. (2018). Phobia - towards a virtual cure for acrophobia: study protocol for a randomized controlled trial. Open Access,19(433), 1-11. DOI: 10.1186/s13063-018-2704-6

Donker, T., Petrie, K., Proudfoot, J., Clarke, J., Birch, M. R., & Christensen, H. (2013). Smartphones for smarter delivery of mental health programs: a systematic review. *Journal of medical Internet research*, *15*(11), e2791.DOI: 10.2196/jmir.2791

Dwyer, T. F. (1973). Telepsychiatry: psychiatric consultation by interactive television. *American Journal of Psychiatry*, *130*(8), 865-869. https://doi.org/10.1176/ajp.130.8.865

El Morr, C., Maule, C., Ashfaq, I., Ritvo, P., & Ahmad, F. (2020). Design of a Mindfulness Virtual Community: A focus-group analysis. *Health informatics journal*, *26*(3), 1560 1576. https://doi.org/10.1177/1460458219884840

Fitzpatrick, K. K., Darcy, A. & Vierhile, M. (2017). Delivering cognitive behavior therapy to young adults with symptoms of depression and anxiety using a fully automated conversational agent (Woebot): A randomized controlled trial. JMIR Mental Health, 4(2), e19. https://doi.org/10.2196/mental.7785

Grist, R., Porter, J., & Stallard, P. (2017). Mental health mobile apps for preadolescents and adolescents: a systematic review. *Journal of medical internet research*, *19*(5), e176. DOI: 10.2196/jmir.7332

Heffner, J. L., Kelly, M. M., Reilly, E. D., Reece, S. G., Claudio, T., Serfozo, E., ... & Karekla, M. (2023). An Avatar-Led Web-Based and SMS Text Message Smoking Cessation Program for Socioeconomically Disadvantaged Veterans: Pilot Randomized Controlled Trial. *JMIR Formative Research*, *7*(1). DOI: 10.2196/44503

Hirschtritt, M. E., & Insel, T. R. (2018). Digital technologies in psychiatry: present and future. *Focus*, *16*(3), 251-258. doi: 10.1176/appi.focus.20180001

Holtz, B. E., McCarroll, A. M., & Mitchell, K. M. (2020). Perceptions and attitudes toward a mobile phone app for mental health for college students: qualitative focus group study. *JMIR Formative Research*, *4*(8), e18347. doi: 10.2196/18347

Huang, Y., Tang, Y., & Wang, Y. (2015, February). Emotion map: A location-based mobile social system for improving emotion awareness and regulation. In *Proceedings of the 18th ACM Conference on Computer Supported Cooperative Work & Social Computing* (pp. 130-142). https://doi.org/10.1145/2675133.2675173

Huberty, J., Green, J., Glissmann, C., Larkey, L., Puzia, M., & Lee, C. (2019). Efficacy of the mindfulness meditation mobile app "calm" to reduce stress among college students: Randomized controlled trial. *JMIR mHealth and uHealth*, *7*(6). DOI: 10.2196/14273

Ivanova, E., Lindner, P., Ly, K. H., Dahlin, M., Vernmark, K., Andersson, G., & Carlbring, P. (2016). Guided and unguided Acceptance and Commitment Therapy for social anxiety disorder and/or panic disorder provided via the Internet and a smartphone application: A randomized controlled trial. *Journal of anxiety disorders*, *44*, 27-35. DOI: 10.1016/j.janxdis.2016.09.012

Gravenhorst, F., Muaremi, A., Bardram, J., Grünerbl, A., Mayora, O., Wurzer, G., ... & Tröster, G. (2015). Mobile phones as medical devices in mental disorder treatment: an overview. *Personal and Ubiquitous Computing*, *19*, 335-353. https://doi.org/10.1007/s00779-014-0829-5

Griffiths, K. M., & Christensen, H. (2007). Internet-based mental health programs: A powerful tool in the rural medical kit. *Australian Journal of Rural Health, 15*(2), 81 87. https://doi.org/10.1111/j.1440-1584.2007.00859.x

Gulliver, A., Bennett, K., Bennett, A., Farrer, L. M., Reynolds, J., & Griffiths, K. M. (2015). Privacy issues in the development of a virtual mental health clinic for university students: a qualitative study. *JMIR Mental Health, 2*(1), e4294. https://doi.org/10.2196/mental.4294

Inkster, B., Sarda, S. & Subramanian, V. (2018). An empathy-driven, conversational artificial intelligence agent (wysa) for digital mental well-being: real-world data evaluation mixed-methods study. *JMIR Mhealth Uhealth, 6* (11). https://doi.org/10.2196/12106.

Johnson, K. F., & Kalkbrenner, M. T. (2017). The utilization of technological innovations to support college student mental health: Mobile health communication. *Journal of Technology in Human Services, 35*(4), 314-339. https://doi.org/10.1080/15228835.2017.1368428

Jorm, A. F., Korten, A. E., Jacomb, P. A., Christensen, H., Rodgers, B., & Pollitt, P. (1997). "Mental health literacy": a survey of the public's ability to recognise mental disorders and their beliefs about the effectiveness of treatment. *Medical journal of Australia, 166*(4), 182-186. https://doi.org/10.5694/j.1326-5377.1997.tb140071.x

Kajitani, K., Higashijima, I., Kaneko, K., Matsushita, T., Fukumori, H., & Kim, D. (2020). Short-term effect of a smartphone application on the mental health of university students: A pilot study using a user-centered design self-monitoring application for mental health. *Plos One 15*(9), e0239592. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0239592

Kazemi, D. M., Borsari, B., Levine, M. J., Shehab, M., Nelson, M., Dooley, B., ... & Li, S. (2019). Real-time demonstration of a mHealth app designed to reduce college students hazardous drinking. *Psychological Services, 16*(2), 255. https://doi.org/10.1037/ser0000310

Khademian, F., Aslani, A., & Bastani, P. (2021). The effects of mobile apps on stress, anxiety, and depression: overview of systematic reviews. *International Journal Of Technology Assessment in Health Care, 37*(1), e4.DOI: 10.1017/S0266462320002093

Kim, H. E., Hong, Y., Kim, M., Jung, Y. H., Kyeong, S., & Kim, J. (2017). Effectiveness of self-training using the mobile-based virtual reality program in patients with social anxiety disorder. *Computers in Human Behavior, 73*(2017), 614-619. doi: 10.1016/j.chb.2017.04.017

Kim, J., Lim, S., Min, Y. H., Shin, Y. W., Lee, B., Sohn, G., ... & Lee, J. W. (2016). Depression screening using daily mental-health ratings from a smartphone application for breast cancer patients. *Journal of Medical Internet Research, 18*(8), e5598. doi:10.2196/jmir.5598

Kosasih, F. R., Yee, V. T. S., Toh, S. H. Y., & Sündermann, O. (2023). Efficacy of Intellect's self-guided anxiety and worry mobile health programme: A randomized controlled trial with an active control and a 2-week follow-up. *Plos Digital Health, 2*(5), e0000095. DOI: 10.1371/journal.pdig.0000095

Kuhn, E., Greene, C., Hoffman, J., Nguyen, T., Wald, L., Schimidt, J., Ramsey, K. M. & Ruzek, J. (2014). Preliminary evaluation of PTSD coach, a smartphone app for post traumatic stress symptoms. *Military Medicine, 179*(1), 12-18. https://doi.org/10.7205/MILMED-D-13-00271

Laird, E. A., Ryan, A., McCauley, C., Bond, R. B., Mulvenna, M. D., Curran, K. J., ... & Gibson, A. (2018). Using mobile technology to provide personalized reminiscence for people living with dementia and their carers: appraisal of outcomes from a quasi experimental study. *JMIR Mental Health*, *5*(3), e9684. DOI: 10.2196/mental.9684

Lamb, T., Pachana, N. A., & Dissanayaka, N. (2019). Update of recent literature on remotely delivered psychotherapy interventions for anxiety and depression. *Telemedicine and e Health*, *25*(8), 671-677. https://doi.org/10.1089/tmj.2018.0079

Li, F. (2018). *Improving mental wellbeing among university students via a smartphone application based on Acceptance and Commitment Therapy*. [Unpublished doctoral dissertation]. The University of Waikato.

Luxton, D. D., McCann, R. A., Bush, N. E., Mishkind, M. C., & Reger, G. M. (2011). mHealth for mental health: Integrating smartphone technology in behavioral healthcare. *Professional Psychology: Research and Practice, 42*(6), 505 512. https://doi.org/10.1037/a0024485

Martinez-Fierro, M. L., Ayala-Haro, A. E., Pinedo-Hurtado, M. E., Solis-Galvan, J. A., Garza-Veloz, I., Velazquez-Lopez, Z. Y., ... & Ortiz-Castro, Y. (2022). Usefulness of a mobile application (Mentali) for anxiety and depression screening in medical students and description of the associated triggering factors. *Brain sciences*, *12*(9), 1223. DOI: 10.3390/brainsci12091223

Miller-Rosales, C., Morden, N. E., Brunette, M. F., Busch, S. H., Torous, J. B., & Meara, E. R. (2023). Provision of Digital Health Technologies for Opioid Use Disorder Treatment by US Health Care Organizations. *JAMA Network Open*, *6*(7), e2323741 e2323741. DOI: 10.1001/jamanetworkopen.2023.23741

Miner, A., Kuhn, E., Hoffman, J. E., Owen, J. E., Ruzek, J. I., & Taylor, C. B. (2016). Feasibility, acceptability, and potential efficacy of the PTSD Coach app: A pilot randomized controlled trial with community trauma survivors. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, *8*(3), 384.DOI: 10.1037/tra0000092

Montagni, I., Tzourio, C., Cousin, T., Sagara, J. A., Bada-Alonzi, J., & Horgan, A. (2020). Mental health-related digital use by university students: a systematic review. *Telemedicine and e-Health*, *26*(2), 131-146. doi.org/10.1089/tmj.2018.0316

Norcross, J. C., Pfund, R. A., & Prochaska, J. O. (2013). Psychotherapy in 2022: A Delphi poll on its future. *Professional Psychology: Research and Practice*, *44*(5), 363-370. doi:10.1037/a0034633

Onwumere, J., Amaral, F., & Valmaggia, L. R. (2018). Digital technology for caregivers of people with psychosis: systematic review. *JMIR Mental Health*, *5*(3), e9857. doi:10.2196/mental.9857

Oti, O., & Pitt, I. (2021). Online mental health interventions designed for students in higher education: A user-centered perspective. *Internet Interventions*, *26*, 100468. https://doi.org/10.1016/j.invent.2021.100468

Özden, Ö., (2021). *Sanal gerçeklikle maruz bırakma terapisinin sosyal kaygı ve bilişsel çarpıtmalar üzerindeki etkisi* [Doktora Tezi]. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi.

Pennou, A., Lecomte, T., Potvin, S., Riopel, G., Vézina, C., Villeneuve, M., ... & Khazaal, Y. (2023). İkili bozukluklarda duygu düzenlemeyi destekleyen bir mobil sağlık uygulaması (chiltime): Kabul edilebilirlik ve fizibilite pilot çalışması. *JMIR Biçimlendirici Araştırma*, *7* (1). DOI: 10.2196/37293

Pettus, C., Fulmer, R., Pederson, S. D., & Eikenberry, J. (2023). Study protocol paper for the multi-site feasibility evaluation of mobile and technology-assisted aftercare services for crisis stabilization units. *Pilot and Feasibility Studies*, *9*(1), 1-14. DOI: 10.1186/s40814-023-01361-8

Possemato, K., Kuhn, E., Johnson, E., Hoffman, J. E., Owen, J. E., Kanuri, N., ... & Brooks, E. (2016). Using PTSD Coach in primary care with and without clinician support: a pilot randomized controlled trial. *General Hospital Psychiatry*, *38*, 94-98. DOI: 10.1016/j.genhosppsych.2015.09.005

Puiatti, A., Mudda, S., Giordano, S., & Mayora, O. (2011, August). *Smartphone-centred wearable sensors network for monitoring patients with bipolar disorder.* In 2011 annual ınternational conference of the ıeee engineering in medicine and biology society (pp. 3644-3647). IEEE. DOI: 10.1109/IEMBS.2011.6090613

Rabbi, M., Philyaw-Kotov, M., Lee, J., Mansour, A., Dent, L., Wang, X., Cunningham, R., Bonar, E., Nahum-Shani, I., Klasnja, P., Walton, M., & Murphy, S. (2017). *SARA: A mobile app to engage users in health data collection.* ACM International Joint Conference on Pervasive and Ubiquitous Computing sunulan bildiri (ss. 781-789). https://doi.org/10.1145/3123024.3125611

Rathbone, A. L., & Prescott, J. (2017). The use of mobile apps and SMS messaging as physical and mental health interventions: systematic review. *Journal of Medical Internet Research*, *19*(8), e295. DOI: 10.2196/jmir.7740

Rickwood, D., Deane, F. P., Wilson, C. J., & Ciarrochi, J. (2005). Young people's help seeking for mental health problems. *Australian e-journal for the Advancement of Mental health*, *4*(3), 218-251. https://doi.org/10.5172/jamh.4.3.218

Riley, W., Obermayer, J., & Jean-Mary, J. (2008). Internet and mobile phone text messaging intervention for college smokers. *Journal of American College Health*, *57*(2), 245-248. DOI: 10.3200/JACH.57.2.245-248

Rizvi, S. L., Dimeff, L. A., Skutch, J., Carroll D. & Linehan, M. M. (2011). A pilot study of the dbt coach: An interactive mobile phone application for individuals with borderline personality disorder and substance use disorder. Behavior Therapy, 42(4), 589-600. https://doi.org/10.1016/j.beth.2011.01.003

Roepke, A. M., Jaffee, S. R., Riffle, O. M., McGonigal, J., Broome, R., & Maxwell, B. (2015). Randomized controlled trial of SuperBetter, a smartphone-based/internet based self-help tool to reduce depressive symptoms. *Games for health journal*, *4*(3), 235 246. https://doi.org/10.1089/g4h.2014.0046

Ruesch, M., Helmes, A., & Bengel, J. (2017). Cognitive behavioral group therapy for patients with physical diseases and comorbid depressive or adjustment disorders on a waiting list for individual therapy: results from a randomized controlled trial. *BMC psychiatry*, *17*, 1-13. DOI 10.1186/s12888-017-1494-9

Shania, M., Handayani, P. W., & Asih, S. (2023). Designing High-Fidelity Mobile Health for Depression in Indonesian Adolescents Using Design Science Research: Mixed Method Approaches. *JMIR Formative Research*, *7*, e48913. DOI: 10.2196/48913

Sun, Y., Li, Y., Wang, J., Chen, Q., Bazzano, A.N., & Cao, F. (2021). Effectiveness of smartphone-based mindfulness training on maternal perinatal depression: randomized controlled trial. *Journal of Medical Internet Research, 23*(1), e23410. doi: 10.2196/23410

Tatar, O., Abdel-Baki, A., Wittevrongel, A., Lecomte, T., Copeland, J., Lachance-Touchette, P., ... & Jutras-Aswad, D. (2022). Reducing cannabis use in young adults with psychosis using iCanChange, a mobile health app: protocol for a pilot randomized controlled trial (ReCAP-iCC). *JMIR Research Protocols, 11*(11), e40817. DOI: 10.2196/40817

Türkçapar, H. (2008). Bilişsel terapi: temel ilkeler ve uygulama, 3. Baskı, Ankara. HYB Yayıncılık.

Twomey, C., O'Reilly, G. & Meyer, B. (2017). Effectiveness of an individually-tailored computerised CBT programme (Deprexis) for depression: A meta-analysis. *Psychiatry Research, 256*, 371-377. https://doi. org/10.1016/j.psychres.2017.06.081

Walton, G., Childs, S., & Blenkinsopp, E. (2005). Using mobile technologies to give health students access to learning resources in the UK community setting. *Health Information & Libraries Journal*, *22*, 51-65. https://doi.org/10.1111/j.1470-3327.2005.00615.x

Wang, K., Varma, D. S., & Prosperi, M. (2018). A systematic review of the effectiveness of mobile apps for monitoring and management of mental health symptoms or disorders. *Journal of psychiatric research*, *107*, 73-78. DOI: 10.1016/j.jpsychires.2018.10.006

Wang, R., Aung, M. S., Abdullah, S., Brian, R., Campbell, A. T., Choudhury, T., ... & Ben Zeev, D. (2016, September). *CrossCheck: toward passive sensing and detection of mental health changes in people with schizophrenia.* In Proceedings of the 2016 ACM international joint conference on pervasive and ubiquitous computing (pp. 886-897). https://doi.org/10.1145/2971648.2971740

Wang, R., Chen, F., Chen, Z., Li, T., Harari, G., Tignor, S., ... & Campbell, A. T. (2014, September). *StudentLife: assessing mental health, academic performance and behavioral trends of college students using smartphones.* In Proceedings of the 2014 ACM international joint conference on pervasive and ubiquitous computing (pp. 3-14). https://doi.org/10.1145/2632048.2632054

Wiljer, D., Shi, J., Lo, B., Sanches, M., Hollenberg, E., Johnson, A., ... & Voineskos, A. (2020). Effects of a mobile and web app (Thought Spot) on mental health help-seeking among college and university students: randomized controlled trial. *Journal of Medical Internet Research*, *22*(10). DOI: 10.2196/20790

Yap, M. B. H., Reavley, N., & Jorm, A. F. (2013). Where would young people seek help for mental disorders and what stops them? Findings from an Australian national survey. *Journal of Affective Disorders*, *147*(1-3), 255-261. https://doi.org/10.1016/j.jad.2012.11.014

Yuen, E. K., Gros, K., Welsh, K. E., McCauley, J., Resnick, H. S., Danielson, C. K., ... & Ruggiero, K. J. (2016). Development and preliminary testing of a web-based, self-help application for disaster-affected families. *Health Informatics Journal*, *22*(3), 659-675. https://doi.org/10.1177/1460458215579292

Yüksel, R. N. (Ed.). (2019). *Ruh Sağlığı ve Hastalıklarında Dijital Çağ Uygulamaları*. Akademisyen Kitabevi.

Zhao, J., Freeman, B., & Li, M. (2016). Can mobile phone apps influence people's health behavior change? An evidence review. *Journal of Medical Internet Research*, *18*(11), e287. doi:10.2196/jmir.5692

https://onemindpsyberguide.org/apps/ptsd-coach/ internet adresinden 10 Ağustos 2023 tarihinde erişilmiştir.

https://www.imedicalapps.com/2015/07/combatting-depression-online-deprexis/ internet adresinden 10 Ağustos 2023 tarihinde erişilmiştir.

https://www.zco.com/project/mindlamp-case-study/ internet adresinden 12 Ağustos 2023 tarihinde erişilmiştir.

https://www.mobiluygulama.com/calm-meditasyon-uyku-relaks/ internet adresinden 13 Ağustos 2023 tarihinde erişilmiştir.

https://www.boldbusiness.com/health/smartquit-app-fight-smoking-addiction/ internet adresinden 14 Ağustos 2023 tarihinde erişilmiştir.

https://www.researchgate.net/figure/Emotion-map-of-Edinburgh-used-as-a-provocation-in-a speculative-design-approach-Source_fig5_346153475 internet adresinden 15 Ağustos 2023 tarihinde erişilmiştir.

https://onemindpsyberguide.org/apps/act-companion-happiness-trap/ internet adresinden 16 Ağustos 2023 tarihinde erişilmiştir.

Bölüm 3

İNTERNET TABANLI PSİKOLOJİK DANIŞMA/PSİKOTERAPİ UYGULAMALARI

Hüseyin Berken Binay

Giriş

Bu çalışma, internet tabanlı psikoterapi müdahale programlarının uygulama alanları, kullanım şekilleri ve örnek uygulamalarını incelemeyi amaçlamaktadır. İnternet destekli bilişsel davranışçı terapiler de dâhil olmak üzere bu programların psikolojik sağlık hizmetlerindeki rolünü ele almaktadır. Ayrıca mevcut araştırmaların sonuçlarını ve etik konuları tartışarak bu teknolojinin gelecekteki potansiyelini değerlendirmektedir.

İnternet Tabanlı Psikolojik Danışma/Psikoterapi Nedir?

İnternet tabanlı psikoterapi, bilişsel davranışçı terapi prensiplerini kullanarak bireylerin duygusal ve zihinsel sağlıklarını iyileştirmeyi amaçlayan, online platformlar aracılığıyla sunulan bir terapi türüdür (Smith, 2018). Bu yaklaşım, terapist ve hasta arasındaki etkileşimi sanal ortamda gerçekleştirir ve yazılı, sesli veya video tabanlı iletişim araçlarını içerebilir (Jones ve Davis, 2020).

Psikoloji literatüründe henüz yeni bir kavram olarak ele alınabilecek internet destekli programlar hem içeriklerine hem etkileşim düzeylerine hem de iletişim kanallarına göre çok farklı isimlerle adlandırılabilirler. Bu programlar; içeriklerine, multimedia kullanımlarına, kullanıcılara interaktif bir ortam yaratıp yaratmadıklarına ve danışanlara sağladığı destek ve yönlendirmeye göre farklılaşabilmekte ve bu şekille tanımlamalar daha da karışabilmektedir (Klein ve Proudfoot, 2009). Tam da bu nedenden kaynaklı olarak farklılaşan internet destekli müdahale programlarını 3 kategoriye ayırmışlardır. Benzer bir sınıflamayı bilişsel davranışçı terapi eko-

ardı edilmemelidir. Bu nedenle, internet tabanlı psikoterapi platformları, kullanıcılarına gizlilik politikaları ve veri koruma önlemleri hakkında açık bilgi sunarlar (Andersson ve Titov, 2014). Terapistler de hasta bilgilerini güvenli bir şekilde yönetmeli ve bu konuda hastayı bilgilendirmelidirler. Güvenlik ve gizlilik konularına dikkat edilmediğinde terapötik süreç risk altında olabilir ve güvenilirlik kaybolabilir.

Özet

İnternet tabanlı psikoterapi bir dizi avantaja sahiptir. Erişilebilirliği artırır, coğrafi sınırlamaları ortadan kaldırır ve bireylere kendi hızlarında ilerleme olanağı sunar. Bununla birlikte bu terapi türünün bazı dezavantajları da vardır; örneğin, terapötik ilişkinin yüz yüze terapiden farklı olması ve teknik zorluklar (Andersson ve Cuijpers, 2009). İnternet tabanlı psikoterapi, gelecekte daha fazla gelişme ve yenilik görmeye adaydır. Teknolojik ilerlemeler, terapötik platformların daha etkili hâle gelmesini sağlayabilir. Örneğin, yapay zekâ ve büyük veri analitiği, terapötik süreçleri daha iyi kişiselleştirme ve hasta sonuçlarını öngörme konularında kullanılabilir (Andersson vd., 2019). İnternet tabanlı psikoterapi, etik ikilemleri de beraberinde getirebilir. Özellikle gizlilik, veri güvenliği ve hasta-doğruluk konuları etik tartışmaları gündeme getirir. Psikoterapistler, bu tür platformlarda etik standartlara sıkı bir şekilde uymalı ve hasta mahremiyetini korumalıdırlar. Ayrıca hasta-doğruluk ve profesyonellik konularına da özel önem verilmelidir (Andersson ve Titov, 2014).

Kaynakça

Andersson, G., Carlbring, P., Holmström, A., Sparthan, E., Furmark, T., Nilsson-Ihrfelt, E., Buhrman, M., Ekselius, L. (2006). Internet-based self-help with therapist feedback and in-vivo group exposure for social phobia: A randomized controlled trial. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 74*(4), 677.

Andersson, G., Titov, N., Dear, B. F., Rozental, A., ve Carlbring, P. (2019). Internet-delivered psychological treatments: from innovation to implementation. *World Psychiatry, 18*(1), 20-28. https://doi.org/10.1002/wps.20610

Andersson, G., ve Cuijpers, P. (2009). Internet-based and other computerized psychological treatments for adult depression: A meta-analysis. *Cognitive Behaviour Therapy, 38*(4), 196-205. https://doi.org/10.1080/16506070903318960

Andersson, G. (2014). *The internet and CBT: A clinical guide.* CRC Press.

Andersson, G., ve Titov, N. (2014). Advantages and limitations of Internet-based interventions for common mental disorders. *World Psychiatry, 13*(1), 4-11. https://doi.org/10.1002/wps.20083

Andersson, G. (2016). Internet interventions: Past, present and future. *Internet Interventions*, *6*, 106-108. https://doi.org/10.1016/j.invent.2018.03.008

Andersson, G., Titov, N., Dear, B. F., Schwencke, G., ve Hadjistavropoulos, H. (2019). Internet-delivered psychological treatments: From innovation to implementation. *World Psychiatry, 18*(1), 20-28. https://doi.org/10.1002/wps.20610

Barak, A., Klein, B. ve Proudfoot, J. G. (2009). Defining internet-supported therapeutic interventions. *Annals of behavioral medicine, 38*(1), 4-17. https://doi.org/10.1007/s12160-009-9130-7

Beck, A. T. (1967). *Depression: Clinical, experimental, and theoretical aspects.* Harper ve Row.

Bergström, J., Andersson, G., Karlsson, A., Andreewitch, S., Rück, C., Carlbring, P., Lindefors, N. (2009). An open study of the effectiveness of Internet treatment for panic disorder delivered in a psychiatric setting. *Nordic Journal of Psychiatry, 63*, 44–50. https://doi.org/10.1080/08039480802191132

Berger, T., Caspar, F., Richardson, R., Kneubühler, B., Sutter, D., Andersson, G. (2011). Internet-based treatment of social phobia: A randomized controlled trial comparing unguided with two types of guided self-help. *Behaviour Research and Therapy, 48,* 158–169. https://doi.org/ 10.1016/j.brat.2010.12.007

Butler, A. C., Chapman, J. E., Forman, E. M., ve Beck, A. T. (2006). The empirical status of cognitive-behavioral therapy: A review of meta-analyses. *Clinical Psychology Review*, *26*(1), 17-31. https://doi.org/10.1016/j.cpr.2005.07.003

Clark, D. A., ve Beck, A. T. (2010). Cognitive theory and therapy of anxiety and depression: Convergence with neurobiological findings. *Trends in Cognitive Sciences, 14*(9), 418-424. https://doi.org/10.1016/j.tics.2010.06.007

Hofmann, S. G., Asnaani, A., Vonk, I. J., Sawyer, A. T., ve Fang, A. (2012). The Efficacy of Cognitive Behavioral Therapy: A Review of Meta-analyses. *Cognitive Therapy and Research, 36*(5), 427-440. https://doi.org/10.1007/s10608-012-9476-1

Ivarsson, D., Blom, M., Hesser, H., Carlbring, P., Enderby, P., Nordberg, R., Andersson, G. (2014). Guided Internet-delivered cognitive behaviour therapy for post-traumatic stress disorder: A randomized controlled trial. *Internet Interventions, 1*, 33–40. https://doi.org/10.1016/j.invent.2014.03.002

Jones, R., ve Davis, C. (2020). Online therapy: Review of relevant definitions, debates, and current empirical support. *Journal of Telemedicine and Telecare, 26*(2), 67-75. https://doi.org/10.1002/jclp.10263

Kaplan, B., ve Haaga, D. A. (2019). Internet-based psychotherapy. In The Oxford Handbook of Psychotherapy (pp. 451-470). Oxford University Press.

Kessler, D., Lewis, G., Kaur, S., Wiles, N., King, M., Weich, S., ... ve Sharp, D. J. (2009). Therapist-delivered Internet psychotherapy for depression in primary care: A randomised controlled trial. *The Lancet, 374*(9690), 628-634. https://doi.org/10.1016/s0140-6736(09)61257-5

Klein, B., Richards, J. C. (2001). A brief Internet-based treatment for panic disorder. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy, 29*, 113–117. https://doi.org/10.1017/s1352465801001138

Khanna, M.S. ve Kendall, P.C. (2010). Computer-assisted cognitive behavioral therapy for child anxiety: results of a randomized clinical trial. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 78*(5):737-745. https://doi.org/10.1037/a0019739

Litz, B. T., Engel, C. C., Bryant, R. A., Papa, A. (2007). A randomized, controlled proof-of-concept trial of an Internet-based, therapist-assisted self-management treatment for posttraumatic stress disorder. *American Journal of Psychiatry, 164*(11), 1676–1683. https://doi.org/10.1176/ appi.ajp.2007.06122057

Luxton, D. D., McCann, R. A., Bush, N. E., Mishkind, M. C., ve Reger, G. M. (2011). mHealth for mental health: Integrating smartphone technology in behavioral healthcare. *Professional Psychology: Research and Practice*, *42*(6), 505-512. https://doi.org/10.1037/a0024485

Mind Street. (2023, August 27). Science. https://mindstreet.com/science

Richards, D., ve Richardson, T. (2012). Computer-based psychological treatments for depression: A systematic review and meta-analysis. *Clinical Psychology Review, 32*(4), 329-342. https://doi.org/10.1016/j.cpr.2012.02.004

Richards, D., ve Richardson, T. (2012). Computer-based psychological treatments for depression: A systematic review and meta-analysis. *Clinical Psychology Review, 32*(4), 329-342. https://doi.org/10.1016/j.cpr.2012.02.004

Ruwaard, J., Broeksteeg, J., Schrieken, B., Emmelkamp, P., Lange, A. (2010). Web-based therapist-assisted cognitive behavioral treatment of panic symptoms: A randomized controlled trial with a three-year follow-up. *Journal of Anxiety Disorders, 24*, 387–396. https://doi.org/10.3410/f.3712956.3437054

Smith, A. B. (2018). Internet-based cognitive-behavioral therapy for depression and anxiety: A review of empirical research. *Journal of Clinical Psychology, 74*(3), 489-501.

Titov, N., Andrews, G., Choi, I., Schwencke, G., Mahoney, A. (2008). Shyness 3: Randomized controlled trial of guided versus unguided Internet-based CBT for social phobia. *The Australian and New Zealand Journal of Psychiatry, 42*, 1030–1040. https://doi.org/10.1080/00048670 802512107

Titov, N., Andrews, G., Robinson, E., Schwencke, G., Johnston, L., Solley, K., Choi, I. (2009a). Clinician- assisted Internet-based treatment is effective for generalized anxiety disorder: Randomized controlled trial. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry, 43*, 905–912. https://doi.org/10.1080/00048670903179269

Vigerland, S., Thulin, U., Ljótsson, B., Svirsky, L., Öst, L.G., Lindefors, N., Andersson, G. ve Serlachius, E. (2013). Internet-delivered CBT for children with specific phobia: a pilot study. *Cognitive Behaviour Therapy, 42*(4):303- 314. https://doi.org/10.1080/16506073.2013.844201

Wims, E., Titov, N., Andrews, G., Choi, I. (2010). Clinician-assisted Internet-based treatment is effective for panic: A randomized controlled trial. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry, 44*(7), 599–607. https://doi.org/10.3109/00048671003614171

Wootton, B. M., Karin, E., Titov, N. ve Dear, B. F. (2019). Self-guided internet– delivered cognitive behavior therapy (ICBT) for obsessive-compulsive symptoms: A randomized controlled trial. *Journal of anxiety disorders, 66*, 102111. https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2019.102111

Bölüm 4

YAPAY ZEKÂ DESTEKLİ PSİKOLOJİK DANIŞMA/PSİKOTERAPİ UYGULAMALARI

Ezgi Sumbas

Giriş

Bu bölümde, öncelikle yapay zekâ destekli psikoterapi uygulamalarına ve psikolojik risk durumu değerlendirme süreçlerine değinilecektir.

Yapay Zekâ ve Psikolojik Danışma/Psikoterapi Arasındaki Kesişim

Yapa zekâ, özellikle son yıllarda çokça adından söz ettiren bir teknolojik altyapıdır. Yapay zekâ sisteminin çevrim içi olarak birçok insana açılması, bu alanın hem kullanımını hem de gelişimini olumlu yönde desteklemektedir. Yapay Zekâ (YZ) teknolojisinin bu hızlı gelişimi, sağlık alanında çeşitli uygulamaların ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. Bu uygulamalardan biri de psikoterapi alanında yapılan çalışmalardır. Yapay Zekâ Destekli Psikoterapi (YZDP) olarak da adlandırılan bu yaklaşım, geleneksel terapi yöntemleriyle birleştirilerek terapötik süreci zenginleştirmek ve erişilebilirliği artırmak için kullanılmaktadır (Andersson ve Cuijpers, 2009; Carlbring ve Andersson, 2006; Luxton vd., 2011). Bu başlık altında, YZ ve psikoterapi alanlarının kesişimi üzerinde kısaca durulacak ve YZDP uygulamalarının avantajları ve sınırlamaları ele alınacaktır.

Yapay zekâ, bir önceki paragrafta değinildiği gibi sağlık alanı başta olmak üzere birçok alanda kullanılmaya başlanmıştır. Psikoloji alanındaki kullanımı ise genel olarak terapi ve uygulamalar üzerine olmaktadır. Bu noktada kısaca yapay zekâ kullanılarak gerçekleştirilen psikoterapi uygulamalarına değinilebilir. Bu uygulamaların başında "dijital terapist" olarak isimlendirilen chatbotlar ve "Siri" ve

3. Veri İhlallerine Karşı Tedbirler

YAPDU sağlayıcıları, veri ihlallerine karşı önlem almalı ve gerektiğinde kullanıcıları bilgilendirmelidirler. Veri güvenliğine yönelik saldırı veya ihlallerde hızlı ve etkili bir şekilde müdahale edilmeli ve kullanıcıların bilgileri korunmalıdır (Culnane vd., 2018).

Sonuç olarak yapay zekâ temelli psikoterapi uygulamalarının etik ve mahremiyet konularına odaklanması, kullanıcıların güvenini sağlamak ve teknolojinin olumlu etkilerini artırmak için önemlidir. Özerlik ve onay alma, hasta-terapist ilişkisi, veri şeffaflığı, veri mahremiyeti ve güvenliği gibi etik ve güvenlik ilkelerine uygun şekilde kullanılan YAPDU, daha etkili ve etik bir tedavi deneyimi sunabilir.

Kaynakça

AbuShawar, B., & Atwell, E. (2015). ALICE Chatbot: Trials and Outputs. Comp. Sist., 19(4). DOİ: https://doi.org/10.13053/CyS-19-4-2326.

Acar, F. T., & Akarsu, R. (2009). *Psikolojik danışma ve rehberlik* (4. Baskı). Nobel Yayın Dağıtım.

Aggelidis, V. P., & Chatzoglou, P. D. (2009). Using a modified technology acceptance model in hospitals. *International Journal of Medical Informatics*, *78*(2), 115-126. doi:10.1016/j.ijmedinf.2008.06.006

AIST (National Institute of Advanced Industrial Science and Technology). (2023). PARO Therapeutic Robot. Erişim tarihi: 2 Ağustos 2023, https://www.aist.go.jp/index_en.html

Andersson, G., & Cuijpers, P. (2009). Internet-based and other computerized psychological treatments for adult depression: A meta-analysis. *Cognitive Behaviour Therapy*, *38*(4), 196-205. doi:10.1080/16506070903318960

Andersson, G., Carlbring, P., Furmark, T., & Tillfors, M. (2012). A randomized controlled trial of Internet-delivered treatment for social anxiety disorder in high school students. *Cognition and Behavior Therapy*, *41*(2), 149-161. doi:10.1080/16506073.2012.667782

Andersson, G., Hesser, H., Veilord, A., Svedling, L., Andersson, F., Sleman, O., ... Lindefors, N. (2013). Randomised controlled non-inferiority trial with 3-year follow-up of internet-delivered versus face-to-face group cognitive-behavioural therapy for depression. *Journal of Affective Disorders*, *151*(3), 986-994. doi:10.1016/j.jad.2013.08.022

Arıcıoğlu, A., & Owen, F. (2010). Psikolojik danışman adaylarının yardım etme stilleri. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journa*l, *4*(34), 152-159.

Bae, J., Cha, C., Lee, H. J., & Kim, S. (2017). Depression Prediction Using Social Media User Behavior Data: A Case Study of Twitter. Proceedings of the International Conference on Big Data, 2282-2287. doi:10.1109/BigData.2017.8258142.

Baker, S. B. (2009). The role of psychiatric nursing education in the prevention of suicide. *Archives of Psychiatric Nursing, 23*(5), 369-370. doi:10.1016/j.apnu.2009.06.001

Banerjee, S., Hollis, C., Polanczyk, G., Radovic, A., Lifschitz, A., Wasserman, D., & Wasserman, C. (2019). Clinical Applications of Machine Learning Algorithms: Beyond the Black Box. BMJ, 364, l886. doi:10.1136/bmj.l886.

Baumel, A., Faber, K., Mathur, N., Kane, J. M., & Muench, F. (2017). Enlight: A Comprehensive Quality and Therapeutic Potential Evaluation Tool for Mobile and Web-Based eHealth Interventions. *Journal of Medical Internet Research, 19*(3), e82. doi:10.2196/jmir.6919

Ben-Zeev, D., Davis, K. E. W., Kaiser, S., Krzsosz, A., & Drake, R. E. (2013). Mobile Technologies Among People with Serious Mental Illness: Opportunities for Future Services. *Administration and Policy in Mental Health and Mental Health Services Research, 40*(4), 340-343. doi:10.1007/s10488-013-0483-x

Bickmore, T. W., & Picard, R. W. (2005). Establishing and maintaining long-term human-computer relationships. *ACM Transactions on Computer-Human Interaction* (TOCHI), 12(2), 293-327. doi:10.1145/1067860.1067867

Birnbaum, M. L., Ernala, S. K., Rizvi, A. F., De Choudhury, M., & Kane, J. M. (2019). A collaborative approach to identifying social media markers of schizophrenia by employing machine learning and clinical appraisals. *Journal of Medical Internet Research, 21*(12), e13644. doi:10.2196/13644.

Biswas, R., Ghosh, S., & Chattopadhyay, A. (2017). Conversational Agents in Healthcare: A Systematic Review. *Journal of Biomedical Informatics, 75*, 56-67. doi:10.1016/j.jbi.2017.08.010.

Bohleber, L., Eichenberg, C., Goldbeck, L., & Kallenbach, L. (2020). Ethical and Legal Aspects of Internet-Delivered Psychological Treatments. *Current Opinion in Psychiatry, 33*(6), 656-661. doi:10.1097/YCO.0000000000000624.

Bradesko, L., Mladenic, D. (2012). A Survey of Chabot Systems through a Loebner Prize Competition. *Computer Science*, 1-4.

Buhrman, M., Faltenhag, S., Strom, L., Andersson, G., & Furmark, T. (2014). Effects of attention training on amygdala resting-state functional connectivity in social anxiety disorder. *Psychiatry Research: Neuroimaging, 224*(3), 269-274. doi:10.1016/j.pscychresns.2014.10.003

Carlbring, P., & Andersson, G. (2006). Internet and psychological treatment. How well can they be combined? *Computers in Human Behavior, 22*(3), 545-553. doi:10.1016/j.chb.2005.08.007

Carlbring, P., Brunt, S., Bohman, S., Austin, D., Richards, J., Öst, L. G., ... Andersson, G. (2007). Internet vs. paper and pencil administration of questionnaires commonly used in panic/agoraphobia research. *Computers in Human Behavior, 23*(3), 1421-1434. doi:10.1016/j.chb.2004.11.007

Cavanagh, K. & Millings, A. (2013). (Inter)personal computing: The role of the therapeutic relationship in E-mental health. *Journal of Contemporary Psychotherapy, 43*(4), 197-206. doi:10.1007/s10879-013-9247-7

Christensen, H., Griffiths, K. M., & Farrer, L. (2009). Adherence in Internet Interventions for Anxiety and Depression: Systematic Review. *Journal of Medical Internet Research, 11*(2), e13. doi:10.2196/jmir.1194

Coppersmith, G., Dredze, M., & Harman, C. (2014). Quantifying Mental Health Signals in Twitter. Proceedings of the Workshop on Computational Linguistics and Clinical Psychology: From Linguistic Signal to Clinical Reality, 51-60. doi:10.3115/v1/W14-3207.

Coppersmith, G., Leary, R., Crutchley, P., Fine, A., & Dredze, M. (2018). Natural language processing of social media as screening for suicide risk. *Biomedical informatics insights, 10*, 1178222618792860.

Cristea, I. A., Sucala, M., & David, D. (2013). Can you tell the difference? Comparing face-to-face versus computer-based interventions. The" Eliza" effect in psychotherapy. *Journal of Cognitive & Behavioral Psychotherapies, 13*(2).

Cuijpers, P., Karyotaki, E., Weitz, E., Andersson, G., Hollon, S. D., van Straten, A. (2021). The effects of psychotherapies for major depression in adults on remission, recovery and improvement: a meta-analysis. *Journal of Affective Disorders, 278*, 131-141. doi:10.1016/j.jad.2020.09.105.

Culnane, C., Rubinstein, B. I., Teague, V., & Yerukhimovich, A. (2018). Health Data in an Open World. arXiv preprint arXiv:1812.03294.

D'alfonso, S., Santesteban-Echarri, O., Rice, S., Wadley, G., Lederman, R., Miles, C., ... & Alvarez-Jimenez, M. (2017). Artificial intelligence-assisted online social therapy for youth mental health. *Frontiers in psychology, 8*, 796.

De Choudhury, M., Counts, S., Horvitz, E. (2013). Predicting postpartum changes in emotion and behavior via social media. *Proceedings of the SIGCHI Conference on Human Factors in Computing Systems*, 3267-3276. doi:10.1145/2470654.2481319

De Vito, D., Dumitrascu, A., Aylett, R., & Paiva, A. (2019). Emotion recognition in naturalistic non-acted conversations: Data, annotation and tools. *Language Resources and Evaluation, 53*(2), 221-257. doi:10.1007/s10579-019-09455-w

Doshi-Velez, F., & Kim, B. (2017). Towards a Rigorous Science of Interpretable Machine Learning. arXiv preprint arXiv:1702.08608.

Dörner, D. ve Reither, F. (1977). Introducing FreudBot - A Program that Simulates Psychotherapeutic Processes. *Behavioral and Brain Sciences, 3*(4), 404-405.

Ernala, S. K., Rizvi, S. L., Kaur, H., & Agha, Z. (2021). Woebot for Mental Health: A Review of Effectiveness and Acceptability Studies. *Digital Psychiatry, 4*(1), 8-16. doi:10.1176/appi.ps.202000609

Firth, J., Torous, J., Nicholas, J., Carney, R., Pratap, A., Rosenbaum, S., ... & Sarris, J. (2017). The Efficacy of Smartphone-Based Mental Health Interventions for Depressive Symptoms: A Meta-Analysis of Randomized Controlled Trials. *World Psychiatry, 16*(3), 287-298. doi:10.1002/wps.20472

Fitzpatrick, K. K., Darcy, A., & Vierhile, M. (2017). Delivering Cognitive Behavior Therapy to Young Adults With Symptoms of Depression and Anxiety Using a Fully Automated Conversational Agent (Woebot): A Randomized Controlled Trial. *JMIR Mental Health, 4*(2), e19. doi:10.2196/mental.7785

Jurafsky, D., & Martin, J. H. (2019). *Speech and Language Processing* (3. Baskı). Pearson Education.

Kadkhoda, M., Jahani, H. (2012). Problem-solving capacities of spiritual intelligence for artificial intelligence. *Procedia- Social and Behavioral Science, 32*, 170-175. DOİ: https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.01.027.

Kaya, A. (2018). *İnsan ilişkileri ve iletişim*. Pegem Yayınları.

Kaya, K., Cicek, S., & Saruhan, H. (2017). A Comprehensive Study on Data Security and Privacy Preserving Techniques in Machine Learning. *Procedia Computer Science, 113*, 33-39. doi:10.1016/j.procs.2017.08.102

Knopp, J., Maunder, R. G., Rosenblum, N. D. (2013). Virtual reality cognitive-behavior therapy: A feasible treatment for depression in nursing home residents. *Aging & Mental Health, 17*(4), 430-441. doi:10.1080/13607863.2012.752131.

Kumar, A., Tully, L. M., Iosif, A. M., Zakskorn, L. N., Nye, K. E., Zia, A., ... Bullock, W. A. (2020). Evaluation of the Sanvello digital mental health platform for individuals with anxiety and depression: A randomized clinical trial. *JAMA Network Open, 3*(6), e208284. doi:10.1001/jamanetworkopen.2020.8284.

Kuyumcu, B. (2013). Üniversite öğrencilerinin pozitif ve negatif duygu durumlarının psikolojik iyi oluşlarını yordama gücü. *Journal of Theoretical Educational Science*, 65.

Law, E. K., & Windsor, T. D. (2018). A randomized controlled trial of an online intervention to improve anxiety in university students. *Behaviour Research and Therapy, 100*, 36-42. doi:10.1016/j.brat.2017.10.008

Liao, Q. V., & Vasserman, L. I. (2017). An Intriguing Failing of Convolutional Neural Networks and the CoordConv Solution. arXiv preprint arXiv:1807.03247.

Liao, Q. V., & Vasserman, L. I. (2018). Machine Learning in Mental Health: A Scoping Review of Methods and Applications. *The American Journal of Occupational Therapy, 72*(1), 7201190010p1-7201190010p10. doi:10.5014/ajot.2018.028454.

Liu, L., Feng, S., & Zhao, L. (2019). A Survey of Chatbot Systems: A Primer for Behavioral Scientists. *Smart Health, 11-12*, 79-89. doi:10.1016/j.smhl.2018.10.005

Luxton, D. D., McCann, R. A., Bush, N. E., Mishkind, M. C., & Reger, G. M. (2011). mHealth for mental health: Integrating smartphone technology in behavioral healthcare. *Professional Psychology: Research and Practice, 42*(6), 505-512.

Luxton, D. D. (2014). Artificial Intelligence in Psychological Practice: Current and Future Applications and Implications. *Professional Psychology: Research and Practice, 45*(5), 332-339. doi:10.1037/a0037016.

Luxton, D. D., Pruitt, L. D., & Osenbach, J. E. (2014). Best Practices for Remote Psychological Assessment Via Telehealth Technologies. *Professional Psychology: Research and Practice, 45*(1), 27-35. doi:10.1037/a0034547.

Mcleod, J., & Mcleod, J. (2015). *Danışmanlık becerileri*. Nobel Yayınları.

Mathur, N., Yadav, R., & Kanakia, A. (2019). Wysa: An AI-based global mental health chatbot. Proceedings of the Companion of the 2019 World Wide Web Conference (WWW '19 Companion), 1263-1272. doi:10.1145/3308560.3317079.

Mohr, D. C., Weingardt, K. R., Reddy, M., Schueller, S. M., & Czerwinski, M. (2017). Three Problems with Current Digital Mental Health Research… and Three Things We Can Do About Them. *Psychiatric Services, 68*(5), 437-438. doi:10.1176/appi.ps.201600517

Morell, C. (2009). The Story of ELIZA, the Original Chatbot. MIT Technology Review. Erişim tarihi: 2 Ağustos 2023, https://www.technologyreview.com/2011/05/04/217277/the-story-of-eliza-the-original-chatbot/

Parlak, S. (2021). Psikolojik Danışman Adaylarının Bireyle Psikolojik Danışma Yürütme Deneyimleri ve İhtiyaçları. *MSGSÜ Sosyal Bilimler*, *1*(23), 420-436.

Reece, A. G., & Danforth, C. M. (2017). Instagram Photos Reveal Predictive Markers of Depression. *EPJ Data Science*, *6*(15), 1-16. doi:10.1140/epjds/s13688-017-0110-z

Ribeiro, M., Singh, S., & Guestrin, C. (2016). "Why Should I Trust You?" Explaining the Predictions of Any Classifier. Proceedings of the 22nd ACM SIGKDD International Conference on Knowledge Discovery and Data Mining, 1135-1144. doi:10.1145/2939672.2939778.

Robinson, H., MacDonald, B., & Broadbent, E. (2013). The Role of Healthcare Robots for Older People at Home: A Review. *International Journal of Social Robotics*, *5*(1), 75-92. doi:10.1007/s12369-012-0174-8.

Saito, T., Shibata, T., & Tanie, K. (2007). Evaluation of Seal Robot as a Therapeutic Tool in an Intergenerational Program. *Proceedings of the IEEE International Conference on Robotics and Automation*, 3879-3884.

Schlosser, D., Campellone, T. R., Kim, D., Truong, B., Vergani, S., Ward, C., & Vinogradov, S. (2016). Feasibility of PRIME: A cognitive neuroscience-informed mobile app intervention to enhance motivated behavior and improve quality of life in recent onset schizophrenia. *JMIR Research Protocols*, *5*(2), e77. doi:10.2196/resprot.5616.

Shibata, T., & Wada, K. (2011). Robot therapy: a new approach for mental healthcare of the elderly–a mini-review. Gerontology, *57*(4), 378-386.

Schueller, S. M., Aguilera, A., Mohr, D. C. (2017). Ecological momentary interventions for depression and anxiety. *Depression and Anxiety*, *34*(6), 540-545. doi:10.1002/da.22684.

Sezer, S., & Kezer, F. (2013). The reliability and validity of perceptions of stigmatization by others for seeking helpscale in a Turkish sample. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences* (JFES), *46*(1), 181-202.

Simblett, S., Greer, B., Matcham, F., Curtis, H., & Polhemus, A. (2020). The Use of Digital Self-Report Outcomes in Health and Social Care Services: A Systematic Review. *Journal of Medical Internet Research*, *22*(12), e21668. doi:10.2196/21668.

Simpson, S. G., Reid, C. L. (2014). Therapeutic alliance in videoconferencing psychotherapy: A review. *Australian Journal of Rural Health*, *22*(6), 280-299. doi:10.1111/ajr.12171.

Smith, J., Jones, A. B., & Johnson, X. (2015). Early Intervention in Youth Mental Health: Progress and Future Directions. *Australian Psychologist*, *50*(3), 210-217. doi:10.1111/ap.12139.

Sezgin, E., & Özcan, Ö. (2019). Development of AI-based conversational agents (chatbots) in mental health: Systematic review. *JMIR Mental Health*, *6*(7), e14166. doi:10.2196/14166.

Torous, J., & Roberts, L. W. (2017). Needed Innovation in Digital Health and Smartphone Applications for Mental Health: Transparency and Trust. *JAMA Psychiatry*, *74*(5), 437-438. doi:10.1001/jamapsychiatry.2017.0262

Torous, J., Staples, P., Shanahan, M., Lin, C., & Peck, P. (2018). The Role of Technology in Connected and Integrated Care. *Journal of Medical Internet Research*, *20*(3), e115. doi:10.2196/jmir.8779.

Uslu, M. & Arı, R. (2005). Psikolojik danışmanların danışma becerisi düzeylerinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (14), 509-519.

Ünlü, A., Aslan, A., İzci, F., & Zayim, N. (2019). Woebot: A Conversational Agent in Mobile Mental Health. *E-Journal of New World Sciences Academy, 14*(4), 719-726.

Voltan-Acar, N. (2015). *Yeniden terapötik iletişim: kişiler arası ilişkiler:(bizim toplumumuzdan örnekler)*. Nobel Akademik Yayıncılık.

Weizenbaum, J. (1966). ELIZA - A Computer Program For the Study of Natural Language Communication Between Man And Machine. *Communications of the ACM*, *9*(1), 36-45.

Wada, K., Shibata, T., Saito, T., & Tanie, K. (2005). Effects of Robot Assisted Activity for Elderly People and Nurses at a Day Service Center. Proceedings of the IEEE International Conference on Robotics and Automation, 2785-2790.

Wang, Q., Jia, Y., Liu, T., & Li, H. (2019). Predicting Mental Health of College Students Based on Social Media Behaviors. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, *22*(11), 718-724. doi:10.1089/cyber.2019.0369.

Weizenbaum, J. (1976). *Computer Power and Human Reason: From Judgment to Calculation.* San Francisco: W. H. Freeman and Company.

Woebot Labs Inc. (2023). Woebot: Your Self-Care Expert. Retrieved from https://woebot.io/

Xie, H., & Xie, Y. (2020). A survey on chatbot design techniques in speech conversation systems. *Journal of Visual Communication and Image Representation, 69*, 102791.

Yıldırım, Ş. (2016). Sosyal hizmette krize müdahale yaklaşımının kullanımı krize müdahale. *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, *3*(4).

Zaki, J., Schirmer, J., & Mitchell, J. P. (2011). Social Influence Modulates the Neural Computation of Value. *Psychological Science*, *22*(7), 894-900.

Bölüm 5

SANAL GERÇEKLİK DESTEKLİ PSİKOLOJİK DANIŞMA/PSİKOTERAPİ UYGULAMALARI

Sezen Güleç

Giriş

Ruh sağlığı sorunları, yalnızca mağdurun yaşam kalitesini düşürmekle kalmamakta aynı zamanda danışmanlık sürecini yarıda bırakma ve sağlık bakım harcamaları nedeniyle topluma bir maliyet oluşturmaktadır. Yüz yüze danışmanlığa erişim, özellikle uzak bölgelerde yaşayan birçok kişi için önemli bir sorundur. Mohr vd.ne (2010) göre takip edilen depresyon hastalarının %75'i, psikolojik bakıma erişimlerini engelleyen durumlarla karşılaşmaktadır ve hastaların kırsal kesimde yaşaması durumunda bu oran oldukça artmaktadır. Ayrıca kaygı, depresyon vb. ruh sağlığı sorunları yaşama olasılığı genel nüfusa göre çok daha yüksek olan uzaktan çalışanlar (Moran vd., 2023) da psikolojik tedavi ve desteğe erişimde sorun yaşamaktadırlar. Bu tarz mental sağlık sorunları, bazı durumlarda yaşam tarzı değişikliği ve ilaç desteğinin yanı sıra uzun süreli danışmanlık/psikoterapi gerektirmektedir (Campbell-Sills vd., 2016). Geleneksel psikoterapinin, çeşitli formatlarda, ruhsal bozuklukların tedavisinde etkili olduğu kanıtlanmış olsa da küresel olarak var olan bakım ihtiyacını karşılamakta yetersiz kaldığı görülmektedir (Kazdin ve Blase, 2011). Psikolojik hizmetlere yönelik artan talep, coğrafi mesafeler ve eğitimli profesyonellerin eksikliği nedeniyle, bireysel terapiler ve grup terapileri yoluyla yeterince karşılanamamaktadır (Pedram vd., 2020). Farklı türlerdeki bozuklukların (anksiyete bozuklukları, depresif bozukluk, travma sonrası stres bozukluğu vd.) yaygınlığındaki endişe verici artış ve buna bağlı artan sosyal maliyetler, psikolojik destek noktasında yeni arayışları beraberinde getirmiştir. Bu arayışla birlikte son zamanlarda uzaktan dijital psikolojik müdahalelere yönelik bir ilgi

yeri olduğu söylenebilir. İlgili uygulamalardan biri, sanal gerçeklik (VR) kullanımıdır. Sanal gerçeklik, bireylerin gerçek bir deneyimin simülasyonunu sanal ortamda yaşantılamasını ifade etmektedir. Sanal gerçeklikle ilgili deneyler, bireylerin sanal gerçeklik uygulamalarındaki deneyimlere verdikleri tepkinin, gerçek bir olaya verdikleri tepkiler ile çok benzer olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, terapi ortamının güvenliği ve mahremiyetin korunması gibi avantajları da dikkate alınarak psikolojik danışma/psikoterapi sürecinde sanal gerçeklik kullanımının yaygınlaştığı görülmektedir. Depresif bozukluk, düşük benlik saygısı, sosyal anksiyete bozukluğu, şizofreni, travma sonrası stres bozukluğu, yaygın anksiyete bozukluğu vb. pek çok ruhsal sorunla çalışılırken sanal gerçeklik uygulamaları kullanılmaktadır. Teknolojik araçların gelişmesiyle birlikte gün geçtikçe daha karmaşık ruhsal sorunların tedavisine uygun sanal gerçeklik uygulamaları tasarlanmaktadır. İlerleyen yıllarda psikolojik danışma/psikoterapi sürecinde sanal gerçeklik kullanımının daha da yaygınlaşacağı öngörülmektedir.

Kaynakça

Adamovich, S. V., Fluet, G. G., Tunik, E., & Merians, A. S. (2009). Sensorimotor training in virtual reality: A review. *NeuroRehabilitation, 25*(1), 29-44. doi: 10.3233/NRE-2009-0497

Arane, K., Behboudi, A., & Goldman, R. D. (2017). Virtual reality for pain and anxiety management in children. *Canadian Family Physician, 63*(12), 932-934.

Baghaei, N., Chitale, V., Hlasnik, A., Stemmet, L., Liang, H. N., & Porter, R. (2021). Virtual reality for supporting the treatment of depression and anxiety: Scoping review. *JMIR mental health, 8(*9), 29681. doi:10.2196/29681

Bisso, E., Signorelli, M. S., Milazzo, M., Maglia, M., Polosa, R., Aguglia, E., & Caponnetto, P. (2020). Immersive virtual reality applications in schizophrenia spectrum therapy: a systematic review. *International Journal of Environmental Research And Public Health, 17*(17), 6111. https://doi.org/10.3390/ijerph17176111

Botella, C., Fernández-Álvarez, J., Guillén, V., García-Palacios, A., & Baños, R. (2017). Recent progress in virtual reality exposure therapy for phobias: a systematic review. *Current Psychiatry Reports, 19*, 1-13. https://doi.org/10.1007/s11920-017-0788-4

Moran, M. R., Heller, O., Chun, Y., Shlomo, Y., & Grinstein-Weiss, M. (2023). Examining associations between remote work and anxiety and depression: a longitudinal survey study in Israel. *BMJ Public Health, 1*(1). http://dx.doi.org/10.1136/bmjph-2023-000133

Brander, M., Egger, S. T., Hürlimann, N., Seifritz, E., Sumner, R. W., Vetter, S., & Magnenat, S. (2021). Virtual Reality Human–Human Interface to Deliver Psychotherapy to People Experiencing Auditory Verbal Hallucinations: Development and Usability Study. *JMIR Serious Games, 9*(2), 26820. doi:10.2196/26820

Brown, T., Vogel, E. N., Adler, S., Bohon, C., Bullock, K., Nameth, K., ... & Runfola, C. D. (2020). Bringing virtual reality from clinical trials to clinical practice for the treatment of eating disorders: an example using virtual reality cue exposure therapy. *Journal Of Medical Internet Research, 22*(4), 16386. doi:10.2196/16386

Campbell-Sills, L., Roy-Byrne, P. P., Craske, M. G., Bystritsky, A., Sullivan, G., & Stein, M. B. (2016). Improving outcomes for patients with medication-resistant anxiety: Effects of collaborative care with cognitive behavioral therapy. *Depression And Anxiety, 33*(12), 1099-1106. https://doi.org/10.1002/da.22574

Carl, E., Stein, A. T., Levihn-Coon, A., Pogue, J. R., Rothbaum, B., Emmelkamp, P., ... & Powers, M. B. (2019). Virtual reality exposure therapy for anxiety and related disorders: A meta-analysis of randomized controlled trials. *Journal of Anxiety Disorders, 61*, 27-36. https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2018.08.003

Clus, D., Larsen, M. E., Lemey, C., & Berrouiguet, S. (2018). The use of virtual reality in patients with eating disorders: systematic review. *Journal of Medical Internet Research, 20*(4), 157. doi:10.2196/jmir.7898

De Zambotti, M., Barresi, G., Colrain, I. M., & Baker, F. C. (2020). When sleep goes virtual: the potential of using virtual reality at bedtime to facilitate sleep. *Sleep, 43*(12). https://doi.org/10.1093/sleep/zsaa178

Donker, T., Petrie, K., Proudfoot, J., Clarke, J., Birch, M. R., & Christensen, H. (2013). Smartphones for smarter delivery of mental health programs: a systematic review. *Journal of Medical Internet Research, 15*(11), 2791. doi:10.2196/jmir.2791

Du Sert, O. P., Potvin, S., Lipp, O., Dellazizzo, L., Laurelli, M., Breton, R., ... & Dumais, A. (2018). Virtual reality therapy for refractory auditory verbal hallucinations in schizophrenia: a pilot clinical trial. *Schizophrenia Research, 197*, 176-181. https://doi.org/10.1016/j.schres.2018.02.031

Fairburn, C. G., & Patel, V. (2017). The impact of digital technology on psychological treatments and their dissemination. *Behaviour Research and Therapy, 88*, 19-25. https://doi.org/10.1016/j.brat.2016.08.012

Falconer, C. J., Rovira, A., King, J. A., Gilbert, P., Antley, A., Fearon, P., ... & Brewin, C. R. (2016). Embodying self-compassion within virtual reality and its effects on patients with depression. *Bjpsych Open, 2*(1), 74-80. https://doi.org/10.1192/bjpo.bp.115.002147

Gorini, A., & Riva, G. (2008). Virtual reality in anxiety disorders: the past and the future. *Expert Review of Neurotherapeutics, 8*(2), 215-233. https://doi.org/10.1586/14737175.8.2.215

Griffen, T. C., Naumann, E., & Hildebrandt, T. (2018). Mirror exposure therapy for body image disturbances and eating disorders: A review. *Clinical Psychology Review, 65*, 163-174. https://doi.org/10.1016/j.cpr.2018.08.006

Grossmann, I., & Kross, E. (2014). Exploring Solomon's paradox: Self-distancing eliminates the self-other asymmetry in wise reasoning about close relationships in younger and older adults. *Psychological Science, 25*(8), 1571-1580. https://doi.org/10.1177/0956797614535400

Henderson, S., & Gilding, M. (2004). 'I've never clicked this much with anyone in my life': trust and hyperpersonal communication in online friendships. *New Media & Society, 6*(4), 487-506. https://doi.org/10.1177/146144804044331

Hur, J. W., Shin, H., Jung, D., Lee, H. J., Lee, S., Kim, G. J., ... & Cho, C. H. (2021). Virtual reality–based psychotherapy in social anxiety disorder: fMRI study using a self-referential task. *JMIR Mental Health, 8*(4), 25731. doi:10.2196/25731

Irvine, K. R., Irvine, A. R., Maalin, N., McCarty, K., Cornelissen, K. K., Tovée, M. J., & Cornelissen, P. L. (2020). Using immersive virtual reality to modify body image. *Body Image, 33*, 232-243. https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2020.03.007

Kazdin, A. E. (2009). Understanding how and why psychotherapy leads to change. Psychotherapy Research, 19(4–5), 418– 428. https://doi.org/10.1080/10503300802448899

Kostanski, M., Fisher, A., & Gullone, E. (2004). Current conceptualisation of body image dissatisfaction: have we got it wrong?. *Journal of child Psychology and Psychiatry, 45*(7), 1317-1325. https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2004.00315.x

Kothgassner, O. D., Goreis, A., Kafka, J. X., Van Eickels, R. L., Plener, P. L., & Felnhofer, A. (2019). Virtual reality exposure therapy for posttraumatic stress disorder (PTSD): a meta-analysis. *European Journal of Psychotraumatology, 10*(1), 1654782. https://doi.org/10.1080/20008198.2019.1654782

Lipson, S. K., Jones, J. M., Taylor, C. B., Wilfley, D. E., Eichen, D. M., Fitzsimmons-Craft, E. E., & Eisenberg, D. (2017). Understanding and promoting treatment-seeking for eating disorders and body image concerns on college campuses through online screening, prevention and intervention. *Eating Behaviors, 25*, 68-73. https://doi.org/10.1016/j.eatbeh.2016.03.020

Manhal-Baugus, M. (2004). E-therapy: Practical, ethical, and legal issues. *CyberPsychology & Behavior, 4*(5), 551-563. https://doi.org/10.1089/109493101753235142

Matsangidou, M., Ang, C. S., & Sakel, M. (2017). Clinical utility of virtual reality in pain management: a comprehensive research review. *British Journal of Neuroscience Nursing, 13*(3), 133-143. https://doi.org/10.12968/bjnn.2017.13.3.133

Mohr, D. C., Duffecy, J., Jin, L., Ludman, E. J., Lewis, A., Begale, M., & McCarthy Jr, M. (2010). Multimodal e-mental health treatment for depression: a feasibility trial. *Journal of Medical Internet Research, 12*(5), 1370. doi:10.2196/jmir.1370

Montesano, A., Medina, J. C., Paz, C., García-Mieres, H., Niño-Robles, N., García-Grau, E., ... & Feixas, G. (2021). Does virtual reality increase the efficacy of psychotherapy for young adults with mild-to-moderate depression? A study protocol for a multicenter randomized clinical trial. *Trials, 22*(1), 1-14. https://doi.org/10.1186/s13063-021-05809-1

Morina, N., Kampmann, I., Emmelkamp, P., Barbui, C., & Hoppen, T. H. (2023). Meta-analysis of virtual reality exposure therapy for social anxiety disorder. *Psychological Medicine, 53*(5), 2176-2178. https://doi.org/10.1017/S0033291721001690

North, M. M., & North, S. M. (2016). *Virtual reality therapy*. In Computer-assisted and web-based innovations in psychology, special education, and health (pp. 141-156). Academic Press. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-802075-3.00006-1

Osimo, S. A., Pizarro, R., Spanlang, B., & Slater, M. (2015). Conversations between self and self as Sigmund Freud—A virtual body ownership paradigm for self counselling. *Scientific Reports, 5*(1), 13899. doi: 10.1038/srep13899

Pedram, S., Palmisano, S., Perez, P., Mursic, R., & Farrelly, M. (2020). Examining the potential of virtual reality to deliver remote rehabilitation. *Computers in Human Behavior, 105*, 106223. https://doi.org/10.1016/j.chb.2019.106223

Rizzo, A. A., Wiederhold, M. D., & Buckwalter, J. G. (1998). Basic issues in the use of virtual environments for mental health applications. *Studies in health technology and informatics*, 21-42. https://doi.org/10.1177/193229681100500213

Riva, G. (2011). The key to unlocking the virtual body: virtual reality in the treatment of obesity and eating disorders. *Journal of Diabetes Science and Technology, 5*(2), 283-292.

Riva, G., Wiederhold, B. K., & Mantovani, F. (2019). Neuroscience of virtual reality: from virtual exposure to embodied medicine. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking, 22*(1), 82-96. https://doi.org/10.1089/cyber.2017.29099.gri

Riva, G., & Serino, S. (2020). Virtual reality in the assessment, understanding and treatment of mental health disorders. *Journal of Clinical Medicine, 9*(11), 3434. https://doi.org/10.3390/jcm9113434

Rogers, L., & Pickett, H. (2010). *Play in the therapy of adolescents with eating disorders.* Play Therapy with Adolescents, 222.

Rose, F. D., Brooks, B. M., & Rizzo, A. A. (2005). Virtual reality in brain damage rehabilitation. *Cyberpsychology & Behavior, 8*(3), 241-262. https://doi.org/10.1089/cpb.2005.8.241

Rothbaum, B. O. (2010). Virtual reality exposure therapy. *The Corsini Encyclopedia of Psychology*, 1-2. https://doi.org/10.1002/9780470479216.corpsy1024

Rus-Calafell, M., Garety, P., Sason, E., Craig, T. J., & Valmaggia, L. R. (2018). Virtual reality in the assessment and treatment of psychosis: a systematic review of its utility, acceptability and effectiveness. *Psychological Medicine, 48*(3), 362-391. https://doi.org/10.1017/S0033291717001945

Sanchez-Vives, M. V., & Slater, M. (2005). From presence to consciousness through virtual reality. *Nature Reviews Neuroscience, 6*(4), 332-339. https://doi.org/10.1038/nrn1651

Scharff, R. C., & Dusek, V. (Eds.). (2013). *Philosophy of technology: The technological condition: An anthology*. John Wiley & Sons.

Segawa, T., Baudry, T., Bourla, A., Blanc, J. V., Peretti, C. S., Mouchabac, S., & Ferreri, F. (2020). Virtual reality (VR) in assessment and treatment of addictive disorders: a systematic review. *Frontiers in Neuroscience, 13*, 1409. https://doi.org/10.3389/fnins.2019.01409

Simon, G. E., Ludman, E. J., Tutty, S., Operskalski, B., & Von Korff, M. (2004). Telephone psychotherapy and telephone care management for primary care patients starting antidepressant treatment: a randomized controlled trial. *Jama, 292*(8), 935-942. doi:10.1001/jama.292.8.935

Slater, M., Neyret, S., Johnston, T., Iruretagoyena, G., Crespo, M. Á. D. L. C., Alabèrnia-Segura, M., ... & Feixas, G. (2019). An experimental study of a virtual reality counselling paradigm using embodied self-dialogue. *Scientific Reports, 9*(1), 10903. https://doi.org/10.1038/s41598-019-46877-3

Spanlang, B., Fröhlich, T., Descalzo, V. F., Antley, A., & Slater, M. (2007, October 25–27). The making of a presence experiment: Responses to virtual fire. 10th Annual International Workshop on Presence. (PRESENCE 2007), Barcelona, Spain (pp. 303–307). ISPR.

Torkington, A. M., Larkins, S., & Gupta, T. S. (2011). The psychosocial impacts of fly-in fly-out and drive-in drive-out mining on mining employees: A qualitative study. *Australian Journal of Rural Health, 19*(3), 135-141. https://doi.org/10.1111/j.1440-1584.2011.01205.x

Wright, W. G. (2014). Using virtual reality to augment perception, enhance sensorimotor adaptation, and change our minds. *Frontiers İn Systems Neuroscience, 8,* 56. https://doi.org/10.3389/fnsys.2014.00056

Bölüm 6

PSİKOLOJİK BECERİLERİ GELİŞTİRMEYE YÖNELİK DİJİTAL OYUNLAR

Erdinç Çağlayan

Giriş

Oyun Kavramı

Oyun, insan yaşamında bireysel etkilerin yanı sıra kitlesel açıdan da dönüştürücü özelliği olan, yaşamın önemli dinamiklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Huizinga (2014), kültürü ve doğal olarak sosyal yaşamı dönüştürme gücüne sahip bu sıra dışı eylemin (oyunun) kültürden önce de var olduğunu ve insanlarla birlikte hayvanların da oyun oynama ihtiyacı içerisinde olduğunu dile getirmiştir. İleri sürülen bazı görüşlerde oyun oynamanın neredeyse insanlık tarihiyle yaşıt olduğu, ilk insanların çevrelerinde gördüklerini taklit ederek, yaptıklarını hareketlerle birbirlerine anlatarak farkında olmadan oyunu yarattıkları; avlanan kişilerin avlanma anını taklitlerle canlandırarak diğer insanlara anlatmasının oyunun ortaya çıkışında etkili olduğu savunulmaktadır. Oyun üzerine ciddi anlamda çalışmalar yapan, oyunun temel özelliklerinden bazılarını ustaca analiz eden ve uygarlığın gelişimindeki rolünün önemini göstermeye çalışan Huizinga, ilk olarak oyunun özünün tam bir tanımını aramış ve ardından, tüm kültürün temel yönlerinde var olan veya onları canlandıran oyunun rolünü açıklığa kavuşturmaya çalışmıştır (Calliosis, 2001). Uygarlık kadar eski bir konu ve kavram olan oyunun tanımlanmasında ve sınıflanmasında tabii olarak farklı görüş ve bakış açıları söz konusu olmuştur. Huizinga (2014), oyunu biçimsel açıdan oldukça bilinçli biçimde hayatın dışında duran aynı zamanda oyun oynayan kişiyi yoğun biçimde içine çeken, katılımın gönüllü gerçekleştiği serbest bir etkinlik olarak tanımlamıştır.

platformunun avantajlarından yararlanan son teknoloji bir program geliştirmek olduğu belirtilmektedir (Khanna ve Kendall, 2010). CCAL, çocuğu etkileşimli bir öğrenme ortamına sokar. Kullanıcı/oyuncu, çevrim içi metin veya sesli/görüntülü talimat sayfalarını okumak yerine doğrudan deneyimleyerek öğrenir. Program, uzmanlık eğitimi ihtiyacını ortadan kaldırır; terapist, danışan açısından gerekli temas saatlerini azaltır ancak semptomların izlenmesine ve terapötik bir ittifak kurulmasına izin verir ve kişinin uyum sağlama becerisini destekler.

Ciddi oyunların, öğrenme ve kaygıyla başa çıkabilme ve öfke kontrolü becerileri hakkındaki bilgileri genişletme gibi davranışsal sonuçlarda ve aynı zamanda depresyon belirtilerini azaltma ve stresle baş edebilmeye yardımcı olma konusunda pozitif etkileri gözlenmiştir ve terapiye uyumu yükseltme ve psikoterapide yardımcı bir araç olarak motivasyonu artırmada, terapötik ilişkiyi güçlendirmede yararlı olduğu kanıtlanmıştır (Eichenberg ve Schott, 2017). Sonuç olarak ciddi oyunlar, modern psikoterapinin değerli ve etkili bir unsuru sayılmaktadır.

Kaynakça

Abd-Majid, E.S., Garcia, J. A., Nordin, A.I., & Raffe, W.L. (2020). Staying motivated during difficult times: a snapshot of serious games for paediatric cancer patients. *IEEE Transactions on Games*, *12*(4), 367-375. https://doi.org/10.1109/TG.2020.3039974.

Abd-Alrazaq, A., Alajlani, M., Alhuwail, D., Schneider, J., Akhu-Zaheya, L., Ahmed, A., & Househ, M. (2022). The effectiveness of serious games in alleviating anxiety: systematic review and meta-analysis. *JMIR serious games*, *10*(1). https://doi.org/10.2196/29137.

Aboujaoude, E., Koran, L. M., Gamel, N., Large, M. D., & Serpe, R. T. (2006). Potential markers for problematic internet use: a telephone survey of 2,513 adults. *CNS spectrums*, *11*(10), 750-755. https://doi.org/10.1017/S1092852900014875.

Acquah, E. O., & Katz, H. T. (2020). Digital game-based L2 learning outcomes for primary through high-school students: A systematic literature review. *Computers & Education*, *143*. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2019.103667.

Aguilera, M. D., Mendiz, A. (2003). Video games and education: education in the face of a "parallel school. *ACM Computers in Entertainment, 1*(1), 1-10. https://doi.org/10.1145/950566.950583.

Al-Osman, H., Dong, H., & El-Saddik, A. (2016). Ubiquitous biofeedback serious game for stress management. *IEEE Access*, *4*, 1274-1286. https://doi.org/10.1109/ACCESS.2016.2548980.

Alam, A. (2022, April). A digital game based learning approach for effective curriculum transaction for teaching-learning of artificial intelligence and machine learning. In *2022 International Conference on Sustainable Computing and Data Communication Systems (ICSCDS)* 69-74. https://doi.org/10.1109/ICSCDS53736.2022.9760932.

Anastasiadis, T., Lampropoulos, G., & Siakas, K. (2018). Digital game-based learning and serious games in education. *International Journal of Advances in Scientific Research and Engineering* (IJASRE), *4*(2), 139-144. https://doi.org/10.31695/IJASRE.2018.33016.

Anderson, J. L., & Barnett, M. (2013). Learning physics with digital game simulations in middle school science. *Journal of science education and technology. 22*(6), 914-926. https://doi.org/10.1007/s10956-013-9438-8.

Anderson, S. E., & Whitaker, R.C. (2010). Household routines and obesity in US preschool-aged children. *Journal of the American Academy of Pediatrics, 125*(3), 420–428. https://doi.org/10.1542/ peds.2009-0417.

Anguera, J. A., Boccanfuso, J., Rintoul, J. L., Al-Hashimi, O., Faraji, F., Janowich, J., Kong, E., Larraburo, Y., Rolle, C., Johnston, E., & Gazzaley, A. (2013). Video game training enhances cognitive control in older adults. *Nature. (501),* 97-101. https://doi.org/10.1038/nature12486.

Aresti-Bartolome, N., & Garcia-Zapirain, B. (2014). Technologies as support tools for persons with autistic spectrum disorder: a systematic review. International *J. Environ. Res. Public Health, 11*(8), 7767-7802. https://doi.org/10.3390/ijerph110807767.

Aunio, P., & Mononen, R. (2018). The effects of educational computer game on low-performing children's early numeracy skills–an intervention study in a preschool setting. *European Journal of Special Needs Education, 33*(5), 677-691. https://doi.org/10.1080/08856257.2017.1412640

Baranowski, T., Buday, R., Thompson, D., & Baranowski, J. (2008). Playing for real: Video games and stories for health-related behavior change. *American Journal of Preventive Medicine, 2008*; 34, 74–82. https://doi.org/10.1016/j.amepre.2007.09.027.

Bargeron, A.H., & Hormes, J.M. (2017). Psychosocial correlates of internet gaming disorder: Psychopathology, life satisfaction, and impulsivity. *Computers in Human Behavior, 68*, 388-394. https://doi:10.1016/j.chb.2016.11.029.

Bartle, R. (1996). Hearts, clubs, diamonds, spades: Players who suit MUDs *Journal of MUD research, 1*(1), 19.

Behnamnia, N., Kamsin, A., Ismail, M.A.B., & Hayati, A. (2020). The effective components of creativity in digital game-based learning among young children: A case study. *Children and Youth Services Review, 116*. https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105227.

Benavides-Varela, S., Callegher, C.Z., Fagiolini, B., Leo, I., Altoè, G., & Lucangeli, D. (2020). Effectiveness of digital-based interventions for cvanhildren with mathematical learning difficulties: A meta-analysis. *Computers & Education, 157*. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2020. 103953.

Bento, S.R., Ottaviani, A. C., Brigola, A.G., Neris, V.P.D.A., Orlandi, F.D.S., & Pavarini, S.C.I. (2018). Use of digital game therapy among elderly persons undergoing dialytic treatment: cognitive aspects and depressive symptoms. *Revista Brasileira de Geriatria e Gerontologia, 21*, 447-455. https://doi.org/10.1590/1981-22562018021.170184.

Blanco-Herrera, J.A., Gentile, D.A., & Rokkum, J.N. (2019). Video games can increase creativity, but with caveats. *Creativity Research Journal, 31*(2), 119-131. https://doi.org/10.1080/10400419.2019.1594524.

Bossen, D., Broekema, A., Visser, B., Brons, A., Timmerman, A., Etten-Jamaludin, F., Braam, K., & Engelbert, R. (2020). Effectiveness of serious games to increase physical activity in children with a chronic disease: systematic review with meta-analysis. *Journal of medical Internet research*, *22*(4). https://doi.org/10.2196/14549.

Botella, C., Breton-Lopez, J., Quero, S., Baos, R., Garca-Palacios, A., Zaragoza, I., & Alcaniz, M. (2011). Treating cockroach phobia using a serious game on a mobile phone and augmented reality exposure: A single case study. *Computers in Human Behavior*, *27*(1), 217–227. https://doi.org/10.1016/j.chb.2010.07.043.

Breien, F.S., & Wasson, B. (2021). Narrative categorization in digital game-based learning: Engagement, motivation & learning. *British Journal of Educational Technology*, *52*(1), 91–111. DOI: 10.1111/bjet.13004.

Bruggers, C.S., Baranowski, S., Beseris, M., Leonard, R., Long, D., Schulte, E., Shorter, A., Stigner, R., Mason, C., Bedrov, A., Pascual, I., & Bulaj, G. (2018). A prototype exercise– empowerment mobile video game for children with cancer, and its usability assessment: Developing digital empowerment interventions for pediatric diseases. *Frontiers İn Pediatrics*, *6*(69). https://doi.org/10.3389/fped.2018.00069.

Bruni, O., Sette, S., Fontanesi, L., Baiocco, R., Laghi, F., & Baumgartner, E. (2015).Technology use and sleep quality in preadolescence and adolescence. *Journal of Clinical Sleep Medicine*, *11*(12), 1433–1441. https://doi.org/10.5664/jcsm.5282.

Bryce, J., & Rutter, J. (2006). An introduction to understanding digital games. *Understanding Digital Games*, *272*. https://doi.org/10.4135/9781446211397.n1.

Caillois, R. (2001). Man, play, and games. New York: Free Press. (Originally published in French in 1958).

Calvo-Morata, A., Alonso-Fernández, C., Freire, M., Martínez-Ortiz, I., & Fernández-Manjón, B. (2020). Serious games to prevent and detect bullying and cyberbullying: A systematic serious games and literature review. *Computers and Education, 157,* https://doi.org/10.1016/j.compedu.2020.103958.

Carlier, S., Van der Paelt, S., Ongenae, F., De Backere, F., & De Turck, F. (2020). Empowering children with ASD and their parents: Design of a serious game for anxiety and stress reduction. *Sensors*, *20*(4), 966. https://doi.org/10.3390/s20040966.

Carlier, S., Van der Paelt, S., Ongenae, F., De Backere, F., & De Turck, F. (2019). Using a serious game to reduce stress and anxiety in children with autism spectrum disorder. In *Proceedings of the 13th EAI International Conference on Pervasive Computing Technologies for Healthcare* (pp. 452-461), https://doi.org/10.1145/3329189.3329237.

Castellar, E. N., All, A., De Marez, L., & Van-Looy, J. (2015). Cognitive abilities, digital games and arithmetic performance enhancement: A study comparing the effects of a math game and paper exercises. *Computers & Education*, *85*, 123-133, https://doi.org/10.1016/j.compedu.2014.12.021.

Chang, T. S., Ku, C. Y., & Fu, H. P. (2013). Grey theory analysis of online population and online game industry revenue in Taiwan. *Technological Forecasting and Social Change*, *80*(1), 175-185. https://doi.org/10.1016/j.techfore.2012.06.009.

Charlier, N., Zupancic, N., Fieuws, S., Denhaerynck, K., Zaman, B., & Moons, P. (2015). Serious games for improving knowledge and self-management in young people with chronic canditions: A systematic review and meta-analysis. *Journal of the American Medical Informatics Association*, *23*(1), 230–239, https://doi.org/10.1093/jamia/ocv100.

Chen, M.H., Huang, L.L, & Wang, C.H. (2015). Developing a digital game for stroke patients' upper extremity rehabilitation – design, usability and effectiveness assessment. *Procedia Manufacturing*, *3*, 6-12. https://doi.org/10.1016/j.promfg.2015.07.101.

Connolly, T.M., Boyle, E.A., MacArthur, E., Hainey, T., & Boyle, J. (2012). A systematic literature review of empirical evidence on computer games and serious games. *Comput Education, 59*(2), 661–686. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2012.03.004.

Courage, M. L., & Setliff, A. E. (2009). Debating the impact of television and video material on very young children: Attention, learning, and the developing brain. *Child Development Perspectives*, *3*(1), 72-78. https://doi.org/10.1111/j.1750-8606.2008.00080.x.

Çağatay, S.E. (2014). *Üniversite öğrencilerinin çocukluk çağı travmatik yaşantı düzeyi ile bağlanma stilleri ve savunma mekanizmaları arasındaki ilişkinin incelenmesi.* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Damayanti, N.R., & Ali, N.M. (2022). EMOGAME: Digital games therapy for older adults. *International Journal of Advanced Computer Science and Applications*, *13*(3), 183-191.

Daoud, M.I., Alhusseini, A., Ali, M.Z., & Alazrai, R. (2020). A game-based rehabilitation system for upper-limb cerebral palsy: a feasibility study. *Sensors, 20*(8). 1-24. https://doi.org/10.3390/s20082416.

De Souza, P.M., da Hora-Rodrigues, K.R., Garcia, F.E., & de Almeida-Neris, V.P. (2018). Towards a semiotic-based approach to the design of therapeutic digital games. In *Digitalisation, Innovation, and Transformation: 18th IFIP WG 8.1 International Conference on Informatics and Semiotics in Organisations, ICISO 2018, Reading, UK, July, Proceedings 18* (pp. 53-62). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-94541-5_6.

Dekker, M.R., & Williams, A.D. (2017). The use of user-centered participatory design in serious games for anxiety and depression. *Games for Health Journal*, *6*(6), 327-333. https://doi.org/10.1089/g4h.2017.0058.

Deng, L., Wu, S., Chen, Y., & Peng, Z. (2020). Digital game-based learning in a Shanghai primary-school mathematics class: A case study. *Journal of Computer Assisted Learning*, *36*(5), 709-717. https://doi.org/10.1111/jcal.12438.

DeSmet A., Van Ryckeghem, D., Compernolle, S., Baranowski, T., Thompson, D., Crombez, G., Poels, K., Van-Lippevelde, W., Bastiaensens, S., Van-Cleemput, K.,Vandebosch, H., & Bourdeaudhuij I.D. (2014). A meta-analysis of serious digital games for healthy lifestyle promotion. *Preventive Medicine, 69*, 95-107. https://doi.org/10.1016/j.ypmed.2014.08.026.

Diehl, L., Lehmann, E., Souza, R., Alves, J., Esteves, R., & Gordan, P. (2011). A serious game prototype for education of medical doctors and students on insulin management for treatment of diabetes mellitus. *IEEE 1st International Conference on Serious Games and Applications for Health (SeGAH)*, 1–4. https://doi.org/10.1109/SeGAH.2011.6165437.

Dondio, P., Gusev, V., & Rocha, M. (2023). Do games reduce maths anxiety? A meta-analysis. *Computers & Education*, *194*, 1-8. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2022.104650.

Durango, I., Carrascosa, A., Gallud, J.A., & Penichet, V.M. (2015, August). Using serious games to improve therapeutic goals in children with special needs. In *Proceedings of the 17th International Conference on Human-Computer Interaction with Mobile Devices and Services Adjunct* (pp. 743-749). *Education*, *8*(1), 1-18. https://doi.org/10.5334/2004-8-oblinger.

Eichenberg, C., & Schott, M. (2017). Serious games for psychotherapy: A systematic review. *Games for health journal*, *6*(3), 127-135. https://doi.org/10.1089/g4h.2016.0068.

Ekingen, E. (2021). Diyabet hastalığı bağlamında oyunlaştırma. *Kesit Akademi Dergisi*, 7(28), 388-401. Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/kesitakademi/issue/65705/1019332.

Elkind, D. (2011). Oyunun Gücü (The Power of Play). B. Onur,(Edt.), D. Erol Öngen. *Trans)*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Feitosa, J., Guimarães, M., & Brega, J. R. (2020). Kimotopia: The use of a serious game for learning about cancer. *Brazilian Journal of Development*, *6*(2), 7330-7342. https://doi.org/10.34117/bjdv6n2-146.

Finkelstein, S.L, Nickel, A., Barnes, T., & Suma, E.A. (2010). Astrojumper: Designing a Virtual Reality Exergame to Motivate Children with Autism to Exercise. *IEEE Virtual Reality 2010 20 - 24 March, Waltham, Massachusetts*. https://doi.org/10.1109/VR.2010.5444770.

Fleer, M. (2014). The demands and motives afforded through digital play in early childhood activity settings. *Learning, Culture and Social Interaction, 3*(3), 202-209. https://doi.org/10.1016/j.lcsi.2014.02.012.

Fleming, T., Dixon, R., Frampton, C., & Merry, S. (2012). A pragmatic randomized controlled trial of computerized CBT (SPARX) for symptoms of depression among adolescents excluded from mainstream education. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy, 40*(5), 529–541. https://doi.org/10.1017/S1352465811000695.

Fuchslocher, A, Niesenhaus, J, & Krmer, N. (2011). Serious games for health: An empirical study of the game balance for teenagers with diabetes mellitus. *Entertainment Computing, 2*(2), 97-101. https://doi.org/10.1016/j.entcom.2010.12.001.

Gaggioli, A., & Riva, G. (2007). A second life for telehealth? *Annual Review of CyberTherapy and Telemedicine*, *5*, 29-36.

Gao Z., & Xiang, P. (2014). Effects of exergaming based exercise on urban children's physical activity participation and body omposition. *Journal of Physical Activity and Health, 11*(5), 992-998. http://dx.doi.org/10.1123/jpah.2012-0228.

García-Redondo, P., García, T., Areces, D., Núñez, J. C., & Rodríguez, C. (2019). Serious games and their effect improving attention in students with learning disabilities. *International journal of environmental research and public health*, *16*(14), 2480. https://doi.org/10.3390/ijerph16142480.

Ghassemi, M., Triandafilou, K., Barry, A. Stoykoy, M.E., Roth, E. & Mussa-Ivaldi, F. (2019). Development of an EMG-controlled serious game for rehabilitation. *IEEE Transactions on Neural Systems and Rehabilitation Engineering, 27*(2), 283–292. https://doi.org/10.1109/TNSRE.2019.2894102.

Go, C.T.T.H., Leis, E. G., Quiambao, M.J.D., Samonte, M.J.C., Fuentes, G. S., & Pascua, C.A. (2020). Think+: Using virtual reality therapy game mobile application for treating phobia. *In Proceedings of the 6th International Conference on Frontiers of Educational Technologies* (pp. 130-134). https://doi.org/10.1145/3404709.3404742.

Graeske, C., & Sjöberg, S.A. (2021). VR-technology in teaching: Opportunities and challenges. *International Education Studies, 14*(8), 76-83. https://doi.org/10.5539/ies.v14n8p76.

Grau, S., Tost, D., Campeny, R., Moya, S., & Ruiz, M. (2010). Design of 3D virtual neuropsychological rehabilitation activities. In *2010 Second International Conference on Games and Virtual Worlds for Serious Applications* (109-116). https://doi.org/10.1109/VS-GAMES.2010.17.

Granic, I., Lobel, A., & Engels, R. C. (2014). The benefits of playing video games. *American psychologist, 69*(1), 66. https://doi.org/10.1037/a0034857.

Gray, P. (2013). Definitions of play. *Scholarpedia, 8*(7). https://doi.org/10.4249/scholarpedia.30578.

Green, C.S., & Bavelier, D. (2012). Learning, attentional control, and action video games. *Current Biology,* 22, 197-206. https://doi.org/10.1016/j.cub.2012.02.012.

Güneş, H. (2003). Çocuk Oyunları. Ankara: Anı Yayıncılık.

Hajesmaeel-Gohari, S., Goharinejad, S., Shafiei, E., & Bahaadinbeigy, K. (2023). Digital games for rehabilitation of speech disorders: A scoping review. *Health Science Reports, 6*(6), 1-9. https://doi.org/10.1002/hsr2.1308.

Holz, H., Brandelik, K., Beuttler, B., Brandelik, J., & Ninaus, M. (2018). How to train your syllable stress awareness-a digital game-based intervention for German dyslexic children. *International Journal of Serious Games, 5*(3), 37-59. https://doi.org/10.17083/ijsg.v5i3.242.

Hong, J.C., Cheng, C.L., Hwang, M.Y., Lee, C.K., & Chang, H.Y. (2009). Assessing the educational values of digital games. *Journal of Computer Assisted Learning. 25*(5), 423-437. https://doi.org/10.1111/j.1365-2729.2009.00319.x. https://www.guvenlioyna.org, 2021 https://www.tr.games/2021/03/09/gecmisten-bugune-turk-yapimi-oyunlar/.

Huizinga, J. (2014). Homo ludens: A study of the play element in culture. Boston: Perspevtiva Publis.

Hung, C.M., Huang, I., & Hwang, G.J. (2014). Effects of digital game-based learning on students' self-efficacy, motivation, anxiety, and achievements in learning mathematics. *Journal of Computers in Education, 1*(2-3), 151–166. https://doi.org/ 10.1007/s40692-014-0008-8.

Hussein, M.H., Ow, S.H., Cheong, L.S., Thong, M.K., & Ebrahim, N.A. (2019). Effects of digital game-based learning on elementary science learning: A systematic review. *IEEE Access.* 7, 62465-62478. https://doi.org/10.1109/ACCESS.2019.2916324.

Imbeault, F., Bouchard, B., & Bouzouane, A. (2011). Serious games in cognitive training for Alzheimer's patients. In *2011 IEEE 1st International Conference on Serious Games and Applications for Health,* 1-8. https://doi.org/10.1109/SeGAH.2011.6165447.

İçten, T. & Bal, G. (2017). Artırılmış gerçeklik teknolojisi üzerine yapılan akademik çalışmaların içerik analizi. *Bilişim Teknolojileri Dergisi, 10*(4), 401-41, https://doi.org/10.17671/gazibtd.290253.

Jiménez-Muñoz, L., Peñuelas-Calvo, I., Calvo-Rivera, P. Díaz-Oliván, I., Moreno, M., Baca-García, E., & Porras-Segovia, A. (2022). Video games for the treatment of autism spectrum disorder: a systematic review. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 52*, 169-188. https://doi.org/10.1007/s10803-021-04934-9.

Kato, P.M., Cole, S.W., Bradlyn, A.S., & Pollock, B. (2008). A video game improves behavioral outcomes in adolescents and young adults with cancer: A randomized trial. *Pediatrics,* 122, 305– 317. https://doi.org/10.1542/peds.2007-3134.

Kato, P.M., (2010). Video games in health care: Closing the gap. *Review of General Psychology 14*(2), 113–121. https://doi.org/10.1037/a001944.

Kebritchi, M., (2008). Effects of a computer game on mathematics achievement and class motivation: An experimental study. *Electronic Theses and Dissertations, 2004-2019.* DOI: https://stars.library.ucf.edu/etd/3555.

Khanna, M.S., & Kendall, P C. (2010). Computer-assisted cognitive behavioral therapy for child anxiety: results of a randomized clinical trial. *Journal of consulting and clinical psychology*, *78*(5), 737. https://doi.org/10.1037/a0019739.

Kharrazi H., Lu A.S, Gharghabi F., & Coleman, W. (2012). A scoping review of health game research: Past, present, and future. *Games For Health: Research, Development and Clinical Applications*, *1*(2), 153–164. https://doi.org/10.1089/g4h.2012.0011.

King, D.L., Gradisar, M., Drummond, A., Lovato, N., Wessel, J., Micic, G., Douglas, P., & Delfabbro, P. (2013).The impact of prolonged violent video-gaming on adolescent sleep: an experimental study. *Journal of Sleep Research, 22*, 137–143. https://doi.org/10.1111/j.1365-2869.2012.01060.x.

Klimova, B., & Kacet,, J. (2017). Efficacy of computer games on language learning. *Turkish Online Journal of Educational Technology-TOJET*, *16*(4), 19-26. EJ1160637, EISSN-2146-7242.

Kline, S., Dyer-Witheford, N. & Peuter, G. (2003). Digital play: the ınteraction of technology, culture, and marketing. Montreal: McGill-Queen's University Press.

Koutsiana, E., Ladakis, I., Fotopoulos, D., Chytas, A., Kilintzis, V., & Chouvarda, I. (2020). Serious gaming technology in upper extremity rehabilitation: scoping review. *JMIR Serious Games*, *8*(4). https://doi.org/10.2196/19071.

Kowal, M., Conroy, E., Ramsbottom, N., Smithies, T., Toth, A., & Campbell, M. (2021). Gaming your mental health: a narrative review on mitigating symptoms of depression and anxiety using commercial video games. *JMIR Serious Games*, *9*(2). https://doi.org/10.2196/26575.

Labana, R.V., Hadjisaid, J.L., Imperial, A.R., Jumawid, K.E., Lupague, M.J.M., & Malicdem, D.C. (2020). Online game addiction and the level of depression among adolescents in Manila, Philippines. *Central Asian Journal of Global Health, 9*(1). https://doi.org/10.5195/cajgh.2020.369.

LeBlanc, A.G, Chaput, J.P., McFarlane, A., Colley, C.R., Thivel, D., Biddle, S.J.H., Maddison, R., Leatherdale, S.T., & Tremblay, M.S. (2013). Active video games and health indicators in children and youth: A systematic review. *PLoS One, 8*(6). https://doi.org/10.1371/journal.pone.0065351.

Li, J.S., Barnett, T. A., Goodman, E., Wasserman, R.C., & Kemper, A.R. (2013). Approaches to the prevention and management of childhood obesity: the role of social networks and the use of social media and related electronic technologies: a scientific statement from the American Heart Association. *Circulation*, *127*(2), 260-267. https://doi.org/10.1161/CIR.0b013e3182756d8e.

Li, C.T., Chen, M.H., Juan, C.H., Huang, H.H., Chen, L.F., Hsieh, J.C.,Tu, P.C, Bai, Y.M., Tsai, S.J., Lee, Y.C,.& Su, T. P. (2014). Efficacy of prefrontal theta-burst stimulation in refractory depression: a randomized sham-controlled study. *Brain*, *137*(7), 2088-2098. https://doi.org/10.1093/brain/awu109

Li, J.S., Theng, Y. L., & Foo, S. (2016). Effect of exergames on depression: a systematic review and meta-analysis. *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking*, *19*(1), 34-42. https://doi.org/10.1089/cyber.2015.0366.

Lin, A.J., Cheng, F., & Chen, C.B. (2020). Use of virtual reality games in people with depression and anxiety. In *Proceedings of the 5th International Conference on Multimedia and Image Processing,* 169-174. https://doi.org/10.1145/3381271.3381299.

Livingston, M.A., Rosenblum, L.J., Brown, D.G., Schmidt, G.S., Julier, S.J., Baillot, Y., Swan, E., Ai, Z., & Maassel, P. (2011). Military applications of augmented reality. *In: Furht, B. (eds) Handbook of Augmented Reality, Springer, New York,* 671-706. https://doi.org/10.1007/978-1-4614-0064-6_31.

Lopes, R.A., Cardoso, A., Lamounier, E A., Lopes, E.J., & Mustaro, P.N. (2015). Digital games for coping with occupational stress. *IEEE Latin America Transactions*, *13*(12), 3907-3912. https://doi.org/10.1109/TLA.2015.7404926.

Lucassen, M.F G., Merry, S.N., Hatcher, S., Frampton, & C.M.A. (2015). Rainbow SPARX: A novel approach to addressing depression in sexual minority youth. *Cognitive Behaviour Practice*, *22*(2), 203–216. https://doi.org/10.1016/j.cbpra.2013.12.008.

Martos-Cabrera, M.B., Membrive-Jiménez, M.J., Suleiman-Martos, N., Mota-Romero, E., Gómez-Urquiza, J.L., & Albendín-García, L. (2020). Games and health education for diabetes control: A systematic review with meta analysis. *Healthcare, 8*(4), 1-12. https://doi.org/10.3390/ healthcare8040399.

Matthyssens, L. E., Vanhulle, A., Seldenslach, L., Vander Stichele, G., Coppens, M., & Van Hoecke, E. (2020). A pilot study of the effectiveness of a serious game CliniPup® on perioperative anxiety and pain in children. *Journal of Pediatric Surgery*, *55*(2), 304-311. https://doi.org/10.1016/j.jpedsurg.2019.10.031.

Meckbach, J., Gibbs, B., Almqvist, J. & Quennnerstedt, M. (2015). Wii teach movement qualities in physical education, *Sport Science Review*, *23*(5-6), 241-266. https://doi.org/10.1515/ssr-2015-0004.

Merry, S.N., Stasiak, K., Shepherd, M., Frampton, C., Fleming, T., & Lucassen, M.F. (2012). The effectiveness of SPARX, a computerised self help intervention for adolescents seeking help for depression: randomised controlled non-inferiority trial. *British Medical Journal*, *344*(7857), 16-17. https://doi.org/10.1136/bmj.e2598.

Miller, D.J., & Robertson, D.P. (2010). Using a games console in the primary classroom: Effects of 'Brain Training'programme on computation and self-esteem. *British Journal of Educational Technology*, *41*(2), 242-255. https://doi.org/10.1111/j.1467-8535.2008.00918.x.

Miller, T.A., Vaux-Bjerke, A., McDonnell, K.A. & DiPietro, L. (2013). Can e-gaming be useful for achieving recommended levels of moderate-to vigorous-intensity physical activity in inner-city children? *Games For Helath: Research, Development, and Clinical Applications*, 2(2), 96-102. https://doi.org/10.1089/g4h.2012.0058.

Mitrofan, O., Paul, M., & Spencer, N. (2009). Is aggression in children with behavioural and emotional difficulties associated with television viewing and video game playing? A systematic review. *Child: care, health and development*, *35*(1), 5-15. https://doi.org/10.1111/j.1365-2214.2008.00912.x

Oblinger, D. (2004). The next generation of educational engagement. *Journal of Interactive Media in Eduction, 2004*(1). https://doi.org/10.5334/2004-8.

Ott, M., & Pozzi, F. (2012). Digital games as creativity enablers for children. *Behaviour & Information Technology*, *31*(10), 1011-1019. https://doi.org/10.1080/0144929X.2010.526148.

Pala, F.K., & Erdem, M. (2011). Dijital oyun tercihi ve oyun tercih nedeni ile cinsiyet, sınıf düzeyi ve öğrenme stili arasındaki ilişkiler üzerine bir çalışma. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 12*(2), 53-71. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/kefad/issue/59495/855160

Parisod, H., Aromaa, M., Kauhanen, L., Kimppa, K., Laaksonen, C., Leppänen, V., Pakarinen, A., Smed, J., & Salanterä, S. (2014). The advantages and limitations of digital games in children's health promotion. *Finnish Journal of EHealth and EWelfare*, *6*(4), 164–173. https://journal.fi/finjehew/article/view/48210.

Park, H. (2012). Relationship between motivation and student's activity on educational game. *International Journal of Grid and Distributed Computing*, *5*(1), 101-114.

Pehlivan, H. (2012). Oyun ve Öğrenme. (3. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Persico, D., Passarelli, M., Pozzi, F., Earp, J., Dagnino, F.M., & Manganello, F. (2019). Meeting players where they are: Digital games and learning ecologies. *British Journal of Educational Technology, 50*(4), 1687- 1712. https://doi.org/10.1111/bjet.12777.

Pessoa, L. (2009). How do emotion and motivation direct executive control? *Trends in Cognitive Sciences, 13*(4), 160- 166. https://doi.org/10.1016/j.tics.2009.01.006.

Peterson, M., White, J., Mirzaei, M.S., & Wang, Q. (2022). A review of research on the application of digital games in foreign language education. *Research anthology on developments in gamification and game-based learning*, 69-92. https://doi.org/10.4018/978-1-7998-2591-3.ch004.

Pine, R., Fleming, T., McCallum, S., & Sutcliffe, K.. (2020). The effects of casual videogames on anxiety, depression, stress, and low mood: A systematic review. *Games for health journal*, *9*(4), 255-264. https://doi.org/10.1089/g4h.2019.0132.

Plass, J.L., Homer, B.D., MacNamara, A., Ober, T., Rose, M.C., Pawar, S., Hovey, C.M., & Olsen, A. (2020). Emotional design for digital games for learning: The effect of expression, color, shape, and dimensionality on the affective quality of game characters. *Learning and instruction*, *70*, 101194. https://doi.org/10.1016/j.learninstruc.2019.01.005.

Popescu, M.M., Romero, M. & Usart, M. (2013). Serious games for serious learning using SG for business, management and defence education. *International Journal of Computer Science Research and Application, 03*(01), 05-15. ISSN 2012-9572 (Online).

Poppelaars, M., Tak Y.R., Lichtwarck-Aschoff A, Engels, C.M.E., Lobel, A., Merry, S.N., Lucassen, M.F.G., & Granic, I. (2016). A randomized controlled trial comparing two cognitivebehavioral programs for adolescent girls with subclinical depression: A school-based program (Op Volle Kracht) and a computerized program (SPARX). *Behaviour Reserarch Therapy, 80*, 33-42. https://doi.org/10.1016/j.brat.2016.03.005.

Prensky, M.R. (2012). From digital natives to digital wisdom: Hopeful essays for 21st century learning. California: Corwin Press.

Prot, S., Anderson, C A., Brown, S.C., & Swing, E.L. (2014). The positive and negative effects of video game play. In. Jordan, A., & Romer, D., *Media and the Well-Being of Childiren and Adolescents* (109-128). New York: Oxford University Press.

Purswani, G. (2010). Advergames, their use and potential regulation. *Asia Pacific Public Relations Journal, 11*(7), 57-63.

Reinders, H., & Wattana, S. (2015). The effects of digital game play on second language interaction. *International Journal of Computer-Assisted Language Learning and Teaching, 5*(1), 1–21. https://doi.org/10.4018/ IJCALLT.2015010101.

Rizzo, A.S., Lange, B., Suma, E.A., & Bolas, M. (2011). Virtual reality and interactive digital game technology: New tools to address obesity and diabetes. *Journal of Diabetes Science and Technology, 5*(2), 256-264. https://doi.org/10.1177/193229681100500209.

Ronimus, M., Eklund, K., Pesu, L., & Lyytinen, H. (2019). Supporting struggling readers with digital game-based learning. *Education Techonology Research Development, 67*, 639–663. https://doi.org/10.1007/s11423-019-09658-3.

Russoniello, C., O'Brien, K., & Parks, J. (2009). The effectiveness of casual video games in improving mood and decreasing stress. *Journal of Cyber Therapy & Rehabilitation, 2*(1), 53 – 66. https://www.researchgate.net/publication/289131468.

Saeedi, S., Bouraghi, H., Seifpanahi, M.S., & Ghazisaeedi, M. (2022). Application of digital games for speech therapy in children: a systematic review of features and challenges. *Journal Healthcare Engineeering,* 1-20. https://doi.org/10.1155/2022/4814945.

Saridaki, M., Gouscos, D., & Meimaris, M.G. (2009). Digital games-based learning for students with intellectual disability. In *Games-Based Learning Advancements for Multi-Sensory Human Computer Interfaces: Techniques and Effective Practices*, 304-325. https://doi.org/10.4018/978-1-60566-360-9.ch018.

Scarle, S., Dunwell, I., Bashford-Rogers, T., Selmanovic, E., Debattista, K., Chalmers, A., Powell, J, & Robertson, W. (2011) Complete motion control of a serious game against obesity in children. *Third International Conference on Games and Virtual Worlds for Serious Applications,*178–179. https://doi.org/10.1109/VS-GAMES.2011.48.

Schousboe, I. (2013). Introduction: Children's play and development. schousboe, I., Winther-Lindqvist, D. (Ed). In Children's Play and Development. (p: 1-11). London: Springer Press. https://doi.org/10.1007/978-94-007-6579-5.

Sipiyaruk, K.J.E., Gallagher, J.E., Hatzipanagos, S., & Reynolds, P.A. (2018). A rapid review of serious games: from healthcare education to dental education. *European Journal of Dental Education, 22*(4), 243–257. https://doi.org/10.1111/eje.12338.

Squire, K. (2008). Video games and education: designing learning systems for an interactive age. *Educational Technology Magazine, 48*(2), 17–26. https://www.researchgate.net/publication/228731376.

Sun, L., Ruokamo, H., Siklander, P., Li, B., & Devlin, K. (2021). Primary school students' perceptions of scaffolding in digital game-based learning in mathematics. *Learning, Culture and Social Interaction, 28*. https://doi.org/10.1016/j.lcsi.2020.100457.

Tırnovalı, S. (2019). *Dijital Oyunlar Üzerinden Karşı İstihbarat Toplama ve Bilgi Edinme: Asssassin's Creed Örneği.* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Titov, N., Andrews, G., Choi, I.,Schwencke, G., & Johnston, L. (2009). Randomized controlled trial of web-based treatment of social phobia without clinician guidance. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry, 43*(10), 913-919. https://doi.org/10.1080/00048670903179160.

Tokarieva, A.V., Volkova, N.P., & Harkusha, I.V. (2019). Educational digital games: models and implementation. *Educational Dimension, 1*(53), 5–26. https://doi.org/10.31812/educdim.v53i1.3872.

Tsai, F.H., Tsai, C.C., & Lin, K.Y. (2015). The evaluation of different gaming modes and feedback types on game-based formative assessment in an online learning environment. *Computers & Education, 81*, 259-269. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2014.10.013.

TDK (2023). Türk Dil Kurumu. 19.07.2023 tarihinde https://sozluk.gov.tr/ adresinden alınmıştır.

Tüzün, H., Yılmaz-Soylu, M., Karakuş, T., İnal, Y., & Kızılkaya, G. (2009). The effects of computer games on primary school students' achievement and motivation in geography learning. *Computers & Education, 52*(1), 68-77. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2008.06.008.

Ullah, M., Amin, S. U., Munsif, M., Safaev, U., Khan, H., Khan, S., & Ullah, H. (2022). Serious games in science education. A systematic literature review. *Virtual Reality & Intelligent Hardware, 4*(3), 189-209. https://doi.org/10.1016/j.vrih.2022.02.001.

Vanbecelaere, S., Van den Berghe, K., Cornillie, F., Sasanguie, D., Reynvoet, B., & Depaepe, F. (2020). The effects of two digital educational games on cognitive and non-cognitive math and reading outcomes. *Computers & Education, 143*. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2019.103680.

Walshe, D.G., Lewis, E.J., Kim, S.I., O'Sullivan, K., & Wiederhold, B K. (2003). Exploring the use of computer games and virtual reality in exposure therapy for fear of driving following a motor vehicle accident. *CyberPsychology & Behavior, 6*(3), 329-334. https://doi.org/10.1089/109493103322011641.

Wang, Y., Zhai, G., Chen, S., Min, X., Gao, Z., & Song, X. (2019). Assessment of eye fatigue caused by head-mounted displays using eye-tracking. *Biomedical Engineering Online, 18*(1), 1-9. https://doi.org/10.1186/s12938-019-0731-5.

Woo, J.C. (2014). Digital game-based learning supports student motivation, cognitive success, and performance outcomes. *Journal of Educational Technology & Society, 17*(3), 291-307. https://www.researchgate.net/publication/286063834.

Yamamoto-Telli, G. (2009). Oyun, internet, advergame ve mobil oyun. *Pazarlama ve İletişim, Kültürü Dergisi, 3*, 18-21. https://www.researchgate.net/publication/325817972.

Yang, Y.T.C. & Chang, C.H. (2013). Empowering students through digital game authorship: Enhancing concentration, critical thinking, and academic achievement. *Computers & Education, 68*, 334-344. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2013.05.023.

Yang, Y.T.C. (2012). Building virtual cities, inspiring intelligent citizens: digital games for developing students' problem solving and learning motivation. *Computers & Education*, *59*(2), 365-377. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2012.01.012.

Yeo, S., Rutherford, T., & Campbell, T. (2022). Understanding elementary mathematics teachers' intention to use a digital game through the technology acceptance model. *Education and Information Technologies, 27*, 11515–11536. https://doi.org/10.1007/s10639-022-11073-w.

Yıldırım, N. (2012). *Yabancı Dil Eğitiminde Eğitsel Oyunlar Aracılığıyla Mobil Öğrenme*. (Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.

Yiğit-Açıkgöz, F., & Yalman, A. (2018). Dijital oyunların çocukların kişilik ve davranışları üzerinde etkisi: Gta 5 oyunu örneği. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, *29,* 163-180. https://doi.org/10.31123/akil.454283.

Zhang, L., Shang, J., Pelton, T., & Pelton, L.F. (2020). Supporting primary students' learning of fraction conceptual knowledge through digital games. *Journal of Computer Assisted Learning*, *36*(4), 540-548. https://doi.org/10.1111/jcal.12422.

Zielhorst, T., van den Brule, D., Visch, V., Melles, M., van Tienhoven, S., Sinkbaek, H., Schrieken, B., Tan, E.S.H., & Lange, A. (2015). Using a digital game for training desirable behavior in cognitive–behavioral therapy of burnout syndrome: a controlled study. *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking*, *18*(2), 101-111. https://doi.org/10.1089/cyber.2013.0690.

Bölüm 7

PSİKOFİZYOLOJİK ÖLÇÜM/DEĞERLENDİRME ARAÇLARI

Seyit Karaburçak

Giriş

Son yıllarda araştırmacılar, davranış ve düşünceleri değerlendirmeye yönelik değerlendirme araçlarını genişletmişlerdir. Özellikle güncel teknolojilerin insanlar üzerindeki etkisi; başta kalp atış hızı, cilt iletkenliği ve gözbebeği genişlemesi gibi sempatik sinir sistemi aktivitesinin ölçümleri olmak üzere bir dizi psikofizyolojik ölçümü içermektedir. Bu tür veri ve içeriklere olan ilgi ve konuyla ilgili yapılan çalışmalar, bu alanda ölçme ve değerlendirmede artışa neden olmaktadır. Bu artışa neden olan bazı gerekçeler şöyle sıralanabilir: Birincisi; öznel ölçümler, geçici olma eğilimindedir yani deneklerin anılarına dayanır veya deneğin öz bildirim sunması için bir aktiviteyi yarıda kesmesi gerekebileceğinden, deneysel görevlere müdahale etme durumu söz konusudur. İkincisi; psikofizyolojik ölçümler, duygusal deneyimin geçici ve bilinçsiz doğasına karşı özellikle hassastır. Üçüncüsü ise psikofizyolojik ölçüm araçları, özellikle teknolojideki ilerlemeleri kullanarak daha verimli veri toplamayı kolaylaştırmaktadır. Ayrıca çalışmalardaki öz bildirimlerden ziyade bu araçların bazı duygusal durumlara karşı daha duyarlı olabileceğine dair giderek artan kanıtlar söz konusudur (Hall vd., 2013).

Psikofizyolojinin geçmişi, 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında Charles Darwin, William James ve Walter Cannon gibi bilim insanlarının, duygular ve diğer psikolojik durumlar sırasındaki fizyolojik değişimleri şekillendirmeye ve çözümlemeye çalıştıkları döneme kadar uzanmaktadır. Psikofizyoloji, zihinsel ve bedensel ilişkilerin ortaya koyduğu göstergelerin bir sonucudur. İnsan davranışını etkileyen çok fazla etken ve bu süreçlere yön veren disiplinler arası, çok ölçümlü araştırma çalışmaları bu alanın konusu olmuştur. Psikofizyoloji; bugün bilişsel ve

Kaynakça

Akyüz, G., & Akdeniz-Lebleciler, M. (2012). Otonom sinir sistemi anatomisi ve değerlendirilmesi. *Türkiye Fiziksel Tıp Rehabilitasyon Dergisi, 58,* Özel Sayı 1; 1-5.

Baig, Z. M. & Kavaklı, M. (2019*). A Survey on psycho-physiological analysis & measurement methods in multimodal systems. Multimodal Technologies and Interact. 3,* 37; doi:10.3390/mti3020037.

Cacioppo, J. T., Tassinary, L. G., & Berntson, G. (Eds.). (2007). *Handbook of psychophysiology.* Cambridge university press.

Cooke, A., & Ring, C. (2019). Psychophysiology of sport, exercise, and performance: Past, present, and future [Editorial]. *Sport, Exercise, and Performance Psychology, 8(1), 1–6.*

Dönmez, A. (2022). *Beden Eğitimi ve Spor Öğretmeni Adaylarında Akut Sosyal Medya Maruziyetinin Sınav Başarısı ve Psikofizyolojik Yanıtlara Etkisi: Kişilik Özelliklerinin Rolü.* [Doktora Tezi]. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi.

Erkan, E. (2018). *Psikofizyolojik Ölçüm Tabanlı Beyin Bilgisayar Arayüz Sistemlerinde Performans Artırmaya Yönelik Bir Çalışma.* [Doktora Tezi]. Fen Bilimleri Enstitüsü. Karabük Üniversitesi.

Gaffey, A.E., & Wirth, M.M. (2014). *Psychophysiological Measures. In: Michalos, A.C. (eds)* Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research. Springer, Dordrecht. https://doi.org/10.1007/978-94-007-0753-5_2315.

Ganglbauer, E., Schrammel, J., Schwarz, S. & Tscheligi, M. (2009). Applying Psychophysiological Methods for Measuring User Experience: Possibilities, Challenges and Feasibility.

Hall , H.R., Lockwood, N.S., & Sheng, H. (2013). *Psychophysiological Assessment Tools for Evaluation of Learning Technologies.* S. Yamamoto (Ed.): HIMI/HCII, Part III, LNCS 8018, pp. 33–42.

Heiselberg, L., & Bjørner, T. (2018) How to evaluate emotional experiences in television drama series: improving viewer evaluations using a combination of psychophysiological measurements and self-reports. *Behaviour & Information Technology, 37*:9, 884-893, DOI: 10.1080/0144929X.2018.1505953.

Martinez-Peñaranda, C., Bailer, W., Barreda-Ángeles, M., Weiss, W., & Pereda-Baños, A. (2013). *A Psychophysiological Approach to the Usability Evaluation of a Multi-view Video Browsing Tool.* In: Li, S., *et al.* Advances in Multimedia Modeling. MMM 2013. Lecture Notes in Computer Science, vol 7732. Springer, Berlin, Heidelberg. https://doi.org/10.1007/978-3-642-35725-1_42.

Merdan, Ö.(2022). *Milli ve Amatör Bisikletçilerin Dikkat Konsantrasyon Düzeylerindeki Psikofizyolojik Değişikliklerin Bisiklet Simülatöründe EEG Temelli Analizi.* [Doktora Tezi]. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Akdeniz Üniversitesi.

Öktem, T. (2018). *Taraftarların Spor Kulüplerinin Lisanslı Ürünlerine Yönelik Psikofizyolojik Tepkilerini Anlamada Kişilik, Duygusal Zekâ, Tüketim Davranışı ve Takım Bağlılığının Rolü.* [Doktora Tezi]. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Manisa Celal Bayar Üniversitesi.

Özsever, B. (2015).*Güverte Tayfasının Çalışma Periyoduna Bağlı Olarak Gelişen Psikofizyolojik Verilerinin Liman Operasyonu Süreçlerinde Analizi.* [Yüksek Lisans Tezi]. Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul Teknik Üniversitesi.

Özveren, Y. (2019). *Uzun Süreli Egzersizlerin Tedavileri Tamamlanmış İzlem Sürecindeki Kolon Kanseri Hastaların Psikofizyolojik Değişimlerine Etkileri.* [Doktora Tezi]. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Ege Üniversitesi.

Bölüm 8

KARİYER PSİKOLOJİK DANIŞMANLIĞINDA KULLANILAN BİLGİSAYAR DESTEKLİ SİSTEMLER

Ozan Korkmaz

Giriş

Mesleki rehberlik ve kariyer psikolojik danışmanlığı hizmetleri Türkiye'de ABD'den model alınarak başlamıştır. Psikolojik danışma ve rehberlik alanının temel taşlarından birini oluşturan bu hizmet alanında psikolojik danışmanlara yönelik olan beklenti, bireylerin meslek ve kariyer seçimlerini yapmaları, kariyer kararı vermeleri ve kariyerlerine hazırlanmasına yardımcı olmasıdır. Başlangıçta bu hizmetlerden mesleki rehberlik için "bireyin mesleki seçim yapma ve mesleki kararlar vermesine yardım" şeklinde bir tanımlama yapılırken, zaman içinde bu alandaki gelişmeler sonucunda "yaşam boyu kariyer gelişimine yardım süreci" olarak kariyer psikolojik danışmanlığına doğru evrilmiştir (Yeşilyaprak, 2019). Kariyer gelişimini planlama, çağdaş eğitimin önemli ögelerinden biridir (Bağatır ve Peker, 2004).

Bir meslek seçmek, sadece hayatta kalmak için bir araç değil aynı zamanda kendini gerçekleştirmek için temel bir süreçtir. Kariyer psikolojik danışmanlığı, danışanların kendilerini ve iş dünyasını keşfetmelerine, kararlar almalarına ve uygun kariyeri seçmelerine yardımcı olur. Yani kariyer psikolojik danışmanlığı, danışanların kendilerini doğru bir şekilde anlamalarına ve çevrelerine dair gerçekçi bir görüşe dayalı olarak kariyerlerini belirleyebilecekleri yardım sürecidir. Ayrıca kariyer psikolojik danışmanları, danışanlarının en uygun kariyer kararlarını vermelerine yardımcı olmak için kariyerle ilgili yararlı bilgiler sağlamaktadırlar (Kim ve Kim, 2001).

Kariyer psikolojik danışmanlığı alanın ilk adımı olarak ortaya çıkan ve Parsons'ın öncü olduğu yaklaşımda, bireyin kendini tanıması, mesleki çevreyi tanıma-

Kaynakça

Bacanlı, F., Hamamcı, Z., & Doğan, H. (2013). *Türkiye'deki ergen öğrenciler için gelişimsel ve kapsamlı bir online ideal kariyer karar verme sistemi geliştirme ve etkililiğini değerlendirme* (TÜBİTAK Proje No: 110K418). https://app.trdizin.gov.tr/publication/show/pdf/project/TVRNeE1UazU

Bağatır, S., & Peker, R. (2004). Endüstri meslek lisesi öğrencilerinin yetenek ilgi ve değerleri ile okudukları bölümler arasındaki ilişki. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 17*(2), 329-340. https://dergipark.org.tr/tr/pub/uefad/issue/16680/173327

Bimrose, J., Kettunen, J., & Goddard, T. (2015). ICT – the new frontier? Pushing the boundaries of careers practice. *British Journal of Guidance & Counselling, 43*, 8–23. https://doi.org/10.1080/03069885.2014.975677

Copeland, L. Y., Dik, B. J., McLaren, M. R., Onder, C., Wolfson, N. E., & Kraiger, K. (2011). Recommendations for using Computer-Assisted Career Guidance Systems (CACGS) in career counseling practice. *Journal of Psychological Issues in Organizational Culture*, *2*(3), 86-94. https://doi.org/10.1002/jpoc.20070

Doğan, H. (2011). Ağ bağlantılı sınıf rehberliği uygulamasının 8. sınıf öğrencilerinin kariyer gelişim düzeylerine etkisi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10*(3), 1077-1098. https://www.ajindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423881344.pdf

Fowkes, K. M., & McWhirter, E. H. (2007). Evaluation of computer-assisted career guidance in middle and secondary education settings: Status, obstacles, and suggestions. *Journal of Career Assessment, 15*(3), 388–400. https://doi.org/10.1177/1069072707301234

Gati, I., Saka, N., & Krausz, M. (2001). Should I use a computerassisted career guidance system? It depends on where your career decision-making difficulties lie. *British Journal of Guidance & Counselling, 29*(3), 301-321. https://doi.org/10.1080/03069880120073021

Harris- Bowlsbey, J. (2013). Computer-Assisted Career Guidance Systems: A part of NCDA history. *The Career Development Quarterly, 61*(2), 181-185. https://doi.org/10.1002/j.2161-0045.2013.00047.x

Harris- Bowlsbey, J., & Sampson, J. P. (2001). Computer-Based Career Planning Systems: Dreams and realities. *The Career Development Quarterly, 49*(3), 250-260. https://doi.org/10.1002/j.2161-0045.2001.tb00569.x

Hirschi, A. (2018). The fourth industrial revolution: issues and implications for career research and practice. *Career Development Quarterly, 66*(3), 192-204. https://doi.org/10.1002/cdq.12142

Imel, S. (1996). *Computer-based career information systems.* https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED395216.pdf

Khurumova, V., & Pinto, J. C. (2023). Online and computer-assisted career guidance: Are students prepared for it? *Frontiers in Psychology, 14,* 1117289. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1117289

Kim, T., & Kim, Y. (2001). The effect of a computer-assisted career guidance program on secondary schools in Korea. *Asia Pacific Education Review, 2*(1), 111-118. https://doi.org/10.1007/BF03024938

Kuzgun, Y., Bozgeyikli, H., & Timur, B. (2010). *Bildemer ortaöğretim bilgisayar destekli meslek rehberliği*. Nobel Akademik Yayıncılık.

Leung, S. A. (2022). New frontiers in computer-assisted career guidance systems (CACGS): Implications from career construction theory. *Frontiers in Psychology, 13,* 786232. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.786232

Muroyama, H. (2004). Development of a computer-assisted career guidance system. *Japan Institute for Labour Policy and Training. https://www.jil.go.jp/english/JLR/documents/2004/JLR01_muroyama.pdf*

National Library of Australia. (2023, 3 Ağustos). *Computerized heuristic occupational information and career exploration system [microform]*. https://catalogue.nla.gov.au/catalog/5351496

Osborn, D. S., Brown, C. A., & Morgan, M. J. (2021). Expectations, experiences, and career-related outcomes of computer-assisted career guidance systems. *Journal of Employment Counseling, 58*(2), 74-90. https://doi.org/10.1002/joec.12158

Öztan-Ulusoy, Y., & Dağ, F. (2020). Kariyer planlaması sürecine destek: "meslegimiseciyorum.org" web portalına ilişkin kullanıcı görüşleri. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi, 10*(2), 529-562. https://doi.org/10.23863/kalem.2020.166

Öztemel, K. (2020). Dördüncü sanayi devriminde çalışmanın anlamı ve kariyer psikolojik danışmanlığı. *Kariyer Psikolojik Danışmanlığı Dergisi, 3*(2), 1-24. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1016249

Psychology. (2023, 3 Ağustos). *System of interactive guidance information*. https://psychology.iresearchnet.com/counseling-psychology/career-assessment/system-of-interactive-guidance-information/#:~:text=SIGI%20is%20a%20career%20exploration,background%20required %20for%20these%20fields.

Sampson, J. P. (1993). *Current status and future potential for evaluating the design and use of Computer Based Career Information Delivery Systems in the United States* (Teknik Rapor No. 17). Center for the Study of Technology in Counseling and Career Development.

Sampson, J. P., & Osborn, D. S. (2015). Using information and communication technology in delivering career interventions. İçinde *APA Handbook of Career Intervention: Vol. 2. Applications*, Eds P. J. Hartung, M. L. Savickas, and W. B. Walsh (American Psychological Association), 57–70. https://doi.org 10.1037/14439-005

Sampson, J. P., Purgar, M. P., & Shy, J. D. (2003). Computer-Based Test Interpretation in career assessment: Ethical and professional issues. *Journal of Career Assessment, 11*(1), 22-39. https://doi.org/10.1177/106907202237458

Severy, L. E. (2008). Analysis of an online career narrative intervention: "What's my story?". *The Career Development Quarterly, 56*(3), 268-273. https://doi.org/10.1002/j.2161-0045.2008.tb00041.x

Tracey, T. J. G. (2020). We can do it? Technological advances in interest assessment. *Journal of Career Assessment, 28*(1), 3–13. https://doi.org/10.1177/1069072719879910

Yeşilyaprak, B. (2019). Türkiye'de mesleki rehberlik ve kariyer danışmanlığı hizmetleri: Güncel durum ve öngörüler. *Kariyer Psikolojik Danışmanlığı Dergisi, 2*(2), 73-102. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/910714

YÖK Atlas. (2023, 3 Ağustos). *Yükseköğretim program atlası. https://yokatlas.yok.gov.tr/*

PSİKOLOJİK OLGUNLUK

Hasan Güneş

nobel

PSİKOLOJİK OLGUNLUK

Hasan Güneş

Yayın No.: 5351
Eğitim: 1094
E-ISBN: 978-625-371-255-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Güneş, Hasan.
Psikolojik Olgunluk / Hasan Güneş
1. Basım, X + 46 s., 13,5x19,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
E-ISBN: 978-625-371-255-6
1. Psikolojik Olgunluk 2. İnsan 3. Çevre 4. Sevgi 5. Özgürlük

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ v
ÖN SÖZ vii

SOSYAL İLGİ 1

KENDİNİ GELİŞTİRMEK 3

KENDİNİ TANIMAK 5

ÇEVREYLE ANLAMLI BİRLİKTELİK 7

ÖZGÜRLEŞMEK 9

ÇALIŞMA 11

KENDİNİ GERÇEKLEŞTİRME 12

BİREYİN KENDİNİ FARK EDİŞİ 14

DAVRANIŞLARIN NEDENİNİ BİLMEK 16

SEVGİ ÜZERİNE 18

AMAÇ/AMAÇLAR 20

DEĞİŞİME UYUM 22

ETKİLİ KARAR VERME 24

ÖZ GÜVEN SAHİBİ OLMAK 27

ÖZ DENETİM 29

FARKINDALIK SAHİBİ OLMAK 31
AKTİFLİK 33
ÖĞRENME ARZUSU İÇİNDE OLMA 35
KENDİSİYLE BARIŞIK OLMA 37
KENDİNİ AŞMAK 39
DUYGUSAL ZEKÂ 41
SOSYAL BECERİ 43
KAYNAKÇA 45

KAYNAKÇA

Kişisel farkındalık. https:// WWW. FenerWeb.com. Erişim Tarihi: 11 Haziran 2022

Kendini Geliştirmek için 50 ipucu https:// terapin. Com blog. Erişim Tarihi:

Kendini geliştirmek ne demek. https://evrimagaci.org/soru/dil-ogrenmekten-okumaktan-gezmekten-farkli-olarak-kisaca-quotkendini-gelistirmekquot-demek-ne-demektir-9306 .Erişim Tarihi: 7 Nisan 2021

Milliyet. Amaç ne demek?. Erişim Tarihi: 22 Eylül 2021

Memnun, D. . Öz denetim nedir? Neden önemli. Milliyet, https/7 WWW.milliyet.com.tr. Erişim Tarihi: 22 Eylül 2021

Online English Turkısh and Multilingal dictionary. https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce. Erişim Tarihi: 30 Ocak 2020

Öğrenme nedir? Öğrenme Nasıl gerçekleşir. https:// evrim agaci org. Erişim Tarihi: 30 Ocak 2020

Özaltay G. Sosyal Beceri Nedir?. https: // WWW. Kreatifegitim.com. Erişim Tarihi: 30 Ocak 2020

Özmen, Erol Kendini Tanımak. Psikoloji Psikiyatri. WWW. Psikoloji. Psikiyatri.Com. Erişim Tarihi: 30 Ocak 2020

Sosyal İlgi Nedir? https://www.linkedin.com/pulse/birey-olmak-ve-sosyal-ilgi-aleyna-keresteci/?originalSubdomain=tr. Erişim Tarihi: 30 Ocak 2020

TDK. Amaç. https://sozluk.gov.tr. Erişim Tarihi: 8 Temmuz 2020

Toksoy, Ç. Kendimizle barışık mıyız? https: // hürriyet.com. tr. Erişim Tarihi: 8 Temmuz 2020

Trappin Blog. İnsan Kendini Nasıl Geliştirir?. https://istanbulbogazicienstitu.com/kendimi-nasil-gelistirebilirim-diyenler-icin-13-oneri. Erişim Tarihi: 20 Aralık 2022

Wikipedia. Duygusal zekâ. https://tr.wikipedia.org/wiki/ Duygusal_zeka. Erişim Tarihi: 20Aralık 2022

Wikipedia. Karar verme. https://tr.wikipedia.org/wiki/Karar_ verme. Erişim Tarihi: 20Aralık 2022

REHBERİMDEN BİR NOT: SEN HİÇ 1. OLDUN MU?

Ş. Başak Ceyhan

nobel

REHBERİMDEN BİR NOT: SEN HİÇ 1. OLDUN MU?

Ş. Başak Ceyhan

Yayın No.: 5285
Eğitim: 1082
ISBN: 978-625-371-112-2
E-ISBN: 978-625-371-113-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Şubat 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldız Çil -yıldız@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Ceyhan, Ş. Başak.
Rehberimden Bir Not: Sen Hiç 1. Oldun mu? / Ş. Başak Ceyhan
1. Basım, XIV + 86 s., 13,5x19,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-112-2
E-ISBN: 978-625-371-113-9
1. Genç 2. Kariyer 3. Birinci

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

Ş. BAŞAK CEYHAN KİMDİR? v

ÖN SÖZ vii

SEN HAYATINDA HİÇ 1. OLDUN MU? 1

İLK YAŞIN VE SONRASI (0-6 YAŞ) 5

BİR EVLATTAN BİR YAŞAM HİKÂYESİ 12

İLKÖĞRETİM YAŞIN (6 YAŞ -14 YAŞ ARALIĞIN) 17

ORTAÖĞRETİM YAŞIN (14 YAŞ -18 YAŞ ARALIĞIN) 21

BİR EVLADIN HİKÂYESİNDEN 31

SINAVLAR, KARİYER YOLCULUĞU VE HAYAT PLANI 35

ÜNİVERSİTE HAYATI 59

KAYNAKÇA 85

Hayallerin hedeflere dönüşüyorsa, bu hedefler için çaba gösteriyorsan, üzerine düşen sorumlulukları alıp onları planlayarak yapabiliyorsan, takıldığında büyüklerinden yardım isteyebiliyorsan, sağlığına, beslenmene dikkat ediyorsan, arkadaş seçiminde belki göremediğin olumsuz ya da olumlu durumları ailene danışarak çözebiliyorsan, tecrübelere kulak verip, değerlendirip yol haritanda faydalanabiliyorsan, hedeflerine ulaşmak için araştırmalar yapıp kendini hem sosyokültürel hem de akademik olarak besleyebiliyorsan ve tüm bunları ailenle paylaşıp onları da bu güzel yolculuğuna tanık edebiliyorsan işte o zaman onlar dünyanın en mutlu anne babası olacak. Artık sağ koltukta içleri rahat seyahat etmenin tadını çıkaracaklar. Hatta zamanla arka koltuğa geçip oturacaklar. Bilmem anlatabildim mi?

Elbette hatalar da yapacaksın, olumsuz deneyimler de yaşayacaksın. Önemli olan tüm bunları ailen ile korkmadan paylaşmak, yardım istemek. Unutma ailen sana her zaman yardım edecek, destek olacak. Sana yol gösterecek. Ailenden korktuğun için başkalarından yardım isteyip tuzaklara düşme evlat. Ailenin kızacağını düşünüp gizleme hatalarını. Önemli olan hatalardan ders çıkarıp rotayı tekrar çizmektir.

İşte işin kolay kısmı da bu aslında, etrafında sana rehberlik edecek ailen ve aile kadar yakın gördüğün insanların olması. Ailen, öğretmenlerin, büyüklerin… Arkadaşların demiyorum dikkat edersen. Çünkü şu an arkadaşlarınla neredeyse aynı durum ve duyguları paylaşıyorsun. Bazen birbirinize destek olalım derken birlikte kuyuya düşebilirsiniz. Arkadaşlık, dostluk muhteşem bir şey. Arkadaşının seni ailenden daha iyi anladığını düşünüyor olabilirsin. Sen de arkadaşını ailesinden daha iyi anlıyorsun belki. Çünkü birbirinizi kırmak isteme-

KAYNAKÇA

Bahadır Köksalan - Hikmet Y. Celkan / Mesleklerin Tanımlanması ve Sınıflandırılması Üzerine Bir Değerlendirme, Volume 13/19, S: 1219-1233, 2018

Bilal Duman, Neden Beyin Temelli Öğrenme, 2015

Doktor Takvimi, Dr. Didem Er, Makale, Beyin Zorlandıkça Gelişiyor. 29 Mayıs 2021

Eğitimci Yazar Dr. Bahar Eriş

Ensari, M. Ş. ve Alay, H. K. (2017). Meslek seçimini etkileyen faktörlerin demografik değişkenler ile ilişkisinin araştırılması: İstanbul ilinde bir uygulama, Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 5(10), 409-422

https://sosyalannebaba.com/ogrenmede-tekrar-neden-onemlidir/

https://bfidan.net/2022/08/02/eisenhower-matrisi-ne-ise-yarar/Alıntı: https://www.umutalkan.com/eisenhower-matrisi/

Kars, V. (2012). Meslek seçiminde öğrencini karşılaştığı sorunlar ve farkındalık.

Kuzgun, Y. (2003). Meslek rehberliği ve danışmanlığına giriş. Nobel Yayın Dağıtım.

Nörolog Dr. Frances E. Jensen ve Amy Ellis Nutt, Ergen Beyni,2015 s:36,40

Prof. Dr Abdullah Soysal, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü Kübra Arıcıoğulları Doktora Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sağlık Kurumları Yönetimi Ana Bilim Dalı. Meslek Seçiminde Yeterlilik ve Meslek Seçimini Etkileyen Faktörler: Sağlık Yönetimi Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma (https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1872453)

Prof. Dr. John Ratey Harvard Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa Yavuz "Doğuşu, Yükselişi ve Çöküşüyle Başarıyı Anlamak" (S; 19,160)

Prof. Dr. Rudolph Tanzi, Harvard Üniversitesi

Prof. Dr. Sinan Canan Değişen Be(y)nim

Prof. Dr. Süleyman Beledioğlu

Roberts, 2002, 285; Brandt & Wolfe, 1989; Sousa, 2000

Rumeysa Cırdı & Şefika Bulu, Toplumsal Değişim Bağlamında Mesleğe Bakış: Güncel Mesleklerin ve Profesyonel Mesleklerin Anlamlandırılması IJHE: CİLT / VOLUME 7, SAYI / ISSUE 15, (S : 346 – 366), 2021

Serkan Karaismailoğlu, Dünyanın En Yalnız Beyni

Sırrı Akbaba, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi Yıl: 2006 Sayı: 13 Eğitimde Motivasyon

Zencirkıran, M. (2015). Sosyoloji (1. Baskı). Bursa: Dora.(s. 9-10)

RUSÇA GAZETELERDE KAFKAS CEPHESİ (1914-1917)

Fatih Mehmet Eşki

nobel bilimsel

RUSÇA GAZETELERDE KAFKAS CEPHESİ (1914-1917)

Fatih Mehmet Eşki

Editör: Doç. Dr. Özkan Dayı

Yayın No.: 2098
ISBN: 978-625-393-480-4
E-ISBN: 978-625-393-481-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Şubat 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Eşki, Fatih Mehmet.
Rusça Gazetelerde Kafkas Cephesi (1914-1917) / Fatih Mehmet Eşki
1. Basım, X + 480 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-393-480-4
E-ISBN: 978-625-393-481-1
1. Birinci Dünya Savaşı 2. Kafkas Cephesi 3. Rus İşgali Rus Basını 4. Rusça Gazeteler

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... İİİ

KISALTMALAR LİSTESİ ..... İX

GİRİŞ 1

1. Kiev Knezliği'nden 17. Yüzyıla Kadar Rusya 6
2. Çarlık Rusya'nın Kafkasya'da Yayılma Süreci 12

BİRİNCİ BÖLÜM
RUSÇA BASIN TARİHİ (1703-1917) 27

1.1. Basılı İlk Gazete: *Vedomosti* 27
1.2. Çariçe II. Ekaterina Dönemi'nde Basında Edebiyat ve Hiciv 30
1.3. Taşraya Yayılan Basında İlk Özel Gazete ve İdeoloji Dergiciliği 34
1.4. 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Gelişim Gösteren Basın 40
1.5. Çarlık Rusya'da Uygulanan Sansür Programları 46
1.6. 20. Yüzyılın Başlarında Basının Durumu 51
1.7. Birinci Dünya Savaşı'nda Basın 58
1.7.1. 1917 Şubat ve Ekim Devrimlerinde Basın 62
1.7.2. Askerî Gazeteler 65
1.7.3. Basına Uygulanan Askerî Sansür 68
1.7.4. Basın Üzerinden Yapılan Propaganda Faaliyetleri 72

İKİNCİ BÖLÜM
SAVAŞIN BAŞLAMASI VE KAFKAS CEPHESİ'NİN İLK YILLARI (1914-1915) 79

2.1. Birinci Dünya Savaşı'nı Hazırlayan Süreç 79
2.2. Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na Dâhil Olması 83
2.3. Osmanlı Devleti'ne Yönelik Askerî ve Siyasi Yorumlar 97
2.4. Cihad İlanı ve Çarlık Rusya Müslümanları 112
2.5. Rus Kafkas Ordusu'nun Türk Sınırını Geçmesi 123
2.6. Köprüköy ve Azap Muharebeleri 131
2.7. Sarıkamış Harekâtı 146
2.8. Osmanlı Devleti'nin 1914-1915 Yılları İran Harekâtı 179

2.9. Doğu Karadeniz Cephe Hattının Açılması ve Bölgedeki Muharebeler 185
2.10. Tortum Muharebeleri 200
2.11. Osmanlı Devleti'nin Önemli Bir Vilayeti Van ve Cephede Duraklayış 209
2.12. Doğu Anadolu'ya Yönelik İlgi ve Savaşın Birinci Yıl Dönümünde Yapılan Değerlendirmeler 233

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KAFKAS CEPHESİ'NİN SON YILLARI: RUS KAFKAS ORDUSU'NUN İLERİ HAREKÂTI (1916-1917) 241
3.1. Anadolu'nun Anahtarı Erzurum 241
3.2. Doğu Anadolu'nun Kadim Şehri Muş 287
3.3. Güneye Açılan Kapı Bitlis 293
3.4. Yeni Askerî Liman Rize 305
3.5. Karadeniz'in İkmal ve İaşe Merkezi Trabzon 315
3.6. Çoruh Vadisi'nin En Güçlü Bölgesi Bayburt 341
3.7. Yüksek Dağlarda Zorlu Muharebeler Gümüşhane 368
3.8. Bereketli Fırat Vadisi'ne Giden Yol Erzincan 378
3.9. Cephede Duraklayış ve Gazetelerin Gündemi 391
3.10. 1917 Yılı Devrimleri ve Rus Kafkas Ordusu'nun Çekilişi 403

SONUÇ 431

EKLER 435

KAYNAKÇA 461

DİZİN 475

KAYNAKÇA

SÜRELİ YAYINLAR[1798]

Armeyskiy Vestnik
Bakinets
Batumskie Vesti
Batumskiy Den
Birjevıya Vedomosti
Den
Golos Kavkaza
Golos Rusi
Kavkaz
Kavkazskaya Kopeyka
Kavkazskiy Kray
Kavkazskiy Telegraf
Kavkazskoe Slovo
Kubanskiy Kazaçiy Vestnik
Kubanskaya Mısl
Letopis Voynı
Listok Voynı
Naşi Dni
Peterburgskiy Kuryer
Pravitelstvennıy Vestnik
Priazovskaya Reç
Russkiy İnvalid
Sovremennoe Slovo
Tiflisskiy Listok
Vestnik X Armii
Voennaya Letopis
Zakavkazskaya Reç
Znak Tiflisa

[1798] Kullanılan süreli yayınların künyeleri dipnotlarda verilmiştir.

YAYIMLANMIŞ ARŞİV BELGELERİ

Altıntaş, Ahmet, vd., Osmanlı Belgelerinde Ermeniler (1915-1920), Ankara, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Yayın Nu: 14, 1995.

Artizov A. N. (Red.), Kavkazskiy Front Pervoy Mirovoy Voynı 1914-1917 Sbornik Dokumentov, Moskva, Fond Svyaz Epoh, 2020.

Karacakaya, Recep, vd., Osmanlı Belgelerinde Ermenilerin Sevk ve İskânı (1878-1920), Ankara, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Yayın Nu: 91, 2007.

RESMÎ YAYINLAR

[İsimsiz], Vedomosti Vremeni Petra Velikago Vpusk Vtoroy 1708-1719 gg. v Pamyat Dvuhsotletiya Pervoy Russkoy Gazetı, Moskva, İzdanie Moskovskoy Sinodalnoy Tipografii, 1906.

[İsimsiz], Şehir ve Kasabaların Harp Bölgeleri, Bombardıman, İşgal ve Kurtuluş Tarihleri 1911-1922, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1977.

[İsimsiz], Polnoe Sobranie Zakonov Rossiyskoy İmperii s 1649 goda, Tom IV, 1700-1712, Sankt-Peterburg Peçatano v Tipgrafii II Otdeleniya Sobstvennoy Ego İmperatorskago Veliçestva Kantselyarii, 1830.

[İsimsiz], "№ 1, O Peçati, 1 Dekabrya 1917, Otdel Pervıy," Sobranie Uzakoneniy i Rasporyajeniy Raboçego i Krestyanskogo Pravitelstva za 1917-1918, Moskva, 1942.

HATIRATLAR

Ahmet İzzet Paşa, Feryadım İstiklâl Harbi'nin Gerçekleri I. Cilt, Yay. Haz. Süheyl İzzet Furgaç-Yüksel Kanar, İstanbul, Timaş Yayınları, 2019.

Brusilov, A. A., Moi Vospominaniya, Moskva, Voenizdat, 1963.

Karabekir, Kazım, Erzincan ve Erzurum'un Kurtuluşu, İstanbul, Koşkun Basımevi, 1939.

Lemke, M., 250 Dney v Tsarskoy Stavke (25 Sent. 1915- 2 İyulya 1916), Peterburg, Gosudartsvennoe İzdatelstvo, 1920.

Levitskiy, V. A., Na Kavkazskom Fronte Pervoy Mirovoy, Moskva, Kuçkovo Pole, 2014.

Sabis, Ali İhsan, Harp Hatıralarım, Birinci Cihan Harbi II. Cilt, İstanbul, Nehir Yayınları, 1990.

_____, Harp Hatıralarım, Birinci Cihan Harbi III. Cilt, İstanbul, Nehir Yayınları, 1990.

Samih, Aziz, Büyük Harpte Kafkas Cephesi Hatıraları Zivinden Peteriçe, Ankara, Büyük Erkanıharbiye Matbaası, 1934.

Yarbay Guze, Birinci Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesi'ndeki Muharebeler, Çev. Hakkı Akoğuz, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 2007.

Yeliseev, F. İ., Kazaki Na Kavkazskom Fronte 1914-1917, Moskva, Voennoe İzdatelstvo, 2001.

KİTAPLAR

Abramzon, T. E., Aleksandr Sumarokov İstoriya Strastey, Moskva, Ogi, 2015.

Acar, Kezban, Ortaçağ'dan Sovyet Devrimi'ne Rusya, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009.

_____, Resimlerle Rusya, Savaşlar ve Türkler, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2004.

Ahmadulin, E. V., Ovsepyan, R. P., İstoriya Oteçestvennoy Jurnalistiki XX veka, Rostov-Na-Donu, İzdatelstvo YUFU, 2008.

Aker, Uygun Ahmet, Seferberlik Hikayeleri, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2008.

Aksakal, Mustafa, Harb-i Umumi Eşiğinde, Osmanlı Devleti Son Savaşına Nasıl Girdi?, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.

Albayrak, Haşim, 1. Dünya Savaşında Doğu Karadeniz Muharebesi ve Of Direnişi, İstanbul, Babıali Kitaplığı, 2007.

Allen, W. E. D., Muratov, Paul, 1828-1921 Türk-Kafkas Sınırındaki Harplerin Tarihi, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1966.

Alşan, Songül, Sarıkamış Kuşatma Harekâtı ve Şehitlikleri, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2014.

_____, Doğu Karadeniz'in En Uzun İki Yılı (1916-1918), Trabzon, Serander Yayınevi, 2017.

Altınbilek, Hakkı, Kır, Naci, Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi Kafkas Cephesi 3 ncü Ordu Harekâtı Cilt I, Birinci Kitap, Ankara, Genel Kurmay Basımevi, 1993.

_____, Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi Kafkas Cephesi 3 ncü Ordu Harekâtı Cilt II, İkinci Kitap, Ankara, Genel Kurmay Basımevi, 1993.

Antonov-Ovseenko A. A., Periodiçeskaya Peçat Revolyutsionnoy Rossii (Fevral-Oktyabr 1917 g.), Moskva, Monografiya, MGİ İm. E. P. Daşkovoy, 2012.

Armaoğlu, Fahir, 19. Yüzyıl Siyasî Tarihi 1789-1914, İstanbul, Timaş Yayınları, 2014.

_____, 20. Yüzyıl Siyasî Tarihi, İstanbul, Timaş Yayınları, 2014.

Arutyunyan, A. O., Kavkazskiy Front 1914-1917, Erevan, Ayastan, 1971.

Astaşov, A. B., Russkiy Front v 1914-Naçale 1917 Goda: Voennıy Opıt i Sovremennost, Moskva, İzdatelstvo «Novıy Hronograf», 2014.

Ayrapetov, O. P., Uçastie Rossiyskoy İmperii v Pervoy Mirovoy Voyne 1914, Moskva, Kuçkovo Pole, 2014.

_____, Uçastie Rossiyskoy İmperii v Pervoy Mirovoy Voyne 1915, Moskva, Kuçkovo Pole, 2014.

_____, Uçastie Rossiyskoy İmperii v Pervoy Mirovoy Voyne 1916 god Sverhnapryajenie, Moskva, Kuçkovo Pole, 2015.

Baddeley, John F., Rusların Kafkasya'yı İstilası ve Şeyh Şamil, Çev. Sedat Özden, İstanbul, Kayıhan Yayınevi, 1989.

Bayur, Yusuf Hikmet, Türk İnkılabı Tarihi, Balkan Savaşları Cilt: II, Kısım II, Ankara, TTK Basımevi, 1991.

_____, Türk İnkılabı Tarihi, 1914-1918 Genel Savaşı, Cilt: III, Kısım: I, Ankara, TTK Basımevi, 1991.

Belen, Fahri, Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi 1914 Yılı Hareketleri, I. Cilt, Ankara, Genel Kurmay Basımevi, 1964.

_____, Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi 1915 Yılı Hareketleri, İkinci Cilt, Ankara, Genel Kurmay Basımevi, 1964.

_____, Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi 1916 Yılı Hareketleri, İkinci Cilt, Ankara, Genel Kurmay Basımevi, 1964.

Belogurova, T. A., Russkaya Periodiçeskaya Peçat i Problemı Vnutrenney Jizni Stranı v Godı Pervoy Mirovoy Voynı (1914-1917 gg.), Smolensk, FGU«Smolenskiy TSNTİ», 2006.

Benderskiy,V.V., Hmılov V. L., İstoriya Oteçestvennih Sredstv Massovoy İnformatsii, Tomsk, İzdateltsvo TPU, 2016.

Berezina, V. G. vd., "İstoriya Russkoy Jurnalistiki XVIII-XIX Vekov", Moskva, İzdadelstvo «Vısşaya Şkola» 1973.

Berkov, P. N., İstoriya Russkoy Jurnalistiki XVIII veka, İzdatelstvo Akademii Nauk SSSR, Moskva, 1952.

_____, Satiriçeskie Jurnalı N. İ. Novikova, Moskva-Leningrad, İzdadelstvo Akademii Nauk SSSR, 1951.

Besbelli, Saim, Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, VIII. Cilt, Deniz Harekâtı, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1976.

Beşikçi, Mehmet, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Seferberliği, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.

Bilgin, Mehmet, Rus İşgalinde Trabzon Direnişi, Trabzon, Serander, 2014.

_____, Teşkilat-ı Mahsusa'nın Kafkasya Misyonu ve Operasyonları, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2017.

Çakmak, Fevzi, Büyük Harp'te Şark Cephesi Harekâtı, Şark Vilayetlerimizde, Kafkasya'da İran'da, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.

Çaycıoğlu, Serdar Oğuzhan, Rusya'nın Kafkasya Siyaseti, General Paskeviç'in Başkomutanlığı Dönemi (1827-1831), Ankara, TTK, 2021.

Çolak, Mustafa, Alman İmparatorluğu'nun Doğu Siyaseti Çerçevesinde Kafkasya Politikası (1914-1918), Ankara, TTK, 2014.

Demirel, Muammer, Birinci Dünya Harbinde Erzurum ve Çevresinde Ermeni Hareketleri (1914-1918), Ankara, Genel Kurmay Basımevi, 1996.

Dubrovin, N., İstoriya Voynı i Vladıçestva Russkih Na Kavkaze Tom II, S. Peterburg, Tipografiya İ. N. Skorohodova, 1886.

_____, İstoriya Voynı i Vladıçestva Russkih Na Kavkaze Tom III, S. Peterburg, Tipografiya İ. N. Skorohodova, 1886.

Eliyev, Gabil, Gafgaz Tarihi (En Gedim Çağlardan XVIII Esrin Sonunadek), Bakı, Elm, 2009.

Gujva, D. G., Voennaya Periodiçeskaya Peçat Russkoy Armii v Godı Pervoy Mirovoy Voynı 1914-1918 gg., Novosibirsk, Monografiya, NVVKU (Vİ), 2009.

Gvozdetskiy, N. A., Fiziçeskaya Geografiya Kavkaza, Moskva, İzdatelstvo Moskovskogo Universiteta, 1954.

Halaçoğlu, Yusuf, Ermeni Tehciri, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2021.

Hart, Basil Liddell, Birinci Dünya Savaşı Tarihi, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2014.

Hosking, Geoffrey, Rusya ve Ruslar, Çev. Kezban Acar, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015.

[İsimsiz], Oborona Vana 7 Aprelya-4 Maya 1915 g., Moskva, İzdanie Armyanskago Natsionalnago Byuro № 1, 1917.

Jilyakova, N. V., İstoriya Rossiyskoy Peçati Kontsa XIX-Naçala XX Vekov, Tomsk, İzdatelstvo "UPK", TGU "Jurnalistika", 2008.

Jirkov, G. V., İstoriya Tsenzurı v Rossii XIX-XX vv., Moskva, «Aspekt Press», 2001.

_____, Ot «Narodnoy» Voynı k Narodnoy Tragedii, İstoriya Russkoy Jurnalistiki 1914-1917 godov, St. Petersburg, Uçebnoe Posobie, S. Peterb. Gos. Un-t, Vısş. Şk. Jurn. i Mas. Kommunikatsiy, 2012.

_____, Jurnalistika Rossii: Ot Zolotogo Veka Do Tragedii. 1900-1918 gg., İjevsk, Monografiya. İnstitut Kompyuternih İssledovaniy, 2014.

Joll, James, Martel Gordon, Birinci Dünya Savaşı Neden Çıktı?, Çev. Orhan Dinç Tayanç, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018.

Karakoyunlu, Sadri, İlimiz Bayburt: Bayburt Tarihi, Ankara, 1990.

Kaşıyuğun, Ali, Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na Girişi, İstanbul, Yeditepe Yayınları, 2015.

Kazımzade, Firuz, Transkafkasya İçin Mücadele (1917-1921), Çev. Cengiz İ. Çay, İstanbul, Tarih ve Kuram Yayınları, 2016.

Kemaloğlu, İlyas, Altın Orda ve Rusya, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2009.

Kersnovskiy, A. A., İstoriya Russkoy Armii, Tom Çetvertıy 1915-1917 gg., Moskva, Golos, 1994.

Korganov, G., Uçastie Armyan v Mirovoy Voyne Na Kavkazskom Fronte (1914-1918), Moskva, Maks Press, 2011.

Korsun, N. G., Pervaya Mirovaya Voyna Na Kavkazskom Fronte, Moskva, Voennoe İzdatelstvo Ministerstva Voorujennıh Sil Soyuza SSR, 1946.

_____, Alaşkertskaya i Hamadanskaya Operatsii Na Kavkazskom Fronte Mirovoy Voynı v 1915 Godu, Moskva, Gosudarstvennoe Voennoe İzdadeltsvo Narkomata Oboronı Soyuza SSR, 1940.

_____, Erzerumskaya Operatsiya Na Kavkazskom Fronte Mirovoy Voynı v 1915-1916 gg., Moskva, Gosudarstvennoe Voennoe İzdatelstvo Narkomata Oboronı Soyuza SSR, 1938.

Kovaleva, M. M., Lektsii Po İstorii Oteçestvennoy Jurnalistiki Çast I. XVIII v. -40-e gg. XIX veka, Ekaterinburg, İzdatelstvo Uralskogo Universiteta, 1996.

Kozlov, D. Yu., Karadeniz'de "Garip Bir Savaş" (Ağustos-Ekim 1914), Çev. Altan Aykut, Ankara, TTK, 2021.

Krupin,D., Derevyankina, M., İ. D. Sıtin, Jizn Dlya Knigi, Moskva, Gospolitizdat, 1962. (red.)

Kurat, Akdes Nimet, Türkiye ve Rusya XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus İlişkileri (1798-1919), Ankara, TTK Basımevi, 2011.

_____, Rusya Tarihi, Başlangıçtan 1917'ye Kadar, TTK, Ankara, 2010.

Lenin, V. İ., Polnoe Sobranie Soçineniy, Tom 6 Moskva, 1960.

Ludşuveyt, E. F., Turtsiya v Godı Pervoy Mirovoy Voynı 1914-1918 gg., Moskva, İzdatelstsvo Moskovskogo Universiteta, 1966.

Mahonina S. Ya., İstoriya Russkoy Jurnalistiki Naçala XX Veka, Moskva, Flita: Nauka, 2002.

Malyavina, G. İ., Kavkaz v Kulturnom Prostranstve Rossii, Stavropol, İzdatelstvo SKFU, 2015.

Maslovskiy, E. V., Mirovaya Voyna na Kavkazskom Fronte 1914-1917 g. Strategiçeskiy Oçerk, Paris, Vozrojdenie-La Renaissance, 1933.

Mayer, İ., Vesti-Kurantı. 1656 g., 1660-1662 gg., 1664-1670 gg.: İnostrannıe Originalı k Russkim Tekstam. Ç. 2., Yazıki Slavyanskih Kultur, Moskva, 2008.

McMeekin, Sean, I. Dünya Savaşı'nda Rusya'nın Rolü, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2013.

Nizamoğlu, Yüksel, Komutanlıktan Sürgüne Vehip Paşa, İzmir, Yitik Hazine Yayınları, 2013.

Novikov, N., Operatsii Flota Protiv Berega Na Çernom More v 1914-1917 gg., Moskva, Gosudarstvennoe Voennoe İzdatelstvo Narkomata Oboronı Soyuza SSR, 1937.

Oleynikov, A. V., Turetskiy Front 1914-1917, Moskva, Veçe, 2016.

Ovsepyan, R. P., İstoriya Noveyşey Oteçestvennoy Jurnalistiki (Fevral 1917-Naçalo 90-h Godov), Moskva, İzdatelstvo Moskovskogo Universiteta, 1996.

Öğün, Tuncay, 100 Soruda Sarıkamış Harekâtı, İstanbul, Rumuz Yayınevi, 2019.

_____, Kafkas Cephesi'nin I. Dünya Savaşı'ndaki Lojistik Desteği, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2015.

Özdemir, Yavuz, Sarıkamış Harekâtı Bir Savaşın Bilinmeyen Öyküsü, İstanbul, Historia Yayınları, 2018.

Özder, Adil, Artvin ve Çevresi 1828-1921 Savaşları, Ankara, Ay Matbaası, 1971.

Özkan, İbrahim, Deli Halid Paşa Unutulan Yıllar, Unutturulan Kahraman, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2015.

Pekarskiy, P. P., Opisenie Slavyano-Russkih Knig i Tipografii 1698-1725 Godov, Sank-Peterburg, V Tipografii Tovarişçestva «Obşçestvennaya Polza», 1862.

Pokrovskiy, A., Vedomosti Vremeni Petra Velikago Vpusk Vtoroy 1708-1719 gg. v Pamyat Dvuhsotletiya Pervoy Russkoy Gazetı, İzdanie Moskovskoy Sinodalnoy Tipografii, Moskva, 1906.

Potanov, N. M., Peçat i Voyna, Gosudarstvennoe Voennoe İzdatelstvo, Moskva-Leningrag, 1926.

Renouvin, Pierre, 1. Dünya Savaşı ve Türkiye 1914-1918, İstanbul, Örgün Yayınevi, 2004.

Reyfman, P. S., Tsenzura v Dorevolyutsionnoy, Sovetskoy i Postsovetskoy Rossii, Moskva, T.1, Vıp, 1., «Probel-2000», 2015.

Riasanovsky, Nicholas V., Steinberg Mark D., Rusya Tarihi, Başlangıçtan Günümüze, Çev. Figen Dereli, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 2014.

Rubleva, L. Y., İstoriya Oteçestvennoy Jurnalistiki XVIII-XIX Vekov, Yujno-Sahalinsk, İzdatelstvo SahGU, 2012.

Sağlam, Tevfik, Büyük Harpte 3. Orduda Sıhhi Hizmet, İstanbul, Askerî Matbaa, 1941.

San, Sabri Özcan, Rusların Gümüşhane İlini İşgali, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1993.

Shaw, J., Stanford, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu, 1. Cilt: Savaş'a Giriş, Ankara, TTK Yayınları, 2014.

Simonova, N. B., Sistema Periodiçeskoy Peçati Rossii (Vtoraya Polovina XIX – Naçalo XX v.), Novosibirsk, Novosibirskiy Gosudarstvennıy Universitet, 2009.

Steklov, A. P., Revolyutsionnaya Deyatelnost Bolşevistskih Organizatsiy Na Kavkazskom Fronte 1914-1917 gg., Tiflis, İzdatelstvo Sabçota Sakartvelo, 1969.

Sumner, B. H., Büyük Petro ve Osmanlı İmparatorluğu, Çev. Eşref Bengi Özbilen, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1993.

Şirokorad, A. B., Osmanlı-Rus Savaşları, İstanbul, Selenge Yayınları, 2013.

Şişov, A. V., Polkovodtsı Kavkazkih Voyn, Moskva, İzdatelstvo Tsentrpoligraf, 2001.

Şmurlo, E., İstoriya Rossii 862-1917, Myunhen, Grad Kitej, 1922.

Tanrıverdi, Mustafa, Çarlık Rusyası'nda Tiflis Vilayeti (1846-1914), Ankara, TTK, 2019.

Taşkesenlioğlu, M. Yasin, Kafkasya Hattında Osmanlı Hristiyanlarına Yönelik Rus Politikaları (1828-1878), Ankara, Fenomen Yayıncılık, 2021.

Taysayev, D. M., Etnogenez Narodov Kavkaza, Nalçik, İzdatelstvo M. i. V. Kotlyarovıh, 2015.

Tekir, Süleyman, Beyaz Harp, Kafkas Cephesi, Sarıkamış Harekâtı, Teşkilat-ı Mahsusa Operasyonları, İstanbul, Kronik Kitap, 2021.

Tevetoğlu, Fethi, Ömer Naci, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.

Topaloğlu, İhsan, Rus İşgalinde Rize, Trabzon, Karadeniz Yazarlar Birliği Yayınları No. 7, 1997.

Topsakal, İlyas, Rus Misyoner Kaynaklarına Göre Rus Çarlığı ve Türkler (1552-1917), İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2009.

Türker, Özgür, Güney Kafkasya'da Rusya-İran Nüfuz Mücadelesi (1779-1813), Ankara, TTK, 2020.

Uçarol, Rifat, Siyasî Tarih (1789-2014), İstanbul, Der Yayınları, 2015.

Usta, Veysel (ed.), Doğu Karadeniz'de Rus İşgali ve Muhacirlik, Trabzon, Serander Yayınları, 2016.

Uzun, Enver, İşgal Yıllarında (1916-1917) Trabzon'da Rus Askerî Gazetesi Voennıy Listok (Makaleler Toplusu), Trabzon, Eser Ofset Matbaacılık, 2008.

_____, Rus İşgal Komutanı S. P. Mintslov'un Trabzon Günlüğü, Trabzon, Eser Ofset Matbaacılık, 2008.

Ünal, Fatih, Ruslar Bizansın Peşinde, İstanbul, İlgi Kültür Sanat Yayınları, 2015.

Vandemir, Baki, Büyükharpte Kafkas Cephesi Harp Başından Sarıkamışa (Hariç) kadar, C.2, İstanbul, Askerî Matbaa, 1933.

Vernadsky, George, Rusya Tarihi, çev. Doğukan Mızrak, Egemen Ç. Mızrak, İstanbul, Selenge Yayınları, 2019.

Voroşilov, V. V., Jurnalistika, Moskva, Knorus, 2010.

Yarbay Selahattin, Kafkas Cephesi'nde 10 ncu Kolordunun Birinci Dünya Savaşı'nın Başlangıcından Sarıkamış Muharebelerinin Sonunda Kadar Olan Harekâtı, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 2006.

Yavuz, Nurcan, İşgal ve Mezalimde Erzincan, Ankara, Erzincan Belediyesi Yayınları, 1995.

Yesin, B. İ., İstoriya Russkoy Jurnalistiki (1703-1917) v Kratkom İzlojenii, Moskva, İzdadelstvo «Flinta» İzdadelstvo «Nauka», 2000.

Yeşilot, Okan (ed.), Revan Türkleri, Erivan Türk Yurdudur, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2016.

Yılmaz, Veli, 1 nci Dünya Harbi'nde Türk-Alman İttifakı ve Askeri Yardımlar, İstanbul, Cem Ofset Matbaacılık, 1993.

Zalesskiy, K. A., Kto Bıl Kto v Pervoy Mirovoy Voyne, Moskva, Astrel, 2003.

Zapadov, A. V., Russkaya Jurnalistika XVIII veka, Moskva, İzdadelstvo "Nauka", 1964.

Zayonçkovskiy, A. M., Pervaya Mirovaya Voyna, Sankt-Petersburg, Poligon, 2002.

Zezeman, E. E., Voenno-Geografiçeskiy Obzor Kavkazsko-Turetskoy Granitsı, Tiflis, Tipografiya A. A. Mihelsona, 1887.

MAKALELER

Abdraşitov, E. G., "Formirovanie Propagandistskogo Apparata v Godı Pervoy Mirovoy Voynı (Opıt Rossii i Zarubejnıh Stran)", Stavropol, Gumanitarnıe i Yuridiçeskie İssledovaniya, Vıpusk 3 (7), FGAOU VPO «Severo-Kavkazskiy Federalnıy Universitet» 2015, s. 5-9.

Ağaoğlu, Sami, "Van Şehir Dokusu ve Tarihi Eserlerin Tahrip Edilmesinde Ermenilerin Rolü", Erzurum, A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, sayı 35, 2007, s. 311-339.

Ahmadunin, E. V., "Sistema Jurnalistiki Rossii Mejdudvumya Burjuazno-Demokratiçeskimi Revolyutsimi (1907-1917)", İzvestiya Yujnogo Federalnogo Universiteta. Filologiçeskie Nauki, (3), 2008, s. 96-115.

Akçora, Ergün Öz, Kaya, Mehmet, "Bingöl ve Bitlis'in Birinci Dünya Harbindeki Yeri ve Önemi", Bingöl Araştırmaları Dergisi, cilt: 2., Sayı: 1, 2015, s. 9-28.

Aktaş, Esat, "Birinci Dünya Savaşı'nın Başlangıcından Rus İşgaline; Bayburt Çevresinde Salgın Hastalıklar", Tarih Okulu Dergisi (TOD), Eylül, Yıl 10, Sayı XXXI, 2017, s. 173-201.

Avşar, Servet, "Birinci Dünya Savaşı'nda Rus Propaganda Faaliyetleri ve Osmanlı Devleti", OTAM, Sayı: 14, Ankara, 2003, 65-127.

Bal, Mehmet Akif, "Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Trabzon'daki Milis Müdafaası ve Milisler", Türk Dünyası Araştırmaları, Temmuz-Ağustos, 2020, s. 363-404.

Baş, Halit, "Birinci Dünya Savaşı'nda 13. Kolordunun İran Harekâtı ve Menzil Hizmetleri", İran ve Turan Araştırmaları Dergisi, C. 2, Sayı 3, Aralık 2019, s. 17-65.

Başkaya, Muzaffer, "İngiliz Basınına Göre Birinci Dünya Savaşı'nda Trabzon'da Rus İşgali" Karadeniz İncelemeleri Dergisi, Yıl: 9, Sayı 17, Güz 2014, 85-100.

Belova İ. B., "Vliyanie Pressıı na Obşçestvennıe Nastroeniya Provintsii v Period Pervoy Mirovoy Voynı", Russkaya Publitsistika i Periodika Epohi Pervoy Mirovoy Voynı: Politika i Poetika. İssledovaniya i Materyalı, Moskva, İMLİ RAN, 2013, s. 405-415.

Berezina, V. G., "Gazetı 1860-h Godov", Oçerki Po İstorii Russkoy Jurnalistiki i Kritiki, Tom Vtoroy, Vtoraya Polovina XIX Veka, İzdatelstvo Leningadskogo Universiteta, Leningrad, 1965. s. 30-59.

Berkov, P. N., "Jurnalistika 1770-1790-h Godov" Oçerki Po İstorii Russkoy Jurnalistiki i Kritiki Tom Pervıy XVIII Vek i Pervaya Polovina XIX Veka, İzdatelstvo Leningadskogo Gosudarstvennogo Ordena Lenina Universiteta İm. A. A. Jdanova, Leningrad, 1950. s. 82-111.

_____, "Naçalo Russkoy Jurnalistiki", Oçerki Po İstorii Russkoy Jurnalistiki i Kritiki Tom Pervıy XVIII Vek i Pervaya Polovina XIX Veka, İzdatelstvo Leningadskogo Gosudarstvennogo Ordena Lenina Universiteta İm. A. A. Jdanova, Leningrad, 1950. s. 11-44.

Beşikçi, Mehmet, "Osmanlı Cihadının Yurtiçi Boyutu: Dinî Motiflerin ve Din Adamlarının Osmanlı Ordusu'nun Seferberliğindeki Rolü", Birinci Dünya Savaşı'nda Cihat ve İslam, İstanbul, Der. Erik Jan Zürcher, Çev. Ayşen Gür, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2019., s. 85-103.

Beydilli, Kemal, "1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Doğu Anadolu'dan Rusya'ya Göçürülen Ermeniler", Belgeler, XIII/17 Ankara, 1988, s. 365-434.

Borşçukova, E. D., "Publitsistika Vremen Pervoy Mirovoy Voynı i Formirovanie Obşçestvennogo Soznaniya Rossiyskogo Obşçestva", Vestnik KGU im. N. A. Nekrasova № 2, Kostroma, 2011. 103-106.

Budak, Mustafa, "Rusya'nın Kafkasya'da Yayılma Siyaseti", Türkler, Ankara, Cilt: 18, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 488-515.

_____, "Ermeni Meselesi Açısından Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin Önemi" Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, Yıl: 2018/2, Cilt: 17, Sayı: 34, s. 207-232.

Büyüktolu, Recep, Ateş, Oral, "Birinci Dünya Savaşı'nda Mustafa Kemal Paşa'nın 16. Kolordu Komutanlığı ve Muharebelerinin Harp Prensipleri Bakımından Değerlendirilmesi" Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, Yıl 17, Sayı 33, Bahar, 2021, s. 409-440.

Çapraz, Hayri, "Gürcistan'da Rus İdaresinin Yerleşmesi (1800-1850)", Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları, Cilt 1, No: 1, 2006 s. 67-80.

Çaycıoğlu, Serdar Oğuzhan, "18. Yüzyıl Başlarında Rusya'nın Kafkasya Siyaseti: I. Petro'nun İran Seferi", Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, Yıl/Vol. 2, Kafkasya Özel Sayısı, s. 115-132.

Çaykıran, Güzin, "Birinci Dünya Savaşı'nda Trabzon'un İşgali ve Müslüman Mültecilerin Durumu", Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi (ATAD), Sayı 33, Yıl 2021, s. 123-150.

Çebotarev, A. M., Askarova, V. Ya., "Estetika V Oformlenii Pervoy Russkoy Peçatnoy Gazetı", Vestnik KemGUKİ №20/2012, Kemerova, 2012. s. 82-89.

Çeliker, Fahri, "Bitlis'in Kurtuluşu ve Mustafa Kemal Paşa", Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi, Cilt:3, Sayı: 8, 1987, s. 379-392.

Çubinskiy, V. V., "Beztsenzurnaya Peçat Revolyutsionnogo Narodniçestva", Oçerki Po İstorii Russkoy Jurnalistiki i Kritiki, Tom Vtoroy, Vtoraya Polovina XIX Veka, İzdatelstvo Leningadskogo Universiteta, Leningrad, 1965, s. 337-366.

Dajina, V. D., "İskusstvo i Vizualnaya Propaganda", Pervaya Mirovaya Voyna i Sudbı Yevropeyskoy Tsivilizatsii, Red. L. S. Belousov, A. S. Manıkin, İzdatelstvo Moskovskogo Universiteta, Moskva, 2014, 299-312.

Dementyev, A. G., "Jurnalistika i Kritika Sorokovıh Godov (1840-1855)" Oçerki Po İstorii Russkoy Jurnalistiki i Kritiki Tom Pervıy XVIII Vek i Pervaya Polovina XIX Veka, İzdatelstvo Leningadskogo Gosudarstvennogo Ordena Lenina Universiteta İm. A. A. Jdanova, Leningrad, 1950, s. 437-485.

Doğan, Ayhan, "I. Dünya Savaşında "Kop Savunması" ve Ulusal Birliğimiz Açısından Önemi", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, XIX, 2003, s. 1191-1210.

Gorbaçeva, L. O., "Ofitsialnaya Propaganda i Formirovanie Obraza Vraga v Rossiyskom Obsçestvennom Soznanii v Godı Pervoy Mirovoy Voynı", Dokument. Arhiv. İstoriya. Sovremennost., Vıpusk 13, İzdatelstvo Ural. Un-ta, Ekaterinburg, 2013. s. 170-181.

Göktaş, Serdar, "Askerî Belgeler Işığında Bayburt'un Kurtuluş Gününe Dair Bazı Tespitler", Bayburt, İşgalden Kurtuluşunun 100. Yılında Bayburt, Bayburt Üniversitesi Yayınları, 2019, s. 283-294.

Gujva, D. G., "Voennıe Gazetı i Jurnalı v Godı Pervoy Mirovoy Voynı Kak Osnovnoe Sredstvo İnformirovaniya Russkoy Armii", Russkaya Publitsistika i Periodika Epohi Pervoy Mirovoy Voynı: Politika i Poetika. İssledovaniya i Materialı, İMLİ RAN, Moskova, 2013, s. 546-558.

_____, "Voennaya Tsenzura Russkoy Periodiçeskoy Peçati v Godı Pervoy Mirovoy Voynı", Russkaya Publitsistika i Periodika Epohi Pervoy Mirovoy Voynı: Politika i Poetika. İssledovaniya i Materyalı, İMLİ RAN, Moskva, 2013, s. 524-537.

Günay Nejla, Çaykıran Güzin, "Rusların 1915 Yılında Van Vilayeti ve Çevresinden Ermenileri Kafkasya'ya Göç Ettirmesi", Gazi Akademik Bakış, Cilt 14, Sayı 27, Kış 2020, s. 133-150.

Havtorina, YU. V., "Razvitie Peçati v Rossii" Vlast, № 10, 2009, s. 160-162.

İvanov, A. İ., "Pervaya Mirovaya Voyna i Rossiyskaya Hudojestvennaya İntelligentsiya: Sovremennıe Problemı İzuçeniya", Vestnik TGTU., Tambov, Tom 10, № 3, 2004. s. 860-869.

Jerdava, YU. A., "İllyustrirovannaya Pressa Kak İstoçnik Formirovaniya Obraza Voynı v 1914-1918", Rossiya i Pervaya Mirovaya Voyna: Ekonomiçeskie Problemı, Obşçestvennıe Nastroeniya, Mejdunarodnıe Otnoşeniya, Redaktör: Yu. A. Petrov, İnstitut Rossiyskoy İstorii RAN, Moskva, 2014, s. 155-176.

Karabalık, Kamuran, "Birinci Dünya Savaşı'nda Güney Azerbaycan'ın Önemi ve Tebriz'in Osmanlı Birlikleri Tarafından Zaptı (1915)", Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 47, s. 157-173.

Kardaş, Abdulaziz, "I. Dünya Savaşı Dönemi'nde Van'ın İşgali ve Kurtuluşu (1915-1918)", Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl:3, Sayı: 10, Mart 2015, s. 176-192.

Kunjarov, E. M., "Rossiyskaya Gosudarstvennaya Propaganda Pervoy Mirovoy Voynı v Oteçestvennoy İstoriografii", Problemı Sotsialno-Ekonomiçeskogo Razvitiya Sibiri, № 3 (13), BRGU, Bratsk, 2013, s. 90-93.

Kurat, Yuluğ Tekin, "1878-1919 Arasında Türk-Rus İlişkilerinin Siyasal Anatomisi", Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl 1491-1992, Ankara, 1992, s. 139-147.

Kurt, S. Ü., "Birinci Dünya Savaşı'nda Propaganda", İletişim ve Propaganda, Ed. M. Karaca, C. Çakı,Konya, Eğitim Yayınevi, 2018, s. 159-194.

Lyutov, S. N., "Razvitie Voennoy Jurnalistiki v Rossii v Pervoy Çetverti XIX Veka", Novosibirsk, Vestnik NGU, Seriya: İstoriya, Filologiya, Tom 11, Vıpusk 11 2012, s. 5-10.

Mahonina S. Ya., "1917 God i Russkaya Jurmalistika", Vest. Mosk. Un-ta, Ser. 10, Jurnalistika, № 6, Moskva, 2005, s. 71-87.

Maksimçik, A. N., "Evakuatsiya Kulturnıh i İstoriçeskih Tsennostey iz Tiflisa v 1915 g.: Priçinı i Posledstviya", Pervaya Mirovaya Voyna v İstoriçeskih Sudbah Yevropı: Sb. Materialov Mejdunar. Nauç. Konf. G. Vileyka 18 Okt. 2014 g., Minsk, BGU, 2014, s. 349-354.

Martirosyan, D. G., "Koprikoyskoe Vstreçnoe Srajenie (23 Oktyabrya-11 Noyabrya 1914 g.)", Voenno-İstoriçeskiy Jurnal, GeneralnıyŞtab, № 11, 2012, s. 9 -14.

Marttin, Volkan, "Halil Paşa'nın Hatıralarının Tarihî Kıymeti", Tarih İncelemeleri Dergisi, XXXIII / 1, 2018, s. 69-89.

Maslov, V. S., "«Russkiy Vestnik» i «Moskovskie Vedomosti»", Oçerki Po İstorii Russkoy Jurnalistiki i Kritiki, Tom Vtoroy, Vtoraya Polovina XIX Veka, Leningrad, İzdatelstvo Leningadskogo Universiteta, 1965, s. 217-232.

Mitkeviç, A. İ., Doklad Çlena Glavnago Kavkazskago Komiteta Soyuza Gorodov A. İ. Mitkeviça o Poezdke ego v Rize i Trapezund. Tiflis, 1916. s. 1-8.

Muratov, A. B., Ulman, M. İ., "Tipologiçeskaya Harakteristika Jurnalnoy Periodiki 1870-1890-h Godov", Oçerki Po İstorii Russkoy Jurnalistiki i Kritiki, Tom Vtoroy, Vtoraya Polovina XIX Veka, Leningrad, İzdatelstvo Leningadskogo Universiteta, 1965, s. 253-267.

Nelipoviç, S. G., "Antinemetskaya Propaganda v Rossii v Pervıe Mesyatsı Pervoy Mirovoy Voynı 1914-1918 gg", Voprosı Germanskoy İstorii, Sbornik Nauçnıh Trudov, Dnepropetrovsk, red. S. İ. Bobıleva, İzdadelstvo Lira, 2015, s. 80-91.

Okur, Mehmet, Göktaş, Serdar, "Birinci Dünya Savaşı'nda Bayburt'un İşgali ve Göç", Karadeniz İncelemeleri Dergisi, 21 2016, s. 173-184.

Öğün, Tuncay, "Van'da Ermeni Komiteleri ve Faaliyetleri", Türk Kültürü, Yıl: 39, Ekim, 2001, s. 590-606.

_____, "Osmanlı Basınında Cihad-ı Ekber: İran Örneği", Türkiyat Mecmuası, c.28/1, 2018, s. 91-114.

_____, "I. Dünya Savaşı Başlarında Osmanlı Basınında Rusya Müslümanları," Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 34 (1), 97, 2018, s. 81-108.

Öksüz, Hikmet, Usta Veysel, "I. Dünya Savaşında Rus Donanmasının Trabzon ve Çevresini Bombalaması", Türkiyat Mecmuası, c. 24/ Bahar, 2014, 25-51.

Ölmez, Adem, "Ölüm ve Zulmün Üç Hali: Birinci Dünya Savaşı'nda Bitlis Cephesi", Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt: 9, Sayı:2, Yıl: 2014, s. 1-22.

Öz Akçora, Ergün ve Kaya, Mehmet, "Bingöl ve Bitlis'in Birinci Dünya Harbindeki Yeri ve Önemi", Bingöl Araştırmaları Dergisi, Cilt: 2, Sayı 1, 2015, s. 9-28.

Özgüldür, Yavuz, "İttifaktan Savaşa: 2 Ağustos 1914 Tarihli Osmanlı-Alman İttifak Anlaşması ve Yansımaları", Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi, Cilt: 76, Sayı: 2, 2021, s. 475-492.

Özön, Mustafa Nihat, "Bayburt'tan Çıktığımız Gün", Rusların Gümüşhane İlini İşgali, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi 1993, 51-54.

Patruşeva, N. G., "Pervaya Mirovaya Voyna i Tsenzurnıe Uçrejdeniya Rossii", Vek İnformatsii Jurnalistika i Voynı k 100-Letiyu Pervoy Mirovoy Voynı, Mater. 53-y Mejdunar…, İn-t, «Vısş. Şk. Jurn. i Mas. Kommunikatsii», St. Petersburg, 2015, s. 155-163.

_____, "Tsenzura v Rossii Vo Vtoroy Polovine XIX-Naçale XX v.: Zakonı i Praktika", Tsenzura v Rossii v Kontse XIX-Naçale XX Veka, Sbornik Vospominaniy, St. Petersburg, red. M. A. Benina Rossiyskaya Natsionalnaya Biblioteka, 2003, s. 8-42.

_____, "Zakonodatelstvo o Peçati" Kniga v Rossii 1895-1917, Red. İ.İ. Forlova, Sankt-Peterburg, 2008, s. 29-53.

Plotkin, L. A., "Obşçestvennoe i Literaturnoe Dvijenie 1860-h Godov. Tsenzurnaya Politika Pravitelstva", Oçerki Po İstorii Russkoy Jurnalistiki i Kritiki, Tom Vtoroy, Vtoraya Polovina XIX Veka, Leningrad, İzdatelstvo Leningadskogo Universiteta, 1965, s. 9-17.

Saltık, G. A., Stroyeva A. A., "Pervaya Mirovaya Voyna: K İstorii Voennoy Tsenzurı", Uçenıe Zapiski. Elektronnıy Nauçnıy Jurnal Kurskogo Gosudarstvennogo Universiteta, (3(19)), Kursk, 2011, s. 29-33.

Sarısaman, Sadık, "Ömer Naci Bey Müfrezesi", Atatürk Yolu Dergisi, Cilt 4, Sayı 16, 1995, s. 501-513.

_____, "Cihad-ı Ekber İlanının Kafkaslardaki Yankıları", 100. Yılı Münasebetiyle I. Dünya Savaşı'nda Kafkas (Doğu) Cephesi Uluslararası Sempozyumu, Ankara, 2015, s. 707-274.

Savastenko, R. A., "Rosssiyskaya Periodika v Naçale XX Veka i Ee Uçastie v Obşçestvenno-Politiçeskoy Jizni Stranı", Vestnik RUDN, Seriya Literaturovedenie. Jurnalistika, №4, Moskva, 2013, s. 112-121.

Solntsev, N. P., "Bayburtskaya Operatsiya", Sibirskiy Kozak, Vpusk Vtoroy, Vremya Velikoy Voynı (1914-1917 godı). Harbin, red. E. P. Berezovkiy, 1941, s. 158-165.

Starkova, L. K., "K Voprosu o Stanovlenii Tsenzurı v Rossii v Pervoy Çetverti XVIII Veka", İzvestiya Saratovskogo Universiteta, Ser. İstoriya. Mej. Otn. Vıp. 2, T. 10, 2010, s. 49-52.

_____, "Rossiyskaya Tsenzura-Pervıe Zadaçi i Poisk Reşeniy", Vlast, 12, 2008, s. 115-120.

_____, "Tsenzurnaya Politika Ekaterina II v 1762-1771 Godı", İzvestiya Saratovskogo Universiteta, Ser. İstoriya. Mej. Otn. Vıp. 1, T. 12, 2012, 9-16.

Stepanov, N. L., "Kritika i Jurnalistika Dekabristskogo Dvijeniya", Oçerki Po İstorii Russkoy Jurnalistiki i Kritiki Tom Pervıy XVIII Vek i Pervaya Polovina XIX Veka, Leningrad, İzdatelstvo Leningadskogo Gosudarstvennogo Ordena Lenina Universiteta İm. A. A. Jdanova, 1950, s. 194-238.

Şatilov, P. N., "Bitlisskaya Operatsiya", Boenno-İstoriçeskiy Vestnik, № 24, Noyabr 1964, s. 3-6.

Tanrıverdi, Mustafa, "Kafkasya'da Ruslaştırma Siyaseti (XIX. Yüzyıl ve XX. Yüzyıl Başları), Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, Yıl/Vol. 2, Kafkasya Özel Sayısı, s. 538-557.

Taşcı, Tekin Aycan, "Kafkasya'da Rus İdari Yapıları (1785-1845), Karadeniz İncelemeleri Dergisi, (27), Güz 2019, s. 73-110.

Taşkesenlioğlu, M. Yasin, "Kop Savaşlarında Stratejik bir Yer: Mülazım Kenan Tepesi" İşgalden Kurtuluşunun 100. Yılında Bayburt, Bayburt, Bayburt Üniversitesi Yayınları, 2019, s. 143-164.

Tekir, Süleyman, "Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz Rus İşgal Bölgelerinden Yapılan Göçler", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Sayı 32, Bahar, 2016, s. 43-65.

Toşçev, A. İ., "Petrovskie «Vedomosti» Kak Tip İzdaniya", İtoki i Problemı izuçeniya Russkoy Literaturı XVIII Veka, Leningrad, Otv. Red. A. M. Pançenko, 1989, s. 184-199.

Tsıkalov, D. E., "Karikatura Kak Orudie Propagandı v Pervoy Mirovoy Voynı", Volgograd, Vestnik Volgogr. Gos. Un-ta, Seriya 4, İst, № 1(21), 2012, s. 85-90.

Turan, Resul, "I. Dünya Savaşında Karadeniz'de Batırılan Bir Kızılhaç Gemisi: Portugal", Karadeniz İncelemeleri Dergisi, Güz 2018, 25, s. 185-202.

Türkmen, Zekeriya, "XIX. Yüzyıl Başlarında Rusya'nın Güney Kafkasya Politikası (1800'lerin Başından 1828 Türkmençay Antlaşmasına Kadar)", XIX. ve XX. Yüzyıllarda Türkiye ve Kafkaslar, Sekizinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri, C. I., Ankara, Genel Kurmay ATESE Başkanlığı Yayınları, 2003, s. 21-36.

Usta, Veysel: "Tanıkların Kaleminden Rus İşgalinden Sonra Trabzon'un Durumu" Karadeniz İncelemeleri Dergisi, Yıl 9, Sayı 17, Güz, 2014, s. 135-172.

Ünal, Levent, "Birinci Dünya Harbi'nde Erzurum'un Düşmesi Sonrası Meydana Gelen Gelişmeler ile Bölgede Cereyan Eden Muharebelerin Değerlendirilmesi", 100. Yılı Münasebetiyle I. Dünya Savaşı'nda Kafkas (Doğu) Cephesi Uluslararası Sempozyumu, Ankara, 2015, s. 417-454.

Yesin, B. İ., "O Kaçestvennoy Gazete v Rossii", Novoe v Massovoy Komunikatsii Almanah Vpusk 7-8, Voronoej, 2015, 45-49.

Yeşilot, Okan, "Çarlık Yönetiminde Azerbaycan" Türkler, Cilt: 18, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 541-542.

_____, "Türkmençay Antlaşması ve Sonuçları" Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 36, 2008, s. 187-199.

_____, "Çarlık Rusya'nın Azerbaycan'ı İşgali (Kafkasya Başkomutanı General Sisianov'un Faaliyetleri ve Öldürülmesi)", Türklük Araştırmaları Dergisi, 18, Güz, 2005, s. 123-130.

TEZLER

Akgümüş, Dilek, Arşiv Belgelerine Göre I. Dünya Savaşında Van ve Çevresinde Asayiş Problemleri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2011.

Bayındır, Asiye, Rus İşgali Döneminde (1916-1918) Trabzon, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 2014.

Budak, Mustafa, 1853-1856 Kırım Savaşı'nda Kafkas Cephesi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1993.

Kerimov, Hatice, Aleksey Petroviç Yermolov'un Kafkasya Başkomutanlığı (1816-1827), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2012.

Kösem, Ahmet, Osmanlı Devleti 3'üncü Ordu Faaliyet ve Komutanlığı Tarihçesi (1843-2000), Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan, 2019.

Turan, Resul, Çarlık Rusyası Döneminde Batum Vilayeti (1878-1914), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2019.

Yalçın, Hatice, Harp Ceridesi (I. Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat, 2008.

Yapıcı, Hakkı, 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde Kafkas Cephesi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum, 2011.

Yavuz, Atilla Ekrem, Birinci Dünya Savaşı'nda Trabzon'da Çıkarılan Rus İşgal Gazetesi Trapezondskiy Voennıy Listok (1-125 Sayılar/Kasım 1916-Mart 1917), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 2019.

Yıldırım, Habip, Kafkasya'da Etnik Çatışmalar ve Türkiye Açısından Bölgenin Önemi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2007.

Yüksel, Mevlüt, I. Dünya Savaşı'nda Erzurum'un Rus İşgaline Düşüşü, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2006.

SANAT TERAPİSİ

Sanat Terapisinde Temel Kavramlar

Doç. Dr. Eda Öz Çelikbaş

nobel

SANAT TERAPİSİ: SANAT TERAPİSİNDE TEMEL KAVRAMLAR

Doç. Dr. Eda Öz Çelikbaş

Yayın No.: 5321
Güzel Sanatlar: 039
ISBN: 978-625-371-334-8
E-ISBN: 978-625-371-335-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Mayıs 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Kapak Resmi: Eda Öz Çelikbaş, "Sanat ve Terapi Nesneleri-İçsel Terapi Nesneleri: Kam", Kağıt Üzeri Karışık Teknik, Değişebilen Ölçüler, 2020.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Bahar Yanbolulu -baharyanbolulu@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Eda Öz Çelikbaş
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Öz Çelikbaş, Eda.
Sanat Terapisi: Sanat Terapisinde Temel Kavramlar / Eda Öz Çelikbaş
1. Basım, XII + 194 s., 13,5x19,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-334-8
E-ISBN: 978-625-371-335-5
1. Sanat Terapisi 2. Sanatla Terapi 3. Temel Sanat Terapisi Kavramları 4. Terapötik 5. Dışavurum

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **v**

1. SANAT NEDİR? **1**

2. SANAT TERAPİSİ NEDİR? **27**

3. SANAT TERAPİSİ TARİHÇESİ **43**

4. SANAT VE PSİKOLOJİ **49**

5. SANAT TERAPİSİNDE KULLANILAN BAZI TEMEL KAVRAMLAR **53**

5.1. Doğa ve İlk-El 54

5.2. Şaman-Kam 62

5.3. Dışa Vurum-Dışsallaştırma 67

5.4. Sembol-Simge 77

5.5. İmge-İmgelem-İmgeleme 88

5.6. Arketip-Metafor 99

5.7. Bilinç-Bilinçaltı-Bilinçüstü-Bilinç Dışı 116

5.8. Terapötik Süreç 143

5.9. Akış-Otomatizm 146

5.10. Güvenli Alan 147

5.11. İmajinasyon 149

5.12. Transferans-Aktarım 151

5.13. Katarsis-Arınma 153

5.14. Sağaltım 154

5.15. Psişik-Psişe (Psike) 155
5.16. Regresyon 165
5.17. Rezilyans 166

6. SANAT TERAPİSİNE KATKI SUNANLAR: JUNG - FREUD - ARİSTOTELES - PLATON - DESCARTES 167

7. SANAT TERAPİSİNİN ÖNEMLİ İSİMLERİ: ADRİAN HİLL - MARGARET NAUMBURG - EDİTH KRAMMER - JOHN DEWEY 173

8. RESİM SANATI ALANINDA TERAPÖTİK SÜREÇLER: JEAN DUBUFFET - NİKİ DE SAİNT PHALLE - WASSİLY KANDİNSKY 177

SONUÇ 181

KAYNAKÇA 185

ÖZ GEÇMİŞ 193

KAYNAKÇA

Abraham, K. (2020). **Rüyalar ve Mitler**. Çev. Emine Nur Gökçe. 2. Baskı. İstanbul: Pinhan Yayınları.

Adler, A. (2020a). **Modern Psikoloji**. Çev. Şafak Birol. Ankara: Dorlion Yayınları.

Adler, A. (2020b). **İnsan Psikolojisi**. Çev. Ayçan Özüpek. Ankara: Yason Yayınları.

Adler, A. (2021a). **İnsan Doğası**. Çev. Ayçan Özüpek. 1. Baskı. Ankara: Dorlion Yayınları.

Adler, A. (2021b). **İnsan Tabiatını Tanıma**. Çev. Ayda Yörükan. 20. Basım. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Adler, A. (2021c). **İnsanı Tanıma Sanatı**. Çev. Doğukan Bal. İstanbul: Olimpos Yayınları.

Adler, A. (2021d). **Yaşama Sanatı**. Çev. Simge Pişkinsoy, İstanbul: Olimpos Yayınları.

Aktulum, K. (2016). **Resimsel Alıntı Resimlerarası Etkileşimler ve Aktarımlar**. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.

Aktulum, K. (2021). **İmgelem Çözümlemesine Giriş**, İstanbul: Çizgi Kitabevi Yayınları.

Alpay, Y. (2020). **Yapı(T)Söküm**. İstanbul: Destek Yayınları.

Andre, C. (2016). **Meditasyon**. Çev. Hasan Can Utku. İstanbul: Pegasus Yayınları.

Argun, Y. (2004). **Okul Öncesi Dönemde Yaratıcılık Eğitimi**. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Aristoteles. (2019). **Ruh Üzerine**. Çev. Ömer Aygün ve Y. Gurur Sev. 2. Basım. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Atalay, Z. (2019). **Mindfulness Bilinçli Farkındalık Farkındalıkla Anda Kalabilme Sanatı.** İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Balgöz, E. (2020). **Mitoterapi**. İstanbul: Maya Kitap.

Ballard, E. (2012). **Epifani Hayatı Değiştiren Anlar**. Çev. Serpil Demirci. İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık.

Barrett, T. (2019). **Neden Bu Sanat**. Çev. Esra Ermert. 2. Baskı. İstanbul: Hayalperest Yayınevi.

Barthes, R. (2021). **Göstergeler İmparatorluğu**. Çev. Tahsin Yücel. 5. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Berger, J. (2009). **Görme Biçimleri**. Çev. Yurdanur Salman. 15. Basım. İstanbul: Metis Yayınları.

Bergson, H. (2020). **Madde ve Benlik Beden-Tin İlişkisi Üzerine Deneme**. Çev. Işık Ergüden. 1. Baskı. Ankara: Fol Yayınları.

Botton, A., Armstrong, J. (2015). **Terapi Olarak Sanat**. Çev. Volkan Atmaca, New York: Phaidon Press.

Bruhl, L. L. (2020). **İlkel Toplumlarda Mistik Deneyim ve Simgeler**. Çev. Oğuz Adanır. 3. Basım. Ankara: Doğu Batı.

Buffalo, G. ve Firedancer, S. (2007). **Şamanların Erk Hayvanları**. Çev. Bülent Uluçer. İstanbul: Okuyan Us Yayınları.

Cameron, J. (2020). **Sanatçının Yolu**. Çev. Günseli Aksoy. İstanbul: Butik Yayıncılık.

Campbell, J. (2020). **Yaratıcı Mitoloji Tanrının Maskeleri IV**. Çev. Kudret Emiroğlu. 3. Baskı. İstanbul: Islık Yayınları.

Campbell, J. (2021). **Kahramanın Sonsuz Yolculuğu**. Çev. Sabri Gürses. 7. Baskı. İstanbul: İthaki Yayınları.

Campbell, J. ve Mayers, B. (2021). **Mitolojinin Gücü**. Çev. Zeynep Yaman. İstanbul: MediaCat Kitapları.

Capacchione, L. (2011). **Sanat Terapisiyle İyileşmek**. Çev. Duygu Özen. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Carey, J. (2020). **Sanat Neye Yarar**. Çev. Orhan Düz. İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.

Cassirer, E. (2018). **Sembolik Formlar Felsefesi III Bilginin Fenomenolojisi**. Çev. Milay Köktürk. 2. Baskı. Ankara: Hece Yayınları.

Chopra, D. (2021). **Başarının 7 Spiritüel Yasası**. Çev. Alpay Pala. İstanbul: Pozitif Yayınevi.

Ciccarelli S. K. ve White, J.N. (2019). **Psikoloji Bir Keşif Gezintisi**. Çev. Editörü Prof. Dr. Deniz Nafia Şahin. 3. Basım. Ankara: Nobel Yayınları.

Coccia, E. (2021). **Bitkilerin Yaşamı Bir Karışım Metafiziği**. Çev. Kağan Kahveci. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Csikzentmihalyi, M. (2020). **Akış Mutluluk Bilimi**, Çev. Barış Satılmış. 4. Baskı. Ankara: Buzdağı Yayınevi.

Cündioğlu, D. (2012). **Sanat ve Felsefe**. İstanbul: Kapı Yayınları.

Darnley-Smith R. ve Patey, H. M. (2021). **Müzik Terapisi**. Çev. Banu Muştan Dönmez. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Degges-White, S. ve L. Davis, N. (2019). **Dışavurumcu Sanatın Psikolojik Danışma Uygulamalarına Entegrasyonu**. Çev. Nurdan Cihanşümül Maral. Edt. Hayal Demirci. Ankara: Nobel Yaşam Yayınları.

Demir, V. (2022). **Sanat Terapisi Uygulamaya Yönelik Müdahaleler**. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Dewey, J. (2021a). **Deneyim Olarak Sanat**. Çev. Nur Küçük. İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.

Dewey, J. (2021b). **Deneyim ve Eğitim**. Çev. Sinan Akıllı. 5. Basım. Ankara: Odtü Geliştirme Vakfı Yayıncılık.

Diğler, M. (2018). **Okul Öncesinde Resim Eğitimi**. 3. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.

Douglas, M. (2018). **Doğal Semboller, Kozmoloji Keşifleri**. Çev. Yavuz Alogan, İstanbul: İthaki Yayınları.

Eliade, M. (2018). **İmgeler ve Simgeler**. Çev. Mehmet Ali Kılıçbay. 3. Baskı, Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Eliade, M. (2020a). **Ebedi Dönüş Miti**. Çev. Ayşe Meral. 3. Baskı. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Eliade, M. (2020b). **Mitlerin Özellikleri**. Çev. Sema Rifat. 4. Baskı. İstanbul: Alfa Yayınları.

Emerson, D. (2020). **Terapide Travmaya Duyarlı Yoga**. Çev. Ece Türkmutdere. İstanbul: Agora Kitaplığı.

Englebright Fox, J. ve Schirrmacher, R. (2014). **Sanat ve Yaratıcılığın Gelişimi**. Çev. Ed. Neriman Aral ve Gökhan Duman. 7. Baskı. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Eracar, N. **Sözden Öte Sanatla Terapi ve Yaratıcılık**. 2. Basım. Ankara: Nobel Yayınları.

Erinç, S. M. (2009). **Sanat Sosyolojisine Giriş**. Ankara: Ütopya Yayınları.

Erinç, S. M. (2013). **Sanat Sosyolojisine Giriş**. 2. Baskı. Ankara: Ütopya Yayınları.

Ferraris, M. (1996). **İmgelem**. Çev. Fırat Genç. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Foucault, M. (2021). **Kendini Bilmek**. 5. Baskı, İstanbul: Profil Kitap.

Freud, S. (2016a). **Ruh Çözümlemesine Giriş Konferansları**. Çev. Emre Kapkın ve Ayşe Tekşen. 2. Baskı. İstanbul: Payel Yayınevi.

Freud, S. (2016b). **Sanat ve Edebiyat**. Çev. Emre Kapkın ve Ayşe Tekşen. 2. Baskı. İstanbul: Payel Yayınları.

Freud, S. (2018). **Hatalı Eylemler**. Çev. A. Can. İdemen. 5. Basım. İzmir: Cem Yayınevi.

Freud, S. (2019). **Bilinçdışı**. Çev. Elif Çalıner. İstanbul: Olimpos Yayınları.

Freud, S. (2020a). **Amatör Psikanaliz**. Çev. Kamuran Şipal, 9. Basım. İzmir: Cem Yayınevi.

Freud, S. (2020b). **Günlük Yaşamın Psikopatolojisi**. Çev. Elif Yıldırım. 4. Basım. İstanbul: Roman Yayınları.

Freud, S. (2020c). **Kitle Psikolojisi**. Çev. Kamuran Şipal. 12. Basım. İzmir: Cem Yayınevi.

Freud, S. (2020d). **Mutlu Olma İhtimalimiz**. Çev. Mustafa Fırat. 3. Basım. İstanbul: Zeplin Kitap.

Freud, S. (2020e). **Rüya**. Çev. A. Can. İdemen. 7. Basım. İzmir: Can Yayınevi.

Freud, S. (2020f). **Totem ve Tabu**. Çev. Tamer Çetin. 3. Basım. İzmir: Cem Yayınevi.

Freud, S. (2020g). **Uygarlığın Huzursuzluğu**. Çev. A. Can İdemen. 5. Basım. İzmir: Cem Yayınevi.

Freud, S. (2020h). **Yas ve Melankoli**, Çev. Leyla Uslu. 3. Basım. İzmir: Cem Yayınevi.

Freud, S. (2021a). **Nevrozların Genel Kuramı**. Çev. Can İdemen. 6. Basım. İzmir: Cem Yayınevi.

Freud, S. (2021b). **Psikanaliz Üzerine**. Çev. Kamuran Şipal. 10. Basım.- İzmir: Cem Yayınevi.

Freud, S. (2021c). **Sanat ve Sanatçılar Üzerine**. 1. Baskı. Ankara: Dorlion Yayınları.

Fromm, E. (2017). **Rüyalar Masallar Mitler, Sembol Dilinin Çözümlenmesi**. Çev. Aydın Arıtan ve Kaan H. Ökten. 3. Baskı. İstanbul: Say Yayınları.

Fromm, E. (2019). **Psikanaliz ve Zen Budizm, İnsan Ruhuna İki Farklı Yaklaşım**. Çev. Nurdan Soysal. 2.Baskı. İstanbul: Say Yayınları.

Fromm, E. (2021a). **Sevmek Sanatı**. Çev. Işıltan Gündüz. 4. Baskı. İstanbul: Say Yayınları.

Fromm, E. (2021b). **Psikanaliz ve Din**. Çev. Elif Erten. 7. Baskı. İstanbul: Say Yayınları.

Gawain, S. (2020). **Yaratıcı İmgeleme**. Çev. Semra Ayanbaşı. 9. Basım. İstanbul: Akaşa Yayın.

Gombrich, E. H. (1997). **Sanatın Öyküsü.** Çev. Erol Erduran ve Ömer Erduran. 16. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Gombrich, E. H. (2015). **İmge ve Göz Görsel Temsil Psikolojisi Üzerine Yeni İncelemeler.** Çev. Kemal Atakay. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Green, E. J. (2019). **Çocuk ve Ergenlerle Jungcu Oyun Terapisi El Kitabı**. Çev. Nurdan Cihanşümül Maral. 2. Basım. İstanbul: Nobel Yaşam.

Güner, O. ve Dinçer Genç, N. (2019). **Sanat Terapisi**. İzmir: Yakın Yayınları.

Güner, O. ve Dinçer Genç, N. (2021). **Dışavurumcu Sanat Terapisi**. İstanbul: Yenikapı Yayınları.

Halmatov, S. (2020). **Sanat Terapisi-Resim Teknikleri Metaforlar ve Semboller**, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Hauser, A. (2021). **Sanatın Toplumsal Tarihi**. Çev. Duygu Şahin, İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Jung, C. G. (1992). **Analitik Psikolojinin Temel İlkeleri**. İstanbul: Cem Yayınları.

Jung, C. G. (2016). **Maskülen Erilliğin Farklı Yüzleri**. Çev. Didem Gamze Erdinç, 4. Basım, İstanbul: Pinhan Yayınları.

Jung, C. G. (2017). **İnsan ve Sembolleri**. Çev. Hatice Mukaddes İlgün. 2. Basım. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

Jung, C. G. (2020a) **İnsan Sanatı Edebiyat**. Çev. İsmail Hakkı Yılmaz. 3. Basım. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Jung, C. G. (2020b). **Psikolojide Tipler.** Çev. Nur Nirven. 3. Basım. İstanbul: Pinhan Yayınları.

Jung, C. G. (2020c). **Freud ve Psikanaliz**. Çev. İsmail Hakkı Yılmaz. 2. Basım. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Jung, C. G. (2020d). **Dört Arketip**. Çev. Zehra Aksu Yılmazer. Yedinci Basım. İstanbul: Metis Yayınları.

Jung, C. G. (2020e). **Dönüşüm Sembolleri**. Çev. Firuzan Gündüz Gerhold. 2. Baskı. İstanbul: Alfa Yayınları.

Jung, C. G. (2020f). **Feminen**. Çev. Âdem Beyaz. 4. Basım. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Jung, C. G. (2020g). **Jung Psikolojisi-Bir Psikoloji & Modern Psikanaliz Kuramı**. İstanbul: E-Kitap Yayıncılık.

Jung, C. G. (2021a). **Kişiliğin Gelişimi**. Çev. Duygu Olgaç. 6. Baskı. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Jung, C. G. (2021b). **Rüyalar**. Çev. Aylin Ecdaroğlu. 6. Basım, İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Jung, C. G. (2021c). **Kundalini Yoga Psikolojisi**. Çev. Burcu Tümkaya. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Jung, C. G. (2021d). **Anılar, Düşler, Düşünceler**. Çev. İris Kantemir. 12. Baskı. İstanbul: Can Sanat Yayınları.

Kandinsky, V. (2021). **Sanatta Manevilik Üstüne**. Çev. Tevfik Turan. İstanbul: Everest Yayınları.

Kaya Göktepe, A. (2015). **Sanat Terapisi.** İstanbul: Nesil Yayın.

Kocabıyık, E. (2015). **Dolaylı Hayvan**. İstanbul: Boğaziçi Yayınevi.

Kohut, H. (2020). **Kendiliğin Yeniden Yapılanması**. Çev. Oğuz Cebeci. 4. Basım. İstanbul: Metis Yayınları.

Kovel, J. (2000). **Tarih ve Tin**. Çev. Hakan Pekinel. İkinci Basım. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Kris, E. ve Kurz, O. (2013). **Sanatçı İmgesinin Oluşumu: Efsane, Mit ve Büyü**. Çev. Sabri Gürses. İstanbul: İthaki Yayınları.

Langer, S.K. (2012). **Sanat Problemleri**. Çev. A. Feyi Korur. 1. Baskı. İstanbul: Mitos Boyut Yayınları.

Lebedeva, L. (2021). **Sanat Terapisi ve Projektif Tekniklerdeki Şekil Ve Simgeleri Yorumlama**. Çev. Sultanberk Halmatov ve Medena Halmatov. 10. Basım. Ankara: Nobel Yayınları.

Levine, E. (2021). **Ateşe Yön Vermek Sanat Yoluyla Psikoterapi ve Yaratıcılık Sanat Terapisi**. Çev. Defne Yazıcıoğlu. 1. Baskı. İstanbul: Sola Unitas Yayınları.

Maslow, A. (2011). **İnsan Olmanın Psikolojisi**. Çev. Okan Gündüz.11. Baskı. İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık.

May, R. (2016). **Psikoterapist ve Mitlere Yolculuk**. Çev. Kerem Işık. İstanbul: Okuyan Us Yayın.

May, R. (2019). **Kafese Konan Adam Psikoloji ve İnsanın İkilemi**. Çev. Aysun Babacan. 2. Basım. İstanbul: Okyan Us Yayınları.

May, R. (2020a). **Kaygının Anlamı**. Çev. Aysun Babacan. 2. Basım, İstanbul: Okuyan Us Yayınları.

May, R. (2020b). **Yaratma Cesareti**. Çev. Alper Oysal. 6. Basım. İstanbul: Metis Yayınları.

May, R. (2021). **Kendini Arayan İnsan**. Çev. Kerem Işık. 20. Basım, İstanbul: Okuyan Us Yayınları.

Morton, T. (2020). **İnsan Türü İnsan Olmayanlarla Dayanışma**. Çev. Duygu Dölek. İstanbul: Profil Kitap.

Murdoch, I. (2020). **Edebiyatta ve Felsefede Varoluşçular ve Mistikler**. Çev. Süha Sertabioğlu. 2. Basım. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Örnek, S. V. (2014). **100 Soruda İlkellerde Din Büyü Sanat Efsane**. 1. Baskı. Ankara: Bilge Su Yayıncılık.

Özbey, Ç. (2009). **Özel Çocuklar ve Terapi Yöntemleri**. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Peker, N. (2021). **Anadolu Feng Shui**. İstanbul: Karakarga Yayınları.

Read, H. (2018). **Sanat ve Toplum**. Çev. Elif Kök. İstanbul: Hayalperest Yayınevi.

Rossetti, F. (2021). **Psiko-Regresyon**. Çev. Kemal Menemencioğlu. 3. Basım. İstanbul: Hermes Yayınları.

Rousseau, J. J. (2020). **Bilimler ve Sanatlar Üzerine Söylev**. Çev. Gülsevim Tınmaz. İstanbul: Kapra Yayıncılık.

Ruiz, D. M. (2020). **Ateş Çemberi**. Çev. Mine Madenoğlu. 3. Baskı. İstanbul: Sola Unitas Yayınları.

Sabah, L. **Resimle İç Gelişim**. İstanbul: Hermes Yayınları.

Sahlins, M. (2014). **Tarihsel Metaforlar ve Mitsel Gerçeklikler**, Çev. Taylan Doğan. İstanbul: BGST Yayınları.

San, İ. (2020). **Çocuk ve Sanat**. 3. Baskı. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.

Sayar, K. (2014). **Terapi Kültürel Bir Eleştiri**. 5. Baskı. İstanbul: Timaş Yayınları.

Seçkin, Ş. ve Hasanoğlu, A. (2016). **Çocukta Rezilyans**. 2. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Soysal Acar, Ş. ve Coşkun Düzakın, S. (2017). **Sanatla Terapi ve Yaratıcılık, Bir Eğitim Modeli Olabilir mi?** Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Steiner, R. (2006). **Gizli Bilim**. Çev. Ayşe Domeniconi. 2. Baskı. İstanbul: Omega Yayınları.

Steiner, R. (2021). **Kozmik Hafıza**. Çev. Anita Tatlıer. 3. Baskı. İstanbul: Maya Kitap.

Tekin Kırışoğlu, O. (2015). **Sanat Kültür Yaratıcılık**. 2. Basım. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Tekin Kırışoğlu, O. (2019). **Çocukluktan Gençliğe Sanatsal Gelişim**. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Terbaş, Ö. (2016). **Psikanaliz ve Sanat**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Toker, P. (2015). **Beyaz Atlı Prensi Öldür**. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık.

Türkeli, M.G. (2023). **Sanat Terapisi Uygulamaları Swot Analizi Örneği**. İstanbul: Psiko-Tin Akademi Yayınları.

Valery, P. (2021). **Degas, Dans, Desen**. Çev. Orçun Türkay. 2. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Winterson, J. (2018). **Sanat Başkaldırır**. Çev. Zeynep Baransel. 2. Baskı. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Yeşilyaprak, B. ve Çağlar, Ş. (2020). **Dans ve Hareket Terapisi**. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Yurtsever, A. (2014). **Sanat Psikodrama**. İstanbul: Okuyan Us Yayınları.

Zinder, D. (2016). **Beden Ses İmgelem**. Çev. Senem Cevher ve Çağrı Yılmaz. İstanbul: Mitos-Boyut.

Zolberg, V. L. (2013). **Bir Sanat Sosyolojisi Oluşturmak**. Çev. Buket Okucu Özbay. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

SEZAİ KARAKOÇ'UN TOPLUM, İSLÂM TOPLUMU, DEVLET VE DEVLET ADAMI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Şenol Korkut

Ebabil

Ebabil Yayınları: 257
Eleştiri: 32

1. Baskı Mayıs 2024

Sezai Karakoç'un Toplum, İslâm Toplumu, Devlet ve Devlet Adamı Hakkındaki Görüşleri
Şenol Korkut

© Ebabil Yayınları
Bu baskının bütün hakları Ebabil Yayınlarına aittir. Yayıncının yazılı izni olmaksızın kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik, fotokopi veya başka bir yolla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz. Ebabil Yayınları bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Dizgi Tasarım: Furkan Mülayim
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk
Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi
Sertifika No.: 46519 Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Korkut, Şenol
Sezai Karakoç'un Toplum, İslâm Toplumu, Devlet ve Devlet Adamı Hakkındaki Görüşleri / Şenol Korkut
1. baskı, 52 sayfa, 13.5 x 21.5
Kaynak var, indeks yok.
ISBN: 978-625-7470-79-7
E-ISBN: 978-625-7470-80-3
1. Türk 2. Şiir 3. Eleştiri

Ebabil

Sertifika No: 1005-06-001822

Dağıtım: Ana Basım, Alfa, Arasta, Final, Kida, Prefix, Atlas Dağıtım

Mithatpaşa Cad. No: 74 / 4, Kocatepe Kültür Merkezi, Kızılay, Ankara
Tel: +90 312 418 2010 Faks: +90 312 418 3020
www.ebabilyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

SEZAİ KARAKOÇ'UN TOPLUM, İSLÂM TOPLUMU,
DEVLET VE DEVLET ADAMI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ 9
1. Toplum 13
2. İslâm Toplumu 22
3. Devlet 35
4. Devlet Adamı 43
Sonuç 49
Kaynakça 50

Kaynakça

Byrene, J. J. (2016) *Mecca of Revolution*, *Algeria*, *Decolonization*, *andthe Third World Order*, Oxford UniversityPress, New York.

Çitler, G. (2022) *Situating Islamic Existentialism in Turkey*, *Key Existentialist Concepts in Sezai Karakoç's Works*, Bilkent University, Department of Political Sciences, Unpublished Dissertation, Ankara.

Durmaz, İ. (2022) *Sezai Karakoç'un Siyasi Düşüncesi*, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Bursa.

Erdoğan, M. (2021) *Sezai Karakoç'un Düşünce Ufukları*, Kopernik Yayınları, İstanbul.

Kalın, İ. (2018) *Barbar*, *Modern*, *Medenî*, İnsan Yayınları, İstanbul.

Kindî, *Felsefî Risâleler*, çev. Mahmut Kaya, İz Yayıncılık, İstanbul.

Karakoç, S. (1989) *İslâm*, Diriliş Yayınları, İstanbul.

— (1999a) *Yapı Taşları ve Kaderimizin Çağrısı I*, Diriliş Yayınları, İstanbul.

— (1999b) *Günlük Yazılar II / Sütun*, Diriliş Yayınları, İstanbul.

— (2003a) *Çıkış Yolu I*, Diriliş Yayınları, İstanbul.

— (2009) *İslâm Toplumunun Ekonomik Strüktürü*, Diriliş Yayınları, İstanbul.

— (2011) *Farklar / Günlük Yazılar I*, Diriliş Yayınları, İstanbul.

— (2012) *Makamda*, Diriliş Yayınları, İstanbul.

— (2013a) *Varolma Savaşı I*, Diriliş Yayınları, İstanbul.

— (2013b) *Yitik Cennet*, Diriliş Yayınları, İstanbul.

— (2013c) *Mehmed Âkif*, Diriliş Yayınları, İstanbul.

— (2014) *Çağdaş Batı Düşüncesinden / Çeviriler*, Diriliş Yayınları, İstanbul.

— (2015) *Diriliş Neslinin Amentüsü*, Diriliş Yayınları, İstanbul.

— (2017) *Sûr / Günlük Yazılar III*, Diriliş Yayınları, İstanbul.

— (2019) *Çağ ve İlham II / Sevgi Devrimi*, Diriliş Yayınları, İstanbul.

— (2020a) *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi III / Doğum Işığı*, Diriliş Yayınları, İstanbul.

— (2020b) *Gün Saati / Günlük Yazılar IV*, Diriliş Yayınları, İstanbul.

— (2021a) *Yapı Taşları ve Kaderimizin Çağrısı II*, Diriliş Yayınları, İstanbul.

— (2021b) *Diriliş Muştusu*, Diriliş Yayınları, İstanbul.

— (2021c) *Unutuş ve Hatırlayış*, Diriliş Yayınları, İstanbul.

— (2021d) *Tarihin Yol Ağzında / İki Röportaj*, Diriliş Yayınları, İstanbul.

— (2021e) *Edebiyat Yazıları III / Eğik Ehramlar*, Diriliş Yayınları, İstanbul.

— (2021f) *Edebiyat Yazıları I*, Diriliş Yayınları, İstanbul.

— (2022a) *Düşünceler II / Kurumlar*, Diriliş Yayınları, İstanbul.

— (2022b) *Çıkış Yolu III / Kutlu Millet Gerçeği*, Diriliş Yayınları, İstanbul.

— (2022c) *Kıyamet Aşısı*, Diriliş Yayınları, İstanbul.

— (2022d) *İnsanlığın Dirilişi*, Diriliş Yayınları, İstanbul.

— (2022e) *Ruhun Dirilişi*, Diriliş Yayınları, İstanbul.

— (2022f) *Dirilişin Çevresinde*, Diriliş Yayınları, İstanbul.

— (2022g) *İslâmın Dirilişi*, Diriliş Yayınları, İstanbul.

— (2022i) *Fizikötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi I / Perde Devrildiği An*, Diriliş Yayınları, İstanbul.

— (2022j) *Piyesler I / Ertelenen Düğün*, *Çeyiz*, *Perde*, *Görev,* Diriliş Yayınları, İstanbul.
— (2022k) *Çağ ve İlham I / Metafizik Gerilim Şartı*, Diriliş Yayınları, İstanbul.
— (2022l) *Düşünceler I / Kavramlar*, Diriliş Yayınları, İstanbul.
— (2022m) *Çıkış Yolu II / Medeniyetimizin Dirilişi*, Diriliş Yayınları, İstanbul.
— (2022n) *Gündönümü*, Diriliş Yayınları, İstanbul.
— (2022o) *Çağ ve İlham IV / Kuruluş*, Diriliş Yayınları, İstanbul.
— (2022ö) *Çağ ve İlham III / Yazgı Seçişi*, Diriliş Yayınları, İstanbul.
— (2022p) *Yunus Emre*, Diriliş Yayınları, İstanbul.
— (2022r) *Samanyolunda Ziyafet / Oruç Yazıları*, Diriliş Yayınları, İstanbul.
Korkut, Ş. (2018) "Felâsife'nin Siyaset Nazariyesi", *İslâm Siyaset Düşüncesi* (129-203), ed. L. Sunar, Ö. Kavak, Nobel-İlem Kitaplığı, Ankara.
Sezer, B. (2011) *Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı*, Kitabevi, İstanbul.
Sedgwick, M. (2016) *Modern Dünyaya Karşı*, çev. Şamil Öçal, Hece Yayınları, İstanbul.
Shefer-Mossensohn, M. (2019) *Osmanlı'da Bilim, Kültürel Yaratı ve Bilgi Alışverişi*, çev. Kübra Oğuz, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.

İnternet Kaynakları

Karakoç, S. (2009) http://yucedirilis.org.tr/7-mart-2009-tarihli-konusma/ (16.10.2022).
— (2015) http://yucedirilis.org.tr/25-nisan-2015-tarihli-konusma/ (16.10.2022).
— (2015) http://yucedirilis.org.tr/11-nisan-2015-tarihli-konusma/ (16.10.2022).
— (2016) http://yucedirilis.org.tr/2016-kurban-bayrami-konusmasi/ (16.10.2022).
— (2019) http://yucedirilis.org.tr/2019-kurban-bayrami-konusma-metni/ (16.10.2022).

SİYASAL DAVRANIŞIN PSİKOLOJİSİ

Prof. Dr. Ferihan Polat

nobel

Siyasal Davranışın Psikolojisi

Prof. Dr. Ferihan Polat

Yayın No.: 5189
Psikoloji / Psikolojik Danışma Rehberlik No.: 490
ISBN: 978-625-397-993-5
E-ISBN: 978-625-397-992-8
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ.
SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: İrem Nur Özturhan -irem@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Yürümez -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Polat, Ferihan.

Siyasal Davranışın Psikolojisi / Ferihan Polat
1. Basım, XII + 366 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-397-993-5
E-ISBN: 978-625-397-992-8
1. Siyaset Psikolojisi 2. Siyasal Davranış 3. Sosyal Psikoloji

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan,
Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi Kitabevleri, Yeryüzü Dağıtım

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER v
ÖN SÖZ xi
GİRİŞ 1

BÖLÜM 1
KİŞİLİK VE KİMLİK 5
1. Zihin Kuramı ve Kimliğin Oluşumu 5
   1.1. Kişiliğin Bilinç Dışı Katmanları 7
      1.1.1. Bilinçli Zihin: Persona 8
      1.1.2. Kişisel Bilinç Dışı: Gölge, Anima ve Animus 10
      1.1.3. Kolektif Bilinç Dışı: Arketipler ve İçgüdüler 16
   1.2. Kolektif Bilinç Dışı ve Siyasi Kimliğin Oluşumundaki Rolü 19
2. Psişik Açıdan Kimlik Gelişimi 21
   2.1. Geçiş Nesneleri Yolu ile Kendilik Duygusunun Korunması 21
   2.2. Dışlaştırma Yolu ile Kendilik Duygusunun Korunması 24
   2.3. Özdeşim ile Kendiliğin Korunması ve Düzenlenmesi 25

BÖLÜM 2
İTAATİN PSİKOLOJİSİ 27
1. İtaat 27
2. İtaatin Türleri: Boyun Eğme-Onama 29
3. İtaatin Psişik Kökenleri 31
   3.1. Anne-Baba Sevgisi 32
   3.2. Kendilik Değeri Yitimi 36
   3.3. Hırs 37
4. İtaatin Sosyopsikolojik Kökenleri 39
   4.1. İnsanın Varoluş Sorununa Ürettiği Geçici Çözümler 40
   4.2. Bütünleşme ve Topluma Uyum 42
   4.3. Kapitalizm: Rasyonel Bireyin Güçsüzlüğü 44

4.4. İnsanın Var Olma Sorununun Yanıtı: Sevgi 50
5. İtaatsizlik 57

BÖLÜM 3
GRUP PSİKOLOJİSİ 59
1. Grup Oluşumunun Psikolojik Nedenleri 59
2. Grup Kimliği 62

BÖLÜM 4
TOPLULUK PSİKOLOJİSİ 69
1. Bağımlı Kişilik 70
2. Toplumsal Narsisizm 78
3. Toplumsal Paranoya 86
4. Kitle Psikolojisi 88

BÖLÜM 5
AHLAKIN PSİŞİK GELİŞİMİ 97
1. Ahlak 97
2. Ahlaki Gelişimin Psikolojik Temelleri 99
2.1. Psikanalitik Açıdan Ahlaki Gelişim 101
2.2. Kognitif Açıdan Ahlaki Gelişim 103
2.2.1. Piaget'in Ahlaki Gelişim Kuramı 103
2.2.2. Kolberg'in Ahlaki Yargı Kuramı 105
2.3. Sosyal Öğrenme Teorisi ve Ahlaki Gelişim 110
3. Ahlak Sistemleri: Otoriter Ahlak-Hümanist Ahlak 113
3.1. Ahlak Sistemleri ile Siyasal Sistemler Arasındaki İlişki 117
3.2. Ahlak Sistemleri ile Ekonomik Sistemler Arasındaki İlişki 122
4. Siyaset ile Ahlak Arasındaki İlişki 124
5. Siyasal Yozlaşma: Resmî Ahlak ve Resmî Olmayan Ahlak 127
6. Siyaset Felsefesinde İki Farklı Siyasal Ahlak Yaklaşımı 129
7. Kamu Yönetiminde Ahlaksal Davranış Tipleri 134
8. Türkiye'de Siyasal Ahlakı Şekillendiren Yapısal Nitelikler 139

BÖLÜM 6
TRAVMA VE YAS 145
1. Travma 145
1.1. Travma Sonrası Semptomlar 149
1.1.1. Disosiyasyon (Bedeni ve Benliği Kaybetme) 149
1.1.2. Aleksitimi (Duyguları Anlatacak Kelimelerin Olmaması) ... 150
1.1.3. Depersonalizasyon (Kendiniz Olduğunuz Duygusunun Yitimi) 152
1.2. Travmaların Kuşaklar Arası Aktarımı 153
2. Travmanın İyileştirilmesi ve Yasın Tutulması 156
2.1. Güvenlik 157
2.2. Hatırlama 158
2.3. Yas Tutma 161
2.4. Hayatla Yeniden Bağ Kurma 163
3. Travmanın İyileştirilmesinde Grubun Rolü 166
4. Travmanın İyileştirilmesinde Bireysel Farklılıkların Rolü 169
5. Travmaların Toplumsal ve Siyasal Çatışmalara Etkisi 170

BÖLÜM 7
MİLLİYETÇİLİK VE ETNİKLİĞİN PSİKOLOJİSİ 177
1. Milliyetçi Kimlik 178
2. Etnik Kimlik 183
3. Etnik ve Milliyetçi Kimlikleri Besleyen Psikolojik Unsurlar 187
3.1. Seçilmiş Travma 188
3.2. Mağduriyet Psikolojisi 191
3.2.1. Tarihsel Düşmanlık 193
3.2.2. İnsanlıktan Çıkarma (Dehümanizasyon) 194
3.2.3. Mağduriyet 195
3.3. Seçilmiş Zafer 199
4. Milliyetçi ve Etnik Kimliklerde Paranoyanın Rolü 201

BÖLÜM 8
IRKÇILIĞIN PSİKOLOJİSİ 205
1. Irk ve Irkçılık 205
2. Batı'da Irkçılığın Doğuşuna Zemin Hazırlayan Düşünceler 206
2.1. Aristokratik Irkçılık Öğretisi 207
2.2. Koloniciliğin ve Emperyalizmin Irkçılık Öğretisine Katkısı 211
2.3. Göçmen İşçilik ve Yükselen Irkçılık 212
2.4. Çağdaş Bilimin Irkçılık Üretme Potansiyeli 213
3. Irkçılık Kuramları 215
3.1. Wilhelm Reich'ın Irkçılık Kuramı 216
3.2. Adorno ve Arkadaşlarının Irkçılık Kuramı 219
3.3. Krech ve Crutchfield'ın Irkçılık Kuramı 220
3.4. Ernst Cassier'in Irkçılık Kuramı 221
3.5. Etnosantrizm ve Sosyal Baskınlık Kuramı 222
4. Irkçılığın Psikopatolojisi 223

BÖLÜM 9
FUNDAMENTALİZMİN PSİKOLOJİSİ 225
1. Fundamentalizm 225
2. Fundamentalizmin Bilişsel Özellikleri 228
3. Fundamentalizmin Psişik Kökeni 229
4. Fundamentalistlerin Kişilik Yapısı 233
5. Büyük Grup Kimliğinin Gerilemesi Olarak Fundamentalizm 235

BÖLÜM 10
ŞİDDETİN PSİKOLOJİSİ 245
1. Şiddet 245
1.1. Şiddeti Ortaya Çıkaran Psikolojik Etmenler 251
1.1.1. Şiddeti Ortaya Çıkaran Kişilik Yapıları 252
1.1.2. Şiddeti Ortaya Çıkaran Kişilik Bozukluğu 254
1.1.3. Psikolojik Açıdan Şiddet Türleri 256
1.2. Şiddeti Ortaya Çıkaran Toplumsal Etmenler 264
1.2.1. Yabancılaşma 266
1.2.2. Anomi 270

1.2.3. Hızlı Toplumsal Değişme 272
1.2.4. Modernleşme 273
2. Siyasal Şiddet 281
2.1. Siyasal Şiddet Türleri 283
2.1.1. Siyasal Hayatın Sıradan Şiddeti 284
2.1.2. Dağınık Toplumsal Şiddet 284
2.1.3. Aşağıdan Yukarıya/Siyasal İktidara Karşı Şiddet 285
2.1.4. Yukarıdan Aşağıya/Devlet Şiddeti 285
2.1.5. İç Savaşlar 287
2.1.6. Etnik Temizlik 287
2.1.7. Soykırım 289
2.1.8. Terörizm 293
2.2. Kitle Psikolojisi ve Siyasal Şiddet 294
2.3. Siyasal Şiddet ve Rejimler 296
2.3.1. Faşist Rejimlerde Siyasal Şiddet 299
2.3.2. Sosyalist Rejimlerde Siyasal Şiddet 301
2.3.3. Demokratik Rejimlerde Siyasal Şiddet 303

BÖLÜM 11
TERÖRİZMİN PSİKOLOJİSİ 313
1. Terörizm 313
2. Terörizmin Amacı 315
3. Terörizmi Açıklayan Yaklaşımlar 317
3.1. Yaratılışçı Yaklaşım 318
3.1.1. Engelleme-Saldırganlık Kuramı 318
3.1.2. Narsisizm-Saldırganlık Kuramı 318
3.1.3. Psikanalitik-Freudyen Bakış 319
3.2. Durumsalcı Yaklaşım 321
3.3. Süreç Yaklaşımı 322
4. Terör Türleri 323
4.1. Devlet Terörü 323
4.2. Devlete Karşı Terör 326
4.2.1. Siyasal Sistemi Yıkmaya Yönelik Terör 326
4.2.2. Ayrılıkçı Akımlar ve Terör 326

4.2.3. Öç Alma Amacıyla Terör 327
4.2.4. İlginç Beraberlikler 327
5. Terörizmin Kişisel Motivasyonları 328
5.1. Mağdurluk ve Ezilmişlik 328
5.2. Yaralanmış Narsisizm 329
5.3. Bölünme 330
5.4. Ait Olma ve Hayatta Kalma 331
5.5. Yansıtmalı Özdeşim 331
5.6. Yaşamların Yücelmiş Deneyimi 332
5.6.1. Heyecan Arzusu 333
5.6.2. Nihai Anlam Arzusu 334
5.6.3. Zafer Arzusu 335
6. Terörizmin Dinamiği: Travma ve Paranoya 336
7. Etnik Terörizm 337
8. Kökten(din)ci Terörizm 340

SONUÇ 343
KAYNAKÇA 347
DİZİN 361

KAYNAKÇA

Adorno, T., Frenkel, B., Levinson, D. & Nevitt S. (1950). *The Authoritarian Personality*. New York: Norton & Company.

Ağaoğulları, M. A. (1993). *"Siyasal Ahlak ve Devlet", Siyasal Ahlak ve Siyasal Ahlaksızlık*, (ED.) Türker Alkan, s:283-289. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Ağaoğulları, M. A. ve Köker L. (2008). *Tanrı Devletinden Kral Devlete*. Ankara: İmge

Akbulut, İ. (1993). Terör ve Tasnifleri. *Türk İdare Dergisi*, 399, 47-59.

Alkan, T. (1983). *Saldırganlık, Önyargı ve Yabancı Düşmanlığı*. İstanbul: Hil.

Alkan, T. (1993). *Siyasal Ahlak ve Siyasal Ahlaksızlık*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Alkan, T. ve Ergil, D. (1980). *Siyaset Psikolojisi*. Ankara: Turhan.

Arrendt, H. (1997). *Şiddet Üzerine*. İstanbul: İletişim.

Aydoğan, İ. (2011). Kuantum Fiziğinin Eğitim Bilimlerine Etkisi: Hologram ve Morfik Alanlar. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (31), 189-198.

Balcıoğlu, İ. (2000). "Şiddetin Politik, Psikolojik, Etik Yönü*", Biyolojik, Sosyolojik, Psikolojik Açıdan Şiddet*. İstanbul: Yüce.

Balcıoğlu, İ. (2001). *Şiddet ve Toplum*. İstanbul: Bilge.

Bandura, A. (1999). Moral disengagement in the perpetration of inhumanities. *Personality and Social. Psychology Review*, 3, 193-209.

Baudrillard, J. (2003). Kitle ve Terörizm, *Doğu-Batı Yayınları*. http://www.derkenar.com/kitapkurdu/baudrillard.shtml, erişim tarihi:12.11.2009.

Beşe, E. (2002). *Terörizm, Avrupa Birliği ve İnsan Hakları*.Ankara: Seçkin.

Beyazyüz, M., Göral Alkan, S. ve Göka, E. (2007). Fundamentalizmin Psikolojisi, *Avrasya Dosyası*, Cilt 13, Sayı: 3, 355-384.

Bill Buford (1991). *Among the Thugs: Face to Face with English Football Violence* (London: Arrow), s. 207.

Bion, W. (1961). Experiences in Groups and Other Papers. Londra: Tavistock.

Bjorgo, T. (2005*). Root Causes of Terrorism*, NewYork: Routledge.

Black D., Harris-Hendricks J. & Mezey G., Newman M. (1997). *Psychological Trauma: Developmental Approach* Edited by London: Gaskell,.

Boyer, P. (1994). *The Naturalness of Religious Ideas: A Cognitive Theory of Religion*. USA: California University Press.

Bracher, K. (1985). *The Age of Ideologies*. London, Methuen.

Breslau, N. & Davis, G. (1987) "Post-traumatic Stress Disorder: The Etiologic Specificity of Wartime Stressors", *American Journal of Psychiatry* 144, pp: 83-578.

Butler, J. (2004). *Kırılgan Hayat: Yasın ve Şiddetin Gücü*. İstanbul: Metis Yayınları.

Canetti, E. (2006). *Kitle ve İktidar*. İstanbul. Ayrıntı Yayınları.

Cassirer, E. (1946). *The Myth of the State*. London: Yale University Press.

Catellini, P. (1995). Political Psychology, In Semin & Fiedler, *Applied Social Psychology*, 282-311, New Jersey, Lawrence Erlbaum Associates.

Cevizoğlu, H. (2019). *Kitle Psikolojisi*. İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları.

Chirot, S. & McCauley, C. (2006). *Why not Kill Them All? The Logic and Prevention of mass political murder. Princeton*, N.J: Princeton University Press.

Ciğeroğlu-Öztepe, M. (2013). *Kamu Yönetiminde Etik Sorunu: Türk Kamu Yönetiminde Etik Sistemin Eleştirel Çözümlemesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara.

Coady, C. A. (1996). Terörün Ahlakı*, Cogito*, Sayı: 6-7, 261-278.

Cohen, C. (1971). *Democracy, Athens*. University of Georgia Pres,

Colman, W. (2010). Mourning and the symbolic process. Journal of Analytical Psychology, 55. 2. 275-97.

Connolly, A. (2011). Healing The Wounds of Our Fathers: İntergenerational Trauma, Memory, Symbolization and Narrative, *Journal of Analytical Psychology,* 56, 607-626.

Cottee, S. & Hayward, K (2018). Terörist (Duygusal) Güdüler: Terörizmin Varoluşsal Cazibeleri. erişim adresi, https://ayrintidergi.com.tr/terorist-duygusal-guduler-terorizmin-varolussal-cazibeleri/

Cottom, L. M., Mastors, E., Preston, T. ve Diez, B. (2017). *Siyaset Psikolojisine Giriş*, çev. Mesut Şenol, Ankara: BB101 Yayınları.

Craig, W. (1998) The Relationship Among Bullying, Victimization, Depression, Anxiety and Aggression in Elementary School Children*, Personality and Individual Differences,* Vol:24, 123–130.

Çetin, H. (2003). *İnsan ve Siyaset*. Ankara: Siyasal.

Çevik, A. (2007). *Politik Psikoloji*. Ankara: Dost.

Çileli, M. (1981). *Ahlaki Yargının Zihinsel Gelişim Psikolojisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.

Danieli, Y. (2007). Assessing trauma across cultures from a multigenerational perspective. *In Cross-cultural assessment of psychological trauma and PTSD Springer*, Boston, MA. pp. 65-89.

Deutsch, M. & Kinnvall, C. (2002). What is Political Psychology, In Monroe (Ed,), *Political Psychology*,.New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

Demir Ö. ve Acar M. (2006). *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Ankara: Adres Yayınları.

Duhm, D. (1996). *Kapitalizmde Korku*, çev. Sargut Şölçün, Ankara: Ayraç.

Dursun, D. (2005). Siyaset ve Ahlak: Gerçeklikle İdealin Bağdaşmazlığı Sorunu. *Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu 18-19 kasım 2005*, Sakarya, s:17-26.

Edelman, M. (1983). *The Need for Enemies.* Address delivered at the Sixth Annual Meeting of the International Society of Political Psychology. Oxford, July 19-22, 1983.

Eisenstadt S.N. (1970). "Social Change and Development", *Readings in Social Evolution and Development*, ed: S. N. Eisenstadt, London: Pergamon Pres, 1970, s.3-18.

Eizerik, C.L. (2010). The past as resistance, the past as constructed. Panel Report. *International Journal of Psychoanalysis*, 9 I, 3, 87-90.

Ergil, D. (1980). *Türkiye'de Terör ve Şiddet*, Ankara: Turhan Kitabevi.

Ergil, D. (1991). *Terörizmin Mantığı ve Hedefi, Muammer Aksoy'a Armağan*, Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını.

Ergil, D. (2000). The Cultural Roots of Violence, *New Horizons*, June-December 2000. Volume I. Number:2. 1-14.

Erikson, E.H. (1966). Ontogeny of Ritualization. In Lowenstein, K.M., Newman, L.M., Schur, M., and Solnit, A.J. (eds), *Psychoanalysis - A General Psychology,* International Universities Press, New York.

Eroğlu, F. (2004). *Davranış Bilimleri,* İstanbul: Beta Yayınevi.

Göka, E. (2002). Siyasi Vahşet Gruplarının ve İntihar Eylemcisinin Psikolojisi", Erol Göka ve Işık Kuşçu (der.), *Uluslararası İlişkilerin Psikolojisi*, Ankara: ASAM Yayınları.

Göka, E., Göral F.S. ve Yüksel, F.V. (2004). Birbirimize Ne Yapıyoruz? İnsan İlişkilerini Kavramanın Bir Aracı Olarak Yansıtmalı Özdeşim. *Avrasya Dosyası,* Cilt10, No. 1, İlkbahar 2004, ss.279-314.

Eysenck, H.J. (1954). *The Psychology of Politics*, New York, Frederick A. Praeger Inc,

Summers, F. (2006). "Fundamentalism, Psychoanalysis and Psychoanalytic Theories", *Psychoanalytic Review*, Cilt 93, No. 2, 2006, s. 345.

Franz, von M.L. (2016). "Bireyleşme Süreci", *İnsan ve Sembolleri*, çev. Hatice Mukaddes İlgün, İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Freud, S. (2018). *Kitle Psikolojisi*. İstanbul: Say Yayınları.

Freud, S. (2001). *Haz İlkesinin Ötesinde: Ben ve İd*, çev. Ali Babaoğlu, İstanbul: Metis Yayınları.

Freud, S. (2002). *Metapsikoloji*, çev. Emre kapkın ve Ayşen Tekşen Kapkın, İstanbul: Payel Yayınevi.

Freud, S. (2009). *Totem ve Tabu*, çev. Akın Kanat, İzmir: İlya Yayınevi.

Graf, F.W. (1996). "Protestan Köktendinciliği ve Liberal Hukuk Devleti", Çoşkun San (der.), Köktendincilik, 1. Baskı, Ankara: Türk-Alman Kültür İşleri Yayınları.

Fromm, E. (1994). *Sevginin ve Şiddetin Kaynağı*, Payel Yayınları, İstanbul, Şubat

Fromm, E. (1995). *Erdem ve Mutluluk*, çev. Ayda Yörükan, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Yayın No:325.

Fromm, E. (1996). *Özgürlükten Kaçış*, çev. Şemsa Yeğin, İstanbul: Payel Yayınları.

Fromm, E. (2001). *İtaatsizlik Üzerine*, çev. Ayşe Sayın, İstanbul: Kariyer Yayınları.

Fromm, E. (2003). *Sevme Sanatı*, çev. Işıtan Gündüz, İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

Girard, R. (2005). *Günah Keçisi*. İstanbul. Kanal Kitap.

Greenacre, P. (1969). The Fetish and transitional object. In *Emotional Growth*, Vol. 1, International Universities Press, New York (1971), pp.315-334.

Gross, F. (1958). *The Seizure of Political Power*, Philesophical Library, New York, 1958.

Gruen, Arno (2007). *İçimizdeki Yabancı*, çev. İlknur İgan, İstanbul: Çitlembik Yayınları.

Gruen, Arno (2010). *Demokrasi Mücadelesi*, çev. İlknur İgan, İstanbul: Çitlembik Yayınları.

Gurr (1971). *Robert Ted, Why Men Rebel*, Princeton: Princeton University Press.

Güneş-Ayata, Ayşe (1993). "Siyasette Kollamacılık", *Siyasal Ahlak ve Siyasal Ahlaksızlık*, ed. Türker Alkan, Ankara: Bilgi Yayınevi, s:384-391.

Güngör, Erol (1993). *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar*, İstanbul: Ötüken.

Hamlin, J., Wynn, K. & Bloom, P. Social evaluation by preverbal infants. *Nature* 450, 557–559 (2007). https://doi.org/10.1038/nature06288

Hazır, Hayati (2019). *Siyasal Şiddet ve Terörizm*, Ankara: Nobel Yayın-Dağıtım,

Henderson, Joseph L. (2016). "Kadim Mitler ve Modern İnsan", *İnsan ve Sembolleri*, çev. Hatice Mukaddes İlgün, İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Heper, Metin (1993). "Türkiye'de Siyasal Ahlakın Tarihsel Boyutları", *Siyasal Ahlak ve Siyasal Ahlaksızlık*, ed. Türker Alkan, Ankara: Bilgi Yayınevi, s:369-372.

Herman, Judith (2015). *Travma ve İyileşme,* İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Heywood, A. (2006). Siyaset, Ankara: Liberte Yayınları.

Hikmet, Nazım (1975). *Faşizm Sınıflar ve Emperyalizm,* İstanbul: Özgün Yayınları.

Hitler, Adolf (2005). *Kavgam*, İstanbul, Emre Yayınları.

Hoffer, E. (2019). *Kesin İnançlılar*. İstanbul: Olvido Kitap.

Horgan, John (2003). "Terrorists, Victims and Society: Psychological Perspectives on Terrorism and Its Consequences", *The Search for The Terrorist Personality*, (ed.), Andrew Silke Chichester, UK: Jon Wiley.

Horgan, Oslo: Norwegian Institute of International Affairs.

Houghton, David Patrick (2009). *Political Psychology*, New York: Routledge.

Houghton, David Patrick (2015). *Siyaset Psikolojisi*. çev. Hüsamettin İnanç ve Duygu Şekeroğlu. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Soyk%C4%B1r%C4%B1m_S%C3%B6zle%C5%9Fmesi#Soyk%C4%B1r%C4%B1m_tan%C4%B1m%C4%B1.

https://tr.wikiquote.org/wiki/George_Orwell, erişim tarihi: 06.08.2015.

Huntington, Samuel P. (2000). *Medeniyetler Çatışması*, Ankara: Vadi Yayınları.

Huntington, Samuel P. & Jorge I. Dominguez (1975). *Siyasal Gelişme*, Siyasi İlimler Derneği Yayınları, İstanbul.

Huntington, Samuel P. (1968). *Political Order in Changing Societies,* New Haven, Yale University Pres.

Ikuenobe, P. (2010). "Citizien and patrionism", *Public Affairs Quarterly*, 24(4), pp: 297-318.

İkiz, Tevfika (2014). *Küçük Farklılıkların Narsisizmi,* İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

İnan, Ece, Politik Psikoloji ve Siyasal İletişim, 2010, http://www.kamu-diplomasisi.org/pdf/politikpsikoloji.pdf, erişim tarihi: 20.08.2015

İslambay ve Cingöz Ulu (2016). "Milliyetçiliğin Politik Psikolojisi", *Siyaset Psikolojisi II*. cilt, edt. Özlem Dirilen Gümüş, Ankara: Nobel Yayıncılık, s: 293-320.

Jacobi, Jolande (2002). *C.G. Jung Psikolojisi*, İlhan Yayınevi.

Jung, Carl Gustav (2001). *İnsan Ruhuna Yöneliş*, çev. Engin Büyükinal, İstanbul: Say Yayınları.

Jung, Carl Gustav (2016a). *Kırmızı Kitap*, çev. Okhan Gündüz, İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Jung, Carl Gustav (2016b). *İnsan ve Sembolleri*, çev. Hatice Mukaddes İlgün, İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Jung, Carl Gustav (2017). *Dört Arketip*, çev. Zehra Aksu Yılmazer, İstanbul: Metis Yayınları.

Jung, Carl Gustav (2020). *Feminen*, çev. Tuğrul Veli Soylu, İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Keleş, Ruşen ve Artun, Ünsal (1996). "Kent ve Siyasal Şiddet", *Cogito*, Kış-Bahar'96, sayı: 6-7, s.91-104.

Kernberg, O. (2001). Psychology of Religious Fundamentalist Ideologies, 30 Ekim 2001, http://theapm.org/cont/ Kernbergtext.html.

Kılavuz, R. (2003). *Kamu Yönetiminde Etik ve Bir Sorun Alanı Olarak Yozlaşma*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kışlalı, A. Taner (2000). Siyasal Sistemler: *Siyasal Çatışma ve Uzlaşma,* Ankara: İmge Kitabevi.

Kijak, M. & Funtowicz, S. (1982). 'The syndrome of the survivor of extreme situations: definitions, difficulties, hypotheses'. *International Review of Psychoanalysis*, 9, 3-25.

Kocabaşoğlu, Neşe (2000). "Serotonin ve Şiddet", *Biyolojik, Sosyolojik, Psikolojik Açıdan Şiddet,* İstanbul: Yüce Yayım, s. 13-17.

Kuzu, K. & Polat, F. (2022). Types of moral behaviors of public administrators: Pamukkale University ethics research. *KAÜİİBFD*, 13(26), 1093-1128.

La Boétie, Étienne de (1987). *Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev,* çev. Mehmet Ali Ağaoğulları, Bilim Felsefe ve Sanat Yayınları.

Le Bon, Gustave (1997). *Kitleler Psikolojisi*. çev. Yunus Ender. İstanbul: Hayat Yayınları.

Levine, Peter A. & Frederick, Ann (1997). *Kaplanı Uyandırmak*, çev. Zeynep Yalçınkaya, İstanbul: Butik Yayıncılık.

Lieberman, B. (2010). "'Ethnic cleansing' versus genocide?". In Bloxham, Donald; Moses, A. Dirk (eds.). *The Oxford Handbook of Genocide Studies*. Oxford University Press. https://tr.wikipedia.org/wiki/Etnik_temizlik).

Lifton, R. Jay (1967). *Death in Life: Survivors of Hiroshima*, New York: Simon & Schuster.

Louise, Richardson (2006). *What Terrorists Want: Understanding the Terrorist Threat* (London: John Murray), s. 123.

Macit, Hanifi (2007). *Faşizm ve Nazizm*, Ankara: Savaş Yayınevi.

Mahler, M.S. (1968). *On Human Symbiosis and the Vicissitudes of Individuation*. International Universities Press, New York.

Marc Sageman (2010). "Small Group Dynamics," Sarah Canna, der., içinde *Protecting the Homeland from International and Domestic Terrorism Threats: Current Multi-Disciplinary Perspectives on Root Causes, the Role of Ideology, and Programs for Counter-radicalization and Disengagement*.

Margaret Mahler, Fred Pine & Anni Bergman (1965). *The Psychological Birth of the Human Infant: Symbiosis and Individuation*, New York, Basic Books, 1975; Donald W. Winnicott, The Maturational Process and the Facilitating Environment, New York, International Universities Press, 1965.

Martha Crenshaw (1986). "The Psychology of Political Terrorism," Margaret G. Hermann, der., içinde *Political Psychology: Contemporary Problems and Issues* (San Francisco: Jossey-Bass), s. 384.

McGuire, William (2004). *The Poly-Psy Relationship: Three Phases of a Long Affair, Political Psychology,* (Ed. John Jost, Jim Sidanius), New York and Hove, Psychology Press, 26- 38.

Melanie, Klein (1946). "Notes on Some Schizoid Mechanisms", *International Journal of Psychoanalysis*, Cilt 27, No. 3, ss. 99- 110.

Mercin, L. (2005). Piaget ve Kohlberg'in Ahlâki (moral) Gelişim Kuramlarının Özellikleri ve Karşılaştırılması. SBArd, 5, 73-86. http://www.akader.info/sbard/sayilar/2005Mart/73-86.pdf erişim tarihi: 11.10.2010.

Mete, M. ve Gündoğmuş, B. (2021). "Terörizmin Kitle Psikolojisi: PKK Üzerine Psikopolitik Bir İnceleme", *Journal of Academic Value Studies,* 7(2) (2021) 111-126 (http://dx.doi.org/10.29228/javs.51086).

Michaud, Yves (1991). *Şiddet.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Mijolla-Mellor & de Sophie (2014). "Milliyetçilik ve Küçük Farklılıkların Narsisizmi", *Küçük Farklılıkların Narsisizmi*, edt. Tevfika İkiz, İstanbul: Bağlam Yayınları, s: 13-25.

Milgram, S. (2006). "Yetkeye Boyun Eğme ve Karşı Gelmenin Bazı Koşulları", *Otoriteryan Kişilik ve Uyma*, İstanbul: Salyangoz Yayınları, s:83-108.

Miller, D. (1984). "The Use and Abuse of Political Violence", *Political Studies*, 32.

Miller, D. (1987). *The Blackwell Encyclopaedia of Political Thought,* USA: Basil Blackwell Inc,1987.

Moore, W.E. (1968). *Social Change, International Encylopedia of Social Sciences*, Macmillian Co., Vol:14.

Mücek, A.A. (2014). "köktendincilk bireysel tüketime sunulan ithal bir olgu mudur?", 01.09.2014, http://aakifmucek.tumblr.com/post/96376471904/koktendicilik-bireysel-tuketime-sunulan-ithal-bir (18.03.2015).

Nieburg, H.L. (1969). *Political Violence: The Behavioral Process*, New York, st. Martin's Pres, s.13

Odağ, C. (1997). *Nevrozlar-1*, İzmir: Halime Odağ Psikanaliz ve Psikoterapi Vakfı Yayınları No: 1.

Ogburn, W.F. (1964). *Social Change*, New York: The Viking Press.

Onur, B. (2000). *Gelişim Psikolojisi: Yetişkinlik, Yaşlılık Ölüm*. Ankara: İmge Yayınevi.

Orwell, G. (1945). Notes on Nationalism. In Orwell, S., and Angus, I. (eds.). Collected Essay, *Journalism and Letters of George Orwell,* Vol. 3, Harcourt Brace Jovanovich, Inc., New York (1968). Pp.361-380.

Oxford Advanced Learner's Dictionary (1995). New York: Oxford University Press.

Ömerci, Ozan (2010). "Vamık Volkan: Etnik Çatışmalara Psikolojik Görüş Açısından Yaklaşım", http://ydemokrat.blogspot.com.tr/ 2010/11/vamik-volkan-etnik-catismalara.html, erişim tarihi: 06.08.2015.

Örmeci, Ozan (2014). "Köktendincilik ve Şiddet", http://ydemokrat.blogspot.com.tr/2014/07/koktendincilik-ve-siddet.html, erişim tarihi: 08.05.2015.

Özbek, Metin (1979). *İnsan ve Irk*, Ankara: Remzi Kitabevi.

Öztürk, E. ve Derin, G. (2020). Kuşaklararası Travma Geçişi ve Kuşaklararası Travma Aktarımı, *VI. Uluslararası TURKCESS Eğitim ve Sosyal Bilimler Kongresi* 30 Ekim- 1 Kasım 2020/İstanbul Tam Metin Kitabı, 552-559.

Öztürk, E. (2017). *Travma ve Disosiyasyon, Disosiyatif Kimlik Bozukluğunun Psikoterapisi ve Aile Dinamikleri*, İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.

Öztürk, E. & Şar, V. (2006). The "Apparently Normal" Family: A Contemporary Agent of Transgenerational Traumaand Dissociation. *Journal of TraumaPractice*, 4(3-4), 287-303.

Parman, Talat (2017). "Nedenbilimsel Bir Unsur Olarak Travma ve Psikanaliz", *Psikanaliz Yazıları*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, s: 19-26.

Pinderhughes, C.A. (1982). Paired Differrential Bonding in Biological, Psychological and Social Systems. *Am. J. Social Psychiat.* 2: 5,14.

Polat, F. ve Özkan, E. (2018). "Sosyal Darwinist Bir Jön Türk: Rıza Tevfik'in Sosyal ve Siyasal Fikirleri", *Turkish Studies*. 13/7, 187-205.

Polat, F. ve Subay, Ö. Ö. (2016). *Çatışma ve Uzlaşma Bağlamında Siyasetin Psikolojisi*. Çanakkale: Paradigma Akademi.

Powell, G.B. (1982). *Contemporary Democracies, Participation Stability and Violence*, Cambridge, Harward University Press.

Prieto-Ursúa, M. & Echegoyen, I. (2015). ¿Perdón a uno mismo, autoaceptación o restauración intrapersonal? Cuestiones abiertas en Psicología del perdón. *Papeles del psicólogo*, 36(3), 230-237.

Redhouse İngilizce Türkçe Sözlük (1974). İstanbul: Redhouse.

Reich, W. (1975). *Faşizmin Kitle Ruhu Anlayışı,* çev. Bertan Onaran, İstanbul: Payel Yayıncılık.

Riches, D. (1989). *Antropolojik Açıdan Şiddet*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, Ekim.

Robert Y. (2003). "Psychoanalysis, Terrorism and Fundamentalism", *Psychodynamic Practice*, Cilt 9, No. 3. 307- 324.

Robins, R.S. & Post, J.M. (2001). *Politik Paranoya*. çev. İnci Kurmuş, İstanbul: Doğan Kitapçılık.

Rosenberg, S. (2002). Reconstructing Political Psychology: Current Obstacles and New Direction, In K. R. Monroe Ed., *Political Psychology,* New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

Roussilon, R. (2017). "Travma ve Simgeleştirme", çev. A. Lale Orhon Baykal, *Psikanaliz Yazıları,* İstanbul: Bağlam Yayınları, s:39-50.

Rui J.P. de Figueiredo, Jr. & Barry R. W. (2001). Vicious Cycles: Endogenous Political Extremism and Political Violence, http://repositories.cdlib.org/igs/WP2001-9.

Sanford, N., Milgram, S., Muzaffer Şerif ve Asch, S. (2006). *Otoriteryan Kişilik ve Uyma*, İstanbul: Salyangoz Yayınları.

Savrun, B. M. (2000). "Şiddetin Nörobiyolojisi", *Biyolojik, Sosyolojik, Psikolojik Açıdan Şiddet*, İstanbul: Yüce Yayım. 1-12.

Schatz, R.T., Staub, E. & Lavine, H. (1999). On The Varieties of national Attachment: Blind Versus Constructive Patriotism, *Political Psychology*, 20 (1). pp: 151-74.

Searing, D., Schwartz, J. & Lind, A. (1973). The Structuring Principle: Political Socialization and Belief Systems, *American Political Science Review*, 67, 425-442.

Sevinç Y., Çağla P. & Öztürk E. (2018). "Travma Sonrası Zamanın Donması ve Travmanın Nesiller Arası Aktarımı", *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 3, s. 21-28.

Shaw, R.P. ve Wrong, Y. (1989). *Genetic seeds of warfare: Evolution, Nationalism and Patriotism*. Boston: MA: Unwin Hyman.

Sheldrake, R. (2001). *Yeni Bir Yaşam Bilimi* (Çev: Sezer Soner). İzmir: Ege Meta

Shermer, M. (2007). *İyilik ve Kötülüğün Bilimi*, çev. Sinem Gül, İstanbul: Varlık Yayınları.

Smith, Peter K. (1997). Bullying in Life Span Perspective:What Can Studies of School Bullying and Workplace Bullying Learn From Each Other?, *Journal of Community and Applied Social Psychology*, Vol: 7, 249-255.

Snowden, R. (2012). *Jung Kilit Fikirler*, çev. Kemal Atakay, İstanbul: Optimist Yayın ve Dağıtım.

Sorel, G. (2002). *Şiddet Üzerine Düşünceler*. Ankara: Epos Yayınları.

Staub, E. (2000). Genocide and mass killing: Origins, prevention, healing and reconciliation, *Political Psychology*, 27: 867-894.

Steınberg, S. ve Austern, D. (1996). *Hükümet Ahlak ve Yöneticiler,* Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara.

Şenel, A. (1993). *Irk ve Irkçılık Düşüncesi*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Şenel, A. (1993). "Siyasal Ahlak: Kapsamı-Açmazları-Tipolojisi", *Siyasal Ahlak ve Siyasal Ahlaksızlık*, ed. Türker Alkan, Ankara: Bilgi Yayınevi. 257-272.

Taylor, S. (2020). Irkçılığın Psikolojisi, erişim adresi: https://kemalsayar.com/haftanin-yazisi/irkcilik-psikolojisi, erişim tarihi: 28.04.2023.

TDK (1983). *Türkçe Sözlük*, Ankara: TDK Yayınları.

Tolstoy (2005). *Sevginin Yasası & Şiddetin Yasası*, İstanbul: Metropol Yayınları.

Toynbee, Arnold (1999). *Tarih Bilinci*, çev. Murat Belge, İstanbul: Bateş Yayınları.

Turan, Şerafettin (1993). "Tarih Boyunca Siyasal Ahlak", *Siyasal Ahlak ve Siyasal Ahlaksızlık,* ed. Türker Alkan, Ankara: Bilgi Yayınevi, s:315-332.

Ünlü, H. (1990). *Türkçe Sözlük*. İstanbul: Ünlü Kitabevi.

Ünlü, H. (2020). Şehitlik ve kitle mobilizasyonu: Psiko-sosyal bağlamda Kasım Süleymani suikastı. *İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi,* 2(1), 91-108.

Vamık, V. (1993), *Siyaset Psikolojisi,* Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Vamık, V. (2001). "Some Observations on Religious Fundamentalism and the Taliban". *Mind and Human Interaction*. Cilt 12, No. 3, ss.1-8;

Vamık, V. (2005) *Körü Körüne İnanç: Kriz Dönemlerinde Geniş Gruplar ve Liderleri*, İstanbul: OkuyanUs,.

Vamık, V. (2006). "Köktendincilik ve Toplumlarda Gerileme". Konferans. Ankara Üniversitesi. 14 Haziran 2006.

Vamık, V. (2008). *Kıbrıs: Savaş ve Uyum, Çatışan İki Etnik Grubun Psikanalitik Tarihi*. İstanbul: Everest Yayınları.

Vamık, V. (2009). "Religious fundamentalism and violence", in *On Freud's "Future of an Illusion",* (Eds.) Salman Akhtar, and O'Neil, M., London: Karnac Books. Erişim Adresi: http://www.vamikvolkan.com/Religious-Fundamentalism-and-Violence.php, s. 2. Erişim Tarihi: 18.07.2014.

Vamık, V. (2015). "Büyük Grup Kimliği ve Barışı Sağlama", *Siyaset Psikolojisi*, edt. Özlem Dirilen Gümüş, Ankara: Nobel Yayınları, s: 91-101)

Vamık, V. (2019). *Fundamentalism, Violence and Its Consequences*, 30 Ekim 2001, http://theapm.org/cont/Volkantext.html.

Waller, J. (2002). *Becoming Evil: How Ordinary People Commit Genocide and Mas Killing*. Oxford: Oxford University Press.

Wilkinson, P. (1986). *Terorism and Liberal State*. London: Mac Millan Press.

Winnicott, D. (1971). *Playing and Reality: Transitional Objects and Transitional Phenomena*, New York, Basic Books Inc. 3-11.

Yakupoğlu, M. Mukadder (1997). *Ahlak ve Şiddet*. İstanbul: Göçebe Yayınları.

Yaşamış, F. D. (1994). "Terör: Türkiye ve ABD'deki Hukuksal Çerçevenin Karşılaştırmalı Bir Çözümlemesi", *Türk İdare Dergisi*. sayı: 405. 1-33.

Yaşar Çabuklu (2004). "Kutsal Şiddetten Aydınlanmış Şiddete", *Birikim*, sayı:187.

Yayla, A. (2013). Kitle Hareketleri ve Şiddet, https://www.yenisafak.com/yazarlar/atillayayla/kitle-hareketleri-ve-iddet-40100, Erişim tarihi: 26.09.2023.

Zafer, H. (1999). *Sosyolojik Boyutuyla Terörizm*, Beta Basım-Yayın, İstanbul.

Zakaria, F. (2007). *Özgürlüğün Geleceği: Yurtta ve Dünyada İlliberal Demokrasi*, İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Sosyal Hizmet ve Dijital Teknolojiye Giriş

Editör
Fatmanur Alsancak

nobel bilimsel

Sosyal Hizmet ve Dijital Teknolojiye Giriş
Editör: Fatmanur Alsancak

Yayın No.: 2177
ISBN: 978-625-393-636-5
E-ISBN: 978-625-393-637-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Temmuz 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Dilek Gezgin -dilek@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Alsancak, Fatmanur.
Sosyal Hizmet ve Dijital Teknolojiye Giriş / Fatmanur Alsancak
1. Basım, X + 208 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-636-5
E-ISBN: 978-625-393-637-2
1. Sosyal Hizmet 2. Teknoloji 3. Dijitalleşme

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **v**

1. Bölüm
DİJİTAL İSTİLAYI ANLAMAK **1**
Furkan Sürün

2. Bölüm
SOSYAL HİZMET VE SOSYAL YARDIM İHTİYACININ TESPİTİNDE DİJİTAL DÖNÜŞÜM **15**
Emre Balcı

3. Bölüm
YAPAY ZEKÂ TEMELLİ KARAR VERME SİSTEMLERİNİN SOSYAL HİZMET AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ **31**
Ali Osman Özpolat

4. Bölüm
E-İSTİSMAR VE SOSYAL HİZMET **45**
Ömer Büber

5. Bölüm
DİJİTAL EBEVEYNLERE SOSYAL ÇALIŞMADAN BAKMAK **67**
Fatmanur Alsancak - Ayşegül Taşken

6. Bölüm
SOSYAL MEDYADA ÖRGÜTLENME VE KENDİNE YARDIM GRUPLARI **87**
Yağmur Çevirci

7. Bölüm
SOSYAL HİZMETTE ONLİNE DANIŞMANLIK: POTANSİYEL KULLANIM ALANLARI, SÜREÇ VE MÜDAHALE ÇIKTILARI **103**
Melis Erdener

8. Bölüm
DAVRANIŞSAL BAĞIMLILIKLARDA DİJİTALLEŞME: KUMAR, OYUN VE PORNOGRAFİ BAĞIMLILIKLARI BAĞLAMINDA BİR DEĞERLENDİRME **131**
Hakan Karaman - Veysi Aka

9. Bölüm
TEKNOLOJİNİN YAŞLI YETİŞKİNLERE YÖNELİK SOSYAL HİZMETLERDE KULLANIMI 147
Edip Aygüler

10. Bölüm
SOSYAL HİZMET UYGULAMA EĞİTİMİNDE SİMÜLASYON TEKNİKLERİNİN KULLANIMI 163
Elif Demirbaş

11. Bölüm
UZAKTAN EĞİTİM VE SOSYAL HİZMET MÜFREDATLARI 181
Mustafa Çağrı Ayalp

12. Bölüm
VERİ ANALİZİ PROGRAMLARININ SOSYAL HİZMET ALANINDA KULLANIMI..... 197
Melike Tekindal

1. Bölüm

DİJİTAL İSTİLAYI ANLAMAK

Furkan Sürün

1. GİRİŞ

Teknoloji, her geçen gün hayatımıza daha fazla dâhil olmakta ve zamanımızı daha çok almaktadır. Teknolojinin gelişimine koşut olarak dijitalleşme, bireyin belirli ihtiyaçlarını karşılarken hayatını kolaylaştırma misyonuna sahiptir. Bu olanakların yanı sıra teknoloji, bireyin yaşamında belirli tehditleri doğurmuştur. Bireyin gündelik yaşamındaki temel faaliyetleri olan iletişim, alışveriş, eğitim gibi çeşitli alanlar dijital teknoloji ile bütünleşmiştir. Teknolojinin toplumsal yaşamın bütün alanlarına nüfuz etmesi istila ve bağımlılık olarak ifade edilmesine neden olmuştur. Söz konusu durum ise dijitalleşme bağlamında dijital istila kavramsallaştırmasıyla bir sorun olarak tartışılmaya başlanmıştır.

Dijital istila, bireylerin psikolojik, biyolojik ve bilişsel birçok faaliyetini olumsuz yönde etkilemiştir. Söz konusu istila sürecini yönetemeyen bireyler teknolojiye bağımlı hâle gelmektedir. Teknolojiye olan bu bağımlılık durumu bireylerin geçici olarak kendilerini iyi hissetmelerini sağlamıştır (Seferoğlu ve Yıldız, 2013). Bu yanıltıcı iyi olma hâli zamanla birey tarafından olağan bir durum olarak algılanmış, buna karşın sürecin sonunda bireyin yardım almasını gerektiren bir aşamaya evrilmiştir. Araştırmacıların söz konusu bağımlılık durumunun ortaya çıkardığı olumsuz birtakım süreçleri keşfetmesi bilimsel araştırmalar ve çalışmaları beraberinde getirmiştir. Çeşitli disiplinlerin ele aldığı dijital bağımlılık, sosyal hizmet çalışmalarında da yer almaya başlamıştır.

Sosyal hizmet, bireyi, toplumun merkezine alan, bireyin ve toplumun sorunlarını araştırıp buna çözümler üreten bir disiplindir. Sosyal hizmet, bireylerin psikolojik veya biyolojik ihtiyaçlarının karşılanmasının yanı sıra bireyin yaşamını kolaylaştıran çeşitli fırsatlar sunmaktadır (Bartlett, 1958; Pincus ve Minahan, 1983). Sosyal hizmet toplumda koruyucu ve önleyici çalışmalar gerçekleştirmektedir. Kitabın "Dijital İstilayı Anlamak" adlı bu bölümünde dijital

KAYNAKÇA

Aghaei, S., Nematbakhsh, M. A., & Farsani, H. K. (2012). Evolution Of The World Wide Web: From WEB 1.0 TO WEB 4.0. *International Journal Of Web & Semantic Technology*, *3*(1), 1-10.

Bartlettt, H. M. (1958). Toward Clarification And Improvement Of Social Work Practice. *Social Work*.3(2), 3-9.

Bragazzi, N. L., & Del Puente, G. (2014). A proposal for including nomophobia in the new DSM-V. *Psychology research and behavior management*, 155-160.

Cambridge (2023). İn *İngilizce-Türkçe Sözlük - Cambridge Dictionary*. 17.07. 2023 tarihinde https://dictionary.cambridge.org/tr/s%c3%b6zl%c3%bck/ingilizce-t%c3%bcrk%c3%a7e/invasion adresinden alındı.

Cayık, S. (2015). Sosyal Medya Bağımlılığı ve Madalyonun Görünmeyen Yüzü. *Yeşilay* (972), 19-22.

Demirören Haber Ajansı, DHA. (2022). Dijital obeziteye karşı dijital diyet yapmalıyız. https://www.dha.com.tr/saglik-yasam/dijital-obeziteye-karsi-dijital-diyet-yapmaliyiz-2073861 adresinden. 25.07. 2023 tarihinde alındı.

Dinç, M. (2019). Teknolojiye Bağımlı Yaşamamak İçin, İstanbul: Yeşilay.

Dossey, L. (2014). FOMO, digital dementia, and our dangerous experiment. *Explore: The Journal of Science and Healing*, *10*(2), 69-73.

Ebert, J. D. (2011). *The New Media İnvasion: Digital Technologies And The World They Unmake*. Jefferson: Mcfarland.

Erdem, H., Kalkın, G., Türen, U., & Deniz, M. (2016). Üniversite öğrencilerinde mobil telefon yoksunluğu korkusunun (nomofobi) akademik başarıya etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *21*(3), 923-936

Gökler, M. E., Aydın, R., Ünal, E., & Metintaş, S. (2016). Sosyal ortamlarda gelişmeleri kaçırma korkusu ölçeğinin Türkçe sürümünün geçerlilik ve güvenilirliğinin değerlendirilmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, *17*(1), 52-59.

Griffiths, M. (2000). Does Internet And Computer "Addiction" Exist? Some Case Study Evidence. *Cyberpsychology And Behavior*, 3(2), 211-219.

Hart, A. D., Frejd, S. H. (2013). *The Digital İnvasion: How Technology İs Shaping You And Your Relationships.* Michigan: Baker Books.

Horzum, M. B. (2011). İlköğretim Öğrencilerinin Bilgisayar Oyunu Bağımlılık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi, *Eğitim Ve Bilim Dergisi*, 36(159), 56-68.

İhlas Haber Ajansı, İHA. (2021). https://www.iha.com.tr/haber-cocuklarin-yuzde-61i-internet-ve-oyun-bagimlisi-948421 adresinden. 25.07. 2023 tarihinde alındı.

Karadağ, E., & Burcu, K. (2019). Öğretmen Görüşlerine Göre Öğrencilerdeki Teknoloji Bağımlılığı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar,* 11, 101-117.

Kizza, J.M. (2020). Conquering The Last Frontier in The Digital Invasion: The Home Front. in: *Guide to Computer Network Security*. (Pp. 561-574) Texts in Computer Science. Springer, Cham.

Küçükvardar, M. (2020). *Teknoloji Bağımlılığı ve Dijital İstila* (1.Baskı B.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Newport, C. (2019). *Dijital Minimalizm* (C. Mavituna çev.). İstanbul: Metropolis Yayıncılık. (Orijinal eser yayın tarihi: 2019).

O'Reilly, T. (2009). *What İs Web 2.0*." O'Reilly Media, Inc.". https://www.oreilly.com/pub/a/web2/archive/what-is-web-20.html

Öztürk, U. C. (2015). Bağlantıda Kalmak Ya Da Kalmamak İşte Tüm Korku Bu: İnternetsiz Kalma Korkusu ve Örgütsel Yansımaları. *Journal of International Social Research*, *8*(37), 629-638.

Pincus, A., Minahan, A (1983). *Social Work Practice: Model And Method*. Itasca, IL: Peacock Publishers.

Seferoğlu, S. S., Yıldız, H. (2013). Dijital Çağın Çocukları: İlköğretim Öğrencilerinin Facebook Kullanımları ve İnternet Bağımlılıkları Üzerine Bir Araştırma, *İletişim ve Diploması Dergisi*, 2, Çocuk ve Medya Özel Sayısı, 31 – 48.

Sheth, A.P, Thirunarayan, K. (2013). *Semantics Empowered Web 3.0: Managing Enterprise, Social, Sensor, And Cloud-Based Data And Services For Advanced Applications*. San Rafael, CA: Morgan & Claypool.

Sieberg, D. (2011). *The Digital Diet: The 4-step plan to break your tech addiction and regain balance in your life*. Harmony.

Tansel, B. (2006). *Üniversite Öğrencilerinin Bağımlılık Yapıcı Madde Kullanan Bireylere Yönelik Tutumlarının İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

TDK. (2023). https://sozluk.gov.tr/ 17. 07.2023 tarihinde https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı.

TÜİK. (2022). hanehalkı bilişim teknolojileri (bt) kullanım araştırması. 20. 07. 2023 tarihinde https://data.tuik.gov.tr/bulten/ındex?p=hanehalki-bilisim-teknolojileri-(bt)-kullanim-arastirmasi-2022-45587adresinden alındı.

Uluçay, D. M., ve Kobak, K. (2020). Dijital detoks: teknoloji bağımlılığına karşı yeni bir eğilim ve genç yetişkinler özelinde bir değerlendirme. *İlef Dergisi* 7(2), 325-350.

Van Der Vlist, E., Ayers D., Bruchez, E., Fawcett J., Vernet, A. (2006*). Web 2.0. Teknolojileri.* (Çeviri: Gökmen Özveri). İstanbul: Alfa Yayıncılık.

We Are Social. (2022). https://dijilopedi.com/2022-dunya-internet-sosyal-medyave-mobil-kullanim-istatistikleri-2-ceyrek/ adresinden 20.07.2023 tarihinde alındı.

Yengin, D. (2019). Teknoloji Bağımlılığı Olarak Dijital Bağımlılık. *The Turkish Online Journal Of Design, Art And Communication*, 9(2), 130-144.

Yeşilay. (2023). https://www.yesilay.org.tr/tr/kurumsal/amacimiz-faaliyetlerimiz adresinden. 22.07. 2023 tarihinde alındı.

2. Bölüm

SOSYAL HİZMET VE SOSYAL YARDIM İHTİYACININ TESPİTİNDE DİJİTAL DÖNÜŞÜM

Emre Balcı

1. GİRİŞ

Dijital dönüşüme entegrasyon günlük hayat, iş yaşamı, organizasyonlar ve kurumlar için önemli bir hâl almaya başlamıştır. Değişen teknolojik gelişmelerin benimsenmesi ve bu teknolojiye uyum sadece iletişim, yönetim ve bilişim alanında değil aynı zamanda sosyal refah hizmetlerinin sunulduğu sosyal yardımlar ve hizmetler sektörü için de önemlidir. Özellikle insan hakları ve sosyal adalet ilkeleri çerçevesinde sosyal değişimi ve insanların refahının artırılmasını hedefleyen bir disiplin olarak sosyal hizmet karşımıza çıkmaktadır. Benzer şekilde bir sosyal güvenlik sistemi ve sosyal hizmet alanı olarak geçinme güçlüğü yaşayan ve sosyal dışlanma riskiyle karşı karşıya kalan fertlere yapılan sosyal yardımlar önemli bir refah artırıcı unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyal alanın ortaya çıkışı modern devletin gelişiminde koşut bir seyir izlemektedir. Sosyal politika tarihinde de toplumsal ve tarihsel dönüşümün yaşadığı olgular, sosyal politikanın mihenk taşları olarak tanımlanabilir. Bunlardan 1601 Yoksullar Yasası sosyal politikanın miladı olarak tanımlanırken Sanayi Devrimi insanlık tarihinin en büyük dönüşümlerinden biridir. Sosyal politikanın öznesi olarak yurttaşın doğuşunda Fransız Devrimi ise önemli bir dönüm noktasıdır. Bir diğer mihenk taşı, 1929 ekonomik buhranıdır. Bu küresel krizle birlikte refahın yeniden dağıtımı gündeme gelmiş ve devletin sosyal alana müdahalesi meşru olarak görülmüştür (Akbaş, 2019). Modern refah devletinin oluşum süreçlerinde Almanya'da Bismark tarafından sosyal güvenlikle ilgili düzenlemeler önemli adımlardan biri olarak değerlendirilmektedir (Özdemir, 2007).

Günümüzde sosyal sorunların farklılaşması, sosyal koruma sistemleri içerisinde yer alan sosyal yardım ve hizmetlerin de gelişimine ve dönüşümüne

Sosyal hizmet ve yardımlardaki dijital dönüşümleri sadece teknolojik açıdan değerlendirmemek gerekmektedir. Bire bir ve yüz yüze görüşme, müracaatçı ile sosyal hizmet uzmanı arasındaki iletişimin sağlanması oldukça önemlidir. Sosyal hizmetler sürecinde iletişim, duygu ve düşünceler iyilik hâlinin artırılması noktasında öne çıkmaktadır. Sosyal hizmet süreci, salt mekanik bir süreç olmadığından dolayı insani yönü her zaman ön planda olacaktır. Bundan dolayı bu alandaki teknolojik gelişmeler ve dijital dönüşümde bu alanın insani yönü ön planda tutulmakla birlikte dijital dönüşüm refahın artırılmasında bir araç olarak kullanılmalıdır.

KAYNAKÇA

Akbaş, E. (2019). Sosyal Politikaya Giriş: Tarihsel ve Eleştirel Bir Çerçeve. İçinde E. Karagöl & A. Develi (Ed.), *Sosyal Politika Teori, Politika ve Uygulamalar* (ss. 9-31). Umuttepe Yayınları.

Akman, A. Z. (2023). *Toplum 5.0 Yapılanmasında Dijital Dönüşüm ile Örgüt Kültürü Etkileşiminin Yeri: Bir Alan Araştırması* [Doktora Tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.

ASHB (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı) (2017). *Türkiye'nin Bütünleşik Sosyal Yardım Sistemi*.

ASHB (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı) (2022). *2022 Yılı Kurumsal Mali Durum ve Beklentiler Raporu*.

Aygün, D. (2021). *Türkiye'deki KOBİ'lerin Endüstri 4.0 Faaliyetleri Açısından ERP Kullanım Düzeylerini Etkileyen Faktörlerin Analizi* [Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu. (t.y.). *Toplum 5.0*., https://www.btk.gov.tr/uploads/pages/arastirma-raporlari/toplum-5-0-arastirma-raporu.pdf, İndirilme tarihi: 07 Temmuz 2023.

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu. (2022). *Türkiye'de Dijital Dönüşüm ve Dijital Okuryazarlık*.

Castillo de Mesa, J. (2023). Digital Transformation and Social Well-Being; Promoting an Inclusive Society. Içinde A. López Peláez, S. Sang-Mok, & S. Zelenez (Ed.), *Digital Transformation and Social Well-Being Promoting an Inclusive Society* (ss. 68-80). https://doi.org/10.4324/9781003312208

Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi. (2023). *Dijital Türkiye*. https://cbddo.gov.tr/projeler/dijital-turkiye-v1.0/, İndirilme Tarihi: 07 Temmuz 2023.

Çalış Duman, M. (2022). Toplum 5.0: İnsan Odaklı Dijital Dönüşüm. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi / Journal of Social Policy Conferences*, *0*(0), 0-0. https://doi.org/10.26650/jspc.2022.82.1008072

Debenedetti, L. (2021). *Togo's Novissi Cash Transfer: Designing and Implementing a Fully Digital Social Assistance Program during COVID-19*.

Ebert, C., & Duarte, C. H. C. (2018). Digital Transformation. *IEEE Software*, *35*(4), 16-21. https://doi.org/10.1109/MS.2018.2801537

Fitzgerald, M., Kruschwitz, N., Bonnet, D., & Welch, M. (2013). *Embracing Digital Technology A New Strategic Imperative*. http://sloanreview.mit.edu/faq/

Gencer, T. E., & Aktan, M. C. (2021). Dijitalleşen Çağda ve Toplumda Değişen İhtiyaçlar ve Sorunlar: E-Sosyal Hizmet (Sosyal Hizmet 2.0) Gereksinimi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *32*(3), 1143-1175. https://doi.org/10.33417/tsh.875908

Ifenthaler, D., Hofhues, S., Egloffstein, M., & Helbig, C. (2021). Digital transformation of learning organizations. Içinde *Digital Transformation of Learning Organizations*. Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-55878-9

Keidanren (2018). *Society:Co-Creating The Future*, Tokyo: Keidanren.

Klinger, S., & Mayr, A. (2021). Digitalisation in the Context of Social Work. Içinde *Organisation und Institution in der Sozialen Arbeit* (ss. 169-185). Verlag Barbara Budrich. https://doi.org/10.3224/84742491.09

Komarcevic, M., Dimic, M., & Celik, P. (2017). Challenges and Impacts of the Digital Transformation of Society in the Social Sphere. *Journal for Labour and Social Affairs in Eastern Europe*, *20*(1), 31-48. https://www.jstor.org/stable/26379907

McCully, J. (2020). *"What is the Digital Welfare State?"* https://digitalfreedomfund.org/explainer-what-is-the-digital-welfare-state/, İndirilme Tarihi: 07 Temmuz 2023.

OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) (2018). *Aadhaar-India*. https://digilocker.gov.in., İndirilme Tarihi: 07 Temmuz 2023.

Özateş Gelmez, Ö. S. (2022). Dijital Refah Devletlerinin İnsan Hakları ve Sosyal Adalet Bağlamında Değerlendirilmesi: Sosyal Yardım ve Hizmetlerin Dijital Dönüşümünde Ortaya Çıkan Etik Meseleler. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*. https://doi.org/10.21560/spcd.vi.1053508

Özcan, M., & Keskin, B. (2020). Dijitalizasyon Bağlamında Sosyal Dönüşüm. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *16*(29), 1-1. https://doi.org/10.26466/opus.775748

Özdemir, S. (2007). *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*. İstanbul Ticaret Odası.

Özpolat, A. O. (2022). Sosyal Hizmetlerin Sunumunda Yeni Bir Model Olan Aile Sosyal Destek Programının (ASDEP) İncelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, *22*(54), 141-167. https://doi.org/10.21560/spcd.vi.904483

Sezen, H. K., & Eren Şenaras, A. (2022). Dijitizasyon, Dijitalizasyon, Dijital Dönüşüm Kavramları ve Tarihsel Bir Bakış. *Pamukkale University Journal of Social Sciences Institute*. https://doi.org/10.30794/pausbed.871440

Wisman, T. (2020). *The SyRI Victory: Holding Profiling Practices to Account*. Digital Freedom Fund. https://digitalfreedomfund.org/the-syri-victory-holding-government-profiling-to-account/#:~:text=SyRI%2C%20or%20System%20Risk%20Indicator,single%20politician%20voting%20against%20it., İndirilme Tarihi: 10 Temmuz 2023.

3. Bölüm

YAPAY ZEKÂ TEMELLİ KARAR VERME SİSTEMLERİNİN SOSYAL HİZMET AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ali Osman Özpolat

1. GİRİŞ

Yapay zekâ kavramı, konusu ve tanımlanması zor olan bir konu olarak son dönemlerde karşımıza çıkan bir kavramdır. Yapay zekâ hakkında "yapay" olduğu varsayılan şey, kuşkusuz doğal (özellikle biyolojik veya evrimsel) etkinin bir sonucu olarak değil, insan yaratıcılığının bir ürünü olarak ortaya çıkan kökenleri ve oluşturulma tarzıyla ilgilidir (Fetzer, 1990). Basit bir tanımlamayla yapay zekâ, insan tarafından yapıldığında zeki olarak adlandırılan davranışların makine tarafından yapılmasıdır. Yapay zekâ sisteminin amacı, açıklamalar sağlayarak insan davranışını daha anlaşılır hâle getirmektir (Gunning ve ark., 2019). Son yıllarda yapay zekâ çeşitli endüstrilerde dönüştürücü bir güç olarak ortaya çıkmıştır ve insanoğlunun karmaşık sorunlara yaklaşımında ve bu sorunları çözme biçiminde büyük bir değişime neden olmuştur.

Yapay zekânın kronolojik tarihçesi aşağıdaki gibidir (Pirim, 2006);

- 1943-McCulloch & Pitts: Beynin Boolean devre modeli
- 1956-Dartmaouth Görüşmesi: "Yapay zekâ" ismi ortaya atıldı.
- 1952-1969: IBM satranç oynayabilen ilk programı yazdı. Yapay zekâ konusundaki ilk uluslararası konferans düzenlendi.
- 1950'ler: İlk yapay zekâ programları, Samuel'in kontrol edici programı, Newell ve Simon'un mantık teorisi, Gelernter'ın geometri motoru geliştirildi.
- 1969-79: Bilgiye dayalı sistemlerin ilk gelişme adımları atıldı.
- 1980: Yapay zekâ endüstri hâline geldi.
- 1986: Yapay sinir ağları tekrar popüler oldu.

Sonuç olarak, yapay zekâ alanındaki gelişmeler, özellikle karar verme sistemleri alanında, sosyal hizmet alanı için önem arz etmektedir. Bu gelişmeler, sosyal hizmetlerin sunumunu geliştirebilme, karar verme süreçlerini iyileştirme ve etik süreçleri teşvik etme potansiyeline sahiptir. Bununla birlikte, yapay zekânın entegrasyonuna dikkatli ve özenli bir yaklaşım gerekmektedir. Dikkatli planlama, iş birliği ve düzenli denetim ile yapay zekâ temelli karar verme sistemleri, sosyal hizmet uygulamasının gelişmesine katkıda bulunabilecek ve sonuçta bireylerin ve toplumların refahını artırabilecektir.

KAYNAKÇA

Al-Surmi, A., Bashiri, M. & Koliousis, I. (2022). AI tabanlı karar verme: operasyonel performansı iyileştirmek için stratejileri birleştirmek. *International Journal of Production Research*, *60* (14), 4464-4486.

Asakura, K., Occhiuto, K., Todd, S., Leithead, C. & Clapperton, R. (2020). Yapay zekâ ve sosyal hizmet eğitimi üzerine harekete geçirici mesaj: Doğal dil işlemeyi kullanan bir simülasyon projesinden çıkarılan dersler. *Sosyal Hizmette Öğretim Dergisi*, *40*(5), 501-518.

Balcı, E. (2019). Arz odaklı sosyal hizmet uygulaması olarak aile sosyal destek programı. *Journal of Social and Humanities Sciences Research. 6*(36). 1229-1237.

Başcıllar, M., Karataş, M., & Güre, M. D. P. (2022). Dijital çağda sosyal algoritmalar: yapay zekâ ve sosyal hizmet. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, *22*(56), 539-565.

Butterfield, W. H. (1988). *Artificial Intelligence. Computers in Human Services, 3(1-2), 23–35.*

Del Fresno García, M. (2015). Connecting the disconnected: Social work and social network analysis. A methodological approach to identifying network peer leaders. *Arbor: Ciencia, pensamiento y cultura*, (771), 11.

Dönerçark, M., & Tecim, V. (2020). Kurumsal karar destek sistemlerinde yapay zekâ kullanımı: tasarım ve uygulama. *Yönetim Bilişim Sistemleri Dergisi*, *6*(2), 77-103.

Fetzer, J. H. (1990). *What is Artificial Intelligence?* Springer Netherlands.

Goldkind, L. (2021). Social work and artificial intelligence: Into the matrix. *Social Work*, *66*(4), 372-374.

Gunning, D., Stefik, M., Choi, J., Miller, T., Stumpf, S. & Yang, G. Z. (2019). XAI—Explainable artificial intelligence. *Science robotics*, *4*(37), 1-2.

Gülşen, I. (2019). İşletmelerde yapay zekâ uygulamaları ve faydaları: perakende sektöründe bir derleme. *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi= Journal of Consumer and Consumption Research*, *11*(2), 407-436.

Gündem Sağlık (2019). Yapay Zekâ ve Sosyal Hizmet. Erişim Tarihi: 02.07.2023. https://www.gundemsaglik.net/yapay-zekâ-ve-sosyal-hizmet/

Gürsoy, F., & Kakadiaris, I. A. (2022). System cards for AI-based decision-making for public policy. *arXiv preprint arXiv:2203.04754*. 1-12.

James, A. & Whelan, A. (2022). Refah devletinde 'etik' yapay zekâ: Avustralya sosyal hizmetlerinde söylem ve tutarsızlık. *Eleştirel Sosyal Politika, 42* (1), 22-42.

Lisetti, C., Amini, R., Yasavur, U. & Rishe, N. (2013). I can help you change! an empathic virtual agent delivers behavior change health interventions. *ACM Transactions on Management Information Systems (TMIS)*, *4*(4), 1-28.

Mete, M. H. (2023). Sosyal bilimlerde büyük veri analitiği, yapay zekâ ve makine öğreniminin kullanımı. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *23*(1), 99-120.

Miller, T. (2019). Explanation in artificial intelligence: Insights from the social sciences. *Artificial intelligence*, *267*, 1-38.

Molala, T. S., & Makhubele, J. C. (2021). A conceptual framework for the ethical deployment of Artificial Intelligence in addressing mental health challenges: Guidelines for Social Workers. *Technium Soc. Sci. J.*, *24*, 696.

Nallam, P., Bhandari, S., Sanders, J. & Martin-Hammond, A. (2020). A question of access: Exploring the perceived benefits and barriers of intelligent voice assistants for improving access to consumer health resources among low-income older adults. *Gerontology and Geriatric Medicine*, *6.*

Özçetin, N. (2022). Muhasebe Denetiminde Yapay Zekâ. *Uşak Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi*, *2*(1), 29-41.

Pirim, A. G. H. (2006). Yapay zekâ. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, *1*(1), 81-93.

Recover, M. A. M., Lafuente, P. H. & Macias, J. M. M. (2021). Home visit training in social work with virtual reality. *J. Soc. & Soc. Welfare*, *48*, 53.

Sciarretta, E., Mancini, R., & Greco, E. (2022). Artificial Intelligence for Healthcare and Social Services: Optimizing Resources and Promoting Sustainability. *Sustainability*, *14*(24).

West, D. & Heath, D. (2011). Theoretical pathways to the future: Globalization, ICT and social work theory and practice. *Journal of Social Work*, *11*(2), 209-221.

4. Bölüm

E-İSTİSMAR VE SOSYAL HİZMET

Ömer Büber

1. GİRİŞ

Bu bölümde internet ve sosyal medya kullanımının hayatımıza getirdiği yeni siber ortamların başta çocuklar olmak üzere tüm bireyler üzerindeki olumsuz etkileri sosyal hizmet perspektifinden e-istismar kavramıyla ele alınmaktadır. İçinde bulunduğumuz yüzyılda teknolojinin gelişmesi internet, telefon, bilgisayar, tablet ve televizyon gibi teknolojik aletlerin gelişmesine, yaygınlaşmasına ve hatta hayatımızın vazgeçilmez birer nesnesi hâline gelmesine neden olmuştur. Geleneksel yöntemlerle geçmişte gerçekleştirdiğimiz haberleşme, eğitim, iş, bankacılık, bilgi edinme ve daha birçok işlem bugün internetin yaygınlaşmasıyla teknolojik aletler vasıtasıyla dijital ortamlarda çok daha hızlı ve pratik bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Bilgi alışverişi, ses ve görüntü, fotoğraf gibi verilerin hızlıca gönderilip alınabilmesi, hızlı haberleşme kolaylığının olması, oyun ve eğlence amaçlı kullanılabilmesi, sohbet odaları ve paylaşım ağlarıyla yeni arkadaşlar edinebilme imkânı sağlaması yönleriyle internet ve sosyal medya platformları sıklıkla tercih edilmektedir (Kırık, 2014, s. 339). Öyle ki etrafımızda teknolojinin "bu nimetlerinden" genç yaşlı her yaştan bireyin faydalandığını görmemiz olağan hâle gelmiştir.

Dünyada ve ülkemizde internet, sosyal medya ve cep telefonu kullanımına dair veriler oldukça dikkat çekici niteliktedir. We Are Social Dijital 2023 Global Genel Bakış Raporu (2023)'nda, 2023 yılının başında dünya genelinde insanların 5.44 milyarının cep telefonu kullandığı, 5.16 milyarının internet kullandığı, 4.76 milyarının ise aktif sosyal medya kullanıcısı olduğu bildirmiştir. Aynı raporun Türkiye başlığında ise ülke genelinde 2023 yılı toplam nüfusa göre interneti benimseme oranının %83,4 olduğu ve bu oranla dünyada 37. sırada yer aldığı bildirilmiştir. Raporun devamında Türkiye'de 62.55 milyon sosyal medya kullanıcısının olduğu, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de sosyal medya kullanımının giderek arttığı vurgulanmıştır. Bu verilerden hareketle tüm dün-

KAYNAKÇA

Avrupa Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü (EIGE) (2017). Cyber violence against women and girls. https://eige.europa.eu/publications/cyber-violence-against-women-and-girls

Bayrak, N. G. (2022). Sanal platformlarda çocukları bekleyen tehlike: "Çevrimiçi cinsel istismar". *Doğu Karadeniz Sağlık Bilimleri Dergisi*, *1*(3), 48-57.

BBC (2018). Oğlunun fotoğraflarını izinsiz sosyal medyada paylaşan anne suçlu bulundu. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42604622

Brennen, J. S., & Kreiss, D. (2016). Digitalization. *The international encyclopedia of communication theory and philosophy*, 1-11.

Can, N. (2022). Çocuğun sanal cinsel istismarı. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, (50), 115-138.

Cortens, D.E., Eckenrode, J. & Rothman, E. (2013). Longitudinal associations between teen dating violence victimization and adverse health outcomes, *Pediatrics*, 131(1), 71-78.

Çakır, Ç. & Kaygısız, E. G. (2020). Çalışma yaşamında siber mağduriyet ve siber zorbalığa ilişkin duyarlılığın özsaygıya etkisi. *OPUS International Journal of Society Researches*, *16*(30), 2504-2527.

Çıkman, B., Salman, Ö. & Çalışkan, D. (2017). Adı: Meraklı Soyadı: Çocuk Durum: çevrimiçi Sonuç: Grooming "İnternette çocuk istismarı". *Güncel Pediatri*, *15*(3), 65-70.

Gencer, T. E., & Aktan, M. C. (2021). Dijitalleşen çağda ve toplumda değişen ihtiyaçlar ve sorunlar: E-sosyal hizmet (Sosyal hizmet 2.0) gereksinimi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *32*(3), 1143-1175.

Hamutoğlu, N. B., Güngören, Ö. C., Uyanık, G. K. & Erdoğan, D. G. (2017). Dijital okuryazarlık ölçeği: Türkçe'ye uyarlama çalışması. *Ege Eğitim Dergisi*, *18*(1), 408-429.

INHOPE. (2023). Our Story. (Erişim adresi: https://www.inhope.org/EN/support-us).

IWF. (2023a). Who we are?. (Erişim adresi: https://www.iwf.org.uk/about-us/who-we-are).

IWF. (2023b). Our services. (Erişim adresi: https://www.iwf.org.uk/our-technology/our-services)

İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun. (2007, 4 Mayıs). Resmî Gazete (Sayı:26530). Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5651.pdf

Karaman, H. & Ayhan, H. (2021). Çocuğa yönelik teknolojik ihmal ve istismar. *Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying*, *8*(1), 43-59.

Kaspersky. (2023). Deep web ve dark web nedir?. https://www.kaspersky.com.tr/resource-center/threats/deep-we.

Kırık, A. M. (2014). Aile ve çocuk ilişkisinde internetin yeri: Nitel bir araştırma. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi.* 3(1), 337-347.

Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (2016, 7 Nisan). Resmî Gazete (Sayı: 29677). Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6698.pdf

Kowalski, R. M. & Limber, S. P. (2007). Electronic bullying among middle school students. *Journal of Adolescent Health*, *41*(6), 22-S30.

Lanzarote. (2007). Çocukların cinsel suistimal ve cinsel istismara karşı korunmasına ilişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi. https://rm.coe.int/168046e1de

Lyons, K. (2021). Apple VP acknowledges concerns about new scanning feature in internal memo. (Erişim adresi: https://www.theverge.com/2021/8/6/22612934/apple-vp-memo-concerns-privacy-new-scanning-photos-images-ios).

Müller, A. R., Röder, M., & Fingerle, M. (2014). Child sexual abuse prevention goes online: Introducing "Cool and Safe" and its effects. *Computers & Education*, *78*, 60-65.

NMEC. (2023). NMEC Data. (Erişim adresi: https://www.missingkids.org/ourwork/ncmecdata).

Özbay, H. İ. (2021). İnternet ortamında çocukların korunması. *Türk Dünyası Araştırmaları*, *128* (253), 441-460.

Özkaya, P. (2023). Dijital Dünyada çevrimiçi riskler, bilişim suçları ve mağdur çocuk. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, (53), 13-42.

Öztürk, E. & Derin, G. (2022, Temmuz). Dijital ebeveynlik ve dijital istismar. VIII. Uluslararası TURKCESS Eğitim ve Sosyal Bilimler Kongresi, Hatay. Erişim adresi: https://l24.im/2k0hPL.

Polat, O. (2007). *Çocuk pornografisi*. İstanbul, Nokta Kitabevi.

Quayle, E. (2020, December). Prevention, disruption and deterrence of online child sexual exploitation and abuse. In *Era Forum* (Vol. 21, No. 3, pp. 429-447). Berlin/Heidelberg: Springer Berlin Heidelberg.

Rai, S. K. (2017). Globalization and digital violence against women in new media. *International Journal of Applied Research*, 3(6), 961–966.

Reamer, F. G. (2006). *Ethical standards in social work: A review of the NASW code of ethics*.Washington, DC: NASW Press

Sanal Ortamda İşlenen Suçlar Sözleşmesi (2014, Ağustos). Resmi gazete (Sayı:29083). Erişim Adresi: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/08/20140809-5.htm

Sarışın, M. (2022). Toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin yeni yüzü: dijital şiddet. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, *8*(2), 257-285.

Smallbone, S., & Wortley, R. (2017). Preventing child sexual abuse online. *Online risk to children: Impact, protection and prevention*, 143-162.

Tompson, T. N., Benz, J. K. & Agiesta, J. (2013). *The digital abuse study: Experiences of teens and young adults*. Associated Press-NORC Center for Public Affairs Research.

Türk Ceza Kanunu (2004, 12 Ekim). Resmî Gazete (Sayı: 25611). Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5237.pdf

Türk, H., Artan, T. & Ünlü, D. (2020). Kamu sorumluluğu ve sosyal hizmet perspektifinden çocukların çevrimiçi cinsel istismarı: Bir olgu sunumu. *Ombudsman Akademik*, *7*(13), 227-251.

Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni (2022). Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması (Sayı: 45587). Türkiye İstatistik Kurumu.

UNICEF (1989). Çocuk hakları sözleşmesi. https://www.unicef.org/turkiye/çocuk-haklarına-dair-sözleşme

We Are Social. (2023). Digital 2023: Global overview report. We are Social Inc. https://wearesocial.com/uk/blog/2023/01/digital-2023/

Yüksel, H. (2021). Sharenting bağlamında sosyal medyada çocuk imajının inşası. *Akademik Düşünce Dergisi*, (4), 50-68.

5. Bölüm

DİJİTAL EBEVEYNLERE SOSYAL ÇALIŞMADAN BAKMAK

Fatmanur Alsancak - Ayşegül Taşken

1. GİRİŞ

Bilim dünyasında meydana gelen teknolojik gelişmelerin kaçınılmaz bir sonucu olan dijitalleşme; dijital aygıtların kullanımının yaygınlaşması, günlük yaşamdaki birçok eylemin dijital ortamlarda veya dijital ortamlar aracılığıyla gerçekleştirilmeye başlanması, sosyal ilişkilerin yürütülmesinde dijital aygıtların ve sosyal mecraların önemli bir rol alması gibi birçok gelişmeyi beraberinde getirmiştir. Bu gelişmelerin bireyleri, bireylerarası ilişkileri, aileleri, aile içi ilişkileri, toplumsal yapıyı ve toplumsal dinamikleri etkilediği su götürmez bir gerçektir.

Dijitalleşme ve teknolojik alanda yaşanan gelişmeler kültürden gündelik hayata, sosyal normlardan değerlere, psikolojiden toplumsal bilince kadar pek çok sosyal ve bireysel alanı olumlu veya olumsuz şekilde etkilemiştir. Sosyal medya kullanımının yaygınlaşması kişiler arası iletişimi ve etkileşimi arttırmış, bilgiyi daha ulaşılır hâle getirmiş, haber alma özgürlüğünün ulaşılabilirliğini arttırmış, yönetimlerin şeffaflık ilkesini uygulamasına katkıda bulunmuş, düşünce ve ifade özgürlüğünü güçlendirerek vatandaşların yönetenleri daha kolay takip edebilmesine yardımcı olmuş ve gerektiğinde otoriteyi sorgulamasına olanak sağlamıştır. Böylece sürekli gelişen internet teknolojileri ve kullanımı yaygınlaşan sosyal medya uygulamaları gündelik yaşamın önemli unsurlarından biri hâline gelmiştir. Bu teknolojik ilerlemeler aynı zamanda, mahremiyet sınırlarının belirsizleşmesine, kullanıcılar arasında ifşa kültürünün yaygınlaşmasına ve mahremiyet ihlallerinin bir sonucu olarak yeni dezavantajlı grupların oluşmasına ortam hazırlamıştır (Geçer, 2022).

Sosyal medya kullanımı toplumdaki birçok kişi için yaşamının önemli bir parçası hâline gelmiştir. Bu durum bireysel ve toplumsal alanlarda bazı deği-

atmasına, sosyal hizmetin ve sosyal hizmet uzmanlarının bu adımlar atılırken sahip olduğu yadsınamaz öneminin anlaşılmasına yönelik çalışmaları içeren mevzuat değişikliklerinin gerçekleştirilmesi kaçınılmaz bir hâle gelmiştir.

Dijital dünyada çocuk mahremiyetinin ve çocuk haklarının korunması noktasında en önemli rollerden birisi ebeveynlere düşmektedir. Bu sebeple ebeveynlerin dijital mahremiyet, dijital dünyada çocuk hakları ve çocukların mahremiyetini ihlalinin engellenmesi konularında yeterli bilgi ve bilinç düzeyine ulaşmasını sağlayacak makro düzeyde adımlar atılmalıdır. Bu adımlar; eğitim müfredatlarının dijital çağa uygun bir şekilde güncellenmesi, ruh sağlığı alanında gerekli değişikliklerin yapılması ve dijital ebeveynler olarak adlandırdığımız günümüz ebeveynlerine yönelik aile danışmanlığı hizmetlerinin dijitalleşmenin getirdiği yeniliklere uygun bir şekilde yeniden düzenlenmesi olarak sıralanabilir.

Sosyal politikaların belirtilen çerçevelerde proaktif bir şekilde oluşturulması ve çocukların dijital dünyada karşı karşıya kaldığı risklerin önüne geçebilecek önleyici özellik taşıması son derece önemlidir. Dolayısıyla sosyal hizmet disiplini başta olmak üzere çocuk haklarını ve çocukların iyilik hâlini korumayı hedefleyen her çalışma alanında dijital dünyada çocuk mahremiyetini ve haklarını korumaya yönelik önemli adımlar atılmalı, bu adımlar yasal çerçeveyle güvence altına alınmalıdır.

KAYNAKÇA

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2022). "Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığından 'Tüm Yönleriyle Mahremiyet' Kitabı". https://www.aile.gov.tr/haberler/aile-ve-sosyal-hizmetler-bakanligindan-tum-yonleriyle-mahremiyet-kitabi/ Erişim Tarihi: 27.07.2023

Appel, M., Stiglbauer, B., Batinic, B., ve Holtz, P. (2014). İnternet use and verbal aggression: the moderating role of parents and peers, *Computers in Human Behavior,* 33, 235- 241.

Ateş, M. A., ve Durmuşoğlu Saltalı, N. (2019). KKTC'de yaşayan 5-6 yaş çocukların tablet ve cep telefonu kullanımına ilişkin ebeveyn görüşlerinin incelenmesi. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi,* 5(1), 62-90.

Birleşmiş Milletler Türkiye. (2021), "BM'nin dijital koruma tavsiyeleri gençler ve çocukların katkısıyla oluşturuldu.". https://turkiye.un.org/tr/123211-bm%E2%80%99nin-dijital-koruma-tavsiyeleri-gen%C3%A7ler-ve-%C3%A7ocuklar%C4%B1n-katk%C4%B1s%C4%B1yla-olu%C5%9Fturuldu, Erişim Tarihi: 27.07.2023

Bostancı, M. (2022), İnternet ve Sosyal Medyanın İfşa Kültürü, Ş. Albayrak(Yay.Haz.). *Tüm Yönleriyle Mahremiyet* içinde (s.353-364), T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı – Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.

Brosch, A. (2016). When the child is born into the ınternet: Sharenting as a growing trend among parents on facebook. *The New Educational Review*; 43,1,225-36. http://www.educationalrev.us.edu.pl/dok/volumes/43/a19.pdf

Brosch, A. (2018). Sharenting Why Do Parents Violate Their Children's Privacy? *The New Educational Review*, 54(1), 75-85.

Canbek, G. ve Sağıroğlu, Ş. (2007). Çocukların ve gençlerin bilgisayar ve internet güvenliği. *Politeknik Dergisi,* 10(1), 33-39.

Clark, L. S. (2011). Parental mediation theory for the digital age, *Communication Theory,* 21,4, 323-343.

Collins Dictionary. (2023). Definition of 'sharenting'. https://www.collinsdictionary.com/ dictionary/english/sharenting Erişim Tarihi: 27.07.2023

Durak, A. (2019). Ebeveyn arabuluculuğunun bazı değişkenlere göre incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. *Eğitim Bilimleri Enstitüsü.* Bartın Üniversitesi, Bartın.

Dursun, C. (2019). Ebeveynlerin Çocuklarını Sosyal Medyada Teşhiri: Çocuk Hakları Bağlamında Bir Değerlendirme. *Çocuk ve Medeniyet,* 4(8), 195-208.

Erbay, E. (2012). Türkiye'de Çocuk Haklarını Tanıtma, Yaygınlaştırma ve İzlemeye Yönelik Uygulamaların Eleştirel Analizi Ve Bir Model Önerisi. *Toplum ve Sosyal Hizmet,* 23 (2), 47-74.

Geçer, E. (2022). Teknolojik Mahremiyetin Psikolojik İmkânı Üzerine Bir Değerlendirme, Ş. Albayrak (Yay.Haz.). *Tüm Yönleriyle Mahremiyet* içinde (s.509-526), T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.

Güvenli Web. (2021). Dijital Mahremiyet: Sharenting Riskleri ve Dikkat Edilmesi Gerekenler. https://www.guvenliweb.org.tr/dosya/mtnwT.pdf Erişim Tarihi: 29.02.2024.

Healy, L. M. (2008). Exploring the history of social work as a human rights profession. *International Social Work,* 5,6, 735-748

IFSW. (2018). *Global Socıal Work Statement of Ethıcal Prıncıples.* https://www.ifsw.org/global-social-work-statement-of-ethical-principles/, Erişim Tarihi: 11.03.2021

Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü. (2019). Onbirinci Kalkınma Planı(2019-2023). https://oka.ka.gov.tr/tr/planlama/ulusal-planlar/on-birinci-kalkinma-plani-2019-2023#:~:text=On%20Birinci%20Kalk%C4%B1nma%20Plan%C4%B1%20(2019%2D2023)%2C%2015%20y%C4%B1ll%C4%B1k,bir%20%C5%9Fekilde%20kararl%C4%B1kla%20uygulanmas%C4%B1n%C4%B1%20%C3%B6ng%C3%B6rmektedir. Erişim Tarihi: 27.07.2023

Kara, H.Z. ve Çavuşoğlu, O. (2021), Sosyal Hizmet Uygulaması ve Etik, H.Z. Kara(Yay.Haz.). *Sosyal Hizmet Uzmanının Uygulama Kılavuzu: Bütüncül Bir Rehber* içinde(s.9-25), Eğitim Yayınevi, Konya.

Keith BE. (2017). Parental sharing on the ınternet child privacy in the age of social media and the pediatrician's role. *JAMA Pediatrics,* 171,5,413-4.

Kobal, G. ve Mut, G. (2023, 20 Mart). Çocuğunun fotoğrafını sosyal medya hesabından paylaşanlar bu 5 tehlikeye dikkat! 'Durumun ciddiyetine göre velayetin kaldırılmasına kadar gidebilir'. *Hürriyet.* Erişim Adresi: https://www.hurriyet.com.tr/gundem/cocugunun-fotografini-sosyal-medya-hesabindan-paylasanlar-bu-5-tehlikeye-dikkat-durumun-ciddiyetine-gore-velayetin-kaldirilmasina-kadar-gidebilir-42234553#:~:text=T%C3%BCrk%20Medeni%20Kanunu%20kapsam%C4%B1nda%20%C3%A7ocu%C4%9Fun,kald%C4%B1r%C4%B1lmas%C4%B1na%20kadar%20gidebilir%22%20ifadelerini%20kulland%C4%B1 Erişim Tarihi: 31.05.2023

Kurtoğlu Erden, M., Uslupehlivan, E. (2021). Dijital Çağda Değişen Ebeveynlik Rolleri: Teknoloji Kullanımında Anne Babalar Rehber Mi Engel Mi Olmalı?. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 21(51), 447-474. DOI: 10.21560/spcd.vi.671929

KVKK Haber. (2020) "MEB'den Uyarı Yazısı: Öğrenci Fotoğrafları İçin Açık Rıza Alınacak!". https://www.kvkkhaber.net/mebden-uyari-yazisi-ogrenci-fotograflari-icin-acik-riza-alinacak Erişim Tarihi: 24.07.2023.

Livingstone, S. ve Haddon, L., Görzig, A. and Ólafsson, K. (2011). Risks and safety on the internet: The perspective of European children: Full findings and policy implications from the EU Kids Online survey of 9-16 year olds and their parents in 25 countries. EU Kids Online, *The London School of Economics and Political Science,* London, UK.

Lupton, D., Pedersen, S. ve Thomas, G. M. (2016). Parenting and digital media: from the early web to contemporary digital society. *Sociology Compass,* 10,8, 730-743.

Maccoby, E. (2002). Parenting effects: Issues and controversies. In J. G. Borkowski, L. S. Ramey, ve M. Bristol- Power (Eds.), Parenting and the child's world: Influences on academic, intellectual and social-emotional development (pp. 35–46). *New Jersey*, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Magid, L.J. (1998). Child Safety on the Information Highway. *National Center for Missing and Exploited Children (NCMEC)* broşürü, 2003. http://www.safekids.com/child_safety.htm (16.05.2005).

Mapp, S. C. (2014). *Human rights and social justice in a global perspective* (2nd ed.). New York: Oxford University Press.

NASW. (2017). *Code of Ethics.* https://www.socialworkers.org/About/Ethics/Code-of-Ethics, Erişim Tarihi: 11.03.2021

Öksüz, S., Ve Küsmez, B. (2021). Sosyal Hizmet ve İnsan Hakları: Eleştirel Bir Bakış. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 5(2), 117-130.

Palfrey, J. ve Gasser, U. (2008). *Born digital: Understanding the first generation of digital natives.* New York: Basic Books.

Pembecioğlu, E.N. (2022), Çocuk ve Dijital Mahremiyet, Ş. Albayrak (Yay.Haz.). *Tüm Yönleriyle Mahremiyet* içinde (s.215-248), T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.

Serozan, R. (2005). *Çocuk Hukuku.* İstanbul: Vedat Kitapçılık.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü (2023). https://sozluk.gov.tr/ Erişim Tarihi: 27.07.2023

We Are Social. (2023). The Changing World of Dijital in 2023. https://wearesocial.com/us/blog/2023/01/the-changing-world-of-digital-in-2023/ Erişim Tarihi: 20.04.2023

Yaman, F. (2018). Türkiye'deki ebeveynlerin dijital ebeveynlik öz yeterliklerinin incelenmesi. Doktora Tezi. *Eğitim Bilimleri Enstitüsü*. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Yıldırım, B. ve Aslan, H. (2019). İnsan hakları ve sosyal hizmet: Ortak bir kader mümkün mü? Nasıl bir ilişki, ne çeşit bir etkileşim?. *Toplum ve Sosyal Hizmet,* 30,2, 643-664.

Yurdakul, I. K., Dönmez, O., Yaman, F. ve Odabaşı, H. F. (2013). Dijital ebeveynlik ve değişen roller. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 12,4, 883-896.

Yüksel, H. (2021). Sharenting Bağlamında Sosyal Medyada Çocuk İmajının İnşası, *Akademik Düşünce Dergisi,* Sayı: 4.

Zengin, O. ve Altındağ, Ö. (2016). Bir insan hakları mesleği olarak sosyal hizmet. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27,1, 179-190.

6. Bölüm

SOSYAL MEDYADA ÖRGÜTLENME VE KENDİNE YARDIM GRUPLARI

Yağmur Çevirci

1. GİRİŞ

Günümüzde dijital teknolojilerin hızlı gelişmesi bireylerin çevrimiçi ortamlarda birbirleriyle etkileşime geçmesini ve bilgi paylaşımını kolaylaştırmıştır. Bu bağlamda, sosyal medya platformları, sosyal etkileşimlerin ve topluluk bağlarının oluşturulmasında önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle depresyon gibi ruh sağlığı sorunlarıyla mücadele eden bireyler, sosyal medyada oluşturulan çevrimiçi destek grupları sayesinde duygusal ve bilgi desteğine erişim sağlama imkânına sahiptir.

Depresyon Latince'de "deppressus" yani "alçakta olmak, bastırmak" anlamına gelen kelimeden türemiştir. Tarih boyunca pek çok araştırmacı tarafından farklı yönleriyle ele alınan depresyon, Amerika Psikiyatri Birliği (APA) tarafından tanzim edilen DSM (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders) de sıkıntılı duygudurum (disfori) ve ilgi kaybı semptomları ile seyreden bir duygudurum bozukluğu olarak tanımlanmıştır (APA, 2013). Depresyon, toplumun her kesiminde sık sık görülen, sürekli tekrarlayabilen ve yaşam kalitesini olumsuz yönde etkileyen önemli bir halk sağlığı sorunudur. Sağlık hizmetlerine ulaşmanın önündeki bazı engeller ve damgalanmanın yanı sıra, sosyal izolasyon ve yalnızlık, depresyonun etkilerini artıran faktörler arasında yer almaktadır (Smith ve diğ., 2022).

Bireylerin depresyon sürecinde iyilik hâllerini olumlu yönde etkileyen etkenlerden birisi sosyal destek mekanizmasıdır (Shao ve diğ., 2020). Bireyleri bilgilendirme veya duygusal yardım gibi pek çok desteği de içinde bulunduran geniş bir kavram olan sosyal destek, kişilerarası etkileşimin önemli bir parçasıdır. Depresyonla mücadele eden bireyler sosyal çevreden izole olmaya daha yatkındır, bu nedenle sosyal destek bireylerin ruh hâlinin iyileşmesinde hayati

şım çerçevesinde bireylerin özellikle dijital ortamdan ruh sağlığı hizmetine olan erişimini kolaylaştırmak hedeflenmelidir. Erişilebilir ve mali açıdan güçlüğü olmayan internet tabanlı ruh sağlığı hizmetleri yaygınlaştırılmalıdır. Ruh sağlığı hizmetine erişimin yanı sıra sosyal hizmet uzmanları grup üyelerinin depresyon hakkında doğru bilgi edinmesini sağlar, sorunları anlamalarına yardımcı olur ve ihtiyaç duydukları kaynaklara yönlendirir. Yapılandırılmış, profesyonel grup ve bireysel çalışmaların gerçekleştirilmesi hususunda çevrimiçi platformlarda sosyal hizmet uzmanları yer almalıdır.

KAYNAKÇA

Albrooms, L. C., & Maibach, E. W. (2008). The effectiveness of mass communication to change public behavior. Annu. Rev. *Public Health,* 29, 219-234

APA Amerika Psikiyatri Birliği (2013). *Ruhsal Bozukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı* Beşinci Baskı (DSM-5). American Psychiatric Publishing, USA.

Atabek, Ü. (2006). İnternette etik sorunların ekonomi politik bağlamı. *Küresel iletişim dergisi,* 2(8), 1-9.

Attai, D. J., Cowher, M. S., Al-Hamadani, M., Schoger, J. M., Staley, A. C., & Landercasper, J. (2015). Twitter social media is an effective tool for breast cancer patient education and support: patient-reported outcomes by survey. *Journal of medical Internet research*, *17*(7), 88.

Best, P., Manktelow, R., & Taylor, B. (2014). Online communication, social media and adolescent wellbeing: A systematic narrative review. *Children and Youth Services Review*, *41*, 27-36.

Brunelli, A., Murphy, G., & Athanasou, J. (2016). Effectiveness of Social Support Group Interventions for Psychosocial Outcomes: A Meta-analytic Review. *Australian Journal of Rehabilitation Counselling,* 104- 127.

Burrows, R., Nettleton, S., Pleace, N., Loader, B., & Muncer, S. (2000). Virtual community care? Social policy and the emergence of computer mediated social support. *Information, Communication & Society,* 3(1), 95-121.

Canadian Association of Social Workers. (2005). *Codes of Ethics*. Ottawa: Author.

Cengiz, S. A. (2008). *Sanal terapi: İnternet'te terapi hizmetlerinin betimleyici bir çözümlemesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Desai, A. N., Ruidera, D., Steinbrink, J. M., Granwehr, B., & Lee, D. H. (2022). Misinformation and disinformation: the potential disadvantages of social media in infectious disease and how to combat them. *Clinical Infectious Diseases*, *74*, 34-39.

Entilli, L., Leo, D. D., Aiolli, F., Polato, M., Gaggi, O., & Cipolletta, S. (2023). Social support and help-seeking among suicide bereaved: a study with Italian survivors. *OMEGA-Journal of death and dying*, 87(2), 534-553.

Global social work statement of ethical principles. Retrieved from https://www.ifsw.org/global-social-work-statement-of-ethical-principles/

Green, B., & Hope, A. (2010). Promoting clinical competence using social media. *Nurse Educator*, *35*(3), 127-129.

Griffiths, K. M., Mackinnon, A. J., Crisp, D. A., Christensen, H., Bennett, K., & Farrer, L. (2012). The effectiveness of an online support group for members of the community with depression: a randomised controlled trial. *PloS one*, 7(12).

Hewitt, A., & Forte, A. (2006). Crossing boundaries: Identity management and student/faculty relationships on the Facebook. *Poster presented at CSCW, Banff, Alberta*, 1(2).

Hoare, E., Milton, K., Foster, C., & Allender, S. (2016). The associations between sedentary behaviour and mental health among adolescents: a systematic review. *International journal of behavioral nutrition and physical activity*, *13*(1), 1-22.

Hoffman, D. L., & Novak, T. (2012). Why do people use social media? Empirical findings and a new theoretical framework for social media goal pursuit. *Empirical Findings and a New Theoretical Framework for Social Media Goal Pursuit*.

Joseph, V., West, R. M., Shickle, D., Keen, J., & Clamp, S. (2011). Key challenges in the development and implementation of telehealth projects. *Journal of telemedicine and telecare*, 17(2), 71-77.

Keleşoğlu, F., Arslan, D., & Gökhan, A. B. A. (2022). Hastanelerde Tıbbi Sosyal Hizmet Uygulamaları: Türkiye ve Seçili Ülkelerde Mevcut Durum. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, *6*(2), 100-112.

Khatib, A. R. (2018). Engelli Çocuk Anneleriyle Yapılan Küçük Grup Çalışmasının Annelerin Ruhsal Durumu ve Sosyal Destek Algıları Üzerine Etkilerinin Araştırılması, Tıpta Uzmanlık Tezi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Adana.

Kim, J. H. (2017). Social media use and well-being. In *Subjective well-being and life satisfaction* (pp. 253-271).

Klineberg, E., Clark, C., Bhui, K. S., Haines, M. M., Viner, R. M., Head, J., ... & Stansfeld, S. A. (2006). Social support, ethnicity and mental health in adolescents. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, *41*, 755-760.

Lin, X., & Kishore, R. (2021). Social media-enabled healthcare: a conceptual model of social media affordances, online social support, and health behaviors and outcomes. *Technological Forecasting and Social Change*, 166.

Liu, Y. L. (2002). The role of perceived social support and dysfunctional attitudes in predicting Taiwanese adolescents' depressive tendency. *Adolescence,* 37(148), 823.

Lu, Y., Pan, T., & Deng, S. (2019). What drives patients affected by depression to share in online depression communities? A social capital perspective. In *Healthcare* ,7 (4), 133.

Marino, C., Gini, G., Angelini, F., Vieno, A., & Spada, M. M. (2020). Social norms and e-motions in problematic social media use among adolescents. *Addictive Behaviors Reports*, 11.

McCrae, N., Gettings, S., & Purssell, E. (2017). Social media and depressive symptoms in childhood and adolescence: A systematic review. *Adolescent Research Review*, *2*, 315-330.

Mok, W. T., Sing, R., Jiang, X., & See, S. L. (2014, September). Investigation of social media on depression. In *The 9th International Symposium on Chinese Spoken Language Processing* (488-491).

Moriarty, J. A., Baginsky, M., & Manthorpe, J. (2015). Literature review of roles and issues within the social work profession in England. *King's Collage London*, 35

National Association of Social Workers. (2008).Code of Ethics of the NationalAssociation of Social Workers. Washington, DC: NASW Delegate Assembly

O'Keeffe, G. S., & Clarke-Pearson, K. (2011). Council on communications and media. The impact of social media on children, adolescents, and families. *Pediatrics*, 127(4), 800-804.

Özbesler, C. (2013). Hasta Yaşam Kalitesinde Tıbbi Sosyal Hizmet Uygulamalarının Önemi. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, (2), 6-12.

Özbesler, C. & İçağasıoğlu Çoban, A. (2010). Hastane Ortamında Sosyal Hizmet Uygulamaları: Ankara Örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *21*(2), 31-46.

Payne, M. (2006). *What is professional social work?*. Policy press.

Reamer, F. G. (2013). Social work in a digital age: Ethical and risk management challenges. *Social work*, *58*(2), 163-172.

Sajithra, K. & Patil, R. (2013). Social media–history and components. *Journal of Business and Management*, *7*(1), 69-74.

Shao, R., He, P., Ling, B., Tan, L., Xu, L., Hou, Y., ... & Yang, Y. (2020). Prevalence of depression and anxiety and correlations between depression, anxiety, family functioning, social support and coping styles among Chinese medical students. *BMC psychology*, *8*(1), 1-19.

Smith, R., Taylor, S., Wilson, R. C., Chuning, A. E., Persich, M. R., Wang, S., & Killgore, W. D. (2022). Lower levels of directed exploration and reflective thinking are associated with greater anxiety and depression. *Frontiers in Psychiatry*, 12, 782136.

Spiegel, D. (1994). Health caring. Psychosocial support for patients with cancer. *Cancer*, 74(4), 1453-1457.

Sugimoto, S. (2013) Support Exchange on the Internet: A Content Analysis of an Online Support Group for People Living with Depression, Doctoral Thesis, University of Toronto.

Tang, J., Yu, G., & Yao, X. (2020). A comparative study of online depression communities in China. *International journal of environmental research and public health*, 17(14), 5023.

Teater, B. (2015). *Sosyal hizmet kuram ve yöntemleri: Uygulama için bir giriş*. Nika Yayınevi.

Van der Bank, C. M., & van der Bank, M. (2014). The impact of social media: advantages or disadvantages. *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, 4(2), 1-9.

Van Dijck, J. (2013). *The culture of connectivity: A critical history of social media*. Oxford University Press.

White, M. & Dorman, S. M. (2001). Receiving social support online: implications for health education. *Health education research*, 16(6), 693-707.

7. Bölüm

SOSYAL HİZMETTE ONLİNE DANIŞMANLIK: POTANSİYEL KULLANIM ALANLARI, SÜREÇ VE MÜDAHALE ÇIKTILARI

Melis Erdener

1. GİRİŞ

İnternet artık günlük hayatımızın vazgeçilmez bir parçası hâline gelmiştir. İnternetin sağladığı olanakların her geçen gün artmasıyla birlikte sinema, uçak, konser bileti satın alma, alışveriş yapma, bankacılık ve ödeme işlemlerini yapma, uzaktaki kişilerle iletişim kurma, bilgiye daha kolay ulaşma, çeşitli konularda eğitim alma gibi pek çok alanda online hizmetler daha popüler hâle gelmektedir. Bundan neredeyse yirmi beş yıl önce insanlar bilgisayar kullanmayı öğrenebilmek için kurslara gidiyordu ancak günümüzde akıllı telefonların, tabletlerin hayatımıza girmesiyle ve kullanımı kolay uygulamaların artmasıyla birlikte küçük bir çocuktan ailenin en büyük bireyine kadar pek çok insan teknolojik cihazları ve interneti kullanabilir hâle gelmiştir (Zeren & Bulut, 2018). TÜİK'in verilerinin de bu bilgilere paralel olduğu söylenebilir. Buna göre 2019 yılında internete erişim imkânı olan hane sayısı %88,3; internet kullanan bireylerin oranı ise %75,3 iken 2022 yılında internete erişim imkânı olan hane sayısı %94,1'e, internet kullanan bireylerin oranı ise %85'e yükselmiştir (TÜİK, 2019, 2022).

Hızlı bir şekilde gelişen ve yaygınlaşan teknoloji sayesinde insanların birbiriyle iletişim biçimleri de değişime uğramıştır. Günümüzde bireyler çeşitli uygulamalar sayesinde birbirini görüntülü arayabilmekte, yeni insanlarla tanışabilmekte, eski arkadaşlarını bulabilmekte, gruplar oluşturarak belli konularda bilgi alışverişinde bulunabilmekte, toplantılar yapabilmekte, eğitim süreçlerini sürdürebilmektedirler. Teknolojinin günlük hayatımızda bu kadar çok kullanılır hâle gelmesiyle birlikte psikolojik danışma hizmetlerinin bireylere

süredir online hizmet verdiklerini, online hizmetlerde sıklıkla hangi teorileri ve müdahale yöntemlerini kullandıklarını ve online danışmanlık vermeyle ilgili eğitim alıp almadıklarını ortaya koyan araştırmalara ihtiyaç vardır (Amanvermez, 2015).

Burada ifade edilenler doğrultusunda sosyal hizmette online danışmanlığın ülkemizde yeni ve araştırılması gereken bir alan olduğu ve ele alınması gereken pek çok konunun olduğu söylenebilir. Bu konuyla ilgili ülkemizde pilot çalışmalar yapılarak ve yurt dışındaki örnek uygulamalar daha ayrıntılı incelenerek online danışmanlığın sosyal hizmetlere nasıl entegre edilebileceğine ilişkin fikir sahibi olunabilir. Böylece online sosyal hizmet uygulamalarının kültürümüze uygunluğu daha açık hâle gelecektir.

KAYNAKLAR

ACA. (2014). 2014 ACA code of ethics. 13.07.2023 tarihinde https://www.counseling.org/resources/aca-code-of-ethics.pdf adresinden erişildi.

ACTO. (2016). Professional conduct and code of ethics. 13.07.2023 tarihinde http://www.acto-uk.org/professional-conduct-code-of-ethics/ adresinden erişildi.

Aguilar-Idañez, M.-J., Caparrós-Civera, N., & Anaut-Bravo, S. (2020). E-social work: an empirical analysis of the professional blogosphere in Spain, Portugal, France and Italy. *European Journal of Social Work, 23*(1), 80-92.

Alleman, J. R. (2002). Online counseling: The Internet and mental health treatment. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training, 39*(2), 199.

Amanvermez, Y. (2015). The comparison of online counseling researches in Turkey and USA. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 186*, 966-969.

ASWB. (2015). Model regulatory standards for technology and social work practice. ASWB International Technology Task Force, 2013-2014. 13.07.2023 tarihinde https://www.aswb.org/wp-content/uploads/2015/03/ASWB-Model-Regulatory-Standards-for-Technology-and-Social-Work-Practice.pdf adresinden erişildi.

Barak, A., Hen, L., Boniel-Nissim, M., & Shapira, N. a. (2008). A comprehensive review and a meta-analysis of the effectiveness of internet-based psychotherapeutic interventions. *Journal of Technology in Human services, 26*(2-4), 109-160.

Barak, A., Klein, B., & Proudfoot, J. G. (2009). Defining internet-supported therapeutic interventions. *Annals of behavioral medicine, 38*(1), 4-17.

Beattie, A., Shaw, A., Kaur, S., & Kessler, D. (2009). Primary-care patients' expectations and experiences of online cognitive behavioural therapy for depression: a qualitative study. *Health expectations, 12*(1), 45-59.

Brown, F. W. (1998). Rural telepsychiatry. *Psychiatric services, 49*(7), 963-964.

Carlbring, P., Nilsson-Ihrfelt, E., Waara, J., Kollenstam, C., Buhrman, M., Kaldo, V., . . . Andersson, G. (2005). Treatment of panic disorder: live therapy vs. self-help via the Internet. *Behaviour research and therapy, 43*(10), 1321-1333.

Celio, A. A., Winzelberg, A. J., Wilfley, D. E., Eppstein-Herald, D., Springer, E. A., Dev, P. & Taylor, C. B. (2000). Reducing risk factors for eating disorders: comparison of an Internet-and a classroom-delivered psychoeducational program. *Journal of consulting and clinical psychology, 68*(4), 650-657.

Chęć, M., Ligocka, M., Maciejewska, M., Samochowiec, J., Łodygowska, E., & Samochowiec, A. (2016). On-line psychological support in the evaluation of specialists and future specialists in Poland. *Computers in Human Behavior, 64*, 703-709.

Cheng, L., Kimberly, G., & Orlich, F. (2003). KidTalk: online therapy for Asperger's syndrome. *Microsoft Research, 32*.

Cui, L., Liu, Y., Lei, L., & Tan, S. (2010). *Relationship variables in online versus face-to-face counseling.* Paper presented at the 2010 IEEE 2nd Symposium on Web Society.

Cwikel, J., & Friedmann, E. (2020). E-therapy and social work practice: Benefits, barriers, and training. *International Social Work*, *63*(6), 730-745.

Dupper, D. R. (1993). Preventing school dropouts: Guidelines for school social work practice. *Children & Schools, 15*(3), 141-149.

Finn, J. (1999). An exploration of helping processes in an online self-help group focusing on issues of disability. *Health & social work, 24*(3), 220-231.

Gencer, T. (2019). Dezavantajlı bireylerle ve marjinalize olmuş gruplarla çalışırken sosyal işlevselliği geliştirme ihtiyacı ve savunuculuk faaliyetleri. *Current Problems and Approaches in Social Work (73-83).* Londra: IJOPEC Publication.

Gencer, T. E., & Aktan, M. C. (2021). Dijitalleşen çağda ve toplumda değişen ihtiyaçlar ve sorunlar: E-sosyal hizmet (Sosyal hizmet 2.0) gereksinimi. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 32*(3), 1143-1175.

Griffiths, M. (2005). Online therapy for addictive behaviors. *CyberPsychology & Behavior, 8*(6), 555-561.

Grubaugh, A. L., Cain, G. D., Elhai, J. D., Patrick, S. L., & Frueh, B. C. (2008). Attitudes toward medical and mental health care delivered via telehealth applications among rural and urban primary care patients. *The Journal of nervous and mental disease, 196*(2), 166-170.

Heinlen, K. T., Welfel, E. R., Richmond, E. N., & Rak, C. F. (2003). The scope of webcounseling: A survey of services and compliance with NBCC standards for the ethical practice of webcounseling. *Journal of Counseling & Development, 81*(1), 61-69.

Hertlein, K. M., Blumer, M. L., & Smith, J. M. (2014). Marriage and family therapists' use and comfort with online communication with clients. *Contemporary Family Therapy, 36*, 58-69.

ISHMO. (2000). Suggested principles for the online provision of mental health services. 10.07.2023 tarihinde http://ismho.org/resources/archive/suggested-principles-fortheonline-provision-of-mental-health-services/ adresinden erişildi.

King, S. A., Engi, S., & Poulos, S. T. (1998). Using the Internet to assist family therapy. *British Journal of Guidance and Counselling, 26*(1), 43-52.

Klein, B., & Richards, J. C. (2001). A brief Internet-based treatment for panic disorder. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy, 29*(1), 113-117.

Mackinnon, A., Griffiths, K. M., & Christensen, H. (2008). Comparative randomised trial of online cognitive–behavioural therapy and an information website for depression: 12-month outcomes. *The British Journal of Psychiatry, 192*(2), 130-134.

Mallen, M. J., Vogel, D. L., & Rochlen, A. B. (2005). The practical aspects of online counseling: Ethics, training, technology, and competency. *The counseling psychologist, 33*(6), 776-818.

Mattison, M. (2012). Social work practice in the digital age: Therapeutic e-mail as a direct practice methodology. *Social work, 57*(3), 249-258.

McGorry, P. D., Killackey, E., & Yung, A. (2008). Early intervention in psychosis: concepts, evidence and future directions. *World psychiatry, 7*(3), 148.

McKenna, K. Y. A. (1998). *The computers that bind: Relationship formation on the Internet*: Ohio University.

Mitchell, A. J., & Selmes, T. (2007). Why don't patients attend their appointments? Maintaining engagement with psychiatric services. *Advances in psychiatric treatment, 13*(6), 423-434.

Murphy, L., Parnass, P., Mitchell, D. L., Hallett, R., Cayley, P., & Seagram, S. (2009). Client satisfaction and outcome comparisons of online and face-to-face counselling methods. *British Journal of Social Work, 39*(4), 627-640.

NBCC. (2008). The practice of Internet counselling. 10.07.2023 tarihinde https://www.commerce.alaska.gov/web/portals/5/pub/NBCC_Internet_Counseling_Guidelines.pdf adresinden erişildi.

Richards, J. C., Klein, B., & Austin, D. W. (2006). Internet cognitive behavioural therapy for panic disorder: Does the inclusion of stress management information improve end-state functioning? *Clinical Psychologist, 10*(1), 2-15.

Robinson, P. H., & Serfaty, M. A. (2001). The use of e-mail in the identification of bulimia nervosa and its treatment. *European Eating Disorders Review: The Professional Journal of the Eating Disorders Association, 9*(3), 182-193.

Ross, W. (2011). Ethical issues involved in online counseling. *Journal of Psychological Issues in Organizational Culture, 2*(1), 54-66.

Sabella, R. A., Poynton, T. A., & Isaacs, M. L. (2010). School counselors perceived importance of counseling technology competencies. *Computers in Human Behavior, 26*(4), 609-617.

Santhiveeran, J. (2004). E-therapy: Scope, concerns, ethical standards, and feasibility. *Journal of Family Social Work, 8*(3), 37-54.

Shaw, H. E., & Shaw, S. F. (2006). Critical ethical issues in online counseling: Assessing current practices with an ethical intent checklist. Journal of Counseling & Development, 84(1), 41-53.

Smith, J., & Gillon, E. (2021). Therapists' experiences of providing online counselling: A qualitative study. *Counselling and Psychotherapy Research*, *21*(3), 545-554.

Spek, V., Cuijpers, P., Nyklicek, I., Riper, H., Keyzer, J., & Pop, V. (2007). Internet-based cognitive behavior therapy for mood and anxiety disorders: a meta-analysis. *Psychological Medicine, 37*(3), 319-328.

TPD. (2004). Türk Psikologlar Derneği Etik Yönetmeliği. 10.07.2023 tarihinde https://www.psikolog.org.tr/tr/files/folder/etik-yonetmeligi-x389.pdf adresinden erişildi.

Tuncay, T. (2010). *E-sosyal hizmetler: İnsani hizmetlerde bilişim teknolojisi uygulamaları.* 3. İleri Yaş Sempozyumu: Kırılgan yaşlı e-özet kitabı içinde (ss. 57-67). İzmir: Ege Geriatri Derneği.

TÜİK. (2019). Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması 2019. 10.07.2023 tarihinde https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2019-30574 adresinden erişildi.

TÜİK. (2022). Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması 2022. 10.07.2023 tarihinde https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2022-45587 adresinden erişildi.

Wadley, G., Lederman, R., & Gleeson, J. (2013). Participatory design of an online therapy for youth mental health, in proceedings of the 25th Australian Computer-Human Interaction Conference. *Augmentation, Application, Innovation, Collaboration*, 517-526.

Wodarski, J., & Frimpong, J. (2013). Application of e-therapy programs to the social work practice. *Journal of Human Behavior in the Social Environment, 23*(1), 29-36.

Wootton, B. M., Titov, N., Dear, B. F., Spence, J., & Kemp, A. (2011). The acceptability of Internet-based treatment and characteristics of an adult sample with obsessive compulsive disorder: an Internet survey. *PLoS One, 6*(6), e20548.

Wootton, R., Yellowlees, P., & McLaren, P. (2003). *Telepsychiatry and e-mental health*. London: Royal Society of Medicine Press.

Yuen, E. K., Goetter, E. M., Herbert, J. D., & Forman, E. M. (2012). Challenges and opportunities in internet-mediated telemental health. *Professional Psychology: Research and Practice, 43*(1), 1.

Zeren, Ş. G., & Bulut, E. (2018). Çevrimiçi psikolojik danışmada etik ve standartlar: Bir model önerisi. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal, 8*(49), 63-80.

8. Bölüm

DAVRANIŞSAL BAĞIMLILIKLARDA DİJİTALLEŞME: KUMAR, OYUN VE PORNOGRAFİ BAĞIMLILIKLARI BAĞLAMINDA BİR DEĞERLENDİRME

Hakan Karaman - Veysi Aka

1. GİRİŞ

Bağımlılık, geleneksel açıdan bakıldığında oldukça eskiye dayanan bir sorun alanıdır. Bu anlamda uzun yıllar alkol ve madde bağımlılığı ile ilişkilendirilmiş ve fizyolojik belirtilerle karakterize edilmiştir. Ancak zamanla psikolojik unsurlar da bağımlılık kavramına dâhil edilmiş ve salt fizyolojik değil psikolojik belirtiler de tanımsal açıdan bağımlılıkla ilişkilendirilmiştir. Psikolojik unsurların etkinliğinin artmasıyla birlikte bağımlılığın kapsamı genişlemiş ve türleri çoğalmıştır. Davranışsal bağımlılıklar, son yıllarda bu psikolojik unsurların gelişimiyle birlikte literatürde yer edinmeye başlamıştır. Bu açıdan günümüzde bağımlılık en temelde ulaşılması için yoğun istek uyandıran davranış olarak tanımlanabilmektedir (Preyde ve Adams, 2018). Davranışsal bağımlılık ise olumsuz sonuçları bilinmesine rağmen bir davranışın sağladığı kısa süreli hazza yönelik kontrol edilemeyen ve tekrarlayan dürtü olarak tanımlanmaktadır (Grant ve ark., 2010).

Davranışsal bağımlılıklar kişinin üzerinde kontrol sağlayamadığı ve yaşam kalitesini düşüren tekrarlayıcı davranışlarla ilgilidir. Burada davranışın sağlayacağı kısa süreli hazza yönelimin kontrol edilememesi, bu nedenle olumsuz sonuçlarına rağmen davranışın tekrarlanması söz konusudur (Robbins ve Clark, 2015). Beynin ödül sistemini harekete geçiren ve kısa süreli haz sağlayan davranışların, uzun vadede psikolojik ve sosyal açıdan sorunlar oluşturmasına rağmen sonlandırılamaması söz konusudur. Kumar, oyun, pornografi, alışveriş bağımlılığı ve cinsel bağımlılıklar bu başlıkta kategorize edilen bağımlılık türleridir (APA, 2013; Mutlu, 2012). Davranışsal bağımlılıklar nörolojik açıdan beynin ödül sistemini aşırı ya da yanlış biçimde uyarmasına bağlı

KAYNAKÇA

Abbott, M. W., Romild, U., & Volberg, R. A. (2014). Gambling and problem gambling in Sweden: Changes between 1998 and 2009. *Journal of Gambling Studies*, 30, 985-999.

Adi, B. S., Irianto, D. P., & Sukarmin, Y. (2022). Teachers' perspectives in motor learning with traditional game approach for early childhood. *Cakrawala Pendidikan: Jurnal Ilmiah Pendidikan*, 41(1), 1-11.

Akkaş, İ. (2020). Küresel bir sorun alanı olarak dijital oyun bağımlılığı üzerine çalışma: Erzincan ili örneği. *Modern Leisure Studies*, 2(1), 11-23.

Allami, Y., Hodgins, D. C., Young, M., Brunelle, N., Currie, S., Dufour, M., ... & Nadeau, L. (2021). A meta-analysis of problem gambling risk factors in the general adult population. *Addiction*, 116(11), 2968-2977.

American Psychiatric Association,APA 1980, *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (DSM-III), Washington: American Psychiatric Pub.

American Psychiatric Association, APA 1994, *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (DSM-IV), Washington: American Psychiatric Pub.

American Psychiatric Association, APA 2013, *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (DSM-5), Washington: American Psychiatric Pub.

Arnold, P. (1977). *The encyclopedia of gambling: the game, the odds, the teclmiques, the people and places, the myths and history*. Chartwell Books, New Jersey.

Balıkçı, R. (2018). *Çocuklarda ve ergenlerde çevrimiçi oyun bağımlılığı ve agresif davranışlar arasındaki ilişkinin incelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bandawar, M., Narasimha, V. L., & Chand, P. (2018). Use of digital technology in addiction disorders. *Indian Journal Of Psychiatry*, *60*(Suppl 4), S534.

Baysak, E., Yertutanol, F. D. K., Şahiner, İ. V., & Candansayar, S. (2020). Çevrimiçi oyun oynayanların sosyodemografik özellikleri ve oyun bağımlılığının bazı psikososyal etmenlerle ilişkisi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 23(2), 196-203.

Bilgin, H. C. (2015). *Ortaokul öğrencilerinin bilgisayar oyun bağımlılık düzeyleri ile iletişim becerileri arasındaki ilişki*, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Biricik, Z. (2022). Dijital Bağımlılıklar ve Dijital Bağımlılıklardan Kurtulma Yolu Olarak Dijital Minimalizm. *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 12 (3), 897-912.

Blaszczynski, A. (1999). Pathological gambling and obsessive-compulsive spectrum disorders. *Psychological Reports*, 84(1), 107-113.

Calado, F., Alexandre, J., & Griffiths, M. D. (2017). Prevalence of adolescent problem gambling: A systematic review of recent research. *Journal of Gambling Studies*, 33, 397-424.

Chia, D. X., Ng, C. W., Kandasami, G., Seow, M. Y., Choo, C. C., Chew, P. K., ... & Zhang, M. W. (2020). Prevalence of internet addiction and gaming disorders in Southeast Asia: A meta-analysis. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(7), 2582.

Choliz, M. (2016). The Challenge of online gambling: the effect of legalization on the increase in online gambling addiction. *Journal of Gambling Studies*, 32, 749-756.

Chou, K. L. ve Afifi, T. O., 2011, Disordered (pathologic or problem) gambling and axis I psychiatric disorders: results from the national epidemiologic survey on alcohol and related conditions, *American Journal of Epidemiology*, 173(11), 1289-1297.

De Alarcón, R., de la Iglesia, J. I., Casado, N. M., & Montejo, A. L. (2019). Online porn addiction: What we know and what we don't—A systematic review. *Journal of Clinical Medicine*, 8(1), 91.

Del Fresno García, M. (2015). Connecting the disconnected: Social work and social network analysis. A methodologicalapproach to identifying network peer leaders. Arbor, 191(771), 209-215.

Deloitte. (2020). Yeni nesil teknolojilerin Covid-19 mücadelesindeki önemi ülke örnekleri. https://www2.deloitte.com/tr/tr/pages/consulting/articles/yeni-nesilteknolojilerin-covid-19-mucadelesindeki-onemi.html

Deveci, A. (2020). Davranışsal bağımlıklara giriş, *Davranışsal Bağımlılıklar Temel Başvuru Kitabı*, Evren, C. (Ed.), Türkiye Psikiyatri Derneği Yayınları, Ankara.

Dinç, M., 2020, İnternet bağımlılığı özelinde yeni davranışsal bağımlılıklar, *Sosyal Hizmet Ve Bütün Yönleriyle Bağımlılık*, Zavalsız, Y.S. (Ed.), Grafiker Yayınları, Ankara.

Dinç, M., 2021, *Online Kumar ve Cinsellik Bağımlılığı Mizaç ve Bağlanma Üzerinden Anlamak*, Kaknüs Yayınları, İstanbul.

Dorn, C., (2020). COVID-19 advance care planning in health care practice. https://www.socialworkers.org/LinkClick.aspx?fileticket=nE5MuNSwnZE%3d&portalid= 0

Donaldson, L. P., Hill, K., Ferguson, S., Fogel, S., & Erickson, C. (2014). Contemporary social work licensure: Implications for macro social work practice and education. *Social Work*, *59*(1), 52-61.

Durlak, J. A., Weissberg, R. P., Dymnicki, A. B., Taylor, R. D., & Schellinger, K. B. (2011). The impact of enhancing students' social and emotional learning: A meta-analysis of school-based universal interventions. *Child Development*, *82*(1), 405-432.

Erdoğdu, Y. (2019). Kumar problemleri yaşayan bireylerin kumar oynamayla ilgili deneyimlerinin yorumlayıcı fenomenolojik analizi. *ADDICTA: The Turkish Journal on Addictions*, 6(3), 871-906.

Ertemel, A. V., & Pektaş, G. Ö. E. (2018). Dijitalleşen dünyada tüketici davranışları açısından mobil teknoloji bağımlılığı: üniversite öğrencileri üzerine nitel bir araştırma. *Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *2*(2), 18-34.

Fam, J. Y. (2018). Prevalence of internet gaming disorder in adolescents: A meta-analysis across three decades. *Scandinavian Journal of Psychology*, 59(5), 524-531.

Faraji, H., & Dağ, E. D. (2022). Kumar bağımlılığı ve intihar arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi. *Current Research and Reviews in Psychology and Psychiatry,* 2(2), 184-200.

Gainsbury, S. M. (2015). Online gambling addiction: the relationship between internet gambling and disordered gambling. *Current Addiction Reports*, 2, 185-193.

Gainsbury, S., Wood, R., Russell, A., Hing, N., & Blaszczynski, A. (2012). A digital revolution: Comparison of demographic profiles, attitudes and gambling behavior of Internet and non-Internet gamblers. *Computers in Human Behavior*, *28*(4), 1388-1398.

Gencer, T. E., & Aktan, M. C. (2021). Dijitalleşen çağda ve toplumda değişen ihtiyaçlar ve sorunlar: E-sosyal hizmet (Sosyal hizmet 2.0) gereksinimi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *32*(3), 1143-1175.

Gökbakan, A.M. (2019). Diğer davranışsal bağımlılıklar, *Bağımlılık, Tanı, Tedavi ve Önleme*, Öztürk, M., Ögel, K., Evren, C. ve Bilici, R. (Ed.), Yeşilay yayınları, İstanbul.

Grant, J. E., Potenza, M. N., Weinstein, A., & Gorelick, D. A. (2010). Introduction to behavioral addictions. *The American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, *36*(5), 233-241.

Hall, P. (2023). *Cinsel Bağımlılık ve Porno Bağımlılığını Anlamak ve Tedavi Etmek*, Cıss kitap, İstanbul.

Hanss, D., Mentzoni, R. A., Blaszczynski, A., Molde, H., Torsheim, T., & Pallesen, S. (2015). Prevalence and correlates of problem gambling in a representative sample of Norwegian 17-year-olds. *Journal of Gambling Studies*, 31, 659-678.

Hing, N., Russell, A. M., Vitartas, P., & Lamont, M. (2016). *Demographic, behavioural and normative risk factors for gambling problems amongst sports bettors*. *Journal of Gambling Studies*, 32, 625-641.

Holdsworth, L., Nuske, E., Tiyce, M., & Hing, N. (2013). Impacts of gambling problems on partners: Partners' interpretations. *Asian Journal of Gambling Issues and Public Health*, 3(1), 1-14.

Hussain, Z., Griffiths, M. D., & Baguley, T. (2012). Online gaming addiction: Classification, prediction and associated risk factors. *Addiction Research & Theory*, 20(5), 359-371.

Irmak, A. Y. (2014). *Ortaöğretim öğrencilerinin dijital oyun oynama davranışlarının sağlık davranışı etkileşim modeline göre incelenmesi*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Irmak, A. Y., & Erdoğan, S. (2016). Ergen ve genç erişkinlerde dijital oyun bağımlılığı: Güncel bir bakış. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 27(2), 128-137.

Kafka, M. P. (2010). Hypersexual disorder: A proposed diagnosis for DSM-V. *Archives of Sexual Behavior*, 39, 377-400.

Karim, R., & Chaudhri, P. (2012). Behavioral addictions: An overview. *Journal of Psychoactive Drugs*, *44*(1), 5-17.

Kennedy, S. & Yaldren, J. (2017). A look at digital literacy in health and social care. British Journal of Cardiac Nursing, 12(9), 428-432.

Kızılok, G. E. (2021). Cinsel bağımlılık: tanımı, etiyolojisi ve tedavisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 13(3), 394-411.

Kim, H. S., Son, G., Roh, E. B., Ahn, W. Y., Kim, J., Shin, S. H., ... & Choi, K. H. (2022). Prevalence of gaming disorder: A meta-analysis. *Addictive Behaviors*, 126, 107183.

Kneer, J., Rieger, D., Ivory, J. D., & Ferguson, C. (2014). Awareness of risk factors for digital game addiction: interviewing players and counselors. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 12, 585-599.

Ko, C. H., Liu, G. C., Hsiao, S., Yen, J. Y., Yang, M. J., Lin, W. C., ... & Chen, C. S. (2009). Brain activities associated with gaming urge of online gaming addiction. *Journal of Psychiatric Research*, 43(7), 739-747.

Kuss, D. J. (2013). Internet gaming addiction: current perspectives. *Psychology Research and Behavior Management*, 125-137.

Kuss, D. J., & Griffiths, M. D. (2012). Internet gaming addiction: A systematic review of empirical research. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 10, 278-296.

Lam, L. T. (2014). Internet gaming addiction, problematic use of the internet, and sleep problems: a systematic review. *Current Psychiatry Reports*, 16, 1-9.

Liao, Z., Chen, X., Huang, Q., & Shen, H. (2022). Prevalence of gaming disorder in East Asia: A comprehensive meta-analysis. *Journal of Behavioral Addictions*, 11(3), 727-738.

Lorains, F. K., Cowlishaw, S., & Thomas, S. A. (2011). Prevalence of comorbid disorders in problem and pathological gambling: Systematic review and meta-analysis of population surveys. *Addiction*, 106(3), 490-498.

Lundgren, L., & Krull, I. (2014). The Affordable Care Act: New opportunities for social work to take leadership in behavioral health and addiction treatment. *Journal of the Society for Social Work and Research*, *5*(4), 415-438.

Maltz, W. ve Maltz, L. (2022). *Porno Tuzağı*, Cıss kitap, İstanbul.

Meerkerk, G. J., Eijnden, R. J. V. D., & Garretsen, H. F. (2006). Predicting compulsive Internet use: it's all about sex!. *Cyber Psychology & Behavior*, 9(1), 95-103.

Mora-Salgueiro, J., García-Estela, A., Hogg, B., Angarita-Osorio, N., Amann, B. L., Carlbring, P., ... & Colom, F. (2021). The prevalence and clinical and sociodemographic factors of problem online gambling: A systematic review. *Journal of Gambling Studies*, 37(3), 899-926.

Mutlu, E. (2012). Davranışsal bağımlılıklar, *Alkol Madde Bağımlılığı Tanı ve Tedavi El Kitabı*, Evren, C., Ögel, K. ve Uluğ, B. (Ed.), Türkiye Psikiyatri Derneği Yayınları, Ankara.

Nowak, D. E., & Aloe, A. M. (2014). The prevalence of pathological gambling among college students: A meta-analytic synthesis, 2005–2013. *Journal of Gambling Studies*, 30, 819-843.

Okuda, M., Liu, W., Cisewski, J. A., Segura, L., Storr, C. L., & Martins, S. S. (2016). Gambling disorder and minority populations: Prevalence and risk factors. *Current Addiction Reports*, 3, 280-292.

Ögel, K. (2020). İnternet bağımlılığı: genel bir bakış, *Davranışsal Bağımlılıklar Temel Başvuru Kitabı*, Evren, C. (Ed.), Türkiye Psikiyatri Derneği Yayınları, Ankara.

Özcan, K., 2020, Cinsel bağımlılık, *Sosyal Hizmet ve Bütün Yönleriyle Bağımlılık*, Zavalsız, Y.S. (Ed.), Grafiker Yayınları, Ankara.

Özdoğan, B. (2014). *Çocuk ve Oyun Çocuğa Oyunla Yardım*. Anı Yayıncılık, Ankara.

Petry, N., M. (2016). Introduction to behavioral addictions, N. M Petry(ed), *Behavioral Addictions*, Oxford University Press, New York.

Pramudyani, A. V. R. (2020). Traditional game of ular naga for early childhood development from teacher's perspective. *Aulad: Journal on Early Childhood*, 3(1), 8-13.

Preyde M., G. Adams (2008). Foundations of addictive problems: developmental, social and neurobiological factors, C.A. Essau (Ed), *Adolescent Addiction: Epidemiology, Assessment and Treatment*, USA: Elsevier; 3-16.

Potenza, M. N. (2018). Pornography in the current digital technology environment: An overview of a special issue on pornography. *Sexual Addiction & Compulsivity*, 25(4), 241-247.

Robbins, T. W., & Clark, L. (2015). Behavioral addictions. *Current Opinion in Neurobiology*, *30*, 66-72.

Savci, M., & Aysan, F. (2017). Technological addictions and social connectedness: predictor effect of internet addiction, social media addiction, digital game addiction and smartphone addiction on social connectedness. *Dusunen Adam: Journal of Psychiatry & Neurological Sciences*, 30(3), 202-216.

Schwartz, D. G. (2006). *Roll The Bones: The History of Gambling*. Gotham Books, New York.

Sharman, S., Roberts, A., Bowden-Jones, H. ve Strang, J. (2021). Gambling in COVID-19 lockdown in the UK: Depression, stress, and anxiety. *Frontiers in Psychiatry*, 12, 1.

Siregar, N. R., & Ilham, M. (2019). Traditional game as a way for healthy in bajo's children. *KnE Life Sciences*, 19-25.

Sirola, A., Kaakinen, M., & Oksanen, A. (2018). Excessive gambling and online gambling communities. *Journal of Gambling Studies*, 34(4), 1313-1325.

Stevens, M. W., Dorstyn, D., Delfabbro, P. H., & King, D. L. (2021). Global prevalence of gaming disorder: A systematic review and meta-analysis. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*, 55(6), 553-568.

Türk Dil Kurumu (2023). *Güncel Türkçe Sözlük*. https://sozluk.gov.tr/, [Ziyaret tarihi: 01 Temmuz 2023].

Wong, I. L. K., & Lam, M. P. S. (2016). Gaming behavior and addiction among Hong Kong adolescents. *Asian Journal of Gambling Issues and Public Health*, 6(1), 1-16.

Young, K. S. (2009). Understanding online gaming addiction and treatment ıssues for adolescents. *The American Journal of Family Therapy*, 37(5), 355–372.

Young, K. S. (2011). CBT-IA: The first treatment model for internet addiction. *Journal of Cognitive Psychotherapy*, *25*(4), 304-312.

9. Bölüm

TEKNOLOJİNİN YAŞLI YETİŞKİNLERE YÖNELİK SOSYAL HİZMETLERDE KULLANIMI

Edip Aygüler

1. GİRİŞ

İnsan yaşamı, diğer canlılarda da olduğu gibi doğumla başlayan ve ölümle sona eren ve kendi içerisinde çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık gibi dönemlerden oluşan bir süreçtir. İnsan yaşamındaki son dönem olan yaşlılığın kaç yaşında başladığı konusunda bir fikir birliği bulunmasa da yaşlılık döneminin ölümle sona erdiği noktasında bir uzlaşı olduğu kesindir.

Bilim ve teknolojinin gelişmesi, besin kaynaklarının artması ve doğum oranlarının azalması gibi olgular yaşlı yetişkin nüfusun artmasına neden olmuştur. Fakat yaşlı yetişkin nüfus oranında meydana gelen artışla ters orantılı şekilde, sanayileşme, modernleşme ve kentleşme gibi aslında birbirleriyle iç içe olan gelişmeler sonucunda yaşlı yetişkinlerin toplumsal statülerinde azalma meydana gelmiştir.

Geleneksel toplumlarda geniş aile yapısının modern toplumlarda çekirdek aile yapısına evrilmesi, çalışma çağındaki kişilerin ebeveynlerinin yaşadığı kırsal bölgelerden ayrılarak iş imkânları başta olmak üzere kamu hizmetlerinin daha yaygın olduğu kent merkezlerine göç etmeleri, modern toplumlarda geleneksel dayanışma ağlarının yaşlı yetişkinlere sunduğu koruyuculuğun azalması ve kadınların istihdamda olmalarından ötürü geleneksel toplumsal cinsiyete dayalı rollerden olan bakım sorumluluğunu üstlenmemeleri, sayıları ve ortalama yaşam süreleri günden güne artan yaşlı yetişkinlerin aile üyelerinden bakım alamama gibi birtakım zorluklarla karşılaşmalarına neden olmuştur.

Ülkelerin gittikçe neo-liberal politikaları daha fazla benimseyerek sosyal koruma harcamalarını azaltmaları, sosyal hizmetleri yalnızca devletin sunması gereken hizmetler olmaktan ziyade aile, sivil toplum ve yerel yönetimlerin sorumluluğu olarak değerlendiren refah karması anlayışını benimsemeleri gibi etmenler yaşlı yetişkinlerin olağan yaşamlarında gereksinim duydukları sağlık

KAYNAKLAR

Age-UK. (2023). Who we are. Erişim Tarihi 25.07.2023, Erişim Adresi https://www.ageuk.org.uk/about-us/people/

Ağcasulu, H. (2021). Sosyal politika olarak evde bakım hizmetleri: Ülke örnekleri ve Türkiye *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 26(2), 167-183.

Akbaş, E., Yiğitoğlu, G. T. ve Çunkuş, N. (2020). Yaşlılıkta sosyal izolasyon ve yalnızlık. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 15*(26), 4540-4562.

Ayalp, M. Ç. (2022). Türkiye'de insan hakları ve ihtiyaçlar. İçinde A. Işık (Ed.), *Türkiye'de İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet Yaklaşım ve Uygulama* (ss: 115-128). Nobel Yayınevi.

Aygüler, E. (2022). *Yalnız yaşayan yaşlıların yaşlılık algıları, yaşam deneyimleri ve gereksinimleri.* (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Aygüler, E. ve Ayalp, M. Ç. (2018). Türkiye'deki evde bakım düzenlemesine eleştirel bir yaklaşım. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16*(3), 1-22.

Breheny, M., Pond, R. ve Lilburn, L. E. R. (2020). "What am I going to be like when I'm that age?": How older volunteers anticipate ageing through home visiting. *Journal of Aging Studies, 53*, 100848.

Demirci Aksoy, A. ve Günay, G. (2017). Yaşlıların barınma ihtiyacına alternatif olarak sürdürebilir yaşlı köyleri. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7*(2), 1-19.

Dionyssiotis, Y. (2012). Analyzing the problem of falls among older people. *International Journal Of General Medicine*, 805-813.

Dural, B. ve Con, G. (2011). Türkiye'de sosyal devlet ve yaşlı hakları üzerine bir inceleme. *Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu, 3*, 25-26.

Dünya Sağlık Örgütü. (2023). Ageing and health. Erişim Tarihi 30.07.2023, Erişim Adresi https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health

EUROSTAT. (2023a). Ageing Europe - statistics on population developments. Erişim Tarihi 29.07.2023, Erişim Adresi https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Ageing_Europe_-_statistics_on_population_developments#Older_people_.E2.80.94_population_overview

EUROSTAT. (2023b). Population structure and ageing. Erişim Tarihi 29İ.07.2023, Erişim Adresi https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php? title=Population_structure_and_ageing#The_share_of_elderly_people_continues_to_increase

Fakoya, O. A., McCorry, N. K. ve Donnelly, M. (2020). Loneliness and social isolation interventions for older adults: a scoping review of reviews. *BMC Public Health, 20*, 1-14.

Fukuda, R. (2011). Gerontechnology for a super-aged society. *The Silver Market Phenomenon: Marketing and Innovation in the Aging Society*, 79-89.

Genç, Y. ve Barış, İ. (2015). Yaşlı bakım hizmetlerinde çağdaş yaklaşım: Kurumsal bakım yerine evde bakım hizmetlerinin güçlendirilmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3*(10), 36-57.

Gökbunar, A. R., Uğur, A. ve Duramaz, S. (2016). Yaşlı nüfusa yönelik sağlık harcamalarının azaltılmasında kamusal politikaların önemi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 12*(1), 109-122.

Kalınkara, V. (2016). Nüfusun yaşlanması ve toplumsal boyutları. İçinde H. Ceylan (Ed.), *Yaşlılık Sosyolojisi* (s. 21-40). Ankara: Nobel.

Karacan, E. (2017). Sosyal politika kapsamında Türkiye'de yaşlı nüfus: Sorunlar ve çözüm önerileri. *Journal of International Social Research, 10*(49), 637-644.

Kok, L., Berden, C. ve Sadiraj, K. (2015). Costs and benefits of home care for the elderly versus residential care: a comparison using propensity scores. *The European Journal of Health Economics, 16*, 119-131.

Li, S. ve Chiu, C. (2018). A smart pillow for health sensing system based on temperature and humidity sensors. *Sensors, 18*(11), 3664-3683.

Lindeman, D. A., Kim, K. K., Gladstone, C. ve Apesoa-Varano, E. C. (2020). Technology and caregiving: Emerging interventions and directions for research. *The Gerontologist, 60*, 41-49.

Menghi, R., Papetti, A. ve Germani, M. (2019). Product Service Platform to improve care systems for elderly living at home. *Health Policy and Technology, 8*(4), 393-401.

Oğlak, S. (2011). Türkiye'de yaşlı bireylerin bakım gereksinimlerine yönelik yaşadığı ortamda sunulacak bakım Modelleri. *Iş, Güç: Endüstrü İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 13*(4), 115-130.

Özmete, E., Hablemitoğlu, Ş. ve Yıldırım, F. (2012). Ankara'da yaşlı yoksulluğu: Ekonomik, sosyal, kültürel ihtiyaçların analizi. Ankara: Ankara Üniversitesi Yaşlılık Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi.

Pech, M., Sauzeon, H., Yebda, T., Benois-Pineau, J. ve Amieva, H. (2021). Falls detection and prevention systems in home care for older adults: Myth or reality? *JMIR Aging, 4*(4).

Reifler, B. V. ve Bruce, M. L. (2014). Home-based mental health services for older adults: a review of ten model programs. *The American Journal of Geriatric Psychiatry, 22*(3), 241-247.

Terkeş, N. ve Bektaş, H. (2016). Yaşlı sağlığı ve teknoloji kullanımı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi, 9*(4), 153-159.

TÜİK. (2023). İstatistiklerle Yaşlılar - 2022: Türkiye İstatistik Kurumu.

Uddin, M. Z., Khaksar, W. ve Torresen, J. (2018). Ambient sensors for elderly care and independent living: A survey. *Sensors, 18*(7), 2027.

UN-DESA. (2023). World Social Report 2023: Leaving No One Behind In An Ageing World: Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal işler Departmanı.

Wang, S., Bolling, K., Mao, W., Reichstadt, J., Jeste, D., Kim, H. C. ve Nebeker, C. (2019). Technology to support aging in place: Older adults' perspectives. *Healthcare, 7*(2).

10. Bölüm

SOSYAL HİZMET UYGULAMA EĞİTİMİNDE SİMÜLASYON TEKNİKLERİNİN KULLANIMI

Elif Demirbaş

1. GİRİŞ

Günümüzde küresel dünya hızla teknolojik gelişmelerle değişmekte ve bilgi iletişim teknolojileri (BİT) her alanda yaygınlaşmaktadır. Küreselleşme ile birlikte toplumsal yapılar ve ihtiyaçlar da hızla değişmektedir ve bu değişimin gerektirdiği yenilikçi yöntemlerin keşfedilip kullanılması önem kazanmaktadır. Sosyal hizmet alanında da teknolojik yapılanma, yeni uygulama sistemlerine entegre olma yönünde ilerlemektedir. Bu sayede, toplumsal hizmetlerin sunumu ve ihtiyaçların karşılanması daha etkin ve verimli bir şekilde gerçekleştirilebilecektir.

Teknolojinin sosyal hizmet sunumunu sağlamada yer bulması sosyal hizmet eğitim süreçlerine dâhil olması anlamına gelmektedir. Üstelik pandemi, deprem gibi afetler göstermiştir ki eğitim süreçlerinin aksamaması için teknolojinin imkânlarının eğitim sürecinin ana unsurlarından biri olarak sistemin içerisine entegre edilmesi gerekmektedir.

Geleneksel öğrenci kalıplarının dışına çıkan yeni neslin, günümüz teknolojik gelişmelerine uyum sağlama yeteneği, sürecin yönlendirici bir bileşeni olarak kabul edilmelidir. Sosyal hizmet eğitimi, eğitimcilerin desteğiyle bu entegrasyon sürecinde yer almalı ve öğrencileri dijital çağda en etkin uygulayıcılar olarak sahaya hazırlamalıdır.

Sosyal hizmet eğitiminde, simülasyona dayalı öğrenme yöntemlerinin uluslararası örnekleri mevcuttur; ülkemizde ise simülasyonlar insan temelli bilgisayar ve iletişim teknolojileri teknik desteğiyle yapılandırılmaktadır ancak ileri düzeyde yapılandırılmış simülasyon uygulamalarına dair gerçekleştirilen bir örnek bulunmamaktadır.

zetilerek teknoloji ile sosyal hizmet mesleği ve akademik disiplini geliştirilmeli ve sosyal hizmetin temelinde var olan sosyal değişme ve gelişmeye uyum sağlanmalıdır. Aynı zamanda fırsat eşitliği bağlamında teknoloji temelli faaliyetlere katılmak için mali kaynaklara sahip olmayanlara yönelik de çalışılması gerektiği unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

Adelman, M., Rosenberg, K. E., ve Hobart, M. (2016). Simulations and social empathy. *Violence Against Women*, 22(12), 1451-1462.

Ali, J., Boileau, K., Haskett, M., Kipang, S., Marksman-Phillpotts, D. ve Vachon, W. (2020). On Whose Authority? A Collaborative Self-Study into Service-User Involvement and Simulation-based Learning in Child and Youth Care Education. *International Journal of Child, Youth and Family Studies*, 11(3), 192-217.

Amerikan Sosyal Hizmet ve Sosyal Refah Akademisi (American Academy of Social Work and Social Welfare-AASWSW) (2013). *Introduction and Context for Grand Challenges for Social Work* (Grand Challenges for Social Work Initiative, Working Paper No. 1). Baltimore, MD: Author.

Asakura, K. ve Bogo, M. (2021). The use of simulation in advancing clinical social work education and practice. *Clinical Social Work Journal*, 49(2), 111-116.

Asakura, K., Bogo, M., Good, B., ve Power, R. (2018). Teaching note—social work serial: Using video recorded simulated client sessions to teach social work practice. *Journal of Social Work Education*, 54(2), 397-404.

Asakura, K., Occhiuto, K., Todd, S., Leithead, C., ve Clapperton, R. (2020). A call to action on artificial intelligence and social work education: Lessons learned from a simulation project using natural language processing. *Journal of Teaching in Social Work*, 40(5), 501-518.

Badger, L. Ve McNeil, G. (1998). Rationale for utilizing standardized clients in the training and evaluation of social work students. *Journal of Teaching in Social Work*, 16(1/2), 203-218

Bay, U., Maghidman, M., Waugh, J., ve Shlonsky, A. (2021). Guidelines for using simulation for online teaching and learning of clinical social work practice in the time of COVID. *Clinical Social Work Journal*, 49(2), 128-135.

Beddoe, L., Ackroyd, J., Chinnery, S. A., ve Appleton, C. (2011). Live supervision of students in field placement: More than just watching. *Social Work Education*, 30, 512-528.

Berzin, S. C., Singer, J. ve Chan, C. (2015). *Practice innovation through technology in the digital age: A grand challenge for social work* (Grand Challenges for Social Work Initiative Working Paper No. 12). Cleveland, OH: American Academy of Social Work and Social Welfare.

Bogo, M. (2006). Field instruction in social work: A review of the research literature. *The Clinical Supervisor*, 24(1–2), 163-193.

Bogo, M. (2015). Field education for clinical social work practice: Best practices and contemporary challenges. *Clinical Social Work Journal*, 43(3), 317-324.

Bogo, M., Kourgiantakis, T., Burns, D., King, B., ve Lee, E. (2021). Guidelines for advancing clinical social work practice through articulating practice competencies: The Toronto simulation model. *Clinical Social Work Journal*, 49, 117-127.

Buck, P. W., Bradley, J., Robb, L., ve Kirzner, R. S. (2012). Complex and competing demands in field education: A qualitative study of field directors' experiences. *Field Educator*, 2(2), 1-17.

Carol M. Huttar ve Karlynn BrintzenhofeSzoc (2020). Virtual Reality and Computer Simulation in Social Work Education: A Systematic Review. *Journal of Social Work Education*, 56:1, 131-141.

Cleland, A., ve Masocha, S. (2020). Centring aboriginal epistemologies: Development of a 3D simulation for social work education. *Advances in Social Work ve Welfare Education,* 21(2), 8-21.

Coulton, C. J., Goerge, R., Putnam-Hornstein, E., ve de Haan, B. (2015). *Harnessing big data for social good: A grand challenge for social work* (Grand Challenges for Social Work Initiative Working Paper No. 11). Cleveland, OH: American Academy of Social Work and Social Welfare.

CSWE (Council on Social Work Education) (2022). Eğitim Politikası ve Akreditasyon Standartları (Educational Policy and Accreditation Standards- EPAS). Erişim adresi: https://www.cswe.org/accreditation/standards/2022-epas/

Egonsdotter, G. ve Israelsson, M. (2022). Computer-Based Simulations in Social Work Education: A Scoping Review. *Research on Social Work Practice*.

Gellis, Z. D. ve Kim, E. G. (2017). Training social work students to recognize later-life depression: Is standardized patient simulation effective?. *Gerontology & geriatrics education*, 38(4), 425-437.

Gursansky, D., ve Le Sueur, E. (2012). Conceptualizing field education in the twenty-first century: Contradictions, challenges, and opportunities. *Social Work Education*, 31(7), 914-931.

Hitchcock, L. I., King, D. M., Johnson, K., Cohen, H., ve Mcpherson, T. L. (2019). Learning outcomes for adolescent SBIRT simulation training in social work and nursing education. *Journal of Social Work Practice in the Addictions*, 19(1-2), 47-56.

Isabel Zorn ve Udo Seelmeyer (2017) Inquiry-Based Learning about Technologies in Social Work Education, *Journal of Technology in Human Services*, 35:1, 49-62.

Janet M. Joiner (2019). Digital Ethics in Social Work Education. *Journal of Teaching in Social Work*. 39:4-5, 361-373.

Keeney, A. J., Lee, A., Jayyousi, S., Young, J. A., Guarino, J., ve Turner, K. B. (2022). Social Work Students' Self-Efficacy Toward Direct Practice Skills in Field Education Using Virtual Simulations and Scripted Role Plays. *Advances in Social Work*, 22(2), 303-317.

Kourgiantakis, T., Bogo, M., ve Sewell, K. M. (2019). Practice Fridays: Using simulation to develop holistic competence. *Journal of Social Work Education*, 55, 551-564.

Kourgiantakis, T., Sewell, K. M., Hu, R., Logan, J., ve Bogo, M. (2020). Simulation in social work education: A scoping review. *Research on Social Work Practice*, 30(4), 433-450.

Lewis, J. B, Falk, D., ve Cipolla, C. (2020). The use of simulations to teach social work practice with diverse clients. *Journal of Teaching in Social Work*, 40(1), 2-17.

Ligon, J., ve Ward, J. (2005). A national study of the field liaison role in social work education in the United States and Puerto Rico. *Social Work Education*, 24(2), 235-243.

Logie, C., Bogo, M., Regehr, C., Regehr, G. (2013). A Critical Appraisal Of the Use Of Standardized Client Simulations In Social Work Education. *Journal of Social Work Education*, 1(49), 66-80.

Miller, M. (2002). Standardized clients: An innovative approach to practice learning. *Social Work Education*, 21, 663-670.

Miller, M. (2004). Implementing standardized client education in a combined BSW and MSW program. *Journal of Social Work Education*, 40(1), 87-102.

Mooradian, J. K. (2007). Simulated family therapy interviews in clinical social work education. *Journal of Teaching in Social Work*, 27, 89-104.

Olson, M. D., Lewis, M., Rappe, P., ve Hartley, S. (2015). Innovations in Social Work Training: A Pilot Study of Interprofessional Collaboration Using Standardized Clients. *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education*, 27(1), 14-24.

Phillips, E. S., Wood, G. J., Yoo, J., Ward, K. J., Hsiao, S. C., Singh, M. I., ve Morris, B. (2018). A virtual field practicum: Building core competencies prior to agency placement. *Journal of Social Work Education*, 54(4), 620-640.

Reamer, Frederic G. (2018). Ethical Standards for Social Workers' Use of Technology: Emerging Consensus. *Journal of Social Work Values and Ethics*, 15, 2.

Reeves, J., Drew, I., Shemmings, D., ve Ferguson, H. (2015). Rosie 2'a child protection simulation: perspectives on neglect and the 'unconscious at work. *Child abuse review*, 24(5), 346-364.

Reeves, J., Green, T., Marsden, L., ve Shaw, N. (2018). myCourtroom: Rosie's family go to court; the use of simulations in preparing social workers for court. *Social Work Education*, 37(2), 234-249.

Resko, S. M., Brown, S., Lister, J. J., Ondersma, S. J., Cunningham, R. M., ve Walton, M. A. (2017). Technology-based interventions and trainings to reduce the escalation and impact of alcohol problems. *Journal of social work practice in the addictions*, 17(1-2), 114-134.

Skop, M., Peisachovich, E., ve Cao, L. (2021). Curricular considerations: The process of integrating simulation-based learning into a social work communication and interviewing skills course. *Cureus*, 13(11).

Smith, M., Bornheimer, L., Li, J., Blajeski, S., Hiltz, B., Fischer, D., … ve Ruffolo, M. (2020). Computerized Clinical Training Simulations With Virtual Clients Abusing Alcohol: Initial Feasibility, Acceptability, and Effectiveness. *Clin Soc Work J*, 2(49), 184-196.

Smokowski, P. R., ve Hartung, K. (2003). Computer simulation and virtual reality: Enhancing the practice of school social work. *Journal of technology in human services*, 21(1-2), 5-30.

Sunarich, N., ve Rowan, S. (2017). Social work simulation education in the field. Field *Educator*, 7(1).

Tufford, L., Asakura, K., ve Bogo, M. (2018). Simulation versus role-play: Perceptions of prepracticum BSW students. *Journal of Baccalaureate Social Work*, 23, 249-267.

Türk Dil Kurumu (2023). Güncel Türkçe Sözlük. Simülasyon. Erişim adresi: https://sozluk.gov.tr/

Washburn, M., Parrish, D. E., ve Bordnick, P. S. (2020). Virtual patient simulations for brief assessment of mental health disorders in integrated care settings. *Social work in mental health*, 18(2), 121-148.

Wilson, A. B., Brown, S., Wood, Z. B., ve Farkas, K. J. (2013). Teaching direct practice skills using web-based simulations: Home visiting in the virtual world. *Journal of Teaching in Social Work,* 33(4-5), 421-437.

Wolfe-Taylor, S. N., Khaja, K., Wilkerson, D., ve Deck, C. K. (2022). The Future of Social Work Education: A Guide to Developing, Implementing, and Assessing e-Simulations. *Advances in Social Work*, 22(2), 287-302.

Zosky, D., ve Thompson, J. (2012). Poverty simulation: An experiential learning tool emphasizing economic justice content. *Journal of Baccalaureate Social Work*, 17(1), 69-84.

11. Bölüm

UZAKTAN EĞİTİM VE SOSYAL HİZMET MÜFREDATLARI

Mustafa Çağrı Ayalp

1. GİRİŞ

Teknolojinin sosyal hizmet eğitiminde ve mesleğinde kullanımı 1960'lı yıllara dayansa da standartlar içinde kendisine yer bulması ve terminolojik olarak kullanılması 2005 yılına dayanmaktadır. 2005'te, Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Birliği ve Sosyal Hizmet Kurulları Birliği, "Teknoloji ve Sosyal Hizmet Uygulama Standartları"nı yayınlamıştır. Sonrasında Sosyal Hizmet Eğitimi Konseyi (CSWE) ve Klinik Sosyal Hizmet Derneği bu standartları güncelleyerek genişletilmiş hâlini yayınlamışlardır. Sosyal medya ve sosyal hizmet eğitiminde teknoloji kullanımına ilişkin standartlar belirlenmiştir (National Association of Social Workers, Association of Social Work Boards, CSWE ve Clinical Social Work Association, 2017).

Teknoloji eğitimde kullanılmaya başlandıkça ve sosyal hizmet uygulamalarında ve eğitiminde daha fazla yer buldukça, yüz yüze etkileşim, sınıf katılımı, tartışma yetkinliği, eleştirel düşünme, topluluk aidiyeti hissi gibi birçok konu hakkında endişe ve tartışmalar ortaya çıkmış ve sosyal hizmet eğitimiyle ilgili araştırmalarda önemli yer işgal etmeye başlamıştır. Çevrimiçi etkileşimin yüz yüze eğitimle kıyaslanması, bu iki "farklı" düzeyin hangisinin yararlı olabileceği konularını tartışmaya açmıştır. Başlarda daha büyük bir ayrım yapılırken son zamanlarda bu ayrımın bulanıklaştığı ve iki ortamın birbirini yakınsadığı söylenebilir. Hangi ortam, bir "sosyal laboratuvar" sağlayabilir (Bargh, McKenna ve Fitzsimons, 2002)? Hangi ortam sosyal hizmet eğitimini daha "insancıl" kılabilir? Hangi ortam daha fazla "kültürel duyarlık" katabilir, "çeşitliliği" (Jacobsen, 2019) sağlayabilir, uygulama ve süpervizyon (Forgey, Laughran ve Hansen, 2013) konusunda öğrenciye daha fazla şey katabilir? Sosyal

KAYNAKLAR

Aygüler, E. ve Buz, S. (2022). Examination of university students' attitudes towards older people: the case of social work education. *Educational Gerontology*, *48*(6), 237-249.

Aygüler, E. ve Kızıltaş, A. (2023). Uygulamaya dönük ve klinik odaklı sosyal hizmet doktora programının tarihsel gelişimi, özgün yönleri ve avantajları. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi, 21*: 129-147.

Bargh, J. A., McKenna, K. Y., & Fitzsimons, G. M. (2002). Can you see the real me? Activation and expression of the "true self" on the Internet. *Journal of social issues*, *58*(1), 33-48.

Blakely, T. J. (1992). A model for distance education delivery. *Journal of Social Work Education*, 28(2), 214–221.

Chatterjee, R. and Correia, A.-P. (2020). Online students' attitudes toward collaborative learning and sense of community. *The American Journal of Distance Education*, 34(1), 53–68.

Cogburn, D. and Levinson, L. (2003). U.S.–Africa virtual collaboration in globalization studies: Success factors for complex, cross national leaning teams. *International Studies Perspectives*, 4, 34–51.

Colella, C. and Beery, T. (2014). Teaching differential diagnosis to nurse practitioner students in a distance program. *Journal of Nursing Education*, 53, 433–438.

Council on Social Work Education [CSWE]. (2015). 2015 educational policy and accreditation standards for baccalaureate and master's social work programs.

Council on Social Work Education [CSWE]. (2019). 2018 Statistics on Social Work Education in the United States. https://www.cswe.org/getattachment/d778d922-bf29-49c4-bef0-28873937f41f/2018-statistics-on-social-work-education-in-the-united-states-ver-2.pdf/

Council on Social Work Education [CSWE]. (2021). 2020 Statistics on Social Work Education in the United States https://www.cswe.org/getattachment/726b15ce-6e63-4dcd-abd1-35d2ea9d9d40/2020-Annual-Statistics-On-Social-Work-Education-in-the-United-States.pdf?lang=en-US

Council on Social Work Education [CSWE]. (2022). 2021 Statistics on Social Work Education in the United States https://www.cswe.org/getattachment/a5048b20-60b9-49ee-ad8e-5677a063acf8/cswe_2021-annual-statistics-on-social-work-education-report.pdf/?utm_source=campaign&utm_medium=email&utm_campaign=cswe

de Jonge, E., Kloppenburg, R. and Hendriks, P. (2020). The impact of the COVID-19 pandemic on social work education and practice in the Netherlands. *Social Work Education*, *39*(8), 1027-1036.

Florida State University [FSU]. (2023). College of social work: Online msw degree program. https://onlinemsw.fsu.edu/faqs. 30 Temmuz 2023 tarihinde erişildi.

Florida State University [FSU]. (2023). Online master of social work degree program guide. https://onlinemsw.fsu.edu/sites/default/files/fsu_program-brochure.pdf. 30 Temmuz 2023 tarihinde erişildi.

Forgey, M. A., Loughran, H. and Hansen, J. (2013). Utilizing video conferencing to introduce an international perspective to foundation practice. *Journal of Teaching in Social Work*, *33*(4-5), 449-466.

Garcia, B. (2021). Scanning for cultural competency in online urban planning programs. *Urban Planning*, *6*(4), 273-282.

Gayles, J. G., Kelly, B. T., Grays, S., Zhang, J. J., & Porter, K. P. (2015). Faculty teaching diversity through difficult dialogues: Stories of challenges and success. *Journal of Student Affairs Research and Practice*, *52*(3), 300-312.

Huff, M. T. (2000). A comparison study of live instruction versus interactive television for teaching MSW students. Research on Social Work Practice, 10(4), 400-416.

Jacobsen, J. (2019). Diversity and difference in the online environment. *Journal of Teaching in Social Work*, 39(4/5), 387–401.

Jun, J. S., Kremer, K. P., Marseline, D., Lockett, L., & Kurtz, D. L. (2021). Effective social work online education in response to COVID-19. *Journal of Teaching in Social Work*, *41*(5), 520-534.

Kilpeläinen, A., Päykkönen, K. and Sankala, J. (2011). The use of social media to improve social work education in remote areas. *Journal of Technology in Human Services*, *29*(1), 1-12.

Kimball, E., and Kim, J. (2013). Virtual boundaries: Ethical considerations for use of social media in social work. *Social Work*, *58*(2), 185-188.

Lucero, J. L., Evers, J., Roark, J., & Parker, D. (2017). Using community-based research to improve BSW students' learning in community practice: Bringing the macro into focus for traditional and distance learners. *Journal of Teaching in Social Work*, *37*(3), 260-279.

Mausz, J., and Tavares, W. (2017). Learning in professionally 'distant'contexts: opportunities and challenges. *Advances in Health Sciences Education*, *22*, 581-600.

Oliaro, L., and Trotter, C. (2010). A comparison of on-campus and off-campus (or distance) social work education. *Australian Social Work*, *63*(3), 329-344.

Reamer, F. G. (2018). Ethical standards for social workers' use of technology: Emerging consensus. *Journal of Social Work Values and Ethics*, *15*(2), 71-80.

Richards, J. (2022). Pandemic pivoting: lessons learned about community-building in a remote BSW context. *Social Work Education*, 1-23.

Saumya. (2022). Role and relevance of open and distance learning in social work education: case study of IGNOU, India. *Social Work Education*, 1-20.

Schwartz, S. L., Wiley, J. L., and Kaplan, C. D. (2016). Community building in a virtual teaching environment. *Advances in Social Work*, *17*(1), 15-30.

Shorkey, C. T. ve Uebel, M. (2014). History and development of instructional technology and media in social work education. *Journal of Social Work Education, 50*(2), 247-261.

Stauss, K., Koh, E., and Collie, M. (2018). Comparing the effectiveness of an online human diversity course to face-to-face instruction. *Journal of Social Work Education*, *54*(3), 492-505.

Stotzer, R. L. (2012). Serving rural communities with distance education degree programs. *Journal of Technology in Human Services*, 30(2), 109–117.

Şahin, B. ve Uysal, M. (2017). Açık öğretim lisesinin yetişkin eğitiminde katılım sorunsalı bağlamında incelenmesi. *Journal of Faculty of Educational Sciences, 50*(1).

Taylor-Beswick, A. M. L. (2023). Digitalizing social work education: preparing students to engage with twenty-first century practice need. *Social Work Education*, *42*(1), 44-64.

Thyer, B. A., Artelt, T., Markward, M. K., & Dozier, C. D. (1998). Evaluating distance learning in social work education: A replication study. *Journal of Social Work Education*, 34, 291–295.

Wilson, S. (1999). Invited commentary: Distance education and accreditation. *Journal of Social Work Education*, 35(3), 326–330.

12. Bölüm

VERİ ANALİZİ PROGRAMLARININ SOSYAL HİZMET ALANINDA KULLANIMI

Melike Tekindal

1. GİRİŞ

Teknolojik gelişmeler günlük yaşamlarımızın önemli bir parçasını oluşturmakta ve birçok disiplinin de mesleki çerçevesini şekillendirmektedir. Dijitalde yaşanan değişimler bireyleri, grupları ve toplumları etkilemektedir. Bu kapsamda sosyal hizmet disiplini de teknolojik gelişmelerden etkilenmekte ve farklı yönleriyle teknolojinin sosyal hizmetle ilişkisini ele almaktadır (Büyüköztürk vd., 2013). Dolayısıyla teknolojik gelişmelerin yaşamlarımızda oluşturduğu yenilikler, sosyal hizmet alanındaki araştırmalarda ve uygulamalarda farklı boyutlarla tartışılmaktadır (Creswell, 2007).

Günümüzde teknolojinin kullanılması, yaşamın sürdürülebilir olması için önemli bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda sosyal hizmet disiplinindeki araştırmalarda ve uygulamalarda dijital teknolojilerin kullanımının arttığını söylememiz mümkündür. Aslında sosyal hizmetlerde teknolojinin kullanımı COVID-19 pandemisi ile artmış ve teknolojinin kullanım alanlarında farklılık yaratılmıştır. Burada önemli olan nokta sosyal hizmet disiplininde teknoloji kullanımının, müracaatçıların ve sosyal hizmet uzmanlarının toplum sağlığını korumak ve gelişimini sağlamak için gerekli olmasıdır (Yıldırım vd., 2020).

Teknoloji, akademiye önemli yenilikler sunmakta ve hem öğrencilerin hem de akademisyenlerin öğrenme süreçlerinde bilimsel araştırma süreçlerini daha verimli hâle getirmektedir (Ege ve Altındağ, 2018). Bilimsel araştırma süreçlerinde teknolojinin kullanılmasıyla birlikte zaman kazanılmış olup, herhangi bir yazılım kullanılmadan veri analiz programlarının kullanılmasıyla birlikte bilimsel araştırmaların tamamlanması zorunluluk hâline gelmiştir. Bu bağlamda sadece akademi boyutunda değil, sosyal hizmet uygulamalarında da teknolojik gelişmelerin etkisini görmek mümkündür (NASW-ASWB, 2017).

tırır (Taylor, 2017). Bu programlar, veri toplama ve analiz işlemlerini kolaylaştırır, silmeleri daha etkili bir şekilde korumayı sağlar ve sosyal hizmet uzmanlarının daha iyi hizmet sunmalarına ve toplumsal amaçlara daha etkili çözümler üretmelerine yardımcı olur.

Sosyal hizmet profesyonellerinin bu konuda beceri geliştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda dijital yetkinlik bağlamında temel eğitim müfredatının geliştirilmesi, hizmet içi eğitimler almaları önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Attepe-Özden, S., Pak, M. D., İçağasıoğlu-Çoban, A. (2017). Sosyal hizmette iyilik hali kavramı. Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, 1(2), 87-104. https://dergipark.org.tr/tr/pub/tushad/issue/31868/360203

Behan, K. ve Holmes, D. (1990) Understanding Information Technology, New York: Prentice Hall, 2nd Edition.

Berg, B. L., Lune, H. (2015). Sosyal bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. H. Aydın (Çev. Edt). Konya: Eğitim Kitabevi

Birkök, M. C. (2008). Eğitim bilimlerinde yeni araştırma araçları ve katkıları: Niteliksel (kalitatif) analiz yazılımları ve ATLAS. ti örneği. Journal of Human Sciences, *5*(2).

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, K. E., Akgün, E. Ö., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2013). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Creswell, J. W. (2007). Qualitative İnquiry Research Design: Choosing Among Five Approaches. Second Edt. America.

Çakır, M. (2013). "Nvivo'ya Genel Bir Bakış". İstanbul: Marmara Üniversitesi, Akademik Gelişim Bilgi Portalı. (www.akademikgelişim.marmara.edu.tr).

Denzin, N. K., Lincoln, Y. S. (1998). The lanscape of qualitative research: Theories and issues. Thousand Oaks: Sage.

Ege, A. & Altındağ, Ö. (2018). Sosyal hizmet müşterilerinin teknoloji kullanımlarının incelemek. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 18(1),73-89. https://dergipark.org.tr/tr/ download/article-file/626191.

Flick, U. (2004). Qualitative Sozialforschung. Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlağ.

Glesne, C. (2013). Nitel Araştırmaya Giriş. Ankara: Anı Yayıncılık.

Heppner,P. P., Wampold, B, E.,, Kivlighan, D, M.(2013). Psikolojik Danışmada Araştırma Yöntemleri. Ankara: Mentis Yayıncılık.

IFSW. (2000). International definiton of social work. http://www.ifsw.org/f38000138.html

İlgar, S.C, İlgar, M.Z., (2014). Nitel veri analizinde bilgisayar yazılımı kullanımı. İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 3(5), 31-78

Karataş, Z. (2017). Sosyal bilim araştırmalarında paradigma değişimi: Nitel araştırmanın yükselişi. Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, 1(1), 70-86.

Kennedy, S. & Yaldren, J. (2017). A look at digital literacy in health and social care. British Journal of Cardiac Nursing, 12(9), 428-432. https://doi.org/10.12968/bjca.2017.12.9.428

Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analiz yöntemi olarak doküman analizi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15, 170-189.

Kuş, E. (2006). Bilgisayar Destekli Nitel Veri Analizi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi.

La Placa, V., McNaught, A., & Knight, A. (2013). Discourse on wellbeing in research and practice. International Journal of Wellbeing, 3(1), 116-125. doi: 10.5502/ijw.v3i1.7

Lesley, R., Smith, G. (1997). Developing and imlementing IS: a case study analysis in social services. Journal of Information Technology, 12, 305-321.

NASW, ASWB, CSWE & CSWA. (2017). Standards for technology in social work practice. https://www.socialworkers.org/includes/newIncludes/homepage/PRA-BRO 33617.TechStandards_FINAL_POSTING.pdf

NLASW. (2012). Standards for technology use ın social work practice. https://nlasw.ca/sites/default/files/inlinefiles/Standards_For_Technology_Use_In_Social_Work_Practice.pdf

Patton, M. Q. (1990). Qualitative evaluation and research methods. Newbury Park: Sage.

Postman, N. (2004) Teknopoli, Mustafa Emre Yılmaz (Çev.), İstanbul: Gelenek Yayınları, No.106.

Reamer, F. G. (2019). Social work education in a digital world: Technology standards for education and practice. Journal of Social Work Education, 55(3), 420-432. https://doi.org/10.1080/10437797.2019.1567412

Saban, A. & Ersoy, A. (2019). Eğitimde nitel araştırma desenleri. Ankara: Anı

Schoech, D. (1999) Human Services Technology: Understanding, Designing, and İmplementing Computer and Internet Applications in the Social Services, Second Edition of Human Services Computing: Concepts and Applications, New York: The Haworth Press.

Schoech, D. (1987) "Information Systems: Agency", in Anne Minahan (Board of Ed.), Encyclopedia of Social Work, Eighteen Edition, vol.1., Silver Spring Maryland: National Association of Social Workers Press, 920-931.

Taylor, A. (2017). Social work and digitalization: Bridging the knowledge gaps. Social Work Education, 36(8), 869-879. https://doi.org/10.1080/02615479.2017.1361924

Tuncay, T. (2010). E-sosyal hizmetler: İnsani Hizmetlerde Bilişim Teknolojisi Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 18(1) İzmir 3. İleri Yaş Sempozyumu: "Kırılgan Yaşlı", 23-24 Mart 2010, İzmir.

Yıldırım, F., Abukan, B., Öztürk, H. & Eker H. (2020). Sosyal hizmette teknoloji kullanımı ve sosyal hizmet uzmanlarının dijital yapabilecekleri: Covid-19 salgını merkezinde bir değerlendirme. Türk Çalışmaları, 15(8), 3899- 3916. https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.46164

Weitzman, E., Miles, M.B. (1995). Computer Programs for qualitaive data analysis: A software sourcebook. Tausand Oaks, CA: Sage.

SOSYAL SORUMLULUK VE İŞ AHLAKI

Prof. Dr. Kenan Ören

nobel

SOSYAL SORUMLULUK VE İŞ AHLAKI

Prof. Dr. Kenan Ören

Yayın No.: 5427
Beşeri Bilimler: 607
ISBN: 978-625-371-417-8
E-ISBN: 978-625-371-418-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Mayıs 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Ören, Kenan.
Sosyal Sorumluluk ve İş Ahlakı / Kenan Ören
1. Basım, VIII + 290 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-417-8
E-ISBN: 978-625-371-418-5
1. Sosyal Sorumluluk 2. İş Ahlakı

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

GİRİŞ **1**

Birinci Bölüm
KAVRAMSAL ÇERÇEVE **5**

1.1. SOSYAL ve SORUMLULUK KAVRAMLARI 5

1.2. Sosyal Sorumluluk Kavramı 7

1.2.1. Sosyal Sorumluluğun İlkeleri 23

1.2.2. Sosyal Sorumluluğun Tarihsel Gelişimi 31

1.3. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramı 38

1.4. Sosyal Sorumluluk Çeşitleri 41

1.5. Kurumsal Sosyal Sorumluluğun Üç Seçenekli Vizyonu 46

1.6. KURUMSAL SOSYAL SORUMLUKLAR PİRAMİDİ 48

1.6.1. Ekonomik Basamak (Ekonomik Sorumluluk) 49

1.5.2. Yasal (Kanuni) Sorumluluk 53

1.5.3. Ahlaki Sorumluluk 55

1.5.4. Hayırseverlik ve Bağış Sorumluluğu (İhtiyari Sorumluluk) 57

1.6. Sürdürülebilirlik veya Sürdürülebilir Kalkınma 60

1.6.1. Sürdürülebilirlik veya Sürdürülebilir Kalkınmanın Boyutları (Dört Boyut) 63

1.7. Sosyal Sorumluluk Ekolleri 67

1.7.1. Klasik Sosyal Sorumluluk Ekolü 68

1.7.2. Modern Sosyal Sorumluluk Anlayışı 70

1.8. Klasik ve Modern Sosyal Sorumluluk Ekol Temsilcileri 74

1.8.1. Friedman (1970) 74

1.8.2. Freeman (1984) 75

1.8.3. Donaldson ve Davis (1991) 75

1.8.4. Donaldson ve Preston (1995) Paydaş Kuramı 76
1.8.5. Jones (1995) 76
1.8.6. Hart (1995) 77
1.8.7. Jennings ve Zandbergen (1995) 77
1.8.8. Baron (2001) 78
1.8.9. Feddersen ve Gilligan (2001) 79
1.8.10. McWilliams ve Siegel (2001) 79
1.8.11. Waldman, Siegel (2004) 80
1.9. Kurumsal Sosyal Sorumluluğun Faydaları 83
1.10. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Projeleri 87
1.11. Sosyal Sorumluluk Standartları ve Sözleşmeler 94
1.11.1. SA 8000 Standardı 94
1.11.2. ISO 26000 Sosyal Sorumluluk Yönetim Sistemi 95
1.11.3. BM Küresel İlkeler Sözleşmesi (KİS -Global Compact GC) 98
1.11.4. ILO'nun Çok Uluslu Şirketler ve Sosyal Politikalar Prensiplerine İlişkin Üçlü Deklarasyonu (ILO's Tripartite Declaration of Principle Concerning Multinational Enterprises and Social Policy), (1977/2000) 100
1.11.5. Çok Uluslu Şirketler İçin OECD Rehberi (OECD Guideline for Multinational Enterprises), (2000) 100
1.11.6. Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) Finans Girişimi Tarafından Başlatılan KSS Girişimi ve İmzalanan Malî Kurumlarda Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınmaya İlişkin UNEP Deklarasyonu (UNEP Finance Initiative, Sustainability Management and Reporting, Benefits of Financial Institutions in Developing and Emerging Economies) 101
1.11.7. Küresel Raporlama Girişimi (GRI -Global Reporting Initiative) 101
1.11.8. Avrupa Birliği Çevre Yönetimi ve Denetleme Planı (EMAS -The EU Eco-Management and Audit Scheme) 102
1.11.8. Avrupa Birliği: Avrupa Toplulukları Komisyonu, KSS Alanında bir Avrupa Çerçevesi Oluşturma Başlıklı Yeşil Kitap (Green Paper entitled Promoting a European Framework for Corporate Social Responsibility), (COM(2001) 366 Final) 105
1.11.9. Caux Prensipleri 106
1.11.10. Keidanren Sözleşmesi 107

İkinci Bölüm
SOSYAL SORUMLULUK İLE İLİNTİLİ KAVRAMLAR..... 109
2.1. Sosyal Sponsorluk 109
2.2. Kurumsal Sosyal Performans 111
2.3. Bağış ve Hayırseverlik 112
2.4. Sosyal Pazarlama 114
2.5. Kurumsal Vatandaşlık (Vatandaş Kuruluş) 123
2.6. Kurumsal Sosyal Geri Bildirim 124
2.7. Kurumsal Gönüllülük..... 124
2.8. Kurumsal Hesap Verebilirlik..... 125
2.9. Secondment..... 126
2.10. Uzmanlık Desteği..... 127
2.11. Ürün Bağışı 128
2.12. Kâr Payının Adil Bir Şekilde Paylaşımı..... 129
2.13. Bina ve Alet Edevat Yardımı 129
2.14. Semavi (İbrahimî) Dinlerin Sosyal Sorumluluk İlkeleri..... 130

Üçüncü Bölüm
DEZAVANTAJLILARA VE PAYDAŞLARA YÖNELİK SOSYAL SORUMLULUKLAR ... 141
3.1. Engellilere Yönelik Sosyal Sorumluluklar 142
3.1.1. Engelli Kavramı Üzerine 143
3.1.2. Engellilere İlişkin Yasal Düzenlemeler..... 147
3.1.3. Engellilere Yönelik Kurumsal Sosyal Sorumluluk Politikaları ve Uygulamaları..... 156
3.1.4. Engellilerin İstihdamı 159
3.1.4.1. Engelliler İçin İstihdam Kontenjanı 163
3.1.4.1.1. Engellilerin Emeklilik Hakları 164
3.2. Çevreye Karşı Sorumluluk (Ekolojik Denge) 168
3.3. Sağlıkla İlgili Sorumluluk 172
3.3. Yardıma ve Bakıma Muhtaç Ailelere Yönelik Sosyal Sorumluluk 177
3.4. Kadınlara Yönelik Sosyal Sorumluluk 181
3.4.1. Kadın Sorumlulukları ile İlgili Sözleşmeler..... 184
3.5. Çocuklar ile İlgili Sorumluluk..... 186
3.5.1. Çocuklarla ilgili Uluslararası Bazı Norm ve Yasalar..... 192

3.5.1.1. Türkiye'de Çocuk İş Gücü ile İlgili Düzenlemeler 196
3.5.1.2. Faaliyetlerini Sosyal Sorumluluk Yürüten Kamu Kurumları.... 203
3.6. Yoksullara Karşı Sosyal Sorumluluk 206
3.6.1. Yoksulluk Kavramı 208
3.7. Tedarikçiler ve Çalışanlara Karşı Sosyal Sorumluluklar 214
3.8. Firmaların ve İşletmelerin Devlete Karşı Sorumlulukları 217

Dördüncü Bölüm
SOSYAL SORUMLULUK VE İŞ AHLAKI (ETİĞİ) 219
4.1. Teleolojik Yaklaşım (Sonuç temelli yaklaşım) 222
4.2. Deontolojik Yaklaşım (Kural ya da görev temelli) 223
4.3. Relativizm (görecelik) Yaklaşımı 226
4.4. Fazilet (Erdemlilik) Yaklaşımı 227
4.5. İş Ahlakı Çeşitleri 228
4.5.1. Tasvir Edici (Betimleyici) İş Ahlakı 229
4.5.2. Genel Faydacı İş Ahlâkı 229
4.5.3. Normatif İş Ahlâkı 230
4.5.4. Sosyal Sorumluluk Açısından İş Ahlakının Uygulanabilirliği 235
4.5.5. Ahlaki (Etik) Temellendirmeler 237
4.5.5.1. Teolojik Olarak Ahlaki Temellendirme 238
4.5.5.2. Antropolojik Olarak Ahlaki Temellendirme 240
4.5.5.3. Sosyolojik Olarak Ahlaki Temellendirme 241
4.5.5.4. Kozmolojik Ahlaki Temellendirme 242
4.5.6. İş Ahlakında İşi Liyakat ve Eğitim Düzeyine Göre Tahsis Etme Konusunda Örnek Yazılarım 243

SON SÖZ 259

KAYNAKLAR 261

SOSYAL SORUMLULUK MİNİ SÖZLÜĞÜ 271

KAYNAKLAR

Açıkel, Yusuf, "Hadisler Işığında Görme Engelliler ve Bazı Öneriler", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl: 2010/2, Sayı: 25, 2010.

Açıkgöz, Reşat, , Ö. Şükrü Yusufoğlu, "Türkiye'de Yoksulluk Olgusu ve Toplumsal Yansımaları", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 1, 2012.

Ahrens Thomas,(2008), "The Hidden Ethics of Corporate Governance and the Practical Uses of Corporate Governance Codes: A Commentary on Bhimani", *J Manage Gov*., Vol: 12 (149–152).

Akgeyik, Tekin "İnsan Kaynakları Yönetimi Boyutuyla Kurumsal Sosyal Sorumluluk: Bir Alan Araştırması", http://www.iudergi.com, Erişim tarihi: 14.06.2023/H. Tuğba Eroğlu, "Sosyal Sorumluluğun Anlaşılmasında ve Yaygınlaşmasında Belediyelerin Rolü", *Farklı Bakış Açılarıyla, Sosyal Sorumluluk*, Editörler: Kenan Ören, Bahadır Eser, Elvettin Akman, Pelikan Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2015.

Akhilesh, Ganti, "Social Responsibility in Business: Meaning, Types, Examples, and Criticism", https://www.investopedia.com/terms/s/socialresponsibility.asp Erişim tarihi: 13.03.2023/Kenan Ören, *Dezavantajlı Gruplar ve Sosyal Hizmet*, Nobel Yayınları, Ankara 2001.

Akman, Elvettin, *Yerel Yönetimlerde Sosyal Sorumluluk Yönetimi: Çankaya Belediyesi Örneği*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2009.

Aktan Coşkun Can ve Deniz Börü, "Kurumsal Sosyal Sorumluluk", *Kurumsal Sosyal Sorumluluk, İşletmeler ve Sosyal Sorumluluk*, İGİAD Yayınları, No: 4 İstanbul 2007.

Akyıldız, Murat, "Sosyal Sorumluluk ve Pazarlama", *Farklı, Bakış Açılarıyla Sosyal Sorumluluk*, Editör: Prof. Dr. Kenan Ören vd. Pelikan yayınları, 2. Baskı, Ankara 2015.

Aras G & Crowther D (2008), Governance and sustainability: An investigation into the relationship between corporate governance and corporate sustainability, *Management Decision*, 46 (3), 433-448/ Shahla Seifi, ISIRI, Iran & Universiti Putra Malaysia & David Crowther, De Montfort University, UK/ *Farklı Bakış Açılarıyla Sosyal Sorumluluk*, 2. Baskı, Pelikan Yayınları, Ankara 2015.

Archie B. Carroll, "The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward the Moral Management of Corporate Stakeholders", *Business Horizons*, Vol: 34 (July-August) 1991. Daft R, Marcic D. Understanding Management, 2001.

Arslan, M., *İş ve Meslek Ahlakı*, Siyasal kitabevi, Ankara 2005.

Bansal, Pratima, "Evolving Sustainably: A Longitudinal Study of Corporate Sustainable Development", *Strategic Management Journal*, Vol: 26, (197-218), s. 199/200, 2005.

Barnes, Colin, *Disabled People in England and Discrimination*, C.Hurst&Co.(Publishers) Ltd. Printed in India, 2000

Benabou Roland and Jean Tirole, "Individual and Corporate Social Responsibility", *Economica*, Vol: 77, (1–19)./, 2010'dan naklen Top, Seyfi, "İşletmelerde Yönetim Mekanizması Anlayışı Bağlamında Kurumsal Sosyal Sorumluluğun Yeri", *Farklı Bakış Açılarıyla Sosyal Sorumluluk*, 2. Baskı, Pelikan Yayınları, Ankara 2015.

Bell, D., & Heıtmueller , A., The Disability Discrimination Act in the Uk: Helping or Hindering Employment Among the Disabled?, *Journal of Health Economics*, 2009.

Bükuyüslu, Ali Rıza, "Avrupa Birliği Yeşil Dosyası İşletme Sosyal Sorumluluğu (The Corporate Social Responsibility -CSR)", *İşveren Dergisi*, Aralık 2001.

Carroll, Archie B., "A Three-Dimensional Conceptual Model of Corporate Performance", *Academy of Management Review*, 4.4, ss. 497- 505, 1979.

Carroll, Archie B., "Corporate Social Responsibility Evolution of Definitioanl Sonstruct", *Business & Society*, V: 38, N: 3, s. 280 1999/Eroğlu, agm., s. 154/Lee'den aktaran http://makale.suleymanozdemir.com/Sos.Siy.Konf.56/18-FatihYilmaz-SSK56.pdf.

Carroll, Archie B. "The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward the Morai Management of Organizational Stakeholders, (http://cf.linnbenton.edu/bcs/bm/gusdorm/upload/Pyramid%20of%20Social%20Responsibility.pdf).

Carroll, Archie B., "The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward the Moral Management of Organizational Stakeholders", *Business Horizons*, 1991.

Caroll, A.B, "Ethical Challenges for Business in the new Millennium: Corporate Social Responsibility, and Models of Management Morality", *Business Ethic Quarterly*, (10, 1), ss. 33-42, 2000/Eyman, Richard K., Ph. D., Herbert J. Grossman, M. D., Robert H. Chaney, M. D. and Thomas L. Call, M. A., "The Life Expectancy of Profoundly Handicapped People with Mental Retardation", *N Engl J Med*, 1990.

Cevizci, Ahmet, *Etiğe Giriş*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2002, s. 19/Zeynep Kantarcı, *İş Etiği ve Ahilik*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ana Bilim Dalı, Erzurum 2007.

Clarkson, M. B. E., "A Stakeholder Framework for Analyzing and Evaluating Corporate Social Performance", *Academy of Management Review*, 1995, Vol. 20 (92-117), 1995.

COM, (2001), Green Paper Promoting a European Framework for Corporate Social Responsibility, 366 Final, European Commission, Brussels, 18.7.2001, s. 4/Akyıldız, Fulya, "Avrupa Birliği'nin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Politikası".

Coşkun Can ve Deniz Börü, "Kurumsal Sosyal Sorumluluk", Coşkun Can Aktan (Ed.), *Kurumsal Sosyal Sorumluluk*, İgiad Yayınları, İstanbul, 2007, s. 12/Nurcan Süklüm, "Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Yeşil Muhasebe ve Yeşil Denetim İlişkisi".

Crane, A. ve Desmond, J., 7 "Societal Marketing and Morality," Eupropean Journal of Marketing, (36, 5/6), ss. 548-569

Crane A. ve Desmond, J.(2002), "Societal Marketing and Morality", *European Journal of Marketing*, (36, 5/6), s. 555.

Crayer E. H. ve Ross W. T. (1997), "The influence of firm behavior on purchase intention: Do customer care about Business Ethics?", *Journal of Consumer Marketings* (14/6),ss. 421-432/Akyıldız, agm., s. 243.

Çakır, Ö., "Sosyal Dışlanma". *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 3, 2002.

Çınar, Sema, "Anomi, Emile Durkheim," https://dinsosyolojisi.com.tr/anomi-emile-durkheim/ Erişim tarihi: 13.03.2024.

Çora, İhsan, *İşletmelerde Sosyal Sorumlulukların Yönetimi ve Doğu Karadeniz Bölgesi Çay İşletmeleri Yöneticilerinin Sosyal Sorumluluk Anlayışları Üzerine Bir Araştırma*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.

Demirkan, Mahmut, "Türk Endüstri İlişkileri Sisteminde Etik Tavır ve Sorumluluk Bilinci", *Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu, 24-26 Aralık 1997*, Sakarya Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Adapazarı, 1998.

DPT (Devlet Planlama Teşkilatı), 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Gelir Dağılımın İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele, Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Ankara 2001, www.dpt.gov.tr/DocObiects/Download/3089/oik610.pdf (Erişim tarihi: 21.02.2024).

Ekin, Nusret vd., *Türk Sosyal Güvenlik Sistemi'nde Arayışlar: Özelleştirme ve Yeniden Yapılanma*, İstanbul Ticaret Odası Yayın No. 1999-69, İstanbul 1999.

Elçi, M. ve Alpkan, L., "Etik İkliminin Örgütsel Vatandaşlık Davranışlarını Etkileri", *Hacettepe Üniversitesi İİBF Dergisi* (24, 1) ss. 141-170, Ankara 2006/Akyıldız, Murat, *Sosyal Sorumluluk ve Pazarlama, Farklı Bakış Açılarıyla Sosyal Sorumluluk* Kitabı Bölümü, Pelikan Yayınları, Ankara 2015.

Engelsiz Türkiye Projesi, http://www.ozida.gov.tr Erişim tarihi: 05.12.2023.

Förster, M. (2008), Employment of Persons with Disability, 33rd Global Conference of ICSW, OECD, İşgücü Piyasasının Özürlüler Açısından Analizi, Ankara 2011.

Frynas J. G. The False Developmental Promise of Corporate Social Responsibility: Evidence.

Georgieva Sonya Isaeva, "Stakeholders' Perceptions And Future Trends Of Tourism In ıila National Park, Bulgaria", MSc thesis submitted by: Registration number: 7906102564 Thesis code: SAL–80 436., 2007.

Gökçe, Fikret vd., *Özürlülerle İlgili Mevzuat*, T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2002.

Gökmen, Fatma, "Türkiye'de Özürlü Haklarının Gelişimi", *Öz-Veri Dergisi*, Cilt: 4 Sayı: 2, http://www.ozida.gov.tr/?menu=ozveri&sayfa=arsiv., Erişim tarihi: 22.11.2023.

Gönüllü, Müzeyyen, Gönül İçli, "Çalışma Yaşamında Kadınlar: Aile ve İş İlişkileri", *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 25, Sayı: 1, 2201, s. 84/ Kenan Ören, *Sosyal Politika*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2017.

Gümüş, Çağlayan Deniz, Tasarımda Önemli Bir Kesim: Özürlüler, *Mimarlık*, Sayı: 347, s. 39-40, 2009.

İlic, Derya Kelgökmen, "Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve İşletme Yönetimi", *Farklı Bakış Açılarıyla, Sosyal Sorumluluk*, Editörler: Prof. Dr. Kenan Ören, Prof. Dr. Bahadır Eser, Doç. Dr. Elvettin Akman, Pelikan Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2015.

İşgücü Piyasasının Özürlüler Açısından Analizi, 2011

Kantarcı, Zeynep, *İş Etiği ve Ahilik*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ana Bilim Dalı, Erzurum 2007.

Karaismailoğlu, İlve (2006), *İşletmelerin Sosyal Sorumlulukları*, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.

Kavramsal Bir Bakış, *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, TBMM 100. Yıl Özel Sayısı,151-163 DOI: 10.33905/bseusbed.752576, 2020.

Korlaelçi, Murtaza, "İnsan ve Sorumluluğu", *Felsefe Dünyası*, 2001/2, Sayı: 34 (11-25), 2, 2001.

Lantos G., The Ethically of Altruistic Corporate Social Responsibilities", *Journal of Consumer Marketing*, (119,3), ss. 205-230, 2002.

Lantos, G., "The bounderies of strategic corporate social responsibilities", *Journal of Consumer Marketing*, (18/7), ss. 595-630, 2001.

Letza Steve, Xiuping Sun, "Corporate Governance: Paradigms, Dilemmas and Beyond", *Leeds Law School, Leeds Metropolitan University*, Vol. 2 No. 1 (43-65). http://www.puereview.ae.poznan.pl/ 2002v2n1/03-letza.pdf /02/02/2007. s. 45/46/ Top, s. 110/111, 2002.

Mackey Alison, Tyson B. Mackey Jay B. Barney, "Corporate Social Responsibility and Firm Performance: Investor Preferences and Corporate Strategies", *Academy of Management Review*, Vol. 32, No. 3, (817–835), s. 817/818, 2007.

Marsden C (2000), The new corporate citizenship of big business: Part of the solution to sustainability, *Business & Society Review*, 105(1), 9-25/ Shahla Seifi, ISIRI, Iran & Universiti Putra Malaysia & David Crowther, De Montfort University, UK/ *Farklı Bakış Açılarıyla Sosyal Sorumluluk*, 2. Baskı, Pelikan Yayınları, Ankara 2015.

McWilliams A., Siegel, D. S. ve M. Wright, P., "Corporate Social Responsibility: Strategic Implications", *Journal of Management Studies*, 43(1), 1-18, 2006.

Negiz, Nilüfer, "Türk Kamu Yönetimi Anlayışında Sosyal Sorumluluk", *Farklı Bakış Açılarıyla Sosyal Sorumluluk*, 2. Baskı, Pelikan Yayınları, Ankara 2015.

Ören, Kenan, *Başarı Şifreleri*, 2. Baskı, Nobel Yayınları, Ankara 2024.

Ören, Kenan, *Zihinsel Engellilerin Eğitim ve İstihdamı*, Pelikan Yayınları, Ankara 2005, s. 22/http://www.un.org/disabilities/default.asp?id=23 Erişim tarihi: 22.11.2023.

Ören, Kenan, *Sosyal Politika*, 6. Baskı, Nobel Yayınları, Ankara 2021.

Özgen, Ebru (2007), "Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramı ve Çalışan Memnuniyetine Etkisi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8 (1-6), s. 2/3/H. Tuğba Eroğlu, "Sosyal Sorumluluğun Anlaşılmasında ve Yaygınlaşmasında Belediyelerin Rolü", *Farklı Bakış Açılarıyla Sosyal Sorumluluk*, 2. Baskı, Pelikan Yayınları, Ankara 2015.

Özgen, Ebru, "Sözde Değil Özde Kurumsal Sosyal Sorumluluk", *Farklı Bakış Açılarıyla Sosyal Sorumluluk*, 2. Baskı, Pelikan Yayınları, Ankara 2015, s. 52 (Richard, 2000'den naklen).

Özüpek, M. Nejat, *Kurum İmajı ve Sosyal Sorumluluk*, Tablet Kitapevi, Konya 2005.

Özürlülerle İlgili Sosyal Politika Yönetim ve Örgütlenme Komisyon Raporu", 1. Özürlüler Şûrası Komisyon Raporları Genel Kurul Görüşmeleri, T.C. Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayını, Ankara 1999.

Özyol, A., "Sürdürülebilir Kalkınma", http://www.hydra.com.tr/ uploads/kutup.pdf, Erişim tarihi: 22.02.2024/Akyıldız, M., "Sosyal Sorumluluk ve Pazarlama", *Farklı Bakış Açılarıyla Sosyal Sorumluluk*, Editör: Prof. Dr. Kenan Ören ve vd. Pelikan Yayınları, Ankara 2015.

Pelit, Elbeyi ve Dilek Pekmezci, "Turizm İşletmelerinde Sosyal Sorumluluk Alanları", *Farklı Bakış Açılarıyla Sosyal Sorumluluk*, Editörler: Prof. Dr. Kenan Ören vd. Pelikan Yayınları, Ankara 2015.

Peltekoğlu; Filiz Balta, *Halkla İlişkiler Nedir*, Beta Basım Yayım AŞ, İstanbul 2006.

Robbins, S. P., "Management", 4th Ed., *Prentice hall International Inc*., New Jersey 1994.

Sapancalı, Faruk, *Sosyal Dışlanma*, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir 2005, s. 128/ Ören, Kenan, *Sosyal Politika*, 6. Baskı, Nobel Yayınları, Ankara 2021.

Sayın, Önal, *Aile İçi İlişkilerin Toplum ve Birey Boyutunda Çözümlenmesi*, Aile Yazıları, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayını, Ankara 1991, s. 529/ Kenan Ören, *Sosyal Politika*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2017.

Seitzh, P., (2001), "Cultural and Business Ethics", *Cross Cultural Management*, (8.1)

Seyyar, Ali, *Sosyal Siyaset Açısından Özürlüler Politikası*, Türdav Yayınları, İstanbul 2002.

Seyyar, A., Sosyal Hizmet Terimleri (*Ansiklopedik "Sosyal Pedagojik Çalışma" Sözlüğü*). Sakarya: Sakarya Kitabevi, 2010.

Shahla Seifi, Isırı, David Crowther (Çeviri: Haldun Nalbant ve Mesut Kozan), "İnsan Hakları Bağlamında Sosyal Sorumluluk: İhmal Edilen Bir Prensip", *Farklı Bakış Açılarıyla, Sosyal Sorumluluk*, Editörler: Prof. Dr. Kenan Ören, Prof. Dr. Bahadır Eser, Doç. Dr. Elvettin Akman, Pelikan Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2015.

Sheth, J. N. N: K: Sethia, N. K and S: Srinivas, "Mindful Consumption: A Customer-Centric Approach to Sustainability", *Journal of the Academy of Marketing Science*, Vol. 39, Number 1, (21-39), 2011.

Sönmez, Ferištah ve Kamil Bircan, İşletmelerin Sosyal Sorumluluğu ve Çevre Sorunlarında Ekonomik Yaklaşımlar, http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/Feristah_II.doc, 2003.

Spangenberg, J. H., "Institutional Sustainability Indicators: An Analysis of the Institutions in Agenda 21 and a Draft Set of Indicators for Monitoring Their Effectivity", *Sustainable Development*, Vol. 10, (103–115). Foy, 1990, s. 771, 2002.

Swadian Z. Rawwas M, Mohammed Y. A., "Consumer ethics: Moral ideologies and ethical beliefs of micro culture in US", *Internatinal Business Review*, (13), 2004.

Taşçı Faruk, "Yoksulluğa ve Yoksullara Dönük Ahlak Yaklaşımları", *İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, S. 57, 2009.

Top, Seyfi, "İşletmelerde Yönetim Mekanizması Anlayışı Bağlamında Kurumsal Sosyal Sorumluluğun Yeri, *Farklı Bakış Açılarıyla Sosyal Sorumluluk*, 2. Baskı, Pelikan Yayınları, Ankara 2015.

Torlak, Ö., "Pazarlama Ahlakı: Sosyal sorumluluk ekseninde pazarlama kararları ve tüketici davranışları analizi", Gözden geçirilmiş 3. baskı, Beta yayınları, İstanbul 2006.

Tuğba H. Eroğlu, "Sosyal Sorumluluğun Anlaşılmasında ve Yaygınlaşmasında Belediyelerin Rolü", *Farklı Bakış Açılarıyla Sosyal Sorumluluk*, 2. Baskı, Pelikan Yayınları, Ankara 2015, s. 159.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 2002.

Ülgen H. ve Mirze, K. S., "İşletmelerde stratejik yönetim", 2. Baskı, Literatür Yayınları, İstanbul 2004.

Valentın Anke and Joachim H. Spangenberg, "A Guide To Community Sustainability Indicators", *Environmental Impact Assessment Review*, Vol. 20(381–392), 2000.

İNTERNET KAYNAKLARI

www.tdkterim.gov.tr, Erişim tarihi: 09.03.2023.

https://www.axasigorta.com.tr/blog/4a-4b-4c-sigorta-nedir Erişim tarihi: 14.02.2024.

https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0slam_ahlak%C4%B1#:~:text=%C4%B0slam%2C%20ahlak%C4%B1%20g%C3%BCzel%20ve%20%C3%A7irkin,etik%20bilimi%20i%C3%A7inde%20ele%20al%C4%B1nmaktad%C4%B1r. Erişim tarihi: 12.03.2024.

https://istanbulbogazicienstitu.com/sosyal-sorumluluk-nedir Erişim tarihi: 08.01.2024.

https://istanbulbogazicienstitu.com/sosyal-sorumluluk-nedir Erişim Tarihi: 08.01.2024

https://tr.wikipedia.org/wiki/Sosyal_sorumluluk Erişim tarihi: 15.03.2023 https://www.google.com/search?q=sosyal+sorumluluk+kelimeleri+ve+anlamlar%C4%B1&rlz=1C1GCEU_trTR1034TR1034&oq=SOSYAL+SORUMLULUK+KEL%C4%B0MELER%C4%B0&gs_lcrp=EgZjaHJvbWUqBwgBECEYoAEyBggAEEUYOTIHCAEQIRigATIHCAIQIRigAdIBCTIyMjUxajBqNKgCALACAA&sourceid=chrome&ie=UTF-8 Erişim tarihi: 27.02.2024.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Sosyal_sorumluluk Erişim tarihi: 06.06.2023.

https://www.iienstitu.com/blog/sosyal-sorumluluk-nedir Erişim tarihi: 06.06.2023.

http://www.mimarlarodasi.org.tr/mimarlikdergisi/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=361&RecID=2065. Erişim tarihi: 06.06.2023.

https://www.iienstitu.com/blog/sosyal-sorumluluk-nedir Erişim tarihi: 06.06.2023.

https://www.isbank.com.tr/blog/etkili-iletisim-nedir Erişim tarihi: 28.02.2024.

http://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/ Erişim tarihi: 23.03.2024.

www.ec.europa.eu Erişim tarihi: 15.03.2023.

http://www.halklailiskiler.com/kurumsal-sorumluluk.html Erişim tarihi: 15.06.2024.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Hawthorne_etkisi, Erişim tarihi: 25.03.2024.

https://www.iienstitu.com/blog/sosyal-sorumluluk-nedir Erişim tarihi: 06.06.2023.

https://pazarlamaturkiye.com/sirketlerin-sosyal-sorumluluk-proje-ornekleri/ Erişim tarihi: 15.06.2023.

https://andbelgelendirme.com/sa-8000-belgelendirme/?gclid=EAIaIQobChMIvsvAzKjQgwMVO4poCR2BTwF-EAAYASAAEgJ7TfD_BwE, Erişim tarihi: 09.01.2024.

https://www.asandanismanlik.com/iso-26000-sosyal-sorumluluk-yonetim-sistemi-/?gad_source=1&gclid=EAIaIQobChMIyYGvoqXQgwMVO0JBAh3AVQLZEAAYASAAEgJ0cvD_BwE, Erişim tarihi: 09.01.2024.

http://csrblg.wordpress.com/2010/11/07/ekoiq-dergisi-roportaji/#more-406, Erişim tarihi: 11/09/2024/.

European Commission: Environment, 2011.

http://www.cauxroundtable.org/CurrentPapers.html Erişim tarihi: 01.03.2024.

http://www.keidanren.or.jp/CBCC/english/report/20030114report/ Erişim tarihi.

https://www.aa.com.tr/tr/ayrimcilikhatti/ayrimcilik/israil-askerlerine-yahudi-olmayan-kadinlara-tecavuz-fetvasi-veren-askeri-hahambasi-h%C3%A2l%C3%A2-gorevde/1818416 Erişim tarihi: 25.03.2024.

mevzuat.basbakanlik.gov.tr, Erişim tarihi: 22.11.2023.

http://tdkterim.gov.tr, Erişim tarihi: 22.11.2023.

https://www.tiem.com.tr/p21_engelli-calisanlarin-ssk-emeklilik-tablosu, Erişim tarihi: 14.02.2024.

http://www.mdri.org/mdri-web-2007/pdf/montrealdeclaration. pdf, Erişim tarihi: 25.03.2024.

http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/151/aral_gursoy.htm Erişim tarihi: 20.02.2024.

https://islamansiklopedisi.org.tr/ahlak Erişim tarihi: 14.11.2023.

https://www.medicalpark.com.tr/cam-tavan-sendromu/hg-358#:~:text=Cam%20tavan%20sendromu%20ki%C5%9Finin%20hayatta,kayna%C4%9F%C4%B1nda%20%C3%A7o%C4%9Funlukla%20%C3%B6zg%C3%BCven%20eksikli%C4%9Fi%20yatar. Erişim tarihi: 19.02.2024.

SÖYLEŞİLER MUHAVERELER

Mehmet Âkif Ersoy

Yayına Hazırlayanlar
Yusuf Turan Günaydın
Ayşenur Begüm Günaydın

ATLAS

Atlas Yayınları: 73
Âkif Kitaplığı: 8

Söyleşiler Muhavereler
Mehmet Âkif Ersoy

Yayına Hazırlayanlar
Yusuf Turan Günaydın
Ayşenur Begüm Günaydın

Kapak Tasarımı
Mehtap Asiltürk

Sayfa Düzeni
Furkan Mülayim

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 31696

1. Basım: Haziran 2024

Bu kitabın tüm yayın hakları AtlasKitap yayınlarına aittir.
Tanıtım için yapılacak alıntılar dışında tüm alıntılar ve görseller
Kültür Bakanlığı Telif Hakları Sözleşmesi gereği yayınevinin iznini gerektirir.

ISBN: 978-625-6266-00-1

E-ISBN: 978-625-6266-01-8

Baskı ve Cilt
Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

ATLAS KİTAP

Kültür Mah. Mithatpaşa Cad. No. 74/4, Kızılay/Ankara
Tel: 0312 418 20 10
www. atlaskitap.com
online alışveriş: www.atlaskitap.com

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 7
Birinci Bölüm İLK MÜLÂKAT: SANAT TELAKKİSİ ÜZERİNE 13
DÂRÜLMUALLİMÎN TALEBESİYLE MÜLÂKAT 15
İkinci Bölüm HASTA DÖŞEĞİNDE SÖYLEŞİLER 19
MEHMET ÂKİF'LE MÜLÂKAT 21
Millî Edebiyatın en Kuvvetli Yazıcısı MEHMET ÂKİF İLE 24
ÜSTAD MEHMET ÂKİF CENNET GİBİ YURDUNDA 29
MEHMET ÂKİF HASTA DÖŞEĞİNDE 33
MEHMET ÂKİF'İN YANINDA 37
Üçüncü Bölüm MUHAVERELER 45
HASAN BASRİ ÇANTAY'IN ÇEŞİTLİ VESİLELERLE ÂKİF'E SORDUĞU SORULAR VE CEVAPLARI 47
KUR'AN MEÂLİ HAKKINDA HAKKI TARIK US-MEHMET ÂKİF GÖRÜŞMESİ 51
ŞAİR TAL'AT BEY, NEYZEN TEVFİK VE HÂFIZ SÂMİ'NİN ÂKİF'LE GÖRÜŞMELERİ 53
"ÂKİF'İ İSTİKLAL MARŞI METNİNİ YAZARKEN GÖRDÜM" 60
ROMAN, ŞİİR VE VEZİN ÜZERİNE EDEBÎ MUSÂHABE 63
FELSEFE, TASAVVUF, MEVLÂNÂ VE İBN-İ ARABÎ ÜZERİNE HASBİHÂL 67

Ekler AİLE FERTLERİYLE GÖRÜŞMELER.....71
KIZI FERİDE HANIMEFENDİ İLE DAMADI MUHİDDİN AKÇOR İSTİKLÂL MARŞI ŞAİRİMİZİ ANLATIYOR 73
ŞAİR MEHMET ÂKİF'İN OĞLU ŞİMDİ NE YAPIYOR?.....79
Takvim'den Bir Yaprak: MEHMET ÂKİF'İN OĞLU İLE GÖRÜŞME ..82
MEHMET ÂKİF'İN OĞLU SEFALETLE MÜCADELEDE.....84
İSİMLİK.....87
KAYNAKLAR.....93
DİZİN.....95

KAYNAKLAR

Akın, Kenan, "Mehmet Âkif'in Oğlu Sefaletle Mücadelede", *Tercüman*, 24 Şubat 1966.

Ayvazoğlu, Beşir, *Gel Söyleşelim*: *Cümle Geçen Demleri*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012.

Bozgeyik, Burhan, "Kızı Feride Hanımefendi ile Damadı Muhiddin Akçor, İstiklâl Marşı şairimizi anlatıyor", *Köprü*, Aralık 1978, S. 21, s. 3-5.

Coşkun, Nusret Safa, "Şair Mehmet Âkif'in Oğlu Şimdi Ne Yapıyor? ", *Memleket*, 27 Aralık 1947.

Çantay, Hasan Basri, *Âkifnâme* (*Mehmed Âkif*), Ahmed Sait Matbaası, İstanbul 1966.

Elemim Bir Yüreğin Kârı Değil!: *Mehmet Akif Albümü*, haz. İsmail Kara-Fulya İbanoğlu, Timaş Yayınları, İstanbul 2013.

Ersoy, Emin Âkif, *Babam Mehmet Âkif -İstiklâl Harbi Hatıraları-*, Kurtuba Kitap, 5.bs., İstanbul 2022.

—, *Mektuplar*, haz. Yusuf Turan Günaydın, Atlas Yayınları, genşl. 2. bs., Ankara 2016.

Günaydın, Yusuf Turan, "Mehmed Âkif Ersoy Kaynakçası (1911-2007)", *Hece*, Yıl: XII, 2. baskı, Ocak 2008, S. 133 (Mehmet Âkif Özel Sayısı), s. 659-751.

Kam, Ferîd, *Dînî Felsefî Musahabeler*, Sırât-ı Müstakîm Matbaası, Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye 1329. Sadeleştirilmiş basımı: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını, sadl. Süleyman Hayri Bolay, Ankara, t.siz.

Kandemir, Feridun, *Sordum Söylediler: Edebiyatçılarımız Ne Dediler*?, haz. Süleyman Özdemir, Adem Şenol, Yunus Karaaslan, Yağmur Yayınları, İstanbul, 2008.

Kuntay, Mithat Cemal, *Mehmet Âkif*: *Hayatı - Seciyesi - Sanatı*, İş Bankası Yayınları, 2. bs., Ankara 1990.

Kurtuldu Elif Bilge - M. Salih Ergan, "Geleneksel Türk Musikisi Ses İcracılarından Hâfız Sâmi'nin Hayatı ve Gazel İcracılığı Üzerine Bir Çalışma", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2011, S. 29, 573-607.

Özçelik, Mustafa, *Bir Okur Olarak Mehmed Âkif Ersoy*, Pendik Belediyesi Yayınları, İstanbul 2023.

─, *Mehmet Âkif Ersoy*: *Kronolojik Hayat Hikâyesi*, Erguvan Y., İstanbul 2009.

Sağdıç, Ozan, *Yirminci Yüzyıl Denen O Mazi* / *1. Birinci Savaştan İkincisine*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2005.

Sağman, Ali Rıza, *Meşhur Hâfız Sâmi Merhum*: *Hayatı*, *Sesi*, *Tavrı*, *Aşkı*, *Karakteri*, *Okuyuşu*, yay. haz. Timuçin Çevikoğlu, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1. bs., Ankara 2014.

Şengüler, İsmail Hakkı, *Mehmet Âkif Külliyatı-IX*, Hikmet Neşriyat, İstanbul 1992.

Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, C. II, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001.

Ulunay, Refi Cevad, "Mehmed Âkif'in Oğlu", *Milliyet*, 30 Ocak 1965.

www.muzafferozak.com

SPOR TURİZMİ DESTİNASYONLARINDA KİMLİK, İMAJ VE SADAKAT

(TÜRKİYE'DEKİ KAYAK MERKEZLERİ ÖRNEĞİ)

Dr. Ayşe Gül Savaşkan

nobel bilimsel

SPOR TURİZMİ DESTİNASYONLARINDA KİMLİK, İMAJ VE SADAKAT
(Türkiye'deki Kayak Merkezleri Örneği)

Dr. Ayşe Gül Savaşkan

Yayın No.: 2127
ISBN: 978-625-393-535-1
E-ISBN: 978-625-393-536-8
Basım Sayısı: 1. Basım, Nisan 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Bu Eser Doktora Tezinden Üretilmiştir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Gül Savaşkan, Ayşe.
Spor Turizmi Destinasyonlarında Kimlik, İmaj ve Sadakat (Türkiye'deki Kayak Merkezleri Örneği) / Ayşe Gül Savaşkan
1. Basım, XII + 214 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-535-1
E-ISBN: 978-625-393-536-8
1. Kış Sporları 2. Spor Turizmi 3. Destinasyon İmajı 4. Destinasyon Kimliği 5. Destinasyon Sadakati

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **Vii**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **Viii**

KISALTMALAR ..... **Xi**

GİRİŞ **1**

Birinci Bölüm
KAVRAMSAL ÇERÇEVE **3**

1.1. Tüketim Toplumu 3

1.2. Turizmde Tüketim ve Tüketici Davranışı 8

1.3. Turizmde Tüketici Sadakati 10

1.3.1. Turizmde Tüketici Sadakatinin Kavramsal Yönü 12

1.3.2. Turizmde Tüketici Sadakati Uygulamaları 14

1.3.3. Turizmde Tüketici Sadakatini Etkileyen Faktörler 15

1.3.4. Farklı Sadakat Segmentlerinin Özellikleri 18

1.3.5. Destinasyon Sadakati 19

1.4. Destinasyon İmajı 20

1.4.1. Destinasyon İmajının Oluşumu 27

1.4.2. Destinasyon İmajının Bileşenleri 32

1.4.2.1. Seyahat Motivasyonu ve İç Uyum 32

1.4.2.2. Seyahat Bilgi Kaynakları 34

1.4.2.3. Destinasyon İmajı ve Ziyaretçi Algısı 35

1.4.2.4. Destinasyon İmajı ve Bölge Halkı 36

1.4.2.5. Destinasyon İmajının Ölçümü 37

1.4.2.6. Destinasyon İmajı Mecrası Olarak Sanal Ortamlar 38

1.4.3. Destinasyon Marka Kimliği 39

1.4.3.1. Destinasyon Marka Kimliğinin Kavramsal Yönü 39

1.4.3.2. Kimlik Kavramından Hareketle Destinasyon Kimliği 40

1.4.3.3. Destinasyon "Marka" Kimliği 42

1.5. Tüketici Kimliği ve Destinasyon Kimliği Arasındaki İlişki 46

1.6. Destinasyon İmajı ve Kimliği Kavramlarının İlişkileri 47
1.7. Tüketici İmajı ve Destinasyon İmajı Arasındaki İlişki 49
1.8. Araştırma Alanına İlişkin Literatür Taraması 53

İkinci Bölüm
KIŞ SPORLARI VE SPOR TURİZMİ DESTİNASYONLARI 57
2.1. Spor Turizmi 57
2.1.1. Spor Turizmi Kültür Deneyimi 59
2.1.2. Spor Turizmi İçin Alternatif Bir Model 61
2.1.3. Spor Turizmi Katılımcıları (Turist) 63
2.1.4. Spor Turizminin Sınıflandırılması 65
2.1.5. Kış Turizmi ve Çeşitleri 68
2.1.5.1. Kayak Sporu Turizmi 73
2.1.5.2. Snowboard Sporu Turizmi 75
2.1.5.3. Buz Pateni Sporu Turizmi 76
2.1.5.4. Kızak Sporu Turizmi 76
2.1.6. Türkiye'de Kış Spor Turizmi 77
2.1.7. Türkiye'deki Kış Sporları Destinasyonları 82
2.1.7.1. Palandöken Kış Turizmi Merkezi 82
2.1.7.2. Erciyes Kış Turizmi Merkezi 85
2.1.7.3. Uludağ Kış Turizmi Merkezi 87
2.1.7.4. Ilgaz Dağı Kış Turizmi Merkezi 88
2.1.7.5. Davraz Kış Turizmi Merkezi 89
2.1.7.6. Ergan Kış Turizmi Merkezi 89
2.2. Spor Turizmi Destinasyonu 89
2.2.1. Spor Turizmi Destinasyon Markası 94
2.2.2. Spor Turizmi Destinasyonu Marka İmajı ve Marka Sadakati 97
2.2.3. Destinasyon ve Turizm Arasındaki İlişki 98
2.2.4. Spor Turizmi Destinasyon Sadakati 101
2.2.5. Spor Turizmi Pazarlama Stratejileri 104
2.2.6. Spor Turizmi ile İlgili Litetarür Taraması 107

Üçüncü Bölüm
KIŞ SPORLARI DESTİNASYONLARINDA İMAJ, KİMLİK VE SADAKAT ALGISI: KAYAK MERKEZLERİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA 111

3.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi 111
3.2. Araştırmanın Amacı 112
3.3. Araştırmanın Sınırlılıkları 112
3.4. Araştırmanın Soruları 113
3.5. Araştırma Modeli 113
3.6. Araştırmanın Hipotezleri 116
3.7. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi 118
3.8. Araştırmanın Yöntemi 120
3.9. Araştırma Verilerinin Toplanması ve Çözümlenmesi 120
3.10. Araştırmanın Bulguları 121
3.10.1. Katılımcıların Demografik Değişkenlerine İlişkin İstatistikler 127
3.10.2. Araştırma Hipotezlerinin Testine İlişkin İstatistikler Analizler 130
3.10.3. Araştırma Temel Değişkenlerinin Demografik Değişkenlere Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine Dair İstatistiksel Analizler 137
3.10.4. Araştırma Temel Değişkenlerinin Diğer Değişkenlere Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine Dair İstatistiksel Analizler 147

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER 173

KAYNAKÇA 183

EKLER 207
Ek 1. Anketler 207
Ek 2. Türkiye Kayak Federasyonuna Anket İzin Dilekçesi 212
Ek 3. Türkiye Kayak Federasyonu Anket İzin Onayı 213
Ek 4. Etik Kurul Onayı 214

KAYNAKÇA

Aaker, D. A. (1996). **Building strong brands**. The Free Press, New York, NY.

Aaker, J. L. (1997). **Dimensions of brand personality**. Journal of Marketing Research, 34 (3), pp.347-356.

Aarstad, J., Ness, H., Haugland, S. A. (2015). **Innovation, uncertainty, and inter-firm shortcut ties in a tourism destination context**. Tourism management, 48, pp.354-361.

Acar, E., Demir, A., Kılınç, C. Y., Yıldırım, B., Beydilli, H., (2016). **Kış sporları yaralanmaları**. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Tıp Dergisi, 3(1), s.20-29.

Ahmed, Z. U. (1996). **The need for the ıdentification of the constituents of a destination's tourist image a promotional segmentation perspective**. Revue du Tourisme, 51 (2), pp.44-57.

Akdemir, N. (2019). **Kış turizm merkezlerinde çevre duyarlılığı, yaklaşım ve çözümler: Palandöken otelleri örneği**. Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi, 4(1), s.1-16.

Aktaş, A. (2002). **Turizm işletmeciliği ve yönetimi**. Azim Matbaa Fatih Ofset, Antalya, s.2.

Akyurt, H., Atay, L. (2009). **Destinasyonda imaj oluşturma süreci**. Aksaray, Üniversitesi İİBF Dergisi, 1(1), s.6-7.

Alaca, A. B. (1997). **Turizm politikası, turizmin Türk ekonomisindeki yeri, sorunları ve çözüm önerileri**. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sivas.

Alegre, J., Cladera, M. (2006). **Repeat visitation in mature sun and sand holiday destinations**. Journal of Travel Research, 44 (February), pp.288-297.

Alexandris, K., Kouthouris, C., Funk, D., Giovani, C. (2009). **Segmenting winter sport tourists by motivation: the case of recreational skiers**. Journal of Hospitality Marketing and Management, 18, pp.480-499.

Altaş, N. T., Çavuş, A., Zaman, N. (2015). **Türkiye'nin kış turizmi koridorunda yeni bir kış turizm merkezi: Konaklı**, Marmara Coğrafya Dergisi, Ocak (31), s.345-365.

Ambler, T., Styles, C. (1997). **"Brand development versus new product development: toward a process model of extension decisions"**. Journal of Product and Brand Management, 6, pp.222-234. L. Chalip, "Beyond Impact: A General Model for Sport Event Leverage", in B.W. Ritchie and D. Adair (eds), Sport Tourism: Interrelationships, Impacts and Issues (Clevedon: Channel View, 2004), pp.226-52.

Andreassen, T. W., Lindestad, B. (1998). **Customer loyalty and complex services**. International Journal of Service Industry Management, 9 (1), pp.7-23.

Anholt, S. (2005). **Anholt nation brands ındex: How does the world see America?.** Journal of Advertising Research, 45(3), pp.296-304. doi: 10.1017/S002184 9905050336.

Anisimova, T. (2006). **Corporate branding: a case study analysis utilizing stakeholder perspective**. Unpublished doctoral dissertation, Monash University, Melbourne, Australia.

Ardoğan, R. (2012). **Tüketim, nüfus ve çevre sorunları: Orantısız denklem**. [Electronic Version]. Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, 1(4), s.81-106.

Argan, M. (2007). **Eğlence pazarlaması**. Ankara: Detay Yayıncılık.

Artuğer, S., Çetinsöz, B. C. (2014). **Destinasyon İmajı ile Destinasyon Kişiliği Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma**. İşletme Araştırmaları Dergisi, 6(1): s.366-384.

Assael, H. (1995). **Consumer behaviour and marketing action (5th edit).** cincinnati: South Western College, Ohio, pp.27-35.

Atay, L. (2003). **Turistik destinasyon pazarlaması ve bir alan uygulaması**. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, İzmir.

Atay, L., Akyurt, H. (2009). **Uludağ destinasyonun imajına yönelik ziyaretçi algı ve tutumlarını belirlemeye yönelik bir araştırma**. Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, 6 (3): s.67-76.

Ateljevic, I., Doorne, S. (2002). **Representing New Zealand: tourism imagery and ideology**. Annals of Tourism Research, 29, pp.648-667, doi: 10.1016/S0160-7383(01)00077-9.

Ateşoğlu, İ. (2003). **Türkiye'nin ihracatında marka imajının etkisi**. Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Isparta.

Atılgan, S. (2007). **Buzpateni**. Bilim ve Teknik Dergisi, s.104.

Ayaz, N., Gökmen, T. B. F. (2015). **Safranbolu'yu ziyaret eden yabancı turistlerin destinasyon imajı algıları.** Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Number: 5, 54-69. DOI: 10.14230/joiss104.

Ayaz, N., Apak, Ö. C. (2021). **Türkiye'de kış turizmine yönelik yapılan araştırmalar üzerine bir meta analizi**. Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 5(2), s.1319-1331.

Aysen, E., Yaylı, A., Helvacı, E. (2012). **Üniversitelerin marka kişiliği algısının belirlenmesi üzerine bir araştırma**. İşletme Araştırmaları Dergisi, 4 (4), s.182.-204.

Backman, S. J., Crompton, J. L. (1991). **The usefulness of selected variables for predicting activity loyalty**, Leisure Science 13, pp.205.

Bağcı, I. (2007). **Rekabet gücü kriterlerinin markalaşma ile ilişkisi ve Gaziantep hazır giyim işletmelerinde bir uygulama**. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Gaziantep.

Bahar, O., Kozak, M. (2005). **Küreselleşme sürecinde uluslararası turizm ve rekabet edebilirlik**. Detay Yayıncılık, s.79-90, Ankara.

Balcı, V. (2010). **Spor turizmi**. Atatürk üniversitesi, ATA-AÖF, Turizm ve Tanıtım, 9. Ünite, s.1-35, Erzurum.

Balmer, J. M. T. (1998). **Corporate identity and the advent of corporate marketing**. Journal of Marketing Management, 14, pp.963-996.

Balmer, J., Greyser, S. (2006). **Corporate market- ing: Integrating corporate identity, corporate brand- ing, corporate communications, corporate image and corporate reputation**. European Journal of Marketing Management, 40 (7-8), pp.730-741.

Baloğlu, S. (1997). **The relationship between destination ımages and sociodemographic and trip characteristics of ınternational travellers**. Journal of Vacation Marketing, 3(3): pp.221-233. doi: 10.1177/1356766 79700300304.

Baloğlu, S., Brinberg, D. (1997). **Affective images of tourism destinations**. Journal of Travel Research, 35(4), pp.11-15. doi: 10.1177/004728759703500402.

Baloğlu, S., McCleary, K. W. (1999). **A model of destination image formation**, Annals of Tourism Research, Volume 26, Issue 4, pp.868-897, ISSN 0160-7383, https://doi.org/ 10.1016/S0160-7383(99)00030-4.

Baloğlu, S. (2001). **An ınvestigation of a loyalty typology and the multidestination loyalty of international travelers**. Tourism Analysis, 6, pp.41-52.

Baloğlu, S., Mangaloglu, M. (2001). **Tourism destination images of Turkey, Egypt, Greece, and Italy as perceived by us-based tour operators and travel agents**. Tourism Management, Volume 22, Issue 1, pp.1-9, ISSN 0261-5177, https://doi.org/ 10.1016/S0261-5177(00)00030-3.

Baloğlu, S. Henthorne, T. L., Sahin, S. (2014). **Destination ımage and brand personality of Jamaica: A model of tourist behavior**. Journal of Travel & Tourism Marketing, 31 (8), pp.1057-1070 CrossRef View Record in Scopus Google Scholar.

Barsky, J., Nash, L. (2002). **Evoking emotion: Affective keys to hotel loyalty**. Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly, 43(1), pp.39-46.

Başarangil, İ., Altunel, M. C., Tokatlı, C. (2016). **Trakya bölge halkının destinasyon yönelimlerindeki rekreasyonel etkinlik tercihlerinin demografik değişkenler açısından incelenmesi.** Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 4/4, 39-56.

Başyiğit, F. E. (2018). **Ulusal ve uluslararası yüksek irtifa kayak merkezlerinin yapısal ve organizasyon (antrenman- yarış) özelliklerinin incelenmesi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, s.15-127, Isparta.

Batchelor, R. (1999). **Strategic marketing of tourism destinations**. In: Vellas F., Bécherel L. (eds) The International Marketing of Travel and Tourism, Palgrave, pp.181, London. https://doi.org/10.1007/978-1-349-27486-4_7.

Batman, O., Eraslan, İ. H. (2007). **Spor turizmi, sektörel stratejiler ve uygulamalar**. Uluslararası Rekabet Araştımaları Kurumu Derneği (URAK) Yayınları, Yayın No: 2007/1, İstanbul, s.197-220.

Baudrillard, J. (2011). **Nesneler sistemi**. (Çev., Oğuz Adanır ve Aslı Karamollaoğlu), 2. baskı. Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, s.213-240, İstanbul.

Baudrillard, J. (2019). **Tüketim toplumu: Söylenceleri.** Yapıları, Çev. Nilgün Tutal ve Ferda Keskin, 12. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2000). **Postmodernlik ve hoşnutsuzlukları.** Çev:Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, s.60, İstanbul.

Beech, N., McInnes, P. (2005). **Now where ı was? questioning assumptions of consistent identity**. In A. Linsteadt & S. Linstead (Eds.), Organization and identity, pp.23-42. New York, NY: Routledge.

Beerli, A., Martín, J. D. (2004). **Factors influencing destination image**. Annals of Tourism Research, Volume:31, Issue:3, pp.657-681, ISSN:0160-7383, 05.03.2022 tarihinde https://doi.org/ 10.1016/j. annals. 2004.01.010. adresinden erişildi.

Bennett, D. (2004). **The Taiwanese are Just Like Australians in Their Loyalty to Fast Food Outlets**. Australasian Marketing Journal, 12 (3), pp.97-103. ArticleDownload PDFCrossRefView Record in ScopusGoogle Scholar.

Berberoğlu, T. (2012). **Etkinliklerin Destinasyona Etkileri: 2011 Erzurum Unıversıade Kış Oyunları**. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı Turizm İşletmeciliği Programı Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Berry, L. L. (1996). **Retailers with a future, marketing management**, 5(Spring), pp.39-46. [Google Scholar].

Bigné, J., Sánchez, M., Sánchez, J. (2001). **Tourism image, evaluation variables and after purchase behaviour: inter-relationship**, Tourism Management, 22(6), pp.607-616.

Bigné-Alcañiz, E., Sánchez-García, I., Sanz-Blas, S. (2009). **The functional-psychological continuum in the cognitive image of a destination**. A confirmatory analysis Tourism Management, 30 (5), pp.715-723 Google Scholar.

Bizay, F. (1998). **L'image de l'Italie dans les guides et relations de voyages publiés en France**, au 17. Siecle, pp.1595-1713, Sa Construction et Son Evolution, Villeneuve d'Ascq, France: Presses Universitaires du Septentrion.

Blumberg, K. (2005). **Tourism destination marketing-A tool for destination management?** A case study from Nelson/Tasman Region, New Zealand, Asia Pacific Journal of Tourism Research, 10:1, pp.45-57, DOI: 10.1080/109416604 2000330218.

Bocock, R. (1997). **Tüketim**. (Çev. İrem Kutluk), Dost Kitapevi Yayınları, s.11-131, Ankara.

Bojanic, D. C. (1991). **The use of advertising in managing destination image**. Tourism Management, Volume 12, Issue 4, pp.352-355, ISSN 0261-5177, https://doi.org/ 10.1016/0261-5177(91)90047-W.

Bonn, M. A, Joseph, S. M. Dai, M. (2005). **International versus Domestic Visitors: An examination of destination ımage perceptions**. Journal of Travel Research, 2005;43(3), pp.294-301. doi:10.1177/0047287504272033.

Boo, S., Busser, J., Baloglu, S. (2009). **A model of customer-based brand equity and its application to multiple destinations**. Tourism Management, 30, pp.219-231.

Brown, G., Chalip, L., Jago, L., Mules, T. (2004). **"Developing brand Australia: examining the role of events"**. in N. Morgan, A. Pritchard and R. Pride (eds), Destination Branding: Creating the Unique Destination Proposition (Amsterdam: Elsevier, 2004), pp.279-305. A. Smith, "Reimaging the City: The Value of Sport Initiatives", Annals of Tourism Research, 32, 1 (2005), 217-236.

Bosnjak, M., Sirgy, M. K., Hellriegel, S., Maurer, O. (2011). **Postvisit destination loyalty judgments: Developing and testing a comprehensive congruity model**. Journal of Travel Research, 50(5), pp.496-508.

Bowen, J. T., Shoemaker, S. (2003). **Loyalty: A strategic commitment cornell**, **hotel and restaurant administration quarterly**. 44 (5/6), pp.31-46.

Bregoli, I. (2013). **Effects of DMO coordination on destination brand identity: A mixed method study on the city of Edinburgh**. Journal of Travel Research, 52, pp.212-224.

Brewer, M. B. (2001). **The many faces of social identity: Implications for political psychology**. Political Psychology, 22, pp.115-128.

Brierley, H. M. (1994). **The art of relationship management**. Direct Marketing, 57 (May), pp.25-26.

Bronner, F., De Hoog, R. (2008). **Agreement and disagreement in family vacation decision-making**. Tourism Management, 29, pp.967-979.

Buhalis, D. (2000). **Marketing the competitive destination of the future**. Tourism Management, 21(1), pp.97-116.

Bulut, A. (2019). **"Algılanan hizmet kalitesi, müşteri memnuniyeti ve müşteri sadakati fitness merkezi üyeleri üzerinde bir uygulama"**. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, s.20.

Buning, R. J., Gibson, H. J. (2016). **The role of travel conditions in cycling tourism: Implications for destination and event management**. Journal of Sport & Tourism, pp.1-19. doi: 10.1080/14775085.2016. 1155474.

Butler, R. W. (1980) **The concept of the tourist area life-cycle of evolution: implications for management of resources,** Canadian Geographer, 24 (1), pp.5-12.

Byon, K. K., Zhang, J.J. (2010). **Development of a scale measuring destination image**. Marketing Intelligence & Planning, Vol. 28 No. 4, pp.508-532.

Cai, L. A. (2002**). Cooperative branding for rural destinations**. Annals of Tourism Research, 29(3), pp.720-742.

Cai, L., Card, J. A., Cole, S. T. (2004). **Content delivery performance of world wide web sites of US tour operators focusing on destinations in China**. Tourism Management, Volume 25, Issue 2, pp.219-227, ISSN 0261-5177, https://doi. org/10.1016/ S0261-5177(03)00095-5.

Cai, L. A., Qui, H., Li, G. (2007). **Towards a competitive destination brand in a mass market Tourism Analysis**. 12 (5/6), pp.463-472.

Campo, S., Yague, M. J. (2008). **Tourist loyalty to tour operator: Effects of price promotions and tourist effort**. Journal of Travel Research, 46, pp.318-326.

Camprubí, R., Guia, J., Comas, J. (2008). **Destination networks and induced tourism image**. Tourism Review, 63(2), pp.47-58.

Castro, C. B., Armario, E.M., Ruiz D.M. (2007). **The influence of market heterogeneity on the relationship between a destination's image and tourists' future behavior**. Tourism Management, 28, pp.175-187.

Caton, K., Santos, C. A. (2008). **Closing the hermeneutic circle? Photographic encounters with the other, santos annals of tourism research**. 35, pp.7-26. doi: 10.1016/j.annals.2007.03.014.

Chalip, L., Leyns, A. (2002). **Local business leveraging of a sport event: managing an event for economic benefit**, Journal of Sport Management. 16, pp.132-158.

Chalip, L., Costa, C. A. (2005). **Sport event tourism and the destination brand: Towards a general theory, sport in society**. Volume 8, Issue 2, pp.218-237.

Chen, C. F., Phou, S. (2013). **A closer look at destination: Image, personality, relationship and loyalty**. Tourism Management, 36, pp.269-278. doi: 10.1016/j.tourman.2012. 11.015.

Chen, P. J, Kerstetter, D. L. (1999). **International students ımage of rural pennsylvania as a travel destination**, Journal of Travel Research, 37(3), pp.256-266. doi: 10.1177 /004728759903 700307.

Chen, P. J., Gursoy, D. (2001). **An investigation of tourist's destination loyalty and preferences**. International Journal of Contemporary Hospitality Management, 13(2), pp.79-85.

Chi, C. G. Q., Qu, H. (2008). **Examining the structural relationships of destination image, tourist satisfaction and destination loyalty: An integrated approach**. Tourism Management, 29, pp.624-636.

Cho, Y. H. (2002). **Exploring web-based virtual tour experience: The effects of telepresence on destination image**. University of Illinois at Urbana-Champaign, ProQuest Dissertations Publishing, pp.304-407.

Choi, S., Lehto, C., Morrison, A. M., Jang, S. (2012**). Structure of travel planning processes and information use patterns**. Journal of Travel Research, 51(1), pp.26-40.

Chon, K. (1990), **"The role of destination image in tourism: A review and discussion"**. The Tourist Review, Vol. 45, No. 2, pp.2-9. https://doi.org/10.11 08/eb058040.

Cohen, S. A., Prayag, G., Moital, M. (2014). **Consumer behaviour in tourism: Concepts, influences and opportunities**. Curr, Issues Tour, 17, pp.872-909.

Çontu, M. (2007). **Alternatif turizm çeşitleri ve Kızılcahamam termal turizmi örneği**. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.46, Bolu.

Cole, S. (2007). **Beyond authenticity and commodification**. Annals of Tourism Research, 34, pp.943-960. doi:10.1016/j.annals.2007.05.004.

Cornelissen, J., Harris, P. (2001). **The corporate identity metaphor: Perspective, problems and pro-spects**. Journal of Marketing Management, 17, pp.49-71.

Cox, N., Gyrd-Jones, R., Gardiner, S. (2014). **Internal brand management of destination brands: Exploring the roles of destination management organisations and operators**. Journal of Destination Marketing & Management, 3, pp.85-95.

Crompton, J. L. (1977). **A systems model of the tourıst's destınatıon selectıon decısıon process wıth partıcular reference to the role of ımage and perceıved constraınts,** (Volumes I and II) Texas A&M University. ProQuest Dissertations Publishing, pp.780-786.

Crompton J. L. (1979). **An assessment of the ımage of Mexico as a vacation destination and the influence of geographical location upon that image**. Journal of Travel Research, 17(4), pp.18-23. doi: 10.1177/00472875790170 0404.

Çakır, H. A., Kılıç, B. (2021). **UNESCO gastronomi şehirlerini ziyaret eden turistlerin deneyimsel değer ve destinasyon imajı algılarının sosyo-demografik değişkenler açısından değerlendirilmesi.** V. Uluslararası Gastronomi Turizmi Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı, 78-92, 7-8 Ekim 2021, Sakarya.

Çakmak, F., Yımaz, Ö. (2017). **Turizmin Sürdürülebilirliği Açısından Kış Turizmi**. 1st International Sustainable Tourism Congress / November 23-25, 2017 / Kastamonu-Turkey.

Çalışkur, A. (2014). **Tüketicilerin dayanıklı tüketim maddesi satın alma değer boyutları ve tüketicilerin araştırma ve öğrenci olma durumları üzerine bir araştırma**. EKEV Akademi Dergisi, 18(60): s.55-62.

Çeken, H, (2008). **"Turizmin bölgesel kalkınmaya etkisi üzerine teorik bir inceleme"**. Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F Dergisi, Sayı 2, s.299.

Çetin, G. (2008). **Dünya'da golf turizmi ve Türkiye'de golf turizmi potansiyelinin değerlendirilmesi**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dal, N. E. (2017). **Tüketim toplumu ve tüketim toplumuna yöneltilen eleştiriler üzerine bir tartışma**. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt.9, Sayı.19 2017 – Haziran, s. 1-21.

Dalkılıç, F. (2012). **Algılanan destinasyon imajı ve tatminin davranışsal niyet üzerindeki etkisi: kapadokya örneği**. Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Genel İşletme Bilim Dalı, Nevşehir.

Dann, G. M. S. (1981) **Tourist motivation-an appraisal**. Annals of Tourism Research 8 (2), pp.187-219.

Davras, Ö., Uslu, A. (2019). **Destinasyon seçimini belirleyen faktörlerin destinasyon memnuniyeti üzerindeki etkisi: Fethiye'de İngiliz turistler üzerinde bir araştırma.** MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8 (1), 679-696. DOI: 10.33206/mjss.476563

Davras, Ö. (2020). **Kış spor aktivitelerine katılan yerli turistlerin algıladıkları kısıtlayıcı ve motivasyonun davranışsal niyet üzerindeki etkileri**. AHBVÜ Turizm Fakültesi Dergisi, 23 (1), s.142-163.

Day, G. S. (1969). **A two-dimensional concept of brand loyalty**. Journal of Advertising Research 9 (3), pp.29-35.

Decrop, A., Snelders, H. (2004). **Planning the summer vacation: An adaptable process**. Annals of Tourism Research, 31(4), pp.1008-1013.

Decrop, A. (2010). **Destination choice set: An inductive longitudinal approach**. Annals of Tourism Research, 37(1), pp.93-115.

Deery, M., Jago, L., Fredline, L. (2004). **Sport tourism or event tourism: are they one and the same?.** Journal of Sport & Tourism, Volume 9, Issue 3, pp.235-245.

Delpy, L., (1988). **An Overview of Sport Tourism: Building Towards A Dimensional Framework**. Journal of Vacation Marketing, 4, pp.23-28.

Demir, S. (2015). **Yerli turistlerin turizm pazarlamasına yönelik talep düzeylerini etkileyen faktörlerin yeniden satın alma davranışlarına etkisi: Sinop ili örneği**, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, s.22-43, Çorum.

Demiroğlu, O. C. (2015a). **Yapay ortamlarda kar sporları**. Tahta Mecmua, 18, s.114-123.

Demiroğlu, O. C. (2015b). **Kış spor turizmi forumu'ndan kış spor turizmi politikasına notlar, Sabancı Üniversitesi İstanbul politikalar merkezi; stiftung mercator girişimi**. 1. Baskı, İstanbul, s.10-15.

Demiroğlu, O. C. (2015c). **Kış turizmi pazarı.** Resort, 13 (147), 68-96.

Derinalp-Çanakçı, S., Çanakçı, T., Geçgin, E. (2019). **Kars ilinin destinasyon imajı ve doğu ekspres'i deneyimi.** OPUS International Journal of Society Researches, 11 (18), 1876-1896. DOI: 10.26466/opus.567950

Derman, E. (2018). **Bir turizm destinasyonunun markalaşmasında spor turizminin önemi**. Türk Akademik Araştırmalar Dergisi Uluslararası Multidisipliner Kongresi, 12-14 Ekim, Antalya.

Dick, A., Basu, K. (1994). **Customer loyalty: towards an integrated framework**. Journal of the Academy of Marketing Science, 22 (2), pp.99-113 Cross Ref View Record in Scopus Google Scholar.

Dimanche, F., Havitz, M. E. (1995). **Consumer behavior and tourism**. Journal of Travel & Tourism Marketing, 3(3), pp.37-57.

Dimanche, F. (2003). **The role of sports events in destination marketing**. Paper presented at the AIEST 53rd Congress in Sport and Tourism. Athens, Greece.

Doğanay, H., Zaman, S. (2013). **Türkiye turizm coğrafyası**. Pegem Akademi, Yayınları, s.130, Ankara.

Dolnicar, S. (2004). **Beyond "commonsense segmentation": A systematics of segmentation approaches in tourism**. Journal of Travel Research, 42(3), pp.244-250, doi: 10.1177/ 0047287503258830.

Dolnicar, S., Huybers, T. (2007). "**Different tourists-different perceptions of different places: accounting for tourists" perceptual heterogeneity in destination image measurement**. Tourism Analysis, 12 (5/6), pp.447-461.

Dolnicar, S., Ring, A. (2014). **Tourism marketing research: Past**. present and future. Ann. Tour. Res., 47, pp.31-47.

Douglas, M., Isherwod, B. (1999). **Tüketimin antropolojisi**. (çev., Erden Attila Aytekin), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, s.8.

Durgun, A, (2006**). "Bölgesel kalkınmada turizmin rolü: Isparta örneği"**. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta.

Echtner, C. M., Ritchie, B. J. R. (1991). **The measurement of tourism destination image**, Calgary: University of Calgary, Unpublished paper, pp.2.

Echtner, C. M., Ritchie, J. B. (2003). **The meaning and measurement of destination image**. Journal of Tourism Studies. 14 (1), pp.37-48.

Ekinci, Y., Hosany, S. (2006). **Destination personality: An application of brand personality to tourism destinations**. Journal of Travel Research, 45(2), pp.127-139.

Emin, N. (2012). **Marka kent oluşturmada sembol yapıların değerlendirilmesi ve bir uygulama**. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara.

Emil, T. (2004). **"Dağ turizmi (kayak merkezleri) sektör profili"**. İstanbul Ticaret Odası Etüt ve Araştırma Şubesi yayını, s.3, İstanbul.

Engel, J. F., Kollat, D., Blackwell, R. (1968). **Consumer behaviour,** New York, NY: Holt, Rinehart and Whinston.

Engel, J. F., Blackwell, R. D., Miniard, P. W. (1995). **"Consumer behavior"**. The Dryden Press, Orlando, FL.

Ennemoser, K. (2013). **Chancen für den Wintertourismus**. Folie 1, Ennemoser Wirtschaftsberatung, pp.4.

Ergün, İ. (2011). **Marka yönetimi: markalaşma aşamalarının incelenmesi ve bir uygulama. uygulama ödevi**. Pamukkale Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Tekstil Mühendisliği Bölümü, Denizli.

Ergüven, M.H. (2013). **Wellness turizmi**. Ankara, Detay Yayıncılık, s.58.

Eroğlu, S. (2018). **Turizmde destinasyon markalaşması: Niğde üzerine bir uygulama**. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir.

Ersoy, E. (2014). **Tüketim aynasında "göz"e yansıyan seyirlik ve sembolik kimlikler**. Sosyoloji Konferansları, No: 49 (1), s.47-74.

Ersoy, M., Tuğal, F. N. (2018). **Türkiye'yi ziyaret eden rus turistlerin destinasyon imaj algılamaları ve hatırlanabilir turizm deneyimleri üzerine bir araştırma.** Artıbilim: Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1 (2), s.64-78. Retrievedfrom, 03.01.2023 tarihinde https://dergipark. org.tr/en/pub/ artibilimsosyal /issue/ 41812/507716 adresinden erişildi.

Eski, T. (2004). **Kastamonu yöresi geleneksel kayık (kızak) sporunun materyal teknik ve uygulama bakımından incelenmesi**. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü/Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, s.20.

Evren. S. (2016). **Türkiye'de kış turizmi destinasyonlarının rekabetçi konumlandırılması.** Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Eskişehir, s.220-225.

Fakeye P. C., Crompton, J. L. (1991). **Image differences between prospective, first-time, and repeat visitors to the lower rio grande valley**. Journal of Travel Research. 30(2), pp.10-16. doi: 10.1177/004728759103000202.

Fam, K. S., Foscht, T., Collins, R. D. (2004). **Trust and the online relationship-an exploratory study from New Zealand**. Tourism Management, 25, pp.195-207.

Fan, Y. (2006). **Branding the nation: What is being branded?.** Journal of Vacation Marketing, 12(1), pp.5-14. doi: 10.1177/1356766706056633.

Fishbein, M. (1963). **An investigation of the relationships between beliefs about an object and attitude toward that object**. Human Relations, 16, pp.233-240.

Fishbein, M., Ajzen, I. (1975). **Belief, attitude, intention and behavior: An introduction to theory and research**. Reading, MA: Addison-Wesley.

Flagestad, A., Hope, C.A. (2001). **Strategic success in winter sports destinations: a sustainable value creation perspective**. Tourism Management, 22(5), pp.445-461.

Florek, M. (2005). **The country brand as a new challenge for Poland**, Place Brand Public Dipl 1, pp.205-214. https://doi.org/10.1057/palgrave.pb.5990021.

Fournier, S. (1998). **Consumers and their brands: developing relationship theory in consumer research**. Journal of Consumer Research, 24, pp.343-373.

Fredline, E., Mules, T., Raybould, M., Tomljenovic, R. (1999). **Sweet little rock and roller: The economic impact of the 1998 Wintersun Festival**. In J. Molly and J. Davies (eds) Tourism and Hospitality: Delighting the Senses, Proceedings of the Ninth Annual Council for Australian University Tourism and Hospitality Education Research Conference (pp.12-21). Adelaide: Council for Australian University Tourism and Hospitality Education.

Füller, J., Matzler, K. (2008). **Customer delight and market segmentation: An application of the three-factor theory of customer satisfaction on life style groups**. Tourism Management, 29, pp.116–126.

Gali, N., Donaire, J. (2005). **A social construction of the image of Girona: A methodological approach**. Tourism Management, 26(5), pp.777-785.

Gallarza, M. G., Saura, I. G., García, H. C. (2002). **Destination image: Towards a conceptual framework**. Annals of Tourism Research, Volume 29, Issue: 1, pp.56-78, ISSN 0160-7383, 12.10.2022 tarihinde https://doi.org/10.1016/S0160-7383(01)00031-7. adresinden erişildi.

Gallarza, M.G., Arteaga, F., Gil-Saura, I. (2019). **Customer value in tourism and hospitality: Broadening dimensions and stretching the value-satisfaction-loyalty chain**. Tourism Management Perspectives, Volume 31, pp.254-268, ISSN 2211-9736, 02.09.2022 tarihinde https://doi.org/ 10.1016/j.tmp.2019. 05.011. adresinden erişildi.

Garland, R., Gendall, P. (2004). **Testing dick and basu's customer loyalty model**. Australasian Marketing Journal, 12 (3) pp.81-87.

Gartner, W. C. (1989). **Tourism image: Attribute measurement of state tourism products using multidimensional scaling techniques**. Journal of Travel Research, 28(2), pp.16-20. doi: 10.1177/004728758902800205.

Gartner, W. C. (1993). **"Image formation process", In Communication and channel systems in tourism marketing**. Edited by: Uysal, M. and Fesenmaier, D., pp.191-215. New York, NY: The Haworth Press.

Gartner, W. C. (1994). **Image formation process, journal of travel and tourism marketing**. 2, pp.191-216. doi: 10.1300/J073v02n02_12.

Gartner, W. C., Tasci, A. D. A., So, S. I. A., (2007). **In: Proceedings from 2nd international conference on destination branding and marketing: New advances and challenges for practice: Branding Macao: An application of strategic branding for destinations**. pp.193, Macao SAR, China.

Gençer, T., Demir, C. ve Aycan, A. (2008). **"Kayak merkezlerindeki spor turistlerinin hizmet kalitesi algılarını etkileyen değişkenler"**. Ege Akademik Bakış, 8 (2), s.437-450.

Ger, G. (1997). **Batının gözünde Türkiye'nin imajı**. Görüş, Sayı: 29, Ocak-Şubat, TUSIAD Yayını, İstanbul.

Getz, D. (1997). **Event management and event tourism**. Van Nostrand Reinhold, New York, pp.102.

Getz, D., Cheyne, J. (1997). **Special event motivations and behaviour**. In C. Ryan (ed.) The Tourist Experience: A New Introduction, pp.136-54. London: Cassell.

Gibson, H. J. (1998). **Sport tourism: a critical analysis of research**. Sport Management Review, 1, pp.45-76.

Gibson, H. J. (2004). **Moving beyond the 'what is and who' of sport tourism to understanding "why"**. Journal of Sport Tourism, 9(3), pp.247-265.

Gioia, D. A., Schultz, M., Corley, K. G. (2000). **Organizational identity, image and adaptive instability**. The Academy of Management Review, 25, pp.63-81.

Gitelson, R. J., Crompton, J.L. (1984) **Insights into the repeat vacation phenomenon**. Annals of Tourism Research 11, pp.199-217.

Gladden, J. M., Milne, G. R., Sutton, W. (1998). **A conceptual framework for assessing brand equity ın division ı college athletics**. Journal od Sport Management, 12(1), pp.1-19.

Gnoth, J. (2007). **The structure of destination brands: Leveraging values**. Tourism Analysis, 12(5-6), pp.345-358.

Goffman, E. (1959). **The presentation of self in everyday life**. Harmondsworth: Penguin.

Goldsmith, R. E., Stephen, W. L. (1999). **Heavy users of travel agents: A segmentation analysis of vacation travelers**. Journal of Travel Research, 38, November, pp.127-133

Gounaris, S., Stathakopoulos, V. (2004). **Antecedents and consequences of brand loyalty: An empirical study**. Journal of Brand Management, 11(4), pp.283-306. Scholar.

Govers, R., Go, F. (2009). **Place branding: Glocal, virtual and physical identities**, **constructed, imagined and experienced**. Houndmills: Palgrave Macmillan.

Gönenç-Güler, E. (2010). **Destinasyon pazarlamasında Edirne markalama süreci**. Detay Yayıncılık, Ankara.

Gönençgil, B., Güngör, Y. (2002). **"Türkiye'de dağ turizmi, potansiyeller, sorunlar"**. Türkiye Dağları, I. Ulusal Sempozyumu, 25-27 Haziran 2002, Ilgaz, Kastamonu.

Gunn, C. (1972). **Vacationscape: Designing tourist regions. austin: bureau of business research**. University of Texas, pp.10.

Güçlü, C. (2017). **Turizm deneyiminin destinasyon imajı üzerindeki etkisi: Alanya örneği.** Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Antalya, s.100-105.

Güleç, C. (2015). **"Thorstein Veblen ve gösterişçi tüketim kavramı".** Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:38, Yıl: 2015/1, (62-82).

Günlü, E., İçöz, O. (2004). **Turizmde bölgesel marka imajı yaratılması ve turizm istasyonları için markanın önemi-turizm ilkeler ve yönetim**. Turhan Kitapevi, Ankara.

Gürbüz, A., Ayaz, N., Apak, C. (2017). **Kış turizminin sürdürülebilirliği kapsamında seyahat acentası yöneticilerinin bakış açısı: Kayseri örneği**. 1st International Sustainable Tourism Congress / November 23-25, 2017 / Kastamonu-Turkey.

Gürdal, M. (2014). **Türkiye turizm coğrafyası profesyonel turist rehberi ve gezi kılavuzu**. Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti, s.160-367, Ankara.

Gyrd-Jones, R. I., Kornum, N. (2013). **Managing the co-created brand: Value and cultural complementarity in online and offline multi-stakeholder ecosystems**. Journal of Business Research, 66, pp.1484-1493.

Hall, S. (1996). **Introduction: Who needs identity?.** In S. Hall & P. du Gay (Eds.), Questions of cultural identity, pp.1-17, London: Sage.

Hall, S. (1997). **The work of representation, In Representation: Cultural representations and signifying practices**. chap.1, pp.13-74. London, UK: Sage Publications.

Hallmann K., Müller S., Feiler S. (2012). **"Destination competitiveness of winter sport resorts in theAlps: how sport tourists perceive destinations"**. Current Issues in Tourism, iFirst article, pp.1-23.

Hankinson, G. (2004). **Relational network brands: Towards a conceptual model of place brands**. Journal of Vacation Marketing, 10(2), pp.109-121.

Hankinson, G. (2012). **The measurement of brand orientation, its performance impact, and the role of leadership in the context of destination branding: An exploratory study**. Journal of Marketing Management, 28, pp.974-999.

Hanna, S., Rowley, J. (2011). **Towards a strategic place brand-management model**. Journal of Marketing Management, 27, pp.458-476.

Hazar, A. (2007). **Spor ve turizm**. 1. Baskı, Detay Yayıncılık, s.25, Ankara.

Henry, C. D. (2000). **Is customer loyalty a pernicious myth?.** Business Horizons, 43 (4), pp.13-16.

Hidalgo, M. C., Sicilia, M., Ruiz, S. (2014). **The effect of user-generated content on tourist behavior: The mediating role of destination image**. Tourism & Management Studies, 10 (Special Issue), pp.158-164.

Hildebrandt, T., Isaac, R. (2015). **The tourism structures in central Vietnam: Towards a destination management organisation tourism planning & development**. 10.1080/ 21568316.2015.1038360.

Hinch, T., Higham, J.S. (2011). **Sport tourism development (2nd ed.).** Bristol: Channel View.

Hodeck, A., Hovemann, G. (2015). **"Destination choice in German winter sport tourism: Empirical Findings".** Pol. J. Sport Tourism, 22: pp.114-117.

Hogg, M., Cox, A., Keeling, K. (2000). **The impact of self-monitoring on image congruence and product/brand evaluation**. European Journal of Marketing, 34(5/6), pp.641-666.

Holden, A. (2000). **"Winter tourism and the environment in conflict: The case of Cairngorm"**. Scotland. International Journal of Tourism Research, 2(4), s.247-260

Homburg, C., Giering, A. (2001). **Personal characteristics as moderators of the relationship between customer satisfaction and loyalty: An empirical analysis**. Psychology and Marketing Journal, 18 (1), pp.43-66.

Hosany, S., Ekinci, Y., Uysal, M. (2006). **Destination image and destination personality: An application of branding theories to tourism places journal of business research**. 59 (5), pp.638-642.

Hosany, S., Ekinci, Y., Uysal, M. (2007). **"Destination image and destination personality", ınternational journal of culture**. Tourism and Hospitality Research, Vol. 1 No. 1, pp. 62-81. 04.05.2022 tarihinde https://doi.org/ 10.1108/17506180710729619. adresinden erişildi.

Howard, J., Sheth, A. (1969). **The theory of buyer behaviour**. New York, NY: John Wiley & Sons.

Huang, H. H., Chiu, C. K. (2006). **Exploring customer satisfaction, trust and destination loyalty in tourism**. Journal of American Academy of Business, 10 (1), pp.156-159.

Hudson S. (2003). **"Sport and adventure tourism"**. The Haworth Hospitality Press, New York.

Hultman, M., Skarmeas, D., Oghazi, P. and Beheshti, H. M. (2015). **Achieving tourist loyalty through destination personality**. Satisfaction and Identification, Journal of Business Research, 68(11): pp.2227-2231.

Hunt J. D. (1975). **Image as a factor in tourism development**. Journal of Travel Research, 13(3), pp.1-7. doi: 10.1177/004728757501300301.

Husseın-Tunç, A., Saç, F. (2008). **Genel turizm gelişimi-geleceği**. 1.Baskı, Ankara: Siyasal Kitapevi.

Hyde, K., Lawson, R. (2003). **The nature of independent travel**. Journal of Travel Research, 42, pp.13-23.

Hyun, M. Y., Lee, S., Hu, C. (2009). **Mobile-mediated virtual experience in tourism: Concept, typology and applications**. Journal of Vacation Marketing,15(2), pp.149-164. doi: 10.1177/1356766708100904.

İçöz, O. (2001). **Turizm İşletmelerinde pazarlama: İlkeler ve uygulamalar**. 2. Baskı, Ankara, Turhan Kitapevi.

İlban, M. O. (2008). **Seyahat acenta yoneticilerinin destinasyon marka imajı algıları üzerine bir araştırma.** Ege Academic Review, Ege University Faculty of Economics and Administrative Sciences, vol. 8(1), pp.121-152.

İlgüner, M., Asplund, C. (2011). **Marka şehir**. İstanbul: Markating Yayınları, s.265.

İncekara, A., (1998). **Doğu Anadolu'da kış turizmi ve gelişme olanakları**. İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul.

Jago, L. K., Shaw, R. (1998). **"Special events a conceptual and definitional framework"**. Festival Management & Event Tourism A International Journal, Vol:5, No:1-2, pp.21-32.

Jago, L. K, Chalip, L., Brown, G., Mules, T., Ali, S. (2003). **"Building events into destination branding: ınsights from experts"**. Event Management, 8, 1, pp.3-14.

Jang, S. C. S., Feng, R. (2007). **Temporal destination revisit intention: The effects of novelty seeking and satisfaction**. Tourism Management, 28, pp.580-590.

Jeong, S., Santos, C. A. (2004). **Cultural politics and contested place identity**. Annals of Tourism Research, 31, pp.640-656. doi: 10.1016/j.annals.2004.01.004.

Jones, T. O., Sasser, E. W. Jr. (1995). **Why satisfied customers defect**. Harvard Business Review (November/December), pp.88-99.

Jones, M. A., Mothersbaugh, D. L., Beatty. S. E. (2000). **Switching barriers and repurchase intentions in services**. Journal of Retailing, 76 (Summer) pp.259-274

Jones, T., Taylor, S. F. (2007). **The conceptual domain of service loyalty: How many dimensions?.** Journal of Services Marketing, 21(1), pp.36-51.

Kalandides, A. (2011). **The problem with spatial identity: Revisiting the "sense of place"**. Journal of Place Management and Development, 4, pp.28-39.

Kang, S. K., Hsu, H. C. (2005). **Dyadic consensus on family vacation destination selection**. Tourism Management, 26(4), pp.571-582.

Kapferer, J. N. (2008). **The New strategic brand management**. London: Kogan Page.

Kaplanidou, K., Vogt, C. (2007). **The ınterrelationship between sport event and destination ımage and sport tourists' behaviours**, Volume 12, 2007- Issue:3-4, pp.183-206.

Kaplanidou, K. K., Jordan, J. S., Funk, D., Rindinger, L. L. (2012). **Recurring sport events and destination image perceptions: Impact on active sport tourist behavioral intentions and place attachment**. Journal of Sport Management, 26, 237–248.

Karasar, N. (2005). **Bilimsel Araştırma Yöntemi**. 15. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Karayılan, E. (2014). **"Gelişmekte olan ülkelerde sürdürülebilir turizm politikaları ve toplumsal katılım ilişkisinin kurumsal bakış açısıyla incelenmesi: Türkiye örneği"**. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, s.21, İstanbul.

Kashif, M., Samsi, S. Z. M., Sarifuddin, S. (2015). **Brand equity of Lahore Fort as a tourism destination brand**. RAE-Revista Délelőtt Administração Délelőtt Empresas, 55(4), pp.432-443.

Katkat, D., Mızrak, O. (2010). **Yaz ve kış turizmlerinin türkiye ekonomisine katkılarının karşılaştırılması**. Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 8(4), s.32-39.

Kavacık, M., Zafer, S., İnal, M.E. (2012). **"Turizm destinasyon markalaması: Alanya örneği"**. Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi, 1(39), s.169-192.

Kavaratzis, M., Ashworth, G. (2005). **City branding: An effective assertion of identity or a transitory mar- keting trick?.** Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie, 96(5), pp.506-514.

Kavaratzis, M. (2009). **Cities and their brands: Lessons from corporate branding**. Place Branding and Public Diplomacy, 5, pp.26-37.

Kavaratzis, M., Hatch, M. J. (2013). **The dynamics of place brands: An identity-based approach to place branding theory**. Marketing Theory, 13, pp.69-86.

Kaya, F., Kocaman, S. (2009). **Turizm coğrafyası açısından bir araştırma: Eleşkirt (Güneykaya) kayak merkezi'nin kış turizm potansiyelinin sürdürülebilir yöresel kalkınma açısından değerlendirilmesi**. EKEV Dergisi, 40, s.41- 47.

Keaveney, S. M. (1995). **Customer switching behaviour in service industries: An exploratory study**. Journal of Marketing, 59 (April), pp.71-82.

Keller, K. L. (1998) **"Branding perspectives on social marketing", in NA-advances in consumer.** Research Volume 25, eds. Joseph W. Alba & J. Wesley Hutchinson, Provo, UT: Association for Consumer Research, pp.299-302.

Keller, K. L. (2003). **Strategic brand management**. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall. Google Scholar.

Keskin, S. (2008). **Destinasyon odaklı gelişim açısından turizm planlaması: İstanbul örneği**. Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara.

Kılıç, B. (2011). **Destinasyon ziyaretçilerinin sosyo-demografik özelliklerinin sadakat eğilimleri üzerine etkisi.** Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (26), 239-252. Retrieved from. 14.03.2023 tarihinde https://dergipark. org.tr/ en/pub/ susbed/ issue/ 61803/924599 adresinden erişildi.

Kızılçelik, S. (2004). **Zalimler ve mazlumlar: Küreselleşmenin insanî olmayan doğası**. Ankara: Anı Yayınları, s.60.

Kim, H., Stepchenkova, S. (2016). **Understanding destination personality through visitors' experience: A cross-cultural perspective**. Journal of Destination Marketing & Management, 6(4), pp.416-425.

Kim, H. B., Kim, T., Shin, S. W. (2009). **Modeling roles of subjective norms and eTrust in customers' acceptance of airline B2C eCommerce websites**. Tourism Management, 30, pp.256-277.

Kim, M. J., Chung, N., Lee, C. K. (2011). **The effect of perceived trust on electronic commerce: Shopping online for tourism products and services in South Korea**. Tourism Management, 32, pp.256-265.

Kim, S. S., Crompton, J. L. (2002). **The influence of selected behavioral and economic variables on perceptions of admission price levels**. Journal of Travel Research, 41 (November), pp.144-152.

King, J. (2002). **Destination marketing organisations connecting the experience rather than promoting the place**. Journal of Vacation Marketing, 8(2), pp.105-108, doi: 10.1177/ 135676670200800201.

Kiriakidou, O., Millward, L. J. (2000). **Corporate identity: External reality or internal fit?.** Corporate Communications: An International Journal, 5, pp.49-58.

Kish, L. (1965). **Survey Sampling**. New York: John Wiley & Sons Inc.

Ko Dong-Woo, Park Suk-Hee (2000). **Five aspects of tourism image: A review**. International Journal of Tourism Sciences, 1: 1, pp.79 92, DOI: 10.1080/15980634. 2000.11434520.

Koçoğlu, C. M. (2019). **Yerli turistlerin gastronomi turizmine yönelik tutumlarının demografik özellikler açısından incelenmesi: Gaziantep örneği.** Gastroia: Journal of Gastronomy And Travel Research, 3 (2), 366-380. DOI: 10.32958/gastoria. 532807

Komppula, R. (2014). **The role of individual entrepreneurs in the development of competitiveness for a rural tourism destination-A case study**. Tourism Management, 40, pp.361-371.

Konecnik, M., Go, F. (2008). **"Tourism destination brand identity: the case of Slovenia"**. Brand Management, Vol.15 No.3, pp.177-189.

Konecnik, M., Chernatony, L. (2013). **Developing and applying a place brand identity model: The case of Slovenia**. Journal of Business Research, 66, pp.45-52.

Konu, H., Laukkanen, T., Komppula, R. (2011). **Using ski destination choice criteria to segment Finnish ski resort customers**. Tourism Management, 32, pp.1096-105.

Koray, M. (2011). **Kapitalizm küreselleşirken dünya ahvali**. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s.65.

Koşan, A. (2013). **Kış sporları turizmi-kayak turistlerinin kış turizm merkezlerini algı ve değerlendirmelerine ait bir araştırma (Palandöken'de bir uygulama)**. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 17(2), s.293-324.

Kotler, P., Haider, D., Rein, I. (1993). **Marketing places: Attracting investment, industry and tourism to cities**. states and nations, New York: Free Press.

Kotler, P. (1994). **Marketing management: Analysis, planning, implementing and control**. Prentice-Hall, New Jersey.

Kotler, P., Armstrong, G. (1994). **Principles of marketing.** (6th ed.), Prentice Hall, Englewood Cliffs, pp.177, NJ.

Kotler, P., Bowen, J., Makens, J. (1996). **Marketing for hospitality and tourism**. Upper Saddle River, New Jersey: Prentice Hall.

Kotler, P., Bowen, J. T., Makens, J. C. (2013). **Marketing for hospitality and tourism (6th ed.).** Upper Saddle River, NJ: Prentice hall.

Kouris, A. (2009), **"Chapter 12 destınatıon brand strategy the case of Greece".** Cai, L.A., Gartner, W.C. and María Munar, A. (Ed.) Tourism Branding: Communities in Action (Bridging Tourism Theory and Practice, Vol. 1), Emerald Group Publishing Limited, Bingley, pp.161-175. 09.03.2022 tarihinde https://doi.org/10.1108/S2042-1443(2009)000000 1014. adresinden erişildi.

Kozak, N., (2012). **Genel turizm bilgisi**. Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, No:1443, s.95, Eskişehir.

Kuntay, O. (2004). **Sürdürülebilir turizm planlaması**. Alp Yayınevi, s.20, Ankara.

Kurtuluş, K. (2006). **Pazarlama araştırmaları**. Literatür Yayıncılık, İstanbul.

Kurtzman, J., Zauhar, J., (2001). **Virtual sport tourism**. Hudson, S. (Ed.), Sport and Adventure Tourism, Haworth Press, Binghamton.

Kurtzman, J., Zauhar, J., (2003). **Model of sport tourism**. Journal of Sport Tourism, 8 (1), pp.35-47.

Kurtzman, J. (2005). **Sports tourism categories**. Journal of Sport Tourism 10 (1), pp.15-20.

Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA) (2018). **Erzurum kış turizmi değerlendirme raporu**. s.12-37, Erzurum.

Lasch, C. (2006**). Narsisizm Kültürü**. Çev., Suzan Öztürk-Ü. Hüsrev Yolsal. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, s.125-126.

Laws, E., Scott, N., Parfitt, N. (2002). **Synergies in destination image management: a case study and conceptualisation**. Int. J. Tourism Res.,4, pp.39-55. 07.07. 2022 tarihinde https://doi.org/ 10.1002/ jtr.353. adresinden erişildi.

Lawson, F., Bond-Bovy, M. (1977). **Tourism and recreational development**. London: Architectural Press.

Lee, J., Graefe, A. R., Burns, R. C. (2007). **Examining the antecedents of destination loyalty in a forest setting**. Leisure Sciences, 29 (5) pp.463-481.

Leitch, S., Richardson, N. (2003). **Corporate branding in the new economy**, European Journal of Marketing, 37, pp.1065-1079.

Leonard, M. (1997). **Brain: Renewing our identity**. DEMOS. London, UK.

Levens, H. (1972). **"Bread and justice: a participant observer study of a welfare rights organization".** Ph.D. dissertation. University of Wisconsin.

Li, X., Petrick, J. F. (2008). **Examining the antecedents of brand loyalty from an investment model perspective**. Journal of Travel Research, 47, pp.25-34.

Lim, S. (2013). **The effect of destination personality and self-destination congruity an visitors' ıntentions**. Master of Science, the Office of Graduate Studies of Texas A&M University, Texas US.

Litvin, S., Xu, G., Kang, S. (2004). **Spousal vacation-buying decision making revisited across time and place**. Journal of Travel Research, 43(2), pp.193-198. [Crossref], [Google Scholar].

Litvin, S. W, Mouri, N. A (2009). **Comparative study of the use of "ıconic" versus "generic" advertising ımages for destination marketing**. Journal of Travel Research. 48(2), pp.152-161. doi: 10.1177/0047287509332332.

Löhndorf, B., Diamantopoulos, A. (2014). **Internal branding: Social identity and social exchange perspectives on turning employees to brand champions**. Journal of Service Research, 17, pp.310-325.

Lugosi, P. (2014). **Mobilising identity and culture in experience co-creation and venue operation**. Tourism Management, 40, pp.165-179.

Machado, L., Santos, C., Sarmento, M. (2009). **Madeira island-destination image and tourists loyalty**. European Journal of Tourism Research, 2(1), pp.70-90.

Maklan, S., Knox, S. (1997). **Reinventing the brand: Bridging the gap between customer and brand value**. Journal of Product and Brand Management, 6 (2), pp.119-129.

Malhotra, N. K. (1981). **A Scale to measure self-concepts**. Person Concepts, and Product Concepts. Journal of Marketing Research, 18, 456-464.

Mansfeld, Y. (1992**). From motivation to actual travel annals of tourism research**. 19, pp.399-419.

March, R., Woodside, A. (2005). **Testing theory of planned versus realized behavior**. Annals of Tourism Research, 32(4), pp.905-924.

Marine-Roig, E. (2011a). **The image and identity of the Catalan coast as a tourist destination in twentieth-century tourist guidebooks**. Journal of Tourism and Cultural Change, 9, pp.118-139. doi: 10.1080/14766825.2011.566929.

Marine-Roig, E. (2011b). **Innovation and identity in Barcelona's tourist image as represented by souvenirs**. Catalan Journal of Communication & Cultural Studies, 3, pp.175-193. doi: 10.1386/ cjcs.3.2.175_1.

Martínez, A. N. (2015). **Being human in a consumer society,** burlington: Ashgate publishing, pp.23-50.

Mathieson, A., Wall, G. (1982). **Tourism: Economic**. physical and social impact. Harlow: Longman, pp.16-21.

Mattila, A. S. (2001). **Emotional bonding and restaurant loyalty**. Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly, 42 (6) pp.73-79.

Mazursky, D. (1989). **Past experience and future tourism decisions**. Annals of Tourism Research, Volume16, Issue3, pp.333-344, ISSN 0160-7383, 27.08.2022 tarihinde https://doi.org/ 10.1016/0160-7383(89)90048-0. adresinden erişildi.

McCabe, S., Stokoe, E. H. (2004). **Place and identity in tourists' accounts**. Annals of Tourism Research, 31, pp.601-622. doi: 10.1016

McCartney, G., Butler, R., Bennett, M. A. (2008). **Strategic use of the communication mix in the destination image-formation process**. Journal of Travel Research, 47(2), pp.183-196. doi: 10.1177/0047287508321201.

McGinnis, R. (1968). **A stochastic model of social mobility**. American Sociological Review, 33(5), 712– 722.

McIntosh, A.J., Thyne, M. A. (2005). **Understanding tourist behavior using the means-end chain theory**. Annals of Tourism Research, 32(1), pp.259-262.

McKercher, B., Denizci-Guillet, B. E. (2012). **Rethinking loyalty.** Annals of Tourism Research, 39(2), pp.708-734.

McLellan, R. W., Foushee, K. D. (1983). **Negative Images of the United States as expressed by tour operators from other countries**. Journal of Travel Research, 22(1), pp.2-5. doi: 10.1177/004728758302200101.

Meleddu, M., Paci, R., Pulina, M. (2015). **Repeated behaviour and destination loyalty**. Tourism Management, 50, pp.159-171.

Menon, S., Kahn, B. (1995). **The impact of context on variety seeking in product choices**. Journal of Consumer Research, 22 (December), pp.285-295.

Milman A., Pizam, A. (1995). **The role of awareness and familiarity with a destination: The Central Florida Case.** Journal of Travel Research, 33(3), pp.21-27, doi: 10.1177/ 004728759503300304.

Mohr, K., Backman, K. F., Gahan, L. W., Backman, S. J. (1993). **An investigation of festival motivations and event satisfaction by visitor type**. Festival Management and Event Tourism 1 (3), pp.89-97.

Moorman, C., Deshpandé, R., Zaltman, G. (1993). **Factors affecting trust in market research relationships.** Journal of Marketing, 57(1), pp.81-101. [Crossref], [Web of Science ®], [Google Scholar].

Morais, D.B., Kerstetter, D.L., Yarnal, C.M. (2006). **The love triangle: Loyal relationships among providers, customers, and their friends**. Journal of Travel Research, 44 (May) pp.379-386.

Morgan, R., Hunt, S. (1994). **The commitment-trust theory of marketing relationships**. Journal of Marketing, 58(3), pp.20-38.

Morgan, N., Pritchard, A., Piggott, R. (2003). **Destination branding and the role of stakeholders: The case of New Zealand**. Journal of Vacation Marketing, 9(3), pp.285-299.

Morgan, N., Pritchard, A., Pride, R. (Eds.). (2004). **Destination branding: Creating the unique destina- tion proposition (2nd ed.)**. Oxford, UK: Elsevier Butterworth-Heinemann.

Morrison, A. M., Anderson, D. J. (2002). **Destination branding.** Paper presented at the Missouri Association of Convention & Visitor Bureaus Annual Meeting, June: 10.

Morrison, A. M. (2010**). Hospitality and travel marketing**. 4th ed.; Delmar Cengage Learning: Clifton Park, NY, USA.

Morrison, A. M. (2019). **Marketing and managing tourism destinations**. **2nd ed.;** Routledge: Oxon, UK; New York, NY, USA.

Mullin, B. J., Hardy, S., Sutton, W. (2014). **Sport marketing (4th ed.). champaign**. IL: Human Kinetics. Niseko Town. (2014). Niseko town statistics. Retrieved from http://www.town.niseko.lg.jp/

Moutinho, L., Trimble, J. (1991). **A probability of revisitation model: The case of winter visits to the grand canyon**. Service Industries Journal, 11 (4), pp.439-457.

Moutinho, L. (1993), **"Consumer behaviour in tourism", european journal of marketing**. Vol.21 No.10, pp.5-44. https://doi.org/10.1108/EUM00000000 04718.

Muniz, A., O'Quinn, T. (2001). **Brand community, journal of consumer research**. 27, pp.412-432.

Murphy, L., Mark-Pritchard, P., Smith, B. (2000). **The destination product and its impact on traveller perceptions**. Tourism Management, Volume 21, Issue 1, pp.43-52, ISSN 0261-5177, 16.09.2022 tarihinde https://doi.org/10.1016/S0261-5177(99)00080-1. adresinden erişildi.

Murphy, L., Benckendorff, P., Moscardo, G. (2007). **Linking travel motivation, tourist self-image and destination brand personality**. Journal of Travel & Tourism Marketing, 22, pp.45-59. doi: 10. 1300/J073v22n02_04.

Murphy, L., Moscardo, G., Benckendorff, P. (2007). **Using brand personality to differentiate regional tourism destinations**. Journal of Travel Research, 46(1), pp.5-14.

Mursalov, M. (2009). **Bir turistik ürün çeşitlendirmesi olarak kış turizmi ve kış turizmi açısından Azerbaycan'ın Guba-Haçmaz turizm bölgesinin arz potansiyeli**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, s.15, İzmir.

Nam, J., Ekinci, Y., Whyatt, G. (2011). **Brand equity, brand loyalty and consumer satisfaction**. Annals of Tourism Research, 38(3), pp.1009-1030.

Nar, M. Ş. (2015). **"Küreselleşmenin tüketim kültürü üzerindeki etkisi: Teknoloji tüketimi".** Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:8, Sayı:37, Nisan, s.941-954.

Niininen, O., Szivas, E., Riley, R. (2004). **Destination loyalty and repeat behaviour: An application of optimum stimulation measurement**. The International Journal of Tourism Research, 6(6), pp.439-447.

Noone, B. M., Kimes, S.E., Renaghan, L.M. (2003). **Integrating customer relationship management and revenue management: A hotel perspective**. Journal of Revenue and Pricing Management, 2(1) pp.7-22.

O'Leary S., Deegan J. (2003). **People, pace, place: Qualitative and quantitative images of Ireland as a tourism destination in France**. Journal of Vacation Marketing, 9(3), pp.213-226. doi: 10.1177/135676670300900302.

O'Neill, M., Getz, D., Carlsen, J. (1999). **Evaluation of service quality at events: The 1998 Coca-Cola Masters surfing event at Margaret River**. Western Australia. Managing Service Quality, 9(3), pp.158-166.

Obenour W, Lengfelder J, Groves D. (2005). **The development of a destination through the image assessment of six geographic markets**. Journal of Vacation Marketing, 11(2), pp.107-119. doi: 10.1177/1356766705052569.

Oh, H., Hsu, C. (2001). **Volitional and nonvolitional aspects of gambling behavior**. Annals of Tourism Research, 28(3), pp.618-637.

Oktay, D. (2002). **The quest for urban identity in the changing context of the city: Northern Cyprus**. Cities, Volume 19, Issue 4, pp.261-271, ISSN 0264-2751, https://doi.org/ 10.1016/S0264-2751(02)00023-9.

Olins, W. (2000). **How brands are taking over the corpo- ration**. In M. Schultz, M. Hatch, & M. Larsen (Eds.), The expressive organization: Linking identity, reputation, and the corporate brand, pp. 51-65. Oxford, UK: Oxford University Press.

Oliver, R. L. (1997). **Satisfaction: A behavioral perspective on the consumer**. NY: McGraw Hill Companies Inc.

Oliver, R. L. (1999). **Whence consumer loyalty?.** Journal of Marketing 63 (special issue), pp.33-44.

Ooi, C. (2004). **Poetics and politics of destination branding: Denmark**. Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism, 4(2), pp.107-128.

Oppermann, M. (1998). **Destination threshold potential and the law of repeat visitation**. Journal of Travel Research, 37 (2), pp.131-137.

Oppermann, M. (1998). **Integration of learning process on studies of tourist behaviour: The need for a paradigm shift**. In B. Faulkner, C. Tidswell and D. Weaver (eds) Progress in Tourism and Hospitality Research, Proceedings of the Eighth Australian Tourism and Hospitality

Oppermann, M. (1999). **Predicting destination choice-a discussion of destination loyalty**. Journal of Vacation Marketing, 5 (1), pp.51-65.

Oppermann, M. (2000). **Tourism destination loyalty**. Journal of Travel Research, 39, pp.78-84.

Oppewal, H., Huybers, T., Crouch, G.I. (2015). **Tourist destination and experience choice: A choice experimental analysis of decision sequence effects**. Tourism Management, 48, pp.467-476.

Ostrowski, P. L., O'Brien, T. V., Gordon, G. L. (1993). **Service quality and customer loyalty in the commercial airline industry**. Journal of Travel Research, 32 (3) pp.16-24.

Öter, Z., Özdoğan, O. N. (2005). **Kültür amaçlı seyahat eden turistlerde destinasyon imajı: Selçuk-Efes örneği.** Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi, 16(2): s.127-138. [The purpose of travel/The tourist culture destination image: The Selçuk–Efes example].

Özaltaş-Serçek, G., Serçek, S. (2017). **X,Y ve Z kuşaklarındaki turistlerin destinasyon imaj algılarının karşılaştırılması.** Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, 14 (1), 6-19. DOI: 10.24010/soid.302248.

Özcan, İ. (2019). **Uludağ kayak merkezi/uludağ hakkında her şey**. 25.04.2022 tarihinde https://www.rehbername. com/kesfet/uludag-kayak-merkezi, adresinden erişildi.

Özçoban, E. (2019). **Türkiye'de kış turizmi ve erciyes kayak merkezi üzerine bir değerlendirme**. Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 7(3), s.1606-1625.

Özdemir, G. (2008). **Destinasyon pazarlaması**. Detay Yayıncılık, Ankara, s.108.

Özdemir, S. S., Bozok, D. (2019). **Berlin'deki Türk restoranlarını ziyaret eden almanların demografik özelliklerine göre destinasyonu ziyaret etme niyetlerinin değerlendirilmesi.** OPUS International Journal of Society Researches, 11 (18), 1310-1324. DOI: 10.26466/opus. 555643

Özdipçiner, N. S., Kortunay, N., Bozkurt, Y. (2017). **Analysing the difference of perceived destination image according to local people: Pamukkale case<p>Yöre halkı demografik verilerine göre algılanan destinasyon imaj farklılığının incelenmesi: Pamukkale örneği.** Journal of Human Sciences, 14(4), 4711-4724. Retrievedfrom, 10.11.2022 tarihinde https://www.j-humansciences.com/ojs/index.php/IJHS/article/ view/4938 adresinden erişildi.

Özer, S. U., Ersoy, E. G. K. (2012). **Türkiye'de faaliyet gösteren havayolu şirketlerinin marka kişiliklerini belirlemeye yönelik bir araştırma**. Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 23(2): s.173-186.

Özgan, A. (2020). **İlk dönem araştırmalarında Jean Baudrillard'ın tüketim ideolojisi**. Modern Leisure Studies, 2020, Vol.2, No.2, pp.63-76.

Özgen, N. (2010). **"Doğu Anadolu Bölgesi'nin doğal turizm potansiyelinin belirlenmesi ve planlamaya yönelik öneriler"**. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 7(2), s.1407-1438.

Öztürk, Y. (2012). **Turizmde destinasyon markalaşması üzerine bir araştırma: Beypazarı örneği**. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara.

Pala, U. (2013). **Destinasyon markası olma sürecinde Tarsus**. Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Bilgi Yönetimi Anabilim Dalı, Mersin.

Palmer, C. (2005). **An ethnography of englishness: Experiencing identity through tourism**. Annals of Tourism Research, 32, pp.7-27. doi: 10.1016/j. annals.2004.04.006.

Palmer, A., Koenig-Lewis, N., Medi-Jones, L.E. (2013). **The effects of residents' social identity and involvement on their advocacy of incoming tourism**. Tourism Management, 38, pp.142-151.

Pamukçu, H. (2022). **Geleneksel kızak sporunun turizme kazandırılması**. Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu, s.10-35.

Parasuraman, A., Grewal, D. (2000). **The impact of technology on the quality-value-loyalty chain: A research agenda**. Journal of the Academy of Marketing Science, 28, pp.168–174.

Park, J. Y., Jang, S. S. (2013). **Confused by too many choices? Choice overload in tourism**. Tourism Management, 35, pp.1–12.

Pearce, P. L. (1982). **Perceived changes in holiday destinations**. Annals of Tourism Research, Volume 9, Issue 2, pp.145-164, ISSN 0160-7383, 19.08.2022 tarihinde https://doi.org/10.1016/0160-7383(82) 90044-5. adresinden erişildi.

Perroy, F., Frustier, P. (1998). **La Communication touristique des collectivités territoriales.** Voiron-France: Editions de la Lettre du Cadre Territorial-S.E.P.T.

Peter, J. P., Olson, J.C. (1993) **Consumer behaviour and marketing strategy (3rd edn)**. Homewood: Richard D. Irwin.

Petrick, J. F., Morais, D. D., Norman, W. C. (2001). **An examination of the determinants of entertainment vacationers' intentions to revisit**. Journal of Travel Research, 40: pp.41-48.

Petrick, J. F. (2004). **Are loyal visitors desired visitors?.** Tourism Management, 25, pp.463-470.

Petrick, J. F. (2001). **Analysis of golfer motivations and constraints by experience use history**. Journal of Leisure Research, 33, pp.56–70.

Petrick, J. F. (2002). **Experience use history as a segmentation tool to examine golf travellers' satisfaction**. perceived value and repurchase intentions. Journal of Vacation Marketing, 8, pp.332–342.

Petrick, J. F. (2004). **First timers' and repeaters' perceived value**. Journal of Travel Research, 43, pp.29–38.

Phelps, A. (1986). **Holiday destination ımage the problem of assessment**. An Example Developed in Menorca Tourism Management, 7, pp.168-180.

Pigeassou, C. (2004). **Contribution to the definition of sport tourism**. Journal of Sport & Tourism, Volume 9, Issue 3, pp.287-289

Pike, S., Ryan, C. (2004). **Destination positioning analysis through a comparison of cognitive, affective, and conative perceptions**. Journal of Travel Research, 42(4), pp.333-342. doi: 10.1177/0047287504263029.

Pike, S. (2009). **Destination brand positions of a competitive set of near-home destinations**. Tourism Management, 30(6) pp.857-866.

Pike, S., Bianchi, C., Kerr, G., Patti, C. H. (2010). **Consumer-based brand equity for Australia as a long-haul tourism destination in an emerging market**. International Marketing Review, 27(4), pp.434-449.

Pike, S., Page, J. (2014). **Progress in tourism management: Destination marketing organizations and destination marketing: A narrative analysis of the literatüre**. Tourism Management, 41, pp.202-227.

Pikkemaat, B. (2004), **"The measurement of destination image: the case of Austria"**. The Poznan´ University of Economics Review, Vol.4 No.1, pp.87.

Plummer, J. T. (1985). **How personality makes a difference**. Journal of Advertising Research, 24(6), 27-31.

Pritchard, M. P., Howard, D. R. Havitz, M. E. (1992). **Loyalty measurement: A critical examination and theoretical extension**. Leisure Science 14, pp.155-64.

Pritchard, M.P., Howard, D.R. (1997). **The loyal traveller: Examining a typology of service patronage**. Journal of Travel Research (spring), pp.264.

Poyraz, A., Dayanç-Kıyat, G.B. (2021). **Destinasyon imajının tüketici deneyimi üzerine etkisi: Karadeniz Bölgesi örneği.** Journal of Applied Tourism Research, Vol. 2, No. 1, s.41-60.

Qu, H., Lee, H. (2011). **Travelers' social identification and membership behaviors in online travel community**. Tourism Management, Volume 32, Issue 6, Pages 1262-1270, ISSN 0261-5177, 14.11.2022 tarihinde https://doi.org/10.1016/j. tourman.2010. 12. 002. adresinden erişildi.

Quintal, V., Lee, J., Soutar, G. (2010). **Risk, uncertainty and the theory of planned behavior: A tourism example**. Tourism Management, 31, pp.797-805.

Randall, G. (2005). **Markalaşma**. Rota Yayıncılık, İstanbul, s.18.

Reichheld, F. F. (1996). **The loyalty effect. Boston: Harvard business school press**. Research Conference (pp. 51–81). Canberra: Council for Australian University Tourism and Hospitality Education.

Reid, L. J., Reid, S. D. (1994). **Communicating tourism supplier services: Building repeat visitor relationships**. Journal of Travel & Tourism Marketing, 2, pp.3–19.

Richardson, S. L., Crompton, J. (1988). **Vacation patterns of French and English Canadians, Annals of Tourism Research**. Volume 15, Issue 3, pp.430-435, ISSN 0160-7383, 08.12.2022 tarihinde https://doi.org/10.1016/0160-7383(88)90031-X. adresinden erişildi.

Rowley, J., Dawes, J. (2000). **Disloyalty: A closer look at non-Loyals**. The Journal of Consumer Marketing, 17 (6) p.538

Rowley, T. (1997). **Moving beyond dyadic ties: A network theory of stakeholder influences**. The Academy of Management, 22, pp.887-910.

Ryan, C., Montgomery, D. (1994). **The attitudes of Bakewell residents to tourism and numbers in community responsive tourism tourism management**. 15, pp.358-369.

Rynes, S. L. (1991). **Recruitment, job choice, and post-hire consequences: A call for new research directions M.D. Dunnette**. L.M. Hough (Eds.), Handbook of industrial and organizational psychology, Consulting Psychologists Press, Palo Alto, CA, pp.399-444.

Saçlı, Ç., Ersöz, B. (2019). **Festival katılımcılarının destinasyon imajı algılarını oluşturan faktörlerin belirlenmesi: Adana şalgam ve kebap festivali örneği.** Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 7 (1), 185-204. 21.09.2022 tarihinde https://doi.org/10.21325/ jotags. 2019.359 adresinden erişildi.

Sağlık, E., Kocaman, G. (2014). **Kayak merkezlerinde turistlerin hizmet kalite algısının belirlenmesi: Palandöken kayak merkezinde bir uygulama**. Atatürk İletişim Dergisi Sayı 6, s.67-88.

Santos, C. A., Buzinde, C. (2007). **Politics of identity and space: Representational Dynamics**. Journal of Travel Research, 45, pp.322-332. doi: 10.1177/00472875 06295949.

Saraniemi, S. (2009). **Destination branding in a country context, A case study of Finland in the British Market (Academic Dissertation)**. University of Joensuu, Finland.

Schiffman, L. G., Kanuk, L. L. (1997) **Consumer behaviour (6th edn)**. Upper Saddle River: Prentice-Hall.

Schmitt, B. H., Simonson, A. (1997). **Marketing aesthetics: The strategic management of brands**. New York: The Free Press.

Scott, D. (1996). **A comparison of visitors' motivations to attend three urban festival**. Festival Management and Event Tourism, 3 (3), pp.121-128.

Senemoğlu, O. (2017). **Tüketim, tüketim toplumu ve tüketim kültürü: Karşılaştırmalı bir analiz**. İnsan ve İnsan Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 12, s.66-86.

Sert, A. N., Şahbaz, R. P. (2017). **Turist bakış açısıyla destinasyon rekabet gücünün belirlenmesinde sosyo-demografik özelliklerin etkisine yönelik bir araştırma.** Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 5/3, 74-92.

Shih, C.E. (1998), **"Conceptualizing consumer experiences in cyberspace"**. European Journal of Marketing, Vol.32, No.7/8, pp.655-663. 25.10.2022 tarihinde https://doi.org/10.1108/ 03090569 8102 24056. adresinden erişildi.

Shoemaker, S., Bowen, J.T. (2003). **Commentary on "loyalty: A strategic commitment".** Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly, 44 (5/6), pp.47-52.

Shonk, D. J. (2006). Perceptions **of Service quality, satisfaction and the intent to return among tourists attending a sporting event**. PhD Thesis, Ohio University.

Sirakaya, E., Woodside, A. (2005). **Building and testing theories of decision making by travelers**. Tourism Management, 26, pp.815-832.

Sirdeshmukh, D., Singh, J., Sabol, B. (2002). **Consumer trust, value and loyalty in relational exchanges**. Journal of Marketing, 66(1), pp.15-37.

Sirgy, M. J. (1982). **Self-concept in consumer behaviour: A critical review**. Journal of Consumer Research, 9, 287-300.

Sirgy, M.J, Su, C. (2000). **Destination Image, Self-Congruity and Travel Behavior: Toward an Integrative Model**. Journal of Travel Research. 38(4), pp.340-352. doi: 10.1177/ 004728750003800402.

Skogland, I., Siguaw, J.A. (2004). **Are your satisfied customers loyal?.** Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly, 45(3) pp.221-234.

Smallman, C., Moore, K. (2010). **Process studies of tourists' decision-making**. Annals of Tourism Research, 37(2), pp.397-422.

Smith, M. R. Krannich, R. (1998). **Tourism dependence and resident attitudes**. Annals of Tourism Research, 25 (4), pp.783-801.

Solomon, M. R. (1996). **Consumer behavior (3rd ed.)**. Engle-wood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Sotiriadis, M. (2017). **Sharing tourism experiences in social media: A literature review and a set of suggested business strategies.** Int. J. Contemp. Hosp. Manag. 29, pp.179-225.

Sotiriadis M. (2021). **Tourism destination marketing: Academic knowledge**. Encyclopedia. 1(1): 42-56. https://doi.org/10.3390/encyclopedia1010007.

Sönmez, S., Sirakaya, E. (2002). **A Distorted destination image? The case of Turkey**. Journal of Travel Research. 41(2): pp.185-196. doi: 10.1177/004728702237418.

Sparks, B. A., Browning, V. (2011). **The impact of online reviews on hotel booking intentions and perception of trust.** Tourism Management, 32, pp.1310-1323.

Stabler, M. J. (1990). **The Image of Destination Regions: Theoretical and Empirical Aspects B. Goodall, G. Ashworth (Eds.), Marketing in the Tourism Industry: The Promotion of Destination Regions**. Routledge, London, pp.133-161.

Stern, E., Krakover, S. (1993), **The formation of a composite urban image**. Geographical Analysis, 25, pp.130-146. 02.08.2022 tarihinde https://doi.org /10.1111/j.1538-4632.1993.tb00285.x. adresinden erişildi.

Stewart, T. A. (1997). **A satisfied customer isn't enough**. Fortune 136 (21 July), pp.90-91.

Sungur, S. (2011). **"Tüketimin küreselleşmesi ve tüketim tapınakları: Postmodern panayır yerlerinde alışveriş".** [Electronic Version], Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi(4), s.7-35.

Süssmuth, H., (1993). **Das Deutschland-image nach 1989. Selbstbilder der Deutschen und Deutschenbilder in Europa**. In: Schwarz, Angela (Hrsg.): Politische Sozialisation und Geschichte. Dortmund., pp.135-56.

Swarbrooke, J., Horner, S. (2004). **Consumer behavior in tourism**. Burlington, MA: Butterworth-Heinemann, pp.130.

Şahin, B., Soylu, B.Ç. (2020). **Destinasyon özelliklerinin ve algılanan destinasyon kişiliğinin davranışsal niyetler üzerindeki etkisi: Şirince örneği**. Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 4(3), s.2343-2360.

Şahin, G. (2010). **Turizmde marka kent olmanın önemi: İstanbul örneği**. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Ankara.

Şahin, İ. F. Yazıcı, H. (2011). **Coğrafi bir tanıtım: Erzincan Yıldırım Akbulut kayak turizm merkezi**. Doğu Coğrafya Dergisi, 9 (12), s.326-344.

Şahin-Ören, T. (2018). **Spor turizmi aracılığı ile sürdürülebilir destinasyon geliştirme: hava sporları açısından Uşak ili potansiyeli**. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, s.27-60, Antalya.

Şahin, S., Baloglu, S. (2011). **Brand personality and destination image of Istanbul**. Anatolia–An International Journal of Tourism and Hospitality Research, 22(1), s.69-88.

Şentürk, R. (2010). **Tüketim ve değerler**. İstanbul: İTO Yayınları.

Tajfel, H. (1981). **Human groups and social categories**. **Cambridge:** Cambridge University Press.

Tanrısever-Yiğit, C., Karaçor, B., Dağıstan, M. T. (2017). **Kastamonu için sürdürülebilir turizm politikaları**. 1st International Sustainable Tourism Congress/November, pp.23-25, Kastamonu.

Tanyeri, Y. (2007). **Kış turizmi ve temel sorunları**. 11.02.2022 tarihinde https:// www.tourmag.com.tr/ kis-turizmi-ve-temel-sorunlari/ adresinden erişildi.

Tapachi, N., Waryszak, R. (2000). **An examination of the role of beneficial image in tourist destination selection**. Journal of Travel Research, 39, pp.37-44, Google Scholar, SAGE Journals.

Taşçı, A. D. A., Gartner, W. C, Tamer-Cavusgil, S. (2007). **Conceptualization and operationalization of destination image**. Journal of Hospitality & Tourism Research, 31(2), pp.194-223. doi: 10.1177/1096348006297290.

Taşçı, A. D. A. (2011). **Destination branding and positioning**. Y. Wang, A. Pizam (Eds.), Destination marketing and management: theories and applications, pp.113-129.

Temeloğlu, E. (2015). **Tüketicilerin kişilik özellikleri, risk algıları ve yeniden satın alma davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi: Otel işletmelerinde bir araştırma**. İşletme Araştırmaları Dergisi, Cilt:7, Sayı:2, s.157-179.

Tengilimoğlu, D. (2011**). Sağlık hizmetleri pazarlaması**. Ankara.

Timothy, D. J., Ron, A. S. (2013). **Understanding heritage cuisines and tourism: Identity, image, authenticity, and change**. Journal of Heritage Tourism, 8, pp.99-104. doi: 10.1080/1743873X. 2013.767818.

Timur, S., Getz, D. (2008). **A network perspective on managing stakeholders for sustainable urban tourism**. International Journal of Contemporary Hospitality Management, 20, pp.445-461.

Tolungüç, A. (1999). **Turizm olgusu ve Türk turizmi**. Ankara: Mediacat.

Travis, D. (2000). **Emotional branding: How successful brands gain the irrational edge**. California, USA: Prima Publishing.

Trijp, H. C., Hoyer, W. D., Inman, J. J. (1996). **Why switch? Product category-level explanations for true varietbereneey-seeking behaviour.** Journal of Marketing Research 33 (August), pp.281-292.

Tür, E. (2018). **Türkiye ve İsviçre'nin kış turizmi faaliyetleri açısından değerlendirilmesine yönelik bir araştırma**. Uluslararası Global Turizm Araştırmaları Dergisi, Cilt:2 Sayı:1, s.10-22.

Türkdoğdu, E. (2010). **Türkiye'nin geliştirilebilir bölgesel kış turizmi potansiyeli: Avrupa'nın bölgesel kış turizmi merkezleri ile Türkiye'nin bölgesel kış turizmi potansiyelinin karşılaştırılması.** Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Tanıtma Genel Müdürlüğü, s.12, Ankara.

Türkeri, İ. (2020). **Ziyaretçilerin destinasyon sadakati, bilinirliği, deneyimi ve aidiyeti algılarının demografik özellikleri ve tatil deneyimleri açısından değerlendirilmesi.** Çatalhöyük Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, (5), 27-59. Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/cutsad/issue/ 61056/906502

Türkeri, İ. (2020). **Destinasyon deneyimi ve sadakati arasındaki ilişkide destinasyon aidiyetinin aracı rolü**. Journal of Travel and Hospitality Management 17 (2), s.270-287.

Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TURSAB). (2014). **Kış Turizmi Raporu.** İstanbul.

Türkmen, S., Köroğlu, A. (2017). **Destinasyon kişiliği araştırması: Türkiye - Yunanistan örneği**. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 20(37): s.397-429.

Uluçeçen, T. H. (2011). **Özel ilgi turizmi: Kapsamı, çeşitleri ve Türkiye'de uygulanabilirliği**. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, s.104, Ankara.

Um, S., Crompton, J. L. (1990). **Attitude determinants in tourism destination choice.** Annals of Tourism Research, 17, pp.432-448.

Umur, M. (2015). **Destinasyon imajı ve destinasyon kişiliğinin, ziyaretçi memnuniyeti ve geleceğe yönelik ziyaretçi davranışı üzerine etkisi: Kapadokya örneği**. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Nevşehir, s.22-23.

Uşaklı, A., Baloğlu, S. (2011). **Brand personality of tourist destinations**: **An application of self congruity theory Tourism Management**. 32 (1): pp.114-127.

Uysal, M., Gahan, L., Martin, B. (1993). **An examination of event motivations: A case study**. Festival Management and Event Tourism, 1 (1): pp.5-10.

Uztuğ, F. (1999). **Reklamda marka yapılandırma stratejiler ve uygulamaları**. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Soysal Bilimler Enstitüsü, s.138-139.

Ülker, İ., (1987). **Dağ turizmi ve kış sporları, tanımlar ve kurallar**, **kayak alanları, planlama teknikleri.** Turizm Yıllığı, Ankara.

Ülker, İ. (1999). Dağ **Turizmi planlama yöntemleri: Yüksek dağlarımız, kayak merkezlerimiz**. T.C. Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Ünal, İ. (2020). **Turizm türlerine profesyonel yaklaşım: Kış turizmi**. (Edt. F. Atıf Bilge, Ayşe Cabi), Sage Yayıncılık, s.219-245.

Ünüsan, Ç., Mete, S. (2004). **Turizm Pazarlaması**. Atlas Kitabevi, s.4, Konya.

Vanat, L. (2017). **2017 International Report on Snow & Mountain Tourism-Overview of the Key Industry Figures for Ski Resorts**. (9th Edition), Switzerland.

Vinh, T. T., Nga, V. T. Q. (2015). **The relationship between components of customer-based brand equity for destination: Conceptual framework and preliminary testing for scales**. South East Asia Journal of Contemporary Business, Economics and Law, 7(2), pp.47-53.

Wahab, S., Crompton, J., Rothfield, L. (1976). **Tourism marketing**. London: Tourism International Press, pp.7.

Walters, C., Bergiel, B. (1989). **Consumer Behaviour: A Decision-Making Approach**. Cincinnati: South-Western Publishing.

Wansink, B. (2003a). **Using laddering to understand and leverage a brand's equity, Qualitative Market Research**. Vol. 6 No. 2, pp.111-118. 02.03.2023 tarihinde https://doi.org/10.1108/ 13522750310 470118. adresinden erişildi.

Wansink, B. (2003b). **How do front and back package labels ınfluence beliefs about health claims?.** Journal of Consumer Affairs, 37: pp.305-316. 07.01.2023 tarihinde https://doi.org/ 10.1111/ j.1745-6606.2003. tb00455.x. adresinden erişildi.

Williams, P., Gill, A., Chura, N. (2004). **Branding mountain destinations: The battle for "placefulness".** Tourism Review, 59(1), pp.6-15.

Witter B.S. (1985). **Attitudes about resort area a comparison of tourists and local retailers**. Journal of Travel Research, 24 (1) pp.14-19.

Won, D., Hwang, S. (2009). **Factors influencing the college skiers and snowboarders' choice of a ski destination in Korea**: **A conjoint study.** Managing Leisure, 14, pp.17–27.

Woodside, A.G., Lysonski, S. (1989). **A General model of traveler destination choice.** Journal of Travel Research, 27(4), pp.8-14, doi: 10.1177/00472875 8902700402.

Yanıklar, C. (2006). **Tüketim sosyolojisi**. Birey Yayıncılık, s.12-170, İstanbul.

Yaraşlı, G. Y. (2007). **Destinasyon imajı ve Trabzon yöresine dönük bir araştırma.** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yetim, A. A. (2000). **Sporun sosyal görünümü.** G.Ü., Beden Eğitimi Spor Bilimleri, 5(1), s.63-72.

Yıldız, Y., Onağ, A. O., Onağ, Z. (2013). **Spor ve rekreasyon hizmetlerinde algılanan hizmet kalitesinin incelenmesi: Fitness merkezi örneği.** Uluslararası Hakemli Beşeri ve Akademik Bilimler Dergisi, Ocak/Şubat/Mart Kış Dönemi Cilt:2 Sayı:3, s.114-130.

Yılmaz, E. (2011). **Marka imajı**. Türkmen Kitapevi, İstanbul, s.13-14.

Yılmaz, H. (2011). **Destinasyon Sadakatini Etkileyen Faktörler: Belek Golf Turizmi Uygulaması**. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Eskişehir.

Yoon, Y., Uysal, M. (2005). **An examination of the effects of motivation and satisfaction on destination loyalty: A structural model**. Tourism Management, 26, pp.45-56.

Yuwo, H., Ford, J. B., Purwanegara, M.S. (2013). **Customer-based brand equity for tourism destination (CBBETD): The specific case of Bundung City Indonesia**. Organizations and Markets in Emerging Economies, 4: 1(7), pp.8-22.

Yücel, C. (2005). **Dünya'da kar turizmi ve Türkiye**. 20.02.2022 tarihinde http://www.tursab.org.tr/dosya/1016/05arkartemel_1016_1646312.pdf> adresinden erişildi.

Yüksel, A., Yüksel, F. (2007). **Shopping risk perceptions: Effects on tourists' emotions, satisfaction and expressed loyalty intentions**. Tourism Management, 28, pp.703-713.

Yükselen, C., Güler, G. E. (2009). **Antakya marka kent görüş ve öneriler**. Ankara: Detay Yayıncılık.

Zanfardini, M., Tamagni, L., Gutauskas, A. (2011). **Customer-based brand equity for tourism destinations in Patagonia**. Catalan Journal of Communication & Cultural Studies, 3(2), pp.253-271.

Zeithaml, V. A. (1988). **Consumer perceptions of price, quality, and value: A means-end model and synthesis of evidence**. Journal of Marketing, 52(July), pp.2–22.

Zengin, B. (2006). **Turizm coğrafyası Türkiye genel ve bölgeler turizm coğrafyası**. Değişim Aktüel Kitabevi, Sakarya, s.116-117.

Zeugner-Roth, K. P., Žabkar, V. (2015). **Bridging the gap between country and destination image: Assessing common facets and their predictive validity**. Journal of Business Research 10.1016/j.jbusres.2015.01.012.

Zeydan, Ö., Sevim, B. (2008). **"İklim değişikliğinin kış turizmine etkileri"**. TMMOB İklim Değişimi Sempozyumu Bildiriler Kitabı, s.159-170, Ankara.

Zhang, H., Fu, X., Cai, L. A., Lu, L. (2014). **Destination image and tourist loyalty: A meta-analysis**. Tourism Management, 40, pp.213-223. doi: 10.1016/j. tourman.2013. 06.006.

Zins, A. H. (2001). **Relative attitudes and commitment in customer loyalty models: Some experiences in the commercial airline industry**. International Journal of Service Industry Management, 12 (3/4) pp.269-294.

İnternet Kaynakları

https://www.turizmebakis.com/19.03.2022 tarihindehttps://www.turizmebakis.com/ adresinden erişildi.

https://www.https://blog.biletall.com/ snowboard-nedir-nasil-yapilir, 14.11.2021 tarihinde https://www.https://blog.biletall.com/ snowboard-nedir-nasil-yapilir adresinden erişildi.

https://www.https://sporoptik.com/diger-branslar/kis-sporlari/snowboard-nedir/ 14.11.2020 tarihinde https://www.https://sporoptik.com/diger-branslar/kis-sporlari/snowboard-nedir/ adresinden erişildi.

https://www.yigm.ktb.gov.tr/TR-10176/kis-sporlari-turizmi-temali-ktkgb39ler.html> 25 Aralık 2021 tarihinde https://www.yigm.ktb.gov.tr/TR-10176/kis-sporlari-turizmi-temali-ktkgb39ler.html adresinden erişildi.

https://www.gezilesiyer.com/turkiyede-bulunan-tum-kayak-merkezleri-detayli.html.2020, 15.05.2022 tarihinde https://www.gezilesiyer.com/turkiyede-bulunan-tum-kayak-merkezleri-detayli. html. 2020 adresinden erişildi.

http://www.erzincanilozelidaresi.gov.tr/ergan-kayak, 10.07.2022 http://www.erzincanilozel idaresi.gov. tr/ergan-kayak, adresinden erişildi.

https://www.wttc.org/research. Economic Impact of Travel and Tourism, Turkey Report, 2015, Turkey, 28.06.2022 tarihinde www.wttc.org/research. Economic Impact of Travel and Tourism, Turkey Report, adresinden erişildi.

https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201120/konaklama-istatistikleri.html, 2022, 03.07.2022 tarihinde https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201120/konaklama-istatistikleri.html, adresinden erişildi.

https://yigm.ktb.gov.tr/TR-10176/kis-sporlariturizmi-temali-ktkgb39ler.html. 02.01.2020 tarihinde, https://yigm.ktb.gov.tr/TR-10176/kis-sporlariturizmi-temali-ktkgb39ler. html. adresinden erişildi.

2. Basım

Sosyolojik ve Sosyal Psikolojik Görüş Açısıyla

ŞEHİR, KONUT VE MAHREMİYET

Turhan Yörükân

nobel

Sosyolojik ve Sosyal Psikolojik Görüş Açısıyla
ŞEHİR, KONUT VE MAHREMİYET

Turhan Yörükân

Yayın No: 5183
Mimari: 038
ISBN: 978-625-397-978-2
E-ISBN: 978-625-397-979-9
Basım Sayısı: 2. Basım, Ocak 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yörükân, Turhan.
Şehir, Konut ve Mahremiyet / Turhan Yörükân
2. Basım, XVIII + 410 s., 15,5x23,5 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-397-978-2
E-ISBN: 978-625-397-979-9
1. Şehir 2. Konut 3. Mahremiyet

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Açıklama ve Teşekkür ..... **vii**

BİRİNCİ KISIM
Şehir, Şehirleşme ve Yarattığı Olumsuzluklar

GELENEKSEL VE YENİ-MARKSÇI GÖRÜŞLER AÇISINDAN ŞEHİRLEŞME VE ŞEHİR 3

BÜYÜK ŞEHİRLİ, HATTA ŞEHİRLİ OLMANIN BEDELİ 23

SUÇA ZEMİN OLUŞTURAN YERLER OLARAK ŞEHİRLER VEYA BÜYÜK ŞEHİRLER 55

ŞEHİR YENİLEMESİ VE İŞ BİRLİĞİNE DUYULAN İHTİYAÇ 79

BURUK BİR BAKIŞ AÇISIYLA ŞEHİRLERİMİZ VE BÜYÜK ŞEHİRLERİMİZ 95

HATIRLADIĞIM VE HATIRLAMAK İSTEMEDİĞİM GÜMÜŞSUYU 104

YİTİRİLMİŞ KİMLİĞİYLE "BESTEKÂR" DENEN SOKAK 123

İKİNCİ KISIM
Bir Sosyal Değer Olarak Konut, Ev, Yuva ve Sağlık

"KONUT", "EV", "EV BARK" VEYA "YUVA" 133

"KONUTSUZ", "EVSİZ", "EVSİZ BARKSIZ" VEYA "YUVASIZ" OLMA 145

SEFALET MAHALLESİ, YENİDEN YERLEŞTİRME, BEDEN VE RUH SAĞLIĞI 163

YÜKSEK BİNALARDA YAŞANAN SAKINCALI HAYAT 193

KÜLTÜRÜN VE TALİ KÜLTÜRÜN KONUT VE YERLEŞME DÜZENİ ÜZERİNE ETKİSİ 211

SOSYOKÜLTÜREL DEĞER YÖNELİMLERİ AÇISINDAN KONUT VE YAŞAMA ALANLARI 237

ÜÇÜNCÜ KISIM

Sosyal Psikoloji Açısından Mekânı Kullanım Tarzları, Mekâna Bağlanma ve Mahremiyet

YOĞUNLUĞUN, KALABALIKLIĞIN VE KONUTU KULLANIM TARZLARININ YARATTIĞI PROBLEMLER 249

MEKÂNA BAĞLANMA 284

SOSYAL ÖZELLİKLİ SLUM BÖLGELERİNDE MEKÂNA BAĞLANMA 293

SULUKULE ÇİNGENELERİ 316

BİR İLİŞKİ DÜZENLEME SÜRECİ OLARAK MAHREMİYET 321

Faydalanılan Kaynaklar 379

İndeks Oluşumları 389

İndeks 391

Faydalanılan Kaynaklar

Ahrentzen, S., D. W. Levine and W. Michelson (1989), "Space, Time and Activity in the Home: A Gender Analysis", *Journal of Environmental Psychology*, 9, ss. 89-101.

Alexander, Ch. (1969), *Houses Generated by Patterns*, Berkeley: Calif: Center for Environmental Structure.

Altman, I. (1975), *The Environment and Social Behavior: Privacy, Personal Space, Territory, and Crowding*, Monterey, Calif: Brooks/Cole.

Altman, I. (1977), "*Privacy* Regulation: Culturally Universal or Culturally Specific?", *Journal of Social Issues*, 33, ss. 66-84.

Altman, I. and Barbara Rogoff (1991), "World Views in Psychology", Ed. Daniel Stokols'un I. Altman, *Handbook of Enviromental Psychology* içinde, Malabar, Florida: Krieger Publishing Co., ss. 7-40.

Altman, I. and Carol M. Werner (2000), "Humans and Nature: Insights from a Transactional View", Ed. Seymour Wapner vd., *Teoretical Perspevtives in Environment-Behavior Research* içinde, New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers, ss. 21-37.

Altman, I. and M. Chemers (1984), *Culture and Environment*, Cambridge: Cambridge University Press.

Anderson, M. (1964), "The Federal Bulldozer: A Critical Analysis of Urban Renewal 1949-1962", Cambridge, Mass.: The M.I.T. University Press, 1964.

Archea, J. (1975),"Establishing an Interdisciplinary Commitment", Ed. B. Honikman, *Responding to Social Change* içinde, Stroudsburg, P. A: Dowden, Hutchinson and Ross.

Archea, J. (1977), "The Place of Architectural Factors in Behavioral Theories of *Privacy*", *Journal of Social Issues*, 33, ss. 116-137.

Barthes, R. (1986), "Semiology and the Urban", Ed. M. Gottdiener ve A. Lagopoulos, *The City and the Sign* içinde, New York: Columbia University Press, ss. 87-98.

Bechtel R. B. and A. Churchman (2002), "Healthy Residential Enviranments", *Handbook of Environmental Psychology*, New York: John Wiley, ss. 394-411, 395-396.

Bechtel, R. B. (1997), *Environment and Behavior: An Introduction, Thousand Oaks*, Ca: Sage.

Becker, F. D. (1974), *Design for Living: The Residents' Wiew of Multi-family Housing*, Ithaca, NY: Center for *Urban development* Research.

Bee, R. L. (1963), "Changes in Yuma Social Organization", *Ethnology*, 2, ss. 207-227.

Belk, R. W. (1992), "Attachment to Possestions", Ed. I. Altman ve S. M. Low, *Place Attachment* içinde, New York: Plenum.

Bell, Paul A., et al. (2002), *Environmental Psychology*, 5th ed., Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum.

Benjamin, J. E., et al. (1940), "The Over*crowding* on the Incidence of Pneumonia", *Ohio State Med. J.*, 36, ss. 1275-1281.

Bennett, C. J. (1992) *Regulating Privacy*, Ithaca: Cornell University Press.

Beyer, G. H. (1959), *Housing and Personal Values*, Memoir 364, Ithaca, N. Y.: Cornel Univ. Agricultural Experiment Station.

Beyer, G. H. (1965), *Housing and Society*, New York and London: The Macmillan Co.

Beyer, G. H. and F. H. J. Nierstrasz (1965), *Aging and Independent Living*, Amsterdam and New York: Elsevier Publishing Co.

Beyer, G. H., and Frank Weise (1955), *The Cornell Kitchen*, Ithaca, N.Y.: Cornell Univ. Agricultural Experimental Station.

Beyer, G. H., and J. Hugh Rose (1957), *Farm Housing*, New York: John Wiley.

Beyer, G. H., and Margaret E. Woods (1963), *Living and Activity Patterns of the Aged*, Ithaca, N. Y.: Cornell Univ. Center for Housing and Environmental Studies.

Beyer, G. H., et al. (1955), *Houses are for People*, Ithaca, N.Y.: Cornell Univ. Housing Research Center.

Block, L. K. and G. S. Stokes (1989), "Performance and Satisfaction in Private versus Nonprivate Work Settings", *Environment and Behavior*, 21, ss. 277-297.

Booth, Charles (1892-1897), *Life and Labour of the People of London*, London: Macmillan and. Co.

Bowlby J., *Attachment Theory, Separation Anxiety, and Mourning*, Penguin Books, 1971.

Britten, R. H., et al. (1940), "Certain Characteristics of Urban Housing and Their Relation to Illness and Accidents: Summary of Findings of the National Health Survey", *Milbank Mem. Fund Quart.*, 1940, 18, ss. 91-113.

Brown, B. B. and D. D. Perkins (1992), "Disruptions in Place Attachment", Ed. I. Altman ve S. M. Low, *Place Attachment* içinde, New York: Plenum.

Brown, B. B., J. R. Burton and A. L. Sweaney (1998), "Neighbors, Housholds and Front Porces: New Urbanist Community Toolor Mere Nostolgia", *Environment and Behavior*, *30*, ss. 579-600.

Burston, T. and M. Breton (1992), "Homes and Homeless Women", *Journal of Environmental Psychology*, *12,* ss. 149-162.

Carlisle, S. G. (1982), "French Homes and French Character", *Landscape*, *26*, ss. 13-23.

Carpenter, C. R. (1958), "Territory: A Review of Concepts and Problems", Ed. A. Roe ve G. G. Simpson, *Behavior and Evolution* içinde, New Haven, Conn: Yale University Press, ss. 224-250.

Chermayeff, S. and C. Alexander (1963), *Community and Privacy*: *Toward a New Architecture of Humanism*, New York: Doubleday.

Christensen, V. (1956), "Child Morbidity in a Good and a Bad Residential Area", *Danish med. Bull*, 3, ss. 93-98.

DePaulo, B. M., et al. (2003), "Verbal and Nonverbal Dynamics of *Privacy*, Secrecy, and Deceit," *Journal of Social Issues*,59, ss 391-410.

Etzioni, A. (1999), *The Limits of Privacy*, New York: Basic Books.

Farrenkopf, T. and V. Roth (1980), "The University Faculty Office as an Environment", *Environment and Behavior*, 12, ss. 467-477.

Fernea E. W. and R. A. Fernea (1997), "Symbolizing Roles: Behind the Veil", Ed. J. Spradley ve McCurdy, *Conformity and Conflict, Readings in Cultural Anthropology* içinde, 9th ed., New York: Longman, ss. 235-242.

Firth, R. (1957), *We, the Tikopia: Kinship in Primitive Polynesia*, Boston: Beacon Press.

Ford, C. S. and F. A. Beach (1951), *Patterns of Sexual Behavior*, Harper and Brothers.

Franklin, B. and Martin Symes (1991), *Issues in Urban Regeneration: An Annotated Bibliography*, School of Architecture, Univ. of Manchester.

Fried, M. (1963), "Grieving for a Lost Home", Ed. Lonard J. Duhl, *The Urban Condition*, New York: Basic Books, s. 151-171.

Fried M. (1965), "Transitional Functions of Working Class Communities: Implications for Forced Relocation", Ed. M. Kanto, *Mobility and Mental Health* içinde, Chicago: C. C. Thomas.

Fried M. and J. Levin (1968), "Some Social Functions of the Urban Slum", Ed. B. Frieden ve R. Morris, *Urban Planning and Social Policy* içinde, New York: Basic Books.

Fried M. and J. Levin (1982), "Residential Attachment: Sources of Residential and Community Satisfaction", *Journal of Social Issues*, *38*, ss. 107-119.

Fried M. and J. Levin (1984), "The Structure and Significance of Residential Satisfaction", *Population and Environment*, *7*, ss. 61-86.

Fried M. and J. Levin (1986), "The Neighborhood in Metropolitan Life: Its Pschosocial Significans", Ed. R. B. Tylor, *Urban Neighborhoods* içinde, New York: Praeger.

Fried M. and J. Levin (2000), "Continuities and Discontinuities of Place", *Journal of Environmental Psychology*, *20*, ss. 193-205.

Fried M. and P. Gleicher (1961), "Some Sources of Residential Satisfaction in an Urban Slum", *Journal of the American Institude of Planners*, *27*, ss. 305-315.

Gans, H. J. (1962, 1982), *The Urban Villagers*, updated and expanded edition, New York: The Free Press.

Gans, H. J. (2006), "Bugünkü Yeniden Geliştirme ve Yeniden Yerleştirme Planlamasının İnsanî Yönleri", Ed. Turhan Yörükân, *Şehir Yenilemesi Sırasında İş Birliği* içinde, Ankara: Nobel Yayınları, 2. baskı, ss. 105-140

Gifford, Robert (1997), *Environmental Psychology*: *Principles and Practices*, 2nd ed., Boston: Allyn and Bacon.

Gregor, T. A. (1970), "Explosure and Seclusion: A Study of Institutional *Isolation* Among the Mehinacu Indians of Brazil", *Ethnology*, 9, ss. 234-250.

Gregor, T. A. (1974), "Publicity, *Privacy*, and Mehinacu Marriage", *Ethnology*, 13, ss. 333-499.

Hartman, C. W. (1963), "Social Values and Housing Orientations, *The Journal of Social Issues*, *19*, ss. 113-131.

Hartman, C. W. (1964), "The Housing of Relocated Families", *Journey of the American Institute of Planners*, *30*, s. 266-287.

Hazemann, R. H. (1961), "The Social Aspects of Public Health in the Residential Environment", *Working Paper prepared for Expert Commitee on Public Health Aspects of Housing*, Geneva: World Health Organization.

Hillary, G. A. (1955), "Definitions of Community: Areas of Agreement", *Rural Sociology*, *20*, s. 111-123.

Hillary, G. A. (1963), "Villages, Cities and Total Institutions", *American Sociological Rewiew*, *5*, s. 779-791.

Hollingshead, A. B. and L. H. Rogler (1963), "Attitudes Toward Slums and Public Housing in Puerto Rico", Ed. Lonard J. Duhl, *The Urban Condition* içinde, New York: Basic Books, s. 229-245.

Holmberg, Allan R. (1950), *Nomads of the Long Bow*, Washington, D.C: U.S. Government Printing Office.

Ittelson, W. H. et al. (1974), *An Introduction to Environmental Psychology*, New York: Holt, Rinehart and Winston.

İmar ve İskân Bakanlığı Çalışmaları, 1965-1969 (1969), Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı, Mesken Genel Müdürlüğü, Sosyal Araştırma Dairesi.

Jennings, C. and L. Fena (2000) , *The Hundredth Window: Protecting Your Privacy and Security in the Age of the Internet*, New York: Free Press.

Johnson, C. A. (1975), "*Privacy* as Personal Control", Ed. D. H. Carson, *Men-Environment Interactions: Evaluations and Applications* içinde, Stroudsburg, P. A: Dowden, Hutchinson and Ross.

Jorgensen, J. G. (1966), "Addendum: Geographical Clustering and Functional Explanations of In-Law Avoidances: An Analysis of Compharative Method", *Current Antropology*, 7, ss. 161-169.

Kelvin, P. A. (1973), "A Social Psychological Examination of *Privacy*", *British Journal of Social and Clinical Psychology*, 12, ss. 248-261.

Kelvin, P. A. (1973), "Social Psychological Examination of *Privacy*", *British Journal of Social and Clinical Psychology*, 12, ss. 248-261.

Kelvin, P. A. (1977), "Predictability, Power and Vulnerability in Interpersonal Attraction", Ed. S. Duck, *Theory and Practice of Interpersonal Attraction* içinde, New York: Academic Press.

Kent, S. (1984), *Analyzing Activity Areas: An Ethnoarcheological Study of the Use of Space*, Albuquerque: University of New Mexico Press.

Kent, S. (1990), "A Cross-cultural Study of Segmantation, Architecture and the Use of Space", Ed. Susan Kent, *Domestic Architecture and Use of Space* içinde, Cambridge: Cambridge University Press, ss. 127-152.

Klitzman, S. and J. Stellman (1989), "The Impact of the Physical Environment on the Psychological Well-being of Office Workers", *Social Science on Medicine*, 29, ss. 733-742.

Kweon, B. S., W. C. Sullivan, and A. R. Wiley (1998), "Green Common Spaces and the Social Intergration of Inner-City Older Adults", *Environment and Behavior*, *30*, ss. 504-519.

Laufer, R. S., H. M. Proshansky and M. Wolfe (1974), "Some Analytic Dimensions of *Privacy*", Ed. R. Kuller, *Architectural Psychology* içinde, Stroudsburg, P.A: Dowden, Hutchinson and Ross.

Le Corbusier (2005), *Atina Anlaşması*, çev. Ayda Yörükân, Ankara: Babil Yayınları.

Lee, T. (2003), "Schema Theory and the Role of Socio-Spatial Schemata in Environmental Psychology", Ed. Mirilla Bonnes vd., *Psychological Theories for Environmental Issues* içinde, Gower House: Ashgate, s. 27-61.

LeVine, R. A. (1962) "Witchcraft and Co-wife Proximity in Southwestern Kenya", *Ethnology*, 1, ss. 39-45.

Levinson, D. ve M. J. Malone (1980), *Toward Explaining Human Culture,* HRAF (Human Relations Area Files) Press.

Llewellyn, K. N. and E. A. Hoebel (1941), *The Cheyenne Way, Norman*, Okla: University of Oklohama Press.

Low, S. M. and I. Altman (1992), "Place Attachment: A Conceptual Inquiry", Eds. I. Altman ile S. M. Low, *Place Attachment* içinde, New York: Plenum.

Lowell, A. M. (1956), *Socio-economic Conditions and Tuberculosis Prevalence*, New York City, New York: New York Tuberculosis and Health Organization.

Luzbetak, L. J. (1951), *Marriage and the Family in Caucasia*, St. Gabriel's Mission Press Vienna-Mödling,

Margulis, S. T. (1977), "Conceptions of *Privacy*: Current *Status* and Next Steps", *Journal of Social Issues*, 33, ss. 5-21.

Margulis, S.T. (2003) , " On the *Status* and Contribution of Westin's and Altman's Theories of *Privacy*", *Journal of Social Issues*, 59, ss. 411-429.

Margulis, S.T. (2003), "*Privacy* as a Social Issue and Behavioral Concept", *Journal of Social Issues*, 59, ss.243-261.

Mesch, G. S., and O. Manor (1998), "Social Ties, Environmental Perception and Local Attachment", *Environment and Behavior*, *30*, s. 504-519.

Michelson, W. (1985), *From Sun to Sun: Daily Obligations and Community Structure in the Lives of Employed Women and their Families*, Totowa, NJ: Rowman and Allenheld.

Mood, Eric, W. (1961), "The Scope of the Public Health Asperts of Housing", *Working Paper prepared for Expert Commitee on Public Health Aspects of Housing*, Geneva: World Helth Organization.

Murdock, G. P. (1971), "Cross-Sex Patterns of Kin Behavior", *Ethnology*, 10, ss. 359-368, 360.

Murphy, R. F. (1964), "Social Distance and the Veil", *American Anthropologist*, 66, ss. 1257-1274.

Newman, O. (1972), *Defensible space*, New York: Macmillan.

Omata, K. (1992), "Special Organization of Activities of Japanese Families", *Journal of Environmental Psychology*, 12, ss. 259-267.

Opler M. E. (1941), *An Apache Life Way*, Chicago: University of Chicago Press.

Opler, M. E. (1937) "Chiricahua Apache Social Organization", Ed. Fred Eggan, *Social Anthropology of North American Tribes* içinde, Chicago: University of Chicago Press.

Parisot, J. (1961), "Relationship of Housing to Mental Health", *Working Paper prepared for Expert Commitee on Public Helth Aspects of Housing*, Geneva: World Health Organization.

Parisot, J. and Saleur (194-1935), "Histoire d'un quartier insalubre", *Etude medica-sociale, Revue d'Hygiene et de Medicine Sociales* içinde, Berger-Levrault editeurs, decembre 1934-Janvier-fevrier, 1935.

Pastalan, L. A. (1970), "*Privacy* as a Manifestation of Territoriality", Eds. L. A. Pastalan ile B. H. Carson, *Spatial Behavior of Older People* içinde, Ann Arbor: University of Michigan-Wayne State University Press.

Petronio, S. (2002), *Boundaries of Privacy: Dialectics of Disclosure*, Albany, NY: State University of New York Press.

Philippot, P., et al., eds. (1999), *The Social Context of Nonverbal Behavior*, Cambridge, MA: Cambridge University Press.

Ponse, B. (1977), *Identities in the Lesbian World*, Westport, CT.: Greenwood Press.

Poponoe, David (1973), "Urban Residential Differentiation: An Overview of Patterns, Trends, and Problems", *Sociological Inquiry*, *43*, ss. 35-46)

Proshansky, H. M. et al. (1970), *Enviromental Psychology: Man and His Physical Setting*, New York: Holt, Rinehart and Winston.

Proshansky, H. M. (1978), "The City and Self-Identity", *Environment and Behavior*, *10*, ss. 147-169.

Proshansky, H. M. et al. (1983), "Place-Identity: Physical World Socialization of the Self", *Journal of Environmental Psycology*, *3*, ss. 57-83.

Proshansky, H. M., W. H. Ittelson and L. G. Rivlin (1970), "Freedom of Choice and Behavior in Physical Setting", *Environmental Psychology*: *Man and his Physical Setting*, New York: Holt, Rinehart and Winston.

Riis, J. (1892), *How the Other Half Lives: Studies Among the Tenements of New York*, New York: Charles Scribner's Sons, 1890; Battle With the *Slum*s, New York: Macmillan.

Roberts, J. M. and T. A. Gregor (1971), "*Privacy*: A Cultural View", Eds. J. R. Pennock ve J. W. Chapman, *Privacy* içinde, New York: Atherton Press, ss. 199-225.

Rowntree, B. S. (1908), *Poverty: A Study of Town Life*, London: Macmillan and Co.

Rowntree, B. S. (1941), *Poverty and Prosperity: A Second Social Survey of York*, London; Longmans, Green and Co.

Rumney, J. (1951), "The Social Costs of *Slums*", *The Journal of Social Issues*, 7, ss. 69-85.

Sampson, R. J. et al. (1997), "Neighborhood and Violet Crime: A Multi-level Study of Collective Efficacy", *Science*, *227*, s. 918-924.

Schwartz, B. (1968), "The Social Psychology of *Privacy*", *American Journal of Sociology*, 73, ss. 741-752.

Sepence, J., et al. (1954), *A Thousand Families in Newcastle-upon-Tyre*, London: Oxford University Press.

Shils, E. (1966), "*Privacy*: Its Constitution and Vicissitudes", *Law and Contemporary Problems*, 31, ss. 281-306.

Simmel, G. (1950), "The Secret and Secret Society", Ed. K. W. Wolff, *The Sociology of George Simmel* içinde, New York: Free Press) adlı eserde.

Stein, L. (1950), "A Study of Respiratory Tuberculosis in Relation to Housing Conditions in Edinburgh", *Brit. J. Soc. Med*, 4, ss. 143-169.

Stein, L. (1954), "Glasgo Tuberculosis and Housing", *Tubercle*, 35, ss. 195-203.

Stephens, W. N. and R. G. D'Andrade (1962), "Kin-Avoidance", *The Oedipus Complex*: *Cross-cultural Evidence*, The Free Press of Glencoe.

Stephens, William N. (1982), *The Family in Cross-cultural Perspective*, Lenham, MD: University Press of America.

Stokols, D. and S. A. Shumaker (1981), "People in Place: A Transactional View of Settings", Ed. J. Harvey, *Cognition, Social Behaviour and the Environment* içinde, New Jersey: Erlbaum.

Sundstrom, E. (1986), *Workplaces: The Psychology of the Physical Environment in Offices and Factories*, New York: Cambridge University Press.

Sundstrom, Eric (1991), "Work Environments: Offices and Factories" Eds. Daniel Stokols ve Irwin Altman, *Handbook of Environmental Psychology* içinde, Malabar, Florida: Krieger Publishing Co., 1991, cilt 1, ss. 733-782.

Sweetser, D. A. (1966), "Avoidence, Social Affiliation, and the Incest Taboo", *Ethnology*, 5, ss. 304-316.

Tambiah, S. J. (1969), "Animals are Good to Think and Good to Prohibit", *Ethnology*, 8, ss. 423-460.

Taylor, I. C. (1974), "The Insanitary Housing Question and Tenement Dvvellings in Nineteenth Century Liverpool", *A. Sutcliffe'in derlediği Multy Storey Living: The Biritish Working-Class Experience* içinde, London: Croom Helm, ss. 41-87.

Taylor, Ralph (1982), "Neighborhood Physical Environment and Stress" Ed. G. W. Evans, *Environmental Stress* içinde, Cambridge: Cambridge Univ. Press.

Titiev, M. (1951), *Araucanian Culture in Transition*, Ann Arbor: University of Michigan Press.

Tönnies (Toennies), F. (1955), *Community and Association*, Çev. Charles P. Loomis, London: Routledge and Kegan Paul, (1890).

Treble, J. H. (1871), "Liverpool Working-class Housing 1801-1861", Ed. S. D. Chapman, *Working-class Housing: A Symposium* içinde, Newton Abbott: David and Charles, ss. 163-220.

Warren, C. and B. Laslett (1977), "*Privacy* and Secrecy: A Conceptual Comparison", *Journal of Social Issues*, 33, ss. 43-51.

Weening, M. W. H., T. Schmidt and C. J. H. Midden (1990), "Social Dimensios of Neighborhood and the Effectiveness of Information Programs", *Environment and Behavior*, *22*, s. 27-54.

Werner, Carol M. et al. (1985), "Temporal Aspects of Homes", Eds. I. Altman'ın ve C. M. Werner, *Homes Environments* içinde, New York and London: Plenum.

Westin, A. F. (1967), *Privacy and Freedom*, New York: Atheneum.

Westin, A.F. (2003), "Social and Political Dimensions of *Privacy*," *Journal of Social Issues*, 59, ss. 431-453.

Willmott, P. and E. Cooney (1963), "Community Planning and Sociological Research", *Journal of the American Institute of Planners*, *29*, ss. 123-126*;*

Wilmer ve arkadaşları (1962), *The Housing Environment and Family Life*, John Hopkins Üniversitesi kitaplarının sonunda: Ek 2'den başlayarak Ek 15'e kadar varan (ss.258-334) 76 sahifelik metodolojik ekler.

Wilner D. M. and Rosabelle P. Walkley (1963), "Effects of Housing on Health and Performance", Ed. Leonard J. Duhl, *The Urban Condition* içinde, New York: Basic Books, ss. 215-228.

Wilner, D. M. et al. (1962), *The Housing Environment and Family Life, A Longitudinal Study of the Effects of Housing on Morbiditity and Mental Health*, Baltimore: The Johns Hopkins Press.

Wilner, D. M., R. P. Walkley, H. Williams and M. Tayback (1961), "The Housing Environment and Family Life", *Working Paper prepared for Expert Committee on Public Health Aspects of Housing*, Geneva: World Health Organization.

Wilson G. and M. Baldassare (1996), "Overall 'Sense of *Community*' in a Suburban Region: The Effects of Localism, *Privacy* and *Urbanization*", *Environment and Behavior*, 28, ss. 27-43.

Wineman, J. D. (1982), "The Office Environment as a Source of Stress", Ed. G. W. Evans, *Environmental Stress* içinde, New York: Cambridge University Press.

Witkowski, S. R. (1972), "A Cross-cultural Test of the Proximity Hypothesis", *Behavior Science Notes*, 7, ss. 243-263.

Wolfe, M. and R. S. Laufer (1975), "The Concept of *Privacy* in Childhood and Adolescence", Ed. D. H. Carson, *Men-Environment Interactions: Evaluations and Applications* içinde, Stroudsburg, PA: Dowden, Hutchinson and Ross.

Young, M. and P. Willmott (1957), *Family and Kinship in East London*, Glencoe: The Free Press.

Yörükân, Ayda (2006), *Şehir Sosyolojisinin ve İnsan Ekolojisinin Teorik Temelleri*, Ankara: Nobel Yayınları.

Yörükân, Turhan (2000, 2023), *Alfred Adler, Sosyal Roller ve Kişilik,* 8. baskı, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Yörükân, Turhan (2023), *Bağlanma ve Sonraki Yaşlarda Görülen Etkileri*, 5. baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Yörükân, Turhan (1968), *Batı Almanya, İtalya ve İspanya'da Mesken (Konut) Politikası*, İmar ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü.

Yörükân, Turhan (2008), "Bir İlişki Düzenleme Süreci Olarak Mahremiyet", *TİSK Akademi*, 6, ss. 128-180.

Yörükân, Turhan ve Ayda Yörükân (1963), *Cahit Tanyol ve Sosyoloji*, İstanbul: Batur Matbaası.

Yörükân, Turhan ve Ayda Yörükân (1975), *Gecekondu Bölgeleri için Sosyal Yapı ve Konut Araştırmaları Rehberi* ve *Sosyal Yapı Araştırmaları Rehberi Yardımcı Araştırma Teknikleri* (İki cilt), Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı, Mesken Genel Müdürlüğü.

Yörükân, Turhan (2006), *Gecekondular ve Gecekondu Bölgelerinin Sosyo-Kültürel Özellikleri*, 3. baskı, Ankara: Nobel Yayınları.

Yörükân, Turhan (2003), "Hatırladığım ve Hatırlamak İstemediğim Gümüşsuyu", *Türk Yurdu*, 23, ss. 21-29.

Yörükân, Turhan, ed., (2005), *İnsanca Yaşamak İçin Şehir ve Konut*, Ankara: Babil Yayınları.

Yörükân, Turhan ve Nadire Çulhacı (1974), *İstatistik Verilere Göre Türkiye'de Konut Nitelikleri ve Açıklamalar* (İki cilt), Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı, Mesken Genel Müdürlüğü.

Yörükân, Turhan (1974), *Konut İhtiyaç Tahmini, Konut Talebi ve Konut Pazar Analizi*, Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü.

Yörükân, Turhan (2006), "Konutlarda Yaşanan Hayat Bakımından Kalabalıklığın ve İlgili Durumların Yarattığı Problemler", *Bilge*, 49, ss. 22-44.

Yörükân, Turhan (2004), "Kültürün ve Tâli-Kültürün Konut ve Yerleşme Düzeni Üzerine Etkisi", *Türk Yurdu*, 202, ss. 38-49.

Yörükân, Turhan (2015), "Mekâna Bağlanma", *Türk Yurdu*, *337*, ss. 32-36.

Yörükân, Turhan (2012), *Sosyolojik ve Sosyal Psikolojik Görüş Açısıyla Şehir, Konut ve Mahremiyet*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.

Yörükân, Turhan (2015), "Sulukule Çingeneleri", *Türk Yurdu*, 335, ss. 65-67.

Yörükân, Turhan (2006), *Şehir Yenilemesi Sırasında İş Birliği,* 2. baskı, Ankara: Nobel Yayınları.

Yörükân, Turhan (2015), "Tarihî Gelişmesi Açısından Antropoloji ve Psikoloji Etkileşmesi", *Türk Yurdu*, *340*, ss. 31-37.

Yörükân, Turhan (2016), "Sosyal Özellikli *Slum* Bölgelerinde Mekâna Bağlanma", *Türk Yurdu*, 344, ss. 29-39.

Yörükân, Turhan ve Ayda Yörükân (1966), *Türkiye'de Şehirleşme ve Konut Durumu*, Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı, Mesken Genel Müdürlüğü (İngilizce ve Fransızca olarak da yayımlanmıştır).

Yörükân, Turhan ve Ayda Yörükân (2003), *Üniversitede İlim ve Ahlâk-Cahit Tanyol ve Sosyoloji*, haz. Ali Birinci, Ankara: Vadi Yayınları.

Yörükân, Turhan (2005), "Yitirilmiş Kimliğiyle 'Bestekâr' Denen Sokak", *Kılavuz*, 25, ss. 44-48.

Yörükân, Turhan (2000), *Yunan Mitolojisinde Aşk*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları (2. baskı: Ankara: Ebabil Yayınları, 2005).

Yörükân, Turhan (2005), "Yüksek Binalarda Yaşanan Sakıncalı Hayat", *Bilge*, 46, ss. 4-12.

Yörükân, Yusuf Ziya (1998, 2015), *Anadolu'da Alevîler ve Tahtacılar*, Eklerle yayıma hazırlayan: Turhan Yörükân, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı; 4. baskı, İstanbul: Ötüken Yayınları.

Zeisel, J. (1973), "Symbolic Meaning of Space and Physical Dimention of Social Relations", Eds. J. Walton ve D. Carns, *Cities in Change* içinde, Boston: Allyn and Bacon, ss. 252-263.

TALEP YÖNÜYLE İKTİSAT POLİTİKALARI

Doç. Dr. Gülbahar Atasever
Doç. Dr. Mehmet Avcı
Prof. Dr. Bora Süslü
Prof. Dr. Ali Çımat

nobel

TALEP YÖNÜYLE İKTİSAT POLİTİKALARI

Doç. Dr. Gülbahar Atasever, Doç. Dr. Mehmet Avcı, Prof. Dr. Bora Süslü, Prof. Dr. Ali Çımat

Yayın No.: 5424
İktisat: 293
ISBN: 978-625-371-411-6
E-ISBN: 978-625-371-412-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Mayıs 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Atasever, Gülbahar., Avcı, Mehmet., Süslü, Bora., Çımat, Ali.
Talep Yönüyle İktisat Politikaları / Gülbahar Atasever, Mehmet Avcı, Bora Süslü, Ali Çımat
1. Basım, XII + 204 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-371-411-6
E-ISBN: 978-625-371-412-3
1. İktisat Politikası 2. Maliye Politikası 3. Para Politikası 4. Uluslararası İktisat Politikası

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

GRAFİKLER DİZİNİ ..... **ix**

KISALTMA LİSTESİ ..... **xi**

Birinci Bölüm
İKTİSAT POLİTİKASININ TEMELLERİ **1**

GİRİŞ 1

1. İKTİSAT POLİTİKASININ TANIMI, KAPSAMI VE TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ 3
   1.1. İktisat Politikasının Tanımı 3
   1.2. İktisat Politikasının Önemi 5
   1.3. İktisat Politikasının Amacı 6
   1.4. İktisat Politikasının Tarihsel Gelişim Süreci 7
2. TEMEL İKTİSAT POLİTİKALARI 8
   2.1. Mali Politika 8
   2.2. Para Politikası 9
   2.3. Ticaret Politikası 10
   2.4. Gelir Politikası 11
   2.5. Fiskal Politikası 12
3. İKTİSAT POLİTİKALARININ TEMEL ARAÇLARI 13
   3.1. Vergilendirme 13
   3.2. Harcama Politikaları 14
   3.3. Faiz Politikaları 15
   3.4. Para Arzı ve Para Politikası Araçları 16
   3.5. Döviz Kuru Politikaları 16
4. İKTİSAT POLİTİKALARININ HEDEFLERİ 17
   4.1. Ekonomik Büyüme ve İstihdam 17
   4.2. Enflasyon Kontrolü 18
   4.3. Sosyal Adalet ve Gelir Dağılımı 19
5. İKTİSAT POLİTİKALARININ UYGULAMA SÜRECİ 20
   5.1. Karar Alma Süreci 20
   5.2. Politika Oluşturma ve Uygulama Kurumları 21
   5.3. Politika Değerlendirme ve Revizyonu 22
6. İKTİSAT POLİTİKALARININ ULUSLARARASI BOYUTU 23

6.1. Küreselleşme ve İktisat Politikaları 23
6.2. Uluslararası İktisat Politikalarının Örnekleri 25
6.3. Uluslararası İktisat Politikalarının Koordinasyonu 26
7. İKTİSAT POLİTİKALARININ ZORLUKLARI VE TARTIŞMALARI 27
7.1. Politika Etkilerinin Tahmin Edilmesi 27
7.2. Politika Çelişkileri ve Uyumsuzlukları 28
7.3. Politikaların Sürdürebilirliği ve Gelecek Nesiller 29
8. İKTİSAT POLİTİKALARININ GELECEĞİ 30
8.1. Yeni Yaklaşımlar ve Modeller 30
8.2. Teknolojinin Politika Oluşturmada Etkisi 31
8.3. İklim Değişikliği ve Sürdürülebilirlik 32
8.4. Politik İktisadın İktisat Politikasına Dönüşümü 33
SONUÇ 34

İkinci Bölüm
PARA POLİTİKASI 35
GİRİŞ 35
9. PARA POLİTİKASININ AMAÇLARI, ARAÇLARI VE PARA POLİTİKASI UYGULAMALARI 38
9.1. Para Politikasının Amaçları 38
9.1.1. Fiyat (Parasal) İstikrarı 39
9.1.2. Finansal İstikrar 40
9.2. Para Politikasının Araçları 41
9.2.1. Para Politikası Araçları 41
9.2.2. Finansal İstikrar Araçları: Makro İhtiyati Tedbir Araçları 42
9.2.3. Geleneksel Olmayan Para Politikası Araçları 43
9.3. Para Politikası Uygulamaları 44
9.3.1. Parasal Büyüklük Hedefi 44
9.3.2. Döviz Kuru Hedeflemesi 45
9.3.3. Enflasyon Hedeflemesi 47
10. İKTİSADİ GÖRÜŞLER ÇERÇEVESİNDE PARA POLİTİKASI 49
10.1. Klasik Teori 49
10.2. Keynesyen Analiz 53
10.3. Neo-Klasik Sentez 58
10.4. Monetarizm 62
10.5. Yeni Klasik İktisat 70
10.6. Yeni Keynesyen Analiz 74
10.7. Post-Keynesyen İktisat 80
SONUÇ 81

Üçüncü Bölüm

MALİYE POLİTİKASI 83
GİRİŞ 83
11. MALİYE POLİTİKASININ TANIMI, AMAÇLARI VE ARAÇLARI 84
11.1. Maliye Politikasının Tanımı 84
11.2. Maliye Politikasının Amaçları 85
11.2.1. Ekonomik Büyüme 85
11.2.2. Ekonomik Gelişme 86
11.2.3. Tam İstihdam 87
11.2.4. Fiyat İstikrarı 87
11.2.5. Gelir Dağılımında Adalet 88
11.3. Maliye Politikasının Araçları 89
11.3.1. Kamu Harcamaları 90
11.3.1.1. Cari Harcamalar 91
11.3.1.2. Yatırım Harcamaları 91
11.3.1.3. Transfer Harcamaları 92
11.3.2. Kamu Gelirleri 93
11.3.2.1. Vergi Gelirleri 94
11.3.3. Kamu Borçlanması 96
12. MALİYE POLİTİKASININ KURAMSAL TEMELLERİ 97
12.1. Klasik İktisat Teorisi ve Maliye Politikası 97
12.2. Neoklasik İktisat ve Maliye Politikası 99
12.3. Keynesyen İktisat ve Maliye Politikası 100
12.4. Monetarizm ve Maliye Politikası 105
12.5. Yeni Klasik İktisat ve Maliye Politikası 107
12.6. Arz Yanlı İktisat ve Maliye Politikası 108
12.7. Yeni Keynesyen İktisat ve Maliye Politikası 109
13. MALİYE POLİTİKASININ UYGULAMA YÖNTEMLERİ 110
13.1. İradi Maliye Politikası 111
13.2. Otomatik İstikrar Sağlayıcı Maliye Politikası 113
13.2.1. Otomatik İstikrar Sağlayıcı Olarak Vergiler 113
13.2.2. Otomatik İstikrar Sağlayıcı Olarak Kamu Harcamaları 115
13.3. Kurala Bağlı Maliye Politikası 116
14. DIŞA KAPALI EKONOMİDE PARA VE MALİYE POLİTİKASI ETKİLEŞİMİ 118
SONUÇ 123

Dördüncü Bölüm

ULUSLARARASI İKTİSAT POLİTİKASI 125

GİRİŞ 125

15. ULUSLARARASI İKTİSAT POLİTİKASININ GENEL ÇERÇEVESİ 129

15.1. Uluslararası İktisat Politikasının Tanımı ve Temel Kavramlar 134

15.2. Uluslararası İktisat Politikasının Amaçları ve Araçları 137

15.3. Uluslararası İktisat Politikaları ve İktisadi Kalkınma 147

15.3.1. İthal İkameci Sanayileşme Stratejisi 149

15.3.2. İhracata Dayalı Sanayileşme Stratejisi 152

15.4. Ödemeler Dengesi 154

15.5. Döviz Piyasaları, Döviz Kurları ve Kambiyo Rejimleri 158

15.6. Faiz Oranları, Kurlar ve Satın Alma Gücü Paritesi 164

16. TİCARET POLİTİKALARININ ETKİNLİĞİ VE UYGULAMALAR 166

16.1. Sabit Döviz Kuru Sisteminde Ticaret Politikalarının Etkinliği 170

16.2. Esnek Döviz Kuru Sisteminde Ticaret Politikalarının Etkinliği 176

16.3. Serbest Ticaret ve Korumacılık 180

16.4. Uluslararası Kuruluşlar 185

SONUÇ 193

KAYNAKÇA 195

DİZİN 201

KAYNAKÇA

Acar, M. ve Tuncer, G. (2017). Kamu harcamaları, ekonomik büyüme ve dışa açıklık ilişkisi: Türkiye örneği. *Ekonomik Yaklaşım*, 28(104), 79-108.

Acemoglu, D. ve Robinson, J. A. (2006). *Economic origins of dictatorship and democracy*. Cambridge University press.

Acemoğlu, D. ve Autor, D. H. (2012). Skills, tasks and technologies: Implications for employment and earnings. *Handbook of labor economics*. 4. 1043-1171.

Acemoğlu, D. ve Ucer, M. (2012). Fiskal politika. *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, 27(319), 9-32.

Acemoglu, D., Laibson, D. ve List, J. A. (2015). *Economics*. Pearson education.

Ağca, Ş. (2017). Faiz politikalarının belirlenmesi ve Türkiye uygulaması. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 31(2), 395-416.

Ahiakpor. H. C.W. (2003). *Classical macroeconomics: Some modern variations and distortions*. Routledge Press. London.

Akalın G. (2000). *Kamu ekonomisi*. Akçağ yayınları. Ankara.

Akdoğan. A. (2002). *Kamu maliyesi*. Gazi kitabevi. 8. baskı. Ankara.

Aktan, C. C. ve Sakal, M. (2007). *Geleneksel maliye politikasının temelleri: Kurumsal maliye politikası*. Seçkin yayınları. Ankara.

Altay, A. (2015). *Kamu maliyesi teorisi, gelişimi, kapsamı*. Seçkin yayıncılık. Ankara.

Arın T. (1987). Keynesçi akımlar: Keynesçiliğin krizi ve iç tartışmalar. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 45(1-4).

Aslan, N. (2020). *Uluslararası ticaret teorileri ve politikaları ders notları*. Umuttepe yayınları. İstanbul.

Ataç, B. (1994). *Maliye politikası*. A. Ü. Eğitim, sağlık ve bilimsel araştırma çalışmaları vakfı. 86, 3. baskı. Eskişehir.

Ataç, B., Önder, İ. ve Turhan, S. (2006). *Maliye politikası*. Anadolu Üniversitesi yayınları. 3. baskı. Eskişehir.

Ataç, B. (2009). *Maliye politikası*. Turhan kitabevi. 8. baskı. Ankara.

Bain Keith, bve Peter Howels. (2003). *Monetary economic: Policy and its theorerical basis*. Palgrave Macmillian press. England.

Bali, B. B. ve Çelen, M. (2007). *Kurala bağlı maliye politikaları ve Avrupa Birliği uygulaması*. Beta basım yayım. İstanbul.

Baydur, C. ve Süslü, B. (2004), The view of Sargent and Wallace on monetary policy tight monetary policy does not stop inflation an evaluation of CBRTś monetary policy for 1987-2002. *Journal of Policy Modeling: JPMOD a Social Science Forum of World Issues*, 26.

Baydur, C. ve Süslü, B. (2002). Anchors in implementation of monetary policies in Turkey in 1990's. *ISE Review*, 6(24).

Baydur, C. (2005), Türkiye krizden uzaklaştı mı? Ricardian bakış açısıyla bir değerlendirme. *Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 2.

Baydur, C., Süslü B. ve Bekmez, S. (2005). Monetary policy analysis for Turkey in a game theoretical perspective. *ISE Review*, 8(29).

Baydur C. ve Süslü, B. (2010). Türkiye açısından likidite tuzağının tanımlanması ve çözümlenmesi". *TİSK Akademi Dergisi*, 5(9).

Baydur C. ve Süslü, B. (2015), Türkiye'de nairu'yu etkileyen kısa ve uzun vadeli etmenler. *Business and Economics Research Journal*, 6(1), 43-62

Bayraktutan, Y. (2022). *Uluslararası iktisat*. Umuttepe yayınları. İstanbul.

Blanchard, O. (2017). *Macroeconomics*. Pearson education.

Blyth, M. (2002). *Great transformations: Economic ideas and institutional change in the twentieth century*. Cambridge University press.

Bocutoğlu, E. (2005). *Karşılaştırmalı makro iktisat: Teoriler ve politikalar*. Derya kitabevi. 2. baskı. Trabzon.

Boefinger, P. (2001). *Monetary policy*. Oxford university press. UK.

Bulutoğlu, K. (2008). *Kamu ekonomisine giriş: Demokraside devletin ekonomik bir kuramı*. Maliye ve hukuk yayınları. Ankara.

Chari V. V., Patrick J. K. (2006). Modern macroeconomics in practice: How theory is shaping policy. *NBER Working Paper*. 12476. http://www.nber.org/papers/w12476.

Cin. M. F. (2012). *Post-Keynesyen iktisat*. Efil yayınevi. Ankara.

Çolak, Ö. F. (2001). *Finansal piyasalar ve para politikası*. Nobel yayınları. Ankara.

Dadkhah, K. (2009). *The evolution of macroeconomic theory and policy*. Springer Press. London.

Dağdemir, E. U. Karluk, R. Adaçay, F. R., Aslan, N. ve Togay, S. (2013). *Uluslararası iktisat politikası*. Ed. Dağdemir, E. U. Anadolu üniversitesi açık öğretim fakültesi. Eskişehir.

Davidson, P. (1992). Reforming the world's Money. *Journal of Post Keynesian Economics*, 15(2). 153–80.

Dileyici, D. (2005). *Anayasal iktisat perspektifinde para ve maliye politikaları*. Seçkin yayınevi, 1. baskı. Ankara.

Dinçer, M. Z. Uluslararası iktisat teorisi ve politikası. İstanbul Üniversitesi. AÖF. http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/iktisat_ao/uluslarasiiktisatteo.pdf.

Eğilmez, M. ve Kumcu E. (2002). *Ekonomi politikası*. Om yayınevi, 3. baskı. İstanbul.

Eğilmez, M. (2022). Kambiyo rejimi ve Türkiye uygulaması.

Erdoğan, F. (1997). *Para politikasının zaman tutarsızlığı ve güvenilirlik problemi: Türkiye örneği*. Sermaye piyasası kurulu. 63. Ankara.

Erdoğan, E. ve Yıldırım, K. (2013). Türkiye'de fiskal politika ve maliye politikası ilişkisi: VAR analizi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, 20, 57-78.

Eren, G. ve Tezel, M. (2016). Vergi teorisi ve Türkiye'de vergi sistemi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 39-64.

Eren A. ve Süslü, B. (2001). Finansal kriz teorileri ışığında Türkiye'de yaşanan krizlerin genel bir değerlendirmesi. Yeni Türkiye dergisi. 41. 662-674.

Ersoy, A. (2008). *İktisadi teoriler ve düşünceler tarihi*. Nobel yayın dağıtım. Ankara.

Ersungur, Ş. M. ve Doru, Ö. (2014). Türkiye'de dış ticaret ve ekonomik kalkınma ilişkisinin ekonometrik analizi: 1980-2010. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 28(3), 225-240.

Fine B, Dimakou O. (2016). *Macroeoconomics a critical companion*. Pluto Press. UK.

Friedman. M. (1969). The quantity theory of money: A restatement. Ed Clower. R. W. *Monetary theory*. Penguin modern economics reading.

Galbacs, P. (2015). *The theory of new classical macroeconomics: A positive critique*. Springer international publishing. London.

Gerber, J. (2017). *Uluslararası iktisat*. Ed. Nihal Tuncer Terregrossa. Nobel yayınları. Ankara.

Gül, E. ve Atalay, M. (2016). Gelir dağılımı ve gelir politikası ilişkisi: Türkiye örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 11(1), 145-160.

Günay, H. M. ve Karagöl, E. T. (2015). Döviz kuru politikaları ve Türkiye: Uygulama, sonuçlar ve öneriler. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 15(29), 87-102.

Güneş, S. (2016). Gelir Politikası: Türkiye açısından bir değerlendirme. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 53(617), 63-78.

Gürdal, M. Y. (2015). Faiz politikaları: Teori ve uygulama. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 52(605), 1-18.

Han, E. ve Kaya. A. A. (2008). *Kalkınma ekonomisi, teori ve politika*. 6. baskı. Nobel yayın dağıtım. Ankara.

Handa, J. (2009). *Monetary economics*. Routledge Press. 2nd. Edition. London.

Harris, L. (1985). *Monetary theory*. McGraw-Hill Press. Singapore.

Intergovernmental panel on climate change (IPCC). (2018). Global warming of 1.5°C.

International Labour Organization (ILO). Employment.

International Monetary Fund (IMF) (2018). Inflation: causes, costs, and current status.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Madde 22.

Issing, O. (2000). Why is price stability. ECB price stability conference.

Jones, C. I. (2021). *Macroeconomics*. W. W. Norton company. 5th Edition. New York.

Johnson. H. G. (1969). Monetary theory and keynesian economics. R. W. Cloer (ed). *Monetary theory*. Penguin Edition. UK.

Kahya, P. (2023). Ticaret savaşları mı, küresel kapitalizmin regülasyon açmazı mı? Uluslararası ticaret anlaşmaları kimin için? *Politik Ekonomik Kuram*, 7(1), 32-42.

Karacan, R. (2010). Faiz, döviz kuru ilişkisinin makroekonomik performansa etkisi üzerine bir değerlendirme. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(2), 72-92.

Karakaya, A. (2016). Türkiye'de harcama politikaları ve ekonomik büyüme ilişkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2), 235-246.

Keşap, D. ve Sandalcılar, A. R. (2021). Dış ticarette serbestleştirici ve korumacı politikaların ekonomik büyümeye etkisi: Panel veri analizi. *Bilgi*, 23(2), 237-287.

Keynes, J. M. (2012). *Para üzerine bir inceleme*. Çev. Cihan Gerçek. İş bankası kültür yayınları. İstanbul.

Kızılkaya, O. Açık ekonomide IS-LM-BP modeli. Ders notu 2. Ahi Evran Üniversitesi.

King. J.E. (2015). *Advanced introduction to Post Keynesian economics*. Edward Elgar publishing. London.

Kirmanoğlu, H. (2009). *Kamu ekonomisi analizi*. Beta basım yayım. 2. baskı. İstanbul.

Kirmanoğlu, H. (2011). *Kamu kesimi analizi*. Beta basım yayım. İstanbul

Krugman, P. (2000). Thinking about liquidity trap". *Journal of the Japanese and International Economies*, 14, 221–237.

Krugman, P. R., Obstfeld, M. ve Melitz, M. J. (2017). *Uluslararası iktisat: Teori ve politika*. Ed. Onur Özsoy. Palme yayınları, Ankara.

Lutz. F. A. (2017). *The theory of interest*. Routledge press. 2nd. edition London.

Mankiw, N.G. (2014). *Principles of economics*. Cengage learning.

Mankiw N. G. (2022). *Macroeconomics*. Macmillian press. 11th Edition. USA.

Mayer, T. (2017). *Austrian economics, money and finance*. Routledge press. London.

McCallum, Bennett.T. (1989). *Moneraty economics theory and policy*. Macmillan publishing. New York.

Minsky, P. H. (1990). The financial ınstability hypothesis: An interpretation of keynes and an alternative to standard theory, J. C Wood (ed.). *John Maynard Keynes critical assesment*. Routledge. UK. 282-292.

Moenjak, T. (2014). *Central banking: Theory and practice in sustaining monetary and financial stability*. Wiley publishing. Singapore.

Nadaroğlu, H. (2000). *Kamu maliyesi teorisi*. Beta basım yayım. 11. baskı. İstanbul.

Oğur, E. ve Oğur, E. S. (2018). Döviz kuru politikaları: Türkiye örneği. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 57-78.

Okina, K. (1997), Policy objectives and the optimal institutional framework of a central bank. Iwao Kuroda (ed.). *Toward more effevtive monertary policy*. Macmillian press. London.

Orhan. O. Z. ve Seyfettin E. (2013). *Para politikası*. Umuttepe Yayınları. 2. baskı. İstanbul.

Özden, M. (2014). *İktisadi büyüme ve kalkınma olgusunda dış ticaretin yeri ve önemi: Türkiye örneği*. Namık Kemal Üniversitesi. Yüksek lisans tezi.

Öztürk, İ. (2006). Dünya bankası politikaları. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 36-55.

Öztürk, N. (2016). *Maliye politikası*. Ekin yayınevi. Güncellenmiş 4. baskı. Bursa.

Parasız, İ. (2001). *Enflasyon-kriz-ayarlamalar*. Ezgi kitabevi. Bursa.

Paya, M. (2007). *Para teori ve politikası*. Filz Kitapevi. İstanbul.

Pınar, A. (2017). *Maliye politikası, teori ve uygulama*. Turhan kitabevi. 9. baskı. Ankara.

Sargent T. (2014). The evolution of monetary policy rules. *Journal of Economic Dynamic and Control*, 49, 147-150.

Savaş, V. (1986). *Keynesyen iktisat yıkılırken*. Beta basım yayım. 2. baskı. İstanbul.

Sawyer, M. (1994), Post-Keynesian analysis and industrial economics, Ed. M. Sawyer. *Unemploy-ment, imperfect competition and macroeconomics: Essay in the Post-Keynesian tradition*, Aldershot, UK and Brookfield, US. Edward Elgar.

Stiglitz, J. E. (2000). *Economics of the public sector*. W. W. Norton and Company.

Stiglitz, J. E., Walsh, C.E. ve Das, A. K. (2019). *Principles of macroeconomics*. W. W. Norton and Company.

Süslü, B. ve Baydur, C. M. (2002). Para ikamesi ve Türkiye'deki gelişimi. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 27.

Süslü, B. (2005). *Türkiye'de enflasyona karşı izlenilecek para politikalarında nominal çapaların olası rolü*. Yayımlanmamış doktora tezi, Muğla Üniversitesi.

Süslü, B. (2013). Türkiye ekonomisi için büyüme beklentisi kendi kendini besleyen süreç mi? Wicksellyen bir bakış açısı. TİSK Akademi, II. 188-203.

Süslü B. ve Yanardağ, Ö. (2021). *Modern para teorisi ve politikası*. Efil yayınları. Ankara.

Şanlı, O. (2021). *21. yy'da yeni korumacılığın ticaret ve kur savaşları kapsamında küresel ekonomiye etkileri: Ampirik bir analiz*. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi. Yüksek lisans tezi.

Patinkin, D. (1965). *Money, interest and prices*, Harper and row publishers. New York.

Phelps. E. S. (1990). *Seven schools of macroeconomic thought*. Oxford University Press. UK.

Tansel, A. ve Dalgıç, B. (2019). Türkiye'de fiskal politika, ekonomik büyüme ve işsizlik ilişkisi: VECM analizi. *Maliye Dergisi*, 179, 89-117.

Terzioğlu, G. ve Eren, G. (2018). Türkiye'de vergi yükü ve gelir dağılımı arasındaki ilişki: VAR analizi. *Maliye Dergisi*, 176, 51-70.

Tobin J. (1989). *Policies for prosperity: Essay in a Keynesian model*. Peter M. Jocksan (ed). 1. MIT press. USA.

Tokatlıoğlu M. ve U. Selen. (2017). *Maliye politikası*. Ekin yayınevi. Bursa.

Tsoukıs. C. (2020). *Theory of macroeconomic policy*. Oxford University Press. UK.

Tunçsiper, K. M. (2023). Dünya Ticaret Örgütü'nün tahtı sallanıyor. *Z Raporu Dergisi*, Temmuz 2023.

Türk, İ. (2008). *Maliye politikası, amaçlar, araçlar ve çağdaş bütçe teorileri*. Turhan kitabevi. 21. baskı. Ankara.

Türkiye Cumhuriyeti Hazine ve Maliye Bakanlığı. https://www.hmb.gov.tr/

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2004). Enflasyon kitapçığı.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. https://www.tcmb.gov.tr/

Türkiye Cumhuriyeti Gelir İdaresi Başkanlığı. https://www.gib.gov.tr/

Uludağ ihracatçı birlikleri genel sekreterliği. (2020). AB ortak ticaret politikası.

Ulusoy, A. (2016). Maliye politikası. Umuttepe yayınları. 1.baskı. Kocaeli.

United Nations Development Programme (UNDP), Social Justice.

United Nations Development Programme (UNDP). (2021). Sustainable Development Goals.

United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC). (2015). Paris Agreement.

Uribe. M. (2018). NBER working paper series the Neo-Fisher effect: Econometric evidence from empirical and optimizing models. Working paper 25089 http://www.Nber.Org/Papers/W25089.

Ünay, S. ve Dilek, Ş. (2018). *Yeni korumacılık ve ticaret savaşları*. SETA. 228. İstanbul.

Walsh, C. (1995). Optimal contracts for central bankers. The American economic review, 85(1). 15-167.

Walsh, C. E. (2010). *Money theory and policy*. MIT press. 3. edition. USA.

Williamson, S. ve Wright, R. (2010). New monetarist economics: Methods, Federal reserve bank of St. Louis Review, July/August. 265-302. https://doi.org/10.20955/r.92.265-302.

Williamson, S. ve Wright, R. (2011). New monetarist economics: Models. B. M Friedman, Woodford, M. (Ed). *Handbook of monetary economics*. UK: North-Holland press. 3, 25-96.

Woodford, M. (1994). Monetary policy and price level determinancy in a cash-in-advance economy**.** *Economic Theory*, (4), 345-380.

Woodford, M. (2003). *Interest and prices: Foundations of a theory of monetary policy*. Princeton University press. USA.

World Bank. Climate Change. https://worldbank.org

World Bank. Economic Growth. https://worldbank.org

World Bank. Equity and Development. https://worldbank.org

Yay, G. G. (2012). Para ve finans teori-politika. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Yıldırım, K., Karaman, D. ve Taşdemir, M. (2006). *Makroekonomi*. Seçkin yayıncılık. 5. baskı. Ankara.

Yılmaz E. ve Süslü B. (2015). The calculation of weighted price elasticity of tax Turkey 1998-2013. *Çankırı Karatekin University Journal of the Faculty of Economics and Administrative Sciences*, 5(1), 337-346.

Yılmaz H. D. (2020). Bölgesel ticaret anlaşmaları (BTA)'nın gelişimi ve derin ticaret anlaşmaları: Türkiye'nin serbest ticaret anlaşmaları (STA) açısından bir analiz. *TESAM Akademi Dergisi*, 7(1), 39-64.

TARİHÎ ROMAN VE ROMANDA TARİH V

Editörler
Prof. Dr. Zeki Taştan
Ali Bal
Mesut Arslan

T.C. VAN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
nobel
TÜRKİYE YAZARLAR BİRLİĞİ
T.C. VAN VALİLİĞİ

Tarihî Roman ve Romanda Tarih V

Editörler: Prof. Dr. Zeki Taştan, Ali Bal, Mesut Arslan

Yayın No.: 5384
Beşeri Bilimler: 600
ISBN: 978-625-371-320-1
E-ISBN: 978-625-371-321-8
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Osman Özbahçe -osman@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Metin Gülpınar
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Taştan, Zeki., Bal, Ali., Arslan, Mesut.
Tarihî Roman ve Romanda Tarih V / Zeki Taştan, Ali Bal, Mesut Arslan
1. Basım, IV + 278 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-320-1
E-ISBN: 978-625-371-321-8
1. Türk 2. Roman 3. Tarih

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

Dr. Ozan Balcı (Van Valisi-Belediye Başkan V.) **1**

D. Mehmet Doğan (TYB Şeref Başkanı) **3**

Prof. Dr. Musa Kâzım Arıcan (Rektör, TYB Başkanı) **11**

Prof. Dr. Hamdullah Şevli (Rektör) **13**

Osmanlı Devletinden Cumhuriyet Türkiyesi'ne: Tarihî Romanlarda Türk Padişahlarına Bakış **15**
Zeki TAŞTAN

Romanlarda Siyasetin Parantezine Alınan Sultan **25**
Mehmet Can DOĞAN

Popüler Tarihî Romanlarda İstanbul'a Bakış **33**
İsmail KARACA

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Hikâye ve Romanlarında Osmanlı İmajı **41**
Özlem NEMUTLU

***Güneş Ne Zaman Doğacak* Filmi Bağlamında Sanat-Tarih İlişkisi** **67**
Bekir KOÇLAR

***Sultan Hamid Düşerken* Romanının Sinema ve Tiyatro Uyarlamalarında Tarihin Yenidenyazımı** **73**
Esra DİCLE

Romancının Tarihçiliği: Ahmet Mithat Efendi'nin Tarih Çalışmaları **85**
Fazıl GÖKÇEK

İskender Pala'nın *Babil'de Ölüm İstanbul'da Aşk*, *Katre-i Matem*, *Şah&Sultan* Romanları Üzerinden Osmanlı Tarihini Okumak ve Mukayeseli Tetkik **94**
Nuray ALPER

Emine Işınsu ve Durali Yılmaz'ın *Hacı Bektâş-ı Velî* Romanlarından Hareketle Kahramanın Değişen Portresi **113**
Hümeyra YABAR

Darbeler Tarihine Romandan Bakmak veya Romanımız Darbeleri Anlatabildi mi? **119**
Mehmet NARLI

Ziya Şakir Yeniden Keşfedilirken... 130
İbrahim DEMİRCİ

Yakın Tarihe Roman Penceresinden Bir Bakış: *Üç İstanbul*..... 141
Orhan Gazi GÖKÇE

Dostoyevski Romanlarında Petersburg: Modernizmle Bir Hesaplaşma Hikâyesi..... 146
Ekrem ÖZDEMİR

Rıza Çavdarlı'nın *Nil Melikesi Şeceriüddür Sultan* Adlı Tefrika Romanı..... 157
Şerife ÇAĞIN

Yakup Kadri'nin Bir Roman Kahramanı: "Büyük Adam" Mustafa Kemal Atatürk..... 169
H. Harika DURGUN

H. Namık Orkun'un *Devşirme Yeniçeri Hasan* Adlı Romanında Devşirme Sistemi..... 179
Necmettin ÖZMEN

Tarih, Tarihî Romandan Etkilenir mi?: Hıfzı Topuz'un *"Paris'te Son Osmanlılar Romanı"* Örneği..... 199
Yasemin ULUTÜRK SAKARYA

Romandan Tarih Okumak, Tarihte Roman Okumak..... 210
Gülce BAŞER

Aşk mı Fütuhat mı? Macar ve Türk Karakterlerle Kurulmuş Bir Köprü: Refik Ahmet Sevengil'in *Bir Mevsimlik Aşk* Romanı..... 217
Canan OLPAK KOÇ

Bir Tarih Yazarı ve Seyyah Olarak Mimar Sinan..... 237
Sultan POLAT

Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun *Kilit* Romanında Tipler, Destan Motifleri ve Mitolojik Unsurlar..... 249
Ali BAL

Hatıradan Tarihi Romana: *Kaplanın Sırtında*..... 261
Mehmet KURTOĞLU

Konuyla İlgili Haber ve Fotoğraflar..... 267

OSMANLI DEVLETİNDEN CUMHURİYET TÜRKİYESİ'NE: TARİHÎ ROMANLARDA TÜRK PADİŞAHLARINA BAKIŞ

Zeki TAŞTAN*

Türk edebiyatı, Tanzimat'tan sonra yüzünü yeni bir medeniyet dairesine çevirir. Yazar ve şairlerimiz bu medeniyet dairesine girdiklerinde hem yeni edebî türlerle tanışır ve yeni bir anlayışla birlikte değişmeye ve dönüşmeye başlarlar. Klasik Türk şiirinin güçlü damarı da bu dönüşümden nasibini alır. Şiirde yeni bir tarz, muhteva ve üslup görülmeye başlanır. Roman ve tiyatro gibi yeni türler yazarların ilgisini çektiği gibi bu hususta telif eserlerin verilmesine de vesile olur. Roman sahasında Ahmet Midhat Efendi gibi üretken yazarlar yanında, Namık Kemal gibi bu türlerin öncü isimleri öne çıkar. Namık Kemal ilk edebî roman denemesiyle birlikte tarihî bir roman da kaleme alır. Bilhassa tiyatroya ayrı değer veren Namık Kemal, altı adet oyun kaleme aldığı gibi türe dair bilgiler de aktarır. Roman türünde başlayan denemeler Servet-i Fünun döneminde belli bir olgunluk kazanır. Halit Ziya, yazmış olduğu romanlarıyla o döneme kadar türün ulaştığı zirveyi işaret eder.

Tanzimat'la birlikte başlayan edebî yenilikler, yazarlar için zengin bir muhteva imkânı da sunar. O ana kadar ele alınmayan pek çok konu birçok edebî türde işlenerek geleceğe de geniş bir kapı aralar. Bu dönemde Şemseddin Sami, Namık Kemal, Ahmet Midhat Efendi, Samipaşazade Sezai, Recaizade Mahmut Ekrem gibi birçok yazar, romanlarında; kölelik, yanlış evlilikler, kadının statüsü, eğitimsizlik, batılılaşma sancısı, aşk, fedakârlık, geçim derdi gibi ortak temalar etrafında yaşadıkları çağın bazı sosyal problemlerini roman vasıtasıyla topluma aktarmaya çalışırlar. Romanı genellikle sosyal gayeye bir hizmet aracı olarak gören Tanzimat romancıları, yeni bir türle tanışmanın doğurduğu doğal acemilik de eklenince batılı manada başarılı örnekler veremezler. Ancak ortaya koydukları tablo, kuşkusuz gelecek nesiller için önemli bir deneyimdir. Bu dönemin yazarlarından Namık Kemal ve Ahmet Midhat ise ayrıca tarihî romana ve tarihe yönelirler[1]. Tarih bu dönemle farklı yorumlanmaya başlanmış ve klasik tarih anlayışı yerine senteze dayanan çalışmalar denenmeye başlanmıştır. Bilhassa Batı'dan yapılan çeviriler, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu buhran, yazarları tarihe yönlendirmiş, çözüm için farklı fikir ve yorumlar yazılıp tartışılmaya başlanmıştır. Bu duyarlılık bir müddet sonra tarihsel konulu romanlarda da işlenmeye ve

* Prof. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi., Edebiyat Fakültesi, TDE, zekitastan@gmail.com

[1] Bk. Zeki Taştan, "Tarihî Romanımızın Yüz Yıllık Serüveni I-IV", *Beyaz Gemi*, Van, 2011, S. 25-28.

mosferinden bir hayli etkilenmiştir. Padişahın mutlak otorite olduğu bir dönemde halife yüceltilmiş, yeni bir devletin kurulduğu dönemde bu durum tamamen değişmiştir. Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e kadar yazılan romanlarda herhangi bir Türk padişahın kurgusal bir zeminde canlandırılmadığını ancak sözü edilen padişahlardan da sitayişle bahsedildiğini görüyoruz. Bu hususta ilk roman kahramanımız Yıldırım Beyazıt'tır. Şehbenderzade Filibeli Ahmet'in *Öksüz Turgut* romanında övgüyle canlandırdığı Yıldırım Beyazıt'tan başka devrin diğer tarihî roman yazarlarının da padişahlara bakış açısı oldukça olumludur.

Cumhuriyet yılları ise (1923-1950) Türk padişahlarına fevkalade olumsuz bir bakış açısıyla yaklaşılan, hanedana ve üyelerine hakaret edilen bir dönemdir. Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, Turhan Tan, İskender Fahrettin Sertelli, Aptullah Ziya Kozanoğlu, Cumhuriyet döneminin en üretken tarihî roman yazarlarıdır. Bundan önceki dönemde yüceltilen Osmanlı padişahları, söz konusu yazarların kalemlerinden oldukça ağır bir şekilde tasvir edilmişlerdir.

Nizamettin Nazif'in peş peşe yayımladığı (1928) tarihî romanlarında Türk padişahlarını son derece ağır ifadelerle karalaması şahsî bir kini yoksa ancak rejime yaranmak isteğiyle açıklanabilir. Buna rağmen bir Türk yazarının üstelik yükselme devri padişahlarını ve onların şahsında hanedan ve üyelerini fevkalade aşağılayıcı bir üslupla kötülemeleri izah edilecek bir durum değildir. Bir kurgu sanatı içinde olsa bile Nizamettin Nazif'in *Kara Davut*'ta Fatih'i tahkir etmesini; *Deli Deryalı*'da Topkapı Sarayı'nı *baştanbaşa bir hususi kerhane ve zina menbaı* olarak görmesini; *eşcinsel* olarak gördüğü Kanunî şahsında bütün Osmanlı padişahlarını *soysuzluk*la itham etmesini; Selanikli Fazlı Necip'in, İskender Fahrettin'in ve Turhan Tan'ın Sultan İbrahim'e yönelik hakaretlerini veya Aptullah Ziya'nın *Patronalılar*'da bütün hanedan üyelerini '*veled-i zina*' olarak kötüleyişinin roman sanatı, yazarlık ahlâkı, etik değerler veya herhangi bir sebebi olsa bile kabul etmek mümkün değildir. Diğer bir husus da tüm bu romanlarda *insanî* özellikleri, ruhsal yapısı ve iç dünyasıyla derinleşen bir roman kahramanın yaratılamayışıdır. Estetik olarak da oldukça zayıf olan bu romanlarda padişah kurgusu da hep yüzeysel kalmıştır. Zaten çoğunun kötü bir padişah portresi çizmeye gayret ettiği yazarlardan estetik bir çaba beklemek de beyhudedir.

Bibliyografya

Ahmet Midhat, *Ahmet Metin ve Şirzat*, İstanbul, 1893.
Ali Ekrem, *Namık Kemal*, İst. 1992.
Aptullah Ziya Kozanoğlu, *Patronalılar*, (4.b.), İst. 1962.
Aptullah Ziya, *Sarı Benizli Adam*, (8.b.), İst. 1964.
İskender Fahrettin Sertelli, *Telli Haseki*, İst. 1932.
Mehmet Nâfi, *Türk'ün Romanı*, İst.1916.
Moralızâde Vassaf Kadri, *Şimal Rüzgârı*, İst. 1915.
Namık Kemal, *Cezmi,* İstanbul,1919.
Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, *Deli Deryalı*, İst. 1928.

Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, *Kara Davut*, İst. 1973.
Nizamettin Nazif, *Köroğlu***,** c. I, İst. 1928.
Selanikli Fazlı Necip, *Saraylarda Mecnunlar*, İstanbul, 1928.
Şehbenderzâde Filibeli Ahmet Hilmi, *Öksüz Turgut*, İst. 1910.
Turhan Tan, *Cehennemden Selam*, İst. 1928.
Turhan Tan, *Osmanlı Rasputini Cinci Hoca*, İst. 1938.
Zeki Taştan, "Ahmet Midhat'ın Tarihî romanları Ve Tarihî roman Anlayışı" Ölümünün 100. Yılında Ahmet Midhat Efendi Sempozyumu, İstanbul, Türkiye, 24 - 25 Aralık 2012, ss. 25-35.
Zeki Taştan, "*Cezmi*'den *Kara Davut*'a Türk Romanında Kahramanlar", *Türk Edebiyatı*, C. 1, S. 440, 2010.
Zeki Taştan, "Cumhuriyet Dönemi Tarihî Romancılığımızda Dikkat Çekici Bir Eser: *Kara Davut* ve Devrinde Uyandırdığı Akisler", II. Kayseri ve Yöresi, Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni, Kayseri, Türkiye, 11 - 12 Nisan 2006, ss. 576-588.
Zeki Taştan, "Tarihî romanda 'Meşhur İnsanların' Kurgulanışına Kendi Penceremizden Bakmak" *Bizim Külliye* , cilt.1, sa.40, 2009.
Zeki Taştan, *Türk Edebiyatında Tarihî Romanlar (Türk Tarihi İle İlgili, 1871-1950),* Hiper Yayın, İstanbul, 2022.
Zeki Taştan, "Tarihi Romanda Tarihi Şahsiyetleri Kurgulamak", YYÜ. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 24, Bahar 2013, Van, S. 32-41
Zeki Taştan, "Tarihî Romanımızın Yüz Yıllık Serüveni I-IV", *Beyaz Gemi*, Van, 2011, S. 25-28.

ROMANLARDA SİYASETİN PARANTEZİNE ALINAN SULTAN

Mehmet Can DOĞAN*

Sultan II. Abdülhamid ile ilgili iki roman merkezinde, "Romanlarda Siyasetin Parantezine Alınan Sultan" başlıklı bir konuşma hazırladım. Paranteze alma kavramı, Edmund Gustav Albrecht Husserl'in fenomenolojisindeki önemli bir kavramdır. "Paranteze alma" kavramı, Yunanca *epoché* sözcüğüne temellenir; Türkçe'ye, yargının askıya alınması veya yargıdan imtina etmek diye de çevrilmektedir. Husserl hakkındaki monografisinde David Woodruff Smith, kavramı şöyle açıklar: "Husserl'in fenomenoloji pratiği için kullandığı temel yöntem ya da teknik; etrafımdaki dünyanın varoluşuna dair tezi paranteze alırım ya da ondan istifade etmem ve böylelikle bakış ya da dikkatimi dünyadaki nesnelerden beni çevreleyen dünyadaki nesnelere dair bilincime çeviririm."[28] Husserl fenomenolojisinde "transendental reduction" denen bu yöntemle, "maddesellik ve doğallığı ayraca alınan varlıklar özler olarak bilinç-içre yeniden bulgulanır: bu amaçla da bütün bilinç bireysel insan bilinci olmanın ötesinde özlerin taşıyıcısı olarak düşünülür"[29]. Yargının paranteze alınmasıyla olguların varlığına ilişkin olumlama veya reddetme gibi kabuller boşlukta kalır; sadece fenomenin nasıllığı ortaya çıkar.

II. Abdülhamid, tarihsel ve siyasal bir kişiliktir. Dolayısıyla onun konu edinildiği kurmaca metinlerde siyasal kişiliğine odaklanılması doğaldır; ayrıca onun iktidarda bulunduğu ve iktidarını kaybettiği yıllar, Türk tarihinin dönüm noktalarından birini oluşturduğu ve Türkiye'nin oluşumunu da hazırladığı için hem hayli tartışmalı hem de bu yüzden ilgi çekicidir. Roman yazarı için hem II. Abdülhamid dönemi hem de siyasal olaylar karşısındaki tutumu ve siyaseti belirlemesiyle bizzat padişah, verimli konulardır. Fenomenolojik bakış, II. Abdülhamid'in nasıl açığa çıktığını veya belirdiğini sorun edinir. Epoché bir yöntem olarak kullanılmaya başlandığında II. Abdülhamid imgesini oluşturan bilgilerin askıya alınması gerekir. 1950'lere gelene kadar II. Abdülhamid imgesi, Cumhuri-

*Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi., İletişim Fakültesi, Gazetecilik, mehmet.dogan@hbv.edu.tr

[28] David Woodruff Smith, *Husserl*, Çeviren: Seçil Bayazit, Alfa Yayınları, İstanbul, 2019, s. 468-469.

[29] Önay Sözer, "Giriş", içinde: Edmund Husserl, *Avrupa İnsanlığının Krizi ve Felsefe*, Çevirenler: A. Sabuncuoğlu-Ö. Sözer, Afa Yayıncılık, İstanbul, 1994, s. 17.

konuda, II. Abdülhamid'in *aklanması* diye yorumlanabilecek bir vurgu vardır. Livaneli, bu konuda, II. Abdülhamid'i değil, İttihatçıları suçlar. Padişahla ilgili diğer bütün olumsuz nitelikler -çokça yinelenen evhamlı ve korkak oluşu gibi- Abdülhamid'e değil de dönemin şartlarına bağlı şeylermiş gibi değerlendirilir. Bu bakışın da İttihatçı subay ve hekim Âtıf Hüseyin Bey'in günlüğünden ödünç alındığı açıktır.

Kaplanın Sırtında, Âtıf Hüseyin Bey'in günlüğünün gölgesinde kalmış bir romandır. II. Abdülhamid'in özel hekiminin günlüğü, 30 Mayıs 1909'da başlar ve 10 Şubat 1918'de biter; yani padişahın ölümünden bir gün sonra kapatılır. Yazar, romanında, günlükteki bilgileri bazen neredeyse birebir olarak bazen de dönüştürerek kullanır. Bu yüzden, insan olarak anlaşılmak istenen II. Abdülhamid hep ertelenir ve sürekli söylem üstüne söylem çeken siyasal bir figür olarak kalır.

II. Abdülhamid konulu romanlarda, padişah hep siyasetin parantezine alındığı için psikolojisine girilerek bir roman kahramanı olarak derinleştirilemez. Örneğin bir baba olarak II. Abdülhamid nasıl bir insandı veya eşleriyle ilişkilerinde nasıl bir benlik sergiliyordu veyahut marangozhanesinde çalışırken nesnelerle nasıl bir ilişki kuruyordu gibi soruların açtığı merakla yazılacak bir roman, kişiliğin çözümlenmesi ve onunla empati kurulmasında çok farklı bir yönelimle ayrışacaktır. II. Abdülhamid, elbette, önemli bir siyasal figürdür ama başka pek çok şeyle de benliğini açığa çıkaran bir insandır. Âtıf Hüseyin Bey'in günlüğünde, bir romancının yaratıcılığını harekete geçirecek eşlerine ve çocuklarına seslenirken kullandığı hitap sözleri, çocuklarına duyduğu sevgi, kitaplara gösterdiği ilgi, marangozhanesinde geçirdiği vakitler, ağabeyiyle ilişkisi, pencerelerden uzaklara bakışı gibi pek çok ayrıntı vardır. Bunlara yoğunlaşıldığında, II. Abdülhamid, siyasetin parantezinden belki çıkarılabilir; böyle bir yaklaşımda bulunulmadığı ve II. Abdülhamid, hep "evhamlı, korkak" gibi verilmiş yargılarla -kaldı ki "evhamlı, korkak" oluşu da kişiliğinin derinleştirilmesinde önemli özelliklerdir- değerlendirildiği sürece, onun nasıllığı anlaşılamaz.

Bibliyografya

Âtıf Hüseyin, *Sultan II. Abdülhamid'in Sürgün Günleri*, Yayına Hazırlayan: M. Metin Hülagü, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.

Akpınar, Soner, *Türk Romanında II. Abdülhamit*, Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara, 2014.

Çamuroğlu, Reha, *Bir Anlık Gecikme*, Everest Yayınları, İstanbul, 2005.

Doğan, Mehmet Can, *Benliğin ve Özgürlüğün Azabı-Romanlarla Düşünmek*, Çolpan Kitap, Ankara, 2021.

Livaneli, Zülfü, *Kaplanın Sırtında "İstibdat ve Hürriyet"*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2022.

Nazif Sururî, "Abdülhamid'e Bomba", *Hafta* dergisi, no. 27, 10 Birinci Teşrin 1934.
Polat, Nâzım Hikmet, "Tevfik Fikret ve Eserleri Üzerine Kısa Notlar", içinde: Tevfik Fikret, *Bütün Eserleri- Eleştirel Basım*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2021.
Rıza Tevfik, "Sultan Hamid'in Ruhaniyetinden İstimdat", *Büyük Doğu* dergisi, S. 65, 30 Mayıs 1947.
Smith, David Woodruff, *Husserl*, Çeviren: Seçil Bayazit, Alfa Yayınları, İstanbul, 2019.
Sözer, Önay, "Giriş", içinde: Edmund Husserl, *Avrupa İnsanlığının Krizi ve Felsefe*, Çevirenler: A. Sabuncuoğlu-Ö. Sözer, Afa Yayıncılık, İstanbul, 1994.
Tahsin Paşa, *II. Abdülhamid ve Yıldız Hatıraları*, Yayına Hazırlayan: Yüksel Kanar, Kapı Yayınları, İstanbul, 2021.

POPÜLER TARİHÎ ROMANLARDA İSTANBUL'A BAKIŞ

İsmail KARACA*

Tarihî roman çok okunan, üzerinde tartışmaların yapıldığı, hemen her dönem ilgi gören ve popülerliğini muhafaza eden önemli bir türdür. Yüklendikleri misyon ve yazarlarının verdikleri mesajlar açısından tarihî romanlar ayrı bir yere sahiptirler. Bu, her tarihî romanın bir misyon üstlendiği anlamına gelmez ancak tarihî romanların çoğunda devrin siyasî, sosyal, kültürel şartlarının ve yazarlarının dünya görüşlerinin etkilerini görmek mümkündür. Bazı yazarlar ise tarihî romanlardan ideolojik anlamda yani fikirlerini yayma, benimsetme, kamuoyu oluşturma yönünde yararlanırlar.

İlk defa, 1814 yılında Walter Scott'ın *Waverley* romanıyla ortaya çıkan tarihî roman türü, Avrupa'da ortaya çıkışından elli yedi yıl sonra, 1871'de Ahmet Mithat'ın *Yeniçeriler* romanıyla bizde de tanınmaya ve bu sahada ilk telif ürünler verilmeye başlanır. Dünyada iki yüz sekiz, ülkemizde yüz elli bir yıllık bir geçmişi olan tarihî romanın ortaya çıkışı, mahiyeti, geçirdiği evreler, bu alanda verilen eserler ve özellikleri hakkında 1990'lı yıllara kadar yeterli çalışmalara ve bilgiye sahip olunduğunu söylemek mümkün değildir. Ancak 1990'lı yıllarda başlayan ilk çalışmaların ardından tarihî romanla ilgili çalışmaların sayısı özellikle 2000'li yıllardan itibaren artarak devam eder.[39]

Tarihî romanla ilgili yapılan çalışmaların bir kısmı tarihî roman yazarlarının eserleri, bir kısmı da belirli dönem aralıklarında yazılan tarihî romanlar üzerinedir. Tarihî romanların çeşitli cephelerden incelendiği bu çalışmaların bazılarında İstanbul'a değinildiği, bahsedildiği görülmekle birlikte, İstanbul'u merkeze alan bir çalışma bulunmamaktadır. Başlangıçtan itibaren bütünleyici bir bakış açısıyla, kuşatıcı bir biçimde İstanbul'u ele alan bir çalışma bulunmamasından dolayı biz de bu yazıda "Popüler Tarihî Romanlarda İstanbul'a Bakış" konusunu inceledik. Çalışmanın bitiş sınırı olarak 1980'li yıllar seçildi.

Bu yazıda; popüler tarihî romanlarda İstanbul'un nasıl ele alındığı, işlendiği, yazarların bakış açıları, nasıl bir tasarrufta bulundukları, anlatılan dönem İstanbul'u ile ilgili nasıl değerlendirmeler yapıldığı gibi konular incelenerek İstanbul'un bir fotoğrafı ortaya konulmaya çalışıldı.

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı, ismail.karaca@istanbul.edu.tr

[39] Zeki Taştan, "Türk Edebiyatında Tarihî Romanlar Üzerine Yapılmış Tezler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi,* 4/8 (2006), s.575-584 ; İsmail Karaca, "Prof. Dr. Kâzım Yetiş ve Türk Edebiyatında Tarihî Roman Üzerine Çalışmalar", *Prof. Dr. Kâzım Yetiş Armağanı,* edit., Prof. Dr. Zeki Taştan, Prof. Dr. Ali Şükrü Çoruk, Arş. Gör. Bilal Demir, İstanbul: Hiperyayın, 2019, s.26-40

Kahvehaneler; toplanma, buluşma, dinlenme, sohbet, eğlence mekânları olmalarının yanı sıra bazı isyanlara kaynaklık eden yerler olma özelliği de gösterirler.

Meyhaneler; yeme-içme, eğlenme, dinlenme, buluşma mekânları olarak yer almakla birlikte zaman zaman buralarda çeşitli tartışmaların, kavgaların yaşandığı görülür.

Romanlarda kuleler; çoğunlukla etrafından veya önünden geçilen, temaşa edilen zaman zaman da hapis veya gözetleme amaçlı olarak kullanılan yerlerdir.

Zindanlar; suçlu veya suçsuz, çeşitli vesilelerle cezaya çarptırılan şahısların tutuldukları, işkence gördükleri veya katledildiği mekânlardır.[42]

Sonuç

Bu yazıda; ilk tarihî romanın yayımlandığı 1871'den 1980'li yıllara kadar geçen yüz yılı aşkın sürede kaleme alınan popüler tarihî romanlarda İstanbul'un nasıl işlendiği, nelere tasarruf edildiği incelenerek İstanbul'a bakış konusunda genel değerlendirmelerde bulunuldu.

Çok az sayıda istisna olmakla birlikte, incelenen romanların çoğunda mekânın, vakaların geçtiği fizikî çevreden öteye geçmediği, mekânın insan psikolojisine etkisi üzerinde pek durulmadığı, mekân-insan ilişkisinin yani ele alınan mekânın kahramanların ruh dünyasına etkisinin, kahramanların iç dünyasını aydınlatacak tahlillerin ihmal edildiği görülür.

Bibliyografya

Karaca, İsmail. "Prof. Dr. Kâzım Yetiş ve Türk Edebiyatında Tarihî Roman Üzerine Çalışmalar". *Prof. Dr. Kâzım Yetiş Armağanı.* Edit., Prof. Dr. Zeki Taştan, Prof. Dr. Ali Şükrü Çoruk, Arş. Gör. Bilal Demir. İstanbul: Hiperyayın, 2019: 26-40.

Karaca, İsmail. *Popüler Tarihî Romanlarda İstanbul (1871-1986).* İstanbul: Kriter Yayınevi, 2022.

Sağlık, Şaban. *Popüler Roman Estetik Roman*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2010.

Taştan, Zeki. "Türk Edebiyatında Tarihî Romanlar Üzerine Yapılmış Tezler". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi,* 4/.8 (2006): 575-584.

Uğur, Veli. *1980 Sonrası Türkiye'de Popüler Roman*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2013.

Yalçın, S. Dilek. "Popüler Roman". *Türk Edebiyatı Tarihi.* Edit., Talât Sait Halman. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, C. 3., 2006: 359-392.

Yetiş, Kâzım. *İstanbul'un Fethinin 550. Yıldönümü Kutlamalarından 550. Yıldönümüne (1-7)*. İstanbul: Kubbealtı Akademisi Mecmuası*,* 2003.

Yetiş, Kâzım. "İstanbul'un Fethi Kutlamaları Yeni Bir Dönemi Başlatıyor". *Türk Edebiyatında İstanbul'un Fethi ve Fatih.* Edit., Kâzım Yetiş. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2005.

[42] İsmail Karaca, *Popüler Tarihî Romanlarda İstanbul (1871-1986),* İstanbul: Kriter Yayınevi, 2022, 350 s.

YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU'NUN HİKÂYE VE ROMANLARINDA OSMANLI İMAJI

Özlem NEMUTLU[*]

Osmanlı'nın meşhur ailelerinden Karaosmanoğulları sülalesine mensup Yakup Kadri, edebî eserlerindeki kurgulama, dil ve üslup yeteneği kadar onlarda yer verdiği fikir ve tezleriyle de dikkat çeken, hakkında çok konuşulan ve yazılan bir yazardır. Biz bu yazımızda onun hikâye ve romanlarındaki "Osmanlı imajı"na dair bazı tespitlerden bahsedeceğiz.

Yakup Kadri, hikâyelerini 1910-1922 yılları arasında yazar[43]. *İkdam*'da tefrika edilen ilk romanı *Kiralık* Konak'ın tarihleri (nr.8430-8491) 13 Ağustos 1920-26 Teşrinievvel 1920'dir. Tefrikası yarım kalan ve sonradan tamamlanan *Nur Baba'*nın *Akşam* gazetesindeki ilk tefrika tarihi (nr.948) 12 Mayıs 1921'dir. Her iki roman kitap olarak 1922'de yayımlanır. Dolayısıyla şunu söylememiz mümkündür: Yakup Kadri, hikâyelerini Osmanlı'nın on yılında ve Milli Mücadele sırasında yazarken; romanlarını Osmanlı'dan yeni bir devre, Milli Mücadele'nin hemen öncesinde ve Cumhuriyet Türkiye'sine geçtiğimizde yazmaya başlamış, son romanı *Hep O Şarkı*'yı 1956'da yayımlamıştır. Buna göre o, II. Abdülhamit döneminden itibaren tarihimizde yaşanan rejim değişikliklerine, sonuçları hayli yıkıcı savaşlara, göçlere ve inkılapların yarattığı değişim ve dönüşüm anlarına şahitlik etmiştir. Hikâyeler ve romanlarda Osmanlı'ya dair algıları, yorumlamaları takip etmek, bir bakıma bize Yakup Kadri'nin fikrî ve estetik duruşunun bu yoğun süreçteki serüvenini verecektir.

1913'te *İkdam'*da tefrika edilen "O Kadın" hikâyesinde modaya uymaktan son derece keyif alan alafranga mizaçlı Pertev Necati Bey'in zevklerinden, ilgilerinden bahsedilirken devrin siyasî eğilimlerindeki moda anlayışlarına da atıfta bulunulur[44]. Daha çok tercüme romanlar okumaktan hoşlanan Pertev Necati Bey'i eleştirirken yazar-anlatıcı şu cümleleri kurar:[45]

---

[*] Doç. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

[43] Niyazi Akı, *Yakup Kadri Karaosmanoğlu, İnsan, Eser, Fikir, Üslûp*, İstanbul, İletişim Yayınları, s. 260-261.

[44] Hikâyenin *İkdam'*daki yayımlanmış şekline müracaat etmemizin sebebi İletişim Yayınlarından çıkan *Hikâyeler* kitabındaki (İstanbul, 11. Baskı, 2018, s.21-36) metinde okuma hatalarının olmasıdır. Yakup Kadri'nin romanları da bu bağlamda problemlidir. Bu yüzden metinlerin ilk baskılarıyla kontrol edilmesi gerekir.

[45] *İkdam,* nr. 5916, 10 Ağustos 1914.

tam da bu ortamın karakterize ettiği bir şahıstır[89]. Özkırımlı'nın bu eleştirisine pek katılmak mümkün değildir. Münire'nin, kendi hayatını okuduklarından hareketle şekillendirmesi, onu bir nevi Don Kişot'un takipçisi roman kişilerinden biri yapar. Ancak bu motif romanda pek geliştirilmez. Ne Münire Yakup Kadri'nin romanlarında işlediği kadın karakterler gibidir ne de romanın kurgusu, dili ve üslubu yazarın diğer romanlarına benzemektedir. Söz gelimi Münire, *Nur Baba'*nın aşkı trajik bir çıkmaza sürüklenen, bir dilemmaya dönüşen Nigâr'ı gibi de değildir. *Hep O Şarkı,* zaman zaman, Münire'nin de okuduğu ve etkilendiği Ahmet Mithat Efendi'nin romanlarındaki gibi istidradlarla vücut bulur. Osmanlı dönemi ve padişahları, bizim yukarıdan beri üzerinde durduğumuz bakış açılarından ve yorumlamalarından çok uzakta yer alır. Oysa, Münire'nin de hayatının yirmi yıllık zaman diliminde tanıklık ettiği II. Abdülhamit'in istibdadını *Bir Sürgün'*ün Dr. Hikmet'i de yaşamıştır. Onda da okuduklarının şekillendirdiği hayal dünyası ile karşılaştığı hakiki dünya arasındaki farklılıklar bir travma yaratır. Ancak, yazar onu, tam da Attila Özkırımlı'nın dediği gibi toplumsal, siyasî şartların çerçevesi içinde şekillen bir fert olarak canlandırmıştır. Dolayısıyla Yakup Kadri, daha önceki romanlarında, edebiyat eserinin izin verdiği ölçüde, estetik endişeleri bertaraf etmeden irdelediği Osmanlıcılık fikrini ve Osmanlı Devleti'ni bu son romanında sadece bir fon olarak kullanacaktır. Romandaki bu kırılma, aslında yazarın edebî hayatındaki bir kırılmanın da yansımasıdır diyebiliriz. *Kiralık Konak'*tan *Hep O Şarkı'*ya uzanan süreçte "Osmanlı" ve "Osmanlılık", Yakup Kadri'nin hep üzerinde durduğu, "millilik" ideali uğruna kimi zaman kavga ettiği, hesaplaştığı, kimi zaman da asaletini ve görgüsünü aradığı bir dönem olmuştur. Yakup Kadri'nin hangi fikri ve tezi benimsiyorsa onu en inandırıcı bir şekilde dile getirmesi ve bunu en çok da hicvetmek istediğinde duyulardan beslenen zengin ve renkli dil ve üslup özellikleriyle ortaya koyması bakımından Türk edebiyatının en kendine özgü yazarlarının başında geldiğini söyleyebiliriz.

Bibliyografya

Akı, Niyazi. *Yakup Kadri Karaosmanoğlu*, *İnsan, Eser, Fikir, Üslûp*. İstanbul: İletişim Yayınları,

Çağın, Şerife. "Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanlarında Kadın Karakterlerin Anlatımı", *Türkbilig, Türkoloji Araştırmaları*, 6, Ekim 2003, s.13-36.

Durgun, H. Harika. *Kitab-ı Mukaddes'in Gölgesinde Yakup Kadri Karaosmanoğlu*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019.

Enginün, İnci. "Milli Mücadele Edebiyatında Yakup Kadri Karaosmanoğlu", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları.* İstanbul: Dergâh Yayınları, 1991, s.109-119.

Kabadayı, Hayriye. "Bir Parodi Roman yahut Hep O Şarkı", *Ülke,* 32, Ocak-Şubat, 1998, s.97-100.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri. *Bir Sürgün*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1945.

[89] Atilla Özkırımlı, "Hep O Şarkı Üzerine", *Hep O Şarkı,* İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s.13-14.

————. *Nur Baba*. İstanbul: Remzi Kitabevi, Üçüncü Basılış, 1948.
————. *Yaban*. İstanbul: Remzi Kitabevi, Altıncı Basılış, 1960.
————. *Hüküm Gecesi*. Ankara: Bilgi Yayınları, Birinci Basım, 1966.
————. *Kiralık Konak*. İstanbul: Remzi Kitabevi, Dördüncü Basılış, 1966.
————. *Sodom ve Gomore*. Ankara: Bilgi Yayınevi, Birinci Basım, 1966.
————. *Ankara*. İstanbul: Remzi Kitabevi, Dördüncü Basılış, 1972.
————. *Politikada 45 Yıl*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2. Baskı, 1984
————. *Panorama*. İstanbul: İletişim Yayınları, Üçüncü Basılış, 1987.
————. *Hikâyeler*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2018.
Özkırımlı, Atilla. "Hep O Şarkı Üzerine", *Hep O Şarkı*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1998, s.13-14.
Uludağ, Mehmet Emin. *Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Gazete ve Dergi Yazıları-Edebiyat ve Sanat Yazıları (1908-1974)*. Diyarbakır, 2014.
Y. K. "Sılada", *İkdam*. nr. 6970, 7 Temmuz 1916.
Yakup Kadri. "O Kadın", *İkdam*. nr. 5916, 10 Ağustos 1914.

GÜNEŞ NE ZAMAN DOĞACAK FİLMİ BAĞLAMINDA SANAT-TARİH İLİŞKİSİ

Bekir KOÇLAR*

Tarih ile sanat ilişkisi birçok yönden değerlendirilebilir. Ancak bir husus vardır ki bu iki olguyu birbiriyle bütünleştirir. O da tarihin sanata materyal oluşturması ve sanatın da tarihe veri teşkil edecek bilgiler sunmasıdır. Biz bu yazımızda sanatın tarihe hangi yönlerle veri oluşturabileceği hususunu bir sinema eseri olan "Güneş Ne Zaman Doğacak" filmi bağlamında tartışmaya çalışacağız.

Sinema filmi sanatsal sunumunun yanı sıra; görselleri, senaryolarının içeriği ve vermek istediği mesaj açısından; çekildiği dönem ile ilgili olarak tarih araştırmaları için birçok ipucu barındırmaktadır. Yeşilçam filmlerinin görsellerinden bir şehir tarihi yazılabilir. Fotoğraf nasıl bir şehir ve insan karakteri yansıtıyorsa sinema görselinde de aynı yansımayı görebiliriz. Bu görsellerden olayın geçtiği şehrin ulaşımından, sosyal dokusuna kadar birçok çözümleme yapılabilir. Örneğin sinemanın ülkemize girdiği tarihten itibaren İstanbul'da çekilen filmlerden İstanbul'un bugünkü durumuna evirilişi bir tarihçi tarafından pekâlâ bilimsel çalışma olarak ortaya koyulabilir. Yine gecekondulaşmanın yarattığı sosyal ilişkiler ile ilgili çalışmalarda sinema, önemli bir veri kaynağıdır. Bununla birlikte; şehrin mimari dokusu, insan ilişkileri, dönemin estetik anlayışı, yaşanan değişiklikler, dil, eğlence anlayışı, toplumsal ve ideolojik yönelimler ile ilgili yansımalar bu görsellerden edinilebilir.

Tarih çalışmaları bilimselliğin yanı sıra, ulusal bilinç oluşturma yönünde de önemli bir faaliyettir. Sanatla bu doğrultuda güçlü bir bağ söz konusudur. Tarih araştırmalarından elde edilen veriler sanatsal faaliyetlere malzeme olarak yansıtılabilir. Böylece veriler sanatçı kurgulaması ile büyüleyici bir hale getirilerek ortak bir bilinç oluşturulabilir. Sanatın tarihle ilişkili başka bir yönü de tarih bilimi açısından sorun oluşturabilecek olan bilgiden ziyade sanatçı sezgisinin yansıtıldığı sanatsal sunumlardır. Bu sunumların oluşturduğu algılar, gerçeklik algısını bozabilir. Bu yönüyle sanat büyüleyici etkisiyle muktedirleri toplum mühendisliği yapma gücüne eriştirebilir. Bu durum tarihi keşfetmek yerine tarihi inşa etmek gibi sonuç doğuracaktır. Böylece algılarda oluşturulan tarih, tarih bilimcisini kahredecek boyutta toplumsal tercihler ve etkiler oluşturmaya başlayacaktır. Tarih biliminin etkisizleştiği alanı sanatçının kurguları dolduracaktır. Toplum bu kurguları gerçek gibi görmeye başlayarak buna göre yapılan etkilemeye rıza gösterecektir.

* Prof. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi., Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, koclarb@gmail.com.

Bibliyografya

Küpçük, S. Politik Türk Sinemasında Ülkücü Filmler, (Yüksek Lisans Tezi), Ordu Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü Sinema ve Televizyon Anabilim Dalı, Ordu-2019

Keşaplı, O. Türkiye Sinema Tarihinde Muhafazakârlığın Temsilleri, (Çevrimiçi: http://www.azizmsanat.org/2016/06/09/turkiye-sinema-tarihinde-muhafazakarligin-temsilleri-onur-kesapli/

https://www.haber7.com/kultur/haber/310718-filmini-seyretti-ve-cok-politik-buldu

SULTAN HAMİD DÜŞERKEN ROMANININ SİNEMA VE TİYATRO UYARLAMALARINDA TARİHİN YENİDENYAZIMI

Esra DİCLE*

Lukács'ın 1937'de kaleme aldığı *Tarihsel Roman* kitabı, sonrasında romana ve tarihe dair yeni yaklaşımlar ortaya çıkmasına rağmen hâlen tür üzerine yapılan önemli çalışmalardan biri sayılır. Lukács bu çalışmasında toplumsal gerçekliği en somut tarihselliği içinde yansıtabildiğini ifade ettiği yapıtların özelliklerini ve imkânlarını araştırır. Destan, mitos, masallar, Antik Çağ, Roma dönemi, Orta Çağ ve Rönesans'ta da tarihle ilişkili anlatılar bulunduğunu belirten Lukács, bu dönemlerdeki eserlerin tarihin değişebilirliğini ve zaman olgusunu göz ardı ettiğini belirtir. 17. yüzyıl tarihsel romanlarındaysa tarihin dekoratif bir işlevi olduğunu, bu romanların bir dönemin ruhunu canlandırmayı amaçlamadıklarını, geçmişi bir merak unsuru olarak kavrayıp sunduklarını belirtir. Buna göre 19. yüzyıl öncesi tarihsel (kabul edilen) romanlar tarihsel nitelik taşımazlar.

19. yüzyıldaysa özellikle Fransız İhtilalinin etkisiyle yaşanan sarsıntı ve değişimler tarihe olan yönelimi derinleştirir ve boyutlandırır. Tarihin kendisi, tarihi olay ve kişilikler farklı yaklaşımlarla yorumlanır. Tarihin maddesel, bütüncül ve sürekli gelişimi, dönemlerin, çağların ruhu, dinamiği araştırma konusu olmaya başlar. Walter Scott, Charles Dickens, Johann Wolfgang Goethe, Aleksandr Puşkin, Nikolay Gogol, Lev Tolstoy, Victor Hugo, Alexandre Dumas, Gustave Flaubert, Honoré de Balzac gibi yazarların romanlarını ele alan Lukács, 19. yüzyıldan itibaren tarihin, romanın önemli bir unsuru hâline geldiğini ve tarihî roman yazımının, tarihin toplumsal, politik, gündelik gelişmeleriyle ilişki içinde, gerçekçilik temelinde oluşturulduğunu ortaya koyar.

Tarihsel roman tarihsel gerçekliklere olduğu kadar kurmacaya da dayandığı için romanda hem tarihsel hem de kurmaca karakterler bir arada bulunur. Tam bu noktada Lukács gerçekçi edebiyatın tarihselliğinin taşıyıcısının "tip" olgusu olduğunu ifade eder. Tip, Lukács için bir tarihsel dönemin özgül koşullarıyla etkileşim içinde olan, bireyi yansıtan anlatısı ve kolektif olana katılan varlığı sayesinde kurmacayı tarihsel olana eklemleyen bir öğedir. Lukács'a göre Walter Scott'a kadar olan dönemde yazarlar roman kişilerinin özelliklerini dönemin tarihsel gerçekliğinden üretememişlerdir; fakat Walter Scott ile birlikte çağının rengini taşıyan kurmaca karakterlerin anlatının merkezinde yer almaya başlama-

* Dr. Öğretim Görevlisi, Boğaziçi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Türkçe Dersleri Koordinatörlüğü, esradicle@gmail.com

yerleştirir. II. Abdülhamid'in tahttan düşürülme sahnesi romanda yer almazken filmde uzak-dar açı bir çekimle gösterilir. Romanda anlatıcı tarafından II. Abdülhamid'in zihninden geçebilecek ve dışarıya yansıtılmamış düşünceler olarak aktarılan "*Rahat bırakılacağından, hayatına kastedilmeyeceğinden emin olabilse, tahtı terk edip Çırağan Sarayı'na gitmeyi, orada yirmi sekiz yıl, kılına dokunmadan yaşattığı büyük biraderi Beşinci Murad'ın yerini almayı memnunlukla kabul edecek, bunu Padişah bırakılmaya tercih edecekti: Artık o kadar yorulmuş ve bezmişti*…" (s. 250) cümleleri, filmde sadece Çırağan Sarayında kalması ve hayatının garanti edilmesi talebine indirgenerek Padişah'ı tahttan indirmeye gelen görevlilere söylenen ifadelere dönüştürülür. Bu hâliyle II. Abdülhamid tahttan kendi iradesiyle çekilen biri olmaktan çıkıp, tek derdi kendi canını kurtarmak olan bir devrik padişaha evrilir. II. Abdülhamid üzerinde, uyarlama işlemi sırasında önemli bir "değersel değiştirim"e gidilir. Böylece film kendisini de uyarladığı romanı da resmî ideolojiye, Cumhuriyet'in tarih yazımı paralelinde kurduğu "büyük anlatıya" dâhil eder.

Genette'in, öyküsel değiştirim başlığı altında ele aldığı uyarlama edimlerinden bir diğeri uyarlamacının altmetnin söylemiyle girdiği diyalogdur. Ana metnin yazarının, altmetnin söylemiyle kurduğu ilişkiye bağlı olarak kendisini iki şekilde gösterebileceğini ifade eder. Buna göre "elöyküsel değiştirim"de (heterodiegetic transposition) yazar, alt metindeki karakterlerin özellikleri (uyruğu, dini, yaşı, cinsiyeti vb.), olay örgüsü ve izlek yapısını, dolayısıyla metnin ürettiği anlamı ana metinde aynen korur. "Benöyküsel değiştirim" ise (homodiegetic transposition) ana metnin yazarının, alt metne kendi, tamamıyla farklı anlamını vermesiyle oluşur.[110] Ziya Öztan, Nahid Sırrı Örik'in romanının ele aldığı tarihsel dönem, tarihî olaylar, yapılandırdığı olay örgüsü, tarihsel-kurgusal kişilerden oluşturduğu şahıs kadrosuna genel olarak sadık kalmakla birlikte, Kemal Bekir'in aksine, 31 Mart Olayının, Hareket Ordusunun İstanbul'a gelişinin yansıtılmasında olduğu gibi II. Abdülhamid karakterinin ele alınmasında da romanın yaklaşımını sökerek içeriğe kendi tutumunu, Cumhuriyet'in resmî tarih anlatısını aşılar. Bu durum romanın ideolojik, tarihsel ve türsel konumlanışının büyük oranda tahrip edilmesine yol açar.

Bibliyografya

Bekir, Kemal. *Düşüş.* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988.

Çelik, Yakup. "Tarih-Edebiyat İlişkisi Bağlamında Bir Devrin Eleştirel Panoraması: *Abdülhamit Düşerken*". *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic.* Volume 4 /1-I Winter 2009, s. 295-318.

Genette, Gerard. *Palimpsest: Literature in the Second Degree.* Lincoln*:* University of Nebraska Press, 1997.

[110] Gerard Genette, *Palimpsest: Literature in the Second Degree,* s. 298.

Kırtıl, Gonca. "Toplumsal ve Siyasi Değişim Açısından *Sultan Hamid Düşerken* Romanı". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi.* Cilt/Sayı: XLVIII. s. 115-136.
Lukács, Georg. *Avrupa Gerçekçiliği*. İstanbul: Payel Yayınları, 1987.
Lukács, Georg. *Tarihsel Roman.* Ankara: Epos Yayınları, 2008.
Naci, Fethi. *Yüzyılın Yüz Türk Romanı.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.
Örik, Nahid Sırrı. *Sultan Hamid Düşerken.* İstanbul: Oğlak Yayınları, 1999.

ROMANCININ TARİHÇİLİĞİ: AHMET MİTHAT EFENDİ'NİN TARİH ÇALIŞMALARI

Fazıl GÖKÇEK*

Ahmet Mithat Efendi'nin tarihi bir zemin veya fon olarak kullandığı romanları bulunduğu gibi, tarihte gerçekleşmiş bir olayı roman türünün imkânlarını kullanarak kaleme aldığı eserleri de vardır. Örneğin, Tanpınar'ın ilk tarihî romanımız olarak kabul ettiği[111] *Yeniçeriler*'de ve *Dünyaya İkinci Geliş* romanlarında tarih bir fon olarak yer alır; olayların etrafında gerçekleştiği kişiler tamamen muhayyeldir. Buna karşılık *Süleyman Musli*'de, romanın asıl kahramanı yine muhayyel bir kişi olmakla birlikte, tarihte yaşamış bir kişi olduğu bilinen Hasan Sabbah eserin önemli karakterlerinden biri olarak kişileştirilmiştir.

Ahmet Mithat Efendi'nin konusu tarihte geçen ve bazılarında da tarihî kişilerin yer aldığı bütün romanlarında "gerçeklik"e bağlı kalmak gibi bir çabası ve iddiası vardır. Bunun için de bu romanların geçtiği tarihî dönemler ve olaylar hakkında araştırmalar yapmıştır. Esasen o, yazdığı eserlere baktığımızda, aynı zamanda bir tarihçidir. Romanlarında kullandığı tarihe ilişkin bilgilerin kaynağı yine kendisinin –ama elbette başka kaynaklardan yararlanarak/derleyerek- kaleme aldığı tarih kitaplarıdır. Bu yazıda Ahmet Mithat Efendi'nin romanlarını da besleyen bu tarih çalışmaları üzerinde durulacaktır.

Ahmet Mithat Efendi'nin tarih alanıyla ilgili kitapları içerisinde en önemlisi kuşkusuz *Kâinat* üst başlığı altında yayınladığı 15 ciltlik seridir. Tarihle ilgili olan ve bu üst başlık altında yayınlamadığı kitapları da esasen bu serinin içinde veya onu tamamlayan kitaplar olarak değerlendirilebilir. Her biri yüzlerce sayfadan oluşan bu serinin birinci kısmı bir Avrupa tarihidir. Bu ilk kısım 15 cilttir. İkinci kısmının ilk cildi bu ilk kısmın son cildi ile birlikte yayınlanmıştır. Dolayısıyla on beşinci cilt aynı zamanda Asya kıtası ile ilgili olan ikinci kısmın ilk cildidir ve Osmanlı Devleti ile ilgilidir. Yine Avrupa tarihiyle ilgili olan *Mufassal* adlı üç ciltlik eseri ile *Tarih-i Umumi* üst başlığı altında yayınladığı Avrupa eski ve orta çağıyla ilgili iki cilt de onun yukarıda belirttiğimiz gibi bu seriyi tamamlayan çalışmaları olarak değerlendirilebilir. Çocukların düzeyine uygun olarak kaleme aldığı "Çocuklar Kütüphanesi" üst başlığıyla yayınladığı *Amerika*, *Asya*, *Afrika* ve *Avustralya* isimlerini taşıyan dört cilt de onun bir dünya tarihi yazma teşebbüsünün parçası olarak kabul edilmelidir.

* Prof. Dr., Ege Üniversitesi., Edebiyat Fakültesi, TDE, fgokcek@hotmail.com

[111] Ahmet Hamdi Tanpınar, *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, 31. bs., İstanbul, 2020, s. 286.

bahis lüzum gösterecek olursa o bahse dair bir bend-i mahsus derciyle daha ziyade tafsil ve tavzih-i meram edilecektir.

Bu teşebbüsteki gayretimiz o derecededir ki vücuda getireceğimiz eserin – daha ziyade muvazzah ve mufassalına imkân değil ise de lüzum olmayacağı elbette karilerimiz tarafından itiraf buyurulacaktır.

(…)

İfade-i âcizanemizi bitirmezden evvel şunu da karilerimize arz edelim ki bu kadar mufassal bir eserin ne kadar zamanda vücuda gelebileceği mütalaası bizim cesaretimizi kırmayacağı gibi karilerimizin şevkini hiç de kırmamalıdır. Romanlar ve Müntehabat-ı Tercüman-ı Hakikat gösterdiler ki bir sene zarfında büyük sayfalarla bin altı yüz sayfa miktarı kitap çıkarabilmek kabil oluyor. Hurde-furuşane müntehabat ve letaif-gûyane romanlar çıkarmak için iltizam olunan gayretin biraz daha ziyadesi böyle maarif-i milliyemize en büyük hizmet edecek olan bir eser için sarf olunamaz mı? Sarf olunduğu hâlde maksat husule gelemez mi?

Bize asıl lazım olan şey Hazreti Allah'tan "tevfik" ve hazerat-ı kariînden "teşvik"tir. Bu ikisi yaver olunca bundan büyük eserler bile meydana çıkabilir. "

Ahmet Mithat Efendi'nin, bu tarih kitaplarının dışında, çocuklar için ve çocukların düzeyine uygun olarak kaleme aldığı kitapları da vardır. Bunlar "Çocuklar Kütüphanesi" üst başlığıyla yayınladığı *Amerika*, *Asya*, *Afrika* ve *Avustralya* ciltlerinden oluşmaktadır.

Bibliyografya

Ahmet Hamdi Tanpınar, *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, 31 bs., İstanbul, 2020,

Ahmet Mithat *Kâinat*, 1. cilt, Muharririn Zatına Mahsus Matbaa, İstanbul, 1288 (1871).

Ahmet Mithat, *Kâinat*, 1. cilt, 2. bs., Kırkambar Matbaası, İstanbul, 1299 (1882).

Ahmet Mithat, *Tarih-i Umumi*, 1. cilt, Kırkambar Matbaası, İstanbul, 1295 (1878).

Ahmet Mithat, *Tarih-i Umumi*, 2. cilt, Kırkambar Matbaası, İstanbul, 1296 (1879).

Ahmet Mithat, *Tedrisî Tarih-i Umumi*, 1. cilt, Sırat-ı Müstakim Matbaası, İstanbul, 1328 (1912).

Ahmet Mithat, *Mufassal Tarih-i Kurun-ı Cedide*, 1. cilt, [Matbaa adı belirtilmemiştir.], İstanbul, 1303 (1886).

İSKENDER PALA'NIN *BABİL'DE ÖLÜM İSTANBUL'DA AŞK*, *KATRE-İ MATEM*, *ŞAH&SULTAN* ROMANLARI ÜZERİNDEN OSMANLI TARİHİNİ OKUMAK VE MUKAYESELİ TETKİK

Nuray ALPER*

Bir tarihi, belge ve bulgulardan takip edebileceğimiz gibi onun izlerini sanat eserlerinden sürmek de mümkündür. Mimari, resim, musiki, edebiyat ve edebiyatın şubeleri olan şiir, masal, destan gibi türler fert kadar toplumun tarihini aydınlatmakta da önemli birer kaynak işlevi görürler. Arz talep karşıtlığının sonucu olan yayınlar okuma ihtiyacına cevap verirken okurun tarihi bilgisini ziyadeleştirmektedirler. Şüphesiz tarihin yüksek bir konfor alanı üzerinden takip edileceği türlerden biri de romanlardır. Romanlarda tarihî temaların işlenmesi ve tarihin romanlar üzerinden okunması çalışmaları ise 2000'li yıllardan sonra daha yoğun ve sistematik bir içerikle karşımıza çıkmaktadır. Karakterlerini tarihten ilham alarak tasarlarken akademik disipline müracaat eden ve pek çok tarihî bilgiyi olay akışıyla bir arada sunan önemli romancılarımızdan biri de İskender Pala'dır.

İskender Pala'nın peygamber ve sahabe hayatlarını konu alan (*Bülbülün Kırk Şarkısı*, *Mihmandar*), Hak âşıklarını merkeze oturtan (*Od*), antik dönemi işleyen ve günümüzle ilişkilendiren (*Karun ve Anarşist*) romanları yanında Osmanlı tarihi ile yoğrulan eserleri de vardır. İlk baskısı 2003'te gerçekleştirilen ve Kanuni Sultan Süleyman döneminden Tanzimat yıllarına uzanan "Babil'de Ölüm İstanbul'da Aşk", 2009'da okuruyla buluşturulan ve İstanbul'un Lâle Devri ile birlikte isyanlarını, aristokrasisini, aşklarını konu alan "Katre-i Matem", Ekim 2010'da yayımlanan ve Şah İsmail ile Yavuz Sultan Selim'in mücadelesini anlatan "Şah & Sultan" Osmanlı tarihinin ve dönemlerin roman üzerinden okuması noktasında önemli birer belge niteliği taşımaktadır.

İskender Pala'nın Osmanlı Tarihi'nin belli dönemlerini ihtiva eden bu üç romanı anlatım tekniği ve kurgu itibariyle birbirlerinden ayrı yerlerde durmaktadır. Dolayısıyla dönemin hükümdarları, önemli simaları, divan şairleri ve dönemde tesir sağlayan edebî yapılar hakkında bilgiler sunan bu üç kitap teknik ve kurgunun da farklı imkânlarından yararlanmaktadır.

Pek çok tarihî olayın sürükleyici bir akış içine yerleştirildiği eserler gerek kaleme alındıkları sırada yapılan kaynak taramaları gerekse Pala'nın yazım esna-

* Şair / Yazar, nurayalper1983@gmail.com

tığını söylediği bu roman, aslına sadık kalma endişesi barındırdığı için İstanbul'un Lâle Devri'ndeki ölçüsüz ve dengesiz hayatına dikkat çekmekle iktifa etmiş, eğlence ve israf ile yoksulluk tezadına dikkat çekmiştir. Elbette aynı kalemden çıksa da eserlerin ortaya koyduğu ortaklıklar kadar birbirinden farklı yönleri de göze çarpmaktadır.

Bu üç roman arasındaki tarih okumalarında İskender Pala'nın farklı metotlar takip ettiği görülmektedir. *Babil'de Ölüm İstanbul'da Aşk*'ta yıpranmış ve yorgun bir mesnevinin gözüyle dünyaya bakılırken intak sanatı ile eşya kişiselleştirilmiştir. Burada Fuzulî'nin eseri çerçevesinde bir dönem değil pek çok dönem bir arada okunmuş, pek çok Osmanlı hükümdarı, sadrazam, şair, devlet adamı ve hanım sultana dair bilgiler sunulmuştur. Bilhassa şairlerin ve şiir anlayışlarının büyük yer kapladığı romanda okur, dönemler içinde yazılan pek çok mesnevî, mersiye, gazel, kasideye dair aydınlatılmıştır. Eserden altı yıl sonra yayın dünyasına kazandırılan *Katre-i Matem* ise III. Ahmet ve Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın temsil ettikleri Lâle Devri'ne ilişkin bilgiler ihtiva etmektedir. Bununla birlikte bir macera romanı olan eserde Osmanlı'nın lâle tarihi, Osmanlı'da lâle yetiştiriciliği, lâle üzerine kaleme alınan kitaplar işlenmiş, isyan ve yangınlara dair kapsamlı bilgiler sunulmuştur. Üstelik *Katre-i Matem*'de yazarın diğer Osmanlı tarihi romanlarına göre daha fazla mekân tasvirine yer verildiği görülmektedir. Pala'nın bundan bir sene sonra çıkardığı *Şah&Sultan* Şah İsmail ile Yavuz Sultan Selim Han'ın tarihine; savaş ve fetihlerine odaklanmış olan büyük ve derinlikli bir araştırmanın ürünüdür. Bütünüyle tarihin yaşanmış olaylarından ilham alan romanda kurgusal boyut Şah İsmail ve Yavuz Selim'in müsahipleri ile şahın yeğeni Kamber'in iç sesini yansıtan gelgitleri, çıkmazları, umutları ve hayal kırıklıkları ile sınırlı tutulmuştur. *Şah&Sultan* Şah İsmail'in eşi iken savaşta esir alınan Taçlı Hatun'un dillere destan güzelliğini, üzerine yazılan şiirleri ve Tacizade Cafer Çelebi'ye eş olarak sunulmasını konu almasıyla aşkın hâkim olduğu önemli bir tarih romanıdır.

Bibliyografya

Afyoncu, Erhan. (2006), *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu Cilt I*, İstanbul, Yeditepe Yayınevi.

Bahadıroğlu, Yavuz. (2011), *Muhteşem Kanuni Sultan Süleyman ve Hürrem Sultan*, İstanbul, Paradoks Kitap.

Pala, İskender. (2009), *Katre-i Matem*, İstanbul, Kapı Yayınları.

Pala, İskender. (2010), *Şah&Sultan*, İstanbul, Kapı Yayınları.

Pala, İskender. (2021), *Babil'de Ölüm İstanbul'da Aşk*, İstanbul, Kapı Yayınları.

Şimşek, Ahmet. (2014), "Maalouf'un 'Yüzüncü Ad'ından Pala'nın 'Babilde Ölüm İstanbul'da Aşk'ına: Tarihsel Kurgunun İki Yüzü", *II. Milletlerarası Tarihî Roman ve Romanda Tarih Sempozyumu*, s. 287-300.

EMİNE IŞINSU VE DURALİ YILMAZ'IN *HACI BEKTÂŞ-I VELÎ* ROMANLARINDAN HAREKETLE KAHRAMANIN DEĞİŞEN PORTRESİ

Hümeyra YABAR[*]

Romanda yazarın bakış açısı, felsefesi, üslubu, kurgusal zemine taşınacak malzemenin seçimi ve dönüşümü ortaya çıkan eserin özgünlüğünü belirleyen temel kıstaslardır. Kahraman bir tarihi şahsiyet olduğunda, aynı karaktere yönelen iki romancının eserleri arasında hem portreye hem de dönemin atmosferine ilişkin önemli farklılıklara rastlayabiliriz. Böylece hikâyesi yazılan şahsiyet her romanda yeniden varlık bulur. Emine Işınsu'nun "Hacı Bektaş-ı Veli" ve Durali Yılmaz'ın "Hacı Bektaş Veli" isimli romanlarında, kahramanın vecheleriyle ve tarihi olayların gidişatıyla alakalı karşılaştığımız farklılıklar, Kemal Tahir'in tarih romanıyla ilgili düşüncelerini hatırlatmaktadır: *"Tarihi, romanda kullanmakla, tarihi romanlaştırmak başka başka şeyleridir. Ben, romanımda herhangi bir tarih dönemini anlatmıyorum; bir toplumun o çağdan bu çağa yansıyan dinamiğini belirtmeğe çalışıyorum."* Söz konusu eserler, tarihi romanda kahramanın değişen portresinin anlaşılması bakımından önemli birer kaynak olarak varlığını korumaktadır. Tarihi romancı için esas olan okuruna tarihi mi öğretmek yoksa edebi bir zemin üzerine inşa ettiği eseriyle, seçtiği dönemin atmosferine özge bir ışık tutarak hikâyeyi bugüne mi taşımaktır? Her bakış, bakanın hikâyesini görülenin hikâyesiyle birleştirme özelliği taşır. O halde, tarihi şahsiyetlerin kurgusal inşasında romancının tercihlerinin altı çizilmelidir. Fikirleri, benimsediği hikmet yolu ve öğütleriyle bugün hâlâ manevi bir kaynak olarak varlığını muhafaza eden Hacı Bektaş Veli'yle ve dönemin Anadolu'suyla ilgili edebi resimler, kültürel zenginliğimiz açısından önem taşımaktadır. Anadolu'nun mânevi mimarlarından olan bu ârif zatı anlatan romanlarda; onun insanı seven, ayrıştırmayan ve farklılıkları zenginlik olarak gören hikmetli öğretisiyle çelişmeyecek bir portre oluşturmak yazarın sorumluğundadır. İnsan, tarihi vesikalar yerine dilden dile ulaşarak zenginleşen hikâyeleri akılda tutmaya daha yatkındır. Hikâyenin açtığı pencereye düşen resimler ebediyet kazanır. Biyografinin sınırlarını hayal ve kurguyla genişleten "tarihi romanlar", tarihi şahsiyetlerin okur hafızasında ebedileşmesinde pay sahibidir. Bu edebi tür, söz konusu kişinin hayat hikâyesini, toplumu etkileyen karakteristik özelliklerini ve mücadelelerini ortaya koymanın yanı sıra sözü edilen dönemin sosyal ve kültürel hayatı hakkında da zengin bilgiler içerirler. Bu

[*] Yazar, editör.

Sonuç

Her şeyi insanda arayan; Hakk'ı kendi özünde, kendi özünü de Hakk'ta bulmayı yol edinen Hacı Bektaş Veli'nin fikirleri, benimsediği hikmet yolu, öğütleri ve eserleri bugün hâlâ manevi bir kaynak olarak varlığını muhafaza ederken onun şefkat ve bilgelik mayası toprağımızı tazelemeye devam ediyor. Anadolu'nun mânevi mimarlarından olan bu ârif zatı yakından tanımaya ve tanıtmaya çalışmak, aynı zamanda bu toprakların olgunlaşma sürecinde sorumluluk almaktır.

Hünkâr'ın insanı seven, ayrıştırmayan, farklılıkları zenginlik olarak gören hikmetli öğretisiyle çelişmeyecek; üslup bakımdan lezzetli, dil işçiliği bakımından özenli, fikir bakımından derinlerdeki saflığı yakalamış yeni Hacı Bektâş romanları yazılması ne büyük zenginlik olur. Onun Anadolu topraklarına serptiği bilgelik tohumları yeni tarihi romanlarla tekrar tekrar keşfedilmeyi hak ediyor.

Bibliyografya

Işınsu, Emine. *Hacı Bektâş-ı Velî.* Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2015.
Yılmaz, Durali. *Hacı Bektaş Veli.* İstanbul: Ataç Yayınları, 2015.

ZİYA ŞAKİR YENİDEN KEŞFEDİLİRKEN...

İbrahim DEMİRCİ*

Edebiyata şiirle başlayan Ziya Şakir (Soku, 1883-1959), gençliğinden başlayarak çeşitli gazete ve dergilerde yönetici ve başyazar olarak çalışmış, Osmanlı devletinin son döneminde ve Cumhuriyetin ilk elli yılında pek çok yazar ve siyasetçiyle tanışmıştır. "Araştırmacı-yazar", "sözlü tarih uzmanı", "romancı" kimliklerinin her birini hak edecek bir çabayı ömrü boyunca sürdürmüş; çalışmalarının hemen hepsini önce tefrika, sonra kitap olarak okuyucuya sunmuştur. Üç yüze yakın kitabından çoğu Osmanlı tarihine, bir bölümü İslam tarihine, birkaçı da eski Türk tarihine ilişkindir. Bu kitaplardan altmış kadarı yeniden yayımlanmış ve belli bir ilgi görmüştür. Çok sayıda makalesi, gazete ve dergi koleksiyonlarında keşfedilmeyi beklemektedir.

Kişisel inanış ve eğilimlerinden olduğu kadar dönemin siyasal koşullarından da etkilenen Ziya Şakir'in tarih olaylarını kurmacaya dönüştürürken izlediği yöntemlere ilişkin tespit ve değerlendirmeler, hem tarih hem edebiyat birikimi açısından önemli veriler sağlayacaktır.

Sağlığında elli kadar eserini kitaplaştırmış olan Ziya Şakir'in eserlerinin çoğu ve yüzlerce makalesi gazete ve dergi sayfalarında kalmıştı. Tefrika hâlindeki eserleri, 1994'ten başlayarak ve özellikle 2006'dan sonra Akıl Fikir Yayınları başta olmak üzere çeşitli yayınevleri tarafından okuyucuya sunuldu. Fakat bunların çoğu, maalesef çeşitli yönlerden pek çok eksiklik ve kusur içermektedir. Bu yazıda bu eksiklik ve kusurlardan bazıları ele alınacaktır.

Adından başlayalım: Ziya Şakir hakkında doktora çalışması yapan Güngör Göçer, resmî belgelerden biri olan 1946 tarihli evlenme cüzdanında yazarımızın adının "Mehmet Ziya Soku" olarak kaydedildiğini tesbit etmiş.[120] Eserlerinde soyadını neredeyse hiç kullanmayan Ziya Şakir'in babası Hacı Şakir Bey, Sıvas'ın Divriği kazasının Hikme nahiyesine bağlı Bahtiyarfenk köyünden, Sipahizadeler adıyla tanınan ailenin Hasanbeyoğulları kolundan. Annesi Huriye Melek Hanım, Konya'nın Beyşehir kazasında Avşar Bağlarının sahipleri Saçlızadeler'den.

Geleneğe uyarak Ziya Şakir adını kullanan yazarımız, *Vicdanından Af Dile* başta olmak üzere bazı çalışmalarına "Z. Melek" imzasını atmış, böylece annesinin adını da yaşatmak istemiştir.

---

* Dr., Şair / Yazar.

[120] Güngör Göçer, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Popüler Bir Tar*ihçi, s.1, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih ABD, Yayımlanmamış doktora tezi, Isparta, 2017.

	gaz'adan gaz'aya	gazadan gazaya
	tipografya	topografya
	düvel-i ecnebiyeden	düvel-i ecnebiye haritalarından
	mucip-i ar	mucib-i ar
	zabitlerinizi	zabitlerimizi
159	halaskar vatanı	halâskâr-ı vatanı
	vukelanın	vükelânın
	hale-i şam û şerefi	hâle-i şân u şerefi
	zan edersiniz	zannedersiniz
	düşünemeyeceğim. Maatteessüf	düşünemeyeceğimi maatteessüf
	Eyvah ki	Eyvah ki bu
160	beytini	beyti
	esmay-ı inkilapta	esna-yı inkılâpta
	ifa ettiniz	ifa ettiğiniz
	Sezayi	Siz iyi
	âdem-i	adem-i
	ihlâsıyla	ilcâsıyla
	ibraz ettirdiğiniz	ibraz ettiğiniz
	sizde	siz de
	mıhver-ı layıkında	mihver-i lâyıkında
	hakayık-ı mudellele	hakayık-ı müdellele
	tahammüliyemizin	tahammüliyenizin
	bu kâfidir.	bu[na] kâfidir.
	hala	hâlâ
161	iğbat	ibad
	İşler	Çünkü işler
	âlem bi savap	a'lem bi's-savâb
	kişinin	tesirin
	tesettür etmeye	setr etmeye
	Hak	hak
	yazıların	pazuların
162	nev'i	nev
	kıran taban	kırar; tâbân
	müştakimine arzu visal eder.	müştakinine arz-ı visal eder.

Bibliyografya

Güngör Göçer, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Popüler Bir Tar*ihçi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih ABD, Yayımlanmamış doktora tezi, Isparta, 2017.

Ayda Üstündağ, *Sözlü Tarihin Büyük Üstadı Dedem Ziya Şakir*, Akıl Fikir Y., İstanbul, 2011.

M. Tayyip Okiç, Yusuf Ziya Yörükan, *Sarı Saltuk Meselesi*, Atlas Yayınları, Ankara, 2017.

YAKIN TARİHE ROMAN PENCERESİNDEN BİR BAKIŞ: *ÜÇ İSTANBUL*

Orhan Gazi GÖKÇE[*]

Edebiyat kendi çemberini oldukça zorlayan ve sıkça aşan bir sanattır. Edebî ürünler, dilin sağladığı birçok imkânla insan ve toplum yaşamına ilişkin birçok çıkarımı mümkün kılar. Edebiyatın kapısı farklı okuma biçimlerine her zaman açıktır. Bu sebeple psikoloji, sosyoloji ve tarih disiplinleri kaçınılmaz olarak edebî eserleri dikkate almak durumundadır.

Roman, bilhassa geçtiğimiz son iki yüzyıla dair hafızayı omuzlayan bir tür olarak öne çıkar. Tarihin insafsız akışı içinde araya kaynayan yahut savrulan meseleler romanda daha insanî bir forma bürünür. Üzerinden belli bir sürenin geçtiği dönem romanlarının arka planında siyasî, sosyal ve psikolojik durumları yazarının dikkati ve mahareti ölçüsünde izleyebilmek pekâlâ mümkündür. Bu tür romanlarda kurmacanın doğası gereği yazar, zihniyeti ve bakış açısı nispetince yeni bir tarih kurgusuna girişir. Tarihî roman türü bu bağlamda karmaşık bilgi kırıntılarını bütünleme çabası olarak görülebilir. Tarihî roman aynı zamanda kurmacanın imkânlarıyla geride kalanı popüler bir zemine taşıma ve yaşanan zamana tarihten bir izdüşüm çıkarma gayreti olarak da görülebilir.

Yakın tarihimizin son derece önemli üç dönemine farklı bir bakış açısı sunan, ilk defa 1938'de yayınlanan yazarı Mithat Cemal Kuntay tarafından bir "muaşeret romanı" diye vasfedilen *Üç İstanbul*, Türk edebiyatının güçlü romanlarından biridir. *Üç İstanbul*'da Mithat Cemal, akıcı üslûbuyla okuyucusuna birbirinin devamı olmasına rağmen birçok bakımdan büyük farklar taşıyan üç dönemin başarılı bir panoramasını sunar. Romanda II. Abdülhamit Dönemi, İttihat-Terakki ve İstanbul'un İşgal Dönemi esas alınarak bu dönemlerdeki sosyal değişim süreçleri ustalıkla anlatılır.

Adnan ve Belkıs'ın etrafında genişleyen ve çeşitlenen kalabalık şahıs kadrosu ile Osmanlı devletinin son yüzyılından değişik portreler sunan *Üç İstanbul*; birbirini takip eden üç dönemin İstanbul'unu, eşyadan töreye, görgüden, siyasetten kültür hayatına uzanan bir düzlemde kıvrak bir dil işçiliği yeniden canlandırır.

Mithat Cemal Kuntay, roman türünün kurmacayı esas alan imkânlarından yaşadığı dönemin edebî vaziyetine nispetle son derece başarıyla yararlanarak

[*] Öğretmen, Yazar.

lerde sadakat ve saflık sözü bile edilemeyecek düzeydedir. Evlilikler baştan muvakkaten, duygular pamuk ipliğine bağlı ve pazarlıklıdır. Adnan'ın ilkesiz ve ahlakilikten uzak, sorumsuz bir mahiyette geliştirdiği ilişkiler sarpa sarar, değişen siyasi konjonktüre eşlik ederek Adnan'ı hazin bir sona hazırlar. Adnan'ın Macide'den olan çocuğu konusundaki duyarsızlığı dikkat çekicidir. Sadece Adnan'da değil muhatabı olan kadınların da süflî dürtüleri ve ihtirasları dışında tutulacak bir taraflarının olmaması romanda dönemin zorluğu ve telaşının mecbur ettiği bir durum olarak sunulur. Adnan'ı serkeşlikten kurtaracak bir aşk; onu arındıracak bir eş romandaki kadınların kârı olamamıştır. Kaçış ve kopuş psikolojisinin kaçınılmaz olarak sarıp sarmaladığı ilişkilerin sonunda hüsran olması romanda kaçınılmaz bir akıbet olarak tekrar eder.

Adnan'ın kendi adına verdiği var olma mücadelesi fakirlikten refaha; muhaliflikten rehavete ve nihayet içten içe çürümeye doğru seyreder. Bu durum "Yıkılan Vatan" idealizmini gölgeler ve anlamsızlaştırır. Nitekim son zamanlarında bazen İngiliz taraftarı Naşit'e, bazen de sevgilisi Süheyla'nın evine sığınan Adnan'ın ölümünden sonra, "Yıkılan Vatan" dâhil olmak üzere geriye ne bırakmışsa hepsi yakılır.

Tanzimat'tan beridir Türk romanında idealize edilen makul ve muteber batılı Türk prototipi Adnan'da derin bir psikoz halinde kendisini gösterir. Makuliyet çizgisini kaybetmiş ifrat ve tefrit uçlarında pervasızca gezinen Adnan; zehirli tutkuların esiri, güç istencinin kölesi olarak kendinden ve toplumdan kaçışın bir portresi olarak belirginleşir. Adnan; dramatik bir karakter olarak iktidar, güç ve kadın meselesi ile hesaplaşmayı hala tamamlamış zor zamanların serkeş çocuğu olarak sanki hala aramızdadır.

Netice olarak söylenebilir ki *Üç İstanbul*'da Mithat Cemal'in olumsuz olanı gösterme konusunda ısrarı okuyucuyu zaman zaman yorsa da birbirinin devamı olan üç önemli dönemi üzerinden çok da uzun bir zaman geçmeden, detayları atlamadan ve insanî olanı göz ardı etmeden yeniden canlandırma ve kırkı bulan şahıs kadrosunu bir roman içinde ustaca oynatma becerisi elbette Türk romanı açısından önemli bir aşamadır.

Bibliyografya

Alver, Köksal (2014). *Üç İstanbul* Romanı Üzerine Sosyolojik Okuma Denemesi. İlmi Araştırmalar 0(15), 19-26.
https://dergipark.org.tr/en/pub/fsmiadeti/issue/6492/85982
Ayvazoğlu, Beşir (2006). *1924 Bir Fotoğrafın Uzun Hikâyesi*, İstanbul: Kapı Yayınları.
Kuntay, Mithat Cemal (1998). *Üç İstanbul*, İstanbul: Oğlak Yayınları.
Naci, Fethi (1981). *Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme*, İstanbul: Gerçek Yayınları.
_____ (2017). *Yüzyılın 100 Türk romanı*. 8. Baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

DOSTOYEVSKİ ROMANLARINDA PETERSBURG: MODERNİZMLE BİR HESAPLAŞMA HİKÂYESİ

Ekrem ÖZDEMİR*

Petersburg: Alev Alatlı'nın tabiriyle; "İnsan kemikleri üzerine kurulu şehir." [128] 1703 tarihinde kurulan ve üç asrı aşkın geçmişinin yaklaşık 200 yılını başkent olarak geçiren Petersburg, Dostoyevski'nin düşünce dünyasında ve eserlerinde Modernizmle, 19. asır Ruslarına dayatılan Avrupalılaşma düşüncesi ile hesaplaşmanın adıdır. Hemen belirtelim, adı 19. Asırda Avrupalılaşma; 20. asırda önce Batılılaşma sonra Modernleşme olan yeni medeniyetin kendisine karşı değildi Dostoyevski. Hâkim medeniyetle birlikte Avrupalılaşmanın doğal bir süreç olduğunun o da farkındaydı ve medeniyetler arası etkileşimin kaçınılmaz olduğunu bilecek bir entelektüel birikime sahipti. Dostoyevski, *Yeraltından Notlar*'dan itibaren Avrupalılaşmanın kendisine değil, mutlak doğru olarak dayatılmasına ve bu dayatmanın sonucunda, aydın sınıfı içinde kendi toprağını, insanını, inançlarını küçümseme olarak ortaya çıkan kimliksizliğe karşı çıktı. Rusya'nın yeni gözdesi Petersburg da bu kimliksiz duruşun başkentiydi.

Petro, yükselen Batı medeniyetinin özelliklerine sahip yeni bir şehir kurmak ve Rus gücünü dünyaya göstermek istediğinde, gençken bilfiil gidip gezdiği Venedik örneğini seçer. Petersburg, işte bu amacın ürünüdür. İngiltere, Fransa, Hollanda ve İtalya'dan getirtilen mimarların yaptığı, tamamen Avrupalı bu şehir, o günden bu yana Rus tarihinin yaşadığı devrimlere ev sahipliği yapmıştır. 1825'te, yani daha kurulalı bir asır olmuşken, çarlığa ve toprak köleliğine karşı aristokratların isyanı olan Dekambrist ayaklanmasına ev sahipliği yapar. Yine 1881'de Çar II. Aleksandr'a yapılan suikast Petersburg'ta yaşanır. "Kanlı Pazar" olarak tarihe geçen 1905 Devrimi de Petersburg'tadır. Rus tarihinde yepyeni bir sayfa açan Ekim 1917 Devrimi de yine Petersburg'ta gerçekleşir. Bütün bunlara sebep, Petersburg'un başkent olmasının yanı sıra eski ile yeninin, gelenek ile modernitenin, Rus aklı ile Avrupa aklının çatışma alanı olmasıdır. Kurulalı henüz on sene olmuşken başkent olma şerefi kaç şehre nasip olmuştur ki!

1703 tarihinde (42 ada üzerine, bataklıklar kurutularak) Çar Petro'nun "Avrupa'ya açılan pencere" diye niteleyerek kurduğu Petersburg, bir rivayete göre beş yüz bin, bir rivayete göre de bir milyon işçinin canına mal olmuştur. Ne pahasına? Neyin karşılığında? Dostoyevski'nin "Budala" romanının sonunda

* Yazar, TRT Akademik Yayın Yönetimi Müdürü, ekremdir@gmail.com

[128] Alev Alatlı ile şehir ve modernleşme üzerine, Söyleşi: Ekrem Özdemir, *İLBANK* Dergisi, Kasım 2011, s. 67

Bibliyografya

Andre Gide, *Dostoyevski*, L&M Yayınları, Çev.: Sema Gül, İstanbul, 2005.
Anna Dostoyevski, *Fyodor Dostoyevski*, Remzi Kitabevi, Çev.: Tahsin Yalım, İstanbul, 2004.
Dostoyevski, *Beyaz Geceler*, Dostoyevski, Çev: Mehmet Özgül, 14.Baskı Kasım 2009, İstanbul (1.Baskı Ağustos 2000, İstanbul)
Dostoyevski, *Budala*, Can Yayınları, Çev.: Nihal Yalaza Taluy, 4. Basım, 2002, İstanbul
Dostoyevski, *Cinler*, Çev. Ergin Altay, İletişim Yayınları, 14. Baskı, 2009, İstanbul
Dostoyevski, *Ezilmiş Ve Aşağılanmışlar*, Çev: Ergin Altay, İletişim Yayınları, 8. Baskı, İstanbul 2009
Dostoyevski, *İnsancıklar*, Çev.: Ergin Altay, İletişim Yayınları, 12. Baskı, 2010 İstanbul
Dostoyevski, *Karamazov Kardeşler*, İş Bankası Yayınları, Çev.: Nihal Yalaza Taluy, 2007
Dostoyevski, *Ölüler Evinden Anılar*, Çev.: Nihal Yalaza Taluy, İş Bankası Yayınları,
Dostoyevski, *Öteki*, Çev: Ergin Altay, İletişim Yaynıları, 1. Baskı, 2007, İstanbul
Dostoyyevski, *Suç Ve Ceza*, Çev.: Mazlum Beyhan, İş Bankası Yayınları, 2006
Dostoyevski, *Üç Novella*, Ev Sahibesi, Amcanın Düşü, Ebedi Koca,
Dostoyevski, Yeraltından Notlar, Çev.: Mehmet Özgül, İletişim Yayınları, İstanbul 2010
Edward Hallet Carr, *Dostoyevski*, İletişim Yayınları, Çev.: Ayhan Gerçeker, 8. Baskı, 2014, İstanbul.
Henry Troyat, *Dostoyevski*, İletişim Yay., Çev.: Leyla Gürsel, İstanbul, 2010.
Joesph Frank - *Dostoyevski Çağının Bir Yazarı* , Çev.: Ülker İnce, Everest Yayınları, 2. Baskı, İstanbul-2017
Mikhail Bahtin, *Dostoyevski Poetikasının Sorunları*, Çev.: Cem Sıoydemir, Sabri Gürses, Tuncay Birkan, Orhan Koçak, Metis Yayınları, Eylül 2004, İstanbul
Nikolayy Aleksandrovıc Berdyaev, *Dostoyevski*, Adam Yayınları, Çev.: Ender Gürel, 1. Baskı, 1984, İstanbul
Rene Girard, *Dostoyevski, Yeraltı İnsanı*, Türkçesi; Orçun Türkay, Everest Yayınları, 2014, İstanbul
Stefan Zweig, *Üç Büyük Usta*, Çev.: Nafer Ermiş, İş Bankası Yay., , 2011, İstanbul

RIZA ÇAVDARLI'NIN *NİL MELİKESİ ŞECERÜDDÜR SULTAN* ADLI TEFRİKA ROMANI

Şerife ÇAĞIN*

Şahabettin Süleyman'ın kardeşi Rıza Çavdarlı (1890-1951) hakkında Nazım Hikmet Polat "matbuat âleminin tanınmış simalarındandır" demektedir. Ayrıca Polat, Çavdarlı'nın *Yeni Türk, Türk Tiyatrosu, Tarihten Sesler* vb. dergilerde tarih, folklor ve etnografya konulu yazılar neşrettiğini, kitap ve risalelerinin tamamının İstanbul'da basıldığını belirtmektedir.[150] Tarihî roman üzerine yapılmış bir yüksek lisans tezinde 1943'te basılmış olan *Yetiş Ya Hacı Bektaş Veli* başlıklı romanına yer verilir. Bu romanda Hacı Bektaş Veli'nin Anadolu'yu Türkleştirme çabası ön plandadır.[151] 1930'ların sonlarından itibaren *Türk Tiyatrosu* dergisinde Hüsamettin Bozok, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Ahmet Kutsi Tecer'le birlikte eski Türklerin tiyatroya hizmetlerini, halk tiyatrosunu, köylü temsillerini konu alan yazılar yayımlamıştır. Kataloglarda Rıza Çavdarlı'nın *Horasanlı Ebu Müslim*; İlk *Türkler-Medeniyetleri, Dinleri ve Bunların Çin, Hind, Yahudilik, Hıristiyanlık, Müslümanlık Üzerindeki Tesirleri*; *Bektaşi Sırrı Çözüldü, Hacı Bektaş Veli'nin Hayatı, Faaliyeti, Türkçülüğü*; *Ali İhsan Paşa* başlıklı kitapları yer almaktadır. Bunların dışında "tarihten alınmış hakiki vakadır" alt başlıklarıyla yayımlanan *Tarihin Evliya Fahişesi Atenayis*, *Tarihin Evliya Fahişesi Birinci Thais*, *Tarihin Evliya Fahişesi Theodora I-II*, *Töbekâr Fahişeler* gibi kitapçıkları da vardır.

Yazımızın konusu olan *Nil Melikesi Şecerüddür Sultan* adlı tarihi romanı 1950 yılında İzmir'de *Anadolu* gazetesinde tefrika edilmiştir. Bu romanı dışında Rıza Çavdarlı'nın 1949, 1950'de *Anadolu* gazetesinde tarihi roman olduğunu düşündüğümüz üç roman tefrikası daha vardır. Bunlar *Dağların Şeyhi, Korkusuz Şövalye, Urlalı Kasım Reis* başlıklarını taşımaktadır.

Nil Melikesi Şecerüddür Sultan romanına geldiğimizde bu eser, Eyyubi devletinin yıkılıp Memlük devletinin kurulmasında önemli rol oynamış tarihi gerçekliği olan bir kadın sultanı ele alması bakımından önemlidir. Romanda son

* Prof. Dr., Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. scagin@hotmail.com

[150] Nâzım, H. Polat, *Şahabeddin Süleyman*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987 Ankara, s. 8.

[151] İsmail Uygun, *Cumhuriyet Dönemi Tarihî Romanları 1923-1946: "Eski" Kahramanların Yeni Söylemleri*, Yüksek Lisans Tezi, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümü, Ankara 2014, s. 95-98.

Bibliyografya

Basuğuy, Bedrettin (2017), "Yedinci Haçlı Seferi: el-Melikü'l-Muazzam Tûrânşâh, Saint Louis ve Mansûra Savaşı", *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* C. V, nr. 10, s. 167-201

Joınvılle, Jean De (2002), *Bir Haçlının Hatıraları* (Çev. Cüneyt Kanat), Vadi Yayınları, Ankara.

Kortantamer, Samira (2011), "Şecer ud-Durr'un İntikamı", *Acta Turcıca Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, Yıl. III, nr. 1/2

-Kortantamer, Samira (2002), "Memlûk Toplumunda Kadın", *Türkler*, V, Ankara, s. 406.

Polat, Nâzım, H. (1987), Şahabeddin Süleyman, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Tomar, Cengiz (2010), "Şecerüddür*", İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, C. 38, İstanbul, s. 404-405.

Uygun, İsmail (2014), *Cumhuriyet Dönemi Tarihî Romanları 1923-1946: "Eski" Kahramanların Yeni Söylemleri*, Yüksek Lisans Tezi, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümü, Ankara.

YAKUP KADRİ'NİN BİR ROMAN KAHRAMANI: "BÜYÜK ADAM" MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

H. Harika DURGUN*

Tarihi ya da tarihin bir dönemini, olay ve kişileriyle yeniden canlandıran, hayalî olarak yeniden yaratan romanlara tarihî roman denir. Tarihî roman aynı zamanda ele aldığı tarihî olay ve şahsiyetlerle yazarın, ilgili dönem hakkındaki şahsi kanaatlerini de içeren bir özellik gösterir.[169] Tarihî romanlarda üzerinde durulan, tartışılan bir konu, "gerçek tarihî şahsiyetlerin hikâyelerde ne ölçüde bulunacağı, ne kadar aktif şekilde görüneceği"dir. Bir başka husus da "ele alınan tarihî olay veya şahsiyetin zamanı ile romanın yazılış zamanı arasında ne kadarlık bir zaman aralığı olması gerektiği"dir.[170] Hülya Argunşah bu konuda tarihî roman yazarının, tamamlanmış bir zaman dilimini, bizzat tanığı olmadığı olayları bilgiden hareketle yeniden kurduğunu devir/çağ romanı yazarının ise tanığı olduğu bir zamanın romanını kaleme aldığını belirtir.[171] Buna göre Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun gördüğü, tanıdığı, bildiği Mustafa Kemal Atatürk'ü, bir tarihî şahsiyet olarak romanlarında ele alması eserlerini, tarihî romandan ziyade bir devir/çağ romanı yapar.

1889-1974 yıllarında yaşayan Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Osmanlı İmparatorluğunun son yıllarından Türkiye Cumhuriyeti Devletine geçiş sürecine ve Atatürk inkılaplarına şahit olan, bu önemli siyasi-sosyal hadiseleri bizzat yaşayan bir aydındır. Eserlerini gözlemlerinden, yaşadıklarından yola çıkarak kaleme aldığını belirten Yakup Kadri'nin romanlarının hareket noktası memleketin yaşadığı sosyal meseleler ve siyasi olaylar olmuştur. Bu bakımdan edebiyat araştırmacılarına göre romanları "devirler senfonisi/ silsilesi"[172] olarak değerlendirilir.

Yakup Kadri eserlerinde Tanzimat ve II. Abdülhamit devrini, I. Dünya Savaşı ve Mütareke yıllarını, Milli Mücadele ve Cumhuriyet dönemiyle inkılaplar devrini ve Atatürk'ün ölümünden sonraki yılları eleştirel bir şekilde tasvir ve tahlil etmiştir. Yazımızda Yakup Kadri'nin *Ankara* romanında, bir roman kişisi olarak Mustafa Kemal Atatürk'ün hangi özellikleriyle ele alındığını ortaya koy-

* Doç. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. harika.durgun@hotmail.com

[169] Ö. Faruk Huyugüzel, "Tarihî Roman", *Eleştiri Terimleri Sözlüğü*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2018, s. 478.

[170] Ö. Faruk Huyugüzel, "Tarihî Roman", *Eleştiri Terimleri Sözlüğü*, s. 479.

[171] Hülya Argunşah, "Tarihî Roman", *Tarih ve Roman*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2016, s. 17-20.

[172] Niyazi Akı, *Yakup Kadri Karaosmanoğlu İnsan-Eser-Fikir-Üslûp*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 110.

Bibliyografya

Akı, Niyazi. *Yakup Kadri Karaosmanoğlu İnsan-Eser-Fikir-Üslûp*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.

Aksoy, Elif. "Pars (Leopar) Postunun Mitolojik Olarak İncelenmesi ve Anadolu Dokumalarında Kullanımı", *Sanat ve Tasarım Dergisi*, Haziran 2021, s. 35-63.

Argunşah, Hülya. *Tarih ve Roman*, İstanbul Kesit Yayınları, 2016.

Beydilli, Kemal. "Moltke, Helmuth von", *TDV İslam Ansiklopedisi*, cilt: 30, Ankara, 2020, s. 267-268.

Davletov, Timur B. "Türk Kültüründe Pars", *Türk Dünyası Kültür ve Sanat Dergisi* (*Türksoy*), sayı: 23, Ankara, 2007, s. 30-33.

Durgun, H. Harika. *Kitab-ı Mukaddesin Gölgesinde Yakup Kadri Karaosmanoğlu*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019.

Enginün, İnci. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1991.

Ercilasun, Bilge. *Bir Vatan Kurtuldu*, *Atatürk'le İlgili Romanlar Üzerinde Bir İnceleme*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2022.

Erhat, Azra. "Hephaistos", *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2007.

Huyugüzel, Ö. Faruk. *Eleştiri Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri. *Yaban*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1942.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri. *Vatan Yolunda*, İstanbul: Selek Yayınları, 1958.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri. *Ankara*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1964.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri. *Sodom ve Gomore*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1966.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri. *Atatürk*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1971.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri. "Mustafa Kemal Paşa", *İkdam*, nr. 8743, 17 Temmuz 1921.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri. *Ergenekon, Milli Mücadele Yazıları*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1973.

Koca, Selçuk Kürşad. "Türk Kültüründe Sembollerin Dili", Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı AD, (Yayınlanmamış Dr. Tezi), Sakarya, 2012.

Moran, Berna. *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1991.

Wardenburg, Jacques. "Mesîh", *TDV İslam Ansiklopedisi*, cilt: 29, Ankara, 2004, s. 306-309.

Yakup Kadri'den Hasan Âli Yücel'e Mektuplar, (Haz. Canan Yücel Eronat), İstanbul: YKY, 1996.

H. NAMIK ORKUN'UN *DEVŞİRME YENİÇERİ HASAN* ADLI ROMANINDA DEVŞİRME SİSTEMİ

Necmettin ÖZMEN[*]

Romana dair tartışmaların en önemlilerinden biri romanda anlatılanların gerçeklikle ilişkisidir.[200] Bu tartışma; geçmişi, günü ve geleceği konu eden sosyal-bireysel içerikli romanların tamamını kapsar. Kimileri, romanda anlatılanların gerçeği yansıtabileceğini düşünürken kimileri bunun aksini düşünür. Edebî eserin "hayalî-kurgu" olduğu gerçeğini göz ardı edenler tarihi konu eden romanlar karşısında daha sert bir tutum alırlar. Tarihî gerçekliği korumak için, tarihi çarpıttığını düşündükleri romanların yok edilmesini, yasaklanmasını düşünürler.[201] Çünkü onlara göre bu romanlar tarihi çarpıtır, değiştirir, insanların kafasını bulandırır, olmayan bir gerçeklik inşa eder, kutlu atalara-değerlere saygısızlık eder, gençlerin kafasını karıştırır. Bu yüzyıllarca büyük emek sarf edilerek oluşturulmuş "yüce-gerçek" tarihin yıkımıdır. Yine bu kişiler tarihî romanın; tarihî kahramanları konu ederken veya tarihî herhangi bir olayı işlerken "yansız" olması, olanları "olduğu gibi" aktarması gerektiğini söyler. Sanatın en önemli tarafı olan "yaratma-kurma-kurgu"yu gözetmeyen bu anlayış sadece romanda değil sanatın diğer şubelerinde de görülür.

Tarih ve romana dair bu tartışma "klasik tarih görüşü"nün bir sonucudur. Klasik tarih görüşüne göre yazılı bir belge veya bilgi; geçmişe dair kesin bilgiler verir, geçmiş bunlar üzerine inşa edilebilir. Herhangi bir tarihî belge yoksa tarihten bahsedilemez. Oysa bu tarih anlayışı uzun zamandır tartışmalıdır. Tarih felsefesi üzerine yazan Edward H. Carr[202] tarih denilen olguyu, tarih yazıcılarının yorumlarıyla oluşan "bilgi birikimi" olarak görür. Carr'a göre âdeta kutsal bir nesne olarak görülen "tarihî belge" şüphelidir. Carr, "tarihî belge" olarak değer-

[*] Doç. Dr., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü. necmettin.ozmen@izu.edu.tr

[200] Bu konuya dair tartışmalar için şuna bakılabilir. Selçuk Çıkla, Romanda Kurmaca ve Gerçeklik, Hece, Yıl 6, Sayı 65/66/67, Mayıs/Haziran/Temmuz 2002, s.111-129.

[201] Hülya Argunşah, Tarihî Romanın Yükselişi adlı makalesinde Sadık Kemal Tural'ı kaynak göstererek şunları şöyler: "Yazar önündeki malzemeden seçme hakkına sahiptir. Eserine konu olarak alacağı ve işleyeceği hadiseyi/insanı/zamanı seçebileceği gibi seçtiklerini de istediği şekilde işleyebilir, ona yeni yorumlar katabilir. Ancak romantik tarihçi görüş bunun karşısındadır. Yazara şahsi olmak hakkını "tahrif" veya "inkar etmemek" şartıyla verir" Hece, Yıl 6, Sayı 65/66/67, Mayıs/Haziran/Temmuz 2002, s.445.

[202] Edward. H. Carr, Josep Fontana, Tarih Yazımında Nesnellik ve Yalınlık, (çev. Prof. Dr. Özer Ozankaya),
Ankara: İmge Kitabevi, Ekim 1992, s. 14/20-21.

Bibliyografya

Argunşah Hülya, Tarihî Romanın Yükselişi, Hece, Yıl 6, Sayı 65/66/67, Mayıs/Haziran/Temmuz 2002.

Carr, Edward. H.; Josep Fontana, Tarih Yazımında Nesnellik ve Yalınlık, (çev. Prof. Dr. Özer Ozankaya), Ankara: İmge Kitabevi, Ekim 1992.

Çıkla, Selçuk, Romanda Kurmaca ve Gerçeklik, Hece, Yıl 6, Sayı 65/66/67, Mayıs/Haziran/Temmuz 2002.

Göğebakan, Turgut, Tarihsel Roman Üzerine, Ankara: Akçağ, 2004.

Mahmut Şevket, Osmanlı Askerî Teşkilatı ve Kıyafeti, Ankara: KKK Basımevi. 1983.

Oğuzoğlu, Yusuf Dizdar, İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi, C. 9, 1994.

Orkun, Hüseyin Namık, Devşirme Yeniçeri Hasan, İstanbul: Şa-To Yay., 2001.

Ortaylı, İlber, Osmanlı Sarayında Hayat, İstanbul: Yitik Hazine Yay, 2008.

Özcan, Abdülkadir, Zağarcıbaşı, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul: TDV Yay., C. 8. 1993.

Özcan, Abdülkadir, Zağarcıbaşı, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul: TDV Yay., C. 44, 2013.

Tekeli, İlhan Tarih Yazımı Üzerine Düşünmek, Ankara: Dost kitabevi Şubat 1998.

Uysal, Zeynep (hzl.), Edebiyatın Omzundaki Melek, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.

Yalçın Çelik, S. Dilek, Yeni Tarihselcilik Kuramı ve Türk Edebiyatında Postmodern Tarih Romanları, Ankara: Akçağ Yayınları, 2005.

TARİH, TARİHÎ ROMANDAN ETKİLENİR Mİ?: HIFZI TOPUZ'UN *"PARİS'TE SON OSMANLILAR ROMANI"* ÖRNEĞİ

Yasemin ULUTÜRK SAKARYA[*]

Sanatın en önemli dallarından biri olan edebiyat, pek çok alan ile disiplinlerarası olarak etkileşime girerken tarih disiplinini de kendisine malzeme olarak görür ve şiir, tiyatro, hikâye yahut roman fark etmeksizin her türde ondan beslenmeyi tercih eder. Roman, bu ilişki içerisinde tarihten yararlanan türlerin başında yer alırken tarihî roman alt türü ile de Tanzimat'tan sonra konuşulur hale gelir. Cumhuriyet ile birlikte kendisine müstakil bir yer edinmeye başlayan tarihî roman, 1980'ler ile beraber ise yazarların en çok tercih ettiği roman türlerinden biri olarak gündemde kalmaya devam eder. Var olan ilginin günümüzde son derece arttığı, buna bağlı olarak dizi, film gibi farklı sanat dallarında da tarihe sıkça yer verilmeye başlandığı görülmektedir. Roman ve tarihin bu denli yakın ilişkisini Tarık Buğra şu sözler ile açıklamaktadır:

"Söze neredeyse tarih olmasa, edebiyat olmazdı diye başlayacaktım, tuttum kendimi: krallar, kraliçeler, padişahlar, hasekiler, vezirler, başkomutanlar, iyi kötü yönetimler, yönetimlerle toplumların insanların ilişkileri, savaşlar, zaferler, bozgunlar!

İnsanı ilgilendirmiştir hep bu panorama ve masallar, ağıtlar, destanlar, kasideler tarihten önce edebiyatı oluşturmuştur. Zaman geçti, edebiyat da tarih de gelişti. Kişilikleri belirginleşti; ama geçmişin olayları ve kişileri, bütünüyle ne ötekinin ne berikinin mirası oldu. Mirası ikisi de işlerine nasıl geliyorsa öyle, bildiklerince kullandılar ve kullanacaklar."[212]

Bu iddialı cümle ile Edward Hallett Carr'ın *"Tarihçi zorunlu seçmecidir"*[213] cümlesini hatırlamak gerekir. Tarih, sonsuz bir okyanus iken tarihçinin de tüm geçmişi ele alma imkânı mümkün değildir. Dolayısıyla kendi istekleri çerçevesince bir seçim yaparak resmî belgelerle sınırlı bir metin inşa eden tarihçi, adeta bir fotoğrafçı gibi hareket etmekte; romancı ise kendi muhayyilesince istediği renkleri kullanarak yeni bir zaman, mekân ve kişiden müteşekkil resim oluşturmaktadır. Nitekim *"fotoğrafta insan unsuru, fotoğrafı çeken insanın durduğu yer bakımından ehemmiyetlidir. Resimde ise hem ressamın durduğu yer, hem onun*

[*] Doç. Dr. Öğr. Üyesi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, yasemin.uluturk@sbu.edu.tr

[212] Tarık Buğra, "Edebiyat ve Tarih", *Argos*, N. 2, (Ekim 1989): 175.

[213] E. Hallett Carr, *Tarih Nedir*, trc. Gizem Gürtürk. (İstanbul: İletişim Yay., 1987), 18.

Bibliyografya

Aktaş, Şerif. *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş.* Ankara: Akçağ Yayınları, 2005.

Argunşah, Hülya. "Türk Edebiyatında Tarihî Roman". Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1990.

Buğra, Tarık. "Edebiyat ve Tarih". *Argos*. (Ekim 1989). N. 2.

Carr, E. Hallett. *Tarih Nedir*. trc. Gizem Gürtürk. İstanbul: İletişim Yayınları, 1987.

Ciravoğlu, Öner. *Ardından Yıllar Geçti*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2013.

Güngör, Erol. "Tarihî Roman". *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1994.

İpçioğlu, Mehmet. "Hayal ve Gerçek: Tarihî Romanların Toplumsal Hafızaya Katkısı". *II. Milletlerarası Tarihî Roman ve Romanda Tarih Sempozyumu Bildiri Kitabı*. Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, 2014.

Karaca, Alaattin. "Tarih Biliminde ve Edebiyatta Nesnellik-Öznellik, Gerçeklik-Kurgusallık ve İdeoloji Bu Bağlamda İsyan Günlerinde Aşk". *II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni Bildirileri*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 2007.

Kaplan, Mehmet. "Tarihî Romanda Şahıslar Nasıl Konuşturulmalı?". *Türk Edebiyatı*. (Temmuz 1977). N. 45.

Sarıkaya, Hasan. "Hıfzı Topuz'un Romanlarında Yapı, Tema ve Anlatım". Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, 2016.

Sepetçioğlu, Mustafa Necati. "Tarihî Roman İçin Ne Dediler" röp. A. Yıldız. *Yağmur*. (Nisan-Mayıs-Haziran 2000).

Sözer, Fatma. "Hıfzı Topuz'un Basın, Kültür ve Edebiyat Hayatı Üzerinde Bir Tespit Çalışması". Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, 2019.

Taştan, Zeki. "Tarihî Gerçekler ve Kurgusal Gerçeklik Bağlamında Tarihi Roman". *II. Milletlerarası Tarihî Roman ve Romanda Tarih Sempozyumu Bildiri Kitabı*. Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, 2014.

Tekin, Mehmet. *Roman Sanatı I*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2002.

Topuz, Hıfzı. *Paris'te Son Osmanlılar*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1999.

Topuz, Hıfzı. *Elveda Afrika Hoşça Kal Paris*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005.

Topuz, Hıfzı. *Nişantaşı Anıları*. İstanbul: Heyamola Yayınları, 2010.

ROMANDAN TARİH OKUMAK, TARİHTE ROMAN OKUMAK

Gülce BAŞER*

Edebiyat ile kültürel çalışmalar arasında bir gerilim var. Edebiyat akademileri, sosyal bilimcilerin incelemelerine yüzeysel oldukları, sosyal bilimcilerse edebiyatçılarınkileri, metinleri uzayda yazılmışçasına oluştukları bağlamdan bağımsız oldukları gerekçesiyle eleştiriyorlar. Bir dal, edebi üretimleri anlaşılır biçimde geleneğin içinde konumlandırmaya, derin yorumsamalara çalışırken, öbürü, ister istemez, o metnin üretim koşullarına odaklanmak zorunda... Bu çerçevede, edebiyat incelemeleri sosyal bilimci için bir kaynak teşkil etse de asla muadilini hedefleyemez, çünkü sosyal bilimci ya araştırdığı konuyla ilgili olarak romanın yazıldığı tarihte gündemde olan ve/ya algılanan yaklaşımları, bunların olumlu ya da olumsuz olmasıyla ilgilenecektir. Ya da metnin ya da yazarın incelenen konu ile ilgili konumunu saptamaya çalışacaktır. Yani, metnin bilinçaltına inecektir.

Edebiyatın sosyal bilimler alanı için bir kaynak teşkil etmesi ancak kültürel çalışmalarla mümkün olabilirdi. Ancak edebiyat uzun süre kültürel incelemelere konu olmadı. Moda, popüler tercihler ve tüketim kalıpları bu alanın öncü çalışmalarında yer aldı. Ta 1980'lerin ortalarında bütün kültürel ürünlerin birer "yoruma açık metin" olduğu düşüncesiyle alanın sınırları edebiyata doğru genişlemeye başladı. Oysa Edward Said'in 1978 tarihli *Şarkiyatçılık*'ı edebiyatla nelerin görülebileceği konusunda önemli bir yol açmıştı. Bunların yazarın kişisel görüşleri olup olmamasının ötesinde, sürekli olarak Batı'nın zıddı olarak tahayyül edilen Doğu'nun insanlarına yapılan tembellik, hilekârlık gibi özellik isnatları, elbette orayı sadece işittiklerinden bilen okurların vizyonu üzerinde de etkili olacaktı. Aynı dönemde gelişmekte olan Post-kolonyal çalışmalar onun açtığı yolu verimli bir şekilde kullandı. 1983'te yayımlanan Bennedict Anderson'ın *Hayali Cemaatler*'i milliyetçiliği üretmekte edebiyat da dâhil yayınların ne kadar hayati önem taşıdığına dair önemli bir yaklaşım da geliştirmişti. Anderson, metinlerin okurlarda ulus zemininde bir "biz" algısı yaratmanın ne kadar etkili araçlar olduğunu ortaya koymuştu. Benzer ve zihniyetleri yapılandırıcı şekilde Hobsbawm ve Ranger'in *Geleneğin İcadı* incelemesi, 1800'lerde gelenekler aslında yeniden yapılandırılır ve "kurulur"ken, Robin Hood gibi tarihi figürlerin aslında yeni gelişen Kapitalizmin yoksullar üzerinde yarattığı bitkinlik karşısında bir umut olarak nasıl yapılandırıldığı, bir yandan da milliyet bilincini nasıl geliştirdiğini yansıtıyordu.

* Dr., Beykoz Üniversitesi, gulcebaser@beykoz.edu.tr

Bibliyografya

Althusser, Louis. *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. İstanbul: İthaki Yayınları, 2010
Berman, Marshall. *All That Solid Melts in The Air*. New York: Verso, 1983.
Bourdieu, Pierre. *Pratik Nedenler,* İstanbul: Hil Yayın, 2006.
Bourdieu, Pierre. *Practical Reason.* California: Stanford University Press, 1998.
Jameson, Fredric. *Siyasal Bilinçdışı,* İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011.
Jameson, Fredric. *The Political Unconscious*, Ithaca, N.Y. : Cornell University Press, 1982, c1981.
Ranciére, Jacques. *The Politics of Aesthetics*. London: Continuum, 2004.
Said, Edward. *Culture and Imperialism*. New York: Verso, 1994.
Bora, Tanıl ve Sökmen Semih (ed.). *Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek*. İstanbul: Metis, 1998.
Williams, Raymond. *Kültür ve Materyalizm.* İstanbul: Sel Yayınları, 2013.

AŞK MI FÜTUHAT MI? MACAR VE TÜRK KARAKTERLERLE KURULMUŞ BİR KÖPRÜ: REFİK AHMET SEVENGİL'İN *BİR MEVSİMLİK AŞK* ROMANI

Canan OLPAK KOÇ*

Tarihi roman ya da romanda tarihin konu edinilmesi üzerine yapılan kavramsal ve içerik tartışmaları devam etmektedir. Kimi çalışmalar yalnız tanımlamaların etrafında devam ederken yapılan kimi tartışmalar da tarihle bağlantı kurularak okunabilecek edebi eserin içeriğinde kullanılan malzemeye yoğunlaşmaktadır. Malzemenin ne oranda gerçekliğe uygun olduğu veyahut gerçekliği ne ölçüde değiştirip dönüştürerek edebiyatın hizmetine sunduğu apayrı başlıklar açacaktır. Fakat doğrudan tarihi anlatma gayretine girmiş olan yazarlar açısından ortaya koydukları eserin niteliği de sorunlu alanlar oluşturur. Burada her iki alanın yani tarihin ve edebiyatın sınırlarının kişinin bakış açısına, durduğu konuma göre değişebileceği ortadadır. Çünkü geçmişte yaşanmış olayları, olayların öznelerini bugüne taşımak üstelik edebiyat aracılığıyla bunu yapmaya çalışmak her zaman yanında çeşitli sorunları getirecektir.

Her ne şekilde tanımlanır ve açıklanırsa açıklansın tarihî roman her şeyden önce, ele aldığı toplumun, sosyolojisini yakalamak ve yansıtmak zorundadır. Yazar bunu yaparken tarafsız olmak zorundadır. Bu tarafsızlıktan anlaşılması gereken, yazarın belli dünya görüşünden yoksun olması demek değildir. Belirli bir dünya görüşüne sahip olmayan insanı, hele yazarı düşünmek mümkün değildir. Önemli olan yazarın ele aldığı tarihî gerçeğe karşı tarafsız kalmasıdır. (Kaptan, 1988: 43-44) denilebilir. Aksi durum yani yazarın görüşünü yansıttığı kişi ve döneme uyarlaması edebiliğe zarar verici bir durum da oluşturur. Esas olan metin üretimini çoğaltmak ancak bunu yaparken de sorumluluk edinmiş yazarın tavrını takınmak niyetiyle tarihten faydalanmak ve nitelikli bir eser ortaya koymaksa odaklanılması gereken şey malzemenin kullanılış biçimi olacaktır. Ne oranda tarihten malzeme çalınacağı bunların hangi biçimde metne yansıtılacağı yazarın seçimidir. Aynı zamanda bir okur olan edebiyat araştırmacısı tarihe bir şekilde temas eden romanı tarihi roman olarak kabul ediyorsa artık işin edebilik kısmı noktasında sözü devralmalıdır. Konuşma noktasını böyle belirledikten sonra karşısına çıkan romanın konusunu tarihi roman olarak okuyup değerlendirmenin yolunu arayıp bulmalıdır. Böylelikle doğrudan bilinen kişilerden ya da olaylarda

* Doç. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi., Fen-Edebiyat Fakültesi, TDE, coplak@mehmetakif.edu.tr

Aliş fütuhatçı dedelerinin ruhiyle ruhlanmaktadır ve şu Macar güzeli delikanlı için şimdi yanı başında fethedilmesi gerekli bir ülke gibi duruyor!

Aliş düşüncelerinin rüyalarına hâkim olmuş olan Bulgar kızı Tamara içindeki hissi emperyalizmin aydınlığa çıkmasına sebep olmuştur, Fayt ise bu duygunun büyüyüp olgunlaşmasını ve maddi manevi bütün varlığını kaplamasını ifade ediyor." (96. 97. Tefrika)

Ali Tuna, yukarıda alıntılanan paragrafta özetlendiği gibi fütuhatçı geleneği temsil eden, içinde yeşermeye başlayan bu duygularla yeni ülkenin gençliğinin göstergesi şeklindedir. Fakat kurgunun sonunda memleketinin topraklarını, üreten olmayı yabancı olduğu bir şehirde tüketici olarak kalmaya tercih etmesi bu konuda gerekli adımları atmadığını dolayısıyla başarılı olmadığını da gösterir.

Tarihî roman ya da romanda tarihsel unsurların kullanımı romancının yazma kudretini genişletebilecek unsurlardır. Kurgu ile tarihi gerçeklerin birebir örtüşmesindense tarihten alınan öğelerin kurgunun içerisinde eritilerek okura sunulması edebîliğin yüceltilmesini sağlar. Aynı zamanda tarihin anlatımı ülkeler ve milletler arasına keskin çizgiler çizilmesindense birbiriyle kaynaştıkları noktaların açığa çıkmasına da yardımcı olur. *Bir Mevsimlik Aşk* romanı da dedelerinin fütuhat geleneğini aşk yoluyla devam ettiren bir genci anlatır. Roman çok uluslu bir yapıdadır. Macaristan'dan göçle gelen bir aile ve yine aynı ülkenin insanları arasında oluşan garip bir bağlılık coğrafyanın ruha bıraktığı mirası işaretler. Ancak her iki tarafta Anadolu'ya sığınır. Osmanlı bitmiş bile olsa Osmanlı'nın kurulduğu topraklarda birleştirici ruh, koruyucu güç devam eder gibidir. Zaten romanda da zaman zaman Cumhuriyet Türkiye'sine göndermeler vardır. Aliş'in Avrupa topraklarına dönme arzusu yeni ülkede de aynı idealin devam etmesinin alt metinde üretilmiş hali gibidir. Romanda güncel tarihe de vurgu yapılır. Ecnebi müzisyenlerin ve şarkıcıların çokluğu Garp müziğinin yaygınlaştırılmasının sonucu olarak gösterilir.

Bibliyografya

Çelik, Yakup. "Tarih ve Tarihî Roman Arasındaki İlişki Tarihî Romanda Kişiler". Bilig 22 (Yaz 2002): 49-68.

Kaptan, Mehmet Saim. "Tarihî Romanlarımız Açısından Türklerin Anadolu'ya Yerleşmesi (1071-1345)". Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1988.

Yaşar, Selman, "Türkiye-Macaristan İlişkileri (1923-1938)" Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 53, Eylül 2017, s. 1-42.

HATIRADAN TARİHİ ROMANA: *KAPLANIN SIRTINDA*

Mehmet KURTOĞLU*

Abdülhamit ve Cumhuriyetin kuruluş yılları en çok tartışılan konulardan biridir. Gerek siyasi gerek edebi bağlamda olsun Abdülhamit ve Cumhuriyetin kuruluş yılları edebiyatın en çok ilgisini çeken konuların başında gelmektedir. Özellikle son yıllarda Abdülhamit adı çerçevesinde yapılan tartışmalar ve siyasi ayrışmalar konunun halen canlılığını koruduğunu göstermektedir. Osmanlı padişahları arasında özellikle Abdülhamit'in öne çıkması ve hakkında yüzlerce biyografik eser ve hatıranın yayınlanması dikkate şayandır. Bunun sebebi Abdülhamit devrinin Osmanlı imparatorluğunun çöküş dönemine denk gelmesi ve sancılı yılları içermesidir. Edebiyat trajediden beslendiği için Abdülhamit ve dönemi halen edebiyatın ilgisini çekmektedir. Yakın zamanda yayınlanan Zülfü Livaneli'nin *Kaplanın Sırtında* romanı tartışılmakta olan Abdülhamit'i konusunu siyasetin gündeminden edebiyatın gündemine taşımıştır. Bu makalede hatıra-tarihi roman üzerinden *Kaplanın Sırtında* romanı incelenmiştir.

Tarih ve Roman

Kuran-ı Kerim'de Ad ve Semud kavminin hikâyeleri anlatıldığında, kâfirler bunlar "esatirül evvelin" yani eskilerin hikâyeleri derler. Ancak Kuran'ı Kerim, bu kavimlerin kıssalarını anlatırken onların neden batmış olduğunu idrak etsinler diye kıssadan hisse çıkarmalarını istemiştir. Zaten Kuran'ı Kerim'deki kıssaların tümünde birçok hisse vardır. Ayrıca tarihi eskilerin kıssaları olarak okumanın bir anlamı yoktur. Ki, bunu ilk fark eden Haldun Mukaddime'sinde tarihi insanların geçmişteki yaşam şartlarının sosyal hayatlarına nasıl yansıttıklarını tanımak olarak tarif eder ve tarihçinin de insanın varoluşunu toplumsal bağlamda incelemek olduğunu belirtir. Tarihi romancıların da kaleme aldıkları eserlerinde benzer bir yol izlemeleri gerekir.

Hatıradan tarihi romana baktığımızda, İbni Haldun'un ileri sürdüğü tarih tezi doğrultusunda Carlyle'nin "Tarih büyük adamların biyografisidir. Tarihi büyük adamlar yapar" fikrinin devreye girdiğini görürüz. Buna göre biyografi veya hatıradan hareketle tarihi bir olaya pekâlâ bakılabilir. Bu manada Doğu'da ve Batı'da yazılan tarihi romanların belli bir kahraman etrafında dönüp durduğunu görürüz. Bu romanların başarısı da kahramanı kuru biyografik bilgilerle anlatmaktan daha çok doğduğu zaman, yer ve yaşadığı çevre üzerinden anlatılmasında yatmaktadır. Türk ve dünya edebiyatında tarihi romanların başarısı kuru

* Şair / Yazar. TYB Genel Sekreteri. kurtoglu.mehmet63@gmail.com

lı, bin fikir bir felsefe vermelidir. *Kaplanın Sırtında* romanında yazarın gözden kaçırdığı yahut girmek istemediği de budur. Kemal Tahir'in romanlarına baktığımızda yarattığı karakterlerde taraf olduğunu görürüz. Kahramanlarının çoğunu sevmez ama hakikat söz konusu olduğunda taraf olur.

Bibliyografya

Onur Bilge Kula**, "***Kaplanın Sırtında* Romanına İlişkin Bir Değerlendirme", www.T24.com.tr

Sezai Coşkun, Esir Şehrin hür İnsanı Kemal Tahir, Dergâh yay. İstanbul, 2012.

Zülfü Livaneli, *Kaplanın Sırtında*, İnkılap Yay. İstanbul, 2022.

Tedarik Zincirindeki Kırılma Risklerinin Yapay Zekâ Yöntemleriyle Tahmin Edilmesi

Dr. Murat Karabulut
Doç. Dr. Mustafa Deste

nobel bilimsel

Tedarik Zincirindeki Kırılma Risklerinin Yapay Zekâ Yöntemleriyle Tahmin Edilmesi

Dr. Murat Karabulut, Doç. Dr. Mustafa Deste

Yayın No.: 2147
E-ISBN: 978-625-393-576-4
Basım Sayısı: 1. Basım, Mayıs 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Evrim Korkmaz -evrim@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Karabulut, Murat., Deste, Mustafa.
Tedarik Zincirindeki Kırılma Risklerinin Yapay Zekâ Yöntemleriyle Tahmin Edilmesi / Murat Karabulut, Mustafa Deste
1. Basım, XIV + 242 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
E-ISBN: 978-625-393-576-4
1. Tedarik Zinciri Risk Yönetimi 2. Yapay Zekâ 3. Bulanık Mantık 4. Anfis 5. Regresyon

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **ix**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **xi**

KISALTMALAR ..... **xiii**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
TEDARİK ZİNCİRİ VE RİSK YÖNETİMİ **7**

1.1. Tedarik Zinciri 7
1.2. Tedarik Zincirinin Yapısı ve Türleri 9
1.3. Tedarik Zincirinin Üyeleri 10
1.4. Tedarik Zinciri Yönetimi 11
1.5. Risk Yönetimi 17
1.6. Tedarik Zinciri Risk Yönetimi 18
1.7. Tedarik Zincirinde Risk Yönetim Süreci 20
1.8. Tedarik Zinciri Riskleri ve Sınıflandırması 22
1.9. Tedarik Zinciri Risk Azaltma Stratejileri 24
1.10. Tedarik Zincirlerindeki Kırılmaların Sektör Bazlı Riskleri 28
1.10.1. Lojistik Sektöründe Tedarik Zinciri Kırılma Riskleri 29
1.10.2. İçecek Sektöründe Tedarik Zinciri Kırılma Riskleri 30
1.10.3. Sağlık Sektöründe Tedarik Zinciri Kırılma Riskleri 31
1.10.4. Tekstil Sektöründe Tedarik Zinciri Kırılma Riskleri 33
1.10.5. İnşaat Sektöründe Tedarik Zinciri Kırılma Riskleri 34

İKİNCİ BÖLÜM
YAPAY ZEKÂ KAVRAMI VE YÖNTEMLERİ **37**

2.1. Yapay Zekâ 37
2.2. Yapay Zekâ Yöntemleri 40
2.2.1. Uzman Sistemler 40
2.2.2. Yapay Sinir Ağları 40
2.2.3. Genetik Algoritma 41
2.2.4. Bulanık Mantık 42
2.2.4.1. Bulanık Mantık Yönteminin Avantajları ve Dezavantajları 43
2.2.4.2. Bulanık Mantık Yönteminin Yapısı 43

2.2.4.3. Bulanık Mantık Yönteminin Kullanım Alanları 45
2.2.4.4. Bulanık Küme Teorisi 45
2.2.4.5. Üyelik Derecesi 45
2.2.4.6. Üyelik Fonksiyonları 46
2.2.4.7. Bulanık Mantık Yönteminin Aşamaları 48
2.2.5. Uyarlanabilir Bulanık Sinir Ağları Sistemi 50
2.3. Makine Öğrenmesi 50
2.3.1. Makine Öğrenmesi Yöntemleri 52
2.3.2. Makine Öğrenmesi Algoritmaları 54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
LİTERATÜR TARAMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİ 55
3.1. Tedarik Zinciri Risk Yönetimi ile İlgili Yapılan Çalışmalar 55
3.2. Tedarik Zinciri Risk Yönetiminde Yapay Zekâ Yöntemleri ve Makine Öğrenmesi Yöntemleri Kullanılarak Yapılan Çalışmalar 60
3.3. Literatür Özeti 94
3.3.1. Bulgular 96
3.3.1.1. Yöntemlerin Sektörlere Göre Dağılımı 96
3.3.1.2. Yöntemlerin Çalışma Türlerine Göre Dağılımı 99
3.3.1.3. Yöntemlerin Yıllara Göre Dağılımı 101
3.3.1.4. Yöntemlerin Yapısal Özelliklere Göre Dağılımı 102
3.3.1.5. Sektörlerin Çalışma Türlerine Göre Dağılımı 104
3.3.1.6. Sektörlerin Yıllara Göre Dağılımı 104
3.3.1.7. Sektörlerin Yapısal Özelliklere Göre Dağılımı 105
3.3.1.8. Çalışma Türlerinin Yıllara Göre Dağılımı 106
3.3.1.9. Çalışma Türlerinin Yapısal Özelliklere Göre Dağılımı 107
3.3.1.10. Yayın Yıllarının Yapısal Özelliklere Göre Dağılımı 107
3.3.2. Literatür Değerlendirmesi 108

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
TEDARİK ZİNCİRLERİNDEKİ KIRILMA RİSKLERİNİN YAPAY ZEKÂ YÖNTEMLERİYLE TAHMİNLEMESİNE YÖNELİK KIZILAY İŞLETMELERİNDE BİR UYGULAMA 111
4.1. Çalışmanın Amacı, Önemi ve Kapsamı 111
4.2. Çalışmanın Problemleri ve Modeli 112
4.3. Uygulama Yapılan İşletmeler Hakkında Genel Bilgiler 114
4.3.1. Kızılay Lojistik A.Ş. 114
4.3.2. Kızılay İçecek A.Ş. 115
4.3.3. Kızılay Sağlık A.Ş. 116
4.3.4. Kızılay Çadır & Tekstil A.Ş. 117

4.3.5. Kızılay Sistem Yapı A.Ş. 118
4.4. Mevcut Durum Analizi ve Ortak Risklerin Belirlenmesi 119
4.5. Risklerin Değerlendirilmesinde Bulanık Mantık Yönteminin Kullanımı 143
4.5.1. Bulanık Risk Modelinin Oluşturulması 143
4.5.2. Bulanıklaştırma 145
4.5.3 Üyelik Fonksiyonlarının Oluşturulması 146
4.5.4. Kural Tabanının Oluşturulması 148
4.5.5. Bulanık Çıkarım ve Durulaştırma 150
4.6. Risklerin Değerlendirilmesinde Anfis Yönteminin Kullanımı 163
4.6.1. Anfis Modelinin Genel Yapısı 164
4.6.2. Anfis Modelinin Kural Tabanı ve Tahmin Sonuçları 167
4.7. Risklerin Değerlendirilmesinde Regresyon Yönteminin Kullanımı 178
4.7.1. Regresyon Modelinin Genel Yapısı 178
4.7.2. Regresyon Modeli Algoritma Seçimi ve Tahmin Sonuçları 183
4.8. Kullanıcı Arayüz Tasarımının Yapılması 193

SONUÇ VE ÖNERİLER 197

KAYNAKÇA 201

EKLER 213

KAYNAKÇA

Abed H.R, H.A. Rashid, "A New Risk Assessment Model for Construction Projects By Adopting A Best–Worst Method–Fuzzy Rule-Based System Coupled With A 3D Risk Matrix'', *Iranian Journal of Science and Technology, Transactions of Civil Engineering,* 2023, pp. 1-19.

Aboshosha A., A. Haggag, N. George, H.A., Hamad, "IoT-based data-driven predictive maintenance relying on fuzzy system and artifcial neural networks'', *Scientifc Reports,* 2023/13, pp. 1-13.

Aboutorab H., O.K. Hussain, M. Saberi, F.K. Hussain, "A Reinforcement Learning-Based Framework for Disruption Risk İdentification in Supply Chains'', *Future Generation Computer Systems*, 2022/126, pp. 110-122.

Agarwal, A., R. Shankar, "Analyzing Alternatives for Improvement in Supply Chain Performance", *Work Study,* 2002/51 (1), pp. 32-37.

Aggarwal, A., M. Chakradar, M.S. Bhatia, M.Kumar, "COVID-19 Risk Prediction for Diabetic Patients Using Fuzzy Inference System and Machine Learning Approaches", *Journal of Healthcare Engineering,* 2022/(1), pp. 1-10.

Agrawal N, S. Kant, (2020), Trends in Manufacturing Processes, Select Proceedings of ICFTMM 2018, (1th edition), Springer, Singapore.

Ahat, Ü., (2021), *Adaptif Ağ Tabanlı Bulanık Çıkarım Sistemi (Anfis) İle Sürdürülebilir Tedarikçi Seçimi*, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Denizli.

Ahi, M.T., K. Yildiz, "Determining Performance Criteria of Railway Market: A Case Study'', *Journal of Open Innovation: Technology, Market and Complexity,* 2018/4 (6), pp. 1-15.

Ahmadi, M., F.D. Ahangar, N. Astaraki, M. Abbasi, B.Babaei, "FWNNet: Presentation of a New Classifier of Brain Tumor Diagnosis Based on Fuzzy Logic and the Wavelet-Based Neural Network Using Machine-Learning Methods'', *Computational Intelligence and Neuroscience,* 2021, pp.1-13.

Akıllı, A., H. Atıl, "Süt Sığırcılığında Yapay Zekâ Teknolojisi: Bulanık Mantık ve Yapay Sinir Ağları'', *Hayvansal Üretim*, 2014/55 (1), ss. 39-45.

Al-Ayed, S.I., A.A. Al-Tit, 'The Effect of Supply Chain Risk Management on Supply Chain Resilience: The İntervening Part of Internet-of-Things'', *Uncertain Supply Chain Management,* 2023/11, pp. 179-186.

Arıkan, R., (2014), *Stratejik Yönetim İçin Bulanık Risk Değerlendirme Modelleri ve Karşılaştırmalı Analizi*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Endüstri Mühendisliği Ana Bilim Dalı, Ankara.

Arslan, H., (2020), *Keban Baraj Gölü Seviyesinin Bulanık Mantık ve Destek Vektör Makineleri Yöntemleriyle Tahmini*, Yüksek Lisans Tezi, İskenderun Teknik Üniversitesi, Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü İnşaat Mühendisliği Anabilim Dalı, Hatay.

Arslan, M.C., (2012), *Kısıtlar Teorisi İle Maliyet-Hacim-Kâr Analizlerinde Bulanık Mantık Uygulamaları*, Doktora Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı Muhasebe Finansman Bilim Dalı, Tokat.

Arslankaya, S., (2023), Comparison of Performances of Fuzzy Logic and Adaptive Neuro-Fuzzy İnference System (ANFIS) for Estimating Employee Labor Loss, *Journal of Engineering Research,* 2023/3 (4), 1-9.

Aslan, T., (2017), *Modern Maliyet Muhasebesinde Bulanık Mantık Yaklaşımı: Bir Hastane Uygulaması*, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Muhasebe ve Finansman Bilim Dalı, Sakarya.

Aslan, T., E. Yılmaz, "Bulanık Mantık Yöntemi ile Belirsizlik Şartlarında Faaliyet Hacim-Kâr Analizi'', *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 2018/10 (2), ss. 534-553.

Atalay, M., E. Çelik, "Büyük Veri Analizinde Yapay Zekâ ve Makine Öğrenmesi Uygulamaları", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 2017/9 (22), ss. 155-172.

Ataman, G., "Tedarik Zinciri ve Yönetimi: Değişim Mühendisliği ve Dış Kaynaklardan Yararlanma İlişkisi Üzerine Bir İrdeleme", *Öneri Dergisi,* 2002/5 (17), ss. 35–42.

Ayçın, E., O. Özveri, Bulanık Modelleme İle Tedarik Zinciri Performansının Değerlendirilmesi ve Bir İmalat İşletmesinde Uygulama, *AKÜ İİBF Dergisi,* 2015/17 (1), ss.51-60.

Bahadır, E., "Bulanık Mantık Yaklaşımının Eğitim Çalışmalarında Kullanılmasının Alan Yazın Işığında Değerlendirilmesi'', *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2017/4 (7), ss. 28-42.

Bankvall, L., L.E. Bygballe, A. Dubois, M. Jahre, "Interdependence in Supply Chains and Projects in Construction'', *Supply Chain Management: An İnternational Journal,* 2010/15 (5), pp. 385–393.

Baral, G., S.T. Aslan, "Bulanık Maliyet Tahminlemesi'', *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, 2018 (53), ss. 199-214.

Baryannis, G., S. Validi, S. Dani, G. Antoniou, "Supply Chain Risk Management and Artificial İntelligence: State of the Art and Future Research Directions'', *International Journal of Production Research,* 2018/57 (7), pp. 2179–2202.

Belhadi, A., S. Kamble, S.F. Wamba, M.M. Queiroz, "Building Supply Chain Resilience: An Artificial Intelligence-Based Technique and Decision-Making Framework'', *International Journal of Production Research*, 2021, pp. 1-21.

Bhardwaj P., P. Tiwari, Olejar K., W. Parr, D. Kulasiri, "A Machine Learning Application in Wine Quality Prediction'', *Machine Learning with Applications*, 2022 (8), pp. 1-11.

Bhupuak W., S. Tooprakal, " Minimizing path loss prediction error using k-means clustering and fuzzy logic'', *Turkish Journal of Electrical Engineering & Computer Sciences,* 2018 (26), pp. 1989-2002.

Blanchard, D., (2010), Supply Chain Management Best Practices, (2nd edition), John Wiley & Sons, Inc, New Jersey.

Bolayır, B., (2016), *Bulanık Doğrusal Programlamanın Gıda ve Tarım Ürünleri Atıklarının Geri Dönüşümünde Faaliyet Gösteren Bir İşletmede Uygulaması*, Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı Sayısal Yöntemler Bilim Dalı, Sivas.

Bowersox, D.J., D.J. Closs, M.B. Cooper, (2002), Supply Chain Logistics Management, (1th edition), McGraw-Hill, New York.

Bruce, M., L. Daly, N. Towers, "A Solution For Supply Chain Management in The Textiles And Clothing Industry?", *International Journal of Operations & Production Management,* 2004/24 (2), pp. 151-170.

Canbolat, Z.N., G. Silahtaroğlu, "An Early Prediction And Diagnosis Of Sepsis In Intensive Care Units: An Unsupervised Machine Learning Model'', *Mugla Journal of Science and Technology*, 2020/6 (1), ss. 32-40.

Cannas, V.G., M.P. Ciano, M.Saltalamacchia, R. Secchi, "Artificial intelligence in supply chain and operations management: a multiple case study research'', *International Journal of Production Research*, 2023/1 (1), pp. 1-29.

Cespon, M.F., Y. Costa, M.S. Pishvaee, R.C. Castro, "A Fuzzy İnference Based Scenario Building in Two-Stage Optimization Framework for Sustainable Recycling Supply Chain Redesign'', *Expert Systems With Applications*, 2020/165, pp. 1-19.

Chatzidimitriou, K.C., A.L. Symeonidis, I. Kontogounis, P.A. Mitkas, "Agent Mertacor: A Robust Design for Dealing with Uncertainty and Variation in SCM Environments'', *Expert Systems with Applications*, 2008/35 (3), pp. 591-603.

Chen, J., A.S. Sohal, D. I. Prajogo, "Supply Chain Operational Risk Mitigation: A Collaborative Approach'', *International Journal of Production Research*, 2013/51 (7), pp. 2186-2199.

Chopra, S. ve P. Meindl, (2017), Tedarik Zinciri Yönetimi: Strateji, Planlama ve Operasyon, çev. Emrah Bulut, (6. baskı), Nobel Yayıncılık, Ankara.

Christopher, M., (2005), Logistics and Supply Chain Management, (3th edition), Prentice Hall, London.

Christopher, M., D. Towill, "An Integrated Model for the Design of Agile Supply Chains", *International Journal of Physical Distribution and Logistics Management,* 2001/31 (4), pp. 235-246.

Cohen, S., J. Roussel, J., (2013), Strategic Supply Chain Management, (2nd. Edition), Mc Graw Hill Education, New York.

Colicchia, C., F. Strozzi, F., "Supply Chain Risk Management: A New Methodology For A Systematic Literature Review'', *Supply Chain Management: An International Journal*, 2012/17 (4), pp. 403–418.

Coşkun, F., H.D. Gülleroğlu, "Yapay Zekânın Tarih İçindeki Gelişimi ve Eğitimde Kullanılması'', *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2021/54 (3), ss. 947-966.

Coşkun, S.S., (2020), *Tedarik Zinciri Risk Yönetim Modellemesi: Bayes Ağları Yaklaşımı ve Akaryakıt Dağıtım Sektöründe Bir Uygulama*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme (İktisat) Anabilim Dalı, İstanbul.

Croxton, K.L., S.J. Garcia-Dastugue, D.M. Lambert, D.S. Rogers, "The Supply Chain Management Processes'', *The International Journal of Logistics Management*, 2001/12 (2), pp. 13-36.

Çelik, C., N.Yelkikalan, "Makine Öğrenme Yöntemlerinin Depo Yönetim Süreçlerinde Uygulanması: Azure ML Studio Örneği'', *Journal of Yasar University*, 2021/16 (62), ss. 659-682.

Çeliktaş, B., N.Ünlü, "Risk Değerlendirme Karar Matrisi Yöntemi Kullanarak Örnek Bir Risk Değerlendirme Raporunun Oluşturulması'', *The Journal of Academic Social Science Studies*, 2018/65, pp. 483-504.

Çıkmak, S., (2020), *Tedarik Zinciri Risklerinin ve Risk Azaltma Stratejilerinin Bayes Ağlarıyla Modellenmesi'',* Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, İşletme Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Sakarya.

Demir, A.K., (2017), *İvesi Kuzularının Büyüme Periyodunun Araştırılmasında Anfis Yöntemi ve Çoklu Regresyon Modellerinin Karşılaştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Zootekni Anabilim Dalı, Şanlıurfa.

Demir, O., (2012), Yapay Zekâ. T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dilbilim Bölümü, İzmir.

Demirdöğen, O., A. Polater, "Sağlık Sektöründe Tedarik Zinciri Yönetimi ve Müşteri İsteklerini Karşılayabilme Yeteneğinin İncelenmesi: Ölçek Geliştirme Çalışması'', *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2016/9 (2), ss. 39-54.

Demirkol, İ., M.C. Ünğan, M. Ayanoğlu, "Tedarik Zinciri Risklerinin İşletme Performansı Üzerindeki Etkisi: Otomotiv Sektöründe Bir Uygulama'', *İşletme Bilimi Dergisi*, 2015/3 (1), ss: 20-37.

Derbel, I., N. Hachani, H. Ounelli, "Membership Functions Generation Based on Density Function'', *2008 International Conference on Computational Intelligence and Security*, Washington, December 13-17, 2008.

Diabat, A., D. Kannan, K. Mathiyazhagan, "Analysis Of Enablers For Implementation of Sustainable Supply Chain Management – A Textile Case", *Journal of Cleaner Production,* 2014/83, pp. 391-403.

Doğan, O., (2012), *Talep Tahmininde Sinirsel Ağ Tabanlı Bulanık Mantık Yöntemi (Anfis) Kullanımı ve Yalın Yapay Sinir Ağı Metodu İle Karşılaştırmalı Bir Uygulama*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı İşletme Programı, İzmir.

Doğan, Ö., (2018), *Bulanık Mantık Ve Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Temelinde Maliyet Hacim Kâr Analizleri: Bir Konaklama İşletmesi Örneği*, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe ve Finansman Bilim Dalı, Sakarya.

Dündar, D.R., İ. Sarıçicek, E. Çınar, A. Yazıcı, "Kestirimci Bakımda Makine Öğrenmesi: Literatür Araştırması'', *Esogü Müh. Mim. Fak. Derg.,* 2021/29 (2), ss. 256-276.

Eğrisöğüt, A.T., R. Kazan, "Bulaşık Makinesinin Bulanık Mantık İle Modellenmesi", *Mühendis ve Makine Dergisi,* 2021/48 (565), ss. 3-8.

Erdal, H., "Tarihsel Tecrübeler Işığında Tedarik Zinciri Risk Yönetiminin Önemi'' *Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2017, (50), ss. 121-139.

Erdem, F. (2022), Parameter Estimation in Crystal Sugar Production with MLR, ANN and ANFIS*, Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi,* 2022(28)/7, pp. 987-992.

Erdin, C., (2007), *Bulanık Hedef Programlama ve İşletme Yönetiminde Bir Uygulama,* Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Sayısal Yöntemler Bilim Dalı, İstanbul.

Ergezer, H., M. Dikmen, E. Özdemir, "Yapay Sinir Ağları ve Tanıma Sistemleri", *Pivolka,* 2003/2 (6), ss. 14-17.

Ergün, U., (2023), *Elektrik Yapım İşi Sektörü İçin Analitik Hiyeraji Süreci, Analitik Ağ Süreci ve Bulanık Mantık Yaklaşımları İle Risk Değerlendirmesi: Bir Firma Örneği,* Doktora Tezi, Tarsus Üniversitesi, Lisanüstü Eğitim Enstitüsü İş Sağlığı Ve Güvenliği Anabilim Dalı, Mersin.

Ertuğrul, İ., "Akademik Performans Değerlendirmede Bulanık Mantık Yaklaşımı'', *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2006/20 (1), ss. 155-176.

Eydemir, O., S. Boran, Ayçiçeği Üretim Miktarının Anfis Metodu ile Tahmini, *Ekonomi ve Finansal Araştırmalar Dergisi,* 2022/4 (1), ss. 46-55.

Fahad, A., N. Alshatri, Z. Tari, A. Alamri, I.Khalil, A.Y. Zomaya, A. Bouras, "A Survey of Clustering Algorithms for Big Data: Taxonomy and Empirical Analysis'', *Ieee Transactions on Emerging Topics in Computing,* 2014/2 (3), pp. 267–279.

Fan, Y., M. Stevenson, "A Review of Supply Chain Risk Management: Definition, Theory and Research Agenda'', *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management,* 2018/48 (3), pp. 205-230.

Feizabadi J., "Machine Learning Demand Forecasting and Supply Chain Performance'', *International Journal of Logistics Research and Applications*, 2020, pp. 1-24.

Fischer-Preßler D., K. Eismann, R. Pietrowski, K. Fischbach, D. Schoder, "Information Technology and Risk Management in Supply Chains'', *International Journal of Physical Distribution&Logistics Management*, 2020/50 (2), pp. 233-254.

Ganiyu S.A., D. Yu, C. Xu, A.M. Providence, "The Impact of Supply Chain Risks and Supply Chain Risk Management Strategies on Enterprise Performance in Ghana'', *Open Journal of Business and Management*, 2020/8, pp. 1491-1507.

Gao Q., H. Xu, A. Li, "The Analysis of Commodity Demand Predication in Supply Chain Network Based on Particle Swarm Optimization Algorithm'', *Journal of Computational and Applied Mathematics*, 2022/400, pp. 1-15.

Garrido, A., "A Brief History of Fuzzy Logic'', *Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience Journal,* 2012/3 (1), pp. 71-77.

Gezici, H.S., "Kamu Yönetiminde Yapay Zekâ: Avrupa Birliği'', *Uluslararası Akademik Birikim Dergisi*, 2023/6 (2), ss. 111-128.

Ghadge, A,, S. Dani, R. Kalawsky, "Supply Chain Risk Management: Present And Future Scope'', *The International Journal of Logistics Management*, 2012/23 (3), pp. 313-339.

Goh, M., J.Y.S, Lim, F. Meng, "A Stochastic Model for Risk Management in Global Supply Chain Networks'', *European Journal of Operational Research,* 2007/182 (1), pp. 164–173.

Gokulachandran, J., K. Mohandas, " Prediction of Cutting Tool Life Based on Taguchi Approach with Fuzzy Logic and Support Vector Regression Techniques'', *International Journal of Quality & Reliability Management,* 2015/32 (3), pp.270-290.

Gonçalves, J.N.C, P. Cortez, M.S. Carvalho, N.M., Frazao, 'A Multivariate Approach for Multi-Step Demand Forecasting in Assembly İndustries: Empirical Evidence From An Automotive Supply Chain'', *Journal Pre-proof,* 2020, pp. 1–39.

Govindan, K., R. Khodaverdi, A. Vafadarnikjoo, "Intuitionistic Fuzzy Based Dematel Method for Developing Green Practices and Performances in A Green Supply Chain'', *Expert Systems with Applications*, 2015/42 (20), pp. 7207–7220.

Gökçe, B., G. Sonugür, Anfis ve YSA Yöntemleri ile İşlenmiş Doğal Taş Üretim Sürecinde Verimlilik Analizi, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi,* 2016/16, ss.174-185.

Görçün, Ö.F., (2019), Örnek Olay ve Uygulamalarla Tedarik Zinciri Yönetimi, (4. baskı), Beta Yayıncılık, İstanbul.

Görgülü, H., (2021), *Kapalı Döngü Tedarik Zincirinde Sürdürülebilir Lojistik ve Yer Seçimi İçin Bir Karma Tamsayılı Programlama Modeli Önerisi,* Doktora Tezi, Kto Karatay Üniversitesi, Lisanüstü Eğitim Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Konya.

Gupta, S., A. Saxena, "Predicting The İmpact of Operational and Financial Variables on Bullwhip Effect Using Threshold Regression: Indian Context'', *Journal of Global Operations and Strategic Sourcing*, 2020/13 (2), pp. 211-227.

Gülmez, B., S. Kulluk, " Türkiye'de İkinci El Araçların Büyük Veri ve Makine Öğrenme Teknikleriyle Analizi ve Fiyat Tahmini'', *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 2023/38 (4), ss. 2279-2289.

Gülseçen, S., M.M. İnal, O. Torkul, M.K. Uçar, (2022), Mühendislikte Yapay Zekâ Ve Uygulamaları 4. Sakarya Üniversitesi Yayınları, Sakarya.

Gültepe, Y., "Makine Öğrenmesi Algoritmaları ile Hava Kirliliği Tahmini Üzerine Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme", *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 2019 (16), ss. 8-15.

Güneş, M., A. İncekırık, "Ege Bölgesinde Faaliyet Gösteren Kosgeb Kapsamındaki Farklı Ölçeklerdeki Şirketlerin (Kobi) Bulanık Kümeleme Analizi ile Gruplandırılması'', *Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 2016/22 (4), ss. 314-323.

Güzel D., G. Korkmaz, "Belirsizlik ve Tedarik Zinciri Riski: Risk Azaltımında Tedarik Zinciri Esnekliğinin Aracı Rolü'', *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2020/34 (3), ss. 1045-1064.

Hahn, G. J., H. Kuhn, "Value-Based Performance and Risk Management in Supply Chains: A Robust Optimization Approach'', *International Journal of Production Economics*, 2012/139 (1), pp. 135–144.

Harrison T.P, "Principles for the Strategic Design of Supply Chains. The Practice of Supply Chain Management: Where Theory and Application Converge'', *International Series in Operations Research & Management Science*, 2004/62, pp. 3-12.

Ho, W., T. Zheng, H. Yıldız, S. Talluri, "Supply Chain Risk Management: A Literature Review'', *International Journal of Production Research*, 2015/53 (16), pp. 5031- 5069.

Hugos, M., (2018), Essential of supply chain management, (4.baskı), John Wiley & Sons, New Jersey.

Ivanov, D., A. Dolgui, "OR-Methods for Coping With the Ripple Effect in Supply Chains During Covid-19 Pandemic: Managerial İnsights and Research İmplications'', *International Journal of Production Economics,* 2020/107921, pp. 1-38.

İsen, E., (2017), *Anfis ve Bulanık C-ortalamalar Yöntemleri Tabanlı Çok Kriterli Envanter Sınıflandırma Modeli*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Endüstri Mühendisliği Anabilim Dalı, Sakarya.

İşcan, F., (2009), *Arazi Düzenleme Çalışmalarında Bulanık Mantık Uygulaması*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimler Enstitüsü Harita Mühendisliği Anabilim Dalı, Konya.

Jafari, H., A. Nyberg, P. Hilletofth, "Postponement and Logistics Flexibility in Retailing: A Multiple Case Study From Sweden'', *Industrial Management & Data Systems,* 2016/116 (3), pp. 445-465.

Jain, V., S. Wadhwa, S.G. Deshmukh, "Select Supplier-Related İssues in Modelling A Dynamic Supply Chain: Potential, Challenges and Direction for Future Research'', *International Journal of Production Research*, 2009/47 (11), pp. 3013–3039.

Jiang M., Y. Lui, J. Lu, Z.Qu, Z. Yang, "Risk Assessment of Maritime Supply Chains Within the Context of the Maritime Silk Road'', *Ocean and Coastal Management,* 2023/231, pp. 1-14.

Jin H., Y.G, Kim, Z. Jin, A.A. Rushchitc, A.S.A. Shati, "Optimization and Analysis of Bioenergy Production Using Machine Learning Modeling: Multi-Layer Perceptron, Gaussian Processes Regression, K-nearest Neighbors, and Artificial Neural Network Models'', *Energy Reports,* 2022/8, pp. 13979-13996.

Jin X., J. Zhang, X. Wang, X. Zhang, T. Guo, C. Shi, T. Su, J. Kong, Y.Bai "A Deep Network Prediction Model for Heavy Metal Cadmium in the Rice Supply Chain'', *Journal of Future Foods*, 2022/1 (2), pp. 196-202.

Jing, X., Z. Dongjie, M. Zhongsu,"The Research on the Bp Neural Network Application in Food Supply Chain Risk Management'', *International Conference on Information Management, Innovation Management and Industrial Engineering*, Washington, December 26-27, 2009.

Job I.A., E.N. Essien, E.P. Ododo, "A Review of Application of Machine Learning in Agriculture Supply Chain to İmprove Food and Agriculture Industry'', *Asia-Africa Journal of Agriculture*, 2022 (1), pp. 66-78.

Johnsen, T., F. Wynstra, J. Zheng, C. Harland, R. Lamming, "Networking Activities in Supply Networks", *Journal of Strategic Marketing,* 2000/8 (2), pp.161-181.

Jumas, D., F.A.M. Rahim, N. Zainon, W.P. Utama, "Improving Accuracy of Conceptual Cost Estimation Using MRA and ANFIS in Indonesian Building Projects'', *Built Environment Project and Asset Management,* 2018, pp. 1-11.

Junior, F.R.L, L.C.R. Carpinetti, "An Adaptive Network-Based Fuzzy İnference System to Supply Chain Performance Evaluation Based on Scor Metrics'', *Computers & Industrial Engineering An İnternational Journal,* 2019, pp. 1-50.

Jüttner U., H. Peck, M. Christopher, "Supply Chain Risk Management: Outlining An Agenda for Future Research'', *International Journal of Logistics Research and Applications*, 2003/6 (4), pp. 197-210.

Kalkan, K.P., E. Özkan, D. Karadoğan, "Covid-19 Pandemi Sürecinde Tedarik Zinciri Direnci'', *Pak Sosyal Bilimler Dergisi*, 2021/2 (3), ss. 10-22.

Kara Er M., S.Ü.Oktay Fırat, "Tedarik Zinciri Risk Yönetiminin Gelişmesini Tetikleyen Risk Olayları Üzerine Bir İnceleme'', *IV. Ulusal Lojistik ve Tedarik Zinciri Kongresi,* Gümüşhane, 2015, ss. 326-334.

Karahan, M., "Turizm Talebinin Yapay Sinir Ağları Yöntemiyle Tahmin Edilmesi'', *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 2015/20 (2), ss. 195-209.

Karmaker, C.L., R.A. Aziz, T. Palit, A.B.M.M. Bari, "Analyzing Supply Chain Risk Factors in the Small and Medium Enterprises Under Fuzzy Environment: Implications Towards Sustainability for Emerging Economies'', *Sustainable Technology and Entrepreneurship,* 2023/2, pp. 1-13.

Keskenler, M.F., E.F. Keskenler, "Bulanık Mantığın Tarihi Gelişimi'', *Takvim-i Vekayi,* 2017/5 (1), ss. 1-10.

Khan, O., B. Burnes, "Risk and Supply Chain Management: Creating A Research Agenda'', *International Journal of Logistics Management,* 2007/18 (2), pp. 197-216.

Kızılboğa, R., "Risk Yönetimi ve Ülke Uygulamalarında Risk Yönetim Modelleri", *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 2012/4 (7), ss. 82-99.

Kim, K., H. Kim, S.K. Kim, J.Y. Jung, "I-rm: An Intelligent Risk Management Framework for Context-Aware Ubiquitous Cold Chain Logistics'', *Expert Systems with Applications,* 2015/20 (9), pp. 1-11.

Kingma D.P., D.J. Rezende, S. Mohamed, M. Welling, (2014), "Semisupervised Learning with Deep Generative Models'', Machine Learning Group, Universty of Amsterdam, Amsterdam.

Kosasih E.E., A. Brintrup, "A Machine Learning Approach for Predicting Hidden Links in Supply Chain with Graph Neural Networks'', *International Journal of Production Research*, 2021, pp. 1-14.

Köksal, D., J. Strähle, M. Müller, M. Freise, "Social Sustainable Supply Chain Management in the Textile and Apparel Industry-A Literature Review", *Sustainability*, 2017/ 9 (100), pp. 1-32.

Küçükoğlu, M.T., "Tedarik Zincirinde Risk Değerlendirme: Risklerin Tanımlanması, Gruplandırılması ve Önceliklendirilmesi Üzerine Bir Çalışma", *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 2020/12 (2), ss. 2126-2141.

Lambert, D.M., (2014), Supply Chain Management: Processes, Partnerships, Performance, (4th edition), Supply Chain Management Institute, New York.

Lee, H.L., S. Whang, "Information Sharing in A Supply Chain", *International Journal of Manufacturing Technology and Management*, 2000/1 (1), pp. 79–93.

Lee, I., Y.J. Shin, "Machine Learning for Enterprises: Applications, Algorithm Selection, and Challenges'', *Business Horizons,* 2020/63 (2), pp. 157–170.

Lewis, C.D., (1982), "Industrial and Business Forecasting Methods'', Butterworths Publishing, Londra.

Li, S., S.S. Rao, T. Ragu-Nathan, B. Ragu-Nathan, "Development and Validation of A Measurement Instrument for Studying Supply Chain Management Practices", *Journal of Operations Management,* 2005/23 (6), pp. 618–641.

Lison, P., (2012), An Introduction to Machine Learning, Language Technology Group (LTG) Department of Informatics, Oslo.

Liu C., "Risk Prediction of Digital Transformation of Manufacturing Supply Chain Based on Principal Component Analysis and Backpropagation Artificial Neural Network'', *Alexandria Engineering Journal*, 2021/61 (1), pp. 775-784.

Mabrouki, C., F. Bentaleb, A. Mousrij, "A Decision Support Methodology for Risk Management Within A Port Terminal", *Safety Science*, 2014/63, pp. 124–132.

Malviya L., J. Shreemali, R. Ojha, P. Chakrabarti, S. Poddar, "Transformer Prediction In the Supply Chain Using Machine Learning'', *Materials Today: Proceedings*, 2020, pp. 1-6.

Mangla, S.K., P. Kumar, M.K. Barua, "Flexible Decision Modeling for Evaluating the Risks in Green Supply Chain Using Fuzzy AHP and IRP Methodologies'', *Global Journal of Flexible Systems Management,* 2014/16 (1), pp. 19–35.

Manuj, I., J.T. Mentzer, "Global Supply Chain Risk Management'', *Journal of Business Logistics*, 2008/29 (1), pp. 133-155.

Mari, S.I., Y.H. Lee, M.S. Memon, "Complex Network Theory-Based Approach for Designing Resilient Supply Chain Networks'' *International Journal of Logistics Systems and Management*, 2015/21 (3), pp. 365-385.

Mehmanpazir, F., K.K. Damghani, A. Hafezalkotob, "Modeling Steel Supply and Demand Functions Using Logarithmic Multiple Regression Analysis (Case Study: Steel Industry in Iran)'', *Resources Policy,* 2019/63, pp. 1-20.

Meng, X., M. Sun, M. Jones, "Maturity Model for Supply Chain Relationships in Construction'', *Journal of Management in Engineering,* 2011/27 (2), pp. 97-105.

Metlek, S., K. Kayaalp, (2020), Makine Öğrenmesinde, Teoriden Örnek Matlab Uygulamalarına Kadar Destek Vektör Makineleri, İksad Yayınevi, Ankara.

Mogale, D.G., A. De, A. Ghadge, E.Aktas, "Multi-Objective Modelling of Sustainable Closed-Loop Supply Chain Network with Price-Sensitive Demand and Consumer's İncentives'', *Computers & Industrial Engineering*, 2022/168, pp. 1-20.

Mohamed, T., A. Kasa, M. Mukhlisin,‘ Prediction of Slope Stability Using Statistical Method and Fuzzy Logic’’, *The Online Journal of Science and Technology*, 2012/2 (4), pp. 68-73.

Montanari, R., “Cold Chain Tracking: A Managerial Perspective’’, *Trends in Food Science & Technology,* 2008/19 (8), pp. 425–431.

Mungo L., F. Lafond, P.A. Estevez, “Reconstructing Production Networks Using Machine Learning’’, *Journal of Economic Dynamics & Control*, 2023/148, pp. 1-18.

Nandy, A., P.K. Singh, “Application of Fuzzy Dea and Machine Learning Algorithms in Efficiency Estimation of Paddy Producers of Rural Eastern India’’, *Benchmarking: An International Journal,* 2020/28 (1), pp.229-248.

Nazimi, N., K. Saplıoğlu, “Monthly Streamflow Prediction Using ANN, KNN and ANFIS models: Example of Gediz River Basin’’, *Teknik Bilimler Dergisi,* 2023/13 (2), pp.42-49.

Norrman A., U. Jansson, “Ericsson’s Proactive Supply Chain Risk Management Approach After A Serious Sub-supplier Accident’’, *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, 2004/34 (5), pp. 434-456.

Olan, F., S. Liu, J. Suklan, U. Jayawickrama, E.O. Arakpogun, “The Role of Artificial Intelligence Networks in Sustainable Supply Chain Finance for Food and Drink İndustry’’, *International Journal of Production Research*, 2021, pp. 1-16.

Omosa, G.B., S.A. Numfor, M.K. Olejnik, “Modeling a Reverse Logistics Supply Chain for End-of-Life Vehicle Recycling Risk Management: A Fuzzy Risk Analysis Approach’’*, Sustainability,* 2023/15 (2142), pp. 1-19.

Osman, A., M.Shehadeh, “Risk assessment of interstate pipelines using a fuzzy-clustering approach’’*, Scientific Reports,* 2022/12 (1), pp. 1-15.

Özçetin, N., (2020), “Tedarik Zinciri Risk Yönetimi: Bir Araştırma’’, İksad Publishing House, Ankara.

Özdamar, İ.H., (2006), *Bulanık İstatistiksel Kalite Kontrolü Ve Bir Orman Endüstrisi İşletmesinde Uygulama*, Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Isparta.

Özdemir, A., A. Alaybeyoğlu, K.F. Balbal, “Bulanık Mantığın Eğitim Alanındaki Uygulamaları”, *Bilim, Eğitim, Sanat ve Teknoloji Dergisi*, 2019/3 (1), ss. 45-50.

Özdemir, A.İ., “Tedarik Zinciri Yönetiminin Gelişimi, Süreçleri ve Yararları”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2004 (23), ss. 87-96.

Özdemir, D., M. Sharma, A. Dhir, T. Daim, “Supply Chain Resilience During the Covid-19 Pandemic’’, *Technology in Society*, 2022/68, 1-10.

Özek, A., M. Sinecen,”Klima Sistem Kontrolünün Bulanık Mantık ile Modellemesi’’, *Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 2004/10 (3), ss. 353- 358.

Öztemel, E., (2012), Yapay Sinir Ağları, (3.baskı), Papatya Yayıncılık, İstanbul.

Pabuçcu, H., Ülke Kredi Notlarının Makine Öğrenme Algoritmaları ile Tahmini, *, İşletme Araştırmaları Dergisi*, 11 (1), ss. 42-51.

Pandya, B., A. Pourabdollah, A.Lotfi, “Comparative Analysis of Real-Time Fall Detection Using Fuzzy Logic Web Services and Machine Learning’’, *Journal of Technologies, 2020/8 (74),* pp.1-12.

Paul, S.K., A. Azaeem, “An Artificial Neural Network Model for Optimization of Finished Goods Inventory’’, *International Journal of Industrial Engineering Computations,* 2011/(2), pp. 431-438.

Passarelli, M., G. Bongiorno, P. Beraldi, R. Musmanno, L. Filice ‘Supply Chain Management in Case of Producer Disruption Between External (İnstable) Forces and Effective Models’’, *Procedia Computer Science,* 2023/217, pp. 1305–1315.

Pertiwi, D.A.A., M. Yusuf, D.A. Efrilianda, “Operational Supply Chain Risk Management on Apparel Industry Based on Supply Chain Operation Reference (SCOR)’’, *Journal of Information System Exploration and Research,* 2023/1 (2), pp. 17-24.

Polatgil, M., "Anfis ve Bulanık K Ortalamalar İle Kalp Hastalığının Tespit edilmesi'', *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 2020/13 (4), ss. 443-449.

Pournader, M., H. Ghaderi, A. Hassanzadegan, B. Fahimnia, "Artificial İntelligence Applications in Supply Chain Management'', *International Journal of Production Economics*, 2021/241, pp. 1-16.

Priore P., B. Ponte, R. Rosillo, D. Fuente, "Applying Machine Learning to the Dynamic Selection of Replenishment Policies in Fastchanging Supply Chain Environments'', *International Journal of Production Research*, 2018, pp. 1-15.

Radosavljevic, M., "Process Orientation as a Basis for Increasing Supply Chain Management Maturity", *Economic Themes,* 2015/53 (3), pp. 397-413.

Rahmanzadeh, S., M.S. Pishvaee, M.R. Rasouli, "A Robust Fuzzy-Stochastic Optimization Model for Managing Open İnnovation Uncertainty in the Ambidextrous Supply Chain Planning Problem", *Soft Computing,* 2023/27, pp. 6345-6365.

Raman, P., R. Seetha, S. Sankar, K.Suresh, R. Arunkumar, T.A., Mohanaprakash, "Cuckoo Search Support Vector Machine For Supply Chain Risk Management'', *Journal of Theoretical and Applied Information Technology,* 2023/101 (1), pp. 106-113.

Rao, S., T.J. Goldsby, "Supply Chain Risks: A Review and Typology'', *The International Journal of Logistics Management*, 2009/20 (1), pp. 97-123.

Rençber, Ö.A., (2017), *Bulanık ve Yalın Yapay Sinir Ağları İle Çoklu Lojistik Regresyon Yöntemlerinin Sınıflandırma Performanslarının Karşılaştırılması:Ülkelerin Gelişmişlik Düzeylerinin Sınıflandırılması Üzerine Bir Uygulama*, Doktora Tezi, Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Aksaray.

Rushton, A., P. Croucher, P. Baker, (2014), The Handbook of Logistics and Distribution Management, (fifth edition), Kogan Page Publishers, London, Philadelphia, New Delhi.

Russell, S.J., P. Norvig, (2010), Artificial Intelligence: A Modern Approach, (3rd edition), Pearson Education, Inc, New Jersey.

Sağbaş, M., (2015), *Tedarik Zinciri Yönetiminde Bilgi Teknolojileri, Çeviklik ve Entegrasyonun Operasyonel ve Finansal Performansa Etkisi*, Doktora Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetimi Anabilim Dalı İşletme Yönetimi Bilim Dalı, İstanbul.

Sağıroğlu, Ş., M.U. Demirezen, (2020), Yapay Zekâ ve Büyük Veri: Teknolojiler, Yaklaşımlar ve Uygulamalar, (1.baskı), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara

Saravanan, R., P. Sujatha, "A State of Art Techniques on Machine Learning Algorithms: A Perspective of Supervised Learning Approaches in Data Classification'', *Second International Conference on Intelligent Computing and Control Systems (ICICCS)*, India, June 14-15, 2018.

Sarfaraz, A.H., A.K. Yazdi, P. Wanke, E.A. Nezhad, R.S. Hosseini, "A Novel Hierarchical Fuzzy İnference System for Supplier Selection and Performance İmprovement in the Oil & Gas İndustry'', *Journal of Decision Systems*, 2022, pp. 1-28.

Sarı, S.S, Ş.Y. Yiğiter, "Borsa İstanbul Hisse Getirilerinin Anfis Aracılığıyla Teyit Edilmesi'', *Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2020/4 (1), ss. 171–193.

Sarkar, S., D.K. Pratihar, B. Sarkar, "An İntegrated Fuzzy Multiple Criteria Supplier Selection Approach and Its Application in a Welding Company'', *Journal of Manufacturing Systems*, 2018 (46), pp. 163–178.

Schlegel, G.L., R.J. Trent, (2015), Supply Chain Risk Management: An Emerging Discipline, (1th edition), Crc Press, London, New York.

Shahbaz, M.S., R.Z.R.M. Rasi, M.D.F.B. Ahmad, A Novel Classification of Supply Chain Risks: Scale Development and Validation'', *Journal of Industrial Engineering and Management*, 2019/12 (1), pp. 201-218.

Sharma, S., S. Routroy, "Modeling Information Risk in Supply Chain Using Bayesian Networks'', *Journal of Enterprise Information Management*, 2016/29 (2), pp. 238- 254.

Shriram, S., E. Sivasankar, "Anomaly Detection on Shuttle Data Using Unsupervised Learning Techniques'', 2019 International Conference on Computational Intelligence and Knowledge Economy, Amity University Dubai, December 11-12, 2019.

Sibevei A., A. Azar, M. Zandieh, S.M. Khalili, M. Yazdani, "Developing A Risk Reduction Support System for Health System in Iran: A Case Study in Blood Supply Chain Management'', *International Journal Of Environmental Research and Publich Health,* 2022/*19* (4), pp. 1-19.

Simatupang, T.M., R. Sridharan, "An Integrative Framework for Supply Chain Collaboration", *The International Journal of Logistics Management*, 2005/16 (2), pp. 257–274.

Singhal, P., G. Agarwal, M.L. Mittal, "Supply Chain Risk Management: Review, Classification And Future Research Directions'', *Int. Journal of Business Science and Applied Management*, 2011/6 (3), pp. 15-42.

Şentürk, T., C. İkizler, G.K. Aytekin, "Sağlık Kurumunda Tedarik Zinciri Yönetimi Kapsamında Stok Yönetiminin İncelenmesi: Bir Alan Araştırması'', *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2020/9 (17), ss. 7-46.

Tan, K.C., "A Framework of Supply Chain Management Literature'', *European Journal of Purchasing & Supply Management*, 2001/7, pp. 39-48.

Tang, C.S., "Robust Strategies for Mitigating Supply Chain Disruptions'', *International Journal of Logistics: Research and Applications,* 2006/9 (1), pp. 33-45.

Tennant, S., S. Fernie, "Theory to Practice: A Typology of Supply Chain Management in Construction'', *International Journal of Construction Management*, 2014/14 (1), pp. 56–66.

Theodoras, D., "Customer Service Strategy and Segmentation in Food Retailing Using the Importance-Performance Paradigm'', *Supply Chain Forum: An International Journal*, 2009/10 (2), pp. 64–72.

Thomas, A.S., L.R., Kopczak, (2005), From Logistics to Supply Chain Management: The Path Forward in The Humanitarian Sector, (1th edition), Fritz Institute, San Francisco.

Topel, A., (2006), *Analitik Hiyerarşi Prosesinin Bulanık Mantık Ortamındaki Uygulamaları-Bulanık Analitik Hiyerarşi Prosesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Sayısal Yöntemler Bilim Dalı, İstanbul.

Tozan, H., O. Vayvay, "A Hybrid Fuzzy Time Series and Anfis Approach to Demand Variability in Supply Chain Network'', *Journal of Naval Science and Engineering*, 2009/5 (2), pp. 20–34.

Turan, T., G. Turan, U.Köse "Uyarlamalı Ağ Tabanlı Bulanık Mantık Çıkarım Sistemi ve Yapay Sinir Ağları ile Türkiye'deki COVID-19 Vefat Sayısının Tahmin Edilmesi'', *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 2022/15 (2), ss. 97–105.

Tuş, A., (2006), *Bulanık Doğrusal Programlama Ve Bir Üretim Planlamasında Uygulama Örneği,* Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Üretim Yönetimi ve Pazarlama Bilim Dalı, Denizli.

Tütüncü, Ö., D. Küçükusta, "Tedarik Zinciri Entegrasyonu ve Hasta Güvenliği İlişkisinin Analizi", *İşletme Fakültesi Dergisi*, 2008/9 (1), ss. 93-106.

Ulfah, M., A. Bahauddin, D.L.Trenggonowati, R. Ekawati, F. Arina, A. Sonda, A. Ridwan, P.F. Ferdinant, 'Identification and Strategy for the Risk Mitigation of Supply Chain with Fuzzy House of Risk: A Case Study in Pallet Products'', *Journal Industrial Servicess,* 2023/9 (1), pp. 11-22.

Umarusman, N., H. Seldüz, "İç Kontrol Kapsamındaki Risk Değerlendirmesinde Bulanık Çıkarım Sistemlerinin Kullanımı: Örnek Bir Çalışma", *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*, 2018/4 (6), ss. 85-116.

Urfalıoğlu, F., Tanrıverdi, İ., Anfis ve Regresyon Analizi ile Enflasyon Tahmini ve Karşılaştırması, *Social Sciences Research Journal,* 2018/7 (3), ss.120-141.

Viswanadham, N., V. Desai, R. Gaonkar, "Bullwhip Effect in Integrated Manufacturing and Service Networks'', *International Conference on Robotics and Automation*, Barcelona, İspanya, April 2005.

Wang C.H., T.Y. Chen, "Combining Biased Regression with Machine Learning to Conduct Supply Chain Forecasting and Analytics for Printing Circuit Board'', *International Journal of Systems Science: Operations & Logistics*, 2020, pp. 1-12.

Wang, X., Y. Xu, "An Improved Index For Clustering Validation Based on Silhouette Index and Calinski-Harabasz Index'', *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*, 2019/569 (5), pp. 1-6.

Waters, D., (2003), "Logistics An Introduction to Supply Chain Management'', (1th edition), Palgrave Macmillan, New York.

Waters, D., (2007), "Supply Chain Risk Management: Vulnerability and Resilience in Logistics'', (1th edition), Kogan Page, London and Philadelphia.

Weingarten J., S. Spinler, " Shortening Delivery Times by Predicting Customers Online Purchases: A Case Study in the Fashion Industry'', *Proceedings of the 53rd Hawaii International Conference on System Sciences*, 2020, pp. 1288-1297.

Woodward, R.I., E.J.R. Kelleher, "Towards 'Smart Lasers': Self-Optimisation of an Ultrafast Pulse Source Using a Genetic Algorithm'', *Scientific Reports,* 2016/6 (37616), pp. 1–9.

Wu, D., D.D. Wu, Y. Zhang, D.L. Olson, "Supply Chain Outsourcing Risk Using An Integrated Stochastic-Fuzzy Optimization Approach'', *Information Sciences*, 2013/235, pp. 242-258.

Wu G., M.A.D.C. Servia, M. Mowbray, "Distributional Reinforcement Learning for İnventory Management in Multi-Echelon Supply Chains'', *Digital Chemical Engineering*, 2023/6 (100073), pp. 1–14.

Wu J., Z. Zhang, S. Zhou, "Credit Rating Prediction Through Supply Chains: A Machine Learning Approach'', *Production and Operations Management*, 2021/31 (4), pp. 1613–1629.

Xia, Y., T. Xu, M.X. Wei, Z.K. Wei, L.J. Tang, "Predicting Chain's Manufacturing SME Credit Risk in Supply Chain Finance Based on Machine Learning Methods'', *Sustainability,* 2023/15 (1087), pp. 1-18.

Yang, B., Y. Yang, "Postponement İn Supply Chain Risk Management: A Complexity Perspective'', *International Journal of Production Research*, 2010/48 (7), pp. 1901-1912.

Yeung, R.M.W., J. Morris, "Food Safety Risk Consumer Perception and Purchase Behaviour", *British Food Journal*, 2001/103 (3), pp. 170-186.

Yu, M.C., M. Goh, "A Multi-Objective Approach to Supply Chain Visibility And Risk'', *European Journal of Operational Research*, 2014/233 (1), pp. 125–130.

Yunusoğlu, M.G., H. Selim, "A Fuzzy Rule Based Expert System for Stock Evaluation and Portfolio Construction: An Application to Istanbul Stock Exchange'', *Expert Systems with Applications*, 2013/40 (3), pp. 908–920.

Yücel, A., (2010), *Tedarikçi Seçimi Probleminde Bütünleşik Sinirsel Bulanık Mantık Yaklaşımı*, Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Endüstri Mühendisliği Anabilim Dalı Endüstri Mühendisliği Programı, İstanbul.

Zadeh, L.A., "Fuzzy sets'', *Information and Control*, 1965/8, pp. 338-353.

Zangaro, F., S. Minner, D.Battini, "A Supervised Machine Learning Approach for the Optimisation of the Assembly Line Feeding Mode Selection'', *International Journal of Production Research*, 2020, pp. 1-22.

Zarandi, M.H.F., R.Gamasaee, "A Type-2 Fuzzy System Model for Reducing Bullwhip Effects in Supply Chains and Its Application in Steel Manufacturing'', *Scientia Iranica Transactions E: Industrial Engineering*, 2013/20 (3), pp. 879-899.

Zhang, X., ''Enterprise Supply Chain Risk Assessment Based on the Support Vector Machine Algorithm and Fuzzy Model'', *Journal of Security and Communication Networks,* 2022, pp. 1-7.

Zhang, W., "Machine Learning Approaches to Predicting Company Bankruptcy'', *Journal of Financial Risk Management*, 2017 (6), pp. 364-374.

Zhao, J., B.K. Bose, "Evaluation of Membership Functions for Fuzzy Logic Controlled İnduction Motor Drive'', *Ieee 28th Annual Conference of the Industrial Electronics Society,*Seville,Spain, 05-08 November 2002.

Zsidisin, G.A. ve B. Ritchie, (2009), "Supply Chain Risk A Handbook of Assessment, Management, and Performance'', (1th edition), Springer Science+Business Media, New York.

Zoghipour, N., Y. Kaynak, "Prediction of The Production Quality During Flat Bottom Drilling of Low Lead Brass Alloy Using Fuzzy Logic and Regression Models'', *Int. J. Adv. Eng. Pure Sci.,* 2023, 35(1): pp. 72-80.

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA KÜLTÜREL DİPLOMASİ VE MEDYA STRATEJİLERİ

Prof. Dr. Zakir Avşar
Doç. Dr. Burak Medin
Doç. Dr. Serhan Koyuncu
Bünyamin Duranoğlu
Aşkın Yıldız

nobel
40.yıl

Türk Dış Politikasında Kültürel Diplomasi ve Medya Stratejileri

Prof. Dr. Zakir Avşar, Doç. Dr. Burak Medin, Doç. Dr. Serhan Koyuncu, Bünyamin Duranoğlu, Aşkın Yıldız

Yayın No.: 5497
Uluslararası İlişkiler: 234
ISBN: 978-625-371-508-3
E-ISBN: 978-625-371-509-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Haziran 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Avşar, Zakir., Medin, Burak., Koyuncu, Serhan., Duranoğlu, Bünyamin., Yıldız, Aşkın.
Türk Dış Politikasında Kültürel Diplomasi ve Medya Stratejileri / Zakir Avşar, Burak Medin, Serhan Koyuncu, Bünyamin Duranoğlu, Aşkın Yıldız
1. Basım, X + 156 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-508-3
E-ISBN: 978-625-371-509-0
1. Türk Dış Politikası 2. Medya Stratejileri 3. Kültürel Diplomasi 4. Yumuşak Güç 5. Sinema

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

YAZAR BİLGİLERİ ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **v**

Bölüm 1
ULUSLARARASI KAMUOYU VE KÜLTÜREL DİPLOMASİ **1**

1. Diplomasinin Değişen Çehresi 3
2. Ulus Ötesi Denge Arayışında Kamu Diplomasisi 8
3. Sürdürülebilir Hegemonya İhtiyacı 15
4. Tanımlaması Zor Bir Kavram: Güç ve Kaynakları 19
5. Gücün Esnek Boyutu: Yumuşak Güç 30
6. Dijital Çağın Mayınlı Arazisinde Kamu Diplomasisi 34
7. Kültürel Diplomasi ve Kamu Diplomasisi Modelleri 43

Bölüm 2
ULUSLARARASI KAMUOYUNDA YUMUŞAK GÜÇ UNSURU OLARAK TÜRKİYE'NİN MEDYA POLİTİKALARI **69**

1. Diplomaside Yumuşak Güç Etkisi 71
2. Türkiye'de Kamu Diplomasisi Kurum ve Kuruluşları 88
3. Kamu Diplomasisinde Türkiye'nin Yumuşak Güç Kaynağı: Kültür 93
4. Medya Politikaları ve Popüler Kültür 100
5. Yumuşak Güç Unsuru Olarak Türk Dizileri ve Uluslararası Etkileri 112
6. Dünyaya Pazarlanan Diziler ve Yumuşak Güç Etkisi 118
7. Medya Politikaları Kapsamında Türk Sineması ve Uluslararası Etkileri 124
8. Bir Yumuşak Güç Unsuru Olarak TRT ve Anadolu Ajansı 130

SONUÇ **141**

KAYNAKÇA **145**

YAZARLAR HAKKINDA **153**

KAYNAKÇA

Adorno, T. (2002). *Kültür Endüstrisi-Kültür Yönetimi* (Çev. N. Ülner, M. Tüzel, & E. Gen). İstanbul: İletişim Yayınları.

Akar, S. (2017). *Payitaht Abdulhamit Dizi Filmi*.

Akçadağ, E. (2012). Yükselen Güç Çin'in Kamu Diplomasisi (Ed. E. Özkan, & T. Öztürk). *Kamu Diplomasisi*. İstanbul: TASAM Yayınları, s. 177-189.

Akhundova, J. (2015). *Rusya'nın Yumuşak Güç Politikaları – Mevzuat, Kurumlar, Politikalar*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Akdoğan, Y. (1995). *Görsel İktidar*. İstanbul: İnsan Yayınları.

Akvardar, T. (1994). *Şehnaz Tango Dizi Filmi*.

Alper, E. (2012). *Tepenin Ardı Sinema Filmi*.

Alptürk, O. (1983). *Üç İstanbul Sinema Filmi*.

Anderson, P. (1988). *Gramsci - Hegemonya Doğu/Batı Sorunu ve Strateji* (Çev. T. Günersel). İstanbul: Alan Yayıncılık.

Aslan, P. (2018). *Bir Uluslararası Halkla İlişkiler Stratejisi Olarak Kültür ve Yaratıcı Endüstri Ürünleri: Latin Amerika Pazarında Türk Dizileri Üzerine Bir Araştırma* (Yayımlanmamış Dokora Tezi). İstanbul: T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Atar, E., & Erdoğan, S. (2023). Devlet Egemenliği ve Diplomaside Yaşanan Değişim: Paradiplomasi (Ulus-Altı Diplomasi) Üzerine Bir Analiz. *Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi*, 7 (2), s. 423-437.

Avşar, Z. ve Emre Kaya, E. (2013). *Medyanın İffeti*. Ankara: Altınpost Yayıncılık.

Aydın, A. (2012). *Küf Sinema Filmi*.

Balandier, G. (2010). *Siyasal Antropoloji* (Çev. D. Çetinkasap). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Baykal, S., & Mavruk, Ç. (2022). Dijitalleşme Çağında Yumuşak Gücün Yeni Unsuru: Dijital Diplomasi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, Dijitalleşme Özel Sayısı, s. 348-358.

Bengi, H. (2012). Tarihsel Süreç İçerisinde Anadolu ajansının Özgün Kurumsal Yapısı. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (50), s. 299-341.

Biraderler, T. (2011). *Muhteşem Yüzyıl Dizi Filmi*.

Boddy, W. (2011). Televizyon Başlıyor (Çev. Berkay Ersöz, Ed. D. Crowley & P. Heyer). *İletişim Tarihi, Teknoloji – Kültür – Toplum*. Ankara: Siyasal Kitabevi, s. 363-376.

Bozdağ, M. (2014). *Diriliş Ertuğrul Dizi Filmi*.

Bozdağ, M. (2019). *Kuruluş Osman Dizi Filmi*.

Brzezinski, Z. (2005). *Büyük Satranç Tahtası*. (Çev. Y. Türedi) İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Canbey, M. (2022). *Kamu Diplomasisi ve Medya*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Ceylan, N. B. (2008). *Üç Maymun Sinema Filmi*.

Ceylan, N. B. (2011). *Bir Zamanlar Anadolu'da Sinema Filmi*.

Ceylan, N. B. (2014). *Kış Uykusu Sinema Filmi*.

Coşkun, B. B. (2012). Kamuoyu ve Türk Dış Politikası (Ed. Ertan Efegil). *Dış Politika Analizinde Torik Yaklaşımlar: Türk Dış Politikası Örneği*. Ankara: Barış Yayınevi.

Czitrom, D. (2011). İlk Hareketli Resimler (Çev. Berkay Ersöz, Ed. D. Crowley & P. Heyer). *İletişim Tarihi, Teknoloji – Kültür – Toplum*. Ankara: Siyasal Kitabevi, s. 2611-272.

Cox, R. (1981). Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory. *Millenium – Journal of İnternational Studies,* 10(126).

Crowley, D. & Heyer, P. (2011*). İletişim Tarihi, Teknoloji – Kültür – Toplum*. (Çev. Berkay Ersöz). Ankara: Siyasal Kitabevi, 2. Baskı.

Çakmaklı, Y. (1984). *Küçük Ağa Sinema Filmi*.

Çelik, C. (2004). Kitle İletişim Araçları ve Popüler Kültür İlişkisine Sosyolojik Bir Yaklaşım. M. Işık içerisinde, *Medyada Yeni Yaklaşımlar* (s. 240). Konya: Eğitim Kitabevi.

Çolak, Y. (2022). Tek Parti Döneminde Kültür İnşası ve Kamusal Alan (Ed. O. Bilgin). *Kültürel İktidar*. İstanbul: Diplomasi Vakfı Yayınları.

Demirkubuz, Z. (2012). *Yeraltı Sinema Filmi*.

Ding, S. (2006). *Soft Power and the Rise of China: An Assessment of Chına's Soft Power in Its Modernızatıon Process*. New Jersey: The State University of New Jersey.

Doğan, E. (2012). Kamu Diplomasisinin Sunduğu Fırsatlar ve Kısıtlar Üzerine (Ed. A. Özkan & T. Öztürk). *Kamu Diplomasisi*. İstanbul: TASAM Yayınları, s. 13-35.

Doğan, İ. (2000). *Sivil Toplum - Ondan Bizde de Var*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Douglas, S. J. (2011). Radyonun İlk Yılları (Çev. Berkay Ersöz, Ed. D. Crowley & P. Heyer). *İletişim Tarihi, Teknoloji – Kültür – Toplum*. Ankara: Siyasal Kitabevi, s. 312-321.

Duranoğlu, B. (2021). *Eurimages'ın İdeolojik İşlevselliği Bağlamında Türk Sinemasının Portresi* (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi). Ordu: Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dursun, P. D. (2023). *RTÜK Günlüğü*. İstanbul: Ravza Yayıncılık ve Matbaacılık.

Ekşi, M. (2018). *Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Ellul, J. (1973). *Propaganda- The Formation of Men's Attitudes*. New York: Vintage Books.

Erdoğan, İ. (2002). *İletişimi Anlamak*. Ankara: Erk Yayınları.

Erzen, M. (2012). Kamu Diplomasinin Kapsamı ve Geleceği (Ed. A. Özkan & T. Öztürk). *Kamu Diplomasisi*. İstanbul: TASAM Yayınları, s. 35-51.

Evans, G. & Nevnham, J. (2007). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü* (Çev. H. Utku) İstanbul: Bilimevi Basın Yayın Ltd.

Fitzpatrick, K. R. (2010). *U.S. Public Diplomacy's Neglected Domestic Mandate*. Los Angeles: Figueroa Press.

Fornatale, P. & Mills E. J. (2011). Televizyon Çağında Radyo (Çev. Berkay Ersöz, Ed. D. Crowley & P. Heyer). *İletişim Tarihi, Teknoloji – Kültür – Toplum*. Ankara: Siyasal Kitabevi, s. 342-348.

Fukuyama, F. (2004). *State-Building: Governance and World Order in the 21st Century*. New York: Cornell University Press.

Fukuyama, F. (2005). *Devlet İnşası - 21. Yüzyılda Dünya Düzeni ve Yönetişim - 2. baskı* (Çev. D. Çetinkasap) İstanbul: Remzi Kitabevi.

Giddens, A. (2008). *Sosyoloji* (Ed. C. Güzel) İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Govil, N., Maxwell, R., McMurria, J., Miller, T. & Wang, T. (2012). *Küresel Hollywood (Ekonomi-Politik)* (Çev. Z. Atam, S. Türkmenoğlu & Y. C. Ekinci) İstanbul: Doruk Yayımcılık.

Gökalp, Z. (2007). *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Göksu, O. (2023). 21. Yüzyılda Türkiye'nin Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Gücü: Yapısı, Araçları ve Mesajları. *Erciyes İletişim Dergisi* 10(2), s. 845-870.

Gölcü, A. (2019). *Basın ve Toplumsal Tarih: Bir Türkiye Hikayesi*. İstanbul: Literatürk Akademi.

Gülyüz, A. (1996). *Tatlı Kaçıklar Sinema Filmi*.

Günek, A. (2018). Amerikan Kamu Diplomasisinin Üç Evresi: Propaganda, Geleneksel Kamu Diplomasisi ve Stratejik İletişim. *The Journal of Social Science, 2(3)*, s. 54-72, DOI: 10.30520/tjsosci.425898.

Gürdal, E. (2020). Hegemonik Yaklaşımların Eleştirisi ve Güç Yorumu. *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Aralık 4(2)*, s. 166-189.

Hale, W. (2013). *Turkish Foreign Policy Since 1774*. London and New York: Routledge Taylor&Francis Group.

Herman, E. (2003). *Pazarın Zaferi* (Çev. Z. Savan) İstanbul: Pınar Yayınları.

Irmak, Ç. (2002). *Asmalı Konak Sinema Filmi*.

İnan, E. (2012). Kamu Diplomasisi ve Halkla İlişkiler Ekseni (Ed. A. Özkan & T. Öztürk). *Kamu Diplomasisi*. İstanbul: TASAM Yayınları, s. 63-71.

İnternet: https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/27-saraybosna-film-festivalinde-oduller-sahiplerini-buldu/2340713 adresinden 29 Mart 2024'te alınmıştır.

İnternet: https://www.aa.com.tr/tr/sirkethaberleri/egitim/turk-dizileri-uluslararasi-kulturel-kopru-kuruyor/666167 adresinden 21 Nisan 2024'te alınmıştır.

İnternet: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/11/121126_ magnificient_ century adresinden 18 Nisan 2024'te alınmıştır.

İnternet: https://boxofficeturkiye.com/haber/turkiye-ve-dunya-genelinde-en-cok-abonesi-olan-dijital-yayin-platformlari--3084 adresinden 3 Nisan 2024'te alınmıştır.

İnternet: https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/turkiyeden-160-ulkeye-kovid-19-salginiyla-mucadele-destegi/2465665 adresinden 19 Şubat 2024'te alınmıştır.

İnternet: https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin_-insani-yardimlari.tr.mfa adresinden 28 Aralık 2023'te alınmıştır.

İnternet: https://trdergisi.com/trt-world-yukseliyor/#:~:text= TRT%20World %2C%20190%20%C3%BClkede%20yay%C4%B1n%20yap%C4%B1yor adresinden 21 Mart 2024'te alınmıştır.

İnternet: https://trt12punto.com/80-venedik-film-festivalinden-trt-ortak-yapimi-green-bordera-7-odul/ adresinden 22 Ocak 2024'te alınmıştır.

İnternet: https://www.trthaber.com/trtden-haberler/57-karlovy-vary-uluslararasi-film-festivalinden-trt-destekli-filme-3-odul-822.html#:~:text=%C3%87 ekya'da%20bu%20y%C4%B1l%2030,Festivali'nde%20%C3%B6d%C3% BCller%20sahiplerini%20buldu. adresinden 22 Kasım 2023'te alınmıştır.

İnternet: https://www.trthaber.com/trtden-haberler/cannesda-trt-ruzgari-trt-yapimi-3-film-ana-yarismaya-secildi-766.html adresinden 2 Şubat 2024'te alınmıştır.

İnternet: https://mountainrunner.us/2009/02/white_oak_recommendations/ adresinden 21 Eylül 2023'te alınmıştır.

İnternet: https://sinema.ktb.gov.tr/TR-143920/genel-mudurlu gun-gorevleri.html adresinden 25 Ocak 2024'te alınmıştır.

İnternet: https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/trt-world-cevrim-ici-iceriklerin-en-prestijli-medya-odullerini-aldi/2423147 adresinden 26 Kasım 2023'te alınmıştır.

İnternet: Okur, Y. (2024). Linkedin.com. https://www.linkedin.com/feed/update/urn:li:activity:7177631922439786497/ adresinden 2 Nisan 2024'te alınmıştır.

İnternet: https://www.voanews.com/ adresinden 3 Mart 2024'te alınmıştır.

İnternet: https://www.wfd.org/ adresinden 27 Nisan 2024'te alınmıştır.

İnternet: https://www.wiltonpark.org.uk/ adresinden 24 Nisan 2024'te alınmıştır.

İnternet: https://tika.gov.tr/kurumumuz/tarihce/#:~:text=Maddesinde%2C%20Ba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1 m%C4%B1z%2C%20kamu%20t%C3%BCzel%20ki%C5%9Fili%C4%9Fine,na%20ba%C4%9Fl%C4%B1%20olarak%20faaliyetlerini%20s%C3%BCrd%C3%BCrmektedir adresinden 26 Ekim 2023'te alınmıştır.

İnternet: https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/abdden-sonra-en-fazla-dizi-ihrac-eden-ulke-turkiye/1641524 adresinden 2 Mart 2024'te alınmıştır.

İnternet: Yalman, O. (2024). platinonline.com. Platin: https://www.platinonline.com/yasam/bir-turkiye-markasi-tabii-1089150 adresinden 28 Kasım 2023'te alınmıştır.

Kalın, İ. (2011). Soft Power and Public Diplomacy in Turkey. *Perceptions* 15(3), s. 5-23.

Kalın, İ. (2012). Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi. A. Özkan, & T. Öztürk (Dü) içerisinde, *Kamu Diplomasisi* (s. 145-161). İstanbul: TASAM Yayınları.

Kalın, İ. (2018). *Barbar Modern Medeni-Medeniyet Üzerine Notlar*. İstanbul: İnsan Yayınları.

Kaplanoğlu, S. (2017). *Buğday Sinema Filmi*.

Karabıyık, S. (2014). *Türk'ün Dizi İle İmtihanı*. İstanbul: Profil.

Karakoç, E. (2009). Küresel Köyün Küresel Propagandası: Medya-Kültür İlişkisi (Ed. E. Karakoç). *Medya ve Popüler Kültür*. Konya: Literatürk.

Keller, U. (2011). Fotoğraf Haberciliğinin İlk Zamanları (Çev. Berkay Ersöz, Ed. D. Crowley & P. Heyer). *İletişim Tarihi, Teknoloji – Kültür – Toplum*. Ankara: Siyasal Kitabevi, s. 241-251.

Keohane, R. O. & Nye, J. S. (1998). Power and Interdependence in the Information Age. *Foreign Affairs (77)*, s. 81-94.

Kern, S. (2011). Kablosuz İnsan (Çev. Berkay Ersöz, Ed. D. Crowley & P. Heyer). *İletişim Tarihi, Teknoloji – Kültür – Toplum*. Ankara: Siyasal Kitabevi, s. 306-311.

Kılıçaslan, D. (2008). *Siyasal İletişim İdeoloji ve Medya İlişkisi*. İstanbul: Kriter Yayınevi.

Kim, H. (2017). Bridging The Theoretical Gap Between Public Diplomacy and Cultural Diplomacy. *The Korean Journal of International Studies 15(2)*, s. 293-326.

Koçer, D. N. (2019). Türkiye'de Kamu Diplomasisinin Kurumsallaşması: Matbuat İdaresinden İletişim Başkanlığına. *Konya Sanat Dergisi (2)*, s. 87-102.

Kurlantzick, J. (2006). China's Charm: Implications of Chinese Soft Power. *Policy Brief*. Carnegie Endowment For International Peace. No: 47.

Laos, N. (2011). *Foundations of Cultural Diplomacy*. New York: Algora Publishing.

Lee, S. (2020). *Cinema and the Cultural Cold War*. New York: Cornell University Press.

Lyne, A. (1993). *Indecent Proposal Sinema Filmi*.

Machiavelli, N. (2022). *Hükümdar* (Çev. N. Adabağ) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Mardin, Ş. (1983). *Sivil Toplum, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi – Cilt: 7*. İstanbul: İletişim Yayınları.

McLuhan, M. (2011). Radyoyu Anlamak (Çev. Berkay Ersöz, Ed. D. Crowley & P. Heyer). *İletişim Tarihi, Teknoloji – Kültür – Toplum*. Ankara: Siyasal Kitabevi, s. 349-357.

Medin, B., & Koyuncu, S. (2023). *Kültürel Diplomasi ve Sinema: Bir Yumuşak Güç Aracı Olarak Sinema Diplomasisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Mengü, S. & Yıldırım, G. (2012). Halkla İlişkilerin Kamu Diplomasisinde Etkin Kullanımı (Ed. A. Özkan & T. Öztürk). *Kamu Diplomasisi*. İstanbul: TASAM Yayınları, s. 71-111.

Meriç, C. (2018). *Kültürden İrfana*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Mesjasz, C. (2012). Ekonomik Güvenlik. (Ed., M. Aydın, H. G. Brauch, M. Çelikpala, N. Polat, & U. O. Spring). *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe Seçme Makaleler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 239-258.

Moore, R. (2016). Türkiye'nin Bir Numaralı Ortağımız Olmasını İstiyoruz. *Dünya Gazetesi*. 6 Şubat 2016, s. 13.

Nalçacıoğlu, M. (2023). *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Faaliyet Raporu*. Ankara: TİKA.

Nossel, S. (2004). *Smart Power*. Foreign Affairs.

Nye, J. (2004). *Soft Power- The Means to Success in World*. New York: Public Affairs.

Nye, J. S. (2005). *Dünya Siyasetinde Başarmanın Yolu - Yumuşak Güç*. Ankara: Elips Yayınları.

Nye, J. S. (2008). Public Diplomacy and Soft Power, Public Diplomacy in a Changing World (Ed. Geoffrey Cowan, Nicholas J. Cull). *The Annals of the American Academy of Political and Social Science, University of Pennsylvania, Philadelphia, Volume 616*, Sage Publications, s. 94-109.

Nye, J. (2010). The Future of Soft Power in US Foreign Policy. (Ed. I. Parmar & M. Cox). *Soft Power and US Foreign*. New York: Routledge.

Oğuz, O. (1993). *Şaban Askerde Sinema Filmi*.

Oktay, A. (2009). *Popüler Kültürden TV Sömürgesine*. İstanbul: İthaki.

Önal, A. (1988). *Yaprak Dökümü Sinema Filmi*.

Özdemir, Ö. (2022). *Stratejik Bir Değer Olarak İletişim Yönetimi: Kamu Diplomasisi Bağlamında Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Üzerine Bir İnceleme* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: T.C. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

PCC (2007). Strategic Objectives. *Strategic Communication and Public Diplomacy Policy Coordinating Committee U.S. National Strategy for Public Diplomacy and Strategic Communication Report*.

Rivas, C. (2007). *Representing Cultural Diplomacy: Soft Power, Cosmopolitan Constructivism and Nation Branding in Mexico and Sweden* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Växjö University.

Sabancı, K. (Yöneten). (2006). *Binbir Gece Sinema Filmi*.

Sancak, K. (2022). *Uluslararası İlişkilerde Güç Kavramı ve Yumuşak Güç* - 2. baskı. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Sancar, G. A. (2012). *Kamu Diplomasisi ve Uluslararası Halkla İlişkiler*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

Sınav, O. (1993). *Süper Baba Dizi Filmi*.

Sınav, O. (1998). *Deli Yürek Dizi Filmi*.

Sınav, O. (2003). *Kurtlar Vadisi Dizi Filmi*.

Şen, Y. F. (2023). *Milli ve Küresel Kültür Denkleminde Türk Dizileri. O. Bilgin içerisinde, Türk Dizileri*. İstanbul: Diplomasi Vakfı Yayınları.

Tan, O. (2015). *Eşkiya Dünyaya Hükümdar Olmaz Dizi Filmi*.

Tan, O. (2022). *Ben Bu Cihana Sığmazam Dizi Filmi*.

Tilly, C. (2001). *Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu* (Çev. K. Emiroğlu, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.

Tomlinson, J. (2004). *Küreselleşme ve Kültür* (Çev. A. Eker) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Tuch, H. (1990). *Communicating With The World-U.S. Public Diplomacy Overseas*. New York: St. Martin's Press.

Tylor, E. B. (2016). The Science Of Culture - Kültür Bilimi. *ViraVerita E-Dergi (4)*, s. 91-109.

Ulkay, C. (2017). *Ayla Sinema Filmi*.

Vatandaş, C. & Vatandaş, S. (2023, 12 31). "İslam Medeniyeti" Kavramının Doğuşu ve Şemseddin Sami'de "İslam -Avrupa. Tasavvur. *Tekirdağ İlahiyat Dergisi 9(2)*, s. 1437-1464. doi:10.47424/tasavvur.1363494.

Vitalis, A. (2016). Jacques Ellul'un Güncelliği: Teknisyen Bir Toplumda İletişim (Çev. H. Köse, Ed. J. Perriault). *İletişim Bilimlerinin Unutulmuş Kökenleri*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s. 91-103.

Waltz, K. & Quester, G. (1982). *Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Dünya Siyasal Sistemi* (Çev. E. Onulduran) Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Williams, R. (2017). *Kültür ve Toplum 1780-1950* (Çev. U. Kocabaşoğlu). İstanbul: İletişim Yayınları.

Wilson, E. J. (2008). Hard Power, Soft Power, Smart Power. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. SAGE Publications.

Yalçın, H. (2005). *NGO'lar, Küreselleşmenin Misyonerleri*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Yalçın, O. (1992). *Mahallenin Muhtarları Dizi Filmi*.

Yalvaç, F. (2009). Hegel, Dünya Tarihi ve Özgürlük Mücadelesi Olarak Uluslararası İlişkiler. *Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği Uluslararası İlişkiler Dergisi 6(21)*, s. 3 - 37.

Yaylacı, İ. (2020). Güç Kavramsallaştırmaları ve Diplomasi Aktörler, Alanlar, Araçlar. A. R. Yaylacı. içerisinde, *Dönüşen Diplomasi ve Türkiye* (s. 393). İstanbul: Küre Yayınları.

Yaylagül, L. (2008). Frankfurt Okulunda "Kültür Endüstrileri ve "Kitle Kültürü" Yaklaşımı. N. K. Levent Yaylagül. içerisinde, *Medya, Popüler Kültür ve İdeoloji* (s. 269). Ankara: Dipnot Yayınları.

Yeğin, M. (2023). Kültürel Diplomasi Bağlamında Tarihi Türk Televizyon Dizilerinin Alımlanması: Arnavutluk ve Kosova Örneği, (Yayımlanmış Doktora Tezi). Kayseri: T.C. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yelence, Y. (1989). *Bizimkiler Dizi Filmi*.

Yılmaz, S. (2012). Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği'nde Kamu Diplomasisi ve Güç Projeksiyonu. (Ed. E. Özkan, & T. Öztürk). *Kamu Diplomasisi*. İstanbul: TASAM Yayınları, s. 189-227.

Yücel, U. (1998). *İkinci Bahar Dizi Filmi*.

TÜRKİYE KÜLLERİNDEN DOĞUYOR

TERSANELERİN GELİŞİM SÜRECİ (1923-1950)

Dr. Mustafa Alper Kaya

nobel bilimsel

TÜRKİYE KÜLLERİNDEN DOĞUYOR - TERSANELERİN GELİŞİM SÜRECİ (1923-1950)

Dr. Mustafa Alper Kaya

Yayın No.: 2111
ISBN: 978-625-393-505-4
E-ISBN: 978-625-393-506-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Nisan 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Kaya, Mustafa Alper.
Türkiye Küllerinden Doğuyor - Tersanelerin Gelişim Süreci (1923-1950) / Mustafa Alper Kaya
1. Basım, XIV + 236 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-505-4
E-ISBN: 978-625-393-506-1
1. Sanayileşme 2. Fabrika 3. Tersane 4. Gemi İnşaatı 5. Devletçilik

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

TABLO LİSTESİ ..... **xi**

KISALTMALAR ..... **xiii**

GİRİŞ **1**

A- Kavramlar 1

B- Tarihsel Olarak Deniz Gücünün Önemi 10

C- Yöntem ve Kaynak Tahlili 15

1. Bölüm
OSMANLI DEVLETİ'NİN SON DÖNEMİNDE TERSANELERİN DURUMU **21**

1.1. Osmanlı Devleti'nde Tersanelerin Kuruluş ve Gelişimi 22

1.1.1. Gelibolu Tersanesi 22

1.1.2. İstanbul Tersanesi (Tersâne-i Âmire) 23

1.1.3. Sinop Tersanesi 40

1.1.4. Birecik Tersanesi 42

1.1.5. Süveyş Tersanesi 46

1.1.6. Basra Tersanesi 46

1.1.7. İzmit Tersanesi 46

1.1.8. Rusçuk Tersanesi 48

1.1.9. Samsun Tersanesi 48

1.1.10. Kefken Tersanesi 48

1.2. Osmanlı Devleti'nde Tersanelerin Sevk ve İdaresi 49

1.2.1. Tersâne-i Âmire'nin İdari Yapısı 49

1.2.1.1. Tersane Emini 49

1.2.1.2. Tersane Kethüdası 50

1.2.1.3. Tersane Ağası 50

1.2.1.4. Liman Reisi 50

1.2.1.5. Tersane Kâtibi (Canib Efendi) 50

1.2.1.6. Tersane Ruznâmçecisi 51

1.2.1.7. Tersane Reisi 51

1.2.1.8. İcare Kâtibi 51
1.2.1.9. Mahzen-i Çup ve Mahzen-i Sürb Emin ve Kâtipleri 51
1.2.1.10. Kalyon Kâtibi 51
1.2.1.11. Tersane Başmimarı 51
1.2.2. Tersâne-i Amire'de Mali İşlerin İdaresi 52
1.3. Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Denizciliğin Geliştirilmesi İçin Yürütülen Çalışmalar 54
1.3.1. Van Vapur İşletmeciliği ve Ernis Tersanesi 56
1.3.2. Osmanlı Donanma Cemiyeti'nin Faaliyetleri 62
1.3.3. Özel Teşebbüsün Öncülüğünde Kurulan Tersane ve Atölyeler 65
1.3.3.1. Şirket-i Hayriye ve Hasköy Tersanesi 65
1.3.3.2. İzmir Alaybey Tersanesi 66
1.3.3.3. İstinye Tamir Havuzları ve Tezgâhları Osmanlı Anonim Şirketi 68
1.4. Gemi İnşa Sanayisinde Çalışacak Teknik Personele Eğitim Veren Okulların Gelişimi 71

2. Bölüm
ATATÜRK DÖNEMİ'NDE TERSANELERİN YENİDEN İNŞASI 77

2.1. Lozan Antlaşması'nın Donanmaya ve Türk Deniz Ticaret Filosuna Sağladığı Katkılar 80
2.1.1. Lozan Antlaşması'nın Tersaneleri İlgilendiren Maddeleri 80
2.1.2. Kabotaj Hakkı'nın Kazanılması ve Önemi 80
2.2. Osmanlı Devleti'nden Miras Kalan Tersanelerin Durumu 83
2.2.1. Haliç, Taşkızak/Kasımpaşa ve Camialtı Tersaneleri 83
2.2.2. Hasköy Tersanesi 88
2.2.3. İstinye Tersanesi 88
2.3. Bahriye Vekâleti Dönemi (1924-1927) 93
2.3.1. Bahriye Vekâleti'nin Kuruluş Süreci 93
2.3.2. Bahriye Vekâleti Teşkilat Yapısı 97
2.3.3. Bahriye Vekâleti'nin Faaliyetleri ve Lağvedilmesi 99
2.4. Cumhuriyet Dönemi'nde Kurulan Tersaneler 103
2.4.1. Gölcük Tersanesi'nin Doğuşu ve Gelişimi 103
2.4.2. Van Gölü Sefain İşletmesi ve Ernis Tersanesi 113
2.4.3. İzmir Körfez Vapurları İşletmesi ve Alaybey Tersanesi 126
2.5. Türkiye Cumhuriyeti'nde İnşa Edilen İlk Gemiler 129
2.5.1. Gümrük Peremesi (1933-1934) 129
2.5.2. Gölcük Yağ Gemisi (1934-1935) 129
2.5.3. Atak Mayın Gemisi (1936-1938) 131

2.5.4. Torpido Şalopaları 133
2.5.5. Denizaltılarımızın İnşa Süreci 133
2.5.6. Yolcu Vapurları 135
2.6. Gemi İnşa Sanayisinin Gelişmesi İçin Alınan Tedbirler 136
2.7. Tersanelerin Gelişimini Destekleyen Alt Sanayi Kollarının Durumu 140
2.8. Denizbank'ın Kuruluşu ve Faaliyetleri 142

3. Bölüm
İNÖNÜ DÖNEMİ'NDE TERSANELERİN GELİŞİMİ 147

3.1. Askerî Tersanelerde Yürütülen Faaliyetler 148
3.1.1. Gölcük Tersanesi'nin Gelişimi 149
3.1.2. Taşkızak Tersanesi'ndeki Faaliyetler 158
3.2. Denizbank'ta Meydana Gelen Gelişmeler 164
3.2.1. Denizbank'ın Gemi Alım Faaliyetleri 165
3.2.2. Denizbank'ın Lağvedilmesi 168
3.3. Kamuya Ait Sivil Tersaneler 169
3.3.1. Haliç (İstanbul) Tersanesi 169
3.3.2. Hasköy Tersanesi 178
3.3.3. İstinye Tersanesi 179
3.3.4. Camialtı Tersanesi 180
3.3.5. Bitlis/Tatvan Tersanesi'nde Yürütülen Çalışmalar 181
3.3.6. Pendik'te Tersane Kurulması Yönünde Başlatılan Çalışmalar 183
3.4. Tersaneleri Destekleyen Alt Sanayi Kollarının Gelişimi 184
3.5. Hükûmet Programları ve Bakanlıkların Açıklamaları Açısından Denizcilik Endüstrisinin Durumu 189
3.6. ABD Yardımları ve Gemi İnşa Sanayisine Etkisi 193
3.7. 1950 Yılında Türk Ticaret Filosunun Dünyadaki Konumu 199

SONUÇ 201

KAYNAKÇA 207

EKLER 213

YAZAR HAKKINDA 235

KAYNAKÇA

ARŞİVLER

A.Başkanlık Cumhuriyet Arşivi

B. Başkanlık Osmanlı Arşivi

C. Beşiktaş Deniz Müzesi Arşivi

Ç. Cumhurbaşkanlığı Arşivi

D. Lalahan Deniz Genel Arşiv Müdürlüğü

E. USA Foreign Affairs Archieves

F. UK National Archieves

RESMİ YAYINLAR

Ankara Sanayi Odası, **1930 Sanayi Kongresi, Raporlar-Zabıtlar**, Ankara,1930.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Tarihçesi 1923-1935, Ankara, Lalahan Deniz Arşiv Müdürlüğü.

Donanma Komutanlığı Tarihçesi (2002). Gölcük: Donanma Basımevi.

Gölcük Tersanesi Tarihçesi, Gölcük Tersanesi Matbaası, Kocaeli.

Hükümet Programları 1920-1965 (Düzenleyen İsmail Arar) T.C. Başbakanlık Yayınları, Ankara, 1968.

Milli Eğitim Bakanlığı, Gemi Yapımı-Gemi Yapım Elemanları, Eğitim Broşürü, Ankara 2013.

Milli Eğitim Bakanlığı, Denizcilik Gemi Yapısı, Eğitim Broşürü, Ankara, 2013

Resmi Gazete

Seyri Sefain İdâresi Tarihçe ve Rehberleri (1926-1928)

TBMM Zabıt Ceridesi

Türk Deniz Ticareti ve Türkiye Denizcilik İşletmeleri Tarihçesi Cilt I ve II **(Derleyenler:** Bayram Camcı, - CezmiZafer) Türkiye Denizcilik İşletmeleri Kültür Yayınları, İstanbul, 1994.

U.S. Departmant Of Commerce, Statistical Abstract of The U.S., Washington, 1950.

United Nations Publications, II.C. Economic And Financial, 1948.

KİTAPLAR

Osmanlı Sanayii 1913-1915 Yılları Sanayi İstatistiki, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını No:299, Ankara, 1970.

Ansiklopedik Ekonomi Terimleri Sözlüğü, Dünya Yayıncılık, İstanbul,1998.

As, Efdal, **Cumhuriyet Dönemi Ulaşım Politikaları**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2013,

Arı, Kemal **İzmir'den Bakışla Türk Ticaret-i Bahriyesi ve Mübadele Gemileri Lozan'dan Kabotaja,** Deniz Ticaret Odası İzmir Şubesi Yayınları, İzmir, 2008.

Arıkan, Zeki-Sancar Lütfü, **Türk Denizcilik Tarihi Cilt I-2**, Deniz Basımevi, İstanbul, 2008.

Atay, Falih Rıfkı, **Çankaya,** Pozitif Yayınları, İstanbul, 2012.

Avcıoğlu, Doğan, **Türkiye'nin Düzeni Cilt-2 (Dün, Bugün, Yarın)**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1987.

Bağdatlı, Selahattin, **Hukuk Sözlüğü**, Derin Yayınları, İstanbul, 2002.

Bostan,İdris, **Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII.Yüzyılda Tersâne-i Âmire**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2003.

_____;**Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği,** Kitap Yayınevi, İstanbul, 2008.

Bostan İdris ve Özbaran Salih, **Türk Denizcilik Tarihi-1**, Deniz Basımevi, İstanbul, 2009.

Büyüktuğrul, Afif, **Cumhuriyet Donanması (1923-1960)**, Deniz Basımevi, İstanbul, 1967.

_____; Büyük Atamız ve Türk Denizciliği, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1969.

Can, Ali, **Pendik-Sulzer Motor Fabrikası Belgeseli**, Oluşur Basım Hizmetleri, İstanbul, 2018,

Cevdet, Ahmet Paşa, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi C.1-2**, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008.

Cuinet, Vital, **La Turquie D'Asie, Géographie Administrative Statistique Descriptive et Raisonnée De Chaque Province De L'Asie Mineure,** Tome Deuxiéme, Ernest Leroux Editeur, Paris, 1891.

Çelebi, Evliya, **Seyahatname** (Hazırlayanlar: S.A.Kahraman-Y.Dağlı)**,** YKY, İstanbul, 2003.

Çoker, Fahri, **Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler**, Ankara, 1994.

Danışman, Zuhuri, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi Cilt-7**, Yeni Matbaa, İstanbul, 1965.

Daver, Abidin, **Türk Denizciliği,** Varoğlu Yayınevi, İstanbul. (Yıl Belirtilmemiş)

Deane, Phyllis, **İlk Sanayi İnkılabı** (Çeviran Tevfik Güran), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2000.

Dear, Ian; Kemp, Peter, **Denizcilik Terimleri Sözlüğü,**(çeviren. Orkun Soyer) İstanbul, Kropi Yay., 2005.

Demir, Ahmet, **Türkiye'de Gemi Yapım Sanayii'nde Kuruluş Yeri**, Ankara Üniversitesi, Ankara, 1967.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, **Abdülhamid Donanmasında Bir Bahriyeli (Donanma Zabiti Emin Yüce'nin Hatıraları)**, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 2014,

Eken, Aydın, **Ord.Prof. Ata Nutku Türk Gemi İnşaatı Endüstrisi ve Mühendislik Eğitimin Önderi**, İTÜ Vakfı, İstanbul, 2013.

Ergin, Osman Nuri **Türkiye Maarif Tarihi, C.3. Mutlakiyet Devri Mektepleri**, Osmanbey Matbaası, İstanbul,1941.

Eser, Uğur, **Türkiye'de Sanayileşme,** İmge Kitabevi, Ankara, 1993.

Eslen, Nejat **Geleceğin Liderleri için Büyük Strateji Esasları**, Pankuş Yayınları, Ankara, 2021.

Ergin, Osman Nuri, **Mecelle-i Umûr-ı Belediyye C.5**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 1995.

Gencer, Ali İhsan, **Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezâreti'nin Kuruluşu (1789-1867),** Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2001.

Göncüoğlu, Süleyman Faruk- Kayar, Esma, **Denizcilerin Karargahı Kasımpaşa**, İstanbul Şehri Kültür Tarihi Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 2012.

Gray, Wood-Hofstader Richard, **Amerikan Tarihinin Anahatları,** Erkmen Matbaası, 1951.

Gökçay, Namık, **İzmit Tersanesi Marmara Üssü Bahri Marmara Deniz Ana Üs Tarihçeleri,** Deniz Basımevi, İstanbul 2009.

Gülen, Nejat, **Şanlı Bahriye,: Türk Bahriyesinin İki Yüz Yıllık Tarihçesi:1773-1973**, İstanbul, 2001.

Güneş, İhsan, **Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de Hükümetler Programları ve Meclisteki Yankıları (1908-1923)**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012.

Hammer, Joseph Von, **Büyük Osmanlı Tarihi C1-12**, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 2013.

Hergüner, Mustafa, **Kurtuluş Savaşı'nda Denizciliğimiz**, Türkiye Denizciler Sendikası, İstanbul, 1992.

_____; İkinci Dünya Harbi'nde Türk Denizciliği, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2011.

Işın, Bülent, **Osmanlı Bahriyesi Kronolojisi**, Dz.K.K. Basımevi, Ankara, 2004.

İhsanoğlu, Ekmeleddin, **Çağını Yakalayan Osmanlı Osmanlı Devleti'nde Modern Haberleşme ve Ulaştırma Teknikleri**, IRCICA Yayınevi, İstanbul,1995.

İnan, Afet, **Türkiye Cumhuriyetinin İkinci Sanayi Planı 1936**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1989.

Jorga, Nicolae, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi,** Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2005.

Kabacalı, Alpay, **Hatıralar Cemal Paşa**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012.

Karaca, Ali, **Anadolu Islahatı ve Ahmet Şakir Paşa (1838-1899),** Eren Yayınevi, İstanbul, 1993.

Karal, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi Cilt IX ve X**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2011.

Kardaş, Abdülaziz, **Cumhuriyet Döneminde Van Gölü Havzası'nda Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımlar (1923-1950)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2015.

Kennedy, Paul, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri,** Ankara, İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.

Kırzıoğlu, Fahrettin, **Osmanlıların Kafkas Ellerini Fethi (1451-1590)**, Ankara 1976.

Koçak, Cemil, **Türk-Alman İlişkileri (1923-1939)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2013.

Koraltürk, Murat, **Şirket-i Hayriye (1851-1945)**, İDO Acar Basım ve Cilt Sanayi, İstanbul, 2007.

_____; **Haliç'te Ulaşım ve Haliç Vapur Şirketi,** Degrade Ajans ve Reklamcılık, İstanbul, 2005.

Kurt, Sadık, **İzmir'de kamusal Hizmetler 1850-1950**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir, 2012.

Metel, Raşit, **Atatürk ve Donanma,** Deniz Basımevi, İstanbul, 1966.

Mac Farlane, Charles, **Kısmet Or The Doom Of Turkey**, Forgotten Books, London, 1855.

Nuri, Abdülehad, **Türkiye Seyr-i Sefâin İdâresi Tarihçesi**, Ahmed İhsan Matbaası, İstanbul, 1926.

Orhonlu, Cengiz, **Osmanlı İmparatorluğunda Şehircilik ve Ulaşım Üzerine Araştırmalar**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları,İzmir, 1984.

Öğüt, Tahir, **XVIII-XIX. yüzyılda Birecik Sancağında İktisadi ve Sosyal Yapı**, TTK Yayınları, Ankara, 2013.

Özbilen, Eşref Bengi (Çeviren), **Denizlerde Yenilmediler Cihan Harbinde Alman Bahriyeliler-Auf Seen Unbesieght (Berlin, 1921)**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.

Özçelik, Selahattin, **Donanma-yı Osmanı Muavenet-i Milliye Cemiyeti,** Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2000.

Seyfioğlu, Ali Rıza, **Adolphus Slade'in Türkiye Seyahatnamesi ve Türk Donanması İle Yaptığı Karadeniz Seferi**, Askeri Deniz Matbaası, İstanbul, 1945.

Shinder, Joel, **Ottoman Bureaucracy in the Second Half of the Seventeenth Century: The Central and Naval Administration**, University Microfilms, 1983.

Strabon, **Geographika Antik Anadolu Coğrafyası** (Çev.Adnan Pekman), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2005.

Tekeli, İlhan- İlkin, Selim, **1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları**, ODTÜ, Ankara, 1977.

_____; **Uygulamaya Geçerken Türkiye'de Devletçiliğin Oluşumu Cilt-2**, Bilge Kültür Sanatevi Yayınları, İstanbul, 2009.

Tezeren, Atilla, **Türkiye'de Gemi İnşa Sanayii,** Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, Ankara, 1982.

Thornburg, Max Weston, **Türkiye'nin Bugünkü Ekonomik Durumunun Tenkidi** 1950.

_____; **Türkiye Nasıl Yükselir?** Nebioğlu Yayınevi, İstanbul,1950.

Toprak, Zafer **Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2014,

Tutel, Eser, **Şirket-i Hayriye**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

_____; **Seyr-i Sefain Öncesi ve Sonrası**, İletişim Yayınları, İstanbul,1997.

Uçarol, Rıfat, **Siyasi Tarih (1789-1999)**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2000.

Uzunçarşılı, İsmail, Hakkı, **Osmanlı Tarihi I.Cilt**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1982.

_____;**Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı,** Türk Tarih Kurumu, Ankara,

_____;**Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri**, Ankara, 1984.

Ünal**,** Mehmet Ali, **Osmanlı Devrinde Sinop**, TTK Yayınları, Ankara, 2014.

Yakut, Kemal, **Türkiye Cumhuriyeti İktisat Tarihi,** Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2019.

MAKALELER

Barbaros, Funda, Karatepe Doğa İsmail, "*60'lı Yıllarda Türkiye'ye 'Planlamadan' Bakış"*, **Ege Akademik Bakış Dergisi**, Sayı 9(1), İzmir, 2009.

Bayraktar Kaya, *Osmanlı Maliyesi Üzerine Çalışmalar,***Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi,** Cilt 1, Sayı 1, 2003.

Bernd, Langensiepen, *The Ottoman Steam Navy*, 1828-1923First Edition

Bulut, Sedef, *"Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı(1957-1960) Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu"*, **Gazi Üniversitesi Akademik BakışDergisi**, Cilt 2 Sayı 4, Ankara, 2009.

Dinler, Zeynel, Öztürk, Nazım "*Ulusal Planların Bölgeselleşmesine Yönelik Planlama: Fransız Deneyimi*", **Amme İdâresi Dergisi**, Cilt 35-Sayı 3, 2002.

Engin, Vahdettin, "Dosya: Bozkurt Lotus Davası", **Popüler Tarih Dergisi**, Ekim 2002, Sayı: 26 Sayfa: 66-72.

Erim, Nihat *"Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri Cilt-1 (Osmanlı İmp.Andlaşmaları)"***Ankara Hukuk Fakültesi Yayınları**, TTK, Ankara,1953,

İnalcık, Halil, *"*Çaka Bey-İzmir Beyliği, 1081-1092*"*, **NTV Tarih(48. sayı)**, 2013.

Eyiceoğlu, Celal, *"Geçmişte ve Şimdi Gölcük Deniz Fabrikaları"***Donanma MecmuasıSayı 439**, Deniz Basımevi, İstanbul, 1962.

Kaçar, Mustafa, "*Osmanlı İmparatorluğu'nda Askeri Teknik Eğitimde Modernleşme Çalışmaları ve Mühendishânelerin Kuruluşu"***Osmanlı Bilimi Araştırmaları Dergisi**, Sayı 2, İstanbul, 1998.

Kara, Bülent, *"Türkiye'de Personel Reformu Çalışmalarının Altyapısı:1930-1960 Yılları Arasında Yabancı Uzmanların Kamu Yönetimine İlişkin Raporları",* **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** Cilt 30 No 2, Sivas, Aralık 2006.

Koraltürk, Murat, *"İstinye Tersanesi/İstinye Shipyard"*, **Gemi İnşa Sanayi Dergisi**, Sayı 2, Eylül 2002.

_____; *"Van Gölü'nde Gemiler*", **Denizcilik Dergisi**, 26.Sayı, 2006.

Kurat, Akdes Nimet, "*Türkiye ile ABD arasındaki Münasebetlere Ait Arşiv Vesikaları",* **Tarih Araştırmaları Dergisi V**, Ankara, 1967.

Makine Mühendisleri Odası, "*Gemi İnşa Sanayimiz ve Geleceği Raporu*" İstanbul, 1974.

Miyak Derya Levent, "*Birinci İnönü ve İkinci İnönü Denizaltılarının Donanmaya Katılımı ve Deniz Harp Sanayiine Etkileri",* Türk Harp sanayi Tarihi Özet Kitabı, Ankara, 2022, S73-75

Noyan, Bahri,"*II.Meşrutiyet'te Türk Donanması"*, **Hayat Tarih Mecmuası**, Sayı 6, İstanbul, 1970.

Nutku, Yavuz, *'Babam Ata Nutku'*, **Bilim ve Teknik Dergisi** Sayı 354, İstanbul 1997.

Oktay, Hasan *"Van Gölü'nde Gemi İşletmeciliği-1ve 2"***Vansesi Gazetesi**, Van, 25 Mayıs 2016.

Özbaran, Salih, "*Osmanlı İmparatorluğu ve Hindistan Yolu Onaltıncı Yüzyılda Ticaret Yolları Üzerinde Türk-Portekiz Rekabet ve İlişkileri",***TD31**, İstanbul,1978.

Özdemir, Fatih, Denizcilik Bankası Tarafından Hazırlanan Rapora Göre Askeri Tersanelerin 1955 Yılındaki Panoraması, MSÜ, **Türk Harp Sanayi Tarihi Sempozyumu Özet Kitabı**, İstanbul, 2022.

Özgen, Cansu Canan, **Türklerin Büyükleri-Asya'dan Avrupa'ya Hazar'dan Akdeniz'e,** Kronik Yayınları, İstanbul, 2018.

Saatçi, Namık, "*Kabotaj ve Deniz Ticaretinini Önemi",***Donanma Mecmuası (Sayı 404),** Deniz Basımevi, İstanbul, 1953.

Sümer, Gültekin, "*Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü",***Uluslararası İlişkiler**, Cilt 5, Sayı 19 (Güz 2008)

Şahsuvaroğlu, Y.Haluk; *İstanbul Tersanesine gelen İlk Amerikan İnşa Mühendisi ve Amerika'ya Gönderilen Birinci Deniz Subayımız*, **Donanma Mecmuası**, Sayı 400, 1952, Deniz Basımevi, İstanbul.

_____; *İstanbul Tersanesi*, **Donanma Mecmuası**, Sayı 376,1946, Deniz Basımevi, İstanbul.

Taşkın, Muzaffer, **Denizciliğimizin ve Gemi İnşa Sanayimizin Geliştirilmesi Hakkında Rapor,** T.M.M.O. Birliği Gemi Makineleri İşletme Mühendisleri, Ankara,1964.

_____; *Denizciliğimizin ve Gemi inşa Sanayimizin Geliştirilmesi Hakkında Rapor,* **Ulaştırma Vekâleti Yüksek İstişare Kurulu**, Ankara, 1964.

Tızlak, Fahrettin, "Van Gölünde Vapur İşletme Teşebbüsleri (1879-1907)", **Belleten**, Sayı 240, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2001.

Uyanıker, Ferdi, Gölcük Mayın Fabrikasının Kuruluşu ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Deniz Mayını İmal Çalışmaları, MSÜ, **Türk Harp Sanayi Tarihi Sempozyumu Özet Kitabı**, İstanbul, 2022.

Uzunçarşılı, İsmail, Hakkı "*Osmanlı Devleti Maliyesi'nin Kuruluşu ve Osmanlı Devleti İç Hazinesi*", **Belleten, XLII/165**, Ankara, 1978.

Yapıştıran, Cihan, "*19. Yüzyıl Van Gölü'nde Ulaşımın Bölge Ticaretine Etkileri*", **VIII. Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu**, İstanbul, 2017.

SÜRELİ YAYINLAR

A.Gazeteler

Akşam,

Cumhuriyet,

İkdam,

Kurun,

Ulus,

Vansesi,

B.Dergiler

Bilim ve Teknik,

Donanma Mecmuası,

Gemi Mecmuası,

Mühendis ve Makine,

Yedigün,

TEZLER

Akgül, Hilal, **1958 Moratoryumu,** İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2004.

Arslanyürek, Yaşar, **Osmanlı Devleti'nde Mesleki ve Teknik Okullar (1876-1908)**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Doktora Tezi, Kahramanmaraş, 2015.

Carver, Michael,**A Correct and Progressive Road U.S.Turkish Relations 1945-1964**, Bowling Green State Universty, (Doctor of Philosophy Thesis)**,** Ohio, 2011.

Darr, Karl, W.Augustus, **The Ottoman Navy 1900-1918 A Study Of The Material Personnel And Professional Development Of The Ottoman Navy From 1900 Through The İtalian, Balkan And First World Wars**, Yüksek Lisans Tezi, Louisvelle University, Kentucy,1998.

Güvendiren, Muhlise, Yıldız, **Türkiye Karasularında Deniz Taşımacılığı,** İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2014.

Kılıç, Orhan, **Van Sancağı (1548-1648**) (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilgiler Enstitüsü, Elazığ, 1994.

Özlü, Hüsnü, II.Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türkiye'de Savunma Sanayii'nin Gelişimi (1939-1990), Doktora Tezi, İzmir Dokuz Eylül Üniversites, İzmir, 2006.

Öztürk, Uğur, **Osmanlı Modernleşmesinden II. Dünya Savaşına: Cumhuriyet Donanması ve Gölcük Tersanesi'nin Kurulması**, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli, 2017.

Tekin, Emre, **Cumhuriyet Dönemi'nde Tatvan (1950-1970),** Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van, 2019,

Tunaboylu, İskender, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yavuz Zırhlısı**, Yüksek Lisans Tezi, 9 Eylül Üniversitesi, İzmir, 2004.

Uyanıker, Ferdi, **II.Dünya Savaşı Sürecinde Türk Donanmasındaki Gelişmeler,** Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2019.

İNTERNET SİTELERİ

Kültür ve Turizm Bakanlığı resmi internet sitesi, http: // www. Antalya kulturturizm.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 12.10.2019)

Colins Sözlük resmi internet sitesi, http:// www. collinsdictionary.com /dictionary/italian-english/ darsena. (Erişim tarihi 12.10.2019)

İngiltere Bilim Müzesi resmi internet sitesi, https: // collection. sciencemuseumgroup.org. uk/ (Erişim tarihi, 12.10.2019)

İshakol Boya resmi internet sitesi, http:/ www. ishakol. com/tarihce (Erişim Tarihi, 01.03.2020)

İslam Ansiklopedisi resmi internet sitesi, https: // islamansiklopedisi.org.tr/ (Erişim Tarihi, 25.03.2020)

Türk Dil Kurumu resmi internet sitesi, https://www. tdk.gov. tr/ BüyükTürkçe Sözlük, (Erişim Tarihi, 08.10.2017)

Türk Loydu resmi internet sitesi, http:// www. Turkloydu.org.org/tr-tr/hakkımızda. (Erişim Tarihi, 04.07.2022)

Dünya Gazetesi, https:// www.dunya.com/sektorler/denizcilik/gemi-insada-yeni-rekor-yesil-gemilerle-gelecek-haberi-649164 (Erişim tarihi 18.07.2022.)

TÜRKİYE'NİN SAVUNMA SANAYİSİ VE SAVUNMA HARCAMALARI

Dr. Zafer Saygılı

nobel bilimsel

TÜRKİYE'NİN SAVUNMA SANAYİSİ VE SAVUNMA HARCAMALARI

Dr. Zafer Saygılı

Yayın No.: 1975
ISBN: 978-625-393-234-3
E-ISBN: 978-625-393-235-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Şubat 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet
yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Saygılı, Zafer.
Türkiye'nin Savunma Sanayisi ve Savunma Harcamaları / Zafer Saygılı
1. Basım, XVIII + 196 s., 15,5x21,5 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-393-234-3
E-ISBN: 978-625-393-235-0
1. Savunma Sanayi 2. Savunma Harcamaları 3. Ekonomik Büyüme

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **v**

TABLO LİSTESİ ..... **xii**

ŞEKİL LİSTESİ ..... **xiii**

GRAFİK LİSTESİ ..... **xiv**

KISALTMALAR LİSTESİ ..... **xv**

GİRİŞ **1**

1. Bölüm
SAVUNMA SANAYİSİ **3**

1.1. Savunma Sanayisinin Tanımı 3
1.2. Savunma Sanayisinin Yapısı 8
1.3. Savunma Sanayisinin Önemi 11
1.4. Savunma Sanayisinin Özellikleri 12
1.5. Savunma Sanayisi Ürünlerinin Özellikleri 14
1.5.1. İleri Teknolojinin Kullanılması ve Yüksek Performans Gerektirmesi 16
1.5.2. Maliyetin Yüksek Olması 18
1.5.3. Ürün Kalitesinin Yüksek Olması 19
1.5.4. Kullanım Sürelerinin Uzun Olması 19
1.5.5. Ağır Çevre Koşullarında Çalışabilme 21
1.6. Savunma Sanayisi Kuruluşlarının Özellikleri 22
1.6.1. Varlık Nedenleri 22
1.6.2. Örgüt Yapıları 23
1.6.3. Firma Büyüklüğü 24
1.6.4. Yetişmiş İnsan Gücü Potansiyeli 27
1.7. Savunma Sanayisinin Pazar Özellikleri 28
1.7.1. Müşteri 30
1.7.2. Talep 31

1.7.3. Arz 31
1.7.4. Fiyat ve Kalite 32
1.7.5. Yatırım ve Finansman 33
1.7.6. Egemenlik 35
1.7.7. Üretimin Ölçeği ve Devamlılığı 35
1.7.8. Dış Politika ve İhracat 37
1.7.9. Tanıtım ve Reklam 38
1.8. Savunma Sanayisinin Askerî Özellikleri 38
1.8.1. Gizlilik 39
1.8.2. Emniyet ve Güvenilirlik 41
1.8.3. Değişen Tehditlere ve Gelişen Teknolojilere Uyarlanabilme ve Sürdürebilirlik 41
1.8.4. Standardizasyon 42
1.9. Savunma Sanayisini Diğer Sektörlerden Ayıran Özellikler 43

2. Bölüm
TÜRKİYE'NİN SAVUNMA SANAYİSİ 47
2.1. Türkiye'de Savunma Sanayinin Tarihsel Gelişimi 47
2.1.1. Cumhuriyet Dönemi (1923-1938) 47
2.1.2. İkinci Dünya Savaşı Dönemi (1939-1950) 49
2.1.3. Soğuk Savaş Yıllarından Kıbrıs Barış Harekâtı Dönemi (1951-1973) 51
2.1.4. Ambargo Dönemi (1974-1978) 54
2.1.5. Ulusal Savunma Sanayini Oluşturma Dönemi (1979-1985) 55
2.1.6. Savunma Sanayisinin Kamu Yönetimi Anlayışıyla Gelişme Dönemi (1986-2006) 56
2.1.7. 2006 ve Sonrası Dönem 59
2.2. Türk Savunma Sanayisinden Türkiye'nin Beklentileri 62
2.2.1. Süreklilik 62
2.2.2. Caydırıcılık 63
2.2.3. Ekonomik Büyüme ve İstihdamı Arttırma 63
2.2.4. Bağımsızlık ve Kendi Kendine Yetebilirlik 64
2.2.5. Millîleştirme 64
2.3. Türk Savunma Sanayisinin Yapısı 65

2.3.1. Millî Savunma Bakanlığı Bünyesindeki Kuruluşlar 65
2.3.1.1. Askerî Fabrikalar Genel Müdürlüğü Bünyesindeki Kuruluşlar 66
2.3.1.2. Tersaneler Genel Müdürlüğü Bünyesindeki Kuruluşlar 69
2.3.1.3. Makine Kimya Endüstrisi 70
2.3.2. Türk Silahlı Kuvvetleri Güçlendirme Vakfı Bünyesindeki Kuruluşlar 71
2.3.2.1. Askerî Elektronik Sanayi ve Ticaret (ASELSAN) AŞ. 72
2.3.2.2. Hava Elektronik Sanayi (HAVELSAN) A.Ş. 73
2.3.2.3. Roket Sanayi (ROKETSAN) A.Ş. 73
2.3.2.4. Askerî Pil Sanayi (ASPİLSAN) A.Ş. 74
2.3.2.5. TUSAŞ Türk Havacılık ve Uzay Sanayi (TUSAŞ) A.Ş. 74
2.3.2.6. İşbir Elektronik Sanayi (İŞBİR) A.Ş. 75
2.3.3. Savunma Sanayisinde Faaliyet Gösteren Özel Sektör Kuruluşları 76
2.3.4. Türk Savunma Sanayisinde Yaşanan Sorunlar 83
2.3.4.1. Stratejik Plan ve Program Eksikliği 83
2.3.4.2. AR-GE'ye Dayalı Tedarik Yapılamaması 83
2.3.4.3. Büyük Ölçekli Sektörlerin Eksikliği 84
2.3.4.4. Yan Sanayide Uzmanlaşmanın Yetersizliği 84
2.3.4.5. Kredi Yetersizliği ve Fonlama Zorluğu 85

3. Bölüm
SAVUNMA HARCAMALARI 87
3.1. Savunma Kavramı 87
3.2. Savunma Harcamalarının Tanımı 88
3.3. Savunma Harcamalarının Özellikleri 91
3.4. Savunma Harcamalarının Düzeyi 93
3.5. Savunma Harcamalarının Sınıflandırılması 96
3.6. Savunma Harcamalarını Belirleyen Faktörler 98
3.6.1. Ülkelerin Jeopolitik Konumları 101
3.6.2. Siyasal Rejimler ve Yönetim Biçimleri 104
3.6.3. Ülke İçi Tehditler ve Terörizmle Mücadele 105
3.6.4. Dışa Açıklık Göstergeleri 107
3.6.5. Askerî İttifaklara Katılım 108
3.6.6. Ekonomik Gelişmişlik Düzeyi 110

3.6.7. Araştırma Geliştirme ve Teknolojik Gelişmeler 111
3.6.8. Silahlanma Yarışı ve Komşu Ülkelerin Savunma Harcamaları 114
3.6.9. Demografik Faktörler 117
3.6.10. Stratejik Hedefler 117
3.7. Savunma Harcamalarının Ekonomik Etkileri 117
3.7.1. Sermaye Birikimi Üzerine Etkileri 118
3.7.2. Gayrisafi Millî Hasıla Üzerine Etkileri 119
3.7.3. Ödemeler Dengesi Üzerine Etkileri 120
3.7.4. Enflasyon Üzerine Etkileri 122
3.7.5. İstihdam Üzerine Etkileri 125
3.7.6. Kaynak Dağılımına Etkileri 127
3.7.7. Sanayileşmeye Etkileri 128
3.8. Savunma Harcamalarının Faydaları 129
3.8.1. Yasal Egemenliğin Sağlanmasına Faydaları 130
3.8.2. Caydırıcı ve Koruyucu Olmasına Faydaları 131

4. Bölüm
TÜRKİYE'NİN SAVUNMA HARCAMALARI 133
4.1. Türkiye'nin Savunma Harcamaları 133
4.1.1. Türkiye'de Savunma Harcamalarının Gelişimi 135
4.1.1.1. Cumhuriyet'in İlanı ve Kıbrıs Barış Harekâtı Arası Dönem (1923-1973) .. 136
4.1.1.2. Kıbrıs Barış Harekâtı ve Birinci Körfez Savaşı Arası Dönem (1974-1990) ... 139
4.1.1.3. Soğuk Savaşın Bitiminden Günümüze Kadar Olan Dönem (1991-2023) ... 141
4.1.2. Türkiye'de Savunma Harcamalarının Faydaları 143
4.1.3. Türkiye'de Savunma Harcamalarını Etkileyen Faktörler 143
4.1.3.1. Türkiye'nin Jeopolitik Konumu ve Jeostratejik Önemi 144
4.1.3.2. Türkiye'nin Komşu Ülkeler ve Bölge Ülkeleriyle İlişkileri 145
4.1.3.3. Türkiye'nin Algıladığı Tehditler ve Terör Sorunu 147
4.1.3.4. Ekonomik ve Siyasi İstikrarsızlık 148
4.1.4. Türkiye'nin Savunma Harcamalarının Kaynakları 149
4.1.4.1. Bütçe Kaynakları 150
4.1.4.1.1. Millî Savunma Bakanlığı Ödenekleri 150
4.1.4.1.2. Jandarma Genel Komutanlığı Ödenekleri 153

4.1.4.1.3. Sahil Güvenlik Komutanlığı Ödenekleri 154
4.1.4.1.4. Özel Kanunlara Dayalı ve Devirli Ödenekler 155
4.1.4.1.4.1. Reorganizasyon ve Modernizasyon Ödenekleri 156
4.1.4.1.4.2. Harita Alım ve Yapım İşlerinden Elde Edilen Gelirler 157
4.1.4.1.4.3. Askerî Arazilerin Satışlarından Elde Edilen Gelirler 158
4.1.4.1.4.4. İhtiyaç Fazlası Mal ve Hizmetlerinin Satışı ve Kirası ile Yabancı Personel Eğitimlerinden Elde Edilen Gelirler 159
4.1.4.1.4.5. Dövizli ve Bedelli Askerlikten Elde Edilen Gelirler 160
4.1.4.1.4.6. Savunma Harcamalarının Finansmanı İçin Alınan Vergiler 161
4.1.4.2. Diğer Kaynaklar 161
4.1.4.2.1. Hibe ve Dış Yardımlar 162
4.1.4.2.2. Savunma Sanayii Destekleme Fonu 164
4.1.4.2.3. Türk Silahlı Kuvvetleri Güçlendirme Vakfı Kaynakları 166

SONUÇ VE ÖNERİLER 169

EKLER 173

KAYNAKÇA 177

DİZİN 191

YAZAR HAKKINDA 195

KAYNAKÇA

ACAR, Aykut (1992), "Anadolu'nun Jeopolitik Önemi ve Türkiye'ye Yönelik Tehditler", *Stratejik Etüdler Bülteni*, Sayı: 91, Ankara, Genelkurmay Yayınları.

AKALIN, Ayşe (2009), "*Türk Savunma Sanayi Tarihi*" Milsoft, Ankara.

AKÇA, İsmet (2010), "*Türkiye'de Askeri-İktisadi Yapı: Durum, Sorunlar, Çözümler*". İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) Yayınları.

AKDOĞAN, Abdurrahman (2020), "*Kamu Maliyesi*", 21. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi.

AKGÜL, Aziz (1985), "*Savunma Sanayi İşletmelerinin Nitelikleri Üzerinde Bir Araştırma ve Türkiye ile İlgili Öneriler*", Başbakanlık Basımevi, Ankara.

AKGÜL, Aziz (1986), "*Savunma İşletmelerinin Yapısı ve Türk Savunma Sanayi*", Ankara: Başbakanlık Yayınevi.

AKGÜL, Aziz (1987), "*Dünya da Savunma Harcamaları ve Savunma Sanayilerinin Yapısı*". Ankara: Başbakanlık Basımevi.

AKYOL, Taha (1976), "*Sovyet Rusya stratejisi ve Türkiye*" 1.Baskı. İstanbul: Ötüken Yayınevi.

ALEMDAR, Ahmet (2021), "*Reis Sınıfı Denizaltı Projesi ve TCG Pirireis'teki Aselsan Sistemleri*" (Erişim Tarihi: 09.11.2021), https://www.defenceturk.net/reis-sinifi-denizalti-projesi-ve-tcg-pirireisteki-aselsanin-sistemleri

ALNIAK, Oktay (2006), "*Savunma Endüstrilerinde Teknolojik Gelişme Stratejileri*", İstanbul: Tasam Yayınları.

ALP, İnönü Akgün (2013), "Terörün Ekonomik Etkileri". *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*. 4 (1).

ALTAY, Hüseyin, EKİNCİ Aykut ve PEÇE M. Akif (2013), "Ortadoğu'da Terörün Ekonomik Etkileri: Türkiye, Mısır ve Suudi Arabistan Üzerine Bir İnceleme", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*: (37).

ALTUN, Nurullah (2017) "Savunma Harcamaları Düzeyinin Belirlenmesi: Teorik Bir Tartışma", *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, Nisan, Cilt: 5, Sayı: 2, ss.273-285.

ANAPA, Tanju (2004), "*Gençler İçin Çağdaş Tarih*", İstanbul: Epsilon Yayınları.

ARISÜT, Hakan (2004), "*Kitle İmha Silahları*", Silahlı Kuvvetler Dergisi, Nisan, Sayı:380, Ankara.

ARSHAD, Amna, SYED Shabib Haider ve SHABBİR Ghulam (2017), "Military Expenditure and Economic Growth: A Panel Data Analysis", Forman Journal of Economic Studies, 13, ss.161-175.

ASELSAN (2021), "*Hakkımızda*", (Erişim Tarihi: 09.11.2021), https://www.aselsan.com.tr/tr/hakkimizda

ASKERALMA YÖNETMELİĞİ (2020, 20 Temmuz), Resmi Gazete (Sayı: 31193), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/07/20200722-5.htm

ASKERİ FABRİKALAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (2021a), "*Fabrikalar*", (Erişim Tarihi: 09.11.2021), https://afgm.msb.gov.tr/Iletisim/icerik/fabrikalar

ASKERİ FABRİKALAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (2021b), "*Hakkımızda*" (Erişim Tarihi: 09.11.2021), https://afgm.msb.gov.tr/Kurumsal/icerik/hakkimizda

ASKERİ FABRİKALAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (2021c), "*Kabiliyetler*", (Erişim Tarihi: 09.11.2021), https://afgm.msb.gov.tr/tr-TR/Kabiliyetler

ASLAN, M. Hanifi (1998), "*Hizmet Ekonomisi*", Alfa Yayınevi, İstanbul.

ASPİLSAN (2021), "*Hakkımızda*", (Erişim Tarihi: 09.11.2021), https://www.aspilsan.com/kurumsal/hakkimizda/

AYAZ, Nevzat (1993) "MSB Faaliyetlerindeki Son Gelişmeler ve Türkiye'nin Savunması", *Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Cilt: 7, No: 4, Temmuz- Ağustos.

AYHAN, Ahmet (2002), "*Dünden Bugüne Türkiye'de Bilim-Teknoloji ve Geleceğin Teknolojileri*", Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.

BALI, Nicole (1983), "Defense and Development: A Critiuque of Benoit Study, Economic Development and Cultural Change". Vol:31, ss. 07.

BASALLA, George, (2019), "*Teknolojinin Evrimi*", Soydemir, Cem, (Çev.), Doğu Batı Yayınları, 15. Baskı, Ankara.

BEENSTOCK, Michael (1993), "International Patterns of Military Spending, Economic Development and Cultural Change", Vol.41, No.3, s.633-649.

BEKMEZ, Selahattin ve DESTEK M. Akif (2015), "Savunma Harcamalarında Dışlama Etkisinin İncelenmesi: Panel Veri Analizi", *Siyaset. Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3(2), s.91–110.

BENOIT, Emile (1978), "Growth And Defense in Developing Countries, Economic Development and Culturel Change", Vol. 26, No. 2, January, s.271- 280.

BENOİT, Emile (1973), "Growth Effects of Defence in Developing Countries," *International Development Review*, 14(1), 2-10.

BITZINGER, Richard A. (2009) "*The Modern Defense Industry – Political, Economic and Technological Issues*", California, Praeger Security International.

BOLAT, Emir (2023) "Ordusu En Fazla Para Harcayan Ülkeler Belli Oldu", (Erişim Tarihi: 02.11.2023), https://shiftdelete.net/dunyada-en-fazla-askeri-harcama-yapan-ulkeler-2023

BRACKEN, Paul, BRANDT Linda, JOHNSON Stuart E. (2005), "The Changing Landscape of Defense Innovation", *Defense Horizons*, Sayı:47 Temmuz: ss:1-8.

BRZOSKA, Michael (1995), "*World MilitaryExpenditures, Handbook of Defense Economics I*", (Ed) Keith HARTLEY and Tood SANDLER, Amsterdam: Elsevier Science B.V., ss. 45-67.

BULUTOĞLU, Kenan (2008), "*Kamu Ekonomisine Giriş Demokraside Devletin Ekonomik Bir Kuramı*", 7. Basım, Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları.

CANBAY, Şerif ve MERCAN Derya (2017), "Savunma Harcamalarının Ekonomik Büyüme ve Cari İşlemler Dengesine Etkisi: Türkiye Örneği", *Journal of Emerging Economies and Policy*, 2 (2), ss. 86-104.

CHAN, S. Park (1985), "The Impact of Defense Spending on Economic Performance: A Survey of Evidence and Problems", *Orbis*, 29 (2).

CLEALAND, David, GALLAGHER, James, WHITEHEAD, Ronald. (1993), "*Military Project Management Handbook*", McGraw-Hill, Boston.

COLLİER, Paul ve HOEFFLER Anke. (2002), "*Military Expenditure: Threats, Aid and Arms Races*", The World Bank Policy Research Working, ss. 2927.

ÇAKMAKÇI, Akın (1977), "*Harp Sanayi*", Konya.

ÇAM, Esat (1985), "*Milletlerarası Politika Stratejilerine Savunma Güvenliği Açısından Kısa Bir Bakış*", İstanbul: H.A.K. Yayını.

ÇEÇEN, Anıl (1988), "Savunmanın Çağdaş Anlamı", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi,* (1), ss.43-53.

ÇİL, N. Kemal, (2004), "Savunma Sanayinde Milli Ar-Ge'nin Önemi ve Ar-Ge'ye Dayalı Tedarik", KHA Sinerji Dergisi, 8, Ekim.

DAVUTOĞLU, Ahmet (2014), "*Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu*", 107. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul.

DEFENSHERE (2023), "*Dünyanın ilk 100 Savunma Sanayi Firması 2023 Açıklandı*", (Erişim Tarihi: 02.11.2023), https://www.defensehere.com/tr/dunyanin-ilk-100-savunma-sanayii-firmasi-2023-listesi-aciklandi

DEFENSNEW (2023). "*Top 100 for 2023*", (Erişim Tarihi: 02.11.2023), https://people.defensenews.com/top-100/

DEĞER, Saadet ve SEN, Somnath (1995), "*Military Expenditure and Developing Countries Elsevier Science B.V*"., Ed.: Keith HARTLEY and Todd SNADLER, Handbook of Defence Economics I, Amsterdam, ss.275-307.

DEĞER, Saadet ve SMİTH, Ronald (1983), "Military Expenditure and Growth in Less Developed Countries", *Journal of Conflict Resolution*, 27 (2), 335-353.

DEMİR, İbrahim (2007), "*Küresel ve Bölgesel Savunma Hizmetlerinin Politik Ekonomisi. 21. Maliye Sempozyumu*", Kamu Maliyesinde Güncel Gelişmeler, Pozitif Matbaa, Ankara, ss. 225-227.

DEUDNEY, Daniel H. (2021), "*Encyclopedia Britannica*", (Erişim Tarihi 11.02.2021), https://www.britannica.com/topic/geopolitics adresinden alındı.

DOMBROWSKİ, Peter, GHOLZ, Eugene. (2009) "Innovation and Defense Industry: Business School Theory is Not As Intuitive As It Looks", *İnnovations*. Cilt: 4 sayı:2 ilkbahar ss. 101-117.

DPT (2000), Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, "*Makine İmalat Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu*", Yayın No:2536-ÖİK:552, Ankara.

DPT (2006), "*Dokuzuncu Kalkınma Planı Savunma Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu*", DPT: 2755, ÖİK:699, Ankara.

DUDLEY, Leonard M. (2008), "*Kalem ve Kılıç*" (Çev. Müfit GÜNAY). Ankara, 2. Baskı, Dost Kitabevi.

DUDZEVİCİUTE, Gitana ve TAMOSİUNİENE Rima (2015), "Tendencies of Defence Expenditure and its Structural Changes in the European Union Countries", *KSI Transactions on Knowledge Society*, 8 (1), ss.53-59.

DUNNE, J Paul ve ÜYE, Mehmet (2009), "*Defence Spending and Development*" Department of Economics, British University in Egypt and University of the West of England, February, First Versiyon, No:902

DUNNE, J. Paul (2000), "*The Economic Effects of Military Expenditure in Developing Countries. London, Economics Group Middlesex University Business School*", The Burroughs, Hendon, London, NW4 4BT 1-29 May.

DUNNE, J. Paul (2007), "*Defence Industrial Base," in Handbook of Defense Economics*", (Ed. Todd Sandler, Keith Hartley, and Martin C. Mcguire, Cilt:1, Sayı:14, North-Holland, Amsterdam, ss.399-430.

DUNNE, J. Paul, NIKOLAIDOU, Eftychia ve VOUGAS, Dimitrios (2001), "*Defence Spending And Economic Growth: A Casual Analysis For Greece And Turkey, Defence And Peace Economics*", Volume 12, Issye 1, ss.5-26.

DURGUN, Özlem ve TİMUR Mustafa Caner (2017), "Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Analizi", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 54: ss.126-137.

EDİZDOĞAN Nihat (2020), "*Kamu Maliyesi*", 11.Baskı, Bursa: Ekin Yayınevi.

ERBAYKAL, Erman (2007), "Türkiye'de Ekonomik Büyüme ve Döviz Kuru Cari Açık Üzerinde Etkili Midir? Bir Nedensellik Analizi" *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. 3(6): ss.81–88.

ERDOĞDU, Oya S. (2010), "*Türkiye Savunma Sanayi: Genel Değerlendirme ve Analiz. Tarihi, Siyasi ve Sosyal Gelişmeler Işığında Türkiye Ekonomisi 1908-2008*", Ekin Basım Dağıtım, Bursa, ss.505-514.

ERGİN, Emin (1991), "*Savunma Sanayi Yatırımları ve Ekonomik Büyüme (Ekonometrik Bir Model)*", SSM Yayınları, Ankara. ss. 30-31.

ERGUN, Recep O. (1995), "Harp Ekonomisi", *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, Sayı:297, Ankara: Mayıs.

ERGÜVENÇ, Sadi (1998), "Yeni Savunma Sanayi Politikası ve Stratejisi", *Ulusal Strateji Dergisi*, Ocak – Şubat Sayısı. 135-136

ERİLLİ N. Alp, EĞRİOĞLU Erol, YOLCU Ufuk, ALADAĞ Ç. Hakan, ve USLU V. Rezan (2010), "Türkiye'de Enflasyonun İleri ve Geri Beslemeli Yapay Sinir Ağlarının Melez Yaklaşımı ile Öngörüsü", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 11 (1), ss.42-55.

ERTEM, Barış (2009), "Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı" *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:12, Sayı:21, Haziran, ss.377-397.

EVİRGEN, Yakup (2011), "*Kur Kapan(ma)sın*" Çıra Yayınları, İstanbul.

FRİSCH, Helmut (1989), "*Enflasyon Teorileri*", Çev.Ertan OKTAY ve Aslan YİĞİDİM, Ankara: Elif Matbaacılık.

GALGANO, Francis A. (2017), "*War and Terrain. F. A. Galgano"* içinde Military Geography, Philadelphia, Routledge ss.12-14.

GANSLER, Jacques S. (1982), "*The Defense Industry*", Cambridge, Massaschusetts, The MIT Press.

GANSLER, Jacques S. (2013), "*Democracy's Arsenal: Creating a Twenty-First-Century Defense Industry*", The MIT Press, London,

GANSLER, Jacques, S. (1989), "*Affording Defense*", MIT Press, Cambridge, Massachusetts and London.

GENKUR (2003), "*MT 411-1 Bilgi Harekâtı*". Ankara: Genelkurmay Basım.

GİRAY, Filiz (2004), "Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, ss. 181–199.

GÖRKEM, Hilal ve IŞIK Serkan (2008), "Türkiye'de Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki (1968-2006)", *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 25(2) ss.405-424.

GÜNEŞ, Mehmet (2011), "Etkin Bir Kamu Yönetimi İçin Artan Savunma Harcamalarının Denetimi ve Hesap Verebilirliğin Rolü", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13/2, ss.147-148,

GÜNLÜK ŞENESEN, Gülay (2001). "Measuring the extent of defence expenditures: The Turkish case with Turkish data*". Defence and Peace Economics*,12(1), 27-45.

GÜNLÜK ŞENESEN, Gülay (2002), "*Türkiye'de Savunma Harcamaları ve Ekonomik Etkileri 1980-2001*. 1. Baskı İstanbul: Kasım TESEV Yayınları. ss.38-39.

GÜVEN, Atıf (1976), "Türkiye'de Savunma Konusu ve Problemleri", *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, Yıl: 95, Sayı: 258, ss. 86-87.

HABER TÜRK Gazetesi (2012) "*Tasarım Sırlarımız Bizde Kalacak*", (Erişim tarihi 24.04.2021), https://www.haberturk.com/ekonomi/teknoloji/haber/729250-tasarimsirlarimiz-bizde-kalacak-galeri

HAGLUND, David (1989), "*The Defence Industrial Base and the West*", Routledge, London and New York, ss.1-2.

Haksever, S. (1992). "Cumhuriyet Döneminde Savunma Sanayi'nin Gelişmesi ve Yapı Değişimi". *M5*, 59: 62-64.

HALL, Peter (2007), "*Defence Procurement, Innovation and the National Innovation System*", Manchester Business School, Working Paper No 526.

HARİTA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (2021), "Genel Bilgi", (Erişim tarihi 24.04.2021), https://www.harita.gov.tr/genel-bilgi/sayfa/3

HARTLEY, Keith (2007) "*The Arms Industry, Procurement and Industrial Policies," in Handbook of Defense Economics*", (Ed. Todd Sandler, Keith Hartley, and Martin C. Mcguire), Vol:2, Ch.33, North-Holland, Amsterdam, ss. 1139–1176.

HARTLEY, Keith ve SANDLER, Todd (1990), "The Economics of Defence Spending", An İnternational Survey, *Routledge*.

HAVELSAN (2021), "*Kurumsal*", (Erişim Tarihi: 09.11.2021), https://www.havelsan.com.tr/kurumsal/dunyada-biz

HAYWARD, Keith,(2001), "The Globalisation of Defence Industries," Survival, Sayı:43, No:2, ss. 115–132.

HAZİNE VE MALİYE BAKANLIĞI (2023) "*Faaliyet Raporları*" (Erişim Tarihi: 05.11.2023), https://www.hmb.gov.tr/pergen-faaliyet-raporlari

HERDEM, Şafak (2017), "*Savunma Sanayi Hukuku*", 1 Basım, Beta Yayınları, İstanbul.

HİÇ, Mükerrem (1994a), "Para Teorisi ve Politikası", 9. Basım, İstanbul: Filiz Kitabevi.

HİÇ, Mükerrem (1994b), "*Büyüme ve Gelişme Ekonomisi*", İstanbul, 2. Basım, Filiz Kitabevi.

HOLCOMBE, Randall G. (1996), "*Public Finance*", Minneapolis: West Pub.

IŞIK, İsmail (2002), "NBC Tehdidinin Yeni Yüzü ve Türkiye", *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, Sayı:371, Ocak, ss. 98-99.

İHLAS HABER AJANSI (2021) "*Terörün Bir Yıllık Maliyetiyle 35 Avrasya Tüneli Yapılabilirdi*", (Erişim 01.09.2021), https://www.iha.com.tr/istanbul-haberleri/terorun-bir-yillik-maliyetiyle-35-avrasya-tuneli-yapilabilirdi-2788417/

İLHAN, Suat (1999), "*Türkiye'nin Jeopolitik Konumu ve Türk Dünyası*", Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1. Basım, Ankara

İŞBİR (2021), "*Hakkımızda*", (Erişim Tarihi: 09.11.2021), http://www.isbirelektrik.com.tr/tr/hakkimizda/tarihce

İŞCAN, İsmail Hakkı (2004), "Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, Sayı 2 (Yaz 2004), ss.47-79.

JANDARMA TEŞKİLAT, GÖREV VE YETKİLERİ KANUNU (1983, 12 Mart) Resmi Gazete (Sayı: 17985), https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2803.pdf

JGK (2021a), "*Raporlar*", (Erişim Tarihi: 09.11.2023), https://www.jandarma.gov.tr/indirilebilir-icerikler

JGK (2021b), "Hakkımızda", (Erişim Tarihi: 09.11.2021), https://www.jandarma.gov.tr/hakkimizda

KAMOY, Hâcim (2000), "Türkiye Savunma Sanayinde ASELSAN'ın Rolü", *ASELSAN*, Sayı 60, Kasım, Hâcim Kamoy Özel Sayısı.

KARAGÖL, Erdal (2005), "Defence Expenditures and External Dept in Turkey, *Defence and Peace Economics*", 16(2), ss.117-125.

KAVUNCU, Sibel (2013), "1990'larda Türkiye-ABD İlişkilerinde SEİA ve ABD Yardımı", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Haziran, Cilt:15, Sayı:1ss: 123-148.

KAYA SOYYİĞİT, Semanur (2013), "Türkiye'de Savunma Harcamalarının İktisadi Etkileri Üzerine Nedensellik Analizi (1970-2010)", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 15(2) ss. 17-38.

KAYA, E. Ayten (2004), "*İçsel Büyüme Kuramları, İktisadi Kalkınma ve Büyüme*", Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayın No:1575.

KAZGAN, Gülten (2004) "*Tanzimattan XXI. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*", 5. Basım, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,

KENNEDY, Gavin (2021), "*Defense economics*". Encyclopedia Britannica, (Erişim Tarihi 12.01.2021), https://www.britannica.com/topic/defense-economics

KENNEDY, Paul (2015), "*Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*", Çev. Birtane KARANAKÇI, 12. Basım. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

KEPENEK, Yakup (2019); "*Türkiye Ekonomisi*". (32. baskı). İstanbul: Remzi Kitapevi.

KOBAN, Emine (1998), "Savunma Harcamaları, Ekonomik Etkileri ve Türkiye'deki Gelişimi", *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, Sayı: 355, Ocak, Ankara, ss. 40-54.

KOÇER, Gökhan (2002). "1990'lı Yıllarda Askeri Yapı ve Türk Dış Politikası". *Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Gelişme Dergisi*, Vol.29, No:1-2, 23-58.

KULVE, H. ve SMİT, W.A. (2003), "Civilian-militray Co-operation Strategies in Developing New Technologies", *Research Policy*, Sayı.32, ss.955-970.

LOONEY, Robert E (1989), "The influence of Arms Imports on Third World Debt", *Journal of Developing Areas*, 23(2).

LOONEY, Robert E. (1994), "*The Economics of Third World Defence Expanditures*", London, Jai Pres, Inc.

LORELL, Mark, KENNEDY, Michael, LOWELL, Julia, LEVAUX, Hugh. (2000), "*Cheaper, Faster, Better? Commercial Approaches to Weapons Acquisition*", California, RAND.

M5 DERGİ (2018), "*Osmanlı'dan Günümüze Savunma Sanayi*", (Erişim Tarihi: 09.11.2021), https://m5dergi.com/kapak/osmanlidan-gunumuze-savunma-sanayii/

MAİOR, Georg ve MATEİ, Mihaela (2003), "Bridging the Gap in Civil Military Relations in Southeastern Mediterranean Quarterly", *Spring, Romania's* Vol.14, No.2,: ss.60-76.

MALİYE BAKANLIĞI, BÜTÇE VE MALİ KONTROL GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (1993), "*Savunma ve Güvenlik Hizmetleri (1924-1993)*", Ankara.

MASTROGIOVANNI, Melissa (2010), "The Business of War: Understanding the Military-Industrial Complex and How It's Still Used Today", *ESSAI*, 7, 33.

MC GUİRE, Martin C. (1995), "*Defence Economics and International Security", Handbook of Defence Economic I",* Vol.1, Ed: Keith Hartley and Tood Sandler, Amsterdam: Elsevier Science B.V.

MENDEZ, Ruben P. (1999), "*Peace as a Global PublicGood*", Ed.: IngeKaul, IsabelleGrunberg, Mark A. Stern, Global PublicGoods: International Cooperation in the 21st Century, New York: Oxford UniversityPress.

MKE (2021) "*Hakkımızda*" (Erişim Tarihi: 09.11.2021), https://www.mke.gov.tr/tr/mke-kurumsal/sayfalar/24-07-2021-hakkimizda/

MOWERY David C. (2012), "National Security and National Innovation Systems," Journal of Technology Transfer, Cilt:34, No:5, ss.455–473.

MSB (1987), "*Türkiye'nin Savunma Politikaları ve Silahlı Kuvvetlerinin Yapıları*", Genelkurmay Basımevi, Ankara.

MSB (1998), "*Beyaz Kitap*", Ankara, ss.117-118.

MSB (2000), "*Beyaz Kitap*", Ankara.

MSB (2007), "*Savunma Sanayi Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı"*, Erişim tarihi 14.12.2020, https://msb.gov.tr/SSD%C4%B0/icerik/savunma-sanayi-dis-iliskilerdairesi-baskanligi

MSB (2009), MSS 76-1, "*Savunma Tedarik Terimleri Sözlüğü*", Genelkurmay Basımevi, Ankara.

MSB (2021a), "*Tedarik*", (Erişim Tarihi: 09.11.2021), https://www.msb.gov.tr/Tedarik/icerik/tedarik-hizmetleri-genel-mudurlugu

MSB (2021b), "*Tersaneler Genel Müdürlüğü*", (Erişim Tarihi: 09.11.2021), https://www.msb.gov.tr/TGM/icerik/tersaneler-genel-mudurlugu

MSB (2021c), "*Raporlar*", (Erişim Tarihi: 09.11.2021), https://www.msb.gov.tr/Maliye/icerik/5018-sayili-kanun-kapsaminda-hazirlanan-bilgilendirme-ve-raporlar

MUTLU, Ayşegül (1994), "*Savunma Harcamaları 1924-1993*", Marmara Üniversitesi Maliye Araştırma ve Uygulama Merkezi, Yayın No:6, İstanbul.

MUTLUER, M. Kamil, ÖNER Erdoğan ve KESİK Ahmet (2016), "*Teoride ve Uygulamada Kamu Maliyesi*", 4.Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

NİKOLAİDOU, Eftychia (1998), "*Military Spending and Economic Growth in Greece, A Multi-Sector Analysis (1961-1996)*", Discussion Paper Series, Middlesex University Business School, No 72, May.

OHAL KAPSAMINDA BAZI TEDBİRLER ALINMASI VE MİLLİ SAVUNMA ÜNİVERSİTESİ KURULMASI İLE BAZI KANUNLARDA DEĞİŞİKLİK YAPILMASINA DAİR KANUN HÜKMÜNDE KARARNAMENİN DEĞİŞTİRİLEREK KABUL EDİLMESİ HAKKINDA KANUN (2016, 24 Kasım), Resmi Gazete (Sayı: 29898), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/11/20161124-3..htm

ÖZGEN, Cenk (2016), "Türkiye'nin Savunma Sanayi Politikasının Analizi: Türk Savunma Sanayi Politikası ve Stratejisi Esasları Dokümanı Örneği", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(15), ss. 191-203.

ÖZKÖK, Hilmi (2004), "Türkiye, NATO ve Avrupa Birliği Perspektifinden Kriz Bölgelerinin İncelenmesi ve Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri*", Silahlı Kuvvetler Dergisi*, Sayı:381, Ankara Temmuz.

PAULİNO, Victor Dos Santos ve CALLOİS, Michel (2010), "Innovation and Reliability Strategies in the Defense, Space and Semiconductor Industries: A Comparative Analysis," *International Journal of Innovation Management*, Vol:14, No:05, ss.795–821.

PAZARCI, Hüseyin (2020), "*Uluslararası Hukuk*", 19. Basım, Ankara: Turhan Kitabevi.

PEHLİVAN, Osman (2020), "*Kamu Maliyesi*", Bursa: Ekin Kitabevi.

PELED, Dan (2001), "*Defence R&D and Economic Growth in Israil; A Research Agenda*", Haifa; Samuel Neaman Institue.

PERRİ, 6, GOODWIN, Nick, PECK, Edward, FREEMAN, Tim, (2006), "Managing Networks of Twenty-First Century Networks". New York, *International Journal of Integrated Care, Palgrave Macmillan*. Cilt 7, 30 Mayıs.

PINAR, Latif (2018), "Türkiye'nin Savunma Sanayi Alanındaki Gelişimin Türk Dış Politikasına Olan Etkisi", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(4), ss. 2344-2357.

PITTAWAY Luke, ROBERTSON Maxine, MUNIR Kamal, DENYER David ve NEELY, Andy (2004), "Networking and Innovation: A Systemic Review of the Evidence", *International Journal of Management Reviews*, 5/6, ss.3-4.

PRZEMIENIECKI, J.S. (1993), "*Acquisition of Defense Systems*", 3. Baskı AIAA Publisher Washington.

RATNER, Jonathan ve THOMAS, Celia (1990) "The Defence İndustrial Base and Foreign Supply of Defence Goods", *Defence and Peace Economics*, Cilt 2, Sayı 1, Aralık.

REPPY, Judith (1983), "*The Structure of the Defence Industry*", Ed.: Nicole Ball and Michael Lichtenberg, The United States, Croom Helm (Publisher), London.

ROKETSAN (2021), "*Hakkımızda*", (Erişim Tarihi: 09.11.2021), https://www.roketsan.com.tr/tr/biz-kimiz/hakkimizda

ROMMEL, C. Banlaoi (2009), "Globalization's Impact on Defence Industry in Southeast Asia," in Globalization and Defence in the Asia-Pacific, (ed. Geoffrey Till, Emrys Chew, and Joshua Ho), Routledge, New York, ss.194–218.

SANDLER, Todd ve HARTLEY, Keith (1995), "The Economics Of Defense. Londra", *Cambridge University Press*. ss.22-23

SASAD (2021a) "*Kurumsal*", (Erişim Tarihi: 09.11.2021), https://www.sasad.org.tr/kurumsal

SASAD (2021b) "Tersaneler Genel Müdürlüğü", (Erişim Tarihi: 09.11.2021), https://www.sasad.org.tr/uploaded/MSB-Tersaneler-Genel-Mudurlugu.pdf

SASAD (2023) "*Üyelerimiz*", (Erişim Tarihi: 09.11.2023), https://www.sasad.org.tr/uyelerimiz/

SAUNDERS, Peter (1993), "*Recent Trends in the Size and Growth of Government in OECD Countries The Growth of the Public Secto*r", Ed: Norman Gemmell. England: Edward Edgar Publishing Limited.

SAVAŞ, Vural Fuat (1998), "Uluslararası Ekonomik Anayasal Düzen", *Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Araştırma Dergisi*, Cilt: 6, Sayı:1.

SAVUNMA SANAYİİ GÜVENLİĞİ KANUNU (2004, 3 Temmuz) Resmi Gazete (Sayı: 25511), https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5202.pdf

SAVUNMA SANAYİİ İLE İLGİLİ BAZI DÜZENLEMELER HAKKINDA KANUN (1985, 13 Kasım) Resmi Gazete (Sayı: 18927) https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3238.pdf

SAYGILI, Zafer (2023), "Savunma Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği (2002-2019)", *International Journal Of Socıal Humanıtıes Scıences Research,* 10.94 (2023): 819-830.

SEYİDOĞLU, Halil (2011), "*İktisat Biliminin Temelleri, Geliştirilmiş*", 2. Baskı, Güzem Can Yayınları No: 25, İstanbul.

SEYİDOĞLU, Halil (2017), "*Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama Uluslararası İktisat*", 21. Baskı, İstanbul: Güzem Can Yayınları.

SEZGİN, Selami (2001), "An Emprical Analysis Of Turkey's Defence-Growth Relationship Whit a Multi-Equation Model (1956-1994)", *Defence and Pace Economis*, s.69-86.

SEZGİN, Selami (2003), "Savunma Harcamaları, Terörizm ve Ekonomi", *Stradigma Aylık Strateji ve Analiz E-Dergisi* 5, ss.1-5.

SEZGİN, Selami ve YILDIRIM, Jülide (2002), "The demand for Turkish Defence Expenditure", *Defence and Peace Economics*, 13(2), 121-128.

SEZGİN, Şennur, GÜNDÜZ Necmi ve SEZGİN Selami (2008), "Güneydoğu Terör Olaylarının Ekonomik Sonuçları", *Akademik İncelemeler Dergisi*, 3(1), 1-17.

SGK (2021a), "*Yayınlar*", Erişim tarihi 14.09.2021, https://www.sg.gov.tr/yayinlar

SGK (2021b), "*Hakkımızda*", Erişim tarihi 14.09.2021, https://www.sg.gov.tr/hakkimizda

SGK KANUNU (1982, 09 Temmuz), Resmi Gazete (Sayı: 17753), https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2692.pdf

SHOD (2021), "*Tarihçe*", (Erişim tarihi 14.09.2021), https://www.shodb.gov.tr/shodb_esas/index.php/tr/genel/tarihce

SIPRI, (2023), "*Military Expenditure Database (Data for all countries 1949–2022)",* (Erişim Tarihi: 03.11.2023), https://www.sipri.org/databases/milex

SİLAHLI KUVVETLER İHTİYAÇ FAZLASI MAL VE HİZMETLERİNİN SATIŞ, HİBE, DEVİR VE ELDEN ÇIKARILMASI; DİĞER DEVLETLER ADINA YURT DIŞI VE YURT İÇİ ALIMLARIN YAPILMASI VE EĞİTİM GÖRECEK YABANCI PERSONEL HAKKINDA KANUN, (1985, 7 Haziran) Resmi Gazete (Sayı: 18777), https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3212.pdf

SSB (2021a), "*2021 Yılı Performans Programı*", Erişim tarihi 14.09.2021, https://www.ssb.gov.tr/Images/Uploads/files/SSB_2021_Yili_Performans_Programi.pdf

SSB (2021b), "*Tarihçe*", (Erişim Tarihi: 09.11.2021), https://www.ssb.gov.tr/WebSite/contentlist.aspx?PageID=47&LangID=1

SSB (2021c), "*Milli Gemi*", (Erişim Tarihi: 09.11.2021), https://www.ssb.gov.tr/Website/ContentList.aspx?PageID=371

SSB (2021ç), "*Yeni Tip Denizaltı Projesi*", (Erişim Tarihi: 09.11.2021), https://www.ssb.gov.tr/Website/ContentList.aspx?PageID=371

SSB, (2019), "*Stratejik Plan 2017-2021*", (Erişim Tarihi: 09.11.2021), https://www.ssb.gov.tr/WebSite/contentlist.aspx?PageID=43&LangID=1

SSM, (1998), "*Savunma Sanayi Müsteşarlığı El Kitabı*", SSM, Ankara,

SSM, (2000), "*Savunma Sanayinin Dünü Bugünü ve Yarını*", SSM, Ankara.

SSM, (2007), "*Stratejik Plan 2007-2011*", (Erişim Tarihi: 09.11.2021), https://www.ssb.gov.tr/WebSite/contentlist.aspx?PageID=43&LangID=1

SSM, (2011), "*Stratejik Plan 2012-2016*", (Erişim Tarihi: 09.11.2021), https://www.ssb.gov.tr/WebSite/contentlist.aspx?PageID=43&LangID=1

STARR, Harvey, HOOLE Francis W., HART, Jeffrey A. ve FREEMAN, John R. (1984), "*The Relationship between Defense Spending and Inflation, The Journal of Conflict Resolution*", cilt 28, sayı 1, Mart, ss. 103-122.

STEPHEN, Martin (1996), "Defence and Firm Performance in the UK," *Defence and Peace Economics*, Cilt:7, No:4, 325–337, ss. 325.

STİGLİTZ, Joseph E. (1994), Çev: BATIREL, Ö.F, "*Kamu Kesimi Ekonomisi*", 2. Baskı, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.

STOWSKY, J. (1992), "*From Spin-Off To Spin-On: Redefining The Military's Role In American Technology Development*", The Highest Stakes. Oxford University Press, New York, ss. 114–140.

SÜMER, Kutluk Kaan (2005), "Savunma Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisinin incelenmesi", *Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, ss. 82-91.

SÜNNETÇİ, İ. (2015), "Ulusal Savunma ve Havacılık Sanayinden Özgün Çözümler", *Savunma ve Havacılık Dergisi*, 29(1), ss. 137-154.

SWEEZY, Paul ve PAUL Baran (1975), "*Emperyalizm Kuramı Üzerine Görüşler*", Çağdaş Kapitalizmin Bunalımı İçinde, Ankara: Bilgi Yayınları, ss.125-140.

SWEEZY, Paul, PAUL Baran ve MAGDOFF (1975), "*Çağdaş Kapitalizm Bunalımı*", İstanbul: Bilgi Yayınevi.

ŞAHİN, Afşin ve ÇETİNKAYA Murat (2010), "New Evidence for Turkey on the Relationship between Defence Spending and Aggregate Output", *European Journal of Social Sciences*, 13(3), ss.436- 445.

ŞAHİN, Güngör (2017), "Küresel Güvenliğin Dönüşümü; NATO Bağlamında, Kavramsal, Tarihsel ve Teorik Bir Analiz", *Savunma Bilimleri Dergisi*, 16(2), s.60-81.

ŞENER, Orhan (2020), "*Kamu Ekonomisi*", 14. Basım, İstanbul: Beta Yayınları, 25-26.

ŞENOL, Turgut (2007), "Uluslararası Boyutuyla Savunma Sanayi Stratejilerine Bir Bakış", *Savunma Sanayi Gündemi Dergisi*, Mayıs. Sayı 1, s.12.

ŞİMŞEK, Muammer (1989), "*Üçüncü Dünya Ülkelerinde ve Türkiye'de Savunma Sanayi*", Ankara: SAGEB.

ŞİRELİ, Aykut ve ŞİRELİ Nurhayat (1985), "*Harp Ekonomisi Planlamasında Veri Mahiyetindeki Unsurları*", Harp Ekonomisi, İstanbul: H.A.K. Yayını.

ŞİŞMAN, Deniz (2017), "Küreselleşme, Kriz ve Savunma Sanayi" *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 39, Sayı: 1, Haziran.

TAŞ, Seyhan, Örnek, İbrahim ve AKSOĞAN Gül (2013), "Türkiye'de Savunma Harcamaları, Büyüme ve Gelir Eşitsizliği, 1970-2008: Ekonometrik Bir İnceleme", *Gaziantep Üniversitesi Journal of Social Sciences*, 12(3), ss.659-682.

TEMİZ, Dilek (2012), "Ekonominin Önemli Bir Parçası: Savunma Sanayi", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 33, ss.1-18.

THİSLER, Asher ve BLUME, Andreas (2000), "*Security Needs and the Performance of the Defense Industry*", Discussion Paper FS IV 00-04, Wissenschaftszentrum Berlin.

TMMOB (Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği), MMO (Makina Mühendisleri Odası). (1991). "*1991 Sanayi Kongresi Savunma Sanayi Sektör Raporu", 1991 Sanayi Kongresi Kitabı*, MMO Yayın No: 149/3, Ankara.

TODARO, P. Todaro ve SMITH, Stephen C. (2012), "*Economic Development*", 11th Edition, Prentice Hall, London.

TODD, Daniel (2021), "*Defence Industries: A Global Perspective*", (Ed. Routledge), London, ss.14–15.

TOPÇU, Mustafa Kemal (2010), "Savunma Planlamasının Ekonomiye Etkileri ve Savunma Bütçeleri", *Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Dergisi*, Ankara, Cilt 9, Sayı 1, ss.75-96.

TREDDENİCK, John M. (1985), "The Arms Race and Military Keynesianism", *Canadian Journal of Public Policy*. 5, 64–80.

TREVOR, Taylor ve HAYWARD Keith, (1989), "*The UK Defence Industrial Base, Department of Trade and Industry- Defence Export Services Organisation*", Brassey's Inc., London,

TROTT, Paul (2008), "*Innovation Management and New Product Development*" (Fourth Edition), Prentice Hall Financial Times.

TSKGV KANUNU (1987, 25 Haziran), Resmi Gazete (Sayı: 19498), https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3388.pdf

TSKGV, (2023a), "*Hakkımızda*", (Erişim Tarihi: 09.11.2023), https://www.tskgv.org.tr/tr/hakkimizda/tarihce

TSKGV, (2023b), "*Bağlı Ortaklarımız*", (Erişim Tarihi: 09.11.2023), https://www.tskgv.org.tr/tr/ortakliklarimiz/bagli-ortakliklarimiz

TSKGV, (2023c), "*İştiraklerimiz*", (Erişim Tarihi: 09.11.2023), https://www.tskgv.org.tr/tr/ortakliklarimiz/istiraklerimiz

TUSAŞ, (2022), "*Hakkımızda*", (Erişim Tarihi: 16.02.2022), https://www.tusas.com/kurumsal/hakkimizda

TÜĞEN, Kamil (1989), "Dünya'da ve Türkiye'de Savunma Harcamalarındaki Gelişmeler ve Ekonomik Etkileri", *Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Cilt 26, Sayı 12,

TÜLÜMCE, Yaraşır Sevinç ve YAYLA Nihal (2017), "Türkiye'de Kamu Harcamalarının Bileşenleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Wagner ya da Keynes?", *Social Sciences (NWSASOS)*, 12(4), s.163-184.

TÜRK DİL KURUMU (2011), "*Türkçe Sözlük*", Türk Dil Kurumu Yayınları, 11.Baskı, Ankara: s.1712.

TÜRK SAVUNMA SANAYİ POLİTİKASI VE STRATEJİSİ ESASLARI (1998, 20 Haziran) Resmi Gazete (Sayı: 23378), https://www.sasad.org.tr/uploaded/Turk-SS-Politikasi-ve-Stratejisi-%281998%29.pdf

TÜRK, İsmail (2015), "*Kamu Maliyesi*", 10. Basım, Ankara: Turhan Kitabevi.

TÜRKİYE BİLİMSEL VE TEKNOLOJİK ARAŞTIRMA KURUMU (TÜBİTAK), (2003), "Vizyon 2023 Projesi Savunma, Havacılık ve Uzay Sanayi Panel Raporu/Ek-3" https://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/shu/SHU_son_surum.

USLUER, Yılmaz (1994), "Türkiye'nin Savunma Harcamaları", M-5 Savunma Dergisi, sayı:69, s.29.

UYGUR, Ercan (2002), "*Terörün Ekonomik yapıya Etkileri, Dünya'da ve Türkiye'de Terör Konferansı Bildirileri*", Ankara, TCMB Yayınları.

ÜLGER, Fikret (1997), "*Türk Savunma Sanayi*", TOBB, Ankara, ss.1-10.

ÜNSAL, Erdal Muzaffer (2020), "*Makro İktisat*", 11. Baskı, Ankara: Murat Yayınları.

WALKER, William (1998), "*From Components to İntegrated Systems: Technological Diversity and İntegrations Between the Military and Civilian Sectors,"* in The Relations between Defence and Civil Technologies, (Ed. Philip Gummett and Judith Reppy), Kluwer Academic Publishers, Sussex, ss. 17– 37.

WALTER, Adams ve WİLLİAM, James Adams (1972), "The Military-Industrial Complex : Market Structure Analysis", *The American Economic Review*, Sayı:62, No:1/2, ss.279-286.

WALTHER, Ted (2002), "*Dünya Ekonomisi*", Çev.Ünal Çağlar, İstanbul: Alfa Yayınları.

WOOD, Dakota L. (2017), "*Military Strength Assessing America's Ability to Provide for the Common Defense*", Newyork Davis İnstitute For National Security and Policy.

YAĞTU, Gülden ve SEZGİN, Şennur (2019), "Türkiye'de Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:6 Sayı:8, ss.1-13.

YENTÜRK, Nurhan (2009), "*Askeri ve İç Güvenlik Harcamalarını İzleme Kılavuzu 2009-2010-2011*". İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi Direktörü STK Çalışmaları-Eğitim Kitapları Bütçe İzleme Dizisi, No:4.

YÜCEL, İsmail Hakkı (1997), "*Bilim-Teknoloji Politikaları ve 21. Yüzyılın Toplumu*", Devlet Planlama Teşkilatı Yayını, http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/yucel.pdf

ZAİM, Mehmet (2000), "Yeni Türk Savunma Sanayi Stratejisi Çerçevesinde Milli Ana Yüklenici Uygulaması ve Teknoloji Odaklı Tedarik", *ASELSAN Dergisi*, Sayı 56, Mart, ss. 11–14.

ZAYIF, Vedat ve ERKENEKLİ Mehmet (2015), "Kültürel Değerlerin Savunma Harcamalarına Yansıması: NATO Ülkeleri Arasında Bir Uygulama". *KHO Savunma Bilimleri Dergisi*, Ankara. 14 (2), 1-43.

ZEKEY, Ahmet Hamdi (1999), "Savunma Sanayi Yatırımlarının Ekonomi Üzerine Etkileri", *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, Ankara 9(2), 27-49.

ZİYLAN, Aytekin (1998), "*Savunma Sanayi ve Tedarik*", TÜBİTAK Yayınları, Ankara.

ZİYLAN, Aytekin (1999) "*Savunma Sanayi Üzerine*", ASELSAN Yayınları Ankara, ss.21-93.

ZİYLAN, Aytekin (2000a), "*Ulusal Güvenlik–Ekonomi–Teknoloji ilişkisi Üzerine, Savunma Sanayi Sempozyumu*", No:21, SSM Yayınları.

ZİYLAN, Aytekin (2000b), "İsrail Hava Kuvvetleri ve Savunma Sanayi", *ASELSAN Dergisi*, Sayı 56, Mart, ss.5–26.

ZİYLAN, Aytekin (2001), "Savunma Nereden Nereye Türkiye'de Savunma Sanayi Tarihçesi". *Ulusal Strateji Dergisi,* Kasım/Aralık, ss. 1-7.

ZİYLAN, Aytekin (2004), "*Ulusal Teknoloji Yeteneği ve Savunma Sanayi*", Savunma Sanayicileri Derneği Yayını, Ankara.

ZİYLAN, Aytekin, BATMACA Şemsi, POR Raşit, UYSAL İnci, ZAİM Mehmet, TATAR Yücel ve ER Ünal (1998), "*Savunma Sanayi ve Tedarik: Ülkemizin Bilim ve Teknoloji Yeteneğinin Yükseltilmesini Esas Alan Bir Yaklaşım*", Bilim ve Teknoloji Strateji ve Politika Çalışmaları, TÜBİTAK BTP 98/01 Ocak.

ÜNİVERSİTELER İÇİN ARAPÇA YARATICI YAZMA PROGRAM TASARIMI VE ATÖLYE ÖNERİLERİ

Ayşe Hümeyra Süzen

nobel bilimsel

ÜNİVERSİTELER İÇİN ARAPÇA YARATICI YAZMA PROGRAM TASARIMI VE ATÖLYE ÖNERİLERİ

Ayşe Hümeyra Süzen

Yayın No.: 1779
ISBN: 978-625-398-869-2
E-ISBN: 978-625-398-868-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Ocak 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Süzen, Ayşe Hümeyra.
Üniversiteler İçin Arapça Yaratıcı Yazma Program Tasarımı ve Atölye Önerileri / Ayşe Hümeyra Süzen
1. Basım, X + 180 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-869-2
E-ISBN: 978-625-398-868-5
1. Yabancı Dil 2. Arap Dili 3. Arapça Lisans Eğitimi 4. Arapça Öğretmeni Adayları 5. Yaratıcı Drama

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **v**

GİRİŞ **1**

Birinci Bölüm
TEMEL KAVRAMLAR **7**

Yazılı ve Sözlü Dil 7
Yazma Becerisi ve Yabancı Dilde Yazma Öğretimi 9
Yaratıcılık Kavramı 13
Yaratıcı Düşünce 14
Yaratıcılığı Engelleyen Etkenler 15
Yaratıcı Yazma 17
Yaratıcı Yazmanın Tarihçesi 19
Yaratıcı Yazmanın Aşamaları 20
Yaratıcı Yazma- Yaratıcı Drama İlişkisi 23
Yaratıcı Yazma ve Yabancı Dil Öğretimi 28
Yaratıcı Yazma ve Arapça 30
Yaratıcı Yazma Öğreticisi 33
Program Tasarımında Yer Alanyazın Türleri 36
Gezi Yazısı 37
Anı 37
Deneme 37
Çocuk Edebiyatı/Masal 38
Öykü 38
Şiir 39
Atölye Tasarımlarında Yararlanılan Teknikler 40
Doğaçlama 40
Rol Oynama 40
Rol Değiştirme 41
Eş Zamanlı Doğaçlama 41
Lider Rolde (Öğretmenin Role Girmesi) 41

Dramatizasyon 42
Geriye Dönüş 42
Donuk İmge (Fotoğraf Karesi) 43
Toplantı 43
Rol İçinde Yazma 43
Düşünce İzleme 44
Manşet 44
Pantomim 45
İstasyon 45
Yeniden Canlandırma 45
İmgeleme 46
Toplu Çizim 46
Rol Koridoru 46
Düz Anlatım 47
Soru-Cevap 47
Küçük Grup Tartışması 47
Büyük Grup Tartışması 48
Beyin Fırtınası 48

İkinci Bölüm
ARAPÇA YARATICI YAZMA ÖĞRETİM PROGRAMI 49
Programın Kapsamı 49
Programın Amacı 50
Programın Genel Öğrenme Çıktıları 50
Ölçme ve Değerlendirme Önerileri 51
Üniversiteler İçin Arapça Yaratıcı Yazma Öğretim Programı 53

Üçüncü Bölüm
ARAPÇA YARATICI YAZMA ATÖLYE TASARIMLARI 59
İletişim-Etkileşim (1. Oturum) 59
Uyum-Güven-Denge (2. Oturum) 67
Giriş-Teorik Altyapı (3. Oturum) 74
Okuma/Çözümleme-1 (4. Oturum) 81
Anı (5. Oturum) 87
Gezi Yazısı (6. Oturum) 93
Deneme (7. Oturum) 102

Okuma/Çözümleme-2 (8. Oturum) 110
Çocuk Edebiyatı/Masal (9. Oturum) 117
Öykü-1 (10. Oturum) 124
Öykü-2 (11. Oturum) 130
Şiir-1 (12. Oturum) 136
Şiir-2 (13. Oturum) 145
Genel Değerlendirme (14. Oturum) 154

EKLER 161
EK-1: Uyum-Güven-Denge (2. Oturum) 161
EK-2: Okuma/Çözümleme-1 (4. Oturum) - Anı (5. Oturum) 162
EK-3: Okuma/Çözümleme-1 (4. Oturum) - Gezi Yazısı (6. Oturum) 163
EK-4: Okuma/Çözümleme-1 (4. Oturum) - Deneme (7. Oturum) 164
EK-5: Okuma/Çözümleme-2 (8. Oturum) - Çocuk Edebiyatı/Masal (9. Oturum) 165
EK-6: Okuma/Çözümleme-2 (8. Oturum) 166
EK-7: Okuma/Çözümleme-2 (8. Oturum) 167
EK-8: Çocuk Edebiyatı/Masal (9. Oturum) 168
EK-9: Öykü-1 (10. Oturum) 171
EK-10: Şiir-1 (12. Oturum) 173
EK-11: Şiir-1 (12. Oturum) 174
EK-13: Şiir-2 (13. Oturum) 176
EK-14: Genel Değerlendirme (14. Oturum) 177

KAYNAKÇA 179

KAYNAKÇA

Adıgüzel, H. Ö. (2010). *Eğitimde yaratıcı drama.* Ankara: Natürel.

Akbayır, S. (2006). *Yazılı anlatım biçimlerinin yazma becerisi edinimindeki işlevleri.* (Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Akyol, H. (2006) *Türkçe öğretim yöntemleri*. Ankara: Kök.

Aslankara, M. S. (2006). Uluslararası eğitimde yaratıcı drama semineri- yaratıcı dramada on yıl. H. Ö. Adıgüzel. (Ed.), *Yaratıcı drama.* Ankara: Natürel.

Barthes, R. (1985). *Yazı Nedir?* İstanbul: Hil Yayın.

Bilen, M. (2006). *Plandan uygulamaya öğretim.* Ankara: Anı.

Bowkett, S. (2007). *Jumpstart! Creativity: Games and activities for ages: 7-14*. New York: Routledge.

Craft, A. (2005). *Creativity in schools: Tensions and dilemmas.* Londra: Routledge.

Cremin, T., Goouch, K., Blakemore, L., Goff, E. & Macdonald, R. (2006). Connecting drama and writing: Seizing the moment to write. *Research in Drama Education: The Journal of Applied Theatre and Performance*, *11*(3). 273-291. http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13569780600900636 sayfasından erişilmiştir.

Demircan, Ö. (1988). *Dünden bugüne Türkiye'de yabancı dil*. İstanbul: Remzi.

Demirel, Ö. (2007). *Yabancı dil öğretimi, dil pasaportu, dil biyografisi, dil dosyası.* Ankara: Pegem.

Demmāc, Z. M. (2001). *En-Neẕr- el-medfaʿ el-eşfar- mecmūʿa ḳaṣaṣiyye*. http://www.dammaj.net/files/short_stories.html sayfasından erişilmiştir.

Dervîş, M. (1995). *Limāẕā terakte'l- ḥişāne vaḥīden.* Londra: Riyâḍ er-Rayyes.

Duffy, B. (1998). *Supporting creativity and imagination in the early years*. England: Open University Press.

Dyson, A. H. (1995). Individual differences in beginning composing: An orchestral vision of learning to compose. *Written Communication, 4*(4), 411-442.

ed-Daḫīl, T. (2005). *Ẕikrayāt semīn sābiḳ*. New York: Seeker.

Edho, L. (2018). *Nuṣūṣ Hāikū.* https://antolgy.com/adab/haikou/ sayfasından 7.10.2020 tarihinde erişilmiştir.

el-Ḥakīm, T. (1988). *Yaḳaẓatu'l-fikr.* Kahire: Mektebet Mişr.

Erdoğan, Ö. (2012). *Süreç temelli yaratıcı yazma uygulamalarının yazılı anlatım becerisine ve yazmaya ilişkin tutuma etkisi.* (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Foster, J. (2005). *Yaratıcılık fabrikası.* İstanbul: Optimist.

Grenville, K. (2001). *Writing from start to finish: a six-step guide*. Avustralya: Allen&Unwin.

Günyüz, M. (2014). *eṣ-Ṣabiyyu'l-aḳraʿ fī bilādi'ṣ-ṣāmitīn* (M. H. Suçin, Çev.). Wassenberg: Anadolu.

Hamand, M. (2014). *Creative writing exercises for dummies.* United Kingdom: John Wiley & Sons Ltd.

Ḥarb, M. (2006). (Ed.). *er-Rıḥle ilā Miṣr ve's-Sūdān ve'l-Ḥabeşe: taṣnīfu'r-raḥḥāle el-ʿusmanī Evliyā Çelebī* (1. Cilt). (Huseyn Mucīb el-Miṣrī vd., Çev.). Kahire: Dāru'l-Āfāḳ el-'Arabiyye.

Haven, K. (1999). *Write right! : Creative writing using storytelling techniques.* Colorado: Teacher Ideas.

Hunt, C. (2001). Assessing personal writing. *Auto/Biography. 9*(1–2). 89–94.

İleri, C. (1998). *Türkçe sözlü ve yazılı anlatım*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Ḳabbānī, N. (1989). *Ḳālet Lī es-Semrā'u.* Beyrut: Menşūrāt Nizār Kabbānī.

Koçak, G. (2013). *Yaratıcı yazmanın hazzı.* İstanbul: Alfa.

Kötüğ, M. A (2015). *Örneklerle metin türleri*. Şırnak: MEB.

Lucas, M. (2001). *Haiku in Britain: Theory, practise, context.* (Doctoral Disseration), University of Whales, United Kingdom.

Morgan, M. (2011). *How to teach poetry writing: Workshops for ages 5–9*. New York: Routledge.

Morley, D. (2007). *The Cambridge introduction to creative writing*. New York: Cambridge University Press.

Mutrān, H. (1984). *Vedāʿun limunādemāt eş-şebāb-dīvān Ḫalīl Muṭrān*. Beyrut: Dāru'l- ʿAvde.

Myers, D. G. (1994). The lesson of creative writing's history. AWP Chronicle, 26(1), 12-14.

Naṣṣārī, B. (2018). *Hāikū el-Ehvāz.* https://antolgy.com/adab/haikou/ sayfasından 7.10.2020 tarihinde erişilmiştir.

Oral, G. (2002). *Yine yazı yazıyoruz*. Ankara: Pegem.

Raimes, A. (1983). *Techniques in teaching writing.* Oxford: Oxford University Press.

Rızvanoğlu, A. H. (2016). *Üniversiteler için Arapça yaratıcı yazma: Öğretim program ve atölye tasarımları.* (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

San, İ. (1985). Sanat ve yaratıcılık eğitimi olarak tiyatro. H. Ö. Adıgüzel. (Ed.), *Yaratıcı drama 1985-1995 Yazılar.* Ankara. Natürel.

Sellūm, F. (2003). *Do-re-mi: Eşʿār li'l-etfāl.* Kahire: ed-Dār el-Mışrıyye el-Lubnāniyye.

Suçin, M. H. (2015). Türkiye'de yabancı dil politikaları. A. Gümüş (Ed.), *Türkiye'de Eğitim Politikaları* içinde (s. 403-428). Ankara: Nobel.

Sungur, N. (2001). *Yaratıcı okul düşünen sınıflar.* Ankara: Evrim.

Şahin, Ç. (2005). Aktif öğretim yöntemlerinden beyin fırtınası yöntemi ve uygulaması. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *14*(1). 441-450.

Tâmir, Z. (2000). *el- Ḥişrim*. Beyrut: Dār Riyāḍ er-Reyyis.

Tompkins, G. E. (2000). *Teaching Writing- Balancing Process and Product (3rd Ed.)*. New Jersey: Prentice-Hall.

Ulubey, Ö. & Toraman, Ç. (2015). Yaratıcı drama yönteminin akademik başarıya etkisi: Bir meta-analiz çalışması. *Mustafa Kemal Üniversitesi SBE Dergisi*, *12*(132). 195-220.

Uzgören, S. (2011). *Eğitimde drama uygulamaları.* Ankara: Nobel.

Yıldız, M. (2008). *Osmanlı Döneminde Arapça Öğretimi ve Okutulan Ders Kitapları.* Türkiye'de Yabancı Dil Öğretimi Ulusal Kongresi s. 824-829. Ankara: 22-23/11/2007.

VOLEYBOLDA MULTİDİSİPLİNER YAKLAŞIMLAR

Editör
Doç. Dr. Özgür Dinçer

nobel

VOLEYBOLDA MULTİDİSİPLİNER YAKLAŞIMLAR

Editör: Doç. Dr. Özgür Dinçer

Yayın No.: 5286
Spor Bilimleri: 114
ISBN: 978-625-371-114-6
E-ISBN: 978-625-371-115-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Dinçer, Özgür.
Voleybolda Multidisipliner Yaklaşımlar / Özgür Dinçer
1. Basım, VIII + 194 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-114-6
E-ISBN: 978-625-371-115-3
1. Voleybol 2. Multidisipliner 3. Yeni gelişmeler 4. Analizler

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **v**

1. Bölüm
VOLEYBOLDA TARİHSEL GELİŞİM **1**
Ayhan Dever

2. Bölüm
VOLEYBOLDA TEMEL PSİKOLOJİK BECERİLER VE PERFORMANS İLİŞKİSİ **11**
Turgay Biçer

3. Bölüm
VOLEYBOLDA YENİ ÖĞRETİM MODELLERİ **33**
Ezel Nur Korur

4. Bölüm
VOLEYBOLDA FİZİKSEL UYGUNLUK VE BESLENME **55**
İbrahim Kubilay Türkay

5. Bölüm
VOLEYBOLDA FİZİKSEL VE FİZYOLOJİK ÖZELLİKLER: BİR LİTERATÜR TARAMASI **69**
Hasan Sözen

6. Bölüm
VOLEYBOLDA YARALANMA VE SAKATLIKLARA ANATOMİK YAKLAŞIM **91**
Tuncay Çolak - Emre Kaygın - Mehtap Erdoğan

7. Bölüm
VOLEYBOLDA KONDİSYON VE ATLETİK PERFORMANS **115**
Burak Soysal - İsa Sağıroğlu

8. Bölüm
VOLEYBOLDA İSTATİSTİK ANALİZİ 161
Doğukan Yurdakul - Özgür Dinçer

9. Bölüm
VOLEYBOLDA TEKNİK VE TAKTİK..... 177
Özgür Dinçer

1. Bölüm

VOLEYBOLDA TARİHSEL GELİŞİM

Ayhan Dever

GİRİŞ

Top oyunları denildiği zaman büyük bir oranda futbol akla gelmektedir. Bunun nedeni futbolun yoğun bir kitlesel ilgiye sahip olması ve belki de dünyanın en evrensel spor branşlarından birisi hâline gelmesidir. Ancak özellikle son dönemlerde bahsi geçen popülerliği yakalamış olan bir spor branşından daha söz edebiliriz: Voleybol…

Voleybolun 130'dan fazla ülkede oynandığı tahmin edilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde voleybol yılda en az bir kez yaklaşık yirmi beş milyon kişi tarafından oynanmakta ve bu oran ise voleybolu, ilk on takım sporlarından birisi hâline getirmektedir. Voleybol, en çok on iki ila on yedi yaş aralığındaki insanlar arasında daha popüler olmakla birlikte oyuna erkeklerden daha fazla oranda kızlar katılmaktadır (Vanderhoof, 2011: 10). Bu oranlar ise oyunun dünya genelindeki popülerliğinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Voleybol, 1895 yılında William G. Morgan tarafından Massachusetts, Amerika Birleşik Devletleri'nde icat edilmiştir. Yerel bir YMCA'da (Young Men's Christian Association - Genç Hristiyan Erkekler Birliği) beden eğitimi öğretmeni olan Morgan, voleybolun özellikle iş adamları için basketbola nazaran daha az yorucu bir spor olarak hizmet etmesini amaçlamıştır (Reeser, 2003:1). Diğer bir ifadeyle, oyunun ortaya çıkışının temelinde sporda toplumsal sınıf ayrımına bağlı olarak üst sınıfın ilgileneceği bir aktivite ortaya koyma düşüncesinin yer aldığı söylenebilir. Çünkü üst sınıfa mensup bireyler fiziksel temasın daha az olduğu sporlarla ilgilendikleri ve neredeyse aynı dönemde ortaya çıkan basketbolda fiziksel temas yoğun bir şekilde yaşandığından dolayı bu spordan uzak durdukları bilinmektedir.

1984 yılına gelindiğinde ise Türkiye Voleybol Federasyonu tarafından ilk bayan voleybol ligi kurulmuş ve ilk şampiyon Eczacıbaşı olmuştur. 2000'li yıllara gelindiğinde ise Kadın Millî Voleybol Takımımız almış olduğu başarılarla birlikte "filenin sultanları" olarak adlandırılmaya ve ülke genelinde voleybolun daha da sevilir hâle gelmesine ve ülkemizin bir voleybol ülkesi olarak adlandırılmasında etkili olmuştur.

Filenin sultanları olarak adlandırdığımız Voleybol Kadın Millî Takımımız, 1 Ocak 2023 tarihi itibarıyla FIVB Kadınlar Voleybol Dünya Sıralamasında 7. sırada yer almaktadır (https://en.volleyballworld.com/volleyball/world-ranking/women). Sıralamadaki bir yer zaman zaman değişse de ülkemiz kadın voleybolunun, spor tarihimizdeki yeri önemli oranda daha belirgin hâle gelmiştir.

KAYNAKÇA

Anonim (1896). Volley Ball, Physical Education Magazine, Vol: 5, No: 5, July, ss. 50-51.

Atabeyoğlu, C. (1991). 1453 – 1991 Türk Spor Tarihi Ansiklopedisi, Fotospor Gazetesi.

Cerciello, S. vd. (2021). Volleyball (Indoor, Beach), Specific Sports-Related Injuries, Ed: S. R. Piedade vd., Springer, UK.

Crego, R. (2003). Sport and Games of the 18th and 19th Centuries, Greenwood Press, UK.

Hiçyılmaz, E. (1974). Türk Spor Tarihi, Demet Ofset, İstanbul.

Llewellyn, M. (2009). American Sports 1890-1899', Encyclopedia Of Sports In America, Ed: M. R. Nelson, Greenwood Press, London.

McIntyre, A. vd. (2015). An Insider's Guide to Volleyball, Rosen Publishing Group, USA.

Mechikoff, R. A. (2014). A History and Philosophy of Sport and Physical Education From Ancient Civilizations to the Modern World, Mc Graw Hill Pub., USA.

Morpa Spor Ansiklopedisi (2005). Morpa Yayıncılık, İstanbul.

Reeser, J. C. (2003). Introduction: A Brief History of the Sport of Volleyball, Handbook of Sports Medicine and Science Volleyball, Ed: J. C. Reeser – R. Bahr, Blackwell Science, USA.

Saxena, S. (2015). Volleyball and Its Greated Players, Britannica Educational Publishing, USA.

Trevithick, A. (1999). Volleyball, Encyclopedia of World Sport From Ancient Times to the Present, Ed: D. Levinson – K. Christensen, Oxford University Press, UK.

Vanderhoof, G. (2011).Volleyball, Mason Crest Publishers, USA.

Yıldız, D. (2002). Çağlar Boyu Türkler'de Spor, Telebasım, İstanbul.

https://cdm16122.contentdm.oclc.org/digital/collection/p15370coll2/id/1730/rec/18

https://en.volleyballworld.com/volleyball/world-ranking/women

https://www.britannica.com/sports/volleyball

2. Bölüm

VOLEYBOLDA TEMEL PSİKOLOJİK BECERİLER VE PERFORMANS İLİŞKİSİ

Turgay Biçer

GİRİŞ

Dünyanın önde gelen bireysel veya takım sporcuları, spor yöneticileri ve antrenörlerin söylemlerine bakarsak, kazanmanın, yani sportif başarının, kimisi %70 kimisi %90'ının psikoloji yani zihinsel olduğunu söylerler. Bunun tersi de geçerlidir. Başarısızlıkların çoğunun teknik, taktik ve idari sonuçlarından çok sporcuların işini doğru dürüst yapamamalarında, kendilerini işlerine verememelerinden, işlerine yeterince odaklanamamalarından, başarıya inanmamalarından, işe güdülenememelerinden, baskı altında soğukkanlı ve sakin kalamamaları, takım ruhunu yakalayamama gibi bir dizi zihinsel /psikolojik nedenler olduğunu söylerler. Bu gerçeğe rağmen nedense sporcular, antrenörler ve sporu yönetenler hâlâ bu gerçekten habersizmiş gibi bir tutum içerisindedirler. Belki bazı üst düzey sporcular dışında zihinsel antrenman becerilerini günlük çalışmalarına dâhil eden sporcu sayısı yok denecek kadar azdır denilebilir. Hatta psikolojik beceri antrenmanları sadece üst düzey rekortmenler veya elit sporcularının tekelinde olan bir olgu içim gibi de görünür çoğunlukla.

Madem zihinsel ve psikolojik beceriler bu kadar çok önemli ve başarı ve başarısızlıkta bu kadar önemli rol oynuyor o hâlde neden ciddi bir şekilde üzerinde durulmuyor veya sisteme dâhil edilmiyor? sorusu akla gelmektedir. Bunun da nedenlerini söyle sıralayabiliriz:

- Psikolojik becerilerin ne olduğu konusunda sporcu ve antrenörlerin aklı karışık ve hâlâ bunun bir beceri olduğu konusunda bilgileri yetersiz veya az,

olmasına rağmen psikolojik becerilerle ilgisi vardır. Sporculara sıklıkla "Karakteriniz yeteneğinizden büyük olmalıdır." derim. Kişiliği ve karakteri gelişmiş sporcular zorluk falan dinlemez; işlerini tam, doğru ve kurallara göre yaparlar. Yengi ve yenilginin ötesinde düşünmek ve böyle bir tavır içinde olmak gerçek sporcu tavrıdır. Ulaşılması gereken hedef böyle bir sporcu olabilmektir. Bu da başarının somut yansımasıdır.

Yukarıda belirtilen üst düzey psikolojik beceriler ayrı bir çalışma konusudur ve bir kitap bölüne sığamayacak kadar geniştir. Dolayısıyla farklı bir çalışma ile bu alanlar daha ayrıntılı ve günümüzün gereksinin imlerini göz önün alarak yazılmalıdır.

Bitirirken spor psikologları, zihinsel/psikolojik performans antrenörü / danışmalar, mentorlarının -her nasıl kabul ediliyorsa- görevi spor ahlakı doğrultusunda sporcular her koşulda performans gösterebilecek ahlaklı, ilkeli, güçlü, dayanıklı ve sporun gerçek temsilcileri olarak yetişmelerine katkı sağlamak ana görevleridir. Yetenek tek başına sporcuyu başarıya götürmez ve çok zaman yeteneğini yönetemeyen sporcuların kısa zamanda nasıl kaybolduklarını ve kendilerini bitirdiklerini biliyoruz. Dolayısıyla sporcuları kendilerine bırakmamak gerekir. Spor bilimlerinin ışığında sporcuların kişilik ve karakter özelliklerinin yanı sıra, psikolojik becerilerini de eşit düzeyde -disiplin çerçevesinde- geliştirmek hayati önem taşır ve bu konuda asla taviz verilmemelidir.

KAYNAKÇA

Abraham, D. (2013). *Futbol Mentalitesi*, Nobel Yaşam, 2. Baskı. Ankara.

Abrahams, D. (2016). *Futbol Bir Akıl Oyunu 1*, Nobel Yaşam. Ankara

Biçer, T. (2018). *NLP Kişisel Liderlik,* Beyaz Yayınları. İstanbul.

Biçer, T. (2018). *Sporda ve Yaşamda Doruk Performans*, Beyaz Yayınları. İstanbul.

Erdoğan, N., Kocaekşi, S. (2015). Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Bölümü, Anadolu Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, *Türkiye Klinikleri Dergisi*.

Garfield, C. (1984). *Peak Performance, Mental Training Techniques of the World's Greatest Ahletes*., A Warner Company. USA.

https://www.tdk.gov.tr/icerik/diger-icerikler/tumsozlukler/

L. Hardy, G. Jones, D. (2001). *Gould, Wiley, Understanding Psychological Preparation For Sport,* % Sons, Ltd. U.K

R. Weinberg, D, Gould, Editor, editör, M. Şahin, Z. Koruç, (2015). *Spor ve Egzersizin Psikolojik Temelleri*, Nobel Yayınları, Ankara.

3. Bölüm

VOLEYBOLDA YENİ ÖĞRETİM MODELLERİ

Ezel Nur Korur

GİRİŞ

Voleybol, beden eğitimi alanında yaygın olarak sunulan bir aktivitedir. Voleybol takım çalışması, rekabet ve taktiksel koordinasyonun birlikte işlendiği bir spor branşıdır. Takım oyuncularının birbirleriyle iş birliği yapma becerilerini ve kişisel dayanıklılıklarını sergiledikleri voleybol sporunun öğretiminde yeni yaklaşımların kullanımına örnekler verilen bu bölümün, ileride voleybol branşını öğretmek isteyen eğitimcilere yol gösterici olması düşünülmektedir. Bu bağlamda Taktiksel Oyun Modeli, Spor Eğitimi Modeli ve Bireysel Sosyal Sorumluluk Modeli tanıtılmaya çalışılmıştır.

Eğitim, bilgi aktarımı veya becerilerin ve karakter özelliklerinin geliştirilmesi gibi belirli hedeflere ulaşmaya yönelik amaçlı bir faaliyettir. Aşağıdaki üç ilke, yüksek performans programlarında kullanılan eğitim öğretim yöntemlerini özetlemektedir:

1. Sporcular becerileri en iyi yaparak öğrenirler.
2. Sporcular en iyi şunları yaptıklarında öğrenirler:
   a) Becerinin neyi başarmaya çalıştığına dair net bir hedefe sahip olmalıdırlar.
   b) Her beceri için ilkeleri ve performans anahtarlarını anlamalıdırlar.
   c) Performans hakkında geri bildirim almalıdırlar.
3. Spesifiklik, motor becerileri öğrenmenin altında yatan bir ilkedir, yani "Oyun oyunu öğretir." Voleybolda iyi olmak istiyorsak voleybol oynamalıyız!

nılan modellerdir ve beden eğitimi ve spor ortamına adapte edilmiştir. Bu kitaba konu olan üç model ise (Taktiksel Oyun Modeli, Spor Eğitimi Modeli ve Bireysel Sosyal Sorumluluk Modeli) sadece beden eğitimi ve spor ortamı için geliştirilmiş modellerdir (Gurvitch ve Metzler, 2010).

Boutigny ve Gueriot (1998), yapılandırmacı yaklaşımın beden eğitimi ve spor ortamına yansımasını, öğrencilerin / sporcuların sürece etkin katılımı ve öğrendiklerini gerçek yaşama yansıtmasıyla olacağını belirtmişledir. Model temelli uygulamalar, geleneksel öğretim yaklaşımının aksine yeni yapılandırmacı sistemle uyumlu öğretim planlarını gerekli kılar. Spor eğitiminde genellikle öğretim planlanırken yöntem ve stillere yer verildiği düşünülmektedir. Modele dayalı öğretimin yeni değer kazandığı bu süreçte Voleybol branşını Taktiksel Oyun Modeli, Spor Eğitimi Modeli ve Bireysel Sosyal Sorumluluk Modeli bağlamında tanıtmaya ve örnek planlar sunmaya çalıştım, okuyuculara kılavuz olacağını umut ediyorum.

KAYNAKÇA

Beynor kyle, (2015). High School Sport Education Model Volleyball PHED 239 Module 3 Dr. Mangano Springfield College March 9, 2015

Harvey, S.; Jarrett, K. A.,(2014) review of the game-centred approaches to teaching and coaching literature since 2006, *Phys. Educ. Sport Pedagog. 19*, 278–300.

Harvey, S.; Pill, S.; Almond, L., (2018)Old wine in new bottles: A response to claims that teaching games for understanding was not developed as a theoretically based pedagogical framework *Phys. Educ. Sport Pedagog. 23*, 166–180.

Hellison, D. (2010). *Teaching personal and social responsibility through physical activity*. Human Kinetics.

Hellison, D. O. N., & Martinek, T. (2006). 5.4 Social and individual responsibility programs. *Physical Education*, 610.

Hellison, D. R. (1985). *Goals and strategies for teaching physical education*. Human Kinetics Publishers, Inc., Box 5076T, Champaign, IL 61820.

L. M. Reich and B. Lavay, (2009)."Physical Education and Sport Adaptations for Students Who Are Hard of Hearing," J. Phys. Educ. Recreat. Danc., vol. 80, no. 3, pp. 38–49,

Metzler, M. *Instructional Models for Physical Education*; Holocomb Hathaway: Scottdale, AZ, USA, 2011

Siedentop, D. (1994). *Sport Education: Quality PE through Positive Sport Experiences*; Human Kinetics: Windsor, ON, USA,

Siedentop, D., & Van der Mars, H. (2022). *Introduction to physical education, fitness, and sport*. Human kinetics.

Siedentop, D.; Hastie, P.A.; van der Mars, H. (2019). *Complete Guide to Sport Education*; Human Kinetics: Champaign, IL, USA,

Siedentop, Daryl. (2012). "Spor Eğitim Modeli." Umut Koleji. Grand Rapids, MI. Web. 2 Şubat 2012.

Stolz, S., & Pill, S. (2014). Teaching games and sport for understanding: Exploring and reconsidering its relevance in physical education. *European Physical Education Review*, *20*(1), 36-71.

4. Bölüm

VOLEYBOLDA FİZİKSEL UYGUNLUK VE BESLENME

İbrahim Kubilay Türkay

GİRİŞ

Voleybol dünyadaki en popüler sporlardan biridir ve dünya çapında 200 milyon kişi tarafından oynanmaktadır (Verhagen and etc., 2004). Zıplama, yere düşme, blok yapma ve topu smaçlama gibi voleybola özgü görevlerin, kas-iskelet sisteminden çok şey talep eden hızlı hareketlerle birleştirilmesi gerekir. Sonuç olarak, voleybolcular kas-iskelet sistemi yaralanmaları açısından risk altındadır (Bere and etc., 2015).

Spor dalları açısından beslenme dikkate alınıp bilimsel açıdan incelendiğinde en popüler ve sevilen takım sporlarından bir tanesidir. Bireysel spor dallarının yanı sıra takım spor dallarında da başarılı olmanın sırrı sadece iyi oyun ya da iyi donanım değil aynı zamanda bu dallarla uğraşan sporcuların, vücut kompozisyonlarını, fiziksel uygunluklarını oluşturan özellikleri (denge, kuvvet, dayanıklılık, esneklik, sürat, koordinasyon) ve bu özellikleri tamamlayacak olan dallarına özgü beslenmelerini bilmeleri çok önemlidir.

Son yıllarda yukarıda saydığımız etkenler bilimsel açıdan yapılan bilimsel araştırmalar sayesinde oldukça geliştirilmiş durumdadır. Elde edilen bu araştırmalar sayesinde artık dala ve sporcuya özgü, sporcunun fiziksel yapısı ve uygunluğuna özgü antrenman programları ile beslenmelerini ortaya çıkarmıştır. Bunun sonucunda da her spor dalında olduğu gibi voleybolda da performans ve başarı takımlar için en üst noktaya ulaşmıştır.

ergojenik yardımcının ne zaman, ne kadar ve hangi amaçla kullanması gerektiğidir. Uzun dayanıklılık koşularında, yani aerobik antrenmanlarda yağ asitlerinin aktif hâle gelerek mitokondriye taşınması ve yağdan enerji elde edebilmesi için L-Karnitin kullanabilir. Ancak yine kendi fiziksel özelliklerini göz önünde tutarak kullanacağı miktarı dikkatlice ayarlaması önemlidir.

Sonuç olarak; tüm spor dallarında olduğu gibi voleybolda da bu dalla ister amatör ister profesyonel şekilde ilgilenen sporcularda fiziksel uygunluk ve beslenme çok önemli bir yer tutmaktadır. Sporcunun fiziksel uygunluk açısından en iyi duruma gelebilmesi, atletik performansını üst düzeye çıkarabilmesi için yaptığı spor dalına özgü beslenmeye hâkim olması kaçınılmazdır. Çünkü teorikte kendini yetiştirmiş bir sporcu uygulamada da en iyi sonuca ulaşacaktır. Bilgiden uzak uygulama, uygulamadan uzak bir bilgi düşünülemez.

KAYNAKÇA

Bere, T., Kruczynski, J., Veintimilla, N., Hamu, Y., & Bahr, R. (2015). Injury risk is low among world-class volleyball players: 4-year data from the FIVB Injury Surveillance System. British Journal of Sports Medicine, 49(17), 1132–1137. doi:10.1136/bjsports-2015-094959 [Crossref], [PubMed], [Web of Science ®], [Google Scholar]

Baysal, A. (2010). Genel Beslenme. 13. Baskı, Hatiboğlu Yayınevi, Ankara.

Ergun N., Baltacı G., Yılmaz, İ. (1994). Elit Bir Voleybol Takımının Fiziksel Yapı, Uygunluk ve Performans Düzeyinin Analizi, H.Ü.Voleybol Bilim ve Teknoloji Dergisi, Sayı;2, s:26-33, Ankara.

EFSA Panel on Dietetic Products, Nutrition, and Allergies (NDA), (2010). Scientific Opinion on principles for deriving and applying Dietary Reference Values. EFSA Journal; 8(3):1458. [30 pp.]. doi:10.2903/j. efsa.2010.1458. Available online: www.efsa.europa.eu

EFSA NDA Panel(EFSA Panel on Dietetic Products, Nutrition and Allergies (2013). Scientific Opinion on Dietary Reference Values for energy. EFSA Journal 2013;11(1):3005. [112 pp.] doi:10.2903/j. efsa.2013.3005. Available online: www.efsa.europa.eu/ efsajournal.

EFSA NDA Panel (EFSA Panel on Dietetic Products, Nutrition and Allergies), (2015). Scientific Opinion on Dietary Reference Values for vitamin E as-tocopherol. EFSA Journal 2015;13(7):4149, 72 pp. doi:10.2903/j. efsa.2015.4149

EFSA NDA Panel (EFSA Panel on Dietetic Products, Nutrition and Allergies), (2015). Scientific Opinion on Dietary Reference Values for magnesium. EFSA Journal 2015;13(7):4186, 63 pp. doi:10.2903/j.efsa.2015.4186 Available online: www.efsa.europa.eu/efsajournal

Fink, H,H., Burgoon, L.A., Mikesky, A.E. (2009) "Practional Applications in Sports Nutrition", Jones and Bartlett Publishers, pp.332, 363-428, Canada.

Herzog, W. (1996). Muscle Function in Movement and Sport, pp:14, The American Journal of Sport Medicine, Vol:24, No:6, USA.

Hawley, J., Dennis, S.C., Noakes, T.D. (1994). "Carbohydrate, fluid and electrolyte requirements of the soccer player: a review", Int J Sport Nutr, 3, pp. 221-236.

"Joint Pozition Statement. Nutrition and Athletic Performance. American Dietetic Association. (2009). Dietitians of Canada, Am College of Sport Med, pp. 709-31.

Kishalı, F.N. (2002). Erzurum l. Amatör Kümede Şampiyon Olan Takımların Fiziksel ve Fizyolojik Parametrelerinin İncelenmesi, , Atatürk Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, Cilt: Vl, Sayı:1, s:17, 18, Erzurum.

Liberati, A., Altman, D. G., Tetzlaff, J., Mulrow, C., Gotzsche, P. C., Ioannidis, J. P., ... Moher, D. (2009). The PRISMA statement for reporting systematic reviews and meta-analyses of studies that evaluate healthcare interventions: Explanation and elaboration. BMJ, 339, b2700. doi:10.1136/bmj.b2700 [Crossref], [PubMed], [Web of Science ®], [Google Scholar]

Özdemir, G. (2010). Spor Dallarına Göre Beslenme. Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, Cilt: VIII, Sayı: 1

Rakıcıoğlu, N., Acar, Tek, N,; Ayaz, A., Pekcan, G. (2014). Yemek ve Besin Fotoğraf Kataloğu Ölçü ve Miktarlar, 4. Baskı. ISBN:978-9944-5508-0-2. Ata Ofset Matbaacılık, Ankara.

Sheiham A., James, W,P. (2014). A New Understanding of the Relationship Between Sugars, Dental Caries and Fluoride Use: Implications for Limits On Sugars Consumption. Public Health Nutr. 1–9

Turnagöl, H. (1994). Voleybolda Enerji Sistemleri, H.Ü.Voleybol Bilim ve Teknoloji Dergisi, Sayı;2, s:34-37, 1994, Ankara.

Tipton, K.D., Elliott, T.A. (2009). Ferrando AA., Aarsland AA., Wolfe RR., "Stimulation of muscle anabolism by resistance exercise and ingestion of leucine plus protein", Appl Physiol Nutr Metab, 34(2), pp. 151-61.

Temoçin, S., Ek, R.O., Tekin, T.A. (2004). Futbolcularda Sürat ve Dayanıklılığın Solunumsal Kapasite Üzerine Etkisi, Ankara Üniversitesi. Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, Cilt:2, Sayı:1, s:31, 35, Ankara.

Ünsal, A. (2020). Beslenmenin Önemi ve Temel Besin Ögeleri. Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Yüksek Okulu, Hemşirelik Bölümü ay_unsal@hotmail.com.

Verhagen, E. A., Van der Beek, A. J., Bouter, L. M., Bahr, R. M., & Van Mechelen, W. (2004). A one season prospective cohort study of volleyball injuries. British Journal of Sports Medicine, 38(4), 477–481. doi:10.1136/bjsm.2003.005785 [Crossref], [PubMed], [Web of Science], [Google Scholar]

WHO. (2015). Guideline: Sugars Intake for Adults and Children. Geneva: World Health Organization.

5. Bölüm

VOLEYBOLDA FİZİKSEL VE FİZYOLOJİK ÖZELLİKLER: BİR LİTERATÜR TARAMASI

Hasan Sözen

GİRİŞ

Takım sporları, düşük yoğunluklu dönemlerle değişen kısa zaman dilimlerinde yoğun çabaların yürütüldüğü interval faaliyetlerle karakterize edilir. Bu interval özellik, oyuncuların metabolik taleplerini karşılamak için üç enerji sisteminin (aerobik, laktik anaerobik ve alaktik anaerobik) kullanılmasını gerektirir. Ayrıca bu sporlar, bireysel beceri, takım çalışması, teknik, taktik ve stratejilerin bir kombinasyonunu gerektiren, oyuncuların fiziksel koşullarına ve takım sporlarının dinamik doğasına katkıda bulunan karmaşık taleplere sahiptir. Voleybolun hız, kısa sürede yüksek yoğunluklarda ani ve bloklar için zıplama dâhil olmak üzere özellikleri, yüksek düzeyde kas gücüne ve aerobik kondisyona sahip hızlı ve çevik sporcular sağlar (Nalbant, 2017). Genel olarak sporcular, performansı en üst düzeye çıkarmak ve sakatlanmaları önlemek için antrenman veya müsabaka öncesinde bir ısınma rutini uygularlar ve yüklenmelerini buna göre şekillendirirler (Sağıroğlu ve ark., 2017).

Sporda performans, teknik, taktik, fiziksel, psikolojik ve antropometrik faktörlerin bir kombinasyonuna bağlıdır (Bompa ve Buzzichelli, 2018). Voleybolda oyuncuların antropometrik özellikleri, oyuncuların aşması gereken bir filenin varlığından dolayı en yüksek performansın önemli bir yönüdür. Antropometrik özellikler ve teknik yetenekler, bir oyuncunun sıçrayışındaki erişimin %83'ünü ve fiziksel kapasiteler %17'sini belirler (Palao ve ark., 2014).

Toplu sporlar, fiziksel, teknik, zihinsel ve taktiksel yönler dâhil olmak üzere ayrıntılı beceriler gerektirir. Bunların arasında oyuncuların fiziksel becerileri, oyun

çok önemlidir. Voleybol programı, balistik tipte veya plyometrik antrenmanı (yani kuvvet antrenmanı) içermelidir. Oyuncuların genel kondisyon programında bacak kas güçlerini geliştirmelerini sağlamak için özellikle patlayıcı tip kuvvet antrenmanları ve plyometrik antrenmanlara antrenman programında yer verilmelidir. Deneyimsiz oyuncular ağır yüklerle atlama antrenmanından kaçınmalı ve gücü artırmaya ve atlama tekniğini geliştirmeye odaklanmalıdır (Lidor ve Ziv, 2010). Voleybolcuların fiziksel, fizyolojik karakteristikleri yaş, cinsiyet ve oyun düzeyine göre farklılıklar göstermektir bu durumun voleybol antrenmanlarının planlanması ve içeriğinin hazırlanması süresince göz önünde bulundurulması önemlidir.

KAYNAKÇA

Bompa, T. O., & Buzzichelli, C. (2018). Periodization-: theory and methodology of training. Human kinetics.

Clemente-Suarez, V. J., KnechTle, B., & KaSaBaliS, S. (2017). Who jumps the highest? Anthropometric and physiological correlations of vertical jump in youth elite female volleyball players. The Journal of sports medicine and physical fitness, 57(6), 802-10.

Dinçer, Ö., & Türkay, İ. (2015). The Examination of Effect on Anthropometric Characteristics and Motor Activities of Infrastructure Training at Volleyball. International Journal of Science Culture and Sport. Special Issue 3: 757-763.

Duncan, M. J., Woodfield, L., & Al-Nakeeb, Y. (2006). Anthropometric and physiological characteristics of junior elite volleyball players. British journal of sports medicine, 40(7), 649-651.

Fleck, S. J., Case, S., Puhl, J., & Van Handle, P. (1985). Physical and physiological characteristics of elite women volleyball players. Canadian journal of applied sport sciences. Journal Canadien des Sciences Appliquees au Sport, 10(3), 122-126.

Fry, R. W., Morton, A. R., Keast, D. (2012). Overtraining in Athletes. Sports Medicine, 12:32-65.

Gabbett, T., Georgieff, B., Anderson, S., Cotton, B., Savovic, D., & Nicholson, L. (2006). Changes in skill and physical fitness following training in talent-identified volleyball players. The Journal of Strength & Conditioning Research, 20(1), 29-35.

Gabbett, T. J. (2008). Do skill-based conditioning games offer a specific training stimulus for junior elite volleyball players?. The Journal of Strength & Conditioning Research, 22(2), 509-517.

Galamandjuk, L., Prozar, M., Stasjuk, I., Bakhmat, N., Iedynak, G., Kljus, O., ... & Dokuchina, T. (2017). Physiological characteristics and physical fitness of girls at the beginning of classes at the volleyball sports school. Journal of Physical Education and Sport, 17(4), 2467-2471.

Gangta, K. S., & Singh, T. N. (2012). A study of selected anthropometric physical and physiological parameters as predictors of performance in female volleyball players. Indian Journal of Movement Education and Exercises Sciences, 2(1), 1-5.

Gaurav, V., Singh, M., & Singh, S. (2010). Anthropometric characteristics, somatotyping and body composition of volleyball and basketball players. Journal of Physical Education and Sports Management, 1(3), 28-32.

González, C., Ureña Espa, A., Llop, F., Garcia, J. M., Martin, A., & Navarro, F. (2005). Physiological characteristics of libero and central volleyball players.

Sağıroğlu, İ., Kurt, C., Pekünlü, E. ve Özsu, İ. (2017). Residual effects of static stretching and self-myofascial-release exercises on flexibility and lower body explosive strength in well-trained combat athletes. *Isokinetics and Exercise Science 25*(2017) 135–141

Koley, S., Singh, J., & Sandhu, J. S. (2010). Anthropometric and physiological characteristics on Indian inter-university volleyball players. Journal of Human Sport and Exercise, 5(3), 389-399.

Lidor, R., & Ziv, G. (2010). Physical and physiological attributes of female volleyball players-a review. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, *24*(7), 1963-1973.

Manjunatha, B., & Bujurke, A. G. (2020). A relationship of selected anthropometric, physical and physiological variables with playing performance of Karnataka state level volleyball players" International Journal of Physiology. Nutr Phys Educ, 5(2), 32-4.

Manna, I., Lal Khanna, G., & Chandra Dhara, P. (2012). Effect of training on anthropometric, physiological and biochemical variables of U-19 volleyball players. Journal of Human Sport and Exercise, 7(1), 263-274.

Marques, M. C., Van den Tillaar, R., Gabbett, T. J., Reis, V. M., & González-Badillo, J. J. (2009). Physical fitness qualities of professional volleyball players: determination of positional differences. The Journal of Strength & Conditioning Research, 23(4), 1106-1111.

Melrose, D. R., Spaniol, F. J., Bohling, M. E., & Bonnette, R. A. (2007). Physiological and performance characteristics of adolescent club volleyball players. The Journal of Strength & Conditioning Research, 21(2), 481-486.

Morrow Jr, J. R., Hosler, W. W., & Nelson, J. K. (1980). A comparison of women intercollegiate basketball players, volleyball players and non-athletes. The journal of sports medicine and physical fitness, 20(4), 435-440.

Nalbant, Ö. (2017). Comparison of Physical and Motoric Features of Children Continuous the Sport School. *Journal of Education and Training Studies*, *5*(13), 1-7.

Nikolaidis, P. T., Ziv, G., Arnon, M., & Lidor, R. (2012). Physical characteristics and physiological attributes of female volleyball players—the need for individual data. The Journal of Strength & Conditioning Research, 26(9), 2547-2557.

Nikolaidis, P. T., Afonso, J., Buśko, K., Ingebrigtsen, J., Chtourou, H., & J Martin, J. (2015). Positional differences of physical traits and physiological characteristics in female volleyball players–the role of age. Kinesiology, 47(1.), 75-81.

Palao, J. M., Manzanares, P., & Valadés, D. (2014). Anthropometric, physical, and age differences by the player position and the performance level in volleyball. *Journal of human kinetics*, *44*(1), 223-236.

Papadopoulou, S. D., Papadopoulou, S. K., Rosemann, T., Knechtle, B., & Nikolaidis, P. T. (2019). Relative age effect on youth female volleyball players: a pilot study on its prevalence and relationship with anthropometric and physiological characteristics. Frontiers in psychology, 10, 2737.

Peña-González, I., Fernández-Fernández, J., Moya-Ramón, M., & Cervelló, E. (2018). Relative age effect, biological maturation, and coaches' efficacy expectations in young male soccer players. Research quarterly for exercise and sport, 89(3), 373-379.

Schaal, M., Ransdell, L. B., Simonson, S. R., & Gao, Y. (2013). Physiologic performance test differences in female volleyball athletes by competition level and player position. The Journal of Strength & Conditioning Research, 27(7), 1841-1850.

Schroepf, B., & Lames, M. (2018). Career patterns in German football youth national teams–a longitudinal study. International journal of sports science & coaching, 13(3), 405-414.

Sheppard, J. M., Gabbett, T. J., & Stanganelli, L. C. R. (2009). An analysis of playing positions in elite men's volleyball: considerations for competition demands and physiologic characteristics. The Journal of Strength & Conditioning Research, 23(6), 1858-1866.

Singh, H. (2015). Comparative study on selected physical fitness and physiological variables between volleyball and handball players. European journal of Physical education and sport, 10(4), 206-211.

Smith, D. J., Roberts, D., & Watson, B. (1992). Physical, physiological and performance differences between Canadian national team and universiade volleyball players. Journal of sports sciences, 10(2), 131-138.

Sozen, H. (2012). The effect of volleyball training on the physical fitness of high school students. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, *46*, 1455-1460.

Trajković, N., Milanović, Z., Sporiš, G., & Radisavljević, M. (2011). Positional differences in body composition and jumping performance among youth elite volleyball players. Acta Kinesiologica, 5(1), 62-66.

Tsunawake, N., Tahara, Y., Moji, K., Muraki, S., Minowa, K., & Yukawa, K. (2003). Body composition and physical fitness of female volleyball and basketball players of the Japan inter-high school championship teams. Journal of physiological anthropology and applied human science, 22(4), 195-201.

Yagüe, J. M., de la Rubia, A., Sánchez-Molina, J., Maroto-Izquierdo, S., & Molinero, O. (2018). The relative age effect in the 10 best leagues of male professional football of the Union of European Football Associations (UEFA). Journal of sports science & medicine, 17(3), 409.

Zaccagni, L., Onisto, N., & Gualdi-Russo, E. (2009). Biological characteristics and ageing in former elite volleyball players. Journal of science and medicine in sport, 12(6), 667-672.

6. Bölüm

VOLEYBOLDA YARALANMA VE SAKATLIKLARA ANATOMİK YAKLAŞIM

Tuncay Çolak - Emre Kaygın - Mehtap Erdoğan

GİRİŞ

Voleybol sakatlıklarının, diğer takım spor dallarına göre daha nadir görülmekte olduğu söylense de sık ve yüksek şiddetteki antrenmanlar ile bölgesel olarak aşırı yüklenmeler, voleybolda topografik olarak belli anatomik bölgelerde daha sık sakatlık oluşmasına neden olabilmektedir. Antrenmanların sıklığına ve yoğunluğuna göre ısınma ve dinlenme periyotları ve programları düzenlenmelidir. Sakatlık oluşum sıklığı sadece travmaya değil yüksek şiddetteki antrenmandan önce veya sonra uygun ısınma ve dinlenme periyotları sağlanmazsa fizyolojik sebeplerden de (laktik asit birikimi, yetersiz germe egzersizler vb.) kaynaklanabilir. Bu bağlamda sporculara ısınma ve soğuma periyodunda yapılacak germe egzersizlerinin türünün (dinamik veya statik) farklı spor branşlarında olsa bile performanslara etkisi olduğu gibi, sakatlık oranlarına da spor türü ve anatomik bölge açısından da etkili olduğunu bildiren çalışmalar vardır (Colak S., 2012; Akkaya C.C., 2020; Örs, A. ve ark., 2018). Elit bir voleybolcu, bir maç sırasında ortalama olarak 150 kez smaç veya blok amaçlı sıçrayabilmektedir. Sıçramalar için alt ekstremite ve özellikle ayak bileği ve dizdeki kas iskelet sistemi organları olan kemik eklem ve kaslar yoğun bir şekilde çalışmaktadır. Topa müdahale, blok ve smaçlar için de üst ekstremite ve özellikle el bileği ve omuz bölgesi eklem ve kasları aktif hâlde fonksiyon görmektedir. Voleybolda sık olarak tekrarlanan bu hareketlerde gerek alt ekstremite de gerekse üst ekstremite de fonksiyon gören eklem ve kasların zayıflığı veya yetersizliği sakatlık ihtimalini topoğrafik olarak artırabilmektedir. Yanlış antrenman, yetersiz veya yanlış malzeme kullanmak yaralanmalara neden olabilir. ISS tarafından onay-

Tüm bu tamamlayıcı yöntemlerin eksik kalacağı durumlarda sporcu yaralanmalarında cerrahi ve medikal tedaviler tercih edilmektedir. Fizik tedavi ve rehabilitasyon cerrahi sonrası uygulamalarda da gereklidir.

KAYNAKÇA

Colak, S. (2012). Effects of dynamıc stretches on ısokınetıc hamstrıng and quadrıceps femorıs muscle strength ın elıte female soccer players. South Afrıcan Journal for Research ın Sport Physıcal Educatıon and Recreatıon, 34(2), 15-25.

Akkaya, CC., Çolak, S. (2020). 11-12 Yaş Futbolculara Uygulanan Farklı Dinamik Isınmaların Bazı Performans Parametreleri Üzerine Akut Etkisinin İncelenmesi. Beden Eğimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 22(4), 1-4.

Örs, A., Çolak, T., Bal, E., Çolak, S., Sivri, İ., Taşdemir, R., Yener, MD., Güzelordu, D., Aksu, E., Bamaç, B., et al. (2018). Determınıng the Relatıonshıp Between Anthropometrıc, Physıcal and Muscle Strength Parametres of The Amateur Boxıng Athletes. International Journal of Current Research, 10, 69133-69137.

https://www.milliyet.com.tr/pembenar/ voleybolda-sakatlik-riski-1575283,2022

Samangül E., (1996). Voleybol Oyuncularında Görülen Sakatlıklar Sakatlık İnsidansı ve Sakatlanma Riski Marmara Ün. Sağlık Bil.Enst. https://acikbilim.yok.gov.tr /handle/20.500.12812/294457

Kılıç O., Maas M., Verhagen E., Zwerver J., Gouttebarge V. (2017). Incidence, aetiology and prevention of musculoskeletal injuries in volleyball: A systematic review of the literatüre. European Journal of Sport Science, 17:6, 765-793.

Bahr R., Reeser, J.C. (2020). Injuries Among World-Class Professional Beach Volleyball Players. The American Journal of Sports Medicine, Vol:31 No:1, 119-125.

Arıncı, K., Elhan, A. (2020). Anatomi 1. Cilt (7. Baskı). Ankara: Güneş Tıp Kitabevleri.

Gövsa Gökmen, F. (Ed.). (2003). Sistematik Anatomi. İzmir: Nobel Tıp Kitabevleri.

Baltacı G., Bayrakçı Tunay V., Tuncer A., Ergun N. (2003). Spor Yaralanmalarında Egzersiz Tedavisi. Ankara: Alp Yayınevi.

Miko H.C., Zillmann N., Ring-Dimitriou S., Dorner T.E., Bauer S.T. (2020). Effects of Physical Activity on Health. Das Gesundheitswesen; 82 (Suppl. 3): S184–S19.

Johnston L.H., Carrol D. (2000). The Psychological Impact of Injury: Effects of Prior Sport and Exercise Involvement. Br J Sports Med. 34, 436–439.

McGowan C.J., Pyne D.B., Thompson,K.G., Rattray B. (2015). Warm-Up Strategies for Sport and Exercise: Mechanisms and Applications. Sports Med. 45:1523–1546.

Pornratshanee W., Hume P.A., Kolt G.S. (2005). The Mechanisms of Massage and Effects on Performance, Muscle Recovery and Injury Prevention. Sports Med 2005; 35 (3): 235-256.

Yen-Ting C., Wen-Yen H., Li-Fong L., Yen-Nung L. (2018). Kinesio Taping Reduces Elbow Pain During Resisted Wrist Extension in Patients with Chronic Lateral epicondylitis: A Randomized, Double-blinded, Cross-over Study. BMC Musculoskeletal Disorders. 19:193, 1-8.

Alawna M., Ayman A.M. (2020). Short-term and Long-term Effects of Ankle Joint Taping and Bandaging on Balance, Proprioception and Vertical Jump Among Volleyball Players with Chronic Ankle İnstability. Physical Therapy in Sport 46, 145-154.

7. Bölüm

VOLEYBOLDA KONDİSYON VE ATLETİK PERFORMANS

Burak Soysal - İsa Sağıroğlu

GİRİŞ

Voleybol, dünya çapında büyük bir ilgiyle oynanan ve takip edilen bir spor dalıdır. Özellikle son yıllarda Türk millî takımı ve Türk kulüplerinin uluslararası arenada elde ettiği başarılar, voleybolun ülkemizdeki popülerliğini artırmıştır (Seminati, 2013). Küçük yaşlardan beri yürütülecek voleybol eğitiminin amacı, sistematik olarak çok yönlü sağlam bir temel oluşturarak bireyin atletik performans yeteneğini bu temelde geliştirmektir (Dinçer ve Türkay, 2015).

Ancak bu başarıların sırrı sadece teknik ve taktik gelişimde değil aynı zamanda sporcuların fiziksel ve atletik performanslarını artırmak için yapılan çalışmalarda yatmaktadır.

Voleybol, hızlı tempolu bir oyundur ve voleybol oyuncularından ani hareketler, sıçramalar, hızlı reaksiyonlar ve dayanıklılık performansı beklenir. Bu nedenle voleybolcuların atletik performanslarını geliştirmek hem performanslarını artırmak hem de yaralanma riskini azaltmak için hayati bir öneme sahiptir.

Atletik performans antrenörleri, voleybolcuların fiziksel hazırlıklarını yönlendiren uzmanlardır. Onların görevi, sporcuların güç, hız, çeviklik, dayanıklılık ve esneklik gibi temel atletik özelliklerini geliştirmek ve korumaktır. Ayrıca sporcuların yaralanma riskini en aza indirmek için önleyici tedbirler alırlar.

20 m mekik koşusu değerlerinde anlamlı bir fark bulunmuştur ($p<0.05$). (Sırasıyla: 9,55 ± 3,72; 9,27 ± 3,61 puan: 11,32 ± 7,11; 12,91 ± 5,43 cm). Araştırma sonunda TAP antrenmanının kadın voleybolcularda vücut ağırlığı, mekik, şınav, dikey sıçrama, durarak uzun atlama, 20 m sprint ve 20 m mekik koşusu değerleri üzerinde olumlu etkiye sahip olduğu gözlemlenmiştir. Gelişimsel özelliklerin kuvvet, hız ve dayanıklılık gibi motorik özellikler olduğunu görülmüştür Flamingo denge ve uzunluk-esneklik testlerinde anlamlı bir değişim gözlenmemiştir.

Sonuç

Sonuç olarak voleybolda atletik performansın düzeyi, oyuncuların hızlı hareket etme, sıçrama yeteneği, çeviklik, dayanıklılık ve güç gibi temel fiziksel özelliklerini geliştirerek oyun içinde üstün bir performans sergilemelerine olanak tanır. Bu sebeple öncelikle voleybolun ihtiyaçları sonrasında da sporcunun ihtiyaçları göz önüne alınarak en uygun performansa ulaşmak için atletik performans antrenörleri tarafından gerekli antrenman planlamaları hazırlanmalı ve takibi yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

Açıkada, C. (2018). Periyodizasyon: Antrenman Planlamasında Temel Bir Yaklaşım. Spor Performans Dergisi, 16(4), 223-232.

Afyon, Y. A., Mülazimoğlu, O., & Altun, M. (2018). The effect of 6 weekly Tabata training on some physical and motor characteristics on female volleyball players. *European Journal of Physical Education and Sport Science*.

Aksakallı, O., & Gelen, E. (2023). Yük-Hız İlişkisi Kullanılarak Bir Tekrarlı Maksimum Tahmini Güvenilir midir? Farklı Yöntemlerin Karşılaştırılması. *Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *8*(1), 57-66.

Arazi, H., Khanmohammadi, A., Asadi, A., & Haff, G. G. (2018). The effect of resistance training set configuration on strength, power, and hormonal adaptation in female volleyball players. *Applied physiology, nutrition, and metabolism*, *43*(2), 154-164.

Asadi, A., & Ramírez-Campillo, R. (2016). Effects of cluster vs. traditional plyometric training sets on maximal-intensity exercise performance. *Medicina*, *52*(1), 41-45.

Astrand, P. O., Rodahl, K., Dahl, H. A., & Stromme, B. S. (1986). Evaluation of physical performance on the basis of tests. *Textbook of work physiology*, *4*, 273-97.

Bahr, J. C. (2017). *VOLLEYBALL.* Oxford: Blackwell Science Ltd.

Bauer, P., Sansone, P., & Walshe, A. D. (2019). Effects of complex training on explosive strength in adolescent male basketball players. The Journal of Strength & Conditioning Research, 33(2), 502-510.

Bhairo, N. H., Nijsten, M. W. N., Van Dalen, K. C., & ten Duis, H. J. (1992). Hand injuries in volleyball. *International Journal of Sports Medicine*, *13*(04), 351-354.

Boullosa, D. A., Abreu, L., Beltrame, L. G., & Behm, D. G. (2013). The acute effect of different half squat set configurations on jump potentiation. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, *27*(8), 2059-2066.

Cheng, K. B., Wang, C. H., Chen, H. C., Wu, C. D., & Chiu, H. T. (2008). The mechanisms that enable arm motion to enhance vertical jump performance—A simulation study. *Journal of biomechanics*, *41*(9), 1847-1854.

Cin, M., Çabuk, R., Demirarar, O., & Özçaldıran, B. (2021). Cluster Resistance Training Results Higher Improvements on Sprint, Agility, Strength and Vertical Jump in Professional Volleyball Players. *Turkiye Klinikleri Journal of Sports Sciences*, *13*(2).

Comfort, P., Allen, M., & Graham-Smith, P. (2011). Kinetic comparisons during variations of the power clean. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, *25*(12), 3269-3273.

Cormie, P., McGuigan, M. R., & Newton, R. U. (2011). Developing maximal neuromuscular power: Part 2 - Training considerations for improving maximal power production. Sports Medicine, 41(2), 125-146.

Cormie, P., McGuigan, M. R., & Newton, R. U. (2011). Developing maximal neuromuscular power: part 2—training considerations for improving maximal power production. *Sports medicine*, *41*, 125-146.

Coşkuner, Z., & Aydoğan, Ş. (2018). A study of aerobic and anaerobic capacities of university volleyball players. Physical Education of Students, 22(6), 294-299.

Denton, J., & Cronin, J. B. (2006). Kinematic, kinetic, and blood lactate profiles of continuous and intraset rest loading schemes. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, *20*(3), 528-534.

Dinçer, Ö., Türkay, İ.K. (2015). The Examination of Effect on Anthropometric Characteristics and Motor Activities of Infrastructure Training at Volleyball. International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS). 3(15). 757-763.

Erin A. McGill, l. M. (2019). *Esseniıals Of Sports Performance Training* . Burlington: Jones & Bartlett Learning.

Flanagan, E. P., & Harrison, A. J. (2007). Muscle dynamics differences between legs in healthy adults. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, *21*(1), 67-72.

Flanagan, E.P., Ebben, W.P., and Jensen, R.L. (2008). Reliability of the reactive strength index and time to stabilization during depth jumps. Journal of Strength and Conditioning Research. 22(5), pp.1677–1682.

Fleck, S. J., & Kraemer, W. J. (2014). Designing resistance training programs. Human Kinetics.

Freitas, T. T., Martinez-Rodriguez, A., Calleja-González, J., Alcaraz, P. E., & Short, M. W. (2017). Effect of successive days of crossfit training on performance and the cortisol hormonal axis in male and female participants. The Journal of Strength & Conditioning Research, 31(9), 2577-2584.

Gabbett, T., & Georgieff, B. (2007). Physiological and anthropometric characteristics of Australian junior national, state, and novice volleyball players. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, *21*(3), 902-908.

Gamble, P. (2004). Periodization of training for team sports athletes. Strength & Conditioning Journal, 26(6), 50-55.

Gamble, P. (2006). Periodization of training for team sports athletes. Strength & Conditioning Journal, 28(5), 56-66.

Giatsis, G., Papadopoulou, S. D., Sotiropoulos, K., & Kellis, E. (2018). Evaluation of plyometric exercise training, weight training, and their combination on vertical jumping performance and leg strength. Journal of Strength and Conditioning Research, 32(5), 1413-1424.

Girman, J. C., Jones, M. T., Matthews, T. D., & Wood, R. J. (2014). Acute effects of a cluster-set protocol on hormonal, metabolic and performance measures in resistance-trained males. *European journal of sport science*, *14*(2), 151-159.

González-Badillo, J. J., & Sánchez-Medina, L. (2010). Movement velocity as a measure of loading intensity in resistance training. *International journal of sports medicine*, *31*(05), 347-352.

González-Badillo, J. J., Gorostiaga, E. M., Arellano, R., & Izquierdo, M. (2005). Moderate resistance training volume produces more favorable strength gains than high or low volumes during a short-term training cycle. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, *19*(3), 689-697.

Haff, G. G., Burgess, S., & Stone, M. H. (2008). Cluster training: theoretical and practical applications for the strength and conditioning professional. *Prof Strength Cond*, *12*, 12-17.

Hedrick, A. (2007). Training for volleyball. Strength and Conditioning Journal, 29(4), 42-54.

Helgerud, J., Engen, L. C., Wisløff, U., & Hoff, J. A. N. (2001). Aerobic endurance training improves soccer performance. *Medicine & Science in Sports & Exercise*, *33*(11), 1925-1931.

Ho, C. S., Lin, K. C., Hung, M. H., Chang, C. Y., & Chen, K. C. (2019). System design and application for evaluation of digging agility in college male volleyball players. *Proceedings of the Institution of Mechanical Engineers, Part P: Journal of Sports Engineering and Technology*, *233*(3), 424-431.

Hoffman JR, Cooper J, Wendell M, Kang J. Comparison of Olympic vs. traditional powerlifting training programs in football players. J Strength Cond Res 18: 129–135, 2004.

Hoffman, J. R., Ratamess, N. A., Klatt, M., Faigenbaum, A. D., & Kang, J. (2004). Do Explosive Movements Enhance Jumping Performance? Strength and Conditioning Journal, 26(2), 32-37.

Holmberg, P. (2013). The biomechanics of jumping and landing and the influence on training and injury prevention in volleyball players. International Journal of Sports Science & Coaching, 8(1), 165-176.

Hori, N., Newton, R. U., Andrews, W. A., Kawamori, N., McGuigan, M. R., & Nosaka, K. (2008). Does performance of hang power clean differentiate performance of jumping, sprinting, and changing of direction. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, *22*(2), 412-418.

Horička, P., Hianik, J., & Šimonek, J. (2014). The relationship between speed factors and agility in sport games.

Hrysomallis, C. (2007). Relationship between balance ability, training and sports injury risk. Sports Medicine, 37(6), 547-556.

Issa, S. N. (2022). Effect of interval training and drinking vital water on anaerobic capacity, functional indicators and some skills in volleyball. *SPORT TK-Revista EuroAmericana de Ciencias del Deporte*, 55-55.

İnce, İ. (2019). Effects of Split Style Olympic Weightlifting Training on Leg Stiffness Vertical Jump Change of Direction and Sprint in Collegiate Volleyball Players. *Universal Journal of Educational Research*, *7*(1), 24-31.

Jones, A. M., & Carter, H. (2000). The effect of endurance training on parameters of aerobic fitness. *Sports medicine*, *29*, 373-386.

Jovanović, M., & Flanagan, E. P. (2014). Researched applications of velocity based strength training. *J Aust Strength Cond*, *22*(2), 58-69.

Klavora, P. (2000). Vertical-jump tests: A critical review. Strength & Conditioning Journal, 22(5), 70.

Lees, A., Vanrenterghem, J., & Clercq, D.D. (2006). The energetics and benefit of an arm swing in submaximal and maximal vertical jump performance. Journal of Sports Sciences, 24(1, pp. 51 – 57.

Levinger, I., Goodman, C., Hare, D.L., Jerums, G., Toia, D. and Selig, S. (2009) The reliability of the 1RM strength test for untrained middle-aged individuals. *Journal of Science and Medicine in Sport* 12 (3), 310-316

Loturco, I., Pereira, L. A., Abad, C. C. C., Tabares, F., Moraes, J. E., Kobal, R., ... & Nakamura, F. Y. (2017). Bar velocities capable of optimising the muscle power in strength-power exercises. *Journal of Sports Sciences*, *35*(8), 734-741.

Mann, B. (2016). *Developing explosive athletes: Use of velocity based training in athletes*. Ultimate Athlete Concepts.

Mann, J. B., Ivey, P. A., & Sayers, S. P. (2015). Velocity-based training in football. *Strength & Conditioning Journal*, *37*(6), 52-57.

Marques, M. A. C., González-Badillo, J. J., & Kluka, D. A. (2006). In-season resistance training for professional male volleyball players. *Strength & conditioning journal*, *28*(6), 16-27.

Marques, M. C. (2018). Strength and conditioning for volleyball. In Volleyball (pp. 77-99). Springer.

McClymont, D., & Hore, A. (2003, April). Use of the reactive strength index (RSI) as an indicator of plyometric training conditions. In *Science and Football V: The proceedings of the fifth World Congress on Sports Science and Football, Lisbon, Portugal* (Vol. 408, p. 16).

Meadows, S., Gordon, J., & Figueiredo, A. (2016). The effect of plyometric training on volleyball performance. Journal of Australian Strength & Conditioning, 24(5), 12-19.

Mesfar, A., Hammami, R., Selmi, W., Gaied-Chortane, S., Duncan, M., Bowman, T. G., ... & van den Tillaar, R. (2022). Effects of 8-week in-season contrast strength training program on measures of athletic performance and lower-limb asymmetry in male youth volleyball players. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *19*(11), 6547.

Mroczek, D., Kawczyński, A., & Chmura, J. (2011). Changes of reaction time and blood lactate concentration of elite volleyball players during a game. *Journal of human kinetics*, *28*(2011), 73-78.

Nikolaidis, P. T., Ingebrigtsen, J., & Knechtle, B. (2015). Performance aspects and physiological responses in male amateur mountain climbers. Journal of Sports Science & Medicine, 14(3), 540-548.

Oliver, J. M., Kreutzer, A., Jenke, S. C., Phillips, M. D., Mitchell, J. B., & Jones, M. T. (2016). Velocity drives greater power observed during back squat using cluster sets. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, *30*(1), 235-243.

Oliver, J. M., Kreutzer, A., Jenke, S., Phillips, M. D., Mitchell, J. B., & Jones, M. T. (2015). Acute response to cluster sets in trained and untrained men. *European journal of applied physiology*, *115*, 2383-2393.

Pagaduan, J. C., & Pojskić, H. (2019). The effects of contrast training on vertical jump: A systematic review with meta-analysis. The Journal of Strength & Conditioning Research, 33(2), 604-617.

Palao, J. M., & Valades, D. (2009). Testing protocol for monitoring spike and serve speed in volleyball. *Strength & Conditioning Journal*, *31*(6), 47-51.

Pareja-Blanco, F., Rodríguez-Rosell, D., Sánchez-Medina, L., Sanchis-Moysi, J., Dorado, C., Mora-Custodio, R., ... & González-Badillo, J. J. (2017). Effects of velocity loss during resistance training on athletic performance, strength gains and muscle adaptations. *Scandinavian journal of medicine & science in sports*, *27*(7), 724-735.

Perez-Gomez, J., Rodriguez-Matoso, D., Quiroga, M. E., Soto, J. J., & Delgado-García, G. (2013). Effect of jump training on jump performance in soccer players: A pilot study. The Journal of Strength & Conditioning Research, 27(11), 2989-2996.

Raya, M. A., Gailey, R. S., Gaunaurd, I. A., Jayne, D. M., Campbell, S. M., Gagne, E., ... & Tucker, C. (2013). Comparison of three agility tests with male servicemembers: Edgren Side Step Test, T-Test, and Illinois Agility Test. *Journal of Rehabilitation Research & Development*, *50*(7).

Rebelo, A. (2022). Absolute Reliability, Relative Reliability, and Criterion-Related Validity of Two Reactive Agility Tests Using Two Types of Stimuli in Elite Male Volleyball Players. *Polish Journal of Sport and Tourism*, *29*(2), 24-29.

Sanchez-Medina, L., & González-Badillo, J. J. (2011). Velocity loss as an indicator of neuromuscular fatigue during resistance training. *Medicine and science in sports and exercise*, *43*(9), 1725-1734.

Sattler, T., Sekulić, D., & Hadžić, V. (2012). Analysis of the specificity of jumping, sprinting, and quick change of direction performance in elite volleyball players. The Journal of Strength & Conditioning Research, 26(4), 1238-1245.

Sattler, T., Sekulic, D., Hadzic, V., Uljevic, O., & Dervisevic, E. (2012). Vertical jumping tests in volleyball: reliability, validity, and playing-position specifics. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, *26*(6), 1532-1538.

Schmidt, A. H., et al. (2014). The effect of high-intensity interval training on performance in competitive volleyball players. International Journal of Sports Science & Coaching, 9(3), 569-576

Schmidtbleicher, D. (1992). Training for power events. *Strength and power in sport*, *1*, 381-395.

Seminati, E. (2013). Volleyball: Biomechanical principles and strategies. In Routledge Handbook of Biomechanics and Human Movement Science (pp. 449-459).

Seyle, H. (1956). The stress of life. New York: McGraw-Hill.

Sheppard, J. M., & Young, W. B. (2006). Agility literature review: classifications, training and testing. Journal of Sports Science, 24(9), 919-932.

Sheppard, J. M., & Young, W. B. (2006). Agility literature review: Classifications, training and testing. *Journal of sports sciences*, *24*(9), 919-932.

Sheppard, J. M., Chapman, D. W., Gough, C., McGuigan, M. R., & Newton, R. U. (2009). Twelve-month training-induced changes in elite international volleyball players. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, *23*(7), 2096-2101.

Sherouse, P. (2016). Skill and masculinity in Olympic weightlifting: Training cues and cultivated craziness in Georgia. *American Ethnologist*, *43*(1), 103-115.

Skazalski, C., et al. (2018). Jumping characteristics of male college volleyball players. Journal of Strength and Conditioning Research, 32(2), 515-522.

Sotiropoulos, K., Smilios, I., Barzouka, K., Christou, M., Bogdanis, G., Douda, H., & Tokmakidis, S. P. (2022). Effects of Drop Jump Training from Different Heights and Weight Training on Vertical Jump and Maximum Strength Performance in Female Volleyball Players. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 10-1519.

Sozen, H. (2012). The Effect of Volleyball Training on the Physical Fitness of High School Students. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 46 (2012) 1455 – 1460

Stone, M. H., Pierce, K. C., Sands, W. A., & Stone, M. E. (2006). Weightlifting: A brief overview. *Strength & Conditioning Journal*, *28*(1), 50-66.

Suchomel, T. J., Comfort, P., & Lake, J. P. (2017). Enhancing the force-velocity profile of athletes using weightlifting derivatives. *Strength & Conditioning Journal*, *39*(1), 10-20

Suchomel, T. J., Nimphius, S., & Stone, M. H. (2016). The importance of muscular strength in athletic performance. *Sports medicine*, *46*, 1419-1449.

Tabata, I., Nishimura, K., Kouzaki, M., Hirai, Y., Ogita, F., Miyachi, M., & Yamamoto, K. (1996). Effects of moderate-intensity endurance and high-intensity intermittent training on anaerobic capacity and VO~ 2~ m~ a~ x. *Medicine and science in sports and exercise*, *28*, 1327-1330.

Tan, B. (1999). Manipulating resistance training program variables to optimize maximum strength in men: a review. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, *13*(3), 289-304.

Tramel, W., Lockie, R. G., Lindsay, K. G., & Dawes, J. J. (2019). Associations between absolute and relative lower body strength to measures of power and change of direction speed in Division II female volleyball players. *Sports*, *7*(7), 160.

Tufano, J. J., Conlon, J. A., Nimphius, S., Oliver, J. M., Kreutzer, A., & Haff, G. G. (2019). Different cluster sets result in similar metabolic, endocrine, and perceptual responses in trained men. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, *33*(2), 346-354.

Van Hooren, B., & Zolotarjova, J. (2017). The Difference between Countermovement and Squat Jump Performances: A Review of Underlying Mechanisms with Practical Applications. Journal of Strength and Conditioning Research, 31(7), 2011-2020.

Viru, A. (2002). Adaptation in Sports Training. CRC Press.

Viru, A. (2002). Critical analysis of the concept of supercompensation. Journal of Sports Science & Medicine, 1(2), 43-49.

Wathen, D., & Szymanski, D. (2000). Periodization: The effect on strength of manipulating volume and intensity. Journal of Strength and Conditioning Research, 14(3), 266-272.

Wathen, D., & Szymanski, D. (2000). Periodization: The effect on strength of manipulating volume and intensity. Journal of Strength and Conditioning Research, 14(3), 266-272.

Włodarczyk, M., Adamus, P., Zieliński, J., & Kantanista, A. (2021). Effects of velocity-based training on strength and power in elite athletes—a systematic review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *18*(10), 5257.

Young, W. (1995). Laboratory strength assessment of athletes. New Study Athletics. 10, pp.88–96.

8. Bölüm

VOLEYBOLDA İSTATİSTİK ANALİZİ

Doğukan Yurdakul - Özgür Dinçer

Giriş

Günümüzde değişen spor anlayışı ile birlikte maçları kazanmanın tamamen ön plana çıktığı görülmektedir. Günümüze gelene kadar daha amatör ruh ile mücadelenin önde olmasından kaynaklı olarak taktiksel mücadelenin çok ön planda olmadığı daha çok hissiyatlarla hareket edildiğini söyleyebiliriz. Ayrıca sporda maddi kazanç durumunun da ciddi boyutta olması birçok yeniliği sporun içine dâhil etmiştir. Diğer spor dalları ile beraber voleybolda da son yıllarda müsabaka analizi önemini ciddi derecede artmış ve gün geçtikçe daha da önemli hâle gelmektedir. Teknolojinin ilerleyişi ile beraber daha çok manuel olarak gözlem yoluyla yapılan analizler yerini gelişmiş müsabaka analizinde kullanılan programlara bırakmıştır.

Voleybolda analizleri kendi takımının analizi, rakip takım analizi ve bu doğrultuda taktik belirlemek için kullanılmaktadır. Bu bilgiler ışığında antrenman programları dizayn edilebilir ve bu şekilde maçta istenilen sonucun alınması hedeflenebilir.

Voleybol analizinde dünyada kullanılan birçok farklı program bulunmaktadır. Bu programlara Volley Statiton, Volley Studio, Tie Break ve dünyada yaygın olarak kullanılan Data Volley 4 örnek olarak gösterilebilir.

Kullanılan tüm programlarda voleybolda uygulanan teknikler bir sembol ile ifade edilir. Veriler programa kayıt edilir ve istenildiği takdirde sınıflandırılabilir.

Semboller ile ayrı ayrı ifade edilen teknikler daha sonra analiz çalışmalarına başlandığında oyuncunun farklı zamanlarda uyguladığı aynı tekniği ardı ardına

Sonuç olarak; voleybol içerisinde teknik ve taktik olarak istatistik analiz yapmanın, teknolojinin ilerlemesiyle birlikte başarı üzerindeki etkileri ortaya konmuştur. Yapılan bir çalışmada, müsabakalarda kazanma faktörünü, müsabaka analizinin etkilediği görülmektedir. Lig düzeyi her ne olursa olsun, ister manuel-video ile isterse profesyonel analiz programları ile olsun, mutlaka analizlerin yapılması, hatta bunun eğitim süreçlerinde de kullanılması ihtiyacı açıkça ortadadır.

KAYNAKÇA

Baacke, H. (2003). Voleybol Antrenmanı "Üst Düzey Koç ve Takımlar İçin El Kitabı". Çeviri; Tiryaki, Ş. Çağrı Baskı Yayınevi. Cilt 1. Ankara.

Baacke H. (2008). Üst Düzey Koç ve Takımlar İçin El Kitabı , Çeviren: Pekünlü E., Cilt 2, Çağrı yayıncılık. İstanbul.

Drıkos, S., Sotıropoulos, K., Papadopoulou, S.D. Ve Karolına Barzouk, K. (2019). Multivariate analysis of the success factors in high-level male volleyball: a longitudinal study .*TRENDS in Sport Sciences.* 2019; 26(**4**): 177-185 ISSN 2299-9590.

Data Project. The statistics and analysis software used by the best teams worldwide. 2023. Retrieved from: http:// www.dataproject.com/US/en/Volleyball.

Giatsis. G., Drikos, S. ve Lola, A. (2023). Analysis of match report indicators in men's volleyball Olympics and world championships (2014–2021) depending on the type of final score. *International Journal of Sports Science & Coaching*.2023, Vol. 18(3) 874–882

İşgüzar, M. G. (2011). 2008 Pekin Olimpiyat Oyunlarındaki erkek voleybol müsabakalarının istatistiksel analiz. Gazi Üniversitesi, (Yüksek Lisans), 2011.

İşgüzar, G.M., Keskin, K., Tokat, F. ve Uslu, S. (2023).Exploring the Relationship Between Total Vertical Jump Load and Block Performance in Elit Volleyball Players: Position-Specifik Analysis.*International. Journal of Human Sciences.* Volume: 20 Issue: 3.ISSN:2458-9489.

Lıma, F.R., Caleıro, F. Ve Clemente, M.F. (2021). Variations of technical actions among playing positions in male high level volleyball. *TRENDS in Sport Sciences*. 2021; 28(**2**): 153-158 ISSN 2299-9590 DOI: 10.23829/TSS.2021.28.2-9.

Nculai, H. ve Carmen P. (2022). The Statistical Analysis of the Game Actions of the Middle- Blocker Based on the Application of the "Data Volley" Software .*Revista Românească pentru Educaţie Multidimensională.* Volume 14, Issue 1Sup1, pages: 101-110| https://doi.org/10.18662/rrem/14.1Sup1/539.

Neculai, H. (2020) The Importance of Using the "Data Volley" Software and of the "Data Video" System in the Tactical Training of the Middle Blocker for Official Games. *Scientific Journal of Education, Sports, and Health.* Vol. XXI, Issue 1/ 2020.

Szabo, A.D., Neagu, N., Voidazan, S., Sopa, S.J. ve Gliga, A.C. (2019). Analyzing the attack players in volleyball through statistical methods. *Health, Sports & Rehabilitation Medicine* Vol. 20, no. 4, October-December 2019, 154–158.

9. Bölüm

VOLEYBOLDA TEKNİK VE TAKTİK

Özgür Dinçer

GİRİŞ

Top oyunları, fiziksel, teknik, zihinsel ve taktiksel yönleri içeren detaylı bir beceri gerektirir. Bunlar; oyuncuların fiziksel becerilerini, oyun zekâlarını ve takımın taktiksel yaklaşımını önemli ölçüde etkiler. Çünkü topla oynanan oyunlar sürekli tekrarlanan maksimum çaba gerektirir (Sözen, 2012). Voleybol branşının da bu anlamda top oyunları içerisinde, temel özellikleri açısından var olan duygu ve yaratıcılığın iç içe olduğu, mücadele ruhunu, takım bütünlüğünü, iş birliğini, iletişimi, çeşitli görev ve sorumlulukları ve mükemmel beceriyi ortaya koymaya çalışan bir oyun sporu olduğu unutulmamalıdır.

Voleybolda bulunan teknikler içerisinde, bütünleşen fiziksel yeteneklerle birlikte yönlendirilebilen ve geliştirilebilen becerileri de kapsayan bir yapısı bulunduğu düşünülmektedir. Baacke 2011 yılında yazdığı kitabında voleybol müsabakalarında vücut teması yoktur; fiziksel yetiler sadece hareket basamaklamasının bir parçası olarak beceri içinde bütünlenirse, oyuncunun performansına katkıda bulunabilir şeklinde bu düşüncenin oluşabilmesine öncü olmuştur (Baacke, 2011).

Voleybolun yapısı, çabuk, doğru ve hatasız bir şekilde isabetli top yörüngesi içinde, 9 metrekarelik alan içerisinde oynanan, ortadan ikiye eşit bir parça şeklinde file ile bölünmüş, sınırlı sayıda top temasına sahip, belli bir dönüş sırası olan ve ralli puan sistemi ile her setin 25 sayıda sonlandığı 5 setlik bir oyun şeklindedir.

Voleybolun performans yapısı içerisinde, bireysel ve takım bileşenleri bulunmaktadır. Bunlar; bireysel açıdan, yetenek, genel fiziksel kondisyon, beceri mükemmelliği, moral, irade gücü ve duygusal durumlar ile oyun davranışı, takım

KAYNAKLAR

Alptekin, A., Acet, N. ve Korkmaz, H. (2016). Voleybolda YÜzen Servis Tekniğinin Kinematik Analizi.*International Journal of Science Culture and Sport* (IntJSCS), 2016; 4:(SI 1): 51-58

Aslan, S.C., Koç, H., Karakollukçu, M. (2015). Voleybol 1. Liginde Oynayan Erkek Sporcuların SeÇilmiş Fiziksel, Fizyolojik ve Motorik Özelliklerinin Belirlenmesi. *InÖnÜ Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi,* 2015, 2(3), 1-13

Baacke, H. (2011). Voleybol Antrenmanı "Üst Düzey Koç ve Takımlar İçin El Kitabı". Çeviri; Tiryaki, Ş. Çağrı Baskı Yayınevi. Ankara.

Çelenk B. (2013). *Voleybol oyun kuramı ve uygulamaları.* Ankara-Spor

*Güneş FS, AkarÇeşme C. (2020). Elit Erkek Voleybol Takımlarının Pas Dağılımı Servis Karşılama Kalitesi ve Takım Sıralaması AÇısından Değerlendirilmesi. Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi.*14(2), 202-213.

Harmandar, H.İ., Özdilek, Ç. ve Çimen, K. (2003). *Voleybol'da Taktik.* Nobel Yayınevi. Ankara.

Saağıroğlu, İ., Kurt, C., Pekünlü, E. ve Özsu, İ. (2017). Residual effects of static stretching and self-myofascial-release exercises on flexibility and lower body explosive strength in well-trained combat athletes.. *Isokinetics and Exercise Science* 25 (2017) 135–141

Sözen, H., (2012). The Effect Of Volleyball Training On The Physical Fitness Of High School Students. *Procedia - Social And Behavioral Sciences 46 (2012) 1455 – 1460*

Sivrikaya, H.A. (2017). *Voleybol Temel Teknik.* 1. Basım. Spor Yayınevi. Ankara.

Kahraman Y., Şahan, A. (2019). 10-13 Yaş Çocuklarda Voleybol Antrenmanlarının Fiziksel Performans Özellikleri Üzerine Etkisinin Incelenmesi. *SPORTIVE,* 2 (1),27-35

Korkmaz, H. (2018). Sıçrayarak Atılan Yüzen Servis ile Yüzen Servisin Kinematik Analizi ve Karşılaştırması. *Yayınlanmamış yüksek Lisans Tezi.* Pamukkale Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Danizli.

Korkmaz, F. (2003). *Voleybol.* Ekin Kitapevi. Bursa.

Lale, B. , Müniroğlu, S. , Çoruh, E. E. & Sunay, H. (2003). Türk Erkek Voleybol Millî Takımının Somatotip Özelliklerinin İncelenmesi. *SPORMETRE* Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi, 1 (1) 53-56 .

Ockerman, J. (2014). *Girl's Volleyball..* 1. Baskı. USA.ISBN 978-1-61783-991-7.

Reynaud, C. (2011). *Coaching Volleyball Technical and Tactical Skills.* Human Kinetics. USA. ISBN-13: 978-0-7360-5384-6

Vute, R. (2009). *Teaching and Coaching Volleyball fort the Disabled.* Faculty of Education, University of Ljubljana. ISBN 978-961-253-035-8

Vurat M. (2000). *Voleybol Teknik,* Bağırgan Yayımevi, Ankara.

Waite, P. (2009). *Aggressive Vollleyball.* Human Kinetics. Kanada.

VOLEYBOLDA YETENEK SEÇİMİ VE EĞİTİMİ

İ. Ethem Hindistan
Emel Çetin Özdoğan
Süleyman Akay

nobel
40.yıl

VOLEYBOLDA YETENEK SEÇİMİ VE EĞİTİMİ

İ. Ethem Hindistan, Emel Çetin Özdoğan, Süleyman Akay

Yayın No.: 5500
Spor Bilimleri: 117
ISBN: 978-625-371-514-4
E-ISBN: 978-625-371-515-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Haziran 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Hindistan, İ. Ethem., Çetin Özdoğan, Emel., Akay, Süleyman.
Voleybolda Yetenek Seçimi ve Eğitimi / İ. Ethem Hindistan, Emel Çetin Özdoğan, Süleyman Akay
1. Basım, X + 186 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-514-4
E-ISBN: 978-625-371-515-1
1. Voleybol 2. Yetenek Seçimi 3. Voleybolda Teknik 4. Takım Sporları

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

TEŞEKKÜR ..... **v**

İÇİNDEKİLER ..... **vii**

1. BÖLÜM **1**
YETENEK KAVRAMI **1**
1. YETENEK ARAYIŞI ÜZERİNE UYGULAMALAR VE GÖRÜŞLER 1
2. YETENEKLİ SPORCUNUN ÖZELLİKLERİ 3
3. YETENEĞE ETKİ EDEN FAKTÖRLER 4
4. YETENEK KAVRAMININ KURAMSAL GELİŞİMİ 5
5. YETENEK SEÇİMİNDE ÖLÇÜT (TESTLERİN) KULLANIMI 7
6. TEST UYGULAMALARI İÇİN GENEL BİLGİLER 9

2. BÖLÜM **11**
VOLEYBOLDA YETENEK ARAYIŞI VE SEÇİMİ **11**
1. YETENEK SEÇİMİNİN AŞAMALARI 12
1.1. 1. Aşama: Ön Seçim 13
1.2. 2. Aşama: Ara Seçim Dönemi 18
1.3. 3. Aşama: Son Seçim (Prognoz) Dönemi 30
1.4. Subjektif Verilerin Yetenek Seçimindeki Yeri 34
2. YETENEK SEÇİMİ VE EĞİTİMİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR 34
2.1. Yetenek Seçiminde Yöntemsel Sorunlar 34
2.2. Uygulama (Seçim ve Eğitim) Sürecinde Karşılaşılan Sorunlar 36
3. YETENEK SEÇİMİ VE EĞİTİMİ SÜRECİNDE YETİŞKİNLERE DÜŞEN GÖREVLER 37
3.1. Antrenörlerden Beklenenler 37
3.2. Öğretmenlerden Beklenenler 38

3.3. Ana-Babalardan Beklenenler 39
3.4. Hakemlerden Beklenenler 39
3.5. Seyircilere Düşen Görevler 40
3.6. Basın ve Yayın Kurumlarına Düşen Görevler 40

3. BÖLÜM 41
SEÇİLEN YETENEKLERİN EĞİTİMİ 41
1. GELİŞİM SÜRECİNE GÖRE EĞİTİMİNİN YÖNLENDİRİLMESİ 41
2. SEÇİM DÖNEMLERİNE GÖRE ANTRENMANLARIN ÖZELLİKLERİ 43
2.1. Ön Seçim Sonrası Antrenmanların Özellikleri 43
2.2. Ara Seçim Dönemi Sonrası Antrenmanların Özellikleri 45
2.3. Son Seçim Sonrası Antrenmanların Özellikleri 46
3. EĞİTİM SÜRECİNDE YÖNTEMSEL ORGANİZASYON 47

4. BÖLÜM 49
EĞİTİMİN İÇERİĞİ (UYGULAMA) 49
1. KOORDİNATİF BECERİ ANTRENMANININ İÇERİĞİ (UYGULAMA) 52
2. TEKNİK EĞİTİMİ 66
2.1. Teknik Öğreniminin Evreleri 66
3. TEKNİK ANTRENMANININ İÇERİĞİ 67
3.1. Stop Adımı ve Parmak Pası 68
3.2. Manşet Pas Stop Adımı Uygulama 79
3.3. Servis Atma 89
3.4. Topu Karşılama 97
3.5. Hücum Oyunu ve Smaç Eğitimi 100
3.6. Blok ve Eğitimi 112
3.7. Alan Savunması Teknikleri 117
4. TEKNİK EĞİTİMİNDE HATALARIN DÜZELTİLMESİ 126
5. TAKTİK EĞİTİMİ VE ANTRENMANLARININ İÇERİĞİ 128
5.1. 1:1 Oyun 130
5.2. 2:2 Oyun 135
5.3. 3:3 Oyun 139
5.4. 4:4 Oyun 143
5.5. 6:6 Oyun 150
6. KONDİSYON ANTRENMANLARININ İÇERİĞİ 151
6.1. Sürat Eğitimi 151

6.2. Kuvvet Antrenmanı 154
6.3. Hareket Genişliği (Esnetme) Alıştırmaları 160
6.4. Yaş Gruplarına Göre Voleybolda Öğretim İçeriği 165
6.5. Birim Antrenmanın Planlanması 166
6.6. Hazırlık Dönemi (Periyodu) İçin Örnek Birim Antrenman Programı 168
6.7. Parmak Pas Eğitimi İçin Birim Antrenman Örneği 170
6.8. Manşet Pası Öğretimi İçin Birim Antrenman Örneği 172
6.9. Taktik Eğitimi İçin Örnek Birim Antrenman 176
7. BİR ANTRENÖRÜN SORUMLULUKLARI NELERDİR? 177
7.1. Eğlenceli Bir Deneyim Ortamı Oluşturun 177
7.2. Voleybola Özgü Alıştırmalar Etkin Bir Şekilde Nasıl Kullanılır? 177
7.3. Güvenli Bir Deneyim Ortamı Oluşturmak 178
8. BAŞARILI BİR ANTRENÖR OLMAK 179
8.1. İyi Algılama 179
8.2. İleri Görüşlülük 179
8.3. Şefkatli Olma 180
8.4. Sağlam Kişilikli Olma 180
8.5. Mizah Yeteneği 181
9. OYUNCULAR BİR TAKIM OLARAK NASIL OYNATILIR? 181

KAYNAKLAR 183

YAZARLAR HAKKINDA 185

KAYNAKLAR

Arnot, J., & Gaines, D. (1986). *Sporttalent*. Penguen Books, N.York.

ASEP. (1997). *Çocuklar ve gençler için voleybol antrenörlüğü* (2. basım). Hindistan Y.S. ve Yeniçeri S. (Çev.). İstanbul Beyaz Yayınları.

American Sport Education Program. (2007). *Coaching youth volleyball*. Human Kinetics.

Baacke, H. (2010). *Voleybol antrenmanı; üst düzey koç ve takımlar için el kitabı* 1. Ekim Pekünlü (Çev.). İstanbul: Çağrı baskı ambalaj san.tic.ltd.şti.

Barth, B., & Köhler, S. (2007). *Volleyball*. Modernes Nachwuchstraining. Meyer und Meyer Verlag.

Bompa, T.O. (2011). *Dönemleme / Antrenman Kuramı ve Yönetimi*. Spor Yayınevi.

Bompa, T.O. (1994). *Theory and Methodology of Training* (Second Edition).

Brewer, J., Balsom, P., & Davis, J. (1995). Seasonal birth distribution amongst European soccer players. *Sports Exercise and Injury, 1*, 154-157.

Efstathiou, G. (2002). Talente Im Handball (Doktora tezi). Ruprecht-Karls, Universitaet Heidelberg.

Fesler, N. (2005). *Brauchen Wir Intelligente(re) Fördersysteme im Nachwuchsleistungssport?* Verlag Hofmann.

Gallahue, D.L., Ozmun, J.C., & Goodway, J.D. (2014). *Motor Gelişimi Anlamak* (7. Basım). (Ed., Özer, D., & Aktop, A.). Nobel Akademik Yayıncılık.

Gottschaldt, K. (1976). *Begabung und Uerenbung*. Begabung und Lernen.

Grebe, H. (1958). *Biologischen Grundlagen der Sportliche Leistungsfaehigkeit*.

Hahn, E. (1982). *Kindertraining*. BLV Buchverlag.

Hohmann, A. (2005). *Konzeptionelle Aspekte der Talent entwicklung. Verlag Hofmann*.

Hohmann, A., & Lames, M. (2005). *Training-und Wettspiel analyse*. Im Handbuch Sportspiel.

Hohmann, A., Kolb, M., & Roth, K. (2005). *Beiträge zur lehre und forschung im sport; Handbuch Sportspiele*. Verlag Hofmann.

Ihlefeld, U. (1972). *Aktuelle Fragen der Begabung psychologie*.

Karoß, S., & Martin, D. (1996). *Das Sportliche Talent*. Schwerpunktthema Nachwuchstraining. SFT.

Kohlmann, T. (1958). *Die Psychologie der Motorischen Begabung*.

Komadel, L. (1989). *Das Erkennen des Leistungs vermögens*. Olympia Buch Der Sportmedizin.

Kupper, K. (1993). *Theorie und Methodologie der Talenterkennung im Sport*. Academia Verl.

Lidor, R., Falk, B., Arnon, M., Cohen, Y., & Segal, G. (2005). Measurement of Talent in Team Handball. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 318-325.

Lompscher, J. (1972). *Teoritische und Empirische Untersuchungen zur Geistiger Faehifciten*.

Martin, D., Nicaulaus, J., Ostrowski, C., & Rost, K. (1999). *Handbuch Kinder-und Jugendtraining*. Verlag Hofmann.

Martin, D., Carl, K., & Lehrentz, K. (2001). *Handbuch trainingslehre* (3. Auflage). Verlag Hofmann.

Meier, M. (1990). Vom Minivolleyball zum Spiel 6:6. *Volleyballtraining, 14*(4), 49-53.

Muratlı, S. (2013). *Çocuk ve Spor*. Nobel yayınevi.

Özer, D., & Özer, K. (2000). *Çocuklarda Motor Gelişim*. Kazancı Kitap Ticaret A.Ş.

Petersen, U. (1970). *Zum problem der Motorischen Begabung und Seiner Bedeutung für Talent förderung die Leibeserziehung*.

Pfeiffer, M. (2002). *Wettkampf analyse im Nachwucchs training Handballunter dem Aspekt der Talent förderung*. ImTalent im Sport.

Roth, H. (1976). *Paedagogische Psychologiedes Lernensund Lehrens*.

Röthig, P. (1977). *Sportwissenschaftliche*. Verlag Karl Hofmann.

Schmitz, J.N. (1970). *Lernen in den Leibesübungen*.

Schnabel, G., & Thiess, G. (1993). *Lexikon Sportwissenschaft*, Band 2.

Schubert, vR., Späte, D., Roth, K., & Bredemeier, H. (1990). *Grundlagen training für Kinder und Jugendliche*. Handball-Handbuch.

Seidel, I., & Hohmann, A. (2002). *Entwicklungs tempo und utilisationals diagnostische kriteriens-portlicher talente*. Im talent im sport.

Simkova. (1982). Aktaran Gülcüler (2005). Basketbol sporunun 7-12 yaşlarındaki erkek çocuklarındaki boy-kilo ve vücut yağ oranına etkisi. (Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Anabilim Dalı).

Weineck, J. (1990). Optimales Training. Leistungsphysiologische Trainingslehre unter besonderer Berücksichtigung des Kinder- und Jugendtrainings.

Editör: Prof. Dr. Metin Orbay

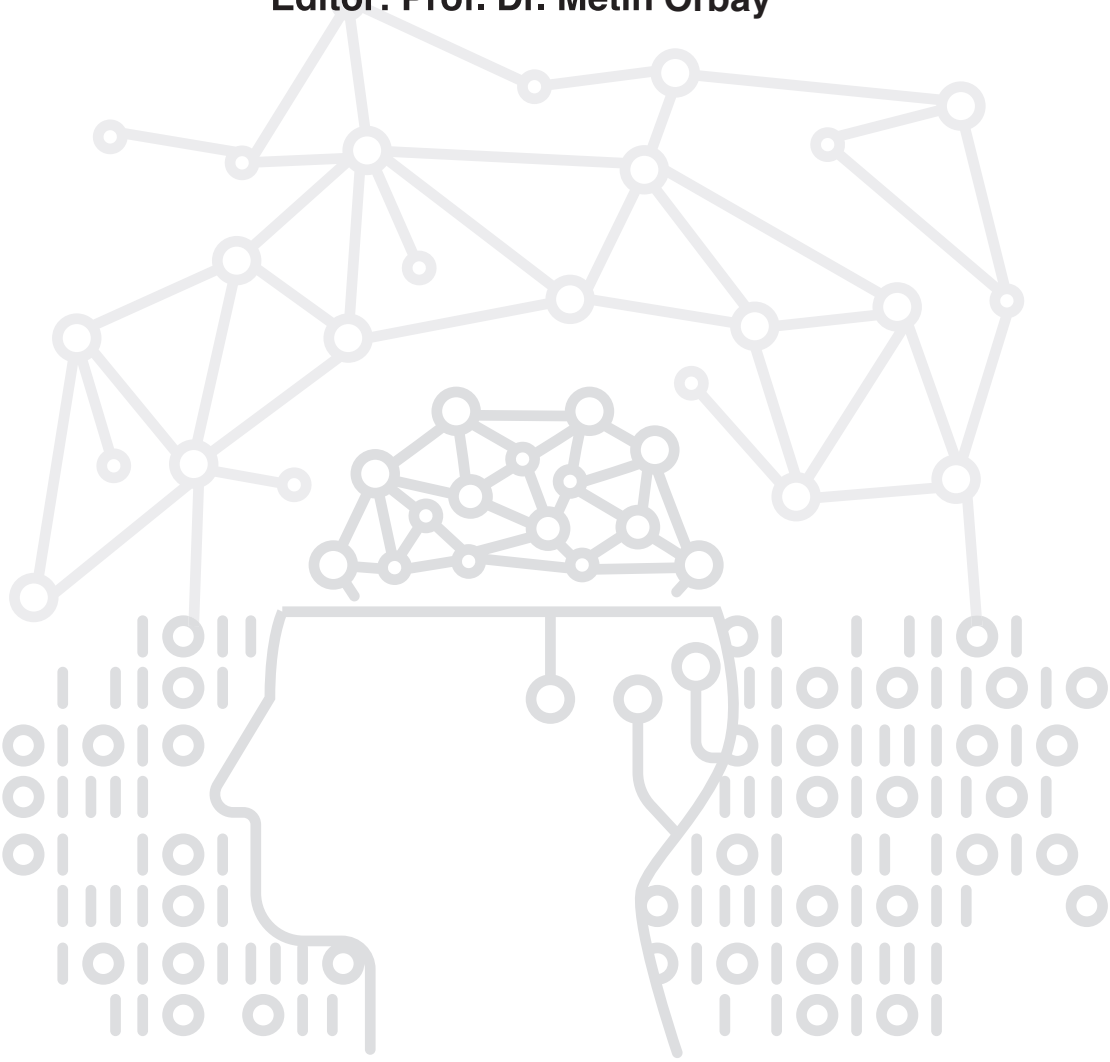

Yapay Zekâya Sahip Sistemlerde
Etik Model Önerisi

Dr. Deniz Devrim Taşdemir

Prof. Dr. Mehmet Kara

nobel
40.yıl

YAPAY ZEKÂYA SAHİP SİSTEMLERDE ETİK MODEL ÖNERİSİ

Editör: Prof. Dr. Metin Orbay

Yazarlar: Dr. Deniz Devrim Taşdemir - Prof. Dr. Mehmet Kara

Yayın No.: 5487
Beşeri Bilimler : 611
ISBN: 978-625-371-483-3
E-ISBN: 978-625-371-484-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Temmuz 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Kapak ve Sayfa Tasarım: Öğr. Gör. Burhan Şohoğlu

Kütüphane Bilgi Kartı

Yıldız, Mustafa Said.
Yapay Zekâya Sahip Sistemlerde Etik Model Önerisi / Metin Orbay
1. Basım, 80 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-483-3
E-ISBN: 978-625-371-484-0

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

KAYNAKLAR

AI Now Institute, (2017). *AI Now Report 2017*. URL: https://ainowinstitute.org/ AI_ Now_2017_Report. Son Erişim 26 Ekim 2021.

Al Lawati, H.A.H., Sayed, R.T., ve Caldwell, C. (2019). Transformative Ethics and Moving Toward Greatness: Problems and Realities. *Journal of Values-Based Leadership.* XII, 1.

Alexandre, S. (2017). Artificial Intelligence: A new digital ecosystem. Journal of Innovation & Knowledge, 2(2), 64-71. https://doi.org/10.1016/j.jik.2017.02.001

Anderson, M., and Anderson, S., eds. 2006. "Special Issue on Machine Ethics," IEEE Intelligent Systems. 21(4).

Anderson, M., Susan L.A. and Chris A. (2005). Towards Machine Ethics: Implementing Two Action-Based Ethical Theories. 2005 AAAI Fall Symposium on Machine Ethics.

Anderson, S.L. (2008). "Asimov's 'Three Laws of Robotics' and Machine Metaethics," AI and Society, vol. 22, no. 4, 477–493.

Arslan, Mahmut ve Berkman, A. Ümit (2009). Dünyada ve Türkiye'de İş Etiği ve Etik Yönetimi, TÜSİAD, 2009, 06-492.

Atalay, M. ve Çelik, E. (2017). Büyük veri analizinde yapay zekâ ve makine öğrenmesi uygulamaları. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(22): 155-172.

Avrupa Bilim ve Yeni Teknolojilerde Etik Grubu. (2018). Statement on Artificial Intelligence, robotics and 'autonomous' systems, March. https://ec.europa.eu/info/news/ ethics-artificial-intelligence-statement-ege-released-2018-apr-24_en.

Avrupa Parlamentosu. (2020). Report on a comprehensive European Union policy on artificial intelligence. doi:10.12849/210127

Awad, E., Dsouza, S., Kim, R. (2018). The Moral Machine Experiment. Nature 563, s. 59-64.

Barrat, J. (2015). Our final invention: Artificial intelligence and the end of the human era. St. Martin's Press.

Bartfield, C., & Datta, A. (2018). Artificial intelligence and human rights. In The Cambridge Handbook of Human Rights and Information Technology (pp. 187-207). Cambridge University Press.

Başoğlu, B. ve Bulut, M. (2017). Kısa dönem elektrik talep tahminleri için yapay sinir ağları ve uzman sistemler tabanlı hibrit sistem getirilmesi. Journal of Faculty of Engineering and Architecture of Gazi University, 32(2): 575-583.

Baum, S. D. (2020). Social choice ethics in artificial intelligence. AI and SOCIETY, 35(1), 165-176.

Bawden, D. and Robinson, L. (2012). Introduction to Information Science, London:Facet. s. 351.

Beauchamp, T.L. and J.F. Childress. (2012). Principles of biomedical ethics. Oxford: Oxford University Press.

Bellman,R.E. (1978). An Introduction to Artificial Intelligence: Can Computers Think. Boston: Boyd and Fraser Publish.

Béranger, J. (2021). Societal Responsibility of Artificial Intelligence. London: ISTE Ltd.

Berendt, B. (2019). AI for the common good?! Pitfalls, challenges, and ethics pen-testing. 10, s. 44–65. https://doi.org/10.1515/pjbr-2019-0004

Berners-Lee, T. (1998). What the Semantic Web can Represent. URL: http://www.w3.org/DesignIssues/RDFnot.html. Son Erişim Tarihi: 30.10.2021.

Bertolino, A. (2007). Software testing research: Achievements, challenges, dreams. In 2007 Future of Software Engineering (pp. 85-103). IEEE.

Bolay, S. H. (2013). Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Bostrom, N. (2016). Superintelligence: paths, dangers, strategies. Oxford: Oxford University Press,.

Borgogno, O., Colangelo, G., 2019. Data sharing and interoperability: Fostering innovation and competition through APIs. COMPUTER LAW & SECURITY REVIEW. https://doi.org/10.1016/j. clsr.2019.03.008

Brooks, R.A. (2002). Flesh and machines: how robots will change us. New York: Pantheon Books.

Buttarelli, G. (2018). The EU General Data Protection Regulation: Towards a new global standard? Computer Law & Security Review, 34(2), 274-287. https://doi.org/10.1016/j.clsr.2017.12.005

CAHAI (Consultative Committee of the Convention on the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data), (2020). Guidelines for trustworthy AI. Council of Europe.

Calayır, G. N. ve Kabak, M. (2021). Bakım için makine öğrenme tekniklerinin analizi ve bir uygulama . Journal of Turkish Operations Management , 5 (1) , 662-675.

Caldwell, D. F., & Clapham, S. E. (2003). Ethics and entrepreneurship: Dead or alive?. Journal of Business Venturing, 18(2), 271-288.

Çalışkan, E., Joanna, B., & Narayanan, A. (2017). Ensuring Fairness in Machine Learning Systems: A Survey of Industry Practices. arXiv preprint arXiv:1710.00478.

Callicott, J. B. (2014). Thinking Like A Planet : The Land Ethic And The Earth Ethic. Oxford: Oxford University Press.

Campmas, A., Iacob, N., Simonelli, F., 2022a. How can interoperability stimulate the use of digital public services? An analysis of national interoperability frameworks and e-Government in the European Union. Data & Policy 4, e19. https://doi.org/10.1017/dap.2022.11

Canada. (2000). The Personal Information Protection and Electronic Documents Act. URL: https://www.parl.ca/DocumentViewer/en/36-2/bill/C-6/royal-assent. Son Erişim Tarihi: 29.11.2021.

Canbay, P. ve Demircioğlu, Z. (2021). Endüstri 5.0'a Doğru: Zeki Otonom Sistemlerde Etik ve Ahlaki Sorumluluklar . AJIT-e: Academic Journal of Information Technology , 12 (45) , 106-123.

Canbay, Y. ve Sağıroğlu, Ş. (2020). Büyük Veri ve Yapay Zekâ Uygulamalarında Mahremiyet ve Etik. Yapay Zekâ ve Büyük Veri: Teknolojiler, Yaklaşımlar ve Uygulamalar, 157-186, Nobel.

Capurro, R. (2008). Information Ethics for and from Africa. Journal of the American Society for Information Science and Technology, 59 (7), s. 1162-70.

Casiano F.C., Chantillon, M., Rodriguez Müller, A.P., Crompvoets, J., 2021. A Vision to the Future: Recommendations for the 2017 European Interoperability Framework. Revista Cubana de Transformación Digital 2, 31–45.

Caşin, M., Al, D. , Başkır, N. D. (2021). Yapay zekâ ve robotlarin eylemlerinden kaynaklanan cezai sorumluluk sorunu. Ankara Barosu Dergisi, 79: 1-73

Cellan-Jones, R. (2018). Will AI Kill or Save Humankind? BBC. https://www.bbc.com/news/technology-37713629, Son Erişim Tarihi: 28.08.2021.

Cerka, P., Jurgita, G. ve Gintarė, S. (2015). Liability for damages caused by artificial intelligence. Computer Law ve Security Review, 31, 376- 389.

Coeckelbergh M (2020) AI ethics. The MIT Press, Cambridge, MA

Committee on Artificial Intelligence, CAHAI. (2020). Feasibility Study 2020. France.

Cookson, C. (2018). Artificial Intelligence faces public backlash, warns scientist. Financial Times. Retrieved on September 6, 2018 from https://www.ft.com/content/0d9d7c36-b2e4-11e8-8d14-6f049d06439c

Cowls, J., King, T., Taddeo, M., & Floridi, L. (2019). Designing AI for Social Good: Seven Essential Factors (May 15, 2019). SSRN. http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3388669

Creemers, R., & Webster, G. (2021). Translation: Personal Information Protection Law of the People's Republic of China – Effective Nov. 1, 2021. The Digichina Project, Stanford University. Retrieved on February 23, 2022 from https://digichina.stanford.edu/work/translation-personal-information-protection-law-of-the-peoples-republic-of-china-effective-nov-1-2021/

Crevier, D. (1993). AI: The tumultuous history of the search for artificial intelligence. New York: BasicBooks.

D'Arcy, J. (2018). AI Ethics: Privacy, Fairness, and Ethics. In AI for People and Business (pp. 39-58). Springer, Cham.

Decker, M. J. (2008). Ethical issues in robotic surgery. In Handbook of Robotic and Image-Guided Surgery (pp. 1007-1015). Springer, New York.

Doğan, M. (2018). Yapay Zekâ ve Savaş. In Savaş ve Barış Bildiri Kitabı. Bursa: Sentez Yayıncılık.

Doğan, K. (2019). Sürücüsüz Araçlar, Robotik Cerrahi, Endüstriyel Robotlar ve Cezai Sorumluluk. Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Özel Sayı 2019, 3223.

Dönerçark, M., & Tecim, V. (2020). Kurumsal Karar Destek Sistemlerinde Yapay Zekâ Kullanımı: Tasarım ve Uygulama. Yönetim Bilişim Sistemleri Dergisi, 6(2), 77-103. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/ybs/issue/58550/821708

Doshi-Velez, F., & Kortz, M. (2017). Accountability of AI Under the Law: The Role of Explanation. Cambridge: Harvard University.

Dustin, E. (2003). Automated security assessment program pitfalls. IEEE Security & Privacy, 1(5), 20-25.

Erdal, H. (2018). Yapay Zeka Teknikleri ve Uzman Sistemleri'nin Karasal Akıllı Ulaşım Sistemlerinin Denetiminde Kullanımı. Akıllı Ulaşım Sistemleri ve Uygulamaları Dergisi, 1(1), 32-39. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/jitsa/issue/35759/393968

Ereken, Ö. F. (2021). Yapay zekâ tabanlı personel seçim sistemi uygulaması. (Unpublished doctoral dissertation). İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Ersoy, Ç. (2018). Robotlar, Yapay Zekâ ve Hukuk. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

European Commission. (2019). Ethics Guidelines For Trustworthy AI. URL: https://ec.europa.eu/futurium/en/ai-alliance-consultation. doi:10.2777/620725. Son Erişim 15 Kasım 2021.

Floridi, L. (2013). The Ethics of Information. Oxford: Oxford University Press.

Floridi, L. (2021). Ethics, Governance, and Policies in Artificial Intelligence. Oxford: Oxford University Press.

Floridi, L., & Cowls, J. (2019). A unified framework of five principles for AI in society. Harvard Data Science Review, 1(1).

Floridi, L., Cowls, J., Beltrametti, M., Chatila, R., Chazerand, P., Dignum, V., Luetge, C., Madelin, R., Pagallo, U., Rossi, F., Schafer, B., Valcke, P., & Vayena, E. (2018). AI4People—An ethical framework for a good AI society: Opportunities, risks, principles, and recommendations. Minds and Machines, 28(4), 689–707. https://doi.org/10.1007/s11023-018-9482-5

Ford, M. (2016). The rise of robots: Technology and the threat of a jobless future. Basic Books.

Fortino, G., Savaglio, C., Palau, C.E., de Puga, J.S., Ganzha, M., Paprzycki, M., Montesinos, M., Liotta, A., Llop, M., 2018. Towards Multi-layer Interoperability of Heterogeneous IoT Platforms: The INTER-IoT Approach, in Gravina, R., Palau, C.E., Manso, M., Liotta, A., Fortino, G. (Eds.), Integration, Interconnection, and Interoperability of IoT Systems, Internet of Things. Springer International Publishing, Cham, pp. 199–232. doi.org/10.1007/978-3-319-61300-0_10

Følstad, A., Brandtzæg, P.B., 2017. Chatbots and the new world of HCI. Interactions 24, 38–42. https://doi.org/10.1145/3085558

Gad, A.G., Mosa, D.T., Abualigah, L., Abohany, A.A., 2022. Emerging Trends in Blockchain Technology and Applications: A Review and Outlook. Journal of King Saud University - Computer and Information Sciences 34, 6719–6742. https:// doi.org/10.1016/j.jksuci.2022.03.007

Goeldner, M., Boehm, M., & Buchner, A. (2015). The ethics of human-robot interaction. In Proceedings of the 2015 international conference on social robotics (pp. 14-23). Springer, Cham.

Grolnick, M. C. & Sweatt, J. D. (Eds.). (2012). Handbook of Neural Activity Measurement. Cambridge University Press.

Güney, İ., & Özkaya, E. (2020). Yapay Zeka Uygulamaları ve Lojistik Sektörüne Etkileri. Ege Akademik Bakış, 20(1), 103-113.

Güngör, M. (2015). Ulusal bilgi güvenliği: Strateji ve kurumsal yapılanma [Uzmanlık tezi, Bilgi Toplumu Dairesi Başkanlığı].

Güven, H., & Ayvaz Güven, E. T. (2023). Yapay Zekâ Uygulamalarının E-Ticarette Kullanımı. International Journal of Management and Administration, 7(13), 69-94. DOI: 10.29064/ijma.1194949

Harwell, D. (2020). Managers turn to surveillance software, always-on webcams to ensure employees are (really) working from home. The Washington Post. https://www.washingtonpost.com/technology/2020/04/30/work-from-home-surveillance/

Haugeland, J. (1985). Artificial Intelligence: The very idea. MIT Press.

Henkoğlu, T., & Yılmaz, B. (2013). Avrupa Birliği Bilgi Güvenliği Politikaları. Türk Kütüphaneciliği, 27(3), 451-471.

Higgins, A., Hodgson, P., & Travis, D. (2014). Bright ideas for user experience researchers! Ebook.

Hukuk Çalıştay Raporu. (2019). Yapay Zeka Çağında Hukuk: İstanbul, Ankara ve İzmir Baroları Çalıştay Raporu.

Ishengoma, F.R., Shao, D., Alexopoulos, C., Saxena, S., Nikiforova, A., (2022). Integration of artificial Intelligence of things (IoT) in the public sector: drivers, barriers and future research agenda. Dıgıtal polıcy regulatıon and governance. https://doi.org/10.1108/DPRG06-2022-0067

İnce, H., İmamoğlu, S. E., & İmamoğlu, S. Z. (2021). Yapay zeka uygulamalarının karar verme üzerine etkileri: Kavramsal bir çalışma. International Review of Economics and Management, 9(1), 50-63. https://doi.org/10.18825/iremjournal.866432

İnternet: Asilomar AI Principles (2017). URL: https://futureoflife.org/aiprinciples. Son Erişim Tarihi: 29.09.2018.

İnternet: Evdeki gizli tehlike: Biri sizi gözetliyor olabilir. (2021, Kasım). Postaktuel. URL: https://www.postaktuel.com/90532-2/ Son Erişim Tarihi: 29.03. 2022.

İnternet: Federal Trade Commision (FTC). Business Guidance. URL: https://www.ftc.gov/business-guidance/small-businesses/cybersecurity/nist-framework. Son Erişim Tarihi: 28 Ocak 2023

İnternet: Initiative on Ethics of Autonomous and Intelligent Systems. (2017). Son Erişim 25 Kasım 2020, https://ethicsinaction.ieee.org.

İnternet: İyilik için Yapay Zeka Zirvesi (2019). AI for Good Global Summit (AIGGS). Son Erişim 28 Kasım 2022 https://aiforgood.itu.int/.

İnternet: Shaping the Ethical Dimensions of Smart Information Systems. (2022, Nisan). *SHERPA.* URL: https://www.project-sherpa.eu/ Son Erişim Tarihi: 28.04. 2022.

İnternet: TechTarget (TechT). 5 Key Elements of a Modern Cybersecurity Framework. URL: https://www.techtarget.com/searchsoftwarequality/definition/NIST. Son Erişim Tarihi: 28 Ocak 2023

İren, E., & Can, Ö. (2017). Bilgi Sistemlerinde Güncel Güvenlik Problemleri ve Önerilen Çözümler. TÜBAV Bilim Dergisi, 10(2), 27-42. https://doi.org/10.5505/tbd.v10i2.57127

Isaak, J., & Hanna, M. J. (2018). User data privacy: Facebook, Cambridge Analytica, and privacy protection. Computer, 51(9), 56–59. https://doi.org/10.1109/MC.2018.3191268

Jobin, A., Ienca, M., & Vayena, E. (2019). The global landscape of AI ethics guidelines. Nature Machine Intelligence, 1(9), 389–399. https://doi.org/10.1038/s42256-019-0088-2

Kaplan, A., & Kaplan, N. (2020). Yeni İletişim Teknolojileri ve Yapay Zekâ Uygulamaları Bağlamında İhtiyaç Olgusunun Değişimi Ve Toplumsal Dönüşüm [Change in the concept of need and social transformation in the context of new communication technologies and AI applications]. The Journal of Social Sciences, 46(1), 178-193. https://doi.org/10.29228/sobider.43976

Khan, S. A. (2018). Impact of technology on journalism. Journalism and Mass Communication, 8(4), 13-23. https://doi.org/10.1177/2347083518816727

Kızıl, S. (2021). Disiplinlerarası Girişimcilik ve Yenilikçilik Çalışmaları. Ankara: Seçkin Yayıncılık. E-ISBN: 978-625-8065-93-0.

Kizza, J. M. (2016). Ethical and social issues in the information age (7th ed.). Springer.

Köklü, K. (2018). İş Analizi, İş Analistliği ve İş Zekası [Job analysis, business analysis and business intelligence]. Lectio Socialis, 2(2), 121-142. https://doi.org/10.30935/sdusbed.437831

Korienek, G., & Uzgalis, W. (2002). Adaptable robots. Metaphilosophy, 33(1-2), 83-97. https://doi.org/10.1111/1467-9973.00210.

Kurbanoğlu, S. (1992). Uzman sistemler [Expert systems]. Türk Kütüphaneciliği, 6(4), 189-193.

Kurzweil, R. (1990). The age of intelligent machines. MIT Press.Lake, B.M., Ullman, T.D., Tenenbaum, J.B., Gershman, S.J. (2017). Building machines that learn and think like people. Behavioral and Brain Science, 40. https://doi.org/10.1017/S0140525X16001837.

Kurzweil, R. (2006). The singularity is near. Gerald Duckworth.

Lake, B. M., Ullman, T. D., Tenenbaum, J. B., & Gershman, S. J. (2017). Building machines that learn and think like people. Behavioral and brain sciences, 40, e253. doi: 10.1017/S0140525X16001837.

Liao, S. M. (2020). Ethics of artificial intelligence. Oxford University Press.

Luger, G. F., & Stubblefield, W. A. (1993). Artificial intelligence. Cummings Publishing.

Ma, J. & Liu, Q. (2019). Research on the ethical problems and governance strategies of artificial intelligence. Frontiers of Engineering Management, 6(3), 337-346. doi: 10.1007/s42524-019-0051-1

Maalej, Z., & Ayachi, R. (2021). Understanding AI for Sustainable Development: A Systematic Literature Review. Journal of Artificial Intelligence and Sustainable Development, 2(1), 1-13. https://doi.org/10.46681/jaisd.2021.01.01

Maas, M. (2019). Ethically Aligned Design: A Vision for Prioritizing Human Well-being with Artificial Intelligence and Autonomous Systems. IEEE Standard Association.

Maşa, E. ve Karadağ, E. (2019). Sistematik İnceleme. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi, 31, 85-112.

Medaglia, R., Gil-Garcia, J.R., Pardo, T.A., 2021. Artificial Intelligence in Government: Taking Stock and Moving Forward. Social Science Computer Review 08944393211034087. doi.org/10.1177/08944393211034087

Meslek Etiği, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Meslek Etiği ve Öğretim Güçlendirme Projesi, 2006.

McCarthy, J. (1955). A proposal for the Dartmouth summer research project on artificial intelligence. Dartmouth College.

McCarthy, J. (2007). What is Artificial Intelligence? Stanford University, Computer Science Department. http://jmc.stanford.edu/articles/whatisai/whatisai.pdf.

McCorduck, P. (2004). Machines who think: A personal inquiry into the history and prospects of artificial intelligence. Natick, MA: A. K. Peters, Ltd.Technology Systems. Federal Computer Security Managers' Forum Working Group.

McCumber, J. (2005). Assessing and managing security risk in IT systems. CRC Press.

McSorley, K. (2003). The secular salvation story of the digital divide. Ethics and Information Technology, 5(2), 75-87. https://doi.org/10.1023/A:1024946302065

Miller, K. W., & Coldicott, R. (2019). Ethics and data science: A survey of professional coders and users. Journal of Business Ethics, 160(3), 657-676.

Mockenhaupt, R. (2021). Machine learning for materials science. Current Opinion in Materials Science, 27, 128-134.

Montreal Declaration for a Responsible Development of Artificial Intelligence. (2017, November 3). Retrieved November 26, 2021, from https://www.montrealdeclaration-responsibleai.com/thedeclaration

Müller, V. C. (2020). Ethics of artificial intelligence and robotics. In E. N. Zalta (Ed.), The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2020 ed.). Stanford University. https://plato.stanford.edu/archives/win2020/entries/ethics-ai/

Nabiyev, V. V. (2005). Artificial intelligence and intelligent systems: theory and applications. World Scientific.

National Institute of Standards and Technology (NIST Law). (2018). Framework for improving critical infrastructure cybersecurity. Retrieved from https://www.nist.gov/cyberframework.

Nieles,M., Dempsey, K.& Yan Pillitteri, V.,(2017). An introduction to computer security: The NIST handbook (NIST SP 800-12). National Institute of Standards and Technology.

Nilsson, N. J. (1998). Artificial intelligence: A new synthesis. Morgan Kaufmann.

NIST Special Publication 800-18. (1998). Guide for developing security plans for information technology systems. National Institute of Standards and Technology.

OECD. (2019). Recommendation of the Council on artificial intelligence. Retrieved October 27, 2021, from https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0449

Örselli, E. (2010). Türkiye'de toplumsal ve yönetsel etik değerler ile ikilemler: Uygulamalı bir araştırma [Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].

Osoba, O., & Welser, W. I. V. (2017). An intelligence in our image: The risks of bias and errors in artificial intelligence. Rand Corporation. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1744.html

Polanyi, K. (1944). The great transformation: The political and economics of our time. New York: Farrar and Rinehart.

Ray, D., Gulla, U., Dash, S.S., & Gupta, M.P., (2011). A critical survey of selected government interoperability frameworks. Transforming Government: People, Process and Policy 5, 114–142. doi.org/10.1108/17506161111131168

Robbins, S. (2019). A Misdirected Principle with a Catch: Explicability for AI. Minds and Machines, 29, 495–514. https://doi.org/10.1007/s11023-019-09509-3

Robbins, S., & Henschke, A. (2017). The value of transparency: Bulk data and authoritarianism. Surveillance and Society, 15(3/4), 582–589. https://doi.org/10.24908/ss.v15i3/4.6606.

Rodrigues, J. F. (2009). Ethics of emerging technologies: scientific facts and moral challenges. Journal of Science and Technology Studies, 8(1), 23-33.

Rodrigues, R., Panagiotopoulos, A., Lundgren, B., (2020). SHERPA 3.3 Düzenleme Raporu. URL:https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/pstorage-dmu-5536699460/24574814/D3.3RegulatoryoptionsforAI30July2020finalCLEAN1.pdf. Son Erişim 27 Ekim 2021.

Romansky, R. (2015). Social Computing and Digital Privacy. Communication and Cognition, 48(34), 65-82.

Royakkers, L., Timmer, J., Kool, L., & van Est, R. (2018). Societal and ethical issues of digitization. Ethics and Information Technology, 20(2), 127–142.

Russell, S. J., & Norvig, P. (2003). Artificial Intelligence: A Modern Approach (2nd ed.). New Jersey: Prentice Hall.

Samuel, A. L. (1959). Some Studies in Machine Learning Using the Game of Checkers. IBM Journal of Research and Development, 3(3), 210-229.

Santiago, O. C. (2019). Taking Business Ethics Seriously. Cambridge: Scholars Publishing.

Santiago, R. (2019). The Ethics of Artificial Intelligence. The Routledge Companion to Digital Ethics, 159-169.

Say, C. (2018). 50 Soruda Yapay Zekâ. Bilim ve Gelecek Kitaplığı, İstanbul.

Schmidt, F. L. (2012). Select on intelligence. Handbook of Principles of Organizational Behavior, 1, 5-15.

Sharkey, N., & Sharkey, A. (2010). The crying shame of robot nannies: An ethical appraisal. Interaction Studies, 11(2), 161-190.

Silva, N., Xavier, B., & Nathansohn, B. M. (2018). Bilgi Bilimi Alanında Yapay Zekada Bilimsel Üretimin Analizi. Ulusal Bilgi Bilimleri Araştırma Çalışmaları. http://www.brapci.inf.br/index.php/res/v/103730.

Simborg, D. (2017). What comes after Homo Sapiens? CA: DWS Publishing.

Şimşek, N. (2007). Akıllı Zekâ. Ankara: Asil Yayınları.

Singer, P. (2011). Practical Ethics (3rd ed.). Cambridge University Press.

Smith, J. D., & Johnson, K. L. (2018, Haziran). Artificial Intelligence in Predictive Maintenance. IEEE Conference on Prognostics and Health Management, 25-30. San Diego, CA: IEEE.

Spinello, R. A., & Tavani, H. T. (2004). Intellectual property rights in a networked world: Theory and practice. Information Science Publishing, Hershey, PA.

Stahl, B. C. (2021). Artificial Intelligence for a Better Future. NYC: SpringerBriefs in Research and Innovation Governance. https://doi.org/10.1007/978-3-030-69978-9_4

Stahl, B.C. ve Wright, D. (2018). Ethics and Information Technology: A Case-Based Approach to a Health Care System in Transition. Springer.

Stoneburner, G., Goguen, A., & Feringa, A. (2002). Risk Management Guide for Information Technology Systems, Special Publication (NIST SP), National Institute of Standards and Technology, Gaithersburg, MD. [Online]. https://doi.org/10.6028/nist.sp.800-30

Sucu, E. (2020). Yapay Zekâ ve Makine Öğrenmesi. Journal of Computer and Education Research, 8(15), 252-265.

Taddeo, M., & Floridi, L. (2018). How AI can be a force for good. Science, 361(6404), 751-752.

Tambouris, E., Tarabanis, K., 2021. Towards Inclusive Integrated Public Service (IPS) Co-Creation and Provision, in: DG.O2021: The 22nd Annual International Conference on Digital Government Research. Presented at the DG. O'21: The 22nd Annual International Conference on Digital Government Research, ACM, Omaha NE USA, pp. 458–462. https://doi. org/10.1145/3463677.3463726

Tangi, L., van Noordt, C., Combetto, M., Gattwinkel, D., Pignatelli, F., 2022. AI Watch. European Landscape on the Use of Artificial Intelligence by the Public Sector. EUR 31088 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2022, ISBN 978-92-76-53058-9, doi:10.2760/39336, JRC129301.

Taeihagh, A., (2021). Governance of Artificial Intelligence. Policy and Society 40, 137–157. https://doi.org/10.1080/14494035.2021.1928377

Taşdemir, D. D. (2020). Kültürel Zekâ, Duygusal Emek Ve İş Performansı Arasındaki İlişkilerin Çok Kültürlü Bir Ortamda İncelenmesi [Unpublished doctoral dissertation, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. Kocaeli.

Taşdemir, D.D. (2023). Yapay zekâ etiği ve otonom sistemlerde etik model önerisi [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Amasya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü].

Tonybee, A. J. (1946). A Theory Of History I. Oxford: University Press.

Treviño, L. K., & Weaver, G. R. (2001). Organizational Justice and Ethics Program 'Follow-Through': Influences on Employees' Harmful and Helpful Behavior. Business Ethics Quarterly, 11, 651–671.

Türk Dil Kurumu. (2022). TDK Sözlük. Erişim adresi: https://sozluk.gov.tr/

Ubaldi, B., Le Fevre, E.M., Petrucci, E., Marchionni, P., Biancalana, C., Hiltunen, N., Intravaia, D.M., Yang, C., 2019. State of the art in the use of emerging technologies in the public sector (OECD et al. on Public Governance No. 31), OECD Working Papers on Public Governance. https://doi.org/10.1787/932780bc-en

Ülgen, H., & Mirze, K. S. (2004). İşletmelerde Stratejik Yönetim. İstanbul: Literatür Yayınları.

Vakkuri, V., Koivisto, R., & Helander, N. (2019). Ethical design methods for industrial AI. Journal of Business Ethics, 160(4), 1015-1032.

Velasquez, M. G. (2017). Business Ethics Concepts and Cases. New York: Pearson Education, pp. 122-147.

Whittaker, J. (2000). Choosing a method for computing inter-coder reliability. Advances in Health Sciences Education, 5(1), 93-113.

Winner, L. (1980). Do artifacts have politics? Daedalus, 109(1), 121-136.

Wolkenstein, A. (2018). Artificial Intelligence and Accountability: Using Regulatory Sandboxes to Foster Responsible Innovation. Journal of Law and Policy for the Information Society, 14(2), 247-275.

Yatkın, A. (2009). Ethical change over time. Journal of Business Ethics, 89(4), 617-627.

Yereli, A.B., & Şahin, I. (2019). Yapay Zekanın Ekonomi, Toplumsal Refahve Vergilendirme Üzerindeki Etkisi. Vergi Dünyası.

Yick, J., Sharma, M., Lopez, D., & Park, J. (2016). Smart home security: A systematic literature review. Smart Homecare Technology and TeleHealth, 4, 1-14.

YEREL YÖNETİMLER BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DE SU YÖNETİMİ:

Ordu ve Giresun İlleri Örneği

Dilek Topcu Mumlu

nobel bilimsel

Yerel Yönetimler Bağlamında Türkiye'de Su Yönetimi: Ordu ve Giresun İlleri Örneği

Dilek Topcu Mumlu

Yayın No.: 2219
ISBN: 978-625-393-723-2
E-ISBN: 978-625-393-724-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Temmuz 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Dilek Gezgin -dilek@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Topcu Mumlu, Dilek.
Yerel Yönetimler Bağlamında Türkiye'de Su Yönetimi: Ordu ve Giresun İlleri Örneği / Dilek Topcu Mumlu
1. Basım, XVIII + 554 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-723-2
E-ISBN: 978-625-393-724-9
1. Kamu Hizmeti 2. Yerel Yönetim 3. Yerel Yönetim Modeli 4. Su Yönetimi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **ix**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **xiii**

HARİTALAR LİSTESİ ..... **xv**

KISALTMALAR LİSTESİ ..... **xvii**

GİRİŞ **1**

1. Bölüm
TARİHSEL PERSPEKTİFTE KAMU YÖNETİMİ PARADİGMALARI: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE **9**

1.1. Kamu Yönetiminde Temel Kavramlar 9
1.2. Kamu Yönetiminde Temel Paradigmalar 13
1.2.1. Geleneksel Kamu Yönetimi 13
1.2.1.1. Geleneksel Kamu Yönetimine Yönelik Eleştiriler 17
1.2.2. Yeni Kamu Yönetimi 18
1.2.2.1. Yeni Kamu Yönetiminin Temel Stratejileri 28
1.2.2.2. Yeni Kamu Yönetimine Yönelik Eleştiriler 35
1.3. Yeni Kamu Yönetimine Yönelik Eleştiriler Üzerine Geliştirilen Yaklaşımlar 37
1.3.1. Yeni Kamu Hizmeti Yaklaşımı 37
1.3.2. Neo-Weberyen Devlet Modeli 41
1.3.3. Bütünleşik Kamu Yönetimi (Whole of Government) Yaklaşımı 45
1.4. Yerel Yönetim Kavramı, Yerel Yönetimlerin Varlık Nedenleri ve Özellikleri 50
1.5. Metropoliten Yönetim: Kavramı, Yaklaşımları ve Modelleri 55
1.5.1. Metropoliten Yönetim Yaklaşımları 57
1.5.2. Metropoliten Yönetim Modelleri 66
1.5.2.1. Metropoliten Yönetim Modellerinin Sınıflandırılması 66
1.6. Kamu Yönetiminde Paradigma Değişiminin Kamu Hizmetine ve Yerel Yönetimlere Etkisi 70

1.6.1. Kamu Hizmeti Kavramı ve Kamu Yönetiminde Paradigma Değişiminin Kamu Hizmetine Etkisi 70
1.6.2. Kamu Yönetiminde Paradigma Değişiminin Yerel Yönetimlere Etkisi 75

2. Bölüm
SU KAVRAMI VE YÖNETİMİ 79

2.1. Su: Kaynak Durumu, Temel Kavramları ve Yönetimi 79
2.1.1. Su ve Temel Kavramları 79
2.1.2. Su Kaynaklarının Durumu ve Kullanım Alanları 83
2.2. Suyun Tanımlanmasına Yönelik Temel Yaklaşımlar 87
2.2.1. Suyun Hak Olarak Tanımlanmasını Sağlayan Gelişmeler 88
2.2.2. Suyun Ekonomik Bir Değer Olarak Tanımlanmasını Sağlayan Gelişmeler 94
2.2.3. Suyun Ortak Mal Olarak Tanımlanmasını Sağlayan Gelişmeler 97
2.2.4. Suyun Sürdürülebilir Bir Mal Olarak Tanımlanmasını Sağlayan Gelişmeler 100
2.3. Su Yönetiminde Temel Yaklaşımlar 105
2.3.1. Su Hizmetlerinin Tanımlanmasında Temel Yaklaşımlar 116
2.3.1.1. Arz Odaklı Su Yaklaşımı 117
2.3.1.2. Talep Odaklı Su Yaklaşımı 117
2.4. Su Yönetimi: Küresel Aktörler ve Politikaları 118
2.4.1. Dünya Bankası 119
2.4.2. Birleşmiş Milletler 122
2.4.3. Avrupa Birliği 126
2.4.4. Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) 129
2.4.5. Dünya Su Konseyi 135
2.4.6. Diğer Küresel Su Aktörleri ve Temel Politikaları 136
2.5. Su Yönetiminin Dönüşümünde Ülke Örnekleri 138

3. Bölüm
TÜRK KAMU YÖNETİMİNİ ETKİLEYEN PARADİGMALAR BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DE SU YÖNETİMİ 143

3.1. Türkiye'de Su Yönetimi: Su Kaynaklarının Durumu, Yasal ve Kurumsal Çerçevesi 143
3.1.1. Türkiye'de Su Kaynaklarının Durumu ve Kullanım Alanları 143
3.1.2. Türkiye'de Su Yönetiminin Yasal Çerçevesi 148
3.1.3. Türkiye'de Su Yönetiminin Kurumsal Yapılanması 156
3.1.3.1. Su Yönetiminde Merkezi Yönetim Aktörleri 157
3.1.3.2. Su Yönetiminde Yerel Aktörler 165

3.1.3.2.1. Yerel Yönetimler: İl Özel İdareleri, Belediye, Köy Yönetimi ve Büyükşehir Belediyesi 165
3.1.3.2.2. Yerel Yönetim Birlikleri 175
3.1.3.2.3. Su Kooperatifleri 178
3.1.3.2.4. Yerel Halk Örgütlenmeleri 180
3.1.3.2.5. Sulama Projeleri 180
3.2. Yeni Kamu Yönetimi Paradigmasının Türk Kamu Yönetimine Etkisi Bağlamında Türkiye'de Su Yönetiminin Dönüşümü 181
3.2.1. Yeni Kamu Yönetimi Paradigmasının Türk Kamu Yönetimine Etkisi 181
3.2.2. Yeni Kamu Yönetiminin Türk Kamu Yönetimine Etkisi Bağlamında Türkiye'de Su Yönetimi 198
3.2.2.1. Türkiye'de Su Yönetiminde Bir Aktör Olarak Özel Sektör: Su Yönetiminin Özelleştirilmesi 199
3.2.2.2. Türkiye'de Su Yönetiminde Bir Aktör Olarak Yerel Yönetimler: Su Yönetiminin Yerelleştirilmesi 205
3.2.2.2.1. 1980-2000 Dönemi 206
3.2.2.2.2. 2000-2010 Dönemi 213
3.2.2.2.3. 2010 ve Sonraki Dönem 217
3.3. Türkiye'de Su Yönetiminde Son Dönemli Gelişmeler 224
3.4. Türkiye'de Su Yönetimine Yönelik Temel Sorunlar 231

4. Bölüm
YEREL YÖNETİMLER BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DE SU YÖNETİMİ: ORDU VE GİRESUN İLLERİ ÖRNEĞİ 235

4.1. Yerel Yönetimler Bağlamında Türkiye'de Su Yönetimi: Ordu ve Giresun İlleri Örneği Araştırma Tasarımı 235
4.1.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı 235
4.1.2. Araştırma Sorusu ve Temel Varsayımları 238
4.1.3. Araştırmanın Önemi 239
4.1.4. Araştırma Evreni ve Örneklemi 241
4.1.5. Araştırmanın Yöntemi 244
4.1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları 251
4.2. Yerel Yönetimler Bağlamında Ordu İlinde Su Yönetimi 252
4.2.1. Ordu İli Genel Bilgileri 252
4.2.2. Ordu İlinde Yerel Yönetimler Düzeyinde Su Yönetiminin Kurumsal Yapısı 256
4.2.3. Ordu İlinde Su ve Kanalizasyon İdaresinin Sunduğu Hizmetler: Kapsam, Ölçek ve Planlama 263

4.3. Yerel Yönetimler Bağlamında Giresun İlinde Su Yönetimi 268
4.3.1. Giresun İli Genel Bilgi 268
4.3.2. Giresun İlinde Yerel Yönetimler Düzeyinde Su Yönetiminin Kurumsal Yapısı..... 276
4.3.3. Giresun İlinde Yerel Yönetimlerin Su Hizmetleri: Kapsam, Ölçek ve Planlama 288
4.4. Araştırma Bulguları ve Analizi..... 294
4.4.1. Yerel Yönetim Modeli ve Su Yönetim Yaklaşımı İlişkisi 294
4.4.1.1. Yerel Yönetim Modelinin Benimsenen Su Yönetim Yaklaşımına Etkisi 295
4.4.1.2. Yerel Yönetim Modelinin Su Yönetimine Aktör Bakımından Etkisi 306
4.4.1.2.1. Yerel Yönetim Modellerinin Su Yönetiminde Üst Kurul Yapılarına İhtiyaç Durumu 321
4.4.1.3. Yerel Yönetim Modelinin Su Hizmeti Yaklaşımına Etkisi 336
4.4.2. Yerel Yönetim Modelinin Hizmet Ölçeği ve Su Yönetimi İlişkisi 341
4.4.3. Yerel Yönetim Modeliyle Oluşan Kurumsal Kapasitenin Su Yönetimine Etkisi 362
4.4.3.1. Kurumsal Kapasitenin Su Yönetimi Örgütlenme Yapısına Etkisi..... 362
4.4.3.2. Kurumsal Kapasitenin Su Yönetiminin Yatırım Potansiyeline Etkisi 376
4.4.3.3. Kurumsal Kapasitenin Suyun Tasarruflu Yönetimine Etkisi..... 393
4.4.3.4. Kurumsal Kapasitenin Atık Su Yönetimine Etkisi..... 410
4.4.4. Yerel Yönetim Modelinin Su Yönetişimine Etkisi..... 418
4.4.4.1. Yerel Yönetim Modellerinde Gelişen İş Birliği Mekanizmalarının Su Yönetimine Etkisi..... 421
4.4.4.2. Yerel Yönetim Modelinde Su Yönetimlerinin Geliştirdiği İş birliği Mekanizmalarında Özel Sektörün Yeri 441
4.4.4.3. Yerel Yönetim Modellerinde Katılım Süreçlerinin Su Yönetimine Etkisi..... 450
4.4.5. Ordu ve Giresun İllerinde Yerel Yönetim Modellerinin Su Yönetimi Sorunları ve Çözüm Önerileri 453
4.4.5.1. Ordu İli Örnekleminde Büyükşehir Belediyesi Modelinin Su Yönetimi Sorunları ve Çözüm Önerileri..... 453
4.4.5.2. Büyükşehir Belediyesi Modelinde Olmayan Giresun İli Örnekleminde Su Yönetimi Sorunları ve Çözüm Önerileri 470
4.4.5.2.1. Giresun İlinde İl Özel İdaresinin Su Yönetim Sorunları ve Çözüm Önerileri..... 470
4.4.5.2.2. Giresun İlinde Belediyelerin Su Yönetim Sorunları ve Çözüm Önerileri..... 475
SONUÇ VE ÖNERİLER..... 503
KAYNAKÇA..... 529
EKLER..... 549
ÖZ GEÇMİŞ..... 553

KAYNAKÇA

Acar, Eray: **Küreselleşme, Neoliberalizm ve Su Yönetimi**, Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa, 2018.

Acartürk, Ertuğrul: "Yerel Yönetimlerin Hizmet Sunumlarında Alternatif Yöntemler", **Balıkesir Üniversitesi SBE Dergisi,** C.4,S.6, 2001, ss.46-60.

Adaman, Fikret, Akbulut, Bengi, Kocagöz, Umut: **Herkesin Herkes İçin Müşterekler Üzerine Bir Antoloji,** Metis, İstanbul, 2017.

Altın, Aytuğ: Kamu Hizmeti Anlayışında Değişim, **Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** C.1,S.2,2013,ss.101-118.

Adıgüzel, Şenol: "6360 Sayılı Yasa'nın Türkiye'nin Yerel Yönetim Dizgesi Üzerindeki Etkileri: Eleştirel Bir Değerlendirme" **Toplum ve Demokrasi,** C.6 S.13-14, 2012, ss.153-176.

Akkaya, C., Efeoğlu, A., Yeşil, N: Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifi ve Türkiye'de uygulanabilirliği. **TMMOB Su Politikaları Kongresi**, 21-23 Mart,2006,ss.195-204.

Aktan, Coşkun Can: "Devlet Mi, Piyasa Mı? Mal Ve Hizmetler Hangi Sektör Tarafından Ve Hangi Yöntemle Sunulmalı?, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, C.3,S.1,2011,ss.96-109.

Aktan, Coşkun Can: **Değişim Çağında Devlet**, Çizgi Kitapevi, Konya, 2003.

Akcagündüz, Emre: "Kamu Tercihi Teorisi Ve Türkiye Üzerine Olan Etkisi Üzerine Bir İnceleme", **Ekonomi Bilimleri Dergisi**, C.2,S.2, 2010, 29-35.

Akkaya, Cansen., Efeoğlu, Ayla, Yeşil, Nedim.: "Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği", **TMMOB Su Politikaları Kongresi Bildiriler Kitabı,** 2006, ss. 195-204.

Akarçay Ulutaş, Demet: Görüşme Tekniği, İçinde Şebnem Aslan Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, 2018, 325-339.

Aküzüm, Turhan, Belgin Çakmak, Gökalp, Zeki: "Türkiye'de Su Kaynakları Yönetiminin Değerlendirilmesi", **Tarım Bilimleri Araştırma Dergisi**, S:3, C: 1, 2010, ss: 67-74.

Akıllı, Hüsniye, Kızılboğa Özaslan, Rüveyda: "6360 Sayılı Kanuna İlişkin Literatür Taraması" **Alanya İİBF Dergisi**, C.15,S.30,2015, ss.155-184

Akıllı, Hüsniye; Kızılboğa Özaslan, Rüveyda: "Su Kayıplarının Önlenmesinde Teknoloji Kullanımı: Büyükşehir Belediyelerinde SCADA Uygulaması", **SDÜ İİBF Dergisi,** C:22, Kayfor 15 Özel Sayısı, 2017, ss. 1599-1618,

Akıllıoğlu, Tekin: "Kamu Yararı Kavramı Üzerine Düşünceler", **Amme İdaresi Dergisi,** C.24,S.2,1991, ss. 11-22.

Al, Hamza: **Kamu Yönetiminde Paradigma Değişimi**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, 2002.

Alıcı, Orhan Veli:	"Su ve Kanalizasyon İdarelerinin Bütçe Gerçekleşmeleri Üzerinden İl Mülki Sınırı Kapsamında Hizmet Sunumunun Değerlendirilmesi: MESKİ Örneği", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,** C.10, S.52, 2017, ss. 904-914
Alıcı, Orhan Veli, Özaslan, Kamil:	"Yerel Yönetimlerde Altyapı Sistemlerin Sayısallaştırılması ve Su Kayıplarının Önlenmesi", **Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi,** C.3, S.1,2018, ss.204-218.
Arıkboğa, Erbay:	"Büyükşehir Belediye Sistemi: Büyükşehir Ve İlçe Belediyeleri", İçinde Kemal Görmez, **Yerel Yönetimler**, Orion Kitabevi, Ankara, 2015.
Arıkboğa, Erbay:	**Özerklik, Yerel Yönetimler ve Türkiye**, Marmara Belediyeler Birliği Yayınları, 2015.
Arıkboğa, Erbay:	"Geçmişten Geleceğe Büyükşehir Belediye Modeli", **Yerel Politikalar Dergisi** Ocak - Haziran sayısı, 2013, ss. 48-96.
Arslan, Şadiye:	"Kamu Hizmeti Anlayışındaki Değişimin Türk Yönetim Geleneği çerçevesinde Değerlendirilmesi", **Ömer Halis Demir Üniversitesi İİBF Dergisi,** C.13,S.3,ss.512-530.
Atmaca, Yıldız:	"Geleneksel (Klasik) Kamu Yönetimi Anlayışı" içinde Berat Akıncı, **Kamu Yönetiminde Değişim Olgusu**, Ankara, Nobel Yayınevi, 2021, ss.55-72.
Ataay, Faruk:	"Doğal Tekellerde Özelleştirme Sorunu", **Kamu Yönetimi Dünyası Dergisi**, S:16, 2007, ss.34-39.
Ayhan, Emrah, Önder, Murat:	"Yeni Kamu Hizmeti Yaklaşımı: Yönetişime Açılan Bir Kapı", **Gazi İktisat Ve İşletme Dergisi,** C.3,S.2, 2017, ss.19-48.
Ayrangöl, Zülküf:	**Küresel Kamusal Mallar ve Su Hakkı**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2012.
Ayrangöl, Zülküf:	**Küresel Kamusal Mallar ve Su Hakkı**, Ekin Kitapevi, Bursa, 2019.
Aytuğ, Hüseyin Kutay:	"Sürdürülebilir Su Kullanımı Açısından Avrupa Birliği Çevre Politikalarına Türkiye'nin Uyumu", **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,** C. 10, S. 2, 2014, ss. 1-18.
Aydoğdu, Mustafa, Mancı, Ali, Aydoğdu, Murat:	"Tarımsal Su Yönetiminde Değişimler: Sulama Birlikleri, Fiyatlandırma Ve Özelleştirme Süreçleri", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, C.14, S.52, 2015, ss.146-160.
Aykan, Mert:	"IMF Ve Dünya Bankası Su Politikaları, Çok Uluslu Şirketlerin Türkiye'deki Uygulamaları", **TMMOB 2. Su Politikaları Kongresi**, Ankara, 2006, ss.365-376.
Avcı, Mustafa:	"İdarenin Kamu Hizmeti Faaliyetlerinde Daralma Ve Dönüşüm: Özelleştirme Ve Regülasyon", **TAAD,**s.16,2014,ss.105-139.
Balcı, Asım:	"Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar ve Kamu Hizmet Sunumuna Etkileri", İçinde Can Aktan ve Ulvi Saran, **Kamu Yönetiminde ve Kamu Hizmetlerinde Kalite**, Hizmet İş Sendikası, Ankara, 2005.
Baltacı, Ali	"Nitel Araştırma Süreci:Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?", **Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.5,S.2, 2019, ss.368-388.

Baysal, Tahir:	"Neoliberalizm Tartışmaları Çerçevesinde kamu Yönetiminin Dönüşümü: Türkiye Pratiği", **Kafkas Üniversitesi İİBF Dergisi**, C.8, S.15,2017, ss.171-195.
Baysuğ, İsmail:	"Anayasal İktisat Ve Türkiye Ekonomisinde Anayasal İktisadın Uygulanabilirliği İle İlgili Bir Değerlendirme", **Siyaset, Ekonomi Ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, C.5, S.5, 2017, ss.89-97.
Bayramoğlu, Sonay:	"Küreselleşmenin Yeni Siyasal İktidar Modeli: Yönetişim", **Praksis Dergisi**, S.7, 2002, ss.85-116
Bayramoğlu, Sonay:	**Yönetişim Zihniyeti Türkiye'de Üst Kurullar ve Siyasal İktidarın Dönüşümü,** İstanbul: İletişim Yayınevi.,2005.
Bayraktar, Ulaş:	**Sürdürülebilir Kentler Yerel Müşterekler Siyaseti İçin e-Katılım,** TESEV Sürdürülebilir Kalkınma Raporları TESEV Yayınları, 2016.
Batu Ağırkaya, Melahat:	"Liberalizmin Kamu Yönetiminde Değişim Süreci: Kamu Tercihi Teorisi", İçinde Bekir Parlak ve Kadir Caner Doğan **Postmodern Kamu Yönetimi**, Nobel Yayınevi, 2021, ss.45-62.
Bilecen, Halil:	"Neoliberalizm Ve Yerel Yönetimler Ekseninde Subsidairite İlkesine Bir Bakış:Avrupa Birliği Örneği", **I.Ulusal Yerel Yönetimler Sempozyumu**, Sakarya, 2008,ss.1-13.
Bilgiç, Veysel:	"Küreselleşme Sürecinde Kamu Hizmetinde Dönüşüm", İçinde Bekir Parlak, **Kamu Yönetiminde Yeni Vizyonlar,** Alfa Aktüel Yayınları, ss.91-116.
Başaran, İsmail:	**Kent ve Yerel Yönetim**, Okutan Yayınları, İstanbul, 2008.
Bayram, Ferhat:	"Sürdürülebilir Kentsel Gelişme: Araçlar, Yaklaşımlar ve Türkiye", **Cevat Geray'a Armağan,** Mülkiyeliler Birliği Yayınları: 25, Ankara, 2001, ss.251–265.
Bayrakçı, Erdal, Kahraman, Selçuk:	"Yeni Kamu Hizmeti Anlayışı ve Belediye Hizmetlerinde Özelleştirilme" **Selçuk Üniversitesi SBE Dergisi,** S: 37,2017, ss. 299-315.
Bilbay, Ömer Faruk:	**Bir Kamu Politikası Olarak Türkiye'de Su Yönetimi: Güneydoğu Anadolu Projesi Özelinde Bir İnceleme**, Mustafa Kemal Üniversitesi SBE Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2020.
Bilgili, Mehmet Yunus:	"Ekonomik, Ekolojik, Sosyal Boyutlarıyla Sürdürülebilir Kalkınma", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, V.49, S.10, 2017, ss.559-570.
Bozlağan, Recep:	"Geleneksel Kamu Yönetimi Yaklaşımı, Yeni Kamu Yönetimi Yaklaşımı Ve Yerel Yönetimlere Etkileri", İçinde Recep Bozlağan ve Yüksel Demirkaya, **Yerel Yönetimler** Nobel Yayıncılık, 2008, ss.1-28.
Bozlağan, Recep:	"Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, S.50, 2005, ss.1011-1028.
Bozlağan, Recep:	"Kamu Yönetimi Paradigmalarında Değişim Ve Özelleştirme Yaklaşımı", İçinde Muhittin Acar, Hüseyin Özgür, **Çağdaş Kamu Yönetimi,** 2003, ss.277-303.
Bilen, Özden:	**Türkiye'nin Su Gündemi: Su Yönetimi ve AB Su Politikası**, Umut Matbaası, Ankara, 2008.
Bingöl, Yılmaz, Yazıcı, Ersin, Büyükakın, Tahir:	**İl Sınırında Büyükşehir Belediye Modeli: Kocaeli Deneyimi**, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Dairesi Başkanlığı Yayınları, Yayın No: 38, 2013.

Bulut, Merve, Birben, Üstüner:	"AB Su Çerçeve Direktifinin Türkiye'de Su Kaynakları Yönetimine Etkisi", **Türkiye Ormancılık Dergisi**, C.20,S.3, 2019, ss.221-233.
Can, Güney:	**Entegre Su Yönetiminde Yasal-Kurumsal Yapı ve İşleyiş,** Orman ve Su İşleri Bakanlığı Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi, 2015.
Can, Ergüder:	6360 Sayılı Kanun ve Yerel Yönetimlerde Yeni Dönem, İçinde Fatma Neval Genç **Yönetişim:Türk Kamu Yönetimine Yansımaları.** İstanbul: Çizgi Kitabevi, 2013, ss.265-275.
Canpolat, Hasan:	"Türk Kamu Yönetiminde Değişim: Son Dönem Kamu Yönetimi Reformlarının Küreselleşme Ve Yeni Kamu Yönetimi Açısından Değerlendirilmesi", **VII.Kamu Yönetimi Forumu, Küreselleşme Karşısında Kamu Yönetimi Bildiriler Kitabı**,2009, ss.1264-1272.
Ceritli, İsmail:	"Verimli Hizmet Sunumu Açısından En Uygun Kent Büyüklüğü ve Türkiye Örneği", **Türk İdare Dergisi.** Yıl:73, S:430, 2001, ss.137-156.
Christensen, Tom, Laegreid, Per:	**The Whole of Government Approach-Regulation and Public Sektor Reform**, Working Paper 6, Bergen: Stein Rokkan Centre for Social Studies, 2006.
Christensen,Tom, Laegreid, Per:	"The Whole of Government Approach to Public Sector Reforms", Public Administration Review, C.67, S.6, 2007, ss.1059-1066.
Coşkun, Recai, Altunışık, Remzi, Yıldırım, Engin:	**Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı**, Sakarya Yayıncılık, 2017.
Çalcalı, Önder:	"Su Sektörünün Kamusallık Niteliğinin Dönüşümü: Türkiye'deki Şebeke Suyu Endüstrisi İçin Bir Değerlendirme", **Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi,** C.6,S.10, 2014, ss.111-129.
Çapar, Gökşen, Yetiş, Ülkü:	"Sanayide Su Verimliliğinin Ülkemizdeki Durumu", **Sanayi Dergisi,** S.354, 2018, ss. 19-29.
Coşkun, Bayram, Pank Yıldırım, Çiğdem:	"Yeni Kamu Yönetimi Yaklaşımı Ve Kamu Yönetimi Reformu İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir İnceleme", İçinde Bekir Parlak ve Kadir Caner Doğan **Postmodern Kamu Yönetimi**, Nobel Yayınevi, 2021, ss.103-138.
Çaha, Ömer:	"İdeolojik Kamusalın Sivil Kamusala Dönüşümü", **Doğu- Batı Düşünce Dergisi**, S.5, ss.81-104.
Çetin, Banu Aktürk:	"Türkiye'de Büyükşehir Belediye Hizmetlerinde Özelleştirme", **Akademi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.6, S.16, 2019, ss.49-62.
Çetinkaya İstikbal, Nahide Işıl:	"Suyun Özelleştirilmesi", İçinde Günay Gönüllü, Cihan Necmi Günal **Su Politikalarında Hak, Güvenlik Ve Yönetişim**, Nobel Yayın Evi, 2022, ss.83-99.
Çevikbaş, Ramazan	"Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı Ve Türkiye Uygulamaları**", Ekonomi Ve Yönetim Araştırma Dergisi,** C.1, S.2, 2012, ss.9-32.
Çınar, Tayfun:.	"Neoliberal Su Politikaları Doğrultusunda İller Bankası, DSİ ve Belediyelerin Değişen Rolü" **TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası Haber Bülteni 3**,2006, ss: 70-79
Çınar, Tayfun:	"Kuraklık Ve Kentsel Su Yönetimi Sorunu: Türkiye Örneği", **Toplum Ve Hekim Dergisi,** C.23,S.1,2008a, ss.10-19.
Çınar, Tayfun:	"Su Hizmetlerinin Özelleştirilmesinde Model Ülkeler ve Türkiye Örneği", **Toplum Ve Hekim Dergisi**, C.23,S.1,2008b, ss.41-52.

Çınar, Tayfun:	"Yerel Yönetimlerde Neoliberal Reform: Büyükşehir Belediyelerinin Yeniden Ölçeklendirilmesi", **Toplum Ve Hekim Dergisi**, C.24,S.4-5,2009a, ss.280-288.
Çınar, Tayfun:	"Türkiye'de Su Yönetiminin Yapısal Değişimi", İçinde (Ed.) Barış Övgün, **Kamu Yönetimi: Yapı, İşleyiş ve Reform,** Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayın No: 598, Ankara, 2009b, ss. 130-46.
Öktem, M. Kemal, Çiftçi, Leyla:	"Türkiye'de Kamu Yönetimi Reformu'nun Vizyonu", içinde (Ed.) Yüksel Demirkaya, **Türkiye'de Yeni Kamu Yönetimi: Yerel Yönetim Reformu,** WALD Yayınları, 2016.
Çınar, Tayfun, Çiner, Can, Zengin, Ozan:	**Büyükşehir Yönetimi: Bütünleştirme Süreci**. Ankara: TODAİE, 2009.
Çiner, Can Umut, Olgun, Burcu:	"Neo-Weberyen Devlet: Yeni Kamu İşletmeciliği Reformları İçin Yeni Bir Tartışma", İçinde Özer Köseoğlu Ve Mehmet Zahid Sobacı **Kamu Yönetiminde Paradigma Arayışları Yeni Kamu İşletmeciliği Ve Ötesi,** Dora Basım-Yayın, Bursa, 2015, ss.205-230.
Çolakoğlu, Elif:	**Suya Erişim Bağlamında Su Güvenliği**, Ankara Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2008.
Çöpoğlu, Mustafa:	**6360 Sayılı Kanun Ekseninde Yerel Yönetim Reformları,** Der Yayınları, 2017.
Çubuk, Mehmet:	"21. Yüzyılda Beşerileşmiş Ve Sürdürülebilir Şehircilik İçin Düşünceler", **Kentsel Çevre ve Sürdürülebilirlik Paneli**, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Kentsel Araştırma ve Geliştirme Merkezi, 2000.
Dalkılıç, Yıldırım, Harmancıoğlu, Nilgün:	"Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifinin Türkiye'de Uygulama Olanakları", **TMMOB 2. Su Politikaları Kongresi Bildiriler Kitabı**, 2008, ss. 415-424.
Dane, Kutlu:	"Su Hizmetlerinde Dönüşüm: Bir Durum Değerlendirmesi", **Devrimci Marksizim Dergisi,** S.9, 2013,ss.7-41.
Denhardt, Janet, Denhardt, Robert:	"The New Public Service: Serving not Steering, **Public Administration Review**, C.60, S.6, 2000,ss.549-559.
Denhardt, Janet, Denhardt, Robert:	"The New Public Service: Putting Democracy First**", National Civic Review**, C.90, S.4, 2001, ss.391-400.
Denhardt, Janet, Denhardt, Robert:	"**The New Public Service: Serving not Steering**", Armonk, New York: M.E.Sharpe, Routledge, 2003.
Demirkent, Dinçer:	"Kamusallığı Yeniden Düşünmek", **TMMOB Dergisi,** Kamusallık Sayısı, 2011.
Dik, Esra:	"Kamu Yararı Anlayışında Değişim Baskısı", **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** C.2, S.4, 2005, ss.1-18.
Dilcan, Çiğdem, Çapar, Gökşen, Korkmaz, Aslıhan, İritaş, Özlem, Karaaslan, Yakup Selek, Bülent:	"İçme Suyu Şebekelerinde Görülen Su Kayıplarının Dünyada ve Ülkemizdeki Durumu", **Anahtar Dergisi**, 2018.
Dinçer, Ömer, Yılmaz, Cevdet:	"Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma: I, **Değişimin Yönetimi İçin Yönetimde Değişim,** T.C. Başbakanlık, Ankara, 2003.

Doğan, Kadir Caner:	"Postmodern Kamu Yönetiminin Kuramsal Temelleri Çerçevesinde Yönetişim Yaklaşımı: Literatür Taraması",**Ömer Halis Demir Üniversitesi İİBF Dergisi**, C.10,S.1, 2017, ss.27-45.
Doğanay, Ümit:	"Toplum Yararı ve Kamu Yararı Kavramları", **Mimarlık Dergisi**, S. 7, 1974, ss.5-6
Dalbay, Saim:	"Liberal Politikalardan Neoliberal Politikalara:Sosyal Devletin Dönüşümü", **Akademik Bakış Dergisi**, S. 74, 2019, ss. 46-69.
Duran, Osman:	**Kamu Yönetimi Reformu Çerçevesinde Türk Su Yönetimi**, Ankara Üniversitesi SBE Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2010.
Dulupçu, Murat Ali, Sungur, Onur, Keskin, Hidayet:	Bölgesel Kalkınmada yeni yaklaşımlar ve Türkiye'de Kalkınma Planlarına Yansımaları: Kalkınma Planlarının Yeni Teoriler Açısında Değerlendirilmesi, **6. Ulusal Coğrafya Sempozyumu**, Ankara.2010, ss.239-248.
Dunn, William, Miller, David Young:	"A Critique of the New Public Management and the Neo-Weberian State: Advancing a Critical Theory of Administrative Reform",**Public Organization Review,** S.7, 2007,ss.345-353.
Doğanay, Ümit:	"Toplum Yararı ve Kamu Yararı Kavramları", **Mimarlık Dergisi**, Sayı: 7, 1974, ss:5-6.
Eren, Veysel:	"Belediye Yöneticilerinin Yerel Yönetim Reformları Hakkındaki Algıları", **MKÜ, SBE Dergisi,** C. 8, S.16, 2011,ss.89-111.
Efe, Ahmet:	"Yenilikçi Paradigmalar Işığında Türkiye'de Bölgesel Kalkınmacılık Krizi", **Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi**, C.2,S.2, 2016,ss.157-180.
Eğerci, Petek:	**Türkiye'nin Avrupa Birliği Su Politikasına Uyum Durumunun Kuramsal ve Yasal Çerçeve Açısından İncelenmesi ve İleriye Yönelik Öneriler,** Hacettepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.
Erkan, Volkan:	**Kamu Kuruluşlarında Stratejik Planlama, Türkiye Uygulaması Ve Kuruluşlarda Başarıyı Etkileyen Faktörler**, DPT Yayınları, Yayın No:2549, Ankara, 2008.
Ertürk, Mümin:	**İşletmelerde Yönetim Ve Organizasyon,** Beta Yayınevi, İstanbul, 2018.
Eryılmaz, Bilal:.	**Kamu Yönetimi: Düşünceler, Yapılar, Fonksiyonlar, Politikalar**, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 2013.
Eryiğit, Burak Hamza, Yörükoğlu, Fuat:	"Yerel Yönetimlerde Özelleştirme Yöntemleri ve Hukuksal Altyapı", Öneri Dergisi, C.10, S.37, 2012, ss.151-165.
Eryiğit, Burak Hamza:	"Yerel kalkınma Bağlamında Yerel Yönetim Birliklerinin Kuruluş Sürecinde Uygulanan Vesayet Denetimi Ve Bir Model Önerisi",**Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi**, C.4,S.1,2016, ss.183-195.
Eryiğit, Burak Hamza:	"Metropoliten Alanların Yönetimine Dair Kuramlar Ekseninde Türkiye'de Büyükşehir Belediye Mevzuatının İncelenmesi", **TESAM Akademi Dergisi,** Yerel Yönetimler Özel Sayısı, 2018,ss.51-76.
Eryiğit, Burak Hamza, Akpınar, Aydın:	"Türkiye'nin Yerel Yönetim Yapısında 6360 Sayılı Kanunun Öngördüğü Sistem, Sorunlar, Eleştiriler Ve Değerlendirmeler", İçinde Emre Akçagündüz ve Ömür Aydın, **Kamu Yönetiminde Güncel Tartışmalar Ve Çözüm Önerileri,** Nobel Yayınevi, Ankara, 2020, ss.217-253.

Ergüder, Başak, Uymaz, Berna,	"Ortak Malların Geleceği: Ortak Mallar Çerçevesinde Mali Alanın Analizi", İçinde T., Berksoy, A. Kesik, M. Şahin **Kamu Maliyesinde Güncel Sorunlar**, Seçkin Yayıncılık, Ankara,2014.ss. 107-139.
Esen, Adem:	Su ve Kanalizasyon İdareleri, **İller Belediyeler Dergisi**, S. 837-838, 2018, s. 42-44.
Esen, Adem:	"Türkiye'de Su ve Atıksu İdareleri", İçinde Adem Esen ve Orhan Veli Alıcı, **Şehirlerde Su Ve Atık su Hizmetlerinin Yönetimi**, Türkiye Belediyeler Birliği Yayını, 2020,ss.1-22.
Eser, Bahadır, Memişoğlu, Dilek, Özdamar, Gökhan:	"Sosyal Siyasetin Üretilmesi Sürecinde Refah Devletinden Neo-Liberal Devlete Geçiş: Devlerin Kamu Hizmeti Sunma İşlevinin Değişimi", **SDÜ İİBF Dergisi**, C.16, S.2, 2011, ss.201-217.
Freeman, Michael:	"Neoliberal Politikalar Ve İnsan Hakları", Çeviren: Şafak Evran Topuzkanamış, **D.E.Ü Hukuk Fakültesi Dergisi,** C.17,s.2, 2015, ss.165-188.
Firidin, Emrah:	"Su Sorununun, Su Hakkı Ve Su Etiği Çerçevesinde Değerlendirilmesi", **Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi,** C.7, S.2, 2015, ss.43-55.
Genç, Fatma Neval:	"Türkiye'de Kamu Yönetiminde Değişim ve Reform Eğilimleri", İçinde Hamza Ateş **Türk Kamu Yönetimi**, Savaş Yayınevi, Ankara, 2019, ss.75-114.
Genç, Fatma Neval:	6360 Sayılı Kanun ve Aydın'a Etkileri. **AMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** C.1,2014,ss. 1-29.
Genç, Fatma Neval:	"Yeni Kamu Hizmeti Yaklaşımı", **Türk İdare Dergisi**, S.466, 2010, ss.145-159.
Giritli, İsmet, Bilgen, Pertev, Akgüner, Tayfun:	**İdare Hukuku**, Der Yayınları, İstanbul, 2001.
Güler, Birgül Ayman	Devlette Reform Yazıları, Ankara, 2005, Paragraf Yayınevi.
Gözler, Kemal:	**Kısa İdare Hukuku,** Ekin Yayınevi, Bursa, 2018.
Gözler, Kemal:	6360 Sayılı Kanun Hakkında Eleştiriler, Yirmi Dokuz İlde İl Özel İdareleri ve Köylerin Kaldırılması ve İlçe Belediyelerinin Büyükşehir İlçe Belediyesi Hâline Dönüştürülmesi Anayasamıza Uygun Mudur? **Legal Hukuk Dergisi**, C.11, S.122, 2013,ss.37-82.
Gül, Hüseyin:	"Yerinden Yönetim Kavramının Gelişimi, Tanımı, Türleri ve Özellikleri", İçinde Recep Bozlağan ve Yüksel Demirkaya, **Yerel Yönetimler** Nobel Yayıncılık, 2008, ss.85-119.
Gül, Hüseyin:	"Dijitalleşmenin Kamu Yönetimi Ve Politikaları İle Bu Alanlardaki Araştırmalara Etkileri", **Yasama Dergisi**, S.36, 2017, ss.5-26.
Gül, Hüseyin, Kiriş, Hakan Mehmet, Negiz, Nilüfer, Gökdayı, İsmail:	**Türkiye'de Yerel Yönetimler Ve Yerel Siyaset**, Detay Yayıncılık, Ankara, 2014
Gül, Hüseyin, Batman, Seda:	"Dünya ve Türkiye Örneklerinde Metropoliten Alan Yönetim Modelleri ve 6360 Sayılı Kanun", **Yerel Politikalar Dergisi.** S.3,2013, ss.7-47.
Gül, Hüseyin, Batman, Seda:	"Değişen Kentleşme Dinamikleri Karşısında 6360 Sayılı Yasanın İdari, Siyasi, Mali ve İktisadi Değerlendirilmesi", **12.Kamu Yönetimi Forumu (KAYFOR) Bildiriler Kitabı,** Aydın, 2015, ss. 337-355.

Gül, Hüseyin, Özgür, Hüseyin:	"Adem-i Merkeziyetçilik ve Merkezi Yönetim Yerel Yönetim İlişkileri"içinde Muhuttin Acar ve Hüseyin Özgür **Çağdaş Kamu Yönetimi II**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004,ss.161-207.
Güler, Birgül Ayman:	**Su Hizmetleri Yönetimi: Genel Yapı,** Ankara: TODAİE Yayınları, 1999.
Güler, Birgül Ayman:	"Su, Özelleştirme ve Yerel Yönetim", ***TMMOB Su Politikaları Kongresi,*** Ankara İnşaat Müh. Odası, 2006, ss. 30-48.
Günaydın, Gökhan:	"Suyun Piyasalaştırılması, Küresel Tarım-Su İlişkisi", **Memleket, Siyaset Yönetim Dergisi**, C.4,S.10, 2009,ss.33-58.
Gönüllü, Günay:	"Kentsel Su Politikası: Ekonomik Değerden Hak Olma Sürecine", İçinde Günay Gönüllü, Cihan Necmi Günal **Su Politikalarında Hak, Güvenlik Ve Yönetişim**, Nobel Yayın Evi, 2022, ss.1-23.
Gönüllük, Gökhan:	**Türkiye'de Su Yönetiminde Merkez ve Yerel İlişkileri**, İstanbul Üniversitesi SBE Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019.
Gültekin, Sebahattin:	"Kamu Yöneticileri Ve Kamu Politikası: Kamu Yönetimi Paradigmaları Çerçevesinde Teorik Bir Analiz", **Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi**, C.26, S.3-4,2012,ss.85-99
Güngör, Hayrettin:	Yeni Büyükşehir Yönetimi ve Geçiş Nedenleri, **TBB İller ve Belediyeler Dergisi**. S, 774-775, 2012, ss.19-32.
Güzel, H. Celal:	Büyükşehir Belediye Sınırlarının İl Sınırları İle Örtüştürülmesi Resmen Bölge Sistemine Geçiştir, **İdarenin Sesi Dergisi,** S.151,2012, ss.12-15.
Günal, Necmi Cihan:	"OECD Çerçevesinde Su Yönetişimi: Etkililik, Verimlilik ve Güven Ve Bağlılık", İçinde Günay Gönüllü, Cihan Necmi Günal **Su Politikalarında Hak, Güvenlik Ve Yönetişim**, Nobel Yayın Evi, 2022, ss.101-118.
Günday, Metin:	**İdare Hukuku**, İmaj Yayıncılık, Ankara,2011.
Günday, Metin:	**İdare Hukuku**, İmaj Yayınevi, Ankara,2004.
Gümüşcan, İpek:	Elinor Ostrom'un Ortak Malların Yönetimine İlişkin Geliştirdiği Kurumsal Mekanizmaya Kısa Bir Bakış (Çerçeve yazı)" İçinde Hülya Kirmanoğlu Kamu Ekonomisi Analizi,2017.
Gümüşcan, İpek:	"Ortak Malların Trajedisinden Ortak Malların Fırsatına: Bir Elinor Ostrom Portresi", **Eğitim Bilim Toplum Dergisi**, C.8, S.32,2010,ss.50-56.
Gökdemir, Murat:	"Su Yönetimi ve Paradigmalar", **TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası Türkiye Mühendislik Haberleri Dergisi,** C.2, S. 454, 2009, ss.70-71.
Göymen, Koray:	"Türk Yerel Yönetiminde Katılımcılığın Evrimi: Merkeziyetçi Bir Devlette Yönetişim Dinamikleri", **Amme İdaresi Dergisi**, C.4, S.32, 1999,ss. 67-43.
Göküş, Mehmet:	"Küreselleşme Sürecinin Kamu Hizmetine Yansıması",**Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, C.10, S.20, 2010, ss.193-218.
Gözübüyük, Şeref:	**Yönetim Hukuku**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2003.
Güzelsarı, Selime, Tuluay, Feyza Nazan:	"Küresel Su Yönetimi ve Suyun Ticarileşmesi", **Abant İzzet Baysal Üniversitesi SBE Dergisi**, C. 1, S. 22, 2011, ss. 54-83.
Harrison, John :	"Configuring the New "Regional World": On Being Caught Between Territory and Netwoks", **Regional Studies**, C.7, S. 47, 2013, ss.55-74.

Harris, Jonathan:	"Sürdürülebilir Kalkınmanın Temel Prensipleri", Çeviren E. Özmete, **Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar e- Dergisi**, S.3,2011.
Hardin, Garrid:	"TheTragedy of the Commens", **Science New Series**, C. 162, S: 3859,1968, ss: 1243-1248.
Harmancıoğlu, Nilgün, Gül, Al, Fıstıkoğlu, Okan:	"Entegre Su Kaynakları Yönetimi", **TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası Türkiye Mühendislik Haberleri Dergisi**, S: 419, 2002, ss: 29-39.
Hatipoğlu, İbrahim:	"Bütünleşik Kamu Yönetimi: Yeni Kamu İşletmeciliğinin Parçalayıcı Doğasına Yönelik Bir Sorgulama", İçinde Özer Köseoğlu Ve Mehmet Zahid Sobacı **Kamu Yönetiminde Paradigma Arayışları Yeni Kamu İşletmeciliği Ve Ötesi,** Dora Basım-Yayın, Bursa, 2015, ss.153-170.
Hergürner, Burak:	**Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2017.
Heywood,Andrew:	**Siyaset**, Liberte Yayınları, 2015.
Hood, Christopher:	"A Public Management for All Seasons",**Public Administration**, C.69, S.1,1991,ss.3-19.
Hughes, Owen:	**Public Management and Administration,** New York: Palgrave Macmillian, 2003.
Işık, Menekşe Koral :	**Atık Su ve İçme Suyu Şebeke Hizmetlerinde Özelleştirme**, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.
İlhan, Akgün:	**Yeni Bir Su Politikasına Doğru: Türkiye'de Su Yönetimi, Alternatifler ve Öneriler,** Sosyal Değişim Derneği Yayını, İstanbul, 2011.
İzci, Ferit; Turan, Menaf:	"Türkiye'de Büyükşehir Belediyesi Sistemi ve 6360 Sayılı Yasa ile Büyükşehir Belediyesi Sisteminde Meydana Gelen Değişimler: Van Örneği". **SDÜ İ.İ.B.F. Dergisi,** V.18, S.1, 2013, ss. 117-152.
Karadağ, Aybike Ayfer:	Türkiye'de Su Kaynaklarına İlişkin Sorunlar Ve Çözüm Önerileri**", TMMOB 2. Su Politikaları Kongresi**, 2008,ss.389-400.
Karasar, Niyazi:	**Bilimsel Araştırma Yöntemi,** Nobel Yayınevi, Ankara, 2005.
Karatoprak, Ertuğrul:	"Kamu Hizmetlerinin Sunumunda Benimsenen Yeni Yöntemler Ve Uygulamaların Rolü", **Maliye Dergisi**, S.159, ss.365-375.
Kartal, Filiz:	"Suyun Metalaşması, Suya Erişim Hakkı ve Sosyal Adalet**", TMMOB Su Politikaları Kongresi Bildiriler Kitab***ı* C.2,2006.
Kartal, Filiz:	"Suya Erişim Hakkı ve Sosyal Adalet", **Türkiye Mühendislik Haberleri Dergisi,** S.2,2009, ss.65-69.
Karakılçık, Yusuf:	"Küresel Aktörlerin Su Stratejileri Ve "Bölgesel Su Birliği" Gerekliliği: Avsubir" **Akademik Yaklaşımlar Dergisi,** C.2, S. 1, 2011. ss.74-99,
Karakılçık, Yusuf, Levent Gökdemir:	"21. Yüzyılda Suyun Ekonomi Politiği Ve Küresel Şirketlerin "Küresel Ekonomik Kriz"i Fırsata Dönüştürme Olanakları", **İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi,** C.1,S.1, 2012,ss.82-96.
Kayır, Gülser Öztunalı:	"Küresel Ölçekte Suyun Yönetimi", **Antalya Su Sempozyumu**, 2008.
Kaya, Fevzi:	"Kamu Yönetimi Yaklaşımlarının Karşılaştırmalı Analizi", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.10, S.53, 2017.ss.747-755.

Kayıkçı,Sabrina :	"Küreselleşmenin Kamu Yönetimi Paradigmasına Etkisi Ve Türk Kamu Yönetimine Yansımaları", **Mülkiye Dergisi,** C.36, S.256, 2007,ss.165-186.
Keleş, Ruşen:	**Yerinden Yönetim Ve Siyaset**, Cem Yayınevi, 2009.
Keleş, Ruşen:	Anakentlerin Dünü, Bugünü ve Yarını, ***3. Kentsel ve Bölgesel Araştırma Sempozyumu,*** Gazi Üniversitesi, Ankara, 2012.
Keleş, Ruşen:	**Kent Terimleri Sözlüğü,** İmge Kitabevi, Ankara, 1998
Kızılboğa, Rüveyda:	"Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat Teorilerinin Değerlendirilmesi", **NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 2, 2012, ss. 91-109.
Kılıç, Seyfi:	"Su Yönetiminde Yeni Yaklaşım: Su Hakkı", **H.Ü.İİBF Dergisi,** C.27, S. 2,2009, ss: 45-59.
Kırtorun, Ezgi, Karaer, Feza:	"Su Yönetimi ve Suyun Sürdürülebilirliği", **Sürdürülebilir Mühendislik Uygulamaları ve Teknolojik Gelişmeler Dergisi**, C. 2, S.1, 2018, ss.151-159.
Köseoğlu, Özer:	"Yerel Yönetim Birliklerinin Sorunları Ve Çözüm Önerileri", **Türk İdare Dergisi**, S.468,2010,ss.85-102.
Küçükbaşol, Yusuf:	"Küresel Ölçekte Su Piyasasında Tekelleşme",**ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi,** C.2,S.4, 2015,ss.41-59.
Küçüksakarya, Sevilay, Göçmen, Ali Hakan:	"Suyun Ekonomik Değeri Üzerine Bir İnceleme", **Anadolu Üniversitesi İİBF Dergisi**, C.20, S.2, 2019, ss.44-62.
Kılıç, Selim, Abdullah, Karataş:	"İnsan Haklarının Bir Bileşeni Olarak Su Hakkı", Türkiye Adalaet Akademisi Dergisi, S.34, 2018, ss.37-60.
Kibaroğlu, Ayşegül, Sümer, Vakur, Kaplan, Özlem, Sağsen, İlhan	"Türkiye'nin Su Kaynakları Politikasına Kapsamlı Bir Bakış: Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifi ve İspanya Örneği", **TMMOB, Su Politikaları Kongresi**, 2006
Kirmanoğlu, Hülya:	**Kamu Ekonomisi Analizi**, Beta Yayın Evi, İstanbul. 2017.
Kilim E., Esra; Şener, Mustafa:	Su Politiktir; Küresel Su Politikalarının Ulusal ve Yerel Ölçekte Yansımaları, **Mersin Kent Sempozyumu**, 2008.
Koyuncu, Emre, Köroğlu, Tunga:	**Büyükşehir Tasarısı Üzerine Bir Değerlendirme**, TEPAV Yayını, 2012.
Langford, Malcolm:	"The United Nations Concept of Water as a Human Right: A New Paradigm for Old Problems?", **International Journal of Water Resources Development**, C.22, S.2,2005, ss. 273 – 282.
Maden, Tuğba Evrim:	"İran'da Su Kaynaklarının Durumu ve Yönetimi",**Ortadoğu Analiz**, C.3,S.33,2011,ss.75-81.
Memiş, Levent:	" Ağ Yönetişimi: Kent Yönetimi Bağlamında Teorik Bir İnceleme", **İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.9,S.1, 2022, ss.249-267.
Mert, Ahmet:	**Türkiye'de Kentsel Planlamaya İlişkin Yargı Kararlarının Kamu Yararı Ölçütü Üzerinden Değerlendirilmesi**, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2014.
Muluk, Çağrı, Bahtiyar, Kurt, Turak, Ayşe, Türker, Arda, Çalışkan, Mehmet Ali, Balkız, Özge, Gümrükçü, Simay, Sarıgül, Gürdoğar, Zeydanlı, Uğur:	Türkiye'de Suyun Durumu ve Su Yönetiminde Yeni Yaklaşımlar: Çevresel Perspektif. İş Dünyası ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği-Doğa Koruma Merkezi, Yaşama Dair Vakfı, Türkiye, 2014.

Muslu, Ahmet Vehbi: **Dünya'da Ve Türkiye'de Suyun Fiyatlandırılması**, Orman ve Su İşleri Bakanlığı Uzmanlık Tezi, Ankara, 2015.

Mecek, Mehmet, Yılmaz, Vedat: "Postmodern Kamu Yönetimi Ekseninde Yerel Yönetişim Ve Katılım", İçinde Bekir Parlak ve Kadir Caner Doğan **Postmodern Kamu Yönetimi**, Nobel Yayınevi, 2021, ss.231-268.

Nadaroğlu, Halil: **Mahalli İdareler Teorisi-Ekonomisi-Uygulaması,** Ankara: Beta Yayınları, 2001.

Nadaroğlu, Halil, Varcan, Nezih: **Yerel Yönetimler,** Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2005.

Ocak, Ayşenur: **Bir Doğa ve Bir İnsan Hakkı Olarak Su Hakkı,** On İki Levha Yayıncılık, ,İstanbul, 2019

Oktay, Tarkan: "Metropoliten Kent Yönetimi Yaklaşımları ve Uygulama Modelleri", **Strategic Public Management Journal (SPMJ),** S.4, 2016, ss.49-71.

Onar, Sıddık Sami: **İdare Hukukunun Umimi Esasları,** İstanbul, 1996.

Osborne, David, Gaebler, Tad, Reinventing Government: How the Entrepreneurial Spirit is Transforming the Public Sector, Academy of Management, 1992.

Ostrom, Elinor: **Governing the Commons, The Evolution of İnstitutions for Collective Action**, Cambridge University Press, 1990.

Ostrom, Vincent: **The Intellectual Crisis in American Public Administration**, Tuscaloosa: Universty of Alabama Press, 1989.

Özdoğan, Mehmet: "Neo-Weberyen Devlet Ve Bürokrasi", **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.5, S.14, 2018,ss.597-608

Ökmen, Mustafa, Parlak, Bekir: "**Kuramdan Uygulamaya Yerel Yönetimler İlkeler, Yaklaşımlar ve Mevzuat,** Bursa, Alfa Aktüel,2010.

Ökmen, Mustafa: Sürekli Değişme ve Gelişme Süreci İçinde Kamu Yönetimi ve Yerel Yönetimler, İçinde Kemal Görmez ve Mustafa Ökmen, **Yerel Yönetimlerin Güncel Sorunları Küresel, Bölgesel ve Yerel Perspektifler**, Beta Yayınevi, 2009, ss.5-42.

Ömürgönülşen, Uğur: "Kamu Sektörünün Yönetimi Sorununa Yeni Bir Yaklaşım:Yeni Kamu İşletmeciliği", içinde Muhittin Acar, Hüseyin Özgür, **Çağdaş Kamu Yönetimi-I,** Nobel Yayınevi, Ankara, 2003, ss.3-43.

Özalp, Seçil, Erkut, Gülden: "Kamu Yararı Perspektifinden İstanbul'da Kentsel Müdahaleler", **TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını**, S. 26, 2016, ss. 234-250.

Özsalmanlı Y., Ayşe: "Yeni Kamu Yönetimi Yaklaşımı Açısından Yerel Yönetimlerde Modernleşme Çabalarının Değerlendirilmesi", İçinde Bekir Parlak **Yerel Yönetimler, Yerel Siyaset ve Kentsel Politikalar** Dora Yayın Dağıtım, Bursa, 2010, ss.239-260.

Özer, Mehmet Akif, Akçakaya, Murat: **Yerel Yönetimler Teorik Boyut**, Gazi Kitabevi,Ankara, 2014.

Özgür, Hüseyin: "Metropoliten Alanların Yönetim Deneyimi: Büyükşehir Belediyesi Modelinin Uygunluğu". İçinde Bekir Parlak **Yerel Yönetimler, Yerel Siyaset ve Kentsel Politikalar**, Dora Yayıncılık, Bursa, 2010,ss.333-358.

Özgür, Hüseyin: "Metropoliten Alanların Yönetimine Kamu Tercihi Ve Klasik Yönetim (Metropoliten Reform) Yaklaşımlarının Bakışları", **Yerel Siyaset Dergisi**, S.26,2008, ss.5-10.

Özgür, Hüseyin:	"Yeni Kamu Yönetimi Hareketi" içinde Muhittin Acar, Hüseyin Özgür, **Çağdaş Kamu Yönetimi-I,** Nobel Yayınevi, Ankara, 2003, ss.183-224.
Özer, Mehmet Akif:	"Günümüzün Yükselen Değeri: Yeni Kamu Yönetimi", **Sayıştay Dergisi,** S.59, 2005, ss.3-46.
Özer, Mehmet Akif:	**Yeni Kamu Yönetimi**, Gazi Kitabevi, 2021
Özer, Mehmet Akif:	"Kamu Hizmeti Anlayışında Değişim ve Yeni Sağ Politikalar", **HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi**, C.8,S.20,2019, ss.10-42
Özel, Mehmet:	"Küreselleşme Sürecinde Türk Kamu Yönetimi ve Yeniden Yapılanma", İçinde Mehmet Özel, Veysel Eren, **Devletin Dönüşümü ve Yeni Dönem Kamu Yönetimi,** Çizgi Kitabevi, 2008, ss. 231-275.
Özmen, Alper, Yılmaz, Battal:	"Her Dönem İçin Geçerli Bir Kamu Yönetimi Modeli Mümkün Mü? Yönetim Kültürü Temelli Bir Bakış", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** C.20, S.2, 2019, ss.269-292.
Özışık, Ufuk:	"Kent-Bölge Kavramı Işığında Türkiye'de Büyükşehir Belediye Sisteminde Değişim ve Kalkınma Ajansları: Yerel Ölçekte Mekanın ve Yönetişimin Yeniden Tanımlanması" **Akademik İncelemeler Dergisi**, C.10, S.1, 2015, ss: 313-342.
Öztürk, Sevgi, Tönük, Gülseven Ubay, Gülgün, Bahriye:	"Türkiye'de Havza Yönetimi Ve Yönetim Planı Yaklaşımları", **Kastamonu Üniversitesi Ziraat Mühendisliği Dergisi**,2014, ss.59-63.
Öztürk, Azim:	**21. Yüzyıl Türkiye'si İçin Yerel Yönetim Modeli**, Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları, 1997.
Parr, John	"Perspectives on the City-Region". ***Regional Studies.*** C.39 S.5,2005,ss.555-566.
Pehlivan, Mikail:	**Neoliberal Politikalar İle Su Hizmetinde Yaşanan Dönüşüm: Özelleştirmeler, Dünya'da ve Türkiye'de Alternatif Hizmet Modelleri**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019.
Pınarcıoğlu Şirin, Nihal:	"Türkiye'de Su Yönetimi", İçinde Günay Gönüllü, Cihan Necmi Günal **Su Politikalarında Hak, Güvenlik Ve Yönetişim**, Nobel Yayın Evi, 2022, ss.65-80.
Pollitt, Christopher, Bouckaert, Geert :	**Public Management Reform: A Comparative Analysis**, 2. Edition, New York, Oxford University Press, 2004.
Parlak, Bekir:	Küreselleşme Sürecinde Modern Ulus-Devlet Ve Kamu Yönetimi, İçinde Muhuttin Acar, Hüseyin Özgür **Çağdaş Kamu Yönetimi-I,** Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2003, ss.347-391.
Pollitt, Christopher:	"Joined-up Goverment A Survey**", Political Studies Review**, S.1, 2003, ss.34-39.
Sadioğlu, Uğur:	"Yerelleşme Politikaları ve Türkiye Örneği", içinde Mete Yıldız ve Mehmet Zahid Sobacı, **Kamu Politikası: Kuram ve Uygulama**, Adres Yayınları, 2013.
Saran, Ulvi.	"Türk Kamu Yönetiminde Değişimin Genel Çizgisi: Reform Arayışlarının Karşısındaki Beklentiler ve Güçlükler", içinde Ahmet Nohutçu, Asım Balcı, **Bilgi Çağında Türk Kamu Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması** Beta Yayınevi, İstanbul, 2005.

Savaş, Vural Fuat:	**Anayasal İktisat,** İlke Yayınevi, Ankara, 2007.
Scott, Allen.J:	"Globalization and the Rise of City-Regions", **European Planning Studies**, C.9,S.7,2001,ss. 813-826.
Shah, Anwar:	"Grant Financing of Metropolitan Areas: A Review of Principles and Worldwide Practices", **Policy Research Working Paper 6002**, The World Bank, 2012.
Soyocak Özalp, Sevinç:	"Bütünleşik Kamu Yönetimi Yaklaşımı Çerçevesinde 6360 Sayılı Kanun'un Değerlendirilmesi", **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, C.29,S.4, 2020,ss.1-18.
Sobacı, Zahid, Köseoğlu, Özer:	"Yeni Kamu Yönetişimi: Birlikte Üretmenin Ve İş Birliğinin Teorik Çerçevesi", İçinde Özer Köseoğlu, Mehmet Zahid Sobacı, **Kamu Yönetiminde Paradigma Arayışları Yeni Kamu İşletmeciliği Ve Ötesi**, Dora Yayınları, Bursa, 2015,ss.231-248.
Sezer, Özcan, Vural, Tarık:	"Kamu Hizmetlerinin Sunumunda Devletin Değişen Rolü Ve Merkezi Yönetim İle Yerel Yönetimler Arasında Yetki Ve Görev Paylaşımı" **Maliye Dergisi,** C.159,2010, ss.203-219.
Sezer, Özcan:	"Su ve Kanalizasyon İdareleri" İçinde Hamza Ateş **Yerel Hizmetler**, Der Yayınları, 2017.
Soylu, Nüvit; Suiçmez, Baki, Argun Baran, Erkan Alemdaroğlu, Mehmet Gözar, Selda Ünal:	"Türkiye Su Kaynakları ve Sulama Hizmetleri Yapılanması", **TMMOB Su Politikaları Kongresi**, 2006.
Sofuoğlu, Ayşe:	**Kamu-Özel İşbirliği Modelinin Kentsel İçme Suyu ve Atıksı Projelerine Uygulanması**, T.C. Kalkınma Bakanlığı, Yatırım Programlama İzleme ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi, 2018.
Solak, Elif:	**Merkezden Yerele Su Yönetimi: Gönen Ovası Sulama Birliği Örneği**, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi SBE Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019.
Şahin, Bahadır:	"Gelişmiş Ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Yeni Kamu Yönetimi Politikalarının Karşılaştırmalı Analizi", İçinde Yüksel Demirkaya **Türkiye'de Yeni Kamu Yönetimi: Yerel Yönetim Reformu**,WALD, 2016.ss.191-212.
Şener, Bülent, Çolak, Çağrı:	"Türkiye'de Yeni Sağ'ın Kamu Yönetimi Anlayışı: Turgut Özal ve ANAP", **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S.18, 2015, ss.393-417.
Şirin, Tolga:	"Suyun İnsan Hakkı Olarak Değeri", **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C.16, S.3-4,2010, ss.85-168.
Tamer, Nilgün:	"Türkiye'nin Gündemindeki Su Sorunları"**,** ***TMMOB Planlama Dergisi,*** C. 3, S.4, 2007, ss: 67-81.
Tanrıverdi, Haluk, Köksal, Gökay:	"Etnografik Araştırma" İçinde Şebnem Aslan **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri,** Eğitim Yayınevi, Konya,2018,ss:245-254.
Taşcıer, Ali Mert:	**Neoliberalizm, Yerelleşme Ve Türkiye**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2019.
Tek Turan, Hande:	"5355 Sayılı Yasaya Göre Türkiye'de Birlikler: Hizmet Sunumunda Adem-i Merkeziyetçi Ve Katılımcı Yaklaşım", **Strategic Public Management Journal (SPMJ),** C.2,2015, ss.72-87.

Tekel, Ayşe:	"Türkiye'de Metropoliten Alan Yönetiminden Metropoliten Yönetişime Geçiş: Ankara Örneğinde Bir Değerlendirme", **SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**,C.9,S.18,2001, ss. 192-214.
Temizel, Handan:	**Neoliberal Politikalar Doğrultusunda Türkiye'de Devletin Yeniden Yapılanması, Küresel Sistemle Bütünleşme Sorunları,** Selçuk Üniversitesi SBE Doktora Tezi,2007.
Torres, LarsHasselblad:	"CitizenSourcing in thePublicInterest", **Knowledge Management for Development Journal,** C.1,S.3,2007, ss. 134-145.
Tombaloğlu, Nermin:	"Anayasa Mahkemesi Kararlarında Kamu Yararı Kavramı", **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,** C.5,S.1, 2014, ss. 353-388.
Ling, Tom:	"Delivering joined–up government in the UK: Dimensions, issues and problems"**Public Administration**, C.80, S.4, 2002), ss. 615-642.
Topçu, Ferhunde Hayırsever:	"Marakeş'ten İstanbul'a Su Forumları", **Antalya Su Sempozyumu**, 2007.
Topçu, Ferhunde Hayırsever:	"6360 Sayılı Kanun Çerçevesinde Su Hizmetlerinin Değişimi ve Antalya Örneği", **Akdeniz İİBF Dergisi**, S.30,2015, ss. 86-121.
Topçu, Eral:	**Bir İnsan Hakkı Olarak Su Hakkı**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.Yayımlanmamış, Ankara, 2009.
Tosun, Karakurt Elif:	"Sürdürülebilirlik Olgusu Ve Kentsel Yapıya Etkileri", **Paradoks, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi**, C.10, S.2, 2009.
Toryop, Nuri, Aykaç, Burhan:	**Mahalli İdareler.** İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım, 2006.
Tuluay, Feyza Nazan:	**Küresel Su Yönetimi ve Su Politikaları: Türkiye'de Suyun Özelleştirilmesi,** Abant İzzet Baysal Üniversitesi SBE Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi,2010.
Tuzcuoğlu, Ferruh:	"Metropoliten Yönetim Nereye", İçinde Hüseyin Özgür ve Muhammet. Kösecik **Yerel Yönetimler Üzerine Güncel Yazılar** *II.* Ankara: Nobel Yayıncılık, 2007
Tuncer, Azize S.; Nalbanat, Elif ve Rukiye Köroğlu:	"Sürdürülebilir Su Yönetimi ve Uluslararası Sular Konusunda Türkiye'nin Yapmış Olduğu Anlaşmalara Genel Bir Bakış", **Uluslararası Su ve Çevre Kongresi**, Bursa, 2018.
Turan, Erol:	**Yeni Kamu Yönetimi Türkiye Uygulamaları**, Palet Yayınları, Konya, 2022.
TÜSİAD:	**Türkiye'de Su Yönetimi: Sorunlar Ve Öneriler**, İstanbul, TÜSİAD Yayınları, 2008.
TMMOB:	"Küresel Su Politikaları ve Türkiye". *TMMOB Su Raporu,* Ankara: TMMOB Yayınları, 2009.
Uluırmak, Abdurrahman:	**Türkiye'de Su Yönetimi,** Ankara Üniversitesi SBE Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2014.
Ulusoy, Canan Karakaş:	**Büyükşehir Belediyelerinde Sürdürülebilir Su Yönetimi: Ankara Örneği**, Ankara Üniversitesi SBE Yayımlanmamış Doktora Tezi,2015.
Ulugergerli, Füsun Günay:	"İçme Suyu Havzalarının Ekosistem Yaklaşımlı Planlama Paradigmalarının Kapsamı", **Dirençlilik Dergisi,** C.5,S.2, 2021, SS.119-141.
Ulusoy, Ahmet, Akdemir, Tekin:	**Mahalli İdareler**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013.

Usta, Sefa, Bilgiç, Erdal:	"Yerel Yönetimlerde Hizmet Sunumu: Kamu Özel Ortaklığı Modeli", **SDÜ SBE Dergisi**, S.23, 2016, ss. 249-268.
Uysal, Yusuf:	"Klasik Kamu Yönetiminden Yeni Kamu İşletmeciliği ve Post-YKİ'ye Kamu Hizmetlerinin Değişimi ve Dönüşümü Üzerine Bir Değerlendirme", **İnternational Journal of Management and Administration**, C.4, S.7,2020, ss.112-134.
Uysal, Yusuf:	"Postmodern Kamu Yönetimi, Yönetişim Ve Siyaset Biliminde Yeni Yaklaşımlar", İçinde Bekir Parlak ve Kadir Caner Doğan **Postmodern Kamu Yönetimi**, Nobel Yayınevi, 2021, ss.195-227.
Uysal, Yusuf:	"Yerel Yönetimlerde Kamu Özel İşbirliği (KÖİ) Uygulamalarının İki Yönü: Avantajlar ve Dezavantajlar, **Kent Akademisi Dergisi**, C.10, S.30, 2017,ss.169-199.
Uysal, Halis:	Ülkemizde Su Hizmetleri Yönetim Politikalarında Değişim Ve Sulama Kooperatifleri, TMMOB Su Politikaları Kongresi, 2006,ss.361-375.
Usta, Sefa, Cenay Babaoğlu:	Kamu Kurumlarında Hizmet Usulleri, İçinde Hamza Ateş, **Türk Kamu Yönetim**i, Savaş Yayınevi, 2019.ss,471-494.
Ünal, Emel Deniz; Yıldız, Hakan:	"Kırsal Kesimde Su ve Atıksu Hizmetlerinin Yönetimi" içinde Adem Esen ve Orhan Veli Alıcı **Şehirlerde Su Ve Atık su Hizmetlerinin Yönetimi** Türkiye Belediyeler Birliği Yayını, 2020.
Ünal, Firdevs Feyza:	**Özelleştirmenin kamu İktisadi Teşebbüslerinde Verimlilik Üzerinde Etkisi**, Nobel Yayın Dağıtım, 2000.
Ünlü, Esra:	**Avrupa Birliği Müzakere Sürecinde Türkiye'de İçilebilir Su Yönetimi Politika Analizi,** T.C. İzmir Katip Çelebi Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2017.
Ütük, Utku:	"Denhardt ve Denhardt'ın Yeni Kamu Hizmeti Kuramına Bakış", **Sayıştay Dergisi,** S.99, 2015,ss.47-69.
Wiesel, Fredrika, Modell, Sven:	"From New Public Management to New Public Govarnance? Hybridization an İmplications for Public Sector Consumerism", **Finansal Accountability & Management**: **in Goverments, Public Services and Charities** C.30, S.2, 2014, ss.175.205.
Vural, Tarık:	"Özelleştirme Kavramının Yerel Yönetimler Açısından Değerlendirilmesi", **Maliye Araştırmaları Dergisi**, C.1,S.1,2015,ss.17-28.
Yaylı, Hasan:	"Çevre Etiği Bağlamında Kalkınma, Çevre ve Nüfus", **SDÜ, SBE Dergisi**, C: 1, S.15, 2012, ss. 151-169.
Yatkın, Ahmet:	"Kamu Yönetiminde Temel Kavramlar", İçinde Ahmet Yatkın, **Yeni Kamu Yönetimi,** 2020, ss.3-51.
Yeni, Onur:	"Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma: Bir Yazın Taraması, Gazi Üniversitesi**", İİBF Dergisi**, C.16, S.3,2014, ss. 181-208.
Yeter, Mümtaz:	**Türkiye'de Suyun Durumu ve Türkiye'nin Su Yönetimi" Nişantaşı Üniversitesi** SBE Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2017.
Yıldırım, Uğur:	Yeni Belediye Yasası Çerçevesinde Alternatif Hizmet Sunma **Yöntemleri, Çağdaş Yerel Yönetimler**, C. 13, S. 4,2004, ss.19-37.
Yılmaz, Onur Kemal:	"Türkiye'de Yerel Yönetim Birlikleri:Coğrafi Bölge Belediye Birlikleri Üzerine Bir Araştırma Ve Model Önerisi", **AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi**, C.6,S.15,2018,ss.731-752.

Yıldırım, Ergün Pirsefa, Arslan, Ahmet:	"Kamu Tercihi Teorisi'nin Felsefi ve Siyasi Temellerinin Günümüz Maliyesi Açısından Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği", **Social Sciences Research Journal**, C.10, S.4, 2021, ss.894-912.
Yılmaz, Aslı:	"Yeni Sağcı Su Politikası Kavramları: Fiyatlandırma, Su Hakkı, Özerklik-Katılım", **Memleket-Siyaset-Yönetim Dergisi,** C.4,S.10, 2009, ss.1-32.
Yıldız, Fatih, Dişbudak, Kutay:	"AB Su Çerçeve Direktifi ve Havza Yönetimi Yaklaşımı Bağlamında AB Ortak Tarım Politikalarında Su Yönetimi", **Tarım ve Köy işleri Bakanlığı Türk Tarım Dergisi**, S.167, 2006, ss.64-71
Yıldız, Müslüm.	"OECD Perspektifinden Türkiye'de Su Yönetişiminin Etkililiği", ", İçinde Günay Gönüllü, Cihan Necmi Günal **Su Politikalarında Hak, Güvenlik Ve Yönetişim**, Nobel Yayın Evi, 2022, ss.159.184.
Yıldız, Emel:	"Neoliberal Politikanın Türkiye'deki Yansıması: Yoksulluk", **Social Science Research Journal,** C.1,S.3, 2014,ss.12-27.
Yıldız, Dursun:	"Tarım Kooperatiflerinde Yeniden Yapılanma Gereği Ve Sulama Kooperatiflerinin Geleceği", **World Water Diplomacy &Science News**, 2019,ss.1-8.
Yılmaz, Gaye*:*	**Suyun Metalaşması Kıtlığın Nedeni Kıtlığa Çare Olabilir Mi?,** Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul: Ezgi Matbaacılık, 2009
Yıldız, Dursun; Özdemir, Özbay:	**Osmanlıdan Bugüne Su Politikaları ve Su Hukuku,** İstanbul: Truva Yayınları, 2012.
Yurdusev, Mehmet Ali:	Bir Etkin Su Yönetim Aracı Olarak Özelleştirme, **TMMOB Su Politikaları Kongresi,** 2007,ss**.**164-169.
Zabçı, Filiz Çulha	"Yeni Liberal Politikalar ve Sivil Toplum Örgütleri: Dünya Bankası'nın Çizdiği Yol", "**Liberal Reformlar" ve Devlet Sempozyum Bildirileri**, Der.: A.G.Demirci, KİGEM Kamu İşletmeciliği Geliştirme Merkezi, Ankara, 2004, ss.329-356.
Zengin, Ozan:	Büyükşehir Belediye Sisteminin Dönüşümü: Son On Yılın Değerlendirilmesi. **Ankara Barosu Dergisi,** S.2, 2014, ss.91-116.
Zengin, Eyüp, Başkurt, Mustafa, Es, Muharrem:	"Yerel Yönetimler ve Yerel Kalkınma",**Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi,** C.3, S.2, 2014, ss. 95-124.
Zeren, Halim Emre, Sevinç Çubuk, E. Buse:	"Türkiye'de Mahalli İdare Birliklerinin Bugünü Ve Geleceğine Yönelik Bir Değerlendirme", **Türk İdare Dergisi**, C.92, S.491, 2020,ss.365-397.
Zeyrekli, Sedef, Ekizceleroğlu, Rengül:	"Avrupa Birliği Bağlamında Hizmette Yerellik (subsidiarite) İlkesi ve İlkenin Türkiye Açısından Ele Alınışı", **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, C.3,S.16, 2007, ss. 29-48.

İNTERNET KAYNAKLARI

Birleşmiş Milletler, Ttraining Toolkit on Effective National to Local Governance for SDG İmplamentation, Module 2.3:Whole of Government Approach, 2012	https://unpan.un.org/sites/unpan.un.org/files/Module%202.3%20Whole%20of%20Government.pdf, Erişim Tarihi:17.03.2023
BM Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu, 2010:	http://www.surdurulebilirkalkinma.gov.tr/wp-content/uploads/2016/07/UNDP-TR-TR-2010-MDG-Report_TR.pdf, Erişim Tarihi: 22.04.2020.
Can, Güney:	"Entegre Su Yönetiminde Yasal-Kurumsal Yapı ve İşleyiş", 2015, https://www.tarimorman.gov.tr/SYGM/Belgeler/TEZLER/G%C3%9CNEY%20CAN%20(2).pdf, Erişim tarihi: 20.03.2023.
Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü Faaliyet Raporu, 2022:	https://cdniys.tarimorman.gov.tr/api/File/GetFile/425/Sayfa/759/1107/DosyaGaleri/dsi2022faaliyetraporu.pdf, Erişim Tarihi: 02.02.2023.
Erol, Pınar:	Hizmet Ticareti Genel Antlaşması GATS ve Tüm Hizmetlerin Kapitalist Çevrime Dahil Edilmesi, 2002, http://www.antimai.org/gr/peodtu.htm, Erişim Tarihi: 20.03.2023.
Gültekin, Fatma:	"Türkiye'de Su ve Doğu Karadeniz'de Su" 2018, https://www.ktu.edu.tr/dosyalar/jeoloji_0b7af.pdf, Erişim Tarihi: 20.11.2022.
Güler, Birgül Ayman:	"Hükûmetin 8 Ekim 2012 Günlü Bütünşehir Yasası Üzerine", www.yayed.org.tr, 2012.
Global Water Partnership:	Towards Water Security:A Framework for Action, 2000. https://www.gwp.org/globalassets/global/toolbox/references/towards-water-security.-a-framework-for-action.-mobilising-political-will-to-act-gwp-2000.pdf, Erişim Tarihi: 20.03.2022.
Kandeğer, Barış, Telsaç, Cüneyt:	"Yeni Kamu Yönetimi Düşüncesinin Ekonomi Politiği", 2023, https://www.researchgate.net/publication/359270181_yenı_kamu_yonetımı_dusuncesının_ekonomı_polıtıgı, Erişim Tarihi: 20.01.2023.
OECD:	"How Regions grow?", Policy Brief,, 2009, https://www.oecd.org/water/regional/, Erişim Tarihi: 20.02.2023.
TÜİK. (2019):	Türkiye ve Dünyada Mevcut Su Miktarı. https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=cevre-ve-enerji-103&dil=1, Erişim Tarihi: 10.09.2020.
SUDER, sektör hakkında rakamsal büyüklük, istatistik:	https://suder.org.tr/ambalajli-su/istatistik/#:~:text=sat%C4%B1%C5%9F%20kanal%C4%B1ndan%20gelmi%C5%9Ftir.-,Tonaj%20olarak%20damacana%20toplam%C4%B1n%C4%B1n%20%55'ini%2C%20di%C4%9Fer%20ambalajl%C4%B1%20sular,58.312.674%20%24%20'd%C4%B1r., Erişim Tarihi:20.03.2023.

T.C. Ordu Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, "Ordu İl Çevre Durumu Raporu, 2020:	https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/ordu_-cdr2019-20210112135303.pdf, Erişim Tarihi: 01.07.2021.
Ordu Su ve Kanalizasyon İdaresi, 2020 Yılı Faaliyet Raporu:	https://www.oski.gov.tr/media/gallery/b7ed37af-7250-4c3a-b430-bb5a7b09b5b9.pdf, Erişim Tarihi: 10.02.2023.
T.C. Giresun Belediyesi 2020 Yılı Faaliyet Raporu:	https://www.giresun.bel.tr/tema/genel/uploads/faaliyet_raporlari/dosya/FAAL%C4%B0YET-RAPORU-2020.pdf, Erişim Tarihi: 20.01.2023.
T.C.Giresun İl Özel İdaresi 2020 Yılı Faaliyet Raporu:	http://www.giresunilozelidare.gov.tr/kurumlar/giresunilozelidare.gov.tr/Ihaleler(1)/2020FaaliyetRaporuKitap.pdf, Erişim Tarihi:10.03.2023
T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Su Yönetimi Genel Müdürlüğü Taşkın ve Kuraklık Yönetimi Daire Başkanlığı Taşkın Yönetimi Şube Müdürlüğü, 2020: "Çoruh ve Doğu Karadeniz Havzaları Taşkın Yönetim Planının Hazırlanması Projesi",	https://webdosya.csb.gov.tr/db/scd/icerikler/dogukaradeniz-havzas-_tkbr-20191007140152.pdf, Erişim Tarihi: 20.02.2023.
T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 1.Su Şurası	https://susurasi.tarimorman.gov.tr/Sayfa/Detay/1497,Erişim Tarihi:10.10.2022.
T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı,Değişen İklime Uyum Çerçevesinde Su Verimliliği Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2023-2033)	https://www.tarimorman.gov.tr/SYGM/Haber/1119/Ulusal-Su-Verimliligi-Icin-Yol-Haritasi-Hazir, Erişim Tarihi: 04.05.2023.
TÜİK, 2020 Yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi İllere Göre Nüfus projeksiyonu:	https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2020-37210, Erişim Tarihi: 02.01.2023
Onuncu Kalkınma Planı ÖİKR, 2014-2018:	https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/Onuncu_Kalk%C4%B1nma_Plan%C4%B1_%C3%96zel_%C4%B0htisas_Komisyonlar%C4%B1_El_Kitab%C4%B1.pdf, Erişim Tarihi: 10.01.2023
On Birinci Kalkınma Planı ÖİKR, 2019-2023:	https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf, Erişim Tarihi:10.03.2023
T.C. Giresun Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2020: Giresun İl Çevre Durumu Raporu:	Erişim: https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/giresun_-cdr2019-20201210103738.pdf, Erişim Tarihi. 10.03.2023
Büyükşehir Belediyesi Kanunu, Kanun No. 5216, Kabul Tarihi: 10.7.2004.	http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5216.html**,** Erişim Tarihi:20.02.2023.
Belediyeler Kanunu, Kanun No. 5393, Kabul Tarihi: 3.7.2005.	http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5393.html**,** Erişim Tarihi: 21.03.2023.
İl Özel İdaresi Kanunu, Kanun No. 5302, Kabul Tarihi: 22.2.2005.	http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5302.html, Erişim Tarihi: 20.03.2023..
Sulama Birlikleri Kanunu, Kanun No: 6172, Kabul Tarihi: 22 Mart 2011:	https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/03/20110322-1.htm, Erişim Tarihi: 21.01.2023.

Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun, Kanun No:4046, Kanun Kabul Tarihi: 24.11.1996.	https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4046.pdf,Erişim Tarihi: 21.01.2023.
Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hakkında Kanun, Kanun No: 2983, Kanun Kabul Tarihi: 29.02.1984.	https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2983.pdf, Erişim Tarihi:22.03.2023
Mahalli İdare Birlikleri Kanunu, Kanun No: 5355, Kanun Kabul Tarihi:26.05.2005:	https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5355.pdf, Erişim Tarihi: 21.01.2023.
Büyükşehir Belediye Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, Kanun No: 5747, Kabul Tarihi: 6.3.2008.	https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5747.html**,** Erişim Tarihi: 27.02.2023
On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Kanun No: 6360, Kabul Tarihi: 12.11.2012:	http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k6360.html**,** Erişim Tarihi: 20.02.2023
Büyükşehir Belediye Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, Kanun No: 6447:	http://www.sayilikanun.com/5747-sayili-kanun/**,** Erişim Tarihi: 20.02.2023.
İstanbul Su Ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Kuruluş Ve Görevleri Hakkında Kanun, Kanun No: 2560, Kanun Kabul Tarihi: 20.11.1981:	https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2560.pdf, Erişim Tarihi: 21.01.2023.
1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi,. Tarihi – Sayısı : 10/7/2018 – 30474:	https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/19.5.1.pdf, Erişim Tarihi: 21.02.2023.
4 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Tarihi – Sayısı : 15/7/2018 - 30479.	https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/19.5.4.pdf, Erişim Tarihi: 21.02.2023.
Kandeğer, Barış, Telsaç, Cüneyt:	"Yeni Kamu Yönetimi Düşüncesinin "Ekonomi Politiği"", 2022,ss.156-173., https://www.researchgate.net/publication/359270181_YENI_KAMU_YONETIMI_DUSUNCESININ_EKONOMI_POLITIGI, Erişim Tarihi: 05.01.2023.
OECD, OECD Su Yönetişim İlkeleri:	https://www.oecd.org/cfe/regionaldevelopment/OECD-Principles-Water-turkish.pdf, Erişim Tarihi: 20.02.2023.
Kalkınma Bakanlığı, ÖİK Raporu, 2014-2018:	https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Onuncu-Kalkinma-Plani-Su-Kaynaklari-Yonetimi-ve-Guvenligi-Ozel-Ihtisas-Komisyonu-Raporu.pdf, Erişim Tarihi. 12.02.2023

VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2000: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Uzun_Vadeli_Strateji_ve_Sekizinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-2001-2005.pdf, Erişim Tarihi: 10.01.2023.

2021 Yılı Mahalli İdareler Genel Faaliyet Raporu, 2022: https://webdosya.csb.gov.tr/db/yerelyonetimler/icerikler/2021_yili_mahall-_-dareler_genel_faal-yet_raporu-20220720132303.pdf, Erişim Tarihi:03.03.2023

Başaran, Hayati, Birinci, Serkan, Emiroğlu, Mukadder, Özsaraç, Burak, Uçan, Işıl: Yeniden Yapılanma Döneminde Tarımsal Kooperatifçilik, https://ticaret.gov.tr/data/5d41e48b13b87639ac9e02df/cb1dc31589fb9d8e9d79a508de59be8b.pdf, Erişim Tarihi: 20.02.2023.

On Birinci Kalkınma Planı, 2023: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf, Erişim Tarihi: 10.03.2023

OBB 2020-2024 Stratejik Planı: https://www.ordu.bel.tr/uploads/137377-PYVLZXCZ-6152-581-MQXFRFNU-0968.pdf, Erişim Tarihi: 10.03.2023.

UNDP, United Natioans E-Government Survey 2012: https://publicadministration.un.org/egovkb/Portals/egovkb/Documents/un/2012-Survey/Chapter-3-Taking-a-whole-of-government-approach.pdf, Erişim tarihi:10.03.2023

UN, Population Facts, 2020: https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/undes_pd_2020_popfacts_urbanization_policies.pdf, Erişim Tarihi: 20.04.2023.

YIKIM ELÇİLERİ

Mark of the Crescent

Yazar: Ayman Kole

Çeviren: Linda Fraim

YIKIM ELÇİLERİ
Mark of the Crescent
Yazar: Ayman Kole
Çeviren: Linda Fraim

Yayın No.: 28
ISBN: 978-605-2108-47-5
E-ISBN: 978-605-2108-48-2
1. Basım, Ocak 2024

Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun
Sayfa Tasarımı: Furkan Mülayim
Son Okuma ve Edisyon: Selma Günaydın
Kapak Tasarımı: Sezai Özden
Kapak Görseli: Sezai Özden

©2024, Bu baskının bütün hakları EY Yayınları'na aittir. "EY Yayınları" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır. Sertifika No: 31696

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

EY Yayınları
İstanbul Büro: Rasimpaşa Mah. Rıhtım Caddesi Nemlizade Sokak, Güleryüz Apt. No.: 9 Daire: 3 Kadıköy / İSTANBUL
Tel/Faks: +90 (216) 418 20 10
info@nobelyasam.com - www.nobelyasam.com
Ankara Büro: Mithatpaşa Cad. No.: 74/4 Kızılay / ANKARA
Tel: 0312 418 20 10 Faks: 0312 418 30 20

Genel Dağıtım
ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Sipariş: -siparis@nobelyayin.com-
Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
Bilgi: www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları:
Alfa Basım Dağıtım, Arasta, Arkadaş Kitabevi, D&R Mağazaları, Dost Dağıtım, Ekip Dağıtım, Kida Dağıtım, Kitapsan, Nezih Kitabevleri, Pandora, Prefix, Remzi Kitabevleri

Baskı ve Cilt:
Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi
Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

KAYNAKÇA

Birinci Derece Kaynaklar

Buradaki kaynakların hepsi, Akdeniz ve Orta Doğu dinlerine ve tarihine ait ilk elden kaynaklardır. Romanımda bazılarından alıntılar yapılmıştır.

Abolqasem Ferdowsi, *The Lion and the Throne. Stories from the Shahnameh of Ferdowsi*, Translated by Dick Davis, Mage Publishers, 2004.

Abraham Cohen (Ed.), *Everyman's Talmud: The Major Teachings of the Rabbinic Sages*, Dent, London 1932.

Andras Nagy, Ed., W. W. Westcott (Translator), *Sepher Yetzirah or the Book of Creation*, Publisher: Andras Nagy (November 8, 2010) Kindle Edition.

Ann Nyland (Ed. and translator), *Complete Books of Enoch*, CreateSpace Independent Publishing Platform, 2010.

David J. Halperin (Ed.), *Sabbatai Zevi: Testimonies to a Fallen Messiah*. Oxford: Littman Library of Jewish Civilization, 2007.

Elizabeth Dawes & Norman H Baynes (Eds and Translators), *Three Byzantine Saints*, St Vladimir's Seminary Press, 1977

Evliya Chelebi, *Travels in Iran and the Caucasus, 1647 & 1654,* Translated by Hasan Javadi & Willem Floor. Mage Publishers, 2010

Farid ud-Din Attar, *The Conference of the Birds*, C. S. Nott translator, Routledge and Kegan Paul, London 1954 .

Gershom Scholem (Ed.), *Zohar: The Book of Splendor: Basic Readings from the Kabbalah*, Schocken, New York 1995.

Giacomo Saban, 'Sabbatai Sevi as Seen by a Contemporary Traveller,' *Jewish History*, Vol. 7, No. 2 (Fall, 1993), 105-118

Hafiz [Khwajeh Shams al-Din Muhammad Hafez-e Shirazi], *Divan of Hafiz*, Translated by Paul Smith, New Humanity Books, Melbourne 1986.

Heinrich Kramer & James Sprenger, *The Malleus Maleficarum*, Translated with Introductions, Bibliography and Notes by Rev. Montague Summers, Dover Publications Inc., New York 1971.

Hildegard of Bingen, *Book of Divine Works,* Matthew Fox (Ed.), Bear and Co, New Mexico 1987.

Howard Schwartz (Ed.), *Tree of Souls: The Mythology of Judaism*, Oxford University Press, 2007.

İbrahim Alaeddin Gövsa, *Sabatay Sevi,* Anka Yayınları, İstanbul 2000.

John Evelyn, *The History of Sabatai Sevi, the Suppos'd Messiah of the Jews (1669)*, The Augustan Reprint Society, 2000

Mojdeh Bayat (Ed.), *Tales from the Land of the Sufis*, Shambhala, USA 2001.

Talat S. Halman, *Popular Turkish Love Lyrics & Folk Legends*, Jayne L. Warner (Ed.), Syracuse University Press, 2009

Tarif Khalidi (Ed.), *The Muslim Jesus: Sayings and Stories in Islamic Literature*, Harvard University Press, 2003

The Bible. New English Bible: With the Apocrypha (Oxford Study Edition), Oxford University Press, 1970

The Koran, Translated and with an introduction by Arthur J Arberry, Oxford University Press, 1964

İkinci Derece Kaynaklar

Araştırmam sırasında sayısız kitap ve makaleye başvurdum. Listelenenler, önemli kaynaklardır. Bunlar; bilim, edebiyat çalışmaları, tarih ve popüler eğlence eserleridir. Bu metinlerin hepsi, doğru bir tarihsel anlayışı yansıtmamaktadır ve mitleri, ön yargıları ve yanılgıları netleştirmek için bazılarından faydalanılmıştır.

Ada Rapoport-Albert, *Women and the Messianic Heresy of Sabbatai Zevi, 1666-1816,* Translated by Deborah Greniman, Littman Library of Jewish Civilization, 2011.

Agnes Heller, 'The contemporary historical novel,' *Thesis Eleven*, vol 106 2011, 88-97.

Ahmet Hamdi Tanpinar, *A Mind At Peace,* Translated from the Turkish by Erdag Gokmar, Archipelago Books, Kindle Edition, 2010.

Ahmet Mithat, *Yeniçeriler*, Antik Türk Klasikleri, İstanbul 2008.

Ahmet Refik, *Bizans Karşısında Türkler,* Kitabevi, İstanbul 2005.

Aileen Crawley, *The Bride of Suleiman*, St. Martin's Press, New York 1981.

Aileen Crawley, *The Shadow of God*, St. Martin's Press, New York 1983.

Alan Gold, *Jezebel*, Harper Collins Publishers, Sydney 2001.

Alan Savage, *Ottoman*, Time Warner Paperbacks, USA 1991.

Ali Kemal Meram, *Padişah Anaları ve 600 yıl bizi yöneten Devşirmeler*, Toplumsal Dönüsüm Yayınları, İstanbul 1997.

Alice Hoffman, *The Dovekeepers*, Simon and Schuster, New York & Sydney 2011.

Amin Maalouf, *The Crusades Through Arab Eyes*, Schocken 1989.

Amin Malouf, *Balthasar's Odyssey*, Translated by Barbara Bray, Vintage, London 2002.

Andre Nataf, *The Wordsworth Dictionary of the Occult*: *An explanation of the esoteric and mysterious from the darkest antiquity to the present*, Wordsworth Reference, Denmark 1994.

Ange-Pierre Leca, *The Cult of the Immortal: Mummies and the Ancient Egyptian Way of Death*, Translated by Louise Asmal, Souvenir Press, London 1980.

Ann Radcliffe, *The Italian, or the Confessional of the Black Penitents, A Romance*, Frederick Garber, Ed., Oxford University Press, 1981 [f.p.1797].

Avigdor Levy (ed.), *Jews, Turks, Ottomans: A Shared History, Fifteenth Through the Twentieth Century*, Syracuse University Press, 2002.

Aytunç Altındal, *Üç İsa; Three Faces of Jesus*, Alfa Yayınları, İstanbul 2002.

Barry Unsworth, *The Ruby in Her Navel*, Doubleday, USA 2006.

Benjamin Blech & Roy Doliner, *The Sistine Secrets: Unlocking the Codes in Michelangelo's Defiant Masterpiece*, J. R. Books, New York 2008.

Bernard Lewis, *The Assassins: A Radical Sect in Islam*, The Folio Society, London 2005.

Bertrice Small, *Adora*, Ballantine Books, USA 1982.

Bertrice Small, *The Kadin*, Avon Books, New York 1978.

Carter A. Vaughn, *The Devil's Bride*, Avon, New York 1955.

Catherine Jinks, *The Secret Familiar: Confessions of an Inquisitor's Spy*, Allen & Unwin, Sydney 2006.

Cengiz Şişman, *Sabatay Sevi ve Sabataycılar: Mitler ve Gerçekler*, Aşina Kitaplar, 2008.

Colin Wilson, *The Devil's Party: A History of Charlatan Messiahs*. Virgin Publishing Ltd., 2000.

Colin Wilson, *World Famous Cults and Fanatics*. Constable & Robinson, 1992.

Cyrus Shahrad, *Secrets of the Vatican*, Gramercy Books, New York 2007.

Dan Ungurianu, 'Fact and fiction in the romantic historical novel,' *Russian Review*, 57, No. 3, 1998, 380-393.

Dana Sajdi, 'Unearthing Ottoman Palestine,' *Journal of Palestine Studies*, Vol 41, No. 3, 2012, 122.

David Ball, *The Sword and the Scimitar*, Arrow Books, London 2004.

David Biale, *Eros and the Jews: From Biblical Israel to Contemporary America*, New York: Basic Books, 1992.

David J. Halperin, 'Sabbatai Zevi at Prayer,' Zeek, June 2007. http://www.zeek.net/706charisma/

David J. Halperin, 'Sabbatai Zevi, Metatron, and Mehmed: Myth and History in Seventeenth Century Judaism.' Daniel Breslauer (Ed.), *The Seductiveness of Jewish History: Challenge or Response?* State University of New York Press, 1997, 271-308

David Ohana, 'J. L. Talmon, Gershom Scholem and the price of Messianism,' *History of European ideas,* 2008, vol 34 No. 2, 169-188.

David Talbot Rice, *Islamic Art*, Praeger Press, New York 1975.

Deborah Pessin, *The Jewish People: Book III*, The United Synagogue of America, New York 1966.

Deniz Göktürk Akçakanat, *Turkish Bakery Delight*, New Holland Publishers, Australia 2010.

Dr. Malcolm Colledge, *How to Recognize Roman Art*, Penguin Books, New York 1979.

Dr. Vahid Çabuk, *Yasakların Sultanı IV. Murad*, Emre Yayınları, İstanbul 2005.

Dr. Yaşar Kalafat, *İran Türklüğü*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2005.

Dror Ze'evi, *Producing Desire: Changing Sexual Discourse in the Ottoman Middle East, 1500-1900*, University of California Press, 2006.

Edebî Kaynaklar

Edison Marshall, *Yankee Pasha*, Avon Books, USA 1975.

Edmund A. Bowles, 'The impact of Turkish military bands on European court festivals in the 17th and 18th centuries,' *Early Music*, 2006 vol 34 No. 4, 533-560.

Elizabeth Kostova, *The Historian*, Little, Brown and Company, New York 2005.

Elizabeth Sirriyeh, *Sufi Visionary of Ottoman Damascus: Abd Al-Ghani Al-Nabulusi, 1641-1731,* Routledge, London 2005.

Eric Frattini, *The Entity: Five Centuries of Secret Vatican Espionage*, Translated by Dick Cluster. JR Books, London 2009.

Farhad Daftary, *The Assassin Legends: Myths of the Isma'ilis*, I. B. Tauris, London 1994.

G. N. Brahm, 'Reading City of Quartz in Ankara: Two years of magical thinking in Orhan Pamuk's Middle East.' *Rethinking History* 11, No. 1, 2007, 79-102.

George Antonius, *The Arab Awakening: The Story of the Arab National Movement,* Simon Publications, 1939.

Gershom Gerhard Scholem , *Sabbatai Sevi: Mystical Messiah*, Translated by R. J. Zwi Werblowsky, Princeton University Press, 1976.

Geza Vermes, *The Changing Faces of Jesus*, Penguin Books, London 2000.

Godfrey Goodwin, *A history of Ottoman architecture*, Thames & Hudson, London 1971.

Godfrey Goodwin, *The Janissaries*, Saqi Books, 2006.

Gustav Davidson, *A Dictionary of Angels: Including the Fallen Angels,* Free Press, New York 1994.

H. A. R. Gibb, *Mohammedanism*, Oxford University Press, London 1969.

Harold Lamb, *Suleiman the Magnicent*, Bantam Books, New York 1951.

Heinrich Graetz, *History of the Jews: From the Chmielnicki Persecution of the Jews in Poland (1648 C.e.) to the Period of Emancipation in Central Europe (C. 1870 C.e.),* Cosimo, Inc., 2009.

Helen Dudley, *The Hooded Falcon*, Futura Publications Limited, London 1979.

Hikmet Asutay, 'Oluşum Romanı Geleneği ile Günümüzdeki İzleri Üzerine,' *Zeitschrift für die Welt der Türken,* Vol. 4, No. 2, 2012.

Hillel Halkin, 'The Settlers' Crisis, and Israel's,' *Commentary*, March 2005, vol 119 No. 3, 42-43.

Howard Caygill, 'The Apostate Messiah: Scholem, Taubes and the Occlusions of Sabbatai Zevi,' *Journal for Cultural Research*, vol 13 No. 3-4, 2009, 191-205.

Howard L. Oleck, *The Lion of Islam*, Zebra Books, New York 1977.

Hyam Maccoby, *Revolution in Judaea: Jesus and the Jewish Resistance*, Ocean Books, London 1973.

Ildefonso Falcones, *The Hand of Fatima*, Translated by Nick Caistor, Doubleday, London 2010.

Isaac Bashevis Singer, *Satan in Goray*, Penguin Books, London, 1980 [f.p. 1958].

Israel Finkelstein & Neil Asher Silberman, *David and Solomon: In Search of the Bible's Sacred Kings of the Western Tradition*, Free Press, New York, 2006

Jack Hight, *Eagle*, John Murray, London 2011.

Jacob Barnai, 'The Development of Communal Organisational Structures, the Case of Izmir,' in Avigdor Levy (Ed.), *Jews, Turks, Ottomans: A Shared History, Fifteenth Through the Twentieth Century,* Syracuse University Press, 2002.

James Boschert, *Assassins of Alamut*, Fireship Press, Tucson 2010.

James Morier, *The Adventures of Hajji Baba of Isfahan*, The Cresset Press, London 1824.

James T. Shotwell and Francis Deák, *Turkey at the Straits: A Short History*, Macmillan Company, New York 1940.

Jane Hathaway, 'The Grand Vizier and the False Messiah: The Sabbatai Sevi Controversy and the Ottoman Reform in Egypt,' *The Journal of the American Oriental Society*, October-December 1997.

Jaroslav Pelikan, *Mary Through the Centuries, Her Place in the History of Culture*, Yale University Press, 1996.

Jason Goodwin, *Lords of the Horizon: A History of the Ottoman Empire*, Holt Paperbacks, USA 2000.

Jason Goodwin, *The Janissary Tree*, Faber and Faber, London 2006.

Jason Goodwin, *The Snake Stone*, Faber and Faber, London 2007.

Jeffrey Mehlman, *Walter Benjamin for Children: An Essay on his Radio Years*, University of Chicago Press, 1993.

Jenny White, *The Sultan's Seal*, Norton & Co, New York 2006.

Jeremy Rosen, *Kabbalah Inspirations: Mystic Themes, Texts and Symbols*, Duncan Baird Publishers, London 2005.

John Clau, *The Golden Blade*, Graphic Books, Toronto 1955.

John Elray, *Khalifa: A Novel of Conquest and Personal Triumph*, Aardwolfe Books, USA 2002.

John Freely, *The Lost Messiah: The Astonishing Story of Sabbatai Sevi*, Penguin Books, 2002.

John Henry Newman, *The Church of the Fathers*, Gracewing, Herefordshire, 2002.

Jonathan Levitan, *The Red Apple*, Citlembik Publications, İstanbul 2008.

José de Piérola, 'At the Edge of History: Notes for a Theory for the Historical Novel in Latin America,' *Romance Studies*, Vol. 26 (2), April 2008, 151-162.

Joseph Kastein, *The Messiah of Ismir, Sabbatai Zevi*, Translated by Huntley Paterson. John Lane, The Bodley Head Ltd., 1931.

Justin McCarthy, *The Ottoman Turks: An Introductory History to 1923*, Longman, London 1997.

Karl K. Barbir, 'Ottoman Past and Today's Turkey,' in *Ottoman Past and Today's Turkey*, edited by Kemal H. Karpat, Brill, 2000.

Laleh Bakhtiar, *Sufi Expressions of the Mystic Quest*, Thames and Hudson, Singapore 1976.

Lawrence Schoonover, *The Gentle Infidel*, The Macmillan Company, USA 1950.

Leon Cahun, *The Blue Banner; the Adventures of A Mussulman, A Christian and A Pagan*, Sampson Low, Marsten, Searle, & Rivington, London 1888.

Leslie Cannold, *The Book of Rachael,* The Text Publishing Company, Melbourne 2011.

Lynn Picknett, *The Secret History of Lucifer: The Ancient Bringer of Light Revealed*, Constable & Robinson, London 2006.

Maggy Whitehouse, *Understanding the Mysteries of Kabbalah: Exploring the Ancient Esoteric Heart of Jewish Mysticism*, Hermes House, 2007.

Malcolm Brocklehurst, *The Secret History of Christianity: How the Church Has Exploited the Myth of Christ*, Constable & Robinson, London, 2008

Martha Tuck Rozett, 'Constructing a world: how postmodern historical fiction reimagines the past, *Clio*, Vol 25 No. 2, 1996, 145-164.

Martin A. Meyer, *History of the city of Gaza, from the earliest times to the present day*, Columbia University Press, 1907.

Matt Goldish, *The Sabbatean Prophets*, Harvard University Press, 2004.

Maurice Bucaille, *The Bible, The Qur'an and Science,* Translated by Alastair D. Pannell, A. S. Nordeen, Kuala Lumpur, 1989.

Max I. Dimont, *Jews, God and History*, A Signet Book, New York 1962.

Mehmet Tütüncü, *Turkish Jerusalem (1516-1917), Ottoman Inscriptions from Jerusalem and Other Palestinian Cities*, Haarlem 2006.

Michael Baigent & Richard Leigh & Henry Lincoln, *The Messiah Legacy*, Arrow Books, UK, 2006.

Michael Weingrad, 'Parisian Messianism,' *History & Memory*, 2001, vol 13, No. 2, 113-133.

Michel Benoit, *The Thirteenth Apostle*, Translated by Andrew Brown, Alma Books, Richmond, 2007.

Mika Waltari, *Secret of the Kingdom*, Translated by Naomi Walford, Pocket Books Inc, New York 1962.

Mika Waltari, *The Dark Angel*, Translated by Naomi Walford, Pocket Books Inc, New York 1963.

Mika Waltari, *The Wanderer*, Translated by Naomi Walford, Pocket Books Inc, New York 1951.

Morris West, *Eminence*, Harper Collins Publishers Australia, Sydney 1998.

Moshe Idel, *Saturn's Jews: On the Witches' Sabbat and Sabbateanism*, Continuum, 2011.

Murat Sertoğlu, *Baltacı Mehmet Paşa ve Katerina*, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul 2002.

Nawal El Saadawi, *The Hidden Face of Eve, Women in the Arab World*, Zed Press, London 1980.

Neil Asher Silberman, *Heavenly Powers: Unraveling the Secret History of the Kabbalah,* Castle Books, USA 2000.

Nicholas Ostler, *Empires of the World*, Harper Collins, London 2005.

Orhan Pamuk, *My Name is Red*, Translated by Erdağ M. Köknar, Faber and Faber Limited, London 2001.

Paul Elliott, *Warrior Cults: A History of Magical, Mystical and Murderous Organizations*, Blandford, London 1995.

Paweł Maciejko, *The Mixed Multitude: Jacob Frank and the Frankist Movement, 1755-1816,* University of Pennsylvania Press, 2011.

Perry Anderson,' From Progress to Catastrophe', *London Review of Books*, Vol. 33 No. 15, 28 July 2011, 24-28.

Piers Paul Read, *The Templars*, Phoenix Press, London 1999.

R. Nisbet Bain, *Turkish Fairy Tales and Folk Tales*, Dover Publications, Canada 1969.

Rannny M. Haija, 'The Armageddon Lobby: Dispensationalist Christian Zionism and the Shaping of US policy towards Israel-Palestine.' *Holy Land Studies: A Multidisciplinary Journal,* 2006, 5, No. 1, 75-95.

Râşid Erer, *Türklere Karşı Haçlı Seferleri*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1993.

Reeva Spector Simon, *Spies and Holy Wars: The Middle East in 20th-Century Crime Fiction*, University of Texas Press, 2010.

Reha Çamuroğlu, *Son Yeniçeri*, Everest Yayınları, İstanbul 2005.

Rev. Hugh Macmillan, *The Janissaries Military Corps of the Ottoman Empire*, Preservation Reprint, Laurel, Maryland 1896.

Rev. J. E. Hanauer, *Walks About Jerusalem,* London Society For Promoting Christianity Amongst the Jews, London 1910.

Richard H. Popkin, 'Three English Tellings of the Sabbatai Zevi Story,' *Jewish History*, Vol. 8, No. 1/2, (1994), 43-54.

Rita Monaldi & Francesco Sorti, *Imprimatur*, Translated by Peter Burnett, Polygon, Edinburgh 2009.

Robert Alter, '"In the Community" Sabbatai Zevi and the Jewish Imagination,' *Commentary,* June 1967, vol 43, 68-9.

Robert E. Howard, *Son of the White Wolf*, Ace Fantasy, New York 1978.

Robert E. Howard, *Swords of Shahrazar*, Ace Fantasy, New York 1978.

Robert E. Howard, *The Lost Valley of Iskander,* Ace Fantasy, New York 1979.

Robert E. Howard, *The Three-Bladed Doom,* Ace Fantasy, New York 1979.

Robert Irwin, *The Arabian Nightmare*, Viking, Middlesex 1987.

Robert Spencer, *The Truth about Muhammad*, Regnery Publishing, Washington 2006.

Roderick Conway Morris, *Jem: Memoirs of an Ottoman Secret Agent*, St. Martins Press, New York 1988.

Rosemary Ellen Guiley, *The Encyclopedia of Witches and Witchcraft, Second Edition*, Checkmark Books, 1999.

Sarah Pinto, 'Emotional histories and historical emotions: Looking at the past in historical novels.' *Rethinking History*, Vol. 14 Issue 2, 2010, 189- 207.

Seyyed Hossein Nasr, *Islam: Religion, History, and Civilization*, Harper San Francisco, USA 2003.

Shalom Ash, *Sabbatai Zevi,* The Jewish Publication Society of America, 1930.

Silke R. Falkner, '"Having It off" with Fish, Camels, and Lads: Sodomitic Pleasures in German-Language Turcica,' *Journal of the History of Sexuality*, Vol. 13, No. 4, 2004, 401-427.

Stanford Shaw, *History of the Ottoman Empire and modern Turkey*, Cambridge University Press, 1976-1977.

Sumru Belger Krody, *Flowers of silk and gold: Four centuries of Ottoman embroidery*, Merrell, in association with the Textile Museum, Washington, D.C., London 2000.

Suzanne Faigan, *Anafim: Proceedings of the Australasian Jewish Studies Forum, University of Sydney 8-9 February, 2004*, Mandelbaum Publishing, Sydney 2006.

Sylvia Brown, 'The Radical Travels of Mary Fisher: Walking and Writing in the Universal Light', S. Brown (Ed.), *Studies in Medieval and Reformation Traditions: Women, Gender and Radical Religion in Early Modern Europe*, Boston, Brill Academic Publishers, 2007.

Sylvia Browne, *Secret Societies and How they Affect our Lives Today,* Hay House Inc., Sydney 2007.

Sylvia Browne, *The Mystical Life of Jesus: An Uncommon Perspective on the Life of Jesus Christ,* Piatkus Books, London 2006.

Talat S. Halman, *A Millennium of Turkish Literature: A Concise History*, Jayne L. Warner (Ed.), Syracuse University Press, 2010.

Thomas Cahill, *The Gifts of the Jews: How a Tribe of Desert Nomads Changed the Way Everyone Thinks and Feels*, A Lion Book, Oxford 1998.

Tim Severin, *Corsair: The Adventures of Hector Lynch*, Pan Books, London 2007.

Tobsha Learner, *The Witch of Cologne*, Tor Books, London and New York 2005.

W. E. Butler, *Magic and the Qabalah*, The Aquarian Press, London 1981.

Walid Khalidi, *Islam, the West and Jerusalem*, Center for Contemporary Arab Studies & Center for Muslim–Christian Understanding, Georgetown University, 1996.

Walter G. Andrews & Mehmet Kalpakli, *The Age of Beloveds: Love and the Beloved in Early-Modern Ottoman and European Culture and Society*, Duke University Press, 2005.

Yanni Petsopoulos (Ed.), *Tulips, arabesques & turbans: Decorative arts from the Ottoman Empire,* Alexandria Press, London 1982.

Yashar Kemal, *Memed, My Hawk*, Translated by Edouard Roditi, The Harvill Press, London 1997.

Yehuda Liebes, *Studies in Jewish Myth and Jewish Messianism*, trans. Batya Stein, State University of New York Press, 1993.

Yvonne Fein, *The Torn Messiah,* Hybrid Publishers, Melbourne 2008.

YOKSULLUK VE MECBURİYET

BİR YOKSULLUK DÖNGÜSÜ OLARAK MEVSİMLİK GEZİCİ TARIM İŞÇİLİĞİ

Prof. Dr. Şevket Ökten

nobel

YOKSULLUK VE MECBURİYET
Bir Yoksulluk Döngüsü Olarak Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliği

Prof. Dr. Şevket Ökten

Yayın No.: 5214
Beşeri Bilimler / Sosyoloji No.: 216
ISBN: 978-625-397-869-3
E-ISBN: 978-625-397-111-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ.
SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir. Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Fofoğraf: Kemal Vural Tarlan
Kapak Tasarım: Melik Yalçin

Kütüphane Bilgi Kartı

Ökten, Şevket.
YOKSULLUK VE MECBURİYET Bir Yoksulluk Döngüsü Olarak Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliği
/ Prof. Dr. Şevket Ökten
1. Basım, X + 208 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-869-3
E-ISBN: 978-625-397-111-3
1. Yoksulluk 2. Mecburiyet 3. Mevsimlik İşçilik

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi Kitabevleri, Yeryüzü Dağıtım

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER v
ÖN SÖZ ix
GİRİŞ 1
Araştırma Yöntemi ve Örneklemi 3

BÖLÜM 1:
SOSYAL, EKONOMİK DÖNÜŞÜMLER, GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ VE MEVSİMLİK GEZİCİ TARIM İŞÇİLİĞİ 7
1.1. Kırsal/da Dönüşüm: Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliğini Ortaya Çıkaran Yapısal Değişimler 7
1.1.1. Tarımda Makineleşme: Üretim Biçiminin Değişmesi 9
1.1.2. Mülksüzleşme: Arazilerin Belirli Ellerde Toplanması 11
1.1.2.1. Devralınan Miras: Osmanlı Arazi Sistemi 12
1.1.2.2. Bölgenin Arazi Mülkiyet ve İşletme Yapısı 13
1.1.2.3. Bölgenin Toplumsal Yapısı 19
1.1.3. Zorunlu Göç: Güneydoğu Göçü 21
1.2. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Kaynağı Hâline Gelmesi ya da Emeğin Etnikleşmesi 23

BÖLÜM 2:
ARAŞTIRMA BULGULARI 31
2.1. Demografik ve Sosyoekonomik Görünüm 31
2.1.1. Cinsiyet 31
2.1.2. Yaş 31
2.1.3. Medeni Durum 32
2.1.4. Anadil 34
2.1.5. Eğitim 35
2.1.6. Sağlık 36
2.1.7. Meslek 40
2.1.8. Maddi Durum: Ancak İdare Ediyoruz 44
2.1.9. Arazi Varlığı 45
2.1.10. Yardım Alma Durumu 47
2.1.11. Bir Denetim ve Bağımlılık İlişkisi Olarak Borçlan(dır)ma 49
2.1.12. Geçim Düzeyi Algısı 54

2.1.13. Gelecek Beklentileri....56
2.2. Hanehalkı Yapısı....57
2.2.1. Hanehalkı Büyüklüğü....57
2.2.2. Çocuk Sayısı: Ne Kadar Kalabalık Olsan O Kadar İyi....60
2.2.3. Sürekli Yaşanan Konutun Mülkiyet Durumu ve Yaşamsal Nitelik....63
2.3. Barınma ve Yaşam Koşulları....65
2.3.1. Çadır....66
2.3.2. Barınaklarda Kalan Kişi Sayısı....73
2.3.3. İçme Suyu....74
2.3.4. Tuvalet ve Banyo Durumu....75
2.3.5. Elektrik Kullanımı....77
2.3.6. Beslenme: Karnımız Doysa Yeter….79
2.4. İş İlişkileri ve Çalışma koşulları....80
2.4.1. Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliği Öyküsü: Kendimi Bildim Bileli Bu İşi Yapıyorum....80
2.4.2. Göç Zamanı, Göç Yerleri ve Ulaşım Koşulları....83
2.4.3. İş Bulma ve Aracılar: Elçilik Sistemi....88
2.4.3.1. Akraba/Tanıdık Elçiler....93
2.4.3.2. Kontrol Mekanizması Olarak Elçilik....95
2.4.4. Yoksulluk ve Mecburiyet: Bilmezlikten Değil Fukaralıktan....99
2.4.5. Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliğine Bakış....100
2.4.6. Çalışma Koşulları Yüz Yıldır Pek Değişmemiş: Yaşamak İçin Ölesiye Çalışmak....100
2.4.7. Çalışanların Yaşadıkları Sorunlar....104

BÖLÜM 3:
AİLE, AKRABALIK, TOPLUMSAL CİNSİYET VE KADIN 107
3.1. Aile Yapısı....107
3.1.1. Aile Tipi....108
3.1.2. Birlikte Yaşanılan Eş Sayısı....109
3.1.3. İlk Evlilik Yaşı....110
3.1.4. Eşlerin Akrabalık Durumu....111
3.2. Akrabalık: Sosyal Dayanışmanın Temel Bağlamı....112
3.3. Toplumsal Cinsiyet Düzeni ve Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliğindeki Yansımaları....116
3.4. Kadının Durumu....122
3.4.1. Kadının Görünmeyen Emeği....122
3.4.2. Kadının Ağır İş Yükü: Allah İyi ki Geceyi Yaratmış....123
3.4.3. Ataerkil Kontrol....128
3.4.4. Kadın ve Sağlık....130

3.4.5. Kadın ve Eğitim....130
3.4.6. Kadın ve Mahremiyet....132
3.5. Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliğinde Çocukların Durumu....135
3.5.1. Çocukların Eğitimi: Hep Eksik, Hep Yarım…....141
3.5.1.1. Çocukları Eğitimden Koparan Katılım Durumları....143
3.5.1.2. Eğitime Devam Edemeyen Çocuklar....146
3.5.1.3. Okula Gitmeyen Çocukların Okula Gitmeme Nedenleri....147
3.5.1.4. Gidilen Yerlerde Okula Göndermeme Nedenleri....151
3.5.1.5. Gidilen Yerde Okula Giden Çocukların Yaşadıkları Sorunlar ..152
3.5.2. Çocuk Yaşta Evlilik Durumu....153

BÖLÜM 4:
YEREL TOPLUMLA İLİŞKİLER: KARŞILAŞ(TIR)MA,
KARŞI KARŞIYA GELME VE DIŞLANMA.... 155
4.1. Mekânsal Dışlanma: Bizden Uzak Olsunlar….... 160
4.2. Ekonomik Dışlanma....163
4.3. Etnokültürel Dışlanma: Bizi Terörist Gibi Görüyorlar....164
4.4. Ötekilerin Karşılaşması: Rekabet, Gerilim ve Sosyal Dışlanma....172

BÖLÜM 5:
DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER.... 179
5.1. Ulaşım....185
5.2. Çalışma Koşulları....185
5.3. Barınma....186
5.4. Sağlık....187
5.5. Kadın....187
5.6. Çocuk....189
5.7. Dışlanma....191
5.8. Öneriler....192

KAYNAKÇA....197

KAYNAKÇA

Akbıyık, Nihat (2008). Türkiye'de Tarım Kesiminde İşgücü Piyasalarının Yapısı, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,* 7 (24): 220-238.

Akbıyık, Nihat (2011). Malatya'da Çalışan Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal ve Ekonomik Sorunlarının İncelenmesi, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,* 10 (36), s.132-154.

Akşit, Bahattin (1992). Güneydoğu Anadolu Projesi Bölgesinde Sosyo Kültürel Yapı ve Çiftçi Örgütlenmesi. İsmail Duymaz (Ed.). *GAP Alanında Çiftçi Örgütlenmesi ve Sulama Sisteminin Yönetimi,* İstanbul: Friedrich Ebert Vakfı, pp: 31-47.

Akşit, Bahattin (1998). İç Göçlerin Nesnel ve Öznel Toplumsal Tarihi Üzerine Gözlemler: Köy Tarafından Bir Bakış, Türkiye'de İç Göç ve İç Göçün İşçi Hareketlerine Etkisi. A. İçduygu, İ. Sirkeci, İ. Aydıngün (Der). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.

Akşit, Bahattin, Şen, Mustafa (1999). Cumhuriyet Türkiye'si Kent ve Köylerinden İnsan ve Hanehalkı Profilleri, Bilanço 1923- 1998, 2.Cilt, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Akçay, Adnan (1999). Toprak Ağalığından Kapitalist İşletmeciliğe Türkiye Tarımında Büyük Topraklı İşletmeler, O. Baydar (Der.), *75. Yılda Köyden Şehirlere*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, ss. 115-131.

Akçay Adnan (1987). Türkiye Tarımında Büyük Topraklı İşletmelerin Oluşum Süreçleri Üzerine Notlar. *On birinci Tez Kitap Dizisi* 7, 46-58. 1987: 47.

Altın, Celal (2014). Mevsimlik Göç ve Yoksulluk: Ankara-Polatlı Mevsimlik Tarım İşçileri Örneği Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Anonim (1995). Women Agriculture and Rural Development: A Synthesis Report of the Near East Region, FAO.

Artar, Müge (2015). Mevsimlik Tarım İşçisi Ailelerin Göç Hareketliliği Araştırması. Ankara: AÜ Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi (ÇOKAUM), AÜ Kalkınma Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (AKÇAM).

Arslan, Ayşegül (2018). Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınların Kentsel Mekânda Ve Tarladaki Gündelik Yaşam Deneyimleri: Şanlıurfa Örneğinde Bir İnceleme, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Atkinson, Rob. And Da Voudı, Simin (2000). "The Concept of Social Exclusion in the European Union: Context, Development and Possibilities", Journal of Common, 38 /3, pp:427-448.

Avcıoğlu, Doğan (1978). Türkiye'nin Düzeni. İstanbul: Tekin Yayınevi.

Bhukuth, Augendra (2008). Defining Child Labour: A Controversial Debate, *Development İn Practice*, 18 (3), pp: 385-394.

Barkan, Ömer Lütfü (1975). Türkiye'de Din ve Devlet ilişkilerinin Tarihsel Gelişimi, Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Semineri.

Barkan, Ömer Lütfi (1980) Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1274 (1858) Tarihli Arazi Kanunnamesi, Bütün Eserleri, (ed). Nesimi, A. , Şahin, M. ve Özkan, A. , İstanbul, Gözlem Yayınları, ss. 291-375.

Beck, Jan Mansvelt (1990). Çevre ve Üçüncü Dünya, İstanbul: Endülüs Yayınları,

Delaney, Carol (2001). Tohum ve Toprak, İstanbul: İletişim Yayınları.

Beşikçi, İsmail (1992), Doğu Anadolu'nun Düzeni Sosyo-Ekonomik ve Etnik Temeller, Ankara: Yurt Kitap-Yayın,

Bhalla, Ajit, Lapeyre, Frederic (1997). Social exclusion: towards an analytical and Operational framework, *Development and Change*, 28 (21), pp: 413-433, UK: Blackwell.

Bourdieu, Pierre (2006). Pratik Nedenler, Çev. H.U. Tanrıöver, İstanbul: Hil Yayın,

Bourdieu, Pierre (2017), Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi, Çev. D. Fırat, G. Berkkurt, Ankara:Heretik Yayınları.

Börtücene, İcen (1977). Köylülüğün Farklılaşması Üzerine, *Ülke Dergisi*, Sayı:1, ss.169-220.

Bürge Akbulut, Ertan Karabıyık, Seda Akço, Selin Ayaeş, (2020). Göç yollarında Görülmeyen Hayatlar: Durum ve İhtiyaç Analizi Adana, Gaziantep ve Şanlıurfa'da Yaşayan Suriyeli Göçebe ve Yarı-Göçebe Topluluklar ve Adana Ovası'nda Geçici Çadır Yerleşimlerinde Yaşayan Suriyeli Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri, Ankara: Kalkınma Atölyesi,

Castells, Manuel (1975), Immigrant Workers and Class Struggle in Advanced Capitalism, Politics and Society, 5 (1), 33-6.

Çaha, Ömer (1996). Sivil Kadın, Ankara: Vadi Yayınları,

Çelebican, Gürgân, (1970). Türkiye'nin Toprak Yapısı, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* (1-2), ss. 139-168.

Çelik, Kezban, Şimşek, Zeynep, Yüce Tar, Yasemin ve Kırca Duman, Aylin (2015) . Mevsimlik Tarım İşinde Çalışan Kadınların Çalışma ve Yaşam Koşullarının İrdelenmesi. World Bank. http://tplondon.com/books/9781910781364/978191078136406.pdf).

Çınar, Sidar (2016). Ataerkillik Ekseninde İşgücünün Feminizasyonu: Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınlar, (Der.): Melda Yaman-Saniye Dedeoğlu, *Kapitalizm, Ataerkillik ve Kadın Emeği Neoliberal ve Muhafazakâr Dönem,* İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı işletmesi,

Çınar Sidar ve Kudret Lordoğlu (2010). Mevsimlik Tarım işçileri: Marabadan Ücretli Fındık İşçiliğine, *III. Sosyal Haklar Sempozyumu Bildiriler kitabı*, İstanbul: Petrol İş, ss: 419-448.

Davies, Marti Brett (2007). Doing A Successful Research Project: Using Qualitative And Quantitative Methods. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Davidoff, Leonard, (2002). Feminist Tarihyazımında Sınıf ve Cinsiyet, Çev. Z. Ateşer, S. Somuncuoğlu, İstanbul: İletişim Yayıncılık,

Dedeoğlu, Saniye Sinem Sefa Bayraktar ve Özgür Çetinkaya (2019), Yoksulun Umudu Çocuk: Türkiye'de Suriyeli Tarım İşçisi Çocuklar, Cilt: 4 Sayı: 63, ss: 2585 – 2610.

DİE, Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı, 1973.

Dinler, Zeynel (1983). Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Kökeni, *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4 (1), 1-27:10.

DİSK, (2012). Çocuk İşçiliği Raporu, http:// /diskar_cocuk_isciligi_raporu.doc., 27 Nisan 2012. (Erişim:06.04.2018).

Diyarbakır Sanayi Odası (1999). GAP Bölgesinde Arazi ve Mülkiyet Yapısı, O. Baydar (Der.), 75. Yılda Köyden Şehirlere, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, ss. 80-83.

Duffy, Katherine (1995). Social Exclusion and Human Dignity in Europe. Council of Europe.

Duruiz, Deniz (2009). Söke Ovasında Kimlik Müzakereleri "Batılı" Çiftçiler , "Doğulu" İşçiler, Birikim Dergisi, Sayı 247, ss.74-80.

Duyar, İzzet (2004). Genç İşçilerin Vücut Boyutlarında Çalışma Geçmişine Bağlı Olarak Meydana Gelen Değişimler, *9. Ulusal Ergonomi Kongresi,* 16-18 Ekim 2003, Denizli: Pamukkale Üniversitesi Yayınları.

Ecevit, Mehmet (1996). İç Göçün Unutulan Kaynaklan: Tarımsal Farklılaşma ve Dönüşüm Dinamikleri, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü, ss.493-501.

Erdost, Muzaffer (1988). Kapitalizm ve Tarım, İstanbul, Onur Yayınevi.

European Commission (2000). Communication from the Commission: Building an Inclusive Europe, Brussels.

Erkul, İhsan (1967). Türkiye'de Ziraat İşçileri ve Bunlara İlişkin Çalışma Hukuku, Eskişehir: Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları.

Fazlıoğlu, Aygül (2014). Dezavantajlı Bir Aile Çiftçiliği Grubu Olarak "Mevsimlik Tarım İşçileri", *Ulusal Aile Çiftçiliği Sempozyumu,* Ed: Bülent Gülçubuk, Özdal Köksal, Yener Ataseven, Ayhan Elmalıpınar, 30-31 Ekim 2014, Ankara.

Geçgin, Ercan. (2009). Ankara-Polatlı Örneğinde Sosyal Dışlanma Açısından Mevsimlik Tarım İşçiliği, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1).

Güğerçin, Özkan. ve Baytorun, A. Nafi (2018). Tarımda İş Kazaları ve Gerekli Önlemler, Çukurova Tarım Gıda Bil, 33(2), ss.157-168.).

Gülçubuk, Bülent (1999). Tarımsal üretimde ve Kırsal Kalkınmada Kadının Yeri ve Önemi, TC. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, *Tarım ve Köy Dergisi,* Sayı:125.

Gündüz Hoşgör, Ayşe (2010). Türkiye'de Kırsal Kadının Toplumsal Konumu: Bölgesel Eşitsizlikler, Yasal Müdahaleler ve Kısmi Kazanımlar, Durudoğan, H., Gökçen, F., Oder, B. E. ve D. Yükseker (der), *Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Güneş, Fatime (2016). Mevsimlik İşçilikte Kadın Emeği, *Türkiye Tohumcular Birliği Dergisi*, 2016 (16), ss. 16-19.

Güneş, Fatime, (2017). Görsel Sosyoloji' Üzerinden Mevsimlik Tarım İşçiliğini Anlamak: Eskişehir Alpu Örneği, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 2017, Cilt 17, Sayı 2.

Handelman, Don (1977). The Organization of Ethnicity Ethnic Groups, *An International Periodical of Ethnic Studies*, 1.3, pp:187-200.

Hayata Destek Derneği (2014) Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliği 2014 Araştırma Raporu

Helvacıoğlu, Firdevs (1996). Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik 1928-1995, İstanbul: Kaynak Yayınları.

Hoşgör, Ayşe Gündüz (2011). Kalkınma ve Kırsal Kadının Değişen Toplumsal Konumu: Türkiye Deneyimi Üzerinden Karadeniz Bölgesindeki İki Vakanın Analizi, S. Çakır (der.), *Birkaç Arpa Boyu 21. Yüzyıla Girerken Türkiye'de Feminist Çalışmalar Prof. Dr. Nermin Abadan Unat'a Armağan,* Cilt: I, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, ss. 219-248.

ILO, (2003). Decent Work in Agriculture, http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/— ed dialogue/— sector /documents/ publication /wcms 161567.pdf .

ILO, (2004). Towards A Fair Deal For Migrant Workers İn The Global Economy. Genava: International Labour Office.

ILO, (2005). TURKEY Newsletter 2, Haber Bülteni, http://www.ilo.org/public/english/region/eurpro/ankara/news25.htm

ILO, (2007). Agricultural Workers and Their Contribition to Sustainable Agriculture and Rural Development" (Çevrimiçi), 2 Ekim 2012 http://www.ilo.org/actrav/what/pubs/WCMS_113732/lang--en/index.htm).

İlkkaracan, İpek, P. İlkkaracan, (1999). 1990'lar Türkiye'sinde Kadın ve Göç, O. Baydar (der.), *75. Yılda Köyden Şehirlere*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, ss. 305-322.).

İnal, Semiha (2021). Görünmeyeni Görünür Kılmak: Mersin'in Tarsus İlçesinde Çadırda Yaşayan Mevsimlik Tarım İşçisi Hanelerin Yaşam Stratejileri ve Toplumsal Cinsiyet Algıları, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

İnalcık, Halil (1996). Köy, Köylü ve İmparatorluk, Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi (Hz. Eren, Muhittin Salih), İstanbul: Eren yayıncılık

İnalcık, Halil (1980). Ottoman Social and Economic Hıstory: A Revıew, Social and Economic History Of Turkey (1071-1920), *First International Congress on The Social and Economic History of Turkey*, (Ed. Okyar, Osman, İnalcık, Halil), Ankara: Hacettepe University, Juily 11- 13 1977.

Kağıtçıbaşı, Çiğdem (1981). Çocuğun Değeri: Türkiye'de Değerler ve Doğurganlık, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi.

Kalkınma Atölyesi (2014). Fındık Hasadının Oyuncuları. Ankara: Altan Matbaası.

Kalkınma Atölyesi (2017). Geçmişten Günümüze Adana Ovası'nda Mevsimlik Tarım İşçileri ve Çocukları: Adana Ovası'nda Çalışan Mevsimlik Tarım İşçileri ve Çocuklara Hizmet Modeline Yönelik Mevcut Durum Analizi Raporu, Ankara.

Kalkınma Atölyesi (2018). Bir Yevmiye Bir Yevmiyedir: Tarım Aracıları ve Türkiye'de Tarımsal Üretimde Çocuk İşçiliği.

Kanbolat Yücel (1963). Türkiye Ziraatında Bünye Değişikliği. Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye Enstitüsü.

Kandiyoti, Deniz (1984), Aile Yapısında Değişme Ve Süreklilik: Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım", Türkiye'de Ailenin Değişimi Toplumbilimsel İncelemeler, Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği.

Kangal, Gülin (2015). Türkiye'de Mevsimlik Tarım İşçilerinin Durumu: Patates ve Narenciye Toplama İşçileri Örneği, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Karacan, Ali Rıza (1991). Tarım Kesiminde Geçici Tarım İşçilerinin Çalışma Koşulları, Ücret Sistemleri ve Çalışanların Sosyal Güvenlikleri Üzerine Bir Araştırma: Manisa Örneği. İstanbul: Friedrich Ebert Vakfı.

Karaoğlan, M. Uğur (2023). Çocuğa Yüklenen Anlamlar: Şanlıurfa Örneği, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Şanlıurfa.

Karkıner, Nadide, (2006). Tarımda Kadın ve Bazı Yapısal İlişkiler, İktisat Dergisi, 2006(469), ss. 24-30.

Kasaba, Reşat (1998). Batı Anadolu'da Göçmen Emeği (1750-1850), Osmanlı Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım, (ed.) Keyder, Ç. ve Tabak, F. , İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, ss.118-127.

Kaya, Mehmet, Özgülnar, Nuray (2015). Mevsimlik (Gezici/Geçici) Tarım İşçilerinin İki Yerleşim Birimindeki Yaşam Koşulları ve Sağlık Durumlarına Niteliksel Bakış, Turk J Public Health.

Kazgan, Gülten (1982). Türk Toplumunda Kadın: Türk Ekonomisinde Kadınların İşgücüne Katılması, Mesleki Dağılımı, Eğitim Düzeyi ve Sosyo Ekonomik Statüsü¸ (Der. N. Abadan Unat), 2. Basım, İstanbul: Kent Basımevi,

KEİG (2015). Kadın Emeği ve İstihdamına İlişkin Bilgi Notları, İstanbul: KEİG Platformu.

Keyder, Çağlar (1988). Türkiye Tarımında Küçük Meta Üretiminin Yerleşmesi 1946-1960", Türkiye'de Tarımsal Yapılar (1923-2000) içinde, (ed.) Pamuk, Ş. ve Toprak, Z., Ankara, Yurt Yayınları.

Keyder, Çağlar (1989). Türkiye'de Devlet ve Sınıflar, S. Tekay (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.,

Keyder, Çağlar ve Üstündağ, Nazan (2006). Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Kalkınmasında Sosyal Politikalar, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Sosyal ve Ekonomik Öncelikler, Tesev Yayınları, İstanbul, ss: 90-149.

Kıray, Mübeccel (1998). Türkiye'de Dış Göçten Etkilenen Tarımsal İşletmelerin Yeniden Yapılanışı, *Kentleşme Yazıları*, İstanbul: Bağlam Yayınları.

Kıray, Mübeccel, (1999). Sosyo-Ekonomik Hayatın Değişen Yüzü, O. Baydar (der.), 75. Yılda Köyden Şehirlere, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, ss.151-162.

Koruk, İbrahim, Şimşek Z, Tekin Koruk S, Doni N, Gürses G. (2010) Intestinal Parasites, Nutritional Status and Physchomotor Development Delay in Migratory Farm Worker's Children, Child Care Health Dev. 36 (6), pp: 888-894

Köymen Oya - Meriç Öztürkcan (1999) Türkiye'de Toprak Dağılımı Üstüne Bazı Notlar, *15 Yılda Köylerden Şehirlere*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları,

Köymen, Oya (2009). Kapitalizm ve Köylülük: Ağalar - Üretenler – Patronlar, *Mülkiye Dergisi*, Sayı:262 - Cilt XXXIII,, Ankara.

Kurmuş, Orhan (1982). Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi, Ankara: Savaş Yayınları.

Kutlu, Seher (2011). Erişkin Göçebe Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşam Kalitesi Düzeyi ve Etkileyen Faktörler. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Şanlıurfa.

Kümbetoğlu, Belkıs (2008), Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma, İstanbul: Bağlam Yayınları.

Lefebvre, Henri, K. Regulier, (2005). Gündelik Hayat ve Ritimleri, *Birikim*, 2005 (191), ss. 79-85

Lefebvre, Henri, (2015a). Gündelik Hayatın Eleştirisi I, çev. I. Ergüden, İstanbul: Sel Yayıncılık.

Lefebvre, Henri, (2015b). Gündelik Hayatın Eleştirisi II, çev. I. Ergüden, İstanbul: Sel Yayıncılık.

Lordoğlu Kuvvet ve Nilay ETİLER (2014). Batı Karadeniz Bölgesinde Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliğinde Çalışan Çocuklar Üzerine Sınırlı Bir Araştırma, Çalışma ve Toplum, 2014/2. ss.115-133.

Martin, Philip (1985). Migrant Labor in Agriculture: An International Comparison, İnternational Migration Review, Vol. 19, No. 1., Spring, 1985, pp. 135-143.

MİGA (Mevsimlik İşçi Göçü Ağı) (2012). Tarımda Mevsimlik İşçi Göçü Türkiye Durum Özeti, Friedrich Ebert Stiftung Türkiye Temsilciliği, http://www.festuerkei.org/media/pdf/D%C3%BCnyadan/d%C3%BCnyadan_12%20(1). pdf, Erişim Tarihi: 15.08.2018.

Nalbandoğlu, Reşat. (1948). Türkiye'de Ziraat İşçilerinin Durumu, İçtimai Siyaset Konferansı, Birinci Kitap, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, ss.16-31.

Neuman, W. Lawrence (2006). Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches, Singapore: Pearson Education.

Orhan, Fatih (2017). Erzincan'da Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliği ve Yaşanan Sorunlara Yönelik Coğrafi Bir İnceleme, *Türk Coğrafya Dergisi*. 69, ss: 59-68.

Oral, Necdet (2013). Bitmeyen Masal: Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), *Türkiye'de Tarımın Ekonomi-Politiği (1923-2013)*, (ed.) Oral, N., Ankara: Notabene Yayınları..)

Oral, Necdet (2006). Türkiye Tarımında Kapitalizm ve Sınıflar, Ankara: Ziraat Mühendisleri Odası.

Otyam, Fikret (2007). Can Pazarı, İstanbul: Günizi Yayıncılık.

Ökten, Şevket (2009). Aşiret, Akrabalık ve Sosyal Dayanışma: Geleneksel Hayatı Yönetme Biçimi, *Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi*, Yıl: 11 Cilt: 5, Sayı: 18, Ankara.

Ökten, Şevket (2006). GAP Bölgesi'nin Sosyo-Kültürel ve Yapısal Özelliklerinin Aile Yapısına Etkileri, *Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi*, Yıl: 8, Cilt: 3, Sayı: 9.

Özbay, Ferhunde (2014). Akrabalık ve Komşuluk İlişkileri, *Türkiye Aile Yapısı Araştırması Tespitler Öneriler*, (ed. Mustafa Turğut, Semiha Feyzioğlu), Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü,

Özbay, Ferhunde (1995). Kadının Statüsü ve doğurganlık, Türkiye'de Kadın Olgusu, (Yayına hazırlayan: Necla Arat), İstanbul: Say Yayınları, ss:147-165.

Özbekmezci, Şule ve Sahil, Sare (2004). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal, Ekonomik ve Barınma Sorunlarının Analizi, Ankara: Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. 19 (3): ss: 261-274.

Özkan Yıldız, (2008). GAP İllerinde Sosyal ve Ekonomik Dönüşüm, *Ege Akademik Bakış*, 8 (1), ss: 287- 300.

Pamuk, Şevket (1988). Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Pamuk, Şevket (1990). Osmanlı-Türkiye İktisat Tarihi, İstanbul: İletişim Yayınları.

Parsons, Talcot (1961). Theories Of Society: Foundations of Modern Sociological Theory, New York: Free Press.

Patnaik, Utsa (1976). Class Differentiation within the Peasantry: An Approach to Analysis of Indian Agriculture, *Economic and Political Weekly*, Sep. 25, Vol. 11, No. 39.

Semerci, Uyan Pınar, Erdoğan, Emre, (2017). Ben Kendim Büyüdüm Demiyorum- Adana'da Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çocuklarının Yaşam Koşullarının Çocuğun İyi Olma Hali Perspektifinden İyileştirilmesi Projesi Araştırma Sonuçları, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,

Sen, Amartya (1999). Commodities and Capabilities, New Delhi: Oxford University Press.

Sencer, Muzaffer (1971). Türkiye'de Köylülüğün Maddi Temelleri, İstanbul: Ant Yayınları,

Sirman, Nükhet (1991). Gelişme Sürecinde Kırsal Kesim Kadını, Yaklaşımlar ve Sorunlar, *Kırsal Kesimde Kadının Statüsü: Sorunlar ve Çözüm Önerileri,* Ankara: ILO-TKV Danışma Toplantısı Raporları.

Solomos, John and Back, Les. (1995). Marxism, Racism And Ethnicity, *American Behavioral Scientist Sociological Review*, Vol. 37, No. 5, pp. 547-559.

Şeker, Murat (1986). Türkiye'de Tarım işçilerinin Toplumsal Bütünleşmesi. Ankara: Değişim Yayınları.

Şen, Bülent ve Altın, Celal (2018), Mevsimlik Göç ve Yoksulluk İlişkisi: Mevsimlik Tarım İşçileri Örneği, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 23, ss. 174-192.

Şimşek Zeynep ve Koruk, İbrahim (2011). The Effects Of Migratory Seasonal Farmwork On Psychomotor Development And Growth Among Children Ages 0-5 Years İn Southeastern Anatolia, *Turk J Public Health*. 9 (3):157-165.

Tan, Mine, Ecevit Yıldız, Üşür Sancar S. (2000). Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset, İstanbul: TÜSİAD Yayınları.

Tabakoğlu, Ahmet (1998). Türk İktisat Tarihi, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Taraklı, Duran (1992). GAP'ta Tarımsal Yapı ve Üretim İlişkileri. (Ed.İ. Duymaz). *GAP Alanında Çiftçi Örgütlenmesi ve Sulama Sisteminin Yönetimi,* İstanbul: Friedrich Ebert Vakfı, pp:75-90.

TBMM, (2015). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, Yasama Dönemi: 24, Yasama Yılı: 5, Sıra Sayısı: 716, Mart 2015.

T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2010). Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Stratejisi ve Eylem Planı, Ankara.

Tekeli, İlhan (1978). Türkiye Tarımında Mekanizasyonun Yarattığı Yapısal Dönüşümler ve Kırdan Kopuş Süreci, Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler. (Der. İ. Tekeli ve L. Erder), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, ss: 299-329.

Tekeli, İlhan (1998). Türkiye'de İç Göç Sorunsalı Yeniden Tanımlanma Aşamasına Geldi, Türkiye'de İç Göç ve İç Göçün İşçi Hareketlerine Etkisi. (Der. A. İçduygu, İ. Sirkeci, İ. Aydıngün). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.

Tekelioğlu, Yavuz (2010). Toprak Reformu ve Türkiye Uygulamaları, *Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2010 (19), ss. 43-80).

Timur, Serim (1972.). Türkiye'de Aile Yapısı, Ankara, Hacettepe Üniversitesi yayınları,

Toprak, Zafer. (1997). Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Adana'da Amele Buhranı ve Amele Talimatnamesi, *Toplumsal Tarih*, 41, ss: 7-13.

Topuz, Gülseren (1993). Cumhuriyetin İlk Yıllarında (1923-1930) Uygulanan Liberal Ekonomi ve Sonuçları, *T.C. İ.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yıllığı*, VIII, İstanbul.

Türkdoğan, Orhan (1970). Türkiye'de Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi,

Tütengil, Cavit Orhan (1975). 100 Soruda Kırsal Türkiye'nin Yapısal Sorunları. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

UNFPA (2012). Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması, Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı.

UNFPA (2012). Population Matters for Sustainable Development, (http://www.unfpa.org/publications/population-matters-sustainable development, 15.6.2020

Uzun, Emel (2015). Kürt Fındık İşçileri: Bir Etnik Karşılaşma Mekânı Olarak Akçakoca, *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 2 (1).

Ünlütürk Ulutaş, Ç. ve Kamber, A. (2017). İç Göç ve Mekânsal Dışlanma, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 17 (4), ss.1-14.

Varlık, Bülent (1977). Emperyalizmin Çukurova'ya Girişi, Ankara: Tüm İktisatçılar Birliği Yayınları.

Vaupel, Suzanne. And Martin, Philip L. (1986) Farm Labor Contractors. California Agriculture. www.ucanr.edu/repositoryfiles/ca4003p12-62924.pdf.).

Wallerstein Balibar Etienne (1993). Irk Ulus Sınıf, (Çev. Ökten, N.), İstanbul: Metis Yayınları.

Yıldırak, Nurettin (1987). Köy Toplumunda Kadın, Ankara: Ayyıldız Matbaası,

Yıldırak, Nurettin, , B. Gülçubuk, S. Gün, E. Olhan ve M. Kılıç, (2003), Türkiye'de Gezici ve Geçici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları ve Sorunları, Ankara: Tarım-İş Sendikası Yayınları,

Yıldırım, Uygar D. (2015). Türkiye Tarımında Yapısal Dönüşüm ve Mevsimlik Tarım İşçileri: Sakarya Örneği. İstanbul: SAV Sosyal Araştırmalar Vakfı.

Yıldız, Nazmi, E. Köktürk, (1984). Türkiye'de Kırsal Toprak Düzenlemeleri, *Harita ve Kadastro Mühendisliği,* 1984 (48-49), ss. 98-119).

YOL VE MEDENİYET

Ortak Kader ve Ortak Geleceği İnşa Etmek

Necmettin Mutlu

nobel bilimsel

YOL VE MEDENİYET
Ortak Kader ve Ortak Geleceği İnşa Etmek

Necmettin Mutlu

Yayın No.: 2134
ISBN: 978-625-393-549-8
E-ISBN: 978-625-393-550-4
Basım Sayısı: 1. Basım, Nisan 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Mutlu, Necmettin.
Yol ve Medeniyet Ortak Kader ve Ortak Geleceği İnşa Etmek / Necmettin Mutlu
1. Basım, X + 186 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-549-8
E-ISBN: 978-625-393-550-4
1. Kuşak ve Yol 2. Kalkınma Yolu 3. Türkiye

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İçindekiler

Ön Söz vii

Her Yol Nereye Çıkar? 1

Kuşak ve Yol Girişimi: Her Yol Çin'e Çıkarsa 23

Dünya Yollarında Mücadele: Küresel Ağ Geçidi (Global Gateway) ve Daha İyiyi İnşa Et (B3W) 67

Dijital İpek Yolu: Yollar Dijitalleşebilir mi? 107

D8 ve Türk Devletleri Teşkilatını Yeniden Düşünmek 141

İstikrar ve Barış Kuşağı: Türkiye Kuşağı Mümkün mü? 171

Kaynaklar

ÇELİK, Gülfettin. "Osmanlı Toplumsal Sisteminin Bir Göstergesi Olarak XIX. Yüzyılda Osmanlı Ulaşım Ağının Yeniden Oluşumu ve Nüfusun İskanı." (2002): 936-941.

TUNALI, Ayten Can. "Fehmi Paşa." Tarih Araştırmaları Dergisi 28.46 (2009): 71-87.

Dinçer, Celal. "Osmanlı Vezirlerinden Hasan Fehmi Paşa'nın Anadolu'nun Bayındırlık İşlerine Dair Hazırladığı Layiha." *Belgeler: Türk Tarih Belgeleri Dergisi* 8.9-12 (1968): 1968-71.

ÇETİN, Emrah. "Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Hüdâvendigâr Vilayetinde Kara yolu Yapim Çalişmalari." *Turkish Studies–International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 8 (2013): 7.

Carleton University, Via Egnatia'da Yürümek, https://carleton.ca/grs/2018/walking-the-via-egnatia-with-walter/

Roma'ya giden yollar; https://benedikt-gross.de/projects/roads-to-rome/#:~:text=%E2%80%9CRoads%20to%20Rome%E2%80%9D%20is%20a,at%20a%20very%20large%20scale.

Dinçer, Celal. "Osmanlı Vezirlerinden Hasan Fehmi Paşa'nın Anadolu'nun Bayındırlık İşlerine Dair Hazırladığı Layiha." *Belgeler: Türk Tarih Belgeleri Dergisi* 8.9-12 (1968): 1968-71.

Tozlu, Selahattin. "Trabzon-Erzurum-Tebriz yolu (XIX. yüzyılda sosyal ve ekonomik bakımdan bir inceleme)." *Türkler, XIV* (2002): 481-492.

Tozlu, Selahattin. "Trabzon-Erzurum-Tebriz yolu (XIX. yüzyılda sosyal ve ekonomik bakımdan bir inceleme)." *Türkler, XIV* (2002): 481-492.

Barkan, Ömer Lütfi. "İstila devirlerinin kolonizatör Türk dervişleri ve zaviyeler." *İnsan ve İnsan* 2.5 (1942).

Orhan Cezmi Tuncer, Anadolu'da Kervan Yolları, Ankara, 2007, s.24.

Tozlu, Selahattin. "Osmanlı Yol Düzenlemeleri (1839-1908)." *Osmanlı Ansiklopedisi* 3 (1999): 644-662.

TOZLU, Selahattin. "Osmanlı Yol Düzenlemeleri"." *Osmanlı III* (1999).

Devlet Arşivleri Başkanlığı Arşivi

dadır (Yılmaz, 2020b:26). Dört trilyon dolar olarak ifade edilen Çin pazarında Türkiye'nin payı 30 milyar dolarlık payla düşük seviyelerde seyretmektedir (İkiz, 2019: 1690).

Kaynaklar

Akbulut Özpay, G. (2018). "Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu ve Türkiye Açısından Jeopolitik Önemi". *Marmara Coğrafya Dergisi*, (37), 103-111. DOI: 10.14781/mcd.386163

Akdağ, Z. (2019). "Türkiye-Çin İlişkilerinde Kuşak ve Yol Girişimi'nin Önemi" *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (1), 65-96. DOI: 10.20493/birtop.558276

Alff, H. (2017). "Geopolitics and inter-actor relations: reflections on China's rise in Asia". *Critical Asian Studies*, 49(3), 465–471. https://doi.org/10.1080/14672715.2017.1339527

Alperen, Ü. (2018). "Bir Kuşak Bir Yol Girişimi ve Çin'in Orta Asya Politikası". *Bilge Strateji,* 10(19), 17-38.

Asker, A., ve Koyuncu, M. C. (2021). İshak Turan*. "Çin'in Enerji Güvenliği Politikası: Kuşak Yol İnisiyatifi ve Avrasya'da "Yeni Büyük Oyun", Nobel yayınları, Ankara 2020. *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, *10*(1), 203-208.

Aydın, F. (2018). Uluslararası Sempozyum Çin'in Yükselişi Bir Kuşak Bir Yol Girişimi. *Bildiriler Kitabı.* (Ed. S. Afacan ve H.Karali). Ankara: Çankaya.

Bekturganov, N.S. (2018). "The Eurasian Canal and the New Silk Road". *Executive Intelligence Review*, 45(28), 41–45. http://search.ebscohost.com/ login.aspx?direct=true&db=bsu&AN=131048799&site=ehost-live.

Besada, H. ve Salam, J. (2017). "The New Silk Road: China' Energy Policy and Strategy in the Mena Region". *Studies in Business & Economics*, (18181228), 20(1), 35–57.

Billington, M. (2015). "Xi Jinping's New Silk Road: Reviving Confucian Culture". *Executive Intelligence Review*, 42(15), 30–41.

Bocutoğlu, E. (2017). "Çin'in "Bir Kuşak-Bir Yol" Projesinin Ekonomik ve Jeopolitik Sonuçları Üzerine Düşünceler". *International Conference On Eurasıan Economie Session 1C Bölgesel Çalışmalar.* 265-268.

Campbell, C. (2017). "The New Silk Road". *TIME Magazine*, 190(20), 44–51.

Chaziza, M. (2021). "China's New Silk Road Strategy and the Turkish Middle Corridor Vision". *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 15:1, 34-50.

Contessi, N. (2012). "The new Silk Road diplomacy: China's Central Asian foreign policy since the Cold War". *Central Asian Survey*, 31(1), 99–100. https://doi.org/10.1080/02634937.2011.603248

Crandall, R. E., ve Crandall, W. R. (2017). "The new Silk Roads: Prosperity or peril? *ISE: Industrial & Systems Engineering at Work*, 49(11), 28–33.

Çelik, K. E., ve Erol, M. S. (2019). "Kuşak-Yol Girişimi Bağlamında ABD'nin İran Politikasının Analizi". *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 11-41.

Dere, S. ve Öncü, S. (2018). "Stratejik Kalıcılık: Asya-Pasifik Ekseninde ABD'nin Menbiç Politikası". *Econder Uluslararası Akademik Dergi*, 2(2), 349-381.

Dımıtrıjevic, D. (2018) "New Silk Road: Achievements & Prospects Of Serbia-China Economic Cooperation". *Executive Intelligence Review,* 45(28), 34–38. http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=bsu&AN=131048797&site=ehost-live.

Dimitrijević, D. (2017). "Chinese Investments in Serbia-A Joint Pledge for the Future of the New Silk Road". *Baltic Journal of European Studies*, 7(1), 64–83. https://doi.org/10.1515/bjes-2017-0005

do Nascimento, L. G. (2020). "The Beijing Consensus and the New Silk Road in Africa: Chinese investments in new disputes of hegemony". *Conjuntura Internacional*, 17(1), 27–38. https://doi.org/10.5752/p.1809-6182.2020v17n1p27-38

Dong Yan, Chen Yujie, Zhou Xiaoyan ve Zhang Xue. (2015). "New Waves along the Maritime Silk Road". *China Pictorial*, 801, 12–14.

Doster, B.(2018). Uluslararası Sempozyum Çin'in Yükselişi Bir Kuşak Bir Yol Girişimi. *Bildiriler Kitabı.* (Ed. S. Afacan ve H.Karali). Ankara: Çankaya.

Duran, H., ve Yılmaz, K. K. (2011). "Devi Bağlayan Bağlar: Çin'in Orta Asya Enerji Kaynaklarındaki Çıkarı". *Avrasya Ekonomileri Üzerine Uluslararası Konferans*, 39.

EIR (2016). EIR World Land-Bridge Report Become National Events. *Executive Intelligence Review*, 43(21), 22–23.

Eralp, İ. (2018). "Çin'in 21. Yüzyıl stratejisi: Kuşak, yol girişimi ve Türkiye". *Türkiye Günlüğü,* 138 (2), 6-24.

Executive Intelligence Review, (2016). "*Critical Role of Egypt To Bring The New Silk Road to Africa*". Konferans Bildirisi, EIR Yayını, 43(14), 24–30. http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=bsu&AN=117564444&site=ehost-live.

Fallon, T. (2015). "The New Silk Road: Xi Jinping's Grand Strategy for Eurasia". *American Foreign Policy Interests*, 37(3), 140–147. https://doi.org/10.1080/10803920.2015.1056682

Firdous, T., ve Dar, F. A. (2014). "The New Silk Road". *Journal of Central Asian Studies*, 21(1), 69–79.

Frankopan, P. (2018). *İpek Yolu Alternatif Dünya Tarihi*. İstanbul: Pegasus Yayınları.

FRPT (2019). *In Sri Lanka, the new Chinese Silk Road is a disappointment*. Infrastructure Snapshot, 29–30

Fulton, J. (2020). China-Saudi Arabia Relations Through the '1+ 2+ 3'Cooperation Pattern. *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, *14*(4), 516-527.

Gong, X. (2014). "Building of the New "Maritime Silk Road": Its Constraints and Prospects". *Journal of East Asia & International Law*, 7(1), 235–242.

Gökten, K. (2018)." Hindistan'ın Bir Kuşak Bir Yol Girişimine Ekonomik ve Stratejik Yaklaşımı Üzerine". *FSCONGRESS 2018*, 38.

Günay, E , Çetiner, S , Sevinç, S , Kütükçü, E . (2019). "Tarihi İpek Yolundan Modern İpek Yolu Projesine: Türkiye-Çin Ekonomik İşbirliği Çerçevesinde Orta Koridor İle Kuşak ve Yol Girişimi". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9 (2), 157-175

Güneş, M. (2019). "Çin Kendi Halkını Dang'an Modeli Ve Diğer Halkları Bir Kuşak Bir Yol Projesi İle Nereye Götürüyor". *II.Uluslararası Kahramanmaraş Yönetim Ekonomi ve Siyaset Kongresi*. 795-806.

Gürkaynak, M. ve Doğan, D. (2019). "Malezya'nın Güney Çin Denizi Stratejisi ve Mahathir Doktrini". *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (3), 323-337.

Hıdırov, S. (2019). "Demir yolu Altyapı Yönetiminde Güvenilirlik, Bulunabilirlik ve Sürdürülebilirlik Analiz Tekniklerinin Kullanılması". *Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi.*

Ibanescu, A.-P. (2015). "Afghanistan Post-2014. The United States' New Silk Road and Energy Benchmarks". *Studia Securitatis*, 9(1), 7–15. http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e5h&AN=102282056&site=ehost-live.

İkiz, A. (2019)." Tek Kuşak Tek Yol Projesi ve Türkiye'ye Olası Etkileri". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(72), 1688-1700.

İNSAMER (2018). *Çin'in Yeni İpek Yolu Projesi Raporu.* İstanbul: İHH Yayını.

Kaczmarskı, M. (2017). "Non-western visions of regionalism: China's New Silk Road and Russia's Eurasian Economic Union". *International Affairs*, 93(6), 1357–1376. https://doi.org/10.1093/ia/iix182

Karamurtlu, B. (2020). "Kuşak Yol Projesi Bağlamında Çin Halk Cumhuriyeti'nin Küresel Hegemonya Girişimi". *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, 3(6), 54-81.

Karluk, A. (2017). Çin'in Yeni İpek Yolu Projesi ve Yumuşak Gücü. *I. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Kongresi.* (Ed.G.B. Durgun ve T. Korkmaz). Ankara: Gazi Üniversitesi Matbaası.

Keeling, D. J. (2013). "A Picture is Worth 1000 Words: Vladivostok and Russia's New Silk Road". *American Geographical Society's Focus on Geography*, 56(4), 144–145. https://doi.org/10.1111/foge.12023

Kılıç, B. (2021). "Çin'in Kuşak ve Yol Girişiminin Türkiye'nin Turizmine Beklenen Olası Yansımaları". *The Journal of Academic Social Sciences,*113, 121-134.

Miller, T. (2019). *China's Asian Dream : Empire Building Along the New Silk Road*. Zed Books. http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000tww&AN=2257042&site=ehost-live

Nichols, R. K., Mumm, H. C., Lonstein, W. D., Carter, C., ve Hood, J. P. (2019). Chinese UAS Proliferation along New Silk Road Sea/Land routes. *Unmanned Aircraft Systems in the Cyber Domain*.

Okur, M. A. (2017). "Bir Kuşak Bir Yol Projesinin Jeopolitiği, Türk Kuşağı ve Uygular". *Akademik Hassasiyetler*, 4(8), 45-55.

Okur, M. A., ve Aydın, F. (2018). "Kuşak ve Yol Projesi ve Avrupa'nın Türkistan Politikası". *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(20), 315-327.

Omonkulov, O. (2020). "Kuşak ve Yol Projesi Bağlamında Çin-Orta Asya İlişkileri". *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 45-115.

Oral, F.(2021). "Kuşak Yol Girişimi Bağlamında İsrail'in Red-Med ve Bölgesel Barış İçin Demir yolu Projeleri". *Anka Sam Stratejik Bakış*, 20 (68), 1-10.

Ovalı, S. (2015). "Traceca Projesi ve Türkiye". *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi* , (1), 152-170.

Özdaşlı, E. (2015). "Çin'in Yeni Ipek Yolu Projesi ve Küresel Etkileri". *Electronic Turkish Studies*, 10(14), 579–596. https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.8879

Özgen, C. (2019). "Türkiye'nin Deniz Aşırı Üs Kurma Girişimleri: Tespitler ve Geleceğe Yönelik Öneriler" . *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 8 (2), 381-408. DOI: 10.28956/gbd.646388

Özkan, Ö. (2020). "Marmaray Hattı'nın Bir Kuşak Bir Yol Kapsamında Değerlendirilmesi". *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 15(60), 353-362.

Peterson, A. (2008). "Africa's Silk Road: China and India's New Economic Frontier". *Africa Today*, 54(4), 91–93. https://doi.org/10.2979/AFT.2008.54.4.91

Rykov, P. V. ve Zehong, L. (2015). "Development of Urban Agglomerations of the Republic of Kazakhstan in Conditions of the Formation of the New Silk Road". *Journal of Resources & Ecology*, 6(2), 101–105. https://doi.org/10.5814/j.issn.1674-764x.2015.02.006

Sabancı, T. (2018). "Yeni İpek Yolu Projesi: Tarihi Olanla Benzerlikleri ve Hakkındaki Bazı Çalışmaların Kısa Bir Değerlendirmesi". *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 1-19.

Sağdıç, H. (2019). "Kazakistan'da 2019 Cumhurbaşkanı Erken Seçimi ve Sonrasında Yaşananlar" . *International Journal of Volga-Ural and Turkestan Studies*, 1 (2) , 177-207.

Sarvari, B., ve Szeidovitz, A. (2016). "The Political Economics of the New Silk Road". Bal*tic Journal of European Studies*, 6(1), 3–27. https://doi.org/10.1515/bjes-2016-0001

Shixiu, B. (2014). "China's Silk Road: Pathway to a New Human Civilization". *Executive Intelligence Review*, 41(38), 11–14.

Smulıan, M. (2017). "Tailoring the new Silk Road". *Planner*, 18–21.

Spohr, K. ve Ajeti, F. (2020). "China's new Silk Road". *New Statesman*, 149(5514), 20.

Stevens, C. (2018). "Travelling the new Silk Road". *Geographical*, 90(12), 36–41.

SUN, S. (2020). *Çin Halk Cumhuriyetinden Türkiye'ye Yapılan Doğrudan Yatırımların Belirleyicileri.* Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enistitüsü İktisat Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Tutar, Ö. Ü. F. K., ve Koçer, F. Ş. B. (2019). "Çin'in yeni İpek Yolu projesi: Bir kuşak bir yol". *Sciences*, 5(17), 618-626.

van Noort, C. (2020). "Strategic Narratives of the Past: An Analysis of China's New Silk Road Communication". *Global Society: Journal of Interdisciplinary International Relations*, 34(2), 186–205. https://doi.org/10.1080/13600826.2019.1674251

Vital Speeches (2017), *International The New Silk Road: Work Together To Build The Silk Road Economic Belt and The 21st Century Maritime Silk Road*. 9(7), 201–205.

Wang, W. (2019). "The Potential of the New Silk Road for Europe". *Executive Intelligence Review*, 46(46), 24–26.

Weitz, R. (2015). "U.S. New Silk Road Initiative Needs Urgent Renewal. Central Asia-*Caucasus Analysist*, 17(4), 7–10.

Yıldırım, S. (2018). Uluslararası Sempozyum Çin'in Yükselişi Bir Kuşak Bir Yol Girişimi. *Bildiriler Kitabı.* (Ed. S. Afacan ve H.Karali). Ankara: Çankaya.

Yıldız, Ç. (2018). Uluslararası Sempozyum Çin'in Yükselişi Bir Kuşak Bir Yol Girişimi. *Bildiriler Kitabı.* (Ed. S. Afacan ve H.Karali). Ankara: Çankaya.

Yılmaz, S. (2020a). "Bir Kuşak Bir Yol Projesinin Azerbaycan, Kazakistan ve Türkiye'ye Etkisi". *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(32), 5274-5301.

Yılmaz, S. (2020b). "Bir Kuşak Bir Yol Projesinin İktisadi Kapasitesi ve Çin Tarafından Uygulanan Borç Diplomasisi". *Igdir University Journal of Social Sciences*, (4).

Yılmaz, S. (2021). " Bir Kuşak Bir Yol Projesi Bağlamında Afrika Ülkelerini Bekleyen Muhtemel Tehlikeler". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(77), 356-368.

Yusuf, A. A., ve ALKAN, M. N. (2020). "Afrika Boynuzu'nda Politik ve Ekonomik Bir Güç Olarak Çin Halk Cumhuriyeti". *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 218-253.

Zepp-LaRouche, H. (2015). "The Need for Global Public Works: The New Silk Road Becomes the World Land-Bridge". *Executive Intelligence Review*, 42(49), 24–32.

Zepp-LaRouche, H. (2016a). "The Silk Road as the New Paradigm for All Mankind". *Executive Intelligence Review*, 43(10), 6–10.

Zepp-LaRouche, H. (2016b). "The New Silk Road Concept, Facing the Collapse of the World Financial System". *Executive Intelligence Review*, 43(48), 5–15.

Zepp-LaRouche, H. (2016c). "Is Germany Smart Enough To Seize The New Silk Road Opportunity?" *Executive Intelligence Review*, 43(36), 5–8.

Zepp-LaRouche, H. (2016d). "The New Silk Road Shows the Way"! *Executive Intelligence Review*, 43(34), 3–6.

Zepp-LaRouche, H. (2018). "It's Now or Never for the New Silk Road"! *Executive Intelligence Review*, 45(46), 20–25.

Zepp-LaRouche, H. (2019). "Italy's Cooperation with the New Silk Road Shows Europe the Way to the Future". *Executive Intelligence Review*, 46(12), 10–12.

https://www.france24.com/en/20190324-sri-lanka-new-chinese-silk-road-disappointment-economy-debt-italy-france-investment (24.03.2021)

https://www.tim.org.tr/tr/haberler-turkiyeden-cine-ilk-ihracat-treni-yola-cikti (15.05.2021)

http://turkish.cri.cn/1781/2019/07/16/1s199013.htm (10.04.2021)

https://www2.tbmm.gov.tr/d26/1/1-0673.pdf (14.04.2021)

https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-cok-tarafli-ulastirma-politikasi.tr.mfa (9.04.2021)

http://marmaray.gov.tr/marmaray-hakkinda/ (14.05.2021)

https://archive.is/W4Ngb#selection-1899.11-1899.80 (11.04.2021)

https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/abd-cin-hattinda-sikisan-israil-dis-politikasi/1392138 (18.04.2021)

https://natoassociation.ca/bridging-eurasia-the-new-silk-road/ (20.03.2021)

Kaynaklar

Getis, Arthur and Getis, Judith,(1966). Christaller's central place theory. *Journal of Geography*, *65*(5), 220-226.

Crabtree, James (2021). "Competing with the BRI: The West's Uphill Task." *Survival (00396338)* 63 (4): 81–88. doi:10.1080/00396338.2021.1956189.

Rowden, Tım (2021). " Worker's will win with Build Back Better plan" , *Southern Illinois Labor Tribune.*

Williamsen, Kurt. (2021). "What is Build Back Better Globalism". *New American (08856540).* Vol. 37 Issue 14, Database: MasterFILE Complete

Daks, Martın.(2021). "WALLS AND BRIDGES: President Biden's 'Build Back Better' Plan Could Hit the State's Families in the Wallet." *Njbiz* 34 (15): 11–16. https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=bwh&AN=149724273&site=ehost-live.

Mıranda, Marıa. (2021). "U.S. House Discusses Infrastructure for Territories Under Build Back Better Plan: Puerto Rico Gov Stresses Need for Disaster Resiliency Construction." *Caribbean Business* 7 (12): 4. https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=bsu&AN=149559043&site=ehost-live.

Trujıllo, Yunuen. (2022). "Build Back Better Plan Must Help Undocumented." *National Catholic Reporter*, vol. 58, no. 7, 7 Jan. 2022, p. 20. *EBSCOhost*, https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=asn&AN=154406485&site=ehost-live.

Panda, Jagannath. (2021). "Can Japan Take Forward the B3W Initiative Ahead?", *AIES.*

Goodman, M. P. (2021). *"U.S.-European Cooperation on China and the Broader Indo-Pacific."* Center for Strategic and International Studies (CSIS). http://www.jstor.org/stable/resrep37715

Devıtt, Caıtlın. (2022). "Biden Plugs Build Back Better Plan." *Bond Buyer* 394 (35670): 1–4. https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=bsu&AN=155534845&site=ehost-live.

Davoudi, Simon, (2003) Polycentricity in European spatial planning: from an analytical to a normative agenda. European Planning Studies 11.8, 979–99.

Friedmann, John. (1986). The world city hypothesis. World cities in a world system, *Development and Change* (SAGE, London, Beverly Hills and New Delhi), Vol. 17, 69-83.

Hall Peter and Pain Kathy, (2009). "*The Polycentric Metropolıs learning from mega- city regions in Europe",* Newyork, Routledge.

Pain, Kathy. (2011). "New Worlds" for "Old"? Twenty-First-Century Gateways and Corridors: Reflections on a European Spatial Perspective. *International Journal of Urban & Regional Research*, 35(6), 1154–1174. https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2010.01005.x

Tomer, Adie, Robert Puentes, and Zachary Neal. (2012)."Global Gateways: International Aviation in Metropolitan America." *Policy Briefing, Brookings Institute*.

Whebell, Charles FJ.(1969). Corridors: A theory of urban systems. *Annals of the association of American geographers*, *59*(1), 1-26.

Halbert, Ludovic, Kathy Pain, and Alain Thierstein. *(1978-)*"European Polycentricity and Emerging Mega-City Regions:'One Size Fits All'Policy?." *Built Environment* 32.2 (2006): 206-218.

do Nascimento, Lucas Guelberto. (2020). "The Beijing Consensus and The New Silk Road in Africa: Chinese Investments in New Disputes of Hegemony". Conjuntura Internacional. 17 (1), 27-38, https://doi.org/10.5752/p.1809-6182.2020v17n1p27-38.

Sabancı, Taner. (2018). "Yeni İpek Yolu Projesi: Tarihi Olanla Benzerlikleri ve Hakkındaki Bazı Çalışmaların Kısa Bir Değerlendirmesi". Doğu Asya Araştırmaları Dergisi. 1 (2), 1-19.

Contessi, Nicola. (2012). "The New Silk Road Diplomacy: China's Central Asian Foreign Policy Since The Cold War". Central Asian Survey. 31 (1), 99-100, https://doi.org/10.1080/02634937.2011.603248.

Furness, Mark; Keijzer, Niels (2022): Europe's Global Gateway: A new geostrategic framework for development policy?, Briefing Paper, No. 1/2022, Deutsches Institut für Entwicklungspolitik (DIE), Bonn, https://doi.org/10.23661/bp1.

Šime, Zane, (2022). Scoping the Ambassadorial Potential of the EU's Global Gateway.

Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, Türkiye'nin Çok Taraflı Ulaştırma Politikası, https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-cok-tarafli-ulastirma-politikasi.tr.mfa (Erişim Tarihi: 6 Eylül 2022)

Nichols, R. K.; Mumm, H. C.; Lonstein, W. D.; Carter, C.; Hood, J. P. (2019). Chinese UAS Proliferation along New Silk Road Sea/Land Routes. Unmanned Aircraft Systems in the Cyber Domain.

Campbell, Charlie. (2017). "The New Silk Road". TIME Magazine. 190 (20), 44-51.

Siddiqui, Hasan, (2015). "Bridging Eurasia: The New Silk Road", 19 Haziran 2015, https://natoassociation.ca/bridging-eurasia-the-new-silk-road/ (Erişim Tarihi: 6 Eylül 2022)

Brautigam, Deborah. (2020). A critical look at Chinese 'debt-trap diplomacy': The rise of a meme. *Area Development and Policy*, *5*(1), 1-14.

Zepp-LaRouche, Helga. (2016). The Silk Road as the New Paradigm for All Mankind. *Executive Intelligence Review*, *43*(10), 6–10.

Svoboda, Ondrej. (2020). War by Other Means: Geoeconomics and Statecraft. Croatian International Relations Review, 26(86), 183–186.

Müller, Viladimir. (2017). War by Other Means: Geoeconomics and Statecraft. *Political Sciences / Politické Vedy*, *20*(4), 190–193.

Fact Sheet: President Biden and G7 Leaders Launch Build Back Better World (B3W) Partnership, Washington, *Beyaz Saray Briefing Odası,* 12 Haziran 2021, https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/06/12/fact-sheet-president-biden-and-g7-leaders-launch-build-back-better-world-b3w-partnership/, (Erişim Tarihi: 09.09.2022)

Graham, Stephen and Marvın Sımon, (2001). *Splıntering Urbanısm networked ınfrastructures, technological mobilites and urban conditions*, Newyork and London, Routledge, 2001.

Avrupa Komisyonu ESDP European Spatial Development Perspective Raporu, (1999). Luxembourg.

NWMA Spatial Vision Group (2000) *Spatial vision for the North Western Metropolitan Area (NWMA)*. University of the West of England, Bristol.

Castells, Manuel,(2013).Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür: Binyılın Sonu, Cilt III, Çev. Ebru Kılıç, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

European Commision Press Release, "Global Gateway: up to €300 billion for the European Union's strategy to boost sustainable links around the world", Brusells, 2021, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_6433 (Erişim Tarihi: 13.09.2022)

European Commision Fact Sheet "Factsheet: Global Gateway", Brusells, 2021, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/fs_21_6490 (Erişim Tarihi: 13.09.2022)

European Commision Fact Sheet "Factsheet: EU-Africa: Global Gateway Investment Package - Africa's Great Green Wall Initiative", https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/FS_22_1121 (Erişim Tarihi: 14.09.2022)

China's Overseas Development Finance: Geospatial Data for Analysis of Biodiversity and Indigenous Lands, https://www.bu.edu/gdp/chinas-overseas-development-finance/, (Erişim Tarihi: 21 Eylül 2022)

Trade wars: Investors remain positive on China" 18 Eylül 2019, https://www.refinitiv.com/perspectives/market-insights/trade-wars-investment-in-china-still-positive/ (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2022)

Nıcole Goodkınd, "17 Nobel Prize–winning economists back Biden's $3.5 trillion Build Back Better plan", Eylül, 2021, https://fortune.com/2021/09/21/nobel-prize-winning-economists-back-joe-biden-build-back-better-plan/, (Erişim Tarihi 8 Eylül 2022)

Steve Holland and Guy Faulconbridge, "G7 rivals China with grand infrastructure plan", 13 Haziran 2021, https://www.reuters.com/world/g7-counter-chinas-belt-road-with-infrastructure-project-senior-us-official-2021-06-12/ (Erişim Tarihi: 21 Eylül 2022)

Asian Countries Welcome G7's Answer to China's One Belt, One Road Program", 23 Haziran 2021, https://www.rfa.org/english/news/china/program-06232021151152.html (Erişim Tarihi: 9 Eylül 2022)

Steve Herman, "US-Led Initiative Aims to Make Mark on Global Infrastructure Development", 31 Ocak 2020, https://www.voanews.com/a/economy-business_us-led-initiative-aims-make-mark-global-infrastructure-development/6183503.html, (Erişim Tarihi: 21 Eylül 2022)

Remarks by Mathias Cormann, Inaugural Meeting of the Blue Dot Network's Executive Consultation Group, 7 Haziran 2021, https://www.oecd.org/about/secretary-general/oecd-sg-remarks-at-blue-dot-network-meeting-7-june-2021.htm (Erişim Tarihi 10 Eylül 2022)

Clean Network: Çin rakibi ağ ve bilgi networkü kurma girişimleri için see also; https://www.strategeast.org/keith-krach-awarded-a-lifestyle-westernization-award-for-the-clean-network-initiative/

Etsehiwot Kebret, "The Global Gateway: Response to China or Solution for a European Problem?", 30 Şubat 2021, https://thediplomat.com/2021/09/the-global-gateway-response-to-china-or-solution-for-a-european-problem/ , (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2022)

Stuart Lau and Hanne Cokelaere, "EU launches 'Global Gateway' to counter China's Belt and Road", 15 Eylül 2021, https://www.politico.eu/article/eu-launches-global-gateway-to-counter-chinas-belt-and-road/, (Erişim Tarihi: 9 Eylül 2022)

Maaike Okano-Heijmans, "Global Gateway: Posıtıoning Europe For a Sustaınable Future", 23 Şubat 2022, https://www.clingendael.org/publication/global-gateway-positioning-europe-sustainable-future, (Erişim Tarihi 8 Ağustos 2022)

Marta Granados Hernandez, "Global Gateway and the EU's Digital Ambitions", 19 Mayıs 2022, https://www.csis.org/blogs/development-dispatches/global-gateway-and-eus-digital-ambitions (Erişim Tarihi: 24 Ağustos 2022)

Jonathan E. Hillman and Erol Yayboke (ed.), "The Higher Road Forging a U.S. Strategy for the Global Infrastructure Challenge" April, 2019, https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/190423_Hadley%20et%20al_HigherRoads_report_WEB.pdf , p.32.

Ecofin ajansı, "Côte d'Ivoire reaches deal with Huawei to boost the ICT sector", 9 Ekim 2020, https://www.ecofinagency.com/telecom/0910-41914-cote-d-ivoire-reaches-deal-with-huawei-to-boost-the-ict-sector, (Erişim Tarihi: 24 Ağustos 2022)

Valentino Pop et al., "From Lightbulbs to 5G, China Battles West for Control of Vital Technology Standards", 8 Şubat 2021, https://www.wsj.com/articles/from-lightbulbs-to-5g-china-battles-west-for-control-of-vital-technology-standards-11612722698, (Erişim Tarihi 19 Temmuz 2022)

Simone Tagliapietra, "The Global Gateway: An Overview", Ağustos 2022,

https://www.wilsoncenter.org/publication/global-gateway-overview, (Erişim Tarihi: 17 Eylül 2022)

Simone Tagliapietra, "The Global Gateway: an overview" Ağustos, 2022, https://www.wilsoncenter.org/publication/global-gateway-overview, (Erişim Tarihi: 4 Eylül 2022), p.6.

Alexander Conway,"A New Silk Road or a Long and Winding Road to Strategic Autonomy? The EU's Global Gateway Programme", Nisan, 2022

https://www.iiea.com/blog/a-new-silk-road-or-a-long-and-winding-road-to-strategic-autonomy-the-eus-global-gateway-programme, (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2022)

Ministry of Foreign Affairs of Japan, Official Development Assistance (ODA) "Announcement of "Partnership for Quality Infrastructure: Investment for Asia's Future", Mayıs, 2015, https://www.mofa.go.jp/policy/oda/page18_000076.html,
(Erişim Tarihi: 21 Eylül 2022)

Fact Sheet: Asian Development Bank and Japan, Temmuz, 2022, https://www.adb.org/publications/japan-fact-sheet, (Erişim Tarihi 1 Eylül 2022)

U.S Department of State, "Blue Dot Network", https://www.state.gov/blue-dot-network/ , (Erişim Tarihi: 14 Eylül 2022)

Foreign Ministry Spokesperson Zhao Lijian's Regular Press Conference, Ministry of Foreign Affairs Of Republic of China, 15 Haziran 2021, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/xwfw_665399/s2510_665401/2511_665403/202106/t20210615_9170765.html, (Erişim Tarihi: 20 Eylül 2022)

19 *T.C. Ticaret Bakanlığı Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu Ülke Profili Bilgi Notu,* Mart 2021,https://www.deik.org.tr/uploads/turkmenistan-bilgi-notu-mart_2021.pdf, s.3, (Erişim Tarihi: 14.06.2023)

20 T.C. Ticaret Bakanlığı Kolay İhracat Platformu, https://www.kolayihracat.gov.tr/ulkeler/kazakistan, (Erişim Tarihi: 14.06.2023)

Kaynaklar

Akçapa, Mevlüt, "Türk Devletleri Teşkilatı'nın Tarihsel Gelişimi: Teşkilatın Dünü, Bugünü ve Yarını." *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*,2023, s.473-491.

Akpınar, Burcu Güçlü "Arktik ve Sub-Arktik Bölgede Yaşayan Türk Halklarının/Türkçe Konuşan Halkların Kültürel/Dil Güvenliğinin Sağlanmasında Türk Devletleri Teşkilatı'nın Rolü", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2022,s.181-216.

Alan, Bülent. *D-8 Yeni Bir Dünya,* İstanbul, Yörünge Yayınları, 2001.

Blouet, Brian. "From the Pivot to the Heartland: Halford Mackinder and World War I", *Geographical Review*, 2021, s.76-94

Boene, Bernard. "Nicholas John Spykman: l'invention de la géopolitique américaine", *Un itinéraire intellectuel aux origines paradoxales de la théorie réaliste des relations internationales.*" 2018, s.112-114.

Bowman, Isaiah. "Political geography of power", *Geographical Review,* 1942, s.349-352.

Cohen, Saul B. "Geography and strategy: their interrelationship." *Naval War College Review,*1957, s. 1-31.

D. Smith, Woodruff. "Friedrich Ratzel and the origins of Lebensraum." *German Studies Review*, 1980, s.51-68.

Emeklier, Bilgehan Taner Taş ve Kubilay Çağrı Yılmaz. "Türk Devletleri Teşkilatı: Bütünleşme Sürecine Nereden Başlamalı ve Ne Yapmalı?" Güvenlik Stratejileri Dergisi, 2022, s.73-107.

Erik W Grafarend ve Friedrich W. Krumm, *Map projections*, Berlin/Heidelberg, Germany: Springer, 2014.

Erkiner, Hakkı Hakan ve İlayda Eray, "Uluslararası Hukuk Bakımından Bir Uluslararası Örgüt Olarak Türk Devletleri Teşkilatı", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2022, s.217-250.

F. Diehl, Paul. "Geography and war: A review and assessment of the empirical literature." *International Interactions*, 1991, s.11-27.

Fernandez, Julian. "Nicholas John Spykman l'invention de la géopolitique américaine", *Un itinéraire intellectuel aux origines paradoxales de la théorie réaliste des relations internationales*, 2017, 719-721.

Furniss, Edgar S. "The contribution of Nicholas John Spykman to the study of international politics", *World politics* 4.3, 1952, s.382-401.

Gray, Colin S. "Nicholas John Spykman, the balance of power, and international order." *Journal of Strategic Studies*, No: 38.6, 2015, s.873-897.

Greenberg, Michael. "America's Strategy in World Politics.", *Pacific Affairs*, 1942, s. 380-383.

Hagan, Charles B. "Geopolitics." *The Journal of Politics*, 1942, s. 478-490.

Halford J. Mackinder, "The geographical pivot of history (1904)" *The geographical journal*, 2004, s.298-321.

Hess, Michel. "Central Asia: Mackinder Revisited?" *Connections*, 2004, s.95-106.

Holmila, Antero. "Re-thinking Nicholas J. Spykman: from historical sociology to balance of power", *The International History Review*, 42.5, 2020, s. 951-966.

Jones, Stephen B. "Global strategic views." *Geographical Review*, 1955, s.492-508.

Kamel, Ayhan. "D-8 ekonomik birliği örgütü." *Avrasya Dosyası*, 2001, s.250-260.

Karabulut, Recep. "Günümüz Dünyasından D-8'e Yeniden Bir Bakış", *Turkish Studies (Elektronik)*, 2017, s.417-434.

Kearns, Gerry. *Geopolitics and empire: The legacy of Halford Mackinder*, OUP Oxford, 2009.

Kiraz, Sami. "Türk Dış Politikasında Çok Yönlülük Denemeleri Bağlamında Karadeniz İşbirliği Örgütü ve D-8'in Karşılaştırmalı Olarak Analizi", Electronic Turkish Studies, 2018, s.125-140.

Lin, Hsiao-Ting "From Rimland to Heartland: Nationalist China's geopolitics and ethnopolitics in Central Asia 1937–1952", *The International History Review*, 2008,s. 52-75.

Mackinder, Halford J. *Democratic ideals and reality*, Diane Publishing, 1962.

Mahan, Alfred Thayer. "The Influence of Seapower on History." *Gutenberg. Org*, 1890.

Mammadlı, Ilaha, *Türk Cumhuriyetlerinin İşbirliği ve Sosyo-Ekonomik Potansiyeli Bağlamında Türk Devletleri Teşkilatı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük, Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2022, s.147.

Mayer, Michael. *US grand strategy and Central Asia: merging geopolitics and ideology*. Norwegian Institute for Defence Studies, 2008.

McConnell, Megoran, Nick, Fiona ve Philippa Williams. "Geography and peace." *The palgrave handbook of disciplinary and regional approaches to peace*, 2016,123-138.

Meinig, Donald W. "Heartland and Rimland in Eurasian history", *Western Political Quarterly*, 1956, s. 553-569.

Mitchell, Martin D. "Using the principles of Halford J. Mackinder and Nicholas John Spykman to reevaluate a twenty-first-century geopolitical framework for the United States." *Comparative Strategy* 2020, s.407-424.

Murphy, David Thomas. "Hitler's geostrategist?: the myth of Karl Haushofer and the "institut für geopolitik", *The Historian*, 2014, s.1-25.

Roskin, Michael. "What "New Isolationism"?", *Foreign Policy,* No 6, 1972, s. 118-127.

Sempa, Francis P. *Geopolitics: from the Cold War to the 21st Century*, London Transaction Publishers, 2002.

Spykman, Nicholas J. "Frontiers, security, and international organization." *Geographical Review*, No:32.3, 1942, s. 436-447.

Spykman, Nicholas J. "Geography and foreign policy I." *American political science review*,1938, s.28-50.

Spykman, Nicholas J. "Geography and foreign policy II." *American Political Science Review*,1938, s.213-236.

Spykman, Nicholas J. "The social background of Asiatic nationalism." *American journal of sociology*, No: 32.3, 1926, s. 396-411.

Spykman, Nicholas J. *America's strategy in world politics: the United States and the balance of power*, Transaction Publishers, 1942.

Spykman, Nicholas J. *The geography of the peace*, Harcourt, Brace, 1944.

Spykman, Nicholas J. ve Abbie A. Rollins. "Geographic objectives in foreign policy, II." *American Political Science Review*, 1939, s. 591-614.

Spykman, Nicholas J.*The social theory of Georg Simmel*, Routledge, 2017.

Teggart, Frederick J."In Memoriam: Nicholas John Spykman, 1893-1943", *American Journal of Sociology*, 1943, s.60.

TIME Magazine, 1944, Sayı 43, s.100-102.

TIME Magazine, How to Make a Map, 1942, Sayı 40.

Tulun, Teoman Ertuğrul."Kazakistan Cumhuriyeti: Türk Devletleri Teşkilatı'nın Öncü Ülkesi", *Avrasya İncelemeleri Merkezi*, 2022, s.1-3.

Yılmaz, Sait."Jeopolitik ve jeostrateji." *Milli güvenlik teorisi,* 2015, s.201-248.

Dünya Bankası açık veri platformu: https://data.worldbank.org/

Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası, "Gelişen Sekiz Ülke (D-8) Teşkilatı, https://l24.im/NC2 , (Erişim Tarihi: 13.06.2023)

D-8 Ekonomik İşbirliği Teşkilatı Resmi İnternet Sayfası, "Tarihi", http://iu.d8.int/history , (Erişim Tarihi: 13.06.2023)

D-8 Ekonomik İşbirliği Teşkilatı Resmi İnternet Sayfası, "Toplantı Raporları", https://developing8.org/d-8-meeting-reports/ (Erişim Tarihi: 13.06.2023)

Türk Devletleri Teşkilatı Resmi İnternet Sayfası, https://www.turkicstates.org/tr , (Erişim Tarihi: 13.06.2023)

T.C. Ticaret Bakanlığı Kolay İhracat Platformu, https://www.kolayihracat.gov.tr/ulkeler/azerbaycan , (Erişim Tarihi: 14.06.2023)

T.C. Ticaret Bakanlığı Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu Ülke Profili Bilgi Notu, Mart 2021,https://www.deik.org.tr/uploads/turkmenistan-bilgi-notu-mart_2021.pdf , s.3, (Erişim Tarihi: 14.06.2023)

YÖNETİMDE KARARIN SİBERNETİĞİ:
Karmaşık Sistemlerde Kararın Dinamiğini Anlamak

A. Halim Ergunalp

nobel bilimsel

YÖNETİMDE KARARIN SİBERNETİĞİ:
Karmaşık Sistemlerde Kararın Dinamiğini Anlamak

A. Halim Ergunalp

Yayın No.: 2153
ISBN: 978-625-393-589-4
E-ISBN: 978-625-393-590-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Mayıs 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet
yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Evrim Korkmaz -evrim@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Selin Tektaş
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Ergunalp, A. Halim.
Yönetimde Kararın Sibernetiği: Karmaşık Sistemlerde Kararın Dinamiğini Anlamak / A. Halim Ergunalp
1. Basım, XXII + 310 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-393-589-4
E-ISBN: 978-625-393-590-0
1. Bilimler Arası 2. Ağ Yapılar 3. Sibernetik 4. Yönetimde Karar Verme

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

BÖLÜM ÖZETLERİ ..... **ix**

TEŞEKKÜRLER ..... **xv**

Temel:
SİBERNETİK DÜŞÜNME

Bölüm 1
SİBERNETİK DÜŞÜNMENİN YAPITAŞLARI **3**

1.1. GENEL 3

2.1. SİSTEM KAVRAMLARI 4

3.1. GÖZLEM, NİYET, AMAÇ, AKAR SİSTEM, HEDEF, EYLEM 5

4.1. KONTROL DÖNGÜLERİ 6

5.1. GERİBİLDİRİM 6

6.1. SİBERNETİĞİN KARAKTERİ 7

7.1. ÖRGÜNVERİ (Information) 8

8.1. SOMUT SİBERNETİK ÜRÜNLER 10

9.1. SOYUT SİBERNETİK SİSTEMLER 11

10.1. VERİ, ÖRGÜNVERİ (Information) VE BİLGİ'NİN FARKLILIĞI 12

11.1. ENTROPİ, NEGENTROPİ, ÖRGÜNVERİ, ÇEŞİTLİLİK 14

12.1. KARMAŞIKLIK ÖLÇÜSÜ: ÇEŞİTLİLİK 15

13.1. HOMEOSTASIS ve İLK SİBERNETİK MAKİNE: HOMEOSTAT 17

14.1. SİSTEMLERE SİBERNETİK KONTROLÜ UYGULAMA 19

14.1.1. Sibernetik Denge Kontrolü: Zorunlu Çeşitlilik Yasası 19

14.1.2. Sibernetik Karar Ayar: Potansiyel Düzenleme
Denetleme Yetisi Fazlalığı Yasası 20

14.1.3. Sibernetik İçten Kontrol, Özün Tekrarı (Yuvalanma) İlkesi 20

15.1. SOSYAL SİBERNETİK SİSTEMLERDE KONTROLLÜ DENGE 21

16.1. KARMAŞIK SİSTEMLERİN KENDİNE ÖZGÜ YASALARI 22

17.1. SİBERNETİK SİSTEMİN NİTELİKLERİ 24
18.1. YAPAY ZEKÂ....25

Bölüm 2
SİBERNETİK BİLGİ KURAMI (Epistemology)....27
1.1. SİBERNETİK DÜNYAYA NASIL BAKAR?....27
2.1. İLK GELİŞMELER FİZYOLOJİ ALANINDAN 28
3.1. SİBERNETİĞİN TANIMLARI 31
4.1. OLASILIK KAVRAMININ SİBERNETİK BİLGİ İÇİN ÖNEMİ....33
5.1. BELİRSİZLİK, GÖZLEM ve ÖNCEDEN KESTİRME İLİŞKİSİ....38
6.1. BELİRSİZLİĞİN SONUÇLARI NASILDIR? 39
7.1. BELİRSİZLİK TİPLERİ 40
8.1. ÖRGÜNVERİ'nin YAPISAL ve ÖLÇÜMSEL YANLARI ARASINDAKİ BELİRLEYİCİ AYRIM....41
9.1. BELİRSİZLİĞİN KAYNAĞI 42
10.1. BELİRSİZLİĞİN VE İLETİLEN ÖRGÜNVERİNİN (INFORMATION' IN) ÖLÇÜMÜ....44
11.1. BAŞVURU (REFERENCE) ÇERÇEVESİNİN SEÇİMİ 45
12.1. ÖRGÜNVERİ (INFORMATİON) KURAMLARI....46
13.1. SHANON'UN İSTATİSTİKSEL ÖRGÜNVERİ (INFORMATION) KURAMI....47
14.1. ALGORİTMİK ÖRGÜNVERİ (INFORMATION) KURAMI 48
15.1. FARKLI İŞARET (SIGNAL) BİÇİMLERİ....50
16.1. SİBERNETİK 'BİLGİ KURAMI' (EPİSTEMOLOGY)'NİN FARKLILIĞI 50

Bölüm 3
SİBERNETİĞİN EVRİMİ: SİBERNETİĞİN SİBERNETİĞİ....55
1.1. NASIL GELİŞTİ?....55
2.1. SOSYAL BİLİMLERE KÖPRÜ....56
3.1. YENİ SİBERNETİĞİN BELİRGİN ÖZELLİKLERİ....59
4.1. SİBERNETİK ve SÖYLEŞİ: G.PASK' IN SÖYLEŞİ KURAMI....60
5.1. G. PASK'IN 'EYLEMCİLERİN ETKİLEŞİMİ (Interaction of Actors) KURAMI'NA BİR YORUM....63
6.1. PASK'ın DENGEDEKİ HAREKET DÜZENLERİNİN DİYALOĞU (Colloquy of Mobiles) ÜZERİNE BİR Y0RUM 66

Bölüm 4
MODELLERİ ANLAMAK 71
1.1. GENEL 71
2.1. BASİTTEN GELİŞKİNE DOĞRU MODEL KAVRAMI 71
3.1. BİLİMDEN SÜREÇ KONTROLÜNE DOĞRU MODEL 72
4.1. SOYUT DEĞİŞKENLER SINIFININ TEMSİLİ 75
5.1. BİLİMSEL MODELLER AKILCI (RASYONEL) ZİHİNSEL YAPILARDIR 76
6.1. MODEL, ALGI, HİPOTEZ ve BİLİMSEL KURAM FARKLI KAVRAMLARDIR ..77
7.1. MODELLERİ DAHA İYİ ANLAMAK İÇİN KAVRAMLAR 78
8.1. "EŞBİÇİMSEL" VE "BENZER BİÇİMSEL" NEDİR VE NASIL FARKLIDIR? 80
9.1. BENZERBİÇİMSEL DÖNÜŞÜMDE, BAZI İŞLEM ÖZELİKLERİNİN KORUNMASI 81
10.1. MODELLERİN KUSURLARI VARDIR 83
11.1. KARMAŞIK SİSTEMLERDE ÇEŞİTLİLİĞİN GÖRÜNMEZLİK KARAKTERİ 85
12.1. 'ZORUNLU KARŞIÇEŞİTLİLİK' YOKLUĞUNUN ETKİSİ 86
13.1. DÖNGÜSEL NEDENSELLİK 88
14.1. SİSTEMSEL DEĞİŞMEZLİK 90
15.1. DEĞİŞMEZLİĞİN GÜCÜ 91
16.1. W. R. ASHBY'NİN HOMEOSTASIS MODELİ: HOMEOSTAT MAKİNESİ 91
17.1. DOĞADAKİ 'HOMEOSTAT'LARA İLGİNÇ BİR ÖRNEK 92
18.1. SİBERNETİKTE 'KAPANIM' KAVRAMI 94

Uygulama:
YÖNETİMDE KARARIN SİBERNETİĞİ

Bölüm 5
KARAR VERMEYE GİRİŞ 97
1.1. AKILCI (rasyonel) KARAR VERMENİN ÇEKİCİLİĞİ 97
2.1. KARAR VERMEDE, AKILCI (rasyonel) BAKIŞ AÇISININ EKSİKLERİ 99

Bölüm 6
SİBERNETİK YÖNETİM 101
1.1. GİRİŞ 101
2.1. TEMEL FİKİR 102
3.1. İKİ ANA ETKEN 103

4.1. KONTROLÜN ÖNEMİ VE MODELLER 104
5.1. YAŞAYABİLEN SİSTEM 106
6.1. KARMAŞIKLIK PROBLEMİ 108
7.1. FARKLI BELİRSİZLİK DÜZEYLERİ 109
8.1. '*KENDİNİ DÜZENLEME*' OLAĞANÜSTÜDÜR 114
9.1. 'KARAR VERİLEMEZ' ÖNERME 117
10.1. KISA YOL (HEURISTICS) VE AYRINTILI OTOMATİK İZLENCE (Algorithm) 121
11.1. KISAYOL (HEURISTICS) NEDİR? 123
12.1. SİBERNETİK YÖNETİMDE BAZI UYGULAMALAR 124
13.1. KISAYOL (HEURISTIC) PROGRAMLAMA 125
14.1. RİSK ANALİZİ 126
15.1. İNSAN-MAKİNE İLİŞKİSİ 127
16.1. DOĞAL DİL PROGRAMLAMA 127
17.1. SİBERNETİĞİN GELİŞİMİ İÇİNDE ORTAYA ÇIKANLAR 129
18.1. ÖRÜNTÜLER VE SİMGELER 130
19.1. GELECEĞE DOĞRU 131
20.1. SİBERNETİK YÖNETİMDE YEDİ SORUN ALANI 132
21.1. EVRİM VE SİBERNETİK İNSAN 133
22.1. SİBERNETİK DENGE KONTROLU: ZORUNLU ÇEŞİTLİLİK YASASI (THE LAW OF REQUISITE VARIETY) 134
23.1. SİBERNETİK KARAR –AYAR: POTANSİYEL KOMUTA (DÜZENLEME-DENETLEME) YETİSİNİN FAZLALIĞI (REDUNDANCY OF POTENTIAL COMMAND) YASASI 138
24.1. SİSTEM DAVRANIŞINI AYARLAYACAK KARAR VE EYLEME NEDEN GEREK DUYAR? 142
25.1. SİBERNETİK YÖNETİMİN BEŞ YASASI 143
26.1. SİBERNETİK SİSTEMİN NİTELİKLERİ 144
27.1. SİBERNETİK YÖNETİM NASIL FARKLIDIR? 145
28.1. SİBER KURUMU YARATMAK 146
29.1. SİBERNETİK SİSTEM OLARAK ÖRGÜTLERİN ÖZGÜN NİTELİKLERİ 147
30.1. KARMAŞIKLIĞI YÖNETEBİLMEK 148
30.1.1. Görece Yalıtılmış Sistem 148

30.1.2. Görece Yalıtılmış Sistemin Girdileri ve Çıktıları 151
30.1.3. Gödel'in, '*Karar Verilemez*' Durumu Açıklayan Eksiklik Teoremi 157

Bölüm 7
MATEMATİK, KARAR PROBLEMİ, AKILLI MAKİNE 161
1.1. MATEMATİKTE KARAR PROBLEMİ 161
2.1. GÖDEL NE YAPTI? 161
3.1. ALAN TURING NEYİ KANITLADI? 163
4.1. MATEMATİKTE ÇÖZÜLEMEZ PROBLEMLER VAR MIDIR? 165
5.1. KARAR PROBLEMİ: ALAN TURING, ALONZO CHURCH VE GREGORY CHAITIN ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR MATEMATİK FELSEFESİ ANALİZİ 166
5.1.1. Turing Makinesinde Durma / Durdurma Problemi 169
5.1.2. Karar Verilemezlik 170
5.1.3. Gödel, Turing, Chaitin, Kolmogorov ve Gleick: Hesaplanabilirlik ve Rastgelelik 172
5.1.4. Sonuç ve Tartışma 175
5.1.5. İndirgemeci, Spritualist ve Eşbiçimlilik Yaklaşımları 178

Bölüm 8
KARAR ARAŞTIRMALARI VE KURAMLARI 185
1.1. KARAR KURAMLARI VE MODELLERİ 185
2.1. ÖZNEL BEKLENEN FAYDA MODELİNİN GEÇERLİLİĞİ 187
3.1. DAVRANIŞSAL KARAR KURAMI 190
4.1. BİREYSEL KARAR SÜRECİ 192
4.1.1. Seçenek Üretmenin Zorlukları 193
4.1.2. Değer Belirlemenin Zorlukları 193
4.1.3. Belirsizliği Saptamanın Zorlukları 195
4.1.4. Seçenek Tercihinin Zorlukları 196
5.1. BAYES KURAMI 196
6.1. BAYES'Cİ ÇIKARIM 198
7.1. SİBERNETİK BİR BAĞLANTI: ZAMAN ÖGESİ 200
7.1.1. Zaman Kavramları 200

7.1.2. Mantığın Doğasından Gelen Temel Zorluklar 202
7.1.3. Uygulamadaki Zorluklar.....203
8.1. DAVRANIŞSAL KARAR KURAMINDA 21.YY.'daki ETKİN GELİŞMELER 206
8.1.1. Kahneman ve Tversky'nin Üretken Araştırma Bulguları.....206
8.1.2. Zihindeki Hayali İki Karakter, İki Tür ve İki Ben.....211
8.1.2.1. İki Karakter: **Sistem 1* ve *Sistem 2*.....212
8.1.2.2. İki Tür: Hayali Econ'lar ve Gerçek İnsanlar 216
8.1.2.3. İki Ben: Deneyimleyen Ben ve Anımsayan Ben 219

Bölüm 9
KARMAŞIK SİSTEMLER KURAMI 221
1.1. "KARMAŞIKLIK" ANLAYIŞLARI 221
2.1. DOĞADAKİ BÜTÜNLÜK DÜŞÜNCESİ (HOLISM) VE İNDİRGEMECİLİK (REDUCTIONISM).....222
3.1. SİBERNETİK VE GENEL SİSTEMLER KURAMI 224
4.1. KARMAŞIKLIĞA OLAN MEVCUT İLGİ 226
5.1. FELAKET (CATASTROPHE) KURAMI 227
6.1. KARMAŞIKLIK VE KARGAŞA (CHAOS) 228
7.1. KARGAŞALI YA DA FELAKETLİ BİR DÜNYADA AKILCILIK.....231
8.1. KARMAŞIKLIK VE EVRİM 232
9.1. GENETİK ALGORİTMALAR 232
10.1. HÜCRESEL OTOMATLAR VE YAŞAM OYUNU 233
11.1. KARMAŞIK SİSTEMLERİN EVRİMİNE DOĞRU: "NEREDEYSE AYRIŞABİLİR" SİSTEMLER 233
12.1. SONUÇ.....236

Bölüm 10
YÖNETİMDE KARAR SÜREÇLERİ..... 237
1.1. GENEL BAKIŞ 237
2.1. ÖRGÜTSEL KÜLTÜR SÜRECİ.....240
3.1. STRATEJİ VE YAPI SÜRECİ.....244
4.1. ÖRGÜNVERİ (INFORMATION) SİSTEMİ SÜRECİ.....249
5.1. GÜÇ (YETKİ KULLANABİLME) SÜRECİ 253
6.1. ÖNDERLİK SÜRECİ 257

Bölüm 11
YÖNETİMDE SİBERNETİKLE KARAR VERME 261
1.1. YÖNETİMDE SİBERNETİKLE KARAR VERME'NİN ANLAMI 261
2.1. KARAR KURAMINDAKİ BOŞLUKLAR 261
3.1. YÖNETİMDE KARARIN DOĞASI 264
4.1. YÖNETİM KARARLARINDA ETKİLEŞİMLİ SÜREÇ MODELİNE SİBERNETİK ELEŞTİRİ 268
5.1. SİBERNETİKLE KARAR VERME: ELEŞTİREL BİR ANALİZ 276
6.1. ZİHİN NASIL KARAR VERİR? SİBERNETİK BİR BAKIŞ 285
7.1. KARARI AÇIKLAMADA DUYGUSAL BİLİNCİN KATKISI 288

ÖNERİLEN KAYNAKLAR 293

DİZİN 305

ÖNERİLEN KAYNAKLAR

Allen, F.J. (1984): "Towards a General Theory of Action and Time" in Artificial Intelligence, 23, p.123154.

Alter, S. & Ginzberg, M. (1978); 'Managing Uncertainty in MIS Implementation' in *Sloan Management Review*, MIT., Fall 1978, Vol.20, No.1, p. 2331.

Anthony, R.N.(1965); Planning and Control Systems: A Framework for Analysis. Boston, Harvard Univ., Graduate School of Business Administration.

Argyris, C. & Schön, D.A. (1978); Organizational Learning: A Theory of Action Perspective AddisonWesley Publishing Company, Reading, Massachusetts

Amasov, N.M. (1965); Modelling of Thinking and the Mind (Modelirovaniye Myshleniya I Psikhiki); Spartan Books, New York

Ashby, W. R. (1940); 'Adaptiveness and Equilibrium', *Journal of Mental Science*, Vol. 86, p.478

Ashby, W. R., (1945); 'Effect of Controls on Stability', *Nature*, Vol. 155, p. 242.

Ashby, W. R., (1945); "The Physical Origin of Adaptation by Trial and Error," *Journal of General Psychology,* Vol.32, p.1325.

Ashby, W. R., (1947); 'The Nervous System as Physical Machine: With Special Reference to the Origin of Adaptive Behavior', *Mind*, Vol. 59(1) p.4459.

Ashby, W. R., (1947); 'Principles of the SelfOrganizing Dynamic System,' *Journal of General Psychology* Vol. 37, p. 125128.

Ashby, W. R., (1951); 'Statistical Machinery,' *Thales*, Vol. 7, pp. 18.

Ashby, W. R., (1952); 'Can a Mechanical Chessplayer Outplay its Designer?' *British Journal for the Philosophy of Science*, Vol.3 (9) p. 4457.

Ashby, W. R., (1952); Design For a Brain*, First Edition*, Chapman and Hall: London, UK. *Second Edition* (1960) John Wiley and Sons: New York, NY, 260 pp.;

Ashby, W. R., (1952); 'Homeostasis', *Cybernetics: Transactions of the Ninth Conference*, *Josiah Macy Foundation*, March, 1952, p.73108.

Ashby, W. R., (1956); 'Design for an IntelligenceAmplifier,' in *Automata Studies*, C. E. Shannon and J. McCarthy (Eds.) Princeton University Press: Princeton, NJ, p. 215234.

Ashby, W. R., (1956); An Introduction to Cybernetics*, First Edition*, *Chapman & Hall*: *London*, UK, John Wiley and Sons: New York, NY, 296 pp. *Third Imprint* (1958);

Ashby, W. R., (1958); 'Requisite Variety and Its Implications for the Control of Complex Systems', *Cybernetica*, Vol. 1(2), pp. 8399.

Ashby, W. R., (1959); 'Applications of Cybernetics to Biology and Sociology', (translated) in *Vosprosii Philosophii,* Moscow, Russia.

Ashby, W. R., (1960); 'The Brain as Regulator', *Nature Vol.186, p. 413.*

Ashby, W. R. (1962); 'Frontiers of Integrated Automatic Control–What Can We Learn from the Brain?' in *Proceedings of the Joint Automatic Control Conference, A.I.E.E.*: New York, NY, 13.

Ashby, W. R. (1962); 'Principles of the SelfOrganizing System,' in *Principles of SelfOrganization*, H. von Foerster and G. W. Zopf, Jr. (Eds.) Pergamon Press: N.York, NY, p.255278.

Ashby, W. R., (1962); 'The SelfReproducing System', in *Aspects of the Theory of Artificial Intelligence: Proceedings First Int'l Symposium on Biosimulation*, C. A. Muses,(Ed.) Plenum Press: New York, NY, p. 918.

Ashby, W. R., (1962); 'Simulation of a Brain,' in *Computer Applications in the Behavioral Sciences*, H. Borko (Ed.) Plenum Press: New York, NY, p.452466.

Ashby, W. R. and von Foerster, H. (1964); 'Biological Computers,', in *Bioastronautics*, K. E. Schaefer (Ed.) Macmillan Co.: New York, NY, p. 333360.

Ashby, W. R. (1966); "Modeling the Brain," in *Proceedings IBM Scientific Computing Symposium on Simulation Models and Gaming*, IBM Watson Research Center; New York: NY, p. 195208

Ashby, W. R. & Conant, R. (1970); 'Every Good Regulator of a System Must Be a Model of the System,' *International Journal of Systems Science*, Vol. 1(2), p. 8997.

Ashby, W. R. & Gardner, M.R. (1970); 'Connectance of Large Dynamic (Cybernetic) Systems: Critical Values for Stability' *Nature*, Vol. 228, p.784.

Ashby, W. R. (1972); 'Analysis of the System to be Modeled,' in *The Process of ModelBuilding in the Behavioral Sciences*, Ralph M. Stogdill (ed.), W. W. Norton: New York, NY, p. 94114.

Ashby, W. R. (1972); 'Setting Goals in Cybernetic Systems', in *Cybernetics, Artificial Intelligence and Ecology*, H. W. Robinson and D. E. Knight (eds.), Spartan Books: New York, NY, p.3344.

Audly R.J. (1967); 'What Makes Up a Mind?' in *Decisions, Organizations and Society; Castles, Murray, Potter, Pollitt (Eds.) 1978,* Penguin.

Bailey, K.D. (1994); Sociology and the New Systems Theory: Toward a Theoretical Synthesis; p.163.

Bar Hillel, M. (1980); 'The BaseRate Fallacy in Probability Judgements' in *Acta Psychologica, 44*, p.211233.

Bar Hillel, M. (1984); 'Representativeness and Fallacies of Probability Judgement' in *Acta Psychologica, 55*, p.91107.

Barker, S. (2003); Matematik Felsefesi (Çev. Y. Dursun), İmge Kitabevi Yayınları., Ankara

Barns, G. (1994); Justice, Love and Wisdom; Medicinska Naklada, Zagreb.

Barrow, D.J. (2002); Olanaksızlık (Çev. N.Arık), Sabancı Üniv. Yayınları, İstanbul

Bateson, G. (1983); Geist und Natur, Eine Notwendige Einheit; Suhrkamp, Frankfurt / Main.

Bavelas, A. (1960); Tavistock Leadership: Man and Function, in *Administrative Science Quarterly, IV, No.4*, p. 491498.

Beach, L.R. & Mitchell, T.R. (1978); 'A Contingency Model for the Selection of Decision Strategies" in *Academy of Management Review, 3*, p. 439449.

Beckhard, R. & Harris, R.T. (1977); Organizational Transitions: Managing Complex Change; AddisonWesley Publishing Company, Reading Massachusetts.

Beer, S. (1956); 'Towards the Cybernetic Factory'; in *Automata Studies*, *(Ed.) Shannon, C.E. & McCarthey*, *No.34*, Princeton Univ. Press, 1956.

Beer, S. (1959); 'The Irrelevance of Automation', in *Proceedings, 2nd Congress, International Association. of Cybernetics, Namur*, 1958, Gauthier Villards 1959.

Beer, S. (1959); 'The Impact of Cybernetics on the Concept of Industrial Organization', in *Proc.1st Congress Int'l Assoc. of Cybernetics, Namur*, 1956, Gauthier Villards, 1959.

Beer, S. (1960); 'Overall Control in a New Context', *Inst. of Production Engineers*.

Beer, S. (1960); Cybernetics and Management; *English Universities Press,*

Beer, S. (1966); Decision and Control; *John Wiley and Sons*, London

Beer, S. (1969); 'Cybernetic Cytoblast: Management Itself'; in *Progress of Cybernetics*; Gordon and Breach Science Publishers, London

Beer, S. (1975); 'Platform for Change'; *John Wiley & Sons*, London, New York, Toronto. Beer, S. (1975); 'On Heaping our Science Together.' in *Systems Thinking, (Ed.) F.E. Emery*, *Vol.2, 1981*, p. 409428.

Beer, S. (1979); The Heart of Enterprise; *John Wiley & Sons*, London, New York, Toronto.

Beer, S. (1981); Brain of the Firm; *John Wiley & Sons*, (*First Published*, 1972), London, Benzinger, T.H. (1961); 'Human Thermostat', in *Scientific American*, Jan.1961.

BeythMarom, R. (1982); How Probable is Probable? Numerical Translation of Verbal Probability Expressions. *Journal of Forecasting, 1, p.257269.*

Berkeley, D. & Humpreys, P.C. (1982); 'Structuring Decision Problems and the Bias Heuristic" in *Acta Psychologica, 50*, p.201252.

Bertalanffy, L.von (1968); General System Theory; *George Brazillier*, New York.

BeythMarom, R. (1982); 'Perception and Correlation Reexamined' in *Memory and Cognition, 10, p.511519.*

BeythMarom, R., Dekel, S., Gambo, R. Shaked, M. (1985); An Elementary Approach to Thinking Under Uncertainty; Hillsdale, NY; Erlbaum.

Bıyıklı, H.İ.; Ergunalp, A.H. (1973); 'Sibernetik'ten Hukuk'a bir Yöntem Yaklaşımı'; *Hukuk'ta Sibernetik ve Bilgisayar Kullanımı, 2.Sempozyum Kitabı,* Barolar Birliği, Ankara.

Bıyıklı, H.İ; Ergunalp, A.H. (1973); Sibernetik Bakış Açısıyla Hukuk, *Kitap, Özel Yayın, İst.*

Bigelow, J.; Rosenblueth, A.; Wiener, N. (1943); 'Behaviour, Purpose and Teleology' in *Philosophy of Science* X, (1826).

Bisesi, M. (1983); 'Strategies for Successful Leadership in Changing Times' in *Sloan Management Review*, MIT, Fall 1983, Vol.25, No.1, p.6164.

Blau, P. (1969); 'Differentiation of Power' in *Political Power by R.Bell, Edwards, Wagner;* New York, Free Press.

Bochensky, J.M. (1956); Formale Logik verleg Karl Alber GmbH, Freiburg-München. Boden, M. A. (2006); Mind as Machine: A History of Cognitive Science, p. 203.

Bowman, E.H. (1980); 'A Risk Return Paradox for Strategic Management' in *Sloan Management Review,* MIT, Spring 1980, Vol.21, No.3, p.1731.

Braithwaite, R.B, (1952); Scientific Explanation, *Cambridge Univ. Press*, 1952.

Buck, R.C., (1956); 'On the Logic of General Behaviour Systems Theory', *Minnesota Studies in Philosophy of Science*, Vol.I, Minnesota Press, 1956.

Cannon, W.B. (1932); "Wisdom of the Body", London

Cavallaro, A.; Jonson, A.; Tafts, D. (2003); Prefiguring Cyberculture: An Intellectual History; *MIT Press*, Boston, p.11.

Chandler, A.D. (1962); Strategy and Structure; Cambridge, Mass.: MIT Press.

Chen, XueWen & Xiaotong, Lin (2014); 'Big Data, Deep Learning: Changes & Perspectives' IEEE Access 2; p. 514525.

Darby, T. (1982); The Feast: Meditation on Politics and Time, p. 220

De Finetti, B. (1976); Probability: Beware of Falsifications!, *Scientia 3, p.283303*

Deutsch, J.A. (1954); 'A Machine with Insight' in *Quarterly Jnl of Experimental Psychology*, Vol.VI, Part I,

Dobuzinski, L. (1987); The New Cybernetics and the Science of Politics, an Epistemological Analysis, Westview Press, p.223.

Dorfman, R. A. (1988); 'Paradigms of Clinical Social Work', in *Policy Sciences*, Vol.25, p.36

Dreyfus, H.L.(1979); What Computers Can't Do: The Limits of Artificial Intelligence; Harper Colophon Books, Harper & Row Publishers, New York, San Francisco, London.

Dupuy, JP. (1986); 'The Autonomy of Social Reality: on the Contribution of Systems Theor y to the Theory of Society' in *Evolution, Order and Complexity*, Elias L. Khalil & Kenneth E. Boulding, (Eds.), 1986.

Eccles, J. C., (1953); Neurophysiological Basis of Mind, *Oxford Univ. Press*.

Edwards, W., (1962); 'Dynamic Decision Theory and Probabilistic Information Processing' in *Human Factors, 4, p.5973.*

Einhorn, H.J. & Hogarth, R.M. (1982); Prediction, Diagnosis and Causal Thinking in Forcasting. *Journal of Forcasting 1, p.2336.*

Emery, F.E. (1976);'Adaptive Systems for Our Future Governance'; in *Systems Thinking(Ed.) F.E. Emery, 1981, p.391408.*

Ergunalp, A.H. (1972); 'Otomasyon, Doğası ve Üretim Teknolojilerinin Seçimi'; *Mühendis ve Makina Dergisi, MMO, Makina Mühendisleri Odası Periyodik Yayını*, Ankara.

Ergunalp, A.H. (1973); 'Sistem Kavramı ve Yaratıcı Mühendislik'; *Mühendis ve Makina,, MMO Periyodik Yayını*, Ankara

Ergunalp, A.H. (1975); 'Sistem Dinamiğinin Özü: Geribildirim Döngüleri'; *Mühendis ve Makina MMO Periyodik Yayını,* Ankara.

Ergunalp, A.H. (1976); 'Sibernetik Sistemin Anlamı'; *Mühendis ve Makina, MMO Periyodik Yayını,* Ankara.

Ergunalp, A.H. (1977); 'Sibernetik: Genel Makineler Kuramı ya da Etkili Örgütsel Eylemin Bilimi'; 1.Ulusal Teknik Kongre, MMO Yayını, Ankara.

Ergunalp, A.H. (1981); 'Design of a Communication Game: A SocioCybernetic Experiment' *Monograph No.38*, *Department of Cybernetics, Brunel, The University of West London*, U.K

Ergunalp, A.H. (1983); 'Sibernetik Yasalar ve Bilgisayar İlkeleri İç içe'; *Cumhuriyet Gazetesi Bilgisayar Eki No.8,* İstanbul.

Ergunalp, A.H. (1983); 'Design of a Communication Game: a Sociocybernetic Experiment'; Paper presented to *the Session on Organisational Cybernetics of 14th International Congress on Cybernetics,* August,1983, Namur, Belgium.

Ergunalp, A.H. (1984); 'Ein Sozial Kybernetishes Experiment'; Paper presented to *Jahrestagung der Gesellschaft für Wirtschaftsund Sozialkybernetik*, Philips Universitaet*,* Marburg, September, 1984 and published in Angewandte Wirtschaftsund Sozialkybernetik (Hrg.) Schiemenz/Wagner, p.57 – 62; (org.in Deutch), Erich Schmidt *Verlag*, W.Berlin, BRD.

Ergunalp, A.H. (1985); 'A Cybernetic MetaModel of Mind in Taking Decision'; Paper presented to *Nato Advanced Study Institute on Intelligent Decision Aids in Process Environmen*ts, San Miniato /Pisa, Italy, September, 1985*; published in* Proceedings Book.

Ergunalp, A.H. (1985); 'Gedanken zum Begriff Wirtschaftsund Sozialkybernetik' presentiert *in Diskussionsrunde der Gesellschaft für Wirtschaftund Sozialkybernetik*; Oktober, 1985, Echborn, BRD.

Ergunalp, A.H. (1986); 'Information System Failures with Cybernetic Perspective'; *Position Paper, Nato Advanced Research Workshop on Information System Failures,* 1822 August, 1986, Bad Windsheim, W.Germany.

Ergunalp, A.H. (1986); Cybernetics of Decision in Management *Ph.D. Thesis*, *submitted to the Department of Cybernetics /Brunel, the University of West London*. August, 1986.

Ergunalp, A.H. (1989); 'Cybernetics of Finance'; *Seminars for MBA Students*, at the Faculty of Business Administration, M.E.T.U, Ankara

Ergunalp, A.H, (1995-2000); 'Beynin Sibernetiğini Etkili Kullanma', *Yıllık Konferanslar Dizisi;* MCT, Management Center Türkiye / İnsan Kaynakları Zirvesi, Lütfi Kırdar, İstanbul.

Ergunalp, A.H. (2002); 'Siber Çağda Sibernetik Nerede?'; *İTÜ Lisans ve Lisansüstü Öğrencilerine Konferans,* İTÜ Konf. Salonu; www.itu.edu.org; Mayıs 2002, Maçka / İstanbul.

Ergunalp, A.H. (1999-2004); 'Sustainable Creative State of Mind via Cybernetics of Brain'; *Series of Annual Seminars designed for* Annual Creativity Institutes of Creative Education Foundation at Buffalo Univ. Campus in June, New York, USA.

Ergunalp, A.H. (1997-2018); GGP, Gençlik Gelişim Platfomu:*101 Burslu Üniv. Öğrencisi ile* 176 Ay, Toplam 880 Saat süren, *SosyoSibernetik Söyleşi Kuramı' yla Diyaloglar*; YTÜ, İTÜ ve Rotary Evi Salonları, İstanbul. GGP Kitabı, *Rotary 2420.Bölge Yayını*, İst. 2012

Ergunalp, A.H. (2010); 'Siber Toplumda Sibernetik Yönetim'; Boğaziçi Üniv. Endüstri Müh. Böl. *Teknoloji Yönetimi Lisansüstü Programı Öğrencilerine 3sa.lik Seminer. BÜ Yerleşkesi, Müh. Fakültesi Konferans Salonu; www.bu.edu.org*; İstanbul.

Ergunalp, A.H. (2021); Sibernetik Düşünme: Karmaşık Sistemlerde Yönetimi Anlamak; *Kitap 543 sayfa*, Nobel Akademik Yayıncılık Ltd., *Yayın No.3152*, Şubat 2021, Ankara.

Ericson, R.F. (1969); Organizational Cybernetics and Human Values. *Program of Policy Studies in Science and Technology*. Monograph. George Washington University

Fite, K.V., (1976); "*The Amphibian Visual System".* New York

Fischhoff, B., Goitein, B., & Shapira, Z. (1982); 'The Experienced Utility of Expected Utility Approaches' in *N.Feather (Ed.), Expectancy, Incentive and Action.* Hillsdale, N.J.: Erlbaum.

Fischoff, B., Slovic, P., & Lichtenstein, S. (1980); 'Knowing What You Want: Measuring Labile Values' in T.S. Wallsten (Ed.), *Cognitive Processes in Choice and Decision Behavior.* Hillsdale, N.J.: Erlbaum.

Fischhoff, B., Lichtenstein, S., Slovic, P., Derby, S.L. & Keeney, R.L. (1983); Acceptable Risk, Cambridge University Press.

Floridi, L., (1993); "The Blackwell Guide to the Philosophy of Computing and Information", p.186196.

Forpi Zaman, (2015); in Blogger – Created by Arthemes

Gabor, D. (1961); 'A Universal Non Linear Predictor and Simulator which Optimizes itself by a Learning Process'*, Proc. Inst. Electrical Engineers, 108*.

Galbraith, J.R. (1973); Designing Complex Organizations; AddisonWesley Publishing Co. Reading, Mass.

Galbraith, J.R. & Nathonson D.A. (1978); Strategy Implimentation: The Role of Structure and Process; West Publishing Co., St. Paul, New York.

Galbraith, J.R. (1983); The Anatomy of Power; Hamish Hamilton, London London

George, F.H. (1959); Automation, Cybernetics and Society; *Leonard Hill, U.K*

George, F.H. (1960); 'Probabilistic Machines', *Automation Progress, Vol.3, No.1 No.1*

George, F.H. (1969); 'Artificial Intelligence and Heuristic Programming in the Context of Decision Taking'; *Monograph No.6*, *Brunel Uni, Inst. of Cybernetics*; Uxbridge, Middx, U.K

George, F.H. (1972); 'Mechanism, Interrogation and Incompleteness'; in *Kybernetes, Vol.1*, *p101*

George, F.H. (1976); The Foundations of Cybernetics, Gordon and Breach, London.

George, F.H. (1985); Purposive Behavior and Teleological Functions. *(With Les Johnson). Gordon & Breach Publishing Group.*

George, F.H. (1986). Artificial Intelligence: Its Philosophy and Neural Context.

Geyer, R.F. and van der Zouwen (Eds.) (1986); Sociocybernetic Paradoxes: Observation, Control and Evolution of SelfSteering Systems. *Sage Publications Ltd.*

Geyer, R.F. and van der Zouwen (1992); 'Sociocybernetics' in *Cybernetics and Applied Systems, Ed. C.V. Negoita*, p. 96

Gleick, J. (2014); Enformasyon; (Çev. Ümit Şensoy); Optimist Yayınları, İstanbul

Goldman, S. (1960); 'Cybernetic Aspects of Homeostasis' in *SelfOrganizing Systems, O.N.R and Armour Foundation Symposium*, Ed. Yovits, M. & Cameron, S, *Pergamon Press*, 1960.

Gomez, P. & Probst, G. (1985); 'Organizational Closure in Management' in Cybernetics and *Systems, Vol.16, No.34.*

Gottinger, H. (1974); 'Subjective Qualitative Information Structures based on Orderings' in *Theory and Decision, 5, p.6997.*

Gottinger, H. (1983); Coping with Complexity, *Dortrecht, Reidel.*

Guida, G. & Gallanti, M. (1985); 'Decision Support in Process Environment: An Expert System Approach' in *NATO/ASI on Intelligent Decision Aids in Process Environments;* September 1985, San Miniato, Italy.

Hammond, J.S. Keeney, R.L, Raiffa,H. (1999); Smart Choices; HBS Press, Cambridge, Mass.

Haugeland, J. (1978); 'Nature and Plausibility of Cognitivism' in *Mind Design, J. Haugeland (Ed.) 1981.*

Heylingen, F., Rosseel, E. & Demeyere, F. Eds.(1990); SelfSteering and Cognition in Complex Systems: Towards a New Cybernetics; Gordon and Breach Science Publishers, New York, 432 pp.

Hızır, N. (1981); Felsefe Yazıları; *Çağdaş Yayınları*, 2.Basım, Syf. 240246.

Hindess, B. (1977); Philosophy and Methodology in The Social Sciences, *Harvester Press*.

Hofstadter, D.R. (1979); Gödel, Escher, Bach: An Eternal Golden Braid; Vintage Books, N.Y Holden, E.M. (1975); 'The Development of Brain and Conciousness: The Tripartite Brain' in *The Primal Man: The New Consciousness;* Abacus Ed. 1977, Sphere Books London.

Holden, E.M. (1975); 'The Neurophysiology of Consciousness: The Gating of Pain' in *The Primal Man: The New Consciousness;* Abacus Ed. 1977, Sphere Books, London.

İlgen, B. (2017); "Dev Veri, Derin Öğrenme 1" ; *HBT Sayı 47, Syf. 19.* İstanbul.

İnan, K. (2012); Teknolojik İşlevsizlik: Kitle Üretiminden Yaratıcı Tasarıma; İletişim Yayınları, İstanbul.

Interview with Gregory Bateson and Margeret Mead (1973); in *CoEvolution Quarterly*.

Jackson, M.C. (1991); 'Systems Methodology for the Management Sciences' in *Organisational Cybernetics*, *Nijmegen School of Management*, The Netherlands.

Jackson, M. (1985); 'Social Systems Theory and Practice: The Need for a Critical Approach' in *International Journal of General Systems, Vol.10, 135151.*

Janov, A. (1975); 'The Nature of Consciousness', in *The Primal Man: the New Consciousness* Abacus Ed. 1977, Sphere Books, London.

Janov, A. (1975); 'The Nature of Pain and Its Relationship to Levels of Consciousness', in *The Primal Man: The New Consciousness*; Abacus Ed. 1977, Sphere Books, London.

Jeffry, R. (1968); 'Probable Knowledge' in *I. Lakatos(Ed.), The Problem of Inductive Logic,* Amsterdam: North Holland

Kahneman, D. & Tversky, A.N. (1974); 'Judgement Under Uncertainty: Heuristics and Biases' in *Science , Vol.185.*

Kahneman, D. & Tversky, A.N. (1979); 'Prospect Theory: An Analysis of Decision Under Risk'; *Econometrica 47, p.263291.*

Kahneman, D. & Tversky, A.N. (1984); 'Choices, Values and Frames'; *American Psychologist, Vol.34.*

Kilmer, W.L., McCulloch, W.S., and Blum, J. (1969); 'A Model of the Vertebrate Central Command System'. *International Journal of ManMachine Studies.* 1, p.279309.

Kemeny, J.G., and Snell, J. L. (1960); Finite Markov Chains, *Van Nostrand*, 1960.

Kline, G. (1999); Sources of Power; The MIT Press, Cambridge, Mass. London, England.

Körner, S. (1976); Experience and Conduct: A Philosophical Inquiry into Practical Thinking; Cambridge University Press.

Kuhn, T. S. (1968); The Structure of Scientific Revolutions; in *Int.'l Encyc. Of Unified Science, (1st Edition, 1962).*

Lazslo, E. (1984); 'Cybernetics in an Evolving Social System'; in *Kybernetes*, *Vol.13, No.3, p.141145.*

Lettvin, J.Y., Maturana, H., McCulloch, W.S., and Pitts, W.H. (1959); 'What the Frog's Eye Tells the Frog's Brain'. *Proceeding of the Institute of Radio Engineers, 47, p.194051.*

Locker, A. (1980); 'Elements of a Cybernetic Theory of Purposiveness'; in *Kybernetes, Vol.9, p. 97108.*

Löfgren, L. (1956); 'Automata of High Complexity and Methods of Increasing their Reliability by Redundancy", in *Proc.1st Congress Int'l Assoc. of Cybernetics,* Namur, 1956; Gauthier Villards, 1959.

Löfgren, L. (1976); 'Describability and Learnability of Complex Systems' in *Cybernetics and Modelling, and Simulation of Large Scale Systems; (Ed.) Tuncer I. Ören, p.4156, Document No.3, Int'l Assoc. For Cybernetics.*

Luria, A. R. (1976); Cognitive Development, Its Cultural and Social Foundations; Harvard University Press.

MacKay, D.M. (1956); 'Epistemological Problem for Automata', in: *Automata Studies,* Ed. Shannon, C.E. & McCarthey, No.34, *Princeton Univ. Press*, 1956

MacKay, D.M. (1960); 'The Informational Analysis of Questions and Commands' in: *Urbana Symposium on the Principals of Self Organization*, *Pergamon* Presss, 1960.

MacCol, L.A. (1945); Servomechanisms, *Van Nostrand*, 1945.

Marfeld, A.F. (1973); Kybernetik des Gehirns: Ein Kompendium der Grundlagenforschung; Rowohlt Tachenbuch Verlag GmbH, Reinbeck bie Hamburg,1973.

Masuch, M. (1984); 'Steering Societies', in *Kybernetes, Vol.13, No.3, p.133139.*

Maturana, H.R. (1969); The Neurophysiology of Cognition: A multiple View, N.York: Spartan Books.

Maturana, H.R. (1978); 'Biology of Language: Epistemology of Reality' in *Psychology and Biology of Language and Thought,* (Ed.) G.Miller & E.Lenneberg, N.York Academic Press.

Maturana, H.R.& Varela, F.(1980); Autopoiesis and Cognition: The Realization of the Living, Boston: D.Reidl.

Maturana, H.R & Varela, F. (1988); The Tree of Knowledge. Shambhala, Boston & London.

Maturana, H. and Poerksen, B. (2004); From Being to Doing. CarlAuer Verlag, Heidelberg.

McCulloch, W.S. & Pitts, W.H. (1947); "How We Know Universals: The Perception of Auditory and Visual Forms". *Bulletin of Mathematical Biophysics,* **9**, p.127147.

McCulloch, W.S. (1957); "The Stability of Biological Systems", in: *Brookhaven Symposium* Maxwell, J.C. (1868); 'On Governers' in *Proceedings of the Royal Society XVI, p.27083.*

Najafabadi, Maryam et al. (2015); "Deep Learning Applications and Challenges" in *Big Data Analitics; Journal of Big Data 2.1*

Neisser, U. (1976); Cognition and Reality; W.H.Freeman and Company, San Francisco.

Nisbett, R. & Ross, L. (1980); Human Inference: Strategies and Shortcomings of Social Judgement. *Englewood Cliffs, N.J. PrenticeHall*

Newell, K.M. & Molenaar, P.C.M (1998); Applications of Nonlinear Dynamics to Develop mental Process Modeling, p.217.

Nurmi, H. (1978); 'On Strategies of Cybernetic ModelBuilding'; in *Kybernetes, Vol.7, 1318*

Pask, G. (1958); 'Organic Control and the Cybernetic Method', *Cybernica IV*, 1958

Pask, G. (1960); "The Teaching Machine as a Control Mechanism", *Trans. Society Instrument Technology*, 12.2. 1960.

Pask, G. (1969); 'The Cybernetics of Behaviour and Cognition: Extending the Meaning of Goal'; *Monograph No.5, Brunel University, Institute of Cybernetics;* Uxbridge, Middx, U.K. Pask, G. (1978); 'A Conversation Theoretic Approach to Social Systems'; in *Sociocybernetics (Ed.) R.F. Geyer, and J. Van der Zouwen, Vol.1*, Martinus Nijhoff, Leiden

Pask, G. (1993); Interactions of Actors (AI) Theory and Some Applications.

Pask, G. (1996); "Heinz von Voerster's Self Organisation, the Progenitor of Conversation and Interaction Theories"; Systems Research13, 3, pp. 25 – 46

Penrose, P. (1959); "Self Reproducing Machine", *Scientific American*, June 1959.

Penrose, P. (1998); Bilgisayar ve Zeka; (Çev. T.Dereli), Tübitak Yayınları, Ankara

Piaget, J. (1980); Epistomoloji ve Psikoloji; (çeviri) Havass Yayınları, İstanbul. Orign. 1972, Penguin Books.

Popper, K. R. (1959); The Logic of Scientific Discovery, Hutchinson, 1959.

Popper, K. (1965); 'Of Clouds and Clocks'; in Objective Knowledge, An Evolutionary Approach, 1974 Edition, Oxford University Press.

Prigogine, I. (1976); 'Order Through Fluctuation: Self Organization and Social System' in *Evolution and Conciousness, Human Systems in Transition* (Ed.) Jantsch and Waddington, 1976.

Prigogine, I.& Stengers, I. (1998); Kaostan Düzene; İz Yayıncılık, İstanbul

Prigogine, I. (2004); Kesinliklerin Sonu; (Çev.) Elif Gökteke, İzdüşüm Yayınları, İstanbul

Rapoport, Anatol, Eds.(1988); "General Systems: Yearbook of the Society for the Advancement of General Systems", Vol 31, p.57.

Reid, R. & Traweek, S. (2000); "Doing Science + Culture", p.158.

Robinson, M. (1979); Social Chips; Monograph No.32., Brunel University, Inst. of Cybernetics, Uxbridge,Middx, U.K

Rosenblatt, F. (1958); "The Perceptron", *Cornell Aeronautical Lab. Report VG 1196, 1*, 1958, and subsequent reports.

Rosenblatt, F. (1969); "Two Theorems of Statistical Seperability in the Perceptron", in: *Mechanization of Thought Processes, N.P.L Syposium 10*, H.M. Stationary Office, 1969.

Russo, J. Edward & Schomaker, Paul, J.H. (1990); Decision Traps. Simon & Schuster, A fıreside Book. New York, London.

Say, C. (2019); Yapay Zeka; Bilim ve Gelecek Kitaplığı, 8.Baskı, İstanbul.

Sayre, K.M. (1976); Cybernetics and the Philosophy of Mind; Routledge & Kegan Paul, London and Henley.

Schein, E.H. (1984); 'Coming to a New Awareness of Organizational Culture'; in Sloan Management Review, MIT, Winter 1984, Vol.25, No.2, p. 316.

Scheffler, I. (1974); Four Pragmatists: A Critical Introduction to Peirce, James, Mead and Dewey; Routledge & Kegan Paul, London.

Scheibel, A.B. and Scheibel, M.E. (1958); 'Structural Substrates for Integrative Patterns in the Brain Stem Reticular Form.' in *Jasper, H. et al. (eds.), Reticular Formation of the Brain*.

Scott, B. (2001); 'Conversation Theory: A Dialogue Constructivist Approach to Educational Technology'; *Cybernetics and Human Knowing, 8, 4, p.349 – 362*

Shannon, C.E, and Weaver, W.(1949); The Mathematical Theory of Communication, Univ. of Illinois Press.

Scholz, C. (1982); 'The Architecture of Hierarcy'; in *Kybernetes Vol.11, p.175181*.

Simon, H.A (1969, 1981); The Sciences of the Artificial; 2nd Ed., MIT Press, Cambridge, Mass. Simon, H.A. (1960); The New Science of Management Decision; NewYork, Harper and Row.

Steinbruner, J. (1974); The Cybernetic Theory of Decision; Princeton University Press.

Tajfel, H. & Forgas, J.P. (1981); 'Social Categorization: Cognitions, Values, and Groups'; in *Social Cognition; J.P. Forgas (Ed.), Academic Press*.

Taschdjian, E. (1978); 'The Third Cybernetics and Temporal Logic'; in *Kybernetes Vol.7, p.177183*.

Thom, R. (1970); 'Topological Models in Biology; in *Towards a Theoratical Biology*:; (Ed.) C. H. Waddington, Edinburgh Univ. Press, *Vol.3, p.89116*.

Thom, R. (1972); Stabilité Structurelle et Morphogénesse; Benjamin, New York. York.

Turing, A.M. (1936); "On Computable Numbers with an Application to the Entscheidungsproblem". *Proceedings of the London Mathematical Society, Ser.2, 42, p.23067*.

Türke, R.A. (2008); A secondorder Notion of Governance: Governance – Systemic Foundation of Framework (Contributions to Management Science, Physica of Springer, 2008)

Uttley, A.M.(1956); "Conditional Probability Machines and Conditioned Reflexes", in *Automata Studies*, Ed. Shannon, C.E. & McCarthey, No.34, *Princeton Univ. Press*, 1956

Van de Vijver, G. (1994); New Perspectives on Cybernetics: SelfOrganization, Autonomy and Connectionism, p.97

Varela, F. (1991); The Origin of Perception: A Cartography of Current Approaches" in *Understanding Origins (Eds.) Varela, F.& Dupuy,J.P.,* Norwell: Kluwer Associates.

Varela,F., Thompson, E., & Rosch, E.(1991); The Embodied Mind: Cognitive Science and Human Experience; Cambridge, MIT Press.

von Foerster, H.(1957); 'Biological Aspects of Homeostasis', in: *Brookhaven Symposium in Biology, 10, Homeostatic Mechanisms*, 1957

von Foerster, H., and Pask, G. (1960); 'A Predictive Model for Self Organizing Systems", in *Cybernetica 4, 1960 and 1, 1961*

von Foerster, H. (1974); Cybernetics of Cybernetics, Urbana Illinois: University of Illinois OCLC 245683481

von Foerster, H. (1981); Observing Systems, Intersystems Publications, Seaside, Ca.

von Foerster, H. (2003); Understanding Understanding: Essays on Cybernetics and Cognition, New York: Springer Verlag, ISBN 9780387953922

von Weizsaecker, C.F. (1974); Die Einheit der Natur; 'Sinn der Kybernetik' (seite 279366), Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH & Co. KG, München.

Weiss, P. (1986); "Animal Behaviour as a System Reaction", *Reprint.* in *General Systems Yearbook,* Vol.I, 1956

Weizenbaum, J. (1976); Computer Power and Human Reason: From Judgement to Calculation; W.H. Freeman and Company, San Francisco.

Wiener, N. (1948); Cybernetics: Or Control and Communication in Animal and the Machine; The MIT Press, Cambridge, Massachusetts. 1948.

Wiener, N. (1950; 1968); The Human Use of Human Beings, *Sphere Books Edition 1968*, *1st Edition, 1950.*

Woodfield, A. (1976); Teleology; Cambridge University Press, London, New York.

Yılmaz, L. (Ed.) (2014); Concepts and Methodologies for Modelling and Simulation. Springer Publishers.

Zeidner, J. (1986); Human Productivity Enhancement, *University of Michigan*, p.173.

YÜKSEKÖĞRETİMDE YAPI VE SÜREÇ

Hasan Yücel Ertem

nobel bilimsel

YÜKSEKÖĞRETİMDE YAPI VE SÜREÇ

Hasan Yücel Ertem

Yayın No.: 2077
ISBN: 978-625-393-435-4
E-ISBN: 978-625-393-436-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Ocak 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Ertem, Hasan Yücel.
Yükseköğretimde Yapı ve Süreç / Hasan Yücel Ertem
1. Basım, XII + 198 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-435-4
E-ISBN: 978-625-393-436-1
1. Yükseköğretim 2. Yükseköğretim Yönetimi 3. Yükseköğretim Kültürü

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **v**

Bölüm 1
YÜKSEKÖĞRETİMİN TARİHÇESİ **1**
Eski Çağlarda Yükseköğretim 2
Orta Çağ ve Yeni Çağ'da Yükseköğretim 2
Yakın Çağ'ın Yükseköğretimi 4
Türklerin Yükseköğretim Tarihi 5
Kaynakça 10

Bölüm 2
YÜKSEKÖĞRETİMDE ÖRGÜTSEL YAPI **13**
Örgüt Yapıları 13
Örgütsel Bir Sistem Olarak Üniversite 16
Türkiye Yükseköğretiminin Örgütsel Çerçevesi 18
Kaynakça 21

Bölüm 3
YÜKSEKÖĞRETİMDE YÖNETİM SÜREÇLERİ **23**
Yönetim Kavramı 23
Yönetim Süreçleri 27
Yükseköğretimin Yönetimi 29
Türkiye'de Yükseköğretim Yönetimi 32
Kaynakça 37

Bölüm 4
YÜKSEKÖĞRETİM FİNANSMANI VE İSTİHDAMI **39**
Yükseköğretimin Önemi 39
Yükseköğretimin Finansmanında Temel Kavramlar 42
Yükseköğretim Finansman Yöntemleri 45
Yükseköğretimde İstihdam Politikaları 50
Türkiye'de ve Uluslararası Yaklaşımlarda Yükseköğretim Finansmanı ve İstihdamı 52
Kaynakça 56

Bölüm 5
AKADEMİK ÖZGÜRLÜK VE ÖZERKLİK.....61
Akademik Özgürlük Kavramı ve Tarihsel Gelişimi.....61
Akademik Özgürlük Üzerine Tartışmalar.....63
Akademik Özgürlük Önündeki Engeller.....66
Üniversite Özerkliği.....71
Türkiye'de Akademik Özgürlük ve Özerklik.....73
Kaynakça.....76

Bölüm 6
ÖĞRENCİYİ OKULDA TUTMA.....81
Okulda Tutma Kavramı.....81
Kuram ve Modeller.....85
Öğrenci Kaybı.....87
Okulda Tutma Programı ve Uluslararası Yaklaşımlar.....89
Kaynakça.....92

Bölüm 7
AKADEMİK VE SOSYAL UYUM.....97
Akademik ve Sosyal Uyumun Önemi.....97
İlk Yıl Deneyimleri.....100
Akademik ve Sosyal Uyum Modelleri ve Yaklaşımları.....101
Türkiye'de Akademik ve Sosyal Uyum.....104
Kaynakça.....106

Bölüm 8
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM.....111
Lisansüstü Eğitimin Önemi.....111
Doktora Eğitimi.....114
Lisansüstü Eğitim ile İlişkili Dinamikler.....116
Türkiye'de Lisansüstü Eğitim.....120
Kaynakça.....124

Bölüm 9
FAKÜLTE GELİŞİMİ.....129
Fakülte Gelişimi ve Boyutları.....129
Fakülte Gelişiminde Kalite.....132
Fakülte Gelişiminde Sistem Yaklaşımı.....135

Fakülte Gelişimi ile İlişkili Dinamikler 138
Fakültenin Yeniden Yapılandırılması 140
Kaynakça 142

Bölüm 10
YÜKSEKÖĞRETİM KÜLTÜRÜ VE İKLİMİ 145
Örgüt Kültürü ve Boyutları 145
Örgüt İklimi ve Boyutları 148
Akademi Kültürü 150
Üniversite Kültürü ve İklimi Çalışmaları 153
Kaynakça 157

Bölüm 11
YÜKSEKÖĞRETİMDE ULUSLARARASILAŞMA 161
Küreselleşme ve Uluslararasılaşma Kavramları 161
Göç Kavramı ve Kuramları 164
Uluslararasılaşma Gerekçeleri ve Dezavantajları 168
Uluslararasılaşma Yaklaşım ve Stratejileri 171
Türkiye'de Uluslararasılaşma Politika ve Uygıalamaları 174
Kaynakça 178

Bölüm 12
YÜKSEKÖĞRETİMİN BİBLİYOGRAFYASI 183
Problem Durumu 183
Yöntem 185
Bulgular 187
Sonuç ve Tartışma 193
Kaynakça 195

YAZARIN ÖZ GEÇMİŞİ 197

Bölüm 1

YÜKSEKÖĞRETİMİN TARİHÇESİ

Eğitim, insanın ömrünün büyük bir bölümünü geçirdiği önemli bir süreçtir. İnsanlar eğitim kurumları ile yakından ilgili olup zamanlarının önemli kısmını eğitim ile ilgili etkinliklerde harcamaktadırlar. Yetişkin olunduğunda bile bazen çocuklarının gelişimini takip etmek için bazen de yaşam boyu öğrenme fırsatlarından yararlanmak için insanlar bir şekilde eğitim içinde yer almışlardır. Hem Türkiye'de hem de dünyanın büyük bir bölümünde okulda bulunan çocuklar ve gençler toplumun büyük bir kesimini oluşturmaktadır. Yetişkinler de öğrenci velisi olarak, fabrikada eğitimden geçen bir işçi olarak, hizmet içi eğitim seminerine katılan bir öğretmen olarak veya ebru sanatı eğitimine katılan bir mühendis olarak eğitim süreçlerinde yer almaktadırlar. Okul öncesinden yükseköğrenime kadar, insanlar yeni şeyler öğrenerek biyolojik, psikolojik, fizyolojik, duygusal ve sosyal olarak değişmeyi ve gelişmeyi amaçlamaktadır.

Yükseköğretimin ayrı ve özel bir önemi vardır, çünkü insanlar bu zamanlarda ailelerinden bağımsız ve özgür bireyler olarak kendilerini hissetmektedirler. Ayrıca bireyler bu dönemde geleceklerini şekillendirme şansı yakalamaktadır. Diğer taraftan uzun yıllar önce eğitim sisteminin dışına çıkan yetişkinler de istedikleri zaman yükseköğretim imkânlarından becerileri ölçüsünde faydalanmak isteyebilmektedir. Yükseköğretim sadece öğrencilerin sosyal ve akademik gelişimlerine katkıda bulunarak onları gelecekteki kariyerlerine hazırlamakla kalmaz, aynı zamanda yetişkinlerin de beklentilerine yanıt vererek tüm topluma büyük kazanımlar sunmaktadır. Yükseköğretim sadece eğitim sisteminde en yüksek kademe olarak değil aynı zamanda bireylere ve topluma yansımaları nedeniyle de büyük öneme sahiptir. Geçmişten günümüze gittikçe değeri artan yükseköğretimin tarihsel süreç içinde büyük bir gelişim içinde olduğu görülmektedir. Kitabın bu bölümünde yükseköğretimin nasıl bir gelişim izlediği irdelenecektir. Hem uluslararası düzlemde hem de Türkiye'de yükseköğretimin köklerinden 21. yüzyıla doğru bir yükseköğretim serüveni anlatılacaktır.

Kaynakça

Akyüz, Y. (2016). *Türk eğitim tarihi M.Ö. 1000 – M.S. 2016*. Pegem Akademi.

Antalyalı, Ö. L. (2007). Tarihsel süreç içerisinde üniversite misyonlarinin oluşumu. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (6), 25-40.

Arap, K. S. (2010). Türkiye yeni üniversitelerine kavuşurken: Türkiye'de yeni üniversiteler ve kuruluş gerekçeleri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, *65*(01), 1-29.

Arslan, M. (2005). Cumhuriyet dönemi üniversite reformları bağlamında üniversitelerimizde demokratiklik tartışmaları. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *1*(18), 23-49.

Avcı, N. (2006). *Ebu'L-Hüseyn, Hilal B. El-Muhassin Es-Sâbi El-Harranî (359-448/970- 1056).* I. Uluslararası Katılımlı Bilim, Din ve Felsefe Tarihinde Harran Okulu Sempozyumunda sunulmuştur, 28-30 Nisan 2006, Şanlıurfa. http://ilahiyat.harran.edu.tr/assets/uploads/other/files/ilahiyat/files/harranokulusempozyumu2006_ci-21052015.pdf adresinden erişilmiştir.

Aydın, İ. (2016). *Akademik etik.* Pegem Akademi.

Balaban, U. (2012). Türkiye'de yükseköğretim reformu ve ABD'de endüstri-üniversite ilişkisinin tarihi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, *67*(04), 25-61.

Baskan, G. A. (2001). Türkiye de yükseköğretimin gelişimi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *21*(1), 21-32.

Biçer, B. (2013). Kuruluş devrinde nizâmiye medreselerinin müderrisleri. *Tarih Okulu Dergisi*, *2013*(XVI), 263-287.

Doğramacı, İ. (2000). *Günümüzde Rektör seçimi ve atama krizi (Türkiye'de ve dünyada yükseköğretim yönetimine bakiş)*. Meteksan.

Dündar, M. (2016). İslam medeniyetinde bir üniversite teşekkülü olarak Nizâmiye medreseleri. *Dünyada ve Türkiye'de Üniversite* içinde. Bayburt Üniversitesi Yayınları.

Ekinci, C. E., Anasiz, B. T., & Püsküllüoğlu, E. I. (2018). Yükseköğretim modelleri ve Türkiye yükseköğretim modelinin değerlendirilmesi. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)*, *3*(2), 778-791.

Emek-Alan, G. A. (2016). Türkiye'de yeni nesil üniversiteler. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, *3*(2), 105-118.

Erdem, A. R. (2005). Üniversitelerimizin bilim tarihimizdeki yeri. *Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi*, *5*(1).

Gözütok, Ş. (2006). İslâm eğitim tarihinde müesseseleşme. *Dini Araştırmalar, 9*(26), 17-44.

Günay, D., & Günay, A. (2011). 1933'den günümüze Türk yükseköğretiminde niceliksel gelişmeler. *Journal of Higher Education & Science/Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, *1*(1), 1-22.

Gür, B. S., & Çelik, Z. (2011). *YÖK'ün 30 yılı*. SETA rapor.

Gürüz, K. (2001). *Dunyada ve Turkiye'de yuksekogretim: tarihçe ve bugünkü sevk ve idare sistemleri.* ÖSYM yayıncılık

Gürüz, K., Şuhubi, E., Şengör, A. M. C. Türker, K., & Yurtsever, E. (1994). *Türkiye'de ve dünyada yükseköğretim, bilim ve teknoloji*. Türk Sanayicileri ve Işadamları Derneği.

Hou, A. Y. C. (2012). Mutual recognition of quality assurance decisions on higher education institutions in three regions: A lesson for Asia. *Higher Education*, *64*(6), 911-926.

Hou, A. Y. C. (2014). Quality in cross-border higher education and challenges for the internationalization of national quality assurance agencies in the Asia-Pacific region: the Taiwanese experience. *Studies in Higher Education*, *39*(1), 135-152.

Kaya, B. (2019). Nizamiye Medreseleri ve eğitim geleneği. *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *7*(14), 49-66.

Kenan, S. (2016). Üniversitenin kısa hikayesi. *Dünyada ve Türkiye'de Üniversite* içinde. Bayburt Üniversitesi Yayınları.

Makdisi, G. (2019). *Rise of colleges*. Edinburgh University Press.

Namal, Y., & Karakök, T. (2011). Atatürk ve Üniversite Reformu (1933). *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, *1*(1), 27-35.

Namal, Y. (2012). Türkiye'de 1933-1950 yılları arasında yükseköğretime yabancı bilim adamlarının katkıları. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, *2*(1), 14-19.

Ocak, A. (2017). *Selçuklu devri üniversiteleri: Nizâmiye Medreseleri.* Nizamiye Akademi Yayınları

Onay, H. (2011). İslam felsefesinin oluşum sürecinde İskenderiye akademisinin rolü. *E-Journal of New World Sciences Academy, 6*(2), 223-233.

Polastron, L. X. (2011). *Kitap yakmanın tarihi* (çev. *Aziz Ufuk Kılıç).* Everest Yayınları.

Resmî Gazete. (1946). *Üniversiteler Kanunu*. https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/6336.pdf adresinden erişilmiştir.

Resmî Gazete. (1973). *Üniversiteler Kanunu*. https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/14587.pdf adresinden erişilmiştir.

Resmî Gazete. (1981). *Yükseköğretim Kanunu*. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2547.pdf adresinden erişilmiştir.

Saklı, A. R., & Akdoğar, H. T. (2017). Dünyada ve Türkiye'de üniversitelerin tarihi gelişimi. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Öğrenci ve Akademisyenleri ile Rize Halkının Karşılıklı Algı ve Beklentileri,(Ed. Ali Rıza Saklı), RTEÜ Yayını, Rize*.

Sezgül, S. (2021). Türk yükseköğretim sisteminde prekaryalaşma süreci. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sinop Üniversitesi.

Tekeli, İ. (2003). Dünya'da ve Türkiye'de üniversite üzerinde konuşmanın değişik yolları. *Toplum ve Bilim*, *97*, 123–143.

Tekeli, İ. (2012). Yükseköğretim'de yeniden düzenleme arayışlarının nasıl temellendirilebileceği üzerine. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, *2*, 6-10.

Timur, T. (2000). *Toplumsal değişme ve üniversiteler*. İmge Kitabevi Yayınları.

Wissema, J. G. (2009). *Towards the third generation university: Managing the university in transition*. Edward Elgar Publishing.

Yolcu, E. (2011). *1453'den günümüze İstanbul Üniversitesi.* Boyut Matbaası.

Yükseköğretim Kurulu. (YÖK). (2022). Yükseköğretim bilgi yönetim sistemi. https://istatistik.yok.gov.tr/ adresinden erişilmiştir.

Bölüm 2

YÜKSEKÖĞRETİMDE ÖRGÜTSEL YAPI

Yükseköğretim kurumları bir yandan eğitim-öğretim, araştırma ve topluma hizmet gibi misyonlarını yerine getirirken diğer taraftan da bunları etkili yapma noktasında birtakım örgütsel dinamikler sunmaktadır. Başka bir deyişle, yükseköğretim kurumlarından örgütsel işleyiş sağlıklı yönetildiğinde yükseköğretim kurumları da görev ve sorumluluklarını daha etkin bir şekilde yerine getirebilmektedir. Bu bölümde önce örgütsel yapıya ilişkin kuramsal bir çerçeve çizilecektir. Ardından yükseköğretim yapısı teşkil eden üniversite sisteminden bahsedilecektir. Daha sonrasında Türkiye'deki yükseköğretim sistemi örgütsel yapısıyla birlikte tanıtılacaktır.

Örgüt Yapıları

Örgütler çalışanlarının davranışlarını düzenleyerek onları ortak amaca yöneltmektedirler. Örgütleri; içerisinde bulunduğu toplumdan girdiler alan, topluma çıktılar sunan ve kendine has kültürleri olan açık sistemler olarak tanımlayabiliriz. (Çelik, 2000). Örgüt kavramı Türk Dil Kurumunca; Ortak bir amacı veya işi gerçekleştirmek için bir araya gelmiş kurumların veya kişilerin oluşturduğu birlik, teşekkül, teşkilat şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2021). Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere bireylerin tek başlarına yapamayacakları bir iş, gerçekleştiremeyecekleri bir amaç için bir araya gelmeleri örgüt olarak tanımlanabilir. Geçmişten günümüze kadar insanlık tarihi boyunca bireysellikten öteye geçip ekip olarak yapılan tüm işlerde ve gerçekleştirilen tüm amaçlar insanların bir araya gelmesi ile oluşturdukları örgütler sayesinde gerçekleşmiştir.

Örgütler onu oluşturan bireyler tarafından meydana getirilen ve içerisinde bulundukları toplumların küçük birer örnekleridir. Örgütler, çalışan, örgüt ve gruplar arası ilişkilerden türeyen, ortak değerlerin yanında zihinsel ve duygusal ilişkileri düzenleyen bir yapıyı da oluşturmaktadırlar. Örgütü oluşturan bu zihinsel ve duygusal dünya aslında örgütleri bir makinadan ayıran önemli hususlardır. Örgütlerin analiz edilmelerinin temel nedeni, bireyleri amaçları doğrultusunda yönlendiren ve iş birliğini temele alan sosyal örgütler olmalarıdır (Sabun-

yon büyük önem arz etmektedir. Clark (1986) sistem içindeki birimlerin koordinasyonu için bir model geliştirmiştir. Yükseköğretim sistemlerini eşgüdümleme üçgeni ile tanımlayan yazar bu üçgene devlet, piyasa ve akademik oligarşiyi koymuştur. Buna göre Türkiye'de yükseköğretim sisteminde YÖK ve ÜAK gibi üst düzey kuruluşlar devleti, AR-Ge merkezleri ve Teknopark gibi kurumlar piyasayı ve bölümler ve akademisyenler ise akademik oligarşiyi temsil etmektedir. Yazar ayrıca dikey ve yata olarak sınıfladığı üniversite yapısında ön lisans, lisans ve lisansüstü eğitimi dikey, yüksekokul, fakülte, esntitü gibi birimleri de yatay sınıf içine dâhil etmiştir.

Kaynakça

Altınsoy, S. (2011). Yeni devlet üniversitelerinin gelişimi: sorunlar ve politika önerileri. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, *1*(2), 98-104.

Antalyalı, Ö. L. (2007). Tarihsel süreç içerisinde üniversite misyonlarinin oluşumu. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (6), 25-40.

Bolman, L. G. & Deal, T. E. (2008). *Reframing organizations: Artistry, choice, and leadership*. Jossey-Bass.

Brubacher, J. S., & Rudy, W. (2017). *Higher education in transition: A history of American colleges and universities*. Routledge.

Clark, B. R. (1986). *The higher education system: Academic organization in cross-national perspective*. University of California Press

Çelik, V. (2000). *Okul kültürü ve yönetimi*. Pegem.

Çelik, Z., & Gür, B. S. (2014). Yükseköğretim sistemlerinin yönetimi ve üniversite özerkliği: küresel eğilimler ve Türkiye örneği. *Journal of Higher Education & Science/Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, *4*(1), 18-27.

Daft, R. L. (2010). *Organization theory and design.* South-Western Cengage Learning.

Demir, H. ve Okan, T. (2008). *Teknoloji, örgüt yapısı ve performans arasındaki ilişkiler üzerine bir araştırma.* 16. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi El Kitabı.

Demirsoy, A. (2011). *Üniversite sorununa genel bir bakış ve bazı öneriler*. https://www.scribd.com/doc/71180890/UNİVERSİTE-SORUNUNA-GENEL-BİR-BAKIŞ-VE-BAZI-ONERİLER adresinden erişilmiştir.

Deal, T. E., & Kennedy, A. A. (1983). Culture: A new look through old lenses. *The Journal of Applied Behavioral Science*, *19*(4), 498-505.

Griffin, R. W., & Moorhead, G. (2014). *Organizational behavior: Managing people and organizations.* South Western Cengage Learning.

Gürüz, K. (2000). *Dünyada ve Türkiye'de yükseköğretim: tarihçe ve bugünkü sevk ve idare sistemleri*. ÖSYM Yayıncılık.

Hage, J. (1965). An axiomatic theory of organizations. *Administrative Science Quarterly, 10*, 289-320.

Hoy, W. K. & Forsyth, P. B. (2003). *Effective supervision, theory into practice.* http://www.waynekhoy.com/effective_supervision.html. adresinden erişilmiştir.

Hoy, W. K., & Miskel, C. G. (1987). *Educational administration: Theory, research, and practice*. Random House Trade.

Jablin, F. J. (1987). Formal organization structure. *Handbook or Organizational Communications*. (Ed.: F. M. Jablin, L. L. Putnam, K. H. Roberts and L.W. Porter) içinde. Sage Publications.

Kenan, S. (2016). Üniversitenin kısa hikayesi. *Dünyada ve Türkiye'de Üniversite* içinde. Bayburt Üniversitesi Yayınları.

Kondakçı, Y. (2003). Avrupa'da yüksek öğretim için yeni bir vizyon. *Eğitim ve Bilim*, *28*(129), 74-82.

Lunenburg, F. C., & Ornstein, A. (2021). *Educational administration: Concepts and practices*. Sage Publications.

Mintzberg, H. (1979). *The structuring of organizations.* Prentice Hall.

Ouchi, W. G. (1981). *Theory Z: How American business can meet the Japanese challenge*. Addison Wesley.

Ökten, K. H. (2002). *Heidegger ve üniversite*. Everest Yayınları.

Özer, M. (2012). Türkiye yükseköğretimi için kalite güvence sistemi yaklaşımları. *Eğitime Bakış*, *23*, 15-20.

Polatoğlu, A. (2001). K*amu yönetimi genel ilkeler ve Türkiye uygulaması*. METU Basım.

Resmî Gazete. (1981). *Yükseköğretim Kanunu*. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2547.pdf adresinden erişilmiştir.

Resmî Gazete. (1983). *Yükseköğretim Kurumları Teşkilat Kanunu*. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2809.pdf adresinden erişilmiştir.

Robbins, S. P. (1990). *Organization theory structure, design and applications.* Prentice Hall, Inc.

Sabuncuoğlu, Z. & Tüz, M. (2005). *Örgütsel psikoloji*. Alfa Aktüel Basım Yayım.

Scott, W. R. (1975). Organizational structure. *Annual review of sociology*, 1-20.

Scott, J. C. (2006). The mission of the university: Medieval to postmodern transformations. *The journal of higher education*, *77*(1), 1-39.

Şenses, F. (2007). Uluslararası gelişmeler işiğinda türkiye yükseköğretim sistemi: temel eğilimler, sorunlar, çelişkiler ve öneriler. *Economic Research Center Working Papers in Economics*, *7*(5), 1-32.

Şimşek, H., & Adıgüzel, T. (2012). Yükseköğretimde yeni bir üniversite paradigmasına doğru. *Eğitim ve Bilim*, *37*(166), 250-261.

Tonbul, Y. (2003). Yükseköğretim kurumlarinda aktif öğrenmeyi uygulamada gerekli örgütsel yapi. *Ege Eğitim Dergisi*, *3*(1), 89-101.

Türk Dil Kurumu (TDK). (2021). Örgüt. https://sozluk.gov.tr/ adresinden erişilmiştir.

Türk Dil Kurumu. (TDK). (2022). Üniversite. https://sozluk.gov.tr/ adresinden erişilmiştir.

Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği (TÜSİAD). (Haziran 1994). *Türkiye'de ve Dünyada Yükseköğretim, Bilim ve Teknoloji.* (Rapor No: TUSİAD-T/94, 6-167).

Yükseköğretim Kurulu. (YÖK). (2022). *Teşkilat şeması*. https://www.yok.gov.tr/kurumsal/teskilat adresinden erişilmiştir.

Bölüm 3

YÜKSEKÖĞRETİMDE YÖNETİM SÜREÇLERİ

Yükseköğretim örgütsel davranışlardan toplumun kültürüne kadar geniş bir yelpazede birçok örgütsel ve sosyal olgunun etkileştiği bir alandır. Dolayısıyla yükseköğretimin yönetimi büyük bir önem arz etmektedir. Yükseköğretimin bir yandan eğitim işlevi ile uğraşması diğer yandan da piyasa iş birliğine sahip olması yönetimsel süreçlerini karmaşık hâle getirmektedir. Yükseköğretimden optimum verimi almak için etkili bir yönetim anlayışına ihtiyaç vardır. Bu da, hiç kuşkusuz ki yönetimi etkileyen faktörlere bütüncül bir şekilde bakmanın önemini ortaya koymaktadır. Bu bütüncül bakış açısını ortaya koyabilmek için bu bölümde önce yönetim kavramı ile ilgili kavramsal tartışmalara yer verilecektir. Ardından örgütlerdeki yönetim süreçleri farklı boyutları ile alınacaktır. Daha sonra yönetim süreçleri yükseköğretim bağlamına daraltılarak yükseköğretimin yönetiminden bahsedilecektir. Son olarak da Türkiye'deki yükseköğretim yönetiminde belirleyici olan dinamikler üzerinde durulacaktır.

Yönetim Kavramı

Yönetim, hem toplumsal hem de örgütsel düzlemde yüzlerce yıldır insanların dikkat çeken bir süreç olmuştur. Daft (1995) yönetim uygulamalarının geçmişinin MÖ 3000'li yıllara dayandığını belirterek yazılı tarih kaynaklarında dinî inançlar, toplumsal düzen ve uygarlık eserleri gibi konulardaki eşgüdüm, iş birliği ve yaptırım gücünün yönetim ile ilgili olduğunu dile getirmiştir. Mısır Piramitleri ve Çin Seddi gibi büyük eserlerin oluşumu, tarihin akışını değiştiren büyük savaşlar, göç gibi insan hareketlilikleri, yerleşik toplumsal düzeni koruma çabaları ve büyük topluluk törenlerinde hiç kuşkusuz ki yönetim ve örgütlenme yaklaşımları etkili olmuştur.

Yönetim kavramına ilişkin alanyazında farklı tanımlamalar yapılmıştır. Simon ve meslektaşları (1967) yönetim kavramını ortak bir amacı gerçekleş-

Kaynakça

Açıkalın, Ş. (1993). Öğretmenlerin okul müdürlerini etkileme güçleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *9*(9), 183-192.

Altbach, P. G. (2006). *International higher education: Reflections on policy and practice*. Center for International Higher Education, Lynch School of Education, Boston College.

Aydın, A., Selvitopu, A., & Kaya, M. (2018). Türkiye'de yükseköğretim yönetimi alaninda üretilen doktora tezlerine ilişkin bir inceleme. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, (2), 305-313.

Balyer, A., & Gündüz, Y. (2011). Türk yükseköğretim yönetim sisteminde YÖK ile yaşanan paradigmatik dönüşüm: Vakıf üniversiteleri çelişkisi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *1*(31), 69-84.

Baykara, S. T., & Kuzulu, E. (2021). ERASMUS öğrenim hareketliliği öğrencilerinin kültürel zekâ seviyeleri ve program deneyimleri üzerine bir araştırma. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, *9*(26), 110-126.

Bess, J. L., & Dee, J. R. (2008). *Understanding college and university organization: Dynamics of the system* (Vol. 2). Stylus Publishing, LLC..

Birnbaum, R. (1989). The cybernetic institution: Toward an integration of governance theories. *Higher Education, 18*(2), 239-253.

Bursalıoğlu, Z. (2012). *Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış*. Pegem Akademi,

Çelik, Z. & Gür, B. (2014). Yükseköğretim sistemlerinin yönetimi ve üniversite özerkliği: Küresel eğilimler ve Türkiye örneği. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, *4*(1), 18-27.

Daft, R. L. (1995). *Understanding management.* Harcourt College Publishers.

Derdiyok, T. (2019). Üniversitelerde kalite güvence sistemi kapsamında PUKÖ yönetim döngüsü uygulamasında bir model önerisi. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü̈ Dergisi*, *8*(15), 173-198.

Erat, V. (2019). osmanli'dan günümüze rektör belirleme usulü. *Electronic Turkish Studies*, *14*(2), 371-383.

Ertem, H. Y. (2020). Student retention in Turkish higher education through lenses of bio-Ecological theory. *Journal of Theoretical Educational Science*, *13*(2), 296-310.

Gayle, D. J., Tewarie, B., & White Jr, A. Q. (2003). *Governance in the twenty-first-century university: Approaches to effective leadership and strategic management: ASHE-ERIC higher education report*. John Wiley & Sons.

Hoy, W. K., & Miskel, C. G. (1987). *Educational administration: Theory, research, and practice*. Random House Trade.

Karip, E. (2014). Yönetim biliminin alanı ve kapsamı. *Eğitim Yönetimi: Teori, Araştırma ve Uygulama (Edt. Selahattin Turan)* içinde. Pegem Akademi.

Kaya, Y. K. (1979). *Eğitim yönetimi.* TODAIE Yayın.

Kondakçı, Y. & Zayim, M. (2013). Yönetim süreçleri. *Eğitim Yönetiminde Kuram ve Uyglama (Edt. Servet Özdemir)* içinde. Pegem Akademi.

Kondakçı, Y., Demir, C., Ertem, H. Y., & Oldaç, Y. İ. (2016). *Uluslararası öğrencilerin türkiye'deki akademik ve sosyal yaşam doyumları*. Uluslararası Eğitim Yönetimi Kongresi.

Lunenburg, F. C., & Ornstein, A. (2021). *Educational administration: Concepts and practices*. Sage Publications.

Özçiçek, Y., & Karaca, A. (2019). Yükseköğretim kurumlarinda kalite ve akreditasyon: mühendislik eğitim programlarinin değerlendirilmesi. *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *3*(1), 114-149.

Özdem, G. (2013). Yükseköğretim kurumlarında ERASMUS programının değerlendirilmesi (Giresun Üniversitesi örneği). *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, *1*(1), 61-98.

Resmî Gazete (1981). *Yükseköğretim Kanunu*. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2547.pdf adresinden erişilmiştir.

Resmî Gazete (2016). O*lağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname.* https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/10/20161029-5.htm.

Robbins, S. P., DeCenzo, D. A., & Coulter, M. K. (2010). *Fundamentals of management: Essential concepts and applications.* Pearson.

Simon, H. A., Smithburg, D. W., & Thompson, V. A. (1967). *Public adminitration.* Wadsworth Publising Company.

Shafritz, J. M., & Hyde, A. C. (2016). *Classics of public administration*. Cengage learning.

Sporn, B. (2007). Governance and administration: Organizational and structural trends. In *International handbook of higher education* (pp. 141-157). Springer.

Suğur, S., & Cangöz, İ. (2016). Üniversite yönetiminde kadınların eksik temsili üzerinde toplumsal cinsiyet ilişkilerinin rolü. *Amme İdaresi Dergisi*, *49*(3), 89-115.

Şahin, A. (2004). Yönetim kuramlari ve motivasyon ilişkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (11), 523-547.

Şahin, F. (2022). Yönetim yaklaşımları ve okula yansımaları. *Türk Eğitim Sİstemi ve Okul Yönetimi (Edts. Hasan Tabak ve Fatih Şahin)* içinde. Pegem Akademi.

Şimşek, A., & Çelik, M. Ş. (2018). *Yönetim ve organizasyon*. Eğitim Yayınevi.

Yükseköğretim Kurulu. (YÖK). *Hedef odaklı uluslararasılaşma. https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/hedef-odakli-uluslararasilasma.aspx adresinden erişilmiştir.*

Yüksel, M. (2000). Yönetişim kavramı üzerine. *Ankara Barosu Dergisi*, *58*(3), 145-159.

Zgaga, P. (2006). Reconsidering higher education governance. J. Köhler & J. Huber (Ed), *Higher education governance between democratic culture, academic aspitations and market forces* içinde (s. 35-50). Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Bölüm 4

YÜKSEKÖĞRETİM FİNANSMANI VE İSTİHDAMI

İnsanları ve dolayısıyla toplumların yaşamlarında önemsediği olgulardan biri ekonomidir. Çünkü çok yönlü gelişim için ekonomik güce ihtiyaç vardır. Geçmişten toplumları savaşa sürükleyen olayların en başında daha fazla toprak ve daha fazla ganimet arzusu yatmıştır. Bu arzunun temelinde ise ekonomik kaygılar olduğu varsayılabilir. Günümüzdeki durum da hiç farklı değildir. Hatta sıcak savaşların yerini soğuk savaşlara bırakması ekonomik gücü daha ön plana çıkarmıştır. Eğitimden sağlığa birçok alanda gelişmenin, kalkınmanın ya da zaferler kazanmanın anahtarı ekonomi olarak gösterilmiştir. Ekonominin böylesine başat faktör olduğu bir çağda yükseköğretim, hem ekonomik katma değer üreten faaliyetler hem de büyük ekonomik tüketim yapan paydaşları bulunan bir alan olması nedeniyle özel bir yere sahiptir. Bu kitap bölümü yükseköğretimin ekonomik işlevlerini finansman ve istihdam konuları üzerinden inceleyecektir. Bölümde önce yükseköğretimin önemi yükseköğretimin fayda ve katkıları üzerinden anlatılacaktır. Ardından eğitim ve yükseköğretim finansmanına ilişkin temel kavramlar ile yükseköğretim finansmanını etkileyen faktörlerden bahsedilecektir. Sonrasında yükseköğretim finansman yöntemleri açıklanacaktır. Daha sonra yükseköğretimde istihdam politikaları iş güvencesi ve iş güvencesizliği bağlamında ele alınacaktır. Son olarak da yükseköğretim finansmanı ve istihdamı üzerine Türkiye'deki gelişmeler ve uluslararası yaklaşımlar irdelenecektir.

Yükseköğretimin Önemi

Yükseköğretim, sadece öğrencilerin eğitim hayatını şekillendirmek için değil, aynı zamanda devletin sosyal ve ekonomik yatırımlarını teşvik etmek ve bilimsel araştırmaları geliştirmek için büyük önem arz etmektedir. Öğrenci yararı açısından değerlendirildiğinde, öğrencilerin yükseköğrenim ile birçok avantaja sahip olduğu görülmektedir. Ishitani'ye (2006) göre, yükseköğretim bireyler için ekonomik kazanç elde etmeye ve daha iyi kariyer seçenekleri geliştirmeye yol açmaktadır. OECD (2015) raporuna göre, yükseköğrenim

Dr. olma kriterlerinin yeniden düzenlenmesini öneren çalışmalar bulunmaktadır (Bursalıoğlu, 1996; Demir vd., 2017; Ölçer & Koçer, 2015; Tuzgöl Dost & Cenkseven, 2007; Türkoğlu, 1991). Diğer taraftan alanda en donanımlı ve bilgin olarak kabul edilen Profesörler ise ne yazık ki durağan bir duruma girmekte ve bu durum verimliliklerini etkilemektedir (Şenses, 2007). Ayrıca Eğitim Bir-Sen (2013) raporu, profesörlerin diğer meslek gruplarının maaşlarına kıyasla çok düşük maaş alması nedeniyle proje geliştirmek, asistan yetiştirmek veya bilimsel araştırma yapmak yerine ekstra gelir elde etmek için fazladan dersler verdiklerini göstermiştir. Kalaycı (2009) genel bir bakış açısıyla akademisyen performansının değerlendirme yöntemlerini araştırmış ve sonuç odaklı ve özetleyici (summative) değerlendirmenin Türkiye'de temel değerlendirme yöntemi olduğundan hareketle süreç odaklı daha biçimlendirici bir değerlendirme sistemine ihtiyaç olduğunu tespit etmiştir. Sonuç olarak, akademik dünyada kadro görevleri, yükselmeler ve performans değerlendirmeleri, yükseköğretimin istihdam politikalarında önemli bir yer tutmaktadır.

Kaynakça

Acar, E. (2017). Neoliberalizm ve sosyal refah devleti ekseninde üçüncü yol yaklaşimi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 248-263.

Ahmad, A.R., Saripuden, S., & Soon N. G. (2015). Analysis of the higher education funding systems, *Journal of e-Learning and Higher Education*, *2015*(2015), Article ID 873723, DOI: 10.5171/2015.873723.

Akalın, G. (1980). *Yüksek öğretim karma malına maliyet-fayda analizinin uygulanması*. Ankara Üniversitesi Basımevi.

Akça, H. (2012). Yükseköğretimin finansmanı ve Türkiye için yükseköğretim finansman modeli önerisi. *Journal of Management & Economics*, *19*(1), 91-104.

Alderman, G. (2001). The globalization of higher education: Some observations regarding the free market and the national interest. *Higher Education in Europe*, *26*(1), 47-52.

Altbach, P. G. (1998). *Comparative higher education: Knowledge, the university, and development*. Ablex Publishing.

Altbach, P. G. (2013). Globalization and forces for change in higher education. In *The international imperative in higher education* (pp. 7-10). SensePublishers.

Altundemir, M. E., & Göksu, G. G. (2017). Performans esasli bütçeleme ile performans esasli finansman uygulamalarinin karşilaştirilmasi: yükseköğretim örneği. 32. *Uluslararası Maliye Sempozyumu*, 29-48.

Antalyalı, Ö. L. (2007). Tarihsel süreç içerisinde üniversite misyonlarinin oluşumu. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (6), 25-40.

Ateş, H. (2013). *OECD ülkeleri ile Türkiye'nin yükseköğretim finansman sistemlerinin karşilaştirilmasi ve Türkiye için bir finansman modeli önerisi*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Aypay, A. (2003). Yükseköğretimin yeniden yapilandirilmasi: sosyo ekonomik ve politik çevrelerin üniversitelerde kurumsal adaptasyona etkileri. *Kuram ve Uygulamada Egitim Yönetimi Dergisi*, *9*(2), 194-213.

Bailey, S. (2017). *Strategic public finance*. Bloomsbury Publishing.

Beşkaya, A., Savaş, B., & Şamiloğlu, F. (2010). The impact of education on economic growth in Turkey. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15*(3), 43-62.

Birol, Y. E., & Ulutaş, A. (2018). Bütünleşik çok kriterli karar verme modeli ile türkiye'deki üniversitelerin ödenek ve harcama açisindan performans analizi. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, *10*(19), 349-363.

Bursalıoğlu, Z. (1996). Nasıl Bir Yükseköğretim Yasası. *Kuram ve Uygulamada Egitim Yönetimi Dergisi*, *2*(3), 349-351.

Büyükcan, T., & Biçer, M. (2016). Refah devleti uygulamalarının değişen perspektifinde 2000 sonrası dönemde Türkiye'de kamu eğitim harcamalarının değerlendirilmesi. 31. Türkiye Maliye Sempozyumu, Mersin. *Türkiye Maliye Sempozyumunda Sunulan Bildiri*, *17*.

Cave, M. (2001). Voucher programmes and their role in distributing public services. *OECD Journal on budgeting*, *1*(1), 59-88.

Chevaillier, T., & Eicher, J. C. (2011). Yükseköğretimin Finansmanı: Son On Yılda Görülen Değişiklikler. *Liberal Düşünce Dergisi*, (62), 203-216.

Çınar, f., & Ağcakaya, s. (2016). Yükseköğretimin finansmaninda alternatif stratejiler: dünyadaki uygulamalar ve Türkiye'de mevcut durum üzerinden karşilaştirmali bir analiz. *Journal of Suleyman Demirel University Institute of Social Sciences*, *23*(1), 269-290.

Demir, E., Güloğulu Demir, C., & Özdemir, M. Ç. (2017). Akademik yükseltme ve atama sürecine yönelik öğretim üyesi görüşleri. *Journal of Higher Education & Science/Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, *7*(1). 12-23.

Demirel, D. (2006). Küresel eksende devletin yeni kimliği:"Etkin devlet". *Sayıştay Dergisi*, (60), 105-128.

Doğan, D. (2013). Yeni kurulan üniversitelerin sorunlari ve çözüm önerileri. *Journal of Higher Education & Science/Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, *3*(2), 108-116.

Doğramacı, İ. (2000). *Günümüzde Rektör seçimi ve atama krizi (Türkiye'de ve dünyada yükseköğretim yönetimine bakiş)*. Meteksan.

Eğitimciler Birliği Sendikası. (2013). Öğretim Elemanlarının Mali Hakları: Ulusal ve Uluslararası Karşılaştırmalar, Tespitler ve Talepler.

El-Khawas, E. (2007). Accountability and quality assurance: New issues for academic inquiry. In *International handbook of higher education* (pp. 23-37). Springer, Dordrecht.

Erdem, A. R. (2006). Dünyadaki yükseköğretimin değişimi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (15), 299-314.

Erdoğan, İ. (2001). Ulusal kalkınma ve eğitim ilişkisi. *Libarel Düşünce Dergisi*, *6*, 34-39.

Ergen, H. (1999). *Türkiye'de eğitim harcamalarinin analizi ve yükseköğretimde maliyetler.* (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ergen, Z. (2006a). Yükseköğretim karma malının niteliği ve finansmanı üzerine. *Sosyoekonomi*, *3*(3), 11-24.

Ergen, Z. (2006b). Yükseköğretimin Finansmanında Öğrenci Borçlanma Yöntemi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *15*(1), 133-150.

Ergin-Kocatürk, H. (2021). *Türkiye'de yükseköğretim yönetimi: tarihsel dönüşüm, sistem koordinasyonu ve kurumsal yönetişim* (Doktora tezi). Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.

Esterman, T., Nokkala, T., & Steinel, M. (2011). *University autonomy in Europe II*. European University Association.

Etzkowitz, H., & Leydesdorff, L. (1995). The Triple Helix--University-industry-government relations: A laboratory for knowledge based economic development. *EASST Review*, *14*(1), 14-19.

Gayle, D. J., Tewarie, B., & White Jr, A. Q. (2003). *Governance in the twenty-first-century university: Approaches to effective leadership and strategic management: ASHE-ERIC higher education report*. John Wiley & Sons.

Giddens, A. (2013). *The third way: The renewal of social democracy*. John Wiley & Sons.

Goff, J. L. (2006). *Ortaçag'da entelektüeller (*Çev. Mehmet Ali Kılıçbay). Ayrıntı Yayınları.

Gökbunar, R., Özdemir, H., & Uğur, A. (2008). Küreselleşme kiskacindaki refah devletinde sosyal refah harcamalari. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, *9*(2), 158-173.

Gölpek, F. (2011a). Yükseköğretimin getirileri ve etkinlik sorunu. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *25*(3-4), 77-95.

Gölpek, F. (2011b). Yükseköğretim finansman politikasında yeni bir yaklaşım: Maliyet paylaşımı. *Yükseköğretim Dergisi*, *1*(1), 25-33.

Greenaway, D., & Haynes, M. (2003). Funding higher education in the UK: The role of fees and loans. *The Economic Journal*, *113*(485), F150-F166.

Guillemette, Y. (2006). *The case for income-contingent repayment of student loans*. CD Howe Institute.

Günay, D. (2011). Türk Yükseköğretiminin yeniden yapilandirilmasi bağlaminda sorunlar, eğilimler, ilkeler ve öneriler-I. *Journal of Higher Education & Science/Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, *1*(3), 113-121.

Güngör-Göksu. G. (2017*). Yükseköğretimde performans esaslı finansman ve Türkiye için bir değerlendirme* (Doktora tezi) Sakarya Üniversitesi, SosyalBilimler Enstitüsü, Sakarya.

Gürüz, K. (2000). *Dünyada ve Türkiye'de yükseköğretim: tarihçe ve bugünkü sevk ve idare sistemleri*. ÖSYM Yayıncılık.

Gürüz, K, & Şuhubi, E. A. M. & Şengör, C. & Türker, K. & Yurtsever, E. (1994).*Türkiye'de ve dünyada yükseköğretim, bilim ve teknoloji.* Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD).

Hauptman, A. M. (2007). Higher education finance: trends and issues. In *International handbook of higher education* (pp. 83-106). Springer, Dordrecht.

Ishitani, T. T. (2006). Studying attrition and degree completion behavior among first-generation college students in the United States. *Journal of Higher Education*, 77(5), 861-885.

Johnstone, D. B. (2004). The economics and politics of cost sharing in higher education: comparative perspectives. *Economics of Education Review*, *23*(4), 403-410.

Johnstone, D. B. (2006). *Financing higher education: Cost-sharing in international perspective*. Brill.

Kalaycı, N. (2009). Yüksek öğretim kurumlarinda akademisyenlerin öğretim performansini değerlendirme sürecinde kullanilan yöntemler. *Kuram ve Uygulamada Egitim Yönetimi Dergisi*, *15*(4), 625-656.

Kar, M. & Ağır, H. (2006). Türkiye'de beşeri sermaye ve ekonomik büyüme ilişkisi: eş bütünleşme yaklaşımı ile nedensellik testi: 1926-1994. *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 1*(11), 50-68.

Korkut, H. (2001). *Sorgulanan yükseköğretim.* Nobel Yayınları.

Korkut, H., Muştan, T., & Yalçınkaya, M. (1999). Araştırma görevlilerinin sorunları. *Kuram ve Uygulamada Egitim Yönetimi Dergisi*, *5*(1), 19-36.

Kuyumcu, A., & Erdoğan, T. (2008). Yükseköğretimin toplumsal değişmeye etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *35*(35), 240-250.

Marcucci, P. N., & Johnstone, D. B. (2007). Tuition fee policies in a comparative perspective: Theoretical and political rationales. *Journal of Higher education policy and Management*, *29*(1), 25-40.

Mercan, M., & Sezer, S. (2014). The effect of education expenditure on economic growth: the case of Turkey. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 109*, 925-930.

Milliken, F. J. (1987). Three types of perceived uncertainty about the environment: State, effect, and response uncertainty. *Academy of Management Review*, *12*(1), 133-143.

Nerlove, M. (1975). Some problems in the use of income-contingent loans for the finance of higher education. *Journal of Political Economy*, *83*(1), 157-183.

Odabaşı, Y. (2006). Değişimin ve dönüşümün aracı olarak girişimci üniversite. 87-104.

Organization for Economic Cooperation and Development (OECD). (2017). *Education at a glance-2017 highlights.*

Organization for Economic Cooperation and Development. (OECD). (2015). *Education at a glance-2015 highlights.*

Ölçer, N., & Koçer, S. (2015). Örgütsel iletişim: Kocaeli Üniversitesi akademik personeli üzerine bir inceleme. *Global Media Journal TR Edition*, *6*(11), 339-383.

Özer, Y. E. (2011). Girişimci üniversite modeli ve Türkiye. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 30*(2), 85-100.

Özkan, M. (2014). *Türk yükseköğretim sistemi için sürdürülebilir bir finansman model önerisi.* (Yayınlanmamış Doktora Tez). Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.

Öztemel, E. (2013). Yükseköğretim kurumlarında araştırma ve inovasyon kültürünün oluşturulması. *Yükseköğretim Dergisi, 3*(1), 22-29.

Özvar, S. (2020). *Yükseköğretim finansmani: alternatif yöntemlerin tercih edilebilirlik açisindan değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Perkin, H. (2007). History of universities. P. Altbach & J. Forest (Ed.), *International handbook of higher education* içinde (s. 159–205). Springer.

Post, G., & Courtenay, W. J. (2017). The Twelfth Century—Alexander III and the Licentia docendi. In *The Papacy and the Rise of the Universities* (pp. 5-27). Brill.

Resmî Gazete (1981). *Yükseköğretim Kanunu*. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2547.pdf adresinden erişilmiştir.

Savul, G. (2012). Standart Dışının Standartlaşması: Güvencesiz İstihdam. *Güvencesizleştirme, Süreç, Yanılgı, Olanak* (ed. Ö. Göztepe) içinde, ss. 117-143. Notabene Yayınları

Sezgül, S. (2021*). Türk yükseköğretim sisteminde prekaryalaşma süreci*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sinop Üniversitesi., Sinop.

Shamos, M. I. (2002). *Handbook of academic titles*. Retrieved from http://euro.ecom.cmu.edu/people/faculty/mshamos/Handbook.pdf.

Soysal, G. (2015). *Güvencesiz istihdam: bursa'da kamu sektöründe taşeron çalişanlar üzerine nitel bir çalişma*. (YayımlanmamışYüksek Lisans Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa.

Söyler, İ. (2008). Eğitim hizmetleri bağlamında vakıf üniversitelerinin finansal ve vergisel sorunları. *Maliye Dergisi*, *154*(1), 52-76.

Şen, Z. (2012). Türkiye'de Yükseköğretim sistemi eleştirileri ve öneriler. *Yükseköğretim Dergisi*, *2*(1), 1-9.

Şenses, F. (2007). Uluslararası gelişmeler işiğinda türkiye yükseköğretim sistemi: temel eğilimler, sorunlar, çelişkiler ve öneriler. *Economic Research Center Working Papers in Economics*, *7*(5), 1-32.

Şimşek, H. (1991). The Turkish higher education system in 1990s. *Mediterranean Journal of Educational Studies, 4(2),* 133-53.

Tatar, H. C., & Tatar, T. (2012). Küreselleşme ve üniversite. *Düşünce Dünyasinda Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi*, 29-46.

Tayşir, N. K. (2018). Türkiye'de Fordist üretim krizinin ortam koşulları bağlaminda incelenmesi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, *16*(32), 47-66.

Tilak, J. B. (2008). Higher education: a public good or a commodity for trade?. *Prospects*, *38*(4), 449-466.

Tuzgöl Dost, M. & Cenkseven, F. (2007). Devlet ve vakıf üniversitelerinde çalışan öğretim elemanlarının mesleki sorunları. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(2), 203-218.

Türk Eğitim Derneği TEDMEM. (2016). *2016 eğitim değerlendirme raporu.* Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları.

Türkoğlu, A. (1991). Eğitim yüksekokullarinda öğretim üyesi sorunu. *Eğitimde Arayışlar*, *1*, 13-14.

Uslu, B. (2018). Dünya üniversiteler sıralaması: Genişletilen gösterge setine göre sıralamada oluşan farklılıklar. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, *8*(3), 457-470.

Vossensteyn, H. (2009), Challenges in student financing: state financial support To students-a worldwide perspective, *Higher Education in Europe, 34*(2), 171– 187.

Wissema, J. G. (2009). *Towards the third generation university: Managing the university in transition*. Edward Elgar Publishing.

Yalçınkaya, M., Koşar, D., & Altunay, E. (2014). Araştırma görevlilerinin bilim insanı yetiştirme sürecine ilişkin görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, *22*(3), 1009-1034.

Yıldız, N. (2008). Neoliberal küreselleşme ve eğitim. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, *11*, 13-32.

Yolcu, H. (2021). Eğitimde özelleştirme: Strateji, yöntem ve teknikler. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, *54*(2), 645-675.

Bölüm 5

AKADEMİK ÖZGÜRLÜK VE ÖZERKLİK

Yükseköğretim kurumları ortaya koydukları misyonu gerçekleştirmek için belirli kaynaklara ek olarak daha rahat çalışmalarına imkân veren ortamlar beklemektedir. Bu beklentinin temelinde daha özgür ve özerk üniversite kimliği bulunmaktadır. Üniversitenin akademisyenleri ve paydaşları için özgür bir atmosfer oluşturması ve yapısal olarak özerkliği sağlaması bilimsel ilerleme ve toplumsal kalkınma için büyük önem arz etmektedir. Bu doğrultuda, kitabın bu bölümü yükseköğretim kurumlarındaki akademik özgürlük ve özerklik konusunu inceleyecektir. Bölümde önce akademik özgürlük kavramının tarihsel süreç içinde gelişimi ele alınacaktır. Ardından akademik özgürlük üzerine yürütülen güncel tartışmalardan bahsedilecektir. Ayrıca yükseköğretim sisteminde akademik özgürlüğe engel olabilecek faktörlere değinilecektir. Sonrasında üniversite özerkliği örgütsel, ekonomik ve akademik boyutlar üzerinden açıklanacaktır. Son olarak da Türkiye'de akademik özgürlük ve özerklik üzerine ortaya koyulan çalışmalar yapısal olarak irdelenecektir.

Akademik Özgürlük Kavramı ve Tarihsel Gelişimi

Yükseköğretim kurumları, sadece bireylerin geleceğini değil, aynı zamanda toplumların ve devletlerin geleceğini şekillendirecek şekilde farklı işlevlere sahip eğitim örgütleridir. Ayrıca ekonomik, sosyal, kültürel, felsefi ve politik birçok değişiklikten etkilendikleri için yükseköğretim kurumlarının yönetsel süreçleri oldukça karmaşıktır. Üstelik Sporn'a (2007) göre serbestleşme, özelleştirme, piyasalaşma ve rekabet gibi neoliberal politikalar yükseköğretim kurumlarına önemli etkilerde bulunmaktadır. Buna paralel olarak, yükseköğretimden beklentiler yıllar geçtikçe artmakta, yükseköğretime yeni sorumluluklar yüklenmekte ve bunlar da yükseköğretimde yeni sorunlar ortaya çıkmaktadır. Yükseköğretimdeki sorunlarla yüzleşmek ve daha etkili mücadele etmek için üniversitelerin akademik özgürlüğe her zamankinden daha çok ihtiyacı vardır.

Kaynakça

Acar, E. (2017). Neoliberalizm ve sosyal refah devleti ekseninde üçüncü yol yaklaşimi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 248-263.

Aarrevaara, T. (2010). Academic freedom in a changing academic world. *European Review*, *18*(1), 55-S69.

Açıkgöz, Ö. (2012). Yükseköğretim Üzerine Bir Değerlendirme: Yeniden Yapılanma Sürecinde Bir Sistem Önerisine Giriş. *Yükseköğrefim ve Bilim Dergisi, 2,* 11-17.

Akerlind, G. S., & Kayrooz, C. (2003). Understanding academic freedom: The views of social scientists. *Higher Education Research & Development, 22*(3), 327-344.

Altbach, P. G. (2001). Academic freedom: International realities and challenges. *Higher education, 41*(1-2), 205-219.

Altbach, P. G. (2007). Academic freedom in a global context: 21st century challenges. *The NEA 2007 Almanac of Higher Education*, 49-56.

Altinsoy, S. (2011). Yeni devlet üniversitelerinin gelişimi: Sorunlar ve politika önerileri. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, *1*(2), 98-104.

Arap, K. S. (2010). Türkiye Yeni Üniversitelerine Kavuşurken: Türkiye'de Yeni Üniversiteler ve Kuruluş Gerekçeleri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 65*(01), 001-029.

Aslan, G. (2010). Öğretim Üyelerinin Girişimci Üniversite ve Üniversite Sanayi İşbirliği Kavramlarına İlişkin Görüşleri. *Bilim Toplum Dergisi*, *8*, 7-22.

Asya Kalkınma Bankası. (2012). *Administration and governance of higher education in Asia: Patterns and implications*. Asian Development Bank.

Aygün, H. A. (2012). Psikolojik yıldırma (mobbing) üzerine nitel bir araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *3*(5).

Balyer, A. (2011). Akademik özgürlük: Türkiye'deki akademisyenlerin algıları. *Eğitim ve Bilim, 36*(162).

Berdahl, R. (1990). Academic freedom, autonomy and accountability in British universities. *Studies in Higher Education*, *15*(2), 169-180.

Byrne, J. P. (1989). Academic freedom: A special concern of the first amendment. *Yale LJ*, *99*, 251-340.

Burgaz, B., & Şentürk, İ. (2008). Küreselleşmenin eğitim fakültelerinin yönetim boyutundaki etkileri. *Manas Journal of Social Studies*, *19*, 269-280.

Büken, N. Ö. (2006). Türkiye örneğinde akademik dünya ve akademik etik. *Hacettepe Tıp Dergisi*, *37*(3), 164-170.

Celep, C., & Konaklı, T. (2013). Mobbing experiences of instructors: causes, results, and solution suggestions. *Educational Sciences: Theory & Practice*,*13*(1), 193-199.

Çelik, Z., & Gür, B. (2014). Yükseköğretim sistemlerinin yönetimi ve üniversite özerkliği: Küresel eğilimler ve türkiye örneği. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 4*(1), 18-27.

Çetinsaya, G. (2013). Akademik özgürlük bildirisi. http://higheredu-sci.beun.edu.tr/pdf/pdf_HIG_1482.pdf. Accessed 10 January 2016.

Demir, Y. (2015). Mobbingin kişisel ve örgütsel etkileri üzerine bir araştırma.. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, *1*(3), 99-111.

Değirmencioğlu, S. (2008). Kamusaldan özele dönüsen olanaklar ısığında üniversitede demokrasi. In report of Union of Education and Science Workers.

Demir, E., Demir, C. G., & Özdemir, M. Ç. (2017). Akademik Yükseltme ve Atama Sürecine Yönelik Öğretim Üyesi Görüşleri. *Journal of Higher Education & Science/Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, *7*(1). 12-23.

Dikmetaş, E., Top, M., & Ergin, G. (2011). Asistan hekimlerin tükenmişlik ve mobbing düzeylerinin incelenmesi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, *22*(3), 137-149.

Doğramacı, İ. (2000). *Günümüzde Rektör seçimi ve atama krizi (Türkiye'de ve dünyada yükseköğretim yönetimine bakış)*. Meteksan.

Dündar, G., & Acar, A. B. (2008). İşyerinde psikolojik yıldırmaya (mobbing) maruz kalma sıklığı ile demografik özellikler arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Istanbul University Journal of the School of Business*, *37*(2), 111-120.

Erdem, A. R. (2006). Dünyadaki yükseköğretimin değişimi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (15), 299-314.

Erdem, A. R. (2013). Autonomy of the university: A financial, academic and administrational approach. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, *3*(2), 97-107.

Erdem, A. R. (2012). Küreselleşme: Türk yükseköğretimine etkisi. *Yükseköğretim Dergisi*, *2*(2), 109-117.

Ertem, H. Y., & Gökalp, G. (2014). *Perceived Psychological Contract Breach of Research Assistants in METU.* Paper presented at the meeting of the European Conference on Educational Research, Porto.

Erkan, S. (2011). Change in Higher Education and a Core Value: Academic Freedom. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 3*(3), 349-376.

Ertem, H. Y. (2021). Does academic freedom make sense in Turkey? A content analysis study. *Globalisation, Societies and Education*, *19*(5), 511-521.

Estermann, T., Nokkala, T., & Steinel, M. (2011). University autonomy in Europe II: The Scorecard. European University Association. https://www.eua.eu/downloads/publications/university%20autonomy%20in%20europe%20ii%20-%20the%20scorecard.pdf adresinden erişimiştir.

European University Association. (2016). EUA University Autonomy. http://www.university-autonomy.eu/countries/turkey/. Accessed 25 May 2016.

Fossey, R., & Wood, R. C. (2004). Academic freedom and tenure. *New Directions for Community Colleges*, *2004*(125), 51-63.

Fuchs, R. F. (1963). Academic Freedom. Its Basic Philosophy, Function, and History. *Law and Contemporary Problems*, *28*(3), 431-446.

Gedikoğlu, T. (2013). Yükseköğretimde akademik özgürlük. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 3*(3), 179-183.

Gökbel, V., & Nevra Seggie, F. (2014). Siyasal Kültür, Üniversite ve Akademik Özgürlük. *İnsan & Toplum Dergisi, 4*(8), 189-196.

Gül, H., İnce, M., & Özcan, N. (2011). The relationship between workplace mobbing and burnout among academics at a Turkish university. *Research Journal of International Studies*, *18*(1), 118-134.

Günay, D. (2004). Üniversitenin neliği, akademik özgürlük ve üniversite özerkliği. *Policy*, *14*, 37-44.

Günay, D. (2006). Türkiye'nin üniversite sorunu. *Sosyal Bilimler Evi Bilimsel Düşünce Dergisi*, *3*, 7-20.

Günay, D. (2008). Akademik özgürlük ve üniversite özerkliği.

Günay, D. (2011). Türk Yükseköğretiminin Yeniden Yapılandırılması Bağlamında Sorunlar, Eğilimler, İlkeler ve Öneriler-I. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 1*(3), 113-121.

Güner, H. (2017). *Eğitim fakülteleri öğretim üyelerinin akademik özgürlük algılarının incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Istanbul.

Güneş, M. (2011). Bilginin iktidarında çağdaş üniversiteler için akademik özgürlüğün anlamı. *KHO Bilim Dergisi, 21*(2), 31-51.

Güneş, F. (2012). Bologna süreci ile yükseköğretimde öngörülen beceri ve yetkinlikler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, *2*(1), 1-9.

Gür, B. S. (2011). " Türkiye'de Yükseköğretimin ve Yükseköğretim Kurulu'nun Tarihi" Üzerine. *Journal of Higher Education & Science/Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, *1*(1).

Heisler, M. O. (2007). Academic freedom and the freedom of academics: Toward a transnational civil society move. *International Studies Perspectives*,*8*(4), 347-357.

Hoole, S. R. H. (2007). Academic Freedom in Sri Lanka. *Peace Review: A Journal of Social Justice*, *19*(4), 507-520.

Karran, T. (2007). Academic freedom in Europe: A preliminary comparative analysis. *Higher Education Policy*, *20*(3), 289-313.

Karran, T. (2009). Academic freedom in Europe: time for a Magna Charta?. *Higher Education Policy*, *22*(2), 163-189.

Kayrooz, C., Kinnear, P., & Preston, P. (2001). *Academic freedom and commercialisation of Australian universities* (No. 37). discussion paper.

Kükner, B. (2015). Bir hak olarak akademik özgürlük. *ViraVerita E-Dergi, 2*, 65-88.

Leiser, B. M. (1994). Threats to academic freedom and tenure. *Pace Law Review.*, *15*, 15-67.

Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*,*50*(4), 370.

MEB. (2016). 23.05.2016. Üniversiteler Kanunu. http://www.meb.gov.tr/meb/hasanali/egitime-katkilari/universiteler.htm 23 May 2016

Minerva, F. (2014). New threats to academic freedom. *Bioethics*, *28*(4), 157-162.

Muhammed, F. M. E. (2010). *Akademik personel performans değerlendirme kritlerlerinin incelenmesi (*Unpublished doctoral thesis). University of Marmara, İstanbul, Turkey.

Owusu-Ansah, C. (2015). Academic freedom: its relevance and challenges for public universities in Ghana today. *Journal of Education and Practice*, *6*(5), 173-179.

Önder, I. (2008). Üniversite özerkliği, bilimsel özgürlük ve demokrasi. In report of Union of Education and Science Workers.

Özer, M. (2012). Türkiye'de Yükseköğretimin Yeniden Yapılandırılması ve Kalite Güvence Sistemi. *Yükseköğrefim ve Bilim Dergisi*, *2*, 18-23.

Özkaya, M. O., Yakın, V., & Ekinci, T. (2008). Stres Düzeylerinin Çalışanların İş Doyumu Üzerine Etkisi Celal Bayar Üniversitesi Çalışanları Üzerine Ampirik Bir Araştırma. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *15*(1), 163-179.

Petticrew, M., & Roberts, H. (2006). *Systematic reviews in the social sciences: A practical guide*. Blackwell Publishing.

Regulation of Academic Incentive. (2015). Law of Academic Incentive. http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/12/20151218-4.pdf. Accessed 1 January 2016.

Regulation of Academic Incentive (2016). Law of Academic Incentive. http://www.yok.gov.tr/documents/10279/30318223/Akademik_Tesvik_Odenegi_Yonetmeligi_31_12_2016_Resmi_Gazete_Yayin_Tarihi.pdf. adresinden erişilmiştir.

Resmî Gazete (1946). Kanunlar. https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/6336.pdf adresinden erişilmiştir.

Romanowski, M. H., & Nasser, R. (2010). Faculty perceptions of academic freedom at a GCC university. *Prospects*, *40*(4), 481-497.

San, C. (1992). *Bir toplumsal kurum olan üniversite'de özerklik ve bilim özgürlüğü*. Paper presented at III. National Conference of Social Sciences,

Science Academy Report. (2015). Akademik Özgürlükler Raporu. http://bilimakademisi.org/wpcontent/uploads/2015/05/Bilim-Akademisi-2015-Akademik-%C3%96zg%C3%BCrl%C3%BCkler-Raporu-.pdf. Accessed 15 March 2016.

Seggie, F. N., & Gökbel, V. (2015). From past to present academic freedom in Turkey.

Shils, E. (1995). Academic freedom and permanent tenure. *Minerva*, *33*(1), 5-17.

Sert, Ö., & Akkoyunlu Wigley, A. (2015). Üniversitelerde bezdiriyi dillendirmek. *Eğitim Bilim Toplum*, *13*(51), 8-32.

Slaughter, S. (1988). Academic freedom and the state: Reflections on the uses of knowledge. *The Journal of Higher Education*, 241-262.

Sporn, B. (2007). Governance and administration: Organizational and structural trends. In *International handbook of higher education* (pp. 141-157). Springer Netherlands.

Stewart, W. (2005). The History of Academic Freedom. In Partial Fulfillment of the Requirements for EDUC 2112. Oklahoma Panhandle State University – Goodwell, Oklahoma.

Şenses, F. (2007). Uluslararası gelişmeler ışığında Türkiye yükseköğretim sistemi: temel eğilimler, sorunlar, çelişkiler ve öneriler. *Economic Research Center Working Papers in Economics, 7*(5), 1-32.

Şentürk, İ. (2015). Yükseköğretim yönetiminde özerklik ve akademik özgürlük. In A. Aypay (Ed.), *Türkiye'de yükseköğretim: alanı, kapsamı ve politikaları* (pp. 309-339). Ankara: Pegem Akademi

Şimşek, H., & Adıgüzel, T. (2012). Yükseköğretimde yeni bir üniversite paradigmasına doğru. *Eğitim ve Bilim*, *37*(166).

The Higher Education Council. (2015). İstatistikler https://istatistik.yok.gov.tr/. Accessed 15 March 2016.

Ünal, L. I. (2011). "Yükseköğretim finansmanı: neoliberal 'çözüm' ve 'tehditler'. In F. Ercan & S. Korkusuz (Ed.), *Metalaşma ve iktidarın baskısındaki üniversite* (pp. 93-120). İstanbul: SAV Yayınları.

Bölüm 6

ÖĞRENCİYİ OKULDA TUTMA

Yükseköğretim kurumları sahip olduğu potansiyeli doğru kullanabilmek için öncelikle nitelikli beşeri sermayeye ihtiyaç duymaktadır. İnsan kaynağını en iyi şekilde değerlendirebilmek onu sistem içinde tutabilmeye bağlıdır. Özellikle yükseköğretimde öğrencileri okulda tutma bu konuda önem kazanmaktadır. Öğrencilerin yükseköğretim sisteminde kalarak bilgi, beceri, tutum ve davranışlarla donatılması yükseköğretim kurumları için bir katma değer üretmektedir. Bu gerçeğe rağmen farklı sebeplerden dolayı yükseköğretimdeki öğrencilerin sistem dışına çıkması veya itilmesi kaynak israfı ile bireyi, toplumu ve yükseköğretim sistemini olumsuz etkilemektedir. Bu doğrultuda, kitabın bu bölümü yükseköğretimde öğrenciyi okulda tutmanın önemine odaklanacaktır. Bölümde önce okulda tutma kavramı ele alınacaktır. Ardından okulda tutma üzerine ortaya koyulan kuram ve modeller tanıtılacaktır. Ayrıca okulda tutmaya ters kavram olan öğrenci kaybının neden ve sonuçları ortaya koyulacaktır. Son olarak da okulda tutma programlarından ve uluslararası yaklaşımlardan bahsedilecektir.

Okulda Tutma Kavramı

Yükseköğretimden optimum fayda elde etmek için kritik olan şey, yükseköğretim kapasitesinin daha sağlıklı bir şekilde kullanılmasıdır. Bu nedenle, öğrenciyi tutma yükseköğretim kapasitesinin geliştirilmesinde temel etkenlerden biridir. Okulda tutma en genel anlamı itibarıyla öğrencinin eğitim içinde kalmaya dönük istek ve çabası olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca alanyazından bu kavram öğrenci devamlılığı, zamanında mezuniyet, program tamamlama, kayıt tutmanın sürdürülmesi ve öğrenci kalıcılığı gibi bazı terimlerle birlikte ele alınmaktadır (Wild & Ebbers, 2002). Okulda tutma kavramı yükseköğretimin olumlu çıktıları edinmesinde büyük öneme sahiptir.

Alanyazındaki çalışmalar incelendiğinde okulda tutmanın birçok değişkenle ilişkisine rastlanmaktadır. Kişinin özellikleri ve geçmişi (Nandeshwar, Menzies, & Nelson, 2011) ile sosyal ve kurumsal durumlar (Pleitz, MacDougall,

ya'da yürütülen başka bir projede ise okulda tutma için kurumlara kayıt öncesi öğrencileri dersler hakkında bilgilendirme, destek hizmetleri sunma, sosyal ortamları güvence altına alma, finansal destek sağlama, öğrencilerin geri bildirimlerini dikkate alma ve öğrenci kaybını izleme önerilmiştir. Fozdar ve Kumar (2007) Hindistan bağlamında mobil öğrenme ve okulda tutma arasındaki ilişkiyi araştırmış ve mobil öğrenmenin okulda tutma oranını artırmak için yararlı bir yöntem olabileceğini bulmuştur. Benzer şekilde, Baruah (2011) tarafından yapılan çalışma sınıfta elektronik cihazların ve süreçlerin kullanılmasının açık ve uzaktan eğitim için okulda tutma oranını artırdığını göstermiştir. Uluslararası alanyazın farklı ülkelerdeki yükseköğretim kurumları ile hükûmetlerin öğrencileri okulda tutmayı önemsediklerini göstermektedir. Özellikle Anglo Amerikan toplumları öğrencileri yükseköğretimde tutmak için ciddi yatırımlar yapmakta ve programlar uygulamaktadır. Bu sebeple gelişmekte olan ve gelişmemiş toplumların da benzer yatırım ve programları inceleyerek öğrencileri okulda tutma üzerine strateji ve politika geliştirmeleri faydalı olacaktır.

Kaynakça

Ackerman, R., & Schibrowsky, J. (2007). A business marketing strategy applied to student retention: A higher education initiative. *Journal of College Student Retention: Research, Theory & Practice*, *9*(3), 307-336.

Adrogue, C., & de Fanelli, A. M. G. (2018). Gaps in persistence under open-access and tuition-free public higher education policies. *Education Policy Analysis Archives*, *26*(126), 1-19.

Adams, T., Banks, M., Davis, D., & Dickson, J. (2010). The Hobsons retention project: Context and factor analysis report. *Melbourne, Australia: Melbourne: Tony Adams and Associates*.

Ajzen, I. (1985). From intentions to actions: A theory of planned behavior. J. Kuhl, & J. Beckman (Eds.), Action-control: From cognition to behavior (pp. 11-39). *Heidelberg: Springer*.

Aljohani, O. (2016). Analyzing the findings of the saudi research on student attrition in higher education. *International Education Studies*, *9*(8), 184-193.

Araque, F., Roldán, C., & Salguero, A. (2009). Factors influencing university drop out rates. *Computers & Education*, *53*(3), 563-574.

Aslan, G. (2007). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsüne kayıtlı doktora öğrencilerinin lisansüstü öğretime ilişkin sorunları. *Milli Eğitim Dergisi*, *174*, 250-269.

Aypay, A. (2003). Yükseköğretimin yeniden yapilandirilmasi: sosyo ekonomik ve politik çevrelerin üniversitelerde kurumsal adaptasyona etkileri. *Kuram ve Uygulamada Egitim Yönetimi Dergisi*, *9*(2), 194-213.

Aypay, A., Aypay, A., & Demirhan,G. (2009). Öğrencilerin üniversiteye sosyal uyumu bir üniversite örneği. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *2*(1), 46-64.

Aypay, A., Çekiç, O., & Boyaci, A. (2012). Student retention in higher education in Turkey: A qualitative study. *Journal of College Student Retention: Research, Theory & Practice*, *14*(1), 91-116.

Baruah, T. D. (2011). Improving student retention through technology in India. *Asian Journal of Distance Education*, *9*(2), 15-25.

Bean, J. P. (1980). Dropouts and turnover: The synthesis and test of a causal model of student attrition. *Research in Higher Education*, *12*(2), 155-187.

Bean, J. P. (1982). Student attrition, intentions, and confidence: Interaction effects in a path model. *Research in Higher Education*, *17*(4), 291-320.

Bean, J., & Eaton, S. B. (2001). The psychology underlying successful retention practices. *Journal of College Student Retention: Research, Theory & Practice*, *3*(1), 73-89.

Bennett, R. (2003). Determinants of undergraduate student drop out rates in a university business studies department. *Journal of Further and Higher Education*, *27*(2), 123-141.

Bentler, P. M., & Speckart, G. (1981). Attitudes" cause" behaviors: A structural equation analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, *40*(2), 226-238.

Biglan, A. (1973). Relationships between subject matter characteristics and the structure and output of university departments. *Journal of Applied Psychology*, *57*(3), 204-213.

Bowman, T. G., Mazerolle, S. M., Pitney, W. A., Dodge, T. M., & Hertel, J. (2015). Student-retention and career-placement rates between bachelor's and master's degree professional athletic training programs. *Journal of Athletic Training*, *50*(9), 952-957.

Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an experimental ecology of human development. *American Psychologist, 32,* 513 - 531.

Bülbül, T. (2012). Yükseköğretimde okul terki: Nedenler ve çözümlere yönelik bir olgubilim çalışması. *Eğitim ve Bilim*, *37*(166), 219-235.

Bülbül, T., & Acar-Güvendir, M. (2014). Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin yükseköğretim yaşamına uyum düzeylerinin incelenmesi. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *4*(1), 397-418.

Cabrera, A. F., Nora, A., & Castaneda, M. B. (1993). College persistence: Structural equations modeling test of an integrated model of student retention. *The Journal of Higher Education*, *64*(2), 123-139.

Chaney, B. W., & Farris, E. (1991). *Survey on retention at higher education institutions*. US Department of Education, Planning and Evaluation Service.

Cooke, D. K., Sims, R. L., & Peyrefitte, J. (1995). The relationship between graduate student attitudes and attrition. *The Journal of Psychology*, *129*(6), 677-688.

Cordell-McNulty, K. L. (2009). *Predictors of academic achievement, social adjustment, and intention to persist: A bioecological analysis of college retention* (Unpublished Doctoral Dissertation). University of Florida.

Crede, E., & Borrego, M. (2014). Understanding retention in US graduate programs by student nationality. *Studies in Higher Education*, *39*(9), 1599-1616.

Crombie, A., Brindley, J., Harris, D., Marks-Maran, D., & Thompson, T. M. (2013). Factors that enhance rates of completion: what makes students stay?. *Nurse Education Today*, *33*(11), 1282-1287.

Çelik, Z., & Gür, B. (2014). Yükseköğretim sistemlerinin yönetimi ve üniversite özerkliği: Küresel eğilimler ve Türkiye örneği. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 4*(1), 18-27.

Çetinsaya, G. (2014). *Büyüme, kalite, uluslararasılaşma: Türkiye yükseköğretimi için bir yol haritası*. Yükseköğretim Kurulu. https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/buyume-kalite-uluslararasilasma-turkiye-yuksekogretim-icin-bir-yol-haritasi.pdf adresinden erişmiştir.

Davidson, W. B., Beck, H. P., & Milligan, M. (2009). The college persistence questionnaire: Development and validation of an instrument that predicts student attrition. *Journal of College Student Development*, *50*(4), 373-390.

Demetriou, C., & Schmitz-Sciborski, A. (2011). Integration, motivation, strengths and optimism: Retention theories past, present and future. In *Proceedings of the 7th National Symposium on student retention* (pp. 300-312). Norman, OK: University of Oklahoma.

DesJardins, S. L., Ahlburg, D. A., & McCall, B. P. (2002). A temporal investigation of factors related to timely degree completion. *The Journal of Higher Education*, *73*(5), 555-581.

Di Pietro, G., & Cutillo, A. (2008). Degree flexibility and university drop-out: The Italian experience. *Economics of Education Review*, *27*(5), 546-555.

Drake, J. K. (2011). The role of academic advising in student retention and persistence. *About Campus*, *16*(3), 8-12.

Durkheim, E. (1951). *Suicide: A Study in Sociology*, translated by J.A. Spaulding and G. Simpson. New York: Free Press.

Ehrenberg, R. G., Jakubson, G. H., Groen, J. A., So, E., & Price, J. (2007). Inside the black box of doctoral education: What program characteristics influence doctoral students' attrition and graduation probabilities?. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, *29*(2), 134-150.

Elgar, F. J. (2003). PhD degree completion in Canadian universities. *Nova Scotia, Canada: Dalhousie University*.

Elliot, D. L., Baumfield, V., & Reid, K. (2016). Searching for 'a third space': a creative pathway towards international PhD students' academic acculturation. *Higher Education Research & Development*, *35*(6), 1180-1195.

Eriksson, L. (2005). The relationship between school environment and participation for students with disabilities. *Pediatric Rehabilitation*, *8*(2), 130-139.

Ertem, H. Y. (2018). *The role of personal and organizational factors on student attrition from graduate education: Do or die?* (Unpublished Doctoral Dissertation). Middle East Technical University, Ankara.

Ertem, H. Y. (2020). Student retention in Turkish higher education through lenses of bio-Ecological theory. *Journal of Theoretical Educational Science*, *13*(2), 296-310.

Ertem, H. Y. & Gökalp, G. (2016). Sayıların dili: Lisansüstü eğitimde okul terki. In K. Beycioğlu, N. Özer, D, Koşar, & İ. Şahin (Eds.), *Eğitim yönetimi araştırmaları* (pp. 239-250). Ankara: PegemA.

Ferreira, M. (2003). Gender issues related to graduate student attrition in two science departments. *International Journal of Science Education*, *25*(8), 969-989.

Fike, D. S., & Fike, R. (2008). Predictors of first-year student retention in the community college. *Community College Review*, *36*(2), 68-88.

Fischer, M. J. (2007). Settling into campus life: Differences by race/ethnicity in college involvement and outcomes. *Journal of Higher Education, 78,* 125-161.

Fozdar, B. I., & Kumar, L. S. (2007). Mobile learning and student retention. *International Review of Research in Open and Distance Learning*, *8*(2), 1-18.

Gardner, S. K. (2008). Fitting the mold of graduate school: A qualitative study of socialization in doctoral education. *Innovative Higher Education*, *33*(2), 125-138.

Gardner, S. K. (2009). Student and faculty attributions of attrition in high and low-completing doctoral programs in the United States. *Higher Education*, *58*(1), 97-112.

Gardner, S. K. (2010). Contrasting the socialization experiences of doctoral students in high-and low-completing departments: A qualitative analysis of disciplinary contexts at one institution. *The Journal of Higher Education*, *81*(1), 61-81.

Geisinger, B. N., & Raman, D. R. (2013). Why they leave: Understanding student attrition from engineering majors. *International Journal of Engineering Education*, *29*(4), 914.

Golde, C. M. (2000). Should I stay or should I go? Student descriptions of the doctoral attrition process. *The Review of Higher Education*, *23*(2), 199-227.

Grebennikov, L., & Shah, M. (2012). Investigating attrition trendsin order to improvestudent retention. *Quality Assurance in Education*, *20*(3), 223-236.

Hassell, K., Seston, E., Eden, M., & Willis, S. (2007). The UK pharmacy degree: Attrition rates and demographics of non-completers. *Pharmacy Education*, *7*(3), 249-256.

Herman, C. (2011). Obstacles to success-doctoral student attrition in South Africa. *Perspectives in Education*, *29*(1), 40-52.

Hürriyet (2015). Pasif Yüksek Lisans. http://www.hurriyet.com.tr/pasif-yuksek-lisans-29598522 adresinden erişilmiştir.

Ishitani, T. T. (2006). Studying attrition and degree completion behavior among first-generation college students in the United States. *Journal of Higher Education*, *77*(5), 861-885.

Johnes, G., & McNabb, R. (2004). Never give up on the good times: student attrition in the UK. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, *66*(1), 23-47.

Johnes, J., & Taylor, J. (1989). Undergraduate non-completion rates: differences between UK universities. *Higher Education*, *18*(2), 209-225.

Jones, E. E., & Nisbett, R. E. (1971). The actor and the observer: Divergent perceptions of the causes of behavior. In E. E. Jones, DE Kanouse, HH Kelley, RE Nisbett, S. Valins, & B. Weiner (Eds.), *Attribution: Perceiving the causes of behavior* (pp. 79-94). Morristown, NJ: General Learning Press.

Kahn, J. H., & Nauta, M. M. (2001). Social-cognitive predictors of first-year college persistence: The importance of proximal assessment. *Research in Higher Education*, *42*(6), 633-652.

Kairamo, A. K. (2012). *WP8 Student retention: international comparison framework: ATTRACT Project,* the European Commission.

Karakütük, K., & Özdemir, Y. (2011). Bilim insanı yetiştirme projesi (BİYEP) ve öğretim üyesi yetiştirme programı'nın (ÖYP) değerlendirilmesi. *Eğitim ve Bilim*, *36*(161), 26-38.

Kasırga, İ., & Özbek, O. (2008). Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokullarında örgüt iklimi. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, *6*(2), 59-68.

Korkut, H., Yalçınkaya, M., & Muştan, T. (1999). Araştırma görevlilerinin sorunları. *Kuram ve Uygulamada Egitim Yönetimi Dergisi*, *17*(17), 19-36.

Kuh, G. D. (2001). Organizational culture and student persistence: prospects and puzzles. *Journal of College Student Retention: Research, Theory & Practice*, *3*(1), 23-39.

Litalien, D., & Guay, F. (2015). Dropout intentions in PhD studies: A comprehensive model based on interpersonal relationships and motivational resources. *Contemporary Educational Psychology*, *41*, 218-231.

Long, M., Ferrier, F., & Heagney, M. (2006). Stay, Play Or Give It Away? Students Continuing, Changing or Leaving University Study in First Year. *Centre for the Economics of Education and Training, Monash University*.

Lovitts, B. E. (2001). *Leaving the ivory tower: The causes and consequences of departure from doctoral study*. Rowman & Littlefield.

Lundquist, C., Spalding, R. J., & Landrum, R. E. (2002). College student's thoughts about leaving the university: The impact of faculty attitudes and behaviors. *Journal of College Student Retention: Research, Theory & Practice*, *4*(2), 123-133.

Mahoney, J. L., Cairns, B. D., & Farmer, T. W. (2003). Promoting interpersonal competence and educational success through extracurricular activity participation. *Journal of Educational Psychology*, *95*(2), 409-418.

Michalski, D. S., Cope, C., & Fowler, G. A. (2016). Summary Report: Student Attrition. Graduate Study in Psychology 2016. *American Psychological Association*.

Moore, S., Armstrong, C., & Pearson, J. (2008). Lecture absenteeism among students in higher education: a valuable route to understanding student motivation. *Journal of Higher Education Policy and Management*, *30*(1), 15-24.

Nandeshwar, A., Menzies, T., & Nelson, A. (2011). Learning patterns of university student retention. *Expert Systems with Applications*, *38*(12), 14984-14996.

Napoli, A. R., & Wortman, P. M. (1998). Psychosocial factors related to retention and early departure of two-year community college students. *Research in Higher Education*, *39*(4), 419-455.

Pascarella, E. T. (1980). Student-faculty informal contact and college outcomes. *Review of Educational Research*, *50*(4), 545-595.

Pascarella, E. T., & Chapman, D. W. (1983). A multiinstitutional, path analytic validation of Tinto's model of college withdrawal. *American Educational Research Journal*, *20*(1), 87-102.

Pascarella, E. T., & Terenzini, P. T. (1980). Predicting freshman persistence and voluntary dropout decisions from a theoretical model. *The Journal of Higher Education*, 60-75.

Pleitz, J. D., MacDougall, A. E., Terry, R. A., Buckley, M. R., & Campbell, N. J. (2015). Great expectations: Examining the discrepancy between expectations and experiences on college student retention. *Journal of College Student Retention: Research, Theory & Practice*, *17*(1), 88-104.

Radloff, A., Coates, H., James, R., & Krause, K. L. (2011). Report on the development of the University Experience Survey.

Sayan, Y., & Aksu, H. H. (2005). Akademik personel olmayan lisansüstü eğitim yapan bireylerin karşilaştiklari sorunlar üzerine bir çalişma: dokuz eylül üniversitesi, balikesir üniversitesi durum belirlemesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 17*(1), 59-66.

Smith, J. P., & Naylor, R. A. (2001). Dropping out of university: a statistical analysis of the probability of withdrawal for UK university students. *Journal of the Royal Statistical Society: Series A (Statistics in Society)*, *164*(2), 389-405.

Spady, W. G. (1970). Dropouts from higher education: An interdisciplinary review and synthesis. *Interchange*, *1*(1), 64-85.

Stalleno, M. D. (2014). Factors associated with student attrition and retention in an educational leadership doctoral program. *Journal of College Teaching & Learning, 1*(6), 17-24.

Stratton, L. S., O'Toole, D. M., & Wetzel, J. N. (2007). Are the factors affecting dropout behavior related to initial enrollment intensity for college undergraduates? *Research in Higher Education*, *48*(4), 453-485.

Tinto, V. (1975). Dropout from higher education: A theoretical synthesis of recent research. *Review of Educational Research*, 89-125.

Tinto, V. (2006). Research and practice of student retention: What next?. *Journal of College Student Retention: Research, Theory & Practice*, *8*(1), 1-19.

Troxel, W. G. (2010). Student persistence and success in United States higher education: a synthesis of the literature. *York: Higher Education Academy*.

Umbach, P. D., & Wawrzynski, M. R. (2005). Faculty do matter: The role of college faculty in student learning and engagement. *Research in Higher Education*, *46*(2), 153-184.

Vogt, C. M. (2008). Faculty as a critical juncture in student retention and performance in engineering programs. *Journal of Engineering Education*, *97*(1), 27-36.

Weiner, B. (1972). Attribution theory, achievement motivation, and the educational process. *Review of Educational Research*, *42*(2), 203-215.

Wild, L., & Ebbers, L. (2002). Rethinking student retention in community colleges. *Community College Journal of Research and Practice*, *26*(6), 503-519.

Xu, Y. J. (2014). Advance to and persistence in graduate school: Identifying the influential factors and major-based differences. *Journal of College Student Retention: Research, Theory & Practice*, *16*(3), 391-417.

Yi, P. S. (2008). Institutional climate and student departure: A multinomial multilevel modeling approach. *The Review of Higher Education*, *31*(2), 161-183.

Yorke, M., & Longden, B. (2008). The first-year experience of higher education in the UK. *York: Higher Education Academy*.

Yorke, M., & Thomas, L. (2003). Improving the retention of students from lower socio-economic groups. *Journal of Higher Education Policy and Management*, *25*(1), 63-74.

Bölüm 7

AKADEMİK VE SOSYAL UYUM

Yükseköğretimde öğrencilerin kazanımlara etkili bir şekilde ulaşması için sisteme uyum sağlamalara büyük önem arz etmektedir. Önceki bölümlerde de ifade edildiği üzere yükseköğretim bireysel, sosyal, ekonomik ve kültürel birçok alanda önemli katkılar sunmaktadır. Hiç kuşkusuz ki bu katkılara ulaşmak için bireylerin üniversite hayatına uyum sağlamaları beklenmektedir. Bu doğrultuda, kitabın bu bölümü yükseköğretimde akademik ve sosyal uyuma eğilmektedir. Bölümde önce akademik ve sosyal uyumun önemi ve ilgili uyumla ilgili faktörlerden bahsedilecektir. Ardından akademik ve sosyal uyumla ilgili olan ilk yıl deneyimlerinden bahsedilecektir. Ayrıca akademik ve sosyal uyum ile ilgili model ve yaklaşımlara değinilecektir. Son olarak Türkiye'deki akademik ve sosyal uyum program ve çalışmaları tanıtılacaktır.

Akademik ve Sosyal Uyumun Önemi

Yükseköğretime dâhil olan öğrencilerin aldıkları eğitimden en yüksek derecede fayda sağlamaları onların akademik ve sosyal uyumları ile yakından ilgilidir. Akademik ve sosyal uyum yükseköğretimdeki birçok dinamiği etkilemektedir. Akademik ve sosyal uyum sağlandığında öğrencileri okulda tutmak daha kolay olmaktadır. Bers ve Smith (1991) akademik ve sosyal uyum süreçlerini etkili yönteten üniversitelerin öğrencileri okulda tutma noktasında daha başarılı olduklarını bulmuştur. Diğer taraftan, uyumu sağlayamayan üniversitelerin ise öğrenci kaybını yaşadıkları görülmektedir. Mannan (2007) tarafından yapılan çalışma akademik ve sosyal uyumsuzluğu öğrenci kaybını etkilediğini göstermiştir. Akademik ve sosyal uyum aynı zamanda akademik başarıyı da belirlemektedir. Rienties ve meslektaşları (2012) üniversiteye akademik ve sosyal açıdan uyum sağlayanların akademik başarılarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır.

grubunda normal müfredatı ders bilgi paketinde olduğu gibi verirken deney grubunda ise öğrenci kalıcılık programı ile bütünleştirilmiş müfredatı uygulamıştır. Akademik koçluk ile sosyalleşme etkinliklerini barındıran öğrenci kalıcılık programı ile bütünleştirilmiş müfredat içinden geçen öğrencilerin akademik ve sosyal uyum düzeylerinin normal müfredatla eğitim gören öğrencilerin akademik ve sosyal uyum düzeylerine göre daha yüksek olduğunu bulmuştur. Buradan hareketle; yükseköğretim kurumlarına ayrı bir oryantasyon programı uygulamak yerine oryantasyon programlarını derslerin müfredatları ile bütünleşik hâle getirerek uygulamalarını önermiştir.

Kaynakça

Akbulut, Ö. F., & Şahin, M. M. (2022). Uluslararası üniversite öğrencilerinin covid-19 pandemisinde yaşadiklari zorluklarin incelenmesi. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, *11*(4), 719-728.

Aladağ Bayrak, Ö. (2012). *Meslek yüksekokulu öğrencilerinin akademik ve sosyal uyumlarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Aypay, A., Çekiç, O., & Boyacı, A. (2012). Student retention in higher education in Turkey: A qualitative study. *Journal of College Student Retention*. 14, 1, 91-116. doi: https://dx.doi.org/10.2190/CS.14.1.e.

Bean, J., & Eaton, S. B. (2001). The psychology underlying successful retention practices. *Journal of College Student Retention: Research, Theory & Practice*, *3*(1), 73-89.

Bean, J. P. & Metzner, B. S. (1985). A conceptiial model of nonfraditional undergraduate student attrition. *Review of Educational Research. 55*(4), 485- 540.

Bers, T. H., & Smith, K. E. 1991. Persistence of community college students: The influence of student intent and academic and social integration. *Research in Higher Education*, *32*(5), 539-556.

Brooman, S., & Darwent, S. (2014). Measuring the beginning: A quantitative study of the transition to higher education. *Studies in Higher Education*, *39*(9), 1523-1541.

Bülbül, T. (2012). Yükseköğretimde okul terki: Nedenler ve çözümler. *Eğitim ve Bilim*, *37*(166), 219-235.

Bülbül, T., & Acar Güvendir, M. (2014). Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin yükseköğretim yaşamına uyum düzeylerinin incelenmesi. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *4*(1), 397-418.

Chapman, D. W., & Pascarella, E. T. (1983). Predictors of academic and social integration of college students. *Research in Higher Education*, *19*, 295-322.

Crisp, G., Palmer, E., Turnbull, D., Nettelbeck, T., Ward, L., LeCouteur, A., ... & Schneider, L. (2009). First year student expectations: Results from a university-wide student survey. *Journal of University Teaching and Learning Practice*, *6*(1), 11-26.

De Araujo, P. ve Murray, J. (2010). Estimating the effects of dormitory living on student performance. *Economics Bulletin, 30*(1), 866-878.

De Bruyn, S., & Van Eekert, N. (2023). Understanding the academic and social integration process of students entering higher education: lessons learned from the COVID-19 pandemic. *Social Sciences*, *12*(2), 67.

De Larrosa, L. L. (2000). Chickering's seven vectors of student development explained. *Unpublished paper, McNair Scholars Program, Texas Tech University. Retrieved from http://www. kvccdocs. com/KVCC/2013-Spring/FY125-OLA/content/L-17/Chickering-Vectors-Explained. pdf (accessed 21 October 2009)*.

Duru, E. (2008). The predictive analysis of adjustment difficulties from loneliness, social support, and social connectedness. *Educational Sciences: Theory and Practice*, *8*(3), 849-856.

Dyson, R. ve Renk, K. (2006). Freshmen adaptation to university life: Depressive symptoms, stress, and coping. *Journal of Clinical Psychology*, *62*(10), 1231-1244.

Erdoğan, S., Şanli, H., & Şimşek Bekir, H. (2005). Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencilerinin üniversite yaşamina uyum durumlari. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, *13*(2)479-496.

Ertem, H. Y. (2020). Üniversite birinci sinif öğrencilerinin akademik ve sosyal uyumlari: öğrenci kalicilik programi üzerine deneysel bir çalişma. *Ondokuz Mayis University Journal of Education Faculty*, *39*(1), 122-137.

Ertem, H. Y. & Aypay, A. (2021). Comprehensive science mapping analysis of

research on the first-year experiences of college students in higher education. European

Conference on Educational Research konferansında sözlü bildiri olarka sunulmuştur.

Feldman, R. S. (2018). *The first year of college: Research, theory, and practice on improving the student experience and increasing retention*. New Yok: Cambridge University Press.

Flowers, L. A. (2006). Effects of attending a 2-year institution on African American males' academic and social integration in the first year of college. *Teachers College Record*, *108*(2), 267-286.

Fontaine, K. (2014). Effects of a retention intervention program for associate degree nursing students. *Nursing Education Perspectives*, *35*(2), 94-99.

Freeman, T. M., Anderman, L. H. ve Jensen, J. M. (2007). Sense of belonging in college freshmen at the classroom and campus levels. *The Journal of Experimental Education, 75*(3), 203-220.

Gale, T., & Parker, S. (2014). Navigating change: a typology of student transition in higher education. *Studies in Higher Education*, *39*(5), 734-753.

Gardner, S. K. (2008). Fitting the mold of graduate school: A qualitative study of socialization in doctoral education. *Innovative Higher Education*, *33*(2), 125-138.

Hassan, M. M., Qureshi, A. N., Moreno, A., & Tukiainen, M. (2018). Smart Learning Analytics and Frequent Formative Assessments to Improve Student Retention. In *2018 International Conference on Smart Communications and Networking, University of Easters Finland.*

Heiberger, G. ve Harper, R. (2008). Have you Facebooked Astin lately? Using technology to increase student involvement. *New Directions for Student Services, 124*, 19-35.

Ishitani, T. T. (2006). Studying attrition and degree completion behavior among first-generation college students in the United States. *The Journal of Higher Education*, *77*(5), 861-885. https://doi.org/10.1080/00221546.2006.11778947.

Jabeen, R., Wang, P., & Cheng, L. (2019). Academic engagement, social integration, and academic socialization: English as an additional language in higher education. *BC TEAL Journal*, *4*(1), 95-107.

Kairamo, A. K. (2012). *WP8 Student retention: international comparison framework: ATTRACT Project*. Report of European Commission.

Krallman, D., & Holcomb, T. (1997). First-Year Student Expectations: Pre-and Post-Orientation. Paper presented at the Annual Meeting of the Association of Institutional Research (Buena Vista, FL, May 1997).

Krause, K. L. (2001). The university essay writing experience: A pathway for academic integration during transition. *Higher Education Research & Development*, *20*(2), 147-168.

Lakhal, S., Mukamurera, J., Bédard, M. E., Heilporn, G., & Chauret, M. (2020). Features fostering academic and social integration in blended synchronous courses in graduate programs. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, *17*, 1-22.

Lent, R. W., Taveira, M. D. C., Sheu, H. B. ve Singley, D. (2009). Social cognitive predictors of academic adjustment and life satisfaction in Portuguese college students: A longitudinal analysis. *Journal of Vocational Behavior, 74*(2), 190-198.

Lew, M. M., Nelson, R. F., Shen, Y., & Ong, Y. K. (2020). Graduate students' academic persistence: academic and social integration intertwined with self-directed learning. *International Education Studies*, *13*(7), 1-11.

Long, M., Ferrier, F., & Heagney, M. (2006). *Stay, play or give it away? students continuing, changing or leaving university study in first year*. Centre for the Economics of Education and Training, Monash University.

Madge, C., Meek, J., Wellens, J., & Hooley, T. (2009). Facebook, social integration and informal learning at university:'It is more for socialising and talking to friends about work than for actually doing work'. *Learning, Media andTtechnology*, *34*(2), 141-155.

Maisto, A., & Tammi, M. (1991). The effect of a content-based freshman seminar on academic and social integration*. Journal of the First-Year Experience & Students in Transition, 3*(2), 29-47.

Mannan, M. A. (2007). Student attrition and academic and social integration: Application of Tinto's model at the University of Papua New Guinea. *Higher Education*, *53*(2), 147-165.

Mooring, Q. E. (2016). Recruitment, advising, and retention programs—Challenges and solutions to the international problem of poor nursing student retention: A narrative literature review. *Nurse Education Today*, *40*(2016), 204-208.

Morris, J. E. (2002). *Academic integration, social integration, goal and institutional commitment, and spiritual integration as predictors of persistence at a Christian institution of higher education* (Doctoral dissertation, Texas Tech University).

O'Connor, M. C. ve Paunonen, S. V. (2007). Big Five personality predictors of postsecondary academic performance. *Personality and Individual differences,43*(5), 971-990.

Onat Kocabıyık, O., & Donat Bacıoğlu, S. (2019). Trakya Üniversitesi uluslararası öğrenci profilini ve oryantasyon gereksinimlerini belirleme çalışması. *Trakya Eğitim Dergisi*, *9*(1), 161-172.

Özkan, S., & Yılmaz, E. (2010). Üniversite öğrencilerinin üniversite yaşamına uyum durumları (Bandırma Örneği). *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, *5*(13), 153-171.

Pan, Y., Coleman, L., Manago, S., & Goodof, D. (2019). Effects of social media usage on social integration of university students. *International Journal of Technology in Teaching and Learning*, *15*(1), 1-17.

Pascarella, E: (2005). Cognitive impacts of the first year of college. First-year students: Embracing their diversity, enhancing our practice. In Feldman, R. S. (Ed.). *Improving the first year of college: Research & Practice*. Mahwah, NJ: Lawrence Earlbaum Associates.

Pascarella, E. T. & Terenzini, P. T. (2005). *How college affects students:findings and insights from twenty years of research*. SanFrancisco: Jossey-Bass Publishers.

Resch, K., Alnahdi, G., & Schwab, S. (2023). Exploring the effects of the COVID-19 emergency remote education on students' social and academic integration in higher education in Austria. *Higher Education Research & Development*, *42*(1), 215-229.

Resmî Gazete. (2015). Mersin Üniversitesi Öğrenci Gelişim Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/07/20150729-10.htm adresinden erişilmiştir.

Resmî Gazete. (2020). Yalova Üniversitesi Uluslararası Öğrenci Koordinasyon Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/10/20201015-4.htm adresinden erişilmiştir.

Rienties, B., Beausaert, S., Grohnert, T., Niemantsverdriet, S., & Kommers, P. (2012). Understanding academic performance of international students: the role of ethnicity, academic and social integration. *Higher Education*, *63*(6), 685-700.

Rubin, M. (2012). Social class differences in social integration among students in higher education: A meta-analysis and recommendations for future research. *Journal of Diversity in Higher Education*, *5*(1), 22.

Sander, P., Stevenson, K., King, M., & Coates, D. (2000). University students' expectations of teaching. *Studies in Higher Education*, *25*(3), 309-323.

Schaeper, H. (2020). The first year in higher education: the role of individual factors and the learning environment for academic integration. *Higher Education*, *79*(1), 95-110.

Severiens, S. E., & Schmidt, H. G. (2009). Academic and social integration and study progress in problem based learning. *Higher Education*, *58*(1), 59-63.

Sevinç, S. (2010). *Mersin Üniversitesi birinci sinif öğrencilerinin kişisel ve kurumsal uyumlarini olumsuz etkileyen faktörlerin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sevinç-Tuhanioğlu, S. (2017). *Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin üniversite yaşamlarına uyumlarına katkı sağlayan bireysel ve çevresel faktörlerin incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Mersin.

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi (2023). SCÜ oryantasyon programı. https://oryantasyon. cumhuriyet.edu.tr/ adresinden 21.02.2023 tarihinde erişilmiştir.

Smith, J. S., & Wertlieb, E. C. (2005). Do first-year college students' expectations align with their first-year experiences?. *NASPA journal*, *42*(2), 153-174. https://doi.org/10.2202/1949-6605.1470.

Smyth, E., & Hannan, C. (2007). School processes and the transition to higher education. *Oxford Review of Education*, *33*(2), 175-194.

Soria, K. M., Stebleton, M. J., & Huesman Jr, R. L. (2013). Class counts: Exploring differences in academic and social integration between working-class and middle/upper-class students at large, public research universities. *Journal of College Student Retention: Research, Theory & Practice*, *15*(2), 215-242.

Sürücü, M., & Bacanlı, F. (2010). Üniversiteye uyumun psikolojik dayaniklilik ve demografik değişkenlere göre incelenmesi. *Gazi University Journal of Gazi Educational Faculty (GUJGEF)*, *30*(2), 375-396.

Thomas, L. (2002). Student retention in higher education: the role of institutional habitus. *Journal of Education Policy*, *17*(4), 423-442.

Tinto, V. (1975). Dropout from higher education: A theoretical synthesis of recent research. *Review of Educational Research*, *45*(1), 89-125.

Tinto, V. (2006). Research and practice of student retention: What next? *Journal of College Student Retention: Research, Theory & Practice*, *8*(1), 1-19.

Windham, M. H., Rehfuss, M. C., Williams, C. R., Pugh, J. V., & Tincher-Ladner, L. (2014). Retention of first-year community college students. *Community College Journal of Research and Practice*, *38*(5), 466-477.

Wintre, M. G. ve Yaffe, M. (2000). First-year students' adjustment to university life as a function of relationships with parents. *Journal of Adolescent Research*, *15*(1), 9- 37.

Woodford, M. R., & Kulick, A. (2015). Academic and social integration on campus among sexual minority students: The impacts of psychological and experiential campus climate. *American Journal of Community Psychology*, *55*(1-2), 13-24.

Yorke, M., & Thomas, L. (2003). Improving the retention of students from lower socio-economic groups. *Journal of Higher Education Policy and Management*, *25*(1), 63-74.

Bölüm 8

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM

Yükseköğretim sistemi içinde önemli bir yer tutan lisansüstü eğitim son yıllara büyük önem kazanmaktadır. Özellikle küreselleşme ile rekabetin artması kalite unsurunu ön plana çıkarmıştır. Daha kaliteli hizmetin ya da ürünün üretilmesi yükseköğretim kurumlarınıa itibarın yanı sıra büyük bir ekonomik fayda da sağlamaktadır. Bunu sağlamak için de araştırma-geliştirme etkinliklerine büyük değer verilmektedir. Yükseköğretim kurumları araştırma-geliştirme faaliyetleri için lisansüstü eğitime ihtiyaç duymaktadır. Çünkü lisansüstü eğitimle yetişen uzmanlar yükseköğretimin araştırma-geliştirme kapasitesini artırılmasına ve toplumsal ilişkilere katkı sunmaktadır. Ayrıca bu durum üniversitenin sanayi de dâhil olmak üzere toplumun diğer bileşenleri ile iş birliğine teşvik etmektedir. Kitabın bu bölümü lisansüstü eğitimi odağa almaktadır. Bölümde önce lisansüstü eğitimin önemi ve faydalarından bahsedilecektir. Ardından lisansüstü eğitimin önemli bir parçası olan doktora eğitimi ve üniversite sanayi iş birliğine değinilecektir. Sonrasında lisansüstü eğitimle ilişkilendirilen dinamikler açıklanacaktır. Son olarak Türkiye'deki lisansüstü eğitim hem mevzuat hem de araştırmaların ışığında ele alınacaktır.

Lisansüstü Eğitimin Önemi

Lisans eğitimini tamamlayan mezunların ilgili alanda yetkinliklerini geliştirmek için başladıkları bir üst düzey eğitim lisansüstü eğitim olarak ifade edilmektedir. Lisansüstü eğitim kendi içinde yüksek lisans ve doktora olarak genel düzeylere ayrılmaktadır. Lisansüstü eğitim, bir yükseköğretim düzeyi olarak bireylerin kariyer gelişimlerini sistematik bir şekilde sürdürdükleri bir eğitim alanı olarak değerlendirilmektedir. Lisansüstü eğitim ile üniversite mezunu öğrenciler öğretim üyesi olabilmektedir. Ayrıca, farklı meslek ve kariyer seçimleri bile olsa kendilerini lisansüstü eğitim ile mesleki olarak geliştirebilmektedir. Bu durum dae eğitim düzeyini yükseltip yeni beceriler katacağı için bireylerin daha fazla gelire sahip olmalarına olanak tanımaktadır. Öte yandan lisansüstü eğitim üniversitelere de itibar kazandırmaktadır. Lisansüs-

lere, müdürlere ve müfettişlere katkısını öğrenmek amacıyla bir araştırma yapmıştır. Çalışma, lisansüstü eğitimin temel nedenlerinin uzmanlaşma ve akademik kariyer olduğunu, lisansüstü eğitimin katkılarının ise eğitimin uygulama sorunlarına çözüm bulma, liderlik davranışlarının gelişimi, idari süreçlere ve mesleki gelişime yönelik çözümler olduğunu göstermiştir. Sonuç olarak, lisansüstü eğitim, okul öğretmenlerine, yöneticilerine ve müfettişlerine atama ve terfi, kişisel ve mesleki gelişim ve akademik kariyer açısından katkıda bulunmaktadır.

Kaynakça

Acar, A. C. (2017). TÜBA Başkanı Acar: 2016 yılında 31 bin üzerinde yayın ürettik. https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/tuba-baskani-prof-dr-acar-2016-yilinda-31-binin-uzerinde-bilimsel-yayin-urettik/933629 adresinden 08.03.2023 tarihinde erişilmiştir.

Akay, A. (2008). A renaissance in engineering PhD education. *European Journal of Engineering Education*, *33*(4), 403-413.

Akbulut, H. İ, Şahin, Ç., & Çepni, S. (2013). Doktora tez sürecinde karşılaşılan problemlerin belirlenmesi: Eğitim Fakültesi örneği. *Dcile Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 20*(2013), 50-69.

Aktan, O. (2020). Öğretmenlerin kariyer gelişimi açısından lisansüstü eğitimin değerlendirilmesi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, *10*(3), 596-607.

Alabaş, R., Kamer, S. T., & Polat, Ü. (2012). Öğretmenlerin kariyer gelişimlerinde lisansüstü eğitim: tercih sebepleri ve süreçte karşilaştiklari sorunlar. *E-International Journal of Educational Research*, *3*(4), 89-107.

Altay, S., & Tekin Epik, M. (2016). 50 d'li araştirma görevlilerinin iş güvencesizliği algisi ve iş tutumlarina etkisi: sdü ii bf araştirma görevlileri üzerine bir uygulama. *Ataturk University Journal of Economics & Administrative Sciences*, *30*(5), 1273-1287.

Arap, K. S. (2010). Türkiye yeni üniversitelerine kavuşurken: Türkiye'de yeni üniversiteler ve kuruluş gerekçeleri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, *65*(01), 1-29.

Aslan, G. (2007). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsüne kayıtlı doktora öğrencilerinin lisansüstü öğretime ilişkin sorunları. *Milli Eğitim Dergisi*, *174*, 250-269.

Austin, A. E., & McDaniels, M. (2006). Preparing the professoriate of the future: Graduate student socialization for faculty roles. *Higher education: Handbook of theory and research*, 397-456.

Bakioğlu, A., & Gürdal, A. (2001). Lisansüstü tezlerde danışman ve öğrencilerin rol algıları: Yönetim için göstergeler. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *21*(21), 9-18.

Baş, G. (2013). Öğretmenlerin lisansüstü eğitimden beklentileri: nitel bir araştırma (niğde ili örneği). *Yükseköğretim Dergisi*, *3*(2), 61-69.

Başer, N., Narlı, S., & Günhan, B. (2005). Öğretmenlerin lisansüstü eğitim almalarinda yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, *17*, 129-135.

Bienkowska, D., & Klofsten, M. (2012). Creating entrepreneurial networks: academic entrepreneurship, mobility and collaboration during PhD education. Higher Education, 64, 207-222.

Bozan, M. (2012). Lisansüstü eğitimde nitelik arayışları. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, *4*(2), 177-187.

Bullin, C. (2018). To what extent has doctoral (PhD) education supported academic nurse educators in their teaching roles: an integrative review. *BMC Nursing*, *17*, 1-18.

Büyüköztürk, Ş., & Köklü, N. (1999). Eğitim bilimleri alanında öğrenim gören lisansüstü öğrencilerinin araştırma yeterlikleri konusunda öğretim üyelerinin görüşleri. *Eğitim ve Bilim*, *23*(112), 18-28.

Celep, C., & Konaklı, T. (2013). Mobbing experiences of instructors: causes, results, and solution suggestions. *Educational Sciences: Theory & Practice*,*13*(1), 193-199.

Çelebi, N., & Tatık, R. Ş. (2012). Öğretim Üyesi Yetiştirme Programındaki (ÖYP) Araştırma Görevlilerinin ÖYP yi değerlendirmeleri. *Yükseköğretim Dergisi*, *2*(3), 127-136.

Çelik, M. (2018). Üniversite-sanayi işbirliğinde yeni bir model: ASELSAN Akademi. *Yüksek Öğretim Dergisi,7*(1), 17-28.

Değirmencioğlu, S. (2008). Kamusaldan özele dönüsen olanaklar ısığında üniversitede demokrasi. In report of Union of Education and Science Workers.

Demir, A., & Ok, A. (1996). Orta Doğu Teknik Üniversitesindeki öğretim üye ve öğrencilerinin seçmeli dersler hakkındaki görüşleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *12*(12), 121-125.

Doğan, D. (2013). Yeni kurulan üniversitelerin sorunlari ve çözüm önerileri. *Journal of Higher Education & Science/Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, *3*(2), 108-116.

Erdem, A. R. (2006). Dünyadaki yükseköğretimin değişimi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (15), 299-314.

Erkengel, H. C. (2019). *Türkiye'de doktoralı eleman ihtiyacının belirlenmesine yönelik bir karar destek sistemi mimarisi* [Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi], Sakarya Üniversitesi.

Ergün, M. (2001). Üniversitelerde öğretim etkinliğinin geliştirilmesi. *2000 Yılında Türk Milli Eğitim Örgütü ve Yönetimi Ulusal Sempozyumu*, 88-192.

Erkılıç, T. A. (2007). Öğretmen adaylarının lisansüstü eğitim istekliliklerini etkileyen etmenler (Eskişehir örneği). *GAU Journal of Social &Applied Sciences*, *3*(5), 46-72.

Ersöz, F., Kabak, M., & Yilmaz, Z. (2011). Lisanüstü ögrenimde ders seçimine yönelik bir model önerisi. *Journal of Economics & Administrative Sciences/Afyon Kocatepe Üniversitesi Iktisadi ve Idari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *13*(2), 227-249.

Fazlioğullari, O., & Kurul, N. (2012). Türkiyedeki eğitim bilimleri doktora tezlerinin karakterisitkleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *1*(24), 43-75.

Graybill, J. K., Dooling, S., Shandas, V., Withey, J., Greve, A., & Simon, G. L. (2006). A rough guide to interdisciplinarity: Graduate student perspectives. *AIBS Bulletin*, *56*(9), 757-763.

Gül, H., İnce, M., & Özcan, N. (2011). The relationship between workplace mobbing and burnout among academics at a Turkish university. *Research Journal of International Studies*, *18*(1), 118-134.

Güven, İ. & Tunç, B. (2007). Lisansüstü öğretim öğrencilerinin akademik sorunları (Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü örneği). *Milli Eğifim Dergisi*, *173*, 157-172.

Halıcı, A., Ötkan, C. Ç., & Demir, G. T. (2017). Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı (ÖYP) ile atanan araştırma görevlilerinin statülerinin değiştirilmesine yönelik akademisyen görüşleri. *Journal of Human Sciences*, *14*(3), 2730-2747.

Harman, K. M. (2004). Producing `industry-ready' doctorates: Australian cooperative research centre approaches to doctoral education. *Studies in Continuing Education, 26*(3), 387- 404.

Hodzic, S. (2016). Increasing PhD students' employability by focusing on the academic entrepreneurship. The analysis of the entrepreneurial competences. *Tuning Journal for Higher Education*, *3*(2), 347-387.

Hürriyet (2017). Araştırma Üniversitesi ne demek. Retrieved from http://www.hurriyet.com.tr/arastirma-universitesi-ne-demek-universiteler-icin-kriterler-nasil-belirlendi-40591036 adresinden erişilmiştir.

İsrafilov, R. (2021). Azerbaycan'da üniversite-sanayi işbirliğinin gelişimini etkileyen doktora çalişmalari (tezler) yoluyla personel eğitiminin analizi. *TURAN-SAM*, *13*(Sp. Issue), 292-298.

Kara, N., Duman, M., Sevim, N., & Yildirim, S. (2014). The comparative analysis of research assistants' perceptions toward science and scientific activities. *Egitim Bilimleri Fakultesi Dergisi*, *47*(1), 43-66.

Karaman, S., & Bakırcı, F. (2010). Türkiye'de lisansüstü eğitim: sorunlar ve çözüm önerileri. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 2*, 94-114.

Karakütük, K., Aydın, A., Abalı, G., & Yıldırım, S. (2008). Lisansüstü öğretimin sorunları konusunda Ankara'daki üniversitelerin lisansüstü enstitü yöneticilerinin görüşleri. *Eğitim ve Bilim*, *33*(147), 42-53.

Karakütük, K., & Özdemir, Y. (2011). Bilim insanı yetiştirme projesi (BİYEP) ve öğretim üyesi yetiştirme programı'nın (ÖYP) değerlendirilmesi. *Eğitim ve Bilim*, *36*(161), 26-38.

Karayalçın, Y. (1988). *Lisanüstü eğitim.* Yükseköğretimde değişmeler içinde. Türk Eğitim Derneği Yayınları.

Lindén, J., Ohlin, M., & Brodin, E. M. (2013). Mentorship, supervision and learning experience in PhD education. *Studies in Higher Education*, *38*(5), 639-662.

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği. (2016). https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=21510&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5 adresinden 10.03.2023 tarihinde erişilmiştir.

Lovitts, B. E. (1996). Who is responsible for graduate student attrition--the individual or the institution? toward an explanation of the high and persistent rate of attrition. Paper presented at the Annual Meeting of the American Education Research Association (New York, NY, April 9, 1996).

Lovitts, B. E. (2001). *Leaving the ivory tower: The causes and consequences of departure from doctoral study*. Rowman & Littlefield.

Manathunga, C. (2005). Early warning signs in postgraduate research education: A different approach to ensuring timely completions. *Teaching in Higher Education*, *10*(2), 219-233.

Maviş Sevim, F. Ö. (2018) *Doktora öğrencileri için hazırlanan araştırma üretkenliğini destekleme programının geliştirilmesi ve değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış Doktora tezi], Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi.

Nayır, F. (2011). Eğitim bilimleri alanında lisansüstü öğrenim görmekte olan müfettiş, okul yöneticisi ve öğretmenlerin sorunları. *Journal of Faculty of Educational Sciences*, *44*(2), 199-222.

Öğretim Üyeliğine Yükseltilme ve Atanma Yönetmeliği. (2018). https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/06/20180612-6.htm adresinden 10.03.2023 tarihinde erişilmiştir.

Öğretim Üyesi Yetiştirme Programının Esas ve Usulleri. (2015). https://oyp.yok.gov.tr/oyptarihce adresinden erişilmiştir.

Ölçer, N., & Koçer, S. (2015). Örgütsel iletişim: Kocaeli Üniversitesi akademik personeli üzerine bir inceleme. *Global Media Journal TR Edition*, *6*(11), 339-383.

Özdemir, S. (2021). Kıskançlık olgusu ve akademik örgütlere yansıması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, *12*(30), 652-676.

Resmî Gazete. (1981). Yükseköğretim Kanunu. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2547.pdf adresinden 10.03.2023 tarihinde erişilmiştir.

Resmî Gazete (2012). Kamu Görevlileri Hakem Kurulu Kararı. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120601-21.pdf adresinden erişilmiştir.

Resmî Gazete (2022). Öğretmenlik Meslek Kanunu. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/02/20220214-1.htm adresinden erişilmiştir.

Resmî Gazete (2023). Devlet memurlari kanunu ve bazi kanunlar ile 663 sayili kanun hükmünde kararnamede değişiklik yapilmasina dair kanun. https://www.resmigazete.gov.tr/ eskiler/2023/01/20230126-2.htm adresinden erişilmiştir.

Sayan, Y., & Aksu, H. H. (2005). Akademik personel olmayan lisansüstü eğitim yapan bireylerin karşilaştiklari sorunlar üzerine bir çalişma: Dokuz Eylül Üniversitesi, Balikesir Üniversitesi durum belirlemesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 17,* 59-66.

Seçkin, M., Aypay, A., & Apaydın, Ç. (2014). Lisansüstü eğitim alan öğrencilerin akademik danışmanlık hakkındaki görüşleri. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, *4*(1), 28-35.

Sever, I., & Ersoy, A. (2017). Araştırma görevlilerinin gözünden danışmanlık ve doktora süreçleri. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 7*(1), 183-202.

Sevinç, B. (2001). Türkiye'de lisansüstü eğitim uygulamaları, sorunlar ve öneriler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, *34*(1-2), 125-137.

Smallwood, S. (2004). Doctor dropout. *The Chronicle of Higher Education*, *50*(19), A10.

Sporn, B. (2007). Governance and administration: Organizational and structural trends. In *International handbook of higher education* (pp. 141-157). Springer, Dordrecht.

Summak, M. S., Summak, A.E.G., & Balkar, B. (2010). Yüksek lisans tez sürecinde danişman ve öğrencilerin görev ve sorumluluklarina ilişkin beklentilerinin incelenmesi. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, *35*(372), 23-31.

Şenses, F. (2007). Uluslararası gelişmeler işiğinda türkiye yükseköğretim sistemi: temel eğilimler, sorunlar, çelişkiler ve öneriler. *Economic Research Center Working Papers in Economics*, *7*(5), 1-32.

Şimşek, H., & Adıgüzel, T. (2012). Yükseköğretimde yeni bir üniversite paradigmasına doğru. *Eğitim ve Bilim*, *37*(166), 250-261.

Tierney, W. G. (1988). Organizational culture in higher education: Defining the essentials. *The Journal of Higher Education*, *59*(1), 2-21.

Turhan, M., & Yaraş, Z. (2013). Lisansüstü programlarin öğretmen, yönetici ve denetmenlerin mesleki gelişimine katkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *12*(43), 210-218.

University Ranking by Academic Performance. (2023). URAP Türkiye Sıralaması Basınn Bildirisi. https://newtr.urapcenter.org/Rankings/2022-2023/GENEL-SIRALAMASI-2022 adresinden 08.03.2023 tarihinde erişilmiştir.

Ünal, Ç., & İlter, İ. (2010). Sınıf öğretmeni adaylarının lisansüstü eğitime olan tutumları (Fırat, Erzincan ve İnönü Üniversitesi sınıf öğretmenliği ABD örneği). *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *14*(2).

Yalçınkaya, M., Koşar, D., & Altunay, E. (2014). Araştırma görevlilerinin bilim insanı yetiştirme sürecine ilişkin görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, *22*(3), 1009-1034.

Yalçıntaş, M. (2014). Üniversite-sanayi-devlet işbirliğinin ülke ekonomilerine etkileri: Teknopark İstanbul örneği. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, *5*(10), 83-106.

Yıldırım, A. (1996). Disiplinlerarası öğretim kavramı ve programlar açısından doğurduğu sonuçlar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *12*(12), 89-94.

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı. (2017). Araştırma üniversiteleri. https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/arastirma-universitesi-olarak-belirlenen-universiteler-cumhurbaskani-tarafindan-aciklandi.aspx. 08.03.2023 tarihinde erişilmiştir.

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı. (2023). Yükseköğrenim Bilgi Yönetim Sistemi. https://istatistik.yok.gov.tr/ adresinden 08.03.2023 tarihinde erişilmiştir.

Bölüm 9

FAKÜLTE GELİŞİMİ

Fakülte gelişimi yükseköğretim yapı ve süreçleri içinde önemli bir yer tutmaktadır. Yükseköğretime geçişten mezuniyete kadar birçok dinamik fakülte gelişimi ile ilgilidir. Kitabın bu bölümü fakülte gelişimini ele almaktadır. Bu bağlamda, önce fakülte gelişimi kavramı ve fakülteninin boyutları açıklanacaktır. Ardından fakülte gelişimimi önemli bir unsuru olan kalite süreçlerinden bahsedilecektir. Sonraki bölüm sistem yaklaşımı üzerinden fakülte gelişimine odaklanacaktır. Daha sonra fakülte gelişiminin alanyazında ilişkilendirildiği dinamikler ifade edilecektir. Son olarak fakültelerin yeniden yapılandırılması değişim yönetimi üzerinden tarif edilecektir.

Fakülte Gelişimi ve Boyutları

Fakülteler, yükseköğretim kurumlarının kaburgasını oluşturmaktadır. Öğretimden araştırmaya, topluma hizmetten bürokratik işlere kadar üniversitelerdeki birçok yapı ve süreç fakülteler aracılığıyla yürümektedir. Dolayısıyla fakülteler her zaman önemli kurumlar olarak ele alınmış ve araştırılmıştır. Fakat fakültenin karmaşık yapısı ve üzerine yüklenen anlamlardaki çeşitlilik onun belirli bir çerçeveye oturtulmasının önüne geçmiştir. Bu yüzden alanyazında ve ülkelerin yükseköğretim sistemlerinde fakültelere ilişkin çok farklı bakış açıları bulunmaktadır. Örneğin Türkiye'de yükseköğretim sisteminin yasal dayanağı olan 2547 sayılı kanunda fakülte "Yüksek düzeyde eğitim - öğretim, bilimsel araştırma ve yayın yapan; kendisine birimler bağlanabilen bir yükseköğretim kurumu" şeklinde ifade edilmektedir (*Resmî Gazete*, 1981). Anglo-Amerikan yükseköğretim sisteminde ise fakülte bir eğitim kurumunda akademik rütbeye sahip olarak öğretim ve yönetim görevlerinde çalışan kimseler olarak tanımlanmaktadır (Ginsberg, 2011).

Fakülte uluslararası alanyazında sıklıkla gelişim kavramı ile yan yana getirilmekte ve fakülte gelişimi kavramı ortaya çıkmaktadır. McLean ve arkadaşları (2008) fakülte gelişiminin dünü, bugün ve yarını olarak adlandırdıkları

Fakültelerin yeniden yapılandırılması noktasında Türkiye alanyazınında sınırlı sayıda çalışmaya rastlanılmıştır. Daha ziyade, Türkiye alanyazını yeniden yapılandırma süreçlerini yükseköğretim üzerinden ele almaktadır. Yükseköğretimin yeniden yapılandırılması ile iligli ortaya koyulan çalışmalar kuşkusuz ki ya fakültelerin yeniden yapılandırmasını barındırmaktadır ya da fakülte düzeyine uyarlanabilmektedir. Öncel ve Sevim (2014) kurumsal itibar yönetimi kavramı üzerinden yükseköğretimin yeniden yapılandırılmasına ilişkin bir model önerisi ortaya koymuşlardır. Yazalar özellikle yükseköğretim kurumlarının sıralama çalışmalarını rekabet ve itibar yönetimi ile ilişkilendirmiş ve bu sıralamalarda üst basamaklarda olmanın önemini vurgulamışlardır. Bununla ilişkili olarak sıralamada kullanılan performans göstergelerini temele alarak en alttaki akademik birimlerden en üstteki YÖK'e kadar makro düzeyde yasal bir çerçeveye dayalı komisyon kurulması ve gerekli ölçme-değerlendirme yaklaşımlarının uygulanması tavsiye eidlmiştir. Ayrıca mikro düzeyde öğretim üyesine destekten iletişim biçimlerine kadar birçok yapı ve süreç önerilmiştir. Aypay (2003) yükseköğretimin yeniden yapılandırılmasını kurumsal adaptasyon ile ilişkilendirmiş ve finansmandan ziyade yükseköğretim kurumlarının temel sorununun yönetişim ve örgütsel yapı olduğunu dile getirmiştir. Bu sorunların çözümü için etkili bir yönetişim sistemi ile örgütsel yapıyı değişitirerek girişimci üniversite modeline dönüşümü önermiştir.

Kaynakça

Ağsu, M. (2020). *Fakülte okul işbiriliğinde geliştirilen mesleki öğrenme topluluğunun öğretmenlerin mesleki becerilerine etkisi* (Doctoral dissertation), Bursa Uludağ Üniversitesi.

Ak, Ş. Gökdaş, İ., Öksüz, C., & Torun, F. (2021). Uzaktan eğitimde eğiticilerin eğitimi: Uzaktan eğitime yönelik öz yeterlik ve yarar algısına etkisi. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, *7*(1), 24-44.

Akkuş, B., & İzci, N. A. (2018). Sistem yaklaşımı, kavramları ve yönetim. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *4*(7), 223-237.

Argüden, Y., Öğücü Şen, F., Toksöz, F., Arıkboğa, E., İzci, İ., & Salihoğlu, E. (2018). *Yerel yönetimler ve iyi yönetişim* (s. 5-13,37-46). Argüden Yönetişim Akademisi Yayınları.

Arslan, E. (2007). *Örgütlerde yeniden yapılandırma süreci ve örgütsel davranış* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi.

Armutak, A. (2002). İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesi'nin kuruluşu ve ilk on yillik (1972-1982) gelişimi. *İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, *28*(2), 429-445.

Aypay, A. (2003). Yükseköğretimin yeniden yapılandırılması: Sosyo ekonomik ve politik çevrelerin üniversitelerde kurumsal adaptasyona etkileri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, *34*(34), 194-213.

Ayvaz, B., Kuşakçı, A. O., & Borat, O. (2016). Kalite güvencesi ve akreditasyon süreçleri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Endüstriyel Araştırma ve Gelişim Dergisi, 1*(1), 53-60.

Bergquist, W. H., & Phillips, S. R. (1975). *A handbook for faculty development*.

Bevir, M. (2011). Democratic governance: A genealogy. *Local Government Studies, 37*(1), 3-17.

Bogue, E. G. (1998). Quality assurance in higher education: the evolution systems and design ideals. *New Directions for Institutional Research, 99*, 7-18.

Bozkaya, M. (1993). Sistem yaklaşımı ile hazırlaanan TV eğitim programlarının etkinliği (Açık Öğretim Fakültesi Örneği). (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Anadolu Üniversitesi.

Demirbilek, M. (2022). Öğretmen yetiştirmeden sorumlu kurumlarin akreditasyonu: Türkiye ve dünya uygulamalari üzerine bir inceleme. *Eğitim Yönetimi ve Politikaları Dergisi*, *3*(1), 35-58.

Demirci, M., & Öner Yalçın, S. (2022). Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi'nin kuruluş tarihçesi ve ilk 10 yıllık gelişimi. *Pamukkale Medical Journal*, *15*(1), 175-185.

Demirkan, S. (2023). *Eğitim fakültesi yöneticilerinin stratejik düşünme becerileri ve yükseköğretimde yenileşmeye ilişkin yönetici ve öğretim üyesi görüşleri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi.

Durgun, S., & Aydın, A. (2019). Türkiye'nin yönetişim performansina ilişkin bir değerlendirme. *Sosyal Bilimler Dergisi, 6*(43), 538-550.

Elmas, M. (2012). ENQA iç ve dış değerlendirme standartları ve uygulama örneği: Sakarya Üniversitesi. *Türkiye'de yükseköğrefimin yeniden yapılandırılması ve kalite güvence sistemi (B. Gür ve M. Özer)*, 47-53.

Erkaya Tosun, M., Tokatlı Doğan, M...., & Özkan, S. (2021). Birinci basamakta çalişan hekimlere yönelik hipertansiyon ve kardiyovasküler risk değerlendirmesi eğitici eğitimi programinin değerlendirilmesi. *Sağlık Bilimlerinde Eğitim Dergisi*, *1*(4), 26-35.

Ginsberg, B. (2011). *The fall of the faculty*. Oxford University Press.

Göker, M. (1996). *2000'li yillarda kamu ve özel sektörde yeniden yapilanma*. İstanbul: TÜGİAD Yayını.

Güler, B. A. (2003) Yönetişim: tüm iktidar sermayeye. *Praksis Dergisi, 9* (Kış-Bahar), 93-116.

Günay, D. (2012). Yükseköğretimde öğrenme kazanımlarına dayanan kalite güvence sistemi. *Türkiye'de yükseköğrefimin yeniden yapılandırılması ve kalite güvence sistemi (B. Gür ve M. Özer)*, 13-20.

Kazancigil, A. (1998). Governance and science: market-like modes of managing society and producing knowledge. *International Social Science Journal, 50*(155), 69-79.

Kılınç, S. (2018). *Exploring of STEM readiness of a faculty of education in Turkey* (Doctoral dissertation, Middle East Technical University).

Kooiman, J. (1999). Social-political governance: overview, reflections and design. *Public Management and International Journal Of Research And Theory, 1*(1), 67-92.

Koral Gümüşoğlu, E. (2022). Avrupa Yükseköğretim Alanında uzaktan öğretim yapan kurumlarda akreditasyon: Bir karma model araştırması (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Eskişehir Anadolu Üniversitesi.

Korkmaz, H. (2021). İyi *yönetişim ve insani kalkınma: Afrika ülkeleri örneği*. Astana Yayınları.

Koyunoğlu, F. (2008). *Sistem yaklaşımı açısından uzaktan eğitim: İnönü Üniversitesi uzaktan eğitim merkezi model önerisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Lunenburg, F. C., & Ornstein, A. (2021). *Educational administration: Concepts and practices*. Sage Publications.

McLean, M., Cilliers, F., & Van Wyk, J. M. (2008). Faculty development: yesterday, today and tomorrow. *Medical teacher*, *30*(6), 555-584.

Miller, G. L. (1993). *The whats, whys and hows of quality improvement*. ASQC Quality Press.

Moeini, H. (2003). *A Need analysis study for faculty development programs in METU and structural equation modeling of faculty needs*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), ODTÜ.

Öncel, M., & Sevim, Ş. (2014). Sürdürülebilir rekabet üstünlüğü sağlamada kurumsal itibar yönetimi: Yükseköğretimde yapılandırılmasına yönelik bir model önerisi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, *6*(4), 139-156.

Özer, M. Gür, B. S. & Küçükcan, T. (2011). Kalite güvencesi: Türkiye yükseköğretimi için stratejik tercihler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, (2), 59-65.

Özgün, E. (2019). *Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi eğitici gelişim programlarının değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi.

Peker, Ö. (1996). Eğitimde kalite ve akreditasyon. *Amme İdaresi Dergisi*, *29*(4), 19-32.

Resmî Gazete. (1981). Yükseköğretim Kanunu. https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17506.pdf adresinden erişilmiştir.

Resmî Gazete. (2015). Yükseöğretim Kalite Güvencesi Yönetmeliği. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/07/20150723-3.htm adresinden erişilmiştir.

Rhodes, R. A. (2007). Understanding governance: Ten years on. *Organization Studies, 28*(8), 1243-1264.

Schwarz, S., & Westerheijden, D.F. (2007). Preface. In Schwarz, S., & Westerheijden, D. F. (Eds.), *Accreditation and evaluation in the European higher education area* (pp. ix-xii). Springer.

Şahin, M. (2021). Dünyada ve Türkiye'de Yükseköğretimde Uzaktan Eğitimin Tarihi ve Gelişim Süreci. *Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *5*(7), 91-113.

Tanrıverdi Kış, A, Dolunay Sarıca, A., & Akçamete, A. G (2017). Eğitim fakülteleri öğretim elemanlarının öğretmen adaylarının mesleki gelişim gereksinimlerine yönelik görüşleri. *Başkent University Journal of Education*, *1*(2), 43-53.

Topaloğlu, M., & Koç, H. (2010) *Büro yönetimi kavramlar ve ilkeler*. (5. Baskı), Seçkin Yayıncılık.

Tortop, N.; İşbir E. G., & Aykaç B. (1999). *Yönetim bilimi*. (3. Baskı), Yargı Yayınevi.

Uygur, A. (2010). *Yönetim ve organizasyon*. (4. Baskı), Mesleki ve Teknik Yayınlar Serisi, Nobel Yayınları.

Vergiliel Tüz, M. (2001). Yeniden yapılanma. *Marmara Üniversitesi SBE Dergisi Öneri*, *16*, (Haziran 2001), 107.

Yıldırım, G., Gökbulut, N., Yıldırım, E., & Özkan, Ö. (2023). Doğuma hazirlik eğitici eğitimi için bir öneri: ebeler ve hemşireler için dijital uygulama eğitimi materyali geliştirilmesi çalişmasi. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, *9*(Özel Sayı-1), 5-13.

Yılmaz, S. (2020). *Eğitim fakültelerinin kalitesini geliştirme çabaları ve bir model önerisi* (Doktora Tezi), İnönü Üniversitesi.

Yükçü, S. (1997). Muhasebe Mesleğinde Toplam Kalite Yönetimi, 16. Türkiye Muhasebe Kongresi, Ekonominin Denetim Düzeni ve Muhasebe. Ankara: TÜRMOB Yayınları. No: 35. (11-13 Eylül): 261-299.

Yükseköğretim Kalite Kurulu (YÖKAK). (2022). Kurum İçi Değerlendirme Raporu (KİDR) hazırlama Raporu. https://cdn3.beun.edu.tr/kalite//kidrhazirlamakilavuzu3.1.pdf adresinden erişilmiştir.

Bölüm 10

YÜKSEKÖĞRETİM KÜLTÜRÜ VE İKLİMİ

Yükseköğretim kurumlarında öğretim üyelerinin performansından araştırma görevlilerinin bağlılığına kadar birçok dinamik o kurumdaki kültür ile yakından ilgilidir. Üretkenliğie ve verimliliğe dayanan bir kültür ile samimi ve dengeli ilişkilerin olduğu bir kültür yükseköğretim kurumuna önemli kazanımlar sağlamaktadır. Bu nedenle hem politika yapıcılar hem de yükseköğretim kurumlarının yöneticileri ile paydaşları etkili bir kültür oluşturma noktasında önemli etkinlikler yürütmektedir. Kitabın bu bölümünde yükseköğretim kurumlarının kültürü ve iklimi ele alınacaktır. Bu bağlamda, önce örgüt kültürü ve boyutları açıklanacaktır. Ardından örgüt ikliminden ve boyutlarından bahsedilecektir. Sonraki bölüm üniversite kültürü veya akademi kültürü konusu üzerinde durulacaktır. Son olarak ünivesite kültürü ve ikliminin alanyazında ilişkilendirildiği dinamikler ifade edilecektir.

Örgüt Kültürü ve Boyutları

Yükseköğretim kurumları tıpkı diğer örgütler gibi kendilerine has birtakım özelliklere sahiptir ve bunlar genellikle kültür olarak adlandırılır. Kültür kavramı derin bir kavram olduğu için ve sadece örgütsel bir zeminde ele alınamayacağı için karmaşık bir kavramdır. Kültür kavramı derindir çünkü örgütün türüne ve birçok dinamiğe göre farklı anlamlar barındırırır. Kültür kavramı sadece örgütsel değildir çünkü örgütün içinde bulunduğu veya örgütün çalışanlarının yaşadığı sosyal çevreden yani toplumsal kültürden etkilenir. Özetle, kültür kavramının bu karmaşıklığı onu tanımlamayı zorlaştırmaktadır.

Alanyazında birçok çalışma kültür kavramını tanımlama çabası içinde olmuştur. Bu durum da kültüre ilişkin farklı bakış açılarını ortaya koymuştur. Bolman ve Deal (2017) kültürü hem ürün hem de süreç olarak ele almıştır. Kültür bir yandan deneyimler sonucu ortaya çıkan üründür, diğer yandan da sürekli yenilenme ve yeniden oluşturma ile de süreçtir. Sergiovanni (2001) ise kültürü insanın kendisini anlaması olarak ifade etmiştir. Her insan farklı sos-

birim için anlamlı olduğunu bulmuştur. İklimin diğer boyutlar her üçü için de anlamsız çıkmıştır.

Kaynakça

Akyol, B., Tanrısevdi, F., Gidiş, Y., Dumlu, N. N. ve Durdu, İ. (2020). Üniversitede örgüt kültürü: Bir devlet üniversitesi eğitim fakültesi örneği. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi – Journal of Qualitative Research in Education,* 8(1), 18-38.

Allen, D. K. (2003). Organisational climate and strategic change in higher education: Organisational insecurity. *Higher Education*, *46*(1), 61-92.

Alvesson, M., & Sveningsson, S. (2007). *Changing organizational culture: Cultural change work in progress*. Routledge.

Baykal, Ö. K. (2013). *Okul iklimi ile öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişki üzerine bir araştırma* (Master's thesis). Yeditepe Üniversitesi.

Bektaş, F., & Nalçacı, A. (2013). Okul iklimi ve öğrenci başarısı arasındaki ilişki. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi, 4*(13), 1-13.

Bellot, J. (2011). Defining and assessing organizational culture. *Nursing Forum, 46*(1), 29– 37.

Bergquist, W. H., & Pawlak, K. (2007). *Engaging the six cultures of the academy: Revised and expanded edition of the four cultures of the academy*. John Wiley & Sons.

Bolman, L. G., & Deal, T. E. (2017). *Reframing organizations: Artistry, choice, and leadership.* Routledge.

Cameron, K. S., & Ettington, D. R. (1988). The conceptual foundations of organizational culture. in Smart, J. C. (ed.) *Higher education. Handbook of Theory and Research (4), (pp. 356-396).* New York: Agathon Press.

Cameron, K. S. ve Quinn, R. E. (2006). *Diagnosing and changing organizational culture* (Revised Edition). The Jossey-Bass Business & Management Series.

Cohen, J., Mccabe, E. M., Michelli N. M., & Pickeral, T. (2009). School climate: Research, policy, practice, and teacher education. *Teachers College Record, 111*(1), 180-213.

Cucu-Ciuhan, G., & Guită-Alexandru, I. (2014). Organizational culture versus motivation for the academic staff in a public university. *Procedia Socialand Behavioral Sciences*, *127*(2014), 448-453.

Çankaya, İ., & Demirtaş, Z. (2010). Öğretmen adaylarının görüşlerine göre üniversite iklimi ve atalet arasındaki ilişki. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *28*(28), 1-9.

Çimen, Z., & Ekenci, G. (2002). Beden eğitimi ve spor öğrenimi veren yükseköğretim kurumlarında örgüt kültürü. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, *7*(2), 41-56.

Çimen, M. A. (2009). Polis meslek yüksek okullarında örgüt kültürü oluşumunda örgüt içi iletişimin rolü ve önemi (*Yayınlanmamış Doktora Tezi),* Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ

Daft, R. L. (1999). *Management.* The Dryden Press.

Denison, D. R. (1996). What is the difference between organizational culture and organizational climate? A native's point of view on a decade of paradigm wars. *Academy of management review*, *21*(3), 619-654.

Dursun, B. (2023). *Etkili Okul ve Örgüt Kültürü Değişkenlerinin Öğretmen Motivasyonu ve Öğretmen Sinif Liderliği ile Ilişkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi.

Duwve, K. M., Columbaro, N. L., & Poggiali, C. A. (1992). Application of a climate survey in higher education. *The Journal of Epsilon Pi Tau*, *18*(2), 37-42.

Ehrhart, M. G., Schneide, B., & Macey, W. H. (2014). *Organizational climate and culture*: *An introduction to theory, research, and practice*. Routledge.

Erdem, F. ve Özen-İşbası, J. (2001). Eğitim kurumlarında örgüt kültürü ve öğrenci alt kültürünün algılamaları. *Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi*, *1*, 33-57.

Ertekin, Y. (1978). Örgüt iklimi. *Amme İdaresi Dergisi, 11*(2), 16-35.

Ertem, H. Y., & Gökalp, G. (2019). Lisansüstü eğitim'de örgüt iklimi ölçeği'nin geliştirilmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *20*(3), 784-797.

Ertem, H. Y. (2020). Lisansüstü eğitimde yapı ve süreç: Araştırma üniversitelerinde örgüt iklimi ve lisansüstü deneyimler. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *16*(2), 464-483.

Ertem, H. Y., & Gokalp, G. (2022). Role of personal and organizational factors on student attrition from graduate education: A mixed-model research. *Journal of College Student Retention: Research, Theory & Practice*, *23*(4), 903-928.

Fralinger, B., & Olson, V. (2007). Organizational culture at the university level: A study using the OCAI instrument. *Journal of College Teaching & Learning, 4*(11), 85-98.

Güçlü, N. (2003). Örgüt kültürü. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *23*(2), 148-159.

Halis, M. & Uğurlu, Ö. Y. (2008). Güncel çalışmalar ışığında örgüt iklimi. *"İş Güç" The Journal of Industrial Relations and Human Resources, 10(2),* 101-123.

Halpin, A. W., & Croft, D. B. (1963). *The organizational climate of schools* (Vol. 11). Chicago, IL: Midewest Administration Center.

Haynes, N. M., & Comer, J. P. (1993). The Yale School Development Program process, outcomes, and policy implications. *Urban Education, 28*(2), 166-199.

Haynes, N.M., Emmons, C.L. ve Comer, J.P. (1994). *School climate surveys*. Yale Child Development Center, School Development Program.

Hofmann, D. A., Morgeson, F. P., & Gerras, S. J. (2003). Climate as a moderator of the relationship between leader-member exchange and content specific citizenship: safety climate as an exemplar. *Journal of Applied Psychology*, *88*(1), 170.

Hoy, W. K., & Miskel, C. G. (1991). *Educational administration: Theory, research, and practice, 4th edition*. McGraw-Hill.

Hoy, W. K., Tarter, C. J., & Kottkamp, R. B. (1991). *Open schools, healthy schools: Measuring organizational climate*. Newbury Park, CA: Sage Publications.

İpek, C. ve Topsakal, C. (2009). Genel ve mesleki-teknik lise öğrencilerinin örgütsel kültür algıları: Kosova örneği. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, *15*(1), 53-76.

James, L. R., & Jones, A. P. (1974). Organizational climate: A review of theory and research. *Psychological Bulletin, 81*(12), 1096-1112.

Koşar, S., & Çalık, T. (2011). Okul yöneticilerinin yönetimde gücü kullanma stilleri ile örgüt kültürü arasındaki ilişki. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, *4*(4), 581-603.

Köse M. F., & Korkmaz M., (2020). Örgüt kültürü değerlendirme ölçeği türkçe uyarlaması: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi/Journal of Higher Education and Science, 10*(1), 126-133.

Kurum, G. (2013). *Trakya Üniversitesi'nde görev yapan öğretim elemanlarının örgüt sağlığı algıları ile örgütsel güven düzeyleri arasındaki ilişki* (Yayımnalmamış Yüksek Lisans tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Lee, W. Y. (2002). Culture and institutional climate: Influences on diversity in higher education. *The Review of Higher Education*, *25*(3), 359-368.

Lunenburg, F. C., & Ornstein, A. (2021). *Educational administration: Concepts and practices*. Sage Publications.

Manuela, N. M., Cecilea, A., & Joao, C (2014). Higher education institution organizational climate survey. *International Journal of Advances in Management and Economics, 3*(1), 107-121.

Miller, H. G. (1980). Forecasting the weather and controlling the organizational climate. *Vital Speeches of the Day, 46*(20), 610-612.

Moran, E. T., & Volkwein, J. F. (1988). Examining organizational climate in institutions of higher education. *Research in Higher Education*, *28*(4), 367-383.

Oliver, B., Tucker, B., Gupta, R., & Yeo, S. (2008). e VALUate: an evaluation instrument for measuring students' perceptions of their engagement and learning outcomes. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, *33*(6), 619-630.

Ouchi, W. G. (1981). Organizational paradigms: A commentary on Japanese management and Theory Z organizations. *Organizational Dynamics*, *9*(4), 36-43.

Peker, Ö. (1993). Okullarda örgütsel havanın çözümlenmesinde bir yöntem. *Amme İdaresi Dergisi, 26*(4), 21-43.

Schneider, B., Brief, A. P., & Guzzo, R. A. (1996). Creating a climate and culture for sustainable organizational change. *Organizational Dynamics*, *24*(4), 7-19.

Sergiovanni, T. J. (2001). *Leadership what's in it for schools?.* Routledge.

Shahin, A., Naftchali, J. S., & Pool, J. K. (2014). Developing a model for the influence of perceived organizational climate on organizational citizenship behaviour and organizational performance based on balanced score card. *International Journal of Productivity and Performance Management*, *63*(3), 290-307.

Sokol, A., Gozdek, A., Figurska, I., & Blaskova, M. (2015). Organizational climate of higher education institutions and its implications for the development of creativity. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, *182*, 279-288.

Sporn, B. (1996). Managing university culture: an analysis of the relationship between institutional culture and management approaches. *Higher Education*, *32*(1), 41-61.

Steinhoff, C. R., & Owens, R. G. (1989). The organisational culture assessment inventory: ametaphorical analysis in educational settings. *Journal of Educational Administration*, *27*(3), 17-23.

Stetzer, A., Morgeson, F. P., & Anderson, E. L. (1997). Organizational climate and ineffectiveness: Evidence from 25 outdoor work crew divisions. *Journal of Quality Management*, *2*(2), 251-265.

Şengül, S. (2023). *Örgüt kültürü, iş yeri yalnizliği ve işten ayrilma niyeti arasindaki ilişkilerin incelenmesi: Ankara Medipol Üniversitesi örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atılım Üniversitesi.

Taylor, D. L., & Tashakkori, A. (1995). Decision participation and school climate as predictors of job satisfaction and teacher's sense of efficacy. *Journal of Experimental Education, 63*(3), 217-227.

Terzi, A. R. (2015). Üniversite öğrencilerine yönelik okul iklimi ölçeğinin geliştirilmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, *4*(4), 111-117.

Tierney, W. G. (1988). Organizational culture in higher education: Defining the essentials. *The Journal of Higher Education*, *59*(1), 2-21.

Tiwari, U. (2014). Organisational climate in higher education institutions of madhya pradesh. *Abhinav International Monthly Refereed Journal of Research in Management & Technology*, *3*(10), 1-6.

Turan, S., Durceylan, B. ve Şişman, M. (2005). Üniversite yöneticilerinin benimsedikleri idari ve kültürel değerler. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13, 181-202.

Ural, A. (2014). Gazi Üniversitesi'nde örgütsel iklim. *Amme İdaresi Dergisi*, *47*(2), 145-165.

Uysal, T. (2013). Stajyer çalışanların mesleki bağlılık gelişimine örgüt ikliminin etkisi. *Business and Economics Research Journal*, *4*(3), 93-110.

Varlack, G. A. (2008). *The impact of school climate on student achievement in an affluent Maryland suburb*. ProQuest.

Vasyakin, B. S., Ivleva, M. I., Pozharskaya, Y. L., & Shcherbakova, O. I. (2016). A study of the organizational culture at a higher education institution (Case Study: Plekhanov Russian University of Economics (PRUE)). *Internatıonal Journal of Envıronmental & Scıence Education, 11*(10), 11515-11528.

Bölüm 11

YÜKSEKÖĞRETİMDE ULUSLARARASILAŞMA

Yükseköğretim kurumları sadece kuruldığu conğrafya ile sınırlı kalmaz, etkili bir yönetim ve doğru politikalarla sınırları aşar ve tüm dünya medeniyetlerine ulaşır. Yükseköğretim kurumlarının bu rolü ülkelerdeki politika yapıcıların ve küresel güçlerin iştahını kabartmakta ve yükseköğretim kurumlarının uluslararası misyonu teşvik edilmektedir. Kitabın bu bölümünde yükseköğretimde uluslararasılaşma farklı boyutları ile irdelenecektir. Bu bağlamda, önce küreselleşme ve uluslararasılaşma kavramları anlatılacaktır. Sonrasında göç olgusu kuramları ile birlikte ele alınacaktır. Ardından uluslararasılaşmaya olan ihtiyaç farklı gerekçeler üzerinden ortaya koyulacak ve olası dezavantajlar sıralanacaktır. Sonraki kısım yükseköğretimde uluslararasılaşma yaklaşım ve stratejilerimi konu alacaktır. Son olarak Türk yükseköğretiminin uluslararasılaşma uygulama ve politikaları ifade edilecektir.

Küreselleşme ve Uluslararasılaşma Kavramları

20. yüzyılın son çeyreği ile dünya politikasına yön vermeye başlayan küreselleşme 21. yüzyıl itibarıyla tüm dünya topluluklarını etkilemeye başlamıştır. Günümüzde küreselleşme, en çok araştırılma yapılan konular arasında yerini almış bulunmaktadır. Gelişen teknoloji sayesinde iletişimin hızlandığı, ulaşımın kolaylaştığı ve bunlara erişimin ucuzladığı günümüzde, toplumların bu gelişime uyum sağlayabilmeleri için bu rekabetçi ortamı ciddiye almaları önem arz etmektedir. Küreselleşmenin ekonomiye yaptığı etkinin yanında ülkelerin kültürel yapılarına da etkide bulunmaktadır. Eğitimin küreselleşme karşısındaki önemi bu noktada ortaya çıkmaktadır. Ülkelerin ve toplumların dünya genelinde varlıklarını sürdürebilmeleri, küresel düzeyde gereken donanımı kazandırabilecek eğitim sistemlerine sahip olmalarıyla mümkündür.

Küresel eğitimin hedefinde, tüm var olan kültürlerin ve toplulukların birbirleriyle olan etkileşimini ve ortak bir dünya görüşü oluşmasını sağlamak

ri oratay koyulmuştur (Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü, 2023). Son olarak, yükseköğretim kurumları uluslararasılaşma ile ilgili politikalar üretmektedir. Örneğin Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesinin uluslararasılaşmadan sorumlu olan birimi Dış İlişkiler Genel Koordinatörlüğünün kalite politikasında şu ifadeler geçmektedir: *"Üniversitemizin hedefleri doğrultusunda uluslararası alanda uluslararası boyutta işbirliği yapma, akademik kadroyu güçlendirme, öğrenci çeşitliliğini sağlama, ortak bilimsel araştırma yapma alanlarında etkin, verimli, rekabetçi olmayı, üstün performansa odaklanmayı, uluslararası tanınırlığı ve saygınlığı hedeflemiş paydaşları ile birlikte sürekli iyileştirmeyi benimsemek ve üniversitemizin uluslararasılaşma alanında standardı belirleyen ve sürekli yükselten öncü bir kurum olmasını sağlamaktır."* Diğer taraftan, Vural-Yılmaz (2014) devlet üniversitelerinin uluslararasılaşma ile ilgili belgelerini inceleyerek en sık güçlü yön ve sayıf yönlerin listesini çıkarmıştır. Güçlü yönler arasında en sık vurgulanan üç tema Erasmus'a katılım, iş birliği ve deneyimli akademik kadro olurken zayıf yönler arasında en sık vurgulanan üç tema ise yabancı dil sorunu, proje sayısı yetersizliği ve Erasmus'a katılım yetersizliği olmuştur.

Kaynakça

Abadan-Unat, N. (2002). *Bitmeyen göç: Konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Ahsan, R. M. (1997). Migration of female construction labourers to Dhaka City, Bangladesh. *International Journal of Population Geography*, *3*(1), 49-61.

Aksoy, Z. (2012). Uluslararası göç ve kültürlerarası iletişim. *Journal of International Social Research*, *5*(20), 292-303.

Aktaş, M., & Öztekin, S. (2017, April). Göç ve Mültecilik ile İlgili Kavram Karışıklığı. In *Third Sarajevo International Conference* (p. 219).

Akyüz, Y. (2016). *Türk eğitim tarihi M.Ö. 1000 – M.S. 2016*. Pegem Akademi.

Altbach, P., Reisberg, L. ve Rumbley, L. (2009). *Trends in global higher education, tracking an academic revolution*. Paris: UNESCO.

Althusser, L. (2014). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları* (Çev: A. Tümertekin). İthaki Yayınları.

Avrupa Konseyi. (1997). Avrupa Bölgesinde Yükseköğretimle İlgili Belgelerin Tanınmasına İlişkin Sözleşme. https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=165 adresinden erişilmiştir.

Aydoğan, E. (2008). Eğitim sisteminde yeniden yapılandırma ve özelleştirme adımları. *Memleket Siyasal Yönetim*, *3*(6), 166-187.

Baker, R. (2011). The great migration's impact on the education of Southern-born African Americans. *Harvard University, Cambridge, MA, March*.

Bakioğlu, A., & Certel, S. S. (2010). Erasmus programına katılan ögrencilerin akademik yaşantılarının nitel olarak incelenmesi. *Avrupa Arastırmaları Dergisi*, *18*(2), 37-62.

Bartell, M. (2003). Internationalization of universities: A university culture-based framework. *Higher Education, 45*(1), 43-70.

Bayraktaroğlu, S., & Mustafayeva, L. (2009). Türk yüksek öğretim sistemi ve Türk dünyası ilişkileri: Sakarya Üniversitesi'nde eğitim gören yabancı uyruklu öğrenciler orneği. *Journal of Azerbaijani Studies,* 284-292.

Berger, P. L. (1997). Four faces of global culture. *Natıonal Interest*, *97*(49), 23-29.

Bolman, L. G., & Deal, T. E. (2017). *Reframing organizations: Artistry, choice, and leadership*. John Wiley & Sons.

Börsch-Supan, A. H. (1987). The Role of Education: Mobility Increasing or Mobility Impeding?.

Bulut, S. (2021). Göç, göçebe, göçer, göçer evli/evlü, göçer oba, göçgün (cü)/göçkün (cü), göçmen/göçmel ve konargöçer/göçerkonar sözcükleri üzerine bazı notlar. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *18*(3), 1671-1720.

Cantwell, B., Luca, S. G., & Lee, J. J. (2009). Exploring the orientations of international students in Mexico: Differences by region of origin. *Higher Education*, *57*(3), 335-354.

Cevher, E. (2016). Yükseköğretimde uluslararası öğrenci hareketliliği ve memnuniyeti. *International Journal of Eurasia Social Sciences*, *7*(22), 337-349.

Çağlayan, S. (2006). Göç kuramlari, göç ve göçmen ilişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17), 67-91.

Çetin, O. U. (2015). Küreselleşmenin eğitimin farklı boyutları üzerindeki etkileri. *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi*, *1*(1), 75-93.

Delgado-Márquez, B. L., Hurtado-Torres, N. E. & Bondar, Y. (2011). Internationalization of higher education: Theoretical and empirical investigation of its influence on university institution rankings. *Universities and Knowledge Society Journal, 8*(2), 101-122.

Doğanay, H. (1991). *Demografya (Nüfus Bilimi).* Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Ofset Tesisleri, Erzurum.

Eğitim Sen, (2003). *Kapitalizmin yeniden yapılanması ve eğitim politikaları.* KESK, Değişim Sürecinde Kamu Hizmetleri ve Sendikal Politikalar Sempozyumu içinde, 1-2 Şubat 2003, Ankara.

Erdoğan, A. (2010). Tanzimat döneminde yurtdışına öğrenci gönderme olgusu ve Osmanlı modernleşmesine etkileri. *Sosyoloji Dergisi, 3*(20), 121-151.

Ertepınar, A. (2009). Türkiye'de yükseköğretimin durumu, sorunları ve çözüm önerileri üzerine. *İnşaat Mühendisleri Odası, 1. Eğitim Sempozyumu,* Kasım, Antalya.

Fielden, J. (2008). *The practice of internationalisation: managing international activities in uk universities.* London: UK Higher Education International Unit.

Giani, L. (2006). Migration and education: Child migrants in Bangladesh. *Sussex Migration WorkingPaperno*, *33*.

Gotovos, A. E. (2007). Migrant biographies and educational routes. *Science and Society*, 17-18.

Grubel, H.G. (1994). Brain drain, economics of. In T. Husen & T. Neville Postlethwaite (Eds.), *The International Encyclopedia of Education*, Elseveir Science, (1), 554- 561.

Gürsu, S. (2006). Eğitim penceresinden küreselleşme. *Eğitişim Dergisi*, 12.

Güzel, S. (2013). Göçmen çocuklar ve Denizli'de yaşam koşulları. *Sosyolojik Araştırmalar Dergisi*, *1*, 1-36.

Healey, N.M. (2007). Is higher education in really `internationalizing`? *Higher Education, 55*(3), 333-355.

Hirst, P., & Thompson, G. (1996). *Globalization in question*. Polity Pre. Cambridge.

İnce, C. (2019). Göç kuramları ve Suriye göçü üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *11*(18), 2579-2615.

Jiang, X. (2012). *The internationalization of higher education in an era of globalization: a case study of a national research university in an emerging municipality in Southwest China*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. University of Los Angeles.

Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü. (2023). Kalkınma planları. https://fka.gov.tr/kalkinma-planlari-detayi-1564726568912 adresinden erişilmiştir.

Kara, P., & Korkut, R. (2010). *Türkiye'de göç, iltica ve mülteciler. Türk İdare Dergisi, 467(1),* 153-162.

Kaypak, Ş., & Bimay, M. (2016). Suriye savaşı nedeniyle yaşanan göçün ekonomik ve sosyo-kültürel etkileri: Batman örneği. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, *6*(1), 84-110.

Kılıç, D. (2009). Toplumu tanıma. *Halk Sağlığı Hemşireliği* içinde (Editör: B. Erci), Ankara: Fırat Matbaacılık

Knight, J. (1994). *Internationalization: Elements and checkpoints*. Canadian Bureau for International Education. Ottawa, Canada. Research Monograph, No: 7.

Knight, J. (1997). Internationalization of higher education: A conceptual framework. J. Knight ve H. de Wit (Ed.), *Internationalization of higher education in the Asia Pacific countries* içinde (5-19). Amsterdam: European Association of International Education (EAIE).

Knight, J. (1999). Internationalization of higher education. J. Knight ve H. de Wit (Ed.), *Quality and internationalization in higher education,* içinde (13-28). Paris: IMHE/OECD.

Knight, J. (2004). Internationalization remodeled: Definition, approaches, and rationales. *Journal of Studies in International Education, 8*(1), 15-31.

Knight, J. (2006). *Internationalization of higher education: New directions, new challenges.* 2nd Global Survey Report. Paris Cedex, France: UNESCO.

Knight, J. (2007). Cross-border tertiary education: An introduction. In S. Vincent- Lancrin (Ed.) *Cross-border tertiary education: A way towards capacity development.* Paris: OECD and the International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank: 21-46.

Knight, J. (2008). *Higher education in turmoil: The changing world of internationalization*. Rotterdam: Sense Publishers.

Knight, J., & de Wit, H. (1995). Strategies for internationalisation of higher education: Historical and conceptual perspectives. In de Wit, H. (ed.) *Strategies for internationalisation of higher education: A comparative study of Australia, Canada, Europe and the United States of America*. Amsterdam.

Kulaç, O. ve Çalhan, H.S. (2013). Bir kamu politikası süreci analizi: Milli Eğitim Bakanlığı ve Yükseköğretim Kurulu yurtdışı lisansüstü bursları. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 5*(10), 205-225.

Lee, E. S. (1966). A theory of migration. *Demography*, *3*(1), 47-57.

Lee, J. E. G. (2011). *Understanding the process of educational assimilation for refugee and non-refugee immigrant students: A pilot study of a community college* (Doctoral dissertation).

Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A. ve Taylor, J. E. (1993). Theories of international migration: A review and appraisal. *Population and Development Review, 19*(3), 431-466.

Massey, D.S., & Espinosa, K. (1997). What's driving mexico-u.s. migration? A theoretical, empirical, and policy analysis. *American Journal of Sociology, 102*(4), 939-999.

Ngoma, A. L., & Ismail, N. W. (2013). The impact of brain drain on human capital in developing countries. *South African Journal of Economics, 81*(2), 211-224.

Olcay, Z. (2012). Mülteci-göçmen belirsizliğinde iklim mültecileri. *Türkiye Baraolar Birliği Dergisi*, *99*, 232-233.

Özkan, T. (2006). *İlköğretim öğretmenlerinin küresel eğitime yönelik görüşlerinin değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.

Papademetriou, D. (2005). *Education and Immigrant Integration in the United States and Canada*. Proceedings of Conference, April 25, 2005, The Migration Policy Institute.

Roberts, A., Chou, P., & Ching, G. (2010). Contemporary trends in East Asian higher education: Dispositions of international students in a Taiwan university. *Higher Education*, *59*, 149-166.

Robertson, S. L. (2006). Globalisation, GATS and trading in education services. In J. Kallo and R. Rinne (eds). *Supranational Regimes and National Education Policies: Encountering Challenge.* Helsinki: Finnish Education Research Association.

Rumbaut, R.G. (1997). Assimilation and its discontents: Between rhetoric and reality. *International Migration Review, 31*, 922 – 959.

Ravenstein, E. G. (1889). The laws of migration. *Journal of the Royal Statistical Society*, *52*(2), 241-305.

Resmî Gazete. (1929). Ecnebi memleketlere gönderilecek talebe hakkinda kanun. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.1416.pdf adresinden erişilmiştir.

Resmî Gazete. (2010). Yurtdişi Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanliği teşkilat ve görevleri hakkinda kanun. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/04/20100406-1.htm adresinden erişilmiştir.

Scott, P. (1998). *The globalization of higher education*. Buckingham: Open University Press.

Slaughter, S., & Leslie, L. (1997). *Academic capitalism.* Baltimore, The Johns Hopkins University Press.

Stark, O. & Bloom, D. (1985). The new economics of labor migration. *American Economic Review, 75*, 173-178.

Taşçı, G. (2018) *Yükseköğretimde Uluslararasılaşma: Türkiye Örneği (1995-2014).* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı, İstanbul.

TBMM. (1983). Türkiye'de öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Kanun. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc066/kanundmc066/kanundmc06602922.pdf adresinden erişilmiştir.

Tezcan, M. (2002). *Küreselleşmenin eğitim boyutu, eğitim araştırmaları*. Anı Yayıncılık.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982). Anayasa. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf adresinden erişilmiştir.

Urk, M. (2010). *Göç olgusu bağlamında mülteciler, sığınmacılar ve insan hakları* (Master's thesis, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Vernez, G., & Abrahamse, A. (1996). *How immigrants fare in US education*. RAND, 1700 Main Street, PO Box 2138, Santa Monica, CA 90407-2138.

Vural-Yılmaz, D. (2014). *Yükseköğretimde uluslararasilaşma: Türkiye'de ulusal siyasalar, kurumsal stratejiler ve uygulamalar* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi.

Wadsworth, B. C., Hecht, M. L., & Jung, E. (2008). The role of identity gaps, discrimination, and acculturation in international students' educational satisfaction in American classrooms. *Communication Education*, *57*(1), 64-87.

Yilmaz, A. (2014). Uluslararası göç: çeşitleri, nedenleri ve etkileri. *Electronic Turkish Studies*, *9*(2), 1685-1704.

Yüksek Öğretim Kurulu. (YÖK). (2023). Bologna süreci nedir? https://uluslararasi.yok.gov.tr/uluslararasilasma/bologna/temel-bilgiler/bologna-sureci-nedir adresinden erişilmiştir.

Yükseköğetim Kanunu. (1981). Yükskeöğretim Kanunu. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2547.pdf adresinden erişilmiştir.

Yükseköğretim Yürütme Kurulu. (2013). "Yurtdışından Öğrenci Kabulüne İlişkin Esaslar". http://www.yok.gov.tr/documents/10279/58373/yurtdisindan_ogrenci_kabulune_il_esas.pdf/e3ded5b2-c26e-46ed-9f05-6b74f302f5e2 adresinden erişilmiştir.

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı. (2017). Yükseköğretimde uluslararasılaşma strateji belgesi 2018-2022. https://www.yok.gov.tr/Documents/AnaSayfa/Yuksekogretimde_Uluslararasilasma_Strateji_Belgesi_2018_2022.pdf adresinden erişilmiştir.

Bölüm 12

YÜKSEKÖĞRETİMİN BİBLİYOGRAFYASI

Yükseköğretim sadece eğitim alanında değil sağlıktan yönetime kadar birçok alanda karşılığın olan bir alandır. Yükseköğretim hem çok disiplinli hem de disiplinler arası yönüyle farklı alanlardan araştırmacının dikkatini çekmiştir. Yükseköğretimde yapı ve süreç olarak adlandırılmış bu kitapta örgütsel yapıdan fakülte gelişimine kadar birçok konu tartışılmıştır. Kuşkusuz ki bütün bu konular farklı alanlar için farklı anlamlar barındırmaktadır. Kitabın bu bölümünde Türkiye bağlamına sınırlayarak Türk külliyatında farklı alanlarda yükseköğretim ile ilgili ortaya koyulan tüm çalışmalar incelenerek Türk yükseköğretiminin bütüncül fotoğrafı ortaya koyulacaktır. Bu bağlamda, önce problem durumu kısmında yükseköğretimi bütüncül bakış açılarıyla ele almaya çalışan çalışmalar derlenecek ve alanyazındaki boşluk ortaya koyularak çalışmanın amacı ve araştırma soruları betimlenecektir. Ardından yöntem kısmında bibliyometrik analiz tarif edilerek bu çalışmadaki analiz süreçleri anlatılacaktır. Sonraki kısım olan bulgularda analiz sonucu ortaya çıkan bulgular ele alacaktır. Son olarak tartışma ve sonuç kısmında ulaşılan sonuç tartışılacak ve birtakım öneriler geliştirilecektir.

Problem Durumu

Yükseköğretim alanı geçmişten günümüze araştırmacıların her zaman ilgili alanı olmuştur. Bazı araştırmacılar yükseköğretimin sadece bir alanına odaklanmışlar ve eserler ortaya koymuşlardır. Bazı araştırmacılar da büyük resmi ortaya koymak için yükseköğretimi en geniş hâliyle almaya çalışmışlardır. Son zamanlarda yükseköğretimde büyük resmi ortaya koyma bağlamında çeşitli sistematik incelemeler yapılmıştır. Bunların bazılarının yükseköğretim kurumlarındaki öğrencileri merkeze aldığı görülmektedir. Öğrenci sağlığı, stres yönetimi, zihinsel sağlık, öğrenci refahı, yaratıcılık, çeşitlilik, özel ihtiyaçlar, eleştirel düşünme, öğrenci katılımı, sosyal ağlar ve üniversite öğrencileri için sosyal sermaye gibi belirli konularda birçok derleme veya sistemtatik inceleme yapılmıştır (Tight, 2019).

Kaynakça

Akçayır, M., & Akçayır, G. (2017). Advantages and challenges associated with augmented reality for education: A systematic review of the literature. *Educational Research Review*, *20*, 1-11.

Andrade, L., Caraveo-Anduaga, J. J., Berglund, P., Bijl, R., Kessler, R. C., Demler, O., ... & Wittchen, H. U. (2000). Cross-national comparisons of the prevalences and correlates of mental disorders. *Bulletin of the World Health Organization*, *78*(4).

Aparicio, G., Iturralde, T., & Maseda, A. (2021). A holistic bibliometric overview of the student engagement research field. *Journal of Further and Higher Education*, *45*(4), 540. https://doi.org/10.1080/0309877X.2020.1795092.

Bayram, N., & Bilgel, N. (2008). The prevalence and socio-demographic correlations of depression, anxiety and stress among a group of university students. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, *43*, 667-672.

Berg, G. A. (2016). *Low-income students and the perpetuation of inequality: Higher education in America*. Routledge.

Chow, C. K., Teo, K. K., Rangarajan, S., Islam, S., Gupta, R., Avezum, A., ... & Yusuf, S. (2013). Prevalence, awareness, treatment, and control of hypertension in rural and urban communities in high-, middle-, and low-income countries. *Jama*, *310*(9), 959-968.

Çalıkoğlu, A. (2023). Türkiye'de yükseköğretimin uluslararasılaşması: Tematik ve metodolojik bir analiz. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, *6*(1), 98-113.

Ertem, H. Y., & Aypay, A. (2021). Bibliometric review of studies on organizational and administrative dynamics in higher education. *Journal of Higher Education Policy and Leadership Studies*, *2*(3), 77.

Ertem, H. Y., & Aypay, A. (2023). Bibliometric analysis of research on the first-year experiences of university students. *Yükseköğretim Dergisi*, *13*(1), 107.

Ertem, H. Y., & Aypay, A. (2023). Bibliometric analysis of research on scholarship of teaching and learning in higher education. *Higher Education Governance & Policy, 4*(1), 49-62. doi:10.55993/hegp.1315869.

Esen, M., Bellibas, M. S., & Gumus, S. (2020). The evolution of leadership research in higher education for two decades (1995-2014): A bibliometric and content analysis. *International Journal of Leadership in Education*, *23*(3), 259.

Guppy, N., Mikicich, P. D., & Pendakur, R. (1984). Changing patterns of educational inequality in Canada. *Canadian Journal of Sociology,* 319-331.

Hallinger, P., & Kovačević, J. (2019). A bibliometric review of research on educational administration: Science mapping the literature, 1960 to 2018. *Review of Educational Research*, *89*(3), 335. https://doi.org/10.3102/0034654319830380.

Hallinger, P., & Chatpinyakoop, C. (2019). A bibliometric review of research on higher education for sustainable development, 1998–2018. *Sustainability*, *11*(8), 2401.

Hay, S. I., Abajobir, A. A., Abate, K. H., Abbafati, C., Abbas, K. M., Abd-Allah, F., ... & Ciobanu, L. G. (2017). Global, regional, and national disability-adjusted life-years (DALYs) for 333 diseases and injuries and healthy life expectancy (HALE) for 195 countries and territories, 1990–2016: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2016. *The Lancet*, *390*(10100), 1260-1344.

Kassebaum, N. J., Arora, M., Barber, R. M., Bhutta, Z. A., Brown, J., Carter, A., ... & Biryukov, S. (2016). Global, regional, and national disability-adjusted life-years (DALYs) for 315 diseases and injuries and healthy life expectancy (HALE), 1990–2015: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2015. *The Lancet*, *388*(10053), 1603-1658.

Klavans, R., & Boyack, K. W. (2017). Which type of citation analysis generates the most accurate taxonomy of scientific and technical knowledge?. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, *68*(4), 984-998.

Kwiek, M. (2021). The prestige economy of higher education journals: A quantitative approach. *Higher Education*, *81*(3), 493-519.

Mongeon, P., & Paul-Hus, A. (2016). The journal coverage of Web of Science and Scopus: A comparative analysis. *Scientometrics*, *106*(1), 213.

Molassiotis, A., Fernadez-Ortega, P., Pud, D., Ozden, G., Scott, J. A., Panteli, V., ... & Patiraki, E. (2005). Use of complementary and alternative medicine in cancer patients: a European survey. *Annals of Oncology*, *16*(4), 655-663.

Nelson, K. J., Clarke, J. A., Kift, S. M., & Creagh, T. A. (2011). Trends in policies, programs and practices in the Australasian First Year Experience literature 2000–2010 (The First Year in Higher Education Research Series on Evidence-based Practice, No. 1). Brisbane, Australia: Queensland University of Technology.

Phuong, T. T., Foster, M. J., & Reio Jr, T. G. (2020). Faculty development: A systematic review of review studies. *New Horizons in Adult Education and Human Resource Development*, *32*(4), 17.

Satman, I., Omer, B., Tutuncu, Y., Kalaca, S., Gedik, S., Dinccag, N., ... & Tuomilehto, J. (2013). Twelve-year trends in the prevalence and risk factors of diabetes and prediabetes in Turkish adults. *European Journal of Epidemiology*, *28*, 169-180.

Serenko, A., & Bontis, N. (2013). Global ranking of knowledge management and intellectual capital academic journals: 2013 update. *Journal of Knowledge Management, 17*(2), 307.

Shamseer, L., Moher, D., Clarke, M., Ghersi, D., Liberati, A., Petticrew, M., ... & Stewart, L. A. (2015). Preferred reporting items for systematic review and meta-analysis protocols (PRISMA-P) 2015: elaboration and explanation. *Bmj*, *349*, 1-25. https://doi.org/10.1136/bmj.g7647.

Shavit, Y. (Ed.). (2007). *Stratification in higher education: A comparative study*. Stanford University Press.

Sudakova, N. E., Savina, T. N., Masalimova, A. R., Mikhaylovsky, M. N., Karandeeva, L. G., & Zhdanov, S. P. (2022). Online formative assessment in higher education: Bibliometric analysis. *Education Sciences*, *12*(3), 209.

Tight, M. (2019). Systematic reviews and meta-analyses of higher education research. *European Journal of Higher Education*, *2*(2019), 133-152.

Yusuf, S., Islam, S., Chow, C. K., Rangarajan, S., Dagenais, G., Diaz, R., ... & Teo, K. K. (2011). Use of secondary prevention drugs for cardiovascular disease in the community in high-income, middle-income, and low-income countries (the PURE Study): a prospective epidemiological survey. *The Lancet*, *378*(9798), 1231-1243.

AİLE NEREYE EVRİLİYOR?

Sosyolojik Bağlamda Bir Analiz

Dr. Oğuzhan Pehlivan

nobel bilimsel

AİLE NEREYE EVRİLİYOR? Sosyolojik Bağlamda Bir Analiz

Dr. Oğuzhan Pehlivan

Yayın No.: 2193
ISBN: 978-625-393-672-3
E-ISBN: 978-625-393-673-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Temmuz 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve
yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Pehlivan, Oğuzhan.
Aile Nereye Evriliyor? Sosyolojik Bağlamda Bir Analiz / Oğuzhan Pehlivan
1. Basım, VIII + 224 s., 14,5x21 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-672-3
E-ISBN: 978-625-393-673-0
1. Aile Sosyolojisi 2. Sosyal Medya ve Aile 3. Yaşlılık ve Aile 4. Çalışma Hayatı ve Aile 5. Aile ve Şiddet 6. Aile Dizileri

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ ..... **iii**

TEŞEKKÜR ..... **v**

GİRİŞ **1**

1. AİLENİN EVRİMİNE TARİHSEL BİR ÖZET **3**

1.1. Tarım Devrimi ve Aile 5

1.2. Ailenin Endüstriyel Devrim ile Dönüşümü 11

1.3. Küreselleşme ile Değişen Aile 26

2. BİLGİ ÇAĞININ AİLEYE OLUMLU VE OLUMSUZ KATKILARI **41**

2.1. Aile Fotoğraflarındaki Devinim 41

2.2. Sosyal Medyanın Aileye Etkileri 48

2.3. Aile Etkinliklerinde Güncel Durum 58

2.3.1. Aile Sofraları 60

2.3.2. Aile Ziyaretleri 73

2.4. Yaşlılık ve Aile 81

2.5. Çalışma Hayatı ve Aile 102

2.6. Aile ve Şiddet 114

2.7. Bilgisayar Oyunları ve Aile 129

2.8. Aile Dizileri 145

2.9. Sabah Programları ve Aile 170

3. GELECEK PROJEKSİYONU VE AİLENİN EVRİMİNE İLİŞKİN ÖNGÖRÜLER 185

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 199

KAYNAKÇA 209

KAYNAKÇA

Abuzar, C. (2017). Televizyonun aile yapımız üzerine etkisi. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (38), 79-87.

Afşar, B., & Öğrekçi, S. (2014). Tarihsel süreçte kadının gelişimi ve ekonomideki rolü: Toplayıcı kadından günümüz kadınına dönüşüm. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, 17(1), 65-86.

Akbaş, Ö. Z., & Dursun, C. (2020). Teknolojinin aileye etkisi: Değişen ailenin dijital ebeveyn ve çocukları. *Turkish Studies-Social*, 15(4), 2245-2265.

Aközer, M., Nuhrat, C., & Say, Ş. (2011). Türkiye'de yaşlılık dönemine ilişkin beklentiler araştırması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 27(27), 103-128.

Althusser, L. (2020). *On ideology*. Verso Books.

Aluş, Y., & Selçukkaya, S. (2015). Türk ailesinde mutluluk algısı ve değerleri. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD)*, 1(2), 151-175.

Ammari, T. & Schoenebeck, S. (2015). *Understanding and Supporting Fathers and Fatherhood on Social Media Sites*, CHI '15 Proceedings of the 33rd Annual ACM Conference on Human Factors in Computing Systems, Seoul, Korea, Family and Their Use of Technology, 1905-1914.

Appadurai, A. (1988). *The Social Life of Things: Commodities in Cultural Perspective*, London, Cambridge University Press.

Appadurai, A. (1996). *Modernity at large: cultural dimensions of globalization*, Minneapolis, University of Minnesota Press.

Appelrouth, S. & Edles, L. Desfor (2008). Classical and Contemporary Sociological Theroy, Pıne Forge Press, Los Angeles.

Ar, Ö. F., Müge, Ş. E. N., & Melekoğlu, M. (2022). Erken çocuklukta özel eğitimde ailenin rolü. *Trakya Eğitim Dergisi*, 12(2), 637-646.

Arabacı, N. (2011). *Ana-Baba-Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracı'nın (ABÇİDA) Geliştirilmesi ve Ana-Baba-Çocuk İletişiminin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Arat, N. (1986). *Kadın sorunu*, İstanbul: Say Yayınları.

Ardahan, M., Balyacı, Ö. E., & Genç, A. (2012). Yaşlıların algıladıkları aile desteğinin yaşam doyumlarına etkisi. *Sürekli Tıp Eğitim Dergisi*, 21(2), 61-9.

Aşkın, M. (2010). Kimlik ve giydirilmiş kimlikler. *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 213-220

Atuk, F. G. (2021). Kadın, şiddet, medya ve temsil ilişkisini yeniden düşünmek: Medyada ve medya aracılığı ile kadına karşı kadın şiddeti. *Aksaray İletişim Dergisi*, 3(2) , 258-285.

Aydın, S. (1999). *Kimlik sorunu, ulusallık ve Türk kimliği*. Ankara: Öteki Yayınları.

Barker, C. (1997). *Global Television*. Oxford, Blackwell Publishers Ltd.

Baudrillard, J. (2004). *Tüketim toplumu* (Çev. H. Deliçaylı ve F. Keskin). İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2010). *Küreselleşme*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2019). *Akışkan modernite* (Çev. Sinan Okan Çavuş). Can Yayınları, İstanbul.

Becerikli, S. Y. (2013). Kuşaklararası iletişim açısından yeni iletişim teknolojilerinin kullanımı: İleri yaş grubu üzerine bir değerlendirme. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi| Istanbul University Faculty Of Communication Journal*, (44), 19-31.

Bekir, H. (2012). Gotse Delçev (Nevrokop) ve yöresi Türk gelenek ve göreneklerı. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 5(10), 55-70.

Bell, D. (1979). The social framework of the information society. In M. L. Dertouzos & .I. Moss (Ed.). *The compurer age: A twenty-year view* (pp. 163-211). Cambridge, MA, MIT Press.

Berger, P. L. ve Luckmann, T. (2008). *Gerçekliğin sosyal inşası: Bir bilgi sosyolojisi incelemesi*, (Çev. Vefa Saygın Öğütle), İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

Bilgili, N. (2000). *Yaşlı bireye bakım veren ailelerin yaşadıkları sorunların belirlenmesi*. (Yayınlanmamış doktora tezi). H.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Bourdieu, P. (1978). Capital symbolique et classes sociales. L'Arc 72: 13–19. [Translated as: Symbolic Capital and Social Classes, *Journal of Classical Sociology*, 2013, this issue].

Bozbeyoğlu, A. Ç., Koyuncu, E., Kardam, F., & Sungur, A. (2010). Ailenin karanlık yüzü: Türkiye'de ensest. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 13(1).

Brah, A. (1998). *Cartographies of Diaspora: Contesting Identities*, London, Routledge.

Bryceson, D., & Vuorela, U. (Eds.). (2020). *The transnational family: New European frontiers and global networks*. Routledge, London.

Burç, P. E. (2018). Evlilik ve aile olguları üzerinden gündelik hayata sosyo-kültürel bir bakış. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(13), 135-141.

Büyükbaykal, G. (2007). Televizyonun çocuklar üzerindeki etkileri. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi| Istanbul University Faculty of Communication Journal*, (28).

Can, İ. (2013). *Ailenin tarihsel gelişimi: Dünü bugünü ve yarını, sistematik aile sosyolojisi* içinde, Mustafa Aydın (Ed.). Konya: Çizgi Kitabevi, 65-91.

Canatan, K. (2011). Türk Ailesinin Tarihsel Gelişimi, Canatan, K. ve Yıldırım, E. (ed.) *Aile Sosyolojisi*, (Genişletilmiş 2. Baskı, ss. 97-119). İstanbul: Açılım Kitap.

Cappellini, B. & Parsons, E. (2013). Practicing thrift at dinnertime: Mealtime leftovers, sacrifice and family membership, *The Sociological Review*, 60, 121–134.

Castells, M. (1999). *Information technology, globalization and social development* (Vol. 114). Geneva: UNRISD.

Castells, M. (2011). A Network Theory of Power, *International Journal of Communication*, (5), 773-787.

Cemal, İ. N. C. E., & Samatova, Ö. G. G. Orta Asya Mutfak Kültürünün Anadolu'ya Etkisi. https://www.researchgate.net/profile/Cemal-Ince-2/publication/360540544_Orta_Asya_Mutfak_Kulturunun_Anadolu'ya_Etkisi_Kirgiz_Mutfagina_Sosyolojik_Bir_Yaklasim/links/627cbb01107cae29199ee67a/Orta-Asya-Mutfak-Kueltueruenuen-Anadoluya-Etkisi-Kirgiz-Mutfagina-Sosyolojik-Bir-Yaklasim.pdf (Erişim tarihi: 05 Kasım 2023).

Cohen, R. (1997). *Global Diasporas: An Introduction*, Seattle, University of Washington Press.

Conwell, L. (2013). Food as Fear, Food as Social Change: A Split-Personality or a Dynamic System?, *Chrestomathy: Annual Review of Undergraduate Research*, 1-36.

Cüceloğlu D. (1999), *İnsan ve davranışı*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Çakmen, F. O. (2004). *İlkokul üç, dört ve beşinci sınıf öğrencilerinin bağımlılık eğilimleri ve anne-babalarının tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Çelik, N. (2020). Televizyon dizilerinde aile temsilleri: Karşılaştırmalı bir analiz. *Aile Kurumunun Bekasına Yönelik Çağdaş Fırsatlar/Tehditler Bildiriler Kitabı*/ 15-17 Ekim 2020.

Çetin, E. (2013). *Gündelik hayat sosyolojisi*. İstanbul, Rağbet Yayınları.

Çetin, N. S. (2023). Dindar aile ve modern aile ilişkisinde değişim ve çatışmaları dizi filmler üzerinden okumak: Kızılcık Şerbeti. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 143-165.

Çetinkaya, M. (2022). *Televizyonlarda yayınlanan gündüz kuşağı programlarında değişen aile yapısı ve mahremiyet* (Doctoral dissertation).

Çevik, C., Örsal, Ö., Ciğerci, Y., & Özyürek, P. (2020). İlköğretim 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin bilgisayar oyun bağımlılığı ile şiddete eğilimleri arasındaki ilişki.

Çiçek, A., & Yağbasan, M. (2019). Küfür ve argonun gündelik iletişimdeki yeri (Üniversite öğrencileri özelinde bir alan araştırması). *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (32), 13-37.

Çobanoğlu, A. (2020). Türk aile yapısında ve kültüründe yakın gelecekte önem kazanacağı öngörülen değişimler. *Journal of Social Sciences and Humanities*, 4(2), 68-80.

Dağtaş, B. (2008). Türkiye'de yaygın televizyonlarda tektipleşme ve diziler: Tektipleşmiş bir zenginlik göstergesi olan lüks villaların düşündürdükleri. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, (8), 161-185.

Demir, Ü. (2021). Dijital oyun kullanımı ve aile iletişimi: Çanakkale'de üniversitede öğrencileri üzerine bir araştırma. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 2021(56), 121-141.

Demirel, Ö. ve diğerleri (1992). Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi-I*, Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara.

Demirel, Z. H., & Bakırtaş, H. (2022). İş hayatında kadınların güçlendirilmesi ve aile ilişkisine etkisi. *Alanya Akademik Bakış*, 6(3), 3129-3158.

Deniz, K. (2013). Dil sosyolojisi açısından "ocak" kavramı. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, (64), 219-232.

Dermott, E. & Seymour, J. (eds) (2011). *Displaying Families: A New Concept for the Sociology of Family* Life, Basingstoke, Palgrave Macmillan.

Descola, P. (1991), Les Lances du crépuscule, Paris, Plon, 56-57.

Díaz Méndez, C. (2014). Food and social change: Signs of change in Spanish Eating Habits, *Italian Sociological Review*, 4 (2), 207-220.

Dikmen M. & Tuncer, M. (2018). İnternet bağımlılığının aile ilişkilerine etkisi. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, 5(1), 34-52.

Dilber, F. (2019). Aile içi iletişimde sosyal medya: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi öğrencileri üzerine bir araştırma. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (33), 334-381.

Dinçer, B., & Kolan, H. İ. (2020). Ortaokul öğrencilerinin bilgisayar oyun bağımlılığı düzeyleri ile sorumluluk davranışı arasındaki ilişki. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 28(6), 2319-2330.

Doğan, İ. (2009). *Dünden bugüne Türk ailesi*. Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.

Doğan, M. (2011). Osmanlı Timar Sistemi'nde Tevcih Prosedürü. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 1-11.

Doğrucan, A., & Yıldırım, Z. (2020). Kadına yönelik aile içi şiddet üzerine bir inceleme. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 122-138.

Duggan, M., Lenhart, A., Lampe, C. & Ellison, B. N. (2015). Parents and Social Media, http://www.pewinternet.org/2015/07/16/parents-and-social-media/. Yayın Tarihi: 16 Temmuz 2015, Erişim tarihi:09.11.2023.

Dumon, W., & Ruhi Esengün, Ç. M. (1991). Avrupa Topluluğu ülkelerinde aile politikaları. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 2(2).

Durkheim, E. (2018). Toplumsal işbölümü (Çev. Ö. Ozankaya). İzmir: Cem Yayınevi.

Edwards, E. & Hart, J. (2004). *Photographs objects histories: On the materiality of images*, London, Routledge.

Ekici, F.Y. (2014). Türk aile yapısının değişim ve dönüşümü ve bu değişim ve dönüşüme etki eden unsurların değerlendirilmesi. *International Journal of Social Science*, 30, 209-224.

Epik, M. T., Çiçek, Ö., & Altay, S. (2017). Bir sosyal politika aracı olarak tarihsel süreçte ailenin değişen/değişmeyen rolleri, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 17(38), 35-58.

Erkonan, Ş. (2014). Aile fotoğrafları: Aile belleğinin kurgulanmasında fotoğrafın rolünü etnografik yöntemle incelemek. *Moment Dergi*, 1(2), 122-147.

Escobar, A. (1995). *Encountering Development: The Making and Unmaking of the Third World*, Princeton, Princeton University Press.

Evren Yüksel, S. (2013). Yavuz Turgul sinemasında toplumsal değişim ve kriz anlatısı. *Selçuk İletişim*, 8(1), 282–294.

Eyce, B. (2000). Tarihten günümüze Türk aile yapısı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Dergisi*, 4, 223-244.

Fendal, D. (2014). Türkiye'deki kahve ve mutfak kültürünün dönüşümü üzerinden küreselleşme sürecinde küresel ve yerel kültürün etkileşim ve eklemlenişi. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, 147-180.

Fındıkoğlu, Z. (2011). Türk aile sosyolojisi. *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 11(3-4), 252-282.

Finch, J. (2007). Displaying families. *Sociology*, *41*(1), 65-81.

Fischler, C. (2013). Introduction. Is Sharing Meals a Thing of the Past? In *Selective Eating: The Rise, the Meaning and Sense of "Personal Dietary Requirements"* (pp. 15-35). Odile Jacob.

Fishel, A. K. (2016). Harnessing the power of family dinners to create change in family therapy. *Australian and New Zealand Journal of Family Therapy*, 37(4), 514-527.

Foucault, M. (1992). *Hapishanenin doğuşu* (Çev. M. A. Kılıçbay,). Ankara, İmge Kitabevi.

Foucault, M. (2000). *Seçme Yazılar 2: Özne ve İktidar* (Çevirenler: Ergüden - Osman Akınhay). İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

Geçer, E. (2015). Türk dizileri üzerine kültürel ve ideolojik bir değerlendirme: "Made in Turkey". *Mütefekkir*, 2(3), 39-56.

Geçer, H. (2020). Kadının politikleşen ihlali: Çalışma hayatı, aile içi rol değişimi sorunu ve din. *Aile kurumunun bekasına yönelik çağdaş fırsatlar/tehditler bildiriler kitabı CİLT-II*, 627.

Geldi, Ş. (2022). Akademi ve özel hayat arasında kadının yeri. *Olgu Sosyoloji Dergisi*, *1*(2), 60-67.

Giddens, A. (1994). *Mahremiyetin dönüşümü- modern toplumlarda cinsellik, aşk ve erotizm*. (Çev. İ. Şahin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*, Yay. Haz. Özel, H., Güzel, C. Ankara: Ayraç Yayınevi.

Giddens, A. (2000). *Elimizden kaçan dünya*. (Çev. O. Akınhay). İstanbul: Alfa Yayınları.

Giddens, A. (2014). *Modernliğin sonuçları*, (6. Basım). E. Kuşdil (Çev.), İstanbul: Ayrıntı.

Goffman, E. (2009). *Günlük hayatta benliğin sunumu*. İstanbul: Metis Yayıncılık.

Goodwin, K. (2018). *Dijital dünyada çocuk büyütmek*. Aganta Kitap.

Gökaliler, E., & Asuman, Ö. Z. E. R. (2019). Baba 2.0: Dijital dönüşüm ile değişen baba rolü üzerine bir araştırma. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 2019(48), 388-403.

Gökalp, Z. (1976). *Türk medeniyet tarihi*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Göle, N. (2010). *Modern mahrem*. İstanbul: Metis Yayınları.

Göle, N. (2011). Modern mahrem medeniyet ve örtünme. (11. bs.). İstanbul: Metis Yayınları.

Gökce, H. (2017). Dünü, bugünü, yarını ile aile. *Sosyoloji Notları*, 1(1), 50-63.

Güleç, V. (2018). Aile ilişkilerinin sosyal medyayla birlikte çöküşü. *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 2(2), 105-120.

Gülin, Ö. E. (2001). Yazılı kaynaklarda Türk ailesi. *Erdem*, 13(37), 131-158.

Günay, D. (2002). Sanayi ve sanayi tarihi. *Mimar ve Mühendis Dergisi*, 31(2002), 8-14.

Gündel, N. (2021). Güney Kore uyarlamalarının bir örneği olarak what happens to my family? ve baba candır dizilerinin kültürlerarası analizi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (44), 285-314.

Gürhan, N. (2017). Toplumsal değişme ve yemek kültürü üzerine sosyolojik bir çözümleme: Mardin örneği. *Journal of International Social Research*, *10*(54).

Habermas, J. (2001). *İletişimsel eylem kuramı*, (Çev. Mustafa Tüzel). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Habermas, J. (2004). Kamusal Alan. *Kamusal Alan* (iç.). Meral Özbek (Der. ve Çev.). İstanbul: Hil Yayın. (95-102).

Habermas, J. (2005). *Kamusallığın yapısal dönüşümü*. (Çev. T. Bora, M. Sancar). İstanbul: İletişim Yayınları.

Held, D., & McGrew, A. (2007). *Globalization/anti-globalization: Beyond the great divide*. Polity.

Horzum, M. B., Güngören, Ö. C., Kaymak Demir, Z. (2017). *Teknolojinin olumsuz etkileri*. Ankara: Vize Yayınları.

Hubert, H. & Mauss, M. (1981). *Sacrifice: Its nature and function*. Chicago, IL, London, The University of Chicago Press.

İbarahim, K. I. R. (2006). Toplumsal bir kurum olarak ailenin işlevleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(36), 381-404.

İmançer, D. (2003). Çağdaş Kimliğin Yapılanma Süreci ve Televizyon. *Doğu Batı (Kimlikler)*, 23, 233-250.

İnalcık, H. (2011). *Rönesans Avrupası Türkiye'nin Batı medeniyetiyle özdeşleşme süreci*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Jameson, F. (2000). Philosophy of Globalization. *The Cultures of Globalisation,* Duke University Press, Durham.

Kafadar H. & Sehlikoğlu K. (2019). Bir tıp fakültesi öğrencilerinin kadına yönelik şiddet konusundaki görüş ve tutumları belirlenmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(32), 641-664.

Kafesoğlu, İ. (1993). *Türk millî kültürü*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Karacaoğlu, D. (2019). *Çocuklarda bilgisayar oyun bağımlılığı ile aile ilişkileri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Master's thesis). Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul.

Karadoğan, U. (2012). Osmanlı hanedanının aile yapısı ve güncel yaşamı. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 213-225.

Karahan, G. (2023). Sosyal medyada aile: Instagramda paylaşılan aile fotoğrafları. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1(1), 27-39.

Karahan, A., & Güven, S. (2002). Yaşlılıkta evde bakım. *Turkish Journal of Geriatrics*, 5(4), 155-159.

Karakuş, B. (2018). *Türkiye'de yaşlılara yönelik hizmetler, kurumsal yaşlı bakımı ve kurumsal yaşlı bakımında illerin durumu.* Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.

Karslı, E. (2019). *Modernleşme sürecinde çözülen aile yapısı ve kadının yeniden inşası* (Doctoral dissertation), Ergün DİLAVEROĞLU).

Kentel, F. (2018). *Türkiye'de aile olmak içerisi ve dışarısı arasında aile içi ilişkiler*, T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Türkiye Aile Yapısı İleri İstatistik Analizi, Araştırma ve Politika Serisi 65, Ankara.

Keskin, S. C. (2012). Değer eğitiminde geçmişten günümüze bir ışık: "Aile Bilgisi Dersi" model önerisi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 10(23), 117-156.

Keskin, A. D., & Neriman, A. R. A. L. (2021). Oyun bağımlılığı: Güncel bir gözden geçirme. *Bağımlılık Dergisi*, 22(3), 327-339.

Koç, A. K., Özkan, S., & Eda, K. O. Ç. (2023). Öğrencilerde internet oyun bağımlılığı risk etmenleri: Fiziksel inaktivite ve uygunsuz aile ortamı. *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi*, 8(2), 151-160.

Koçak, R. (2020). Beşinci Sanayi Devrimi Toplum 5.0 ve Yapay Zekâ Kültürü. *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 3(5), 1-17.

Koçak, M. F. (2022). *Liseli gençlerin izlediği popüler dizilerde aile imajı: Sakarya örneği= Family image in popular TV series watched by high school teens: The example of Sakarya* (Master's thesis, Sakarya Üniversitesi).

Koçak, H., ve Köse, Z. (2014). Ergenlerin bilgisayar oyunu oynama alışkanlıkları ve sosyalleşme süreçleri üzerine bir araştırma. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21-32.

Korkmaz, M. A. (2021). Almanya Türklerinde aile kültürü. *Anasay*, (16), 177-204.

Korkmaz, H. (2022). Modern dönemde geleneksel kültür kodlarının/ataerkil yapının aile hayatına yansıması. *Antakiyat*, 5(1), 54-71.

Kumbaroğlu, E. (2023). Anne babaların televizyon izleme alışkanlıkları ve çocuklarının televizyon izleme davranışlarını etkileme durumları. *Disiplinlerarası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 7(14), 141-161.

Kuyucu, M. (2017). Gençlerde akıllı telefon kullanımı ve akıllı telefon bağımlılığı sorunsalı: "Akıllı telefon (kolik)" üniversite gençliği. *Global Media Journal TR Edition*, 7(14), 328-359.

Küçük, B. B. ve Üner, S. (2013). Etlik kız teknik ve meslek lisesi 9–11. sınıf öğrencilerinde internet kullanım davranışları ve internet bağımlılığı sıklığının araştırılması. *Çocuk ve Bilişim Dergisi*. Sanaldan Gerçeğe Sorunlar, Çözüm Önerileri ve İyi Uygulama Örnekleri, 435-451.

Lermi, U., & Nüket, A. F. A. T. (2020). Ortaokul öğrencilerinde bilgisayar oyun bağımlılığının ebeveyn davranışları açısından incelenmesi. *İZÜ Eğitim Dergisi*, *2*(3), 122-136.

Levent, A. K. S. U. (2011). Dünya'da ve Türkiye'de nüfus analizleri. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, (25), 219-311.

Mandaloğlu, M. (2013). İslamiyet'ten önce Türklerde aile hukuku. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 33, 133-159.

Mandaloğlu, M. (2022). Eski türklerde aile ve evlilik anlayışı. *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 4(8), 481-498.

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*, (Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Mazoyer, M. & Roudart, L. (2009). *Dünya tarım tarihi – Neolitik Çağdan günümüzdeki krize*, (Çev. Ş. Ünsaldı). Ankara: Epos Yayınları.

Mc Neill, W. (1989). *Dünya Tarihi*, (Çev. A. Şenel). Ankara: V Yayınları.

Meder, M., & Çiçek, Z. (2012). Mahremiyet anlayışının yerinden edilmesinin aracı olarak kadın programlarının türsel ve söylemsel analizi: Denizli örneği. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (12), 9-28.

Michel, A. (1984), *Feminizm*. (Çev. Ş. Tekeli). İstanbul: Kadın Çevresi.

Mills, W. (1974). İktidar Seçkinleri. (Çev. Ü. Oskay). Ankara: Bilgi Yayınevi.

Mitchell, W. J. (1992). *The reconfigured eye: Visual truth in the post-photographic era*. Cambridge, MA: MIT Press.

Mittelman, J. H. (2000). *The globalization syndrome: Transformation and resistance*. Princeton University Press.

Morgan T. C. (1989). *Psikolojiye giriş*, Ankara: Hacettepe Üni. Psi. Böl. Yay.

Nakamura, L. (2002). *Cybertypes: Race, ethnicity and identity on the internet*. New York: Routledge.

Nirun, N. (1994). *Sistematik sosyoloji yönünden aile ve kültür*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Okumuş, M. S. (2023). Geçmişten günümüze TRT dizi filmlerinin yayın hayatına yansıması ve 2020-2022 arası örnekler. *Erciyes İletişim Dergisi*, 10(1), 417-432.

Ortaylı, İ. (2006). *Osmanlı toplumunda aile*. (6. Baskı). İstanbul: Pan Yayıncılık.

Özkiraz, A., & İşçi Baş, G. (2016). Osmanlıdan günümüzeTürk toplumunda aile yapısı ve boşanma, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18 (30), 87 – 95.

Özyurt, C. (2013). *Çocukluk sosyolojisi, aile sosyolojisi* (3. Baskı, ss. 155-181), K. Canatan ve E. Yıldırım (Ed.). İstanbul: Açılım Kitap.

Öztan, G. G. (2013). *Türkiye'de çocukluğun politik inşası*. (2. Baskı). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Pauwels, L. (2008). A private visual practice going public? Social functions and sociological research opportunities of Web-based family photography. *Visual Studies*, 23(1), 34-49.

Pehlivan, O. (2017). Aile tanımı ve ilişkilerinin toplumsal olarak inşası. (Doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Ankara.

Pehlivan, O. (2023). Blinking to Oscar 2023 Ceremony with Social Family Construction. *HUMANITAS-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(22), 346-369.

Pekdemir, G., & Yılmaz, Y. (2022). Televizyon dizilerinde ailenin kültürel temsilinin kurgusal dönüşümü: 'Yasak elma' dizisi örneği. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 7(14), 6-25.

Pinney, C. & Peterson, N. (ed.) (2003). Photography's Other Histories. Durham: Duke University Press.

Postman, N. (1995). *Çocukluğun yokoluşu*. (Çev. K. İnal). Ankara: İmge Kitabevi.

Postman N. (2016). *Televizyon öldüren eğlence*, (Çev. Osman, Akınhay). İstanbul: Ayrıntı Yay.

Quataert, D. (2004). *Osmanlı İmparatorluğu*, 1700-1922 (3. b., Çev. A. Berktay) İstanbul: İletişim Yayınları.

Rahte, Ö. G. D. E. Ç. (2010). Kamusallık, toplumsal katılım ve medya: Kadın programları etnografisi. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, (13), 55-84.

Robertson, R., & White, K. E. (2007). What is globalization? *The Blackwell companion to globalization*, 54-66.

Rose, G. (2010). *Doing Family Photography*. Surrey, Ashgate.

Rose, G. (2014). How digital technologies do family snaps: Only better, Larsen, J. & Sandbye, M. (Eds.) *Digital Snaps: The New Face of Photography*. (pp. 67–86). London, New York: I. B Tauris,.

Sağır, A., Özdemir, M., Erden, S., Günay, A., & Apalak, G. (2020). Risk toplumunda yeni bir boyut olarak dijitalleşen gündelik hayat: Bilgisayar oyunlarının ortaokul öğrencileri üzerine etkisi (Mavi Balina ve Momo örneği). *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi*, (4-5), 59-72.

Sakar, Z. M. (2023). İstatistikler ışığında yaşlı bakım hizmetleri alanında ülkemizde uygulanan politikalar. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 23(58), 179-203.

Sarıtaş, İ., & Özsoy, A. (2022). *Kültürel değişim ve endüstrileşme sürecinde Türk dizileri 2010-2020* (C. 16). İbrahim Sarıtaş & A. Özsoy (Ed.). İstanbul Ticaret Odası Sektör Araştırmaları Yayınları.

Seval, A., & Gültekin, M. (2020). Bilgisayar oyun bağımlılığının ailedeki koruyucu etkenler ve kişisel özellikler açısından incelenmesi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(3), 1508-1520.

Shapiro, L. E. (1999). *Yüksek EQ'lu bir çocuk yetiştirmek* (4. bs., Çev. Kartal, Ü.). İstanbul, Varlık/Özel Yayınları.

Slater, D. (1995). Domestic photography and digital culture. (ss. 129- 46). *The photographic image in digital culture*. Martin Lister (Ed.), Londra: Routledge.

Sontag, S. (1999). *Fotoğraf Üzerine*. (Çev. Akçakaya, R.), İstanbul: Altıkırkbeş Yayınları.

Steger, M. B. (2010). *Globalization*. Sterling Publishing Company, Inc.

Subaşı, N. (2004). *Gündelik hayat ve dinsellik*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Sungunay, S.S. (2018). *Kadına yönelik şiddet haberlerinin söylem analizi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Şahin, N. H. (2008). İş-aile çatışması ve kadın yaşamı üzerine etkileri. *Florence Nightingale Journal of Nursing*, 16(63), 188-194.

Şahin, R. (2019). Sanayi devrimi Osmanlı İmparatorluğu'nda neden başlamadı? *Business Economics and Management Research Journal*, 2(1), 1-16.

Şendeniz, Ö. (2015). Bakmak, biriktirmek, paylaşmak: Fotoğraf, bellek ve sosyal medya ilişkisi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 21-31.

Tabakoğlu, A. (1992). Osmanlı toplumunda aile, *sosyo kültürel değişme sürecinde Türk Ailesi-I*. Ankara: Aile Araştırma Kurumu Yayınları.

Talan, T., & Kalınkara, Y. (2020). Ortaokul öğrencilerinin dijital oyun oynama eğilimlerinin ve bilgisayar oyun bağımlılık düzeylerinin incelenmesi: Malatya ili örneği. *Journal of Instructional Technologies and Teacher Education*, 9(1), 1-13.

Taşağıl, A. (2021). *İlk Türkler bozkırdan dünyaya yayılanlar*. İstanbul: Kronik Kitap.

TAYİİA (2018). *T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Türkiye Aile Yapısı İleri İstatistik Analizi*, Araştırma ve Politika Serisi 65, Ankara.

Tekin, N. (2021). Bakımevleri kurumsal bakım ihtiyacı ve toplumsal bakış: Bakımevleri ve hospis. Prof. Dr. Zekeriya Ülger, Prof. Dr. Ü. Deniz Erdinçler, Prof. Dr. Mehmet Akif Karan (Eds.). *Geriatri yaşlı sağlığı ve hastalıkları*. (ss. 909-921). Ankara: Hipokrat Kitabevi.

Toksoy, G., Süzmetaş N., S. G., & Dörtkaş, D. K. (2020). Aile fotoğraflarında "İzler". *Global Media Journal,* Turkish Edition, 11(21).

Topan, A., Ayyıldız, T. K., Özsavran, M., & Mutlu, B. (2020). İlkokul öğrencilerinin bilgisayar, internet kullanımı ve bilgisayar oyunları hakkındaki düşünceleri. *Çocuk Dergisi*, 20(1), 20-26.

Toprak, A. (2019). Türk kültüründe misafirperverlik ve sofra açmak/sofra çekmek (Samsun örneği). *Mecmua*, (7), 74-81.

Turğut, F. (2017). Tarihsel süreçte aile kurumunun dönüşümü ve geleceğine yönelik çıkarımlar. *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 1(1), 93-117.

Turnbull, A., & Turnbull, R. (2001). Families, professionals, and exceptionality: Collaborating for empowerment (Fourth Edition). Upper Saddle River, NJ: Merrill/Prentice Hall.

TÜİK (2022). Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, İstatistiklerle Aile 2022, (Sayı: 49683, 15 Mayıs 2023), https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2022-49683, Erişim tarihi: 05 Kasım 2023.

Türk, H., & Şahin, K. (2004). Antakya geleneksel yemek kültürü. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2).

Türkdoğan, O. (1992). *Türk Ailesinin Genel Yapısı*, Sosyo Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu. Proje Yürütücüsü, Prof. Dr. Haluk Dursun Yıldız. Ankara: Ülke Yayın Haber Tic. Ltd. Şti.

Uysal, M. T. (2020). Yaşlı bireylerin sosyalleşmesinde dijital teknolojinin rolü: Dijital yaşlılar üzerine bir çalışma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (50), 43-59.

Üstündağ, U. Ç. G. A. (2015). Yapısal aile danışmanlığı ve bir olgu örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, (33).

Vatandaş, S. (2020). Mahremiyetin dönüşümü ve iletişim araçları. *HUMANITAS-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(16), 437-458.

Véras, E. Z. (2015). Female Entrepreneurship: From Women's Empowerment to Shared Value Creation, *RISUS – Journal on Innovation and Sustainability*, 6 (2), 109-123.

Yaman, F., Kabakçı Yurdakul, I., Dönmez, O. (2020). Dijital Vatandaşlıktan Dijital Ebeveynliğe Dönüşüm. Gençlik ve Dijital Çağ 2020. Aylin Görgün Baran, Oya Hazer, M. Serhat Öztürk (Ed.). Hacettepe Üniversitesi Gençlik Araştırmaları ve Uygulama Merkezi. 165-180. https://doi.org/10.14527/9786053187783.02

Yaşar Ekici, F. (2014). Türk aile yapısının değişim ve dönüşümü ve bu değişim ve dönüşüme etki eden unsurların değerlendirilmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS)*.

Yayman, E. (2019). *Ergenlerde sosyal medya bağımlılığı, oyun bağımlılığı ve aile işlevleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Master's thesis). Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul.

Yetim, B. (2003). *Tanzimat döneminde Türk aile yapısı: (1839-1876)* (Doctoral dissertation). Anadolu University (Turkey).

Yiğit, E. (2017). Çocukların Dijital oyun bağımlılığında ailelerin bazı değişkenler açısından incelenmesi (Yüksek lisans tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.

Yiğit, E., & Günüç, S. (2020). Çocukların dijital oyun bağımlılığına göre aile profillerinin belirlenmesi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 144-174.

Yıldız, S. (2018). "Pembe turizm" üzerine genel bir değerlendirme. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(7), 58-74.

Yılmaz, M. ve Erduran, N. (2016). *Oyun dünyam-dünyam oyun*. Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.

Zavalsız, Y. S., & Dağcı, Y. S. (2019). Televizyon dizilerinin toplum üzerindeki etkisi (Karabük örneği). *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, *19*(1), 185-201.

Zeldin, T. (2014). *İnsanlığın mahrem tarihi*. (Çev. E. Özsayar,). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Zola, É. (2019). *Germinal*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

İNTERNET KAYNAKLARI

https://www.internetworldstats.com/stats.htm, Erişim tarihi: 29 Ekim 2023.

https://www.statista.com/statistics/617136/digital-population-worldwide/, Erişim tarihi: 29 Ekim 2023.

https://www.statista.com/statistics/433871/daily-social-media-usage-worldwide/, Erişim tarihi: 29 Ekim 2023.

https://biansiklopedi.com/aksam-sofrasinda-yedi-kisilik-bir-aile-oyunu-cahit-zarifoglu/, Erişim tarihi: 29 Ekim 2023.

https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Aile-Yapisi-Arastirmasi-2021-45813, Erişim tarihi: 19 Kasım 2023.

https://www.antoloji.com/aile-siiri/antolojim-uyeler/, Erişim tarihi: 18 Kasım 2023.

https://wearesocial.com/uk/blog/2023/01/digital-2023/, Erişim tarihi: 18 Kasım 2023.

https://www.eukidsonline.ch/files/Eu-kids-online-2020-international-report.pdf, Erişim tarihi: 18 Kasım 2023.

https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2022-49667, Erişim tarihi: 19 Kasım 2023.

https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2022-49667, Erişim tarihi: 19 Kasım 2023.

https://aile.gov.tr/media/135665/yaslanma_vizyon_belgesi_.pdf, Erişim tarihi: 19 Kasım 2023.

https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2022-49667, Erişim tarihi: 20 Kasım 2023.

https://bogazicindebilim.bogazici.edu.tr/content/yaslilar-sosyal-medya-ile-yasama-sariliyor, Erişim tarihi: 20 Kasım 2023.

https://www.pewresearch.org/journalism/fact-sheet/social-media-and-news-fact-sheet/, Erişim tarihi: 21 Kasım 2023.

https://datareportal.com/reports/digital-2023-turkey, Erişim tarihi: 21 Kasım 2023.

https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2023-49407, Erişim tarihi: 26 Kasım 2023.

https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yasam-Kalitesi-Modulu-2022-49760, Erişim tarihi: 25 Kasım 2023.

https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2022-49668, Erişim tarihi: 26 Kasım 2023.

https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2022-49668, Erişim tarihi: 26 Kasım 2023.

https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/anayasa/, Erişim tarihi: 26 Kasım 2023.

https://www.icisleri.gov.tr/kasten-oldurme-olaylarinda-son-15-yilda-315lik-dusus-saglandi, Erişim tarihi: 26 Kasım 2023.

https://kadincinayetlerinidurduracagiz.net/veriler/3040/kadin-cinayetlerini-durduracagiz-platformu-2022-yillik-veri-raporu, Erişim tarihi: 26 Kasım 2023.

https://fs.hacettepe.edu.tr/hips/dosyalar/Ara%C5%9Ft%C4%B1rmalar%20-%20raporlar/Aile%20i%C3%A7i%20%C5%9Eiddet%20Ara%C5%9Ft%C4%B1rmalar%C4%B1/2014_AiSA_Anarapor.pdf, Erişim tarihi: 03 Aralık 2023.

https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2023-49407, Erişim tarihi: 10 Aralık 2023.

https://www.rtuk.gov.tr/Media/FM/Birimler/Kamuoyu/televizyonizlemeegilimleriarastirmasi2018.pdf, Erişim tarihi: 11 Aralık 2023.

https://www.trt.net.tr/kurumsal/tarihce, Erişim tarihi: 12 Aralık 2023.

https://sozluk.gov.tr/, Erişim tarihi: 15 Aralık 2023.

https://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=24&ayet=58#:~:text=%2C%20Hakim'dir.,Ey%20iman%20edenler!,vakit%20sizin%20soyunup%20d%C3%B6k%C3%BCnd%C3%BC%C4%9F%C3%BCn%C3%BCz%20vakitlerdir., (Abdullah-Ahmet Akgül meali), Erişim tarihi: 15 Aralık 2023.

https://www.donanimhaber.com/internetin-babasi-uyardi-yapay-zeka-icin-acele-etmeyin--160560, Erişim tarihi: 17 Aralık 2023.

https://www.youtube.com/watch?v=rw6ObzwhoGE, Erişim tarihi: 23 Aralık 2023.

https://www.aa.com.tr/tr/gundem/bakanlik-bu-yil-aile-kurmak-isteyen-91-bin-gence-evlilik-oncesi-egitim-verdi/2979789, Erişim tarihi: 26 Aralık 2023.

https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/masak-2-bin-kisinin-dahil-oldugu-yasa-disi-bahis-organizasyonunu-desifre-etti/2881656, Erişim tarihi: 26 Aralık 2023.

ANNEX-14 VE HAVA YOLU OPERASYONLARINDA HAVALİMANI KAYNAKLI RÖTARLAR VE NEDENLERİ

Dr. Ahmet Selim Süzer

nobel

Annex-14 ve Hava Yolu Operasyonlarında Havalimanı Kaynaklı Rötarlar ve Nedenleri

Dr. Ahmet Selim Süzer

Yayın No.: 5367
Havacılık: 368
ISBN: 978-625-371-291-4
E-ISBN: 978-625-371-292-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Süzer, Ahmet Selim.
Annex-14 ve Hava Yolu Operasyonlarında Havalimanı Kaynaklı Rötarlar ve Nedenleri / Ahmet Selim Süzer
1. Basım, XVIII + 178 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-291-4
E-ISBN: 978-625-371-292-1
1. Havalimanı 2. Hava Yolu İşletmeleri 3. Rötar

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

TABLOLAR LİSTESİ Xiii

ŞEKİLLERİN LİSTESİ ..... XİV

KISALTMALAR ..... XVİİ

Birinci Bölüm
MEYDANLARIN GENEL YAPISI 1

Giriş 1

1.1. Meydan Tanımları 1

1.2. Havaalanı Sınıflandırması 2

1.3. Havaalanı Dört Yer İşareti Kodları 3

1.4. IATA Üçlü Yer Gösterge Kodu 4

1.5. Havaalanı Sertifikası 4

1.6. Havaalanı Yapım Öncesi Çalışmalar 5

1.6.1. Çalışma Türü 6

1.6.2. İklim Koşulları 6

1.6.3. Havalimanı Sahasının Topographic Yapısı 7

16.4. Havalimanı Etrafındaki Hava Trafiğinin Nitelikleri 7

1.7. Havaalanı Bilgileri 7

1.7.1. Coğrafi Koordinatlar 8

1.7.2. Havaalanı Referans Noktası (Airport Reference Point=ARP) 8

1.7.3. Havaalanı ve Pist Yüksekliği (Rakım) 8

1.7.4. Havaalanı Referans Sıcaklığı 9

1.7.5. Havalimanı Boyutları ve Bilgileri 9

1.7.6. Kaplama Kalınlığı (Mukavemeti) 9

1.7.7. Uçuş Öncesi Altimetre Denetleme Alanı 16

1.7.8. Pist ile İlgili Mesafelerin Tanımları (TORA, TODA, ASDA, LDA) 17

1.7.9. Uygulama Alanı ile İlgili Tesislerin Durumu 19

1.7.10. Hareketsizleştirilmiş Olan Uçağın Kaldırılması 19

1.7.11. Kurtarma ve Yangın Önleme 19

1.7.12. Görsel Yaklaşma Eğim Göstergesi (PAPI) (Precision Apron Path Indicator) 20
1.7.13. Havacılık Bilgi Servisleri ile Koordinasyon 21
1.8. Havaalanı Referans Kodu 21
1.8.1. Kod Numarası 1.2.3.4 21
1.8.2. Kod Harfi A.B.C.D.E.F 22

İkinci Bölüm
HAVALİMANIN HAVA SAHASI BÖLÜMÜ 25
2.1. Pist Tasarımı 25
2.1.1. Pist Başı Sayısının Belirlenmesi 26
2.2. Havaalanı Fiziksel Özellikleri 27
2.2.1. Pistlerin İniş Özelliklerine Göre Ayrılması 27
2.3. Pistin Fiziksel Özellikleri 28
2.3.1. Pist Uzunluğu 28
2.3.2. Pist Genişliği 28
2.3.3. Paralel Pistler Arasındaki Uzaklık 29
2.3.4. Pistte Eğimin Hesaplanması 29
2.3.5. Pist Yüzeyi 30
2.3.6. Pist Banketleri (Shoulder) 30
2.3.7. Pist Şeritleri (Stripe) 31
2.3.8. Pist Üzerindeki Nesneler 32
2.3.9. Pist Şeritlerinin Direnç 33
2.3.10. Pist Sonundaki Emniyet Alanı 33
2.3.11. Aşma Sahası (Clearway) 34
2.3.12. Durma Uzantısı (Stopway) 35
2.3.13. Radyo Altimetre Çalışma Aralığı 35
2.4. Pist İşareti 36
2.4.1. Pist Eşiği İşaretlemesi 36
2.4.2. Pist Tanımlaması İşareti 37
2.4.3. Pist Merkez Hattında İşareti 39
2.4.4. Tekerlek Temas TDZ (Konma Bölgesi İşaretleme) 40
2.4.5. Hedef Noktası Göstergesi (Sabit Mesafe) 41
2.4.6. Pist Kenar Çizgi İşareti 42

2.5. Taksi Yolları 42
2.5.1. Taksi Yolu Genişliği 43
2.5.2. Taksi Yolu Kulpları 43
2.5.3. Taksi Yolları Arasındaki Minimum Mesafe 44
2.5.4. Taksi Yolu Bağlantı Noktası 45
2.5.5. Taksi Yollarının Eğimi 45
2.5.6. Taksi Yollarının Mukavemet Yönleri 45
2.5.7. Taksi Yolu Yüzeyi 45
2.5.8. Taksi Yolu Köprüsü 45
2.5.9. Taksi Yolu Banketleri 45
2.5.10. Taksi Yolu Şeritleri 46
2.5.11. Taksi Yolu Şerit Eğimi 46
2.5.12. Taksi Bekleme Alanı 46
2.5.13. Hızlı Çıkış Taksi Yolları 47
2.5.14. Taksi Yolu Rehberlik İşareti 48
2.6. Apron Tanımı 49
2.6.1. Apron İşaretleri 50
2.6.1.1. Uçak Park Konum İşareti 50
2.6.1.2. Uçak Park Hattının(Çizgilerinin) Özellikleri 50
2.6.1.3. Apron Güvenlik Hattı 52
2.6.1.4. Kanat Ucu Açıklık Çizgisi 52
2.6.1.5. Ekipman Sınır Çizgileri 52
2.6.1.6. Yolcu Yolu Çizgileri. 52
2.6.1.7. Apron Emniyet Çizgileri 52
2.6.1.8. Hizmet Araçlar İçin Geçici Park Hattı 53
2.6.1.9. Köprü Manevra Aralığı Hattı 54
2.6.1.10. Araç Servisleri İçin Yol Hatları 54
2.6.1.11. Araç Bekleme Nokta Çizgileri 54
2.6.1.12. Meydandaki VOR Kontrol Noktası İşareti 54
2.7. Havaalanındaki Levhalar 55
2.7.1. Zorunlu Talimat Levhaları 56
2.7.2. Bilgilendirme Levhaları 57
2.7.3. Bilgilendirme İşaretlemesi 58

2.8. Havaalanı Görsel Yardımcıları 58
2.8.1. Rüzgâr Gülü (Yön Göstergesi) 58
2.8.2. İniş Yönü Göstergesi 59

Üçüncü Bölüm
MANİA TAHDİT YÜZEYLERİ BÖLÜMÜ 61
3.1. Mania (Engel) Tanımı 61
3.2. Engel(Mania) Olan Nesnelerin İşaretlenmesi ve Aydınlatılması 61
3.3. Mania Planındaki Kısıtlı Alan 62
3.4. Mania Tahdit Alanları 64
3.4.1. Geçiş Alanı (Yüzeyi) 64
3.4.2. Yaklaşım Tarafı (Yaklaşma Yüzeyi) 66
3.4.3. İç Yaklaşma yüzeyi 67
3.4.4. İç Geçiş Alanı (Yüzeyi) 68
3.4.5. Zorunlu Olarak Vazgeçilen İniş Alanı 68
3.5. Kalkış Tırmanma Alanı 69
3.6. Engelle Sınırlandırılmış Alanlar Dışındaki Alanlar 70
3.6.1. Kaydırılmış Eşik 70

Dördüncü Bölüm
HAVALİMANI ELEKTRİK SİSTEMLERİ BÖLÜMÜ 73
Giriş 73
4.1. Elektrik Sistemlerin Genel Yapısı 74
4.2. Genel Elektrik Sistemi 74
4.2.1. Şalterleme Merkezi 74
4.2.2. Enerji Santralleri 74
4.2.3. Dağıtım Trafo Merkezleri 75
4.2.4. Terminal Binası Elektrik Sistemi 75
4.2.5. Hizmet Binası Elektrik Donanımı 75
4.3. Kule Ekipmanı 75
4.3.1. Kule Kontrol Paneli 76
4.3.2. Sinyal Lambası (Aldiss) 76
4.3.3. Havaalanı Bıkını (Havaalanı İşareti) 77
4.3.4. Mania Işığı 77

4.4. Özel Aydınlatma Sistemi 77
4.4.1. Özel Aydınlatma Sistemlerinin Önemi 77
4.4.2. Özel Aydınlatma Armatürlerin Fonksiyonu 78
4.4.3. Aydınlatma Sistemi Güvenilirliği 78
4.4.4. Pist Aydınlatma Sistemi 78
4.5. Havaalanı Kategorileri İçin Koşullar 79
4.5.1. Kategori I Pist Görsel Yardımcıları 79
4.5.2. Kategori II Pist Görsel Yardımcıları: 80
4.6. Görünür Yaklaşma Eğimi Gösterge Sistemi (VASIS) 81
4.7. Hassas Yaklaşım Dizini (PAPI) 83
4.8. Yaklaşım Işıkları (Approach Lights) 84
4.8.1. Basit Yaklaşım (Simple Approach) 84
4.8.2. Doğru/Duyarlı Yaklaşma Işınları 85
4.8.2.1. Kategori I “CALVERT” Sistemi Yaklaşma Işığı 85
4.8.2.2. Kategori I Baret Sistemi Yaklaşma Işığı 86
4.8.2.3. Kategori II “CALVERT” Sistemi Yaklaşma Işığı 87
4.8.2.4. Kategori II Baret Sistemi Yaklaşma Işığı 88
4.9. Kondansatör ve Deşarj Işığı (Yanıp Sönüyor/Flashing). 89
4.10. Pist Eşik Tespit Işığı (RTIL) 89
4.11. Eşik Işığı (Threshold Lights) 89
4.12. Pist Sonu Işıkları (Runway End Lights) 89
4.13. Pist Kenar Aydınlatması (Runway Edge Light) 90
4.14. Pist Merkez Hattı Işığı (Runway Centre Line Lights) 91
4.15. Tekerlek Temas Bölgesi Işığı (Touch Down Zone Lights) 92
4.16. Taksi Yolu Kenar Işıkları (Taxiway Edge Light) 93
4.17. Taksi Yolu Merkez Hattı Işığı (Taxiway Centre Line Lights) 94
4.18. Durdurma Çubuğu Işığı (Stop Bar Lights) 94
4.19. Taksi yolu Rehberlik Levhası (Taxiway Signs) 95
4.20. Gelişmiş Görsel Park Yönlendirme Sistemi 96
4.21. Apron Aydınlatma Sistemi 97
4.22. 400 Hz Sistem 97

Beşinci Bölüm
HAVAALANI KARA VE BÖLGE TESİSLERİ BÖLÜMÜ 99
Giriş 99
5.1. Havaalanı Kara Bölümün Tanımı 100
5.2. Yolcu Terminalinin Genel Yapısı 100
5.3. Yolcu Terminali Özellikleri 101
5.3.1. Gelen ve Giden Yolcu Taşımacılığının Yönetimi 101
5.3.2. Güvenlik Kontrolü 102
5.3.3. Yolcu Kayıt ve Bilet İşlemleri 102
5.3.4. Check-in İşlemleri 102
5.3.5. Pasaport ve Vize Kontrolleri 103
5.3.6. Bagaj İşlemleri ve Teslim Alınması 103
5.3.7. Yolcu Bekleme Salonları 103
5.3.8. Uçağa Biniş ve Uçaktan İniş Apron Hizmetleri 103
5.3.9. Hava Yolu Ofisleri İşlevi 104
5.4. Yolcu Terminali Tasarımını Etkileyen Faktörler 105
5.4.1. Havalimanı Ana Planları 106
5.4.2. Havalimanında Alan Tasarrufu (Kullanımı) ve Uygunluğu 106
5.5. Havalimanı Terminallerinin Yapılanması 107
5.5.1. Lineer/Doğrusal Terminaller 108
5.5.2. Parmak Uçlu Terminaller 109
5.5.3. Uydu Terminalleri 110
5.5.4. Taşıma Modeli Terminaller 111

Altıncı Bölüm
KARGO TERMİNAL YAPISI 113
6.1. Kargo Terminalinin Ana Bölümleri 113
6.2. Kargo Terminalinin Tasarımı Üzerindeki Etkileri 114

Yedinci Bölüm
HELİPORTLAR 117
7.1. Heliportların Sınıflandırılması 117
7.2. Helikopter Apron 120

Sekizinci Bölüm
HAVALİMANINDAKİ ACİL DURUMLAR 123
8.1. Bomba İhbarı (Bomb Warning) 123
8.2. Kanunsuz Girişim-Uçak Kaçırma (Unlawful Interference) 124
8.3. Kuş Çarpması (Bird Strike) 125
8.4. Tıbbi Acil Durum (Medical Emergency) 126
8.5. İniş Takımı Problemleri (Gear Problems) 126
8.6. Fren Problemleri (Brake Problems) 127
8.7. Motor Arızası (Engine Failure) 128
8.8. Kokpitte Duman/Yangın (Smoke/Fire in the Cockpit) 129
8.9. Hidrolik Problemleri (Hydraulic Problems) 129
8.10. Muhabere Kaybı (Radio Failure) 130
8.10.1. Görerek Meteorolojik Şartlar (VMC) 130
8.10.2. Aletli Meteorolojik Şartlar (IMC) 131
8.10.3. Frekansın Bloke Olduğu Durumlarda Uygulanacak Usuller 131
8.11. Pist İhlalleri (Runway Incursions) 132

Dokuzuncu Bölüm
HAVAALANI İŞLETMELERİ 133
Giriş 133
9.1. Havaalanı Yönetimi 134
9.2. Havaalanı İşletmelerinin Hukuki Yapısı 135
9.3. Havalimanı Şirketinin İşletim Sistemi 136
9.4. Havaalanı Yer Servis İşletmeleri 138
9.4.1. Bir Havaalanı Yer Hizmetleri Şirketinin Hukuki Yapısı 139
9.4.2. Bir Havaalanı Yer Hizmetleri Şirketinin İşletme Yapısı 141

Onuncu Bölüm
HAVA YOLU İŞLETMELERİNDE HAVAALANINDAN KAYNAKLANAN GECİKMELERİN ARAŞTIRILMASI 145
10.1. Hava Yolu İşletmelerinde Gecikmenin Tanımı ve Araştırma Nedenleri 145
10.2. Uçuş Gecikmelerinin Sınıflandırılması 145
10.3. Hava Hizmetlerinin Sağlanmasında Önemli Gecikmeler 147
10.4. Havaalanından Kaynaklan Gecikme Kodlarının Açıklaması 150

10.5. Z Hava Yolu Şirketinde, 2022'de X Havalimanından Kaynaklanan Gecikmeler Üzerine Araştırma 153
10.5.1. Z Hava Yolu Şirketinde, 2022'de X Havalimanından Kaynaklanan Rötarların Grafiksel Olarak Gösterilmesi 162
10.5.2. X Meydanındaki Z Hava Yolunun 2022 Yılında Rötarlarının Aylara Göre Dağılımı 163
10.6. Rötarın Havacılık İşletmeleri Üzerindeki Önemli Etkisi 168
10.7. Sonuç ve Öneriler 169

EK 171
EK-1 171

KAYNAKLAR 173

YAZAR HAKKINDA 177

KAYNAKLAR

Ascó, A. (2019). "An evolutionary algorithm and operators for the airport baggage sorting station problem." *Soft Computing*, 23(20), 10055-10083.

Ashford, N.J. ve Wright, P.H. (1992). *Havaalanı Mühendisliği*. New York: Wiley-Interscience.

Ateş, S.S. (2016). "Havacılık İşletmelerinin Operasyon Sürecinde Gecikmeleri Azaltmaya Yönelik Karar Destek Sistemi Model Önerisi ve Atatürk Havalimanında Uygulama" (Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Türkiye).

Beek, D. (2000). "Hava taşıyıcısı zamanında raporlama için iptal ve gecikme kategorileri." Washington: 21. Yıl için Wendell H. Ford Havacılık Yatırım ve Reform Yasası Yüzyıl.

Betancor, O. ve Rendeiro, R. (1999). "Özelleştirilmiş Altyapıların ve Havaalanı Hizmetlerinin Düzenlenmesi." Dünya Bankası Yayınları.

Caves, R.E. ve Gosling, G.D. (1999). *Stratejik Havaalanı Planlaması* (1. Baskı). Amsterdam: Bergama.

Civil, I. (1983). *ICAO Yayınları Kataloğu*.

Cook, A., Tanner, G., Williams, V. ve Meise, G. (2009). "Dinamik maliyet endeksleme – havayolu gecikme maliyetlerini yönetme." *Hava Taşımacılığı Yönetimi Dergisi*, 15(1), 26-35.

Cook, A.L. ve Tanner, G. (2013). "Air travel disruption: A review of the problem and strategies for resilience".

Çavcar, A. (1998). *Temel Hava Trafik Yönetimi*.

de Neufville, R. L., & Odoni, A. R. (2012). *Havaalanı Sistemleri: Planlama, Tasarım ve Yönetim*.

Decker, B. L. (1986). World geodetic system 1984. Défense Mapping Agency Aerospace Centre St Louis Afs Mo.)

Dixon, L.E. (2010). "New York uçuş gecikmelerinin üç ana nedeni var, ancak daha fazla çalışma gerekiyor ülke çapındaki etkilerini anlamak." Washington: Federal Havacılık İdaresi Rapor Numarası AV-2011-007.

Ergün, M. (2007). Havaalanı sertifikalandırma süreci ve Türkiye uygulamasında karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri. (Doktora tezi, Anadolu Üniversitesi, Türkiye).

Erol, A., & Kanbur, E. (2017). Uçak Bakım Örgütlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetimi: Çalışma Sahalarından Örnekler. *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 181-192.

Euro control. (2005). Büyük Avrupa havaalanlarında dakiklik sürücüleri hakkında rapor. Brüksel: Euro control.

Eurocontrol CODA'sı. (2012). Özet - Avrupa'da hava taşımacılığındaki gecikmeler. Brüksel: Eurocontrol.

Eurocontrol. (2011c). Gecikme için planlama: uçuş planlamasının havayolu üzerindeki etkisi dakiklik. *Hava Trafik Serisindeki Eğilimler*, (7), Brüksel: Eurocontrol.

Eurocontrol. (2012b). Gecikme analizi için merkez ofis- CODA. 18 Eylül 2012 tarihinde http://www.Eurocontrol.int/articles/central-office-delay-analysis-coda adresinden alındı.

FAA. (2005). Havaalanı master planı AC numarası:150/5070-6B. Washington: FAA yayınları.

Fodness, D., & Murray, B. (2007). Yolcuların havalimanı hizmet kalitesine ilişkin beklentileri. *Hizmet Pazarlama Dergisi*, 21(7), 492-506.

Forsyth, P., Niemeier, H.-M., & Wolf, H. (2011). Airport alliances and mergers–structural change in the airport industry? *Journal of Air Transport Management*, 17(1), 49-56.

Garrow, L. A., & Kunce, M. (2004). Assessing the financial impact of airline flight delays.

Gatersleben, M. R., & Van der Weij, S. W. (1999). Bir havaalanı terminalindeki yolcu akışlarının analizi ve simülasyonu. Kış simülasyonu üzerine 31. konferansın tutanakları: Simülasyon --- geleceğe bir köprü - Cilt 2.

Gerber, P. (2002). Success factors for the privatisation of airports an airline perspective. *Journal of Air Transport Management*, 8(1), 29-36.

Gesell, L. E. (1992). *Kamu Havalimanlarının İdaresi* (3. Baskı). Chandler: Arizona: Sahil Aire.

Graham, A. (2011). The objectives and outcomes of airport privatisation. *Research in Transportation Business & Management*, 1(1), 3-14.

Harrison, A. (2010). *Air Transportation Systems Engineering*.

Hatipoğlu, S., & Işık, E. S. (2015). Havayolu ulaşımında hizmet kalitesinin ölçülmesi: İç hatlarda bir uygulama. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 293-312.

Hava, D. (2023). Kurumsal Bilgi ve Belgeler. [Online] dhmi.gov.tr. Erişim tarihi: 19 Ağustos 2023. URL: https://www.dhmi.gov.tr/Sayfalar/Ssd/HavacilikBilgiY%C3%B6netimiSbMd/KurumsalBilgiveDokumanlar.aspx

Huang, E., Liu, I., & Lin, J. T. (2018). Robust model for the assignment of outgoing flights on airport baggage unloading areas. *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review*, 115, 110-125.

Humphreys, I., & Francis, G. (2016). The airport–airline relationship. *Air Transport Management*, 123-134.

IATA. (2010b). *ISAGO Standart Kılavuzu*. Cenevre: IATA Yayını.

IATA. (2011b). Havaalanı taşıma kılavuzu. Cenevre: IATA Yayını.

IATA. (2022). *Havaalanı Geliştirme Başvuru Kılavuzu*. Montreal: Uluslararası Hava Taşımacılığı Birliği.

ICAO. (1983). ICAO-DOC:9137-AN898/8. Havalimanı işletme hizmetleri (1. Baskı). Montreal: Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü Genel Sekreteri.

ICAO. (2001). Havaalanlarının sertifikasyonuna ilişkin el kitabı, doc. 9774. Montreal: ICAO.

ICAO. (2004). Annex 14 havaalanları: cilt 1 havaalanı tasarımı ve işletimi. (4. Baskı). Montreal: ICAO Yayını.

ICAO. (2011b). Küresel havacılık emniyetinin durumu. Montreal: ICAO.

ICAO. (2011d). ICAO ekleri bilgileri: uluslararası sivil havacılık sözleşmeleri. 31 Ekim 2011 tarihinde http://www.icao.int/icaonet/anx/info/annexes_booklet_en.pdf adresinden alınmıştır.

Jiang, H., & Zhang, Y. (2016). An assessment of passenger experience at Melbourne Airport. Journal of Air Transport Management, 54, 88-92.

Kazda, A. ve Caves, R.E. (2015). *Havaalanı Tasarımı ve İşletimi*. Bingley: Zümrüt.

Kazda, A., & Caves, R. E. (2015). Airport Design and Operation. Bingley: Emerald Press.

Kohl, N., Larsen, A., Larsen, J., Ross, A., & Tiourine, S. (2007). Havayolu aksama yönetimi—perspektifler, deneyimler ve genel bakış. Hava Taşımacılığı Yönetimi Dergisi, 13(3), 149-162.

Künzli, N., et al. (2000). Public-health impact of outdoor and traffic-related air pollution: a European assessment. The Lancet, 356(9232), 795-801.

Merkert, R., & Assaf, A. G. (2015). Using DEA models to jointly estimate service quality perception and profitability–Evidence from international airports. Transportation Research Part A: Policy and Practice, 75, 42-50.

Morrison, S. A. (2009). The Economic and Financial Impact of Airline Schedule Changes.

Norman Ashford, & Wright, P. H. (1992). Havaalanı mühendisliği. New York: Wiley.

Oh, S.-O., & Park, J.-W. (2014). A Study on importance and satisfaction of airport selection attributes: focus on gimpo international airport and incheon international airport. International journal of business and social science, 5(10).

Oum, T. H., Yan, J., & Yu, T. (2005). A global study of airline schedule recovery from air travel disruptions.

Righan, A. J., & Button, K. J. (1999). Avrupa havalimanlarında kapasite ve sıkışıklık düzeylerinin değerlendirilmesi. 39. Avrupa Bölgesel Bilim Derneği Kongresi, 113-134.

Shaw, S. (2016). Havayolu Pazarlama ve Yönetimi. Routledge.

Sheffield, A. F. (2022). Segregation Academies in Rural Alabama: White Resisters' Final Stand Against School Integration in Wilcox County. (Doktora tezi, Auburn Üniversitesi).

SHGM eğitim notları-2019.

SHGM. (1996). SHY-22. Havaalanları Yer Hizmetleri Yönetmeliği.

SHGM. (2008). Standart yer hizmetleri anlaşması (SYHA). Ankara: Havaalanları Daire Başkanlığı.

Süzer, Ahmet selim (2023). *Havayolu işletmelerinde meteoroloji kaynaklı divertlerin yönetim stratejileri.* ISBN:978-625-398-681-0 Nobel.

Süzer, Ahmet selim (2023). Ticari havayollarında rekabetçi tarife sistemleri üzerine filo yönetimi araştırması ISBN:978-625-398-299-7 Nobel

Under, U., & Atalik, O. (2016). An importance-performance analysis for airport duty free shops: A cross-cultural comparison of airport shoppers. Journal of Management Marketing and Logistics, 3(4), 318-328.

Verpenmann, J., & Holztrattne. (2010). Havaalanı Sistemi. (Ed: R. Gleich & A. Wald) Havacılık Yönetimine Giriş. Münster: LIT Verlag. ss.9-25.

Wells, A. T., & Young, S. B. (2004). Havaalanı planlama ve yönetimi. New York: McGraw-Hill.

Wensveen, J. G. (2007). Air transportation: A management perspective.

Wikiwand. (Yayın tarihi yok). ICAO airport code. [Online] Erişim adresi: http://www.wikiwand.com/en/ICAO_airport_code.

Wise, J. A., Hopkin, V. D., & Smith, M. L. (Yayın tarihi yok). Automation and Systems Issues in Air Traffic Control [elektronik kaynak].

Wu, C.-L. (2016). Havayolu Operasyonları ve Gecikme Yönetimi. Routledge.

ASTROARKEOLOJİ

Astronominin Varoluşsal Bağlamları

Prof. Dr. Günay Taş

nobel
40.yıl

ASTROARKEOLOJİ - Astronominin Varoluşsal Bağlamları

Prof. Dr. Günay Taş

Yayın No.: 5510
Beşeri Bilimler: 614
ISBN: 978-625-371-537-3
E-ISBN: 978-625-371-538-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Temmuz 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

"Güneş Kapısı", Tiwanaku, Bolivya (Fotoğraf: G. TAŞ, Temmuz 2015)

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Bahar Yanbolulu -baharyanbolulu@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Taş, Günay.
Astroarkeoloji - Astronominin Varoluşsal Bağlamları / Günay Taş
1. Basım, XII + 174 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-371-537-3
E-ISBN: 978-625-371-538-0
1. Astroarkeoloji 2. Astronomi 3. Multi-Disipliner Bilimler

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ iii

Bölüm I
ASTROARKEOLOJİ VE TAMAMLAYICI BİLİMLER 1

1.1. Giriş 1
1.2. Astroarkeoloji 10
1.3. Tamamlayıcı Bilimler 14
1.4. Astroloji? 19
Bölüm I Kaynakları 21

Bölüm II
GÖKYÜZÜNÜN TEMEL ÖZELLİKLERİ 25

2.1. Görebildiğimiz Gökyüzü 27
2.1.1. Ne Kadar Uzak Görülebilir? 27
2.1.2. Gökcisimlerinin Işınımları 32
2.1.3. Yer Atmosferinin Etkisi 40
2.1.4. Gökcisimleri ve Renkler 47
2.1.5. İnsan Etkisi 50
2.1.6. Zaman Etkisi 51
2.2. Gökcisimlerinin Gökyüzündeki Yeri 52
2.2.1. Coğrafik Koordinat Sistemi 54
2.2.2. Ufuk Koordinat Sistemi 55
2.2.3. Ekvator ve Saat Koordinat Sistemi 57
2.2.4. Tutulum Koordinat Sistemi 60
2.3. Takımyıldızlar 62
2.4. Burçlar Kuşağı - Zodyak 68
2.5. Gökküresindeki Hareketler 70
2.5.1. Gökcisimlerinin Uzay Hareketi 70
2.5.2. Gökcisimlerinin Öz Hareketi 73

2.5.3. Güneş'in Uzay Hareketi 74
2.5.4. Gökküresindeki Görünür Hareketler 77
2.5.4.1. Günlük Görünür Hareketler 78
2.5.4.2. Yıllık Görünür Hareketler 81
Bölüm II Kaynakları 88

Bölüm III
BAZI UYGULAMALAR 91
3.1. Güneş Saati 91
3.2. Analemma 92
3.3. Evren Algısının Göstergesi Olarak Analemma 100
3.4. Ay 103
3.4.1. Yer - Ay Sistemi 103
3.4.2. Ay ve Güneş Tutulmaları 109
3.4.2.1. Ay'ın Hareketi 110
3.4.2.2. Ay'ın Evreleri 113
3.4.2.3. Örtme ve Örtülme Olayları 114
3.4.2.4. Güneş ve Ay Tutulmalarının Sıklığı 118
3.4.2.5. Tutulma Çevrimleri 119
3.4.3. Tarihteki Tutulmalar 121
3.5. Gezegenler 123
3.6. "Konuk Yıldızlar" 133
3.6.1. Süpernova ve Nova Olayları 134
3.6.2. Kuyrukluyıldızlar 143
Bölüm III Kaynakları 164

DİZİN 173

Bölüm I

ASTROARKEOLOJİ VE TAMAMLAYICI BİLİMLER

1.1. Giriş

İnsanın Dünya üzerinde görünmesiyle başlayan ve bugüne uzanan süreçte bireysel ve toplumsal değişimi yönlendiren etmenler ve bunların birbiriyle etkileşimi her zaman merak konusu olmuştur. Doğada gözlenen ilişkiler fizikle yasaya dönüşür ve yasayı yazmak için kullanılan dil matematiktir. Doğa yasalarıyla ortaya koyulan etmenlerin insan ve toplum üzerindeki etkileri antropolojik olarak ifade edilir. Arkeoloji, insanın sosyal ve kültürel evriminin en derinlere gömülü izlerini ortaya çıkarır. Başlangıçta yalnızca yer, gök ve canlılar vardı. İnsan, yer ve gök arasında ilişki kurarak yaşamsal işaretleri belirlemeye başladı. Av ve su alanlarına ulaşmak için hareket hâlindeyken, kurguladığı ilişkilerin odağındaki canlı ya da cansız kaynakları bazen de yaşananları sahneler hâlinde mağaralara, kayalara boyadı, çizdi ya da kazıdı. Yerleşik hayata geçişle birlikte tarım toplumları oluşmaya, bitki ve hayvanlar evcilleştirilmeye başlandığında en korunaklı dizilimle yerleşim alanlarını düzenledi: merkezî bir alanı çevreleyen dairesel yerleşim. Dikili taşlar, zaman içinde o merkezin ayrılmaz bir parçası oldular. Yaşama etki eden olaylar gerçekleşirken yerde ve gökte o olaya eşlik eden dikkat çekici özellikler bu yapılara, dokumalara, çanak-çömleklere çizilerek, boyanarak, kazınarak yaşamsal deneyim ve kültür arşivlenmeye, bir tür "veri bankası" üretilmeye başlandı. Uzamaya başlayan yaşam süreleri ve nüfus artışının bir ivme kazanması, varlıklarını sürdürebilmek için toplumları, teknoloji ve yöntem geliştirmeye yönlendirdi. Bu, beraberinde iş bölüşümünü ve uzmanlıkları getirdi; yönetenler, ruhani işlerle ilgilenenler, tarım ve hayvancılık yapanlar gibi. Topluluklar kalabalıklaştıkça iş bölüşümleri, yönetim biçimleri, sosyolojik ve kültürel değişimler daha karmaşık bir hâl aldı. Toplumsal düzenin sağlanması için bazı kurallar koymaya gerek oldu. Yaşama dair bunca yeni ve çok detayın kolay ve hızla ifadesi için uygun sembol ve sesler geliştirildi. Konuşulan dilin sözcük ve kavram hazinesi zenginleşti. Yazı ortaya çıktı: Resimler ve sembollerden bir cümle kurulumunun gerçekleştirildiği yazıya ilerleyen sürecin sonunda *yazılı tarih* başladı.

Bölüm I Kaynakları

[1] Allen, J. M., 2014, Createspace Independent Publishing Platform, "*Tiwanaku: A City Lost in Time*".

[2] Andrews, M., 2004, Edited by Averil Lewis, Spinifex Press, Melbourne, "*The Seven Sisters of the Pleiades: Stories from Around the World*".

[3] Audi, R., 2015, *The Cambridge Dictionary Of Philosophy*, Third Edition, Editor: Robert Audi, Cambridge University Press, 334.

[4] Belmonte, J. A., González-García, A. C., 2015, Handbook of Archaeoastronomy and Ethnoastronomy, edited by Ruggles, Clive L. N. Springer, 1659, "*Nemrud Dag*".

[5] Bucur, D., 2022, PLoS ONE, 17 (7), e0272270, "*The Network Signature of Constellation Line Figures*".

[6] Chakrawarti, R. K., Bansal, J., Bansal, P., 2022, Journal of Experimental & Theoretical Artificial Intelligence, 34, 95, "*Machine Translation Model for Effective Translation of Hindi Poetries into English*".

[7] Cullen, C., 2011, East Asian Science, Technology, and Medicine (EASTM), 33, 83, "*Translating 宿 *sukh/xiu and 舍 *lhah/she—'Lunar Lodges', or Just Plain 'Lodges'?".*

[8] Darvill, T., 2022, Antiquity, 96, 319, "*Keeping Time at Stonehenge".*

[9] de Crijns, M., 2022, J. Astron. Hist. Herit., 25, 290, "*A Novel Tool to Determine Absolute Chronology: The Phenomena of The Agricultural Marker Stars Regulus And Sirius*".

[10] de Lorenzis, A., Orofino, V., 2015, Archaeological Discovery, 3, 40, "*New Possible Astronomic Alignments at the Megalithic Site of Göbekli Tepe, Turkey*".

[11] Dietrich, L., Meister, J., Dietrich, O., Notroff, J., Kiep, J., Heeb, J. ve ark., 2019, PLoS ONE 14 (5), e0215214, "*Cereal Processing at Early Neolithic Göbekli Tepe, Southeastern Turkey*".

[12] Er, Y., 2017, Phoenix Yayınevi, "*Klasik Arkeoloji Sözlüğü*".

[13] Eriksen, T. H., Nielsen, F.S., 2013, Pluto Press, London, "*A History of Anthropology*".

[14] Fisher, S. R., 2005, Published by Reaktion Books Ltd., UK, "*Island at the End of the World, The Turbulent History of Easter Island*".

[15] Ghezzi, I., Ruggles, C., 2007, Sci., 315, 1239, "*Chankillo: A 2300-Year-Old Solar Observatory in Coastal Peru*".

[16] Goell, T., 1957, Bulletin of the American Schools of Oriental Research, 147, 4, "*The Excavation of The "Hierothesion" of Antiochos I of Commagene on Nemrud Dagh (1953–1956)*".

[17] Gordin, M. D., 2017, Isis, 108, 606, "*Introduction: Hegemonic Languages and Science*".

[18] Gutas, D., 1998, published by Routledge, "*Greek Thought, Arabic Culture: The Graeco-Arabic Translation Movement in Baghdad and Early 'Abbasaid Society (2nd-4th/5th-10th c.)*".

[19] Haigh, J., 2011, Grantham Institute for Climate Change, Briefing paper - No. 5, 1, "*Solar Influences on Climate*".

[20] Hall, E. T., 1976, Anchor Books, "*Beyond Culture*".

[21] Hamacher, D. W., 2014, JAHH, 17, 161, "*Are Supernovae Recorded in Indigenous Astronomical Traditions*?".

[22] Hamilton, S., Seager, T. M., Whitehouse, R., 2011, World Archaeology, 43, 167, "*Say It with Stone: Constructing with Stones on Easter Island*".

[23] ICOMOS, 2006, International Council on Monuments and Sites (ICOMOS), Ed. S. Denyer, "*Thematic Study of Rock Art: Latin Amerıca & The Caribbean*".

[24] ICOMOS, 2019, International Council on Monuments and Sites (ICOMOS), Eds: J. Clottes, B. Smith, "*Rock Art in East Asia*".

[25] Iqbal, N., Vahia, M. N., Masood, T., Ahmad, A., 2009, JAHH, 12, 61, "*Some Early Astronomical Sites in the Kashmir Region*".

[26] Iseminger, W., 2019, AAS, 23440002, "*Cahokia Mounds: America's First City*".

[27] Jahoda, G., 2012, Culture&Psychology, 18, 289, "*Critical Reflections on Some Recent Definitions of 'Culture'*".

[28] Jiménez-Esquinas, G., Sánchez-Carretero, C., 2009, Encyclopedia of Life Support Systems (EOLSS), "*Ethnology and Its Connection to Anthropology and Folklore*".

[29] Joglekar, H., Gangal, K., Vahia, M. N., Sule, A., 2011, Puratattva - Bulletin of the Indian Archaeological Society, 41, 207, "*Oldest Sky Chart with Supernova Record*".

[30] Kapogianni, E., 2021, 12th International Conference on Structural Analysis of Historical Constructions - SAHC 2020, P. Roca, L. Pelà and C. Molins (Eds.), "*Geotechnical Structures In The Ancient World. The Case of The Ziggurat of Ur*".

[31] Kenny, M. G., Smille, K. (eds), 2017, University of Toronto Press., "*Stories of Culture and Place: An Introduction to Anthropology*".

[32] Kramer, S. N., 1981, University of Pennsylvania Press, "*History Begins at Sumer*".

[33] Kroeber, A. L., Kluckhohn, C., 1952, Cambridge, Massachusetts: Peabody Museum Press., "*Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions*".

[34] Lehner, M., 1997, Thames & Hudson publishing, "*The Complete Pyramids: Solving the Ancient Mysteries*".

[35] Magli, G., Belmonte, J. A., 2022, arXiv221107981, "*Archaeoastronomy and The Alleged 'Stonehenge Calendar'*".

[36] Martínez, M. J., Marco, F. J., Sicoli, P., Gorelli, R., 2022, Icarus, 384, 115112, "*New and Improved Orbits of Historical Comets: Late 4th and 5th Century*".

[37] Nicolaïdis, E., 2007, Cultural Translation in Early Modern Europe, Eds. Peter Burke and R. Po-Chia Hsia, Part III Translation and Science, 180, "*Scientific Exchanges Between Hellenism and Europe: Translations into Greek, 1400 - 1700*".

[38] Ord, T., 2021, arXiv2104.01191, "*The Edges of Our Universe*".

[39] Ossendrijver, M., 2016, Translating Writings of Early Scholars in the Ancient Near East, Egypt, Greece and Rome: Methodological Aspects with Examples, edited by Annette Imhausen and Tanja Pommerening, 125, "*Translating Babylonian Astronomical Diaries and Procedure Texts*".

[40] Pearson, M. P., 2016, Proceedings of the Geologists' Association, 127, 363, "*The Sarsen Stones of Stonehenge"*.

[41] Polcaro, V. F., Viotti, R., 2001, ASPCS 233, 199, "*The legacy of pre-telescopic astronomy and the case of 80 UMa: a possible Sumeric P Cyg?*".

[42] Polly, P. D., R. L. Spang, 2002, "*History of Paleontology*", p. 69 in B. S. Baigrie (ed.), History of Modern Science and Mathematics, Vol.4, Charles Scribner's Sons, New York.

[43] Potyomkina, T. M., 1998, A&AT, 15, 307, "The Trans-Ural "Stonehenge" (*The Stone Age Sanctuary with Astronomic Reference-Points*)".

[44] Quine, W. V. O., 1960, The MIT Press Cambridge, Massachusetts London, England, 2013 New Edition, "*Word and Object*".

[45] Renfrew, C., Bahn, P. (eds), 2013, Routledge Publishing, "*Archaeology: The Key Concepts*".

[46] Ruggles, C., 1997, Proceeding of the British Academy, 92, 203, "*Astronomy and Stonehenge"*.

[47] Ruggles, C., 2016, IAUFM, 29A, 89, "*The IAU's Involvement in the Astronomy and World Heritage Initiative: Achievements and Challenges*".

[48] Salgado, T. G., 2010, Nexus Network Journal, 12, 113, "*The Sunlight Effect of the Kukulcán Pyramid or The History of a Line*".

[49] Sammells, C. A., 2012, The Journal of Latin American and Caribbean Anthropology, 17, 299, "*Ancient Calendars and Bolivian Modernity: Tiwanaku's Gateway of the Sun, Arthur Posnansky, and the World Calendar Movement of the 1930s*".

[50] Samovar, L. A., Porter, R. E., McDaniel, E. R., 2009, 22, "*Communication Between CULTURES", Seventh Edition, Wadsworth, Cengage Learning*".

[51] Sekanina, Z., Kracht, R., 2022, arXiv220610827, "*The Great Comet of 1106, a Chinese Comet of 1138, and Daylight Comets in late 363 As Key Objects in Computer Simulated History of Kreutz Sungrazer System*".

[52] Shaar, R., Gallet, Y., Vaknin, Y., Gonen, L., Martin, M. A. S., Adams, M. J., Finkelstein, I., 2022, Journal of Geophysical Research: Solid Earth, 127, e2022JB024962, "*Archaeomagnetism in the Levant and Mesopotamia Reveals the Largest Changes in the Geomagnetic Field*".

[53] Shepperson, M., 2015, Archaeological Review from Cambridge, 30.1, 94, "*Seen and Unseen Spaces*", eds: M. Dalton, G. Peters and A. Tavares, "*Ziggurats: A Viewer's Guide*".

[54] Spatzier, A., Bertemes, F., 2018, Antiquity, 92, 655, "*The Ring Sanctuary of Pömmelte, Germany: A Monumental, Multi-Layered Metaphor of the Late Third Millennium BC*".

[55] Spradley, J. P., McCurdy, D. W., 2011, 14th edition, Pearson Education Inc., 9, "*Conformity & Conflict, Readings In Cultural Anthropology*".

[56] Stanislaw, I., 2003, JHA, 34, 79, "*Archaeoastronomical Analysis of Assyrian and Babylonian Monuments: Methodological Issues*".

[57] Steele, J., Ganguli, S., 2022, AN, 343, article id. e20031, "*Babylonian Records of Transient Astronomical Phenomena*".

[58] Stephenson, F. R., 2003, Astronomy & Geophysics, 44b, 22, "*Historical Eclipses and Earth's Rotation*".

[59] Stephenson, F. R., Green, D. A., 2005, "*1604–2004: Supernovae As Cosmological Lighthouses*", ASPCS, 342, Eds. M. Turatto, S. Benetti, L. Zampieri, and W. Shea, 63.

[60] Sterken, C., de Groot, M., van Genderen, A. M., 1997, AA, 326, 640, "*Cyclicities in the Light Variations of LBVs. I. The Multi-Periodic Behaviour of the LBV Candidate ζ^1 Sco*".

[61] Sule, A., Bandey, A., Vahia, M., Iqbal, N., Tabasum, M., 2011, AN, 332, 655, "*Indian Record for Kepler's Supernova: Evidence from Kashmir Valley*".

[62] Tirado, M. A. C., 2019, RMxAA (Serie de Conferencias), 51, 1, "*Astronomical Observatories: From The Prehistory To The XVIII Century*".

[63] Usoskin, I. G., 2017, Living Reviews in Solar Physics, 14, 3, "*A History of Solar Activity over Millennia*".

[64] Versluys, M. J., 2017, Cambridge University Press, "*Visual Style and Constructing Identity in the Hellenistic World - Nemrud Dağ and Commagene under Antiochos I*".

[65] Walker, M. F., 2006, JHA, 37, 349, "*The Alignment of the Egyptian Pyramids*".

Bölüm II

GÖKYÜZÜNÜN TEMEL ÖZELLİKLERİ

Gözlemsel astronomiyle uğraşan profesyonel bir astronom; sis, yağmur, kar, rüzgâr gibi çeşitli meteorolojik olayların öncesi, sırası ve sonrasında farklı iklim ve coğrafik özelliklere sahip bölgelerde gökyüzünün mevsimsel görünüşünde ortaya çıkan değişimleri deneyimler. Farklı gözlemsel koşullarda herhangi bir gökcisminin görünüşünün değişebileceğini ve ne tür biçimlerde görünebileceğini bilir. Bu nedenle insan kaynaklı astroarkeolojik veriler ele alınırken gökyüzünde gözlenen gökcisimleri kadar atmosferik ve meteorolojik koşulların neden olduğu algıyı da göz önüne almak gerekir. Bu bölümde, çıplak göz astronomisine giriş yapılacak ve bazı astronomik temeller aktarılacaktır. Gökcisimlerine ilişkin bazı özellikler tanıtılırken gökyüzünün farklı görünüşlerine neden olabilecek etkiler tartışılacaktır.

İnsan gözü, herhangi bir optik yardım almadan 6.5 kadirlik bir parlaklık sınırına kadar yaklaşık 10 000 yıldızı fark edebilir [22]. Yüzyıllar boyunca Ptolemy'nin[8] ünlü *Almagest*'i başta olmak üzere Uluğ Bey,[9] Tycho Brahe[10] gibi Avrupa ve Asya'dan farklı bilimciler, çıplak gözle gözlenebilen yıldızların kataloğunu yaptılar. *Almagest*, günümüz gözlemleriyle karşılaştırmalara olanak verecek doğrulukta gökyüzünün tanımını veren, sahip olduğumuz ilk ve en eski yazılı belgedir. Yüzyıllar boyunca büyük bir üne sahipti ve gerçekten de Brahe zamanına kadar yıldızların konumlarına ilişkin dünyanın sahip olduğu tek bilgi kaynağıydı. Her ne kadar 15. yy. Uluğ Bey, Ptolemy'nin yıldızlarının çok daha doğru bir kataloğunu hazırlamış olsa da onun kataloğu hiçbir zaman genel kullanıma girmedi. Bu nedenle birçok araştırma ve incelemeye konu olan, *Ptolemy'nin yıldız kataloğu* oldu [44]. Tam adı *Claudius Ptolemaeus* olan ve tüm hayatını Yunan-Roma yönetimi altındaki Mısır'da geçiren Ptolemy,

8 Müslüman kaynaklarında bilindiği ismiyle *Batlamyus*, (MS 83 - 168).

9 Uluğ Bey (1394 - 1449), günümüzün Afganistan, İran ve Orta Asya'sına ve bu bölgelerin çevresine karşılık gelen topraklarda Timurlu İmparatorluğu'nu kuran Timur'un torunu, Özbek doğa bilimci.

10 Tycho Brahe (1546 - 1601), Danimarkalı doğa bilimci. Kız kardeşi Sophie Brahe (1559 - 1643) ile birlikte yaptığı gözlemlerle astronomi alanında çığır açmıştır.

Bölüm II Kaynakları

[1] Abudusaimaitijiang, Y., Chunhua, Z., Zhaojun, W., Guoliang, L., 2016, AA, 37, 22, "*Velocity Distributions of Runaway Stars Produced by Supernovae in the Galaxy*".

[2] Bell, E. F., Zucker, D. B., Belokurov, V., Sharma, S. ve ark., 2008, ApJ, 680, 295, "*The Accretion Origin of the Milky Way's Stellar Halo*".

[3] Britannica, 2023, The Editors of Encyclopaedia, *Encyclopedia Britannica*, "*Atlas*".

[4] Camuffo, D., 2001, Earth, Moon and Planets, 85, 99, "*Lunar Influences On Climate*".

[5] Capitaine, N., Wallace, P. T., Chapront, J., 2003, AA, 412, 567, "*Expressions for IAU 2000 Precession Quantities*".

[6] Deason, A. J., Belokurov, V. S., J. L., 2019, MNRAS, 490, 3426, "*The Total Stellar Halo Mass of the Milky Way*".

[7] Deason, A. J., Fattahi, A., Frenk, C. S., Grand, R. J. J., Oman, K. A. ve ark., 2020, MNRAS, 496, 3929, "*The Edge of the Galaxy*".

[8] Eckart, A., Englmaier, P., 2002, Ency. of AA, Edited by P. Murdin, Institute of Physics Publishing, "*Galaxy Structure*".

[9] Fernandez, L., 2019, HAL Open Science, hal-02554120, "*Arab Stars in the Castilian Sky: Al Sūfī s Book of Fixed Stars amongst the Manuscripts of Alfonso X*".

[10] Feulner, G., Rahmstorf, S., Levermann, A., Volkwardt, S., 2013, J. Clim., 26, 7136, "*On the Origin of the Surface Air Temperature Difference Between the Hemispheresin Earth's Present-Day Climate*".

[11] Forbes, M. C., Banks, T., Sullivan, D. J., Dodd, R. J. ve ark., 1995, The Observatory, 115, 29, "*Mt. Pinatubo and Atmospheric Extinction at Mt. John University Observatory, 1987-94*".

[12] Gee, E., 2013, Oxford University Press., "*Aratus and the Astronomical Tradition*".

[13] Glass, I. S., 2012, Oxford University Press, "*Nicolas-Louis De La Caille, Astronomer and Geodesist*".

[14] Gløersen, E., 2022, Research for REGI Committee, European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies, Brussel, "*Cohesion Policy in Northernmost Regions of the EU*".

[15] Guerrero, M. A., García-López, R. J., Corradi, R. L. M., Jiménez, A. ve ark., 1998, New Astron. Rev., 42, 529, "*Extinction Over the Canarian Observatories: The Limited Influence of Saharan Dust*".

[16] Gueymard, C. A., 2018, Solar Energy, 168, 2, "A *Reevaluation of The Solar Constant Based on A 42-Year Total Solar Irradiance Time Series and A Reconciliation of Spaceborne Observations*".

[17] Guillet, S., Corona, C., Oppenheimer, C., Lavigne, F. ve ark., 2023, Nature, 616, 90, "*Lunar Eclipses Illuminate Timing and Climate Impact of Medieval Volcanism*".

[18] Hafez, I., 2010, PhDT, 295, "*Abd Al-Rahman Al-Sufi And His Book of the Fixed Stars: A Journey of Re-Discovery*".

[19] Hafez, I., Stephenson, F. R., Orchiston, W., 2011, ASSP, 23, 121, "*Abdul-Rahan al-Ṣūfī and His Book of the Fixed Stars: A Journey of Re-discovery*".

[20] Hamacher, D. W., 2017, Aust. J. Anthropol., 29, 3, "*Observations of Red–Giant Variable Stars by Aboriginal Australians*".

[21] Hard, R., 2015, Oxford World's Classics, "*ERATOSTHENES and HYGINUS Constellation Myths with Aratus's Phaenomena' Translated with an Introduction and Notes by Robin Hard*".

[22] Hoffleit, D., 1964, New Haven, Conn.: Yale University Observatory, 3rd rev., "*Bright Star Catalogue*".

[23] Hofmeister, A. M., Robert E. Criss, R. E., Criss, E. M., 2022, Astronomy, 1, 58, "*Theoretical and Observational Constraints on Lunar Orbital Evolution in the Three-Body Earth-Moon-Sun System*".

[24] Hunger, H., Steele, J., 2019, Routledge, "*The Babylonian Astronomical Compendium MUL.APIN*".

[25] Jeffreson, S. M. R., Sun, J., Wilson, C. D., 2022, MNRAS, 515, 1663, "*On The Scale Height of the Molecular Gas Disc in Milky Way-Like Galaxies*".

[26] Jensen, J. F., Gotfredsen, A. B., 2022, Acta Borealia, 39, 24, "*First People and Muskox Hunting in Northernmost Greenland*".

[27] Jetsu, L., 2021, ApJ, 920, 137, "*Say Hello to Algol's New Companion Candidates*".

[28] Kaler, J., 2011, Cambridge University Press, 2nd Edition, "*Stars and their Spectra: An Introduction to the Spectral Sequence*".

[29] Kant, I., 1781, Türkiye Felsefe Kurumu, Çeviri Dizisi: 2, Eds: I. Kuçuradi, Ü. Gökberk, F. Akatlı, G. Durusoy, M. Tunçay, O. Aruoba, 1988, "*Pratik Aklın Eleştirisi*", s. 345.

[30] Kelley, D. H., Milone, E. F., 2011, Springer Science+Business Media, "*Exploring Ancient Skies: A Survey of Ancient and Cultural Astronomy*".

[31] Kızılırmak, A., 1969, Türk Dil Kurumu Yayınları, "*Gökbilim Terimleri Sözlüğü*".

[32] Kierkegaard, S., 1843, Journalen JJ:167. (http://sks.dk/JJ/txt.xml).

[33] Kurtik, G. E., 2021, J. Hist. Astron., 52, 53, "*On The Origin Of The 12 Zodiac Constellation System in Ancient Mesopotamia*".

[34] Laken, B. A., Parviainen, H., García-Gil, A., Muñoz-Tuñón, C. ve ark., 2016, J. Clim, 29, 227, "*Thirty Years of Atmospheric Extinction from Telescopes of the North Atlantic Canary Archipelago*".

[35] Latußeck, A., 2014, J. Hist. Astron., 45, 2, "*The Milky Way in Johann Bayer's Uranometria, 1603*".

[36] Lignell, A. Tenelanda-Osorio, L. I., Gudipati, M. S., 2021, Chem. Phys. Lett., 778, 138814, "*Visible-Light Photoionization of Aromatic Molecules in Water-Ice: Organic Chemistry Across The Universe with Less Energy*".

[37] Mamajek, E. E., Kenworthy, M. A., Hinz, P. M., Meyer, M. R., 2010, AJ, 139, 919, "*Discovery of a Faint Companion to Alcor Using MMT/AO 5 μm Imaging*".

[38] Maunder, E. W., Maunder, A. S. D., 1904, MNRAS, 64, 488, "*Note on the Date of the Passage of the Vernal Equinox from Taurus into Aries"*.

[39] McDowell, J. C., 2018, Acta Astronautica, 151, 668, "*The Edge of Space: Revisiting the Karman Line*".

[40] Meco, J., Sendino, C., Lomoschitz, A., Núñez, A. ve ark., 2022, Int. J. Geosci., 13, 627, "*Earth-Moon Barycentre Excursions and Anomalous Quaternary Sea Level Highstands*".

[41] Milford, C., Torres, C., Vilches, J., Gossman, A-K. ve ark., 2023, Science of the Total Environment, 869, 161652, "*Impact of The 2021 La Palma Volcanic Eruption on Air Quality: Insights from a Multidisciplinary Approach*".

[42] Pacucci, F., Dayal, P., Harikane, Y., Inoue, A. K., Loeb, A., 2022, MNRAS, 514L, 6, "*Are The Newly-Discovered z ~ 13 Drop-Out Sources Starburst Galaxies or Quasars?*".

[43] Patat, F., Moehler, S., O'Brien, K., Pompei, E., Bensby, T., Carraro, G., 2011, AA, 527, A91, "*Optical Atmospheric Extinction over Cerro Paranal*".

[44] Peters, C. H. F., Knobel, E. B., 1915, Cornell University Library, 7, "*Ptolemy's Catalogue of Stars a Revision of The Almagest"*.

[45] Pogson, N. R., 1858, AN, 47, 289, "*Magnitudes of Forty of the Minor Planets, for the First Day of Each Month in the Year 1858, By N. Pogson*".

[46] Reed, B. C., 2023, Am. J. Phys., 91, 324, "*Eccentricity and Orientation of Earth's Orbit from Equinox and Solstice Times*".

[47] Rickman, H., 2014, Meteorit. Planet. Sci., 49, 8, "*The Oort Cloud and Long-Period Comets*".

[48] Roberts, A., 2018, DK Publishing, "*Evolution: The Human Story*".

[49] Saha, K., 2008, Springer publishing, "*The Earths Atmosphere - Its Physics and Dynamics*".

[50] Sahlmann, J., Martín-Fleitas, J., Mora, A., Abreu, A. ve ark., 2016, SPIE, 9904, 2ES, "*Enabling Science with Gaia Observations of Naked-Eye Stars*".

[51] Samus, N. N., Pastukhova, E. N., Durlevich, O. V., Kazarovets, E. V., Kireeva, N. N., 2021, Peremennye Zvezdy, 41, No. 7, "*The 84th Name-List of Variable Stars*".

[52] Schlesinger, M. F., Bosler, M. M. ve ark., 1933, Transactions of the International Astronomical Union, 4, 19, Cambridge University Press, "*3. Commission des Notations, des Unités et de L'Économie des Publications"*.

[53] Sedgwick, C., Serjeant, S., 2022, MNRAS, 515, 4828, "*Searching for Giant Planets in The Outer Solar System with Far-Infrared All-Sky Surveys*".

[54] Seim, A., Zorita, E., Lawrence-Mathers, A., 2023, Nature, 616, 38, "*The Medieval Moon Unveils Volcanic Secrets*".

[55] Sharma, M. K., Melosso, M., Chandra, S., 2023, New Astron., 98, 101928, "*Potential Spectral Lines of Ethanimine (CH3CHNH) - An Important Possible Precursor of Amino Acids*".

[56] Sharpe, L. T., Stockman, A., Jagla, W., Jägle, H., 2005, Journal of Vision 5, 948, "*A Luminous Efficiency Function, V*(λ), For Daylight Adaptation*".

[57] Stephenson, F. R., 1994, "*The History of Cartography, Vol. 2,* Eds. by J. B. Harley and D. Woodward, The University of Chicago Press, "*Chapter 13: Chinese and Korean Star Maps and Catalogs*", 511.

[58] Stothers, R. B., 2009, PASP, 121, 303, "*A Comparison of Stellar Extinction and Space-Based Measurements of Stratospheric Aerosol Optical Depth*".

[59] Upton, J. M., 1933, Metropolitan Museum Studies, 4, 179, "*A Manuscript of 'The Book of the Fixed Stars' by ʿAbd Ar-Raḥmān Aṣ-Ṣūfī*".

[60] van der Waerden, B. L., 1953, Archiv Für Orientforschung, 16, 216, JSTOR, "*History of the Zodiac*".

[61] Volk, K., 2012, Am. J. Philol., 133, 209, "*Letters in the Sky: Reading the Signs in Aratus' Phaenomena"*.

[62] Warner, B., 2002, Astron. Geophys., 43, 2, "*Lacaille 250 Years on*".

[63] Warner, D., 1979, publishing by Alan R. Liss, "*The Sky Explored. Celestial Cartography 1500–1800*".

[64] Whitfield, P., 1995, publishing by Pomegranate Art Books, "*The Mapping of the Heavens*".

[65] Wilk, S. R., 1996, AAVSO, 24, 129, "*Mythological Evidence for Ancient Observations of Variable Stars*".

[66] Williams, D. A., 2005, J. Phys., Conf. Ser. 6, 1, "*Gas and Dust in the Interstellar Medium*".

Bölüm III

BAZI UYGULAMALAR

3.1. Güneş Saati

Gezegenimizin kendi ekseni etrafındaki dönüşü ile Güneş'in yörüngesindeki hareketinin gündelik yaşam üzerine birlikte etkisini, Güneş Sisteminin dışına çıkarak uzaktan bakmadan, içinde yaşayanlar olarak ayırt etmek kolay olmayabilir. Ancak Güneş'in günlük ve yıllık görünür hareketine neden olan bu etkilerin kavranabileceği basit bazı uygulamalar yapılabilir. Önceki bölümde anlatılan ***yıldız izi*** görüntülemek bunlardan biridir.

Bir diğeri ***güneş saatidir***. Bir güneş saati en basit hâliyle bir zemin üzerinde sabitlenmiş ve herhangi bir dayanıklı malzemeden yapılmış dikili bir özellikten oluşur. Bu özellik, saat mili ya da gnomon olarak adlandırılır (ör., bkz. [158]). Gün ilerledikçe, Güneş gökyüzünde hareket ederek dikili cismin gölgesinin de hareket etmesine neden olur ve bu harekete gölgenin boyutundaki değişim de eşlik eder: Güneş en tepedeyken gölge en kısa olur, ufka en yakınken en uzun gölge oluşur. Böylece güneş ışınlarına maruz kalan dikili özelliklerin gölgesindeki değişim sayesinde zamanın ilerleyişi takip edilir. Güneş saatini ilk kullananların yaklaşık 4500 yıl önce Mezopotamya'da yaşamış topluluklardan Sümerler veya tarih sahnesine onlardan sonra çıkan Babilliler olduğu düşünülür (ör., bkz. [85]).

Güneş'in takibi, insan topluluklarında gereksinilen en temel bilgi olmuştur. Belki de bu yüzden güneş saatleri en çok rastlanan astroarkeolojik kalıntılar arasındadır. İlk çağlardan itibaren günümüze kadar bir yerleşim alanındaki büyük bir meydanın ortasına dikili bir taş koymak, âdeta her insan topluluğunun kültürü hâline gelmiştir. Saatin icadı (13. yy.) ve kol saati ile birlikte yaygınlaşmasından sonra (19. yy.) artık güneş saatleri günümüzde şık mimari eserler olarak ele alınmakta ve sadece bir şehir meydanının ya da binanın güzelleştirilmesi için kullanılmaktadır. Şekil 3.1'de günümüze ilişkin Kuzey ve Güney Yarıküre'den, oldukça ilginç özelliklere sahip, birer güneş saati örneği verildi: Belçika'daki *Humbekk güneş saati* ve Avustralya'daki *Singleton güneş*

üzerine bir öngörü sağlasa da her yeni keşifle yeni sorular karşımıza çıkmaya devam etmektedir. Güneş Sisteminin taş, toz, gaz içeriği üzerine üretilen bilgi, parçası olduğumuz sistemin kimyasal özelliklerinin belirlenmesi kadar Güneş Sistemi dışındaki gezegen sistemleri için öngörülerde bulunmayı hatta canlıların varoluşunu ve varlığını sürdürebilmesini içeren başlıklara katkı sağlamaktadır. Güneş Sistemine ve diğer gezegen sistemlerine dair sorgulamalarımızın sonuca ulaşması ancak geniş bir uzaysal ve/veya zamansal kavrayışla mümkün olabilir. Uzaysal kavrayış teknolojideki gelişmelerle adım adım ilerlerken, zamansal kavrayış çok alanlı çalışmaları ve özellikle eski kayıtlar içindeki gökyüzü olaylarına ayrılmış anlatımları araştırmayı daha önemli hâle getirir.

Bölüm III Kaynakları

[1] Aaboe, A., Britton, J. P., Henderson, J. A., Neugebauer, O., Sachs, A. J., 1991, Trans. Am. Philos. Soc., 81, 1, "*Saros Cycle Dates and Related Babylonian Astronomical Texts*".

[2] Akyüz Mattei, J., 1997, JAVSO, 25, 57, "*Introducing Mira Variables*".

[3] Al Dallal, S., Azzam, W. J., 2021, IJAA, 11, 73, "*A Brief Review of Historical Supernovae*".

[4] Alexander, C. M. O'D., 2017, Phil. Trans. R. Soc. A., 375, 20150384, "*The Origin of Inner Solar System Water*".

[5] Al-Naima, F., AbdulMajeed, B., 2011, ISRN Renewable Energy, 2011, Article ID 217484, "*Spline-Based Formulas for the Determination of Equation of Time and Declination Angle*".

[6] Anderson, L. D., Wang, Y., Bihr, S., Rugel, M., Beuther, H. ve ark., 2017, AA 605, A58, "*Galactic Supernova Remnant Candidates Discovered by THOR*".

[7] Aslaksen, H., 2010, AIP Conf. Proc., 1283, 124, "*The Analemma for Latitudinally-Challenged People*".

[8] Asphaug, E., Emsenhuber, A., Cambioni, S., Gabriel, T. S. J., Schwartz, S. R., 2021, Planet. Sci. J., 2, 200, "*Collision Chains among the Terrestrial Planets. III. Formation of the Moon*".

[9] Backman, D., Marengo, M., Stapelfeldt, K., Su, K. ve ark. 2009, ApJ, 690, 1522, "*Epsilon Eridani's Planetary Debris Disk: Structure and Dynamics Based on Spitzer and Caltech Submillimeter Observatory Observations*".

[10] Baenas, T., Escapa, A., Ferrándiz, J. M., 2021, AA, 648, A89, "*Secular Changes in Length of Day: Effect of the Mass Redistribution*".

[11] Bagnulo, S., Cellino, A., Kolokolova, L., Nežič, R. ve ark., 2021, Nature Communications, 12, 1797, "*Unusual Polarimetric Properties for Interstellar Comet 2I/Borisov*".

[12] Bauer, J. M., Fernández, Y. R., Protopapa, S., Woodney, L. M., 2022, arXiv221009400, "*Comet Science with Ground Based and Space Based Surveys in the New Millennium*".

[13] Beard, D., 2006, J. Br. Astron. Assoc., 116, 72, "*A Discussion on The Duration of Central Transits as Seen from Earth*".

[14] Becker, W., Hurley-Walker, N., Weinberger, Ch., Nicastro, L., ve ark., 2021, AA 648, A30, *"Hoinga: A Supernova Remnant Discovered in The SRG/eROSITA All-Sky Survey eRASS1".*

[15] Beech, M., Peltier, L., 2017, AJAA, 5, 28, "*The Vulcanoid Asteroids: Past, Present and Future*".

[16] Bekey, I., 2009, International Academy of Astronautics, "*Dealing with the THREAT to EARTH from ASTEROIDS and COMETS*".

[17] Berger, A., 1988, Reviews of Geophysics, 26, 624, "*Milankovitch Theory and Climate*".

[18] Berthier, J., Carry, B., Mahlke, M., Normand, J., 2023, AA, 671, A151, "*SsODNet: Solar system Open Database Network*".

[19] Blum, B., Bischoff, D., Gundlach, B., 2022, Universe, 8, 381, "*Formation of Comets*".

[20] Blum, P. R., 2012, Value Inquiry Book Series, 254, 109, "*Giordano Bruno - An Introduction*".

[21] Bortle, J. E., 1998, "*The Bright-Comet Chronicles*" (http://www.icq.eps.harvard.edu/bortle.html).

[22] Brack-Bernsen, L., Steele, J. M., 2005, Centaurus, 47, 181, "*Eclipse Prediction and the Length of the Saros in Babylonian Astronomy*".

[23] Branch, D., Wheeler, J. C., 2017, "*Supernova Explosions*", Astronomy and Astrophysics Library, Springer-Verlag.

[24] Branch, D., Tammann, G. A., 1992, ARAA, 30, 359, "*Type Ia Supernovae as Standard Candles*".

[25] Burdge, K. B., El-Badry, K., Marsh, T. R., Rappaport, S. ve ark., 2022, Nature, 610, 467, "*A Dense 0.1-Solar-Mass Star in A 51-Minute-Orbital-Period Eclipsing Binary*".

[26] Butterfield, N. J., 2015, Current Biology, 25, R859, "*The Neoproterozoic*".

[27] Cameron, A. G. W., Ward, W. R., 1976, Proc. Lunar Planet. Sci. Conf., 7, 120, "*The Origin of the Moon*".

[28] Canup, R. M., 2004, ARAA, 42, 441, "*Dynamics of Lunar Formation*".

[29] Canup, R. M., 2014, Phil. Trans. R. Soc., A 372: 20130175, "*Lunar-Forming Impacts: Processes and Alternatives*".

[30] Canup, R. M., Righter, K., Dauphas, N., Pahlevan, K. ve ark., 2021, arXiv:2103.02045, "*Origin of The Moon"*.

[31] Capuano, P., De Lauro, E., De Martino, S., Falanga, M., 2012, Europhysics Letters, 100, 39003, "*Observations of The 18.6-Year Cycle Effects on The Sea-Level Oscillations in the North Atlantic Ocean*".

[32] Carroll, A. O., Ostlie, D. A., 2017, Cambridge University Press, Cambridge, "*An Introduction to Modern Astrophysics*".

[33] Cartwright, D. E., 2001, Earth Sciences History, 20, 105, "*On the Origins of Knowledge of the Sea Tides from Antiquity to the Thirteenth Century*".

[34] Casado, J., 2021, Earth Systems and Environment, 5, 811, "*A Review of The Neoproterozoic Global Glaciations and a Biotic Cause of Them*".

[35] Chalub, F., 2009, Revista Brasileira de Ensino de Fisica, v. 31, 1303, "*The Saros Cycle: Obtaining Eclipse Periodicity from Newton's Laws*".

[36] Chomiuk, L., Metzger, B. D., Shen, K. J., 2021, ARAA, 59, 391, "*New Insights into Classical Novae*".

[37] Coughenour, C. L., Archer, A. W., Lacovara, K. J., 2009, Earth-Science Reviews, 97, 59, "*Tides, Tidalites, and Secular Changes in the Earth–Moon System*".

[38] Crowther, P., 2012, Astronomy & Geophysics, 53, 4.30, "*Birth, Life and Death of Massive Stars*".

[39] Cuk, M., Stewart, S. T., 2012, Science, 338, 1047, "*Followed by Resonant Despinning Making the Moon from A Fast-Spinning Earth: A Giant Impact*".

[40] de Jong, T., van Soldt, W. H., 1989, Nature, 338, 238, "*The Earliest Known Solar Eclipse Record Redated*".

[41] de la Fuente Marcos, C., de la Fuente Marcos, R., 2022, Celestial Mechanics and Dynamical Astronomy, 134, 38, "*Recent Arrivals to the Main Asteroid Belt*".

[42] Deitrick, R., Barnes, R., Quinn, T. R., Armstrong, J., Charnay, B., Wilhelm, C., 2018, AJ, 155, 60, "*Exo-Milankovitch Cycles. I. Orbits and Rotation States*".

[43] Della Valle, M., Izzo, L., 2020, The Astronomy and Astrophysics Review, 28, 3, "*Observations of Galactic and Extragalactic Novae*".

[44] DeMeo, F. E., Alexander, C. M. O'D., Walsh, K. J., Chapman, C. R., Binzel, R. P., 2015, Asteroids IV, Patrick Michel, Francesca E. DeMeo, and William F. Bottke (eds.), University of Arizona Press, Tucson, p. 13, "*The Compositional Structure of the Asteroid Belt*".

[45] Diehl, R., Halloin, H., Kretschmer, K., Lichti, G. G. ve ark., 2006, Nature, 439, 45, "*Radioactive ^{26}Al from Massive Stars in the Galaxy*".

[46] Dones, L., Brasser, R., Kaib, N., Rickman, H., 2015, Space Science Reviews, 197, 191, "*Origin and Evolution of the Cometary Reservoirs*".

[47] Duerbeck, H. W., 2008, Classical Novae, Second Edition, Edited by M. F. Bode and A. Evans, Cambridge University Press, "*Novae: A Historical Perspective*".

[48] Egal, A., 2020, Planetary and Space Science, 185, 104895, "*Forecasting Meteor Showers: A Review*".

[49] Egal, A., Brown, P. G., Rendtel, J., Campbell-Brown, M., Wiegert, P., 2020a, AA 640, A58, "*Activity of the Eta-Aquariid and Orionid Meteor Showers*".

[50] Egal, A., Wiegert, P., Brown, P. G., Campbell-Brown, M., Vida, D., 2020b, AA, 642, A120, "*Modeling The Past and Future Activity o The Halleyid Meteor Showers*?"

[51] Ehrenreich, D., Vidal-Madjar, A., Widemann, T., Gronoff, G. ve ark., 2012, AA, 537, L2, "*Transmission Spectrum of Venus as a Transiting Exoplanet*".

[52] Eldridge, J. J., Stanway, E. R., 2022, ARAA, 60, 455, "*New Insights into the Evolution of Massive Stars and Their Effects on Our Understanding of Early Galaxies*".

[53] Espenak, F., Meeus, J., 2006, NASA TP–2006-214141, Goddard Space Flight Center, "*Five Millennium Canon of Solar Eclipses: –2000 to +3000 (2000 BCE to 3000 CE*)".

[54] Esposito, P., Rea, N., Borghese, A., Coti Zelati, F. ve ark., 2020, ApJ, 896L, 30, "*A Very Young Radio-Loud Magnetar*".

[55] Eulenfeld, T., Heubeck, C., 2023, J. Geophys. Res: Planets, 128, article id. e2022JE007466, "*Constraints on Moon's Orbit 3.2 Billion Years Ago from Tidal Bundle Data*".

[56] Evans, N. W., Tabachnik, S. A., 2002, MNRAS, 333, L1, "*Structure of Possible Long-Lived Asteroid Belts*".

[57] Farhat, M., Auclair-Desrotour, P., Boué, G., Laskar, J., 2022, AA, 665, L1, "*The Resonant Tidal Evolution of The Earth-Moon Distance*".

[58] Festou, M. C., Rickman, H., West, R. M., 1993, Astron. Astrophys. Rev., 4, 363, "*Comets*".

[59] Figueiredo, F. B., Fernandes, J. M., 2020, J. Hist. Astron., 51, 461, "*José Monteiro da Rocha (1734-1819) and His 1782 Work on the Determination of Comet Orbits*".

[60] Finocchiaro, M. A., 2019, Oxford University Press, "*On Trial for Reason: Science, Religion, and Culture in the Galileo Affair*".

[61] Fitzgerald, A. P., 1953, Ir. Astron. J., 2, 203, "*Transits of Mercury*".

[62] Fleck, R., 2021, Phys. Perspect., 23, 139, "*The Scientific Revolution in Art*".

[63] Fragkou, V., Parker, Q. A., Zijlstra, A. A., Vázquez, R. ve ark., 2022, ApJ, 935L, 35, "*The Planetary Nebula in the 500 Myr Old Open Cluster M37*".

[64] Franklin, J., Potts, A. J., Fisher, E. C., Cowling, R. M., Marean, C. W., 2015, Quat. Sci. Rev., 110, 1, "*Paleodistribution Modeling in Archaeology and Paleoanthropology*".

[65] Fraser, W. C., Dones, L., Volk, K., Womack, M., Nesvorný, D., 2022, arXiv221016354, "*The Transition from The Kuiper Belt to The Jupiter-Family Comets*".

[66] Ghosh, A., Weidenschilling, S. J., McSween, H. Y., Jr., Rubin, A., 2006, Meteorites and the Early Solar System II, D. S. Lauretta and H. Y. McSween Jr. (eds.), University of Arizona Press, p. 555, "*Asteroidal Heating and Thermal Stratification of the Asteroidal Belt*".

[67] Goetz, C., Gunell, H., Volwerk, M., Beth, A., Eriksson, A., 2022, Exp. Astron., 54, 1129, "*Cometary Plasma Science*".

[68] Green, D. A., 2019, JApA, 40, 36, "*A Revised Catalogue of 294 Galactic Supernova Remnants*".

[69] Green, D. A., Stephenson, F. R., 2003, Supernovae and Gamma-Ray Bursters, Edited by K. Weiler, Lecture Notes in Physics, 598, 7, "*The Historical Supernovae*".

[70] Green, M., Hess, J., Lacroix, T., Marchetto ve ark., 2013, arXiv:1306.3118, "*Near Earth Asteroids: The Celestial Chariots*".

[71] Gross, R. S., 2001, Phys. Earth Planet. Inter., 123, 65, "*A Combined Length-of-Day Series Spanning 1832–1997: LUNAR97*".

[72] Guilbert-Lepoutre, A., Besse, S., Mousis, O., Ali-Dib, M. ve ark., 2015, Space Science Reviews, 197, 271, "*On the Evolution of Comets*".

[73] Guillochon, J., Parrent, J., Kelley, L. Z., Margutti, R., 2017, ApJ, 835, 64, "*An Open Catalog for Supernova Data*".

[74] Gullberg, S., 2016, Mediterr. Archaeol. Archaeom., 16, 167, "*The Babylonian Astronomical Diaries: A Graphical Analysis of Their Implied Reference System*".

[75] Haigh, I. D., Eliot, M., Pattiaratchi, C., 2011, J. Geophys. Res., 116, C06025, "*Global Influences of the 18.61 Year Nodal Cycle and 8.85 Year Cycle of Lunar Perigee on High Tidal Levels*".

[76] Hajdukova, M., Sterken, V., Wiegert, P., Kornos, L., 2020, Planet. Space Sci., 192, 105060, "*The Challenge of Identifying Interstellar Meteors*".

[77] Halliday, A. N., 2000, Earth Planet. Sci. Lett., 176, 17, "*Terrestrial Accretion Rates and the Origin of the Moon*".

[78] Hallis, L. J., 2017, Phil. Trans. R. Soc. A., 375, 20150390, "*D/H Ratios of the Inner Solar System*".

[79] Hamacher, D. W., 2014, JAHH, 17, 161, "*Are Supernovae Recorded in Indigenous Astronomical Traditions?"*

[80] Hartmann, W. K., Davis, D. R., 1975, Icarus, 24, 504, "*Satellite-Sized Planetesimals and Lunar Origin*".

[81] Hasegawa, I., 1979, PASJ, 31, 257, "*Orbits of Ancient and Medieval Comets*".

[82] Hasegawa, I., 2002, PASJ, 54, 1091, "*Approximate Orbits of Ancient and Medieval Comets*".

[83] Hasegawa, I., Nakano, S., 1995, PASJ, 47, 699, "*Periodic Comets Found in Historical Records*".

[84] Hayakawa, H., Murata, K., Sôma, M., 2022, PASP, 134, 094401, "*The Variable Earth's Rotation in the 4th - 7th Centuries: New ΔT Constraints from Byzantine Eclipse Records*".

[85] Heierli, J., 2019, Am. J. Phys., 87, 955, "*A Sundial with Hour Lines Portraying the Earth*".

[86] Henriksson, G., 2020, Mediterr. Archaeol. Archaeom., 20, 29, "*Aristotle, King David, King Zhou and Pharaoh Thutmosis III Have Seen Comet Encke*".

[87] Ho, P. Y., 1962, Vistas Astron., 5, 127, "*Ancient and Mediaeval Observations of Comets and Novae in Chinese Sources*".

[88] Hoffleit, D., 1997, JAVSO, 25, 115, "*History of the Discovery of Mira Stars*".

[89] Hoffmann, S. M., 2019, MNRAS, 490, 4194 "*What Information Can We Derive from Historical Far Eastern Guest Stars for Modern Research on Novae and Cataclysmic Variables?*".

[90] Horner, J., Vervoort, P., Kane, S. R., Ceja, A. Y. ve ark., 2020, AJ, 159, 10, "*Quantifying the Influence of Jupiter on the Earth's Orbital Cycles*".

[91] Hughes, D. W., Yallop, B. D., Hohenkerk, C. Y., 1989, MNRAS, 238, 1529, "*The Equation of Time*".

[92] Humphreys, C. J., Waddington, W. G., 2017, A&G 58, 5.39, "*Solar Eclipse of 1207 BC Helps to Date Pharaohs*".

[93] Iqbal, M., 1983, Academic Press, "*An Introduction to Solar Radiations*".

[94] Isern, J., Hernanz, M., Bravo, E., Grebenev, S. ve ark., 2021, New Astron. Rev., 92, 101606, "*Synthesis of Radioactive Elements in Novae and Supernovae and Their Use as a Diagnostic Tool*".

[95] Jackim, R., Szkody, P., Hazelton, B., Benson, N. C., 2020, RNAAS, 4, 219, "*The Open Cataclysmic Variable Catalog*".

[96] Jenniskens, P., 2008, Cambridge University Press, "*Meteor Showers and Their Parent Comets*".

[97] Jones, G. H., Balogh, A., Horbury, T. S., 2000, Nature 404, 574, "*Identification of Comet Hyakutake's Extremely Long Ion Tail from Magnetic Field Signatures*".

[98] Jopek, T. J., Kaňuchová, Z., 2017, Planet. Space Sci., 143, 3, "*IAU Meteor Data Center - the Shower Database: A Status Report*".

[99] Jopek, T. J., Hajduková, M., Rudawska, R., Koseki, M. ve ark., 2023, New Astron. Rev., 96, 101671, "*New Nomenclature Rules for Meteor Showers Adopted*".

[100] Jordi, C., Morrison, L. V., Rosen, R. D., Salstein, D. A., Rossello, G., 1994, Geophys. J. Int., 117, 811, "*Fluctuations in The Earth's Rotation Since 1830 from High-Resolution Astronomical Data*".

[101] José, J., 2016, CRC Press/Taylor and Francis, "*Stellar Explosions: Hydrodynamics and Nucleosynthesis*".

[102] Joseph, R., 2009, Journal of Cosmology, 1, 1, "*Life on Earth Came From Other Planets*".

[103] Joshi, M., Hall, R., Stevens, D., Hawkins, E., 2022, EGUsphere-2022-151 [preprint], "*The Modelled Climatic Response to The 18.6-Year Lunar Nodal Cycle and Its Role in Decadal Temperature Trends*".

[104] Kawash, A., Chomiuk, L., Strader, J., Sokolovsky ve ark., 2022, ApJ, 937, 64, "*The Galactic Nova Rate: Estimates from the ASAS-SN and Gaia Surveys*".

[105] Kegerreis, J. A., Ruiz-Bonilla, S., Eke, V. R., Massey, R. J. ve ark., 2022, ApJL, 937L, 40, "*Immediate Origin of the Moon as a Post-Impact Satellite*".

[106] Kippenhahn, R., Weigert, A., Weiss, A., 2012, *Stellar Structure and Evolution,* Second Edition, p 437, Springer.

[107] Koschack, R., Rendtel, J., 1990, WGN, Journal of the International Meteor Organization, 18, 44, "*Determination of spatial number density and mass index from visual meteor observations* (I)".

[108] Koschny, D., Borovicka, J., 2017, WGN, Journal of the International Meteor Organization, 45, 91, "*Definitions of Terms in Meteor Astronomy*".

[109] Koschny, D., Soja, R. H., Engrand, C., Flynn, G. J. ve ark. 2019, Space Sci. Rev., 215, 34, "*Interplanetary Dust, Meteoroids, Meteors and Meteorites*".

[110] Krautter, J., 2008, *The Universe in X-Rays*, J. E. Trümper and G. Hasinger (eds.), p. 169, Springer-Verlag Berlin Heidelberg, "*Classical Novae*".

[111] Kronk, G. W., 2021, JAHH, 24, 688, "*A New and Improved Orbit for Comet C/400 F1*".

[112] Kroupa, P., 2001, MNRAS, 322, 231, "On *The Variation* of *The Initial Mass Function*".

[113] Laskar, J., Fienga, A., Gastineau, M., Manche, H., 2011, AA, 532A, 89, "*La2010: A New Orbital Solution for the Long-Term Motion of the Earth*".

[114] Lecavelier des Etangs, A., Lissauer, J. J., 2022, New Astron. Rev., 94, 101641, "*The IAU Working Definition of An Exoplanet*".

[115] Levison, H. F., Olkin, C. B., Noll, K. S., Marchi, S. ve ark., 2021, Planet. Sci., J. 2, id. 171, "*Lucy Mission to the Trojan Asteroids: Science Goals*".

[116] Li, Y., 2008, Sci. China Ser. G: Phys. Mech. Astron., 51, 105 "*A Date Recovery System Launched for Chronological Studies in Ancient China*".

[117] Lis, D. C., Bockelée-Morvan, D., Güsten, R., Biver, N. ve ark., 2019, AA, 625, L5, "*Terrestrial Deuterium-to-Hydrogen Ratio in Water in Hyperactive Comets*".

[118] Lissauer, J. J., Barnes, J. W., Chambers, J. E., 2012, Icarus, 217, 77, "*Obliquity Variations of a Moonless Earth*".

[119] Liu, C., Liu, X., Ma, L., 2003, J. Astron. Hist. Herit., 6, 53, "*Examination of Early Chinese Records of Solar Eclipses*".

[120] Liu, Y., Zou, Y.-C., 2020, RNAAS, 4, 164, "*A Search for the Guest Star Associated with Swift J1818.0-1607*".

[121] Ma, Y., Xu, P., Li, G., Bao, G., 2006, Chinese Astron. Astrophys., 30, 61, "*Astronautical Definition of Meteor Storm*".

[122] Maeder, A. M., Gueorguiev, V. G., 2021, Astrophys Space Sci., 366, 101, "*On the Relation of the Lunar Recession and the Length of the Day (LOD)*".

[123] Malys, S., Seago, J. H., Pavlis, N. K., Seidelmann, P. K., Kaplan, G. H., 2015, J. Geod., 89, 1263, "*Why the Greenwich Meridian Moved*".

[124] Marsden, B. G., 1995, Int. Comet Qr., 17, 3, "*New Designations for Old*".

[125] Masters, G. M., 2004, A John Wiley & Sons, Inc., "*Renewable and Efficient Electric Power Systems*".

[126] Matloff, G. L., Wilga, M., 2011, Acta Astronautica, 68, 599, "*NEOs as Stepping Stones to Mars and Main-Belt Asteroids*".

[127] Mohanty, P. C., Mahendra, R. S., Nayak, R. K., Manche, S. S. ve ark., 2023, Social Sci. Res. Net., 231, 106398, "*Characteristics of Astronomical Tides and Their Modulation on Sea Level Extremes Along the Indian Coast*".

[128] Molau, S., Rendtel, J., 2009, WGN, the Journal of the IMO, 37, 4, "*Ongoing Meteor Work: A Comprehensive List of Meteor Showers Obtained from 10 Years of Observations with the IMO Video Meteor Network*".

[129] Mondal, T., 2021, ApJ, 913L, 12, "*The Life Cycle of Magnetars: A Novel Approach to Estimate Their Ages*".

[130] Morrison, L. V., Stephenson, F. R., Hohenkerk, C. Y., Zawilski, M., 2021, Proc. R. Soc. A. 477, 20200776, "*Addendum 2020 to 'Measurement of the Earth's Rotation: 720 BC to AD 2015'*".

[131] Muno, M. P., 2007, AIPC, 924, 166, "*Which Stars Form Black Holes and Neutron Stars*?"

[132] Murata, K., Ichikawa, K., Fujii, Y. I., Hayakawa, H., Cheng, Y. ve ark., 2021, Publ. Astron. Soc. Japan, 73, 197, "*Cometary Records Revise Eastern Mediterranean Chronology Around 1240 CE*".

[133] Murphey, C. T., Hogan, J. W., Fields, B. D., Narayan, G., 2021, MNRAS, 507, 927, "*Witnessing History: Rates and Detectability of Naked-Eye Milky-Way Supernovae*".

[134] Müller, D. R., Altwegg, K., Berthelier, J. J., Combi, M. ve ark., 2022, AA, 662, A69, "*High D/H Ratios in Water and Alkanes in Comet 67P/Churyumov-Gerasimenko Measured with Rosetta/ROSINA DFMS*".

[135] Namouni, F., Morais, M. H. M., 2020, MNRAS, 494, 2191, "*An Interstellar Origin for High-Inclination Centaurs*".

[136] Nelson, R. A., McCarthy, D. D., Malys, S., Levine, J. ve ark., 2001, Metrologia, 38, 509, "*The Leap Second: Its History and Possible Future*".

[137] Neuhäuser, R., Ehrig-Eggert, C., Kunitzsch, P., 2017, AN, 338, 19, "*An Arabic Report About Supernova SN 1006 by Ibn Sīnā (Avicenna)*".

[138] Neuhäuser, R., Neuhäuser, D. L., 2021, AN, 342, 675, "*Critical Comments on Publications by S. Hoffmann and N. Vogt on Historical Novae/Supernovae and Their Candidates*".

[139] Neuhäuser, D. L., Neuhäuser, R., Mugrauer, M., Harrak, A., Chapman, J., 2021, Icarus, 364, id. 114278, "*Orbit Determination Just from Historical Observations? Test Case: The Comet of AD 760 is Identified as 1P/Halley*".

[140] Newton, R. R., 1969, Science, 166, 825, "*Secular Accelerations of the Earth and Moon*".

[141] Noordeh, E., Hall, P., Cuk, M., 2014, The Physics Teacher, 52, 239, "*Simulating the Phases of the Moon Shortly After Its Formation*".

[142] Park, J., Jeon, J., An, H., 2022, AN, 34320017, "*A List of Guest-Star Records in Korean History and Their Possible Counterparts*".

[143] Parker, Q. A., 2022, FrASS, 9, 5287, "*Planetary Nebulae and How to Find Them: A Concise Review*".

[144] Peng-Yoke, H., Tian-Se, A., 1970, Oriens Extremus, 17, 63, "*Chinese Astronomical Records on Comets and 'Guest Stars' in the Official Histories of Ming and Ch'ing and Other Supplementary Sources*".

[145] Pennisi, E., 2019, Science, 366, 409, "*How Life Blossomed After The Dinosaurs Died*".

[146] Pogossian, S. P., 2022, arXiv:2212.00074, "*Vulcan and Anomalous Displacement of Mercury's Perihelion*".

[147] Quarta, A. A., Mengali, G., 2023, Universe, 9, 186 "*Solar Sail Trajectories to Earth's Trojan Asteroids*".

[148] Rajwade, K. M., Stappers, B. W., Lyne, A. G., Shaw, B. ve ark., 2022, MNRAS, 512, 1687, "*Long-term Radio and X-ray Evolution of The Magnetar Swift J1818.0-1607*".

[149] Ramsey, J. T., 2007, J. Hist. Astron., 38, 175, "*A Catalogue of Greco-Roman Comets from 500 B.C. to A.D. 400*".

[150] Ranasinghe, S., Leahy, D., 2023, ApJS, 265, 53, "*A Statistical Analysis of Galactic Radio Supernova Remnants*".

[151] Reale, F., Gambino, A. F., Micela, G., Maggio, A. ve ark., 2015, Nat. Commun., 6, Article No: 7563, "*Using The Transit of Venus To Probe The Upper Planetary Atmosphere*".

[152] Ridpath, I., 2018, Lutterworth Press, "*Star Tales*".

[153] Robb, L. J., Knoll, A. H., Plumb, K. A., Shields, G. A. ve ark., 2004, "*A Geologic Time Scale*" in Cambridge Books Online, 129, "*The Precambrian: the Archean and Proterozoic Eons*".

[154] Rosenbush, A., 2020, arXiv200710480, "*Review of Light Curves of Novae in the Modified Scales. I. Recurrent Novae*".

[155] Saintilan, N., Lymburner, L., Wen, L., Haigh, I. D. ve ark., 2022, Sci. Adv., 8, eabo6602, "*The Lunar Nodal Cycle Controls Mangrove Canopy Cover on the Australian Continent*".

[156] Saito, T., Kozuka, Y., Saito, K., Minami, S., 1994, Dusty and Dirty Plasmas, Noise, and Chaos in Space and in the Laboratory, ed. Hiroshi Kikuchi, Springer, 55, "*Plasma Tail and Dust Tail of Comets*".

[157] Salpeter, E. E., 1955, ApJ, 121, 161, "*The Luminosity Function and Stellar Evolution*".

[158] Savoie, D., 2020, Instruments – Observations – Theories: Studies in the History of Astronomy in Honor of James Evans, ed. Alexander Jones and Christián Carman, "*Three Examples of Ancient "Universal" Portable Sundials*".

[159] Schaefer, B. E., 2007, BAAS, 39, 872, "*The Utter Failure of the Lunar Standstill Myth in Archaeoastronomy*".

[160] Siraj, A., Loeb, A., 2022, ApJ, 939, 53, "*A Meteor of Apparent Interstellar Origin in the CNEOS Fireball Catalog*".

[161] Specht, D., Poleski, R., Penny, M. T. ve ark., 2023, MNRAS, 520, 6350, "*Kepler K2 Campaign 9 - II. First Space-Based Discovery of an Exoplanet Using Microlensing*".

[162] Spiegel, D. S., Raymond, N., Dressing, C. D., Scharf, C. A. ve ark., 2010, ASPCS, 430, 2, 109, "*General Milankovitch Cycles*".

[163] Steele, J., Ganguli, S., 2022, AN, 34320031, "*Babylonian Records of Transient Astronomical Phenomena*".

[164] Stephenson, F. R., Lieske, J. H., 1988, AA, 200, 218, "*Changes in the Earth's Rate of Rotation Between AD 1672 and 1806 as Deduced from Solar Eclipse Timings*".

[165] Stephenson, F. R., Green, D. A., 2009, J. Hist. Astron., 40, 31, "*A Catalogue of 'Guest Stars' Recorded in East Asian History from Earliest Times to A.D. 1600*".

[166] Stephenson, F. R., Morrison, L. V., Hohenkerk, C. Y., 2016, Proceedings of the Royal Society A: Mathematical, Physical and Engineering Sciences, 472, 20160404, "*Measurement of the Earth's Rotation: 720 BC to AD 2015*".

[167] Steves, B. A., 1998, Vistas in Astronomy, 41, 543, "*The Cycles of Selene*".

[168] Strope, R. J., Schaefer, B. E., Henden, A. A., 2010, AJ, 140, 34, "*Catalog of 93 Nova Light Curves: Classification and Properties*".

[169] Şenel, M., 2011, KARADENİZ, Yıl 3, Sayı 12, "Türkiye Türkçesi Ağızlarında Ölçü Birimleri".

[170] Takagi, H., Estebanb, M., Mikami, T., Fujii, D., 2016, Urban Climate, 17, 135., "*Projection of Coastal Floods in 2050 Jakarta*".

[171] Tammann, G. A., Löffler, W., Schröder, A., 1994, ApJSS, 92, 487, "*The Galactic Supernova Rate*".

[172] Tanikawa, K., Sôma, M., 2014, Intensive Workshop on Ancient and Medieval Eclipse Data, 1, "*Historical Astronomy and Eclipses*".

[173] Teo, S. Y., 2002, Honours Thesis, National University of Singapore, "*The Analemma for Latitudinally-Challenged People*".

[174] Terada, K., Sano, Y., Takahata, N., Ishida, A. ve ark., 2018, Sci. Rep., 8, 11806, "*Thermal and Impact Histories of 25143 Itokawa Recorded in Hayabusa Particles*".

[175] Trejo, J. G., Allen, C., 2005, IAU Colloq. 196: *Transits of Venus: New Views of the Solar System and Galaxy*, ed. Kurtz D. W., Cambridge University Press., 124, "*Maya Observations of 13th Century Transits of Venus?*".

[176] van Helden, A., 1976, J. Hist. Astron., 7, 1, "*The Importance of The Transit of Mercury of 1631*".

[177] Vodolazhskaya, L. N., 2022, arXiv220307502, "*Inverted Analemmatic Sundial of the Bronze Age*".

[178] Vodolazhskaya, L. N., Larenok, P. A., Nevsky, M. Y., 2014, Archaeoastronomy and Ancient Technologies, 2, 31, "*Ancient Astronomical Instrument from Srubna Burial of Kurgan Field Tavriya-1 (Northern Black Sea Coast)*".

[179] Vodolazhskaya, L. N., Novichikhin, A. M., Nevsky, M. Yu, 2021, Archaeoastronomy and Ancient Technologies, 9, 73, "*Sundial-Water Clock of The Bronze Age*".

[180] Wang, Z., 1996, International Astronomical Union Colloquium, 145, 323, "*Historical Supernovae and Supernova Remnants*".

[181] Wang, Z., 2006, IAUS, 230, 259, "*Impact of Historical Chinese Astronomical Records on High-Energy Sources in Our Galaxy*".

[182] Warner, I. E. T., 1909, Popular Astronomy, 17, 80, "*Ancient History and Worship of the Planet Venus*".

[183] Wells, B., 1991, JRASC, 85, 291, "*The Venus Table of the Dresden Codex and the Movements of the Planet Venus*".

[184] Williams, G. E., 1993, Earth-Science Rev., 34, 1, "*History of the Earth's Obliquity*".

[185] Williams, G. E., 2000, Rev. Geophys., 38, 37, "*Geological Constraints on the Precambrian History of Earth's Rotation and the Moon's Orbit*".

[186] Williams, I. P., Astronomy & Geophysics, 2011, 52, 2.20, "*The Origin and Evolution of Meteor Showers and Meteoroid Streams*".

[187] Williams, J. G., Boggs, D. H., 2016, Celest. Mech. Dyn. Astr., 126, 89, "*Secular Tidal Changes in Lunar Orbit and Earth Rotation*".

[188] Williams, J. G., Turyshev, S. G., Boggs, D. H., 2014, Planet. Sci., 3, 2, "*The Past and Present Earth-Moon System: the Speed of Light Stays Steady as Tides Evolve*".

[189] Wolff, S. G., Gáspár, A., Rieke, G. H., Ballering, N., Ygouf, M., 2023, AJ, 165, 115, "*Hiding Dust around ε Eridani*".

[190] Wood, J., 2023, MNRAS, 519, 812, "*The Stability of Uranus Trojans over the Age of the Solar System*".

[191] Woodworth, P. L., 2023, "*A Journey Through Tides*", Edited by M. Green and J. C. Duarte, 3, "*Tidal Science Before and After Newton*".

[192] Xiaochun, S., 2008, Encyclopaedia of the History of Science, Technology, and Medicine in Non-Western Cultures, ed. H. Selin, Second edition, Springer, p. 2020, "*Stars in Chinese Astronomy*".

[193] Ye, Q., Jenniskens, P., 2022, arXiv:2209.10654, "*Comets and Meteor Showers*".

[194] Yeager, T., Golovich, N., 2023, arXiv:2302.11086, "*MEGASIM: Distribution and Detection of Earth Trojan Asteroids*".

[195] Yndestad, H., Turrell, W. R., Ozhigin, V., 2008, Deep Sea Res. Part I - Oceanographic Research Papers, 55, 1201, "*Lunar Nodal Tide Effects on Variability of Sea Level, Temperature, and Salinity in The Faroe-Shetland Channel and The Barents Sea*".

[196] Yokochi, R. Mandell, A. M., 2011, Encyclopedia of Astrobiology, Springer, p. 1770, "*Water, Delivery to Earth*".

DAYATILMIŞ ENGELLİ KİMLİĞİ

Bir Sosyal İnşa Süreci Olarak Engellilik

Dr. Selahattin Aydın

nobel bilimsel

Dayatılmış Engelli Kimliği: Bir Sosyal İnşa Süreci Olarak Engellilik
Dr. Selahattin Aydın

Yayın No.: 2135
ISBN: 978-625-393-551-1
E-ISBN: 978-625-393-552-8
Basım Sayısı: 1. Basım, Nisan 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Aydın, Selahattin.
Dayatılmış Engelli Kimliği: Bir Sosyal İnşa Süreci Olarak Engellilik / Selahattin Aydın
1. Basım, XIV + 378 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-551-1
E-ISBN: 978-625-393-552-8
1. Engellilik 2. Dayatılmış Engelli Kimliği 3. Kimlik 4. Sosyal İnşâ 5. Damgalama

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ iii

TABLOLAR ix

ŞEKİLLER x

GRAFİKLER xi

EKLER xiii

KISALTMALAR LİSTESİ xiv

GİRİŞ 1

Bölüm 1
KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE 11

1.1. Kimlik Üzerine 13
1.1.1. Kimlik Kavramının Tanımı ve Özellikleri 13
1.1.2. Kimlik Türleri 22
1.1.2.1. Bireysel Kimlik 22
1.1.2.2. Millî Kimlik 29
1.1.2.3. Etnik Kimlik 38
1.1.2.4. Sosyal Kimlik 43
1.1.2.5. Kültürel Kimlik 49
1.1.3. Zihniyet, İnanç, Kültür ve Kimlik 56
1.1.4. Kimlik Kuramları 62
1.1.4.1. Bireysel Kimlik Kuramı (Personal Identity Theory) 62
1.1.4.2. Kimlik Kuramı (Identity Theory) 69
1.1.4.3. Sosyal Kimlik Kuramı (Social Identity Theory) 74
1.2. Engellilik ve Engelli Kimliği 81
1.2.1. Bir Kimlik Mücadelesi Olarak Engelli Hakları Hareketi 81
1.2.2. Kavramlaştırma Problemi: Sakatlık, Özürlülük, Engellilik 93
1.2.3. Engellilik Olgusuna Yönelik Kuramsal Yaklaşımlar 100
1.2.4. Bir Sosyal İnşa Ürünü Olarak Engellilik ve Toplumsal Bariyerler 107

Bölüm 2
DAYATILMIŞ ENGELLİ KİMLİĞİNİN İNŞA SÜREÇLERİ 113
2.1. Özneye Kendini Sunan Nesne 115
2.2. Organların "Ben"e Galebe Çalması 119
2.3. İnsanın Muktedir Olma ve Kusursuzluk Arzusu 124
2.4. Anlama Çabasında Bireysel Tahayyüller (Kalıplaşmış Varsayımlar) 129
2.5. Sağlıkla İlişkilendirme 135
2.6. Farklılığa Karşı Algısal Tutum (Normal ve Normal Dışılık) 141
2.7. Hayata Atfedilen Anlam (Yaş, Tecrübe ve Beklentilerin Etkisi) 148
2.8. Üretim Sürecine Katılamamak 152
2.9. Yapıp Etme Kabiliyeti (İletişim, Kendini İfade Etme, Hedefe Ulaşma…) 160
2.10. Toplumsal Rol Üstlenebilme Kabiliyeti 166
2.11. Toplumsal Öğretiler ve Kültürel Aktarım (Dil, Norm, Töre, Atasözleri…) 172

Bölüm 3
METODOLOJİ VE BULGULAR 179
3.1. Araştırmanın Metodolojisi 181
3.1.1. Araştırmanın Problemi 181
3.1.2. Araştırmanın Modeli 181
3.1.3. Araştırmanın Örneklemi 185
3.1.4. Verilerin Toplanması ve Analizi 189
3.1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları 195
3.2. Bulgular 196
3.2.1. Engelli Bireylerin Kimlik Tanımlarına Dair 196
3.2.1.1. Engelli Bireylerin Kendi Kimliklerini Tanımlama Biçimleri 197
3.2.1.2. Toplum İçin Engelli Bireyin Kimliği 206
3.2.1.3. Kimlik Tanımlamaları Arasındaki Farklılıkların Sebepleri 212
3.2.2. Kimlik Tanımlamalarında Engelliliğin Yeri 220
3.2.2.1. Engelli Bireyler İçin Kimlik Tanımlamalarında Engelliliğin Yeri 221
3.2.2.2. Toplum İçin Kimlik Tanımlamalarında Engelliliğin Yeri 226
3.2.3. Engelliliğin Anlamı 230
3.2.3.1. Engelli Bireylerin Gözünden Engellilik 231
3.2.3.2. Toplumun Gözünden Engellilik 237
3.2.3.3. Engelli Bireyin Engeline İlişkin Farkındalığı 241

3.2.4. Dayatılan Kimliğin Bireysel Alana Yansıması 251
3.2.4.1. Duygusal Yansımalar 251
3.2.4.2. Bilişsel Yansımalar 256
3.2.5. Dayatılan Kimliğin Toplumsal Alana Yansıması 262
3.2.5.1. Sosyal İlişki ve Aidiyetlerin Olumsuz Etkilenmesi 263
3.2.5.2. Sosyal İlişki ve Aidiyetlerin Sürdürülmesi 265
3.2.5.3. Roller 266
3.2.5.4. Çekingenlik 267
3.2.5.5. Kendini Açıklama Zorunluluğu 268
3.2.6. Dayatılan Kimliğin Bireylerin Kimliğini Etkileme Durumu 270
3.2.6.1. Engelini Aşmış Bir Engelli Profili Üretme Çabası 272
3.2.6.2. Sınırlılıkların Farkında Olma ve Kabullenme 273
3.2.6.3. Engelliliğin Sıradanlaştırılması 273
3.2.6.4. Ön Alma Yoluyla Engelliliğin Bertaraf Edilme Çabası 274
3.2.6.5. Rol Model Bir Engelli Olma Çabası 275
3.2.7. Dayatılan Kimlikle Baş Etme Süreçleri 276
3.2.7.1. Kendini İspat Etme Çabası 278
3.2.7.2. Ciddiye Almama 281
3.2.7.3. Uzaklaşma 281
3.2.7.4. Dışa Dönük Olma Çabası 282
3.2.7.5. Çalışma ve Üretme 283
3.2.7.6. Doğal ve Pozitif Olma Çabası 284
3.2.7.7. Kendine Yetme Çabası 285
3.2.7.8. Bakımlı Olma ve Fiziksel Görünüme Önem Verme Çabası 285
3.2.7.9. İnançlara Sığınma Çabası 287

SONUÇ VE ÖNERİLER 289

KAYNAKÇA 299

EKLER 333

KAYNAKÇA

Aarts, H. and Dijksterhuis, A. (2003). The Silence of the Library: Environment, Situational Norm, and Social Behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(1). pp. 18–28.

Aas, S. (2016). Disabled - Therefore, Unhealthy?. *Ethical Theory and Moral Practice*, 19(5). pp. 1259–1274. doi: 10.1007/s10677-016-9735-4.

Abang, T. B. (1988). Disablement, Disability and the Nigerian Society. *Disability, Handicap & Society*, 3(1). pp. 71–77. doi: 10.1080/02674648866780061.

Agbenyega, J. S. (2003). The Power of Labeling Discourse in the Construction of Disability in Ghana. in *Educational Research, Risks and Dilemas*. *International Conference of the Australian Association for Research in Education 2003*, Australian Association for Research in Education, pp. 1–12. https://research.monash.edu/en/publications/the-power-of-labeling-discourse-in-the-construction-of-disability (Erişim: 29 December 2019).

Agmon, M., Sa'ar, A. and Araten-Bergman, T. (2016). The Person in the Disabled Body: A Perspective on Culture and Personhood from the Margins. *International Journal for Equity in Health*, 15(146). pp. 1–11. doi: 10.1186/s12939-016-0437-2.

Ahmed, A. M. (2007). Group Identity, Social Distance and Intergroup Bias. *Journal of Economic Psychology*, 28(3). pp. 324–337. doi: 10.1016/j.joep.2007.01.007.

Ahrens, T. and Chapman, C. S. (2000). Occupational Identity of Management Accountants in Britain and Germany. *European Accounting Review*, 9(4). pp. 477–498. doi: 10.1080/09638180020024070.

Akyol, Y. *et al.* (2013). Quality of Life in Patients with Lower Limb Amputation: Does it Affect Post-Amputation Pain, Functional Status, Emotional Status and Perception of Body İmage?. *Journal of Musculoskeletal Pain*, 21(4). pp. 334–340. doi: 10.3109/10582452.2013.851761.

Al-Aoufi, H., Al-Zyoud, N. and Shahminan, N. (2012). Islam and the Cultural Conceptualisation of Disability. *International Journal of Adolescence and Youth*, 17(4). pp. 205–219. doi: 10.1080/02673843.2011.649565.

Alderfer, C. P. (1969). An Empirical Test of a New Theory of Human Needs. *Organizational Behavior and Human Performance*, 4(2). pp. 142–175. doi: 10.1016/0030-5073(69)90004-X.

Allday, K. (2009). From Changeling to Citizen: Learning Disability and its Representation in Museums. *Museum and Society*, 7(1). pp. 32–49.

Altunoğlu, M. (2022). *Kimliğin Kimliği.* İstanbul: Vulgus Yayınları.

Anderson, B. R. O. (1983) *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.

Anderson, D. W. (2015). Beauty and Disability. *International Journal of Christianity & Education*, 19(3). pp. 182–196. doi: 10.1177/2056997115588868.

Anderson, J. and Carden-Coyne, A. (2007). Enabling the Past: New Perspectives in the History of Disability. *European Review of History: Revue europeenne d'histoire*, 14(4). pp. 447–457. doi: 10.1080/13507480701752102.

Anderson, R. C. (2003). In Search of the Disabled Human Body in Theological Education: Critical Perspectives on the Construction of Normalcy-An Overview. *Journal of Religion, Disability & Health*, 7(3). pp. 33–55. doi: 10.1300/J095v07n03_04.

Anık, C. (2011). Toplumsal Zihniyet Aracılığı ile Sosyal Kontrol. *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, (2). pp. 1–18.

Annales School. School of History. *Encyclopedia Britannica*. https://www.britannica.com/topic/Annales-school (Erişim: 23 April 2021).

Anteby, M. (2008). Identity Incentives as an Engaging form of Control: Revisiting Leniencies in an Aeronautic Plant. *Organization Science*, 19(2). pp. 202–220. doi: 10.1287/orsc.1070.0343.

Arasteh, F., Tous, M. D. and Tahriri, A. (2016). The Relationship between Attitudes towards Foreign Culture and Language Proficiency Level: A Case of Iranian EFL Learners. *Journal of Applied Linguistics and Language Research*, 3(1). pp. 241–245.

Ariely, G. (2012). Globalisation and the Decline of National Identity? An Exploration across Sixty-Three Countries. *Nations and Nationalism*, 18(3). pp. 461–482. doi: 10.1111/j.1469-8129.2011.00532.x.

Arnett, J. J. (2000). Emerging Adulthood: A Theory of Development From the Late Teens Through the Twenties. *The American Psychologist*, 55(5). pp. 469–480.

Arslan, E. ve Arı, R. (2008). Erikson'un Psikososyal Gelişim Dönemleri Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlama, Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (19). pp. 53–60.

Ashforth, B. E., Harrison, S. H. and Corley, K. G. (2008). Identification in Organizations: An Examination of Four Fundamental Questions. *Journal of Management*, 34(3). pp. 325–374. doi: 10.1177/0149206308316059.

Ashforth, B. E. and Kreiner, G. E. (1999). How Can You Do It?: Dirty Work and the Challenge of Constructing a Positive İdentity. *Academy of Management Review*, 24(3). pp. 413–434. doi: 10.5465/amr.1999.2202129.

Ashforth, B. E. and Kreiner, G. E. (2014). Dirty Work and Dirtier Work: Differences in Countering Physical, Social, and Moral Stigma. *Management and Organization Review*, 10(1). pp. 81–108. doi: 10.1111/more.12044.

Ashforth, B. E. and Mael, F. (1989). Social Identity Theory and the Organization. *Academy of Management Review*, 14(1). pp. 20–39. doi: 10.5465/amr.1989.4278999.

Ashmore, R. D., Deaux, K. and McLaughlin-Volpe, T. (2004). An Organizing Framework for Collective Identity: Articulation and Significance of Multidimensionality. *Psychological Bulletin*, 130(1). pp. 80–114. doi: 10.1037/0033-2909.130.1.80.

Aspers, P. and Corte, U. (2019). What is Qualitative in Qualitative Research. *Qualitative Sociology*, 42(2). pp. 139–160. doi: 10.1007/s11133-019-9413-7.

Assor, A. (1989). The Power Motive as an Influence on the Evaluation of High and Low Status Persons. *Journal of Research in Personality*, 23(1). pp. 55–69. doi: 10.1016/0092-6566(89)90033-0.

Atak, H. (2011). Kimlik Gelişimi ve Kimlik Biçimlenmesi: Kuramsal Bir Değerlendirme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry*, 3(1). pp. 163–213.

Atkinson, D. and Walmsley, J. (2010). History from the Inside: Towards an Inclusive History of Intellectual Disability. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 12(4). pp. 273–286. doi: 10.1080/15017410903581205.

Augustus-Horvath, C. L. and Tylka, T. L. (2009). A Test and Extension of Objectification Theory as it Predicts Disordered Eating: Does Women's Age Matter?. *Journal of Counseling Psychology*, 56(2). pp. 253–265. doi: 10.1037/a0014637.

Aviram, R. B. and Rosenfeld, S. (2002). Application of Social Identity Theory in Group Therapy with Stigmatized Adults. *International Journal of Group Psychotherapy*, 52(1). pp. 121–130. doi: 10.1521/ijgp.52.1.121.45468.

Ayran, G. ve Baran, M. (2016). Sağlıklı ve Engelli Çocuk Sahibi Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumları ve Disiplin Yöntemleri. *Balıkesır Health Sciences Journal*, 5(1). pp. 1–6. doi: 10.5505/bsbd.2016.86547.

Azmitia, M., Syed, M. and Radmacher, K. (2008). On the Intersection of Personal and Social İdentities: Introduction and Evidence from a Longitudinal Study of Emerging Adults. *New Directions for Child and Adolescent Development*, (120). pp. 1–16. doi: 10.1002/cd.212.

Bačová, V. (1998). The Construction of National Identity-on Primordialism and Instrumentalism. *Human Affairs*, 8(1). pp. 29–43.

Bailey, K. A. *et al.* (2016). Managing the Stigma: Exploring Body Image Experiences and Self-Presentation among People with Spinal Cord Injury. *Health Psychology Open*, 3(1). pp. 1–10. doi: 10.1177/2055102916650094.

Bamberg, M. (2011). Who am I? Narration and its Contribution to Self and Identity. *Theory & Psychology*, 21(1). pp. 3–24. doi: 10.1177/0959354309355852.

Barbotte, E. *et al.* (2001). Prevalence of Impairments, Disabilities, Handicaps and Quality of Life in the General Population: A Review of Recent Literature. *Bulletin of the World Health Organization*, 79(11). pp. 1047–1055.

Barbulescu, R. and Bidwell, M. (2012). Do Women Choose Different Jobs from Men? Mechanisms of Application Segregation in the Market for Managerial Workers. *Organization Science*, 24(3). pp. 737–756. doi: 10.1287/orsc.1120.0757.

Bargh, J. A. and Williams, E. L. (2006). The Automaticity of Social Life. *Current Directions in Psychological Science*, 15(1). pp. 1–4. doi: 10.1111/j.0963-7214.2006.00395.x.

Barlow, K. M., Taylor, D. M. and Lambert, W. E. (2000). Ethnicity in America and Feeling "American". *The Journal of Psychology*, 134(6). pp. 581–600. doi: 10.1080/00223980009598238.

Barnes, C. (1995). Disability, Cultural Representation and Language. *Critical Public Health*, 6(2). pp. 9–20. doi: 10.1080/09581599508409048.

Baroutsis, A. (2019). Understanding Media Mentalities and Logics: Institutional and Journalistic Practices, and the Reporting of Teachers' Work. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 40(4). pp. 545–559. doi: 10.1080/01596306.2017.1399861.

Bates, F. L. (1956). Position, Role, and Status: A Reformulation of Concepts. *Social Forces*, 34(4). pp. 313–321. doi: 10.2307/2573663.

Battalova, A. (2019). Ambivalent Subjectivities: Experiences of Mothers with Disabilities in Russia. *Disability & Society*, 34(6). pp. 904–925. doi: 10.1080/09687599.2019.1580563.

Baumeister, R. F. (1986) *Identity: Cultural Change and the Struggle for Self*. New York: Oxford University Press.

Baynton, D. C. (2013). Disability and the Justification of Inequality in American History. in Davis, L. J. (ed.) *The Disability Studies Reader*. 0 edn. Routledge, pp. 33–56. doi: 10.4324/9780203077887-8.

Beaudry, J.-S. (2016). Beyond (Models of) Disability?. *Journal of Medicine and Philosophy*, 41(2). pp. 210–228. doi: 10.1093/jmp/jhv063.

Becker, J. C., Kraus, M. W. and Rheinschmidt-Same, M. (2017). Cultural Expressions of Social Class and Their Implications for Group-Related Beliefs and Behaviors: Cultural Expressions of Social Class. *Journal of Social Issues*, 73(1). pp. 158–174. doi: 10.1111/josi.12209.

Beckett, A. E. (2006). Understanding Social Movements: Theorising the Disability Movement in Conditions of Late Modernity. *The Sociological Review*, 54(4). pp. 734–752. doi: 10.1111/j.1467-954X.2006.00669.x.

Bengtsson, S. (2016). The Two-Sided Coin – Disability, Normalcy and Social Categorization in the New Testament. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 18(3). pp. 269–279. doi: 10.1080/15017419.2015.1064027.

Bernal, V. G. and Roca, B. (2016). Disability, Social Movements and Radical Theory: An Anthropological Approach. *Anthropological Notebooks*, 22(2). pp. 79–92.

Berzonsky, M. D. (1990). Self-Construction over the Life Span: A Process Perspective on Identity Formation. in *Advances In Personal Construct Psychology*. US: Elsevier Science/JAI Press (Advances In Personal Construct Psychology: A Reseacrh Annual). pp. 155–186.

Berzonsky, M. D. and Ferrari, J. R. (2009). A Diffuse-Avoidant Identity Processing Style: Strategic Avoidance or Self-Confusion?. *Identity*, 9(2). pp. 145–158. doi: 10.1080/15283480802683607.

Berzonsky, M. D., Macek, P. and Nurmi, J.-E. (2003). Interrelationships Among Identity Process, Content, and Structure: A Cross-Cultural Investigation. *Journal of Adolescent Research*, 18(2). pp. 112–130. doi: 10.1177/0743558402250344.

Bettenhausen, K. and Murnighan, J. K. (1985). The Emergence of Norms in Competitive Decision-Making Groups. *Administrative Science Quarterly*, 30(3). p. 350. doi: 10.2307/2392667.

Bezci, Ş. (2008). Youth in Crisis: An Eriksonian Interpretation of Adolescent Identity in "Franny". *Novitas-ROYAL*, 2(1). pp. 1–12.

Bhugra, D. *et al.* (1999). Cultural Identity and its Measurement: A Questionnaire for Asians. *International Review of Psychiatry*, 11(2–3). pp. 244–249. doi: 10.1080/09540269974438.

Bickenbach, J. (2013). Disability, "Being Unhealthy," and Rights to Health. *Journal of Law, Medicine & Ethics*, 41(4). pp. 821–828. doi: 10.1111/jlme.12092.

Bickenbach, J. E. *et al.* (1999). Models of Disablement, Universalism and the International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps. *Social Science & Medicine*, 48(9). pp. 1173–1187. doi: 10.1016/S0277-9536(98)00441-9.

Bickenbach, J. E. (2009). Disability, Culture and the UN Convention. *Disability and Rehabilitation*, 31(14). pp. 1111–1124. doi: 10.1080/09638280902773729.

Bickenbach, J., Rubinelli, S. and Stucki, G. (2017). Being a Person with Disabilities or Experiencing Disability: Two Perspectives on the Social Response to Disability. *Journal of Rehabilitation Medicine*, 49(7). pp. 543–549. doi: 10.2340/16501977-2251.

Billig, M. and Tajfel, H. (1973). Social Categorization and Similarity in Intergroup Behaviour. *European Journal of Social Psychology*, 3(1). pp. 27–52. doi: 10.1002/ejsp.2420030103.

Birenbaum, A. (1979). The Social Construction of Disability. *Journal of Sociology and Social Welfare*, 6(1). pp. 89–101.

Black, R. S. and Pretes, L. (2007). Victims and Victors: Representation of Physical Disability on the Silver Screen. *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities*, 32(1). pp. 66–83. doi: 10.2511/rpsd.32.1.66.

Bolt, D. (2016). Pretending to be a Normal Human Being: Peep Show, Sitcom, and the Momentary Invocation of Disability. *Disability & Society*, 31(6). pp. 745–757. doi: 10.1080/09687599.2016.1203292.

Bonde, H. (1996). Masculine Movements: Sport and Masculinity in Denmark at the Turn of the Century. *Scandinavian Journal of History*, 21(2). pp. 63–89. doi: 10.1080/03468759608579317.

Borowski, E. J. (1976). Identity and Personal Identity. *Mind*, 85(340). pp. 481–502.

Bos, A. (2002). Aristotelian and Platonic Dualism in Hellenistic and Early Christian Philosophy and in Gnosticism. *Vigiliae Christianae*, 56(3). pp. 273–291. doi: 10.1163/157007202760235409.

Bose, C. E. and Rossi, P. H. (1983). Gender and Jobs: Prestige Standings of Occupations as Affected by Gender. *American Sociological Review*, 48(3). p. 316. doi: 10.2307/2095225.

Bostancı, N. (2005). Ruhsal Bozukluğu Olan Bireylere Yönelik Stigma ve Bunun Azaltılmasına Yönelik Uygulamalar. *Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, (18). pp. 32–38.

Brantlinger, E. *et al.* (2005). Qualitative Studies in Special Education. *Exceptional Children*, 71(2). pp. 195–207. doi: 10.1177/001440290507100205.

Brauer, M. and Chekroun, P. (2005). The Relationship between Perceived Violation of Social Norms and Social Control: Situational Factors Influencing the Reaction to Deviance. *Journal of Applied Social Psychology*, 35(7). pp. 1519–1539. doi: 10.1111/j.1559-1816.2005.tb02182.x.

Brewer, M. B. (1991). The Social Self: On Being the Same and Different at the Same Time. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 17(5). pp. 475–482. doi: 10.1177/0146167291175001.

Brewer, M. B. and Gardner, W. (1996). Who is this "We"? Levels of collective identity and self representations.. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71(1). pp. 83–93. doi: 10.1037/0022-3514.71.1.83.

Brine, J. (1999). Economic Growth, Social Exclusion and the European Discourse of Equality: Pathologizing "The Unemployed". *Research Papers in Education*, 14(1). pp. 93–105. doi: 10.1080/0267152990140106.

Brisenden, S. (1986). Independent Living and the Medical Model of Disability. *Disability, Handicap & Society*, 1(2). pp. 173–178. doi: 10.1080/02674648666780171.

Broberg, M. (2011). Expectations of and Reactions to Disability and Normality Experienced by Parents of Children with Intellectual Disability in Sweden: Parents of Children with ID. *Child: Care, Health and Development*, 37(3). pp. 410–417. doi: 10.1111/j.1365-2214.2010.01198.x.

Brocious, H. (2017). Erickson's Identity Theory and the Importance of Ethnic Exploration for Transnational Adoptees. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 27(4). pp. 321–333. doi: 10.1080/10911359.2017.1284029.

Brubaker, R. (2010). Charles Tilly as a Theorist of Nationalism. *The American Sociologist*, 41(4). pp. 375–381. doi: 10.1007/s12108-010-9107-9.

Brubaker, R. and Cooper, F. (2000). Beyond "Identity". *Theory and Society*, 29(1). pp. 1–47. doi: 10.1023/A:1007068714468.

Brzuzy, S. (1997). Deconstructing Disability: The Impact of Definition. *Journal of Poverty*, 1(1). pp. 81–91. doi: 10.1300/J134v01n01_06.

Burcu, E. (2011). Türkiye'deki Engelli Bireylere İlişkin Kültürel Tanımlamalar: Ankara Örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28(1). pp. 0–0.

Burke, P. (1986). Strengths and Weaknesses of the History of Mentalities. *History of European Ideas*, 7(5). pp. 439–451. doi: 10.1016/0191-6599(86)90120-8.

Burke, P. J. and Hoelter, J. W. (1988). Identity and Sex-Race Differences in Educational and Occupational Aspirations Formation. *Social Science Research*, 17(1). pp. 29–47. doi: 10.1016/0049-089X(88)90019-1.

Burke, P. J. and Reitzes, D. C. (1981). The Link Between Identity and Role Performance. *Social Psychology Quarterly*, 44(2). pp. 83–92. doi: 10.2307/3033704.

Burke, P. J. and Tully, J. C. (1977). The Measurement of Role Identity. *Social Forces*, 55(4). pp. 881–897. doi: 10.2307/2577560.

Burnham, J. C. (2012). The Death of the Sick Role. *Social History of Medicine*, 25(4). pp. 761–776. doi: 10.1093/shm/hks018.

Burns, T. R. and Engdahl, E. (1998). The Social Construction of Consciousness. Part 2: Individual Selves, Self-awareness, and Reflectivity. *Journal of Consciousness Studies*, 5(2). pp. 166–184.

Burrage, M. (1972). The Group Ties of Occupations in Britain and the United States. *Administrative Science Quarterly*, 17(2). p. 240. doi: 10.2307/2393958.

Butler, R. and Bowlby, S. (1997). Bodies and Spaces: An Exploration of Disabled People's Experiences of Public Space. *Environment and Planning D: Society and Space*, 15(4). pp. 411–433. doi: 10.1068/d150411.

Calderón-Almendros, I. and Ruiz-Román, C. (2016). Disadvantaged Identities: Conflict and Education from Disability, Culture and Social Class. *Educational Philosophy and Theory*, 48(9). pp. 946–958. doi: 10.1080/00131857.2015.1118613.

Calhoun, C. (1993). Nationalism and Ethnicity. *Annual Review of Sociology*, 19, pp. 211–239.

Callero, P. L. (1985). Role-Identity Salience. *Social Psychology Quarterly*, 48(3). pp. 203–215. doi: 10.2307/3033681.

Carter, K. N. *et al.* (2009). How much and for Whom Does Self-identified Ethnicity Change over Time in New Zealand? Results from a Longitudinal Study. *Social Policy Journal of New Zealand*, (36). pp. 32–45.

Cash, T. F. and Henry, P. E. (1995). Women's Body Images: The Results of a National Survey in the U.S.A.. *Sex Roles*, 33(1–2). pp. 19–28. doi: 10.1007/BF01547933.

Castano, E., Leidner, B. and Slawuta, P. (2008). Social Identification Processes, Group Dynamics and the Behaviour of Combatants. *International Review of the Red Cross*, 90(870). pp. 259–271. doi: 10.1017/S1816383108000301.

Ceylan, T. (2010). Siyaset Felsefesinin Temel Problemlerinden Biri ve Birlikte Yaşamanın Koşulu Olan Adalet (Platon). *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (14). pp. 159–176.

Chang, H. (2017). From Advocacy to Service Provision: State Transformation and the Disability Rights Movement in Taiwan. *Disability & Society*, 32(3). pp. 308–322. doi: 10.1080/09687599.2017.1294050.

Chapireau, F. (2005). The Environment in the International Classification of Functioning, Disability and Health. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 18(4). pp. 305–311. doi: 10.1111/j.1468-3148.2005.00269.x.

Charmaz, K. (1983). Loss of Self: A Fundamental Form of Suffering in the Chronically ill. *Sociology of Health and Illness*, 5(2). pp. 168–195. doi: 10.1111/1467-9566.ep10491512.

Charmaz, K. (1995). The Body, Identity, and Self: Adapting To Impairment. *The Sociological Quarterly*, 36(4). pp. 657–680. doi: 10.1111/j.1533-8525.1995.tb00459.x.

Chattopadhyay, P., Tluchowska, M. and George, E. (2004). Identifying the Ingroup: A Closer Look at the Influence of Demographic Dissimilarity on Employee Social Identity. *The Academy of Management Review*, 29(2). p. 180. doi: 10.2307/20159028.

Chen, S., Lee-Chai, A. Y. and Bargh, J. A. (2001). Relationship Orientation as A Moderator of the Effects of Social Power. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80(2). pp. 173–187. doi: 10.1037/0022-3514.80.2.173.

Cheryan, S. and Monin, B. (2005). Where are you really from?: Asian Americans and identity denial.. *Journal of Personality and Social Psychology*, 89(5). pp. 717–730. doi: 10.1037/0022-3514.89.5.717.

Chreim, S. (2002). Influencing Organizational Identification During Major Change: A Communication- Based Perspective. *Human Relations*, 55(9). pp. 1117–1137. doi: 10.1177/0018726702055009022.

Chreim, S., Williams, B. E. (Bernie) and Hinings, C. R. (Bob) (2007). Interlevel Influences on the Reconstruction of Professional Role Identity. *Academy of Management Journal*, 50(6). pp. 1515–1539. doi: 10.5465/amj.2007.28226248.

Chryssochoou, X. (2003). Studying Identity in Social Psychology: Some Thoughts on the Definition of Identity and its Relation to Action. *Journal of Language and Politics*, 2(2). pp. 225–241. doi: 10.1075/jlp.2.2.03chr.

Cialdini, R. B. (2003). Crafting Normative Messages to Protect the Environment. *Current Directions in Psychological Science*, 12(4). pp. 105–109. doi: 10.1111/1467-8721.01242.

Cialdini, R. B. (2007). Descriptive Social Norms as Underappreciated Sources of Social Control. *Psychometrika*, 72(2). pp. 263–268. doi: 10.1007/s11336-006-1560-6.

Cialdini, R. B., Reno, R. R. and Kallgren, C. A (1990). A Focus Theory of Normative Conduct: Recycling the Concept of Norms to Reduce Littering in Public Places. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(6). pp. 1015–1026.

Claassens, L. J. M. (2013). Countering Stereotypes: Job, Disability, and Human Dignity. *Journal of Religion, Disability & Health*, 17(2). pp. 169–183. doi: 10.1080/15228967.2013.752927.

Cleary, M., Horsfall, J. and Hayter, M. (2014). Data Collection and Sampling in Qualitative Research: Does Size Matter?. *Journal of Advanced Nursing*, 70(3). pp. 473–475. doi: 10.1111/jan.12163.

Colella, A. and Varma, A. (1999). Disability-Job Fit Stereotypes and the Evaluation of Persons with Disabilities at Work. *Journal of Occupational Rehabilitation*, 9(2). pp. 79–95. doi: 10.1023/A:1021362019948.

Coleridge, P. (2000). Disability and Culture. *Asia Pacific Disability Rehabilitation Journal: Selected Readings in Community-based Rehabilitation Series*, 2, pp. 22–41.

Connor, W. (1991). From Tribe to Nation?. *History of European Ideas*, 13(1–2). pp. 5–18. doi: 10.1016/0191-6599(91)90109-C.

Conrad, P. (1992). Medicalization and Social Control. *Annual Review of Sociology*, 18(1). pp. 209–232. doi: 10.1146/annurev.so.18.080192.001233.

Conrad, P. (2005). The Shifting Engines of Medicalization. *Journal of Health and Social Behavior*, 46(1). pp. 3–14. doi: 10.1177/002214650504600102.

Conrad, P. and Barker, K. K. (2010). The Social Construction of Illness: Key Insights and Policy Implications. *Journal of Health and Social Behavior*, 51(1_suppl). pp. S67–S79. doi: 10.1177/0022146510383495.

Cooper, M. (1999). The Australian Disability Rights Movement Lives. *Disability & Society*, 14(2). pp. 217–226. doi: 10.1080/09687599926280.

Côte, J. E. and Levine, C. (1983). Marcia and Erikson: The Relationships Among Ego İdentity Status, Neuroticism, Dogmatism, and Purpose in Life. *Journal of Youth and Adolescence*, 12(1). pp. 43–53. doi: 10.1007/BF02092113.

Côté, J. E. and Levine, C. (1987). A Formulation of Erikson's Theory of Ego Identity Formation. *Developmental Review*, 7(4). pp. 273–325. doi: 10.1016/0273-2297(87)90015-3.

Courpasson, D. and Monties, V. (2017). "I Am My Body". Physical Selves of Police Officers in a Changing Institution. *Journal of Management Studies*, 54(1). pp. 32–57. doi: 10.1111/joms.12221.

Craig, A. R., Hancock, K. and Chang, E. (1994). The Influence of Spinal Cord Injury on Coping Styles and Self-Perceptions Two Years after the Injury. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*, 28(2). pp. 307–312. doi: 10.1080/00048679409075644.

Crawford, R. (1980). Healthism and the Medicalization of Everyday Life. *International Journal of Health Services*, 10(3). pp. 365–388. doi: 10.2190/3H2H-3XJN-3KAY-G9NY.

Crawford, R. (1994). The Boundaries of the Self and the Unhealthy Other: Reflections on Health, Culture and AIDS. *Social Science & Medicine*, 38(10). pp. 1347–1365. doi: 10.1016/0277-9536(94)90273-9.

Cristi, M. (2009) *From Civil to Political Religion: The Intersection of Culture, Religion and Politics*. Waterloo, Ont.: Wilfrid Laurier University Press. http://site.ebrary.com/id/10121180 (Erişim: 17 April 2021).

Crocetti, E., Prati, F. and Rubini, M. (2018). The Interplay of Personal and Social Identity. *European Psychologist*, 23(4). pp. 300–310. doi: 10.1027/1016-9040/a000336.

Cross, W. E. (1971). The Negro-to-Black Conversion Experience. *Black World*.

Çıvgın, A. (2013). David Hume: Felsefe ve Metafiziğin Mahiyeti. *Kaygı. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, (20). pp. 31–40.

Çıvgın, A. G. (2018). Platon'un Adalet ve Filozof Kral Anlayışı. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7 (1). pp. 212-229.

Dalbay, R. S. (2018). "Kimlik" ve "Toplumsal Kimlik" Kavramı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (31). pp. 161–176.

Darawsheh, W. B. (2020). An Investigation of Public Perception and Attitudes Towards Disability in Jordan. *International Journal of Disability, Development and Education*, 0(0). pp. 1–20. doi: 10.1080/1034912X.2020.1727418.

Darling, R. B. (2003). Toward a Model of Changing Disability Identities: A Proposed Typology and Research Agenda. *Disability & Society*, 18(7). pp. 881–895. doi: 10.1080/0968759032000127308.

Darling, R. B. and Heckert, D. A. (2010). Orientations Toward Disability: Differences over the Lifecourse. *International Journal of Disability, Development and Education*, 57(2). pp. 131–143. doi: 10.1080/10349121003750489.

Davidhizar, R. (1997). Disability Does Not Have to Be the Grief That Never Ends: Helping Patients Adjust. *Rehabilitation Nursing*, 22(1). pp. 32–35. doi: 10.1002/j.2048-7940.1997.tb02069.x.

Davis, L. J. (1995). *Enforcing Normalcy: Disability, Deafness and the Body*. London &New York: Verso.

De Kleijn-De Vrankrijker, Marijke. W. (2003). The Long Way from the International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps (ICIDH) to the International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF). *Disability and Rehabilitation*, 25(11–12). pp. 561–564. doi: 10.1080/09638280110110879.

Definition of Identity by Oxford Dictionary (no date) *Lexico Dictionaries | English*. https://www.lexico.com/definition/identity (Erişim: 1 May 2019).

Demir, B., Kaynak-Demir, H. and Sönmez, E. (2010). Sense of Identity and Depression in Adolescents'.https://avesis.hacettepe.edu.tr/yayin/71a9d904-02bb-4c25-99f0-97f7074b0e55/sense-of-identity-and-depression-in-adolescents (Erişim: 17 April 2021).

DePoy, E. and Gilson, S. (2012). Disability as Microcosm: the Boundaries of the Human Body. *Societies*, 2(4). pp. 302–316. doi: 10.3390/soc2040302.

Derks, B., Laar, C. V. and Ellemers, N. (2007). The Beneficial Effects of Social Identity Protection on the Performance Motivation of Members of Devalued Groups. *Social Issues and Policy Review*, 1(1). pp. 217–256. doi: https://doi.org/10.1111/j.1751-2409.2007.00008.x.

Derks, B., van Laar, C. and Ellemers, N. (2006). Striving for Success in Outgroup Settings: Effects of Contextually Emphasizing Ingroup Dimensions on Stigmatized Group Members' Social Identity and Performance Styles. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32(5). pp. 576–588. doi: 10.1177/0146167205283336.

Devlieger, P. J. (1999a). Frames of Reference in African Proverbs on Disability. *International Journal of Disability, Development and Education*, 46(4). pp. 439–451. doi: 10.1080/103491299100425.

Devlieger, P. J. (1999b). From Handicap to Disability: Language Use and Cultural Meaning in the United States. *Disability and Rehabilitation*, 21(7). pp. 346–354. doi: 10.1080/096382899297594.

Diani, M. (1992). The Concept of Social Movement. *The Sociological Review*, 40(1). pp. 1–25. doi: 10.1111/j.1467-954X.1992.tb02943.x.

DiCicco-Bloom, B. and Crabtree, B. F. (2006). The Qualitative Research Interview. *Medical Education*, 40(4). pp. 314–321. doi: 10.1111/j.1365-2929.2006.02418.x.

Diefenbach, T. (2009). Are Case Studies More Than Sophisticated Storytelling?: Methodological Problems of Qualitative Empirical Research Mainly Based on Semi-Structured Interviews. *Quality & Quantity*, 43(6). pp. 875–894. doi: 10.1007/s11135-008-9164-0.

Dobratz, B. A. (2001). The Role of Religion in the Collective Identity of the White Racialist Movement. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 40(2). pp. 287–301.

Doğan, M. (2016). Engelli Çocuğa Sahip Ebeveynler ile Sağlıklı Çocuk Sahibi Ebeveynlerin Dinî Başa Çıkma, Umut ve Sabır Düzeylerinin Karşılaştırılması. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(8). pp. 3214–3214. doi: 10.15869/itobiad.283094.

Doğrucan, M. F. D. ve Karabulut, D. (2018). İnsan Anlayışının Ontolojik Bağlamıyla Felsefi Antropolojisi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(17). pp. 726–739. doi: https://doi.org/10.21547/jss.374614.

Doise W. (1988). Individual and Social Identities in Intergroup Relations. *European Journal of Social Psychology*, 18(2). pp. 99–111. doi: https://doi.org/10.1002/ejsp.2420180202.

Dolmage, J. (2011). Disabled Upon Arrival: The Rhetorical Construction of Disability and Race at Ellis Island. *Cultural Critique*, 77(1). pp. 24–69. doi: 10.1353/cul.2011.0000.

Donoghue, C. (2003). Challenging the Authority of the Medical Definition of Disability: An analysis of the resistance to the social constructionist paradigm. *Disability & Society*, 18(2). pp. 199–208. doi: 10.1080/0968759032000052833.

Donsbach, W. (2008). Cognitive Dissonance Theory. in Donsbach, W. (ed.) *The International Encyclopedia of Communication*. Chichester, UK: John Wiley & Sons, Ltd, p. wbiecc044. doi: 10.1002/9781405186407.wbiecc044.

Doody, O. and Noonan, M. (2013). Preparing and Conducting Interviews to Collect Data. *Nurse Researcher*, 20(5). pp. 28–32. doi: 10.7748/nr2013.05.20.5.28.e327.

Doruk, E. and Mengü, S. (2013). Adoption of National Identity in Metropolises: A Study in Istanbul. *Selçuk İletişim*, 4(1). pp. 171–182. doi: 10.18094/si.55917.

Duckworth, D. (1995). Measuring Disability: The Role of the ICIDH. *Disability and Rehabilitation*, 17(7). pp. 338–343. doi: 10.3109/09638289509166719.

Dunér, A. and Olin, E. (2018). Personal Assistance from Family Members as an Unwanted Situation, an Optimal Solution or an Additional Good? The Swedish Example. *Disability & Society*, 33(1). pp. 1–19. doi: 10.1080/09687599.2017.1375900.

Duriez, B., Soenens, B. and Beyers, W. (2004). Personality, Identity Styles, and Religiosity: An Integrative Study Among Late Adolescents in Flanders (Belgium). *Journal of Personality*, 72(5). pp. 877–910. doi: 10.1111/j.0022-3506.2004.00284.x.

Durmuş, E. A. ve Yeşİlyaprak, B. (2019). Engelli ve Sağlıklı Çocuğu Olan Anne Babaların Sosyal Destek ve Yalnızlık Düzeylerinin Karşılaştırılması. *Aile Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*, 2(1). pp. 1–28.

Düzgün, D. (2010). Divanu Lügati't-Türk'te Sosyal Normları Karşılayan Kavramlar. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 14(35). pp. 201–215.

Ebenso, B. *et al.* (2012). Using Indigenous Proverbs to Understand Social Knowledge and Attitudes to Leprosy among the Yoruba of Southwest Nigeria. *Journal of African Cultural Studies*, 24(2). pp. 208–222. doi: 10.1080/13696815.2012.704263.

Eberly, S. S. (1988). Fairies and the Folklore of Disability: Changelings, Hybrids and the Solitary Fairy. *Folklore*, 99(1). pp. 58–77. doi: 10.1080/0015587X.1988.9716425.

Ebstyne King, P. (2003). Religion and Identity: The Role of Ideological, Social, and Spiritual Contexts. *Applied Developmental Science*, 7(3). pp. 197–204. doi: 10.1207/S1532480XADS0703_11.

Eccles, J. (2009). Who Am I and What Am I Going to Do With My Life? Personal and Collective Identities as Motivators of Action. *Educational Psychologist*, 44(2). pp. 78–89. doi: 10.1080/00461520902832368.

Eggers Lan, C. (1995). Body and Soul in Plato's Anthropology. *Kernos. Revue internationale et pluridisciplinaire de religion grecque antique*, (8). pp. 107–112. doi: 10.4000/kernos.592.

Ellemers, N., De Gilder, D. and Haslam, S. A. (2004). Motivating Individuals and Groups at Work: A Social Identity Perspective on Leadership and Group Performance. *The Academy of Management Review*, 29(3). pp. 459–478. doi: 10.2307/20159054.

Ellemers, N., Spears, R. and Doosje, B. (2002). Self and Social Identity. *Annual Review of Psychology*, 53(1). pp. 161–186. doi: 10.1146/annurev.psych.53.100901.135228.

Elsbach, K. D. (2004). Interpreting Workplace Identities: the Role of Office Décor. *Journal of Organizational Behavior*, 25(1). pp. 99–128. doi: 10.1002/job.233.

Elsbach, K. D. (2009). Identity Affirmation Through `Signature Style': A Study of Toy Car Designers. *Human Relations*, 62(7). pp. 1041–1072. doi: 10.1177/0018726709335538.

Elvan Abeylegesse'den Dünya Rekoru (2004) *NTV MSNBC Spor*. http://arsiv.ntv.com.tr/news/273840.asp (Erişim: 21 April 2020).

Emery, E. E. (2013). Who am I with Parkinson's Disease? A Psychologist Response to Chaplain Intervention in the Context of Identity Theory. *Journal of Health Care Chaplaincy*, 19(3). pp. 120–129. doi: 10.1080/08854726.2013.807696.

Endsjø, D. Ø. (2008). Immortal Bodies, Before Christ: Bodily Continuity in Ancient Greece and 1 Corinthians. *Journal for the Study of the New Testament*, 30(4). pp. 417–436. doi: 10.1177/0142064X08091442.

Engelliler.Biz Platformu. https://www.engelliler.biz/forum/content/ (Erişim: 21 May 2020).

Epstein, G. S. and Heizler, O. (2015). Ethnic Identity: A Theoretical Framework. *IZA Journal of Migration*, 4(1). p. 9. doi: 10.1186/s40176-015-0033-z.

Erdenk, E. A. (2015). The Phenomenal Continuity Criterion of Personal Identity is Unwarranted in the Case of Fission'. http://earsiv.kmu.edu.tr/xmlui/handle/11492/1632 (Erişim: 17 April 2021).

Ergun, P. (2010). Türk Kültüründe "Kavaktan İnen Gelİn" Motifi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(23). pp. 186–195.

Erikson, E. H. (1968) *Identity: Youth and Crisis*. London: Faber & Faber.

Eroğlu, E. (2015). Geçmişten Günümüze Sosyal Normlar. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (50). pp. 299–308.

Everett, J. A. C., Faber, N. S. and Crockett, M. (2015). Preferences and Beliefs in Ingroup Favoritism. *Frontiers in Behavioral Neuroscience*, 9. doi: 10.3389/fnbeh.2015.00015.

Fairley, S. *et al.* (2014). Pioneer Volunteers: the Role Identity of Continuous Volunteers at Sport Events. *Journal of Sport & Tourism*, 19(3–4). pp. 233–255. doi: 10.1080/14775085.2015.1111774.

Farnall, O. and Smith, K. A. (1999). Reactions to People with Disabilities: Personal Contact versus Viewing of Specific Media Portrayals. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 76(4). pp. 659–672. doi: 10.1177/107769909907600404.

Fearon, J. D. (1999). What Is Identity (As We Now Use the Word)'. Stanford University. https://web.stanford.edu/group/fearon-research/cgi-bin/wordpress/wp-content/uploads/2013/10/What-is-Identity-as-we-now-use-the-word-.pdf.

Feitosa, J., Salas, E. and Salazar, M. R. (2012). Social Identity: Clarifying its Dimensions across Cultures. *Psihologijske teme*, 21(3). pp. 527–548.

Feldman, D. C. (1984). The Development and Enforcement of Group Norms. *The Academy of Management Review*, 9(1). p. 47. doi: 10.2307/258231.

Ferguson, E. (2014). Individual and Social Ontologies of the Self: Analyzing the Spectrums of Selfhood. *Senior Theses*, 8. doi: https://doi.org/10.33015/dominican.edu/2014.HCS.ST.06.

Fershtman, C., Gneezy, U. and Hoffman, M. (2011). Taboos and Identity: Considering the Unthinkable. *American Economic Journal: Microeconomics*, 3(2). pp. 139–164. doi: 10.1257/mic.3.2.139.

Finkelstein, L. M., Ryan, K. M. and King, E. B. (2013). What do the Young (Old) People Think of Me? Content and Accuracy of Age-based Metastereotypes. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 22(6). pp. 633–657. doi: 10.1080/1359432X.2012.673279.

Flesher Fominaya, C. (2010). Collective Identity in Social Movements: Central Concepts and Debates: Collective Identity in Social Movements. *Sociology Compass*, 4(6). pp. 393–404. doi: 10.1111/j.1751-9020.2010.00287.x.

Fong, E. H. *et al.* (2016). Developing the Cultural Awareness Skills of Behavior Analysts. *Behavior Analysis in Practice*, 9(1). pp. 84–94. doi: 10.1007/s40617-016-0111-6.

Foreman, P. (2005). Language and Disability. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 30(1). pp. 57–59. doi: 10.1080/13668250500033003.

Fossey, E. *et al.* (2002). Understanding and Evaluating Qualitative Research. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*, 36(6). pp. 717–732. doi: 10.1046/j.1440-1614.2002.01100.x.

Frable, D. E. S. (1997). Gender, Racial, Ethnic, Sexual, and Class Identities. *Annual Review of Psychology*, 48(1). pp. 139–162. doi: 10.1146/annurev.psych.48.1.139.

Freund, P. E. S. (1988). Bringing Society into the Body: Understanding Socialized Human Nature. *Theory and Society*, 17(6). pp. 839–864. doi: 10.1007/BF00161729.

Frisby, C. M. (2004). Does Race Matter?: Effects of Idealized Images on African American Women's Perceptions of Body Esteem. *Journal of Black Studies*, 34(3). pp. 323–347. doi: 10.1177/0021934703258989.

Gale, R. M. (1969). A Note on Personal Identity and Bodily Continuity. *Analysis*, 29(6). pp. 193–195. doi: 10.1093/analys/29.6.193.

Galinsky, A. D. *et al.* (2008). Power Reduces the Press of the Situation: Implications for Creativity, Conformity, and Dissonance. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95(6). pp. 1450–1466. doi: 10.1037/a0012633.

Galusca, R. (2009). From Fictive Ability to National Identity: Disability, Medical Inspection, and Public Health Regulations on Ellis Island. *Cultural Critique*, (72). pp. 137–163.

Gannotti, M. E. *et al.* (2001). Sociocultural Influences on Disability Status in Puerto Rican Children. *Physical Therapy*, 81(9). pp. 1512–1523. doi: 10.1093/ptj/81.9.1512.

Garcia, S. A. (2001). Disability: Societal Responses to Difference and Interdisciplinary Interventions by Bioethicists. *American Journal of Bioethics*, 1(3). pp. 62–63. doi: 10.1162/152651601750418152.

Gedik, M. (2021). *Ahsen Sosyal Hizmet Modeli - İslâmi Sosyal Hizmet Yaklaşımı*. Efe Akademi Yayınları.

Gedik, M. (2022). İnsan Hakları Perspektifinde Sosyal Hizmet ve Engelli Hakları. F. Keleşoğlu (Ed.), *Sosyal Hizmeti Farklı Boyutlarla Tanımak.* (195-222). Nobel Yayınları.

Geertz, C. (1973) *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.

Gerber, A. S. and Rogers, T. (2009). Descriptive Social Norms and Motivation to Vote: Everybody's Voting and so Should You. *The Journal of Politics*, 71(1). pp. 178–191. doi: 10.1017/S0022381608090117.

Gerber, D. A. (1994). Heroes and Misfits: The Troubled Social Reintegration of Disabled Veterans in "The Best Years of Our Lives". *American Quarterly*, 46(4). p. 545. doi: 10.2307/2713383.

Giles, H. and Dorjee, T. (2005). Cultural Identity in Tibetan Diasporas. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 26(2). pp. 138–157. doi: 10.1080/01434630508668401.

Gillman, M., Swain, J. and Heyman, B. (1997). Life History or "Case" History: The objectification of people with learning difficulties through the tyranny of professional discourses. *Disability & Society*, 12(5). pp. 675–694. doi: 10.1080/09687599726985.

Goering, S. (2010). Revisiting the Relevance of the Social Model of Disability. *The American Journal of Bioethics*, 10(1). pp. 54–55. doi: 10.1080/15265160903460913.

Goering, S. (2015). Rethinking Disability: The Social Model of Disability and Chronic Disease. *Current Reviews in Musculoskeletal Medicine*, 8(2). pp. 134–138. doi: 10.1007/s12178-015-9273-z.

Goffman, E. (1963) *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Goggin, G. and Newell, C. (2004). Uniting the Nation? Disability, Stem Cells, and the Australian Media. *Disability & Society*, 19(1). pp. 47–60. doi: 10.1080/0968759032000155622.

Goggin, G., Steele, L. and Cadwallader, J. R. (2017). Normality and Disability: Intersections Among Norms, Law, And Culture. *Continuum*, 31(3). pp. 337–340. doi: 10.1080/10304312.2017.1275077.

Goldstein, N. J., Cialdini, R. B. and Griskevicius, V. (2008). A Room with a Viewpoint: Using Social Norms to Motivate Environmental Conservation in Hotels. *Journal of Consumer Research*, 35(3). pp. 472–482. doi: 10.1086/586910.

Gönülaçan, A. (2016). Engelli İstihdamına Yönelik İşveren Tutumları: Trabzon Örneği. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(3). pp. 111–130. doi: 10.11616/basbed.vi.455300.

Goodey, C. F. (2004). "Foolishness" in Early Modern Medicine and the Concept of Intellectual Disability. *Medical History*, 48(3). pp. 289–310. doi: 10.1017/S002572730000764X.

Goodey, C. F. and Stainton, T. (2001). Intellectual Disability and the Myth of the Changeling Myth. *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, 37(3). pp. 223–240. doi: 10.1002/jhbs.1032.

Goodley, D. and Runswick-Cole, K. (2013). The Body as Disability And Possability: Theorizing the "Leaking, Lacking and Excessive" Bodies of Disabled Children. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 15(1). pp. 1–19. doi: 10.1080/15017419.2011.640410.

Goodwin, D. L. (2008). Self-Regulated Dependency: Ethical Reflections on Interdependence and Help in Adapted Physical Activity. *Sport, Ethics and Philosophy*, 2(2). pp. 172–184. doi: 10.1080/17511320802223477.

Gottlieb, N. (2001). Language and Disability in Japan. *Disability & Society*, 16(7). pp. 981–995. doi: 10.1080/09687590120097863.

Gountas, J. *et al.* (2012). Desire for Fame: Scale Development and Association with Personal Goals and Aspirations: DESIRE FOR FAME. *Psychology & Marketing*, 29(9). pp. 680–689. doi: 10.1002/mar.20554.

Gouveia, V. V. *et al.* (2002). Human Values and Social Identities: A Study in Two Collectivist Cultures. *International Journal of Psychology*, 37(6). pp. 333–342. doi: https://doi.org/10.1080/00207590244000179.

Gözübüyük Tamer, M. (2014). Kimlik/lerin Seyrine Bir Keşif. *Folklor/Edebiyat*, 20(77). pp. 83–99.

Grabe, S. and Hyde, J. S. (2006). Ethnicity and Body Dissatisfaction among Women in the United States: A Meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 132(4). pp. 622–640. doi: 10.1037/0033-2909.132.4.622.

Grant, J. (2008). Paid Work - A Valued Social Role That Is Empowering More People with an Intellectual Disability and Providing Employers with Dedicated Employees!. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 33(1). pp. 95–97. doi: 10.1080/13668250701646355.

Greene, S. (2004). Social Identity Theory and Party Identification. *Social Science Quarterly*, 85(1). pp. 136–153. doi: 10.1111/j.0038-4941.2004.08501010.x.

Grenier, M. (2010). Moving to inclusion: a socio-cultural analysis of practice. *International Journal of Inclusive Education*, 14(4). pp. 387–400. doi: 10.1080/13603110802504598.

Griffo, G. (2014). Models of Disability, Ideas of Justice, and The Challenge of Full Participation. *Modern Italy*, 19(2). pp. 147–159. doi: 10.1080/13532944.2014.910502.

Guibernau, M. (2004). Anthony D. Smith on Nations and National Identity: A Critical Assessment. *Nations and Nationalism*, 10(1–2). pp. 125–141. doi: https://doi.org/10.1111/j.1354-5078.2004.00159.x.

Gürbüz, A. (2003). Platon'un Hukuk Görüşünün Karşılaştırılması, Değeri ve Sonuçları. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(7). pp. 52–67.

Gürcan Akbaş, K. (2020). Türklerin Düğün Geleneklerinde Özgün Bir Tasarım: Gelin Habercisi Çengel. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, pp. 409–422. doi: 10.21733/ibad.665065.

Güzel, M. ve Keskin, S. (2019). Örselenen Kimlik İçin Sosyal Medyatik "İyileşme/Normalleşme": Engelli Evlilik Topluluklarında Kimliğin "Mürüvvetini" Görmek. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, pp. 420–440. doi: 10.31123/akil.618023.

Haber, L. D. (1970). Age and Capacity Devaluation. *Journal of Health and Social Behavior*, 11(3). p. 167. doi: 10.2307/2948298.

Haber, L. D. and Smith, R. T. (1971). Disability and Deviance: Normative Adaptations of Role Behavior. *American Sociological Review*, 36(1). p. 87. doi: 10.2307/2093509.

Habib, C. (2012). The Transition to Fatherhood: A Literature Review Exploring Paternal Involvement with Identity Theory. *Journal of Family Studies*, 18(2–3). pp. 103–120. doi: 10.5172/jfs.2012.18.2-3.103.

Haffter, C. (1968). The Changeling: History and Psychodynamics of Attitudes To Handicapped Children in European Folklore. *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, 4(1). pp. 55–61. doi: https://doi.org/10.1002/1520-6696(196801)4:1<55::AID-JHBS2300040106>3.0.CO;2-O.

Hagelskamp, C. *et al.* (2011). Negotiating Motherhood and Work: A Typology of Role Identity Associations among Low-income, Urban Women. *Community, Work & Family*, 14(3). pp. 335–366. doi: 10.1080/13668803.2010.520849.

Hahn, H. (1988). The Politics of Physical Differences: Disability and Discrimination. *Journal of Social Issues*, 44(1). pp. 39–47. doi: 10.1111/j.1540-4560.1988.tb02047.x.

Hakola, R. (2009). Erik H. Erikson's Identity Theory and the Formation of Early Christianity. *Journal of Beliefs & Values*, 30(1). pp. 5–15. doi: 10.1080/13617670902784501.

Hallberg, L. R.-M. (2006). The "Core Category" of Grounded Theory: Making Constant Comparisons. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being*, 1(3). pp. 141–148. doi: 10.1080/17482620600858399.

Hammarberg, K., Kirkman, M. and de Lacey, S. (2016). Qualitative Research Methods: When to Use Them and How to Judge Them. *Human Reproduction*, 31(3). pp. 498–501. doi: 10.1093/humrep/dev334.

Handley, P. (2003). Theorising Disability: Beyond "Common Sense". *Politics*, 23(2). pp. 109–118. doi: 10.1111/1467-9256.00186.

Hanne, M. and Hawken, S. J. (2007). Metaphors for Illness in Contemporary Media. *Medical Humanities*, 33(2). pp. 93–99. doi: 10.1136/jmh.2006.000253.

Hansen, N. and Philo, C. (2007). The Normality of Doing Things Differently: Bodies, Spaces and Disability Geography. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 98(4). pp. 493–506. doi: 10.1111/j.1467-9663.2007.00417.x.

Hao, Y. and Chi, R. (2013). Factors That Account for the Formation of Prototype From the Perspective of Sociolinguistics. *Studies in Literature and Language*, 7(3). pp. 90–93. doi: 10.3968/n.

Harris, S. M. (1995). Family, Self, And Sociocultural Contributions To Body-Image Attitudes Of African-American Women. *Psychology of Women Quarterly*, 19(1). pp. 129–145. doi: 10.1111/j.1471-6402.1995.tb00282.x.

Haslam, S. A. *et al.* (2009). Social Identity, Health and Well-Being: An Emerging Agenda for Applied Psychology. *Applied Psychology*, 58(1). pp. 1–23. doi: 10.1111/j.1464-0597.2008.00379.x.

Hawkins, K. and Kumutat, L. (2020). Is It Wrong to Imply Disabled People Are Not "Normal"?. *BBC News*, 21 April. https://www.bbc.com/news/blogs-ouch-34197074.

Hayashi, R. and Okuhira, M. (2001). The Disability Rights Movement in Japan: Past, present and future. *Disability & Society*, 16(6). pp. 855–869. doi: 10.1080/09687590120083994.

Hayes, J. and Hannold, E. L. (2007). The Road to Empowerment: A Historical Perspective on the Medicalization of Disability. *Journal of Health and Human Services Administration*, 30(3). pp. 352–377.

Hayhoe, S. (2016). The Epistemological Model of Disability, and its Role in Understanding Passive Exclusion in Eighteenth and Nineteenth Century Protestant Educational Asylums in the USA and Britain. *International Journal of Christianity & Education*, 20(1). pp. 49–66. doi: 10.1177/2056997115620621.

Hedetoft, U. (1993). National Identity and Mentalities of War in Three EC Countries. *Journal of Peace Research*, 30(3). pp. 281–300.

Hehir, T. (2009). Eliminating Ableism in Education. *Harvard Educational Review*, 72(1). pp. 1–33. doi: 10.17763/haer.72.1.03866528702g2105.

Heinich, N. (2009). The Sociology of Vocational Prizes: Recognition as Esteem. *Theory, Culture & Society*, 26(5). pp. 85–107. doi: 10.1177/0263276409106352.

Heisey, D. R. (2011). International Perspectives on Cultural Identity. *Review of Communication*, 11(1). pp. 66–82. doi: 10.1080/15358593.2010.532879.

Hermanowicz, J. C. (2002). The Great Interview: 25 Strategies for Studying People in Bed. *Qualitative Sociology*, 25(4). pp. 479–499. doi: 10.1023/A:1021062932081.

Herzberg, F. (1964). The Motivation-Hygiene Concept and Problems of Manpower. *Personnel Administrator*, (27 (1)). p. Personnel Administrator.

Herzberg, F. (1966) *Work and the Nature of Man*. New York: Crowell.

Hinkkanen, M. (1989). A Survey of the Mentality of Finnish Merchant Sailors at the Turn of the Century. *Scandinavian Journal of History*, 14(4). pp. 299–309. doi: 10.1080/03468758908579181.

Hirsch, K. (1995). Culture and Disability: The Role of Oral History. *Oral History Review*, 22(1). pp. 1–28. doi: 10.1093/ohr/22.1.1.

Hitlin, S. (2003). Values as the Core of Personal Identity: Drawing Links between Two Theories of Self. *Social Psychology Quarterly*, 66(2). pp. 118–137. doi: 10.2307/1519843.

Hochschild, A. R. (1979). Emotion Work, Feeling Rules, and Social Structure. *American Journal of Sociology*, 85(3). pp. 551–575.

Hoelter, J. W. (1983). The Effects of Role Evaluation and Commitment on Identity Salience. *Social Psychology Quarterly*, 46(2). pp. 140–147. doi: 10.2307/3033850.

Hogg, M. A. *et al.* (2007). Uncertainty, Entitativity, and Group Identification. *Journal of Experimental Social Psychology*, 43(1). pp. 135–142. doi: 10.1016/j.jesp.2005.12.008.

Hogg, M. A., van Knippenberg, D. and Rast, D. E. (2012). The Social Identity Theory of Leadership: Theoretical Origins, Research Findings, and Conceptual Developments. *European Review of Social Psychology*, 23(1). pp. 258–304. doi: 10.1080/10463283.2012.741134.

Hogg, M. A., Terry, D. J. and White, K. M. (1995). A Tale of Two Theories: A Critical Comparison of Identity Theory with Social Identity Theory. *Social Psychology Quarterly*, 58(4). pp. 255–269. doi: 10.2307/2787127.

Hogg, M. A. and Williams, K. D. (2000). From I to We: Social Identity and the Collective Self. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, 4(1). pp. 81–97. doi: 10.1037/1089-2699.4.1.81.

Holland, Dorothy., Fox, Gretchen. and Daro, Vinci. (2008). Social Movements and Collective Identity: A Decentered, Dialogic View. *Anthropological Quarterly*, 81(1). pp. 95–126. doi: 10.1353/anq.2008.0001.

Holliday, A. (2010). Complexity in Cultural Identity. *Language and Intercultural Communication*, 10(2). pp. 165–177. doi: 10.1080/14708470903267384.

Hornsey, M. J. (2008). Social Identity Theory and Self-categorization Theory: A Historical Review: Social Identity Theory and Self-categorization Theory. *Social and Personality Psychology Compass*, 2(1). pp. 204–222. doi: 10.1111/j.1751-9004.2007.00066.x.

Hortobágyi, I. (2009). The Role of Identity In Intercultural Communication. *Bulletin of the Transilvania University of Braşov*, 2(51). pp. 257–262.

Hossain, Z., Eisberg, G. and Shwalb, D. W. (2018). Grandparents' Social Identities in Cultural Context. *Contemporary Social Science*, 13(2). pp. 275–287. doi: 10.1080/21582041.2018.1433315.

Houshangi, N. (2013) *Monumental Architecture; National Identity; Conceptual Understanding of Iranian Monumental Architecture*. Thesis. Eastern Mediterranean University (EMU). http://i-rep.emu.edu.tr:8080/xmlui/handle/11129/665 (Erişim: 17 April 2021).

Hughes, B. (1999). The Constitution of Impairment: Modernity and the aesthetic of oppression. *Disability & Society*, 14(2). pp. 155–172. doi: 10.1080/09687599926244.

Hughes, B. (2007). Being Disabled: Towards a Critical Social Ontology for Disability Studies. *Disability & Society*, 22(7). pp. 673–684. doi: 10.1080/09687590701659527.

Hughes, B. (2009). Wounded/Monstrous/Abject: A Critique of the Disabled Body in the Sociological Imaginary. *Disability & Society*, 24(4). pp. 399–410. doi: 10.1080/09687590902876144.

Hughes, M. *et al.* (2015). Racial Identity and Well-Being among African Americans. *Social Psychology Quarterly*, 78(1). pp. 25–48. doi: 10.1177/0190272514554043.

Humphreys, M. and Brown, A. D. (2002). Dress and Identity: A Turkish Case Study. *Journal of Management Studies*, 39(7). pp. 927–952. doi: 10.1111/1467-6486.00318.

Hurst, R. (2003). The International Disability Rights Movement and the ICF. *Disability and Rehabilitation*, 25(11–12). pp. 572–576. doi: 10.1080/0963828031000137072.

Huynh, Q.-L., Devos, T. and Smalarz, L. (2011). Perpetual Foreigner in One's Own Land: Potential Implications for Identity and Psychological Adjustment. *Journal of social and clinical psychology*, 30(2). pp. 133–162.

İnaç, H. and Ünal, F. (2013). The Construction of National Identity in Modern Times: Theoretical Perspective. *International Journal of Humanities and Social Science*, 3(11). pp. 223–232.

Ibarra, H. and Barbulescu, R. (2010). Identity as Narrative: Prevalence, Effectiveness, and Consequences of Narrative Identity Work in Macro Work Role Transitions. *Academy of Management Review*, 35(1). pp. 135–154. doi: 10.5465/AMR.2010.45577925.

'Identity' (no date) *Cambridge Dictionary*. https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/identity (Erişim: 1 May 2019).

Iezzoni, L. I. (2006). Make No Assumptions: Communication Between Persons With Disabilities and Clinicians. *Assistive Technology*, 18(2). pp. 212–219. doi: 10.1080/10400435.2006.10131920.

Imrie, R. (1997). Rethinking the Relationships Between Disability, Rehabilitation, and Society. *Disability and Rehabilitation*, 19(7). pp. 263–271. doi: 10.3109/09638289709166537.

'Internet Encyclopedia of Philosophy | An encyclopedia of philosophy articles written by professional philosophers.' (no date). https://iep.utm.edu/ (Erişim: 29 April 2019).

Isaacs, H. R. (1975) *Idols of the Tribe: Group Identity and Political Change*. 1st ed. New York: Harper & Row.

Isiksal, H. (2005). Two Perspectives on the Relationship of Ethnicity to Nationalism: Comparing Gellner and Smith. *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, 1(1). p.

Jackson, J. W. and Smith, E. R. (1999). Conceptualizing Social Identity: A New Framework and Evidence for the Impact of Different Dimensions. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 25(1). pp. 120–135. doi: 10.1177/0146167299025001010.

Jackson, L. A. and McGill, O. D. (1996). Body Type Preferences and Body Characteristics Associated with Attractive and Unattractive Bodies by African Americans and Anglo Americans. *Sex Roles*, 35(5–6). pp. 295–307. doi: 10.1007/BF01664771.

Jameson, D. A. (2007). Reconceptualizing Cultural Identity and Its Role in Intercultural Business Communication. *Journal of Business Communication*, 44(3). pp. 199–235. doi: 10.1177/0021943607301346.

Jammaers, E., Zanoni, P. and Hardonk, S. (2016). Constructing Positive Identities in Ableist Workplaces: Disabled Employees' Discursive Practices Engaging with The Discourse of Lower Productivity. *Human Relations*, 69(6). pp. 1365–1386. doi: 10.1177/0018726715612901.

Jáuregui Bereciartu, G. (1994) *Decline of the Nation State*. Reno: University of Nevada Press (Ethnonationalism in comparative perspective).

Jazvac-Martek, M. (2009). Oscillating Role Identities: The Academic Experiences of Education Doctoral Students. *Innovations in Education and Teaching International*, 46(3). pp. 253–264. doi: 10.1080/14703290903068862.

Jiang, C. *et al.* (2019). An Examination of Ingroup Preferences Among People with Multiple Socially Stigmatized Identities. *Self and Identity*, pp. 1–18. doi: 10.1080/15298868.2019.1657937.

Kaçar, E. ve Kaçar, E. (2016). Aristoteles Metafiziğinin Temel İlkeleri ile Aydınlanmada Hakiki Metafizik İddiası Olarak Kant Metafiziği. *Dört Öge*, (10). pp. 101–112.

Kahane, G. and Savulescu, J. (2012). The Concept of Harm and the Significance of Normality. *Journal of Applied Philosophy*, 29(4). pp. 318–332. doi: 10.1111/j.1468-5930.2012.00574.x.

Kallio, H. *et al.* (2016). Systematic Methodological Review: Developing A Framework for a Qualitative Semi-Structured Interview Guide. *Journal of Advanced Nursing*, 72(12). pp. 2954–2965. doi: 10.1111/jan.13031.

Kantarci, Z. (2014). En İyi Yönetime Giden Yol: Aristoteles'in Siyaset Felsefesi. *Mavi Atlas*, 0(2). p. 21. doi: 10.18795/ma.24576.

Karacagil, Z. (2017). Military Service in the Construction of Manhood. *Journal of Human Sciences*, 14(4). p. 4410. doi: 10.14687/jhs.v14i4.4913.

Karaduman, S. (2010). Modernizmden Postmodernizme Kimliğin Yapisal Dönüşümü. *Journal of Yaşar University*, 5(17). pp. 2886–2899. doi: 10.19168/jyu.49976.

Karlsen, S. and Nazroo, J. Y. (2002). Agency and Structure: The Impact of Ethnic Identity and Racism on the Health of Ethnic Minority People. *Sociology of Health & Illness*, 24(1). pp. 1–20. doi: https://doi.org/10.1111/1467-9566.00001.

Kastanakis, M. N. and Voyer, B. G. (2014). The Effect of Culture on Perception and Cognition: A Conceptual Framework. *Journal of Business Research*, 67(4). pp. 425–433. doi: 10.1016/j.jbusres.2013.03.028.

Kaya, M. (2013). Platon'un Ruh Kuramı. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(1). pp. 171–182. doi: 10.5578/JSS.6784.

Kaya, M. (2014). Aristoteles'in Ruh Anlayışı. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (18). pp. 91–98.

Keltner, D., Gruenfeld, D. H. and Anderson, C. (2003). Power, Approach, and Inhibition. *Psychological Review*, 110(2). pp. 265–284. doi: 10.1037/0033-295X.110.2.265.

Kelvin, P. (1981). Work as a Source of Identity: The Implications of Unemployment. *British Journal of Guidance & Counselling*, 9(1). pp. 2–11. doi: 10.1080/03069888108258196.

Ketenci, T. and Topuz, M. (2013). Aristoteles ve Augustinus'un İnsan Anlayışları Üzerine. *Kaygı. Uludağ Üniversitesi Fen-edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, (20). pp. 1–18.

Khan, S. R., Benda, T. and Stagnaro, M. N. (2012). Stereotyping From the Perspective of Perceivers and Targets. *Online Readings in Psychology and Culture*, 5(1). doi: 10.9707/2307-0919.1043.

Kiesling, C. and Sorell, G. (2009). Joining Erikson and Identity Specialists in the Quest to Characterize Adult Spiritual Identity. *Identity*, 9(3). pp. 252–271. doi: 10.1080/15283480903344554.

Kinavey, C. (2006). Explanatory Models of Self-Understanding in Adolescents Born With Spina Bifida. *Qualitative Health Research*, 16(8). pp. 1091–1107. doi: 10.1177/1049732306292092.

Kirkevold, M. and Bergland, Å. (2007). The Quality of Qualitative Data: Issues to Consider when Interviewing Participants who have Difficulties Providing Detailed Accounts of their Experiences. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being*, 2(2). pp. 68–75. doi: 10.1080/17482620701259273.

Kisanji, J. (1995). Interface between Culture and Disability in the Tanzanian Context: Part I. *International Journal of Disability, Development and Education*, 42(2). pp. 93–108. doi: 10.1080/0156655950420202.

Kissow, A.-M. (2015). Participation in Physical Activity and The Everyday Life of People with Physical Disabilities: A Review of the Literature. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 17(2). pp. 144–166. doi: 10.1080/15017419.2013.787369.

Kitchin, R. and Wilton, R. (2003). Disability Activism and the Politics of Scale. *The Canadian Geographer/Le G?ographe canadien*, 47(2). pp. 97–115. doi: 10.1111/1541-0064.00005.

Klein, S. B. (2013). Making the Case that Episodic Recollection is Attributable to Operations Occurring at Retrieval Rather than to Content Stored in a Dedicated Subsystem of Long-term Memory. *Frontiers in Behavioral Neuroscience*, 7(3). doi: 10.3389/fnbeh.2013.00003.

Klicperová-Baker, M. and Košťál, J. (2015). European Sociopolitical Mentalities: Identifying Pro- and Antidemocratic Tendencies: Part I – Individual citizens' perspective. *European Societies*, 17(3). pp. 301–332. doi: 10.1080/14616696.2015.1018720.

Kliewer, C. and Drake, S. (1998). Disability, Eugenics and the Current Ideology of Segregation: A modern moral tale. *Disability & Society*, 13(1). pp. 95–111. doi: 10.1080/09687599826939.

Knapp, S., Marziliano, A. and Moyer, A. (2014). Identity Threat and Stigma in Cancer Patients. *Health Psychology Open*, 1(1). p. 205510291455228. doi: 10.1177/2055102914552281.

Koc, M. (2006). Cultural Identity Crisis in the Age of Globalization and Technology. *Turkish Online Journal of Educational Technology - TOJET*, 5(1). pp. 37–43.

Koch, L. (2004). The Meaning of Eugenics: Reflections on the Government of Genetic Knowledge in the Past and the Present. *Science in Context*, 17(3). pp. 315–331. doi: 10.1017/S0269889704000158.

Kohring, M. and Görke, A. (2000). Genetic Engineering in the International Media: An Analysis of Opinion-Leading Magazines. *New Genetics and Society*, 19(3). pp. 345–363. doi: 10.1080/713687600.

Kong, L. and Yeoh, B. S. A. (1997). The Construction of National Identity through the Production of Ritual and Spectacle. *Political Geography*, 16(3). pp. 213–239. doi: 10.1016/0962-6298(95)00135-2.

Korte, R. F. (2007). A Review of Social Identity Theory with Implications for Training and Development. *Journal of European Industrial Training*, 31(3). pp. 166–180. doi: 10.1108/03090590710739250.

Kupe, T. (1995). New Forms of Cultural Identity in an African Society: Comment to the Paper by Ullamaija Kivikuru. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 8(4). pp. 391–398. doi: 10.1080/13511610.1995.9968464.

Kuppers, P. (2000). Accessible Education: Aesthetics, bodies and disability. *Research in Dance Education*, 1(2). pp. 119–131. doi: 10.1080/713694266.

Kurawa, S. S. (2010). The Impact of Disability on Self and Society: An Agenda for Research on Rehabilitation of Disabled in Nigeria. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 5, pp. 1804–1810. doi: 10.1016/j.sbspro.2010.07.368.

Kymlicka, W. (2003) *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*. Repr. Oxford: Clarendon Press (Oxford political theory).

Lalvani, P. (2015). Disability, Stigma and Otherness: Perspectives of Parents and Teachers. *International Journal of Disability, Development and Education*, 62(4). pp. 379–393. doi: 10.1080/1034912X.2015.1029877.

Lammers, J. *et al.* (2016). To Have Control Over or to Be Free From Others? The Desire for Power Reflects a Need for Autonomy. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 42(4). pp. 498–512. doi: 10.1177/0146167216634064.

Lammers, J., Stoker, J. I. and Stapel, D. A. (2009). Differentiating Social and Personal Power: Opposite Effects on Stereotyping, but Parallel Effects on Behavioral Approach Tendencies. *Psychological Science*, 20(12). pp. 1543–1548. doi: 10.1111/j.1467-9280.2009.02479.x.

Lamont, M. and Mizrachi, N. (2012). Ordinary People Doing Extraordinary Things: Responses To Stigmatization In Comparative Perspective. *Ethnic and Racial Studies*, 35(3). pp. 365–381. doi: 10.1080/01419870.2011.589528.

Lane, H. L. (2002). Do Deaf People Have a Disability?. *Sign Language Studies*, 2(4). pp. 356–379. doi: 10.1353/sls.2002.0019.

Langton, R. (2009) *Sexual Solipsism: Philosophical Essays on Pornography and Objectification*. Oxford ; New York: Oxford University Press.

Lapinski, M. K. and Rimal, R. N. (2005). An Explication of Social Norms. *Communication Theory*, 15(2). pp. 127–147. doi: 10.1111/j.1468-2885.2005.tb00329.x.

Lappeteläinen, A., Sevón, E. and Vehkakoski, T. (2017). Forbidden Option or Planned Decision? Physically Disabled Women's Narratives on the Choice of Motherhood. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 19(2). pp. 140–150. doi: 10.1080/15017419.2016.1243150.

Leask, J. (2005). Evidence for Autism in Folklore?. *Archives of Disease in Childhood*, 90(3). pp. 271–271. doi: 10.1136/adc.2003.044958.

Leclerc, C. *et al.* (2000). Brain Functional Reorganization in Early Blind Humans Revealed by Auditory Event-Related Potentials. *NeuroReport*, 11(3). pp. 545–550. doi: 10.1097/00001756-200002280-00024.

Ledingham, M. D. *et al.* (2019). "I Should Have Known". The Perceptual Barriers Faced by Mental Health Practitioners in Recognising and Responding to Their Own Burnout Symptoms. *Asia Pacific Journal of Counselling and Psychotherapy*, 10(2). pp. 125–145. doi: 10.1080/21507686.2019.1634600.

Lee, S. S. (2011). Collective Identity, Learning, and the Deaf Rights Movement. *Critical Disability Discourses/Discours Critiques Dans Le Champ Du Handicap*, 3, pp. 1–13.

Leete, A. (2012). Introduction: Dynamic Perspectives of Identity Politics. *Folklore. Electronic Journal of Folklore*, (51). pp. 7–14. doi: 10.7592/FEJF2012.51.Leete.

Leidner, R. (1991). Serving Hamburgers and Selling Insurance: Gender, Work, and Identity in Interactive Service Jobs. *Gender & Society*, 5(2). pp. 154–177. doi: 10.1177/089124391005002002.

Leitch, C. M. and Harrison, R. T. (2016). Identity, Identity Formation and Identity Work in Entrepreneurship: Conceptual Developments and Empirical Applications. *Entrepreneurship & Regional Development*, 28(3–4). pp. 177–190. doi: 10.1080/08985626.2016.1155740.

Levine, S. and Kozloff, M. A. (1978). The Sick Role: Assessment and Overview. *Annual Review of Sociology*, 4(1). pp. 317–343. doi: 10.1146/annurev.so.04.080178.001533.

Li, L. and Moore, D. (1998). Acceptance of Disability and its Correlates. *The Journal of Social Psychology*, 138(1). pp. 13–25. doi: 10.1080/00224549809600349.

Lin, N., Ensel, W. M. and Vaughn, J. C. (1981). Social Resources and Strength of Ties: Structural Factors in Occupational Status Attainment. *American Sociological Review*, 46(4). p. 393. doi: 10.2307/2095260.

Lin, W.-Y., Song, H. and Ball-Rokeach, S. (2010). Localizing the Global: Exploring the Transnational Ties That Bind in New Immigrant Communities. *Journal of Communication*, 60(2). pp. 205–229. doi: 10.1111/j.1460-2466.2010.01480.x.

Link, B. G. and Phelan, J. C. (2001). Conceptualizing Stigma. *Annual Review of Sociology*, 27(1). pp. 363–385. doi: 10.1146/annurev.soc.27.1.363.

Llewellyn, A. and Hogan, K. (2000). The Use and Abuse of Models of Disability. *Disability & Society*, 15(1). pp. 157–165. doi: 10.1080/09687590025829.

Loja, E. *et al.* (2013). Disability, Embodiment and Ableism: Stories of Resistance. *Disability & Society*, 28(2). pp. 190–203. doi: 10.1080/09687599.2012.705057.

Lombardo, P. A. (2008). Disability, Eugenics, and the Culture Wars. *Saint Louis University Journal of Health Law & Policy*, 2(1). pp. 57–80.

Lu, W. (2018) *Disabled People Don't Need To Be "Fixed" — We Need A Cure For Ableism*, *Everyday Feminism*. https://everydayfeminism.com/2018/05/a-cure-for-ableism/ (Erişim: 22 June 2020).

Luborsky, M. R. (1994). The Cultural Adversity of Physical Disability: Erosion of Full Adult Personhood. *Journal of Aging Studies*, 8(3). pp. 239–253. doi: 10.1016/0890-4065(94)90002-7.

Lupton, D. (2008). Psychoanalytic Sociology and the Medical Encounter: Parsons and Beyond. *Sociology of Health & Illness*, 19(5). pp. 561–579. doi: 10.1111/j.1467-9566.1997.tb00420.x.

MacBeth, A., Schwannauer, M. and Gumley, A. (2008). The Association between Attachment Style, Social Mentalities, and Paranoid Ideation: An Analogue Study. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, 81(1). pp. 79–93. doi: 10.1348/147608307X246156.

Mackie, D. (1999). Personal Identity and Dead People. *Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition*, 95(3). pp. 219–242.

Madriaga, M. *et al.* (2011). Marking-out Normalcy and Disability in Higher Education. *British Journal of Sociology of Education*, 32(6). pp. 901–920. doi: 10.1080/01425692.2011.596380.

Mahajan, A. P. *et al.* (2008). Stigma in the HIV/AIDS epidemic: a review of the literature and recommendations for the way forward. *AIDS*, 22(Suppl 2). pp. S67–S79. doi: 10.1097/01.aids.0000327438.13291.62.

Makarevičs, V. (2011). The Problem of Personality and Professional Identity in Plato's Works. in *The 7th Annual International Scientific Conference. New Dimensions in the Development in Society*. *The 7th Annual International Scientific Conference. New Dimensions in the Development in Society*.

Makkar, J. K. and Strube, M. J. (1995). Black Women's Self-Perceptions of Attractiveness Following Exposure to White Versus Black Beauty Standards: The Moderating Role of Racial Identity and Self-Esteem. *Journal of Applied Social Psychology*, 25(17). pp. 1547–1566. doi: 10.1111/j.1559-1816.1995.tb02632.x.

Malacrida, C. (2009). Performing Motherhood in a Disablist World: Dilemmas of Motherhood, Femininity and Disability. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 22(1). pp. 99–117. doi: 10.1080/09518390802581927.

Malacrida, C. (2012). Bodily Practices as Vehicles for Dehumanization in an Institution for Mental Defectives. *Societies*, 2(4). pp. 286–301. doi: 10.3390/soc2040286.

Malhotra, R. (2012). The Disability Rights Movement: From Charity to Confrontation. *Socialism and Democracy*, 26(2). pp. 132–135. doi: 10.1080/08854300.2012.686288.

Mamboleo, G. I. *et al.* (2015). Socio-ecological Influences of Attitudes toward Disability Among Kenyan Undergraduate Students. *Journal of Psychology in Africa*, 25(3). pp. 216–223. doi: 10.1080/14330237.2015.1065056.

Marks, D. (1997). Models of Disability. *Disability and Rehabilitation*, 19(3). pp. 85–91. doi: 10.3109/09638289709166831.

Marshall, M. N. (1996). Sampling for Qualitative Research. *Family Practice*, 13(6). pp. 522–526. doi: 10.1093/fampra/13.6.522.

Martin, H. E. (2006). Mental Illness as Metaphor in Hua-Ling Nieh and Li-Hua Yu's Chinese-Language American Novels. *Comparative American Studies An International Journal*, 4(3). pp. 347–367. doi: 10.1177/1477570006067781.

Masala, C. and Petretto, D. R. (2008). From Disablement to Enablement: Conceptual Models of Disability in the 20th Century. *Disability and Rehabilitation*, 30(17). pp. 1233–1244. doi: 10.1080/09638280701602418.

Maslow, A. (1954) *Motivation and Personality*. New York: Harper.

Maslow, A. H. (1943). A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, 50(4). pp. 370–396. doi: 10.1037/h0054346.

Matsumoto, D. (2007). Culture, Context, and Behavior. *Journal of Personality*, 75(6). pp. 1285–1320. doi: 10.1111/j.1467-6494.2007.00476.x.

McAdams, D. P. (2018). Narrative Identity: What Is It? What Does It Do? How Do You Measure It?. *Imagination, Cognition and Personality*, 37(3). pp. 359–372. doi: 10.1177/0276236618756704.

McClelland, D. (1961) *The Achieving Society*. Princeton: Van Nostrand.

McDonnell, P. (2016). Disability, Deafness and Ideology in the late Twentieth and early Twenty-first Centuries. *Educação & Realidade*, 41(3). pp. 777–788. doi: 10.1590/2175-623661091.

McKinley, N. M. and Hyde, J. S. (1996). The Objectified Body Consciousness Scale: Development and Validation. *Psychology of Women Quarterly*, 20(2). pp. 181–215. doi: 10.1111/j.1471-6402.1996.tb00467.x.

McLaughlin, J. (2017). The Medical Reshaping of Disabled Bodies as a Response to Stigma and a Route to Normality. *Medical Humanities*, 43(4). pp. 244–250. doi: 10.1136/medhum-2016-011065.

McLean, K. C. and Pasupathi, M. (2012). Processes of Identity Development: Where I Am and How I Got There. *Identity*, 12(1). pp. 8–28. doi: 10.1080/15283488.2011.632363.

McLellan, F. (2007). Medicalisation: A Medical Nemesis. *The Lancet*, 369(9562). pp. 627–628. doi: 10.1016/S0140-6736(07)60293-1.

Meacham, J. A. and Santilli, N. R. (1982). Interstage Relationships in Erikson's Theory: Identity and Intimacy. *Child Development*, 53(6). p. 1461. doi: 10.2307/1130072.

Mihesuah, D. A. (1998). American Indian Identities: Issues of Individual Choices and Development. *American Indian Culture and Research Journal*, 22(2). pp. 193–226. doi: 10.17953/aicr.22.2.9341w76528071x3j.

Miles, M. (2001). Studying Responses to Disability in South Asian Histories: Approaches personal, prakrital and pragmatical. *Disability & Society*, 16(1). pp. 143–160. doi: 10.1080/713662031.

Miles, M. (2002). Disability in an Eastern Religious Context: Historical Perspectives. *Journal of Religion, Disability & Health*, 6(2–3). pp. 53–76. doi: 10.1300/J095v06n02_08.

Milkie, M. A. (1999). Social Comparisons, Reflected Appraisals, and Mass Media: The Impact of Pervasive Beauty Images on Black and White Girls' Self-Concepts. *Social Psychology Quarterly*, 62(2). p. 190. doi: 10.2307/2695857.

Milosevic-Djordjevic, J. (2007). Primordialistic Concept of National Identity in Serbi. *Psihologija*, 40(3). pp. 385–397. doi: 10.2298/PSI0703385M.

Miskovic, M. (2015). The Construction of Ethnic Identity of Balkan Muslim Immigrants: A Narrativization of Personal Experiences. *The Qualitative Report*, 12(2). pp. 514–546. doi: 10.46743/2160-3715/2007.1630.

Mkhize, G. (2015). Problematising Rhetorical Representations of Individuals with Disability – Disabled or Living with Disability?. *Agenda*, 29(2). pp. 133–140. doi: 10.1080/10130950.2015.1040692.

Molden, T. H. and Tøssebro, J. (2012). Disability Measurements: Impact on Research Results. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 14(4). pp. 340–357. doi: 10.1080/15017419.2011.621654.

Molloy, B. L. and Herzberger, S. D. (1998). Body Image and Self-Esteem: A Comparison of African-American and Caucasian Women. *Sex Roles*, 38(7/8). pp. 631–643. doi: 10.1023/A:1018782527302.

Monedero, J. A. G., Cuesta, C. U. and Angulo, B. N. (2014). Social Image of Disability. Vulnerability of the Dignity of Women with Disability and Social Exclusion Contexts. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 161, pp. 115–120. doi: 10.1016/j.sbspro.2014.12.019.

Monrouxe, L. V. and Rees, C. E. (2015). Theoretical Perspectives on Identity: Researching Identities in Healthcare Education. in Cleland, J. A. and Durning, S. J. (eds) *Researching Medical Education*. Chichester, West Sussex: John Wiley and Sons, Inc, pp. 129–140.

Mulligan, D. (2013). About This Issue. *Community Eye Health*, pp. 1–3.

Mulvany, J. (2000). Disability, Impairment or Illness? The Relevance of the Social Model of Disability to The Study of Mental Disorder. *Sociology of Health and Illness*, 22(5). pp. 582–601. doi: 10.1111/1467-9566.00221.

Mummendey, A. *et al.* (1999). Strategies To Cope With Negative Social Identity: Predictions By Social Identity Theory and Relative Deprivation Theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76(2). pp. 229–245. doi: 10.1037/0022-3514.76.2.229.

Murphy, J. W. (2005). Social Norms and Their Implications for Disability. *Journal of Social Work in Disability & Rehabilitation*, 4(1–2). pp. 153–163. doi: 10.1300/J198v04n01_09.

Naraian, S. and Natarajan, P. (2013). Negotiating Normalcy with Peers in Contexts of Inclusion: Perceptions of youth with disabilities in India. *International Journal of Disability, Development and Education*, 60(2). pp. 146–166. doi: 10.1080/1034912X.2013.786565.

Neff, L. J. *et al.* (1997). Black—White Differences in Body Size Perceptions and Weight Management Practices Among Adolescent Females. *Journal of Adolescent Health*, 20(6). pp. 459–465. doi: 10.1016/S1054-139X(96)00273-X.

Neyer, A.-K. and Harzing, A.-W. (2008). The Impact of Culture on Interactions: Five Lessons Learned From the European Commission. *European Management Journal*, 26(5). pp. 325–334. doi: 10.1016/j.emj.2008.05.005.

Nimbalkar, N. (2011). John Locke on Personal Identity. *Mens Sana Monographs*, 9(1). p. 268. doi: 10.4103/0973-1229.77443.

Noonan, H. W. (2019) *Personal Identity*. Third Edition. New York: Routledge.

Nordenfelt, L. (2003). Action Theory, Disability and ICF. *Disability and Rehabilitation*, 25(18). pp. 1075–1079. doi: 10.1080/0963828031000137748.

Nota, L. *et al.* (2014). Employer Attitudes Towards the Work Inclusion of People With Disability. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 27(6). pp. 511–520. doi: 10.1111/jar.12081.

Nussbaum, M. C. (1995). Objectification. *Philosophy & Public Affairs*, 24(4). pp. 249–291. doi: 10.1111/j.1088-4963.1995.tb00032.x.

Nuttbrock, L. and Freudiger, P. (1991). Identity Salience and Motherhood: A Test of Stryker's Theory. *Social Psychology Quarterly*, 54(2). pp. 146–157. doi: 10.2307/2786932.

O'Brien, G. V. (2011). Eugenics, Genetics, and the Minority Group Model of Disabilities: Implications for Social Work Advocacy. *Social Work*, 56(4). pp. 347–354. doi: 10.1093/sw/56.4.347.

O'Day, B. and Killeen, M. (2002). Research on the Lives of Persons with Disabilities: The Emerging Importance of Qualitative Research Methodologies. *Journal of Disability Policy Studies*, 13(1). pp. 9–15. doi: 10.1177/10442073020130010201.

O'Donovan, M.-A. and Good, A. (2010). Towards Comparability of Data: Using The ICF to Map the Contrasting Definitions of Disability in Irish Surveys And Census, 2000–2006. *Disability and Rehabilitation*, 32(sup1). pp. S9–S16. doi: 10.3109/09638288.2010.516788.

Ogechi, N. O. and Jerop Ruto, S. (2002). Portrayal of Disability through Personal Names and Proverbs in Kenya; Evidence from Ekegusii and Nandi. *Wiener Zeitschrift Für Kritische Afrika Studien*, 3(2). pp. 63–82.

Oliver, M. (1998). Theories in health care and research: Theories of disability in health practice and research. *BMJ*, 317(7170). pp. 1446–1449. doi: 10.1136/bmj.317.7170.1446.

Oliver, M. (2013). The Social Model of Disability: Thirty Years on. *Disability & Society*, 28(7). pp. 1024–1026. doi: 10.1080/09687599.2013.818773.

Olson, E. T. (1999) *The Human Animal: Personal Identity Without Psychology*. New York: Oxford Univ. Press (Philosophy of mind series).

Oppong, S. H. (2013). Religion and Identity. *American International Journal of Contemporary Research*, 3(6). pp. 10–16.

vom Orde, H. (2016). Perspectives On Identity, An Overview Of Identity Concepts From Psychoanalysis, Sociology, And Psychology. *Televizion*, (29). pp. 6–9.

Orhan, S. ve Uysal, S. (2019). Engelli Bireylerin Çalışma Hayatında Maruz Kaldıkları Duygusal Yükler: Sakarya İli Örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 8(1). pp. 270–291. doi: 10.15869/itobiad.472032.

Oró-Piqueras, M. (2012). The "Dys-Appearing" Body in Doris Lessing's The Diary of a Good Neighbour and Margaret Forster's Have the Men Had Enough?. *Societies*, 2(4). pp. 270–285. doi: 10.3390/soc2040270.

Oyserman, D., Elmore, K. and Smith, G. (2012). Self, Self-concept, and Identity. in Leary, M. R. and Tangney, J. P. (eds) *Handbook of Self and Identity*. 2nd ed. New York ; London: Guilford Press, pp. 69–104.

Özdemir, M. (2018). Türk Kültüründe Pehlivanlık Kavramı. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(12). pp. 558–564.

Özdemir, Z. (2015). Sosyal Medyada Kimlik İnşasında Yeni Akım: Özçekim Kullanımı. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (2). pp. 112–131.

Palabıyık, A. and Koç, Y. (2015). Millet-i Hâkime Kavramı Üzerine Sosyopolitik Bir Değerlendirme. *Journal of International Social Research*, 8(37). pp. 419-430.

Papadaki, E. (2007). Sexual Objectification: From Kant to Contemporary Feminism. *Contemporary Political Theory*, 6(3). pp. 330–348. doi: 10.1057/palgrave.cpt.9300282.

Papadaki, L. (2010). What is Objectification?. *Journal of Moral Philosophy*, 7(1). pp. 16–36. doi: 10.1163/174046809X12544019606067.

Papila, A. (2007). Kimliğin Anlatım Aracı Olarak Sanat§. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1). pp. 176–190.

Parekh, B. (1995). The Concept of National Identity. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 21(2). pp. 255–268. doi: 10.1080/1369183X.1995.9976489.

Parens, E. (2013). On Good and Bad Forms of Medicalization. *Bioethics*, 27(1). pp. 28–35. doi: 10.1111/j.1467-8519.2011.01885.x.

Parfit, D. (1992) *Reasons and Persons*. Repr. Oxford: Clarendon.

Park, S. and Smith, S. W. (2019). The Influence of Social Norms on Korean Wives' Intention to Talk with Their Husbands about the Equal Division of Housework. *Journal of Intercultural Communication Research*, 48(2). pp. 132–149. doi: 10.1080/17475759.2019.1575891.

Paterson, M. (2013). "Looking on Darkness, Which The Blind Do See": Blindness, Empathy, and Feeling Seeing. *Mosaic: a journal for the interdisciplinary study of literature*, 46(3). pp. 159–177. doi: 10.1353/mos.2013.0033.

Patton, M. Q. (2005). Qualitative Research. in Everitt, B. S. and Howell, D. C. (eds) *Encyclopedia of Statistics in Behavioral Science*. Chichester, UK: John Wiley & Sons, Ltd, p. bsa514. doi: 10.1002/0470013192.bsa514.

Pfeiffer, D. (1994). Eugenics and Disability Discrimination. *Disability & Society*, 9(4). pp. 481–499. doi: 10.1080/09687599466780471.

Pfeiffer, D. (2001). The Conceptualization of Disability. in *Research in Social Science and Disability*. Bingley: Emerald (MCB UP). pp. 29–52. doi: 10.1016/S1479-3547(01)80019-1.

Pham, Y. K. and Murray, C. (2016). Social Relationships Among Adolescents With Disabilities: Unique and Cumulative Associations With Adjustment. *Exceptional Children*, 82(2). pp. 234–250. doi: 10.1177/0014402915585491.

Philib, S. M. (1991). The Changeling (ML 5058) Irish Versions of a Migratory Legend in Their International Context. *Béaloideas*, 59, p. 121. doi: 10.2307/20522381.

Phinney, J. S. (1989). Stages of Ethnic Identity Development in Minority Group Adolescents. *The Journal of Early Adolescence*, 9(1–2). pp. 34–49. doi: 10.1177/0272431689091004.

Phinney, J. S. *et al.* (2001). Ethnic Identity, Immigration, and Well-Being: An Interactional Perspective. *Journal of Social Issues*, 57(3). pp. 493–510. doi: 10.1111/0022-4537.00225.

Phinney, J. S. and Ong, A. D. (2007). Conceptualization and Measurement of Ethnic Identity: Current Status and Future Directions. *Journal of Counseling Psychology*, 54(3). pp. 271–281. doi: 10.1037/0022-0167.54.3.271.

Phoenix, A. and Rattansi, A. (2005). Proliferating Theories: Self and Identity in Post-Eriksonian Context: A Rejoinder to Berzonsky, Kroger, Levine, Phinney, Schachter, and Weigert and Gecas. *Identity*, 5(2). pp. 205–225. doi: 10.1207/s1532706xid0502_9.

Piccirillo, R. A. (2010). The Lockean Memory Theory of Personal Identity: Definition, Objection, Response. *Inquiries Journal/Student Pulse*, 2(08). http://www.inquiriesjournal.com/a?id=1683.

Pierro, A., Mannetti, L. and Livi, S. (2003). Self-Identity and the Theory of Planned Behavior in the Prediction of Health Behavior and Leisure Activity. *Self and Identity*, 2(1). pp. 47–60. doi: 10.1080/15298860309024.

Plach, S. K., Stevens, P. E. and Moss, V. A. (2004). Social Role Experiences of Women Living with Rheumatoid Arthritis. *Journal of Family Nursing*, 10(1). pp. 33–49. doi: 10.1177/1074840703261065.

Pollack, P. (2002). Shouting At Blind People Does Not Help Them To See. *American City Business Journals*. Https://Www.Bizjournals.Com/Louisville/Stories/2002/06/10/Smallb4.Html (Erişim: 20 April 2020).

Polletta, F. and Jasper, J. M. (2001). Collective Identity and Social Movements. *Annual Review of Sociology*, 27(1). pp. 283–305. doi: 10.1146/annurev.soc.27.1.283.

Pope, J. P., Hall, C. R. and Tobin, D. (2014). How Do Coaches Identify With Their Role as a Coach? Exploring Coach Identity Through a Role Identity Theory Lens. *Identity*, 14(2). pp. 136–152. doi: 10.1080/15283488.2014.897951.

Pope-Davis, D. B. *et al.* (2000). African American Acculturation and Black Racial Identity: A Preliminary Investigation. *Journal of Multicultural Counseling and Development*, 28(2). pp. 98–112. doi: 10.1002/j.2161-1912.2000.tb00610.x.

Powell, K. (2009). The Role of Concept of Self and Societal Expectations in Academic and Career Achievement. *Journal of Adult Education*, 38(2). pp. 32–40.

Pratt, M. G. and Rafaeli, A. (1997). Organizational Dress as a Symbol of Multilayered Social Identities. *Academy of Management Journal*, 40(4). pp. 862–898. doi: 10.2307/256951.

Priante, A. *et al.* (2016). #WhoAmI in 160 Characters? Classifying Social Identities Based on Twitter Profile Descriptions. in *Proceedings of the First Workshop on NLP and Computational Social Science*. *Proceedings of the First Workshop on NLP and Computational Social Science*, Austin, Texas: Association for Computational Linguistics, pp. 55–65. doi: 10.18653/v1/W16-5608.

Pruss, A. R. (2012). A Deflationary Theory of Diachronic Identity. *Australasian Journal of Philosophy*, 90(1). pp. 19–37. doi: 10.1080/00048402.2011.556131.

Purdie-Vaughns, V. and Eibach, R. P. (2008). Intersectional Invisibility: The Distinctive Advantages and Disadvantages of Multiple Subordinate-Group Identities. *Sex Roles*, 59(5–6). pp. 377–391. doi: 10.1007/s11199-008-9424-4.

Putri, I. P., Nasruddin, E. and Wahab, J. A. (2018). Imagined Communities and the Construction of National Identity. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 8(7). p. Pages 565-572. doi: 10.6007/IJARBSS/v8-i7/4399.

Quiros, L. (2009) *The Social Construction of Racial and Ethnic Identity Among Women of Color From Mixed Ancestry: Psychological Freedoms and Sociological Constraints*. Doktora Tezi. City University of New York.

Randazzo, K. D. and Solmon, M. (2018). Exploring Social Norms as a Framework to Understand Decisions to be Physically Active. *Quest*, 70(1). pp. 64–80. doi: 10.1080/00336297.2017.1335646.

Rashid, M. M. A., Ismail, M. and Abidin, Z. Z. (2015). Preliminary Results of Solar Flare Induced D-Region Perturbations over UKM Using Stanford AWESOME Receiver. *Journal of Applied Mathematics and Physics*, 03(05). pp. 455–464. doi: 10.4236/jamp.2015.35058.

Rashid, T. (2007). Configuration of National Identity and Citizenship in Australia: Migration, Ethnicity and Religious Minorities. *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, 6(3 & 4). pp. 1–27.

Ravindran, N. and Myers, B. J. (2012). Cultural Influences on Perceptions of Health, Illness, and Disability: A Review and Focus on Autism. *Journal of Child and Family Studies*, 21(2). pp. 311–319. doi: 10.1007/s10826-011-9477-9.

Reid-Cunningham, A. R. (2009). Anthropological Theories of Disability. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 19(1). pp. 99–111. doi: 10.1080/10911350802631644.

Reis, H. T. and et al (1982). Hysical Attractiveness in Social Interaction: Ii. Why Does Appearance Affect Social Experience?. *Journal of Personality and Social Psychology*, 43(5). pp. 979–996. doi: 10.1037/0022-3514.43.5.979.

Reischer, E. and Koo, K. S. (2004). The Body Beautiful: Symbolism and Agency in the Social World. *Annual Review of Anthropology*, 33(1). pp. 297–317. doi: 10.1146/annurev.anthro.33.070203.143754.

Rembis, M. A. (2009). (Re) Defining Disability in the "Genetic Age": Behavioral Genetics, "New" Eugenics and the Future of Impairment. *Disability & Society*, 24(5). pp. 585–597. doi: 10.1080/09687590903010941.

Riach, K. and Loretto, W. (2009). Identity Work and the `Unemployed' Worker: Age, Risability and the Lived Experience of the Older Unemployed. *Work, Employment and Society*, 23(1). pp. 102–119. doi: 10.1177/0950017008099780.

Rieber, S. (1998). The Concept of Personal Identity. *Philosophy and Phenomenological Research*, 58(3). pp. 581–594. doi: 10.2307/2653757.

Robins, E. M. and Foster, D. (1994). Social Identity Versus Personal Identity: An Investigation Into the Interaction of Group and Personal Status With Collective Self-esteem on Ingroup Favouritism. *South African Journal of Psychology*, 24(3). pp. 115–121. doi: 10.1177/008124639402400302.

Röder, B. and Rösler, F. (2003). Memory for Environmental Sounds in Sighted, Congenitally Blind and Late Blind Adults: Evidence for Cross-Modal Compensation. *International Journal of Psychophysiology*, 50(1–2). pp. 27–39. doi: 10.1016/S0167-8760(03)00122-3.

Rohmer, O. and Louvet, E. (2018). Implicit stereotyping against people with disability. *Group Processes & Intergroup Relations*, 21(1). pp. 127–140. doi: 10.1177/1368430216638536.

Rosenfeld, L. B. *et al.* (1999). Preferences for Body Type and Body Characteristics Associated with Attractive and Unattractive Bodies: Jackson and McGill Revisited. *Perceptual and Motor Skills*, 89(2). pp. 459–470. doi: 10.2466/pms.1999.89.2.459.

Rosenthal, D. A., Chan, F. and Livneh, H. (2006). Rehabilitation Students' Attitudes Toward Persons with Disabilities in High- and Low-Stakes Social Contexts: A Conjoint Analysis. *Disability and Rehabilitation*, 28(24). pp. 1517–1527. doi: 10.1080/09638280600646102.

Rossade, K.-D. (2017). Cultural Essentialism in Intercultural Relations. *Language and Intercultural Communication*, 17(4). pp. 534–536. doi: 10.1080/14708477.2016.1246683.

Rousseau-Harrison, K. *et al.* (2012). Perceived Impacts of a First Wheelchair on Social Participation. *Disability and Rehabilitation: Assistive Technology*, 7(1). pp. 37–44. doi: 10.3109/17483107.2011.562957.

Rubin, M. and Hewstone, M. (1998). Social Identity Theory's Self-Esteem Hypothesis: A Review and Some Suggestions for Clarification. *Personality and Social Psychology Review*, 2(1). pp. 40–62. doi: 10.1207/s15327957pspr0201_3.

Russell, M. and Malhotra, R. (2009). Capitalism and Disability. *Socialist Reader*, 38(38). pp. 211–228.

Rybarczyk, B. *et al.* (1995). Body Image, Perceived Social Stigma, and the Prediction of Psychosocial Adjustment To Leg Amputation. *Rehabilitation Psychology*, 40(2). pp. 95–110. doi: 10.1037/0090-5550.40.2.95.

Sachs, J. (1986). Putting Culture Back into Multicultural Education. *New Community*, 13(2). pp. 195–199. doi: 10.1080/1369183X.1986.9975966.

Salas-Provance, M. B., Erickson, J. G. and Reed, J. (2002). Disabilities as Viewed by Four Generations of One Hispanic Family. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 11(2). pp. 151–162. doi: 10.1044/1058-0360(2002/015).

Saunders, C. (2008). Double-edged swords? Collective identity and solidarity in the environment movement. *The British Journal of Sociology*, 59(2). pp. 227–253. doi: 10.1111/j.1468-4446.2008.00191.x.

Saxton, M. (2018). Hard Bodies: Exploring Historical and Cultural Factors in Disabled People's Participation in Exercise; Applying Critical Disability Theory. *Sport in Society*, 21(1). pp. 22–39. doi: 10.1080/17430437.2016.1225914.

Schachter, E. P. (2005). Erikson Meets the Postmodern: Can Classic Identity Theory Rise to the Challenge?. *Identity*, 5(2). pp. 137–160. doi: 10.1207/s1532706xid0502_4.

Schanke, A.-K. and Thorsen, K. (2014). A Life-Course Perspective on Stigma-Handling: Resilience in Persons of Restricted Growth Narrated in Life Histories. *Disability and Rehabilitation*, 36(17). pp. 1464–1473. doi: 10.3109/09638288.2013.853842.

Schneider, J. W. and Conrad, P. (1980). In the Closet with Illness: Epilepsy, Stigma Potential and Information Control. *Social Problems*, 28(1). pp. 32–44. doi: 10.2307/800379.

Schriner, K. (2001). Disability and Institutional Change: A Human Variation Perspective on Overcoming Oppression. *Journal of Disability Policy Studies*, 12(2). pp. 100–106. doi: 10.1177/104420730101200207.

Schuster, J., Beune, E. and Stronks, K. (2011). Metaphorical Constructions of Hypertension Among Three Ethnic Groups in The Netherlands. *Ethnicity & Health*, 16(6). pp. 583–600. doi: 10.1080/13557858.2011.594996.

Scotch, R. K. (1989). Politics and Policy in the History of the Disability Rights Movement. *The Milbank Quarterly*, 67, p. 380. doi: 10.2307/3350150.

Scotch, R. K. (2000). Models of Disability and the Americans With Disabilities Act. *erkeley Journal of Employment and Labor Law*, 21(1). pp. 213–222.

Segall, A. (1976). The Sick Role Concept: Understanding Illness Behavior. *Journal of Health and Social Behavior*, 17(2). p. 162. doi: 10.2307/2136342.

Senemoğlu, O. (2016). Antik Yunan Siyasal Düşünüşünde İnsan Doğası ve Toplum Anlayışı: Platon ve Aristoteles. *İnsan ve İnsan*, 3(10). pp. 0–0. doi: 10.29224/insanveinsan.280022.

Serpe, R. T. (1987). Stability and Change in Self: A Structural Symbolic Interactionist Explanation. *Social Psychology Quarterly*, 50(1). p. 44. doi: 10.2307/2786889.

Servaes, J. (1988). Cultural identity in East and West. *Howard Journal of Communications*, 1(2). pp. 58–71. doi: 10.1080/10646178809359679.

Setume, S. D. (2016). Myths and Beliefs About Disabilities: Implications for Educators and Counselors. *Journal of Disability & Religion*, 20(1–2). pp. 62–76. doi: 10.1080/23312521.2016.1152938.

Seul, J. R. (1999). "Ours is the Way of God": Religion, Identity, and Intergroup Conflict. *Journal of Peace Research*, 36(5). pp. 553–569. doi: 10.1177/0022343399036005004.

Shakespeare, T. (1993). Disabled People's Self-organisation: A New Social Movement?. *Disability, Handicap & Society*, 8(3). pp. 249–264. doi: 10.1080/02674649366780261.

Shakespeare, T. (1994). Cultural Representation of Disabled People: Dustbins for Disavowal?. *Disability & Society*, 9(3). pp. 283–299. doi: 10.1080/09687599466780341.

Shakespeare, T. (2013). Facing Up To Disability. *Community Eye Health*, pp. 1–3.

Shakespeare, T., Watson, N. and Alghaib, O. A. (2017). Blaming the Victim, all over again: Waddell and Aylward's Biopsychosocial (BPS) Model of Disability. *Critical Social Policy*, 37(1). pp. 22–41. doi: 10.1177/0261018316649120.

Shears, L. M. and Jensema, C. J. (1969). Social Acceptability of Anomalous Persons. *Exceptional Children*, 36(2). pp. 91–96. doi: 10.1177/001440296903600204.

Shepherd, S. M., Delgado, R. H. and Paradies, Y. (2018). Inter-Relationships Among Cultural Identity, Discrimination, Distress, Agency, and Safety Among Indigenous People in Custody. *International Journal of Forensic Mental Health*, 17(2). pp. 111–121. doi: 10.1080/14999013.2018.1431338.

Shields, N. *et al.* (2006). A Systematic Review of the Self-concept of Children with Cerebral Palsy Compared with Children without Disability. *Developmental Medicine & Child Neurology*, 48(2). pp. 151–157. doi: https://doi.org/10.1017/S0012162206000326.

Shils, E. (1957). Primordial, Personal, Sacred and Civil Ties: Some Particular Observations on the Relationships of Sociological Research and Theory. *The British Journal of Sociology*, 8(2). p. 130. doi: 10.2307/587365.

Shoemaker, S. (1970). Persons and Their Past. *American Philosophical Quarterly*, 7(4). pp. 269–285.

Shyman, E. (2016). The Reinforcement of Ableism: Normality, the Medical Model of Disability, and Humanism in Applied Behavior Analysis and ASD. *Intellectual and Developmental Disabilities*, 54(5). pp. 366–376. doi: 10.1352/1934-9556-54.5.366.

Siebers, T. (2001). Disability in Theory: From Social Constructionism to the New Realism of the Body. *American Literary History*, 13(4). pp. 737–754. doi: 10.1093/alh/13.4.737.

Siegrist, J. and Fekete, C. (2016). Fair Opportunities, Social Productivity and Wellbeing in Disability: Towards a Theoretical Foundation. *Journal of Rehabilitation Medicine*, 48(6). pp. 494–499. doi: 10.2340/16501977-2106.

Silverman, A. M. and Cohen, G. L. (2014). Stereotypes as Stumbling-Blocks: How Coping With Stereotype Threat Affects Life Outcomes for People With Physical Disabilities. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 40(10). pp. 1330–1340. doi: 10.1177/0146167214542800.

Siminski, P. (2003). Patterns of Disability and Norms of Participation through the Life Course: Empirical Support for a Social Model of Disability. *Disability & Society*, 18(6). pp. 707–718. doi: 10.1080/0968759032000119479.

Simonsen, E. (2005). Disability History in Scandinavia: Part of an International Research Field. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 7(3–4). pp. 137–154. doi: 10.1080/15017410500237326.

Şimşek, U. (2017) *Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Kimlik Arayışları (1718-1938)*. İstanbul: Doğu Kitabevi.

Şimşek, U. and Ilgaz, S. (2007). Küreselleşme ve Ulusal Kimlik. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1). pp. 189–199.

Sindic, D. and Condor, S. (2014). Social Identity Theory and Self-Categorisation Theory. in Nesbitt-Larking, P. et al. (eds) *The Palgrave Handbook of Global Political Psychology*. London: Palgrave Macmillan UK, pp. 39–54. doi: 10.1007/978-1-137-29118-9_3.

Sirin, S. R., McCreary, D. R. and Mahalik, J. R. (2004). Differential Reactions to Men and Women's Gender Role Transgressions: Perceptions of Social Status, Sexual Orientation, and Value Dissimilarity. *The Journal of Men's Studies*, 12(2). pp. 119–132. doi: 10.3149/jms.1202.119.

Şişman, Y. (2012). Özürlülük Alanında Kullanılan Kavramlar Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 7(28). pp. 69–85.

Smedema, S. M., Ebener, D. and Grist-Gordon, V. (2012). The Impact of Humorous Media on Attitudes toward Persons with Risabilities. *Disability and Rehabilitation*, 34(17). pp. 1431–1437. doi: 10.3109/09638288.2011.645109.

Smeekes, A. *et al.* (2017). Social Identity Continuity and Mental Health among Syrian Refugees in Turkey. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 52(10). pp. 1317–1324. doi: 10.1007/s00127-017-1424-7.

Smith, S. R. (2005). Equality, Identity and the Disability Rights Movement: From Policy to Practice and from Kant to Nietzsche in more than one Uneasy Move. *Critical Social Policy*, 25(4). pp. 554–576. doi: 10.1177/0261018305057060.

Smith, S. R. (2013). Liberal Ethics and Well-being Promotion in the Disability Rights Movement, Disability Policy, and Welfare Practice. *Ethics and Social Welfare*, 7(1). pp. 20–35. doi: 10.1080/17496535.2012.671839.

Smith, T. B. and Silva, L. (2011). Ethnic Identity and Personal Well-being of People of Color: A Meta-analysis. *Journal of Counseling Psychology*, 58(1). pp. 42–60. doi: 10.1037/a0021528.

Söder, M. (1989). Disability as a Social Construct: The Labelling Approach Revisited. *European Journal of Special Needs Education*, 4(2). pp. 117–129. doi: 10.1080/0885625890040204.

Sokol, J. T. (2009). Identity Development Throughout the Lifetime: An Examination of Eriksonian Theory. *Graduate Journal of Counseling Psychology*, 1(2). http://epublications.marquette.edu/gjcp/vol1/iss2/14.

Sönmez Yakut, A. (2017). Platon'un Phaidon'unda Sokrates'in Savunması. *Archivum Anatolicum-Anadolu Arşivleri*, 11(1). pp. 129–142. doi: 10.1501/Archv_0000000132.

Soyaslan, A. R. (2017) *Bursa'da Beyazay Resitali Yaşanıyor*. http://blog.milliyet.com.tr/Bursa-da-beyazay-resitali-yasaniyor/Blog/?Blogno=560950 (Erişim: 1 May 2020).

Spears, R. (2011). Group Identities: The Social Identity Perspective. in Schwartz, S. J., Luyckx, K., and Vignoles, V. L. (eds) *Handbook of Identity Theory and Research*. New York, NY: Springer New York, pp. 201–224. doi: 10.1007/978-1-4419-7988-9_9.

Stack, E. and McDonald, K. E. (2014). Nothing About Us without Us: Does Action Research in Developmental Disabilities Research Measure Up?: Action Research. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 11(2). pp. 83–91. doi: 10.1111/jppi.12074.

Steele, L. (2017). Policing Normalcy: Sexual Violence against Women Offenders with Disability. *Continuum*, 31(3). pp. 422–435. doi: 10.1080/10304312.2016.1275144.

Stets, J. E. and Burke, P. J. (2000). Identity Theory and Social Identity Theory. *Social Psychology Quarterly*, 63(3). p. 224. doi: 10.2307/2695870.

Stets, J. E. and Burke, P. J. (2003). A Sociological Approach to Self and Identity. in *Handbook of self and identity*. New York, NY, US: The Guilford Press, pp. 128–152.

Stevens, A. (1995). Changing Attitudes to Disabled People in the Scout Association in Britain (1908-62): A contribution to a history of disability. *Disability & Society*, 10(3). pp. 281–294. doi: 10.1080/09687599550023534.

Stevens, G. and Featherman, D. L. (1981). A Revised Socioeconomic Index of Occupational Status. *Social Science Research*, 10(4). pp. 364–395. doi: 10.1016/0049-089X(81)90011-9.

Stone, S. D. (1995). The Myth of Bodily Perfection. *Disability & Society*, 10(4). pp. 413–424. doi: 10.1080/09687599550023426.

Stone-MacDonald, A. (2012). Cultural Beliefs about Disability in Practice: Experiences at a Special School in Tanzania. *International Journal of Disability, Development and Education*, 59(4). pp. 393–407. doi: 10.1080/1034912X.2012.723947.

Strauss, A. L. and Corbin, J. M. (1998) *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. 2nd ed. Thousand Oaks: Sage Publications.

Strindlund, L., Abrandt-Dahlgren, M. and Ståhl, C. (2019). Employers' Views on Disability, Employability, and Labor Market Inclusion: A Phenomenographic Study. *Disability and Rehabilitation*, 41(24). pp. 2910–2917. doi: 10.1080/09638288.2018.1481150.

Stroch, C. *et al.* (2019). "Heavy of Mouth" and "Heavy of Tongue": Weight as a Conceptual Metaphor of Disability. *Metaphor and Symbol*, 34(4). pp. 197–208. doi: 10.1080/10926488.2019.1683947.

Stryker, S. (1968). Identity Salience and Role Performance: The Relevance of Symbolic Interaction Theory for Family Research. *Journal of Marriage and Family*, 30(4). pp. 558–564. doi: 10.2307/349494.

Sturm, R. E. and Antonakis, J. (2015). Interpersonal Power: A Review, Critique, and Research Agenda. *Journal of Management*, 41(1). pp. 136–163. doi: 10.1177/0149206314555769.

Sue, D. W. *et al.* (2007). Racial Microaggressions in Everyday Life: Implications for Clinical Practice. *The American Psychologist*, 62(4). pp. 271–286. doi: 10.1037/0003-066X.62.4.271.

Susman, J. (1994). Disability, Stigma and Deviance. *Social Science & Medicine*, 38(1). pp. 15–22. doi: 10.1016/0277-9536(94)90295-X.

Susser, M. (1990). Disease, Illness, Sickness; Impairment, Disability and Handicap. *Psychological Medicine*, 20(3). pp. 471–473. doi: 10.1017/s0033291700016974.

Sussman, N. M. (2000). The Dynamic Nature of Cultural Identity Throughout Cultural Transitions: Why Home Is Not So Sweet. *Personality and Social Psychology Review*, 4(4). pp. 355–373. doi: 10.1207/S15327957PSPR0404_5.

Svestkova, O. *et al.* (2010). Functioning and Disability in Multiple Sclerosis. *Disability and Rehabilitation*, 32 Suppl 1, pp. S59-67. doi: 10.3109/09638288.2010.511689.

Swann, W. B. *et al.* (2009). Identity Fusion: The Interplay of Personal and Social Identities in Extreme Group Behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 96(5). pp. 995–1011. doi: 10.1037/a0013668.

Swann, W. B. and Buhrmester, M. D. (2015). Identity Fusion. *Current Directions in Psychological Science*, 24(1). pp. 52–57. doi: 10.1177/0963721414551363.

Swartz, L. (2018). Building Capacity or Enforcing Normalcy? Engaging with Disability Scholarship in Africa. *Qualitative Research in Psychology*, 15(1). pp. 116–130. doi: 10.1080/14780887.2017.1416801.

Symeonidou, S. (2009). The Experience of Disability Activism through the Development of the Disability Movement: How Do Disabled Activists Find Their Way in Politics?. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 11(1). pp. 17–34. doi: 10.1080/15017410802461905.

Symeonidou, S. (2014). New Policies, Old Ideas: The Question of Disability Assessment Systems and Social Policy. *Disability & Society*, 29(8). pp. 1260–1274. doi: 10.1080/09687599.2014.923751.

Tajfel, H. (1974). Social Identity and Intergroup Behaviour. *Social Science Information*, 13(2). pp. 65–93. doi: 10.1177/053901847401300204.

Tajfel, H. (1979). Individuals and Groups in Social Psychology. *British Journal of Social and Clinical Psychology*, 18(2). pp. 183–190. doi: 10.1111/j.2044-8260.1979.tb00324.x.

Taleporos, G. and McCabe, M. P. (2005). The Relationship between the Severity and Duration of Physical Disability and Body Esteem. *Psychology & Health*, 20(5). pp. 637–650. doi: 10.1080/0887044042000334733.

Tam, S.-F. *et al.* (2003). Comparing the Self-Concepts of Hong Kong Chinese Adults With Visible and Not Visible Physical Disability. *The Journal of Psychology*, 137(4). pp. 363–372. doi: 10.1080/00223980309600620.

Taub, D. E. and Greer, K. R. (1998). Sociology of Acceptance Revisited: Males with Physical Disabilities Participating in Sport and Physical Fitness Activity. *Deviant Behavior*, 19(3). pp. 279–302. doi: 10.1080/01639625.1998.9968089.

Taub, D. E., McLorg, P. A. and Bartnick, A. K. (2009). Physical and Social Barriers to Social Relationships: Voices of Rural Disabled Women in the USA. *Disability & Society*, 24(2). pp. 201–215. doi: 10.1080/09687590802652496.

Tefera, B. *et al.* (2017). The Grace of Motherhood: Disabled Women Contending with Societal Denial of Intimacy, Pregnancy, and Motherhood in Ethiopia. *Disability & Society*, 32(10). pp. 1510–1533. doi: 10.1080/09687599.2017.1361385.

Tennant, A. (1997). Models of Disability: A Critical Perspective. *Disability and Rehabilitation*, 19(11). pp. 478–479. doi: 10.3109/09638289709166842.

Tepper, S. *et al.* (1997). Alternative Definitions of Disability: Relationship to Health-care Expenditures. *Disability and Rehabilitation*, 19(12). pp. 556–558. doi: 10.3109/09638289709166050.

Tesnime, H., Zouhaier, B. and Elloumi, A. (2016). Social Construction of the Cultural Identity of the Adolescent through Body Expression. *Creative Education*, 07, pp. 2748–2754. doi: 10.4236/ce.2016.718256.

Thoits, P. A. (1983). Multiple Identities and Psychological Well-Being: A Reformulation and Test of the Social Isolation Hypothesis. *American Sociological Review*, 48(2). p. 174. doi: 10.2307/2095103.

Thomas, C. (2012). Theorising disability and chronic illness: Where next for perspectives in medical sociology?. *Social Theory & Health*, 10(3). pp. 209–228. doi: 10.1057/sth.2012.7.

Thomas, E. L., Dovidio, J. F. and West, T. V. (2014). Lost in the Categorical Shuffle: Evidence for The Social Non-Prototypicality of Black Women. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 20(3). pp. 370–376. doi: 10.1037/a0035096.

Thompson, T. (2014). Social Construction: Disability. in *Encyclopedia of Health Communication*. 2455 Teller Road, Thousand Oaks California 91320 United States: SAGE Publications, Inc. doi: 10.4135/9781483346427.n504.

Tong, H. K. and Cheung, L. H. (2011). Cultural Identity and Language: A Proposed Framework for Cultural Globalisation and Glocalisation. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 32(1). pp. 55–69. doi: 10.1080/01434632.2010.527344.

Torres, V. (2003). Influences on Ethnic Identity Development of Latino College Students in the First Two Years of College. *Journal of College Student Development*, 44(4). pp. 532–547.

Touraine, A. (1985). An Introduction to the Study of Social Movements. *Social Research*, 52(4). pp. 749–787.

Tower, K. D. (2003). Disability through the Lens of Culture. *Journal of Social Work in Disability & Rehabilitation*, 2(2–3). pp. 5–22. doi: 10.1300/J198v02n02_02.

Traustadóttir, R., Sigurjónsdóttir, H. B. and Egilson, S. T. (2013). Disability Studies in Iceland: Past, Present and Future. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 15(sup1). pp. 55–70. doi: 10.1080/15017419.2013.800726.

Triandis, H. C. and Suh, E. M. (2002). Cultural Influences on Personality. *Annual Review of Psychology*, 53(1). pp. 133–160. doi: 10.1146/annurev.psych.53.100901.135200.

Tuna Oran, N. ve Şenuzun, F. (2008). Toplumda Kırılması Gereken Bir Zincir: HIV/AIDS Stigması ve Baş Etme Stratejileri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 5(1). pp. 1–16.

Tuncay, B. ve Polat, S. (2019). Zihinsel Engelli Çocukların Sağlıklı Kardeşlerinin Benlik Saygısı ve Okul Başarısının Belirlenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 10(3). pp. 284–288. doi: 10.22312/sdusbed.517323.

Tüccar, E. (2015). Engellilerde "Affetme" ve "Yaşam Kalite" Düzeylerinin Farklı Değişkenlere Göre İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü. https://sozluk.gov.tr/ (Erişim: 1 May 2019).

Türkan, H. K. and Atahan, O. (2017). Hatay / Ovakent Özbeklerinde Evlilik. *The Journal of Academic Social Sciences*, 5(52). pp. 222–237. doi: 10.16992/ASOS.12674.

Türkben, Y. (2017). Platon ve Abdülkerim Amasi'de Ruh Anlayışı. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(1). pp. 57–76.

Turkle, S. (1997) *Life on the Screen: Identity in the Age of the Internet*. 1. Touchstone ed. New York, NY: Touchstone (A Touchstone book).

Turner, J. C. *et al.* (1987) *Rediscovering the Social Group: A Self-Categorization Theory*. Oxford: Basil Blackwell.

Turner, J. C., Brown, R. J. and Tajfel, H. (1979). Social Comparison and Group Interest in Ingroup Favouritism. *European Journal of Social Psychology*, 9(2). pp. 187–204. doi: 10.1002/ejsp.2420090207.

Turner, J. C. and Oakes, P. J. (1986). The Significance of the Social Identity Concept for Social Psychology with Reference to Individualism, Interactionism and Social Influence. *British Journal of Social Psychology*, (25). pp. 237–252. doi: 10.1111/j.2044-8309.1986.tb00732.x.

Turner, J. C. and Reynolds, K. J. (2010). The Story of Social Identity. in Postmes, T. and Branscombe, N. R. (eds) *Rediscovering Social Identity*. New York, NY: Psychology Press (Key readings in social psychology). pp. 13–32.

Ün Yıldırım, N. *vd.* (2013). Görme Engelli, İşitme Engelli ve Sağlıklı Adelosanların Reaksiyon Zamanlarının Karşılaştırılması. *Türk Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Dergisi*, 24(3). pp. 163–168. doi: 10.21653/tfrd.156471.

Uysal, N., Gürol Arslan, G. and Mete, S. (2019). The Feelings and Experiences of Hospitalized Patients Regarding Informal Caregivers: A Qualitative Study. *Social Work in Health Care*, 58(2). pp. 166–181. doi: 10.1080/00981389.2018.1531102.

Vale, L. J. (1999). Mediated Monuments and National Identity. *The Journal of Architecture*, 4(4). pp. 391–408. doi: 10.1080/136023699373774.

Van Inwagen, P. (2001) *Ontology, İdentity, and Modality: Essays in Metaphysics*. Transferred to digital printing. Cambridge, UK: Cambridge Univ. Press (Cambridge studies in Philosophy).

Van Laar, C. *et al.* (2010). Valuing Social Identity: Consequences for Motivation and Performance in Low-Status Groups: Social Identity, Motivation and Performance. *Journal of Social Issues*, 66(3). pp. 602–617. doi: 10.1111/j.1540-4560.2010.01665.x.

Vehmas, S. and Watson, N. (2014). Moral Wrongs, Disadvantages, and Disability: A Critique of Critical Disability Studies. *Disability & Society*, 29(4). pp. 638–650. doi: 10.1080/09687599.2013.831751.

Vehmas, S. and Watson, N. (2016). Exploring Normativity in Disability Studies. *Disability & Society*, 31(1). pp. 1–16. doi: 10.1080/09687599.2015.1120657.

Verstraete, P. (2007). Towards a Disabled Past: Some Preliminary Thoughts about the History of Disability, Governmentality and Experience. *Educational Philosophy and Theory*, 39(1). pp. 56–63. doi: 10.1111/j.1469-5812.2007.00239.x.

Vilchinsky, N., Findler, L. and Werner, S. (2010). Attitudes Toward People with Disabilities: The Perspective of Attachment Theory. *Rehabilitation Psychology*, 55(3). pp. 298–306. doi: 10.1037/a0020491.

Vizcarrondo, F. E. (2014). Human Enhancement: The New Eugenics. *The Linacre Quarterly*, 81(3). pp. 239–243. doi: 10.1179/2050854914Y.0000000021.

Walsh, K. and Gordon, J. R. (2008). Creating an Individual Work Identity. *Human Resource Management Review*, 18(1). pp. 46–61. doi: 10.1016/j.hrmr.2007.09.001.

Waterman, A. S. and Waterman, C. K. (1971). Longitudinal Study of Changes in Ego Identity Status From The Freshman to The Senior Year At College. *Developmental Psychology*, 5(1). pp. 167–173.

Webb-Mitchell, B. (1994). The Spiritual Abuse of People with Disabilities. *Journal of Religion in Disability & Rehabilitation*, 2(1). pp. 55–63. doi: 10.1300/J445V02N01_07.

Wendell, S. (2001). Unhealthy Disabled: Treating Chronic Illnesses as Disabilities. *Hypatia*, 16(4). pp. 17–33. doi: 10.1111/j.1527-2001.2001.tb00751.x.

Williams, B. (1970). The Self and the Future. *The Philosophical Review*, 79(2). p. 161. doi: 10.2307/2183946.

Williams, V. *et al.* (2018). Understanding Disabling Barriers: A Fruitful Partnership between Disability Studies and Social Practices?. *Disability & Society*, 33(2). pp. 157–174. doi: 10.1080/09687599.2017.1401527.

Winter, J. A. (2003). The Development of the Disability Rights Movement as a Social Problem Solver. *Disability Studies Quarterly*, 23(1). pp. 33–61.

Wolfensberger, W. (2000). A Brief Overview of Social Role Valorization. *Mental Retardation*, 38(2). pp. 105–123. doi: 10.1352/0047-6765(2000)038<0105:ABOOSR>2.0.CO;2.

Wolfensberger, W. (2011). Social Role Valorization: A Proposed New Term for the Principle of Normalization. *Intellectual and Developmental Disabilities*, 49(6). pp. 435–440. doi: 10.1352/1934-9556-49.6.435.

Woods, R. (2017). Exploring How the Social Model of Disability Can be Re-Invigorated for Autism: In Response to Jonathan Levitt. *Disability & Society*, 32(7). pp. 1090–1095. doi: 10.1080/09687599.2017.1328157.

World Health Organization (1980) *ICF International Classification of Functioning, Disability and Health*. Geneva: World Health Organization.

World Health Organization (2002) *Towards a Common Language for Functioning, Disability and Health ICF*. Geneva: World Health Organization.

Yazıcı, M. (2016). Değerler ve Toplumsal Yapıda Sosyal Değerlerin Yeri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(1). pp. 209–223. doi: 10.18069/fusbed.10221.

Yazır, E. M. Y. (1979) *Hak Dini Kur'ân Dili*. İstanbul: Eser Yayınları.

Yenika-Agbaw, V. (2011). Reading Disability in Children's Literature: Hans Christian Andersen's Tales. *Journal of Literary & Cultural Disability Studies*, 5(1). pp. 91–108. doi: 10.3828/jlcds.2011.6.

Yıldız, R. and Demir, S. (2003). Millî Kimliğin Oluşumunda Zihniyet. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (8). pp. 1–25.

Yıldız, S. (2007). Kimlik ve Ulusal Kimlik Kavramlarının Toplumsal Niteliği. *Millî Folklor*, (74). pp. 9–16.

Yılmaz, M. E. (2014). Sosyal Kimlik ve Sosyal Çatışmalar. *TESAM Akademi Dergisi*, 1(2). pp. 137–151.

Yılmazok, L. (2018). Ulusal Sinema: Ulus, Kültür, Kimlik ve Karakter Üzerinden Bir İnceleme. *Beykoz Akademi Dergisi*, 6(1). pp. 136–151. doi: 10.14514/BYK.m.21478082.2018.6/1.136-151.

Yoshida, K. K. and Shanouda, F. (2015). A Culture of Silence: Modes of Objectification and the Silencing of Disabled Bodies. *Disability & Society*, 30(3). pp. 432–444. doi: 10.1080/09687599.2015.1019042.

Ysseldyk, R., Matheson, K. and Anisman, H. (2010). Religiosity as Identity: Toward an Understanding of Religion From a Social Identity Perspective. *Personality and Social Psychology Review*, 14(1). pp. 60–71. doi: 10.1177/1088868309349693.

Yurevich, A. V. (2013). Basic Components of National Mentality. *Herald of the Russian Academy of Sciences*, 83(6). pp. 520–528. doi: 10.1134/S1019331613060129.

Zhang, Y. and Rosen, S. (2018). Confucian Philosophy and Contemporary Chinese Societal Attitudes Toward People with Disabilities and Inclusive Education. *Educational Philosophy and Theory*, 50(12). pp. 1113–1123. doi: 10.1080/00131857.2018.1434505.

Zola, I. K. (1993). Self, Identity and The Naming Question: Reflections on the Language of Disability. *Social Science & Medicine*, 36(2). pp. 167–173. doi: 10.1016/0277-9536(93)90208-L.

Żółkowska, T. (2016). Construction of Intellectual Disability: (De)Construction of The Social Role of Intellectually Disabled Persons. *International Journal of Developmental Disabilities*, 62(4). pp. 213–223. doi: 10.1179/2047387715Y.0000000005.

İnsan Vücudunda Matematik

Prof. Dr. Osman Altıntaş
Aslan Bahtiyar

nobel bilimsel

İnsan Vücudunda Matematik

Prof. Dr. Osman Altıntaş, Aslan Bahtiyar

Yayın No.: 2151
ISBN: 978-625-393-583-2
E-ISBN: 978-625-393-584-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Mayıs 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Altıntaş, Osman., Bahtiyar, Aslan.
İnsan Vücudunda Matematik / Osman Altıntaş, Aslan Bahtiyar
1. Basım, VIII + 102 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var dizin yok.
ISBN: 978-625-393-583-2
E-ISBN: 978-625-393-584-9
1. Altın Oran 2. Simetri 3. Beyin

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ ..... **İİİ**

1. BÖLÜM
SİMETRİ **1**
Simetri Örnekleri 3
İnsan Vücudunda Simetri 8
Dış Görünüşte Simetri 8
İç Organlarda Simetri 9

2. BÖLÜM
ALTIN ORAN **11**
Fibonacci Dizisi ve Altın Oran 11
Altın Oran Örnekleri 15
İnsan Vücudunda Altın Oran 20
İdeal Ölçülerde İnsanın Vücudu 20
Akciğerlerdeki Altın Oran 21

3. BÖLÜM
İNSAN VÜCUDUNDA SİSTEMLER **23**
Sinir Sistemi ve Bileşenleri 24
Endokrin Sistemi ve Bileşenleri 25
Dolaşım Sistemi ve Bileşenleri 25
Kan Dolaşım Sistemi 26
Damar Sistemi ve Bileşenleri 27
Sindirim Sistemi ve Bileşenleri 28
Solunum Sistemi ve Bileşenleri 29
Boşaltım Sistemi ve Bileşenleri 31
Boşaltım Sistemine Yardımcı Organlar 33
Üreme Sistemi ve Bileşenleri 34
Kas Sistemi ve Bileşenleri 35
İskelet Sistemi ve Bileşenleri 36

Bağışıklık Sistemi ve Bileşenleri 37
Lenfatik Sistem ve Bileşenleri 37
Entegrasyon Sistemi ve Bileşenleri 37

4. BÖLÜM
İNSAN ANATOMİSİ 39
Kalp 40
Kalp Rahatsızlıkları 41
Akciğer 42
Akciğerin Görevleri 43
Karaciğer 44
Karaciğer Hastalıkları 44
Mide 45
İnce Bağırsak 46
Kalın Bağırsak 47
Böbrekler 48
Pankreas 50
Dalak 51
DUYU ORGANLARI 52
Göz 52
Kulak 54
Burun 56
Beyin 57
DUYULARIMIZIN OLUŞMASI 61

5. BÖLÜM
İNSAN VÜCUDUNDA MATEMATİK 63
Beyin 64
Kalp-Kan 67
Göz 70
Kulak 72
Burun 73
Dil 75
Deri 76
Böbrek 77

Mide 78
Kas 79
Akciğer-Karaciğer 80
DNA 81
Bağırsak 82
Hücre 83
İskelet 85
Diğer Sayısal Bilgiler 85

6. BÖLÜM
BAZI İLGİNÇ SAPTAMALAR 89

YAZARDAN NOT 97

KAYNAKLAR 99

ÖZ GEÇMİŞLER 101

KAYNAKLAR

Akdeniz, F. (tarih yok). Matematik ve İnsan Yaşamı. Çağ Üniversitesi

Altıntaş, O. (2021). Hayatımız Matematik. (Editör Sıla Acun). Ankara: Başkent Üniversitesi

Antıntaş, O. (2021) Evrende Matematik. Ankara: Nobel Yayınları

Bitik, O.(2019 12 3) Yüz Asimetrisi Üzerine. Yeni Yüz Yeni Hayat

Cumhur, M. (2017). Temel Anatomi. ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık.

Diyadinnet Haber. (2019, Şubat 10). İnsan Vücudunun Matematiği.

E Ödev (tarih yok) İnsan Vücudunda Matematik E Ödev.

Göksal, S. (2021 Ağustos 13) Simetriyi Neden Seviyoruz? Matematiksel.org

İnsan Beyninin Sırları. (2018). Pc. Net Dergisi.

Vikipedi. (2021. Mart 15) Vikipedi. Vücut Simetrileri

ŞEHİRLER, BİNALAR VE DOĞA TABANLI ÇÖZÜMLER

Tırmanıcı Bitkilerle Cephe Yeşillendirmesi

Doç. Dr. Ayşe Özdemir

nobel bilimsel

ŞEHİRLER, BİNALAR VE DOĞA TABANLI ÇÖZÜMLER
Tırmanıcı Bitkilerle Cephe Yeşillendirmesi

Doç. Dr. Ayşe Özdemir

Yayın No.: 1400
ISBN: 978-625-398-135-8
E-ISBN: 978-625-398-134-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Bu kitap, konunun güncelliğini koruyor olması ve günümüz koşullarında iklim değişikliğinin etkisiyle öneminin gündemde olması nedeniyle Ayşe ÖZDEMİR tarafından hazırlanan "Yapı yüzeylerinin bitkilendirilmesi üzerine bir araştırma" başlıklı yüksek lisans tezinin güncel verilerle desteklenmesi ile şekillenmiştir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seda Polat -sedapolat@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-
Kitap içi Resimleme: Ahmet Asım Kadah -ahmetasim151@gmail.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Özdemir, Ayşe.
Şehirler, Binalar ve Doğa Tabanlı Çözümler Tırmanıcı Bitkilerle Cephe Yeşillendirmesi / Ayşe Özdemir
1. Basım, XIV + 186 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-135-8
E-ISBN: 978-625-398-134-1
1. Sürdürülebilirlik 2. Doğa Tabanlı Çözümler 3. Cephe Yeşillendirmesi 4. Tırmanıcı Bitkiler

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ iii

TEŞEKKÜRLER v

ŞEKİLLER DİZİNİ ix

TABLOLAR DİZİNİ xiii

Bölüm 1
SÜRDÜRÜLEBİLİR ŞEHİRLER İÇİN DOĞA TABANLI ÇÖZÜM: CEPHE YEŞİLLENDİRMESİ 1

Sürdürülebilir Şehirler ve Doğa Tabanlı Çözümler 3

Doğa Tabanlı Bir Çözüm Aracı Olarak Cephe Yeşillendirmesi 4

Bölüm 2
YAŞAM ALANLARINA KATMA DEĞER: TIRMANICI BİTKİLERLE CEPHE YEŞİLLENDİRMESİ 7

Geçmişten Günümüze Tırmanıcı Bitki Kullanımı 9

Cephe Yeşillendirmesinin Katma Değeri 14

Bölüm 3
CEPHE YEŞİLLENDİRMESİ PLANLAMA VE UYGULAMA YAKLAŞIMI 27

Cephe Yeşillendirmesi Planlama Yaklaşımı 29

Cephe Yeşillendirmesinde Uygulama Sistem ve Teknikleri 31

Cephe Yeşillendirme Uygulamalarının Yaygınlaştırılmasında Yaklaşım Örnekleri 36

Bölüm 4
BİR UYGULAMA TEKNİĞİ OLARAK ZEMİNE/YERE BAĞLI CEPHE YEŞİLLENDİRMESİ 43

Zemine/Yere Bağlı Cephe Yeşillendirmesinde Sistemler 45

Zemine/Yere Bağlı Cephe Yeşillendirmesinde Tırmanıcı Bitki Türleri 51

Zemine/Yere Bağlı Cephe Yeşillendirmesinde Tırmanıcı Bitkilerin Dikim Teknikleri ve Bakım Süreçleri 142

Bölüm 5
ZEMİNE/YERE BAĞLI CEPHE YEŞİLLENDİRMESİNDE TIRMANMA DESTEK SİSTEMLERİ 145

Tırmanma Destek Sistemleri ve Kullanım Biçimleri 147

Bitkinin Tırmanma Formuna Uygun Tırmanma Destek Sistemleri 154

Bölüm 6
CEPHE YEŞİLLENDİRMESİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİN SAĞLANMASI: BİTKİ VE BİNA İLİŞKİSİ 159
Cephe Yeşillendirmesinde Sürdürülebilirlik 161

SON SÖZ 173

KAYNAKÇA 175

RESİM KAYNAKÇASI 181

ÖZ GEÇMİŞ 185

KAYNAKÇA

Abdullahi, M.S. & Alibaba, H.Z. (2016). Facade Greening: A Way to Attain Sustainable Built Environment. International Journal of Environmental Monitoring and Analysis, Volume 4, Issue 1, February, pp. 12-20.

Althaus, C. (1985). Bauwerk und Fassadenbegrünung mit Kletterpflanzen - Risiken, Schaden und plaventive Schadensverhutung, Diplomarbeit. Institus für Grünplanung und Gartenarchitectur Üniversität Hannover.

Althaus, C., Kiermeier, P. & Schuppler, E. (1991). MBW Ministerium für Bauen und Wohnen des Landes Nordrhein-Westfalen, Hrsg. (1991): Empfehlungen zur Fassadenbegrünung an öffentlichen Bauwerken, Düsseldorf.

Bartfelder, F. & Köhler, M. (1987). Experimentelle Untersuchungen zur Funktion von Fassadenbegrünungen. Berlin: PhD Technische Universität Berlin.

Baumann, R. (1985). Begrünte Architectur - Bauen und Gestalten mit Kletterpflanzen, Callwey München.

Bayerisches Staatsministerium für Wohnen, Bau und Verkehr 2020, Werkzeugkasten Artenvielfalt, Leitfaden für mehr Grün an öffentlichen Gebäuden, Bayerisches Staatsministerium, https://www.bayika.de/de/aktuelles/meldungen/2020-12-07_Neuer-Werkzeugkasten-Artenvielfalt.php, Erişim Tarihi: 14.07.2021.

Bayerisches Staatsministerium für Wohnen, Bau und Verkehr, Werkzeugkasten Artenvielfalt, (2021) https://www.stmb.bayern.de/med/pressemitteilungen/pressearchiv/2021/115c/index.php, Erişim tarihi: 14.07.2021.

Bayraktar, A. (1980). Bitki Çevre İlişkilerinde Yeni Bir Aşama - Canlı Yapı Sistemleri, Tabiat ve İnsan Dergisi, s. 25-33, Ankara.

Brandwein, T. (2020). Statt Vortrag: Kleine Fibel zur nachhaltigen Fassadenbegrünung mit Kletterpflanzen Thorwald Brandwein (Polygrün), Mechernich, 14.06.2020, https://www.xn--fassadenbegrnung-polygrn-6scl.de/wp-content/uploads/2020/06/Statt_Vortrag.pdf, Erişim tarihi: 22.11.2021.

Brenneisen, S., Baumann, N. & Tausendpfund, D. (2010). Ökologischer Ausgleich auf dem Dach: Vegetation und bodenbrütende Vögel Schlussbericht. Zürcher Hochschule für angewandte Wissenschaften, Zürich.

Cheng, E. H-P., Patterson, I., Packer, J. & Pegg, S. (2010). Identifying the satisfactions derived from leisure gardening by older adults, Annals of Leisure Research, Vol. 13, No. 3, pp. 395-419.

Cole, D.N. & Hall, T.E. (2010). Experiencing the restorative components of wilderness environments: Does congestion interfere and does length of exposure matter. Environment and Behavior, 42:6,806-823.

Cooper-Marcus, C. & Barnes, M. (1999). Healing Gardens: Therapeutic Benefits and Design Recommendations. New York: John Wiley & Sons, 323-384.

Dettmar, J., Pfoser, N. & Sieber, S. (2016). Gutachten Fassadenbegrünung Vorschlag für Zweck, Umfang und Gebietskulisse einer finanziellen Förderung von quartiersorientierten Unterstützungsansätzen von Fassadenbegrünungen. TU Darmstadt Fachbereich Architektur Fachgebiet Entwerfen und Freiraumplanung. Darmstadt. Almanya.

Elings, M. (2006). People-plant interaction: the physiological, psychological and sociological effects of plants on people. Farming for health. Springer Agriculture Book. Ed: Jan Hassink and Majken van Dijk (Eds.). Printed in Netherlands. Chapter 4, pp 43-55.

Encke, F. & Schiller, H. (1979). Dachgarten terassen und Baikone Gestaltung und Bepflanzung. Verlag Eugen Ulmer, Stuttgart.

FLL (2000): Fassadenbegrünungsrichtlinie – Richtlinie für die Planung, Ausführung und Pflege von Fassadenbegrünungen mit Kletterpflanzen, Forschungsgesellschaft Landschaftsentwicklung und Landschaftsbau e.V., Bonn.

Fachvereinigung Bauwerksbegrünung (FBB): Grüne Innovation Fassadenbegrünung. htpp://www.fbb.ch, Erişim tarihi: 22.11.2021.

Forschungsinitiative Zukunft Bau: „Gebäude, Begrünung und Energie – Potenziale und Wechselwirkungen"; Technische Universität Darmstadt, Fachbereich Architektur, Abschlussbericht August 2013

Fassadenbegrünung mit Kletterpflanzen (2011). http://www.fassadengruen.de, Erişim tarihi: 28.12.2021.

Fassadengrün, http://www.fassadengruen.de/uw/ranksysteme/uw/bauschaeden/bauschaeden.htm, Erişim tarihi: 28.12.2021.

European Federation of Green Roof Associations - EFB, (2015). https://efb-greenroof.eu/, Erişim tarihi: 22.11.2021.

Fritsch, J. & Ortmann, F. (1986). Spaliere. Der schöne Garten, Alles über Planung, Anlage und Pflege. Naumann und Göbel Verlagsgesellschaft, s. 196-203, s. 220-224, Köln.

Frohmann, E. (1997). Die Archetypen der Landschaft–ihre äußeren und inneren Bilder. Natur und Landschaft, 72, 202-206.

Frumkin, H. (2001). Beyond toxicity: human health and the natural environment. *American journal of preventive medicine*, *20*(3), 234-240.

Fuller, D. (2015). The NBS Guide To Façade Greening, (Part Three) NBS/RIBA Enterprises.

Hartig, T., Johansson, G. & Kylin, C. (2003). Residence in the social ecology of stress and restoration. Journal of Social Issues, 59(3), 611-636.

Hüfing, G., Jäger-Katzmann, S., Pendl, M. & Tributsch, I. (2009). Ein Pflanzenmantel für ein ausgeglichenes Klima, Ein Leitfaden für die Fassadenbegrünung. "Die umweltberatung" Wien Themenbereich Grünraum und Garten. Wien. http://images.umweltberatung.at/htm/leitfaden_fassadenbegruenung.pdf, Erişim tarihi: 22.11.2021.

Kaltenbach, F. (2008). Lebende Wände, vertikale Gärten - vom Blumentopf zur Systemfassade, In: Detail. Zeitschrift für Architektur + Baudetail 12/2008, S. 1455.

Kaplan, R. & Kaplan, S. (1989). The experience of nature: a psychological perspective, pp. 162-4. Cambrige University Press, New York.

Kaplan, R. (1992). The psychological benefits of near by nature. In Relf, D. (ed.) Role of Horticulture in Human Well-being and Social Development: A National Symposium. Timber Press, Arlington, Virginia, pp. 125-133.

Kemaloğlu, A. & Yılmaz, O. (1991). Cephe Yeşillendirilmesinin Kent Ekolojisine Katkıları, Peyzaj Mimarlığı Dergisi 91/2, S. 52-55, Ankara.

Köhler, M. (1988). Die Besiedlung von Kletterpflanzen durch Insekten und Spinnen in Berlin (West). Z f. Angew. Zoologie 75: 195-202.

Köhler, M., Barth, G., Brandwein, T., Gast, D., Joger, H., Vowinkel, K. & Seitz, U. (1993). Dach- und Fassadenbegrünung. Ulmer, Stuttgart, p 329.

Köhler, M. (2008). Urban Ecosystems, Green Facades - A View Back And Somevisions, *Urban Ecosystems*, 11, pp. 423-436.

Köhler, M. (2012). *Handbuch Bauwerksbegrünung Planung- Konstruktion – Ausführung*, Verlagsgesellschaft Rudolf Müller GmbH & Co. KG, Köln.

Köhler, M. & Malorny, W. (2009). Wärmeschutz durch extensive Gründächer. Europäischer Sanierungskalender, S. 195-212.

Köhler, M., Kaiser, D. & Wolff, F. (2018). Regenwassermanagement mit bewässerten Gründächern zur Gebäudeklimatisierung sowie zur Verbesserung der Aufenthaltsqualität. s.l.: Hochschule Neubrandenburg.

Körner, S., Bellin-Harder, F. & Nagel, A. (2008). Gründ und Gesundheit, S. 33-34. Literaturstudie. Universität Kassel.

Kraus, F., Fritthum R., Robausch, E. &. Scharf, B. (2019). Leitfaden Fassadenbegrünung. Hsg. MA 22 Wiener Umweltschutzabteilung und ÖkoKauf Wien. Online: https://www.wien.gv.at/umweltschutz/raum/pdf/fassadenbegruenung-leitfaden.pdf, Erişim tarihi; 25.09.2021.

Krusche, P., Althaus, D., Gabriel, I. & Weig-Krusche, M. (1982). Ökologie in Architektur. Ökologisches Bauen. Herausgegeben Vom Umweltbundesamt, Bauverlag GmbH, Wiesbaden & Berlin.

Kuo, F.E. & Sullivan, W.C. (2001). Environment and crime in the inner city: does vegetation reduce crime? Environment and Behavior. 33: 343-367.

Kuo, F.E. (2001). Coping With Poverty: Im-pacts of Environment and Attention in the Inner City. Environment and Behavior.33: 5-34. 26.

Leather, P., Pyrgas, M., Beale, D. & Lawrence, C. (1998). Windows in the work place. Environment and Behavior, 30(6), 739-762.

Leitfaden für mehr Grün an öffentlichen Gebäuden, Bayerisches Staatsministerium, https://www.bayika.de/de/aktuelles/meldungen/2020-12-07_Neuer-Werkzeugkasten-Artenvielfalt.php, erişim tarihi: 14.07.2021.

Lewis, C.A. (1996). Green Nature/Human Na-ture: The Meaning of Plants in our Lives. University of Illinois Press, Urbana, Chicago.

Luria, P. & Lyons, M. (2010). Urban green spaces and public health. Health and Sustainability Fact Sheet No 6. Centre for Public Health - Liverpool: Liverpool John Moores University.

Mahabadi, M., Althaus, C., Bartel, Y.C., Bott, P., Brandmeier, T., Brandwein, T., Engelen, P., Golz, U., Henze, M., Köhler, M., Köthner, B., Labenda, A., Laue, H., Mann, G., Meyer-Ricks, W., Pfoser, N., Preuß, J., Steenis, N. & Zühlke, H. (2018). FLL (ed.). Fassadenbegrünungsrichtlinien, Richtlinien für die Planung, Ausführung und Pflege von Wand- und Fassadenbegrünungen. FLL, Bonn, verv. 176 S.

Matzinger, A. (2017). Integrierte Maßnahmenplanung unter Berücksichtigung der vielfältigen Potenziale der Regenwasserbewirtschaftung - Ergebnisse des Projektes KURAS. Jahrbuch Bauwerksbegrünung 2017, S. 82.

Mein Schöner Garten (1984). Grüne Kleider für graue Hauser, Verlag Burda GmbH, 84/3, Almanya.

Mein Schöner Garten (1987). “Kletterplanzen” auf die richtige Auswahl kommt es an, Verlag Burda GmbH, 87/8, Almanya.

Minke, G. & Witter, G. (1982). Hauser mit grünem Pelz, Ein Handbuch zur Hausbegrünung, Fricke Verlag, 3. ed Frankfurt - Main.

Minke, G. & Witter, G. (1983). Zur Notwendigkeit Hauser zu begrünen - Ein Aufruf, Verlag Dieter Fricke, 3. ed Frankfurt - Main.

Moore, E.O. (1981). A prison environment’s effect on health care service demands. Journal of Environmental Systems, 11,17-34.

Newton, J. & Johnston, H. (1994). Building Green, A Guide to using Plants on Roofs. Wallas and Pavements, London.

Othman, A.R. & Sahidin, N. (2016). "Vertical Greening Façade as Passive Approach in Sustainable Design" Procedia Environmental Sciences 222, Published by Elsevier Ltd., pp. 845-854.

Özdemir, A. & Çelik Cengiz, M. (2018). Kullanıcı Tercihlerine Göre Hastane Çevresi İyileştirme Tasarımı Önerisi; ADSM Kıbrıs Şehitleri Polikliniği, Denizli. (Improvement Design Suggestion for Hospital Environment by User Preferences, Denizli). Journal of Bartin Faculty of Forestry, 20 (3), 388-401.

Parsons, R. & Hartig, T. (2000). Environmental Psychophysiology. In Cacioppo, J.T. and Tassinary, L. G. (Eds.) Handbook of Psychophysiology (2nd ed.). New York: Cambridge University Press, 815-846.

Pfoser, N. (2014). Energieeffizientes Bauen mit begrünten Fassaden. In Tagungsband FBB-Symposium 2015, Berlin.

Pfoser, N., Jenner, N., Henrich, J., Heusinger, J., Weber, S., Schreiner, J. & Unten Kanashiro, C. (2014). Gebäude Begrünung Energie – Potenziale und Wechselwirkungen. Bonn, S. 54-55.

Pfoser, N. (2012). Schadensvermeidung bei der Anbringung von Fassadenbegrünung, In: Biotope City – International Journal for City as Nature. Amsterdam, www.biotope-city.net, Erişim tarihi: 22.11.2021.

Pfoser, N. (2013). Gebäude Begrünung Energie. Potentiale und Wechselwirkungen. Abschlussbericht 31.08.2013. Technische Universität Darmstadt und Braunschweig.

Pfoser, N., Henrich N., Heusinger, J. & Weber, S. (2013). Gebäude, Begrünung und Energie. Potenziale und Wechselwirkungen. Bonn, S. 108-161.

Pfoser, N. (2016). Fassade und Pflanze - Potenziale einer neuen Fassadengestaltung. s.l.: Dissertation, Technische Universität Darmstadt, [Ph.D. Thesis].

Plahl, C. (2004). Psychologie des Gartens – Anmerkungen zu einer natürlichen Beziehung in: Callo, Hein, Plahl (Ed.): Mensch und Garten – Ein Dialog zwischen Sozialer Arbeit und Gartenbau, 47-73.

Pohl, W. (1987). Begrünte Außenwände, Bauphysik 5, Wilhelm Emst und Sohn Verlag für Architectur und technische Wissenschaften, s. 240-251, Berlin.

Richardson, E.A. & Mitchell, R. (2010). Gender differences in relationships between urban green space and health in the United Kingdom. Social Science Med., 71:568-575.

Roszak, T. (1995). Where Psyche meets Gaia. In Roszak T, Gomes ME, Kanner AD, editors. Ecopsychology: Restoring the earth, healing the mind. 1st ed. San Francisco: Sierra Club Books, pp. 1-17.

Sakarya, G. (1988). Yapı Yüzeyleri Bitkilendirilmesiyle İlgili Sorunlar, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, İzmir.

Scharf, B., Pitha, U. & Oberarzbacher, S. (2012). Living Walls - more than scenic beauties. s.l.: IFLA - International Federation of Landscape Architects, Landscapes in Transition, 2012.

Scharf, B., Pitha, U. & Trimmel, H. (2012). Thermal performance of green roofs. [World Green Roof Congress Copenhagen 2012 Urban Grey to Urban Green, Copenhagen, SEP 18-21, 2012] In: World Green Roof Congress, Urban Grey to Urban Green.

Schmidt, K. (2016). Schriften zum Strafvollzug, Jugendstrafrecht und zur Kriminologie, Städtebau und Kriminalität: Untersuchung des Einflusses von kriminalpräventiven Erkenntnissen im Rahmen städtebaulicher Projekte in Mecklenburg-Vorpommern, Herausgegeben von Prof. Dr. Frieder Dünkel, Forum Verlag Godesberg, Germany.

Scholl, I., Zahner, M. & Kull, R. (1997). Bauen mit Natur Fassadenbegrünung. Überarbeitete Fassung einer Broschüre der Stadt St. Gallen, Umweltschutzamt der Stadt St. Gallen, 1996 und Beauftragter für Umweltschutz der Stadt Winterthur.

Sherman, S.A., Mc Cuskey Shepley, M. & Vami, J.W. (2005). Children's Environments and Health-Related Quality of Life: Evidence informing Pediatric Healthcare Environmental Design. Children. Youth and Environments 15(1): 186-223.

Sheweka, S.M. & Mohamed, N.M. (2012). "Green Facades As a New Sustainable Approach Towards Climate Change" Cairo, Egypt. Energy Procedia 18, pp. 507-520

Siemens, F. (2019). 10 Tipps rund um die Wandbegrünung. https://www.mein-schoener-garten.de/gartengestaltung/gartenideen/wandbegruenung-mit-kletterpflanzen-10-tipps-11361, Erişim tarihi: 22.11.2021.

Siemens, F. (2021). Clematis pflanzen: Einfache Anleitung. https://www.mein-schoener-garten.de/gartenpraxis/ziergaerten/clematis-pflanzen-3461, Erişim tarihi: 22.11.2021.

Spalinks-Siever, J. (1986). Sanierung Linden Nord, Der Hinterhof, Gmppe Freiraum planung, s. 12-16, Hannover.

Tanrıverdi, F. (1987). Bahçe Sanatının Temel Prensipleri ve Uygulama Metodları, Sarılıcı - Tırmanıcı Bitkiler, Peyzaj Mimarisi, S. 199. Ankara.

Tennessen, C.M. & Cimprich, B. (1995). Views to nature: Effects on attention. Environmental Psychology, 15: 77-85.

Tokatlı, S. (2021). Yeşil Cephe Uygulamalarında Farklı Meslek Mensuplarının Bakış ve Tercihlerinin Değerlendirilmesi. Peyzaj Eğitim, Bilim, Kültür ve Sanat Dergisi 3/1, 28-42.

Ulrich, R.S. (1986). Human Responses to Vegetation and Landscape. Landscape and Urban Planning, 13, 29-44.

Ulrich, R.S. & Simons, R.F. (1989). Recovery from Stress During Exposure to Everyday Outdoor Environments. 17th Annual Conference of the Environmental Design Research Association, Washington D.C.

Ulrich, R.S. (1991). Effects of interior design on wellness: Theory and recent scientific research. *Journal of Healthcare Design*, 3: 97-109.

Ulrich, R.S. (1981). Natural versus Urban Scenes: Some Psychophysiological Effects. *Environment and Behavior*, 13: 523-556.

Ulrich, R.S. (1983). Aesthetic and Affective Response to Natural Environments. In: Altman, I. and Wohlwill, J.F., Eds., Human Behavior and the Natural Environment, Plenum, New York, 85-125.

Ulrich, R.S. (1984). View through a window may influence recovery from surgery. Science, 224: 420-421.

van den Berg, A.E., Koole, S.L. & van der Wulp, N.Y. (2003). Environmental preference and restoration: (How) are they related? *Journal of Environmental Psychology*, 23: 2135-2146.

Velarde, M.D., Fry, G. & Tveit, M. (2007). Health Effects of Viewing Landscape-Landscape Types in Environmental Psychology. Urban Forestry and Urban Greening, 6, 199-212.

Vogt, M., Kluza, I. & Ciemiega, M. (2013). The ecological, aesthetic and psychological benefits from using climbing plants in urban green spaces in Cracow and Dresden. *Journal of Sustainable Architecture and Civil Engineering*, 3 (4), 39-46.

Wong, N.H., Kwang Tan, A.Y., Tan, P. Y., Chiang K. & Wong N.C. (2010a) Acoustics Evaluation Of Vertical Greenery Systems For Building Walls; Building and Environment, 45: pp. 411-420.

Wong, N.H., Kwang Tan, A.Y., Chen, Y., Sekar, K., Tan, P.Y., Chan, D., Chiang, K. & Wong, N.C. (2010b). Thermal evaluation of vertical greenery systems for building walls. *Building and Environment*, 45(3) PP- 663-672.

RESİM KAYNAKÇASI

Bu kitapta basılan tüm görsellerin kaynakları belirtilmiştir. Kasıtsız bir biçimde eğer herhangi bir kaynak eksik yazılmışsa gelecek basımlarda değişiklikler yapılarak eklemeler için çaba gösterilecektir. Ayrıca görsellerin bir kısmı bu kitap için resimlenmiştir.

URL1 Singer et al. 1954. A History of Technology, History of Horticulture, https://www.hort.purdue.edu/newcrop/history/egypt/21.html, Erişim tarihi: 23.09.2021

URL2 https://afyonmerkezeml.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/03/01/114876/fotograf_galerisi_252868.html#gallery-15, Erişim tarihi: 13.07.2021

URL3 https://www.iha.com.tr/haber-sarmasik-ev-gorenleri-sasirtiyor-21695/, Erişim tarihi: 10.08.2021

URL4 https://tr.pinterest.com/pin/842876886503000347/, Erişim tarihi: 07.07.2021

URL5 Foto: Gryffindor 2007 https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sogukcesme_Sokagi_Istanbul_2007_003.jpg, Erişim tarihi: 10.07.2021

URL6 Foto: Cangül, 2008 https://www.canercangul.com/6529/curuksulu-yalisi-salacak-2/, Erişim tarihi: 10.07.2021

URL7 https://www.bursadabugun.com/haber/bogaz-in-sato-gorunumlu-yalisi-satista-dunyanin-en-pahali-10-evinden-biri-1157754.html, Erişim tarihi: 21.07.2021

URL8 https://www.picuki.com/media/1980703812016570361, Erişim tarihi: 12.07.2021

URL9 Bayerisches Staatsministerium für Wohnen, Bau und Verkehr 2020, Werkzeugkasten Artenvielfalt, Leitfaden für mehr Grün an öffentlichen Gebäuden, Bayerisches Staatsministerium, https://www.bayika.de/de/aktuelles/meldungen/2020-12-07_Neuer-Werkzeugkasten-Artenvielfalt.php, Erişim tarihi: 14.07.2021

URL10 https://www.nabu.de/umwelt-und-ressourcen/oekologisch-leben/balkon-und-garten/grundlagen/dach-wand/28541.html, Erişim tarihi: 21.07.2021

URL11 Bayerisches Staatsministerium für Wohnen, Bau und Verkehr, 2020, https://www.bayika.de/, Erişim tarihi: 14.07.2021

URL12 B,C,D, https://gruenstattgrau.at/urban-greening/technik/, Erişim tarihi: 10.07.2021

URL13 https://www.umweltberatung.at/download/?id=fassadenbegruenung-leitfaden-2064-umweltberatung.pdf, Erişim tarihi: 10.07.2021

URL14 Fassadenbegrünung mit Kletterpflanzen, 2011, https://www.xn--fassadenbegrnung-polygrn-6scl.de/fassadenbegruenung/dimensionen

URL15 https://www.gardeningknowhow.com/garden-how-to/projects/espalier-instructions.htm

URL16 https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/cd/Oberderdingen_Amthof.jpg, Erişim tarihi: 10.07.2021

URL17 C, https://www.fassadengruen.de/uw/kletterpflanzen/uw/kletterhortensie/kletterhortensie.html

URL18 D, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hydrangea_anomala_petiolaris_12zz.jpg

URL19 E, https://www.fassadengruen.de/trompetenblumen.html, Erişim tarihi: 10.08.2021

URL20 F, http://gartl.blogspot.com/2013/01/campsis-radicans-kraftlackl-und.html, Erişim tarihi: 10.08.2021

URL21 G, https://commons.wikimedia.org/wiki/File: Truba%C4%8D_-_BZ_P%C5%99F_MU.JPG, Erişim tarihi: 10.08.2021

URL22 A, https://www.fassadengruen.de/trompetenblumen.html, Erişim tarihi: 10.07.2021

URL23 A, https://www.fassadengruen.de/uw/kletterpflanzen/uw/kletterhortensie/kletterhortensie.html, Erişim tarihi: 10.08.2021

URL24 B, https://www.rankhilfen.de/artikel/punktuelle-begruenungen.html, Erişim tarihi: 10.08.2021

URL25 https://www.fassadengruen.de/en/english-ivy.html, Erişim tarihi: 17.07.2021

URL26 https://www.fassadengruen.de/fileadmin/_migrated/pics/efeu_begruenung_800.jpg

URL27 https://www.fassadengruen.de/fileadmin/_migrated/pics/wandbegruenung_kronach_1000.jpg, Erişim tarihi: 10.08.2021

URL28 The Private Life of Plants BBC Books | 21/08/1995 | David Attenborough, https://asknature.org/strategy/tendrils-stick-toarious-surfaces/, Erişim tarihi: 12.08.2021

URL29 https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/77/Parthenocissus_tricuspidata_vrille.jpg, Erişim tarihi: 11.08.2021

URL30 A,Virginia Creeper in Queen Anne's Co., Maryland (10/20/2012). Photo by Danny Poet., https://www.marylandbiodiversity.com/record/269098, Erişim tarihi: 12.07.2021

URL31 https://www.vielfaltsmacher.de/mit-kletterpflanzen-lebt-die-wand/, Erişim tarihi: 25.07.2021

URL32 https://www.uni-ulm.de/einrichtungen/garten/garten/freiland/pergola/windepflanzen/, Erişim tarihi: 29.11.2021

URL33 https://www.fassadengruen.de/akebie.html, Erişim tarihi: 29.11.2021

URL34 Building greening with akebia and other twiners on an apartment complex, Leipzig / Saxony, https://www.fassadengruen.de/en/akebia.html, Erişim tarihi: 29.11.2021

URL35 https://www.fassadengruen.de/en/bittersweet.html, Erişim tarihi: 29.11.2021

URL36 https://www.fassadengruen.de/en/bittersweet.html, Erişim tarihi: 29.11.2021

URL37 https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/4b/Pfeifenwinde_%28Aristolochia_macrophylla%29_-_Flickr_-_blumenbiene_%281%29.jpg, Erişim tarihi: 29.11.2021

URL38 https://www.fassadengruen.de/uw/kletterpflanzen/uw/pfeifenwinde/pfeifenwinde.html, Erişim tarihi: 29.11.2021

URL39 https://www.fassadengruen.de/en/silver-lace-vine.html, Erişim tarihi: 29.11.2021

URL40 Greening of a WBS-70 building in Germany, https://www.fassadengruen.de/en/silver-lace-vine.html, Erişim tarihi: 29.11.2021

URL41 https://www.fassadengruen.de/en/japanesee-honeysuckle.html, Erişim tarihi: 27.11.2021

URL42 https://www.fassadengruen.de/en/japanesee-honeysuckle.html, Erişim tarihi: 27.11.2021

URL43 https://groenegevels.be/gids/klimplant/lonicera-x-brownii-dropmore-scarlet/, Erişim tarihi: 25.10.2021

URL44 hhttps://www.fassadengruen.de/uw/kletterpflanzen/uw/blauregen/blauregen.html, Erişim tarihi: 29.11.2021

URL45 https://www.fassadengruen.de/uw/kletterpflanzen/uw/blauregen/blauregen.html, Erişim tarihi: 29.11.2021

URL46 https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Wisteria_covered_house,_Church_Enstone_-_ geograph.org.uk_-_1323946.jpg, Erişim tarihi: 29.11.2021

URL47 https://img.gartenjournal.net/wp-content/uploads/Hopfen-Balkon.jpg, Erişim tarihi: 25.10.2021

URL48 https://www.fassadengruen.de/uw/kletterpflanzen/uw/hopfen/hopfen.html, Erişim tarihi: 25.10.2021

URL49 https://www.fassadengruen.de/uw/kletterpflanzen/uw/hopfen/hopfen.html, Erişim tarihi: 25.10.2021

URL50 https://www.fassadengruen.de/en/mexican-morning-glory.html, Erişim tarihi: 29.11.2021

URL51 https://www.uni-ulm.de/einrichtungen/garten/garten/freiland/pergola/windepflanzen/, Erişim tarihi: 29.11.2021

URL52 https://www.fassadengruen.de/prachtwinde.html#c5601, Erişim tarihi: 29.11.2021

URL53 https://www.fassadengruen.de/feuerbohne.html, Erişim tarihi: 29.11.2021

URL54 https://www.fassadengruen.de/feuerbohne.html, Erişim tarihi: 29.11.2021

URL55 https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/59/Starr_070308-5467_Thunbergia_alata.jpg, Erişim tarihi: 25.10.2021

URL56 https://www.fassadengruen.de/schwarzaeugige-susanne.html, Erişim tarihi: 25.10.2021

URL57 https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/85/Ruhland%2C_Grenzstr._3%2C_Winterjasmin_in_Jahreszeiten%2C_01.jpg, Erişim tarihi: 28.08.2021

URL58 B, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e5/Unseburg%2C_bl%C3%BChender_Winterjasmin.jpg, Erişim tarihi: 28.08.2021

URL59 https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/11/Trained_rose_and_shrub_rose_against_brick_wall_in_Boreham%2C_Essex%2C_England.jpg, Erişim tarihi: 29.11.2021

URL60 https://www.classic-garden-elements.de/produkt/klassisches-rankgitter-weiss/, Erişim tarihi: 29.11.2021

URL61 https://www.frankskleinergarten.de/alles-ueber-die-6-schoensten-wandbegruener/, Erişim tarihi: 29.11.2021

URL62 https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/16/Rose_espalier_Niedernhall.JPG, Erişim tarihi: 29.11.2021

URL63 https://www.fassadengruen.de/en/large-trellises.html

URL64 https://galasearch.de/plants/12560-vitis-vinifera

URL65 Foto: Sven Taraba, https://www.rankhilfen.de/artikel/ausziehbare-rankgitter.html, Erişim tarihi: 25.10.2021

URL66 https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/cc/Starr-151201-0643-Cobaea_scandens-flowers-Keokea-Maui_%2826011303330%29.jpg, Erişim tarihi: 29.11.2021

URL67 https://www.fassadengruen.de/fileadmin/_processed_/c/d/csm_glockenreben_375_b04a9872dd.jpg, Erişim tarihi: 25.10.2021

URL68 https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Calabash_(Lagenaria_siceraria)_in_Seoul_2.jpg, Erişim tarihi: 29.11.2021

URL69 Late July - Vine - Durham Co., NCGirish Bhatt, CC BY-SA https://plants.ces.ncsu.edu/plants/lagenaria-siceraria/, Erişim tarihi: 29.11.2021

URL70 https://www.fassadengruen.de/en/sweet-pea.html, Erişim tarihi: 25.10.2021

URL71 https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/30/Tropaeolum_majus_Cantilaga_01.jpg, Erişim tarihi: 25.10.2021

URL72 https://www.fassadengruen.de/en/nasturtium.html, Erişim tarihi: 25.10.2021

URL73 A, Foto: BJÖRN SCHOAS, https://www.umweltberatung.at/die-eigene-klimaanlage-pflanzen, Erişim tarihi: 29.11.2021

URL74 D, Foto: Guas/Shutterstock, https://www.hausjournal.net/fassade-begruenen, Erişim tarihi: 29.11.2021

URL75 E, https://de.wikipedia.org/wiki/Rankger%C3%BCst

URL76 https://www.xn--fassadenbegrnung-polygrn-6scl.de/fassadenbegruenung/kletterhilfen-rankgitter/004_bild_abstandshalter-fuer-drahtseile, Erişim tarihi: 25.10.2021

URL77 https://www.xn--fassadenbegrnung-polygrn-6scl.de/fassadenbegruenung/kletterhilfen-rankgitter/011_bild_netz-aus-gespannten-und-ungespannten-seilen, Erişim tarihi: 29.11.2021

URL78 https://www.fassadengruen.de/uw/ranksysteme/uw/bauschaeden/bauschaeden.html, Erişim tarihi: 28.08.2021

URL79 Siemens, 2019, Fotoğraf: MSG/Leonie Pricking, https://www.mein-schoener-garten.de/gartengestaltung/gartenideen/wandbegruenung-mit-kletterpflanzen-10-tipps-11361

URL80 https://www.agric.wa.gov.au/weeds/climbers-out-control?page=0%2C2, Erişim tarihi: 28.08.2021

URL81 https://www.fassadengruen.de/uw/ranksysteme/uw/bauschaeden/bauschaeden.html, Erişim tarihi: 29.08.2021

URL82 Foto: Jürgen Eppel, https://www.eigenheimerverband.de/wissenwertes-fachinformationen/garten-umwelt-naturschutz/flyer/fassadenbegruenung/, Erişim tarihi: 29.08.2021

URL83 https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/43/Campsis_radicans-1-AJCBIBG-howrah-India.jpg, Erişim tarihi: 14.08.2021

URL84 https://www.fassadengruen.de/uw/ranksysteme/uw/bauschaeden/bauschaeden.html, Erişim tarihi: 14.08.2021

URL85 Foto: Prof. Dr. Jörg Dettmar 2013, https://zueri.begruent.ch/assets/pdf/Fassade-und-Pflanzen_Dissertation-Nicole-Pfoser-2016.pdf, Erişim tarihi: 29.11.2021

TEFSÎRU'L-KELBÎ VE TEFSÎRU İBN ABBÂS (TİA) İLİŞKİSİ

Dr. Hüseyin Halil

nobel bilimsel

TEFSÎRU'L-KELBÎ VE TEFSÎRU İBN ABBÂS (TİA) İLİŞKİSİ

Dr. Hüseyin Halil

Yayın No.: 2100
ISBN: 978-625-393-484-2
E-ISBN: 978-625-393-485-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Şubat 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Halil, Hüseyin.
Tefsîru'l-Kelbî ve Tefsîru İbn Abbâs (TİA) İlişkisi / Hüseyin Halil
1. Basım, VIII + 154 s., 15,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-484-2
E-ISBN: 978-625-393-485-9
1. El-Kelbî 2. İbn Abbâs 3. Fîrûzâbâdî 4. Dîneverî 5. Tefsir 6. Kur'ân

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **iii**

GİRİŞ **1**

1. Araştırmanın Amacı 1

2. Araştırmanın Tarihsel Arka Planı ve Özgünlüğü 2

Birinci Bölüm
GENEL OLARAK KELBÎ VE TEFSİRİ **7**

1. Kelbî 7

1.1. Hayatı 7

1.2. İlmî Şahsiyeti 9

1.2.1. Hadisçiliği 9

1.2.2. Tefsirciliği 13

1.3. Hocaları ve Öğrencileri 17

1.4. Mezhebi ve Kendisi Hakkındaki İthamlar 17

2. Tefsiri 20

2.1. Tefsirine Yaklaşımlar 21

2.2.1. Tefsirinin Tamamen Kabul Edilmesi 21

2.2.2. Tefsirinin Tamamen Reddedilmesi 23

2.2.3. Tefsirinden Sadece Sağlıklı Rivayet ve Görüşlerin Nakledilmesi 24

2.2. Tefsirinin Orijinalliği 25

2.3. Tefsir Tarzının Özgünlüğüne İşaret Eden Yorumları 28

İkinci Bölüm
TEFSÎRU İBN ABBÂS'IN AİDİYETİ VE TARİHLENDİRİLMESİ MESELESİ **37**

1. Senet Analizi Yöntemiyle Tarihlendirilmesi 37

1.1. Genel Olarak Senet Hakkında 44

1.2. Senet İçerisindeki Râviler Hakkındaki Bilgiler....52
1.3. Râviler Arasındaki Bağlar ve Senetler Hakkında Değerlendirmeler 61
2. İçerik ve Edebî Analiz Yoluyla Tarihlendirilmesi....65
2.1. يقول/قال Lafızlarının Kullanımı....66
2.2. أي /يعني Lafızlarının Kullanımı....67
2.3. Nüshalar Arası Okuyuş Farklılıkları....69
2.4. Editoryal Müdahaleler 69
2.5. Daha Sonra Gelecek Ayet ve Konulara Metin İçinde Yer Vermesi 71
2.6. Kanonik Kıraatlerin *TİA*'da Sistemli Bir Şekilde Zikredilmemesi....72
2.7. Fâtiha'nın Tefsirine Besmeleyi Dâhil Etmemesi....74
2.8. Tatbik Ettiği Metodun Geç Dönem Tefsir Tarzlarıyla Uyuşmaması....76
2.9. Sarf, Nahiv, İʿrâb ve Şiir Açıklamalarına Yer Vermemesi....79

Üçüncü Bölüm
***TİA*'NIN DİĞER TEFSİRLER İLE KARŞILAŞTIRILMASI VE *TEFSÎRU'L-KELBÎ* İLE İLİŞKİSİ 83**
1. *TİA*'nın Diğer Tefsirler İle İlişkisi....83
1.1. *TİA*'nın H.2. Asırdaki Tefsirler İle İlişkisi....83
1.1.1. TİA ve Tâbiîn Tefsiri....83
1.1.2. TİA ve Mukâtil B. Süleyman Tefsiri....88
1.1.3. TİA ve Süfyan Es-Sevrî Tefsiri 98
1.1.4. TİA ve Yahya B. Sellâm Tefsiri....99
1.1.5. TİA ve Abdürrezzâk B. Hemmâm Tefsiri....102
1.2. *TİA*'nın H.3 Asırdaki Bazı Tefsirler İle İlişkisi....104
1.2.1. TİA ve Tefsîru's-Semerkandî....104
1.2.2. TİA ve El-Vâdıh Fî Tefsîri'l-Kur'ân 105
1.3. TİA'nın H.4. Asır ve Sonrası Tefsirleri İle İlişkisi....114
1.4. *TİA*'nın Tenvîru'l-Mikbâs İle İlişkisi....117
2. *TİA*'nın Tefsîru'l-Kelbî İle İlişkisi....119

SONUÇ **123**

KAYNAKÇA **127**

KÜTÜPHANE VE LİTERATÜR KAYITLARI **133**

İNDEKSLER **137**

EKLER **139**

EK 1 139

Tefsîru İbn Abbas Senetleri 139

1.Senet 139

2.Senet 141

3.Senet 142

4.Senet 143

5.Senet 144

EK 2 145

el-Vâdıh fî Tefsîri'l-Kur'ân Nüshaları 145

1.Nüsha 145

2.Nüsha 146

3.Nüsha 147

4.Nüsha 148

5.Nüsha 149

EK 3 150

Diğer Eserlerle Birlikte Aynı Nüshada Yer Alan Tenvîru'l-Mikbâs Kayıtları 150

1.Nüsha 150

2.Nüsha 151

3.Nüsha 152

4.Nüsha 153

KAYNAKÇA

Ahfeş, Ebu'l-Hasan, *Meʿâni'l-Kurʾân,* Kâhire: Mektebetü Hancı, 1990.

Akyüz, Ali, "Abdürrezzâk es-San'ânî",*TDVİ Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988, 1/298-299.

Alûsî, Şehâbeddin Mahmûd, *Rûhu'l-Meânî*, Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye: Beyrut, 1994.

Askalânî, İbn Hacer, *et-Tehzîbu't-Tehzîb*, Şam: Matbaatu Dâireti'l-Meârif, 1908.

Askalânî, İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân,* Müessesetü'l-E'lemî li'l-Matbûât: Beyrut, 1971.

Askalânî, İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, Şam: Dâru'r-Reşît, 1986.

Askalânî, İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, Şam: Dâru'r-Reşît, 1986.

Aydar, Hidayet, "Muhammed b. es-Sâib el-Kelbî", *Hicri İkinci Asırda İslâmî İlimler 2* içinde, Ankara: İksad Uluslararası yayınevi, 2022.

Begavî, Ebû Muhammed el-Hüseyn, *Meʿâlimü't-tenzîl*, Dâru Tayyibe li'n-Neşr, 1997.

Beydâvî, Nâsırüddîn Ebû Saîd, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Tevîl*, Beyrut: Dâru İhyâi Turâsi'l-Arabî: 1997.

Birışık, Abdülhamit, "Kıraat", *TDVİ Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2022.

Brockelmann, Carl, *Geschichte der arabischen Litteratur Supplementband*, Leiden: E.J. Brill, 1937-42.

Brockelmann, Sezgin, Goldfeld, Wansbrough ve H. Ritter gibi önemli araştırmacılardan söz ediyoruz.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, *et-Târiḫu'l-Kebîr*, Haydarâbâd: Dâiretu'l-Meârifi'l-Osmâniyye.

Burhâneddîn Sıbtu İbni'l-Acemî, *el-Keşfü'l-ḥaṣîṣ ʿammen rumiye bi-vażʿi'l-ḥadîṣ,* Beyrut: Âlemu'l-Kütüb, 1987.

Caetani, L., *Annali del Islam*, Ulrico Hoepli, Libraio Della Real Casa: Milano, 1905.

Catalogue of Arabic Manuscripts (Yahuda Section) in the Garrett Collection, Princeton University Library, Princeton, 1977.

Cerrahoğlu, İsmail, "Muhammed b. Sâib Kelbî", *TDVİ Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.

Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Tarihi I,* Ankara: Fecr Yayınevi 1996.

Cerrahoğlu, İsmail, *Yahyâ b. Sellâm ve Tefsirdeki Metodu, Ankara:* Ankara Üniversitesi Basımevi, 1970.

Çakan, İsmail Lütfi & Muhammed Eroğlu, "Abdullah b. Abbâs", *TDVİ Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988, 1/76-79.

Çelebî, Kâtip, *Keşfü'z-Zünûn*, İlmu't-Tefsîr, Dâru İhyâi Turâsi'l-Arabî, Beyrût.

Çetiner, Bedrettin, *Fâtiha'dan Nass'a Esbâb-ı Nüzûl*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2016.

Dânî, Ebû Amr, *Kitâbu't-teysîr fî kıraâti's-sebʿ*, Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1984.

Dârekutnî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ömer, *ʿİlelü'l-Vâride fi'l-Eḥâdîṯ'n-Nebeviyye*, Riyâd: Dâru Tayyibe, 1985.

Dârekutnî, *Kitâbü'ḍ-Ḍuʿafâʾ ve'l-metrûkîn*, Medîne: Mecelletü'l-Câmiati'l-İslâmiyye, 1982.

Dâvûdî, Şemsüddîn, *Kitâbu Tabakâti'l-Müfessirîn*, Beyrut: Dârul-Kutubi'l-İlmiyye, 1983.

de Goeje, Michael Jan, "al-Belādhorī's Ansāb al-Aschrāf", *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, Band 38, no.2, (1884), 392.

Della Vida, G. Levi, *Rivista degli studi orientali*, Gennaio 1933, vol. 13, fasc. 4 (Gennaio 1933), 330.

Dîneverî, Muhammed b. Vehb, *el-Vâdıh fî Tefsîri'l-Kur'ân,* thk. Abdullah b. Muhammed el-Emîn eş-Şinkîtî, Câmiâtu'l-İslâmiyye: Medîne, 1984.

Dîneverî, Muhammed b. Vehb, *el-Vâdıh fî Tefsîri'l-Kur'ân,* thk. Ahmet Ferîd el-Mezîdî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye: Beyrût, 2003.

Efendioğlu, Mehmet, "Râvi", *TDVİ Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007, 34/472.

Efendioğlu, Mehmet, "Sâlih", *TDVİ Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009, 36/32.

Ellis, G. *Catalogue of Arabic books in the British Museum*, London, 1894.

Endelusî, Ebû Hayyân, *Kitâbu'l-Bahri'l-Muhît,* Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1999.

Eyyüb, Hasan Muhammed, *Kitâbu'l-Hadîs fî Ulûmi'l-Kur'ân ve'l-Hadîs*, Dâru's-Selâm: İskenderiye, 2004.

Ferrâ, Yahyâ b. Ziyâd, *Meʿâni'l-Kurʾân*, Kahire: Dâru'l-Mısriyye li't-Tefsîr ve't-Terceme.

Fığlalı, Ethem Ruhi, "Abdullah b. Sebe", *TDVİ Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988.

Fihristu'l-Kutubi'l-Arabiyyeti'l-Mevcûda bi Dâri'l-Kutubi li Gâyat Sanat 1921, Kahire, 1924.

Fihristu'l-Kütübi'l-Arabiyyeti'l-Mahfûza bi'l-Kütüphâneti'l-Hidiviyye, Kâhire, 1310, I, 139-40.

Fîrûzâbâdî, Mecdüddîn Ebû Tâhir*, Beṣâʾiru ẕevi't-temyîz fî leṭâʾifi'l-kitâbi'l-ʿazîz,* Lecnetu İhyâi't-Tûrâsi'l-Arabî: Kahire, 1996.

Fîrûzâbâdî, Mecdüddîn Ebû Tâhir, *el-Ḳāmûsü'l-muḥîṭ*, Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 2005.

Fîrûzâbâdî, Mecdüddîn Ebû Tâhir, *Tenvîru'l-Mikbâs min Tefsîri İbn Abbâs*, Lübnan: Dâru'l-Kutubi'l-İmiyye, 1992.

Fulton, A.S & A.G.Ellis, *Supplementary catalogue of Arabic printed books in the British Museum,* London, 1926.

Gilliot, Claude, "Portrait "mythique" d'ibn ʿAbbās", Arabica, 32 (1985),127-184.

Goldfeld, Isaiah, "The Tafsīr or ʿAbdallah b. ʿAbbās", *Der Islam; Zeitschrift für Geschichte und Kultur des Islamischen Orients*, Berlin, Vol. 58, (Jan 1, 1981): 129.

Goldziher, Ignaz, *Die Richtungen der islamischen Koranauslegung*, Buchhandlung Und Druckerei Vormals E. J. Brill: Leiden, 1920.

Hâdî, Şeyh Muhammed, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn fî sevbi'l-kaşîb* "et-Turuk İlâ İbn Abbâs fi't-Tefsîr*"*, el-Câmiatu'r-Razviyye lil-Ulûmi'l-İslâmiyye: Meşhed, 1997.

Hasan, Fâtıma Abdulkâdir el-Hıdr, *Muvâzenetu beyne akvâli İbn Abbâs et-tefsîriyye fî kitâbi tenvîri'l-mikbâs ve't-tefâsîri'l-müsnede min sureti Meryem ilâ sureti'n-nâs: dirâsâtun tahlîliyye nakdiyye,* Sudan: Câmiatu Ummu Dermâni'l-İslâmiyye, 2013.

İbn Adî, Ebû Ahmed Abdullāh, *el-Kâmil fî Ḍuʿafāi'r-Ricâl,* Beyrut: el-Kutubu'l-İlmiyye, 1997.

İbn Asâkir, Ebü'l-Kâsım, *Târihu Dimeşk li-İbn Asâkir*, Dâru'l-Fikr li't-Tabâa ve'n-Neşr ve't-Tevzî', 1995.

İbn Hallikân, Ebu'l-Abbâs, *Vefeyâtü'l-aʿyân ve enbâ'ü ebnâ'i'z-zamân*, Beyrut: Dâru sâdır, 1994.

İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed, *Kitâbü'l-mecrûḥîn*, Halep: Dâru'l-Vaʿy, 1976.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmâil b. Ömer, *el-Bâʿiṯü'l-ḥaṯîṯ ilâ İḫtiṣâri ʿulûmi'l-ḥadîṯ,* Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ, *Tefsîri'l-Ḳurʾâni'l-ʿazîm*, Dâru Tayyibe li'n-Neşr, 1999.

İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, *Garîbu'l-Kur'ân,* Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye: Kahire, 1978.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, *es-Sünen*, thk. Muhammed Nâsuriddîn el-Bânî, Riyad: Mektebetu'l-meârîf, ty.

İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrem, *Lisânü'l-ʿArab*, Beyrut: Dâru Sadr, 1993.

İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrem, *Muhtasaru Târîhi Dimeşk*, thk. Rûhiyye en-Nühhâs & Ryâz Abdulhamîd Murâd, Dâru'l-Fikr li't-Tabâa ve't-tevzî': Dimeşk, 1984.

İbn Nedîm, Ebü'l-Ferec Muhammed, *el-Fihrist*, Beyrut: Dâru'l-Mârife, 1997.

İbn Saʿd, Muhammed, *el-Tabakâtu'l-Kebîr (Kübrâ)*, ed. Friedrich Schwally, Leiden: E. J. Brill, 1912.

İbn Saʿd, Muhammed, *et-Tabakâtu'l-kubrâ*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1990.

İbnu'l-Cezerî, Şemsüddîn Ebu'l-Hayr Muhammed b. Yusuf, *Ġayetu'n-Nihâye fî Tabakâti'l-Kurrâ*, Mektebetu İbn Teymiyye.

İbnu'l-Münzir, Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm en-Nîsâbûrî, *Tefsiru İbnu'l-Münzir,* Medine: Dâru'l-Meâsir, 2002.

İsfahânî, Ebû Nuaym, *Ḍuʿafā*, Dâru's-Sekâfe, 1984.

Karataş, Ali, "Kelbî ve Yorumları", *Kur'an ve Yorumu –İlk Üçyüz Yıl- 2 Şahıslar*, *Okullar, Eserler,* ed. Halil Rahman Açar, Ankara: İlim Dallarının Düşünce Temellerini Araştırma Enstitüsü Yayını: 2019.

Kılıç, Alâüddîn Moğultay, *İkmâlü Tehẕîbi'l-Kemâl*, el-Fâruku'l-Hadîse, 2001.

Kurtubî, Muhammed b. Ahmed, *el-Câmiʿ li-aḥkâmi'l-Ḳurʾân,* Kahire: Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, 1964.

Löfgren, O. & R. Traini, *Catalogue of the Arabic Manuscripts in the Biblioteca Ambrosiana: vol.II Nuova Fondo: Series A-D,* Venice, 1981.

Mahallî, Celâleddîn Muhammed & Celâleddîn Abdurrahman es-Suyûtî, *Tefsîru'l-Celâleyn*, Kahire: Dâru'l-Hadîs.

Maʿmer b. el-Müsennā, Ebū ʿUbeyde, *Mecâzu'l-Kur'ân,* : Kâhire: Mektebetü Hancı, 1961.

Mâtürîdî, Ebû Mansur, *Teʾvîlâtü Ehli's-Sünne*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2005.

Mâverdî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed, *en-Nüket ve'l-ʿUyūn*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İmiyye.

Mertoğlu, M. Suat, "Saʿlebî", *TDVİ Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.

Mizzî, Cemâlüddîn, *Tehẕîbü'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1992.

Mukâtil b. Süleymân, Ebü'l-Hasen, *Tefsîru Mukâtil*, Beyrut: Dâru İhyâi Turâsi, 2002.

Müslim, Ebû'l-Hüseyn b. Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahihu Müslim*, Beyrut: el-Mektebetu'l-islâmî, 1987.

Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb, Sünen-i Nesâî, Riyad: Beytu'lefkâri'd-düvelîyye, ty.

Nesefî, Ebü'l-Berekât, *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Tevîl*, Beyrut: Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1998.

Nosrat Nilsaz "The al-Wāḍiḥ Tafsīr: Further Evidence for Author Identification, Relationship with Tafsīr al-Kalbī, and Literary Analysis", der Islam

Nöldeke Theodor & F. Schwally, *Geschichte des Qorāns,* Dieterich'sche Verlagsbuchhandlung: Leipzig, 1919.

Okeh, Atefa, *Tafsīr al-Qurān, attr. to ʿAbdullāh b. ʿAbbās (d.68/668)*, University of Wales: Lampeter, 2008.

Râgıb el-İsfehânî, Ebü'l-Kāsım Hüseyn, *el-Müfredât,* Dımeşk: Dâru'l-Kalem, 1991.

Râzî, Fahreddin, *Mefâtîḥu'l-ġayb*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1999.

Râzî, İbn Ebî Hâtim, *el-Cerḥ ve't-taʿdîl*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1952.

Rippin, Andrew, "Al-Zuhrī, "Naskh al-Qur'ān" and the Problem of Early "Tafsīr Texts", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London*, vol. 47, no. 1 (1984), 22-43.

Rippin, Andrew, "Tafsīr Ibn ʿAbbās and Criteria for Dating early Tafsīr Texts", *The Qur'an and its Interpretative Tradition* içinde, New York: Routledge, 2016.

Ritter, Hellmut, "Ayasofya Kütüphanesi tefsir ilmine ait arapça yazmalar", *Türkiyat Mecmuası,* 1945.

Ritter, Hellmut, "Ayasofya Kütüphanesi tefsir ilmine ait arapça yazmalar", *Türkiyat Mecmuası,* 1945, 6-7.

Saʿlebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed, *el-Keşf ve'l-beyân*, Beyrut: Dâru İhyâi Turasi'l-Arabî, 2002.

San‘ânî, Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Tefsîru Abdurrezzâk*, Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1998.

Schöller, Marco, “Sīra and Tafsīr: Muhammad al-Kalbī on the Jews of Medina”, *The Biography of Muhammad* içinde, ed. by Harald Motzki, Brill: Leiden-Boston-Köln, 2000.

Sehâvî, Ali b. Muhammed, *Cemâlü’l-ḳurrâʾ ve kemâlü’l-iḳrâʾ,* nşr. Ali Hüseyin el-Bevvâb, Mekke,1987.

Semerkandî, Ebu’l-Leys, *Bahru’l-Ulûm,* el-Mektebetu’ş-Şâmile.

Sevrî, Süfyân, *Tefsîru Süfyân es-Sevrî*, Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1983.

Seyyid Muhammed Mehdi, Hasan el-Mûsâ el-Horrosân, *Mevsûatu Abdullah b. Abbâs* Matbaa Setâre/Merkezu’l-Ebhâsi’l-Akâidiyye: Irak/İran, 2000.

Sezgin, Fuat, *Geschichte des Arabischen Schrifttums,* Leiden: E.J. Brill, 1967.

Süyûtî, Celâleddin, *ed-Dürrü'l-menṣûr*, Beyrut: Dâru’l-Fikr.

Süyûtî, Celâleddîn, *el-İtkân fî Ulûmi’l-Kur’ān*, Kâhire: Heyetu’l-Mısriyyeti’l-Âmme, 1974.

Şâhin, Ebû Hafs Amr, *Tārīḫu Esmāiʾş- Ṣiḳāt*, Kuveyt: Dâru’s-Selefiyye, 1984.

Şevkânî, Ebû Abdullah, *Fetḥu’l-ḳadîr,* Dımeşk: Dâru İbn Kesîr, 1993.

Taberî, Muhammed b. Cerir, *Câmiʿu’l-beyân*, Mekke: Dâru’t-Terbiye ve’t-Turâs.

Tabersî, Ebû Alî Emînüddîn, *Mecmaʿu’l-beyân*, Beyrut: Dâru'l-Murteza, 2006.

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre, el-Câmi‘u’s-sahîh, Riyad: Beytu'l-efkâri'd-düveliyye, ty.

Tirmizî, *Sünenu’t-Tirmizî*, Mısır: Şeriketu Mektebe ve Matbaatu Mustafa, 1975.

Türker, Ömer, “Mukâtil b. Süleymân”, *TDVİ Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020, 31/134-136.

Vaglieri, L. Veccia, “ʿĀbdallāh b. el-ʿAbbās”, *The Encyclopedia of Islam*, ed. by H. A. R. Gibb, J. H. Kramers, E. Levi-Pro Venial, J. Schacht, Leiden: E.J.Brill, 1986, 1/40-41.

Vâhidî, Ebu’l-Hasan Ali b. Ahmed, *el-Vasîṭ*, Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1994.

Vâsıl, Fatıma Yusuf Ömer, *Akvâlu Muhammed b. es-Sâib el-Kelbî el-muteveffâ âm 146 h. fi’t-tefsir cem’an ve dirâseten min evveli sûreti’l-Fâtiha ila âhiri sûreti’l-Kehf,* Doktora Tezi, Câmiatu’l-Medîne el-Alemiyye, 2018.

Wansbrough, John, *Quranic Studies*, vol. 81, *London Oriental Series* içinde, Oxford: Oxford University Press: 1977.

Wellhausen, Julius, *Reste arabischen heidentums*, Drück Und Verlag Von Georg Reimer: Berlin, 1897.

Yahyâ b. Sellâm, Ebî Salebe, *Tefsîru Yahyâ b. Sellâm,* Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-ilmiyye, 2004.

Yıldız, Hakkı Dursun, “Abbâsîler”, *TDVİ Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988.

Yılmaz, Mehmet Faik, “Münâsebâtü’l-Âyât ve’s-Süver”, *TDVİ Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020, 31/568-570.

Yunus es-Sadfî el-Mısrî, Abdurrahman b. Ahmed , *Târihu İbn Yunus es-Sadfî/el-Mısrî*, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye: Beyrut, 2000.

Zebîdî, Muhammed Murtezâ, *Tâcü'l-ʿarûs,* Kuveyt: Vizâretu'l-İrşâd, 1965.

Zehebî, Hüseyin, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn,* Kahire: Mektebetu Vehbe, 2000.

Zehebî, Şemsüddîn Muhammed, *Mîzânu'l-İtidâl,* Beyrut: Dâru'l-Marife, 1963.

Zehebî, Şemsüddîn Muhammed, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1985.

Zehebî, Şemsüddîn Muhammed, *Târîḫu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-(ṭabaḳātü'l-)meşâhîr ve'l-aʿlâm,* Kâhire: el-Mektebetu't-Tevfîkiyye..

Zehebî, Şemsüddîn, *Tezkiretu'l-Huffâz,* Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998.

Zemahşerî, Ebü'l-Kāsım Mahmûd, *el-Keşşâf ʿan ḥaḳāʾiḳı ġavâmiżi't-tenzîl ve ʿuyûni'l-eḳāvîl fî vücûhi't-teʾvîl*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-Arabî, 1987.

Tüketici Algısıyla

ŞEHİR HASTANELERİ

Dr. Aynur Yazıcı Sorucuoğlu
Prof. Dr. Aykut Ekiyor

nobel bilimsel

Tüketici Algısıyla Şehir Hastaneleri

Dr. Aynur Yazıcı Sorucuoğlu, Prof. Dr. Aykut Ekiyor

Yayın No.: 2145
ISBN: 978-625-393-572-6
E-ISBN: 978-625-393-573-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Mayıs 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Bu kitap doktora tezinden türetilmiştir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Dilek Gezgin -dilek@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yazıcı Sorucuoğlu, Aynur., Ekiyor, Aykut.
Tüketici Algısıyla Şehir Hastaneleri / Aynur Yazıcı Sorucuoğlu, Aykut Ekiyor
1. Basım, XII + 218 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-572-6
E-ISBN: 978-625-393-573-3
1. Şehir Hastaneleri 2. Konumlandırma 3. Algılama Haritaları 4. Çok Boyutlu Ölçekleme 5. Türkiye

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

TABLOLARIN LİSTESİ ..... **vii**

ŞEKİLLERİN LİSTESİ ..... **x**

KISALTMALAR ..... **xi**

ÖZET 1

GİRİŞ 2

Birinci Bölüm
SAĞLIK HİZMETLERİNDE STRATEJİK PAZARLAMA PLANLAMASI **9**

1.1. Stratejik Pazarlama Planlaması Yaklaşımları 9

1.2. Stratejik Pazarlama Planlama Süreci 11

1.2.1. Misyon, Vizyon ve Değerlerin Tanımlanması 12

1.2.2. Durum Analizi 14

1.2.3. Stratejik Pazarlama Amaçlarının Belirlenmesi 17

1.2.4. Stratejik Pazarlama Stratejilerinin Oluşturulması 19

1.2.4.1. Farklılaştırılmamış Pazarlama Stratejisi 20

1.2.4.2. Farklılaştırılmış Pazarlama Stratejisi 20

1.2.4.3. Yoğunlaştırılmış Pazarlama Stratejisi 21

1.2.5. Stratejik Pazarlama Stratejileri ve Programlarının Uygulanması 21

1.2.6. Performans Değerlendirme, Kontrol ve Geri Bildirim 22

1.3. Sağlık Hizmetlerinde Stratejik Pazarlama Planlaması 23

1.4. Sağlık Kurumlarında Stratejik Pazarlama Planlaması Çalışmaları 25

İkinci Bölüm
SAĞLIK HİZMETLERİNDE KONUMLANDIRMA VE ALGILAMA HARİTALARI **29**

2.1. Konumlandırma Kavramı 29

2.2. Ürün Konumlandırma Stratejileri 37

2.2.1. Ürün Özelliğine Göre Konumlandırma Stratejisi 38

2.2.2. Fiyata Göre Ürün Konumlandırma Stratejisi 39

2.2.3. Kaliteye Göre Ürün Konumlandırma Stratejisi 40

2.2.4. Ürün Kullanımına Göre Konumlandırma Stratejisi 41
2.2.5. Kullanıcı Grubuna Göre Konumlandırma Stratejisi 42
2.2.6. Ürün Sınıfına Göre Konumlandırma 43
2.2.7. Yarara Göre Ürün Konumlandırma Stratejisi 44
2.2.8. Rakiplere Göre Konumlandırma Stratejisi 45
2.2.9. Kültürel Sembollere Göre Konumlandırma Stratejisi 46
2.2.10. İmaja Göre Ürün Konumlandırma Stratejisi 47
2.3. Konumlandırmanın Etkinliği 48
2.3.1. Farklılaştırma Etkinliği 50
2.3.2. Uygunluk Etkinliği 51
2.3.3. Güvenilirlik Etkinliği 52
2.4. Konumlandırma Hataları 53
2.5. Sağlık Hizmetlerinde Konumlandırma ve Yeniden Konumlandırma Stratejileri 55
2.5.1. Sağlık Hizmetlerinde Konumlandırma 55
2.5.2. Yeniden Konumlandırma Kavramı 59
2.5.3. Yeniden Konumlandırma Sürecinin Aşamaları 61
2.5.4. Yeniden Konumlandırma Stratejileri 63
2.5.4.1. Gerçek Yeniden Konumlandırma 63
2.5.4.2. Markayı Zenginleştirerek Yeniden Konumlandırma 63
2.5.4.3. Psikolojik Yeniden Konumlandırma 64
2.5.4.4. Değerleri Artırarak Yeniden Konumlandırma 64
2.5.4.5. Tercihleri Değiştirerek Yeniden Konumlandırma 64
2.5.4.6. Rekabetçi Yeniden Konumlandırma 64
2.5.4.7. Soyut Yeniden Konumlandırma Stratejisi (Ürün Kullanımında Değişiklik Yaparak Yeniden Konumlandırma) 65
2.5.4.8. Somut Yeniden Konumlandırma Stratejisi (Fiziksel Değişiklik ile Yeniden Konumlandırma) 65
2.6. Algılama Haritaları ve Algılama Haritalarında Kullanılan Teknikler 66
2.6.1. Algılama Haritaları Kavramı 66
2.6.2. Algılama Haritalarının Kullanılma Nedenleri 68
2.6.2.1. Marka Stratejisinde Algılama Haritalarının Kullanımı 69
2.6.3. Algılama Haritalarının Kullanım Yerleri 71
2.6.4. Algılama Haritalarında Kullanılan Teknikler 72
2.6.4.1. Faktör Analizi 72
2.6.4.2. Diskriminant (Ayırma) Analizi 73

2.6.4.3. Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi 75
2.6.5. Sağlık Hizmetlerinde Algılama Haritaları ve Çok Boyutlu Ölçeklendirme Yöntemi ile İlgili Yapılmış Çalışmalar 80

Üçüncü Bölüm
ŞEHİR HASTANELERİ PAZARINDA KONUMLANDIRMA VE ALGILAMA HARİTALARI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ 83

3.1. Şehir Hastaneleri 83
3.1.1. Çalışma Kapsamında Ele Alınan Şehir Hastaneleri 85
3.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi 87
3.3. Araştırmanın Yöntemi 88
3.4. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi 95
3.5. Araştırmanın Sınırlılıkları 95

Dördüncü Bölüm
BULGULAR 97

4.1. Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri 97
4.2. Hizmete Ulaşabilme Boyutuna Yönelik Bulgular 100
4.3. Hizmet Hızlılığı Boyutuna İlişkin Bulgular 107
4.4. Temizlik Boyutuna Yönelik Bulgular 112
4.5. Hijyen Boyutuna İlişkin Bulgular 117
4.6. Teknolojik Donanım Boyutuna İlişkin Bulgular 121
4.7. Modernlik Boyutuna İlişkin Bulgular 125
4.8. Profesyonellik ve Nezaket Boyutuna İlişkin Bulgular 129
4.9. Personel Boyutuna İlişkin Bulgular 133
4.10. Güvenlik Boyutuna Yönelik Bulgular 137
4.11. Fiziksel Ortam Boyutuna İlişkin Bulgular 141
4.12. Mahremiyet Boyutuna İlişkin Bulgular 148
4.13. Kafeterya Hizmeti Boyutuna İlişkin Bulgular 151
4.14. Hasta Deneyimi Boyutuna Yönelik Bulgular 154
4.15. Hizmete Erişim Boyutuna İlişkin Bulgular 159
4.16. Yemek Hizmeti Boyutuna İlişkin Bulgular 163
4.17. Tıbbi Hizmetler Boyutuna Yönelik Bulgular 167
4.18. Sağlık Bakım Hizmetleri Boyutuna İlişkin Bulgular 171

TARTIŞMA 177

SONUÇ VE ÖNERİLER 185

KAYNAKLAR 195

KAYNAKLAR

Aaker D.A. (1996). *Building Strong Brands*, New York: The Free Pres.

Aaker, D. A. (2009). *Güçlü Markalar Yaratmak*. E. Demir (Çev.), İstanbul: Mediacat Yayınları.

Aaker, D.A., Shansby, J. (1982). "Positioning Your Product". *Business Horizons*, 25(3),56-62.

Abedi, G., Malekzadeh, R., Moosazadeh, M., Abedini, E., ve Hasanpoor, E. (2019). Nurses' Perspectives on the Impact of Marketing Mix Elements (7Ps) on Patients' Tendency to Kind of Hospital. *Ethiopian Journal of Health Sciences*, 29(2), 223-230. doi: 10.4314/ejhs. v29i2.9.

Acar, S. (2020). Yoğun Rekabet İçindeki İşletmeler İçin Rekabet Stratejileri: Konumlandırma Okulunun Avantajları. *Dicle Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *10*(19), 18-34.

Acartürk, E., Keskin, S. (2012). "Türkiye'de sağlık Sektöründe Kamu Özel Ortaklığı Modeli". *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17, 3, 25-51.

Adellia, N., Prasetio, A. (2016, April). Customer perception mapping analysis of Indonesian e-commerce marketplace sites based on attributes usability, site design, information quality, trust, and empathy (Case study of Tokopedia, Bukalapak, Elevenia, Qoo10, and Rakuten). In *2016 4th International Conference on Cyber and IT Service Management* (pp. 1-7). IEEE.

Akbolat, M. (2009). *Türkiye sağlık sektöründe rekabet stratejileri: hastaneler üzerine bir araştırma.* Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Akbolat, M., Oğuz, I. Ş. I. K. (2012). Hastanelerde Rekabet Stratejileri ve Performans/Competitive Strategies and Performance in Hospitals. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *16*(1), 401-424.

Akdur, R. (2006) *Sağlık Sektörü: Temel Kavramlar, Türkiye ve Avrupa Birliği'nde Durum ve Türkiye'nin Birliğe Uyumu* (2. Baskı), Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Akgemci, T. (2019). *Stratejik Yönetim*, (5. Baskı), Ankara: Gazi Kitapevi.

Akgül, A. ve Çevik, O. (2003). *İstatistiksel Analiz Teknikleri: SPSS'te İşletme Yönetimi Uygulamaları*. Ankara: Emek Ofset.

Akpoyomare, O. B., Adeosun, L. P. K., ve Ganiyu, R. A. (2012). "Differentiation and Positioning Strategy: A Toss of the Same Coin". *International Journal of Management and Sustainability*, *1*(2), 53-65.

Akpoyomare, O. B., Adeosun, L.P K., Ganiyu, A. R. (2013). "Approaches for Generating and Evaluating Product Positioning Strategy". *International Journal of Business Administration,* 4(1), –. Doi:10.5430/ijba. V4n1p46.

Aksu, F. (2019). *Sağlık yöneticilerinin profesyonellik düzeylerinin belirlenmesi*, yüksek lisan tezi, Altınbaş Üniversitesi, İstanbul.

Aktuğlu, I. (2004). *Marka Yönetimi Güçlü ve Başarılı Markalar İçin Temel İlkeler.* İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Aktuğlu, I. (2011). *Yönetimi Güçlü ve Başarılı Markalar için Temel İlkeler.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Alan, S. (2008). *Çok Boyutlu Ölçekleme Yöntemi ve Bir Uygulama,* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Albayrak, Ç. (2020). *Şehir Hastanelerinin Sağlık Turizmine Etkisinin Swot Analizi İle Değerlendirilmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Alden, D. L., Steenkamp, J. B. E., ve Batra, R. (1999). "Brand positioning through advertising in Asia, North America, and Europe: The role of global consumer culture". *Journal of Marketing,* 63(1), 75-87.

Alpar, R. (2021). *Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemler,* (Altıncı Baskı), Ankara: Detay Yayıncılık.

Altay, A. (2007). "Sağlık Hizmetlerinin Sunumunda Yeni Açılımlar ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi". *Sayıştay Dergisi*, 64, 33-58.

Altunay, N. (2020). *Türkiye'nin Sağlık Statüsünün Çok Boyutlu Ölçekleme Yöntemi ile Analizi.* Yüksek Lisans Tezi, Medipol Üniversitesi, Sağlık yönetimi ana bilim dalı, İstanbul.

Altunışık, R., Özdemir, Ş. ve Torlak, Ö. (2020). *Pazarlama İlkeleri ve Yönetimi*, 4. Baskı, İstanbul.

Alvaro, C., Wilkinson, A.J., Gallant, S.N., Kostovski, D., ve Gardner, P. (2016). "Evaluating intention and effect: The impact of healthcare facility design on patient and staff well-being HERD". *Health Environments Research & Design Journal*, 9(2), 82-104.

Ambler, T., Kokkinaki, F. (1997). Measures of marketing success. *Journal of Marketing Management*, 13(7), 665-678.

Ambler, T., Kokkinaki, F., and Puntoni, S. (2004). "Assessing Marketing Performance: Reasons For Metrics Selection". *Journal of Marketing Management*, 20(3-4), 475-498.

American Marketing Assocıation (AMA). (2017). https://www.ama.org/the-definition-of-marketing-what-is-marketing/. Erişim tarihi. 09.10.2021.

Andersen, R.M., Rice, T.H. ve Kominski, G.H. (2011). *Changing the US Health Care System: key Issues in Health Services Policy and Management,* John Wiley & Sons.

Anderson, E. W., Shugan, S. M. (1991). "Repositioning For Changing Preferences: The Case of Beef Versus Poultry". *Journal of consumer research*, *18*(2), 219-232.

Andrews, J. C., & Shimp, T. A. (2017). *Advertising, Promotion, and Other Aspects of İntegrated Marketing Communications*. Cengage Learning.

Annemans, M., Van Audenhove, C., Vermolen, H. ve Heylighen, A. (2014). "How to introduce experiential user data: The use of information in architects' design process, Design's big debates. The design research society's 2014 conference". *Design Research Society And Umeå Institute of Design*, 1, 1626-1637.

Arbak, T.H. (2017). *İşletmeların Yenilikçilik Stratejilerine Göre Konumlandırma Etkinliği.* Doktora Tezi, Yaşar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Arı, H.O. (2021). *Türk Sağlık Sisteminde Bir Kamu Özel İş Birliği Uygulaması Olan Şehir Hastanelerine Yönelik Sağlık Personelinin Görüş Ve Önerilerinin Değerlendirilmesi.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Arık, Ö., & Ertaş, H. (2021). "Türkiye'de Sağlık Market Uygulaması". *Journal of Academic Value Studies*, 157-176.

Arlı, E. (2012). Konumlandırma Stratejilerinin İşletme Performansı ile İlişkisi: Liman İşletmeciliğinde Bir Uygulama. *Yönetim ve Ekomomi Dergisi*, 99-121.

Arnott, D. C. (1993). *Positioning: Redefining the Concept*. University of Warwick: Warwick Business School Research

Arslan Kurtuluş, S. (2021). *Sağlık Hizmetlerinde Müşteri (Hasta Deneyimi): Kavramsal Bir Model Önerisi,* İstanbul: Yalın Yayıncılık.

Arslan, H. (Ed.). (2019). *Yükseköğretimin Yönetimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Ataman, G., Kurşunluoğlu Yarımoğlu, E. (2018). "Hastane Türlerine Göre Hasta Memnuniyetini ve Hastane Seçimini Etkileyen Unsurlar". *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 21 (2), 273-288.

Ataman, H., Esen, M. F. ve Vatan, A. (2017). "Medikal Turizm Kapsamında Sunulan Sağlık Hizmetlerinde Kalite ve Hasta Güvenliği". *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi,* 3 (1), 28-44.

Atasever M., Gözlü M., Özaydın M., Güler H., Örnek M., Barkan B., Kavak Y. ve İlhan M. N. (2018). *Şehir Hastaneleri Araştırması*. Ankara: Sağlık Sen yayınları-46.

Atıcı, R. (2020). *Şehir Hastanelerinde Çalışan Hemşirelerin İş Performansı ve İş Doyum Düzeylerinin Belirlenmesi.* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Atila, AÇ. (2014). *Konumlandırma ve algılama haritaları, beyaz eşya sektörüne yönelik bir uygulama*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ausgustine, A., Long, W.,ve Pantzallis, J. (1992). Hospital Positioning: A Strategic Tool for the 1990S. *Journal of Health Care Marketing*, 15-23.

Aydınol, P. (2010). *Marka Konumlandırmada Tüketici Algılama Haritaları*: *Bir Uygulama.* Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Ayhan, E., & Önder, E. (2018). Türkiye'de sağlık sektöründe kamu özel ortaklığı modeli. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, *4*(1), 109-121.

Baliga, B.S., Ravikiran, S.R., Rao, S.S., Countinho, A. and Jain, A. (2016). "Public–Private Partnership in Health Care: A Comparative Cross-Sectional Study of Perceived Quality of Care Among Parents of Children Admitted in two Government District-Hospitals: Southern India". *Clinical and Diagnostic Research*, 10(2), 5-9. doi: 10.7860/JCDR/2016/17124.7250.

Banker, R.D., Mashruwala, R., Tripathy, A. (2014). "Does a Differentiation Strategy Lead To More Sustainable Financial Performance Than A Cost Leadership Strategy?" *Management Decision,* 52 (5), 872–896.

Baran, T. (2012). *Marka Konumlandırma ve Üniversite Öğrencilerinin Cep Telefonu Tercihinde Marka Konumlandırmanın Etkisi Üzerine Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Barlow, J., Koberle-Gaiser, M. (2008). "The Private Finance İnitiative, Project Form and Design İnnovation: the UK's Hospitals Programme**".** *Research Polich*, 37 (8), 1392-1402.

Barnali, B., Basu, R.B. (2020). A Study on the Experience of Patients regarding the Quality of Healthcare services provided in the Alipurduar District of IndiaEstudio de la experiencia de los pacientes sobre la calidad de la atención sanitaria prestada en el distrito de Alipurduar, India, *Journal of Healthcare Quality Research,* 35(4), 237-244.

Barney, J.B., Hesterley, W.S. (2006). *Strategic Management and Competitive Advantage – Concepts*. Pearson Prentice Hall, Upper Saddle River, NJ.

Bartikowski, B., & Cleveland, M. (2017). "Seeing is being": Consumer culture and the positioning of premium cars in China. *Journal of Business Research*, 195-202.

Baş, M., Koçak, A., Tolon, M., ve Kalyoncuoğlu, S. (2006). "Ürün Konumlandırmada Görsel Bir Araç: Algılama Haritaları ve Çikolatalı Gofret Sektöründe Bir Uygulama". *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 103-115.

Baumann, L. A., Brütt, A. L. (2022). "Participation Preferences of Health Service Users in Health Care Decision-Making Regarding Rehabilitative Care in Germany—A cross-sectional study". *Health Expectations*, *25*(1), 125-137.

Bay, M. (2017). Cost Leadership and Differentiation Strategies in The Context of Competition. *Innovation and Global Issues 2: Extended Abstracts Book*, 120.

Bayer, E., Kuyrukçu, A.N. ve Akbaş, S. (2019). "Dijital Hastane Uygulamalarının Hastane Çalışanlarının ve Yöneticilerin Perspektifinden Değerlendirilmesi, Bir Devlet Hastanesi Örneği". *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 11 (21), 1-27.

Bayın, G., Akbulut.Y. (2012). "Sağlık Sektöründe Sosyal Pazarlamanın Kullanımı". *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1 (1), 53-72.

Baysan, M. (2012). *Havayolu Yolcu Taşımacılığında Konumlandırma Stratejilerinin Müşteri Algıları ile Değerlendirilmesi, İzmir İli Örneği.* Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Bazyar, J. Alimoradi, S. Seydi, M. Pourvakhshoori, N. & Sadeghifar, J. (2021). Coronavirus disease-2019 risk management using strengths, weaknesses, opportunities, threats analysis approach in the health system: A qualitative multimethod study. *Journal of education and health promotion*, *10*, 453. https://doi.org/10,4103/jehp.jehp_1599_20.

Belch G.E. ve Belch M.A. (2012). *Advertising and Promotion. An İntegrated Marketing Communication Perspective.* New York: McGraw-Hil l.

Berry, L. Zeithaml, V. ve Parasuraman, A. (1985). *Quality Counts in Services*, Too, Business, Horizons.

Berry, L.L. Bendapudi, N. (2007). "Health Care: A Fertile Field For Service Research". *Journal of Service Research*, 10(2), 111–122. doi:10.1177/1094670507306682.

Beverland, M. B. (2005). Repositioning New Zealand venison: From commodity to brand. *Australasian Marketing Journal (AMJ)*, *13*(1), 62-67.

Beyaz, R. (2018). *Marka Kent Konumlandırmada Algılama Haritalarının Kullanımı: Erzurum İli örneği.* Doktora Tezi.

Beyaz, R. (2020). "Marka Konumlandırma ve Algılama Haritaları: Televizyon Kanalları Üzerine Bir Uygulama". *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 13(2), 242-259.

Bhat, S., Reddy, S. K. (1998)." Symbolic and Functional Positioning of Brands". *Journal of Consumer Marketing,* 15(1*), 32–43.* doi:10.1108/07363769810202664.

Bhattacharyya, P. R., & Dasgupta, S. (2014). Perceptual Mapping Of Consumers: A Correspondence Analysis Approach Towards Consumers Of Leather Products In Calcutta, India. *AFBE JOURNAL*, 91.

Biçer, E.B., Yurtsal, K. (2021). Hastanelerde Hizmet Kalitesi ve Müşteri Memnuniyet Algısı. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25 (2), 751- 773.

Bjertnaes O.A., Sjetne I.S. ve Iversen H.H. (2022). "Overall Patient Satisfaction With Hospitals: Effects of Patient-Reported Experiences and Fulfilment of Expectations". *BMJ Quality & Safety*, 21,39-46.

Blankson, C., Cowan, K., Crawford, J., Kalafatis, S., Singh, J., ve Coffie, S. (2013). "A Review of the Relationships and İmpact of Market Orientation And Market Positioning on Organisational Performance". *Journal of Strategic Marketing, 21(6), 499–512.* doi:10.1080/0965254x.2013.804857.

Blankson, C., Kalafatis, S.P. (2004). "The Development and Validation of a Scale Measuring Consumer/Customer-Derived Generic Typology of Positioning Strategies". *Journal of Marketing Management*, 20(1/2), 5-43.

Blocker, C.P., Flint, D.J. M.B. Myers, M.B. ve Slater S.F. (2011). "Proactive customer orientation and its Role For Creating Customer Value İn Global Markets**".** *Journal of the Academy of Marketing Science*, 39 (2), 216-233.

Bodur, Ö. (2018). *Sağlık Hizmetleri Pazarlamasında Müşteri Memnuniyeti ve Ağızdan Ağıza Pazarlamanın Önemini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma.* Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bone, L, E., Kurtz, D. L. ve Heart, D. (2004*). Comtemporary Bısiness 2003*, Thomson South Wesrern Publising.

Bostan, S., Tehci, A. (2019). Sağlık Hizmetleri Pazarlama Stratejileri: Bir Nitel Araştırma. *International Journal of Economic and Administrative Studies*, 181-194.

Boulding, K. E. (1956). *The image: Knowledge in life and society* (Vol. 47). University of Michigan press.

Bovee, C. L., Houston, M. J., ve Thill, J. V. (1995). *Marketing*. McGraw-Hill College.

Boyacı, İ. (2021). Türkiye Sağlık Sisteminin Dönüşümü (2003-13): Sağlık Hizmet Bölgeleri Planlaması ve Şehir Hastaneleri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 20(40), 358-376. doi: 10.46928/iticusbe.769087.

Boyne, G. A. (2006). Strategies for public service turnaround: Lessons from the private sector?. *Administration & Society*, *38*(3), 365-388.

Boz, C., Önder, E. Ve Taş, N. (2018). "Sağlık Statüsü Göstergelerinin Çok Boyutlu Ölçekleme ve MOORA Uygulaması ile Karşılaştırılması". *Sağlık ve Hemşirelik yönetim dergisi,* 5 (3), 179- 187.

Boz, S.C. (2013). "Kamu Özel İş birliği (PPP) Modeli". *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,*4 (2), 277-332.

Böhm, S. (2006). Repositioning Organization Theory. In *Repositioning organization theory* (179-192). Palgrave Macmillan, London.

Bromley, E. (2012). Building Patient-Centeredness: Hospital Design as an İnterpretive act, *Social Science And Medicine*, 75(6), 1057-1066.

Brooksbank, R. (1994). The Anatomy Of Marketing Positioning Strategy. *Marketing Intelligence and Planning*, 12(4), 10–14.

Brotspies, H. Ve Weinstein, A. (2019). Rethinking business segmentation: a conceptual model and strategic insights. *Journal of Strategic Marketing,* 27 (2), https://proxy.hacibayram.edu.tr:2079/10.1080/0965254X.2017.1384750, erişim tarihi:14.05.2021.

Bryson, J. M. (2018). *Strategic planning for public and nonprofit organizations: A guide to strengthening and sustaining organizational achievement*. John Wiley & Sons.

Bryson, J. M. (2011). *Strategic Planning For Public And Nonprofit Organizations*. San Francisco: Jossey-Bass.

Bryson, J. M.; Edwards, L. H.; Van S., David M. (2017). Getting strategic about strategic planning research. *Public Management Review, 1–23.* doi:10.1080/14719037.2017.1285111

Bucatariu L., George B.P. (2017). Patient Perception and Choice Factors Related to International Hospitals: A Study in Ho Chi Minh City, Vietnam. *J Health Med Informat,* 8, 277. doi: 10.4172/2157-7420.1000277.

Buffoli, M., Bellini, E., Bellagarda, A., Di Noia, M., Nickolova, M. Ve Capolongo, S. (2014). Listening to people to cure people: The LpCp–tool, an instrument to evaluate hospital humanization Ann Ig, 26 (5), 447-455

Bunn, M.D. (1993). Consumer perceptions of medical ınformation sources: an application of multidimensional scaling, *Health Marketing Quarterly*, 3-4 (10), 83-104. https://proxy.hacibayram.edu.tr:2079/10.1300/J026v10n03_07. Erişim tarihi: 09.10.2021.

Burke, B. (1994). Position, personality, not price, should frame consumer messages. *Brandweek*. 35 (36).

Butt, I. (2010). *The impact of product positioning strategy, manufacturing strategy and their co-alignment on firm's performance* (Doctoral dissertation, Carleton University

Butt, I., Iqbal, T., & Zohaib, S. (2019). Healthcare marketing: A review of the literature based on citation analysis. *Health marketing quarterly*, *36*(4), 271-290.

Butt, I., Kumar, U., ve Kumar, V. (2017). "An Empirical Investigation of Factors Influencing the Development of Positioning Strategy". *Procedia Computer Science*, *122*, 629-633.

Büyükkeklik, A. (2004). 'Ürün Konumlandırma ve Algılama Haritaları, Niğde'de Bireysel Bankacılık Hizmetleri Üzerine Bir Uygulama. *Yayınlanmamış YL Tezi*, 21-24.

Büyüköztürk, Ş. (2007). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı-İstatistik, Araştırma Deseni SPSS Uygulamaları ve Yorum.* Ankara: Pegem Yayıncılık.

Camilleri, M. A. (2018). *Market Segmentation, Targeting and Positioning*. In Travel Marketing, Tourism Economics and the Airline Product, (Chapter 4, 69-83). Springer, Cham, Switzerland.

Candan, B. (2003). *Büyük Ölçekli Perakendecilikte Konumlama ve Algılama Haritalarının Kullanılması.* Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Cansızoğlu, R. (2020). *Hastane Bilgi Yönetim Sistemi (Hbys) Kullanımı; Şehir Hastanelerinde Sağlık Çalışanları Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Cantürk, Ö. (2012) *Sağlık Sektöründe Hizmet Konumlandırması: Ankara İlinde Kamu Hastanesi Uygulama Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Carvalho, N. B., Minim, V. P. R., Nascimento, M., Vidigal, M. C. T. R., Ferreira, M. A. M., Gonçalves, A. C. A., & Minim, L. A. (2015). A discriminant function for validation of the cluster analysis and behavioral prediction of the coffee market. *Food Research International*, *77*, 400-407.

Ceylan, Y. (2020). *Türkiye Sağlık Sektöründe Kamu Özel İş Birliği ve Şehir Hastaneleri.* Yüksek lisans Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Samsun.

Chacko, H. E. (1996). "Positioning A Tourism Destination To Gain A Competitive Edge". *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, *1*(2), 69-75.

Chatterjee, S. C., and Chaudhuri, A. (2005). "Are Trusted Brands İmportant". *Marketing Management Journal*, 15(1), 1-16.

Chaturvedi, A., Carroll, J. D. (1998). "A Perceptual Mapping Procedure For Analysis of Proximity Data to Determine Common and Unique Product-Market Structures". *European Journal of Operational Research*, *111*(2), 268-284

Chaudhuri, A., and Holbrook, M. B. (2001). "The Chain of Effects From Brand Trust and Brand Affect to Brand Performance: the role of Brand Loyalty". *Journal Of Marketing*, *65*(2), 81-93.

Cheverton, P. (2006). *Understanding Brands.* (A. Ergen, Çev.) UK: Kogan Limited.

Chisnall M.P. (1992). *Marketing Research*, (Fourth Edition), McgrawHill Series.

Choi, J.K., Kim, S.H. and Park, M.B. (2019). "Effects Of High-Speed Rail On Health-Care Service Utilization". *Journal of Transport & Health,* 12,13-20.

Choi, S. C., DeSarbo, W. S., ve Harker, P. T. (1990). "Product Positioning Under Price Competition". *Management Science*, *36* (2), 175-199.

Churchill, G. A., Iacobucci, D. (2006). *Marketing research: methodological foundations* (Vol. 199, No. 1). New York: Dryden Press.

Clancy, K. J., Trout, J. (2002). "Brand Confusion". *Harvard Business Review*, *80* (3), 22-22.

Clark, T. R. (2011). "*The Power of Vision Provides Organizations with Direction, Inspiration."* Deseret News. Published February 14. www.deseretnews.com/article/705366518/The-power-of-vision-provides-organizations-with-direction-inspiration.html.

Coffie, S. (2018). "Positioning Strategies For Branding Services İn An Emerging Economy". *Journal of Strategic Marketing*, DOI: 10.1080/0965254X.2018.1500626

Coffie, S., & Owusu-Frimpong, N. (2014). Alternative positioning strategies for services in Ghana. *Thunderbird International Business Review*, *56*(6), 531-546.

Coffie, S. (2020). Positioning strategies for branding services in an emerging economy. *Journal of Strategic Marketing*, *28*(4), 321-335.

Colis, D. Ve Montgomery, C. (1995). "Competing on resources: strategy in the 1990s". *Harvard Business Review*, 73 (4), 118–12.

Congram, C. A., & Friedman, M. L. (1991). *The AMA handbook of marketing for the service industries*. American Management Association.

Contreras, F. L., & Ramos, M. L. Z. (2016). What is Marketing? A Study on Marketing Managers' Perception of the Definition of Marketing. In *Forum Empresarial* (Vol. 21, No. 1, pp. 49-69). Universidad de Puerto Rico.

Corbin, C. L., Kelley, S. W., ve Schwartz, R. W. (2001). "Concepts in Service Marketing For Healthcare Professionals". *The American Journal of Surgery*, *181*(1), 1-7.

Coşkun, R, Altısını, R. ve Yıldırım E. (2017). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, 9. Baskı, Sakarya.

Cox, M.A.A. Cox T.F. (2008). *Multidimensional Scaling,* Handbook Of Data visualization, Springer, Berlin, Heidelberg.

Cravens, D. W., and Piercy, N. (2006). Strategic Marketing (Vol. 7). New York: McGraw-Hill.

Crawford, C. M. (1985). "A New Positioning Typology". *Journal of Product Innovation Management, 2(4), 243–253.* doi:10.1111/1540-5885.240243.

Crawford, C.M., Urban, D.J. and Buzas, T.E. (1983), "A Conceptual Review and Taxonomy of Alternatives", Working Paper No 354, University of Michigan.

Crie, D., Chebat, J.-C. (2012). "Health Marketing: Toward An İntegrative Perspective". *Journal of Business Research*, 66(1), 123–126. doi: 10.1016/j.jbusres.2012.09.002.

Crompton, J. L. (2000). "Repositioning Leisure Services". *Managing Leisure*, *5*(2), 65-75.

Crompton, J. L. (2009). Strategies for implementing repositioning of leisure services. *Managing Leisure*, *14*(2), 87-111.

Çetin, B. (2022). "Özel Zincir Hastanelerin Marka Konumlarının Algılama Haritaları Yardımıyla İncelenmesi". *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 1, 281-298.

Çetin, Ö. (2020). *İlaç Yeniden Konumlandırma Yaklaşımı İle Alfa Tübülin Asetilasyonunu Arttırabilecek Bileşiklerin Araştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Çetinkaya, N.Ç. (2019). *Ürün Konumlandırmanın Ankara ve Çankırı'da Yerleşik x, y, z Kuşaklarındaki Satın Alma Niyetlerine Etkisinin Ölçülmesine Yönelik Karşılaştırmalı Bir Araştırma*. Doktora Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

Çınar, NF., Türkoğlu, Ç., ve Tütünsatar, A. (2017). "Kamu Özel Ortaklığı İş Modeli ile Sağlık Hizmetlerinin Sunumunda Hizmet Memnuniyetinin Ölçülmesi: Entegre Sağlık Kampüsleri (Şehir Hastaneleri) İçin Bir Araştırma". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 4 (29), 215-232.

Çiftçi, G.E. (2010). *Sağlık Hizmetleri Pazarlamasında Konumlandırma Stratejileri (Kırıkkale İli örneği).* Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Dacin, P. A., Smith, D. C. (1994). "The Effect Of Brand Portfolio Characteristics On Consumer Evaluations Of Brand Extensions". *Journal of Marketing Research*, 229-242.

David, F. R. (2005). *Strategic Management: Concepts and Cases*, 10th. Ed. Prentice Hall, NY.

Delgado-Ballester, E., ve Luis Munuera-Alemán, J. (2001). Brand trust in the context of consumer loyalty. *European Journal of Marketing*, *35*(11/12), 1238-1258.

Demirel, Y., Seçkin, Z.ve Çınar, M.F. (2011). Örgütsel İletişim İle Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 20 (2), 33-48.

Deneçli, C. (2015). *Marka Konumlandırma ve Algılama.* İstanbul: Kriter Yayınları.

Deniz, E., Demir, B. (2017). "Hedonik Tüketim Kavramı Işığında Gayrimenkul Sektöründe Pazarlama Stratejilerinin İncelenmesi: İzmir Folkart Towers Örneği". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 5(45), 19.

DeSarbo, W. S., Park, J., ve Rao, V. R. (2011). "Deriving Joint Space Positioning Maps From Consumer Preference Ratings". *Marketing Letters*, *22* (1), 1-14.

DeSarbo, W.S., Blanchard, S.J. ve Atalay, S. (2009). "A New Spatial Classification Methodology for Simultaneous Segmentation, Targeting and Positioning (STP analysis) for Marketing Research". *Review Of Marketing Research,* 75-103, doi: 10.1108/s1548-6435 (2008) 0000005008.

Dewulf, B., Neutens, T., Weerdt, Y.D., ve Weghe, N.V. (2013). Accessibility to primary health care in Belgium: An evaluation of policies awarding financial assistance in shortage areas, *BMC Family Practice*, 14 (1),1-13.

DiMingo, E. (1988). The fine art of positioning. *The Journal of Business Strategy,9*(2), 34-38.

Ding, C.S. (2006). "Multidimensional Scaling Modeling Approach to Latent Profile Analyses in Psychological Research". *International Journal of Psychology,* 41.226–238.

Doğanay, Ö. Kırcova, İ. (2016). "Kaynak- Avantaj Teorisi Perspektifinden Sürdürülebilir Pazarlama". *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi,* (9), 17, 25-41.

Dolan, J. (1993). *Managing The New Product Development Process.* Wesley: Harward Business School Addison.

Doyle, P. (2009). *Value-Based Marketing: Marketing Strategies for Corporate Growth and Shareholder Value*. John Wiley & Sons.

Dulea, I. (2013). "Brand Positioning-an Analyze of the Romanian Chocolate Bars Market From Youngsters' Perspective." *Management Dynamics in The Knowledge Economy*, *1*(3), 409-439.

Dutta-Bergman, M. J. (2005). "Developing a Profile Of Consumer İntention To Seek Out Additional İnformation Beyond a doctor: The role of Communicative and Motivation Variables". *Health Communication*, 17(1), 1–16. doi:10,1207/s15327027hc1701_1.

Eastaugh S. R. (2014). Hospital diversification strategy. *Journal of health care finance*, *40*(3), 1–13.

Ekiyor, A. (2009). *Algılama Haritalarının Hazırlanmasında Çok Boyutlu Ölçekleme Tekniğinin Kullanılması: Ankara İli Özel Hastaneler Örneği*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ekiyor, A. (2009). Sağlık Hizmetleri Pazarlamasında Fiziksel Ortam Üzerine: B ve C "Grubu Özel Hastaneler Örneği". V*erimlilik Dergisi,* (3), 35-51.

Ellickson, P. B., Misra, S., & Nair, H. S. (2012). Repositioning dynamics and pricing strategy. *Journal of Marketing Research*, *49*(6), 750-772.

Elitok, B. (2003). *Hadi markalaşalım*. İstanbul: Sistem Yayıncılık

Ellson, T. (2004). *Culture and Positioning as Determinants of Strategy: Personality and the Business Organization*. Springer.

Eraslan, S.O. (2016). *Stratejik Pazarlama Kararlarında Sosyal Medya Uygulamalarının Etkisi: Sağlık Sektöründe Bir Araştırma,* Doktora Tezi, Okan Üniversitesi, İşletme Ana Bilim Dalı, İstanbul.

Erdil, S., Uzun, Y. (2010). *Marka Olmak.* İstanbul: Beta Basım.

Erdil, T., Uzun, Y. (2009). *Marka Olmak.* İstanbul: Beta Basım Yayın.

Erdoğan, Z. (2009). *Konumlandırma Stratejileri" Pazarlama Stratejileri-Yönetsel Bir Yaklaşım.* İstanbul: Beta Yayınları.

Erdugan, F., Yörübulut, S., Şahin, E., ve Önce, S. (2017). "Kırıkkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesinde Hasta ve Çalışan Memnuniyeti". *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 9 (18), 165-177.

Erkan, V. (2008). *Kamu Kuruluşlarında Stratejik Planlama: Türkiye Uygulaması ve Kuruluşlarda Başarıyı Etkileyen Faktörler.* Ankara: DPT.

Eryigit, C., Eryigit, M. (2014). Understanding The Effectiveness Of Positioning Bases With Regard To Customer Perceptions. *Journal of Global Marketing*, *27*(2), 85-93.

Eryiğit, C. (2014). "Algılama Haritalarının Oluşturulmasında Farklı Ölçüm Yöntemlerinin Karşılaştırmalı Bir İncelemesi". *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 15(2).

Evans, W. D., Uhrig, J., Davis, K. and McCormack, L. (2009). "Efficacy Methods to Evaluate Health Communication and Marketing Campaigns". *Journal of Health Communication*, 14 (4), 315–330. doi:10.1080/10810730902872234.

Eysenck, H. (1952). Uses and Abuses of Factor Analysis. *Applied Statistics*, 45-49.

Fan, Y. (2005). Ethical Branding and Corporate Reputation. *Corporate Communications: An International Journal*, 10 (4), 341-350.

Fayvishenko, D. (2018). Formation of brand positioning strategy. *Baltic Journal of Economic Studies*, *4* (2), 245-248.

Ferreira, D.C. ve Marques, R.C. (2021). Public-private partnerships in health care services: Do they outperform public hospitals regarding quality and access? Evidence from Portugal, *Socio-Economic Planning Sciences*, https://doi.org/10.1016/j.seps.2020.100798. Erişim Tarihi: 17.11.2021.

Fındıkkaya, A. (1995). *Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi Ve Bir Uygulama Denemesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Filiz, Z., Çemrek, F. (2005). Avrupa Birliği'ne üye ülkeler ile Türkiye'nin karşılaştırılması, *7. Ulusal Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu*, İstanbul.

Fill, C. (1995). *Marketing Communications.* Europe: Prentice Hall.

Fill, C. (1999). *Marketing Communication Context and Strategies.* Prentice Hall Europe.

Fischer, C. (2014). "Hospital Positioning and Integrated Hospital Marketing Communications: State-Of-The-Art Review, Conceptual Framework, and Research Agenda". *Journal of Nonprofit & Public Sector Marketing,* 26 (1), 1–34.doi:10.1080/10495142.2014.870431.

Fletcher, C. A., Clair, R. S., & Sharmina, M. (2021). A framework for assessing the circularity and technological maturity of plastic waste management strategies in hospitals. *Journal of Cleaner Production*, *306*, 127169.

Fogg, C. D. (2010). *Team-Based Strategic Planning: A Complete Guide to Structuring*, Facilitating, and Implementing the Process. N. p.: CreateSpace Independent Publishing Platform MLA 8th Edition (Modern Language Assoc.).

Ford, J.B., Honeycutt, E.D. (1991) Communication Strategies for Hospital Positioning, *Journal of Hospital Marketing*, 5(2), 121-132, DOI: 10.1300/ J043v05n02_11.

Fotiadis, A., Mombeuil, C. and Valek, N.S. (2018). *Designing and implementing a Marketing Plan, Sotiriadis*, M. (Ed.) The Emerald Publishing Limited, 297-311. https://doi.org/10.1108/978-1-78743-529-220181023.

Fresneda, J.E., Burnham, T.A. and Hill, C.H. (2021). Structural Topic Modelling Segmentation: A Segmentation Method Combining Latent Content And Customer Context, *Journal of Marketing Manager,* https://proxy.hacibayram.edu.tr:2079/10.1080/0267257X.2021.1880464

Fuchs, C., Diamantopoulos, A. (2012). Customer Perceived Positioning Effectiveness: Conceptualization, Operationalization, and İmplications For New Product Managers. *Journal of Product Innovation Management*, 29 (2), 229-244.

Fuchs, C., & Diamantopoulos, A. (2010). Evaluating the effectiveness of brand-positioning strategies from a consumer perspective. *European Journal of Marketing*.

Gao, Y., Hafsi, T. (2019). "Does Charitable Giving Substitute or Complement Firm Differentiation Strategy?" *Evidence from Chinese private SMEs. Eur. Manage. Rev*. 16 (3), 633–646.

Gershon, H. (2003). Strategic Positioning: Where Does Your Organization Stand? *Journal of Healthcare Management*, 12-14.

Gegez, A.E. (2010). *Pazarlama Araştırmaları*, İstanbul: Beta Yayınları.

Ghose, S. (1994). Visually representing consumer perceptions: Issues and managerial ınsights. *European Journal of Marketing*, 5-18.

Ghafor, B.H. (2018). *Stratejik Planlamın Örgütsel Performansa Etkisi,* Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bingöl.

Gigauri, I. (2019). Perceptual Mapping as a Marketing Research Tool for Brand Positionin. *International Journal of Economics and Management Studies,* 6(4), 73-79.

Gigauri, I. (2019). Applying Perceptual Mapping Method for Successful Positioning Strategy. *International Journal of Management*, *1*(1), 14-23.

Gillette, W., Evans, R.H. (1975). "Service Analysis: a Bank Marketing Example Using Perceptual Mapping". *Consumer Research,* 2, 525-534.

Gimeno, J., Chen, M. J., ve Bae, J. (2006). Dynamics of Competitive Repositioning: A Multidimensional approach. In *Ecology and Strategy*. Emerald Group Publishing Limited.

Ginter P.M., Swayne L.E., Duncan W.J. (2002). *Strategic Management Of Healthcare Organizations*. (4th ed.) Boston: Blackwell.

Ginter, P. M., Duncan, W.J. ve Swayne. L.E. (2013). *Strategic Management of Health Care Organizations*, (7th ed) San Francisco: Jossey-Bass.

Goldston M.R. (1992). *The Turn Around Prescription Repositioning Troubled Companies*, USA: The Free Press MacMillian Inc., 13-17.

Golembiewski, J.A. (2012). "Salutogenic Design: The Neurological Basis Of Health-Promoting Environments". *World Health Design: Architecture, Culture, Technology*, 5(3), 62-69.

Gomes, R., Knowles, P. A. (2001). "Strategic Internet And E-Commerce Applications For Local Nonprofit Organizations". *Journal of Nonprofit & Public Sector Marketing*, *9* (1–2), 215–245. doi:10.1300/J054v09n01_14.

Gower, J., Groenen, P. J. F., Van de Velden, M. ve Vines, K. (2010). Perceptual Maps*: The Good, the Bad and the Ugly. ERIM Report*, Series Reference No. ERS-2010-011-MKT. [Online] Available: https://ssrn.com/abstract=1572196.

Goyal, K. A., Sadasivam, A. (2010). "A Critical Analysis Of Rational & Emotional Approaches in Car Selling". *International Journal of Business Research and Management (IJBRM)*, 1 (2), 59-63.

Gökçe, O. (2021). *Sağlık Hizmetleri Pazarlamasında Şehir Hastanelerinde Hizmet Memnuniyeti: Bilkent örneği* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çankaya Üniversitesi, SBE, Ankara.

Gökkaya, D, İzgüden, D ve Erdem, R. (2018). "Şehir Hastanesinde Hasta Memnuniyeti Araştırması: Isparta İli Örneği". *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi,* 9 (20), 136-148.

Gökkaya, D., Erdem R. (2021). "Türkiye' de Kamu Özel Ortaklığı Bağlamında Şehir Hastanelerinin Değerlendirilmesi: Nitel Bir Araştırma". *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi,* 31, 73-96.

Görmüş, İ. (2020). "Strateji ve Piyasa Ekonomisinde Stratejinin Sağlık Kurumları İçin Yeri". *Journal of Banking and Financial Research*, 93-114.

Greenacre, M. J. (2010). "Correspondence Analysis". *Wiley Interdisciplinary Reviews: Computational Statistics*, *2* (5), 613-619.

Groene, O. (2011). Patient Centredness And Quality İmprovement Efforts İn Hospitals: Rationale, Measurement, İmplementation. *International Journal for Quality in Health Care*, *23*(5), 531-537.

Groff, S.L., Carlson, L.E., Tsang, K. and Potter, B.J. (2008). Cancer Patients' Satisfaction With Care İn Traditional And İnnovative Ambulatory Oncology Clinics, *Journal of Nursing Care Quality*, 23(3), 251-257.

Grönroos, C. (2006). On Defining Marketing: Finding A New Roadmap For Marketing. *Marketing Theory*, *6*(4), 395-417.

Grönroos, C., Voima, P. (2013). Critical Service Logic: Making Sense Of Value Creation And Value Co-Creation**.** *Journal of the Academy of Marketing Science,* 41 (2), 133-150.

Gül, Ş. (2019). "Bakım Kavramı Işığında Hemşirelik Bakımı ve Etkileyen Faktörler". *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri dergisi,* 10 (2), 129-134.

Gümüş, F. Ç., Çelikay, F., ve Gümüş, E. (2010). Türkiye'de Sağlık Hizmetleri Ve Finansmanı. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *11*(1), 177-216.

Gümüş, R. (2018). "Pazarlama Faaliyetlerinin Sağlık Sektörüne Uygulanması: Bir Literatür İncelemesi". *Bulletın Of Economıc Theory And Analysıs,* 3(4), 217-235.

Gürbüz, M.A. (2021). *Sağlık Sektöründe Finans modellerinin şehir hastaneleri ekseninde değerlendirilmesi: Bursa İli Şehir Hastanesi incelemesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yalova.

Gürçaylılar Yenidoğan, T. (2008). "Pazarlama Araştırmalarında Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi: Üniversite Öğrencilerinin Marka Algısı Üzerine Bir Araştırma". *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi,* (15),138-169.

Gürsakal, N. (2008). *Betimsel istatistik*, İstanbul: Dora Yayıncılık.

Gwin, C. F., Gwin, C. R. (2003). "Product Attributes Model: A Tool for Evaluating Brand Positioning". *Journal of Marketing Theory and Practice,* 11(2), *342.* doi:10.1080/10696679.2003.11658494.

Hallback, J., Gabrielsson, P. (2013)." Entrepreneurial Marketing Strategies During The Growth of İnternational New Ventures Originating in Small and Open Economies". *International Business Review*, 22 (6), 1008-1020.

Hankinson, G., Cowking, P. (1993). *Branding in action: cases and strategies for profitable brand management*. McGraw-Hill Book Company Limited.

Hanlon, A. (2016). The Segmentation, Targeting and Positioning Model*. http://www.smartinsights.com/digital-marketing-strategy/customer-segmentation-targeting/segmentation-targeting-and-positioning/.*

Harris, J. (2018). *Healthcare Strategic Planning*, Fourth Edition: Vol. Fourth edition. Health Administration Press.

Harrison-Walker, L. J. (2009). "Strategic positioning in Higher Education". *Academy of Educational Leadership Journal*, 13(1), 103–112.

Hauser, J R. and Koppelman, F S. (1979). "Alternative Perceptual Mapping Techniques: Relative Accuracy and Usefulnes". *Journal of Marketing Research,* 16 (4), 495-506

Hausmann, L. R., Jeong, K., Bost, J. E., and Ibrahim, S. A. (2008). "Perceived Discrimination in Health Care and use of Preventive Health Services". *Journal of general internal medicine*, *23*(10), 1679-1684.

Hawthorne, T.L., Kwan, M.P. (2012). Using GIS and perceived distance to understand the unequal geographies of healthcare in lower-income urban neighborhoods, *The Geographical Journal*, 178 (1), 18-30.

He, C., Duan, L., Zheng, H., Song, L., & Huang, M. (2022). An explainable framework for drug repositioning from disease information network. *Neurocomputing*, *511*, 247-258.

Hehman R.D. (1984). *Product Management Marketing in a Changing Environment*, Illinois: Dow Jones-Irwin Homewood.

Hewko, J., Smoyer-Tomic, K.E., M.J. and Hodgson, M.J. (2002). "Measuring Neighborhood Spatial Accessibility To Urban Amenities: Does Aggregation Error Matter?" *Environment and Planning A: Economy and Space*, 34,1185-1206.

Hibbard, J. H., Peters, E. (2003). "Supporting İnformed Consumer Health Care Decisions: Data Presentation Approaches That Facilitate The Use Of İnformation İn Choice". *Annual Review of Public Health*, 24(1), 413–433. doi: 10.1146/annurev.publhealth.24.100901.141005.

Hinson, R. E., Abdul- Hamid, I. K. and Osabutey, E. L.C. (2017). "Investigating market orientation and positioning in star- rated hotels in Ghana". *International Journal of Contemporary Hospitality Management, 2*9(10), 2629-2646, doi: 10.1108/ijchm-02-2016-0075.

Hooley, G., Saunders, J., & Piercy, N. (1998). *Marketing Strategy and Competitive Positioning.* Prentice Hall Europe.

Hout, M.C., Papesh, M.H. and Goldinger, S.D. (2013). "Multidimensional Scaling". *Wiley Online Library,* 4(1), 91-103. https://doi.org/10.1002/wcs.1203. Erişim Tarihi: 09.10.2021.

Huang, W., Zhou, W., Guo, P. and Zhu, H. (2021). "Service Segment Competition: Size Or Value, Which Matters?", *International Journal of Production Research,* 59 (4), 1281-1299.

Huang, X., Li, X., & Zhang, M. (2013). "Seeing" the Social Roles Of Brands: How Physical Positioning İnfluences Brand Evaluation". *Journal of Consumer Psychology*, *23*(4), 509-514.

Huisman, E.R., Morales, E., J. Van Hoof, J., H.S. ve Kort, H.S. (2012). "Healing Environment: A Review of the İmpact of Physical Environmental Factors on Users". *Building and Environment*, 58, 70-80.

Hutton, J. G., Leung, V., Mak, A. K. Y., Varey, R. J. ve Watjatrakul, B. (2011). "Students, Patients, Citizens ve Believers As 'Customers': A Cross-National Exploratory Study. *Journal of Nonprofit & Public Sector Marketing"*, 23 (1), 41–70. doi:10.1080/10495142.2011.548758.

Inamdar, N., Kaplan, R. S., & Reynolds, K. (2002). Applying the balanced scorecard in healthcare provider organizations/Practitioner's Response. *Journal of healthcare management*, *47*(3), 179.

Işık, O. (2016). Algılanan kalitenin hastane marka değerine etkisi, *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 19 (1), 57-72.

Iyer, P., Davari, A., Zolfagharian, M., ve Paswan, A. (2019). "Market Orientation, Positioning Strategy And Brand Performance". *Industrial Marketing Management*, *81*, 16-29.

Izetbegovic, S., Stojkanovic, G., Svrakic, S. ve Mehmedbasic, E., (2013). "Innovating in Health Care-Modern Challenges". *Journal of Health Sciences; Sarajevo,* 3(3),261-266.

İslamoğlu, A. (2017). *Pazarlama Yönetimi*, (Yedinci Baskı), İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

İzgi MC, (2014). "Mahremiyet Kavramı Bağlamında Kişisel Sağlık Verileri". *Türkiye Biyoetik Dergisi,* 1(1), 25-37.

Javalgi, R., Joseph, W., and Gombeski Jr, W. (1995). "Positioning Your Service to Target Key Buying İnfluences: The Case of Referring Physicians and Hospitals". *Journal of Servıces Marketıng*, 1, 42-52.

Javalgi, R., Whipple, T., McManamon, M. K., and Edick, V. L. (1992). Hospital İmage: A Correspondence Analysis Approach. *Journal of Health Care Marketing*, *12*(4).

Jewell, R. D. (2007). "Establishing Effective Repositioning Communications in a Competitive Marketplace". *Journal of Marketing Communications*, *13*(4), 231-241.

Jewell, R. D. (1999). *The Role of Memory Interference in the Repositioning of brands*. The Ohio State University.

Jobber D. (1990). *Principles and Practice of Marketing*, London: Mc Graw-Hill Book Company.*Journal of Marketing*, 72(1), 27-45.

Jokinen, L., Puumalainen, I., & Airaksinen, M. (2019). Influence of strategic planning on product marketing and health service orientation of community pharmacies-A national survey in Finland. *Health policy (Amsterdam, Netherlands)*, *123*(5), 462–467. https://doi.org/10.1016/j.healthpol.2019.02.006.

Jung, M., Hong, M.S. (2012). "*Positioning Patient-Perceived Medical Services To Develop A Marketing Strategy"*. Health Care Manag (Frederick). 2012 Jan-Mar;31 (1):52-61. doi: 10.1097/HCM.0b013e318242d331.Pubmed. Erişim Tarihi, 02.02.2019.

Fuchs, C., & Diamantopoulos, A. (2010). Evaluating the effectiveness of brand-positioning strategies from a consumer perspective. *European Journal of Marketing*.

Kachersky, L., & Carnevale, M. (2015). Effects of pronoun brand name perspective and positioning on brand attitude. *Journal of Product and Brand Management,* 24(2), 157–164.

K. R. M. (2011). *Services marketing* (2. Baskı). Delhi: Pearson.

Kalaycı, Ş. (2008). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri.* Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

Kalkınma Bakanlığı. (2017). *Kamu özel iş birliği raporu 2016*. Sağlık Bakanlığı Yatırım Programlama İzleme ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, 1-53.

Kaplan, R. S., Norton, D.P. ve Barrows, E.A. (2008). *Developing the Strategy: Vision, Value Gaps, and Analysis. Boston*: Harvard Business School Publishing.

Kara, A. (2017). *Uluslararası Pazar Bölümlendirme Ve Konumlandırma Stratejilerinin İhracat Performansına Etkisi: Türk İhracatçıları Üzerine Bir Araştırma*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Karabulut, K., Yapraklı, Ş. (2001). "Sağlık Hizmetlerinde Algılanan Kalite Düzeyinin Belirlenmesi-Erzurum'da Bir Uygulama". *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *15*(1-2).

Karaçor, S., Arkan, A. (2014). Sağlık işletmelarında pazarlama: sağlık pazarlama karması unsurlarının hasta/müşteri açısından önemi üzerine bir araştırma. *Selçuk İletişim*, 8 (2): 90-118.

Karadeniz, M. (2009). "Product Positioning Strategy İn Marketing Management". *Journal of Naval Science and Engineering*, *5*(2), 98-110.

Karafakıoğlu, M. (1998). *Sağlık Hizmetleri Pazarlaması*, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları. İstanbul.

Karahanoğulları, O. (2011) Eksik İmtiyaz (Kamu-Özel Ortaklığı). *Sağlık Alanında Kamu-Özel Ortaklığı Sempozyumu*,128- 163, Bursa.

Karalar, R., Velioğlu, M., & Barış, G. (2006). *Tüketici Davranışları.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Karasu, K. (2009). Kamu-Özel Ortaklığı: Sözleşme Sisteminin Genelleşmesi. B. Övgün (Ed.) *Kamu Yönetimi: Yapı- İşleyiş-Reform.* İstanbul: Kayaum Yayınları, 79-91.

Karasu, K. (2011). "Sağlık Hizmetlerinin Örgütlenmesinde Kamu-Özel Ortaklığı". *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 66 (3), 217-262.

Kash, B. A., & Deshmukh, A. A. (2013). Developing a strategic marketing plan for physical and occupational therapy services: a collaborative project between a critical access hospital and a graduate program in health care management. *Health marketing quarterly*, *30*(3), 263–280. https://doi.org/10.1080/07359683.2013.814507.

Kay, M. J. (2007). "Healthcare Marketing: What İs Salient?", *International Journal of Pharmaceutical and Healthcare Marketing*, 1(3), 247–263. doi:10.1108/17506120710818256.

Kazan, H., Değermen, H.A. ve Yurtman, G.G. (2017). "Toplam Kalite Yönetiminin İç ve Dış Müşterilerin Performans Değerlendirmesi Üzerine Etkisi". *Yönetim ve Araştırmaları Dergisi*, 15(1), 43-65.

Keegan, W., Green, M. (2015). *Küresel Pazarlama.* Ankara: Nobel Yayınları.

Keller, K. L. (2003). "Brand Synthesis: The Multidimensionality of Brand Knowledge". *Journal of Consumer Research*, 29(4), 595-600

Keller, K. L. (2013). *Strategic Brand Management: Building, Measuring, and Managing Brand Equity*. 4th ed., Global ed. Boston: Pearson.

Keller, K. L., Brexendorf, T. O. (2019). Strategic Brand Management Process. In *Handbuch Markenführung* (pp. 155-175). Springer Gabler, Wiesbaden.

Kennett, P. A., Henson, S. W., Crow, S. M., & Hartman, S. J. (2005). "Key Tasks İn Healthcare Marketing: Assessing İmportance And Current Level Of Knowledge". *Journal of Health and Human Services Administration*, 414-427.

Kerin, R. A., Hartley, S. W. (2017). *Marketing: The core* (7th ed.). New York, NY: McGraw-Hill Education.

Keskin, G., Skeja, A. (2021). "Sağlık Sektöründe Tüketici Marka Tercihi Açısından Hastanelerin Konumlandırılmasının Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi". *Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences*, 88-95.

Keskin, S. (2011), *Türkiye'de sağlık hizmetlerinin sunumunda kamu-özel ortaklığı modeli (Aydın örneği).* Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Khan, A.A., Bhardwaj, S.M. (1994). "Access to Health Care: A Conceptual Framework and its Relevance to Health Care Planning". *Evaluation & the Health Professions*, 17, 60-76.

Kınnear, T. C., Taylor J. R. (1996). *Marketing Research: An Applied Approach.* New York: McGraw Hill,

Kızılöz, Ö.E. (2020). *Kamu Özel Ortaklığı (Şehir Hastaneleri Örneği).* Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kim, W. C., & Mauborgne, R. (2000). Knowing a winning business idea when you see one. *Harvard business review*, *78*(5), 129-138.

Kim, K. H., Kim, K. S., Kim, D. Y., Kim, J. H., & Kang, S. H. (2008). Brand equity in hospital marketing. *Journal of business research*, *1*(61), 75-82.

Kim, I A., Kim, M A., Velden, V., ve Lee, H S. (2013). "Psychological Positioning of Bottled Tea Products: A Comparison Between Two Kansei Profiling Techniques". *Food Science and Biotechnology,* 22, 257–268.

Kim, K.H., Jeon, B.J., Jung, H.S., Lu, W.E. and Jones, J. (2012). "Effective Employment Brand Equity Through Sustainable Competitive Advantage, Marketing Strategy, and Corporate İmage". *Journal of Business Research,* 65, 1612–1617.

King, A. W. (2007). Disentangling interfirm and intrafirm causal ambiguity: a conceptual model of causal ambiguity and sustainable competitive advantage. *Academy of Management Review*, 32 (1), 156–178.

Kiraz, R., & Öztürk, Y. (2017). Sağlık Sektöründe Hizmet Konumlandırması: Kayseri İlinde Kamu Hastanesi Uygulama Örneği. Selçuk Üniversitesi Akşehir Meslek Yüksekokulu Sosyal Bilimler Dergisi, 1-13.

Kirkeby, I.M. (2009). "Knowledge in the Making". *Architectural Research Quarterly,* 13 (3–4), 307-313.

Knapp, D. E. (2002). *Marka Aklı*, A. T. Akartuna (Çev.), (Birinci Basım). İstanbul: Kapital Medya Yayınları.

Koçak, B.B. (2018*). Türk Havayolu İşletmelerinin Yolcu Taşıma Hizmetlerine Yönelik Algı Haritalarının Konumlandırma Konsepti İle İlişkisinin Twıtter Üzerinden Analizi,* Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Kodan, E. A. (2020). *Stratejik Planlama Katılımının Stratejik Planlama Tutumu Üzerindeki Etkisinde Stratejik Planlama Farkındalığının Rolü: Kamu Sağlık Alanında Araştırma,* Doktora Tezi, Arel Üniversitesi, Lisanüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Kohli, A. K., Jaworski, B. J. (1990). Market orientation: the construct, research propositions, and managerial implications. *Journal of marketing*, *54*(2), 1-18.

Korkmaz, N. S. (2022). *İlaç Yeniden Konumlandırma İle Belirlenen Aday İlaçların Akut Myeloid Lösemi Hücrelerinde Proteazom İnhibitörü İle Kombinasyon Tedavisinin İncelenmesi,* Yüksek Lisans Tezi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Korkmaz, S, Eser, Z ve Öztürk S.A. (2017). *Pazarlama Kavramlar- İlkeler, Kararlar*, (Gözden geçirilmiş ve Güncellenmiş 3. Baskı), Ankara.

Korkmaz, S. Ve Çuhadar, U. (2017). Sağlık hizmet kalitesi ve sağlık kurumunu tekrar tercih etme niyeti arasındaki ilişki: Eğitim ve Araştırma Hastanesi Örneği. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 3(1), 72-87.

Kotler P., Armstrong G. (2014), "Principles of Marketing", *Global Edition, Pearson Education Limited*, UK.

Kotler, P. (2009). *Kotler ve Pazarlama*, A.O. Acar (Çev.), İstanbul: Lifecycle Yayıncılık.

Kotler, P. (2011). "Reinventing Marketing to Manage the Environmental Imperative". *Journal of Marketing,* 75 (4),132-135.

Kotler, P., & Armstrong, G. (1994). *Marketing management, analysis, planning, implementation, and control, Philip Kotler*. London: Prentice-Hall International.

Kotler, P., Armstrong, G. (2012). *Principles of Marketing*. (14 ed.) New Jersey: Prentice Hall.

Kotler, P., Armstrong, G., Gegez, E. (Ed). (2018). *Pazarlama İlkeleri,* Çev., E. Gegez, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

Kotler, P., Keller, K.L. ve Kırcova, İ. (Ed.). (2018). *Pazarlama Yönetimi*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

Kotler, P. T., Armstrong, G. (2016). *Principles of Marketing* (16th ed.). Essex, England: Pearson Education, Inc.

Kotler, P., Shalowitz, J. ve Stevens, R. J. (2008). *Strategic marketing for health care organizations: Building a customer-driven health system*, San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Kozak, M. A. Gülenç, S. (2017). S" ağlık Otelciliği Hizmetlerinin Değerlendirilmesi: Eskişehir Hastaneleri Örneği". *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 6 (5), 1-16.

Kriese, U., Scholz, R. W. (2011). "The Positioning of Sustainability Within Residential Property Marketing". *Urban Studies*, *48*(7), 1503-1527.

Kumah, E. (2017). "Patient Experience and Satisfaction With a Healthcare System: Connecting the Dots". *International Journal of Healthcare Management*, DOI: 10.1080/20479700.2017.1353776.

Kumar, R., Dash, S., ve Purwar, P. (2013). "The Nature and Antecedents of Brand Equity and Its Dimensions". *Marketing Intelligence & Planning*, 141-159.

Kurtuluş, K. (2004). *Pazarlama Araştırmaları*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Lam, M. T., Banihashem, M., Lam, H. R., Wan, A. B., and Chow, E. (2019). "Patient Experience, Satisfaction, Perception And Expectation Of Osteopathic Manipulative Treatment: A Systematic Review". *International Journal of Osteopathic Medicine,*32, 28-43, doi: 10.1016/j.ijosm.2019.04.003.

Lamb, C. W., Hair, J. F., ve McDaniel, C. (2017). *MKTG, 10*. Boston, MA: Cengage Learning.

Latif, A., Sibghatullah, A., & Siddiqui, K. (2016). Repositioning Horlicks in Pakistan. *Journal of Marketing Management and Consumer Behavior*, *1*(2), 44-53.

Lau, G. T., Lee, S. H. (1999). "Consumers' Trust İn A Brand And The Link To Brand Loyalty". *Journal of Market-Focused Management*, 4(4), 341-370.

Lazareva, N., Alivanova, S., ve Fursov, V. (2015). "The İmportance Of Positioning İn Achieving The Strategic Goals Of The Companies". *Modern European Researches*, (7), 6-10.

Leaman, A., Fionn Stevenson, F., and Bordass, B. (2010). Building evaluation: practice and principles. *Building Research & Information*, 38(5), 564-577, DOI: 10.1080/09613218.2010.495217.

Levesque, J.-F, Harris, M.F, ve Russell, G. (2013). "Patient-Centred Access To Health Care: Conceptualising Access At The İnterface Of Health Systems and Populations". *Int J Equity Health,* 12(1),1-9.

Lewis, J. D., Weigert, A. (1985). Trust as a social reality. Social forces, 63(4), 967-985.

Lewis, R. (1990). Advertising your hotel's position. Cornell Hotel and Restaurant. Administration Quarterly, 84-91.

Lılıen, G. L., Rangaswamy, A. (2003). *Marketing Engineering: Computer assited marketing analysis and planning.* New Jersey: Prentice Hall.

Liberati, E.G., Gorli, M., Moja, L., Galuppo, L., Ripamonti, S., and Scaratti, G. (2015). Exploring the practice of patient centered care: The role of ethnography and reflexivity**,** *Social Science And Medicine*, 133, 45-52.

Lilien, G. L., Rangaswamy, A. (2003). *New Product and Brand Management: Marketing Engineering Applications*. Pearson College Division.

Lim, W. M., Ting, D. H. (2012). Healthcare Marketing: Contemporary Salient İssues and Future Research Directions. *International Journal of Healthcare Management*, *5*(1), 3-11.

Lovelock, C. H., and Yip, G. S. (1996). Developing global strategies for service businesses. *California management review*, *38*(2), 64-86.

Lovett, A., Haynes, R., Sünnenberg, G., and Gale, S. (2002). Car travel time and accessibility by bus to general practitioner services: A study using patient registers and GIS, *Social Science & Medicine*, 55, 97-111.

Mackay, D. B., Easley, R. F., ve Zınnes, Y. L. (1995) A single ideal point model for market structure analysis, *Journal of Marketing Research*, 32 (4), 433-443.

McDonald, B. (2012). A review of the use of the balanced scorecard in healthcare. *BMcD Consult*, *2012*, 1-32.

Madorrán García, C. and de Val Pardo, I. (2004). "Strategies and performance in hospitals". *Health Policy*, 67(1), 1–13. doi:10.1016/s0168-8510 (03)00102-7.

Maggart, J. (1976). "Positioning Revisited". *Journal of Marketing*, 40(1), 63-66.

Mamlouk, A. M., Chee-Ruiter, C., Hofmann, U. G., ve Bower, J. M. (2003). "Quantifying Olfactory Perception: Mapping Olfactory Perception Space By Using Multidimensional Scaling and Self-Organizing Maps". *Neurocomputing*, *52*, 591-597.

Marcussen, C. (2014). "Multidimensional Scaling in Tourism Literatüre". *Tourism Management Perspectives,*12,31-40. https://doi.org/10.1016/j.tmp.2014.07.003. Erişim Tarihi: 09.10.2021.

Mardiko, A. A., Heinemann, S., Bludau, A., Kaba, H. E. J., Leha, A., von Maltzahn, N., & Scheithauer, S. (2022). COVID-19 vaccination strategy for hospital staff in Germany: a cross-sectional study in March–April 2021. *Journal of Hospital Infection*, *126*, 87-92.

Marsden, P. (2002). "Brand Positioning: Meme's the Word". *Marketing Intelligence & Planning,* 20(5), 307–312. doi:10.1108/02634500210441558.

McKee, M., Edwards, N., and Atun, R. (2006). "Public-Private Partnerships for Hospitals". *Bull World Health Organ*, 84 (11), 890-896.

Meresman, S., Rice, M., Vizzotti, C., Frassia, R., Vizzotti, P., & Akerman, M. (2010). Contributions for repositioning a regional strategy for Healthy Municipalities, Cities and Communities (HM&C): results of a Pan-American survey. *Journal of Urban Health*, *87*(5), 740-754.

Meyers-Levy, J., and Peracchio, L. A. (1996). "Moderators of the İmpact of self-Reference on Persuasion". *Journal of Consumer Research*, 22(4), 408-423.

Mintzberg, H. (1991). Generic Strategies. *Strategy process: concepts, contexts, cases*. (2. Baskı) içinde (75-76). Prentice Hall Inc., New Jersey

Mintzberg, H. and Quinn, J.B. (1991). *The strategy process: Concepts, contexts, cases*. İkinci Baskı, Prentice Hall International Inc., Englewood Cliffs, New Jersey.

Mintzberg, H., Waters, JA. (1985). Of strategies, deliberate and emergent**.** *Strategic Management Journal*, 6 (3), 257-2.

Mooney, A. (2007). "Core Competence, Distinct Competence and Competitive Advantage: What is the Difference?" *Journal of Education for Business*, 110–115.

Morris, MH., Schindehutte, M.R. and LaForge, W. (2002)." Entrepreneurial Marketing: a Construct for İntegrating Emerging Entrepreneurship and Marketing Perspectives". *Journal Of Marketing Theory And Practice*, 10 (4), 1-19.

Mucuk, İ. (2016). *Pazarlama İlkeleri*, 20. Baskı. İstanbul: Türkmen Yayınevi.

Mugavin, M.E. (2008). "Multidimensional Scaling: A Brief Overview". *Nursing Research,* 57 (1), 64-68.

Muhamad, R., Melewar, T.C. Faridah Syed Alwi, S. (2012). "Segmentation and Brand Positioning For Islamic Financial Services". *European Journal of Marketing*, 46 (7/8), 900- 921, doi: 10.1108/03090561211230061.

Mullaney, T., Olausson, K., Sharp, L., Zackrisson, B., Edvardsson, D., T. Nyholm, T. (2016). "The İnfluence Of A Department's Psychosocial Climate and Treatment Environment On Cancer Patients' Anxiety During Radiotherapy". *European Journal of Oncology Nursing,* 20, 113-118.

Muzellec, L., & Lambkin, M. (2006). Corporate rebranding: destroying, transferring or creating brand equity?. *European journal of marketing*, *40*(7/8), 803-824.*Journal of Oncology Nursing,* 20, 113-118.

Myers, J. (1996). *Segmentation and Positioning for Strategic Marketing Decisions.* Chicago: American Maketing Association.

Myers, J. H. (1992). "Positioning Products/Services in Attitude Space". *Marketing Research*,4 (1), 46-51.

Najafizadeh, N. S., Elahi, M., Moemeni, A., ve Lotfi, Z. (2012). "A Model for Brand Positioning of Hygienic Products Using the Most Effective Factors on Competitive Position and Perceptual Map Technique". *African Journal of Business Management*, 6 (27), 8102-8117.

Nakip, M. (2013). *Pazarlamada Araştırma Teknikleri SPSS Uygulamalı*. Ankara: Seçkin Yayınları.

Noor, H. A., Hasliza, A. H., Siti, R. M. Z., ve May-Chiun, L. (2010). Discriminant Analysis: An İllustrated Example. *African Journal of Business Management*, *4*(9), 1654-1667.

O'shaughnessy J. (1995). *Competitive Marketing A Strategic Approach*, London and New York: Routledge.

Oates, C., McDonald, S., Alevizou, P., Hwang, K., Young, W., and McMorland, L. A. (2008). "Marketing Sustainability: Use of İnformation Sources and Degrees of Voluntary Simplicity". *Journal of Marketing Communications*, *14*(5), 351-365.

Odabaşı Y. (2002). *"Sağlık Hizmetleri Pazarlaması".* Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1-110

Oghojafor, B. A., Ladipo, P. K., ve Rahim, A. G. (2013). Approaches for Generating and Evaluating Product Positioning Strategy.

Önen, V. (2018). *Pazarlama Performansı Ölçümü*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Öter, V., Südaş Hd. (2017). "Algılanan Hizmet Kalitesinin Hasta Bağlılığı Üzerine Etkisi: Devlet Hastanesi Üzerine Etkisi". *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi,* 20 (2), 43-57.

Öz, M., Uyar, E. (2014). "Sağlık Hizmetleri Pazarlamasında Algılanan Hizmet Kalitesi ve Müşteri Memnuniyeti Üzerinde Ağızdan Ağıza Pazarlamanın Etkisini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma". *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, *2014*(1), 123-132.

Özaslan, N. (2007). *İşletmelerde Marka Konumlandırma, Tüketicilerin Marka Algılamaları ve Süt Ürünleri Sektörüne Yönelik Bir Uygulama.* İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Özbey, E. (2012). *Hedef Pazar Seçimi ve Marka Konumlardırma: Organik Çay Pazarında Marka Konumlardırma Üzerine Bir Araştırma.* Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özdamar, K. (2004). *Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi: Çok Değişkenli Analizler*. Eskişehir: Kaan Kitabevi.

Özdemir, O., Ocaktan, E., Akdur, R. (2003), "Sağlık Reformu Sürecinde Türkiye ve Avrupa'da Birinci Basamak Sağlık Hizmetlerinin Değerlendirilmesi". *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 56(4): 207-216.

Özmen, A. (2013). Stratejik Küresel Pazarlama. Timur N, Özmen A. (Ed). *Küresel ve Çok Kültürlü Pazarlarda Marka Konumlandırma.* Içinde (324-333), Ankara: Efil Yayınevi.

Özsungur, F. (2018). "Tüketici Davranışları Bağlamında Müşteri Muhasebesi". *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 5 (14), 609-624. https://dergipark.org.tr/en/pub/gusbd/issue/39212/407439

Öztürk, Y.E., Kıraç, R. (2017). *"Sağlık Sektöründe Hizmet Konumlandırması: Kayseri İlinde Kamu Hastanesi Uygulama Örneği",* https://www.researchgate.net/publication/329377584. Erişim Tarihi, 02.02.2019.

Öztürk, Y. (2014). Sağlıkta Algılanan Hizmet Kalitesi ve Hastane Tercih Nedenlerinin İncelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 1079-1094.

Özzeybek Taş, M. (2018). *Vatandaşların ve sağlık çalışanlarının şehir hastaneleri ile ilgili görüşlerinin belirlenmesi: Ankara ili örneği*, Yüksek lisans tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Paley, N. (2021). *The Manager's Guide To Competitive Marketing Strategies*. Routledge.

Pan, X., Kwan, M.P., Yang, L., S. Zhou, S., Zuo, Z., ve Wan, B. (2018). "Evaluating the Accessibility of Healthcare Facilities using an Integrated Catchment Area Approach". *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 15(9), 1-21.

Park, J., Rajagopal, P., Dillon, W., Chaiy, S., ve DeSarbo, W. (2017). "A New Bayesian Spatial Model for Brand Positioning". *Journal of marketing in Management,* 00-00doi:10.1108/jm2-12-2015-0100.

Patavegar, B. N., Shelke, S. C., Adhav, P., ve Kamble, M. S. (2012). A "Cross-Sectional Study of Patient's Satisfaction Towards Services Received at Tertiary Care Hospital on OPD basis". *National Journal Of Community Medicine*, *3*(02), 232-237.

Paul P., Olson J.C. (1999). *Consumer Behavior and Marketing Strategy*, (Fifth Edition), Irwin McGraw Hill.

Perales, E., Burgos, F.J., Vilaseca, M., Viqueira, V. ve Martinez-Verdü, F.M. (2019) "Graininess Characterization by Multidimensional Scaling*". Journal of Modern Optics,* 66 (9), 929-938, DOI: 10.1080/09500340.2019.1589006.

Perera, F. D. P. R., Peiró, M. (2012). "La Planificación Estratégica En Las Organizaciones Sanitarias". *Revista española de Cardiología*, *65*(8), 749-754.

Peter, J., Olson, J. (1999). *Consumer Behaviour and Marketing Strategy.* Boston: Irwin McGraw-Hill.

Pham, M. T., Muthukrishnan, A. V. (2002). "Search and Alignment in Judgment Revision: Implications for Brand Positioning". *Journal of Marketing Research, 39(1), 18–30.* doi:10.1509/jmkr.39.1.18.18929.

Piper, C. (2018). *Strategic Marketing Management: Planning, Implementation, and Control*. New York: White Press Academics.

Porter, M. E. (1996). What is strategy? Harv. Bus. Rev. 74 (6), 61–78.

Porter, M.E., 1980. *Competitive Strategy Techniques for Analyzing Industries and Competitors.* New York: Free Press.

Porter, M.E. (1985). *Competitive Advantage*. New York: Free Press.

Punj, G., Moon, J. (2002). Positioning Options for Achieving Brand Association: A Psychological Categorization Framework. *Journal of Business Research, 55(4), 275–283.* doi:10.1016/s0148-2963(00)00165-x.

Robinson, L. (1999). Scorekeepers to business partners: Repositioning the finance function. *Total Quality Management*, *10*(4-5), 690-696.

Quinn, L. (2009). Market segmentation in managerial practice: A qualitative examination. *Journal of Marketing Management*, 25(3–4), 253–272. https://proxy.hacibayram.edu.tr:2079/10.1362/026725709X429746.

Ramani, G., Kumar, V. (2008). Interaction Orientation And Firm Performance.

Randall, G. (2005). *Markalaştırma*. E. Özasayar (Çev.), İstanbul: Rota Yayınları

Ranjan, K.R., Read, S. (2016). Value co- creation: Consept and measurement, *Journal Of The Academy Of Marketing Science,* 44, 290-315. https://doi.org/10.1007/s11747-014-0397-2.

Rao, Reeder, L. G. (1972). "The Patient-Client As A Consumer: Some Observations On The Changing Professional-Client Relationship". *Journal of Health and Social Behavior*, 13(4), 406–412. doi:10.2307/2136833.

Reibstein, D. (1985). *Marketing Consepts, Strategies and Decisions.* New Jersey: Prentice-Hall.

Richardson, A., Medina, J., Brown, V., and Sitzia, J. (2007). "Patients' Needs Assessment İn Cancer Care: A Review Of Assessment Tools". *Supportive Care in Cancer*, 15 (10), 1125-1144.

Richarme, M. (2007). "Positioning–marketing's fifth 'P", Decision Analyst, available at: www.Decisionanalyst.com/media/downloads/MarketingFifthP.pdf

Ries, A., Trout, J. (2013). *Konumlandırma*, (Çev. E. Kızıldağ), İstanbul: MediaCAT.

Ries, A., Trout, J. (1986). *Positioning, the Battle for Your Mind*, 1st ed. revised, New York, NY: McGraw-Hill.

Rissanen, M. (2021). Positioning the Healthcare Client in Diagnostics and the Validation of Care Intensity. In *Computer-aided Design and Diagnosis Methods for Biomedical Applications* (pp. 217-242). CRC Press.

Rodríguez-Molina, M.A., Frías-Jamilena, D.M., Del Barrio-García, S., ve Casta˜neda- García, J.A. (2019). Destination brand equity-formation: positioning by tourism type and message consistency. *Journal of Destination Marketing and Management,* 12, 114–124.

Rust, R. T., Espinoza, F. (2006). How technology advances influence business research and marketing strategy. *Journal of Business Research*, 59 (10/11), 1072–1078. Doi: 10.1016/j.jbusres.2006.08.002.

Sadek, A. H., Willis, J. (2020). Ways to harness the built environment of ambulatory cancer facilities for comprehensive patient support: A review of the literature. *International Journal of Nursing Studies*, *101*, 103356.

Sadek, A.H., Willis, J. (2020). Are we measuring what we ought to measure? A review of tools assessing patient perception of the healthcare built environment and their suitability for oncology spaces. *Journal of Environmental Psychology, 71*, 101486, 1-11. https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2020.101486**.** Erişim Tarihi: 13.11.2021.

Saeed, N., Nam, H., Haq, MIU. Ve Muhammad Saqib, DB. (2018). A survey on multidimensional scaling. Acm computing surveys*, ACM Computing Surveys*, 51, 1–25. Available: http://dx.doi.org/10.1145/3178155.

Sagar, M., Khandelwal, R., Mittal, A., ve Singh, D. (2011). "Ethical Positioning Index (EPI): An İnnovative Tool For Differential Brand Positioning". Corporate *Communications: An International Journal,* 16(2), 124-138, doi: 10.1108/13563281111141651.

Sağlık Bakanlığı Sağlık Yatırımları Genel Müdürlüğü (2019), *Sözleşmesi İmzalanan Şehir Hastaneleri,* https://sygm.saglik.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 26.03.2019).

Sağlık Bakanlığı, (2019). Şehir hastaneleri, *Hospital Manager*, 11 (47).

Sair, S., Rafiq, N., Asghar, A., Ulfat, S., Jamil, M., ve Abbas, A. (2014). Which "Positioning Strategy Outperforms?". *Science International*, *26*(2), 923-932.

Salman, A. N., & Uydacı, M. (2011). Butik hastanelerde pazarlama stratejileri. *Öneri Dergisi*, *9*(35), 45-50.

Saqib, N. (2021). Positioning strategies: a literature review. *Journal of Cardiovascular Disease Research,* 12 (3),2543-2554.

Saqib, N. (2021). Positioning – a literature review. *PSU Research Review, ahead-of-print(ahead-of-print).* Doi:10.1108/prr-06-2019-0016.

Sarcan, E., Yaşar, G. Y. (2019). "Adana Şehir Hastanesi'nde Hasta Memnuniyetine Yönelik Bir Araştırma". *Politik Ekonomik Kuram*, *5*(2), 177-196.

Schlegelmich. B. B. (2016). Segmenting Targeting and Positioning in Global Markets, *Global Marketing Strategy*, 63-82, doi: 10.1007/978-3-319-26279-6-4.

Seamans, R., Zhu, F. (2017). Repositioning and cost-cutting: The impact of competition on platform strategies. *Strategy Science*, *2*(2), 83-99.

Seggie, S. H., Cavusgil, E., ve Phelan, S. E. (2007). "Measurement Of Return On Marketing İnvestment: A Conceptual Framework And The Future Of Marketing Metrics". *Industrial Marketing Management*, 36(6), 834-841.

Shoemaker, S., Lewis, R.C., Yesawich, P.C., 2007. *Marketing Leadership in Hospitality and Tourism: Strategies and Tactics for Competitive Advantage*. Pearson Prentice Hall, Upper Saddle River, NJ.

Shortt, N.K., Moore, A., M. Coombes, M., and Wymer, C. (2005). Defining regions for locality health care planning: A multidimensional approach. *Social Science & Medicine*, 60, 2715-2727.

Shostack, G. L. (1987). "Service Positioning Through Structural Change". *The Journal of Marketing*, 34-43.

Sığırlı, D., Ediz, B., Cangür, Ş., Ercan İ., ve Kan, İ. (2006) Türkiye ve Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin sağlık düzeyi ölçütlerinin çok boyutlu ölçekleme analizi ile incelenmesi, *İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi,* 13 (2), 81-85.

Sjögren, K., Lindkvist, M., Sandman, P.O., Zingmark, K., ve Edvardsson, D. (2015). "To What Extent İs The Work Environment Of Staff Related To Person-Centred Care? A Cross-Sectional Study Of Residential Aged Care." *Journal of Clinical Nursing*, 24 (9–10), 1310-1319.

Solomon, M. R., Marshall, G. W., Stuart, E. W. (2017). *Marketing: Real people, real choices* (8th ed.). Harlow, UK: Pearson Education, Inc.

Soyluoğlu, B. (2003), *Çağdaş Sağlık Anlayışı*. Ankara: Bilkent Üniversitesi.

Sönmez, S. Uğurluoğlu, Ö. (2017). "Sağlık Kurumlarında Paydaş Analizi". *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13 (1), 223-245. DOI: 10.17130/ijmeb.20173126271.

Sözer, A. N. (2013). "Sağlıkta Yeniden Yapılanmanın (Özelleştirmenin) Devamı Olarak Şehir Hastaneleri". *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15 (Özel Sayı), 215-253.

Stremersch, S. (2008). "Health and Marketing: The Emergence of a New Field of Research". *International Journal of Research in Marketing*, 25(4), 229–233. doi: 10.1016/j.ijresmar.2008.09.002.

Sujan, M., Bettman, J. R. (1989). The Effects of Brand Positioning Strategies on Consumers' brand and Category Perceptions: Some İnsights From Schema Research. *Journal of Marketing Research*, *26*(4), 454-467.

Supic, ZT, Mikanovic, V.B, Vukovic, D., Milicevic, M.S., Marinkovic, J., Vasic, V. ve Laaser, U. (2015). Training Hospital Managers for Strategic Planning and Management: A Prospective Study, *BMC Medikal Education.,*15.25 DOI 10,1186/s12909-015-0310-9. Erişim Tarihi: 08.07.2019.

Şantaş, F, Kurşun, A ve Kar, A. (2016). "Hastane Tercihine Etki Eden Faktörler: Sağlık Hizmetleri Pazarlaması Perspektifinden Alan Araştırması". *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi,* 19 (1), 17-33.

Şantaş, G., Şantaş, F. (2020). "Güncel Pazarlama Yaklaşımlarının Sağlık Hizmetlerinde Uygulanabilirliği". *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), 432-443. DOI: 10.32709/akusosbil.482305.

Şenoğlu, H.İ. (2020). *Türkiye' de Kamu Özel İş Birliği Kapsamında Yapılan Şehir Hastanelerinin Etkinliği.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Tokat Gazi Osmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.

Şıker P., Akın M. (2012). "Konaklama İşletmelerinde Konumlandırmanın Tüketici Algılamaları Üzerinde Etkinliğinin İncelenmesine Yönelik Bir Uygulama". *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 5(1), 54-68.

T.C. Sağlık Bakanlığı, *2019-2023 Stratejik Plan.*

Talmaç, N., Soysal, A. (2021). "Şehir Hastanelerinde Hasta Memnuniyeti: Bazı Demografik Değişkenlere Göre Adana İli Örneği*." Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(3), 29- 42.

Tatlıdil H. (2002). *Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Analiz*. Ankara: Ziraat Matbaacılık.

Tek, Ö. (1999). *Pazarlama İlkeleri-Global Yönetsel Yaklaşım Türkiye Uygulamaları.* İstanbul: Beta Yayınları.

Tekin, V. N. (2014). *Pazarlama İlkeleri.* (Gözden geçirilmiş ve Güncellenmiş. 3. Baskı), Ankara: Sekin Yayınevi.

Temel, K., ve Akıncı, F. (2013), "Sağlık Hizmetleri Pazarlamasında Reklam ve Sosyal Medyanın Rolü" *I. Uluslararası Acil tıp Teknisyenliği ve Teknikerliği (Paramedik) Kongresi,* Ankara.

Tengilimoğlu, D. (2011). *Sağlık Hizmetleri Pazarlaması*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Tengilimoğlu, D. (2016). *Sağlık Hizmetleri Pazarlaması*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Tengilimoğlu, D., Akbolat, M., ve Işık, O. (2014). *Sağlık İşletmeleri Yönetimi. Nobel Yayınevi*, Ankara.

Tengilimoğlu, Dilaver (2001). "Hastane Seçimine Etkili Olan Faktörler: Bir Alan Uygulaması". *G.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1, 85-98.

Terris, M. (1992). Concepts of Health Promotion: Dualities in Public Health Theory. *Journal of public health policy*, *13*(3), 267-276.

Thomadsen, R. (2007). Product Positioning and Competition: The role of Location in the Fast Food İndustry. *Marketing Science*, *26*(6), 792-804.

Timmermann, C., L. Uhrenfeldt, L., Høybye, M.T., ve Birkelund, R. (2015). "A Palliative Environment: Caring For Seriously İll Hospitalized Patients". *Palliative And Supportive Care*, 13(2), 201-209.

Timur, N., Özmen, A. (Edıt). (2013). *Stratejik Küresel Pazarlama*. (2. Baskı). Ankara: Efil Yayınevi.

Tinelli, L. M., Vivaldini, K. C. T., & Becker, M. (2011). Product positioning optimization using the ABC method. In *Proceedings of the 21st Brazılıan Congress Of Mechanıcal Engıneerıng* (Vol. 21).

Todres, L., Galvin, K.T., ve Holloway, I. (2009). "The Humanization Of Healthcare: A Value Framework For Qualitative Research". *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-Being*, 4(2), 68-77.

Tokuçoğlu, T. (2008). *Algılama Haritalarının Hazırlanmasında Çok Boyutlu Ölçekleme Yöntemi.* Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Topping, S.; Hernandez, S. R. (1991). "Health Care Strategy Research, 1985-1990: A Critical Review". *Medical Care Research and Review, 48(1), 47–89.* doi:10.1177/002570879104800103.

Torgerson WS. (1958). *Theory and methods of scaling.* New York: Wiley.

Torgerson, WS. (1965). "Multidimensional Scaling of Similarity". *Psychometrika,* 30, 379–393.

Torlak, Ö., Altunışık, R. (2018). *Pazarlama Stratejileri*, (3. Baskı), İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

Tosun, N. (2010). *İletişim Temelli Marka Yönetimi.* İstanbul: Beta Yayınları.

Toth, F. (2016). "Classification of healthcare systems: Can we go further?". *Health Policy*, *120*(5), 535-543.

Trivedi, A. N., Ayanian, J. Z. (2006). Perceived discrimination and use of preventive health services. *Journal of general internal medicine*, *21*(6), 553-558.

Trout, J. (2007). *Geleceğin Pazarlamacısı İçin Konumlandırma Stratejileri.* (Ü. Şensoy, Çev.) İstanbul: Optimist Yayınları.

Trout, J., Rıvkın, S. (2006). *Yeni Konumlandırma.* İstanbul: Optimist Yayınevi.

Trout, J., Ries, A. (2007). Positioning: the battle for the Minds. *Piter, Saint Petersburg*, *327*.

Trout, J., Ries, A. (2013). *Konumlandırma: Tüketici Zihnini Fethetme Savaşı.* (E. Kızıldağ, Çev.) İstanbul: Mediacat Yayınları.

Trout, J., Rivkin, S. (2010). Repositioning: Marketing in an era of Competition, Change, and Crisis. *Nirma University Journal of Business and Management Studies*, 84.

Trullenque F. (2007). Dirigiendo estrate´gicamente hacia el futuro. *Harvard-Deusto Business Review,* 153, 62–7.

Tüfekçi, N., İnce, O. G. ve Tüfekçi, O. K. (2016). "Isparta'daki Özel Hastanelerin Marka Stratejilerini Belirleyen Faktörlere Yönelik Bir Araştırma". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(1), 321–338.

Türkoğlu, B; Bayrakdaroğlu, F. (2019). Kargo İşletmelerinin Marka Konumlarının Algılama Haritaları ile İncelenmesi: Muğla İline Yönelik Bir Çalışma, *Journal Of Busıness In The Dıgıtal Age,*2(1), 24-35.

Ulrich, R.S., Zimring, C., Zhu, X., J. DuBose, J., Seo, H.B., Y.S. Choi, Y.S., ve Joseph, A. (2008). A review of the Research Literature On Evidence-Based Healthcare Design, *HERD: Health Environments Research And Design Journal,* 1(3), 61-125.

Urde, M., Koch, C. (2014). "Market and brand-oriented schools of positioning", *Journal of Product and Brand Management*, 23(7), 478-490.

Uzunçakmak, M. (2021). *Şehir Hastanelerinde Hizmet Kalitesi ve Hizmet Kalitesinin Servqual Yöntemi ile Ölçülmesine Yönelik Uygulama,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara.

Ülgen, H., & Mirze, S. K. (2013). İşletmelerde stratejik yönetim (8. Baskı). *İstanbul: Beta Basım Yayım*.

Ünal, A. (2020). Sağlık hizmetleri pazarlamasında sosyal medya kullanımı: Türkiye' deki şehir hastaneleri kovid 19 öncesi ve sürecindeki durumları, *Researchgate,* https://www.researchgate.net/publication/343833729, Erişim Tarihi.31.10.2021.

Üner, M. M. (1998). "Otel işletmelerinde Stratejik Pazarlama Planlaması Kapsamında Kullanılabilecek Görsel Bir Araç: Algılama Haritaları". *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 9 (2), 17-25.

Üner, M., Alkibay, S. (2001). "Algılama Haritaları: Departmanlı Mağazalar Üzerine Amprik Bir Araştırma". *Gazi Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, 79-110.

Van Haute, T., De Poorter, E., Crombez, P., Lemic, F., Handziski, V., Wirström, N., ve Moerman, I. (2016). "Performance Analysis Of Multiple Indoor Positioning Systems İn A Healthcare Environment". *International journal of health geographics*, *15*(1), 1-15.

Varinli, İ., Çakır, A. (2004). "Hizmet Kalitesi, Değer, Hasta Tatmini ve Davranışsal Niyetler Arasındaki İlişki-Kayseri'de Poliklinik Hastalarına Yönelik Bir Araştırma". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *1*(17), 33-52.

Venter, P., Wright, A., ve Dibb, S. (2015). "Performing market segmentation: A performative perspective". *Journal of Marketing Management*, 31(1–2), 62–83. https://proxy.hacibayram.edu.tr:2079/10.1080/0267257X.2014.980437.

Vian, T., McIntosh, N., Grabowski, A., Elizabeth Limakatso Nkabane-Nkholongo, E.L. And Jack, B.W. (2015) "Hospital Public–Private Partnerships in Low Resource Settings: Perceptions of How the Lesotho Ppp Transformed Management Systems and Performance". *Health Systems & Reform,* 1(2), 155-166, DOI: 10.1080/23288604.2015.1029060. Erişim Tarihi: 17.11.2021.

Walker, O., Boyd, H., Mullins, J., ve Larreche, J.-C. (2003). *Marketing Strategy A Decision- Focused Approach.* New York: McGraw-Hill.

Wang, F.H., Luo, W. (2005). Assessing spatial and nonspatial factors for healthcare access: Towards an integrated approach to defining health professional shortage areas, *Health & Place*, 11, 131-146.

Wang, J., Du, F., Huang, J., ve Liu, Y. (2020). Access to hospitals: *Potential vs. observed. Cities,* 100(1), 102671–. Doi: 10.1016/j.cities.2020.102671.

Webster, F.E. ve Lusch, R.F. (2013). Elevating marketing: Marketing is dead! Long live marketing! *Journal of the Academy Marketing Science*, 41 (4), 389-399.

Weinstein, A. (2014'a). "Segmenting B2B Technology Markets Via Psychographics: An Exploratory Study". *Journal of Strategic Marketing*, 22(3), 257–267.10.1080/0965254X.2013,876072.

Weinstein, A. (2014b). Target market selection in B2B technology markets. *Journal of Marketing Analytics*, *2* (1), 59–69.10.1057/jma.2014,6.

Wen, C. H., & Yeh, W. Y. (2010). Positioning of international air passenger carriers using multidimensional scaling and correspondence analysis. *Transportation Journal*, *49*(1), 7-23.

Weng, R.H., Jin-An, H., Yen-Hung, K., Ching-Yuan, H., & Yu-Chi, H. (2011). Determinants of technological innovation and its effect on hospital performance. *African Journal of Business Management*, *5*(11), 4314-4327.

Weston, M. J. (2020). Strategic planning in an age of uncertainty: creating clarity in uncertain times. *Nurse Leader*, *18*(1), 54-58.

Whalley, A. (2014). *Strategic Marketing*, st edtion, ISBN 978-87-7681-643-8, booksboon, The eBook Company.

Wılkermaıer, F. (2003). *An introduction to MDS*, Sound Quality Research Unit.

Wilkie, W. (1994). *Consumer Behaviour.* New York: John Wiley & Sons Inc.

William R., D., Madden, T., & Firtle, N. (1993). *Marketing Research in a Marketing Enviroment,.* Irwin, Homewood and Boston: McGraw-Hill Education.

Winston, W. (1989). *Basic Health Care Marketing Principles, Cases & Select Readings In Health Care Marketing.* New York-London: The Haworth Press.

Winston, W. (2012). *Professional Practice in Health Care Marketing: Proceedings of the American College of Healthcare Marketing*. Routledge.

Wolfe, M.K. (2020). Access to Health Care: Perspectives on Transportation as a Social Determinant of Health, A dissertation submitted to the faculty at the University of North Carolina at Chapel Hill in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy in the Department of City & Regional Planning in the College of Arts and Sciences.

Wu, F., Yeniyurt, S., Kim, D., and Cavusgil, S. T. (2006). The impact of information technology on supply chain capabilities and firm performance: A resource-based view. *Industrial Marketing Management*, 35(4), 493-504.

Yaghoubı, M., Agharahımı, Z., Karımı, S., and Javadı, M. (2011). Factors affectıng patıents' preferences ın choosıng a hospıtal based on the mıx marketıng components ın ısfahan, *Hakım Research journal,* 14(2), 106-114.

Yakimova, R., & Beverland, M. (2005). The brand-supportive firm: An exploration of organisational drivers of brand updating. *Journal of Brand Management*, *12*(6), 445-460.

Yami, V.Ş. (2009). Profesyonellik ve Etik, *Uluslararası tarih ve Sosyal araştırmalar dergisi, 2*, 263-272.

Yerebakan, M. (2000). "Özel Hastaneler Araştırması Mevcut Durum, Sorunlar ve Çözüm Önerileri". *İstanbul Ticaret Odası Yayın* No: 2000-26, ss.46-48.

Yıldız, Z. (2018). *Şehir hastanelerinde hasta memnuniyeti ölçeğinin geliştirilmesi ve yapısal eşitlik modeli ile analizi,* Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Young, FW and Harris DF. (1983). *Multidimensional Scaling,* archiv.soc.cas.cz.

Zeithaml, V., A., Bitner M. J., Gremler. D., 2012, Services Marketing.Integrating Customer Focus across the Firm, 6th edition, Mc Graw-Hill Irwin, New York.

Zhang, C., Lin, Y. H. & Newman, D. G., (2016). Investigating the effectiveness of repositioning strategies: the customers' perspective. *Journal of Travel and Tourism Marketing*. 33 (9), 1235-1250.

Zhang, J. (2010). Research on triangle pavilion model of marketing positioning. *Journal of Chinese Marketing.* 3 (2), 79-84.

Zikmund, W. G., & d'Amico, M. (2002). *Effective marketing: Creating and Keeping customers in an e-commerce world*. South-Western/Thomson Learning.

Zuckerman AM. (2006). Advancing the state of the art in healthcare strategic planning. *Front Health Serv Manage*, 23, 3–1.

TÜRKİYE 4.0

Dönüştürücü Lider-İstikrar-Kalkınma

Prof. Dr. Arif Özaydın

nobel

3T Yöntemi ile Enflasyona
Mikro Çözüm Önerisi

TÜRKİYE 4.0
Dönüştürücü Lider-İstikrar-Kalkınma
Prof. Dr. Arif Özaydın

Yayın No.: 5441
İktisat No.: 295
ISBN: 978-625-371-447-5
E-ISBN: 978-625-371-448-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Mayıs 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Bahar Yanbolulu -baharyanbolulu@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Özaydın, Arif.
TÜRKİYE 4.0: Dönüştürücü Lider-İstikrar-Kalkınma / Arif Özaydın
1. Basım, X + 182 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-447-5
E-ISBN: 978-625-371-448-2
1. Dönüştürücü Lider 2. İstikrar 3. Kalkınma 4. Enflasyon

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093 Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No.: 21
Yenimahalle/ANKARA Tel: 0312 385 54 10

İçindekiler

Teşekkür ..... **iii**

Sözbaşı ..... **vii**

I. Liderlik: Kurucu Lider ve Dönüştürücü Lider **1**

Giriş 1
1. Kurucu Lider 2
2. Dönüştürücü Liderlik Teorisi 3
3. Dönüştürücü Lider Örneği Olarak: Recep Tayyip Erdoğan 6
3.1. İdealize Etki Boyutu 6
3.2. İlham ve Motivasyon Boyutu 7
3.3. Entelektüel Uyarım Boyutu 8
3.4. Bireyselleştirilmiş İlgi Boyutu 9

II. Siyasal İstikrar ve Ekonomik İstikrar Bağlamında Türkiye **11**

Giriş 11
1. Siyasal İstikrar 12
2. Siyasal İstikrarın Ölçümü ve Sürdürülebilirliği 13
3. Ekonomik İstikrar 14
3.1. Ekonomik İstikrarın Temel Bileşenleri 15
3.1.1. Fiyat İstikrarı 15
3.1.2. İstihdamda Yüksek İstihdamın Sağlanması 17
3.1.3. Ödemeler Bilançosunda Dengenin Sağlanması 18
3.1.4. Finansal İstikrar 21
4. Siyasal İstikrar ve Ekonomik İstikrar Perspektifinden Türkiye 22

III. Kalkınma Bağlamında Türkiye **33**

Giriş 33
1. Kalkınma Kavramı 33
2. Kalkınmanın Ölçülmesi 38
2.1. Kişi Başına Düşen Gelir Yaklaşımı 38
2.2. Satınalma Gücü Paritesi Yaklaşımı 40

2.3. İnsani Gelişim Endeksi Yaklaşımı 42
3. Kalkınmanın Olmazsa Olmazı Üretim 48
4. Kalkınma Göstergesi Olarak Savunma Sanayii 53
5. Kalkınmanın Göstergesi Olarak Sağlık Sektöründeki Modernizasyonlar 62
6. Kalkınma Göstergesi Olarak Ulaştırma Sektöründeki Gelişmeler 88
6.1. Yerli ve Millî Akıllı Ulaşım Sistemi Uygulamalarını İçeren Yatırımlar 89
6.1.1. Demiryolu Yatırımları 90
6.1.2. Karayolu Yatırımları 96
6.1.3. Denizyolu Yatırımları 101
6.1.4. Havayolu Yatırımları 103
7. Kalkınmanın Göstergesi Olarak Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler 108
8. Kalkınmanın Göstergesi Olarak Enerji Üretimi ve Tüketimindeki Gelişmeler 118
8.1. Dünya Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü 118
9. Kalkınmanın Göstergesi Olarak Kadın Haklarındaki Gelişmeler 125

Enflasyona 3T Yöntemi ile Mikro Çözüm Önerileri 139

I. Giriş 139
II. Enflayonun Tanımı ve Ölçümü 140
III. Enflasyon Oranına Göre Enflasyon Çeşitleri 143
IV. Nedenlerine Göre Enflasyon Çeşitleri 144
V. Enflasyonun Yol Açtığı Tahribatın Boyutları (Maliyet) 145
VI. Enflasyonla Nasıl Mücadele Edilir? 149
VII. Enflasyonla Mücadelede Merkez Bankasının Çaresizliği 154
VIII. Kur, Faiz ve Enflasyon İlişkisi 155
IX. Enflasyonla Mücadelede Alternatif Politika Seti 157
X. Alternatif Ekonomi Politika Setinin Temel Özellikleri 159
XI. Ekonomi Politikasında Optimalite (En Uygunluk) 161
XII. Yapısal Reformlar 163
XIII. Enflasyonla Mücadelede Güven ve Beklentilerin Etkisi 165
XIV. Enflasyona Karşı 3T Yöntemi ile Mikro Çözüm Önerileri 167

KAYNAKÇA 173

EK 177

KAYNAKÇA

AA. Türk Savunma Sanayisi 10 Yıla 13 Havacılık Motoru Sığdırdı, https://www.aa.com.tr/tr (11.03.2024).

Ak Parti Kadın Kolları Başkanlığı, https://akparti.org.tr/kadinkollari/kazanimlar/ (Erişim: 18.03.2024).

Akerlof, George A. ve Shiller, Robert J. (2020), Sazan Avı: Manipülasyon ve Hile Ekonomisi, Maltepe Üniversitesi Kitapları, Yayın No:22.

Anayurt Gazetesi-https://anayurtgazetesi.com/haber/19333680/turkiye-bolgesel-gucten-kuresel-guce-kaanla-geciyor. (22.02.2024).

Antonio, J. ve Zamora, C. (2000), Investment in Health and Economic Growth: a perspective from Latin America and the Caribbean", XXXV Meeting of the Advisory Committe on Health Research, Havana, Cuba.

Avolio, B. J., & Bass, B. M. (Eds.), (2001), Developing Potential Across a Full Range of Leadership Tm: Cases on Transactional and Transformational Leadership, Psychology Press.

Avolio, B. J., Bass, B. M., Jung, D. I. (1995), Multifactor Leadership Questionnaire Technical Report. Redwood City, CA: Mind Garden.

Avolio, B. J., Bass, B. M., Jung, D. I. (1999), Re-examining the Components of Transformational and Transactional Leadership Using the Multifactor Leadership Questionnaire, Journal of Occupational and Organizational Psychology, 72, 441-462. Crossref. ISI.

Bass, B. M. (1985), Leadership and Performance Beyond Expectations. Free Press, New York, s. 18.

Bass, B. M. (1985), Leadership and Performance Beyond Expectations. Free Press, New York.

Bass, B. M. (1990), From Transactional to Transformational Leadership: Learning to Share the Vision. Organizational Dynamics, 18(3).

Bharvaga, Alok; Jamison, T., Dean; Lau, J., Lawrence; Murray, J., L., Christopher (2001), "Modelingtheeffects of Health on Economicgrowth", Journal of Health Economics, Cilt: 20, Sayı: 3, Https://Doi.Org/10.1016/S0167-6296(01)00073-X;

Birinci, Ş. (2022), "Sağlıkta Milli Teknoloji Hamlesi", Milli Teknoloji Hamlesi, Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) Yayınları, Ankara.

Burns, J. M. (1978), Leadershi, Harper & Row.

Cabane, O. F. (2013), The Charisma Myth: How Anyone Can Master the Art and Science of Personal Magnetism. Penguin.

Cansen, E., https://www.sozcu.com.tr/cift-para-cift-ekonomi-wp7768387 (Erişim: 10.08.2023).

Collins Dictionnary (2001), Harper Collins Publictions, Glasgows.

Cumhurbaşkanlığı Resmî Sitesi, 2024.

Darıcı, B. (2012), Finansal İstikrar ve Finansal İstikrara Yönelik Kamusal Sorumluluk Çerçevesinde Para Politikası: Türkiye Analizi, TBB Finansal İstikrar Raporu, s. 15-16.

Demir, İ. (2022), Savunma Teknolojileri, Milli Teknoloji Hamlesi ve Teknoloji Kültürü, Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) Yayını.

Dinler, Z. (2013), İktisada Giriş, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 19. Basım.

Dönmezer, S. (1984), Sosyoloji, Genişletilmiş 9. Baskı, Savaş Yayınları, Ankara.

Eckstein, H. (1992), Regarding Politics, California University of Pres.

Edirisooriya, W. A. (2020), The Impact of Transformational Leadership on Talent Retention: With Special Reference to Information Communication Technology Industry in Sri Lanka, Journal of Management Studies, 2(1).

Eğilmez, M. (2016), Ekonomide Analiz Örnek Olaylar ve Çözümler, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Cep Kitabı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Mayıs 2023.

Erdem, E. ve diğerleri (2009), Türkiye'de Hükümetlerin Makro Ekonomik Performansı (1950-2007), Detay Yayıncılık, Ankara.

Erdoğan, R. T. (2021), Daha Adil Bir Dünya Mümkün, Turkuvaz Kitap.

Erdoğan, R. T., Antalya Diplomasi Formu Açılış Konuşması, 1-3 Mart 2024. Antalya.

Eva, N., Robin, M., Sendjaya, S., van Dierendonck, D., & Liden, R. C. (2019). Servant Leadership: A Systematic Review and Call for Future Research. The Leadership Quarterly, 30(2019).

Fukuyama F. (1998), Güven (Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması), T. İş Bankası Kültür, Çev. Ahmet Buğdaycı, İstanbul.

House, R. J. (1977). "A 1976 Theory of Charismatic Leadership," in J. G. Hunt and L. L. Larson (Eds.), Leadership: The Cutting Edge, Carbondale: Southern Illinois University Press.

https://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/akilli_uretim_sistemleri_tyh_v27aralik2016.pdf (Erişim: 25.03.2024).

Issing, O. (2003), Monetary and Financial Stability: Is There a Trade-Off, Conference on Monetary stability, Financial Stability and Business Cycle, Bank for International Settlements, Mart 28-29.

Jacob, T. J., Abel, R. (2002), Sustainable Development and Health: An Indian Perspective. Lancet 360(24):638-9.

Jung, D. I. (2001). Transformational and Transactional Leadership and Their Effects on Creativity in Groups. Creativity Research Journal, 13.

Kacır, M. F. (2022), 2000'li Yıllar: Milli Teknoloji Hamlesi ve Gelecek Perspektifi, Milli Teknoloji Hamlesi, Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) Yayını.

Kalaycıoğlu, E. (1989), "Demokratik Konsolidasyon ve Türk Siyasal Hayatı", Türk Demokratik Vakfı Bülteni.

Mazgit, İ. (2002), Bilgi Toplumu ve Sağlığın Artan Önemi, I. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, (Hereke- Kocaeli) s.405.

MEB (2020), Türkiye'de Eğitimin 20 Yılı (2000-2019), Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara.

Oxford Dictionary of English (2010), Oxford University Press, Oxford.

Özaydın, A. (2020), Eleştirel Bir Yaklaşımla Medeniyet ve İktisat, İnsan Yayınları, İstanbul.

Özaydın, A. (2019), İstikrarın Şifreleri: Siyasal İstikrar- Ekonomik İstikrar, 3. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara.

Özgüven, A. (2012), İktisat Bilimine Giriş, Filiz Kitabevi, İstanbul.

Özsoy, C. E. (2017), "Kalkınma ve Az Gelişmişlik" İktisadi Kalkınma, Editörler: Bülent Günsoy, Ceyda Erden Özsoy, 1. Baskı, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, Yayın No:3547 (Açıköğretim Fakültesi Yayını No:2381).

Savaş, V. F. (2016), Politik İktisat, 8. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.

Shamir, B., House, R. J., & Arthur, M. B. (1993), The Motivational Effects of Charismatic Leadership: A Self-Concept Based Theory, Organization Science, 4(4).

Sidal, S., & Meri, T. (2023), Kurucu Baba Kavramsallaştırması Çerçevesinde Türkiye Cumhuriyeti ve Mustafa Kemal Atatürk, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 25(Özel), 179-206. https://doi.org/10.26745/ahbvuibfd.1364482

Skowronek, S. (2008), Presidential Leadership in Political Time: Reprise and Reappraisal, University Press of Kansas.

Şen, A. ve Bingöl, N. (2018), Sağlık Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği, Akademik Yaklaşımlar Dergisi, İlkbahar 2018, Cilt: 9 Sayı:1, s: 89-106.

T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Türkiye Sanayi Stratejileri Belgesi 2015-2018.

T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Türkiye Yazılım Sektörü Stratejisi ve Eylem Planı (2014-2019).

TBMM, (2012), Darbeleri Araştırma Komisyonu Raporu.

Tektaş, N. ve Tektaş, M. (2022), Ulaşımda Milli Teknoloji Hamlesi: Akıllı Ulaşım Sistemleri, Milli Teknoloji Hamlesi, Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) Yayınları, Ankara.

Tunalı, H., İktisadi Kalkınma (Ders Notları), İstanbul Üniversitesi Açıktan ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.

Turan, İ. (1986), Siyasal Sistem ve Siyasal Davranışlar, Der Yayınları 3. Baskı, İstanbul.

UNDP (1990). Human Development Report 1990, Oxford University Press, New York.

Ünsal, E. (2017), Makro Ekonomi, 11. Baskı Murat Yayınları, Ankara.

Yüzüncü Yıl, https:www.yuzuncuyil.gov.tr (Erişim: 10.03.2024).

ULUSAL KİMLİK İNŞASI

Mizah Basınında Türk Ulusal Kimliği

Emre Daşar

nobel bilimsel

ULUSAL KİMLİK İNŞASI
Mizah Basınında Türk Ulusal Kimliği
Emre Daşar

Yayın No.: 2108
ISBN: 978-625-393-499-6
E-ISBN: 978-625-393-500-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Daşar, Emre.
Ulusal Kimlik İnşası Mizah Basınında Türk Ulusal Kimliği / Emre Daşar
1. Basım, VIII + 302 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-499-6
E-ISBN: 978-625-393-500-9
1. Kimlik 2. Ulusal Kimlik 3. Türk Ulusal Kimliği 4. Mizah 5. Mizah Basını 6. Karagöz Gazetesi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖZET v

GİRİŞ 1

1. Bölüm
KİMLİK, MİLLET VE ULUSAL KİMLİK KAVRAMLARINA KURAMSAL BİR BAKIŞ 11

1.1. Kimlik Nedir? Bireysel ve Toplumsal Kimlikler Nasıl Oluşur? 11

1.2. Millet Olma Bilincinden Ulusal Kimlik Edinmeye 20

1.3. Millet Nedir? 22

1.3.1. Milletlerin Oluşumunda Üç Temel Yaklaşım 30

1.3.1.1. İlkçi Yaklaşım: Milletler Yeryüzünün Tabii Oluşumları mı? 31

1.3.1.2. Modernist Yaklaşım: Milletler Hayalî Bir Cemaat mi? 32

1.3.1.3. Etno-Sembolist Yaklaşım: Aslın Kimlere Dayanıyor? 35

1.4. Ulusal Kimlik Kavramı ve Türk Ulusal Kimliğinin İnşası 37

1.4.1. Ulusal Kimlik ve Ulusal Kimliği Oluşturan Unsurlar 37

1.4.2. Cumhuriyet'in Ulusal Kimlik İnşasında Temel Politikalar 46

1.4.2.1. Uluslaşmanın Gecikme Nedenleri 46

1.4.2.2. Türk Ulusal Kimliğinin İnşası 53

2. Bölüm
MİZAH, GÜLME KURAMLARI VE KARİKATÜR 67

2.1. Çizginin Söylediği, Karikatürün Kaydettiği 67

2.2. Mizah Kavramı, Gülme ve Komik Olan Üzerine Düşünceler 69

2.2.1. Gülme Kuramları 84

2.2.1.1. Üstünlük Kuramı 85

2.2.1.2. Uyumsuzluk Kuramı 89

2.2.1.3. Rahatlama Kuramı 92

3. Bölüm
BİR MİZAH ÇEŞİDİ OLARAK KARİKATÜR: AMACI, İŞLEVİ, TOPLUMSAL DÖNÜŞÜMDEKİ YERİ 95
3.1. Mizah Çeşitleri ve Karikatür Kavramının Üstlendikleri 95
3.2. Karikatür: Eğlenceli Bir Mizah, İdeolojik Bir Araç, Siyasal Bir Mekanizma 105
3.3. Karikatürün Doğasındaki Eleştirellik ve Muhalefet İşlevi 118
3.4. Türkiye'de Mizah Basını: Dergiler, Gazeteler, Karikatürün Başlangıcı 136
3.4.1. Tanzimat Dönemi ve Mizah Basınında İlk Adımlar 136
3.4.2. II. Meşrutiyet ve Mizahın Yeniden Doğuşu 142
3.4.3. Kurtuluş Savaşı Yılları ve Mizahın "Düşman"la Savaşı 147
3.4.4. Cumhuriyet Dönemi'nde Karikatür ve Mizah Basını 150
3.4.5. Türkiye Mizah Basınında Karagöz Gazetesi 162

4. Bölüm
KARAGÖZ GAZETESİ KARİKATÜRLERİNDE TÜRK ULUSAL KİMLİĞİNİN İNŞASI 167
4.1. Çalışmanın Yöntemi 167
4.2. Bulgular 182
4.2.1. Vatan, Ulus, Ulusal Egemenlik ve Savunma, Ekonomik Kalkınma 183
4.2.2. Yasal Hak ve Ödevler, Vatandaşlık Bağları 203
4.2.3. Dil, Millî Eğitim, Tarihî Bellek, Eski Kimliğin Reddi 222
4.2.4. Millî/Dinî Bayramlar ve Diğer Önemli Günler 243
4.2.5. Ortak Simge ve Semboller, Ulusal Lider 259

SONUÇ 279

KAYNAKÇA 289

KAYNAKÇA

Açıkel, F. (2017). "Devletin Manevi Şahsiyeti ve Ulusun Pedagojisi". *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce / Milliyetçilik,* Cilt 4, İstanbul: İletişim Yayınları.

Ahmad, F. (2012). *Modern Türkiye'nin Oluşumu,* İstanbul: Kaynak Yayınları.

Akalın, G. (2008). *Atatürk Dönemi Maliye Politikaları,* T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Yayın No: 2008/384, Ankara.

Akbaba, B., Birbudak, T. S. (2009). "Milli Mücadele ve Cumhuriyet Dönemi Mizah Basınında Mustafa Kemal Atatürk İmajı". *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 29 (Özel Sayı II), 1250-1274.

Akça, G. (2005). "Modernden Postmoderne Kültür ve Kimlik". *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (15), 1-24.

Akçam, T. (1995). *Türk Ulusal Kimliği ve Ermeni Sorunu,* İstanbul: İletişim Yayınları.

Akçam, T. (2017). "Türk Ulusal Kimliği Üzerine Bazı Tezler". *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce / Milliyetçilik,* Cilt 4, İstanbul: İletişim Yayınları.

Akçura, Y. (1978). *Türkçülük,* İstanbul: Türk Kültür Yayını.

Akdağ, M. (2020). "Medya Siyaset Etkileşimi Bağlamında Türkiye'de Siyasetin Medya Alanındaki Düzenlemeleri Üzerine Bir İnceleme". *Erciyes İletişim Dergisi,* 7 (2), 1173-1197.

Akman, A. (2017). "Etnik-Sivil Kuramsal İkileminin Ötesinde Modernist Milliyetçilik: Milliyetçilik Kuramında Etnik/Sivil Milliyetçilik Karşıtlığı". *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce / Milliyetçilik,* Cilt 4, İstanbul: İletişim Yayınları.

Akyıldız, H., Eroğlu, Ö. (2004). "Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Uygulanan İktisat Politikaları". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 9 (1), 43-62.

Akyol, E. (2007). *Çiziyorum 2006,* İstanbul: İlke Kitap.

Akünal, D. (1985). "Jön Türk Gazeteleri". *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi 3,* 850-856.

Alay, O. (2019). "Mizah Kavramı ve Mizahın Tarihsel Süreci". *Türk Dili Dergisi,* CXVI (808), Nisan 2019, 22-30.

Alemdar, K., Uzun, R. (2019). *Herkes İçin Gazetecilik,* Ankara: Siyasal Kitabevi.

Ali, S. (2019). *Markopaşa Yazıları ve Ötekiler,* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Alsaç, Ü. (1986). "Türk Karikatürü Üstüne Bir Döküm ve Eleştiri Denemesi". *Adam Sanat Dergisi,* (7) Haziran 1986, 55-66.

Alsaç, Ü. (1994). *Türkiye'de Karikatür, Çizgi Roman ve Çizgi Film,* İstanbul: İletişim Yayınları.

Althusser, L. (2003). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* (Çev. A. Tümertekin). İstanbul: İthaki Yayınları.

Altun, Z. (2019). "Türk Kültüründe 'Kurt Kavramı' Üzerine Bir İnceleme". *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum,* 8 (22), 91-108.

Anderson, B. (1995). *Hayali Cemaatler / Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması* (Çev. İ. Savaşır). İstanbul: Metis Yayınları.

Anderson, P. (2003). *Tarihten Siyasete Eleştiri Yazıları* (Çev. S. Coşar). İstanbul: İletişim Yayınları.

Apaydın, M. (2013). *Aydede 1922 / Refik Halid Karay* (Haz. M. Apaydın). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Apaydın, C. (2017). "Belgeler Işığında Tekke, Zaviye ve Türbelerin Kapatılması Üzerine Bir Değerlendirme". *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları,* 16 (32), 149-171.

Archakis, A., Tsakona, V. (2005). "Analyzing Conversational Data in GTVH Terms: A New Approach to the Issue of Identity Construction via Humor". *International Journal of Humor Research,* 18 (1), 41-68.

Arık, M. B. (2002). "Karikatür Tarihimizde Önemli Bir Dönemeç: Marko Paşa Gazetesi". *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi,* 1 (12).

Arık, M. B. (2012). "'Apolitik' Mizah Tartışmalarına Tarihsel Bir Bakış". *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi,* 0 (17), 89-104.

Aristoteles (1987). *Poetika* (Çev. İ. Tunalı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Arslan, C. (2009). "Halil Nimetullah Öztürk". *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce / Kemalizm,* Cilt 2, İstanbul: İletişim Yayınları.

Aristoteles (2018). *Retorik* (Çev. M. H. Doğan). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Assmann, J. (2015). *Kültürel Bellek / Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik* (Çev. A. Tekin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Aşkın, M. (2010). "Kimlik ve Giydirilmiş Kimlikler". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 10 (2), 213-220.

Atasoy, F. (2020). *Milliyetçilik Tartışmaları / Sosyolojik Temellendirme Örnekleri,* Ankara: Net Kitaplık Yayıncılık.

Atatürk, M. K. (1939). *Atatürk'ün Maarife Ait Direktifleri,* İstanbul: Maarif Matbaası.

Atatürk, M. K. (1997). *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II,* Ankara: Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları.

Atatürk, M. K. (2010). *Medeni Bilgiler,* İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

Ateş, T. (2000). *Yaşasın Cumhuriyet / Konferanslar,* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Ateş, T. (2009). "Kemalizm ve Özgünlüğü". *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce / Kemalizm,* Cilt 2, İstanbul: İletişim Yayınları.

Atılgan, S. (1995). *"Kibrit Suyu, Aziz Nesin ve Markopaşa". Cumhuriyet Dergi*, (488), 3-5.

Avcı, A. (2003). "Toplumsal Eleştiri Söylemi Olarak Mizah ve Gülmece". *Birikim Dergisi,* 166 (Şubat 2003), 80-96.

Aydın, S. (1997). *Kültür-Kimlik Modelleri Açısından Türk Tarih Yazımı.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Aydın, S. (2009). *Türk Kimliğinin Yaratılması ve Ulusal Kimlik Sorunu Üzerine,* Ankara: Özgür Üniversite Yayınları.

Aydın, E. (2021). "Unutulan Gazete: Markopaşa". *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi,* 5 (1), 24-45.

Aydoğdu, H. (2004). "Modern Kimlikte Öznenin Ölümü". *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi,* 0 (10), 115-147.

Aydos, S. (2010). *"Anadolu'dan Geldik..!" / Devletin Tanıtım Filmlerinde Ulusal Kimlik Anlatısı (1934-2005),* Ankara: Kilit Yayınları.

Aziz, A. (2014). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri,* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Badem, C. (2017). *Kırım Savaşı ve Osmanlılar* (Çev. E. B. Özbilen). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Bain, A. (1876). *The Emotions and The Will,* New York: D. Appl-Eton & Company.

Bakhtin, M. (2001). *Karnavaldan Romana* (Çev. C. Soydemir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bakhtin, M. (2016). *Söylem Türleri ve Başka Yazılar* (Çev. O. N. Çiftci). İstanbul: Metis Yayınları.

Balcıoğlu, S. (1987). *Cumhuriyet Dönemi Türk Karikatürü,* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Balcıoğlu, S. (2001). *Önce Çizdim, Sonra Yazdım,* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Balibar, E., Wallerstein, I. (2017). *Irk Ulus Sınıf* (Çev. N. Ökten). İstanbul: Metis Yayınları.

Barshay, R. (1974). "The Cartoon of Modern Sensibility". *The Journal of Popular Culture,* 8 (3), 523-533.

Barthes, R. (1979). *Göstergebilim İlkeleri* (Çev. B. Vardar, M. Rifat). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Barthes, R. (1990). *Çağdaş Söylenler* (Çev. T. Yücel). İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.

Barthes, R. (1991). *Mythologies,* New York: The Noonday Press.

Barthes, R. (1993). *Göstergebilimsel Serüven* (Çev. M. Rifat, S. Rifat). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Barthes, R. (2015). *Bir Deneme Bir Ders: Eiffel Kulesi ve Açılış Dersi* (Çev. M. Rifat, S. Rifat). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Baudelaire, C. (1997). *Gülmenin Özü* (Çev. İ. Yalçın). İstanbul: İris Yayınları.

Bauman, Z. (2000). *Siyaset Arayışı* (Çev. T. Birkan). İstanbul: Metis Yayınları.

Bauman, Z. (2001). *Parçalanmış Hayat* (Çev. İ. Türkmen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2010). *Sosyolojik Düşünmek* (Çev. A. Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2022). *Kimlik* (Çev. M. Hazır). Ankara: Heretik Yayınları.

Bayri, H. (2008). *Türkiye'de Kimlik Siyaseti Sorunu ve Ulusal Kimlik.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Becer, E. (2011). *İletişim ve Grafik Tasarım,* Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Belge, M. (2010). "Karikatürün Serüveni". *Karikatürkiye / Karikatürlerle Cumhuriyet Tarihi 1923-2008,* Cilt: 1, İstanbul: NTV Yayınları.

Belge, M. (2017). "Türkiye'de Zenofobi ve Milliyetçilik". *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce / Milliyetçilik,* Cilt 4, İstanbul: İletişim Yayınları.

Berger, J. (2019). *Görme Biçimleri* (Çev. Y. Salman). İstanbul: Metis Yayınları.

Bergson, H. (2019). *Gülme / Komiğin Anlamı Üstüne Deneme* (Çev. Y. Avunç). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Berkes, N. (2012). *Türkiye'de Çağdaşlaşma,* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Bilgin, N. (2007). *Kimlik İnşası.* Ankara: Aşina Kitaplar.

Billig, M. (2002). *Banal Milliyetçilik* (Çev. C. Şişkolar). İstanbul: Gelenek Yayıncılık.

Bircan, U. (2015a). "Saussure'de Dil, Dilbilim ve Göstergebilim". *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi,* 13 (25), 43-66.

Bircan, U. (2015b). "Roland Barthes ve Göstergebilim". *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi,* 13 (26), 17-41.

Birkök, M. C. (1994). *Bilgi Sosyolojisi Işığında Kimlik Sorunu.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bora, T. (1997). "Bir Toplumsal Muhalefet Bilançosu". *Birikim Dergisi,* 102 (Ekim 1997), 3-10.

Bora, T. (2015). *Türk Sağının Üç Hali / Milliyetçilik, Muhafazakârlık, İslâmcılık.* İstanbul: Birikim Kitapları.

Bora, T. (2017). *Cereyanlar / Türkiye'de Siyasi İdeolojiler,* İstanbul: İletişim Yayınları.

Botton, A. D. (2005). *Statü Endişesi* (Çev. A. S. Bayer). İstanbul: Sel Yayınları.

Boz, U. (2014). "Toplumsal Eleştiri Yöntemi Olarak Mizah ve Türk Mizahı: Yeni Medyadan Bahattin Örneği". *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi,* (21), 143-159.

Bozaslan, M. (2016). "II. Meşrutiyet Dönemi Mizah Gazeteciliğine Bir Örnek: Eşek Gazetesi". *Tarih ve Gelecek Dergisi,* 2 (3), 155-170.

Brummett, P. (2000). "Açgözlülük, Kolera ve Moda: Osmanlı Karikatür Âleminde Kültürel Emperyalizm" (Çev. H. C. Tuncer). I. Fenoglio, F. Georgeon (Editörler). *Doğu'da Mizah,* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 137-156.

Brummett, P. (2003). *İkinci Meşrutiyet Basınında İmge ve Emperyalizm 1908-1911* (Çev. A. Anadol). İstanbul: İletişim Yayınları.

Buckingham, D. (2008). "Introducing Identity" *Youth, Identity, And Digital Media* (Ed. D. Buckingham). Cambridge: The MIT Press, 1-24.

Bulut, S. (2007). *Hürriyet Gazetesi: 1948-1953 Döneminin Yayın Politikası*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Bulut, S. (2011). "Sendikal Basın ve Karikatür". *Gülmenin Arkeolojisi ve Medyada Mizah Olgusu,* Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Ulusal İletişim Kongresi Bildiriler Kitabı, 13-15 Mayıs 2010, 495-504.

Burke, P. (2017). *Afişten Heykele Minyatürden Fotoğrafa Tarihin Görgü Tanıkları* (Çev. Z. Yelçe). İstanbul: Kitap Yayınevi.

Büyükdüvenci, S. (1984). "Atatürk'ün Eğitim Felsefesi". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi,* 17 (1), 463-474.

Büyüköztürk Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri,* Ankara: Pegem Akademi.

Calhoun, C. (2007). *Milliyetçilik* (Çev. B. Sütçüoğlu). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Canetti, E. (2006). *Kitle ve İktidar* (Çev. G. Aygen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Cantek, L. (2013). "12 Eylül Döneminde Mizahçılar da Çok Dikkatliydi". Web: https://m.bianet.org/biamag/yasam/149918-12-eylul-doneminde-mizahcilar-da-cok-dikkatliydi, Erişim tarihi: 16.01.2022.

Cantek, L., Gönenç, L. (2017). *Muhalefet Defteri / Türkiye'de Mizah Dergileri ve Karikatür*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Cantek, L. (2018). *Şehre Göçen Eşek / Popüler Kültür, Mizah ve Tarih,* İstanbul: İletişim Yayınları.

Carr, E. H. (2019). *Milliyetçilik ve Sonrası* (Çev. O. Akınhay). İstanbul: İletişim Yayınları.

Castells, M. (2006). *Kimliğin Gücü / Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür Cilt 2,* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Chambers, I. (2019). *Göç, Kültür, Kimlik* (Çev. İ. Türkmen, M. Beşikçi). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Connolly, W. E. (2020). *Kimlik ve Farklılık* (Çev. F. Lekesizalın). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Critchley, S. (2020). *Mizah Üzerine* (Çev. S. Sam). İstanbul: Monokl Yayınları.

Çakmak, F. (2015). "Karagöz Mizah Dergisi Sütunlarında Birinci Dünya Savaşı". *100. Yılında Birinci Dünya Savaşı,* Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi II. Uluslararası Tarih Sempozyumu, 16-18 Ekim 2014, 361-381.

Çalış, Ş. (1999). "Ulus, Devlet ve Kimlik Labirentinde Türk Dış Politikası". *Liberal Düşünce Dergisi,* 4 (13), 5-21.

Çapanoğlu, M. S. (1970). *Basın Tarihimizde Mizah Dergileri,* İstanbul: Garanti Matbaası.

Çatalcalı, A. (2016). "Türkiye'de Mizah Dergilerinin Tarihsel Gelişimi". H. Kuruoğlu, M. Boz (Editörler). *Medya ve Mizah,* Ankara: Nobel Yayıncılık.

Çelik, N. B. (2009). "Kemalizm: Hegemonik Bir Söylem". *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce / Kemalizm,* Cilt 2, İstanbul: İletişim Yayınları.

Çelik, Z. (2005). "'Yeni' Türkçenin Doğuşu: Türk Dil Devrimi". *Muhafazakar Düşünce Dergisi,* 2 (6), 197-216.

Çetin, N. (2018). "Türk Töresinde Askerliğin Yeri ve Türkiye'de Askerliğe Bakış Açısında Meydana Gelen Değişmeler". *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 1 (1), 161-175.

Çetinkaya, G. (2006). *Gırgır Dergisi'nin Türk Halkbilimi Açısından İncelenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Çeviker, T. (1985). "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Karikatürü". *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi 4,* 1101-1108.

Çeviker, T. (1986). *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü-1 / Tanzimat ve İstibdat Dönemi 1867/1878,* İstanbul: Adam Yayıncılık.

Çeviker, T. (1988). *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü-2 / Meşrutiyet Dönemi 1908/1918,* İstanbul: Adam Yayıncılık.

Çeviker, T. (1991). *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü-3 / Kurtuluş Savaşı Dönemi 1918/1923,* İstanbul: Adam Yayıncılık.

Çeviker, T. (1997). *Karikatür Üzerine Yazılar,* İstanbul: İris Yayıncılık.

Çeviker, T. (2010). *Karikatürkiye / Karikatürlerle Cumhuriyet Tarihi 1923-2008,* Cilt: 1, İstanbul: NTV Yayınları.

Çeviker, T. (2011). "Türkiye'de Mizahın Gelişmesi". *Gülmenin Arkeolojisi ve Medyada Mizah Olgusu,* Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Ulusal İletişim Kongresi Bildiriler Kitabı, 13-15 Mayıs 2010, 7-11.

Çiftçi, H. (1998). "Klasik İslam Edebiyatında Hiciv ve Mizah". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* Sayı: 10, 139-162.

Çoban, F. (2021). "Etno-Sembolist Perspektiften Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Ulus-Devlet ve Vatandaşlık". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 22 (1), 87-100.

Çoban, S. (2014). "'İktidar'ın 'Medya'sı". E. Arsan, S. Çoban (Hazırlayanlar). *Medya ve İktidar / Hegemonya, Statüko, Direniş,* İstanbul: Evrensel Kültür Kitaplığı.

Çolak, Y. (2006). "1990'lı Yıllar Türkiye'sinde Yeni-Osmanlıcılık ve Kültürel Çoğulculuk Tartışmaları". *Doğu Batı,* 9 (38), 125-144.

Demir, G. Y. (2010). "Türk Tarih Tezi İle Türk Dil Tezinin Kavşağında Güneş-Dil Teorisi". *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 11 (19), 385-396.

Demirel, T. (2007). "Cumhuriyet Döneminde Alternatif Batılılaşma Arayışları: 1946 Sonrası Muhafazakâr Modernleşmeci Eğilimler Üzerine Bazı Değinmeler". *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce / Modernleşme ve Batıcılık,* Cilt 3, İstanbul: İletişim Yayınları.

Demirkol, G. (2015). *Gündelik Hayat ve Basın: Gırgır Mizah Dergisinde Gündelik Hayatın Dönüşümü (1972-1989).* Yayımlanmış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Demirkol, G. (2016). "Türkiye'nin İlk Türkçe Mizah Dergisi: Terakki". *Gazi Akademik Bakış Dergisi,* 10 (19), 141-160.

Demirkol, G. (2016). "Tanzimat Mizahının Sonu: 1877 Matbuat Kanunu Tartışmaları ve Osmanlı'da Mizah Dergilerinin Kapanması". *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 9 (2), 687-710.

Demirkol, G. (2023). "Zincirli Hürriyet: Teodor Kasap'ın Kanun-i Esasi İle İmtihanı". *Belgi Dergisi,* (25), 209-233.

Deniz, Ü. (2017). "Türk Mûsikî İnkılâbı Bağlamında Klasik Türk Mûsikîsi Çalgıları". *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi,* 3 (1), 28-47.

Duru, M. E. (2021). "Muhalif Mizah Gazetesi Markopaşa'da İmtiyaz Sahipliği Mücadelesi (1947-1948)". *Kültür ve İletişim Dergisi,* 24 (48), 451-481.

Düzce, M. (2020). "Devletin Dinî Alanı Düzenlemesi Bağlamında Fransa ve Türkiye'de İki Kanun: 1901 Dernekler Kanunu İle 1925 Tekke, Zaviye ve Türbedarlıkların Kapatılmasına İlişkin Kanun". *Eskiyeni,* (42), 1029-1050.

Eagleton, T. (1996). *İdeoloji* (Çev. M. Özcan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Eagleton, T. (2019). *Mizah* (Çev. M. Pekdemir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Ebüzziya, Z. (1994). Diyojen. *İslam Ansiklopedisi,* Cilt 9, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 479-480.

Ekinci, N. (2016). "Türk Dünyasında Ulusal Kimliklerin İnşasında Masan Destanına Siyasal İletişim Açısından Bir Yaklaşım". *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 5 (3), 339-350.

Eliade, M. (2021). *Mitlerin Özellikleri* (Çev. S. Rifat). İstanbul: Alfa Yayınları.

Enloe, C. (2003). *Muzlar, Plajlar ve Askeri Üsler / Feminist Bakış Açısından Uluslararası Siyaset* (Çev. B. Kurt, E. Aydın). İstanbul: Çitlembik Yayınları.

Erdem, T. (2018). *Sosyoloji Notları,* Antalya: Otorite Yayınları.

Erdoğan, İ., Alemdar, K. (2005). *Öteki Kuram,* Ankara: Erk Yayınları.

Ergun, D. (2000). *Kimlikler Kıskacında Ulusal Kişilik,* Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Ergün, M. (2003). *Sahte Marko Paşa / Bir Provokasyonun Öyküsü,* İstanbul: Papirüs Yayınları.

Ergün, R. (2014). *Milli ve Siyasi Bir Kimlik: Türk.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Erözden, O. (1996). *Siyasi İktidarın Meşruiyet Temeli Perspektifinde Avrupa'da Ulus-Devlet.* Yayımlanmış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Fearon, J. D. (1999). "What Is Identity (As We Now Use The Word)?". California: Stanford University.

Feinberg, L. (2004). "Mizahın Sırrı" (Çev. A. Çelik, F. G. Özyazıcıoğlu Koçsoy). *Milli Folklor Dergisi,* 16 (62), 105-113.

Fenoglio, I., Georgeon, F. (2000). "Sunuş". I. Fenoglio, F. Georgeon (Editörler). *Doğu'da Mizah,* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 7-14.

Fiske, J. (2003). *İletişim Çalışmalarına Giriş* (Çev. S. İrvan). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Foucault, M. (1993). *Cinselliğin Tarihi,* Cilt: 1, (Çev. H. Tufan). İstanbul: Afa Yayınları.

Freud, I. (2019). *Espriler ve Bilinçaltı İle İlişkileri* (Çev. A. Yıldırım). İstanbul: Oda Yayınları.

Gellner, E. (2016). *Milliyetçiliğe Bakmak* (Çev. S. Coşar, S. Özertürk, N. Soyarık). İstanbul: İletişim Yayınları.

Gellner, E. (2018). *Uluslar ve Ulusçuluk* (Çev. B. Ersanlı, G. G. Özdoğan). İstanbul: Hil Yayınları.

Georgeon, F. (2000). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Gülmek mi?". I. Fenoglio, F. Georgeon (Editörler). *Doğu'da Mizah,* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 79-101.

Giddens, A. (2012). *Sosyoloji* (Çev. H. Özel). İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Giddens, A., Sutton, P. W. (2018). *Sosyolojide Temel Kavramlar* (Çev. A. Esgin). Ankara: Phoenix Yayınları.

Gottdiener, M. (2005). *Postmodern Göstergeler / Maddi Kültür ve Postmodern Yaşam Biçimleri* (Çev. E. Cengiz, H. Gür, A. Nur). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Göçek, F. M. (2017). "Osmanlı Devleti'nde Türk Milliyetçiliğinin Oluşumu: Sosyolojik Bir Yaklaşım". *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce / Milliyetçilik,* Cilt 4, İstanbul: İletişim Yayınları.

Gökalp, E. (2007). "Milliyetçilik: Kuramsal Bir Değerlendirme". *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 7 (1), 279-298.

Gökalp, Z. (1975). *Türkçülüğün Esasları,* İstanbul: Türk Kültür Yayını.

Gökalp, Z. (1976). *Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak,* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Guiraud, P. (1994). *Göstergebilim* (Çev. M. Yalçın). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Gülşen, H. (2013). "Kurt Motifi Üzerine Bir İnceleme". *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi,* (39), 18-28.

Güvenç, B. (1995). "'Kimlik Sorunu'muz". *Türk Aydını ve Kimlik Sorunu* (Der. S. Şen). İstanbul: Bağlam Yayınları.

Güvenç, B. (2000). *Türk Kimliği,* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Güvenç, B. (2021). *Kültürün ABC'si,* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Habermas, J. (2019). *"Öteki" Olmak "Öteki"yle Yaşamak* (Çev. İ. Aka). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Haçin, İ. (2014). "1939 Erzincan Büyük Depremi". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* 30 (88), 37-70.

Hall, S. (1987). "Minimal Selves". *The Real Me: Postmodernism and the Question of Identity* (Der. L. Appignanesi). Londra: Institute of Contemporary Arts, 44-46.

Hall, S. (2014). "İdeoloji ve İletişim Kuramı" (Çev. A. Gürata), *Medya Kültür Siyaset* (Der. S. İrvan). Ankara: Pharmakon Yayınevi, s. 79-96.

Halsall, G. (2004). *Humour, History and Politics in Late Antiquity and the Early Middle Ages,* Cambridge: Cambridge University Press.

Hobbes, T. (2007). *Leviathan* (Çev. S. Lim). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Hobsbawm, E. J. (2017). *Milletler ve Milliyetçilik* (Çev. O. Akınhay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Hünerli, S. (2011). "Bir Muhalefet Aracı Olarak Karikatür ve Savaş Karşıtı Karikatürler". *Gülmenin Arkeolojisi ve Medyada Mizah Olgusu,* Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Ulusal İletişim Kongresi Bildiriler Kitabı, 13-15 Mayıs 2010, 41-54.

İlhan, A. (1998). *Ulusal Kültür Savaşı,* Ankara: Bilgi Yayınevi.

Johnson, C. A. (2013). *Bilgi Diyeti / Bilinçli Bilgi Tüketimi* (Çev. İ. Durdu). İstanbul: Ufuk Kitapları.

Judith, W. (1983). "Editor's Statement: The Issue of Caricature". *Art Journal,* 43 (4), 317-318.

Kandiyoti, D. (2013). *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar / Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler* (Çev. A. Bora, F. Sayılan, Ş. Tekeli, H. Tapınç, F. Özbay). İstanbul: Metis Yayınları.

Kant, I. (2016). *Yargı Yetisinin Eleştirisi* (Çev. A. Yardımlı). İstanbul: İdea Yayınevi.

Kapluhan, E. (2012). "Atatürk Dönemi Eğitim Seferberliği ve Köy Enstitüleri". *Marmara Coğrafya Dergisi,* o (26), 172-194.

Karaduman, S. (2010). "Modernizmden Postmodernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü". *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi,* 5 (17), 2886-2899.

Karagöz, Y. (2018). "Ha Ha Ha'nın Zaferi: İktidarı Mizah İle Yıkan Filmler". Web: https://m.bianet.org/biamag/toplum/197513-ha-ha-ha-nin-zaferi-iktidari-mizah-ile-yikan-filmler, Erişim tarihi: 03.01.2021.

Karakaş, M. (1999). "Farklılaşma ve Benzeşme Referansı Olarak Kimlik". *Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 1 (2), 257-272.

Karakaş, M. (1999). "İmparatorluk'tan Ulus-Devlet'e Geçiş Sürecinde Türk Milliyetçiliğinin Gecikme Nedenleri". *Türk Yurdu,* 19 (139-141), 227-232.

Karakaş, M. (2006). "Türkçülük ve Türk Milliyetçiliği". *Doğu Batı,* 9 (38), 57-76.

Karakaş, M. (2011). "Milli Kimlik İnşası ve Dil İlişkisi Açısından Yeni Lisan Hareketi'nin Türk Milli Kimliğinin İnşasına Etkileri". *100 Yılında Yeni Lisan Hareketi ve Millî Edebiyat Çalıştayı Bildirileri,* İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.

Karakaş, M. (2017) *Türk Ulusçuluğunun İnşası,* Ankara: Elips Kitap.

Karakuş, N. (2012). *Medyada İntiharın Temsili: Karikatürde İntihar*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Karpat, K. H. (1995). "Kimlik Sorununun Türkiye'de Tarihi, Sosyal ve İdeolojik Gelişmesi". *Türk Aydını ve Kimlik Sorunu* (Der. S. Şen). İstanbul: Bağlam Yayınları.

Karpat, K. H. (2009). *Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji,* İstanbul: Timaş Yayınları.

Karpat, K. H. (2017). *Osmanlı'da Milliyetçiliğin Toplumsal Temelleri,* İstanbul: Timaş Yayınları.

Kaya, M., Acarlı, M. (2018). "Cumhuriyet'in İlk Yıllarına Kadar Türkiye'de Karikatürün Tarihsel Gelişimi". *Millî Kültür Araştırmaları Dergisi,* 2 (2), 127-133.

Kayış, Y. (2016). *Atatürk Döneminde Siyasi Karikatür*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir.

Kayış, Y. (2018). "Cumhuriyet Döneminde Cemil Cem ve Cem Mizah Dergisi". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* 18 (36), 89-105.

Kaypakoğlu, S. (2012). "Kimliğin Oluşumunda Çevrenin İşlevi ve Farklılaşan Çevreye Uyum". *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi,* 0 (5), 249-258.

Kedourie, E. (1971). *Avrupa'da Milliyetçilik* (Çev. M. H. Timurtaş). Ankara: MEB Basımevi.

Kemnitz, T. M. (1973). "The Cartoon as a Historical Source". *The Journal of Interdisciplinary History,* 4 (1), 81-93.

Keskin, F. (2012). "Sunuş: İktidarın Gözü". *İktidarın Gözü, Michel Foucault* içinde, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Keyman, E. F. (2003). "Türkiye'de 'Laiklik Sorunu'nu Düşünmek: Modernite, Sekülerleşme, Demokratikleşme". *Doğu Batı,* 6 (23), 113-130.

Kılıç, S. (2011). "Contribution of Karagoz Humour Magazine (1908-1955) To Socio-Cultural Transformations Of The Turkish Society Which Derives Its Sources From The Karagoz Humour Practices And Its Importance Through The Perspective Of The Turkish Cultural History". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 4 (16), 238-247.

Kılıçer, G. S. (2005). *Karagöz (1930-1938) Siyasi, Mizahi Bir Halk Gazetesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kızıldağ, H., Kızıldağ, F. (2019). "İcradan Karikatüre: Âşıklık Geleneği". *Kesit Akademi Dergisi,* 5 (21), 274-288.

Kili, S. (1998). *Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma Modeli,* İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.

Koloğlu, O. (1992). *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın,* İstanbul: İletişim Yayınları.

Koloğlu, O. (2010). *Osmanlı Dönemi Basınının İçeriği,* İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.

Koloğlu, O. (2010). *Osmanlı Döneminde Basın Teknikleri ve Araçları,* İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.

Koloğlu, O. (2018). *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi,* İstanbul: Pozitif Yayınları.

Korkmaz, D. (2021). *Markopaşa (1946-1950),* Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.

Kuipers, G. (2016). "Mizahın Sosyolojisi". H. Kuruoğlu, M. Boz (Editörler). *Medya ve Mizah,* Ankara: Nobel Yayıncılık.

Kushner, D. (1979). *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu (1876-1908),* İstanbul: Kervan Yayınları.

Kutay, C. (2013). *Osmanlı'da Mizah,* İstanbul: Acar Bilgi Merkezi Yayınları.

Küçükalkan, Y. (2016). "Bir Muhalefet Aracı Olarak Mizah: 'Hacivat Karagöz Neden Öldürüldü' Filmi Örneği". H. Kuruoğlu, M. Boz (Editörler). *Medya ve Mizah,* Ankara: Nobel Yayıncılık.

Lewis, B. (2000). *Modern Türkiye'nin Doğuşu* (Çev. M. Kıratlı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Lewis, B. (2019). *Demokrasinin Türkiye Serüveni* (Çev. H. Aydoğan, E. Ermert). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Maalouf, A. (2006). *Ölümcül Kimlikler* (Çev. A. Bora). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü* (Çev. O. Akınhay, D. Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Marx, K. (1974). *Ekonomi Politiğin Eleştirilmesine Katkı* (Çev. O. Suda). İstanbul: May Yayınları.

Marx, K., Engels, F. (2013). *Alman İdeolojisi* (Çev. T. Ok, O. Geridönmez). İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

McLellan, D. (2009). *İdeoloji* (Çev. B. Yıldırım). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Mert, N. (2009). "Cumhuriyet Türkiyesi'nde Laiklik ve Karşı Laikliğin Düşünsel Boyutu". *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce / Kemalizm,* Cilt 2, İstanbul: İletişim Yayınları.

Meşe, G. (2016). "Mizah ve Sosyal Psikoloji". H. Kuruoğlu, M. Boz (Editörler). *Medya ve Mizah,* Ankara: Nobel Yayıncılık.

Mill, J. S. (1996). "Nationality", S. Woolf (der). *Nationalism in Europe, 1815 to the present / A Reader,* Londra: Routledge.

Millas, H. (2017). "Millî Türk Kimliği ve 'Öteki' (Yunan)". *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce / Milliyetçilik,* Cilt 4, İstanbul: İletişim Yayınları.

Morreall, J. (1997). *Gülmeyi Ciddiye Almak* (Çev. K. Aysevener, Ş. Soyer). İstanbul: İris Yayınları.

Morreall, J. (2000). "Philosophy of Humor", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2020 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/fall2020/entries/humor />.

Nesin, A. (2001). *Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı,* İstanbul: Adam Yayınları.

Neuman, W. L. (2014). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri / Nitel ve Nicel Yaklaşımlar,* Ankara: Yayınodası.

Nietzsche, F. (2020). *Böyle Söyledi Zerdüşt,* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Oba, A. E. (2020). *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu,* Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Okay, C. (2004). *Dönemin Mizah Dergilerinde Milli Mücadele Karikatürleri 1919-1922,* Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Oran, B. (1993). "Milliyetçilik Nedir, Ne Değildir, Nasıl İncelenir?". *Birikim Dergisi,* (45/46), 43-48.

Ortaylı, İ. (1987). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı,* İstanbul: Hil Yayın.

Oskay, Ü. (2014). *Tek Kişilik Haçlı Seferleri,* İstanbul: İnkılâp Yayınları.

Oymak, A. (2013). *Osmanlı Mizahında Teodor Kasap (Diyojen, Çıngıraklı Tatar ve Hayal Gazetesi Üzerine Bir İnceleme.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Ozankaya, Ö. (1996). *Cumhuriyet Çınarı,* Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Öğüt Eker, G. (2014). *İnsan Kültür Mizah,* Ankara: Grafiker Yayınları.

Ölçekçi, H. (2016). "Türkiye'de Milliyetçi Mizah Örneği: Çaylak Dergisi". *Humanities Sciences,* 11 (3), 172-188.

Öngören, F. (1983). "Gırgır Olayı". *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi 6,* 1455.

Öngören, F. (1983). "Türk Mizah ve Karikatürü". *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi 5,* 1426-1454.

Öngören, F. (1998). *Cumhuriyet'in 75 Yılında Türk Mizahı ve Hicvi,* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Önür, N. (2001). "Küreselleşme, Ulus Devlet ve Değişen Ulusal Kimliklerde Medyanın Rolü". *Sosyoloji Dergisi,* (8), 19-35.

Özcan Gönülal, Y. (2012). *Cumhuriyet Dönemi Dil Tartışmalarının Türk Dili Eğitimine Yansımaları (Toplum Dil Bilimi Bakımından Bir İnceleme).* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Özdemir, C. (2001). "Kimlik ve Söylem". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 2 (2), 107-122.

Özdemir, N. (2007). "Osmanlı Tüketim Kültürü, Eğlence ve Yazılı Medya İlişkisi", *Milli Folklor,* 19 (73), 12-22.

Özer, A. (1991). "Türk Mizah Dergileri ve Karikatür Sanatındaki Değişmeler". *Kurgu Dergisi,* 9 (1), 223-239.

Özer, A. (1994). *İletişimin Çizgi Dili Karikatür,* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Özer, A. (2003). "Karikatür ve Karikatürcü Hakları". *9. Uluslararası Karikatür Festivali Ankara* (2-6 Mayıs 2003).

Özer, A. (2007). *Karikatür Yazıları,* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Özkan, D. (2016). "Dionysos Örneğinde Taşkınlık: Katarsis ve Mizah". H. Kuruoğlu, M. Boz (Editörler). *Medya ve Mizah,* Ankara: Nobel Yayıncılık.

Özkırımlı, U. (2017). *Milliyetçilik Kuramları / "Eleştirel Bir Bakış",* Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Özkorkut, N. Ü. (2002). "Basın Özgürlüğü ve Osmanlı Devleti'ndeki Görünümü". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 51 (3), 65-84.

Özocak, G. (2011). "Türkiye'de Siyasi İktidarın Mizahla İmtihanı: İfade Özgürlüğü ve Karikatür". *Türkiye Barolar Birliği Dergisi,* 2011 (94), 259-294.

Özön, M. N. (2008). *Osmanlıca-Türkçe Sözlük,* İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Pala, İ. (2018). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü,* İstanbul: Kapı Yayınları.

Pamuk, Ş. (2019). *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi,* İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Parvulescu, A. (2017). *Gülme / Bir Tutkuya Dair Notlar* (Çev. M. Doğan). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Paulos, J. A. (1996). *Matematik ve Mizah* (Çev. A. Kovanlıkaya). İstanbul: Sarmal Yayınları.

Paz, O. (1990). *Düşler Boyunca Yaratmak* (Çev. A. Cemal). İstanbul: Can Yayınları.

Platon (2007). *Yasalar* (Çev. C. Şentuna, S. Babür). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Platon (2020). *Devlet* (Çev. S. Eyüboğlu, M. A. Cimcoz). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Poole, R. (1993). *Ahlâk ve Modernlik,* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Renan, E. (1946). "Millet Nedir?", *Nutuklar ve Konferanslar* (Çev. Z. İshan). Ankara: Sakarya Basımevi.

Rifat, M. (2013). *Açıklamalı Göstergebilim Sözlüğü / Kavramlar Yöntemler Kuramcılar Okullar,* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Russell, B. (2015). *Toplumsal Yeniden İnşanın İlkeleri* (Çev. T. Doğan, Ş. Duran). İstanbul: bgst Yayınları.

Said, E. W. (2016). *Kültür ve Emperyalizm* (Çev. N. Alpay). İstanbul: Hil Yayınları.

Sancaktar, F. M. (2020). "Sivas Kongresi (4-11 Eylül 1919) Delegelerine Dair Bazı Tespitler". *Tarih Dergisi,* (71), 473-496.

Sancar, S. (2004). "Otoriter Türk Modernleşmesinin Cinsiyet Rejimi". *Doğu Batı,* 7 (29), 197-211.

Sancar, S. (2014). *İdeolojinin Serüveni / Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan Söyleme,* Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Sanders, B. (2001). *Kahkahanın Zaferi* (Çev. K. Atakay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sarıbay, A. Y. (1985). *Türkiye'de Modernleşme Din ve Parti Politikası,* İstanbul: Alan Yayıncılık.

Saussure, F. D. (2001). *Genel Dilbilim Dersleri* (Çev. B. Vardar). İstanbul: Multilingual Yayınları.

Say, Ö. (1998). *Milli Devlet Kültürü ve Türkiye'deki Yansımaları.* Yayımlanmış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Saydur, M. (2013). *Markopaşa Gerçeği,* İstanbul: Çınar Yayınları.

Saygılı, H., Konar, E. (2021). "Türkiye'nin 1950'li Yıllarına Mizah Gözüyle Bakmak: Akbaba Dergisi (1952-1960)". *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi,* 8 (2), 589-626.

Schlesinger, P. (1994). *Medya Devlet Ulus* (Çev. M. Küçük). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Schnapper, D. (1995). *Yurttaşlar Cemaati / Modern Ulus Fikrine Dair* (Çev. Ö. Okur). İstanbul: Kesit Yayıncılık.

Schopenhauer, A. (2014). *Die Welt als Wille und Vorstellung,* Berliner Ausgabe, 3. Auflage.

Scott, J. C. (1995). *Tahakküm ve Direniş Sanatları / Gizli Senaryolar,* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Selçuk, T. (1998). *Grafik Mizah,* İstanbul: İris Yayınları.

Selçuk, İ. (2006). "Türkiye Aydınlanması: 'Yeni İnsan'ı' Yaratmak". *Türkiye'de Aydınlanma Hareketi, Server Tanilli* içinde, İstanbul: Alkım Yayınevi.

Sen, A. (2006). Kimlik ve Şiddet (Çev. A. Kardam). İstanbul: Türk Henkel Yayınları.

Sevindik, A. (2017). *Türk Halk Kültüründe Mizah Ekolojisi.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Seyda (2022). "Seyda: Karikatürün Mesajı Net ve Hızlıdır". Web: https://www.gazeteduvar.com.tr/seyda-karikaturun-mesaji-net-ve-hizlidir-haber-1556351, Erişim tarihi: 13.03.2022.

Sipahioğlu, A. (2007). "Bir Kimlik: Cemal Nadir". *YEDİ - Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi,* (1), 66-71.

Smith, A. D. (1994). *Millî Kimlik* (Çev. B. S. Şener). İstanbul: İletişim Yayınları.

Smith, A. D. (2002). *Ulusların Etnik Kökeni* (Çev. S. Bayramoğlu, H. Kendir). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Smith, A. D. (2013). *Milliyetçilik / Kuram İdeoloji Tarih* (Çev. Ü. H. Yolsal). Ankara: Atıf Yayınları.

Sözeri, C. (2014). "Dönüşen Medya Değişmeyen Sorunlar". E. Arsan, S. Çoban (Hazırlayanlar). *Medya ve İktidar - Hegemonya, Statüko, Direniş,* İstanbul: Evrensel Kültür Kitaplığı.

Spencer, H. (1911). *Essays on Education and Kindred Subjects,* New York: Everyman's Library.

Subaşı, T., Çaylı, K. (2017). "Osmanlı Basınında Sansüre Bir Örnek: Hayal Mizah Gazetesi". *Pesa Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 3 (2), 92-113.

Suny, R. G. (2006). "Nationalism, Nation Making & The Postcolonial States of Asia, Africa & Eurasia". *After Independence: Making and Protecting the Nation in Postcolonial and Postcommunist States* (Ed. L. W. Barrington). The University of Michigan Press, 279-295.

Sütcü, Ö. Y. (2016). "Komedi ve Felsefe". H. Kuruoğlu, M. Boz (Editörler). *Medya ve Mizah.* Ankara: Nobel Yayınları.

Swingewood, A. (1998). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi* (Çev. O. Akınhay). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Şahin, K. (2006). *Türkiye'de Küreselleşme Tartışmaları Işığında Ulus Devlete Bakış.* Yayımlanmış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Şahin, E. (2017). "Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Osmanlı'da Mizah Basını". *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 7 (2), 20-43.

Şahin, Z. B. (2019). "Karikatür ve İfade Özgürlüğü". *OPUS International Journal of Society Researches,* 10 (17), 2208-2244.

Şendur-Atabek, G. (2007). "İletişim Çalışmalarında Göstergebilimsel Yöntem". *Medya Metinlerini Çözümlemek* (Der. G. Şendur-Atabek, Ü. Atabek). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Şentürk, R. (2016). *Gülme Teorileri,* İstanbul: Küre Yayınları.

Şenyapılı, Ö. (1995). *Karikatür ve İletişim,* İstanbul: Karikatür Vakfı Yayınları.

Şenyapılı, Ö. (2003). *Neyi, Neden, Nasıl Anlatıyor Karikatür Kim, Niye Çiziyor!?.,* Ankara: ODTÜ Yayıncılık.

Tamer, A. (2011). "Kurtuluş Savaşı'ndan Tek Parti Dönemine İktidar ve Mizah Basını İlişkisi: Devlet Arşivindeki İzler". *Gülmenin Arkeolojisi ve Medyada Mizah Olgusu,* Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Ulusal İletişim Kongresi Bildiriler Kitabı, 13-15 Mayıs 2010, 211-223.

Tanilli, S. (2006). *Türkiye'de Aydınlanma Hareketi,* İstanbul: Alkım Yayınevi.

Tanör, B. (1997a). *Kuruluş / Türkiye 1920 Sonraları,* İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.

Tanör, B. (1997b). *Kurtuluş / Türkiye 1918-1923,* İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.

Tanpınar, A. H. (1988). *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi,* İstanbul: Çağlayan Kitabevi.

Tellan, D., Tellan, T. (2011). "Mizah, Karikatür ve Seri Anlatı: Çocuk Karakter Kullanımı Örneğinde 'Tuğçe'". *Gülmenin Arkeolojisi ve Medyada Mizah Olgusu,* Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Ulusal İletişim Kongresi Bildiriler Kitabı, 13-15 Mayıs 2010, 987-998.

Teune, S. (2007). "Humour as a Guerrilla Tactic: The West German Student Movement's Mockery of the Establishment". *International Review of Social History,* 52 (S15), December 2007, 115-132.

Thiesse, A. M. (2021). *Ulusal Kimliklerin İnşası / XVIII. Yüzyıldan XX. Yüzyıla Avrupa* (Çev. S. Sezer). İstanbul: Babil Kitap.

Timur, T. (1986). *Osmanlı Kimliği,* İstanbul: Hil Yayın.

Tonga, N. (2008). "Türk Edebiyatı Tarihinde Mühim Bir Mecmua: Akbaba (1922-1977)". *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/2 Spring 2008, 665-679.

Tongul, N. (2004). "Türk Harf İnkılâbı". *Atatürk Yolu Dergisi,* 9 (33), 103-130.

Topuz, H. (1986). *İletişimde Karikatür ve Toplum,* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Topuz, H. (1997). *Başlangıçtan Bugüne Dünya Karikatürü,* İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Topuz, H. (2018). *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi,* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Tural, E. (2017). *Karikatürlerle 12 Eylül 1980 Askeri Darbe Süreci: Gırgır ve Çarşaf Dergileri Örneği.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Türkdoğan, O. (1995). *Çağdaş Türk Sosyolojisi,* İstanbul: Turan Yayıncılık.

Türkdoğan, O. (1999). *Milli Kimliğin Yükselişi / Niçin Milletleşme,* İstanbul: Alfa Yayınları.

Türkdoğan, O. (2013). *Türk Ulus-Devlet Kimliği,* Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.

Türkyılmaz, Ü. (2021). *Amin Maalouf'un Penceresinden Göç ve Kimlik,* Ankara: Gazi Kitabevi.

Ulusoy, İ. (2017). "Atatürk Dönemi İktisadi Kalkınma Modeli: 1923-1938)". *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 1 (2), 111-124.

Ulutaş, E. (2014). "Türkiye'de Vatandaşlık ve Anayasal Süreç". *Akademik İncelemeler Dergisi,* 9 (1), 73-102.

Usta, Ç. (2009). *Mizah Dilinin Gizemi,* Ankara: Akçağ Yayınları.

Ülper Oktar, S. (2018). "Toplumsal Bir Muhalefet Tarzı Olarak Gülme". *Beytulhikme International Journal of Philosophy,* 8 (1), 303-317.

Vardar, B. (1979). *Göstergebilim İlkeleri* - Roland Barthes - (Çev. B. Vardar, M. Rifat). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Varlık, B. (1985). "Mütareke ve Milli Mücadele Basını". *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi 5,* 1200-1210.

Varlık, M. B. (1985). "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Mizah". *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi 4,* 1092-1100.

Voloşinov, V. N. (2001). *Marksizm ve Dil Felsefesi* (Çev. M. Küçük). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Vural Dinçkol, B., Işık, A. (2015). "1924 Anayasası Döneminde Yurttaşlık Anlayışı". *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi,* 21 (1), 13-43.

Weber, M. (2004). *Sosyoloji Yazıları* (Çev. T. Parla). İstanbul: İletişim Yayınları.

Yağcı, Ö. (2016). "Mizaha Tutunmak". H. Kuruoğlu, M. Boz (Editörler). *Medya ve Mizah,* Ankara: Nobel Yayıncılık.

Yalçın, N. (2016). *Osmanlı'dan Karikatürler,* İstanbul: Rumuz Yayınevi.

Yalçıner, R. (2014). "Etnisite ve Milliyetçilik: Eleştirel Bir Değerlendirme". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,* 69 (1), 189-215.

Yalman, A. E. (2018). *Modern Türkiye'nin Gelişim Sürecinde Basın 1831-1913* (Çev. B. Keşoğlu). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Yardımcı, R. (1999). *Atatürkçü Düşüncede Ulusal Kimlik Bilinci Kavramı.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul.

Yavuz, M. H. (1999). "Değişen Türk Kimliği ve Dış Politika: Neo-Osmanlıcılığın Yükselişi". *Liberal Düşünce Dergisi,* 4 (13), 22-38.

Yazıcı, N. (2011). "Yazılı Türk Mizahının Gelişim Sürecinde Batılı Anlamda İlk Mizah Dergisi: Cem". *International Periodical For the Languages, Literatute and History of Turkish or Turkic,* volume 6/3, p. 1299-1313.

Yetim, F., Akkoyunlu, S. B. (2017). "Türk Modernleşmesine Erken Cumhuriyet Dönemi Basınında Karikatür Üzerinden Bir Bakış". *Tarih ve Gelecek Dergisi,* 3 (3), 77-96.

Yetkin, Ç. (1970). *Siyasal İktidar Sanata Karşı,* Ankara: Bilgi Yayınevi.

Yıldız, A. (2001). *"Ne Mutlu Türküm Diyebilene" / Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938),* İstanbul: İletişim Yayınları.

Yılmaz, M. (2011). "Çok Partili Siyasal Yaşama Geçiş Döneminde Toplumsal Muhalefet Açısından Markopaşa Dergisi". *Gülmenin Arkeolojisi ve Medyada Mizah Olgusu,* Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Ulusal İletişim Kongresi Bildiriler Kitabı, 13-15 Mayıs 2010, 551-560.

Yiğit, N. H. (2022). "Türkülere Yansıyan Yönleriyle Askerlik Sistemi". *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi,* 9 (2), 2-32.

Yumurtacı, G. (2019). "Toplumsal Eleştirinin Mizahtaki Temsili: Uykusuz Mizah Dergisi Örneği". *Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli Dergisi,* 27 (2), 147-160.

Yurdigül, Y. (2007). *Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Ulusal Kimlik Olgusu ve Ulusal Kimliğin Televizyon Haberlerinde Sunumu.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yurdigül, Y., Yurdigül, A. (2016). "Ötekileştirme Sürecinin Sorunlu Alanı: Gülme (Recep İvedik Örneği)". H. Kuruoğlu, M. Boz (Editörler). *Medya ve Mizah.* Ankara: Nobel Yayınları.

Yücel, T. (2008). *Yapısalcılık,* İstanbul: Can Yayınları.

Yücel, Y. G. (2008). *1972-1980 Yılları Arasında Bir Mizah Dergisi: 'Gırgır'da Yoksulluk Temsiliyetleri.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Zupancic, A. (2011). *Komedi: Sonsuzun Fiziği* (Çev. T. Birkan). İstanbul: Metis Yayınları.

Yerel Paydaşların Bakış Açısıyla
TURİZMİN DESTİNASYONLARA ETKİLERİ

Öğr. Gör. İlhami Mercan
Doç. Dr. Gülay Bulgan

nobel bilimsel

Yerel Paydaşların Bakış Açısıyla Turizmin Destinasyonlara Etkileri

Öğr. Gör. İlhami Mercan, Doç. Dr. Gülay Bulgan

Yayın No.: 2110
ISBN: 978-625-393-503-0
E-ISBN: 978-625-393-504-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet
yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Yerel Paydaşların Bakış Açısıyla Turizmin Destinasyonlara Etkileri adlı çalışma' yök tez veri tabanında yayınlanan
''GELİŞMEKTE OLAN DESTİNASYONLARDA TURİZMİN ETKİLERİNİN YEREL PAYDAŞLAR AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ: ISPARTA ÖRNEĞİ''
adlı tez çalışmasından uyarlanarak oluşturulmuştur.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Mercan, İlhami., Bulgan, Gülay.
Yerel Paydaşların Bakış Açısıyla Turizmin Destinasyonlara Etkileri / İlhami Mercan, Gülay Bulgan
1. Basım, X + 118 s., 15,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-503-0
E-ISBN: 978-625-393-504-7
1. Turizmin Etkileri 2. Yerel Turizm Paydaşları 3. Sürdürülebilir Turizm

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

TABLOLAR DİZİNİ ..... **Vii**

ŞEKİLLER DİZİNİ ..... **Viii**

RESİMLER DİZİNİ ..... **İX**

KISALTMALAR DİZİNİ ..... **X**

GİRİŞ **1**

1. BÖLÜM
TURİZMİN DESTİNASYONLARA ETKİLERİ VE YEREL PAYDAŞLAR **3**

1. TURİZM KAVRAMI 3
2. TURİZM ENDÜSTRİSİ VE ÖZELLİKLERİ 5
3. TURİZM ENDÜSTRİSİNİN GELİŞİMİ 7
   - 3.1. Turizm Endüstrisinde Son Yıllarda Gözlenen Gelişmeler *9*
   - 3.2. Turizm Destinasyonlarının Yönetimi ve Pazarlanması *10*
   - 3.3. Destinasyon Türleri *13*
   - 3.4. Turizmin Destinasyonlar Üzerindeki Etkileri *14*
     - 3.4.1. Turizmin Destinasyonlar Üzerindeki Ekonomik Etkileri 15
     - 3.4.2. Turizmin Destinasyonlar Üzerindeki Sosyal Etkileri 16
     - 3.4.3. Turizmin Destinasyonlar Üzerindeki Kültürel Etkileri 17
     - 3.4.4. Turizmin Destinasyonlar Üzerindeki Çevresel Etkileri 18
     - 3.4.5. Turizmin Destinasyonlar Üzerindeki Politik Etkileri 19
   - 3.5. Destinasyonların Gelişim Düzeyleri *20*
     - 3.5.1. Gelişmiş Destinasyonlar 20
     - 3.5.2. Gelişmekte Olan Destinasyonlar 21
     - 3.5.3. Az Gelişmiş Destinasyonlar 24
4. DESTİNASYON YÖNETİMİNDE PAYDAŞLAR 25
   - 4.1. Turistler *27*

4.2. İşletmeler *27*
4.3. Sivil Toplum Kuruluşları *28*
4.4. Eğitim Kurumları *28*
4.5. Kamu Kurum ve Kuruluşları *29*
4.6. Medya *29*
4.7. Yerel Halk *30*
4.8. Rehberler *30*

2. BÖLÜM
ISPARTA VE TURİSTİK DEĞERLERİ 31
1. ISPARTA'NIN KONUMU, İKLİM ÖZELLİKLERİ VE ULAŞIM 31
1.1. Isparta'nın Konumu *31*
1.2. İklim Özellikleri *33*
1.3. Ulaşım *34*
2. ISPARTA'NIN NÜFUSU VE DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ 35
3. ISPARTA'NIN KISA TARİHÇESİ 36
4. ISPARTA'NIN TARİHÎ, KÜLTÜREL VE DOĞAL VARLIKLARI 38
4.1. Isparta'nın Turizm Açısından Popüler Tarihî Varlıkları *38*
4.2. Isparta'nın Turizm Açısından Popüler Kültürel Varlıkları *44*
4.3. Isparta'nın Turizm Açısından Popüler Doğal Varlıkları *49*

3. BÖLÜM
ISPARTA DESTİNASYONUNDA TURİZMİN ETKİLERİNİN YEREL PAYDAŞLAR AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ 53
1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ 53
2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ 56
3. ARAŞTIRMANIN ÖRNEKLEMİ 58
4. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI 58
5. VERİLERİN ANALİZİ 59

BULGULAR 63

SONUÇ VE ÖNERİLER 97

KAYNAKÇA 105

ÖZ GEÇMİŞLER 117

KAYNAKÇA

Akdemir, S. (2008). *XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Isparta*, Isparta Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Isparta.

Aktaş, G. (2020). *Sürdürülebilir Turizm ve Eğlence İşletmeleri, içinde Sürdürülebilir Turizm*, (Ed. Metin KOZAK), Ankara: Detay Yayıncılık, ss. 191-205.

Akova, O. (2006). *Yerel Halkın Turizmin Etkilerini Algılamalarına ve Tutumlarına Yönelik Bir Araştırma*, Akademik İncelemeler Dergisi, 2 (1).Ss. 266-283

Akyol, C. (2021). *Sürdürülebilir Turizm Anlayışı Kapsamında Bir Destinasyon Yönetim Modeli Önerisi,* İmgelem Dergisi, 5 (9), ss. 507-540.

Akyol, C.- Zengin, B. (2020). Destinasyon Kavramının Yeniden Yapılandırılması Üzerine Düşünsel Bir İnceleme, Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 4 (3), ss. 2472-2485.

Akın, T.-Pekgöz, M. (2020). *Isparta-İslamköy Özelinde Tarihsel Süreç (İçinde Kültürel Miras Değeri, Yerel Kimliği, Köy Planlaması ve Tasarımı Açısından İslamköy'ün Mevcut Durumu ve Geleceği* (Ed. Atilla Gül), Ankara: Astana Yayınları.

Alaeddinoğlu, F.-Tekin, M. K. (2020). *Turizmin Ekonomik, Sosyokültürel ve Çevresel Açıdan Yerel Halkın Yaşam kalitesine Etkileri: Batman Örneği,* Ege Coğrafya Dergisi, 29 (2), ss. 243-257.

Alegre, J., Mateo, S., ve Pou, L. (2013). *Tourism Participation And Expenditure By Spanish Households: The Effects Of The Economic Crisis And Un Employment.* Tourism Management, 52, 468-486.

Archer, B.- Cooper, C.-Ruhanen, L. (2012). *The Negative and Positive Effects Of Tourism, in Global Tourism* (ss.79-102). W.F. Theobald (Ed.), Oxford: Butterworth-Heinemann.

Atay, L.-Altınışık, Ö. (2017). *Etkinliklerin Destinasyon Markalaşmasına Etkisi: Çanakkale Savaşlarının 100. Yılı Anma Etkinlikleri Örneği*, Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi, 18 (40). Ss 110-128

Avcıkurt, C. (2007). *Turizm sosyolojisi; turist-yerel halk etkileşimi,* Ankara: Detay Yayıncılık.

Ayaz, N. (2012). *Kırsal Turizm ve Paydaşları: Belediye Başkanlarının Tutumlarına Yönelik Bir Araştırma.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

"Aya Payana Kilisesi/Baniya Kilisesi Isparta", https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/isparta/gezilecekyer/aya-payana-baniya-kilisesi (Erişim Tarihi: 23.04.2023).

"Aya Payana Kilisesi/Baniya Kilisesi Isparta", https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/isparta/gezilecekyer/aya-payana-baniya-kilisesi (Erişim Tarihi: 15.04.20123).

Aydın, E., Selvi, M. S. (2012). *Kırsal Turizm Tanıtımında Yerel Paydaşların Rolü: Arhavi Örneği*, Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi, 2 (2), ss. 133-144.

Babacan, E. (2020). *Sürdürülebilir Turizm ve İletişim, içinde Sürdürülebilir Turizm Kavramlar-Uygulamalar*, (Ed: Metin KOZAK), ss. 141-156, Ankara: Detay Yayıncılık.

Bağıran, D. (2020). *Sürdürülebilir Turizm ve Yerel Yönetimler, içinde Sürdürülebilir Turizm Kavramlar-Uygulamalar*, (Ed: Metin KOZAK), ss. 273-288, Ankara: Detay Yayıncılık.

Bahar, O., ve Kozak, M. (2005). *Küreselleşme Sürecinde Uluslararası Turizm ve Rekabet Edilebilirlik*. Detay Yayıncılık, Ankara, 1. Baskı.

Bakır, A. (2013). *Orta Çağ'da Bir Türkiye Selçuklu Kenti Uluborlu*, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 30, ss.55-66.

Bahadır, M. (2013). *Kovada Gölü Millî Parkı'nın Sürdürülebilir Yönetimi*, Eastern Geographical Review, 18 (30), ss. 287-309.

Bahar, O. (2006). *Turizm Sektörünün Türkiye'nin Ekonomik Büyümesi Üzerindeki Etkisi, VAR Analizi Yaklaşımı*, Journal of Management and Economics,

Baum, T. (2006). *Human Resource Management For Tourism, Hospitality and Leisure: An İnternational Perspective*. Cengage Learning EMEA.

Baloğlu, S.-Henthorne, T.L.- Sahin, S. (2014). *Destination Image and Brand Personality of Jamaica: A Model of Tourist Behaviour*, Journal of Travel Tourism Marketing, 31 (8), ss. 1057-1070.

Bardakoğlu, Ö. (2020). *Sürdürülebilir Turizm ve Planlama, içinde Sürdürülebilir Turizm Kavramlar-Uygulamalar*, (Ed: Metin KOZAK), ss.108-124, Ankara: Detay Yayıncılık.

Barutçugil, S. (1989). *Turizm İşletmeciliği*, Beta Basım Dağıtım 3.b.

Bilici, Z. K. (2012). *Eğirdir Kalesi Üzerine Bazı Gözlemler-1*, Sanat Tarihi Dergisi,11 (1), ss. 11-37.

Bilim, Y.- Bilim, M. B. (2014). *Does A Destination Have Personality? Personality and Image. Issues of Destination*, Athens Journal of Tourism, 1 (2), ss. 121-134.

Birkan, İ. (1998). *Bilgisayar Teknolojisindeki Gelişmelerin Turizm Pazarlaması Üzerindeki Etkileri*, Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisı, 9, (2), ss. 26 – 32.

Buhalis, D.-Costa, C. (2006). *Tourism Management Dynamics: Trends, Management, Andtools.* Butterworth-Heinemann.

Buhalis, D.- Law, R. (2008). *Progress İn İnformation Technology and Tourism Management: 20 Years On And 10 Years After The Internet*, Thes Tate of Etourism Research. Tourism Management, 29(4), Ss. 609-623.

Buhalis, D., Ioannides, D. (2021). *COVID-19 and Tourism -Impacts, Responses, And Recovery*. London: Channel View Publications.

Butler, R. W. (2006). *The Tourism Area Life Cycle.*Vol. 2, Conceptualand TheoreticalIssues. Aspects of Tourism AOT. Clevedon: Channel View.

Buckley, R. (2012). *Sustainable tourism: Research and reality*. Annals of Tourism Research, 39(2), ss.528-546.

Buhalis, D. (2000). *Marketing The Competitive Destinastion Of The Future*, Tourism Management, 21 (1), Ss. 97-116.

Bulgan, G.-Akşap, Y. (2018). *Bir Eko turizm Destinasyonu Olarak Kasnak meşesi Tabiat ve Koruma Alanının Değerlendirilmesi*, Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi, 3 (2), ss. 215-229.

Bulgan, G. ve Durgun, S. (2021). *Eğirdir'e Dair. İçinde Eğirdir'de Turizm*. (Ed. Köklü, T. E. ve Kiriş, H. M.) Detay Yayıncılık. Ankara ss. 165-182.

Bulgan, G.-Ergençiçeği, A. (2021). *Engelli Bireylerin Restoranlarda Yaşadıkları Erişim Sorunları,* Vizyoner Dergisi, 12 (29), ss. 46-64.

Bulut, E. (1998). *Turizmin Türkiye Ekonomisindeki Yeri ve Ekonomik Etkileri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Büyükkuru, M. (2020). *Turizm Paydaşlarının Turizmin Etkilerine Bakış Açısı: Kapadokya Örneği,* Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 24, ss. 373-401.

Cerit, B., Yılmaz, B., Myo, T. B., & Birimi, T. H. (2004). *Yenilenebilir Enerji Kaynaklarından Rüzgâr Enerjisinin Elektrik Enerjisi Potansiyeli Üzerine Bir Araştırma.* Teknoloji. Oct-Dec2004, Vol. 7 /4, ss. 591-597.

Creswell, J. W. (2016). *30 Essential Skills For The Qualitative Researcher*. Sage Publications.

Creswell, J.W. (2021). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşıma Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni (Qualitative İnquiry & Research Design: Choosing Among Five Approaches)*. S. B. Demir ve M. Bütün, Trans. (Eds.). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Coşkun, R., Altunışık, R., ve Yıldırım, E. (2007). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamalı*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.

Çavuş, A.- Baki, A. (2020). *Yerel Halk Üzerindeki Sosyal Etkileri Bakımından Akçaabat Müzik ve Halk Oyunları Festivali*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1, ss. 279-289.

Çakır, P. (2002), *Turizm Sektörünün istihdam Yapısı ve Sorunları*, Eskişehir Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt: XVIII, Sayı:1- 2, ss.195-202.

Çelik, S. -Öztürk, E.- Coşkun, E. (2019). *Turistlerin Destinasyon Kişiliği ve Kalite Algılarının Tekrar Gelme Eğilimleri Üzerindeki Etkileri: İspanya/Endülüs Bölgesi'nde Bir Araştırma,* Journal Of Tourism ve Gastronomy Studies, 7 (1), Ss. 340-357.

"Çevre, İklim Değişikliği ve Suya Dair Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri", https://www.mfa.gov.tr/surdurulebilir-kalkinma.tr.mfa (Erişim Tarihi: 26.05.2023).

Çevrimli, S.C. -Haştemoğlu, H. Ş. (2020). *Geleneksel Osmanlı Çarşısı Örneği, Isparta Üzüm Pazarı,* History Studies, 12 (1), ss. 125-145.

Çiçek, D.- Sarı, Y. (2018). *Yerel Halkın Turizme Olan Desteği: Türkiye'deki Sakin Şehirler Üzerine Bir Araştırma*. Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 29 (2), ss. 185-196.

Çimen, H. (2010). *İkinci Konut Satın Almada Destinasyon Kalitesinin Etkisi: Alanya Örneği*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Çolak, O. (2009). Turistik ürün çeşitlendirme kapsamında kırsal turizm ve kırsal Turizm işletmeciliği: Şirince örneği (Master's thesis, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Dağdeviren, A. (2015). *Yerel Halkın Turizmin Sosyokültürel Etkilerini Algılamalarının Yaşam Tarzı Boyutuyla İncelenmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep

Davras, Ö.- Uslu, A. (2019). *Destinasyon Seçimini Belirleyen Faktörlerin Destinasyon Memnuniyeti Üzerindeki Etkisi: Fethiye'de İngiliz Turistler Üzerinde Bir Araştırma*. MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8 (1), ss. 679-696.

"Davraz Dağı- Isparta", https://isparta.ktb.gov.tr/TR-165310/davraz-kayak-merkezi.html, (Erişim tarihi: 23.04.2023).

Darkot, B. ve Tuncel, M., (1995). *Ege Bölgesi Coğrafyası*, (3.Baskı). İstanbul: İstanbul Üniv. Coğr. Enst. Yay. No: 99.

Demirer, Ü., 2003, *Psidia Antiochiası Yalvaç,* Yalvaç Güçsüzlere Yardım Sağlık ve Eğitim Vakfı Kültür Yayınları-1, Ankara.

Demir, C. (2016). *Kurtuluş Savaşı'nda Konya ve İsparta İlleri'nin İşgali, Direnişi ve Kurtuluşu (1919-1922)*. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Cilt: 34, Sayı: 34, ss. 189-206.

Demir, M. (2020). *Sürdürülebilir Turizm ve Otel İşletmeleri, içinde Sürdürülebilir Turizm* (Ed: Metin KOZAK). Ankara: Detay Yayıncılık. Ss. 179-174

Demirkol, Ş. -Taşkıran, Ö. (2019). *Turizmde Destinasyon Markalaşma Süreci: Cittaslow Taraklı Örneği*, Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi, 3 (2), ss. 56-69.

Demirkol Ş.-Zengin B. (2004) *Turizm İşletmeleri*, Değişim Yayınları, İstanbul

Denzin, N. K. ve Lincoln, Y.S. (1998). *Introduction: Entering the Field of Qualitative Research*, (Editörler: Denzin, N. K.; Lincoln, Y. S), İçinde The Landscape Of Qualitative Research: Theori Esand Issues, ss.1-34. Sage.

Dilek, E. S. (2020). *Sürdürülebilir Turizm ve Ekonomi, İçinde Sürdürülebilir Turizm Kavramlar-Uygulamalar*, (Ed: Metin KOZAK), Ankara, Detay Yayıncılık.

Dinler, V. (2021). *FromPlaces of Worshipto Ruins: Abandoned and Forgotten Places of Worship*, Internatıonal Conference Proceedıngss.107-109.

Dulupçu, M. A., Songur, O., Demirgil, H., Şentürk, C., Özkul, G. (2007). Yenilik, İş Birliği ve Girişimcilik: Batı Akdeniz Bölgesi (Antalya-Burdur-Isparta, İBBS TR61) Kobi'lerinin Tutumlarının Değerlendirilmesi. TOBB Yayınları.

Doğan, H. ve Üngüren, E. (2012). *Yerel Halkın Isparta Turizmine Yönelik Görüşleri Üzerine Bir Araştırma.* Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Y.2012, C.17, S.1, s.103-122.

Dwyer, L.-Forsyth, P. (2007). *International handbook on the economics of tourism.* ABD, 2006, Edward Elgar Publishing. Ss. 495

Erdoğan Morçin, S. -Büyüker İşler, D. (2017). *Destinasyon Sloganlarında Kullanılan Temaların Analizi,* Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22 (4), ss. 1081-1090.

Erdoğan Morçin, S. (2018a). Isparta'da Festival ve Etkinlik Turizmi. Ö. Davras (Ed.), Isparta İli Turizm Sektörü Analizi içinde (116-123). Konya: Adım Matbaacılık.

Erdoğan Morçin, S. (2018b). Isparta'da Kültür Turizmi, Ö. Davras (Ed.) Isparta İli Turizm Sektörü Analizi içinde (92-99). Konya: Adım Matbaacılık.

Erdoğan Morçin, S. (2020). Analyzing of Local Residents's Festival Tourism Perception According To Some Demographic Characteristics: The Case of Isparta. *Journal of Recreation and Tourism Research*, *7*(4), 736–748. https://doi.org/ 10.31771/jrtr.2020.85

Ergen, F.D. (2020). *Artırılmış ve Sanal Gerçeklik Teknolojilerinin Isparta İlinin Kültürel Miras Alanlarında Uygulanabilirliği Üzerine Bir Literatür Taraması*. Journal Of Tourism Theory and Research, 6(1), 62-74.

"Eğirdir Gölü- Isparta", https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/isparta/gezilecekyer/egirdir-golu, (Erişim tarihi: 23.04.2023).

"Eğirdir Kalesi-Isparta", https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/isparta/gezilecekyer/egirdir-kalesi, (Erişim tarihi: 23.04.2023).

Erdem, İ. (1995). *XIII. Asrın İkinci Yarısı ile XV. Asrın İlk Yarısı Arasında Göller Bölgesinin Siyasi, İktisadi ve Kültürel Vaziyeti*, Tarih Araştırmaları Dergisi, 17 (28), ss. 51-63.

"ETUDOSD 26. Dedegöl Dağı Dağcılık Şenliği" , https://www.etudosd.org.tr/haberdetay-ETUDOSD-26-Dedegol-Dagi-Dagcilik-Senligi, (Erişim tarihi: 22.04.2023).

"Firdevs Bey Bedesteni Isparta", https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/isparta/gezilecekyer/firdevs-bey-bedesteni (Erişim Tarihi: 14.04.2023).

Ersoy, H. (2017). *Turizmin Gelişiminin Yerel Halk Üzerine Sosyokültürel Etkileri: Manavgat Örneği.* Yüksek Lisans Tezi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Fletcher, J., Fyall, A., Gilbert, D. ve Wanhill, S. (2017). *Tourism: Principles and Practice.* Always Learning

Göde, H.A.-Yiğit, G. (2017). *Isparta Yöresi Festivallerinin Kültür Turizmi ve Ekonomisi Bağlamında Değerlendirilmesi*, Selçuk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (38): ss. 61-71

"Gölcük Tabiat Parkı", https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/isparta/gezilecekyer/golcuk-golu- (Erişim Tarihi: 23.04.2023).

"Göller Ekspresi", https://tcddtrensaatleri.com/anahat/goller-ekspresi-tren-saatleri/ (Erişim Tarihi: 14.04.2023).

Gökdemir, A. (2015). *Gölcük Tabiat Parkı (Isparta) ve Çevresinin Ekoturizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi Süleyman Demirel Üniversitesi. Isparta

Güneş, G. (2017). *Sürdürülebilir Turizm ve Beyşehir. 2. Uluslararası Beyşehir ve Yöresi Kongresi (ICBEY), Bildiri ve Özet Kitabı*, E-ISBN: 978-605-5194-39-0, Beyşehir-Konya, ss. 117-123

Gül, A., Akten, S., Apaydın, A., Meydan, S., Meydan, Ç., Siviloğlu, O., Aydemir, C., Örücü, Ö.K., Karaca, Ö. (2006). *An Approach For Recreation Suitability Analysis To Recreation Planning İn Gölcük Nature Park*. Environmental Management, 37 (5), Ss. 606-625.

"Gül Festivali Program", https://isparta.bel.tr/gul-festivali-program (Erişim Tarihi: 22.04.2023).

Hamzaoğlu, İ. (2006). *Isparta'nın Sosyal ve İktisadi Tarihi*. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı: 13. ss. 63-88.

Hazarhun, E.-Çetinsöz, B.C.-Gündoğdu, O. (2020). *Herşey Dâhil Sistemde Çalışan Mutfak Şeflerinin Sıfır Atık Uygulamalarına Bakış Açıları: Antalya Beş Yıldızlı Her Şey Dâhil Sistem Otel Örneği*, Journal of Tourism and Gastronomy Studies, Special Issue (4), ss. 581-600.

Harman, S. (2014). *Sivil Toplum Kuruluşlarının Turizm Sistemindeki İşlevleri Üzerine Bir İnceleme,* Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11 (26), ss. 343-360.

Hankinson, G. (2004). *Relational Network Brands: Towards A Conceptual Model Of Place Brands*, Journal Of Place Marketing, 10 (2), ss. 109-121.

Andriotis, K., Stylidis, D., & Weidenfeld, A. (Eds.). (2018). Tourism policy and planning implementation: Issues and challenges.

Hall, C. M., Gössling, S. ve Scott, D. (2015). *The Routledge Handbook Of Tourism and Sustainability*. Routledge.

Holmes, K., Ali-Knight, J. (2017). *The Eventand Festival Life Cycle–Developing a New Model For a New Context.* International Journal of Contemporary Hospitality Management, 29(3), ss. 986-1004.

Hudson, S. (2009). *Tourism and Hospitality Marketing: A Global Perspective.* London: Sage Publications.

İçöz, O. ve Kozak, M. (1998). "Turizm Ekonomisi", 1. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara

"Isparta", https://tr.wikipedia.org/wiki/Isparta_(il) (Erişim Tarihi: 14.04.2023).

"Isparta İli", https://www.dersimiz.com/bilgibankasi/isparta-ili-hakkinda-bilgi-4246 (Erişim Tarihi: 23.04.2023).

"Isparta'nın Coğrafi Özellikleri ve Yapısı", https://isparta.meb.gov.tr/www/ispartanin-cografi-ozellikleri-ve-demografik-yapisi/icerik/1226 (Erişim Tarihi: 14.04.2023).

"Isparta Nüfusu", https://www.nufusu.com/il/isparta- (Erişim Tarihi: 14.04.2023).

"Isparta Tarihçesi", https://isparta.meb.gov.tr/www/isparta-tarihcesi/icerik/1225 (Erişim Tarihi: 14.04.2023).

"Isparta Tarihî ve Coğrafi Özellikleri", http://www.isparta.gov.tr/isparta#:~:text=Isparta%20Birinci%20D%C3%BCnya%20Sava%C5%9F%C4%B1%20sonras%C4%B1nda,%2C%2040.000'nin%20alt%C4%B1na%20d%C3%BC%C5%9Fm%C3%BC%C5%9Ft%C3%BCr. (Erişim Tarihi: 14.04.2023).

İçöz, O., Kozak, M., (202). *Turizm Ekonomisi Turizmin Makro ve Mikro Ekonomik Etkileri*, Turhan Kitap Evi, Ankara, 2002.

"İklim",https://isparta.ktb.gov.tr/TR,71025/iklim.html#:~:text=%C4%B0limizin%20Akdeniz'e%20yak%C4%B1n%20olan,K%C4%B1%C5%9Flar%20daha%20so%C4%9Fuk%20ge%C3%A7er . (Erişim Tarihi: 14.04.2023).

İmre, N. (2020). *Turizm Sektöründe Sosya Medya Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme*, Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 4 (2), ss. 1655-1670.

Jamal, T. ve Jamrozy, U. (2006) Collaborative Networks And Partnerships İntegrated Destination Management. (Ed: Buharis ve Costa). Ss. 164-173

Jensen, Q. (2010). *Social Mediation in Remote Developing World Tourism Locations – The Significance of Socialties Between Local Guides and Host Communities in Sustainable Tourism Development.* Journal of SustainableTourism, 18 (5), 615-633.

Kuran, A. (1986). *Mimar Sinan,* Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, ss.277

Keskin, E. (2018). *Doğu İmparatorluğu Döneminde Anadolu'da Hac Yolculuğu*, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13 (8), ss. 883-900.

Kızıldemir, Ö., Sarıışık, M. (2017). *Turizm Endüstrisinin Ekonomik Etkilerinin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri: Adana'da Yerel Paydaşlar Üzerine Bir Araştırma*, Uluslararası Ticaret ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 1 (2), ss. 38-58.

Kılıçarslan, H., Etikan, S. (2018). *Yalvaç Yöresi Torba Dokumaları*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. Ağustos 2018, Cilt 11 Sayı 58, ss. 383-391. 9s.

Kodaş, D.- Dikici, E. (2012). *Ahlat, Kırsal Bölgesinde Gastronomi Turizminin Muhtemel Toplumsal Etkileri Üzerine Nitel Bir Çalışma*, Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4 (2), ss. 51-68.

Koçman, A., (1993). *Ege Ovalarının İklimi.* İzmir Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No:73.

Korkmaz, M., Başkalkan, S. N. (2011). *Eğirdir Gölü ve Çevresinde Turizm Gelişiminin Sürdürülebilirliği Üzerine Değerlendirmeler*, Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 12, ss. 62-69.

Korkmaz Özcan, Z., Aydın, V., Derer, E. (2016). *Antalya'daki Paydaşlar Açısından Sağlık Turizminin Kamu Politikası Perspektifinde Değerlendirilmesi*, Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, Özel Sayı, ss. 868-885.

Korkmaz, S. (1990). *Turizmin Ekonomik ve Soyal Etkileri,* İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 46, ss. 391-417.

"Kovada Gölü", http://egirdir.gov.tr/kovada-golu(Erişim tarihi: 23.04.2023).

Kozak, N.- Kozak, M. (2005). *Comparative analysis of international tourists' Perceptions: a casestudy of Antalya Region, Turkey*. Journal of Hospitality & Leisure Marketing, 12(1), ss. 5-30.

Kozak, M. ve Baloğlu, S. (2011). *Managingand Marketing Tourist Destinations: Strategiesto Gain a Competitive Edge*. New York. Routledge.

Kotler, P., Bowen, J. T., Makens, J., ve Baloğlu, S. (2017). Marketing for Hospitality and Tourism. Pearson.

Kuter, N., Ünal, H. (2009). *Sürdürülebilirlik Kapsamında Eko turizmin Çevresel, Ekonomik ve Sosyokültürel Etkileri,* Kastamonu University Journal of Forestry Faculty, 9 (2), ss.146-156.

Landis, J, R., ve Koch, G. (1977). The Measurement of Observer Agreement for Categorical Data. Biometrics, 33, ss.159-174.

Lincoln, Y. ve Guba, E. (1985). *Natural isticinquiry: Establishing Trustworthiness*, Beverly Hills.

Li, X. R.-Kaplanidou, K. K. (2013). *TheImpact Of the 2008 Beijing Olympic Games on China's Destination Brand A US-Based Examination*, Journal of Hospitality & Tourism Research, 37 (2), ss. 237-261.

Liu, Z. (2003). *Sustainable Tourism Development: A Critique*. Journal of Sustainable Tourism, 11(6), ss. 459-475.

Loulanski, T., ve Loulanski, V. (2011). The sustainable integration of cultural heritage and tourism: A meta-study. Journal of sustainable tourism, 19(7), 837-862. ISO 690.

"Medreseler", https://isparta.ktb.gov.tr/TR-70965/medreseler.html (Erişim tarihi: 23.04.2023).

"Melikler Yaylası- Isparta", https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/isparta/gezilecekyer/dedegol-dagi(Erişim tarihi: 23.04.2023).

"Melikler Yaylasında Gökyüzü Şöleni",http://www.isparta.gov.tr/melikler-yaylasinda-gokyuzu-soleni (Erişim tarihi: 22.04.2023).

Miles, B. W., ve Jozefowicz-Simbeni, D. M. H. (2010). *Naturalistic. İnquiry*, (Editör: Thyer, B. A.), İçinde, The and Book of Social Work Research Methods, ss.722-745. Sage.

Morrison, A. M. (2013). *Marketing and managing tourism destinations*. Routledge.

Mukherjee, S., Adhikari, A., Datta, B. (2018). *Quality of Tourism Destinastion- a Scale Development*, Journal of Indian Business Research, 10 (1), ss. 70-100.

Nunkoo, R., Gursoy, D. (2012). *Residents' Support for Tourism. An Identity Perspective*, Annals of Tourism Research, 39 (1): 243-268.

NizamüddinŞ. (1987). *Zafername*, çev. Necati L., Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987, ss. 321.

Özaltın T., G.- Türker, A. (2014). *Yerel Halkın Turizm Etkilerini Algılama Düzeyi Turizm Desteğini Nasıl Etkiler: Dalyan Destinasyonu Örneği*, Electronic Journal of Vocational Colleges, 4 (1), ss. 81-98.

Özsait, M., (1985). *Hellenistik ve Roma Devrinde Psidia Tarihi*, İstanbul.

Özgen, I. (2020). *Sürdürülebilir Turizm ve Yiyecek İçecek İşletmeleri, içinde Sürdürülebilir Turizm* (Ed. Metin Kozak), Ankara: Detay Yayıncılık. 175-190.

Özgenç, D.B. (2017). *Saklı Cennet Yenişarbademli. Belediye Başkanı Mustafa Erdem ile röportaj*. Akdeniz Bülten Dergisi.

Page, S. J., Connell, J. (2020). *Tourism: A modern synthesis*. Cengage Learning.ss. 684

Page, S. J. (2014). *Tourism Management: An Introduction*. Fifth Edition.

Panizzon, D.- Boulton, A. (2000). *Biodiversity in Australia: What, Where and for How Long?* Australian Science Teachers Journal, 46(4), ss. 17-26.

Patton, M. Q. (2014). *Qualitative Researchand Evaluation Methods: Integration of Theory and Practice*. SAGE Publications.

Perdue, R. R., Long, P. T., Allen, L. (1990). *Resident Support for Tourism Development*, Annals of Tourism Research, 17 (4): ss. 586-599.

"Pisidya Antik Kenti- Isparta", https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/isparta/gezilecekyer/pisidia-antiokheia (Erişim Tarihi: 23.04.2023).

Pike, S. (2015). *Destination marketing: Essentials.* London: Routledge, 2004, ss.366.

Popping, R. (2010). *Some Views On Agreement to be Used in Content Analysis Studies*, Quality& Quantity, 44, ss. 1067-1078.

Pradeep, C. (2020). *Politic Impacts Of Tourism: A Critical Analysis of Literature*, Atna Journal of Tourism Studies, 15 (1), 55-69.

"Prof. Dr. Turan Yazgan Etnografya Müzesi", https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/isparta/gezilecekyer/prof--dr--turan-yazgan-hali-ve-kilim-muzesi- (Erişim tarihi: 22.04.2023).

Presenza, A., Sheehan, L.ve. Ritchie, J.R. B. (2005). *"Tomarda A Model of TheRoles and Activities of Destination Management Organizations", World Tourism Organization. Survey Of Destination Management Organizations, Spain*: World Tourism Organization , ss. 1-6.

Rainisto, S. (2003). *Success Factors of Place Marketing: A Study of Place Marketing Practices in Northern Europe andthe United States*, Yayınlanmış Doktora Tezi. Helsinki University of Technology: Institute of Strategyand International Business.

Rabotic, B. (2010). *Touristguides in contemporary tourism*. International Conference on Tourism and Environment toplantısında sunulan bildiri, Sarajevo.

Rainısto S. K. (2003). *Success Factors Of Place Marketıng: A Study Of Place Marketıng. Practıces İn Northern Europe and The Unıted States*. (Doctoral Dissertations). Helsinki University Of Technology, Institute Of Strategy And International Business, Helsinki.

Richards, G., Wilson, J. (2007). *Tourism, Creativity and Development*. London, Routledge.

Sarıdoğan, H. Ö. (2019). *Turizmin Ekonomik Etkileri: Akdeniz Ülkeleri Örneği*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21 (4), ss. 1308-1315.

Shaw, G.- Williams, A. M. (1994). *Critical İssues in Tourism: A Geographical Perspective Blackwell Publishing. Cilt 18 sayı 4, ss. 557-559*

Serçek, S., Hassan, A. (2016). *Turizmde Destinasyon Markalaşması ve Diyarbakır Örneği,* Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, 13 (1), ss.6-27.

Selçuk N, Şahin T. (2008). *Turizm Ekonomisi*, İstanbul, Lisans Yayıncılık, ss 560-580

Sert, A. N. (2017). *Festivallerin Yerel Halk Üzerindeki Sosyal Etkileri: Beypazarı Örneği,* Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 38, ss. 187-199.

Seren, S. (1983) *Kuruluşundan Bugüne Kadar Isparta Tarihi (Böcüzade Süleyman Efendi).* Seren Yayınları. İstanbul

Sonuç, N. (2020). *Sürdürülebilir Turizm: Tanımı ve İçeriği, içinde Sürdürülebilir Turizm Kavramlar ve Uygulamalar*, 14-27, (Ed: Metin KOZAK), Ankara: Detay Yayıncılık.

Solmaz, A. (2019). "*Turizmin Doğuşu: Sosyolojik Bir Olgu Olarak Turizm Nasıl Ortaya Çıktı?"* Harran Üniversitesi Humanities and Administrative Sciences Dergisi 5-6

Südaş, İ.- Mutluer, M. (2008). *Ekonomik Etkileri Açısından Türkiye'nin Turizm Merkezlerine Yönelik Avrupalı Göçleri*, *Ege Coğrafya Dergisi*, 17 (1-2), ss. 51-59.

"Süleyman Demirel Demokrasi ve Kalkınma Müzesi", http://www.demirelvakfi.org/misyonumuz.html (Erişim tarihi: 23.04.2023).

Straus, A., ve Corbin, J. (2015). *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures For Developing Grounded Theory*. (4. Baskı). SAGE Publications.

Smith, V. L. (1989). *Hosts and Guests: The Anthropology of Tourism.* Pensilvantya, University of Pennsylvania Press.

Şanlıöz Özgen, H. K., Dilek, S. E., Türksoy, S. S. ve Çelebi, S. K. (2016). *Sürdürülebilir Turizm Yönetimi*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Şanlıöz Özgen, H. K. (2020). *Sürdürülebilir Turizm ve Ulusal Örgütler, içinde Sürdürülebilir Turizm,* (Ed. Metin KOZAK), Ankara: Detay yayıncılık. 289-304.

Şen Demir, Ş. (2020). *Sürdürülebilir Turizm ve Tüketiciler, içinde Sürdürülebilir Turizm* (Ed. Metin KOZAK). Ankara: Detay Yayıncılık. ss. 91-106

Tanrıverdi, H. (2015). *Turizm İşletmeciliği Temel Kavramlar ve Uygulamalar*. Ankara, Detay Yayıncılık.

Tayfun, A.- Kılıçlar, A. (2004). *Turizmin Sosyal Etkileri ve Yerli Halkın Turizme Bakışı,* Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, ss.1-17.

Terzi, S. (2018). *Isparta Yerel Kalkınma Vizyonu 2018 Isparta İli Kent içi Ulaşım Sorunları ve Çözüm Önerileri Analizi*, (Ed. Serdal Terzi) Konya: Adım Matbaacılık.

Temizkan R., Temizkan, S. P. (2005). "*Rehber, Acente, Mağaza ve Turistler Açısından Türkiye'de Turistlerin Alışveriş Faaliyetleri". Çanakkale Turizm Biyenali* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, Çanakkale.

Tinsley, H.E.A., Brown, D.S., (2000). *Interrater Reliability And Agreement, Handbook of Applied Multivariate Statisticsand Mathematical Modeling,* (edt: Tinsley, H.E.A., Brown, S.D.), New York: Academic Press.

Timur, S. ve Getz, D. (2008). *A Network Perspective on Managingstake Holders for Sustainable Urban Tourism.* International Journal of Contemporary Hospitality Management, 20(4), 445-461.

Tosun, C. (2002). "*Host Perceptions of Impacts: A Comparative Tourism Study"*. Annals of Tourism Research, ss. 231–253.

Toker Turan, A. ve Akoğlan Kozak, M. (2012). *Kültür Turizminin Sürdürülebilirliğinde Profesyonel Turist Rehberlerinin Rolü: Ankara Örneği*. IV. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Kongresi, 12-15 Nisan 2012 (ss.436-549), Kemer, Antalya.

Trainer, F. E (1997). *The Global Sustainability Crisis: the İmplications for community*, International journal of Science Economics, 24 (11), ss. 1219-1240.

Tunç, A. ve Uygur, S.M. (2002). *"Güney Marmara ve İç Anadolu A-Grubu Seyehat Acenteleri Pazarlama Faaliyetleri Hakkında Amprik Bir Çalışma",* Gazi Üniversitesi Ticaret Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, 2:2.1-17.

Türkmen, S., Köroğlu, A. (2017). *Destinasyon Kişiliği Araştırması: Türkiye-Yunanistan Örneği,* Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 20 (37), ss. 397-429.

Türkmen, S.- Atay, L., Türkmen, E. (2018). *Destinasyon Kişiliği, Memnuniyet ve Davranışsal Niyetler Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi: Çanakkale Örneği,* Journal of Yasar University, 13 (49), ss. 22-32.

Türkay, O., Yalçın Kayıkçı, M. (2018). *Tarhana Tezgahlarından Çin Malı Tüccarlığına: Şirince'de Turizmle İç İçe Geçen Kültürleşme ve Sosyokültürel Dönüşüme Bağlı Sorunların Analizi,* Ege Akademik Bakış, 18 (4), ss. 645-660.

"Uluborlu Kalesi", https://www.tripadvisor.com.tr/Attraction_Review-g781297-d21170818-Reviews-Uluborlu_Kalesi-Isparta_Isparta_Province.html (Erişim Tarihi: 15.04.2023).

"Uluborlu Kalesi" ,http://www.uluborlu.gov.tr/ilcemizin-gozde-tarihi-mekni-uluborlu-kalesi (Erişim Tarihi: 23.04.2023).

"Uluborlu İlçesinin Tanıtımı", https://uluborlumyo.isparta.edu.tr/tr/genel/uluborlu-ilcemizin-tanitimi-5720s.html (Erişim Tarihi: 23.04.2023).

Usaklı, A., Baloğlu, S. (2011). *Brand Personality of Tourist Destinations: An Application of Self-Congruity Theory*, Tourism Management, 32, ss. 114-127.

Usta, Öcal (2001), *Genel Turizm*, İzmir: Anadolu Matbaacılık.

Uzun, H., Şen Demir, Ş. (2019). *Marka Kent Isparta Üzerine Bir Araştırma,* Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 24 (2), ss. 171-186.

UNWTO (Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü). (2021). Tourism Restart: A Guide forPolicy-Makers. https://www.unwto.org/tourism-restart-a-guide-for-policy-makers (erişim Tarihi: 12.06.2023).

Uysal, K. (2018). *Kültürel Mirasın Turizm Amaçlı Kullanılmasında Yerel Halkın Algı ve Tutumlarının Belirlenmesi: İznik Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

UNWTO. (2020). Tourism and COVID-19: Impact and Recovery. Retrieved From. https://www.unwto.org/tourism-covid-19 (erişim Tarihi: 12.06.2023).

Ünal, S., Çirkin Uyanık, N. (2021). *Göller Bölgesi Pişmiş Toprak Dokuma Aletleri ve Seramik Sanatına İzdüşümü*, Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7, ss. 199-222.

Xie, K. L., Lee, J. S. (2013). *Toward the Perspective of Cognitive Destination Image And Destination Personality: The Case of Beijing*. Journal of Travel &Tourism Marketing, 30, ss. 538–556.

Xiang, Z., Gretzel, U. (2010). *Role of Social Media in Online Travelin Formation Search.* Tourism Management, 31(2), ss. 179-188.

Vatan, A.-Zengin, B. (2019). *Destinasyon Pazarlaması Kapsamında Bilecik İli Turizminin Değerlendirilmesine Yönelik Paydaş Analizi,* Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 22 (1), ss. 272-288.

Vatansever T., N., Tören, E., Metin, T. C., Ergüven, M. H. (2021). *Turizmin Destinasyon Üzerindeki Ekilerinin Paydaş Algıları Kapsamnda Araştırılması*, Turizm Akademik Dergisi, 8 (2), ss. 243-258.

"Yalvaç Müzesi- Isparta", https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/isparta/gezilecekyer/yalvac-muzesi(Erişim Tarihi: 23.04.2023).

"Yalvaç Müzesi Tarihçesi",https://isparta.ktb.gov.tr/TR-70959/yalvac-muzesi.html (Erişim Tarihi: 22.04.2023).

Yenipınar, U., Yıldırım, O. (2016). *Destinasyon Markalaşmasında Yerel Simgelerin Logo ve Amblemlerde Kullanılması: Muğla Araştırması*, Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, 13 (1), ss. 28-46.

Yıldırım, M., Öztürk Deniz, F. (2018). *Turizmin Yerel Halkın Sosyokültürel Yapısına Etkisi,* Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi, 1 (2), ss. 79-91.

Yılmaz, B. S. (2020). *Sürdürülebilir Turizm ve Eğitim, İçinde Sürdürülebilir Turizm Kavramlar-Uygulamalar* (Ed: Metin KOZAK), ss. 125-139, Ankara: Detay Yayıncılık.

Yılmaz, Ö. D. (2020). *Sürdürülebilir Turizm ve Destinasyon Yönetimi, içinde Sürdürülebilir Turizm Kavramlar-Uygulamalar* (Ed: Metin KOZAK), ss. 257-271, Ankara: Detay Yayıncılık.

2. Basım

ADLİ PSİKOLOJİDE PROFİLLEME
-Katillerin Analizi-

Editör
Dr. Öğr. Üyesi Gül Çörüş

nobel
40.yıl

ADLİ PSİKOLOJİDE PROFİLLEME -Katillerin Analizi-

Editör: Dr. Öğr. Üyesi Gül Çörüş

Yayın No.: 3503
Psikoloji No: 256
ISBN: 978-625-439-589-5
E-ISBN: 978-625-439-590-1
Basım Sayısı: 2. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Cemre Pak -cemre@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Çörüş, Gül.
Adli Psikolojide Profilleme -Katillerin Analizi- / Gül Çörüş
2. Basım, XII + 292 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-439-589-5
E-ISBN: 978-625-439-590-1
1. Kriminal Profilleme 2. Seri Katiller 3. Çocuk Katiller

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **v**

BÖLÜM YAZARLARI ..... **vii**

BÖLÜM 1

SUÇA DAİR KAVRAMLAR KADIN VE ERKEK KATİLLER **1**

Rakel Rozant Reisyan
Hülya Kıran
Gül Çörüş

Suç ve Suçluluk 2
Suçluluğun Tarihçesi 5
Suçluluğun Sınıflandırılması 7
Suçluluk Kuramları 9
Cezaevi Kavramı 19
Şiddet 21
Şiddetin Önemli Bir Tetikleyicisi: Öfke 24
Öfkenin Nedenleri 28
Öfke Tetikleyicileri 29
Öfke Öncesi 29
Öfkenin Belirtileri 30
Öfkeyi Değerlendirme 32
Öfkenin Sonuçları 32
Öfkeye Dair Kuramsal Yaklaşımlar 33
Aile İçi Şiddet 36
Cinayet 44
Cinayet Failleri: Kadın ve Erkek Katiller 48

Aile İçi Cinayet 52
Kadın Suçluluğu 61
Kadın Suçluluğuna Dair Araştırmalar 63
Olgu Örnekleri 67
Kriminal Profilleme 70
Sonuç 83
Kişilik Bozuklukları 84

BÖLÜM 2

ÇOCUK SUÇLULUĞU VE ÇOCUK KATİLLER 95

Reyhan Feda

Çocuğun Cezai Ehliyeti 97
Çocuk Suçluluğunda Rol Oynayan Etkenler 98
Çocuk Katiller 112
Çocuk Katil Olgu Örnekleri 113

BÖLÜM 3

SERİ KATİLLER 127

Hilal Sena Balandı

Seri Katil İfadesinin Tanımı 128
Tipolojiler 130
Seri Katillerin Karakteristik Özellikleri 135
Çocukluk Çağı İstismarından Cinayete 138
Bir Seri Katilin Psikolojisi 141
Ne Kadar Farklıyız? 147
"Ünlü" Seri Katiller 150
Kadın Seri Katiller 155
Türk Seri Katiller 158

BÖLÜM 4

TÖRE CİNAYETLERİ..... 163

Sibel Kızıltaş

Töre Nedir? 164
Töre Yasaları ve Kan Davası..... 169
Töre Cinayetleri ve Namus 170
Töre Cinayetleri ve İntihar..... 175
Töre Yasaları ve Berdel Evliliği..... 177
Töre Cinayetlerinin Psikopatolojisi 179
Olgu Örnekleri..... 185

BÖLÜM 5

İNTİHAR..... 189

Ravana Bayova
Gül Çörüş

İntiharın Tanımı 189
İntiharın Tarihçesi..... 192
İntiharın Sınıflandırılması..... 194
Psikolojik Açıdan İntihar 198
Yaratıcı Kişilerde İntihar..... 205
Yaratıcı Kişilerde İntiharın Oluşmasında Melankolinin Rolü..... 216
Toplu İntiharlar 220

EKLER 229

KAYNAKÇA..... 261

BÖLÜM 1

SUÇA DAİR KAVRAMLAR KADIN VE ERKEK KATİLLER

Rakel Rozant Reisyan
Hülya Kıran
Gül Çörüş

"Bana yukarıdan bakarsanız aptalın tekini görürsünüz.
Bana aşağıdan bakarsanız Tanrı'yı görürsünüz.
Bana tam karşıdan bakarsanız, kendinizi görürsünüz."
Seri Katil Azmettiricisi Charles Manson

İnsan beyni düşünce üretip düşüncesini dile dökmeye başladığı zaman geniş topluluklar hâlinde yaşamaya başlamıştır. İnsanların birlikte yaşamaya başladıkları ilk günden beri sosyal düzenin devamını sağlamak üzere önce sözlü sonra da her birey açısından benzer şekilde uygulanacak yazılı kurallar oluşturulmuştur. Toplumlar bu kurallara ihtiyaç duymuşlardır. Bireylerin bir arada yaşamalarından doğan anlaşmazlıklar ve sosyal olaylar bu kuralların doğmasına neden olmuştur (İçli, 2004).

Her toplum zaman içinde kendi kültürüne uygun bir hukuk sistemi üretmiştir. Bu hukuk devletlerinin ceza yasaları toplumun ve bireyin sınırlarını belirlemişse de zamanla gelişen teknoloji ve sınırları kalkan toplum yapıları nedeniyle evrensel yasalar ortaya çıkmıştır.

BÖLÜM 2

ÇOCUK SUÇLULUĞU VE ÇOCUK KATİLLER

Reyhan Feda

"Tanrı aşkına! Daha fazla öldürmeden yakalayın beni.
Kendime hâkim olamıyorum."
William Heirens (Ruj Katili)

Masumiyetin temsili olarak görülen çocukların suç işlemesi gündeme pek sık gelmese de aslında suç eylemi, toplumun her kesimini içine alan, çocuklar tarafından gerçekleşme oranı göz ardı edilmemesi gereken toplumsal bir meseledir. Bilimsel kaynaklarda 'Juvenile Delinquency' olarak adlandırılan ve 'henüz yetişkin sayılmayan gençlerde suç davranışı' anlamına karşılık gelen kavram, Türkçede 'Çocuk Suçluluğu' olarak kullanılmaktadır. Çocuk suçluluğuna yönelik çalışmalarda ve gerekli müdahalelerde çocukları suça iten olası tüm etkenlerin göz önünde bulundurulması ve geniş açılardan irdelenmesiyle ilerleme sağlanması, bu konuda atılacak önemli adımlar arasındadır zira genç yaştaki suçluların önemli bir çoğunluğu serbest bırakıldıktan kısa bir süre sonra tekrar suç işlemeye meyillidir (Williams ve ark., 2018). Bir toplumun güçlü bir şekilde gelişmesi ve ilerlemesi, büyük oranda çocukların sağlıklı bir çevrede büyümesi, eğitim görmesi ve korunması gibi unsurlara bağlıdır. Bu bağlamda çocukların bakımına ve gelişimine yönelik

BÖLÜM 3

SERİ KATİLLER

Hilal Sena Balandı

"Varlar, çünkü öldürme eylemi insanlık kadar eski bir günah;
Tanrı'yı oynamayı gerektiren."
Türk Seri Katiller, Sevinç Yavuz

İnsanlar, genellikle cinayetlerin bir seri olarak işlenmesinin yeni bir fenomen olduğunu düşünür. Ancak seri cinayet ifadesinin çağdaş bir fenomen olarak algılanmasının sebebi elbette ki seri katillerin yirminci yüzyılda birdenbire ve yoktan ortaya çıkması değildir. Bu eğilimin temel nedenlerinden biri, yirminci yüzyılın sonlarına kadar seri cinayet ve seri katil ifadelerinin henüz ortaya atılmamış olmasının yanı sıra, medyanın işlenen seri cinayetleri insanlara toplu cinayet olarak aktarmış olmasıdır. Bu da demek oluyor ki yalnızca kısa bir süredir kullanılan seri cinayet ifadesi aslında insanlık tarihi kadar eskiye dayanmaktadır.

Çağın ve çağdaş insanın yakaladığı teknoloji ve toplumsal ilerlemede kat edilen bunca mesafeye rağmen, saldırgan cinayet suçları dünya genelinde artarak varlığını sürdürmektedir. Toplumların süregelen modernleşme ve bilgi ile yoğrulma eğilimine karşın bu tür sapmaların varlığı ve cinayetin binlerce yıllık tarihi, insan doğasının şiddete olan yatkınlığı üzerine düşündürür niteliktedir.

BÖLÜM 4

TÖRE CİNAYETLERİ

Sibel Kızıltaş

Benim küçük gecemde
Rüzgar ağaçların yaprağına son kez süre tanıyor
Benim küçük gecemde viran olmanın korkusu var
Kulak ver
Karanlığın esintisini duyuyor musun?
Ben garipçe şu talihime bakıyorum, ümitsizliğe alıştım
Kulak ver
Karanlığın esintisini duyuyor musun?
Furuğ Ferruhzad

Ancak yazgıdır bu. Neye göre kime göre? Başkalarının yaşamları hakkında verilen kararlar ve o kararlar doğrultusunda yapılan infazlar. Yazgılarının böyle son bulacağını bilselerdi, yaşama merhaba demek isterler miydi?

İnsan canlısı olarak yaşamda iyi ve kötü olarak adlandırılan tüm olayların başkahramanıyız. Bir yerlerde yaşatmaya çabalarken bir yerlerde öldürmeye meyilli olduk. Böyle öğrendik, böyle öğretildik.

Toplumsal bir varlık olarak insan, yaşamını sürdürebilmek için belirli yasalar koyar. Çünkü yaşamak için kendine bir savunma

BÖLÜM 5

İNTİHAR

Ravana Bayova
Gül Çörüş

Ölmek,
Bir sanattır, diğer her şey gibi.
Eşsiz bir ustalıkla yapıyorum bu işi.

Lady Lazarus, Sylvia Plath

İntiharın Tanımı

İntihar eylemi tarih boyu araştırılan, nedenleri hakkında yanıt aranan bir konu olmuştur. Konunun sistemli şekilde çalışılması yakın tarihlere denk gelmektedir.

İnsanın bu normal olmayan davranışı anlaşılması son derece zor ve bir o kadar da acı vericidir. Bu sebeple intihar davranışının tanımını vermek de güçleşmektedir. Öz-kıyım olgusu ile bağlı herhangi bir konuyu açıklayabilmek için sağlam temellere dayanan bir tanıma ihtiyaç duyulmaktadır (Sarıçam, 2008).

İngilizce'de "suicide" olan intihar "insanın kendini öldürmesi" anlamına gelen "sui" yani "ben" ve öldürmek, kıymak anlamına gelen "cedere" kelimelerinin birleşmesinin sonucu "suicedere"den

KAYNAKÇA

Bölüm 1

Adagide, S. (2008). 15-49 Yaş Grubu Kadınların Problem Çözme Becerilerinin İncelenmesi. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri

Aile İçi Şiddet Ders Notları, www.psikiyatriksosyalhizmet.com, Erişim Tarihi: 10.05.2010.

Akıncı, S.F. (2007). **Kriminoloji.** İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, s. 150-194.

Aksoy, B. (2003). Problem Çözme Yönteminin Çevre Eğitiminde Uygulanması. **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 2(14), s. 83- 98.

Aktan, C. C. (2008). Stratejik Yönetim ve Stratejik Planlama. **Çimento İşveren**, s. 4-21.

Aktaş, S. (2009). Eşlerden Birinin Kaygı Düzeyi İle Evlilik Uyumu Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

Alagöz, N. (1998). Kasten Adam Öldürme Suçuna Yönelmiş Ergenler İle Suça Yönelmemiş Ergenlerim Benlik Saygılarının Karşılaştırılması. **Yüksek Lisans Tezi,** İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı. İstanbul.

Aldridge, L. M. ve Browne, D. K. (2003). Perpetrators Of Spousal Homicide A Review. **Trauma, Violence, And Abuse,** Vol.4, No.3, pp. 265-276.

Altınköprü, T.(2008). **Şahsiyet Analizi**. İstanbul: Hayat Yayıncılık Iletişim Yapım Eğitim Hizmetleri, s.19-21.

Alyaprak, İ. (2006). Üniversite Sınavına Hazırlanan Öğrencilerde Sınav Kaygısını Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ege Üniversitesi SBE, İzmir.

American Psychiatric Association (APA) (2013). **Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-V),** Washington, DC: APA

Aral, F. (1997). Suçta Etken Olabilecek Kişilik Boyutlarının İncelenmesi. **Yayımlanmamış Doktora Tezi.** İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı. İstanbul, s.1-22.

Arık, İ. A. (1995). **Öğrenme Psikolojisine Giriş,** İstanbul: Der Kitabevi

Arık, İ. A. (1996). **Motivasyon ve Heyecana Giriş,** İstanbul: Çantay Kitabevi

Arslan, C. (2005). Kişilerarası Çatışma Çözme ve Problem Çözme Yaklaşımlarının Yükleme Karmaşıklığı Açısından İncelenmesi. **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 14(75), s. 49-73.

Avcı, M. (2008). Tutuklu Çocuklar Üzerine Bir Araştırma: Çocukların Suça Yönelmesinde Etkili Olan Toplumsal Nedenler ve Çözüm Önerileri. **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 11(1), s. 49-73.

Avcı, R. (2006). Şiddet Davranışı Gösteren Ve Göstermeyen Ergenlerin Ailelerinin Aile İşlevleri, Öfke ve Öfke İfade Tarzları Açısından İncelenmesi. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Çukurova Üniversitesi SBE, Adana.

Balcı, F. (2011). Kadın Suçlularına Karşı Polisin Yaklaşımı ve İletişimin Etkisi (ABD Örneği). **Atatürk İletişim Dergisi**, 1, s. 149-160.

Balcıoğlu, İ. (2005). Suç ve Kadın, http://www.kriminoloji.com/suc_ve_kadin.balcioglu.html, Erişim Tarihi: 10.05.2012

Balcıoğlu, İ., ve Çitken, A. (2008). Adli Psikiyatride Adam Öldürme ve Ceza. **Tıp Bilimleri Dergisi**, Cilt:28 (5)

Balkaya, F. ve Şahin, N. H. (2003). Çok Boyutlu Öfke Ölçeği. **Türk Psikiyatri Dergisi**, 23(1), s. 9-17.

Barr, L. (1993). Basic Facts of Families in Canada, Past and Present (Catalogue Number: 89-516). **Ontario: Statistics,** Ottowa, Canada

Başoğlu, S. T. (2007). Sınav Kaygısı ile Özgüven Arasındaki İlişkinin Erinlik Döneminde İncelenmesi. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Batuman, A. (2011). Günübirlik Cerrahilerde Çocuklara Bilgilendirme Videosu Gösteriminin Preoperatif Anksiyete ve Taburcu Sonrası Davranış Değişimlerine Etkisi. Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi, Adana.

Baymur, B,F. (1972). **Genel Psikoloji**. İstanbul: İnkılap Kitabevi, s. 273-274.

Beeble, L.M.; Bybee, D. ve Sullivan M.C. (2007). Abusive Men's Use of Children to Control Their Partners and Ex-Partners. **European Psychologist**; Vol. 12(1):54-61

Beirne, P., (1988). Heredity Versus Environment: A Reconsideration of Charles Goring's The English Convict (1913) **The British Journal of Criminology**, 28:315-339.

Beser, N. G., ve Öz, F. (2003). Kemoterapi Alan Lenfomalı Hastaların Anksiyete Depresyon Düzeyleri ve Yaşam Kalitesi. **Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi**, 7(1), s. 47-58.

Bilge, A., ve Ünal, G. (2005). Öfke, Öfke Kontrolü ve Hemşirelik Yaklaşımı. Ege Üniversitesi **Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi**, 21(1), s. 189-196.

Bingham, A. (2004). **Çocuklarda Problem Çözme Yeteneklerinin Geliştirilmesi** (A.F. Oğuzkan, Çev.). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Biro, M.; Vuckovıc, N. ve Djurıc A.V. (1992). Towards a Typology of Homicides on the Basis of Personality. **The British Journal of Criminology,** 32:361-371

Bozkurt, S. (2011). Çalışan Ergenlerin Öfke Yönetiminde Roy Adaptasyon Kuramı Temelli Hemşirelik Yaklaşımının Etkisi. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ege Üniversitesi SBE, İzmir.

Browne, A. (1993). Violence Against Women by Male Partners. **American Psychologist**, 48(10), pp. 1077-1087

Bulut Serin, N., ve Genç, H. (2011). Öfke Yönetimi Eğitimi Programının Ergenlerin Öfke Denetimi Becerilerine Etkisi. **Eğitim ve Bilim**, 36(159), s. 236-254.

Burger, M. J. (2006). **Kişilik**. İstanbul: Kaknüs Yayınları, s.23

Burkay, S. (2008). Teorik Çerçevede Suç. **Ethos: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar**. Sayı: 2/4. s. 8-11.

Can, P. B.; Dereboy, Ç. ve Eskin, M. (2012). Yüksek Riskli Sınav Kaygısının Azaltılmasında Sistematik Duyarsızlaştırma ile Bilişsel Yeniden Yapılandırmanın Etkililiğinin Karşılaştırılması. **Türk Psikiyatri Dergisi**, 23(1), s. 9-17.

Cansever, A. (2012). Anksiyete Kavramı http://www.adnancansever.com/?&bid=724699 Erişim Tarihi: 10.05, 2012

Cansunar, N.; Asirdizer, M.; Aycan, N.; Balcıoğlu, İ. ve Batuk, G. (1997). Kadının Suça Yönelimi: Karşılaştırmalı Bir Çalışma. **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, 55(3), s. 341-351.

Cartwright, D. (2001). The Role of Psychopathology and Personality in Rage-Type Homicide: A Review. **South African of Psychology**, Vol.31(3), pp.12-19.

Cavanagh, K.; Dobash, R.E. ve Dobash, P.R., (2007). The Murder of Children by Fathers in the Context of Child Abuse. **Child Abuse & Neglect**, 31, pp. 731–746.

Cazenave, N.A., ve Zahn, M.A. (1992). Women, Murder and Male Domination. **Police Reports of Domestic Violence in Chicago and Philadelphia. Intimate Violence: Interdisciplinary Perspectives**, pp.83-97.

Ceyhun, B., ve Oral, N. (1998). **MMPI Değerlendirme Kitabı**. Ankara

Ceylan, B. (2004). 1997 Ocak Ayı ile 2003 Aralık Ayları Arası İstanbul Polis Bölgelerinde Meydana Gelen Adam Öldürme Olaylarının Kadın Mağdurlarının İncelenmesi. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı. İstanbul, s. 9-23.

Cleckly, H. (1976). **The Mask of Sanity: An Attempt to Clarify Some Issues about the So-Called Psychopathic Personality,** 5th Ed., St.Louis: Mosby

Crowell, N. A. Ve Burgess, A.W. (1996). **Understanding Violence Against Women**. Washington DC: National Academies Press.

Çakır, R. (2001). Yargıtay 1. Ceza Dairesine 1995-2000 Yılları Arasında İntikal Eden Dosyalarda Namus Saiki ile İşlenen Adam Öldürme Suçlarının Değerlendirilmesi. **Uzmanlık Tezi**. İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı. İstanbul, s. 3-4.

Çelenk, S. (2012). Öfke ve Öfke Kontrolü: Öfke Nedir, Belirtileri Nelerdir, Nasıl Kontrol Altına Alınır http://www.tavsiyeediyorum. com/makale _5746.Htm, Erişim Tarihi: 10.05.2012

Çetin, F.; Basım, H. N. ve Karataş, M. (2011). Çalışanların Problem Çözme Becerilerinde Örgütsel Adalet Algısı ve İş Tatmininin Rolü. **Yönetim ve Ekonomi**, 18(1), s. 71-85.

Çınar, O.; Hatunoğlu, A. ve Hatunoğlu, Y. (2009). Öğretmenlerin Problem Çözme Becerileri. Erzincan Üniversitesi **Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi**, 11(2), s. 215-226.

Çoban, B., ve Diğerleri. (2011). Öğretmen Görüşlerine Göre Güzel Sanatlar ve Spor Liselerinde Görev Yapan Yöneticilerin Problem Çözme Yeterlikler. **Kastamonu Eğitim Dergisi**, 19(3), s. 871-886.

Çoban İçağasıoğlu, A. ve Akgün, R. (2011). Ankara Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda Kalan Kadın Hükümlülerin Psikososyal Durumlarının Saptanması ve Sosyal Desteklerinin Belirlenmesi. **Toplum ve Sosyal Hizmet**, 22(2), s. 63-78.

Çolak H. (1998). Kolluk Teşkilatı ve Adli Kolluk. **Sayıştay Dergileri**, Sayı: 28, s.85

Çolak, T. (2007). İstatistiksel Süreç Kontrolü ve Uygulamalar. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Çukurova Üniversitesi FBE, Adana.

Çörüş, G. (Ed.) (2020). **Bireyden Topluma Ruh Sağlığı,** İstanbul: Nobel Akademik

Dağlıoğlu, G. (2009). **Klinik Laboratuvarlarda Kalite Yönetimi: Altı Sigma Protokolünün Uygulanması**. Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi, Adana.

Dawson, M.J. ve Langan, A.P. (1994). Murder in Families. **Bureau of Justice Statistics**, Special Report.

Dede, Y., & Yaman, S. (2006). Fen ve Matematik Eğitiminde Problem Çözme: Kuramsal Bir Çalışma. **Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 2(32), p. 116-128.

Demirbaş, T. (2005). **Kriminoloji**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, s. 40-218.

Diril, A. (2011). Lise Öğrencilerinin Bilişsel Esneklik Düzeylerinin Sosyodemografik Değişkenler ve Öfke Düzeyi ile Öfke İfade Tarzları Arasındaki İlişki Açısından İncelenmesi. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Çukurova Üniversitesi SBE, Adana.

Dobash, R.P. ve Dobash, R.E. (1984). The Nature And Antecedents of Violent Events. **British Journal Of Criminology**, 24, pp. 269-288.

Doğan, Ö. İ., ve Topoyan, M. Problem Çözme Teknikleri http:// kisi.deu.edu.tr/ mert.topoyan/dosyalar/pc.pdf Erişim Tarihi: 10.05.2012.

Dönmezer, S. (1994). **Kriminoloji**. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, s. 2-256.

Dutton, D. G.; Bodnarchuk, M.; Kropp, P. R.; Hart, S. D. ve Ogloff, J. (1997). Wife Assault Treatment and Criminal Recidivism: An Eleven-Year Follow Up. **International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology**, 41 (1), pp. 9-23

Dutton, D. ve Kerry, G. (1999). Modus Operandi and Personality Disorder in Incarcerated Spousal Killers. **International Journal of Law and Psychiatry**, 22(2-3), pp. 287-299

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) (2002). **World Report on Violence and Health: Summary Report**. Geneva: World Health Organization (WHO).

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) (2005). **WHO Multi-Country Study on Women's Health and Domestic Violence Against Women: Summary Report of Initial Results on Prevalence, Health Outcomes and Women's Responses.** Geneva: World Health Organization (WHO).

Düvenci, İ. (1995). Suç İşlemiş Ergenler ile Suç İşlememiş Ergenlerin Kişilik Yapılarının Karşılaştırılması. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı. İstanbul, s. 9-54.

Efe, Y.İ., ve Ayaz, S. (2010). Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet ve Kadınların Aile İçi Şiddete Bakışı. **Anadolu Psikiyatri Dergisi**; 11:23-29.

Ehrenwald, J. (Ed.) (1991), **The History of Psychotherapy,** London: Jason Aranson

Englander, E.K. (1997). **Understanding Violence**. Mahwah, Nj: Lawrence Erlbaum.

Erdoğan, S.A., ve Özkepir, R. (1996). **Kasten Adam Öldürme Suçları**. Seçkin Yayımcılık, s.148.

Erkan, R. ve Erdoğdu, M. Y. (2006). Göç ve Çocuk Suçluluğu. **Aile ve Toplum, Eğitim ve Kültür Araştırma Dergisi**, 9(3).

Erkek, N.; Özgür, G. ve Gümüş, A. B. (2006). Hipertansiyon Tanısı Alan Hastaların Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları. **Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi**, 10(2), s. 9-18.

Erten, Y. ve Ardalı, C. (1996). Saldırganlık, Şiddet ve Terörün Psikososyal Yapıları. **Cogito, Şiddet, Üç Aylık Düşünce Dergisi**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Sayı: 6-7 (Kış-Bahar), s.143.

Fancher, R. E. (1996). **Pioneers of Psychology**, 3rd Ed., New York: W. W. Norton

FBI (1985). Crime Scene and Profile Characteristics of Organized and Disorganized Murderers, **FBI Law Enforcement Bulletin,** 8, 18-22

Fidanoğlu, O. (2006). Evlilik Uyumu, Mizah Tarzı ve Kaygı Düzeyi Arasındaki İlişki. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi EBE, İstanbul.

Fischbach, R.L. ve Herbert, B. (1997). Domestic Violence and Mental Health: Correlates and Conundrums Within and Across Cultures. **Social Science Medicine**, 45:1161–1176.

Fountoulakis, N.K., Leucht, S., & Kaprinis, S.G. (2008). Kişilik Bozuklukları ve Şiddet. **Current Opinions in Psychiatry** (Türkçe Baskı), Cilt:4 (2), s.78-88.

Freud, A. (1989). **Ego ve Savunma Mekanizmaları**. İstanbul: Bağlam Yayıncılık

Fromm, E. (1987). **Sevginin ve Şiddetin Kaynağı**. İstanbul: Payel Yayınevi, s. 23.

Gelles, R. (1991). Physical Violence, Child Abuse, and Child Homicide: A Continuum of Violence, or Distinct Behaviours. **Human Nature**, 2(1), pp. 59-72.

Gençöz, T.; Şenol-Durak, E. ve Durak, M. (2008). Ceza İnfaz Kurumu Personelinde Psikolojik Semptomatoloji: İş Stresi, Psikolojik Dayanıklılık, Tükenmişlik, Sosyal Destek ve Baş Etme Tarzları. Tübitak 1001 Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Projeleri, Sobag Proje No: 105k155.

Gençtan, E. (1998). Psikanaliz ve Sonrası. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Gillespie, C.K. (1989). **Justifiable Homicide: Battered Women, Self-Defense and The Law**. Columbus: Ohio State University Press.

Goddard, H.H. (1920). **Human Efficiency and Levels of Intelligence**. NJ: Princeton University Press

Gottfredson, M.R. ve Hirschi T. (1990). **A General Theory of Crime**. CA: Stanford University Press

Gottlieb, P. ve Gabrielsen, G. (1991). **Homicides in Copenhagen in 1984-1989 Compared With the Period 1959-1983**. 21;153(43):3012-3015.

Gottlieb, P., Kramp, P., Lindhardt, A. ve Christensen O. (1990). Social Background of Homicide. **International Journal of Offender Ther Comp Criminol**. Vol. 34 No. 2 115-129.

Gould, S. J. (1981). **The Mismeasure of Man,** New York: W. W. Norton

Göç, L. (2006). Çocuk Suçluluğu ve Polisin Yaklaşımı. **Yüksek Lisans Projesi**. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE Kamu Yönetimi Anabilim Dalı. Kahramanmaraş, s. 6.

Göğüş, A. K. (2012). Panik Bozukluk ve Agorafobi http://www. alikemalgogus.com/ index.php/anksiyetebozukluklari/panikbozuklukveagorfobi, Erişim Tarihi: 10.05.2012.

Gök, M. (2009). Aile İçi Şiddet ve Öfke İfade Tarzları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Çukurova Üniversitesi SBE, Adana.

Gökdağ, D. (2002). **Aile Psikolojisi ve Eğitimi**. Anadolu Üniversitesi Yayın No: 1377, s. 69-73.

Graham, R.J. (1998). **MMMPI Uygulama ve Yorumlama Rehberi**. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları

Güçlü, N. (2003). Lise Müdürlerinin Problem Çözme Becerileri. **Milli Eğitim Dergisi**.

Güler, A. (2006). İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin Duygusal Zekâ Düzeyleri ile Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Yeditepe Üniversitesi SBE, İstanbul.

Gülnar, M. (2000). Düzce Ağır Ceza Mahkemesine 1990 Yılından Beri İntikal Eden Kasten Adam Öldürme Suçlarına İlişkin Dosyaların İstatistiksel İncelenmesi. **Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi.** İÜ Adli Tıp Enstitüsü. İstanbul

Gültekin, A. (2006). Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Öğrencilerinin Problem Çözme Becerilerinin İncelenmesi. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Atatürk Üniversitesi SBE, Erzurum.

Gümüş Ersen, H. (2010). Suç İşlemiş Kadınların Sosyo Demografik Özellikleri, Anne-Baba Tutumları ve Öfke İfade Biçimlerinin Değerlendirilmesi. **Ya-**

yımlanmamış Uzmanlık Tezi, Sağlık Bakanlığı Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi 7. Psikiyatri Kliniği, İstanbul.

Güngör, H. (2009). Ebeveyn ve Öğretmen Mükemmeliyetçiliğinin 5-6 Yaş Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Algılanan Kaygı Düzeyini Öngörmedeki Rolü. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Pamukkale Üniversitesi SBE, Denizli.

Güzdüz, S. (2009). Dental Fobisi Olan Hastalarda Diğer Anksiyete Bozuklukları Eştanısı. **Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi,** Sağlık Bakanlığı Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi 12. Psikiyatri Kliniği, İstanbul.

Hadi, A. (2000). Prevalence and Correlates of the Risk of Marital Sexual Violence in Bangladesh. **Journal of Interpers Violence**, 15:787–805.

Hagelstam, C., ve Hakkanen, H. (2006). Adolescent Homicides in Finland: Offence and Offender Characteristics. **Forensic Science International**, 164, pp. 110–115.

Hastalıklar/ Kişilik Bozuklukları, www.dpsikiyatri.com, Erişim Tarihi: Mayıs 2010.

Heise, L.L.; Pitanguy J. ve Germain A. (1994). Violence Against Women: The Hidden Health Burden. **World Bank Discussion Papers**, Washington: D.C: World Bank. vol. 72: 255.

Holcomb, R.W. ve Adams, N. (1982). Racial Influences on Intelligence and Personality Measures of People Who Commit Murder. **Journal of Clinical Psychology**. Vol. 38, No. 4.

Holcomb, R.W. ve Adams, N. (1983). The Inter-Domain Among Personality and Cognition Variables In People Who Commit Murder. **Journal of Personality Assesment**, 47(5), pp. 525- 529.

Holtworth, Rehman, U., ve Hernan, K. (2000). General And Spouse-Specific Anger and Hostiliy in Subtypes of Maritally and Violent Men and Nonviolent Men. **Behaviour Therapy**, 31, pp. 603-630.

Hooton, E.A. (1939). Crime And The Man. **American Anthropologist,** 41(3), pp. 504-509.

Hoppe, M.C., & Singer, D.R. (1977). Interpersonel Violence and Its Relationship To Some Personality Measures. **Aggressive Behavior**, vol. 3, pp. 261-270.

Hurtwitz, S. ve Christiansen, K.O. (1983). **Criminology**. London: Allen and Unwin.

İçli, G.T. (2004). **Kriminoloji**, Ankara: Martı Yayınevi, s.7-213.

İçli, T. ve Öğün, A. (1988). Sosyal Değişme Süreci İçinde Kadın Suçluluğu. **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 5(2).

İşbakan, Z. H. (2010). Cana Yönelik ve Mala Yönelik Suç İşlemiş Bireylerin Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılması. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.**

Jacobs, P.A. (1982). The William Allan Memorial Award Address: Human Population Cytogenetics: The First Twenty-Five Years. **American Journal of Human Genetics,** 34:689-98.

Kalichman, S.C. (1988). MMPI Profiles of Women and Men Convicted of Domestic Homicide, **Clinical Psychology**, 44 (6):847-853.

Kamu Hizmetlerinin Özelleştirilmesi Kapsamında Cezaevi Hizmetlerinin Özelleştirilmesi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği (2009).

Kaner, S. (1990). **Suçluluğu Açıklayan Yaklaşımlar**. Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Erzurum, s. 473-477.

Kaplan, H. I.; Freedman, A. M. ve Sadock, B. J. (Eds) (1980). **Comprehensive Textbook of Psychiatry**, Baltimore: Williams & Wilkims

Kaplan H.I.; Sadock B.J. ve Grebb J.A. (1994). S**ynopsis of Psychiatry Behavioral Sciences Clinical Psychiatry**. 7. Edition, Baltimore: Williams and Wilkins, pp. 171-177.

Kaplan, S.J.; Pelcovitz, D.; Salzinger, S.; Weiner, M.; Mandel, S.F.; Lesser, L.L. ve ark. (1998). Adolescent Physical Abuse: Risk For Adolescent Psychiatric Disorders. **American Journal of Psychiatry**, 155:954–959

Karabulut, E. O. ve Pulur, A. (2011). Gençlik Merkezlerine Üye Gençlerin Temsilcilerinin Problem Çözme Becerilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından Karşılaştırılması. **Spormetre, Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi**, 9(2), 71-80.

Karabulut, E. O., & Ulucan, H. (2011). Yetiştirme Yurdunda Kalan Öğrencilerin Problem Çözme Becerilerinin Çeşitli Değişkenler Bakımından İncelenmesi (Kırşehir İli Örneği). **Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 12(1), s. 227-238.

Karakuş, U. (2006). Probleme Dayalı Öğrenme Yaklaşımının Sosyal Bilgiler Derslerinde Uygulanması. **Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi** (Kefad), 7(2), s. 163-176.

Karataş, İ. ve Güven, B. (2010). Ortaöğretim Öğrencilerinin Günlük Yaşam Problemlerini Çözebilme Becerilerinin Belirlenmesi. **Erzincan Üniversitesi Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi**, 12(1), 201-217.

Karataş, Z. (2008). Öğrencilerinde Öfke ve Saldırganlık. **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 17(3), s. 277-294.

Kasten Adam Öldürme Suçunun Nitelikli Hâlleri, www.ankahukuk.com , Erişim Tarihi: Nisan 2010.

Kazan, H. ve Ergülen, A. (2008). Toplam Kalite Yönetimi Araç ve Tekniklerinin Üretimde Etkin Kılınması: Kosi Uygulaması. **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 13(1), s. 159-182.

Kellermann, A.; Rivara, F.; Rushforth, N.; Banton, J.; Donald, M.; Reay, M. ve ark. (1993). Gun Ownership as a Risk Factor of Homicide in the Home. New England. **Journal of Medicine**, 329(15), pp. 1084-1091.

Kırbaş, İ. (2012). Problem Çözme Becerisi http://www.kirbas.com/pdf/pdf_ciktisi.php?id=430 Erişim Tarihi: 10.05.2012.

Kızmaz, Z. (2004). Öğrenim Düzeyi ve Suç: Suç- Okul İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma. **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Elazığ, Cilt:14, Sayı:2, s. 291-319.

Kızmaz, Z. (2007). Cezaevinin ve Hapsetmenin Suçu Engellemedeki Etkisi. **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 17, s. 44-68.

Kişilik Bozuklukları, www.psikoloji.gen.tr/kisilik, Erişim Tarihi: Mayıs 2010

Kocabaşoğlu, N. (2012). Stres ve Anksiyete. http://www.ctf.edu.tr/stek/pdfs/47/ 4719.pdf Erişim Tarihi: 10.05.2012.

Kolburan, G. (1998). Eş Öldürme Olgularında Sosyal Kültürel ve Psikolojik Faktörler. **Yayımlanmamış Doktora Tezi**. İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı. İstanbul

Korkut, F. (2002). Lise Öğrencilerinin Problem Çözme Becerileri. **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 22, s. 177-184.

Kozanoğlu, C.M.(2001). Islahevindeki Çocuklarda Kişisel ve Sosyal Uyum. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı. İstanbul, s. 23-34.

Köknel, Ö.(1981). **Ailede ve Toplumda Ruh Sağlığı**. İstanbul: Hür-Yayın

Köknel,Ö. (1982). **Kişilik**. İstanbul: Altın Kitaplar Basımevi, s.22.

Köknel, Ö. (1996). **Bireysel ve Toplumsal Şiddet**. İstanbul: Altın Kitaplar Basımevi, s. 15-20, 172-174, 222.

Kretschmer, E. (1999). **Physique And Character,** Routledge.

Krimonoloji ve Ceza Hukuku, http://www.kriminoloji.com/, Erişim Tarihi: 10.05.2012.

Kulak, H. (1996). Kasten Adam Öldürme Suçu Faillerinin Kişilik Yapıları ve Sosyo Demografik Özellikleri. **Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi**. İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü. İstanbul

Kulak, H.; Doksat, K. ve Gölge, B. (1996). Kasten Adam Öldürme Suçu Faillerinin Kişilik Yapıları. **Adli Tıp Dergisi**, 12, 95-101

Kulwicki, A.D. (2002). The Practice of Honor Crimes: A Glimpse of Domestic Violence in the Arab World. **Issues Ment Health Nurs**, 23:77–87.

Lewis, O.D.; Moy,E.; Jackson, D.L.; Aaronson, R.; Restifo, N.; Serra, S. ve ark. (1985). Biopsychosocial Characteristics of Children Who Later Murder: A Prospective Study. **American Journal of Psychiatry**. 142(10): 1161–1167.

Marzuk, P.; Tardiff, K. ve Hirsch, C. (1992). The Epidemiology of Murder-Suicide. **Journal of American Medical Association**, 67(23), pp. 3179-3183.

McFadden, P. (1993). Why MenViolate. **South African Politics Econ Mon**, 7:48–51.

McFarlane, J.M.; Campbell, J.C.: Wilt, S.; Sachs, C.; Ulrich, Y. ve Xu, X. (1999). Stalking and Intimate Partner Femicide. **Homicide Studies**, 3(4), pp. 300-316.

McGrath, M. G. (2000). Criminal Profiling: Is There a Role for Forensic Psychiatrist? **Journal of American Academy of Psychiatry and Law**, 28, 315-324

MEGEP (2008). **Problem Çözme**. Ankara: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı.

MEGEP (2011). **Duygularını Kontrol Etme**. Ankara: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı.

Moore, M.T.; Stuart, L.G.; Mcnulty, K.J.; Addis E.M.; Cordova V.J. ve Temple, R.J. (2008). Domains of Masculine Gender Role Stres and Intimate Partner Violence in a Clinical Sample of Violent Men. **Psychology of Men and Masculinity**, Vol.9, No.2, pp. 82-89.

Murphy, M.C.; Taft, T.C. ve Eckhardt I.C. (2007). Anger Problem Profiles Among Partnerviolent Men: Differences in Clinical Presentation and Treatment Outcome. **Journal of Counseling Psychology**. Vol.54, No:2, pp. 189-200.

Mutlu, F.(2006). Aile İçi Şiddet Sürecinde Kadına Yönelik Şiddet Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı. Elazığ.

Nugent, W. R. ve Champling, D. (1997). The Effects of Anger Control Training on Adolescent Antisocial Behavior. **Research on Social Work Practice**, 7(4), pp. 446-462.

Nuray, F.C.; Balcıoğlu, İ. ve Aşırdizer, M. (1995). Coğrafi Bölgeler ve Suç. **4. Anadolu Psikiyatri Günleri**, Selçuk Üniversitesi Tıp Fakültesi, Kongre Özet Kitabı: 6.

Oral, G. (2005). Kriminal Psikolojik Profilleme, http:// sucluprofili.sitemynet.com/

Ortaköylü, L.; Taktak, S. ve Balcıoğlu, İ. (2004). Kadın ve Suç. **Yeni Symposium**, 2(1), s. 13-19.

Ozan, G. (2003). Cinayet ve Cinayet Suçları. **Adli Bilimler Dergisi**. Cilt:2, Sayı:1, s. 27-33.

Ö.G.P.D.M. (2012). Öfke ve Öfke Kontrolü. http://www.nccogpdm.metu.edu.tr/brosur-15.pdf Erişim Tarihi: 10.05.2012.

Öğülmüş, S. (2006). **Kişiler Arası Sorun Çözme Becerileri ve Eğitimi**. Ankara Nobel Yayınları.

Öğünç, E.N. ve İar, V. (2007). Adam Öldürme Suçu İşlemiş Kadınların Suç Motivasyonları ve Kişilik Özellikleri. **Adli Psikiyatri Dergisi**. Cilt:4, Sayı:2, 3-11

Özbek, B. (2009). Cinayet İşleyen Kadınlarda Din Algısı Ankara Kadın Kapalı Cezaevi Örneği. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Özcengiz, D. (2006). Anesteziyle İlgili Bilgilendirmede Kullanılan Farklı Yaklaşımların Çocukları Günübirlik Cerrahi Müdahale Geçiren Ebeveynlerin Durumluk Kaygılarına Etkisi. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Özmen, K. (2004). Aile İçinde Öfke ve Saldırganlığın Yansımaları. **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**. Cilt: 37, Sayı:2, s.27-39.

Özmen, A. (2006). Öfke: Kuramsal Yaklaşımlar ve Bireylerde Öfkenin Ortaya Çıkmasına Neden Olan Etmenler. **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi**, 39(1), s. 39-56.

Öztürk, O. (1994). **Ruh Sağlığı ve Bozuklukları,** Ankara: Hekimler Yayın Birliği

Öztürk Can, H.; Öner, Ö. İ. ve Çelebi, E. (2009). Üniversite Öğrencilerinde Eğitimin Sorun Çözme Becerisine Etkisinin İncelenmesi. **Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi**, 4(10), s. 35-58.

Öztürk, M. (2003). **İşletme ve Yönetim**. İstanbul: Papatya Yayıncılık.

Pakkal, U. (2007). Okul Öncesi Eğitim Alan Ergenlerin, Sosyal Benlik Değerlerinin Problem Çözme Becerisine Etkisi. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.** Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Patrick, J.C.; Hicks, M.B.; Krueger, F.R. ve Lang, R.A. (2005). Relations Between Psychopathy Facets and Externalizing in Criminal Offender Sample. **Journal of Personality Disorder**; 19(4):339-356.

Patterson E.L., ve Eisenberg S. (1979). **Helping Clients with Special Concerns**. Houghton Miffling Company.

Perks, S.M., ve Jameson, M. (1999). The Effects of Witnessing Domestic Violence on Behavioural Problems and Depressive Symptomatology. A Community Sample of Pupils from St Lucia. **West Indian Med J.**, 48:208–211.

Pıçakçıefe, M. (2010). Çalışma Yaşamı ve Anksiyete. **Taf Prev Med Bull**, 9(4), s. 367-374.

Polat, O. Şiddetin Nedenleri ve Psikolojisi. www.psikoloji.gen.tr, Erişim Tarihi: Mayıs 2010.

Polat, O.(2009). **Kriminoloji ve Kriminalistik Üzerine Notlar**. Ankara: Seçkin Yayıncılık, s. 37-197.

Polatlı, A. (2008). Anksiyete Bozuklukları http://www.makaleler.com/ruh-sagligi-makaleleri/pdf/anksiyete-bozukluklari.pdf Erişim Tarihi: 10.05. 2012.

Qasimi, T. B. (2007). Endoskopi İşlemi Uygulanacak Hastaların İşlem Öncesi Anksiyete Düzeyleri ve Bunu Etkileyen Faktörler. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.** İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul.

Rogers, R., ve Seman, W. (1983). Murder and Criminal Responsibility: An Examination of MMPI Profiles. **Behavioral Sciences & The Law.** Vol:1,No:2, pp. 89-95.

Rosenbaum, M. (1990). The Role of Depression in Couples Involved in Murder-Suicide and

Homicide. **American Journal of Psychiatry**, 147(8), pp. 1036-1039.

Rupp, D. E., & Vodanovich, S. J. (1997). The Role Boredom Proneness in Self-Reported Anger And Aggression. **Journal of Social Behavior & Personality**, 12, pp. 925-936.

Sabbatini, R. M. E. (1997). The History of Psychosurgery, **Brain and Mind Magazine**, 1(2)

Saçan, Ö., ve ark. (2010). Anestezi Uygulayıcılarında Anksiyete. **Türk Anest Rean Der Dergisi**, 38(1), 28-34.

Saçar, B. (2007). İlköğretim Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Öfke Tepkisiyle Arkadaş Bağlılığının İncelenmesi. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.** Çukurova Üniversitesi SBE, Adana.

Salkım, Ö. Ö. (2010). Kapalı Kolesistektomi Ameliyatı Öncesi Hemşire Tarafından Verilen Eğitimin Hastaların Bilgi Düzeyine ve Ameliyat Sonrası Kaygı ve Ağrı Düzeylerine Etkisi. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.** Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Savcı, İ. (2004). **Kadın Açık Cezaevinden Notlar–Adını Kader Koyduk**. Ankara: Phoenix Yayınevi.

Saygılı, S., ve Aliustaoğlu, F. S. (2009). Şiddet İçerikli Suç İşleyen Kadın Olguların Değerlendirilmesi. **Adli Tıp Dergisi**, 23(1), s. 24-29.

Saygın, M., ve ark. (2011). Radyoloji Çalışanlarında Depresyon ve Anksiyete Düzeyleri. **S.D.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi**, 2(3), s. 139-144.

Schultz, D. P. ve Schultz, S. E. (1992). **A History of Modern Psychology**, 5th Ed., London: Harcourt Brace Jovanovich Collage Publishers

Serin, O.; Bulut Serin, N. ve Saygılı, G. (2010). İlköğretim Düzeyindeki Çocuklar İçin Problem Çözme Envanteri'nin (ÇPÇE) Geliştirilmesi. **İlköğretim Online**, 9(2), s. 446-458.

Sesli, S. (2012). Öfke Yönetimi http://okulweb.meb.gov. tr/35/02/959733/ dokuman%20arsivi/ fkeynetmalıma.pdf Erişim Tarihi: 10.05.2012.

Sezen, G., ve Paliç, G. (2011). Lise Öğrencilerin Problem Çözme Becerisi Algılarının Belirlenmesi. **Paper Presented at the 2nd International Conference on New Trends in Education and Their Implications**, Antalya, Turkey.

Sheldon, H.W. (1954). **Atlas of Men: A Guide For Somatotyping The Adult Male at All Ages**. New York: Harper

Silverman, R.A., ve Mukherjee, S.K. (1987). Intimate Homicide: An Analysis of Violent Social Relationships. **Behavioural Sciences & The Law**, 5(1), pp. 37-47.

Soyaslan, D. (2003). **Kriminoloji (Suç ve Ceza Bilimleri)**. Ankara: Yetkin Yayınları, s. 32-38.

Spielberger, C. D. (1988). State Trait Anger Expression Inventory içinde Şahin-Hisli, N. (2005). Öfke ve Öfke Denetiminin Kuramsal Temelleri. **Süleyman Demirel Üniversitesi Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi**, 6(10), s. 1-22.

Stout, K.D. (1993). Intimate Femicide: A Study of Men Who Have Killed Their Mates. **Journal of Offender Rehabilitation**, 19, pp. 81-84.

Şahin-Hisli, N.; Batıgün, A. D. ve Uzun, C. (2011). Anksiyete Bozukluğu: Kişilerarası Tarz, Kendilik Algısı ve Öfke Açısından Bir Değerlendirme. **Anadolu Psikiyatri Dergisi**, 12(2), 107-113.

Şahiner, S.D. (2009). Denetimli Serbestlik Tedbirine Hükmedilen Suçluların Sosyodemografik Özelliklerinin ve Rorschach Kişilik Testi Yanıtlarının Taranması. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.** İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı. İstanbul, s. 5.

Şen, C. G., ve Cenkçi, D. (2009). Üretim Planlama Performans Ölçütlerinin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesine Entegre Bir Yaklaşım. **Mühendislik ve Fen Bilimleri Dergisi**. Sigma 27, 1-17.

Şener, S. D. (2006). Yaratıcı Problem Çözme Teorisi ve Diğer Problem Çözme Yöntemleriyle Karşılaştırma. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.** İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Şenol, E. (2003). The Situational And The Personality Factors Predicting Depression and Anxiety of Prisoners. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.** Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Taşçı, N. (2003). Ebelerin Aile İçinde Kadına Uygulanan Şiddete ve Şiddette Mesleki Rollerine İlişkin Tutumları. **Uzmanlık Tezi**. Pamukkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı. Denizli, s. 4.

Taşçı, S. (2005). Hemşirelikte Problem Çözme Süreci. **Sağlık Bilimleri Dergisi. Hemşirelik Özel Sayısı**, 14, s. 73-78.

Taşcı, D. (2011). Psikiyatri Tanısı Alan Ergen ve Ebeveynlerinin Öfke İfade Etme Biçimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Taylan, S. (1990). Heppner'in Problem Çözme Envanterinin Uyarlama, Güvenlik Ve Geçerlik Çalışmaları. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.** Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Topacık, İ. (2009). Anksiyetenin Oluş Nedenler http://www.terapiniz.com/anksiyete-hakkinda/olus-nedenleri.Html Erişim Tarihi: 10.05.2012

Türk Ceza Kanunu (2010), Yaylım Yayıncılık, s. 43-45.

Türker, S. (2010). Öğretmenlerin Çatışma Yönetim Stratejileri ile Sürekli Öfke ve Öfke İfade Düzeyleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Sakarya Üniversitesi SBE, Sakarya.

Ulusal Aile ve Evlilik Terapileri Kongresi (İkinci), Konferans Özetleri: Aile İşlevleri (2003) http://www.aetd.org, Erişim Tarihi: Mayıs, 2010.

Üge, B. (2007). **Adli Psikoloji Ders Notları**. s. 41.

Ünsal, Y. (2010). Problem Çözmedeki Anlam Karmaşası. **Eğitişim Dergisi**, 28.

Wallace, A. (1986). Homicide: The Social Reality. **New South Wales Bureau of Crime Statistics and Research**, Sydney, Australia.

Widom, C.S. (1989). The Cycle of Violence. **Science**, 244, pp. 160-166.

Widom, C.S. ve Ames, M.A. (1994). Criminal Consequences of Childhood Sexual Victimization. **Child Abuse & Neglect**, 18, pp. 303-318.

Wilson, M.; Johnson, H. ve Daly, M. (1995). Lethal and Nonlethal Violence Against Wives. **Canadian Journal Of Criminology**, 37, pp. 331-361.

Wilson, M.I. ve Daly, M. (1992). Who Kills Whom in Spouse Killings? On the Exceptional Sex Ratio of Spousal Homicides in The United States. **Criminology**, 30(2), pp. 189-215.

Yaman, E., ve Türker, S. (2011). İlköğretim Öğretmenlerinin Çatışma Yönetim Stratejileri ve Öfke İfade Düzeyleri Arasındaki İlişki. **Akademik Bakış**, 23, s. 1-12.

Yavuzer, H. (2004). **Ana-Baba ve Çocuk.** İstanbul: Remzi Kitabevi, s.125, 179-181.

Yavuzer, H. (2005). Çocuk Psikolojisi. İstanbul: Remzi Kitabevi, s.130-131.

Yıldız, A. (2004). Ebeveyn Tutumları ve Saldırganlık. **Polis Bilimler Dergisi**. Cilt:6 (3-4). s.131-150.

Yıldız, M. (2009). Amatör ve Paf Liginde Oynayan Futbolcuların Kişilik Tipleri ve Sürekli Öfke-Öfke İfade Tarzlarının İncelenmesi. **Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi**, 11(3), 15-27.

Yıldız, M. (2011). Tutuklu ve Hükümlülerde Umutsuzluk, Ölüme İlişkin Depresyon ve Ölüm Kaygısı İlişkisi. **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 35(1)

Ziyalar, A. (2006). **Erişkin Psikopatolojisi**. İstanbul: Yüce Reklam Yayım Dağıtım. s. 251-266

Bölüm 2

Açıkel, E. G. ve Daşbaş, S. (2019). Suça sürüklenmiş erkek çocuklarla aile aidiyeti ve yaşam doyumu ilişkisi. **Toplum ve Sosyal Hizmet**, 30(3), 965-987.

https://doi.org/10.33417/tsh.622589

Afşin, R., ve Özçelik, A. D. Ö. (2018). Suça sürüklenen çocuklar ile suça sürüklenmeyen çocukların algıladıkları anne ve baba tutumları ile ebeveyn bağ-

lanma stillerinin karşılaştırılarak incelenmesi. **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 17(66), 384-400.

https://doi.org/10.17755/esosder.294032

Algül, A., Semiz, Ü. B., Ateş, M. A., Başoğlu, C., Doruk, A., Ebrinç, S. ve Çetin, M. (2007).

Antisosyal kişilik bozukluğu olan bireylerde madde kullanımı ve saldırganlık ilişkisi. **Düşünen Adam**, 20, 141-150.

Altunbaş, U. (2014). İstanbul'da suça sürüklenen çocukların yaşadığı mahallelerde arazi değerleri. **Planlama**, 24(3), 182-188.

Avcı, M. (2008). Tutuklu çocuklar üzerine bir araştırma: çocukların suça yönelmesinde etkili olan toplumsal nedenler ve çözüm önerileri. **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 11(1), 49-73.

Bozdoğan, B. Y. ve Avcı, M. 2020. Mükerrer suçluluk, davranım bozukluğu ve antisosyal kişilik bozukluğunun ortak değişkenleri üzerine bir derleme. **OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi**, 15(24), 2912-2936. https://doi.org/10.26466/opus.687095

Büyükbaykal, G. (2007). Televizyonun çocuklar üzerindeki etkileri. **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, 28, 31-44.

Duman, N. ve Coşkun, B. N. (2019). "Çocuk yaşta evlilik" ya da "çocuk gelin" olgusuna psikososyal bir bakış. **Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)**, 4(2), 267-276.

https://doi.org/10.21733/ibad.536029.

Duman, S. (2019). Suça sürüklenen çocuklarda tekrarlayıcı suç işleme davranışları ve nöropsikolojik özellikleri. **Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi,** Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı.

Enginyurt, Ö. (2016). Ordu ilinde 2010-2014 yılları arasında suça sürüklenen çocukların değerlendirilmesi. **Klinik Tıp Pediatri Dergisi**, 8(5), 35-39.

Ereş, F. (2009). Toplumsal bir sorun: suçlu çocuklar ve ailenin önemi. **Aile ve Toplum**, 5(17), 88-96.

Fridell, M., Hesse, M., Jæger, M. M., and Kühlhorn, E. (2008). Antisocial personality disorder as a predictor of criminal behaviour in a longitudinal study of a cohort of abusers of several classes of drugs: relation to type of

substance and type of crime. **Addictive Behaviors**, 33(6), 799-811. https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2008.01.001

Göger, F. (2020). Suça sürüklenen çocuklarda şiddet eğilimi ile benlik saygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Gökmen, H. S. (2013, Kasım). **Çocuk dostu kent üzerine stratejiler**. TMMOB 2. İzmir Kent Sempozyumu'nda sunulan bildiri. Mimarlar Odası, İzmir.

Gümüştaş, F., Yulaf, Y., Gökçe, S., Sağlam, S. ve Kütük, E. K. (2014). Adıyaman ilinde çocuk ve ergen psikiyatrisi polikliniğine yönlendirilen adli olguların bir yıllık geriye dönük incelenmesi. **Cukurova Medical Journal**, 39(2), 280-289.

https://doi.org/10.17826/cutf.36075

İçli, T. G. (2009). Çocuk suç ve sokak: Sokakta yaşayan suç işleyen ve suça maruz kalan çocuklar. **T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü**, Ankara.

Hill-Smith, A. J., Hugo, P., Hughes, P., Fonagy, P., and Hartman, D. (2002). Adolescents murderers: abuse and adversity in childhood. **Journal of Adolescence**, 25(2), 221-230.

https://doi.org/10.1006/jado.2002.0462

Karbeyaz, K. (2018). Suça sürüklenen çocuk anneler, Eskişehir'den bir olgu serisi. **Osmangazi Tıp Dergisi**, 40(2), 86-89. https://doi.org/ 10.20515/otd.382683

Kraemer, G. W. (1992). A psychobiological theory of attachment. **Behavioral and Brain Sciences**, 15(3), 493-511. https://doi.org/ 10.1017/ S0140525X00069752

Kunt, V. (2003). Çocuk ve suç. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Antropoloji Ana Bilim Dalı, Ankara.

Kurtuluş, A., Salman, N., Günbet, G., Bora, B., Cenger, C. D. ve Kemalettin, A. (2009). Denizli ilinde 12-15 yaş arasındaki suça sürüklenen çocukların sosyodemografik özellikleri. **Pamukkale Tıp Dergisi**, (1), 8-14.

Leeson, P. T. and Suarez, P. A. (2017). Child brides. **Journal of Economic Behavior & Organization**, 144, 40-61. https://doi.org/ 10. 1016/j.jebo.2017.10.001

Lewis, D. O., Lovely, R., Yeager, C., Ferguson, G., Friedman, M., Sloane, G., Friedman, H., and Pincus, J. H. (1988). Intrinsic and environmental characteristics of juvenile murderers.

Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 27(5), 582-587. https://doi.org/10.1097/00004583-198809000-00011

Myers, W. C. (2004). Serial murder by children and adolescents. **Behavioral Sciences and the Law,** 22(3), 357-374. https://doi.org/10.1002/bsl.590

Öncü, F., Soysal, H., Uygur, N., Özdemir, F., Türkcan, S., Yeşilbursa, D. ve Alataş, G. (2002). Zorunlu klinik tedavi sonrası yineleyici suç işleyen adli psikiyatri olgularının tanı ve suç niteliği açısından değerlendirilmesi. **Düşünen Adam, Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi**, 15(3), 132-48.

Öter, A. (2005). *Çocuk suçluluğunun toplumsal nedenleri (Antalya örneği)***. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özşahin, S. (2019). Bir Freud masalı: Çocuk masumluğu. **Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi**, 3(6), 129-137. https://doi.org/10.31461/ybpd.592021

Peters, K.M. and Blumberg, F.C. (2002). Cartoon violence: Is it as detrimental to preschoolers as we think? **Early Childhood Education Journal**, 29(3),143-148.

Sağlam, M., Kıvrak, M. ve Baysal, T. (2017). Ebeveyn ayrılığının çocukların suça sürüklenmesi üzerindeki etkisinin incelenmesi. **İnönü University International Journal of Social Sciences (INIJOSS)**, 6(1), 111-120.

Sutherland, E. H., Cressey, D. R., and Luckenbill, D. F. (1992). **Principles of Criminology**. Altamira Press.

Temel, M., Kostak, M. A. ve Çelikkalp, Ü. (2014). Çocuk kanallarında yayınlanan çizgi filmlerdeki şiddetin belirlenmesi. **Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi**, 7(3), 199-205.

Thompson, T.L. and Zerbinos, E. (1997). Television cartoons! Do children notice it's a boy's world? **Sex Roles**, 37(5/6), 415-432.

Williams, W. H., Chitsabesan, P., Fazel, S., McMillan, T., Hughes, N., Parsonage, M., and Tonks, J. (2018). Traumatic brain injury: a potential cause of violent crime?. **The Lancet Psychiatry**, 5(10), 836-844. https://doi.org/10.1016/S2215-0366(18)30062-2

Wilson, B.J., Smith, S.L., Potter, W.J., Kunkel, D., Linz, D., Colvin, C.M., and Donnerstein, E. (2002). Violence in children's television programming: assessing the risks. **Journal of**

Communication, 52(1), 5-35. https://doi.org/10.1111/j.1460-2466. 2002. tb02531.x

Yüksel, T. (2019). Bir üniversite hastanesi çocuk psikiyatrisi polikliniğinde değerlendirilen suça sürüklenen çocuklar. *Dicle Tıp Dergisi,* 46(3), 559-565.

https://doi.org/10.5798/dicletip.620603

Bölüm 3

Abel, G. G., Becker, J. V., Cunningham-Rathner, J., Mittelman, M., & Rouleau, J. L. (1988).

Multiple paraphilic diagnoses among sex offenders. **Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law Online**, *16*(2), 153-168.

American Psychiatric Association (2013). Diagnotic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM 5). **American Psychiatric Association (APA)**, *70*.

Croft, W. (2002). **Typology and universals**. Cambridge University Press.

Dore, K. (2010). Sociopaths and Serial Killers: on how people become capable of committing selfish acts of violence without remorse. **The Science of Fiction**, 178.

Douglas, J. E., Burgess, A. W., Burgess, A. G., & Ressler, R. K. (2013). **Crime classification manual: A standard system for investigating and classifying violent crime**. John Wiley & Sons.

Harrison, M. A., Murphy, E. A., Ho, L. Y., Bowers, T. G., & Flaherty, C. V. (2015). Female serial killers in the United States: means, motives, and makings. **The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology,** *26*(3), 383-406.

Heide, K. M., & Solomon, E. P. (2006). Biology, childhood trauma, and murder: Rethinking justice. **International Journal of Law and Psychiatry**, *29*(3), 220-233.

Hill, A., Habermann, N., Berner, W., & Briken, P. (2006). Sexual sadism and sadistic personality disorder in sexual homicide. **Journal of Personality Disorders**, 20(6), 671–684.

Keatley, D. A., Golightly, H., Shephard, R., Yaksic, E., & Reid, S. (2021). Using behavior sequence analysis to map serial killers' life histories. **Journal of Interpersonal Violence,** *36*(5-6), 2906-2928.

Knoll, J. L., & Hazelwood, R. R. (2009). Becoming the victim: Beyond sadism in serial sexual murderers. **Aggression and Violent Behavior,** *14*(2), 106-114.

Krafft-Ebing, R. (1998). **Psychopathia sexualis: With especial reference to the antipathic sexual instinct: A medico-forensic study.** Arcade Publishing.

Leary, T., Southard, L., Hill, J., & Ashman, J. (2017). The Macdonald Triad Revisited: An Empirical Assessment of Relationships between Triadic Elements and Parental Abuse in Serial Killers. **North American Journal of Psychology,** *19*(3).

Levin, J., & Fox, J. A. (2008). Normalcy in behavioral characteristics of the sadistic serial killer. In R. N. Kocsis (Ed.), **Serial Murder and the Psychology of Violent Crimes** (p. 3–14). Humana Press/Springer Nature.

Marono, A. J., Reid, S., Yaksic, E., & Keatley, D. A. (2020). A behaviour sequence analysis of serial killers' lives: from childhood abuse to methods of murder. **Psychiatry, Psychology and Law**, *27*(1), 126-137.

Miller, L. (2014). Serial killers: I. Subtypes, patterns, and motives. **Aggression and Violent Behavior**, *19*(1), 1-11.

Miller, L. (2014). Serial killers: II. Development, dynamics, and forensics. **Aggression and Violent Behavior**, *19*(1), 12-22.

Mitchell, H., & Aamodt, M.G. (2005). The incidence of child abuse in serial killers. **Journal of Police and Criminal Psychology***, 20*, 40-47.

National Ctr for the Analysis of Violent Crime (NCAVC). (2008). **Serial Murder: Multi-Disciplinary Perspectives for Investigators**.

Newton, M. (2006). **The Encyclopedia of Serial Killers.** Infobase Publishing.

Parfitt, C. H., & Alleyne, E. (2020). Not the sum of its parts: A critical review of the MacDonald triad. **Trauma, Violence & Abuse,** *21*(2), 300-310.

Rosewood, J. (2020) **Nasıl Seri Katil Oldular?** Çev. Oğuz Oral, İstanbul: Yakamoz Kitap.

Schechter, H. (2004). **The Serial Killer Files: The Who, What, Where, How, and Why of the World's Most Terrifying Murderers.** Random House Digital, Inc.

Schlesinger, L. B. (2000). Serial homicide: Sadism, fantasy, and a compulsion to kill. **Serial Offenders: Current Thought, Recent Findings**, 3-22.

Sewall, L. A., Krupp, D. B. & Lalumière, M. L. (2013). A test of two typologies of sexual homicide. **Sexual Abuse**, *25*(1), 82-100.

Ürmösné Simon, G. (2015). The traits and the thrill of serial killers. **Internal Security**, *7*(2), 33-42.

Webster, N. (1981). **Webster's Third New International Dictionary of the English Language, Unabridged** (Vol. 1). Merriam-Webster.

Whitman, T. A., & Akutagawa, D. (2004). Riddles in serial murder: A synthesis. **Aggression and Violent Behavior**, *9*(6), 693-703.

World Health Organization (WHO) (1999). **Report of the Consultation On Child Abuse Prevention, 29-31 March 1999, (No. WHO/ HSC/PVI/99.1),** Geneva.

Yavuz, S. (2016). **Türk Seri Katiller: 1960'lardan Bugüne.** 3. Baskı, İstanbul: Profil Kitap.

Zeanah, C. H. & Humphreys, K. L. (2018). Child abuse and neglect. **Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry,** *57*(9), 637-644.

Bölüm 4

Amerikan Psikiyatri Birliği (APA) (2013). **DSM V Tanı Ölçütleri El Kitabı.** Çev. Ertuğrul Köroğlu. Ankara: HYB.

Balcıoğlu, İ. (2001). **Şiddet ve Toplum**, İstanbul: Bilge Yayıncılık.

Bayraktar, S. (2016). **Psikolojik Travma.** Nobel Tıp Kitabevleri

Berktay, F. (2003). **Tarihin Cinsiyeti**, İstanbul: Metis Yaınları.

Cengiz, R. (2003), "Kan Davaları ve Namus Cinayetlerinin Toplumsal Değer ve Normlar Açısından Sosyolojik Görünümü: Tokat/Erbaa Örneği", **Diyarbakır: Akader-Sosyolojik ve Hukuksal Boyutlarıyla Töre ve Namus Cinayetleri Uluslararası Sempozyumu**, s. 62-85

Centel, N.; Zafer, H. ve Çakmut, Ö. (2007). **Kişilere Karşı İşlenen Suçlar** (Cilt 1). Ankara: Beta Yayınları.

Davidson, G. C. ve Neale, J. M. (2004). **Anormal Psikolojisi** (7. Baskı). (Çev. Ed. İhsan Dağ). Ankara: Türk Psikologlar Derneği. (Orijinal çalışmanın basım tarihi 1998).

Delaney, C. (2001). **Tohum ve Toprak**, Çev. Selda Somuncuoğlu ve Aksu Bora, İstanbul: İletişim.

Fikree, F.F., Bhatti, L.I. (1999). Domestic Violence and Health of Pakistani Women. **International Journal Gynaecol. Obstet**. 65:195–201.

Gezik, E. (2003). **Şeref, Kimlik ve Cinayet,** Ankara: Kalan Yayınları.

Göktürk, Y. ve Bulut., S. (2012). Mobbing: İşyerinde Psikolojik Taciz, **Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** , 24(53-70).

Hadi, A. (2000). Prevalence and Correlates of the Risk of Marital Sexual Violence in Bangladesh. **Journal Interpers Violence** 15:787–805.

Hâlis, M. (2002). **Batman'da Kadınlar Ölüyor.** İstanbul: Metis Yayınları.

Human Rights Commission of Pakistan (2004). **Annual Report**. Violence Against Women In Pakistan.

KA-MER (2004a) Alışmayacağız! (We will not get used to!), Namus Adına İşlenen Cinayetler-**2003 Raporu**, Yaylacılık Matbaacılık.

KA-MER (2004b). 'Keşke' dememek için: Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerinde 'namus' adına işlenen cinayetler ile mücadelede kalıcı yöntemler geliştirme projesi" **2004 Raporu**. İstanbul: Berdan Matbaası.

KA-MER (2005). Güney Doğu ve Doğu Anadolu Bölgeleri'nde "Namus" Kisvesi Altında İşlenen Cinayetler İle Mücadelede Kalıcı Yöntemler Geliştirme Projesi, "Suçlu Kim?", **2005 Raporu.**

Kandiyoti, D. (1997). **Cariyeler Bacılar Yurttaşlar-Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler**, İstanbul: Metis Yayınları.

Kardam, F. (1999). **Töre Cinayetleri Üzerine Bazı Düşünceler**, Ankara: Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü.

Kardam, F. (….) **Türkiye'deki Namus Cinayetlerinin Dinamikleri - Eylem Programı İçin Öneriler-Sonuç Raporu**, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, Nüfus Bilim Derneği.

Morris, C. G. (2002). **Psikolojiyi Anlamak. Psikolojiye Giriş**. Ankara: Türk Psikologlar Derneği.

Nasrullah, M.; Haqqi, S. ve Cummings, K.J. (2009). The Epidemiological Patterns of Honour Killing Of Women In Pakistan. **The European Journal of Public Health,** 19(2):193-197.

Öğün-Boyacıoğlu, A. (1996). Türkiye'de Adam Öldürme Suçunda Etkili Olan Bazı Sosyo-Kültürel Faktörlere İlişkin Uygulamalı Çalışma. **Yayımlanmamış Doktora Tezi,** Ankara: Hacettepe Üniversitesi,.

Sennett, R. (2005). **Otorite**, Çev., K. Durand, İstanbul: Ayrıntı

Tezcan, M. (1974). **Türklerle İlgili Stereotipler (Kalıp Yargılar) ve Türk Değerleri Üzerine Bir Deneme.** Ankara: A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları, 44.

Tezcan, M. (1991). **Kan Davaları**, Ankara: AÜEFY.

Tezcan, Mahmut. (1991a) "Türkiye'de Kan Davalarının Boyutları", **Türk Aile Ansiklopedisi**, C:2, Ankara: Aile Araştırma Kurumu Yayınları, s.657–662.

Tezcan, M. (1991b) "Aile ve Kuşak Problemleri", **Türk Aile Ansiklopedisi**, C:2, Ankara: Aile Araştırma Kurumu Yayınları, s.706–707.

Tezcan, M. (1999). Ülkemizde aile içi töre ya da namus cinayetleri. Töre cinayetleri, T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü: **KSSGM** içinde (21-27). Ankara: Beyda Basımevi Ofset.

Tezcan, M. (2000). **Türk Ailesi Antropolojisi**. Ankara: İmge Kitabevi.

Tezcan, M. (2003). **Türkiye'de Töre (Namus) Cinayetleri-Sosyo-Kültürel Antropolojik Yaklaşım.** Ankara: Naturel Yayınları.

Tinker, G.A. (1999). Improving Women's Health In Pakistan. Karachi: World Bank. Beirne, P., Heredity Versus Environment A Reconsideration Of Charles Goring's The English Convict (1913) **The British Journal Of Criminology** 28:315-339 (1988) (Hurtwitz, Christiansen, 1983).

Ünübol. M.; Özbek. G.; Özgön. S.; Gülce. D. ve Demir. B. (2007). Namus Adına Türkiye'de Cinayetlerinin İncelenmesi, **Türk Psikoloji Bülteni**, 41(69).

Yağbasan, M. ve Kolyiğit. H. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Namus-Töre ve Şiddet Algısı (Fırat Üniversitesi Özelinde Bir Alan Araştırması). **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi.,** 35(1-18).

Yalçın-Heckman, L. (2002). Kürtlerde Aşiret ve Akrabalık İlşkileri, Çev. G. Erkaya, İstanbul: İletişim

Yıldız, C. (2003). "İntihar Bir Töre Cinayeti mi?", **Diyarbakır: Akader-Sosyolojik ve Hukuksal Boyutlarıyla Töre ve Namus Cinayetleri Uluslararası Sempozyumu**, s.136- 162

Yirmibeşoğlu, V. (2007). **Toprağa düşen sevdalar: Töre ve namus gerekçesiyle işlenen cinayetler.** İstanbul: Hürriyet Yayıncılık.

Yücel, M. (2006), **Berdel**, İstanbul: Kesit

Bölüm 5

Alvarez, A. (1999). **İntihar - Kan Dökücü Tanrı,** çev. Zühal Çil Sarıkaya, 3. Baskı, Ankara: Öteki Yayınevi, s. 107-108

Amerikan Psikiyatri Birliği (2013). **DSM-5 Tanı Ölçütleri**, çev. Ertoğrul Köroğlu, Ankara: HYB Basım Yayım

American Psyhological Association (2016). Suicide, http: www.apa.org Erişim Tarihi: 09.01.2016

Andreasen, N. (2015). **Yaratıcı Beyin, Dehanın Nörobilimi,** çev. Kıvanç Güney, 6. Baskı, Ankara: Akılçelen Kitaplar, s. 21-23.

Akpunar, B. (2011). Biliş ve Üstbiliş Kavramlarının Zihin Felsefesi Açısından Analizi, **Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish**, 6/4, s. 353-365.

Arkun, N. (1978). İ**ntiharın Psikodinamikleri**, 2. Baskı, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları. s. 128-130

Arslan, M. (2014). **İntiharın Sosyo-Psikolojik Temelleri**, Yayımlanmamış Ders Notları, İstanbul Aydın Üniversitesi.

Atay, M. ve Gündoğar, D. (2002). İntihar Davranışında Risk Faktörleri; Bir Gözden Geçirme, **Kriz Dergisi**, 12(3), Isparta, SDU, Psikiyatri Anabilim Dalı, s. 39-52.

Atkinson, R.C.; Atkinson, R.L.; Hilgard, E.R. (1995). **Psikolojiye Giriş I**, çev. K. Atakay; M.Atakay ve A. Yavuz, İstanbul: Sosyal Yayınları, s. 8.

Atlı, Z. (2007). İntihar Olasılığı Ölçeği (İOÖ)'nin klinik örneklemdeki geçerlilik ve güvenirlik çalışması, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi.

Батарweb, А (2001). **Темперамент и Характер Психологическая Диагностика**, Москва: Владос пресс, s. 9.

Baymur, F. (2014). **Genel Psikoloji**, 22. Baskı. İstanbul: İnkilap Kitabevi, s. 3.

Bayramov, Ə. (1989). **Şəxsiyyətin Təşəkkülünün Aktual Psixoloji Problemləri**, Bakı, s. 10.

Bonnafous, M (1927). İntihar ve Cinnet, **Hayat Mecmuası**, Cilt 1, Sayı 20, s.19-20

Borgen, (2016). Tarihten tüyler ürperten 15 şok edici toplu intihar vakası. https://onedio.com/haber/tarihten-tuyler-urperten-15-sok-edici-toplu-intihar-vakasi-711552 Erişim Tarihi: 22.02.2021

Borgna, E. (1977). **Melankoli**, çev. Meryem Mine Çilingiroğlu, 1.Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 177.

Burton, R. (2009). **The Anatomy of Melancholy**, published by the Ex-classics Project, Public Domain, s. 431.

Cabbarlı, N. (2006). **Ədəbiyyatdan İntihara**, Bakı: Vektor Nəşrlər Evi, s. 192-194.

Cantez, E. (1988). Psikolojik Testler, **Yayımlanmamış Ders Notları**, İstanbul Üniversitesi.

Cain, S. (2012). **Sakinler de Kazanır; Konuşmadan Duramayan Bir Dünya da İçedönüklerin Gücü**, çev. Çetin İdil, İstanbul: Optimist Yayınları, s. 20, 415.

Camus, A. (1997). **Başkaldırı Felsefesi**, çev. Ali Osman Gündoğan, İstanbul: Birey Yayınları, s. 10.

Corsini, R. ve Wedding, D. (2012). **Modern Psikoterapi Teknikleri,** çev. Esra Güzelyazıcı; Seda Çiftçi ve Mina Türkoğlu, 1. Baskı, İstanbul: Kaknüs Yayınları, s. 194-195.

Cüceloğlu, D (2014). **İnsan ve Davranışı, Psikolojinin Temel Kavramları**, 25. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi, s. 141-142.

Çekirge, P. (1996). **Niçin İntihar?**, 1. Basım, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, s. 15.

Çörüş, G. (2019). **Aynadaki Yüzler,** İstanbul: Psikonet Yayıncılık, s. 129-145.

DƏdƏyev, Ş. (2007). **Psixika, İnsan Orqanizmində Psixikanın Məyyənləşdirilməsi və Öğrənilməsi, Yeni Fundamental Psixologiyanın Əsasları.** Bakı: Qanun Nəşriyyatı, s. 37.

Dilbaz, N. ve Seber, G. (1993). Umutsuzluk Kavramı: Depresyon ve İntiharda Önemi, **Kriz ve Krize Müdahale Dergisi**, Ankara Üniversitesi, Psikiyatrik Kriz Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, cilt 1(3), s. 134-138.

Dilsiz, A ve Dilsiz, F. (1993). İntihar Girişimlerinde Belirtilen Nedenler, **Kriz ve Krize Müdahale Dergisi**, Ankara Üniversitesi, Psikiyatrik Kriz Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, cilt 1(3), s. 124-128.

Erdal, K. ve Erdal, G. (2003). Çocuk Oyunlarında Yaratıcılık, **Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 7. Cilt, sayı 1, Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi

Erdal, S. (2008). **İntihar Eden Ünlüler**, 1. Baskı, İstanbul: Gezgin Yayınları, s. 10-11.

Eskin, M. (2012). **İntihar: Açıklama, Değerlendirme, Tedavi ve Önleme**, Ankara: Çizgi Tıp Yayınevi, s. 8.

Eskin, M. ve Atlı, Z. (2009). İntihar Olasılığı Ölçeğinin (İOÖ) Klinik Örneklemde Geçerlik ve Güvenirliliği, **Klinik Psikiyatri,** Cilt 12, s. 111-124.

ЕВГЕНИЙ, И (2004). **Психология индивидуальных различий**, Санкт-Петербурге: Питер, с. 45.

Eysenck, H. ve Wilson, G. (2000). **Kişiliğinizi Tanıyın, ç**ev. Erduran Erol, İstanbul: Remzi Kitabevi, s. 17.

Əliyev, R. (2003). **Psixologiya**, Bakı: Gamma Servis Mətbəəsi, s. 87-88.

Əlizadə, Ə. ve Bayramov, Ə. (2006). **Psixologiya,** Bakı: "Çinar-Çap", s. 448-451.

Freud, S. (1994). **Psikanalize Giriş Dersleri**, Ankara: Öteki Yayınevi.

Freud, S. (2014). **Matem ve Melankoli,** çev. Aslı Emirsoy, İstanbul: Telos Yayıncılık.

Freud, S. (1979). **Sanat ve Sanatçılar Üzerine,** çev. Kamuran Şipal, İstanbul: Bozok Yayınları, s. 193.

Geçtan, E. (2014). **Psikanaliz ve Sonrası**, İstanbul: Remzi Kitabevi, s. 188.

Geçtan, E. (2014). **Varoluş ve Psikiyatri**, İstanbul: Remzi Kitapevi, s. 188.

Genç, A. (2009). Vincent Van Gogh`un Trajik Yaşamından Artakalanlar, Beykent Üniversitesi, **Sosyal Bilimler Dergisi**, 3(1), s110-131

Gençtanırım, D. (2004). Ergenlerde İntihar Olasılığının Yordalanması, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara: Hacattepe Üniversitesi.

ГИППЕНРЕЙТЕР, Ю. ve РОМАНОВА, В. (1982). **Психология Индивидуальных Различий. Тексты**, Москва: Изд-во МГУ, с. 155-158.

Hüseynova, İ. (2016). Yeniyetmələrdə Mənfi Emosiyaların Yaranmasında Temperamentin Rolu, Bakı, **Psixologiya Jurnalı** 1. Sayı, s. 145-154

İnanç, B. ve Yerlikaya, E. (2012). **Kişilik Kuramları**, Ankara: Pegem Akademi, s. 11.

İsmayilov, N ve İsmayilov, F. (2014.) **Tibbi Psixologiya ve Psixoterapiya**, Bakı: Maarif Nəşriyatı, s. 229.

Jamison, R. (2004). **Erken Çöken Karanlık, İntiharı Anlamak**, çev. Emine Bademci, 1. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s. 118-119.

Katipoğlu, B. (2015). Din Psikolojisi Açısından İntiharın Psikoanalizi, **Journal of İnternational Social Research**, Cilt 8, sayı 39, s. 1064-1070.

Kristeva, J. (2009). **Kara Güneş-Depresyon ve Melankoli,** çev. Nesrin Demiryontan, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, s. 11.

Kyga, S; Landen, M. ve BOMAN, M (2013) Mental Ilness, Suicide and Creativity: 40-year Prospective Total Population Study, **Journal of Psychiatric Research**, s. 83-90.

Loehken, S. (2016). **İçedönüklerin Sessiz Gücü**, çev. Erkan Aktaş, İstanbul: Paloma Yayınevi, s. 31.

Maçkalı, Z; Gülöksüz, S. ve Oral, T. (2013). Yaratıcılık ve İki Uçlu Bozukluk, **Türk Psikiyatri Dergisi**, sayı 24.

Marmara, N. (2006). **Sylvia Plath`ın Şairliğinin İntiharı Bağlamında Analizi**, İstanbul: Everest Yayınları, s. 18.

May, R. (2003). **Yaratma Cesareti,** çev. Alper Oysal, 8.Basım, İstanbul: Metis Yayınları, s. 61-62.

МУРИК, С (2008). **Свойство Нервной Системы и Темперамент**, Москва: Иркут. Гос. Ун-та, с. 20.

Немов, Р. (2001). **Психология**. Москва: ВЛАДОС, с. 401.

Odağ, C. (1990). **İntihar (Özkıyım): Tanım, Kuram, Sağaltım,** İzmir: İzmir Psikiyatri Derneği Yayınları, s. 15-17.

ОВЧИННИКОВ, Б. ve ВЛАДИМИРОВА, И. (2003). **Практической Психология**, Москва: Речь, с. 288.

Özen, İ. (1997). **İntihar, İntiharın Tarihine Düzeliş, İlave**, İstanbul: Ozan Yayıncılık, s. 17-19.

Öztürk, O. ve Uluşahin, A. (2014). **Ruh Sağlığı ve Bozuklukları**, İstanbul: Nobel Tıp Kitabevi.

Parlak, S. (2010). İntihar Girişiminde Bulunan Depresiflerin Ruhsal İşleyişlerinin Projektif Testlerle Değerlendirilmesi, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi

Plath, S. (1982). **The Journal of Sylvia Plath**, T. Hughes and F. Culluough (Eds.), New York: Dial Press, s. 240-244.

Prigent, H. (2009). **Melankoli Bunalımın Başkalaşımları**, çev. Orçun Türkay, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 18.

Rzayev, B. (1999). **Məktəblilərdə İdrak Proseslərinin Fəallaşdırılmasının Yolları**, Bakı: TS Firma Mətbəəsi, s. 128.

Rzayev, B. (2001). **Özünə İnsamsızləq və Qorxaqlığa Üstün Gəlmənin Psixoloji Əsasları**, Bakı: "Araz-M" Mətbəəsi, s. 110.

Salamova, K. (2014). **Ümumi Psixologiya**, Bakı: Elm və Təhsil Nəşriyat-Poligrafiya, s 341-342.

Sayıl, I; Berksun, O. ve Özgüven, H. (2000). İntihar Davranışı, **Kriz ve Krize Müdahele Dergisi**, Ankara Üniversitesi, Psikiyatrik Kriz Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, no:6.

Seyidov, S. ve HƏmzƏyev, M. (2007). **Psixologiya**, Bakı: Nurlan Nəşriyatı, s. 392.

СИМОНОВ, П. ve ЕРЩОВ, П. (1984). **Темперамент, Характер И Личности**, Москва: Наука, c. 11.

Soygür, H. (1999). Sanat ve "Delilik", **Klinik Psikiyatri Dergisi**, sayı2, s. 124-133.

СТОЛЯРЕНКО, Л. (1997). **Основы психологии**, Ростов-на-Дону: Феникс, c. 441.

Storr, A. (1992). **Yaratma Dürtüsü**, çev. İpek Babacan, İstanbul: Yayınevi Yayıncılık, s. 248-250.

ŞƏfiyeva, E. (2011). **Anormal İnkişafın Psixologiyası**, Bakı: BDU Nəşriyatı, s. 215-217.

Şimşek, B. (2012). **Yaratıcılık Özgürlüktür**, 1.Baskı, İstanbul: Nobel Yayınları, s. 24-25.

ШНЕЙДМАН, E. (2001). **Душа Самоубийцы**, Москва: Смысл, c. 85-87.

Ukray, M. (2014). **Jung Psikolojisi, Carl Gustav Jung**, 5. Baskı, Ankara: Yason Yayınları, s. 44-45.

Tuğcu, H. (1995). Normal ve Depresif Kişilerde Çeşitli Faktörlere Göre İntihar Olasılığı, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2016). 2015 Yılı İntihar İstatistikleri, www.tuik.gov.tr Erişim Tarihi: 01.07.2016

World Health Organization, (2014). Suicide, http://www.who.int/ topics/suicide/en/ Erişim Tarihi: 10.06.2016

Volant, E. (2005). **İntiharlar Sözlüğü,** çev. Ilgaz Turhan, İstanbul: Sel Yayıncılık, s. 196.

Yavuz, H. (1994). **Yaratıcılık**, 2. Baskı, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, s. 53.

Yücel, M. (2005). **Edebiyatta Ölüm ve İntihar**, 1.Baskı, İstanbul: Jom Yayınları, s. 115.

Yurdusev, H. (1961). **Yaratma Üzerine Freud ve Adler'e Karşı Bir Görüş**, İstanbul: Bözüyük Basımevi, s. 33.

Ziyalar, A. (1981). **Psikiyatrik Semioloji ve Medikal Psikoloji,** İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, Psikiyatri Kliniği Vakfı Yayınları, n:5, s. 2.

2. Basım

BÜROKRASİ SAHNESİ

Dr. Yaşar Okur

nobel
40.yıl

BÜROKRASİ SAHNESİ

Dr. Yaşar Okur

Yayın No.: 4149
Yönetim Siyaseti ve Kamu Yönetimi: 092
ISBN: 978-625-417-878-8
E-ISBN: 978-625-417-879-5
Basım Sayısı: 2. Basım, Temmuz 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com

Kütüphane Bilgi Kartı

Okur, Yaşar.
Bürokrasi Sahnesi / Yaşar Okur
2. Basım, XVI + 314 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-417-878-8
E-ISBN: 978-625-417-879-5
1. Bürokrasi 2. Kurumsal Yönetişim 3. Değişim

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İçindekiler

Ön Söz iii
İkinci Baskı Ön Söz v

Giriş 1

Bölüm 1 - Yönetim ve Çağlar 5
Yönetim ve Çağlar 6
Azrail Geldi 9
Bölge'nin En Zekisi 10
Yüz Değil, Doksan Dokuz 11
Yönetimle Denetim Aynı Dili Konuşabilmeli 12
İşiniz Allah'a Kalmış! 12
İletişim Kazaları 14
Yaklaşık Maliyetin Yüksekliği… 16
Yüzde 49 Oranının Sırrı! 20
"Saldıracaksın, Saldıracaksın, Saldıracaksın!" 23
"Memur Yılıyla" Kaç Yıl Çalıştınız? 23
"İş Yoğunluğumuz Nedeniyle İzin Veremiyoruz" 24
"İşi Geç, ….'ı Nasıl Çalıştırdın, Onu Anlat" 26
Üç Duruşmasına Avukat Gönderilemeyen Dava 28
Alışkanlık Yapınca 30
"Belki Yakında Çalışmaya Başlarım" 31
"Kurunun Yanında Tabii ki Yaş da Yanacak" 32

"Ha O mu, O İrticacı!" 33
"Sayınnn Genel Müdürümmm!" 34
"Siz Anladınız" 35
Pencerede Bir İnek 37
Yönetim Kültürü 38
"Sana Bir Haksızlık Yaptık" 38
"Tek Defom Bu… Bu Otuz Yıldır Böyle" 40
Stadyumda Tek Ses Var: Çıt, Çıt, Çıt… 41
"Bırak Bu İşleri" 42
Bölge Müdürlüğünüzde Kaçak Yakıt Kullanıyor musunuz? 45
Müfettişi Çalıştırmamak Lazım! 45
"İller Bankası Bizim Hızımıza Yetişemiyor" 46
Bir Kova Toprağa Bir Kova Para 47
"Kendinden Daha İyi Olanı Ortamda Yaşatmayacaksın" 48
Rüzgârımız Kesilmesin 48
Üç Anahtar 50
Yüreğinizi Yormayın 51
Deliler 52
Kötü Ortamda, İyiyi Kavramak Zor… 53
Makine Kime Arızalı 55
Yemenin de Bir Usulü Var 56
"Taban Altını Gördün mü?" 56
Ebedî Müsteşar 58
Bürokraside 3m Kuralı 59
Boğazda Karaya Vuran Mühür 60
Bir İşe Üç Ayrı Fiyat 61
Yıllık İzin Kullanımının Zorunlu Hâle Getirilmesine! 62
"Tarafımızdan Hoş Karşılanmamıştır" 63
Risk ve Meyvesi 64
Kıyak Çekme İmkânı 67
Çakal Tuzağı 68

Bölüm 2 - Mevzuat Hazretleri 73
Mevzuat Hazretleri 74
"Sen Bizim Eski Doktorları Andırıyorsun" 77
Akıl Tutulması 79

Sigortayı Attırmak 80
Kanun mu Yapıyoruz Biz? 83
Arazi Tazminatı 84
Hukuka Uygunluk Her Şeyin Çözümü Değil 87

Bölüm 3 - Gizli 89
Gizli 90
"Ben" Odaklı Çalışma 93
Bir Faks Havalesi Kaç Günde Gelir? 94
"Efendim, Sadece Sizin İmzanız Kaldı" 96
Göreve Başlamada Gizlilik 97
Gizlilik Nereye Kadar? 97
Bank Nöbeti 98

Bölüm 4 - Ne Ürettik? 99
Ne Ürettik 100
Nelere Çalışmayalım? 101
Performans Ücreti 101
Çok Çalışma Değil Çok Üretme Önemli 102
Bürokrasinin Performansının Artırılmasına Yönelik Külliye Komisyonuna İki Öneri 104
Çalıştıramıyorsanız Bir İyilik Yapın 106
İşi Baştan Bitirebilme 107
O Devletin İşi Müfettiş Bey 111
Akşam Geç Vakitlere Kadar Çalışıyoruz 112
Bu İş Bitmez 113
Fikriniz mi Geldi, Geçirelim 114
Kurtarılan Hayatlar, Sönen Gelecekler 117

Bölüm 5 - Denetlesek de mi Yönetsek? 121
Denetlesek de mi Yönetsek? 122
Çivi Çıkarılmış Bina Göçmüştür 125
Müfettişlerin Sorumsuzluğu 125
Ne Olacak Bu Denetimin Hâli! 127
"Teknik Müfettiş Önemli, İdari Müfettiş Önemsiz İşlere Bakar" 129
Arşimed'le Çalıştım 131

Sen Bilirsin Hangi Dosyaları Getireceğini 133
Teftiş Raporlarında Sorunlara Sistemsel Bakarak
Çözüm Geliştirme Örneği: Boru Stoklama 134
Teftişin Soğuk Yüzü 136
"Müfettiş Bey, Siz Buraları Bilmezsiniz…" 137
İmalar 138
Acemilik Kötü Bir Şey 139
"Azgınlığı Gemlemek" 140
Rüşvetin - İrtikabın Belgesini Bulduk 141
Yazılar Perde Perde… Anlamak Tecrübeye Kalmış 142
"Biz İl Merkezine Doğru Gitsek Senin Borular Ankara'ya
Doğru Yola Çıkar" 145
Soruşturma Konusu Tarımsal Sulama. 44 İşte Su Kaynağı Yok… 146
Yetki Devri Üzerine 148
"Sen Ne Yaptığının Farkında mısın Müfettiş Bey?" 152
"Hepsini Ben Yaptım, Ama…" 152
Esnaf Pazarlığı Gibi Ceza İndirimi Talepleri 154
"Teknik İşler" 155
Teftiş, İdare, İlişkiler… 156
Soruşturalım mı, Soruşturmayalım mı? 159
Yeniliği Yerleştirmek Zor 160
Bir Soruşturmada Yaşanan Bir Sahne 162
Bir İncelemeyi - Soruşturmayı Sonlandırabilmek 162
Suya At Yüzmeyi Öğrensin 164
Muhakkik Tayininde "Yandım Allah" Dedirten Konular 165
Aydınlatma Yazısı 166
"Eee Şimdi Biz Ne Yazacağız?" 168
Ben Göle Maya Çalıyorum, Senin de Pazarda Bir Sergin Var 168
Mal Beyanı 170
Çalışanın Hakkı 171
Hırsızlığın Kitabı 172
Tanrı'nın Yeryüzündeki Gölgesiydik! 173
Havuz Sefaları 173
Önce Paçanı Kurtaracaksın, Sonra Vicdanını, Sonra Hukuku… 177
Dikkat Müfettiş! 178
"Dikkat Müfettiş!" 178

Bölüm 6 - Ey Liyakat! 179
Ey Liyakat 180
Sayıştay'ın Anayasa'da Düzenlendiği Madde Numarası 182
...'ya Teftiş Kurulu Başkanı 183
"Bunu Anlamak İçin Mühendis Olmak Gerekmez" 183
Onlar Denetlenemez 185
Son Gece 20 Kişi Geldi, Listeden 20 Kişi Çıktı 187
Suikast Gibi Sorular 189
"Sözü Anlama Kapasitesine Sahip Olana Söylemek Lazım" 191
"Biraz Daha Beklersek Üstadımız Kurumu Kapatacak" 192
Mesleğe-Makama Saygı Örneği 193
Stratejik Planı Kim Hazırlayamaz? 194
"Sen Niye Geldin?" 195
"Aklan da Gel" 196
Güven, Ne Kadar İş Yapar? 201
Bir Üstün Liyakat Kriteri 202
Bürokratik Oligarşinin Temsilcisi 203
Sen misin Öneri Getiren… 204
Liyakat, Liyakat, Liyakat… 206
"Dedem …'li" 208

Bölüm 7 – Etik-Şüyuu Vukuundan Beter! 211
Etik-Şuyuu Vukuundan Beter 212
Bazen Basit Görünen Şeyler… 214
Haracın Rayici 214
"Teşekkür Ederim, Onurumuzla Oynamadınız" 215
Gâvura Kızıp Oruç Bozmak 217
"O, X'in Dediklerini Yazmıştır" 217
Bu Kadarı da Olmaz Demeyin 219
"Bu İşi En İyi Sizin Bilmeniz Lazım" 220
Biz Zaten Emeklilikte Bir Şirketin Yönetiminde Yer Alırız 221
Bunlar Yemin Etmişler 221
İşin Gerçeği 222
Emniyet Müdürü ile Görüşme Numarası 223

Bölüm 8 - Devlet, Bürokrasi ve Toplum 225
Devlet, Bürokrasi ve Toplum 226

Harp Olur Darp Olur 227
Borcumuz Borç 227
Çalınan Minarenin Kılıfını Hazırlama 228
Medeniyet Ne Zaman Balta Satır Oldu? 229
Bir Kuvvet Komutanı ile Cumhuriyet Muhabbeti 230
Devletin Malı… 232
Doğru Sözün Yemine İhtiyacı Yok 234
Devlet Ciddiyeti, Sistemi, İtibarı 235
Can Kurtaran Misafirlik Geleneği 236
Barıştırıldılar 237
Vadide Harika Bir Konak 238
Önce Devlet, Devlet Olsun 239
Onu Ancak Biz Bulup Getirebiliriz 241
O Senin Sorunun 242
Dünyanın En Eski Yeraltı Kütüphanesi 244
Bir Ayak Boyu Önde Olma Savaşı 244
Bir Anlamsız Enaniyet Örneği: Biraz Daha Okusak da… 245
"Benim Sözümün Geçerliliği Sekiz Saattir" 246
Müdürüm Nerelerde? 247
"Abi Daha Önce Böyle Bir Güzellik Görmedim" 248
Onun Göz Açısı Seni Kapsamayabilir 249
Bu Nasıl Vandallık? 250
Kökten Çözüm 251
Para ile İmanın Kimde Olduğunu Allah Bilir 252
Borcumu Ödeyemiyorum, Çünkü… 253
"Karpuz Bir Sebzedir Üstat" 255
Siz Yine de Bize Güvenin 256
"İçki İçiyor Musun?" 257
"Ben Onun İçin Sabah Namazına Gittim, O Bir Bira Bile İçmedi.." 259
Pireye Kızıp Yorgan Yakmak 259
"En İyisi Biz Zekâtı Size Verelim" 261
Doğru Ortamda Doğru Davranmak 262
Dost Bulmak 263
Nemrut Dağında Gün Doğumu Muhteşem Ama… 263
Hayat Disiplin İster 265
Toplumun Mayası 266
Toplum Yönetimi Sürüklüyor 267

Bölüm 9 - Haydi İcat Çıkaralım 269
Haydi İcat Çıkaralım 270
Bir Defa da Biz Öncü Olsak Günah mı Olur? 271
Borudur Boru 273
Hakka Saygı 275
Ortama Göre Yönetim 277
Bir Fidan Dikmek 279
Potansiyel Ne, Gerçekleşen Ne? 279
Önemli Olan Çözüm Önerisi 281
Teftiş Raporlarında Öneriler Geliştirme: Akaryakıt Birim Fiyatları Örneği 282
"Teknik İşlerde Rotasyon Olmaz" 286
Nefesi Kuvvetli Sistem 287
"Sen Yönetim Kuruluna Akıl mı Veriyorsun?" 288
"Büyüklerimiz Daha İyi Bilir" 289
Tanrı Misafiri 290
"Anne, Babama Söyle Kaymakam Amcaya Uymasın" 292

Bölüm 10 - Cezbedici Seçmeler 295
Cezbedici Seçmeler 296
Mühür 297
Fay Hattının Şehrin Dışına Çıkarılmasına… 298
Mevzuata Uygun Ölüm 299
"Mevaşi" 300
KPSS'den İçeri Gitmek 301
Takyanos 302
Dizlere Ahşap Kalıp 303
Üflemek 304
Namahrem 304
Bir Yaşam İksiri 306
Ahirette mi Şefaat Edeceksin? 307
Deve Kuşu Stratejisi 307

Sonuç 311
Öz Geçmiş 313

2. Basım

EĞİTİM VE GELİŞİM PSİKOLOJİSİNDE GÜNCEL KONULAR

Editör
Hülya Aksakal Kuc

nobel bilimsel

Eğitim ve Gelişim Psikolojisinde Güncel Konular

Editör: Hülya Aksakal Kuc

Yayın No.: 1103
ISBN: 978-625-433-567-9
E-ISBN: 978-625-433-568-6
Basım Sayısı: 2. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Aksakal Kuc, Hülya.
Eğitim ve Gelişim Psikolojisinde Güncel Konular / Hülya Aksakal Kuc
2. Basım, XII + 194 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-433-567-9
E-ISBN: 978-625-433-568-6
1. Problem çözme becerisi, 2. Duygusal yeterlilik, 3. Olumlu çocukluk yaşantısı, 4. Çocukluk çağı travmaları, 5. Stres, 6. Duygular, 7. Yaratıcılık, 8. Bağlanma stilleri, 9. Üstün yetenek, 10. Zekâ, 11. Psikolojik sağlamlık

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**
ÖN SÖZ ..... **v**

ÇOCUKLARDA PROBLEM ÇÖZME BECERİLERİNİN GELİŞTİRİLMESİNDE ANNE-BABALARIN ROLÜ
Dr. Psikolojik Danışman Hülya Aksakal Kuc

Giriş 1
Problem Nedir? 1
Problem Çözme Nedir? 3
Problem Çözme Becerisini Etkileyen Faktörler 7
Çocuklarda Problem Çözme Basamakları Nasıldır? 12
Çocuklarda Problem Çözme Stratejileri Nelerdir? 19
Problem Çözme Becerisi Gelişen Çocukların Ortak Özellikleri 21
Çocukların Problem Çözme Becerisi Üzerinde Anne-Babanın Rolü 22
Çocukların Problem Çözme Becerisini Geliştirmek İçin Anne Babaların Yapabilecekleri 25
Sonuç 32
Kaynakça 32

ERKEN ÇOCUKLUKTA KÜLTÜR BAĞLAMINDA DUYGUSAL YETERLİLİK
Doç. Dr. Mustafa Kale; Çağ Üniversitesi, Uzman Gizem Tatlı

Giriş 39
Okul Öncesi Dönemde Kültür Bağlamında Duygusal Yeterlilik 40
Duygusal İfade 42
Duygu Bilgisi 43
Duygu Düzenleme 44
Duygu Sosyalleşmesi ve Bu Süreçte Ebeveyn ve Öğretmen 45
Duygu Sosyalleşmesi 45
Duygu Sosyalleşmesi Sürecinde Ebeveynler 45
Kültürel Açıdan Duygu Sosyalleşmesinde Sosyal Temsil 46
Kültürel Açıdan Ortak Duygusal Anımsama 47
Kültürel Açıdan Duygu Sergileme Kuralları 48

Duygu Sosyalleşmesi Sürecinde Akranlar 48
Duygu Sosyalleşmesi Sürecinde Öğretmenler 50
Duygu Sosyalleşmesi Sürecinde Cinsiyet Farklılıkları 50
Duygu Sosyalleşmesinde Sosyoekonomik Farklılıklar 52
Duygusal Gelişim Süreci 53
Sonuç 57
Kaynakça 57

ÇOCUKLUK ÇAĞI TRAVMALARI

Dr. Psikolojik Danışman Safiye Yılmaz Dinç

Giriş 63
Duygusal İhmal 74
Duygusal İstismar 74
Fiziksel İhmal 76
Fiziksel İstismar 77
Cinsel İstismar 78
Tedavi 79
Öneriler 82
Kaynakça 83

ÇOCUK VE ERGENLERDE PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK

Uzman Psikolojik Danışman Seval Oyuncakcı

Giriş 87
Çocuk ve Ergenlerde Psikolojik Sağlamlık 87
Psikolojik Sağlamlık Nedir? 87
Psikolojik Sağlamlığı Yüksek Bireylerin Özellikleri 89
Erken Çocukluk Dönemde Psikolojik Sağlamlık (0-6 Yaş Dönemi) 90
Erken Çocukluk Döneminde Psikolojik Sağlamlığı Güçlendirmek İçin Ebeveynlere Öneriler 91
Çocukluk Döneminde Psikolojik Sağlamlık (6-12 Yaş Dönemi) 93
Çocukluk Döneminde Psikolojik Sağlamlığı Güçlendirmek İçin Öneriler 94
Ergenlik Döneminde Psikolojik Sağlamlık 95

Ergenlik Döneminde Psikolojik Sağlamlığı Güçlendirmek İçin Ebeveynlere Öneriler . 96
Eğitimcilere Öneriler 97
Sonuç..... 99
Kaynakça..... 100

OLUMLU ÇOCUKLUK YAŞANTILARI

Doç. Dr. Mustafa Kale, Uzman Gizem Yılmazer

Giriş..... 103
Çocukluk Yaşantıları..... 104
Olumsuz Çocukluk Yaşantıları..... 104
Olumlu Çocukluk Yaşantıları..... 105
Ebeveynlik ve Olumlu Çocukluk Yaşantısı İlişkisi..... 106
Kültür-Ebeveyn-Arkadaşlık ve Olumlu Yaşam Deneyimleri 108
Arkadaşlık ve Olumlu Çocukluk Yaşantıları 108
Sonuç..... 109
Kaynakça..... 110

ÇOCUKLUKTA BAĞLANMA VE BAĞLANMA STİLLERİ

Uzman Psikolojik Danışman Mehmet Atasayar

Bağlanma ve Bağlanma Stilleri 115
Bağlanma Stilleri 117
Üçlü Bağlanma Modeli..... 117
Güvenli Bağlanma Stili..... 117
Kaygılı-Kararsız Bağlanma Stili..... 118
Kaçınan Bağlanma Stili 118
Dörtlü Bağlanma Modeli 119
Güvenli Bağlanma Stili..... 119
Saplantılı Bağlanma Stili 119
Kayıtsız Bağlanma Stili 120
Korkulu Bağlanma Stili 120
Çocukluk ve Yetişkinlikte Bağlanma..... 121
Bebeklik Döneminde Bağlanma 121
Erken Çocukluk Döneminde Bağlanma..... 122
Orta Çocukluk Döneminde Bağlanma..... 122

Ergenlik Döneminde Bağlanma 122
Yetişkinlikte Bağlanma 123
Kaynakça 125

ERGENLİK DÖNEMİNDE STRESİN ZİHİN VE RUH SAĞLIĞINA ETKİLERİ

Uzman Klinik Psikolog M. Nil Gönce

Giriş 129
Stresin Ergenler Üzerindeki Etkileri 132
Ergenlik Stresinin Ortak Tetikleyicileri 133
Stresin Ruh Sağlığına Etkileri 134
Stres ve Uyku İlişkisi 135
Stres, Öğrenme ve Hafıza İlişkisi 136
Stres Kontrolünde Ebeveyn ve Öğretmen Desteği 138
Stresle Başa Çıkma Yolları 139
Sonuç ve Değerlendirme 139
Kaynakça 140

ÜSTÜN YETENEKLİ ÖĞRENCİLERİN TANILANMASI VE EĞİTİMİ

Doç. Dr. Jaklin Çarkçı

1. Bölüm
Giriş 143
2. Bölüm
Kavramsal Çerçe 145
Üstün Yeteneklilik Tanımı 145
Üstün Yetenekli Çocukların Genel Özellikleri 146
Üstün Zekâ ve Üstün Yetenek Kavramı 150
Üstün Yetenekliliğe İlişkin Kuramlar 151
Üstün Yetenekli Çocukların Eğitimi ve Uygulanan Modeller 154
Ayrı Eğitim Modeli 154
Birlikte Eğitim Modeli 156
Üstün Yetenekli Çocukların Eğitiminde Ailenin Rolü 156
Üstün Yetenekli Çocukların Eğitiminde Öğretmenin Rolü 158
Üstün Yetenekli Çocukların Eğitiminde Rehberlik 160

Üstün Yetenekli Çocukların Eğitim Sorunları 161
Aileden Kaynaklanan Sorunlar 162
Çevreden Kaynaklı Sorunlar 163
Üstün Yetenekli Öğrenci Ailelerin Yaşadıkları Sorunlar 164
Bölüm
Sonuç ve Öneriler 165
Kaynakça 166

EĞİTİMDE İKİZLERİN SINIF YERLEŞİMİ

Uzman Klinik Psikolog Diler Özyurt

Giriş 169
Çoklu Doğumlardaki Artış 169
Kişisel Tecrübelerden Faydalanmak Yeterli mi? 170
Eğitimci Olarak Duyulan Sıkıntı 171
Ebevenlerin Bakışıyla Avantaj/ Dezavantajlar 172
Araştırma Bulguları 173
Ne Yapılmalı? 177
Sonuç 177
Kaynakça 178

DUYGULAR VE YARATICILIK İLİŞKİSİ

Uzman Psikolojik Danışman Nesri Girgin

Giriş 181
I. Bölüm
Duygularımız 181
Kaç Duygu Var? 183
Öfke 184
Korku 184
Tiksinme 184
Üzüntü 184
Küçümseme 185
Şaşkınlık 185
Mutluluk 185

II. Bölüm
Yaratıcılık 186
Yaratıclığın Temel Boyutları 187
Akıcılık 187
Esneklik 188
Özgünlük 188
Ayrıntılama 188
Yaratıcı Fikirler Uygulama Süreci 189
III. Bölüm
Yaratıcılıkta Zihinsel Süreçler 189
Yaratıcı Oyun 190
Tutku 190
Hayal Kurmak 190
Yalnızlık 191
Sezgi 191
Deneyime Açıklık 191
Farkındalık 191
Hassasiyet 191
Sıkıntıları Avantaja Çevirmek 191
Farklı Düşünmek 191
Kaynakça 193

ÇOCUKLARDA PROBLEM ÇÖZME BECERİLERİNİN GELİŞTİRİLMESİNDE ANNE-BABALARIN ROLÜ

Hülya Aksakal Kuc

Giriş

Her problemin çözümü, çözülmemiş yeni problemler doğurur. Hayat problem çözmektir.

Karl R. Popper

İnsanoğlu önüne çıkan sorunlara çözüm arar.

Karl Marx

Problem Nedir?

Problem sözcüğü Grekçede "problema" sözcüğünden gelmektedir. Bu öne çıkan engel anlamına gelen "Proballo" sözcüğünden türetilmiştir (Sungur,1992; Ata, 1997; Keleş Bağlum, 2000; Traş, 2011). Problem kelimesi sıkıntı yaratan, karmaşık ve istenmeyen durumları tanımlayan bir kavramdır ve yaşamsal süreçlerde karşılaştığımız durumları ifade etmek için kullanılır (Yalçın, Açıkgöz ve Tetik, 2010; Traş, 2011). Klapper'e (1917, s. 69) göre problem, çözüm bekleyen ve akla meydan okuyan bir durumdur (Ata, 1997). Dewey ise problem kavramını "İnsanın düşüncelerini ve belleğini karıştıran, ona meydan okuyan ve inancı belirsizleştiren her şey" olarak tanımlamaktadır (Baykul ve Aşkar, 1987; Baykul, 2014, s. 53; Traş, 2011; Erdem ve Genç, 2014; Temel, 2018; Çolpan Kuru, 2021). Başaran'ın (1993, s. 369) tanımına göre problem "Bireyi rahatsız eden ve çözüm

Sonuç

Yaşadığımız toprakların ve gezegenin gelecekteki sahipleri olan çocukların problem çözme becerisini kazanmaları yetişkinlerin öğrenmesinden daha önemlidir. Her ne kadar erkenmiş gibi algılansa da okul öncesi dönem ve ilkokul dönemi çocukların bu beceriyi öğrenmeleri için çok güzel fırsatların sunulabileceği dönemlerdir. Bu dönemlerde problem çözme becerisinin kazanımına olanak sağlayan ortamlar ve etkinlikler aracılığıyla çocuklara yeteneklerini keşfedebilmeleri ve geliştirebilmeleri öğretilebilir. Temel eğitimin verildiği bu dönem çocukların en hızlı geliştiği ve öğrenmeye açık oldukları dönemdir. Bu dönemde uygun koşullar sağlandığı takdirde çocuklar, karşılarına çıkan problemleri çevresindekilerin hükümlerine göre hareket ederek değil problemi kendi düşünceleri, değerleri, deneyimleri ve eğitim ortamından elde ettikleri kazanımları vb. çözmeye çalışırlar. Bu durum çocukların kişilik gelişimlerini de olumlu yönde etkilemektedir. Bu nedenle problem çözme de tıpkı benlik algısı gibi, yaşamın ilk yıllarından başlanarak üzerinde özenle durulması gereken gelişmesinin birtakım becerilerle desteklenmesi ve öğretilmesi gereken ve etkileri yaşam boyu devam eden bir beceridir (Tabaru Örnek ve Çoban Sural, 2018).

Problem çözme becerisinin geliştirilmesi hem birey hem de bireylerden oluşan toplumların huzur ve refahı için büyük bir öneme sahiptir. Her birey yaşamı boyunca küçük, büyük; basit ya da karmaşık birçok problemle karşılaşır. Karşılaştığı problemlerle nasıl baş etmesi gerektiğini öğrenememiş bireyler için yaşam çekilmez bir hâl alabilir. Bu da bireylerin bedensel ve ruhsal sağlığını olumsuz etkilemektedir.

Kaynakça

Ada, Ş., Dilekmen, M., Alver, B. & Seçer, İ. (2010). İlk ve Ortaöğretim Okul Yöneticilerinin Problem Çözme Becerilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi [Educational Administration: Theory and Practice],* 16(2), 153-166.

Adagide, S. (2008). 15-49 Yaş Grubu Kadınların Problem Çözme Becerilerinin İncelenmesi. Hemşirelik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.

Ağır, M. (2007). Üniversite Öğrencilerinin Bilişsel Çarpıtma Düzeyleri ile Problem Çözme Becerileri ve Umutsuzluk Düzeyleri Arasındaki İlişki. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Akkaya, S. (2006). Okul öncesi Eğitim Kurumlarında Uygulanan Fen ve Doğa Etkinliklerinin Çocukların Problem Çözme Becerilerine Etkisi Konusunda Öğretmen Görüşleri. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Aksu, M. (1988). Problem Çözme Becerilerinin Geliştirilmesi. Problem Çözme Yöntemleri El Kitabı. Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi.

Altun, M. (2014). Ortaokullarda (5, 6, 7 ve 8. sınıflarda) Matematik Öğretimi. (10. Baskı). Bursa: Alfa Aktüel.

Anlıak, Ş. (2004). "Farklı Eğitim Yaklaşımları Uygulayan Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Kişiler Arası Bilişsel Problem Çözme Becerisi Programının Etkisinin İncelenmesi." Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Arı, R. ve Şahin Seçer, Z. (2003). "Farklı Ana Baba Tutumlarının Çocukların Psikososyal Temelli Problem Çözme Becerilerine Etkisinin İncelenmesi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, 10, 451-463.

Arslan, V. (2012). Sınıf Öğretmenlerinde Düşünme Stilleri ile Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Rize.

Ata, B. (1997). Tarih Öğretimine Bilimsel Problem Çözme Yönteminin Uygulanmasına Yönelik Bir Model, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Aydoğan, Y. ve Ömeroğlu, E. (2003). Erken Çocukluk Döneminde Genel Problem Çözme Becerilerinin Kazandırılması. OMEP 2003 Dünya Konsey Toplantısı ve Konferansı Bildiri Kitabı. İstanbul, Ya-Pa Yayınları, 451-454.

Aydoğan, E. Y. (2004). İlköğretim İkinci ve Dördüncü Sınıf Öğrencilerine Genel Problem Çözme Becerilerinin Kazandırılmasında Eğitimin Etkisinin İncelenmesi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Basmacı, S. K. (1998). Üniversite Öğrencilerinin Problem Çözme Becerilerini Algılamalarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.

Başa, E. (2011). Üniversite Öğrencilerinin Problem Çözme Becerileri ile Psikolojik Belirtileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.

Başaran, İ. E. (1993). Eğitim Yönetimi. Ankara: Kadıoğlu Matbaası.

Başaran, İ. E. (2005). Eğitim Psikolojisi Gelişim, Öğrenme ve Ortam. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım,.

Batıgün Durak, A. (2000). Problem Çözmeye Yönelik Terapiler: Tanımı ve Değerlendirme. *Türk Psikoloji Bülteni,* 6(19), 40-48.

Baykul, Y. ve Aşkar, P. (1987). Problem ve Problem Çözme, Matematik Öğretimi. Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:193. Açıköğretim Fakültesi Yayınları, No: 94.

Baykul, Y. (2014). Ortaokulda Matematik Öğretimi (5-8. Sınıflar) (2. Basım), Pegem Akademi Yayıncılık: Ankara.

Baykul, Y. (2002). İlköğretimde Matematik Öğretimi. Ankara: PegemA Yayıncılık

Bedge, Z. ve Özyürek, A. (2016). Öğretmen ve Anne-baba Tutumlarının Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Problem Çözme Becerilerine Etkisi. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1): 204-232.

Benzer, A. (2011). Probleme Dayalı Öğrenme Yaklaşımı ile Türkçe Ders Planının Hazırlanması. Preparing the Turkish Lesson Plan Through Problem Based Learning Aproach, *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30.

Binbaşıoğlu, C. (1995). Eğitim Psikolojisi. Ankara: Yargıcı Matbaası.

Bingham, A. (2004). Çocuklarda Problem Çözme Yeteneklerinin Geliştirilmesi (Çev. A.F. Oğuzkan). İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

Bozkulak, P. B. (2010). Okul Yöneticilerinin Problem Çözme Becerileri ve Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişki. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Budak, B. (1999). Lise Öğrencilerinde Algılanan Sosyal Destek Düzeyi ile Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişki. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Bullock, J. (1988). Encouraging Problem Solving. Day Care Early Education, 16(1), 24-27.

Cüceloğlu, D. (1993). İçimizdeki Biz. İstanbul: Sistem Yayıncılık,

Cüceloğlu, D. (1999). Yeniden İnsan İnsana, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Çam, S. & Tümkaya, S. (2008). Psikolojik Danışma İçin Başvuran ve Başvurmayan Üniversite Öğrencilerinin Kişiler Arası Problem Çözme Becerileri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi* , (23). Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/deubefd/issue/25428/268267 Erişim Tarihi: 08.02.2022.

Çalışkan, A. (2019). Öğretmen Adaylarının Sosyal Girişimcilik Özellikleri ile Sosyal Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Fen, Matematik, Girişimcilik ve Teknoloji Eğitimi Dergisi,* Cilt 2, Sayı 2, s. 93-114.

Çelik, S. (2020). Öğretmenlerin Beceri Öğretimi Yeterlik Algıları ile Ölçme ve Değerlendirme Yeterlik Algıları Arasındaki İlişki, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

Çelikkaleli, Ö. & Gündüz, B. (2010). Ergenlerde Problem Çözme Becerileri ve Yetkinlik İnançları. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(2), 361-377. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/cusosbil/issue/4384/60206. Erişim Tarihi: 08.02.2022.

Çimşir, S. & Baysal, Z. N. (2019). "Marmara Üç Aşamalı Bilişsel Karar Verme Becerilerini Geliştirme Modeli"nin Akademik Başarısı Düşük İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Problem Çözme Becerisine Etkisi. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 5(3) , 337-351. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/ekuad/issue/51148/666501. Erişim Tarihi: 08.02.2022.

Çolpan-Kuru, B. (2021). Problem Çözme Yaklaşımının Çeşitli Kuramlar Açısından Değerlendirilmesi. *Alan yazın-CRES Journal,* 2(1), 26-32.

Dağlı, A. (2004). Problem Çözme ve Karar Verme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(7), 41-49.

Demirtas, H. & Dönmez, B. (2008). Ortaöğretimde Görev Yapan Öğretmenlerin Problem Çözme Becerilerine İlişkin Algıları. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(16) , 177-198.

Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/inuefd/issue/8707/108713. Erişim Tarihi: 08.02.2022.

Diken Ö., Topbaş, S. & Diken İ. H. (2009). Ebeveyn Davranışını Değerlendirme Ölçeği (EDDÖ) ile Çocuk Davranışını Değerlendirme Ölçeği (ÇDDÖ)'nin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 10(2), 41-60.

Dinçer, Ç. ve Güneysu, S. (1995). "Okul Öncesi Dönemde Problem Çözme", *Yaşadıkça Eğitim Dergisi*, 42, 2-7.

Doğan, S. (2019). Problem Çözme Becerileri ve Akıllı Telefon Bağımlılığı Belirtilerinin Ebeveyn Çocuk İletişimi Üzerindeki Etkisi, Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Dökmen, Ü. (2008). Sanatta ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati. İstanbul:Remzi Kitabevi.

Durmuş, M. & Okanlı, A. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Problem Çözme Becerileri ile Psikolojik Dayanıklılık Düzeylerinin Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi,* 2(4) , 177-189.

Düz, H. (2016). Okul Öncesi Dönem Çocuklarda Kişiler Arası Sorun Çözme Becerilerinin İncelenmesi: Kuzey Kıbrıs Örneği, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Gazimağusa, Kuzey Kıbrıs.

D'zurilla, T. J. ve Goldfried, M. R. (1971). Problem Solving and Behavior Modification. *Journal of Abnormal Psychology*, 78(1), 107- 126.

Erbaş, Ş. S. (2019). Benlik Saygısı ve Ego Gücünün Problem Çözme Becerisi ile İlişkisinin İncelenmesi/Investigation of Relationship Between Self-Esteem and Ego Strength with Problem Solving Skill, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Erdem, A. R. & Genç, G. (2014). Lise Öğrencilerinin Problem Çözme Becerilerine İlişkin Görüşleri. *Turkish Journal of Educational Studies*, 1(2), 0-0. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/turkjes/issue/34151/377631 . Erişim Tarihi: 08.02.2022.

Erden, M. & Akman, Y. (1998). Gelişim Öğrenme-Öğretme: Eğitim Psikolojisi. (Genişletilmiş 7. Baskı). Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Ereyi, B. (2016). Ergenlerde Bilişsel Esneklik Düzeyi ve Problem Çözme Becerisinin Mizahı Kavramayla İlişkisi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Gelbal, S. (1991). Problem Çözme. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(6). Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/hunefd/issue/7831/103054. Erişim Tarihi: 08.02.2022.

Güven, Y. (2000). Erken Çocukluk Döneminde Sezgisel Düşünme ve Matematik. Ya-Pa yayınları. 1.Basım. Ekim, 29-32.

Heppner, P. P. ve Baker, C. E. (1997). Applications of the Problem Solving Inventory. Measurement and Evaluation in Counseling and Development, 29(4), 229-241.

Işık, N. ve Yıldız N. (2014). "İlköğretim Sınıf Öğretmenlerinin Değer Algıları İle Kişiler Arası Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi", *Researcher*, c. 2, sayı. 2, ss. 1-16, Ocak Sayısı.

Izgar, H., Gürsel, M., Kesici, Ş. ve Negiş, A. (2004). Önder Davranışların Problem Çözme Becerisine Etkisi. XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, 6-9 Temmuz. İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Malatya.

İskender, M., Yaman, E. & Albayrak, G. (2004). İlköğretim Okullarında Etkin Yöneticiler İçin Bir Gösterge: Problem Çözme Becerisi. Marmara Üniversitesi, *Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 20 (20), 73-84.

İşmen, A. E. (2001). Duygusal Zekâ ve Problem Çözme. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi,* (13), 111-124.

Jerath, J. M., Hasija, M., ve Malhotra, D. (1993). A Study of State Anxiety Scores in Problem Solving Situation. Studia Psychologia, 2(35), 143-150. Erişim tarihi: 22.11.2021

Kadıoğlu Ateş, H. ve Çardak, M. (2016). Eğitim Yöneticilerinin Problem Çözme Becerileri İle İlgili Yapılan Araştırmalara Genel Bir Bakış. *Türk ve İslam Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 3 (7), 106-130.

Kalaycı, N. (2001). Sosyal Bilgilerde Problem Çözme ve Uygulamalar. Ankara: Gazi Kitabevi

Karasar, N. (1999). Bilimsel Araştırma Yöntemi (9. Basım). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Keleş Bağlum, O. (2000). Eğitim Yöneticilerinde Sorun Çözme ve Denetim Odağı İlişkisi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

Köstekci, E. (2016). Öğretmen Adaylarının Girişimcilik Özellikleri ile Yansıtıcı Düşünme Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkiye.

Küçük, G. (2018). Ergenlerin İletişim ve Sorun Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenerek Okul Sosyal Hizmeti Düzeyinde Değerlendirilmesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Larson, L. M. ve Heppner, P. P (1985). The Relationship of Problem-solving Appraisal to Career Decision and Indecision. *Journal of Vocational Behavior*, 26(1), P.55-65. https://doi.org/10.1016/0001-8791(85)90025-9 . Erişim tarihi: 10.12.2021.

Mermer, H. (2017). Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Kişiler Arası Sorun Çözme Becerilerini Geliştirmede "Sorunlarımızı Çözebiliriz Oyunu"nun ve Serbest Oyunun Etkisinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Morgan, C. (1999). Psikolojiye Giriş. Çeviren (Hüsnü Arıcı). Ankara: Netekson A.S.

Oğuzkan, F. (1989). Orta Dereceli Okullarda Öğretim. Emel Matbaa, Ankara.

Öğülmüş, S. (2001). Kişiler Arası Sorun Çözme Becerileri ve Eğitimi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Ömeroğlu, E., Büyüköztürk, Ş., Aydoğan, Y. ve Özyürek, A. (2012). 5-7 Yaş Grubu Çocuklar İçin Problem Çözme Ölçeği Geliştirme Süreci. II. Uluslararası Türkiye Araştırmaları Kongresi, 859-868.

Öncü, H. (2019). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Problem Çözme Becerileri İle Öğrenen Özerkliğini Destekleme Davranışları Arasındaki İlişki, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş.

Özdil, G. (2008). Kişiler Arası Problem Çözme Becerileri Eğitimi Programının Okul öncesi Kurumlara Devam Eden Çocukların Kişiler Arası Problem Çözme Becerilerine Etkisi. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Aydın.

Özen Altınkaynak, Ş. ve Akman, B. (2019). Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Okula Uyum Becerilerine Anne Baba Tutumlarının Etkisi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(1), 19-36.

Öztürk, S. (2013). Öğretmen Algılarına Göre İlkokullarda Görevli Okul Yöneticilerinin Problem Çözme Yeterliliklerinin İncelenmesi (İstanbul Anadolu Yakası Örneği), Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Pehlivan, S. (2017). Lise Öğrencilerinin Sosyal Uyum Becerileri ile Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi), Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Polat, R. H. (2008). Sınıf Öğretmenliği Öğrencilerinin Bazı Sosyodemografik Özellikleri ve Düşünme İhtiyacına Göre Problem Çözme Becerilerinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Polat, R. H. & Tümkaya, S. (2010). Sınıf Öğretmenliği Öğrencilerinin Düşünme İhtiyacına Göre Problem Çözme Becerilerinin İncelenmesi. *İlköğretim Online*, 9 (1) , 346-360. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/ilkonline/issue/8596/106973. Erişim Tarihi: 10.01.2022.

Saygılı, H. (2000), "Problem Çözme Becerisi ile Sosyal ve Kişisel Uyum Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Stevens, M. (1998). Sorun Çözümleme. (Çev. Ali Çimen). İstanbul: Timaş Yayınları.

Sungur, N. (1992). Yaratıcı Düşünce. Özgür Yayın Dağıtım, İstanbul.

Şahin, N., Şahin, N. H. & Heppner, P. P. (1993), the Psychometric Properties of the Problem Solving Inventory, Cognitive Therapy and Research, 17(4), 379-396.

Tabaru Örnek, G. ve Ēoban Sural, Ü. (2018). 4. Sınıf Öğrencilerinin Benlik Algıları ile Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Uluslararası Eğitim Bilimleri ve Öğrenme Teknolojileri Dergisi*, Cilt numarası: 1 Sayı: 2, ss.17-23.

Taner Derman, M. & Başal, H. A. (2013). Okul Öncesi Çocuklarında Gözlenen Davranış Problemleri ile Ailelerinin Anne-Baba Tutumları Arasındaki İlişki. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2 (1) , 115-144. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/amauefd/issue/1728/21177. Erişim Tarihi: 14.01.2022.

Tangız, M. (2020). Üniversite Öğrencilerinin Üst Biliş Düzeyleri ve Sosyal Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Çağ Üniversitesi Örneği, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Mersin.

Taylan, S. (1990). Heppner'in Problem Çözme Envanterinin Uyarlama, Güvenirlik ve Geçerlik Çalışmaları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, A. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Temel, H. (2018). Problem Çözme Stratejilerinin Matematiksel Süreç Becerilerine Göre Sınıflandırılması, Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Bursa.

Tertemiz, N. I. ve Çakmak, M. (2001). İlköğretim 1. Kademe Matematik Dersinde Problem Çözme Yöntemine İlişkin Öğretmen Görüşleri. X. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, Bolu, Türkiye.

Tertemiz, N. (1994). "İlkokulda Aritmetik Problemleri Çözmede Etkili Görülen Bazı Faktörler". (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Tertemiz, N. (1995). İlköğretimde Matematik Problemlerini Çözmede Öğretmenin Rolü. *Eğitim ve Bilim*, 19 (95), 67.

Thornton, S. (1998). Çocuklar Problem Çözüyor. Gendaş Yayınları, İstanbul.

Traş, Z. (2011). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Problem Çözme Düzeylerinin Sosyal Yetkinlik ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Türküm, A. S. (1999). Stresle Başaçıkma ve İyimserlik. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Uyar, M. (2002). "Problem Çözme Yaklaşımı". Eğitime Yeni Bakışlar 1. Mikro: Ankara.

Ülgen, G. (2001). Kavram Geliştirme. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Ülküer, N. S. (1988). Çocuklara Problem Çözme Becerisi Nasıl Kazandırılır?. Yaşadıkça Eğitim, 5, 28-31.

Ünsal, Y. ve Moğol, S. (2020). Fizik Eğitiminde Problem Çözme, İksad Publishing House.

Yalçın, B. , Tetik, S. & Açıkgöz, A. (2010). Yüksekokul Öğrencilerinin Problem Çözme Becerisi Algıları İle Kontrol Odağı Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2 (2), 19-27. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/oybd/issue/16336/171024 . Erişim Tarihi:15.12.2021.

Yavaş, S. (2018). Son Çocukluk Döneminde (9-10 Yaş) Sorun Çözme Becerilerinin Akran Zorbalığına Etkisinin İncelenmesi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Yıldırım, B., ve Özkahraman, Ş. (2012). Hemşirelikte Problem Çözme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2(3): 155-159.

Yıldırım, A., Hacıhasanoğlu, R., Karakurt, P., Türkleş, S. (2011). Lise öğrencilerinin Problem Çözme Becerileri ve Etkileyen Faktörler. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 8:1. Erişim: http://www.insanbilimleri.com. Erişim Tarihi:15.12.2021.

Yıldız, H. (2009). Hemşirelerin Tükenmişlik Düzeylerinin ve Problem Çözme Becerilerinin İncelenmesi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Zembat, R. ve Unutkan, Ö. (2003). Problem Çözme Becerilerinin Gelişimi. M. Sevinç (Yay. Haz.), Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar İçinde (ss. 221-229). İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

http://www.eyuboglu.k12.tr/dosyalar/akademik-hayat/yayinlarimiz/rehberlik-postasi/2010110401.pdf. Erişim Tarihi: 03.02.2022.

ERKEN ÇOCUKLUKTA KÜLTÜR BAĞLAMINDA DUYGUSAL YETERLİLİK

Gizem Tatlı

Mustafa Kale

Giriş

Duygular; insan yaşamının sosyal etkileşim merkezi olarak tanımlanan içsel bir süreçtir (Campos, Frankel ve Camras, 2004). Duygu ile beraber insanlar kendilerini ifade etmekte, çevresindeki olay ve durumlara tepkiler vermekte, önemli gördükleri olayları anımsayabilmekte ve kendini savunabilmektedir. Bununla birlikte duyguların uygun şekilde kullanılmaması, işlevsel olmayan davranışlara yol açabilmekte, hayatı zorlayabilmektedir. Doğumdan itibaren çocuklar, farklı duyguları deneyimleme ve ifade etme becerilerinin yanı sıra çeşitli duygularla baş etme ve yönetme kapasitelerini hızla geliştirirler. Bu yeteneklerin gelişimi, motor, bilişsel ve dil gelişimi kadar görünür olmasa da aslında duygusal beceriler de belli bir hızda gerçekleşir. Erken çocukluk yıllarında duygusal gelişimdeki bu hız diğer gelişim alanlarına oranla daha az dikkat çekmektedir. Oysa duygusal gelişimin temelleri yaşamın ilk yıllarında atılır ve çocuğu yaşamı boyunca her yönden etkiler. Öyle ki, yaşamın ilk yıllarında duygusal gelişimde yer alan izler, okul öncesi eğitime geçişle çocuğun akran ve öğretmeniyle ilişkilerinden, çocuğun ilerleyen gelişim evrelerinde kuracağı tüm duygusal ilişkilerini ve bağlarını etkileyebilmektedir.

Erken dönemde gelişmeye başlayan duygusal gelişim süreci ise insana özgü şekillenebilmektedir. Ekman ve Cordar (2011), duyguyu "evrensel paylaşımlara, kültüre ve kişiye özgü olaylara verilen tepkiler olarak tanımlamaktadır. Tanıma göre kişilerin içinde yetiştiği kültürel bağlam, duyguları biçimlendirir. Çocukla-

Sonuç

Duygusal gelişim bir boşlukta gerçekleşmemektedir. Kültür, duygusal gelişimin her yönüne nüfuz eder ve her kültürde duygularla ilgili kültürel inançlar farklılaşabilir. Duygularla ilgili kültürel inançlar, o kültürde ebeveynlerin çocuklarına ilişkin duygu sosyalleştirme hedefleri ve beklentilerini belirlemekte olup bu hedef ve beklentiler kültürel olarak aktarılmaktadır. Okul öncesi dönemde çocuklar kültürel çevrelerinin farklı hedef ve beklentilerinin etkisinde olabilmektedirler. Özellikle okul öncesi dönemde öğretmen ve ebeveynler arasında etnik, kültürel eşleşmenin sağlanamaması durumunda, çocuklar ev ve okul bağlamları arasında yer alan beklentiler arasında bocalayabilirler. Bu nedenle çocuğun içerisinde yetiştiği kültürel bağlamda yer alan bireylerin hedef ve beklentilerinin çocuğun duygusal gelişimini örselememesi önem taşımaktadır. Diğer yandan farklı kültürel topluluklardan gelen çocukların farklı duygusal tepkileri okulda akranları tarafından anlaşılamayacağından okul ortamında akran ilişkileri de olumsuz yönde etkilenebilir. Bu durumla ilgili kültürel inançların çocuğun yararına olacak şekilde düzenlenmesi ve iletilerin duygusal gelişime ket vurmayacak biçimde ilerlemesi olasıdır. Çünkü duygular, kültürel normların ve ideallerin iletilebileceği bir ortamdır. Ebeveynler ve kültürel çevrede bulunan diğer bireyler çocuklara duyguları öğretirken aslında onlara kültür hakkında da birçok bilgiyi öğretmektedirler. Buna rağmen çoğu zaman kültürde duygusal gelişimin önemi genellikle gözden kaçırılmaktadır. Tüm bu nedenlere bağlı olarak farklı kültürel toplulukların bir arada yaşadığı ülkelerde, çocukların duygusal gelişim sürecinin pozitivist bir yaklaşımdan ziyade yorumlayıcı bir bakış açısıyla kültür bağlamında incelenmesi önerilmektedir.

Kaynakça

Aber, J. L. & Cicchetti, D. (1984). The Socio-Emotional Development of Maltreated Children. *In Theory and Research in Behavioral Pediatrics,* 147-205.

Acar, A. (2021). Okul Öncesi Dönem Çocukları İçin Duygu Düzenleme Becerileri Ölçeğinin Geliştirilmesi. Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.

Ahn, H. J. & Stifter, C. (2006). Child Care Teachers' Response to Children's Emotional Expression. *Early Education and Development, 17*(2), 253-270.

Bassett, H. & Denham, S., Mincic, M. & Graling, K. (2012). The Structure of Preschoolers' Emotion Knowledge: Model Equivalence and Validity Using a Structural Equation Modeling Approach. *Early Education & Development, 23*(3), 259-279.

Bassett, D. R., Toth, L. P., LaMunion, S. R. & Crouter, S. E. (2017). Step Counting: A Review of Measurement Considerations and Health-Related Applications. *Sports Medicine, 47*(7), 1303-1315.

Bican-Kaya, E. & Sarıtaş-Atalar, D. (2017). Ana Babaların Duygu Sosyalleştirme Uygulamaları ve Erken Çocukluk Döneminde Duygusal ve Sosyal Gelişim. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 57*(2), 1365-1388.

Boratav, H. B., Sunar, D. & Ataca, B. (2011). Duyguları Sergileme Kuralları ve Bağlamsal Belirleyicileri: Türkiye'de Üniversite Öğrencileri ile Yapılan Bir Araştırma. *Turkish Journal of Psychology, 27(*67), 102-103.

Bretherton, I., McNew, S. & Beeghly-Smith, M. (1981). Early Person Knowledge as Expressed in Gestural and Verbal Communication: When Do Infantsacquire a "Theory of Mind? ". In M. Lamb & L. Sherrod (Eds.), *Socialcognition In Infancy,* 333-373.

Bretherton, I., Fritz, J., Zahn-Waxler, C. & Ridgeway, D. (1986). Learning to Talk About Emotions: A Functionalist Perspective. *Child Development,* 529-548.

Brophy-Herb, H. E., Horodynski, M., Dupuis, S. B., London Bocknek, E., Schiffman, R., Onaga, E. & Thomas, S. (2009). Early Emotional Development in Infants and Toddlers: Perspectives of Early Head Start Staff and Parents. *Infant Mental Health Journal: Official Publication of the World Association for Infant Mental Health, 30*(3), 203-222.

Buscemi, L., Bennett, T., Thomas, D. & Deluca, D. A. (1996). Head Start: Challenges and Training Needs. *Journal of Early Intervention, 20*(1), 1-13.

Buck R. (1977). Nonverbal Communication of Affect in Preschoolchildren: Relationships with Personality and Skin Conductance. Journal of Personality and Social Psychology. 4(1), 225-236. Doi: 10.1037//0022-3514.35.4.225.

Campos, J. J., Frankel, C. B. & Camras, L. (2004). On the Nature of Emotion Regulation. *Child Development, 75(*2), 377-394.

Carver, L. J. & Vaccaro, B. G. (2007). 12-Month-Old Infants Allocate Increased Neural Resources to Stimuli Associated with Negative Adult Emotion. *Developmental Psychology, 43*(1), 54-63.

Caulfield, J., Kidd, S. ve Kocher, T. (2000). Eylemde Beyin Temelli Öğretim. Eğitim Liderliği, 58 (3), 62-65.

Cicchetti, D. & Olsen, K. (1990). The Developmental Psychopathology of Child Maltreatment. Handbook of Developmental Psychopathology, 261-279.

Chaplin, T. M. & Aldao, A. (2013). Gender Differences in Emotion Expression in Children: a Meta-analytic Review. Psychological Bulletin, 139(4), 735.

Chen, C., Ouyang, W., Grigura, V., Zhou, Q., Carnes, K., Lim, H. & Murphy, K. M. (2005). ERM is Required for Transcriptional Control of the Spermatogonial Stem Cell Niche. Nature, 436(7053), 1030-1034.

Cole, P. M., Bruschi, C. J. ve Tamang, B. L. (2002). Çocukların Zor Durumlara Duygusal Tepkilerinde Kültürel Farklılıklar. Çocuk Gelişimi, 73 (3), 983-996.

Conger, R. D. & Dogan, S. J. (2007). Social Class and Socialization in Families. In J. E. Grusec & P. D. Hastings (Eds.), Handbook of Socialization: Theory and Research, 433-460.

Conte, E., Ornaghi, V., Grazzani, I., Pepe, A. & Cavioni, V. (2019). Emotion Knowledge, Theory of Mind, and Language In Young Children: Testing a Comprehensive Conceptual Model. *Frontiers in Psychology,10,* 2144.

Curby, T. W., Brock, L. L. & Hamre, B. K. (2013). Teachers' Emotional Support Consistency Predicts Children's Achievement Gains and Social Skills. *Early Education & Development, 24*(3), 292-309.

Denham, S. A. & Grout, L. (1992). Mothers' Emotional Expressiveness and Coping: Relations with Preschoolers' Social-emotional Competence. Genetic, Social and General Psychology Monographs.

Denham, S. A., Renwick-DeBardi, S. & Hewes, S. (1994). Emotional Communication Between Mothers and Preschoolers: Relations with Emotional Competence. *Merrill-Palmer Quarterly,* 488-508.

Denham, S. A., Mitchell-Copeland, J., Strandberg, K., Auerbach, S. ve Blair, K. (1997). Parental Contributions to Preschoolers' Emotional Competence: Direct and Indirect Effects. *Motivation and Emotion, 21*, 65-86.

Denham, S. A. (1998). Emotional Development in Young Children. Guilford Press.

Denham, S., von Salisch, M., Olthof, T., Kochanoff, A. & Caverly, S. (2002). Emotional and Social Development in Childhood. *Blackwell Handbook of Childhood Social Development,* 307-328.

Denham, S. & Kochanoff, A. T. (2002). Parental Contributions to Preschoolers' Understanding of Emotion. *Marriage & Family Review, 34*(3), 311-343.

Denham, S. A., Blair, K. A., DeMulder, E., Levitas, J., Sawyer, K., Auerbach-Major, S. & Queenan, P. (2003). Preschool Emotional Competence: Pathway to Social Competence?. *Child Development, 74*(1), 238-256.

Denham, S. A., Ferrier, D. E., Howarth, G. Z., Herndon, K. J. & Bassett, H. H. (2016). Key Considerations in Assessing Young Children's Emotional Competence. *Cambridge Journal of Education, 46*(3), 299-317.

Denham, S. A., Bassett, H. H. ve Miller, S. L. (2017). Erken Çocukluk Öğretmenlerinin Duyguları Sosyalleştirmesi: Bağlamsal ve Bireysel Katkıda Bulunanlar. *Çocuk ve Gençlik Bakım Forumu'nda 46*(6), 805-824.

Diemer, M. A., Mistry, R. S., Wadsworth, M. E., López, I. & Reimers, F. (2013). Best Practices in Conceptualizing and Measuring Social Class in Psychological Research. *Analyses of Social Issues and Public Policy, 13*(1), 77-113.

Dzokoto, V. A., Osei-Tutu, A., Kyei, J. J., Twum-Asante, M., Attah, D. A. & Ahorsu, D. K. (2018). Emotion Norms, Display Rules and Regulation in the Akan Society of Ghana: An Exploration Using Proverbs. *Frontiers in Cultural Psychology,* https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01916.

Eisenberg, N., Cumberland, A. & Spinrad, T. L. (1998). Parental Socialization of Emotion. Psychological Inquiry, 9(4), 241-273.

Eisenberg, N. & Spinrad, T. L. (2004). Emotion-Related Regulation: Sharpening the Definition. *Child Development, 75*(2), 334-339.

Ekman, P. & Friesen, W. V. (1969). There Pertoire of Nonverbal Behavior: Categories, Origins, Usage and Coding. *Semiotica*, 1, 49-98.

Ekman, P. & Cordar, D. (2011). What is Meant by Calling Emotion Basic. Emotion Review, 3, 364-370.

Fawcett, C. & Liszkowski, U. (2015). Social Referencing During Infancy and Early Childhood Across Cultures. In International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, 556-562.

Feinman, S. (1992). Social Referencing and Conformity. In Social Referencing and the Social Construction of Reality in Infancy Springer, Boston, MA, 229-26.

Fivush, R. (1991). Gender and Emotion in Mother-child Conversations about the Past. *Journal of Narrative and Life History*, 1(4), 325-341.

Friedlmeier, W. (2005). Emotional Development and Culture. Reciprocal Contributions of Cross-Cultural Research and Developmental Psychology. Culture and Human Development. *the Importance of Cross-Cultural Research to Social Sciences*, 125-152.

Frodi, A. M. & Lamb, M. E. (1980). Child Abusers' Responses to Infant Smiles and Cries. *Child Development, 51*(2) 238-241.

Garner, P. W. & Spears, F. M. (2000). Emotion Regulation in Low-income Preschoolers. *Social Development, 9*(2), 246-264.

Gianino, A. & Tronick, E. Z. (1988). The Mutual Regulation Model: The Infant's Self and Interactive Regulation and Coping and Defensive Capacities. In T. M. Field, P. M. McCabe & N. Schneiderman (Eds.), Stress and Coping Across Development, 47-68.

Gordon, S. L. (1989). The Socialization of Children's Emotions: Emotional Culture, Competence, and Exposure. In C. Saarni & P. L. Harris (Eds.), Children's Understanding of Emotion, 319-349.

Halberstadt, A. G., Denham, S. A. & Dunsmore, J. C. (2001). Affective Social Competence. *Social Development, 10*(1), 79-119.

Hasçuhadar, B. (2015). Okul Öncesi Dönemdeki Çocuklarda Ebeveynlik Davranışları, Duygu Sosyalleştirme, Hazzı Geciktirme, Sosyal Yeterlilik ve Yaratıcılık Arasındaki İlişkiler. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.

Hoffman, M. L. (1984). Interaction of Affect and Cognition in Empathy. *Emotions*, *Cognition and Behavior*, 103-131.

Holodynski, M. & Friedlmeier, W. (2012). Affect and Culture. In J. Valsiner (Ed.), the Oxford Handbook of Culture and Psychology, *Oxford University Press,* 957-986.

Jin, Z., Zhang, X. & Han, Z. R. (2017). Parentale Motion Socialization and Child Psychological Adjustment Among. Chinese Urban Families: Mediation Through Child Emotion Regulation and Moderation, *Frontiers in Psychology, 8*(2198), https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.02198.

Karabulut, A. T. (2016). Personality Traits on Entrepreneurial Intention. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 229, 12-21.

Kärtner, J., Keller, H. ve Yovsi, R. D. (2010). Mother-Infant Interaction during the First 3 Months: the Emergence of Culture-Specific Contingency Patterns. *Child Development, 81,* 540-554.

Kandır, A. & Alpan, U. Y. (2008). Okul Öncesi Dönemde Sosyal-Duygusal Gelişime Anne-Baba Davranışlarının Etkisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 14*(14), 33-38.

Keller, H. & Otto, H. (2009). The Cultural Socialization of Emotion Regulation During Infancy. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 40(*6), 996-1011.

Kim, H. S., Sherman, D. K. & Taylor, S. E. (2008). Culture and Social Support. American Psychologist, 63(6), 518.

Kropp, J. P. & Haynes, O. M. (1987). Abusive and Nonabusive Mothers' Ability to Identify General and Specifice Motion Signals Of Infants. *Child Development,* 187-190.

Kuebli, J. & Fivush, R. (1992). Gender Differences in Parent-Child Conversations About Past Emotions. *Sex Roles, 27*(11), 683-698.

Lewis, M. & Michalson, L. (1983). The Socialization of Emotion. In Children's Emotions and Moods, Springer, Boston, MA, 193-230.

Lewis, M. (2008). Self-conscious Emotions: Embarrassment, Pride, Shame and Guilt. In M. Lewis, J. M. Haviland-Jones & L. F. Barrett (Eds.), Handbook of Emotions, 742-756. the Guilford Press.

Macklem, G. L. (2007). Practitioner's Guide to Emotion Regulation in School-aged Children. Springer Science & Business Media.

Matsumoto, D. & Assar, M. (1992). The Effects of Language on Judgments of Universal Facial Expressions of Emotion. *Journal of Nonverbal Behavior, 16*(2), 85-99.

Metin, A. (2019). Yüz İfadelerindeki Duygular: Derleme Çalışması. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 10*(17), 2027-2055.

Melzi, G. & Fernández, C. (2004). Talking about Past Emotions: Conversations between Peruvian Mothers and Their Preschool Children. *Sex Roles, 50*(9), 641-657.

Miller, P. & Sperry, L. L. (1987). The Socialization of Anger and Aggression. Merrill-Palmer Quarterly, 1-31.

Miller, P. J. & Sperry, L. L. (1988). Early Talk About the Past: Theorigins of Conversational Stories of Personal Experience. *Journal of Child Language, 15*(2), 293-315.

Miller, P. J. & Moore, B. B. (1989). Narrative Conjunctions of Caregiver and Child: A Comparative Perspective on Socialization Through Stories. *Ethos, 17*(4), 428-449.

Min, E., Guo, X., Liu, Q., Zhang, G., Cui, J. & Long, J. (2018). A Survey of Clustering with Deep Learning: From the Perspective of Network Architecture. IEEE Access, 6, 39501-39514.

McCoy, D. C. & Raver, C. C. (2011). Caregiver Emotional Expressiveness, Child Emotion Regulation, and Child Behavior Problems Among Head Start Families. *Social Development, 20*(4), 741-761.

McDowell, D. J., O'Neil, R. & Parke, R. D. (2000). Display Rule Application in a Disappointing Situation and Children's Emotional Reactivity: Relations with Social Competence. Merrill-Palmer Quarterly, 306-324.

Morelli, G. A., Rogoff, B. & Angelillo, C. (2003). Cultural Variation in Young Children's Access to Work or Involvement in Specialised Child-Focused Activities. *International Journal of Behavioral Development, 27*(3), 264-274.

Perry, N. B. & Gunnar, M. R. (2019). Early Deprivation and Children's Emotional Development: A Developmental Perspective. In Handbook of Emotional Development, 787-811.

Röll, J., Koglin, U. & Petermann, F. (2012). Emotion Regulation and Childhood Aggression: Longitudinal Associations. *Child Psychiatry & Human Development, 43(*6), 909-923.

Saarni, C. (2000). Emotional Competence: A Developmental Perspective. In R. Bar-On & J. D. A. Parker (Eds.), the Handbook of Emotional Intelligence: Theory, Development, Assessment and Application at Home, School and in the Workplace, 68-91.

Salmon, K. & Reese, E. (2016). The Benefits of Reminiscing with Young Children. Currentdirections in *Psychological Science, 25*(4), 233-238.

Schutz, P. A., Hong, J. Y., Cross, D. I. & Osbon, J. N. (2006). Reflections on Investigating Emotion in Educational Activity Settings. *Educational Psychology Review, 18*(4), 343-360.

Sette, S., Baumgartner, E., Laghi, F. & Coplan, R. J. (2016). The Role of Emotion Knowledge in te Links between Shyness and Children's Socio-Emotional Functioning at Preschool. *British Journal of Developmental Psychology, 34*(4), 471-488.

Stern, R. S. & Epstein, A. M. (1985). Institutional Responses to Prospective Payment Based on Diagnosis-Related Groups: Implications for Cost, Quality and Access. *Hospital Topics, 63*(3), 18-24.

Super, C. M. & Harkness, S. (1986). Temperament, Development and Culture. the Study of Temperament: Changes, *Continuities and Challenges,* 131-149.

Thompson, R. A., Connell, J. P. & Bridges, L. J. (1988). Temperament, Emotion and Social Interactive Behavior in the Strange Situation: A Component Processanalysis of Attachment System Functioning. *Child Development,* 1102-1110.

Thompson, R. A. (1991). Duygusal Düzenleme ve Duygusal Gelişim. *Eğitim Psikolojisi İncelemesi, 3* (4), 269-307.

Tobin, J. J., Wu, D. Y. & Davidson, D. H. (1991). Preschool in Three Cultures. Yale University Press.

Van Bergen, P. & Salmon, K. (2010). Emotion-oriented Reminiscing and Children's Recall of a Novel Event. *Cognition and Emotion, 24*(6), 991-1007.

Voltmer, K. & von Salisch, M. (2017). Three Meta-Analyses of Children's Emotion Knowledge and Their School Success. *Learning and Individual Differences, 59*, 107-118.

Wang, Q., Hutt, R., Kulkofsky, S., McDermott, M. & Wei, R. (2006). Emotion Situation Knowledge and Autobiographical Memory in Chinese, Immigrant Chinese and European American 3-Year-Olds. *Journal of Cognition and Development, 7*(1), 95-118.

Wang, Q. (2003). Emotion Situation Knowledge in American and Chinese Preschool Children and Adults. *Cognition & Emotion, 17*(5), 725-746.

Wang, Q. & Fivush, R. (2005). Mother-child Conversations of Emotionally Salient Events: Exploring the Functions of Emotional Reminiscing in European-American and Chinese Families. *Social Development, 14*(3), 473-495.

Wang, X. (2013). Why Students Choose STEM Majors: Motivation, High School Learning and Postsecondary Context of Support. *American Educational Research Journal, 50(*5), 1081-1121.

Wilson, S.,Raval, V., Raval, P., Wehri, J. & Panchal, H. (2012). Emotional Expression and Control in School-Agechildren in India and the United States. *Merrill Palmer Quarterly, 58*(1), 50-76.

Wörmann, S. M., Diakopoulos, K. N., Lesina, M. & Algül, H. (2014). The Immune Network in Pancreatic Cancer Development and Progression. *Oncogene, 33*(23), 2956-2967.

Yang, Y. & Wang, Q. (2016). The Relation of Emotion Knowledge to Coping in European American and Chinese Immigrant Children. *Journal of Child and Family Studies, 25*(2), 452-463.

ÇOCUKLUK ÇAĞI TRAVMALARI

Safiye Yılmaz Dinç

Giriş

İnsanlar yaşamlarının bir döneminde zorlu, travmatik ve riskli sayılabilecek olaylarla karşılaşabilirler; çocukluk dönemi de bunlardan biridir (Aydın, 2018). Travma türleri içinde yer alan çocukluk çağı travmaları özellikle popüler kültürle birlikte birçok filmin, dizinin ve kitapların konusu hâline gelir olmuştur. Çocukluk çağı travmalarının tarihçesine bakıldığında 1940'lara kadar çok az bilgi olduğu görülmektedir. İlk olarak 1940'ların başlarında Lewy çocukluk çağındaki travmalar ile ilgili bir çalışma yayınlamıştır. Ardından Bonaparte ve Greanacre adlı araştırmacılar da erken travmatik anıların iyileştirilmesinin önemini vurgulayan olgu sunumlarını yayımlamışlardır. Ancak bunlar çocukluk çağında travmaya uğramış çocukların psikolojik tedavisinin başlamasına neden olmamıştır. 1940'lardan 1970'lere her ne kadar farklı bazı araştırmalar yapılmış olsa da aslında 1970'lerin sonunda çocukluk çağı travmalarına ilgi artmış ve saha çalışmaları yapılmıştır (Terr, 1996 akt. Karakaya ve Şişmanlar, 2019). Buna rağmen yetişkinlerin stres tepkileri tarih boyunca çocuklarınkinden çok daha sık incelenmiş ve araştırma konusu olmuştur. 1980'de DSM-III'ün üçüncü baskısı yayınlanana kadar DSM'de çocukların tepkilerinden özel olarak söz edilmemiştir (Fletcher, 2003). Çocukların travmatik olaylara tepkileri üzerine araştırmalar Fletcher'ın (2003) çocukluk çağı travma stres bozukluğu bölümünün yer aldığı "Çocuk Psikopatolojisi" kitabında ilk olarak kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır.

Çocukluk çağı travmatik stres tepkileri üzerine yapılan son yirmi yıllık araştırma, travmatik olaylara maruz kalan çocukların travma geçirmiş yetişkinlere çok benzer bir şekilde tepki verdiklerini göstermiştir (Fletcher, 2003). Duygusal ve cinsel istismara uğramış çocukları tartışırken Terr (1991), çocuğun travmadan korumaya hizmet eden "kaçınma" (travma sonrası stres tepkisinin bir belirtisi) sü-

- Bir çocuğun sosyal çevresinin TSSB gelişimini etkileyen özellikleri hakkında şu anda çok az şey bilinmektedir. Kronik stres faktörleri, toplumdaki savunmasız kişilerin fiziksel ve psikososyal dayanıklılığını kümülatif olarak azaltır. Afet gibi akut bir stresör geldiğinde var olan fiziksel ve psikososyal dayanıklılığı da azaltabilir. Yardım etmesi gereken kurumlar bunu sağlamadığı zaman sağlığın bozulmasına sebep olan acil bir fiziksel tepki oluşur. Örneğin okulların çocukları zorbalıktan koruyamamaları ve böylece travmaya neden olmaları gibi. Bu sebeple ilgili kurumların travmayla ilgili sorumluluk almaları topyekün çalışmaları gerekir.
- Sosyal açıdan savunmasız insanlar dahi temel bir dayanıklılık seviyesine sahiptir ve bu seviye geliştirilebilir. Bir toplumdaki dayanıklılığı artırabilecek, travmanın etkisine aracılık edebilecek ve uzun vadeli, zayıflatıcı sonuçları önleyebilecek müdahaleler için afet müdahalesi yapılmalıdır (Rosenblum, Dockstader ve Martin, 2017). Bunun için bazı gelişmiş ülkelerde olduğu gibi (örneğin Boston Mayor's Office of Resilience and Racial Equity) ülkemizde dayanıklılık merkezleri kurulmalı ve bunlar psikolojik travmayı önleme çalışmaları yapmalıdır.
- Yaşanan travmanın sorumluluğu, yalnızca çocuklarına yeterince bakmadıkları için ebeveynler tarafından değil aynı zamanda ebeveynlere yeterince destek ve güvenlik ağları sağlayamadıkları için toplum tarafından da paylaşılmalıdır. Çocuklar ile ilgili yaklaşık her yıl koruyucu hizmetlere 3 milyon çocuk kötü muamelesi ihbarı yapılmaktadır (Wekerle ve Wolf, 2003). Bu durum önemli ve acil bir halk sağlığı sorununu temsil etmektedir. Bu endişe, çocuğa ve aileye yönelik araştırmaya dayalı değerlendirme, önleme ve tedavi çalışmalarının artması gerektiğini ortaya koyuyor.

Kaynakça

Allen, B. & Lauterbach, D. (2007). Personality Characteristics of Adult Survivors of Childhood Trauma. *Journal of Traumatic Stress, 20(4)*, 587-595.

Aslan, F. E. (2020). *Çocukluk Çağı Travmalarının Psikolojik Sağlamlık ve Umutsuzlukla İlişkisinin İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Aydın, A. (2018). *Çocukluk Çağı Travmatik Yaşantılarının Psikolojik Sağlamlık ve Depresyon Belirtileri Üzerine Etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bahşi, A. B. (2020). Travma; Ruhsal Yaralarımız. Z. D. Aktan (Ed.) *Çocukluk Çağı Travmasının Yansılamarı* içinde (s. 1-19). Ankara: Nobel.

Barron, I. G. (2018). EMDR Therapy with Children and Adolescents. *Journal of EMDR Practice and Research, 12*(4)*,* 174-176. doi:10.1891/1933-3196.12.4.174.

Brickel, R. E. (2019). *What You Need to Know about EMDR and Trauma.* https://brickelandassociates.com/emdr-treats-trauma/ adresinden erişilmiştir.

Chapman, D. P, Anda, R. F, Felitti, V. J, Dube, S. R, Edwards, V. J, Whitfield, C. L. (2004) Epidemiology of Adverse Childhood Experiences and Depressive Disorders in a Large Health maintenance Organization Population. *J Affect Disord, 82* (2):217-225.

Civilotti, C., Cussino, M., Callerame, C., Fernandez, I. & Zaccagnino, M. (2019). Changing the Adult State of Mind with Respect to Attachment: An exploratory Study of the Role of EMDR Psychotherapy. *Journal of EMDR Practice and Research 13*(3), 176-186. doi:10.1891/1933-3196.13.3.176

Cook-Cottone, C. (2004). Childhood Posttraumatic Stress Disorder: Diagnosis, Treatment, and School Reintegration. *School Psychology Review, 33*(1)*.* 127-139.

Çelik, S. N. (2020). *Çocukluk Çağı Travmaları, Duygu Düzenleme Becerileri ve Bilinçli Farkındalık Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

DeBellis, M. D. (2001). Developmental Traumatology: the Psychobiological Development of Maltreated Children and its Implications for Research, Treatment and Policy. *Development and Psychopathology, 13,* 539-564.

Derin, G., ve Öztürk, E. (2018). *Psikotarih Temelli Çocuk Yetiştirme Stillerinin Kuşaklararası Travma Geçişi Açısından İncelenmesi*, Celbiş O, (ed.) Turaz Akademi, 1, 16-29.

Dye, H. (2018). The Impact and Long-term Effects of Childhood Trauma. *Journal of Human Behavior in the Social Environment, 28*(3), 381-392.

Erdur-Baker, Ö. ve Serim-Yıldız, B. (2017). Çocuk ve Ergenler. Erdur Baker, Ö. ve Doğan, T. (Ed.). *Afetler, Krizler, Travmalar ve Psikolojik Yardım,* içinde (s. 25-43). Ankara: Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği.

Erkılınç, M. (2021). *Psikolojik Destek Almaya Karar Veren Bireylerde Çocukluk Çağı Travmaları ve Algılanan Sosyal Desteğin İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Fletcher, K. E. (2003). Childhood Posttraumatic Stress Disorder, E. Mash & R. A. Barkley (Ed.) *Child Psychopathology* içinde (s. 330-371). The Guildfor Press: New York.

Hensley, B. (2015). *An EMDR Terapy Primer, Second Edition: From Practicum to Practice*. New-York: Springer Publishing Company.

Herman, J. (2007). *Travma ve İyileşme.* (T. Tosun Çev.) İstanbul: Literatür

Hovens, J. G. F. M. (2015). *Emotional Scars*. Leiden University.

Kar, N. (2009). Psychological Impact of Disasters on Children: Review of Assessment and Interventions. *World Journal of Pediatrics, 5(1),* 5-11.

Karaçul, F. E. (2019). Travma Yaşantısı Olan Çocuklarla Çalışma. F. Savi Çakar (Ed.) *Travma Psikolojik Danışmanlığı* içinde (s. 303-329). Ankara: Pegem.

Karakaya, I. ve Şişmanlar, Ş. G. (2019). Çocuk ve Ergenleri İlgilendiren Travma ve Stresörle İlişkili Diğer Bozukluklar. T. Aker, O. Taycan ve F. Çelik. (Ed.) *Travma ve Stresörle İlişkili Bozukluklar* içinde (s. 169-191) Türkiye Psikiyatri Derneği Yayınları: Ankara.

Kolk, V. D. (2018). *Beden Kayıt Tutar*. (Ö. Kavakçı ve H. Demirci, Çev.). Ankara: Nobel Yaşam.

Mandelli, L, Petrelli, C. & Serretti, A. (2015). The Role of Specific Early Trauma in Adult Depression: A Meta-analysis of Published Literature. Childhood Trauma and Adult Depression. *European Psychiatry*, *30*, 665-680.

Markham, U. (1998). Çocukluk Travmaları. C. İkizler (Ed.) Alfa Yayınları: İstanbul.

Mayda, B. S. (2020). *Çocukluk Çağı Travmasının Erken Dönem Uyumsuz Şemalar ve Stresle Başa Çıkma Tarzına Etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Kent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Nickerson, M. (2017). Cultural Competence and EMDR Therapy. M. Nickerson (Ed.) *Cultural Competence and Healing Culturally Based Trauma with Emdr Therapy* içinde (s. 3-14). NewYork: Springer Publishing Company.

Rosenblum, R. E., Dockstader, D. J. & Martin, S. A. (2017). EMDR, Community Psychology and Innovative Applications of a Trauma Recovery Network as a Tool for Social Change. *Journal of EMDR Practice and Research, 11*(4), 206-216. doi:10.1891/1933-3196.11.4.206

Şar, V., Öztürk, E. ve İkikardeş, E. (2012). Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeğinin Türkçe Uyarlamasının Geçerlilik ve Güvenilirliği. *Turkiye Klinikleri J Med Sci, 32*(4), 1054-1063. doi:10.5336/medsci.2011-26947

Terr, L. C., (1991). Childhood Traumas: An Outline and Overview. A*m J Psychiatry, 148*, 10-20.

Tripp, T. (2007). A Short Term Therapy Approach to Processing Trauma: Art Therapy and Bilateral Stimulation. *Art Therapy: Journal of the American Art Therapy Association, 24*(4), 176-183. doi:10.1080/07421656.2007.10129476

Turan, Ö. (2021). *Üniversite Öğrencilerinde Çocukluk Çağı Travmaları, Psikolojik Dayanıklılık ve Stresle Başa Çıkma Biçimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

UNICEF Türkiye, T. C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu. (2010). Türkiye"de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Aaraştırması. http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/cocuk-istismari-raporu-tr.pdf

United Nations. (2006). World Report on Violence Against Children.

Wekerle, C. & Wolfe, D. A. (2003). Child Maltreatment, E. Mash & R. A. Barkley (Ed.) *Child Psychopathology* içinde (s. 632-684). The Guildfor Press: New York.

ÇOCUK VE ERGENLERDE PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK

Seval Oyuncakcı

Giriş

Günümüzün hızla değişen dünyasında ebeveyn olmak, pek çok cevapsız soru ile karşı karşıya kalmak anlamı taşır. Bu cevapsız sorulardan biri de "Çocuğumu günümüz dünyasının imkânlarından, gelişmelerinden mahrum bırakmadan nasıl psikolojik sağlamlığı güçlü bir birey olarak yetiştiririm?" olabilir. Geçmiş kuşakların sahip olmadığı olanaklara kavuşan günümüz çocuk ve gençlerini hem psikolojik sağlamlığı yüksek bireyler olarak hem de eksik, mahrum ya da kısıtlanmış hissettirmeden psikolojik yönden sağlam ve sağlıklı yetiştirmemiz mümkün müdür ya da nasıl mümkün olabilir? Öte yandan 2020 yılında beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan Coronavirüs, yani Covid-19 salgını sürecinde gerek çocukların ve gençlerin gerekse yetişkinlerin yaşamında psikolojik sağlamlık kavramı daha da öne çıkmıştır.

Yaşadığımız coğrafyanın özellikleri çok boyutlu ele alındığında gerek toplumsal zorluklar gerekse bireysel yaşamlarımızdaki zorluklar da beraberinde düşünüldüğünde, önce birey olarak kendimizin daha sonra en yakınımızdaki sevdiklerimizin psikolojik sağlığı açısından psikolojik sağlamlık kavramı daha da önem kazanmaktadır.

Psikolojik Sağlamlık Nedir?

Psikolojide uzun süredir çalışılmasına rağmen ülkemiz literatürüne 2000'li yıllarda giriş yapan "resilience" kavramı dilimize "yılmazlık" (Öğülmüş, 2001), "psikolojik sağlamlık" (Gizir, 2004; Karaırmak, 2007), "kendini toparlama gücü" (Terzi, 2006) gibi farklı terimlerle çevrilmiştir. Pek çok farklı kaynakta da bu terimlerle çevrildiği görülmüştür. Bu kitapta "resilience" kavramının

Günümüz dünyasında her türlü bilgiye pek çok araç üzerinden erişebildiğimiz bir dönem içerisindeyiz. Bu süreçte doğru adımlar atabilmek adına, bir uzman desteği almanın faydası, bu desteği doğru zamanda talep etmenin önemi yadsınamaz bir gerçektir. Günümüzde sosyal medya hesapları üzerinden dahi bireyler pek çok ruh sağlığı profesyoneline kolay bir biçimde ulaşabilmekte ve gerek yüz yüze gerekse online ortamda ruh sağlığı hizmeti alabilmektedir. İçinden geçmekte olduğumuz tarihsel sürecin de bu hizmetlerin önemini artırdığı kabul edilmektedir. Özellikle son dönemde yaşanan küresel krizler tüm dünya vatandaşlarını fiziksel, sosyal, ekonomik, psikolojik yönlerden etkilemiş ve her bir bireyin yaşamında büyük veya ufak çapta değişimlere yol açmıştır. Bu değişen koşullara adapte olmak, belirsizliklere rağmen devam edebilme gücüne sahip olabilme becerisi olarak incelediğimiz psikolojik sağlamlık kavramı, bu şartlarda daha da önemli hâle gelmiştir. Sonuç olarak gerek kendimizin gerekse en yakınlarımızın, sevdiklerimizin psikolojik yönden sağlıklı olmalarını arzu ediyorsak bu yöndeki çabamız, yaşamımızda yapacağımız düzenlemeler, alacağımız tedbirler ufak değişiklikler olsa da sürekli olduğu takdirde sonuç vermeye başlayacaktır.

Kaynakça

Başaran, M., Erol, M., Yılmaz, D. (2020). *4. ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Psikolojik Sağlamlıkları ve Psikolojik İyi Oluşları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.* IBAD Sosyal Bilimler Dergisi, (Özel Sayı): 290-303. DOI: 10.21733/ibad.798643.

Bertan, M., Haznedaroğlu, D., Koln, P., Yurdakök, K., Doğan-Güçiz, B. (2009). Ülkemizde Erken Çocukluk Gelişimine İlişkin Yapılan Çalışmaların Derlenmesi. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi, 52:1-8.*

Connor, K. M. ve Davidson, J. R. T. (2003). Development of a New Resilience Scale: the Connor-Davidson Resilience Scale (CD-RISC). Depression and Anxiety, 18, 76-82. Doi: 10.1002/da.10113.

Coopersmith, S. (1967). The Antecedents of Self-esteem. San Fransisco: W.H. Freeman.

Dyregrov, A. (2010). Supporting Traumatized Children and Teenagers. A guide to Providing Understanding & Help. London: Jessica Kingsley Publishers.

Derman, O. (2008). Ergenlerde Psikososyal Gelişim. İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri. Adolesan Sağlığı II, Sempozyum Dizisi No:63, s:19-21.

Duru, E. ve Arslan, G. (2014). Evlenmek Amacıyla Evden Kaçan Kız Ergenler: Bir Olgubilim Çalışması. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 5 (41), 36-48.

Duyan, V. (2016). Sosyal Hizmet Kuram ve Yaklaşımları; Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Yayınları, Erzurum, 11-16 ve Ewan Ingleby; Applied Psychology for Social Work; Learning Matters, Exeter, 7-8.

Flores, E., Rogosch, F. A. ve Cichetti, D. (2004). Predictiors of Resilience Inmaltreated and Nonmaltreated Latino children. Developmental Psychology, 41(2), 338-351.

Floyd, C. (1996). Achieving Despite the Odds: A study of Resilience Among a Group of African American High School Seniors. Journal of Negro Education, 65(2), 181-189.

Fraser, M., Jenson, J. M. (2008). A Risk and Resilience Framework for Child, Youth, and Family Policy. URL: http:// www.sagepub.com/upm data/5975_Chapter_1_ Jenson_Fraser_I_ Proof.pdf.

Garmezy, N. (1993). Children in Povert: Resilience Despite Risk. Journal of Pediatry, 217-136.

Geel, M., Goemans, A., Vedder, P. H. (2016). *The Relation between Peer Victimization and Sleeping Problems: A Meta-analysis.* Sleep Med Rev., 27(June):89-95. doi:10.1016/j. smrv.2015.05.004. Epub 2015 Jun 2.

Gizir, C. A. (2004). *Akademik Sağlamlık: Yoksulluk İçinde Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Akademik Başarılarına Katkıda Bulunan Koruyucu Faktörlerin İncelenmesi* (Doktora Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Gizir, C. A. (2007). Psikolojik Sağlamlık, Risk Faktörleri ve Koruyucu Faktörler Üzerine Bir Derleme Çalışması. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 3: 113-128.

Goodman, J. H. (2004). Coping with Trauma and Hardship among Unaccompanied Refugee Youths from Sudan, Qualitative Health Research, 14(9), 1177- 1196.

Iwaniec, D. (2006). The Emotionally Abused and Neglected Child: Identification, Assessment and Intervention a Practice Handbook, England: John Wileyve Son, Ltd.

Karaırmak, Ö. (2006). Psikolojik Sağlamlık, Risk Faktörleri ve Koruyucu Faktörler. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 26, 129-142.

Karaırmak, Ö. (2007). *Deprem Yaşamış Bireylerde Psikolojik Sağlamlığa Etki Eden Kişisel Faktörlerin İncelenmesi: Bir Model Test Etme Çalışması* (Doktora Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kulaksızoğlu, A. (2014). Ergenlikte Sosyalleşme ve Ahlak Gelişimi: Ergenlik Psikolojisi. 16. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Kumpfer, K. L. ve Barye, B. (2004). Parent/child Transactional Processes Predictive of Resilience or Vulnerability to 'Substance Abuse Disorders. Substance Use and Misuse, 39, 671-698.

Masten, A. S. (1994). Resilience in Individual Development: Successful Adaptation Despite Risk and Adversity. (Ed: M.C. Wang ve E.W. Gordon) Educational Resilience in Inner-city America: Challenges and Prospects. Hillsdale, NJ: Lawrance Erlbaum.

Masten, A. S. ve Reed, M. J. (2002). Resilience in Development. (Ed: C. R. Snyder ve S. J. Lopez) the Handbook of Positive Psychology. Oxford University Press.

McCubbin, M., Balling, K., Possin, P., Frierdich, S. ve Bryne, B. (2002). Family Resiliency in Childhood Cancer. Family Relations, 51, 103-111.

Millî Eğitim Bakanlığı, Psikososyal Destek Programı Kitapçığı. (2019). Açık Erişim: https://orgm.meb.gov.tr/psikososyaldijitaldestek/pdf/psikososyalonleyicikitab.pdf.

Murphy, L. B. (1987). Further Reflections on Resilience. (Ed: E. J. Anthony ve B. J. Cohler) the Invulnerable Child. New York: the Guilford Press.

Olweus, D. (1993). *Bullying at School: What We Know and What We Can Do*. Cambridge Ma: Blackwell.

Onraet, E., Hiel, A. V. & Dhont, K. (2013). The Relationship between Right-wing Ideological Attitudes and Psychological Well-being. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 39(4), 509-522.

Öğülmüş, S. (2001). *Bir Kişilik Özelliği Olarak Yılmazlık.* I. Ulusal Çocuk ve Suç Sempozyumu: Nedenler ve Önleme Çalışmalarında sunulan bildiri. Ankara Üniversitesi Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü, Ankara.

Özen, D. (2019). Ortaokul Öğrencilerinin Anne-Baba Tutumlarının Psikolojik Sağlamlık Üzerine Etkisi. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 6(3),* 1428-1449.

Rosenberg, M. (1965). *Society and the Adolescent: Self-image.* Princeton: Princeton University Press.

Sameroff, A. (2005). Early Resilince and its Developmental Consequences. In: Tremblay, R. E., Barr, R. G., Peters, R. DeV. (Eds), (Eds). Encyclopedia on Early Childhood Development [online].

Santrock, J. W. (2012). Adolescence. New York: McGrow-Hill Companies, Inc.

Sayar, K. (2021). Psikolojik Olarak Dayanıklı ve Özerk Çocuklar Yetiştirmek. Erişim Linki: https://kemalsayar.com/haftanin-yazisi/psikolojik-olarak-dayanikli-ve-ozerk-cocuklar-yetistirmek.Erişim Tarihi: 25.02.2022.

Seçkin, Ş. ve Hasanoğlu, A. (2016). *Çocukta Rezilyans: Esneklik ve Toparlanabilme Becerisi.* Remzi Kitabevi: İstanbul. 6. Basım.

Terzi, Ş. (2006). Kendini Toparlama Gücü Ölçeğinin Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi,26*, 77-86.

Türk Dil Kurumu (2022). Erişim Linki: https://sozluk.gov.tr/ Erişim Tarihi: 27.02.2022.

Ünsal, F. Ö. (2016). *Okul Öncesi Çocuklar İçin Psikolojik Dayanıklılık Programının 5 Yaş Çocuklarının Sosyal Becerilerine ve Problem Davranışına Etkisi* (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.

Yavaş, H. (2021). *Ortaokul Öğrencilerinde Akran Zorbalığı Davranışları ile Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkide Psikolojik Sağlamlık ve Benlik Saygısının Aracı Rolü.* (Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

Werner, E. E. (1984). Resilient Children. Young Children, 40, 68-72.

Werner, E. E. (2004). Journeys from Childhood to Mildlife: Risk, Resilience and Recovery. Pediatrics, 492.

Weston, K. J. ve Parkin, J. R. (2010). Resilience. In: Encyclopedia of Cross-cultural School Psychology. New York: Springer.

OLUMLU ÇOCUKLUK YAŞANTILARI

Gizem Yılmazer

Mustafa Kale

Giriş

Çocukluk yaşantılarını ele alan araştırmalar uzun yıllar boyunca yoğun olarak travmatik ve olumsuz deneyimlere odaklanmışlardır. Oysa çocukluk yaşantılarının olumlu ya da olumsuz olması, bireyin gelecek yaşantısında belirleyici rol oynamakta ve gelişimsel açıdan katkı veya dezavantajları bulunmaktadır. Bu gerekçeyle insan gelişimini ve gelişim çıktılarını anlamak ve gelişimsel farklılıklara açıklama getirebilmek için olumlu ve olumsuz çocukluk yaşantılarının birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir (Bethell ve ark., 2019).

Pozitif psikoloji alanında gelişmeler, insanın çocukluk çağındaki olumlu yaşantılarına odaklanarak güçlü yönlerini geliştirmenin önemine vurgu yapmaktadır. Olumlu çocukluk yaşantılarına sahip olmak, sağlıklı bir gelişim için olumlu yaşantıların yeteri kadar yaşanması anlamına gelmektedir. Çocukluk yaşantılarını ele alan araştırmalar, olumlu çocukluk yaşantılarını, olumsuz koşullara maruz kalan bireylerin psikolojik sağlamlıklarını destekleyecek bir kaynak olarak değerlendirmektedir (Seligman, 2002; Csikszentmihalyi, 2009; Bethell ve ark., 2019; Doğan ve Aydın, 2020).

Çocukluk çağının olumlu bir şekilde desteklenebilmesi ve olası problemlerin erken tespiti için olumlu çocukluk deneyimlerinin artırılması kritik öneme sahiptir. Ancak olumlu çocukluk yaşantıları oldukça yeni bir konu olması ve ülkemizde ise son dönemde ele alınan bir araştırma alanı olması açısından literatür oldukça sınırlıdır (Doğan ve Aydın, 2020). Bu noktadan hareket ederek kitabın bu bölümünde, çocukluk yaşantıları kavramı ve çocukluğun önemi, olumlu ve olumsuz çocukluk yaşantıları kuramsal temelde açıklanmaya çalışılmıştır.

Kaynakça

Adler, A. (2005). Bireysel Psikoloji. A. Kılıçoğlu (Çev). İstanbul: Say Yayınları (Orijinal basım yılı 1914).

Bagwell, C. L. (2004). Friendships, Peer Networks, and Antisocial Behavior. J. Kupersmidt ve K. Dodge (Eds.), Children's Peer Relations: From Development to Intervention içinde (s. 37-57). Washington, DC: American Psychological Association.

Batcho I. K., Nave M. A. & DaRin M. L. (2011) A Retrospective Survey of Childhood Experiences, Journal of Happiness Study. 12, 531-545.

Berndt, T. J. (1996). Exploring the Effects of Friendship Quality on Social Development.

Berndt, T. J. (2004). Children's Friendships: Shifts over a Half-century in Perspectives on Their Development and Their Effects. Merril- Palmer Quartely, 50(3), 206-223.

Bethell, C., Jones, J., Gombojav, N., Linkenbach, J. & Sege, R. (2019). Positive Childhood Experiences and Adult Mental and Relational Health in a Statewide Sample: Associations Across Adverse Childhood Experiences Levels. *JAMAPediatr.* 173(11).

Bredekamp, S. (2015). Erken Çocukluk Eğitiminde Etkili Uygulamalar. (Effective Practices in Early Childhood Education, 2nd Edition). (Çev. Hatice Zeynep İnan ve Taşkın İnan). 343-345. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Briere, J. & Elliott, D. M. (2003). Prevalence and Psychological Sequelae of Self-reported Childhood Physical and Sexual Abuse in a General Population Sample of Men and Women. Child Abuse & Neglect, 27, 1205-1222.

Borner, K. B., Gayes, L. A. & Hall, J. A. (2015). Friendship During Childhood and Cultural Variations. In: James D. Wright (editor-in-chief), International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, 2nd edition, Vol 9. Oxford: Elsevier. pp. 442-447.

Bowlby, J. (1973). Attachment and Loss, Vol.2: Separation: Anxiety and Anger. New York: Basic Books.

Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an Experimental Ecology of Human Development. American Psychologist, 32(7), 513-531.

Brown, D. W., Anda, R. F., Tiemeier, H., Felitti, V. J., Edwards, V. J., Croft, J. B. & Giles, W. H. (2009). Adverse Childhood Experiences and the Risk of Prematüre Mortality. Am J Prev Med 37, 389-396.

Bukowski, W. M. (2001). Friendship and the Worlds of Childhood. D. W. Nangle & C. A. Erdley (Eds.), New Directions for Child and Adolescent Development, No. 91. the Role of Friendship in Psychological Adjustment içinde (s. 93-105). Jossey-Bass.

Chapman, D. P., Whitfield, C. L., Felitti, V. J., Dube, S. R., Edwards, V. J. ve Anda, R. F. (2004). Adverse Childhood Experiences and the Risk of Depressive Disorders in Adulthood. Journal of Affective Disorders, 82(2), 217-225.

Chen, X. & French, D. C. (2008). Children's Social Competence in Cultural Context. Annual Review of Psychology. Annu Rev Psychol. 59, 591-616.

Chopik, W. J., Edelstein, R. S. & Grimm, K. J. (2019). Longitudinal Changes in Attachment Orientation Over A 59-year Period. *Journal of Personality and Social Psychology, 116*(4), 598-611.

Cohn, M. A., Fredrickson, B. L., Brown, S. L., Mikels, J. A. & Conway, A. M. (2009). Happiness Unpacked: Positive Emotions Increase Life Satisfaction by Building Resilience. Emotion, *9*(3), 361-368.

Colman, R. A. & Widom, C. S. (2004). Childhood Abuse and Neglect and Intimate Relationships: A Prospective Study. Child Abuse Negl. 28, 1133-1151.

Cooke, J. E., Koehn, A. J. & Kerns, K. A. (2016). Children's Emotion Understanding and Mother-Child Attachment: A Meta Analysis. Emotion, 16(8), 1102- 1106.

Csikszentmihalyi, M. (2009). The Promise of Positive Psychology. Psychological Topics, 18(2), 203-211.

Çevik, U. B. ve Atıcı, Y. D. D. M. (2008). Lise 3. Sınıf Öğrencilerinin Arkadaşlık İlişkilerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(2), 35-50.

Denham, S. A., Blair, K. A., DeMulder, E., Levitas, J., Sawyer, K., Auerbach-Major, S. & Quennan, P. (2003). Preschool Emotional Competence: Pathway to Social Competence. Child Development, 74(1), 238-256.

Dickson, D. J., Huey, M., Laursen, B., Kiuru, N. & Nurmi, J. E. (2018). Parent Contributions to Friendship Stability During the Primary School Years. *Journal of Family Psychology*, 32(2), 217-228.

Dunn, J. (2004). Children's Friendships: the Beginnings of Intimacy. Malden, MA: Blackwell.

Doğan, T. ve Aydın F. T. (2020). Olumlu Çocukluk Yaşantıları Ölçeği'nin Geliştirilmesi. *HAYEF: Journal of Education*, 17(1): 1-19.

Ensor, R., Spencer, D. & Hughes, C. (2011). "You Feel Sad?' Emotion Understanding Mediates Predictors of Prosocial Behaviour: Findings From 2-to 4-Years. Social Development, 20(1), 93-110.

Eisenberg, N., Guthrie, I. K., Cumberland, A., Murphy, B. C., Shepard, S. A., Zhou, Q. & Carlo, G. (2002). Prosocial Development in Early Adulthood: A Longitudinal Study. *Journal of Personality and Social Psychology,* 82(6), 993-1006.

Erkan, S. ve Toran, M. (2004). Alt Sosyoekonomik Düzey Annelerin Çocuklarını Kabul ve Reddetme Davranışlarının İncelenmesi (Diyarbakır İli Örneği). *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 27(27).

Eroğlu, M. (2020). Etnik Kimlik, Savaş ve Göç Olgularının Çocuklar ve Ergenler Üzerindeki Psikolojik Etkileri. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 2020, 4(1), 94-105.

Erikson, E. (1968). Youth: Identity and Crisis. New York, NY: WW

Freud, S. (1905). Three Essays on the Theory of Sexuality. Se, 7, 125-243.

Fitzgerald, D. P. & Koren, J. W. (2003). Linking Children's Social Words: Perspective-Taking in Parent-Child and Peer Contexts. Social Behavior and Pesonality (31)5, 509-522.

Font, S. A. & Maguire Jack, K. (2016). Pathways from Childhood Abuse and Other Adversities to Adult Health Risks: the Role of Adult Socioeconomic Conditions. Child Abuse & Neglect, 51, 390-399.

Gifford Smith, M. E. & Brownell, C. A. (2003). Childhood Peer Relationships: Social Acceptance, Friendships and Peer Networks. *Journal of School Psychology,* 41, 235-284.

Gündüz, A., Yaşari A. B., Gündoğmuş, İ., Savran, C. ve Konuk, E. (2018). Çocukluk Çağı Olumsuz Yaşantılar Ölçeği Türkçe Formunun Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi,* 19(1), 68-75.

Gündoğdu, R. (2003). *İlköğretim 3. 4. ve 5. Sınıf Çocuklarının Arkadaşlık Konusundaki Görüşleri ve Arkadaşlık Seçimlerini Etkileyen Etmenler.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Greeff, A. P. & Ritman, I. N. (2005) Individual Characteristics Associated with Resilience in Single-parent families. Psychol Rep, 96, 36-42.

Grossmann, K., Grossmann, K. E., Kindler, H. & Zimmermann, P. (2008). A Wider View of Attachment and Exploration: the Influence of Mothers and Fathers on the Development of Psychological Security from Infancy to Young Adulthood. In J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds.), Handbook of Attachment: Theory, Research and Clinical Applications (p.857-879). The Guilford Press.

Grusec, J. E. & Davidov, M. (2007). Socialization in the Family: the Role of Parents. J. E. Grusec ve P. D. Hastings (Der.), Handbook of Socialization içinde (284-308). New York: Guilford

Hill, D. B., Menvielle, E., Sica, K. M. & Johnson, A. (2010). An Affirmative Intervention for Families with Gender Variant Children: Parental Ratings of Child Mental Health and Gender. J Sex Marital Ther, 36, 6- 23.

Hollingsworth, H. L. & Buysse, V. (2009). Establishing Friendships in Early Childhood Inclusive Settings: What Roles Do Parents and Teachers Play? *Journal of Early Intervention,* 31(4), 287-307.

Hortaçsu, N. (2003). Çocuklukta İlişkiler Ana Baba, Kardeş ve Arkadaşlar. Ankara. İmge Kitabevi.

Horney, K. (1945). Our Inner Conflicts; A Constructive Theory of Neurosis. W. W. Norton & Co.

Howes, C. (2009). Friendship in Early Childhood. K. H. Rubin, W. M. Bukowski, & B. Laursen (Eds.). Handbook of Peer Interactions, Relationships and Groups içinde (s. 180-195). New York: the Guilford Press.

Howes, C. & Matheson, C. C. (1992). Sequences in the Development of Competent Play with Peers: Social and Social Pretend Play. Developmental Psychology, 28(5), 961-974.

Howes, C., Matheson, C. C. & Hamilton, C. E. (1994). Maternal, Teacher and Childcare History Correlates of Children's Relationships with Peers. Child Development, 65, 264-273.

KC, A., Gan, C. C. R. & Dwirahmadi, F. (2019). Breaking Through Barriers and Building Disaster Mental Resilience: A Case Study in the Aftermath of the 2015 Nepal Earthquakes. Int J

Environ Res Public Health, 16, 2964. Lopez (Eds.), Handbook of Positive Psychology (pp. 3-9). Oxford University Press.

Ladd, G. W. & Troop Gordon, W. (2003). The Role of Chronic Peer Difficulties in the Development of Children's Psychological Adjustment Problems. Child Development, 74, 1344-1367

Marcenko, M. O., Kemp, S. P. & Larson, N. C. (2000). Childhood Experiences of Abuse, Later Substance Use, and Parenting Outcomes Among Low-income Mothers. American Journal of Orthopsychiatry, 70, 316-326.

Pilowsky, D. J., Zybert, P. A. ve Vlahov, D. (2004). Resilient Children of Injection Drug Users. J Am Acad Child Adolesc Psychiatry, 43,1372-1379.

Putallaz, M. & Heflin, A. H. (1990). Parent-child Interaction. In S. R. Asher & J. D. Coie (Eds.), Peer Rejection in Childhood (pp. 189-216). New York: Cambridge University Press.

Read, J. ve Bentall, R. (2012). Negative Childhood Experiences and Mental health: Theoretical, Clinical and Primary Prevention Implications. *British Journal of Psychiatry, 200*(2), 89-91.

Rispoli, M. K., McGoey, E. K., Koziol, A. N., Schreiber, B. J. (2013). The Relation of Parenting, Child Temperament, and Attachment Security in Early Childhood to Social Competence at School Entry, *Journal of School Psychology,* 51, 643-658.

Rose, A. J. ve Asher, S. R. (2000). Children's Friendships. C. Hendrick & S. S. Hendrick (Eds.), Close Relationships: A Sourcebook içinde (s. 47-57). Thousand Oaks, CA: Sage.

Rubin, K. H., Bukowski, W. M. & Parker, J. G. (2006). Peer Interactions, Relationships, and Groups. N. Eisenberg, W. Damon, & R. M. Lerner (Eds.), Handbook of Child Psychology: Social, Emotional and Personality Development içinde (s.571-645). Hoboken NJ, US: John Wiley & Sons Inc.

Saraç, E. (2021). *Mevsimlik Tarım İşçisi Aileler ve Çocukların Günlük Yaşam Süreçlerinin İncelenmesi: Kültüragram Örneği.* Yüksek Lisans Tezi. Çağ Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Psikoloji Ana Bilim Dalı. Mersin.

Seligman, M. E. P. (2002). Positive Psychology, Positive Prevention, and Positive Therapy. In C. R. Snyder & S. J.

Silverman, A. B., Reinherz, H. Z. ve Giaconia, R. M. (1996). The Long-Term Sequelae of Child and Adolescent Abuse: A Longitudinal Community Study. Child Abuse & Neglect, 20, 709-723.

Suomi, S. J, Van der Horst, F. C. & Van der Veer, R. (2008). Rigorous Experiments on Monkey Love: An Account of Harry F. Harlow's Role in the History of Attachment Theory. Integr Psychol Behav Sci, 42, 354-369.

Schoon, I., Parsons, S. & Sacker, A. (2004). Socioeconomic Adversity, Educational Resilience, And Subsequent Levels Of Adult Adaptation. J Res Adolesc, 19, 383-404.

Super, C. M. & Harkness, S. (2002). Culture and Parenting. In M.H. Bornstein (Ed.), Handbook of Parenting, Vol. 2: Biology and Ecology of Parenting (pp. 253-280).

Wilson, D. R. (2010). Health Consequences of Childhood Sexual Abuse. Perspect Psychiatr Care, 46, 56-64.

Young, J. E., Klosko J. S. & Weishaar, E. M. (2003). Şema Terapi (Çev. T.V. Soylu), İstanbul: Litera.

Youngblade, L. M. & Belsky, J. (1992). Parent-Child Antecedents of 5-Year-Olds' Close Friendships: A Longitudinal Analysis. Developmental Psychology, 28(4), 700-713.

Zeytinoğlu, S. (1991). Sağlık, Sosyal Hizmet ve Hukuk Alanlarında Çalışanların Türkiye'de Çocuk İstismarı ve İhmali Sorunu ile İlgili Görüşleri. Çocuk İstismarı ve İhmali içinde (147-161). Ankara.

ÇOCUKLUKTA BAĞLANMA VE BAĞLANMA STİLLERİ

Mehmet Atasayar

Bağlanma ve Bağlanma Stilleri

Sosyal bir varlık olan insanlar, yaşamları süresince başkalarıyla etkileşim içerisine girerler. Girilen bu etkileşim insanların mutluluğunu ve mutsuzluğunu anlık olarak etkilediği gibi, yaşamın ilerleyen dönemlerinde kurulacak olan ilişkilerde de belirleyici olmaktadır (Burger, 2006). İnsanlar arasında sürekli var olan ilişkiler Bağlanma Kuramı'nın temelini ve araştırma kaynağını oluşturmaktadır. Bağlanma bebekler ile bebeğin bakımından sorumlu kişilerin ya da bebeğin kendisine daha yakın gördüğü kişiye ilişkin geliştirilen duygusal bağdır. Bebekle bakım veren arasında kurulan duygusal bağ, bebeğin gelişim alanlarının sağlıklı devam edebilmesi için oldukça önemli görülmüştür (Bowlby, 1973).

Bağlanma, bebek ile bakım vereni arasında bilinç dışı şekilde işleyen ve sağ beyinde içselleştirilerek çocukların duygusal, bilişsel ve sosyal becerilerinin gelişimine yardımcı olan duygusal, ruhsal ve davranışsal bir kavramdır (Masterson; 2013).

Dünya Sağlık Örgütü 1950 yılında evsiz çocuklar hakkında Bowlby'i çağırmış ve bu dönemde Bowbly, bağlanma ile ilgili çalışmalarına başlamıştır. Hazırlanan raporda anne yoksunluğu çeken çocukların fiziksel ve ruhsal hastalık risklerinin oluşumundaki nedensellik tam olarak açıklanamamıştır (Bowlby, 1952).

Harlow (1958) tarafından yapılan çalışmalar da bağlanma fikrini ortaya atan Bowlby'inin düşüncelerinin şekillenmesinde etkili olmuştur. Yapılan deneyde maymunlardaki temel güdünün anlaşılabilmesi için maymunlara iki seçenek sunulmuştur. Maymunlar ya kumaş kaplı bir yerden tırmanarak süt içecekler ya

arzusu ön plana çıkmaktadır (Ainsworth, 1989). Yapılan alan yazın taramasında anlaşılacağı üzere bağlanma bebeklik döneminden başlayarak yetişkinliğe kadar uzanan ve ilişkiler başta olmak üzere işlevselliğin olduğu her alanda etkili olan önemli bir olgudur.

Kaynakça

Ainsworth, M. D. S. (1982). *Attachment: Retrospect and Prospect*. C. M. Parkes ve J. Stevenson-Hinde (Eds.), The Place of Attachment in Human Behavior içinde (s. 3-30). New York: Basic Books.

Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E. ve Wall, S. (1978). *Patterns of Attachment: A Psychological Study of the Strange Situation*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Ainsworth, M. S. (1989). Attachments beyond Infancy. *American Psychologist, 44*(4), 709-716. doi:10.1037/0003-066X.44.4.709.

Allen, J. P., Moore, C. M., Kuperminc, G. ve Bell, K. (1998). Attachment and Adolescent Psychosocial Functioning. *Child Dev*, *69*, 1406-1419. doi:10.2307/1132274.

Bartholomew, K. ve Horowitz, L. M. (1991). Attachment Styles among Young Adults: A Test of a Four Category Model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 226-241. doi: 10.1037/0022-3514.61.2.226.

Bartholomew, K., ve Shaver, P. R. (1998). *Attachment Theory and Close Relationships: Methods of Assessing Adult Attachment.* New York: Guilford Press.

Bee, H. & Boyd, D. (2009). *Bilişsel Gelişim I: Yapı ve Süreç*. O. Gündüz (Ed.), Çocuk Gelişim Psikolojisi içinde (s. 310-370). İstanbul: Kaknüs.

Bowlby, J. (1952). *Maternal Care and Mental Health*. Geneva: World Health Organization.

Bowlby, J. (1973). *Attachment and Loss: Separation, Anxiety and Anger* (Vol. 2). New York: Basic.

Bowlby, J. (2012). *Bağlanma* (T. V. Soylu, Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Burger, J. M. (2006). *Kişilik* (İ. D. Erguvan Sarıoğlu, Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Dwyer, K. (2005). The Meaning and Measurement of Attachment in Middle and Late Childhood. *Human Development*, 155-182. doi:10.1159/000085519.

Güngör, D. (2000). *Bağlanma Stillerinin ve Zihinsel Modellerin Kuşaklararası Aktarımında Anababalık Stillerinin Rolü* (Doktora Tezi). https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp veri tabanından erişildi (Erişim No: 94599).

Hamarta, E. (2004). *Üniversite Öğrencilerinin Yakın İlişkilerindeki Bazı Değişkenlerin (benlik kaygısı, depresyon ve saplantılı düşünme) Bağlanma Stilleri Açısından İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/ giris.jsp veri tabanından erişildi (Erişim No: 148307).

Harlow, H. F. (1958). The Nature of Love. *American Psychologist, 13,* 673-685. doi: 10.1037/h0047884.

Hazan, C. (1998). Bağlanma (Yakın İlişkilerle İlgili Araştırmalar İçin Bir Çerçeve). *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences*, 31(1), 1-49. doi:10.1501/ Egifak_0000000242.

Hazan, C. ve Shaver, P. R. (1987). Romantic Love Conceptualized as an Attachment Process. *Journal of Personality and Social Psychology, 52*(3), 511-524. doi: 10.1037/0022-3514.52.3.511.

Hazan, C. ve Shaver, P. (1994). Attachment as an Organizational Framework for Research on Close relationships. *Psychological Inquiry, 5*(1), 1-22. doi: 10.1207/s15327965pli0501_1.

Hazan, C. & Shaver, P. (2000). Bağlanma: Yakın İlişkilerle İlgili Araştırmalar İçin Bir Çerçeve. (Çev: A. Dönmez). *Türk Psikoloji Bülteni*, 6 (16-17), 29-50.

Karakuş, Ö. (2012). Relation Between Childhood Abuse and Self Esteem in Adolescence. *Journal of Human Sciences*, 9(2), 753-763. Erişim adresi: https://www.j-humansciences.com/ojs/index. php/ijhs/article/view/2348.

Keskin, G. & Çam, O. (2007). Bağlanma Süreci: Ruh Sağlığı Açısından Literatürün Gözden Geçirilmesi. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, *23*(2), 145-158. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/egehemsire/issue/49599/635613.

Landy, S. (2009). *Pathways to Competence Encouraging Healthy Social and Emotinal Development in Young Children*. Baltimore: Brooks Publishing.

Main, M., Kaplan, N. ve Cassidy, J. (1985). Security in Infancy, Childhood and Adulthood: A Move to the Level of Representation. *Monographs of the Society for Research in Child Development, 50*(1&2, Serial No.209), 66-104. doi: 10.2307/3333827.

Masterson, J. F. (2013). *Bağlanma Kuramı ve Nörobiyolojik Kendilik Gelişimi Açısından Kişilik Bozuklukları* (H. Şentürk, Çev.). İstanbul: Litera Yayıncılık.

Mikulincer, M., Shaver, P. R. ve Pereg, D. (2003). Attachment Theory and Affect Regulation: The Dynamic Development and Cognitive Consequences of Attachment-related Strategies. *Motivation and Emotion, 27*,77-102. doi: 10.1023/A: 1024515519160.

Muris, P. ve Maas, A. (2004). Strengths and Difficulties as Correlates of Attachment Style in Institutionalized and Non-institutionalized Children with Below-average Intellectual Abilities. *Child Psychiatry and Human Development, 34*, 317-328. doi:10.1023/B:CHUD.0000020682.55697.4f.

O'Koon, J. (1997). Attachment to Parents and Peers in Late Adolescence and Their Relationship with Self-image. *Adolescence, 32*(126), 471-482.

Pietromonaco, P. R. ve Barrett, L. F. (2000). The Internal Working Models Concept: What Do We Really Know about the Self in Relation to Others?. *Review of General Psychology, 4*, 155-175. doi:10.1037/1089-2680.4.2.155

Sayar, K. ve Tüzün, O. (2006). Bağlanma Kuramı ve Psikopatoloji. *Düşünen Adam, 19*, 24-39. Erişim adresi: https://www.bibliomed.org/mnsfulltext/43/2242010174219-1-4.pdf?1645083410.

Shaver, P. R. ve Brennan, K. A. (1992). Attachment Styles and the "Big Five" Personality Traits: Their Connections with Each Other and with Romantic Relationship Outcomes. *Personality and Social Psychology Bulletin, 18*(5), 536-545. doi: 10.1177/0146167292185003.

Soygüt, G. (2004). Bir Düzeltici Bağlanma İlişkisi Olarak Psikoterapi: Psikoterapi Süreçlerinde Bağlanma ve Terapötik İttifak. *Türk Psikoloji Yazıları, 13*(7), 63-77. Erişim adresi: https://www.psikolog.org.tr/tr/yayinlar/dergiler/1031828/tpy1301996120040000m000201.pdf.

Soysal, A. Ş., Bodur, Ş., İşeri, E. ve Şenol, S. (2005). Bebeklik Dönemindeki Bağlanma Sürecine Genel Bir Bakış. J Clin Psy. *8*(2), 88-99. https://klinikpsikiyatri.org/jvi.aspx?pdir= kpd& Plng= tur& Un= KPD-80774.

Steiner, H. (2007). *Okul-öncesi Çocuklarının Terapisi* (Ş. Çakmak Yeşilmen, Çev.) İstanbul: Prestij Yayınları.

Surcinelli, P., Rossi, N., Montebarrocci, O. ve Baldaro, B. (2010). Adult Attachment Styles and Psychological Disease: Examining the Mediating Role of Personality Traits. *The Journal of Psychology, 144*(6), 523-534. doi: 10.1080/00223980.2010.508082.

Sümer, N. ve Güngör, D. (1999). Yetişkin Bağlanma Stilleri Ölçeklerinin Türk Örneklemi Üzerinde Psikometrik Değerlendirmesi ve Kültürler Arası Bir Karşılaştırma. *Türk Psikoloji Dergisi, 14*(43), 71-106. Erişim adresi: https://toad.halileksi.net/sites/default/files/ pdf/iliskiler-olcegi-toad.pdf.

Sümer, N. ve Anafarta Şendağ, M. (2009). Orta Çocukluk Döneminde Ebeveynlere Bağlanma, Benlik Algısı ve Kaygı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 86-101. Erişim adresi: https://www.psikolog.org.tr/tr/yayinlar/dergiler/1031828/tpd1300443320090000m000125.pdf.

Şendil, G. (2013). *Bağlanma ve Ebeveynlik Tarzları*. T. Solmuş (Ed.), Bağlanma, Evlilik ve Aile Psikolojisi İçinde (s.342-353). İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Thompson, R. (2006). Erken Dönemde Bağlanma ve Sonraki Gelişim Üzerindeki Etkileri. (M. Sayıl, & G. Özdikmenli Demir, Çev.). *Türk Psikoloji Bülteni*, *38*, 113-120. https://www.psikolog.org.tr/tr/yayinlar/dergiler/1031828/tpb123813.pdf.

Weiss, R. S. (1982). *Attachment in Adult Life.* C. M. Parkes ve J. Stevenson-Hinde (Ed). The Place Of Attachment in Human Behavior içinde (s. 171-184). New York: Wiley.

ERGENLİK DÖNEMİNDE STRESİN ZİHİN VE RUH SAĞLIĞINA ETKİLERİ

M. Nil Gönce

Giriş

Stres, günlük yaşamda her bireyin karşılaşabileceği yaygın bir deneyimdir. Stres yaş ve yaşam tarzı ne olursa olsun herkesi etkileyebilir. Hatta stresin yaşamın ayrılmaz bir parçası olduğu, her bireyin sahip olduğu sosyokültürel özellikler ve kişisel özelliklere bağlı olarak çeşitli düzeylerde stres yaşaması kaçınılmazdır. Stres, bireyin kendi koyduğu taleplerden ya da dış faktörler gibi birçok sebep ve olaylardan kaynaklanabilir. Bireyler yaşamlarında meydana gelen değişiklikler veya zorluklarla (stres faktörleri) karşılaştıklarında vücutta fiziksel ve zihinsel tepkiler üretilmektedir. Bu tepkiler genellikle stres olarak tanımlanabilir (Cisler ve Herringa, 2021).

Stres tepkileri, vücudun yeni durumlara uyum sağlamasına yardımcı olur. Bu nedenle stres pozitif ya da negatif stres olabilir. Pozitif stres kişiyi, motive ederek tehlikeden kaçınmaya hazır tutar. Örneğin yaklaşan önemli bir sınav ya da sunum varsa stres tepkisi vücudunuzun daha fazla çalışmasına ve daha uzun süre uyanık kalmasına yardımcı olabilir. Negatif stres zorlukların üstesinden gelemediğimizde ve başa çıkamayacağımıza inandığımızda ortaya çıkar. Ancak stresörler rahatlama veya gevşeme dönemleri olmadan devam ettiğinde stres bir sorun hâline gelir (Orben, Tomova ve Blakemore, 2020).

Bireyler, günlük yaşamın bir parçası olan stresi farklı düzeylerde algılayabilir ve benzer durumlardan farklı düzeylerde etkilenebilirler. Bu farklılık, stres durumunda bireysel faktörlerin etkili olduğunu göstermektedir. Bireyin yaşı, cinsiyeti, eğitim düzeyi, sosyokültürel özellikleri, kişilik yapısı, sosyal ilişkileri, olaylara bakış açısı, bilişsel özellikleri, hazır bulunuşluk düzeyi, yaşam deneyimleri gibi

ettiğinde ruhsal bozukluklara, bağımlılıklara, uyku bozukluklarına ve fizyolojik sorunlara neden olabilir. Hatta aşırı stres bireylerde kalıcı farklı sağlık problemlerine de yol açabilir. Bireyin düşünmesini ve düşüncelerini kontrol etmesini önleyerek bazı durumlarda hafıza ve öğrenme ile ilgili sorunlara neden olabilir. Bu bakımdan stresle başa çıkma ve stres kontrolü gibi becerilerin ergenlere kazandırılması, henüz stres durumu ile karşılaşma da stres yönetimine ilişkin beceriler kazanmaları son derece önemlidir.

Stresle başa çıkma stratejilerinin geliştirilmesinde hem ebeveynlere hem de öğretmenlere birtakım sorumluluklar düşmektedir. Bu sorumlulukların başında bireyin sahip olduğu özellikleri farkında olma ve bireysel özellikler dikkate alınarak stres kontrol becerilerinin geliştirilmesinde destek ve rehberlik gerekmektedir. Ergenlerde stresin kontrol edilmesine yönelik bu becerilerin geliştirilmesi sağlıklı bir ergenlik döneminin geçirilmesi açısından önemli görülmektedir.

Kaynakça

Aldabal, L., Bahammam, A. S. (2011). Metabolic, Endocrine and Immune Consequences of Sleep Deprivation. *Open Respir Med J.* 5:31-43. 3.

Alotaibi, A. D., Alosaimi, F. M., Alajlan, A. A. & Bin Abdulrahman, K. A. (2020). The Relationship Between Sleep Quality, Stress and Academic Performance Among Medical Students. *Journal of Family & Community Medicine*, *27*(1), 23-28.

Anderson, R. M., Birnie, A. K., Koblesky, N. K., Romig-Martin, S.A., Radley, J. J. (2014). Adrenocortical Status Predicts the Degree of Age-related Deficits in Prefrontal Structural Plasticity and Working Memory. *J Neurosci*. 34(25):8387-97.

Azad, M. C., Fraser, K., Rumana, N., Abdullah, A. F., Shahana, N., Hanly, P. J., et al. (2015). Sleep Disturbances among Medical Students: A Global Perspective. *J Clin Sleep Med.* 11:69-74.

Casey, B. J., Cannonier, T., Conley, M. I., Cohen, A. O., Barch, D. M., Heitzeg, M. M. & Dale, A. M. (2018). The Adolescent Brain Cognitive Development (ABCD) Study: Imaging Acquisition Across 21 Sites. *Developmental Cognitive Neuroscience*, *32*, 43-54.

Cisler, J. M. & Herringa, R. J. (2021). Posttraumatic Stress Disorder and the Developing Adolescent Brain. *Biological Psychiatry*, *89*(2), 144-151.

Conrad, C. D. (2010). A Critical Review of Chronic Stress Effects on Spatial Learning and Memory. *Prog Neuropsychopharmacol Biol Psychiatry*. 34(5):742-55.

Fenn, K. M., Hambrick, D. Z. (2012). Individual Differences in Working Memory Capacity Predict Sleep-dependent Memory Consolidation. *J Exp Psychol Gen.* 141:404-10.

Hargreaves, D., Mates, E., Menon, P., Alderman, H., Devakumar, D., Fawzi, W. & Patton, G. C. (2021). Strategies and Interventions for Healthy Adolescent Growth, Nutrition and Development. *The Lancet*.

Hyer, M. M., Shaw, G. A., Goswamee, P., Dyer, S. K., Burns, C. M., Soriano, E. & Neigh, G. N. (2021). Chronic Adolescent Stress Causes Sustained Impairment of Cognitive Flexibility and Hippocampal Synaptic Strength in Female Rats. *Neurobiology of Stress*, *14*, 100303.

Lemma, S., Gelaye, B., Berhane, Y., Worku, A., Williams, M. A. (2012). Sleep Quality and its Psychological Correlates Among University Students in Ethiopia: A Cross-sectional study. *BMC Psychiatry.* 12:237.

Li, L., Lei, D., Li, L., et al. (2016). White Matter Abnormalities in Post-traumatic Stress Disorder Following a Specific Traumatic Event. *EBioMedicine.* 4:176-183.

Mechanic, D. (2021). Adolescents at Risk: New Directions. In *Adolescents at Risk* (pp. 142-151). Routledge.

McEwen, B. S., Sapolsky, R. M. (1995). Stress and Cognitive Function. *Current Opinion in Neurobiology*. 5 (2):205-216.

Orben, A., Tomova, L. & Blakemore, S. J. (2020). The Effects of Social Deprivation on Adolescent Development and Mental Health. *The Lancet Child & Adolescent Health*, *4*(8), 634-640.

Pilcher, J. J., Walters, A. S. (1997). How Sleep Deprivation Affects Psychological Variables Related to College Students' Cognitive Performance. *J Am Coll Health.* 46:121-6.

Ramadhani, N., & Mahmudiono, T. (2021). Academic Stress is Associated with Emotional Eating Behavior Among Adolescent. *Media Gizi Indonesia*, *16*(1), 38-47.

Ramesh V, Kaushal, N., Gozal D. (2009). Sleep Fragmentation Differentially Modifies EEG Delta Power During Slow Wave Sleep in Socially Isolated and Paired Mice. Sleep Sci. 2, 64-75.

Rapee, R. M., Oar, E. L., Johnco, C. J., Forbes, M. K., Fardouly, J., Magson, N. R. & Richardson, C. E. (2019). Adolescent Development and Risk For the Onset of Social-emotional Disorders: A Review and Conceptual Model. *Behaviour Research and Therapy*, *123*, 103501.

Shek, D. T., Zhao, L., Dou, D., Zhu, X., & Xiao, C. (2021). The Impact of Positive Youth Development Attributes on Posttraumatic Stress Disorder Symptoms Among Chinese Adolescents under COVID-19. *Journal of Adolescent Health*, *68*(4), 676-682.

Zhang, S., Hong, J. S., Garthe, R. C., Espelage, D. L. & Schacter, H. L. (2021). Parental Stress and Adolescent Bullying Perpetration and Victimization: The Mediating Role of Adolescent Anxiety and Family Resilience. *Journal of Affective Disorders*, *290*, 284-291.

ÜSTÜN YETENEKLİ ÖĞRENCİLERİN TANILANMASI VE EĞİTİMİ

Jaklin Çarkçı

1. BÖLÜM

Giriş

Modern psikoloji tarihi açısından ele alındığında bireyde görülen zekâ ve yetenek özellikle Darwin'in evrim teorisi sonrası Sir Francis Galton tarafından ilk kez gündeme getirilen istatistiksel yöntemlerle belirleme çabası, çeşitli teorisyenler tarafından geliştirilmiş ve günümüz zekâ ve üstün yetenek kavramlarının eğitim bilimleri çalışmalarına temel olmuştur. İlk amaç kalıtımsal zekâyı/dehayı yaygınlaştırmak ve salt üstün zekâlı/yetenekli bir toplum kurmaya yönelik olsa da günümüze kadar uzanan ve 1800'lerde Binet-Simon testlerinin ardından Spearman'ın iki faktörlü zekâ teorisinin, Gardner'in çoklu zekâ teorisinin ve Stenberg'in üçlü zekâ teorisinin gelişmesine neden olması bakımından önemlidir (Schultz & Schultz, 2007; Plotnik, 2007).

Günümüzde özel eğitim düşünüldüğünde ilk akla gelen kuşkusuz zekâ ve yetenek olarak dezavantajlı gruplar akla gelmekle beraber diğer yandan üstün zekâ veya yetenek sahibi öğrencilerin de bu grupta olduğu çoğu zaman gözden kaçan eğitim bilimleri açısından hassas bir problemdir. Kaldı ki bazı yönlerden engelli/ya da dezavantajlı bireyin diğer duyuları açısından üstün yetenek sergileyebildiği vakalar da göz ardı edilemeyecek kadar güçlü gerçekliklerdir (Güven, 2015). Nitekim M. Montessori'nin (1870-1952) önerdiği gibi "*Her çocuğun bireysel becerilerine ve ilgi alanlarına, bireysel öğrenme hızına ve karakter özelliklerine uygun bir eğitim sisteminin olması ve becerilerini bu kriterlere göre geliştirilmesi eğitimin en önemli ilkesi olmalıdır.*"

den gizli servetleri olarak değerlendirilmeleri gerekmektedir. Çünkü insan zekâsı dünyada bulunabilecek belki de en önemli zenginlik unsuru olarak değer verilmesi gereken metadır. Üstün yetenekli çocukların toplumların zenginliği olarak değerlendirildiğinde toplumdaki önemli alanlara yön verebilecek kişiler hâline dönüşmeleri mümkündür. Üstün yetenekli çocukların eğitimlerinde önemli bir kilit noktası saygıdır. Ailelerin ve öğretmenlerin bu çocukların farklı özelliklerine, farklı fikirlerine, farklı hayallerine saygı ile yaklaşması gelişimlerine önemli katkı sağlayacaktır (Küçükoğlu, 2014).

Bu bağlamda elde edilen bilgiler doğrultusunda aşağıdaki başlıklarla bazı önerilerin sunulması önemlidir:

- Üstün yetenekli çocuklara eğitim verecek olan öğretmenlerin yetiştirilmesi için mevcut öğretmenlik eğitimlerinin ve fakültelerin üstün yetenekli kişilerin özelliklerine yönelik tanılama ve program geliştirme, ayrıca bu program ve derleri yürütebilecek sertifika/yüksek lisans programlarının açılması;
- Üstün yetenekli çocukların eğitimleri adına öğretmenlerin sürekli olarak hizmet içi eğitimler almasının sağlanması ve bu öğretmenlere yeterli bilgilendirmelerin yapılması;
- Üstün yetenekli çocukların eğitimlerine odaklanmış olan okulların sayısının artırılması;
- Üstün yetenekli çocukların eğitimlerinin etkin şekilde sürdürülmesi için ailelerin, okul yöneticilerinin sürekli bir iletişim içinde olması ve bu yönde eğitim çalışmalarının kongrelerin artırılması;
- Üstün yetenekli çocukların eğitimlerinde onların özelliklerine uygun olarak hazırlanmış olan materyallerin kullanılması ve ilgili kanun ve kararnamelerin daha genişletilmesi önerilir.

Kaynakça

Ataman, A. (2008). Üstün Yetenekli Çocuklarda Aile Ortamının Bazı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi: İstanbul Bilsem Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.

Afat, N. (2013). Üstün Zekâlı Çocukların Ebeveynlerine Yönelik Geliştirilen Aile Eğitim Programının Etkililiğinin Sınanması, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Akarsu, F. (1993). Üstün Yeteneklilerin Eğitiminde Sorunlar, *Millî Eğitim Bakanlığı Dergisi*, Ankara, Sayı.121.

Çelik, N. (2005). Okul Aile İlişkilerinde Yaşanan Sorunlar. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Demirel, Ş. (2008). Abraham Tannenbaum'un Üstün Yetenek Sınıflandırmasına Giren Örnek Yetenek Türlerinin Toplumsal Değeri Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Gagne, F. (1992). On the Differentiated Nature of Giftedness. Keynote Address at Guiding the Gifted National Conference: Proceedings of the Guiding the Gifted Conference, Auckland.

Gagne, F. (2005). From Gifts to Talents: the DMGT as a Developmental Model. R. J. Sternberg & J. E. Davidson (Eds.), Conceptions of Giftedness içinde (s. 98-119). New York: Cambridge University Press.

Gardner, H. (1983). Frames of Mind: the Theory of Multiple Intelligences. New York: Basic Books.

George, R. (2003). Growth in Students' Attitudes About the Utility of Science over the Middle and High School Years: Evidence from the Longitudinal Study of American Youth. *Journal of Science Education and Technology,* 12(4), 439-448.

Güven, M. (2015). *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*. Anı Yayıncılık

Küçükoğlu, M. (2014). Üstün ve Özel Yetenekli Öğrencilerin Eğitiminde Model Olan Beyazıt Ford Otosan İlköğretim Okulu Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.

Kılıç, H. (2021). Bilim ve Sanat Merkezleri Yöneticilerinin Müzik Yetenek Alanındaki Öğrencilerin Eğitimine Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, İstanbul.

Koçer, D. (2004). ''Üstün Zekâlı ve Yetenekli Çocuklar'', *abece Eğitim ve Ekin Dergisi*, Sayı. 219., Ankara.

Kaplan, Z. (2005). ''Eğitim Yönetimi ve Rehberlik Hizmetleri'', Ülkeler ve Eğitim Sistemleri Karşılaştırma Yazıları (Ed. A. Füsun), Ankara.

Karakurt, B. (2003). ''Sınıf Yönetiminde Üstün Zekâ ve Yetenekli Öğrencilere Yönelik Öğretmen Tutumu'', *Eğitişim Dergisi,* Sayı. 2, http://wwwegitisim.gen.tr/Bilal-ustunyetenek.html.

Karaduman Battal, G. (2012). İlköğretim 5. Sınıf Üstün Yetenekli Öğrenciler için Farklılaştırılmış Geometri Öğretiminin Yaratıcı Düşünme, Uzamsal Yetenek Düzeyi ve Erişiye Etkisi. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Karabey, B., Yürümezoğlu, K. (2015). Yaratıcılık ve Üstün Yetenekliliğin Zekâ Kuramları Açısından Değerlendirilmesi. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi,* 40, 86- 106.

Lash, M. D. (2004). Multiple Intelligences and the Search for Creative Teaching. *Paths of Learning,* 22, 13-15.

MEB (1991). Üstün Yetenekliler ve Eğitimleri Komisyon Raporu, I. Özel Eğitim Konseyi, Ankara, 13-15 Mayıs.

Özden, B. (2015). Yönetim Bilimi Açısından Üstün Yetenekli Çocukların Duygusal Zekâ Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Gelişim Üniversitesi, İstanbul.

Özgüler, N. (2009). 7-12 Yaş Arası Üstün Yetenekli Çocukların Eğitimi ve Bir Yöntem Önerisi (İstanbul İli Örneği), Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, İstanbul.

Özkan, N. (2009). Üstün Zekâlı-Üstün Yetenekli Çocukların Eğitiminde Okulun, Öğretmenin ve Ailenin Yeri, Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, İstanbul.

Plotnik, R. (2007). *Psikolojiye Giriş,* Kaknüs Yayınları.

Sarıkaya, İ., Özgöl, M. (2015). Üstün Yetenekli Lise Öğrencileri İçin Problem Çözme Becerilerine Yönelik Algı Ölçeği. *Üstün Zekâlılar Eğitimi ve Yaratıcılık Dergisi*, 2(2), 45-57.

Sternberg, R. ve Zhang, L. (1995). What Do We Mean by Giftedness? A Pentagonal Implicit Theory. *Gifted Child Quarterly,* 39(2), 88-94.

Sternberg, R. J. (2011). The Theory of Successful Intelligence. In R. J. Sternberg & S. B. Kaufman (Eds.), *the Cambridge Handbook of Intelligence* (pp. 504-527). Cambridge University Press.

Schultz, P. & Schultz, S. E. (2007). *Modern Psikoloji Tarih*, Kaknüs Yayınları

Winstanley, C. (2004). *Tooclever by Half: A Fair Deal for Gifted Children*. Stoke on Trent: Trentham Books.

EĞİTİMDE İKİZLERİN SINIF YERLEŞİMİ

Diler Özyurt

Giriş

Günümüzde ikizlerin (çoklu doğumların) çeşitli sebeplerle artmış olması beraberinde bazı farklı soruları da getirmiştir. Anne ve bebeklerin sağlığı, yardımcı olacak kimse var mı, ihtiyaç duyulabilecek maddi kaynak problemi, ikizlere nasıl davranılması gerektiği, bebeklerin kalacakları oda, kullanılan ekipman, giydiriliş tarzları gibi konular ikiz ailelerinin doğumdan itibaren diğerlerinden biraz farklı boyutlarla düşündüğü başlıkların bazılarıdır. Okul çağı geldiğinde ortaya çıkan aynı/ayrı sınıfta eğitim görmeleri konusu da bunlar arasında olup çeşitli olumlu ve olumsuz yönler barındırabilen, ebeveynlerin ve çocuklar için en iyisini isteyen diğer bir grup olan eğitimcilerin karar vermekte güçlük çektiği ve stres yaşayabildiği önemli bir süreçtir. Bu bölümde alan yazında yer alan ve konuyu farklı boyutlarıyla ele almış olan çalışmaların incelenmesiyle potansiyel avantaj/dezavantajlara dikkat çekmek ve araştırma sonuçlarını derleyerek ebeveyn, sınıf öğretmeni, rehber öğretmen ve okul yöneticilerine bu kararı almada yardımcı olabilmek amaçlanmıştır. Alan yazından genel olarak edinilen bulgular ışığında olumlu ve olumsuz yönler hesaba katılıp çocukların mizaç, birbiriyle ilişkileri ve onların fikri birlikte değerlendirilerek karar alınması sonucuna ulaşılmaktadır.

Çoklu Doğumlardaki Artış

Günümüzde ikiz ya da diğer çoklu doğumların fazlalığı dikkatinizi çekti mi? Bu algıda seçicilik mi yoksa gerçekten bir artış söz konusu mu diyecek olunursa gerçekten bu sayıda artış olduğu bilinmektedir. Çağın imkân ve gerekleri ile çoklu doğumdaki artış arasında ilişki bulunmaktadır. Bunun sebeplerinden biri olarak genellikle sağlık teknolojilerinin gelişmesi ile paralel gelişen yardımcı üreme tekniklerinin etkisi gösterilmektedir. Yardımcı üreme teknikleri (IVF) ile tüp

olmanın da çeşitli artıları, eksileri ya da aralarında fark bulunmaması durumları araştırmalarla gösterilmiştir. Alan yazın bu konuda daha fazla araştırmaya ihtiyaç duymakla beraber çocukların kişilikleri, birbirlerine karşı davranış örüntüleri, çocukların bireysel ihtiyaçları ve yerleşim konusundaki fikirleri doğrultusunda karar verilmesinin önemine işaret etmektedir (Staton ve ark., 2012; Geluk ve Hol, 200; Van Leeuwen ve ark., 2005).

Kaynakça

Adelekan, M. L., Jolayemi, S. O., Ndom, R. J. E., Adegboye, J., Babatunde, S., Tunde-Ayimode, M. and Makanjuola, A. B. (1995). Caring for People with AIDS in a Nigerian Teaching Hospital: Staff Attitudes and Knowledge. *AIDS care*, *7*(sup1), 63-72.

Bempechat, J. (1992). The Role of Parent Involvement in Children's Academic Achievement. *The School Community Journal*, *2*(2), 31-41.

Beauchamp, H. M. & Brooks, L. (2003). The Perceptions, Policy, and Practice of Educating Twins: A review. Psychology in the Schools, 40, 429-438.

Blanchard, R. J., Blanchard, D. C., Griebel, G. & Nutt, D. (2008). Introduction to the Handbook on Fear and Anxiety. Handbook of Behavioral Neuroscience, 17, 3-7.

Coventry, W. L., Byrne, B., Coleman, M., Olson, R. K., Corley, R., Willcutt, E. & Samuelsson, S. (2009). Does Classroom Separation Affect Twins' Reading Ability in the Early Years of School?. *Twin Research and Human Genetics*, *12*(5), 455-461.

Garmezy, N. (1991). Resiliency and Vulnerability to Adverse Developmental Outcomes Associated with Poverty, American Behavioral Scientist 34 (1991), pp. 416-430.

Geluk, A. & Hol, J. (2001). Samen of Apart? Meerlingkinderen Naar School, Peuterspeelzaal of Kinderopvang (Together or Apart? Multiples to School, Playground or Daycare) [Brochure]. Bergen, the Netherlands: NVOM (Dutch Society for Parents of Multiples).

Gleeson, C., Hay, D. A., Johnston, C. J. & Theobald, R. M. (1990). "Twins in School": An Australia-wide Program. Acta Geneticae Medicae et Gemellologiae, 39, 231-244.

Grime J. J. (2008) The Educational Effects of Forced Separation of Twins. Doctor of Education Degree in Eductional Administration and Supervision, the University of Toledo.

Hay, D. A. and Preedy, P. (2006). Meeting the Educational Needs of Multiple Birth Children. Early Human Development 82: 397-403.

Kohi, T. W. & Horrocks, M. J. (1994). The Knowledge, Attitudes and Perceived Support of Tanzanian Nurses When Caring for Patients with AIDS. *International Journal of Nursing Studies*, *31*(1), 77-86.

Lalonde, N. & Moisan, D. (2003). Les jumeaux à l'école: Dans la Même Classe ou Dans des Classes Séparées… Qui Doit Décider?

Mittler, P. (1971). The Study of Twins.

Myers, H. F., & Taylor, S. (1998). Family Contributions to Risk and Resilience in African American Children. *Journal of Comparative Family Studies*, 29, 215-229.

Özyurt, D., Hızlı Sayar, G., Ünübol, H., Tekin, O. ve Gümüş, Z. (2019). Radyoloji Çalışanlarında Mesleki Bilgi, İş Doyumu, Belirsizliğe Tahammülsüzlük ve Depresyon Düzeylerinin İlişkisi. *Journal of Neuro Behavioral Science.* Cilt: 6, Sayı: 2.

Pavlov, I. (1927). Conditioned Reflexes: An Investigation of the Physiological Activity of the Cerebral Cortex (Oxford Univ. Press, London, 1927).

Polderman, T. J. C., Bartels, M., Verhulst, F. C., Huizink, A. C., van Beijsterveldt, C. E. M. and Boomsma, D. I. (2009). No Effect of Classroom Sharing on Educational Achievement in Twins: A Prospective, longitudinal Cohort Study. Journal of Epidemiology and Community Health 64: 36-40.

Rutter, M., Pickles, A., Murray, R. & Eaves, L. (2001). Testing Hypotheses on Specific Environmental Risks. Psychological Bulletin, 127, 291-324.

Segal, N. L. & Hershberger, S. L. (1999). Cooperation and Competition in Adolescent Twins: Findings From a Prisoner's Dilemma Game. Evolution and Human Behavior, 20, 29-51.

Segal, N. L. & Russell, J. M. (1992). Twins in the Classroom: School Policy Issues and Recommendations. Journal of Educational and Psychological Consultation, 3, 69- 84.

Torgesen, J., Wagner, R. & Rashotte, C.A. (1999). A Test of Word Reading Efficiency (TOWRE). Austin Texas: PROED.

Tully, L. A., Moffitt, T. E., Caspi, A., Taylor, A., Kiernan, H. & Andreou, P. (2004). What Effect Does Classroom Separation Have on Twins' Behavior, Progress at School and Reading Abilities. *Twin Research and Human Genetics*, *7*(2), 115-124.

Türkçapar, H. (2004). Anksiyete Bozukluğu ve Depresyonun Tanısal İlişkileri. Klinik Psikiyatri, Ek, 4, 12-16.

Van Leeuwen, M., van den Berg, S. M., van Beijsterveldt, T. C. E. M. & Boomsma, D. I. (2005). Effects of Twin Separation in Primary School. Twin Research and Human Genetics, 8, 384-91.

Webbink D., Hay D. A. and Visscher P. M. (2007) Does Sharing the Same Class in School Improve Cognitive Abilities of Twins? Twin Research and Human Genetics 10(4): 573-580.

White, E. K., Garon-Carrier, G., Tosto, M. G., Malykh, S. B., Li, X., Kiddle, B. & Kovas, Y. (2018). Twin Classroom Dilemma: To Study Together or Separately? *Developmental Psychology*, *54*(7), 1244.

DUYGULAR VE YARATICILIK İLİŞKİSİ

Nesri Girgin

Giriş

"İnsanları geçimsiz yapan sevgisizliktir. Birbirine düşman eden iletişimsizliktir. Güzellikten yana ne varsa yok eden ilgisizliktir."

Konfüçyüs

I. BÖLÜM

DUYGULAR

Duyguları ne tetikler? Ruhumuzu ve vücudumuzu nasıl besler? Çevremizi etkiliyor muyuz yoksa etkilenen biz miyiz? Bu vb. soruları çoğaltmak mümkündür. Duygular nasıl ve ne amaçla ortaya çıktığı birçok bilim insanı tarafından sorgulanıp araştırılıyor.

Duygu, bireyin ruh hâlinde biyokimyasal (içsel) ve çevresel etkileşiminden doğan ve birçok ögeden oluşan psikofizyolojik bir süreçtir. Kişiye özgü sağlık duyusunu belirleyen temel faktör olup insanın günlük yaşamında merkezî bir rol oynar. Bu yüzden pek çok bilim dalı ve sanat biçimi tarafından araştırılan duygular, sayısı ve sınıflandırılması konusu hâlen tartışılmaktadır.

Kaynakça

Csikszentmihalyi, M. (1996). *Creativity: Flow and the Psychology of Discovery and Invention.* New York: Harper Perennial.

Ekman, P. (1992). Are There Basic Emotions? Psychological Review, 99, 550-553. şeklinde yazılacak

Ekman, P. (2003). *Yalan Söylediğimi Nasıl Anladın?* (E. İ. Akter, Çev.). İstanbul: Okyanus Yayınevi.

Fisher, R. (2005). *Teaching Children to Think*. Cheltenham, UK: Nelson Thornes Ltd. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books, Erişim Tarihi: 24.11.2021.

Goleman, D. (2000). *Duygusal Zekâ-Neden IQ'dan Daha Önemli* (B. S. Yüksel, Çev.). İstanbul: Varlık Yayınları.

Harris, R. (1998). Introduction to Creative Thinking http://www.asiaentrepreneurshipjournal.com/AJESIII2Okpara.pdf.

Kaufman, S. B., Reynolds, M. R., Liu, X., Kaufman, A.S., ve McGrew, K. S. (2012). Are Cognitive G and Academic Achievement G One and the Same G? An Exploration on the Woodcock-Johnson and Kaufman Tests. *Intelligence*, 40, 123-138. Erişim adresi: Kaufman-et-al.-2012.pdf. Erişim Tarihi:10.01.2022.

Kaufman, S. B., (2012). Why Weird Experiences Boost Creativity. Erişim adresi: https://www.huffpost.com/entry/why-weird-experiences-boost-creativity_b_1568677. Erižim Tarihi: 5 Ašustos 2021.

Kaufman, S. B. ve Gregoire, C. (2015). *Wired to Create: Unraveling the Mysteries of the Creative Mind.* New York: Tarcher Perigee.

Kaufman, S. B. (2015). *The Emotions that Make Us More Creative*. Erişim adresi: https://hbr.org/2015/08/the-emotions-that-make-us-more-creative. Erişim Tarihi: 20 Ekim 2021.

Murphy, J. (2007). *Bilinçaltının Gücü* (B. S. Haktanır, Çev.). İstanbul: Diyojen Yayınevi.

Rawlinson, J. G. (1995). Yaratıcı Düşünme ve Beyin Fırtınası (O. Değirmen, Çev.). İstanbul: Rota Yayınları.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Duygu, Erişim Tarihi: 20 Ekim 2021.

https://iep.utm.edu/emotion/, Internet Encyclopedia of Philosophy. *Theories of Emotion*. Erişim Tarihi: 24 Ekim 2021

2. Basım

ERKEN ÇOCUKLUKTA YÜRÜTÜCÜ İŞLEVLER

Kuramsal Temeller ve Örnek Etkinlikler

Dr. Öğr. Üyesi Hande Arslan Çiftçi
Prof. Dr. Gülden Uyanık
Prof. Dr. İbrahim H. Acar

nobel
40.yıl

ERKEN ÇOCUKLUKTA YÜRÜTÜCÜ İŞLEVLER
Kuramsal Temeller ve Örnek Etkinlikler

Dr. Öğr. Üyesi Hande Arslan Çiftçi, Prof. Dr. Gülden Uyanık, Prof. Dr. İbrahim H. Acar

Yayın No: 3533
Eğitim: 740
ISBN: 978-625-439-647-2
E-ISBN: 978-625-439-648-9
Basım Sayısı: 2. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Arslan Çiftçi, Hande., Uyanık, Gülden., Acar, İbrahim H.
Erken Çocuklukta Yürütücü İşlevler Kuramsal Temeller ve Örnek Etkinlikler /
Hande Arslan Çiftçi, Gülden Uyanık, İbrahim H. Acar
2. Basım, VI + 170 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-439-647-2
E-ISBN: 978-625-439-648-9
1. Erken Çocukluk 2. Yürütücü İşlevler 3. Okul Öncesi Dönem

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İçindekiler

Ön Söz iii

1. Bölüm - Yürütücü İşlevler Nedir? 1
1. Yürütücü İşlevlerin Tanımı 2
2. Yürütücü İşlevlerin Benzer Yapılarla İlişkisi 5
3. Yürütücü İşlevlerin Kavramsallaştırılması 7
   3.1. "Birlik ve Çeşitlilik" Modeli 7
   3.2. Sıcak ve Soğuk Yürütücü İşlevler Modeli 11

2. Bölüm - Yürütücü İşlevlerin Gelişimi ve Değerlendirilmesi 13
1. Temel Yürütücü İşlev Bileşenleri 14
   1.1. Çalışan Bellek 14
   1.2. Ketleyici Kontrol 16
   1.3. Bilişsel Esneklik 17
2. Yürütücü İşlevlerin Gelişimi 19
3. Erken Çocuklukta Yürütücü İşlevlerin Değerlendirilmesi 21

3. Bölüm - Erken Çocuklukta Yürütücü İşlevlerin Geliştirilmesi 27
1. Yürütücü İşlevlerin Erken Çocuklukta Desteklenmesinin Önemi 28
2. Erken Çocuklukta Yürütücü İşlevleri Geliştiren Yaklaşımlar 32
   2.1. Bilgisayar Tabanlı Öğretim 33
   2.2. Fiziksel Aktiviteler 34
   2.3. Bilinçli Farkındalık (Mindfulness) Eğitimi 35
   2.4. Sembolik Oyun 36
   2.5. Okul Tabanlı Uzun Süreli Eğitim Programları 38
      2.5.1. Zihnin Araçları Programı 39
      2.5.2. Chicago Okula Hazır Bulunuşluk Projesi 42

2.5.3. Head Start REDI Müdahale Programı 43
2.5.4. Alternatif Düşünme Stratejilerinin Geliştirilmesi Programı 44
2.6. Okul Tabanlı Kısa Süreli Eğitim Programları 45

4. Bölüm - Okul Öncesi Yürütücü İşlevler Eğitimi Programı 51
1. Okul Öncesi Yürütücü İşlevler Eğitim Programı İle İlgili Süreçler 52
1.1. Okul Öncesi Yürütücü İşlevler Eğitim Programı'nın Geliştirilme Süreci 52
1.2. Okul Öncesi Yürütücü İşlevler Eğitim Programı'nın Kuramsal Temeli 54
1.3. Okul Öncesi Yürütücü İşlevler Eğitim Programı'nın Hazırlanması 56
1.4. Okul Öncesi Yürütücü İşlevler Eğitim Programı'nın İçeriği 58
2. Okul Öncesi Yürütücü İşlevler Eğitim Programı Oturumları 60

5. Bölüm - Ebeveynler ve Öğretmenler İçin Örnek Oyun Etkinlikleri 103
1. Ebeveynler İçin Örnek Oyun Etkinlikleri 105
2. Öğretmenler İçin Örnek Oyun Etkinlikleri 120
Sonuç 141

Kaynakça 143
Yazarlar Hakkında 167

Kaynakça

Acar, I. H. (2018). Examining the regulatory and reactive temperamental characteristics as predictors of low ıncome preschool children's executive function. *Current Psychology, 37*, 748–759. DOI: 10.1007/s12144-017-9562-3

Acar, I. H, Frohn, S., Prokasky, A., Molfese, V. ve Bates, J. (2019). Examining the associations between performance-based and ratings of focused- attention in toddlers: Are we measuring the same constructs? *Infant and Child Development, 28*, e2116. https://doi.org/10.1002/icd.2116

Acar, I. H., Kutaka, T., Rudasill, K. M., Torquati, J., Coplan, R. J. ve Yildiz, S. (2020). Examining the roles of child temperament and teacher-child relationships as predictors of Turkish children's social competence and anti-social behavior. *Current Psychology, 39*, 2231-2245. Doi: https://doi.org/10.1007/s12144-018-9901-z

Ackerman, D. J. ve Friedman-Krauss, A. H. (2017). *Preschoolers' executive function: Importance, contributors, research needs and assessment options*. Policy information report and ETS research report series no. RR-17-22. doi:10.1002/ets2.12148

Alloway, T. P. ve Alloway, R. G. (2010). Investigating the predictive roles of working memory and IQ in academic attainment. *Journal of Experimental Child Psychology, 106*, 20–29. doi:10.1016/j.jecp.2009.11.003

Alloway, T. P., Gathercole, S. E. ve Pickering, S. J. (2006). Verbal and visuo-spacial short term and working memory in children: are they separable? *Child Development, 77*(6), 1698– 1716. https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2006.00968.x

Anderson, P. J. ve Reidy, N. (2012). Assessing executive function in preschoolers. *Neuropsychology review*, *22*(4), 345-360.

Arslan Çiftçi, H. (2020). *Çocukluk Dönemi Yürütücü İşlevler Envanteri'nin 48-72 aylık çocuklar için geçerlik ve güvenirlik çalışması ve Okul Öncesi Yürütücü İşlevler Eğitim Programı'nın etkililiğinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, Türkiye.

Arslan Çiftçi, H., Uyanık, G. ve Acar, İ. H. (2020). Çocukluk Dönemi Yürütücü İşlevler Envanteri Türkçe Formunun 48-72 aylık çocuklar için geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi, 4*(3), 762-787.

Arslan Çiftçi, H., Uyanık, G., & Acar, İ. H. (2023). Supporting Preschool Children's Executive Functions: Evidence from a Group-Based Play Intervention. *Early Childhood Education Journal*. https://doi.org/10.1007/s10643-023-01607-3.

Baddeley, A. D. (1986). *Working Memory*. Oxford University Press.

Baddeley, A. D., Gathercole, S. E. ve Papagno, C. (1998). The phonological loop as a language learning device. *Psychological Review, 105*(1), 158–173.

Baddeley, A. D. ve Hitch, G. (1974). Working memory. *Psychology of Learning and Motivation*, 8, 47-89. https://doi.org/10.1016/S0079-7421(08)60452-1

Baggetta, P. ve Alexander, P. A. (2016). Conceptualization and operationalization of executive function. *Mind, Brain, and Education*, *10*(1), 10-33.

Bailey, C. E. (2007). Cognitive accuracy and intelligent executive function in the brain and in business. *Annals of the New York Academy of Sciences*, *1118*(1), 122-141. https://doi.org/10.1196/annals.1412.011

Baler, R. D. ve Volkow, N. D. (2006). Drug addiction: the neurobiology of disrupted self-control. *Trends in molecular medicine*, *12*(12), 559-566. https://doi.org/10.1016/j.molmed.2006.10.005

Bandura, A. (1979). Self-referent mechanisms in social learning theory. *American Psychologist*, *34*(5), 439-441. doi:10.1037/0003-066X.34.5.439.

Barkley, R. A. (2012). *Executive functions: What they are, how they work, and why they evolved*. New York: Guilford Press.

Barnett, W. S., Jung, K., Yarosz, D. J., Thomas, J., Hornbeck, A., Stechuk, R. ve Burns, S. (2008). Educational effects of the Tools of the Mind curriculum: A randomized trial. *Early Childhood Research Quarterly*, *23*(3), 299-313.

Baron, A. (2017). *From teacher-regulation to self-regulation in early childhood: An analysis of Tools of the Mind's curricular effects* (Yayımlanmamış doktora tezi). University of Oxford, ABD.

Beck, D. M., Schaefer, C., Pang, K ve Carlson, S. M. (2011). Executive function in preschool children: Test–retest reliability. *Journal of Cognition and Development, 12*, 169–193.

Becker, D. R., McClelland, M. M., Loprinzi, P. ve Trost, S. G. (2014). Physical activity, self-regulation, and early academic achievement in preschool children. *Early Education & Development, 25*(1), 56-70. https://doi.org/10.1080/10409289. 2013.780505

Bell, M. A. ve Cuevas, K. (2012). Psychobiology of executive function in early development. P. McCardle, L. Freund ve J. A. Griffin (ed.), *Executive function in preschool age children: Integrating measurement, neurodevelopment and translational research*. Washington, DC: American Psychological Association.

Benson, J. E., Sabbagh, M. A., Carlson, S. M. ve Zelazo, P. D. (2013). Individual differences in executive functioning predict preschoolers' improvement from theory-of-mind training. *Developmental Psychology, 49*(9), 1615-1627. https://doi.org/10.1037/a0031056

Berk, L. E. ve Meyers, A. B. (2013). The role of make-believe play in the development of executive function: Status of research and future directions. *American Journal of Play, 6*, 98–110.

Best, J. R. (2010). Effects of physical activity on children's executive function: Contributions of experimental research on aerobic exercise. *Developmental Review, 30*(4), 331–351. doi:10.1016/j.dr.2010.08.001

Best, J. R., Miller, P.M. ve Jones, L.L. (2009). Executive functions after age 5: Changes and correlates. *Developmental Review, 29*, 180-200. doi:10.1016/j.dr.2009.05.002

Best, J. R. ve Miller, P. H. (2010). A developmental perspective on executive function. *Child Development, 81*, 1641–1660.

Best, J. R., Miller, P. H. ve Naglieri, J. A. (2011). Relations between executive function and academic achievement from ages 5 to 17 in a large, representative national sample. *Learning and Individual Differences, 21*, 327–336. https://doi.org/10.1016/ j.lindif. 2011.01.007.

Bierman, K. L., Domitrovich, C. E., Nix, R. L., Gest, S. D., Welsh, J. A., Greenberg, M. T. vd. Gill, S. (2008a). Promoting academic and social-emotional school readiness: The Head Start REDI program. *Child development, 79*(6), 1802-1817. https://doi.org/ 10.1111/j.1467-8624.2008.01227.x

Bierman, K. L., Nix, R. L., Greenberg, M. T., Blair, C. ve Domitrovich, C. E. (2008b). Executive functions and school readiness intervention: Impact, moderation, and mediation in the Head Start REDI program. *Development and Psychopathology, 20*, 821-843. doi: 10.1017/S0954579408000394

Bierman, K. L., Torres, M. M., Domitrovich, C. E., Welsh, J. A. ve Gest, S. D. (2009). Behavioral and cognitive readiness for school: Cross-domain associations for children attending Head Start. *Social Development, 18*(2), 305-323.

Bierman, K. L. ve Torres, M. (2016). Promoting the development of executive functions through early education and prevention programs. J. A. Griffin, P. McCardle ve L. S. Freund (Ed.), *Executive function in preschool-age children: Integrating measurement, neurodevelopment, and translational research* içinde (s.299-326). Washington, DC: American Psychological Association. doi.org/10.1037/14797-014

Blair, C. (2002). School readiness: Integrating cognition and emotion in a neurobiological conceptualization of child functioning at school entry. *American Psychologist, 57*, 111-127.

Blair, C. (2016). Executive function and early childhood education. *Current Opinion in Behavioral Sciences, 10*, 102-107.

Blair, C. ve Diamond, A. (2008). Biological processes in prevention and intervention: Promotion of self-regulation and the prevention of early school failure. *Development and Psychopathology, 20*(3), 899-911. doi: 10.1017/S0954579 408000436

Blair, C., Knipe, H. ve Gamson, D. (2008). Is there a role for executive functions in the development of mathematics ability? *Mind, Brain and Education, 2*, 80–89. http://dx.doi.org/10.1111/j.1751-228X.2008.00036.x

Blair, C. ve Raver, C. C. (2014). Closing the achievement gap through modification of neurocognitive and neuroendocrine function: Results from a cluster randomized controlled trial of an innovative approach to the education of children in kindergarten. *PloS ONE, 9*(11), e112393. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0112393

Blair, C. ve Razza, R. P. (2007). Relating effortful control, executive function, and false belief understanding to emerging math and literacy ability in kindergarten. *Child Development, 78,* 647-680.

Blair, C. ve Ursache, A. (2011). *A bidirectional model of executive functions and self-regulation.* K. D. Vohs ve R. F. Baumeister (Ed.), *Handbook of self-regulation: Research, theory, and applications* (s. 300–320). New York, NY: Guilford Press.

Blakey, E. ve Carroll, D. J. (2015). A short executive function training program improves preschoolers' working memory. *Frontiers in Psychology, 6*(1827), 1-8. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2015.01827

Bodrova, E. ve Leong, D. J. (2005). Self-regulation: A foundation for early learning. *Principal, 85*(1), 30-35.

Bodrova, E. ve Leong, D. J. (2007). *Tools of the mind: The Vygotskian approach to early childhood education.* OH: Merrill/Prentice Hall.

Bodrova, E. ve Leong, D. J. (2013). *Zihnin araçları: Erken çocukluk eğitiminde Vygotsky yaklaşımı*. G. Haktanır (Yay. Haz.). Ankara: Anı Yayıncılık.

Bodrova, E. ve Leong, D. J. (2013). Play and self-regulation: Lessons from Vygotsky. *American Journal of Play, 6*(1), 111–123.

Bodrova, E. ve Leong, D. J. (2015). Vygotskian and post-vygotskian views on children's play. *American Journal of Play*, *7*(3), 371-388.

Bridgett, D. J., Oddi, K. B., Laake, L. M., Murdock, K. W. ve Bachmann, M. N. (2013). Integrating and differentiating aspects of self-regulation: Effortful control, executive functioning, and links to negative affectivity. *Emotion, 13*(1), 47-63.

Brock, L. L., Rimm-Kaufman, S. E., Nathanson, L. ve Grimm, K. J. (2009). The contributions of 'hot'and 'cool'executive function to children's academic achievement, learning-related behaviors, and engagement in kindergarten. *Early Childhood Research Quarterly*, *24*(3), 337-349.

Bronson, M. B., Goodson, B. D., Layzer, J. J. ve Love, J. (1990). *Child Behavior Rating Scale*. Cambridge, M. A.: Abt. Associates.

Bunge, S. ve Zelazo, P. D. (2006). A brain-based account of the development of rule use in childhood. *Current Directions in Psychological Science, 15*, 118–121.

Bull, R., Espy, K. A., Wiebe, S. A., Sheffield, T. D. ve Nelson, J. M. (2011). Using confirmatory factor analysis to understand executive control in preschool children: Sources of variation in emergent mathematic achievement. *Developmental Science, 14*(4), 679–692.

Cameron Ponitz, C. E., McClelland, M. M., Jewkes, A. M., Connor, C. M., Farris, C. L. ve Morrison, F. J. (2008). Touch your toes! Developing a direct measure of behavioral regulation in early childhood. *Early Childhood Research Quarterly, 23*, 141–158. doi: 10.1016/j.ecresq.2007.01.004

Camerota, M., Willoughby, M. T, Kuhn, L. J. ve Blair, C. B. (2018). The Childhood Executive Functioning Inventory (CHEXI): Factor structure, measurement invariance, and correlates in US preschoolers. *Child Neuropsychology, 24*(3), 322- 337, DOI: 10.1080/09297049.2016.1247795

Carlson, S. M. (2005). Developmentally sensitive measures of executive function in preschool children. *Developmental Neuropsychology, 28*, 595–616. https://doi.org/10.1207/s15326942dn2802_3.

Carlson, S. M., Davis, A. C. ve Leach, J. G. (2005). Less is more: Executive function and symbolic representation in preschool children. *Psychological Science, 16*(8), 609- 616.

Carlson, S. M., Faja, S. ve Beck, D. M. (2016). Incorporating early development into measurement approaches: The need for a continuum of measures across development. J. A. Griffin, L. S. Freund ve P. McCardle (Ed.), *Executive function in preschool agechildren: Integrating measurement, neurodevelopment, and translational research* içinde (s.45-64). Washington, DC: American Psychological Association.

Carlson, S. M., Zelazo, P. D. ve Faja, S. (2013). Executive function. *Oxford handbook of developmental psychology, Vol. 1: Body and mind* (s. 706-742). New York, NY: Oxford University Press. doi: 10.1093/oxfordhb/9780199958450.013.0025

Casey, B. J., Tottenham, N., Liston, C. ve Durston, S. (2005). Imaging the developing brain: What have we learned about cognitive development? *Trends in Cognitive Sciences, 9*(3), 104-110.

Catale, C., Lejeune, C., Merbah, S. ve Meulemans, T. (2013). French adaptation of the Childhood Executive Functioning Inventory (CHEXI): Confirmatory factor analysis in a sample of young French-speaking Belgian children. *European Journal of Psychological Assessment, 29*(2), 149. https://doi.org/10.1027/1015-5759/a000141

Center on the Developing Child at Harvard University (2014). Building the brain's "air traffic control" system: How early experiences shape the development of executive function. Working paper No. 11. Erişim adresi: https://www.developingchild. harvard.edu

Cepeda, N. J. ve Munakata, Y. (2007). Why do children perseverate when they seem to know better: Graded working memory, or directed inhibition? *Psychonomic Bulletin & Review, 14*, 1058–65.

Chevalier, N. (2015). Executive function development. *Current Directions in Psychological Science 24*(5), 363–368. https://doi.org/10.1177/0963721415593724

Clohessy, A. B., Posner, M. I. ve Rothbart, M. K. (2001). Development of the functional visual field. *Acta Psychologica, 106*(1-2), 51-68.

Collette, F., Van der Linden, M., Laureys, S., Delfiore, G., Degueldre, C., Luxen, A. vd., (2005). Exploring the unity and diversity of the neural substrates of executive functioning. *Human Brain Mapping, 25*, 409–423. https://doi.org/10.1002/hbm.20118

Crescioni, A. W., Ehrlinger, J., Alquist, J. L., Conlon, K. E., Baumeister, R. F., Schatschneider, C. ve Dutton, G. R. (2011). High trait self-control predicts positive health behaviors and success in weight loss. *Journal of health psychology, 16*(5), 750-759. https://doi.org/10.1177/1359105310390247

Cuevas, K., Rajan, V. ve Bryant, L. J. (2018). Emergence of executive function in infancy. S. A. Wiebe ve J. Karbach (Ed.), *Executive function: Development across the life span* içinde (s. 11-28). New York: Routledge.

Davidson, M. C., Amso, D., Anderson, L. C. ve Diamond, A. (2006). Development ofcognitive control and executive functions from 4 to 13 years: Evidence from manipulations of memory, inhibition, and task switching. *Neuropsychologia, 44*(11), 2037–2078. https://doi.org/10.1016/j.neuropsychologia.2006.02.006

Davis, H. L. ve Pratt, C. (1995). The development of children's theory of mind : The working memory explanation. *Australian Journal of Psychology, 47*(1), 25–31. https://doi.org/10.1080/00049539508258765

Davis, C. L., Tomporowski, P. D., McDowell, J. E., Austin, B. P., Miller, P. H., Yanasak, N. E., Allison, J. D. ve Naglieri, J. A. (2011). Exercise improves executive function and achievement and alters brain activation in overweight children: a randomized, controlled trial. *Health psychology, 30*(1), 91-98. https://doi.org/10.1037/a0021766

Dawson, P. ve Guare, R. (2010). *Executive skills in children and adolescents: A practical guide to assessment and intervention* (2.baskı). New York, NY: Guilford.

Denckla, M. B. (2002). The behavior rating inventory of executive function: Commentary. *Child neuropsychology, 8*(4), 304-306. https://doi.org/10.1076/chin.8.4.304.13512

Diamond, A. (1995). Evidence of robust recognition memory early in life even when assessed by reaching behavior. *Journal of Experimental Child Psychology, 59*, 419–456.

Diamond, A. (2002). Normal development of prefrontal cortex from birth to young adulthood: Cognitive functions, anatomy, and biochemistry. D. Stuss ve R. Knight (Ed.), *Principles of frontal lobe function* içinde (s. 466-503). New York, NY: Oxford University Press.

Diamond, A. (2005). Attention-deficit disorder (attention-deficit/hyperactivity disorder without hyperactivity): A neurobiologically and behaviorally distinct disorder from attention-deficit/hyperactivity disorder (with hyperactivity). *Development and psychopathology*, *17*(3), 807-825. doi: https://doi.org/10.1017/S0954579405050388

Diamond, A. (2012). Activities and programs that improve children's executive functions. *Current Directions in Psychological Science, 21*, 335–341. doi:10.1177/0963721412453722

Diamond, A. (2013). Executive functions. *Annual Review of Psychology, 64*, 135–168. doi:10.1146/annurev-psych-113011-143750

Diamond, A. (2014). Want to optimize executive functions and academic outcomes? Simple, just nourish the human spirit. *Minnesota Symposium in Child Psychology, 37*, 205-232. Erişim adresi: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4210770/ pdf/nihms-605270.pdf

Diamond, A. (2015). Effects of physical exercise on executive functions: Going beyond simply moving to moving with thought. *Annals of Sports Medicine and Research, 2*, 1011.

Diamond, A. (2016). Why improving and assessing executive functions early in life is critical. J. A. Griffin, P. McCardle ve L. Freund (Ed.), *Executive function in preschool-age children: Integrating measurement, neurodevelopment, and translational research* içinde (s. 11–43). Washington, DC: American Psychological Association.

Diamond, A., Barnett, W. S., Thomas, J. ve Munro, S. (2007). Preschool program improves cognitive control. *Science, 318*(5855), 1387-1388. doi: 10.1126/science. 1151148

Diamond, A., ve Lee, K. (2011). Interventions shown to aid executive function development in children 4–12 years old. *Science, 333*, 959–963.

Diamond, A. ve Ling, D. S. (2016). Conclusions about interventions, programs, and approaches for improving executive functions that appear justified and those that, despite much hype, do not. *Developmental Cognitive Neuroscience, 18*, 34-48.

Dias, N. M. ve Seabra, A. G. (2015a). Is it possible to promote executive functions in preschoolers? A case study in Brazil. *International Journal of Child Care and Education Policy*, *9*(6), 1-18. doi:10.1186/s40723-015-0010-2

Dias, N. M. ve Seabra, A. G. (2015b). The promotion of executive functioning in a Brazilian public school: A pilot study. *The Spanish Journal of Psychology, 18*, E8. doi:10.1017/sjp.2015.4

Dias, N. M. ve Seabra, A. G. (2017). Intervention for executive functions development in early elementary school children: Effects on learning and behaviour, and follow-up maintenance. *Educational Psychology*, *37*(4), 468-486. https://doi.org/10.1080/01443410.2016.1214686

Doebel, S. ve Zelazo, P. D. (2015). A meta-analysis of the Dimensional Change Card Sort: Implications for developmental theories and the measurement of executive function in children. *Developmental Review, 38*, 241-268. https://doi.org/10.1016/j.dr.2015.09.001

Domitrovich, C. E., Cortes, R. C. ve Greenberg, M. T. (2007). Improving young children's social and emotional competence: A randomized trial of the Preschool "PATHS" curriculum. *Journal of Primary Prevention, 28*, 67–91.

Duncan, R. J., Schmitt, S. A., Burke, M. ve McClelland, M. M. (2018). Combining a kindergarten readiness summer program with a self-regulation intervention improves school readiness. *Early Childhood Research Quarterly, 42*, 291-300. https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2017.10.012

Eakin, L., Minde, K., Hechtman, L., Ochs, E., Krane, E., Bouffard, R., Greenfield, B. ve Looper, K. (2004). The marital and family functioning of adults with ADHD and their spouses. *Journal of Attention Disorders, 8*(1), 1-10. https://doi.org/10.1177/1087054705470400800101

Eisenberg, N., Smith, C. L., Sadovsky, A. ve Spinrad, T. L. (2004). Effortful control: Relations with emotion regulation, adjustment, and socialization in childhood. R. F. Baumeister ve K. D. Vohs (Ed.), *Handbook of self-regulation: Research, theory, and applications* içinde (s. 259–282). New York: Guilford.

Eisenberg, N., Spinrad, T. L., Fabes, R. A., Reiser, M., Cumberland, A., Shepard, S. A., ... ve Thompson, M. (2004). The relations of effortful control and impulsivity to children's resiliency and adjustment. *Child development, 75*(1), 25-46. https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2004.00652.x

Eisenberg, N. ve Zhou, Q. (2016). Conceptions of executive fuction and regulation: When and what degree do they overlap? J. A. Griffin, P. McCradle ve L. S. Freund (Ed.), Executive function in preschool-age children: Integrating measurement, neurodevelopment, and translational research (s. 115–136). Washington D.C.: American Psychological Association.

Erdoğan Bakar, E., Taner, Y.I., Soysal, A. Ş., Karakaş, S. ve Turgay, A. (2011) Behavioral rating inventory and laboratory tests measure different aspects of executive functioning in boys: A validity study. *Bulletin of Clinical Psychopharmacology, 21*(4), 302-316, DOI: 10.5455/bcp.20111004014003

Espy, K. A., Kaufmann, P. M., McDiarmid, M. D. ve Glisky, M. L. (1999). Executive functioning in preschool children: Performance on A-not-B and other delayed response format tasks. *Brain and cognition, 41*(2), 178-199.

Espy, K. A., McDiarmid, M. M., Cwik, M. F., Stalets, M. M., Hamby, A. ve Senn, T. E. (2004). The contribution of executive functions to emergent mathematic skills in preschool children. *Developmental Neuropsychology, 26*(1), 465–486.

Fisher, K. R., Hirsh-Pasek, K., Newcombe, N. ve Golinkoff, R. M. (2013). Taking shape: Supporting preschoolers' acquisition of geometric knowledge through guided play. *Child development, 84*(6), 1872-1878. https://doi.org/10.1111/cdev.12091

Fisk, J. E. ve Sharp, C. A. (2004). Age-related impairment in executive functioning: Updating, inhibition, shifting, and access. *Journal of Clinical and Experimental Neuropsychology*, *26*(7), 874-890.

Fitzpatrick, C., McKinnon, R. D., Blair, C. B. ve Willoughby, M. T. (2014). Do preschool executive function skills explain the school readiness gap between advantaged and disadvantaged children? *Learning and Instruction*, *30*, 25–31.

Flook, L., Smalley, S. L., Kitil, M. J., Galla, B. M., Kaiser-Greenland, S., Locke, J., Ishijima, E. ve Kasari, C. (2010). Effects of mindful awareness practices on executive functions in elementary school children. *Journal of Applied School Psychology*, *26*, 70–95. DOI: 10.1080/15377900903379125

Flook, L., Goldberg, S.B., Pinger, L. ve Davidson, R. J. (2015). Promoting prosocial behavior and self-regulatory skills in preschool children through a mindfulness-based kindness curriculum. *Developmental Psychology*, *51*, 44–51. https://doi.org/10.1037/a0038256

Friedman, N. P. ve Miyake, A. (2004). The relations among inhibition and interference control functions: a latent-variable analysis. *Journal of experimental psychology: General*, *133*(1), 101-135. https://doi.org/10.1037/0096-3445.133.1.101

Friedman, N. P., Miyake, A., Young, S. E., DeFries, J. C., Corley, R. P. ve Hewitt, J. K. (2008). Individual differences in executive functions are almost entirely genetic in origin. *Journal of experimental psychology: General*, *137*(2), 201-225.

Fuhs, M. W. ve Day, J. D. (2011). Verbal ability and executive functioning development in preschoolers at Head Start. *Developmental psychology*, *47*(2), 404-416. https://doi.org/10.1037/a0021065

Fuhs, M. W., Nesbitt, K. T., Farran, D. C. ve Dong, N. (2014). Longitudinal associations-between executive functioning and academic skills across content areas. *Developmental Psychology, 50,* 1698–1709. http://dx.doi.org/10.1037/a0036633

Garon, N., Bryson, S. E. ve Smith, I. M. (2008). Executive function in preschoolers: A review using an integrative framework. *Psychological Bulletin*, *134*(1), 31-60.

Gathercole, S. E., Pickering, S. J., Ambridge, B. ve Wearing, H. (2004). The structure of working memory from 4 to 15 years of age. *Developmental Psychology, 40*, 177-190.

Gerstadt, C. L., Hong, Y. J. ve Diamond, A. (1994). The relationship between cognition and action: performance of children 3 1/2-7 years old on a Stroop-like day-night test. *Cognition, 53*(2), 129–153. https://doi.org/10.1016/0010-0277(94)90068-X

Gioia, G. A. ve Isquith, P. K. (2004). Ecological assessment of executive function in traumatic brain injury. *Developmental Neuropsychology, 25*(1-2), 135-158.

Gioia, G. A., Isquith, P. K., Guy, S. C. ve Kenworthy, L. (2000). *Behavior rating inventory of executive function*. Odessa, Florida: Psychological Assessment Resources.

Gonen, M. Guler-Yildiz, T., Ulker-Erdem, A., Garcia, A., Raikes, H., Acar, I., Ozkan-Yildiz, F. Karlidag, I. ve Davis, D. (2019). Examining the associations between executive function and developmental domains of low-income children in the United States and Turkey. *Psychological Reports, 22*(1), 155–179. DOI: 10.1177/0033294118756334

Griffin, J. A., Freund, L., McCardle, P., DelCarmen-Wiggins, R. ve Haydon, A. (2016). Introduction to executive function in preschool-age children. J. A. Griffin, P. McCardle ve L. Freund (Ed.), *Executive function in preschool-age children: Integrating measurement, neurodevelopment, and translational research* içinde (s. 3-7). Washington, DC: American Psychological Association.

Happaney, K., Zelazo, P. D. ve Stuss, D. T. (2004). Development of orbitofrontal function: Current themes and future directions. *Brain Cognition, 55*(1), 1-10.

Hendry, A., Jones, E. J. H. ve Charman, T. (2016). Executive function in the first three years of life: Precursors, predictors, and patterns. *Developmental Review, 42*, 1–33. http://dx.doi.org/10.1016/j.dr.2016.06.005

Hermida, M. J., Segretin, M. S., Prats, L. M., Fracchia, C. S., Colombo, J. A. ve Lipina, S. J. (2015). Cognitive neuroscience, developmental psychology, and education: Interdisciplinary development of an intervention for low socioeconomic status kindergarten children. *Trends in Neuroscience and Education, 4*, 15–25. doi:10.1016/j.tine.2015.03.003

Hofmann, W., Schmeichel, B. J. ve Baddeley, A. D. (2012). Executive functions and self-regulation. *Trends in cognitive sciences, 16*(3), 174-180.

Holmes, J., Gathercole, S. E. ve Dunning, D. L. (2009). Adaptive training leads to sustained enhancement of poor working memory in children. *Developmental Science, 12*(4), F9-F15.

Hughes, C. (2011). Changes and challenges in 20 years of research into the development of executive functions. *Infant and Child Development, 20*(3), 251-271. doi: 10.1002/icd.736

Hughes, C. ve Ensor, R. (2005). Executive function and theory of mind in 2 year olds: a family affair? *Developmental Neuropsychology, 28*(2), 645–668. https://doi.org/10.1207/s15326942dn2802_5

Hughes, C. ve Ensor, R. (2011). Individual differences in growth in executive function across the transition to school predict externalizing and internalizing behaviors and self-perceived academic success at 6 years of age. *Journal of experimental child psychology*, *108*(3), 663-676. https://doi.org/10.1016/j.jecp.2010.06.005

Hughes, C., Ensor, R., Wilson, A. ve Graham, A. (2010). Tracking executive function across the transition to school: A latent variable approach. *Developmental Neuropsychology, 35*(1), 20-36. doi:10.1080/87565640903325691

Hughes, C. ve Graham, A. (2002). Measuring executive functions in childhood: Problems and solutions? *Child and Adolescent Mental Health, 7*, 131-142.

Huizinga, M., Dolan, C. V. ve Van der Molen, M. W. (2006). Age-related change in executive function: Developmental trends and a latent variable analysis. *Neuropsychologia, 44*(11), 2017-2036.

Huizinga, M. ve Van der Molen, M. W. (2007). Age-group differences in set-switching and set-maintenance on the Wisconsin Card Sorting Task. *Developmental neuropsychology, 31*(2), 193-215.

Isquith, P. K., Crawford, J. S., Espy, K. A. ve Gioia, G. A. (2005). Assessment of executive function in preschool-aged children. *Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews, 11*(3), 209–215. doi:10.1002/mrdd.20075

Isquith, P. K., Gioia, G. A. ve Espy, K. A. (2004). Executive function in preschool children: Examination through everyday behavior. *Developmental neuropsychology, 26*(1), 403-422.

Isquith, P. K., Roth, R. M. ve Gioia, G. (2013). Contribution of rating scales to the assessment of executive functions. *Applied Neuropsychology Child, 2*(2), 125–132. doi:10.1080/21622965.2013.748389

Jacob, R. ve Parkinson, J. (2015). The potential for school-based interventions that target executive function to improve academic achievement: A review. *Review of Educational Research, 85*(4), 512-552.

Jurado, M. B. ve Rosselli, M. (2007). The elusive nature of executive functions: A review of our current understanding. *Neuropsychology Review, 17*(3), 213–233. doi:10.1007/ s11065-007-9040-z

Kayhan, E. (2010). *A validation study for the Childhood Executive Functioning Inventory: Behavioral correlates of executive functioning*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Keleş, S. ve Alisinanoğlu, F. (2018). Kültürel-tarihsel kuram bağlamında hazırlanan eğitim programının 48-60 aylık çocukların öz düzenleme gelişimi üzerine etkisinin incelenmesi. *Başkent University Journal of Education, 5*(2), 167-186.

Keown, L. J., Franke, N. ve Triggs, C. M. (2020). An evaluation of a classroom-based intervention to improve executive functions in 4-year old children in New Zealand. *Early Childhood Education Journal* (48), 621-631. https://doi.org/10.1007/ s10643-020-01023-x

Kerr, A. ve Zelazo, P.D. (2004). Development of "hot" executive function: The children's gambling task, *Brain and Cognition*, 55, 148-157.

Kim, S., Nordling, J. K., Yoon, J. E., Boldt, L. J. ve Kochanska, G. (2013). Effortful control in "hot" and "cool" tasks differentially predicts children's behavior problems and academic performance. *Journal of Abnormal Child Psychology,* 41, 43–56. doi: 10.1007/s10802-012-9661-4

Kolb, B., Mychasiuk, R., Muhammad, A., Li, Y., Frost, D. O. ve Gibb, R. (2012). Experience and the developing prefrontal cortex. *Proceedings of the National Academy of Sciences, 109*(Supplement 2), 17186–17193. doi:10.1073/pnas. 1121251109

Lakes, K. D. ve Hoyt, W. T. (2004). Promoting self-regulation through school-based martial arts training. *Journal of Applied Developmental Psychology, 25*(3), 283-302. https://doi.org/10.1016/j.appdev.2004.04.002

Laufs, R. M. (2018). *Development of executive function in typically-developing preschoolers in relation to motor skill development*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Heidelberg University Faculty of Behavioural and Cultural Studies, Almanya.

Lee, K., Bull, R. ve Ho, R. M. (2013). Developmental changes in executive functioning. *Child development, 84*(6), 1933-1953. doi:10.1111/cdev.12096

Lehto, J. E., Juujärvi, P., Kooistra, L. ve Pulkkinen, L. (2003). Dimensions of executive functioning: Evidence from children. *British Journal of Developmental Psychology, 21*(1), 59-80.

Leong, D. ve Bodrova, E. (2011). *Tools of the Mind: Pre-k training manual*. Denver: Metropolitan State College of Denver.

Lewis, C. ve Carpendale, J. I. (2009). Introduction: The links between social interaction and executive function. *New Directions in Child and Adolescent Development, 123*, 1–15. doi:10.1002/cd.232

Lezak, M. D. (1983). *Neuropsychological assessment* (2.baskı). Oxford: Oxford University Press.

Liebermann, D., Giesbrecht, G. F. ve Müller, U. (2007). Cognitive and emotional aspects of self-regulation in preschoolers. *Cognitive development, 22*(4), 511-529.

Liew, J. (2012). Effortful control, executive functions, and education: Bringing selfregulatory and social-emotional competencies to the table. *Child Development Perspectives, 6*(2), 105–111. doi:10.1111/j.1750–8606.2011.00196.x

Lillard, A. S., Lerner, M. D., Hopkins, E. J., Dore, R. A., Smith, E. D. ve Palmquist, C. M. (2013). The impact of pretend play on children's development: A review of the evidence. *Psychological Bulletin, 139*(1), 1-34. https://doi.org/10.1037/a0029321

Luciana, M. ve Nelson, C. A. (1998). The functional emergence of prefrontally-guided working memory systems in four- to eight-year-olds children. *Neuropsychologia, 36*(3), 273–293.

Luria, A. R. (1973). The frontal lobes and the regulation of behavior. K.H. Pribham ve A.R. Luria (ed.), *Psychophysiology of the frontal lobes* (s.3-26). New York: Academic Press.

Luria, A. R. (1966). *Higher cortical functions in man*. Oxford, England: Basic Books.

Lutz, A., Slagter, H. A., Dunne, J. D. ve Davidson, R. J. (2008). Attention regulation and monitoring in meditation. *Trends in Cognitive Sciences, 12*, 163–169. http://dx.doi.org/10.1016/j.tics.2008.01.005

Lyons, K. E. ve Zelazo, P. D. (2011). Monitoring, metacognition, and executive function: Elucidating the role of self-reflection in the development of self-regulation. J. Benson (Ed.). *Advances in child development and behavior* (Vol. 40, s.379–412). Burlington: Academic Press.

MacCallum, R. C., Browne, M. W. ve Sugawara, H. M. (1996). Power analysis and determination of sample size for covariance structure modeling. *Psychological Methods, 1*, 130–149.

MacLean, K. A., Ferrer, E., Aichele, S. R., Bridwell, D. A., Zanesco, A. P., Jacobs, T. L.,.. ve Saron, C. D. (2010). Intensive meditation training improves perceptual discrimination and sustained attention. *Psychological Science, 21*, 829–839. http://dx.doi.org/10.1177/0956797610371339

Marcovitch, S., Jacques, S., Boseovski, J. J. ve Zelazo, P. D. (2008). Self-reflection and the cognitive control of behavior: Implications for learning. *Mind, Brain, and Education, 2*(3), 136-141.

Marsh, H. W., Balla, J. R. ve McDonald, R. P. (1988). Goodness-of-fit indexes in confirmatory factor analysis: the effect of sample size. *Psychological Bulletin, 103*, 391-410. https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0033-2909.103.3.391

Marton, K. (2008). Visuo-spatial processing and executive functions in children with specific language impairment. *International Journal of Language & Communication Disorders, 43*(2), 181–200.

Masten, A. S., Herbers, J. E., Desjardins, C. D., Cutuli, J. J., McCormick, C. M., Sapienza, J. K., Long, J. D. ve Zelazo, P. D. (2012). Executive function skills and school success in young children experiencing homelessness. *Educational Researcher*, *41*(9), 375-384. https://doi.org/10.3102/0013189X12459883

Matthews, J. S., Ponitz, C. C. ve Morrison, F. J. (2009). Early gender differences in self-regulation and academic achievement. *Journal of Educational Psychology, 101*(3), 689-704.

Mezzacappa, E. (2004). Alerting, orienting, and executive attention: Developmental properties and sociodemographic correlates in anepidemiological sample of young, urban children. *Child Development, 75*, 1373–1386. http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-8624.2004.00746.xMuthén

McClelland, M. M., Acock, A. C. ve Morrison, F. J. (2006). The impact of kindergarten learning-related skills on academic trajectories at the end of elementary school. *Early Childhood Research Quarterly, 21*, 471–490.

McClelland, M. M., Cameron, C. E., Duncan, R., Bowles, R. P., Acock, A. C., Miao, A. ve Pratt, M. E. (2014). Predictors of early growth in academic achievement: The Head–Toes–Knees–Shoulders task. *Frontiers in Psychology, 5*, 1–14. http://dx.doi.org/10.3389/fpsyg.2014.00599.

McClelland, M. M., Cameron, C. E., Wanless, S. B. ve Murray, A. (2007b). Executive function, behavioral self-regulation, and social-emotional competence. O. N. Saracho ve B. Spodek (Ed.), *Contemporary perspectives on social learning in early childhood education* içinde (s. 83–107). Greenwich, CT: Information Age.

McClelland, M. M. ve Tominey, S. L. (2015). *Stop, think, act: Integrating self-regulation in the early childhood classroom*. London, UK: Taylor & Francis.

McNab, F., Leroux, G., Strand, F., Thorell, L., Bergman, S. ve Klingberg, T. (2008). Common and unique components of inhibition and working memory: An fMRI, within-subjects investigation. *Neuropsychologia, 46*, 2668–2682. https://doi.org/10.1016/j.neuropsychologia.2008.04.023

Meuwissen, A. S. ve Carlson, S. M. (2019). An experimental study of the effects of autonomy support on preschoolers' self-regulation. *Journal of Applied Developmental Psychology, 60*, 11-23.

Meuwissen, A. S. ve Zelazo, P. D. (2014). Hot and cool executive function: Foundations for learning and healthy development. *Zero to Three, 35*(2), 18-23.

Miller, H. V., Barnes, J. C. ve Beaver, K. M. (2011). Self-control and health outcomes in a nationally representative sample. *American Journal of Health Behavior, 35*(1), 15–27. https://doi.org/10.5993/AJHB.35.1.2

Miller, M. R., Giesbrecht, G. F., Müller, U., McInerney, R. J. ve Kerns, K. A. (2012). A latent variable approach to determining the structure of executive function in preschool children. *Journal of Cognition and Development, 13*(3), 395–423. https://doi.org/10.1080/15248372.2011.585478

Mischel, W., Shoda, Y. ve Rodriguez, M. I. (1989). Delay of gratification in children. *Science 244*(4907), 933–938. https://doi.org/10.1126/science.2658056

Miyake, A. ve Friedman, N. P. (2012). The nature and organization of individual differences in executive functions: Four general conclusions. *Current Directions in Psychological Science, 21*, 8–14. doi:10.1177/0963721411429458

Miyake, A., Friedman, N. P., Emerson, M. J., Witzki, A. H., Howerter, A. ve Wager, T. D. (2000). The unity and diversity of executive functions and their contributions to complex frontal lobe tasks: A latent variable analysis. *Cognitive Psychology, 41*, 49–100. http://dx.doi.org/10.1006/cogp.1999.0734

Moffitt, T. E., Arseneault, L., Belsky, D., Dickson, N., Hancox, R. J., Harrington, H. ve Caspi, A. (2011). A gradient of childhood self-control predicts health, wealth, and public safety. *PNAS, 108*(7), 2693–2698. doi:10.1073/pnas.1010076108.

Monette, S., Bigras, M. ve Lafrenière, M. A. (2015). Structure of executive functions in typically developing kindergarteners. *Journal of experimental child psychology, 140*, 120-139. https://doi.org/10.1016/j.jecp.2015.07.005

Morrison, F. J., Ponitz, C. C. ve McClelland, M. M. (2010). Self-regulation and academic achievement in the transition to school. S. D. Calkins ve M. A. Bell (Ed.), *Human brain development. Child development at the intersection of emotion and cognition* içinde (s. 203–224). American Psychological Association. https://doi.org/10.1037/12059-011

Mulvey, K. L., Taunton, S., Pennell, A. ve Brian, A. (2018). Head, Toes, Knees, SKIP! Improving preschool children's executive function through a motor competence intervention. *Journal of Sport and Exercise Psychology, 40*(5), 233-239. Doi: https://doi.org/10.1123/jsep.2018-0007

Munakata, Y. (2001). Graded representations in behavioral dissociations. *Trends in cognitive sciences, 5*(7), 309-315.

Neitzel, J. (2018). What measures of program quality tell us about the importance of executive function: implications for teacher education and preparation, *Journal of Early Childhood Teacher Education, 39*(3), 181-192. doi: 10.1080/10901027.2018.1457580

Nelson, J. M., James, T. D., Chevalier, N., Clark, C. ve Espy, K. A. (2016). Structure, measurement and development of preschool executive function. J. Griffin, P. McCardle ve L. Freund (Ed.), *Executive function in preeschool-age children* (1.baskı) içinde (s. 65–89). Washington, DC: APA.

Nesbitt, K. T. ve Farran, D. C. (2021). Effects of prekindergarten curricula: Tools of the mind as a case study. *Monographs of the Society for Research in Child Development, 86*(1), 117–119. https://doi.org/10.1111/mono.12425

Nix, R. L., Bierman, K. L., Domitrovich, C. E. ve Gill, S. (2013). Promoting children's social-emotional skills in preschool can enhance academic and behavioral functioning in kindergarten: Findings from Head Start REDI. *Early Education & Development, 24*(7), 1000-1019. https://doi.org/10.1080/10409289.2013.825565

Norman, D. A. ve Shallice, T. (1986). Attention to action: Willed and automatic control of behavior. R. J. Davidson, G. E. Schwartzve D. Shapiro (ed.), *Consciousness and self-regulation* içinde (s.1-18). New York: Springer.

Nguyen, T. ve Duncan, G. J. (2019). Kindergarten components of executive function and third grade achievement: A national study. *Early Childhood Research Quarterly, 46*, 49-61. https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2018.05.006

Öğütcen, A. (2020). *Okul öncesi dönem çocuklarının yürütücü işlev becerileri ve geometrik şekil algılarının incelenmesi.* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Pears, K. C., Fisher, P. A., Bruce, J., Kim, H. K. ve Yoerger, K. (2010). Early elementary school adjustment of maltreated children in foster care: The roles of inhibitory control and caregiver involvement. *Child Development, 81*, 1550-1564.

Pechtel, P. ve Pizzagalli, D. (2011). Effects of early life stress on cognitive and affective function: An integrated review of human literature. *Psychopharmacology, 214*(1), 55–70. doi:10.1007/s00213–010–2009–2

Petersen, I. T., Hoyniak, C. P., McQuillan, M. E., Bates, J. E. ve Staples, A. D. (2015). Measuring the development of inhibitory control: The challenge of heterotypic continuity. *Developmental Review, 40*, 25–71. https://doi.org/10.1016/j.dr.2016.02.001

Piaget, J. ve Inhalder, B. (1969). *Psychology of the child*. New York: Basic Books.

Posner, M. I. ve Rothbart, M. K. (2000). Developing mechanisms of self-regulation. *Development and psychopathology*, *12*(3), 427-441.

Posner, M. I. ve Rothbart, M. K. (2007) Research on attention networks as a model for the integration of psychological science. *Annual Review of Psychology, 58*, 1–23

Prencipe, A., Kesek, A., Cohen, J., Lamm, C., Lewis, M. D. ve Zelazo, P. D. (2011). Development of hot and cool executive function during the transition to adolescence. *Journal of experimental child psychology*, *108*(3), 621-637.

Raver, C. C. ve Blair, C. (2016). Neuroscientific insights: Attention, working memory, and inhibitory control. *The Future of Children*, *26*(2), 95-118.

Raver, C., Blair, C. ve Willoughby, M. (2013). Poverty as a predictor of 4-year-olds' executive function: New perspectives on models of differential susceptibility. *Developmental Psychology*, *49*(2), 292–304.

Raver, C. C., Jones, S. M., Li-Grining, C. P., Metzger, M., Champion, K. M. ve Sardin, L. (2008). Improving preschool classroom processes: Preliminary findings from a randomized trial implemented in Head Start settings. *Early childhood research quarterly*, *23*(1), 10-26. https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2007.09.001

Raver, C. C., Jones, S. M., Li-Grining, C., Zhai, F., Bub, K. ve Pressler, E. (2011). CSRP's impact on low-income preschoolers' preacademic skills: self-regulation as a mediating mechanism. *Child development*, *82*(1), 362-378.

Raver, C. C., Jones, S. M., Li-Grining, C., Zhai, F., Metzger, M. W. ve Solomon, B. (2009). Targeting children's behavior problems in preschool classrooms: A cluster-randomized controlled trial. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *77*(2), 302.

Razza, R. A., Bergen-Cico, D. ve Raymond, K. (2015). Enhancing preschoolers' self-regulation via mindful yoga. *Journal of Child and Family Studies*, *24*, 372–385.

Razza, R. A., Martin, A. ve Brooks-Gunn, J. (2012). The implications of early attentional regulation for school success among low-income children. *Journal of Applied Developmental Psychology, 33*(6), 311-319.

Rhoades, B. L., Greenberg, M. T. ve Domitrovich, C. E. (2009). The contribution of inhibitory control to preschoolers' social-emotional competence. *Journal of Applied Developmental Psychology, 30*, 310–320. doi:10.1016/j. appdev.2008.12.012

Riggs, N. R., Blair, C. B. ve Greenberg, M. T. (2004). Concurrent and 2-year longitudinal relations between executive function and the behavior of 1st and 2nd grade children. *Child Neuropsychology, 9*(4),267–276. DOI:10.1076/chin.9.4.267.23513

Riggs, N. R., Spruijt-Metz, D., Sakuma, K. L., Chou, C. P. ve Pentz, M. A. (2010). Executive cognitive function and food intake in children. *Journal of Nutrition, Education and Behavior*, *42*(6), 398-403. https://doi.org/10.1016/j.jneb.2009.11.003

Rosso, I., Young, A., Femia, L. ve Yurgelun-Todd, D. (2004). Cognitive and emotional components of frontal lobe functioning in childhood and adolescence. *Annals of the New York Academy of Sciences, 1021*, 355– 362.

Roth, R. M., Isquith, P. K. ve Gioia, G. A. (2014). Assessment of executive functioning using the Behavior Rating Inventory of Executive Function (BRIEF). S. Goldstein ve J. Naglieri (ed.), *Handbook of executive functioning* içinde (s. 301-331). New York, NY: Springer.

Rothbart, M. K. (1987). A psychobiological approach to the study of temperament. G. A. Kohnstamm ve E. Bates (Ed.), *Temperament discussed* içinde (s. 63-72). Amsterdam: Swets & Zeitlinger.

Rothbart, M. K., Ahadi, S. A., Hershey, K. L. ve Fisher, P. (2001). Investigation of temperament at three to seven years: The Children's Behavior Questionnaire. *Child Development, 72*(5), 1394–408. https://doi.org/10.1111/1467-8624.00355

Rothbart, M. K. ve Bates, J. E. (2006). Temperament. N. Eisenberg, W. Damon ve R. M. Lerner (Ed.), *Handbook of child psychology: Vol. 3 Social, emotional, and personality development* (6.baskı) içinde (s. 99–166). Hoboken NJ: Wiley.

Rothbart, M. K. ve Posner, M. I. (2006). Temperament, attention, and developmental psychopathology. D. Cicchetti ve D. J. Cohen (Ed.), *Developmental psychopathology: Developmental neuroscience* (s. 465–501). John Wiley & Sons Inc.

Röthlisberger, M., Neuenschwander, R., Cimeli, P., Michel, E. ve Roebers, C. M. (2012). Improving executive functions in 5-and 6-year-olds: Evaluation of a small group intervention in prekindergarten and kindergarten children. *Infant and Child Development, 21*(4), 411-429. https://doi.org/10.1002/icd.752

Rueda, M. R., Posner, M. I. ve Rothbart, M. K. (2011). Attentional control and self- regulation. R. F. Baumeister ve K. D. Vohs (Ed.), *Handbook of self regulation: Research, theory, and applications* (2.baskı) içinde (s.284-299). New Y ork, NY: Guilford Press.

Sanson, A., Smart, D., Prior, M., Oberklaid, F. ve Pedlow, R. (1994). The structure of temperament from age 3 to 7 Years: age, sex, and sociodemographic influences. *Merrill-Palmer Quarterly, 40*, 233–252.

Schmeichel, B. J. ve Baumeister, R. F. (2004). Self-regulatory strength. R. F. Baumeister ve K. D. Vohs (Ed.), *Handbook of self-regulation: Research, theory and applications* içinde (s. 84-99). New York: Guilford Press.

Schmitt, S. A., McClelland, M. M., Tominey, S. L. ve Acock, A. C. (2015). Strengthening school readiness for Head Start children: Evaluation of a self-regulation intervention. *Early Childhood Research Quarterly, 30*, 20–31. http://dx.doi.org/10.1016/ j.ecresq.2014.08.001

Senn, T., Espy, K. A. ve Kaufmann, P. (2004). Using path analysis to understand executive function organization in preschool children. *Developmental Neuropsychology*, *26*(1), 445–464. doi:10.1207/s15326942dn2601_5

Serpell, Z. N. ve Esposito, A. G. (2016). Development of executive functions: Implications for educational policy and practice. *Policy Insights from the Behavioral and Brain Sciences*, *3*(2), 203-210.

Sezgin, E. ve Demiriz, S. (2019). Effect of play-based educational programme on behavioral self-regulation skills of 48-60 month-old children. *Early Child Development and Care*, *189*(7), 1100-1113.

Shallice, T. (1988). *From neuropsychology to mental structure*. New York: Cambridge University Press.

Shallice, T. (2002). Fractionation of the supervisory system. D. T. Stuss ve T. Knight (Ed.), *Principles of frontal lobe function* içinde (s. 261–277). New York: Oxford University Press.

Shing, Y. L., Lindenberger, U., Diamond, A., Li, S. C. ve Davidson, M. C. (2010). Memory maintenance and inhibitory control differentiate from early childhood to adolescence. *Developmental Neuropsychology, 35*, 679–697. http://dx.doi.org/ 10.1080/87565641. 2010.508546

Simonds, J., Kieras, J. E., Rueda, M. R. ve Rothbart, M. K. (2007). Effortful control, executive attention, and emotional regulation in 7–10-year-old children. *Cognitive Development*, *22*(4), 474-488. https://doi.org/10.1016/j.cogdev.2007.08.009

Steenbergen-Hu, S., Olszewski-Kubilius, P. ve Calvert, E. (2017). PROTOCOL: The direct and ındirect effects of school-based executive function ınterventions on children and adolescents' executive function, academic, social-emotional, and behavioral outcomes: A systematic review. *Campbell Systematic Reviews*, *13*(1), 1-63.

Sutton, R. E., Mudrey-Camino, R. ve Knight, C. C. (2009). Teachers' emotion regulation and classroom management. *Theory Into Practice, 48*(2), 130–137.

Taşkın Gökçe, T. G. ve Kandır, A. (2019). Erken çocukluk döneminde yönetici işlevlerin gelişimi ve değerlendirilmesi ile ilgili Türkiye'de yapılan bilimsel çalışmaların incelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *21*(2), 529-546. doi: 10.32709/akusosbil.474618

Tavares, J. V. T., Clark, L., Cannon, D. M., Erickson, K., Drevets, W. C. ve Sahakian, B. J. (2007). Distinct profiles of neurocognitive function in unmedicated unipolar depression and bipolar II depression. *Biological psychiatry, 62*(8), 917-924. https://doi.org/10.1016/j.biopsych.2007.05.034

Thibodeau, R. B., Gilpin, A. T., Brown, M. M. ve Meyer, B. A. (2016). The effects of fantastical pretend-play on the development of executive functions: An intervention study. *Journal of Experimental Child Psychology, 145*, 120–138. https://doi.org/10.1016/j.jecp.2016.01.001

Thierry, K. L., Bryant, H. L., Nobles, S. S. ve Norris, K. S. (2016). Two year impact of a mindfulness-based program on preschoolers' selfregulation and academic performance. *Early Education and Development, 27*, 805–821.

Thierry, K. L., Vincent, R. L., Bryant, H. L., Kinder, M. B. ve Wise C. L. (2018). A self-oriented mindfulness-based curriculum improves prekindergarten students' executive functions. *Mindfulness, 9*(5), 1443-1456.

Thorell, L. B. ve Catale, C. (2014). The assessment of executive functioning using the Childhood Executive Functioning Inventory (CHEXI). S. Goldstein ve J. Naglieri (ed.), *Handbook of executive functioning* içinde (s. 359-366). New York, NY: Springer.

Thorell, L. B., Eninger, L., Brocki, K. C. ve Bohlin, G. (2010). Childhood Executive Function Inventory (CHEXI): A promising measure for identifying young children with ADHD? *Journal of Clinical and Experimental Neuropsychology, 32*, 38-43. DOI:10.1080/13803390902806527

Thorell, L. B., Lindqvist, S., Bergman Nutley, S., Bohlin, G. ve Klingberg, T. (2009). Training and transfer effects of executive functions in preschool children. *Developmental Science, 12*(1), 106-113. doi: 10.1111/j.1467-7687.2008.00745.x

Thorell, L. B. ve Nyberg, L. (2008). The Childhood Executive Function Inventory (CHEXI): A new rating instrument for parents and teachers. *Developmental Neuropsychology, 33*, 536-552. DOI:10.1080/87565640802101516

Tillman, C. M., Thorell, L. B., Brocki, K. C. ve Bohlin, G. (2008). Motor response inhibition and execution in the stop-signal task: Development and relation to ADHD behaviors. *Child Neuropsychology, 14*, 42–59.

Tominey, S. L. ve McClelland, M. M. (2011). Red light, purple light: Findings from a randomized trial using circle time games to improve behavioral self-regulation in preschool. *Early Education and Development, 22*, 489–519. doi:10.1080/10409289.2011.574258

Toplak, M. E., West, R. F. ve Stanovich, K. E. (2013). Practitioner review: do performance-based measures and ratings of executive function assess the same construct? *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 54*(2), 131–143. doi: 10.1111/jcpp.12001

Traverso, L., Viterbori, P. ve Usai, M. C. (2015). Improving executive function in childhood: evaluation of a training intervention for 5-year-old children. *Frontiers in Psychology, 6*, 1-14. doi: 10.3389/fpsyg.2015.00525

Traverso, L., Viterbori, P. ve Usai, M. C. (2019). Effectiveness of an executive function training in Italian preschool educational services and far transfer effects to pre-academic skills. *Frontiers in Psychology, 10*, 1-15. doi: 10.3389/fpsyg.2019.02053

Tsai, C-L., Thorell, L. B., Sui, A. F., Hsu, Y-H. ve Lin, H-L. (2020). Taiwanese Traditional-Chinese Childhood Executive Functioning Inventory: Revision, ınvestigation of psychometric properties, and establishing of norms. *Psychological Testing, 67*, 119-143.

Tuncer, N. (2018). *Okul öncesi çocuklarının yürütücü işlevlerinin gelişimini desteklemeye yönelik öğretmen eğitim programının etkililiğinin incelenmesi.* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

United States Department of Education (2008). *What Works Clearinghouse: Tools of the Mind.* Washington DC. Erişim adresi: https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED502623.pdf

Van de Weijer-Bergsma, E., Formsma, A. R., de Bruin, E. I. ve Bögels, S. M. (2012). The effectiveness of mindfulness training on behavioral problems and attentional functioning in adolescents with ADHD. *Journal of child and family studies*, *21*(5), 775-787. https://doi.org/10.1007/s10826-011-9531-7

van der Niet, A. G., Smith, J., Oosterlaan, J., Scherder, E. J. A., Hartman, E., & Visscher, C. (2016). Effects of a cognitively demanding aerobic intervention during recess on children's physical fitness and executive functioning. *Pediatric Exercise Science, 28*(1), 64–70. doi:10.1123/pes.2015-0084

van der Ven, S. H., Kroesbergen, E. H., Boom, J. ve Leseman, P. P. (2013). The structure of executive functions in children: A closer examination of inhibition, shifting, and updating. *British Journal of Developmental Psychology*, *31*(1), 70-87. https://doi.org/10.1111/j.2044-835X.2012.02079.x

Vazou, S., Krogh, J. ve Stegemöller, E. (2015). *Move for Thought Pre-K and K: Integrated physical activities in the early learning environment*. Des Moines, IA: Iowa Department of Education. Erişim adresi: https://lib.dr.iastate.edu/cgi/viewcontent.cgi? article=1028&context=kin_pubs

Vygotsky, L. S. (1967). Play and its role in the mental development of the child. *Soviet Psychology, 5*(3), 6–18.

Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes.* Cambridge, MA: Harvard University Press.

Vygotsky, L. S. (1986). *Thought and language.* Cambridge, MA: MIT Press.

Vygotsky, L. S. (1997). *The collected works of L. S. Vygotsky: Vol. 4. The history of the development of higher mental functions.* New York, NY: Plenum

Weisberg, D. S., Hirsh-Pasek, K. ve Golinkoff, R. M. (2013). Embracing complexity: Rethinking the relation between play and learning: Comment on Lillard et al. (2013). *Psychological Bulletin, 139*, 35-39.

Welsh, J. A., Nix, R. L., Blair, C., Bierman, K. L. ve Nelson, K. E. (2010). The development of cognitive skills and gains in academic school readiness for children from low income families. *Journal of Educational Psychology, 102,* 43-53.

Wenz-Gross, M., Yoo, Y., Upshur, C. C. ve Gambino, A. J. (2018). Pathways to kindergarten readiness: The roles of Second Step Early Learning curriculum and social emotional, executive functioning, preschool academic and task behavior skills. *Frontiers in Psychology, 9*(1886), 1-19. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01886

Whitehurst, G. J., Epstein, J. N., Angell, A. L., Payne, A. C., Crone, D. A. ve Fischel, J. E. (1994). Outcomes of an emergent literacy intervention in Head Start. *Journal of Educational Psychology, 86*(4), 542-555. https://doi.org/10.1037/0022-0663.86.4.542

Wiebe, S. A., Espy, K. A. ve Charak, D. (2008). Using confirmatory factor analysis to understand executive control in preschool children: I. Latent structure. *Developmental psychology, 44*(2), 575-587. https://doi.org/10.1037/0012-1649.44.2.575

Wiebe, S., Sheffield, T., Nelson, J., Clark, C., Chevalier, N. ve Espy, K. A. (2011). The structure of executive function in 3-year-old. *Journal of Experimental Child Psychology, 108*(3), 436–452.

Willis, E. ve Dinehart, L. H. (2014). Contemplative practices in early childhood: Implications for self-regulation skills and school readiness. *Early Child Development and Care, 184*, 487–499.

Willoughby, M. (2013). Measurement of executive function in early childhood. *Measures of social-emotional development içinde* (s. 43–48). Washington, DC: Federal Interagency Forum on Child and Family Statistics. Erişim adresi: https://www.childstats.gov/pdf/Memos.pdf

Willoughby, M. T., Blair, C. B., Wirth, R. J. ve Greenberg, M. (2010). The measurement of executive function at age 3 years: psychometric properties and criterion validity of a new battery of tasks. *Psychological assessment, 22*(2), 306-317. https://doi.org/10.1037/a0018708

Willoughby, M., Holochwost, S. J., Blanton, Z. E. ve Blair, C. B. (2014). Executive functions: Formative versus reflective measurement. *Measurement: Interdisciplinary Research & Perspectives, 12*(3), 69-95.

Willoughby, M. T., Wirth, R. J., Blair, C. B. ve Family Life Project Investigators (2012). Executive function in early childhood: Longitudinal measurement invariance and developmental change. *Psychological assessment, 24*(2), 418-431. https://doi.org/10.1037/a0025779

Wilson, S. J., ve Farran, D. C. (2012). Experimental evaluation of the tools of the mind curriculum in society for research on educational effectiveness. Paper Presented at the Society for Research on Educational Effectiveness Conference, Washington, DC. https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED530179.pdf

Winsler, A., Manfra, L. ve Diaz, R. M. (2007). 'Should I let them talk?': Private speech and task performance among preschool children with and without behavior problems. *Early Childhood Research Quarterly, 22*, 215–231. doi:10.1016/j.ecresq.2007.01.001

Wood, L., Roach, A. T., Kearney, M. A. ve Zabek, F. (2018). Enhancing executive function skills in preschoolers through a mindfulness-based intervention: A randomized, controlled pilot study. *Psychology in the Schools, 55*(6), 644-660. https://doi.org/10.1002/pits.22136

Wolfe, C. D. ve Bell, M. A. (2007). The integration of cognition and emotion during infancy and early childhood: Regulatory processes associated with the development of working memory. *Brain and Cognition, 65*, 3-13.

Zelazo, P. D. (2006). The dimensional change card sort (DCCS): A method of assessing executive function in children. *Nature Protocols, 1*(1), 297–301.

Zelazo, P. D., Blair, C. B. ve Willoughby, M. T. (2016). *Executive function: Implications for education* (NCER 2017-2000). Washington, DC: National Center for Education Research, Institute of Education Sciences, U.S. Department of Education.

Zelazo, P. D. ve Carlson, S. M. (2012). Hot and cool executive function in childhood and adolescence: Development and plasticity. *Child Development Perspectives, 6*(4), 354–360. https://doi.org/10.1111/j.1750-8606.2012.00246.x

Zelazo, P. D., Carter, A., Reznick, J. S. ve Frye, D. (1997). Early development of executive function: A problem-solving framework. *Review of general psychology, 1*(2), 198- 226.

Zelazo, P.D. ve Lee, W. S. C. (2010). Brain development: An overview. W.F. Overton (Ed.), *Handbook of life-span development*, Vol. 1 içinde (s. 89-114). Hoboken NJ: Wiley.

Zelazo, P. D. ve Müller, U. (2002). Executive function in typical and atypical development. U. Goswami (Ed.), *Handbook of Childhood Cognitive Development* içinde (s. 445–469). Oxford, England: Blackwell.

Zelazo, P. D., Müller, U., Frye, D. ve Marcovitch, S. (2003). The development of executive function in early childhood. *Monographs of the Society for Research in Child Development, 68*, 1-137.

Zelazo, P. D., Qu, L. ve Müller, U. (2014). Hot and cool aspects of executive function: Relations in early development. *Young children's cognitive development: Interrelationships among executive functioning, working memory, verbal ability, and theory of mind* (s. 71-94). Taylor and Francis. https://doi.org/10.4324/9781410612007

Zhou, Q., Chen, S. H. ve Main, A. (2012). Commonalities and differences in the research on children's effortful control and executive function: A call for an integrated model of self-regulation. *Child development perspectives, 6*(2), 112-121.

Güncellenmiş 2. Basım

GÜVEN KAZANMA KILAVUZU
GÜVENGENLİK SENARYOLARI

Dr. Cem Malakcıoğlu

nobel
40.yıl

GÜVEN KAZANMA KILAVUZU - Güvengenlik Senaryoları

Dr. Cem Malakcıoğlu

Yayın No.: 2394
Psikoloji/PDR: 146
ISBN: 978-605-033-005-2
E-ISBN: 978-625-371-573-1
Basım Sayısı: Güncellenmiş 2. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Malakcıoğlu, Cem.
Güven Kazanma Kılavuzu - Güvengenlik Senaryoları / Cem Malakcıoğlu
Güncellenmiş 2. Basım, XII + 210 s., 16x23,5 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-605-033-005-2
E-ISBN: 978-625-371-573-1
1. Güvengenlik 2. Güven Duygusu 3. Öz Güven

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

Ön Söz iii
2. Basım İçin Ön Söz v
Şekiller xi

1. BÖLÜM

Güven İhtiyacı 1

2. BÖLÜM

Güven Duygusu ve İlişkilerde Güven 13

3. BÖLÜM

Öz Güven 35
Destekleyici (Supportive) Yaklaşımlar 42
İçgörü (Insight) Yaklaşımları 43
Danışan Merkezli (İnsancıl-Varoluşsal) Yaklaşımlar 43
Bilişsel-Davranışçı Yaklaşımlar 43
Psikodinamik Yaklaşımlar 44
Bütüncül Yaklaşımlar 45

4. BÖLÜM

Güvengenlik 69

5. BÖLÜM

Güvengenlik Senaryoları 75
Komşular Arasında 75
Annesi Ayşe'yi Doktora Götürür 80
Mazlum'un Çilesi 84
O Bir Melek 91
Ustalar Patrona Karşı 98

Ben Dersimi Aldım....105
Şeker mi Yedin Ali Amca?....111
Çocuk Acil....114
Sehpa Alışverişi....118
Yaşasın Bebek....122
Stajyer Yapmasın....128
Funda Hemşirenin Hâlleri....132
Ergene Kon....138
Aynı ama Farklı....145
Hemşire ve Hasta Yakınları....151
Montaj....159
Her Şey Tatlıya Bağlandı....173
Betül Hanım ve Kızları....181
Yaşlı Adam Ne Yapıyor?....188
Güveniyorum Kendime!....194

Güvengenlik Edilgenlik Saldırganlık Ölçekleri (GESÖ)....197

Son Söz....201

Kaynakça....203

Dizin....205

ŞEKİLLER

Şekil 1. Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi 2
Şekil 2. Erik Erikson'un Psikososyal Gelişim Aşamaları 7
Şekil 3. İçe Verme, Yansıtma ve Bölme Savunma Mekanizmaları 9
Şekil 4. Bağlanma Güvenliğinin Dinamik Döngüsü ve Döngünün Güdüleyicileri (1-4) 14
Şekil 5. Benlik ve Diğeri Algılanmasına Göre Bağlanma 18
Şekil 6. Bağlanma Sisteminin Etkinleşmesi ve Dinamikleri İçin Bütünleştirici Bir Model (Bk., Shaver ve Mikulincer, 2004). 20
Şekil 7. Güvenli Bağlanma Döngüsünün Dört Temel Güdüleyicisi 22
Şekil 8. Bağlanma Biçimleri, Benlik ve Diğerleri Modelleri ile Sorunlu Kişilik Yapıları Arasındaki İlişkiler ve Temel İnanışlar (Lyddon ve Sherry, 2001) (Devam Ediyor) 27
Şekil 9. Öğrencilerin Akademik Performanslarına İlişkin İçsel ve Dışsal Kaynaklı Yüklemeleri (Eisenberg ve Patterson,1979) 39
Şekil 10. Dürtüsellik (Impulsivity), İnternet Bağımlılığı (Internet Addiction), Yaşam Anlamı (Meaning in Life) ve Benlik Saygısı ve Kendine Güven (Self-Esteem) Araştırma Modeli (Zhang ve Diğ., 2015) 52
Şekil 11. Fiziksel Aktivite ile Yaşam Kalitesi Arasındaki İlişkiler Araştırma Modeli (Joseph, Royse, Benitez ve Pekmezi, 2014) 53
Şekil 12. Fiziksel Öz Algılama Profili (Fox An Corbin, 1989; Akt., Raustorp ve Lindwall, 2015) 54
Şekil 13. Benlik Saygısı ve Öz Güven ile Akademik Başarı İlişkisi (Malhi, 2010; Akt., İmran, 2013) 57
Şekil 14. Öğrencinin Beyan Ettiği (Student-Reported) ve Annenin Beyan Ettiği (Mother-Reported) Ebeveyn Desteği Modeli ve Faktör Yapıları (* P<.05, ** P <.01) 59
ŞEkil 15. Öğrencinin Beyan Ettiği Aile Desteği ve Akran Desteği Psikolojik Uyumu Yordayan Araştırma Modeli (Li, Albert ve Dwelle, 2014) 60

Şekil 16. Ortalama Benlik Saygısı ve Öz Güven ile Eğitim Durumu Karşılaştırılması (Wagner, Lang, Neyer ve Wagner, 2013). 61
Şekil 17. Ortalama Benlik Saygısı ve Öz Güven ile Eş Durumunun Karşılaştırılması (Wagner, Lang, Neyer ve Wagner, 2013). 62
Şekil 18. Güvengen ve Güvengen Olmayan Davranışlar 71

KAYNAKÇA

Ainsworth, M. D. S. (1982). Attachment: Retrospect and prospect. In C. M. Parkes & J. Stevenson-Hinde (Eds.), *The place of attachment in human behavior* (pp. 3-30). New York: Basic Books.

Ainsworth, M. D. S. (1989). *Attachments beyond infancy*. American Psychologist, 44, 709-716.

Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the Strange Situation*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Baldwin, M.W., Keelan, J. P. R., Fehr, B., Enns, V., & Koh-Rangarajoo, E. (1996). Social-cognitive conceptualization of attachment working models: Availability and accessibility effects. *Journal of Personality and Social Psychology, 71*, 94–109.

Banet-Weiser, S. (2014). Am I Pretty or Ugly? Girls and the Market for Self- Esteem. *Girlhood Studies, 7*, 83-101.

Bartholomew, K., & Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology, 61*, 226–244.

Blackman, J. S. (2004). *101 Defenses: How the mind shields itself*. New York and Hove: Brunner-Routledge.

Bornstein, M. H., Suwalsky, J. T. D., & Breakstone, D. A. (2012). Emotional relationships between mothers and infants: knowns, unknowns, and unknown unknowns. *Development and Psychopathology, 24*, 113-123.

Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss: Vol. 1*. Attachment. New York: Basic Books.

Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: Vol. 2*. Separation: Anxiety and anger. New York: Basic Books.

Bowlby, J. (1979). *The making and breaking of affectional bonds*. London: Tavistock.

Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss: Vol. 3. Loss: Sadness and depression.* New York: Basic Books.

Bowlby, J. (1982). Attachment (2nd ed.). New York: Basic Books.

Bowlby, J. (1988). A secure base: Clinical applications of attachment theory. London: Routledge.

Bowlby, J. (2012). *Bağlanma*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Brennan, K. A., & Shaver, P. R. (1998). Attachment styles and personality disorders. *Journal of Personality, 66*(5), 835-878.

Buchheim, A., Heinrichs, M., George, C., Pokorny, D., Koops, E., Henningsen, P., O`Connor, M. F., & Gündel, H. (2009). Oxytocin enhances the experience of attachment security. *Psychoneuroendocrinology, 34*(9), 1417-1422.

Calkins, S., & Dollar, J. (2014). Emotion: commentary. A biopsychosocial perspective on maternal psychopathology and the development of child emotion regulation. *Journal of Personality Disorders. 28*(1), 70-77.

Corey, G. (2013). *Theory and practice of counseling and psychotherapy.* Monterey: Brooks/Cole Publishing.

Eisenberg, S., & Patterson, L. E. (1979). *Helping Clients with Special Concerns*. Boston: Houghton Mifflin Company.

Erikson, E. H. (1987). *Childhood and society*. London: Paladin Grafton Books.

Erikson, E. H. (1997). *The life cycle completed* (Extended version). New York: W. W. Norton & Company.

Fromm, E. (1982). *Sağlıklı toplum*. İstanbul: Payel Yayınevi.

Gladding, S. T. (2017). *Counseling: A comprehensive profession.* New York: Pearson Education.

Glassman, W. E., & Hadad, M. (2018). *Psikolojide Yaklaşımlar*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Harish, N. J., Ahlawat, S. (2015). Anxiety and self-esteem amongst adolescents using the Internet. Indian Journal of *Health and Well- being, 6*(4), 431-433.

Imran, H. (2013). Self-esteem manifestation in students with high and low academic achievement. *Pakistan Journal of Psychology, 44*(2), 53-67.

Joseph, R. P., Royse, K. E., Benitez, T. J., & Pekmezi, D. W. (2014). Physical activity and quality of life among university students: Exploring self- efficacy, self-esteem, and affect as potential mediators. *Quality of Life Research, 23*, 661-669.

Khajehdaluee, M., Zavar, A., Alidoust, M., & Pourandi, R. (2013). The relation of self-esteem and illegal drug usage in high school students. *Iran Red Crescent Medical Journal, 15*(11), 1-8.

Kosfeld, M., Heinrichs, M., Zak, P. J., Fischbacher, U., & Fehr, E. (2005). Oxytocin increases trust in humans. *Nature, 435*(7042), 673-676.

Lemola, S., Raikkönen, K., Gomez, V., & Allemand, M. (2013). Optimism and self-esteem are related to sleep. Results from a large community- based sample. *International Journal of Behavioral Medicine, 20*, 567- 571.

Levy, K. N., Johson, B. N., Clouthier, T. L., Scala, J. W., & Temes, C. M. (2015). An attachment theoretical framework for personality disorders. *Canadian Psychology, 56*(2), 197-207.

Li, S. T., Albert, A. B., & Dwelle, D. G. (2014). Parental and peer support as predictors of depression and self-esteem among college students. *Journal of College Student Development, 55*(2), 120-138.

Lyddon, W. & Sherry, A. (2001). Developmental personality styles: An attachment theory conceptualization of personality disorders. *Journal of Counseling & Development, 79*(4), 405-14.

Malakcıoğlu, C. (2018). *Bitirilmemiş işler ile öfke, suçluluk, utanç ve affetme arasındaki ilişkilerin incelenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Malakcıoğlu, C. (2023). Multidimensional assessment of assertiveness: Assertiveness, passivity, and aggressivity scales. Journal of Psychiatric Nursing, 14(4), 359-368. https://doi.org/10.14744/phd.2023.82956

Malik, A., Kohli, S., & Kumar, A. (2013). Applying the constructs of home environment: Implications for developing self-esteem amongst adolescents. *Indian Journal of Health and Well-being, 4*(9), 1674-1678.

Maslow, A. (1969). *The psychology of science: A reconnaissance.* New York: Harper & Row.

Maslow, A. (1970). *Motivation and personality* (2nd ed.) New York: Harper & Row.

Maslow, A. (1971). *The farther reaches of human nature*. New York: Viking.

Mikulincer, M., Gillath, O., & Shaver, P. R. (2002). Activation of the attachment system in adulthood: Threat-related primes increase the accessibility of mental representations of attachment figures. *Journal of Personality and Social Psychology, 83*, 881–895.

Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2003). The attachment behavioral system in adulthood: Activation, psychodynamics, and interpersonal processes. In M. P. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 35, pp.53–152).

San Diego, CA: Academic Press.

Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2004). Security-Based Self-Representations in Adulthood: Contents and Processes. In Rholes, S. & Simpson, J. (Eds.), *Adult Attachment: Theory, Research and Clinical Implications* (pp.159-195). New York: Guilford Press.

Millon T., Grossman, S., Millon, C., Meagher, S., & Ramnath, R. (2004). *Personality disorders in modern life* (2nd ed.) New Jersey: John Wiley & Sons.

Muhamad, T. A., Sattari, H., & Abadi, F. H. (2013). Effects of swimming on self-esteem among female college students. *Asian Social Science, 9*(16), 74-80.

Myers, D. (2010). *Social Psychology* (10th Ed.). New York: McGraw Hill.

Neher, A. (1991). Maslow's Theory of Motivation: A Critique *Journal of Humanistic Psychology, 31*-3, 89-112.

Okeke-Adeyanju, et al. (2014). Celebrating the strengths of Black youth: Increasing self-esteem and implications for prevention. *Journal of Primary Prevention, 35*, 357-369.

Öztürk, M. O., & Uluşahin, A. (2011). *Ruh sağlığı ve bozuklukları* (Cilt-1). İstanbul: Nobel Tıp Kitapevleri.

Park, K. M., & Park, H. (2015). Effects of self-esteem improvement program on self-esteem and peer attachment in elementary school children with observed problematic behavior. *Asian Nursing Research, 9*, 53-59.

Raustrop, A., & Lindwall, M. (2015). Physical self-esteem – a ten-year follow-up study from early adolescence to early adulthood. International *Journal of Medical Health, 27*, 31-39.

Reilly, E., Dhingra, K., & Boduszek, D. (2013). Teachers' self-efficacy beliefs, self-esteem, and job stress as determinants of job satisfaction. *International Journal of Educational Management, 28*(4), 365-378.

Ritter, V., Ertel, C., Beil, K., Steffens, M. C. & Stangier, U. (2013). In the presence of social threat: Implicit and explicit self-esteem in social anxiety disorder. *Cognitive Therapy Research, 37*, 1101-1109.

Rholes, W. S., & Simpson, J. A. (2004). Attachment theory: Basic concepts and contemporary questions. In Rholes, S. & Simpson, J. (Eds.), *Adult Attachment: Theory, Research and Clinical Implications* (pp.3-16). New York: Guilford Press.

Saari, A. J., Kentala, J., & Mattila, K. J. (2015). Weaker self-esteem in adolescence predicts smoking. *BioMed Reseach International*, Article ID: 687541, doi:10.1155/2015/687541

Shakespeare, W. (2013). *Nasıl hoşunuza giderse (Çev. Özdemir Nutku)*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Shaver, P. R., & Mikulincer, M. (2004). Attachment theory: Basic concepts and contemporary questions. In Rholes, S. & Simpson, J. (Eds.), *What do self-report attachment measures assess?* (pp.17-54). New York: Guilford Press.

Shean, M. B., et al. (2015). Developing well-being in Australian youth: contingencies of self-esteem. *International Journal of Child and Adolescent Health, 8*(2), 179-187.

Shekhawat, D., & Rathore, P. S. (2014). Internet usage in college: A comparison of users and non users in relation of self-esteem and satisfaction with life. *Indian Journal of Health and Well-being, 5*(3), 335- 340.

Smokowski, P. R., Evans, C. B. R., Cotter, K. L. ve Guo, S. (2014). Ecological correlates of depression and self-esteem in rural youth. *Child Psychiatry and Human Development, 45*, 500-518.

Tripkovic, I., et al. (2015). Depression and self-esteem in early adolescence. *Central Eurepean Journal of Public Health, 23*(2), 166-169.

Vaananen, J. M., et al. (2014). Decrease in self-esteem mediates the association between symptoms of social phobia and depression in middle adolescence in a sex-specific manner: a 2-year follow-up of a prospective population cohort study. *BMC Psychiatry, 14*:79.

Voltan, N. (1980). *Grupla atılganlık eğitiminin bireyin atılganlık düzeyine etkisi* (Yayımlanmamış, Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Wagner, J., Lang, F. R., Neyer, F. J., & Wagner, G. G. (2014). Self-esteem across adulthood: the role of resources. *European Journal of Aging, 11*, 109-119.

Wong, W. W., et al. (2014). Body weight has no impact on self-esteem of minority children living in inner city, low-income neighborhoods: a cross-sectional study. *BMC Pediatrics,14*:19.

Wood, C., Gladwell, V., Barton, J. (2014). A Repeated Measures Experiment of School Playing Environment to Increase Physical Activity and Enhance Self-Esteem in UK School Children. *PLoS ONE 9*(9): e108701.

Wu, C. S.T., Wong, H. T., Shek, C, H.M. & Loke, A. Y. (2014). Multi- dimensional self-esteem and substance use among Chinese adolescents. *Substance Abuse, Treatment, Prevention, and Policy, 9*:42.

Zhang, Y., Mei, S., Jingxin Chai, L. L., Li, J., & Du, H. (2015). The relationship between impulsivity and internet addiction in Chinese college students: A moderated mediation analysis of meaning in life and self-esteem. *Plos One, 10*, 1-13.

2. Basım

KAMU YÖNETİMİNDE DEĞİŞİM VE GELİŞİM II

Siyaset – İşletme Arasında, 1999-2024

Dr. Metin Karadağ

nobel bilimsel

KAMU YÖNETİMİNDE DEĞİŞİM ve GELİŞİM II
Siyaset – İşletme Arasında, 1999-2024

Dr. Metin Karadağ

Yayın No.: 2095
ISBN: 978-625-393-474-3
E-ISBN: 978-625-393-475-0
Basım Sayısı: 2. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Karadağ, Metin.
Kamu Yönetiminde Değişim ve Gelişim II Siyaset – İşletme Arasında, 1999-2024 / Metin Karadağ
2. Basım, VIII + 88 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin yok.
ISBN: 978-625-393-474-3
E-ISBN: 978-625-393-475-0
1. Kamu Yönetimi 2. Değişim ve Gelişim 3. Siyaset Pazarlaması

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

YAZAR HAKKINDA vii

Birinci Bölüm
GİRİŞ 1

İkinci Bölüm
KAMU YÖNETİMİ VE AÜ SBF (MEKTEBİ MÜLKİYE) 5

Üçüncü Bölüm
KAMUDA ÖRGÜT GELİŞTİRME 9

Dördüncü Bölüm
GENİŞ ANLAMDA KAMU YÖNETİMİ: DEVLET VE SİYASAL PARTİLER 19

Beşinci Bölüm
KAMU YÖNETİMİ GELİŞTİRME VE CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÛMET YÖNETİM SİSTEMİ 27

Altıncı Bölüm
KAMU ÇALIŞANILARI, PATRON VE CEO 41

Yedinci Bölüm
DÜZENLEYİCİ VE DENETLEYİCİ KURUMLAR, BTK VE PLAZA YAKLAŞIMI 45

Sekizinci Bölüm
SİYASET PAZARLAMASI 53

Dokuzuncu Bölüm
KAMU POLİTİKALARI ANALİZİ VE POLİTİKA KURULLARI 63

Onuncu Bölüm
KAMU VAFILARINDAN ÖZEL KAMU FONLARINA 67

On Birinci Bölüm
KAMU VE KÜRESEL ŞİRKETLER 71

On İkinci Bölüm
SONUÇ VE ÖNERİLER 73

Genişletilmiş 2. Basım

MİLLÎ GÖRÜŞ PARTİLERİNİN GELECEĞİ
Üç Tarz-ı Siyaset

Dr. Metin Karadağ

nobel bilimsel

MİLLÎ GÖRÜŞ PARTİLERİNİN GELECEĞİ - ÜÇ TARZ-I SİYASET

Dr. Metin Karadağ

Yayın No.: 2315
ISBN: 978-625-393-971-7
E-ISBN: 978-625-393-972-4
Basım Sayısı: Genişletilmiş 2. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Karadağ, Metin.
Millî Görüş Partilerinin Geleceği - Üç Tarz-ı Siyaset / Metin Karadağ
Genişletilmiş 2. Basım, X + 96 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça ve dizin yok.
ISBN: 978-625-393-971-7
E-ISBN: 978-625-393-972-4
1. Millî Görüş 2. Üç Tarzı Siyaset 3. Türk Siyasal Hayatı

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

YAZAR HAKKINDA v

İKİNCİ BASKI ÖN SÖZÜ vii

Birinci Bölüm
GİRİŞ 1

İkinci Bölüm
MİLLÎ GÖRÜŞÜN DEĞİŞİM VE GELİŞİMİ 9

Üçüncü Bölüm
GELENEKSEL TEMEL: SAADET PARTİSİ 17

Dördüncü Bölüm
YENİLİKÇİ İKTİDAR: ADALET VE KALKINMA PARTİSİ 25

Beşinci Bölüm
BABADAN EVLADA KALAN MİRAS: YENİDEN REFAH PARTİSİ 37

Altıncı Bölüm
GELECEĞİN BELİRLEYİCİ GÜÇLERİ: HANIMLAR, GENÇLER VE ÇEVRE 43

Yedinci Bölüm
3 PARTİDEKİ DEĞİŞİM SÜRECİ 49

Sekizinci Bölüm
ÖRNEK OLAYLAR 63

Dokuzuncu Bölüm
SONUÇ VE ÖNERİLER 81

DR. MELTEM YAŞDAĞ

MÜBADELENİN MİMARİ KÜLTÜRÜ

Sürmeli

2. Basım

nobel bilimsel

MÜBADELENİN MİMARİ KÜLTÜRÜ - Sürmeli

Dr. Meltem Yaşdağ

Yayın No.: 1271
ISBN: 978-625-433-889-2
E-ISBN: 978-625-433-890-8
Basım Sayısı: 2. Basım, Ağustos 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yaşdağ, Meltem.
Mübadelenin Mimari Kültürü - Sürmeli / Meltem Yaşdağ
2. Basım, XIV + 208 s., 22x22 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-433-889-2
E-ISBN: 978-625-433-890-8
1. Mübadele 2. Samsun 3. Kültürel Miras 4. Kırsal Mimari 5. Geleneksel Konut

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Ön Söz iii
Kısaltmalar v

Resimler - Haritalar - Tablolar - Çizimler ix

Giriş 1
Neden Sürmeli? 8
Yöntem 13

Bölüm 1 - 1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi 17
1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi 18
I. Mübadelede Samsun 24
II. Mübadelede Sürmeli 29

Bölüm 2 - Geleneksel Konut Mimarlığı Araştırmaları Bağlamında "Türk Evi" 39

Bölüm 3 - Sürmeli Köyü Mübadil Evleri 53
I. 1930-1940 Dönemi Evler 55
A. Osman Ay (Osman Ağa) Evi 55
B. Karahasanlar Evi 60
C. Mehmet Aktürk (Bıdık Mehmet) Evi 64
Ç. Sezgin Gündüz Evi 67
D. Hasan Şen Evi 69
E. Necati Yılmaz Evi 72
F. Okul 75
G. İbrahim Türe (İbrahim Dayı) Evi 78
Ğ. Hafız İbrahim Güngör (Hafız Ağa) Evi 82
H. Topaloğlu Evi 85
I. Hacı Sait Emin Evi 86

İ. Çeşme ... 92
J. Hasan Tan (Cemile Asan) Evi ... 94
K. Mehmet Ali Öz Evi (Köselerin Evi) ... 95
L. Kerim Ağa (Kerimlerin) Evi ... 101
M. Küçük Hasan Evi ... 104
N. Halil Cansu Evi ... 105
O. Hüseyin Kuloğlu Evi ... 112
Ö. Ali Tuna (Ali Çavuş) Evi ... 116
P. Hasan Tuna Evi ... 120
R. Halil Baştürk Evi ... 123
S. Özatalar Evi ... 124
Ş. Muhammed Türkan Evi ... 132
T. Halil Turan Evi ... 137
U. Abdullah Tanrıöver Evi ... 142
Ü. Mustafa Yıldız Evi ... 149
II. 1940 Sonrası Evler ... 153

Bölüm 4 - Sürmeli Mübadil Evleri Üzerine Tespitler ve Düşünceler ... 155
I. Sürmeli Mübadil Evleri Özellikleri ... 156
A. Tarihlendirme ... 156
B. Konum ... 157
C. İnşa Sistemi ve Malzeme ... 159
Ç. Plan ... 161
D. Süsleme ... 164
II. Sürmeli Mübadil Evleri Kökenleri ... 168
A. Olucak Köyü ... 168
B. Mübadele Öncesi Bafra'da Kentsel ve Kırsal Mimari ... 176

Sonuç ... 191

Kaynaklar ... 193

Dizin ... 201

Ekler ... 203

KAYNAKLAR

Kitaplar, Makaleler ve Tezler

Alkım, U. Bahadır, Alkım, Handan ve Bilgi, Önder, *İkiztepe II, Üçüncü, Dördüncü, Beşinci, Altıncı, Yedinci Dönem Kazıları 1976-1980,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003.

Akgül, Hatice ve Özkaya, Hatice Gökçen, "Osmanlı Evlerine Dair Araştırma Malzemesi ve Yöntem Sorunsalı: Potansiyeller ve Sınırlılıklar", *Tasarım Kuram,* 16 (29), 2020, ss. 35-52.

Akgün, Atıf, "Edebiyatımızda Göç ve Göçmen Edebiyatları Üzerine Bir Değerlendirme", *Göç Dergisi,* Cilt: II, S. 1 (Mayıs 2015), ss. 69-84.

Akgün, Seçil, "Birkaç Amerikan Kaynağından Türk-Yunan Mübadelesi Sorunu," *III. Askeri Tarih Semineri, Türk-Yunan İlişkileri (20 Temmuz 1974'e Kadar),* 1986, Ankara, ss. 241-277.

Akın, Nur, *Balkanlarda Osmanlı Dönemi Konutları,* Literatür Yayıncılık, İstanbul 2001.

Akok, Mahmut ve Gökoğlu, Ahmet, *Eski Ankara Evleri I-Erzurum Mahallesinde Yusuf Oğraş Evi,* Halkevi Yayınları, Ankara 1946.

Akok, Mahmut, *Ankara'nın Eski Evleri,* Ankara Etnografya Müzesi Yayınları, Ankara 1951.

Aksoy, Erdem, "Ortamekan: Türk Sivil Mimarisinde Temel Kuruluş Prensibi", *Mimarlık ve Sanat,* S.7-8, 1963, ss. 39-91.

Anonim, *İskân Tarihçesi,* Hamit Matbaası, İstanbul 1932.

Apak, Ayhan, *Türk Edebiyatında Girit Mübadelesini Anlatan Romanların Tema Bakımından İncelenmesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Manisa 2019.

Aran, Kemal, *Barınaktan Öte Anadolu Kır Yapıları,* Tepe Mimarlık Kültürü Merkezi, Ankara 2000.

Arel, Ayda, *Osmanlı Konut Geleneğinde Tarihsel Sorunlar,* Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir 1982.

Arı, Kemal, "Emval-i Metruke ve Mübadil Göçmenler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* C 6, S. 18 (1990), ss. 627-657.

Arı, Kemal, *Büyük Mübadele: Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925*), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 4. bs., İstanbul 2003.

Arı, Kemal, *Suyun İki Yanı: Mübadele (Yazılar),* Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2015.

Arı, Kemal, "Türk Roman ve Öyküsünde 'Mübadele'", *Tarih ve Günce-Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi,* C I, S. 1, (2017 Yaz), ss. 5-28.

Arseven, Celal Esat, *Türk San'atı,* Türk Ocakları Yayınları, İstanbul 1928.

Artan, Tülay, "Questions Of Ottoman İdentity And Architectural History*", Rethinking Architectural Historiography,* ed. D. Arnold, E. A. Ergut and B. T. Özkaya, Routledge, New York 2006, ss. 85-109.

Ayata, Yunus, "Türk Romanında Nüfus Mübadelesi ve Bir Mübadele Romanı Olarak Mor Kaftanlı Selanik", *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* , C. 39, S. 1, Haziran 2015, ss. 21-56.

Aysel, Nezih. R., "Msgsü Arşivlerinde 'Sedad Hakkı Eldem'", *Tasarım Kuram (Özel Sayı),* Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fakültesi Yayını, S. 6 (2008), ss. 82-99.

Balamir, Aydan ve Asatekin Gül, "Ulusal Kimlik Üzerine Karşıt Düşünceler ve Konut Mimarisi", *ODTÜ MFD,* 11:1-2, 1991, ss. 73-87.

Balta, Evangelia, *Nüfus Mübadelesi,* İnkılap Kitabevi, İstanbul 2015.

Batur, Afife ve Gür, Öymen, *Doğu Karadeniz'de Kırsal Mimari,* Milli Reasürans T.A.Ş., İstanbul 2005.

Barutciski, Michael, "Lausanne Revisited: Population Exchanges in International Law and Policy", *Crossing The Aegean: An Appraisal of The 1923 Compulsory Population Exchange Between Greece and Turkey,* ed. Renée Hirschon, Berghahn Books, New York 2003, ss. 23-28.

Bektaş, Cengiz, *Halk Yapı Sanatı,* Literatür Yayıncılık, İstanbul 2001.

Bektaş, Cengiz, *Türk Evi,* Yem Yayınları, İstanbul 2016.

Belli, Mihri, *Türkiye ve Yunanistan Nüfus Mübadelesi: Ekonomik Açıdan Bir Bakış,* çev. Müfide Pekin, Belge Yayınları, İstanbul 2004.

Bertram, Carel, *Türk Evini Hayal Etmek Eve Dair Kolektif Düşler,* çev. Mehmet Ratip, İletişim Yayınları, İstanbul 2012.

Beşirli, Mehmet, *XIX. Yüzyılın Başlarında Samsun Şehri (1755 Numaralı Samsun Şer'iye Siciline Göre),* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Samsun 1993.

Bozdağlıoğlu, Yücel, "Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi,* Yıl:18, Özel S. 3, 2014, ss. 9-32.

Cabanes, Bruno, *The Great War and the Origins of Humanitarianism: 1918-1924*, Cambridge University Press, New York 2014.

Cengizkan, Ali, *Mübadele Konut ve Yerleşimleri,* Arkadaş Yayıncılık, Ankara 2004.

Cerasi, Maurice, "The Formation Of Ottoman House Types: A Comparative Study in Interaction with Neighboring Cultures", *Muqarnas,* S. 15, 1998, ss. 116-156.

Cerasi, Maurice, *Osmanlı Kenti,* çev. Anlı Ataöv, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001.

Çanlı, Mehmet, "Yunanistan'daki Türklerin Anadolu'ya Sevk Edilmesi", *Tarih ve Toplum,* S. 129-130 (Eylül-Ekim 1994), ss. 54-61.

Çapa, Mesut, "Yunanistan'dan Gelen Göçmenlerin İskânı", *Atatürk Yolu,* C II, S. 5 (Mayıs) 1990, ss. 49-69.

Çelebi, Çağdaş Lara, "Konut ve Göç: 19. Yüzyıl Kayseri Rum Evleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXXII/1, 2017, ss. 17-45.

Çelebi, Ercan, *Mübadele İmar ve İskân Vekâleti (Kuruluşu, Teşkilat Yapısı ve Faaliyetleri),* Hiperlink Yayınları, İstanbul 2019.

Çelemoğlu, Şuayip, *Samsun Evleri,* Basılmamış Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Denizli 2021.

Çetin, Türkan, "Modern Türkiye Yaratma Projesinin Orijinal Bir Boyutu: Örnek Köyler", *75 Yılda Köylerden Şehirlere,* ed. Oya Baydar, Türkiye İş Bankası-Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul 1999, ss. 231-240.

Çıkış, Şeniz, "'Modern Konut' olarak XIX. Yüzyıl İzmir Konutu: Biçimsel ve Kavramsal Ortaklıklar", *Metu JFA*, 2009/2 (26: 2), ss. 211-233.

Çil, Ela ve Kul, Nurşen, "Ildırı: Yerleşilemeyen Köy", *Mimarlık,* S. 381(Ocak-Şubat 2015), ss. 69-74.

Davulcu, Mahmut, "Makedonya Yörüklerinde Halk Mimarisi Geleneği Üzerine Bir İnceleme", *Turkish Studies,* Volume 8/9 Summer 2013, ss. 1019-1044.

Doğan, Abide ve Üstün, Koray, "Türk-Yunan Mübadelesinin Türk Romanına Yansıması: Savaş'ın Çocukları/Girit'ten Sonra Ayvalık, Kuşaklar ya da Ayvalık Yaşantısı, Girit'ten Cunda'ya ve Hasret Romanlarında Mübadele", Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 11/20 Fall 2016, ss. 141-160.

Dönmez, Şevket ve Dönmez, E. Emine Naza, "Geç Kalkolitik Çağ'dan Günümüze Orta Karadeniz Bölgesi Kıyıları Kırsal Kesiminde Geleneksel Ahşap Mimari", *Belkıs Dinçol ve Ali Dinçol'a Armağan,* haz. Metin Alparslan, Meltem Doğan Alparslan ve Hasan Peker, Ege Yayınları, İstanbul 2007, ss. 219-236.

Duman, Önder, *Rumeli'den Samsun'a Göç (1923-1970),* Samsun Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Yayın No. 11, Samsun 2010.

Duymaz, A. Şevki, "XIX. yüzyılda Samsun'un Kentsel Gelişimine Dair Bir Kaç Mimari Örnek", *Geçmişten Geleceğe Samsun Sempozyumu 4-5-6 Mayıs 2006,* Samsun Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Samsun 2006, ss. 449-462.

Eldem, Sedad Hakkı, *Türk Evi Plan Tipleri,* İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul 1954.

Eldem, Sedad Hakkı, *Türk Evi Osmanlı Dönemi I.* Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı Yayını, İstanbul 1984.

Eldem, Sedad Hakkı, *Türk Evi Osmanlı Dönemi III,* Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı Yayını, İstanbul 1987.

Emgili, Fahriye, "Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi Hakkındaki Araştırmalara Bir Bakış", *Tarih ve Günce-Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, I/1, (2017 Yaz), ss. 29-54.

Emgili, Fahriye, "Göçmenlerin Barınma Sorunu ve Mübadil Meskenleri", *Tarih ve Günce-Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, S. 9 (2021/Yaz), ss. 3-52.

Eres, Zeynep, *Türkiye'de Planlı Kırsal Yerleşmelerin Tarihsel Gelişimi ve Erken Cumhuriyet Dönemi Planlı Kırsal Mimarisinin Korunması Sorunu,* Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2008.

Eres, Zeynep, "Türkiye'de Kırsal Alanda Çağdaşlaşma ve Mübadil Köyleri*", 90. Yılında Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi Yeni Yaklaşımlar, Yeni Bulgular Sempozyum Bildiriler,* Lozan Mübadilleri Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, ss. 174-201.

Erler, Mehmet Yavuz, "1870 Yılında Doğu Karadeniz'de Çıkan Yangın ve Etkileri", *Tarih Araştırmaları Dergisi,* S. 20/31 (Mayıs 2000), ss. 209-218.

Erler, Mehmet Yavuz ve Edinsel, Kerim, "Samsun'da Tütün Üretimi (1788 1919)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* C 4, S. 18, 2011, ss. 230-248.

Faroqhi, Suraiya, *Men of Modest Substance: House Owners and House Property in Seventeenth-Century Ankara and Kayseri,* Cambridge University Press, New York 1987.

Faroqhi, Suraiya, *Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı,* Doğu Batı Yayınları, Ankara 2006.

Geray, Cevat, *Türkiye'den ve Türkiye'ye Göçler ve Göçmenlerin İskânı (1923-1961),* Kalan Yayınları, Ankara 2019.

Gönül, Bilge, "Mübadil Kentlerdeki Konutlarda Kullanıcı Değişimi: Ayvalık Örneği", *Mübadil Kentler: Türkiye,* Lozan Mübadilleri Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, ss. 39-51.

Güvenç, Sefer, *Kuzey Yunanistan Yer Adları Atlası: Mübadele Öncesi ve Sonrası Eski ve Yeni Adları,* Lozan Mübadilleri Vakfı, İstanbul 2014.

Halaçoğlu, Ahmet, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913),* Türk Tarih Kurumu, Ankara 1994.

Hamilton, W. J., *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia with Some Account of Their Antiquities and Geology,* Volume I John Murray, London 1842.

Hirschon, Renee, "'Unmixing Peoples' in the Aegean Region", *Crossing The Aegean: An Appraisal of the Consequences of the 1923 Compulsory Population Exchange Between Greece and Turkey,* ed. R. Hirschon, Berghahn Books, Oxford/New York 2003, ss. 3-12.

Hodgson, Marshall, *İslam'ın Girişimi, Cilt 3: Silah Gücü İmparatorlukları ve Modern Zamanlar,* Chicago Üniversitesi Yayınları, Chicago 2009.

İmamoğlu, Vacit, "Ev ve Anlamı", *Topluma Adanmış Bir Yaşam-Prof. Dr. Ömür Bakırer Armağanı,* der. Ali Uzay Peker ve Neriman Şahin Güçhan, Odtü Basım İşbirliği, Ankara 2021, ss. 245-266.

İpek, Nedim, "Canik Sancağı'nın Nüfusuna Dair Bir Değerlendirme", *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* S. 10, 1997, ss. 29-45.

İpek, Nedim, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri,* Türk Tarihi Kurumu, Ankara 1999.

İpek, Nedim, *Mübadele ve Samsun,* Türk Tarih Kurumu, Ankara 2000.

İpek, Nedim, *Selanik'ten Samsun'a Mübadiller.* Samsun Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Yayın No. 12, Samsun 2010.

Kale, Başak, "Zorunlu Göçün 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu Üzerindeki Etkileri", *Türkiye'nin Göç Tarihi,* ed. M. M. Erdoğan ve A. Kaya, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2015, ss. 153-167.

Kalfaoğlu, İoannis, *Küçük Asya Kıtasının Tarihi Coğrafyası,* Albatros Yayınları, İstanbul 2013.

Kavas, Kemal Reha, "Türk Konut Mimarisinde Tarihsel Süreklilikler: Orta Asya ve Anadolu", *Belleten,* C 76, S. 276, 2012, ss. 503-526.

Kaya, Köşklük Nezihat, "Şirince Köyü Örneğinde Kırsal Mimari Mirasın Kırsal Turizmin Gelişmesine Katkısının Tartışılması", *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Sayı*: 14 (22), 2012, ss. 119-123.

Kayam, H. Cevahir, "Lozan Barış Andlaşmasına Göre Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Konunun T.B.M.M'de Görüşülmesi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* C 9, S. 27 (1993), ss. 581-608.

Keçeligil, Hülya, *"Prof. Dr. Kiepert'in Komutasında Ajan Prittwitz Ve Prusyalı Teğmen Marcker Kannenberg'in 1893 Kızılırmak Havzası Raporları",* On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Samsun 2018.[330]

Kılıç, Havva Sacide, *Safranbolu Kıranköy Bölgesindeki Eski Rum Evlerinin Zorunlu Göç Sonrası Mekansal Değişiminin İrdelenmesi,* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi, Fen Bilimler Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Karabük 2018.

Koçak, Meltem, *Tevhid-İ Efkâr Gazetesinin Milli Mücadele'ye Bakışı (1921-1923),* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2018.

Koyuncı, Senem, *H. 1303-1304/M. 1885-1886 Selanik Vilayet Salnamesi'ne Göre Selanik Vilayeti,* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacıbektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Nevşehir 2019.

Köse, Mustafa, "Türkiye'de Geleneksel Kırsal Konut Planlarında Göçebe Türk Kültürü İzleri", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* C 7, S. 2, 2005, ss. 1-34.

Köseoğlu, Mehmet, *Mübadelenin İki Ucu, Drama Sancağı Mübadilleri Mencenos'tan Karadağ ve Üçhanlara,* Arman Ofset, Samsun 2013.

Küçük, Mert, *Bafra İlçesinin Coğrafyası,* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük 2018.

Küçükerman, Önder, *Anadolu'daki Geleneksel Türk Evinde Mekân Organizasyonu Açısından Odalar,* Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul 1973.

Küçükerman, Önder, *Kendi Mekânının Arayışı İçinde Türk Evi,* Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul 1996.

Kuban, Doğan, "Türk Ev Geleneği Üzerine Gözlemler", *Türk ve İslâm Sanatı Üzerine Denemeler*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1982, ss. 192-211.

Kuban, Doğan, *Türk "Hayat"lı Evi,* Eren Yayıncılık, İstanbul 1995.

Kuş, Ayşegül, *Batılı Seyyah ve Araştırmacılara Göre 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Doğu Karadeniz Bölgesi,* Canik Belediyesi, Kültür Yayınları No. 5, Samsun 2016.

Macar, Elçin, "Yunanistan'dan Anadolu'ya Göç: Nüfus Mübadelesi", *Türkiye'nin Göç Tarihi-14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla,* Der. M. Murat Erdoğan ve Ayhan Kaya, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2015, ss. 171-190.

Marcus, Abraham, "Men, Women, And Property: Dealers in Real Estate in 18th Century Aleppo", *Jesho,* S. XXVI (1983), No. 2, ss. 137-163.

Marcus, Abraham, *The Middle East on the Eve of Modernity, Aleppo in the Eighteenth Century,* Columbia University Press, New York 1989.

Marinov, Tchavdar, "'The Balkan House': Interpretations And Synbolic Appropriations of The Ottoman-Era Vernacular Architecture in The Balkans", *Entangled Histories of the Balkans: Concepts, Approaches, and (Self) Representations Vol: 4,* Eds. R. Daskalov, T. Marinov, D. Mishkova And A. Vezenkov, Leiden & Boston, Brill 2017, ss. 440-593.

Meneselidou, Sofia, *Yunanistan'da Bafra Kültürü,* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2017.

Millas, Herkül, Türk ve Yunan Edebiyatında Mübadele - Benzerlikler ve Farklar", *Yeniden Kurulan Yaşamlar,* ed. Müfide Pekin, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2001, ss. 125-153.

[330] Bu tez, 2020 yılında Nobel Akademik Yayıncılık tarafından *"Kızılırmak Havzasının Coğrafi Tarihine Bakış: Hermann Von Flottwell ve 'Aus Dem Stromgebiet Des Qyzyl-Yrmaq (Halys)'"* adı ile yayınlanmıştır.

Millas, Herkül, *Türk ve Yunan Romalarında "Öteki" ve Kimlik*. İletişim Yayınları, İstanbul 2005.

Nakracas, Georgios, *Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni,* Belge Yayınları, İstanbul 2003.

Oikonomou, Aineias, "Bioclimatic elements and design principles of the traditional architecture in northern Greece", *25th Conference on Passive and Low Energy Architecture,* Dublin, 22nd to 24th October 2008, unpublished conference paper, ss. 1-7.

Oikonomou, Aineias ve Bougiatioti, Flora "Architectural structure and environmental performance of the traditional buildings in Florina, NW Greece", *Building and Environment,* 46 (3), 2011, ss. 669-689.

Osmanoğlu, İsmet ve Nezntet Oglou, Mine, "Traditional Ottoman - Turkish Houses in Northern Greece", *Online Journal of Art and Design*, volume 7, issue 5 (Special issue), December 2019, ss. 292-317.

Oran, Baskın, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar,* İletişim Yayınları, İstanbul 2002.

Ortaylı, İlber, *Osmanlı Toplumunda Aile,* Pan Yayıncılık, İstanbul 2009.

Öksüz, Hikmet, *Batı Trakya Türkleri,* Kurum Yayıncılık, Çorum 2006.

Örmecioğlu, Hilal Tuğba, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Köycülük Tartışmaları ve Numune Köyler", *Belleten*, S. 83 (2019), ss. 729-752.

Öz, Mehmet, *XV-XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı,* Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999.

Özkan, Tanca, *19. Yüzyılın İlk Yarısında Bafra Kazası Nüfusu*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2012.

Özsoy, İskender, *Mübadelenin Öksüz Çocukları,* Bağlam Yayınları, İstanbul 2007.

Özsoy, İskender, Mübadelenin Yas Kardeşleri, Bağlam Yayınları, İstanbul 2014.

Paköz, Aslıhan Ece, "Bir Standart Yaratma Aracı Olarak Türkiye'de Vernaküler Mimarlık", *Art-Sanat* (5), 2016, ss. 171-177.

Paköz, Aslıhan Ece, *Vernaküler ve Bağlantılı Kavramlar Kapsamında Türkiye'de Mimarlık,* Basılmamış Doktora Tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Mardin 2017.

Pavlides, Theodoros, *Ο Ελληνισμός Του Δυτικού Πόντου: Η Τουρκοφωνία, Συνεντεύξεις Γερόντων, Οι Τάφοι Των Καπεταναίων, Χωριά Και Πόλεις Του Δυτικού Πόντου,* Afoi Kyriakidi, Thessaloniki 2009.

Petanovski, Aleksandar, ve Spiroski, Ivo, "Macedonian Architecture From 19th Century in The Village of Leshok, Republic of Macedonia", *South East European Journal of Architecture and Design,* Article ID 10049, Vol: April 2021, ss. 1-7.

Rapoport, Amos, *House Form and Culture,* Prentice-Hall Inc., New Jersey 1969.

Sarısakal, Baki, *Belge ve Tanıklarla Samsun'da Mübadele,* Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları: 4, Samsun 2007.

Sarıalioğlu, Ceren, *Historiyografik Bir Sorunsal Olarak 'Türk Evi',* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı Mimarlık Tarihi ve Kuramı Programı, İstanbul 2008.

Seçkin, Selçuk, "Kocaeli/Arslanbey'deki Mübadil Konutları", *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu/ Bildiriler*, ed. Haluk Selvi ve M. Bilal Çelik, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli 2015, ss. 1721-1741.

Seçkin, Selçuk, "Samsun/Tekkeköy ve Çevresinde Mübadiller için Yapılmış Konut Tipleri", *Tekkeköy Tarihi/Dünden Bugüne: Cumhuriyet,* ed. Mehmet Yavuz Erler ve Ali Emre İşlek, C IV, Gece Kitaplığı Yayınevi, Ankara 2018, ss. 25-130.

Sepetçioğlu, Tuncay Ercan, "İki Tarihsel 'Eski' Kavram, Bir Sosyo-Kültürel "Yeni" Kimlik: Mübadele Nedir, Mübadiller Kimlerdir?", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 18/3 (Ocak 2014), ss. 49-83.

Sezen, Tahir, *Osmanlı Yer Adları,* Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Yayın No. 26, Ankara 2017.

Sezgin, Haluk, "Yöresel Konut Mimarisi ve Türkiye'deki Örnekleri Hakkında", *Tasarım ve Kuram,* S. 4, Mayıs 2006, ss. 1-20.

Shields, Sarah,_"Forced Migration As Nation-Building: The League Of Nations, Minority Protection, and The Greek-Turkish Population Exchange," *Journal of the History of International Law,* 18 (2016), ss.120-145.

Smith, Michael. L., *Ionian Vision: Greece in Asia Minor 1919-1922*. Hurst & Company, London 2009.

Soysal, İsmail, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, 1. Cilt (1920-1945),* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

Sönmez, Neslihan, *Bergama Evlerinin Geleneksel ve Batı Etkili Özellikleri,* Bergama Kültür ve Sanat Vakfı Bergama Evleri Özel Sayısı, Bergama Belleten, S. 8, İzmir 1998.

Tanyeli, Uğur, "Klasik Osmanlı Metropolünde Konutun 'Reel' Tarihi: Bir Standart Sapma Denemesi", *Prof. Doğan Kuban'a Armağan,* yay. haz. Z. Ahunbay, D. Mazlum ve K. Eyüpgiller, Eren Yayıncılık, İstanbul 1996, ss. 57-67.

Tanyeli, Uğur, "Türkiye'de Modernleşme ve Vernaküler Mimari Gelenek: Bir Cumhuriyet Dönemi İkilemi", *Bilanço 1923-1998: Türkiye Cumhuriyeti'nin 75 Yılına Toplu Bakış Uluslararası Kongresi,* ed. Z. Rona, C 1, İstanbul 1999, ss. 283-290.

Tanyeli, Uğur, *Sedad Hakkı Eldem,* Boyut Kitapları, İstanbul 2001.

Tanyeli, Uğur, "Uğur Tanyeli le Türkiye'de Mimarlık Tarihi Çalışmak ve Osmanlı Mimarlık Tarihyazımı Üzerine", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi,* C 7, S. 13 (2009), ss. 313-346.

Tekeli, İlhan, "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Nüfusun Zorunlu Yer Değiştirmesi ve İskân Sorunu", *Toplum ve Bilim,* S. 50, 1990, ss. 49-71.

Tekeli, İlhan, "Konut Tarihi Yazıcılığı Üzerine Düşünceler", *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme,* ed. Yıldız Sey, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, ss. 6-14.

Tellioğlu, İbrahim, "Samsun'a Türk Yerleşiminin Tarihî Gelişimi", *Turkish Studies*, Volume 9/4 Spring 2014, s. 1107-1117.

Tuğlacı, Pars, *Osmanlı Şehirleri,* Milliyet Yayınları, İstanbul 1985.

Tuna, Celal, *Orta Karadeniz Bölgesi Sahil Kesiminde Geleneksel Mimari,* Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008.

Tuztaşı, Uğur, "İdealleş(Tiril]Miş 'Türk Evi' Fikrinin Historiyografik Çözümlenmesi", *Iconarp,* 1/1, 2013, ss. 66.91.

Tümer, Şerif, *Bafra Kırsal Konut Mimarisi,* Basılmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü sanat tarihi Ana Bilim Dalı, Ankara 2020.

Türkeli, Ahu Paköz, *Influences of 1923 Population Exchange On Second and Third Generation Migrants,* Basılmamış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Bölümü, Ankara 2016.

Uğurlu, Kamil, "Orta Asya'dan Bugüne Türk Mesken Sanatında Çadır", *Türk Halk Mimarisi Sempozyumu Bildirileri,* Ankara 1991, ss. 205-216.

Ürekli, Bayram ve Özler, Muhammed, "Konya Kâdısı Musa Efendi ve Dünyası: Osmanlı Taşrasında Birey ve Gündelik Yaşamı Anlamlandırma Üzerine Bir Deneme", *Sutad (*2020/48), ss. 173-188.

Ürer, Harun, "Geleneksel Türk Evi Ölçeğinde Eskigediz Evlerinin Cephe Düzenlemeleri", *Sanat Tarihi Dergisi*, C XXII, S. 2 Ekim/2013, ss. 189-230.

Vadala, Ramire-Pie-Maxime, *Samsoun, Passé- Présent-Avenir,* Librairie Orientaliste Paul Geuthner, Paris 1934.

Yaşdağ, Meltem, "Mübadeleden kalan kültürel mirası kurumsallaştırma çabası: Türkiye'de mübadele müzelerinin yazılı arşivi efemerayı toplama, koruma ve kullanma biçimleri", *Geçici Belgelerin kalıcı Etkisi: I. Uluslararası Efemera Sempozyumu,* Ankara, 25-27 Nisan 2018, Vekam Yayınları, Ankara 2020, ss. 250-270.

Yaşdağ, Meltem, "How Two Became One: Orthodox and Muslim History of Alaçam Houses", *Cultural Encounters and Tolerance Through Analyses of Social and Artistic Evidences: From History to the Present,* ed. Meltem Özkan Altınöz, IGI Global Publications, EISBN13: 9781799894407, 2022, ss. 184-218.

Yıldırım, Onur, *Diplomasi ve Göç, Türk-Yunan Mübadelesinin Öteki Yüzü,* Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016.

Yılmaz, Ali ve Gül, Seyfullah, "Samsun Şehrinde Tarihî Yapı Mirası ve Şehirsel Koruma", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD),* C 5, S. 13, Kasım 2018, ss. 49-67.

Yılmaz, Mehmet Ali, "Demir Çağı'nda Samsun: Kazılar ve Yüzey Araştırmaları Işığında Genel Bir Bakış", *Samsun Sempozyumu Bildiriler 13-16 Ekim 2011*, ed. Mahmut Aydın ve diğerleri, Samsun Valiliği Yayınları C I, 2012, s. 99-116.

Yılmaz, Özgür, "Fransız Arşiv Belgelerine Göre 20. Yüzyılın Başlarında Samsun Limanı, *Belleten,* C 279, S. 286, 2015, ss. 1039-1072.

Yiğitpaşa Nadire Tuba ve Uz, Funda, "XIX. Yüzyıl Samsun'da Bir Grup Konut Mimarisi", *Uluslararası Amisos Dergisi,* C 1, S. 1 (2016), ss. 22-43.

Yolalıcı, Emin, *19. Yüzyılda Canik (Samsun) Sancağı'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı,* Türk Tarih Kurumu, Ankara 1998.

Gazete ve Arşivler

Cumhuriyet, 8 Haziran 1924

İkdam, 25 Ağustos 192, nr. 9826

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Samsun Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi

Samsun Müzesi Müdürlüğü Arşivi

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi

BCA.272.12/43.63.15

BCA.272.80/4.10.15

BCA.272.11.21.107.23

İnternet Kaynakları

URL 1 https://www.rehbername.com/seyahat/kayakoy-gezi-rehberi

(Erişim tarihi: 28.01.2022)

URL 2 https://www.koylerim.combafra-surmeli-koyu-resimleri-10844g.htm (Erişim tarihi: 20.12.2021)

URL 3 https://bafrasurmelikoyu55.tr.gg (Erişim Tarihi: 25.06.2019)

URL 4 https://www.koleksiyonevi.net/urun/215510/samsun-bafra-tutun-deve-kervani-edt-tchigtemoglou (Erişim tarihi: 07.01.2021)

URL 5 http://muzejohrid.mk/en/gallery/41# (Erişim Tarihi: 15.02.2022)

URL 6 https://www.bafra.bel.tr/Uploads/Resimler/Sayfalar/2017/11/Bafra-Ikiztepe-Nerik-Kultur-Yolu-Kitapcigi/Orj-24485a0993f0fdcac10f2c95ab7b.pdf (Erişim Tarihi: 11.01.2022)

2. Basım

STRATEJİK YÖNETİM AÇISINDAN KAMU KURUMLARININ MARKALAŞMASI

MARKA ÜLKE MARKA KENT MARKA ÜNİVERSİTE

Doç. Dr. M. Serdar Erbaş

nobel bilimsel

Stratejik Yönetim Açısından Kamu Kurumlarının Markalaşması
Marka Ülke Marka Kent Marka Üniversite

Doç. Dr. M. Serdar Erbaş

Yayın No.: 1794
ISBN: 978-625-398-894-4
E-ISBN: 978-625-398-893-7
Basım Sayısı: 2. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Süleyman Gezgin -süleyman@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Erbaş, M. Serdar.
Stratejik Yönetim Açısından Kamu Kurumlarının Markalaşması Marka Ülke Marka Kent Marka Üniverversite / M. Serdar Erbaş
2. Basım, XII + 144 s., 16,5x24 cm. Dizin ve kaynakça var.
ISBN: 978-625-398-894-4
E-ISBN: 978-625-398-893-7
1. Marka ve Markalaşmanın Kavramı 2. Türk Kamu Kurumlarında Marka 3. Dünya Kamu Kurumlarında Marka

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi Kitabevleri, Yeryüzü Dağıtım

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**
İÇİNDEKİLER ..... **v**
KISALTMALAR ..... **ix**
ŞEKİLLER DİZİNİ ..... **xi**
GÖRSEL DİZİNİ ..... **xi**
TABLO DİZİNİ ..... **xi**
GİRİŞ **1**

1. BÖLÜM
MARKA VE MARKALAŞMANIN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ 7
1.1. Marka 7
1.1.1. Marka Unsurları ve Marka ile İlgili Kavramlar 8
1.1.1.1. Marka Adı 9
1.1.1.2. Marka Kişiliği 10
1.1.1.3. Marka İmajı 10
1.1.1.4. Marka Kimliği 11
1.1.1.5. Marka Değeri 11
1.1.1.6. Marka Denkliği 12
1.1.1.7. Marka Sadakati 12
1.1.1.8. Marka Savunucusu 13
1.1.1.9. Marka Farkındalığı 13
1.1.1.10. Marka Bilinirliği 14
1.1.1.11. Marka Konumlandırması 14
1.1.1.12. Marka Sulandırması 14
1.1.1.13. Markanın Korunması 15
1.1.1.14. Marka İletişimi 16
1.1.1.15. Marka Genişlemesi 17
1.1.1.16. Kalite 17
1.1.1.17. Marka ve Mekân 18
1.1.1.18. Yeşil Marka 18
1.1.1.19. Jenerik Marka 18
1.1.1.20. Yer Markası 18
1.1.1.21. Marka Stratejisi 19
1.1.1.22. Marka Yöneticisi 19
1.1.2. Marka Türleri 19
1.1.2.1. Ülke Markası 20
1.1.2.2. Kent Markası 21
1.1.2.3. Marka Şahıs 22
1.1.2.4. Dijital Marka 24
1.1.2.5. Kurumsal Marka 24

1.1.3. Markalaşma 25
1.1.4. Pazarlama 26
1.1.5. Reklam 27
1.2. Stratejik Yönetim 28
1.3. Milli Marka Duyarlılığı ile Yerli ve Milli Ürün 28
1.4. Markanın Hukuksal Dayanağı 29
1.4.1. Paris Sözleşmesi 29
1.4.2. Dünya Fikri Mülkiyet Teşkilatı (WIPO) 30
1.4.3. Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması (TRIPS) 30
1.4.4. Madrid Sistemi 30

2. BÖLÜM
TÜRK KAMU YÖNETİMİNDE KAMU KURUMLARI VE ŞİRKETLERİNİN MARKALAŞMASI VE MARKALAŞMANIN TEŞVİKİ 33
2.1. Kamu Kurum ve Şirketlerinde Markalaşmaya Dair Yasal ve Yönetsel Düzenlemeler 36
2.1.1. Turquality 36
2.1.2. Türkiye Markasının Güçlendirilmesi Rehberi 38
2.1.3. Türkiye 2023 Turizm Stratejisi 38
2.2. Kamu Kurumlarında Markalaşma 38
2.2.1. Kamu Kurumlarında Marka Örnekleri 41
2.2.1.1. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) 41
2.2.1.2. Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA) 42
2.2.1.3. Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) 42
2.2.1.4. Kamu Hastaneleri ve Sağlık Hizmetleri 43
2.2.1.4.1. Kamu Hastaneleri 47
2.2.1.4.2. Kamu Hastanelerinde Doktorların Kişisel Markalaşması 48
2.2.2. Kamu Kurumlarında Kurumsal Kimlik Çalışmaları 49
2.3. Marka Kentler 49
2.3.1. Kentlerin Markalaşması ve Belediyeler 54
2.3.2. Marka Kent Örnekleri 55
2.3.2.1. İstanbul 56
2.3.2.2. Bursa 57
2.3.2.3. Gaziantep 58
2.3.2.4. Akyaka 59
2.3.3. Turizm Bölgeleri ve Destinasyonlar 59
2.4. Kamuya Ait Markalı Mobil Uygulamalar 61
2.5. Kamu Şirketlerinde Markalaşma 61
2.5.1. Türk Hava Yolları 62
2.5.2. Türkiye Otomobil Gelişim Grubu TOGG 64
2.5.3. Tarım Kredi Marketleri 66
2.5.4. PETLAS 68
2.5.5. Türk Savunma Sanayi Şirketleri 68

2.5.5.1. ASELSAN 68
2.5.5.2. ROKETSAN 69
2.5.5.3. Makine ve Kimya Endüstrisi A.Ş. 69
2.5.5.4. TUSAŞ A.Ş. 70
2.5.5.5. TEI 71
2.6. Kamu Bankaları 72
2.6.1. Vakıfbank 72
2.6.2. Halk Bank 72
2.6.3. Ziraat Bankası 73
2.7. Üniversitelerde Markalaşma 73
2.7.1. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (Mekteb-i Mülkiye) 77
2.7.2. Orta Doğu Teknik Üniversitesi 78
2.8. Kamu Yayın Sektörü 78
2.9. Kamu Sigorta Sektörü 79
2.10. Kamu Kurumları Tarafından Markalaşmanın Teşvik Edilmesi 79
2.10.1. KOSGEB Başkanlığı 81
2.10.2. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin (KOBİ) Markalaşması 82
2.10.3. Turquality 83
2.11. Kamu Yönetiminde Markalaşmada Dikkat Edilecek Konular 84
2.12. Kamu Yönetiminde Markalaşmanın Önündeki Engeller 89

3. BÖLÜM
DÜNYADA KAMU KURUMLARINDA MARKALAŞMA 91
3.1. Ulus Markalama 93
3.2. Türkiye Ulus Markası 96
3.3. Küresel Bağlamda Markalaşma Çalışması Yapan Ülke ve Kamu Kurumu Örnekleri 101
3.3.1. Almanya 101
3.3.2. Avustralya 101
3.3.3. Fransa Ulusal Yönetim Okulu (ENA-L'Ecole Nationale d'Administration) 102
3.3.4. Diğer Örnekler 103
3.4. Küresel Düzeyde Marka Şehir Örnekleri 104
3.4.1. New York 105
3.4.2. Paris 105
3.5. Markalaşma Çalışması Yapan Uluslararası Kuruluşlar 106
3.6. Marka Kamu Kurumu ve Kamu Şirketlerinin Ülkelerine Etkileri 107

4. BÖLÜM
STRATEJİK YÖNETİM VE KAMU KURUMLARININ MARKALAŞMASI 109
4.1. Stratejik Yönetim 109
4.2. Marka Stratejisi 111
4.3. Stratejik Yönetim Açısından Kamu Kurumlarının Markalaşması ve Yararları 112
4.4. Stratejik Yönetim Açısından Kamu Kurumlarının Markalaşmasının Sakıncaları 115
4.5. Markalaşma-Kurumsallaşma İlişkisi 115
4.6. Markalaşma-Kurumsal Risk Yönetimi İlişkisi 117
4.7. Markalaşma-Dijitalleşme ve Yapay Zeka İlişkisi 117
4.8. Markalaşma Kamu Yönetimi İçin Yeni Bir Trend Olabilir mi? 118

SONUÇ 121
KAYNAKÇA 131
YAZARIN ÖZ GEÇMİŞİ 143

KAYNAKÇA

Aaker, David A, (1991, Türkiye'de yayım: 2009). *Managing Brand Equity-Marka Değeri Yönetimi Bir Marka İsminin Değerinden Yararlanmak*, Çeviri: Ender Orfanlı, İstanbul: Kapital Medya MediaCat Yayınları.

Aaker, David A. (1996, Türkiye'de Yayım Tarihi: 2012). *Building Strong Brands-Güçlü Markalar Yaratmak*, Çeviri: Erdem Demir, İstanbul: Kapital Medya MediaCat Yayınları.

Aaker, David A. (2014). *Markalama Başarıya Ulaştıran 20 Temel İlke*, Çeviri: Nadir Özata, İstanbul: Kapital Medya MediaCat Yayınları.

Abadlı, Hichem (2022). *Importance Of Brand Posıtioning In Value Creation: A Case Study Of Apple Smartphones*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı.

Akdere, Numan (2023). *Dijital Reklamlarda Ünlü Kullanımının Tüketici Temelli Marka Değerine Etkisi*, Yüksek lisans Tezi, Kahraman Maraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.

Akın, Sibel (2022). İnternet Bankacılığı Kullanan Tüketicilerin Duygusal Marka Deneyimlerinin Tüketici Temelli Marka Değerine Etkisi, Doktora Tezi, Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı.

Akram, Aslıhan (2023). *Yeniliğin Yayılımı Teorisinde Dijital Markaların Marka Sadakati İle İlgili Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Aksoy, Ersin (2008). *Ülkelerin ve Coğrafi Bölgelerin Markalaşması*, Uzmanlık Tezi, Ankara: Türk Patent Enstitüsü.

Aksoy, Hasan (2023). "The Effect of Government Support On Global Branding Strategies: Evidence From Turkey", *OPUS Journal of Society Research*, opusjournal.net; 25.07.2023.

Aktürk, Hatice (2022). *The Role Of Local Food Festıvals In Destınatıon Brandıng, Denızlı Example*, Doktora Tezi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Turizm Yönetimi Anabilim Dalı.

Anadolu Ajansı (2018). *Türkiye'nin 'Lale' Figürlü Tanıtım Logosu Değişiyor*, https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiyenin-lale-figurlu-tanitim-logosu-degisiyor-/1326526#; 20.07.2023.

Anadolu Ajansı (2020). *PETLAS Lastik Fabrikası*, https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/kirsehirden-dunyanin-110dan-fazla-ulkesine-lastik-ihracati/1718010; 22.07.2023.

Anadolu Ajansı (2022). *Türkiye Yüzyılı Logosu*, https://www.aa.com.tr/tr/politika/ak-parti-den-turkiye-yuzyili-logosu/2718294; 25.07.2023.

Anadolu Ajansı (2023). *YÖK'ten QS'in 2024 Dünya Üniversite Sıralaması Açıklaması (04.07.2023)*, https://www.aa.com.tr/tr/egitim/yokten-qsin-2024-dunya-universite-siralamasi-aciklamasi-ilk-500e-giren-turk-universitelerinin-sayisi-3e-yukseldi/2936814; 24.07.2023.

Alabedi, Hussein (2022). *Green Branding Movements And Greenwashing In The Fashion Retail Industry in The Middle East: Evaluation From A Consumer Perspective*, Bahçeşehir Üniversitesi, Pazarlama Anabilim Dalı.

Altıparmak, Ayşe Kübra (2023). *Milletlerarası Özel Hukukta Markanın Korunması*, Doktora Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Milletlerarası Özel Hukuk Anabilim Dalı.

Altuna, Oylum Korkut (2015). "*Duyusal Markalama*", Masamızda Marka Sohbetleri, Editör: F. Müge ARSLAN, İstanbul: Beta Basım.

Arslan Koçkaya, Figen (2018). *Yerli Tarım Makinalarında Markalaşma ve Satın Alma Davranışları Üzerine Bir Çalışma: Türkiye Örneği*, Doktora Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.

Arı, Abdullah Sait (2015). *Kamu Yöneticilerinin Yetiştirilmesi: Türkiye ve Fransa Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı.

Aselsan (2023). *Hakkımızda*, https://www.aselsan.com/tr/hakkimizda; 22.07.2023.

Aslan, Emin (2022). *The Effects of Turkısh Public Diplomacy In Sub Saharan Francophone African Countrıes on The Brand Image of Turkish Aırlınes: A Quantitative Research About Turkish Airlines As A Soft Power Tool*, Yüksek lisans Tezi, İbni Haldun Üniversitesi, Havacılık Ulaşım Yönetimi Anabilim Dalı

Aslan, Ertan (2023). *Sağlık Turizminde Bölgesel Markalaşmanın Sürdürülebilir Sosyo-Ekonomik Kalkınma Üzerine Etkisi: Pamukkale Ve Balçova Termal Turizm Bölgelerinde Bir Uygulama*, Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı.

Ateş, Alangova Ayşegül (2021). *Siyasi Parti ve Siyasi Parti Liderlerinin Markalaşma Çalışmaları*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Lisansüstü Programlar Enstitüsü.

Atılgan, Aylin (2011). *Aile Şirketlerinde Kurumsallaşma ve Markalaşma Türkiye'de İleri Gelen Aile Şirketlerinin Kurumsallaşma ve Markalaşma Örnekleri İle Türk Hazır Giyim Sektöründe Bir Uygulama,* Yüksek Lisans Tezi, Doğuş Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.

Australian Government (2022). *Australian Government Branding*, https://www.pmc.gov.au/sites/default/files/resource/download/australian-government-branding.pdf; 20.07.2023.

Ayaz, Mehmet (2017). *Sağlık Sektöründe Kişisel Markalaşma: Tercih Edilen Doktorun Markalaşmasının Hastane Tercihine Etkisi,* İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.

Aydın, Ali Fikret (2017). "Sosyal Medya Kullanımı ve Kurumsal Markalaşma: Vodafone Örneği", *Global Media Journal*, TR Edition, 8(15) Güz/Fall 2017.

Aytürk, Toluç Elif (2023). Ünlü Oyuncuların Giyim Markalarının Televizyon Reklam Yüzü Olmalarının Z Kuşağındaki Gençlerin Marka Tercihi *ve Satınalma Davranışı Üzerindeki Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.

Babür Tosun, Nurhan (2017). *Marka Yönetimi*, 3. Baskı, İstanbul: Beta Basım.

Balmer, John M.T; Gray, Edmund R. Gray (2003)."Corporate Brands: What Are They? What of Them?", *European Journal of Marketing*, Vol. 37 Iss 7/8 pp. 972-997.

Barut, Koray (2023). *Otomobil Satın Alımında Marka Savunuculuğunun Ülke Menşei ve Satın Alma Niyetine Etkisi*, Doktora Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Uluslararası Ticaret Anabilim Dalı.

Beqırı, Xhevat (2022). *How To Successfully Buıld And Manage A Sustainable Online Branding?*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Uluslararası Dış Ticaret Anabilim Dalı.

Boşat Sönmez, Merve (2022). *Sağlık Hizmetlerinde Marka Deneyimi Ve Marka Denkliğinin Tekrar Satın Alma Niyetine Etkisi*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı.

Bozkurt, Paşa (2017). *Türk Kamu Yönetiminde Stratejik Yönetim ve Politiği: Bir Kamu Kurumu Örneğinde*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı.

Brand Finance Turkey100 (2023). *Türkiye'nin En Değerli ve Güçlü Markaları*, brand-finance-turkey-100-2023-full-report.pdf (brandirectory.com), (20.07.2023).

Brand Week İstanbul (2018). *Ideas Without Borders*, İstanbul: Promat Basım Sanayi (Mediacat.com).

Cumhurbaşkanlığı (2020). "*Cumhurbaşkanlığı Armasının Kullanımına Dair Usul ve Esaslar*", Cumhurbaşkanlığının 09 Haziran 2020 tarihli ve 20647 sayılı yazısı, https://www.tccb.gov.tr/assets/dosya/resmisimgeler/arma.pdf; 23.07.2023.

Çakırer, Mehmet Akif (2013). *Marka Yönetimi ve Marka Stratejileri*, Bursa: Ekin Yayınevi.

Çavuşoğlu, Bora (2011). *Marka Yönetimi ve Pazarlama Stratejileri*, Ankara: Nobel Yayıncılık.

Çelimli, Azime Ayşenur (2022). *Markaların Sosyal Medyada Fomo Kullanımı: Marka Stratejileri Üzerine Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı.

Demir, Hayrülnisa (2019). *Şehir Markalaşması ve Şehir MarkalaşmaSürecinde Gaziantep Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim ve Toplumsal Dönüşüm Anabilim Dalı.

Demirel, Damla Nur (2023). *Markalara Yönelik Etiksel Algılamaların Tüketici-Marka Etkileşimi, Marka Aşkı ve Marka Sadakati Üzerine Olan Etkileri ve Muhtemel Çıktıları*, Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.

Dilek, Abdülkadir Uras (2023). *Algılanan Marka İmajı ve Marka Sadakatinin, Yolcu Satın Alma Kararına Etkileri: İç Turizme Katılan Kişiler Üzerine Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı.

Dinnie, Keith (2008). *Nation Branding, Concepts, Issues, Practice*, Oxford: BH.

Duncan, Bruce; Harvey, David (2008, Çeviri Yayım: 2010). *Marka Bilmecesi, Markanızın Sırlarını Çözmek*, Çeviren: Aslı Özer, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Dülger, Mevlüt (2022). *Marka Kimliği Oluşturmanın Markalaşmaya Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Altınbaş Üniversitesi, Stratejik Pazarlama ve Marka Yönetimi Anabilim Dalı.

Düzcü, Tuba (2019). *Sağlık Hizmet Ve Ürünlerinin Markalanmasında Yeni Medyanın Yeri*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Elhacdadı, Sana (2019). *Personal Brandıng on Instagram: The Effect of Influencers On Consumer Decısıon-Makıng Process,* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.

Ege, Tayfur (2019). *KOBİ'lerin Markalaşma ve Kurumsallaşma Sürecinde KOSGEB Desteklerinin Rolü: TR71 Bölgesinde Bir Araştırma*, Doktora Tezi, Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.

Erasmus Project, European Commission (2015). *Branding and Extroversıon Handbook: A Guide for SMES*, https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/aada0b7a-192b-4d28-9b37-a59a1e6f2dfe/Branding%20EU%20Handbook%20EN%20(A5).pdf, 21.07.2023.

Erbaş, M. Serdar (2022). "Kamu Kurumlarının Kurumsallaşması ve Markalaşması"*, Ombudsman Akademik Dergisi*, Sayı: 16, S: 215-256.

Erbaş, M. Serdar (2021). "Kamu Politikalarında Uluslararası Şirketlerin Rolü", *Uluslararası Kamu Politikaları, Kavram, Teori, Aktörler, Uygulamalar*, Editör: Kutlu, Önder; Sayın, Yusuf; Utsa, Sefa, Ankara: Nobel Yayınevi.

Erbaş, M. Serdar (2023a). "Londra, New York, İstanbul ve Ankara Büyükşehir Belediyeleri Stratejik Planlarının Birleşmiş Milletlerin Şehirlerde Planlama Yaklaşımı ile Birlikte Değerlendirilmesi", *Ombudsman Akademik Dergisi*, Yıl:9, Sayı: 18. s:165-211.

Erbaş, M. Serdar (2023b). "Türk Kamu Yönetiminde Stratejik Yönetim ve Dijital Dönüşüm Bağlamında Yapay Zekânın Kullanımı", *Türk İdare Dergisi*, 2023 Haziran, 496. Sayı, s: 185-215.

Erdem Kurt, Asena (2022). *Markalı Mobil Uygulamalarda Marka Mutluluğu: Biliş-Duygu-Davranış* Modeli Çerçevesinde Öncüller v*e Sonuçlar*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı.

Ermann, Ulrich & Klaus-Jürgen Hermanik (2018). *Introduction. Branding the Nation, the Place, the Product*. Ermann, Ulrich & Klaus-Jürgen Hermanik (eds.). *Branding the Nation, The Place, the Product*. London & New York: Routledge, 1-13.

Ermisket, Evren Güncel (2011). "Kamu Kurumlarında Risk Yönetimi, Bir Uygulama Önerisi*". Denetişim Dergisi*, 7. Sayı.

Godin, Seth (2002). *Mor İnek Farklılaşarak İşinizi Sürdürün*, Çeviri: Levent Göktem, İstanbul: Kapital Medya Hizmetleri MediaCat.

Government of South Australia (2023). *Branding Guidelines*, https://www.dpc.sa.gov.au/__data/assets/pdf_file/0014/32072/Government-of-South-Australia-Branding-Guidelines.pdf; 21.07.2023.

Gökaslan, Mehmet Oktay; AKATAK, Ahmet (2018). *Kentlerin Markalaşması ve Türkiye'deki Markalaşan Kentler Üzerine Bir Araştırma*, https://www.researchgate.net/publication/357310217; 25.07.2023.

Göktepe, Murat (2022). *Bir Şehrin Markalaşması ve Pazarlama Süreci Çankırı İli Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Munzur Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı.

Görgülü, Yusuf (2019). "Kentlerin Markalaşması Sürecinde Logoların Kimlik İnşası: (Antalya Örneği) Göstergebilimsel Bir Çözümleme", *CİDER*, Cilt: 1 Sayı:3, s: 65-83.

Günay, Ö. Faruk (2004). *Üst Düzey Kamu Yöneticilerinin Yetiştirilmesi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Ana Bilim Dalı.

Haber Global (2022). *THY'nin TOGG'u Güney Amerika'ya Taşımasına Dair TV Haberi Ekran Görüntüsü*, https://www.youtube.com/watch?v=GrTlppmjm9k, 20.07.2023.

Haigh, David; İlgüner, Muhterem (2012). *Marka Değeri*, 1. Baskı, İstanbul: Markating Yayınları.

Halımı, Asmae (2022) *Urban Desıgn as a Vehıcle of Cıty Brandıng: Case Study Of Rabat*, Yüksek Lisans Tezi, Altınbaş Üniversitesi, Mimarlık Anabilim Dalı.

Handayanı, Bıntang; Rashıd, Basrı (2013). "Conceptualisation of Nation Brand Image", *IJMS* 20(1), p:165-183.

Hanover Research (2014). *Higher Education Branding and Public Relations*, https://www.hanoverresearch.com/media/Higher-Education-Branding-and-Public-Relations.pdf; 21.07.2023.

Harmancı, Haşim (2023). *Turistik Bir Ürün Olarak Şehir ve Marka Değeri: Mardin Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik Anabilim Dalı.

Hatunoğlu, Şeyda (2019). *Sponsorluğun Markalaşmaya Olan Katkısı: Sağlık Sektörü Üzerine Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı.

Herman, Dan (2006). *Marka Olmak İstiyorum*, 1. Basım,Çeviri: Toros Altuntuğ, İstanbul: Alteo Yayım.

İhracat Destekleri Hakkında Cumhurbaşkanı Kararı (2022). https://www.turquality.com/Media/Default/Pdfler/5973_karar/5973_Ihracat_Destekleri_Hakkinda_Karar.pdf; 18 Ağustos 2022 tarihli ve 31927 sayılı Resmi Gazete.

İlaslan, Süleyman (2019). "Kamu Hizmeti Yayıncılığında Markalaşma Yönelimi ve Piyasa İlişkileri Temelinde Ortaya Çıkan Çelişkiler", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt/Vol:19, Sayı/No:3(1-18).

İnaç, Hüsamettin; Yacan, İbrahim (2018). "Ülkelerin Markalaşma Süreci ve Marka Kavramı", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, Yıl: 2018, Cilt: 1, Sayı: 3, ss.317-331.

İnce, Burak (2019). *Türkiye'nin Dış Yardımlarında Bir Ulus Markalama Aracı Olarak Diyanet Dış Yardımları*, Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.

İslamlı, Nigar (2022). *Sağlık Sektöründe Markalaşma: Hastanelerin Markalaşma Süreci*, Yüksek Lisans Tezi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı.

Kalkınma Bakanlığı (2018). *11. Kalkınma Planı (2019-2023) Kamuda Kurumsal Yönetim ve Yenilikçilik Özel İhtisas Komisyon Raporu,* KamudaKurumsalYonetim_ve_YenilikcilikOzelIhtisasKomisyonuRaporu.pdf (sbb.gov.tr); (23.05.2023).

Kangal Demir, Ayça (2022). *Sosyal Medya Marka Angajmanı, Marka Etkileşim Faydası ve Marka Güveni Arasındaki İlişkiler*, Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı.

Kara, Merve (2023). *Elektronik Perakende Sektöründe Marka İlişki Kalitesi ve Marka Değeri Boyutlarının Tüketici Satın Alma Davranışına Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.

Karadamar, Ahmet Akif (2023). *Turizmde Yeni Ürün Geliştirme: Kültürel Destinasyon Marka Değeri Modeli Önerisi*, Doktora Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı.

Karaduman, İlkay (2016). *Kişisel Marka Yönetimi*, 1. Baskı, Ankara: Nobel Yayınevi.

Kayacan, İlhan (2023). *Marka Aşkının Oluşmasında Marka İmajı, Hedonik* Tüketim ve Marka Değerinin Etkisi Üzerine Bir Araştırma, Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.

Keke, Mehmet Emin (2020). Üniversitelerde Markalaşmanın Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Tercihlerine Etkisi: İstanbul'daki Özel Okullarda Bir Uygulama, Doktora Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.

Kenya Government (2020). *Communication And Branding Strategy (2020-2024)*, https://publicservice.go.ke/index.php/publications/communication-and-branding-strategy; 22.07.2023.

Kılıç, Ahmet (2020). *Markalaşma ve Marka Bağlılığı Analizi*, Yüksek Lisans tezi, Gebze Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.

Kılıç, Hazal (2023). *Sakin Şehir Akyaka'nın Destinasyon Marka Kişiliğinin Destinasyon Marka Sadakati Üzerine Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Ticaret ve Finansman Anabilim Dalı.

Kırgız, Ayça Can (2017). *Pazarlama Estetiği: Marka Şehir İstanbul*, İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Köroğlu, Ali (2023). *Marka Sulandırmasının Marka Değeri Ve Satın Alma Niyeti Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama*, Doktora Tezi, Gümüşhane Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.

Kubilay, Ramazan (2020). *Biyopolitika Ve Yönetimsellik Bağlamında Yapay Zekânın İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.

Kurt, Gözde (2011). *Natıon Brandıng As One Of The New Brandıng Strategıes: The Case Of Turkey*, Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü.

Kutlu, Önder; Göksel, Zarif Songül (2014), "Kent Kültürü Oluşturma Aracı Olarak Kültürel Belediyecilik: Selçuklu Örneği", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Dr. Mehmet YILDIZ Özel Sayısı,* 2014, s: 75-91.

Küçükcaymaz, Esma (2022). *Marka Şehir Olarak İstanbul'un Marka İmajının İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul İbni Haldun Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı.

Lı, Yan-Song; Jıang, Wen Qin (2017). "Study on the Marketing Strategy of Government Public Service Based on People's Livelihood Demand Orientation", *Advances in Economics, Business and Management Research*, Volume 21, rd Annual International Conference on Management, Economics and Social Development (ICMESD 2017).

Madill, Judith J (1998). "Marketing in Government, Optimum", *The Journal of Public Sector Management*, Vol.28, No.4 (9-18). http://www.optimumonline.ca/pdf/28-4/marketing.pdf;

Manisa, Rabia (2023). *Uluslararası E-Ticaret Sitelerinde Marka Sadakati Geliştirmede Algılanan Kalite, Müşteri Memnuniyeti ve Marka Benzerliğinin Rolü*, Yüksek Lisans Tezi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gümrük İşletme Anabilim Dalı.

Millman, Debbie (2011). *Marka Kültürü Seth Godin'den Malcolm Gladwell'e Birçok Ustanın Görüşü*, Çeviri: Zeynep Gökkaya, İstanbul: Kapital Medya, MediaCat Kitapları.

MKE, Makine ve Kimya Endüstrisi (2023). *Hakkımızda*, https://www.mke.gov.tr/tr/mke-kurumsal/sayfalar/24-07-2021-hakkimizda/; 22.07.2023.

Mülayim, Baki Oğuz (2023), "Avrupa Ve Ülkemizde Toplu İş Sözleşmesi Kapsama Oranı Ve Bu Oranı Etkileyen Faktörler", *ASBÜ Hukuk Fakültesi Dergisi (2023/1),* S: 110-153.

Nas, Alpaslan (2017a). *Ulus Markalama Dünyadan Örneklerle Kuram ve Uygulama*, 1. Baskı, İstanbul: Kriter Yayınevi.

Nas, Alpaslan (2017b)," Branding and National Identity: The Analysis of "Turkey: Discover The Potential" Campaign", *Bilig*, Autumn, 2017, Number: 83, p:201-224.

Öksüz, Burcu; Güler İplikçi, Handan (2018). "Üniversitelerde Markalaşma Süreci*",* Yerelden Globale Stratejik Araştırmalar 4, Editörler: Gökbunar, Alirıza; Ercan, Cuma; Yıldırım, Yavuz Tansoy, IJOPEC Publication, No: 2018/39.

Önder, Burçin (2022). *Kurucuların Marka Mirası ve Marka Sermayesi Üzerine Etkileri: Karşılaştırmalı Bir Vaka Analizi*, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı.

Önder, Murat; Saygılı, Hilal (2018). "Yapay Zekâ ve Kamu Yönetimine Yansımaları"**,** *Türk İdare Dergisi,* Yıl:90, Aralık/2018, 487. Sayı.

Özbek, Muhammet Furkan (2018). *Markalaşma ve Pazarlamanın Markalaşmaya Katkısı*, Türk Hava Yolları, Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Yönetimi Ana Bilim Dalı.

Özdamar, Mustafa (2019). *Türk Kamu Yönetiminde Stratejik Planlama: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı.

Özer, Sebahat Aybike (2023). *Sosyal Medya Influencerlarının Y ve Z Kuşağında Marka Güveni Ve Satın Alma Niyetine Etkisi: Hazır Giyim Sektörü Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı.

Özsaçmacı, Bülent (2018). *Marka Birleşmeleri, Tüketici Satın Alma Kararına İlişkin Bir Uygulama*, Ankara: Gazi Kitabevi.

Öztürk, Remziye (2019). *Ulus Markalama ve Türkiye'deki Ulus Markalama Girişimleri,* Yüksek Lisans Tezi, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.

Papuççu, Tuğba (2022). *Yerli Üretim Algısı ve Milli Marka Duyarlılığının Algılanan Marka Değeri Ve Satın Alma Niyetine Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Bayburt Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı.

Parlak, Halil İbrahim (2023). *Marka İletişiminde Marka Gazeteciliğinin Yeri: Konya Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Reklamcılık Anabilim Dalı.

Pringle, Hamish; Gordon, William (2001). *Marka Kültürü ve Markayı Yaşayan Bir Şirket Olabilmek*, Çeviren: Neşe Olcaytu, İstanbul: Scala Yayıncılık.

Rıvkın, Steve; Sutherland, Fraser (2011). *Bir Marka Adı Satın Aldığımız Markaların Kaynağından Öyküleri*, Çeviri: Uğur Mehter, Deniz Arı, İstanbul: Brand Age Yayınları.

Roketsan (2023). *Hakkımızda*, https://www.roketsan.com.tr/tr/biz-kimiz/hakkimizda; 22.07.2023.

Roll, Martin (2006). *Asian Brand Strategy*, New York: Palgrave MacMillan.

Safran, Nebibe (2019). *Türk Konut Piyasasında Markalaşma Süreci,* Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı.

Sağlık Bakanlığı (2023). Sağlık Hizmetlerinde Tanıtım ve Bilgilendirme Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik, 29 Temmuz 2023 tarihli ve 32263 sayılı Resmi Gazete.

Saraç, Hakan (2023). *The Effects Of Socıal Medıa Marketıng Activities On Brand Credibility And Purchase Intention in The Airline Industry:A Fuzzy Set Qualitative Comparative Analysis*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.

Sartayeva, Zhuldyz (2023). *Türkistan'ın Marka Kent Olma Potansiyelinin Kent Turizmi Açısından İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı.

Seren, Nabi (2023). *Marka Kişiliğinin Büyük Veri Kapsamında Tüketici Duygu Analizi Yöntemiyle Belirlenmesi*, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.

Serrat, Olivier (2010). *Marketing in the Public Sector*. Washington: Asian Development Bank.

Sibbick, Joseph B. and Previte, Josephine A. and Russell-Bennett, Rebekah (2007). *Is Government Branding 'Just Wall Paper' or Does It Enhance Product Acceptance: Conceptualising Brand Influence in Social Marketing,* International Non-profit and Social Marketing Conference, 27-28 September 2007, Brisbane.

Stevens, Vidar; Klijn, Erik Hans; Warsen, Rianne (2020). "Branding as a Public Governance Strategy: A Q Methodological Analysis of How Companies React to Place Branding Strategies", Symposium Article, *Public Administration Review*, June, 2020.

Strategic Gears, Management Consultancy, (2023). *Public Sector Branding in Saudı Arabia Measuring the Effectiveness&Efficiency of Current Practices*, https://strategicgears.com/images/report/Public-Sector-Branding.pdf; 22.07.2023.

Şentürk, Esma Ebru (2020). *Küresel Çerçevede Marka Ülke Türkiye: Yerelden Genele Kent Markalaşması Bağlamında Bir Model Önerisi*, Doktora Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı.

Şendoğan, Fatma (2023). *Instagram'da Marka Savunuculuğu: Marka Hayran Hesaplarına Yönelik Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, medya ve İletişim Anabilim Dalı.

Şimşekalp Bilgin, Ece (2023). *Global Marka Yaratma Süreci, Turquality Programı ve Türk Markalarının Uluslararası Alanda Korunması*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, Uluslararası İşletmecilik Anabilim Dalı.

T.C. Cumhurbaşkanlığı (2022). *Türkiye Markasının Güçlendirilmesi Rehberi*, 03.02.2022 tarihli ve 161825 sayılı yazı, https://www.gto.org.tr/uploads/editor/Upload/TIK-LAYINIZ..pdf; 06.07.2023.

Takalak, Nejla (2022). *Sağlık İşletmelerinde Markanın Oluşumunda Sağlık Personelinin İşlevleri ve Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Esenyurt Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı.

TEI (TUSAŞ Engine Industries Inc.-TUSAŞ Motor Sanayi A.Ş.). *Hakkımızda*, https://www.tei.com.tr/tr/kurumsal/hakkimizda; 21.07.2023.

Temporal, Paul (2011). İleri Düzey Marka Yönetimi Değişen Dünyada Markaları Yönetmek, 2. Baskı, Çeviri ekibi: Alev Kuruoğlu ve diğerleri, İstanbul: Brand Age Yayınları.

The Place Brand Observer -TPBO(2020). *Turkey as Nation Brand*, https://placebrandobserver.com/turkey-country-performance-brand-image-reputation/; 25.07.2023.

Tontuş, Abdullah Anıl (2023). *Dijital Pazarlamanın Marka Denkliği İle İli*şkisi: *Gsm Sektörüne Yönelik Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.

Topak, Vildan (2023). *Markalaşan Mekânlar Üzerinden Perakende Mağaza Değerlendirmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Anabilim Dalı.

Tosyalı, Hikmet; Öksüz, Merve (2020). "Şehir Markalaşmasında Sosyal Medya Kullanımının Yeri ve Önemi", *Journal of Tourism and Gastronomy Studies,* 2020, 8 (2), s:92-1509.

Trout, Jack (2001,2. Baskı:2008). *Big Brands Big Trouble (Büyük Markalar Büyük Hatalar)*, Çeviri: Zeynep Yaman, İstanbul: Kapital Medya MediaCat Yayınları.

TRT Haber (2023). *Üniversitede Eğitim Gören Öğrenci Sayısı Belli Oldu*, https://www.trthaber.com/haber/egitim/universitede-egitim-goren-ogrenci-sayisi-belli-oldu-763754.html; 24.07.2023.

Turhan Tezcan, Bilge (2018). *Natıon Brandıng: Conceptual Development, Measurement and Effects on Goodwıll Towards The Natıon,* MBA, İşletme Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.

TUSAŞ A.Ş. (2023). *Hakkımızda*, https://www.tusas.com/kurumsal/hakkimizda#:~:text=T%C3%BCrk%20U%C3%A7ak%20Sanayii%20Anonim%20Ortakl%C4%B1%C4%9F%C4%B1,ve%20Teknoloji%20Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20b%C3%BCnyesinde%20kurulmu%C5%9Ftur.; 21.07.2023.

Türk Patent Enstitüsü, (2022). *Marka Kılavuzu,* Microsoft Word - Marka Kılavuzu .docx (turkpatent.gov.tr), (23.06.2023).

Türkiye Sigorta ve Hayat Emeklilik (2023). *Hakkımızda*, https://www.turkiyesigorta.com.tr/hakkimizda; 23.07.2023.

Türk Ürünlerinin Yurtdışında Markalaşması, Türk Malı İmajının Yerleştirilmesi ve Turqualıty'nin Desteklenmesi Hakkında Tebliğ, (Tebliğ No: 2006/4), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/05/20060524-8.htm;

Türk Ürünlerinin Yurtdışında Markalaşması, Türk Malı İmajının Yerleştirilmesi Ve Turqualıty®'Nin Desteklenmesi Hakkında Tebliğ (Tebliğ No: 2006/4)'De Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (Tebliğ No: 2018/3), 17 Şubat 2018 tarihli ve 30335 sayılı Resmi Gazete.

Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri (2023). *Kurumsal*, https://www.tarimkredi.org.tr/kurumsal/koklu-gecmisimiz/; 21.07.2023.

Türkmen, Hilal Özden (2019). *Markalaşmanın Katma Değer Etkisi ve Ülkelerin Markalaşma Becerisi Çerçevesinde Türkiye'nin Rolü,* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Ticaret Anabilim Dalı.

Uç, Berşan (2023). İşveren Markasında İşletmelerin Sosyal Medya Hesaplarının Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medipol Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Yönetimi.

Uluşahan, Samet (2019). *Sağlık Kurumlarında Markalaşma Süreci Gazi Üniversitesi Sağlık Uygulama ve Araştırma Hastanesi Örneği,* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı.

UNDP (2014). *Design Thinking for Public Service Excellence*, https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/publications/GPCSE_Design%20Thinking.pdf; 20.07.2023.

UNICEF (2016). *Brand Book and Brand Manual*, https://www.unicef.org/jordan/media/7166/file/ANNEX_G_-_Brand_book_V3.1.pdf; 20.07.2023.

Usta, Sefa; Bilici, Gökhan (2022), "İletişim Becerileri ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkinin Üniversite Öğrencileri Üzerinden İncelenmesi", Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi (JEBPIR) 2022, 8(2), s: 269-282.

Uyar, Ahmet (2018). "Marka Şehir Kavramı ve Türkiye ile Dünyadaki Marka Şehir Çalışmaları Üzerine Bir Araştırma", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, Yıl: 2018, Cilt: 1, Sayı:3, s.467-479.

Uzkesici, Dora (2022). *Marka Faydası ve Marka Kişiliğinin Marka Bağımlılığı Üzerindeki Etkisinde Marka Özdeşleşmesinin Aracılık Rolü*, Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı.

Van Den Bergh, Joeri; Behrer, Mattias (2016). *Markalar Nasıl Genç Kalır Y ve Z Kuşakları İçin Markalama*, Çeviri: Canan Vaner, İstanbul: Kapital Medya MediaCat Kitapları.

Vardar, Nükhet (2007). *Marka Fotoğrafları*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Winfield-Pfefferkorn, Julia (2005). *The Brandıng of Cities Exploring City Branding and the Importance of Brand Image*, Masters Thesis, Master of Arts in Advertising Design at the Graduate School of Syracuse University.

Yağmurlu, Aslı (2019). "Kamu Diplomasisi ve Ulus Markalaşması: Bir Elmanın İki Yarısı mı?", İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, Sayı 49 / Güz 2019 Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İletişim Fakültesi Süreli Elektronik Dergi, S:124-136.

Yazgan, Sevgi (2010). *Marka, Markalaşma Süreci ve Aile Şirketlerinin Markalaşmaya Bakış Açısı,* Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı.

Yılmaz, Semih (2022). *Marka Özgünlüğünün Marka Tercihine Etkisi ve Marka Denkliğinin Aracı Rolü: Tarım Kredi Kooperatif Marketlerinin Müşterilerine Yönelik Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı.

Yürekli, Merve (2023). *Marka Şehir Olma Sürecinde Bursa: Türkiye'de Bursa Algısı Üzerine Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Anabilim Dalı.

2. Basım

VERİ ZARFLAMA ANALİZİ İLE FİRMA DEĞERLEME YAKLAŞIMI -BORSA İSTANBUL ÖRNEĞİ-

Dr. Yusuf Ozan Üzgün

nobel bilimsel

Veri Zarflama Analizi ile Firma Değerleme Yaklaşımı
-Borsa İstanbul Örneği-

Dr. Yusuf Ozan Üzgün

Yayın No.: 1454
ISBN: 978-625-398-234-8
E-ISBN: 978-625-398-235-5
Basım Sayısı: 2. Basım, Kasım 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seda Polat -sedapolat@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Üzgün, Yusuf Ozan.
Veri Zarflama Analizi ile Firma Değerleme Yaklaşımı-Borsa İstanbul Örneği-/Dr. Yusuf Ozan Üzgün
2. Basım, XVIII + 144 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-234-8
E-ISBN: 978-625-398-235-5
1. Firma değerlemesi 2. Veri zarflama analizi 3. Piyasa esaslı değerleme yaklaşımı

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **v**
ÇİZELGELERİN LİSTESİ ..... **xi**
ŞEKİLLERİN LİSTESİ ..... **xv**
KISALTMALAR ..... **xvii**

1. GİRİŞ **1**
2. DEĞER VE FİRMA DEĞERLEMESİ **5**
2.1. Değer Kavramı 5
2.1.1. Nominal Değer 6
2.1.2. Defter Değeri 7
2.1.3. Piyasa Değeri 8
2.1.4. Tasfiye Değeri 8
2.1.5. İşleyen Teşebbüs Değeri 9
2.1.6. Gerçek Değer 10
2.2. Firma Değerlemesi 10
2.2.1. Firma Değerini Etkileyen Faktörler 11
2.2.2. Değerleme Yaklaşımları 12
2.2.2.1. Aktif bazlı değerleme yaklaşımı 14
2.2.2.2. Piyasa esaslı değerleme yaklaşımları 15
2.2.2.3. Nakit akış esaslı değerleme yaklaşımları 17
2.2.2.3.1. İndirgenmiş nakit akımları yöntemi 19
2.2.2.4. Diğer değerleme yöntemleri 23
2.2.2.4.1. Ekonomik katma değer (EVA) 23
2.2.2.4.2. Reel opsiyon değerleme yaklaşımı 25
2.2.2.4.3. Yatırımın nakit akım kârlılığı (CFROI) yöntemi 29
3. DEĞERLEME STANDARTLARI **35**
3.1. Uluslararası Değerleme Standartları Konseyi ve Uluslararası Değerleme Standartları 36

3.1.1. Uluslararası Değerleme Standartları Konseyi 36
3.1.2. Uluslararası Değerleme Standartları 38
3.2. Türkiye'de Değerleme Standartlarının Kurumsal Yapısı ve Mevzuatı 43
3.2.1. Gayrimenkullerin Sermaye Piyasası Mevzuatı Açısından Değerlemesi 43
3.2.2. Gayrimenkul Dışındaki Varlıkların Sermaye Piyasası Mevzuatı Kapsamındaki Değerlemeleri 45
4. VERİ ZARFLAMA ANALİZİ 47
4.1. Veri Zarflama Analizinin Amaçları ve Kullanımındaki Avantajlar 51
4.2. VZA'nın Dezavantajları 52
4.3. Etkinlik Türlerinin Gösterimi 54
4.4. VZA Modelinin Matematiksel Yapısı 57
4.5. VZA'nın Uygulama Süreci 60
4.5.1. Karar Verici Birimlerin Seçilmesi 61
4.5.2. VZA'ya Dâhil Edilecek Girdi ve Çıktıların Seçimi 62
4.5.3. Model Seçimi 66
5. VZA İLE FİRMA DEĞERLEMESİ UYGULAMASI 69
5.1. VZA ile Firma Değerlemesine İlişkin Literatür 69
5.2. VZA ile Firma Değerlemesi Metodolojisi 72
5.3. Uygulama 76
5.3.1. Karar Verici Birimlerin Seçilmesi 76
5.3.2. VZA'ya Dâhil Edilecek Girdi ve Çıktıların Seçimi 77
5.3.3. Model Seçimi 78
5.3.4. Bulgular 79
5.3.4.1. Bankacılık sektörü 80
5.3.4.1.1. İş Bankası, Vakıf Bankası ve Yapı ve Kredi Bankası değer analizi 81
5.3.4.1.2. Albaraka Türk, Halkbank ve Şekerbank maksimum değer analizi 86
5.3.4.1.3. Bankacılık sektörü sonuçları özeti 87
5.3.4.2. Gıda ve İçecek Sektörü 88
5.3.4.2.1. Kent Gıda, Konfrut Gıda, Pınar Entegre, Pınar Süt ve Tat Gıda değer analizi 90
5.3.4.2.2. Merko Gıda, Penguen Gıda, Pınar Su ve Tukaş Gıda değer analizi 98
5.3.4.2.3. Avod ve Oylum Gıda değer analizi 103

5.3.4.2.4. Frigo Pak, Kerevitaş, Kristal Kola ve Selçuk Gıda maksimum değer analizi 106
5.3.4.2.5. Gıda ve içecek sektörü sonuçları özeti 108
5.3.4.3. Çimento sektörü 109
5.3.4.3.1. Baştaş, Batıçim, Batısöke, Çimentaş ve Çimsa değer analizi 110
5.3.4.3.2. Göltaş ve Konya Çimento için maksimum değer analizi..117
5.3.4.3.3. Çimento sektörü sonuçları özeti 118
5.3.4.4. Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı (GYO) sektörü 119
5.3.4.4.1. Deniz ve Yeşil GYO Şirketleri için değer analizi 121
5.3.4.4.2. Servet ve TSKB GYO Şirketleri için değer analizi 124
5.3.4.4.3. Akiş, Atakule, Avrasya, Doğuş, Halk, Koray, Martı, Nurol, Özak, Özderici, Peker, Pera, Vakıf, Yeni Gimat GYO firmaları için maksimum değer analizi 127
6. SONUÇ 131
KAYNAKLAR 137

KAYNAKLAR

Aghabaki, M. (2014). *Kurumsal yönetim ilkeleri ile firma değeri ve hisse senedi getiri oranı arasındakı ilişkisi: İMKB'de bir uygulama* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İşletme Ana Bilim Dalı, Erzurum.

Ağ, A. (2019). "BİST'te İşlem Gören Sigorta Şirketlerinin Veri Zarflama Analizi Yöntemi ile Finansal Performanslarının Analizi". *Business and Management Studies: An International Journal*, *7*(5), 2656–2668. https://doi.org/10.15295/bmij.v7i5.1330

Aksoy, A. & Tanrıöven, C., (2014). *Sermaye Piyasası Yatırım Araçları ve Analizi* (5. baskı). Ankara, Türkiye: Detay Yayıncılık.

Aksoy, E. E. (2017). *Finansal Yönetim* (1. baskı). Ankara, Türkiye: Gazi Kitabevi.

Altan, M., & Karahan, N. S. (2016). "Firmaya Serbest Nakit Akımları, Özsermayeye Serbest Nakit Akımları ve Ekonomik Katma Değer Yöntemleri ile Firma Değerlemesi: Borsa İstanbulda Karşılaştırmalı Bir Uygulama". *Selçuk Universitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 35, 11–23.

Ameels, A., Bruggeman, W., & Scheipers, G. (2002). *Value-based management control processes to create value through integration: a literature review*. Elde edilme tarihi: 14.04.2020 http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.133.556&rep=rep1&type=pdf

Ampuero, M., Goranson, J., & Scott, J. (1998). Solving the Measurement Puzzle – How EVA and the Balanced Scorecard Fits Together. *The Cap Gemini Ernst & Young Center for Business Innovation*, 45–52. Elde edilme tarihi:15.10.2021 https://www.exinfm.com/pdffiles/puzzle.pdf

Anadol, B. (2000). *Valuing Private Companies: A DEA Approach* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). University of Toronto, Toronto, Canada.

Anadol, B., Joseph, P. C., Simak, P., & Yang, X. (2014). "Valuing Private Companies: A DEA Approach". *International Journal of Business and Management*, *9*(12), 16–27. https://doi.org/10.5539/ijbm.v9n12p16

Anderson, P. (2013). *The Economics of Business Valuation: Towards a Value Functional Approach* (1. baskı). Stanford, California: Stanford Economics and Finance.

Atıcı, K. B., Şimşek, A. B., Ulucan, A., & Tosun, M. U. (2016). "Veri Zarflama Analizi ile Uygulama Alanı Türkiye Olan Performans Ölçümü Çalışmaları: Literatür Araştırması ve Değerlendirmeler". *Verimlilik Dergisi*, (1), 7–47.

Bilir, H. (2019). "Reel Opsiyonların Yatırım Projeleri Analizlerinde Kullanımı". *Journal Of Financial Politic &Economic Reviews*, *56*(648), 83–119.

Bognárová, K. J. (2016). "Application Of Cash Flow Return On Investment In Terms Of Financial Performance Measurement". *Challenges of the Knowledge Society*, 784-789.

Brigham, E. F., & Houstan, J. F. (2016). *Finansal Yönetimin Temelleri* (Gözden geçirilmiş baskı). (N. Aypek, Çev.) Ankara, Türkiye: Nobel Akademik Yayıncılık (2011).

Chambers, N. (2005). "Gerçek Opsiyonların Fiyatlandırılması". *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, *2005*(26), 70–79.

Chambers, N. (2009). *Firma değerlemesi* (2. baskı). İstanbul, Türkiye: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Cingöz, A. (2014). *İndirgenmiş Nakit Akımları Yöntemine Göre Firma Değerleme ve Enerji Sektöründe Bir Uygulama* (Yayımlanmış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İşletme Anabilim Dalı / İşletme Bilim Dalı, Konya.

Coelho, F. R., & Reddy, Y. V. (2017). "Applicability of Black-Scholes and Black's Option Pricing Models in Indian Derivatives Market". *IUP Journal of Financial Risk Management*, *14*(2), 61–69.

Coelli, T.J. (2008) *A Guide to DEAP Version 2.1: A Data Envelopment Analysis (Computer) Program*. Working Paper of the University of New England/Center for Efficiency and Productivity Analysis.

Cook, W. D., Tone, K., & Zhu, J. (2014). "Data envelopment analysis: Prior to choosing a model". *Omega*, *44*, 1–4. https://doi.org/10.1016/j.omega.2013.09.004

Çağlar, A. (2019). *Belediyelerin Etkinlik Ölçümü: Veri Zarflama Analizi İle Bir Uygulama* (1. Baskı). Ankara, Türkiye: Gazi Kitabevi.

Çam, A., & Sulak, H. (2019). *Veri Zarflama Analizi İle İşgücü Piyasası Bölgesel Etkinlik Analizi* (1. Baskı ed.). Bursa, Türkiye: Ekin Basım Yayın.

Çay, T., & Boz, Y. (2018). "Comparison of Developed Countries and Turkey based on Real Estate Appraiser Qualifications". *Afyon Kocatepe University Journal of Sciences and Engineering*, *18*(3), 959–971. https://doi.org/10.5578/fmbd.67712.

Çelik, O. (1999). Şirket birleşmeleri ve birleşmelerde şirket değerlemesi (1. baskı.). Ankara, Türkiye: Turhan Kitabevi.

Çırak, R. (2018). *Şirket Değerleme Yöntemleri* (1. baskı). Ankara, Türkiye: Seçkin Yayıncılık.

Damodaran, A. (2006). Valuation Approaches and Metrics: A Survey of the Theory and Evidence. Elde edilme tarihi : 23 Mart, 2020 , https://pages.stern.nyu.edu/~adamodar/pdfiles/papers/valuesurvey.pdf

Damodaran, A. (t.y..-b). Value Creation and Enhancement: Back to the Future. Elde edilme tarihi, 15 Nisan 2020, https://pages.stern.nyu.edu/~adamodar/pdfiles/papers/valcre.pdf

Damodaran, A. (t.y.-a). Advanced Valuation. Elde edilme tarihi Mart 25, 2021, https://pages.stern.nyu.edu/~adamodar/pdfiles/country/val3day14.pdf

Daraban, D. M. (2017). "Economic Value Added - A General Review of the Concept". *Ovidius University Annals: Economic Sciences Series*, *XVII*(1), 168–173.

Deloitte. (t.y.). Global Organizations / IVCS. Elde edilme tarihi : 18 Nisan 2020, https://www.iasplus.com/en/resources/global-organisations/ivsc

Demirci, A. (2018). *Teori ve Uygulamalarla Veri Zarflama Analizi* (1 Baskı). Ankara, Türkiye: Gazi Kitabevi.

Demirgüneş, K. (2016). "Firma Değerinin Finansal Belirleyicileri: Ampirik Bir Analiz". *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *11*(1), 159–179.

Dimbath, M. F. (1994). "The Theory And Practical Determination Of Going Concern Value". *Journal of Forensic Economics*, *7*(2), 171–178. https://doi.org/10.5085/0898-5510-7.2.171

Edge, J. A. (2002). *The Globalization of Real Estate Valuation* (Vol. FIG XXII International Congress). https://www.fig.net/resources/proceedings/fig_proceedings/fig_2002/Js24/JS24_edge.pdf

Elma, O. E. (2017). *İlk Halka Arzlarda Değerleme Etkisi: Borsa İstanbul'da Bir Uygulama* (Yayımlanmamış Doktora tezi). Pamukkale Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İşletme Ana Bilim Dalı, Denizli.

Elmas, B., Yılmaz, H., & Yalçın, S. (2017). "Firma Değerlemesinde İndirgenmiş Nakit Akımlari Yönteminin Kullanımı: Bist Bilişim Endeksinde Yer Alan Firmalar Üzerinde Bir Uygulama". *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *31*(5), 1221–1238.

Emrouznejad, A., & Yang, G. L. (2018). "A survey and analysis of the first 40 years of scholarly literature in DEA: 1978–2016". *Socio-Economic Planning Sciences*, *61*, 4–8. https://doi.org/10.1016/j.seps.2017.01.008

Ercan, M. K., & Ban, Ü. (2014). *Değere Dayalı İşletme Finansı Finansal Yönetim* (8. baskı). Ankara, Türkiye: Gazi Kitabevi.

Ercan, M. K., Öztürk, M. B. ş., Küçükkaplan, İ., Başçı, E. S., & Demirgüneş, K. (2006). *Firma Değerlemesi "Banka Uygulaması*" (1. baskı). İstanbul, Türkiye : Literatür Yayınları.

Ercan, M. K., Öztürk, M. B., & Demirgüneş, K. (2003). *Değere dayalı yönetim ve entellektüel sermaye* (1. baskı). Ankara, Türkiye: Gazi Kitabevi.

Eren, M., & Aghabayova, A. (2018). "Panel Veri Zarflama ile OECD Ülkelerinin 2008 Küresel Krizi Öncesi ve Sonrası Kaynak Kullanım Etkinliklerinin Araştırılması". *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (21), 255–272. https://doi.org/10.18092/ulikidince.407855

Ersen, H.Y. (2019). *Sezgisel Bulanık Sayılar ile Reel Opsiyon Değerlemesi ve Güneş Enerjisi Yatırımı Uygulaması* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). , İstanbul Teknik Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü / İşletme Mühendisliği Anabilim Dalı / İşletme Mühendisliği Bilim Dalı

Genç, A. (2020). *Firma Değeri ve Piyasa Değeri Arasındaki İlişki: Temel Değerleme Yaklaşımlarıyla Borsa İstanbul Üzerine Bir Uygulama* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Pamukkale Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İşletme Ana Bilim Dalı / Genel İşletme Bilim Dalı, Denizli.

Gilbertson, B., & Preston, D. (2005). "A vision for valuation". *Journal of Property Investment & Finance*, 23, 123-140.

Giudice, M., Evangelista, F., & Palmaccio, M. (2015). "Defining the Black and Scholes approach: a first systematic literature review". *Journal of Innovation and Entrepreneurship*, *5*(1). https://doi.org/10.1186/s13731-015-0030-8

Gorbon, M. (2012). Şirket Değerleme Yöntemleri [Sunum]. Elde edilme tarihi : 29 Mart 2020, http://www.tuyid.org/files/egitimler/TUYID_Degerleme_Yontemler_Nisan2012.pdf

Gözen, M. (2019). "Değer ve Değerleme Hakkında Kavramsal ve Kuramsal Bir Çalışma". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 374–382. https://doi.org/10.29249/selcuksbmyd.481913

Gs, A. D., & Rahmansyah, M. R. (2017). "Implementation of Economic Value Added and Market Value Added Analysis as Valuation Tools of Invest Feasibility". *Sinergi: Jurnal Ilmiah Ilmu Manajemen*, *7*(2). https://doi.org/10.25139/sng.v7i2.360

Gürbüz, A. O., & Ergincan, Y. (2008). *Şirket Değerlemesi-Klasik ve Modern Yaklaşımlar* (2. baskı). İstanbul, Türkiye: Literatür Yayıncılık.

Horasan, E., & Yılmaz, T. (2019). "Türk imalat şirketlerinde piyasa katma değerini (MVA) açıklayan ekonomik katma değer (EVA) mı yoksa kârlılık mı?". *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *22*(41), 295–316. https://doi.org/10.31795/baunsobed.580589

International Valuation Standards Council. (n.d.-f). IVS and USPAP. Elde edilme tarihi : 19 Nisan 2020, https://www.ivsc.org/standards/ivs-and-uspap

International Valuation Standards Council. (t.y.-a). About. Elde edilme tarihi : 18 Nisan 2020, https://www.ivsc.org/about

International Valuation Standards Council. (t.y.-b). Annual reports, 2018/2019 Report. Elde edilme tarihi: 18 Nisan 2020, https://www.ivsc.org/annual-reports/

International Valuation Standards Council. (t.y.-c). eBrochure. Elde edilme tarihi : 18 Nisan 2020, https://www.ivsc.org/files/file/view/id/1098

International Valuation Standards Council. (t.y.-d). International Valuation Standards. Elde edilme tarihi 18 Nisan 2020, https://www.ivsc.org/product/international-valuation-standards-2013/

International Valuation Standards Council. (t.y.-e). Standards glossary. Elde edilme tarihi: 30 Aralık 2021, https://www.ivsc.org/standards-glossary

Investopedia. (2021a, Şubat 26). *Intrinsic Value*. Elde edilme tarihi : 30 Ocak 2021, https://www.investopedia.com/terms/i/intrinsicvalue.asp

Investopedia. (2021b, Şubat 26) *Market Value Definition*. Elde edilme tarihi : Ocak 30, 2021, https://www.investopedia.com/terms/m/marketvalue.asp

İşbilen Yücel, L. (2017). *Veri Zarflama Analizi, Frontier Analyts ve WinDeap ile Portföy Etkinlik Ölçümü Örneği ve Çeşitli Uygulamalar* (1 Baskı). İstanbul, Türkiye: Der Yayınları.

Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (t.y.). Gerçeğe Uygun Değer Ölçümü, TFRS 13. Elde edilme tarihi: 1 Nisan 2020, https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TFRS/TFRS_2020/TFRS%2013.pdf

Karan, M. B. (2013). *Yatırım Analizi ve Portföy Yönetimi* (4. baskı.). Ankara, Türkiye: Gazi Kitabevi.

Kocakalay, Ş., & Işık, A. (2003). "Veri Zarflama Analizi". *DPÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, (005), 163–171.

Konuk, H. (2006). *Şirket Değerleme Yöntemleri ve Reel Opsiyonlar Yaklaşımı* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi / Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü / Sermaye Piyasası ve Borsa Anabilim Dalı,

Koyuncu, B. (2010). *Değere Dayalı ve Geleneksel Finansal Performans Ölçütlerinin Karşılaştırmalı Analizi: İMKB'de Bir Uygulama* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İşletme Anabilim Dalı..

Kutlar, A. & Babacan, A. (2008). "Türkiye'deki Kamu Üniversitelerinde CCR Etkinliği-Ölçek Etkinliği Analizi: DEA Tekniği Uygulaması". *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , (15) , 148-172 .

Kutlar, A., & Bakırcı, F. (2018). *Veri Zarflama Analizi - Teori ve Uygulama* (1. Baskı). Ankara, Türkiye: Orion Kitabevi.

Masun, M. A. (2017). "Firma Değerlemesi Yaklaşımlari ve Otelcilik İşletmesi Örneği". *M U İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 213–222. https://doi.org/10.14780/muiibd.329927

Mert, H., & Dil, S. E. (2016). "Effects of depreciation methods on performance measurement methods: a case of energy sector". *Journal of Economics, Finance and Accounting*, *3*(4), 330–344. https://doi.org/10.17261/pressacademia.2016.347

Mevzuat Bilgi Sistemi. (2012, December 30). Elde edilme tarihi: 20 Şubat 2020, https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6362.pdf

Mooya, M. M. (2016). *Real Estate Valuation Theory: A Critical Appraisal* (1. baskı. 2016 baskısı).

Mukhlynina, L., & Nyborg, K. G. (2016). "The Choice of Valuation Techniques in Practice: Education versus Profession". *Swiss Finance Institute Research Paper No. 16-36,* https://doi.org/10.2139/ssrn.2784850

Obaidat, A. N. (2019). "Is Economic Value Added Superior To Earnings And Cash Flows In Explaining Market Value Added? An Empirical Study". *International Journal of Business, Accounting and Finance*, *13*(1), 57–69.

Önal, Y. B., & Karadeniz, E. (2004). "Firma Değerinin Ekonomik Katma Değer (EVATM) Yöntemiyle Tespit Edilmesi: İMKB'ye Kote Bir Turizm İşletmesi Üzerine Uygulama". *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, *15*(2), 139–157.

Özçelik, F., & Avcı Öztürk, B. (2019). "Girdi Olarak Maliyetlere Yönelik Veri Zarflama Analizi Modelleri İle Göreli Etkinlik Analizi (Relative Efficiency Analysis With Data Envelopment Analysis Models Using Costs As Input)". *Journal of Business Research - Turk*, *11*(2), 1011–1028. https://doi.org/10.20491/isarder.2019.652.

Özdemir, A., & Demireli, E. (2013). "Ağırlık Kısıtlı Veri Zarflama Analizi ile Mevduat Bankalarının Etkinlik Ölçümüne Yönelik Bir Uygulama". *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, *9*(19), 215–238. https://doi.org/10.11122/ijmeb.2013.9.19.473 .

Özdemir, L., & Göktaş, A. (2019). "Borsa İstanbul'da Yer Alan Petrol İşletmelerinin Etkinliklerinin Ölçülmesi: Veri Zarflama Analizi". *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *21*(2), 140–147. https://doi.org/10.33707/akuiibfd.571034

Öztürk, H. (2009). *Şirket Değerlemesinin Esasları Teorik ve Pratik Yaklaşımlar*. İstanbul, Türkiye: Türkmen Kitabevi.

RICS. (2019). *International Valuation Standards*. Elde edilme tarihi: 23 Mart, 2020, https://www.rics.org/globalassets/rics-website/media/upholding-professional-standards/sector-standards/valuation/international-valuation-standards-rics2.pdf

Sayılgan, G. (2017). *Soru ve Yanıtlarıyla İşletme Finansmanı* (7. baskı). Ankara, Türkiye : Siyasal Kitabevi.

Senel, K. (2003). "The New Valuation Paradigm: Real Options". *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 2 (3) , 105-119 .

Seyrek, İ. H. & Ata, H. A. (2010). "Veri Zarflama Analizi ve Veri Madenciliği ile Mevduat Bankalarında Etkinlik Ölçümü". *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi* , 4 (2) , 67-84.

Simak, P.C. (2000). *Inverse and Negative DEA And Their Application To Credit Risk Evaluation* (Yayımlanmamış doktora tezi). University of Toronto, Toronto, Canada.

Sipahi, B. (2005). "İşletme Performansının Ölçülmesinde Ekonomik Katma Değer". *Öneri Dergisi* , 6 (23) , 107-112 .

Sipahi, B., Aytürk, Y., & Yanık, S. (2016). Şirket değerleme yaklaşımları (2. baskı). Ankara, Türkiye: Seçkin Yayıncılık.

Spivey, M. F., & McMillan, J. J. (2001). "Economic Value Added (EVA) and the Valuation of Small Businesses". *New England Journal of Entrepreneurship*, *4*(2), 33–40. https://doi.org/10.1108/neje-04-02-2001-b004

SPK. (t.y.). 11.04.2019 tarihli 21/500 sayılı SPK Kararı. Elde edilme tarihi: 22 Nisan 2022 https://spk.gov.tr/DaireDuyuruKarar/Dosya/20

T.C. Resmî Gazete. (2014, 2 Nisan). Elde edilme tarihi : 20 Mayıs 2021, from https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/04/20140402-1.htm

Tarım, A. (2001). *Veri Zarflama Analizi Matematiksel Programlama Tabanlı Göreli Etkinlik Ölçüm Yaklaşımı*. https://armagan.github.io/SAT/DeaBook.pdf

Taş, O., Yaşaroğlu, Ç., & Tokmakçıoğlu, K. (2016). "Finansal Opsiyonlarla Reel Opsiyonların Karşılaştırılması ve Gerçek Bir Yatırım Projesinde Reel Opsiyonların Hesaplanması". *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *22*(2016), 339–355.

TDUB. (2017). TDUB - Türkiye Değerleme Uzmanları Birliği. Elde edilme tarihi : 3 Nisan 2020, https://www.tdub.org.tr/Images/Uploads/UDS%202017.pdf.

TDUB. (2019). TDUB, 2018 Yılı Faaliyet Raporu. Elde edilme tarihi : 20 Nisan 2020, https://www.tdub.org.tr/Images/Uploads/TDUB_Faaliyet_Raporu_2018(1).pdf

TDUB. (2021). 2020 Yılı Faaliyet Raporu. Elde edilme tarihi : 6 Aralık 2021, https://tdub.org.tr/Images/Uploads/TDUB_2020_Faaliyet_Raporu(2).pdf

TDUB. (t.y.-a). TDUB, Kurumsal-Hakkımızda. Elde edilme tarihi : 20 Nisan 2020, https://www.tdub.org.tr/Web/MyContents.aspx?MyContentID=185&LangID=1&UID=2c7d-7c2f-3dfc-4502-b7c1-db83ede5c2ce

TDUB. (t.y.-b). TDUB, Mevzuat-Genelgeler-Genelge 3. Elde edilme tarihi : 20 Nisan 2020, https://www.tdub.org.tr/Images/Uploads/Genelge_3.pdf

Teraman, Ö. (2015). *Uluslararası Değerleme Standartları ve Uluslararası Finansal Raporlama Standartları Kapsamında İşletme Birleşmeleri: Türkiye'de Örnek Bir Uygulama* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İşletme Ana Bilim Dalı / Muhasebe Finansman Bilim Dalı, İstanbul.

Tümer, N. (2008). *Veri Zarflama Analizi Kullanarak Türkiye'deki Otel Sektöründe Etkinlik Ölçümü* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi / Avrupa Birliği Enstitüsü / Ekonomi Bölümü / Avrupa Birliği İktisadı Anabilim Dalı

Türkcan, M. & Akdoğan, N. (2018). "Uluslararası Değerleme Standartlarında Etik İlkeler ve Uluslararası Denetim Standartları ile Karşılaştırmalı İncelenmesi". *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, MODAV 15. Uluslararası Muhasebe Konferansı Özel Sayısı 20, 426-439.

Ulucan, A. (2002). "İSO 500 Şirketlerinin Etkinliklerinin Ölçülmesinde Veri Zarflama Analizi: Farklı Girdi Çıktı Bileşenleri ve Ölçeğe Göre Getiri Yaklaşımları ile Değerlendirmeler". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 57 (02) ,185-202. DOI: 10.1501/SBFder_0000001749

Ulucan, A., Atıcı, K. B., & Özkan, A. (2018). "Benchmarking in Higher Education Using Data Envelopment Analysis and the Bologna Process Data". *Croatian Operational Research Review*, *9*(2), 301–316. https://doi.org/10.17535/crorr.2018.0024

Uzunlar, E., & Aktan, M. (2005). *Finansal Opsiyonlar, Gerçek Opsiyonlar ve Uygulamaları*. Ankara, Türkiye: Gazi Kitabevi.

Ünlü,U.(2014)."Yatırımın Nakit Akım Karlılığı (CFROI) ve Nakit Katma Değer (CVA) Yöntemi: Borsa İstanbul'da İşlem Gören Çimento Firmaları Üzerine Ampirik Bir Uygulama". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* , 9 (2) , 169-187 .

Üreten, A., & Ercan, M. K. (2000). *Firma değerinin tespiti ve yönetimi* (1. baskı). Ankara, Türkiye: Gazi Kitabevi.

Wang, C. N., Nguyen, M. N., Nguyen, T. D., Hsu, H. P., & Nguyen, T. H. Y. (2021). "Effective Decision Making: Data Envelopment Analysis for Efficiency Evaluation in the Cloud Computing Marketplaces". *Axioms*, *10*(4), 309. https://doi.org/10.3390/axioms10040309

Yakut, E., & Kuru, Ö. (2019). *Türkiye'deki Mevduat Bankalarının Finansal Etkinliklerinin Veri Zarflama Analizi (VZA) İle Ölçülmesi C5.0 ve Cart Algoritması İle Karar Ağaçlarının Oluşturulması 2009–2017 Dönemi* (1 Baskı). Ankara, Türkiye: Gazi Kitabevi.

Yalçıner, K. ş. (2018). *Gayrimenkul Finansmanı* (1 baskı). Ankara, Türkiye: Detay Yayıncılık.

Yalçıner, K., & Aksöyek, İ. (2014). *Çözümlü Problemleriyle Finansal Yönetim* (2. baskı). İstanbul, Türkiye: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Yalçıner, K., Tanrıöven, C., Bal, H., Aksu, E. E., & Cihangir, Ç. K. (2014). *Finansal Teknikler ve Türev Araçlar* (3. Baskı). Ankara, Türkiye: Detay Yayıncılık.

Yaşar, F. (2019), *Veri Zarflama Analizi İle BIST100'de İşlem Gören İmalat İşletmelerinin Etkinliklerinin Ölçümü* (Yayımlanmamış doktora tezi). Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Erzincan.

Yelgen, E. (2019). "Ekonomik Katma Değer Yöntemi ile Şirket Değeri Belirleme". *The Journal of Academic Social Science Studies*, 1(Number: 74), 441–454. https://doi.org/10.9761/jasss8016.

Yıldırım, E. (2009). "Veri Zarflama Analizinde Girdi ve Çıktıların Belirlenmesindeki Kararsızlık Problemi İçin Temel Bileşenler Analizine Dayalı Bir Çözüm Önerisi" . *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 39(1), 141-153.

Yılgör, A. G. (2005). "İşletme Performansının Değerlendirilmesinde Ekonomik Katma Değer ve Piyasa Katma Değeri Yöntemleri ve Bu Yöntemlerin Hisse Senedi Getirlerini Açıklama Gücünün İncelemesi:İMKB 100 Örneği". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, *60*(1), 225–248. https://doi.org/10.1501/sbfder_0000001418.

Zhou, P., Ang, B., & Poh, K. (2008). "A survey of data envelopment analysis in energy and environmental studies". *European Journal of Operational Research*, *189*(1), 1–18. https://doi.org/10.1016/j.ejor.2007.04.042.

2. Basım

XX. YÜZYIL TÜRK TASAVVUFUNDA ENTELEKTÜEL TAVIR:
KENAN RİFÂÎ ÖRNEĞİ

Dr. Esra Seçkin

nobel bilimsel

XX. Yüzyıl Türk Tasavvufunda Entelektüel Tavır: Kenan Rifâî Örneği

Dr. Esra Seçkin

Yayın No.: 2188
ISBN: 978-625-393-662-4
E-ISBN: 978-625-393-663-1
Basım Sayısı: 2. Basım, Kasım 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Seçkin, Esra.
XX. Yüzyıl Türk Tasavvufunda Entelektüel Tavır: Kenan Rifâî Örneği / Esra Seçkin
2. Basım, VIII + 364 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-662-4
E-ISBN: 978-625-393-663-1
1. Sosyoloji 2. Entelektüel Tasavvuf 3. Sufizm

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi Kitabevleri, Yeryüzü Dağıtım

Baskı ve Cilt: Repro Bir Mat. Kağ. Rek. Tas. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 47381
İvogsan 1518. Sokak 2730 Mat-Sit İş Merkezi Ostim, Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **vii**

GİRİŞ **1**

I. Bölüm
SOSYOLOJİK BAĞLAMDA TOPLUMSAL YAPI VE DİNÎ GRUPLAR **17**

Sosyolojik Açıdan Dinî Gruplar 17
Dinî Grup Tipolojileri 21
Tarikat Grupları 24
Dinden Kaynaklanan Gruplar: Sırf/Özgül Dinî Gruplar 45
Cemaat ve Cemiyet Kavramsallaştırması 48

II. Bölüm
ENTELLEKTÜEL TASAVVUF OLGUSU VE TÜRK TASAVVUFU **55**

Entelektüel Kavramsallaştırması ve Entelektüel Tasavvuf Kavramı 55
Entelektüel Tasavvuf ve Kurucu Teorisyenleri 67
1. Muhyiddin İbnü'l-Arabî 67
2. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî 74
3. Sadreddin Konevî 78
Tasavvuf Etimolojisi ve Tarihsel Gelişimi 80
Mahiyeti ve Tasavvuf Kuramı 92
Tasavvufi Bilincin Epistemolojik Alanı 99
Tasavvuf Doktrininde Akıl Tasavvuru 102
Tasavvuf Öğretisi ve Bilim İlişkisi 111
Tasavvufta Metafor Aktarımı 119
Mistisizm ve İslam Tasavvufu 124
Hikmet Geleneği Çerçevesinde Entelektüel Tasavvuf 136
Türk Tasavvufunun Genel Yapısı 140

XX. Yüzyıl Türkiye Cumhuriyeti'ndeki Siyasi, Sosyal ve Dinî Hayat 151
Cumhuriyet Dönemi'ndeki Mütefekkir Mutasavvıf Figürler.....156
1. Ahmed Avni Konuk.....156
2. Rıza Tevfik Bölükbaşı.....158
3. Mehmed Ali Ayni 162
4. Sâmih Rifat.....167
5. (Hacıbeyzâde) Ahmet Muhtar Yeğtaş 169
6. Nurettin Topçu.....173

III. Bölüm
ENTELEKTÜEL BİR MUTASAVVIF OLARAK KENAN RİFÂÎ BÜYÜKAKSOY 179
Hayatı, Siyasi ve Sosyokültürel Muhiti.....179
Multidisipliner Perspektifi 184
Tasavvuf Anlayışı 196
Evrensel Ahlak Yaklaşımı 213
Mutasavvıf Kimliğinin Pratik Yansımaları 224
Entelektüel Konumu ve Epistemolojik Kavram Örgüsü 229
Akademileşme Vizyonu ve Kurumsallaşmış Yapıları.....252
1. Ümmü Kenan Dergâhı (İmparatorluk Dönemi).....253
2. İstanbul Fetih Cemiyeti 257
3. Türk Kadınları Kültür Derneği (TÜRKKAD).....258
4. Kubbealtı Akademisi ve Kültür Sanat Vakfı 265
5. Cenan Eğitim Kültür ve Sağlık Vakfı.....266
Eserleri ve Hakkında Yapılmış Çalışmalar 269
Hakkında Yapılmış Çalışmalar.....272

IV. Bölüm
OSMANLI VE CUMHURİYET MODERLEŞMESİNDE KENAN RİFÂÎ EKOLÜ 283
Modernleşme Olgusu 283
Osmanlı Modernleşmesi.....286
Cumhuriyet Modernleşmesi.....294
Yeni Bir Yorum Olarak Çoklu Modernite/ Postsekülerleşme.....300

Modern Dünyada Farklılaşan Sekülerlik ve Dindarlık Kodları 307
Kenan Rifâî'nin Modern Sosyokültürel Sorunlara Yönelik Söylemleri 314
Modernite Karşısındaki Pozisyonu 321
Kenan Rifâî Ekolünün Türk Sosyokültürel Yaşamına Etkileri.....328
Kenan Rifâî'nin Söylem ve Eylemlerine Yönelik Eleştiriler.....330

SONUÇ 335

BİBLİYOGRAFYA 345

RESİMLİ EKLER 359
EK.1.....359
EK.2.....360
EK.3.....361

BİBLİYOGRAFYA

A - Kitaplar

AKYÜZ, Niyazi, İhsan Çapcıoğlu (Ed.), *Din Sosyolojisi El Kitabı*, Grafiker Yay., Ankara 2013.

ALTINTAŞ, Ramazan, *Din ve Sekülerleşme*, Pınar Yay., İstanbul 2005.

ARKONAÇ, Sibel, *Grup İlişkileri*, Alfa Basın yy, İstanbul 1993.

ARON, Raymond, *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri* (çev. Korkmaz Alemdar), Kırmızı Yayınları, İstanbul 2017.

ARSLAN, Ahmet, *Felsefeye Giriş*, Serbest Akademi Yay., Ankara 2019.

ARSLAN, Hüsamettin, *Epistemik Cemaat: Bir Bilim Sosyolojisi Denemesi*, Paradigma Yay., İstanbul 2018.

ARSLANTÜRK, Zeki ve M. Tayfun Amman, *Sosyoloji*, Çamlıca Yay., İstanbul 2017.

ARSLANTÜRK, Zeki, *Dindarlığın Bağımsız Değişkenleri. Dindarlık Olgusu*, Kurav Yayınları, İstanbul 2004.

ARSLANTÜRK, Zeki, *Sosyal Bilimler Araştırma Metod ve Teknikleri*, İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.

ARTUN, Ali, *Baudelaire'de Sanatın Özerkleşmesi ve Modernizm*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004.

ATACAN, Fulya, *Sosyal Değişme ve Tarikat: Cerrahîler*, Hil Yayınları, İstanbul 1990.

AYAS, Mehmet Rami, *Kenan Eli Şiirleri*, Nefes Yay., İstanbul 2013.

AYAS, Rami, *Türkiyede İlk Tarikat Zümreleşmeleri Üzerine Din Sosyolojisi Açısından Bir Araştırma*, Ankara 2008.

AYDIN, Mehmet, *Din Felsefesi*, Dokuz Eylül Üniv. Yayınları, İzmir 1990.

AYDIN, Mehmet, *Bir 20.Yüzyıl Münevveri Kenan Rifai Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, Cenan Eğitim Vakfı Neşriyat, İstanbul 2015.

AYNİ, Mehmet Ali, *Hacı Bayrâm-ı Velî*, Büyüyen Ay Yay., İstanbul 2015.

AYNİ, Mehmet Ali, *Hayat Nedir?*, Büyüyen Ay, İstanbul 2013.

AYNİ, Mehmet Ali, *İslâm Tasavvuf Tarihi* (sad. H. R Yananlı), Akabe Yay., İstanbul 1985.

AYNİ, Mehmed Ali, *Şeyh-i Ekber'i Niçin Severim?* (der. Hüseyin Rahmi Yananlı), Bedir Yayınları, İstanbul 1995.

AYNİ, Mehmet Ali, *Reybîlik, Bedbinlik, Lâilâhîlik Nedir?*, Çizgi Kitapevi, İstanbul 2015.

AYVERDİ, Ekrem Hakkı, *Yahya Kemal Enstitüsü'nün Kurulması ve Kitapları*, Fetih Cemiyeti Yay., İstanbul 1976.

AYVERDİ, Samiha, *Abide Şahsiyetler*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2015.

AYVERDİ, Samiha, *Dost*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2015.

AYVERDİ, Samiha, *Dost, The Frend* (çev. İsmet Tümtrük), Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2015.

AYVERDİ, Samiha vd., *Ken'an Rifâî ve Yirminci Asrın Işığında Müslümanlık*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2013.

AYVERDİ, Samiha, *Kölelikten Efendiliğe*, Damla Yay., İstanbul 1978.

AYVERDİ, Samiha, *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları I*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 1975.

AYVERDİ, Samiha, *Yaşayan Ölü*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2011.

BARKÇİN Savaş, *Ahmed Avni Konuk: Görünmeyen Umman*, Klasik Yayınları, 2011.

BAUMAN, Zigmund, *Cemaatler. Güvenli Olmayan Bir Dünyada Güvenlik Arayışı* (çev. Nurdan Soysal), Say Yayınları, İstanbul 2016.

BERGER, L. Peter, *Dinin Sosyal Gerçekliği* (çev. A. Coşkun), İnsan Yay., İstanbul 1993.

BERGER, Peter, *Kutsal Şemsiye* (çev. Ali Coşkun), Rağbet Yayıncılık, İstanbul 2000.

BERGER, L. Peter, Brigette Berger, Hansfried Berger, *Modernleşme ve Bilinç*, (çev. Cevdet Cerit), Pınar Yayınları, İstanbul 1985.

BERGER, L. Peter, Thomas Luckmann, *Modernite, Çoğulculuk ve Anlam Krizi Modern İnsanın Yönelimi*, Heretik Yayıncılık, Ankara 2015.

BERGER, L. Peter, *Sekülerizmin Gerilemesi, Sekülerizm Sorgulanıyor* (çev. Ali Köse), Ufuk Kitapları, İstanbul 2002.

BERGSON, Henry, *Ahlâkın ve Dinin İki Kaynağı* (çev. Mehmet Karasan), Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1962.

BERGSON, Henry, *Yaratıcı Tekâmül*, (çev. Şekip Tunç), Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986.

BERKES, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1978.

BİLGİSEVEN, Amiran Kurtkan, *Din Sosyolojisi*, Filiz Kitapevi, İstanbul 1985.

BİNARK İsmet, *Bay Efendi*, Grafiker Yay., Ankara 2017.

BİNARK, İsmet, *Gönül Dünyamızı Aydınlatanlar*, Nefes Yayıncılık, İstanbul 2012.

BİNARK, İsmet, *Dost Kapısı*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2015.

BOLAY, Süleyman H., *Felsefi Doktrinler Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara 1996.

BOTTOMORE, T. B., *Toplum Bilim* (çev. Ünsal Oskay), Der Yayınları, İstanbul 1998.

BOZKURT, Veysel, *Değişen Dünyada Sosyoloji*, Ekin Bas. Yay., Bursa 2008.

BÜYÜKAKSOY, Kâzım, *Hak Yolunun Önderleri, Yüce Veliler*, Kitsan Yay., İstanbul 2013.

BÜYÜKAKSOY, Kâzım, *Ken'ân Rifâî'den Mesnevî Hatıratları*, Nefes Yayıncılık, İstanbul 2013.

CARL, W. Ernst, *Tasavvuf Öğretileri* (çev. Cangüzel Güner Zülfikar), Sufi Kitap, İstanbul 2019.

CASANOVA, Jose, *Modern Dünyada Kamusal Dinler*, Sakarya Üniversitesi Yayınları, Sakarya 2014.

CLİFFORD, Geertz, *Kültürlerin Yorumlanması* (çev. Hakan Gür), Dost Kitabevi, Ankara 2010.

COELHO, Paulo, *Zahir* (çev. Emrah İmre), Can Yay., İstanbul 2005.

ÇELİK, Celaleddin, *Türkiye'de Dini Grupların Sosyolojisi*, Erusam Yay., Kayseri 2011.

COŞKUN Ali, *Sosyal Değişme ve Dinî Normlar*, Dem Yay., İstanbul 2005.

DAHRENDORF, Ralf, *Demokrasinin Bunalımları* (çev. Emre Zeybekoğlu), İthaki Yay., İstanbul 2015.

DAVİSON Andrew, *Türkiye'de Sekülarizm ve Modernlik* (çev. Tuncay Birkan), İletişim Yayınları, İstanbul 2002.

DEMİRCİ, Mehmet, *Kenan Rifai Yazıları*, Cenan Vakfı Kültür ve Sağlık Vakfı, 2016.

DEMİRLİ, Ekrem, *İbnü'l Arabi Metafiziği*, Sufi Kitap Yay., İstanbul 2017.

DEMİRLİ, Ekrem, *İslam Metafiziğinde Tanrı ve İnsan*, Alfa Yay., İstanbul 2017.

DOĞAN, İsmail, *Sosyoloji*, MEB Yay., İstanbul 1987; Sistem Yayıncılık, İstanbul 1998.

DÖNMEZER, Sulhi, *Toplumbilim*, Beta Yay., İstanbul 1994.

DURKHEİM, Emile, *İntihar* (çev. Zühre İlkgelen), Pozitif Yay., İstanbul 2013.

EDWARD, Said, *Entelektüel* (çev. Tuncay Birkan), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2018.

EDWARD, Said, *Oryantalizm* (çev. Selahattin Ayaz), Pınar Yayınları, İstanbul 1999.

EİSENSTADT, N. Samuel, *Modernleşme, Başkaldırı ve Değişim*, Doğu Batı Yayınları, İstanbul 2007.

ELİADE, Mircea, *Kutsal ve Kutsal-Dışı Dinin Doğası* (çev. Ali Berktay), Alfa Yayınları, İstanbul 2019.

ELİADE, Mircae, *Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu* (çev. Mehmet Aydın), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.

ELİADE, Mircae, *Kutsal ve Dindışı* (çev. Ali Berktay), Alfa Yayınları, İstanbul 2017.

ERGİYDİREN, Özcan, *Hayali Cihan Değer*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2009.

ERGİYDİREN, Özcan, *O*, Yıldız Matbaacılık, 1957.

EL-İSFAHÂNÎ, Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakātü'l-asfiyâ* IX, (çev. Hüseyin Yıldız), Ocak Yayınları, Beyrut 1988, s. 351.

ERNST, Gellner, *Postmodernizm, İslam ve Us*, (çev. B. Peker), Ümit Yayıncılık, Ankara 1994.

FICHTER, Joseph, *Sosyoloji Nedir*, (çev. N. Çelebi), Attilla Kitabevi, Ankara 1994.

FIĞLALI, Ethem Ruhi, *Türkiye'de Alevilik-Bektaşilik*, İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1990.

FRANKL, Viktor, *İnsanın Anlam Arayışı*, (çev.Tanju Tatlı), Phoenix Yayınevi, İstanbul 2002.

FRISBY, David, *Modernlik Fragmanları Simmel, Kracauer ve Benjamin'in Eserlerinde Modernlik Teorileri*, (çev. Akın Terzi), Metis Yayınları, İstanbul 2012.

FRISBY, D, "Sosyolojinin Temeli", *Georg Simmel Sosyolog Sanatçı Düşünür*, (ed. J. Ö. Dirlikyapan), Doğu Batı Yayınları, İstanbul 2008.

FROMM, Eric, *Psikanaliz ve Din*, (Elif Erten), Say Yay., İstanbul 2006.

GEERTZ, Clifford, *Kültürlerin Yorumlanması*, (çev. Hakan Gür), Dost Kitabevi, Ankara 2010.

GELLNER, Ernest, *Postmodernizm İslam ve Us*, (çev. Bülent Peker), Ümit Yayıncılık, Ankara 1994.

GİDDENS, Anthony, *Sosyoloji - Eleştirel Bir Giriş*, (çev. Ülgen Yıldız), Phoenix Yay., Ankara 2001.

GİDDENS, Antony, *Modernliğin Sonuçları*, (çev. Ersin Kuşdil), Ayrıntı yay, İstanbul 2016.

GOFFMAN, Erving, *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*, (çev. Barış Cezar), Metis Yayınları, İstanbul 2009.qwe

GÖLE, Nilüfer, *Melez Desenler: İslam ve Modernlik Üzerine*, Metis Yayınları, İstanbul 2002.

GÜLER İlhami, *Politik Teoloji Yazıları*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2010.

GÜMÜŞ Yüce, *Kenan (Rifai) Büyükaksoy Musiki Yönü ve Eserleri*, Zahir Yay., İstanbul 2013.

GÜNAY, Ünver, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat*, Erzurum Kitaplığı, İstanbul 1999.

GÜNAY, Ünver, *Din Sosyolojisi*, İnsan Yayınları, İstanbul 2003.

GÜNDÜZ, İrfan, *Osmanlılarda Devlet Tekke Münasebetleri*, Seha Neşriyat, İstanbul 1989.

GÜNGÖR, Erol, *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1982.

GÜRBÜZ, Ahmet, *Harabede Define,Tasavvuf Felsefesinde Temel Vurgular*, İnsan Yay., İstanbul 2020.

GÜRSOY, Gülmisal, *Dört Duvar Seni Söyler - Ken'ân Rifâî ile Diyardan Diyara*, Birharf Yayınları, 2007 İstanbul.

GÜRSOY, Gülmisal, *Zerredeki Okyanus, Ken'ân Rifâî ile "Kendinden kendine yolculuk*", İstanbul 2003.

GÜRSOY, Kenan, *Bir Felsefe Geleneğimiz Var mı*, Etkileşim Yay., İstanbul 2006.

GÜRSOY, Kenan, *Birleyerek Oluşmak*, Aktif Düşünce Yayıncılık, İstanbul 2013.

GÜRSOY, Kenan, "Değerlendirme Oturumu Konuşması", *Bir 20. Yüzyıl Münevveri: Kenan Rifaî Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Cenan Eğitim, Kültür ve Sağlık Vakfı Neşriyat, İstanbul 2015

GÜRSOY, Kenan, *Etik ve Tasavvuf, Felsefi Diyaloglar*, Aktif Düşünce Yay., İstanbul 2015.

HANS, Freyer, *Din Sosyolojisi*, (çev. Turgut Kalpsüz), Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Yay., Ankara 1964.

HELMUT, Ritter, "Muslim Mystics Strife with God", *Oriens*, C. 5, S. 1, 1952.

HOGG, M. A., G. M. Vaughan, *Sosyal Psikoloji*, (çev. İbrahim Yıldız, Aydın Gelmez), Ütopya Yayınevi, Ankara 2007.

IMMANUEL, Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi*, (çev. Ionna Kuçuradi ve Yunus Örnek), Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 1983.

İBNÜ'L-ARABÎ, Muhyiddin, *Füsûsu'l-Hikem*, tercüme ve şerh: Ekrem Demirli, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2016.

KARA, İsmail, *Cumhuriyet Türkiyesi'nde Bir Mesele Olarak İslam*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2008.

KARA, İsmail, *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2011.

KARA, Mustafa, *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, Dergah Yay., İstanbul 1990.

KARA, Mustafa, **"**İkinci Meşrutiyet Devrinde Dervişlerin Sosyal ve Kültürel Etkinlikleri", *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf: Kaynakları-Doktrin-Ayin ve Erkan-Tarikatlar-Edebiyat-Mimarî-İkonografi-Modernizm*, (haz. Ahmet Yaşar Ocak), Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2005.

KARA, Mustafa, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1990.

KARASAR, Niyazi, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara 1994.

KEHRER, Günter, *Din Sosyolojisi*, (çev. Semahat Yüksel), Kubbealtı Yay., İstanbul 1992.

KILIÇ, Mahmud Erol, *Tasavvuf Düşüncesi*, Sufi Kitap, İstanbul 2014.

KISAKÜREK, Necip Fazıl , *Batı Tefekkürü ve İslamTasavvufu*, İstanbul, İnsan yy, 2009

KONUK, Ahmed Avni, *Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi*, (haz. Mustafa Tahralı, Selçuk Eraydın), Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul 1989-1992.

KONGAR, Emre, *21. Yüzyılda Türkiye, 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, Remzi Kitapevi, 1999.

KÖKTAŞ, M. Emin, *Türkiye'de Dini Hayat*, İşaret Yay., İstanbul 1993.

KÖPRÜLÜ, M. Fuat, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Alfa Yayınları, Ankara 1984.

LEWİS, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Arkadaş Yayınevi, Ankara 2018.

KÖSE, Ali, *Kutsalın Dönüşü*, Timaş Yay., İstanbul 2020.

LINGS, Martin, *Tasavvuf Nedir*, (çev. Veysel Sezigen), Vural Yayıncılık, İstanbul 1986.

MAX, Weber, *Din Sosyolojisi*, (çev. Latif Boyacı), Yarın Yayınevi, İstanbul 2000.

MARDİN, Şerif, *Bediüzzaman Said Nursî Olayı, Modern Türkiye'de Din ve Toplumsal Değişim*, İletişim Yay., İstanbul 1993.

MARDİN, Şerif, *Din ve İdeoloji*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.

MARDİN, Şerif, *Modern Türk Sosyal Bilimleri Üzerine Bazı Düşünceler*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1998.

MARDİN, Şerif, *Türkiye'de Din ve Siyaset*, İletişim Yayınları, İstanbul 1993.

MARDİN, Şerif, *Türk Tarihinde Nakşibendî Tarikatı. Çağdaş Türkiye'de İslâm*, (haz. Richard Tapper), Sarmal Yayınları, İstanbul 1993.

MARDİN, Şerif, *İslâmcılık / Türkiye'de Din ve Siyaset – Makaleler 3*, İletişim Yayınları, İstanbul 1992.

MARDİN, Şerif, *Yeni Osmanlı Düşüncesi'nin Doğuşu*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004.

MARSHALL, Gordon, *Sosyoloji Sözlüğü*, (çev. Osman Akınhay-Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat Yay., Ankara 2009.

MENSCHİNG, Gustave, *Din Sosyolojisi*, (çev. Mehmet Aydın), Tekin Kitabevi, Konya 1994.

MERİÇ, Cemil, *Jurnal 2*, İletisim Yay., İstanbul 1999.

MOLLAER, Fırat, *Liberal Muhafazakârlık Karşısında Nurettin Topçu*, Hece Yayınları, İstanbul 2016.

MOLLAER Fırat, *Ruhun Metafizik Ayaklanması*, Yedi İklim Yay., İstanbul 2007.

OCAK, Ahmet Yaşar, *Türkler Türkiye ve İslam*, İletişim Yayınları, İstanbul 1999.

OKAY, Orhan, *Batı Medeniyeti Karşısında: Ahmed Midhat Efendi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1989.

OKUMUŞ, Ejder, *Şerif Mardin'de İslam Din Sosyolojisi*, Adam Akademi, Ankara 2018.

OSTWALT, Conrad, *Seküler Çan Kuleleri, Kutsalın Dönüşü*, (ed.) Ali Köse, Timaş Yay., İstanbul 2014.

OLGUNER, Fahrettin, *Türk-İslam Düşüncesi Üzerine*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2002.

ÖZAY Mehmet, *Sekülerleşme ve Din*, İz Yay., İstanbul 2007.

ÖZDALGA, Elisabet, *Modern Türkiye'de Örtünme Sorunu Resmi Laiklik ve Popüler İslam*, (çev. Yavuz Alagon), Sarmal Yayınevi, İstanbul 1998.

ÖZELCE, Gözde, *Simmel'in Gözüyle Modernitenin Sosyolojisi*, Urzeni Yay., İstanbul 2020.

ÖZKAN, Rafet, *Kıyamet Tarikatları / Yeni Dini Hareketler*, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul 2006.

ÖZMEN, İsmail, *Alevi Bektaşi Şiirleri Antolojisi*, C. V, Saypa Yayınları, Ankara 1994.

POLOMA M. Margaret, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, (çev. Hayriye Erbaş), Palme Yay., Ankara 2012.

RİFÂÎ, Kenan (sad. Mehmet Demirci), *Ahmed er-Rifâî*, İstanbul, Cenan, Eğitim, Kültür ve Sağlık Vakfı, 2015

RİFÂÎ, Kenan, *İlâhiyyât-ı Ken'an*, (haz. Mustafa Tahralı), Cenan Eğitim, Kültür ve Sağlık Vakfı, İstanbul 2013.

RİFÂÎ, Kenan, *Muktezâ-yı Hayât -Hayatın Gereklilikleri-*, (sad. MustafaTahralı), Cenan Eğitim, Kültür ve Sağlık Vakfı, İstanbul 2020.

RİFÂÎ, Kenan, *Listen*, (çev. Victoria Holbrook), Fons Vitae Publication, Kentucky 2011.

RİFÂÎ, Kenan, *Rehber-i Sâlikîn* (*Sâliklerin Rehberi*), (sad. Mustafa Tahralı), Cenan Eğitim, Kültür ve Sağlık Vakfı, İstanbul 2019.

RİFÂÎ, Kenan, *Sohbetler*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2012.

RİFÂÎ, Kenan, *Şerhli Mesnevî-i Şerif*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2000.

RİFÂÎ, Kenan, *Tuhfe-i Ken'an* (*Kenan'ın Hediyesi*), (sad. Mustafa Tahralı), Cenan Eğitim, Kültür ve Sağlık Vakfı, İstanbul 2015.

RUTH, A. Wallace ve Alison Wolf, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, (çev. Leyla Ebruz, Rami Ayaz), Punto Yayıncılık, İzmir 2004.

SARGUT, Cemâlnur, *Açık Denize Yolculuk*, (der. Sadık Yalsızuçanlar), Nefes Yayınevi, İstanbul 2014.

SARGUT, Cemâlnur, *Ken'ân Rifâî ile Aşka Yolculuk*, (der. Sadık Yalsızuçanlar), Nefes Yayınları, İstanbul 2012.

SARGUT, Cemâlnur, *Samiha Ayverdi ile Sırra Yolculuk*, (der. Sadık Yalsızuçanlar), Nefes Yayınları, İstanbul 2011.

SARGUT, Cemâlnur, Nazlı Kayahan (ed.), *Rahmet Kapısı Uluslararası Ken'an Rifai Sempozyumu 29-31 Mayıs 2015 = Door Of Mercy International Ken'an Rifai Symposium 29-31 May 2015*, Nefes Yay., İstanbul 2015.

SARIBAY, Ali, *Postmodernite, Sivil Toplum ve İslam*, İletişim Yayınları, İstanbul 1995.

SCHIMMEL, Annemaria, *Tasavvuf Notları*, (çev. Dilara Yabul), Sufi Kitap, 2018.

SERVİ, Yavuz, *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*, C. 5, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını, Ankara 2006.

SEZER, Uysal, "Büyük Devlet Küçük Devlet Tartışması", *Amme İdaresi Dergisi*, Ankara 1993.

SIDIROPOULOU, Chryssi, *Hikmetin İzinde Kenan Gürsoy'a Armağan, "Batı Felsefesi ve İslam Tasavvufunda Benlik, Öteki ve Hiçlik*", (ed. Fulya Bayraktar), Aktif Düşünce Yay., İstanbul 2016

SLATTERY, Martin, *Sosyolojide Temel Fikirler*, (haz. Ümit Tatlıcan, Gülhan Demiriz), Sentez Yay., İstanbul 2007.

SIMMEL Georg, *Gizliliğin ve Gizli Toplumların Sosyolojisi*, (çev. İdil Dündar), Pinhan Yay., İstanbul 2016.

SIMMEL, Georg (der. David Frisby), *Modern Kültürde Çatışma*, (çev. Tanıl Bora, Utku Özmakas, Nazile Kalaycı), İletişim Yayınları, İstanbul 2003.

SOFİ, Huri, Belçika Kraliçesi Juliana'nın Huzurunda, Sofi Huri'nin Sunduğu Konferans Metni, İstanbul 2004.

SPENCER, Herbert**,** *İlk Prensipler*, (çev. Selmin Evrin), MEB Yay., İstanbul 1988.

SUBAŞI, Necdet, *Din Sosyolojisi*, Dem Yay., İstanbul 2014.

SUBAŞI, Necdet, *Gündelik Hayat ve Dinsellik*, İz Yayıncılık, İstanbul 2004.

ŞEN, Umut Berhan, "Mevlana'ya farklı bir bakış: Mevlana Celaleddin Rumi ve Charles Darwin'in yaradılış hakkındaki görüşlerinin mukayesesi", Millî Strateji Araştırma Kurulu.

ŞENTÜRK, Ünal, "Değişim Sürecinde Cemaatleşme ve Yeni Cemaatler", *Toplumsal Yapı*, (ed.Yaşar Kaya), Turan Yay., İstanbul 2005.

ŞİMŞEK, Hasan, Ali Yıldırım, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankar 2011.

ŞİŞMAN, Mehmet, *Eğitim Yönetiminde Kuram Ve Araştırmada Alternatif Paradigma ve Yaklaşımlar*, Eğitim Yönetimi Yay., 1998.

TAHRALI, Mustafa, *Çağ ve Hakikat René Guénon'dan Seçme Makâleler ve Yorumlar*, Kubbealtı Yayınları, İstanbul 2015.

TANPINAR, Ahmet Hamdi, *Beş Şehir*, 100 Temel Eser, İstanbul 1969.

TAPLAMACIOGLU, Mehmet, *Din Sosyolojisinin Yeri ve Tartışma Konusu Olan Meseleleri*, Ankara Üniv. İlahiyat Fakültesi Yay., Ankara 1960.

TAPLAMACIOGLU, Mehmet, *Din Sosyolojisine Giriş*, Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Yayınları, Ankara 1961.

TAPLAMACIOGLU, Mehmet, *Din Sosyolojisi*, Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Yayınları, Ankara 1975.

TAPLAMACOGLU, Mehmet, *Sosyolojinin Kural ve Kanunlar*, Metod Yay, Ankara 1957.

TAYLOR, Charles, *Seküler Çağ*, (çev. Dost Körpe), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014.

TOPÇU, Nurettin, *Bergson*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2006.

TOPÇU, Nurettin, *İslam ve İnsan; Mevlana ve Tasavvuf*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2015.

TOPÇU, Nurettin, *Varoluş Felsefesi, Hareket Felsefesi*, Dergâh Yay., İstanbul 2017.

TÖNNIES, Ferdinand, *Gemeinschaft ve Gesellschaft*, (haz. Ahmet Aydoğan) İz Yay., İstanbul 2000.

ULUDAĞ, Süleyman, *İslam Siyaset İlişkileri*, Dergâh Yay., İstanbul 2008.

ULUDAĞ, Süleyman, *İslam Düşüncesinin Yapısı: Selef, Kelam, Tasavvuf, Felsefe*, Dergâh Yay., İstanbul 2002.

ULUDAĞ, Süleyman, *Dört Kapı Kırk Eşik*, Dergâh Yay., İstanbul 2010,

ULUDAĞ, Süleyman, *Tasavvuf ve Tenkit*, DergâhYay., İstanbul 2014.

ULUDAĞ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yay., İstanbul 2005.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2013.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, *Türkiye'nin Modernleşmesi ve Bu Hareketin Öncüleri Olan Türk Düşünürleri*, Felsefe Dünyası Yay., İstanbul 1998.

VASSAF, Hüseyin, *Sefine-i Evliyâ*, C. I, (haz. M. Akkus-A. Yılmaz), Kitabevi Yay., İstanbul 2006.

VATANDAŞ, Celalettin, *Kapsam ve Yöntem Açısından Türk Modernleşmesi*, Nova Basım Yayın Kitapçılık, Ankara 2006.

VETT, Carl, *Dervişler Arasında İki Hafta*, (çev. Ethem Cebecioğlu), Kaknüs Yay., İstanbul 2004.

YALÇIN, Soner, *Beyaz Müslümanların Büyük Sırrı, Efendi 2*, Kırmızı Kedi Yay., İstanbul 2014.

YAKIT, İsmail, *Batı Düşüncesi ve Mevlana*, Ötüken Yay., İstanbul 2013.

YAKIT, İsmail, "Mevlânâ'da Akıl ve Aklın Kritiği", *8. Millî Mevlâna Kongresi*, Ankara 2014.

YALKIN, Tuncay, *Tasavvuf ve Mistisizm*, Aktif Düşünce Yay., İstanbul 2016.

YASA, İbrahim, *Türkiyenin Toplumsal Yapısı*, Amme İdaresi Enst. Yay., Ankara 1970.

YELKEN, Ramazan, *Cemaatin Dönüşümü*, Vadi Yay., Ankara 1999.

YILMAZ, Hasan Kamil, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, EnsarYayınları, İstanbul 2014.

ZARCONE, Thierry, *İslamda Sır ve Gizli Cemaatler* (çev. Ali Berktay), Alkım Yayıncılık, İstanbul 2005.

ZİYA GÖKALP, "Muhiddin Arabî", *Makaleler II*, (haz. Süleyman Hayri Bolay), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1982.

ZİYA GÖKALP, "Tekkeler", *Makaleler I*, (haz. Şevket Beysanoğlu), Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul 1976.

ANSİKLOPEDİ ve DERGİLER

MEŞKÛRE Sargut'un Sohbet Defterleri (Kenan Rifai'nin bizzat yetiştirdiği öğrencisi olan Meşkûre Sargut'un 1946 yılından itibaren dergâh binasında yapılan sohbetlerde ve şahsi eğitimi sırasında tuttuğu notlardan oluşan neşredilmemiş aileye mahsus 13 adet defter).

AKSOY, Mehmet, Abdulvahap TAŞTAN, "Georg Simmel'in Sosyolojik ve Psikolojik Bakış Açılarından Din ve Dindarlık Anlayışı", *Bilimname XLI*, 2020/1.

AMMAN, M. Tayfun, "Anlamak ve Arınmak: Sosyoloji ile Tasavvuf Arasında Köprülerin Kurulması", *Akademik Platform*, 2017/18-22.

ARAR, İsmail, Ayni, Mehmet Ali", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (*DİA*) Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991, C. XI.

ARSLAN, Ahmet, "Georg Simmel'in Din Teorisinin Temel Yaklaşımları, *Marifetname*, 8/2 2021.

AYDINALP, Halil, "Sosyal Çatışma ve Din", *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 2, 2010.

AZAK, Umut, "Samiha Ayverdi", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, C. 4, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1985.

BAŞER, Bayram Hacı, "Tasavvufta Akıl-Kalp Karşıtlığı Anlamı Üzerine", *Sabah Ülkesi Dergisi*.

Kültür Sanat ve Felsefe Dergisi

BAYRAKTAR, Levent "Bergsonculuğun Türkiye'ye Girişi ve İlk Temsilcileri", *Felsefe Dünyası*, 28/1998.

BULUT, Ramazan, "İslami İlimler Fakültesi Öğrencilerinin Dini Gruplar Hakkındaki Görüşleri Üzerine Bir Araştırma", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 20/1 (Mart, 2020).

CEBECİOĞLU, Ethem, "Hz. Mevlânâ Üzerine Genel Bir Değerlendirme", *İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 20, 2007 (Mevlânâ'ya Armağan Sayısı)

CEBECİOĞLU, Ethem, "Ord. Prof. Mehmet Ali Aynî ve Pozitivizmden Tasavvufa", *Altınoluk Dergisi*, Sayı: 386, Nisan 2018.

Cemalnur Sargut ile 28.09.2019 tarihinde yapılan mülakat, TÜRKKAD İstanbul Şubesi, Kadıköy.

Cemalnur Sargut ile 15.05.2020 tarihinde yapılan mülakat, TÜRKKAD İstanbul Şubesi, Kadıköy.

Cemalnur Sargut ile 25.01.2020 tarihinde yapılan mülakat, TÜRKKAD İstanbul Şubesi, Kadıköy.

Cemalnur Sargut ile 28.09.2020 tarihinde yapılan mülakat, TÜRKKAD İstanbul Şubesi, Kadıköy.

CELEPOĞLU, Ayşegül, "Samih Rifat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (*DİA*) Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991, C. XXXVI.

CENGİL, Muammer, "Bir Dini Grup Olarak Tarikatlara Yönelimin Psikososyolojik Nedenleri", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 4.

CEYLAN, Can, *21. Yüzyıl Türkiye'sinde Tarîkat Hayâtı ve Tasavvuf Anlayışı: Rifâî Şeyhi Ken'ân Rifâî'nin Günümüzdeki Takipçilerinin Sanatsal, Kültürel ve Siyasî Faaliyet ve Tavırları*, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Antropoloji Anabilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul 2014.

CÜNDİOĞLU, Dücane, "Sivil Şeyh", *Yeni Şafak*, 3 Ekim 2010.

ÇAKMAKLIOĞLU, Mustafa, "Yoğun Tasavvufî Tecrübelere İlişkin Söylemin İmkânı ve İşlevselliği", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt 14, Sayı 1.

ÇAYIR, Timur "Tarihsel Sosyoloji Perspektifinden Şerif Mardin", *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi YL*, Yıl: 2019.

DAİBER, Karl-Fritz, "Mysticism" (çev. Süheyl ÜNAL), *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. 11, S. 2, 2011.

DEMİRCİ, H. Aliyar, "Samiha Ayverdi: Geçiş Dönemi Türkiyesi'nde Muhafazakâr Bir Kadın", *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı: 41, 2014.

DEMİRCİ, Mehmet Demirci, "Kenan Rifai ve Çevresi", *Demokrasi Platformu Dergisi*, S. 6, 2006.

DEMİRCİ, Mehmet, "Kenan Rifai'de Tasavvuf Şiiri ve Musikisi, İlahiyat-ı Ken'an", *Keşkül*, S. 28, Rifâiyye 2013.

DEMİRCİ, Mehmet, "Müslüman Türklerde Tasavvuf", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*.

DEMİRLİ, Ekrem, "Aklın Mürebbisi Olarak Ahlak", *Sabah Ülkesi*, 2016 Ekim, Sayı: 49.

DEMİRLİ, Ekrem, "Tasavvuf Araştırmalarında Dönemlendirme Sorunu: Din Bilimleri ile Metafizik Arasında Tasavvufun İlim Olma Mücadelesi", *Nazariyat İslâm Felsefe ve Bilim Tarihi Araştırmaları Dergisi* 2/4 (Nisan 2016): 1-29.

DEMİRLİ, Ekrem, "Sadreddin-Konevî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (*DİA*) Ankara: Türkiye Diyanet, c. XXXV.

DOĞAN, Büşra, Seher ORAL, "Toplumsal Gerçekliğin İnşasında Etnometodoloji Ve Sembolik Etkileşimcilik Kuramlarının Etkisini Kavramak", *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Haziran/June 2020, Yıl: 2.

ERKOL, Mehmet, "Türkiye'de Dini Hayatı Anlamlandırmak: Dindarlık Olgusu ve Dindarlığın Ölçülmesi", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 2, 2015.

GÜÇ, Kerim, *Meşkûre Sargût'un Sohbet Defterlerinde Ken'ân Rifâî'nin Dervişlik Anlayışı*, Üsküdar Ün. Yüksek Lisans Tezi.

GÜMÜŞ, Yüce, *Ken'ân (Rifâî) Büyükaksoy'un İlâhilerinin İncelenmesi*, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Musikisi Anasanat Dalı Türk Musikisi Programı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2011.

GÜNAY Ünver, "Gruplar Sosyolojisi ve Günümüz Türkiye'sinde Dinî Gruplar", *Toplum Bilimleri Dergisi*, C. 4, S. 7, 2010.

GÜNAY, Ünver, "Modern Sanayi Toplumlarında Din", *Toplum Bilimleri Dergisi*, S. 3, 1986.

GÜNAY, Ünver, "Türkiye'de Modernleşme ve Din", *Türk Yurdu Dergisi*, 2011.

GÜNER ZÜLFİKAR, Cangüzel, "Çağdaş Mutasavvıf Ken'ân (Rifâî) Büyükaksoy'un Kadın Anlayışı ve Sâmiha Ayverdi", *Kadın ve Tasavvuf*, 2008, 156-172.

GÜRSOY, Kenan, "Sanatla, İlimle ve Felsefeyle İrfan Yolunda Olmak", *Keşkül*, S. 28, Rifâiyye, 2013.

GÜRSOY, Kenan "Prof. Dr. Kenan Gürsoy'la Röportaj", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 2007, 8: 19, 473-525.

KALIN, Fetullah, "Rıza Tevfik Bey'in Dinî Düşüncesi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014.

KANIK, Cengiz, "Ünver Günay Bağlamında Avrupalı Türklerin Dindarlık Anlayışlarının Değerlendirilmesi", *Bilimname: Düşünce Platformu*, XXXV, 2018/1.

KARA İsmail, "Tasavvuf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (*DİA*), Ankara, C. XLI, 2012

KARA Hüseyin, "Tek Parti Dönemi Din Politikası (1923-1946)", *M. Akif Ersoy Ünv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2017.

KARA Mustafa, "Muhibban", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (*DİA*) Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006, C. XX.

KARA Mustafa, "Tasavvufî Şiirin Gücü", *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 9, Cilt: 9.

KARAŞAHİN Hakkı ,"Din Sosyolojisinde Ziyaret Dindarlığı", *EKEV Akademi Dergisi*, Sayı: 53, 2012.

KARTAL, Abdullah, "Tasavvufun Bir İlim Olarak İnşâ Süreci: Şer'î ve Metafizik Bir İlim Olarak Tasavvuf", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 24, 2015.

KAYA, Mahmut, "İbnü'l-Arabî, Muhyiddin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XX, 1999.

KILIÇ, Ahmet Faruk, "Din Sosyolojisinde Dini Grup Tipolojileri", *Değerler Eğitimi Dergisi*, S. 5, 2007.

KILIÇ, Mahmud Erol, "İbnü'l-Arabî, Muhyiddin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (*DİA*) Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, c. XX, 1999.

KILIÇ, Mahmut Erol, "İbn-i Arabî'yle 'Zaman'ın Ruhu'nu Okumak", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-2), 2009.

KIRBAŞOĞLU, Hayri, "İlmihal Dindarlığının İmkânı Üzerine", *İslâmiyat Dergisi*, 5(4), 2012.

KİRMAN, M. Ali, "Yeni Dini Hareketleri Tanımlama Problemi ve Tipolojik Yaklaşımlar", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. 3, S. 1, 2003.

KOÇ, Yunus, TOPLUK Gökhan, "Türkiye Sekülerleşiyor mu Tartışmasına Sosyo-Politik Bir Katkı: Nilüfer Göle Örneği", *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 4, Aralık 2019.

KOLTAŞ, Nurullah, "Frithjof Schuon", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (*DİA*) Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, C. XXII, 2020.

KÖSE, Ali, "XXI. Yüzyıl Türkiye'sinde Gelenekle Modernite Arasında Din Algıları ve Dindarlık Formları", *Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, C. 49, Aralık 2015.

MADEN, Fahri, "Muhibban Dergisinde Alevilik-Bektaşilik ile İlgili Yazılar, Şiirler ve Haberler", *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 6, Aralık 2013.

MUHTAR, Ahmet, **"**Cemiyet-i Sufiyye-i İttihâdiyye Teşekkül Ediyor", *Muhibbân*, İstanbul, 1329, Sayı: 1, s. 110-111.

MUHTAR, Ahmet," Meşrutiyetin Meyveleri", *Muhibbân*, 18 Şaban 1327, Sene: 1, Sayı: 1, s. 1, 7.

ÖMÜRLÜ, Güldütuna, Dilek, *Konstruktionen des Weiblichen bei Ken'ân Rifâî: Das Weibliche als Spiegel der göttlichen Wirklichkeit* (*Ken'ân Rifâî'de Kadınlık Tasavvurları: Hakk'ın Aynası Olarak Kadın*), J. W. Goethe Üniversitesi İslâm Din Bilimi Doktora Tezi, Frankfurt 2017.

Prof. Dr. Fahrettin Olguner ile ile 15.07.2020 tarihinde yapılan mülakat, Sakarya.

Prof. Dr. Kenan Gürsoy ile 03.11.2018 tarihinde yapılan mülakat, Cenan Vakfı, Fatih.

Prof. Dr. Kenan Gürsoy ile 26.01.2019 tarihinde yapılan mülakat, Cenan Vakfı, Fatih.

Prof. Dr. Kenan Gürsoy ile 24.08.2019 tarihinde yapılan mülakat, Cenan Vakfı, Fatih.

Prof. Dr Kenan Gürsoy ile 14.01.2020 tarihinde yapılan mülakat, Cenan Vakfı, Fatih.

Prof. Dr Kenan Gürsoy ile 17.12.2020 tarihinde yapılan mülakat, Cenan Vakfı, Fatih.

Prof. Dr. Mehmet Rami Ayas ile 09.08.2019 tarihinde yapılan mülakat.

Prof. Dr. Mehmet Rami Ayas ile 15.08.2020 tarihinde yapılan mülakat.

Prof. Dr. Ümit Meriç ile 28.01.2019 tarihinde yapılan mülakat, Kadıköy, İstanbul.

UĞRAŞ, Mehmet, *1923-1950 Arasında Dinî Muhalefet Açısından Türkiye'de Nurculuk ve Rifaîlik Hareketleri*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi.

ORTAYLI, İlber, "Tarikatlar ve Tanzimat Dönemi Osmanlı Yönetimi", Ankara, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 1995, Sayı: 6.

ÖNGÖREN, Reşat, "Mevlana Celaadddin Rumi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (*DİA*), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2004, c. XXIX.

ÖZAY Mehmet, *Günümüz Sosyolojisinde Modernleşme, Sekülerleşme ve Din İlişkileri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2006.

SAYAR, Kemal, "Kalp ile Anlamak", *Gerçek Hayat*, C. 13, 2017.

ŞAHİN, Filiz, "Mistisizm ile Tasavvuf Arasındaki Temel Farklar", *Diyanet İlmi Dergi*, C. 30, 1994.

ŞEMİN Esin, "Tarihsel Gelişimi ve Herbert Blumer'ın Yöntemi Bağlamında Sembolik Etkileşimcilik Kuramı", *Gorgon*, Mart 2020.

TAHRALI, Mustafa, "Kenan Rifâî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002, c. XXV.

TAŞDELEN, Vefa, *"*Batı Tefekkürü ve İslam Tasavvufu'nda "Çifte Kanat" Metaforu", *Erdem*, Yıl: 2014.

TAŞTAN, Abdulvahap, Mehmet AKSOY, "Georg Simmel'in Sosyolojik Ve Psikolojik Bakış Açılarından Din ve Dindarlık Anlayışı", *Bilimname XLI*, 2020/1.

TAPLAMACIOĞLU, Mehmet, "Yaşlara Göre Dini Yaşayışın Şiddet ve Kesafeti Üzerinde Bir Anket Denemesi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1962.

TEVFİK, Rıza, "Tasavvuf Hakkında", *Muhibbân*, 6 Şevvâl 1336, s.1.

TOKUR, Behlül, "Kur'an'da Soru Kalıpları ve Metaforlar", Erzurum, *Atatük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 36, 2001.

UÇMAN, Abdullah, "Rıza Tevfik Bölükbaşı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (*DİA*) Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002, c. XXV.

YÜCEDAĞ, İ. "Nilüfer Göle'de Batı-Dışı Modernliği Anlamak", *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 2010, C. 3.

YOLCU, Nilgün, "Muhibban", *Türk Kültürü ve Hacı Bayram Veli Dergisi*, S. 7, 1998.

İNTERNET KAYNAKLARI

http://cemalnur.org/contents/detail/kenan-rifai-hazretleri/5

https://www.cenanvakfi.org/

http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/samih-rifat

http://www.gercekhayat.com.tr/yazarlar/kalb-ile-anlamak/

http://www.gulmisalgursoy.com/secmeler20.html

https://books.google.com.tr/books?id=_nZGCgAAQBAJ&pg=PT249&lpg=PT249&dq=Paulo+Coei

https://dergipark.org.tr/download/article-file/52192

https://paulocoelhoblog.com/?s=Kenan+Rifai

https://paulocoelhoblog.com/2013/05/24/the-price-of-hate-and-pardon-part-1/ e.t.

https://sofiyolu.blogspot.com/2007/11/tasavvuf-ve-mistisizm.html https://www.biyografya.com/biyografi/7658

https://www.sabahulkesi.com/2013/04/01/tasavvuf-ve-felsefe-ekrem-demirli/

https://www.turkedebiyati.org/cumhuriyet-doneminde-ekonomik-siyasal-toplumsal-durum/

2. Basım

YAKIN İLİŞKİLER PSİKOLOJİSİ

Editör
Doç. Dr. Yasemin Kahya

nobel
40. yıl

YAKIN İLİŞKİLER PSİKOLOJİSİ

Editör: Doç. Dr. Yasemin Kahya

Yayın No: 4147
Psikoloji-PDR: 335
ISBN: 978-625-417-874-0
E-ISBN: 978-625-417-875-7
Basım Sayısı: 2. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Bahar Yanbolulu -bahar@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Öğr. Gör. Onur Erkan

Kütüphane Bilgi Kartı

Kahya, Yasemin.
Yakın İlişkiler Psikolojisi / Yasemin Kahya
2. Basım, XIV + 418 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-417-874-0
E-ISBN: 978-625-417-875-7
1. Bağlanma 2. Romantik ilişkiler 3. Ayrılık

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

EDİTÖR VE BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **xi**

GİRİŞ **1**

Yakın İlişkilerin Yaşam Boyu Önemi **1**
Nebi Sümer
Kaynakça 6

KISIM I: YAKIN İLİŞKİ KURMA KAPASİTESİNİN TEMELLERİ

Anne Karnında Başlayan İlişkisellik **7**
Zulal Törenli Kaya
Doğum Öncesi Bağlanma Nedir? 8
Doğum Öncesi Bağlanmaya Dair Kuramsal Açıklamalar 10
Doğum Öncesi Bağlanma Tek Yönlü müdür? 13
Doğum Öncesi Bağlanmayı Etkileyen Faktörler 15
Doğum Öncesi Bağlanmayı Olumlu Etkileyen Faktörler 15
Doğum Öncesi Bağlanmayı Olumsuz Etkileyen Faktörler 17
Doğum Öncesi Bağlanma İlişkisinin Doğum Sonrası Süreç Üzerindeki Etkileri 20
Annenin Psikolojisi ve Ebeveyn Tutumları 20
Bebeğin Fiziksel ve Sosyal Gelişimi 22
Çocuğun Gelecekteki İlişki Örüntüleri 24
Doğum Öncesi Bağlanmayı Artırmaya Yönelik Çözüm Önerileri 26
Son Söz 28
Kaynakça 29

Bebek ve Bakım Veren İlişkisindeki İlk Bağlanma Yaşantısı **35**
Yasemin Kahya
Şefkatli Bağlar 36
Bağlanma Davranış Sistemi | Yakınlık-Uzaklık Termostatı 42
Güvenli Sığınak, Temel Güvenlik Hissi 42
Keşif Davranış Sistemi 46
Güvenli Üs, Temel Keşif Hissi 46
Bebeklik Döneminde Bağlanmanın Gelişim Evreleri 48

Bağlanma Senaryolarının Gelişimi 49
Bebeklerin Bağlanma Niteliği | Güvenli ve Güvensiz Bağlanma 52
İlk Bağlanma Yaşantısındaki Bireysel Farklılıklar | Uganda ve Baltimore Araştırmaları 56
Son Söz 61
Kaynakça 63

Bağlanmada Gelişimsel Dönüm Noktaları: Ebeveynlerden "Ötekilere" 71
Hatice Işık
Bağlanmayı "Ötekilere" Taşıyan Gelişimsel Kazanımlar 72
Fiziksel Hareketlilik 73
Dil Gelişimi, Bakış Açısı Edinme 74
Duygu Düzenleme Becerileri 76
İş Birlikçi Davranışlar 78
Bağlanmada Gelişimsel Eğilimler 79
Yürümeye Başlanan Çocukluk Döneminde ve Okul Öncesi Yıllarda Bağlanma 81
Orta Çocuklukta Bağlanmanın Doğası ve Gelişimi 85
Ergenlikte Bağlanmanın Farklı Yönleri ve Gelişimi 88
Bağlanma Örüntülerinin Yaşam Boyu Gelişimi ve Değişimi 92
Son Söz 94
Kaynakça 94

KISIM II: Yakın İlişkiye Adım Atan "Ben" ve "Ötekiler"

Romantik İlişkileri Başlatmak ve Sürdürmek 103
Fulya Kırımer-Aydınlı
Romantik İlişkiler Neden ve Nasıl Başlar? 104
Partner/Eş Seçiminde Evrimin Kulağımıza Fısıldadıkları 105
Partner/Eş Seçiminde Bireysel ve Bireyler Arası Mekanizmaların Rolü 111
Partner/Eş Seçiminde Toplumsal Mekanizmaların Rolü 114
Çevrim İçi Flört 116
Romantik İlişkiler Nasıl ve Neden Sürer? 117
Bağlılık 117
Güven 118
Duyarlılık 119
Sosyal Destek 120
İletişim 121
Cinsellik 122
Son Söz 124
Kaynakça 125

Yakın İlişkilerde Romantik Bağlanma 133
Meltem Anafarta-Şendağ
Bebeklikten Yetişkinliğe Bağlanma..... 134
Romantik İlişkilerin Bağlanma Olarak Tanımlanması..... 135
Romantik Bağlanma Örüntülerinin Sınıflandırılması 138
Romantik Bağlanma Davranışları 140
Romantik Bağlanma Temsilleri..... 142
Romantik Bağlanma Tutumları 145
Romantik Bağlanma Örüntülerinin Tanımı ve Sınıflandırmasında Son Durum 147
Romantik İlişki Dinamiklerinde Bağlanmanın Rolü..... 149
İlişki Yatırımı 149
Partner Seçimi 151
İlişki Doyumu ve Sürekliliği 152
İlişkinin Sonlandırılması: Ayrılma ve Boşanma..... 155
Sadakatsizlik ve Kıskançlık..... 157
Son Söz..... 161
Kaynakça 162

Yakın İlişkilerde Empati ve Şefkatin Yeri ve İşlevleri 171
Nağme Gör
Empati: Çok Boyutlu Bir Kavram 172
Doyum Sağlayan Empatik İlişkiler 174
Öz Şefkat 176
Başkasına Karşı Şefkat Hissedebilmek 178
Şefkatli Sevgi 179
Empati ve Şefkatin Yakın İlişkilerdeki Düzenleyici Rolü 181
Empati ve Şefkatin Destek Sağlamadaki Düzenleyici Rolü 181
Empati ve Şefkatin Çatışma Zamanlarındaki Düzenleyici Rolü 184
Empati ve Şefkatin Duyguların Düzenlenmesindeki Rolü 187
Son Söz..... 190
Kaynakça 190

Takılı Kaldığımız Romantik İlişkiler: Şemaların Yarattığı Kimya..... 197
Burcu Korkmaz Yayın
Zorlayıcı Bir Yaşantı Olarak İlişkide Takılı Kalmak..... 197
Böylesi Hep Beni Buluyor!.. 199
Çocukluktan Günümüze Taşıdığımız Yükler: Erken Dönem Uyumsuz Şemalar..... 200
Kaç Türde Şema Var? 203
Geçmiş, Geçmişte Kalmadı: Şema Kimyası..... 209

Sık Rastlanan İlişki Sorunları – Saatli Bomba Etkisi Yaratan Tetikleyiciler 214
Yakın İlişki Kurduğumuz Kişinin Şemaları Neler Söylüyor? 217
İstekler ve İhtiyaçlar 219
Bazı Şema Kimyası Örnekleri 220
Geçmişin Yüklerinden Kurtulmak Mümkün mü? 224
Son Söz 225
Kaynakça 225

İnişli Çıkışlı Romantik İlişkiler ve Partner Şiddeti 229
İpek Şenkal-Ertürk
İnişli Çıkışlı Romantik İlişkiler 230
Romantik İlişkilerde Çatışma 231
Romantik İlişkilerde Çatışma Çözüm Stilleri 236
Romantik İlişkilerde Partner Şiddeti 240
Romantik İlişkilerde Partner Şiddetinin Türleri 242
Türkiye'de ve Dünyada Partner Şiddeti 244
Romantik İlişkilerde Partner Şiddetinin Altında Yatan Bir Risk Faktörü: Kişilik Örüntüleri 245
Son Söz 255
Kaynakça 256

Romantik İlişkiler ve Cinsel Yaşam 263
F. Mahperi Uluyol
Cinsel Motivasyonlar: İnsanlar Neden Cinsellik Yaşamak İster? 264
Cinsel Arzu 266
Cinsel Arzu, Cinsel Doyum ve İlişki Kalitesi Arasındaki İlişki 267
Bağlanma ve Cinsellik 271
Cinsel Kıskançlık 276
Cinsel Şiddet 281
Cinsel Yaşam Sorunları 286
Cinsel Yaşama Yönelik Bilgi Eksikliği 287
Cinsel Mitler 289
Kadın-Erkek Rollerine Yönelik Mitler 289
Cinsel Yaşama Yönelik Mitler 290
Cinsel Performansa Yönelik Mitler 292
Son Söz 294
Kaynakça 295

Romantik İlişkiler ve Sağlık.....303
Nermin Taşkale
Sağlık Nedir, Ne Değildir? 303
Romantik İlişkiler, Sağlık ve Hastalık İlişkisi 304
Romantik İlişkiler ve Psikolojik Sağlık.....305
Romantik İlişkiler ve Fiziksel Hastalıklar.....313
Romantik İlişkiler ve Fizyolojik Mekanizmalar.....315
Romantik İlişkiler ve Davranışsal Mekanizmalar 317
Romantik İlişkiler, Sağlık ve Hastalık İlişkisinde Cinsiyetin Rolü.....318
Romantik İlişkilerde Şiddet ve Sağlık Sonuçları 319
Son Söz.....320
Kaynakça 321

Ortak Ebeveynlik İlişkisi.....331
Sema Erel
Ortak Ebeveynler Olarak Anneler ve Babalar 332
Ortak Ebeveynlik İlişkisinin Farklı Türleri 333
Ortak Ebeveynlik İlişkisi Nasıl Değerlendirilir? 335
Ortak Ebeveynlik İlişkisinin Niteliğini Etkileyen Faktörler.....338
Ebeveynlerin Bireysel Özellikleri 338
Evlilik İlişkisi.....341
Çocuğun Bireysel Özellikleri 343
Ortak Ebeveynlik İlişkisi Neden Bu Kadar Önemli?.....345
Ortak Ebeveynlik İlişkisinin Çocuklar Üzerindeki Etkileri.....346
Ortak Ebeveynlik İlişkisinin Anne ve Baba Üzerindeki Etkileri.....347
Ortak Ebeveynlik İlişkisinin Diğer İkili İlişkiler Üzerindeki Etkileri.....348
Boşanma Sonrası Ortak Ebeveynlik 350
Boşanma Sonrası Sağlıklı İşleyen Ortak Ebeveynler Olabilmek 352
Geniş Aile İçinde Ortak Ebeveynlik.....353
Son Söz.....356
Kaynakça 357

Yakın İlişkilerde İyi Hissetmek ve İyileşmek 363
F. Sevinç Göral Alkan
Ayla 364
Erken Dönem Örselenmelerin ve Temel Duygusal İhtiyaçların Psikolojik-İlişkisel Etkileri 367
Erken Dönem Örselenmeler ve İhtiyaçlar Yakın İlişki Sahnesinde.....370
Psikoterapi İlişkisi 375
Son Söz.....383
Kaynakça 384

GİRİŞ

Yakın İlişkilerin Yaşam Boyu Önemi

Nebi Sümer

İnsan doğası ve ilişkileri hakkında söz söylemeyen filozof yoktur! Yüzyıllardır mutlu ve erdemli insanı tanımlarken bir şekilde ilişkilerin merkezî rolünü vurgularlar; ilişkilerin doğası, temel motivasyonu, bireye, kişiye, topluma ve devlete etkileri konusunda tartışmalar yaparlar. Psikoloji felsefeden doğmuştur. Bu yüzden kuramlarında, yaklaşımlarında atasından devraldığı tartışmaların izlerini taşır. Örneğin, yakın ilişkiler kuramlarındaki izlerin felsefi kökenini, insan doğasını "karamsar" ve "iyimser" karşıtlıkla açıklayan iki filozofun, Thomes Hobbes ve Jean-Jacques Rousseau'nın yapıtlarında görebiliriz. Hobbes, 1651 yılında yayınlanan "Leviathan" (Tevrat ve İncil'de geçen kötülüğü temsil eden bir deniz canavarı mitolojisi) isimli yapıtında, insan doğasını; Tanrı'dan gelen bir iyiliği olsa da özünde sadece çıkarını düşünen, bencil, güç düşkünü, açgözlü, hırsı yüzünden her kötülüğü yapma potansiyeli olan *"İnsan insanın kurdudur."* mottosuyla açıklamıştır. Bu yüzden Hobbes, insanı dizginleyecek ilahi devlet güzellemesi yapar ve bu kötücül insanın ancak egemen ve güçlü devletle yapılacak bir "sözleşme" ile kontrol altına alınabileceğini öne sürer. 1960'larda sosyal psikolojinin ve sosyolojinin başat kuramlarından olan *sosyal takas (değişim) kuramında* (Thibaut ve Kelley, 1959) Hobbes'un "sözleşmesi", bir nevi ekonomik değişim olarak kavramsallaştırıl-

Kaynakça

Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E. ve Wall, S. N. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Psychology Press.

Bowlby, J. (1958). The nature of the child's tie to his mother. *International Journal of Psycho-Analysis, 39*, 350-373.

Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss, Vol. 1: Attachment*. Basic Books.

Bretherton, I. (1992). The origins of attachment theory: John Bowlby and Mary Ainsworth. *Developmental Psychology, 28*(5), 759-775.

Feeney, B. C. ve Collins, N. L. (2015). A new look at social support: A theoretical perspective on thriving through relationships. *Personality and Social Psychology Review, 19*(2), 113-147.

Hughes, K., Bellis, M. A., Hardcastle, K. A., Sethi, D., Butchart, A., Mikton, C., Jones, L. ve Dunne, M. P. (2017). The effect of multiple adverse childhood experiences on health: A systematic review and meta-analysis. *Lancet Public Health, 2*(8), e356-e366.

Holt-Lunstad, J. (2021). The major health implications of social connection. *Current Directions in Psychological Science, 30*(3), 251-259.

Pietromonaco, P. R. ve Powers, S. I. (2015). Attachment and health-related physiological stress processes. *Current Opinion in Psychology*, *1*, 34-39.

Cohen, S., Tyrrell, D. A. ve Smith, A. P. (1991). Psychological stress and susceptibility to the common cold. *New England Journal of Medicine, 325*(9), 606-612.

Szepsenwol, O. ve Simpson, J. A. (2019). Attachment within life history theory: An evolutionary perspective on individual differences in attachment. *Current Opinion in Psychology, 25*, 65-70.

Thibaut, J. W. ve Kelley, H. H. (1959). *The social psychology of groups.* Wiley.

Warner, J. M. (2015). *Rousseau and the problem of human relations*. Penn State University Press. http://www.jstor.org/stable/10.5325/j.ctt1wf4cqg

KISIM I:
YAKIN İLİŞKİ KURMA KAPASİTESİNİN TEMELLERİ

Anne Karnında Başlayan İlişkisellik

Zulal Törenli Kaya

Anne-bebek ilişkisinin temelleri doğum öncesi döneme dayanmaktadır. Annenin doğum öncesi dönemde bebeğe bağlanmasının; hamilelik süreci, doğum anı ve doğum sonrası dönemler açısından temel bir gelişimsel basamak olduğunu söylemek mümkün olabilir. Birçok çalışmada, annenin bakım verme kapasitesinin hamilelik döneminde geliştiği gösterilmektedir (örneğin; Brandon ve ark., 2009). Bunun yanı sıra doğumdan sonraki anne-bebek ilişkisinin gelişiminin ve ilişki kalitesinin de doğum öncesi bağlanmadan etkilendiği öne sürülmektedir (örneğin; Alhusen, 2008). Bu nedenle doğum öncesinde anne-bebek bağlanmasını etkileyen faktörlerin bilinmesinin, çocuğun yetişkinlikte kuracağı ilişkilere de yön vermesi nedeniyle önemli olduğu düşünülmektedir. Bu kapsamda mevcut yazıda, anne-bebek ilişkisinin doğum öncesi temellerinin anlaşılması hedeflenmektedir. İlk olarak doğum öncesi bağlanmanın tanımına ve konuya dair yapılan kavramsal açıklamalara yer verilmektedir. İkinci olarak doğum öncesi bağlanmayı olumlu ve olumsuz yönde etkileyen faktörler açıklanmaktadır. Üçüncü olarak doğum öncesi bağlanma ilişkisinin doğum sonrası sürece olan etkileri anne ve bebek açısından ayrı ayrı ele alınmak-

ların önüne geçebilmek ve gerekli müdahaleleri tespit edebilmek için önem taşımaktadır. Tohumları hamilelik döneminde atılan anne-bebek bağlanması, çocuğun yaşamı boyunca köklenmekte ve erişkin yaşamında onu benzer ilişki örüntülerine yönlendirebilmektedir. Bu dönemin dinamiklerinin iyi anlaşılmasının ve gerekli müdahale programlarının düzenlenmesinin, çocuğun duygusal yaşamı ve ilerleyen yıllarda kuracağı yakın ilişki örüntüleri üzerinde belirleyici bir etkisi olabileceği unutulmamalıdır.

Kaynakça

Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E. ve Wall, S. N. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Psychology Press.

Akarsu, R. H. ve Rathfisch, G. (2018). The effect of pregnancy yoga on the pregnant's psychosocial health and prenatal attachment. *Indian Journal of Traditional Knowledge*, *17*(4), 732-740.

Alhusen, J. L. (2008). A literature update on maternal-fetal attachment. *Journal of Obstetric, Gynecologic & Neonatal Nursing*, *37*(3), 315-328.

Alhusen, J. L., Hayat, M. J. ve Gross, D. (2013). A longitudinal study of maternal attachment and infant developmental outcomes. *Archives of Women's Mental Health*, *16*(6), 521-529.

Arguz Cildir, D., Ozbek, A., Topuzoglu, A., Orcin, E. ve Janbakhishov, C. E. (2020). Association of prenatal attachment and early childhood emotional, behavioral, and developmental characteristics: a longitudinal study. *Infant Mental Health Journal*, *41*(4), 517-529.

Benedek, T. (1959). Parenthood as a developmental phase: A contribution to the libido theory. *Journal of the American Psychoanalytic Association, 7*(3), 389-417.

Bibring, G. L. (1959). Some considerations of the psychological processes in pregnancy. *Psychoanalytic Study of the Child, 14*, 113-121.

Bowlby J. (1969). *Bağlanma*. (Çev. T. V. Soylu). Pinhan Yayıncılık.

Bowlby J. (1988). A secure base. Basic Books.

Brandão, T., Brites, R., Pires, M., Hipólito, J. ve Nunes, O. (2019). Anxiety, depression, dyadic adjustment, and attachment to the fetus in pregnancy: Actor–partner interdependence mediation analysis. *Journal of Family Psychology*, *33*(3), 294-303

Brandon, A. R., Pitts, S., Denton, W. H., Stringer, A. ve Evans, H. M. (2009). A history of the theory of prenatal attachment. *Journal of Prenatal and Perinatal Psychology and Health, 23*(4), 201-222.

Brandon, A. R., Trivedi, M. H., Hynan, L. S., Miltenberger, P. D., Labat, D. B., Rifkin, J. B. ve Stringer, C. A. (2008). Prenatal depression in women hospitalized for obstetric risk. *Journal of Clinical Psychiatry*, *69*(4), 635-643.

Branjerdporn, G., Meredith, P., Strong, J. ve Garcia, J. (2017). Associations between maternal-foetal attachment and infant developmental outcomes: A systematic review. *Maternal and Child Health Journal*, *21*(3), 540-553.

Cannella, B. L. (2005). Maternal–fetal attachment: an integrative review. *Journal of Advanced Nursing*, *50*(1), 60-68.

Cataudella, S., Lampis, J., Busonera, A., Marino, L. ve Zavattini, G. C. (2016). From parental-fetal attachment to a parent-infant relationship: A systematic review about prenatal protective and risk factors. *Life Span and Disability*, 185-219.

Côté-Aresnault, D. ve Donato, K. (2011). Emotional cushioning in pregnancy after perinatal loss. *Journal of Reproductive and Infant Psychology, 29,* 81-92.

Cranley, M. S. (1981). Development of a tool for the measurement of maternal attachment during pregnancy. *Nursing Research*, 30, 281-284

Damato, E. G. (2004). Prenatal attachment and other correlates of postnatal maternal attachment to twins. *Advances in Neonatal Care*, *4*(5), 274-291.

Dayton, C. J., Levendosky, A. A., Davidson, W. S. ve Bogat, G. A. (2010). The child as held in the mind of the mother: The influence of prenatal maternal representations on parenting behaviors. *Infant Mental Health Journal, 31*(2), 220-241.

Delavari, M., Mohammad-Alizadeh-Charandabi, S. ve Mirghafourvand, M. (2018). The relationship of maternal-fetal attachment and postpartum depression: A longitudinal study. *Archives of Psychiatric Nursing*, *32*(2), 263-267.

Della Vedova, A. M., Dabrassi, F. ve Imbasciati, A. (2008). Assessing prenatal attachment in a sample of Italian women. *Journal of Reproductive and Infant Psychology, 26*(2), 86-98.

Deutsch, H. (1945). *The psychology of women.* Grune and Stratton.

Doan, H. M. ve Zimerman, A. (2003). Conceptualizing prenatal attachment: Toward a multidimensional view. *Journal of Prenatal & Perinatal Psychology & Health, 18*(2), 109-129.

Göbel, A., Barkmann, C., Arck, P., Hecher, K., Schulte-Markwort, M., Diemert, A. ve Mudra, S. (2019). Couples' prenatal bonding to the fetus and the association with one's own and partner's emotional well-being and adult romantic attachment style. *Midwifery*, *79*, 102549.

Hart, R. ve McMahon, C. A. (2006). Mood state and psychological adjustment to pregnancy. *Archives of Women's Mental Health*, *9*(6), 329-337.

Hjelmstedt, A., Widström, A. M. ve Collins, A., (2006). Psychological correlates of prenatal attachment in women who conceived after in-vitro fertilization and women who conceived naturally. *Birth, 33*(4), 303-310.

International Forum for Wellbeing in Pregnancy (IFWIP, 2021). *Prenatal attachment: Can this influence future human relationships?* https://www.ifwip.org/prenatal-attachment/?cn-reloaded=1&cn-reloaded=1&cn-reloaded=1

Jones, J. D., Cassidy, J. ve Shaver, P. R. (2015). Parents' self-reported attachment styles: A review of links with parenting behaviors, emotions, and cognitions. *Personality and Social Psychology Review*, *19*(1), 44-76.

Karabekiroğlu, K. (2012). Gebelikte bebek imgesi ve doğum sonrası anne-bebek uyum süreci. N. Erol (Ed.), *Bebek ruh sağlığı* içinde (ss. 49-52). Ankara Üniversitesi Yayınları.

Kingston, D., Tough, S. ve Whitfield, H. (2012). Prenatal and postpartum maternal psychological distress and infant development: a systematic review. *Child Psychiatry & Human Development*, *43*(5), 683-714.

Kisilevsky, B. S. ve Hains, S. M. (2011). Onset and maturation of fetal heart rate response to the mother's voice over late gestation. *Developmental Science*, *14*(2), 214-223.

Lee, G. Y. ve Kisilevsky, B. S. (2014). Fetuses respond to father's voice but prefer mother's voice after birth. *Developmental Psychobiology*, *56*(1), 1-11.

Leifer, M. (1977). Psychological changes accompanying pregnancy and motherhood. *Genetic Psychology Monographs*, *95*, 55-96.

Levine, A., Zagoory-Sharon, O., Feldman, R. ve Weller, A. (2007). Oxytocin during pregnancy and early postpartum: Individual patterns and maternal fetal attachment. *Peptides*, *28*(6), 1162-1169.

Lindgren, K. (2001). Relationships among maternal-foetal attachment, prenatal depression, and health practices in pregnancy. *Research in Nursing & Health, 24*(3), 203-217.

Malm, M. C., Hildingsson, I., Rubertsson, C., Rådestad, I. ve Lindgren, H. (2016). Prenatal attachment and its association with foetal movement during pregnancy–A population based survey. *Women and Birth*, *29*(6), 482-486.

Medina, N. Y., Edwards, R. C., Zhang, Y. ve Hans, S. L. (2021): A longitudinal investigation of young mothers' prenatal attachment, depressive symptoms, and early parenting behaviour, *Journal of Reproductive and Infant Psychology,* 1-16.

Müller, M.E. (1993). Development of a prenatal attachment inventory. *Western Journal of Nursing Research, 15*(2), 199-215.

Persico, G., Antolini, L., Vergani, P., Costantini, W., Nardi, M. T. ve Bellotti, L. (2017). Maternal singing of lullabies during pregnancy and after birth: Effects on mother–infant bonding and on newborns' behaviour. Concurrent Cohort Study. *Women and Birth*, *30*(4), e214-e220.

Pisoni, C., Garofoli, F., Tzialla, C., Orcesi, S., Spinillo, A., Politi, P., Balottin, U., Manzoni, P. ve Stronati, M. (2014). Risk and protective factors in maternal–fetal attachment development. *Early Human Development*, *90*, S45-S46.

Rossen, L., Hutchinson, D., Wilson, J., Burns, L., Olsson, C. A., Allsop, S., Elliott, E. J., Jacobs, S., Macdonald, J. A. ve Mattick, R. P. (2016). Predictors of postnatal mother-infant bonding: the role of antenatal bonding, maternal substance use and mental health. *Archives of Women's Mental Health*, *19*(4), 609-622.

Rubin, R. (1975). Maternal tasks in pregnancy. *Maternal Child Nursing Journal*, *4*, 143–153.

Sabuncuoglu, O. ve Basgul, A. (2016). Pregnancy health problems and low birth weight associated with maternal insecure attachment style. *Journal of Health Psychology*, *21*(6), 934-943.

Sai, F. Z. (2005). The role of the mother's voice in developing mother's face preference: Evidence for intermodal perception at birth. *Infant and Child Development*, *14*(1), 29-50.

Siddiqui, A., Hagglof, B. ve Eisemann, M. (2000). Own memories of upbringing as a determinant of prenatal attachment in expectant women. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, *18*(1), 67-74.

Slade, A., Cohen, L. J., Sadler, L. S. ve Miller, M. (2009). The psychology and psychopathology of pregnancy: Reorganization and transformation. C. H. Zeanah (Ed.), *Handbook of infant mental health* içinde (3rd ed., pp. 22-39). Guilford Press.

Smorti, M., Ponti, L., Ghinassi, S. ve Rapisardi, G. (2020). The mother-child attachment bond before and after birth: The role of maternal perception of traumatic childbirth. *Early Human Development*, *142*, 104956.

Sokolowski, M. S., Hans, S. L., Bernstein, V. J. & Cox, S. M. (2007). Mothers' representations of their infants and parenting behavior: Associations with personal and social-contextual variables in a high-risk sample. *Infant Mental Health Journal, 28*(3), 344-365.

Steele, H., Steele, M. ve Fonagy, P. (1996). Associations among attachment classifications of mothers, fathers, and their infants. *Child Development, 67*, 541-555.

Stern, D. N. (1995). *The motherhood constellation*. HarperCollins.

Tani, F., Castagna, V. ve Ponti, L. (2018). Women who had positive relationships with their own mothers reported good attachments to their first child before and after birth. *Acta Paediatrica*, *107*(4), 633-637.

Taşkın Ilıcalı, E. ve Okman Fişek, G. (2004). Maternal representations during pregnancy and early motherhood. *Infant Mental Health Journal*, *25*(1), 16-27.

Törenli Kaya, Z. (2018). *Predictors of maternal prenatal attachment and pregnancy adaptation in women conceived via assisted reproductive techniques: A mixed method study* (Yayınlanmamış doktora tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

Uğur, Ç. ve Erol, N. (2012). Prenatal stres ve psikopatoloji kökenine evrimsel bakış açısı. N. Erol (Ed.) *Bebek ruh sağlığı* içinde (ss. 43-48). Ankara Üniversitesi Yayınları.

Ustunsoz, A., Guvenc, G., Akyuz, A. ve Oflaz, F. (2010). Comparison of maternal–and paternal–fetal attachment in Turkish couples. *Midwifery*, *26*(2), e1-e9.

Yilmaz, S. D. ve Beji, N. K. (2013). Effects of perinatal loss on current pregnancy in Turkey. *Midwifery*, *29*(11), 1272-1277.

Winnicott, D. W. (1956). Primary maternal preoccupation. P. Mariotti (2012), *The maternal lineage: Identification, desire and transgenerational issues* içinde (ss. 59-67). Routledge.

Bebek ve Bakım Veren İlişkisindeki İlk Bağlanma Yaşantısı

Yasemin Kahya

İnsan yavrusu, ilk olarak kendisine bakım veren kimseler ile ilişkilenir. Genel olarak yaşam yolunda kurduğumuz yakın ilişkilerin pek çok katmanı vardır. İlk bağlanma yaşantısı, bebek ve bakım veren arasındaki yakın ilişkinin katmanlarından biridir (Fearon ve Schuengel, 2021; Sroufe, 2021). İlişkideki dinamiklere bağlı olarak gelişen ve bebeğin bakım verene bağlanması sonucu ortaya çıkan ilk bağlanma yönelimindeki farklılıklar ise bireyin karakteristik özellikleri hâline dönüşür. Bu noktada, Bowlby'e (1980) göre yakın ilişkilerden belki de en yakın olanı yani ilk bağlanma yaşantısı kurulduğunda, ilk ilişkinin bağlanma katmanı, bebeğin gelecek yaşamının etrafında döndüğü bir merkez hâlini alır, öyle ki yalnızca bebeklik, ilk çocukluk veya okul çağı dönemi için değil; ergenlik, olgunluk ve yaşlılık dönemleri için de önemli bir yakın ilişki katmanı olur. Bu yazı; bebek ve bakım veren arasındaki ilk bağlanma yaşantısını izleyen kısımda çeşitli açılardan incelemektedir.

Bu özetlemede yer alan ve ilk bağlanma ilişkisinin insan gelişiminde temsillere dönüştüğünü belirten ifadeyi derinlemesine irdelemek anlamlıdır. Bebek, ilk bağlanma ilişkisinde bağlanma figürünün gözünde ne kadar kabul edilebilir ya da ne kadar kabul edilemez olduğuna yönelik bir kendilik temsili geliştirir (Bowlby, 1973). Kabul edilebilir bir kendilik temsili gelişimini bir tür benlik değeri gibi de düşünebiliriz. Yakınlık arama ihtiyacının bakım verenler tarafından karşılanması, bebeğe koşulsuz şekilde değerli biri olduğuna yönelik bir sezgi aşılar. Bakım verenin tekrarlı yaşantılarla güvenli üs ve güvenli sığınak olduğuna yönelik temsiller geliştiren bebek, diğerlerinin de kendisine benzer şekilde davranabileceğine yönelik beklentiler geliştirir (Berlin ve ark., 2008). Kendilik ve diğerleri temsillerinden doğan beklentiler Bowlby'e göre özellikle yakın ilişkilere yönelik gelişimi belirleyen önemli ana yollardır. Stephen Mitchell (2000); kitabında, bağlanma ilişkileri ve yakın ilişkilerde ilişkisel olma arasındaki kesişimi tarif etmek için Fonagy ve Target'ın (1998) keşiflerine atıf yapmıştır. Anılan keşiflere göre bebeklik döneminden itibaren güvenli bağlanma ilişkileri çetrefilli bir özneler arası olma hissine neden olur. Özneler arası alanda bebek bakım verenin zihninden kendini deneyimleyerek etkin bir özne olma hissine ulaşır ve diğerini de kendi zihninde etkin bir özne olarak hisseder. Yaşam yolu boyunca kurulacak bağlardan yalnızca birisi ancak en temeli olan bebek ve bakım veren arasındaki bağ bu nedenlerle insan gelişiminin temelindedir ve sonraları kurulan yakın ilişki bağlarını birbirine bağlar.

Kaynakça

Ainsworth, M. D. S. (1967). *Infancy in Uganda: Infant care and the growth of attachment*. Johns Hopkins University Press.

Ainsworth, M. D. S. (1970). *Criteria for classification of one-year-olds in terms of the balance between exploratory and attachment behavior at home*. [Yayınlanmamış metin]. http://www.psychology.sunysb.edu/attachment/measures/content/home_secure_base_patterns.pdf

Ainsworth, M. D. S. (1982). Attachment: Retrospect and prospect. C. M. Parkes ve J. Stevenson-Hinde (Eds.), *The place of attachment in human behavior* içinde (ss. 3-30). Basic Books.

Ainsworth, M. (1984). Attachment. N.S. Endler ve J. McVicker Hunt (Eds.), *Personality and the Behavioral Disorders* içinde (ss. 559-602). Wiley.

Ainsworth, M. D. S. (1989). Attachments beyond infancy. *American Psychologist, 44*, 709-716.

Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E. ve Wall, S. (1978). *Patterns of attachment:A psychological study of the strange situation*. Erlbaum Associates.

Bakermans-Kranenburg, M. J. ve van IJzendoorn, M. H. (2009). The first 10,000 Adult Attachment Interviews: Distributions of adult attachment representations in clinical and non-clinical groups. *Attachment & Human Development*, *11*(3), 223-263.

Berlin, L. J., Cassidy, J. ve Appleyard, K. (2008). The influence of early attachments on other relationships. J. Cassidy ve P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* içinde (2nd ed., ss. 333-347). The Guilford Press.

Bowlby, J. (1953). Some pathological processes set in train by early mother-child separation. *Journal of Mental Science*, 9, 265-72.

Bowlby, J. (1958). The nature of the child's tie to his. mother. *International Journal of Psycho-Analysis, 39*, 350-373.

Bowlby, J. (1969/1982). *Attachment and loss: Vol. 1. Attachment*. Basic Books.

Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: Vol. 2. Separation: Anxiety and anger*. Basic Books.

Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss: Vol. 3. Loss, sadness and depression*. Basic Books.

Bowlby, J. (1988). *A secure base*. Basic Books.

Bowlby, J. ve Robertson, J. (1965). *Protest, Despair and Detachment*. PP/ BOW/ D.3/ 38.

Bretherton, I. (1991). Pouring new wine into old bottles: The social self as internal working model. M. R. Gunnar ve L. A. Sroufe (Eds.), *Self processes and development: The Minnesota symposia on child development* içinde (vol. 23, ss. 1-41). Erlbaum.

Bretherton, I. (1995). A communication perspective on attachment relationships and internal working models. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 60(2/3), 310-329.

Bretherton, I. (2013). Revisiting Mary Ainsworth's conceptualization and assessments of maternal sensitivity-insensitivity. *Attachment & Human Development*, *15*(5-6), 460-484.

Bretherton, I. ve Munholland, K. A. (2016). The internal working model construct in light of contemporary neuroimaging research. J. Cassidy ve P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* içinde (ss. 63-88). Guilford Press.

Bretherton, I., Ridgeway, D. ve Cassidy, J. (1990). Assessing internal working models in the attachment relationship: An attachment story completion task for 3-ycar-olds. M. T. Greenberg, D. Cicchetti ve E. M. Cummings (Eds.), *Attachment during the preschool years* içinde (ss. 272- 308). University of Chicago Press.

Cassidy, J. (2016). The nature of the child's ties. Cassidy, J. ve Shaver, P.R. (eds), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications*, third edition içinde (ss. 3-24). Guilford Press.

Cassidy, J., Jones, J. D. ve Shaver, P. R. (2013). Contributions of attachment theory and research: A framework for future research, translation, and policy. *Development and Psychopathology*, *25*, 1415-1434.

Champagne, F. A. (2013). Early environments, glucocorticoid receptors, and behavioral epigenetics. *Behavioral Neuroscience, 127*(5), 628-36.

Colin, V. L. (1996). *Human attachment*. Mc-Graw-Hill.

Cyr, C., Euser, E., Bakermans-Kranenburg, M. ve Van Ijzendoorn, M. (2010). Attachment security and disorganization in maltreating and high-risk families: A series of meta-analyses. *Development and Psychopathology, 22*(1), 87-108.

Duschinsky, R. (2020). *Cornerstones of attachment research*. Oxford University Press.

Erikson, E. H. (1950). Growth and crises of the "healthy personality." M. J. E. Senn (Ed.), *Symposium on the healthy personality* içinde (ss. 91-146). Josiah Macy, Jr. Foundation.

Facompré, C., Bernard, K. ve Waters, T. (2018). Effectiveness of interventions in preventing disorganized attachment: A meta-analysis. *Development and Psychopathology, 30(*1), 1-11.

Fearon, R. P., Bakermans-Kranenburg, M. J., van IJzendoorn, M. H., Lapsley, A. ve Roisman, G. I. (2010). The significance of insecure attachment and disorganization in the development of children's externalizing behavior: A meta-analytic study. *Child Development, 81*, 435-456.

Fearon, R. P. ve Schuengel, C. (2021). What kinds of relationships count as attachment relationships?. Thompson, R. A., Simpson, J. A., ve Berlin, L. J. (Eds.), *Attachment: The fundamental questions* içinde (ss. 24-30). Guilford Publications.

Feldman, R., Gordon, I., ve Zagoory-Sharon, O. (2011). Maternal and paternal plasma, salivary, and urinary oxytocin and parent-infant synchrony: considering stress and affiliation components of human bonding. *Developmental Science*, *14*(4), 752-761.

Feldman, R., Magori-Cohen, R., Galili, G., Singer, M. ve Louzoun, Y. (2011). Mother and infant coordinate heart rhythms through episodes of interaction synchrony. *Infant Behavior Development, 34*(4), 569-77.

Fonagy, P. ve Target, M. (1998). Mentalization and the changing aims of child psychoanalysis. *Psychoanalytic Dialogues*, *8*(1), 87-114.

Fox, N., Kimmerly, N. ve Schafer, W. (1991). Attachment to mother/attachment to father: A meta-analysis. *Child Development, 62*, 210-225.

George, C., Kaplan, N. ve Main, M. (1984, 1985, 1996). *Adult Attachment Interview protocol* [Yayınlanmamış metin]. Department of Psychology, University of California at Berkeley.

Groh, A. M., Fearon, R. P., Bakermans-Kranenburg, M. J., van IJzendoorn, M. H., Steele, R. D. ve Roisman, G. R. (2014). The significance of attachment security for children's social competence with peers: A meta-analytic study. *Attachment and Human Development, 16*(2), 103-136.

Groh, A. M., Roisman, G. I., van IJzendoorn, M. H., Bakermans-Kranenburg, M. J. ve Fearon, R. (2012). The significance of insecure and disorganized attachment for children's internalizing symptoms: A meta-analytic study. *Child Development, 83*, 591-610.

Grossmann, K. ve Grossmann, K. E. (1991). Newborn behavior, early parenting quality, and later toddler- parent relationships in a group of German infants. J. K. Nugent, B. M. Lester ve T. B. Brazelton (Eds.), *The cultural context of infancy* içinde (vol. 2, ss. 3-38). Ablex.

Grossmann, K., Grossmann, K. E., Kindler, H. ve Zimmermann, P. (2008). A wider view of attachment and exploration: the influence of mothers and fathers on the development of psychological security from infancy to young adulthood. J. Cassidy ve P.R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: theory, research, and clinical applications* içinde (2nd ed., ss. 857-79). The Guilford Press.

Harlow, H. F. (1961). The development of affectional patterns in infant monkeys. B. M. Foss (Ed.), *Determinants of infant behaviour* içinde (ss. 75-88). Wiley.

Harlow, H. F. ve Harlow, M. K. (1962). Social deprivation in monkeys. *Scientific American*, *207*(5), 136-150.

Harlow, H. F. ve Zimmermann, R. R. (1958). The development of affectional responses in infant monkeys. *Proceedings of the American Philosophical Society, 102*(5), 501-509.

Hazen, N. L., Allen, S. D., Christopher, C. H., Umemura, T. ve Jacobvitz, D.B. (2015). Very extensive nonmaternal care predicts mother– infant attachment disorganization: Convergent evidence from two samples. *Development & Psychopathology, 27*(3), 649-61.

Hesse, E. (2008). The Adult Attachment Interview: Protocol, method of analysis, and empirical studies. J. Cassidy ve P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* içinde (ss. 552-598). The Guilford Press.

Hesse, E. ve Main, M. (2000). Disorganized infant, child, and adult attachment: Collapse in behavioral and attentional strategies. *Journal of the American Psychoanalytic Association, 48*(4), 1097-1127.

Lamb, M. E. (1982). Parent-infant interaction, attachment, and socioemotional development in infancy. Robert N. Emde ve Robert J. Harmon (Eds.), *The development of attachment and affiliative systems* içinde (ss. 195-211). Springer.

Liotti, G. (1992). Disorganized/disoriented attachment in the etiology of the dissociative disorders. *Dissociation, 5*, 196-204.

Macfie, J., Brumariu, L. E. ve Lyons-Ruth, K. (2015). Parent-child role-confusion: A critical review of an emerging concept. *Developmental Review*, *36*, 34-57.

Main, M. (1995). Recent studies in attachment: Overview, with selected implications for clinical work. S. Goldberg, R. Muir ve J. Kerr (Eds.), *Attachment theory: Social, developmental and clinical perspectives* içinde (ss. 407-474). Analytic Press.

Main, M. ve Solomon, J. (1990). Procedures for identifying disorganized/disoriented infants in the Ainsworth Strange Situation. M. T. Greenberg, D. Cicchetti ve E. M. Cummings (Eds.), *Attachment in the preschool years: Theory, research, and intervention* içinde (ss. 121-160). University of Chicago Press.

Marvin, R. S., Britner, A. A. ve Russell, B. A. (2016). Normative development: the ontogeny of attachment in childhood. J. Cassidy ve P.R. Shaver (Eds.), *Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications* içinde (3rd ed., ss. 273-90). The Guilford Press.

Polan, H. J. ve Hofer, M. A. (2008). Psychobiological origins of infant attachment and separation responses. J. Cassidy ve P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* içinde (2nd ed., ss. 158–172). The Guilford Press.

Meaney, M. J. (2010). Epigenetics and the biological definition of gene x environment interactions. *Child Development, 81*, 41-79.

Mitchell, S. A. (2000). *Relationality: From attachment to intersubjectivity* (1st ed.). Routledge.

Posada, G. (2013). Piecing together the sensitivity construct: ethology and cross-cultural research, *Attachment & Human Development, 15*(5-6), 637-656.

Schaffer, H. R. ve Emerson, P. E. (1964). The development of social attachments in infancy. *Monographs of the Society for Research in Child Development, 29*(3, Serial No. 94), 1-77.

Shonkoff, J. P. ve Phillips, D. A. (2000). *From neurons to neighborhoods: The science of early childhood development.* National Academy Press.

Sroufe, L. A. (2021). Attachment as a relationship construct. Thompson, R. A., Simpson, J. A., ve Berlin, L. J. (Eds.), *Attachment: The fundamental questions* içinde (ss. 17-23). The Guilford Press.

Sroufe, L. A., Egeland, B., Carlson, E. A. ve Collins, W. (2005). *The development of the person: The Minnesota study of risk and adaptation from birth to adulthood*. Guilford Press.

Solomon, J. ve George, C. (1996). Defining the caregiving system: Toward a theory of caregiving. *Infant Mental Health Journal, 17*, 183-197.

Steele, H. ve Steele, M. (2021). Categorical assessments of attachment: On the ontological relevance of group membership. R. A. Thompson, J. A. Simpson ve L. J. Berlin (Eds.), *Attachment: The fundamental questions* içinde (ss. 63-69). Guilford.

Sümer, N., Metin-Orta, İ., Alsancak-Akbulut, C., Salman-Engin, S., İlden-Koçkar, A., Şahin-Acar, B., Akkol-Solakoğlu, S., Aran, Ö., Çakır, D. S., Kavaklı, B., Memişoğlu-Sanlı, A., Sağel-Çetiner, E., Türe, D., Üstünel, A. Ö. ve Yaşar, B. (2020). The effects of Video-feedback Intervention to promote positive parenting and sensitive discipline for maternal sensitivity in Turkey. *Turkish Journal of Psychology*, *35*(85), 100-116.

van IJzendoorn, M. H. (1995). Adult attachment representations, parental responsiveness, and infant attachment: A meta-analysis on the predictive validity of the Adult Attachment Interview. *Psychological Bulletin*, *117*(3), 387-403.

van IJzendoorn, M. H. ve Bakermans-Kranenburg, M. J. (2010). Invariance of adult attachment across gender, age, culture, and socioeconomic status? *Journal of Social and Personal Relationships*, *27*(2), 200-208.

van Ijzendoorn, M. H. ve Kroonenberg, P. M. (1988). Cross-cultural patterns of attachment: A meta-analysis of the strange situation. *Child Development*, 147-156.

van Ijzendoorn, M. H. ve Sagi-Schwartz, A. (2008). Cross-cultural patterns of attachment: Universal and contextual dimensions. J. Cassidy ve P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* içinde (ss. 880-905). The Guilford Press.

Verhage, M. L., Schuengel, C., Madigan, S., Fearon, R. M. P., Oosterman, M., Cassibba, R., Bakermans-Kranenburg, M. J. ve van IJzendoorn, M. H. (2016). Narrowing the transmission gap: A synthesis of three decades of research on intergenerational transmission of attachment. *Psychological Bulletin, 142*(4), 337-366.

Bağlanmada Gelişimsel Dönüm Noktaları: Ebeveynlerden "Ötekilere"

Hatice Işık

İnsan sosyal bir varlıktır ve doğumdan ölüme kadar olan süreçte çevresindeki insanlarla sürekli bir etkileşim içindedir. Doğumdan ölüme kadar geçen süredeki etkileşimlerde bireyin içinde bulunduğu bağlam ve farklı yaşam deneyimleri önemli rol oynar. Aynı zamanda etkileşim içinde olunan insanlarla sahip olunan yakınlığın seviyesi ve bu insanların kimler olduğu değişir. Bebekler, çok erken dönemlerde ihtiyaçlarını karşılayan ve onlara sıcaklık sunan kişileri bağlanma figürü olarak belirleme eğilimindedirler ve bu kişiler genellikle ebeveynler olmakla birlikte anneler çoğunluktadır. Birincil bağlanma figürünün etkisi hayat boyu sürse de yaşla birlikte gelişen bilişsel ve fiziksel beceriler, ebeveynlerle olan bu ilişkilerin tekrar düzenlenmesini gerektirmektedir. Bebeklikten çocukluğa geçiş sürecindeki en önemli değişim, gelişmiş bilişsel yetilerle beraber çocukların bağlanma davranışlarını yeniden şekillendirebilmesidir. Benmerkezci düşünce ve davranışların azalması, çocuğun fiziksel kabiliyetleri ve bilişsel yetilerinin artmasıyla birlikte çocuklar ebeveynlerinden ayrışmaya başlar ve kurulan yakın ilişkiler aile dışındaki kişilere kayar. Bu kişiler, erken çocukluğun sonlarında ve orta çocuklukta özellikle akranlardır. Ergenlikte ise

Son Söz

Bağlanma kuramı, bağlanma örüntüsünün erken yaşlarda oluştuğunu ancak etkisinin yaşam boyu sürebileceğini savunur. Bebeklik döneminde oluşturulan bağlanma temelleri, genellikle bir kişinin hayatı boyunca devam eden belirli bir gelişimsel yörüngeyi öngörür. Bu yörünge çocuğun sosyal ve bilişsel gelişim özelliklerine etki edebileceği gibi yaşa bağlı gelişimsel süreçlerden de etkilenir. Fiziksel, bilişsel ve sosyal becerilerin artmasıyla birlikte çocukların zihinsel temsil yetenekleri gelişir ve çocuklar, önemli gelişimsel basamaklarda bağlanma figürleriyle olan bağlanma ilişkilerini yeniden düzenlerler. Erken çocukluk döneminden itibaren ebeveyne fiziksel yakınlıktan öte ebeveynin ihtiyaç anında ulaşılabilirliği daha önemli olur. Yaşla birlikte gelen sosyal etkileşimdeki artış, bağlanma ihtiyaçlarının bazılarının akranlardan, öğretmenlerden ya da romantik partnerlerden karşılanması ile sonuçlanır. Ancak genellikle bu tür ilişkiler ya sadece bazı bağlanma ihtiyaçlarına yöneliktir ya da bu kişiler ikincil bağlanma figürü olarak işlev görür. Yine de yürümeye başlanan çocukluk döneminden ergenliğin sonuna kadar ebeveynle kurulan bağlanma ilişkisi, çocuğun hayatındaki önemini korumaya devam eder. Bunun yanında bebeklikte güvensiz bağlanma ilişkisi geliştirmiş çocukların güvenli bağlandıkları ikincil bir bağlanma figürüne sahip olmasının oldukça yararlı olabileceği düşünülmektedir. Güvenli bağlanma koruyucu bir rol üstlenerek gelişimsel süreçteki olumsuz yaşam olaylarından çocuğu korurken, erken dönemde güvensiz bağlanan çocuklarla yürütülebilecek müdahaleler olası etkileri tersine çevirebilmektedir.

Kaynakça

Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E. ve Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the Strange Situation*. Erlbaum.

Allen, J. P. (2008). The attachment system in adolescence. J. Cassidy ve P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* içinde (ss. 419-435). The Guilford Press.

Astington, J. W. ve Jenkins, J. M. (1999). A longitudinal study of the relation between language and theory-of-mind development. *Developmental Psychology*, *35*(5), 1311-1320.

Atak, H. (2011). Kimlik gelişimi ve kimlik biçimlenmesi: Kuramsal bir değerlendirme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, *3*(1), 163-213.

Benson, M. J., McWey, L. M. ve Ross, J. J. (2006). Parental attachment and peer relations in adolescence: A meta-analysis. *Research in Human Development*, *3*(1), 33-43.

Bowlby, J. (1969). *Attachment and Loss: Vol 1 Attachment*. Basic Books.

Bowlby, J. (1988). *A secure base: Parent–child attachment and healthy human development*. Basic Books.

Bowlby, R. (2007). Babies and toddlers in non-parental daycare can avoid stress and anxiety if they develop a lasting secondary attachment bond with one carer who is consistently accessible to them. *Attachment & Human Development*, *9*(4), 307-319.

Brumariu, L. E., Kerns, K. A. ve Seibert, A. (2012). Mother-child attachment, emotion regulation, and anxiety symptoms in middle childhood. *Personal Relationships*, *19*(3), 569-585.

Carlson, E. A., Sroufe, L. A. ve Egeland, B. (2004). The construction of experience : A longitudinal study of representation and behavior. *Child Development*, *75*(1), 66-83.

Cassidy, Jude, Ziv, Y., Mehta, T. G. ve Feeney, B. C. (2003). Feedback seeking in children and adolescents: Associations with self-perceptions, attachment representations, and depression. *Child Development*, *74*(2), 612-628.

Cigala, A., Mori, A. ve Fangareggi, F. (2015). Learning others' point of view: Perspective taking and prosocial behaviour in preschoolers. *Early Child Development and Care*, *185*(8), 1199-1215.

D'Amico, A. ve Cardaci, M. (2003). Relations among perceived self-efficacy, self-esteem, and school achievement. *Psychological Reports*, *92*(3), 745-754.

Dale, R., Marshall-Pescini, S. ve Range, F. (2020). What matters for cooperation? The importance of social relationship over cognition. *Scientific Reports*, *10*(1), 11778.

Dykas, M. J., Ziv, Y. ve Cassidy, J. (2008). Attachment and peer relations in adolescence. *Attachment and Human Development*, *10*(2), 123-141.

Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. Norton.

Evans, C. A. ve Porter, C. L. (2009). The emergence of mother–infant co-regulation during the first year: Links to infants' developmental status and attachment. *Infant Behavior and Development*, *32*(2), 147-158.

Fernandes, C., Monteiro, L., Santos, A. J., Fernandes, M., Antunes, M., Vaughn, B. E. ve Veríssimo, M. (2019). Early father–child and mother–child attachment relationships: contributions to preschoolers' social competence. *Attachment & Human Development*, *22*(6), 687-704.

Freeman, H. ve Brown, B. B. (2001). Primary attachment to parents and peers during adolescence: Differences by attachment style. *Journal of Youth and Adolescence 30*(6), 653-674.

Galyer, K. T. ve Evans, I. M. (2001). Pretend play and the development of emotion regulation in preschool children. *Early Child Development and Care*, *16,6*(1), 93-108.

Goldstein, T. R. ve Lerner, M. D. (2018). Dramatic pretend play games uniquely improve emotional control in young children. *Developmental Science*, *21*(4), e12603.

Gross, J. T., Stern, J. A., Brett, B. E. ve Cassidy, J. (2017). The multifaceted nature of prosocial behavior in children: Links with attachment theory and research. *Social Development*, *26*(4), 661-678.

Grossman, K., Grossman, K. E., Kindler, H. ve Zimmermann, P. (2008). A wider view of attachment and exploration: The influence of mothers and fathers on the development of psychological security from infancy to young adulthood. J. Cassidy ve P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* içinde (ss. 857-879). The Guilford Press.

Hamilton, C. E. (2000). Continuity and discontinuity of attachment from infancy through adolescence. *Child Development*, *71*(3), 690-694.

Hao, J. ve Du, X. (2021). Preschoolers' helping motivations: Altruistic, egoistic or diverse? *Frontiers in Psychology*, *12*, 1-9.

Hazan, C., Hutt, M. J., Sturgeon, J. ve Bricker, T. (1991, Nisan). *The process of relinquishing parents as attachment figures* [Paper presentation]. Society for Research in Child Development, Seatle, WA, United States.

Hazan, C. ve Shaver, P. R. (2004). Attachment as an organizational framework for research on close relationships. H. T. Reis ve C. E. Rusbult (Eds.), *Close relationships: Key readings* içinde (ss. 153-174). Taylor & Francis.

Hoffman, M. L. (1984). Interaction of affect and cognition in empathy. J. Kagan ve R. B. Zajonc (Eds.), *Emotions, Cognition, and Behavior* içinde (ss. 103-131). Cambridge University Press.

Hoffmann, J. ve Russ, S. (2012). Pretend play, creativity, and emotion regulation in children. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, *6*(2), 175-184.

Horstman, H. K., Maliski, R., Hays, A., Cox, J., Enderle, A. ve Nelson, L. R. (2015). Unfolding narrative meaning over time: The contributions of mother–daughter conversations of difficulty on daughter narrative sense-making and well-being. *Communication Monographs*, *83*(3), 326-348.

Kaneshige, T. ve Haryu, E. (2017). Infants predict expressers' cooperative behavior through facial expressions. *Plos One.*

Kempson, R., Cann, R., Gregoromichelaki, E. ve Chatzikyriakidis, S. (2016). Language as mechanisms for interaction. *Theoretical Linguistics*, *42*(3-4), 203-276.

Kerns, K. A. ve Brumariu, L. E. (2018). Attachment in middle childhood. J. Cassidy ve P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* içinde (ss. 349-366). The Guilford Press.

Kerns, K. A., Mathews, B. L., Koehn, A. J., Williams, C. T. ve Siener-Ciesla, S. (2015). Assessing both safe haven and secure base support in parent–child relationships. *Attachment and Human Development*, *17*(4), 337-353.

Knight, G. P., Carlo, G., Basilio, C. D. ve Jacobson, R. P. (2015). Familism values, perspective taking, and prosocial moral reasoning: Predicting prosocial tendencies among Mexican American Adolescents. *Journal of Research on Adolescence*, *25*(4), 717-727.

Kobak, R. ve Cole, H. (1994). Attachment and meta-monitoring: Implications for adolescent autonomy and psychopathology. D. Cicchetti ve S. L. Toth (Eds.), *Disorders and dysfunctions of the self* içinde (ss. 267-297). University of Rochester Press.

Kochanska, G., Aksan, N., Knaack, A. ve Rhines, H. M. (2004). Maternal parenting and children's conscience: Early security as moderator. *Child Development*, *75*(4), 1229-1242.

Kochendorfer, L. B. ve Kerns, K. A. (2017). Perceptions of parent-child attachment relationships and friendship qualities: Predictors of romantic relationship ınvolvement and quality in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, *46*(5), 1009-1021.

Laczkovics, C., Fonzo, G., Bendixsen, B., Shpigel, E., Lee, I., Skala, K., Prunas, A., Gross, J., Steiner, H. ve Huemer, J. (2018). Defense mechanism is predicted by attachment and mediates the maladaptive influence of insecure attachment on adolescent mental health. *Current Psychology 2018 39:4*, *39*(4), 1388-1396.

Longobardi, E., Spataro, P. ve Rossi-Arnaud, C. (2019). Direct and ındirect associations of empathy, theory of mind, and language with prosocial behavior: gender differences in primary school children. *Journal of Genetic Psychology*, *180*(6), 266-279.

Lopes, P. N., Salovey, P., Côté, S. ve Beers, M. (2005). Emotion regulation abilities and the quality of social interaction. *Emotion*, *5*(1), 113-118.

Maltais, C., Duchesne, S., Ratelle, C. F. ve Feng, B. (2017). Learning climate, academic competence, and anxiety during the transition to middle school: Parental attachment as a protective factor. *European Review of Applied Psychology, 67*(2), 103-112.

Marvin, R. S. ve Britner, P. A. (2008). Normative development: The ontogeny of attachment. J. Cassidy ve P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* içinde (ss. 269-294). The Guilford Press.

Meltzoff, A. N. ve Williamson, R. A. (2013). Imitation: Social, cognitive, and theoretical perspectives. P. D. Zelazo (Ed.), *The Oxford handbook of developmental psychology* içinde (ss. 651-682). Oxford University Press.

Mikulincer, M. ve Shaver, P. R. (2019). Attachment orientations and emotion regulation. *Current Opinion in Psychology*, *25*, 6-10.

Moss, E. ve St-Laurent, D. (2001). Attachment at school age and academic performance. *Developmental Psychology*, *37*(6), 863-874.

Moss, Ellen, Cyr, C., Bureau, J. F., Tarabulsy, G. M. ve Dubois-Comtois, K. (2005). Stability of attachment during the preschool period. *Developmental Psychology*, *41*(5), 773-783.

Motoca, L. M., Williams, S. ve Silverman, W. K. (2012). Social skills as a mediator between anxiety symptoms and peer interactions among children and adolescents. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, *41*(3), 329-336.

Neuhaus, R., McCormick, M. ve O'Connor, E. (2020). The mediating role of child-teacher dependency in the association between early mother-child attachment and behavior problems in middle childhood. *Attachment & Human Development, 23*(5), 523-539.

Opie, J. E., McIntosh, J. E., Esler, T. B., Duschinsky, R., George, C., Schore, A., Kothe, E. J., Tan, E. S., Greenwood, C. J. ve Olsson, C. A. (2020). Early childhood attachment stability and change: A meta-analysis. *Attachment & Human Development*, 1-34.

Pallini, S., Baiocco, R., Baumgartner, E., Bellucci, M. T. ve Laghi, F. (2017). Attachment in childcare centers: Is it related to toddlers' emotion regulation and attentive behavior? *Child Indicators Research*, *10*(1), 205-220.

Piaget, J. (1953). *The origin of intelligence in the child*. Routledge and Kefan Paul.

Richard, S., Baud-Bovy, G., Clerc-Georgy, A. ve Gentaz, E. (2021). The effects of a 'pretend play-based training' designed to promote the development of emotion comprehension, emotion regulation, and prosocial behaviour in 5- to 6-year-old Swiss children. *British Journal of Psychology*, *112*(3), 690-719.

Richters, J. E. ve Waters, E. (1991). Attachment and socialization. M. Lewis ve S. Feinman (Eds.), *Social influences and socialization in infancy* içinde (ss. 185-214). Plenum Press.

Rönnlund, M. ve Karlsson, E. (2006). The relation between dimensions of attachment and internalizing or externalizing problems during adolescence. *Journal of Genetic Psychology*, *167*(1), 47-63.

Rosenthal, N. L. ve Kobak, R. (2010). Assessing adolescents' attachment hierarchies: Differences across developmental periods and associations with ındividual adaptation. *Journal of Research on Adolescence: The Official Journal of the Society for Research on Adolescence*, *20*(3), 678.

Santrock, J. W. (2014). *Child development*. Mc-Graw Hill Education.

Scott, S., Briskman, J., Woolgar, M., Humayun, S. ve O'Connor, T. G. (2011). Attachment in adolescence: Overlap with parenting and unique prediction of behavioural adjustment. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, *52*(10), 1052-1062.

Seibert, A. C. ve Kerns, K. A. (2009). Attachment figures in middle childhood. *International Journal of Behavioral Development*, *33*(4), 347-355.

Seibert, A. ve Kerns, K. (2015). Early mother-child attachment: Longitudinal prediction to the quality of peer relationships in middle childhood. *International Journal of Behavioral Development*, *39*(2), 130-138.

Shablack, H. ve Lindquist, K. A. (2019). The role of language in rmotional development. V. LoBue, K. Perez-Edgar ve K. Buss (Eds.), *Handbook of emotional development* içinde (ss. 451-478). Springer International Publishing.

Sibley, C. G. ve Overall, N. C. (2008). Modeling the hierarchical structure of attachment representations: A test of domain differentiation. *Personality and Individual Differences*, *44*(1), 238-249.

Sierra, P. G. (2012). Attachment and preschool teacher: An opportunity to develop a secure base. *International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE)*, *4*(1), 1-52.

Simpson, J. A., Collins, W. A., Tran, S. ve Haydon, K. C. (2007). Attachment and the experience and expression of emotions in romantic relationships: A developmental perspective. *Journal of Personality and Social Psychology*, *92*(2), 355-367.

Spinrad, T. L. ve Gal, D. E. (2018). Fostering prosocial behavior and empathy in young children. *Current Opinion in Psychology*, *20*, 40-44.

Ştefan, C. A., Avram, J. ve Ro, C. (2019). Investigating Attachment status effects on preschoolers' empathic perspective-taking. *Child & Youth Care Forum*, *48*, 663-675.

Sun, Y. ve Li, Y. (2013). Alternative households, structural changes, and cognitive development of ınfants and toddlers. *Journal of Family Issues*, *35*(11), 1440-1472.

Taylor, M. (1988). Conceptual perspective taking: children's ability to distinguish what they know from what they see. *Child Development*, *59*(3), 703-718.

Thompson, R. A. (1994). Emotion regulation : A theme in search of definition. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, *59*(2/3), 25-52.

Umemura, T., Lacinová, L., Kraus, J., Horská, E. ve Pivodová, L. (2018). Adolescents' multiple versus single primary attachment figures, reorganization of attachment hierarchy, and adjustments: The important people interview approach. *Attachment & Human Development, 20*(5), 532-552.

Vaish, A., Carpenter, M. ve Tomasello, M. (2009). Sympathy through affective perspective taking and ıts relation to prosocial behavior in toddlers. *Developmental Psychology*, *45*(2), 534-543.

Verhage, M. L., Schuengel, C., Madigan, S., Pasco Fearon, R. M., Oosterman, M., Cassibba, R., Bakermans-Kranenburg, M. J. ve Van Ij-

zendoorn, M. H. (2016). Narrowing the transmission gap: A synthesis of three decades of research on intergenerational transmission of attachment. *Psychological Bulletin*, *142*(4), 337-366.

Veríssimo, M., Santos, A. J., Fernandes, C., Shin, N. ve Vaughn, B. E. (2014). Associations between attachment security and social competence in preschool children. *Merrill-Palmer Quarterly*, *60*(1), 80-99.

Veríssimo, M., Torres, N., Silva, F., Fernandes, C., Vaughn, B. E. ve Santos, A. J. (2017). Children's representations of attachment and positive teacher–child relationships. *Frontiers in Psychology*, *8*, 2270.

Vernberg, E. M., Abwender, D. A., Ewell, K. K. ve Beery, S. H. (1992). Social anxiety and peer relationships in early adolescence: A prospective analysis. *Journal of Clinical Child Psychology, 21*(2), 189-196.

Verschueren, K. ve Koomen, H. M. Y. (2012). Teacher–child relationships from an attachment perspective. *Attachment & Human Development*, *14*(3), 205-211.

Villachan-Lyra, P., Almeida, E., Hazin, I. ve Maranhão, S. (2015). Styles of attachment and acquisition of the Theory of Mind. *Estudos de Psicologia (Natal)*, *20*(3), 139-150.

Vygosky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes.* Harvard University Press.

Warneken, F. ve Tomasello, M. (2006). Altruistic helping in human infants and young chimpanzees. *Science*, *311*(5765), 1301-1303.

Wood, J. J., Emmerson, N. A. ve Cowan, P. A. (2004). Is early attachment security carried forward into relationships with preschool peers? *British Journal of Developmental Psychology*, *22*(2), 245-253.

Zaccagnino, M., Cussiono, M., Actis Perinetti, B., Veglia, F. ve Green, J. (2013). Attachment and social understanding in young school-age children: An investigation using the Manchester Child Attachment Story Task. *Minerva Psichiatrica*, *54*, 59-69.

Zimmermann, P. ve Iwanski, A. (2015). Attachment in middle childhood: associations with ınformation processing. *New Directions for Child and Adolescent Development*, *148*, 47-61.

KISIM II:
Yakın İlişkiye Adım Atan "Ben" ve "Ötekiler"

Romantik İlişkileri Başlatmak ve Sürdürmek

Fulya Kırımer-Aydınlı

"Onu ilk gördüğümde yaşantımda çok önemli bir yer tutacağını sezmiştim. Bu tıpkı, bir filmin daha ilk karesinden bütününü kavramak, sonunu tahmin etmek gibi bir duyguydu".

Buket Uzuner, Kumral Ada Mavi Tuna, s. 18.

"Ben"i "biz"e dönüştüren süreç nasıl işler? Romantik ilişkimiz hayatımızın merkezi hâline gelene kadar hangi aşamalardan geçer? Evrim bir romantik ilişkiyi başlatma konusunda kulağımıza neler fısıldar? Bir partnerde/eşte aranan özellikler cinsiyete göre nasıl değişir? Fiziksel çekiciliğin partner seçiminde belirleyiciliği nedir? Yakınlığın, karşılıklılığın, aşkın ve tutkunun bir ilişkiye başlamadaki payı nedir? Çevremizin partner seçimimizdeki onayının ilişkimize etkisi nedir? Çevrim içi flört süreçlerinde de benzer mekanizmaları gözlemlemek mümkün müdür? İlişkimizi derinleştirme sürecinde veya evlilik yolunda kendimizde, partnerimizde ve ilişkimizde ne gibi işaretler görmeyi bekleriz? Bağlılığın, güvenin, duyarlılığın, sosyal desteğin, iletişimin ve cinselliğin ilişkinin gidişatındaki rolleri nelerdir? Günümüzde ilişki bilimi, kişiler arası

Örneğin, çiftlerin duyarlılık düzeyleri karşılıklı olarak yüksek olduğunda, ilişki doyumlarının daha yüksek olması ve geçmiş duyarlılık örüntülerinin sonraki duyarlılık davranışlarının belirleyicisi olması beklenir (Reis ve Shaver, 2015). Yukarıda partner seçiminde etkili olduğu belirtilen mekanizmalar, ilişkilerin sürdürülmesine de olumlu ya da olumsuz katkıda bulunabilir (Canary ve Dainton, 2006). Örneğin, ilişkinin başında, partneri arkadaş çevresi tarafından benimsenmiş ise ilişkinin ilerleyen dönemlerinde yaşanan çatışmalarda kişi arkadaş çevresinden yapıcı çözümler konusunda destek almayı sürdürebilir. Romantik ilişkilerin başlama ve ilerleme süreçlerindeki mekanizmaların işleyişi ve sonuçları birtakım bireysel farklılıklardan kaynaklı olarak değişkenlik gösterebilir. Benzer süreçler farklı kişilerde ve farklı ilişkilerde birbirinden farklı izler bırakabilir. Bireysel farklılıkları açıklayabilecek en temel dinamiklerden birinin diğer bölümlerde ayrıntılı olarak işlenen, doğumdan itibaren tüm yakın ilişkilerimizde rol oynayan bağlanma yönelimleri olduğunu vurgulamak gerekir (bakınız Shaver ve Mikulincer, 2006). İlgili literatürde yer alan çalışmalar ağırlıklı olarak heteroseksüel romantik ilişkilere odaklansa da sunulan kuramsal çerçeveler ve ilişkisel mekanizmaların genel olarak homoseksüel ilişki aşamaları için de geçerliliğini sürdürdüğünü söylemek mümkündür. Önemli bir farklılık olarak homoseksüel çiftlerin özellikle sosyal çevreden alınan destek/onay konusunda heteroseksüel ilişki çiftlerinden daha farklı deneyimlere sahip oldukları ve bunun ilişki süreçlerine farklı yansımalarının olabildiğini gösteren çalışmalar mevcuttur (bakınız Kimberly ve Williams, 2017).

Kaynakça

Abramova, O., Baumann, A., Krasnova, H. ve Buxmann, P. (2016, Ocak). Gender differences in online dating: What do we know so far? A systematic literature review. *49. Hawaii Uluslararası Sistem Bilimleri Konferansı (HICSS)* (ss. 3858-3867). IEEE.

Aron, A., Fisher, H., Mashek, D. J., Strong, G., Li, H. ve Brown, L. L. (2005). Reward, motivation, and emotion systems associated with early-stage intense romantic love. *Journal of Neurophysiology, 94*(1), 327-337.

Bachman, G. F. ve Guerrero, L. K. (2006). Forgiveness, apology, and communicative responses to hurtful events, *Communication Reports, 19*(1), 45-56.

Balliet, D. ve Van Lange, P. A. (2013). Trust, conflict, and cooperation: a meta-analysis. *Psychological Bulletin, 139*(5), 1090-1112.

Baumeister, R. F. ve Bratslavsky, E. (1999). Passion, intimacy, and time: Passionate love as a function of change in intimacy. *Personality and Social Psychology* R*eview, 3*(1), 49-67.

Baumeister, R. F. ve Leary, M. R. (1995). The need to belong: desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin, 117*(3), 497-529.

Buss, D. M. (1989). Sex differences in human mate preferences: Evolutionary hypotheses tested in 37 cultures. *Behavioral and Brain Sciences, 12*(1), 1-14.

Buss, D. M. (1994). The strategies of human mating. *American Scientist, 82*(3), 238-249.

Buss, D. M. ve Schmitt, D. P. (1993). Sexual strategies theory: An evolutionary perspective on human mating. *Psychological Review, 100*(2), 204-232.

Buss, D. M. ve Schmitt, D. P. (2019). Mate preferences and their behavioral manifestations. *Annual Review of Psychology, 70*, 77-110.

Buss, D. M., Shackelford, T. K., Kirkpatrick, L. A. ve Larsen, R. J. (2001). A half century of mate preferences: The cultural evolution of values. *Journal of Marriage and Family, 63*(2), 491-503.

Buston, P. M. ve Emlen, S. T. (2003). Cognitive processes underlying human mate choice: The relationship between self-perception and mate preference in Western society. *Proceedings of the National Academy of Sciences, 100*(15), 8805-8810.

Canary, D. J. ve Dainton, M. (2006). Maintaining relationships. A. L. Vangelisti ve D. Perlman (Eds.), *The Cambridge handbook of personal relationships* içinde (ss. 727-743). Cambridge University Press.

Cobey, K. D., Buunk, A. P., Pollet, T. V., Klipping, C. ve Roberts, S. C. (2013). Men perceive their female partners, and themselves, as more attractive around ovulation. *Biological Psychology, 94*(3), 513-516.

Collins, W. A., Welsh, D. P. ve Furman, W. (2009). Adolescent romantic relationships. *Annual Review of Psychology, 60*(1), 631-652.

Confer, J. C., Perilloux, C. ve Buss, D. M. (2010). More than just a pretty face: Men's priority shifts toward bodily attractiveness in short-term

versus long-term mating contexts. *Evolution and Human Behavior, 31*(5), 348-353.

Cutrona, C. E. (1996). Social support as a determinant of marital quality: The interplay of negative and supportive behaviors. G. R. Pierce, B. R. Sarason ve I. G. Sarason (Eds.), *Handbook of social support and the family* içinde (ss. 173-194). Plenum Press.

Drigotas, S. M., Rusbult, C. E., Wieselquist, J. ve Whitton, S. W. (1999). Close partner as sculptor of the ideal self: Behavioral affirmation and the Michelangelo phenomenon. *Journal of Personality and Social Psychology, 77*(2), 293-323.

Eastwick, P. W., Finkel, E. J., Mochon, D. ve Ariely, D. (2007). Selective versus unselective romantic desire: Not all reciprocity is created equal. *Psychological Science, 18*(4), 317-319.

Finkel, E. J., Simpson, J. A. ve Eastwick, P. W. (2017). The psychology of close relationships: Fourteen core principles. *Annual Review of Psychology, 68*, 383-411.

Furman, W. (2002). The emerging field of adolescent romantic relationships. *Current Directions in Psychological Science, 11*(5), 177-180.

Gable, S. L., Reis, H. T., Impett, E. A. ve Asher, E. R. (2004). What do you do when things go right? The intrapersonal and interpersonal benefits of sharing positive events. *Journal of Personality and Social Psychology, 87*(2), 228-245.

Gibbs, J. L., Ellison, N. B. ve Heino, R. D. (2006). Self-presentation in online personals: The role of anticipated future interaction, self-disclosure, and perceived success in Internet dating. *Communication Research, 33*(2), 152-177.

Gildersleeve, K. A., Haselton, M. G., Larson, C. M. ve Pillsworth, E. G. (2012). Body odor attractiveness as a cue of impending ovulation in women: evidence from a study using hormone-confirmed ovulation. *Hormones and Behavior, 61*(2), 157-166.

Goldsmith, D. J. (2004). *Communicating social support.* Cambridge University Press.

Goodwin, R. ve Pillay, U. (2006). Relationships, culture, and social change. A. L. Vangelisti ve D. Perlman (Eds.), *The Cambridge handbook of personal relationships* içinde (ss. 695-708). Cambridge University Press.

Greene, K., Derlega, V. J. ve Mathews, A. (2006). Self-disclosure in personal relationships. A. L. Vangelisti ve D. Perlman (Eds.), *The*

Cambridge handbook of personal relationships içinde (ss. 409-427). Cambridge University Press.

Greitemeyer, T. (2010). Effects of reciprocity on attraction: The role of a partner's physical attractiveness. *Personal Relationships, 17*(2), 317-330.

Günaydin, G., Selcuk, E. ve Hazan, C. (2013). Finding the one: A process model of human mate selection. C. Hazan ve M. Campa (Eds.), *Human bonding* içinde (ss. 103-131). Guilford.

Hatfield, E. (1988). Passionate and companionate love. R. J. Sternberg ve M. L. Bames (Eds.), *The psychology of love* içinde (ss. 191-217). Yale University Press.

İmamoğlu, E. O., Ads, M. M. ve Weisfeld, C. C. (2019). What is the impact of choosing one's spouse on marital satisfaction of wives and husbands? The case of arranged and self-choice Turkish marriages. *Journal of Family Issues, 40*(10), 1270-1298.

Jacobs Bao, K. ve Lyubomirsky, S. (2013). Making it last: Combating hedonic adaptation in romantic relationships. *The Journal of Positive Psychology, 8*(3), 196-206.

Johnston, V. S., Hagel, R., Franklin, M., Fink, B. ve Grammer, K. (2001). Male facial attractiveness: Evidence for hormone-mediated adaptive design. *Evolution and Human Behavior*, *22*(4), 251-267.

Jones, J. T., Pelham, B. W., Carvallo, M. ve Mirenberg, M. C. (2004). How do I love thee? Let me count the Js: implicit egotism and interpersonal attraction. *Journal of Personality and Social Psychology, 87*(5), 665-683.

Kenny, D. A. (1994). *Interpersonal Perception: A Social Relations Analysis*. New York: Guilford.

Kimberly, C. ve Williams, A. (2017). Decade Review of Research on Lesbian Romantic Relationship Satisfaction*, Journal of LGBT Issues in Counseling, 11(*2), 119-135.

Leary, M. R. (2005). Sociometer theory and the pursuit of relational value: Getting to the root of self-esteem, *European Review of Social Psychology, 16*(1), 75-111.

Leary, M. R. ve Baumeister, R. F. (2000). The nature and function of selfesteem: Sociometer theory. *Advances in Experimental Social Psychology, 32*, 1-62.

Lee, L., Loewenstein, G., Ariely, D., Hong, J. ve Young, J. (2008). If I'm not hot, are you hot or not? Physical-attractiveness evaluations and

dating preferences as a function of one's own attractiveness. *Psychological Science, 19*(7), 669-677.

Manning, J. T. ve Gage, A. R. (2000). Low fluctuating asymmetry (FA) and short-term benefits in fertility?. *Behavioral and Brain Sciences*, *23*(4), 610-611.

McCullough, M. E. ve Witvliet, C. V. (2002). The psychology of forgiveness. C. R. Snyder ve S. J. Lopez (Eds.) *Handbook of positive psychology* içinde, (ss. 446-455). Oxford University Press.

McNulty, J. K., Wenner, C. A. ve Fisher, T. D. (2016). Longitudinal associations among relationship satisfaction, sexual satisfaction, and frequency of sex in early marriage. *Archives of Sexual Behavior, 45*(1), 85-97.

Penton-Voak, I. S., Perrett, D. I., Castles, D. L., Kobayashi, T., Burt, D. M., Murray, L. K. ve Minamisawa, R. (1999). Menstrual cycle alters face preference. *Nature, 399*, 741-742.

Perilloux, C., Fleischman, D. S. ve Buss, D. M. (2011). Meet the parents: Parent-offspring convergence and divergence in mate preferences. *Personality and Individual Differences, 50*(2), 253-258.

Reis, H. T. ve Gable, S. L. (2015). Responsiveness. *Current Opinion in Psychology, 1*, 67-71.

Reis, H. T. ve Shaver, P. (1988). Intimacy as an interpersonal process. S. W. Duck, D. F. Hay, S. E. Hobfoll, W. Ickes, ve B. M. Montgomery (Eds.), *Handbook of personal relationships: Theory, research and interventions* içinde (ss. 367-389). John Wiley & Sons.

Rusbult, C. E., Martz, J. M. ve Agnew, C. R. (1998). The investment model scale: Measuring commitment level, satisfaction level, quality of alternatives, and investment size. *Personal Relationships, 5*(4), 357-387.

Rusbult, C. E., Wieselquist, J., Foster, C. A. ve Witcher, B. S. (1999). Commitment and trust in close relationships. J. M. Adams ve W. H. Jones (Eds.), *Handbook of interpersonal commitment and relationship stability* içinde (ss. 427-449). Springer.

Schmitt, D. P. (2008). An evolutionary perspective on mate choice and relationship initiation. S. Sprecher, A. Wenzel ve J. Harvey (Eds.), *Handbook of relationship initiation* içinde, (ss. 55-74). Psychology Press.

Shanteau, J. ve Nagy, G. F. (1979). Probability of acceptance in dating choice. *Journal of Personality and Social Psychology, 37*(4), 522-533.

Shaver, P. R. ve Mikulincer, M. (2006). Attachment Theory, Individual psychodynamics, and relationship functioning. A. L. Vangelisti ve D. Perlman (Eds.), *The Cambridge handbook of personal relationships* içinde (ss. 251-271). Cambridge University Press.

Sillars, A. L. ve Vangelisti, A. L. (2006). Communication: Basic properties and their relevance to relationship research. A. L. Vangelisti ve D. Perlman (Eds.), *The Cambridge handbook of personal relationships* içinde (ss. 331-351). Cambridge University Press.

Sinclair, H. C., Felmlee, D., Sprecher, S. ve Wright, B. L. (2015). Don't tell me who I can't love: A multimethod investigation of social network and reactance effects on romantic relationships. *Social Psychology Quarterly, 78*(1), 77-99.

Singh, D. (1993). Adaptive significance of female physical attractiveness: role of waist-to-hip ratio. *Journal of Personality and Social Psychology, 65*(2), 293-307.

Sprecher, S. (2011). The influence of social networks on romantic relationships: Through the lens of the social network. *Personal Relationships, 18*(4), 630-644.

Sprecher, S. ve Felmlee, D. (2000). Romantic partners' perceptions of social network attributes with the passage of time and relationship transitions. *Personal Relationships, 7*(4), 325-340.

Sprecher, S., Christopher, F. S. ve Cate, R. (2006). A. L. Vangelisti ve D. Perlman (Eds.), *The Cambridge handbook of personal relationships* içinde (ss. 463-482). Cambridge University Press.

Sprecher, S. ve Metts, S. (2014). Logging on, hooking up the changing nature of romantic relationship ınitiation and romantic relating. C. Hazan ve M. Campa (Eds.), *Human bonding* içinde (ss. 197-225). Guilford.

Sprecher, S., Schwartz, P., Harvey, J. ve Hatfield, E. (2008). Thebusinessoflove. com: Relationship initiation at Internet matchmaking services. S. Sprecher, A. Wenzel ve J. Harvey (Eds.), *Handbook of relationship initiation* içinde, (ss. 257-273). Psychology Press.

Sprecher, S., Sullivan, Q. ve Hatfield, E. (1994). Mate selection preferences: Gender differences examined in a national sample. *Journal of Personality and Social Psychology, 66*(6), 1074-1080.

Sprecher, S., Wenzel, A. ve Harvey, J. (2008). *Handbook of relationship initiation.* Psychology Press.

Sternberg, R. J. (1986). A triangular theory of love. *Psychological Review, 93*, 119-135.

Sugiyama, L. S. (2005). Physical attractiveness in adaptationist perspective. D. M. Buss (Ed.), *The handbook of evolutionary psychology* içinde (ss. 292-343). Wiley.

Thibaut, J. W. ve Kelley, H. H. (1959). *The social psychology of groups*. Wiley.

Tovée, M. J., Maisey, D. S., Emery, J. L. ve Cornelissen, P. L. (1999). Visual cues to female physical attractiveness. *Proceedings of the Royal Society of London. Series B, 266*, 211-218.

Tran, S., Simpson, J. A. ve Fletcher, G. J. (2008). The role of ideal standards in relationship initiation processes. S. Sprecher, A. Wenzel ve J. Harvey (Eds.), *Handbook of relationship initiation* içinde, (ss. 487-498). Psychology Press.

Trivers, R. (1972). Parental investment and sexual selection. B. Campbell (Ed.), *Sexual selection and the descent of man* içinde (ss. 136-179). Aldine de Gruyter.

Turgut, M. (2011). *TAYA (Turkish Family Structure Research)*. Ankara, Turkey: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.

Wood, W. ve Eagly, A. H. (2012). Biosocial construction of sex differences and similarities in behavior. M. P. Zanna ve J. M. Olson (Eds.), *Advances in experimental social psychology* içinde (Vol. 46, ss. 55-123). Elsevier Inc.

Zentner, M. ve Eagly, A. H. (2015). A sociocultural framework for understanding partner preferences of women and men: Integration of concepts and evidence. *European Review of Social Psychology, 26*(1), 328-373.

Yakın İlişkilerde Romantik Bağlanma

Meltem Anafarta-Şendağ

Yaşamdaki ilk ve en kritik yakın ilişki, bebeğin birincil bakım verenle, diğer bir deyişle annelik yapanla kurduğu bağdır.[1] Nörolojik bir araz olmadıkça her canlı türünde gözlemlenen bu bağın evrimsel kökeni ve biyolojik temeli vurgulanmakta; yaşamın başında kendine yetemeyen yenidoğanı hayatta tutmak ve türün devamını sağlamak, bağlanmanın temel hedefi olarak belirtilmektedir (Bowlby, 1969). Bir anlamda zorunlu olarak (birçok alternatif arasından seçim yapma imkânı olmaksızın) bakım verenle kurulan ilk bağ, o anki fiziksel ihtiyaçları karşılayarak yenidoğanı hayatta ve güvende tutarken, bu bağın sosyoduygusal boyutu da yenidoğanın gelecekte sosyal yaşamda hayatta kalabilmesi için kritik olan bilgi ve becerinin temellerini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda yazılmış olan bu yazıda, yenidoğanın bakım verenle kurduğu ilk bağın ta-

[1] Birincil bakım veren; bebeğe özellikle ilk yıl içinde, duygusal yatırımı en fazla olan, bebeğin duygusal ve fiziksel ihtiyaçlarına en fazla cevap veren ve fiziksel olarak onunla en uzun süre birlikte olan kişidir. Bu kişi, sıklıkla biyolojik anne olmakla birlikte aslen, yukarıda ifade edilmiş özelliklere sahip olan, diğer bir deyişle annelik yapan herkes olabilir. Bu bölümde; bakım veren, anne, annelik yapan terimleri birbiri yerine kullanılmıştır.

rek bu yazıyı bitirmekte yarar vardır. Öncelikle bu yazının kapsamı gereği bağlanma, romantik ilişki ve evlilik kapsamında irdelenmiş olsa da yetişkinlik döneminde bağlanma bu ilişkilerle sınırlanmak zorunda değildir. Kişi için hayatta olan yakın aile üyeleri, arkadaşlar/dostlar veya yetişkin çocuklar da temel bağlanma figürü olabilir. İkinci olarak bireyin yaşamda güvende hissetmesi için bağlanmanın kritik ancak tek kaynak olmadığı söylenebilir. Eğitim seviyesi, zekâ, refah seviyesi gibi çevresel faktörler de güvenlik hissine katkı sağlamaktadır. Üçüncü olarak, her romantik ilişkinin bağlanma olmadığı, olsa dahi bu ilişkilerdeki her davranışın bağlanma olarak yorumlanamayacağını hatırlatmak uygun olacaktır. Yakın ilişkilerin başlatılması, sürdürülmesi ve sonlandırılmasında ayrıca yaşanan ilişkinin kalitesinde bağlanmanın rolü yadsınamaz bir şekilde görülmektedir. Ancak sayısız değişkenin karmaşık etkileşiminde bağlanmanın hem etkileyen hem de etkilenen bir faktör olduğunu unutmamak önemlidir. Son olarak bağlanmanın herkes için aynı kalitede işlev göstermediği tekrar vurgulanabilir. Sıra dışı bir durum söz konusu olmadıkça, bebeklikten yetişkinliğe her insan bir şekilde bağ kurar. Ancak kurulan bağ herkes için aynı kalitede işlev göstermez. Bu noktada güvenlik hissinden taviz vermek pahasına yakın ilişkiler devam ettirilir. Güvensiz bağlanma sosyoduygusal süreçler açısından bazı riskler barındırsa da kesinlikle sıra dışı, anormal veya psikopatolojik bir olgu olarak değerlendirilmemelidir. Aksine, bireyin yetişmiş olduğu ve bugün bulunduğu bağlama göre işlevsel olabilir. Bu noktada güvensiz bağlanmanın duygusal dengesizlik (nörotisizm) veya mükemmeliyetçilik gibi değişime dirençli bir kişilik özelliği gibi düşünülmesi yanlış olmayacaktır.

Kaynakça

Ainsworth, M. D. (1989). Attachment beyond infancy. *American Psychologist*, 44(4), 709-716.

Ainsworth, M. D., Blehar, M. C., Waters, E. ve Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: Assessed in the strange situation and at home*. Erlbaum.

Allen, E. S. ve Baucom, D. H. (2004). Adult attachment and patterns of extradyadic involvement. *Family Process*, *43*(4), 467-488.

Amir, M., Horesh, N. ve Lin-Stein, T. (1999). Infertility and adjustment in women: The effects of attachment style and social support. *Journal of Clinical Psychology in Medical Settings*, *6*(4), 463-479.

Bartholomew, K. ve Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of four category model. *Journal of Personality and Social Psychology,* 61, 226-244.

Berant, E., Mikulincer, M., Shaver, P. R. ve Segal, Y. (2005). Rorschach correlates of self-reported attachment dimensions: Dynamic manifestations of hyperactivating and deactivating strategies. *Journal of Personality Assessment*, *84*(1), 70-81.

Blow, A. J. ve Hartnett, K. (2005). Infidelity in committed relatinships II: A substantive review. *Journal of Marital and Family Therapy*, *31*(2), 217-233.

Bogaert, A. F. ve Sadava, S. (2002). Adult attachment and sexual behavior. *Personal Relationships*, *9*(2), 191-204.

Bowlby, J. (1944). Forty-four juvenile thieves: Their characters and home-life. *The International Journal of Psycho-Analysis*, *25*, 107-128.

Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss Vol I: Attachment*. Basic Books.

Bowlby, J. (1979). *The making and breaking of affectional bonds*. Tavistock.

Brennan, K. A., Clark, C. L. ve Shaver, P. R. (1998). Self-report measurement of adult attachment: An integrative overview. J. A. Simpson ve W. S. Rholes (Eds.), *Attachment theory and close relationships* (s. 46–76). The Guilford Press.

Brennan, K. A. ve Shaver, P. R. (1995). Dimensions of adult attachment, affect regulation, and romantic relationship functioning. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *21*(3), 267-283.

Brown, E. M. (2001). *Patterns of infidelity and their treatment.* Brunner-Routledge.

Brumbaugh, C. C. ve Fraley, R. C. (2007). Transference of attachment patterns: How important relationships influence feelings toward novel people. *Personal Relationships*, *14*(4), 513-530.

Buss, D. M. ve Haselton, M. (2005). The evolution of jealousy. *Trends in Cognitive Sciences*, *9*(11), 506-506.

Buss, D. M. (2013). Sexual jealousy. *Psihologijske Teme*, *22*(2), 155-182.

Chappell, K. D. ve Davis, K. E. (1998). Attachment, partner choice, and perception of romantic partners: An experimental test of the attachment-security hypothesis. *Personal Relationships*, *5*(3), 327-342.

Collins, N. L. ve Feeney, B. C. (2000). A safe haven: an attachment theory perspective on support seeking and caregiving in intimate relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, *78*(6), 1053-1073.

Collins, T. J. ve Gillath, O. (2012). Attachment, breakup strategies, and associated outcomes: The effects of security enhancement on the selection of breakup strategies. *Journal of Research in Personality*, *46*(2), 210-222.

Crowell, J. A., Fraley, R. C. ve Shaver, P. R. (2008). Measurement of individual differences in adolescent and adult attachment. J. Cassidy ve P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (s. 599-634). The Guilford Press.

Crowell, J. A. ve Owens, G. (1996). Current Relationship Interview and scoring system. Yayınlanmamış Metin, State University of New York at Stony Brook.

Crowell, J. A., Pan, H. S., Gao, Y., Treboux, D., O'Connor, E. ve Waters, E. (1998). *The secure base scoring system for adults.* Yayınlanmamış metin, State University of New York at Stony Brook.

Crowell, J. A., Treboux, D., Gao, Y., Fyffe, C., Pan, H. ve Waters, E. (2002a). Secure base behavior in adulthood: Measurement, links to adult attachment representations, and relations to couples communication skills and self-reports. *Developmental Psychology*, *38*(5), 679-693.

Crowell, J. A., Treboux, D. ve Waters, E. (2002b). Stability of attachment representations: The transition to marriage. *Developmental Psychology*, *38*(4), 467-479.

Crowell, J. A. ve Waters, E. (1997, April). Couples attachment representations: Stability and relation to marital behavior. In *Poster presented at the biennial meeting of the Society for Research in Child Development, Washington, DC.*

Davila, J. ve Bradbury, T. N. (2001). Attachment insecurity and the distinction between unhappy spouses who do and do not divorce. *Journal of Family Psychology*, *15*(3), 371-393.

Davila, J., Karney, B. R. ve Bradbury, T. N. (1999). Attachment change processes in the early years of marriage. *Journal of Personality and Social Psychology*, *76*(5), 783-802.

Davis, D., Shaver, P. R. ve Vernon, M. L. (2003). Physical, emotional, and behavioral reactions to breaking up: The roles of gender, age, emotional involvement, and attachment style. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *29*(7), 871-884.

DeWall, C. N., Lambert, N. M., Slotter, E. B., Pond Jr, R. S., Deckman, T., Finkel, E. J., Luchies, L. B. ve Fincham, F. D. (2011). So far away from one's partner, yet so close to romantic alternatives: Avoidant attachment, interest in alternatives, and infidelity. *Journal of Personality and Social Psychology*, *101*(6), 1302.

Doherty, N. A. ve Feeney, J. A. (2004). The composition of attachment networks throughout the adult years. *Personal Relationships,* 11(4), 469-488.

Dugosh, J. W. (2000). On predicting relationship satisfaction from jealousy: The moderating effects of love. *Current Research in Social Psychology*, *5*(17), 254-263.

Feeney, J. A. ve Noller, P. (1990). Attachment style as a predictor of adult romantic relationships.*Journal of Personality and Social Psychology*, *58*(2), 281-291.

Feeney, J. A. ve Noller, P. (1992). Attachment style and romantic love: Relationship dissolution. *Australian Journal of Psychology*, *44*(2), 69-74.

Fonagy, P., Steele, M., Moran, G., Steele, H. ve Higgitt, M. D. (1993). Measuring the ghost in the nursery: An empirical study of the relation between parents' mental representation of childhood experiences and their infants' security of attachment. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 41, 957-989.

Fraley, R. C. (2002). Attachment stability from infancy to adulthood: Meta-analysis and dynamic modeling of developmental mechanism. *Personality and Social Psychology Review,* 6(2), 123-151.

Fraley, R. C. ve Shaver, P. R. (1997). Adult attachment and the suppression of unwanted thoughts. *Journal of Personality and Social Psychology*, *73*(5), 1080-1091.

Fraley, R. C., Waller, N. G. ve Brennan, K. A. (2000). An item response theory analysis of self-report measures of adult attachment. *Journal of Personality and Social Psychology, 78,* 350-365.

George, C., Kaplan, N. ve Main, M. (1984). *Adult Attachment Interview protocol*. Yayınlanmamış metin, University of California at Berkeley.

Gillath, O., Bunge, S. A., Shaver, P. R., Wendelken, C. ve Mikulincer, M. (2005). Attachment-style differences in the ability to suppress negative thoughts: Exploring the neural correlates. *Neuroimage*, *28*(4), 835-847.

Griffin, D. W. ve Bartholomew, K. (1994). The metaphysics of measurement: The case of adult attachment. K. Bartholomew ve D. Perlman

(Eds.), *Attachment processes in adulthood* (s. 17-52). Jessica Kingsley Publishers.

Guerrero, L. K., Andersen, P. A., Jorgensen, P. F., Spitzberg, B. H. ve Eloy, S. V. (1995).

Coping with the green-eyed monster: Conceptualizing and measuring communicative responses to romantic jealousy. *Western Journal of Communication, 59(4)*, 270-304.

Hazan, C. ve Shaver, P. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52,511-524.

Hazan, C. ve Zeifman, D. (1994). Sex and the psychological tether. K. Bartholomew ve D. Perlman (Eds.), *Advances in personal relationships: Attachment processes in adulthood* (Sayı 5). Jessica Kingsley.

Hazan, C. ve Zeifman, D. (1999). Pair bonds as attachment. evaluating the evidence. J. Cassidy ve P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research and clinical Applications* (s. 336-354). Guilford Press.

Henderson, A. J., Bartholomew, K. ve Dutton, D. G. (1997). He loves me; he loves me not: Attachment and separation resolution of abused women. *Journal of Family Violence*, *12*(2), 169-191.

Hesse, E. (2008). The Adult Attachment Interview: Protocol, method of analysis, and empirical studies. J. Cassidy ve P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (s. 552-598). The Guilford Press.

Kirkpatrick, L. A. ve Davis, K. E. (1994). Attachment style, gender, and relationship stability: A longitudinal analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, *66*(3), 502-512.

Kirkpatrick, L. A. ve Hazan, C. (1994). Attachment styles and close relationships: A four-year prospective study. *Personal Relationships*, *1*(2), 123-142.

Klohnen, E. C. ve Luo, S. (2003). Interpersonal attraction and personality: What is attractive-self similarity, ideal similarity, complementarity or attachment security? *Journal of Personality and Social Psychology*, *85*(4), 709-722.

Latty-Mann, H. ve Davis, K. E. (1996). Attachment theory and partner choice: Preference and actuality. *Journal of Social and Personal Relationships*, *13*(1), 5-23.

Main, M. (1990). Cross-cultural studies of attachment organization: Recent studies, changing methodologies, and the concept of conditional strategies. *Human Development*, *33*(1), 48-61.

Main, M., Kaplan, N. ve Cassidy, J. (1985). Security in infancy, childhood, and adulthood: A move to the level of representation. Growing point in attachment theory and research. *Monographs of the Society for Research in Child Development,* 50, 66-104.

Main, M. ve Solomon, J. (1986). Discovery of an insecure-disorganized/disoriented attachment pattern. T. B. Brazelton ve M. W. Yogman (Eds), *Affective development in infancy* (s. 95-124). Ablex Publishing.

Marazziti, D., Consoli, G., Albanese, F., Laquidara, E., Baroni, S. ve Dell'Osso, M. C. (2010). Romantic attachment and subtypes/ dimensions of jealousy. *Clinical Practice and Epidemiology in Mental Health*, *6*, 53-58.

Marshall, T. C., Bejanyan, K., Di Castro, G. ve Lee, R. A. (2013). Attachment styles as predictors of Facebook-related jealousy and surveillance in romantic relationships. *Personal Relationships*, *20*(1), 1-22.

Mathes, E. W. (1986). Jealousy and romantic love: A longitudinal study. *Psychological Reports*, *58*(3), 885-886.

Mikulincer, M. (2006). Attachment, caregiving, and sex within romantic relationships. M. Mikulincer ve G. S. Goodman (Eds.), *Dynamics of romantic love: Attachment, caregiving, and sex*, (s. 23-44). Guilford Press.

Mikulincer, M., Florian, V., Cowan, P. A. ve Cowan, C. P. (2002). Attachment security in couple relationships: A systemic model and its implications for family dynamics. *Family Process*, *41*(3), 405-434.

Miller, L. C. ve Fishkin, S. A. (1997). On the dynamics of human bonding and reproductive success: Seeking windows on the adapted-for human-environmental interface. J. A. Simpsons ve D. T. Kenrick (Eds.), *Evolutionary Social Psychology* (s. 197-235). Psychology Press.

Morgan, H. J. ve Shaver, P. R. (1999). Attachment processes and commitment to romantic relationships. *Handbook of interpersonal commitment and relationship stability* (s. 109-124). Springer, Boston, MA.

Pietromonaco, P. R. ve Carnelley, K. B. (1994). Gender and working models of attachment: Consequences for perceptions of self and romantic relationships. *Personal Relationships*, *1*(1), 63-82.

Ravitz, P., Maunder, R., Hunter, J., Sthankiya, B. ve Lancee, W. (2010). Adult attachment measures: A 25-year review. *Journal of Psychosomatic Research*, *69*(4), 419-432.

Rholes, W. S., Simpson, J. A., Campbell, L. ve Grich, J. (2001). Adult attachment and the transition to parenthood. *Journal of Personality and Social Psychology*, *81*(3), 421-435.

Rholes, W. S., Simpson, J. A. ve Orina, M. M. (1999). Attachment and anger in an anxiety-provoking situation. *Journal of Personality and Social Psychology*, *76*(6), 940-957.

Sbarra, D. A. (2006). Predicting the onset of emotional recovery following nonmarital relationship dissolution: Survival analyses of sadness and anger. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *32*(3), 298-312.

Sbarra, D. A. ve Hazan, C. (2008). Coregulation, dysregulation, self-regulation: An integrative analysis and empirical agenda for understanding adult attachment, separation, loss, and recovery. *Personality and Social Psychology Review*, *12*(2), 141-167.

Senchak, M. ve Leonard, K. E. (1992). Attachment styles and marital adjustment among newlywed couples. *Journal of Social and Personal Relationships*, *9*(1), 51-64.

Sharpsteen, D. J. ve Kirkpatrick, L. A. (1997). Romantic jealousy and adult romantic attachment. *Journal of Personality and Social Psychology, 72*(3), 627-640.

Stanley, S. M., Rhoades, G. K. ve Whitton, S. W. (2010). Commitment: Functions, formation, and the securing of romantic attachment. *Journal of Family Theory & Review*, *2*(4), 243-257.

Treboux, D., Crowell, J. ve Waters, E. (2004) When "new" meets "old": Configurations of adult attachment representations and their implications for marital functioning. *Developmental Psychology,* 40: 295-314.

Van Ijzendoorn, M. H. ve Bakermans-Kranenburg, M. J. (2019). Bridges across the intergenerational transmission of attachment gap. *Current Opinion in Psychology*, *25*, 31-36.

Waters, E., Corcoran, D., ve Anafarta, M. (2005). Attachment, other relationships, and the theory that all good things go together. *Human Development*, *48*(1/2), 80-84.

Waters, E., Crowell, J., Elliott, M., Corcoran, D. ve Treboux, D. (2002). Bowlby's secure base theory and the social/personality psychology of attachment styles: Work (s) in progress. *Attachment & Human Development*, *4*(2), 230-242.

Waters, E. ve Deane, K. E. (1985). Defining and assessing individual differences in attachment relationships: Q-methodology and the orga-

nization of behavior in infancy and early childhood. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 41-65.

Waters, E., Merrick, S., Treboux, D., Crowell, J. ve Albersheim, L. (2000). Attachment security in infancy and early adulthood: A twenty-year longitudinal study. *Child Development*, *71*(3), 684-689.

Waters, E., Kondo-Ikemura, K., Posada, G., Richters, J. E., Gunnar, M. ve Sroufe, L. (1991). Learning to love: Milestones and mechanisms. *The Minnesota symposia on child psychology* içinde (Vol. 23, pp. 217-255). Erlbaum.

Waters, H. S., Rodrigues, L. M. ve Ridgeway, D. (1998). Cognitive underpinnings of narrative attachment assessment. *Journal of Experimental Child Psychology*, 71, 211-234.

Yakın İlişkilerde Empati ve Şefkatin Yeri ve İşlevleri

Nağme Gör

Yakın ilişkileri derinlemesine anlamamızı sağlamak amacıyla hazırlanan bu kitapta, kişiler arası ilişkilerin oluşturulması, sürdürülmesi ve de sona ermesi aşamalarında ilişkiyi anlamlı ve işlevsel duruma getiren kolaylaştırıcı iki unsur olarak empati ve şefkatin özel konumuna bu yazıda yer verilmektedir. İnsan, yaşamını sürdürürken devam eden ilişkileri içinde görülmeyi ve anlaşılmayı beklemektedir. En öncelikli olarak ana-babamız tarafından ve sonrasında diğer aile bireyleri, arkadaşlar, romantik partnerler ve genel anlamda etkileşimde olduğumuz kişilerle ilişkilerimizde duygularımızın, düşüncelerimizin ve davranışlarımızın diğerleri tarafından anlaşılarak kabul edilmesi görüldüğümüze, kapsandığımıza ve onlarla yakınlık kurabileceğimize yönelik sinyalleri iletmektedir. Elbette ki karşımızdaki kişinin bakış açısından bakacak olursak, kendimiz için arzu ettiğimiz ilişkisel deneyimlerin karşımızdaki birey tarafından da beklendiğini göz ardı etmemekte yarar vardır. İlişkisel becerilerimizi kullanabilmenin ve ilişkide ihtiyaçlarımızın karşılanmasına yönelik algımızın ilişki doyumunun önemli belirleyicileri arasında olduğu bilinmektedir. Bu noktada, bu yazının en temel amacı, ilişki doyumunu etkileyebilecek iki temel unsur olan

diğerleri ile kurulan ilişkilere taşınabilen duygusal becerilere yansımaktadır.

Son Söz

Bu yazı, yetişkin yaşamının önemli bir parçasını oluşturan yakın ilişkilerde empati ve şefkat becerilerinin oynadığı rollere odaklanmaktadır. Öncelikle empati ve şefkat kavramlarının çok boyutlu yapılar olduğu hem bireysel beceriler hem de ilişkisel beceriler açısından farklı alanlara temas ettiği görülmektedir. Öyle ki empati ve şefkat hem doğrudan hem de farklı ilişkisel yapıları düzenleyerek yakın ilişkileri etkileyebilmektedir. Öncelikle yakın ilişkilerde ihtiyaç duyulan desteğin sağlanmasında empatinin ve şefkatin kolaylaştırıcı rolü ve uygun desteğin sağlanmasındaki besleyiciliği belli olmaktadır. İkinci olarak doyum sağlayıcı ilişkilerin partnerlerin sorunlarını uygun bir şekilde ele alabildikleri ilişkiler olduğunu düşündüğümüzde, empati ve şefkatin çatışma zamanlarında karşımızdakini anlamaya, onun duygu ve düşüncelerini farkındalıkla kabul etmeye olanak sağladığı ortaya çıkmaktadır. Son olarak bireysel düzeyde duygu düzenleme becerisinin ilişkilere katkısı ve şefkatin duygu düzenlemedeki rolünün yanı sıra özellikle de empati aracılığıyla kişiler arası alanda duyguların düzenlenebilmesinin son yıllardaki çalışmalara yön verdiği görülmektedir. Şefkat ve empatinin ilişkilerdeki özel konumu, bu becerilerin geliştirilmesi veya güçlendirilmesi açısından da değerlendirilmektedir. Bu noktada, terapi uygulamalarının duygusal becerileri artırabileceğini bilmek, gerektiği zaman ihtiyaç duyduğunuz desteğin alınabilmesi açısından yol göstermektedir.

Kaynakça

Allsop, D. B., Leavitt, C. E., Saxey, M. T., Lawlor, J. M., Yorgason, J. B. ve James, S. L. (2021). How empathy moderates associations between sexual and relational satisfaction. *Journal of Sex & Marital Therapy*, *47*(6), 545-557.

Baron-Cohen, S. ve Wheelwright, S. (2004). The empathy quotient: An investigation of adults with Asperger syndrome or high functioning

autism, and normal sex differences. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, *34*(2), 163-175.

Bloch, L., Haase, C. M. ve Levenson, R. W. (2014). Emotion regulation predicts marital satisfaction: More than a wives' tale. *Emotion*, *14*(1), 130-144.

Bodenmann, G. (2005). Dyadic coping and its significance for marital functioning. T. Revenson, K. Kayser ve G. Bodenmann (Eds.), *Couples coping with stress: Emerging perspectives on dyadic coping* içinde (s.33-50). American Psychological Association.

Bradbury, L. L. ve Shaffer, A. (2012). Emotion dysregulation mediates the link between childhood emotional maltreatment and young adult romantic relationship satisfaction. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma, 21*(5), 497-515.

Collins, N. L. ve Ford, M. B. (2010). Responding to the needs of others: The caregiving behavioral system in intimate relationships. *Journal of Social and Personal Relationships*, *27*(2), 235-244.

Collins, N. L., Kane, H. S., Metz, M. A., Cleveland, C., Khan, C., Winczewski, L., Bowen, J. ve Prok, T. (2014). Psychological, physiological, and behavioral responses to a partner in need: The role of compassionate love. *Journal of Social and Personal Relationships*, *31*(5), 601-629.

Cramer, D. (2000). Relationship satisfaction and conflict style in romantic relationships. *The Journal of Psychology*, *134*(3), 337-341.

Cramer, D. (2004). Emotional support, conflict, depression, and relationship satisfaction in a romantic partner. *The Journal of Psychology*, *138*(6), 532-542.

Crocker, J. ve Canevello, A. (2008). Creating and undermining social support in communal relationships: The role of compassionate and self-image goals. *Journal of Personality and Social Psychology*, *95*(3), 555-575.

Davis, M. H. (1980). A multidimensional approach to individual differences in empathy. *JSAS Catalog of Selected Documents in Psychology*, *10*, 85.

Davis, M. H. (1983). Measuring individual differences in empathy: Evidence for a multidimensional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, *44*(1), 113-126.

Davis, M. H. ve Oathout, H. A. (1987). Maintenance of satisfaction in romantic relationships: Empathy and relational competence. *Journal of Personality and Social Psychology*, *53*(2), 397-410.

Feeney, B. C. ve Collins, N. L. (2001). Predictors of caregiving in adult intimate relationships: An attachment theoretical perspective. *Journal of Personality and Social Psychology*, *80*(6), 972-994.

Fehr, B. ve Sprecher, S. (2009). Prototype analysis of the concept of compassionate love. *Personal Relationships*, *16*(3), 343-364.

Franzoi, S. L., Davis, M. H. ve Young, R. D. (1985). The effects of private self-consciousness and perspective taking on satisfaction in close relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, *48*(6), 1584-1594.

Gilbert, P. ve Procter, S. (2006). Compassionate mind training for people with high shame and self-criticism: Overview and pilot study of a group therapy approach. *Clinical Psychology and Psychotherapy*, *13*, 353-379.

Gillath, O., Shaver, P. R. ve Mikulincer, M. (2005). An attachment-theoretical approach to compassion and altruism. P. Gilbert (Ed.), *Compassion: Its nature and use in psychotherapy* içinde (s. 121-147). Brunner-Routledge.

Goldstein, N. J., Vezich, I. S. ve Shapiro, J. R. (2014). Perceived perspective taking: When others walk in our shoes. *Journal of Personality and Social Psychology*, *106*(6), 941-960.

Gross, J. J. (2008). Emotion regulation. M. Lewis, J. M. Haviland-Jones ve L. F. Barrett (Eds.), *Handbook of emotions* içinde (s. 497-512). The Guilford Press.

Hofmann, S. G., Carpenter, J. K. ve Curtiss, J. (2016). Interpersonal emotion regulation questionnaire (IERQ): Scale development and psychometric characteristics. *Cognitive Therapy and Research*, *40*, 341-356.

Ickes, W. (1993). Empathic accuracy. *Journal of Personality*, *61*(4), 587-610.

Ickes, W., Simpson, J. A. ve Oriña, M. M. (2005). Empathic accuracy and inaccuracy in close relationships. B. Malle ve S. Hodges (Eds.), *Other minds: How humans bridge the divide between self and others* içinde (s. 310-322). The Guilford Press.

Inwood, E. ve Ferrari, M. (2018). Mechanisms of change in the relationship between self-compassion, emotion regulation, and mental health: A systematic review. *Applied Psychology: Health and Well-Being*, *10*(2), 215-235.

Jazaieri, H., McGonigal, K., Jinpa, T., Doty, J. R., Gross, J. J. ve Goldin, P. R. (2014). A randomized controlled trial of compassion cultivation

training: Effects on mindfulness, affect, and emotion regulation. *Motivation and Emotion*, *38*(1), 23-35.

Kim, S. Y., Kang, H. W., Chung, Y. C. ve Park, S. (2013). Empirical application of empathy enhancing program based on movement concept for married couples in conflict. *Journal of Exercise Rehabilitation*, *9*(4), 426-431.

Kimmes, J. G., Edwards, A. B., Wetchler, J. L. ve Bercik, J. (2014). Self and other ratings of dyadic empathy as predictors of relationship satisfaction. *The American Journal of Family Therapy*, *42*(5), 426-437.

Long, E. C. ve Andrews, D. W. (1990). Perspective taking as a predictor of marital adjustment. *Journal of Personality and Social Psychology*, *59*(1), 126-131.

Long, E. C., Angera, J. J., Carter, S. J., Nakamoto, M. ve Kalso, M. (1999). Understanding the one you love: A longitudinal assessment of an empathy training program for couples in romantic relationships. *Family Relations*, *48*(3), 235-242.

Lord, S. A. (2017). Mindfulness and spirituality in couple therapy: The use of meditative dialogue to help couples develop compassion and empathy for themselves and each other. *Australian and New Zealand Journal of Family Therapy*, *38*(1), 98-114.

Mones, A. G. ve Patalano, F. (2000). From projective identification to empathic connection: The transformation of a marriage from the inside out. *Journal of Couples Therapy*, *9*(1-2), 57-66.

Neff, K. D. (2003a). Self-compassion: An alternative conceptualization of a healthy attitude toward oneself. *Self and Identity*, *2*(2), 85-101.

Neff, K. D. (2003b). The development and validation of a scale to measure self-compassion. *Self and Identity*, *2*(3), 223-250.

Neff, K. D. (2015). The five myths of self-compassion. *Psychotherapy Networker*, *39*(5), 30-35.

Neff, K. D. ve Beretvas, S. N. (2013). The role of self-compassion in romantic relationships. *Self and Identity*, *12*(1), 78-98.

Neff, K. D. ve Knox, M. C. (2017). Self-compassion. V. Zeigler-Hill ve T. K. Shackelford (Eds.), *Encyclopedia of Personality and Individual Differences*, 1-8.

Neff, K. D., Rude, S. S. ve Kirkpatrick, K. L. (2007). An examination of self-compassion in relation to positive psychological functioning and personality traits. *Journal of Research in Personality*, *41*(4), 908-916.

Neff, L. A. ve Karney, B. R. (2009). Compassionate love in early marriage. B. Fehr, S. Sprecher ve L. G. Underwood (Eds.), *The science of*

compassionate love: Theory, research, and applications içinde (s. 201-222). Wiley-Blackwell.

Neto, F. ve Wilks, D. C. (2017). Compassionate love for a romantic partner across the adult life span. *Europe's Journal of Psychology*, *13*(4), 606-617.

O'Brien, T. B., DeLongis, A., Pomaki, G., Puterman, E. ve Zwicker, A. (2009). Couples coping with stress: The role of empathic responding. *European Psychologist*, *14*(1), 18-28.

Oishi, S., Krochik, M. ve Akimoto, S. (2010). Felt understanding as a bridge between close relationships and subjective well-being: Antecedents and consequences across individuals and cultures. *Social and Personality Psychology Compass*, *4*(6), 403-416.

Overall, N. C. ve McNulty, J. K. (2017). What type of communication during conflict is beneficial for intimate relationships?. *Current Opinion in Psychology*, *13*, 1-5.

Péloquin, K. ve Lafontaine, M. F. (2010). Measuring empathy in couples: Validity and reliability of the interpersonal reactivity index for couples. *Journal of Personality Assessment*, *92*(2), 146-157.

Péloquin, K., Lafontaine, M. F. ve Brassard, A. (2011). A dyadic approach to the study of romantic attachment, dyadic empathy, and psychological partner aggression. *Journal of Social and Personal Relationships*, *28*(7), 915-942.

Plopa, M., Kaźmierczak, M. ve Karasiewicz, K. (2019). The quality of parental relationships and dispositional empathy as predictors of satisfaction during the transition to marriage. *Journal of Family Studies*, *25*(2), 170-183.

Pommier, E., Neff, K. D. ve Tóth-Király, I. (2020). The development and validation of the Compassion Scale. *Assessment*, *27*(1), 21-39.

Rogers, C. R. (1975). Empathic: An unappreciated way of being. *The Counseling Psychologist*, *5*(2), 2-10.

Rosen, N. O., Mooney, K. ve Muise, A. (2017). Dyadic empathy predicts sexual and relationship well-being in couples transitioning to parenthood. *Journal of Sex & Marital Therapy*, *43*(6), 543-559.

Shamay-Tsoory, S. G. ve Levy-Gigi, E. (2021). You name it: Interpersonal affect labeling diminishes distress in romantic couples. *Behavior Therapy*, *52*(2), 455-464.

Sprecher, S. ve Fehr, B. (2005). Compassionate love for close others and humanity. *Journal of Social and Personal Relationships*, *22*(5), 629-651.

Sprecher, S., Zimmerman, C. ve Fehr, B. (2014). The influence of compassionate love on strategies used to end a relationship. *Journal of Social and Personal Relationships*, *31*(5), 697-705.

Thompson, R. A. (1994). Emotion regulation: A theme in search of definition. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, *59*(2-3), 25-52.

Underwood, L.G. (2009). Chapter 1: Compassionate love: A framework for research. B. Fehr, S. Sprecher ve L. G. Underwood (Eds.), *The Science of Compassionate Love: Theory, Research and Applications* içinde (s. 3-25). Wiley-Blackwell.

Vazeou-Nieuwenhuis, A. ve Schumann, K. (2018). Self-compassionate and apologetic? How and why having compassion toward the self relates to a willingness to apologize. *Personality and Individual Differences*, *124*, 71-76.

Verhofstadt, L. L., Buysse, A., Ickes, W., Davis, M. ve Devoldre, I. (2008). Support provision in marriage: The role of emotional similarity and empathic accuracy. *Emotion*, *8*(6), 792-802.

Waldinger, R. J., Schulz, M. S., Hauser, S. T., Allen, J. P. ve Crowell, J. A. (2004). Reading others' emotions: The role of intuitive judgments in predicting marital satisfaction, quality, and stability. *Journal of Family Psychology*, *18*(1), 58-71.

Williams, W. C., Morelli, S. A., Ong, D. C. ve Zaki, J. (2018). Interpersonal emotion regulation: Implications for affiliation, perceived support, relationships, and well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, *115*(2), 224-254.

Yarnell, L. M. ve Neff, K. D. (2013). Self-compassion, interpersonal conflict resolutions, and well-being. *Self and Identity*, *12*(2), 146-159.

Zaki, J. (2020). Integrating empathy and interpersonal emotion regulation. *Annual Review of Psychology*, *71*, 517-540.

Takılı Kaldığımız Romantik İlişkiler: Şemaların Yarattığı Kimya

Burcu Korkmaz Yayın

Takılı kaldığımız romantik ilişkilere şema terapi modeli ile yakından bakacağımız ve keşfe çıkacağımız bu yazıda, şema kimyası olarak adlandırılan önemli bir süreci inceleyeceğiz. Bir yandan geçmişe kısa bir yolculuk yaparken diğer yandan romantik ilişki kurduğumuz kişileri nasıl seçtiğimizi ve hatta romantik ilişkilerimizi şemalarımız doğrultusunda nasıl yapılandırdığımızı, romantik ilişkilerimizde nerelerde takılı kaldığımızı ve içinden çıkılması zor döngülere nasıl girdiğimizi sorgulayacağız.

Zorlayıcı Bir Yaşantı Olarak İlişkide Takılı Kalmak

Şemaları ve şema kimyasını ele almaya başlamadan önce ilişkide takılı kalmanın kapsamını açıklamak faydalı olabilir. Romantik ilişkilerde takılı kalma sürecini üç ayrı aşama ile değerlendirebiliriz:

Partner seçiminde takılı kalmak: Bu aşamada takılı kalmak, genellikle belirli özelliklere sahip kişileri tutarlı olarak çekici bulma ile belirgindir. Örneğin, ulaşılamaz görülen veya herhangi bir ilişki istemeyen kişilerle yakın duygusal ilişkiler kurma çabası bazı kişiler için sıklıkla deneyimlenen bir örüntü hâline gelebilir. Bazen

ve klinik deneyimin gösterdiği üzere tek yol bu değildir. Örneklerinde de görüldüğü gibi şemalar zorlayıcı ilişkilere neden olmaktalar fakat bir yandan da "Bildiğin yol en iyi yoldur." prensibiyle tutarlı şekilde konfor ve rahatlık sağlarlar. Bu nedenle ilk olarak ilişkilerdeki sorunu kabul etmek ve farkındalık kazanmak; ardından ilişkinin dinamiklerini ve ilişkide oluşmuş şema kimyalarını keşfetmek; daha sonra ilişkide kullanılan işlevsiz yol haritalarından vazgeçmek ve eğer kendi kendimize bu değişimi sağlayamıyorsak bir şema terapistinden destek almak faydalı olacaktır.

Son Söz

Şemalarımız, bize spontan ve özgür olduğumuzda daha az sevileceğimizi, haklarımızı savunduğumuzda terk edileceğimizi, sınırlarımızı koruduğumuzda uyumsuz bir partner olacağımızı söylüyor olabilir ancak bunlar aksine bizleri sağlıklı bireyler yapar ve sağlıklı ilişkiler yaşamamızı mümkün kılar. Takılı kaldığımız ilişkiler tüm yazı boyunca vurgulandığı üzere aslında "kötü bir kader" ya da "alın yazısı" olmaktan çok şemalarla ve şema kimyası ile ilişkilidir ve erken dönem uyumsuz şemalarda değişim yaratmak mümkündür. Hatta elverişli bir ilişki zemininde erken dönem uyumsuz şemaların keşfi mümkün olabilir ve Atkinson'un (2012) değindiği gibi sahip olduğunuz ilişki içinde de sağlıklı yeni şemalar geliştirilebilir. Romantik ilişkilerdeki zorlanmalarımızın psikolojik iyi oluşumuzu hatta fiziksel sağlığımızı etkilediği göz önüne alındığında yaşam tatminimizi önemli derecede etkilediğini düşündüğümüz şema kimyası sürecine dikkatlerimizi yöneltmek oldukça kıymetli ve gerekli gözükmektedir.

Kaynakça

Arntz, A. ve Jacob, G. (2017). *Schema therapy in practice: An introductory guide to the schema mode approach*. John Wiley & Sons.

Atkinson, T. (2012). Schema therapy for couples: Healing partners in a relationship. M. van Vreeswijk, J. Broersen ve M. Nadort (Ed.), *The Willey-Blackwell handbook of schema therapy: Theory, research and practice* içinde (s. 323-336). John Wiley & Sons.

Baumeister, R. F. ve Leary, M. R. (1995). The need to belong: desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, *117*(3), 497-529.

Behary, W. (2014). Narsistle ateşkes: Benmerkezci biriyle ayakta kalma ve gelişme (M. Caner ve N. Azizerli, çev.). Psikonet. (Orijinal çalışma basım tarihi 2008).

Buss, D. M. ve Schmitt, D. P. (1993). Sexual strategies theory: An evolutionary perspective on human mating. *Psychological Review, 100*, 204–232.

Farrell, J. M. ve Shaw, I. A. (2017). *Experiencing schema therapy from the inside out: A self-practice/self-reflection workbook for therapists*. The Guilford Press.

Hendrix, H. (1988). *Getting the love you want: A guide for couples*. Henry Holt and Company.

Kiecolt-Glaser, J. K. ve Wilson, S. J. (2017). Lovesick: How couples' relationships influence health. *Annual Review of Clinical Psychology*, *13*, 421-443.

Martin, R. ve Young, J. (2010). Schema therapy. K. S. Dobson (Ed.), *Handbook of cognitive-behavioral therapies* (3. baskı) içinde (s. 317-346). The Guilford Press.

Nuyen, J., Tuithof, M., de Graaf, R., Van Dorsselaer, S., Kleinjan, M. ve Have, M. T. (2020). The bidirectional relationship between loneliness and common mental disorders in adults: findings from a longitudinal population-based cohort study. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, *55*(10), 1297-1310.

Pilkington, P. D., Noonan, C., May, T., Younan, R. ve Holt, R. A. (2021). Early maladaptive schemas and intimate partner violence victimization and perpetration: A systematic review and meta-analysis. *Clinical Psychology & Psychotherapy*.

Rafaeli, E., Bernstein, D. P. ve Young, J. (2011). *Schema therapy: Distinctive features*. Routledge.

Roediger, E., Behary, W. T. ve Zarbock, G. (2016). *Demek ki oluyormuş* (N. Azizlerli, Çev.). Psikonet. (Orijinal çalışma basım tarihi 2013).

Roediger, E. (2020). *Yaşam tuzakları için şema terapi: Huzurlu, mutlu ve özgür yeni bir yaşama başlayabilmek.* (A. Gündoğdu ve G. Çaylak, çev.). Psikonet. (Orijinal çalışma basım tarihi 2010).

Ryff, C. D. (1995). Psychological well-being in adult life. *Current Directions in Psychological Science*, *4*(4), 99-104.

Shorey, R. C., Strauss, C., Zapor, H. ve Stuart, G. L. (2017). Dating violence perpetration: Associations with early maladaptive schemas. *Violence and Victims*, *32*(4), 714-727.

Shulkin, S. (2001). Imago theory and the psychology of attraction. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families, 9*(3), 246-249.

Simeone-DiFrancesco, C., Roediger, E. ve Stevens, B. A. (2015). *Schema therapy with couples: A practitioner's guide to healing relationships*. John Wiley & Sons.

Stevens, B. A. ve Roediger, E. (2016). *Breaking negative relationship patterns: A schema therapy self-help and support book.* John Wiley & Sons.

van Genderen, H., Rijkeboer, M. ve Arntz, A. (2012). Theoretical model: Schemas, coping styles, and modes. M. van Vreeswijk, J. Broersen ve M. Nadort (Ed.), *The Willey-Blackwell handbook of schema therapy: Theory, research and practice* içinde (s. 27-40). John Wiley & Sons.

Young, J. E. ve Klosko, J. E. (1994). *Reinventing your life*. Plume.

Young, J. E., Klosko, J. S. ve Weishaar, M. E. (2006). *Schema therapy: A practitioner's guide*. The Guilford Press.

İnişli Çıkışlı Romantik İlişkiler ve Partner Şiddeti

İpek Şenkal-Ertürk

Romantik ilişkiler bir nehir gibi akıp giderken mutluluk dolu anılarla birlikte sorunlar, fikir ayrılıkları, anlaşmazlıklar, kısaca çatışmalar bir arada yaşar. Romantik ilişkisi olan bireyler, zaman zaman ilişkilerinde tıpkı bir nehrin sakin ve hızlı akışı gibi iniş çıkışlar yaşayabilirler. İlişkinin niteliği açısından önemli olan çiftlerin çatışmaları çözmek için başvurdukları yöntemlerdir. Bazı çiftler, romantik ilişkilerinde yaşadıkları çatışmaları çözebilmek için uzlaşmacı ve yapıcı davranışlar sergilerken diğerleri yıkıcı davranışlar sergileyebilmekte ve çatışmayı tırmandıran şiddet davranışlarına başvurabilmektedirler. Diğer yandan, bu yazının odağı olan partner şiddeti, bireylerin zorlu kişilik örüntülerine bağlı olarak ortaya çıkabilir. Çatışma durumlarına bağlı olarak ilişkide yaşanan iniş çıkışları anlamanın en iyi yolu çatışma çözüm stillerine odaklanmaktan geçmektedir. Ayrıca inişli çıkışlı romantik ilişkilerin yıkıcı bir türü olarak görülebilecek partner şiddetini zorlayıcı kişilik örüntüleri çerçevesinde ele almak önemli görünmektedir. Bu bağlamda yazının ilerleyen bölümlerinde, inişli çıkışlı romantik ilişkiler, romantik ilişkilerde çatışma, çatışma çözüm stilleri, partner şiddeti, partner şiddetinin türleri, Türkiye'de ve dünyada part-

rin doğasını anlamada ve uygun müdahale yöntemlerinin geliştirilmesinde yol gösterici olacaktır.

Kaynakça

Adler-Baeder, F., Higginbotham, B. ve Lamke, L. (2004). Putting empirical knowledge to work: Linking research and programming on marital quality. *Family Relations*, *53*(5), 537-546.

Amerikan Psikiyatri Birliği. (2013). *DSM-5 Tanı ölçütleri başvuru el kitabı* (E. Köroğlu, Çev. Edt.). Hekimler Yayın Birliği Yayıncılık.

Ben-Naim, S., Hirschberger, G., Ein-Dor, T. ve Mikulincer, M. (2013). An experimental study of emotion regulation during relationship conflict interactions: The moderating role of attachment orientations. *Emotion*, *13*(3), 506-519.

Billings, A. (1979). Conflict resolution in distressed and nondistressed married couples. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *47*(2), 368-376.

Boora, S. ve Shanti (2016). Personality and conflict resolution styles. N. Rathee (Ed.), *Violence and conflict resolution: Contemporary perspectives* içinde (ss. 165-171). Global Vision Publishing House.

Breiding, M., Basile, K. C., Smith, S. G., Black, M. C. ve Mahendra, R. R. (2015). Intimate partner violence surveillance: Uniform definitions and recommended data elements. Version 2.0. https://stacks.cdc.gov/view/cdc/31292.

Cahn, D. D. (1992). *Conflict in intimate relationships*. The Guilford Press.

Campbell, L., Simpson, J. A., Boldry, J. ve Kashy, D. A. (2005). Perceptions of conflict and support in romantic relationships: The role of attachment anxiety. *Journal of Personality and Social Psychology*, *88*(3), 510-531.

Canary, D. J., Cupach, W. R. ve Messman, S. J. (1995). *Relationship conflict. Conflict in parent-child, friendship, and romantic relationships*. Sage Publications.

Capaldi, D. M., Knoble, N. B., Shortt, J. W. ve Kim, H. K. (2012). A systematic review of risk factors for intimate partner violence. *Partner Abuse*, *3*(2), 231-280.

Chanin, M. N. ve Schneer, J. A. (1984). A study of the relationship between Jungian personality dimensions and conflict-handling behavior. *Human Relations*, *37*(10), 863-879.

Christensen, A. ve Heavey, C. L. (1990). Gender and social structure in the demand/withdraw pattern of marital conflict. *Journal of Personality and Social Psychology*, *59*(1), 73-81.

Christensen, A. ve Pasch, L. (1993). The sequence of marital conflict: An analysis of seven phases of marital conflict in distressed and nondistressed couples. *Clinical Psychology Review*, *13*(1), 3-14.

Christensen, A. ve Shenk, J. L. (1991). Communication, conflict, and psychological distance in nondistressed, clinic, and divorcing couples. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *59*(3), 458-463.

Coleman, V. E. (1996). Lesbian battering: The relationship between personality and the perpetration of violence. L. K. Hamberger ve C. M. Renzetti (Eds.), *Domestic partner abuse* içinde (ss. 77-103). Springer Publishing Company.

Collison, K. L. ve Lynam, D. R. (2021). Personality disorders as predictors of intimate partner violence: A meta-analysis. *Clinical Psychology Review*, 1-24.

Coyle, K. (2018). *The relation between conflict resolution styles and marital satisfaction as moderated by the fundamental attribution error*. (Yayın No. 10841460) [Doktora tezi, Hofstra University]. ProQuest Dissertations Publishing.

Cramer, D. (2000). Relationship satisfaction and conflict style in romantic relationships. *The Journal of Psychology*, *134*(3), 337-341.

Crum, T. F. (1987). *The magic of conflict*. *Turning a life of work into a work of life*. Touchstone.

Çalışkan, H. ve Çevik, E. İ. (2018). Kadına yönelik şiddetin belirleyicileri: Türkiye örneği. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, *7*(14), 218-233.

Douglas, K. S. ve Dutton, D. G. (2001). Assessing the link between stalking and domestic violence. *Aggression and Violent Behavior*, *6*(6), 519-546.

Dünya Sağlık Örgütü. (2012). *Understanding and addressing violence against women: Intimate partner violence*. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/77432/?sequence=1

Dünya Sağlık Örgütü. (2013). *Global and regional estimates of violence against women: Prevalence and health effects of intimate partner violence and nonpartner sexual violence*. http://apps.who.int/iris/ bitstream/handle/10665/85239/?sequence=1

Dünya Sağlık Örgütü. (2015). *Violence in the Western Pacific region 2014*. https://iris.wpro.who.int/handle/10665.1/12400.

Dünya Sağlık Örgütü. (2021). *Violence against women prevalence estimates, 2018: Global, regional and national prevalence estimates for intimate partner violence against women and global and regional prevalence estimates for non-partner sexual violence against women*. Geneva. file:///C:/Users/Pc/Downloads/9789240022256-eng%20(1).pdf

Ehrensaft, M. K., Cohen, P. ve Johnson, J. G. (2006). Development of personality disorder symptoms and the risk for partner violence. *Journal of Abnormal Psychology*, *115*(3), 474-483.

Flowers, C., Winder, B. ve Slade, K. (2020). Identifying the characteristics associated with intimate partner stalking: A mixed methods structured review and narrative synthesis. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, *31*(6), 889-925.

Fowers, B. J. (1998). Psychology and the good marriage: Social theory as practice. *American Behavioral Scientist*, *41*(4), 516-541.

Gordon, A. M. ve Chen, S. (2016). Do you get where I'm coming from?: Perceived understanding buffers against the negative impact of conflict on relationship satisfaction. *Journal of Personality and Social Psychology*, *110*(2), 239-260.

Gottman, J. M. (2014). *What predicts divorce? The relationship between marital process and marital outcomes.* Psychology Press.

Gottman, J. M. ve Krokoff, L. J. (1989). Marital interaction and satisfaction: a longitudinal view. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *57*(1), 47-52.

Gottman, J., Gottman, J. S., Greendorfer, A. ve Wahbe, M. (2014). An empirically based approach to couples' conflict. P. T. Coleman, M. Deutsch ve E. C. Marcus (Eds.), *The handbook of conflict resolution: Theory and practice* içinde (ss. 898-920). Jossey-Bass/Wiley.

Centers for Disease Control and Prevention [CDC]. (2019). *Preventing adverse childhood experiences (ACEs): Leveraging the best available evidence*. Atlanta, GA: National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention. https://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/preventingACES.pdf

Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezi -Centers for Disease Control and Prevention [CDC]. (2020). *Preventing intimate partner violence*. IPV-factsheet_2020_508.pdf

Holtzworth-Munroe, A. ve Stuart, G. L. (1994). Typologies of male batterers: three subtypes and the differences among them. *Psychological Bulletin*, *116*(3), 476-497.

Jackson, M. A., Sippel, L. M., Mota, N., Whalen, D. ve Schumacher, J. A. (2015). Borderline personality disorder and related constructs as risk factors for intimate partner violence perpetration. *Aggression and Violent Behavior*, *24*, 95-106.

Jones, R. E. ve Melcher, B. H. (1982). Personality and the preference for modes of conflict resolution. *Human Relations*, *35*(8), 649-658.

Keltner, D. ve Kring, A. M. (1998). Emotion, social function, and psychopathology. *Review of General Psychology*, *2*(3), 320-342.

Kerbawy, A. M. (2016). *Examining level of differentation and conflict resolution styles used in romantic relationships and implications for romantic relationship satisfaction*. (Yayın No. 10153455) [Doktora tezi, Wayne State University]. ProQuest Dissertations Publishing.

Koren, P., Carlton, K. ve Shaw, D. (1980). Marital conflict: Relations among behaviors, outcomes, and distress. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *48*(4), 460-468.

Kurdek, L. A. (1994). Conflict resolution styles in gay, lesbian, heterosexual nonparent, and heterosexual parent couples. *Journal of Marriage and the Family*, *56*(3), 705-722.

Loas, G., Cormier, J. ve Perez-Diaz, F. (2011). Dependent personality disorder and physical abuse. *Psychiatry Research*, *185*(1-2), 167-170.

Lynam, D. R. ve Widiger, T. A. (2001). Using the five-factor model to represent the DSM-IV personality disorders: an expert consensus approach. *Journal of Abnormal Psychology*, *110*(3), 401-412.

Mackey, R. A., Diemer, M. A. ve O'Brien, B. A. (2000). Conflict-management styles of spouses in lasting marriages. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*, *37*(2), 134-148.

Maneta, E. K., Cohen, S., Schulz, M. S. ve Waldinger, R. J. (2013). Two to tango: A dyadic analysis of links between borderline personality traits and intimate partner violence. *Journal of Personality Disorders*, *27*(2), 233-243.

Margolin, G. ve Wampold, B. E. (1981). Sequential analysis of conflict and accord in distressed and nondistressed marital partners. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *49*(4), 554-567.

Markman, H. J. (1991). Constructive marital conflict is NOT an oxymoron. *Behavioral Assessment, 13*(1), 83-96.

McGlashan, T. H., Grilo, C. M., Sanislow, C. A., Ralevski, E., Morey, L. C., Gunderson, J. G., Skodol, A. E., Shea, M. T., Zanarini, M. C., Bender, D., Stout, R. L., Yen, S. ve Pagano, M. (2005). Two-year prevalence and stability of individual DSM-IV criteria for schizoty-

pal, borderline, avoidant, and obsessive-compulsive personality disorders: toward a hybrid model of axis II disorders. *American Journal of Psychiatry*, *162*(5), 883-889.

McHugh, M. C. ve Frieze, I. H. (2006). Intimate partner violence new directions. *Annals of the New York Academy of Sciences*, *1087*(1), 121-141.

Meloy, J. R. (1996). Stalking (obsessional following): A review of some preliminary studies. *Aggression and Violent Behavior*, *1*(2), 147-162.

Meloy, J. R. (1997). The clinical risk management of stalking: "Someone is watching over me…". *American Journal of Psychotherapy*, *51*(2), 174-184.

Meloy, J. R. (1998). The psychology of stalking. J. R. Meloy (Edt.), *The Psychology of Stalking: Clinical and Forensic Perspectives* içinde (ss. 2-21). Academic Press.

Merriam-Webster Dictionary. (1828). G. & C. Merriam Co. Publishers Springfield, Massachusetts, U.S.A.

Mouradian, V. (2000). Abuse in intimate relationships: Defining the multiple dimensions and terms. Wellesley, MA: National Violence Against Women Prevention Research Center. https://mainweb-v.musc.edu/vawprevention/research/defining.shtml

Munro, O. E. ve Sellbom, M. (2020). Elucidating the relationship between borderline personality disorder and intimate partner violence. *Personality and Mental Health*, *14*(3), 284-303.

Okuda, M., Olfson, M., Wang, S., Rubio, J. M., Xu, Y. ve Blanco, C. (2015). Correlates of intimate partner violence perpetration: Results from a National Epidemiologic Survey. *Journal of Traumatic Stress*, *28*(1), 49-56.

Pereira, M. E., Azeredo, A., Moreira, D., Brandão, I. ve Almeida, F. (2020). Personality characteristics of victims of intimate partner violence: A systematic review. *Aggression and Violent Behavior*, *52*, 1-11.

Putnam, L. L. ve Poole, M. S. (1987). Conflict and negotiation. F. M. Jablin, L. L. Putnam, K. H. Roberts ve L. W. Porter (Eds.), *Handbook of organizational communication: An interdisciplinary perspective* içinde (ss. 549-599). Sage Publications.

Rahim, A. (1983). A measure of styles of handling interpersonal conflict. *The Academy of Management Journal*, *26*(2), 368-376.

Rahim, M. A. (1986). Referent role and styles of handling interpersonal conflict. *The Journal of Social Psychology*, *126*(1), 79-86.

Ridley, C. A., Wilhelm, M. S. ve Surra, C. A. (2001). Married couples' conflict responses and marital quality. *Journal of Social and Personal Relationships*, *18*(4), 517-534.

Rinker, L. S. (2009). *Narcissism and type of violent relationships for perpetrators of intimate partner violence*. [Doktora tezi, Texas A&M University].

Rusbult, C. E. ve Martz, J. M. (1995). Remaining in an abusive relationship: An investment model analysis of nonvoluntary dependence. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *21*(6), 558-571.

Samp, J. A. (2017). Introduction. J. A. Samp (Edt.), *Communicating interpersonal conflict in close relationships. Contexts, challenges, and opportunities* içinde. Routledge.

Schaap, C., Buunk, B., ve Kerkstra, A. (1988). Marital conflict resolution. P. Nollar ve M. A. Fitzpatrick (Eds.), *Perspectives on marital interaction* içinde (ss. 202-244). Multilingual Matter.

Shorey, R. C., Cornelius, T. L. ve Bell, K. M. (2008). Behavioral theory and dating violence: A framework for prevention programming. *The Journal of Behavior Analysis of Offender and Victim Treatment and Prevention*, *1*(4), 1-13.

Smith, S. G., Zhang, X., Basile, K.C., Merrick, M.T., Wang, J., Kresnow, M. ve Chen, J. (2018). *The National Intimate Partner and Sexual Violence Survey (NISVS): 2015 data brief—updated release*. Atlanta, GA: National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention.

South, S. C., Turkheimer, E. ve Oltmanns, T. F. (2008). Personality disorder symptoms and marital functioning. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *76*(5), 769-780.

Spencer, C., Mallory, A. B., Cafferky, B. M., Kimmes, J. G., Beck, A. R. ve Stith, S. M. (2019). Mental health factors and intimate partner violence perpetration and victimization: A meta-analysis. *Psychology of Violence*, *9*(1), 1-17.

Sprey, J. (1969). The family as a system in conflict. *Journal of Marriage and the Family*, *31*(4), 699-706.

Stith, S. M., Smith, D. B., Penn, C. E., Ward, D. B. ve Tritt, D. (2004). Intimate partner physical abuse perpetration and victimization risk factors: A meta-analytic review. *Aggression and Violent Behavior*, *10*, 65–98.

Straus, M. A. (1979). Measuring intrafamily conflict and violence: The Conflict Tactics (CT) Scales. Journal of Marriage and Family, *41*(1), 75-88.

Sullaway, M. ve Christensen, A. (1983). Assessment of dysfunctional interaction patterns in couples. *Journal of Marriage and the Family*, *45*(3), 653-660.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2014). *Türkiye'de kadına yönelik aile içi şiddet araştırması.* http://www.hips.hacettepe.edu.tr/KKSA-TRAnaRaporKitap26Mart.pdf.

Vater, A. ve Schröder–Abé, M. (2015). Explaining the link between personality and relationship satisfaction: Emotion regulation and interpersonal behaviour in conflict discussions. *European Journal of Personality*, *29*, 201-215.

Vize, C. E., Collison, K. L., Miller, J. D. ve Lynam, D. R. (2019). Using Bayesian methods to update and expand the meta-analytic evidence of the five-factor model's relation to antisocial behavior. *Clinical Psychology Review*, *67*, 61-77.

Volkema, R. J. ve Bergmann, T. J. (1995). Conflict styles as indicators of behavioral patterns in interpersonal conflicts. *The Journal of Social Psychology*, *135*(1), 5-15.

Worthington Jr., E. L. (2005). *Hope-focused marriage counseling: A guide to brief therapy*. InterVarsity Press.

Romantik İlişkiler ve Cinsel Yaşam

F. Mahperi Uluyol

Romantik ilişkileri diğer yakın ilişkilerden ayıran önemli farklardan biri, çiftler arasındaki cinsel yaşamdır. Cinsel deneyimlerin çiftler için çoğunlukla romantik ve hoş diye tabir edebileceğimiz anları kapsadığını söyleyebiliriz ancak bu deneyimler kimi zaman bazı çiftler için nefret, kaygı veya üzüntü sebebi de olabilir. Nasıl oluyor da cinsel deneyim veya cinsel yaşam; çiftler veya birey üzerinde farklı duyguları tetikleyebiliyor? Bu soruya yönelik açıklamalar için ilk olarak cinsellik kavramını anlamak önemli görünmektedir. Dünya Sağlık Örgütü; cinselliği, "insanın sadece bedensel değil; duygusal, düşünsel ve toplumsal bütünlüğünü sağlayan, kişilik gelişimini, iletişimi ve sevginin paylaşımını olumlu yönde zenginleştiren ve arttıran sağlıklılık hâli" olarak tanımlamaktadır. Bu tanımdan yola çıkarak cinselliğin sadece bedensel düzeyde üreme veya haz elde etme amacını kapsamadığı, bireyin kişilik gelişimi, benlik değeri ve iyilik hâli üzerinde de olumlu veya olumsuz etkisinin olabileceği görülmektedir. Cinsel gelişim, doğum öncesi dönemde başlayıp yaşam boyu süren bir süreç olarak değerlendirilmelidir. Fiziksel değişimle birlikte kültürel ve psikolojik faktörler; cinsel davranışları ve cinsellikten beklentileri etkileyebilmektedir. Cinselliğe yönelik tutumlar ve duygular; bireylerin

faktörlerin etkili olduğu karmaşık bir yapı olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Kaynakça

Ahmed, F. A., Younis, I. ve Abdel-Fattah, M. (2020). Sexual myths in women. *Benha Journal of Applied Sciences*, *5*(4)*,* 107-123.

Aubin, S. ve Heiman, J. R. (2004). Sexual dysfunction from a relationship perspective. J. H. Harvey, A. Wenzel ve S. Sprecher (Eds.), *The handbook of sexuality in close relationships* içinde (ss. 477-517). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Bagwell-Gray, M. E. (2021). Women's experiences of sexual violence in intimate relationships: Applying a new taxonomy. *Journal of Interpersonal Violence*, *36*(13-14), 7813-7839.

Bagwell-Gray, M. E., Messing, J. T. ve Baldwin-White, A. (2015). Intimate partner sexual violence: A review of terms, definitions, and prevalence. *Trauma, Violence, & Abuse*, *16*(3), 316-335.

Barden-O'fallon, J., Tsui, A. ve Adewuyi, A. (2003). Social and proximate determinants of sexual activity in rural Nigeria. *Journal of Biosocial Science, 35*, 585-599.

Barden-O'Fallon, J., Tsui, A. ve Adewuyi, A. (2003). Social and proximate determinants of sexual activity in rural Nigeria. *Journal of Biosocial Science*, *35(4),* 585-599.

Becker, S. ve Tinkler, J. E. (2021). "This is my girl": How men's desires obscure women's sexual aggression experiences in public drinking settings. *Social Currents, 8*(1), 86-101.

Bendixen, M., Ottesen Kennair, L. E. ve Buss, D. M. (2015). Jealousy: Evidence of strong sex differences using both forced choice and continuous measure paradigms. *Personality and Individual Differences, 86,* 212-216.

Birnbaum, G. E. ve Reis, H. T. (2019). Evolved to be connected: The dynamics of attachment and sex over the course of romantic relationships. *Current Opinion in Psychology, 25,* 11-5.

Birnbaum, G. E., Reis, H. T., Mikulincer, M., Gillath, O. ve Orpaz, A. (2006). When sex is more than just sex: Attachment orientations, sexual experience, and relationship quality. *Journal of Personality and Social Psychology, 91*(5), 929-943.

Blanc, A. (2021). Acculturation and sexual attitudes: A systematic review. *Sexuality Research and Social Policy*, *1-18*.

Block, C. R. ve Block, R. (2012). Margo Wilson´s contributions to the Chicago Homicide Dataset: Sexual rivalry and sexual jealousy. *Homicide Studies, 16,* 404-427.

Bogaert, A. F. ve Sadava, S. (2002). Adult attachment and sexual behavior. *Personal Relationships, 9,* 191-204.

Busby D. M., Hanna-Walker, V. ve Yorgason, J.B. (2020). A closer look at attachment, sexuality, and couple relationships. *Journal of Social and Personal Relationships*, *37*(4), 1362-1385.

Buss, D. M. ve Schmitt, D. P. (2019). Mate preferences and their behavioral manifestations. *Annual Review of Psychology*, *70*, 77-110.

Buss, D. M., Larsen, R., Westen, D. ve Semmelroth, J. (1992). Sex differences in jealousy: Evolution, physiology, and psychology. *Psychological Science, 3*, 251-255.

Buss, D. M., Shackelford, T. K., Kirkpatrick, L. A., Choe, J. A., Lim, H. K., Hasegawa, M., Hasegawa, T. ve Bennett, K. (1999). Jealousy and the nature of beliefs about infidelity: Tests of competing hypotheses about sex differences in the United States, Korea, and Japan. *Personal Relationships, 6,* 125-150.

Byers, E. S. (1999). The interpersonal exchange model of sexual satisfaction: Implications for sex therapy with couples. *Canadian Journal of Counselling, 32,* 95-111.

Byers, E. S. (2005). Relationship satisfaction and sexual satisfaction: A longitudinal study of individuals in long-term relationships. *Journal of Sex Research, 42*, 113-118.

CETAD (2007). *Cinsel Yaşam ve Sorunları*. Cinsel Eğitim Tedavi ve Araştırma Derneği Yayınları.

Cohen, D. L. ve Belsky, J. (2008). Avoidant romantic attachment and female orgasm: Testing an emotion-regulation hypothesis. *Attachment and Human Development, 10*(1), 1-10.

Cook, S. L., Gidycz, C. A., Koss, M. P. ve Murphy, M. (2011). Emerging issues in the measurement of rape victimization. *Violence Against Women, 17,* 201-218.

Cooper, M. L., Talley, A. E., Sheldon, M. S., Levitt, A. ve Barber, L. L. (2008). A dyadic perspective on approach and avoidance motives for sexual behavior. A. J. Elliot (Ed.), *Handbook of approach and avoidance motivation* içinde (ss. 615-632).

Costa, R. M. ve Brody, S. (2011). Anxious and avoidant attachment, vibrator use, anal sex, and impaired vaginal orgasm. *Journal of Sexual Medicine, 8*, 2493-2500.

Cramer, R. E., Abraham, W. T., Johnson, L. M. ve Manning-Ryan, B. (2001). Gender differences in subjective distress to emotional and sexual infidelity: Evolutionary or logical inference explanation?. *Current Psychology*, *20*(4), 327-336.

Dewitte, M. ve Mayer, A. (2018). Exploring the link between daily relationship quality, sexual desire, and sexual activity in couples. *Archives of Sexual Behavior*, *47*, 1675-1686.

Dewitte, M. (2012). Different perspectives on the sex-attachment link: Towards an emotion motivational account. *Journal of Sex Research, 49*(2-3), 105-124.

Duntley, J. D. ve Buss, D. M. (2012). The evolution of stalking. *Sex Roles, 66*, 311-327.

Edwards, J. N. ve Booth, A. (1994). Sexuality, marriage, and well-being: The middle years. A. S. Rossi (Ed.), *Sexuality across the life course* içinde (ss. 233-259). The University of Chicago Press.

Fallis, E. E., Rehman, U. S., Woody, E. Z. ve Purdon, C. (2016). The longitudinal association of relationship satisfaction and sexual satisfaction in long-term relationships. *Journal of Family Psychology, 30*(7), 822-831.

Feeney, J. A. ve Noller, P. (2004). Attachment and sexuality in close relationships. J. H. Harvey, A. Wenzel ve S. Sprecher, (Eds.), The handbook of sexuality in close relationships içinde (ss. 183-201). Lawrence Erlbaum Associates Publishers

Fernet, M., Heber, M., Brodeur, G. ve Théorêt, V. (2019). "When you're in a relationship, you say no, but your partner insists": Sexual dating violence and ambiguity among girls and young women. *Journal of Interpersonal Violence, 36*(19-20), 9436-9459.

Garrido-Macías, M., Valor-Segura, I. ve Expósito, F. (2020). Which tactics of sexual violence predict leaving the relationship? The role of dependence towards partner. *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context, 12*(2), 53-60.

Gentzler, A. L. ve Kerns, K. A. (2004). Associations between insecure attachment and sexual experiences. *Personal Relationships, 11*(2), 249-265.

Gewirtz-Meydan, A. ve Finzi-Dottan, R. (2018). Sexual satisfaction among couples: The role of attachment orientation and sexual motives. *The Journal of Sex Research, 55*(2*),* 178-190.

Gidycz, C. A., Warkentin, J. B. ve Orchowski, L. M. (2007). Predictors of perpetration of verbal, physical, and sexual violence: A prospective analysis of college men. *Psychology of Men & Masculinity*, *8*(2), 79-94.

Golbasi, Z., Evcili, F., Eroglu, K. ve Bircan, H. (2016). Sexual myths scale (SMS): Development, validity and reliability in Turkey. *Sexuality and Disability*, *34*(1), 75-87.

Granot, M., Zisman-Ilani, Y., Ram, E., Goldstick, O. ve Yovell, Y. (2011). Characteristics of attachment style in women with dyspareunia. *Journal of Sex and Marital Therapy, 37*(1), 1-16.

Gunes, M., Akçalı, H., Dede, O., Okan, A., Bulut, M., Demir, S., Atli, A. ve Sir, A. (2016). Prematür ejakülasyon olgularında cinsel mitlere inanma düzeyi. *Dicle Tıp Dergisi; 43* (2), 319-328.

Heiman, J. R., Long, J. S., Smith, S. N., Fisher, W. A., Sand, M. S. ve Rosen, R. C. (2011). Sexual satisfaction and relationship happiness in midlife and older couples in five countries. *Archives of Sexual Behavior.*, *40***,** 741-753.

Hendrick, C. ve Hendrick, S. S. (2004). Sex and romantic love: Connects and disconnects. *The handbook of sexuality in close relationships* içinde (ss. 169-192). Psychology Press.

Hill, C. A. ve Preston, L. K. (1996). Individual differences in the experience of sexual motivation: Theory and measurement of dispositional sexual motives. *The Journal of Sex Research*, *33*(1), 27-45.

Horne, S. ve Zimmer-Gembeck, M. J. (2005). Female sexual subjectivity and well-being: Comparing late adolescents with different sexual experiences. *Sexuality Research and Social Policy*, *2*(3*),* 25-40.

İncesu, C. (2004). Cinsel işlevler ve cinsel işlev bozuklukları. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, *7*(3), 3-13.

Krahé, B. ve Berger, A. (2013). Men and women as perpetrators and victims of sexual aggression in heterosexual and same-sex encounters: A study of first-year college students in Germany. *Aggressive Behavior, 39*(5), 391-404.

Krahe´, B. ve Vanwesenbeeck, I. (2015). Mapping an agenda for the study of youth sexual aggression in Europe: Assessment, principles of good practice, and the multilevel analysis of risk factors. *Journal of Sexual Aggression, 260,* 1-16.

Lawrance, K. ve Byers, E. S. (1995). Sexual satisfaction in long-term heterosexual relationships: The interpersonal exchange model of sexual satisfaction. *Personal Relationships, 2*, 267-285.

Leigh, B. C. (1989). Reasons for having and avoiding sex: Gender, sexual orientation, and relationship to sexual behavior. *Journal of Sex Research*, *26*(2), 199-209.

Levine, S. B. (2003). The nature of sexual desire: A clinician's perspective. *Archives of Sexual Behavior*, *32*(3), 279-285.

Liu, C. (2003). Does quality of marital sex decline with duration?. *Archives of Sexual Behavior, 32*, 55-60.

MarSánchez-Fuentesa, M., Santos-Iglesiasb, P. ve Carlos Sierra, J. (2014). A systematic review of sexual satisfaction. *International Journal of Clinical and Health Psychology, 14* (1), 67-75.

McNulty, J. K., Wenner, C. A. ve Fisher, T. D. (2016). Longitudinal associations among relationship satisfaction, sexual satisfaction, and frequency of sex in early marriage. *Archives of Sexual Behavior, 45*, 85-97.

Meston, C. M. ve Buss, D. M. (2007). Why humans have sex. *Archives of Sexual Behavior*, *36*(4), 477-507.

Mikulincer, M. ve Shaver, P. R. (2007). *Attachment in adulthood: Structure, dynamics, and change*. The Guilford Press.

Mikulincer, M. (2006). Attachment, caregiving, and sex within romantic relationships: A behavioral systems perspective. M. Mikulincer & G. S. Goodman (Eds.), *Dynamics of romantic love: Attachment, caregiving, and sex* içinde (ss. 23-44). The Guilford Press.

Mogilski, J. K., Reeve, S. D., Nicolas, S. C., Donaldson, S. H., Mitchell, V. E. ve Welling, L. L. (2019). Jealousy, consent, and compersion within monogamous and consensually non-monogamous romantic relationships. *Archives of Sexual Behavior, 48(*6), 1811-1828.

Nulufer Erbil, R. N. (2019). Relationship between sexual myths and sexual function of women. *International Journal of Caring Sciences*, *12*(3), 1570-1579.

Paat, Y. F., Markham, C. ve Peskin, M. (2020). Psycho-emotional violence, its association, co-occurrence, and bidirectionality with cyber, physical and sexual violence. *Journal of Child & Adolescent Trauma, 13*, 365-380.

Pascoal, P. M., Narciso, I. D. S. B. ve Pereira, N. M. (2014). What is sexual satisfaction? Thematic analysis of lay people's definitions. *Journal of Sex Research*, *51*(1), 22-30.

Regan, P. C. (1998). Of lust and love: Beliefs about the role of sexual desire in romantic relationships. *Personal Relationships*, *5*(2), 139-157.

Samji, K. ve Vasquez, E.A. (2020) The link between myths about sexual aggression and sexual objectification via hostile attitudes toward women, *Journal of Sexual Aggression, 26(3),* 385-393.

Schoenfeld, E. A., Loving, T. J., Pope, M. T., Huston, T. L. ve Štulhofer, A. (2017). Does sex really matter? Examining the connections between spouses' nonsexual behaviors, sexual frequency, sexual satisfaction, and marital satisfaction. *Archives of sexual behavior*, *46*(2), 489-501.

Schuster, I., Krahé, B. ve Toplu-Demirtaş, E. (2016). Prevalence of sexual aggression victimization and perpetration in a sample of female and male college students in Turkey. *The Journal of Sex Research*, *53*(9), 1139-1152

Schwartz, P. ve Young, L. (2009). Sexual satisfaction in committed relationships. *Sexuality Research and Social Policy,* 6**,** 1-17.

Sheets, V. L. ve Wolfe, M. D. (2001). Sexual jealousy in heterosexuals, lesbians, and gays. *Sex Roles, 44*(5), 255-276.

Smith, K., Cénat, J. M., Lapierre, A., Dion, J., Hébert, M. ve Côté, K. (2018). Cyber dating violence: Prevalence and correlates among high school students from small urban areas in Quebec. *Journal of Affective Disorders, 234,* 220-223.

Sprecher, S. (2002). Sexual satisfaction in premarital relationships: Associations with satisfaction, love, commitment, and stability. *Journal of Sex Research, 39*, 190-196.

Stafford, L., Kline, S. L. ve Rankin, C. T. (2004). Married individuals, cohabiters, and cohabiters who marry: A longitudinal study of relational and individual well-being. *Journal of Social and Personal Relationships, 21*(2), 231-248.

Syme, M. L. ve Cohn, T. J. (2021). Aging sexual stereotypes and sexual expression in mid-and later life: examining the stereotype matching effect. *Aging & Mental Health*, *25*(8), 1507-1514.

Tavara, L. (2006). Sexual violence. *Best Practice & Research Clinical Obstetrics & Gynaecology*, *20*(3), 395-408.

Valdez, C. M., Leonhardt, N. D. ve Busby, D. M. (2020). Sexual passion and attachment: Sexual passion style as a mediator between attachment insecurity and sexual satisfaction in committed relationships. *Journal of Marital and Family Therapy 47*(3), 614-628.

Van Lankveld, J., Jacobs, N., Thewissen, V., Dewitte, M. ve Verboon, P. (2018). The associations of intimacy and sexuality in daily life: Tem-

poral dynamics and gender effects within romantic relationships. *Journal of Social and Personal Relationships, 35*(4), 557-576.

Vowels, L. M. ve Mark, K. P. (2020). Relationship and sexual satisfaction: a longitudinal actor–partner interdependence model approach. *Sexual and Relationship Therapy, 35* (1), 46-59.

Wiederman, M. W. ve Allgeier, E. R. (1993). Gender differences in sexual jealousy: Adaptionist or social learning explanation?. *Ethology and Sociobiology, 14*(2), 115-140.

Willoughby, B. J., Farero, A. M. ve Busby, D. M. (2014). Exploring the effects of sexual desire discrepancy among married couples. *Archives of Sexual Behavior*, *43*(3), 551–562.

Wincentak, K., Connolly, J. ve Card, N. (2017). Teen dating violence: A meta-analytic review of prevalence rates. *Psychology of Violence*, *7*(2), 224-241.

Yarber, W. L., Sayad, B. W. ve Strong, B. (2013). *Human sexuality: Diversity in contemporary America* (ss. 113-116). McGraw-Hill.

Yeh, H. C., Lorenz, F. O., Wickrama, K. A., Conger, R. D. ve Elder, G. H. Jr. (2006). Relationships among sexual satisfaction, marital quality and marital instability at midlife. *Journal of Family Psychology, 20,* 339-343.

Yoo, H., Bartle-Haring, S., Day, R. D. ve Gangamma, R. (2014). Couple communication, emotional and sexual intimacy, and relationship satisfaction. *Journal of Sex & Marital Therapy*, *40*(4), 275-293.

Young, B. J. ve Furman, W. (2013). Predicting commitment in young adults' physically aggressive and sexually coercive dating relationships. *Journal of Interpersonal Violence*, *28*(17), 3245-3264.

Yucel, D. ve Gassanov, M. A. (2010). Exploring actor and partner correlates of sexual satisfaction among married couples. *Social Science Research, 39*, 725-738.

Romantik İlişkiler ve Sağlık

Nermin Taşkale

Biyolojik, psikolojik ve sosyal etmenlerden etkilenen sağlık, yaşamın sürdürülmesi ve yaşam kalitesinin artırılması noktasında kilit bir rol oynamaktadır. Çok boyutlu ve karmaşık yapısı ile romantik ilişkiler de sağlık üzerinde etki sahibidir. Bu yazıda, ilk olarak sağlık kavramına yönelik güncel yaklaşımlar gözden geçirildikten sonra romantik ilişkilerin sağlık ve hastalıklar üzerindeki etkileri ele alınmaktadır. Bu süreçte paralel olarak sağlığın romantik ilişkiler üzerindeki olası etkilerine de yer verilmektedir. Devamında ise sağlık ve romantik ilişkiler arasındaki etkileşimlerin ortaya çıkmasında rol oynayan fizyolojik ve davranışsal mekanizmalar ele alınmaktadır. Bu açıklamalar sonrasında cinsiyetin sağlık ve romantik ilişkiler arasındaki ilişkide oynadığı role değinilmektedir. Romantik ilişkiler ve sağlık arasındaki karşılıklı ilişkide çatışma ve şiddet deneyimlerinin rolü ise ayrı bir başlık altında değerlendirilmektedir.

Sağlık Nedir, Ne Değildir?

Sağlıklı olmak yalnızca hastalığın ya da bedensel bir engelin olmayışını değil; bedenen, zihnen ve sosyal açıdan tam bir iyilik

yolojik mekanizmalara ait unsurlar kadar sağlık davranışlarının da rolü bulunmaktadır. Örneğin, çiftlerin birbirlerinin tedavilerini takip etmeleri, sağlıklı beslenme ve egzersiz gibi sağlık davranışlarını gerçekleştirme konusunda birbirlerine destek olmaları birbirlerinin sağlıkları üzerinde etkili olmalarına yol açmaktadır. Romantik ilişkiler ve sağlık arasındaki karşılıklı ilişki, her iki cinsiyet için de geçerli olmakla birlikte erkeklerin kadınların bakım vermesinden daha olumlu destek alıp kadınlara kıyasla sağlık açısından daha avantajlı durumda oldukları anlaşılmaktadır. Cinsiyet rolleri ile pekiştiği düşünülen bu durumun, kadınları sağlık açısından daha kırılgan bir pozisyonda bıraktığı anlaşılmaktadır. Bu bilgiler ışığında, sağlığın bütüncül olarak değerlendirilerek romantik ilişki deneyimlerinin sağlık üzerindeki etkilerinin daha iyi anlaşılıp psikolojik ve tıbbi sağlık değerlendirme ve müdahalelerinde romantik ilişkiler ve sağlık arasındaki etkileşimin dikkate alınması son derece önemlidir.

Kaynakça

Abbey, R. D., Clopton, J. R. ve Humphreys, J. D. (2007). Obsessive–compulsive disorder and romantic functioning. *Journal of Clinical Psychology, 63*(12), 1181-1192.

Acevedo, B. P., Aron, A., Fisher, H. E. ve Brown, L. L. (2012a). Neural correlates of marital satisfaction and well-being: reward, empathy, and affect. *Clinical Neuropsychiatry, (1),* 20-31.

Acevedo, B. P., Aron, A., Fisher, H. E. ve Brown, L. L. (2012b). Neural correlates of long-term intense romantic love. *Socail Cognitive and Affective Neuroscience, 7*(2), 145-159.

Alberti, K. G. M. M., Eckel, R. H., Grundy, S. M., Zimmet, P. Z., Cleeman, J. I., Donato, K. A., Fruchart, J. A., James, W. P. T., Loria, C. M. ve Smith Jr, S. C. (2009). Harmonizing the metabolic syndrome: A joint interim statement of the International Diabetes Federation Task Force on Epidemiology and Prevention; National Heart, Lung, and Blood Institute; American Heart Association; World Heart Federation; International Atherosclerosis Society; and International Association for the Study of Obesity. *Circulation, 120*(16), 1640-1645.

Amerikan Psikiyatri Birliği. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5. Baskı). Amerikan Psikiyatri Birliği.

Arcelus, J., Yates, A. ve Whiteley, R. (2012). Romantic relationships, clinical and sub-clinical eating disorders: a review of the literature. *Sexual and Relationship Therapy, 27*(2), 147-161.

Blais, R. K. (2020). Lower sexual satisfaction and function mediate the association of assault military sexual trauma and relationship satisfaction in partnered female service members/veterans. *Family Process, 59*(2), 586-596.

Blais, R. K., Hess, R. A. ve Serang, S. (2021). The buffering role of higher romantic relationship satisfaction on the association of hazardous drinking with PTSD and depression symptoms among female military service members/veterans. *Addictive Behaviors, 123*.

Boeding, S. E., Paprocki, C. M., Baucom, D. H., Abramowitz, J. S., Wheaton, M. G., Fabricant, L. E. ve Fischer, M. S. (2013). Let me check that for you: Symptom accommodation in romantic partners of adults with obsessive–compulsive disorder. *Behaviour Research and Therapy, 51*(6), 316-322.

Cano, A. (2004). Pain catastrophizing and social support in married individuals with chronic pain: The moderating role of pain duration. *Pain, 110*(3), 656-664.

Cao, H., Zhou, N., Fang, X. ve Fine, M. (2017). Marital well-being and depression in Chinese marriage: Going beyond satisfaction and ruling out critical confounders. *Journal of Family Psychology, 31*(6), 775-784.

Chen, J. H., Waite, L. J. ve Lauderdale, D. S. (2015). Marriage, relationship quality, and sleep among U.S. older adults. *Marriage and Sleep Quality, 56*(3), 356-377.

Coyte, P. C., Asche, C. V., Croxford, R. ve Chan, B. (1998). The economic cost of musculoskeletal disorders in Canada. *Arthritis & Rheumatism: Official Journal of the American College of Rheumatology, 11*(5), 315-325.

Craparo, G., Gori, A., Petruccelli, I., Cannella, V. ve Simonelli, C. (2014). Intimate partner violence: relationships between alexithymia, depression, attachment styles, and coping strategies of battered women. *The Journal of Sexual Medicine, 11*(6), 1484-1494.

Damasio, A. R. (2006). *Descartes' in yanılgısı* (B. Atlamaz, Çev.). Varlık Yayınları. (Orijinal çalışma basım yılı: 1994).

Davis, C. R., Usher, N., Dearing, E., Barkai, A. R., Crowell-Doom, C., Neupert, S. D., Mantzoros, C. S. ve Crowell, J. A. (2014). Attachment and the metabolic syndrome in midlife: The role of interview-based discourse patterns. *Psychosomatic Medicine, 76*(8), 611-621.

Dick, C. H., Renes, S. L., Morotti, A. ve Strange, A. T. (2013). Understanding and assisting couples affected by an eating disorder. *The American Journal of Family Therapy, 41*(3), 232-244.

Dillon, G., Hussain, R., Loxton, D. ve Rahman, S. (2013). Mental and physical health and intimate partner violence against women: A review of the literature. *International Journal of Family Medicine, 2013*, 313909.

Djalovski, A., Kinreich, S., Zagoory-Sharon, O. ve Feldman, R. (2021). Social dialogue triggers biobehavioral synchrony of partners' endocrine response via sex-specific, hormone-specific, attachment-specific mechanisms. *Scientific Reports, 11*(1), 12421.

Doron, G., Derby, D. S. ve Szepsenwol, O. (2014). Relationship obsessive compulsive disorder (ROCD): A conceptual framework. *Journal of Obsessive-Compulsive and Related Disorders, 3*(2), 169-180.

Doron, G., Derby, D. S., Szepsenwol, O. ve Talmor, D. (2012a). Tainted love: Exploring relationship-centered obsessive compulsive symptoms in two non-clinical cohorts. *Journal of Obsessive-Compulsive and Related Disorders, 1*(1), 16-24.

Doron, G., Derby, D. S., Szepsenwol, O. ve Talmor, D. (2012b). Flaws and all: Exploring partner-focused obsessive-compulsive symptoms. *Journal of Obsessive-Compulsive and Related Disorders, 1*(4), 234-243.

Dünya Sağlık Örgütü. (1948). Editorial. *Bulletin of the World Health Organization, 1*(1), 5-6.

Eddington, A. R., Mullins, L. L., Fedele, D. A., Ryan, J. L. ve Junghans, A. N. (2010). Dating relationships in college students with childhood-onset asthma. *Journal of Asthma, 47*(1), 14-20.

Elmerstig, E., Wijma, B. ve Swahnberg, K. (2013). Prioritizing the partner's enjoyment: A population-based study on young Swedish women with experience of pain during vaginal intercourse. *Journal of Psychosomatic Obstetrics & Gynecology, 34*(2), 82-89.

Engel, G. L. (1977). The need for a new medical model: A challenge for biomedicine. *Science, 196*(4286), 129-136.

Finn, E., Morrison, T. G. ve McGuire, B. E. (2018). Correlates of sexual functioning and relationship satisfaction among men and women experiencing chronic pain. *Pain Medicine, 19*(5), 942-954.

Fleming, C. B., Lee, C. M., Rhew, I. C., Ramirez, J. J., Abdallah, D. A. ve Fairlie, A. M. (2018). Descriptive and prospective analysis of young adult alcohol use and romantic relationships: Disentangling between-and within-person associations using monthly assessments. *Substance Use & Misuse, 53*(13), 2240-2249.

Glanz, K., Rimer, B. K. ve Viswanath, K. (2008). *Health behavior and health education: theory, research, and practice*. John Wiley & Sons.

Gouin, J. P., Glaser, R., Loving, T. J., Malarkey, W. B., Stowell, J., Houts, C. ve Kiecolt-Glaser, J. K. (2009). Attachment avoidance predicts inflammatory responses to marital conflict. *Brain, Behavior, and Immunity, 23*(7), 898-904.

Hargreave, F. E. ve Nair, P. (2009). The definition and diagnosis of asthma. *Clinical & Experimental Allergy, 39*(11), 1652-1658.

Hershow, R. B., Reyes, H. L. M. N., Ha, T. V., Chander, G., Mai, N. V. T., Sripaipan, T., Dowdy, D. W., Latkin, C., Hutton, H., Pettifor, A., Maman, S., Frangakis, C. ve Go, V. F. (2021). Evaluating the effects of two alcohol reduction counseling interventions on intimate partner violence perpetration: secondary analysis of a three-arm randomized controlled trial among Vietnamese men with HIV. *Addiction, 116*, 2712-2723.

Hill, J., Bird, H. ve Thorpe, R. (2003). Effects of rheumatoid arthritis on sexual activity and relationships. *Rheumatology, 42*(2), 280-286.

Holmes, L. J., Yorke, J. A., Dutton, C., Fowler, S. J. ve Ryan, D. (2019). Sex and intimacy in people with severe asthma: A qualitative study. *BMJ Open Respiratory Research, 6*(1), e000382.

Holt-Lunstad, J., Birmingham, W. ve Jones, B. Q. (2008). Is there something unique about marriage? The relative impact of marital status, relationship quality, and network social support on ambulatory blood pressure and mental health. *Annals of Behavioral Medicine, 35*(2), 239-244.

Jaremka, L. M., Glaser, R., Malarkey, W. B. ve Kiecolt-Glaser, J. K. (2013). Marital distress prospectively predicts poorer cellular immune function. *Psychoneuroendocrinology, 38*(11), 2713-2719.

Johnson, M. O., Dilworth, S. E., Taylor, J. M., Darbes, L. A., Comfort, M. L. ve Neilands, T. B. (2012). Primary relationships, HIV treatment adherence, and virologic control. *AIDS Behavior, 16*(6), 1511-1521.

Kansky, J. ve Allen, J. P. (2018). Long-term risks and possible benefits associated with late adolescent romantic relationship quality. *Journal of Youth and Adolescence, 47*(7), 1531-1544.

Kasalova, P., Prasko, J., Holubova, M., Vrbova, K., Zmeskalova, D., Slepecky, M. ve Grambal, A. (2018). Anxiety disorders and marital satisfaction. *Neuroendocrinology Letters, 38*(8), 555-564.

Kasalova, P., Prasko, J., Ociskova, M., Holubova, M., Vanek, J., Kantor, K., Minarikova, K., Hodny, F., Slepecky, M. ve Barnard, L. (2020). Marriage under control: Obsessive compulsive disorder and partnership. *Neuroendocrinology Letters, 41*(3), 134-145.

Kazan, D., Calear, A. L. veBatterham, P. J. (2016). The impact of intimate partner relationships on suicidal thoughts and behaviours: A systematic review. *Journal of Affective Disorders, 190*, 585-598.

Kiecolt-Glaser, J. K. ve Wilson, S. J. (2017). Lovesick: How couples' relationships influence health. *Annual Review of Clinical Psychology, 13*, 421-443.

Kim, M. ve Kim, H. S. (2018). Mediator effect of marital intimacy on the relationship between depression and marital satisfaction of infertile women. *Journal of Korean Public Health Nursing, 32*(1), 96-108.

Knobloch, L. K., Knobloch-Fedders, L. M. ve Yorgason, J. B. (2018). Communication of military couples during deployment predicting generalized anxiety upon reunion. *Journal of Family Psychology, 32*(1), 12-21.

Kool, M. B., Woertman, L., Prins, M. A., Van Middendorp, H. ve Geenen, R. (2006). Low relationship satisfaction and high partner involvement predict sexual problems of women with fibromyalgia. *Journal of Sex & Marital Therapy, 32*(5), 409-423.

Leonard, M. T., Cano, A. ve Johansen, A. B. (2006). Chronic pain in a couples context: A review and integration of theoretical models and empirical evidence. *Journal of Pain, 7*(6), 377-390.

Leong, A., Rahme, E. ve Dasgupta, K. (2014). Spousal diabetes as a diabetes risk factor: A systematic review and meta-analysis. *BMC Medicine, 12*, 1-12.

LeRoy, A. S., Petit, W. E., Brown, R. L., Murdock, K. W., Garcini, L. M., Stowe, R. P. ve Fagundes, C. P. (2020). Relationship satisfaction determines the association between Epstein–Barr virus latency and somatic symptoms after the loss of a spouse. *Personal Relationships, 27*(3), 652-673.

Linden-Carmichael, A. N., Lau-Barraco, C. ve Kelley, M. L. (2016). College student dating partner drinking profiles: Differences in relati-

onship functioning and relationship-specific alcohol expectancies. *Substance Use & Misuse, 51*(7), 840-852.

Love, H. A., Nalbone, D. P., Hecker, L. L., Sweeney, K. A. ve Dharnidharka, P. (2018). Suicidal risk following the termination of romantic relationships. *Crisis, 39*(3), 166-174.

Markey, C. N., Markey, P. M. ve Gray, H. F. (2007). Romantic relationships and health: An examination of individuals' perceptions of their romantic partners' influences on their health. *Sex Roles, 57*(5), 435-445.

Martire, L. M., Stephens, M. A., Mogle, J., Schulz, R., Brach, J. ve Keefe, F. J. (2013). Daily spousal influence on physical activity in knee osteoarthritis. *Annals of Behavioral Medicine, 45*(2), 213-223.

Mirsu-Paun, A. ve Oliver, J. A. (2017). How much does love really hurt? A meta-analysis of the association between romantic relationship quality, breakups and mental health outcomes in adolescents and young adults. *Journal of Relationship Research, 8*.

Monin, J. K., Manigault, A., Levy, B. R., Schulz, R., Duker, A., Clark, M. S., Van Ness, P. H. ve Kershaw, T. (2019). Gender differences in short-term cardiovascular effects of giving and receiving support for health concerns in marriage. *Health Psychology, 38*(10), 936-947.

Muyingo, L., Smith, M. M., Sherry, S. B., McEachern, E., Leonard, K. E. ve Stewart, S. H. (2020). Relationships on the rocks: A meta-analysis of romantic partner effects on alcohol use. *Psychology of Addictive Behaviors, 34*(6), 629-640.

Özgüç, S. ve Tanrıverdi, D. (2018). Relations between depression level and conflict resolution styles, marital adjustments of patients with major depression and their spouses. *Archives of Psychiatric Nursing, 32*(3), 337-342.

Paltell, K. C., Smith, R. L., Kansky, J., Cox, C. M., Amstadter, A. B., Dick, D., The Spit for Science Working Group, Salvatore, J. E. ve Berenz, E. C. (2020). Posttraumatic stress disorder symptoms, relationship quality, and risky alcohol use among trauma-exposed students. *Addictive Behaviors, 102*.

Porter, E. ve Chambless, D. L. (2014). Shying away from a good thing: Social anxiety in romantic relationships. *Journal of Clinical Psychology, 70*(6), 546-561.

Potter, L. C., Morris, R., Hegarty, K., García-Moreno, C. ve Feder, G. (2021). Categories and health impacts of intimate partner violence in the World Health Organization multi-country study on women's he-

alth and domestic violence. *International Journal of Epidemiology, 50*(2), 652-662.

Ramirez, A. L., Perez, M. ve Taylor, A. (2012). Preliminary examination of a couple-based eating disorder prevention program. *Body Image, 9*(3), 324-333.

Roberson, P. N. E., Norona, J. C., Lenger, K. A. ve Olmstead, S. B. (2018). How do relationship stability and quality affect wellbeing?: Romantic relationship trajectories, depressive symptoms, and life satisfaction across 30 years. *Journal of Child and Family Studies, 27*, 2171-2184.

Roberson, P. N. E., Shorter, R. L., Woods, S. ve Priest, J. (2018). How health behaviors link romantic relationship dysfunction and physical health across 20 years for middle-aged and older adults. *Social Science & Medicine, 201*, 18-26.

Schmaling, K. B., Wamboldt, F., Telford, L., Newman, K. B., Hops, H. ve Eddy, J. M. (1996). Interaction of asthmatics and their spouses: A preliminary study of individual differences. *Journal of Clinical Psychology in Medical Settings, 3*(3), 211-218.

Schroeter, C., Ehrenthal, J. C., Giulini, M., Neubauer, E., Gantz, S., Amelung, D., Balke, D. ve Schiltenwolf, M. (2015). Attachment, symptom severity, and depression in medically unexplained musculoskeletal pain and osteoarthritis: A cross-sectional study. *PLoS One, 10*(3).

Scott, K. M., Bruffaerts, R., Tsang, A., Ormel, J., Alonso, J., Angermeyer, M. C., Benjet, C., Bromet, E., De Girolamo, G., De Graaf, R., Gasquet, I., Gureje, O., Haro, J. M., He, Y., Kessler, R. C., Levinson, D., Mneimneh, Z. N., Oakley Browne, M. A., Posada-Villa, J., … Von Korff, M. (2007). Depression-anxiety relationships with chronic physical conditions: Results from the World Mental Health Surveys. *Journal of Affective Disorders, 103*(1-3), 113-120.

Selcuk, E., Stanton, S. C., Slatcher, R. B. ve Ong, A. D. (2017). Perceived partner responsiveness predicts better sleep quality through lower anxiety. *Social Psychological and Personality Science, 8*(1), 83-92.

Simon, R. W. ve Barrett, A. E. (2010). Nonmarital romantic relationships and mental health in early adulthood: Does the association differ for women and men? *Journal of Health and Social Behavior, 51*(2), 168-182.

Smith, R. L., Dick, D. M., Amstadter, A., Thomas, N., The Spit for Science Working Group ve Salvatore, J. E. (2021). A longitudinal study of the moderating effects of romantic relationships on the associations between alcohol use and trauma in college students. *Addiction*.

Soller, B. (2014). Caught in a bad romance: Adolescent romantic relationships and mental health. *Journal of Health and Social Behavior, 55*(1), 56-72.

South, S. C. (2021). Pathology in relationships. *Annual Review of Clinical Psychology, 17*, 577-601.

Starka, L. (2007). Endocrine factors of pair bonding. *Prague Med Rep, 108*(4), 297-305.

Strazdins, L. ve Broom, D. H. (2004). Acts of love (and work) gender imbalance in emotional work and women's psychological distress. *Journal of Family Issues, 25*(3), 356-378.

Taşkale, N. (2018). *Yakın ilişki şiddeti mağduru evli kadınların evliliği bitirme eğilimleri ve ilişkiyi sürdürme gerekçeleri.* Paper presented at the 4. Uluslararası Farklı Şiddet Boyutları ve Toplumsal Algı Kongresi, İstanbul.

Troxel, W. M., Robles, T. F., Hall, M. ve Buysse, D. J. (2007). Marital quality and the marital bed: Examining the covariation between relationship quality and sleep. *Sleep Medicine Reviews, 11*(5), 389-404.

Uchino, B. N., Smith, T. W. ve Berg, C. A. (2014). Spousal relationship quality and cardiovascular risk: Dyadic perceptions of relationship ambivalence are associated with coronary-artery calcification. *Psychological Science, 25*(4), 1037-1042.

Ueker, J. E. (2012). Marriage and mental health among young adults. *Journal of Health and Social Behavior, 53*(1), 67-83.

Verhallen, A. M., Renken, R. J., Marsman, J. C. ve Ter Horst, G. J. (2019). Romantic relationship breakup: An experimental model to study effects of stress on depression (-like) symptoms. *PLoS One, 14*(5), e0217320.

Wenzel, A., Graff-Dolezal, J., Macho, M. ve Brendle, J. R. (2005). Communication and social skills in socially anxious and nonanxious individuals in the context of romantic relationships. *Behavior Research and Therapy, 43*(4), 505-519.

Whisman, M. A., Dementyeva, A., Baucom, D. H. ve Bulik, C. M. (2012). Marital functioning and binge eating disorder in married women. *International Journal of Eating Disorders, 45*(3), 385-389.

Whisman, M. A., Uebelacker, L. A. ve Settles, T. D. (2010). Marital distress and the metabolic syndrome: Linking social functioning with physical health. *Journal of Family Psychology, 24*(3), 367-370.

Whitton, S. W., Dyar, C., Newcomb, M. E. ve Mustanski, B. (2018). Romantic involvement: A protective factor for psychological health in

racially-diverse young sexual minorities. *Journal of Abnormal Psychology, 127*(3), 265-275.

Wilde, J. L. ve Dozois, D. J. (2018). It's not me, it's you: Self-and partner-schemas, depressive symptoms, and relationship quality. *Journal of Social and Clinical Psychology, 37*(5), 356-380.

Witting, K., Santtila, P., Alanko, K., Harlaar, N., Jern, P., Johansson, A., Von Der Pahlen, B., Varjonen, M., Ålgars, M. ve Sandnabba, N. K. (2008). Female sexual function and its associations with number of children, pregnancy, and relationship satisfaction. *Journal of Sex & Marital Therapy, 34*(2), 89-106.

Yorgason, J. B., Roper, S. O., Sandberg, J. G. ve Berg, C. A. (2012). Stress spillover of health symptoms from healthy spouses to patient spouses in older married couples managing both diabetes and osteoarthritis. *Families, Systems & Health, 30*(4), 330-343.

Ortak Ebeveynlik İlişkisi

Sema Erel

Bireylerin çocuk sahibi olması ile başlayan ve yaşam boyu süren çeşitli rolleri ve kurdukları yeni ilişki türleri vardır. Çocuk sahibi olmakla birlikte eşler arasında kurulan yeni bir yakın ilişki türü ortak ebeveynlik ilişkisidir. Ortak ebeveynlik ilişkisi, annelerin ve babaların kendi bireysel ebeveynliklerinden ve kendi aralarındaki romantik ilişkiden bağımsızdır. Göreceli yeni bir kavram olan ortak ebeveynlik ilişkisi anne ile babanın çocuk yetiştirirken sorumlulukları paylaşmaları, birbirlerini desteklemeleri, çocuk bakımı ile ilgili süreçleri birlikte yönetmeleri anlamına gelmektedir (McHale ve ark., 2019). Bu yazıda, ilk olarak aile sistemi içinde oldukça önemli bir yeri olan ortak ebeveynlik ilişkisinin tanımı, boyutları ve değerlendirilmesi ele alınmaktadır. Ardından, ortak ebeveynlik ilişkisini etkileyen ebeveyne, çocuğa ve evliliğe ait faktörlere, ortak ebeveynlik ilişkisindeki farklı niteliklerin sonuçlarına, boşanmış ailelerde ve geniş ailede ortak ebeveynlik ilişkisine değinilmektedir.

pistlerinden destek almaları; kısa ve uzun vadede oluşabilecek zararların önlenmesinde son derece önemlidir.

Kaynakça

Abidin, R. R. ve Brunner, J. F. (1995). Development of a parenting alliance inventory. *Journal of Clinical Child Psychology*, *24*(1), 31-40.

Ahrons, C. R. (1981). The continuing coparental relationship between divorced spouses. *American Journal of Orthopsychiatry*, *51*(3), 415-428.

Amato, P. R. ve Afifi, T. D. (2006). Feeling caught between parents: Adult children's relations with parents and subjective well-being. *Journal of Marriage and Family*, *68*(1), 222-235.

Amato, P. R. ve Keith, B. (1991). Parental divorce and the well-being of children: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, *110*(1), 26-46.

Belsky, J., Crnic, K. ve Gable, S. (1995). The determinants of coparenting in families with toddler boys: Spousal differences and daily hassles. *Child Development*, *66*(3), 629-642.

Belsky, J. ve Hsieh, K. H. (1998). Patterns of marital change during the early childhood years: Parent personality, coparenting, and division-of-labor correlates. *Journal of Family Psychology*, *12*(4), 511-528.

Belsky, J., Putnam, S. ve Crnic, K. (1996). Coparenting, parenting, and early emotional development. *New Directions for Child and Adolescent Development*, *1996*(74), 45-55.

Bornstein, M. H. ve Bradley, R. H. (2014). Socioeconomic status. *Parenting, and child development.* Routledge.

Brinig, M. F. ve Buckley, F. H. (1998). No-fault laws and at-fault people. *International Review of Law and Economics*, *18*(3), 325-340.

Brown, G. L., Schoppe-Sullivan, S. J., Mangelsdorf, S. C. ve Neff, C. (2010). Observed and reported supportive coparenting as predictors of infant–mother and infant–father attachment security. *Early Child Development and Care*, *180*(1-2), 121-137.

Caldera, Y. M. ve Lindsey, E. W. (2006). Coparenting, mother-infant interaction, and infant-parent attachment relationships in two-parent families. *Journal of Family Psychology*, *20*(2), 275-283.

Chase-Lansdale, P. L., Gordon, R. A., Coley, R. L., Wakschlag, L. S. ve Brooks-Gunn, J. (1999). Young African American multigenerational families in poverty: The contexts, exchanges, and processes of their lives. E. M. Hetherington (Ed.), *Coping with divorce, single paren-*

ting, and remarriage: A risk and resiliency perspective içinde (ss. 165–191). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Christopher, C., Umemura, T., Mann, T., Jacobvitz, D. ve Hazen, N. (2015). Marital quality over the transition to parenthood as a predictor of coparenting. *Journal of Child and Family Studies*, *24*(12), 3636-3651.

Cowan, C. P. ve Cowan, P. A. (1995). Interventions to ease the transition to parenthood: Why they are needed and what they can do. *Family Relations*, 412-423.

Crossno, M. A. (2011). Bowen family systems theory. L. Metcalf (Eds.), *Marriage and family therapy: A practice-oriented approach* içinde (ss. 39-64). Springer.

Deal, J. E., Halverson Jr, C. F. ve Wampler, K. S. (1989). Parental agreement on child-rearing orientations: Relations to parental, marital, family, and child characteristics. *Child Development, 60*(5), 1025-1034.

Dopkins Stright, A. ve Neitzel, C. (2003). Beyond parenting: Coparenting and children's classroom adjustment. *International Journal of Behavioral Development*, *27*(1), 31-40.

Durtschi, J. A., Soloski, K. L. & Kimmes, J. (2017). The dyadic effects of supportive coparenting and parental stress on relationship quality across the transition to parenthood. *Journal of Marital and Family Therapy*, *43*(2), 308-321.

Emery, R. E. (2006). *The truth about children and divorce: Dealing with the emotions so you and your children can thrive*. Penguin.

Erel, O. ve Burman, B. (1995). Interrelatedness of marital relations and parent-child relations: a meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, *118*(1), 108-132.

Feldman, S. S., Wentzel, K. R., Weinberger, D. A. ve Munson, J. A. (1990). Marital satisfaction of parents of preadolescent boys and its relationship to family and child functioning. *Journal of Family Psychology*, *4*(2), 213-234.

Feinberg, M. E. (2003). The internal structure and ecological context of coparenting: A framework for research and intervention. *Parenting: Science and Practice*, *3*(2), 95-131.

Feinberg, M. E., Kan, M. L. ve Goslin, M. C. (2009). Enhancing coparenting, parenting, and child self-regulation: Effects of family foundations 1 year after birth. *Prevention Science*, *10*(3), 276-285.

Feinberg, M. E., Kan, M. L. ve Hetherington, E. M. (2007). The longitudinal influence of coparenting conflict on parental negativity and adolescent maladjustment. *Journal of Marriage and Family*, *69*(3), 687-702.

Fivaz-Depeursinge, E. ve Corboz-Warnery, A. (1999). *The primary triangle*. The Guilford Press.

Fivaz-Depeursinge, E. ve Favez, N. (2006). Exploring triangulation in infancy: Two contrasted cases. *Family Process*, *45*(1), 3-18.

Goh, E. C. ve Kuczynski, L. (2010). 'Only children'and their coalition of parents: Considering grandparents and parents as joint caregivers in urban Xiamen, China. *Asian Journal of Social Psychology*, *13*(4), 221-231.

Hazan, C. ve Shaver, P. R. (1994). Attachment as an organizational framework for research on close relationships. *Psychological Inquiry*, *5*(1), 1-22.

Holland, A. S. ve McElwain, N. L. (2013). Maternal and paternal perceptions of coparenting as a link between marital quality and the parent–toddler relationship. *Journal of Family Psychology*, *27*(1), 117.

Jacobvitz, D., Hazen, N., Curran, M. ve Hitchens, K. (2004). Observations of early triadic family interactions: Boundary disturbances in the family predict symptoms of depression, anxiety, and attention-deficit/hyperactivity disorder in middle childhood. *Development and Psychopathology*, *16*(3), 577-592.

Jones, J. H., Call, T. A., Wolford, S. N. ve McWey, L. M. (2021). Parental stress and child outcomes: The mediating role of family conflict. *Journal of Child and Family Studies*, *30*(3), 746-756.

Kerig, P. K. ve Swanson, J. A. (2010). Ties that bind: Triangulation, boundary dissolution, and the effects of interparental conflict on child development. M. S. Schulz, M. K. Pruett, P. K. Kerig ve R. D. Parke (Eds.), *Strengthening couple relationships for optimal child development: Lessons from research and intervention* içinde (ss. 59-76). American Psychological Association.

Kolak, A. M. ve Volling, B. L. (2007). Parental expressiveness as a moderator of coparenting and marital relationship quality. *Family Relations*, *56*(5), 467-478.

Kretchmar, M. D. ve Jacobvitz, D. B. (2002). Observing mother-child relationships across generations: Boundary patterns, attachment, and the transmission of caregiving. *Family Process*, *41*(3), 351-374.

Kwok, S. Y., Cheng, L., Chow, B. W. ve Ling, C. C. (2015). The spillover effect of parenting on marital satisfaction among Chinese mothers. *Journal of Child and Family Studies*, *24*(3), 772-783.

Lamela, D., Figueiredo, B., Bastos, A. ve Feinberg, M. (2016). Typologies of post-divorce "coparenting and parental well-being, parenting quality and children's psychological adjustment. *Child Psychiatry & Human Development*, *47*(5), 716-728.

Laxman, D. J., Jessee, A., Mangelsdorf, S. C., Rossmiller-Giesing, W., Brown, G. L. ve Schoppe-Sullivan, S. J. (2013). Stability and antecedents of coparenting quality: The role of parent personality and child temperament. *Infant Behavior and Development*, *36*(2), 210-222.

Le, Y., Fredman, S. J., McDaniel, B. T., Laurenceau, J. P. ve Feinberg, M. E. (2019). Cross-day influences between couple closeness and coparenting support among new parents. *Journal of Family Psychology*, *33*(3), 360-369.

Leak, G. K. ve Cooney, R. R. (2001). Self-determination, attachment styles, and well-being in adult romantic relationships. *Representative Research in Social Psychology*, *25*, 55-62.

Li, X.ve Liu, Q. (2020). Parent–grandparent coparenting relationship, marital conflict and parent–child relationship in Chinese parent–grandparent coparenting families. *Children and Youth Services Review*, *109*, 104733.

Liu, C. ve Wu, X. C. (2018). Dyadic effects of marital satisfaction on coparenting in Chinese families: Based on the actor-partner interdependence model. *International Journal of Psychology*, *53*(3), 210-217.

Macie, K. M. ve Stolberg, A. L. (2003). Assessing parenting after divorce: The co-parenting behavior questionnaire. *Journal of Divorce & Remarriage*, *39*(1-2), 89-107.

Margolin, G., Gordis, E. B. ve John, R. S. (2001). Coparenting: a link between marital conflict and parenting in two-parent families. *Journal of family Psychology*, *15*(1), 3-21.

Marsiglio, W. (1991). Paternal engagement activities with minor children. *Journal of Marriage and the Family*, 973-986.

McDaniel, B. T., Teti, D. M. ve Feinberg, M. E. (2018). Predicting coparenting quality in daily life in mothers and fathers. *Journal of Family Psychology*, *32*(7), 904-914.

McHale, J. P. (1997). Overt and covert coparenting processes in the family. *Family Process*, *36*(2), 183-201.

McHale, J. P. ve Irace, K. (2011). Coparenting in diverse family systems. J. P. McHale ve K. M. Lindahl (Eds.), *Coparenting: A conceptual and clinical examination of family systems* içinde (ss. 15-37). American Psychological Association.

McHale, J. P., Negrini, L. ve Sirotkin, Y. (2019). Coparenting. B. H. Fiese, M. Celano, K. Deater-Deckard, E. N. Jouriles, & M. A. Whisman (Ed.), *APA handbook of contemporary family psychology: Foundations, methods, and contemporary issues across the lifespan* içinde (ss. 483-502). American Psychological Association.

Minuchin, S. (2018). *Families and family therapy*. Routledge.

Mohi, G. (2014). Positive outcomes of divorce: A multi-method study on the effects of parental divorce on children (Yüksek Lisans Tezi). University of Central Florida.

Mullett, E. ve Stolberg, A.L. (1999). The development of the Co-Parenting Behaviors Questionnaire: An instrument for children of divorce. *Journal of Divorce and Re- marriage*, *31*, 115-137.

Özdemir, Y., Sağkal, A. S., Salman-Engin, S., Çevik, A. Ç. ve Gür, G. (2020). Türkiye'de birlikte ebeveynlik deneyimleri: Nitel bir çalışma. *Nesne Dergisi*, *8*(16), 43-48.

Peltz, J. S., Rogge, R. D. ve Sturge-Apple, M. L. (2018). Transactions within the family: Coparenting mediates associations between parents' relationship satisfaction and the parent–child relationship. *Journal of Family Psychology*, *32*(5), 553-564.

Riina, E. M. ve McHale, S. M. (2014). Bidirectional influences between dimensions of coparenting and adolescent adjustment. *Journal of Youth and Adolescence*, *43*(2), 257-269.

Roberson, P. N., Sabo, M. ve Wickel, K. (2011). Internal working models of attachment and postdivorce coparent relationships. *Journal of Divorce & Remarriage*, *52*(3), 187-201.

Rothbart, M. K. (1982). The concept of difficult temperament: A critical analysis of Thomas, Chess, and Korn. *Merrill-Palmer Quarterly (1982-)*, 35-40.

Salman Engin, S. (2014). Coparenting processes in the US and Turkey: Triadic interactions among mothers, fathers, and grandmothers with 3-month-old infants (Doktora Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

Salman Engin, S., Sümer, N., Çetiner, E. S. ve Sakman, E. (2019). Anne ve Babaların Ortak Ebeveynlik Davranış ve Algılarının Romantik Bağlanma ile İlişkisi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, *59*(1), 717-741.

Schoppe-Sullivan, S. J., Mangelsdorf, S. C., Frosch, C. A. ve McHale, J. L. (2004). Associations between coparenting and marital behavior from infancy to the preschool years. *Journal of Family Psychology*, *18*(1), 194-207.

Solmeyer, A. R. ve Feinberg, M. E. (2011). Mother and father adjustment during early parenthood: The roles of infant temperament and coparenting relationship quality. *Infant Behavior and Development*, *34*(4), 504-514.

Stright, A. D. ve Bales, S. S. (2003). Coparenting quality: Contributions of child and parent characteristics. *Family Relations*, *52*(3), 232-240.

Talbot, J. A., Baker, J. K. ve McHale, J. P. (2009). Sharing the love: Prebirth adult attachment status and coparenting adjustment during early infancy. *Parenting: Science and Practice*, *9*(1-2), 56-77.

Teubert, D. ve Pinquart, M. (2010). The association between coparenting and child adjustment: A meta-analysis. *Parenting: Science and Practice*, *10*(4), 286-307.

Trivette, C. M., Dunst, C. J. ve Hamby, D. W. (2010). Influences of family-systems intervention practices on parent-child interactions and child development. *Topics in Early Childhood Special Education, 30*(1), 3-19.

Van Egeren, L. A. (2003). Prebirth predictors of coparenting experiences in early infancy. *Infant Mental Health Journal*, *24*(3), 278-295.

Verhoeven, M., Junger, M., Van Aken, C., Deković, M. ve Van Aken, M. A. (2007). Parenting during toddlerhood: Contributions of parental, contextual, and child characteristics. *Journal of Family Issues*, *28*(12), 1663-1691.

Wang, L. ve Crane, D. R. (2001). The relationship between marital satisfaction, marital stability, nuclear family triangulation, and childhood depression. *American Journal of Family Therapy*, *29*(4), 337-347.

Wethington, E. ve Kessler, R. C. (1986). Perceived support, received support, and adjustment to stressful life events. *Journal of Health and Social Behavior*, *207*(1), 78-89.

Wilson, K. R. ve Prior, M. R. (2011). Father involvement and child well-being. *Journal of Paediatrics and Child Health*, *47*(7), 405-407.

Yakın İlişkilerde İyi Hissetmek ve İyileşmek

F. Sevinç Göral Alkan

Karşılanmamış/örselenmiş çocukluk dönemi duygusal ihtiyaçları; şemalar ve modlar aracılığı ile gelecek yaşantıları etkilemeye devam ederler. Yaşanan erken dönem örselenmeler ve ebeveynlerin/bakım verenlerin erken dönemdeki ilişkisel işlevsellik biçimleri ve düzeyleri, *bölme, içselleştirme, yansıtma ve yansıtmalı özdeşim* gibi gelişimsel mekanizmalar aracılığı ile bir insanın iç dünyasını, şemalarını, baş etme yöntemlerini ve modlarını şekillendirir. Şemalar ve modlar dış dünyada özellikle yakın ilişkiler üzerinden tekrar eden uyum bozucu örüntülere yol açar. Aynı mekanizmalar ters yönden, yine ilişkiler kanalıyla iyileşmeyi de sağlamaktadır. İlişkilerin düzeltici, iyileştirici rolü üzerine odaklanan bu yazıda, iyileşmenin aracıları, yolları ve yöntemleri başta psikoterapi ilişkisi olmak üzere ebeveyn-çocuk ilişkisinde ve eşler arası ilişkide ortaya çıkan büyüme, bütünleşme ve iyileşme yolları Şema Terapi çerçevesinde diğer model ve kuramları da bütünleştirerek aktarılmaktadır. Yazının izleyen bölümlerinde, Sağlıklı Yetişkin içsel yapısının etkinliğinin ve "düzeltici duygusal deneyimlerin" bu iyileşmede oynadığı rol vurgulanmaktadır. Sınırlı Yeniden Ebeveynlik kapsamında terapistin oynadığı dinamik ve çok boyutlu rol ele alınmakta ve kompleks travması olan bireyler ve çiftlere ait vaka örnekleri sunulmaktadır.

için giderek terapi ilişkisine daha çok vurgu yapmaktadır. Bu yazıda, yakın ilişkilerin örseleme ve tamir etme yollarının mekanizması gözden geçirilmektedir ve terapi ilişkisinin tedavi etkisi için önemi vurgulanmaktadır. Yakın ilişkilerin örseleme ve iyileştirme yolları anlaşıldıkça terapi ilişkisinin tedavi etkisi ve değişim mekanizması daha belirgin hâle gelmektedir. Terapistin kendi üzerinde çalışmasının ve kendini terapi sürecinde bir enstrüman olarak kullanabilme bilinci ve becerisi geliştirmesinin, özellikle yakın ilişkilerinde ihmal ve istismar deneyimleri nedeniyle kompleks travma mağduru olan danışanlar için anahtar roldedir.

Kaynakça

Brach, T. (2020). *Radical compassion*. Penguin.

Cozolino, L. (2016). *Why therapy works: using our minds to change our brains*. WW Norton & Co.

Dana, D. A. ve Porges, S. W. (2018). *The polyvagal theory in therapy*. WW Norton & Co.

Farrell, J. M., Reiss, N. ve Shaw, I. A. (2014). *The schema therapy clinician's guide: A complete resource for building and delivering individual, group and integrated schema mode treatment programs*. Wiley Blackwell.

Geller, S. M. (2018). Therapeutic presence and polyvagal theory: Principles and practices for cultivating effective therapeutic relationships. S. W. Porges ve D. Dana (Eds.), *Clinical applications of the polyvagal theory: The emergence of polyvagal-informed therapies* içinde. WW Norton & Co.

Geller, S. M. ve Greenberg, L. S. (2012). *Therapeutic presence: A mindful approach to effective therapy*. American Psychological Association.

Germer, C. K. ve Neff, K. D. (2019). *Teaching the Mindful Self-Compassion program: A guide for professionals*. Guilford Press.

Gilbert, P. (2010). *Compassion focused therapy: Distinctive features*. Routledge.

Göral Alkan, F. S. (2010). C*oupling through projective identification: bridging role of projective identification in the associations among early parenting experiences, personality constructs and couple rela-*

tionship [Unpublished doctoral dissertation]. Middle East Technical University.

Kabat-Zinn, J. (2005). *Full catastrophe living: Using the wisdom of your body and mind to face stress, pain, and illness*. Delta Trade Paperback/Bantam Dell.

Levine, P. A. ve Frederick A. (2018). *Kaplanı uyandırmak: Travmayı iyileştirmek.* Butik Yayıncılık.

Maté, G. (2012). *Vücudunuz hayır diyorsa: duygusal stresin bedelleri*. İletişim Yayınclık.

Muran, J. C. ve Safran, J. D. (2002). A relational approach to psychotherapy. F. W. Kaslow ve J. J. Magnavita (Eds.), *Comprehensive handbook of psychotherapy: Psychodynamic/object relations* içinde (ss. 253-281). John Wiley & Sons, Inc.

Neff, K. D. ve Germer, C. K. (2018). *The mindful self-compassion workbook: A proven way to accept yourself, find inner strength, and thrive*. The Guilford Press.

Porges, S. W. (2011). *The polyvagal theory: neurophysiological foundations of emotions, attachment, communication, and self-regulation*. WW Norton & Co.

Roediger, E., Stevens, B. ve Brockman, R. (2018). *Contextual schema therapy: An integrative approach to personality disorders, emotional dysregulation, and interpersonal functioning*. Context Press.

Seligman, M. E. P. (2006). *Learned optimism: How to change your mind and your life.* Vintage Books.

Siegel, D. J. (2010). *Mindful therapist: A clinician's guide to mindsight and neural integration.* WW Norton & Co.

Siegel, D. J. (2017). *Mind: A journey to the heart of being human*. WW Norton & Co.

Siegel, D. J. ve Bryson, T. P. (2012). *The whole-brain child: 12 revolutionary strategies to nurture your child's developing mind*. Bantam Books.

Siegel, D. J. ve Solomon, M. F. (2013). *Healing moments in psychotherapy*. WW Norton & Co.

Simeone-DiFrancesco, C., Roediger, E. ve Stevens, B. (2015). *Schema therapy with couples: A practitioner's guide to healing relationships*. Willey Blackwell.

Roediger, E. (2020). *Yaşam tuzakları için şema terapi. Huzurlu mutlu ve özgür yeni bir yaşama başlayabilmek*. Psikonet Yayıncılık.

Thrift, O. ve Irons, C. (2020). Developing a compassionate mind to strengthen the Healthy Adult. G. Heath ve H. Startup (Eds.), *Creative methods in schema therapy: Advances and innovation in clinical practice* içinde (ss. 269-285). Routledge.

Van Vrieswijk, M., Broersen, J. ve Schurink, G. (2014). *Mindfulness and schema therapy: A practical guide*. Wiley-Blackwell.

Van, B. H. (2013). *Evolutionary psychology*. Pearson Education UK.

Wood, A. M. ve Johnson, J. (2016). *The Wiley handbook of positive clinical psychology*. Wiley Blackwell.

Young, J. ve Conway, J. (2018, May 26). *Bypassing the challenges in schema therapy supervisor role*. INSPIRE 2018 ISST Conference, Amsterdam.

Young, J. E., Klosko, J. S. ve Weishaar, M. E. (2003). *Schema therapy: A practitioner's guide*. The Guilford Press.

Romantik İlişkilerde Ayrılık, Ayrılık Acısı ve İlişki Sonrası Arkadaşlık

Emrah Keser

Ölüm gibi, aşk gibi ayrılık da insanlığın binlerce yıldır anlamaya çalıştığı kadim meselelerden biri olmuştur. Dünya tarihinin ilk yazılı eserlerinden mitolojik öykülere, şiirlerden bilimsel çalışmalara kadar birçok alanda ayrılığın ve ayrılık acısının tarif edilmeye çalışıldığını görmekteyiz. Gelişimsel olarak bakacak olursak, doğumdan ölüme kadar yaşamın tüm evreleri ayrılıklara sahne olur ve büyümek, değişmek, gelişmek dediğimiz şeyler çoğunlukla ayrılıklarla başlar. Ayrılık konusu romantik ilişkilerin sonlanmasına indirgenemeyecek kadar kapsamlıdır. Bir çocuğun anne memesinden kesilmesi, bir insanın ülkesini yitirmesi, bir gencin üniversite okumaya başka şehre taşınması gibi yaşantıların her biri birer ayrılıktır. Başta Psikoloji disiplini olmak üzere birçok disiplinin ayrılığı anlamaya çalışması tesadüf değildir. Ayrılık acı verir ve insanlar acı hissetmemek isterler. Ayrılığı anlamak, bir bakıma onu alt etmeye ve ortadan kaldırmaya çalışma arzusunun bir tezahürü olarak görülebilir. Ayrılık yaşantısını bütün yönleriyle ele almak bir makalenin, kitabın hatta bir disiplinin harcı değildir. Bu nedenle bu yazıda, ayrılık yaşantılarından yalnızca biri olan romantik ilişki-

derilebileceğine dair duyulan bilinç dışı yanılsamanın zamanla ayrılığın sebebi olabileceğine ilişkin görüşleri de konuya önemli ölçüde ışık tutmaktadır. Ayrılık yaşantısının ardından duyumsanan acı, kendini kaygı, üzüntü, suçluluk, pişmanlık, öfke, pazarlık, bölme, inkâr gibi duygular ve savunma mekanizmalarıyla göstermektedir. Ayrılık acısı, yaşanması oldukça beklendik ve doğal bir süreçtir. Ayrılık sonrasında kişilerin iletişimi, görüşmeyi, arkadaşlığı sürdürüp sürdürmemesi konusunda iki farklı görüş bulunmaktadır. Bir görüşe göre ayrılık sonrasında kurulan temas romantik ve cinsel arzuları besler ve yas sürecinin önünü tıkar. Kişiler eski partnerlerine yönelik arzularını canlı tuttukça da yeni arzu nesneleri bulup yeni ilişkilerden doyum sağlama olasılıkları azalacaktır. Dolayısıyla arkadaşlığı sürdürmenin yararı yoktur. Diğer görüş ise ayrılıktan sonra arkadaşlığın devam edebileceği görüşüdür. Öte yandan araştırma bulguları, ayrılık sonrasında sık sık iletişim kurmanın, sosyal medya hesaplarını sürekli kontrol etmenin, arkadaş kalma çabalarının romantik ve cinsel arzuların sürmesiyle ilişkili olabileceğine ve sağlıklı olmayabileceğine dair güçlü kanıtlar sunmaktadır.

Kaynakça

Akoğlu, Ö. A. ve Küçükkaragöz, H. (2018). Boşanma nedenleri ve boşanma sonrasında karşılaşılan güçlüklere ilişkin bir araştırma: İzmir ili örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 29*(1), 153-172.

Boelen, P. A., Stroebe, M. S., Schut, H. A. ve Zijerveld, A. M. (2006). Continuing bonds and grief: A prospective analysis. *Death Studies*, *30*(8), 767-776.

Boelen, P. A. ve Van den Hout, M. A. (2010). Inclusion of other in the self and breakup-related grief following relationship dissolution. *Journal of Loss and Trauma*, *15*(6), 534-547.

Bonanno, G. A. ve Kaltman, S. (2001). The Varieties of Grief Experience. *Clinical Psychology Review, 21*(5), 705-734.

Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss, vol. 3: Loss, sadness and depression.* Basic Books.

Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss, vol. 1: Attachment.* Basic Books.

Bravo, V., Connolly, J. ve McIsaac, C. (2017). Why did it end? Breakup reasons of youth of different gender, dating stages, and ages. *Emerging Adulthood*, *5*(4), 230-240.

Camacho, D., Pérez-Nieto, M. Á. ve Gordillo, F. (2018). The role of rumination in the guilt associated with bereavement according to cause of death. *Psychiatry Research*, *270*, 1053-1058.

Carter, K. R., Knox, D. ve Hall, S. S. (2018). Romantic breakup: Difficult loss for some but not for others. *Journal of Loss and Trauma*, *23*(8), 698-714.

Cohen, O. ve Finzi-Dottan, R. (2012). Reasons for divorce and mental health following the break. *Journal of Divorce & Remarriage*, *53*(8), 581-601.

Field, N. P. (2006). Unresolved grief and continuing bonds: An attachment perspective. *Death Studies, 30*, 739-756.

Field, N. P. ve Filanosky, C. (2010). Continuing bonds, risk factors for complicated grief, and adjustment to bereavement. *Death Studies, 34*, 1-29.

Field, N. P., Gal-Oz, E. ve Bonanno, G.A. (2003). Continuing bonds and adjustment at 5 years after the death of a spouse. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 71*(1), 110-117.

Field, T., Diego, M., Pelaez, M., Deeds, O. ve Delgado, J. (2010). Breakup distress and loss of intimacy in university students. *Psychology*, *1*(03), 173.

Freud, S. (1957). Mourning and melancholia. *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud, volume XIV (1914-1916): On the history of the psycho-analytic movement, papers on metapsychology and other works* içinde (ss. 237-258).

Freud, S. (1957). On narcissism: An introduction *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud, volume XIV (1914-1916): On the history of the psycho-analytic movement, papers on metapsychology and other works* içinde (ss. 67-102).

Gillies, J. M., Neimeyer, R. A. ve Milman, E. (2015). The grief and meaning reconstruction inventory (GMRI): Initial validation of a new measure. *Death Studies, 39*, 61-74.

Gorer, G. ve Gorer, G. (1965). *Death, grief, and mourning* (ss. 126). Doubleday.

Güleç, C. (2014), *"Ney Neden feryat eder?"*. Psikeart Ayrılık Özel Sayısı 34.

Hogan, N. S., Greenfield, D. B. ve Schmidt, L. A. (2001). Development and validation of the HOGAN grief reaction checklist. *Death Studies, 25*, 1-32.

Huston, T. L. ve Burgess, R. L. (1979). *Social exchange in developing relationships: An overview*. Academic Press.

Keser, E. ve Işıklı, S. (2021). Investigation of the relationship between continuing bonds and adjustment after the death of a first-degree family member by using the Multidimensional Continuing Bonds Scale. *Journal of Clinical Psychology,* 1-15.

Klass, D., Silverman, P. R. ve Nickman, S. L. (1996). *Continuing bonds: New understandings grief.* Taylor & Francis.

Klein, M. (1940). Mourning and its relation to manic-depressive states. *International Journal of Psycho-Analysis*, *21*, 125-153.

Leader, D. (2018). *Depresyon Yas ve Melankoli* (A., Göçmen, Çev.). Encore Yayınları.

Li, J., Stroebe, M., Chan, C. L. ve Chow, A. Y. (2014). Guilt in bereavement: A review and conceptual framework. *Death Studies*, *38*(3), 165-171.

Lindemann, E. (1944). Symptomatology and menagement of acute grief. *American Journal of Psychiatry, 101*, 141-148.

Marshall, T. C. (2012). Facebook surveillance of former romantic partners: Associations with postbreakup recovery and personal growth. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, *15*(10), 521-526.

McWilliams, N. (2013). *Psikanalitik tanı: Klinik süreç içinde kişilik yapısını anlamak* (E. Kalem, Çev). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları (Orijinal çalışma basım tarihi 1994).

Mitchell, S. A. (2013). *Aşk sürebilir mi? Zamana karşı romantik aşkın kaderi* (2. baskı) (C. Alphan, Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları (Orijinal çalışma basım tarihi 2002).

Morris, C. E., Reiber, C. ve Roman, E. (2015). Quantitative sex differences in response to the dissolution of a romantic relationship. *Evolutionary Behavioral Sciences*, *9*(4), 270-282.

O'Connor, M. F. ve Sussman, T. J. (2014). Developing the yearning in situations of loss scale: Convergent and discriminant validity for bereavement, romantic breakup, and homesickness. *Death Studies*, *38*(7), 450-458.

Parkes, C. M. (1972). *Bereavement: Studies of grief in adult life.* Routledge.

Prigerson, H., Horowitz, M. J., Jacobs, S. C., Parkes, C. M., Aslan, M., Goodkin, K. ve Bonanno, G. A. (2009). Prolonged grief disorder: Psychometric validation of criteria proposed for DSM-V and ICD-11. *PLoS Med 6*(8), 1-12.

Robertson, J. ve Bowlby, J. (1952). Responses of young children to separation from their mothers. *Courrier du Centre International de l'Enfance*, *2*, 131-142.

Sanders, C. M. (1980). Comparison of younger and older spouses in bereavement outcome. *Omega*: *Journal* of *Death and Dying*, *11*(3).

Sas, C. ve Whittaker, S. (2013). Design for forgetting: Disposing of digital possessions after a breakup. *Proceedings of the SIGCHI conference on human factors in computing systems* içinde (ss. 1823-1832).

Schneider, C. S. ve Kenny, D. A. (2000). Cross-sex friends who were once romantic partners: Are they platonic friends now? *Journal of Social and Personal Relationships*, *17*(3), 451-466.

Scholtes, D. ve Browne, M. (2015). Internalized and externalized continuing bonds in bereaved parents: Their relationship with grief intensity and personal growth. *Death Studies*, *39*(2), 75-83.

Schut, H. A., Stroebe, M. S., Boelen, P. A. ve Zijerveld, A. M. (2006). Continuing relationships with the deceased: Disentangling bonds and grief. *Death Studies*, *30*(8), 757-766.

Shear, K., Monk, T., Houck, P., Melhem, N., Frank, E., Reynolds, C. ve Sillowash, R. (2007). An attachment based model of complicated grief including the role of avoidance. *European Archives of Psychiatry and Clinical Neuroscience, 257*, 453-461.

Shear, K. ve Shair, H. (2005). Attachment, loss, and complicated grief. *Developmental Psychobiology, 47*, 253-267.

Smigelsky, M. A., Bottomley, J. S., Relyea, G. ve Neimeyer, R. A. (2019). Investigating risk for grief severity: Attachment to the deceased and relationship quality. *Death Studies*, *44*(7), 402-411.

Somay, B. (2007). *Bir şeyler eksik: Aşk, cinsellik ve hayat hakkında bilmek istemediğimiz şeyler*. Metis Yayınları.

Tran, T. B. ve Joormann, J. (2015). The role of Facebook use in mediating the relation between rumination and adjustment after a relationship breakup. *Computers in Human Behavior*, *49*, 56-61.

Volkan, V. D. ve Zintl, E. (2018). *Life after loss: The lessons of grief*. Routledge.

Zwahr-Castro, J. ve Dicke-Bohmann, A. K. (2014). Who can be friends? Characteristics of those who remain friends after dissolution of a romantic relationship. *Individual Differences Research*, *12*(4-A), 142-152.

2. Basım

YEREL KAYNAKLAR IŞIĞINDA ORTA ÇAĞ AZERBAYCAN TARİHİ- 2

TÜRKLER DÖNEMİ

Vesile Şemşek

nobel bilimsel

Yerel Kaynaklar Işığında Orta Çağ Azerbaycan Tarihi- 2
Türkler Dönemi

Vesile Şemşek

Yayın No.: 1385
ISBN: 978-625-398-108-2
E-ISBN: 978-625-398-107-5
Basım Sayısı: 2. Basım, Temmuz 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Bahar Yanbolulu -baharyanbolulu@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Şemşek, Vesile.
Yerel Kaynaklar Işığında Orta Çağ Azerbaycan Tarihi- 2 Türkler Dönemi / Vesile Şemşek
2. Basım, VIII + 178 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-108-2
E-ISBN: 978-625-398-107-5
1. Azerbaycan 2. Kültür 3. Tarih

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

Ön Söz iii

Giriş 1

1. Azerbaycan'ın Kısa Tarihçesi 3

Birinci Bölüm
XII-XV. Yüzyıllarda Azerbaycan'ın Siyasi Tarihi 7

1. Moğol İstilası Sırasında Azerbaycan 9
   1.1. Harzemşahlar Devleti'nin Azerbaycan'a Etkisi 9
   1.2. Azerbaycan Atabeyleri Son İldenizler 14
   1.3. Kıpçakların ve Gürcülerin Azerbaycan'a Yürüyüşleri 20
   1.4. Moğol Yürüyüşleri ve Azerbaycan'a Etkisi 26
2. Moğollar Sonrası Azerbaycan 35
   2.1. Hülagüler Devleti 35
   2.2. Kızılorda Hâkimiyeti 37
   2.3. Timurilerin Azerbaycan'a Yürüyüşleri 51
3. Azerbaycan Topraklarında Kurulan Türk Devletleri 53
   3.1. Karakoyunlu Devleti'nin Kuruluşu 53
   3.2. Akkoyunlu Devleti'nin Kuruluşu 58
   3.4. Akkoyunlu Devleti'nin Dış Siyaseti 61
   3.5. Safeviler Devleti'nin Kuruluşu 65

İkinci Bölüm
XII-XV. Yüzyıllarda Azerbaycan'da Sosyal ve İktisadi Durum 69

1. Sosyal ve İktisadi Hayat 71
   1.1. Sosyal ve Ticari Hayat 71
   1.2. Sanatkâr ve Esnaf Birlikleri 80
   1.3. Tarım ve Hayvancılık 91
   1.4. Vakıflar 93

Üçüncü Bölüm
XII-XV. Yüzyıllarda Azerbaycan'da İlmî ve Kültürel Hayat.....99
1. İlmî ve Kültürel Hayat.....101
1.1. Dil Unsuru.....101
1.2. İlmî Faaliyetler.....107
1.3. Dinî-Felsefi Düşünce Akımları.....118
1.4. Kültür ve Edebiyat.....125
1.5. Sanat ve Mimari.....135
1.6. Hat Sanatı, Epigrafik Eserler, Tezkireler, Kitabeler.....136

Son Söz.....141

Kaynakça.....143

Orta Çağ Azerbaycan Tarihi XI-XV. Yüzyıllara Dair Mimari Eserler.....149

Kronoloji.....169

Öz Geçmiş.....177

KAYNAKÇA

- *"Tarihteki Azerbaycan Devletleri", Bakü, 2012.*
- *Aşurbeyli, Sara, Oçerki İstoriya Srednevekovogo, Bakü, 1964.*
- *Ahmet Bin Lutf ullah, Cami Duval, Bakü, 1957.*
- *Amman Morcellin, İstoriya, Y. A. Kulakova, Kiyev, 1906.*
- *Abd Er-Raşid El Bakuvi, Kitabu'l Et-Talhis, El-Asar ve Adjab El-Malik El-Kahhar, Çev: Z. Bünyadov, Moskova, 1971.*
- *Avesta, I, İsmail Şems, Bakü, 1995.*
- *Azerbaycan Etnografyası, Bakü, C. I, 1988.*
- *Artamonov, M. L. İstoriya Xazar, Leningrad, 1962.*
- *Barthold, Fuad Köprülü, İslam Medeniyet Tarihi, Ankara,1963.*
- *……., Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler, Ankara, 1975.*
- *……., Turki, Soçineniya, Moskova, 1968.*
- *……., Rabotı Po İstorii İslama İ Arapsogo Xalifata, Soçineniya, Moskova, 1966.*
- *……., Hazarı, Soçineniya, Moskova, 1968.*
- *Barhudanyar, M. Albanya İ Ee Sosedi, Tiflis, 1893.*
- *Belayev, E. A. Arabı, İslam İ Arapskiy Xalifat V Rannee Srednevekovye, Moskova, 1965.*
- *El-Baladzori, Kniga Zavoevaniya Stran, Çev: P.K. Juze, Materyalı Po İstorii Azerbaycana, Baku, 1927.*
- *Belazuri, Kitabu'l Futuhu'l Buldan, Liber Exrugnations Regionum Lugduni Batavorum, 1866.*
- *Bahmanyar, M. Risale Fi Maudu İlm Mabed Tabiana Risale Fi Mratip El Mavcudat, Leysing, 1851.*
- *Balansakuklu Yusuf, Kutadgu Biliğ, Bakü, 1994.*
- *Bizans Tarihçileri, Çev: S. Destunika, Sankt Petersburg, 1860.*
- *Bünyatov, Ziya, Obzor, İstoçnikov Po İstorii Azerbaycana, 1964.*

- *Belyayev, E. A, Arabı, İslam İ Arabskiy Xalifat V Rannee* Srednevekove*, Moskova, 1965.*
- *Bolşakov, O.G. İstoriya Halifata, Moskova, 1989.*
- *Bozkurt, Nahide, Abbasiler, Ankara, 2018.*
- *Çerevskiy, Vı. Mir İslama İ Ego Pobujdeniya, St. Petersburg, 1901.*
- *Felshtinskiy, İ. Arabskaya Literatura V Srednieveka, Nauka Yay. Moskova, 1977.*
- *Petruşevskiy, İ. P. İslam V İrane, V Vıı-X Veka, Leningrad, 1966.*
- *Osmanov, F. L., Kafkas Albanya'sının Maddi Medeniyeti, Bakü, 1982.*
- *El Karnati, Ebu Hamit El Endelusi, Kitap Tuhfetu'lelbaba ve Nuhbetu'licab, Paris, 1925.*
- *El Kalkasandi, Subh El Aşa Fi Marifat El İnşa, V. Kahira, 1914.*
- *Kalankatuklu, M. İstoriya Akvan, K. Patkanova, Spb, 1861.*
- *Kalankatuklu, M. Albanya Tarihi, Mukaddeme, Tercüme ve Şerh, Ziya Bünyadov, Bakü, 1993.*
- *Kolesnikov, A. İ. Zavoevaniyeiranaarabami, Moskova, 1982.*
- *Kolesnikov, A. İ. İran V Naçale Vıı. Sankt Petersburg, 1970.*
- *Gordlevskiy, V. A. Gosudarstva Selcukidov Maloy Azii, İzobranıe Soçinenie, C. I, Moskova, 1960.*
- *Goyuşev, R. B. Arkeoloji ve Din, Bakü, 1965.*
- *Göyuşev, R. B. Karabağın Geçmişine Seyahat, 1993.*
- *Geybullayev, G. A. K Etnogenozi Azerbaydjansev, C. I, 1991.*
- *Geydarov, M. X. Goroda İ Gorodskoe Remesla Azebaydjana, XIII-XVII, Baku, 1982.*
- *Gerodat, İstoriya Xalifatov Vardapeda Gevonda, Çev: K. Patakanova, 1862.*
- *Yakubi, İstoriya, Çev: P.K. Juze, Baku, 1927.*
- *Yakubi, Kitabu'l Buldan, Vıı, V.G.A., Leyden, 1897.*
- *Yakut El Xamavi, Mudjamu'l Buldan, Svideniya Ob Azerbaydjane, Çev: P.K. Juze, 1983.*
- *Marr, N.Y. Arapskaya Versiya Agafengelya, N.Y. Kreşeniya Armyan İ Gruzin, Abhazov İ Alanov, Xvı, Zbo, 1905.*
- *Kalankatlı Moisey, Albanya Tarihi, Mukaddeme, Tercüme ve Şerh, Ziya Bünyadov, Bakü, 1993.*
- *Kitabi Dede Korkut, Sadeleştiren, Samet Alizade, Ferhat Zeynalov, Süleyman Aliyarov, Bakü, 1988.*

- *Nizamülmülk, Siyasetname, Farsça Çev. R. Sultanov, Bakü, 1987.*
- *Nuri, Ünlü, Anahtarlarıyla İslam Tarihi, (Başlangıçtan 1918'e kadar), İstanbul, 1984.*
- *Oğuzname, Samet Alizade, Bakü, 1987.*
- *Orosiy, Pavel, İstoriyaprotivyazıçnikov V Sem Knik, V.D.İ.,1949.*
- *Heyet, Tarihteki Azerbaycan Devletler, Bakü, 2012.*
- *Plinnıy, Starşiy, Estestvennayaistoriya, Latince Çev. Latışeva, V, Moskova, 1949.*
- *Prokopiy, Kesariyskiy, İstoriyavoynı, Rimlyan, S Persami, Moskova, 1876.*
- *Kalankatuklu, M. İstoriya Akvan, K. Patkanova, Spb, 1861.*
- *Kalankatuklu, M. Albanya Tarihi, Mukaddeme, Tercüme ve Şerh, Ziya Bünyadov, Bakü, 1993.*
- *Sebeos, İstoriya, Episkopa Sebeosa, Erevan, 1939.*
- *Sparanet, S. Sudebnik, A.K. Kalstyana, Erevan, 1958.*
- *Kekelidze, K. S. İstoriya V Vosholeniye Vencenoscev, Tbilisi, 1954.*
- *İslam Ansiklopdisi, Azrbaycan, V., T.D.V. İstanbul, 1991.*
- *Vahidov, R. M. Etnografiçeskie Pamyatniki Kafkaskoy Albanii, Bakü, 1985.*
- *Vahidov, R. M. Toprak Kalenin Dulus Küreleri, Bakü, 1980.*
- *Yakubovskiy, A.Y. İbn Miskeveyh O Pohode Rusov V Barda'a V X. (943-944 G.) B.B. C. XIV.*
- *Nizami, G. İskendername, Bakü, 1982.*
- *Oğuzname, Samet Alizade, Bakü, 1987.*
- *Orosiy, Pavel, İstoriyaprotivyazıçnikov V Sem Knik, V.D.İ., 1949ç*
- *Plinnıy, Starşiy, Estestvennayaistoriya, Latince Çev. Latışeva, V, Moskova, 1949.*
- *Prokopiy, Kesariyskiy, İstoriyavoynı, Rimlyan, S Persami, Moskova, 1876.*
- *Vahidov, R. M. Etnografiçeskie Pamyatniki Kafkaskoy Albanii, Bakü, 1985.*
- *Vahidov, P. M. Toprakkalenin Dulus Küreleri, Bakü, 1980.*
- *Velihanlı, N. Vıı-Ix Asırlarda Azerbaycan Tarihinin Problemleri, Konferans Metni, 52-55, Bakü, 1996.*
- *Velihanlı, N. Arap Hilafeti ve Azerbaycan, Bakü, 1993.*
- *İbrahimova, F. A. Orta Asır Azerbaycan Şehirlerinde Metal İşleme, Bakü, 1988.*
- *Raşiddin, F. Oğuzname, (Farsçadan Çev: Şükürova, R.M. Bakü, 1992.*
- *Raşiddin, F. Sbornik, Letopisey, (Perevod: O.İ. Smirnov).*

- *Raşiddin F. Cami Et Tavarih, Bakü, 1957.*
- *Wensinck ve Diğerleri, El Mucemu'l Mufehris Li Elfaz'l-Hadis'n Nebevi, I-Vıı, Leyden 1936-1969.*
- *Yıldız, Hakkı, Dursun, "Arap", Dia, III, 273.*
- *Yılmaz Bayram, Goethe ve İslamiyet, Konya, 1991.*
- *Zubeyri, Ebu Abdullah, L Musa'ab B. Abdullah (850) Kitabu^'L Nesebi Kureyşi, Tah. E. Levi Provençal, 1951.*
- *Azerbaycan Tarihi, I-VII, Heyet, Bakü-İlim, 1998.*
- *Aliyarl'Süleyman, Azerbaycan Tarihi, Bakü, 1996.*
- *Amold Tm, İntişaâislam Tarihi, Ankara, 1982.*
- *Babayev İlyas, Azerbaycan Tarihi, Bakü, 1997.*
- *Barthold W. (1869-1930), Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler, Hazırlayanlar, Ky. Kopraman-A. Laka, Ankara 1975*
- *……., İstoriya Kaspiyskiy Oblastey İ İstoriya Müslümanskogo Mira, (Hazarsahili Vilayetler ve İslam Dünyasmın Tarihi), Bakü 1925 (Rusça)*
- *……., F. Köprülü, İslam Medeniyeti Tarihi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınlan, Ankara, 1957.*
- *Bünyadov Ziya, M. Azerbaycan Vıı-Ix Yüzyıllarda, Bakü, 1965.*
- *Bice Hayati, Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler, Ankara, 1991.*
- *Belazuri Ahmet Bın Yahya (Ö-279/892) Futuh'ul Buldan, Azerbaycan Tarihi . Üzerine Kaynaklar, (Liber Expugnationis Regionum, Lugduni Batavorum, 1866).*
- *Çetin. Osman, Anadolu'da İslamiyetin Yayılışı, İstanbul, 1990.*
- *Demirci Mustafa, Beyt'ül Hikme, İstanbul, 1996.*
- *Dowsett C.İ, The History of the Gaucasian Albaniaus By Movses Dasxuranci, London, 1961.*
- *Hamevi Yakut Bin Abdullah (Ö.626/1229) Mücemü Buldan 1-1v, Beyrut 1950.*
- *……., Yakut, Mücemül Buldan, Azerbaycan Hakkında Bilgiler, (Çev: Z. Bünyadov ve P.K. Juze), Bakü, 1983.*
- *Heyet, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, I-XIV, İstanbul, 1988.*
- *İbni Batuta (Ö771/1365) Seyahatnamesinden Seçmeler, Hazırlayan İ. Parmaksızoğlu, İstanbul, 1971.*
- *İslam Ansiklopedisi, Azerbaycan, IV, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991.*

- *İslam Türk Ansiklopedisi, İstanbul, 1941.*
- *İbrahim, Hasan, İslam Tarihi, I-IV, İstanbul, 1992.*
- *İsmayıl Mahmut, Azerbaycan Halkının Yaranması, Bakü, 1983.*
- *İbni Miskaveyh, Tecaribül-Ümem, Kahire, 1932.*
- *İbni Havkal, Kitabül-Am, Nşr, Brilkramers, Leiden, 1938.*
- *İbni Nedim, Kitabül Fihrist, Beyrut, 1964.*
- *İbni Esir, Kamil Fi- Tarih, I-XII, İstanbul,1989.*
- *İbni Kesir, İsmayıl B. Ömer, (774-1372), El-Bidaye ve Nihaye, I-Xıv, Beyrut, 1966.*
- *İstahri, Kitabül Mesalik ve Memalik, Leiden, 1870.*
- *Kalankatuklu Moisey, Albanya Tarihi, (Tercüme ve Şerh Z. Bünyadov), Bakü, 1993.*
- *Kafesoğlu İbrahim, Türk Milli Kültürü, İstanbul, 1983.*
- *Köksal Asım, İslam Tarihi I-X, İstanbul, 1981.*
- *Lebedev, A. P. Vselenskie Soborı, IV.-V. V.V. Moskova, 1896.*
- *Minorski, Vladimir, Studies İn Gaucasian History-London, 1953.*
- *……., İstoriya Şimani Derbenda (Derbend ve Şirvan Tarihi) Moskova, 1963.*
- *……., Gacssuca Iv-Kafkasşünaslık (15 Sayı Tercüme), London, 1953.*
- *……., Hudud Al-A1am (The Regions of the World), London, 1937.*
- *Mukkadesi, Ahsenüt Tekasim Fi Marifetü'l Akalim Leiden, 1876.*
- *Mesudi, Tenbih Va'l-İşrafv111, Leiden, 1894.*
- *……., Mürucüz Zeheb, 1-1X, Paris, 1887.*
- *Nafisi Said, Babek, Bakü, 1993.*
- *Nizamülmülk Ebu Ali Hasan Siyasetname, Farsçadan Tercüme Eden R. Sultanov, Bakü, 1987.*
- *……., Siyasetname Rusçaya Tercüme Eden B. Zahadorev Leningrad, 1949.*
- *Ögel Bahaddin, İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi, Ankara 1962.*
- *Öztuna Yılmaz, Büyük Türkiye Tarihi, İstanbul, 1977.*
- *P. M. Hold- A.K.S. Lambton- B. Lewis, İslam Tarihi Kültür ve Medeniyeti İstanbul, 1989.*
- *Strabon, Coğrafya I-Xvıı, Tercüme K.A. Stratanov, Moskova, 1964.*

- *Şeker Mehmet, Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması, Ankara, 1985.*
- *Taberi Ebu Cafer Muhammed B. Cerir, Tarih, 1-111, Lukduni — Batavorm 1879-1901.*
- *……., Taberi Tarihi, I-Xvı E. J. Bri1, 1965.*
- *Togan, Zeki Velidi, Umumi Türk Tarihine Giriş, İstanbul, 1981.*
- *Tomaro Babek, Moskova, 1936.*
- *Velihanlı, Naile, Arap Hilafeti ve Azerbaycan, Bakü, 1993.*
- *Vahidov R. A. Azerbaycan'da Tarihi Kazıların Neticeleri, Bakü, 1995.*
- *Yazıcı, Nesimi, Türk Devletleri, Ankara, 1992.*
- *El Kalkasandi, Subh El Aşa Fi Marifat El İnşa, V. Kahira, 1914.*
- *Kropnov, E. İ. Drevnaya İstoriya Severnogo Kavkaza, Moskova, 1980.*
- *Kolesnikov, A. İ. Zavoevaniyeiranaarabami, Moskova, 1982.*
- *Kolesnikov, A. İ. İran V Naçale Vıı. Sankt Petersburg, 1970.*
- *Gordlevskiy, V. A. Gosudarstva Selcukidov Maloy Azii, İzobranıe Soçinenie, C. I, Moskova, 1960.*
- *Goyuşev, R. B. Arkeoloji ve Din, Bakü, 1965.*
- *Göyuşev, R. B. Karabağın Geçmişine Seyahat, 1993.*
- *Geybullayev, G. A. K Etnogenozi Azerbaydjansev, C. I, 1991.*
- *Geydarov, M. X. Goroda İ Gorodskoe Remesla Azebaydjana, V XIII-XVII vv. Baku, 1982.*
- *Gerodat, İstoriya Xalifatov Vardapeda Gevonda, Çev: K. Patakanova, 1862.*
- *Yakubi, İstoriya, Çev: P.K. Juze, Baku, 1927.*
- *Yakubi, Kitabu'l Buldan, Vıı, V.G.A., Leyden, 1897.*
- *Yakut El Xamavi, Mudjamu'l Buldan, Svideniya Ob Azerbaydjane, Çev: P.K. Juze, 1983.*
- *Kalankatlı Moisey, Albanya Tarihi, Mukaddeme, Tercüme ve Şerh, Ziya Bünyadov, Bakü, 1993.*
- *Nizamülmülk, Siyasetname, Farsça Çev. R. Sultanov, Bakü, 1987.*
- *Oğuzname, Samet Alizade, Bakü, 1987.*
- *Orosiy, Pavel, İstoriyaprotivyazıçnikov V Sem Knik, V.D.İ., 1949.*
- *Plinnıy, Starşiy, Estestvennayaistoriya, Latince Çev. Latışeva, V, Moskova, 1949.*
- *Prokopiy, Kesariyskiy, İstoriya Voynı, Rimlyan, S Persami, Moskova, 1876.*

Genişletilmiş ve Güncellenmiş 3. Basım

PASTACILIK-1

HAMMADDELER, TEMİZLİK, HİJYEN, DİZAYN

- **ANA HAMMADDELERİN TEKNOLOJİSİ**
- **YARDIMCI MADDELER**
- **KATKI MADDELERİ**
- **TEMİZLİK VE HİJYEN**
- **PASTANE KURULUMU BİLGİSİ**

Dr. Abdullah Badem

nobel
40.yıl

PASTACILIK-1: HAMMADDELER, TEMİZLİK, HİJYEN, DİZAYN

Dr. Abdullah Badem

Yayın No.:3877
Gıda Tarım ve Hayvancılık.: 044
ISBN: 978-625-417-358-5
E-ISBN: 978-625-417-359-2
Basım Sayısı: 3. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Badem, Abdullah.
Pastacılık-1: Hammaddeler, Temizlik, Hijyen, Dizayn / Abdullah Badem
3. Basım, XXIV + 376 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-417-358-5
E-ISBN: 978-625-417-359-2
1. Pasta 2. Ekmek 3. Hammadde

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Ön Söz iii
Teşekkür v
Tablolar ve Şekiller Listesi xvii
Kısaltmalar xxi

Bölüm 1 - Temel Tanımlamalar 1
Giriş 1
Besin Ögelerinin Tanımlanması 1
A. Karbonhidratlar (Şekerler) 2
Karbonhidratların Özellikleri 4
B. Proteinler 6
Proteinlerin Özellikleri 7
C. Lipitler (Yağlar) 9
Yağların Özellikleri 10
D. Vitaminler 10
E. Mineral Maddeler 11
F. Enzimler 11
Gıdaların Özellikleri 12
Gıdaların Bozulmasını Etkileyen Bazı Faktörler 16
Temel Mikrobiyoloji Bilgileri 21
Mikroorganizmaların Sınıflandırılması 21
Mikroorganizmaların Yaşam Şekilleri 21
Fermantasyon 22
Gıdalarda Bulunan Bazı Önemli Mikroorganizmalar 23
A. Bakteriler 23
B. Mayalar 27
C. Küfler 27
Bazı Gıda ve Kimya Tanımları 28

Bölüm 2 - Un 35
Giriş 35
Ham Maddenin Tanımı, Sınıflandırılması, Özellikleri 36

Buğday 36
Buğdayın Kısımları 36
Buğday Karbonhidratları 37
Buğday Proteinleri 38
Buğday Lipitleri 39
Buğday Mineral Maddeleri 39
Buğday Vitaminleri 39
Buğday Enzimleri 39
Mısır 40
Yulaf 41
Çavdar 41
Arpa 42
Pirinç 42
Un Çeşitleri 42
Buğday Unu 47
Çavdar Unu 49
Pirinç Unu 51
Yulaf Unu 51
Mısır Unu 52
Arpa Unu 52
Unların Bazı Özellikleri ve Teknolojik Etkileri 54
Un Üretimi 56
Geleneksel Un Yapımı 56
1. Tahılın İşletmeye Alımı, Ön Temizleme ve Depolama 56
2. Tahılın Temizlenmesi 58
3. Tahılın Öğütülmeye Hazırlanması (Tavlama ve Paçal İşlemi) 58
4. Tahılın Öğütülmesi 58
5. Ambalajlama ve Depolama 59
Beslenme Açısından Kısa Bir Değerlendirme 60

Bölüm 3 - Süt 61
Giriş 61
Ham Maddenin Tanımı, Sınıflandırılması, Özellikleri 62
Çiğ Süt 62
Sütün Bileşimi 62
Süt Yağı 63
Süt Proteinleri 64
Süt Şekeri (laktoz) 65
Süt Mineralleri 65

Süt Vitaminleri ve Diğer Bileşenleri 65
Süt Çeşitleri 65
İnek Sütü 65
Koyun Sütü 67
Keçi Sütü 67
Manda Sütü 68
A. İçme Sütü Üretimi 68
Geleneksel (Evde) İçme Sütü Yapımı 68
Pastörize Süt 69
Sterilize Süt 71
Beslenme Açısından Kısa Bir Değerlendirme 72
B. Yoğurt Üretimi 74
Çiğ Süt 74
Yoğurt ve Yoğurt Çeşitleri 75
Yoğurt Üretimi 76
Geleneksel (Evde) Yoğurt Yapımı 76
1. Sütün Temizlenmesi (Klarifikasyon) 76
2. Sütün Standardizasyonu 77
3. Baktofugasyon 78
4. Deaerasyon 78
5. Homojenizasyon 78
6. Isıl İşlem Uygulaması 79
7. Yoğurt Kültürü İlavesi (Mayalama - İnokülasyon) 80
8. İnkübasyon (Fermantasyon) ve Pıhtılaşma 81
9. Soğutma 82
10. Ambalajlama 82
Beslenme Açısından Kısa Bir Değerlendirme 82
C. Peynir Üretimi 83
Peynir ve Peynir Çeşitleri 83
Peynir Üretimi 89
Geleneksel (Evde) Peynir Yapımı 89
1. Ham Madde 89
2. Ön İşlemler 91
3. Yardımcı Maddelerin İlavesi 91
4. Pıhtının Kesilmesi ve Peynir Altı Suyu Ayrılması 92
5. Pıhtıya Uygulanan İşlemler 92
6. Ambalajlama ve Depolama 93
Beslenme Açısından Kısa Bir Değerlendirme 93

D. Tereyağı ve Krema Üretimi 94
Tereyağı ve Tereyağı Çeşitleri 94
Tereyağının Kıvamı 95
Krema ve Krema Çeşitleri 96
Tereyağı Üretimi 100
Geleneksel (Evde) Tereyağı Yapımı 100
1. Ham Madde 101
2. Nötralizasyon (Asitlik Giderme) ve Ön Isıtma 101
3. Kremanın Pastörizasyonu (Isıtılması) 103
4. Deaerasyon 103
5. İnokülasyon ve Olgunlaştırma 103
6. Yayıklama 105
7. Yıkama 105
8. Yoğurma (Malakse İşlemi) 106
9. Paketleme 107
10. Soğutma 107
Beslenme Açısından Kısa Bir Değerlendirme 107
E. Dondurma Üretimi 108
Dondurma ve Dondurma Çeşitleri 108
Dondurma Üretimi 110
Geleneksel (Evde) Dondurma Yapımı 110
1. Ham Madde 111
2. Karışımın Hazırlanması 116
3. Homojenizasyon: 117
4. Isıl İşlem (Pastörizasyon) 117
5. Soğutma 118
6. Olgunlaştırma (Dinlendirme) 118
7. Lezzet ve Renk Veren Maddelerin Katılması 118
8. Miksin Dondurulması 119
9. Paketleme 119
10. Sertleştirme 119
Beslenme Açısından Kısa Bir Değerlendirme 119

Bölüm 4 - Bitkisel Yağ ve Margarin 121
Giriş 121
Ham Maddenin Tanımı, Sınıflandırılması, Özellikleri 121
Yağ 121
Yağın Kimyasal Bileşimi 122
Bitkisel Yağ Çeşitleri 124
Palm Yağı 124

Hindistan Cevizi (Kopra) Yağı 125
Ayçiçek Yağı 126
Mısırözü Yağı 126
Fındık Yağı 127
Pamuk Tohumu (Çiğit) Yağı 127
Soya Fasulyesi Yağı 128
Yer Fıstığı Yağı 128
Zeytinyağı 129
Kolza (Kanola) Yağı 130
Aspir Yağı 131
Susam Yağı 131
Haşhaş Tohumu Yağı 132
Keten Tohumu Yağı 132
Kenevir Tohumu Yağı 133
Bitkisel Yağ Üretimi 133
Bitkisel Tohumlardan Yağ Üretim Aşamaları 133
1. Ön İşlemler (Taşıma, Eleme, Taş-Saman vb. Ayırma, Kurutma) 135
2. Kabuk Kırma ve Ayırma 135
3. Tohum İçinin Öğütülmesi / Ezilmesi 135
4. Tohumların Kavrulması 136
5. Tohumlardan Yağın Alınması 136
6. Rafinasyon Aşamaları 138
6.1. Müsilaj Giderme (Degumming / Desliming) 138
6.2. Asitlik Giderme (Nötralize etme, Refining) 139
6.3. Renk Açma (Ağartma- Bleaching) 140
6.4. Koku Giderme (Deoderizasyon) 140
6.5. Soğuklama (Vinterizasyon) 140
6.6. Cilalama (Polishing) 141
7. Ambalajlama 141
Sıvı Yağların Sertleştirilmesi (Hidrojenizasyon) 141
Margarin ve Margarin Çeşitleri 143
Piyasada Bulunan Margarinlerin Kullanım Amacına Göre Sınıflandırılması 144
Endüstriyel Margarinler (Şorteningler) 145
Şorteninglerin Yağ Kristalleri Tipine Göre Sınıflandırılması 145
Şorteninglerin Kullanıldığı Alana Göre Sınıflandırılması 146
Pasta-Börek-Hamur İşleri İçin Kullanılan Şorteningler 147
Kızartma İşleri İçin Kullanılan Şorteningler 147
Şorteninglerin İçeriğine Göre Sınıflandırılması 147

Şorteninglerin Son Üründeki Kullanım Amaçlarına Göre Sınıflandırılması 148
Margarin Üretimi 150
1. Kompozisyon Hazırlama 150
2. Emülsiyon Hazırlama 151
3. Kristallendirme 151
4. Ambalajlama 151
Beslenme Açısından Kısa Bir Değerlendirme 152

Bölüm 5 - Şeker 155
Giriş 155
Ham Maddenin Tanımı, Sınıflandırılması, Özellikleri 156
Şeker ve Şeker Çeşitleri 156
Şekerin Kristal Boyutu (Granül Yapısı) ve Sınıflandırılması 158
Karbonhidratların Tatlılık Dereceleri 160
Pastacılık ve Unlu Mamullerde Şeker 161
Pancar Şekeri Üretimi 163
1. Pancarların Fabrikaya Taşınması ve Depolanması 163
2. Pancarın Yıkanması 164
3. Pancarın Tartılması ve Kıyılması 165
4. Pancardan Ham Şerbet Elde Edilmesi 165
5. Ham Şerbetin Arıtılması 166
6. İnce Şerbetin Koyulaştırılması 167
7. Koyu Şerbetin Lapaya İşlenmesi 167
8. Ham Şekerin Elde Edilmesi 168
9. Ham Şekerin Arıtılması 168
10. Paketleme 168
Beslenme Açısından Kısa Bir Değerlendirme 169

Bölüm 6 - Kakao ve Çikolata 171
Giriş 171
Ham Maddenin Tanımı, Sınıflandırılması, Özellikleri 172
Kakao 172
Kakao Üretimi 173
1. Ham Madde 173
2. Kakao Fermantasyonu 175
3. Kurutma 176
4. Kakao Çekirdeklerini Temizleme 176
5. Kavurma 176
Kakao Tozu ve Kakao Yağı Üretimi 177

Çikolata 178
Çikolata Üretimi 182
1. Bileşenlerin Karıştırılması 182
2. Rafinasyon (İnceltme) 183
3. Özleştirme (Konçlama) 183
4. Tavlama (Temperleme) 184
5. Kalıplama ve Ambalajlama 186
Beslenme Açısından Kısa Bir Değerlendirme 187

Bölüm 7 - Pasta Üretiminde Kullanılan Diğer Maddeler 189
Giriş 189
Ana Malzemeler 190
Yardımcı Malzemeler 190
Katkı Malzemeleri 190
Su 191
Suyun Fiziksel Özellikleri 191
Suyun Kimyasal Özellikleri 191
Unlu Mamullerde Su 193
Nişastalar 195
Nişasta Granülleri 196
Nişastanın Modifikasyonu 197
Nişasta Çeşitleri 200
Mısır Nişastası 200
Buğday Nişastası 201
Pirinç Nişastası 204
Yulaf Nişastası 205
Çavdar Nişastası 205
Patates Nişastası 205
Nişastanın Özellikleri 206
Nişastanın Hidrotermal (Isı Etkileşimli) Davranışı 207
Nişastanın Diğer Maddelerle Etkileşimleri 210
İrmik 214
Yumurta 214
Tuz 216
Krem Şanti 217
Bal 217
Pekmez 218
Meyveler 220
Kuru Yemişler 220

Baharatlar 220
Anason 222
Çörek Otu 222
Haşhaş 223
Küçük Hindistan Cevizi 223
Kakule 223
Kişniş 224
Kuş Üzümü 224
Mahlep 224
Safran 224
Susam 224
Tarçın 225
Vanilya 225
Zencefil 226
Zerdeçal 226
Gıda Katkı Maddeleri 226
Gıda Katkı Maddelerinin Kodlanması ve Fonksiyonel Sınıfları 228
A. Kabartma Ajanları 228
Kimyasal Kabartma Ajanları 229
Biyolojik Kabartma Ajanları 232
Fiziksel Kabartma Ajanları 237
B. Renklendiriciler 237
C. Kalınlaştırıcılar (Kıvam Artırıcılar) ve Jelleştiriciler 238
D. Emülgatörler 241
Lesitin 241
Monogliseritler ve Digliseritler 242
E. Tatlandırıcılar 243
F. Un İşleme Ajanları 245
Yükseltgen Maddeler 246
İndirgen Maddeler 246
Emülgatörler ve Hamur Kuvvetlendiriciler 246
Enzimler 247
G. Antioksidanlar 249
H. Asitliği Düzenleyiciler 250
I. İtici Gazlar 250
İ. Köpürtme Ajanları 251
J. Köpürmeyi Önleyici Ajanlar 251
K. Nem Vericiler 251

L. Parlatma Ajanları ... 252
M. Topaklanmayı Önleyiciler ... 252
N. Şelat Ajanları ... 252
O. Lezzet Artırıcılar ... 253
Ö. Koruyucular (Antimikrobiyaller) ... 253

Bölüm 8 - Pastacılıkta ve Fırıncılıkta Kullanılan Ekipman ... 255
Giriş ... 255
Pastane ve Fırınlarda Kullanılan Bazı Makineler ... 255
Pastane ve Fırınlarda Kullanılan Bazı Set Üstü Ekipman ... 256
Pastane ve Fırınlarda Kullanılan Bazı Soğutucular ... 256
Pastane ve Fırınlarda Kullanılan Bazı Küçük Araç Gereçler ... 256

Bölüm 9 - Pastanelerde Temizlik, Dezenfeksiyon ve Personel Hijyeni ... 273
Giriş ... 273
Temizlik ve Hijyen İle İlgili Tanımlar ... 273
Pastanede Temizlik ve Dezenfeksiyon ... 275
Temizlik ve Dezenfeksiyon Maddeleri ... 281
Pastane Hijyeninde ve Mamul Hazırlamasında Dikkat Edilecek Hususlar ... 284
Pastane Yerinin Seçilmesi ... 286
Pastane Yerinin Seçilmesinde Etkenlerin Önemi ... 287
Pastanenin Fiziksel Özellikleri ve Yerleşimi ... 287
Pastanenin Tavanı ... 290
Pastanenin Duvarı ve Zemini ... 290
Pastanenin Aydınlatılması ... 291
Pastanenin Havalandırılması ve Isıtılması ... 292
Pastane Depoları ... 293
Personel Hijyeni ... 294
Personel Hijyeninde Dikkat Edilecek Noktalar ... 295

Bölüm 10 - Pastanelerde Gıda Güvenliği Yönetim Sistemleri ... 299
Giriş ... 299
HACCP Sistemi ... 300
HACCP Terminolojisi ... 300
HACCP Uygulama Aşamaları ... 302
HACCP Sisteminin Temel Prensipleri ... 303
Prensip 1- Tehlike Analizi ... 303
Prensip 2- Kritik Kontrol Noktalarının (CCP-KKN) Belirlenmesi ... 304

Prensip 3- Kritik Limitlerin Belirlenmesi 305
Prensip 4- Kritik Kontrol Noktaları (CCP) İzleme Sisteminin Belirlenmesi 306
Prensip 5- Düzeltici Önlemlerin Alınması 307
Prensip 6- Kayıtların Tutulması ve Dokümantasyon 307
Prensip 7- Doğrulama 307
Çırpılmış Krema – HACCP Uygulaması 307
Çırpılmış Kremada Kritik Kontrol Noktalarının Saptanmasında Karar Ağacının Kullanımı 313

Bölüm 11 - Pastane Kurulumu İçin Yapılması Gerekenler ve İlgili Mevzuat 317
Giriş 317
Pastane ve Unlu Mamullerin Kuruluş Süreci 318
EK-1. Gıda İşletmelerinin Uyması Gereken Bazı Kanun ve Yönetmelikler 319
EK-2. Gıda İşletmelerinin Kayıt ve Onay İşlemlerine Dair Yönetmelik 320
EK-3. Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun 329

Kaynaklar 349
Dizin 367
Öz Geçmiş 375

Kaynaklar

Acar, J. (1998). Fenolik Bileşikler ve Doğal Renk Maddeleri. İçinde: *Gıda Kimyası*. (Ed: İlbilge Saldamlı). Ankara: Hacettepe Yayınları. ISBN: 975-8339-00-1. S: 443-448.

Adedotun, E. (2017). *French Pâtisserie, Master Recipes and Technique From The Ferrandi School Of Culinary Arts*. Paris: Flammarion. ISBN: 978-2-0815-2037-0.

Afoakwa, E.O. (2016). *Chocolate Science and Technology*. New Jersey: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 978-1-1189-1378-9.

Agama-Acevedo, E. Flores-Silva, P.C. and Bello-Perez, L.A. (2019). Cereal Starch Production for Food Applications, In: *Starches for Food Application, Chemical, Technological and Health Properties*, (Edi: Clerici, M.T.P.S. and Schmiele, M.). London: Academic Press. ISBN: 978-0-12-809440-2. P:71-102.

Akbulut, N. ve Karagözlü, C. (2014). *Gıda Bilimi ve Teknolojisi*. İzmir: Sidas Medya Ltd.Şti. ISBN: 978-605-5267-01-8. S: 65-79.

Akın, N. (2006). *Modern Yoğurt Bilimi ve Teknolojisi*. Konya:Damla Ofset. ISBN:978-975-00594-0-9.

Akın, N. (2009). *Dondurma Bilimi ve Teknolojisi*. Konya: Damla Ofset. ISBN: 978-975-00594-1-4.

Akram, M. (2015). Energy Recovery From By-Products Of Sugar Making Process. In: *Sugar Beets Productıon, Uses And Health Implications*. (Ed: Lindsey Brooks). New York: Nova Publishers. ISBN: 978-1-63463-529-5.

Aksoy, M. (2000). *Beslenme Biyokimyası*. Ankara: Hatiboğlu Basım. ISBN: 975-8322-07-9.

Altan, A. (2018). *Özel Gıdalar Teknolojisi*. Adana: Çukurova Üniversitesi Yayınları.

Altuğ, T. (2006). Gıda Katkı Maddeleri. İçinde: *Gıda Katkı Maddeleri*. (Ed: Tomris Altuğ). İzmir: Meta Basım Matbaacılık. ISBN: 975-97408-2-6. S: 3-11.

Altuğ, T. ve Elmacı, Y. (2006). Gıdalarda Doğal Olarak Bulunan Lezzet Bileşenleri. İçinde: *Gıda Katkı Maddeleri*. (Ed: Tomris Altuğ). İzmir: Meta Basım Matbaacılık. ISBN: 975-97408-2-6. S: 467, 469.

Altuğ, T. ve Elmacı, Y. (2006). Tatlandırıcılar. İçinde: *Gıda Katkı Maddeleri*. (Ed: Tomris Altuğ). İzmir: Meta Basım Matbaacılık. ISBN: 975-97408-2-6. S: 204-217.

Amaladhas, P.H. and Emerald, M.E.F. (2017). Physicochemical and Sensory Properties of Dried Dairy Products. In: *Handbook of Drying for Dairy Products.* (Ed: C. Anandharamakrishnan). New Jersey: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 9781118930502. P: 203-228.

Andersson, R., Fransson, G., Tietjen, M., and Åman, P. (2009). Content and Molecular-weight Distribution of Dietary Fiber Components in Whole-grain Rye Flour and Bread. *Journal of Agricultural and Food Chemistry, 57*(5), 2004-2008.

Anlı, R.E. (2019). Bira. İçinde: *Fermente Gıdalar: Mikrobiyoloji, Teknoloji, Sağlık.* (Ed: Anlı, E. ve Şanlıbaba, P.). İstanbul: Nobel Yayıncılık. ISBN: 978-605-7846-35-8. S: 461-500.

Arbuckle, W. S. (1986). *Ice Cream*. New York: Springer Science. ISBN: 978-1-4757-5449-0.

Arendt, E.K. Morrissey, A. Moore, M.M. and Dal Bello, F. (2008). Gluten-free Breads. In: *Gluten-Free Cereal Products And Beverages.* (Ed: Elke K. Arendt and Fabio Dal Bello). Amsterdam: Academic Press. ISBN: 978-0-12-373739-7. P: 290-319.

Arendt, E.K. and Moroni, A.V. (2013). Sourdough and Gluten-Free Products. In: *Handbook on Sourdough Biotechnology*. (Ed: Gobbetti, M. and Gänzle, M.). New York: Springer Science. ISBN:978-1-4614-5425-0. doi: 10.1007/978-1-4614-5425-0. P: 245-264.

Arendt, E.K. and Zannini. (2013). *Cereal Grains for the Food and Beverage Industries.* Cambridge: Woodhead Publishing. ISBN: 978-0-85709-413-1.

Asımgil, S. ve Şahin, M. (2004). *Mutfak Kültürü*. İstanbul: Timaş Yayınları. ISBN: 975-263-026-X.

Aşıcı, N., Oturak, G., ve Ekerbiçer, H. (2020). Geçmişten Günümüze Yüksek Fruktozlu Mısır Şurubu ve Sağlık Etkileri Üzerine Bir Derleme. *Sakarya Tıp Dergisi*, 10, Özel Sayı, 57-68.

Atak, M. (2017). Buğday ve Türkiye Buğday Köy Çeşitleri. *MKÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 22, 2, 71-88.

Ataman, M. (2021). Anadolu'nun ekşi maya hikayesi. *Tarım ve Orman Dergisi*, Temmuz-Ağustos 2020. http://www.turktarim.gov.tr/Haber/485/anadolunun-eksi-maya-hikayesi erişim tarihi:02.10.2021.

Autio, K. and Eliasson, A-C. (2009a). Oat Starch, In: *Starch: Chemistry And Technology,* (Edi: James N. BeMiller, Roy L. Whistler), London: Academic Press, ISBN: 978-0-12-746275-. P: 588-59.

Autio, K. and Eliasson, A-C. (2009b). Rye Starch, In: *Starch: Chemistry And Technology,* (Edi: James N. BeMiller, Roy L. Whistler), London: Academic Press, ISBN: 978-0-12-746275-. P: 579-587.

Aydın, D., Rashid, S.M. ve Aydın, R. (2014). Tavuk Yumurtası ve Kolesterol Gerçeği. *KSÜ Doğa Bilimleri Dergisi*, 17, 3, 26-30.

Badem, A. (2006). Keçiboynuzu Pekmezli Dondurma Üretiminde Kullanılan Karragenan, Ksantan ve Keçiboynuzu Zamklarının Dondurmaların Kaliteleri Üzerine Etkisi. *Akdeniz Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi*. Antalya.

Badem, A. (2015). Rennet Kazeinin Kaşar Peynirinin Kimyasal, Mikrobiyolojik ve Duyusal Kalite Niteliklerine Etkisi. *Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi*. Konya.

Badem, A. (2018). Pekmez (Molasses): A Traditional Food In Turkey, *International Journal of Agriculture, Environment and Bioresearch*, 3, 1, 88-97.

Badem, A. (2021). Some Traditional Fermented Foods in Turkish Cuisine and Its Evaluation in Terms of Health and Gastronomy. In: *Advances in Managing Tourism Across Continents*. (Ed: Cobanoglu, C., Gunlu-Kucukaltan, E., Tuna, M., Başoda, A. and Dogan, S.). Florida: M3 Center Publishing. ISBN 978-1-955833-00-4. P: 427-440. doi: 10.5038/9781955833004.

Badem, A. (2021). Ekmek ve Unlu Mamuller. İçinde: *Temel Mutfak Teknikleri ve Yönetimi*. (Ed:Geçgin, E. ve Baltacı, M.). Ankara: Detay Yayıncılık. ISBN: 978-605-254-394-8. S: 265-286.

Bahar, B. (2006). Diğerleri. İçinde: *Gıda Katkı Maddeleri*. (Ed: Tomris Altuğ). İzmir: Meta Basım Matbaacılık. ISBN: 975-97408-2-6. S: 261-263.

Bahar, B. (2006). Un İşleme Ajanları. İçinde: *Gıda Katkı Maddeleri*. (Ed: Tomris Altuğ). İzmir: Meta Basım Matbaacılık. ISBN: 975-97408-2-6. S: 233-249.

Bao, J. and Bergman, C.J. (2017). Rice Flour and Starch Functionality, In: *Starch in Food Structure, Function and Applications*, (Edi: Malin Sjöö and Lars Nilsson). Cambridge: Woodhead Publishing. ISBN: 978-0-08-100868-3. P:373-419.

Başoğlu, F. (2016). Gıda Kalite Kontrolünün Esasları ve Gıda Güvenliği Yönetim Sistemleri. Bursa: Dora Yayıncılık. ISBN: 978-605-9666-37-4. S:1-251.

Beck, M., Jekle, M., and Becker, T. (2012). Sodium Chloride–Sensory, Preserving And Technological İmpact On Yeast-Leavened Products. *International Journal Of Food Science & Technology*, 47, 9, 1798-1807.

Beckett, S.T. (2008). *The Science of Chocolate***.** London: The Royal Society of Chemistry. ISBN: 978-0-85404-970-7.

Beckett, S. (2009). Chocolate Manufacture. In: *Science and Technology of Enrobed and Filled Chocolate, Confectionery and Bakery Products*. (Ed: Talbot, G.). London: CRC Press. ISBN: 978-1-84569-643-6.

Bennion, E.B. and Bamford, G.S.T. (1997). *The Technology of Cake Making*. New York: Springer Science. ISBN: 978-1-4419-4742-0. P: 49.

Bhatty, R. S. (1996). Production of Food Malt from Hull-less Barley. *Cereal Chemistry, 73*(1), 75-80.

Bilişli, A. (2013). *Özel Gıdalar*. İzmir: Sidas Medya Ltd.Şti. ISBN: 978-605-5267-13-1. S: 1-6, 65-92.

Bingöl, E.B. ve Akkaya, E. (2010). 13. Kritik Kontrol Noktalarının Tehlike Analizleri (HACCP), *Gıda Güvenliği Ve Hijyeni*. (Ed: Tolga Kahraman), İstanbul Üniversitesi, Açık Ve Uzaktan Eğitim Fakültesi. S: 247.

Bogdanov S, Jurendic T, Sieber R and Gallmann P. (2008). Honey for Nutrition and Health: A Review. *Journal of the American College of Nutrition, 27*(6), 677–689.

Bot, A. and Flöter, E. (2013). Application of Edible Oils. In: *Edible Oil Processing*. (Ed:Hamm, W., Hamilton, R.J. and Calliauw, G.). New Jersey: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 978-1-4443-3684-9. P: 223-249.

Brites, L.T.G.F., Schmiele, M., Steel, C.J. (2018). Gluten-Free Bakery and Pasta Products. In: *Handbook of Food Bioengineering, Alternative and Replacement Foods*, (Ed: Alina Maria Holban, Alexandru Mihai Grumezescu). Cambridge: Academic Press. ISBN: 9780128114469. P: 385-410.

Bueschelberger, H., Tirok, S., Stoffels, I. and Schoeppe, A. (2015). Lecithins, In: *Emulsifiers in Food Technology,* (Ed: Viggo Norn), Oxford: John Wiley & Sons, Ltd.

Buksa, K., Ziobro, R., Nowotna, A., and Gambuś, H. (2013). The Influence of Native and Modified Arabinoxylan Preparations on Baking Properties of Rye Flour. *Journal of Cereal Science, 58*(1), 23-30.

Bulduk, S. (2004). *Gıda Teknolojisi*. Ankara: Detay Yayıncılık. ISBN: 975-8326-43-0.

Bulduk, S. (2007). *Gıda ve Personel Hijyeni*. Ankara: Detay Yayıncılık. ISBN: 978-975-8326-71-6.

Burdock, G.A. (2001). *Fenaroli's Handbook of Flavor Ingredients*, London: CRC Press.

Carson, G. R. (2011). Flour Additives, Part 7, In: *Food Additives Data Book*, (Ed: Jim Smith and Lily Hong-Shum.). Oxford: Oxford: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 978-1-4051-9543-0. P: 535-580.

Casper, J. L., and Atwell, W.A. (2014). *Gluten-Free Baked Products*. Minnesota: AACC International, Inc. ISBN: 978-1-891127-80-9. P: 2, 3,27, 29, 30.

Clarke, C. (2004). *The Science Of Ice Cream*. Cambridge: The Royal Society of Chemistry. ISBN:0-85404-629-1.

Codex Alimentarius Commission (2003). *Draft Revised Standard For Gluten Free Foods*. Report of the Joint FAO/WHO Food Standards Programme Codex Alimentarius Commission, Twenty-fifth Session. Paragraphs 9 and 10 Rome.

Collar, C. (2014). Barley, Maize, Sorghum, Millet, and Other Cereal Grains. In: *Bakery Products From Coarse Grains: Challenges And Opportunities Of Composite Breads.* (Ed: W. Zhou, Y. H. Hui, I. De Leyn, M. A. Pagani, C. M. Rosell, J. D. Selman, and N. Therdthai). London: John Wiley & Sons, Ltd.

Conde-Petit, B., Escher, F., and Nuessli, J. (2006). Structural Features of Starch-flavor Complexation in Food Model Systems. *Trends in food science & technology, 17*(5), 227-235.

Corsetti, A. (2013). Technology of Sourdough Fermentation and Sourdough Applications. In: *Handbook on Sourdough Biotechnology*. (Ed: Gobbetti, M. and Gänzle, M.). New York: Springer Science. ISBN:978-1-4614-5425-0. doi: 10.1007/978-1-4614-5425-0. P:85-104.

Cömert, T.K. ve Merdol, T. K. (2018). Çikolata ve Sağlık Beyanları. *Beslenme ve Diyetetik Dergisi*, 46, 1, 56-65.

Crisà, A. (2013). Milk Carbohydrates and Oligosaccharides. In: *Milk and Dairy Products in Human Nutrition Production, Composition and Health*. (Ed: Young W. Park and George F.W. Haenlein.). New Jersey: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 978-1-118-53422-9. P: 129-147.

Çakmakçı, S. ve Çelik, İ. (2000). *Gıda Katkı Maddeleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları. S: 163-179.

Dayton C.L.G. and Galhardo, F. (2014). Enzymatic Degumming. In: *Green Vegetable Oil Processing.* (Ed: Walter E. Farr and Andrew Proctor). USA: AOCS Press. ISBN: 978-0-9835072-1-5. P: 107-145.

Deák, T. (2003). Yeasts. In: *Encyclopedia of Food Sciences and Nutrition.* London: Academic Press, p: 6233–6239.

Deeth, H.C. and Lewis, M.J. (2017). *High Temperature Processing of Milk and Milk Products*. New Jersey: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 9781118460504. P: 1-556.

Delcour, J.A and Hoseney, R.C. (2010). *Principles of Cereal Science and Technology*. Minnesota: AACC International, Inc ISBN: 978-1-891127-63-2.

de Melo, R.R., Borin, G.P., Zanini, G.K., Neto, A.A.K., Fernandes, B.S. and Contesini, F.J. (2016). An Overview on Vegetable Oils and Biocatalysis. In: *Vegetable Oil Properties, Uses and Benefits*. (Ed: Brittany Holt). New York: Nova Publishers. ISBN: 978-1-63485-128-2. P: 23.

Demirağ, K. ve Uysal, V. (2006). Renklendiriciler. İçinde: *Gıda Katkı Maddeleri*. (Ed: Altuğ, T.). İzmir: Meta Basım Matbaacılık. ISBN: 975-97408-2-6. S: 179-181.

Demirci, M. (2014). *Beslenme*. Tekirdağ: Gıda Teknolojisi Derneği Yayınları. ISBN: 975-97146-4-2. S: 40-44, 65, 67, 99.

Demirel, D. ve Akdeniz, M.G. (2019). Sanayileşme Öncesinde Geleneksel Şeker Üretim Yöntemleri ve Değirmenlerin Gelişimi, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12, 1, 122-141.

Dijkstra, A.J. (2013). *Edible Oil Processing from a Patent Perspective*. New York: Springer Science. ISBN: 978-1-4614-3351-4. P: 1-275.

Dizlek, H., ve Gül, H. (2009). Kabartma Tozları ve Unlu Mamullerde Kullanımları. *Gıda*, 34, 6, 403-410.

Doğruer, Y. (2004). *Veteriner Halk Sağlığı*. Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi. S: 41-65, 79-85, 91-114.

Dong, X., Dong, J., Peng, Y. and Tang, X. (2017). Comparative Study of Albumen pH and Whole Egg pH for the Evaluation of Egg Freshness, *Spectroscopy Letters, 50*(9), 463-469.

Draycott, A.P. and Christenson, D.R. (2003). *Nutrients for Sugar Beet Production, Soil–Plant Relationships*. Washington: CABI Publishing. ISBN: 0-85199-623-X. P:181

Durgun, T. (2008). Malt Ekstraktı Üretimi ve Değerlendirilmesi. *Gıda, 33*(1), 43-51.

Dunford, N.T. (2004). Oil- and Oilseed-Based Bioactive Compounds and Their Health Effects. In: *Nutritionally Enhanced Edible Oil and Oilseed Processing.* (Ed: Dunford, N.T. and Dunford, H.B.). USA: AOCS Press. ISBN: 1-893997-49-9. P:7-30.

Eckhoff, S.R. and Watson, S.A. (2009). Corn and Sorghum Starches: Production, In: *Starch: Chemistry and Technology,* (Edi: James N. BeMiller, Roy L. Whistler), London: Academic Press, ISBN: 978-0-12-746275-. P: 373-439.

Edwards, W.P. (2007). *The Science of Bakery Products*. RSC Publishing. ISBN: 978-0-85404-486-3. P: 56-58, 62-65, 70,71

Edwards, C. H., Rossi, M., Corpe, C. P., Butterworth, P. J., and Ellis, P. R. (2016). The Role of Sugars and Sweeteners in Food, Diet and Health: Alternatives for the Future. *Trends in Food Science & Technology*, 56, 158-166.

Elgün, A. ve Ertugay, Z. (1992). *Tahıl İşleme Teknolojisi*. Erzurum: Atatük Üniversitesi Yayınları.

Elmacı, Y. (2006). Asitliği Düzenleyiciler. İçinde: *Gıda Katkı Maddeleri*. (Ed: Tomris Altuğ). İzmir: Meta Basım Matbaacılık. ISBN: 975-97408-2-6. S: 41-50.

Elmacı, Y. (2006). Lezzet Artırıcılar. İçinde: *Gıda Katkı Maddeleri*. (Ed: Tomris Altuğ). İzmir: Meta Basım Matbaacılık. ISBN: 975-97408-2-6. S: 157-166.

Elmacı, Y. (2006). Lezzet Maddeleri. İçinde: *Gıda Katkı Maddeleri*. (Ed: Tomris Altuğ). İzmir: Meta Basım Matbaacılık. ISBN: 975-97408-2-6. S: 139-150.

Emerton, V. and Choi, E. (2008). *Essential Guide to Food Additives*. Leatherhead Food International Ltd. ISBN: 978-1-905224-50-0. P: 164, 165, 229, 230.

Erbaş, M., Ertugay, M. F., and Certel, M. (2005). Moisture Adsorption Behaviour of Semolina and Farina. *Journal of Food Engineering*, 69, 2, 191-198.

Erdinç, Z. (2017). Türkiye'de Şeker Sanayinin Gelişimi ve Şeker Sanayinde İzlenen Politikalar. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 17, 3, 9-26.

Erol, İ. (2007). *Gıda Hijyeni ve Mikrobiyolojisi*. Ankara: Pozitif Matbacılık. ISBN:978-975-00131-0-9.

Eseceli, H., Değirmencioğlu, A. ve Kahraman, R. (2006). Omega Yağ Asitlerinin İnsan Sağlığı Yönünden Önemi. *Türkiye 9. Gıda Kongresi*; 24-26 Mayıs 2006, Bolu. S: 403-406.

European Commission. (2000). *European Commission Directive 2000/36/EC on Cocoa and Cocoa Products*. Official Journal of the European Communities, L197, 19–25.

FAO. (2010). *Codex Alimentarius Commission Procedural Manual*. Rome: FAO and WHO Publishing. ISBN: 978-92-5-106493-1.

Faridi, H., Gaines, C.S. and Strouts, B.L. (2000). Soft Wheat Products, *In: Handbook of Cereal Science and Technology*, (Eds: Lorenz, K. J., & Kulp, K.). New York: CRC Press. ISBN: 0-8247-8294-1. P: 575-614.

Farr, W.E. (2014). Physical Refining of Vegetable Oils. In: *Green Vegetable Oil Processing*. (Ed: Walter E. Farr and Andrew Proctor). USA: AOCS Press. ISBN: 978-0-9888565-3-0. P: 159-170.

Farr, W.E. and List, G.R. (2004). Hydrogenation Techniques. In: *Nutritionally Enhanced Edible Oil and Oilseed Processing*. (Ed: Dunford, N.T. and Dunford, H.B.). USA: AOCS Press. ISBN: 1-893997-49-9. USA. P: 217-244.

Finnie, S. and Atwell, W.A. (2016). *Wheat Flour*. Minnesota: AACC International, Inc. ISBN: 978-1-891127-90-8. P: 2,6,7,36-40

Fischer, N. (2016). *Mastering the Art and Craft Baking and Pastry*. The Culinary Institute of America. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc. ISBN 978-0-470-92865-3. P: 15, 16.

Fogden, M. (2014). Hygiene Regulation in the EU. In: *Hygiene in Food Processing*. (Ed: H. L. M. Lelieveld, M. A. Mostert, J. Holah and B. White). Cambridge: Woodhead Publishing. ISBN: 1- 85573-466-4. P: 22-43.

Forsythe, S.J. and Hayes, P.R. (2000). *Food Hygiene, Microbiology and HACCP*. New York: Springer Science. ISBN: 978-1-4757-5254-0.

Fox, P.F. and Guinee, T.P. (2013). Cheese Science and Technology. In: *Milk and Dairy Products in Human Nutrition Production, Composition and Health*. (Ed: Young W. Park and George F.W. Haenlein). New Jersey: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 978-1-118-53422-9. P: 357-389.

Fowler, M.S. (2009). Cocoa Beans: From Tree to Factory. In: *Science and technology of enrobed and filled chocolate, confectionery and bakery products.* (Ed: Talbot, G.). London: CRC Press. ISBN: 978-1-84569-643-6.

Galle, S. (2013). Sourdough: A Tool to Improve Bread Structure. In: *Handbook on Sourdough Biotechnology*. (Ed: Gobbetti, M. and Gänzle, M.). New York: Springer Science. ISBN:978-1-4614-5425-0. doi: 10.1007/978-1-4614-5425-0. P:217-228.

Gaucheron, F. (2013). Milk Minerals, Trace Elements, and Macroelements. In: *Milk and Dairy Products in Human Nutrition Production, Composition and Health*. (Ed: Young W. Park and George F.W. Haenlein). New Jersey: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 978-1-118-53422-9. P: 172-199

Gaze, R. (2009). *HACCP: A Practical Guide.* Gloucestershire: Campden BRI. ISBN: 9780117080829.

Ghotra, B. S., Dyal, S. D., and Narine, S. S. (2002). Lipid Shortenings: a Review. *Food Research International*, 35, 10, 1015-1048.

Gibson, M. (2018). *Food Science and the Culinary Arts*. London: Academic Press. ISBN: 978-0-12-811816-0. P: 123, 140-141.

Giofree, R. (2011). *Çikolata.* İstanbul: Boyut Yayıncılık. ISBN: 978-975-23-0273-0. P: 10-56.

Gisslen, W. (2017). *Professional Baking*. New Jersey: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 978-1-119-14844-9. P: 70-74.

Glencoe. (2010). *Culinary Essentials*. Johnson & Wales University. California: McGraw-Hill Companies, Inc. ISBN: 978-0-07-888359-0. P: 688,730

Gobbetti, M., and Corsetti, A. (1997). Lactobacillus Sanfranciscoa Key Sourdough Lactic Acid Bacterium: a Review. *Food Microbiology*, 14, 2, 175–187. doi: 10.1006/fmic.1996.0083

Goff, H.D. and Hartel, R.W. (2013). *Ice Cream*. New York: Springer Science. ISBN: 978-1-4614-6096-1. New York.

Gordon, M.H. (2013). Milk Lipids. In: *Milk and Dairy Products in Human Nutrition Production, Composition and Health*. (Ed: Young W. Park and George F.W. Haenlein). New Jersey: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 978-1-118-53422-9. P: 65-79.

Göncü, S., Mevliyaoğulları, E. ve Koluman, N. (2013). Siyah Alaca İnek ve Düvelerde Kolostrum Kalitesi ve Buzağıların Bağışıklık Düzeyleri. *Ç.Ü.Z.F. Dergisi*, 28, 1, 31 – 38.

Graulet, B., Martin, B., Agabriel, C. and Girard, C.L. (2013). Vitamins in Milks. In: *Milk and Dairy Products in Human Nutrition Production, Composition and Health.* (Ed: Young W. Park and George F.W. Haenlein). New Jersey: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 978-1-118-53422-9. P: 200-219.

Greweling, P.P. (2007). *Chocolates and Confections Formula, Theory, and Technique for the Artisan Confectioner*. New Jersey: John Wiley & Sons Ltd.

Grommers, H.E. and van der Krogt, D.A. (2009). Potato Starch: Production, Modifications and Uses, In: *Starch: Chemistry And Technology*, (Edi: James N. BeMiller, Roy L. Whistler), London: Academic Press, ISBN: 978-0-12-746275-. P: 511-539.

Gunstone, F.D. (2013). Composition and Properties of Edible Oils. In: *Edible Oil Processing*. (Ed:Hamm, W., Hamilton, R.J. and Calliauw, G.). New Jersey: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 978-1-4443-3684-9. P: 1-39.

Gupta, M.K. (2008). *Practical Guide to Vegetable Oil Processing*. USA: AOCS Press. ISBN: 978-1-893997-90-5. P: 1-490.

Gupta, M.K. (2017). *Practical Guide to Vegetable Oil Processing*. USA: AOCS Press. ISBN: 978-1-63067-050-4. P: 1-488.

Gutiérrez, T.J. and Pérez, E.L. (2015). Significant Quality Factors in the Chocolate Processing: Cocoa Post Harvest, and in Its Manufacture. In: *Chocolate Cocoa Byproducts Technology, Rheology, Styling, And Nutrition.* (Ed: Elevina. Perez Sira). New York: Nova Publishers. ISBN: 978-1-63482-372-2. NY. P: 1-48.

Gündoğdu, E., ve Çakmakçı, S. (2020). Farklı Starter Kültürler ile Yoğurt ve Kremadan Üretilen Tereyağlarının Oksidasyon Stabilitesi ve Bazı Özellikleri. *Akademik Gıda*, 18(3), 279-287.

Gür, E. ve Altuğ, E. (2006). Antioksidanlar. İçinde: *Gıda Katkı Maddeleri*. (Ed: Tomris Altuğ). İzmir: Meta Basım Matbaacılık. ISBN: 975-97408-2-6. S: 17-40.

Gürsoy, D. (2009). *Acı Şeker*. İstanbul: Oğlak Yayıncılık. ISBN: 978-975-329-654-X. S: 66-69,149-151.

Gürsoy, D. (2012). *Baharat ve Güç*. İstanbul: Oğlak Yayıncılık. ISBN: 978-975-329-806-3. S: 15-17.

Harlan, J. R. (1967). A wild wheat harvest in Turkey. *Archaeology*, 20(3), 197-201.

Haug, A., Høstmark, A. T., and Harstad, O. M. (2007). Bovine Milk in Human Nutrition–A Review. *Lipids in Health and Disease*, 6, 1, 1-16.

Henry, B. (2011). Colourings. In: *Food Additives Data Book*, (Ed: Jim Smith and Lily Hong-Shum.). Oxford: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 978-1-4051-9543-0. P: 101-314.

Hettiarachchy, N.S, Ju, Z.Y., Siebenmorgen, T. and Sharp, R.N. (2000). Rice: Production, Processing, and Utilization, In: *Handbook of Cereal Science and Technology*, (Edi: Karel Kulp and Joseph G. Ponta, Jr.). New York:CRC Press, ISBN: 0-8247-8294-1. P:203-222.

Heyman, M.B. (2006). Lactose Intolerance in Infants, Children, and Adolescents. *Pediatrics*. 118, 3, 1279-1286.

Hill, T. (2019). *Kokulu Ot ve Baharat Ansiklopedisi*. İstanbul: Oğlak Yayıncılık. ISBN: 978-975-329-980-0. S: 47, 97, 143, 160, 206, 210, 226, 267, 293, 322, 341, 347.

Holah, J. T. (2014). Cleaning and Disinfection. In: *Hygiene in Food Processing*. (Ed: H. L. M. Lelieveld, M. A. Mostert, J. Holah and B. White). Cambridge: Woodhead Publishing. ISBN: 1-85573-466-4. P: 235-278.

Holah J. T. and Taylor, J. (2014). Personal Hygiene. In: *Hygiene in Food Processing*. (Ed: H. L. M. Lelieveld, M. A. Mostert, J. Holah and B. White). Cambridge: Woodhead Publishing. ISBN: 1- 85573-466-4. P: 288-309.

Hong-Shum, L. (2011). Sweeteners. In: *Food Additives Data Book*, (Ed: Jim Smith and Lily Hong-Shum.). Oxford: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 978-1-4051-9543-0. P: 973-1098.

Hoseney, R.C., Finney, K.F., Pomeranz, Y., and Shogren, M.D. (1971).Functional (Bredmaking) and Biochemical Properties of Wheat Flour Components. VIII. Starch, *Cereal Chemistry*, *48*, 191-201.

https://www.acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/104873/mod_resource/content/1/10.past%C3%B6rizasyon.pdf#:~:text=S%C3%BCtteki%20en%20%C3%B6nemli%20patojen%20bakteri,inaktivasyonunu%20sa%C4%9Flayacak%20%C5%9Fekilde%20tesis%20edilmi%C5%9Ftir Erişim tarihi: 02.09.2021.

https://www.idfa.org/pasteurization Erişim tarihi: 24.08.2021

https://www.nkprotelex.com/Hard-ice-cream-machine-4L Erişim tarihi: 29.09.2021

http://www.oztiryakiler.com.tr Erişim tarihi:01.10.2021

https://www.uncumemduh.com/bloglar/pasta-ve-boreklik-yaglar/1115/ Erişim tarihi: 16.04.2020.

https://www.who.int/about/who-we-are/frequently-asked-questions Erişim tarihi: 09.05.2020

Huys, G. Daniel, H-M. and De Vuyst, L. (2013). Taxonomy and Biodiversity of Sourdough Yeasts and Lactic Acid Bacteria. In: *Handbook on Sourdough Biotechnology*. (Ed: Gobbetti, M. and Gänzle, M.). New York: Springer Science. ISBN:978-1-4614-5425-0. doi:10.1007/978-1-4614-5425-0. P: 118-133

Ibrahim, S.A. and Gyawali, R. (2013). Lactose Intolerance. In: *Milk and Dairy Products in Human Nutrition Production, Composition and Health.* (Ed: Young W. Park and George F.W. Haenlein). New Jersey: John Wiley & Sons, Ltd., ISBN: 978-1-118-53422-9. P: 246-260.

Ishwarya, P.S. and Anandharamakrishnan C. (2017). Spray Drying. In: *Handbook of Drying for Dairy Products*. (Ed: C. Anandharamakrishnan). New Jersey: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 9781118930502. P:57- 94.

Jenness, R. and Patton, S. (2018). *Principles of Dairy Chemistry*. New Delhi: Scientific International Pvt. Ltd. ISBN: 978-93-86800-83-1. P: 1-433.

Jensen, R.G. (1995). Determinants of Milk Volume and Composition. In: *Handbook of Milk Composition*. (Ed: Jensen, R.G.). London: Academic Press. ISBN 0-12-384430-4.

Jensen, R.G. (1995). Sampling and Storage of Bovine Milk. In: *Handbook of Milk Composition*. (Ed: Jensen, R.G.). London: Academic Press. ISBN 0-12-384430-4.

Johnson, L.A. (2000). Corn: The Major Cereal of the Americas, *In: Handbook of Cereal Science and Technology,* (Eds: Lorenz, K. J., & Kulp, K.). New York: CRC Press. ISBN: 0-8247-8294-1. P:31-80.

Joye, I. J. (2019). Starch, In: *Encyclopedia of Food Chemistry,* (Edi: Laurence Melton, Fereidoon Shahidi, Peter Varelis), Cambridge: Academic Press, ISBN: 9780128140451. P: 256-264.

Joseph, R. and Bachhawat, A.K. (2014). Yeasts: Production and Commercial Uses. In: *Encyclopedia of Food Microbiology,* Volume 3. London: Elsevier Ltd. P: 823-830.

Kaya, Y., Duyar, H.A. ve Erdem, M.E. (2004). Balık Yağ Asitlerinin İnsan Sağlığı İçin Önemi. *E.Ü. Su Ürünleri Dergisi*, 21, 3-4, 365-370.

Kayahan, M. (2006). *Yağlı Tohumlardan Ham Yağ Üretim Teknolojisi*. Ankara: TMMOB Gıda Mühendisleri Odası Yayınları. ISBN: 975-395-800-5.

Kellens, I.M. (2014). Dry Condensing Vacuum Systems for Deodorizers for Substantial Energy Savings. In: *Green Vegetable Oil Processing*. (Ed: Walter E. Farr and Andrew Proctor). USA: AOCS Press. ISBN: 978-0-9888565-3-0. P: 185-204.

Kellens, M. and Calliauw, G. (2013). Oil Modification Processes. In: *Edible Oil Processing*. (Ed:Hamm, W., Hamilton, R.J. and Calliauw, G.). New Jersey: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 978-1-4443-3684-9. P: 153-196.

Khoja, A. H., Ali, E., Zafar, K., Ansari, A. A., Nawar, A., and Qayyum, M. (2015). Comparative Study of Bioethanol Production from Sugarcane Molasses by Using Zymomonas mobilis and Saccharomyces cerevisiae. *African Journal of Biotechnology, 14*(31), 2455-2462.

Kıvrak, A.O. ve Uçar, G. (2012). Kolostrumun Özellikleri ve Sporcularda Kullanımı. *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi, 14*(2), 138-142.

Kim, S. and Oh, S. (2013). Fermented Milk and Yogurt. In: *Milk and Dairy Products in Human Nutrition Production, Composition and Health.* (Ed: Young W. Park and George F.W. Haenlein). New Jersey: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 978-1-118-53422-9. P: 338-356.

Korhonen, H.J. and Marnila, P. (2013). Milk Bioactive Proteins and Peptides. In: *Milk and Dairy Products in Human Nutrition Production, Composition and Health*. (Ed: Young W. Park and George F.W. Haenlein). New Jersey: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 978-1-118-53422-9. P: 148-171.

Kozakiewicz, E., and Cossuta, D. (2021). Emulsions: Lecithin. In: *Handbook of Molecular Gastronomy Scientific Foundations, Educational Practices, and Culinary Applications.* (Ed: Róisín M. Burke, Alan L. Kelly, Christophe Lavelle and Hervé This vo Kientza). London: CRC Press. ISBN: 978-0-429- 16870-3. P: 249.

Köten, M. ve Ünsal, A.S. (2021). Mısır Unu İlavesinin Pandispanya Tipi Keklerin Morfo-geometrik, Fonksiyonel ve Tekstürel Özelliklerine Etkisi. *Harran Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi, 25*(2), 172- 184.

Köksel, H. (1998). Karbonhidratlar. İçinde: *Gıda Kimyası*. (Ed: İlbilge Saldamlı). Ankara: Hacettepe Yayınları. ISBN: 975-8339-00-1.

Kukovics, S. and Németh, T. (2013). Milk Major and Minor Proteins, Polymorphisms and Non-protein Nitrogen. In: *Milk and Dairy Products in Human Nutrition Production, Composition and Health*. (Ed: Young W. Park and George F.W. Haenlein). New Jersey: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 978-1-118-53422-9. P: 80-110.

Kwak, H., Ganesan, P. and Mijan, M.A. (2013). Butter, Ghee, and Cream Products. In: *Milk and Dairy Products in Human Nutrition Production, Composition and Health*. (Ed: Young W. Park and George F.W. Haenlein). New Jersey: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 978-1-118-53422-9. P: 390-411.

Kymal, C., Gruska, G. and Reid R. D. (2015). *Integrated Management Systems*. Wisconsin: ASQ Quality Press. ISBN: 978-0-87389-894-2.

Lares, M. and Pérez, E. (2015). Types of Chocolate and Their Nutritional Value - Chocolate as a Functional Food. In: C*hocolate Cocoa Byproducts Technology, Rheology, Styling, and Nutrition*. (Ed: Elevina Perez Sira). New York: Nova Publishers. ISBN: 978-1-63482-372-2. NY. P: 117-142

Lelieveld, H. L. M. (2014). Sources of Contamination. In: *Hygiene in Food Processing*. (Ed: H. L. M. Lelieveld, M. A. Mostert, J. Holah and B. White). Cambridge: Woodhead Publishing. ISBN: 1-85573-466-4. P: 61-75.

Lookhart, G. and Bean, S. (2000). Cereal Proteins: Composition of Their Major Fractions and Methods for Identification, *In: Handbook of Cereal Science and Technology*, (Eds: Lorenz, K. J., & Kulp, K.). New York: CRC Press. ISBN: 0-8247-8294-1. p:363-385.

Lorenz, K. (2000). Rye, In: *Handbook of Cereal Science and Technology*, (Edi: Karel Kulp and Joseph G. Ponta, Jr.). New York: CRC Press, ISBN: 0-8247-8294-1. P:223-255.

Luallen, T. (2017). Utilizing Starches in Product Development, In: *Starch in Food, Structure, Function and Applications.* (Edi: Malin Sjöö and Lars Nilsson). Cambridge: Woodhead Publishing. ISBN: 978-0-08-100868-3. P: 545-579.

Luck, L.A. (2021). Baking: Chemical Leaveners. In: *Handbook of Molecular Gastronomy Scientific Foundations, Educational Practices, and Culinary Applications*. (Ed: Róisín M. Burke, Alan L. Kelly, Christophe Lavelle and Hervé This vo Kientza). London: CRC Press. ISBN: 978- 0- 429- 16870- 3. P: 41-42.

Maningat, C.C., Seib, P.A., Bassi, S.D., Woo, K.S. and Lasater, G. D. (2009). Wheat Starch: Production, Properties, Modification and Uses, In: *Starch: Chemistry And Technology*, (Edi: James N. BeMiller, Roy L. Whistler), London: Academic Press, ISBN: 978-0-12-746275-. P: 441-510.

Marchbank, T. and Playford, R.J. (2014). Colostrum: Its Health Benefits. In: *Milk and Dairy Products as Functional Foods.* (Ed: A. Kanekanian). New Jersey: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 978-1-4443-3683-2. P:55-93.

Marshall, R.T., Goff, H.D. and Hartel, R.W. (2003). *Ice Cream*. New York: Kluwer Academic. ISBN: 0-306-47700-9.

Martinez, I. G. McKenna C. F. and Burd, N. A. (2019). Egg Protein in Sports Nutrition. In: *Eggs as Functional Foods and Nutraceuticals for Human Health*, (Ed: Jianping Wu). Cambridge: The Royal Society of Chemistry. ISBN: 978-1-78801-383-3. P: 103, 104, 113

Mason, W.R.(2009).Starch Use in Foods, In: *Starch: Chemistry and Technology*, (Edi: James BeMiller and Roy Whistler). London: Academic Press, ISBN: 978-0-12-746275-2. P:746-796.

Matz, S. A. and Matz, T. D. (1992). *Cookie and Cracker Technology*, Westport: AVI Publishing.

MEGEP. (2006). *Krema, Sos Ve Şuruplar*. Ankara.

Metin, M. (2005). *Süt Teknolojisi, Sütün Bileşimi ve İşlenmesi*. İzmir: Ege Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Yayınları. ISBN: 975-483-279-X.

Metin, S. and Hartel, R. (2004). Crystallization for Nutritionally Enhanced Fats and Oils. In: *Nutritionally Enhanced Edible Oil and Oilseed Processing*. (Ed: Dunford, N.T. and Dunford, H.B.). USA: AOCS Press. ISBN: 1-893997-49-9. P: 199-216.

Minifie, B. W. (1989). *Chocolate, Cocoa, And Confectionery: Science And Technology*. Avi Book Publishing. ISBN: 978-94-011-7924-9.

Mitchell, C.R. (2009). Rice Starches: Production and Properties, In: *Starch: Chemistry And Technology*, (Edi: James N. BeMiller, Roy L. Whistler), London: Academic Press, ISBN: 978-0-12-746275-. P: 569-578.

Mohos, F. A. (2017). *Confectionery and Chocolate Engineering Principles and Applications*. New Jersey: John Wiley & Sons, Ltd. ISBN: 9781118939765.

Motarjemi, Y. (2016). The Starting Point: What Is Food Hygiene?. In: *Handbook of Hygiene Control in the Food Industry.* (Ed: Huub Lelieveld, John Holah, Domagoj Gabri´). London: Elsevier Ltd. ISBN: 978-0-08-100197-4.

MSA. (…). *Profesyonel Pasta Ve Ekmekçilik Eğitim Kitabı*. MSA, The Culinary Arts Academy.

Msagati, T.A.M. (2013). *Chemistry of Food Additives and Preservatives*. New Jersey: John Wiley & Sons, Ltd. ISBN: 978-1-118-27414-9. USA. P: 1-322.

Mucchetti, G. and Zambrini, A.V. (2018). Milk Quality and Processing. In: *Advances in Dairy Products*. (Ed: Francesco Contò, Matteo A. Del Nobile, Michele Faccia, Angelo V. Zambrini, and Amalia Conte). New Jersey: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 9781118906439. P: 1-30.

Mucchetti, G. and Zambrini, A.V. (2018). Milk Preparation for Further Processing into Dairy Products. In: *Advances in Dairy Products*. (Ed: Francesco Contò, Matteo A. Del Nobile, Michele Faccia, Angelo V. Zambrini, and Amalia Conte). New Jersey: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 9781118906439. P: 31-36.

Mutlu, C., Erbaş, M. ve Tontul, S.A. (2017). Bal ve Diğer Arı Ürünlerinin Bazı Özellikleri ve İnsan Sağlığı Üzerine Etkileri. Etkileri. *Akademik Gıda,* 15, 1, 75-83.

Nas, S., Gökalp, H.Y. ve Ünsal, M. (2001). *Bitkisel Yağ Teknolojisi*. Denizli: Mühendislik Fakültesi Matbaası.

Nionelli, L., and Rizzello, C. G. (2016). Sourdough-based Biotechnologies for the Production of Gluten-Free Foods. *Foods*, 5,3, 65.

Olieman, C. (2014). Detecting Taints From Cleaning and Disinfecting Agents. In: *Hygiene in Food Processing*. (Ed: H. L. M. Lelieveld, M. A. Mostert, J. Holah and B. White). Cambridge: Woodhead Publishing Limited. ISBN: 1-85573-466-4. P: 279-287.

Ova, G. (2006). Koruyucular. İçinde: *Gıda Katkı Maddeleri*. (Ed: Tomris Altuğ). İzmir: Meta Basım Matbaacılık. ISBN: 975-97408-2-6. S: 105-126.

Ova, G. (2006). Topaklanmayı Önleyiciler. İçinde: *Gıda Katkı Maddeleri*. (Ed: Tomris Altuğ). İzmir: Meta Basım Matbaacılık. ISBN: 975-97408-2-6. S: 225-229.

Önür, Z. Y. (2015). Keçi ve Koyun Sütlerinin Kimyasal Bileşimleri. *Gıda*, 40, 6, 363-371.

Özçelik, S. (1998). *Genel Mikrobiyoloji*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları.

Özçelik, S. (2004). *Gıda Mikrobiyoloji.* Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları.

Özkaya, B. (2019). Ekmek. İçinde: *Fermente Gıdalar: Mikrobiyoloji, Teknoloji, Sağlık*. (Ed: Anlı, E. ve Şanlıbaba, P.). İstanbul: Nobel Yayıncılık. ISBN: 978-605-7846-35-8. S: 511-517.

Özkaya, F.D., Aksoy, M. ve Sezgi, G. (2018). *Moleküler Gastronomi*. Ankara: Detay Yayıncılık Ltd. ISBN: 978-605-2323-86-1.

Park, Y.W. (2017). Goat Milk – Chemistry and Nutrition, In: *Handbook of Milk of Non-Bovine Mammals.* (Ed: Park, Y.W., Haenlein, G.F.W. and Wendorff, W.L.). New Jersey: JohnWiley & Sons Ltd. ISBN: 9781119110286. P: 42-84.

Patel, A.R. (2017). Oil Structuring: Concepts, Overview and Future Perspectives. In: *Edible Oil Structuring Concepts, Methods and Applications*. (Ed: Patel, A.D.). Cambridge: The Royal Society of Chemistry. ISBN: 978-1-78801-018-4. P:1-21.

Poirier, C.A. (2011). Emulsifiers. In: *Food Additives Data Book*. (Ed: Jim Smith and Lily Hong-Shum). Oxford: Blackwell Publishing Ltd. ISBN: 9781444397727. P: 317-364.

Ponte, G.J., Dogan, I.S. and Kulp, K. (2000). Special Food Ingredients from Cereals, In: *Handbook of Cereal Science and Technology*. (Eds: Lorenz, K. J., & Kulp, K.). New York: CRC Press. ISBN: 0-8247-8294-1. P:755-766.

Resmî Gazete, *Gıda Etiketleme ve Tüketicileri Bilgilendirme Yönetmeliği*, 29960.

Resmî Gazete, *Gıda Hijyeni Yönetmeliği*, 28145.

Resmî Gazete, *Gıda İle Temas Eden Madde ve Malzemelere Dair Yönetmelik*, 30382.

Resmîi Gazete, *Gıda İşletmelerinin Kayıt ve Onay İşlemlerine Dair Yönetmelik*, 28145.

Resmî Gazete, *Gıda Katkı Maddeleri Yönetmeliği*, 28693.

Resmî Gazete, *Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun*, 5179 s. Kanun, 25483.

Resmî Gazete, *İş Yeri Açma ve Çalışma Ruhsatlarına İlişkin Yönetmelik*, 25902.

Resmî Gazete, *Mikrobiyolojik Kriterler Yönetmeliği*, 28157.

Resmî Gazete, *Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliği*, 31044.

Resmî Gazete, *Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu*, 5996 s. Kanun, 27610.

Rinsky, G., and Rinsky, L.H. (2009). *The Pastry Chef's Companion A Comprehensive Resource Guide for the Baking and Pastry Professional*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc. ISBN 978-0-470-00955-0. P: 254.

Sagiri, S.S., Samateh, M. and John, G. (2017). Biobased Molecular Structuring Agents. In: *Edible Oil Structuring Concepts, Methods and Applications*. (Ed: Patel, A.D.). Cambridge: The Royal Society of Chemistry. ISBN: 978-1-78801-018-4. P: 25- 52.

Saldamlı, İ. ve Uygun, Ü. (1998). *Gıda Katkı Maddeleri*. İçinde: *Gıda Kimyası*. (Ed: İlbilge Saldamlı). Ankara: Hacettepe Yayınları. ISBN: 975-8339-00-1. S: 496.

Saraç, M. E. (2005). *Doğanın Şifalı Eli*. İstanbul: Doğan Kitap. S: 90, 105, 109, 112, 120, 121, 128, 130, 132, 133.

Semeijn, C. and Buwalda, P.L. (2017). Potato Starch, In: *Starch in Food Structure, Function and Applications*, (Edi: Malin Sjöö and Lars Nilsson). Cambridge: Woodhead Publishing. ISBN: 978-0-08-100868-3. P:353-372.

Serna-Saldivar, S.O. (2010). *Cereal Grains Properties, Processing, and Nutritional Attributes*. London: CRC Press. ISBN: 978-1-4398-8209-2. P: 21-36, 82-85, 102.

Shelton, D.R. and Lee, W.J. (2000). Cereal Carbohydrates, *In: Handbook of Cereal Science and Technology* (Eds: Lorenz, K. J., & Kulp, K.). New York: CRC Press. ISBN: 0-8247-8294-1. P:385-416.

Shepherd, R. (2011). Polysaccharides. In: *Food Additives Data Book*, (Ed: Jim Smith and Lily Hong-Shum.). Oxford: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 978-1-4051-9543-0. P: 683-750.

Sigman-Grant, M., and Morita, J. (2003). Defining and Interpreting Intakes of Sugars. *The American Journal of Clinical Nutrition*, 78, 4, 815S-826S.

Sinha, A. K., Sharma, U. K., and Sharma, N. (2008). A Comprehensive Review on Vanilla Flavor: Extraction, Isolation and Quantification of Vanillin and Others Constituents. *International Journal Of Food Sciences and Nutrition*, 59, 4, 299-326.

Spreer, E. (2017). *Milk and Dairy Product Technology*. New York: Marcel Dekker, Inc. ISBN: 0-8247-0094-5. NY, USA. P: 11-58, 205-242.

Stamm, M. (2011). *Pastry Chef's Apprentice*. Quarry Books. ISBN: 978-1-59253-711-2. P: 9-23.

Stenman, S. (2011). *Coeliac Disease-inducing Gluten: in Vitro Harmfulness and Detoxification by Germinating Cereal Enzymes.* Finland: Tampere University Press. ISBN: 978-951-44-8319-6.

Sönmezsoy, C. (2018). *Cafe Fernando, Bir Pasta Yaptım, Yanağını Dayar Uyursun.* İstanbul: Okuyanus Yayın. ISBN: 978-605-5134-47-1. P: 82-92.

Suas, M. (2009). *Advanced Bread and Pastry: A Professional Approach.* New York: Delmar Cengage Learning. ISBN-13: 978-1-4180-1169-7. P: 70, 479.

Şekerden, Ö., Tapkı, İ. ve Şahin, M. (1999). Siyah Alaca Sığırlarda Laktasyonun İlk 10 Gününde Sütün Bileşiminde Meydana Gelen Değişim. *Atatürk Üniv. Ziraat Fak. Derg*, 30, 1, 37-40.

Şimşek, A., ve Artık, N. (2002). Değişik Meyvelerden Üretilen Pekmezlerin Bileşim Unsurları Üzerine Araştırma. *Gıda*, 27, 6, 459-467.

Tayar, M., Korkmaz, N.H. ve Özkeleş, E. (2013). *Beslenme İlkeleri*. Bursa: Dora Yayıncılık. ISBN: 978-605-4798-24-7. S: 47-58, 78-79.

Tebliğ, *Bal Tebliği, 2020/7*.

Tebliğ, *Buğday Unu Tebliği*, 2013/9.

Tebliğ, *Buğday Unu Tebliği'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ*, 2018/39.

Tebliğ, *Çiğ İnek Sütünün Sınıflandırılmasına İlişkin Tebliğ*, 2019/64.

Tebliğ, *Dondurma Tebliği*, 2004/45.

Tebliğ, *Ekmek ve Ekmek Çeşitleri Tebliği*, 2012/2, 2017-23.

Tebliğ, *Fermente Süt ürünleri Tebliği*, 2009/25.

Tebliğ, *İçme Sütleri Tebliği*, 2019/12.

Tebliğ, *Kakao ve Çikolata Ürünleri Tebliği*, 2017/29.

Tebliğ, *Koyulaştırılmış Süt ve Süt Tozu Tebliği*, 2005/18.

Tebliğ, *Krema ve Kaymak Tebliği*.

Tebliğ, *Sürülebilir Yağlar Margarin ve Yoğun Yağlar Tebliği*, 2005/19.

Tebliğ, *Tereyağı, Diğer Süt Yağı Esaslı Sürülebilir Ürünler ve Sadeyağ Tebliği*, 2005/19.

Tebliğ, *Peynir Tebliği*, 2015/6.

Tebliğ, *Zeytinyağı ve Pirina Yağı Tebliği*, 2017/26.

Tekinşen O.C. (2000). *Süt Ürünleri Teknolojisi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi. ISBN: 975-95678-1-7.

Tekinşen O.C. ve Tekinşen, K.K. (2009). *Dondurma: Temel Bilgiler, Teknoloji, Kalite Kontrolü*. Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi. ISBN: 978-975-95678-3-5.

TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, (2020). *Şeker Pancarı Raporu - 2018*. http://zmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=30301&tipi=38&sube=0 Erişim tarihi:04.04.2020

TMO, (2020). *Fındık Sektörü Raporu* – 2020. https://www.tmo.gov.tr/Upload/Document/sektorraporlari/findik2020.pdf Erişim tarihi: 26.09.2021.

Topal, Ş. (2001). *Gıda Endüstrisinde Risk Yönetimi Sistemi ve Uygulamaları*. Taç Ofset Matbaası. ISBN: 975-94975-1-4. İstanbul. S: 44,46,48,49,52-67.

Tunick, M.H. (2018). *Microstructure of Milk*. *Microstructure of Dairy Products*. (Ed: El-Bakry, M.M.A., Sanchez, A. And Mehta, B.M.). New Jersey: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 9781118964224. USA. P: 127-144.

Turan, H., Erkoyuncu, İ. ve Kocatepe, D. (2013). Omega-6, Omega-3 Yağ Asitleri ve Balık. *Yunus Araştırma Bülteni*, 2, 35-40.

Turantaş, F. ve Ünlütürk, A. (2021). Tehlike Analizi ve Kritik Kontrol Noktaları. İçinde: *Gıda Mikrobiyolojisi*. (Ed: Adnan Ünlütürk ve Fulya Turantaş). İzmir: Mengi Tan Basımevi. ISBN: 975-483-383-4.

Turhan, M. (2018). Yemeklik Tane Baklagillerde Yeni Ürünler ve Teknolojiler. *Yemeklik Tane Baklagiller Çalıştayı*. Adana: Öz Akdeniz Ofset. S: 90.

Türkan, C. (2009). Mutfak Hizmetleri Yönetimi. Bolu: Cemalturkan Yayınları. ISBN: 978-605-89907-3-9.

Üçüncü, M. (2005). *Süt ve Mamülleri Teknolojisi*. İzmir: Meta Basım Matbacılık. ISBN: 975-98951-3-7.

Üçüncü, M. (2008). *A'dan Z'ye Peynir Teknolojisi*. *Cilt: I-II*. İzmir: Meta Basım Matbacılık. ISBN: 975-98951-1-0.

Ünsal, A. (2021). *Nimet Geldi Ekine*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, ISBN: 978-975-08-0628-X.

Üstün, N.Ş. ve Tosun, İ. (1997). Pekmezlerin Bileşimi, *Gıda*, 22, 6, 417-423

Valverde, D., Laca, A., Estrada, L.N., Paredes, B., Rendueles, M. and Díaz, M. (2016). Egg Yolk And Egg Yolk Fractions As Key İngredient For The Development Of A New Type Of Gels. *International Journal of Gastronomy and Food Science*, 3, 30–37.

van Doosselaere, P. (2013). Production of Oils. In: *Edible Oil Processing*. (Ed: Hamm, W., Hamilton, R.J. and Calliauw, G.). New Jersey: John Wiley & Sons, Ltd. ISBN: 978-1-4443-3684-9. P: 55-96.

Venkitanarayanan, K.S. and Doyle, M.P. (2007). Microbiological Safety of Foods. In: *Handbook of Nutrition and Food.* (Ed: Carolyn D. Berdanier, Johanna Dwyer, Elaine B. Feldman). London: CRC Press. ISBN: 978-0-8493-9218-4. P: 37-58.

Vesa, T., Marteau, P. and Korpela, R. (200). Lactose Intolerance. *Journal of the American College of Nutrition*, 19, 165-175.

Yiğit, G.G., Cerit, İ. ve Demirkol, O. (2018). Fonksiyonel Kakao ve Kakao Ürünleri. *Gıda*, 43, 4, 702-715.

Walstra, P., Wouters, J.T. M. and Geurts, T.J. (2006). *Dairy Science and Technology*. London: CRC Press. ISBN: 0-8247-2763-0. P: 467-496.

Wendorff, W.L. and Haenlein, G.F. (2017). Sheep Milk – Composition and Nutrition. In: *Handbook of Milk of Non-Bovine Mammals.* (Ed: Park, Y.W., Haenlein, G.F.W. and Wendorff, W.L.). New Jersey: JohnWiley & Sons Ltd. ISBN: 9781119110286. P: 210-222.

Whitehurst, R.J. (2014). *Emulsifiers in Food Technology*, Oxford: Blackwell Publishing, ISBN: 1-4051-1802-4.

White, J.S. (2014). Sucrose, HFCS, and Fructose: History, Manufacture, Composition, Applications, and Production. In: *Fructose, High Fructose Corn Syrup, Sucrose and Health*. (Ed: James M. Rippe). New York: Springer Science. P:13-34.

Yaygın, H. (1999). *Yoğurt Teknolojisi*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Basımevi.

Yıldız, Ö., ve Doğan, İ.S. (2009). Kimyasal Kabartılan Ürünlerde Kabartma Asitlerinin Fonksiyonel Özellikleri. *Gıda*, 34, 6, 395-401.

Yörük, G. ve Güner, A. (2011). Laktik Asit Bakterilerinin Sınıflandırılması ve Weissella Türlerinin Gıda Mikrobiyolojisinde Önemi. *Atatürk Üniversitesi Veteriner Bilimleri Dergisi, 6*(2), 163-176.

Zeece, M. (2020). Food additives. *Introduction to the Chemistry of Food*. London: Elsevier Inc. ISBN: 978-0-12-809434-1. P: 251-311.

Zhou, W., N. Therdthai, and Y. H. Hui. (2014). İntroduction to Baking and Bakery Products. In: *Bakery Products Science and Technology.* (Ed: W. Zhou, Y. H. Hui, I. De Leyn, M. A. Pagani, C. M. Rosell, J. D. Selman, and N. Therdthai). London: John Wiley & Sons, Ltd.

Zorba, M. (2006). Emülgatörler. İçinde: *Gıda Katkı Maddeleri*. (Ed: Altuğ, T.). İzmir: Meta Basım Matbaacılık. ISBN: 975-97408-2-6. S: 53-71.

Zorba, M. (2006). Gamlar. İçinde: *Gıda Katkı Maddeleri*. (Ed: Tomris Altuğ). İzmir: Meta Basım Matbaacılık. ISBN: 975-97408-2-6. S: 77-100.

3. Basım

Şairler ve Psikoterapistler Gözüyle Yas

Doç. Dr. Alişan Burak Yaşar

nobel
40. yıl

Şairler ve Psikoterapistler Gözüyle Yas

Doç. Dr. Alişan Burak Yaşar

Yayın No.: 3938
Psikoloji / PDR No.: 304
ISBN: 978-625-417-679-1
E-ISBN: 978-625-417-680-7
Basım Sayısı: 3. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yaşar, Alişan Burak.
Şairler ve Psikoterapistler Gözüyle Yas / Alişan Burak Yaşar
3. Basım, IV + 94 s., 13,5x19,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-417-679-1
E-ISBN: 978-625-417-680-7
1. Şiir 2. Psikoterapi 3. Yas Tutma

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Repro Bir Mat. Kağ. Rek. Tas. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 47381
İvogsan 1518. Sokak 2730 Mat-Sit İş Merkezi Ostim, Yenimahalle/Ankara

İçindekiler

Giriş 1
Bir Nazım Hikmet Şiiri Üzerinden Yas 3

Psikoterapiler Yası Nasıl Ele Alır? 9
Yası Psikanalizden Okumak 10
En Temel Travmamız 15
Ayna Nöronlar ve Travmanın Aktarımı 17
İlk Yasımızı Nasıl Tuttuk 17

Yası Tanımlayalım 19
Travmatik Yas 22

İlişkilerimiz 25
Neden Günümüzde Ölüm Gerçeğinden
Daha Çok Korkarız? 26

Depresyon 31

Temel İşimiz Yas Tutmak 37

Şükrü Erbaş'ın Gözünden İçimizdeki Parçalar 43

Borges'in Gözünden… 61

Pablo Neruda'nın Gözünden…. 67

Turgut Uyar ve Yas 71

Yasta Tedavi 77

Son Söz 89

Kaynaklar 91

Kaynaklar

American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed., ss. 789-792). Arlington, VA: American Psychiatric Publishing.

Bessel A. van der Kolk; Joseph Spinazzola; Margaret E. Blaustein; James W. Hopper; Elizabeth K. Hopper; Deborah L. Korn; and William B. Simpson. (2006). A Randomized clinical trial of EMDR, Fluoxetine and Pill Placebo in the Treatment of PTSD: treatment effects and long-term maintenance. *J Clin Psychiatry*, 67:0, Month 2006 14.

Bisson J, Andrew M. (2007). Psychological treatment of post-traumatic stress disorder (PTSD). *The Cochrane Database Systematic Reviews, 18(3), CD003388*.

Güleç, Cengiz, Ertuğrul Köroğlu (1998). *Psikiyatri Temel Kitabı*, Hekimler Yayın Birliği.

Ironson G, Freund B, Strauss JL, Williams J (2002). Comparison of two treatments for traumatic stress: A community based study of EMDR and prolonged exposure. *Journal of Clinical Psychology,* 58(1), 113-128.

Ironson, G., Freund, B., Strauss, J., & Williams, J. (2001). Comparison of two treatments for traumatic stress: A community-based study of EMDR and prolonged exposure. *Journal of Clinical Psychology J. Clin. Psychol.,* 58(1), 113-128. doi:10.1002/jclp.1132.

Kavakçı Ö, Yıldırım O, Kuğu N. (2010). Travma sonrası stres bozukluğu ve sınav kaygısı için EMDR: Olgu sunumu. *Klinik Psikiyatri Dergisi,* 13(1), 42-47.

Khachadourian V, Armenian HK, Demirchyan A, Goenjian (Feb. 2015). Loss and psychosocial factors as determinants of quality of life in a cohort of earthquake survivors. *A Health Qual Life Outcomes,* 6; 13 3.

Prof. Dr. Cem Kaptanoğlu Yayınlanmamış Ders Notları.

RC Kessler , S Galea, MJ Gruber, NA Sampson, RJ Ursano, S Wessely (2008). Trends in mental illness and suicidality after Hurricane Katrina. *Molecular Psychiatry,* 13(4), 374-84.

Reynolds Cf, 3rd, Miller Md, Pasternak Re, Frank E, Perel Jm, Cornes C, Houck Pr, Mazumdar S, Dew Ma, Kupfer Dj (1999). Treatment of bereavement-related major depressive episodes in later life: A controlled study *of acute and continuation treatment with nortriptyline and interpersonal psychotherapy. Am J Psychiatry*, 156(2), 202–208.

Sadock BJ, Sadock VA (2003). *Kaplan & Sadocks's Synopsis of psychiatry: Behavioral Sciences, Clinical Psychiatry*. (Ninth Ed., ss. 623-631). Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins Publishing.

Seidler GH, Wagner FE (2006). Comparing the efficacy of EMDR and trauma-focused cognitive-behavioral therapy in the treatment of PTSD: A meta-analytic study. *Psychological Medicine, 36, 1515-1522.*

Shapiro F. (1999). Eye movement desensitization and reprocessing (EMDR): Clinical and research implications of an integrated psychotherapy treatment. *Journal of Anxiety Disord*, 13(1-2), 35-67.

Shear, M. K., & Smith-Caroff, K. (2005). Traumatic loss and the syndrome of complicated grief. *PsycEXTRA Dataset, 1-8. doi: 10.1037 / e400332008-001*

Simon NM, Thompson EH, Pollack MH, Shear MK (2007). Complicated grief: A case series using escitalopram. *Am J Psychiatry*, 164(11), 1760-1761.

Sprang G. (2001). The use of eye movement desensitization and reprocessing (EMDR) in the treatment of traumatic stress and complicated mourning: Psychological and behavioral outcomes. *Research of Social Work Practice,* 11(3), 00–20.

Vamık D. Volkan, Elizabeth Zıntl (2010). *Gidenin Ardından-Life After Loss: The Lessons Of Grief.*

Van Etten ML, Taylor S (1988). Comparative efficacy of treatments for post-traumatic stress disorder: a meta-analysis. *Clinical & Psychology Psychotherapy, 5, 126-144.*

Zisook S, Shuchter Sr, Pedrelli P, Sable J, Deaciuc SC (2001). Bupropion Sustained Release For Bereavement: Results Of An Open Trial. *J Clin Psychiatry,* 62(4), 227–230.

Zygmont M, Prigerson Hg, Houck Pr, Miller Md, Shear Mk, Jacobs S, Reynolds Cf. (1998), 3rd a post hoc comparison of paroxetine and nortriptyline for symptoms of traumatic grief. *J Clin Psychiatry, 59, 241–245.*

3. Basım

YAŞLILIK VE REFAH DEVLETİ

İsveç Üzerine Bir Alan Araştırması

Prof. Dr. Harun Ceylan

nobel
40. yıl

YAŞLILIK VE REFAH DEVLETİ
İsveç Üzerine Bir Alan Araştırması

Prof. Dr. Harun Ceylan

Yayın No: 3437
Beşeri Bilimler: 298
ISBN: 978-625-439-453-9
E-ISBN: 978-625-439-454-6
Basım Sayısı: 3. Basım, Kasım 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Şeyda Nur Karabıyık -seydanur@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım : Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Ceylan, Harun.
Yaşlılık ve Refah Devleti İsveç Üzerine Bir Alan Araştırması / Harun Ceylan
3. Basım, VIII + 256 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-439-453-9
E-ISBN: 978-625-439-454-6
1. Yaşlılık 2. Refah Devleti 3. İsveç

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İçindekiler

Ön Söz iii

Giriş 1

Bölüm 1 - Yaşlılık ve Yaşlanmak 15

1.1. Yaşlılık Türleri 21

1.1.1. Kronolojik Yaşlılık 21

1.1.2. Biyolojik Yaşlılık 22

1.1.3. Psikolojik Yaşlılık 24

1.1.4. Sosyolojik Yaşlılık 26

1.2. Yaşlılık Kuramları 29

1.2.1. Yaşamdan Geri Çekilme Kuramı (Disengagement Theory) 31

1.2.2. Aktivite/Etkinlik Kuramı 34

1.2.3. Süreklilik Kuramı (Continuity Theory) 37

1.2.4. Rol Kaybetme Kuramı (Role Exit Theory) 38

1.3. Yaşlılıkta Ortaya Çıkan Sorunlar 39

1.3.1. Fizyolojik Sorunlar 41

1.3.2. Psikolojik Sorunlar 42

1.3.3. Sosyoekonomik Sorunlar 43

1.3.3.1. Yaşlılık ve Aile 45

1.3.3.2. Yaşlılık ve Kurum Bakımı 49

1.3.3.3. Yaşlılık ve Yalnızlık 54
1.3.3.4. Yaşlı Ayrımcılığı (Ageism) 57
1.3.3.5. Yaşlılık ve Emeklilik 59
1.4. Demografik Yaşlanma ve Sosyal Bir Sorun Olarak Yaşlılık 62
1.5. Yaşlılık ve Refah Devleti 69

Bölüm 2 - İsveç Refah Devleti 83
2.1. İsveç Yönetim Sistemi 84
2.1.1. Parlamento ve Merkezî Hükümet 84
2.1.2. Yerel Yönetimler 87
2.2. Ekonomi 87
2.3. Din 92
2.4. Eğitim 95
2.5. Sağlık 96
2.6. Çocuk Bakımı 96
2.7. Yaşlı Bakımı 98
2.7.1. Emeklilik Sistemi 99
2.7.2. İsveç Yaşlı Bakım Sisteminin Yasal Dayanağı ve Uygulamalar 99
2.7.3. Bakım Türleri 103
2.7.3.1. Evde Bakım 104
2.7.3.2. Kurum Bakımı 105
2.8. Demografik Yapı 106

Bölüm 3 - Araştırmanın Metodolojisi 115
3.1. Araştırma Modeli 115
3.2. İşlevselci (Fonksiyonalist) Yaklaşımda Nicel Araştırma 118
3.3. Araştırmanın Veri Toplama Tekniği 125
3.4. Araştırmada Karşılaşılan Zorluklar 129
3.5. Araştırma Alanı: Stockholm İli (StockholmsLän) 131
3.6. Araştırma Grubu 131
3.7. Araştırmanın Veri Analizi 137

Bölüm 4 - Bulgular ve Yorumlar 139
4.1. Sosyodemografik Özellikler ve Temel Değişkenlere İlişkin Bulgular 140
Yaşlıların Yaşam Algısı ile İlgili Bulgular 153
4.2. Sosyo-Demografik Özellikler ile Yaşam Algısı Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular 164
4.2.1. Cinsiyet İle Yaşam Algısı Arasındaki İlişki 164
4.2.2. Yaş ile Yaşam Algısı Arasındaki İlişki 165
4.2.3. Medeni Durumu ile Yaşam Algısı Arasındaki İlişki 171
4.2.4. Eğitim Durumu ile Yaşam Algısı Arasındaki İlişki 175
4.2.5. Çalışma Süresi ile Yaşam Algısı Arasındaki İlişki 178
4.2.6. Çocuk Sayısı ile Yaşam Algısı Arasındaki İlişki 184
4.2.7. Torun Sayısı ile Yaşam Algısı Arasındaki İlişki 190
4.2.8. Ziyaretçilerin Gelme Sıklığı ile Yaşam Algısı Arasındaki İlişki 192
4.2.9. İkamet Süresi ile Yaşam Algısı Arasındaki İlişki 193
4.2.10. Gelirini Yeterli Bulma Durumu ile Yaşam Algısı Arasındaki İlişki 195
4.2.11. Kronik Hastalık Durumu ile Yaşam Algısı Arasındaki İlişki 198
4.3. Refah Hizmetlerinden Memnuniyete İlişkin Bulgular 200

Sonuç ve Öneriler 209

Kaynakça 235

Ekler 251

Kaynakça

Abay, A. R. (2011, Mart). *Yaşlılara yönelik kamusal sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler*. Yaşlılığa Küresel ve Kültürel Bakış Sempozyumunda sunulan bildiri, İstanbul.

Abay, A. R (2007). Yaşlılık olgusuna nasıl bakmalı? M. K. Şan (Ed.), *Sosyoloji yazıları I* içinde (s.269-281). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.

Abay, A. R. (2006). Yaşlılık, yeni bir sorun mudur?*Mostar*, *16*.

Akçay, R. C. (2011). *Yaşlılık kavramlar ve kuramlar*.İstanbul: Kriter Yayınları.

Akgül, A. (2009). *Yaşlılarda sosyal ve manevi bakım (Darülaceze örneği)* (Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul).https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/ adresinden edinilmiştir.

Akın, G. (2006). *Gerontoloji her yönüyle yaşlılık*. Ankara: Palme Yayıncılık.

Aközer, M., C.Nuhrat, Ş. Say (2011). Türkiye'de yaşlılık dönemine ilişkin beklentiler araştırması. *Aile ve Toplum Dergisi*, *7*(27), 103-127.

Aksüllü, N. (2002). *Kurumda ve evde yaşayan yaşlı bireylerin algılanan sosyal destek faktörleri ile depresyon arasındaki ilişki* (Yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sivas). https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/ adresinden edinilmiştir.

Aksüllü, N.ve Doğan, S. (2004). *Huzurevinde ve evde yaşayan yaşlılarda algılanan sosyal destek etkenleri ile depresyon arasındaki ilişki*.*Anadolu Psikiyatri Dergisi*, *5*, 76-84.

Aktan.C. C. (yay. haz.). (1995). *21. yüzyıl için yeni bir devlet modeline doğru: Optimal devlet*. İstanbul: TÜSİAD.

Aktan, C.C. ve Özkıvrak, Ö. (2008). *Sosyal refah devleti*. İstanbul: Okutan Yayıncılık.

Alptekin, D. (2011). Gerontososyoloji ekseninde yaşlılık sürecinin sosyo-ekonomik boyutları. *Yardım ve Dayanışma Dergisi*, *2*(3), 7-15.

Altan, Ö. Z.ve Şişman, Y. (2003). Yaşlılara yönelik sosyal politikalar.*Kamu İş*, *7*(2), 2-36.

Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2007). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.

Amman, T. (2007). Yaşlılıkta serbest zaman faaliyetleri. M. F. Bayraktar (Ed.), *Yaşlılık dönemi ve problemleri* içinde (s. 161-175). İstanbul: Ensar Neşriyat.

Anadolu Ajansı. (2012). *104 yaşında emekli oldu*. http://www.aa.com.tr/tr/yasam/102925—104-yasinda-emekli-olduadresinden 23.11.2012 tarihinde edinilmiştir.

Aron, R. (2007). *Sosyolojik düşüncenin evreleri* (çev. K. Alemdar).İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Arpacı, F. (2005).*Farklı boyutlarıyla yaşlılık*. Ankara: Türkiye İşçi Emeklileri Derneği Eğitim ve Kültür Yayınları.

Arpacı, F. ve Ersoy, A.F. (2009). Evde yaşayan yaşlıların huzurevinde yaşamaya ilişkin görüşleri. *Aile ve Toplum Dergisi*, *5*(18), 87-97.

Arpacı, F. ve Ersoy, A. F. (2012). Yaşlılıkta iletişim. H. Bacanlı ve Ş. Işık Terzi (Ed.), *Yetişkinlik ve yaşlılık gelişimi ve psikolojisi* içinde (s. 451-483). İstanbul: Açılım Kitap Yayınları.

Asımgil, S. ve Çekmegil, A. (2010). *Yaşamın dört kritik dönemi, çocukluk-gençlik-yetişkinlik-yaşlılık*. İstanbul: Çelik Yayınevi.

Atila, S. (2006). *Toplumsal değişmenin aile ve yaşlılar üzerine etkisi (İstanbul'daki beş huzurevinde inceleme)* (Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya). https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/ adresinden edinilmiştir.

Bahar, A., Tutkun, H. ve Sertbaş, G. (2005).Huzurevinde yaşayan yaşlıların anksiyete ve depresyon düzeylerinin belirlenmesi.*Anadolu Psikiyatri Dergisi, 6*, 227-239.

Balcı, A. (2010). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Bayık Temel, A., Altuğ Özsoy, S., Uysal, A., Ergül, Ş., Vural, B. ve Yıldırım, B. (2009). Yaşlılarda sağlık anlayışı. *Aile ve Toplum Dergisi*, *4*(16), 95-105.

Bekaroğlu, M. (1991). Yaşlılık döneminin ruhsal sorunları. *Aile ve Toplum Dergisi*, *1*(1), 103-106.

Bigpara. (2012). *İsveç paraya `güle güle` diyor*.http://www.bigpara.com/haber-detay/genel/isvec-paraya-gule-gule-diyor/797968.asp?bprtme=1425339013adresinden 21.03.2012 tarihinde edinilmiştir.

Bilir, N. (2004).Yaşlanan toplum. Y. Gökçe Kutsal (Ed.), *Sağlıklı ve başarılı yaşlanma* içinde (s.1-10). Ankara: HÜ GEBAM Yayını.

Bilton, T., Bonnett, K., Jones, P., Lawson, T., Skinner, D., Stanworth, M. ve Webster, A.(2009). *Sosyoloji*(çev. K. İnal). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Botkyrka Kommun. (2012a). *Albyang*. http://www.botkyrka.se/albyang adresinden 09.08.2012 tarihinde edinilmiştir.

Botkyrka Kommun. (2012b). *Tumba vård-ochomsorgsboende*. http://www.botkyrka.se/stodochomsorg/aldreomsorg/boendeforaldre/tumbaaldreboendeadresinden 09.08.2012 tarihinde edinilmiştir.

Brodin, E. (1993). *İsveç refah devleti: Kayıp cennet* (çev. S. Erdal). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Buğra, A. ve Keyder, Ç. (2010). *Sosyal politika yazıları*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Callinicos, A. (2007). *Toplum kuramı: Tarihsel bir bakış*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Canatan, A. (2008). *Sosyal yönleriyle yaşlılık*. İstanbul: Palme Yayıncılık.

Canatan, A. (2012). Yaşlılar ve toplum. H. Bacanlı ve Ş. Işık Terzi (Ed.), *Yetişkinlik ve yaşlılık: Gelişimi ve psikolojisi* içinde (s. 355-390). İstanbul: Açılım Kitap.

Canatan, K. (2001). Avrupa'da yaşlılar politikası ve Türk göçmen yaşlılar: Hollanda örneği. K. Karataş (Ed.), *Sosyal Hizmet Sempozyumu* içinde (s. 209-219). Ankara: SHÇEK ve H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Ortak Yayını.

Canatan, K. ve Yıldırım, E. (2011). *Aile sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap.

Cangöz, B. (2003). Yaşlı imajı üzerine bir değerlendirme. Türk Geriatri Dergisi, *6*(1), 45.

Cangöz, B. (2008). Yaşlılık: Sadece kayıp mı? Yoksa bir ayrıcalık mı? *Turkish Journal of Geriatrics*, *11*(3), 143-150.

Ceylan, H. (2012a). İsveç toplumu yaşlanıyor. *Yeni Birlik Dergisi*, *3*, 30-31.

Ceylan, H. (2012b). Evlilik, aile ve boşanmanın toplumsal boyutları. *Yeni Birlik Dergisi*, *4,* 30-31.

Ceylan, H. (2012c). Görme Engelli Yaşlıların Sosyal Rehabilitasyonunda Yerel Yönetimlerin Rolü, *3.Uluslararası Kör ve Az Görenlerin Eğitimi, Rehabilitasyon Sorunları ve Çözüm Önerileri Sempozyumu* (7-8-9 Aralık 2012), Ankara.

Cıziri, Ş. (2000). *İskandinav modeli*. İstanbul: Peri Yayınları.

Cumming, E. veHenry, W. E. (1961).*Growing old: The process of disengagement*. New York, NY: Basic Books.

Çakır, D. (2004). *65 yaş ve üstü kullanıcıların fizyolojik, psikolojik ve sosyo-ekonomik gereksinimlerine göre yaşlı yurtları tasarlama kriterlerinin belirlenmesi ve Diyarbakır Merkez Huzurevi'nde irdelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Dicle Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Diyarbakır).https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/ adresinden edinilmiştir.

Çevik, S. D. (2008). *Huzurevinde kalan yaşlıların huzurevindeki yaşamlarına ilişkin algıları*(Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul). https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/ adresinden edinilmiştir.

Çıvgın, İ. ve Yardımcı, R. (2007). *Sosyolojiye giriş*. Ankara: Nobel Yayınları.

Çilingiroğlu, N. ve Demirel, S. (2004). Yaşlılık ve yaşlı ayrımcılığı. *Turkish Journal of Geriatrics, 7*(4), 225-230.

Danış, M. Z. (t.y.). *Yaşlılık, yoksulluk ve yalnızlık*. http://www.gebam.hacettepe.edu.tr/sosyal_boyut/yaslilik_yoksuluk_yanlizlik.pdf adresinden 10.10.2012 tarihinde edinilmiştir.

Danış, M. Z. (2004). *Yaşlıların evde bakım gereksinimleri ve evde bakıma ilişkin düşünceleri: Başarılı yaşlanma ve yaşlı bakım modelleri*. Ankara: Güç-Vak Yayınları.

Danış, M. Z. (2005). *Yaşama derinden bir kucak*. Ankara: Türk Geriatri Vakfı Yayınları.

Danış, M. Z. (2009). Türkiye'de yaşlı nüfusun yalnızlık ve yoksulluk durumları ve sosyal hizmet uygulamaları açısından bazı çıkarımlar. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, *20*(1), 67-83.

Danış, M. Z. (2011). *Kurumda kalan yaşlıların yaşam kalitesi ve bunu etkileyen faktörler: Ankara örneğinde bir alan araştırması*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Demirbilek, S. (2005). *Sosyal güvenlik sosyolojisi*. İstanbul: Legal Yayıncılık.

Devlet Planlama Teşkilatı. (2007). *Türkiye'de yaşlıların durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı*. Ankara: Yazar.

Dil Derneği. (2013). *Celal Sahir Erozan*. http://www.dildernegi.org.tr/TR/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF13CD5B1F6141993Cadresinden 15.04.2013 tarihinde edinilmiştir.

Doğru, S. (2012, 15 Mart). *İsveçli siyasetçi Sedat Doğru ile Haninge'de Yapılan Mülakatın notları* (Yayımlanmamış araştırma notu).

Durkheim, E. (1994). Sosyolojik metodun kuralları. Enver Aytekin. (Çev.). İstanbul: Sosyal Yayınları.

Duyan, V. (2000). Yaşlılık ve gerontolojik sosyal hizmet. G. Erkan ve V. Işıkhan (Ed.), *Antropoloji ve yaşlılık* içinde(s. 118-124). Ankara: HÜ Sosyal Hizmetler Yüksekokulu.

Emiroğlu, V. (1984). Sosyal gerontoloji çalışmalarında kuramsal yaklaşımlar ve araştırma bulguları. *Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi*, *2*(1-3), 1-11.

Emiroğlu, V. (1991). Yaşlılık ve yaşlılara verilen hizmetler. R. Keleş, J. Nowak ve İ. Tomanbay (Ed.), *Türkiye'de ve Almanya'da sosyal hizmetler ansiklopedik sözlük* içinde (s. 245-248). Ankara: Selvi Yayınları.

Emiroğlu, V. (1995). *Yaşlılık ve yaşlının sosyal uyumu* (gen. 2. basım). Ankara: Şafak Matbaacılık.

Er, D. (2009). Psikososyal açıdan yaşlılık.*Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, *4*(11), 131-144.

Erarslan, A., İnaneri, F., Çubukçuoğlu, H., Ögat, B., Sevil, H.T. ve Aslan, M.(1995). *Bir sosyal hizmet alanı olarak yaşlılık ve sosyal hizmetler. 2000'li yıllara doğru sosyal devletin gerçekleştirilmesinde sosyal hizmetlerin yeri ve önemi*. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını.

Erder, S. (2006). *Refah toplumunda getto*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Erozan, C. S. (2013). *Başımla gönlüm*. http://www.dildernegi.org.tr/TR/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF13CD5B1F6141993C adresinden 15.04.2013tarihinde edinilmiştir.

Ersöz, H. Y. (2004). *Sosyal politika perspektifinden yerel yönetimler(İngiltere, İsveç ve Türkiye örneği)*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Ersöz, H. Y. (2011). *Sosyal politikada yerelleşme*.İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.

Esping-Andersen, G. (2011). *The three worlds of welfare capitalism*. Cambridge: Polity Press Cambridge.

Eurobarometer. (2012a). *Active ageing: Report*. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_378_fact_tr_en.pdfadresinden edinilmiştir.

Eurobarometer. (2012b). *Active Ageing: Summary report*. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_378_sum_en.pdf adresinden edinilmiştir.

Eurostat.(2011a). *Demography report 2010*, *Older, more numerous and diverse Europeans*. Luxembourg: Author.

Eurostat. (2011b). *On line data codes: Demo_mlexpechlth_hlye*. http://ec.europa.eu/eurostat adresinden 10.12.2012 tarihinde edinilmiştir.

Eurostat. (2012a). *At risk of poverty or social exclusion in the EU27*.http://ec.europa.eu/eurostat adresinden edinilmiştir.

Eurostat.(2012b). *Key figures on Europe 2012*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Ewing, C. (2011, Mart). *Yaşlı bakımında Nordik model*.Yaşlılığa Küresel ve Kültürel Bakış Sempozyumunda sunulan bildiri, İstanbul.

Försäkringskassan. (2010). *Barnbidragochflerbarnstillägg*.http://www.forsakringskassan.se/wps/wcm/connect/b383094f-4747-4a81-ae41-863492af812f/barnbidrag_flerbarnstillagg_tur.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=b383094f-4747-4a81-ae41-863492af812f&useDefaultText=0&useDefaultDesc=0adresinden 15.01.2013 tarihinde edinilmiştir.

Försäkringskassan. (2012). *Föräldrapenning(Ana babalık parası)*. Faktablad: FK 4070_Fa Turkiska. https://www.forsakringskassan.se/wps/portal/sprak/tur adresinden 01.01.2013 tarihinde edinilmiştir.

Global AgeWatch. (2013). *Global AgeWatch Index 2013: A summary*.www.globalagewatch.org adresinden 25.10.2013 tarihinde edinilmiştir.

Government. (2013a). *Government and ministries*. http://www.government.se/sb/d/576 adresinden 25.05.2013 tarihinde edinilmiştir.

Government.(2013b). *The Swedish model of government administration - three levels*. http://www.government.se/sb/d/2858 adresinden 25.04. 2013 tarihinde edinilmiştir.

Gökbayrak, Ş. (2010). Refah devletinin dönüşümü ve özel emeklilik programları. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Gökçe Kutsal, Y. (2003). *Yaşlanan dünya, yaşlanan toplum ve yaşlanan insan, sağlıklı yaşlanma.* Ankara: Geriatri Derneği Yayını.

Gökçe Kutsal, Y. (2004). *Yaşlanan dünyanın yaşlanan insanları, yaşlılıkta kaliteli yaşam*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Geriatrik Bilimler Araştırma ve Uygulama Merkezi.

Gökçe Kutsal, Y. (2012). Yaşlanan dünya ve yaşlanan insan. *Birinci Basamak İçin Temel Geriatri Sempozyumu* içinde (s.7-15). Ankara.

Gönen, E. ve Hablemitoğlu, Ş. (2001). Yaşlıların bakımına ilişkin etik yaklaşım. K. Karataş (Ed.), *Sosyal Hizmet Sempozyumu* içinde (s. 174-182). Ankara: SHÇEK ve HÜ Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Ortak Yayını.

Görgün Baran, A. (1996). Kurum bakımındaki yaşlıların sosyal yaşam koşulları: Ankara örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, *13*(1-2), 19-58.

Görgün Baran, A. (2000). Yaşlılıkta sosyal uyum.G. Erkan ve V. Işıkhan (Ed.), *Antropoloji ve yaşlılık*(s. 68-76). Ankara: HÜ Sosyal Hizmetler Yüksekokulu.

Görgün Baran, A., Kalınkara, V., Aral, N., Akın, G., Baran, G. ve Özkan, Y. (2005). *Yaşlı ve aile ilişkileri: Ankara örneği*. Ankara: Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları.

Güler, Ç. (1998). Yaşlılıkta tanımlar ve yaşlılık üstüne söylenenler. *Turkish Journal of Geriatrics*, *1*(2), 105.

Haber7. (2012a). *Gençlere taş çıkarttı*. http://www.haber7.com/haber/ 20120401/86lik-kadin-jimnastikci-genclere-tas-cikartti-VIDEO.php adresinden 01.04.2012 tarihinde edinilmiştir.

Haber7. (2012b). *Fatma nineye son görev*. http://www.haber7.com/ haber/20120410/En-yasli-Galatasarayli-topraga-verildi.php adresinden10.04.2012tarihinde edinilmiştir.

Haber7. (2013). *104 yaşında emekli oldu, ikinci maaşını göremedi!* http:// www.haber7.com/guncel/haber/983518-o-dedenin-en-buyuk-hedefi-gerceklesemedi adresinden30.01.2013tarihinde edinilmiştir.

Haberler. (2012). *Anne kız huzurevinde kalıyor*. http://www.haberler.com/anne-kiz-huzur-evinde-kaliyor-3470345-haberi/ adresinden 23.3.2012 tarihinde edinilmiştir.

Haninge Kommun. (2012). SeniorboendetTallhöjden ve SeniorboendetParkvillan. http://www.haninge.se/sv/Aldre/Boende1/Seniorboende/ adresinden 28.06.2012 tarihinde edinilmiştir.

Ilgar, İ. (2008). *Yaşlı adam Avrupa, refah devleti, küreselleşme, yaşlanma ve Avrupa'nın ayrışması*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Işıkhan, V. (2001). Emekliliğe hazırlık programları. K. Karataş (Ed.), *Sosyal Hizmet Sempozyumu 96* içinde (s. 183-191). Ankara: SHÇEK ve HÜ Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Ortak Yayını.

Işıl, Ö. (2008). *Huzurevinde yaşayan yaşlılarda ölüm kaygısının günlük yaşam işlevlerine etkisi* (Yüksek lisans tezi, Haliç Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul). https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/ adresinden edinilmiştir.

İçağasıoğlu Çoban, A. (2005). Yalnız yaşayan yaşlılara ilişkin aile politikaları. *Aile ve Toplum Dergisi*, *2*(8), 43-52.

İçli, G. (2008). Yaşlılar ve yetişkin çocuklar. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, *1*, 29-38.

İçli, G. (2009). Yaşlılar ve yaşlılığın değerlendirilmesi Denizli ili üzerine niteliksel bir araştırma. *V. Ulusal Yaşlılık Kongresi* içinde (s.191-202). Sivas.

İçli, T. (2002). Yalnız yaşamak. Y. Gökçe Kutsal (Ed.), *Hacettepe Üniversitesi Geriatrik Bilimler Araştırma ve Uygulama Merkezi Geriatri Kitabı* içinde (s.260-265). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Geriatrik Bilimler Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını.

İmamoğlu, O. (1991). Yaşlıların sosyal psikolojisi. D. Mehmet Doğan (Yayın Y.), *Türk Aile Ansiklopedisi* içinde (3. C., s. 1065-1070). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumumu Yayınları.

İnternethaber. (2012a, 9 Haziran). *81'lik nine 12 saat sokakta simit satıyor*.http://www.internethaber.com/jale-ergur-calisan-kadinlar-ismail-banka-borcu--432703h.htm#ixzz1xIKG0S64adresinden 15.06.2013tarihinde edinilmiştir.

İnternethaber. (2012b, 5 Temmuz). *70'lik dedelerden iğrenç teklif!* http://www.internethaber.com/iliski-komsu-okul-para-teklif-fuhus-sofor--440516h.htm#ixzz1zknb4oBdadresinden 04.07.2012 tarihinde edinilmiştir.

İslamoğlu, A. H. (2011). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. İstanbul: Beta Yayınları.

Kahramanoğlu, E. (1999). Yaşlılık ve sağlıklı sosyal çevre. N. G. Koşar (Ed.), *Yaşam boyu sosyal hizmet Prof. Dr. Sema Kut'a armağan* içinde(s. 290-293). Ankara: HÜ Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını.

Kalaycıoğlu, S., Tol, U. U., Küçükural, Ö. ve Cengiz, K. (2003). *Yaşlılar ve yaşlı yakınları açısından yaşam biçimi tercihleri* (Türkiye Bilimler Akademisi Raporları). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayını.

Kalınkara, V. (2000). Yaşlılıkta sosyal katılım ve kent hizmetleri. G. Erkan ve V. Işıkhan (Ed.), *Antropoloji ve yaşlılık* içinde (s.77-86). Ankara: HÜ Sosyal Hizmetler Yüksekokulu.

Kalınkara, V. (2011). *Temel gerontoloji: Yaşlılık bilimi*.Ankara: Nobel Yayınları.

Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemi, kavramlar, ilkeler, teknikler* (20. basım). Ankara: Nobel Yayınları.

Karataş, S. (2000). Sosyal değişme ve yaşlılık. G. Erkan ve V. Işıkhan (Ed.), *Antropoloji ve yaşlılık* içinde(s.152-162). Ankara: HÜ Sosyal Hizmetler Yüksekokulu.

Khorshid, L., Eşer, İ., Zaybak, A., Yapucu, Ü., Arslan, G.G. ve Çınar, Ş. (2004). Huzurevinde kalan yaşlıların yalnızlık düzeylerinin incelenmesi. *Türk Geriatri Dergisi*, *7*(1), 45-50.

Kılavuz, M. A. (2003). *Yaşlanma dönemi din eğitimi*. Bursa: Arasta Yayınları.

Konak, A. ve Çiğdem, Y. (2005). Yaşlılık olgusu: Sivas Huzurevi örneği. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *29*(1), 23-63.

Korkmaz, A. (2011). Göç ve din. Konya: Çizgi Kitabevi.

Koşar, N. (1996). *Sosyal hizmetlerde yaşlı refahı alanı*. Ankara: Şafak Matbaacılık.

Kurt, G. (2008). *Türkiye'de yaşlılık olgusuna sosyolojik bir bakış (Sivas il örneği)* (Yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas). https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/ adresinden edinilmiştir.

Lambley, P. (1999). *Orta yaşın isyanı* (çev. S. Eren). Ankara: HYB Yayıncılık.

Lodberg, P.ve Ryman, B. (2011). Kilise ve toplum. B. Ryman, A. Lauha, G. Helene ve P. Lodberg (Ed.), *İskandinav halk kiliseleri* içinde(çev. A. B. Baloğlu, s.127-151).Stockholm: İsveç Diyanet Vakfı Yayınları.

Marx, K.ve Engels, F. (2012). *Komünist manifesto*(çev. C. Üster ve N. Deriş). İstanbul: Can Yayınları.

Nettebuldum. (2013, 5 Mart). *Avrupa Birliği ülkeleri hangileridir*. http://nettebuldum.blogspot.com/2012/08/avrupa-birligi-ulkeleri hangileridir.htmladresinden 05.03.2013 tarihinde edinilmiştir.

Oğlak, S. (2008). *Evde bakım hizmetleri ve bakım sigortası ülke örnekleri ve Türkiye*. İskenderun: İskenderun Belediyesi Kültür Yayınları.

Oktik, N. (2004). *Huzurevinde yaşam ve yaşam kalitesi Muğla örneği*. Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınları.

Onat, Ü. (2000). Yaşlılık ve sağlıklı yaşlanma. G. Erkan ve V. Işıkhan (Ed.), *Antropoloji ve yaşlılık*içinde(s.101-106). Ankara: HÜ Sosyal Hizmetler Yüksekokulu.

Onat, Ü. (2001). Toplumsal gelişme ve değişme sürecinde yaşlı hizmetlerinin düzenlenmesi. K. Karataş (Ed.), *Sosyal Hizmet Sempozyumu* içinde (s. 192-198). Ankara: SHÇEK ve H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Ortak Yayını.

Onat, Ü. (2004). Yaşlılara sunulan sosyal hizmetler. *Sağlıklı ve başarılı yaşlanma* içinde (s. 93-98). Ankara: . HÜ GEBAM Yayını.

Onur, B. (1997). *Gelişim psikolojisi: Yetişkinlik yaşlılık ölüm*. Ankara: İmge Kitabevi.

Organisation for Economic Co-operation and Development.(2006). *Sweden safety of the elderly*. France: Author.

Öz, F. (2002). Yaşamın son evresi: Yaşlılık psikososyal açıdan gözden geçirme.*Kriz Dergisi*, *10*(2), 17-28.

Özdemir, S. (2007). *Küreselleşme sürecinde refah devleti*.İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.

Pekcan, H. (2000). Yaşlılık. G. Erkan ve V. Işıkhan (Ed.), *Antropoloji ve yaşlılık* içinde (s.51-54). Ankara: HÜ Sosyal Hizmetler Yüksekokulu.

Pensionsmyndigheten. (2012). *Emekliliğiniz birçok bölümden oluşmaktadır*. http://www.pensionsmyndigheten.se/DinPensionBestarAvFleraDelar_tr. htmladresinden11.04.2013tarihinde edinilmiştir.

Pensionsmyndigheten. (2013). *Ne zaman emekli olacağınıza kendiniz karar verirsiniz*. http://www.pensionsmyndigheten.se/BestamSjalvNarDuVill GaIPension_tr.html adresinden 11. 04. 2013tarihinde edinilmiştir.

Poloma, M. M. (1993). *Çağdaş sosyoloji kuramları* (çev. H. Erbaş). Ankara: Gündoğan Yayınları.

Punch, F. K. (2005). *Sosyal* araştırmalara giriş: *Nicel ve nitel yaklaşımlar* (çev. D. Bayrak, H. B. Arslan, Z. Akyüz). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Riksdagen. (2012). Members and parties. http://www.riksdagen.se adresinden 15.05.2012 tarihinde edinilmiştir.

Riksdagen. (2015). Members and parties. http://www.riksdagen.se/en/Members-and-parties/ 16.10.2015 tarihinde edinilmiştir.

Ryman, B. (2011a). 1000 yılından 1940'a İskandinav kiliseleri. B. Ryman, A. Lauha, G. Heine, P. Lodberg (Ed.), *İskandinav halk kiliseleri* içinde(çev. A. B. Baloğlu, s.23-40).Stockholm: İsveç Diyanet Vakfı Yayınları.

Ryman, B. (2011b). İsveç Kilisesi 1940-2000. B. Ryman, A. Lauha, G. Heine, P. Lodberg (Ed.), *İskandinav halk kiliseleri* içinde(çev. A. B. Baloğlu, s.73-86).Stockholm: İsveç Diyanet Vakfı Yayınları.

Salems Kommun. (2013). *Säbyhemmetsvård-och omsorgs boende*. http://www.salem.se/Innehall/Aldrefragor/Aldreboende/Sabyhemmets-Aldreboede/adresinden edinilmiştir.

Sallan Gül, S. (2006). *Refah devleti bitti yaşasın piyasa: Yeni liberalizm ve muhafazakarlık kıskacında refah devleti*. Ankara: Ebabil Yayıncılık.

Seyyar, A. (1998). Sosyal sigortalar sisteminde bakım sigortası. *Sosyal Güvenlik Dünyası Dergisi*, *1*(2), 46-53.

Seyyar, A. (2006).*Değişen dünyada ve Türkiye'de sosyal politikalar*. İstanbul: Değişim Yayınları.

Seyyar, A. (2007). *Sosyal hizmetlerde bakım terimleri ansiklopedik sözlük*.Ankara: Şefkatli Eller Yayınevi.

Seyyar, A.ve Genç, Y. (2010). *Sosyal hizmet terimleri ansiklopedik sosyal pedagojik çalışma sözlüğü*.Sakarya: Sakarya Yayıncılık.

Socialstyrelsen. (2006). *What is physicalandmentalassault?* http://dinarattigheter.se/en/what-does-the-law-say/physical-and-mental-assault/ adresinden 22.01.2012tarihinde edinilmiştir.

Sollentuna Kommun. (2013). *Tors Backe*. http://www.sollentuna.se/Sollentuna-kommun/Omsorg--socialt-stod/Aldre/Boende/Tors-backe/ adresinden 24.03.2013tarihinde edinilmiştir.

Soygür, H. (2000). Bakımevlerinde yaşlı bakımı ve psikolojik değerlendirme. *Demans Dizisi*, *2*(1), 32-40.

Stålsett, G. (2011). Önsöz. B. Ryman, A. Lauha, G. Heleneve P. Lodberg (Ed.), *İskandinav halk kiliseleri* içinde (çev. A. B. Baloğlu, s.13-18). Stockholm: İsveç Diyanet Vakfı Yayınları.

StatistikomStockholm. (2012a). *Population as at 31 Dec.2000-2021, Stockholm*.www.statistikomstockholm.se, http://statistikomstockholm.se/temp_eng/a-tabeller/images/tv.07437.delayed?t=a1&sprak=eng adresinden 15.01.2013 tarihinde edinilmiştir.

Statistikom Stockholm. (2012b). *Populationbyage 31/12/201 Stockholm*. www.statistikomstockholm.se, http://statistikomstockholm.se/temp_eng/a-tabeller/tv83cd.html?t=a2&sprak=eng adresinden 15.01.2013 tarihinde edinilmiştir.

StatistiskaCentralbyråns. (2011). *Sysselsättning i kommunerochlän 2011. Registerbaseradarbetsmarknadsstatistik*. http://www.scb.se/Statistik/AM/AM0207/2011A01/AM0207_2011A01_SM_AM32SM1201.pdf adresinden edinilmiştir.

Statistiska Centralbyråns. (2012a). *Population in the country, counties and municipalities by sex and age.* www.scb.se/ adresinden 26.03.2012 tarihinde edinilmiştir.

Statistiska Centralbyråns. (2012b). http://www.scb.se/Pages/SSD/SSD_TablePresentation____340486.aspx?rxid=40dd9b09-64f0-4c0b-88a8-96a200a08862&layout=tableViewLayout1 adresinden 15.01.2012 tarihinde edinilmiştir.

StatistiskaCentralbyråns. (2012c). *Population statistics*. http://www.scb.se/Pages/TableAndChart____325054.aspx adresinden 25.04.2012 tarihinde edinilmiştir.

Stockholmsstad. (2007). *Stockholm Belediyesi yaşlılar temsilcisi. 2007-11-30. Äldreförvaltnıngen, Äldreombudsmannen*.www.stockholm.se adresinden 06.12.2011tarihinde edinilmiştir.

Stockholmsstad. (2009). *Stockholm şehrinin yaşlılara sunduğu hizmetler*. www.stockholm.se adresinden 06.12.2011 tarihinde edinilmiştir.

Stockholmsstad. (2010). *Stockholm şehrinde yaşlı bakım kılavuzu*. www.stockholm.se adresinden 06.12.2011 tarihinde edinilmiştir.

Stockholmsstad. (2012). *Rinkeby Servicehus.* http://www.stockholm.se adresinden 14.06.2012 tarihinde edinilmiştir.

Swingewood A. (1998). *Sosyolojik düşüncenin kısa tarihi*(çev. O. Akınhay). İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları.

Şahin, F. (2000). Rol teorisi açısından yaşlılık. G. Erkan ve V. Işıkhan (Ed.), *Antropoloji ve yaşlılık* içinde(s.51-54). Ankara: HÜ Sosyal Hizmetler Yüksekokulu.

Şenkal, A. (2005). *Küreselleşme sürecinde sosyal politika*. İstanbul: Alfa Yayınevi.

Şenkal, A. ve Sarıipek, D. B. (2007). Avrupa Birliği'nin karşılaştırmalı refah modelleri ve sosyal politikada devletin değişen rolü. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14*(2), 146-175.

Şentürk, M. ve Ceylan, H. (2015). *İstanbul'da yaşlanmak: Yaşlıların mevcut durumu araştırması*. İstanbul: Açılım Kitap.

Taşçı, F. (2010). Yaşlılara yönelik sosyal politikalar: İsveç, Almanya, İngiltere ve İtalya örnekleri. *Çalışma ve Toplum Dergisi, 1*, 175-202.

Taylor–Gooby, P. (2002). The silver age of the welfare state: Perspectives on resilience. *Journal of Social Policy*, *31*(4), 597-622.

Telatar, G.T. ve Özcebe, H. (2004). Yaşlı nüfus ve yaşam kalitelerinin yükseltilmesi. *Türk Geriatri Dergisi*, *7*(3), 162-165.

Tezcan, M. (1982). Toplumsal değişme ve yaşlılık. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *15*(2), 169-177.

The Economist. (2008). *Democracy index*.http://www.economist.com/node/12499352 adresinden 20.01.2013 tarihinde edinilmiştir.

Tomanbay, İ. (2012). Yaşlılara bakım modelleri. A. R. Abay ve Y. Bekaroğlu (Ed.), *İstanbul yaşlılık günleri yaşlılık çalıştayı kitabı* içinde (s. 179-187). İstanbul: İstanbul Darülaceze Müdürlüğü Yayınları.

Top, Y. (2003). Avrupa Birliğinde başlıca sosyal gelişmeler. Y. Top (Der.), *Avrupa Birliğinde sosyal güvenlik sistemleri ve sosyal politikalar* içinde (s. 9-55). Ankara: Türkiye-AB Sendikal Komisyonu.

Tufan, B. (2000). Paris'te Bir Huzurevi, G. Erkan ve V. Işıkhan (Ed.), *Antropoloji ve yaşlılık* içinde(s.55-57). Ankara: HÜ Sosyal Hizmetler Yüksekokulu.

Tufan, İ. (2001). Yaşlanan dünyada bir delikanlı: Türkiye.*Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, *12*(3), 27-49.

Tufan, İ. (2002). *Antik Çağdan günümüze yaşlılık, sosyolojik yaşlanma*. İstanbul: Aykırı Yayıncılık.

Tufan, İ. (2003). *Modernleşen Türkiye'de yaşlılık ve yaşlanmak, yaşlanmanın sosyolojisi*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.

Tufan, İ. (2004). Geronto-sosyoloji. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, *15*(1), 75-84.

Tufan, İ. (2012). Bizim yaşlılığımız çok başka.Türkiye yaşlılık atlası.*National Geographic*, Nisan Sayısı, 110-123.

Tufan, İ. (t.y.). *Gerontolojiye giriş*. İTGE Vakıf.http://www.itgevakif.com/pdfs/Gerontolojiye_Giri%C5%9F_itufan_sicher.pdf adresinden 24.04.2013 tarihinde edinilmiştir.

Tufan, İ. ve Yazıcı, S. (2009). Yaşlılıkta kuşaklar arası ilişkiler. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, *20*(1), 47-52.

Tümerdem, Y. (2006). Gerçek yaş. *Turkish Journal of Geriatrics*, *9*(3), 195-196

Türkiye İstatistik Kurumu. (2012a).*Türkiye'nin demografik yapısı ve geleceği, 2010-2050* (Haber Bülteni). http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13140 adresinden 18.05.2013 tarihinde edinilmiştir.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2012b). *Ülkelerin ve Türkiye'nin ortanca yaş sıralaması, 2010 ve 2050.* http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13140 adresinden 17.04.2013tarihinde edinilmiştir.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2012c). *Ülkelerin ve Türkiye'nin doğuşta beklenen yaşam süresi sıralaması, 2010-2015 ve 2045-2050.* http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13140adresindenedinilmiştir.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2012d). *Ülkelerin ve Türkiye'nin yıl ortası nüfus tahmini sıralaması, 2011 ve 2050*.http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13140adresindenedinilmiştir.

Uras, G. (2011, 21 Aralık). Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısı.*Milliyet Gazetesi*, http://ekonomi.milliyet.com.tr/lorenz-egrisi-ve-gini-katsayisi/ekonomi/ekonomiyazardetay/21.12.2011/1478365/default.htm adresinden 16.09.2012 tarihinde edinilmiştir.

Urfalıoğlu, F., Altaş, D. ve Yıldırım, İ.E. (2008). *İstanbul'da yaşlı nüfusun demografik yapısı ve yaşlılık algısı araştırması*. İstanbul: İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Yayınları.

Utkutuğ, H. (2011). Röportaj .*Yeni Birlik Dergisi*, *6*(11), 33.

Weber, M. (2010). *Protestan ahlakı ve kapitalizmin ruhu* (çev. Z. Güra-ta).Ankara: Ayraç Yayınevi.

Wikipedia. (2012). *İsveç*.http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0sve%C3%A7 adresinden 08.03.2012tarihinde edinilmiştir.

Wikipedia. (2013). *Stockholm*. http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/73/SverigesL%C3%A4n2007Stockholm.svg adresinden 20.01.2013 tarihinde edinilmiştir.

World Bank. (2012). *Sweden*. http://data.worldbank.org/country/sweden adresinden 30.01.2013 tarihinde edinilmiştir.

Woolf, L. M. (t.y.). *Ageism: An introduction*. www2.webster.edu/~woolflm/ageism.html adresinden 02.12.2012 tarihinde edinilmiştir.

Yahyagil, M. Y. (2001). Toplumsal değişim sürecinde yaşlılık ve yaşlılara yönelik sosyal hizmetler. K. Karataş (Ed.), *Sosyal Hizmet Sempozyumu* içinde (s. 199-208). Ankara: SHÇEK ve H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Ortak Yayını.

Yapıcıoğlu, A. (2009). *Modernleşme süreci ve yaşlılık: İki yerleşim yerinde modernitenin yaşlılığa etkileri* (Yüksek lisans tezi, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla). https://tez.yok.gov.tr/UlusalTez Merkezi/ adresinden edinilmiştir.

Yeryutan, C. (1991). Yaşlılıkta ortaya çıkan fiziksel değişiklikler. *Aile ve Toplum Dergisi*, *1*(2), 63-66.

Yıldız Kökenek, Y. (2012). Normal yaşlılık ve yaşlanma psikolojisi. R.N. Ekşioğlu, H.K. Akyüz, N. Yücel, I. Baral Kulaksızoğlu (Ed.), *Yaşlıya psikolojik destek kitabı* içinde (s. 13-26).İstanbul: İstanbul Darülaceze Müdürlüğü Yayını.

Yıldız, S. (2012). Yaşlılara yönelik sosyal politikalar. A. Tokol ve Y. Alper (Ed.), *Sosyal politika* içinde (s. 387-402). Bursa: Dora Yayınları.

7. Basım

ETKİLİ İLETİŞİM VE BEDEN DİLİ

Prof. Dr. Recep Tayfun

nobel
40.yıl

ETKİLİ İLETİŞİM VE BEDEN DİLİ

Prof. Dr. Recep Tayfun

Yayın No.: 455
İletişim-Halkla İlişkiler No.: 15
ISBN: 978-605-133-357-1
E-ISBN: 978-625-371-665-3
Basım Sayısı: 7. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Tayfun, Recep.
Etkili İletişim ve Beden Dili / Recep Tayfun
7. Basım, XXIV + 244 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-605-133-357-1
E-ISBN: 978-625-371-665-3
1. İletişim 2. Beden Dili 3. Yalan

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ **1**

Birinci Bölüm
İLETİŞİM KAVRAMI

İletişim Kavramının Tanımı 3
İletişim Nedir? 4
İletişim ve Ortak Yaşam Kültürünün Gelişimi 6
İletişim ve Halkla İlişkiler 8
İletişim Sürecinin İşleyişi 11
Genel İletişim Süreci Modeli 12
Gönderici Kaynak ve Alıcı 13
İleti-Mesaj 14
Kodlama *(Encoder-Decoder)* 14
Kanal (*Channel*) 15
Geri Bildirim (*Feed-Back*) 16
Ortam-Gürültü 18
İletişimin Temel Özellikleri 20
İletişim Sadece Konuşmak Değildir-İletişim İfade Berraklığı Gerektirir 21
İletişimde (Başlangıç) İlk Anın Etkisi-İletişimde Önemli Olan İlk Dakikalardır 24
İletişim Sadece Bilgi Alışverişi Değildir-İletişim Anlamaya Dayalı Bir Diyalogdur-İletişim İki Yönlüdür 28
İletişim Tekrarlanamaz ve Geri Alınamayacak Bir Süreçtir 29
İletişim Karşımızdaki ile Birlikte Yapılır-İletişim Bir Etkileşimdir 30

Gelişen Teknolojik İmkânlar, Değişen İletişim Alışkanlıkları 35
Kanaatlerin Değişimi ve İletişime Yansıması 38
İletişim Bir Bütündür 42
Etkili İletişim İyi Bir Dinleyici Olmayı Gerektirir 44
İletişim Öğrenilebilir 48
Etkili İletişim İçin Kişiler Birbirlerinin Duygu ve Düşüncelerini Doğru Olarak Anlamalıdır 50
İletişimde Mesaj Anlamlarda Değil İnsanlardadır 56
İletişim Sürecini Etkileyen Faktörler 58
Farklılıklara Bakarken Bütünü Görememek 59
Zamanı İyi Değerlendirmek ve *An*'ı Yakalamak 62
Hayata Olumlu Bakmak ve Ön Yargılardan Arınmak 65
Etkili Dinleme ve Dostluk 73
Eleştirel Yaklaşım 77
Takdir-Eleştiri-Dışlanma (TED) Sarmalı İletişim Açısından Önemi ve Sonuçları 80
Karşısındaki "*Yokmuş Gibi*" Davranmak 86
Kişinin Kendini Tanımlaması (*Self Concept*) Kendine Özgü Görüşleri 86
Kendini Açığa Vurma (*Self-Disclosure*) 87
İletişimde Güven ve Adalet 90
Etkili İletişim Egzersizleri 94
İletişim Geliştirme Örnekleri 97
Sağlıklı İletişim Kaliteli Yaşam 98
İletişimde Öfkenin Rolü 102
Bir İletişim Yöntemi Olarak "*Susma*" 104
Gülmenin Gücü 105
İletişimde Kokunun Etkisi 112

İkinci Bölüm
SÖZLÜ-YAZILI VE GÖRSEL İLETİŞİM

Sözlü İletişimin Anlamı 115
Sözün Gücü 117
Sözcüklerin Ardındakiler 122
Yazılı İletişim 124
Görsel İletişim 129

Üçüncü Bölüm
SÖZSÜZ İLETİŞİM VE BEDEN DİLİ

Sözsüz İletişim 135
Beden Dili Kelimelerin Anlatamadıkları 139
Vücut Hareketleri *(Kinesics)* 144
Baş Bölgesi-Mimikler ve Bakış 146
Gözler 150
Göz Bebeklerinin Etkisi 157
Jestler-El ve Kol Hareketleri 159
Gövde-Duruş ve Ayaklar 166
Kişiler Arası Mesafeler-Proksemic 169
Özel Alan-Çok Yakın İlişkiler 169
Kişisel Alan-Yakın İlişkiler 170
Sosyal Alan-Yakın Çevre İlişkileri 170
Genel Alan-Çevre İlişkileri 171
Dokunma-Haptic 173
Tokalaşma-El Sıkışma 178
Çocuğun Beden Dili 179
Kabul Dili 185

Dördüncü Bölüm
YALAN VE BEDEN DİLİ

Yalan Üzerine 189
Yalan ve Şüpheli Davranış İlişkisi 192
Yalan ve Beden Dili (*Sözlü ve Sözsüz Tepkiler*) 196
Yalan Esnasında Dikkat Çeken Beden Dili Sinyalleri 200
Yüze Dokunma (Face Touching) 200
Sahte Gülümseme (False Smile) 201
Gözlerde Yaşanan Değişimler Göz Kırpıştırmaları (Eye Movements) (Vermehrtes Augenblinken) 201
Bakışların Yönü (Direction of Gaze) 202
Tereddüt (Hesitation) 203
Beden Duruşu Hareketleri 203
Ayağını Yere Vurmak (Foot Tapping) 204
Yalan Söyleyen Bacaklar 204

Kolların ve Bacakların Kavuşturulması-
(Crossing Arms and Legs) Karmaşık Jestler 204
Yüzdeki Değişimler (Facial Twitches) 205
Yüz Kızarması (Going Red) 205
İlginç Ayrıntılar-Mimikler (Micro Expressions) 205
Konudan Uzaklaşma (Digressing) (Paralingustische
Merkmale) 206
Konuyu Değiştirme (Changing the Subject) 206
Huzursuzluk (Fidgeting) Temizlik Hareketleri ve
Kozmetik Düzeltmeler 206
Tutarsızlık İşaretleri (Conflicting Signs-Diskrepanzen
Zwischen den Kanälen) 207
Ses Tonundaki Değişim (Change of Pitch) 207
Hızlı Konuşma (Talking Faster) 207
Sorulara Cevap Verme Süresi 207
Terleme (Sweating) 208
Yutkunma (Gulping) ve Öksürme 208
Dudakları Islatma (Wetting the Lips) 208
Aşırı Dostça Yaklaşım (Overstated Friendliness) 209
Göz Ovuşturma Hareketi 209
Davranış Semptomlarının (Belirtileri) Dikkate Alınması 209
Cinsiyet Farkı ve Yalan 211
Yalanı Yakalamak Mümkün mü? 212
Yalanı Gizleme Gayreti 213
Yalanla Birlikte Yaşanan Fizyolojik Tepkiler 214
Çocuk ve Yalan 215

Son Söz Yerine… 217
BİBLİYOGRAFYA 219
DİZİN 233

BİBLİYOGRAFYA

AÇIKÖZ, H. Mustafa; *Etkili İletişim*, Elis Yayınları, Birinci Basım, İstanbul, Mart 2005.

ADAIR, John; *Etkili İletişim, Yönetim Silahlarının En Önemlisi*, çev: Ömer Çolakoğlu, İstanbul, Eylül, 2003.

AILES, Roger; "*Mesaj Sizsiniz*", Çev.ÖNDER Alev Sistem Yayıncılık, 1996, İstanbul.

AKAY, Oğuzhan; *Müsaitseniz Size Aşık Olabilir miyim?,* Neden Kitap Yayıncılık, İstanbul, 2005.

AKERSON, Fatma Erkman; *Göstergebilime Giriş*, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1987, s. 33-38.

ALAIN; "Mutlu Olmak Sanatı", çev: Muzaffer Reşit, Varlık yayınları, 1970, İstanbul.

ALATLI, Alev; *Gogol'un İzinde I*, Aydınlanma Değil Merhamet, İstanbul, Everest Yayınları, 2004, İstanbul.

ALATLI, Alev; *Gogol'un İzinde II*. *Kitap*, Dünya Nöbeti, İstanbul, Everest Yayınları, 2005, İstanbul.

ALESKERLİ Alesker; "*Yüz Okuma Sanatı-Fizyognomi*", Selis Kitaplar, İkinci Baskı, İstanbul, Eylül 2003, s. 11.

ALTINKÖPRÜ, Tuncel; *"Beden Yapısı Yüz Yapısı ve Karakter"*, Hayat Yayınları, Temmuz, 1999, İstanbul.

ARAT, Necla; Etik ve Estetik Değerler, Say yayınları, İstanbul, 1987.

ARIKAN, Münir; "*Nitelikli İnsan*", Bilge Yayıncılık, İkinci Baskı, İstanbul, 2002.

AŞKUN, Vehbi Cem; Yaşanmış Hikayeler, Türkdili Matbaası, 1958, Balıkesir.

AUSTER, Paul; "*Kırmızı Defter*", çev: İlknur Özdemir, Can Yayınları, İstanbul, 2003, s.80-81.

AYDIN; Selim (Düzenleyen); "Psikiyatri", İstanbul Üniversitesi, "Çocukta Uyum ve Davranış Bozukluğu", Kayıhan Aydoğmuş, İstanbul Tıp Fakültesi, C. 7, s. 510, 1984, Sanal Matbaacılık, İstanbul.

AYTÜRK, Nihat; "Protokol Yönetimi", TODAİE Yayınları, Mart 2004, Ankara.

BACON, Albans Francis (1561-1626); Denemeler, Adam Yayıncılık, İkinci Basım, 1983, İstanbul.

BALDIK, Ömer; Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Rehberi, Timaş Yayınları, İkinci Baskı, Haziran 2005, İstanbul, s. 683-684.

BALTAŞ, Zuhal-BALTAŞ, Acar; "*Bedenin Dili, Bedenimizin Sessiz Dili", İletişim Becerinizin Anahtarı Sessiz Diliniz",* Remzi Kitabevi, 8.Basım, İstanbul, 1994.

BALTAŞ, Zuhal-BALTAŞ, Acar; "*Bedenin Dili, İletişim Becerinizin Anahtarı Sessiz Diliniz*", Remzi Kitabevi, 20.Basım, İstanbul, 1999.

BALTAŞ**,** Zuhal; Akılda ve Yürekte İz Bırakan sunuş, Etki Yaratan Konuşmacının El Kitabı, Remzi Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul, Mayıs, 2004.

BAŞAR, Hüseyin, Sınıf Yönetimi, (10. Baskı), Ankara: Anı Yayıncılık, 2003.

BAYAT, Mojdeh-JAMNIA Ali, Mohammed; "*tales from the land of sufis*" Sufi Diyarından Hikayeler, çev: Saliha Deniz, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003.

BERGER John; *"Ways of Seeing", "Görme Biçimleri*", çev: Yurdanur Salman, Metis Yayınları, Onuncu Basım, Kasım 2004, s. 8.

BIÇAKÇI, İlker; İletişim ve Halkla İlişkiler "*Eleştirel Bir Yaklaşım*", Media Cat Yayınları, İstanbul, 2002.

BLATNER, H. Adam; *"Psikodrama ile İletişim Dünyamıza Adımlar",* çev: Abdülkadir Özbek, Grup Psikoterapileri Derneği, Ankara.

BONO, Edward de; "*Tactics, The Art and Science of Success*", Başarı Taktikleri, çev: Nesrin Yalçın, İlgi Yayıncılık, Rota Yayın-Tanıtım, İstanbul, 1989.

BOYDAK, Alp; "Öğrenme Stilleri", Beyaz Yayınları, İstanbul, 2001.

BOYES, Carolyn; *Body Language*, (Beden Dili), Harper Collins Publishers, 2005, 77-85 Fulham Palace Road, London, p. 155.

BOYSAN, Aydın; "Leke Bırakan Gölgeler", Bilgi Yayınevi, 1995, İstanbul.

BOYSAN, Aydın; *"Merak Uyanınca"*, Bilgi Yayınevi, Ekim, 2005, Ankara.

BOYSAN, Aydın; "Ne Güzel Günlermiş!", Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005, s.86.

BOYSAN, Aydın; Aldanmak, Bas Yayınları, İstanbul, 1989, s.63

BOYSAN, Aydın; Nerede Yaşıyoruz? Bilgi Yayınevi, Ankara, Ekim, 2004.

BROWN, Dan, *Da Vinci Code*, Special Illustrated Edition, published by Doubleday, printed in the United States of America, first edition, November, 2004, p. 27.

BUSCAGLIA, Leo; *"Love", "Sevgi*", İnkılap Kitabevi, çev: Nejat Ebcioğlu, 1989, İstanbul.

BUSCHA, Anne; "*Das Oberstufenbuch, Deutsch als Fremdsprache",* 1.Aufl., Schubert Verlag, Leipzig, 2000.

CALERO, Henry, OSKAM, Bob; "*Toplantılardan Zaferle Çıkmanın Yolları*", Çev: Nilgün Şen, Alkım Kitap Yayıncılık, 1993, Ankara.

CARADEC, François; "*Dictionnaire des Gestes", Beden Dili Sözlüğü*, çev: Cayda Akaş, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2006.

CARNEGIE, Dale; "*How to Enjoy Your Life and Your Job*", "*İşten ve Yaşamdan Zevk Almanın Yolları*", çev: Gülten ŞENSOY, Epsilon Yayıncılık, İstanbul, Özel Baskı, 2004.

CARNEGIE, Dale; "*Üzüntüyü Bırak, Yaşamaya Bak*", çev: Ömer Rıza Doğrul, Kitap Sanayi ve Dağıtım, İstanbul.

CARNEGIE, Dale; *Ünlü Adamların Bilinmeyen Yönleri*, Deniz Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994.

CARTER, Arnold "Nick"; Etkin İletişim Kurun, çev: Zeynep Güden, Arion Yayınevi, İstanbul, 2004.

CHOPRA, Deepak; "*Koşulsuz Yaşam*", çev: Esin Karan, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

CIALDINI, B. Robert; "Influence: The Psychology of Persuasion", "İknanın Psikolojisi", çev: Fevzi Yalım, Mediacat Kitapları, Kapital Medya Hizmetleri, Ankara, 2001.

CLEARY, Thomas; "*The Japanese Art of War*", "*Japon Savaş Sanatı*", çev: Şen Süer Kaya, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994.

COGİTO; "*Yalan*", YKY, Sayı, 16, 1998, s. 39-43.

COOPER, Ken; Sözsüz İletişim, çev: Tunç Yalkı, Rota Yayın-Dağıyım, 1989, İstanbul.

COVEY R. Stephen; "*The 8th Habit, From Effectiveness to Greatness",* 8'inci Alışkanlık Bütünlüğe Doğru*;* çev: Sezer Soner-Çağlayan Erendağ, Sistem Yayıncılık, Mayıs, 2005, İstanbul.

COVEY, R. Stephen-MERRILL, A. Roger-MERRILL, R. Rebecca; "*First Things First"*, *Önemli İşlere Öncelik*, çev: Osman Deniztekin, Varlık Yayınları, İstanbul, 1998.

COVEY, R. Stephen; *"Etkili İnsanların Yedi Alışkanlığı",* çev: Gönül İzveren-Osman Deniztekin, Varlık Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1997.

CÜCELOĞLU, Doğan; "*İçimizdeki Biz*", Sistem Yayıncılık, 12.Baskı, İstanbul, 1997.

CÜCELOĞLU, Doğan; *"İnsan ve Davranışı, Psikolojinin Temel Kavramları"*, Remzi Kitabevi, 6. Basım, Mayıs, 1996, İstanbul.

CÜCELOĞLU, Doğan; "*İyi Düşün Doğru Karar Ver*", Sistem Yayıncılık, 10. Baskı, 1998.

CÜCELOĞLU, Doğan; "Mış gibi" Yaşamlar, Remzi Kitabevi, İstanbul, Ekim, 2005.

CÜCELOĞLU, Doğan; "*Yetişkin Çocuklar*", Sistem Yayıncılık, 10.Baskı, İstanbul, Haziran, 1997.

CÜCELOĞLU, Doğan; Anlamlı ve Coşkulu Bir Yaşam İçin Savaşçı, Remzi Kitabevi, 30. Baskı, İstanbul, 2005.

CÜCELOĞLU, Doğan; *Yeniden İnsan İnsana*, Remzi Kitabevi, 16. Basım, İstanbul, 1997.

CÜCEOĞLU, Doğan; "*İnsan İnsana-İnsan İlişkilerinin Getirdikleri ve Götürdükleri Üzerine"* Altın Kitaplar 4.Baskı, İstanbul, Kasım 1984, Garanti Matbaası.

ÇAKIR, Özlem; *"Profesyonel Yaşamda Kişisel İmaj",* Yapı Kredi Yayınları, Mayıs, 2002, İstanbul.

ÇELEN, Nermin; *"Öğrenme Psikolojisi-Kuramlar"*, İmge Kitabevi, Ankara, 1999.

ÇEVİKER, Turgut; Karikatür Üzerine Yazılar, Mizah Kültürü, İris Yayıncılık, İstanbul, 1997.

DARWIN, Charles; *The Expression of the Emotions in Man and Animals*, *İnsanda ve Hayvanlarda Duyguların İfadesi,* London, Murray, 1873, s. 330.

DEMİRTAŞ, Andaç "Sosyal Sınıflandırma, Kişilerarası Beklentiler ve Kendini Doğrulayan Kehanet", *Ankara Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, Ankara, Sayı: 2004-2(2), Güz, s. 33-55.

DIMITIRUS, Jo-Ellan-MAZZARELLA, Mark; "*Reading People", "İnsanları Okumak-İnsanların Davranışlarını Çözümlemenin Yolları"*, çev: Acar Doğangün, Arıtan Yayınevi, Birinci Basım, İstanbul, 2001.

DOĞAN, İsmail; İletişim ve Yabancılaşma Yazılı Kültürümüzde İlkler, Sistem Yayıncılık, Mayıs.1998, İstanbul.

DORNAN, Jim-MAXWELL, C. John; *"Becoming A Person Of Influence*", *Etkili İnsan Olmak,* Sistem Yayıncılık, İkinci Basım, 1998, İstanbul.

DÖKMEN, Üstün; "İletişim Çatışmaları ve Empati", Sistem Yayıncılık, 30. Baskı, İstanbul, 2005.

DÖKMEN, Üstün; Küçük Şeyler, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2004.

DÜNDAR, Can; "*Kırmızı Bisiklet*", İmge Yayınevi, İstanbul, 2005.

DYER, W. Wayne; "*Your Erroneous Zones*" "*Hatalı Alanlarınız*", çev: T. Nizamettin Bilgiç, Arion Yayınevi, İstanbul, 2001.

EFLATUN; "Devlet", çevirenler: Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz, Remzi Kitabevi, Üçüncü Basım, İstanbul, 1975, s. 80.

ELCİRCEVİ, Ala; Çığlığın Gücü, "Scream Force", Ala Elcircevi Eğitim Danışmanlık, Ankara, 2005.

ELİTEZ, Ziya; *Mevlana'dan Altın Öğütler*, Kozmik Kitaplar, İstanbul, 2004, s. 41, 56, 99.

ERDOĞAN, İrfan; "Uluslararası İletişim", Kaynak Yayınları, ocak-1995, İstanbul.

ERDOĞAN, İrfan; İletişimi Anlamak, Erk Yayın, Pozitif Matbaacılık, Ankara, 2002.

FAST, Julius; Beden Dili- Siz Sussanız da Bedeniniz Konuşuyor, çev: Adalet Çelbiş, Kuraldışı Yayıncılık, İstanbul, 1999.

FAULMANN Carl; Yazı Kitabı: Tüm Yerkürenin Tüm Zamanların Yazı Göstergeleri (İşaretleri) ve Alfabeleri, Çev: Itır Arda, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Basım, İstanbul, Ekim 2005.

FAULMANN, Carl; Yazı Kitabı: Tüm Yerkürenin Tüm Zamanların Yazı Göstergeleri (İşaretleri) ve Alfabeleri, Çev: Itır Arda, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Basım, Ekim 2005, İstanbul.

FLEET, Van K. James; "*Yöneticilerin Yaptığı En Büyük 22 Hata*", çev: Ayça Haykır, Öteki Yayınevi, Öteki Matbaası, Ankara.

FRIEDMAN, Sidney; "*Zihninizin Keşfedilmemiş Yönleri*", çev: Bülent Gökdemir, Nokta Yayınları, İstanbul, 2004.

FORD, H. Mark; "Self Improvement of Relationship Skills Through Body Language", "Beden Dili Sayesinde Kişisel İlişki Kurma Yeteneğinin Geliştirilmesi", Llumina Press, 2004, USA, p. 135.

FORD, V. Charles; "*Lies! Lies! Lies! The Psycology of Deceit*", "*Yalan! Yalan! Yalan! Yalancılığın Psikolojisi"*, çev: Şerife Küçükal, HYB Yayıncılık, Birinci Baskı, Ankara, 1997.

FORD, V. Charles; "*Lies! Lies! Lies! The Psycology of Deceit*", American Psychiatric Pub, Inc., June, 1996, Washington, DC.

FROMM, Erich; *"Sevme Sanatı",* çev: Işıtan Gündüz, Say Dağıtım, 1985, İstanbul.

GELB, J. Michael; *Dehanızı Keşfedin*, "*Discover Your Genious*", Harper Collins Publishers, NewYork, çev: Handan Balkara, Boyner Yayınları, İstanbul, 2003.

GESELL, Arnold, Glenna E. BULLIS Frances Lillian ILG; "Vision : Its Development in Infant and Child", New York, Hefner, 1949, aktaran; TOWNSEND, Roz; "learning Wealth", Öğrenme Zenginliği, çev: Pelin Sıral, Sistem Yayıncılık, İstanbul, Beşinci Basım, 2003.

GIBLIN, Les; "*İnsan İlişkilerinde Kendine Güven Ve Güç Elde Etmenin Yolları"*, Sistem Yayıncılık, İstanbul, Kasım 1995.

GLASS, Lillian; *Ne Düşündüğünü Biliyorum, I Know What You're Thinking*, çev. Sezer Soner, Dharma Yayınları, 2. Baskı, Nisan 2006, İstanbul, s. 186-193.

GOLDE, A. Roger; Gemisini Yürüten Kaptan, Yönetimi Farklı Bir İş Gibi Nasıl Yaparsınız, çev: Yakut Güneri, İlgi Yayınları, İstanbul, 1989.

GÜNDÜZALP, Selim-ÖRGEN, İsmail; Yaşanmış Öyküler, Zafer Yayınları, İstanbul, 2004.

GÜNVER, Semih; Garip Ada'nın Garip Eşeği, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1990.

HACİP, Has Yusuf; Hazırlayan: Yaşar ÇAĞBAYIR, Kutadgu Bilig, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2004.

HAKKI, Erzurumlu İbrahim; "*Mârifetnâme*", Hazırlayan: M. Faruk Meyan, Bedir Yayınevi, 1987.

HALE, Richard-WHITLAM, Peter; "*The Power of Personal Influence*", "*İnsanları Etkileme Sanatı*", çev: Tarkan Topuzoğlu, Birinci Baskı, İstanbul, 1997.

HANISCH, Horst; "Körpersprache und ihre Geheimnisse", "*Beden Dili ve Sırlarınız*", Libri Books on Demand, Bonn, Germany, 2000, s. 15, 40, 44.

HANSON, Mark E.; *"Eğitimsel Yönetim ve Örgütsel Davranış*", Educational Administration and Organizational Behavior, 4th Ed. Allyn and Bacon, 1996, U.S.A.

HENKE, Mareile; "Erfolgreiche Kommunikation.: Basiswissen aus der Praxis", "Başarılı İletişim: Pratiğe Dair Temel Bilgiler", BOD GmbH, Books on Demand, 2001, s. 23.

HEIDEGGER Martin, *What is Called Thinking*?, Ter. J.G. Gray, F.D. Wieck, 1972, New York: Harper & Row.

HIZVER, Haydar; Yaşanmış Hikayeler, Atatürk'ün Elmaları, 1948, Şubat.

HOGAN Kevin; "*The Science of Influence How to Get anyone to Say "Yes" in 8 Minutes Less", "İstediğiniz Kişiye 8 Dakikada Nasıl EVET Dedirtirsiniz?",* çev: Taner Gezer, Yakamoz Yayınları, 1. Baskı, Mayıs 2006, s. 25-26.

HORN, Sam; "*Tongue Fu, Sözlü Dövüş Sanatı*", Boyner Yayınları, 5. Baskı, çev. Zülfü Dicleli, İstanbul, 2003.

HUXLEY, Aldous; Algı Kapıları, "*The Doors of Perception*", çev. Mehmet Fehmi İmre, 2. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, Aralık, 2003.

HUXLEY, Laura, "*Hedef Sen Değilsin", "You are not the Target*", New York, Farrar. Straus and Girous. June, 1963.

INBAU, Fred E., John E. REID, Josph P. BUCKLEY; çev: Ahmet Kule, *"Criminal Interrrogation and Confessions"*, Suçlu Sorgulamaları ve İtiraflar, Başkent Klişe ve Matbaacılık, Ankara, 1997.

İÇEL, Kayıhan; Kitle Haberleşme Hukuku, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1985.

İLAL, Ersan; İletişim, Yığınsal İletişim Araçları ve Toplum, Kavramlar, Kurumlar, Kuramlar, Der Yayınları, İstanbul, 1989.

İNALCIK, Halil; Tarihçilerin Kutbu, Söyleşi, Derleyen, Emine ÇAYKARA, 4. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2005.

İNCEOĞLU, Metin; Tutum-Algı-İletişim, Elips Kitap, Kesit Tanıtım Şirketi, Ankara, 2004.

İNCEOĞLU, Metin; Tutum-Algı-İletişim, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2000.

İZGÖREN, Ahmet Şerif; *Dikkat Vücudunuz Konuşuyor, Beden Dili İş Yaşamı ve Renkler*, Academy International, 1999, Ankara, s.13.

İZGÖREN, Ahmet Şerif; "*Şu Hortumlu Dünyada Fil Yalnız Bir Hayvandır*." Academyplus Yayınevi, Ankara, 2002.

İZGÖREN, Ahmet Şerif; Avucunuzdaki Kelebek, Elma Yayınevi, Nisan 2004.

JAMES, Jennifer; "*Thinking in the Future Tense Leadership Skills for a New Age*" Simon & Schuster, "Gelecek Zamanda Düşünmek, Yeni Çağın Liderlik Becrileri", çev. Zülfü Dicleli, Boyner Yayınları, İstanbul, 1997.

JAMES, Judi; Beden Dili, Olumlu İmaj Oluşturma, çev: Murat Sağlam, Alfa Basım Yayım, İstanbul, Eylül, 1999.

KARACA, Mehmet Sayım; Safsata Kılavuzu, Safsa Çalışma Grubu, Boyut Yayınevi, İstanbul, 2001.

KASATURA, İlkay; "*Okul Başarısından Hayat Başarısına*", (2.Basım), İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1991.

KAŞIKÇI, Ercan; *Doğrucu Beden Dili*, Hayat Yayıncılık, İstanbul, 2003.

KAŞIKÇI, Ercan; *İmaj, İletişim ve Beden Dili*, Hayat Yayıncılık, İstanbul, 2006.

KAYA, Derya; "Etkili İletişim, Sunum Teknikleri Ve Beden Dili", Eğitim Seminer Metinleri, Harp Akademileri Basım Evi, İstanbul, Mart, 2001.

KAZANCI, Metin; Halkla İlişkiler, Kurumsal ve Uygulamaya İlişkin Sorunlar, Ankara, 1982.

KEENAN, Kate; "İletişim Kurma", çev: Veysel Atayman, Zeynep Atayman, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1997.

KING, Larry; *"Kiminle, Ne zaman, Nerede, Nasıl Konuşmalı, İyi Konuşmanın Sırları"*, çev: Yasemin Özdemir, İnkılap Yayınları, İstanbul, 1994.

KIRCHNER, Baldur; çev: Ercan Tuzcular, Etkileyici Konuşma Sanatı, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1995.

KOÇ, Saim; İletişimde Ustalaşmak, Bize Nasıl davranacaklarını Başkalarına Biz Öğretiriz, Kuraldışı Yayıncılık, İstanbul, Ekim, 2004, s.28.

KONGAR, Emre; Kızlarıma Mektuplar Yaşamdan Satırbaşları, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2002.

KRAMER, Marc; *"Power Networking*", "*Güçlü İletişim*", çev: Burak Tezcan, Arıtan Yayınevi, İstanbul, 2000.

LAMBLEY, Peter; "*Middle Aged Rebel*", Orta Yaşın İsyanı, çev: Semra Eren, HYB Yayıncılık, Ankara, 1999.

LEEKAM, Susan R.; "Believing and deceiving: steps to becoming a good liar, in Cognitive and Social Factors in Early Deception", Edited by Stephen J. Ceci Michelle DeSimone Leichtman Maribeth Putnick Cornell University, Lawrence Erlbaum Assocıates, Publıshers 1992 Hillsdale, New Jersey Hove and London, pp 47-62.

LIEBERMAN J. David; "*Never Be Lied To Again", "Kimse Size Yalan Söyleyemez*", çev: Sinem Sonuvar, Kuraldışı Yayıncılık, İstanbul, Nisan 2004, s. 26.

MATELSKI, J. Marilyn; "Tv News Ethics", Yapı Kredi Yayınları, Tv Habercili-ğinde Etik; çev: Bahar Öcal Düzgören, İstanbul, 1996.

McCARTY, J. John; Başarısız Yöneticiler, çev: Belkıs Çorakçı, İlgi Yayınevi, Rota Yayın Tanıtım, İstanbul, 1989.

McEWAN, K. Elaine; "I didn't do it" "Onu Ben Yapmadım" Ana babalara Pratik Öneriler, çev: Şerife Küçükal, Ankara, 1998.

McGINNIS, Alan Loy; "*The Power of Optimism*", İyimserliğin Gücü, çev: Asude Kayaş, Beyaz Yayınları, İstanbul, 1998.

MERİÇ, Cemil; Kırk Ambar, Rümuz-ül Edeb, İletişim Yayınları, 1998, İstanbul, s.11.

MOLCHO, Samy; *Körpersprache als Dialog Ganzheitliche Kommunikation in Beruf und Alltag Bir İletişim Yöntemi Olarak Beden Dili*, Mosaik-Verlag, München, 1988.

MOLCHO, Samy; *Körpersprache der Kinder, "Çocuğun Beden Dili"*, Wilhelm Goldmann Verlag, München, März, 1998, s.75.

MOLCHO, Samy; *Körpersprache*, *Beden Dili Sessiz Diliniz,* çev: E.Tülin Batır, Gün Yayıncılık, İstanbul, 2000, s. 188.

MONTAIGNE, Denemeler; çev: Kerem Keskiner, Smera Kunt, Elif Uras, Alkım Yayınevi, 1997, Ankara

MORREALL, John; çev: Kubilay Aysevener, Şenay Soyer, Gülmeyi Ciddiye Almak, İris, Mizah Kültürü, İstanbul, Birinci Baskı, 1997.

MORRIS, Desmond; "*Bodytalk*", [*Vücut konuşuyor*] *Körpersprache, Gesten und Gebärden*, [*Beden Dili, Jest ve Mimikler*] aus dem englischen von Anne Katrin Gudat, Wilhelm Heyne Verlag, München, 1997.

MORRIS, Desmond; "*Körpersignale*", Beden Sinyalleri, München, Heyne, 1986.

NACHEZ-Guilane, Erica; "*Communiquer avec les autres c'est facile*!", İletişim mi? Kolay!, çev: Gülşah Ercenk Abdelhadifi, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2003.

NAISBITT, John; "*İnsan ve Teknoloji*", "*High Tech, High Touch*", Global Yayın Ajansı, Çev: Orkunt Ayaz, Huban Yıldıran, Mehpare Şayan Kileci, Mayıs, 2004, İstanbul.

NESİN, Aziz; İstanbul'un Halleri, seçilmiş Öyküler, Nesin Yayınevi, 2005, Aralık, İstanbul, s.7.

NIETZSCHE, Wilhelm Friedrich; Seçilmiş Düşünceler- Denemeler, çev: Samih Tiryakioğlu, Çaba Yayın Dağıtım, İstanbul.

ODABAŞI, Yavuz-OYMAN, Mine; Pazarlama İletişimi Yönetimi, Medicat, 2. Baskı, İstanbul, 2003.

OĞUZCAN, Ümit Yaşar; "*Şiir Denizi*", II.cilt, Özgür Yayınları, 2003, İstanbul.

OLSON, Jeff; "*Giving Great Presentations*", Etkili Sunuş, çev. E. Sabri Yarmalı, Hayat Yayıncılık, İstanbul, 1999.

ONARAN, Alim Şerif; Kamuoyu El Kitabı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1984, Haşmet Matbaası.

ORTAYLI, İlber, *Zaman Kaybolmaz*, Nilgün Uysal, Söyleşi, İş Bankası Kültür Yayınları, Genel Yayın:922, Birinci Baskı, Mart 2006, İstanbul, s. 408.

OSKAY, Ünsal; İletişimin ABC'si, Simavi Yayınları, İstanbul,1992.

OSMAY, Nüvit; "İnsan Mühendisliği", 5. Baskı, Fahrettin Telseren Yayınları, 1994, Ankara.

ÖZ, Mehmet C. ve Michael F. ROIZEN; "YOU, The Owner's Manual", "*SİZ, Kullanım Kılavuzunuz*", Koridor Yayıncılık, İstanbul, 2005.

ÖZBEK, Abdülkadir, LEUTZ, Grete; "Psikodrama, Grup Psikoterapisinde Sahnesel Etkileşim", Grup Psikoterapileri Derneği, Verso Matbaacılık Sanayi, 1987, Ankara.

ÖZBEN, Perran Eralp; Yaşanmış gerçek Öyküler, Özben Yayınları, Ankara, 1988.

ÖZÇELEBİ, Suat; Konuşmak ve Anlaşılmak-Sözsüz İletişim ve Beden Dili", Sita Yayınları, Birinci Baskı, Ocak, 1998.

ÖZDEMİR, Emin;*"Güzel Ve Etkili Konuşma Sanatı*", Remzi Kitabevi, 1992, İstanbul.

ÖZER A. Kadir; İletişimsizlik Becerisi, Varlık Yayınları, İstanbul, 1995.

PANTLEY, Elizabeth; "Hidden Messages", "Çocuklarımıza verdiğimiz Gizli Mesajlar", çev: Hande Gürel, HYB Yayıncılık, Ankara, 2002.

PARKER, Petey-MARTIN, Emily; "Body Language And Soulful Thoughts", Zone Pres, Roger Publishing and Consulting Inc., 2004, USA, p. 60.

PEASE, Allan; "*Body Language*"-Beden Dili, Karşımızdakinin Davranışlarından Düşüncelerini Anlamanın Yolu, Rota Yayınları, 5. Basım, Ekim, 2003, İstanbul, s.13.

PLATON (EFLATUN); "Diyaloglar-2", "Protagoras (Sofistler Üstüne)", çev: Tanju Gökçöl, Remzi Kitabevi, 2. Baskı, Şubat, 1995, İstanbul.

PÜTTJER, Christian-SCHNIERDA, Uwe; "*Geheimnisse der Körpersprache: Mehr Erfolg im Beruf*", "Beden Dilinin Sırları, İş Yaşamında Daha Fazla Başarı", Druckhaus Beltz, Helmsbach, Frankfurt, Germany, 3. Auflage, 2004, s. 9-25.

RIBBENS, Geoff-THOMPSON, Richard; "*Understanding Body Language*", Barron's Educational Series, 2001, New York.

SAITO, Isamu-NAGAO, Tadahiko; Kokoloji, "*Soreike Kokology*", çev: İpek Djafer, Kitap Matbaacılık, Okuyan Us Yayın Eğitim Danışmanlık, İstanbul, 2006.

SALOMÉ, Jacques- GALLAND, Sylvie; *Ah kendime Bir Kulak Versem, Güçlü Bir İletişim rehberi*, çev: Neslihan Burcu Akdağ, Sistem Yayıncılık, 2. Basım, Eylül 2003, İstanbul, s. 35.

SAMPSON, Eleri; "*The Image Factor", "İmaj Faktörü*", Rota Yayınları, İstanbul, 1995.

SANSONE, Antonella; "*Mothers, Babies and Their Body Language*", "*Anneler, Bebekler ve Beden Dilleri*", H. Karnac Books, first published, 2004, London, p. 46, 47.

SARIKAYA, Nuran Uçkan; *Yüzümüzdeki Gizli Kodlar, İlm-i Sima, Kadim Çin Bilgeliği'ne Göre,* New Age Yayınları, İstanbul, 2006.

SAYDAM, Ali; "*Algılama Yönetimi, İletişimin Akıl ve Gönül Penceresi*", Rota yayınları, İstanbul, 2005.

SAYILI, Aydın; Bilim, Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe, Türk Tarih Kurumu Yay., 1978, Ankara

SCHAEFER, Claudia-HANSINGER, Tamara-SCHUHMAYER, Renate; "Erfolg im Leben-Körpersprache", "*Yaşamda Başarı-Beden Dili*", 1998, Trautwein Ratgeber-Edition Genehmigte Sonderausgabe, Compact Verlag München.

SCHOBER, Otto; *"Körpersprache", Beden Dili, Davranış Anahtarı, Beden Dilinin Günlük Yaşantımızdaki Yeri ve Önemi*, çev: Süeda Özbent, Arion Yayınevi, Üçüncü Basım, 1996, İstanbul.

SCHOBER, Otto; *"Körpersprache", Beden Dili, Davranış Anahtarı, Beden Dilinin Günlük Yaşantımızdaki Yeri ve Önemi*, çev: Süeda Özbent, Arion Yayınevi, Dördüncü Basım, 1999, İstanbul.

SENGE, Peter M.; Beşinci Disiplin, çev: Ayşegül İldeniz, Ahmet Doğukan, YKY, 2001, İstanbul.

SHAKESPEARE, William; Macbeth, çev: Sabahattin Eyüboğlu, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1989.

SHAKESPEARE, William; Soneler, çev: Saadet Bozkurt, Bülent Bozkurt, Dost Kitapevi Yayınları, Ankara, 1985

SHERMAN, Harold; Olumlu Yaşama Sanatı, çev: Hayat Yayıncılık, Kişisel Gelişim Başarı Dizisi, İstanbul, 1998.

SHOOK, Robert; "Satışta Daha Başarılı Olmanın Sırları", çev: Nesrin Yalçın, İlgi Yayıncılık, 1989, İstanbul.

SILLARS, Stuart; "*İletişim"*, çev: Nüzhet Akın, 1995, MEB Yayınları, Ankara

SWEENEY R. Neil; *"For Those Who Would Be President*", "*Zirveye Tırmanma Yolları*", çev: Yakut Eren, İlgi Yayıncılık, Rota Yayın ve Dağıtım, İstanbul, 1989.

TARHAN, Nevzat; *"Psikolojik Harekat-Gri Propaganda*", Timaş Yayınları, İstanbul, 2002.

TAYFUN, Recep; "*Çocuk Suçluluğu ile Mücadelede Polis ve Basının Üstlendiği Rol*", İstanbul Üniversitesi Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989.

TAYFUN, Recep; "*Halkla İlişkiler Açısından Polisin Çağdaş Görünümü*", İstanbul Üniversitesi Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Bölümü, Doktora Tezi, İstanbul, 1994.

THOMSON, Peter; "*The Secret of Communication*", İletişimin Sırları, çev: Metin Yurtbaşı, 2. Basım, Arion Yayınevi, İstanbul, 2003.

TİMİSİ, Nilüfer; "Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi", Dost Kitabevi, Birinci Baskı, Ocak, 2003, Ankara.

TONGAR, İsmail; Dört Dörtlük Hikayeler, İlginç Olaylar ve Espriler, Nesil Yayınları, İstanbul, Ekim, 2002.

TOSUN, Öztekin, *Suçluların Gözlemi*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1177, İstanbul, 1966, s. 129.

TOWNSEND, Roz *learning Wealth, Öğrenme Zenginliği*, çev: Pelin Sıral, Sistem Yayıncılık, İstanbul, Beşinci Basım, 2003, s. 116.

TREDGOLD, R. F.; *Çağdaş Çalışma Düzeninde Kişilerarası İlişkiler*, çev: Cevdet Aykan, Mert Yayıncılık, İstanbul, 1991,

TUTAR, Hasan-YILMAZ, M. Kemal; "*Genel İletişim, Kavramlar ve Modeller*", Nobel Yayın Dağıtım, 4. Basım, 2003, Ankara.

TUTAR, Hasan; "*Örgütsel İletişim"*, Seçkin Yayıncılık, Birinci Baskı, Haziran, 2003, Ankara.

TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI, "Güzel Yazılar-Denemeler", Aralık-1999, Ankara.

USLUATA, Ayseli; İletişim, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, Cep Üniversitesi, İstanbul,1996.

VAROL, Metin; Zerdüşt;"Yaşamak İstiyorum" Dedi, Academyplus Yayınevi, 2002, Ankara.

WILIAM P. Anthony; çev: Belkıs Çorakçı, Yöneticinizi Siz Yönetin, Üstlerinizi Nasıl Yönetir Ve Bundan Nasıl Faydalanırsınız ?, İlgi Yayınları, Modern Yönetim Dizisi, İstanbul, 1987 (Alner Ofset), 270 Sayfa.

WITZ, Marion; *"Stand up and talk to 1000 people"*, "Bin Kişinin Önünde Konuşmak", çev: Mehmet Gürsel, Dharma Yayınları, İstanbul, 2004.

YÜKSEL, Ahmet Haluk *İkna ve Konuşma*, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayın No:411, Eskişehir, 1996, s. 142.

YÜKSEL, Orhan Şevket; "*Yaşanmış Hikayeler*", Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1962.

ZANDER, Rosamund Stone-ZANDER, Benjamin; "The Art of Possibility", "*Sınırsız düşünün, Hayatınız değişsin*", çev: Nurettin Elhüseyni, Boyner Yayınları, İstanbul, 2002.

ZIELKE, Wolfgang; "*Sprechen ohne Wörter*", "*Sözsüz Konuşma-Davranışlara Bakarak İnsanları Tanıma*", çev: Esat Nermi Erendor, Say Yayıncılık, 1993, İstanbul.

ZIGLAR, Zig; "*Hayat Boyu Flört, Aşk Ömür Boyu Sürebilir*", "*Courtship after Marriage*", çev: Asiye Yücel Kay, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1996.

ZILLIOĞLU, Merih; "*İletişim Nedir*?", Cem Yayınevi, 2. Basım, İstanbul. Şubat, 2003.

ZILLIOĞLU, Merih- YÜKSEL, A.Haluk; *İletişim Bilgisi*, Anadolu Üniversitesi Yayın No:739, 1994, s. 61-62.

INTERNET ADRESLİ BİBLİYOGRAFYA

http://64.233.183.104/search?q=cache:G5Th7IWrHp4J:www20. uludag.edu.tr/~felsefe/felsefe/sartre.htm+cehennem+sartre&h

http://arbeitsblaetter.stangl-taller.at/KOMMUNIKATION/#Satir.

http://arsiv.hurriyetim.com.tr /hur/turk /00/11/27/dizi/02diz.htm

http://arsiv.hurriyetim.com.tr/hur/turk/98/06/23/dizi/01diz.htm

http://arsiv3.hurriyet.com.tr/haber/0,,sid~227@tarih~2005-05-15-@nvid~ 577057,00.asp.

http://eskiweb.ksu.edu.tr/sempkonf/tbt4s fulltext/tbt4s_full/bildiri_doc/2.doc

http://tr.wikipedia.org/wiki/Sibernetik.

http://w3.gazi.edu.tr/~ertan/yunus.html

http://www.agenturhaus.de/Live-Kommunikation.pdf.

http://www.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2005/07/08/gundem/gundem5.html

http://www.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2005/07/24/pazar/pazar11.html

http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=23418.

http://www.americanbaby.com/ab/story.jhtml?storyid=/templatedata/ab/story/data/ KangarooCare_03232005.xml

http://www.ankararehberi.com/ankara/gelenek-halkedebiyati.asp

http://www.bodrum-bodrum.com/htmltr/tarih/priene.htm

http://www.cba.uri.edu/scholl/Papers/Self_Concept_Motivation;

http://www.cultsock.ndirect.co.uk/MUHome/cshtml/introductory/smcr.html

http://www.cultsock.ndirect.co.uk/MUHome/cshtml/introductory/sw.html#source

http://www.cultsock.ndirect.co.uk/MUHome/cshtml/introductory/sw.html,

http://www.egm.gov.tr/StratejiGelistirmeDB/dergi/34/yeni/web/Selahattin_SERTCE.html

http://www.eylem.com/tem/wruhtabki.htm.

http://etext.virginia.edu/toc/modeng/public/DarExpr.html

http://www.freenet.de/freenet/finanzen/jobs/arbeiten/berufsleben/koerpersprache/index.htm

http://www.gebelik-rehberi.com/bebek_cocuk/parmak.asp(16.10.2006).

http://www.qeliz.ac.uk/psychology/Loftus%20and%20Palmer.htm

http://www.hayvanlaralemi.net/yazilar/guzellik1-40.php#antilop

http://www.hayvanlaralemi.net/yazilar/guzellikler3-116.php#balarisi.

http://www.hurriyetim.com.tr/anasayfa2/

http://www.kenthaber.com/Arsiv/Haberler/2005/Temmuz/07/Haber_72192.aspx

http://www.kultur.gov.tr/portal/tarih_tr.asp?belgeno=4080.

http://www.kulturturizm.gov.tr/portal/turizm_tr.asp?belgeno=44403

http://www.marketing.ch/specials/koerpersprache/grundlagen.pdf.

http://www.megatrain.de/Seminare_Vertrieb_Verkauf/Training_ Vertrieb_ Verkauf/Korpersprache_Fuhrung_Verkauf/korpersprache.

http://www.paulekman.com/pdfs/who_can_catch_a_liar.pdf.

http://www.polisci.ucla.edu/faculty/anderson/Lewinsky.htm, (05.10.2006)

http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=154746,

http://www.rnib.org.uk/xpedio/groups/public/documents/publicwebsite/public_keller.hcsp;

http://www.sabah.com.tr/2006/02/22/gun101.html

http://www.siir.gen.tr/siir/aziz_nesin/ arkadasim_badem_agaci.htm.

http://www.sivilhavacilik.org/modules.php?name=News&file=article&sid=15.

http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/sayi36/ersever.htm

http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/sayi36/ersever.htm.

http:www.goreleonline.com.

http:www.turkusokagi.com/sozler.asp?islem=GOR&ID=761

ttp://www.egitim.com/genel/d_/d_0403.2.2.asp?BID=04&MenuNo=12&Yazi=ata sozleri

http://www.dailymail.co.uk/pages/live/femail/article.html?in_article_id=419040&in_page_id=1879(28.11.2006).

ABD BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ

KAVRAM, TEMALAR VE TARİHSEL SÜREÇ PERSPEKTİFİNDEN ABD DIŞ POLİTİKASI

Editör
İskender Karakaya

nobel bilimsel

ABD BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ: KAVRAM, TEMALAR VE TARİHSEL SÜREÇ PERSPEKTİFİNDEN ABD DIŞ POLİTİKASI

Editör: İskender Karakaya

Yayın No.: 2400
ISBN: 978-625-376-109-7
E-ISBN: 978-625-376-110-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Karakaya, İskender.
ABD Büyük (Grand) Stratejisi: Kavram, Temalar ve Tarihsel Süreç Perspektifinden ABD Dış Politikası / İskender Karakaya
1. Basım, XX + 558 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-376-109-7
E-ISBN: 978-625-376-110-3
1. Grand Strateji 2. ABD Dış Politikası 3. Uluslararası Güvenlik 4. ABD Tarihi 5. Diplomasi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

TAKDİM / ÖN SÖZ ..... **vii**

ABD DIŞ POLİTİKASINDA BÜYÜK (GRAND) STRATEJİ KAVRAMI **1**

Murat Ülgül

GİRİŞ 1

1. GRAND STRATEJİ KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ 4
2. GRAND STRATEJİ KAVRAMINA İLİŞKİN TEMEL TARTIŞMALAR 7
3. BAŞLICA AMERİKAN GRAND STRATEJİSİ SEÇENEKLERİ 13

SONUÇ 18

OKUMA ÖNERİLERİ 19

KAYNAKÇA 20

ABD DIŞ POLİTİKASINDA BÜYÜK (GRAND) STRATEJİ VE ULUSLARARASI POLİTİKA **25**

Selim Kurt

GİRİŞ 25

1. KURULUŞTAN İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NA KADAR ABD'NİN DIŞ POLİTİKASI: İZOLASYONİZM ÇAĞI 27
2. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDAN SSCB'NİN DAĞILMASINA KADAR ABD'NİN DIŞ POLİTİKASI: JEOPOLİTİK ÇAĞI 30
3. 21. YÜZYIL DÜNYASINDA ABD'NİN DIŞ POLİTİKASI: KÜRESEL POLİTİKA ÇAĞI 37

SONUÇ 48

OKUMA ÖNERİLERİ 49

KAYNAKÇA 50

ABD DIŞ POLİTİKASINDA BÜYÜK (GRAND) STRATEJİ VE ABD'NİN ULUSLARARASI EKONOMİDEKİ YERİ **51**

Mehmet Durkaya

GİRİŞ 52

1. GSYH KAVRAMI VE ÖNEMİ 55
2. GSYH YÖNÜNDEN ABD EKONOMİSİ VE DÜNYA EKONOMİSİ İÇİNDEKİ YERİ 59

3. EKONOMİK BÜYÜME VE BELİRLEYİCİLERİ 62
4. EKONOMİK BÜYÜME VE ABD EKONOMİSİ 65
5. KİŞİ BAŞINA DÜŞEN GSYH VE ÖNEMİ 70
6. KİŞİ BAŞINA DÜŞEN GSYH VE ABD EKONOMİSİ 72
SONUÇ 78
OKUMA ÖNERİLERİ 79
KAYNAKÇA 80

ABD DIŞ POLİTİKASINDA BÜYÜK (GRAND) Stratejisi VE ULUSLARARASI HUKUK 83
Ekin Deniz Uyğun-Selim Kanat

GİRİŞ 83
1. KURULUŞUNDAN I. DÜNYA SAVAŞI'NA KADAR ABD GRAND STRATEJİSİ 84
2. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ 88
3. SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEM 96
SONUÇ 106
OKUMA ÖNERİLERİ 107
KAYNAKÇA 108

ABD DIŞ POLİTİKASINDA BÜYÜK (GRAND) STRATEJİ VE ASKERÎ YAPI 111
Cenk Özgen

GİRİŞ 111
1. KURULUŞ DÖNEMİ 113
2. KITASAL SAVUNMA DÖNEMİ 114
3. DENİZ GÜCÜNE GEÇİŞ DÖNEMİ 117
4. DÜNYA SAVAŞLARI DÖNEMİ 121
5. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ 124
6. SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEM 127
SONUÇ 132
ÖNERİLEN OKUMALAR 133
KAYNAKÇA 134

ABD DIŞ POLİTİKASINDA BÜYÜK (GRAND) STRATEJİ VE SİVİL TOPLUM/LOBİLER 139
Sevda Korhan Barış-Yusuf Çınar

GİRİŞ 139
1. 19. YÜZYIL: ERKEN DÖNEMDE SİVİL TOPLUMUN YÜKSELİŞİ 144
2. 20. YÜZYIL: ASKERÎ-ENDÜSTRİYEL KOMPLEKS VE KURUMSAL LOBİCİLİK FAALİYETLERİ 148

3. 21. YÜZYIL: PARTİZANLIK, LOBİCİLİK VE SİVİL TOPLUMUN DÖNÜŞÜMÜ 152
4. SİVİL TOPLUM VE LOBİCİLİĞİN GRAND STRATEJİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ 155
SONUÇ 158
OKUMA ÖNERİLERİ 159
KAYNAKÇA 159

ABD DIŞ POLİTİKASINDA BÜYÜK (GRAND) STRATEJİ VE İSTİHBARAT 161
Kaan Kutlu Ataç

1. AMERİKAN BAĞIMSIZLIK SAVAŞI SIRASINDA İSTİHBARAT (1775-1783) 162
2. ERKEN CUMHURİYET VE İÇ SAVAŞ'TA İSTİHBARAT (1783-1865) 164
3. 20. YÜZYILIN BAŞLARINDA İSTİHBARATIN GENİŞLEMESİ (1898-1941) 166
4. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE MODERN AMERİKAN İSTİHBARATININ OLUŞUMU (1941-1947) 169
5. SOĞUK SAVAŞ İSTİHBARATI (1947-1991) 172
6. SOĞUK SAVAŞ SONRASI VE TERÖRE KARŞI SAVAŞ (1991-2001) 175
7. ÇAĞDAŞ İSTİHBARAT: 21. YÜZYILDAKİ ZORLUKLAR (2001-GÜNÜMÜZ) 177
SONUÇ 179
ÖNERİLEN OKUMALAR 180
KAYNAKÇA 181

ABD DIŞ POLİTİKASINDA BÜYÜK (GRAND) STRATEJİ VE ENERJİ POLİTİKALARI 183
Sina Kısacık

GİRİŞ 184
1. BİRLEŞİK DEVLETLER'İN ENERJİ GÜVENLİĞİ STRATEJİSİ 186
2. ABD'NİN AVRASYA BÖLGESİ ENERJİ GÜVENLİĞİ STRATEJİLERİ BAĞLAMINDA İKİ VAKA ÇALIŞMASI 198
   2.1. Güney Gaz Koridoru 198
   2.2. Türk Akımı ve Kuzey Akım 2 Gaz Boru Hatları Bağlamında ABD Politikaları 201
3. 2000'Lİ YILLARDA DOĞU AKDENİZ ENERJİ GÜVENLİĞİ STRATEJİLERİ ÖZELİNDE WASHİNGTON'IN YAKLAŞIMLARI 202
SONUÇ 204
OKUMA ÖNERİLERİ 206
KAYNAKÇA 207

ABD DIŞ POLİTİKASINDA BÜYÜK (GRAND) STRATEJİ VE LİBERAL DEĞERLER İLE SOSYOKÜLTÜREL YAPI 211

Mesut Şöhret

GİRİŞ 211
1. ABD DIŞ POLİTİKASINDA DEĞERLER 213
2. LİBERAL DEĞERLERİN YAYILMASI 213
3. DEĞERLERE YÖNELİK TEHDİTLERE KARŞI SAVUNMA 216
4. KÜRESEL HEGEMONYA VE YUMUŞAK GÜÇ UNSURLARI 220
5. İÇ POLİTİKANIN DIŞ POLİTİKAYA ETKİLERİ 222
6. AMERİKAN SİYASAL KÜLTÜRÜ VE DIŞ POLİTİKA İLİŞKİSİ 225
7. ABD'NİN SOSYOKÜLTÜREL YAPISININ ÖZELLİKLERİ 229
8. ABD'NİN SOSYOKÜLTÜREL YAPISI VE DIŞ POLİTİKA İLİŞKİSİ 231
SONUÇ 233
ÖNERİLEN OKUMALAR 235
KAYNAKÇA 236

ABD DIŞ POLİTİKASINDA BÜYÜK (GRAND) STRATEJİ VE YENİ GÜVENLİK TEHDİTLERİ BAĞLAMINDA BİYOGÜVENLİK, GIDA GÜVENSİZLİĞİ VE PANDEMİLER 239

Zerrin Ayşe Öztürk

GİRİŞ 239
1. BÜYÜK STRATEJİ BAĞLAMINDA YENİ GÜVENLİK TEHDİTLERİ 240
2. BİYOGÜVENLİK: ABD İÇİN YÜKSELEN BİR GÜVENLİK ÖNCELİĞİ 244
3. GIDA GÜVENSİZLİĞİ VE ABD ULUSAL GÜVENLİK STRATEJİSİNE ETKİLERİ 248
4. PANDEMİLER VE KÜRESEL SAĞLIK GÜVENLİĞİ: ABD'NİN STRATEJİK YAKLAŞIMI 250
SONUÇ 252
ÖNERİLEN OKUMALAR 254
KAYNAKÇA 254

ABD'NİN KURULUŞ DÖNEMİNDEN MONROE DOKTRİNİ'NE ABD BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ VE ABD DIŞ POLİTİKASI (1776-1823) 255

Muharrem Gürkaynak

GİRİŞ 256
1. KUZEY AMERİKA KOLONİLERİNİN ÖZELLİKLERİ 257
2. ABD'NİN BAĞIMSIZLIK HAREKETİ 260
3. BAĞIMSIZLIK SAVAŞI VE AVRUPALI DEVLETLER 265
4. BAĞIMSIZLIK SONRASI ABD DIŞ POLİTİKASI 266
SONUÇ 270

ÖNERİLEN OKUMALAR....271
KAYNAKÇA....271

MONROE DOKTRİNİ'NDEN AMERİKAN İÇ SAVAŞI'NA ABD BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ VE DIŞ POLİTİKASI (1823-1865)....273
Serkan Gül

GİRİŞ....274
1. MONROE DOKTRİNİ VE AMERİKAN BÜYÜK STRATEJİSİ....275
2. İZOLASYONCULUK VE YAYILMACILIK: MONROE DOKTRİNİ SONRASINDA ABD SİYASETİNİN ÇİFT YÖNLÜ KARAKTERİ....277
3. MONROE DOKTRİNİ'NE AVRUPA TEPKİSİ....278
4. KADER MANİFESTOSU VE YAYILMA POLİTİKALARI....280
5. İÇ SAVAŞ DÖNEMİ VE ABD DIŞ POLİTİKASI....282
SONUÇ....285
ÖNERİLEN OKUMALAR....285
KAYNAKÇA....286

ABD İÇ SAVAŞI'NDAN ABD-İSPANYA SAVAŞI'NA KADAR ABD BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ VE ABD DIŞ POLİTİKASI (1865-1898)....287
Mehmet Erkin Kara

GİRİŞ....287
1. YALDIZLI ÇAĞ (GİLDED AGE)....292
2. YALDIZLI ÇAĞ (GİLDED AGE) DIŞ İLİŞKİLERİ VE DIŞ POLİTİKASI....294
SONUÇ....297
ÖNERİLEN OKUMALAR....299
KAYNAKÇA....299

ABD-İSPANYA SAVAŞI'NDAN BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NA KADAR ABD BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ VE ABD DIŞ POLİTİKASI (1898-1914)....301
Yasemin Kutlu Yürük-Emre Yürük

GİRİŞ....301
1. AMERİKA'NIN KÜRESEL SAHNEYE ÇIKIŞI: 1898 İSPANYA-AMERİKA SAVAŞI....303
2. PASİFİK'TEKİ VARLIĞIN GÜÇLENMESİ: AÇIK KAPI POLİTİKASI....305
3. ROOSEVELT COROLLARY (DOKTRİNİ) VE BÜYÜK SOPA POLİTİKASI....308
4. STRATEJİK BAĞLANTI: PANAMA KANALI'NIN İNŞASI....311
5. EKONOMİK NÜFUZ: TAFT'IN DOLAR DİPLOMASİSİ....314
6. WOODROW WİLSON, AHLAKİ DİPLOMASİ VE ÇELİŞKİLER: İDEALİST BİR DEĞİŞİM Mİ?....316
SONUÇ....318

ÖNERİLEN OKUMALAR.....319
KAYNAKÇA 319

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA ABD BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ VE ABD DIŞ POLİTİKASI (1914-1918) 321
Sibel Elif Özdilek

GİRİŞ 322
1. BÜYÜK STRATEJİ TAM ANLAMIYLA NEDİR?.....324
2. ABD BÜYÜK STRATEJİSİ HAKKINDAKİ TARTIŞMANIN GENEL GÖRÜNÜMÜ 325
   2.1. Amerikan Büyük Stratejisinin Kökleri 328
3. BENZERSİZ BİR YÜZYIL.....331
   3.1. ABD Büyük Stratejisi ve Ulusal Güvenlik İlk Başlangıcında 332
4. WILSONIANISM 1. DÜNYA SAVAŞI BÜYÜK STRATEJİSİ TARTIŞMASINA NE KATMAKTADIR? 341
SONUÇ 346
ÖNERİLEN OKUMALAR.....348
KAYNAKÇA 349

İKİ SAVAŞ ARASI DÖNEMDE ABD BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ VE ABD DIŞ POLİTİKASI (1919-1939).....351
Öncel Sençerman

GİRİŞ 351
1. İKİ SAVAŞ ARASI DÖNEMDE ABD BÜYÜK STRATEJİSİ: ULUSLARARASICILIK VE İZOLASYONCULUK 353
2. BÜYÜK SAVAŞ'IN SONUNDAN BÜYÜK BUHRAN'A KADAR ABD DIŞ POLİTİKASI (1919-1929).....359
3. BÜYÜK BUHRAN'DAN İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NA KADAR ABD DIŞ POLİTİKASI (1929-1939).....366
SONUÇ 373
ÖNERİLEN OKUMALAR.....375
KAYNAKÇA 375

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA ABD BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ VE ABD DIŞ POLİTİKASI (1939-1945).....377
Mehmet Dağ

GİRİŞ 377
1. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN BAŞLAMASI VE ABD'NİN SAVAŞA GİRİŞİ 379
2. ABD'NİN İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NA GİRDİKTEN SONRA İZLEDİĞİ STRATEJİ.....383

2.1. Stalingrad Savaşı ve Lend-Lease Act (Ödünç Ver-Kirala Yasası) 387
2.2. Kuzey Afrika Cephesi 388
2.3. Normandiya Çıkarması 389
2.4. Japonya'ya Karşı Atom Bombasının Kullanılması ve İkinci Dünya Savaşı'nın Sonu ... 391
3. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA MÜTTEFİK DEVLETLERİN GERÇEKLEŞTİRDİĞİ TOPLANTILAR VE ALINAN STRATEJİK KARARLAR 393
SONUÇ 394
ÖNERİLEN OKUMALAR 395
KAYNAKÇA 395

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ ABD BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ VE ABD DIŞ POLİTİKASI (1945-1991) 397

Mehmet Sait Dilek

GİRİŞ 398
1. KAVRAMLAR ÜZERİNE GENEL BİR BAKIŞ 400
2. SOĞUK SAVAŞA GİDEN YOL 400
3. SOĞUK SAVAŞ'IN GERİLİMLİ YILLARINDA (1945-1962) ABD GÜVENLİK MİMARİSİ 403
4. SOĞUK SAVAŞ'TA DETENTE (YUMUŞAMA) DÖNEMİ (1962-1979) 409
5. İKİNCİ SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ ABD DIŞ POLİTİKASI (1979-1991) 413
ÖNERİLEN OKUMALAR 417
KAYNAKÇA 417

SOĞUK SAVAŞ SONRASI ABD BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ VE ABD DIŞ POLİTİKASI (1991-2001) 421

Barış Gürsoy

GİRİŞ 421
1. REAGAN VE 80'LERİN MİRASI 423
2. YENİ BAŞKAN VE YENİ DÖNEM 425
3. KÖRFEZ SAVAŞI VE YENİ DÜNYA DÜZENİ 428
4. DEMOKRATLAR BEYAZ SARAYDA: BİLL CLİNTONLI YILLAR 431
5. SEÇİCİ ANGAJMAN VE İDDİALI ÇOK TARAFLILIK 433
SONUÇ 440
ÖNERİLEN OKUMALAR 442
KAYNAKÇA 442

11 EYLÜL 2001 SONRASI ABD BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ VE ABD DIŞ POLİTİKASI (2001-2009).....445
Gökhan Telatar

GİRİŞ 445
1. 11 EYLÜL SALDIRILARI ÖNCESİNDE GEORGE W. BUSH YÖNETİMİNİN GRAND STRATEJİSİ 447
2. 11 EYLÜL SALDIRILARININ ABD DIŞ POLİTİKASINA ETKİSİ 448
3. 11 EYLÜL SONRASI TERÖRİZME KARŞI SAVAŞ VE ABD GRAND STRATEJİSİ 450
   3.1. Terörizme Karşı Savaş ve George W. Bush Yönetiminin Realist Grand Stratejisi 450
   3.2. Üstünlük 453
   3.3. Liberal Uluslararasıcılık 460
SONUÇ 466
ÖNERİLEN KAYNAKLAR 467
KAYNAKÇA 468

BARACK OBAMA DÖNEMİ AMERİKAN BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ VE ABD DIŞ POLİTİKASI (2009-2017).....471
Turgay Demir

GİRİŞ 471
1. OBAMA DÖNEMİ AMERİKAN GRAND STRATEJİSİ (2009-2017) 472
   1.1. Obama'nın Orta Doğu ve Afrika Stratejisi ve ABD'nin Dış Politikadaki Eylemlerine Yansıması 477
   1.2. Obama'nın Asya-Pasifik/Hint Pasifik Stratejisi ve ABD'nin Dış Politikadaki Eylemlerine Yansıması 486
   1.3. Obama'nın Avrupa Stratejisi ve ABD'nin Dış Politikadaki Eylemlerine Yansıması ..491
   1.4. Obama'nın Kıta Amerikası'ndaki Stratejisi ve ABD'nin Dış Politikadaki Eylemlerine Yansıması 493
SONUÇ 496
ÖNERİLEN OKUMALAR.....497
KAYNAKÇA 497

ULUSALCILIK VE ULUSLARARASICILIK ARASINDA AMERİKAN BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ: TRUMP VE BİDEN DÖNEMLERİNDE ABD DIŞ POLİTİKASI (2017-2025) 499
Turgay Demir

GİRİŞ 499
1. TRUMP DÖNEMİ AMERİKAN GRAND STRATEJİSİ VE ABD DIŞ POLİTİKASI (2017-2021) ..500
   1.1. Trump'ın Orta Doğu ve Afrika Stratejisi ve ABD'nin Dış Politikadaki Eylemlerine Yansıması 504

1.2. Trump'ın Asya-Pasifik/Hint-Pasifik Stratejisi ve ABD'nin Dış Politikadaki Eylemlerine Yansıması 508
1.3. Trump'ın Avrupa Stratejisi ve ABD'nin Dış Politikadaki Eylemlerine Yansıması 513
1.4. Trump'ın Amerika Kıtasındaki Stratejisi ve ABD'nin Dış Politikadaki Eylemlerine Yansıması 516
2. BİDEN DÖNEMİ AMERİKAN GRAND STRATEJİSİ VE ABD DIŞ POLİTİKASI (2021-2024) 517
2.1. Biden'ın Orta Doğu ve Afrika Stratejisi ve ABD'nin Dış Politikadaki Eylemlerine Yansımaları 523
2.2. Biden'ın Asya-Pasifik/Hint Pasifik Stratejisi ve ABD'nin Dış Politikadaki Eylemlerine Yansımaları 529
2.3. Biden'ın Avrupa Stratejisi ve ABD'nin Dış Politikadaki Eylemlerine Yansımaları 532
2.4. Biden'ın Amerika Kıtasındaki Stratejisi ve ABD'nin Dış Politikadaki Eylemlerine Yansıması 536
2.5. Biden'ın Arktik Bölgesi Stratejisi ve ABD'nin Dış Politikadaki Eylemlerine Yansıması 539
SONUÇ 540
ÖNERİLEN OKUMALAR....542
KAYNAKÇA 543

KİTABIN YAZARLARININ ÖZ GEÇMİŞLERİ 545

ABD DIŞ POLİTİKASINDA BÜYÜK (GRAND) STRATEJİ KAVRAMI

Murat Ülgül

Özet

Grand strateji bir devletin uzun vadeli ve önemli dış politika önceliklerine ulaşmak amacıyla eldeki tüm kaynakların idaresi olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda dış politikada bir harita, pusula ya da kutup yıldızı işlevi gören grand strateji kavramının çerçevesinde özelikle seçim dönemlerinde önemli tartışmalar görüldüğü gibi, başkanların grand stratejileri hakkında da önemli bir literatür oluşmuştur. Kitabın teorik ve kavramsal boyutunu ele alan bu bölümde ilk olarak grand strateji kavramının tanımı, tarihsel olarak şekillenmesi ve taktik, strateji, dış politika, doktrin gibi benzer terimlerle arasındaki farklar ele alınacaktır. Ardından grand strateji literatüründe önemli bazı tartışmalar incelenerek grand stratejinin nasıl anlaşılması gerektiğine yönelik ontolojik sorular ele alınacaktır. Grand strateji takip edilebilir mi yoksa sadece bir mit midir? Grand strateji sadece büyük devletlere özel bir politika mıdır yoksa her devletin grand stratejisi olabilir mi? Grand strateji bir plan mı yoksa süreç mi olarak anlaşılmalıdır? Grand stratejiyle uluslararası ilişkiler teorileri arasında nasıl bir ilişki vardır? Üçüncü ve son kısımda ise ABD'nin grand stratejisinin başlıca varyasyonları incelenecektir. Bir tarafta üstünlük ve liberal uluslararasıcılık gibi Amerikan dış politikasında hâkim olan grand strateji seçenekleri ele alınırken diğer taraftan Soğuk Savaş sonrası dönemde mevcut dış politikaya eleştirel yaklaşan realist grand strateji ve bir kriz dönemi yaklaşımı olan yeni izolasyonculuk incelenecek ve Amerikan grand stratejisinin geleceğine ilişkin bir değerlendirme yapılacaktır.

GİRİŞ

Kısaca dış politikada bir harita, pusula ya da kutup yıldızı olarak niteleyebileceğimiz grand strateji, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) dış politikasını çalışanlar için oldukça tanıdık bir kavram. Her başkanlık seçimi öncesinde adayların, özellikle de ilk kez bu yarışın son aşamasına gelen siyasetçilerin, iktidara gelmeleri durumunda önlerindeki dört sene izleyecekleri grand stratejilerinin ne olacağını açıklamaları Amerikan siyasetinde

KAYNAKÇA

Assamah, D. ve Yuan, S. (2023). Can Smaller Powers Have Grand Strategies? The Case of Rwanda. *Insight on Africa*, 15(1), 108-127. https://doi.org/10.1177/09750878221135074.

Avey, P. C., Markowitz, J. N. ve Reardon, R. J. (2018). Disentangling Grand Strategy: International Relations Theory and U.S. Grand Strategy. *Texas National Security Review*, 2(1), 28-51. http://dx.doi.org/10.26153/tsw/869.

Bacevich, A. J. (2008). *The Limits of Power: The End of American Exceptionalism*. Metropolitan.

Bacevich, A. J. (2010). *Washington Rules: America's Path to Permanent War*. Metropolitan.

Bajpai, K., Basit, S. ve Krishnappa, V. (2014). *India's Grand Strategy: History, Theory, Cases*. Routledge.

Balzacq, T., Dombrowski, P. ve Reich, S. (2019). *Comparative Grand Strategy: A Framework and Cases*. Oxford University Press.

Balzacq, T. ve Krebs, R. R. (2021). The Enduring Appeal of Grand Strategy. İçinde T. Balzacq ve R. R. Krebs (Ed.), *The Oxford Handbook of Grand Strategy* (ss. 1-21). Oxford University Press.

Betts, R. K. (2000). Is Strategy an Illusion? *International Security*, 25(2), 5-50. https://doi.org/10.1162/016228800560444.

Biden, J. R. (2020). The Power of America's Example: The Biden Plan for Leading the Democratic World to Meet the Challenges of the 21st Century. https://joebiden.com/ americanleadership/.

Biscop, S. (2021). *Grand Strategy in 10 Words: A Guide to Great Power Politics in the 21st Century*. Bristol University Press.

Boys, J. D. (2015). *Clinton's Grand Strategy: US Foreign Policy in a Post-Cold War World*. Bloomsbury Academic.

Boys, J. D. (2022). Strategic Ambiguity: The U.S. Grand Strategy Initiative in Afghanistan. *Policy Studies*, 43(6), 1216-1234. https://doi.org/10.1080/01442872.2022.2057461.

Brands, H. (2014). *What Good is Grand Strategy? Power and Purpose in American Statecraft from Harry S. Truman to George W. Bush*. Cornell University Press.

Brands, H. (2018). *American Grand Strategy in the Age of Trump*. Brookings Institution Press.

Brands, H. (2023, 29 Ekim). Biden's Foreign Policy Vision Is Officially Dead. *American Enterprise Institute*. https://www.aei.org/op-eds/bidens-foreign-policy-vision-is-officially-dead/

Brooks, R. (2017). *How Everything Became War and the Military Became Everything: Tales from the Pentagon*. Simon & Schuster.

Brooks, S. G., Ikenberry, G. J. ve Wohlforth, W. C. (2013). Don't Come Home, America: The Case against Retrenchment. *International Security*, 37(3), 7-51. https://doi.org/10.1162/ISEC_a_00107.

Brown, M. E., Cote Jr., O. R., Lynn-Jones, S. M., ve Miller, S. E. (2000). *America's Strategic Choices: An International Security Reader*. MIT Press.

Brown, M. E., Cote Jr., O. R., Lynn-Jones, S. M., ve Miller, S. E. (2011). *Primacy and Its Discontents: American Power and International Stability*. MIT Press.

Callahan, P. (2004). *Logics of American Foreign Policy: Theories of America's World Role*. Pearson.

Carpenter, T. G. (2019, 23 Haziran). Wrong: Trump Is Not an Isolationist. *Cato Institute*. https://www.cato.org/commentary/wrong-trump-not-isolationist.

Cha, T. (2016). The Return of Jacksonianism: The International Implications of the Trump Phenomenon. *Washington Quarterly*, 39(4), 83-97. https://doi.org/10.1080/0163660X.2016.1261562.

Clausewitz, C. V. (2024). *Savaş Üzerine*. Alfa Kitap.

Collins, J. M. (1973). *Grand Strategy: Principles and Practices*. Md. Naval Institute Press.

Diebel, T. (2007). *Foreign Affairs Strategy: Logic for American Statecraft*. Cambridge University Press.

Earle, E. M. (1943). Introduction. İçinde E. M. Earle, G. A. Craig ve F. Gilbert (Ed.), *Makers of Modern Strategy: Military Thought from Machiavelli to Hitler*. Princeton University Press.

Ettinger, A. (2023). Truman Redux? Biden's National Security Strategy. *Survival*, 65(2), 103-122. https://doi.org/10.1080/00396338.2023.2193103.

Freedman, L. (2021). Grand Strategy: The History of a Concept. İçinde T. Balzacq ve R. R. Krebs (Ed.), *The Oxford Handbook of Grand Strategy* (ss. 25-40). Oxford University Press.

Feaver, P. D. (2009). Debating American Grand Strategy After Major War. *Orbis*, 53(4), 547-552. https://doi.org/10.1016/j.orbis.2009.07.009.

Feaver, P. D. (2013). Eight Myths about American Grand Strategy. İçinde S. R. Ronis (Ed.), *Forging an American Grand Strategy: Securing a Path Through a Complex Future* (ss. 37-44). U.S. Army War College Press.

Friedman, J. A. (2023). Progressive Grand Strategy: A Synthesis and Critique. *Journal of Global Security Studies*, 8(1). https://doi.org/10.1093/jogss/ogac032.

Gaddis, J. L. (2009, 26 Şubat). *What is Grand Strategy?* Karl Von Der Heyden Distinguished Lecture, Duke University.

Gholz, E., Press, D. G. ve Sapolsky, H. M. (1997). Come Home, America: The Strategy of Restraint in the Face of Temptation. *International Security*, 21(4), 5-48. https://doi.org/10.1162/isec.21.4.5.

Han, A. K., Tuğtan, M. A. ve Özkaya, B. (2023). Strateji Kavramı; Tanımı, Kökeni ve Tarihsel Evrimi. İçinde A. Ergun, Ç. Üstün ve S. A. Açıkmeşe (Ed.), *Türkiye'de Uluslararası İlişkiler Çalışmaları: Alt Alanlar ve Bölgesel Odaklar* (ss. 233-258). İmge Kitabevi.

Hart, B. H. L. (1991). *Strategy*. Henry Holt.

Huntington, S. (2024). *Asker ve Devlet: Sivil-Asker İlişkilerinin Kuram ve Siyasası*. Bilge Kültür Sanat.

Ikenberry, G. J. (2020). *A World Safe for Democracy: Liberal Internationalism and the Crises of Global Order*. Yale University Press.

Jentleson, B. W. (2014). *American Foreign Policy: The Dynamics of Choice in the 21st Century*. W.W. Norton & Company.

Kaufman, S. J., Little, R. ve Wohlforth, W. C. (2007). *Balance of Power in World History*. Palgrave Macmillan.

Kennedy, P. (1991). Grand Strategy in War and Peace: Toward a Broader Definition. İçinde P. Kennedy (Ed.), *Grand Strategies in War and Peace* (ss. 1-7). Yale University Press.

Larsen, H. (2020). Neo-Containment: A Strategy Toward Russia. *Policy Perspectives*, 8(1), 1-4.

Layne, C. (1997). From Preponderance to Offshore Balancing: America's Future Grand Strategy. *International Security*, 22(1), 86-124. https://doi.org/10.1162/isec.22.1.86.

Luttwak, E. (1976). *The Grand Strategy of the Roman Empire*. John Hopkins University Press.

Luttwak, E. (2009). *The Grand Strategy of the Byzantine Empire*. Belknap Press of Harvard University Press.

Mahan, A. T. (1890). *The Influence of Sea Power upon History, 1660-1783*. Scrivener.

Markovits, A. S. (2007). *Uncouth Nation: Why Europe Dislikes America*. Princeton University Press.

McDougall, W. A. (2010). Can the United States Do Grand Strategy? *Orbis*, 54(2), 165-184. https://doi.org/10.1016/j.orbis.2010.01.008.

Mearsheimer, J. J. ve Walt, S. M. (2016). The Case for Offshore Balancing. *Foreign Affairs*, 95(4), 70-83.

Mearsheimer, J. J. ve Walt, S. M. (2017). *İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası*. Küre Yayınları.

Milevski, L. (2016). *The Evolution of Modern Grand Strategic Thought*. Oxford University Press.

Milne, D. (2015). *Worldmaking: The Art and Science of American Diplomacy*. Farrar, Straus and Giroux.

Monten, J. (2007). Primacy and Grand Strategic Beliefs in US Unilateralism. *Global Governance*, 13(1), 119-138.

Nasr, V. (2025). *Iran's Grand Strategy: A Political History*. Princeton University Press.

Onea, T. A. (2021). *The Grand Strategies of Great Powers*. Routledge.

Özdemir, Ç. (2018). *Amerikan Grand Stratejisi: Obama'nın Orta Doğu Mirası*. SETA Yayınları.

Platias, A. (2002). Grand Strategies Clashing: Athenian and Spartan Strategies in Thucydides' "History of the Peloponnesian War". *Comparative Strategy*, 21(5), 377-399. https://doi.org/10.1080/01495930290043137.

Popescu, I. C. (2018). Grand Strategy vs. Emergent Strategy in the Conduct of Foreign Policy. *Journal of Strategic Studies*, 41(3), 438-460. https://doi.org/10.1080/01402390.2017.1288109.

Porter, P. (2018). Why America's Grand Strategy Has Not Changed: Power, Habit, and the U.S. Foreign Policy Establishment. *International Security*, 42(4), 9-46. https://doi.org/10.1162/isec_a_00311.

Posen, B. R. (2007). Stability and Change in U.S. Grand Strategy. *Orbis*, 51(4), 561-567. https://doi.org/10.1016/j.orbis.2007.08.001.

Posen, B. R. (2018). The Rise of Illiberal Hegemony: Trump's Surprising Grand Strategy. *Foreign Affairs*, 97(2), 20-27.

Posen B. R. ve Ross, A. L. (1996). Competing Visions for U.S. Grand Strategy. *International Security*, 21(3), 5-53.

https://doi.org/10.1162/isec.21.3.5.

Preiherman, Y. (2024). Non-Alignment Spirit as a Small State's Grand Strategy: The Case of Belarus. *Caucasus Strategic Perspectives*, 5(2), 75-89.

Samir, H. (2018). *Grand Strategies of Weak States and Great Powers*. Palgrave Macmillan.

Silove, N. (2018). Beyond the Buzzword: The Three Meanings of "Grand Strategy". *Security Studies*, 27(1), 27-57. https://doi.org/10.1080/09636412.2017.1360073.

Sisson, M. W. (2023, 21 Mayıs). The Biden Administration's Dangerous Grand Strategy. *Lawfare*. https://www.lawfaremedia.org/article/the-biden-administration-s-dangerous-grand-strategy.

Stoker, D. (2024). *Purpose and Power: US Grand Strategy from the Revolutionary Era to the Present*. Cambridge University Press.

Szewczyk, B. M. J. (2024, 23 Nisan). The Making and Unmaking of US Grand Strategy. *German Marshall Fund of the United States*. https://www.gmfus.org/news/making-and-unmaking-us-grand-strategy.

Ülgül, M. (2020). Mixing Grand Strategies: Trump and International Security. *The International Spectator*, 55(3), 98-114. https://doi.org/10.1080/03932729.2020.1786928.

Ülgül, M. (2021). Faith Abroad: How Religion Shapes Trump Administration's Foreign Policy. *International Relations*, 35(4), 551-573. https://doi.org/10.1177/0047117821999434.

Ülgül, M. (2022). Biden'ın Dış Politika Haritası ve Karadeniz Politikası. İçinde Ö. Tüfekçi ve F. Kırbaşoğlu (Ed.), *Karadeniz: 2021 Gelişmeleri Işığında Bölgesel Değerlendirmeler* (ss. 373-408). Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları.

Ülgül, M. (2023a). ABD'nin Karadeniz Politikası, 2022: Amerikan İstisnacılığı Üzerinden Bir Okuma. İçinde Ö. Tüfekçi ve F. Kırbaşoğlu (Ed.), *Karadeniz: 2022 Gelişmeleri Işığında Bölgesel Değerlendirmeler* (ss. 354-385). Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları.

Ülgül, M. (2023b). Amerikan Milliyetçilikleri ve Çelişkiler Ülkesi. İçinde M. O. Tetik (Ed.), *Milliyetçiliğin Coğrafyaları III: ABD, Çin, Güney Afrika, Latin Amerika, Lübnan, Rusya, Quebec* (ss. 1-36). Paradigma Akademi.

Walt, S. M. (2019). *The Hell of Good Intentions: America's Foreign Policy Elite and the Decline of U.S. Primacy*. Picador.

Ward, A. (2024). *The Internationalists: The Fight to Restore American Foreign Policy After Trump*. Penguin Publishing Group.

Wess, M. A. (2018). *The Grand Strategy of the Habsburg Empire*. Princeton University Press.

Williamson, S. R. (1969). *Politics of Grand Strategy*. Harvard University Press.

Wintour, P. (2024, 13 Haziran). Joe Biden Says 'Democracies Can Deliver' as G7 Agree $50bn Ukraine Aid Deal. *The Guardian*. https://www.theguardian.com/world/article/2024/jun/13/g7-biden-zelenskiy-ukraine.

Wohlforth, W. C. (1999). The Stability of a Unipolar World. *International Security*, 24(1), 5-41. https://doi.org/10.1162/016228899560031.

Yeşiltaş, M. ve Pirinççi, F. (2020). *Küresel Dönüşüm Sürecinde Türkiye'nin Büyük Stratejisi*. SETA Kitapları.

Zenko, M. ve Lissner, R. (2017, 13 Ocak). Trump is Going to Regret Not Having a Grand Strategy. *Foreign Policy*. https://foreignpolicy.com/2017/01/13/trump-is-going-to-regret-not-having-a-grand-strategy/.

Zinn, H. (2005). *Amerika Birleşik Devletleri Halklarının Tarihi*. İmge Kitabevi.

ABD DIŞ POLİTİKASINDA BÜYÜK (GRAND) STRATEJİ VE ULUSLARARASI POLİTİKA

Selim Kurt

Özet

18. yüzyılın sonunda kurulan Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) özellikle Birinci Dünya Savaşı'na kadar izolasyonist (yalnızcılık) bir dış politika takip etmeye özen gösterdiği söylenilir. Ancak Avrupa'nın, bir devletin hâkimiyeti altına girmesi tehlikesi ortaya çıkınca Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarına müdahil olarak bu izolasyonist politikadan uzaklaştığı görülmektedir. Dünyanın iki kutuplu bir yapıya büründüğü İkinci Dünya Savaşı sorasında en önemli rakibi Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'dir (SSCB). Adı geçen devletle küresel bir hâkimiyet mücadelesine tutuşmuştur. Bu noktada dış politikasının daha çok jeopolitik bir bakış açısına sahip olduğu ve rakip SSCB'nin Avrasya topraklarının kontrolüne odaklandığı belirtilebilir. Ancak SSCB'nin dağılmasıyla sonuçlanan Soğuk Savaş, ABD dış politikasının coğrafi odak noktasını kaybetmesine neden olarak tüm dünyanın ABD'nin dış politikasının konusu olduğu küresel bir politikaya geçişe sebebiyet vermiştir. Tehditlerin ve aktörlerin arttığı, çeşitlendiği ve tüm dünyaya yayıldığı böyle bir ortam, hâliyle küresel bir dış politikayı da zorunlu kılmıştır. Ancak özellikle 11 Eylül saldırı ile 2008 yılındaki finans krizi ABD'nin küresel taahhütlerini yerine getirmek hususunda zorlandığını da gözler önüne sermiştir. O nedenle içinde bulunduğumuz zaman diliminin ABD için sorgulanan konumunun da etkisiyle dış politika alanındaki belirsizliklerin daha da arttığı bir dönem olduğu söylenebilir.

GİRİŞ

On üç koloni tarafından kurulan ve 1783 yılında imzalanan Paris Antlaşması'yla İngiltere tarafından da bağımsızlığı kabul edilen ABD dünya politikasında önemli bir rol oynamıştır ve hâlen de oynamaya devam etmektedir. Sömürgecilik karşıtı bir hareket olarak doğması ve içerideki karışıklıklarla uğraşması gibi nedenlerle başlangıçta dünya politikasının uzağında kalmayı "tercih eden" bu devlet zamanla (özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra) uluslararası politikanın en önemli aktörlerinden biri hâline gelmiştir. Birinci Dünya Savaşı ile İkinci Dünya Savaşı ABD'yi, pek de ka-

KAYNAKÇA

Ambrose, S. E. ve Brinkley, D. (2011). *Rise to Globalism: American Foreign Policy Since 1938*. London: Penguin Books Ltd.

Blackwill, R. D. ve Wright, T. (2020, Mayıs). The End of World Order and American Foreign Policy. *Council on Foreign Relations*, Council Special Report No. 86.

Daalder, I. H. ve Lindsay, J. M. (2003). Power and Cooperation: An American Foreign Policy for the Age of Global Politics. H. J. Aaron, J. M. Lindsay ve P. S. Nivola (Ed.), *Agenda for the Nation* (ss. 287-328). Washington: D.C.: The Brookings Institution.

Dobbins, J., Tarini, G. ve Wyne, A. (2020, Eylül). The Lost Generation in American Foreign Policy. *Perspective*. Erişim

tarihi: 26.10.2024, https://doi.org/10.7249/PEA232-1.

Evera, S. V. (2006). American Foreign Policy for the New Era. S. V. Evera (Ed.), *How to Make America Safe: New Policies for National Security* (ss. 87-96). Cambridge: The Tobin Project.

Fingar, T. (2018). American Foreign Policy in Transition: From Cold War Consensus to Controversy and Confusion, Contemporary American Review. Erişim tarihi: 02.10.2024, https://fsi-live.s3.us-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/d-american_foreign_policy_in_transition_1-8-18.pdf.

Gleason, G. (2019). Innovation and Continuity in American Foreign Policy. *International Relations*, *75*(1), 51-69.

Holsti, O. R. (2006). *Making American Foreign Policy*. New York: Taylor & Francis Group, LLC.

Jett, D. C. (2008). *Why American Foreign Policy Fails: Unsafe at Home and Despised Abroad*. New York: Palgrave Macmillan.

Kane, T. M. (2006). Theoretical Roots of US Foreign Policy: Machiavelli and American Unilateralism. Abington: Routledge.

Kreft, H. (2005). The Foreign Policy of George W. Bush: "More of the Same" in the Second Term?. *Perception: Journal of International Affairs*, *04*(1), 63-78.

Kurt, S. (2021). A Neo-Mercantilist Analysis of The Political Economy of U.S. Foreign Policy Under Trump's Rule. *Codrul Cosminului*, *27*(1), 259-284.

Nelson, A. K. (2009). *The Policy Makers: Shaping American Foreign Policy from 1947 to the Present*. Maryland: Rowman & Littlefield Publishers, Inc..

Nordlinger, E. A. (1995). *Isolationism Reconfigured*. New Jersey: Princeton University Press.

Nye, J. S., Jr. (2004). Soft Power and American Foreign Policy. *Political Science Quarterly*, *119*(2), 255-270.

Potter, P. B. (1927, Ocak). The Nature of American Foreign Policy. *The American Journal of International Law*, *21*(1), 53-78.

Ruggie, J. G. (1997). The Past as Prologue?: Interest, Identity, and American Foreign Policy. *International Security*, *22*(4), 89-125.

Samhat, N. H. ve Payne, R. A. (2006). American Foreign Policy Legitimacy and the Global Public Sphere. *Peace Review*, *18*(2), 251-259.

Schmidt, D. E. (2005). *The Folly of War: American Foreign Policy, 1898-2005*. New York: Algora Publishing.

Wojczewski, T. (2020). Trump, Populism, and American Foreign Policy. *Foreign Policy Analysis*, *16*(3), 292–311. Erişim Tarihi: 16.10.2024, https://doi.org/10.1093/fpa/orz021.

ABD DIŞ POLİTİKASINDA BÜYÜK (GRAND) STRATEJİ VE ABD'NİN ULUSLARARASI EKONOMİDEKİ YERİ

Mehmet Durkaya

Özet

Bu çalışmada, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ekonomisinin gayri safi yurt içi hasıla (GSYH), ekonomik büyüme ve kişi başına düşen GSYH yönünden performansı kapsamında genel bir değerlendirme yapılmaktadır. Bu çerçevede öncelikle ABD, Çin, Avrupa Birliği (AB) ve dünya ekonomisine ait GSYH büyüklükleri 1960-2023 dönemi verileri ile analiz edilmiş, ülkeler arasında ve dünya geneli yönünden karşılaştırmalar yapılmıştır. Ayrıca zenginlik, refah ve üretim artışının temel kaynağı olarak görülen ve ülkelerin üretim kapasitesindeki artışla ilişkili olan ekonomik büyüme bakımından da ABD, Çin, AB ve dünya geneli için değişimler ve dönüşümler ortaya konulmuştur. Bu bağlamda kişi başına düşen GSYH değerleri üzerinden farklı yaklaşımları içerecek şekilde refah ve yaşam standartlarına ilişkin özellikler açıklanmıştır. Çalışmanın önemi, başta ABD olmak üzere küresel ekonomik aktörlerin temel dinamiklerini ve ekonomik performans göstergelerini bütüncül bir yaklaşımla analiz edebilme olanağını sunmasıdır. Bu çerçevede ABD, toplam üretim gücü bakımından dünyada ilk sırada yer almaktadır. 2023 yılı verilerine göre ABD'nin GSYH'si dünya GSYH büyüklüğünün yaklaşık %26'sına eşittir. Çin'in GSYH'si ise ABD'nin GSYH'sinin %65'i kadardır. Ancak bu oranın 2005 yılında sadece %18 olması ABD ile Çin arasındaki toplam üretim gücü farkının hızla kapandığını göstermektedir. Bu süreç, ABD'nin ekonomik büyüme oranının Çin'e göre oldukça düşük kalmasıyla yakından ilişkilidir. Nitekim 1980-2023 döneminde yıllık ortalama ekonomik büyüme oranı ABD'de %2,61, Çin'de ise %9'dur.

Nüfus büyüklüğü bakımından dünyada üçüncü sırada bulunan ABD'nin 2023 yılında 82000 dolara yaklaşan kişi başına düşen GSYH büyüklüğü de bu ülkeyi dünyada ön sıralara taşımaktadır. ABD'nin nüfus ve gelir yapısı, bir refah toplumu ve aynı zamanda geniş bir pazar olduğu yönünde sonuçlar ortaya koymaktadır. Bu olgu, ABD'nin dış ticaretine de yansımıştır. 2023 yılında ABD'nin ihracatıyla ithalatının toplamı (dış ticaret hacmi), 5 trilyon doların üzerinde gerçekleşmiştir. Bu çerçevede ABD, yüksek ithalat düzeyi ile ülkelerin hedef pazarları arasında yer almaktadır. Ayrıca doğrudan yabancı yatırımlarda da büyük ölçüde ana ülke konumundaki ABD, uyguladığı iktisat politikalarıyla dünya ekonomilerinin temel referans kaynağı olma özelliğine sahiptir.

Maddison, A. (1962). Growth and fluctuation in the world economy, 1870-1960. *PSL Quarterly Review*, 15(61). https://doi.org/10.13133/2037-3643/11911

Maddison, A. (2006). *The world economy*. OECD Publishing.

North, D. C. (1961). *The economic growth of the United States 1790 to 1860*. Prentice-Hall, Inc. Englewood Cliffs, N.J.

Rupasingha, A., Goetz, S. J., & Freshwater, D. (2002). Social and institutional factors as determinants of economic growth: Evidence from the United States counties. *Papers in regional Science*, 81(2), 139-155.

Walton, G. M. & Rockoff, H. (2014). *History of the American Economy* (12th ed.). South-Western, Cengage Learning

KAYNAKÇA

Alptekin, V. (2016). *Makro ekonomi* (1. Baskı). Eğitim Yayınevi.

Bakari, S., & Tiba, S. (2022). Determinants of economic growth: The case of the United States of America. *Journal of Developing Economies*, 7(1), 29-44.

Barro, R. J. (1990). Government spending in a simple model of endogeneous growth. *Journal of Political Economy*, 98(5), 103-125.

Berber, M. (2011). *İktisadi büyüme ve kalkınma* (4. Baskı). Derya Kitabevi.

Berber, M. (2016). *Makro iktisat* (1. Baskı). Celepler Matbaacılık Yayın ve Dağıtım.

Bocutoğlu, E. (2011). *Makro iktisat* (8. Baskı). Murathan Yayınevi.

Brender, A. & Pisani, F. (2018). *The American economy*. The Centre for European Policy Studies (CEPS) http://aei.pitt.edu/93682/1/AmericanEconomyWithCovers.pdf

Chamberlin, G. (2011). Gross domestic product, real income and economic welfare. *Economic & Labour Market Review*, 5, 5-25.

Eğilmez, M. (2012). Satınalma gücü paritesi nedir?. Kendime yazılar. https://www.mahfiegilmez.com/2012/05/satnalma-gucu-paritesi-nedir.html adresinden 20 Ekim 2024 tarihinde alınmıştır.

Gallman, R. E., & Wallis, J. J. (1992). Introduction to" American economic growth and standards of living before the Civil War". R. E. Gallman ve J. J. Wallis (Ed.), *American economic growth and standards of living before the Civil War* (s. 1-18) içinde. University of Chicago Press.

Ivković, A. F. (2016). Limitations of the GDP as a measure of progress and well-being. *Ekonomski vjesnik/Econviews-Review of Contemporary Business, Entrepreneurship and Economic Issues*, *29*(1), 257-272.

Kılıçaslan, Y. (2013). Ulusal gelir ve refahın ölçümü. C. N. Berberoğlu ve L. Erdoğan (Ed), *İktisada giriş-II* (s. 30-57) içinde. Anadolu Üniversitesi Yayını Saray Matbaacılık.

Lucas Jr, R. E. (1988). On the mechanics of economic development. *Journal of monetary economics*, *22*(1), 3-42.

Maddison, A. (1962). Growth and fluctuation in the world economy, 1870-1960. *PSL Quarterly Review*, 15(61). https://doi.org/10.13133/2037-3643/11911

Mukupa, G. M., Lungu, A., & Chibangula, S. (2016). An empirical analysis of the determinants of economic growth in Zambia: 1973-2013. *World Journal of Research and Review*, 2(5), 69-73.

North, D. C. (1961). *The economic growth of the United States 1790 to 1860*. Prentice-Hall, Inc. Englewood Cliffs, N.J.

Orhan, O. Z. ve Erdoğan, S. (2010). *İktisada giriş* (4. Baskı). Palme Yayıncılık.

Pamuk, Ş. (2007). *Dünyada ve Türkiye'de iktisadi büyüme (1820-2005)* (1. Basım). Türkiye Bilimler Akademisi Yeni Reform Matbaacılık.

Parasız, İ. (2006). *Makro Ekonomi* (9. Baskı). Ezgi Kitabevi.

Paudel, K. (2021). Determinants of economic performance of China. *Humanities and Social Sciences Journal*, 13(1), 21-38.

Romer, P. M. (1986). Increasing returns and long-run growth. *Journal of Political Economy*, 94(5), 1002-1037.

Rupasingha, A., Goetz, S. J., & Freshwater, D. (2002). Social and institutional factors as determinants of economic growth: Evidence from the United States counties. *Papers in regional Science*, 81(2), 139-155.

Schepelmann, P., Goossens, Y., & Makipaa, A. (2009). Towards sustainable development: Alternatives to GDP for measuring progress (No. 42). Wuppertal Spezial. https://www.econstor.eu/bitstream/10419/59282/1/716262037.pdf

Solow, R. M. (1956). A contribution to the theory of economic growth. *The quarterly journal of economics*, 70(1), 65-94.

Statista. (2024). The 20 countries with the largest gross domestic product (GDP) per capita in 2023. https://www.statista.com/statistics/270180/countries-with-the-largest-gross-domestic-product-gdp-per-capita/

Statistisches Bundesamt (Destatis). (2024). https://www.destatis.de/EN/Themes/Countries-Regions/International-Statistics/Glossary/DollarInternational.html adresinden 29 Ekim 2024 tarihinde alınmıştır.

Stern, D. I. (2011). The role of energy in economic growth. *Annals of the New York Academy of Sciences*, *1219*(1), 26-51.

T.C. Ticaret Bakanlığı. (2024). ABD ülke profili. https://ticaret.gov.tr/data/5f0d8c1313b8769ff0574a81/ABD%20%C3%9Clke%20Profili-2024.pdf

The World Bank. (2024). https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/114944-what-is-an-international-dollar adresinden 26 Ekim 2024 tarihinde alınmıştır.

TÜİK. (2024). Satınalma gücü paritesi (geçici sonuçlar), 2023. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sat%C4%B1nalma-G%C3%BCc%C3%BC-Paritesi-(Ge%C3%A7ici-Sonu%C3%A7lar)-2023-53837&dil=1

Ünsal, E. M. (2009). *Makro iktisat* (8. Baskı). İmaj Yayıncılık.

Ünsal, E. M. (2014). *Makro iktisada giriş* (4. Baskı). İmaj Yayıncılık

Ünsal, E. M. (2017). *Makro iktisat* (11. Baskı). Murat Yayınları.

Walton, G. M. & Rockoff, H. (2014). *History of the American Economy* (12th ed.). South-Western, Cengage Learning.

World Bank Group. (2024a). https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=US-CN-EU-1W adresinden 12 Ekim 2024 tarihinde alınmıştır.

World Bank Group. (2024b). https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=DE-JP-FR-GB-RU-IT-ES-EU adresinden 12 Ekim 2024 tarihinde alınmıştır.

World Bank Group. (2024c). https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2023&locations=1W-EU-US-CN&start=1980 adresinden 12 Ekim 2024 tarihinde alınmıştır.

World Bank Group. (2024d). https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=US-CN-EU-1W adresinden 20 Ekim 2024 tarihinde alınmıştır.

World Bank Group. (2024e). https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD?locations=US-CN-EU-1W adresinden 25 Ekim 2024 tarihinde alınmıştır.

Yıldırım, K., Karaman, D. ve Taşdemir, M. (2013). *Makro ekonomi* (11. Baskı). Seçkin Yayıncılık.

Zhuang, H., & St Juliana, R. (2010). Determinants of economic growth: Evidence from American countries. *International Business & Economics Research Journal (IBER)*, 9(5), 65-70.

ABD DIŞ POLİTİKASINDA BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ VE ULUSLARARASI HUKUK

Ekin Deniz Uyğun-Selim Kanat

Özet

ABD'nin dış politikasında grand strateji, küresel güvenlik ve çıkarlarını koruma hedefiyle şekillenir. Bu strateji, Soğuk Savaş sonrası dönemde demokratik değerlerin yayılması, ekonomik üstünlüğün korunması ve uluslararası düzenin istikrarına odaklanmıştır. ABD, kuruluşundan itibaren uluslararası hukuku, hegemonya kurma ve çıkarlarını koruma aracı olarak kullanmıştır. 19. yüzyılda izolasyonist politikalar benimseyen ABD, Monroe Doktrini ile kendi kıtasına odaklanmış, 20. yüzyıl başında küresel açılımlar yapmaya başlamıştır. I. Dünya Savaşı sonrası Woodrow Wilson, uluslararası hukuku merkeze alarak Milletler Cemiyetini desteklemiş ancak ABD Senatosu bu girişimi onaylamamıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD, uluslararası düzenin şekillendirilmesinde merkezi rol oynamış, BM ve NATO gibi kurumları desteklemiştir. Soğuk Savaş döneminde ABD, SSCB'ye karşı uluslararası hukuku meşruiyet zemini olarak kullanmış ve insan hakları gibi kavramları stratejik araçlara dönüştürmüştür. 11 Eylül saldırıları sonrasında terörle mücadele kapsamında önleyici savaş doktrinini uygulamış, bu dönemde uluslararası hukuk eleştirilerin hedefi olmuştur. Obama dönemi, yumuşak güç ve diplomasiye vurgu yaparken Trump dönemi milliyetçi ve tek taraflı politikalarla dikkat çekmiştir. Biden yönetimi ise uluslararası kurumlarla iş birliğine yeniden odaklanmış, Paris İklim Anlaşması ve NATO gibi yapılarla bağları güçlendirmiştir. ABD'nin dış politikasında değişen öncelikler, uluslararası hukukla ilişkilerinde süreklilik ve dönüşüm sergilemektedir.

GİRİŞ

Bu bölümde Amerikan Grand Strateji ile uluslararası hukuk arasındaki bağlantıdan söz edilecektir. Bahsedilen grand stratejinin tam ve herkesçe kabul edilen bir tanımı olmamakla birlikte Brands'a göre (2014, s. 3) *"Dış politikaya biçim ve yapı kazandıran entelektüel mimari"* olarak tanımlanırken Drew ve Snow'a göre (2006, s. 13) ise *"Bir hedefe ulaşmak için çabaları düzenleyen bir eylem planı"* olarak tanımlanmıştır. Ancak burada akıllara şu soru gelebilir. Amerika'nın bu tarz bir büyük stratejisi var mıdır? Bu soruya

KAYNAKÇA

Armaoğlu, F. (2019). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995 (Ciltli)*. Kronik Kitap.

Balcı, A. (2013). *Türkiye Dış Politikası İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar*. İstanbul: Etkileşim Yayınları.

Brands, H. (2014). *What Good Is Grand Strategy? Power and Purpose in American Statecraft from Harry S. Truman to George W. Bush*. Cornell University Press. https://www.jstor.org/stable/10.7591/j.ctt5hh0bc adresinden erişildi.

Brands, H. (2017). The Unexceptional Superpower: American Grand Strategy in the Age of Trump. *Survival*, *59*(6), 7-40. doi:10.1080/00396338.2017.1399722

Calhoun, F. S. (1993). *Uses of Force and Wilsonian Foreign Policy*. American Diplomatic History. Kent State University Press. http://gen.lib.rus.ec/book/index.php?md5=4E672CB011816B665E5BC981B3699C7B adresinden erişildi.

Colucci, L. (2018). American Doctrine: The Foundation of Grand Strategy. *World Affairs*, *181*(2), 133-160. doi:10.1177/0043820018790793

Dombrowski, P. ve Reich, S. (2017). Does Donald Trump have a grand strategy? *International Affairs*, *93*(5), 1013-1037. doi:10.1093/ia/iix161

Donovan, J. C. (1951). Congressional Isolationists and the Roosevelt Foreign Policy. *World Politics*, *3*(3), 299-316. doi:10.2307/2009117

Drew, D. M. ve Snow, D. M. (2006). *Making Twenty-First-Century Strategy: An Introduction to Modern National Security Processes and Problems*. Military Bookshop.

Eliodori, S. (2021). Trump's populism and the Twitter diplomacy. *Rivista di Digital Politics*, (2), 303-318. doi:10.53227/101945

Erhan, Ç. (2002). ABD ve NATO'yla İlişkiler. Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar I* içinde (C. 1-IV, C. I). İletişim Yayınları. https://iletisim.com.tr/kitap/turk-dis-politikasi-cilt-1-1919-1980/7556 adresinden erişildi.

Erna, S. M. (2006). *Soğuk Savaş Sonrası Amerika Birleşik Devletleri Dış Politikasının 11 Eylül 2001 Öncesi ve Sonrası Karşılaştırmalı İncelemesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi.

Ettinger, A. (2023). Truman Redux? Biden's National Security Strategy. *Survival*, *65*(2), 103-122. doi:10.1080/00396338.2023.2193103

Falk, R. (2016). Tales of Humanitarian Intervention Gone Awry: The Emergence of Humanitarian Intervention: Ideas and Practice from the Nineteenth Century to the Present; The Conceit of Humanitarian Intervention. *International Dialogue*, *6*(1). doi:10.32873/uno.dc.ID.6.1.1119

Friedman, G. (2013). *Beyond the Post-Cold War World*. USA: Stratfor.

Gleason, G. (2019). Innovation and Continuity in American Foreign Policy. *International Relations: Politics, Economics, Law*, *1*(5).

Grimmett, R. F. (2002). *Instances of Use of United States Armed Forces Abroad, 1798-2001* (CRS Report for Congress No: RL30172). The Library of Congress: Congressional Research Service.

Hirsch, A. (2004). The War against Terrorism and Saddam's Iraq: Contrasting Designs. A. Etzioni (Ed.), *From Empire to Community: A New Approach to International Relations* içinde (First Edition.). New York: St. Martin's Press.

Hook, S. W. ve Spanier, J. W. (2018). *American Foreign Policy Since World War II* (18. bs.). Washington, D.C.: CQ Press.

Hooker, R. D. (2014). *The Grand Strategy of the United States* (INSS Strategic Monograph). National Defense University: Institute for National Strategic Studies.

Hooker, R. D. (2016). "American Grad Strategy", Charting a Course (Ed. R.D. Hooker Jr), National Defence University Press, Washington.

Karakaya, İ. (2023) "Us Transatlantic Policies and Us-Eu Transatlantic Relations From A Historical, Political, Economic and Socio-Cultural Perspective", İmgelem, C. 7, Sayı 12, s.73-92.

Kennan, G. (1946). *George Kennan's "Long Telegram"* (No: 861.00/2-2246). United States Government Printing Office: Department of State Records. https://is.muni.cz/el/fss/podzim2019/MVZb2091/um/kennanlongtelegram1946.pdf adresinden erişildi.

Kennedy, J. F. (1962, 22 Ekim). Cuban Missile Crisis Address to the Nation. *American Rhetoric*. 3 Kasım 2024 tarihinde https://www.americanrhetoric.com/speeches/jfkcubanmissilecrisis.html adresinden erişildi.

Kissinger, H. (2000). *Diplomasi*. (İ. H. Kurt, Çev.) (2. bs.). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Kostak, E. (2024). Soğuk Savaş Döneminde Savunma İttifakı Olarak NATO'nun Kurulması ve Türkiye'nin Üyeliğine Giden Yol. *History Studies*, *16*(2), 201-223. doi:10.9737/historystudies.1407172

Kurth, J. (1996). America's Grand Strategy: A Pattern of History. *The National Interest*, (43), 3-19.

Lebow, R. N. (1983). The Cuban Missile Crisis: Reading the Lessons Correctly. *Political Science Quarterly*, *98*(3), 431-458. doi:10.2307/2150497

Maynes, C. W. (1999). US Unilateralism and Its Dangers. *Review of International Studies*, *25*(3), 515-518.

McNeill, W. H. (2003). *Dünya Tarihi*. (A. Şenel, Çev.) (7. bs.). İstanbul: İmge Kitabevi.

Özkan, B. (2011). Soğuk savaş sonrası Amerikan dış politikası. *SAREM Stratejik Arastirmalar Dergisi*, *9*(16), 51-91.

Purvisa, N. (2004). The Perspective of the United States on Climate Change and the Kyoto Protocol. *International Review for Environmental Strategies*, *5*(1), 169-178.

Rostow, N. (2008). Law Abiding. *The American Interest*, *3*(3), 81-87.

Rostow, N. (2012). *Grand Strategy and International Law* (No: SF No. 277). Institute for National Strategic Studies: National Defense University.

Rostow, N. (2020). Law and Power: U.S. Grand Strategy and International Law. Y. Dinstein (Ed.), *Israel Yearbook on Human Rights, Volume 50 (2020)* içinde (ss. 223-267). Brill | Nijhoff. doi:10.1163/9789004440555_011

Sander, O. (2000a). *Siyasi Tarih I: İlk Çağlardan 1918'e*. İmge Kitabevi. http://gen.lib.rus.ec/book/index.php?md5=6B7CEDF67F69B8D07EC1FDAA2FFD7DD0 adresinden erişildi.

Sander, O. (2000b). *Siyasi Tarih II (1918-1994)* (C. II). İmge Kitabevi. http://gen.lib.rus.ec/book/index.php?md5=74220F1BBF45692D99668E8E02285B0F adresinden erişildi.

Sarıca, M. (1982). *Birinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Avrupada Barışı Kurma ve Sürdürme Çabaları (1919—1929)*. Istanbul University Press. doi:10.26650/AB/SS52.2022.046

Savranskaya, S. ve Blanton, T. (2008). *Reagan, Gorbachev and Bush at Governor's Island* (Previously Secret Documents from Soviet and U.S. Files). On the 1988 Summit in New York. https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB261/index.htm adresinden erişildi.

Schlesinger, A. M. (1999). *The Cycles of American History*. New York: Mariner Books. http://gen.lib.rus.ec/book/index.php?md5=5abcb449a1301a28eb0f9da45d6c40e5 adresinden erişildi.

Sinkkonen, V. (2023). *Ideational trends in American grand strategy: Future implications for Europe and Finland* (Working Paper No: 132). Helsinki: Finnish Institute of International Affairs.

Skidelsky, R. (2003). *Keynes / Düşüncenin Ustaları*. (C. Atila, Çev.). Altın Kitaplar.

Suri, J. (2009). American Grand Strategy from the Cold War's End to 9/11. *Orbis*, *53*(4), 611-627. doi:10.1016/j.orbis.2009.07.005

Surowiec, P. ve Miles, C. (2021). The populist style and public diplomacy: Kayfabe as performative agonism in Trump's Twitter posts. *Public Relations Inquiry*, *10*(1), 5-30. doi:10.1177/2046147X20979294

The White House. (1995). *A National Security Strategy of Engagement and Enlargement 1996*. Washington, D.C. https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/nss1995.pdf?ver=2014-06-25-121226-437 adresinden erişildi.

The White House. (2002). *The National Security Strategy of the United States of America 2002*. Washington, D.C. https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/nss2002.pdf?ver=oyVN99aEnrAWijAc_O5eiQ%3d%3d adresinden erişildi.

The White House. (2022). *National Security Strategy 2022*. Washington, D.C. https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/10/Biden-Harris-Administrations-National-Security-Strategy-10.2022.pdf adresinden erişildi.

The White House Office of the Press Secretary. (2014, 28 Mayıs). Remarks by the President at the United States Military Academy Commencement Ceremony. Speeches & Remarks, West Point. https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/05/28/remarks-president-united-states-military-academy-commencement-ceremony adresinden erişildi.

Thompson, J. (2017). *Trump and the Future of US Grand Strategy* (Security Policy No: 212). Zurich: Center for Security Studies (CSS).

Trager, F. N. (1972). The Nixon Doctrine and Asian Policy. *Southeast Asian Perspectives*, (6), 1-34.

Uyğun, E. D. ve Bilgenoğlu, A. (2019). 1950'li Yıllar Orta Doğu'sunda Nasır ve Musaddık Dönemleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz (C. II, ss. 337-349). III. Uluslararası EUREFE Kongresi, sunulmuş bildiri.

Weiss, T. G. (2004). The Sunset of Humanitarian Intervention? The Responsibility to Protect in a Unipolar Era. *Security Dialogue*, *35*(2), 135-153.

Weissman, A. D. (2013). Pivotal Politics—The Marshall Plan: A Turning Point in Foreign Aid and the Struggle for Democracy. *The History Teacher*, *47*(1), 111-129.

Wilson, W. (1916). *Address delivered at the First Annual Assemblage of the League to Enforce Peace: "American Principles"*. https://www.presidency.ucsb.edu/documents/address-delivered-the-first-annual-assemblage-the-league-enforce-peace-american-principles adresinden erişildi.

Wohlstetter, A. (1989). The Delicate Balance of Terror. P. Bobbitt, L. Freedman ve G. F. Treverton (Ed.), *US Nuclear Strategy: A Reader* içinde (ss. 143-167). London: Palgrave Macmillan UK. doi:10.1007/978-1-349-19791-0_12 According to our research, the US has undertaken almost 400 military interventions since the country's founding in 1776.

What is more, these interventions have only increased and intensified in recent years, with the US militarily intervening over 200 times after World War II and over 25% of all US military interventions occurring during the post-Cold War era According to our research, the US has undertaken almost 400 military interventions since the country's founding in 1776.

What is more, these interventions have only increased and intensified in recent years, with the US militarily intervening over 200 times after World War II and over 25% of all US military interventions occurring during the post-Cold War era

ABD DIŞ POLİTİKASINDA BÜYÜK (GRAND) STRATEJİ VE ASKERÎ YAPI

Cenk Özgen

Özet

Tarihteki tüm büyük güçler gibi ABD'nin de yüksek menfaatlerini gerçekleştirmek ve korumak için uyguladığı bir grand stratejisi bulunmaktadır. Beka ve refah kaynaklı menfaatleri dikkate alan bu stratejinin, esasen İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin öncülüğünde kurulan uluslararası düzenin devamının sağlanmasına odaklandığı değerlendirilmektedir. ABD, bazı değişikliklerle beraber Soğuk Savaş'tan günümüze kadar varlığını sürdüren bu düzende süper güç konumunda bulunmakta ve mevcut sisteme, dolayısıyla kendi liderliğine tehdit oluşturanlara karşı ateş gücünü sınırsızca kullanmaktan geri durmamaktadır. Bu açıdan bakıldığında Silahlı Kuvvetlerin, ABD Grand Stratejisinin en önemli uygulama araçlarından birisi olduğu ortaya çıkmaktadır. Günümüzde ABD, dünyanın bir numaralı askerî gücü konumundadır. 45 ülkeye yayılmış üs ağı ve küresel erişimi mümkün kılan güç aktarımı yeteneği, ABD'ye istediği yer ve zamanda askerî harekât icra etme olanağı sağlamaktadır. Öte yandan 11 Eylül sonrası terörle savaş yaklaşımının benimsenmesiyle savunmadan güvenliğe geçiş yapan ABD, simetrik tehdit niteliğindeki Çin ve Rusya'nın yükselişi karşısında zor durumda kalmıştır. Her ne yakın dönemde yayımlanan strateji dokümanlarında değişen tehdit algısına vurgu yapılıp Büyük Güç Rekabeti dönemine girildiği deklare edilse de askerî alandaki üstünlüğün sürdürülüp sürdürülemeyeceği belirsizliğini korumaktadır.

GİRİŞ

Grand strateji, bir devletin yüksek menfaatlerini gerçekleştirmek ve korumak için uyguladığı uzun vadeli bir yol haritasıdır. Üst düzey karar vericilerin tercihlerini yönlendiren grand stratejinin başarıya ulaştırılması, farklı bileşenlerin eş güdüm içerisinde çalıştırılmasına bağlı olup bunların en önemlilerinden birisi askerî güçtür. Uluslararası ilişkiler yazınında ağırlıklı olarak "sert güç" unsurları arasında değerlendirilen askerî gücün geleneksel rolü, potansiyel mütecavizleri caydırma ve ana vatan savunması üzerine kuruludur. Bölgesel ve küresel ölçekte iddiaları olan, dolayısıyla

KAYNAKÇA

Adams, L. B. (1992), *The Interwar Period: Lessons from the Past (An Individual Study Project)*, Pennsylvania: U.S. Army War College.

Army Geospatial Center. (2024), *U.S. Army Map Resources*, 29 Ekim 2024 tarihinde https://www.agc. army.mil/Maps/ adresinden alınmıştır.

Aruga, T. (1994), "Reflections on the History of U.S.-Japanese Relations", *American Studies International* 32 (1), 8-16.

Ayres, L. P. (1919), *The War with Germany: A Statistical Summery*, Washington: Government Printing Office.

Bell, W. G. Winning the West: The Army in the Indian Wars, 1865-1890, W. A. Stofft (Ed.) *American Military History, Army Historical Series*, (300-318) içinde. Washington: Center of Military History, United States Army.

Bölme, S. M. (2012), *İncirlik Üssü: ABD'nin Üs Politikası ve Türkiye*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Britannica. (2024b), *United States Army*, 5 Ekim 2024 tarihinde https://www.britannica.com/topic/The-United-States-Army adresinden alınmıştır.

Britannica. (2024b), *Monroe Doctrine*, 3 Ekim 2024 tarihinde https://www.britannica.com/event/ Monroe-Doctrine adresinden alınmıştır.

Britannica. (2024c), *World War II, the Korean War and the Cold War*, 18 Ekim 2024 tarihinde https://www.britannica.com/topic/The-United-States-Army/World-War-II-the-Korean-War-and-the-Cold-War adresinden alınmıştır.

Carafano, J. J. (2024), *The Role of the Military in U.S. History: Past, Present and Future*, 1 Ekim 2024 tarihinde https://www.heritage.org/military-strength/topical-essays/the-role-the-military-us-history-past-present-and adresinden alınmıştır.

Cooling, B. F. (1972), "The Making of a Navalist: Secretary of the Navy Benjamin Franklin Tracy and Seapower", *Naval War College Review* 25 (1), 83-90.

Council on Foreign Relations. (2023), *How did the United States Become a Global Power?*, 7 Ekim 2024 tarihinde https://education.cfr.org/learn/reading/how-did-united-states-become-global-power adresinden alınmıştır.

Crawford, M. J. (2008), *The World Cruise of the Great White Fleet*, Washington: Naval Historical Center.

CRS Report for Congress. (2002), *Defense Budget for FY2003: Data Summary*, 20 Ekim 2024 tarihinde https://www.everycrsreport.com/files/20020329_RL31349_ea69554dca9285b7e36d 6f14a6165cf76c239c98.pdf adresinden alınmıştır.

CRS Report for Congress. (2008), *U.S. Nuclear Weapons: Changes in Policy and Force Structure*, 20 Ekim 2024 tarihinde https://www.everycrsreport.com/files/20080123_RL31623_9a7b338e31 a65137165afd35cd394673ca5a22a0.pdf adresinden alınmıştır.

Çakmak, H. (2013), *ABD'nin Askerî Müdahaleleri: 1801'den Günümüze*, İstanbul: Kaynak Yayınları.

Daverede, A. J. (2000), "Two Centuries Under the Eye of the Government", *Naval History* 14 (6), 45-50.

Eisenstadt, M. (1998), U.S. Military Capabilities in the Post-Cold War Era: Implications for Middle East Allies, *Middle East Review of International Affairs* 2 (4), 21 Ekim 2024 tarihinde https://ciaotest.cc.columbia.edu/olj/meria/meria98_eim01.html adresinden alınmıştır.

Erhan, Ç. (2001), *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Eslen, N. (2005), *Tarih Boyu Savaş ve Strateji*, İstanbul: Truva Yayınları.

Feickert, A. (2013), *The Unified Command Plan and Combatant Commands: Background and Issues for Congress*, CRS Report for Congress, 27 Ekim 2024 tarihinde https://sgp.fas.org/crs/natsec/ R42077.pdf adresinden alınmıştır.

Freedman, L. (2015), İlk İki Nükleer Stratejist Nesli, P. Paret (Ed.) *Modern Strateji: Machiavelli'den Nükleer Çağa*, içinde (883-932). D. C. Koçak (Çev.), İstanbul: Doruk Yayınları.

Fromkin, D. (1999), "The Importance of Being English: Eyeing the Sceptered Isles", *Foreign Affairs* 78 (5), 144-149.

Ganoe, W. A. (1942), *The History of the United States Army*, New York: D. Appleton-Century Company.

Global Firepower. (2024), *2024 Military Strength Ranking*, 26 Ekim 2024 tarihinde https://www. globalfirepower.com/countries-listing.php adresinden alınmıştır.

Goldberg, A. (1957), *Strategic Air Command, The Deterrent Force*, 19 Ekim 2024 tarihinde https://www.airandspaceforces.com/article/0857sac/ adresinden alınmıştır.

Gürdeniz, C. (2023), *Pasifik'te Artan Gerilim*, 27 Ekim 2024 tarihindehttps://www.veryansintv.com/yazar/cem-gurdeniz/kose-yazisi/pasifikte-artan-gerilim adresinden alınmıştır.

Gürdeniz, C. (2024), *ABD Deniz Gücü Neden Geriliyor?*, 28 Ekim 2024 tarihinde https://www.veryansintv.com/yazar/cem-gurdeniz/kose-yazisi/abd-deniz-gucu-neden-geriliyor adresinden alınmıştır.

Hannigan, R. E. (2017), *The Great War and American Foreign Policy*, 1914-1924, Philadelphia: Universit of Pennsylvania Press.

Howarth, S. (1999), *The Shining Sea: A History of the United States Navy, 1775-1998*, Norman: University of Oklahoma Press.

IISS. (2023), *The Military Balance 2023*, London: Routledge.

Johnson, A. M. (1958), *Theodere Roosevelt and the Navy*, U.S. Naval Institute, 10 Ekim 204 tarihinde https://www.usni.org/magazines/proceedings/1958/october/theodore-roosevelt-and-navy adresinden alınmıştır.

Joint Chiefs of Staff. (2024), *Origin of Joint Concepts*, 11 Ekim 2024 tarihinde https://www.jcs.mil/about/origin-of-joint-concepts/ adresinden alınmıştır.

Kane, R. (2014), "Whom Influenced Whom? A New Perspective on the Relationship between Theodere Roosevelt and Alfred Thayer Mahan", *Saber and Scroll* 3 (4), 53-71.

Karsten, P. (1971), "The Nature of Influence: Roosevelt, Mahan and the Concept of Sea Power", *American Quarterly* 23 (4), 585-600

Kennedy, P. (1990), Büyük *Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri: 1500'den 2000'e Ekonomik Değişme ve Askerî Çatışmalar*, Ankara: İş Bankası Yayınları.

Kidman, B. C. (2004), *The Army Before Last: Military Transformation and the Impact of Nuclear Weapons on the US Army During the Early Cold War* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Naval Postgraduate School, Monterey,

Kshyk, C. J. (2015), "Roosevelt's Imperialism: The Venezuelan Crisis, the Panama Canal, and the Origins of the Roosevelt Corollary", *Inquiries Journal* 7 (3), 10 Ekim 2024 tarihinde http://www.inquiriesjournal.com/articles/1002/ adresinden alınmıştır.

Kugler, R. L. (1992), *The Future U.S.Military Presence in Europe: Forces and Requirements for the Post-Cold War Era*, Santa Monica: RAND

Kushi, S. ve Toft, M. D. (2023), "Introducing the Military Intervention Project: A New Dataset on US Military Interventions, 1776-2019", *Journal of Conflict Resolution* 67 (4), 752-779.

Marine Corps University. (t.y.), *Resolution Establishing the Continental Marines*, 1 Ekim 2024 tarihinde https://www.usmcu.edu/Research/Marine-Corps-History-Division/Frequently-Requested-Topics/Historical-Documents-Orders-and-Speeches/Resolution-Establishing-the-Continental-Marines/ adresinden alınmıştır.

Maslowski, P. (1994), To the Edge of Greatness: The United States 1783-1865, W. Murray, M. Knox ve A. Bernstein (Ed.), *The Making of Strategy: Rulers, States and War* (205-241) içinde. Cambridge: Cambridge Universitesi Yayınları.

Moser, J. E. (2024), *Foreign Policy in the 1930s: From Neutrality to Involvement*, 16 Ekim 2024 tarihinde https://billofrightsinstitute.org/essays/foreign-policy-in-the-1930s-from-neutrality-to-involvement adresinden alınmıştır.

Murray, W. A. ve Parker, G. (2014), Savaş Sonrasında Dünya (1945-2004), G. Parker (Ed.), *Cambridge Savaş Tarihi* (399-453) içinde. F. Tayanç ve T. Tayanç (Çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Naval History and Heritage Command. (2021), *The U.S. Navy's Jack*, 1 Ekim 2024 tarihinde https://www.history.navy.mil/browse-by-topic/heritage/banners/usnavy-jack.html adresinden alınmıştır.

Nicastro, L. A. ve Tilghman, A. (2024), *U.S. Overseas Basing: Background and Issues for Congress*, 18 Ekim 2024 tarihinde https://sgp.fas.org/crs/natsec/R48123.pdf adresinden alınmıştır.

Niderost, E. (2024), *The Post-Civil War Frontier American Army*, 6 Ekim 2024 tarihinde https:// warfarehistorynetwork.com/the-post-civil-war-frontier-american-army/ adresinden alınmıştır.

Norwich University. (2024), *Isolationism and U.S. Foreign Policy After World War I*, 12 Ekim 2024 tarihinde https://online.norwich.edu/online/about/resource-library/ adresinden alınmıştır.

Office of the Historian. (t.y.a). *The Spanish-American War, 1898*, 7 Ekim 2024 tarihinde https://history.state.gov/milestones/1866-1898/spanish-american-war adresinden alınmıştır.

Office of the Historian. (t.y.b), *U.S. Entry into World War I, 1917*, 11 Ekim 2024 tarihinde https://history.state.gov/milestones/1914-1920/wwi adresinden alınmıştır.

Office of the Historian. (t.y.c), *The Neutrality Acts, 1930s*, 17 Ekim 2024 tarihinde https://history.state.gov/milestones/1921-1936/neutrality-acts adresinden alınmıştır.

Office of the Historian. (t.y.d), *National Security Act of 1947*, 18 Ekim 2024 tarihinde https://history.state.gov/milestones/1945-1952/national-security- adresinden alınmıştır.

Office of the Historian. (t.y.e), NSC-69, 1950, 20 Ekim 2024 tarihinde https://history.state.gov/milestones/1945-1952/NSC68 adresinden alınmıştır.

O'Rourke, R. (2024), *China Naval Modernisation: Implications for U.S. Navy Capabilities - Background and Issues for Congress*, 28 Ekim 2024 tarihinde https://sgp.fas.org/crs/row/RL33153.pdf adresinden alınmıştır.

Özcan, G. (2019), *Çevreleme Politikası*, 20 Ekim 2024 tarihinde https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/11/Cevreleme_GencerOzcan_ v.1.pdf adresinden alınmıştır.

PGPF. (2024), *The United States Spends More on Defense Than the Next 9 Countries Combined*, 27 Ekim 2024 tarihinde https://www.pgpf.org/blog/2024/04/the-united-states-spends-more-on-defense-than-the-next-9-countries-combined adresinden alınmıştır.

Pettyjohn, S. (2012), *U.S. Global Defense Posture, 1783-2011*, Santa Monica: RAND Corporation.

Sander, O. (1998), *Siyasi Tarih 1918-1994*, Ankara: İmge Kitabevi.

SIPRI, (2024), *SIPRI Military Expenditure Database*, 22 Ekim 2024 tarihinde https://www.sipri.org/ databases/milex adresinden alınmıştır.

Sloan, E. (2002), "Terrorism and the Transformation of US Military Forces", *Canadian Military Journal* 3 (2), 22 Ekim 2024 tarihinde https://www.journal.forces.gc.ca/vo3/no2/doc/19-24-eng.pdf adresinden alınmıştır.

Steinberg, J. B., O'Hanlon, M. E. ve Rice, S. E. (2002), *The New National Security Strategy and Preemption*, The Brookings Institution, 22 Ekim 2024 tarihinde https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/pb113.pdf adresinden alınmıştır.

Stevenson, C. A. (1996), "The Evolving Clinton Doctrine on the Use of Force", *Army Forces & Society* 22 (4), 511-535.

Swartz, P. M. (2019), *Sea Changes: Transforming U.S. Navy Deployment Strategy, 1775-2002*, Washington: CNA.

Teter, J. R. (2021), *Destroyers-for-Bases: A Win-Win for Allied Maritime Superity*, U.S. Naval Instute, 17 Ekim 2024 tarihinde https://www.usni.org/magazines/naval-history-magazine/2021/april/ destroyers-bases-win-win-allied-maritime-superiority adresinden alınmıştır.

Tezkan, Y. ve Taşar, M. M. (2002), *Dünden Bugüne Jeopolitik*, İstanbul: Ülke Yayınları.

The National WWII Museum. (2024), *Research Starters: US Military by the Numbers*, 17 Ekim 2024 tarihinde https://www.nationalww2museum.org/students-teachers/student-resources/research-starters/research-starters-us-military-numbers adresinden alınmıştır.

The White House. (2017), *National Security Strategy of the United States of America, December 2017*, 28 Ekim 2024 tarihinde https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R43838/89 adresinden alınmıştır.

Torreon, B. S. ve Plagakis, S. (2023), *Instances of Use of United States Armed Forces Abroad, 1798-2023*, 4 Ekim 2024 tarihinde https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R42738/41 adresinden alınmıştır.

Tucker, S. C. (2010), *The Civil War Naval Encyclopedia (Volume Two)*, New York: Bloomsbury Publishing.

U.S. Army. (t.y.), *The U.S. Army: America's First National Institution*, 30 Eylül 2024 tarihinde https://www.army.mil/1775/timeline.html adresinden alınmıştır.

U.S. DoD. (2015), *The National Military Strategy of the United States of America 2015*, 28 Ekim 2024 tarihinde https://www.jcs.mil/portals/36/documents/publications/2015_national_military_ strategy.pdf adresinden alınmıştır.

U.S. DoD. (2018), *Base Structure Report - Fiscal Year 2018 Baseline*, 27 Ekim 2024 tarihinde https://www.acq.osd.mil/eie/Downloads/BSI/Base%20Structure%20Report%20FY18. pdf adresinden alınmıştır.

U.S. DoD. (2020), *America's Nuclear Triad*, 28 Ekim 2024 tarihinde https://www.defense.gov/Multimedia/Experience/Americas-Nuclear-Triad/ adresinden alınmıştır.

U.S. DoD. (2024), *Combatant Commands*, 27 Ekim 2024 tarihinde https://www.defense.gov/About/ combatant-commands/ adresinden alınmıştır.

War Production Board. (1945). *Wartime Production Achievements and the Reconversion Outlook*, Washington: U.S. Government Printing Office.

Watson, M. S. (1991), *Chief of Staff: Prewar Plans and Preperations, United States Army in World War II*, Washington: Center of Military History.

Wehmann, H. H. (1989), *A Guide to Pre-Federal Records in the National Archives*, Washington: National Archives and Records Administration.

Weigley, R. F. (1977), *The American Way of War: A History of United States Military Strategy and Policy*, Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.

World Bank Group. (2024), *Armed Forces Personnel, Total - United States*, 22 Ekim 2024 tarihinde https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.TOTL.P1?end=2020&locations=US&start=1985 adresinden alınmıştır.

Wright, R. K. (1983), *The Continental Army, Army Lineage Series*, Washington: Center of Military History, United States Army.

Zandt, F. K. V. (1976), *Boundaries of the United States and the Several States*, Washington: U.S. Government Printing Office.

ABD DIŞ POLİTİKASINDA BÜYÜK (GRAND) STRATEJİ VE SİVİL TOPLUM/LOBİLER

Sevda Korhan Barış-Yusuf Çınar

Özet

Amerika Birleşik Devletleri'nin toplumsal ve siyasal faaliyetlerinde "sivil toplum" ve "lobicilik" faaliyetleri hayati rol oynamaktadır. Bu kitap bölümünün amacı ABD Sivil Toplumu ve Lobicilik faaliyetlerini ele alarak ABD "Grand Stratejisi" üzerine etkilerini açıklamaktır. Bu bağlamda 19. yüzyılda Amerikan sivil toplumunun yükseliş dinamikleri günümüz Amerikan sivil toplumunun ve lobicilik faaliyetlerinin anlaşılmasına yardımcı olabilir. Nitekim sivil toplum faaliyetlerinin endüstriyelleşmeye paralel ve kurumsal lobiciliğe dönüşümü diğer önemli hususlardan bir tanesidir. Günümüzü anlama bağlamında ise bu kitap çalışması, 21. yüzyılda Amerikan sivil toplumunun dönüşümü konusunu, partizanlık ve lobicilik bağlamında incelemektedir. Bu çalışmanın vardığı birinci sonuç, Amerika'da bulunan sivil toplumun ABD dışında bulunan sivil toplumlardan farklı olarak "para", "manipülasyon", "çıkar çatışması", "baskı kurmak" gibi kavramları sıklıkla doğal bir şekilde kullanabildiğidir. Nitekim bu çalışmanın vardığı ikinci sonuç ise dünyada ABD karşıtlığının artmasının ardında Amerikan sivil toplumunun ve lobilerin karar alıcılar üzerinde etki kurma çabasının "sınırı"nın olmamasından kaynaklandığı hususudur.

GİRİŞ

Sivil toplum, küresel düzen ve yönetişimin temel bileşenlerinden biri olup insanların ortak çıkarlar doğrultusunda bir araya geldikleri bir alan olarak tanımlanabilir. Buradaki amaç, siyasi iktidar ya da çıkar elde etmek değil kolektif eylem gerçekleştirmektir. Bu bağlamda sivil toplum, küresel kamu çıkarlarını koruyarak güçlü bir etki yaratma potansiyeline sahiptir. Bu bağlamda Gramsci, sivil toplumu hegemonyanın doğrudan bir yansıması olarak değerlendirmiştir. Ona göre hegemonya, yalnızca egemenlik kurma meselesi değil aynı zamanda "yönlendirme"yi de gerektiren bir süreçtir. Bu çerçevede sivil toplum, ele geçirilmesi gereken bir nesne, çeşitli sosyal ve

lasyon", "çıkar çatışması", "baskı kurmak" gibi kavramları sıklıkla olağan sürecin bir akışı olarak doğal bir şekilde kullanabildiğidir. Gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerde, hatta Japonya gibi gelişmiş ülkelerde sivil toplumun bu kavramları içselleştirememesinden kaynaklı olsa gerek, ABD'nin dış dünyaya attığı her adımın dünyanın geri kalanında sorgulanma ihtiyacı doğurduğu söylenebilir. Nitekim bu çalışmanın vardığı ikinci sonuç ise dünyada ABD karşıtlığının artmasının ardında Amerikan sivil toplumunun ve lobilerin karar alıcılar üzerinde etki kurma çabasının "sınırı"nın olmamasından kaynaklandığı hususudur.

OKUMA ÖNERİLERİ

Allan J. Lightman (2008), White Protestant Nation, Atlantic Monthly Press.

Fred Powell (2013), The Politics of Civil Society Big Society and Small Government, Policy Press.

Nancy L. Rosenblum ve Robert C. Post (2001), Civil Society and Government, Princeton University Press.

Nancy J. Davis, Robert V. Robinson (2015), Dinsel Hareketler ve Sosyal Refah Mısır, İsrail, İtalya ve ABD, İletişim Yayınları.

Jean L. Cohen, Andrew Arato (2013), Sivil Toplum ve siyasal Teori, Elif Yayınevi.

Jill Lepore (2024), Amerika Birleşik Devletleri Tarihi Vakıf Bank Kültür Yayınları.

KAYNAKÇA

Anheier, H. K., & Seibel, W. (1990). The third sector: Comparative studies of nonprofit organizations. Walter de Gruyter.

Baumgartner, F. R., Berry, J. M., Hojnacki, M., Kimball, D. C., & Leech, B. L. (2009). Lobbying and policy change: Who wins, who loses, and why. The University of Chicago Press.

Brighenti, A. M. (2019). Antonio Gramsci's theory of the civil society. In S. Moebius, F. Nungesser, & K. Scherke (Eds.), Handbuch Kultursoziologie (pp. 483–489). Springer. https://doi.org/10.xxxxx (if applicable).

Chamberlain, A., Strickland, J., & Yanus, A. B. (2023). The rise of lobbying and interest groups in the states during the progressive era. Frontiers in Political Science, 5. https://doi.org/10.3389/fpos.2023.1123332.

Drezner, D. W., Krebs, R. R., & Schweller, R. (2020, April 18). Büyük stratejinin sonu: Amerika küçük düşünmeli. Perspektif. https://www.perspektif.online/buyuk-stratejinin-sonu-amerika-kucuk-dusunmeli/.

Drutman, L. J. (2010). The business of America is lobbying: Explaining the growth of corporate political activity in Washington, DC. https://techliberation.com/wp-content/uploads/2012/12/business_of_america_is_lobbying.pdf

Ehrenberg, J. (2017). Civil society: The critical history of an idea (2nd ed.). New York University Press.

Fioramonti, L., & Heinrich, V. F. (2007). How civil society influences policy: A comparative analysis of the CIVICUS civil society index in post-communist Europe. CIVICUS. https://www.civicus.org/view/media/CIVICUS.ODI.Fioramonti.Heinrich.pdf.

Gamm, G., & Putnam, R. D. (1999). The growth of voluntary associations in America, 1840–1940. The Journal of Interdisciplinary History, 29(4), 511–557. https://doi.org/10.1162/002219599551804.

Gramsci, A. (2011). Hapishane Defterleri Felsefe ve Politika Sorunları Seçmeler. Adnan Cemgil (çev.). İstanbul: Belge Yayınları.

Gramsci, A. (2013). Modern Hükümdar. Hasan Erdem (çev.). İstanbul: Arya Yayıncılık.

Hansmann, H. (1990). The economic role of commercial nonprofits: The evolution of the savings bank industry. In H. K. Anheier & W. Seibel (Eds.), The third sector: Comparative studies of nonprofit organizations (pp. 65–77). Walter de Gruyter.

Hinton, E. (2015). "A war within our own boundaries": Lyndon Johnson's great society and the rise of the carceral state. The Journal of American History, 102, 100–112. "Second Great Awakening",https://www.britannica.com/topic/Second-Great-Awakening, Erişim tarihi: 30.10.2024

Karakaya, İ. (2023) "Us Transatlantic Policies and Us-Eu Transatlantic Relations From A Historical, Political, Economic and Socio-Cultural Perspective", İmgelem, C. 7, Sayı 12, s.73-92.

Kaufman, J. (1999). Three views of associationalism in 19th-century America: An empirical examination. American Journal of Sociology, 104(5), 1296–1345. https://doi.org/10.1086/210176.

Keane, J. (2003). Global civil society? Cambridge University Press.

Sheahan, L. C. (2023). Restoring civil society. First Principles, (87). The Heritage Foundation.

Kennedy, P. (1987). The rise and fall of the great powers: Economic change and military conflict from 1500 to 2000. Random House.

Perkins, Christine, "A history of corruption in the United States", https://hls.harvard.edu/today/a-history-of-corruption-in-the-united-states/, Erişim tarihi. 30.10.2024.

Popescu, I. C. (2017). Grand strategy vs. emergent strategy in the conduct of foreign policy. Journal of Strategic Studies, 41(3), 438–460. https://doi.org/10.1080/01402390.2017.1288109

Putnam, R. D. (2000). Bowling alone: The collapse and revival of American community. Simon & Schuster.

Snyder, J. (1991). Myths of empire: Domestic politics and international ambition. Cornell University Press.

Simon, J. G. (1990). Modern welfare state policy toward the nonprofit sector: Some efficiency—equity dilemmas. In H. K. Anheier & W. Seibel (Eds.), The third sector: Comparative studies of nonprofit organizations (pp. 31–45). Walter de Gruyter.

Walt, S. M., & Mearsheimer, J. J. (2014). İsrail lobisi ve Amerikan dış politikası (E. Ocak, Trans.). Zodyak Kitap.

Whalley, J. (1998). Why do countries seek regional trade agreements? In J. A. Frankel (Ed.), The regionalization of the world economy (pp. 33–63). The University of Chicago Press.

ABD DIŞ POLİTİKASINDA BÜYÜK (GRAND) STRATEJİ VE İSTİHBARAT

Kaan Kutlu Ataç

Özet

Bu makale, Amerikan istihbaratının Bağımsızlık Savaşı sırasındaki kökenlerinden 21. yüzyıldaki çağdaş zorluklara kadar geçirdiği evrimi, önemli gelişmelere, kurumsal değişikliklere ve değişen tehdit paradigmalarına odaklanarak incelemektedir. Çalışmanın ilk bölümü, gayriresmî istihbarat ağlarının ve ilkel sayılabilecek casusluk tekniklerinin Amerikan istihbaratının temel unsurlarını oluşturduğu devrim döneminin ilk istihbarat uygulamalarıyla başlamaktadır. İkinci bölüm Amerikan ulusunun zaman içerisinde gelimine paralel olarak istihbarat yapısını oluşturan aygıtlar da olgunlaşmış, İç Savaş, İspanyol-Amerikan Savaşı ve 20. yüzyılın başlarındaki sistemsel değişikliklere uyum sağlayarak İkinci Dünya Savaşı sırasında Stratejik Hizmetler Ofisinin (Office of Stragetic Services-OSS) kurulmasıyla resmî bir İstihbarat Topluluğu (Intelligence Community-IC) ile sonuçlanmıştır. Bu gelişme, ABD'nin stratejik kapasitelerini de dönüştürmede yardımcı olan modern istihbaratın ortaya çıkışına işaret etmektedir. Soğuk Savaş dönemi, yeni kurulan Merkezî İstihbarat Teşkilatı (Central Intellgence Agency)-CIA) ve Ulusal Güvenlik Teşkilatının (National Security Agency-NSA) Sovyet-Amerikan rekabeti tarafından tanımlanan küresel casusluk ortamında merkezî oyuncular hâline gelmesiyle emsali görülmemiş bir genişleme ve kurumsallaşmaya tanıklık etmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte IC devlet dışı aktörlerden gelen yeni tehditlerle ve artan jeopolitik karmaşıklıklarla karşı karşıya kalmış, bu hâlde de küresel sınamalar istihbaratın çevikliğine ve kurumlar arası koordinasyonuna olan talebi artırmıştır. Bu değişim, 11 Eylül 2001saldırılarının ardından daha da yoğunlaşmış ve IC'nin 17 ajansı arasında koordinasyonu artırmak için Ulusal İstihbarat Direktörü Ofisinin (Office of the Director of National Intelligence-ODNI) kurulması da dâhil olmak üzere kapsamlı reformlara yol açmıştır. Makale ayrıca terörle mücadele, siber güvenlik ve özellikle Çin ve Rusya ile büyük güç rekabetine yönelik stratejik pivot da dâhil olmak üzere 21. yüzyılın istihbarat sınamalarına da değinmektedir. Çalışma, tarihsel ve analitik bir bakış açısıyla Amerikan istihbaratının uyumunu ele almaya çalışırken modern istihbarat operasyonlarına eşlik eden etik, yasal ve teknolojik konuları da ele almaktadır. Nihayetinde çalışma, ABD istihbaratının değişen güvenlik ortamına nasıl uyum sağladığına dair genel bir bakış sunmakta ve ulusal çıkarların korunmasında inovasyon, iş birliği ve gözetimin süregelen önemini vurgulamaktadır.

KAYNAKÇA

Aldrich, R. J. (2004). The hidden hand: Britain, America, and cold war secret intelligence. The Overlook Press.

Aid, M. (2009). The Secret Sentry: The Untold History of the National Security Agency. Bloomsbury Press.

Bakeless, J. (1947). Spies of the Confederacy. J. B. Lippincott.

Berkowitz, B. D., & Goodman, A. E. (2000). Best truth: Intelligence in the information age. Yale University Press.

Betts, R. K. (2007). Enemies of intelligence: Knowledge and power in American national security. Columbia University Press.

Blum, J. M. (1972). The National Experience: A History of the United States. Harcourt Brace Jovanovich.

CIA. (1947). National Security Act of 1947. Central Intelligence Agency.

Daigler, K. A. (2014). Spies, Patriots, and Traitors: American Intelligence in the Revolutionary War. Georgetown University Press.

Doenecke, J. D. (2011). Nothing less than war: A new history of America's entry into World War I. University Press of Kentucky.

Dulles, A. (1962). The craft of intelligence. Harper & Row.

Farago, L. (1971). The broken seal: The story of "Operation Magic" and the Pearl Harbor disaster. Random House.

Faunt, L. (2018). Washington's intelligence service during the American Revolution. Liberty Press.

Fischel, E. (1987). The Secret War for the Union: The Untold Story of Military Intelligence in the Civil War. Houghton Mifflin.

Gable, S. (2013). Signals intelligence and information warfare: The rise of new intelligence methods in WWII and beyond. Defense and Security Journal, 9(3), 215–233.

Gaddis, J. L. (2005). The Cold War: A new history. Penguin Press.

Garthoff, R. L. (1998). Reflections on the Cuban Missile Crisis. Brookings Institution Press.

Gentry, K. (1991). J. Edgar Hoover and the FBI's war on crime. Ivy Press.

Greenwald, G. (2014). No place to hide: Edward Snowden, the NSA, and the U.S. surveillance state. Metropolitan Books.

Gurtov, M. (1985). Superpower on crusade: The Bush doctrine in US foreign policy. Free Press.

Holt, M. (1999). The political crisis of the 1850s. John Wiley & Sons.

Jeffreys-Jones, R. (2002). The CIA and American democracy. Yale University Press.

Johnson, L. K. (2007). Handbook of intelligence studies. Routledge.

Johnson, L. K. (2010). The threat on the horizon: An inside account of America's search for security after the Cold War. Oxford University Press.

Kahn, D. (1996). The codebreakers: The comprehensive history of secret communication from ancient times to the internet. Scribner.

Kean, T. H., & Hamilton, L. H. (2004). The 9/11 commission report: Final report of the National Commission on Terrorist Attacks upon the United States. W.W. Norton & Company.

Kohn, R. H. (2005). "The constitution and national security: The intentions of the framers." In J. Diamond (Ed.), The Founding Fathers and the national security state. Johns Hopkins University Press.

Larson, K. (2003). Bound for the promised land: Harriet Tubman, portrait of an American hero. Ballantine Books.

Leffler, M. P. (1994). The specter of communism: The United States and the origins of the Cold War, 1917–1953. Hill and Wang.

Lengel, E. G. (2005). General George Washington: A military life. Random House.

Lowenthal, M. M. (2017). Intelligence: From secrets to policy. CQ Press.

May, E. R. (1984). The origins of the national security establishment. Harvard University Press.

McCarthy, J. (2019). Artificial intelligence and national security: American challenges and global response. Georgetown University Press.

McNeese, T. (2011). The Civil War era: An eyewitness history. Infobase Publishing.

Miller, N. (2000). Spying for America: The hidden history of US intelligence. Paragon House.

Misencik, P. J. (2014). The original American spies: Seven covert agents of the Revolutionary War. McFarland.

Mulvenon, J. (2018). The rise of Chinese military intelligence. Rand Corporation.

Posner, G. (2005). Why America slept: The failure to prevent 9/11. Random House.

Powers, T. (2004). Intelligence wars: American secret history from Hitler to Al-Qaeda. New York Review Books.

Prados, J. (2006). Safe for democracy: The secret wars of the CIA. Ivan R. Dee.

Rid, T. (2020). Active measures: The secret history of disinformation and political warfare. Farrar, Straus and Giroux.

Richelson, J. T. (1997). A century of spies: Intelligence in the twentieth century. Oxford University Press.

Richelson, J. T. (2007). Spying on the bomb: American nuclear intelligence from Nazi Germany to Iran and North Korea. W.W. Norton & Company.

Rose, A. (2006). Washington's spies: The story of America's first spy ring. Bantam.

Schroeder, J. H. (1996). Mr. Polk's War: American opposition and dissent, 1846–1848. University of Wisconsin Press.

Smith, B. (2003). American espionage and the Cold War: Building a US intelligence system. University of Michigan Press.

Thompson, E. A. (1954). Albert J. Myer, founder of the Signal Corps: A brief biography. Signal Corps Association.

Thompson, W. (1999). Secret history: The CIA's classified account of its operations in Guatemala, 1952–1954. Stanford University Press.

Tidd, T. (2008). Intelligence in the early republic. Historical Intelligence Collection, Office of Strategic Services.

Troy, T. (1981). Donovan and the CIA: A history of the establishment of the Central Intelligence Agency. University Press of Kentucky.

Warner, M. (2002). The origins of US counterintelligence. Central Intelligence Agency, Center for the Study of Intelligence.

Warner, M. (2002). The rise and fall of intelligence: An international security history. Georgetown University Press.

Wirtz, J. J. (2006). "Responding to surprise attacks: New challenges in a globalized world." In R. Z. George & J. B. Bruce (Eds.), Analyzing intelligence: Origins, obstacles, and innovations. Georgetown University Press.

Zegart, A. (2007). Spying blind: The CIA, the FBI, and the origins of 9/11. Princeton University Press.

ABD DIŞ POLİTİKASINDA BÜYÜK (GRAND) STRATEJİ VE ENERJİ POLİTİKALARI

Sina Kısacık

Özet

2000'li yılların başına kadar özellikle petrol ve doğal gaz kaynaklarının dış alımına büyük ölçüde bağımlı olarak dünyanın önde gelen enerji üreticileri ile yakın ilişkiler geliştiren Washington, 2010'lu yıllara doğru ülke içerisinde hidrolik çatlatma yöntemi neticesinde çok yüksek miktarlarda kaya petrolü ve kaya gazı bulmuştur. Adı geçen kaynakların devreye alınmasıyla ülke içerisindeki enerji güvenliği dikkat çekici ölçüde tesis eden ABD, yine bu çerçevede enerji kaynaklarının ithalinde dışa bağımlılığı keskin bir biçimde azaltmayı başarabilmiştir. ABD, 1990'lı yılların başında Sovyetler Birliği'nin dağılmasından bağımsızlıklarını elde eden ve zengin hidrokarbon kaynaklarına sahip Azerbaycan, Türkmenistan ve Kazakistan'ın bu rezervlerini Rusya-İran Blokunca oluşturulmaya çalışılan Kuzey-Güney Enerji Koridoru'nu devre dışı bırakarak Türkiye-Gürcistan ikilisi üzerinden Avrupa piyasalarına aktarmayı tasarlayan Doğu-Batı Enerji Koridoru'nun faaliyete geçirilmesini öncelemiştir. Adı geçen minvalde Bakü'nün petrol ve doğal gaz kaynaklarının ticarileştirilmesi bağlamında Bakü-Tiflis-Ceyhan, Bakü-Tiflis-Erzurum ve Güney Gaz Koridoru'nda başarı sağlayabilmiştir. Bu ABD'nin bu alanda Trans-Hazar'ın yanı sıra Nabucco Gaz Taşıma Hatlarının devreye alınması konusunda tecrübe ettiği büyük başarısızlıkları da bulunmaktadır. Avrupa'ya doğal gaz taşımacılığı bağlamında Rusya'nın egemen konumunu daha da güçlendireceği Avro-Atlantik Blok tarafından vurgulanan Türk Akımı, Kuzey Akım 1-2 gaz taşımacılık girişimleri hâlihazırda faalken Kuzey Akım 2 Gaz Taşımacılık Sistemi, Rusya'nın 2022 senesinde Ukrayna'ya düzenlediği Özel Askerî Operasyonu'nun ardından tüm izin süreçleri tamamlanmasına rağmen ABD-Avrupa ikilisinin telkinleriyle Berlin tarafından askıya alınmıştır. Bahse konu projenin sekteye uğramasıyla ilgili olarak Moskova ve Washington arasında karşılıklı suçlamaların yaşandığı bir dönem tecrübe edilmektedir. ABD, Doğu Akdeniz özelinde İsrail'in güvenliğini sağlamayı ve Türkiye'nin faaliyetlerini kontrol altında tutmayı amaçlayan ABD, bölgenin enerji kaynakları bağlamında hem şirketleri hem de Doğu Akdeniz Doğal Gaz Forumu gibi girişimlere katkı koymak suretiyle etkili olmaya çalışmaktadır. Yukarıda çizilen çerçeve doğrultusunda bu kitap bölümünde ABD'nin güncel Grand Stratejisi bağlamında enerji güvenliği politikaları ele alınmaya çalışılacaktır.

Kısacık, Sina, "Chapter 14: Understanding the 21st Century's Specific Eurasian Regional Security and Energy Security Parameters in the Turkish-American Relationship: A Case Study on South Caucasus and Central Asia", içinde *Historical Examinations and Current Issues in Turkish-American Relations*, Editörler: Hüseyin Işıksal and Ozan Örmeci, Sayfa: 347-378, Peter Lang, Berlin, 2020.

Ateşoğlu Güney, N., Korkmaz, V. (2021). "A New Alliance Axis in the Eastern Mediterranean Cold War: What the Abraham Accords Mean for Mediterranean Geopolitics and Turkey", *Insight Turkey*, Vol. 23, No. 1, pp. 61-76, DOI: 10.25253/99.2021231.6, Erişim Adresi: https://www.insightturkey.com/file/1330/a-new-alliance-axis-in-the-eastern-mediterranean-cold-war-what-the-abraham-accords-mean-for-mediterranean-geopolitics-and-turkey, (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2024).

Yergin, D. (2022). *Yeni Harita: Enerji, İklim ve Uluslar Çatışması,* Çeviren: Oya Özaltın, İstanbul, Nora Kitap.

KAYNAKÇA

Al Jazeera (2024). "Russia's Lavrov says 'clear' that US ordered 2022 Nord Stream blasts", 19 Ağustos 2024, Erişim Adresi: https://www.aljazeera.com/news/2024/8/19/russias-lavrov-says-clear-that-us-ordered-2022-nord-stream-blasts, (Erişim Tarihi: 10 Ekim 2024).

Anatolian Agency (AA) Energy Terminal (2023). "Russia accuses US of attempts 'to put brakes' on int'l Nord Stream probe", 29 Mart 2023, Erişim Adresi: https://www.aa.com.tr/en/energy/world/russia-accuses-us-of-attempts-to-put-brakes-on-intl-nord-stream-probe/37820, (Erişim Tarihi: 10 Ekim 2024).

Argyri, L. (2022). "Greek lobby succeeds in US efforts", *Ekathimerini*, 18 Temmuz 2022, Erişim Adresi: https://www.ekathimerini.com/news/1189218/greek-lobby-succeeds-in-us-efforts/, (Erişim Tarihi: 26 Ekim 2024).

Ateşoğlu Güney, N., Korkmaz, V. (2021). "A New Alliance Axis in the Eastern Mediterranean Cold War: What the Abraham Accords Mean for Mediterranean Geopolitics and Turkey", *Insight Turkey*, Vol. 23, No. 1, pp. 61-76, DOI: 10.25253/99.2021231.6, Erişim Adresi: https://www.insightturkey.com/file/1330/a-new-alliance-axis-in-the-eastern-mediterranean-cold-war-what-the-abraham-accords-mean-for-mediterranean-geopolitics-and-turkey, (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2024).

Aydintasbas, Asli (2024). "It's Time for America and Turkey to Reconcile: Washington and Ankara Cannot Afford to Remain Estranged", *Foreign Affairs*, 6 Haziran 2024, Erişim Adresi: https://www.foreignaffairs.com/united-states/its-time-america-and-turkey-reconcile, (Erişim Tarihi: 26 Ekim 2024).

Carassava, A. (2021). "Greece, Israel Seal $1.6 Billion Defense Deal", *Voice of America*, 8 Ocak 2021, Erişim Adresi: https://www.voanews.com/a/europe_greece-israel-seal-16-billion-defense-deal/6200479.html, (Erişim Tarihi: 26 Ekim 2024).

Caşın, M. H. & Kısacık, S. (2018). *Avrupa Birliği Enerji Hukuku ve Güvenlik Algılamaları,* İstanbul: Çağlayan Kitap & Yayıncılık & Eğitim.

Dilek, E. (2022). "Sovereignty Disputes and Resource Discoveries in the Eastern Mediterranean: A Conflict Analysis Perspective", *Journal of Middle East Perspectives*, 1(2): 133-155.

Kardaş, Ş. (2020). "Understanding Turkey's Coercive Diplomacy", *German Marshall Fund of the United States Insight on Turkey*, 13 Ağustos 2020, Erişim Adresi: https://www.gmfus.org/news/understanding-turkeys-coercive-diplomacy, (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2024).

Kavuncu, S. (2022). "Soğuk Savaş Dönemi ABD Dış Politikasında Orta Doğu", içinde *Orta Doğu Jeopolitiği (Middle East Geopolitics),* Hasret Çomak, Burak Şakir Şeker, Mehlika Özlem Ultan (ed.), Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 3-10.

Kısacık, S. (2020). "Chapter 14: Understanding the 21st Century's Specific Eurasian Regional Security and Energy Security Parameters in the Turkish-American Relationship: A Case Study on South Caucasus and Central Asia", içinde *Historical Examinations and Current Issues in Turkish-American Relations*, Hüseyin Işıksal, Ozan Örmeci (ed.), Peter Lang, Berlin, 2020, 347-378.

Kısacık, S. & Avcı, T. (2015). "An Assessment of the Pipeline Project for the Transportation of Caspian Basin Hydrocarbons within the Context of Energy Strategies of the United States, the Russian Federation, and Turkey", içinde *Turkish Foreign Policy in the New Millenium*, Hüseyin Işıksal & Ozan Örmeci (ed.) Berlin, Peter Lang, 463-502.

Kısacık, S. & Yorulmaz, M. (2024). "Çin'in Enerji Güvenliği Stratejisinde Aktör Olarak Devletin Rolü: ABD ve Hindistan Bağlamında Karşılaştırma", içinde *10. International European Congress on Advanced Studies in Basic Sciences*, 26-28 July 2024 Amsterdam, Netherlands Full Texts Book, Eglentina Dervishi & Mehtap Demir (ed.), ISBN: 978-625-367-799-2, 980-999.

McDougall, K., & Reisinger, S.H. (2020). "Update on US sanctions in respect of Nord Stream 2 and TurkStream pipelines", *Norton Rose Fulbright*, 6 Kasım 2020, Erişim Adresi: https://www.nortonrosefulbright.com/en/knowledge/publications/542bab55/us-house-approves-nord-stream-2-and-turkstream-sanctions-adoption-appears-likely, (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2024).

Muradov, M. (2024). "Unblocking the Caspian route for Turkmen gas", *Commonspace EU*, 23 Ocak 2024, Erişim Adresi: https://www.commonspace.eu/analysis/unblocking-caspian-route-turkmen-gas (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2024).

O'Byrne, D. (2024). "Azerbaijan, US to cooperate on support for Southern Gas Corridor expansion", *S&P Global*, 21 Şubat 2024, Erişim Adresi: https://www.spglobal.com/commodityinsights/en/market-insights/latest-news/natural-gas/022124-azerbaijan-us-to-cooperate-on-support-for-southern-gas-corridor-expansion, (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2024).

O'Byrne, D. (2022). "Caspian cul-de-sac: How Europe failed to diversify its gas supply", *Eurasianet*, 17 Ağustos 2022, Erişim Adresi: https://eurasianet.org/caspian-cul-de-sac-how-europe-failed-to-diversify-its-gas-supply, (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2024).

Oğultürk, M. C. (2020). "Central Asian States' Relations with U.S. (1991-2020)", içinde *The Changing Perspectives of Central Asia in the 21st Century*, Murat Yorulmaz ve Serdar Yılmaz (ed.), İstanbul, Kriter Yayınevi,189-210.

Öcal, H. (2024). "How could Bidenism reconcile with 'indispensable ally Türkiye'?", *Daily Sabah*, 25 Şubat 2024, Erişim Adresi: https://www.dailysabah.com/opinion/columns/how-could-bidenism-reconcile-with-indispensable-ally-turkiye, (Erişim Tarihi: 26 Ekim 2024).

Özdemir, G. S. (2021). "Kuzey Amerika Ülkelerinin Enerji Rezerv ve Kaynakları", içinde *Dünya Enerji Trendleri: Rezervler, Kaynaklar ve Politikalar,* Kemal İnat & Büşra Zeynep Özdemir Daşcıoğlu (ed.), İstanbul: SETA Kitapları 76, 79-109.

Pirani, S. (2018). "Let's not exaggerate: Southern Gas Corridor prospects to 2030", *Oxford Institute for Energy Studies OIES PAPER: NG 135*, July 2018, Erişim Adresi: https://doi.org/10.26889/9781784671167, https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2018/07/Lets-not-exaggerate-Southern-Gas-Corridor-prospects-to-2030-NG-135.pdf, (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2024).

Pressman, J. (2018). "6. Understanding the US-Israeli Alliance." içinde *US Foreign Policy in the Middle East: From American Missionaries to the Islamic State,* Geoffrey F. Gresh & Tugrul Keskin (ed.), New York, Routledge, 105-117.

Raimondi, P. P. (2022). "Eastern Mediterranean Energy Resources between Energy Security and Energy Transition: A Regional Perspective", *Istituto Affari Internazionali IAI PAPERS 22 | 11* - MAY 2022, Erişim Adresi: https://www.iai.it/sites/default/files/iaip2211.pdf, (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2024).

Raszewski, S. (2022). "When one door closes, another opens: How the failure of the Turkey - Austria natural gas pipeline project has led to recovery, resilience and scalability of successor Projects", *Energy Policy*, Vol. 167, Erişim Adresi: https://doi.org/10.1016/j.enpol.2022.112978, (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2024).

Rubin, M. (2022). "Biden Should Kill TurkStream to Promote Transatlantic Energy Security", *American Enterprise Institute (AEI) Op-Ed*, 30 Eylül 2022, Erişim Adresi: https://www.aei.org/op-eds/biden-should-kill-turkstream-to-promote-transatlantic-energy-security/, (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2024).

Schislyaevaa, E., Evgrafovaa, I., Butakovaa, N., & Mishalchenko, Y. (2022). "The EU – Russia-Turkey energy triangle: legal and economic conditions of gas transportation via the TurkStream pipeline", *Transportation Research Procedia* 63 (2022): 1984–1990.

Skalamera, M. (2018). "Revisiting the Nabucco Debacle: Myths and Realities", *Problems of Post-Communism*, 65 (1): 18–36, DOI: 10.1080/10758216.2016.1188015.

Stevenson, P. (2023). "Collaboration Key to Unlocking Vast East Mediterranean Gas Potential", *The Arab Gulf States Institute in Washington*, 17 Temmuz 2023, Erişim Adresi: https://agsiw.org/collaboration-key-to-unlocking-vast-east-mediterranean-gas-potential/, (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2024).

Traufetter, G. (2022). "German Government Halts Certification of Nord Stream 2 Gas Pipeline", *Spiegel International*, 22 Şubat 2022, Erişim Adresi: https://www.spiegel.de/international/europe/german-government-halts-certification-of-nord-stream-2-gas-pipeline-a-c2b987d1-2bb1-4ee5-b6e2-ad98b812a4a6, (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2024).

Trinita Dei Monti Think Tank (2023). "The EMGF and Natural Gas in the Eastern Mediterranean", 28 Şubat 2023, Erişim Adresi: https://trinitamonti.org/2023/02/28/the-emgf-and-natural-gas-in-the-eastern-mediterranean/, (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2024).

Weise, Z. (2022). "Germany shelves Nord Stream 2 pipeline", *Politico*, 22 Şubat 2022, Erişim Adresi: https://www.politico.eu/article/germany-to-stop-nord-stream-2/, (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2024).

Volterra Fietta (2020). US sanctions on Nord Stream 2 and TurkStream pipeline Projects, 25 Şubat 2020, Erişim Adresi: https://volterrafietta.com/archives/4450, (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2024).

Xu, C. (2024). "EIA: annual US shale gas production may decline for the first time since 2000", *Oil & Gas Journal: General Interest/ Economics & Markets*, 24 Ekim 2024, Erişim Adresi: https://www.ogj.com/general-interest/economics-markets/article/55238135/eia-annual-us-shale-gas-production-may-decline-for-the-first-time-since-2000?o_eid=8321F7723501B2C&oly_enc_id=8321F7723501B2C&rdx.ident[pull]=omeda|8321F7723501B2C&utm_campaign=CPS241021070&utm_medium=email&utm_source=OGJ+Daily, (Erişim Tarihi: 25 Ekim 2024).

Yeğin, M. (2022). "United States Policy in the Eastern Mediterranean", *Comparative Southeast European Studies,* 70(3): 439–461, Erişim Adresi: https://doi.org/10.1515/soeu-2022-0030, (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2024).

Yergin, D. (2022). *Yeni Harita: Enerji, İklim ve Uluslar Çatışması,* Çeviren: Oya Özaltın, İstanbul, Nora Kitap.

Yorulmaz, M. & Kısacık, S. & Genç, A. (2024). "Amerika Birleşik Devletleri-Rusya Federasyonu İlişkilerinde Güvenlik ve Enerji Güvenliği İkilemi", *UPA Strategic Affairs*, 5 (1): 68-101, Erişim Adresi: Https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Download/Article-File/3769107, (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2024).

ABD DIŞ POLİTİKASINDA BÜYÜK (GRAND) STRATEJİ VE LİBERAL DEĞERLER İLE SOSYOKÜLTÜREL YAPI

Mesut Şöhret

Özet

ABD dış politikasında sosyokültürel yapı, ABD hükûmetlerinin ve toplumunun uluslararası ilişkilerdeki duruşunu, stratejilerini ve karar alma süreçlerini etkileyen önemli bir faktördür. Bu yapı, çeşitli kültürel, sosyal ve ideolojik bileşenlerden oluşmaktadır. ABD'nin dış politika faaliyetleri, sadece kendi ulusal çıkarları doğrultusunda değil aynı zamanda küresel dinamiklerle etkileşim içinde şekillenmektedir. ABD dış politikası, sosyokültürel yapıdan önemli ölçüde etkilenmektedir. Bu etki, ABD'nin siyasi kültürü, değerlere dayalı politikası ve dış politikasını şekillendiren kültürel temellerle türetilmiştir. Amerikan siyasi kültürü, dış politika kararlarında belirleyici bir rol oynar ve bu kültürel değerler, uluslararası ilişkilerdeki davranışlarını da yönlendirmektedir. Esas itibarıyla Grand strateji, devletlerin uzun vadeli hedeflerini belirleme ve bu hedeflere ulaşmak için koordineli bir şekilde hareket etme sürecidir. Her devletin, bağımsızlığını koruma, güvenliği sağlama, ekonomik refahı artırma ve ulusal çıkarlarını temsil etme gibi temel amaçları vardır. Söz konusu bu amaçlar, grand stratejinin temelini oluşturan unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışmada ABD'nin sosyokültürel yapısının ülkenin dış politika yapım süreci ve Grand Stratejisi üzerindeki etkileri incelenmektedir. Bu kapsamda ABD'nin sosyokültürel yapısına etki eden liberal değerler, demokrasi ve özgürlük gibi kavramların hem iç politika hem de dış politikada Amerikan siyasetini nasıl etkilediği ortaya konulmaktadır. Bunun yanında ABD toplumunun çok etnikli ve çok kültürlü yapısının dış politika üzerinde ne tür etkilerinin olduğu analiz edilmektedir.

GİRİŞ

Sosyokültürel faktörler ve davranışlar uluslararası arasındaki dış politikanın uygulanmasını şekillendirmiş ve yüzyıllardır uluslararası ilişkiler ve dış politika disiplinlerine katkıda bulunmuştur; bu sayede din, ideoloji ve dil -kültürel faktörler olarak- bireyler, gruplar ve uluslar arasındaki etki-

KAYNAKÇA

Abuşoğlu, M.Ç. (2022). On Grand Strategy: A Conceptual Study and International Relations, *Journal of Anadolu Strategy*, 4 (2), 69 – 82.

American Values and Assumptions, (2024). https://www.up.edu/iss/advising-services/american-values.html

Aras, F. Ç., & Yürük, E., (2023). Hindistan ve Sovyetler Birliği Arasındaki İlişkiler: 20. Yüzyılın Dinamikleri ve Değişen Jeopolitik Bağlam. *International Congress on Scientific Research and Recent Trends-XII* (ss.1777-1785). Ankara, Türkiye.

Bouchet, N. (2013). The Democracy Tradition in U.S. Foreign Policy and the Obama Presidency. *International Affairs*, 89 (1), 31–51.

Brancati, D. (2014). The Determinants of U.S. Public Opinion towards Democracy Promotion, Political Behavior, 36(4), 705-730.

Britannica, T. Editors of Encyclopaedia (2024). Black Lives Matter. Encyclopedia Britannica. https://www.britannica.com/topic/Black-Lives-Matter

Brown, M. et all, (1996). Debating the Democratic Peace. Cambridge, MA: MIT Press,

Bouchet, N. (2013). The Democracy Tradition in U.S. Foreign Policy and the Obama Presidency. International Affairs, 89(1), 31–51.

Buckel, Chad (2021). American policymakers must revisit some of their most basic grand strategic assumptions, especially the ones it makes about itself, https://thestrategybridge.org/the-bridge/2021/6/24/validating-americas-core-values-and-vital-interests (29.09.2024).

Çakır, M.F. (2021). Amerikan Dış Politikasında Bir Süreklilik Unsuru: Liberal Değerlerin Yayılması ve Savunulması, ADAM AKADEMİ Sosyal Bilimler Dergisi, 11(2), 125-147, DOI: 10.31679/adamakademi.996977

CATO Institute, (2019). Public Opinion and U.S. Foreign Policy, https://www.cato.org/publications/publications/public-opinion-us-foreign-policy (23.09.2024).

Cesran, (2018). The Role of Public Opinion in Foreign Policy, https://cesran.org/the-role-of-public-opinion-in-foreign-policy.html (23.09.2024).

Chivvis, C. vd. (2024). Strategic Change in U.S. Foreign Policy, Washington D.C., Carnegie Endowment for International Peace

Daalder, I. H. and Lindsay, J. M. (2003). The Globalization of Politics: American Foreign Policy for a New Century, https://www.brookings.edu/articles/the-globalization-of-politics-american-foreign-policy-for-a-new-century/ (27.09.2024).

Dunne, M. (2000). U.S. Foreign Relations in the Twentieth Century: From World Power To Global Hegemony. International Affairs, 76 (1), pp. 25-40.

Eyadat, Z., & Mahafza, M. (2010). Culture and Foreign Policy: American Foreign Policy Post 9/11. Il Politico, 75(2 (224), 163–177. http://www.jstor.org/stable/24006514

Glaser, D. (2006). Does Hypocrisy Matter? The Case of U.S. Foreign Policy. Review of International Studies, 32 (2), 251-268.

Fukuyama, F. (1989). The End of History? The National Interest, 16, 3–18. http://www.jstor.org/stable/24027184

Hayes, J. (2009)."Identity and Securitization in the Democratic Peace: The United States and the Divergence of Response to India and Iran's Nuclear Programs." International Studies Quarterly, Vol. 53, No. 4: 977–999. http://dx.doi.org/10.1111/j.1468-2478.2009.00565x

Holmes, K. R. (2020). Why American Exceptionalism Is Different From Other Countries'"Nationalisms",https://www.heritage.org/american-founders/commentary/why-american-exceptionalism-different-other-countries-nationalisms (23.09.2024).

Hooker, Jr. R.D. (2016). American Grand Strategy, (Eds) Hooker, Jr. R.D, Charting A Course: Strategic Choices for a New Administration, Washington DC: National Defense University Press

Hussain, Z. Z. (2011). The effect of domestic politics on foreign policy decision making, E-International Relations, s.4, https://www.e-ir.info/2011/02/07/the-effect-of-domestic-politics-on-foreign-policy-decision-making/

Ikenberry G. J. (2011). Liberal Leviathan: The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order. Princeton & Oxford: Princeton University Press.

Karaalp, H., ve Okuduci, İ. (2021). ABD'nin 18 Yıl Önce 'Demokrasi Ve İstikrar' Vaadiyle Başlattığı Irak İşgalinden Geriye Yıkım, Kan ve Kaos Kaldı, (19.03.2021) https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abdnin-18-yil-once-demokrasi-ve-istikrar-vaadiyle-baslattigi-irak-isgalinden-geriye-yikim-kan-ve-kaos-kaldi/2181544#! (22.09.2024)

Kachkachishvili, D. (2023). Özgür dünya, Rus saldırganlığını durdurmak için gereken her şeye sahip, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ukrayna-devlet-baskani-zelenskiy-ozgur-dunya-rus-saldirganligini-durdurmak-icin-gereken-her-seye-sahip/2784567# (21.09.2024)

Kissinger, H. (1969). American Foreign Policy: Three Essays, Norton: New York.

Krasner, S. D. (2010). An Orienting Principle for Foreign Policy. Policy Review, (163), 3–12.

Kupchan, C. A. (2003). The End of the American Era U.S. Foreign Policy and The Geopolitics Of The Twenty-First Century. The USA: Vintage Books.

Liland, F. (1993). Culture and Foreign Policy: An Introduction to Approaches and Theory, IFS Info Institute for forsvarstudier, No.1

Jentleson, B. W. (2014). American Foreign Policy: The Dynamics of Choice in the 21st Century, New York: W.W. Norton & Company, s. 8-18.

Johnson, Richard, (2021). US foreign policy: domestic roots and international impact, Bristol: Bristol University Press.

Karakaya, İ. (2023) "Us Transatlantic Policies and Us-Eu Transatlantic Relations From A Historical, Political, Economic and Socio-Cultural Perspective", İmgelem, C. 7, Sayı 12, s.73-92.

Layne, C. (2006). The Peace of Illusions: American Grand Strategy from 1940 to the Present. Ithaca, NY: Cornell University Press.

Lynn-Jones, S. M. (1998). Why the United States Should Spread Democracy. Amerika Birleşik Devletleri: Belfer Center for Science and International Affairs, John F. Kennedy School of Government, Harvard University.

Murray, W. (2011). Thoughts on Grand Strategy. W. Murray, R. H. Sinnreich ve J. Lacey (Ed.), The Shaping of Grand Strategy Policy, Diplomacy and War içinde (ss. 1–33). The USA: Cambridge University Press.

Nye, J. (2004a). Soft Power: The Means to Succeed in World Politics, New York: Public Affairs.

Joseph J. S. (2004b) "Soft Power and American Foreign Policy," Political Science Quarterly, Vol. 119, No. 2, pp. 255–270, https://www.jstor.org/stable/20202345.

Nye, J. S. (2008). Public Diplomacy and Soft Power. The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 616, 94–109. http://www.jstor.org/stable/25097996

Nye, J. S. (2023). American Exceptionalism in 2024, https://www.project-syndicate.org/commentary/american-exceptionalism-three-flavors-some-more-palatable-by-joseph-s-nye-2023-12

Owen, J. M. (2000). Liberal Peace, Liberal War: American Politics and International Security. Ithaca, NY: Cornell University Press.

Owen, J. M. (2002). The Foreign Imposition of Domestic Institutions. International Organization, 56 (2), pp. 375–409. http://www.jstor.org/stable/3078609

Oyserman, D., & Lee, S. W. S. (2008). Does culture influence what and how we think? Effects of priming individualism and collectivism, Psychological Bulletin, 134 (2), pp.311-342

Rakipoğlu, M. (2024). Gazze İçin Ayağa Kalkmak: ABD Üniversitelerindeki İsrail Karşıtı Protestolar ve Siyasi Yansımaları, Kriter Dergisi, Cilt 9, Sayı 91. https://kriterdergi.com/dis-politika/gazze-icin-ayaga-kalkmak-abd-universitelerindeki-israil-karsiti-protestolar-ve-siyasi-yansimalari (22.09.2024)

Ruggie, J. G. (1997). The Past as Prologue? International Security, 21 (4), 89-125.

Savacı, S. (2020). Trump yoksulların desteğini hâlâ nasıl alıyor?, https://haber.sol.org.tr/gelenek/trump-yoksullarin-destegini-hala-nasil-aliyor-7615 (26.09.2024)

Schultz, K. (2001). Democracy and Coercive Diplomacy. Vol. 76. New York: Cambridge University Press, ss. 57-83, http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511491658

Sergunin, A., & Karabeshkin, L. A. (2015). Understanding Russia's Soft Power Strategy. Politics, 35, 347 - 363.

Shambaugh, D. (2015). China's Soft-Power Push. Foreign Affairs, 94, 99-108.

Smith, T. (1994). America's Mission: The United States and the Worldwide Struggle for Democracy in the Twentieth Century. Princeton University Press. Princeton, NJ.

Solomon, T. (2014). The affective underpinnings of soft power. European Journal of International Relations, 20, 720 - 741.

Starobin, P. (2019). Indispensable Nation Nostalgia. American Affairs Journal, https://americanaffairsjournal.org/2019/08/indispensable-nation-nostalgia/ (23.09.2024).

Sümer, G. (2008). "Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış PolitikKültürü", Uluslararası İlişkiler, Cilt 5, Sayı 19 ss. 119-144.

The Texas Orator, (2023). Individualism's Role in America, https://thetexasorator.com/2023/12/10/individualisms-role-in-america/ (23.09.2024).

Thompson, J. A. (2010). Wilsonianism: the Dynamics of a Conflicted Concept. International Affairs, 86(1), 27-48.

Triandis, H. (2001). Individualism-collectivism and personality, Journal of Personality, 69 (6), 907-924, DOI: 10.1111/1467-6494.696169

Volle, A. (2023). *American exceptionalism*. *Encyclopedia Britannica*. https://www.britannica.com/topic/American-exceptionalism (23.09.2024).

Walt, S. M (2018). How (and How Not) to Talk About the Israel Lobby, https://foreignpolicy.com/2019/02/15/how-and-how-not-to-talk-about-the-israel-lobby/ (28.09.2024).

Waltz, K. N. (1979). Theory of International Politics. The USA: Addison-Wesley Publishing

Wilson, E. J. (2008). Hard Power, Soft Power, Smart Power. The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 616, 110 - 124.

Yürük, E. (2023). "İngiltere'nin Afganistan Politikası: İmparatorlukların Mezarında Güneşi Batmayan İmparatorluğun Güç Mücadelesi," (Ed. İskender Karakaya ve Yılmaz Ulvi Uzun). Afganistan: Tarih, Sosyokültürel Yapı, Ekonomi ve Dış Politika, Nobel Bilimsel Yayıncılık: Ankara, ss. 337-356.

ABD DIŞ POLİTİKASINDA BÜYÜK (GRAND) STRATEJİ VE YENİ GÜVENLİK TEHDİTLERİ BAĞLAMINDA BİYOGÜVENLİK, GIDA GÜVENSİZLİĞİ VE PANDEMİLER

Zerrin Ayşe Öztürk

Özet

Bu makale, ABD dış politikasındaki Büyük Stratejinin evrimini yeni güvenlik tehditleri çerçevesinde incelemektedir. Küresel güvenlik, yalnızca geleneksel askerî stratejilerle değil biyogüvenlik, gıda güvensizliği ve pandemiler gibi yeni tehditlerle de şekillenmektedir. COVID-19 pandemisi, biyolojik tehditler ve küresel sağlık krizlerinin, ulusal güvenlik stratejilerinin önemli bir parçası hâline gelmesine yol açmıştır. ABD, pandemilere karşı küresel mücadelede liderlik rolünü üstlenerek sağlık güvenliğini artırmayı ve uluslararası iş birliğini teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Biyogüvenlik, özellikle biyolojik silahlar ve hastalıkların yayılma risklerinin yönetilmesi açısından öncelikli bir alan olarak belirlenmiştir. Ayrıca gıda güvensizliği, iklim değişikliği ve küresel ticaretin etkisiyle daha karmaşık hâle gelen bir güvenlik meselesi olarak öne çıkmaktadır. ABD, küresel gıda güvenliğini sağlamak için sürdürülebilir tarım ve eşitlikçi çözümler geliştirmeyi hedeflemektedir. Sonuç olarak, ABD'nin Büyük Stratejisi, geleneksel güvenlik tehditlerinin ötesine geçerek biyogüvenlik ve gıda güvensizliği gibi küresel sorunlarla mücadeleyi içermekte ve küresel güvenliğin sağlanmasında çok boyutlu bir yaklaşım benimsemektedir.

GİRİŞ

Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Büyük Stratejisi, tarihsel olarak jeopolitik konumu, ekonomik gücü ve küresel çıkarları doğrultusunda şekillenmiş olup liberal demokratik değerleri destekleyen bir güç dengesi sağlama, açık ticaret yollarını koruma ve Amerikan güvenliği ve refahına uygun bir uluslararası düzeni teşvik etme üzerine odaklanmaktadır. Bu stratejinin temel özellikleri arasında potansiyel tehditleri caydırmak ve küresel sahnede Amerikan liderliğini sağlamak için askerî güç, diplomatik ittifaklar ve ekonomik etki gücüne bağlılık yer almaktadır. ABD, değişen jeopolitik dinamiklere uyum sağlamak için esnek bir yaklaşım benimserken

ÖNERİLEN OKUMALAR

Ağır, B.S. (2022). *Güvenlik Çalışmaları: Kuram, Kavram ve Eleştiri,* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Brauch, H. G. (2008). Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü, *Uluslararası İlişkiler,* 5(18), 1-47.

Karaaslan, H. & Demirel, M. (Der.) (2022). *Güncel Uluslararası Güvenlik Sorunları,* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Toktaş, Ş., Çifçi, O., Baygeldi, M.R., Beşgül, B., Dinçel, Y. & Öztürk, E. (2023). *21. Yüzyılın İlk Yarısında Yeni Güvenlik Tehditleri,* Ankara: Polis Akademisi Yayınları.

KAYNAKÇA

Annual Threat Assessment of the US Intelligence Community, (February 2023). https://www.odni.gov/files/ODNI/documents/assessments/ATA-2023-Unclassified-Report.pdf

Center for Security Policy, (November 2022). *Food Security is National Security,* https://centerforsecuritypolicy.org/wp-content/uploads/2022/11/Food-Security-Report-V1-1.pdf

Chair's Statement: Roadmap for Global Food Security - Call to Action, (May 2022). https://www.state.gov/chairs-statement-roadmap-for-global-food-security-call-to-action/

Global Health Council, (2023). *2023 Global Health Briefing Book,* https://globalhealth.org/programs/2023ghbb/

National Security Strategy of the United States of America, (October 2022). https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/10/Biden-Harris-Administrations-National-Security-Strategy-10.2022.pdf

National Security Strategy of the United States of America, (December 2017). https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/NSS2017.pdf?ver=CnFwURrw09pJ0q5EogFpwg%3d%3d

National Security Strategy of the United States of America, (January 2015). https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/NSS2015.pdf?ver=TJJ2QfM0McCqL-pNtKHtVQ%3d%3d

National Security Strategy of the United States of America, (May 2010). https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/NSS2010.pdf?ver=Zt7IeSPX2uNQt00_7wq6Hg%3d%3d

National Biodefense Strategy, (2018). https://www.phe.gov/Preparedness/legal/boards/nbsb/meetings/Documents/National-Biodefense-Strategy-508.pdf

National Biodefense Strategy and Implementation Plan for Countering Biological Threats, Enhancing Pandemic Preparedness, and Achieving Global Health Security, (October 2022). https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/10/National-Biodefense-Strategy-and-Implementation-Plan-Final.pdf

Walt, S.M. (1989). The Case for Finite Containment: Analyzing U.S. Grand Strategy, *International Security,* 14(1), 5-49.

ABD'NİN KURULUŞ DÖNEMİNDEN MONROE DOKTRİNİ'NE ABD BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ VE ABD DIŞ POLİTİKASI (1776-1823)

Muharrem Gürkaynak

Özet

Bu başlık altında Amerika Birleşik Devletleri'nin doğuşu, bağımsızlık süreci ve sonrasındaki dış politikası ile bu dönemdeki ABD-Avrupa ilişkileri incelenmektedir. Yaklaşık yarım yüzyılı kapsayan bu dönemin anlaşılması adına Amerika kıtasındaki rekabetçi Avrupa sömürgeciliği, Kuzey Amerika kolonilerinin kurulması, bu kolonilerin genel özellikleri ve ABD'yi oluşturacak olan kolonilerin diğerlerinden farklılıkları hatırlatılarak daha sonra ABD'nin bağımsızlık hareketi, bağımsızlık savaşı ve bağımsızlık sonrası benimsediği yalnızcılık politikasına kadar olan yaklaşık yarım asrı kapsayan dönemde ortaya koyduğu stratejisi ve dış politikası incelenmektedir. ABD ile İngiltere arasındaki savaş sanıldığı gibi bir bağımsızlık savaşı olarak ortaya çıkmamıştır. Temelinde Amerikalıların bireysel özgürlükleri ve refahlarını ön planda tutmayı tercih etmeleri nedeniyle İngiltere'nin Kuzey Amerika kolonilerine yönelik politikasına karşı çıkmaları ve İngiltere'nin kendi refahını sağlamaya yönelik koyduğu vergilere itiraz etmeleri yatmaktadır. Bu itiraz daha sonra Avrupalı devletlerin de desteği ve yardımıyla 1774'te bağımsızlık hareketine dönüşmüş ve 4 Temmuz 1776 günü bir bağımsızlık demeci yayınlanmış ve böylece bağımsızlık hareketi bağımsızlık savaşına evrilmiştir. Kolonilerin İngiltere'ye karşı çıkarlarını savunmak için başlattıkları mücadele, amacının çok ötesine evrilmiş ve ABD'nin bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur. Amerikalıların bu bağımsızlık savaşı, çok geniş bir alanda ve yıpratma savaşı şeklinde gerçekleştiği için 1783 yılına kadar devam etmiş ve İngiltere'nin hem kara ve hem de deniz savaşlarında mağlup olmasıyla sona ermiştir. Savaş sonunda İngiltere ABD'nin bağımsızlığını kabul etmek durumunda kalmıştır. Bağımsızlığın elde edilmesinden sonra 1787'de kabul edilen Anayasayla ABD federal devlet formu kazanmıştır. Bağımsızlık süreci boyunca İngiltere'ye karşı Fransa, İspanya ve Hollanda gibi Avrupalı devletlerle yakın ilişki ve iş birliği içinde olan ABD, bağımsızlığını kazandıktan sonra iç bütünlüğünü sağlama, ekonomik olarak güçlenme ve Avrupalı devletlerin birbirleriyle olan mücadelelerinden uzak durmaya çalışmıştır.

Fakat ittifak ilişkisinden kısa sürede vazgeçmişlerdir. Zira bu devletler kendi politika ve çıkarları doğrultusunda ABD'ye destek vermekte, onu kendi sorun alanlarına doğru çekmekteydiler. Bu nedenle deneyimli eski asker ve politikacı olan, ilk ABD Başkanı George Washington, 4 Mart 1797 günü görevinden ayrılırken bu durumu tespit ederek ABD'nin zarar görmemesi ve güçlenerek bağımsızlığını devam ettirebilmesi için ABD'nin, Avrupalı devletlerle ittifak antlaşmaları yapmaması gerektiğini tavsiye etmiştir (Erhan, 2001: 30). Bu tavsiye yaklaşık 27 yıl ve bu yıllarda yaşanan birçok iç ve dış sorun sonrasında, 2 Aralık 1823 tarihinde Başkan James Monroe tarafından dikkate alınarak doktrinleştirilmiştir. Bu tarihten sonra ABD yalnızcılık politikasını uygulayarak uzunca bir süre Avrupa diplomasisinden uzak kalmayı tercih etmiş, dikkatini yakın çevresine, özellikle de Güney Amerika'ya vermiştir.

İngiltere de Kuzeybatı Amerika'daki sömürge topraklarını elinde tutma konusunda ısrarcı olsaydı ABD ile aralarındaki çatışma ve düşmanlığın kalıcı olma ihtimali doğabilirdi. İngiltere bu riski göze almak istememiş ve ABD'yi ve bağımsızlığını erken kabullenmiştir (Nevins ve Commager, 2005: 106). Zaten ABD'nin doğal yürüyüşünün 13 koloninin mevcut topraklarının ötesinde kıtanın batısına, sahipsiz topraklara doğru olacağı belliydi ve öyle de olmuştur. Devam eden süreçte ABD ve Kanada batıya doğru yan yana kıtanın boş kısımlarına yayılmışlardır.

ÖNERİLEN OKUMALAR

ARMAOĞLU, F. (2003), *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

NEVINS, A ve COMMAGER, H. S. (2005), *ABD Tarihi*, (Çev. İNALCIK, H.) Ankara: Doğubatı Yayınları

TAUSCHER, S. (2019), Amerikan ve Fransız Devrimlerinde Sivil-Demokratik Ulus Devletin Ortaya Çıkışı, *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, 38(65), 437-442.

TOMAN, M. (2019), Amerikan Siyasi Düşüncesinin İdeolojik Kökeni Püritenizm'in Amerikan Devrimi'ne Etkisi, *History Studies International Journal of History*, 11(6), 2153-2188.

TUNÇEL, A. (2016), Amerikan Devrimi, *Doğu Batı*, 19(78), 113-136.

KAYNAKÇA

ALLISON, R. (2011), *The American Revolution: A Concise History*, New York: Oxford University Press.

ARMAOĞLU, F. (1988), *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.

ARMAOĞLU, F. (2003), *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

ATEŞ, T. (1982), *Siyasal Tarih (Ortaçağdan Ondokuzuncu Yüzyılın Sonlarına Dek) I*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları.

BİRECİKLİ, İ. B. (2011), Amerika'nın Kuruluşu ve ABD-Avrupa İlişkileri (1776-1876), *History Studies International Journal of History*, 3(Special Issue), 81-103.

BOYER, P. S. (2012), *American History: A Very Short Introduction*, New York: Oxford University Press.

BRAUDEL, F. (1993), *A History of Civilizations*, New York: Penguin Books.

ERHAN, Ç. (2001), *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

John Jay's Treaty, 1794–95 https://history.state.gov/milestones/1784-1800/jay-treaty (18.11.2024)

KROUT, J. A. (1971), *United States to 1877*, New York: Barnes and Noble Books.

NEVINS, A ve COMMAGER, H. S. (2005), *ABD Tarihi*, (Çev. İNALCIK, H.) Ankara: Doğubatı Yayınları.

RAMSAY, D. and COHEN, L. H. (1990), *The History of the American Revolution*, Indianapolis: Liberty Fund Press.

SANDER, O. (2012), *Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918'e*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

TANİLLİ, S. (2006), *Uygarlık Tarihi*, İstanbul: Alkım Yayınevi.

TAUSCHER, S. (2019), Amerikan ve Fransız Devrimlerinde Sivil-Demokratik Ulus Devletin Ortaya Çıkışı, *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, 38(65), 437-442.

TOMAN, M. (2019), Amerikan Siyasi Düşüncesinin İdeolojik Kökeni Püritenizm'in Amerikan Devrimi'ne Etkisi, *History Studies International Journal of History*, 11(6), 2153-2188.

TUNÇEL, A. (2016), Amerikan Devrimi, *Doğu Batı*, 19(78), 113-136.

VIOTTI, P. R. ve KAUPPI, M. V. (2014), *Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyaseti*, Ankara: Nobel Yayınları.

MONROE DOKTRİNİ'NDEN AMERİKAN İÇ SAVAŞI'NA ABD BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ VE DIŞ POLİTİKASI (1823-1865)

Serkan Gül

Özet

Amerikan tarihinin 19. yüzyıldaki büyük stratejisi, Batı Yarımküre'de hegemonya kurma ve bu etkisini genişletme hedefiyle şekillenmiştir. 1823'te ilan edilen Monroe Doktrini, ABD'nin Avrupa müdahalesine karşı çıkışını simgelerken Batı Yarımküre'deki Amerikan etkisini artırma amacını taşımıştır. Doktrin, ABD'yi kıtanın siyasi meselelerinde ana karar alıcı olarak konumlandırmış ve bu, Amerikan dış politikasının uzun süre devam eden bir ilkesi olmuştur. ABD'nin yayılmacı politikası ise Kader Manifestosu (*Manifest Destiny*) kavramıyla ifade edilmiştir. Bu kavram, ülkenin Kuzey Amerika'daki toprak genişlemesini ilahi bir misyon olarak tanımlamış, demokratik değerleri ve ekonomik refahı yayma ideolojisi etrafında şekillenmiştir. Bu ideoloji, Monroe Doktrini ile birlikte Batı Yarımküre'yi Amerikan hâkimiyetine ayıran bir stratejiyi ortaya koymuştur. Bu yayılmacı stratejinin en somut adımlarından birini Yerli Amerikan kabilelerinin yurtlarında edilmesini içeren 1830 tarihli Kızılderili İskânı Yasası (*Indian Removal Act*) oluşturmuştur. Bu yasaya dayanarak on binlerce Amerikan Yerlisi ata topraklarından sürülürken onların yerini Amerikalı yerleşimciler almıştır. Bu trajik dönem Amerikan tarihinde Gözyaşı Yolu (*Trail of Tears*) olarak adlandırılmıştır. Amerikan yayılmacılığının ve Kader Manifestosu'nun bir diğer örneğini 1846-1848 yıllarında gerçekleşen Meksika-Amerika Savaşı oluşturmuştur. Savaşın sonucunda ABD, geniş toprak kazanımları elde etmiş ve kıtadaki etkisini pekiştirmiştir. Bu genişleme, ABD'nin ekonomik büyüme ve jeopolitik üstünlük arayışının bir yansımasıdır. Amerikan İç Savaşı (1861-1865) ise ABD'nin iç konsolidasyonu ve kölelik meselesinin çözülmesi açısından kritik bir dönüm noktası olmuştur. Savaş, birliğin korunması ve köleliğin kaldırılması amacıyla verilmiş ve ABD'nin büyük stratejisinde önemli bir değişim yaratmıştır. İç Savaş sonrasında ABD, Monroe Doktrini'ni yeniden teyit etmiş ve Batı Yarımküre üzerindeki hâkimiyetini güçlendirmiştir. Bu süreç, ABD'nin kıta genelinde bir güç olarak yükselmesini ve demokratik ideallerini yayma iddiasını desteklemiştir.

KAYNAKÇA

Borneman, W. R. (2009). *Polk: The Man Who Transformed the Presidency and America*. Random House Trade Paperback.

Cave, A. A. (2003). Abuse of Power: Andrew Jackson and the Indian Removal Act of 1830. *The Historian, 65*(6), 1330–1353.

Ceaser, J. W. (2012). The Origins and Character of American Exceptionalism. *American Political Thought, 1*(1), 3–28.

Cohen, J. E. (1963). The Dred Scott Decision: Background and Implications. *Negro History Bulletin, 26*(4), 145–147, 155.

Dangerfield, G. (1965). *The Awakening of American Nationalism, 1815-1828*. New York: Harper & Row Publishers.

Davis, E. (2008). An Administrative Trail of Tears: Indian Removal. *The American Journal of Legal History, 50*(1), 49–100.

Ferris, N. B., & Current, R. N. (1991). Lincoln and Seward in Civil War Diplomacy: Their Relationship at the Outset Reexamined. *Journal of the Abraham Lincoln Association, 12*, 21–47.

Goldin, G. D. H. (1950). Causation of the War of 1812. *The Register of the Kentucky Historical Society, 48*(163), 107–120.

Gunderson, G. (1974). The Origin of the American Civil War. *The Journal of Economic History, 34*(4), 915–950.

Hendrickson, D. C. (2009). *Union, Nation, or Empire*. Kansas: University Press of Kansas.

Hixon, W. L. (2008). *The Myth of American Diplomacy*. Yale University Press.

Hopkins, A. G. (2018). *American Empire: A Global History*. Princeton: Princeton University Press.

Kerber, L. K. (1997). The Revolutionary Generation: Ideology, Politics, and Culture in the Early Republic. E. Foner (Ed.), *The New American History*. İçinde (31-60). Philadelphia: Temple University Press.

Merk, F. (1966). *Manifest Destiny and Mission in American History*. New York: Vintage Books.

Robertson, W. S. (1912). The Monroe Doctrine Abroad in 1823-24. *The American Political Science Review, 6*(4), 546–563.

Russel, G. (2000). John Quincy Adams. M. I. Urofsky (Ed.), *The American Presidents* içinde (72–81). New York: Garland Publishing.

Russel, R. R. (1963). The Issues in the Congressional Struggle over the Kansas-Nebraska Bill, 1854. *The Journal of Southern History, 29*(2), 187–210.

Saul, N. E. (1991). *Distant Friends: The United States and Russia, 1763-1867*. University Press of Kansas.

Thornton, R. (1984). Cherokee Population Losses during the Trail of Tears: A New Perspective and a New Estimate. *Ethnohistory, 31*(4), 289–300.

Wallace, A. F. C. (1993). *The Long, Bitter Trail*. New York: Hill and Wang.

Washington's Farewell. https://www.govinfo.gov/content/pkg/GPO-CDOC-106sdoc21/pdf/GPO-CDOC-106sdoc21.pdf 15.11.2024.

Zeitz, J. M. (2000). The Missouri Compromise Reconsidered: Antislavery Rhetoric and the Emergence of the Free Labor Synthesis. *Journal of the Early Republic, 20*(3), 447–485.

ABD İÇ SAVAŞI'NDAN ABD-İSPANYA SAVAŞI'NA KADAR ABD BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ VE ABD DIŞ POLİTİKASI (1865-1898)

Mehmet Erkin Kara

Özet

Bu bölümde Amerika Birleşik Devletleri'nin İç Savaşı yaşamasından ABD-İspanya Savaşı'na kadar (1865-1898) devam eden dönemde stratejisi ve dış politikası incelenmektedir. ABD'nin 1865'te Güney Konfederasyon Devletleri'ne karşı kazandığı İç Savaş Zaferi'nin ardından ulusal hükûmet güçlenmiştir. ABD, İç Savaşı (12 Nisan 1861-26 Mayıs 1865) yaşadıktan sonra yeni coğrafyalara ve yeni pazarlara doğru gelişimi son derece hızlı bir şekilde devam etmiştir. ABD, İç Savaş sonrasında teknoloji, toplum ve yönetim anlamında büyük değişimlerin yaşandığı 30 yıllık Yaldızlı Çağ (Gilded Age) (1866-1896) diye adlandırılan yeni bir döneme girmiştir. Bu dönemde ABD tarım toplumundan giderek sanayileşen ve kent kültürüne geçiş yaparken ekonomik, politik, diplomatik, sosyal değişiklikler derin olmuştur. Bu kapsamda yaşadığı İç Savaş'ın tamamlanması ve devam eden yıllarda İspanya İmparatorluğu'nu savaşta yenmesiyle Amerika Birleşik Devletleri'nin dünya çapında gücü önemli ölçüde artmıştır. Bu dönemde ABD Büyük (Grand) Stratejisi ve dış politikası yalnızcılıktan (izolasyonist) yayılmacılığa (expansionist) doğru bir geçiş yaşamıştır. Bu kapsamda 1865'lerden başlayan, 1880'ler ve 1890'lar boyunca devam eden zaman süreci Modern Amerika Birleşik Devletleri'nin dünya çapında güçlenmesinin başlangıcı sayılmaktadır.

GİRİŞ

İngiliz tarihçi B. H. Liddell Hart[1] tarafından geliştirilen, uluslararası kamuoyunda önem taşıyan Büyük (Grand) Strateji sınıflandırmasına göre komutanlar ve generaller devletin stratejisinin hazırlanmasından sorumluydu. Demokratik seçimle yönetime gelen devlet adamları ve politikacılar ise savaşı kazanmanın yanı sıra uygulanabilir ve uzun süreli bir barışı sağ-

[1] Sir Basil Henry Liddell Hart, (31 Ekim 1895- 29 Ocak 1970) İngiliz asker, stratejist, askerî teorisyen ve askerî tarihçidir.

ÖNERİLEN OKUMALAR

Acemoğlu, Daron, James A. Robinson (2012). Why nations fail: The origins of power, prosperity, and poverty. Crown Business Press. Prince George's County, Maryland, Amerika Birleşik Devletleri.

A. J. Angulo (2012), Empire and Education_ A History of Greed and Goodwill from the War of 1898 to the War on Terror-Palgrave Macmillan, Amerika Birleşik Devletleri.

Curtis, G., Fukuyama, F., Roberts, A., Schneider, P. A., Wright, K., & Fukuyama, F. (1997). Lecture I: The Great Disruption. F. Fukuyama (Ed.), Social Capital: Tanner Lectures on Human Values (C. 91, Sayı 6). The Johns Hopkins University Press. https://doi.org/10.1111/1468-2346.12193

Fareed Rafiq Zakaria. (1993). The Rise of a Great Power: National strength, State Structure and American Foreign Policy, 1865-1908, Harvard University Press, Amerika Birleşik Devletleri, 11, 12.

Harris, S. K. (2011). God's Arbiters. Oxford University Press, Milton Park, Abingdon-on-Thames, Oxfordshire, İngiltere.

Hillstrom Kevin, Hillstrom Laurie Collier (2000), American Civil War: Biographies Edition 1. 2 Volume Set (American Civil War Reference Library), UXL, 2000, ISBN 10: 078763820X / ISBN 13: 9780787638207,Used / Hardcover Seller: Booksavers of MD, Hagerstown, MD, Amerika Birleşik Devletleri.

Johnston, Louis; Williamson, Samuel H. (2023). "What Was the U.S. GDP Then?". MeasuringWorth. 30 Kasım 2023. United States Gross Domestic Product deflator figures follow the measuring Worth series, Cambridge, Massachusetts, Amerika Birleşik Devletleri.

Karakaya, İskender (2023). Us Transatlantic Policies and Us-Eu Transatlantic Relations From A Historical, Political, Economic and Socio-Cultural Perspective, İmgelem, C. 7, Sayı 12, s.73-92.

Lind, M. (2023). The American Way of Strategy. https://doi.org/10.1093/oso/9780195308372.003.0002, Massachusetts Teknoloji Enstitüsü, Cambridge, Massachusetts, Amerika Birleşik Devletleri,

Lowther, A. B. (2007). Americans And Asymmetric Conflict. Praeger Security International, Amerika Birleşik Devletleri.

KAYNAKÇA

Acemoğlu, Daron, &James A. Robinson (2012). Why nations fail: The origins of power, prosperity, and poverty. Crown Business Press. Prince George's County, Maryland, Amerika Birleşik Devletleri.

A. J. Angulo (2012), Empire and Education_ A History of Greed and Goodwill from the War of 1898 to the War on Terror-Palgrave Macmillan, Amerika Birleşik Devletleri, 2-15.

Art Robert (2003), A Grand Strategy for America, Ithaca: Cornell University Press, Amerika Birleşik Devletleri.

Carlisle Rodney P., (2009),Handbooks to life in America Volume 4, The Gilded Age : 1870 to 1900 (2009-04-01) Hardcover - Juvenile literaturePublisher: Facts on File, New York, Amerika Birleşik Devletleri.

Curtis, G., Fukuyama, F., Roberts, A., Schneider, P. A., Wright, K., & Fukuyama, F. (1997). Lecture I: The Great Disruption. Içinde F. Fukuyama (Ed.), Social Capital: Tanner Lectures on Human, 53- 56. Values (C. 91, Sayı 6). The Johns Hopkins University Press, Baltimore, Maryland, Amerika Birleşik Devletleri . https://doi.org/10.1111/1468-2346.12193

Elizabeth Borgwardt, (2021),Christopher McKnight Nichols,Katherine C. Epstein and Andrew Preston. Rethinking American Grand Strategy, Oxford University Press, İngiltere; xv + 483 pp. ISBN-13: 9780190695668, 8, 16, 501, 132).

Fareed Rafiq Zakaria. (1993). The Rise of a Great Power: National strength, State Structure and American Foreign Policy, 1865-1908. Içinde Harvard University. Harvard University, Amerika Birleşik Devletleri.

Greenwood Janette Thomas (2003) - The Gilded Age_ A History in Documents -Oxford University Press, Milton Park, Abingdon-on-Thames, Oxfordshire, İngiltere, 11, 31, 35.

Griffiths, M., O'Callaghan, T., & Roach, S. C. (2017). International Relations: The Key Concepts. Routledge, Milton Park, Abingdon-on-Thames, Oxfordshire, İngiltere. https://doi.org/10.4324/9780203934081

Harris, S. K. (2011). God's Arbiters. Oxford University Press, Milton Park, Abingdon-on-Thames, Oxfordshire, İngiltere.

Hillstrom Kevin, Hillstrom Laurie Collier (2000), American Civil War: Biographies Edition 1. 2 Volume Set (American Civil War Reference Library), UXL, 2000, ISBN 10: 078763820X / ISBN 13: 9780787638207,Used / HardcoverSeller: Booksavers of MD, Hagerstown, MD, Amerika Birleşik Devletleri.

https://chromeextension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.sos.ky.gov/land/resources/articles/Documents/JDandAL.pdf

https://hardshopmarket.ru/tr/masks-for-skin-around-the-eyes/kto-prodal-alyasku-v-kakom-godu-prodazha-alyaski-tochnyi-raschet-ili-rokovaya/

Johnston, Louis; Williamson, Samuel H. (2023). "What Was the U.S. GDP Then?". MeasuringWorth. 30 Kasım 2023. United States Gross Domestic Product deflator figures follow the measuringWorth series, Cambridge, Massachusetts, Amerika Birleşik Devletleri.

Karakaya, İskender (2023) Us Transatlantic Policies and Us-Eu Transatlantic Relations From A Historical, Political, Economic and Socio-Cultural Perspective, İmgelem, C. 7, Sayı 12, s.73-92

Lind, M. (2023). The American Way of Strategy. https://doi.org/10.1093/oso/9780195308372.003.0002, Massachusetts Teknoloji Enstitüsü, Cambridge, Massachusetts,Amerika Birleşik Devletleri,

Lowther, A. B. (2007). Americans And Asymmetric Conflict. Praeger Security International, Amerika Birleşik Devletleri.

Taffler, Alvin (1990). Powershift: Knowledge, Wealth, And Violence At The Edge Of The 21st Century,Bantam Books, Civilization, Modern, New York,Amerika Birleşik Devletleri, 42, 43.

Robert J. Art (2013) A Grand Strategy for America, Cornell University Press, 512 East State Street, Ithaca, New York, Amerika Birleşik Devletleri,Feb 15, 2013ISBN978080146843

ABD-İSPANYA SAVAŞI'NDAN BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NA KADAR ABD BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ VE ABD DIŞ POLİTİKASI (1898-1914)

Yasemin Kutlu Yürük-Emre Yürük

Özet

Bu makale, 1898 İspanya Savaşı'ndan 1914'teki Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde ABD'nin dış politika stratejilerini ve büyük strateji (grand strategy) anlayışını incelemektedir. İspanya'ya karşı kazanılan zafer, ABD'nin küresel güç olma yolundaki ilk adımını atmasını sağlamış, bu dönemde ülke, Pasifik ve Karayipler'deki topraklarıyla emperyalist bir yönelim benimsemiştir. ABD, Alfred Thayer Mahan'ın denizcilik teorilerinden etkilenerek güçlü bir donanma kurmuş ve deniz yollarında etkinliğini artırmıştır. Bunun yanı sıra Monroe Doktrini'ni aktif bir şekilde uygulayarak Latin Amerika ve Karayipler'deki etkisini güçlendirmiş, Roosevelt'in "Büyük Sopa Stratejisi" anlayışıyla bölgesel müdahalelerde bulunmuştur. Makale, ABD'nin dış politikasını şekillendiren temel unsurları analiz ederken bu stratejilerin dünya siyasetindeki etkilerini de tartışmaktadır. Panama Kanalı'nın inşası gibi projeler, ABD'nin küresel ticaretteki stratejik konumunu pekiştirmiştir. 1914'e kadar ABD, askerî ve ekonomik gücünü artırarak küresel bir aktör olma yolunda önemli adımlar atmıştır. Ancak bu süreçte ABD, henüz tam anlamıyla izolasyonist bir yaklaşımı terk etmemiştir. Sonuç olarak, bu dönemdeki dış politika uygulamaları, Birinci Dünya Savaşı'na katılım süreci ve ABD'nin gelecekteki küresel rolünün temelini atmıştır.

GİRİŞ

19. yüzyılın sonlarına doğru Amerika Birleşik Devletleri dış politikasında belirgin bir değişim süreci başlamıştı. Başkan Theodore Roosevelt'in, "*Gerçekten büyük bir millet olabilmek için dünyada büyük bir rol oynamak amacıyla iyi niyetle çabalamalıyız. Büyük sorunlarla karşılaşmaktan kaçamayız. (…) Karar verebileceğimiz tek şey, korkaklar gibi mücadeleden kaçıp kaçmayacağımız ya da cesur bir millet olarak bu mücadeleye katılıp katılmayacağımızdır… Hawaii, Küba, Porto Riko ve Filipinler'deki sorumluluklardan*

ÖNERİLEN OKUMALAR

Brinkley, Douglas (2009). *The Wilderness Warrior: Theodore Roosevelt and the Crusade for America.*

Suri, J. (2009). The Limits of American Empire: Democracy and Militarism in the Twentieth and Twenty-first Centuries. McCoy A. W. ve Scarano F. A. (eds). *Colonial Crucible: Empire in the Making of the Modern American State*. İçinde (523-531). Madison: Wisconsin Üniversitesi Yayınları.

Sümer, G. (2008). Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü. *Uluslararası İlişkiler.* 5/19. 119-144.

Thompson, John M. (2019). *Great Power Rising: Theodore Roosevelt and the Politics of U.S. Foreign Policy.* New York: Oxford Üniversitesi Yayınları.

KAYNAKÇA

Abel, C. A. (1987). "Controlling the Big Stick: Theodore Roosevelt and the Cuban Crisis of 1906." *Naval War College Review*. 40/ 3, 88–98.

Ataöv, T. (1967). "1898 İspanyol-Amerikan Savaşı ve Sonuçları". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 22(02), 237-284.

Aras, F. Ç., & Kandemir, E., (2023a). India's War Doctrine: Reassessing Risks and Opportunities. Güvenlik Bilimleri Dergisi , vol.12, no.2, 1-24.

Aras, F. Ç., & Kandemir, E., (2023b). Returning to Quad: Indias Search for Regional Security. Codrul Cosminului, vol.29, no.2, 401-424.

Bailey, T. A. (1940) The Root-Takahira Agreement of 1908. *Pacific Historical Review*. 9/1, 19-35.

Bermann, K. (1986). Under the Big Stick: Nicaragua and the United States Since 1948. Boston: South End Press.

Campbell, C. S. (1976). *The Transformation of American Foreign Relations, 1865-1900*. New York: Harper & Row Publishers.

Courtney J. (2009). Understanding the American Empire: Colonialism, Latin Americanism, and Professional Social Science, 1898–1920 McCoy A. W. ve Scarano F. A. (eds). *Colonial Crucible: Empire in the Making of the Modern American State*. İçinde (175-193). Madison: Wisconsin Üniversitesi Yayınları.

Dorel, Gérard (2007). *Amerikan İmparatorluğu Atlası: ABD Hipergücün Jeostratejisi.* Alper Altuğ (çev.). İstanbul: NTV Yayınları.

Gelb, L. H. ve Rosenthal, J. A. (2003). The Rise of Ethics in Foreign Policy: Reaching a Values Consensus. *Foreign Affairs*. 82/3. 2–7.

Go, J. (2015). Anti-imperialism in the U.S. Territories after 1898. Ian Tyrell, Jay Sexton (Ed.). *Empire's Twin: U.S. Anti-imperialism from the Founding Era to the Age of Terrorism*. İçinde (79-96). Cornell Universitesi Yayınları.

Günaydın, M. (2022). 1989 Amerika-İspanya Harbi Devlet-i Aliyye'nin ve Hilafet-i İslamiyye'nin Tutumu". *XVIII. Türk Tarih Kongresi*. 3. Ankara: TTK. 1015-1037.

Harrison, B. T. (2013). "Wilson and Mexico", *A Companion to Woodrow Wilson.* Ross A. Kennedy (ed.). içinde (193-205). West Sussex: Wiley-Blackwell.

Hastedt, G. (2004). *Encyclopedia of American Foreign Policy*, New York: Facts On File.

Henretta, James ve Brody, David (2010). *A Concise History of United States*. 2. New York: Bedford/St. Martin's.

Hogan, J. M. (1986). *The Panama Canal in American Politics: Domestic Advocacy and the Evolution of Policy*. ABD: Southern Illinois Universitesi Yayınları.

https://voicesofdemocracy.umd.edu/roosevelt-strenuous-life-1899-speech-text/ (Erişim Tarihi: 15.08.2024).

Karakaya, İ. (2023) "Us Transatlantic Policies and Us-Eu Transatlantic Relations From A Historical, Political, Economic and Socio-Cultural Perspective", İmgelem, C. 7, Sayı 12, 73-92.

LaFeber, W (2012). The US Rise to World Power, 1776-1945. Coux, M. ve Stokes D. (ed.). *US Foreign Policy.* içinde (43-58). New York: Oxford Üniversitesi Yayınları.

LaFeber, W. (1989). *The Panama Canal: the Crisis in Historical Perspective*, New York: Oxford Üniversitesi Yayınları.

Lundestad, G. (1999). Empire by Invitation" in the American Century, *The Ambiguous Legacy,* Michael J. Hogan, (ed.). Cambridge: Cambridge Üniversitesi Yayınları.

McCormick, T. (2009). From Old Empire to New: The Changing Dynamics and Tactics of American Empire. McCoy A. W. ve Scarano F. A. (eds). *Colonial Crucible: Empire in the Making of the Modern American State*. İçinde (63-82). Madison: Wisconsin Üniversitesi Yayınları.

McCoy, Alfred W. Scarano, F. A. ve Johnson, C. (2009) On the Tropic of Cancer: Transitions and Transformations in the U.S. Imperial State. McCoy A. W. ve Scarano F. A. (eds). *Colonial Crucible: Empire in the Making of the Modern American State*. İçinde (3-33). Madison: Wisconsin Üniversitesi Yayınları.

McDougall, W. A. (1997). *Promised Land: The American Encounter with the World Since 1776*. New York: Houghton Mifflin Company.

Moore, G. (2015). D*efining and Defending the Open Door Policy: Theodore Roosevelt and China, 1901-1909*. New York: Lexington Books.

Munro, D. G. (1964). *Intervention and Dollar Diplomacy in the Caribbean 1900-1920*, Princeton: Princeton Üniversitesi Yayınları.

Nearing S. ve Freeman, J. (1925). *Dollar Diplomacy: A Study in American Imperialism*, New York: B. W. Huebsch and the Viking Press.

Neu, C. E. (1966). Theodore Roosevelt and American Involvement in the Far East, 1901-1909. *Pacific Historical Review.* 35/4. 433–449.

Özkan, S. H. (2023). The Ottoman Philippines Relations During the American Control of the Philippines (1898-1916). *Tarih İncelemeleri Dergisi*. 38(1). 189-206.

Pierce, A.R. (2003). *Woodrow Wilson and Harry Truman: Mission and Power in American Foreign Policy*, Londra: Praeger.

Rauchway, E. (2001). The Global Emergence of the United States, 1867-1900. *Barney. W. L. (ed.). A Companion to the 19th Century*. İçinde (104-120). Oxford: Blackwell.

Ricard, S. (2006). The Roosevelt Corollary. *Presidential Studies Quarterly*, 36/1. 17–26.

Rosenberg, E. S. (2003). Financial Missionaries to the World, Durham: Duke Universitesi Yayınları.

Russell, G. (2008). Theodore Roosevelt's Diplomacy and the Quest for Great Power Equilibrium in Asia. *Presidential Studies Quarterly.* 38/3. 433–455.

Suri, J. (2009). The Limits of American Empire: Democracy and Militarism in the Twentieth and Twenty-first Centuries. McCoy A. W. ve Scarano F. A. (eds). *Colonial Crucible: Empire in the Making of the Modern American State*. İçinde (523-531). Madison: Wisconsin Üniversitesi Yayınları.

Sümer, G. (2008). Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü. *Uluslararası İlişkiler.* 5/19. 119-144.

Thompson, John M. (2019). *Great Power Rising: Theodore Roosevelt and the Politics of U.S. Foreign Policy.* New York: Oxford Üniversitesi Yayınları.

Ünlüsoy, M. (2022). *Filipinler'de Amerikan Sömürge İdaresi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul.

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA ABD BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ VE ABD DIŞ POLİTİKASI (1914-1918)

Sibel Elif Özdilek

Özet

ABD Büyük (Grand) Stratejisinde Birinci Dünya Savaşı çok önemli bir yer tutmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nin Birinci Dünya Savaşı'na girmesi, özellikle müttefiklerle ekonomik bağlar ve Alman denizaltı savaşının getirdiği zorluklar gibi karmaşık bir faktör etkileşiminden etkilenmiştir. O dönemde küresel ekonominin birbirine bağlı olması, tarafsızların ticaret yapma haklarının tehdit edilmesi nedeniyle ABD'nin tarafsızlık duruşunu sürdürmesini giderek zorlaşmıştır. Denizaltı kampanyası ABD'nin katılımı için bir katalizör görevi görürken Müttefiklerin yenilgisi durumunda Amerikan ekonomisinin potansiyel çöküşü de dâhil olmak üzere önemli ekonomik riskler, müdahale için zorlayıcı bir teşvik sağlamıştır. Bu motivasyonlara rağmen Başkan Wilson'ın stratejik niyetlerini kamuoyuna açıklama konusundaki isteksizliği ve ekonomik motivasyonları destekleyen somut kanıtların eksikliği, savaşa girme kararının çok yönlü olduğunu ve yalnızca finansal çıkarlarla yönlendirilmediğini düşündürmektedir. Almanların Avrupa'da genişlemesinin stratejik etkileri, özellikle toprak kazanımları ve Fransa ve Rusya'dan gelen azalan tehdit açısından Birleşik Devletler için önemli zorluklar ortaya çıkarmıştır. Başlangıçta ABD hükûmeti müttefiklerin galip geleceğine inanmıştır ve bu da çatışmaya müdahale etme konusundaki isteksizliğine katkıda bulunmuştur. Ancak durum kötüleştikçe Başkan Wilson tehdidin yalnızca Alman gücü olmadığını, aynı zamanda hem Amerikan demokrasisini hem de küresel istikrarı tehlikeye atan Alman militarizmi ve otokrasisi olduğunu fark etmiştir. Wilson'ın savaş sonrası dünya vizyonu demokrasilerin yayılmasına dayanmıştır ve bu da onu, demokratik yönetim lehine uluslararası ilişkileri yeniden şekillendirecek bir barışı sağlamak için Amerikan müdahalesinin gerekli olduğu sonucuna götürmüştür ve böylece 1917'de savaşa girme kararını etkilemiştir. Bu bölümde ABD açısından grand strateji bağlamında Birinci Dünya Savaşı ele alınmış ve incelenmiştir.

KAYNAKÇA

Arthur S. Link. (1914). Wilson the struggle for neutrality, *Foreign Affairs*, 3(4), p. 25.

Arthur S. Link. (1979). *Woodrow Wilson: Revolution, War and Peace*, New York: AHM Publishing.

Ashford, and Joshua Rovner. (2018a). "*After America: The Flow of Persian Gulf Oil in the Absence of US Military Force*," in Charles L. Glaser and Rosemary A. Kelanic, eds., *Crude Strategy: Rethinking the US Military Commitment to Defend Persian Gulf Oil, Washington*, D.C.: Georgetown University Press.

Barry R. Posen and Andrew L. Ross. (1996). ''Competing Visions of U.S. Grand Strategy,'' *International Security* (Winter 1996/1997), pp. 5–53.

Barry R. Posen. (2014). *Restraint: A New Foundation for U.S. Grand Strategy.* Ithaca: Cornell University Press.

Barry R. Posen. (2018b). "The Rise of Illiberal Hegemony: Trump's Surprising Grand Strategy," *Foreign Affairs*, 97(2).

Brands, Hal, and Peter Feaver. (2016). "Should America Retrench? The Battle over Offshore Balancing: The Risks of Retreat," *Foreign Affairs*, 95(6), pp. 164–169.

Braumoeller, Bear F. (2010). "The Myth of American Isolationism," *Foreign Policy Analysis*, 6(4), pp. 349–371.

Brooks, Stephen G., and William C. Wohlforth. (2016). "The Rise and Fall of the Great Powers in the Twenty-First Century: China's Rise and the Fate of America's Global Position," *International Security*, 40(3), pp. 7–53.

Charles P. Kindleberger. (1986). *The World in Depression*, 1929–1939, Berkeley, Calif.: University of California Press.

Daniel Beaver. (2006). *Modernizing the American War Department: Change and Continuity in a Turbulent Era*, 1885-1920, Kent, OH: Kent State University Press.

Daniel W. Drezner, Ronald R. Krebs, and Randall Schweller. (2020). "The End of Grand Strategy: America Must Think Small," *Foreign Affairs*, 99(3).

Edward M. Coffman. (1986). *The Old Army: A Portrait of the American Army in Peacetime*, 1784-1898, New York: Oxford University Press.

Edward M. House. (1917). 'Letter to Woodrow Wilson, 17 Aug.1917', *Woodrow Wilson Presidential Library,* last accessed September 02nd available at: http://wwl2.dataformat.com/Document.aspx?doc=36121

Eugene V. Rostow. (1993). *A Breakfast for Bonaparte: U.S. National Security Interests from the Heights of Abraham to the Nuclear Age*, Washington, DC: NDU Press.

G. John Ikenberry, Liberal Leviathan. (2011). *The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order*, Vol. 128, Princeton, N.J.: Princeton University Press.

G. John Ikenberry, Liberal Leviathan. (2011). *The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order*, Vol. 128, Princeton, N.J.: Princeton University Press.

G.R. Berridge. (2005). *Diplomacy: Theory and Practice*, Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Gabriel Gorodetsky. (1990). 'The Impact of the Ribbentrop-Molotov Pact on the Course of Soviet Foreign Policy' *Cahiers du Monde russe et soviétique*, 31(1), pp. 27-41.

Gholz, E., Press, D.G., & Sapolsky, H.M. (1997). Come Home, America: The Strategy of Restraint in the Face of Temptation. *International Security,* 21(4), 5-48.

Ikenberry, G. John. 2009). "Liberal Internationalism 3.0: America and the Dilemmas of Liberal World Order," *Perspectives on Politics*, 7(1), pp. 71–87.

Jackson, Van. (2018). "*Toward a Progressive Theory of Security*," War on the Rocks.

John J. Mearsheimer. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*, New York: W. W. Norton & Company.

John J. Pershing. (1931). *My Experiences in the World War*, 2 vols. New York: Frederick A. Stokes Company.

Karakaya, İskender. (2023) "Us Transatlantic Policies and Us-Eu Transatlantic Relations From A Historical, Political, Economic and Socio-Cultural Perspective", İmgelem, C. 7, Sayı 12, s.73-92.

Kenneth N. Waltz. (1979). *Theory of International Politics*, Reading, Mass.: Addison-Wesley Publishing Company, Inc.

Liddell Hart. (1967). *Strategy*, 2nd revised edition, New York: Praeger.

Lloyd E. Ambrosius. (2002). *Wilsonianism: Woodrow Wilson and His Legacy in American Foreign Relations*, New York: Palgrave Macmillen.

N. Markowitz, and Robert J. Reardon. (2018). "Disentangling Grand Strategy: International Relations Theory and U.S. Grand Strategy," *Texas National Security Review*, 2(1).

Richard Fontaine and Kristin M. Lord. (2012). eds., *America's Path: Grand Strategy for the Next Administration*, Washington, D.C.: Center for a New American Security.

Robert Gilpin. (1981). *War and Change in World Politics*, Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press.

Russell F. Weigley. (1973). *The American Way of War*, Bloomington: Indiana University Press.

Russell F. Weigley. (1984). *History of the United States Army*, Enlarged edition, Bloomington, IN: Indiana University Press.

Russett, Bruce, and John Oneal. (2001). *Triangulating Peace: Democracy, Interdependence, and International Organizations*, New York: W. W. Norton.

Seymour Martin Lipset. (1997). *American Exceptionalism: A Double-Edged Sword*, New York: Norton.

Stephen G. Brooks and William C. Wohlforth. (2016). *America Abroad: The United States' Global Role in the 21st Century*, New York: Oxford University Press.

Stephen M. Walt. (1987). *The Origins of Alliances*, Ithaca, N.Y.: Cornell University Press.

Summer. (1984), "The End of the Long Hot Summer: The Air Conditioner and Southern Culture," *Journal of Southern History*, 597-628.

Sydney Brooks. (1915). 'The United States and the War: A British View' *North American Review*, p. 237.

Theresa Clair Smith. (1980). 'Arms Race Instability and War' *The Journal of Conflict Resolution*, 24(2), pp. 253-284.

Timothy K. Nenninger. (1978). *The Leavenworth Schools and the Old Army: Education, Professionalism, and the Officer Corps of the United States Army*, 1881-1918, Westport, CT: Greenwood Press.

Timothy K. Nenninger. (1988). "*American Military Effectiveness in the First World War*," in Military Effectiveness, Volume I: The First World War, eds. Allan R. Millett and Williamson Murray, Boston, MA: Allen and Unwin.

Tony Smith. (1994). *America's Mission: The United States and the World-Wide Struggle for Democracy in the Twentieth Century*, Princeton: Princeton University Press.

Wertheim, Stephen. (2020). "The Price of Primacy: Why America Shouldn't Dominate the World," *Foreign Affairs*, 99(2), ss. 19–29.

İKİ SAVAŞ ARASI DÖNEMDE ABD BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ VE ABD DIŞ POLİTİKASI (1919-1939)

Öncel Sençerman

Özet

Büyük Savaş ile İkinci Dünya Savaşı arasındaki Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) dış politikasını Amerikan büyük (grand) stratejisi kapsamında ele alan bu tarihsel ve betimleyici çalışmanın amacı, iki savaş arasında geçen yirmi yıllık bir dönemde ABD dış politikasındaki dönüşümü ve bu dönüşüme neden olan faktörleri incelemektir. Türkiye'deki literatürde ve Türkçe kaynaklarda layıkıyla çalışılmadığı tespit edilen bu konuyu araştırmakla, özellikle Türkçe literatürde ABD siyasi tarih çalışmalarına katkıda bulunmayı hedefleyen bu çalışma, vaka incelemesi ve süreç analizi yöntemlerinden istifade etmektedir. İki savaş arası dönem, aslında iki farklı alt dönemi kapsamaktadır: 1919 yılında Büyük Savaş'ın sona erişi ile 1929'da patlak veren Büyük Buhran arasındaki birinci dönemle Büyük Buhran ve İkinci Dünya Savaşı'nın 1939 yılında Almanya'nın Polonya'yı işgaliyle başlaması arasındaki iki farklı döneme odaklanmaktadır. Çalışma, 1920'lerdeki ve 1930'lardaki Amerikan stratejisine bağlı olarak değişiklik arz eden ABD dış politikalarını dönemsel olarak tahlil etmek maksadıyla üç ana bölümden meydana getirilmiştir. Birinci bölümde ABD'nin iki savaş arasındaki büyük stratejisi ile buna bağlı teşkil ettiği dış politika stratejileri irdelenmekte, ikinci bölüm Büyük Savaş'ın bitiminden Büyük Buhran'ın New York Borsasının 1929'da çöküşüyle başlayan Büyük Buhran'ın ortaya çıkışına kadar olan dönemdeki ABD dış politikasını tahlil etmekte, son bölüm de Büyük Buhran'ın ortaya çıkışı sonrasında yaşanan ülke içi sorunlara odaklanmak suretiyle İkinci Dünya Savaşı başlayana dek geçen dönemdeki ABD dış politikasının gelişim ve dönüşümünü incelemektedir.

GİRİŞ

Amerikan büyük (grand) stratejisine ilişkin çalışmalara Türkiye'deki literatürde rastlamak güçtür. TRDizin ve DergiPark Akademik üzerinde yapılan literatür incelemesinde bu konu üzerine yapılan çalışmaların azlığı dikkat çekicidir, bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar sayısı azdır. Dikkat çeken çalışmalar, Soğuk Savaş dönemindeki ve sonrasındaki Amerikan

ÖNERİLEN OKUMALAR

Ambrose S. E. ve Brinkley, D. G. (1997). Rise to Globalism, American Foreign Policy Since 1938. New Baskerville: Penguin Books.

Braumoeller, B. F. (2010). The Myth of American Isolationism. Foreign Policy Analysis, 6, 349-371.

Combs, J. A. ve Elkind, J. (2024). The History of American Foreign Policy from 1895. New York: Routledge.

Council on Foreign Relations (2024). Excerpt: Isolationism: An Anatomy of Isolationism. https://www.cfr.org/excerpt-isolationism (Erişim Tarihi: 19 Eylül 2024).

Fensterwald, B. (1958). The Anatomy of American Isolationism and Expansionism - Part I. The Journal of Conflict Resolution, 2, 2, 111-139.

Fensterwald, B. (1958). The Anatomy of American Isolationism and Expansionism - Part II. The Journal of Conflict Resolution, 2, 4, 280-309.

Fried, D. (2018). The end of the Great War and the American grand strategy in the American century, https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/the-end-of-the-great-war-and-the-american-grand-strategy-in-the-american-century/ (Erişim Tarihi: 19 Eylül 2024).

Hooker, R. D. (2014). The Grand Strategy of the United States. INSS Strategic Monograph, Washington D.C.: National Defense University Press.

Kaufman, J. P. (2017). A Concise History of US Foreign Policy. New York: Rowman and Littlefield.

Kennedy, P. (2008). Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

LaFerber, W. (2012). The US Rise to World Power 1776-1945. M. Cox ve D. Stokes (Der.), US Foreign Policy içinde (ss. 43-56), New York: Oxford University Press.

Mandelbaum, M. (2022). The Four Ages of American Foreign Policy. New York: Oxford University Press.

Rhodes, B. D. (2001). United States Foreign Policy in the Interwar Period, 1918-1941 The Golden Age of American Diplomatic and Military Complacency. Westport: Praeger Publishers.

Schmidt, D. E. (2005). The Folly of War: American Foreign Policy 1898-2005. New York: Algora Publising.

KAYNAKÇA

A'Hearn ve Francis, W. (1997). *The Industrial College of the Armed Forces: Contextual Analysis of an Evolving Mission*, 1924-1994, Virginia: Virginia Polytechnic Institute and State University Print.

Ambrose S. E. ve Brinkley, D. G. (1997). *Rise to Globalism, American Foreign Policy Since 1938*. New Baskerville: Penguin Books.

Braumoeller, B. F. (2010). The Myth of American Isolationism. *Foreign Policy Analysis*, 6, 349-371.

Combs, J. A. ve Elkind, J. (2024). *The History of American Foreign Policy from 1895*. New York: Routledge.

Dueck, C. (2006). *Reluctant Crusaders, Power, Culture and Change in American Grand Strategy*. Princeton: Princeton University Press.

Dunne, M. (2000). US Foreign Relations in the Twentieth Century. *International Affairs*, 76, I, 25-40.

Fensterwald, B. (1958). The Anatomy of American Isolationism and Expansionism - Part I. The Journal of Conflict Resolution, 2, 2, 111-139.

Howard, M. (2001). Grand Strategy in the Twentieth Century. *Defence Studies*, 1, 1, 1-10.

Holmes, J. E. (1985). *The Mood/Interest Theory of American Foreign Policy*. Kentucky: The University Press of Kentucky.

Hooker, R. D. (2014). *The Grand Strategy of the United States. INSS Strategic Monograph,* Washington D.C.: National Defense University Press.

Iriye, A. (1993). *The Cambridge History of American Foreign Relations Volume III, The Globalizing of America 1913-1945.* New York: Cambridge University Press.

Johnstone, A. (2011). Isolationism and Internationalism in American Foreign Relations. *Journal of Transatlantic Studies*, 9, 1, 7-20.

Kane, T. M. (2006). *Theoretical Roots of US Foreign Policy, Machiavelli and American Unilateralism*. New York: Routledge.

Kaufman, J. P. (2017). *A Concise History of US Foreign Policy*. New York: Rowman and Littlefield.

Kennedy, P. (2008). *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Kuehn, J. T. (2010). Talking Grand Strategy. *Military Review*, September-October, 74-78.

Kurth, J. (1996). America's Grand Strategy: A Pattern of History. *The National Interest*, 43, 3-19.

LaFerber, W. (2012). The US Rise to World Power 1776-1945. M. Cox ve D. Stokes (Der.), *US Foreign Policy* içinde (ss. 43-56), New York: Oxford University Press.

Leuchtenburg, W.E. (2024). Franklin D. Roosevelt: Foreign Affairs. UVA Miller Center, https://millercenter.org/president/fdroosevelt/foreign-affairs (Erişim Tarihi: 19 Eylül 2024).

Mandelbaum, M. (2022). *The Four Ages of American Foreign Policy.* New York: Oxford University Press.

Martel, W. C. (2015). *Grand Strategy in Theory and Practice, The Need for An Effective American Foreign Policy.* New York: Cambridge University Press.

McKercher, B. (1991). Reaching for the Brass Ring: The Recent Historiography of Interwar American Foreign Relations. *Diplomatic History*, 15, 4, 565-598.

Miller, P. D. (2012). Five Pillar of American Grand Strategy. *Survival*, 54, 5, 7-44.

Moser, J. E. (2024a). Foreign Policy in the 1930s: From Neutrality to Involvement, Bill of Rights Institute, https://billofrightsinstitute.org/essays/foreign-policy-in-the-1930s-from-neutrality-to-involvement (Erişim Tarihi: 19 Eylül 2024).

Moser, J. E. (2024b). US Foreign Policy Between the Wars, Bill of Rights Institute, https://billofrightsinstitute.org/essays/us-foreign-policy-between-the-wars (Erişim Tarihi: 19 Eylül 2024).

Murray, W. (2010). Thoughts on Grand Strategy and the United States in the Twenty-First Century, *Journal of Military and Strategic Studies*, 13, 1, 75-88.

Office of the Historian (2024). Milestones in the History of the US Foreign Relations. https://history.state.gov/milestones (Erişim Tarihi: 01 Ağustos 2024).

Sümer, G. (2008). Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü. *Uluslararası İlişkiler*, 5, 19, 119-144.

US Department of State. (1983). *Peace and War, United States Foreign Policy 1931-1941.* Washington: United States Government Printing Office.

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA ABD BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ VE ABD DIŞ POLİTİKASI (1939-1945)

Mehmet Dağ

Özet

Grand strateji, bir devletin dünya sahnesinde uzun vadeli hedeflerine ulaşmak için geliştirdiği kapsamlı bir plan olup diplomasiden askerî güce, ekonomiden ideolojik etkilere kadar birçok aracı kullanmayı içerir. Küresel güç dengelerinin sürekli değiştiği günümüzde büyük güçlerin ulusal çıkarlarını koruma ve genişletme çabaları, grand stratejilerinin sürekliliğini sağlama mücadelesi olarak da değerlendirilebilir. ABD'nin İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sırasında izlediği politikalar, küresel güç dengesinin değişiminde önemli bir rol oynamıştır. Savaş başlamadan önce Lend-Lease (Ödünç Ver-Kirala) Programı ile Müttefiklere sağladığı geniş kapsamlı ekonomik ve askerî yardımlar, ABD'nin Nazi Almanyası ve Japonya gibi tehditlere karşı bir savunma hattı oluşturmasını sağlamıştır. Avrupa cephesinde, özellikle Normandiya Çıkarması'nda ABD'nin oynadığı liderlik rolü, Almanya'nın mağlubiyetini hızlandırmış ve Batı Avrupa'nın işgalden kurtarılmasında kilit bir adım olmuştur. Pasifik Cephesi'nde ise Japonya'ya karşı "adadan adaya" stratejisi ve nihayetinde atom bombalarının kullanımı, ABD'nin askerî üstünlüğünü ve teknolojik yetkinliğini göstermiştir. Ayrıca ABD'nin savaş sonrası dünya düzenini şekillendirmek için yürüttüğü diplomatik çabalar, Bretton Woods ve Yalta gibi uluslararası konferanslarda somutlaşmıştır. Bu konferanslarda ABD, doların uluslararası para birimi olarak kabul edilmesi ve Birleşmiş Milletler gibi çok taraflı yapılarla dünya barışının teminat altına alınması hedeflerine ulaşmıştır. Sonuç olarak, İkinci Dünya Savaşı'ndaki grand strateji, ABD'nin yalnızca askerî bir güç değil aynı zamanda küresel ekonomik lider olarak konumlanmasını sağlamış, Soğuk Savaş döneminin temellerini atmıştır.

GİRİŞ

Uluslararası ilişkilerde "grand strateji," bir devletin uzun vadeli çıkarlarını koruma, hedeflerine ulaşma ve güvenliğini sağlama amacıyla geliştirdiği kapsamlı bir stratejiyi ifade eder. Bu strateji, askerî güç kullanımı, diplomasi, ekonomik güç, ittifaklar ve uluslararası kurumlar gibi çok çeşitli

sınırlı kalmamıştır. Savaşın bitiminden önceki dönemde gerçekleştirilen Yalta ve Potsdam Konferansları, ABD'nin savaş sonrası Avrupa ve Asya'daki siyasi düzenlemeler için aktif bir rol üstlenme kararlılığını göstermiştir. Bretton Woods Konferansı ile yeni bir küresel ekonomi sistemi oluşturulurken ABD doları uluslararası ticarette ve finansal işlemlerde temel para birimi hâline gelmiştir. Bu durum, ABD'nin sadece askerî değil aynı zamanda ekonomik anlamda da küresel liderliğe oynamak istediğinin açık bir göstergesi olmuştur.

Sonuç olarak, ABD'nin İkinci Dünya Savaşı süresince izlediği grand strateji, askerî zaferlerin ötesinde bir dünya düzenini hedeflemiş, barış sonrası düzenlemelerde öncü bir rol oynamıştır. ABD, savaşı kazanmak için hem askerî hem de ekonomik gücünü en verimli şekilde kullanarak yeni bir dünya düzeni kurmayı amaçlamıştır. Bu süreçte Sovyetler Birliği ile başlayan Soğuk Savaş döneminin de ilk tohumları atılmıştır. Böylece ABD, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından dünyanın en güçlü devleti hâline gelerek hem Batı dünyasında hem de küresel arenada lider bir pozisyona yerleşmiştir. Bu liderlik, savaş sonrası dönemin siyasi, askerî ve ekonomik dinamiklerini şekillendiren en temel unsurlardan biri olmuştur.

ÖNERİLEN OKUMALAR

Akşin, S. (2014). Kısa 20. Yüzyıl Tarihi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Beevor, A. (1999). Stalingrad. New York: Penguin Books.

Best, A., Hanhimaki, J. M., Maiolo, J. A., & Schulze, K. E. (2012). 20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi. (T. U. Belge, Çev.) Ankara: Siyasal Kitabevi.

Porter, P. (2011). Beyond the American Century: Walter Lippmann and American Grand Strategy, 1943-1950. Diplomacy & Statecraft, 22(4), 557-577.

Taylor, A. (1961). The Origins of the Second World War. Hamish Hamilton

KAYNAKÇA

Akşin, S. (2014). *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Armaoğlu, F. (2012). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi.* İstanbul: Alkım Yayınevi.

Beevor, A. (1999). *Stalingrad.* New York: Penguin Books.

Beevor, A. (2009). *D-Day The Battle for Normandy.* New York: Penguin Books.

Best, A., Hanhimaki, J. M., Maiolo, J. A., & Schulze, K. E. (2012). *20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi.* (T. U. Belge, Çev.) Ankara: Siyasal Kitabevi.

Frank, R. (1999). *Downfall The End of The Imperial Japanese Empire.* New York: Random House Inc.

Gaddis, J. L. (2005). *Strategies of Containment A Critical Appraisal of American National Security Policy during the Cold War.* New York: Oxford University Press.

Glantz, D. (2001). *The Soviet-German War 1941-1945: Myths and Realities: A Survey Essay.* South Carolina: Strom Thurmond Institute of Government and Public Affairs. Strom Thurmond Institute of Government and Public Affairs adresinden alındı

Hammel, E. (1998). *Air War Pacific Chronology America's Air War Against Japan in East Asia and the Pacific 1941-1945.* Pasifica Military History.

Heinrichs, W. (1988). *Threshold of War Franklin D. Roosevelt and American Entry into World War II.* New York: Oxford University Press.

Karakaya, İ. (2023) "Us Transatlantic Policies and Us-Eu Transatlantic Relations From A Historical, Political, Economic and Socio-Cultural Perspective", İmgelem, C. 7, Sayı 12, s.73-92.

Karakaş, N. (2009). Amerikan Ödünç Verme Kiralama Yardımlarında Türkiye. *Tarih İncelemeleri Dergisi, 24*(1), 23.

Kennedy, P., & Imlay, T. (1992). Appeasement. G. Martel (Dü.) içinde, *The Origins of the Second World War.* London: Routledge.

Lemaire, P. (2014). The Fusion of the North African armée de l'air and the FAFL after Operation TORCH November 1942 – May 1944. A. Hargreaves, P. Rose, & M. Ford (Dü) içinde, *Allied Fighting Effectiveness in North Africa and Italy, 1942–1945.* London: Brill.

Lundestad, G. (2007). American Grand Strategy since 1940: Political Science and History. *Diplomatic History, 31*(4), 783-786.

Lyons, M. (1989). *World War II A Short History.* New Jersey: Prentice Hall.

McLauchlan, G. (1997). World War 11 and the Transformation of the U.S. State: The Wartime Foundations of U.S. Hegemony. *Sociological Inquiry, 67*(1), 1-26.

Milestone Documents. (2022, Haziran 2022). Ekim 10, 2024 tarihinde National Archives: https://www.archives.gov/milestone-documents/lend-lease-act adresinden alındı

Murray, W. (1996). Armored Warfare: The German Army and the Breakthrough in World War II. *Journal of Strategic Studies, 19*(1), 85-105.

Naval History and Heritage Command. (2020, Ekim 2020). Ekim 5, 2024 tarihinde history.navy.mil: https://www.history.navy.mil/research/library/online-reading-room/title-list-alphabetically/b/battle-of-midway-4-7-june-1942.html adresinden alındı

Overy, R. (1996). *Why The Allies Won.* New York: W. W. Norton Company.

Porter, P. (2011). Beyond the American Century: Walter Lippmann and American Grand Strategy, 1943-1950. *Diplomacy & Statecraft, 22*(4), 557-577.

Porter, P. (2018). Why America's Grand Strategy Has Not Changed. *International Security, 42*(4), 9-46.

Sander, O. (2002). *Siyasi Tarih 1918 - 1994.* İstanbul: İmge Kitabevi.

Sharp, D. (2014). *D-Day Operation Overlord and The Battle for Normandy.* Lincolnshire: Mortons Media Group.

Symonds, C. (2011). *The Battle of Midway.* New York: Oxford University Press.

Taylor, A. (1961). *The Origins of the Second World War.* Hamish Hamilton.

The Atlantic Conference & Charter, 1941. (tarih yok). Ekim 7, 2024 tarihinde Office of The Historian: https://history.state.gov/milestones/1937-1945/atlantic-conf adresinden alındı

Tooze, A. (2007). *The Wages of Destruction: The Making & Breaking of The Nazi Economy.* London: Penguin Books.

Walker, S. (2004). *Utter Destruction Truman and The Use of Atomic Bombs Against Japan.* Chapel Hill and London: The University of North Carolina Press.

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ ABD BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ VE ABD DIŞ POLİTİKASI (1945-1991)

Mehmet Sait Dilek

Özet

Amerika Birleşik Devletleri (ABD), II. Dünya Savaşı sonrası yeni bir dünya düzeninin kendi liderliği etrafında kurulabilmesi için kayda değer adımlar atmışsa da ideolojik farklılıklar ve menfaat çatışmaları Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ile her anlamda ters düşülmesine neden olmuştur. ABD, hegemon bir güçte bulunması gereken liderlik, para birimi, üsler, nükleer silahlar, kültürel ve teknolojik güç gibi somut ve soyut kaynaklara sahip olduğu hâlde Soğuk Savaş döneminde uluslararası sistem tek kutupluluktan çift kutupluluğa evrilmiştir. Amerikalı karar alıcılar, dış politikadaki temel amaçlarını ise ulusal güvenlik, refah, nüfuz kurma, uluslararası barış ve kimlik tartışmaları kapsamında sınıflandırmışlardır. ABD, savaş sonrası iş birliği teklifini reddeden komünist ideolojinin yayılmacı tavırlar sergilemesi nedeniyle Soğuk Savaş döneminde grand strateji belirlemeye odaklanır hâle gelmiştir. Bu grand stratejinin temelinde Müttefik ülkelerin, SSCB'yi kesin bir şekilde mağlup edinceye dek her alanda mücadeleye devam etmelerine işaret edilmiştir. Batı Bloku üyesi ülkelerin halklarının bu hedefi destekleyebilmeleri için ikna edilmeleri de stratejinin diğer bir temel özelliği olarak göze çarpmaktadır. Soğuk Savaş dönemi ABD Grand Stratejisi'nde "Çevreleme Politikası" maddi unsuru; "Amerikan Yaşam Tarzı", "Demokrasi", "Batı Medeniyeti" ve "Hür Dünya" gibi metaforlar manevi unsurları oluşturmuştur. Bu çalışmada Soğuk Savaş Döneminde Gerilimli Yıllar (1945-1962), Soğuk Savaş'ta Detente (Yumuşama) Dönemi (1962-1979), İkinci Soğuk Savaş Dönemi ABD Dış Politikası (1979-1991) başlıkları ışığında zamanın ruhu ortaya konulacaktır. Ayrıca Soğuk Savaş Dönemi ABD Dış Politikasını sağlıklı bir şekilde analiz edebilmek için birey-devlet-uluslararası sistem analizine başvurmanın yanı sıra olayların/kararların nedenlerini de multifactorial bir yaklaşımla yazıya dökmek hedeflenmiştir.

ÖNERİLEN OKUMALAR

Armaoğlu, F. (2014), *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995,* İstanbul: Timaş Yayınları.

Gaddis, J. L. (2015), *Soğuk Savaş Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar, Gerçek,* (Çev. Cenkçiler, D.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Hook, S.-Spanier, J. (2013), *Amerikan Dış Politikası,* (Çev. Tanırlı, Ö. Z.), İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Kissinger, H. *Diplomasi,* (2012), (Çev. Kurt, İ.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Stone, O.-Kuznick, P. (2015), *ABD'nin Gizli Tarihi,* (Çev. Çolak, T.), İstanbul: Profil Yayıncılık.

KAYNAKÇA

Armaoğlu, F. (1997), *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914),* Ankara: TTK.

Armaoğlu, F. (2014), *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995,* İstanbul: Timaş Yayınları.

Ataç, K.K.-Çam, M.M. (2020), "Soğuk Savaş: Amerikan Büyük Stratejisi, Johnson Doktrini ve Kıbrıs", *Güv. Str. Derg.* 16, (35), s.595-634.

Ataç, K.K.-Tezcanlar A. (2022), "Örtülü Eylemler: Amerikan Dış Politikasının Gizli Eli ve Nikaragua Örneği", *Anadolu Strateji Dergisi,* 2022, C.4, Sayı 1, s.39-51.

Ataöv, T. (2009) *Amerikan Başkanları,* İstanbul: İleri Yayıncılık.

Aydınlı, E., (2022), "Amerika'nın Soğuk Savaş Döneminde Kamu Diplomasisi Yoluyla Komünizmle Mücadelesinde United States Information Agency Örneği", *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,* Vol. 6, Issue 2, s.315-331.

Best A.-Hanhimaki J.M.-Maiolo J.-Schulze K. (2015), *20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi,* (Çev. Belge, T.U.), Ankara: Siyasal Kitabevi.

Bölme, S. (2012), "Soğuk Savaş'ta NATO-ABD-Türkiye Üçgeninde Askerî Üsler: Süreklilik ve Değişim", *Uluslararası İlişkiler,* Cilt 9, Sayı 34, s.51-71.

Dağ, A. E. (2009), *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü***,** İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları.

Dilek, M. S. (2010), "ABD Başkanı Dwight David Eisenhower'ın (Ike) Aralık 1959'da Türkiye Ziyareti", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* S.46, s.295-332.

Dilek, M. S. (2022), "Soğuk Savaş Dönemi (1945-1990)", *Yeni ve Yakınçağ Avrupa Tarihi,* Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Erhan, Ç. (2002), "ABD ve NATO'yla İlişkiler", Oran B. (ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar,* cilt 1, İstanbul: İletişim Yayınları.

Erhan Ç. (2019), "Soğuk Savaş'ta Tırmanma 1950-1962", *Siyasi Tarih II,* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Gaddis, J. L. (2015), *Soğuk Savaş Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar, Gerçek,* (Çev. Cenkçiler, D.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Gözen, R. (2018a), "Uluslararası Sistemde ABD", *Amerikan Dış Politikası Ders Kitabı,* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Gözen, R. (2018b), "ABD Dış Politikası Yaklaşımları", *Amerikan Dış Politikası Ders Kitabı,* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Güdül, Serpil, (2021), "Amerika Birleşik Devletleri'nin NSC-68 Çerçevesinde Uyguladığı Soğuk Savaş Stratejisi ve Türkiye'ye Yansımaları", *Gazi Akademik Bakış,* Cilt 15, Sayı 29, s.291-310.

Gürbüz, V. (2011), *Vietnam Savaşı,* İstanbul: Yitik Hazine Yayınları.

Herrera, R.–Cicchini J. (2013) "Some Notes About the U.S. Military Bases and Personnel Abroad**",** *Journal of Innovation Economics&Management***,** 2013, No:12, s.127-149.

Hook, S.-Spanier, J. (2013), *Amerikan Dış Politikası,* (Çev. Tanırlı, Ö. Z.), İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Ismay, L. (1966), *NATO İlk Beş Sene 1949-1954,* (Çev. Bilge, S.), Ankara: TTK.

İskit, T. (2012), *Diplomasi Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması,* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Jones, R. J. (2023), CIA Tarihi 1947-2022, (Çev. Doğancı A.), İstanbul: Kronik Kitap.

Karakaya, İ. (2023) "Us Transatlantic Policies and Us-Eu Transatlantic Relations From A Historical, Political, Economic and Socio-Cultural Perspective", *İmgelem,* C. 7, Sayı 12, s.73-92.

Keskin, F. (2002), Soğuk Savaş Kavramı ve Kronolojisi Kutusu ve ABD Başkanlarının Ünlü Doktrinleri Kutusu, Oran B. (ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar,* cilt 1, İstanbul: İletişim Yayınları.

Huntington, S. (2014) *Biz Kimiz? Amerika'nın Ulusal Kimlik Arayışı, (*Çev. Özer, A.), İstanbul: Global Yayın Ajansı.

Kissinger, H. *Diplomasi,* (2012), (Çev. Kurt, İ.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Leuchtenburg W.E. (1952), "Progressivism and Imperialism: The Progressive Movement and American Foreign Policy, 1898-1916"*, The Mississippi Valley Historical Review,* Vol. 39, No. 3

Mahan A. T, (2011), *Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi 1660-1783,* (Çev. Büyükonat, A.T.), İstanbul: Grifin Yayınları.

Sander, O. (2008), *Siyasi Tarih 1918-1994,* Ankara: İmge Kitabevi.

Sönmezoğlu, F. (2000), *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi,* İstanbul: Filiz Kitabevi.

Sönmezoğlu, F. (2010), *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü,* İstanbul: Der Yayınları.

Stone, O.-Kuznick, P. (2015), *ABD'nin Gizli Tarihi,* (Çev. Çolak, T.), İstanbul: Profil Yayıncılık.

Sümer, G. (2008), "Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 19 (Güz 2008), s.119-144.

Tellal, E. (2019), "Savaş Sonrasında Dünya Düzeni (1945-1950), *Siyasi Tarih II Ders Kitabı,* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Tellal E. (2007), "Sovyet Dış Politikası ve Gromıko", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,* c.62, Sayı:3, s.349-377.

Washington's Farewell Address To The People Of The United States. (2000), Washington: 106TH Congress 2ND Session Senate Document No. 106–21,

Internet Kaynakları (Son Erişim Tarihi 24 Kasım 2024)

https://www.americanyawp.com/reader/manifest-destiny/john-osullivan-declares-americas-manifest-destiny-1845/

https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/diplomasi

https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/wilson-ilkeleri/

https://www.bbc.com/turkce/haberler-40187207

https://www.centcom.mil/ABOUT-US/HISTORY/

https://www.defense.gov/Multimedia/Experience/The-History-of-the-Department-of-Defense/#1947

https://www.eucom.mil/about-the-command/history-of-useucom

https://history.state.gov/milestones/1969-1976/salt

https://www.iaea.org/topics/non-proliferation-treaty

https://www.jfklibrary.org/learn/about-jfk/jfk-in-history/nuclear-test-ban-treaty

https://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-teskilati-ve-turkiye.tr.mfa

https://www.mfa.gov.tr/data/nato-bilgi--notu.pdf

https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ve-avrupa-guvenli-ve-isbirligi-teskilati-_agit_.tr.mfa

https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_139339.htm

https://nsarchive2.gwu.edu/coldwar/documents/episode-1/kennan.htm

https://ofac.treasury.gov/sanctions-programs-and-country-information/iran-sanctions

https://www.pacom.mil/About-USINDOPACOM/History/

http://slantchev.ucsd.edu/courses/pdf/Kennan%20-%20The%20Sources%20of%20Soviet%20Conduct.pdf

https://www.socom.mil/about

https://www.southcom.mil/About/History/

https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/introouterspacetreaty.html

https://www.ustranscom.mil/foia/docs/web5.pdf

https://voicesofdemocracy.umd.edu/reagan-evil-empire-speech-text/

https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/presidents/theodore-roosevelt/

https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/presidents/william-mckinley/

https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/presidents/james-carter/

https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/presidents/ronald-reagan/

https://www.youtube.com/watch?v=C2fYttaXkaI

https://2009-2017.state.gov/t/isn/4785.htm

https://2009-2017.state.gov/t/isn/5187.htm

SOĞUK SAVAŞ SONRASI ABD BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ VE ABD DIŞ POLİTİKASI (1991-2001)

Barış Gürsoy

Özet

Bu çalışma, ABD dış politikasının Soğuk Savaş'ın ardından yaklaşık 10 yılda geçirdiği süreçteki temel olayları, dış politikasını şekillendiren kavramsal çerçeveleri ve tercihleri anlatmaktır. 1990'lı yıllarda ABD başkanlığını yürütmüş olan George Bush ve Bill Clinton'ın dış politika ve ulusal güvenlik konularına ilişkin söylem ve uygulamalarına yer verilmiştir. ABD dış politikasının Soğuk Savaş sonrası dönemdeki gelişiminin ortaya çıkarılması adına her yıl düzenli olarak yayınlanan "ulusal güvenlik stratejisi" belgelerinden yararlanılmıştır. Birleşik Devletler, dünya siyasetinde tartışmasız bir ağırlığa sahiptir. Dünyanın en büyük ekonomik ve askerî gücüdür. Bu güçlerinin dünya siyasetine olan etkisi de malumdur. Ancak politik, ekonomik, stratejik, teknolojik, kültürel ve uluslararası sisteme ilişkin koşullar en güçlü devletlerin dahi dış politikalarını mevcut zamanın koşullarına uyumlu hâle getirmeye, gerekiyorsa modifiye etmeye (değiştirme/dönüştürme) zorlar. Soğuk Savaş'ın bitişi bir sistem değişimidir ve sistem değişimleri dış politikaları en derinden etkileyen değişkenler biri olagelmiştir. ABD'nin Soğuk Savaş'ı "başarı" ile tamamlaması, onu bu değişim ihtiyacından bağımsız kılmayacaktır. Dolaysıyla çalışmada Soğuk Savaş'ın bitişinin ABD dış politikası üzerindeki etkileri tartışılacaktır. Ardından ortaya çıkan yeni ortamda ABD'nin dış politikasının aldığı biçim ve geçirdiği dönüşüm örnekler, söylemler ve belgeler üzerinden açıklanmaya çalışılacaktır.

GİRİŞ

20. yüzyılın ilk yarısı iki genel harbin yanı sıra büyük siyasal ve ekonomik çalkantılara sahne olurken ikinci yarısı ise iki süper güç arasındaki iğneden ipliğe her alanda yaşanan sert rekabetin dönemi olmuştur. Uluslararası sistem iki kutuplu olarak tanımlanmakla beraber ünlü tarihçi Lukaks'a göre 20. yüzyıl bir Amerikan yüzyılıdır. Ona göre bu durum sadece ABD'nin büyük gücünden değil aynı zamanda Amerikan olan her şeyin büyük etkisinden ve prestijindendir. Amerikan doları tüm dünyada evrensel para standardı olmuştur. Amerikan sanatının en değerli nesneleri ve en

ederken Clinton'ın Monica Lewinsky skandalı siyaseten zorlayacaktır. Ancak Clinton yönetimi hem Türk-Yunan ilişkilerinin gerilimler yaşadığı dönemlerdeki arabulucu tavrı hem Kuzey İrlanda sorunuyla ilgili olarak üstlendiği yapıcı roller bakımından başarılıdır. Ayrıca her zaman karmaşıklığını eleştirdiğimiz Dayton Anlaşması'nın ortaya çıkması da her şey bir yana büyük bir krizi sonlandırmış olması bakımından kayda değerdir. Beyaz Saray, 1980'li yılların büyük bölümünde kovboy filmleriyle ünlü emekli bir aktörü başkan olarak ağırlamıştır. Bu kovboy başkanın yardımcısı ve halefi ise bir İkinci Dünya Savaşı gazisi olan Bush'tur. "Kovboy" ve "savaş gazisi" Soğuk Savaşı bitirip ABD'yi yeni döneme taşımışlardır. İki cumhuriyetçi siyasetçinin ardından ise Amerikalı seçmenlerin tercihi, 90'lı yılların kalanını bir Vietnam Savaşı protestocusuyla tamamlamak olmuştur. Clinton'dan sonra ise cumhuriyetçiler yönetimi yeniden ele alırlarken bir Vietnam gazisini başkan olarak seçmişlerdir.

ÖNERİLEN OKUMALAR

Anderson, Perry, (2015). Amerikan Dış Politikası ve Düşünürleri, Barış Baysal (çev.), Ankara: NotaBene Yayınları.

Gaddis, John Lewis, (2007). Soğuk Savaş: Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar, Gerçek, Dilek Cenkçiler (çev.), İstanbul: YKY.

Hook Steven W. ve Spanier John, (2013). Amerikan Dış Politikası: İkinci Dünya Savaşı'ndan Günümüze, (çev.) Özge Zihinoğlu Tanırlı, İstanbul: İnkılap Yayınevi.

Nye, Joseph S. Jr, (2003). Amerikan Gücünün Paradoksu: Dünyanın Tek Süper Gücü Neden Tek Başına Davranamaz?, (çev.) Gürol Koca, İstanbul: Literatür Yayınları.

KAYNAKÇA

A National Security Strategy of Engagement and Enlargement, (1994). https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/nss1994.pdf?ver=YPdbuschbfpPz3tyQQxaLg%3d%3d (Erişim tarihi: 10 Ekim 2024).

A National Security Strategy of Engagement and Enlargement, (1995). https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/nss1995.pdf?ver=pzgo9pkDsWmIQqTYTC6O-Q%3d%3d (Erişim tarihi: 17 Ekim 2024).

A National Security Strategy of Engagement and Enlargement, (1996). https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/nss1996.pdf?ver=4f8riCrLnHIA-H0itYUp6A%3d%3d (Erişim tarihi: 17 Ekim 2024).

A National Security Strategy for a New Century, (1997). https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/nss1997.pdf?ver=2whGiEUYiceAyme45GiJzA%3d%3d (Erişim tarihi: 17 Ekim 2024).

A National Security Strategy for a New Century, (1998). https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/nss1998.pdf?ver=zl1p-sJtgDvXOM01YVnfqA%3d%3d (Erişim tarihi: 17 Ekim 2024).

A National Security Strategy for a New Century, (1999). https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/nss1999.pdf?ver=SLo909OTm5lAh0LQWBrRHw%3d%3d (Erişim tarihi: 17 Ekim 2024).

Ağır, Bülent Sarper, (2007). "Bush Doktrini: Küresel Bir Hegemonik İstikrar Arayışı mı?", Uluslararası İlişkiler, Cilt 3, Sayı 12, Kış 2006-2007, s.71-100.

Ağır, Bülent Sarper, (2012). "İnsani Müdahale Tartışmaları ve Kuvvet Kullanma Hukuku Çerçevesinde NATO'nun 1999 Kosova Müdahalesi", Murat Saraçlı (der.) Uluslararası Hukukta Güncel Sorun Alanları, Ankara: BigBang Yayınları, s. 211-234.

Aktütün, İlker, (2004). "Soğuk Savaş'tan Küresel Tiranlığa", (der.) Toktamış Ateş, Kant'ın Kanat Sesleri: ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya, Ankara: Ümit Yayıncılık, s. 251-270.

Anderson, Perry, (2015). Amerikan Dış Politikası ve Düşünürleri, Barış Baysal (çev.), Ankara: NotaBene Yayınları.

Aras, F. Ç., & Yürük, E., (2023). "Hindistan ve Sovyetler Birliği Arasındaki İlişkiler: 20. Yüzyılın Dinamikleri ve Değişen Jeopolitik Bağlam", International Congress on Scientific Research and Recent Trends-XII (pp.1777-1785). Ankara, Türkiye.

Boys, James D., (2012). "A Lost Opportunity : The Flawed Implementation of Assertive Multilateralism (1991-1993)" European Association for American Studies, 2012 Spring s.1-16.

Boys, James, D, (2015). Clinton's Grand Strategy US Foreign Policy in a Post-Cold War World, New York: Bloomsbury Academic,

Dinç, Cengiz, (2011). "Transatlantik İlişkiler: Sistemik Değişimlerin ve Krizlerin Etkisi", (der.) Cenap Çakmak, Cengiz Dinç ve Ahmet Öztürk, Yakın Dönem Amerikan Dış Politikası: Teori ve Pratik, Ankara: Nobel Yayınları, s. 151-173.

Gaddis, John Lewis, (2007). Soğuk Savaş: Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar, Gerçek, Dilek Cenkçiler (çev.), İstanbul: YKY.

Garten, Jeffrey, (1994). Soğuk Barış: ABD, Almanya ve Japonya Arasındaki Hegemonya Savaşı, Yavuz Alagon (çev.), İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Gürel Onur, (2022). "Realist Konstrüktivizm Perspektifinden Bill Clinton Döneminde Uygulanan Güvenlik ve Terör Politikalarının Türkiye-ABD İlişkilerine Etkisi", International Journal of Social Inquiry, Vol 15, Issue 1, ss. 195-208.

Harman, Chris, (2013). Halkların Dünya Tarihi: Taş Devrinden Yani Binyıla, Uygur Kocabaşoğlu (çev.), İstanbul: Yordam Kitap, 3. Basım.

Hook Steven W. ve Spanier John, (2013). Amerikan Dış Politikası: İkinci Dünya Savaşı'ndan Günümüze, (çev.) Özge Zihinoğlu Tanırlı, İstanbul: İnkılap Yayınevi.

Karakaya, İskender, (2023). "ABD'nin Transatlantik Politikaları ve Tarihi, Siyasi, Ekonomik ve Sosyokültürel Açıdan ABD-AB Transatlantik İlişkileri",İmgelem, 7(12): 73-92.

Kennedy, Paul, (1998). Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri (1550'den 2000'e Ekonomik Değişme ve Askerî Çatışmalar), Birtane Karanakçı (çev.), Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 7. Basım.

Kissenger, Henry, (1998). Diplomasi, İbrahim Kurt (çev.), Ankara: İşbankası Kültür Yayınları.

Knutsen, Torbjorn L, (2015). Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi, İstanbul: Açılımkitap.

Lefebvre, Maxime, (2005). Amerikan Dış Politikası, (çev.) İsmail Yerguz, İstanbul İletişim Yayınları.

Lukaks, John, (1993). Yirminci Yüzyılın ve Modern Çağın Sonu, Mehmet Harmancı (çev.), İstanbul: Sabah Kitapları.

McMahon, Robert J., (2013). Soğuk Savaş, (çev.) Sinem Gül, Ankara: Dost Yayınları.

Meiertöns, Heiko, (2010). The Doctrines of US Security Policy: An Evaluation Under International Law, New York: Cambridge University Press.

National Security Strategy of the United States, (1991). https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/nss1991.pdf?ver=3sIpLiQwmknO-RplyPeAHw%3d%3d (Erişim tarihi: 10 Ekim 2024).

National Security Strategy of the United States, (1993). https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/nss1993.pdf?ver=Dulx2wRKDaQ-ZrswRPRX9g%3d%3d (Erişim tarihi: 10 Ekim 2024).

National Security Strategy of the United States: (1990). https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/nss1990.pdf?ver=x5cwOOez0oak2BjhXekM-Q%3D%3D (Erişim tarihi: 10 Ekim 2024).

Nye, Joseph S. Jr, (2003). Amerikan Gücünün Paradoksu: Dünyanın Tek Süper Gücü Neden Tek Başına Davranamaz?, (çev.) Gürol Koca, İstanbul: Literatür Yayınları.

Ökten, Kaan H., (2004). "ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi: Kant'ın Radikal Bir Yorumu mu?", (der.) Toktamış Ateş, Kant'ın Kanat Sesleri: ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya, Ankara: Ümit Yayıncılık, s. 153-174.

Pirinççi, Ferhat, (2011). "Amerikan Dış Politikasında Dinamizm ve Başkanlar: Retorik ve Uygulama, (der.) Cenap Çakmak, Cengiz Dinç ve Ahmet Öztürk, Yakın Dönem Amerikan Dış Politikası: Teori ve Pratik, Ankara: Nobel Yayınları, s. 79-113.

Roberts, J.M., (2016). Dünya Tarihi: 18. Yüzyıl ve Sonrası, 2. Cilt, İdem Erman ve Tansu Akgün (çev.), İstanbul: İnkılap Kitapevi.

Smith, Michael E., (2020). Uluslararası Güvenlik, (çev.) Ramazan Gözen, (çev.ed.) Erhan Büyükakıncı, Ankara: Felix Kitap.

Sümer, Gültekin, (2008). "Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politika Kültürü", Uluslararası İlişkiler, Cilt 5, Sayı 19, Güz, s. 119-144.

Yavi, Ersal, (2002). Küresel Güçlerin Petrole Erişiminde İsrail-Filistin-Kürt Açmazında Hedefteki Adam Saddam, İzmir: Yazıcı Yayınevi.

Yılmaz, Türel, (2004). Uluslararası Politikada Orta Doğu: Birinci Dünya Savaşı'ndan 2000'e, Ankara: Akçağ Yayınları.

Yürük E. ve Köse, İ. (2024). "Türkiye ve Komşuları: Yüzyılda Gerilimler ve İş Birlikleri," Türkiye'nin Yüzyılı Türk Dış Politikası, İstanbul: Nokta Yayınları, s.200-226.

Yürük, E. (2023). "İngiltere'nin Afganistan Politikası: İmparatorlukların Mezarında Güneşi Batmayan İmparatorluğun Güç Mücadelesi", (Ed. İskender Karakaya ve Yılmaz Ulvi Uzun). Afganistan: Tarih, Sosyokültürel Yapı, Ekonomi ve Dış Politika, Nobel Bilimsel Yayıncılık: Ankara, s. 337-356.

11 EYLÜL 2001 SONRASI ABD BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ VE ABD DIŞ POLİTİKASI (2001-2009)

Gökhan Telatar

Özet

11 Eylül 2001'de ABD'den gerçekleşen terör saldırıları uluslararası ilişkilerde dönüm noktası sayılabilecek olaylardan biri olmuştur. Zira Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği gibi bir süper gücün gerçekleştirmekten çekindiği bir saldırıyı bir terör örgütü gerçekleştirmiştir. Bu saldırılar ABD'nin dış politikası açısından bir dönüm noktası olduğu gibi, grand stratejisinde ve dış politikasında yarattığı değişim nedeniyle de bütün dünya açısından bir dönüm noktası olmuştur. ABD saldırılardan sonra terörizme karşı küresel bir savaş başlatmış hem terör örgütlerini hem de onları destekleyen devletleri hedef almış, "Ya bizimlesiniz ya teröristlerlesiniz." çıkışıyla bütün devletleri bir tercih yapmaya zorlamış, yani terörizme karşı savaş bütün dünyayı etkileyecek bir süreç başlatmıştır. Realist bir grand strateji benimseyen Başkan George W. Bush, ABD'nin güvenliğine yönelik bir tehdit söz konusu olduğu için terörizme karşı realist strateji çerçevesinde karşılık vermeye başlamıştır. Ancak terörizme savaşın kapsamı terör örgütlerinin yanında devletleri de hedef alacak ve terörizmle ilişkili başka tehditleri de içerecek şekilde genişleyince başka grand stratejiler de gündeme gelmiştir. Bu dönemde ABD dış politikasında en büyük etkiye sahip grand strateji üstünlük olmuştur. Liberal uluslararasıcılık da terörizme karşı savaşın yürütülmesinde oldukça tartışılan bir strateji olmuştur.

GİRİŞ

ABD II. Dünya Savaşı'nda sonra yeni uluslararası düzenin kurulmasında ve korunmasında öncü rol oynayarak küresel ölçekte bir dış politika izlemeye başlamıştır. Böyle iddialı bir rol üstelenen bir devletin dış politikasının dünyadaki gelişmelere tepki vermekle yetinmesi beklenemezdi. ABD'nin uzun vadeli dış politika önceliklerini belirlemesi, mevcut kapasitesini bu öncelikleri gerçekleştirecek şekilde kullanması, kapasitesinin yetersiz olması durumunda bu açığı kapatmak için gerekli adımları atması gerekmekteydi. Bu gereklilik ABD'nin dış politikasına rehberlik eden grand

KAYNAKÇA

Antaleva, N. (2004, 18 January). US military will stay in Georgia. http://news.bbc.co.uk/2/hi/3406941.stm (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

Arms Control (2024, July). Nuclear testing and comprehensive test ban treaty (ctbt) timeline. https://www.armscontrol.org/factsheets/nuclear-testing-and-comprehensive-test-ban-treaty-ctbt-timeline (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

Arms Control (2022). Chronology of U.S.-North Korean nuclear and missile diplomacy, 1985-2022. https://www.armscontrol.org/factsheets/chronology-us-north-korean-nuclear-and-missile-diplomacy-1985-2022#2005 (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

Atacan, F. (2008). Radikal İslam'ın küresel bir tehdide dönüşüm süreci: Afganistan deneyimi. *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1*(1), 32-49.

BBC (2002, 6 May). US renounces world court treaty. http://news.bbc.co.uk/2/hi/1970312.stm (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

Bingöl, Y. (2006). The 'colorful' revolution of Kyrgyzstan: Democratic transition or global competition?'. *Alternatives: Turkish Journal of International Relations, 5*(1-2), 73-81.

Blackburn, R. (2002). The imperial presidency, the war on terrorism, and the revolutions of modernity. *Constellations, 9*(1), 3-33.

Bush, G. W. (1999, November 19). A distinctly American internationalism. https://www.washingtonpost.com/archive/business/technology/1999/11/19/text-of-remarks-prepared-for-delivery-by-texas-gov-george-w-bush-at-ronald-reagan-presidential-library-simi-valley-calif-on-november-19-1999/1e893802-88ce-40de-bcf7-a4e1b6393ad2/ (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

Bush, G. W. (2001, September 14). National day of prayer and remembrance for the victims of the terrorist attacks on september 11, 2001. https://www.govinfo.gov/content/pkg/PPP-2001-book2/html/PPP-2001-book2-doc-pg1108.htm (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

Buzan, B. (2006). Will the 'global war on terrorism' be the new cold war?. *International Affairs, 82*(6), 1101-1118.

Clark, W. R. (2005). *Petrodollar Warfare: Oil, Iraq and the Future of the Dolar*. Gabriola Island: New Society Publishers.

Cox, R. W. (1983). Gramsci, hegemony and international relations: An essay in method. *Millenium - Journal of International Studies*, *12*(2), 162-175.

Çokgüçlü, Y. (2021). ABD'nin Kuzey Kore politikası çerçevesinde nükleersiz bir Kuzey Kore mümkün mü?. *International Journal of Social Inquiry, 14*(2), 509-540.

Daalder, I. H. & Lindsay, J.M. (2003). *America Unbound: The Bush Revolution in Foreign Policy*. Washington, D.C.: Brookings Institution Press.

Dalacoura, K. (2005). US democracy promotion in Arab Middle East since 11 september 2001: A critique. *International Affairs, 81*(5), 963-979.

Dueck, C. (2006). *Reluctant Crusaders: Power, Culture, and Change in American Grand Strategy*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.

Dunn, D. H. (2003). Myths, motivations, and 'misunderestimations': The Bush administration and Iraq. *International Affairs, 79*(2), 279-297.

Erhan, Ç. (2005). Broader Middle East and North Africa initiative and beyond", *Perceptions*, *Autumn*,153-170.

Fukuyama, F. (1999). *Tarihin Sonu ve Son İnsan* (Zülfü Dicleli, Çev.) İstanbul: Gün Yayınları.

Gowan, P. (2006). The Bush turn and the drive for primacy. İçinde A. Colas & R. Saull (Ed.), The war on terrorism and the american 'empire' after the cold war (ss.131-154). London and New York: Routledge.

Gregory, D. (2005, January 18). Bush on Iran: No option 'off the table'. https://www.nbcnews.com/id/wbna6836247 (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

Hawthorne, A. (2003). Can the United States promote democracy in the Middle East. *Current History*, *102*(660), 21-26.

Hobson, C. (2005). A forward strategy of freedom in the Middle East: US democracy promotion and the 'war on terror'. *Australian Journal of International Affairs, 59*(1), 39-53.

Ikenberry, G. J. (2002). America's imperial ambition. *Foreign Affairs, 81*(5), 44-60.

Ikenberry, G. J. (2008). Liberal order building. İçinde M. P. Leffler & J. W. Legro (Ed.), To Lead the World: American Strategy After the Bush Doctrine (ss.85-108). Oxford: Oxford University Press.

Kim, J. & Hundt, D. (2011). US policy toward rogue states: Comparing the Bush administration's policy toward Iraq and North Korea. *Asian Perspective, 35*(2), 239-257.

Kohn, D. (2003, September 2). Bush on 9/11: Moment to moment. https://www.cbsnews.com/news/bush-on-9-11-moment-to-moment/ (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

Krauthammer, C. (2004). In defense of democratic realism. *The National Interest, 77*, 15-25.

Kupchan, C. A. & Trubovitz, P. L. (2007). Dead center: the demise of liberal ınternationalism in the United States. *International Security, 32*(2), 7-44.

Leffler, M. P. (2005). 9/11 and American foreign policy. *Diplomatic History, 29*(3), 395-413.

Löfflmann, G. (2024). The Bush doctrine redux: Changes and continuities in American grand strategy since '9/11'. *International Politics, 61*, 501-522.

Lyons, K. (2015). Iran nuclear talks: Timeline. https://www.theguardian.com/world/2015/apr/02/iran-nuclear-talks-timeline (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

Mearsheimer, J. (2019). Bound to fail: The rise and fall of the liberal international order. *International Security, 43*(4), 70-50.

Miller, B. & Rubinovitz, Z. (2020). *Grand Strategy From Truman to Trump*. Chicago: University of Chicago Press.

Monten, J. (2005). The roots of the Bush Doctrine: Power, nationalism, and democracy promotion in U.S. strategy. *International Security, 29*(4), 112-156.

Moore, G. J. (2008). America's failed North Korea nuclear policy: A new approach. *Asian Perspective, 32*(4), 9-27.

NATO (2022, 30 May). ISAF's Mmission in Afghanistan (2001-2014). https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69366.htm (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

Patman, R. G. (2006). Globalization, the new US exceptionalism and the war on terror. *Third World Quarterly, 27*(6), 963-986.

Perez-Rivas, M. (2001). Bush vows to rid the world of 'evil-doers'. http://archives.cnn.com/2001/US/09/16/gen.bush.terrorism/ (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

Rice, C. (2000). Promoting the national interest. *Foreign Affairs, 79*(1), 45-62.

Rice, C. (2002, October 1). A balance of power that favors freedom. https://awpc.cattcenter.iastate.edu/2017/03/21/a-balance-of-power-that-favors-freedom-oct-1-2002/ (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

Rusten, L. F. (2010). U.S. withdrawal from the antiballistic missile treaty. https://inss.ndu.edu/Portals/68/Documents/casestudies/CSWMD_CaseStudy-2.pdf (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

Sharma, S., Tracy, S. & Kumar, S. (2004, February). The invasion of Iraq: Dollar vs euro. *Z Magazine*. http://www.thirdworldtraveler.com/Iraq/Iraq_dollar_vs_euro.html (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

Shrader, N. R. (2007). From realism to liberalism: George W. Bush's rhetorical foreign policy transition, 1999–2004. *Commonwealth: A Journal of Pennsylvania Politics and Policy, 13*(1), 23-44.

Sick, G. (1998). Rethinking dual containment. *Survival, 40*(1) 5-32.

Telatar, G. (2011). *11 Eylül Sonrası Amerikan Dış Politikasında Hegemonyanın Yeniden İnşası*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Telatar, G. (2012a). Barack Obama yönetiminin İran'ın nükleer faaliyetlerine yönelik politikası. *Akademik Orta Doğu, 7*(1), 53-78.

Telatar, G. (2012b). Barack Obama'nın dış politikasında demokrasinin yayılması misyonu. *Alternatif Politika, 4*(1), 54-83.

Telatar, G. (2012c). Yeni muhafazakârlar, demokrasinin yayılması ve Amerikan dış politikası. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 67*(3), 159-187.

Telatar, G. (2014). Barack Obama, the war on terrorism and the US hegemony. *Alternatives: Turkish Journal of International Relations, 13*(4), 41-58.

The New York Times (2003, March 18). Text: Bush speech on Iraq. https://www.nytimes.com/2003/03/18/politics/text-bushs-speech-on-iraq.html (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

The Washington Post (2000, August 1). Condoleezza Rice at the republican national convention. http://www.washingtonpost.com/wp-srv/onpolitics/elections/ricetext080100.htm (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

The White House (2001a, September 11). Statement by the president in his address to the nation. https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010911-16.html (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

The White House (2001b, September 16). Remarks by the president upon arrival. https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010916-2.html (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

The White House (2001c, September 11). Address to a joint session of congress and the American people. https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

The White House (2002a, January 29). President delivers state of the union address. https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

The White House (2002b, September). The National Security Strategy of the United States of America. Washington D.C., The White House.

Tsunekawa, J. (2007). Post-9/11 power politics among the US, China, and Russia- unilateralism and Central and Southeast Asia. İçinde Jun Tsunekawa (Ed.), East Asian Strategic Review (ss.37-62). Tokyo: National Institute for Defense Studies.

VOA (2009, October 27). Bush: 'You are either with us, or with the terrorists' - 2001-09-21. https://www.voanews.com/a/a-13-a-2001-09-21-14-bush-66411197/549664.html (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

Walt, S. M. (2018). *The Hell of Good Intentions: America's Foreign Policy Elite and the Decline of U.S. Primacy*. New York: Farrar, Straus and Giroux.

Zoellick, R. B. (2000). A republican foreign policy. *Foreign Affairs, 79*(1), 63-78.

BARACK OBAMA DÖNEMİ AMERİKAN BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ VE ABD DIŞ POLİTİKASI (2009-2017)

Turgay Demir

Özet

Barack Obama, George W. Bush'un teröre karşı savaşta terör örgütlerini ve devletleri hedef alan, askerî müdahaleyi önceleyen stratejisini değiştirmiştir. Bu doğrultuda Obama, Bush yönetiminin izlediği politikalar sonucunda İslam dünyasında ortaya çıkan kötü Amerikan algısını düzeltmeye girişmiş, ABD'nin İslam dünyasıyla değil şiddeti yöntem olarak benimseyen aşırıcı terör örgütleriyle savaştığını vurgulayarak İslam dünyasıyla aşırıcı terör örgütlerini birbirinden ayrı tutmaya çalıştığını ifade etmiştir. Ayrıca diplomasiyi temel araç olarak kullanarak uluslararası örgütleri uluslararası hukuk çerçevesinde aktif kılmayı, dünyadaki sorunlara müdahale etme noktasında daha seçici davranmayı ve sorunların bölgesel müttefikler ve ortaklar tarafından çözülmesini tercih etmiştir. Bu türden bir müdahil olmama yaklaşımı çerçevesinde sorunların geleneksel ABD müttefikleri ve ortaklarıyla çözümü tercih edildiği gibi gerektiğinde geleneksel müttefik ve ortaklar terk edilerek devlet dışı örgütlenmeler şeklindeki yeni ortaklar arandığı ve bunların desteklendiği görülmektedir. Obama, askerî müdahaleyi en birincil seçenek olmaktan çıkarmış, Orta Doğu'daki askerî müdahaleleri/operasyonları ekonomik külfet ve insan kaybı açısından değerlendirmiş ve bu bölgeden mümkün olduğunca uzak durmaya çalışarak Çin'in yükselişini engellemek adına Avrasya bölgesine yönelmiştir. Fakat 2011'deki Arap Ayaklanmaları sonrasında Orta Doğu'daki yeni gelişmeler ve ortaya çıkan yeni güvenlik tehditleri, Obama'nın Avrasya'da Çin'e yönelik stratejisini olumsuz etkilediği gibi Orta Doğu'dan tam anlamıyla uzaklaşamamasına neden olmuş, istemeden de olsa ABD bölgeyle ilgili bazı sorunlara belirli ölçüde müdahil olmak zorunda kalmıştır.

GİRİŞ

Bu bölümde Barack Obama dönemi Amerikan grand stratejisi ve dış politikadaki yansımaları ele alınacaktır. ABD'de her bir başkanın grand strateji yaklaşımlarına dair değerlendirmeler başkanların dış politikada almış ve uygulamış oldukları kararların seçim öncesinde açıkladıkları stratejiyle ne kadar uyumlu olduğu, beklenmedik uluslararası gelişmelere ne

sonrasında ortaya çıkan IŞİD gibi yeni tehditler dolayısıyla Avrasya'da Çin'e yönelik stratejisini olumsuz anlamda etkilediği gibi Orta Doğu'dan tam anlamıyla uzak durmasına engel olmuştur. 2016 yılında Obama başkanlıkta ikinci dönemini tamamlamış, yeni dönem başkanlık seçimi kapsamında Demokrat Parti adayı Hillary Clinton ve Cumhuriyetçi Parti adayı Donald Trump 8 Kasım 2016'da karşı karşıya gelmiş ve seçimi Cumhuriyetçi Parti adayı Donald Trump kazanarak ABD'nin yeni başkanı olmuştur.

ÖNERİLEN OKUMALAR

Brands, H. (2017). Barack Obama and the Dilemmas of American Grand Strategy, *The Washington Qua*rterly, 39(4), pp.101-125.

Çelik, Ş. (2023). *Üst Doktrin: ABD Temel Güvenlik Stratejisi Olarak Müdahalecilik*, Gazi Kitabevi: Ankara.

Goldberg, J. (2016), The Obama Doctrine, The Atlantic, April 2016, https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/04/the-obama-doctrine/471525/ (Erişim Tarihi: 7 Ekim 2024)

Obama, B. (2007). Renewing American Leadership, *Foreign Affairs*, 86(4), pp. 2-16.

Ross, R.S. (2013). US Grand Strategy, the Rise of China, and US National Security Strategy for East Asia, *Strategic Studies Quarterly*, 7(2), Asia-Pacific Special Edition (Summer 2013), pp. 20-40.

KAYNAKÇA

Akbal, Ö. (2021). *ABD'nin Suriye Politikası ve Bölgesel Etkileri*, Nobel Bilimsel Yayıncılık: Ankara.

Brands, H. (2017). Barack Obama and the Dilemmas of American Grand Strategy, *The Washington Quarterly*, 39(4), pp.101-125.

Cerrah, U. (2016). ABD'nin Suriye Politikası içinde ed. (Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Zafer Yıldırım, Uluslararası Politikada Suriye Krizi Beta Yayınları. ss.319-333.

Çelik, Ş. (2023). *Üst Doktrin: ABD Temel Güvenlik Stratejisi Olarak Müdahalecilik*, Gazi Kitabevi: Ankara.

Demir, T. (2023). *Syrian Kurds, Democratic Union Party (PYD) and the Strategic Framing of the Civil War: Selling the New Model of Governance*, Lexington Books: Lanham Maryland.

Drezner, D. W. (2011). Does Obama Have a Grand Strategy? Why We Need Doctrines in Uncertain Times, *Foreign Affairs*, 90(4), pp.57-68.

Goldberg, J. (2016), The Obama Doctrine, The Atlantic, April 2016, https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/04/the-obama-doctrine/471525/ (Erişim Tarihi: 7 Ekim 2024)

Gunter, M. 2015. Iraq, Syria, ISIS and the Kurds: Geostrategic Concerns for the USA and Turkey, *Middle East Policy*, 22(1), Spring, pp.102-111.

Karakaya, İ. (2023b). Türkiye'nin Afganistan Politikası: Sosyokültürel Bağlar, Bölgesel Güvenlik Yapılanmaları ve Küresel Örgütler/Güçler Ekseninde İkili İlişkiler. (Ed. İskender Karakaya ve Yılmaz Ulvi Uzun). *Afganistan: Tarih, Sosyokültürel Yapı, Ekonomi ve Dış Politika*, Nobel Bilimsel Yayıncılık: Ankara.

Karakaya, İ. (2023a). Us Transatlantic Policies and Us-Eu Transatlantic Relations From A Historical, Political, Economic and Socio-Cultural Perspective. *İmgelem*, 7(12), 73-92.

Karakaya, İ., & Çelik, M. T. (2021). Orta Doğu'da Arap Baharı Süreci ve Libya İç Savaşı. *Akademik İzdüşüm Dergisi*, 6(1), 175-192.

Knights, M., ve Wilgenburg, W. (2021). *Accidental Allies: The U.S. – Syrian Democratic Forces Partnership Against the Islamic State*. London: I.B. Tauris.

Kurt, Veysel (2019). *ABD ve Suriye Krizinin Dönüşümü*, Kadim Yayınları: Ankara.

Landler, M ve Gordon M. R. (11 Aralık 2012). "U.S. Will Grant Recognition to Syrian Rebels, Obama Says", The New York Times, https://www.nytimes.com/2012/12/12/world/middleeast/united-states-involvement-in-syria.html (Erişim Tarihi: 25 Haziran 2024)

Obama, B. (2007). Renewing American Leadership, *Foreign Affairs*, 86(4), pp. 2-16.

Philips, C. (2018). *The Battle For Syria: International Rivalry in the New Middle East*. Yale University Press: New Haven and London.

Pierce, A.R. (2014). US Partnership with the Egyptian Muslim Brotherhood and its Effect on Civil Society and Human Rights, *Society*, 51(1), pp.68-86.

Ross, R.S. (2013). US Grand Strategy, the Rise of China, and US National Security Strategy for East Asia, *Strategic Studies Quarterly*, 7(2), Asia-Pacific Special Edition (Summer 2013), pp. 20-40.

The National Security Strategy (May 2010), https://history.defense.gov/Historical-Sources/National-Security-Strategy/ (Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2024)

The National Security Strategy (February 2015), https://history.defense.gov/Historical-Sources/National-Security-Strategy/ (Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2024)

The New York Times (4 Haziran 2009). "Text: Obama's Speech in Cairo", The New York Times, https://www.nytimes.com/2009/06/04/us/politics/04obama.text.html (Erişim Tarihi: 24 Mayıs 2024)

The White House (2012). "Remarks by the President to the White House Press Corps", 20 Ağustos 2012, https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2012/08/20/remarks-president-white-house-press-corps (Erişim Tarihi: 19 Aralık 2023)

Yacoubian, M. (2017). Critical Junctures in United States Policy toward Syria: An Assessment of the Counterfactuals, Simon-Skjodt Center for the Prevention of Genocide Series of Occasional Papers, August 2017, https://www.ushmm.org/m/pdfs/Yacoubian-Critical-Junctures-US-Policy-Syria.pdf (Erişim Tarihi: 1 Kasım 2023)

Yürük, E. (2023). "İngiltere'nin Afganistan Politikası: İmparatorlukların Mezarında Güneşi Batmayan İmparatorluğun Güç Mücadelesi" (Ed. İskender Karakaya ve Yılmaz Ulvi Uzun). Afganistan: Tarih, Sosyokültürel Yapı, Ekonomi ve Dış Politika, Nobel Bilimsel Yayıncılık: Ankara,ss. 337-356

Yürük, E. ve Köse, İ. (2024). "Türkiye ve Komşuları: Yüzyılda Gerilimler ve İş Birlikleri," (Ed. Abdulgani Bozkurt). Türkiye'nin Yüzyılı Türk Dış Politikası, İstanbul: Nokta Yayınları, ss. 200-226

ULUSALCILIK VE ULUSLARARASICILIK ARASINDA AMERİKAN BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ: TRUMP VE BİDEN DÖNEMLERİNDE ABD DIŞ POLİTİKASI (2017-2025)

Turgay Demir

Özet

Obama döneminin tamamlanmasının ardından Amerika'da başkanlık koltuğuna Demokrat Parti adayı Hillary Clinton ile yarışan Cumhuriyetçi Parti adayı Donald J. Trump oturmuştur. Donald Trump, ABD'nin uluslararası sistemdeki hareketlerinin getirdiği maliyetlere dikkat çekerek uluslararası sorumlulukları azaltmayı, temel öncelik olarak ülke problemlerinin çözümü ve ülke ekonomisinin güçlendirilmesini görmüş, bu yaklaşımını "Amerika ilk öncelik/America First!" söylemiyle dile getirmiştir. Bu yaklaşımının bir gereği olarak gördüğü yasa dışı göçle mücadele kapsamında Trump, ülkenin göçmenlik sistemine dair bazı yeni uygulamaları yürürlüğe koymuştur. Ayrıca Trump döneminde ABD ve dünya ekonomisine en büyük tehdit olarak görülen Çin'e karşı bazı yaptırımlar uygulanıp ticaret savaşları tercih edilmiş, maliyetler gerekçe gösterilmek suretiyle NATO'ya dair ekonomik sorumluluklardan çıkılmak istenmiştir. Trump sonrasında ABD başkanı olan Joseph Biden'ın temel stratejisi ise dünyada demokratik ve otoriter ülkeler arasında gerçekleştiği düşünülen rekabette uluslararası sisteme demokrasi ittifakları kurarak, uluslararası örgütler ve uluslararası hukuku ön plana çıkarmak suretiyle liderlik etmeye çalışmak olmuştur. Bu doğrultuda demokrasi, hukukun üstünlüğü, bireysel hürriyetler ve azınlık haklarının gelişimine küresel ve bölgesel düzeylerde demokrasi ittifakları kurarak katkı sunulmak istenmiş, terörizm, göç, pandemiler ve iklim değişikliğiyle mücadele gibi küresel meselelerin çözümünde demokrasi ittifaklarının önemine dikkat çekilmiştir.

GİRİŞ

Bu bölümde Trump ve Biden yönetimlerinin Amerikan grand stratejileri ve dış politikadaki yansımaları ele alınacaktır. Her bir başkanın grand strateji yaklaşımlarına dair değerlendirmeler yapılırken başkanların dış politikada almış ve uygulamış oldukları kararların seçim öncesinde açıkla-

KAYNAKÇA

Anadolu Ajansı (23 Eylül 2024a). "İsrail'in Lübnan saldırılarında yeni denklem: Hizbullah nasıl cevap verecek?", https://www.aa.com.tr/tr/analiz/israil-in-lubnan-saldirilarinda-yeni-denklem-hizbullah-nasil-cevap-verecek/3338122 (Erişim Tarihi: 4 Kasım 2024)

Anadolu Ajansı (1 Ekim 2024b). "İran'dan İsrail'e füze saldırısı", https://www.aa.com.tr/tr/dunya/irandan-israile-fuze-saldirisi-/3348108 (Erişim Tarihi: 4 Kasım 2024)

Anadolu Ajansı (4 Mayıs 2017). "Trump'ın ilk yurt dışı ziyaret adresleri belli oldu", https://www.aa.com.tr/tr/dunya/trumpin-ilk-yurt-disi-ziyaret-adresleri-belli-oldu/811476 (Erişim Tarihi: 25 Ekim 2024)

Baldaro, E., & Dian, M. (2018). Trump's Grand Strategy and the Post-American World Order. *Interdisciplinary Political Studies*, 4(1), pp.17-45.

BBC News (31 Temmuz 2024). "Hamas, lideri İsmail Haniye'nin İsrail'in Tahran'da düzenlediği saldırıda öldüğünü açıkladı", https://www.bbc.com/turkce/articles/cv2gyg0kl47o (Erişim Tarihi: 4 Kasım 2024)

BBC News (14 Mayıs 2018). "ABD'nin Kudüs Büyükelçiliği'ne karşı protestolar: İsrail güvenlik güçlerinin açtığı ateşte en az 41 Filistinli hayatını kaybetti.", https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44104552 (Erişim Tarihi: 25 Ekim 2024)

Biden Campaign Press Release (11 Temmuz 2019). "The Power of America's Example: The Biden Plan for Leading the Democratic World to Meet the Challenges of the 21st Century", https://www.presidency.ucsb.edu/documents/biden-campaign-press-release-the-power-americas-example-the-biden-plan-for-leading-the (Erişim Tarihi: 5 Eylül 2024)

Burt, R. (2017). A Grand Strategy for Trump. *The National Interest*, (149), 5-8.

Demir, T. (2023). Women As a Legitimacy-Building Tool in US Foreign Policy: The Case of Women's Protection Units (YPJ). *Mukaddime*, 14(1), pp.147-168.

Euronews (26 Ekim 2024). "İsrail, İran'daki askerî hedefleri vurdu", https://tr.euronews.com/2024/10/26/israil-irandaki-askeri-hedeflere-saldiri-baslattigini-acikladi (Erişim Tarihi: 4 Kasım 2024)

Euronews (5 Ekim 2023). "ABD-Meksika sınırına '1 metre duvar ördürmem' diyen Biden, 32 km'lik yeni duvar inşasını onayladı", https://tr.euronews.com/2023/10/05/abd-meksika-sinirina-1-metre-duvar-ordurmem-diyen-biden-32-kmlik-yeni-duvar-insasini-onayl (Erişim Tarihi: 25 Ekim 2024)

Euronews (9 Haziran 2022). "Boykot edilen Amerika zirvesinde Biden'dan Latin Amerika'yı kalkındırmak için ekonomik plan", https://tr.euronews.com/2022/06/09/boykot-edilen-amerika-zirvesinde-biden-dan-latin-amerika-y-kalk-nd-rmak-icin-ekonomik-plan (Erişim Tarihi: 5 Kasım 2024)

Euronews (15 Mart 2021). "Kuzey Kore lideri, Beyaz Sarayın telefonlarına çıkmıyor", https://tr.euronews.com/2021/03/15/kuzey-kore-lideri-beyaz-saray-n-telefonlar-na-c-km-yor (Erişim Tarihi: 4 Kasım 2024)

Euronews (29 Kasım 2018). "ABD casuslukla gündeme gelen Çinli öğrenciler için yeni kurallar belirliyor", https://tr.euronews.com/2018/11/29/abd-casuslukla-gundeme-gelen-cinli-ogrenciler-icin-yeni-kurallar-belirliyor (Erişim Tarihi: 25 Ekim 2024)

Karakaya, İ. (2023b). Türkiye'nin Afganistan Politikası: Sosyokültürel Bağlar, Bölgesel Güvenlik Yapılanmaları ve Küresel Örgütler/Güçler Ekseninde İkili İlişkiler. (Ed. İskender Karakaya ve Yılmaz Ulvi Uzun). *Afganistan: Tarih, Sosyokültürel Yapı, Ekonomi ve Dış Politika*, Nobel Bilimsel Yayıncılık: Ankara.

Karakaya, İ. (2023a). Us Transatlantic Policies and Us-Eu Transatlantic Relations From A Historical, Political, Economic and Socio-Cultural Perspective. *İmgelem*, 7(12), 73-92.

Orallı, L.E. (2023). Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan Politikası: Sovyet Coğrafyasının Dengelenmesinden Önleyici Müdahaleye. (Ed. İskender Karakaya ve Yılmaz Ulvi Uzun). *Afganistan: Tarih, Sosyokültürel Yapı, Ekonomi ve Dış Politika*, Nobel Bilimsel Yayıncılık: Ankara.

Pompeo, M. R. (2018). Confronting Iran. *Foreign Affairs*, 97(6), pp.60-71.

Posen, B. R. (2018). The Rise of Illiberal hegemony: Trump's Surprising Grand Strategy. *Foreign Affairs*. 97(2), pp.20-27.

Reuters (21 Mayıs 2024). "Ukraine President Zelenskiy speaks to Reuters in exclusive interview", https://www.reuters.com/world/europe/ukraine-president-zelenskiy-speaks-reuters-exclusive-interview-2024-05-20/ (Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2024)

The National Security Strategy of the United States of America (December 2017), https://history.defense.gov/Historical-Sources/National-Security-Strategy/ (Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2024)

The National Security Strategy (October 2022), https://history.defense.gov/Historical-Sources/National-Security-Strategy/ (Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2024)

The US State Department (2021). Leaders Summit on Climate Change, https://www.state.gov/leaders-summit-on-climate/ (Erişim Tarihi: 1 Kasım 2024)

Trump, D. J. (2015). *Yeniden Büyük Amerika: Gücünü Kaybeden Amerika'yı Ayağa Kaldırmak*.(Çev. İrem Sağlamer) Pegasus Yayınları: İstanbul.

Ülgül, M. (2024). ABD Dış Politikasında Grand (Büyük) Strateji Kavramı (ed. İskender Karakaya). *ABD Büyük (Grand) Stratejisi: Kavram, Temalar ve Tarihsel Süreç Perspektifinden ABD Dış Politikası*. Nobel Bilimsel Yayıncılık: Ankara.

Ülgül, M. (2020a). Mixing Grand Strategies: Trump and International Security. *The International Spectator*, 55(3), pp.98-114.

Ülgül, M. (2020b). An Unwıllıng Commıtment: Trump's Foreıgn Polıcy Strategy ın central and Eastern Europe. *Codrul Cosminului*, 26(1), pp.225-244.

Yürük, E. (2023). "İngiltere'nin Afganistan Politikası: İmparatorlukların Mezarında Güneşi Batmayan İmparatorluğun Güç Mücadelesi," (Ed. İskender Karakaya ve Yılmaz Ulvi Uzun). Afganistan: Tarih, Sosyokültürel Yapı, Ekonomi ve Dış Politika, Nobel Bilimsel Yayıncılık: Ankara, ss. 337-356.

Bağımlılık Sorununun Çözümünde Yeni Bir Deneyim: Karar Verme Becerisi

Psk. Dr. Dilek Öker Keleş
Prof. Dr. Zeki Yüncü

nobel bilimsel

Bağımlılık Sorununun Çözümünde Yeni Bir Deneyim: Karar Verme Becerisi

Psk. Dr. Dilek Öker Keleş
Prof. Dr. Zeki Yüncü

Yayın No.: 2366
ISBN: 978-625-376-030-4
E-ISBN: 978-625-376-031-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Kasım 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Öker Keleş, Dilek., Yüncü, Zeki.
Bağımlılık Sorununun Çözümünde Yeni Bir Deneyim: Karar Verme Becerisi / Dilek Öker Keleş, Zeki Yüncü
1. Basım, VI + 134 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-376-030-4
E-ISBN: 978-625-376-031-1
1. Karar Verme 2. Stres ve Dürtüsellikte Karar Verme 3. Madde Kullanım Bozukluğu

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ....1
KARAR VERME KAVRAMINA İLİŞKİN GENEL BİGİLER....7
MADDE KULLANIM BOZUKLUĞU OLAN BİREYLERE YÖNELİK GELİŞTİRİLEN KARAR VERME BECERİLERİ EĞİTİM PROGRAMI GRUP OTURUMLARI....17
I. OTURUM....17
GRUP SÜRECİ 1- GRUP LİDERİNİN KENDİSİNİ TANITMASI VE I. OTURUMUN AKIŞINA YÖNELİK BİLGİ VERMESİ....18
2- GRUP ÜYELERİYLE TANIŞMA....18
3- KARAR VERME BECERİSİ EĞİTİM PROGRAMINA GİRİŞ....18
4- OTURUM PLANLARI....20
5- GRUP KURALLARININ BELİRLENMESİ....22
6- ISINMA ALIŞTIRMASI....22
7- OTURUMUN DEĞERLENDİRİLMESİ....23
EKLER....25
EK 1: ÇALIŞMA KÂĞIDI: KARAR VERME BECERİSİ EĞİTİM PROGRAMI OTURUM PLANLARI....25
EK 2: I. OTURUM GRUP ÇALIŞMASI EV ÖDEVİ: KARAR VERME FORMU....27
MADDE KULLANIM BOZUKLUĞU OLAN BİREYLERE YÖNELİK GELİŞTİRİLEN KARAR VERME BECERİLERİ EĞİTİM PROGRAMI GRUP OTURUMLARI....28
II. OTURUM....28
GRUP SÜRECİ 1. I. OTURUMUN ÖZETİ VE EV ÖDEVLERİYLE İLGİLİ GERİ BİLDİRİM ALINMASI....29
2. İKİNCİ OTURUMUN AKIŞINA YÖNELİK BİLGİLENDİRME....30
3. "YAŞAMLARINDA ALDIKLARI KARARLAR VE SONUÇLARI" ALIŞTIRMASI....30
4. KARAR VERME NEDİR?....31
5. KARAR VERME BASAMAKLARI....32
6. KARAR VERME BASAMAKLARI ALIŞTIRMASI-ÖRNEK SENARYO....36
7. KARAR VERME STİLLERİ....37
8. OTURUMUN DEĞERLENDİRİLMESİ....40

EKLER: 41
EK 1: İKİNCİ OTURUM ALIŞTIRMASI: YAŞAMLARINDA ALDIKLARI KARARLAR VE SONUÇLARI ALIŞTIRMASI FORMU 41
EK 2: İKİNCİ OTURUM ALIŞTIRMASI KARAR VERME BASAMAKLARI ALIŞTIRMASI: ÖRNEK SENARYO: 43
EK 3: EV ÖDEVİ: "GELECEKTE OLMASINI İSTEDİĞİM KARARLARIM" 44
EK 4: GRUP KURALLARI FORMU 45
EK 5: KARAR VERME BASAMAKLARI BİLGİLENDİRME FORMU 46
EK 6: KARAR VERME STİLLERİ BİLGİLENDİRME FORMU 48
MADDE KULLANIM BOZUKLUĞU OLAN BİREYLERE YÖNELİK GELİŞTİRİLEN KARAR VERME BECERİLERİ EĞİTİM PROGRAMI GRUP OTURUMLARI 50
III. OTURUM 50
GRUP SÜRECİ: 1. II. OTURUMUN ÖZETİ VE EV ÖDEVLERİYLE İLGİLİ GERİ BİLDİRİM ALINMASI 51
2. ÜÇÜNCÜ OTURUMUN AKIŞINA YÖNELİK BİLGİLENDİRME 51
3. KARAR VERMEYİ ETKİLEYEN ETMENLER 52
4. MADDE KULLANIMININ DAVRANIŞ VE KARARLARIMIZI NASIL ETKİLEDİĞİ ALIŞTIRMASI 58
5. MADDE KULLANIMIYLA İLGİLİ VİDEO GÖSTERİMİ 58
6. OTURUMUN DEĞERLENDİRİLMESİ 59
EKLER: 60
EK 1: III. OTURUM ALIŞTIRMASI: KARAR VERME VE DEĞERLER 60
III. OTURUM ALIŞTIRMASI: 61
EK 2: MADDE KULLANIMININ DAVRANIŞ VE KARARLARIMIZI NASIL ETKİLEDİĞİ ALIŞTIRMASI 61
EK 3: III. OTURUM EV ÖDEVİ 62
EK 4: BİLGİLENDİRME FORMU KARAR VERMEYİ ETKİLEYEN ETMENLER BİLGİLENDİRME FORMU 63
MADDE KULLANIM BOZUKLUĞU OLAN BİREYLERE YÖNELİK GELİŞTİRİLEN KARAR VERME BECERİLERİ EĞİTİM PROGRAMI GRUP OTURUMLARI 66
IV. OTURUM 66
GRUP SÜRECİ: 1. III. OTURUMUN ÖZETİ VE EV ÖDEVLERİYLE İLGİLİ GERİ BİLDİRİM ALINMASI 67

2. DÖRDÜNCÜ OTURUMUN AKIŞINA YÖNELİK BİLGİLENDİRME 67
3. DÜRTÜSELLİK NEDİR? 68
DÜRTÜSELLİĞİN NEDENLERİ 69
4- DÜRTÜSELLİKLE İLGİLİ SENARYOLAR UYGULAMASI 74
5- DÜRTÜSELLİK VE KARAR VERME 77
6. DÜRTÜSELLİĞİ KONU ALAN VİDEO GÖSTERİMİ 77
7. OTURUMUN DEĞERLENDİRİLMESİ 78
EKLER: EK 1: IV. OTURUM ALIŞTIRMASI: 79
DÜRTÜSELLİKLE İLGİLİ SENARYOLAR UYGULAMASI: SENARYO 1: 79
EK 2: IV. OTURUM ALIŞTIRMASI: 80
DÜRTÜSELLİKLE İLGİLİ SENARYOLAR UYGULAMASI: SENARYO 2: 80
EK 3: IV. OTURUM ALIŞTIRMASI: 82
DÜRTÜSELLİKLE İLGİLİ SENARYOLAR UYGULAMASI: SENARYO 3: 82
EK 5: IV. OTURUM EV ÖDEVİ 83
EK 6: DÜRTÜSELLİKLE İLGİLİ BİLGİLENDİRME FORMU 85
MADDE KULLANIM BOZUKLUĞU OLAN BİREYLERE YÖNELİK GELİŞTİRİLEN KARAR VERME BECERİLERİ EĞİTİM PROGRAMI GRUP OTURUMLARI 89
V. OTURUM 89
GRUP SÜRECİ: 1. IV. OTURUMUN ÖZETİ VE EV ÖDEVLERİYLE İLGİLİ GERİ BİLDİRİM ALINMASI 90
2. BEŞİNCİ OTURUMUN AKIŞINA YÖNELİK BİLGİLENDİRME 91
3. STRES NEDİR? 91
4. STRES ANINDA FİZİKSEL İPUÇLARI ALIŞTIRMASI 92
5. STRES BELİRTİLERİ 93
6. STRES DÜZEYİ TESTİNİN UYGULANMASI 94
7. STRES FAKTÖRLERİ 95
8. STRESİN SONUÇLARI 97
9. STRESLE BAŞ ETME YÖNTEMLERİ 98
10. STRES VE KARAR VERME 101
11. STRESLİ DÖNEMDE ALINAN KARARLAR VE SONUÇLARI ALIŞTIRMASI 102
12. GEVŞEME EGZERSİZİ 102

13. OTURUMUN DEĞERLENDİRİLMESİ....104
EKLER: V. OTURUM ALIŞTIRMASI....105
EK 1: STRES ANINDA FİZİKSEL İPUÇLARI ALIŞTIRMASI....105
V. OTURUM ALIŞTIRMASI....106
EK 2: STRES DÜZEYİ TESTİ....106
V.OTURUM ALIŞTIRMASI....108
EK 3: STRESLİ DÖNEMDE ALINAN KARARLAR VE SONUÇLARI ALIŞTIRMASI:..108
EK 4: GÜVENLİ YER EGZERSİZİ: GEVŞEME EGZERSİZİ YÖNERGESİ: 109
V. OTURUM EV ÖDEVİ: EK 5: STRES FAKTÖRLERİM VE BAŞ ETME YÖNTEMLERİM....110
EK 6: STRES KAVRAMINA İLİŞKİN BİLGİLENDİRME FORMU 112
VI. OTURUM....120
GRUP SÜRECİ: 1. V. OTURUMUN ÖZETİ VE EV ÖDEVLERİYLE İLGİLİ GERİ BİLDİRİM ALINMASI....121
2. ALTINCI VE SON OTURUMUN AKIŞINA YÖNELİK BİLGİLENDİRME....121
3. OTURUMLARIN GÖZDEN GEÇİRİLMESİ 122
4. KATILIMCILARDAN GERİ BİLDİRİM ALINMASI 123
5. OTURUMUN SONLANDIRILMASI....123
EKLER: EK 1: KARAR VERME BECERİSİ EĞİTİM PROGRAMIYLA İLGİLİ GERİ BİLDİRİM FORMU 124
KAYNAKÇA....127

KAYNAKÇA

** Adair, J.(2005). Etkili Karar Vermek. Salih Fatih Güneş (Çev.). Babıâli Kültür Yayıncılığı: 51, John Adair Yönetim Serisi:4.

** Aladağ, Ersin (2015). Öğretmenlerin Stres Kaynakları Algılarının ve Stresle Baş Etme Yollarına İlişkin Tutumlarının İncelenmesi, Zirve Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

** Alkan, B. ve Tevfik, A. (2018). Kannabinoidlerin Öğrenme ve Bellek İşlevleri Üzerindeki Akut ve Kronik Etkileri. Bağımlılık Dergisi, 19(4), (s.123-135).

** Altıntaş, Ersin(2014). Stres Yönetimi, Ankara, Anı Yayıncılık.

** Amerikan Psikiyatri Birliği, Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı, Beşinci Baskı (DSM-5), Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabı'ndan, çev. Köroğlu, E, Hekimler Yayın Birliği,Ankara,2014.

** Arıkan, E (2012). Karar Verme Süreçlerinde Duygunun Rolü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

** Aron, A. R., Robbins, T. W., Poldrack, R. A. (2004). Inhibition and the right inferior frontal cortex. *Trends Cogn Sci, 8*: 170-177.

** Avşaroğlu, S (2007). Üniversite Öğrencilerinin Karar Vermede Öz Saygı, Karar Verme ve Stresle Başa Çıkma Stillerinin Benlik Saygısı ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

** Bacanlı, F. (2008). Kariyer karar verme süreci. R. Özyürek (Editör). Kariyer Yolculuğu. Ankara: Ses Reklam İletişim Hizmetleri.

** Ball, C., Mann,L. ve Stamm, C. (1994). Decision Making Abilities of Intelectually Gifted and Non-gifted Children. Australian Journal of Psychology, 46(1),(s.13-20).

** Bakırcıoğlu R.(2000). "İlköğretim, Ortaöğretim ve Yükseköğretimde Rehberlik ve Psikolojik Danışma". 5.Basım. Ankara: Anı Yayıncılık; s.223-248.

** Baştuğ, G., Duman, S., Akçakoyun, F. ve Karadeniz,F. (2016). Futbol hakemlerinde; stres, öz güven, karar verme. Journal of Human Sciences, 13(3), (s.5399-5406).

** Belch, G.E, Belch,M.A. ve Ceresino,G. (1985). Parental and Teenage Child Influences in Family Decision Making. Journal of Business Research, 13, (s.163-176).

** Bernstein, M. H., McSheffrey, S. N., van den Berg, J. J., Vela, J. E., Stein, L. A. R., Mary B. Roberts,M.B., Martin,R.A. ve Clarke,J.G. (2015). The association between impulsivity and alcohol/drug use among prison inmates, Addictive Behaviors 42 (2015) 140–143.

** Bettina F. Piko, Tamás Pinczés (2014). Impulsivity, depression and aggression among adolescents, Personality and Individual Differences 69 ; 33–37.

** Bostan, S. ve Durmuş, İ. (2016).Yöneticilerin Karar Sürecinde Zamanı Kullanması Üzerine Bir Araştırma. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yönetim Bilimleri Dergisi,14(27),(s. 277-307).

** Boyacı, K., Şensoy, F., Beydağ, K. D., Kıyak, M (2014). Stress and stress management in health institutions, Procedia - Social and Behavioral Sciences: 470 – 475.

** Brown, J.E. ve Mann, L.(1990). The relationship between family structure and process variables and adolescent decision making. Journel of Adolescence,13, (s.25-37).

** Burnett, P.C., Mann, L. ve Beswick, G. (1989). Validation of the flinders decision making questionnaire on course decision making by students. Australian Psychologist, 24,(s. 285-292).

** Byrnes, J. P.(1998). The nature and development of decision-making: A self regulation model. USA: Earlbaum Manwah NJ.

** Chamberlain, S. R., & Sahakian, B. J. (2007). *The neuropsychiatry of impulsivity.* Curr Opin Psychiatry, 20(3): s.255-61.

** Cohen, Zeynep Pınar (2014). Fiziksel ve Sözel Şiddet Davranışı İle Öfke Düzeyi Ve Dürtüsellik Arasındaki İlişkisinin İrdelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.

** Coleman, J. C. (1980). Friendship and the peer group in adolescence. In J. Adelson (Ed.), *Handbook of adolescent psychology*, New York: Wiley.

** Connor ,P. E. ve B. W. Becker. (2003). Personel Value Systems and Decision Making Styles of Public Managers. Public Personnel Management, 32(1), (s.155-180).

** Coşkun, Seda (2018).Stres Kaynakları, Duygusal Zekâ Ve Stresle Başa Çıkma Arasındaki İlişkiler, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

** Crews,F.T ve Boettiger,C.A. (2009). Impulsivity, frontal lobes and risk for addiction, Pharmacology, Biochemistry and Behavior 93 ; 237–247.

** Çakmakçı, E. ve Özabacı,N.(2013). Drama Yolu ile Karar Verme Becerisinin Kazandırılması. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi; 12(44), s.18-30

** Çolakkadıoğlu, O.ve Güçray, S. S. (2007). Ergenlerde Karar Verme Ölçeği'ni Türkçeye uyarlama çalışması. Eğitim Araştırmaları Dergisi, 7 (26), (s.61-71.)

** Çolakkadıoğlu, O.(2010). Çatışma Kuramına Dayalı Olarak Geliştirilen Karar Verme Beceri Eğitimi Grup Uygulamalarının Ergenlerin Karar Verme Stillerine Etkisi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

** Demirci, E., Özmen, S ve Öztop, D.B. (2016). Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu Olan Erkek Çocuk ve Ergenlerde Dürtüsellik ve Serum Oksitosin İlişkisi: Bir On Çalışma, Nöropsikiyatri Arşivi ; 53: 291-295.

** Deniz, M. E. (2004). Investigation of The Relation Between Decision Making Self-Esteem, Decision Making Style And Problem Solving Skills of University Students. Eurasian Journal of Educational Research, 15,(s. 23-35).

** Deniz, M.E. (2006). The relationships among coping with stress, life satisfaction, decision-making styles and decision self-esteem: an investigation with Turkish university students social behaviour and personality. An International Journal, 34, (s.1161-1170).

** Deniz, M.E. (2011). Karar Verme Stilleri ve Beş Faktör Kişilik Özelliklerinin Bağlanma Stilleri Açısından İncelenmesi. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri,11(1), (S.97-113).

** Dietrich, C.(2010). Decision Making: Factors that Influence Decision Making,Heuristics Used and Decision Outcomes. Erişim adresi: http://www.inquiriesjournal.com/articles/180/

** Driver, M. J., Brousseau, K. R. ve Hunsaker, P. L. (1990). The dynamic decision maker five decision styles for executive and business success. Harper & Row: New York.

** Drucker, P.F. (2001). The Effective Decision. Harward Business Review On Decision Making, Harward Business Review Paperpack.

** Eldeleklioğlu, J. (1997). Karar Stratejileri ile Ana -Baba Tutumları Arasındaki İlişki. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 2(2), (s.7-13).

** Eroğlu, Döndü Ezgi(2017). Sağlıklı Bireylerde Alkol Madde Kullanımı İle Anksiyete Duyarlılığı Ve Stresle Başa Çıkma Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

** Ersan, F (2014). Arınma Tedavisini Tamamlamış Alkol Bağımlılığı Tanısı Alan Erişkin Hastaların, Nörobilişsel İşlevler, Dürtüsellik ve Zihin Kuramı Açısından Sağlıklı Gönüllüler İle Karşılaştırılması, Uzmanlık Tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.

** Ersever, H.Ö. (1996). Karar Verme Becerileri Kazandırma Programının ve Etkileşim Grubu Deneyiminin Üniversite Öğrencilerinin Karar Verme Stilleri Üzerindeki Etkileri. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

** Feki,I., Moalla, M., Baati,I., Trigui,D., Sellami,R. Ve Masmoudi,J. (2016). Impulsivity in bipolar disorders in a Tunisian sample, Asian Journal of Psychiatry 22 ; 77–80.

** Frost, R. O. ve Shows, D. L. (1993). The nature and measurement of compulsive indecisiveness. Behavior Research and Therapy, 31, 683-692.

** Galvan,A.,Rahdar,A (2013) The Neurobıologıcal Effects Of Stress On Adolescent Decısıon Makıng, Neuroscience 249:223-231.

** Gamble,K.R.,Vettel,J.M.,Patton,D.J.,Eddy,M.D and others (2018). Different profiles of decision making and physiology under varying levels of stress in trained military personel, International Journal of Psychophysiology;131;73-80.

** Garcia, A.V., J.Chang, T. T., Stout, J.C.,Yücel,M. ve London, E. D.(2018). Stages of dysfunctional decision-making in addiction, Pharmacology, Biochemistry and Behavior, 164 (2018) 99-105.

** Gati, I., Krausz, M. ve Osipow, S. H. (1996). A taxonomy of difficulties in career decision making. Journal of Counseling Psychology, 43, (s.510±526).

** Gati, I., & Asher, I. (2001). *The PIC model for career decision making: Prescreening, in-depth exploration, and choice.* In F. T. L. Leong & A. Barak (Eds.), *Contemporary models in vocational psychology: A Vol. in honor of Samuel H. Osipow* (p. 7–54). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

** Gonzalez, R., Schuster,R.M.,Mermelstein, R.M. ve Diviak ,K.R. (2015). The role of decision-making in cannabis-related problems among young adults. Drug and Alcohol Dependence, 154, (s.214–221).

** Gowin, J.L., Sloan,M.E., Ramchandani,V.A., Paulus,M.P. ve Lane, S.D. (2018). Differences in decision-making as a function of drug of choice, Pharmacology, Biochemistry and Behavior, 164 ,(s. 118–124).

** Grant, S., Contoreggi, C., London, E.D. (2000). Drug abusers show impaired performance in a laboratory test of decision-making, Neuropsychologia, 38, (s.1180–1187).

** Grant, J. E. ve Chamberlain, S. R. (2014). Impulsive action and impulsive choice across substance and behavioral addictions: Cause or consequence?.*Addictive behaviors*, *39*(11), 1632- 1639.

** Güçray, S. S. (1998). Bazı Kişisel Değişkenler, Algılanan Sosyal Destek ve Atılganlığın Karar Verme Stilleri İle İlişkisi. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 2 (9), (s.7-16.)

** Güçray, S . (2001). Ergenlerde Karar Verme Davranışlarının Öz Saygı ve Problem Çözme Becerileri Algısı ile ilişkisi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8 (8), (s. 106-121).

** Güney, S. (2011). Örgütsel Davranış. İstanbul: Nobel,1. Basım.

** Güngör, B. B, Gülseren, Ş., Dalmış, A., Zorlu, N. (2013). Alkol bağımlılığı başlangıç yaşı ve aile öyküsünün dürtüsellik ve kompülsivite ile ilişkisi, Anadolu Psikiyatri Dergisi, 1*4:267-74*

** Hansson, S. O. (2005).“Decision Theory” A Brief Introduction, Royal Institute of Tecnology, Stockholm.

** Harren, V.A. (1979). A Model Of Career Decision Making For College Students.Journel Of Vocational Behavior,14, (s.119-133).

** Harrıson, Frank. (1987). “Managerial Decision Making”

** Hergüner, Ġ. E. (2008). Kişisel Gelişim Eğitiminin Yetişkinlerin Problem Çözme Becerileri ve Stresle Başa Çıkma Düzeyleriyle İlişkisi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul:Maltepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

** Horvath, P., & Zuckerman, M. (1993). Sensation-seeking, risk appraisal, and risky behavior. Personality and Individual Differences, 14, 41-52.

** Isen, A. M., Means, B., Patrick, R., & Nowicki, G. (1981). Some factors influencingdecision-making strategy and risk-taking. In M. S. Clark & S. J. Fiske (Eds.),*Affect and cognition* (pp. 243-261). Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

** Kabul, Meltem (2016). Çalışanların Örgütsel Stres Kaynakları ve Stresle Başa Çıkma Yöntemleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

** Karaaziz, M. ve Keskindağ, B. (2016). Gençler Arasındaki Popüler Psikoaktif Madde; Sentetik Kannabinoid (bonzai): Bir Gözden Geçirme. Klinik Psikiyatri,19,(s.137-144).

** Kaya, A. ve Kaya, Y. (2007). Küçük ve orta boy işletmelerde yöneticilerin stres kaynaklarını tespit etmeye yönelik Kayseri ilinde bir araştırma. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, 23 (2), 41-62.

** Keinan, G., Friedland N. & Ben-Porath Y. (1987). Decision-making under stress scanning of alternatives under physical threat. Acta Psychologica, 64, 219-228.

** Keinan,G. (1987). Decision Making Under Stress: Scanning of Alternatives Under Controllable and Uncontrollable Threats, Journal of Personality and Social Psychology, Vol 52(3), 639-644.

** Kimberly L. Kjome , Scott D. Lane, Joy M. Schmitz, Charles Green, Liangsuo Ma, Irshad Prasla,Alan C. Swann, F. Gerard Moeller (2010). Relationship between impulsivity and decision making in cocaine dependence, Psychiatry Research 178 ; 299–304.

** Klaczynski, P. A., Byrnes, J. B., & Jacobs, J. E. (2001). Introduction: Special Issue on decision making. Journal of Applied Developmental Psychology, 22, s.225-236.

** Koçel, T .(2003).“İşletme Yöneticiliği”. Beta Yayınları.

** Koffarnus, M.N veKaplan,B.A. (2018). Clinical models of decision making in addiction, Pharmacology, Biochemistry and Behavior 164 (2018) 71–83.

** Köknel, Ö. (1998). Zorlanan İnsan. İstanbul: Altın Kitaplar Yayıncılık.

** Kural, B. (2013) Dağcıların Stresle Başa Çıkma Tutumlarının Karar Vermede Öz Saygı ve Karar Verme Stilleriyle İlişkisi, Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

** Küçükay, A. (2018). Karar Vermenin Psikolojisi, TAAD, Yıl:9, Sayı:34,(s.616-621).

** Laal,M (2013). Job Stress Management in Nurses, Procedia - Social and Behavioral Sciences 84:4437-442.

** Langley, A., Mintzberg,H., Pitcher,P., Posada,E, Macary, J.S. (1995). “Opening Up Decision Making: The View From the Black Stool”. Organization Science, 6(3), (s.260-279).

** Laura E. Martin a, Geoffrey F. Potts (2009). Impulsivity in decision-making: An event-related potential investigation, Personality and Individual Differences 46 ; 303–308.

** Lerner,J.S.,Li,Y.,Valdesolo, P.ve Kassam, K.S. (2015). Emotion and Decision Making. Annu. Rev. Psychol, 66,(s.799–823).

** Mazas, C.A., Finn, P.R. ve Steinmetz, J.E. (2000). Decision-making biases, antisocial personality, and early-onset alcoholism. Alcohol Clin. Exp. Res., 24, (s.1036–1040).

** Mendes,F.F., Mendes,E. ve Salleh,N. (2019). The relationship between personality and decision-making: A Systematic literature review. Information and Software Technology,111, (s.50-71).

** Mesulam, M.M. (2000). Behavioral Neuroanatomy: Large-Scale Networks, Association Cortex, Frontal Syndromes, the Limbic System, and hemispheric Specializations. Principles of Behavioral a Cognitive Neurology. Mesulam M.M.(Ed.), (2. basım). Oxford University Press.

** Moeller, F. G., Barratt, E. S., Dougherty, D. M. & et al. (2001). Psychiatric aspects of impulsivity. Am J Psychiatry, 158:1783–1793.

** Moreno, M., Estevez, A. F., Zaldivar, F., Montes, J. M. G., Gutiérrez-Ferre, V. E.,Esteban,L., Sánchez-Santed,F. ve Floras,P.(2012). Drug and Alcohol Dependence 124 (2012) 355–362.

** Nas,S. (2010). Karar Verme Stillerine Bilimsel Yaklaşımlar, Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi, 2(2).(s.43-65).

** Naqvi, N., Shiv,B. ve Bechara, A. (2006). The Role of Emotion in Decision Making: A Cognitive Neuroscience Perspective. Current Directions in Psychological Science,15(5),(s. 260-264).

** Palaz,Ayşen (2015). Çalışma Hayatında Stres ve Stresle Mücadele (Antalya Atatürk Devlet Hastanesi Hemşireleri Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,İstanbul.

** Pabst,S.,Brand,M. ve Wolf,O.T. (2013). Stress and decision making: A few minutes make all the difference. Behavioural Brain Research, 250 ,(s. 39– 45).

** Patton JH, Stanford MS, Barratt ES.(1995). Factor structure of the Barratt impulsiveness scale. Journal of Clinical Psychology ;51:768-774.

** Perry, JL., Carroll, ME. (2008) "The Role Of Impulsive Behavior In Drug Abuse", Psychopharmacology (Berl), 200:1-26.

** Piko ,B.F. ve Pinczés,T. (2014). Impulsivity, depression and aggression among adolescents. Personality and Individual Differences, 69, (s. 33–37).

** Porter, A.,Creed,P.,Hood,M. ve Ching,T.Y.C. (2018). Parental Decision-Making and Deaf Children: A Systematic Literature Review. Journal of Deaf Studies and Deaf Education, 23(4), (s.295–306).

** Rudorf, S. ve Hare, T. A. (2014). "Interactions Between Dorsolateral and Ventromedial Prefrontal Cortex Underlie Context - Dependent Stimulus Valuation in Goal-Directed Choice" Journal of Neuroscience, 34 (48), (s. 15988 –15996).

** Saaty, T.L. (2008). Decision making with the analytic hierarchy process. Int. J. Services Sciences, 1(1),(s.83-98).

** Sarıkaya, M.B. ve Atilla, G. (2018). Hekimlerde Duygusal Zekânın Karar Verme Stilleri Üzerine Etkisi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 23(4), (s.1351-1369).

** Schumrum, T.ve Hartman,B.W. (1988). Adult children of alcoholics and cronic career indecision. Career Development Quartely,37,(s.118-126).

** Schwarber, Patricia D. (2005). "Leaders and Decision Making Process". Managemet Decision, 43(7/8), (s.1086-1092).

** Scott, S.G., Bruce, R.A. (1995). Decision Making Style: The Development and Assessment of a New Measure. *Educational and Psychological Measurement, 55*(5), 818-831.

**** Siegel, R. K. (1987). Cocaine use and driving behavior. *Alcohol, Drugs and Driving--Abstracts and Reviews, 3,* 1-7.

**** Slavich, G.M (2016). Life Stress and Health: A Review of Conceptual Issues and Recent Findings, Teaching of Psychology; Vol. 43(4) 346-355.

** Soran, Semih (2004).Pilotlar Üzerinde Stres Faktörleri Yönetilmesi ve Bu Konu İle İlgili Bir Alan Araştırması", İnönü Üni, Sosyal Bilimler Enst. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Malatya.

** Spaniol, J. ve Bayen, U.J. (2005). Aging and conditional probability judgments: A global matching approach. Psychology and Aging, 20, (s.165-181).

** Starcke,K.,Branda,M (2012). Decision making under stress: A selective review, Neuroscience and Biobehavioral Reviews:36:1228-1248.

** Steele, C. M. & Josephs R. A. (1990). Alcohol myopia: Its prized and dangerous effects. *American Psychologist, 45,*921-933.

** Şüküroğlu, Seda (2010) Suç İsleyen ve İslemeyen Bipolar I Bozuklugu Olan Hastalarda Dürtüsellik ve Suç İslemeye Etkisi, Tıpta Uzmanlık Tezi, Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı Ve Sinir Hastalıkları Eğitim Ve Arastırma Hastanesi, İstanbul.

** Thunholm P.(2004). "Decision making style: Habit, style or both? Personality and Individual Differences, 36, s.931-944.

** Verdejo-Garcia, A., Chong, T. T.-J., Stout, J. C., Yücel, M., & London, E. D. (2018). Stages of Dysfunctional Decision-Making in Addiction. Pharmacol Biochem Behav,2018 164: s. 99-105.

** Weidacker,K., O'Farrell ,K.R. Gray , N.S., Johnston ,S.J. ve Snowden, R.J. (2017). Psychopathy and impulsivity: The relationship of the triarchic model of psychopathy to different forms of impulsivity in offenders and community participants, Personality and Individual Differences 114; s.134–139.

** Wemm,S.E. ve Wulfert, E. (2017). Effects of Acute Stress on Decision Making.Appl Psychophysiol Biofeedback, 42(1), (s. 1–12).

** Xiang, L., Chen, Y., Chen, A., Zhang, F., Xu, F., & Wang, B. (2018). The effects of trait impulsivity on proactive and reactive interference control, Brain Research 1680 (2018) 93–104.

** Yamamoto, D. J., Banich, M. T., Regner, M. F., Sakai, J. T., & Tanabe, J. (2017). Behavioral approach and orbitofrontal cortical activity during decisionmaking in substance dependence, Drug and Alcohol Dependence 180 (2017) 234–240.

** Yaylacı, A.F. ve Beldağ, A. (2015). Karar Verme Sürecinde Okul Yöneticileri ve Değerler. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 11(1), (s 165-176).

** Yıldırım Kocakaya, Ö.(2017). Bir Grup Ergenin Bazı Bireysel Farklılıklarının Bireysel Karar Verme Süreçleri İle İlişkisinin İncelenmesi. Nişantaşı Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

** Yılmaz, A.S. (2011). Üniversite Öğrencilerinin Karar Vermede Öz Saygı ve Karar Verme Stillerinin Benlik Saygısı ve Utangaçlık Açısından İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

** Yi, J. S., & Park, S. (2003). Cross-cultural differences in decision-making styles: A study of college students in five countries. Social Behavior and Personality: An international journal, 31 (1), (s.35-47).

** Youssef,F.F., Bachewa,R., Bissessara, S., Crockettb, M.J., Faber,N.S. (2018). Sex differences in the effects of acute stress on behavior in the ultimatum game , Psychoneuroendocrinology ;96:126-131.

** Yöndem, Z. D. (2000). Hükümlü kadınların stresle baş etme stratejilerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1, 185-199.

** Madde Bağımlılığı (2018, 27 Kasım). Erişim Adresi: https://youtu.be/SwOrlhxixvQ

** Sıra Beklerken Yaşanan Anlar (2018, 20 Kasım). Erişim Adresi: https://youtu.be/8ygO943NSGg

AKIL SAĞLIĞI İÇİN KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER

Koruyucu ve Önleyici Müdahaleleri Tanıma

Editör
Umut Çıvgın

nobel
40.yıl

AKIL SAĞLIĞI İÇİN KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER
Koruyucu ve Önleyici Müdahaleleri Tanıma
Editör: Umut Çıvgın

Yayın No: 5627
Psikoloji-PDR: 542
ISBN: 978-625-371-780-3
E-ISBN: 978-625-371-781-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Bahar Yanbolulu -baharyanbolulu@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Çıvgın, Umut.
Akıl Sağlığı İçin Koruyucu-Önleyici Müdahaleler Koruyucu ve Önleyici Müdahaleleri Tanıma / Umut Çıvgın
1. Basım, VI + 342 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-780-3
E-ISBN: 978-625-371-781-0
1. Psikolojik Müdahale 2. Önleyici Müdahale 3. Klinik Psikoloji

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ iii

1. Bölüm
KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER NEDİR? 1
Umut Çıvgın

2. Bölüm
TANILAR ÜSTÜ BİR OLGU OLARAK RUMİNASYON VE RUMİNASYONA ODAKLANAN KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER 7
İlgün Bilekli Bilger

3. Bölüm
KAYGI BOZUKLUKLARINDA KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALE PROGRAMLARI 41
Büşra Eraslan

4. Bölüm
DEPRESYON İÇİN KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALE ÖRNEKLERİ 57
Nida Nur Önver

5. Bölüm
TRAVMA VE STRES İLE İLGİLİ KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER 75
Ece Önen - Nida Tosun

6. Bölüm
YEME BOZUKLUKLARI VE KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER 99
Beyza Gün - Tuğçe Yakar

7. Bölüm
SOMATİK SEMPTOM (SOMATOFORM, BEDEN ALGISI) VE İLGİLİ BOZUKLUKLAR İÇİN KORUYUCU-ÖNLEYİCİ ÇALIŞMALAR 123
Hümeyra Arslantürk

8. Bölüm
MADDE, ALKOL VE TÜTÜN KÖTÜYE KULLANIMI VE KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER 139
Irmak Kargın Kızgut - Beyzanur Karlı

9. Bölüm
İNSOMNİ VE İNSOMNİ İÇİN KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALE PROGRAMI ÖRNEĞİ 179
Ceren Tataylak

10. Bölüm
AMPÜTASYON VE AMPÜTASYON İÇİN KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER 197
Cennet Yastıbaş Kaçar

11. Bölüm
KANSERDE PSİKOLOJİK FAKTÖRLER VE KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER 217
Ayşe Mine Can - Halil İbrahim Toprak

12. Bölüm
ÇOCUKLUK ÇAĞI KANSERLERİ VE KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER 235
Arzu Çırpan Kantarcıoğlu

13. Bölüm
BAKIM VERENLERE YÖNELİK ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER..... 257
Elçin Yorulmaz

14. Bölüm
ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARIN AİLELERİNDE PSİKOLOJİK ETKENLER VE KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER..... 271
Nuray Mustafaoğlu Çiçek

15. Bölüm
ÖZEL EĞİTİM VE REHABİLİTASYONDA KORUYUCU-ÖNLEYİCİ FAKTÖR OLARAK AİLE EĞİTİMİ 289
Nilgün Çepelioğullar Coşkun

16. Bölüm
MÜLTECİLER/SIĞINMACILAR İÇİN PSİKOLOJİK KORUYUCU-ÖNLEYİCİ PROGRAMLAR 301
Burcu Gümüş - Elif Yüksel

17. Bölüm
YAPAY ZEKÂ DESTEKLİ UYGULAMALAR VE AKIL SAĞLIĞI İÇİN KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER 325
Pınar Bürhan

1. Bölüm

KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER NEDİR?

Umut Çıvgın[*]

Yıllar içinde hastalıklar ve bu hastalıklar için kullanılan tedavi yöntemleri gelişerek değişmektedir. Bireylere verilen sağlık hizmetlerinin de çeşitlendiği bu yüzyılda artık herhangi bir hastalığa yakalanmadan sağlıklı yaşam sürdürmenin önemi vurgulanmaktadır. Bireyin sağlığını koruması için sağlık ile ilgili konularda bilgisinin olması, korunmanın başlaması için ilk adım olarak görülür. Bu kapsamda 1960'ların başlarında ve daha sonra tıp bilimi içerisinde halk sağlığı ana başlığı altında koruyucu-önleyici çalışmaların ilk örnekleri görülebilmektedir (Clark ve MacMahon, 1967).

Clark ve MacMahon (1967), korumayı (prevention) patolojik bir durumu önleme diye tanımlamıştır. Daha geniş bir kapsamda bir hastalığın herhangi bir aşamasında -başlamasının ve ilerlemesinin- durdurulması olarak ifade edilmektedir. Bu anlamda geliştirilen müdahaleler, hastalığının görülmesinin önlenmesi (birincil koruma) ve hastalığın ilerlemesinin engellenmesi (ikincil koruma) anlamında gruplanmıştır. 1970'lerin sonuna doğru koruyucu müdahalelerin kapsamı biraz daha geliştirilmiş ve koruyuculuk ilkesine sağlığı geliştirmek (promotion) kavramı da eklenmiştir. Böylelikle herhangi bir hastalığın ya da yaralanmanın gelişmesini önlemek için sağlığın geliştirilmesi birincil basamak; asemtomatik olarak hastalığın keşfedilmesi ikincil basamak ve hastalığın devam etmesinin engellenmesi, geciktirilmesi üçüncü basamak olarak konumlandırılmıştır (Nightengale ve ark., 1978). Bilimsel bakış açısının gelişmesi ile sağlığın korunmasının aslında "sağlıklı yaşamı sürdürme" kavramı ile ilişkilendiğini söylemek yanlış değildir.

1990'lı yılların sonlarına doğru Dünya Sağlık Örgütü (WHO), koruyucu-önleyici bakış açısına daha önce bahsedilmeyen "risk faktörleri" kavramını eklemiştir (Australian Government Department of Health and Age, 2001). Böy-

[*] Bursa Teknik Üniversitesi

Kaynakça

American Psychological Association. (2014). Guidelines for prevention in psychology. *The American Psychologist*, *69*(3), 285-296.

Anderson, V., Boddapati, S. and Pate, S. (2019). *Prevention and Promotion*. Jason, L. A., Glantsman, O., O'Brien, J. F., & Ramian, K. N. (Ed.) *Introduction to community psychology: Becoming an agent of change* içinde. Rebus Community, Canada.

Australian Government Department of Health and Age. (2001). National Public Health Partnership, *Communicable Diseases Intelligence*, *26*(2). Erişim adresi: https://www1.health.gov.au/ internet/main/publishing.nsf/Content/cda-pubs-cdi- 2002-cdi2602-cdi2602q.htm

Carnahan, S. (1994). Two Hıgh School Dropouts. *Risk, Resilience & Prevention: Promoting the Well-being of All Children*, 103.

Clark, D. W. & MacMahon, B. (1967). *Preventive medicine*. Boston, MA: Little, Brown & Co.

Cowen, E. L. (2000). Community psychology and routes to psychological wellness. In *Handbook of community psychology* (pp. 79-99). Boston, MA: Springer US.

Durlak, J. A., & Wells, A. M. (1997). Primary prevention mental health programs for children and adolescents: A meta-analytic review. *American journal of community psychology*, *25*(2), 115-152.

Grunseit, A. C., Rowbotham, S., Crane, M., Indig, D., Bauman, A. E., & Wilson, A. (2019). Nanny or canny? Community perceptions of government intervention for preventive health. *Critical Public Health*, *29*(3), 274-289.

Jason, L. A., Pokorny, S. B., Turner, P. L., Freeland, M., Corbin, S., & Driscoll, M. (2005). Decreasing public smoking among youth: A preliminary study. *Education and Treatment of Children*, 299-307.

Kaplan, R. M., & Ong, M. (2007). Rationale and public health implications of changing CHD risk factor definitions. *Annual Review of Public Health*, *28*(1), 321-344.

Kaur, I. P., Arora, K., Dhalani, M., Patel, M., Kaur, G., & Jain, R. (2024). The Synergy of Percutaneous Coronary Intervention and Lifestyle Modification in Reducing Mortality and Blockage Prevention. *Cardiology in Review*, 10-1097.

Nation, M., Crusto, C., Wandersman, A., Kumpfer, K. L., Seybolt, D., Morrissey-Kane, E., & Davino, K. (2003). What works in prevention: Principles of effective prevention programs. *American psychologist*, *58*(6-7), 449.

National Prevention Council. (2011). *The National Prevention Council: Bringing Federal Agencies Together to Build Health and Resilience in Americans*. In the book of Cross- Sector Responses to Obesity: Models for Change: Workshop Summary. Erişim linki: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK305199/

Nightengale, E. O., Cureton, M., Kalmar, V. et al. (1978). *Perspectives on health promotion and disease prevention in the United States*. Washington, DC: Institute of Medicine, National Academy of Sciences.

Richards, S. H., Anderson, L., Jenkinson, C. E., Whalley, B., Rees, K., Davies, P., ... & Taylor, R. S. (2017). Psychological interventions for coronary heart disease. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, 4.

Roth, G. A., Mensah, G. A., & Fuster, V. (2020). The global burden of cardiovascular diseases and risks: a compass for global action. *Journal of the American College of Cardiology*, *76*(25), 2980-2981.

Roth, G. A., Mensah, G. A., Johnson, C. O., Addolorato, G., Ammirati, E., Baddour, L. M., ... & GBD-NHLBI-JACC Global Burden of Cardiovascular Diseases Writing Group. (2020). Global burden of cardiovascular diseases and risk factors, 1990–2019: update from the GBD 2019 study. *Journal of the American college of cardiology*, *76*(25), 2982-3021.

Röding, D., Soellner, R., Reder, M., Birgel, V., Kleiner, C., Stolz, M., ... & Walter, U. (2021). Study protocol: a non-randomised community trial to evaluate the effectiveness of the communities that care prevention system in Germany. *BMC public health*, *21*, 1-9.

Wienert, J., Jahnel, T., & Maaß, L. (2022). What are digital public health interventions? First steps toward a definition and an intervention classification framework. *Journal of medical Internet research*, *24*(6), e31921.

2. Bölüm

TANILAR ÜSTÜ BİR OLGU OLARAK RUMİNASYON VE RUMİNASYONA ODAKLANAN KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER

İlgün Bilekli Bilger[*]

Ruminasyon, "Kara Kara Düşünme" ve Tekrarlayıcı Olumsuz Düşünceler

Ruminasyon, Latince *ruminationem* kelimesinden köken alan, Türkçede "geviş getirme" olarak kullanılabilecek bir kavram olarak, düşüncelerle âdeta geviş getirilmesini, gereğinden fazla derin düşünmeyi ifade etme amacıyla kullanılan "rumination" kelimesinin karşılığı olarak literatürde yer bulmaktadır (Online Etymology Dictionary, t.y.). Psikoloji literatüründe ruminasyondan söz edildiğinde genellikle ruminasyon, kara kara düşünme ve tekrarlayıcı olumsuz düşünceler kavramları karşımıza çıkmaktadır. Bu kavramlardan ilki olan ruminasyon; sıkıntı belirtilerine, belirtilerin olası nedenlerine ve belirtilerin sonuçlarına odaklanan, kendi kendine yönlendirilen tekrarlayıcı düşünce örüntüleri olarak tanımlanabilir (Nolen-Hoeksema ve Morrow, 1991). Bu düşünce örüntüsü etkili bir başa çıkma ve problem çözmeye yol açmadığı gibi sıkıntıyı, belirtileri ve işlevsellikteki bozulmayı artırmaktadır (Johnson ve ark., 2016). "Kara kara düşünme" ise Treynor ve arkadaşları (2003) tarafından daha uyumsuz bir ruminasyon biçimi olarak kavramsallaştırılmıştır. Tekrarlayıcı olumsuz düşünce (TOD) ise hem ruminasyonu hem de endişeyi içermektedir (Cook ve ark., 2019). Bu düşünce biçiminin oldukça tekrarlayıcı, girici, uzaklaşması zor olduğu ve kişinin zihinsel kapasitesini kısıtlayan yapıda olduğu söylenebilir (Ehring ve ark., 2011). Bu düşünce süreci, farklı bozukluklarda farklı şekillerde sergilenebilir. Örneğin, travma sonrası stres bozukluğunda söz

[*] Bursa Teknik Üniversitesi

Kaynakça

Abela, J. R. ve Hankin, B. L. (2011). Rumination as a vulnerability factor to depression during the transition from early to middle adolescence: a multiwave longitudinal study. *Journal of Abnormal Psychology*, *120*(2), 259-271.

Ahmed, A., Ali, N., Giannicchi, A., Abd-alrazaq, A. A., Ahmed, M. A. S., Aziz, S. ve Househ, M. (2021). Mobile applications for mental health self-care: A scoping review. *Computer Methods and Programs in Biomedicine Update*, *1*, 100041.

Aldao, A., Nolen-Hoeksema, S. ve Schweizer, S. (2010). Emotion-regulation strategies across psychopathology: A meta-analytic review. *Clinical Psychology Review*, *30*(2), 217-237.

Austin, T., Smith, J., Rabin, B., Lindamer, L., Pittman, J., Justice, S. ... ve Lantrip, C. (2024). The Effects of a Single-Session Virtual Rumination Intervention to Enhance Cognitive Functioning in Veterans With Subjective Cognitive Symptoms: Multimethod Pilot Study. *JMIR Formative Research*, *8*, e48525.

Baeken, C., Wu, G. R., Rogiers, R., Remue, J., Lemmens, G. M. ve De Raedt, R. (2021). Cognitive behavioral based group psychotherapy focusing on repetitive negative thinking: Decreased uncontrollability of rumination is related to brain perfusion increases in the left dorsolateral prefrontal cortex. *Journal of Psychiatric Research*, *136*, 281-287.

Belinkie, Y. L. (2014). *A transdiagnostic prevention program targeting rumination and the dysregulation of emotion in adolescent girls*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Yale University.

Birney, A. J., Gunn, R., Russell, J. K. ve Ary, D. V. (2016). MoodHacker mobile web app with email for adults to self-manage mild-to-moderate depression: randomized controlled trial. *JMIR mHealth and uHealth*, *4*(1), e4231.

Boucher, E. M., Ward, H., Miles, C. J., Henry, R. D. ve Stoeckl, S. E. (2024). Effects of a Digital Mental Health Intervention on Perceived Stress and Rumination in Adolescents Aged 13 to 17 Years: Randomized Controlled Trial. *Journal of Medical Internet Research*, *26*, e54282.

Bravo, A. J., Kelley, M. L., Mason, R., Ehlke, S. J., Vinci, C. ve Redman, J. C. (2020). Rumination as a mediator of the associations between moral injury and mental health problems in combat-wounded veterans. *Traumatology*, *26*(1), 52-60.

Brian, R. M. ve Ben-Zeev, D. (2014). Mobile health (mHealth) for mental health in Asia: objectives, strategies, and limitations. *Asian Journal of Psychiatry*, *10*, 96-100.

Buckman, J. E., Underwood, A., Clarke, K., Saunders, R., Hollon, S. D., Fearon, P. ve Pilling, S. (2018). Risk factors for relapse and recurrence of depression in adults and how they operate: A four-phase systematic review and meta-synthesis. *Clinical Psychology Review*, *64*, 13-38.

Cheng, P., Kalmbach, D. A., Castelan, A. C., Murugan, N. ve Drake, C. L. (2020). Depression prevention in digital cognitive behavioral therapy for insomnia: Is rumination a mediator?. *Journal of Affective Disorders*, *273*, 434-441.

Ciesla, J. A. ve Roberts, J. E. (2002). Self-directed thought and response to treatment for depression: A preliminary investigation. *Journal of Cognitive Psychotherapy*, *16*(4), 435-453.

Cook, L., Mostazir, M. ve Watkins, E. (2019). Reducing stress and preventing depression (RESPOND): Randomized controlled trial of web-based rumination-focused cognitive behavioral therapy for high-ruminating university students. *Journal of Medical Internet Research*, *21*(5), e11349.

Cox, R. C. ve Olatunji, B. O. (2016). A systematic review of sleep disturbance in anxiety and related disorders. *Journal of Anxiety Disorders*, *37*, 104-129.

Crane, C. ve Williams, J. M. G. (2010). Factors associated with attrition from mindfulness- based cognitive therapy in patients with a history of suicidal depression. *Mindfulness*, *1*, 10-20.

Davies, E. B., Morriss, R. ve Glazebrook, C. (2014). Computer-delivered and web-based interventions to improve depression, anxiety, and psychological well-being of university students: a systematic review and meta-analysis. *Journal of Medical Internet Research*, *16*(5), e3142.

Edge, D., Newbold, A., Ehring, T., Rosenkranz, T., Frost, M. ve Watkins, E. R. (2021). Reducing worry and rumination in young adults via a mobile phone app: study protocol of the ECoWeB (Emotional Competence for Well-Being in Young Adults) randomised controlled trial focused on repetitive negative thinking. *BMC Psychiatry*, *21*, 1-10.

Egan, S. J., Greene, D., Callaghan, T., Raghav, S., Funk, J., Badenbach, T., ... ve Kopf-Beck, J. (2024). Worry and rumination as a transdiagnostic target in young people: a co- produced systematic review and meta-analysis. *Cognitive Behaviour Therapy*, 1-24.

Egan, S. J., Rees, C. S., Delalande, J., Greene, D., Fitzallen, G., Brown, S., ... ve Finlay-Jones, A. (2022). A review of self-compassion as an active ingredient in the prevention and treatment of anxiety and depression in young people. *Administration and Policy in Mental Health and Mental Health Services Research*, 1-19.

Ehlers, A. ve Clark, D. M. (2000). A cognitive model of posttraumatic stress disorder. *Behaviour Research and Therapy*, *38*(4), 319-345.

Ehring, T. ve Watkins, E. R. (2008). Repetitive negative thinking as a transdiagnostic process. *International Journal of Cognitive Therapy*, *1*(3), 192-205.

Ehring, T., Zetsche, U., Weidacker, K., Wahl, K., Schönfeld, S. ve Ehlers, A. (2011). The Perseverative Thinking Questionnaire (PTQ): Validation of a content-independent measure of repetitive negative thinking. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, *42*(2), 225-232.

Eisma, M. C., de Lang, T. A. ve Boelen, P. A. (2020). How thinking hurts: Rumination, worry, and avoidance processes in adjustment to bereavement. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, *27*(4), 548-558.

Funk, J., Kopf-Beck, J., Watkins, E. ve Ehring, T. (2023). Does an app designed to reduce repetitive negative thinking decrease depression and anxiety in young people? (RETHINK): a randomized controlled prevention trial. *Trials*, *24*(1), 295.

Gaynor, K. (2014). A critical review of mindfulness-based psychological treatments for worry and rumination. *OA Behavioural Medicine*, *2*(1), 2.

Greenberg, J., Reiner, K. ve Meiran, N. (2012). "Mind the trap": mindfulness practice reduces cognitive rigidity. *PloS One*, *7*(5), e36206.

Harvey, A. G., Watkins, E. ve Mansell, W. (2004). *Cognitive behavioural processes across psychological disorders: A transdiagnostic approach to research and treatment*. Oxford University Press.

Heeren, A. ve Philippot, P. (2011). Changes in ruminative thinking mediate the clinical benefits of mindfulness: Preliminary findings. *Mindfulness*, *2*, 8-13.

Horowitz, J. L. ve Garber, J. (2006). The prevention of depressive symptoms in children and adolescents: A meta-analytic review. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *74*(3), 401-415.

Horwitz, A. G., Czyz, E. K., Berona, J. ve King, C. A. (2019). Rumination, brooding, and reflection: prospective associations with suicide ideation and suicide attempts. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, *49*(4), 1085-1093.

Hu, E., Koucky, E. M., Brown, W. J., Bruce, S. E. ve Sheline, Y. I. (2014). The role of rumination in elevating perceived stress in posttraumatic stress disorder. *Journal of Interpersonal Violence*, *29*(10), 1953-1962.

Hvenegaard, M., Watkins, E. R., Poulsen, S., Rosenberg, N. K., Gondan, M., Grafton, B., ... ve Moeller, S. B. (2015). Rumination-focused cognitive behaviour therapy vs. cognitive behaviour therapy for depression: study protocol for a randomised controlled superiority trial. *Trials*, *16*, 1-6.

Jacobs, R. H., Watkins, E. R., Peters, A. T., Feldhaus, C. G., Barba, A., Carbray, J. ve Langenecker, S. A. (2016). Targeting ruminative thinking in adolescents at risk for depressive relapse: rumination-focused cognitive behavior therapy in a pilot randomized controlled trial with resting state fMRI. *PloS One*, *11*(11), e0163952.

Johnson, D. P., Rhee, S. H., Friedman, N. P., Corley, R. P., Munn-Chernoff, M. A., Hewitt, J. K. ve Whisman, M. A. (2016). A twin study examining rumination as a transdiagnostic correlate of psychopathology. *Clinical Psychological Science*, *4*(6), 971-987.

Joubert, A. E., Grierson, A. B., Li, I., Sharrock, M. J., Moulds, M. L., Werner-Seidler, A., ... ve Newby, J. M. (2023). Managing Rumination and worry: A randomised controlled trial of an internet intervention targeting repetitive negative thinking delivered with and without clinician guidance. *Behaviour Research and Therapy*, *168*, 104378.

Jung, H. C. (2021). *Effectiveness of rumination-focused cognitive behavioral therapy as an ınternet-based ıntervention to ındividuals with high risk for depression and anxiety disorders*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. The Chinese University of Hong Kong.

Lam, A. H. Y., Leung, S. F., Lin, J. J. ve Chien, W. T. (2020). The effectiveness of a mindfulness- based psychoeducation programme for emotional regulation in individuals with schizophrenia spectrum disorders: a pilot randomised controlled trial. *Neuropsychiatric Disease and Treatment*, 729-747.

Linehan, M. M. (1993). *Skills training manual for treating borderline personality disorder*. Guilford Press.

Lyubomirsky, S. ve Tkach, C. (2003). The consequences of dysphoric rumination. C. Papageorgiou ve A. Wells (Ed.), *Depressive rumination (1.bs, ss.21-41)* içinde. Wiley.

Mak, W. W., Tong, A. C., Fu, A. C., Leung, I. W., Jung, O. H., Watkins, E. R. ve Lui, W. W. (2024). Efficacy of Internet-based rumination-focused cognitive behavioral therapy and mindfulness-based intervention with guided support in reducing risks of depression and anxiety: A randomized controlled trial. *Applied Psychology: Health and Well-Being*, *16*(2), 696-722.

Mao, L., Li, P., Wu, Y., Luo, L. ve Hu, M. (2023). The effectiveness of mindfulness-based interventions for ruminative thinking: A systematic review and meta-analysis of randomized controlled trials. *Journal of Affective Disorders*, *321*, 83-95.

Marasinghe, R. B., Edirippulige, S., Kavanagh, D., Smith, A. ve Jiffry, M. T. (2012). Effect of mobile phone-based psychotherapy in suicide prevention: a randomized controlled trial in Sri Lanka. *Journal of Telemedicine and Telecare*, *18*(3), 151-155.

McEvoy, P. M., Nathan, P. ve Norton, P. J. (2009). Efficacy of transdiagnostic treatments: A review of published outcome studies and future research directions. *Journal of Cognitive Psychotherapy*, *23*(1), 20-33.

Michael, T., Halligan, S. L., Clark, D. M. ve Ehlers, A. (2007). Rumination in posttraumatic stress disorder. *Depression and Anxiety*, *24*(5), 307-317.

Michalak, J., Hölz, A. ve Teismann, T. (2011). Rumination as a predictor of relapse in mindfulness-based cognitive therapy for depression. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, *84*(2), 230-236.

Michie, S., Richardson, M., Johnston, M., Abraham, C., Francis, J., Hardeman, W., ... ve Wood, C. E. (2013). The behavior change technique taxonomy (v1) of 93 hierarchically clustered techniques: building an international consensus for the reporting of behavior change interventions. *Annals of Behavioral Medicine*, *46*(1), 81-95.

Miller, N. S. (1994). Psychiatric comorbidity: Occurrence and treatment. *Alcohol Health and Research World*, *18*(4), 261-264.

Miranda, R. ve Nolen-Hoeksema, S. (2007). Brooding and reflection: Rumination predicts suicidal ideation at 1-year follow-up in a community sample. *Behaviour Research and Therapy*, *45*(12), 3088-3095.

Moore, R. G. ce Garland, A. (2004). *Cognitive therapy for chronic and persistent depression*. John Wiley & Sons.

Morrison, R. ve O'Connor, R. C. (2005). Predicting psychological distress in college students: The role of rumination and stress. *Journal of Clinical Psychology*, *61*(4), 447-460.

National Research Council. (2009). *Preventing mental, emotional, and behavioral disorders among young people: Progress and possibilities*. National Academies Press.

Nolen-Hoeksema, S. ve Morrow, J. (1991). A prospective study of depression and posttraumatic stress symptoms after a natural disaster: the 1989 Loma Prieta Earthquake. *Journal of Personality and Social Psychology*, *61*(1), 115-121.

Nolen-Hoeksema, S. ve Watkins, E. R. (2011). A heuristic for developing transdiagnostic models of psychopathology: Explaining multifinality and divergent trajectories. *Perspectives on Psychological Science*, *6*(6), 589-609.

Nowakowska-Domagała, K., Juraś-Darowny, M., Pietras, T., Stecz, P. ve Mokros, Ł. (2022). Chronotype and poor sleep quality in young adults–a pilot study on the role of rumination. *Sleep Medicine*, *100*, 206-211.

Oehler, C., Görges, F., Rogalla, M., Rummel-Kluge, C. ve Hegerl, U. (2020). Efficacy of a guided web-based self-management intervention for depression or dysthymia: randomized controlled trial with a 12-month follow-up using an active control condition. *Journal of Medical Internet Research*, *22*(7), e15361.

Online Etymology Dictionary. (t.y.). Rumination. *https://www.etymonline.com/word/ruminate* adresinden 30.06.2024 tarihinde alınmıştır https://www.etymonline.com/search?q=rumination

Psychogiou, L., Moberly, N. J., Parry, E., Russell, A. E., Nath, S. ve Kallitsoglou, A. (2017). Does fathers' and mothers' rumination predict emotional symptoms in their children?. *British Journal of Clinical Psychology*, *56*(4), 431-442.

Riper, H., Andersson, G., Christensen, H., Cuijpers, P., Lange, A. ve Eysenbach, G. (2010). Theme issue on e-mental health: a growing field in internet research. *Journal of Medical Internet Research*, *12*(5), e1713.

Rosenfeld, E. A. (2021). *The development of "Ruminaid": A smartphone app for the treatment of depressive rumination* [Yayınlanmamış doktora tezi]. State University of New York.

Rosenfeld, E. A., Lyman, C. ve Roberts, J. E. (2022). Introducing RuminAid: The Development and Focus Group Testing of a Mobile Health App for Depression. *JMIR Formative Research, (ön baskı)*.

Schmaling, K. B., Dimidjian, S., Katon, W. ve Sullivan, M. (2002). Response styles among patients with minor depression and dysthymia in primary care. *Journal of Abnormal Psychology*, *111*(2), 350-356.

Schumm, H., Krüger-Gottschalk, A., Dyer, A., Pittig, A., Cludius, B., Takano, K., ... ve Ehring, T. (2022). Mechanisms of change in trauma-focused treatment for PTSD: the role of rumination. *Behaviour Research and Therapy*, *148*, 104009.

Schwartz, J. A. ve Koenig, L. J. (1996). Response styles and negative affect among adolescents. *Cognitive Therapy and Research*, *20*, 13-36.

Sezibera, V. (2008). Trauma and bereavement: Symptomatology, aetiology and interventions: A case of young survivors of the 1994 genocide in Rwanda. [Yayınlanmamış doktora tezi]. *Catholic University of Louvain*.

Spinhoven, P., Drost, J., de Rooij, M., van Hemert, A. M. ve Penninx, B. W. (2016). Is experiential avoidance a mediating, moderating, independent, overlapping, or proxy risk factor in the onset, relapse and maintenance of depressive disorders?. *Cognitive Therapy and Research*, *40*, 150-163.

Sürü, D. (2022). Rumination as a transdiagnostic notion. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, *13*(69), 194-201.

Teismann, T., Von Brachel, R., Hanning, S., Grillenberger, M., Hebermehl, L., Hornstein, I. Ve Willutzki, U. (2014). A randomized controlled trial on the effectiveness of a rumination-focused group treatment for residual depression. *Psychotherapy Research*, *24*(1), 80-90.

Thomas, J. J. ve Murray, H. B. (2016). Cognitive-behavioral treatment of adult rumination behavior in the setting of disordered eating: A single case experimental design. *International Journal of Eating Disorders*, *49*(10), 967-972.

Topper, M. (2016). *Improving prevention of depression and anxiety disorders: A transdiagnostic approach targeting repetitive negative thinking*. [Yayınlanmamış tez). Universiteit van Amsterdam.

Torous, J. ve Firth, J. (2016). The digital placebo effect: mobile mental health meets clinical psychiatry. *The Lancet Psychiatry,3* (2), 100-102.

Treynor, W., Gonzalez, R. ve Nolen-Hoeksema, S. (2003). Rumination reconsidered: A psychometric analysis. *Cognitive Therapy and Research*, *27*, 247-259.

Umegaki, Y., Nakagawa, A., Watkins, E. ve Mullan, E. (2022). A rumination-focused cognitive-behavioral therapy self-help program to reduce depressive rumination in high- ruminating Japanese female university students: A case series study. *Cognitive and Behavioral Practice*, *29*(2), 468-484.

Vittengl, J. R., Clark, L. A., Dunn, T. W. ve Jarrett, R. B. (2007). Reducing relapse and recurrence in unipolar depression: a comparative meta-analysis of cognitive- behavioral therapy's effects. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *75*(3), 475-488.

Watkins, E. R. (2009). Depressive rumination: investigating mechanisms to improve cognitive behavioural treatments. *Cognitive Behaviour Therapy*, *38*(S1), 8-14.

Watkins, E. R., Mullan, E., Wingrove, J., Rimes, K., Steiner, H., Bathurst, N., ... ve Scott, J. (2011). Rumination-focused cognitive–behavioural therapy for residual depression: Phase II randomised controlled trial. *The British Journal of Psychiatry*, *199*(4), 317- 322.

Watkins, E., Scott, J., Wingrove, J., Rimes, K., Bathurst, N., Steiner, H., ... ve Malliaris, Y. (2007). Rumination-focused cognitive behaviour therapy for residual depression: A case series. *Behaviour Research and Therapy*, *45*(9), 2144-2154.

Wells, A. ve Sembi, S. (2004). Metacognitive therapy for PTSD: A core treatment manual. *Cognitive and Behavioral Practice*, *11*(4), 365-377.

3. Bölüm

KAYGI BOZUKLUKLARINDA KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALE PROGRAMLARI

Büşra Eraslan[*]

Akıl sağlığı alanında sunulan hizmetler, sadece hastalığı tedavi etmeyi değil bireyin toplum içinde daha işlevsel hâle gelmesine ve yaşam kalitesini artırmaya yöneliktir (Gözen ve Buz, 2020). Dünya Sağlık Örgütü tarafından da ruh sağlığı hizmetlerinin büyük ölçekli ve ulaşılabilir olması, koruyucu ve önleyici hizmetlerin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (WHO, 2011). Koruyucu ve önleyici akıl sağlığı; psikolojik hastalıkların ortaya çıkmasını ya da tekrarlamasını geciktirme, erken tanı ve tedavi sunma, görülme sıklığı ve yaygınlığını, hastalıkların bireyde ve toplumda oluşturduğu yükü azaltmayı hedefler (Özden, 2015; Mrazek ve Haggerty, 1994). Bu hizmetler ile risk faktörleri ve koruyucu unsurlar belirlenerek hastalıkların başlaması ve kronik hâle gelmesi önlenebilir (Gözen ve Buz, 2020).

Kaygı bozukluklarının psikiyatrik tanılar arasında en yaygın grup olması (Dirik, 2019) ve çoğunlukla erken başlangıç göstermesi (Öztürk ve Uluşahin, 2008), başta depresyon olmak üzere diğer bozukluklar ile yüksek eş tanı alması, kişinin yaşam kalitesinde ve işlevselliğinde bozulmalara yol açması (Mendlowicz ve Stein, 2000), intihar düşünce ve girişimleri açısından bir risk faktörü olması (Sareen ve ark., 2005), ruhsal bozukluklar ile fiziksel hastalıklardan daha fazla sağlık maliyetine toplumsal yük getirmesi (Kessler ve Greenberg, 2002) ise bu grupta yer alan tanılar açısından koruyucu ve önleyici müdahale programlarının önemi daha belirgin hâle gelmektedir.

Yetişkinlerde Koruyucu ve Önleyici Müdahale Programları

Yetişkin grubunda Bilgisayar-Temelli Bilişsel Davranışçı Analiz Sistemleri Psikoterapisi (Cukrowicz ve Joiner, 2007), Online Kaygı Önleme Programı (Ke-

[*] Bursa Teknik Üniversitesi (Psikoloji Yüksek Lisans Programı Öğrencisi)

Kaynakça

Alkın, T. (1997). Yaygın anksiyete bozukluğu. *Psikiyatri Dünyası, 1*(1), 33-39.

Amerikan Psikiyatri Birliği (2013). *Ruhsal bozuklukların tanısal ve sayımsal el kitabı: Beşinci baskı, DSM-5.* (E. Köroğlu, Çev.). Ankara: Hekimler Yayın Birliği. (Orijinal çalışma basım tarihi 2013.)

Arıkan, G. (2020). Bilişsel davranışçı temelli önleyici müdahale programları. Z. Hamamcı ve F. Türk (Ed.), *Geçmişten geleceğe bilişsel davranışçı terapi* (1. Baskı, s. 245-257) içinde. Pegem Akademi.

Austin, V. L. ve Sciarra, D. T. (2013). Kaygı bozuklukları I: Özgül fobi, ayrılma kaygısı bozukluğu ve sosyal kaygı bozukluğu. M. Özekes (Ed.) ve R. Gündoğdu (Çev.). *Çocuk ve ergenlerde duygusal ve davranışsal bozukluklar* (s. 120-155) içinde. Nobel Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 2010).

Austin, V. L. ve Sciarra, D. T. (2013). Kaygı bozuklukları II: Travma sonrası stres bozukluğu, yaygın kaygı bozukluğu ve obsesif-kompulsif bozukluk. M. Özekes (Ed.) ve R. Tanrıdağ (Çev.). *Çocuk ve ergenlerde duygusal ve davranışsal bozukluklar* (s. 156-187) içinde. Nobel Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 2010).

Bandelow, B. ve Michaelis, S. (2015). Epidemiology of anxiety disorders in the 21st century. *Dialogues Clin Neurosci, 17*(3), 327-335

Barlow, D. H. (2000). Unraveling the mysteries of anxiety and its disorders from the perspective of emotion theory. *American Psychologist, 55*(11), 1247-1263. https://doi.org/10.1037//0003-066x.55.11.1247

Beck, A. T. (1964). Thinking and depression: II. Theory and therapy. *Archives of General Psychiatry, 10*(6), 561–571. https://doi.org/10.1001/archpsyc.1964.01720240015003

Beesdo, K., Knappe, S. ve Pine, D. S. (2009). Anxiety and anxiety disorders in children and adolescents: Developmental issues and implications for DSM-V. *Psychiatr Clin North Am, 32*(3), 483-524.

Beidel, D. C. ve Turner, S. M. (2007). *Shy children, phobic adults: Nature and treatment of social anxiety disorder* (2. Baskı). American Psychological Association.

Beidel, D. C., Alfano, C. A. ve Bunnell, B. E. (2013). Social anxiety disorder. A. Essau ve T. H. Ollendick (Ed.), *The Wiley-Blackwell Handbook of The Treatment of Childhood and Adolescent Anxiety* (1. Baskı, s. 335-351) içinde. Wiley-Blackwell.

Bennett, P. (2015). *Clinical psychology psychopathology through the lifespan*. Open University Press.

Clark, D. A., & Beck, A. T. (2010). *Cognitive Therapy of Anxiety Disorders: Science and practice.* Guilford Press.

Cukrowicz, K. C. ve Joiner, T. E., Jr. (2007). Computer-based intervention for anxious and depressive symptoms in a non-clinical population. *Cognitive Therapy and Research*, *31*(5), 677–693. https://psycnet.apa.org/doi/10.1007/s10608-006-9094-x

Dilbaz, N. (1997). Sosyal fobi. *Psikiyatri Dünyası, 1*(1), 18-24.

Eaves, L. J., Silberg, J. L., Maes, H. H., Simonoff, E., Pickles, A., Rutter, M., Neale, M. C., Reynolds, C. A., Erikson, M. T., Heath, A. C., Loeber, R., Truett, K. R. ve Hewitt, J. K. (1997). Genetics and developmental psychopathology: 2. The main effects of genes and environment on behavioral problems in the Virginia Twin Study of Adolescent Behavioral Development. *Child Psychology & Psychiatry & Allied Disciplines, 38*(8), 965–980. https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.1997.tb01614.x

Ercan, E. S., Polanczyk, G., Ardıc, U. A., Yuce, D., Karacetın, G., Tufan, A. E., Tural, U., Aksu, H., Aktepe, E., Arman, A. R., Başgül, S., Bılac, O., Coşkun, M., Celık, G. G., Demırkaya, S. K., Dursun, B. O., Durukan, İ., Fidan, T., … Yıldız, N. (2019). The prevalence of childhood psychopathology in Turkey: A cross-sectional multicenter nationwide study (EPICPAT-T). *Nordic Journal of Psychiatry, 73*(2), 132–140. https://doi.org/10.1080/08039488.2019.1574892

Flannery-Schroeder, E. C. (2006). Reducing anxiety to prevent depression. *American Journal of Preventive Medicine, 31*(6), 136–S142. https://psycnet.apa.org/doi/10.1016/j.amepre.2006.07.006

Francis, G., Last, C. G. ve Strauss, C. C. (1987). Expression of separation anxiety disorder: The roles of age and gender. *Child Psychiatry and Human Development, 18*(2), 82–89. https://doi.org/10.1007/bf00709952

Ginsburg, G. S. (2009). The Child Anxiety Prevention Study: Intervention model and primary outcomes. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 77*(3), 580–587. https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/a0014486

Gözen, Ö. ve Buz, S. (2020). Türkiye'de koruyucu ve önleyici ruh sağlığı uygulamaları: Sosyal hizmet uzmanları ve hastaların deneyimlerine dair nitel bir araştırma. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 12*(1), 18-42. doi: 10.18863/pgy.662628

Güçer, İ. (2020). Çocukluk çağı anksiyete bozukluklarında bilişsel davranışçı terapiler. H. Arkar (Ed.), *Çocukluk çağı ruhsal bozuklukları ve bilişsel davranışçı terapiler* (s. 85-126) içinde. Nobel Yayınları.

Hayes, S. C., Strosahl, K. D. ve Wilson, K. G. (1999). Acceptance and Commitment Therapy. New York: Guilford Press.

Hettema, J. M., Neale, M. C., Kendler, K. S. (2001). A review and meta-analysis of the genetic epidemiology of anxiety disorders. *Am J Psychiatry, 158*(10), 1568-1578. https://doi.org/10.1176/appi.ajp.158.10.1568

Kapçı, E. G., Uslu, R. İ., Sukhodolsky, D., Atalan-Ergin, D. ve Çokamay, G. (2012). Bilişsel-davranışçı terapi kaygı programının ilköğretim okulu öğrencilerinde sınanması. *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar, 1*(2), 121-126.

Kenardy, J., McCafferty, K. ve Rosa, V. (2003). Internet-deliverered indicated prevention for anxiety disorders: A randomized controlled trial. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy, 31*(3), 279–289. https://psycnet.apa.org/doi/10.1017/S1352465803003047

Kendall, P. C. (1994). Treating anxiety disorders in children: results of a randomized clinical trial. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 62*(1), 100-110. https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0022-006X.62.1.100

Kendall, P. C. ve Pimentel, S. S. (2003). On the physiological symptom constellation in youth with Generalized Anxiety Disorder (GAD). *Anxiety Disorders, 17*(2), 211-221.

Kessler, R. C. ve Greenburg, P. E. (2002). The economic burden of anxiety and stress disorders. K. L. Davis, D. Charney, J. T. Coyle ve C. Nemeroff (Ed.), *Neuropsychopharmacology: The fifth generation of progress* (5. Baskı, s. 981-992) içinde. Lippincott Williams & Wilkins.

Kessler, R. C., Berglund, P., Demler, O., Jin, R., Merikangas, K. R. ve Walters, E. E. (2005). Lifetime prevalence and age-of-onset distributions of DSM-IV disorders in the National Comorbidity Survey Replication. *Arch Gen Psychiatry, 62*(6), 593-602. https://doi.org/10.1001/archpsyc.62.6.593

Kessler, R. C., Petukhova, M., Sampson, N. A., Zaslavsky, A. M. ve Wittchen, H. U. (2012). Twelve-month and lifetime prevalence and lifetime morbid risk of anxiety and mood disorders in the United States. *International Journal of Methods in Psychiatric Research, 21*(3), 169-184. https://doi.org/10.1002/mpr.1359

King, N. J., Muris, P. ve Ollendick, T. H. (2005). Childhood fears and phobias: Assessment and treatment. *Child and Adolescent Mental Health, 10*(2), 50-56.

Kring, A. N., Johnson, S. L., Davidson, G. C. ve Neale, J. M. (2019). Kaygı bozuklukları. M. Şahin (Çev. Ed.) ve G. Dirik (Çev.). *Anormal Psikolojisi* (12. Baskı, s. 172-198) içinde. Nobel Tıp Kitabevi. (Orijinal eserin yayın tarihi 2014, 12. Baskı).

Locke, A. B., Kirst, N., Shultz, C. G. (2015). Diagnosis and management of generalized anxiety disorder and panic disorder in adults. *American Family Physician, 91*(9), 617-624.

Lowry-Webster, H. M., Barrett, P. M., ve Dadds, M. R. (2001). A universal prevention trial of anxiety and depressive symptomatology in childhood: Preliminary data from an Australian study. *Behaviour Change, 18*(1), 36-50. https://psycnet.apa.org/doi/10.1375/bech.18.1.36

Lyneham, H. J., Abbott, M. J., Wignall A. ve Rapee, R. M. (2003). *The Cool Kids Program -Children's Workbook.* MUARU: Macquarie University, Sydney.

Lyneham, H. J., Rapee, R. M. ve Hudson, J. L. (2014). Prevention of anxiety disorders. P. Emmelkamp ve T. Ehring (Ed.), *The Wiley handbook of anxiety disorders* (1. Baskı, s. 625-642) içinde. John Wiley and Sons.

McCullough, J. P., Jr. (2003). Treatment for chronic depression: Cognitive behavioral analysis system of psychotherapy (CBASP). *Journal of Psychotherapy Integration, 13*(3-4), 241- 263. doi: 10.1037/1053-0479.13.3-4.241

Memik, N. Ç., Yıldız, Ö., Tural, Ü. ve Ağaoğlu, B. (2011). Sosyal fobinin yaygınlığı: Bir gözden geçirme. *Nöropsikiyatri Arşivi, 48*(1), 4-10.

Mendlowicz, M. V. ve Stein, M. B. (2000). Quality of life in individuals with anxiety disorders. *Am J Psychiatry, 157*(5), 669-82. https://doi.org/10.1176/appi.ajp.157.5.669.

Mohatt, J., Bennett, S. M. ve Walkup, J. T. (2014). Treatment of separation, generalized, and social anxiety disorders in youths. *Am J Psychiatry, 171*(7), 741-748.

Mondin, T. C., Konradt, C. E., Cardoso, T. A., Quevedo, L. A., Jansen, K., Mattos, L. D., Pinheiro, R. T. ve Silva, R. A. (2013). Anxiety disorders in young people: a population-based study. *Revista Brasileira de Psiquiatria, 35*(4), 347-352. https://doi.org/10.1590/1516-4446-2013-1155

Morris, C., H. (2002). Normaldışı davranışlar. H. B. Ayvaşık ve M. Sayıl (Çev. Ed.) ve İ. Dağ (Çev.). *Psikolojiyi anlamak* (3. baskı, s. 525-567) içinde. Türk Psikologlar Derneği Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1996, 3. Baskı).

Mrazek, P. ve Haggerty, R. (1994). *Reducing Risks For Mental Disorders: Frontiers For Preventive Intervention Research.* Washington, DC, The National Academies Press.

Muris, P., Merckelbach, H., Gadet, B. ve Moulaert, V. (2000). Fears, worries, and scary dreams in 4- to 12-year-old children: their content, developmental pattern, and origins. *Journal of Clinical Child Psychology, 29*(1), 43-52.

Namlı, Z., Özbay, A. ve Tamam, L. (2022). Yetişkin ayrılma anksiyetesi bozukluğu: Bir gözden geçirme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 14*(1), 46-56.

NICE (2013). Social anxiety disorder: recognition, assessment and treatment. Clinical guideline, www.nice.org.uk/guidance/cg159

Öngider, N. (2014). Bilişsel davranışçı terapinin duygu durum ve anksiyete bozukluğu olan çocuk ve ergenlerde kullanımı: Bir gözden geçirme çalışması. *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi, 3*(2), 73-83.

Özdel, K. (2021). *Sosyal fobiden hayata yolculuk: Kendi kendine yardım kitabı.* Epsilon Yayınevi.

Özden, S. A. (2015) Koruyucu ruh sağlığı hizmetlerinde sosyal hizmetin rolü. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 26*(1), 191-204.

Öztekin, S., Aydın, O. ve Aydemir, Ö. (2017). DSM-5 Özgül Fobi Şiddet Ölçeği Türkçe Formunun geçerliliği ve güvenilirliği. *Anadolu Psikiyatri Dergisi, 18*(Ek sayı. 2), 31-37. doi: 10.5455/apd.240709

Öztürk, O. ve Uluşahin, A. (2008). *Ruh sağlığı ve bozuklukları I* (11. baskı).

Rachman, S. (1977). The conditioning theory of fear-acquisition: a critical examination. *Behaviour Research and Therapy, 15*(5), 375-387. https://doi.org/10.1016/0005-7967(77)90041-9

Robichaud, M. ve Dugas, M. J. (2018). *Yaygın kaygı bozukluğu çalışma kitabı.* (A. İtil, E. Bayraktar ve Z. Özmeydan, Çev.). Psikonet Yayınları. (Orijinal eserin basım tarihi, 2015).

Roy, A., Hoge, E. A., Abrante, P., Druker, S., Liu, T. ve Brewer, J. A. (2021). Clinical Efficacy and Psychological Mechanisms of an App-Based Digital Therapeutic for Generalized Anxiety Disorder: Randomized Controlled Trial. *Journal of Medıcal Internet Research, 23*(12). https://doi.org/10.2196/26987

Sareen, J., Cox, B. J., Afifi, T. O., de Graaf, R., Asmundson, G. J. G., Ten Have, M., Stein, M. B. (2005). Anxiety disorders and risk for suicidal ideation and suicide attempts: a population-based longitudinal study of adults. *Archives of General Psychiatry, 62*(11), 1249-57. https://doi.org/10.1001/archpsyc.62.11.1249

Schmidt, N. B., Eggleston, A. M., Woolaway-Bickel, K., Fitzpatrick, K. K., Vasey, M. W. ve Richey, J. A. (2007). Anxiety Sensitivity Amelioration Training (ASAT): A longitudinal primary prevention program targeting cognitive vulnerability. *Journal of Anxiety Disorders, 21*(3), 302–319. https://psycnet.apa.org/doi/10.1016/j.janxdis.2006.06.002

Schneider, F. R., Johnson, J., Hornig, C. D., Liebowitz, M. R. ve Weissman, M. M. (1992). Social phobia: Comorbidity and mobidity in an epidemiologic sample. *Archives of General Psychiatry, 49*, 282-288.

Seligman, M. E. P., Schulman, P., DeRubeis, R. J. ve Hollon, S. D. (1999). The prevention of depression and anxiety. *Prevention and Treatment, 2*(1), Article 8a. https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/1522-3736.2.1.28a

Silver, G., Shapiro, T. ve Milrod, B. (2013). Treatment of anxiety in children and adolescents: using child and adolescent anxiety psychodynamic psychotherapy. *Child Adolesc Psychiatr Clin N Am, 22*(1), 83-96.

Sorias, O. (2019). Giriş. O. Sorias (Ed.), *Çocuklar ve ergenler için bilişsel davranışçı terapi temel ilkeler ve teknikler* (s. 2-28) içinde. Nobel Yayınları.

Sorias, O., Bildik, T., Sütcü, S. T. ve Aydın, A. (2015). *Korku avcısı: Anksiyete bozukluğu olan çocuklar için bilişsel davranışçı terapi rehberi* (4. Baskı). Ege Üniversitesi Basımevi.

Spence, S. H. ve Rapee, R. M. (2016). The etiology of social anxiety disorder: An evidence-based model. *Behaviour Research and Therapy, 86*, 50-67. https://doi.org/10.1016/j.brat.2016.06.007

Sungur, M. Z. (1997). Fobik bozukluklar. *Psikiyatri Dünyası, 1*(1), 5-11.

T. C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2021). Anksiyete bozuklukları klinik protokolü. (Yayın no. 1197). https://shgmargestddb.saglik.gov.tr/Eklenti/40816/0/anksiyetekr06052021pdf.pdf

Taneli, Y. (2007). Sosyal fobi ve özgül fobi. A. S. Aysev ve Y. I. Taner (Ed.), *Çocuk ve ergen ruh sağlığı ve hastalıkları* (s. 475-493) içinde. Golden Print.

Taner, Y. I. (2007). Yaygın anksiyete bozukluğu. A. S. Aysev ve Y. I. Taner (Ed.), *Çocuk ve ergen ruh sağlığı ve hastalıkları* (s. 455-465) içinde. Golden Print.

Tanrıöver, S. K. (2007). Anksiyete bozuklukları ve ayrılık anksiyetesi bozukluğu. A. S. Aysev ve Y. I. Taner (Ed.), *Çocuk ve ergen ruh sağlığı ve hastalıkları* (s. 443-453) içinde. Golden Print.

Taylor, D., Paton, C. ve Kapur, S. (2017). Depresyon ve anksiyete. A. Üçok (Ed.) ve E. İnce, A. Alnak, İ. Fresko ve C. Alp (Çev.). *Psikiyatride reçeteleme rehberi*. (12. baskı, s. 231-350) içinde. EMA Tıp Kitabevi.

Tillman, R., Geller, B., Bolhofner, K., Craney, J. L., Williams, M. ve Zimerman, B. (2003). Ages of onset and rates of syndromal and subsyndromal comorbid DSM-IV diagnoses in a prepubertal and early adolescent bipolar disorder phenotype. *J. Am. Acad. Chıld Adolesc. Psychıatry, 42*(12), 1486-1493.

Tok, E. S. (2014). *Çocukluk çağı anksiyete bozukluklarında bilişsel davranışçı terapi: Korku Avcısı programının etkililiği* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ege Üniversitesi.

Ugueto, A. M., Santucci, L. C., Krumholz, L. S. ve Weisz, J. R. (2014). Problem-Solving Skills Training. E. S. Sburlati, H. J. Lyneham, C. A. Schniering ve R. M. Rapee (Ed.), *Evidence-based CBT for anxiety and depression in children and adolescents a competencies-based approach* (s. 247-259) içinde. John Wiley & Sons.

Varela, R. E, Sanchez-Sosa, J. J., Biggs, B. K. ve Luis, T. M. (2009). Parenting strategies and sociocultural influences in childhood anxiety: Mexican, Latin American descent, and European American families. *Journal of Anxiety Disorders, 23*(5), 609-616.

Walter, H. J., Bukstein, O. G., Abright, A. R., Keable, H., Ramtekkar, U., Ripperger-Suhler, J., Rockhill, C. (2020). Clinical practice guideline for the assessment and treatment of children and adolescents with anxiety disorders. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry, 59*(10), 1107–1124.

Weisz, J. R., Kuppens, S., Ng, M. Y., Eckshtain, D., Ugueto, A. M., Vaughn-Coaxum, R., Jensen-Doss, A., Hawley, K. M., Marchette, L. S. K., Chu, B. C., Weersing, V. R. ve Fordwood, S. R. (2017). What five decades of research tells us about the effects of youth psychological therapy: A multilevel meta-analysis and implications for science and practice. *American Psychologist*, *72*(2), 79-117. https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/a0040360

Westbrook, D., Kennerley, H. ve Kirk, J. (2011). *An Introduction to Cognitive Behaviour Therapy Skills and Applications* (2. Baskı). SAGE Publications.

WHO. (2022). World mental health report. https://www.who.int/teams/mental-health-and-substance-use/world-mental-health-report adresinden 2 Nisan 2023 tarihinde alınmıştır.

Wittchen, H. U. ve Jacobi, F. (2005). Size and burden of mental disorders in Europe--a critical review and appraisal of 27 studies. *European Neuropsychopharmacology, 15*(4), 357-376. https://doi.org/10.1016/j.euroneuro.2005.04.012

Wittchen, H. U., Stein, M. B. ve Kessler, R. C. (1999). Social fears and social phobia in a community sample of adolescents and young adults: prevalence, risk factors and co-morbidity. *Psychological Medicine, 29*(2), 309-323.

Wood, J. J., McLeod, B. D., Sigman, M., Hwang, W.-C. ve Chu, B. C. (2003). Parenting and childhood anxiety: Theory, empirical findings, and future directions. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 44*(1), 134–151. https://doi.org/10.1111/1469-7610.00106

4. Bölüm

DEPRESYON İÇİN KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALE ÖRNEKLERİ

*Nida Nur Önver**

Depresyon, bireylerin zihinsel ve bedensel sağlıklarını olumsuz etkileyen önemli sağlık sorunlarından birisidir. Depresyon, yaşam boyu yüksek yaygınlık oranı ve intihar riski, toplum ve birey için oluşturduğu ekonomik yükler ve işlevsellikte azalma ile ilişkilendirilmesi sebebiyle kişinin yaşamında psikolojik ve fiziksel etkilere sebep olabilmektedir. Bu etkilerin olumsuz sonuçlarını azaltmak ve ortadan kaldırmak için geliştirilmiş çeşitli tedavi ve müdahale yöntemleri bulunmaktadır. Özellikle depresif bozukluklar ortaya çıkmadan önce harekete geçmenin önemi araştırmalar ile ortaya konulduğu koruyucu ve önleyici müdahale programları oldukça önemli görülmektedir.

Duygudurum bozuklukları, çeşitli semptomların bir arada bulunduğu, haftalar veya aylar boyunca sürebilen ve kişinin işlevselliğinde bir değişikliğe neden olan sendromları ifade eder. Bu sendromlar, periyodik veyahut döngüsel olarak tekrarlanma eğilimindedirler. Duygudurum bozukluklarından birisi de depresyondur (Çelik ve ark., 2016). Kökü Latincede "depressus" olan depresyon, aşağı bastırma ya da çekme anlamına gelmekte ve genellikle kişinin düşük bir duygudurum içerisinde olduğunu ifade etmek için kullanılmaktadır (Anber ve ark., 2021). Bu düşük duygudurum hâlini anlamlandırabilmek adına Antik Yunan'daki eski metinlerden, günümüzdeki Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı'na (DSM) kadar çeşitli şekillerde depresyon tanımlamaları yapılmıştır. Örneğin; Hipokrat, uzun süre devam eden korku veya üzüntü ifadesiyle depresyonun bilinen ilk tanımını yapmıştır (DeRubeis ve ark., 2017). Günümüzde ise en yaygın kabul gören tanım ve sınıflandırma DSM-V'te yer almaktadır. Bu bağlamda depresif bozukluk alt grupları; major

* Bursa Teknik Üniversitesi (Psikoloji Yüksek Lisans Programı Öğrencisi)

pılması büyük bir önem kazanmaktadır. Bu çalışmalar ile bireylerin risk faktörlerini tanımaları ve bu doğrultuda koruyucu faktörleri anlamaları sağlanabilmektedir. Böylece bireylerin depresif belirtilerle başa çıkma becerilerini geliştirmelerine yardımcı olunarak psikolojik sağlıkları desteklenmektedir. Ayrıca koruyucu ve önleyici çalışmalar, toplumsal sağlığın da desteklenmesine katkı sağlamaktadır (Gillham ve ark., 2000). Ancak ülkemizde bu konudaki çalışmalar oldukça sınırlıdır. Dolayısıyla bu alandaki çalışmaların artırılması ve iyileştirilmesi hem bireylerin hem toplumumuzun sağlığı için önemli bir gerekliliktir.

Kaynakça

Alnaes, R., & Torgersen, S. (1997). Personality and personality disorders predict development and relapses of major depression. *Acta Psychiatrica Scandinavica, 95*(4), 336-342. https://doi.org/10.1111/j.1600-0447.1997.tb09641.x

American Psychological Association. (2010). *Publication manual of the American Psychological Association*.

Anber, T., Akar, T., & Altun, M. F. (2021). Depresyon ve Toplum Ruh Sağlığı. Türkiye Sağlık *Okuryazarlığı Dergisi, 2*(2), 99-103.

Andrade, L., Caraveo-Anduaga, J. J., Berglund, P., et al (2003). The epidemiology of major depressive episodes: results from the ınternational consortium of psychiatric epidemiology (ICPE) surveys. *International Journal of Methods in Psychiatric Research, 12*(3), 1-63.

Annagür, B.B. & Tamam, L. (2010). Major depresyon hastalarında diğer psikiyatrik bozukluklar. *Anatolian Journal of Clinical Investigation, 4*(2), 111-117.

Arnarson, E.O. & Craighead, W.E. (2009). Prevention of depression among ıcelandic adolescents. *Behavior Research and Therapy, 47*(7), 577-85. https://doi.org/10.1016/j.brat.2009.03.011

Aslan, S. & Demir, E.Y. (2008). Yineleyici ve tek dönem major depresif bozukluğu olan hastaların kişilik ve affektif mizaç özellikleri. *Klinik Psikiyatri, 11*, 61-71.

Atar, Ö.A. & Aydın, P.Ç. (2019). Kişilerarası İlişkiler Psikoterapisinin Kanıt Desteği. Aydın N., Omay O. [Ed.]. *Kişilerarası İlişkiler Psikoterapisi*. Türkiye Klinikleri, Ankara.

Barrett, P. (2007). Introduction to FRIENDS. Booklet. Erişim linki: http://www.mentalhealthpromotion.net/resources/friends-introduction.pdf

Barth, J., Munder, T., Gerger, H., Nüesch, E., Trelle, S., Znoj, H., Jüni, P., & Cuijpers, P. (2013). Comparative efficacy of seven psychotherapeutic ınterventions for patients with depression: a network meta-analysis. *PLOS Medicine, 10*(5), 229-243.

Başoğul, C. & Buldukoğlu, K. (2015). Depresif bozukluklarda psikososyal girişimler. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 7*(1), 1-15. doi: 10.5455/cap.20140426072955

Bell, A.C. & D'Zurilla, T. J. (2009). Problem-solving therapy for depression: a meta-analysis. *Clinical Psychology Review, 29*(4), 348-353. https://doi.org/10.1016/j.cpr.2009.02.003

Birmaher, B., Ryan, N. D., Williamson, D. E., Brent, D. A., Kaufman, J., Dahl, R. E., Perel, J., & Nelson, B. (1996). Childhood and adolescent depression: a review of the past 10 years. *Journal of the American Academy of Child and Adolesccent Psychiatry, 35*(11), 1427-39.

Bond, M. (2006). Psychodynamic Psychotherapy in the Treatment of Mood Disorders. *Current Opinion in Psychiatry, 19*(1), 40-3.

Buturak, V. (2006). Major Depresif Tanısı Alan Hastalarda Psikiyatrik Eştanılar ve Sosyodemografik Özellikler (Uzmanlık Tezi). Mersin Üniversitesi.

Buturak, V., Başterzi, A. D., Yazıcı, A., Yazıcı, K., & Acar, Ş. T. (2011). Comorbid Disorders in Outpatients with Major Depressive Disorder and Their Sociodemographical Aspects. *Journal of Mood Disorders, 1*, 7-13.

Casanas, R., Catalan, R., del Val, J. L., Real, J., Valero, S., Casas, M. (2012). Effectiveness of a Psycho-educational Group Program for Major Depression in Primary Care: A Randomized Controlled Trial. *BMC Psychiatry, 12*, 230.

Çelik, F.H. & Hocaoğlu, Ç. (2016). 'Majör Depresif Bozukluk' Tanımı, Etiyolojisi ve Epidemiyolojisi: Bir Gözden Geçirme. *Çağdaş Tıp Dergisi, 6*(1), 51-66. https://doi.org/10.16899/ctd.03180

Clarke, G. N., Hawkins, W., Murphy, M., Sheeber, L. B., Lewinsohn, P. M., & Seeley, J. R. (1995). Targeted Prevention of Unipolar Depressive Disorder in an At-risk Sample of High School Adolescents: A Randomized Trial of a Group Cognitive Intervention. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 34*, 312-321.

Cox, G. R., Callahan, P., Churchill, R., Hunot, V., Merry, S. N., Parker, A. G., & Hetrick, S. E. (2014). Psychological therapies versus antidepressant medication, alone and in combination for depression in children and adolescents. *Cochrane database of systematic reviews, 11*, CD008324.

Cuijpers, P., Donker, T., Weissman, M. M., Ravitz, P., & Cristea, I. A. (2016). Interpersonal Psychotherapy for Mental Health Problems: A Comprehensive Meta-Analysis. *American Journal of Psychiatry, 173*(7), 680-7. doi: 10.1176/appi.ajp.2015.15091141

Cuijpers, P., Munoz, R.F., Clarke, G.N., & Lewinsohn, P.M. (2009). PsychoeducationalTreatment and Prevention of Depression: The "Coping with Depression" Course Thirty Years Later. *Clinical Psychology Review, 29*, 449-458.

Cuijpers, P., Smit, F., Bohlmeijer, E., Hollon, S. D., & Andersson, G. (2010). Efficacy of Cognitive-behavioural Therapy and Other Psychological Treatments for Adult Depression: Meta-analytic Study of Publication Bias. *British Journal of Psychiatry, 196*(3), 173-178.

Cuijpers, P., van Straten, A., Smit, F., Mihalopoulos, C., & Beekman, A. (2008). Preventing the Onset of Depressive Disorders: A Meta-analytic Review of Psychological Interventions. American Journal of Psychiatry, 165(10), 1272-80. doi: 10.1176/appi.ajp.2008.07091422.

Demiralp, M., Oflaz, F. (2007). Bilişsel-davranışçı Terapi Teknikleri ve Psikiyatri Hemşireliği Uygulaması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi,* 8, 132-139.

DeRubeis, R. J. & Strunk, D. R. (Eds.) (2017). *The Oxford Handbook of Mood Disorders.* Oxford University Press.

Dykman, B. M. (1998). Integrating cognitive and motivational factors in depression: Initial tests of a goal-orientation approach. *Journal of Personality and Social Psychology, 74*(1), 139–158. https://doi.org/10.1037/0022-3514.74.1.139

Elder, B. L. & Mosack, V. (2011). Genetics of Depression: An Overview of the Current Science. *Issues in Mental Health Nursing, 32*(4), 192-202. https://doi.org/10.3109/01612840.2010.541588

Erol, N., Kılıç, C., Ulusoy, C., Keçeci, M. & Şimşek, Z. (1998). Türkiye Ruh Sağlığı Profili Raporu. T.C. Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.

Ersan, E. & Abay, E. (2001). Duygudurum Bozuklukları Dizisi. *Türk Psikiyatri Dizini, 1*(6), 277-282.

Foster, T., Gillespie, K., McClelland, R. & Patterson, C. (1999). Risk Factors for Suicide Independent of DSM-III-R Axis I Disorder. Case-control Psychological Autopsy Study in Northern Ireland. *The British Journal of Psychiatry, 175*, 175-179.

Gallegos, J., Rodríguez, A., Gómez, G., Rabelo, M., & Gutiérrez, M. F. (2012). TheFRIENDS for Life program for Mexican girls living in an orphanage: A pilot study. *Behaviour Change*, *29*(1), 1-14.

Gillham, J.E., Shatte, A.J., & Freres, D.R. (2000). Preventing Depression: A Review of Cognitive-behavioral and Family Interventions. *Applied and Preventive Psychology, 9* (2), 63–88.

Gladstone, T. G., Marko-Holguin, M., Rothberg, P., Nidetz, J., Diehl, A., DeFrino, D. T., ... & Van Voorhees, B. W. (2015). An internet-based adolescent depression preventive intervention: study protocol for a randomized control trial. *Trials*, *16*, 1-17.

Goodwin, R. D., Jacobi, F., Bittner, A., & Wittchen, H.-U. (2006). Epidemiology of Mood Disorders. In D. J. Stein, D. J. Kupfer, & A. F. Schatzberg (Eds.), *The American Psychiatric Publishing textbook of mood disorders* (pp. 33–54). American Psychiatric Publishing, Inc.

Goodyer, I. M., Herbert, J., Secher, S. M., & Pearson, J. (1997). Short-term outcome of major depression: I. Comorbidity and severity at presentation as predictors of persistent disorder. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, *36*(2), 179-187.

Greenberg, P. E., Kessler, R. C., Birnbaum, H. G., Leong, S. A., Lowe, S. W., Berglund, P.A., & Corey-Lisle, P. K. (2003). The economic burden of depression in the United States: how did it change between 1990 and 2000?. *Journal of clinical psychiatry*, *64*(12), 1465-1475.

Higgins, E., & O'Sullivan, S. (2015).‟ What Works": Systematic Review of the "FRIENDS for Life" Programme as a Universal School-based Intervention Programme for thePrevention of Child and Youth Anxiety. *Educational Psychology in Practice, 31*(4), 424-438.

Işık, E., Işık, U., & Taner, Y. (2013). Çocuk, ergen, erişkin ve yaşlılarda depresif ve bipolar bozukluklar (1. Baskı). Ziraat Grup Matbaacılık.

Karasu, T. B. (1990). Toward a Clinical Model of Psychotherapy for Depression, I: Systematic Comparison of Three Psychotherapies. *American Journal of Psychiatry, 147*(2), 133-47.

Kessler, R. C., Nelson, C. B., McGonagle, K. A., Edlund, M. J., Frank, R. & Leaf, P. J.(1996). The Epidemiology of Co-occurring Addictive and Mental Disorders: Implications for Prevention and Service Utilization. *American Journal of Orthopsychiatry, 66*(1), 17-31.

Kessler, R.C. & Bromet, E.J. (2013). The Epidemiology of Depression Across Cultures. *Annual Review of Public Health, 34*, 119-138. https://doi.org/10.1146/annurev-publhealth-031912-114409

Kessler, R.C. (2003). Epidemiology of Women and Depression. *Journal of Affective Disorders, 74*(1), 5-13.

Kessler, R.C., McGonaglc, K.A., Zhao, S., Nelson, C.B., Hughes, M., Eshleman, S., Wittchen, H. & Kendler, K. S. (1994). Lifetime and 12-Month Prevalence of DSM-III-R Psychiatric Disorders in the United States: Results from the National Comorbidity Survey. *Archieves of General Psychiatry, 51*, 8-19.

Kessler, R.C., Zhao, S., Blazer, D.G. & Swartz, M. (1997). Prevalence, Correlates, and Course of Minor Depression and Major Depression in the National Comorbidity Survey. *Journal of Affective Disorders, 45*(1-2), 19-30.

Klerman, G. L, Dimascio, A., Weissman, M., Prusoff, B., & Paykel, E. S. (1974). Treatment of Depression by Drugs and Psychotherapy. *American Journal of Psychiatry, 131*(2), 186–191. https://doi.org/10.1176/ajp.131.2.186

Köroğlu, E, ed. (2000). Amerikan Psikiyatri Birliği. DSM-IV Tanı Ölçütleri. Hekimler Yayın Birliği.

Köroğlu, E. (1997). *Psikiyatri Temel Kitabı*. Hekimler Yayın Birliği.

Kovacs, M., Feinberg, T. L., Crouse-Novak, M. A., Paulauskas, S. L. ve Finkelstein, R. (1984). Depressive Disorders in Childhood. I. A longitudinal prospective study of characteristics and recovery. *Archieves of General Psychiatry, 41*(3), 229-37.

Küey, L. (1998). Birinci Basamakta Depresyon: Tanıma, Ele Alma, Yönlendirme. *Psikiyatri Dünyası, 1*, 5-12.

Levinson, D. F. (2006). The Genetics of Depression: A Review. *Biological Psychiatry, 60*(2), 84-92. https://doi.org/10.1016/j.biopsych.2005.08.024

Lewinsohn, P. M., Rohde, P., Klein, D. N. & Seeley, J. R. (1999). Natural Course of Adolescent Major Depressive Disorder: I. Continuity into Young Adulthood. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 38*(1), 56-63.

Lewinsohn, P.M., Clarke, G.N., & Hoberman, H.M. (1989). The Coping with Depression Course: Review and Future Directions. *Canadian Journal of Behavioural Science, 21* (4), 470-493.

Linde, K., Sigterman, K., Kriston, L., Rücker, G., Jamil, S., Meissner, K., & Schneider, A. (2015). Effectiveness of Psychological Treatments for Depressive Disorders in Primary Care: Systematic Review and Meta-analysis. *Annals of Family Medicine, 13*(1), 56-68.

Lukens, E. P. & McFarlane, W. R. (2004). Psychoeducation as Evidence-Based Practice: Considerations for Practice, Research, and Policy. *Brief Treatment and Crisis Intervention, 4*(3), 205-255.

Mclntosh, E., Gillanders, D. & Rodgers, S. (2010). Rumination, Goal Linking, Daily Hassles and Life Events in Major Depression. *Clinical Psychology and Psychotherapy, 17*(1), 33-43.

Milton, J. (2001). Psychoanalysis and Cognitive Behaviour Therapy--Rival Paradigms or Common Ground? *The International Journal of Psychoanalysis, 82*(3), 431–447.

Moharreri, F. & Heydari Yazdi, A.S. (2017). Evaluation of the Effectiveness of the Friends for Life Program on Children's Anxiety and Depression. *Iranian journal of psychiatry*, *12*(4), 272-280.

Morokuma, I., Shimodera, S., Fujita, H., Hashizume, H., Kamimura, N., Kawamura, A., Nishida, A., Furukawa, T. A., & Inoue, S. (2013). Psychoeducation for major depressive disorders: a randomised controlled trial. *Psychiatry research*, *210*(1), 134–139.

Munoz, R. F., Cuijpers, P., Smit, F., Barrera, A. Z., & Leykin, Y. (2010). Prevention of Major Depression. *The Annual Review of Clinical Psychology, 6*, 181-212.

Nezu, A.M. & Perri, M.G. (1989). Social Problem-solving Therapy for Unipolar Depression: An Initial Dismantling Investigation. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 57*(3), 408–413.

Oei, T. P. & Dingle, G. (2008). The Effectiveness of Group Cognitive Behaviour Therapy for Unipolar Depressive Disorders. *Journal of Affective Disorders, 107*(1-3), 5-21.

Penninx, B. W., van Tilburg, T., Kriegsman, D.M., Boeke, A. J., Deeg, D. J. & van Eijk, J. T. (1999). Social Network, Social Support, and Loneliness in Older Persons with Different Chronic Diseases. *Journal of Aging and Health, 11*, 151-168.

Regier, D. A., Boyd, J. H., Burke, J. D., Rae, D. S., Myers, J. K., Kramer, M., Robins, L. N., George, L. K., Karno, M., & Locke, B. Z. (1988). One-Month Prevalence of Mental Disorders in the United States: Based on Five Epidemiologic Catchment Area Sites. *Archieves of General Psychiatry, 45*, 977-986.

Rohde, P., Lewinsohn, P. M., & Seeley, J. R. (1991). Comorbidity of unipolar depression: II. Comorbidity with other mental disorders in adolescents and adults. *Journal of Abnormal Psychology, 100*(2), 214–222. https://doi.org/10.1037/0021-843X.100.2.214

Rose, H., Miller, L., & Martinez, Y. (2009). FRIENDS for life: The results of a resilience-building, anxiety-prevention program in a Canadian elementary school. *Professional School Counseling, 12*(6), 400-407. https://doi.org/10.5330/PSC.n.2010-12.400

Sütçügil, L. & Özmenler, K. N. (2007). Major Depresyonda Psikososyal Müdahaleler, *Türkiye Klinikleri Dahili Tıp Bilimleri Dergisi, 3*(47), 46-50.

Swindle, R.W., Jr, Cronkite, R.C., & Moos, R. H. (1998). Risk factors for sustained nonremission of depressive symptoms: a 4-year follow-up. *The Journal of nervous and mental disease*, *186*(8), 462–469. https://doi.org/10.1097/00005053-199808000-00003

Tamam, L., Karaytuğ, M.O., & Namlı, Z. (2012). Depresyonun Ekonomik Maliyeti. *Türkiye Klinikleri Psikiyatri Özel Dergisi, 5*(2),103-106.

Vos, T., Haby, M. M., Barendregt, J. J., Kruijshaar, M., Corry, J., & Andrews, G. (2004). The Burden of Major Depression Avoidable by Longer-term Treatment Strategies. *Archives of General Psychiatry, 61*(11), 1097-1103.

Yalvaç, H.D. (2012). Depresyonun Epidemiyolojisi. *Türkiye Klinikleri Özel Konular, 5*(2), 7-13.

Young, J. F, Mufson, L., & Gallop, R. (2010). Preventing Depression: A Randomized Trial of Interpersonal Psychotherapy-Adolescent Skills Training. *Depression and Anxiety, 27*, 426-433.

5. Bölüm

TRAVMA VE STRES İLE İLGİLİ KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER

Ece Önen[*]

Nida Tosun[*]

Travma ve Stres

Ruhsal travma, kişinin yaşamında değişiklikler yaparak yeniden uyum sürecine girmesini gerektiren olay olarak tanımlanmıştır (Coddington, 1972). Travma, kişinin yaşamını ya da beden bütünlüğünü tehdit eden olayların tamamına denmektedir (Öztürk ve Uluşahin, 2014). Çoğunlukla aşırı korku, çaresizlik ve dağınık davranışları içeren, duygusal olarak oldukça yıkıcı durumlardır (Flannery, 2020). Ülkemizde travma çalışmaları asıl önemini 1999 Marmara depreminden sonra kazanmıştır. Çünkü deprem sonrası hayatta kalanların rehabilite edilme gereksinimleri doğmuştur (Aker ve ark., 2007).

İncelenen diğer kavramlar, stres ve travmatik strestir. Lazarus ve Folkman'a (1984) göre stres, bireyin baş etmekte güçlük çektiği durumlar ve zarar verici uyaranlar ile karşılaşması durumudur. Benzer şekilde birey ve çevre arasındaki karmaşık etkileşimi stres olarak tanımlamışlardır. Bireyler, karşılaştıkları uyaranları tehdit olarak algılarlarsa durumu tekrar değerlendirmektedirler (Lazarus ve Folkman, 1984, aktaran Biggs ve ark., 2017).

Selye, stresi bireylerin çevrede karşılaştıkları stresörlere karşı verdikleri tepki olarak tanımlamıştır. Tanım itibarıyla stres, negatif bir durum gibi gözükmektedir. Stres, bireylerde çeşitli psikiyatrik bozukluklara sebep olabilir (Bauduin, 2022).

Travmatik stres ise gerçek bir ölüm, yaralanma veya tehdidinin ortaya çıktığı, bireyin doğrudan başına geldiği ya da tanık olması sonucu gelişen stres

[*] Bursa Teknik Üniversitesi (Psikoloji Yüksek Lisans Programı Öğrencisi)

Kaynakça

Aker, A. T., Önen, P., Karakılıç, H. (2007). Psychological trauma: Research and practise in Turkey. *International Journal of Mental Health*, *36*(3), 38-57.

American Psychiatric Association. (2010). DSM-5 Task Force. www.dsm5.org. Washington DC:American Psychiatric Association.

American Psychiatric Association. (2013). Diagnostic and statistical manual of mental disorders, DSM-5. Washington, DC (5. Edition).

Atalay, Z. (2023). *Mindfulness temelli stres azaltma programı*. https://mindfulnessinstitute.com.tr/egitimler/mbsr/

Ayalon, O. ve ark. (1999). "Afet Sonrası Kriz Müdahalesi ve Stres Önleyici Rehabilitasyon" Seminer Notları, İstanbul: 27-30, 8.

Bauduin, S. E. E. C. (2022). Stressed-outstresssystems: Dysregulatedstress-systems in the pathophysiology of stress-related disorders. https://hdl.handle.net/1887/3487160

Berceli, D., Napoli, M. (2006). A proposal for a mindfulness-based trauma prevention program to social work professionals*. Complementary Health Practice Review, (11*)3, 153-165. DOI:10.1177/1533210106297989

Biggs, A., Brough, P., Drummond, S. (2017). Lazarus and Folkman's psychological stress and copingtheory. *The Handbook of Stressand Health: A Guide to Researchand Practice*, First Edition.

Boudoukha, A.H., Ouagazzal, O., Goutaudier, N. (2016). When traumatic event exposure characteristic smatter: ımpact of traumatic event exposure characteristics on post traumatic and dissociative symptoms. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*. http://dx.doi.org/10.1037/tra0000243

Can, İ. Ö., Uyanıker, Z. D., Ulaş, H., Karabağ, G., Cimilli, C., Salaçin, S. (2012). Travma mağdurlarında ruhsal travma bulguları. *Nöropsikiyatri Arşivi Dergisi*, 230-236.

Coddington, R.D. (1972). The significance of life events as etiologic factors in the diseases of children. II. A study of a normal population. *Journal of Psychosomatic Research*, *16*, 205–213.

Çolak, B., Kokurcan, A., Özsan, H.H. (2010). DSM'ler boyunca travma kavramının seyri. *Kriz Dergisi*, 18(3), 19-25.

Dunkley, J., Whelan, T.A. (2006a). Vicarious traumatisation: Current status and future directions. *Br J Guid Counc*, *34*, 107-116.

Ehlers, A., Clark, D. M. (2000). A cognitive model of posttraumatic stress disorder. *Behav Res Therapy*, *38*, 319-345.

Ehlers, A., Clark, D.M. (2008). Post-traumatic stress disorder: The development of effective psychological treatments. *Nord J Psychiatry*, *62*(47), 11-18.

Figley, C.R. (1995). Compassion Fatigue: Coping with secondary traumatic stress disorder in those who treat the traumatized. New York, Brunner-Mazel.

Flannery, R. B. (2020). Psychological trauma and the trauma surgeon. *Psychiatric Quarterly*. https://doi.org/10.1007/s11126-020-09862-y

Gartlehner, G., Forneris, C. A., Brownley, K. A., Gaynes, B. N., Sonis, J., Coker Schwimmer, E., Jonas, D. E., Greenblatt, A., Wilkins, T. M., Woodell, C. L, Lohr, K. N. (2013). Erişkinlerde psikolojik travma sonrası travma sonrası stres bozukluğunun (TSSB) önlenmesine yönelik müdahaleler. Yayını No. 13-EHC062EF. Rockville, MD: Sağlık Hizmetleri Araştırma ve Kalite Ajansı.

Güngör, C. (2017). *Psikososyal önleyici destek programı*. https://orgm.meb.gov.tr/psikososyaldijitaldestek/pdf/psikososyalonleyicikitab.pdf

İzci, F., Ünveren, G. (2017). Travma sonrası stres bozukluğunda bilişsel davranışçı terapi ve göz hareketleri ile duyarsızlaştırma ve yeniden işleme. *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*, *6*(1), 31-38. DOI:10.5455/JCBPR.236616

Kazlauskas, E., Gegieckaite, G., Hyland, P., Zelviene, P. & Cloitre, M. (2018). The structure of ICD-11 PTSD and complex PTSD in Lithuanian mental health services. *European Journal of Psychotraumatology*, 9:1, 1414559.

Kessler, R. C., Sonnega, A., Bromet, E., Hughes, M., Nelson, C. B. (1995). Posttraumatic stress disorder in the national comorbidity survey. *Archives of General Psychiatry*, 52.

Kilpatrick, D. G., Resnick, H. S., Milanak, M. E., Miller, M. W., Keyes, K. M., Friedman, M. J. (2013). National estimates of exposure to traumatic events and PTSD prevalence using DSM IV and DSM-5 criteria. *Journal of Traumatic Stress*, *26*, 537-547.

Kirkpatrick, H. A., Heller, G. M. (2014). Post-traumatic stress disorder: the oryand treatment update. *The International Journal of Psychiatry in Medicine, 47(4), 337- 346.* doi:10.2190/PM.47.4.h

Kurt, E., Gülbahçe, A. (2019). Van depremini yaşayan öğrencilerin travma sonrası stres bozukluğu düzeylerinin incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *23*(3), 957-972.

Maya Vakfı. (2019). *Travmaya duyarlı okul programı*. https://www.mayavakfi.org/wpcontent/uploads/2020/09/FINAL_MayaVakfi_Travmaya-Duyarli-Okul-Programi_RAPOR.pdf

Molnar, B. E., Sprang, G., Killian, K. D., Gottfried, R., Emery, V., & Bride, B. E. (2017). Advancing science and practice for vicarious traumatization/secondary traumatic stress: A research agenda. *Traumatology, 23*(2), 129-142.

Özgen, F., Aydın, H. (1999). Travma sonrası stres bozukluğu. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, (1) 34- 41.

Öztürk, M. O., Uluşahin, A. (2014). *Ruh sağlığı ve bozuklukları*. Ankara: Nobel Tıp Kitabevleri.

Rajeswari, H., Sreelekha, B. K., Nappinai, S., Subrahmanyam, U., Rajeswari, V. (2020). Impact ofacceleratedrecovery program on compassion fatigue among nurses in South India. *Iran JNursMidwiferyRes*, *18;25*(3), 249-253.

Resick, P. A., Schnicke, M. K. (1992). Cognitive processing therapy for sexual assault victims. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *60*(5), 748-756.

Schein, J., Houle, C., Urganus, A. Cloutier, M., Patterson-Lomba, O., Wang, Y., King, S., Levinson, W., Guérin, A., Lefebvre, P. & Davis, L.L. (2021). Prevalence of post traumatic stress disorder in the United States: A systematic literature review. *Current Medical Research and Opinion*, *37*(12), 2151-2161.

Shapiro, F. (1989). Eye movement desensitization: a new treatment for posttraumatic stress disorder. *J. Behav. Ther. Exp. Psychiatry, 20*, 211–217.

Southwick, S. M., Morgan, C.A., Darnell, A., Bremner, D., Nicolaou, A. L., Nagy, L. M., Charney, D.S. (1995). Trauma-related symptoms in veterans of operation desert storm: a two year follow up. *Am Journal Psychiatry*, *152*, 1150- 1155.

Valiente-Gómez, A., Moreno-Alcázar, A., Treen, D., Cedrón, C., Colom, F., Pérez, V., Amann, B.L. (2017). EMDR beyond ptsd: a systematic literature review. *Frontiers in Psychology*, *8*(1668). doi: 10.3389/fpsyg.2017.01668

Watkins, L.E., Sprang, K.R., Rothbaum, B.O. (2018). Treating PTSD: a review of evidence based psychotherapy ınterventions. *Frontiers in Behavioral Neuroscience*. *12*(258). doi: 10.3389/fnbeh.2018.00258

Wolmer, L., Laor, N., Hamiel, D. (1999). "Deprem Sonrası Ruhsal Travmaya Yönelik Terapötik Eğitim Programı" Seminer Notları, İstanbul: 8-10, 10.

Zara, A., İçöz, F. J. (2015). Türkiye'de ruh sağlığı alanında travma mağdurlarıyla çalışanlarda ikincil travmatik stres. *Klinik Psikiyatri, 18*, 15-23.

6. Bölüm

YEME BOZUKLUKLARI VE KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER

Beyza Gün[*]

Tuğçe Yakar[**]

Beslenme ve Yeme Bozuklukları

Yeme bozuklukları (YB), yeme davranışında bozulmalarla seyreden, genellikle başka psikolojik ve tıbbı rahatsızlıkların da eşlik ettiği psikiyatrik bozukluklardır (Arıca ve ark., 2011). Vücut algısındaki farklılıklar, kilo alımına dair korku, sosyal çevre baskısı, kişiler arası ilişkilere dair başarısızlıklar, yeme bozukluğu ile ilgili en sık araştırılan risk faktörleri arasındadır (Van Son ve ark., 2006). Düşük benlik saygısı, mükemmeliyetçilik, aile içi çatışmalar, yeme bozukluğuna sahip akrabanın varlığı da yeme bozukluğuna zemin hazırlayan faktörler arasında yer almaktadır (Bozan, 2009).

Birçok ekol, yeme bozukluğuna dair farklı açıklamalar öne sürmüştür. Psikodinamik yaklaşıma göre ego gücünde zayıflık, ebeveynlerle yaşanılan sorunlar ve kadınlığın inkâr edilmesi ön plandayken bilişsel davranışçı açıklamalar, vücut algısına dair işlevsel olmayan inançlara ve bu durumun sebep olduğu telafi davranışlarına odaklanır (Zerbe, 2001; Leung ve ark., 1999; Fairburn 2008). Transdiagnostik çerçeveden bakıldığında yeme bozuklukları için "yeme, kilo ve bedene ait zihinsel yapı" gibi sürdürücü etmenler söz konusudur. Sosyal geri çekilme, klinik mükemmeliyetçilik, düşük benlik saygısı gibi faktörler anoreksiya nervozada daha etkiliyken duygudurum intoleransı ise daha çok bulimia nervoza görülmektedir. Kişiler arası ilişkiler de yeme bozukluklarını tetikleyen, sürdürülmesinde etkili olan tanılar üstü bir etken olarak ele alınmaktadır (Fairburn, 2008). Psikolojik faktörlerin YB gelişimde

[*] KTO Karatay Üniversitesi
[**] Bursa Şehir Hastanesi

Kaynakça

Almeida, M., Brown, T. A., Compos, P. F., Amaral, S. C. A. & de Carvalho, P. H. B. (2020). Dissonance-based eating disorder prevention delivered in-person after an online training: A randomized controlled trial for Brazilian men with body dissatisfaction. *International Journal of Eating Disorders, 54*(3), 293-304.

AlShebalı, M., Becker, C., Kellett, S., AlHadi, A. & Waller, G. (2023). Dissonance-based prevention of eating pathology in non-Western cultures: A randomized controlled trial of the Body Project among young Saudi adult women. *Body Image*, *45*, 307-317.

American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 5th ed. (DSM-5)*. Arlington, VA, American Psychiatric Publishing.

Arıca, S.G., Arıca, V., Arı, M., Özer, C. (2011). Adolesanda yeme bozuklukları. *Mustafa Kemal Üniversitesi Tıp Dergisi*, *2*(5):1-10.

Austin, S. B. (2016). Accelerating progress in eating disorders prevention: A call for policy translation research and training. *Eating Disorders, 24*(1), 6-19.

Aydın, M. (2022). Yeme Bozuklukları. *Sağlık Bilimlerinde Araştırma ve Değerlendirmeler*, *1*(1), 1-14.

Becker, C. B., Smith, I., & Ciao, A. C. (2005). Reducing eating disorder risk factors in sorority members: A randomized trial. *Behavior Therapy*, *36*, 245-253.

Becker, C. B., Wilson, C., Williams, A., Kelly, M., McDaniel, L., & Elmquist, J. (2010). Peer-facilitated cognitive dissonance versus healthy weight eating disorders prevention: A randomized comparison. *Body Image, 7*(4), 280-288.

Beintner, I., Jacobi, C., & Taylor, C. B. (2012). Effects of an internet-based prevention programme for eating disorders in the USA and Germany-A Meta-analytic review. *European Eating Disorders Review, 20*(1), 1-8.

Bozan N. (2009). Hollanda yeme davranışı (Debq) anketinin Türk üniversite öğrencilerinde geçerlik ve güvenirliğinin sınanması. Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beslenme ve Diyetetik Programı Yüksek Lisans Tezi.

Brown, T. A., Forney, K. J., Pinner, D. & Keel, P. K. (2017). A randomized controlled trial of The Body Project: More Than Muscles for men with body dissatisfaction. *International Journal of Eating Disorders, 50*(8), 873-883.

Bulık CM, Hebebrand J, Keskı-Rahkonen A, Klump KL, Reıchborn Kjennerud T, Mazzeo E. Wade TD. (2007), Genetic epidemiology, endophenotypes, and eating disorder classification. *Int J Eat Disorder, 40*, 52-60.

Burton, E. & Stice, E. (2006). Evaluation of a healthy-weight treatment program for bulimia nervosa: A preliminary randomized trial. *Behaviour Research and Therapy, 44*(12), 1727-1738.

Campbell K, Peebles R (2014) Eating disorders in children and adolescents: state of the art review. *Pediatrics*, 134: 582-592.

Celio, A. A., Winzelberg, A., J., Wilfley, D. E., Eppstein-Herald, D., Springer, E. A., Dev, P., & Taylor, C. B. (2000). Reducing risk factors for eating disorders: comparison of an Internet- and a classroom-delivered psychoeducational program. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 68*(4), 650-657.

Chen, E., Touyz, S. W., Beumont, P., Fairburn, C. G., Griffiths, R., Butow, P., Russell, J., Schotte, D. E., Gertler, R., Basten, C. (2003). Comparison of group and individual cognitivebehavioral therapy for patients with bulimia nervosa. *International Journal of Eating Disorders, 33*(3), 241–254.

Ciao, A. C., Loth, K., & Neumark-Sztainer, D. (2014). Preventing eating disorder pathology: Common and unique features of successful eating disorders prevention programs. *Current Psychiatry Reports*, *16*, 453.

Claydon, E., & Zullig, K. J. (2020). Eating disorders and academic performance among college student. *Journal of American College Health*, *63*(3), 320-325.

Dakanalis, A., Clerici, M., & Stice, E. (2019). Prevention of eating disorders: Current evidence-base for dissonance-based programmes and future directions. *Eating and Weight Disorders - Studies on Anorexia, Bulimia and Obesity*, *24*, 597-603.

Dakanalis, A., Clerici, M., Bartoli, F., Caslini, M., Crocamo, C., Riva, G., & Carrà G. (2017). Risk and maintenance factors for young women's DSM-5 eating disorders. *Archives of Women's Mental Health*, *20*, 721-731.

Demirer, B. (2020). Yardımcı, H. Güncel DSM-V Kılavuzuna Göre Yeme Bozukluklarının İncelenmesi. *Sağlık Bilimlerinde Multidisipliner Araştırmalar*, *3*(1), 275-300.

Eisenberg, D., Nicklett, E. J., Roeder, K., & Kirz, N. E. (2011). Eating disorder symptoms among college students: prevalence, persistence, correlates, and treatment-seeking. *Journal of American College Health*, *59*(8), 700-707.

Ergut, N. & Keser, E. (2022). Testing the efficacy of the Virtual Body Project in a sample of Turkish female university students using a randomized controlled trial. *Journal of Clinical Psychology Research, 6*(3), 380-391.

Fairburn, C. G. (2020). Yeme Bozuklukları ve bilişsel davranışçı terapi: Değerlendirme ve tedavi. (Çev. B. Sevim ve G. Tezcan). İstanbul: Psikonet. (Orijinal yayın tarihi, 2008).

Fairburn, C. G., Cooper, Z., & Shafran, R. (2003). Cognitive Behaviour Therapy For Eating Disorders: A "Transdiagnostic" Theory and Treatment. *Behaviour Research and Therapy, 41*(5), 509–528.

Fairburn, C. G., Cooper, Z., Doll, H. A., Norman, P. A., & O'Connor, M. E. (2000). The natural course of bulimia nervosa and binge eating disorder in young women. *Archives of General Psychiatry, 57*(7), 659–665.

Fairburn, C. G., Cooper, Z., Doll, H. A., O'Connor, M. E., Bohn, K., Hawker, D. M., Wales, J. A., Palmer, R. L. (2009). Transdiagnostic cognitivebehavioral therapy for patients with eating disorders: a two-site trial with 60-week follow-up. *American Journal of Psychiatry, 166*(3), 311-319.

Festinger, L. (1957). A theory of cognitive dissonance, 1st. Edn. Stanford University Press, Stanford.

Guerdjıkova IA, Morı N, Casuto SL, Mcelroy LS. (2019). Update on Binge Eating Disorder. *Medical Clinics of North America, 103*(4), 669-680.

Gülbahçe, F. (2020). Ergenlerde Erken Dönem Uyumsuz Şemalar ile Yeme Tutumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Halliwell, E., & Diedrichs, P. C. (2014). Testing a dissonance body image imtervention among young girls. *Health Psychology*, *33,* 201-204.

Hergüner, S. (2016). Çocuk ve Ergenlerde Beslenme ve Yeme Bozuklukları. *Ankara: Türkiye Çocuk ve Genç Psikiyatrisi Derneği Yayınlar* (s. 386-408).

Hudson, H. I., Hiripi, E., Pope, H. G., & Kessler, R. C. (2007). The prevalence and correlates of eating disorders in the National Comorbidity Survey Replication. *Biological Psychiatry, 61*(3), 348-358

Hudson, T. A., Amaral, A. C. S., Stice, E., Gau, J. & Ferreira, M. E. C. (2021). Dissonance-based eating disorder prevention among brazilian young women: a randomized efficacy trial of The Body Project. *Body Image, 38*, 1-9.

İnce, B. & Yücel, B. (2023). Reducing eating disorders risk in Turkish female university students using cognitive behavioural theory: A randomized controlled feasibility trial. *Current Psychology, 42*, 28623-28637.

Jacobi, C., Völker, U., Trockel, M. T. & Taylor, C. B. (2012). Effects of an Internet-based intervention for subthreshold eating disorders: A randomized controlled trial. *Behaviour Research and Therapy*, *2*(50), 93-99.

Jensen, C. M., & Steinhausen, H. C. (2015). Comorbid mental disorders in children and adolescents with attention-deficit/hyperactivity disorder in a large nationwide study. *ADHD Attention Deficit and Hyperactivity Disorders, 7*, 27-38.

Kaçar, M., Hocaoğlu, Ç. (2019). Pika, geri çıkarma bozukluğu nedir? Tanı ve tedavi yaklaşımları. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, *22*, 347-354.

Karadere, M.E., Hocaoğlu, Ç (2018). Kaçıngan/Kısıtlı Yiyecek Alımı Bozukluğu Nedir? Tanı ve Tedavi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi Yaklaşımları*, *7*(4): 110-118.

Keel, P. K., & Brown, T. A. (2010). Update on course and outcome in eating disorders. *International Journal of Eating Disorders*, *43*(3), 195-204.

Kessler RC, Berglung PA, Chıu WT, Deıtz AC, Hudson JI, Shahly V. (2013). The prevalence and correlates of binge eating disorder in the World Health Organization World Mental Health Surveys. *Biol Psychiatry, 73*, 904-914.

Low, G. K., Charanasomboon, S., Lesser, J., Reinhalter, K. & Martin, R. (2006). Effectiveness of a computer-based interactive eating disorders prevention program at long-term follow-up. *Eating Disorders, 14*(1), 17-30.

Luo, Y., Jackson, T., Stice, E. & Chen, H. (2021). Effectiveness of an internet dissonance-based eating disorder prevention intervention among body-dissatisfied young chinese women. *Behavior Therapy, 52*(1), 221-223.

Maırs R, Nıcholls D. (2016). Assessment and treatment of eating disorders in children and adolescents. *Archives of Disease in Childhood, 101*(12), 1168-1175.

Maner, F. (2001). Yeme bozuklukları. *Psikiyatri Dünyası, 5*, 130-139.

Neumark-Sztainer, D., Wall, M., Larson, N. I., Eisenberg, M. E., & Loth, K. (2011). Dieting and disordered eating behaviors from adolescence to young adulthood: Findings from a 10-year longitudinal study. *American Dietetic Association, 111*(7), 1004-1011.

Önal Sönmez, A. (2017). Çocuk ve Ergenlerde Yeme Bozuklukları. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar,* 9(3), 301-316.

Rose, E. A., Porcerelli, J. H., & Neale, A. V. (2000). Pica: common but commonly missed*. The Journal of the American Board of Family Practice, 13*(5), 353-358.

Saekow, J., Jones, M., Gibbs, E., Jacobi, C., Fitzsimmonds-Craft, E. E., Wilfley, D., & Taylor, C. B. (2015). StudentBodies-eating disorders: A randomized controlled trial of a coached online intervention for subclinical eating disorders. *Internet Interventions,* 2, 419-428.

Samnaliev, M., Noh, H. L., Sonneville, K., & Austin, S. Bryn. (2014). The economic burden of eating disorders and related mental health comorbidities: An exploratory analysis using the U.S. Medical Expenditures Panel Survey. *Preventive Medicine Reports, 13*(2), 32-34.

Sarı, S. A. (2020). Ergenlerde Yeme Bozuklukları Yönetimi. *Aile Hekimliğinde Güncel Yaklaşımlar.*

Sinton MM, Goldschmidt AB, Aspen V, Theim KR; Stein RI, Saelens BE et al. (2012) Psychosocial correlates of shape and weight concerns in overweight pre-adolescents. *J Youth Adolesc, 41,* 67-75.

Stice, E., & Shaw, H. (2004). Eating disorder prevention programs: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin, 130*(2), 206-227.

Stice, E., Chase, A., Stormer, S., & Appel, A. (2000). A randomized trial of a dissonance-based eating disorder prevention program. *The International Journal of Eating Disorders, 29*, 247-262.

Stice, E., Durant, S., Rohde, P., & Shaw, H. (2014). Effects of a prototype internet dissonance-based eating disorders prevention program at 1- and 2-year follow-up*. Health Psychology, 33*(12), 1558-1567.

Stice, E., Johnson, S., & Turgon, R. (2019). Eating disorder prevention. *Psychiatric Clinics of North America*, *42*, 309-318.

Stice, E., Marti, C. N. & Cheng, Z. H. (2014). Effectiveness of a dissonance-based eating disorder prevention for ethnic groups in two randomized controlled trials. *Behaviour Research and Therapy, 55*, 54-64.

Stice, E., Marti, C. N., & Rohde, P. (2013). Prevalence, incidence, impairtment, and course of the proposed DSM-5 eating disorder diagnoses in an 8-year prospective community study of young women. *Journal of Abnormal Psychology*, *122*(2), 445-457.

Stice, E., Marti, C. N., Spoor, S., Presnell, K., & Shaw, H. (2008). Dissonance and healthy weight eating disorder prevention programs: Long-term effects from a randomized efficacy trial. *Consulting and Clinical Psychology*, *16*(2), 329-340.

Stice, E., Mazotti, L., Weibel, D., Agras, W. S. (2000). Dissonance prevention program decreases thin-ideal internalization, body dissatisfaction, dieting, negative afect, and bulimic symptoms: a preliminary experiment. *The International Journal of Eating Disorders, 27*(2), 206-217.

Stice, E., Ng J., & Shaw, H. (2010). Risk factors and prodromol eating pathology. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 51*(4), 518-525.

Stice, E., Onipeda, Z. A., & Marti, C. N. (2021). A meta-analytic review of trials that tested whether eating disorder prevention programs prevent eating disorder onset. *Clinical Psychology Review,* 87.

Stice, E., Onipeda, Z. A., Shaw, H., Rohde, P., & Gau, J. M. (2021). Effectiveness of the Body Project eating disorder prevention program for different racial and ethnic groups and an evaluation of the potential benefits of ethnic matching. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 89*(12), 1007–1019.

Stice, E., Rohde, P., Butryn, M. L., Shaw, H., & Marti, C. N. (2015). Effectiveness trial of a selective dissonance-based eating disorder prevention program with female college students: effects at 2- and 3-year follow-up. *Behaviour Research and Therapy*, *71*, 20-26.

Stice, E., Rohde, P., Shaw, H., Gau, J. M. (2017). Clinician-led, peer-led, and internet-delivered dissonance-based eating disorder prevention programs: Acute effectiveness of these delivery modalities. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *85*, 883-895.

Stice, E., Rohde, P., Shaw, H., Gau, J. M. (2018). An experimental therapeutics test of whether adding dissonance-induction activities improves the effectiveness of a selective obesity and eating disorder prevention program*. International Journal of Obesity, 42*, 462-468.

Stice, E., Rohde. P., & Shaw, H. (2013). The Body Project: a dissonance-based eating disorders prevention intervention (updates edition). Oxford University Press. New York.

Stice, E., Shaw, H., & Marti, C. N. (2007). A meta-analytic review of eating disorder prevention programs: encouraging findings. *Annuan Review of Clinical Psychology*, *3*, 207-231.

Stice, E., Shaw, H., Burton, E., & Wade E. (2006). Dissonance and healthy weight eating disorder prevention programs: A rondamized efficacy trial. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 74*(2), 263-275.

Stice, E., Trost, A., & Chase A. (2002). Healthy weight control and dissonance-based eating disorder prevention programs: results from a controlled trial. *International Journal of Eating Disorders, 33*(1), 10-21.

Stice, E., Yokum, S., & Waters, A. (2015). Dissonance-based eating disorder prevention program reduces reward region response to thin models; How actions shape valuation. *PloS One, 10*(12).

Swanson, S. A., Crow, S. J., & Gramge, D. L. (2011). Prevalence and correlates of eating disorders in adolescents. *Archives of General Psychiatry, 68*(79), 714-723.

Şentürk, Z. (2020). Yeme Bozukluğu Hastalarında Tedavi Motivasyonu ve Tedavide Bilişsel Davranışçı Terapi (Basılmamış Yüksek Lisans Projesi), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul.

Taylor, C. B., Bryson, S., Luce, K. H., Cunning, D., Doyle, A. C., Abascal, L. B., Rockwell, R., Dev, P., Winzelberg, A. J., & Wilfley, E. D. (2006). Prevention of eating disorders in at-risk college-age women. *Archives of General Psychiatry, 63*, 881-888.

Titova OE, Hjorth OC, Schiöth HB, Brooks S (2013). Anorexia nervosa is linked to reduced brain structure in reward and somatosensory regions: a meta-analysis of VBM studies. *BMC Psychiatry, 13*, 110.

Van Son GE, Hoeken D, Bartelds MI, Van Furth FE. (2006). Urbanisation and the incidence of eating disorders. *The British Journal of Psychiatry*, *189*(6), 562-56.

Vardar, E. ve Erzengin, M. (2011). Ergenlerde yeme bozukluklarının yaygınlığı ve psikiyatrik eş tanıları iki aşamalı toplum merkezli bir çalışma. *Türk Psikiyatri Dergisi*, *22*, 1-8.

Wilksch, S.M, O'shea A., Taylor, C. B., Wilfley, D., Jacobi, C., Wade T. D. (2018). Online prevention of disordered eating in at-risk young-adult women: a two-country pragmatic radomized controlled trial. *Psychological Medicine, 48*(12), 2034-2044.

Wilson, G. T., Grilo, C. M., & Vitousek, K. M. (2007). Psychological treatment of eating disorders. *American Psychologist, 62*(3), 199.

Yalnızoğlu, Ç., Çınar, N., Altınkaynak, S. (2018). Adolesanda Yeme Bozuklukları. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 7*(1): 203-209.

Yeşilbursa D (1990) Lise öğrencilerinde anoreksiya nervoza-bulimiya sıklığı ve beden imgesi değerlendirilmesi (Uzmanlık tezi). İstanbul, Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi.

Zerbe, K.J. (2001). The crucial role of psychodynamic understanding in the treatment of eating disorders. *Psychiatric Clinics of North America, 24*(2), 305-313.

7. Bölüm

SOMATİK SEMPTOM (SOMATOFORM, BEDEN ALGISI) VE İLGİLİ BOZUKLUKLAR İÇİN KORUYUCU-ÖNLEYİCİ ÇALIŞMALAR

Hümeyra Arslantürk[*]

Bedensel belirtiler, sadece fizyolojik sorunlarla değil ruhsal sorunlarla da baş göstermektedir. Bedensel belirti ve yakınmalar, bireyde açık bir şekilde duygusal sıkıntıya veya toplumsal ve mesleki anlamda fonksiyon bozukluğuna sebep olabilecek derecede önemlidir (Türkçapar ve Şafak, 2013). Henningsen (2018), ağrı ve acı çekmenin sadece bedensel şikâyetlerle sınırlı olmadığına aynı zamanda kontrol etme davranışı ve yüksek sağlık kaygısı gibi psikolojik ve davranışsal yönlerinin de olduğuna işaret etmektedir. Bedensel belirti bozukluğu aynı zamanda somatizasyon, somatoform ağrı bozuklukları olarak da farklı şekillerde isimlendirilmektedir.

Amerikan Psikiyatri Derneğine (APA) göre (2013) bedensel belirti bozukluğu, bir kişinin herhangi bir hastalığı taklit etmeden, hâlsizlik, ağrı ya da nefes darlığı gibi fiziksel belirtilere büyük oranda sıkıntı veren veya işlevsellik sorunlarına sebep olacak düzeyde odaklanması durumunda kişinin bedensel belirti bozukluğu tanısını alabileceğini ifade etmektedir. Böyle bir durumda kişinin fiziksel semptomlarıyla ilgili aşırı düşüncelerinin, davranışlarının ve duygularının varlığı mevcuttur ve kişinin bu semptomları yaşadığı, hasta olduğuna inandığı göz önünde bulundurularak, fiziksel semptomların teşhis edilmesiyle de beraber herhangi bir tıbbi durumla ilişkili olup olmadığına da dikkat çekmek önemlidir. Bu bilgiler ışığında bedensel şikâyetlerin ısrarla organik bir hastalığa atfedilmesinden ve hastalara yönelik teşhis ve tedavi yaklaşımlarının her türlü tıbbi uzmanlıklar arasında ve psikolojide önemli ölçüde farklılık göstermesinden kaynaklanan temel sorunlara dikkat çekilebilir (Henningsen, 2018). Söz konusu uzmanlık alanları arasındaki bedensel belirti problemleri

[*] Bursa Teknik Üniversitesi (Psikoloji Yüksek Lisans Programı Öğrencisi)

tikaları destekleyen önde gelen küresel bir kuruluştur. IASP, dünya çapında 96 ulusal şubesi ile 100'den fazla üye ülkeden oluşmaktadır. Ağrı çekenlere rahatlama sağlama misyonu doğrultusunda IASP üyeleri arasında bilim insanları, sağlık hizmeti sağlayıcıları, klinisyenler ve politika yapıcıları yer almaktadır. Avrupa Ağrı Federasyonu (European Pain Federation - EFIC) da IASP'nin 38 Avrupa şubesinden oluşmaktadır ve ağrı araştırmaları ve tıbbı alanında multidisipliner bir meslek örgütü olarak çalışmaktadır. Avrupa çapında 20.000'e yakın doktoru, hemşireyi, psikoloğu, fizyoterapisti, temel araştırmacıyı ve diğer sağlık profesyonelini temsil etmektedir. Avrupa Ağrı Federasyonunun misyonu, bir hastalık olarak ağrı konusunda farkındalığı artırmak ve kronik ağrısı olan hastaların bakıma eşit erişimini savunmaktır. EFIC ulusal şubeleri arasında Türkiye de bulunmaktadır ve temsilci olarak Prof. Dr. Gül Köknel Talu'nun ismi konsey üye listesinde yer almaktadır (European Pain Federation, b.t.).

Bu bilgiler doğrultusunda dünya çapında somatik semptomlarla ilgili olarak sayılı kuruluşların faaliyet gösterdiği görülmektedir. Bu kuruluşlar, ağrıdan muzdarip bireylerin yaşam kalitesini artırmak için araştırma, eğitim ve ağrı yönetimini ilerletmeyi amaçlayan küresel, disiplinler arası profesyonel organizasyonlardır. Türkiye özelinde ise somatik semptomlarla ilgili olarak etkili faaliyet göstermekte olan Türk Algoloji Ağrı Derneği yer almaktadır. Sonuç olarak somatik semptomlar ve somatik semptomlarla ilgili bozukluklar hakkında koruyucu ve önleyici müdahaleler kapsamında hem dünya çapında hem de ülkemizde yeterli yöntemler varlığını göstermemektedir. Bu bağlamda somatik semptom ve ilgili bozukluklar hakkında küresel bir farkındalık oluşturmak ve toplumsal bilinç kazandırmak oldukça önemlidir. Palermo ve arkadaşlarının 2020 yılında yaptıkları çalışmaya benzer ve daha etkili birtakım uygulamalar ve yöntemler vasıtasıyla söz konusu yetersizliğin önüne geçilmesi sağlanabilir.

Kaynakça

Agarwal, V., Nischal, A., Praharaj, S.K., Menon, V., & Kar, S.K. (2020). Clinical practice guideline: psychotherapies for somatoform disorders. *Indian Journal of Psychiatry, 62*(Suppl 2), S263.

Aksu, M.H. (2021). Somatik Belirti Bozukluğu. *Turkiye Klinikleri Psychiatry-Special Topics*, *14*(4), 12-17.

Allen, L. A., Woolfolk, R. L., Escobar, J. I., Gara, M. A., & Hamer, R. M. (2006). Cognitive-behavioral therapy for somatization disorder: a randomized controlled trial. *Archives of Internal Medicine*, *166*(14), 1512-1518.

Altıparmak, T. (2021). Fonksiyonel nörolojik semptom bozukluğu. *Turkiye Klinikleri Psychiatry-Special Topics*, *14*(4), 25-31.

American Psychiatric Association. (2000). Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders 4th edition text revision (DSM-IV-TR). Washington DC, American Psychiatric Association.

American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders*, 5th ed. Arlington: American Psychiatric Association.

Çakmak, S., Özbek, H., Işık, A., Taşdemir, A. L. İ., Pektas, S., Ünlügenç, H., ... & Demirkol, M. (2019). The relationship between somatic sense perception levels and comorbid psychiatric diseases in chronic pain patients. *Agrı-The Journal of The Turkısh Socıety of Algology*, *31*(4), 183-194.

Çetin, Ş., & Varma, G. S. (2012). Somatik belirti bozukluğu: tarihsel süreç ve biyopsikososyal yaklaşım. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 13*(4), 790-804.

Demir, E.Y. (2021). Yapay Bozukluk. *Turkiye Klinikleri Psychiatry-Special Topics*, *14*(4), 37-41.

Duruk, B., & Berk, H.Ö.S. (2019). Fonksiyonel somatik sendromlar ve DSM-5: Zihin beden yaklaşımı açısından bir değerlendirme. *Klinik Psikoloji Dergisi, 3*(2), 116-128.

European Pain Federation (b.t.). *national chapters of EFIC.* https://europeanpainfederation.eu/organisation/national-chapters-of-efic/ adresinden edinilmiştir.

Henningsen, P. (2022). Management of somatic symptom disorder. Dialogues in clinical neuroscience. International Association for the Study of Pain. https://www.iasp-pain.org/

Johnson, K. K., Bennett, C., & Rochani, H. (2022). Significant improvement of somatic symptom disorder with brief psychoeducational intervention by PMHNP in primary care. *Journal of the American Psychiatric Nurses Association*, *28*(2), 171-180.

Kandemir, G., & İsmail, A. K. (2013). Tıbben açıklanamayan belirtilerin psikiyatrik yönü. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, *5*(4), 479-506.

Kapfhammer, H.P. (2006). Somatic symptoms in depression. *Dialogues in clinical neuroscience*, *8*(2), 227-239.

Kırpınar, İ. (2019). Somatizasyon ve bedensel belirti bozuklukları. In Konsültasyon Liyezon Psikiyatrisi Cilt 1, (Ed. H. Elbi, C. Cimilli, Ö. Önen Sertöz, Ç. Karşıdağ, G. Sözeri-Varma). Ankara, Türkiye Psikiyatri Derneği.

Kleinstäuber, M., & Rief, W. (2017). Cognitive behavioral therapy for somatoform disorders and pain. *The Science of Cognitive Behavioral Therapy,* 405-427. https://doi.org/10.1016/b978-0-12-803457-6.00017-9

Özenli, Y., Yoldaşcan, E., Topal, K., & Özçürümez, G. (2009). Türkiye'de bir eğitim fakültesinde somatizasyon bozukluğu yaygınlığı ve ilişkili risk etkenlerinin araştırılması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, *10*(Suppl 2), 131-136.

Palermo, T. M., de la Vega, R., Murray, C., Law, E., & Zhou, C. (2020). A digital health psychological intervention (WebMAP Mobile) for children and adolescents with chronic pain: results of a hybrid effectiveness-implementation stepped-wedge cluster randomized trial. *Pain*, *161*(12), 2763.

Somashekar, B., Jainer, A., & Wuntakal, B. (2013). Psychopharmacotherapy of somatic symptoms disorders. *International Review of Psychiatry, 25*(1), 107-115.

Şafak, Y., & Türkçapar, H. (2013). Somatoform bozukluklarda bilişsel davranışçı terapi. *Psikiyatride Güncel*, *3*, 84-94.

Şahin, E.M., Özer, C., Dağdeviren, N., Şahin, Ö., & Aktürk, Z. (2001). Birinci basamakta somatizasyon bozukluğuna yaklaşım. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, *10*(1), 12-14.

Ünal, B., & Coşar, B. (2021). Somatik belirti bozukluğu ve ilişkili bozuklukların epidemiyolojisi. *Türkiye Klinikleri, 1*, 1-5.

Yavuz, F. K. (2012). Fibromiyalji ve Somatoform Bozukluk Hastalarında Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılması. *Tıpta Uzmanlık Tezi,* Düzce: Düzce Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri AD.

8. Bölüm

MADDE, ALKOL VE TÜTÜN KÖTÜYE KULLANIMI VE KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER

Irmak Kargın Kızgut[*]

Beyzanur Karlı[*]

Bağımlılık, bireyler üzerinde fiziksel ve psikolojik olumsuz etkileri olan genetik, nörogelişimsel ve sosyokültürel bileşenlere sahip kronik bir hastalıktır. Günümüzde yaygın olarak bilinen ve alan yazınında çalışılan türleri ise alkol, madde ve sigara bağımlılığıdır. Bu çalışmada; madde, alkol ve tütün kullanım bozukluklarının tanı kriterleri, yaygınlıkları, bu bozukluklarla ilişkili rahatsızlıklar, yaygın tedavi yöntemleri ve nüksü önleme programları ele alınmıştır. Çalışmanın amacı; madde, alkol ve tütün bağımlılığı ile ilgili koruyucu/önleyici çalışmaları ele almak ve ülkemizde Ögel tarafından 2011 yılında geliştirilmeye başlanarak 2014 yılında son hâlini alan Sigara, Alkol ve Madde Bağımlılığı Bilgilendirme Programı'nı (SAMBA) bir koruyucu/önleyici müdahaleler kapsamında tanıtmaktır.

Madde, Alkol ve Tütün Kötüye Kullanımı

Bağımlılık, yaşanan tüm olumsuz etkilerine karşılık alkol, çeşitli maddelerin aranması ve kullanılması, kullanım sonrasında kişinin alımı durdurmada zorlanması ve alımın kesilmesi durumunda yoksunluk belirtileri gösterilmesine yol açan kronik bir hastalıktır. Bağımlılık, fiziksel bağımlılık ve psikolojik bağımlılık olarak iki farklı gruba ayrılmıştır (Uzbay, 2018).

Yine Uzbay'ın (2018) tanımına göre psikolojik bağımlılık ilk denemeyi izleyen dönemde maddeye duyulan özlemi ve madde arayışını, fiziksel bağımlılık ise bağımlı olunan madde kesildiğinde şiddetli yoksunluk krizi ile ortaya

[*] Bursa Teknik Üniversitesi (Psikoloji Yüksek Lisans Programı Öğrencisi)

Sonuç

Bağımlılık; biyolojik, psikolojik ve sosyal sonuçları olan ve kişinin yaşamında yıkıcı etkilerle kendini gösteren bir sorundur. Ülkemizde bağımlılığı ve nüksü önleme üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde henüz gelişme aşamasında olduğunu ve önleme konusunda kısıtlılıklar olduğu anlaşılmaktadır. Yapılan önleme çalışmaları, bireysel ve toplumsal farkındalık kazandırma noktasında başarılı olsa da bu farkındalığın eyleme dönüşmede başarılı olduğu söylenememektedir. Özellikle ergenler ve gençlerle yapılan koruyucu ve önleyici çalışmalarda -özellikle Yeşilay ve YEDAM'ın yürüttüğü- uluslararası literatürde incelemiş olduğumuz önleyici uygulamalara (Mares ve ark., 2010; Haug ve ark., 2017) eş değer uygulamaların geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması, bağımlılığı daha ergenlik döneminde önlemek için önemli olabilir. Bu uygulamaların kolay ulaşılabilir, didaktik, eğitici olmasının yanı sıra eğlenceli ve kolay öğrenebilir olması, önleme konusunda destekleyici olacaktır. Bunun yanı sıra bağımlılıkta yapılan müdahale çalışmalarına bakıldığında psikososyal müdahalelerde stresle başa çıkma ve sorun çözme becerilerinin geliştirilmesine yönelik tedavilerin ön plana çıktığını görmekteyiz (Vallejo ve Amaro, 2009; Fosnocht ve Briand, 2016). Kişilerin olumsuz yaşam olaylarını deneyimlediklerinde bununla etkili şekilde başa çıkabilmeleri, bağımlılığı önlemede önemli görünmektedir. Aynı zamanda bireysel müdahalelerin yanı sıra bağımlılığın sosyal bir problem de olduğunu göz önünde bulundurursak aile temelli koruyucu ve önleyici çalışmalar ile desteklenmesi etkili sonuçlar alınmasını sağlayacaktır (Vaizoğlu-Şengünler ve Tanyaş, 2019).

Kaynaklar

Aksoy, A. ve Ögel, K. (2005). Sokakta yaşayan çocuklarda kendine zarar verme davranışı ve madde kullanımı. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, *6*, 163-169.

Amaro, H., Spear, S., Vallejo, Z., Conron, K., ve Black, D. S. (2014). Feasibility, acceptability, and preliminary outcomes of a mindfulness-based relapse prevention intervention for culturally-diverse, low-income women in substance use disorder treatment. *Substance Use & Misuse*, *49*(5), 547-559.

Anczak, J. D. ve Nogler, R. A. (2003). Tobacco cessation in primary care: maximizing intervention strategies. *Clinical Medicine & Research*, *1*(3), 201-216.

Başkak, M. (2021). *Tütün Kullanım Bozukluğu Açısından Sigara Bağımlılığı Tedavisinde Hipnoterapinin Etkisi*. [Yayınlanmamış doktora tezi], Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi.

Başkurt, İ. (2003). Gençlik, madde bağımlılığı ve korunma yolları (psiko-sosyal bir yaklaşım). *Journal of Istanbul University Faculty of Theology*, *8*, 73-114.

Bektaş, M. ve Öztürk, C. (2012). Sigara kullanımını önleme programının geliştirilmesi ve programın etkinliğinin değerlendirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, *34*, 1-21.

Benowitz, N. L. (2008). Clinical pharmacology of nicotine: implications for understanding, preventing, and treating tobacco addiction. *Clinical Pharmacology & Therapeutics*, *83*(4), 531-541.

Bilgiç, N. ve Günay, T. (2014). Ergenlerin sigara bırakma konusunda desteklenmesinde bir yöntem: Akran eğitimi. *Türk Toraks Dergisi*, *15*(3), 102.

Bilir, N. ve Özcebe, H. (2014). Tütün bağımlılığı ve kontrolü: bireysel, toplumsal ve sosyal pazarlama yaklaşımları. *Eurasian Journal of Pulmonology, 16*, 63-68.

Brodie, J. D., Figueroa, E., Laska, E. M. ve Dewey, S. L. (2005). Safety and efficacy of γ-vinyl GABA (GVG) for the treatment of methamphetamine and/or cocaine addiction. *Synapse*, *55*(2), 122-125.

Campbell, S. L., Lee, L., Haugland, C., Helgerson, S. D. ve Harwell, T. S. (2008). Tobacco quitline use: enhancing benefit and increasing abstinence. *American Journal of Preventive Medicine*, *35*(4), 386-388.

Center for Disease Control and Prevention (2020). *Smokeless tobacco: Health effects. https://www.cdc.gov/tobacco/data_statistics/fact_sheets/smokeless/health_effects/*

Chanut, F., Brown, T. G., ve Dongier, M. (2005). Motivational interviewing and clinical psychiatry. *The Canadian Journal of Psychiatry*, *50*(11), 715-721

Conway, D. I. (2005). Alcohol consumption and the risk for disease. *Evidence-based dentistry*, *6*(3), 76-77.

Czermainski, F. R., Lopes, F. M. ve Ornell, F. (2020). Concurrent use of alcohol and crack cocaine is associated with high levels of anger and liability to aggression. *Substance Use Misuse*. *55*(10), 1660-1666.

Çam, O. ve Dağlı, D. A. (2017). Alkol bağımlılarında içselleştirilmiş damgalama, suçluluk ve utanç duyguları. *Bağımlılık Dergisi*, *18*(4), 145-151.

Çelik, Z. H. ve Sevi, O. M. (2020). Sigarayı bırakma tedavisinde bilişsel davranışçı terapinin etkililiği: Sistematik bir gözden geçirme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, *12*(1), 54-71.

Dackis, C. A., Lynch, K. G., Yu, E., Samaha, F. F., Kampman, K. M., Cornish, J. W. ve O'Brien, C. P. (2003). Modafinil and cocaine: a double-blind, placebo-controlled drug interaction study. *Drug and alcohol dependence*, *70*(1), 29-37.

Demirbaş, H., İlhan, İ. Ö., Arslan, E., Şentürk, V. ve Yücel, O. (2009). Alkol bağımlılığı olan hastaların cinsiyetlere göre kişilik ve davranış özelliklerinin karşılaştırılması-kontrollü bir çalışma. *Journal of Dependence*, *10*, 12-18.

Demirbaş, H. (2020). Madde kullanımı ve bağımlılığında kullanılan dilin önemi. *Bağımlılık Dergisi*, *21*(2), 149-162.

Dishion, T., Kavanagh, K., Schneiger, A. K. J., Nelson, S. ve Kaufman, N. (2002). Preventing early adolescent substance use: a family centered strategy for the public middle school. *Prevention Science*, *3*(3), 191-202.

Doğan, D. G. ve Ulukol, B. (2010). Ergenlerin sigara içmesini etkileyen faktörler ve sigara karşıtı iki eğitim modelinin etkinliği. *Journal of Turgut Özal Medical Center*, *17*(3), 179-185.

Durkin, S., Brennan, E., Coomber, K., Zacher, M., Scollo, M. ve Wakefield, M. (2015). Short-term changes in quitting-related cognitions and behaviours after the implementation of plain packaging with larger health warnings: findings from a national cohort study with Australian adult smokers. *Tobacco Control*, *24*(2), 26-32.

Dünya Sağlık Örgütü (2008). *Mpower Tütün salgınını kontrol etmeye yönelik politika paketi*. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/43888/9789241596633_tur?sequence=5

Dünya Sağlık Örgütü (2018). *Global status report on alcohol and health 2018. https://www.who.int/publications/i/item/9789241565639*

Dünya Sağlık Örgütü (2021). *WHO global report on trends in prevalence of tobacco use 2000–2025*. https://www.who.int/publications/i/item/9789240039322

Dünya Sağlık Örgütü (2022). *World health statistics 2022*. https://www.who.int/news-/item/20-05-2022-world-health-statistics-2022

Elveren, A., Tonkuş, M. B. ve Tokmak, Ş. (2022). Bağımlı bireylerin yaşadıkları ruhsal sorunlar ve önlemeye yönelik uygulamalar. *Yeni Yüzyıl Journal of Medical Sciences*, *3*(4), 206-213.

European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs (ESPAD) (2015). *The 2015 ESPAD Report.* http://www.espad.org/report/home

Esser, M. B., Hedden, S. L., Kanny, D., Brewer, R. D., Gfroerer, J. C. ve Naimi, T. S. (2014). Peer reviewed: prevalence of alcohol dependence among US adult drinkers. *Preventing Chronic Disease*, 11, 2009–2011.

Eşel, E. ve Dinç, K. (2017). Alkol bağımlılığının nörobiyolojisi ve tedaviye yansımaları. *Türk Psikiyatri Dergisi*, *28*, 51-60.

Evren, C. ve Ögel, K. (2003). Alkol/madde bağımlılarında dissosiyatif belirtiler ve çocukluk çağı travması, depresyon, anksiyete ve alkol/madde kullanımı ile ilişkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi, 4*(1), 30-37.

Filiz, Z. (2007). Üç yönlü log-lineer modeller ile üniversite öğrencilerinin sigara, alkol ve nargile içme nedenlerini etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *8*(2), 225-250.

Fosnocht, A. Q. ve Briand, L. A. (2016). Substance use modulates stress reactivity: behavioral and physiological outcomes. *Journal of the International Behavioral Neuroscience Society*, *166*, 32–42.

Fudala, P. J., Bridge, T. P., Herbert, S., Williford, W. O., Chiang, C. N., Jones, K. ve Tusel, D. (2003). Office-based treatment of opiate addiction with a sublingual-tablet formulation of buprenorphine and naloxone. *New England Journal of Medicine*, *349*(10), 949-958.

Goodwin, R. D., Stayner, D. A., Chinman, M. J., Wu, P., Tebes, J. K. ve Davidson, L. (2002). The relationship between anxiety and substance use disorders among individuals with severe affective disorders. *Comprehensive psychiatry, 43*(4), 245-252.

Gould, T. J. (2010). Addiction and cognition. *Addiction Science & Clinical Practice*, *5*(2), 4.

Gökgöz, Ş. (2004). Adölesan çağda sigara ve alkolle ilgili verilen eğitim etkinliği. *Yayınlanmamış doktora tezi*, Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sivas.

Grant, S., Colaiaco, B., Motala, A., Shanman, R., Booth, M., Sorbero, M., & Hempel, S. (2017). Mindfulness-based relapse prevention for substance use disorders: A systematic review and meta-analysis. *Journal of Addiction Medicine*, *11*(5), 386.

Haug, S., Paz Castro, R., Meyer, C., Filler, A., Kowatsch, T. ve Schaub, M. P. (2017). A mobile phone-based life skills training program for substance use prevention among adolescents: pre-post study on the acceptance and potential effectiveness of the program, Ready4life. *JMIR mHealth and uHealth*, *5*(10), e143.

Işıklı, S. ve Irak, M. (2002). Türkiye'de madde kullanımı ve bağımlılığı profili araştırması: 2002 yılı madde kullanımı geniş alan araştırması. Nihai rapor. *Türk Psikologlar Derneği*, 55-65.

İnce, A., Doğruer, Z. ve Türkçapar, M. H. (2002). Erken ve geç başlangıçlı erkek alkol bağımlılarında sosyodemografik, klinik ve psikopatolojik özelliklerin karşılaştırılması. *Klinik psikiyatri*, *5*(2), 82-91.

Jha, P., Ramasundarahettige, C., Landsman, V., Rostron, B., Thun, M., Anderson, R. N. ve Peto, R. (2013). 21st-century hazards of smoking and benefits of cessation in the United States. *New England Journal of Medicine*, *368*(4), 341-350.

Kalyoncu, A., Mirsal, H., Pektaş, Ö. ve Beyaztürk, M. (2001). Alkol bağımlılığında klinik tedavi sonrası bir izleme çalışması. *Yeni Symposium*, *39*(3), 126-130.

Karakaş, S. A. ve Ersöğütçü, F. (2016). Madde bağımlılığı ve hemşirelik. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, *3*(2), 133-139.

Karakaya, I., Saçaklı, G., Bilici, R. ve Ögel, K. (2022). The pathway to care of patients with SUD who presented at addiction treatment centers (AMATEM) in Turkey. *Journal of Ethnicity in Substance Abuse*, *21*(1), 55-69.

Kaya, E., Akpınar, D. ve Akpınar, H. (2019). Bağımlılığın patofizyolojisi. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Tıp Dergisi*, *6*(3), 166-170.

Kendler, K. S., Lönn, S. L., Sundquist, J. ve Sundquist, K. (2015). Smoking and schizophrenia in population cohorts of Swedish women and men: a prospective co-relative control study. *American Journal of Psychiatry*, *172*(11), 1092-1100.

Kılınç, O. (2012). Sigara bırakma tedavisinde davranışçı ve bilişsel yöntemler. *Türkiye Klinikleri J Pulm Med-Special Topics*, *5*(2), 40-2.

Koob, G. F. (2011). Neurobiology of addiction. *Focus*, *9*(1), 55-65.

Korkmaz, G., ve Şimşek, Ç. (2017). Sigara bağımlılığına yönelik müdahaleler. *Jaren*, *3*(1), 14-23.

Kraus, L., Bloomfield, K., Augustin, R. ve Reese, A. (2000). Prevalence of alcohol use and the association between onset of use and alcohol-related problems in a general population sample in Germany. *Addiction*, *95*(9), 1389-1401.

Le Foll, B. ve Goldberg, S. R. (2005). Cannabinoid CB1 receptor antagonists as promising new medications for drug dependence. *Journal of Pharmacology and Experimental Therapeutics*, *312*(3), 875-883.

Le Foll, B., Melihan-Cheinin, P., Rostoker, G. ve Lagrue, G. (2005). Smoking cessation guidelines: evidence-based recommendations of the French Health Products Safety Agency. *European Psychiatry*, *20*(5-6), 431-441.

Maisto, S. A., Carey, K. B., Carey, M. P., Purnine, D. M. ve Barnes, K. L. (1999). Methods of changing patterns of substance use among individuals with co-occurring schizophrenia and substance use disorder. *Journal of Substance Abuse Treatment*, *17*(3), 221-227.

Mares, S. H., van der Vorst, H., Lichtwarck-Aschoff, A., Schulten, I., Verdurmen, J. E., Otten, R. ve Engels, R. C. (2011). Effectiveness of the home-based alcohol prevention program" In control: No alcohol!": study protocol of a randomized controlled trial. *BMC Public Health*, 11, 1-8.

Martin, C. S. ve Winters, K. C. (1998). Diagnosis and assessment of alcohol use disorders among adolescents. *Alcohol health and research world*, *22*(2), 95.

McHugh, R. K., Hearon, B. A. ve Otto, M. W. (2010). Cognitive behavioral therapy for substance use disorders. *Psychiatric Clinics*, *33*(3), 511-525.

Morrell, H. E., ve Cohen, L. M. (2006). Cigarette smoking, anxiety, and depression. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, *28*(4), 281-295.

Morris, C. D., Burns, E. K., Waxmonsky, J. A. ve Levinson, A. H. (2014). Smoking cessation behaviors among persons with psychiatric diagnoses: results from a population-level state survey. *Drug and alcohol dependence*, 136, 63-68.

Nebioğlu, M., Yalnız, H. ve Geçici, Ö. (2013). Opiyat bağımlılarında diğer maddelerin kullanımı ve sosyodemografik özellikler ile ilişkisi. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, *12*(1), 35-42.

OECD (2021). *Health at a Glance 2021: OECD Indicators*, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/ae3016b9-en.

OECD/European Union (2022). *Health at a Glance: Europe 2022: State of Health in the EU Cycle*, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/507433b0-en.

Orford, J., Velleman, R., Copello, A., Templeton, L. ve Ibanga, A. (2010). The experiences of affected family members: A summary of two decades of qualitative research. *Drugs: education, prevention and policy*, *17*(1), 44-62.

Ögel, K., Karali, A., Tamar, D. ve Çakmak, D. (1998). Alkol ve Madde El Kitabı. *Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi*.

Ögel K. Koç C. Aksoy A. İşmen M. Başabak A. (2014). *Sigara, Alkol ve Madde Bağımlılığı Bilgilendirme Programı (SAMBA) - Cezaevi için uygulayıcı kılavuzu.* 1.1. Sürüm. Yeniden Yayınları, İstanbul.

Ögel, K. (2009). Motivasyonel görüşme tekniği. *Türkiye Klinikleri Journal of Psychiatry-Special Topics*, *2*(2), 41-44.

Ögel, K. (2011). Koruyucu psikiyatri açısından madde bağımlılığı/kötüye kullanımı. *Türkiye Klinikleri J Psychiatry-Special Topics*, *4*(4), 76-81.

Ögel, K., Sarp, N., Gürol, D. T. ve Ermağan, E. (2014). Bağımlı olan ve olmayan bireylerde farkındalık (mindfulness) ve farkındalığı etkileyen etkenlerin incelenmesi. *Anatolian Journal of Psychiatry/Anadolu Psikiyatri Dergisi*, *15*(4), 282.

Ögel, K. (2017). *Bağımlılık ve tedavisi temel kitabı*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Önen, Z., Şen, E., Gülbay, B., Öztürk, A., Yıldız, Ö. A., Acıcan, T. ve Karabıyıkoğlu, G. (2010). Farklı tedavi yöntemlerinin sigara bırakma başarısı üzerine etkileri. *Tüberküloz ve Toraks Dergisi*, *58*(4), 385-392.

Örsel, O., Örsel, S., Alpar, S., Uçar, N., Güven, F. S., Şipit, T. ve Kurt, B. (2005). Sigara bırakmada nikotin bağımlılık düzeylerinin tedavi sonuçlarına etkisi. *Solunum Hastalıkları*, *16*(3), 112-118.

Özpoyraz, N., Tamam, L. ve Karakuş, G. (2008). Alkol bağımlılığı ve duygudurum bozuklukları. *Journal of Dependence*, *9*, 31-35.

Öztürk, M. O. ve Uluşahin, A. (2008). *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları* (1. Cilt, 11. Baskı). Ankara: Nobel Tıp Kitapevleri.

Popova, S., Lange, S., Shield, K., Burd, L. ve Rehm, J. (2019). Prevalence of fetal alcohol spectrum disorder among special subpopulations: a systematic review and meta-analysis. *Addiction*, *114*(7), 1150-1172.

Pradhan, S. N., Sharma, S. C., Shrestha, M. R. ve Shrestha, S. A. (2012). Study of depressionamong patients of substance use disorder. *Journal of Kathmandu Medical College*, *1*(2), 96-99.

Prochaska, J. O. ve DiClemente, C. C. (1983). Stages and processes of self-change of smoking: toward an integrative model of change. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *51*(3), 390.

Ray, G. T., Mertens, J. R. ve Weisner, C. (2009). Family members of people with alcohol or drug dependence: health problems and medical cost compared to family members of people with diabetes and asthma. *Addiction*, *104*(2), 203-214.

Rollnick, S. ve Miller, W. R. (1995). What is motivational interviewing?. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, *23*(4), 325-334.

Rubak, S., Sandbæk, A., Lauritzen, T. ve Christensen, B. (2005). Motivational interviewing: a systematic review and meta-analysis. *British Journal of General Practice*, *55*(513), 305-312.

Sağlam, L. (2017). Nikotin bağımlılığının klinik değerlendirilmesi. *Güncel Göğüs Hastalıkları Serisi*, *4*(1), 78-89.

Schiffer, W. K., Marsteller, D. ve Dewey, S. L. (2003). Sub-chronic low dose γ-vinyl GABA (vigabatrin) inhibits cocaine-induced increases in nucleus accumbens dopamine. *Psychopharmacology*, 168, 339-343.

Schuckit, M. A. (2000). Genetics of the risk for alcoholism. *American Journal on Addictions*, *9*(2), 103-112.

Selçuk, K. T., Temizer, D. A., ve Mercan, Y. (2018). Üniversite öğrencilerinde sigara bağımlılığı, sigarayı bırakmaya yönelik istek ve öz-etkililik. *Clinical and Experimental Health Sciences*, 8, 36-43.

Seydioğulları, M. (2009). *Dünya'da ve Türkiye'de tütünün tarihçesi, üretimi, ticareti ve temel politikaları*. Türk Toraks Derneği.

Silagy, C., Lancaster, T., Stead, L. F., Mant, D. ve Fowler, G. (2004). Nicotine replacement therapy for smoking cessation. *Cochrane database of systematic reviews*, (3).

Silverstein, B. (1982). Cigarette smoking, nicotine addiction, and relaxation. *Journal of personality and social psychology*, *42*(5), 946.

Staton-Tindall, M., Duvall, J., Stevens-Watkins, D. ve Oser, C. B. (2013). The roles of spirituality in the relationship between traumatic life events, mental health, and drug use among African American women from one southern state. *Substance Use Misuse, 48*(12), 1246-1257.

Sudhir, P. M. (2018). Cognitive behavioural interventions in addictive disorders. *Indian Journal of Psychiatry*, *60*(4), 479.

Şengezer, T. (2016). Tütün bağımlılığında bilişsel-davranışçı tedavi yöntemleri. *Güncel Göğüs Hastalıkları Serisi*, *4*(1), 97-103.

Tanrıkulu, A. Ç., Çarman, K. B., Palancı, Y., Çetin, D. ve Karaca, M. (2009). Kars il merkezinde çeşitli üniversite öğrencileri arasında sigara kullanım sıklığı ve risk faktörleri. *Türk Toraks Dergisi*, *10*(3), 101-106.

Tarabar, A. F. ve Nelson, L. S. (2003). The resurgence and abuse of heroin by children in the United States. *Current Opinion in Pediatrics*, *15*(2), 210-215.

Tarhan, N. ve Nurmedov, S. (2011). *Bağımlılık*. [Addiction]. Timaş Yayınları.

Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı (2018). *Tütün kontrolü strateji belgesi ve eylem planı.* https://havanikoru.saglik.gov.tr/havanikoru/dosya/eylem_plani/ulusal-tutun-kontrol-programi-eylem-plani.pdf

Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı (2021). *Sağlık istatistikleri yıllığı.* https://dosyasb.saglik.gov.tr/Eklenti/45316,siy2021-turkcepdf.pdf?0

Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı (2022). *Amatem ve Çematem projeleri. https://sygm.saglik.gov.tr/TR,32548/amatem-ve-cematem-projeleri.html.Update*

Teesson, M., Hall, W., Slade, T., Mills, K., Grove, R., Mewton, L. ve Haber, P. (2010).

Prevalence and correlates of DSM-IV alcohol abuse and dependence in Australia: findings of the 2007 National Survey of Mental Health and Wellbeing. *Addiction*, *105*(12), 2085-2094.

Thatcher, D. L. ve Clark, D. B. (2008). Adolescents at risk for substance use disorders: Role of psychological dysregulation, endophenotypes, and environmental influences. *Alcohol Research*, *31*(2), 168.

TUBİM (2012). *Türkiye uyuşturucu raporu*. Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi. https://www.narkotik.pol.tr/kurumlar/narkotik.pol.tr/Arsiv/TUBIM/Documents/TURKIYE%20UYUSTURUCU%20RAPORU%202012.pdf

Tuncer, S. B. ve Şimşek, Z. (2022). Travmatik yaşantıların bağımlılık tedavi sürecine etkisi. *Bağımlılık Dergisi*, *23*(3), 1-1.

Türkcan, A. (1998). Türkiye'de madde kullananların profili: Hastane verilerinin incelenmesi. *Düşünen Adam*, *11*(3), 56-64.

Türkoğlu, İ., Çadır, Ç. ve Çetin, M. İ. (2021). Tobacco use of the world and Turkey in epidemiology. *City Health Journal*, *2*(1), 20-25.

Uğurlu, T. T., Şengül, C. B. ve Şengül, C. (2012). Bağımlılık psikofarmakolojisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, *4*(1), 37-50.

Ulutaş, Ç. (2018). *Alkol bağımlılarında tedavi motivasyonu: Ankara AMATEM örneği.* [Yüksek Lisans Tezi], İstanbul Üniversitesi.

U.S. Public Health Service Report (2008). *The clinical practice guideline treating tobacco use and dependence: 2008 update*. *https://www.healthquality.va.gov/tuc/phs_2008_full.pdf*

Uzbay, T. (2018). *Hazdan bağımlılığa*. Destek Yayınları.

Vaizoğlu-Şengünler, Ç. ve Tanyaş, B. (2019). Madde kullanımı olan ve kurum bakımı altında yaşayan gençlerin aileye ilişkin deneyimleri. *The Turkish Journal of Addiction*, *6*(3), 963-986.

Vallejo, Z. ve Amaro, H. (2009). Adaptation of mindfulness-based stress reduction program for addiction relapse prevention. *The Humanistic Psychologist*, *37*(2), 192-206.

Vermeulen-Smit, E., Mares, S. H., Verdurmen, J. E., Van der Vorst, H., Schulten, I. G., Engels, R. C. ve Vollebergh, W. A. (2014). Mediation and moderation effects of an in-home family intervention: the "In control: No alcohol!" pilot study. *Prevention science*, *15*, 633-642.

Volkow, N. D. ve Li, T. K. (2005). Drugs and alcohol: treating and preventing abuse,addiction and their medical consequences. *Pharmacology & Therapeutics*, *108*(1), 3–17.

Voss, W. D., Kaufman, E., O'Connor, S. S., Comtois, K. A., Conner, K. R. ve Ries, R. K. (2013). Preventing addiction related suicide: a pilot study. *Journal of Substance Abuse Treatment*, *44*(5), 565–569.

Yalçın, M., Eşsizoğlu, A., Akkoç, H., Yaşan, A. ve Gürgen, F. (2009). Dicle Üniversitesi öğrencilerinde madde kullanımını belirleyen risk faktörleri. *Klinik Psikiyatri*, *12*(3), 125-133.

Yalçıntürk, A. A., Dikeç, G. ve Ata, E. E. (2019). Alkol ve madde kullanım bozukluğu olan bireylere yönelik rehabilitasyon çalışmaları: Sistematik derleme. *Bağımlılık Dergisi*, *20*(4), 241-252.

Yaslı, G., Horasan, G. ve Batı, H. (2012). Gençlerde sigaradan korunma konusunda akran eğitimi programının etkinliği. *Turkish Journal of Public Health*, *10*(2), 59-67.

Yaşan, A. ve Gürgen, F. (2004). Güneydoğu Anadolu Bölgesinde ergenlerde uçucu madde kullanım özellikleri. *Bağımlılık Dergisi*, 5(2), 28-34.

Yeşilay. (2023). *Tütün bağımlılığı* [Afiş]. https://www.yesilay.org.tr/tr/yayinlar/afisler

Yeşilay Danışmanlık Merkezi [YEDAM]. (2023, Mayıs, 24). *Ne yapıyoruz?.* https://www.yedam.org.tr/ne-yapiyoruz

Yeşilay. (2023, Mayıs 24). *Bağımlılık nedir?.* https://www.yesilay.org.tr/tr/bagimlilik/bagimlilik-nedir

Yeşilay. (2023, Mayıs 24). *Alkol bağımlılığı*. https://www.yesilay.org.tr/tr/bagimlilik/alkol-bagimliligi

Yeşilay. (2023, Mayıs 24). *Kurumsal tarihçe*. https://www.yesilay.org.tr/tr/kurumsal/tarihce

Yeşilay. (2023, Mayıs 24). *Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Programı*. https://tbm.org.tr/

Yeşiltaş, A. (2020). Mpower politikası sonrası ergenlerde tütün ve tütün ürünleri kullanımı: Sistematik derleme*. Bağımlılık Dergisi*, *21*(2), 137-148.

Yıldırım, E., Sokullu, D. A., ve Köknel, Ö. (2012). Alkol bağımlılığında içselleştirilmiş damgalanma: Depresif belirtilerle ilişki. *Psikoloji Çalışmaları*, 32(1), 1-12.

Yıldırım, G. E. (2016). Tütün bağımlılığı ve tedavisinde hekim sorumluluğu ve 5A 5R yaklaşımı. *Güncel Göğüs Hastalıkları Serisi, 4*(1), 90-96.

Yıldız, A. (2021). Dünya'da ve Türkiye'de adsız alkolikler. *Bağımlılık Dergisi*, *22*(2), 187-207.

Yılmaz, M., ve Cüceler, S. (2019). Alkol bağımlığı ve damgalanma. *Bağımlılık Dergisi*, 20(3), 167-174.

Yoldaş, C. ve Demircioğlu, H. (2020). Madde kullanımı ve bağımlılığını önlemeye yönelik psikoeğitim programlarının incelenmesi. *Bağımlılık Dergisi*, *21*(1), 72-91.

Yorgancıoğlu, A., ve Esen, A. (2000). Smoking dependent and physicians. *Thorax Journal*, 1, 90-95.

Yüksel H. (2011). Tütün kontrolünde neoliberal politikaların yansıması ve sağlık eğitimi. *Toplum ve Hekim*, *26*(5), 390-400.

Zorlu, N., Türk, H., Manavgat, A. İ., Karadaş, B., ve Gülseren, Ş. (2011). Denetimli serbestlik uygulaması kapsamında başvuran hastalarda sosyodemografik, klinik özelliklerin ve alkol kullanım bozukluğu sıklığının geriye dönük değerlendirilmesi. *Anatolian Journal of Psychiatry/Anadolu Psikiyatri Dergisi*, *12*(4).

9. Bölüm

İNSOMNİ VE İNSOMNİ İÇİN KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALE PROGRAMI ÖRNEĞİ

Ceren Tataylak[*]

Uyanıklık fonksiyonelliğinin bozulmasına sebep olan uykuya dalmada ve uykuyu sürdürmede güçlük olarak tanımlanan insomni uyku bozukluklarından en sık görülenidir. İnsomninin etiyolejisinde yatkınlık yaratan ve tetikleyici faktörlerin yanında akut insomninin kronik insomniye dönüşümünden sorumlu olan sürdüren faktörlerden söz edilmektedir. Bu sürdüren faktörler; hatalı algılar, uyku mitleri ve güvenlik davranışları gibi bilişsel ve davranışsal elementlerden oluşabilmektedir. İnsomninin semptomatik tedavisini üstlenen farmakolojik yaklaşımlara karşın Bilişsel Davranışçı Terapi Uykusuzluk Protokolü (BDT-U), sürdüren faktörleri kontrol altına almayı ve ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Son yıllarda BDT-U'nun eşik altı semptomlar gösteren risk gruplarına önleyici müdahale programı olarak düzenlenmiş versiyonlarının uygulandığı anlaşılmaktadır. Mevcut çalışma ile uluslararası alan yazınında geliştirilen bu modelleri tanıtmak ve ulusal alan yazınında insomni için önleyici müdahale programlarının geliştirilmesi için farkındalık yaratmak amaçlanmıştır.

İnsomni Nedir?

İnsomni, uygun koşullar sağlanmış olmasına karşın uyanıklık fonksiyonelliğinin de bozulmasına yol açan uykuya dalma ya da uykuyu sürdürme güçlüğü olarak tanımlanabilir. Amerikan Uyku Tıbbı Akademisi (AASM) tarafından hazırlanan International Classification of Sleep Disorders-1 (ICSD-1) ve ICSD-2'de kullanılan birincil ve ikincil (komorbid) insomni sınıflanmasında insomninin hangi durumlarda bir hastalık, hangi durumlarda ise bir semptom olarak değerlendirilmesi gerektiğine dair bir belirsizlik bulunmaktaydı. Güncel uyku bozuklukları sınıflaması olan ICSD-3 ile AASM, bu belirsizliği ortadan kaldır-

[*] Bursa Teknik Üniversitesi (Sağlık Kültür ve Spor Daire Başkanlığı)

Kaynakça

Ağargün, M.Y., Kara, H., & Anlar, O. (1996). Pittsburgh Uyku Kalitesi İndeksi'nin Geçerliği ve Güvenirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, *7*, 107-115.

American Academy of Sleep Medicine. (2014). International Classification of Sleep Disorders, (3rd ed.). IL: American Academy of Sleep Medicine.

American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of menta l disorders* (5th ed.). https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425596

Baglioni, C., Nanovska, S., Regen, W., Spiegelhalder, K., Feige, B., Nissen, C., Reynolds, C. F., & Riemann, D. (2016). Sleep and mental disorders: A meta-analysis of polysomnographic research. *Psychological bulletin*, *142*(9), 969-990.

Benbir, G., Demir, A. U., Aksu, M., Ardic, S., Firat, H., Itil, O., Ozgen, F., Yılmaz, H., & Karadeniz, D. (2015). Prevalence of insomnia and its clinical correlates in a general population in Turkey. *Psychiatry and clinical neurosciences*, *69*(9), 543-552.

Boysan, M., Güleç, M., Beşiroğlu, L. & Kalafat, T. (2010). Uykusuzluk Şiddeti İndeksi'nin Türk örneklemindeki psikometrik özellikleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, *11*, 248-252.

Carney, C. E., Buysse, D. J., Ancoli-Israel, S., Edinger, J. D., Krystal, A. D., Lichstein, K. L., & Morin, C. M. (2012). The Consensus Sleep Diary: Standardizing Prospective Sleep Self- Monitoring. *Sleep*, *35*(2), 287–302.

Chan, N. Y., Li, S. X., Zhang, J., Lam, S. P., Kwok, A. P. L., Yu, M. W. M., Chan, J. W. Y., Li, A. M., Morin, C. M., & Wing, Y. K. (2021). A Prevention Program for Insomnia in At-risk Adolescents: A Randomized Controlled Study. *Pediatrics*, *147*(3), e2020006833.

Chang, S., Ma, Q., Seow, E., Lau, Y. W., Satghare, P., Hombali, A., Chong, S. A., & Subramaniam, M. (2020). Sleep beliefs and attitudes and the association with insomnia among psychiatric outpatients. *Journal of mental health*, *29*(1), 33–39.

Çıvgın U., & Dirik G. (2020). Bilişsel Davranışçı Terapi-Uykusuzluk Protokolü ve Etkililik Çalışmalarının Gözden Geçirilmesi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 12*(2), 274-286.

Dalkey N., & Helmer O. (1968). An experimental application of the Delphi method to the use of experts. *Management Science*, *9*(3), 458-467.

Drake, C. L., Pillai, V., & Roth, T. (2014). Stress and sleep reactivity: a prospective investigation of the stress-diathesis model of insomnia. *Sleep*, *37*(8), 1295-1304.

Harvey A. G. (2002). A cognitive model of insomnia. *Behaviour research and therapy*, *40*(8), 869–893.

İzci, B., Ardıç, S., Fırat, H., Şahin, A., Altınörs, M., & Karacan, I. (2008). Reliability and validity studies of the Turkish version of the Epworth Sleepiness Scale. *Sleep Breath*, *12*(2), 161-168.

Krystal, A. D., Prather, A. A., & Ashbrook, L. H. (2019). The assessment and management of insomnia: an update. *World psychiatry: official journal of the World Psychiatric Association (WPA)*, *18*(3), 337–352.

La, Y. K., Choi, Y. H., Chu, M. K., Nam, J. M., Choi, Y. C., & Kim, W. J. (2020). Gender differences influence over insomnia in Korean population: A cross-sectional study. *PloS one*, *15*(1), e0227190.

Morin C. M. (2022). Why do some people develop insomnia in response to stressful life events and others do not?. *Sleep*, *45*(11), zsac207.

Morin, C. M., & Jarrin, D. C. (2022). Epidemiology of Insomnia: Prevalence, Course, Risk Factors, and Public Health Burden. *Sleep medicine clinics*, *17*(2), 173–191.

Morin, C. M., Drake, C. L., Harvey, A. G., Krystal, A. D., Manber, R., Riemann, D., & Spiegelhalder, K. (2015). Insomnia disorder. *Nature reviews. Disease primers*, *1*, 15026.

National Sleep Foundation. (2023, Nisan, 19). *Do I have insomnia?*. National Sleep Foundation. https://www.thensf.org/do-i-have-insomnia/#:~:text=Look%20Out%20for%20These%20Symptoms&text=Insomnia%20symptoms%20vary%20from%20person,long%20periods%20during %20the%20night

Norell-Clarke A., Hagström M., & Jansson-Fröjmark M., (2021). Sleep-Related Cognitive Processes and the Incidence of Insomnia Over Time: Does Anxiety and Depression Impact the Relationship? *Frontiers in psychology*, *12*, 677538.

Richardson, C., & Gradisar, M. (2020). Perfectionism and insomnia in adolescents: The role of vulnerability to stress and gender. *Journal of adolescence*, *85*, 70–79.

Riemann, D., Baglioni, C., Bassetti, C., Bjorvatn, B., Dolenc Groselj, L., Ellis, J. G., Espie, C. A., Garcia-Borreguero, D., Gjerstad, M., Gonçalves, M., Hertenstein, E., Jansson- Fröjmark, M., Jennum, P. J., Leger, D., Nissen, C., Parrino, L., Paunio, T., Pevernagie, D., Verbraecken, J., Weeß, H. G., … Spiegelhalder, K. (2017). European guideline for the diagnosis and treatment of insomnia. *Journal of sleep research*, *26*(6), 675–700.

Robbins, R., Grandner, M. A., Buxton, O. M., Hale, L., Buysse, D. J., Knutson, K. L., Patel, S. R., Troxel, W. M., Youngstedt, S. D., Czeisler, C. A., & Jean-Louis, G. (2019). Sleep myths: an expert-led study to identify false beliefs about sleep that impinge upon population sleep health practices. *Sleep health*, *5*(4), 409–417.

Rojo-Wissar, D. M., Wanigatunga, A. A., Simonsick, E. M., Terracciano, A., Wu, M. N., Zipunnikov, V., Schrack, J. A., Hossain, S., Ferrucci, L., Costa, P. T., & Spira, A. P. (2021). Personality and insomnia symptoms in older adults: the Baltimore Longitudinal Study of Aging. *Sleep*, *44*(9), zsab082.

Sateia M. J. (2014). International classification of sleep disorders-third edition: highlights and modifications. *Chest*, *146*(5), 1387–1394.

Sheppard, N., & Hogan, L. (2022). Prevalence of insomnia and poor sleep quality in the prison population: A systematic review. *Journal of sleep research*, *31*(6), e13677.

Spielman, A. J., Caruso, L. S., & Glovinsky, P. B. (1987). A behavioral perspective on insomnia treatment. *The Psychiatric clinics of North America*, *10*(4), 541– 553.

Sürter, G. (2022). Uyku süresi ve kalitesinin değerlendirilmesinde kullanılan ölçekler. *Uyku Nörofizyolojisi ve Hastalıkları,* Türk Nöroloji Derneği, Ankara.

Walker, J., Muench, A., Perlis, M. L., & Vargas, I. (2022). Cognitive Behavioral Therapy for Insomnia (CBT-I): A Primer. *Klinicheskaia i spetsial'naia psikhologiia = Clinical psychology and special education*, *11*(2), 123–137.

Zhang, J., Chan, N. Y., Lam, S. P., Li, S. X., Liu, Y., Chan, J. W., Kong, A. P., Ma, R. C., Chan, K. C., Li, A. M., & Wing, Y. K. (2016). Emergence of Sex Differences in Insomnia Symptoms in Adolescents: A Large-Scale School- Based Study. *Sleep*, *39*(8), 1563–1570.

10. Bölüm

AMPÜTASYON VE AMPÜTASYON İÇİN KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER

Cennet Yastıbaş Kaçar[*]

Genel olarak ampütasyon, tıbbi nedenlerden dolayı vücuttaki bir uzvun tamamının ya da bir kısmının tedavi amacıyla kesilip vücuttan ayrılması olarak tanımlanmaktadır (Özsoy ve Okyavuz, 2016). Ülkemizde ampütasyon oranına dair genel bir veri bulunmamakta ancak araştırmalar, 2017 yılında dünya genelinde 57.7 milyon kişinin travmatik nedenlerden ötürü uzuv kaybı yaşadığını tahmin etmektedir. Travmatik nedenler incelendiğinde ise başlıca sebepler; düşmeler, makine kullanıma bağlı yaralanmalar ve trafik kazalar olarak belirlenmiştir (McDonald ve ark., 2021).

Ampütasyon, bireylerin hayatlarında önemli psikososyal etkilere neden olabilir ve hem ampütasyon geçiren kişilerin hem de ailelerinin hayatlarını önemli ölçüde değiştirmektedir. Bu süreç; genellikle yas, depresyon, anksiyete, travma sonrası stres bozukluğu, beden imajında bozulma, kimlik kayıpları ve yaşam kalitesindeki olumsuz etkiler gibi geniş bir yelpazede psikososyal sorunlarla sonuçlanmaktadır (Horgan ve MacLachlan, 2004; Roşca, Baciu, Burtaverde ve Mateizer, 2021). Bu psikososyal tepkiler, bir dizi faktöre bağlı olarak değişmektedir (Horgan ve MacLachlan, 2004; Desteli, İmren, Erdoğan, Sarısoy ve Coşgun, 2014). Kişilerin hem bedensel hem de ruhsal sağlığını bu denli etkileyen bir durumu multidisipliner bir bakış açısıyla değerlendirmek ve tedavileri planlamak kritik bir öneme sahiptir. Psikososyal müdahaleler, söz konusu olumsuz psikolojik etkilerin azaltılmasına katkı sunarak kişilerin hayatlarında meydana gelen değişimlere uyum sağlamalarına yardımcı olabilir. Bu nedenle bu bölümde, ilgili literatür ışığında ampütasyon ve etkileri, ilişkili faktörler ele alınacak ve uygulanan müdahale programları incelenecektir.

[*] Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi

bulunsa da araştırmalar, bu tür psikolojik sıkıntıların zamanla artabileceğini ve psiskososyal uyum zorluklarının yaşanabileceğini göstermektedir. Bu durum, bizlere psikososyal koruyucu ve önleyici müdahalelerin önemini hatırlatmaktadır. Bu bağlamda multidisipliner bir yaklaşımla hem tıbbi hem de psikolojik tedavilerin yürütülmesine ihtiyaç vardır. Ampütasyona özgü içeriklerle şekillendirilmiş öz yönetim becerilerini artırmaya yönelik programlar, bilişsel davranışçı terapi, kabul-kararlılık terapisi, farkındalık odaklı meditasyonların ve travma odaklı göz hareketleri ile duyarsızlaştırma ve yeniden işleme programlarının depresyon başta olmak üzere psikolojik sıkıntıları azaltmada ve yaşam kalitesini artırmada etkili olabileceği gözlemlenmektedir. Fantom ağrı konusunda yapılan çalışmalar, göz hareketleri ile duyarsızlaştırma ve yeniden işlemenin faydalı olabileceğine dair kanıtlar sunmaktadır. Ancak psikososyal müdahalelere ilişkin yapılan çalışmaların çoğunluğunun vaka çalışmaları, vaka serileri veya randomize kontrollü olmayan çalışmalar olduğu dikkate alınmalıdır. Randomize kontrollü çalışmaların sınırlı olması, psikososyal müdahalelerin etkililiğinin değerlendirilmesini de zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, uygulanan psikososyal müdahalelerin etkili olup olmadığını belirlemek için daha fazla randomize kontrollü çalışmaların yapılması gereklidir.

Kaynakça

Akyol, Y., Tander, B., Goktepe, A. S., Safaz, I., Kuru, O., & Tan, A. K. (2013). Quality of life in patients with lower limb amputation: Does it affect post-amputation pain, functional status, emotional status and perception of body image?. *Journal of Musculoskeletal pain*, *21*(4), 334-340.

Alma, L. (2023). *Prolonged Grief in Limb Loss: A Mixed Design Study* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Middle East Techincal University, Ankara: Türkiye.

Atay, İ. M., Turgay, O., & Atay, T. (2014). Alt Ekstremite Amputasyonlarında Profitez Kullanımının Sıklığı ile Beden İmajı, Depresyon, Anksiyete ve Benlik Saygısı Üzerine Etkileri. *Turkish Journal of Physical Medicine and Rehabilitation*, *60*(3).

Bergo, M. F. D. C., & Prebianchi, H. B. (2018). Emotional aspects present in the lives of amputees: a literature review. *Psicologia: teoria e prática*, *20*(1), 47-60.

Bradway, J. K., Malone, J. M., Racy, J., Leal, J. M., & Poole, J. (1984). Psychological adaptation to amputation: An overview. *Orthotics and prosthetics*, *38*(3), 46-50.

Ceylan, M. F., Serbest, S., & Güven, N. (2022). Deprem yaralanmaları ve ampütasyon, gözlemlerimiz ve önerilerimiz. *Totbid Dergisi*, *21*, 325-332.

Coffey, L. (2012). *Goals, adaptive self-regulation, and psychosocial adjustment to lower limb amputation: A longitudinal study* (Doctoral dissertation, Dublin City University).

Couture, M., Desrosiers, J., & Caron, C. D. (2012). Coping with a lower limb amputation due to vascular disease in the hospital, rehabilitation, and home setting. *International Scholarly Research Notices*, *2012*.

Dadkhah, B., Valizadeh, S., Mohammadi, E., & Hassankhani, H. (2013). Psychosocial adjustment to lower-limb amputation: A review article. *HealthMED*, *7*(2), 502-507.

De Roos, C. J. A. M., Veenstra, A. C., de Jongh, A. D., den Hollander-Gijsman, M. E., Van der Wee, N. J. A., Zitman, F. G., & Van Rood, Y. R. (2010). Treatment of chronic phantom limb pain using a trauma-focused psychological approach. *Pain Research and management*, *15*, 65-71.

Demir, B. K., & Başaran, C. (2022). Deprem sonrası çocuk hasta, ezilme (crush) sendromu. *TOTBİD Dergisi*, *21*(3), 304-311.

Desteli, E. E., İmren, Y., Erdoğan, M., Sarısoy, G., & Coşgun, S. (2014). Comparison of upper limb amputees and lower limb amputees: a psychosocial perspective. *European Journal of Trauma and Emergency Surgery*, *40*, 735-739.

Dunn, D. S. (1996). Well-being following amputation: Salutary effects of positive meaning, optimism, and control. *Rehabilitation Psychology*, *41*(4), 285.

Esfandiari, E., Miller, W. C., King, S., Mortenson, W. B., & Ashe, M. C. (2024). Development of a co-created online self-management program for people with lower limb loss: self-management for amputee rehabilitation using technology (SMART). *Disability and Rehabilitation*, *46*(4), 763-772.

Esfandiari, E., Miller, W. C., King, S., Payne, M., Mortenson, W. B., Underwood, H., ... & Ashe, M. C. (2023). Protocol for a randomized controlled trial to assess the effect of Self-Management for Amputee Rehabilitation using Technology (SMART): An online self-management program for individuals with lower limb loss. *Plos one*, *18*(3), e0278418.

Holzer, L. A., Sevelda, F., Fraberger, G., Bluder, O., Kickinger, W., & Holzer, G. (2014). Body image and self-esteem in lower-limb amputees. *PloS one*, *9*(3), e92943.

Horgan, O., & MacLachlan, M. (2004). Psychosocial adjustment to lower-limb amputation: a review. *Disability and rehabilitation*, *26*(14-15), 837-850.

Jo, S. H., Kang, S. H., Seo, W. S., Koo, B. H., Kim, H. G., & Yun, S. H. (2021). Psychiatric understanding and treatment of patients with amputations. *Yeungnam University Journal of Medicine*, *38*(3), 194.

Lean, M., Fornells-Ambrojo, M., Milton, A., Lloyd-Evans, B., Harrison-Stewart, B., Yesufu-Udechuku, A., Kendall, T., & Johnson, S. (2019). Self-management interventions for people with severe mental illness: systematic review and meta-analysis. *The British Journal of Psychiatry*, *214*(5), 260-268.

Mahato, A. K., & Halder, S. (2009). Psychotherapeutic intervention of reactions in amputation: Two case studies. *Eastern Journal of Psychiatry*, *12*(1), 66-68.

Mayo, A. L., Fung, V., Hitzig, S. L., Gould, S., Posa, S., Summers deLuca, L., & Kayssi, A. (2023). Exploring the psychosocial needs of persons with lower extremity amputation and feasibility of internet cognitive behavioural therapy: a qualitative study. *Disability and Rehabilitation*, *45*(24), 4025-4034.

McDonald, C. L., Westcott-McCoy, S., Weaver, M. R., Haagsma, J., & Kartin, D. (2021). Global prevalence of traumatic non-fatal limb amputation. *Prosthetics and orthotics international*, *45*(2), 105-114.

Mcdonald, S., Sharpe, L., & Blaszczynski, A. (2014). The psychosocial impact associated with diyabetes-related amputation. *Diyabetic Medicine*, *31*(11), 1424-1430.

McDonald, S., Sharpe, L., MacCann, C., & Blaszczynski, A. (2021). The role of body image on psychosocial outcomes in people with diyabetes and people with an amputation. *Frontiers in psychology*, *11*, 614369.

Mckechnie, P. S., & John, A. (2014). Anxiety and depression following traumatic limb amputation: a systematic review. *Injury*, *45*(12), 1859-1866.

Movahed, A. H., Sabouhi, F., Mohammadpourhodki, R., Mahdavi, S., Goudarzian, S., Amerian, M., ... & Imeni, M. (2020). Investigating the effect of meditation on spiritual wellbeing of Type-2 diyabetic amputees: A clinical trial study. *Heliyon*, *6*(11).

Nikolajsen, L. (2012). Postamputation pain: studies on mechanisms. *Dan Med J*, *59*(10), B4527.

Öznur, T. (2013). Çatışmayla ilişkili travmatik amputasyonların fiziksel rehabilitasyon sürecinde eşlik eden psikiyatrik sorunlar. *Gülhane Tıp Dergisi*, *55*(4), 332-341.

Özsoy, İ., & Okyayuz, Ü. H. (2016). Amputasyon geçirmiş kişilerin baş etme becerileri: Olgu sunumu. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, *19*(1), 45-51.

Pedras, S., Preto, I., Carvalho, R., & Graça Pereira, M. (2019). Traumatic stress symptoms following a lower limb amputation in diyabetic patients: a longitudinal study. *Psychology & health*, *34*(5), 535-549.

Pereira, L., Noronha, D., & Bishop, A. (2023). Cognitive Behavioral Therapy for Postamputation Chronic Pain: A Case Report. *Cognitive and Behavioral Practice*, *30*(1), 160-168.

Pereira, M. G., Ramos, C., Lobarinhas, A., Machado, J. C., & Pedras, S. (2018). Satisfaction with life in individuals with a lower limb amputation: The importance of active coping and acceptance. *Scandinavian journal of psychology*, *59*(4), 414-421.

Phelps, L. F., Williams, R. M., Raichle, K. A., Turner, A. P., & Ehde, D. M. (2008). The importance of cognitive processing to adjustment in the 1st year following amputation. *Rehabilitation Psychology*, 53(1), 28-38

Pomares, G., Coudane, H., Dap, F., & Dautel, G. (2020). Psychological effects of traumatic upper-limb amputations. *Orthopaedics & Traumatology: Surgery & Research*, *106*(2), 297-300.

Roşca, A. C., Baciu, C. C., Burtăverde, V., & Mateizer, A. (2021). Psychological consequences in patients with amputation of a limb. An interpretative-phenomenological analysis. *Frontiers in Psychology*, *12*, 537493.

Russell, M. C. (2008). Treating traumatic amputation-related phantom limb pain: A case study utilizing eye movement desensitization and reprocessing within the armed services. *Clinical Case Studies*, *7*(2), 136-153.

Sabouhi, F., Mohtashami, M. J., Mohammadpourhodki, R., Mahdavi, S., Khalili, M., & Imeni, M. (2021). The effect of spiritual care on quality of life of patients with amputation caused by diyabetes type 2: a clinical trial. *Journal of Complementary and Integrative Medicine*, *18*(4), 827-833.

Sahu, A., Sagar, R., Sarkar, S., & Sagar, S. (2016). Psychological effects of amputation: A review of studies from India. *Industrial psychiatry journal*, *25*(1), 4-10.

Sansoni, S., Buis, A., & Wodehouse, A. (2014). *Psychological distress and well-being in prosthetic users: the role of realism in below-knee prostheses*. Paper presented at 9th International Conference on Design and Emotion, Bogota, Colombia.

Schneider, J., Hofmann, A., Rost, C., & Shapiro, F. (2008). EMDR in the treatment of chronic phantom limb pain. *Pain Medicine*, *9*(1), 76-82.

Sebaee, H. E., & Mohamed, L. A. (2011). Stressors and positive coping strategies among patients with new limb amputation. *Journal of American Science*, *7*(9), 726-36.

Sharma, R. K., Singh, B., & Sharma, S. (2016). Efficacy of cognitive behaviour therapy and quality of life in the amputees. *The International Journal of Indian Psychology*, *3*(3), 151-66.

Shengmin, L., Xunkai, H., Chao, W., & Xiuhua, Z. (2023). Enhancing Psychosocial Well-being: The Application of Acceptance and Commitment Therapy in Patients Following Amputation. *Asian Journal of Orthopaedic Research*, *6*(2), 157-166.

Singh, R., Ripley, D., Pentland, B., Todd, I., Hunter, J., Hutton, L., Philip, A. (2009). Depression and anxiety symptoms after lower limb amputation: The rise and fall. *Clinical Rehabilitation*, *23*(3), 281-286.

Srivastava, K., & Chaudhury, S. (2014). Rehabilitation after amputation: psychotherapeutic intervention module in Indian scenario. *The Scientific World Journal*, *2014*.

Şimsek, N., Öztürk, G. K., & Nahya, Z. N. (2020). The mental health of individuals with post-traumatic lower limb amputation: a qualitative study. *Journal of patient experience*, *7*(6), 1665-1670.

Şimşek, N., Ozturk, G. K., & Nahya, Z. N. (2017). Psychosocial problems and care of patients with amputation. *EJMI*, *1*, 6-9.

Turner, A. P., Wegener, S. T., Williams, R. M., Ehde, D. M., Norvell, D. C., Yanez, N. D., Joseph, M., C., & Vetpals Study Group. (2021). Self-management to improve function after amputation: a randomized controlled trial of the VETPALS intervention. *Archives of physical medicine and rehabilitation*, *102*(7), 1274-1282.

Unwin, J., Kacperek, L., & Clarke, C. (2009). A prospective study of positive adjustment to lower limb amputation. *Clinical Rehabilitation*, *23*(11), 1044-1050.

Wegener, S. T., Mackenzie, E. J., Ephraim, P., Ehde, D., & Williams, R. (2009). Self-management improves outcomes in persons with limb loss. *Archives of physical medicine and rehabilitation*, *90*(3), 373-380.

11. Bölüm

KANSERDE PSİKOLOJİK FAKTÖRLER VE KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER

Ayşe Mine Can[*]

Halil İbrahim Toprak[**]

Kanserde Psikolojik Faktörler

Kanser tarih boyunca insanlarda sıkça görülen hastalıklardan biri olmuştur. Bu hastalığa yönelik en eski kayıtlar ise MÖ 3000 yılına kadar uzanmaktadır. Kanser kelimesi, ilk olarak Hipokrat tarafından kullanılan ve tümörün etrafındaki damarların yengece benzemesi sebebiyle Yunanca yengeç anlamına gelen "carcinos" kelimesinden türetilmiştir. Daha sonraları ise Galen, tümörün meydana getirdiği şişmeden dolayı şişme anlamına gelen "oncos" ifadesini kullanmıştır (Baykara, 2016).

Peki, kanser nedir? Kanser, anormal bir şekilde büyüyen ve çoğalan hücrelerin çoğunlukla urlaşması sonucu vücudun herhangi bir bölümünü etkileyebilen geniş bir hastalık grubudur (Dünya Sağlık Örgütü, 2022). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) verilerine göre kanser sebebiyle 2020 yılında yaklaşık 10 milyon kişi hayatını kaybetmiştir ve bu sayı toplam ölümlerin altıda biri oluşturmaktadır. Kanserin bilinen yüzden fazla türü vardır ve bu hastalığın türü, kanser hücrelerinin tipine bağlıdır (Povlopoulou ve ark., 2015). Kanser türleri temel olarak karsinomlar ve sarkomlar olmak üzere iki tipe ayrılır. Karsinomlar, cilt ve iç organlar gibi epitelyal dokularda bulunan hücrelerden kaynaklanan kanserleri ifade eder. Sarkomlar ise kas ve kıkırdak gibi bağ dokusunda bulunan hücrelerden kaynaklanan kanserleri ifade eder (Ulusal Kanser Enstitüsü, 2021).

[*] Bursa Teknik Üniversitesi (Psikoloji Yüksek Lisans Programı Öğrencisi)

[**] Bursa Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü

Kaynakça

Adachi, S., Kawamura, K., & Takemoto, K. (1993). Oxidative damage of nuclear DNA in liver of rats exposed to psychological stress. *Cancer Research*, *53*(18), 4153-4155.

Akan, Z., Başkurt, B., Aslıyüksek, H., Kam, E., Yılmaz, A., Yüksek, M. B., & Koca, D. (2014). Environmental radioactivity and high incidence rates of stomach and esophagus cancer in the Van Lake region: a causal relationship?. *Asian Pacific Journal of Cancer Prevention, 15*(1), 375-380.

American Cancer Society (2019, July, 9). *Cancer statistics*. https://www.cancer.org/cancer/all-cancer-types

American Institute for Cancer Research (2017, October 4). *Obesity-related cancers increasing in the US*. https://www.aicr.org/resources/blog/obesity-related-cancers-increasing-in-the-us

Armstrong, B. K., & Kricker, A. (2001). The epidemiology of UV induced skin cancer. *Journal of Photochemistry and Photobiology B: Biology*, *63*(1-3), 8-18.

Arslan, D. T., & Ağırbaş, İ. (2017). Sağlık çıktılarının ölçülmesi: QALY ve DALY. *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi*, *13*(1), 99-126.

Baker, T. A., Krok-Schoen, J. L., & McMillan, S. C. (2016). Identifying factors of psychological distress on the experience of pain and symptom management among cancer patients. *BMC Psychology*, *4*(1), 1-7.

Baykara, O. (2016). Kanser Tedavisinde Güncel Yaklaşımlar. *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi*, *5*(3), 154-165.

Blackadar, C. B. (2016). Historical review of the causes of cancer. *World Journal of Clinical Oncology*, *7*(1), 54.

Butow, P. N., Turner, J., Gilchrist, J., Sharpe, L., Smith, A. B., & Fardell, J. E. (2017). Randomized trial of ConquerFear: A novel, theoretically based psychosocial intervention for fear of cancer recurrence. *J Clin Oncol, 35*(36), 4066–77.

Cohen, M. (2014). Depression, anxiety, and somatic symptoms in older cancer patients: a comparison across age groups. *Psycho-Oncology*, *23*(2), 151-157.

Cwikel, J. G., Gidron, Y., & Quastel, M. (2010). Low-dose environmental radiation, DNA damage, and cancer: the possible contribution of psychological factors. *Psychology, Health & Medicine*, *15*(1), 1-16.

Davidson, L. M., & Baum, A. (1986). Chronic stress and posttraumatic stress disorders. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 54*(3), 303.

Gao, W., Bennett, M. I., Stark, D., Murray, S., & Higginson, I. J. (2010). Psychological distress in cancer from survivorship to end of life care: prevalence, associated factors and clinical implications. *European Journal of Cancer*, *46*(11), 2036-2044.

Gonzalez, C. A., & Riboli, E. (2010). Diet and cancer prevention: contributions from the European prospective investigation into cancer and nutrition (EPIC) study. *European Journal of Cancer*, *46*(14), 2555-2562.

Grossert-Leugger, A. (2020). *Online support for newly diagnosed cancer patients: development, feasibility and efficacy of the intervention" STREss-Aktiv-Mindern"(STREAM)* (Doctora Tezi, University of Basel).

Hales, S., Lo, C., & Rodin, G. (2015). Managing cancer and living meaningfully (CALM) therapy. Holland, J.C., Breitbart, W.S., & Butow, P.N. (Ed.), *Psycho-Oncology* içinde. Oxford University Press: New York.

Hu, W., Zhang, M., Czéh, B., Flügge, G., & Zhang, W. (2010). Stress impairs GABAergic network function in the hippocampus by activating nongenomic glucocorticoid receptors and affecting the integrity of the parvalbumin-expressing neuronal network. *Neuropsychopharmacology*, *35*(8), 1693-1707.

Irie, M., Asami, S., Nagata, S., Ikeda, M., Miyata, M., & Kasai, H. (2001). Psychosocial factors as a potential trigger of oxidative DNA damage in human leukocytes. *Japanese Journal of Cancer Research*, *92*(3), 367-376.

Knols, R., Aaronson, N. K., Uebelhart, D., Fransen, J., & Aufdemkampe, G. (2005). Physical exercise in cancer patients during and after medical treatment: a systematic review of randomized and controlled clinical trials. *Journal of Clinical Oncology, 23*(16), 3830-3842.

Koch, L., Jansen, L., Brenner, H., & Arndt, V. (2013). Fear of recurrence and disease progression in long-term (≥ 5 years) cancer survivors—a systematic review of quantitative studies. *Psycho-oncology*, *22*(1), 1-11.

Mattiuzzi, C., & Lippi, G. (2019). Current cancer epidemiology. *Journal of Epidemiology and Global Health*, *9*(4), 217.

McEwen, B. S. (2000). The neurobiology of stress: from serendipity to clinical relevance. *Brain Research*, *886*(1-2), 172-189.

Miyachi, Y., & Yamada, T. (1994). Low-dose X-ray-induced depression of sexual behavior in mice. *Behavioural Brain Research*, *65*(1), 113-115.

Moon, S. J., Fryer, A. A., & Strange, R. C. (2005). Ultraviolet radiation: effects on risks of prostate cancer and other internal cancers. *Mutation Research/Fundamental and Molecular Mechanisms of Mutagenesis*, *571*(1-2), 207-219.

National Cancer Institute (2021, October 11). National Institutes of Health. *What is cancer?*. https://www.cancer.gov/about-cancer/understanding/what-is-cancer

Newton, R. U., & Galvao, D. A. (2008). Exercise in prevention and management of cancer. *Current Treatment Options in Oncology*, *9*, 135-146.

Ng, D. W. L., Fielding, R., Tsang, C., Carmen, N. G., Chan, J., Or, A., & Lam, W. W. T. (2023). Study protocol of ConquerFear-HK: a randomised controlled trial of a metacognition-based, manualised intervention for fear of cancer recurrence among Chinese cancer survivors. *BMJ open*, *13*(1),

Parodi, S., Santi, I., Casella, C., Puppo, A., Montanaro, F., Fontana, V., & Stagnaro, E. (2015). Risk of leukaemia and residential exposure to air pollution in an industrial area in Northern Italy: a case-control study. *International Journal of Environmental Health Research*, *25*(4), 393-404.

Parsa, N. (2012). Environmental factors inducing human cancers. *Iranian Journal of Public Health*, *41*(11), 1.

Pavlopoulou, A., Spandidos, D. A., & Michalopoulos, I. (2015). Human cancer databases. *Oncology Reports*, *33*(1), 3-18.

Pereira, M. A., Araújo, A., Simões, M., & Costa, C. (2022). Influence of psychological factors in breast and lung cancer risk–a systematic review. *Frontiers in psychology*, *12*, 769394.

Ponsonby, A. L., McMichael, A., & Van Der Mei, I. (2002). Ultraviolet radiation and autoimmune disease: insights from epidemiological research. *Toxicology*, *181*, 71-78.

Portigliatti Pomeri, A., La Salvia, A., Carletto, S., Oliva, F., & Ostacoli, L. (2021). EMDR in cancer patients: A systematic review. *Frontiers in Psychology*, *11*, 590204.

Posluszny, D. M., Dougall, A. L., Johnson, J. T., Argiris, A., Ferris, R. L., Baum, A., & Dew, M. A. (2015). Posttraumatic stress disorder symptoms in newly diagnosed patients with head and neck cancer and their partners. *Head & Neck*, *37*(9), 1282-1289.

Prince-Embury, S., & Rooney, J. F. (1995). Psychological adaptation among residents following restart of Three Mile Island. *Journal of Traumatic Stress*, *8*(1), 47-59.

Riedl, D., & Schuessler, G. (2021). Prevalence of Depression and Cancer–A systematic review. *Zeitschrift für Psychosomatische Medizin und Psychotherapie*, *68*(1), 74-86.

Sandoval, J., & Esteller, M. (2012). Cancer epigenomics: beyond genomics. *Current opinion in genetics & development*, *22*(1), 50-55.

Schuller, H. M. (2013). Effects of tobacco constituents and psychological stress on the beta-adrenergic regulation of non-small cell lung cancer and pancreatic cancer: Implications for intervention. *Cancer Biomarkers*, *13*(3), 133-144.

Sharpe, L., Curran, L., Butow, P., & Thewes, B. (2018). Fear of cancer recurrence and death anxiety. *Psycho-oncology*, *27*(11), 2559-2565.

Simard, S., Thewes, B., Humphris, G., Dixon, M., Hayden, C., Mireskandari, S., & Ozakinci, G. (2013). Fear of cancer recurrence in adult cancer survivors: a systematic review of quantitative studies. *Journal of Cancer Survivorship*, *7*, 300-322.

Suzuki, Y., Yabe, H., Yasumura, S., Ohira, T., Niwa, S. I., Ohtsuru, A., ... & Abe, M. (2015). Psychological distress and the perception of radiation risks: the Fukushima health management survey. *Bulletin of the World Health Organization*, *93*, 598-605.

Tauber, N. M., O'Toole, M. S., Knutzen, S. M., Skyt, I., Jensen, A. B., & Butow, P. (2022). Conquer Fear Group Manual.

Tauber, N.M., Zachariae, R., Jensen, A.B., Thewes, B., Skyt, I., & Elkjaer, E. (2022). ConquerFeargroup: Feasibility study with pilot results of a psychological intervention for fear of cancer recurrence delivered in groups. *Psychooncology, 31*(1), 30–8.

Urech, C., Grossert, A., Alder, J., Scherer, S., Handschin, B., Kasenda, B., & Hess, V. (2018). Web-based stress management for newly diagnosed patients with cancer (STREAM): a randomized, wait-list controlled intervention study. *Journal of clinical oncology*, *36*(8), 780.

Uslu, F. Ş., & Terzioğlu, F. (2015). Dünyada ve Türkiye'de palyatif bakım eğitimi ve örgütlenmesi. *Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi, 4*(2), 81-90.

VanAmerongen, B. M., Dijkstra, C. D., Lips, P., & Polman, C. H. (2004). Multiple sclerosis and vitamin D: an update. *European Journal of Clinical Nutrition*, *58*(8), 1095-1109.

World Health Organization (2016, July 9). *Global health estimates 2016: disease burden by cause, age, sex, by country and by region, 2000-2016.* https://www.who.int/healthinfo/global_burden_disease/esti-mates

World Health Organization (2021, February 3). *World cancer day: know the facts –tobacco and alcohol both cause cancer*. https://www.who.int/europe/news/item/03-02-2021-world-cancer-day-know-the-facts-tobacco-and-alcohol-both-cause-cancer

World Health Organization (2022, February 3). *Cancer*. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/cancer

12. Bölüm

ÇOCUKLUK ÇAĞI KANSERLERİ VE KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER

Arzu Çırpan Kantarcıoğlu[*]

Çocukluk Çağı Kanserleri

Çocukluk çağı kanseri, Dünya Sağlık Örgütü tarafından 15 yaşından küçük çocuk ve ergenlerde ortaya çıkan kanser için kullanılan bir tabirdir. Tüm kanser tanılarının içinde %0.5 ile %4.6'sını çocukluk çağı kanserleri oluşturmaktadır. 5-14 yaş arası çocuklar için kazalardan sonra ikinci ölüm nedenini kanserler oluşturmaktadır (Ayhan Balık ve Buzlu, 2020). Dünya Sağlık Örgütü (2018) Uluslararası Kanser Araştırmaları Ajansı (IARC) verilerine göre Dünya çapında çocuklarda ve ergenlerde (0-19) bir yıl içerisinde 400 binden fazla yeni kanser vakası tespit edilmektedir. Ülkemizde ise bir yıl içerisinde 0-19 yaş grubu yaklaşık 2500-3000 çocuk ve ergen kanser tanısı almaktadır (Arslan ve Derya İpek, 2022).

Çocukluk çağında en sık görülen kanser türleri; lösemi, merkezî sinir sistemi tümörleri, lenfoma, somatik sinir sistemi tümörleri, yumuşak doku sarkomu (eklem dokusu), böbrek tümörleri, osteosarkom, üreme sistemi tümörleri, epitelyal tümör, retinoblastoma ve karaciğer kanseridir. Dünya genelinde en yüksek oranı %34,1 ile lösemi oluşturur, devamında %18,1 oranla beyin ve sinir sistemi kanserleri gelmektedir. Kanserli çocukların sayısı, yetişkin kanserlerin görülme sıklığına oranla çok daha az olmakla birlikte sağ kalım oranı önemli ölçüde daha yüksektir. Gelişmiş ülkelerde beş yıllık sağ kalım oranı %85'e ulaşmıştır (Erdmann ve ark., 2020). Ülkemizde çocukluk çağı kanser görülme sıklığı ile ilgili yapılan bir çalışmada; en sık lösemi (%25,6), ikinci sıklıkta beyin tümörleri (%23,4), üçüncü sıklıkta ise lenfoma (%14,2) tanısı alındığı görülmüştür (Ataseven ve ark., 2019).

[*] Bursa Teknik Üniversitesi

Türkiye'de Sağlık Bakanlığına bağlı yaklaşık 96 hastanede çocukluk çağı kanserleri tedavi edilmektedir. Bu hastanelerde psikolojik tedavi ve psikolojik koruyucu-önleyici müdahalelerde bulunan tam zamanlı uzman sayısı oldukça az olup; psikolojik tedaviler, genelde çocuk psikiyatrisi konsültasyonları ile devam ettirilmektedir.

Bununla birlikte ülkemizde özellikle LÖSEV, LÖDER ve Onkoday gibi sivil toplum kuruluşları, kanser tedavisi gören çocuk ve ergenler için maddi destek sağlamakta, giyim ve beslenme ihtiyaçlarını desteklemekte ve özel günlerde çeşitli sosyal organizasyonlar düzenlemektedirler.

Kanser tedavisi gören çocuk ve ergenlerde ve ailelerinde, ruhsal ya da davranışsal problemlerin yaygın olarak gözlendiği bilinmektedir. Bu nedenle hem kliniklerde hem de ayaktan tedavi veren ünitelerde, hasta ve ailelerinin düzenli değerlendirilmesi, ihtiyaçlarının belirlenmesi, hastalıkla baş etmeyi kolaylaştırması ve gerekli desteği vermeleri açısından yeterli sayıda uzmanın istihdamı hayati önem taşımaktadır.

Kaynakça

Aili, K., Arvidsson, S., & Nygren, J. M. (2021). Health related quality of life and buffering factors in adult survivors of acute pediatric lymphoblastic leukemia and their siblings. *Health and quality of life outcomes*, *19*, 1-10.

American Cancer Society. *Cancer Facts & Figures 2019*. American Cancer Society. Atlanta, Ga. 2019.

Aplan, P.D., Shern, J.F., Khan, J. Chapter 3: Molecular and Genetic Basis of Childhood Cancer. In: Pizzo, P.A., Poplack, D.G., (Eds). *Principles and Practice of Pediatric Oncology*. 7th ed. Philadelphia, Pa: Lippincott Williams & Wilkins; 2016.

Arslan, Ş. & İpek, D. K. (2022). Çocukluk Çağı Kanseri. *Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 5*(3), 97-108.

Ataseven, E., Kantar, M., Anacak, Y., Kamer, S., Ertan, Y., Caner, A., ... & Çetingül, N. (2019). Ege Üniversitesi Hastanesi çocukluk çağı tümörlerinde epidemiyoloji ve sağ kalım özellikleri. *Ege Tıp Dergisi*, 105-113.

Ayhan Balık, C. H. & Buzlu, S. (2020). Psychosocial Approaches to Children Having Oncologic Problems and Their Family. *Journal of Academic Research in Nursing, 6* (3), 592-597.

Berde, C., Billett, A., & Collins, J. (2002). Symptom management in supportive care. In P. A. Pizzo, & D. G. Poplack (Eds.), *Principles and practice of pediatric oncology*. 4th ed., pp. 1201-1208). Philadelphia: Lippincott-Raven Publishers.

Bernaras, E., Jaureguizar, J., & Garaigordobil, M. (2019). Child and adolescent depression: a review of theories, evaluation instruments, prevention programs, and treatments. *Frontiers in psychology, 10*, 543-566.

Brinkman, T. M., Krasin, M. J., Liu, W., Armstrong, G. T., Ojha, R. P., Sadighi, Z. S., ... & Krull, K. R. (2016). Long-term neurocognitive functioning and social attainment in adult survivors of pediatric CNS tumors: results from the St Jude Lifetime Cohort Study. *Journal of Clinical Oncology*, *34*(12), 1358.

Bruce, M. (2006). A systematic and conceptual review of posttraumatic stress in childhood cancer survivors and their parents. *Clinical psychology review*, *26*(3), 233-256.

Bryant, R. (2003). Managing Side Effects of Childhood Cancer Treatment. *Journal of Pediatric Nursing, 18,* (2), 2003 113-125.

Campbell, L. K., Scaduto, M., Sharp, W., Dufton, L., Van Slyke, D., Whitlock, J. A., & Compas, B. (2007). A meta-analysis of the neurocognitive sequelae of treatment for childhood acute lymphocytic leukemia. *Pediatric blood & cancer*, *49*(1), 65-73.

Çırpan Kantarcıoğlu, A. (2018). Zor ama Zorunlu Bir Konu: Hekimlerin Kötü Haber Vermesi. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 44*(3), 217-219.

Çırpan Kantarcıoğlu, A. (2021). *Hastanede Çocuk ve Ailesine Yönelik Tanı ve Tedavi Sürecinde Psikolojik Destek. Bölüm 4.* Bütün Ayhan, A. & Beyazıt, U., (eds). Hastanede Çocuk ve Ailesine Yönelik Psikososyal Destek Çalışmaları. 1. Basım. Pelikan Yayınları. Ankara.

Dome J.S., Rodriguez-Galindo C., Spunt S.L., & Santana, V.M. (2020). Chapter 92: *Pediatric Solid Tumors.* In: Niederhuber J. E., Armitage J.O., Doroshow J.H., Kastan M.B., Tepper J.E., (eds). Abeloff's Clinical Oncology. 6th ed. Philadelphia, Pa: Elsevier.

Eiser, C., Hill, J. J., & Vance, Y. H. (2000). Examining the psychological consequences of surviving childhood cancer: Systematic review as a research method in pediatric psychology. *Journal of pediatric psychology*, *25*(6), 449-460.

Erdmann F., Frederisken H. E., Bonaventure A., Mader L. Hasle H., Robinson L. L., & Winther J. F. (2020). Childhood Cancer: Survival, Treatment Modalities, Late Effects and Improvements Over Time, *Canser Epidemiolog,* 101733. DOI: 10.1016/j.canep.2020.101733.

Erdmann, F., Frederiksen, L. E., Bonaventure, A., Mader,L., Hasle, H., Robison, L. L., & Jeanette Falck Winther (2021). Childhood cancer: Survival, treatment modalities, late effects and improvements over time, *Cancer Epidemiology, 71*, Part B. DOI: 10.1016/j.canep.2020.101733.

Frederiksen, L. E., Erdmann, F., Mader, L., Mogensen, H., Pedersen, C., Kenborg, L., ... & Winther, J. F. (2022). Psychiatric disorders in childhood cancer survivors in Denmark, Finland, and Sweden: a register-based cohort study from the SALiCCS research programme. *The Lancet Psychiatry*, *9*(1), 35-45.

Friedrichsdorf, S. J. & Goubert, Liesbetd. (2020). Pediatric pain treatment and prevention for hospitalized children. *PAIN Reports 5*(1):p e804. | DOI: 10.1097/PR9.0000000000000804.

Godino-Iáñez, M. J., Martos-Cabrera, M. B., Suleiman-Martos, N., Gómez-Urquiza, J. L., Vargas-Román, K., Membrive-Jiménez, M. J., & Albendín-García, L. (2020). Play therapy as an intervention in hospitalized children: a systematic review. In *Healthcare, 8*(3), p. 239. Mdpi.

Hullmann, S. E., Wolfe-Christensen, C., Meyer, W. H., McNall-Knapp, R. Y., & Mullins, L. L. (2010). The relationship between parental overprotection and health-related quality of life in pediatric cancer: the mediating role of perceived child vulnerability. *Quality of Life Research*, *19*, 1373-1380.

Jones, J. M., Fitch, M., Bongard, J., Maganti, M., Gupta, A., D'Agostino, N., & Korenblum, C. (2020). The needs and experiences of post-treatment adolescent and young adult cancer survivors. *Journal of clinical medicine*, *9* (5), 1444.

Kızmazoğlu, D., Sarı, S., Sezgin, M. E., Kantarcıoğlu, A., Tüfekçi, Ö., Yenigürbüz, F. D., ... & Ören, H. (2019). Assessment of health-related quality of life in pediatric acute lymphoblastic leukemia survivors: perceptions of children, siblings, and parents. *Turkish Journal of Hematology*, *36*(2), 112.

Krull, K. R., Hardy, K. K., Kahalley, L. S., Schuitema, I., & Kesler, S. R. (2018). Neurocognitive outcomes and interventions in long-term survivors of childhood cancer. *Journal of Clinical Oncology*, *36*(21), 2181.

Lopez-Rodriguez, M. M., Fernández-Millan, A., Ruiz-Fernández, M. D., Dobarrio-Sanz, I., & Fernández-Medina, I. M. (2020). New technologies to improve pain, anxiety and depression in children and adolescents with cancer: a systematic review. *International journal of environmental research and public health*, *17*(10), 3563.

Lyon, M. E., Jacobs, S., Briggs, L., Cheng, Y. I., & Wang, J. (2014). A longitudinal, randomized, controlled trial of advance care planning for teens with cancer: anxiety, depression, quality of life, advance directives, spirituality. *The Journal of adolescent health: official publication of the Society for Adolescent Medicine*, *54*(6), 710–717.

McDonnell G. A., Salley, C. G., Barnett, M., DeRosa, A.P., Werk R.S., … & Ford JS. (2017). Anxiety Among Adolescent Survivors of Pediatric Cancer. *J Adolesc Health, 61*(4):409- 423.

Palmer, S. L., Armstrong, C., Onar-Thomas, A., Wu, S., Wallace, D., Bonner, M. J., ... & Gajjar, A. (2013). Processing speed, attention, and working memory after treatment for medulloblastoma: an international, prospective, and longitudinal study. *Journal of Clinical Oncology*, *31*(28), 3494.

Robb, S. L., Burns, D. S., Stegenga, K. A., Haut, P. R., Monahan, P. O., Meza, J., Stump, T. E., Cherven, B. O., Docherty, S. L., Hendricks-Ferguson, V. L., Kintner, E. K., Haight, A. E., Wall, D. A., & Haase, J. E. (2014). Randomized clinical trial of therapeutic music video intervention for resilience outcomes in adolescents/young adults undergoing hematopoietic stem cell transplant: a report from the Children's Oncology Group. *Cancer*, *120*(6), 909–917.

Rosenberg, A. R., Bradford, M. C., McCauley, E., Curtis, J. R., Wolfe, J., Baker, K. S., & Yi-Frazier, J. P. (2018). Promoting resilience in adolescents and young adults with cancer: Results from the PRISM randomized controlled trial. *Cancer*, *124*(19), 3909–3917.

Sansom-Daly, U. M., Wakefield, C. E., Bryant, R. A., Butow, P., Sawyer, S., Patterson, P., ... & Cohn, R. J. (2012). Online group-based cognitive-behavioral therapy for adolescents and young adults after cancer treatment: a multicenter randomized controlled trial of Recapture Life-AYA. *BMC cancer*, *12*, 1-12.

Sharapova, D., Shernazarov, F., & Turayev, B. (2023). Prevalence of mental disorders in children and adolescents with cancer and methods of their treatment. *Science and innovation*, *2* (D12), 373-378.

Sheikh, I. N., Roth, M., & Stavinoha, P. L. (2021). Prevalence of sleep disturbances in pediatric cancer patients and their diagnosis and management. *Children*, *8* (12), 1100.

Taïeb, O., Moro, M. R., Baubet, T., Revah-Lévy, A., & Flament, M. F. (2003). Posttraumatic stress symptoms after childhood cancer. *European child & adolescent psychiatry*, *12*, 255-264.

Ülger, E., Alacacioğlu, A., Gülseren, A. Ş., Zencir, G., Demir, L., & Tarhan, M. O. (2014). Kanserde psikososyal sorunlar ve psikososyal onkolojinin önemi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, *28*(2), 85-92.

Wakefield, C. E., McLoone, J., Goodenough, B., Lenthen, K., Cairns, D. R., & Cohn, R. J. (2010). The psychosocial impact of completing childhood cancer treatment: A systematic review of the literature. *Journal of pediatric psychology, 35*(3), 262-274.

WHO [World Health Organization]. International Childhood Cancer Day: Questions & Answers. [cited 2018 February 22]. Available from: http://www.who.int/cancer/ media/news/ Childhood _cancer_day/en/

Wicks, L., & Mitchell, A. (2010). The adolescent cancer experience: loss of control and benefit finding. *European journal of cancer care*, *19*(6), 778-785.

Zada, G., Kintz, N., Pulido, M., & Amezcua, L. (2013). Prevalence of neurobehavioral, social, and emotional dysfunction in patients treated for childhood craniopharyngioma: a systematic literature review. *PloS one*, *8*(11), e76562.

13. Bölüm

BAKIM VERENLERE YÖNELİK ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER

Elçin Yorulmaz[*]

Bakım vermek, başka bir kişiye günlük faaliyetlerde ve görevlerde yardım etmeyi içerir. Bakım verenlerin çoğunun aile üyeleri, arkadaşlar ve komşular olduğu ifade edilmektedir (National Institute on Aging, 2023). Bakım verenlerle ilgili alan yazını incelendiğinde kansere (ör., Badger, Segrin, Crane, Morrill ve Sikorskii, 2024), demansa (ör., Yorulmaz ve Dirik, 2023), yaşlılara (ör., Maximiano-Barreto, Luchesi, Matias ve Chagas, 2024), inmeye (ör., Stolwyk ve ark., 2024), bağımlılıklara (ör., Settley, 2020) ve pek çok psikiyatrik rahatsızlığı olan bireye (ör., Prasad ve ark., 2024) bakım verildiği görülmektedir. Bakım vermenin uzun saatler aldığı belirtilirken (Miyawaki ve ark., 2017) bakım vermek fiziksel (Ahn, Esquivel, Davis, Logan ve Chung, 2022; Vitaliano, Zhang ve Scanlan, 2003) ve psikiyatrik pek çok sağlık sorunu ile ilişkilendirilmektedir. Örneğin; bakım vermenin depresyon, anksiyete, somatizasyon ve travma sonrası stres bozukluğu gibi pek çok rahatsızlıkla ilişkili olduğu belirtilmektedir (ör., Bartoli ve ark., 2024; Choi ve ark., 2018; Padmaja, Vanlalhruaii, Rana, Nandinee ve Hariharan, 2016; Prasad ve ark., 2024). İlişkilendirilen bu rahatsızlıklara ek olarak bu rahatsızlıkların bakım verenlerin verdikleri bakımın kalitesini de etkilediği pek çok çalışmada vurgulanmaktadır (Smith, Williamson, Miller ve Schulz, 2011).

Bakım verenlerde de yaygınlığının yüksek olduğu belirtilen (Torres ve ark., 2015) pek çok psikiyatrik rahatsızlığın kronik yapısının olduğu ifade edilmektedir (Ten Have ve ark., 2018). Hem yaygınlığın yüksek olması hem de rahatsızlıkların kronik yapısı, koruyucu-önleyici müdahalelerin önemini ortaya koymaktadır. Bir başka deyişle koruyucu-önleyici müdahaleler ile hem rahatsızlıkların ortaya çıkışının önlenmesini hem de nüks etmemesi için korumayı sağlayabilir. Bazı durumlarda ise rahatsızlık öncesi eşik altı belirtilerde

[*] Dokuz Eylül Üniversitesi

yaşlılara ya da kronik hastalığı olan yetişkinlere bakım verenlerin depresyon önleme müdahalelerine dair algıları değerlendirilmiştir (Ramsay, Reisinger Walker, Ramsay, Compton ve Thompson, 2012). Türkiye bağlamında da bireylerin tutumlarının ve ihtiyaçlarının belirlenmesi yarar sağlayabilir.

Özetle bakım verenler için önleyici müdahalelerin önemli olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bakım verenler açısından önleyici müdahaleler bağlamında risk faktörlerinin ve koruyucu faktörlerin belirlenmesine yönelik çalışmaların olduğu, müdahalelerin geliştirildiği görülmektedir. Bu müdahaleler genel bakım veren örneklemine yönelik olduğu gibi belirli bakım veren gruplarına yönelik de müdahalelerin geliştirildiği görülmektedir. Bu müdahalelerde hem belirtileri olan katılımcılarla çalışılırken hem de belirtileri olmayan katılımcılarla çalışılmıştır. Günümüz gelişmelerine de paralel olarak teknoloji temelli uygulamaların da olduğu görülmektedir. Ancak bakım verenler bağlamında daha fazla çalışmaya ihtiyaç olduğu görülürken özellikle ülkemizde bu alandaki çalışmaların olmayışı dikkat çekmektedir. Gelecek çalışmalarda kültüre ve ihtiyaçlara yönelik önleyici müdahalelerin geliştirilmesinin yarar sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

Ahn, S., Esquivel, J. H., Davis, E. M., Logan, J. G., & Chung, M. L. (2022). Cardiovascular disease incidence and risk in family caregivers of adults with chronic conditions: a systematic review. *Journal of Cardiovascular Nursing*, *37*(3), E47-E60.

Altuntaş, O., & Koç, C. (2015). Demanslı hastaya bakım veren aile bireylerinin aktivite performanslarının incelenmesi. *Ergoterapi ve Rehabilitasyon Dergisi*, *3*(1), 35-44.

Backhaus, S. L., Ibarra, S. L., Klyce, D., Trexler, L. E., & Malec, J. F. (2010). Brain injury coping skills group: a preventative intervention for patients with brain injury and their caregivers. *Archives of Physical Medicine and Rehabilitation*, *91*(6), 840-848.

Badger, T., Segrin, C., Crane, T., Morrill, K., & Sikorskii, A. (2024). Social determinants of health, psychological distress, and caregiver burden among informal cancer caregivers of cancer survivors during treatment. *Journal of Psychosocial Oncology*, *42*(3), 333-350.

Bartoli, D., Brugnera, A., Grego, A., Alvaro, R., Vellone, E., & Pucciarelli, G. (2024). Stroke disease–specific quality of life trajectories and their associations with caregivers' anxiety, depression, and burden in stroke population: a longitudinal, multicentre study. *European Journal of Cardiovascular Nursing*, *23*(2), 160-168.

Blanco, V., Otero, P., & Vazquez, F. L. (2023). A pilot study for a smartphone app for the prevention of depression in non-professional caregivers. *Aging & Mental Health*, *27*(1), 166-175.

Blanco, V., Rohde, P., Vázquez, F. L., & Torres, Á. (2014). Identification of caregivers at greatest risk of major depression in two prevention studies. *Psychotherapy Research*, *24*(5), 578-593.

Chisholm, D., Sanderson, K., Ayuso-Mateos, J. L., & Saxena, S. (2004). Reducing the global burden of depression: population-level analysis of intervention cost-effectiveness in 14 world regions. *The British Journal of Psychiatry*, *184*(5), 393-403.

Choi, K. W., Shaffer, K. M., Zale, E. L., Funes, C. J., Koenen, K. C., Tehan, T., ... & Vranceanu, A. M. (2018). Early risk and resiliency factors predict chronic posttraumatic stress disorder in caregivers of patients admitted to a neuroscience ICU. *Critical Care Medicine*, *46*(5), 713-719.

Cuijpers, P., Van Straten, A., Smit, F., Mihalopoulos, C., & Beekman, A. (2008). Preventing the onset of depressive disorders: a meta-analytic review of psychological interventions. *American Journal of Psychiatry*, *165*(10), 1272-1280.

Dilworth-Anderson, P., Williams, I. C., & Gibson, B. E. (2002). Issues of race, ethnicity, and culture in caregiving research: A 20-year review (1980–2000). *The Gerontologist*, *42*(2), 237-272.

Ducharme, F. C., Lévesque, L. L., Lachance, L. M., Kergoat, M. J., Legault, A. J., Beaudet, L. M., & Zarit, S. H. (2011). "Learning to become a family caregiver" efficacy of an intervention program for caregivers following diagnosis of dementia in a relative. *The Gerontologist*, *51*(4), 484-494.

González, F. L. V., Otero, P. O., García, E. H., Seoane, V. B., & Fernández, O. D. (2013). A brief problem-solving indicated-prevention intervention for prevention of depression in nonprofessional caregivers. *Psicothema*, 25(1), 87-92.

Jason, L. A., Corradi, K., & Torres-Harding, S. (2005). Preventive psychology in primary care settings. *Journal of Primary Prevention*, *26*, 37-50.

Joling, K. J., Smit, F., van Marwijk, H. W., van der Horst, H. E., Scheltens, P., Schulz, R., & van Hout, H. P. (2012). Identifying target groups for the prevention of depression among caregivers of dementia patients. *International Psychogeriatrics*, *24*(2), 298-306.

Joling, K. J., van Marwijk, H. W., Smit, F., van der Horst, H. E., Scheltens, P., van de Ven, P. M., ... & van Hout, H. P. (2012). Does a family meetings intervention prevent depression and anxiety in family caregivers of dementia patients? A randomized trial. *PloS One*, *7*(1), e30936.

Joling, K. J., Van Marwijk, H. W., Veldhuijzen, A. E., Van Der Horst, H. E., Scheltens, P., Smit, F., & Van Hout, H. P. (2015). The two-year incidence of depression and anxiety disorders in spousal caregivers of persons with dementia: who is at the greatest risk?. *The American Journal of Geriatric Psychiatry*, *23*(3), 293-303.

Langa, K. M., Chernew, M. E., Kabeto, M. U., Regula Herzog, A., Beth Ofstedal, M., Willis, R. J., ... & Fendrick, A. M. (2001). National estimates of the quantity and cost of informal caregiving for the elderly with dementia. *Journal of General Internal Medicine*, *16*(11), 770-778.

Lee, Y. Y., Stockings, E. A., Harris, M. G., Doi, S. A. R., Page, I. S., Davidson, S. K., & Barendregt, J. J. (2019). The risk of developing major depression among individuals with subthreshold depression: a systematic review and meta-analysis of longitudinal cohort studies. *Psychological Medicine*, *49*(1), 92-102.

Lescano, C. M., Brown, L. K., Raffaelli, M., & Lima, L. A. (2009). Cultural factors and family-based HIV prevention intervention for Latino youth. *Journal of Pediatric Psychology*, *34*(10), 1041-1052.

López, L., Smit, F., Cuijpers, P., Otero, P., Blanco, V., Torres, Á., & Vázquez, F. L. (2020). Problem-solving intervention to prevent depression in non-professional caregivers: A randomized controlled trial with 8 years of follow-up. *Psychological Medicine*, *50*(6), 1002-1009.

Mavandadi, S., Patel, S., Benson, A., DiFilippo, S., Streim, J., & Oslin, D. (2017). Correlates of caregiver participation in a brief, community-based dementia care management program. *The Gerontologist*, *57*(6), 1103-1112.

Maximiano-Barreto, M. A., Luchesi, B. M., Matias, M., & Chagas, M. H. N. (2024). Effects of empathy training on psychological concerns and empathy in caregivers of older people: A randomized, double-blind, crossover, clinical trial with follow-up. *Geriatric Nursing*, *57*, 1-10.

McCurley, J. L., Funes, C. J., Zale, E. L., Lin, A., Jacobo, M., Jacobs, J. M., ... & Vranceanu, A. M. (2019). Preventing chronic emotional distress in stroke survivors and their informal caregivers. *Neurocritical Care*, *30*, 581-589.

Miyawaki, A., Tomio, J., Kobayashi, Y., Takahashi, H., Noguchi, H., & Tamiya, N. (2017). Impact of long-hours family caregiving on non-fatal coronary heart disease risk in middle-aged people: Results from a longitudinal nationwide survey in Japan. *Geriatrics & Gerontology International*, *17*(11), 2109-2115.

Muente, C., Folkerts, A. K., Kalbe, E., Thieken, F., Assmann, L. E., Widritzki, M., ... & Wilhelm, M. (2022). Supporting Relatives Prior to Caregiver Burden—Preventive E-Mental Health Short Intervention for Family Members of Individuals with Parkinsonism in an Early Phase of the Disease: Protocol for a Feasibility Study. *Brain Sciences*, *12*(4), 442.

National Institute on Aging (2023). Getting started with caregiving. Erişim adresi https://www.nia.nih.gov/health/caregiving/getting-started-caregiving.

Otero, P., Hita, I., Torres, Á. J., & Vázquez, F. L. (2020). Brief psychological intervention through mobile app and conference calls for the prevention of depression in non-professional caregivers: a pilot study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *17*(12), 4578.

Otero, P., Smit, F., Cuijpers, P., DeRubeis, R. J., Torres, Á., & Vázquez, F. L. (2015). Differential response to depression prevention among a sample of informal caregivers: Moderator analysis of longer-term follow-up trial data. *Psychiatry Research*, *230*(2), 271-278.

Otero, P., Smit, F., Cuijpers, P., Torres, A., Blanco, V., & Vázquez, F. L. (2015). Long-term efficacy of indicated prevention of depression in non-professional caregivers: randomized controlled trial. *Psychological Medicine*, *45*(7), 1401-1412.

Otero, P., Væzquez, F. L., Hermida, E., Díaz, O., & Torres, Á. (2015). Relationship of cognitive behavioral therapy effects and homework in an indicated prevention of depression intervention for non-professional caregivers. *Psychological Reports*, *116*(3), 841-854.

Padmaja, G., Vanlalhruaii, C., Rana, S., Nandinee, D., & Hariharan, M. (2016). Care givers' depression, anxiety, distress, and somatization as predictors of identical symptoms in cancer patients. *Journal of Cancer Research and Therapeutics*, *12*(1), 53-57.

Prasad, F., Hahn, M. K., Chintoh, A. F., Remington, G., Foussias, G., Rotenberg, M., & Agarwal, S. M. (2024). Depression in caregivers of patients with schizophrenia: a scoping review. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, *59*(1), 1-23.

Ramsay, C. E., Reisinger Walker, E., Ramsay, R., Compton, M. T., & Thompson, N. (2012). An exploration of perceptions of possible depression prevention services for caregivers of elderly or chronically ill adults in rural Georgia. *Community Mental Health Journal*, *48*, 167-178.

Settley, C. (2020). The physical and psychological wellbeing of caregivers of individuals suffering from substance addiction. *Archives of Psychiatric Nursing*, *34*(3), 107-109.

Smit, F., Beekman, A., Cuijpers, P., De Graaf, R., & Vollebergh, W. (2004). Selecting key variables for depression prevention: results from a population-based prospective epidemiological study. *Journal of Affective Disorders*, *81*(3), 241-249.

Smith, G. R., Williamson, G. M., Miller, L. S., & Schulz, R. (2011). Depression and quality of informal care: a longitudinal investigation of caregiving stressors. *Psychology and Aging*, *26*(3), 584-591.

Stolwyk, R. J., Mihaljcic, T., Wong, D. K., Hernandez, D. R., Wolff, B., & Rogers, J. M. (2024). Post-stroke cognition is associated with stroke survivor quality of life and caregiver outcomes: a systematic review and meta-analysis. *Neuropsychology Review*, 1-30.

Ten Have, M., De Graaf, R., Van Dorsselaer, S., Tuithof, M., Kleinjan, M., & Penninx, B. W. J. H. (2018). Recurrence and chronicity of major depressive disorder and their risk indicators in a population cohort. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, *137*(6), 503-515.

Torres, Á., Blanco, V., Vázquez, F. L., Díaz, O., Otero, P., & Hermida, E. (2015). Prevalence of major depressive episodes in non-professional caregivers. *Psychiatry Research*, *226*(1), 333-339.

Tuithof, M., ten Have, M., van Dorsselaer, S., & de Graaf, R. (2015). Emotional disorders among informal caregivers in the general population: target groups for prevention. *BMC Psychiatry*, *15*, 1-8.

van't Veer-Tazelaar, P. J., van Marwijk, H. W., van Oppen, P., van Hout, H. P., van der Horst, H. E., Cuijpers, P., ... & Beekman, A. T. (2009). Stepped-care prevention of anxiety and depression in late life: a randomized controlled trial. *Archives of General Psychiatry*, *66*(3), 297-304.

Vázquez, F. L., Blanco, V., Hita, I., Torres, Á. J., Otero, P., Páramo, M., & Salmerón, M. (2023). Efficacy of a cognitive behavioral intervention for the prevention of depression in nonprofessional caregivers administered through a smartphone app: a randomized controlled trial. *Journal of Clinical Medicine*, *12*(18), 5872.

Vázquez, F. L., López, L., Torres, Á. J., Otero, P., Blanco, V., Díaz, O., & Páramo, M. (2020). Analysis of the components of a cognitive-behavioral intervention for the prevention of depression administered via conference call to nonprofessional caregivers: A randomized controlled trial. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *17*(6), 2067.

Vázquez, F. L., Torres, Á., Blanco, V., Otero, P., Díaz, O., & Ferraces, M. J. (2016). Long-term follow-up of a randomized clinical trial assessing the efficacy of a brief cognitive-behavioral depression prevention intervention for caregivers with elevated depressive symptoms. *The American Journal of Geriatric Psychiatry*, *24*(6), 421-432. https://doi.org/10.1016/j.jagp.2016.02.050

Vitaliano, P. P., Zhang, J., & Scanlan, J. M. (2003). Is caregiving hazardous to one's physical health? A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, *129*(6), 946.

Vranceanu, A. M., Bannon, S., Mace, R., Lester, E., Meyers, E., Gates, M., ... & Rosand, J. (2020). Feasibility and efficacy of a resiliency intervention for the prevention of chronic emotional distress among survivor-caregiver dyads admitted to the neuroscience intensive care unit: a randomized clinical trial. *JAMA Network Open*, *3*(10), e2020807-e2020807.

Ying, J., Yap, P., Gandhi, M., & Liew, T. M. (2018). Iterating a framework for the prevention of caregiver depression in dementia: a multi-method approach. *International Psychogeriatrics*, *30*(8), 1119-1130.

Yorulmaz, E., & Dirik, G. (2023). Demans tanısı olan bireylere bakım verenlere yönelik bilişsel davranışçı terapi temelli bir müdahalenin geliştirilmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, *38*(92), 54-75.

Zayas, L. H., & Pilat, A. M. (2008). Suicidal behavior in Latinas: Explanatory cultural factors and implications for intervention. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, *38*(3), 334-342.

14. Bölüm

ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARIN AİLELERİNDE PSİKOLOJİK ETKENLER VE KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER

Nuray Mustafaoğlu Çiçek[*]

Özel Gereksinim ve Engellilik

Engellilik, bireyin günlük yaşam aktivitelerini sınırlayıcı zihinsel ve bedensel bozukluklar olarak tanımlanır ve bir engel; fiziksel, bilişsel, zihinsel, duyusal, duygusal, gelişimsel veya bunların bir kombinasyonu olabilir (World Health Organization; Dünya Sağlık Örgütü, 2012). Özel gereksinim kavramı ise bireylerin bedensel ve gelişimsel özelliklerindeki yetersizlik veya farklılıkları nedeniyle toplumsal yaşama eşit şekilde katılımın engellenmiş olduğu durumu ifade etmektedir (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2018). Engelli bireylerin toplumsal yaşamda aktif yer alabilmesi için sağlıklı insanların gereksinim duymadığı özel ihtiyaçları (ör.; sağlık, eğitim, rehabilitasyon, cihazlar, çevresel düzenlemeler veya diğer sosyal ve ekonomik hizmetlere vb.) olması nedeniyle günümüzde engelli ve özel gereksinimli kavramları, birbirinin yerine yaygın olarak kullanılmaktadır. Özel gereksinimli çocuklar, -fiziksel, bilişsel, sosyal ve duygusal gelişim alanlarının hepsinde paralel ve yaşına uygun gelişim gösteren çocuklardan farklı olarak- zihinsel, görme, işitme, bedensel yetersizliği veya engeli olan; dil ve konuşma bozukluğu (DKB), dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (DEHB), öğrenme güçlüğü (ÖG), otizm spektrum bozukluğu (OSB) tanısı içinde yer alan ya da üstün zekâlı çocuklar olarak tanımlanmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2019) tarafından yayınlanan Çocuklar İçin Özel Gereksinim Değerlendirilmesi Hakkında Yönetmelik'e göre Çocuklar İçin Özel Gereksinim Raporu'nda (ÇÖZDER) engel kavramı ya da oranı belirtilmeksizin çocukların "özel gereksinim" düzeyleri belirlenmektedir. Engelli kimlik kartı ve hakları, engelli bireye sağlık kurulu

[*] Bursa Teknik Üniversitesi

hinsel engelli çocukların ebeveynlerine yönelik psikoeğitim programlarının stres, kaygı ve depresyon düzeylerini azaltmada etkili olduğunu ve sosyal destek algısını artırdığını göstermektedir. Ancak diğer yandan çocukların engel ve özel gereksinim türüne göre bu programların yaygınlığı epeyce farklılaşmaktadır. Örneğin, fiziksel engeli (görme, işitme, hareket vb.) olan çocukların anne babalarının katılımcı olduğu müdahale ya da psikososyal destek programlarına çok rastlanmazken nörogelişimsel engeli olan çocukların anne babaların katılımcı olduğu müdahale programlarına son yıllarda rastlanılmaktadır. Özel gereksinimli ve engelli çocukların ailelerine yönelik psikolojik destek içerikli müdahale programların tüm bu yetersiz alanlar da dikkate alınarak geliştirilmesi ve etkinlik çalışmalarının yapılması, hem alan yazınına katkı sağlayacak hem de ailelere yönelik standart uygulamaların ailelerin ihtiyaçlarını daha iyi karşılaması için geliştirici olacaktır.

Kaynakça

Agazzi, H., Tan, R., & Tan, S. Y. (2013). A case study of parent–child interaction therapy for the treatment of autism spectrum disorder. *Clinical Case Studies, 12*(6), 428–442. https://doi.org/10.1177/1534650113500067

Akkuş, P. Z., Saygan, B. B., Bahadur, E. İ., Cak, T., & Özmert, E. (2021). Otizm spektrum bozukluğu tanısı ile yaşamak: Ailelerin deneyimleri. *Turkish Journal of Pediatric Disease, 15*(4), 272-279. https://doi.org/10.12956/tchd.731752

Bilal, E. & Dağ, D. (2005). Eğitilebilir Zihinsel Engelli Olan ve Olmayan Çocukların Annelerinde Stres, Stresle Basa Çıkma ve Kontrol Odağının Karşılaştırılması. *Çocuk ve Ruh Sağlığı Dergisi, 7,* 56-68.

Bourke-Taylor, H. M., Joyce, K. S., Grzegorczyn, S., & Tirlea, L. (2022). Mental health and health behaviour changes for mothers of children with a disability: Effectiveness of a health and wellbeing workshop. *Journal of autism and developmental disorders*, *52*(2), 508-521. https://doi.org/10.1007/s10803-021-04956-3

Bourke-Taylor, H. M., Lee, D. C. A., Tirlea, L., Joyce, K., Morgan, P., & Haines, T. P. (2021). Interventions to improve the mental health of mothers of children with a disability: Systematic review, meta-analysis and description of interventions. *Journal of autism and developmental disorders*, *51*, 3690-3706. https://doi.org/10.1007/s10803-020- 04826-4

Bourke-Taylor, H., Howie, L., & Law, M. (2010). Impact of caring for a school-aged child with a disability: Understanding mothers' perspectives. *Australian Occupational Therapy Journal, 57*(2), 127–136. https ://doi.org/10.1111/j.1440-1630.2009.00817.x.

Bromley, J., Hare, D. J., Davison, K., & Emerson, E. (2004). Mothers supporting children with autistic spectrum disorders: Social support, mental health status and satisfaction with services. *Autism*, *8*(4), 409-423. https://doi.org/10.1177/1362361304047224

Brouillette, J., Thorburn, M., & Yamaguchi, K. (2019). Early childhood special education: An international perspective. In *World Yearbook of Education 1993* (pp. 175-184). Routledge.

Coşkun, A. (2018). Zihinsel ve Fiziksel Engelli Bireylere Bakım Hizmeti Veren Aile Üyelerinin Yaşam Doyumu ve Bakım Yüklerinin Karşılaştırılması (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Çalışkan, Y. (2019). Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğunda Güncel Algoritmalar Tedavide Ne Öneriyor? *İKSSTD, 11.* 16-23. doi: 10.5222/iksstd.2019.57338

Çelikbaş, H. M. (2021). Virginia Satir modeli odaklı aile danışmanlığının özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin aile işlevselliğine etkisinin incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi), Maltepe Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Çitil, M. (2016). *Engelli çocuğu olan ailelerin toplumsal yapısı ve eğitsel sorunları (Ankara ili örneği).* Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Çopuroğlu, Y. C., & Mengi, A. (2014). Toplumsal Dışlanma ve Otizm. *Electronic Turkish Studies*, *9*(5), 607-626.

Çorapçı, F., & Arikan, G. (2017). Klinik Psikolojide Önleyici Müdahale. *Turkiye Klinikleri Special Topics*, *2*(1), 80-8.

Da Paz, N. S., & Wallander, J. L. (2017). Interventions that target improvements in mental health for parents of children with autism spectrum disorders: A narrative review. *Clinical psychology review*, *51*, 1-14. https://doi.org/10.1016/j.cpr.2016.10.006

Dawson, G., Rogers, S., Munson, J., Smith, M., Winter, J., Greenson, J., ... & Varley, J. (2010). Randomized, controlled trial of an intervention for toddlers with autism: the Early Start Denver Model. *Pediatrics*, *125*(1), 17-23. https://doi.org/10.1542/peds.2009-0958

Değirmenci, G., & Karahisar, S. (2015). Erken Müdahale Programlarında Aile Merkezli Uygulamalara Örnek Bir Model: National Early Intervention Longitudinal Study (NEILS), ABD. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*.

Demirören, D., & Bingöl, T. (2022). Kısa süreli çözüm odaklı yaklaşıma dayalı ebeveyn özyeterliği geliştirme psiko-eğitim programının otizmli çocuğu olan annelerin ebeveyn özyeterliğine etkisi. *Journal of Sustainable Education Studies, [Özel Sayı (Ö1)],* 62-69.

Demšar, A., & Bakracevic, K. (2021). Depression, Anxiety, Stress, and Coping Mechanisms among Parents of Children with Autism Spectrum Disorder. *International Journal of Disability, Development and Education, 70*(6), 994–1007. https://doi.org/10.1080/1034912X.2021.1947474

Duarte, C. S., Bordin, I. A., Yazigi, L., & Mooney, J. (2005). Factors associated with stress in mothers of children with autism. *Autism*, *9* (4), 416-427. https://doi.org/10.1177/136236130505608

Durand, V. M., Hieneman, M., Clarke, S., Wang, M., & Rinaldi, M. L. (2013). Positive family intervention for severe challenging behavior I: A multisite randomized clinical trial. *Journal of positive behavior interventions, 15*(3), 133-143. https://doi.org/10.1177/1098300712458324

Durat, G., Atmaca, G. D., Ünsal, A., & Kama, N. (2017). Özel gereksinimi olan çocukların ailelerinde umutsuzluk ve depresyon. Osmangazi Tıp Dergisi, 39(3), 49-57. https://doi.org/10.20515/otd.300262

Ekas, N.V., Lickenbrock, D.M. & Whitman, T.L. (2010). Optimism, Social Support, and Well-Being in Mothers of Children with Autism Spectrum Disorder. *Journal of Autism Development Disorder, 40*, 1274–1284. https://doi.org/10.1007/s10803-010-0986-y

Estes, A., Olson, E., Sullivan, K., Greenson, J., Winter, J., Dawson, G., and Munson, J. (2013). Parenting-related stress and psychological distress in mothers of toddlers with autism spectrum disorders. *Brain and Development*, *35*(2), 133-138. doi: 10.1016/j.braindev.2012.10.004

Eyal, G., Hart, B., Öncüler, E., Ören, N., & Rossi, N. (2016). Otizm Salgını: Otizm Salgının Toplumsal Kökenleri. (Çev. E. Gökyaran). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Findler, L., & Ayelet KleinGabis, K. L. (2016). Subjective happiness among mothers of children with disabilities: The role of stress, attachment, guilt and social support. *Research in Developmental Disabilities, 55*, 44–54. https:// doi.org/10.1016/j.ridd.2016.03.006

Ginn, N. C., Clionsky, L. N., Eyberg, S. M., Warner-Metzger, C., & Abner, J. P. (2015). Child-directed interaction training for young children with autism spectrum disorders: Parent and child outcomes. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology, 18,* 1–9. https://doi.org/10.1080/15374416.2015.1015135

Gray, D.E. (2006). Coping over time: The parents of children with autism. *Journal of intellectual disability research*, *50*(12), 970-976. https://doi.org/10.1111/j.1365-2788.2006.00933.x

Guler, M. (2021). The Effects of the group guidance program on the couple burnout, occupational burnout and work engagement levels of fathers with children with a diagnosis of autism spectrum disorders. *Eurasian Journal of Educational Research, 92*, 359-376.

Gündüz, M. & Akın, A. (2014). Türkiye'de devlet okullarındaki özel eğitimle ilgili sorunlar ve çözüm önerileri*. Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 4*(2), 86-95.

Halstead, E. J., Hastings, R. P., & Griffith, G. M. (2018). Evidence for the Protective and Compensatory Functions of Resilience in Children with Intellectual and Developmental Disabilities. *Advances in Neurodevelopmental Disorders*, *2*, 216-223. https://doi.org/10.1007/s41252-018-0065-5

Hare, D. J., Pratt, C., Burton, M., Bromley, J., & Emerson, E. (2004). The health and social care needs of family carers supporting adults with autistic spectrum disorders. *Autism*, *8*(4), 425-444. https://doi.org/10.1177/1362361304047225

Hastings, R. P., & Brown, T. (2002). Behavior problems of children with autism, parental self-efficacy, and mental health. *American journal on mental retardation*, *107*(3), 222-232. https://doi.org/10.1352/0895-8017(2002)107<0222:BPOCWA>2.0.CO;2

Hastings, R.P., Daley, D., Burns, C., & Beck, A. (2006). Maternal distress and expressed emotion: Cross-sectional and longitudinal relationships with behavior problems of children with intellectual disabilities. *American Journal on Mental Retardation*, *111*(1), 48-61. https://doi.org/10.1352/0895-8017(2006)111[48:MDAEEC]2.0.CO;2

Ilias, K., Cornish, K., Kummar, A. S., Park, M. S. A., & Golden, K. J. (2018). Parenting stress and resilience in parents of children with autism spectrum disorder (ASD) in Southeast Asia: A systematic review. *Frontiers in psychology*, *9*, 288865. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.00280

Jones, L., Totsika, V., Hastings, R.P., & Petalas, M.A. (2013) Gender Differences When Parenting Children with Autism Spectrum Disorders: A Multilevel Modeling Approach. *Journal of Autism Developmental Disorder*, *43*, 2090-2098. https://doi.org/10.1007/s10803-012-1756-9

Kahveci, G., & Selçuk, M. (2018). Aile-çocuk etkileşim terapisinin (AÇET) dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğuna sahip bir çocuk üzerindeki etkileri. *Turkish International Journal of Special Education and Guidance & Counselling, 7*(1), 28-40. https://tijseg.org/index.php/tijseg/article/view/39

Kaya, M.O., & Yöndem, Z.D. (2020). Otizmli Çocuğu Olan Annelerde Psikoeğitim Grup Programının Algılanan Stres Düzeyine Etkisi. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi, 6*(1), 20-33.

Kılıç, K., & Yıldız, F. Ü. (2023). Portage Destekli Anne Eğitim Programı'nın Otizmli Çocuğun Öz Bakım Gelişimi Üzerindeki Etkisi. *Özel Eğitim Dergisi*, *24*(4). 10.21565/ozelegitimdergisi.1087754

Köksal, G. (2011). *Zihinsel engelli çocukları olan ebeveynlerin yaşamlarında algıladıkları stresi yordayan faktörlerin incelenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Kuravackel, G.M., Ruble, L.A., Reese, R.J., Ables, A.P., Rodgers, A.D., & Toland, M.D. (2018). COMPASS for hope: Evaluating the effectiveness of a parent training and support program for children with ASD. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 48*(2), 404–416. https://doi.org/10.1007/s10803-017-3333-8

Lesack, R., Bearss, K., Celano, M., & Sharp, W.G. (2014). Parent–Child Interaction Therapy and autism spectrum disorder: Adaptations with a child with severe developmental delays. *Clinical Practice in Pediatric Psychology, 2*(1), 68-82. https://doi.org/10.1037/cpp0000047

Masefield, S.C., Prady, S.L., & Sheldon, T.A. (2020). The caregiver health effects of caring for young children with developmental disabilities: A meta-analysis. *Maternal Child Health Journal, 24*(2), 561-574. https ://doi.org/10.1007/s1099 5-020-02896-5.

McIntyre, L.L. (2008). Parent training for young children with developmental disabilities: Randomized controlled trial. *American Journal on Mental Retardation*, *113*(5), 356-368. https://doi.org/10.1352/2008.113:356-368

McNeil, C.B., Hembree-Kigin, T.L., McNeil, C.B., & Hembree-Kigin, T.L. (2010). Overview of parent-child interaction therapy. *Parent-Child Interaction Therapy: Second Edition*, 3-16.

Mustafaoğlu Çiçek, N. (2021). Otizm Evinize Geldiğinde Anne-Baba ve Kardeş Deneyimleri. Nobel Akademik Yayıncılık.

Nunkoosing, K., & Phillips, D. (1999). Supporting families in the early education of children with special needs: the perspectives of Portage home visitors. *European journal of special needs education*, *14*(3), 198-211. https://doi.org/10.1080/0885625990140302

Özbek Coşkun, S. (2022). *Portage erken eğitim programının 2-6 yaş grubu özel eğitim ve bakım gerektiren çocukların gelişimleri üzerindeki etkisinin incelenmesi* (Master's thesis). İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. (2018). Erişim linki: https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_07/09101900_ozel_egitim_hizmetleri_yonetmeligi_07072018.pdf

Özokçu, O., & Canpolat, M. (2013). Grup Rehberliği Programının Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuğa Sahip Annelerin Stres Düzeylerine Etkisi/The Effect of a Group Guidance Program on the Stress Levels of Mothers Who Have Children with Mental Disabled. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *10*(24), 181-196.

Pisula, E. (2007). A comparative study of stress profiles in mothers of children with autism and those of children with Down's syndrome. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, *20*(3), 274-278. https://doi.org/10.1111/j.1468-3148.2006.00342.x

Rogers, S. J., Dawson, G., & Vivanti, G. (2010). *Early Start Denver Model: intervento precoce per l'autismo: linguaggio, apprendimento e reciprocità sociale*. Omega, A.J. Drexel Autism Institute.

Rojas-Torres, L. P., Alonso-Esteban, Y., & Alcantud-Marín, F. (2020). Early intervention with parents of children with autism spectrum disorders: A review of programs. *Children*, *7*(12), 294. https://doi.org/10.3390/children7120294

Ruane, A., & Carr, A. (2019). Systematic review and meta-analysis of Stepping Stones Triple P for parents of children with disabilities. *Family Process*, *58*(1), 232-246. https://doi.org/10.1111/famp.12352

Ruble, L. A., Dalrymple, N. J., & McGrew, J. H. (2012). *Collaborative model for promoting competence and success for students with ASD*. New York: Springer.

Ruble, L.A., Parsons, B.M., McGrew, J.H., & Hoffman, B. (2023). COMPASS Across Settings. In *COMPASS and Innovative Education for Students with Autism* (pp. 191-205). Cham: Springer International Publishing.

Schnabel, A., Youssef, G.J., Hallford, D. J., Hartley, E.J., McGillivray, J.A., Stewart, M., et al. (2020). Psychopathology in parents of children with autism spectrum disorder: A systematic review and meta-analysis of prevalence. *Autism, 24*(1), 26–40. https://doi.org/10.1177/13623 61319 84463 6.

Shearer, D., Billingsley, J., Frohman, A., Hilliard, J., Johnson, F., & Shearer, M. (1972). *Portage guide to early education*. Cooperative Educational Service Agency.

Slavich, G. M. (2016). Psychopathology and stress. *The SAGE encyclopedia of theory in psychology*, 762-764.

Smith, T.B., Oliver, M.N., & Innocenti, M.S. (2001). Parenting stress in families of children with disabilities. *American Journal of Orthopsychiatry, 71*(2), 257-261. DOI: 10.1037/0002-9432.71.2.257

Tobing, L.E., & Glenwick, D.S. (2007). Predictors and moderators of psychological distress in mothers of children with pervasive developmental disorders. *Journal of Family Social Work*, *10*(4), 1-22. https://doi.org/10.1300/J039v10n04_01

Tomanik, S., Harris, G. E., & Hawkins, J. (2004). The relationship between behaviours exhibited by children with autism and maternal stress. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, *29* (1), 16-26. https://doi.org/10.1080/13668250410001662892

Türkiye Cumhuriyeti Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2019). *Engelliler İçin Bilgilendirme Rehberi.* Erişim linki: https://www.aile.gov.tr/media/19199/engelli-bilgilendirme.pdf

Türkiye Cumhuriyeti Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (Nisan, 2023). *Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni. Erişim linki:* https://aile.gov.tr/media/135432/eyhgm_istatistik_bulteni_nisan_23.pdf

Usta, M.B., & Yazici, D.N. (2020). Review of the Educational Intervention Models for Autism Spectrum Disorders/Otizm Spektrum Bozuklugunda Egitsel Modellerin Gozden Gecirilmesi. *Turkish Journal of Child and Adolescent Mental Health*, *27*(3), 134-140.

Varol, N. (2006). *Aile eğitimi.* 2. Baskı. Ankara: Kök Yayıncılık.

Webster-Stratton, C. (1992). *The incredible years*. Toronto, Ontario.

Weiss, J. A., Cappadocia, M. C., MacMullin, J. A., Viecili, M., & Lunsky, Y. (2012). The impact of child problem behaviors of children with ASD on parent mental health: The mediating role of acceptance and empowerment. *Autism*, *16*(3), 261-274. https://doi.org/10.1177/1362361311422270

Woodman, A. C. (2014). Trajectories of stress among parents of children with disabilities: A dyadic analysis. *Family Relations, 63*(1), 39–54. https ://doi.org/10.1111/fare.12049.

World Health Organization (Haziran 2012). Measuring health and disability:manual for WHO Disability Assessment Schedule (WHODAS2.0(. https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/43974/9789241547598_eng.pdf?sequence=1

World Health Organization (Mart 2023). *WHO Global report on health equity for persons with disabilities.* https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/disability-and-health

Yavuz, M., & Gümüşkaya, Ö. (2021). Otizm spektrum bozukluğu ve zihinsel yetersizliği olan bireylerin ebeveynlerinin yaşam doyumu ve aile yılmazlık düzeylerinin incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, *22*(4), 799-825. https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.726030

Yüksel, M.Y., & Eren, S.B. (2007). Otistik Çocuğa Sahip Ailelerle Yapılan Grupla Psikolojik Danışma Çalışmasının Ailelerin Depresyon ve Problem Çözme Becerileri Üzerine Etkisi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, *25*(25), 197-210.

15. Bölüm

ÖZEL EĞİTİM VE REHABİLİTASYONDA KORUYUCU-ÖNLEYİCİ FAKTÖR OLARAK AİLE EĞİTİMİ

Nilgün Çepelioğullar Coşkun[*]

Özel eğitim hizmetleri, eğitim öğretim programları içinde önemli bir yere sahip konulardan bir tanesidir. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'ne göre özel eğitim, "Bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından anlamlı düzeyde farklılık gösteren bireylerin eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak üzere geliştirilmiş eğitim programları ve özel olarak yetiştirilmiş personel ile uygun ortamlarda sürdürülen eğitim" olarak tanımlanmaktadır (ÖEHY, 2018). Tanıma baktığımızda özel eğitim, kendine özgü eğitim programları, bu programları uygulayacak personel ve yapılandırılmış bir ortam içermesi bakımından standardize edilmiş bir eğitim öğretim metodu gibi algılanabilir ancak eğitimin her yaşta ve her gruba özgü değişmeyen bir kuralı vardır ve bu kural özel eğitim için de geçerlidir. Eğitim öğretim denildiğinde akla ilk gelen şey bir sınıf ortamında bir öğretmenin yaptığı etkinlikler olsa da aslında eğitim öğretim faaliyetleri; gün boyunca, her fırsatta ve yaşam boyu devam eden faaliyetlerdir.

Hepimizin bildiği gibi eğitim, ev ortamında ve ailede başlar ancak daha sonra sıklıkla doğru kabul edilen bir hata yapılır. Çocuk okula başladıktan sonra evdeki eğitim hayatının bittiği varsayılır. Hâlbuki okulda öğrenilen materyallerin evde tekrarı, öğrenmenin daha kalıcı hâle gelmesini sağlar. Bunun yanında sadece akademik müfredatlar, eğitim öğretim hayatımızı oluşturmaz. Dil gelişimi, bilişsel gelişim, sosyal gelişim, fiziksel gelişim gibi pek çok gelişim alanında akademik faaliyetlerin dışında kalan aktivitelerin rolü çok büyüktür. Bu faaliyetlerin bir kısmı eğitim öğretim kurumlarında da gerçekleştirilmekte-

[*] Bursa Teknik Üniversitesi

Kaynakça

Akçamete, G. (2009). Genel eğitim okullarında özel gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim. Kök yayıncılık, *4*.

Ar, Ö. F., Şen, M., & Melekoğlu, M. (2022). Erken çocuklukta özel eğitimde ailenin rolü. *Trakya Eğitim Dergisi*, *12*(2), 637-646.

Arıcan, P. (2022). Çocuklarda görme engeli. *Çocuk ve Medeniyet*, *7*(13), 156-161.

Arslan, A., Ulaş, A. H., & Coşkun, M. K. (2020). Özel eğitimde aile eğitimine yönelik bir derleme çalışması. *EKEV Akademi Dergisi*, (84), 21-38.

Baykoç, N. (2017). Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitim. Eğiten Kitap: Ankara.

Demirel, S. (2005). Özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinde aile eğitiminin önemi. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, (1), 61-74.

Destek Eğitim Programları. (2024). T.C. Millî Eğitim Bakanlığı. https://orgm.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php?KNO=1659

Durat, G., Atmaca, G. D., Ünsal, A., & Kama, N. (2017). Özel gereksinimi olan çocukların ailelerinde umutsuzluk ve depresyon. *Osmangazi Tıp Dergisi*, *39*(3), 49-57.

Güler, T. (2010). Ailenin tanımı, tarihsel gelişimi ve aile çeşitleri. *Anne Baba Eğitimi*, 1-14.

Kaner, S. (2015). Aile katılımı ve iş birliği. B. Sucuoğlu (Ed.), Zihin Engelliler ve Eğitimleri, Ankara: Kök Yayıncılık, s. 355-402.

Koçak Uyaroğlu, A. ve Bodur, S. (2009). Anxiety of parents of mentally handicapped children and effects of informing on anxiety levels. *TAF Prev Med Bull*, 8(5), 405-412.

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2005). Ankara: Millî Eğitim Basımevi.

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2018). Resmî Gazete, 30.471, 07.07.2018.

Özyürek, M. (2005). Öğrenme Güçlüğü Gösteren Çocuklar. A. Ataman (Ed.), Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş (ss.215-228), Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Sucuoğlu, N. (1995). Özürlü çocuğu olan anne babaların gereksinimlerinin belirlenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı*, *2*(1).

Varol, N. (2005). Aile Eğitimi. Kök Yayıncılık: Ankara.

16. Bölüm

MÜLTECİLER/SIĞINMACILAR İÇİN PSİKOLOJİK KORUYUCU-ÖNLEYİCİ PROGRAMLAR

Burcu Gümüş[*]

Elif Yüksel[*]

Geçmişten günümüze insanlar, çeşitli nedenlerden ötürü yaşadıkları yerlerden ayrılmak durumunda kalmaktadır. Bu yer değişiklikleri, göç olgusuyla birlikte göçmen, sığınmacı ve mülteci kavramlarını ortaya çıkarmıştır. Göçmen, yaşanılan yerden gönüllü veya zorunlu, bireysel veya toplu olarak ayrılmaya verilen genel bir tanımı ifade etmektedir. Mülteci, gelinen ülkeye sığınmak için yasal başvurusu kabul görmüş hukuksal bir statüye sahip kişilere verilen tanımdır. Sığınmacı ise yasal başvurusu olmayan veya henüz kabul görmemiş, belgelerle sahip olunan statüye verilen isimdir. Savaş, işsizlik, maruz kalınan baskılar gibi olumsuz faktörler, göçe neden olan zorlayıcı etmenler arasındadır. Bu etmenlere ek olarak insanlar, hem göç yolunda hem de göç edilen ülkede çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. İnsanların bulundukları yerde maruz kaldıkları olumsuz yaşantılar, göç yolunda yaşanılan kayıplar, insan hakları ihlalleri gibi çeşitli durumlar ve göç sonrasında yerleşilen ülkede göçmenlerin belirsizlik, ayrımcılık, işsizlik gibi zorlu yaşantılara maruz kalması, bu grupları fiziksel ve ruhsal açıdan risk grupları hâline getirmektedir. Süreç içerisinde karşılaşılan olumsuz yaşam deneyimleri, bu bireylerde birtakım ruhsal problemlerin oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Depresyon, travma sonrası stres bozukluğu, uyku bozuklukları gibi problemler, sığınmacılarda en sık gözlenen ruhsal bozukluklar arasındadır. Bazı koruyucu faktörler, bireylerin yeni yaşantılarına uyumunu kolaylaştırmakta, psikolojik sağlamlığını artırmakta ve bireylerin yaşayabileceği ruhsal ve fiziksel problemlerin önlenmesini sağlamaktadır. Sığınma talebinin kabul edilmesi, istihdam, sosyal destek,

[*] Bursa Teknik Üniversitesi (Psikoloji Yüksek Lisans Programı Öğrencisi)

Kaynakça

Acarturk, C., Uygun, E., Ilkkursun, Z., Carswell, K., Tedeschi, F., Batu, M., ... & Barbui, C. (2022). Effectiveness of a self-help psychological intervention for preventing mental disorders among Syrian refugees in Turkey: a randomized controlled trial. *World Psychiatry, 21*(1), 88-95.

Acartürk, C. (2016). Göçün ruh sağlığına etkisi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *4*(25), 137-150.

Adelman, H. (2010). Emma Haddad, The Refugee in International Society: Between Sovereigns: Cambridge University Press (2008) 256 pages, ISBN-13: 978-0521868884.

Aker, T., Ayata, B., Özeren, M., Buran, B., & Bay, A. (2002). Zorunlu iç göç: Ruhsal ve toplumsal sonuçları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi, 3*(2), 97-103.

Alpak, G., Unal, A., Bulbul, F., Sagaltici, E., Bez, Y., Altindag, A., ... & Savas, H. A. (2015). Post-traumatic stress disorder among Syrian refugees in Turkey: a cross-sectional study. *International journal of psychiatry in clinical practice, 19*(1), 45-50.

Altuğ, Y. (1967). *Devletler hususi hukuku bakımından mülteciler* (No. 277). Sermet Matbaası.

Amerikan Psikiyatri Birliği (2013). Ruhsal bozuklukların tanısal ve sayımsal elkitabı, beşinci baskı (DSM-5). Tanı Ölçütleri Başvuru Elkitabı. Çeviri editörü: Köroğlu E. *Ankara: Hekimler Yayın Birliği.*

Arıcıoglu, A., & Avcı, R. (2021). Suriyeli mülteci çocuklarda farklılıkların kabulü ve çocukların saldırganlık davranışlarına yönelik önleyici rehberlik hizmetleri. *Millî Eğitim, 50*(1), 765-784.

Aspinall, P. J., & Watters, C. (2010). *Refugees and asylum seekers: a review from an equality and human rights perspective. Research Report 52*. Equality and Human Rights Commission.

Atayün, Y. (2002). *Mülteciler sorununa sosyolojik bir yaklaşım: Van örneği* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Aydın, D., ŞahİN, N., & AkAy, B. (2017). Göç olayının çocuk sağlığı üzerine etkileri. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hast. Dergisi, 7*(1), 8-14.

Barnes, D. M. (2001). Mental health screening in a refugee population: A program report. *Journal of Immigrant Health, 3*, 141-149.

Bekiroğlu, S. (2019). Türkiye'de mülteci ve sığınmacı ağır ruhsal hastalığa sahip birey olmak. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi, (13)*, 56-69.

Beter, Ö. (2006). Sınırlar ötesi umutlar: Mülteci çocuklar. *Ankara: Sabev*.

Biriz Derneği (t.y.). "*Türkiye'nin her yerinde Yanyana Projesi*". http://www.yanyana.biz/

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK). (2001). Mültecilerin Korunması: Uluslararası Mülteci Hukuku Rehberi. Parlementerler için El kitabı, Cenevre.

Birman, D., & Tran, N. (2008). Psychological distress and adjustment of Vietnamese refugees in the United States: Association with pre-and postmigration factors. *American Journal of Orthopsychiatry, 78*(1), 109-120.

Boyd, M. (1999). Gender, refugee status and permanent settlement. Gender Issues, 17(1), 5-25.

Brown, S. K., & Bean, F. D. (2005). International migration (pp. 347-382). Springer US.

Buz, S. (2004). *Zorunlu Çıkış Zorlu Kabul* - Mültecilik . Ankara: SGDD Yayınları.

Buz, S. (2008). Türkiye'deki sığınmacıların sosyal profili. *Polis Bilimleri Dergisi, 10*(4), 1-14.

Buz, S., & Dikmen, A. (2021). Zorunlu göçe maruz kalan bireylerin psikososyal iyilik hali. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 32*(1), 227-250.

Cantor-Graae, E., & Selten, J. P. (2005). Schizophrenia and migration: a meta-analysis and review. *American journal of psychiatry, 162*(1), 12-24.

Carswell, K., Harper-Shehadeh, M., Watts, S., van't Hof, E., Abi Ramia, J., Heim, E., ... & van Ommeren, M. (2018). Step-by-Step: a new WHO digital mental health intervention for depression. Mhealth, 4.

Cuijpers, P., Heim, E., Abi Ramia, J., Burchert, S., Carswell, K., Cornelisz, I., ... & El Chammay, R. (2022). Effects of a WHO-guided digital health intervention for depression in Syrian refugees in Lebanon: A randomized controlled trial. *PLoS Medicine, 19*(6), e1004025.

Çelik, M. (2021). *SCARE öfke müdahale programı'nın, Suriyeli lise öğrencilerinin öfke kontrollerine ve psikolojik dayanıklılıklarına etkisi* (Master's thesis, İbn Haldun Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).

Çeri, V., Beşer, C., Fiş, N. P., & Arman, A. (2018). İstanbul'daki mülteci çocuklara bakım vermek üzere özelleşmiş bir çocuk psikiyatri ünitesinden bulgular. *Klinik Psikiyatri, 21,* 113-121.

Çırakoğlu, O. C., & Kahil, A. (2018). Mülteci psikolojik sağlığı. *Psikiyatrik sosyal hizmet içinde*, 283-295.

Çiçekli, B. (1998). The legal position of Turkish immigrants in the European Union: a comparison of the legal reception and status of Turkish immigrants in Germany, the Netherlands, and the UK. (No Title).

Damm, A. P. (2009). Determinants of recent immigrants' location choices: quasi-experimental evidence. *Journal of population Economics, 22*, 145-174.

D'Avanzo, C. E., Frye, B., & Froman, R. (1994). Culture, stress and substance use in Cambodian refugee women. *Journal of studies on alcohol, 55*(4), 420-426.

Demirbaş, H., & Bekaroğlu, E. (2013). Evden uzakta olmak: Sığınmacıların/mültecilerin psikolojik sorunları ve alınacak önlemler. *Kriz Dergisi, 21*(1), 11-24.

Eaton, V., Ward, C., Womack, J., & Taylor, A. (2011). Mental Health and Wellbeing in Leeds: An Assessment of Need in the Adult Population. NHS Leeds, UK.

Ehntholt, K. A., & Yule, W. (2006). Practitioner Review: Assessment and treatment of refugee children and adolescents who have experienced war-related trauma. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 47*(12), 1197-1210.

Fazel, M., & Betancourt, T. S. (2018). Preventive mental health interventions for refugee children and adolescents in high-income settings. *The Lancet Child & Adolescent Health, 2*(2), 121-132.

Fazel, M., Wheeler, J., & Danesh, J. (2005). Prevalence of serious mental disorder in 7000 refugees resettled in western countries: a systematic review. *The lancet, 365*(9467), 1309-1314.

Felsman, J. K., Leong, F. T., Johnson, M. C., & Felsman, I. C. (1990). Estimates of psychological distress among Vietnamese refugees: Adolescents, unaccompanied minors and young adults. *Social Science & Medicine, 31*(11), 1251-1256.

Foka, S., & Sergianni, C. (2019). Strengths for the journey: Resilience-building intervention manual. *London: Queen Mary University of London.*

Foka, S., Hadfield, K., Pluess, M., & Mareschal, I. (2021). Promoting well-being in refugee children: An exploratory controlled trial of a positive psychology intervention delivered in Greek refugee camps. *Development and Psychopathology, 33*(1), 87-95.

George, M. (2012). Migration traumatic experiences and refugee distress: Implications for social work practice. *Clinical Social Work Journal, 40,* 429-437.

Gezgin, M. F. (1994). *İşgücü göçü ve Avusturya'daki Türk işçileri*. İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Giacco, D., & Priebe, S. (2018). Mental health care for adult refugees in high-income countries*. Epidemiology and psychiatric sciences, 27*(2), 109-116.

Gün, Z. (2006). Psikolojide, göç çalışmalarındaki metodolojik problemler ve çözüm önerileri. *Türk Psikoloji Bülteni, 12*(38), 27-41.

Gündoğan, N. (2015). *Türkiye'de yaşayan sığınmacı ve mültecilerin psikososyal gereksinimleri ve psikolojik belirtileri* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Gündüz, Z. Y. (2011). Almanya'daki Türkiye kökenli göçmenlerin sağlık durumları: 'göç hasta eder'den 'göç sağlığa iyi gelir'e geçiş için öneriler. *Onlar Bizim Hemşehrimiz, 85.*

Herman, J. L. (2011). *Travma ve iyileşme*, (Çev: Tamer Tosun). Literatür Yayınları.

Herrmann, D. S., & McWhirter, J. J. (2001). The SCARE program: Student created aggression replacement education. *Dubuque, Iowa: Kendal/Hunt.*

Hertz, D. G. (1981). Arrival and departure (theoretical considerations and clinical observations on migrants and immigrants). *Psychiatric Journal of the University of Ottawa*.

Hinton, D., Chau, H., Nguyen, L., Nguyen, M., Pham, T., Quinn, S., & Tran, M. (2001). Panic disorder among Vietnamese refugees attending a psychiatric clinic: Prevalence and subtypes. *General Hospital Psychiatry, 23*(6), 337-344.

Hsu, S. I. (1999). Somatisation among Asian refugees and immigrants as a culturally-shaped illness behaviour. *Annals of the Academy of Medicine, Singapore, 28*(6), 841-845.

IOM (2022). *IOM Raporu 2022.* https://worldmigrationreport.iom.int/.

Jablensky, A., Marsella, A. J., Ekblad, S., Jansson, B., Levi, L., & Bornemann, T. (1994). Refugee mental health and well-being: conclusions and recommendations.

Kardeş, S. (2018). Mülteci çocukların psikososyal gelişimine yönelik program uyarlanması [Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara.

Kaya, B. (2004). Travma sonrası stres bozuklu u ve subsendrom kavramı. *Anadolu Psikiyatri Dergisi, 5*, 231-238.

Kevers, R., Spaas, C., Derluyn, I., de Smet, S., Van Den Noortgate, W., Colpin, H., & De Haene, L. (2022). The effect of a school-based creative expression program on immigrant and refugee children's mental health and classroom social relationships: A cluster randomized trial in elementary school. *American Journal of Orthopsychiatry, 92*(5), 599-615.

Kirmayer, L. J., Narasiah, L., Munoz, M., Rashid, M., Ryder, A. G., Guzder, J., ... & Pottie, K. (2011). Common mental health problems in immigrants and refugees: general approach in primary care. *Cmaj, 183*(12), E959-E967.

Koçdemir, K. (1999). Yeni bin yılın derdi göç ve iltica. *Türk İdare Dergisi, 71*(423), 85-108.

Lee, Y. M., Shin, O. J., & Lim, M. H. (2012). The psychological problems of North Korean adolescent refugees living in South Korea. *Psychiatry investigation, 9*(3), 217.

Li, W., & Teixeira, C. (2007). Introduction: immigrants and transnational experiences in world cities. *GeoJournal, 68*, 93-102.

Lin, E. H. B., Ihle, L. J., & Tazuma, L. (1985). Depression among Vietnamese refugees in a primary care clinic. *The American journal of medicine*, *78*(1), 41-44.

Lustig, M. W., Koester, J., & Halualani, R. (2006). *Intercultural competence: Interpersonal communication across cultures.* Boston: Pearson/A and B.

Marley, C., & Mauki, B. (2019). Resilience and protective factors among refugee children post-migration to high-income countries: a systematic review. *European Journal of Public Health, 29*(4), 706-713.

Marquez, P. V. (2017). Mental health among displaced people and refugees: making the case for action at the World Bank Group.

McNamara, K. E. (2007). Conceptualizing discourses on environmental refugees at the United Nations. *Population and Environment, 29*, 12-24.

Meyerhoff, J., Iyiewuare, P., Mulder, L. A., & Rohan, K. J. (2021). A qualitative study of perceptions of risk and protective factors for suicide among Bhutanese refugees. *Asian American journal of psychology, 12*(3), 204.

Mohamed, S., & Thomas, M. (2017). The mental health and psychological well-being of refugee children and young people: An exploration of risk, resilience and protective factors. *Educational Psychology in Practice, 33*(3), 249-263.

Newman, L. (2013). Seeking asylum—trauma, mental health, and human rights: An Australian perspective. *Journal of Trauma & Dissociation, 14*(2), 213-223.

Newman, L., Lightfoot, T., Singleton, G., Aroche, J., Yong, C. S., Eagar, S., ... & Whittaker, M. (2010). Mental illness in Australian immigration detention centres. *The Lancet, 375*(9723), 1344-1345.

Norredam, M., Garcia-Lopez, A., Keiding, N., & Krasnik, A. (2009). Risk of mental disorders in refugees and native Danes: a register-based retrospective cohort study. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology, 44*, 1023-1029.

Öztürk, M. O., & Uluşahin, A. (2014). Ruh sağlığı ve bozuklukları. Nobel Tıp Kitabevleri.

Pejic, V., Alvarado, A. E., Hess, R. S., & Groark, S. (2017). Community-based interventions with refugee families using a family systems approach. *The Family Journal, 25*(1), 101-108.

Peker, B., & Sancar, M. (2002). Yaşamın Kıyısındakilere Hoşgeldin Diyebilmek. *İnsan Hakları Derneği İktisadi İşletmesi Yayınları, Ankara.*

Pernice, R., & Brook, J. (1994). Relationship of migrant status (refugee or immigrant) to mental health. *International Journal of Social Psychiatry, 40*(3), 177-188.

Petersen, W. (1975). *Population* (No. 3). MacMillan Publishing Company.

Polat, G. (2007). İç Göçün Çocuk Ruh Sağlığına Etkisi ve Sosyal Hizmet Müdahalesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 18*(1), 89-106.

Porter, M., & Haslam, N. (2005). Predisplacement and postdisplacement factors associated with mental health of refugees and internally displaced persons: a meta-analysis. *Jama, 294*(5), 602-612.

Posselt, M., Eaton, H., Ferguson, M., Keegan, D., & Procter, N. (2019). Enablers of psychological well-being for refugees and asylum seekers living in transitional countries: A systematic review. *Health & Social Care in the Community, 27*(4), 808-823.

Pumariega, A. J., Rothe, E., & Pumariega, J. B. (2005). Mental health of immigrants and refugees. *Community mental health journal, 41*, 581-597.

Renner, W., & Salem, I. (2009). Post-traumatic stress in asylum seekers and refugees from Chechnya, Afghanistan, and West Africa: gender differences in symptomatology and coping. *International Journal of Social Psychiatry, 55*(2), 99-108.

Renner, W., & Salem, I. (2009). Post-traumatic stress in asylum seekers and refugees from Chechnya, Afghanistan, and West Africa: gender differences in symptomatology and coping. *International Journal of Social Psychiatry, 55*(2), 99-108.

Sarı, A. A. (2022). Mültecilerin Yaşadığı Psikolojik Sorunlar ve Çözüm Önerileri Üzerine Minör Bir Değerlendirme. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi, 6*(2), 631-642.

Schweitzer, R., Melville, F., Steel, Z., & Lacherez, P. (2006). Trauma, post-migration living difficulties, and social support as predictors of psychological adjustment in resettled Sudanese refugees. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry, 40*(2), 179-187.

Selye, H. (1950). The physiology and pathology of exposure to stress. ACTA. Inc., Montreal.

Sijbrandij, M., Acarturk, C., Bird, M., Bryant, R. A., Burchert, S., Carswell, K., ... & Cuijpers, P. (2017). Strengthening mental health care systems for Syrian refugees in Europe and the Middle East: integrating scalable psychological interventions in eight countries. *European Journal of Psychotraumatology, 8*(sup2), 1388102.

Silove, D., Austin, P., & Steel, Z. (2007). No refuge from terror: the impact of detention on the mental health of trauma-affected refugees seeking asylum in Australia. *Transcultural psychiatry, 44*(3), 359-393.

Silove, D., Steel, Z., & Watters, C. (2000). Policies of deterrence and the mental health of asylum seekers. *Jama, 284*(5), 604-611.

Sim, A., Bowes, L., & Gardner, F. (2019). The promotive effects of social support for parental resilience in a refugee context: *A cross-sectional study with Syrian mothers in Lebanon. Prevention Science, 20*, 674-683.

Steel, Z., Chey, T., Silove, D., Marnane, C., Bryant, R. A., & Van Ommeren, M. (2009). Association of torture and other potentially traumatic events with mental health outcomes among populations exposed to mass conflict and displacement: *a systematic review and meta-analysis. Jama, 302*(5), 537-549.

Sumbuloglu, I., Karabey, S., Gulle, B., Saillard, E., & Koca, E. (2019, September). Suriyeli Çocukların Okul Ortamında Sosyal İçerilmesine İlişkin Geliştirilmiş Psikososyal Destek Programı: YanYana Projesi. In *3. International 21. National Public Health Congress.*

Sundquist, J. (1994). Refugees, labour migrants and psychological distress: A population-based study of 338 Latin-American refugees, 161 South European and 396 Finnish labour migrants, and 996 Swedish age-, sex-and education-matched controls. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology, 29*, 20-24.

T.C. İçişleri Bakanlığı. (2013). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu*. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf

T.C. İçişleri Bakanlığı. (2014). *Geçici Koruma Yönetmeliği*. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. https://www.goc.gov.tr/yabancilar-ve-uluslararasi-koruma-kanununda-gecici-koruma

Teodorescu, D. S., Heir, T., Hauff, E., Wentzel-Larsen, T. O. R. E., & Lien, L. (2012). Mental health problems and post-migration stress among multi-traumatized refugees attending outpatient clinics upon resettlement to Norway. *Scandinavian journal of psychology, 53*(4), 316-332.

Tomanbay, İ. (2004). Sığınma ve göçmen alanında kavram sorunu. *Umuda Doğru Sığınmacı ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği Dergisi, 4*(13), 5-7.

Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik (1994). *Resmî Gazete* (22127,30.11.2007).

UNHCR. (2020). *UNHCR Türkiye İstatistikleri*. https://www.unhcr.org/tr/unhcr-turkiye-istatistikleri

Ünlü, S., Kızılhan, T., & Elciyar, K. (2018). Göçmenlerin uyum sağlama sürecinde yaşadıkları çatışmalar ve sayısal topluluklar. *Selçuk İletişim, 11*(1), 5-18.

Vermez, H. (2007). Dağlık Karabağ göçmenlerinin sosyo ekonomik problemleri (Doktora Tezi), *Sakarya Üniversitesi (Turkey)*.

Warfa, N., Curtis, S., Watters, C., Carswell, K., Ingleby, D., & Bhui, K. (2012). Migration experiences, employment status and psychological distress among Somali immigrants: a mixed-method international study. *BMC public health, 12*(1), 1-12.

Westermeyer, J. (1989). Paranoid symptoms and disorders among 100 among refugees: a longitudinal study. *Acta Psychiatrica Scandinavica, 80*(1), 47-59.

World Health Organization (2021, September 23). Self-Help Plus (Sh+) A group-based stress management course for adults. https://www.who.int/publications/i/item/9789240035119

World Health Organization. (2018). Mental health promotion and mental health care in refugees and migrants: technical guidance.

Yalın Sapmaz, Ş., Uzel Tanrıverdi, B., Öztürk, M., Gözaçanlar, Ö., Yörük Ülker, G., & Özkan, Y. (2017). Immigration-related mental health disorders in refugees 5–18 years old living in Turkey. *Neuropsychiatric disease and treatment*, 2813-2821.

Yang, M., Chan, S., Vang, T., Nguyen, T., Ly, M., Phommasouvanh, B., & Cabugao, R. (1989). Depression and posttraumatic stress disorder in Southeast Asian refugees. *American Journal of Psychiatry, 146*(12), 1592-1597.

17. Bölüm

YAPAY ZEKÂ DESTEKLİ UYGULAMALAR VE AKIL SAĞLIĞI İÇİN KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER

Pınar Bürhan[*]

Son zamanlardaki teknolojik ilerlemeler, değişimin çok hızlı olduğu bir dünyada yaşadığımızı hatırlatmaktadır. Yapay zekâ da son yıllarda hızla gelişen ve pek çok sektörde köklü değişimlere yol açan teknolojik ilerlemeler arasındadır. Yapay zekâ; derin öğrenme, makine öğrenimi ve doğal dil işleme gibi alt alanlardaki teknolojik ilerlemeler sayesinde insan benzeri yeteneklerle zekâ gerektiren görevleri yerine getirebilmektedir (Musikanski ve ark., 2020). Yapay zekâ alanındaki ilerlemeler, insan-makine etkileşiminin sınırlarını da genişletmektedir. Ancak bu etkileşim tek taraflı değildir. Bu süreçte insan ve yapay zekâ uygulamaları, birlikte gelişim ve değişim sürecine dâhil olmaktadır. İnsanlar bir yandan yapay zekâ uygulamalarını kendi ihtiyaçlarına göre değiştirip geliştirirken diğer yandan yapay zekâ uygulamaları da insanları ve onların yaşam biçimlerini temelinden değiştirip dönüştürmektedir. İnsan ve yapay zekâ arasındaki bu ikili etkileşim psikoloji bilimi açısından da merak uyandırıcı hâle gelmiştir. Bu sebeple son zamanlarda araştırmacılar, insanların yapay zekâ uygulamalarıyla olan etkileşiminde nasıl değişip dönüştüğünü ancak buna karşılık ne tür sorunların ortaya çıkabileceğine dair bir anlayış geliştirmeye ihtiyaç duymuşlardır (ör.; Caponnetto ve Milazzo, 2019; Fiske ve ark., 2019). Kitabın bu bölümünün yazılış amacı, yapay zekâ uygulamalarının akıl sağlığı alanında koruyucu ve önleyici müdahaleler bağlamda uygulanmasına ilişkin bir inceleme sunmaktır. Bu bölüm, psikolojik bozuklukların tanı ve teşhisinden daha çok bu bozukluklara yönelik yapay zekâ müdahalelerini konu alacaktır. Aynı zamanda yapay zekâ uygulamalarının akıl sağlığı alanında kullanımından dolayı ortaya çıkabilecek avantajlar, zorluklar ve sınırlılıklar üzerine görüşler

[*] Bursa Teknik Üniversitesi

Kaynakça

Blease, C., Locher, C., Leon-Carlyle, M., & Doraiswamy, M. (2020). Artificial intelligence and the future of psychiatry: Qualitative findings from a global physician survey. *Digital Health*, *6*, 205520762096835. https://doi.org/10.1177/2055207620968355

Cao, B., Cho, R. Y., Chen, D., Xiu, M., Wang, L., Soares, J. C., & Zhang, X. Y. (2020). Treatment response prediction and individualized identification of first-episode drug-naïve schizophrenia using brain functional connectivity. *Molecular Psychiatry*, *25*(4), 906- 913. https://doi.org/10.1038/s41380-018-0106-5

Caponnetto, P., & Milazzo, M. (2019). Cyber health psychology: The use of new technologies at the service of psychological well being and health empowerment. *Health Psychology Research*, *7*(2). https://doi.org/10.4081/hpr.2019.8559

Cavanagh, K., Shapiro, D. A., Van Den Berg, S., Swain, S., Barkham, M., & Proudfoot, J. (2006). The effectiveness of computerized cognitive behavioural therapy in routine care. *British Journal of Clinical Psychology*, *45*(4), 499-514. https://doi.org/10.1348/014466505X84782

Cecula, P., Yu, J., Dawoodbhoy, F. M., Delaney, J., Tan, J., Peacock, I., & Cox, B. (2021). Applications of artificial intelligence to improve patient flow on mental health inpatient units—Narrative literature review. *Heliyon*, *7*(4), e06626. https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2021.e06626

Chekroud, A. M., Gueorguieva, R., Krumholz, H. M., Trivedi, M. H., Krystal, J. H., & McCarthy, G. (2017). Reevaluating the efficacy and predictability of antidepressant treatments: A symptom clustering approach. *JAMA Psychiatry*, *74*(4), 370. https://doi.org/10.1001/jamapsychiatry.2017.0025

Chekroud, A. M., Zotti, R. J., Shehzad, Z., Gueorguieva, R., Johnson, M. K., Trivedi, M. H., Cannon, T. D., Krystal, J. H., & Corlett, P. R. (2016). Cross-trial prediction of treatment outcome in depression: A machine learning approach. *The Lancet Psychiatry*, *3*(3), 243- 250. https://doi.org/10.1016/S2215-0366(15)00471-X

Christensen, H. (2004). Delivering interventions for depression by using the internet: Randomised controlled trial. *BMJ*, *328*(7434), 265-0. https://doi.org/10.1136/bmj.37945.566632.EE

Ćosić, K., Popović, S., Šarlija, M., Kesedžić, I., Gambiraža, M., Dropuljić, B., Mijić, I., Henigsberg, N., & Jovanovic, T. (2021). AI-Based prediction and prevention of psychological and behavioral changes in Ex-COVID-19 patients. *Frontiers in Psychology*, *12*, 782866. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.782866

Ćosić, K., Popović, S., Šarlija, M., Kesedžić, I., & Jovanovic, T. (2020). Artificial intelligence in prediction of mental health disorders induced by the COVID-19 pandemic among health care workers. *Croatian Medical Journal*, *61*(3), 279-288. https://doi.org/10.3325/cmj.2020.61.279

Deniz-Garcia, A., Fabelo, H., Rodriguez-Almeida, A. J., Zamora-Zamorano, G., Castro- Fernandez, M., Alberiche Ruano, M. D. P., Solvoll, T., Granja, C., Schopf, T. R., Callico, G. M., Soguero-Ruiz, C., Wägner, A. M., & WARIFA Consortium. (2023). Quality, usability, and effectiveness of mHealth apps and the role of artificial intelligence: Current scenario and challenges. *Journal of Medical Internet Research*, *25*, e44030. https://doi.org/10.2196/44030

Donker, T., Cornelisz, I., Van Klaveren, C., Van Straten, A., Carlbring, P., Cuijpers, P., & Van Gelder, J.-L. (2019). Effectiveness of self-guided app-based virtual reality vognitive behavior therapy for acrophobia: A randomized clinical trial. *JAMA Psychiatry*, *76*(7), 682. https://doi.org/10.1001/jamapsychiatry.2019.0219

Dwyer, D. B., Falkai, P., & Koutsouleris, N. (2018). Machine learning approaches for clinical pychology and psychiatry. *Annual Review of Clinical Psychology*, *14*(1), 91-118. https://doi.org/10.1146/annurev-clinpsy-032816-045037

Elyoseph, Z., & Levkovich, I. (2023). Beyond human expertise: The promise and limitations of ChatGPT in suicide risk assessment. *Frontiers in Psychiatry*, *14*, 1213141. https://doi.org/10.3389/fpsyt.2023.1213141

Etkin, A., Patenaude, B., Song, Y. J. C., Usherwood, T., Rekshan, W., Schatzberg, A. F., Rush, A. J., & Williams, L. M. (2015). A cognitive–emotional biomarker for predicting remission with antidepressant medications: A report from the iSPOT-D Trial. *Neuropsychopharmacology*, *40*(6), 1332-1342. https://doi.org/10.1038/npp.2014.333

Fiske, A., Henningsen, P., & Buyx, A. (2019). Your robot therapist will see you now: Ethical implications of embodied artificial intelligence in psychiatry, psychology, and psychotherapy. *Journal of Medical Internet Research*, *21*(5), e13216. https://doi.org/10.2196/13216

Fitzpatrick, K. K., Darcy, A., & Vierhile, M. (2017). Delivering cognitive behavior therapy to young adults with symptoms of depression and anxiety using a fully automated conversational agent (Woebot): A randomized controlled trial. *JMIR Mental Health*, *4*(2), e19. https://doi.org/10.2196/mental.7785

Fonseka, T. M., Bhat, V., & Kennedy, S. H. (2019). The utility of artificial intelligence in suicide risk prediction and the management of suicidal behaviors. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*, *53*(10), 954-964. https://doi.org/10.1177/0004867419864428

Freeman, D., Haselton, P., Freeman, J., Spanlang, B., Kishore, S., Albery, E., Denne, M., Brown, P., Slater, M., & Nickless, A. (2018). Automated psychological therapy using immersive virtual reality for treatment of fear of heights: A single-blind, parallel-group, randomised controlled trial. *The Lancet Psychiatry*, *5*(8), 625-632. https://doi.org/10.1016/S2215-0366(18)30226-8

Gamble, A. (2020). Artificial intelligence and mobile apps for mental healthcare: A social informatics perspective. *Aslib Journal of Information Management*, *72*(4), 509-523. https://doi.org/10.1108/AJIM-11-2019-0316

Götzl, C., Hiller, S., Rauschenberg, C., Schick, A., Fechtelpeter, J., Fischer Abaigar, U., Koppe, G., Durstewitz, D., Reininghaus, U., & Krumm, S. (2022). Artificial intelligence-informed mobile mental health apps for young people: A mixed-methods approach on users' and stakeholders' perspectives. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, *16*(1), 86. https://doi.org/10.1186/s13034-022-00522-6

Hartanto, D., Brinkman, W.-P., Kampmann, I. L., Morina, N., Emmelkamp, P. G. M., & Neerincx, M. A. (2016). Home-Based Virtual Reality Exposure Therapy with Virtual Health Agent Support. Içinde S. Serino, A. Matic, D. Giakoumis, G. Lopez, & P. Cipresso (Ed.), *Pervasive Computing Paradigms for Mental Health* (C. 604, ss. 85-98). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-32270-4_9

Insel, T., Cuthbert, B., Garvey, M., Heinssen, R., Pine, D. S., Quinn, K., Sanislow, C., & Wang, P. (2010). Research Domain Criteria (RDoC): Toward a New Classification Framework for Research on Mental Disorders. *American Journal of Psychiatry*, *167*(7), 748-751. https://doi.org/10.1176/appi.ajp.2010.09091379

Karimian, G., Petelos, E., & Evers, S. M. A. A. (2022). The ethical issues of the application of artificial intelligence in healthcare: A systematic scoping review. *AI and Ethics*, *2*(4), 539-551. https://doi.org/10.1007/s43681-021-00131-7

Khodayari-Rostamabad, A., Hasey, G. M., MacCrimmon, D. J., Reilly, J. P., & Bruin, H. D. (2010). A pilot study to determine whether machine learning methodologies using pre- treatment electroencephalography can predict the symptomatic response to clozapine therapy. *Clinical Neurophysiology*, *121*(12), 1998 - 2006. https://doi.org/10.1016/j.clinph.2010.05.009

Khodayari-Rostamabad, A., Reilly, J. P., Hasey, G. M., De Bruin, H., & MacCrimmon, D. J. (2013). A machine learning approach using EEG data to predict response to SSRI treatment for major depressive disorder. *Clinical Neurophysiology*, *124*(10), 1975-1985. https://doi.org/10.1016/j.clinph.2013.04.010

Klos, M. C., Escoredo, M., Joerin, A., Lemos, V. N., Rauws, M., & Bunge, E. L. (2021). Artificial Intelligence–Based Chatbot for anxiety and depression in university students: Pilot randomized controlled trial. *JMIR Formative Research*, *5*(8), e20678. https://doi.org/10.2196/20678

Koutsouleris, N., Hauser, T. U., Skvortsova, V., & De Choudhury, M. (2022). From promise to practice: Towards the realisation of AI-informed mental health care. *The Lancet Digital Health*, *4*(11), e829-e840. https://doi.org/10.1016/S2589-7500(22)00153-4

Learmonth, Despina., & Rai, Sadik. (2008). Taking computerized CBT beyond primary care. *British Journal of Clinical Psychology*, *47*(1), 111-118. https://doi.org/10.1348/014466507X248599

Lee, E. E., Torous, J., De Choudhury, M., Depp, C. A., Graham, S. A., Kim, H.-C., Paulus, M. P., Krystal, J. H., & Jeste, D. V. (2021). Artificial intelligence for mental health care: Clinical applications, barriers, facilitators, and artificial wisdom. *Biological Psychiatry: Cognitive Neuroscience and Neuroimaging*, *6*(9), 856-864. https://doi.org/10.1016/j.bpsc.2021.02.001

Littlewood, E., Duarte, A., Hewitt, C., Knowles, S., Palmer, S., Walker, S., Andersen, P., Araya, R., Barkham, M., Bower, P., Brabyn, S., Brierley, G., Cooper, C., Gask, L., Kessler, D., Lester, H., Lovell, K., Muhammad, U., Parry, G., … on behalf of the REEACT Team. (2015). A randomised controlled trial of computerised cognitive behaviour therapy for the treatment of depression in primary care: The Randomised Evaluation of the Effectiveness and Acceptability of Computerised Therapy (REEACT) trial. *Health Technology Assessment*, *19*(101), 1-174. https://doi.org/10.3310/hta191010

Miloff, A., Carlbring, P., Hamilton, W., Andersson, G., Reuterskiöld, L., & Lindner, P. (2020). Measuring alliance toward embodied virtual therapists in the era of automated treatments with the virtual therapist alliance scale (VTAS): Development and psychometric evaluation. *Journal of Medical Internet Research*, *22*(3), e16660. https://doi.org/10.2196/16660

Minas, M. Y., & Triantafillou, G. (2020). Future of the Artificial Intelligence in daily health applications. *The European Journal of Social & Behavioural Sciences*, *29*(3), 145-153. https://doi.org/10.15405/ejsbs.278

Morales, S., Barros, J., Echávarri, O., García, F., Osses, A., Moya, C., Maino, M. P., Fischman, R., Núñez, C., Szmulewicz, T., & Tomicic, A. (2017). Acute mental discomfort associated with suicide behavior in a clinical sample of patients with affective disorders: Ascertaining critical variables using Artificial Intelligence tools. *Frontiers in Psychiatry*, *8*. https://doi.org/10.3389/fpsyt.2017.00007

Morales-Rodríguez, F. M., Martínez-Ramón, J. P., Giménez-Lozano, J. M., & Morales Rodríguez, A. M. (2023). Suicide risk analysis and psycho-emotional risk factors using an artificial neural network system. *Healthcare*, *11*(16), 2337. https://doi.org/10.3390/healthcare11162337

Mouchabac, S., Adrien, V., Falala-Séchet, C., Bonnot, O., Maatoug, R., Millet, B., Peretti, C.-S., Bourla, A., & Ferreri, F. (2021). Psychiatric advance directives and artificial intelligence: A conceptual framework for theoretical and ethical principles. *Frontiers in Psychiatry*, *11*, 622506. https://doi.org/10.3389/fpsyt.2020.622506

Musikanski, L., Rakova, B., Bradbury, J., Phillips, R., & Manson, M. (2020). Artificial Intelligence and community well-being: A proposal for an emerging area of research. *Internationa l Journal of Community Well-Being*, *3*(1), 39-55. https://doi.org/10.1007/s42413-019-00054-6

Olawade, D. B., Wada, O. Z., Odetayo, A., David-Olawade, A. C., Asaolu, F., & Eberhardt, J. (2024). Enhancing mental health with Artificial Intelligence: Current trends and future prospects. *Journal of Medicine, Surgery, and Public Health*, *3*, 100099. https://doi.org/10.1016/.glmedi.2024.100099

Oltmanns, J. R., Schwartz, H. A., Ruggero, C., Son, Y., Miao, J., Waszczuk, M., Clouston, S. A. P., Bromet, E. J., Luft, B. J., & Kotov, R. (2021). Artificial intelligence language predictors of two-year trauma-related outcomes. *Journal of Psychiatric Research*, *143*, 239-245. https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2021.09.015

Proudfoot, J., Goldberg, D., Mann, A., Everitt, B., Marks, I., & Gray, J. A. (2003). Computerized, interactive, multimedia cognitive-behavioural program for anxiety and depression in general practice. *Psychological Medicine*, *33*(2), 217-227. https://doi.org/10.1017/S0033291702007225

Rotondi, A. J., Belnap, B. H., Rothenberger, S., Feldman, R., Hanusa, B., & Rollman, B. L. (2024). Predictors of use and drop out From a Web-based cognitive behavioral therapy program and health community for depression and anxiety in primary care patients: Secondary analysis of a randomized controlled trial. *JMIR Mental Health*, *11*, e52197. https://doi.org/10.2196/52197

Sachan, D. (2018). Self-help robots drive blues away. *The Lancet Psychiatry*, *5*(7), 547. https://doi.org/10.1016/S2215-0366(18)30230-X

Schulz, M.-A., Yeo, B. T. T., Vogelstein, J. T., Mourao-Miranada, J., Kather, J. N., Kording, K., Richards, B., & Bzdok, D. (2020). Different scaling of linear models and deep learning in UKBiobank brain images versus machine-learning datasets. *Nature Communications*, *11*(1), 4238. https://doi.org/10.1038/s41467-020-18037-z

Sedlakova, J., & Trachsel, M. (2023). Conversational artificial intelligence in psychotherapy: A new therapeutic tool or agent? *The American Journal of Bioethics*, *23*(5), 4-13. https://doi.org/10.1080/15265161.2022.2048739

Sun, J., Dong, Q.-X., Wang, S.-W., Zheng, Y.-B., Liu, X.-X., Lu, T.-S., Yuan, K., Shi, J., Hu, B., Lu, L., & Han, Y. (2023). Artificial intelligence in psychiatry research, diagnosis, and therapy. *Asian Journal of Psychiatry*, *87*, 103705. https://doi.org/10.1016/j.ajp.2023.103705

Tahan, M., & Saleem, T. (2023). Application of artificial intelligence for diagnosis, prognosis and treatment in psychology: A review. *Neuropsychiatria i Neuropsychologia*, *18*(1-2), 36- 45. https://doi.org/10.5114/nan.2023.129070

Tai, A. M. Y., Albuquerque, A., Carmona, N. E., Subramanieapillai, M., Cha, D. S., Sheko, M., Lee, Y., Mansur, R., & McIntyre, R. S. (2019). Machine learning and big data: Implications for disease modeling and therapeutic discovery in psychiatry. *Artificial Intelligence in Medicine*, *99*, 101704. https://doi.org/10.1016/j.artmed.2019.101704

Weller, O., Sagers, L., Hanson, C., Barnes, M., Snell, Q., & Tass, E. S. (2021). Predicting suicidal thoughts and behavior among adolescents using the risk and protective factor framework: A large-scale machine learning approach. *PLOS ONE*, *16*(11), e0258535. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0258535

Zilcha-Mano, S., Roose, S. P., Brown, P. J., & Rutherford, B. R. (2018). A machine learning approach to identifying placebo responders in late-life depression trials. *The American Journal of Geriatric Psychiatry*, *26*(6), 669-677. https://doi.org/10.1016/j.jagp.2018.01.001

BANKACI VE SİGORTACILAR İÇİN İLERİ SATIŞ STRATEJİLERİ

Ferudun Yayman

nobel bilimsel

Bankacı ve Sigortacılar İçin İleri Satış Stratejileri
Ferudun Yayman

Yayın No.: 2293
ISBN: 978-625-393-933-5
E-ISBN: 978-625-393-934-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yayman, Ferudun.
Bankacı ve Sigortacılar İçin İleri Satış Stratejileri / Ferudun Yayman
1. Basım, VIII + 274 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-933-5
E-ISBN: 978-625-393-934-2
1. İnsanı Tanıma 2. Etkili İletişim 3. Davranış Kalıbı 4. Satış Süreci 5. Satış Stratejisi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ 1

2. İNSANI TANIMA VE İNSAN DAVRANIŞLARINI ANLAMA 5

2.1. Önce Kendini Bil 5

2.2. İletişimin Doğru Anahtarı: Temsil Sistemleri 8

2.3. Temsil Sistemlerinin Karakteristik Özellikleri 12

2.3.1. Görsel Temsil Sistemini Kullananların Özellikleri 12

2.3.2. İşitsel Temsil Sistemini Kullananların Özellikleri 13

2.3.3. Dokunsal Temsil Sistemini Kullananların Özellikleri 14

2.4. Temsil Sistemlerine Uygun Dil Kalıpları: Hangi Temsil Sistemi, Hangi Dili Kullanır ve Kullanılmasını Tercih Eder? 15

2.5. İnsanlarla Nasıl "Uyum" Sağlarız? 16

2.6. Stratejik İknanın Gizli Gücü 21

2.7. Sadece Bir Soru İle Potansiyel Müşterinizin Temsil Sistemini Nasıl Anlarsınız: Aynı Soruya Kim, Nasıl Cevap Veriyor? 23

3. BEYNİMİZİ TANIYALIM 25

3.1. Beynimiz Nasıl Çalışıyor? 25

3.1.1. Eski Beyin 25

3.1.2. Orta Beyin 25

3.1.3. Yeni Beyin 26

3.2. Algı Filtrelerimiz 27

3.3. Beynin Nörolojik Yapısının Satın Alma Kararları Üzerindeki Etkisi 29

3.4. Temsil Sistemlerinin Satın Alma Kararı Üzerindeki Etkisi 30

4. TÜKETİCİLER SATIN ALMA KARARINI NASIL VERMEKTEDİR? 33

4.1. Satın Alma Kararını Etkileyen En Önemli Uyarıcı: ÇAPALAR 34

4.2. Satın Alma Denklemi Nasıl Oluşur? 35

5. ETKİLİ İLETİŞİM STRATEJİLERİ 37
5.1. Etkili İletişim Nedir? 38
5.2. İkna Edici İletişim 41
5.3. Etkili İletişimin Temel Doğruları Nelerdir? 42
5.4. Empati Nedir ve Nasıl Empati Kurarız? 43
5.5. İletişimi Etkileyen Tutum ve Davranışlar 44
5.6. Etkili İletişimin Kilit Faktörleri 45

6. DAVRANIŞ KALIPLARI 49
6.1. Değişiklik Kalıbı (Farklılıklar ve Aynılıklar) 50
6.1.1. Farklı Değişiklik Kalıbını Kullanan İnsanlarla Nasıl İletişim Kurmalısınız? 52
6.1.2. Değişiklik Kalıbından Satış Görüşmelerinizde Nasıl Yararlanabilirsiniz? 54
6.1.3. "Farklılık" Davranış Kalıbına Sahip İnsanlara Nasıl Satış Yaparsınız? 55
6.1.4. "Aynılık" Kalıbını Kullanan İnsanlara Nasıl Satış Yaparsınız? 56
6.2. Temel İlgi Kalıpları 58
6.2.1. Temel İlgi Kalıplarından Satış Görüşmelerinizde Nasıl Yararlanabilirsiniz? 63
6.3. Değerlendirme Kalıbı 65
6.3.1. Değerlendirme Kalıbını Kullananlara Nasıl Satış Yapabiliriz? 65
6.4. Karar Kalıpları (Görsel, İşitsel, Duygusal, Mantıksal) 68
6.4.1. Bir İnsanın Hangi Karar Kalıbını Kullandığını Nasıl Anlarız? 73
6.4.2. Farklı Karar Kalıbını Kullananlara Nasıl Satış Yaparız? 74
6.5. Motivasyon Kalıbı 78
6.5.1. İlerlemeci ve Kaçınmacı İnsanlara Nasıl Satış Yapabiliriz? 81
6.6. Dürtü Kalıbı 84
6.6.1. Satış Yaparken Dürtü Kalıbından Nasıl Yararlanabiliriz? 87
6.7. Etkinlik Kalıbı (Seçenekler ve Kurallar) 89
6.7.1. Satış Görüşmesi Yaptığımız Kişinin Etkinlik Kalıbını Nasıl Belirleriz? 91
6.7.2. Etkinlik Kalıbını Kullananlara Nasıl Satış Yapabiliriz? 91
6.8. Davranış Kalıplarının Önemi 93

7. SATIŞ SÜRECİ VE AŞAMALARI 95
7.1. Potansiyel Müşterinin Belirlenmesi 96
7.2. Görüşmeye Hazırlık 96
7.3. Müşteri İle Karşılaşma 96

7.4. Müşteri İhtiyaçlarının Tespiti ve Çözüm Önerisi 97
7.5. Müşteri İtirazlarının Karşılanması 97
7.6. Satışın Kapatılması 97
7.7. Satış Sonrası Takip 98
7.8. Başarılı Satış Temsilcilerinin Özellikleri 98

8. MÜŞTERİ SATIN ALMA DAVRANIŞI 101
8.1. Algılama Nedir? 101
8.2. Risk Nedir? 104
8.3. Risk ve Kontrol 106
8.3.1. Davranışsal Kontrol 107
8.3.2. Karar Kontrolü 108
8.3.3. Bilişsel Kontrol 108
8.4. Algılamayı Etkileyen Faktörler 109
8.5. Öğrenme Nedir, Öğrenmenin Satın Alma Davranışına Etkileri Nelerdir? 110
8.6. Müşteriler Nasıl Karar Verir? 113
8.7. Satın Alma Karar Süreci Nasıl İşler? 115
8.8. Tüketici Motivasyonu ve Satın Alma Kararına Etkileri 118
8.9. Tüketici Motivasyonunu Etkileyen Unsurlar 119
8.10. Tüketici Davranışının Özellikleri 120
8.11. Tüketici Davranışını Etkileyen Faktörler 121
8.12. Satın Alma Kararını Etkileyen Faktörler 124

9. NÖROPAZARLAMA YÖNTEMLERİNİN İKNA STRATEJİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ 129
9.1. İnsan Beyni Nasıl Karar Verir? 131
9.2. Eski Beynin Anladığı Uyarıcılar 132
9.2.1. Kişisellik (Benmerkezci yaklaşım) 132
9.2.2. Zıtlık 134
9.2.3. Somut Veri 135
9.2.4. Başlangıç ve Sonda Olmak (Akılda Kalıcılık Etkisi) 137
9.2.5. Görsel Uyarıcı 138
9.2.6. Duygular 139
9.2.6.1. Beklentinin İknaya Etkisi 142
9.3. İknada Başarıya Ulaşmak İçin Dört Eylem Planı 144

9.3.1. Sorunun Tespiti 144
9.3.1.1. "SIKINTI" Neden Satın Alma Davranışını Etkileyen En Önemli Faktördür? 145
9.3.1.2. Sıkıntının Kaynakları 146
9.3.1.3. Sıkıntıyı En İyi Şekilde Nasıl Tespit Ederiz? 147
9.3.2. İddianın Farklılaştırılması 148
9.3.3. Kazancın Gösterilmesi 150
9.3.4. Mesajın Eski Beyne İletilmesi 152
9.4. Müşterinin KARAR VERME MERKEZİNE Nasıl Ulaşırsınız? (İknayı Hızlandıran Altı Unsur) 153
9.4.1. Dikkat Çekiciler Kullanılması 154
9.4.2. Büyük Resmin Gösterilmesi 155
9.4.3. İddiaların Ortaya Konması 156
9.4.4. Kazanç Kanıtlarının Gösterilmesi 156

10. İTİRAZLARLA BAŞA ÇIKMA 159
10.1. İtiraz Çeşitleri 160
10.1.1. Yanlış Anlamadan Kaynaklanan İtirazlar 160
10.1.2. Algıdan KAYNAKLANAN İTİRAZLAR 160
10.1.3. Keyfî İtirazlar "Katı Benmerkezciler" 161
10.2. İtirazları Karşılama Yöntemleri 161
10.2.1. İtiraza Olumlu Yaklaşım 161
10.2.2. İtirazların Yeniden Çerçevelenmesi 162
10.2.2.1. İtirazların Yeniden Çerçevelenmesi Konusunda Yapılması Gerekenler . 163
10.3. İtirazların Oluşmadan Önlenmesi 164
10.3.1. Satışçıdan Kaynaklanan İtirazlar Nelerdir ve Nasıl Önlenir? 167
10.3.1.1. Özellikler ve Fiyat İtirazı 167
10.3.1.2. Avantajlar ve İtirazlar 168
10.3.1.3. Faydalar ve Müşteri Onayı 169

11. SATIŞ GÖRÜŞMESİNİN GİRİŞ AŞAMASI VE ZAMAN YÖNETİMİ 173
11.1. İlk İzlenim 173
11.2. Temsil Uyumu 174
11.3. Geleneksel Giriş/Başlangıç Konuşmaları 174

11.3.1. Müşterinin Kişisel İlgi Alanlarıyla Bağ Kurmak 175
11.3.2. Görüşmeye Fayda Bildirerek Başlamak 175
11.4. Başarılı Bir Satış Görüşmesi İçin Dikkat Edilmesi Gerekenler 177
11.4.1. Bir An Önce Konuya Geçin 177
11.4.2. Hemen Çözüme Atlamayın 177
11.4.3. Sorulara Yoğunlaşın 178

12. SATIŞIN TAMAMLANMASI (KAPANIŞ) 179

13. MUTLULUK HORMONLARIMIZIN SATIŞLA İLGİSİ NEDİR? 185
13.1. Hormonlar Bizi Nasıl Mutlu Eder? 186
13.2. Mutluluk Hormonlarının Görevleri 186
13.2.1. Dopamin 187
13.2.2. Oksitosin 189
13.2.3. Serotonin 189
13.2.4. Endorfin 190
13.3. Hayatta Kalmamızı Sağlayan Hormon: KORTİZOL 191
13.3.1. Kortizol Nasıl Çalışır? 191
13.4. Beynimiz Neden "DİKKAT ÇEKME"yi Hayatta Kalmayla Eş Tutar? 193
13.5. Hormonların Satışla İlişkisi 197

14. ÇEKİM YASASININ "SATIŞ BAŞARINIZ" ÜZERİNDEKİ ETKİSİ 203
14.1. Satışçının Enerjik Yapısı 203
14.2. Zihinsel Yapının Başarıya Etkisi 207
14.2.1. Korkunun Kaynakları 208
14.2.2. Korkunun Kardeşi: "Suçluluk Duygusu" 211
14.2.3. Satışçının Suçluluk Duygusu 213
14.3. Başarınız Kendinizi Nasıl Hissettiğinize Bağlıdır 214
14.4. Satış İşinde Enerjinizi Nasıl Korursunuz? 220

15. BÜYÜK SATIŞLARDA MÜŞTERİ TALEP DÖNGÜSÜ 223
15.1. Müşteri Talebi Yaratma 223
15.2. Talep Döngülerinin Süresi 228
15.3. Fiziksel Ürün İle Soyut Ürün Satışı Arasında Fark Var mıdır? 228

15.4. Büyük Satışlarda Müşteri Psikolojisi Nasıldır? 230
15.5. Paralel Ürün Satın Alma Aşamaları 232
15.5.1. Tatmin Aşaması 232
15.5.2. Alışveriş Aşaması 235
15.5.3. Kaygı Aşaması 237
15.5.4. Uygulama Aşaması 238
15.6. “Farklı Ürün” Satın Alma Aşamaları 239
15.6.1. Uçurum 239
15.6.2. Riskten Korunma Aşaması 241
15.6.4. Uzlaşma Aşaması 244
15.6.5. Yerleştirme Aşaması (Yeni Uygulamanın Hayata Geçirilmesi) 245

16. GİRİŞTEN KAPANIŞA: "Yeni Satış Fırsatları Oluşturmak ve Yönetmek" İçin Stratejiler 247
16.1. “Tatmin Aşaması"ndaki Müşteriler İçin Kullanılacak Stratejiler 247
16.2. “Alışveriş Aşaması"ndaki Müşteriler İçin Kullanılacak Stratejiler 260
16.2.1. Alışveriş Aşamasındaki Müşterilerin Karar Faktörleri 264
16.2.2. Müşteri Karar Faktörleri Nasıl Belirlenir? 265

17. SATIŞA DAİR SON BİRKAÇ SÖZ… 269

KAYNAKÇA 273

KAYNAKÇA

Breuning, L. G. (2018) Mutlu Beyin – Mutluluk Hormonlarınızı Yönetin (3. Baskı), Aganta Yayıncılık, İstanbul

Carroll, M. (2016) Business NLP Practitioner – Eğitim Notları, NLP ACADEMY, South Croydon, Surrey, London

Cook, D. R. (2017) How To Be Great Salesperson – By Monday Morning (1. Baskı), Captivating Press, USA

Gün, N. (2013) NLP İle Satış ve Pazarlama (11. Baskı), Kuraldışı Yayıncılık, İstanbul Hogan, K. (2012) Etkili İletişimin Önündeki Sekiz Engel (1. Baskı), Yakamoz

Yayıncılık, İstanbul

Kılınç, M. (2013) Kişileri Yönlendiren 19 Davranış Kalıbı (1. Baskı), Kariyer Yayıncılık, İstanbul

Kılınç, M. (2012) Etkin Liderlik (1. Baskı), Kariyer Yayıncılık, İstanbul

Koç, E. (2017) Temel Tüketici Davranışı ve Pazarlama Stratejileri (1. Baskı), Seçkin Yayıncılık, Ankara

Kotler, P., Armstrong, G. (2018) Pazarlama İlkeleri (1. Baskı). (Çeviren, A.E. Gegez), Beta Yayıncılık, İstanbul

Miller, M., Sinkovitz, J. (2006) Bildiğimiz Satışın Sonu (1. Baskı), MediaCat, İstanbul

Morin, C., Renvoise, P. (2019) Beyindeki İkna Kodu – Nöropazarlama İle Bilimsel İkna Stratejileri Geliştirmek (2. Baskı), Maltepe Üniversitesi Kitapları, İstanbul

Nunziata, J. (2009) Çekim Yasası Satışlarınızı Nasıl Artırır? (1. Baskı), MediaCat, İstanbul

Okumuş, A. (2018) Tüketici Davranışı – Teorik ve Uygulamalı Bir Yaklaşım (2.Baskı),Türkmen Kitabevi, İstanbul

Özçam, D. S., Yalman, N. (2012) Banka Satış Temsilcileri ve Banka Müşterileri İçin Başarılı Satış Ekip Üyesi Farklılıkları Tanımlaması, Yeditepe Üniversitesi, Temmuz 2012, 65-71

Rackham, N. (2006) 4 Adımda Satış Başarısı – Spin Selling (1. Baskı), MediaCat, İstanbul

Renvoise. P., Morin, C. (2014) Nöro Marketing (5. Baskı), MediaCat, İstanbul Taşkın, E. (2012) Satış Teknikleri Eğitimi (9. Baskı), Papatya Yayıncılık, İstanbul

Taşkın, E. (2009) Pazarlama Esasları – Temel Pazarlama İlke ve Uygulamaları (1. Baskı), Türkmen Kitabevi, İstanbul

Underhill, P. (2015) Neden Satın Alırız – Alışveriş Bilimi (1. Baskı), Optimist Yayıncılık, İstanbul

Vitale, J. (2017) Kelimelerle İknanın Psikolojisi – Hypnotic Writing (1. Baskı), Yakamoz Yayıncılık, İstanbul

Yorgancılar, N. (2015) Tüketici Davranışı Nörolojisi (1. Baskı), Çizgi Kitabevi, Konya

Yükselen, C. (2017) Pazarlama – İlkeler, Yönetim ve Örnek Olaylar (14. Baskı), Detay Yayıncılık, Ankara

Woodsmall, M., Woodsmall, W. (2003) Davranış Kalıplarının Gücü – İş Yaşamında Başarının Dokuz Anahtarı (1. Baskı), Kariyer Yayıncılık, İstanbul

Bürokratik Diplomatik Akademik Hayatta

BAŞARI ÖYKÜSÜ

NİHAT AYTÜRK
Bürokrat - Diplomat - Akademisyen
Araştırmacı - Yazar

Bürokratik Diplomatik ve Akademik Yaşam Tecrübelerimi
Bilgi ve Birikimimi Paylaşmayı Onurlu Bir Ödev Bildim.

nobel
40.yıl

Bürokratik Diplomatik Akademik Hayatta
BAŞARI ÖYKÜSÜ
Nihat Aytürk

Yayın No.: 5648
Beşeri Bilimler: 638
ISBN: 978-625-371-825-1
E-ISBN: 978-625-371-826-8
Basım Sayısı: 1. Basım, Kasım 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Bahar Yanbolulu -baharyanbolulu@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Aytürk, Nihat.
Bürokratik Diplomatik Akademik Hayatta Başarı Öyküsü / Nihat Aytürk
1. Basım, X + 384 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin yok.
ISBN: 978-625-371-825-1
E-ISBN: 978-625-371-826-8
1. Başarı 2. Yönetim 3. Liderlik 4. Protokol

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

NEDEN YAZDIM? ..... **iii**

TEŞEKKÜR ..... **iv**

BİRİNCİ BÖLÜM
ÇOCUKLUK GENÇLİK EĞİTİM ÖĞRENİM HAYATI **1**
A. AYTÜRK AİLESİ 1
B. ÇOCUKLUK HAYATI 5
C. ÖĞRENİM HAYATI 9
D. GENÇLİK HAYATI 23
E. SANATSAL, KÜLTÜREL, SPORTİF ETKİNLİKLER 27
F. SİYASİ VE İDEOLOJİK EĞİLİM VE ETKİNLİKLER 31

İKİNCİ BÖLÜM
ASKERLİK VE EVLİLİK HAYATI **35**
A. İSTANBUL-TUZLA YEDEK SUBAY PİYADE OKULU 36
B. ASTEĞMEN NİHAT AYTÜRK VE KOMANDO KURSU 38
C. EVLİLİK 39
D. KIRIKKALE 61. PİYADE ALAYI 2. BÖLÜK KOMUTAN VEKİLİ 40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
BÜROKRATİK HAYAT **43**
A. PLANLAMA UZMAN YARDIMCISI 43
B. TODAİE SINAVLARI VE ÖĞRENİM 46
C. YURTKUR (Organizasyon ve Metot Uzmanı - Basın Yayın Halkla İlişkiler Müşaviri) 49
D. BAŞBAKANLIK ÖZEL KALEM MÜDÜRÜ 54
E. ASKERÎ DARBE DÖNEMİ 73
1. Başbakanlık Kamu Yönetimi Koordinasyon Kurulu 75
2. Kamu Yönetimi Komisyonu 81
F. ARAŞTIRMA PLANLAMA VE KOORDİNASYON DAİRESİ BAŞKANI 85

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
DİPLOMATİK HAYAT **103**
A. YURT DIŞI RESMÎ-DİPLOMATİK GÖREVLER 103
1. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (Rusya, Özbekistan, Azerbaycan) ve Romanya 103
2. Suriye ve Suudi Arabistan 115

3. Uluslararası Toplantı (Suudi Arabistan) 121
4. Suudi Arabistan 122
5. Fransa 123
6. Almanya, Hollanda, Belçika ve Fransa 124
B. T.C. PARİS BÜYÜKELÇİLİĞİ - MÜŞAVİR ATAŞELİK 126
C. T.C. LYON BAŞKONSOLOSLUĞU - ATAŞELİK 153
D. TÜRKİYE'YE DÖNÜŞ. YAPTIKLARIM, YAPAMADIKLARIM 189
E. TUNUS 192

BEŞİNCİ BÖLÜM
AKADEMİK HAYAT 195
A. TODAİE NE İDİ? NE YAPIYORDU? 195
B. TODAİE'DE DÖRT GENEL MÜDÜR İLE ÇALIŞTIM 197
C. TODAİE'DE YÖNETİMSEL ÇALIŞMALAR 200
1. Kamu Yönetimini Yeniden Düzenleme 200
2. Kamu Yönetimi Araştırması (KAYA) 200
3. Yeniden Yapılanma ve Norm Kadro Çalışmaları 201
4. Diğer Yönetsel Araştırma ve Çalışmalar 211
D. AKADEMİK UZMAN ÖĞRETİM GÖREVLİSİ 212
1. Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü 213
2. Polis Akademisi 220
3. Kaymakamlık Kursları 222
4. Türkiye Adalet Akademisi 226
5. Harp Akademileri 227
6. Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Eğitim Akademisi 227
E. KURUMSAL SEMİNERLER 228
1. Cumhurbaşkanlığı 228
2. Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) 230
3. Başbakanlık 234
4. Yüksek Yargı Organları ve Adalet Bakanlığı 235
5. Millî Eğitim Bakanlığı 240
6. Millî Savunma Bakanlığı 246
7. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 247
8. Kültür ve Turizm Bakanlığı 248
9. Maliye Bakanlığı 249
10. Tarım Bakanlığı 250
11. Valilik ve Kaymakamlıklar 252
12. YÖK ve Üniversiteler 257
13. Emniyet Genel Müdürlüğü 263

14. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) 267
15. TRT Genel Müdürlüğü 270
16. Orman Genel Müdürlüğü 271
17. DSİ Genel Müdürlüğü 273
18. PTT Genel Müdürlüğü 274
19. Belediyeler 274
20. Diğer Kurumlar 275
F. YABANCI ÜLKELERE SEMİNERLER 276
1. Hollanda 276
2. Irak Bakan Yardımcıları Milletvekilleri Siyasi Parti Yöneticileri 277
3. Afganistan Diplomatları ve Müsteşarları 278
4. Diğer Ülkeler (Azerbaycan, Kazakistan, Pakistan, Kosova, KKTC) 279
G. TOPLUM ÖNÜNDE KONUŞMADA BAŞARIMIN SIRLARI 279
1. Toplum Önünde Etkili Konuşma ve Sunum Yöntemleri 280
2. Toplum Önünde Yaptığım Konuşmalardan Bir Örnek 281
3. Hayatımda Zirve Yaptığım Seminerler 283
H. PROTOKOL UYGULAMALARI 285
I. YÖNETİMDE MAKAM ORTAKLARI 288
J. YÖNETİMDE VE PROTOKOLDE ÖNEMLİ KONULAR VE ÖRNEK OLAYLAR 292
K. SEMİNERLERDE İLGİNÇ SORULAR VE CEVAPLAR 309
L. ATATÜRK İLKOKULU NİHAT AYTÜRK SINIFI 311
M. TODAİE'YE VE ANKARA'YA VEDA 312
N. SOSYAL MEDYA 316

ALTINCI BÖLÜM
ARAŞTIRMACI YAZAR 317
A. YAYIMLANAN KİTAPLAR 318
1. Yönetim ve Liderlik Alanındaki Kitaplar 320
2. Protokol ve Sosyal Davranış Alanındaki Kitaplar 320
3. Kişisel Gelişim Alanındaki Kitaplar 320
4. Üniversitelerde ve Akademilerde Okutulan Ders Kitapları 321
5. Ortaokul ve Liselerde Yardımcı Ders Kitabı 322
B. KİTAPLARIN KISA TANITIMI 322
1. Yönetim Sanatı 322
2. Protokol Yönetimi 324
3. Davranış Sanatı 327
4. İnsan Sanatı 328
5. Hayat Böyle Yaşanır 329
6. Yönetici Asistanlığı ve Çağdaş Büro Yönetimi 330

7. Türklerde Devlet Yönetim ve Lider Yöneticiler 330
8. İslamda Devlet Yönetimi ve Lider Devlet Başkanları 331
9. Hz. Muhammed'in Devlet Başkanlığı ve Liderliği 332
10. Diğer Kitaplar 332
C. AKADEMİK HIRSIZLIKLAR 336
D. YILIN BÜROKRATI (2014) 339
E. YAYIMLANAN MAKALELER 339
F. YAYINLANAN RADYO VE TELEVİZYON KONUŞMALARI 341
G. YAYIMLANMAYAN TEZ RAPOR ÇEVİRİ VE KİTAPLAR 344

YEDİNCİ BÖLÜM
NİHAT AYTÜRK HAKKINDA NE DEDİLER? 345
A. CUMHURİYETİN 100. YILINDA İZ BIRAKAN VE İLHAM VEREN 100 ÖĞRETMENDEN BİRİ: NİHAT AYTÜRK 345
B. İNTERNETTE E-POSTADA SOSYAL MEDYADA BASINDA NİHAT AYTÜRK İÇİN NE DEDİLER? 348
1. İnternette Yayınlananlar 348
2. Kurumsal WEB Sitelerinde ve Basında Yayımlananlar 349
3. E-postada ve Sosyal Medyada Yapılan Yorumlar 357
C. NİHAT AYTÜRK'E YAZILAN ŞİİRLER 362

SEKİZİNCİ BÖLÜM
HATIRA KOLEKSİYONLAR VE AİLE MÜZEM 363
A. KOLEKSİYONLAR VE AİLE MÜZEM 364
B. BAŞBAKAN ADNAN MENDERES'İN ANISINA HİZMETİM 372

DEĞERLENDİRME ÖZ ELEŞTİRİ SON SÖZ 373
A. KENDİMİ YETİŞTİRDİM GELİŞTİRDİM VE GERÇEKLEŞTİRDİM 373
B. KİŞİLİK VE İLKELERİM 376
C. ÇALIŞMA HAYATIM 377
D. AİLE HAYATIM 379
E. ÖZ ELEŞTİRİ VE SON SÖZ 382

BATI'NIN MEDENİYET İÇİ MÜCADELELERİNİN ORTA DOĞU'DAKİ YANSIMALARI: HAÇLI SEFERLERİNDEN SOĞUK SAVAŞ SONRASINA

Hayriye Asena Demirer

nobel bilimsel

Batı'nın Medeniyet İçi Mücadelelerinin Orta Doğu'daki Yansımaları: Haçlı Seferlerinden Soğuk Savaş Sonrasına

Hayriye Asena Demirer

Yayın No.: 2297
ISBN: 978-625-393-942-7
E-ISBN: 978-625-393-943-4
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Demirer, Hayriye Asena.
Batı'nın Medeniyet İçi Mücadelelerinin Orta Doğu'daki Yansımaları: Haçlı Seferlerinden Soğuk Savaş Sonrasına / Hayriye Asena Demirer
1. Basım, XIV + 242 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-942-7
E-ISBN: 978-625-393-943-4
1. Haçlı Seferleri 2. Sömürgecilik 3. Uygarlaştırma Misyonu 4. Ortadoğu 5. Amerika Birleşik Devletleri 6. Avrupa Birliği

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **v**

GİRİŞ **1**

Bölüm I
GÜÇ, OTORİTE VE EGEMENLİK KAVRAMLARININ BATI MEDENİYETİYLE TEMASI **9**

I. GÜÇ, OTORİTE, EGEMENLİK KAVRAMLARININ ANALİZİ 9

II. SEKÜLER MEŞRUİYET İHTİYACININ ORTAYA ÇIKIŞI 11

III. GÜÇ, OTORİTE VE MEŞRUİYET KAVRAMLARINA FARKLI BİR YAKLAŞIM: DÖRT KAYNAKTAN BESLENEN GÜÇ VE ORGANİZASYONCA ALDATILMA OLARAK MEŞRUİYET 13

IV. ORTA ÇAĞ'DAN MODERN DÖNEME GEÇİŞTE GÜÇ, OTORİTE VE EGEMENLİK KAVRAMLARIN TARİHSEL DÖNÜŞÜMÜ 16

A. YUNAN, ROMA VE HRİSTİYANLIĞIN SİYASAL İKTİDARA YAKLAŞIMI 16

B. İLAHİ EGEMENLİĞE BOYUN EĞDİRİLMİŞ GÜÇ 17

Bölüm II
ORTA ÇAĞ'DA KİLİSE VE DEVLETİN SİYASAL BASKINLIK MÜCADELESİ **21**

I. GÜÇ, OTORİTE VE MEŞRUİYET KAVRAMLARI ÇERÇEVESİNDE SİYASAL BASKINLIK ELDE ETMEK İÇİN KİLİSENİN KULLANDIĞI TEORİK SİLAHLAR 21

A. SEZAR'IN HAKKINI SEZAR'A VER 21

B. TANRI'NIN HAKKINI KİLİSEYE VER 23

C. KİLİSENİN OĞLU OLARAK İMPARATORLUK 24

D. TANRI'NIN ARACI OLAN DEVLETTEN "TARAFSIZ" DEVLETE 25

E. KİLİSENİN HAKKI SEZAR'INKİNDEN ÖNCE GELİR 28

F. SEZAR'IN HAKKI KİLİSENİN LÜTFUDUR 29

G. GÜCÜN TAMLIĞI: İKİ BAŞLI VÜCUD BİR CANAVARDIR 30

II. KİLİSE VE İMPARATORLUĞUN SİYASAL BASKINLIK MÜCADELESİNİN TARİHSEL OLAYLAR AÇISINDAN İNCELENMESİ 32

A. BİZANS İMPARATORLUĞU VE KİLİSE ARASINDAKİ SİYASAL BASKINLIK MÜCADELESİ 32

1. Bizans İmparatorlarının Dinî Kurumları Siyasal Denetim Altına Alma ve Roma Kilisesinin Doğu Kiliseleri Üzerindeki Otoritesine Son Verme Çabaları 32

2. Roma Kilisesinin Bizans İmparatorlarının Yetkilerini Dünyevi Alan İle Sınırlama Çabaları 33

3. III. Leo'nun İkona Yasağı İle Kilisenin Doktrinel Alanına Müdahalesi ve Roma Kilisesinin Cevabı 35

4. Roma Kilisesinin Üstünlüğünün Reddedilmesi ve Kiliseler Ayrılığı ... 37
5. Bizans İmparatorluğu'nun Malazgirt Yenilgisi ve Papa VII. Gregory'nin Bizans'a Sefer Planı .. 39
6. II. Urban'ın Bizans İle Yeniden Yakınlaşması ve Papalık Elçisinin Ölümünün Ardından Bizans'a Yaklaşımın Eklesiastik Kolonyalizme Dönüşmesi ... 40
B. KUTSAL ROMA İMPARATORLARI VE KİLİSE ARASINDAKİ SİYASAL BASKINLIK MÜCADELESİ ... 42
1. Sakson Hanedanlarının Kilise Politikasına Müdahaleleri ... 42
2. Roma Kilisesinin Kilise Mensuplarının Atamalarındaki Seküler Müdahalelere Son Verme Çabaları ... 43
3. IV. Henry'nin Alman Monarşisi Yaratma Çabalarına Karşılık VII. Gregory'nin Kilise Reformu .. 44
4. Kilise ve İmparatorluğun Otoritenin Kaynağına Yönelik Siyasal Baskınlık Mücadelesi ... 47
5. Papalığın Merkezî Bir Monarşiye Dönüşme Çabalarına II. Frederick'in Tepkisi ... 49
6. Vurgu'nun Hristiyan Birliğinden Toplulukların Çokluğuna Kaydığı Bir Dönemde Papalığın Seküler Güçlerin Rahipleri Vergilendirmesine Karşı Çıkması ... 50
7. Seküler Gücün Kilisenin Otoritesinden Özgürleşmesi ... 51
III. HAÇLI SEFERLERİNİ YENİDEN YORUMLAMAK ... 55
A. HAÇLI SEFERLERİ ÖNCESİ KONJONKTÜR ... 55
1. Haçlı Seferleri Öncesi Doğu'daki Hristiyanların Durumu ... 55
2. Haçlı Seferleri Öncesi Kutsal Roma İmparatorluğu-Papalık İlişkilerinin Gerginliğin Doruğunda Olması ve Kilisenin Mali Krizi ... 56
3. Haçlı Seferleri Öncesi Papalık ve Norman Krallarının Karşılıklı Bağımlılığı ... 59
4. Haçlı Seferleri Öncesi Latin Avrupa'daki Sosyoekonomik Durum ve Merkezî Egemenin Gücünün Zayıflaması ... 61
a. Nüfus Baskısı ve Kıtlık Felaketi ... 62
b. Toplumsal Şiddetin Yaygınlığı ... 63
(1) Haçlı Seferleri Öncesinde Kilisenin Latin Hristiyan Âleminde Şiddeti Durdurma Çabaları ... 63
(a) Kilisenin İçeride Barış Seferberliği Başlatması ... 64
(b) Kilisenin Dışa Yönelik Kutsal Savaş Söylemi Geliştirmesi ... 64
B. HAÇLI SEFERLERİNİN AMAÇLARI ... 68
1. Reform Papalığı Açısından Haçlı Seferlerinin Amaçları ... 68
a. Papalığın Medeniyet İçi Şiddeti Medeniyet Dışına Yönlendirme Çabası Olarak Haçlı Seferleri ... 68
b. İmparatorluğa Karşı Kilisenin Konumunu Güçlendirme ve Kilisenin Kontrolünde Bir Ordu Oluşturma Çabası Olarak Haçlı Seferleri ... 73
2. Soylular ve Halk Açısından Haçlı Seferlerinin Amaçları: Dinî Şevkle Beslenen Ön Sömürgeci Bir Genişleme ... 77
C. HAÇLI SEFERLERİ ... 80

1. I. Haçlı Seferi: Bizans ve Haçlı Ordularının Karşılıklı Güvensizliği 80
2. II. Haçlı Seferi: Bir Kraliyet Projesine Dönüşmekle Birlikte Şiddetin Medeniyet Dışına Atılması Hâlâ Önemli Bir Motivasyon 82
3. III. Haçlı Seferi 84
4. IV. Haçlı Seferi 85
5. V. VI. VII. Haçlı Seferleri 88

D. HAÇLI SEFERLERİNİN SONUÇLARI 89
1. Seferlerin Kısa Vadeli Sonuçları: Papalığın İtibarının Artması 89
2. Seferlerin Uzun Vadeli Sonuçları: Ulusal Monarşilerin Güçlenmesi 91

Bölüm III
BATI'NIN UYGARLAŞMA SÜRECİ VE UYGARLAŞTIRMA MİSYONU: ULUS DEVLETLERİN SÖMÜRGE ELDE ETME REKABETİ 95

I. AVRUPA'NIN UYGARLAŞMA SÜRECİ: ELİT FORMASYONUNUN DÖNÜŞÜMÜ VE TOPLUMSAL ŞİDDETİN DENETİM ALTINA ALINMASI 95
II. BURJUVAZİNİN YÜKSELİŞİ: UYGARLIK KAVRAMININ SARAY İÇİ MUHALEFETİN SEMBOLÜ HÂLİNE GELMESİ 97
III. TOPLUMSAL PASİFİZASYONUN TAMAMLANMASI VE UYGARLIĞIN DIŞA AÇILMA SÜRECİ 99
IV. ÖTEKİNİN "DIŞLANMASI" 100

A. ROMA'NIN İKİYE BÖLÜNMESİNİN ARDINDAN İKİ ROMA'NIN BİRBİRİNE BAKIŞI 101
B. HAÇLI SEFERLERİ ÖNCESİNDE LATİN AVRUPA'NIN BİZANS VE ARAP DÜNYASINA BAKIŞI 101
C. HAÇLI SEFERLERİNDEN SONRA DÂHİLÎ VE HARİCÎ ÖTEKİNE BAKIŞ NASIL DEĞİŞTİ? 102
D. RÖNESANS DÖNEMİNDE DOĞU'DAN YÜKSELEN OSMANLI İMPARATORLUĞU'NA POLİTİK MENFAAT ÇERÇEVESİNDE BAKIŞ 104
E. COĞRAFİ KEŞİFLERLE GÜÇ MERKEZİNİN AKDENİZ AVRUPASI'NDAN ATLANTİK AVRUPASI'NA KAYMASI 106
F. OSMANLI DOĞU KARŞISINDA ÜSTÜNLÜK DUYGUSUNUN BELİRMESİ 107

V. ÜSTÜN VE UYGAR BATI ULUSLARININ, DOĞU'YU ÖZGÜRLEŞTİRMEYİ VE UYGARLAŞTIRMAYI KENDİLERİNE GÖREV EDİNMESİ 108

A. SÖMÜRGECİLİĞİ MEŞRULAŞTIRMA: KENDİNİ ÜSTÜN GÖRME DUYGUSUNUN BÜRÜNDÜĞÜ BİÇİMLER 112
1. Liberal Düşünce İle Kolonyal Pratiğin Birleşmesi: "Medenileştirme Misyonu" 115
2. Ulusal Bilinçten Irkçı Bilince: Irkçı Üstünlük Doktrinleri 117
3. Miadını Doldurmuş Doğu: Hegel 118

B. BATI'NIN MERKEZÎLİĞİNİN GİDERİLMESİ 119
1. Batı'nın Kendisini Muhasebesi: Medeniyetlerin Çeşitliliği 119
2. Sömürge Karşıtı Hareketlerin Yükselişi 121

C. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI AMERİKAN HEGEMONYASININ YÜKSELİŞİ VE YENİ SÖMÜRGECİLİK 123
1. Yeni Sömürgeciliğin Gerekçelendirilmesi 124
a. Modernizasyon Teorileri 124
b. Eleştirel Yaklaşımların Gölgesinde Stratejik Oryantalizmin Dirilişi 126

Bölüm IV
BATI'NIN MEDENİYET MÜCADELESİNİN ALDIĞI YENİ FORM OLARAK ABD VE AVRUPA'NIN ULUSLARARASI ETKİNLİK MÜCADELESİ 131

I. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI BATI'NIN GÜÇ MERKEZİNİN AVRUPA'DAN AMERİKA'YA KAYMASI 131
II. AVRUPA ULUSLARININ TEKRAR MERKEZÎ BİR GÜÇ OLMA ÇABASI: AVRUPA BİRLİĞİ 135
III. GEÇMİŞTE TRANSATLANTİK İLİŞKİLERİNDE YAŞANAN ÇATIŞMALAR VE AVRUPA ENTEGRASYON SÜRECİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ 138
A. 1956'DA SÜVEYŞ'İN ULUSALLAŞTIRILMASI ÜZERİNE TRANSATLANTİK KRİZİ VE 1957 ROMA ANTLAŞMALARI: EURATOM VE AET 138
B. TRANSATLANTİK İLİŞKİLERİNDE AET VE AVRUPA'NIN TARIM POLİTİKALARI ÜZERİNE GERGİNLİK 139
C. VİETNAM VE 1971 NİXON ŞOKU ÜZERİNE TRANSATLANTİK ANLAŞMAZLIĞI VE EKONOMİK VE PARASAL BİRLİK OLUŞTURULMASI ARASINDAKİ İLİŞKİ 140
D. 1972 SALT I ANLAŞMASI VE AVRUPA'NIN ULUSLARASI SİSTEMDEKİ ROLÜNE İLİŞKİN TRANSATLANTİK İHTİLAFI VE AVRUPA KİMLİĞİ BEYANNAMESİ 143
E. EKİM 1973 SAVAŞI VE FİLİSTİN YÖNELİK İŞ BİRLİĞİ SORUNUNA POLİTİK TRANSATLANTİK İHTİLAFI VE AVRUPA GİRİŞİMİNİN İLERLEMESİ 145
F. 1972 VE 1982 ARASINDA ORTA DOĞU, POLONYA VE SOVYETLER BİRLİĞİ'NE İLİŞKİN BAZI GELİŞMELERE YÖNELİK TRANSATLANTİK FARKLILAŞMASI 146
G. 1983-1986 YILLARI ARASINDA YILDIZ SAVAŞLARI, LİBYA VE ORTA AMERİKA MESELELERİ ÜZERİNE ANLAŞMAZLIK 149
H. 1987-1992 DÖNEMİNDEKİ ANLAŞMAZLIKLAR 151
I. 1996 HELMS-BURTON YASASI VE D'AMATO YASASI ÜZERİNE TRANSATLANTİK İHTİLAFI 152
İ. BALKANLAR'DAKİ ÇATIŞMALAR ÜZERİNE TRANSATLANTİK KRİZİ VE AGSP'NİN GELİŞTİRİLMESİ 154
1. Maastricht Antlaşması: Avrupa Politik İş Birliğinden (APİ) Ortak Dış Siyaset ve Güvenlik Politikasına (ODGP) 154
2. Avrupa'nın Gerçek Bir Güvenlik ve Savunma Politikası Geliştirmesinin Sebepleri 155
3. NATO İçerisinde Bir AGSK'ye Karşılık NATO'dan Bağımsız Bir AGSP 159
4. ABD'nin AGSP'ye Yaklaşımı 161
IV. 11 EYLÜL OLAYLARININ AKABİNDE ABD'NİN IRAK'TA REJİM DEĞİŞTİRME HAREKÂTI ÜZERİNE TRANSATLANTİK KRİZİ 167

A. BİR DÖNÜM NOKTASI OLARAK IRAK KRİZİ 169
B. IRAK ÜZERİNE ABD VE AB ARASINDAKİ DERİN FARKLILIKLARIN SEBEBİ 170
V. 11 EYLÜL OLAYLARININ ARDINDAN BİRLEŞİK DEVLETLER'İN VE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GÜVENLİK STRATEJİLERİNDEKİ FARKLILAŞMALAR 174
A. 11 EYLÜL SONRASINDA AMERİKANIN DIŞ POLİTİKA YAKLAŞIMI VE YENİ ULUSAL GÜVENLİK STRATEJİSİ 174
1. Erken Müdahale Kavramı 177
a. Erken Müdahale Saldırısının "Düşman Saldırısı Zaman ve Yer Açısından Belirsizliğini Korusa Bile" Bir Hak Olduğu İddia Edilerek Sınırının Genişletilmesi 178
b. Erken Müdahale Saldırısının Sürekli Bir Hak Hâline Getirilerek Süresinin Genişletilmesi 179
c. Erken Müdahale Saldırısı Kavramının Devletleri de İçerecek Biçimde Alanının Genişletilmesi 179
2. Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi ve Irak Politikası Üzerinde Oryantalist ve Modernist Yaklaşımlar İle Yeni Muhafazakâr Kadroların Etkisi 179
a. Birleşik Devletler'in 11 Eylül Sonrası Irak Politikası Üzerinde Bernard Lewis'in Etkisi 180
b. Birleşik Devletler'in 11 Eylül Sonrası Irak Politikası Üzerinde Yeni Muhafazakâr Kadroların Etkileri 181
c. Sağcı Düşünce Kuruluşları ve Yetiştirdikleri Elemanların Amerikan Politika Yapıcıları Üzerindeki Etkisinin Artması 183
B. AMERİKA'NIN YENİ ULUSAL GÜVENLİK STRATEJİSİNE AB'NİN CEVABI: AVRUPA GÜVENLİK STRATEJİSİ 185
VI. 11 EYLÜL SONRASINDA AVRUPALI VE AMERİKALI POLİTİK ELİTLERİN VE ATLANTİK'İN HER İKİ YAKASINDA KAMUOYUNUN BİRBİRLERİNİN DIŞ POLİTİKALARINA BAKIŞI 187
A. AVRUPALI ELİTLERİN ABD POLİTİKASINI ALGILAMASI 187
1. Uluslararası Barışı Tehdit Eden Amerika Algısı 187
2. Avrupa Entegrasyon Sürecini Kontrol Etmeyi, Kesintiye Uğratmayı ya da Avrupa'yı Bölmeyi İsteyen Amerika Algısı 188
3. Uluslarası Hukuku Hiçe Sayan Amerika Algısı 192
B. ABD'Lİ ELİTLERİN AVRUPA DIŞ POLİTİKASINI ALGILAMASI 194
1. Uluslararası Kurumlarla Birleşik Devletleri Çevrelemeye Çalışan Avrupa Algısı 194
2. Birleşik Devletlerle Rekabet Etmeye ve Onu Dengelemeye Çalışan Avrupa Algısı 195
C. AVRUPA VE AMERİKAN KAMUOYUNUN BİRBİRLERİNE YÖNELİK ALGI VE TUTUMLARINA YÖNELİK KAMUOYU ARAŞTIRMASI SONUÇLARI 196
1. Güçlü Amerikan Liderliğine Avrupa Halkının Desteği 199
2. Avrupalılar Arasında AB'nin ABD Gibi Bir Süper Güç Olmasına Yönelik İsteklerin Artması 201
3. Birleşmiş Milletler Mekanizmalarına Yönelik Yaklaşım 207
4. Kuvvet Kullanımına Yönelik Algılar 208
5. Irak'taki Savaşa Yönelik Tutumlar 209

VII. TRANSATLANTİK İHTİLAFLARININ VE DIŞ POLİTİKA ALGILARINDAKİ FARKLILIĞIN SEBEPLERİ 212
A. İHTİLAFLARI SÖMÜRGE REKABETİ, SİYASAL BAĞLAM VE EKONOMİK BAĞLAMLA AÇIKLAMA GİRİŞİMLERİ 212
B. KÜLTÜREL VE COĞRAFİ FARKLILIKLAR 214
C. SAHİP OLUNAN GÜCÜN BOYUTLARININ VE ASKERÎ KAPASİTELERİNİN FARKLI OLMASI 215
D. GÜÇ, EGEMENLİK VE MEŞRUİYET GİBİ TEMEL KAVRAMLARA YAKLAŞIM FARKLILIKLARI 217
VIII. İKİ MEDENİLEŞTİRME YA DA HÂKİMİYET PROJESİNİN ÇATIŞMASI 225

SONUÇ 233

KAYNAKÇA 237

KAYNAKÇA

Ağaoğulları, M.A. ve Köker, L (2001) İmparatorluktan Tanrı Devletine, Ankara: İmge Kitapevi.

Armitage, David T. (2005) Echoes for Today: Lessons from US Policy Toward the European Defense Community, Paper presented at Biennial Conference of the European Union Studies Association, March 30-April 2, 2005, Austin, TX

Armstrong, Karen (2001) Holy War: The Cusades and Their Impact on Today's World, New York: Anchor Boks.

Atiya, Aziz S. (1962) Crusade, Commerce and Culture, Bloomington: Indiana University Press.

Avrupa Savunma Kimliği Oluşturulması Süreci, http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/bab/orta/agsk_kimlik.html

Barder, C.C. E.R. Britain – Between EU and USA: Whither next? http://www.westerndefense.org/bulletins/Mar1-04.htm erişim tarihim 15 7 2007

Barnier, Michael (2005) "Aktörler ve Tanıklar", AB Güvenlik ve Savunma Politikası içinde (ed) Nicole Gnesetto, İstanbul: Tasam Yayınları) s: 161-165

Baştav, Şerif (1999) "Bizans ve Haçlı Seferleri", Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu, Türk Tarih Kurumu, İstanbul, 23-25 Haziran 1997.

Batı Avrupa Birliği, http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/bab/orta/genel_tarihce.htm

Black, Antony (1993) Political Thought in Europe 1250-1450, New York: Cambridge University Press.

Bossuat, Gerard, (2006) Europe and United States, 1944-2006 Two destinies in an uncertain world, The Future of the transatlantic Alliance, Institute Of European Studies, UC, Berkeley, CA 6-7 April 2006

Braudel, Fernand (1994) Akdeniz ve Akdeniz Dünyası, cilt II, İmge yay.

Brenner, Michael (2005) The European Union, The United States and 'Liberal Imperialism', Paper delivered to the Biennial Conference of the European Union Studies Association, March 30-April 2, 2005, Austin, TX

Buchan, Bruce (2006) "Whose civilisation? Which Enlightenment?" http://www.australianreview.net/digest/2006/08/buchan.html

Buchanan, J. Patrick (2003) "Whose War?" The American Conservative, 24 Mart 2003, http://www.amconmag.com/03_24_03/cover.html

Bulut, Yücel (2004) Oryantalizmin Kısa Tarihi, İstanbul: Küre Yayınları.

Camp, Glen D. (2003) The End of the Cold War and US-EU- Relations, CEIS (Center for European Integrarion Studies) Discussion Paper, C122 2003.

Chadwick, Henry (1995), "Christian Doctrin", in The Cambridge History of Political Thought, c.350-c.1450, J.H. Burns, ed., Cambridge: Cambridge Üniversitesi Basımevi.

Chirac, Jacques (2006) Fransa Başbakanı Chirac'ın 13 Eylül 2006'da Avrupa- Akdeniz-Körfez Devletleri Kültürel Worshop'ının açılış oturumunda yaptığı konuşma, Elyse Sarayı, Paris.

Cline, Austin, Crusading Against Christians http://atheism.about.com/od/crusades/a/crusadesviews_4.htm

Coşar, Fatma Mansur (2000), Din Savaşları, İstanbul: Büke Yayıncılık.

Çelik, Mehmet (1999), Bizans İmparatorluğu'nda Din-Devlet İlişkileri, İzmir: Akademi Kitabevi.

Çomak, Hasret (2005) Avrupa'da Yeni Güvenlik Arayışları ve Türkiye, İstanbul: Tasam Yayınları.

Daalder, Ivo H. and Lindsay, James M. (2003) "American Foreign Policy and Transatlantic Relations in the Age of Global Politics", in Shift or Rift: Assessing US-EU

Relations After Iraq, ed. Gustav Lindstrom, Paris: Institute for Security Studies, p: 91- 103.

Davutoğlu, Ahmet (1994), Alternative Paradigms. Lanham, New York, London: University Press of America.

Davutoğlu, Ahmet (2001) Stratejik Derinlik, İstanbul: Küre Yayınları.

Dedeoğlu, Beril (1998), "Değişen Uluslararası Sistemde Türkiye-ABD ilişkilerinin Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkileri", içinde Türk Dış Politikasının Analizi, (der) Faruk Sönmezoğlu, İstanbul: Der Yayınları, s: 227-251.

Dempsey, Judy (2005) Aktörler ve Tanıklar, AB Güvenlik ve Savunma Politikası içinde (ed) Nicole Gnesetto, İstanbul: Tasam Yayınları, s: 190-195

D'Entréves (1967), The Notion of State, London: Oxford University Press.

De Jouvenel, Bertrand (1962), On Power, Boston: Beacon Press.

Duara, Prasenjit (2001) "The Discourse of Civilisation and Pan-Asianism", Journal of World History, Vol.12, No. 1.

Duara, Prasenjit (2004) "The Discourse of Civilisation and Decolonisation", Journal of World History, Vol. 15, No. 1.

Dujcev, I. (1986) "The Balkan Slavs and the West During the Period of The Crusades" Vladimir P. Goss, yay., The Meeting of Two Worlds, Michigan: Western Michigan University.

Duke, Simon (2003) The Hyperpower and the Hype: Reassessing transatlantic relations in the Iraqi context, European Institute of Public Administration, Working Paper no. 2003/W/1.

Düzgün, Şaban Ali (2001) "İki Dünyanın Karşılaşması: Müslüman ve Latin Batı Dünyası Arasında Haçlı Seferleri Dönemindeki İlişkiler", İslami Araştırmalar Dergisi, cilt:14, sayı: 2-4, s: 349-360.

Dvornik, Francis (1990), Konsiller Tarihi: İznik'ten II. Vatikana, (çev.) M. Aydın, Ankara: T.T.K.Yayınları.

Elias, Norbert (2005) Uygarlaşma Süreci, Cilt I, İstanbul: İletişim Yayınları. Elias, Norbert (2004) Uygarlaşma Süreci, Cilt II, İstanbul: İletişim Yayınları

Ersanlı Behar, Büşra (1994) "Bağımsızlık Kimliği: Yeni Türk Cumhuriyetlerinde Kültürel/Siyasal Dönüşüm", Türkiye Günlüğü, sayı: 31, Kasım-Aralık 1994.

Europe's Role in the Palestinian-Israeli Conflict, European Union Center of North Carol in a, EUB riefings, www.unc.edu/depts/europe/business_media/mediabriefs/Brief6_Palestinian_Israeli_ conflict_web.pdf erisim tarihim 15 7 2007

Feffer, John (2005) Goodby Uncle Sam, Hello Team Europe, Alternet, 14 Nisan 2005, http://www.globalpolicy.org/empire/challenges/competitors/2005/0414byeu nclesam.htm

Frum, David (2006) A New Europe, a new Anti-Americanism, ed. Marcin Zaborowski, in Friends Again? EU-US relations after the crisis, Paris: European Union Institute for Security Studies, pp: 39-45.

Fuecks, Ralf (2003) Coalition of the Democracies,http://www.dissentmagazine.org/article/?article= 456

Galtung, Johan (1999) Bir Başka Açıdan İnsan Hakları, (çev.) M. Sözen, İstanbul: Metis Yayınları.

Geanokoplos, Deno J. (1966) Byzantine East and Latin West, Oxford: Basil Blackwell.

George, Stephen ve Ian Bache (2001) Politics in the European Union, New York: Oxford University Press.

Gillespie, M. A. (1999) "The Theological Origins of Modernity", Critical Review, Vol:13, No: 1-2, p: 1-30.

Gnesotto, Nicole (2003) "EU, US: Visions of the World, Visions of the Other", in Shift or Rift: Assessing US-EU Relations After Iraq, ed. Gustav Lindstrom, Paris: Institute for Security Studies, p: 21-42.

Gnesotto, Nicole (2005) "AGSP: Sonuçlar ve Beklentiler", AB Güvenlik ve Savunma Politikası içinde (ed) Nicole Gnesetto, İstanbul: Tasam Yayınları, s: 15-33

Gompert, David C. (2003) "What Does America want of Europe?" in Shift or Rift: Assessing US-EU Relations After Iraq, ed. Gustav Lindstrom, Paris: Institute for Security Studies, p: 43-75.

Göka, Erol (1999) "Helsinki'den Sonra Avrupa", Avrasya Dosyası Avrupa Birliği Özel Sayısı, ASAM Yayınları.

Göle, Nilüfer (1998) "İstanbul'dan Hong Kong'a: Batılı olmayan Modernlikler Üzerine Notlar", NPQ, İlkbahar 1998 sayısı.

Gresh, Alain (2005) Malevolent Fantasy of Islam, Le Mond Diplomatique, August 2005, http://mondediplo.com/2005/08/16lewis

Güçlüay, Sezgin (1999) "Selçuklular Döneminde Orta Doğu'da Ticaret: XI-XII. Yüzyıllar", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı.

Gündüz, Şinasi (2001) Pavlus: Hristiyanlığın Mimarı, Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

Gyarmati, Istvan (2006) "Crisis or Convergence –whither the transatlantic relationship?" ed. Marcin Zaborowski, in Friends Again? EU-US relations after the crisis, Paris: European Union Institute for Security Studies, pp: 63-69.

Haine, Jean Yves (2003) Power Without Restraint? Back to Realities, in Shift or Rift: Assessing US-EU Relations After Iraq, ed. Gustav Lindstrom, Paris: Institute for Security Studies s: 105-126

Haine, Jean Yves (2005a) "Tarihsel Bir Perspektif" AB Güvenlik ve Savunma Politikası içinde (ed) Nicole Gnesetto, İstanbul: Tasam Yayınları, s: 37-55

Haine, Jean Yves (2005b) "AGSP ve NATO" AB Güvenlik ve Savunma Politikası içinde (ed) Nicole Gnesetto, İstanbul: Tasam Yayınları, s: 129-140

Hallowell, J.H. ve Porter, J.M. (1997) Political Philosophy: The Search for Humanity and Order, Scarborough, Ontarino: Prentice Hall.

Hentch, Thierry (1996) Hayalî Doğu, (çev.) A. Bora, İstanbul: Metis Yayınları.

Hirsh, Michael (2004) Bernard Lewis Revisited, http://www.washingtonmonthly.com/features/2004/0411.hirsh.html

Hoffmann, Stanley (2003), "The Crisis in Transatlantic Relations", in Shift or Rift: Assessing US-EU Relations After Iraq, ed. Gustav Lindstrom, Paris: Institute for Security Studies, p: 13-20

Hollister, C. W. And Bennett, J. M. (2002) Medieval Europe, New York: Mc Graw Hill.

Hulsman, John (2003) "Cherry-picking as the future of the transatlantic a l l i a n c e" , 2 002-2003, http://www.opendemocracy.net/conflict-iraqwarquestions/article_997.jsp

Huntington, S.P. (1993) Üçüncü Dalga (çev) Ergun Özbudun. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.

Huntington, Samuel P. (2000a) "Medeniyetler Çatışması Mı?", Medeniyetler Çatışması içinde, der. Murat Yılmaz, Ankara: Vadi Yayınları. ss: 22-49.

Huntington, Samuel P. (2000b) "Medeniyetler Çatışması Değilse Nedir?", Medeniyetler Çatışması içinde, der. Murat Yılmaz, Ankara: Vadi Yayınları. ss: 72:84.

Huntington, Samuel P. (2000c). "Batı Tektir ama Evrensel Değildir", Medeniyetler Çatışması içinde, der. Murat Yılmaz, Ankara: Vadi Yayınları.ss: 108-122.

Huntington, Samuel P. (2000d). "ABD Ulusal Çıkarlarını Yitirirken", Medeniyetler Çatışması içinde, der. Murat Yılmaz, Ankara: Vadi Yayınları.ss: 157-162.

Huntington, Samuel P. (2000e). "Huntington ile Mülakat: Müslüman Konfüçyüs Bağlantısı", Medeniyetler Çatışması içinde, der. Murat Yılmaz, Ankara: Vadi Yayınları.ss: 85-93.

Hutchings, Robert L. (2003) The World After Iraq, April 8, 2003, Center for Strategic and International Studies, Washington, DC http//www.wws.princeton.edu/events/presentations/hutchings_04_08.pdf

Ifversen, Jan (1998) The Meaning of European Civilization - A Historical Conceptual Approach www.hum.au.dk/ckulturf/pages/publications/ji/european_civilization.htm

Ifversen, Jan (2005) Civilisation and Barbarism http://www.lancs.ac.uk/ias/researchgroups/dpi/docs/dpi-wp1-2005-ifversen.doc

International Encylopedia of the Social Sciences, SOVEREIGNTY, vol 15, David L. Sills (ed) The Macmillan Company and the Free Press.

Kahler, Miles (2004) "We Are All Europeans Now: U.S. Politics and Transatlantic Relations" in The Alliance Under Stress: The Atlantic Partnership After Iraq Cambridge: Cambridge University Press.

Karpat, Kemal "Soyut Medeniyetler Çatışmaz", www.netpano.com/newsdetail.asp?NewsID=174, 21.12.2005.

Kayapınar, Akif M. (2000) "Tarihi Bir Analiz: Batı Düşüncesinde Uluslararası Düzen Anlayışı", Dîvân İlmi Araştırmalar, Yıl 5, sayı 9.

Kennedy, Paul (1991) Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: Ankara.

K o h n, M a r g a r e t (2 0 0 6) C o l o n i a l i s m .http://plato.stanford.edu/entries/colonialism/

Kösebalaban, Hasan (2002) "Yeni Amerikan Güvenlik Doktrini ve Uluslararası İlişkiler", 2023 dergisi. Kasım sayısı, sayfa http://www.haberbilgi.com/haber/amerika/223-0211/doktrin.html

Layne, Christopher (2003) Casualties of War: Transatlantic Relations and the Future of NATO in the Wake of the Second Gulf War, Policy Analysis, 13 August 2003, no: 483, http://www.cato.org/pubs/pas/pa483pdf

Le Goff, Jacques (1999) Orta Çağ Batı Uygarlığı, (çev.) H. ve U. Güven, İzmir: Dokuz Eylül Yayınları

Lerner, R., Meacham, S. ve Burns, E.M. (1993) Western Civilisation. W.W.Norton Company Inc: New York, London.

Levtchenko, M.V. (1999) Kuruluşundan Yıkılışına Kadar Bizans Tarihi, (çev.) Selen, İstanbul: Özne Yayınları

Lewis, Bernard (2002) Çatışan Kültürler: Keşifler Çağında Hristiyanlar, Müslümanlar, Yahudiler, (çev.) N. Elhüseyni, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Lilie, Ralph Johannes (1999) "The Crusaders Between Orient and Occident Success and Failure" Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu 23-25 Haziran 1997, Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara.

Lipson, Leslie (2000) Uygarlığın Ahlaki Bunalımları. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.

Lockman, Zachary (2004) Contending Visions of The Middle East, New York: Cambridge University Press.

Mann, Michael (1997) The Souces of Social Power, vol I., Cambridge: Cambridge University Press.

Mann, Michael (1998) "Is There a Sociaty Called Euro?" in Globalization and Europa: Theoretical and Emprical Investigations (ed) by Roland Axtmann, London and Washington: Pinter.

Marcus, R.A (1995), "Introduction: The West" J.H. Burns, yay., The Cambridge History of Political Thought, c.350-c.1450, Cambridge: Cambridge University Press.

Marcus, R.A. (1995a), "The Latin Fathers" J.H. Burns, yay., The Cambridge History of Political Thought, c.350-c.1450, Cambridge: Cambridge Üniversitesi Basımevi.

Martin, David (1969) The Religious and the Secular. New York: Schocken Books.

Mayer, Eberhard Hans (1989) The Crusades, Oxford & New York: Oxford University Press.McClelland, J.S. (1996) A History of Western Political Thought, London &New York: Routlegge

Memo Larousse Ansiklopedisi, (1991) cilt I, s: 271

Morin, Edgar (1988) Avrupa'yı Düşünmek, Çev. Şirin Tekeli, İstanbul: Afa Yayınları.

National Security Strategy of The United States of Amerika, http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.html

Nicol, D.M (1986) "The Crusades and the Unity of Christendom" Vladimir P. Goss, yay., The Meeting of Two Worlds, Michigan: Western Michigan University.

Nicol, D.M. (1995) "Byzantine Political Tought", J.H. Burns, yay., The Cambridge History of Political Thought, c.350-c.1450, Cambridge: Cambridge Üniversitesi Basımevi.

Noble, Alastair, Equine Diplomacy Transatlantic Differences Over the Role of the United Nations in the Arab-Israeli Context, 1973, www.diplomatie.gouv.fr/fr/IMG/pdf/ONU_alastair_noble.pdf erisim tarihim 15 7 2007

Norris, Pippa (2003) "How damaging is the transatlantic rift? Bush's leadership and America's allies". A Journal of Leadership, Fall 2003.

O'Hehir, Andrew (2004) Welcome to the new cold war, 15 Kasım 2004, http://dir.salon.com/story/books/feature/2004/11/15/europe/index.html?pn=4

Ortega, Martin (2003), "The Achilles Heel of Transatlantic Relations", in Shift or Rift: Assessing US-EU Relations After Iraq, ed. Gustav Lindstrom, Paris: Institute for Security Studies, p:147-167.

Papadakis, Aristeides (1994) The Christian East and the Rise of the Papacy: The Church 1071-1453. Vladimir Seminery Press.

Penksa, Susan ve Meson, Warran (2003) EU Security Cooperation and the Transatlantic Relationship, Prepared for presentation on the panel, "Transatlantic Security Relations," European Union Studies Association (EUSA) Eighth International Conference, 27-29 March, 2003, Nashville, TN.

Peterson, John (2006) "Is the wolf at the door this time? Transatlantic relations after Iraq", European Political Science, March 2006, Volume 5, no:1, pp: 52-61, http://www.palgrave-journals.com/cgi- taf/DynaPage.taf?file=/eps/journal/v5/n1/full/2210065a.html

Petry, Ray C. (1962) A History of Christianity, London, Tokyo, Paris: Prentice Hall Inc.

Pfaff, William (2003), Contribution on the issue of EU-USA Relations, Informal General Affairs and External Relations Council 2-3/5/03, 1-5-2003, http://www.eu2003.gr/en/articles/2003/5/1/2630/

Pfeffermann, Hans (2003) Rönesans Papalarının Türklerle İş Birliği, (çev) K. Beydilli, İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları

Rajamoorthy, T (2003), Deceit and Duplicity: Some Reflections on Western Intervention in Iraq, Mart-Nisan 2003,Third World Resurgence,http://www.globalpolicy.org/security/issues/iraq/history/2003/0303deceit.html

Robinson, I.S. (1996) The Papacy 1073-1198, Cambridge: Cambridge University Press.

Robinson, James Harvey (1919) Medieval and Modern Times, Boston, New York: Ginn and Company.

Romano, Angela, "Western Europe's self-assertion towards the superpowers: the CSCE chance and its aftermaths". http://irice.cnrs.fr/IMG/pdf/Bossuat_CPE_romano.pdf erisim tarihim 14 7 2007

Romero, Federico (2006) "What do we share?" ed. Marcin Zaborowski, in Friends Again? EU-US relations after the crisis, Paris: European Union Institute for Security Studies, pp: 31-37.

Roy, Joaquin (2005) The U. S. perception and attitude towards the "Constitutionalization" of the EU Common Foreign and Security Policy, Paper presented at the panel on "The Constitutionalization of the EU Common Foreign and Defense Policy" at the biannual meeting of the European Union Studies Association held in Austin, Texas, on March 30-April 2, 2005.

Runciman, Steven (1998) Haçlı Seferleri Tarihi Cilt I. (çev) Prof. Dr. Fikret Işıltan. Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara.

Runciman, Steven (1992) Haçlı Seferleri Tarihi Cilt III. (çev) Prof. Dr. Fikret Işıltan. Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara

Sartori, Giovanni (1993) Demokrasi Teorisine Geri Dönüş, (çev) T. Karamustafaoğlu ve M. Turhan, Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.

Sayyid, Boby (2000) Fundamentalizm Korkusu. Ankara: Vadi Yayınları.

Sevinç Alkan Özcan (2002), "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası Çerçevesinde Türkiye ABD İlişkileri", yayınlanmamış makale.

Skidelsky, Robert (2004) US-Europe: A Common Economic Space? (paper delivered at the 50th Annual Session of the NATO Parliamentary Assembly, 12th November 2004) http://skidelskyr.com/index.php?id=2,9,0,0,1,0

Slocombe, Walter B. (2006) "The context for the transatlantic relationship in the new century" ed. Marcin Zaborowski, in Friends Again? EU-US relations after the crisis, Paris: European Union Institute for Security Studies, pp: 71-79.

Smith, Jonathan Ridley (2000) The First Crusades 1095-1131, Cambridge: Cambridge University Press.

Smith, Steve (1995) "The Self-Images of a Discipline: A genaology International Relations Theory" in International Relations Theory, ed. by K. Booth and S. Smith, Chambridge: Polity Press.

Stromvik, Maria (2005) Balancing Global Influence: The Transatlantic Conflict Syndrom end CFSP, Paper to be presented EUSA Ninth Biennial International Confrence, Austin, Texas, March 31-April 2, 2005.

The Blackwell Dictionary of Twentieth Century Social Thought (1993) ed. by William Outhwaite and Tom Bottomore, Oxford, Cambridge: Blackwell Publishers

The Encylopedia of Philosophy, AUTHORITY, vol I. s:215-217.

The Encylopedia of Philosophy, SOVEREIGNTY, vol 7. s:501-505.

The Government of Tibet in Exile (1997) Common Features of Colonialism http://www.tibet.com/Humanrights/Unpo/chap5.html

Tierney, Brian (1980) The Crisis of Church and State 1050-1300, Toronto, Buffalo, London: University of Toronto Press.

Tripp, Charles (2003) Iraq: The Imperial Precedent, Ocak 2003, Le Monde Diplomatique,http://www.globalpolicy.org/security/issues/iraq/history/2003/0103Tripp. htm

Ullmann, Walter (1979) Medieval Political Thought, New York: Penguin Books.

Urban, William (1998) Rethinking the Crusades [Perspectives, Newsletter of the AHA], Date: October, 1998, 2528,

http://department.monm.edu/history/urban/articles/Rethinkingthecrusades.htm

Vernet, Daniel (2003) Postmodern Imperialism, Le Monde, 24 Nisan 2003, http://www.globalpolicy.org/security/issues/iraq/after/2003/0424postmodern.htm

Wallace, William (2006) "A Rational partnership in a post Atlantic world", ed. Marcin Zaborowski, in Friends Again? EU-US relations after the crisis, Paris: European Union Institute for Security Studies, pp: 47-53.

Watt, W. Montgomary (2000) Müslüman Hristiyan Diyaloğu: Yanlış Yaklaşımların Eleştirisi, çev. Fuat Aydın, İstanbul: Birey Yayınları.

Weber, Max (1964) The Theory of Social and Economic Organization, New York, London: Collier Macmillan Publishers.

Weidenfeld, Werner (2006) "The EU's role in the world: efficiency and relevance in times of crisis" ed. Marcin Zaborowski, in Friends Again? EU-US relations after the crisis, Paris: European Union Institute for Security Studies, pp: 111- 122.

Whitaker, Brian (2006) Bush's Historian, http://commentisfree.guardian.co.uk/brian_whitaker/profile.html

BİLGİ ÇAĞINDA DEĞİŞİM VE LİDERLİK

Editör
Tuğba İmadoğlu Kalkan

nobel bilimsel

BİLGİ ÇAĞINDA DEĞİŞİM VE LİDERLİK

Editör: Tuğba İmadoğlu Kalkan

Yayın No.: 2267
ISBN: 978-625-393-819-2
E-ISBN: 978-625-393-820-8
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Dilek Gezgin -dilek@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

İmadoğlu Kalkan, Tuğba.
Bilgi Çağında Değişim ve Liderlik / Tuğba İmadoğlu Kalkan
1. Basım, XII + 390 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-819-2
E-ISBN: 978-625-393-820-8
1. Liderlik 2. Liderlik Türleri 3. Değişim

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **vii**

1. KISIM

1. Bölüm
DEĞİŞİM VE DEĞİŞİM YÖNETİMİ **3**
Kemal Temel

2. Bölüm
DEĞİŞİMİN TÜRLERİ VE KARMAŞIKLIKLARI **25**
Özlem Özen

3. Bölüm
DEĞİŞİMİN ORGANİZASYONLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ **43**
Gökhan Uludağ

4. Bölüm
GELECEĞİN SÜREKLİ DEĞİŞİMİNE HAZIRLANMAK VE GELİŞMEK **65**
Ersan Dikili

5. Bölüm
DEĞİŞİME YÖN VERMEDE LİDERLERİN ROLÜ VE SORUNLARI: İŞ DÜNYASININ DENEYİMLERİ VE TECRÜBELERİ NASIL ÇÖZÜYOR? **89**
Kazım Mert

6. Bölüm
LİDERLİK DEĞİŞİM ARAÇLARI VE STRATEJİLERİ **105**
Gönül Gül Ekşi

2. KISIM

7. Bölüm
DİJİTAL LİDERLİK VE DEĞİŞİM **125**
Tuğba İmadoğlu Kalkan

8. Bölüm
RESONANT (AHENK YARATAN, UYUMLU) LİDERLİK VE DEĞİŞİM 141
Gamze Ay

9. Bölüm
YEŞİL LİDERLİK VE DEĞİŞİM 161
Fadime Sezer - İnci Fatma Kurtulgan

10. Bölüm
RUHSAL LİDERLİK VE DEĞİŞİM..... 185
Merve Turpçu

11. Bölüm
ÖRGÜTSEL DEĞİŞİMDE ESTETİK LİDERLİĞİN ROLÜ..... 199
Dilek Dönmez Polat - Fatma Özden

12. Bölüm
PARADOKSAL LİDERLİK VE DEĞİŞİM..... 213
Buket Çetinkaya Duran

13. Bölüm
AŞKIN/ÜSTÜN LİDERLİK VE DEĞİŞİM..... 233
Ergül Söylemezoğlu

14. Bölüm
POZİTİF LİDERLİK VE DEĞİŞİM 245
Semra Köse

15. Bölüm
SOSYAL SERMAYE LİDERLİĞİ VE DEĞİŞİM..... 261
Andaç Toksoy

16. Bölüm
ETİK LİDERLİK VE DEĞİŞİM 271
Mukadder Bektaş

17. Bölüm
YIKICI LİDERLİK VE DEĞİŞİM 295
Fuat Ferit Yazar

18. Bölüm
TOKSİK LİDERLİK VE DEĞİŞİM 307
Onur Doğan - Abdullah Turan - Zeliha Seçkin

19. Bölüm
STRATEJİK LİDERLİK VE DEĞİŞİM 333
Pınar Ünkür - Fatma Kantaş Yılmaz

20. Bölüm
KAPSAYICI LİDERLİK VE DEĞİŞİM 349
Nermin Kişi

21. Bölüm
ÖRTÜK LİDERLİK VE DEĞİŞİMİN KAVRAMSALLAŞTIRILMASI ÜZERİNE BİBLİYOMETRİK BİR ANALİZ 371
Hasan Saltuk Durak

1. Bölüm

DEĞİŞİM VE DEĞİŞİM YÖNETİMİ

Kemal Temel

"Türlerin en güçlüsü ya da en zekisi değil, değişime en çok tepki vereni hayatta kalır."

Charles Darwin

1. GİRİŞ

Küreselleşme, teknolojik ilerlemeler, iletişim araç ve yöntemlerinin gelişmesi ve ulaşım hızının artması gibi birçok faktör piyasaları ve piyasalarda faaliyette bulunan örgütleri doğrudan etkilemektedir. Değişim günümüz dünyasının kaçınılmaz süreçlerinden biridir. Çevre kirliliği, ormanların yok olması, temiz su kaynaklarının tükenmesi, bilginin ulaşılabilir olması, uzay yolculukları, online alışveriş, yapay zekânın gelişimi gibi kavramların tamamı değişim örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Değişim, örgütleri değişen çevreleri ile uyumlu olmaya zorlamaktadır. Bu bağlamda içsel ve dışsal birçok faktörün etkisi ile örgütler değişerek sürdürülebilirliklerini sağlamayı hedeflemektedir. Yapısı gereği değişim mevcut durumdan farklı bir duruma geçişi ifade ettiği için örgütler ve çalışanları için olumlu ya da olumsuz bir yenilik durumu olarak görülmektedir. Yeniliğin meydana getirdiği belirsizliğin yönetilmesi örgütler için elzem bir durumdur. Bu nedenle değişim yönetimi mevcut anlayışlardan farklı olarak ele alınmalı, değişimin yapısı göz önünde bulundurularak örgütün amaç ve hedefleri doğrultusunda ihtiyaç duyulan süreçler ortaya konulmalıdır.

Yaşanan gelişme ve ilerlemeler hem doğa hem de insanın değişmesine neden olmaktadır. Çevrenin kirlenmesinden küresel piyasalara, makinelerden robotlara dünyamız bir devinim içinde süregelmektedir. Gelişen şartlara göre çevrenin kirlenmesi olumsuz bir değişim örneği olabilecekken bilgisayarlar sayesinde veri kaydının sağlanması olumlu bir değişim olarak değerlendirilebilmektedir. Değişim, mevcut durum ve koşullardaki farklılaşma olarak ifade edilmektedir. Buradan hareketle değişim kavramı tek başına bir yön ve durum ifade etmemektedir. Kavramsal olarak hangi olay, durum ya da süreç için kul-

REFERANSLAR

Al, H. (2002). *Bilgi Toplumu ve Kamu Yönetiminde Paradigma Değişimi.* Ankara: Bilim adamı.

Askarany, D. (2002). An Investigation into The Diffusion of Cost and Management Accounting Innovations in Australia (Doctoral dissertation). The University of Auckland, New Zealand.

Ataman, G. (2009). *İşletme Yönetimi: Temel Kavramlar ve Yeni Yaklaşımlar.* İstanbul: Türkmen.

Balcı, A. (2002). *Örgütsel Gelişme* (3. Baskı). Ankara: Pegem.

Baransel, A. (1993). *Çağdaş Yönetim Düşüncesinin Evrimi* (3. Baskı). İstanbul: İÜ İşletme Fakültesi Yayını.

Basım, H. N., Şeşen, H. & Çetin, F. (2009). *Örgütlerde Değişim ve Öğrenme.* Ankara: Siyasal.

Bass, B. M. (1999). Two Decades of Research and Development in Transformational Leadership. *European Journal of Work and Organizational Psychology, 8* (1), 9-32.

Bumin, B. (1990). *İşletmelerde Organizasyon Geliştirme ve Çatışmanın Yönetimi.* Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınevi.

Burnes, B. (1997). Organizational Choice and Organizational Change. *Management Decision, 35* (10), 753-759.

Cornell, J. (1996). Aspects of The Management of Change. *Journal of Management in Medicine, 10* (2), 23-30.

Daft, R. L. (2001). Organization Theory and Design (7th Edition). South-Western College Publishing. Cincinnati, Ohio.

Dahl, R. (2001). *Demokrasi Üstüne* (çev. Betül Kadıoğlu). Ankara: Phoenix.

Davis, K. (1988). *İşletmede İnsan Davranışı: Örgütsel Davranış* (çev. Kemal Tosun, Tomris Somay, Fulya Aykar, Can Baysal, Ömer Sadullah, Semra Yalçın), (3. Baskı). İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü Yayınları, Yayın No: 98.

Duck, J. D. (1999). *Değişim Yönetimi.* (Çev. Meral Tüzel), Değişim İçinde, s. 61-83. İstanbul: MESS.

Erdoğan, İ. (2004). *Eğitimde Değişim Yönetimi* (I. Baskı). Ankara: Pegem A.

Eren, E. (2003). *Stratejik Yönetim.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Fichter, J. (2001). *Sosyoloji Nedir?* (Çev. Nilgün Çelebi) Ankara: Atilla.

Garvin, D. A. (1994). *Building a Learning Organization.* Business Credit-New York. (96). p. 19-19.

Göze, A. (1995). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler.* İstanbul: Beta.

Güzelcik, E. (1999). *Küreselleşme ve. İşletmelerde Değişen Kurum İmajı.* İstanbul: Sistem.

Hacker, S. & Roberts, T. (2003). *Transformational Leadership.* Milwaukee, Wisconsin: Quality Press.

Helvacı, M. A. (2005). *Eğitim Örgütlerinde Değişim Yönetimi: İlke, Yöntem ve Süreçler.* İstanbul: Nobel.

Heywood, A. (2006). *Siyaset.* (Çev. Bekir Berat Özipek). Ed: Buğra Kalkan. Ankara: Liberte.

Hitt, M. A., Black, J. S. & Porter, L. W. (2009). *Management (*Second edition). Pearson Prentice Hall, New Jersey.

Hodgetts, R. M. (1997). *Yönetim: Teori, Süreç ve Uygulama.* İstanbul: Der.

Hussey, D. (1998). *Değişim Yönetimi* (Çev. Ali Çimen), (I. Baskı). İstanbul: Timaş.

Hussey, D. E. (1997). *Kurumsal Değişimi Başarmak.* (Çev. Tülay Savaşer), 1, 299. İstanbul: Rota.

James R. Emshoff, (1994), How to Increase Employee Loyalty While you Downsize, *Business Horizons,* 37 (2), 49-57.

Joseph, E. E. & Winston, B. E. (2005). A Correlation of Servant Leadership, Leader Trust, and Organizational Trust. *Leadership & Organization Development Journal, 26* (1), 6-22.

Kanji, G. K. & Asher, M. (1993) Total Quality Management Process - A Systematic Approach. Advances in Total Quality Management Series. Carfax Publishing, Abingdon.

Kırım, A. (1998). *Yeni Dünyada Strateji ve Yönetim.* İstanbul: Sistem.

Kinicki, A. & Williams, B. K. (2008). *Management: A Practical Introduction* (Third Edition). McGraw-Hill International Edition, New York.

Koçel, T. (2007). *İşletme Yöneticiliği.* İstanbul: Beta.

Landrum, N. E., Howell, J. P. & Paris, L. (2000). Leadership for Strategic Change. *Leadership & Organization Development Journal, 21* (3), 150-156.

Maxwell, J. C. (1998). *İçinizdeki Lideri Geliştirmek.* (Çev. Selim Yeniçeri). İstanbul: Beyaz.

Miller, F. A. (1998). Strategic Culture Change: The Door to Achieving High Performance and Inclusion. *Public Personnel Management, 27* (2), 151-160.

Northouse, P.G. (2010). *Leadership: Theory and Practice* (Fifth Edition). California: Sage Publications.

Owens, R. G. (1987). *Organizational Behavior in Education*. New Jersey: PrenticeHall International.

Özkalp, E. (1998). *Toplumsal Tabakalaşma ve Değişim.* Davranış Bilimlerine Giriş I. (Ed. Enver Özkalp). Eskiş*ehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.*

Rosen, R. H. (1998). İnsan Yönetimi (Çev. Bulut G.). İstanbul: MESS.

Sabuncuoğlu, Z. & Tüz, M. V. (1998). *Örgütsel Psikoloji*. Bursa: Alfa.

Sandelands, L. (2010). The Play of Change. *Journal of Organizational Change Management, 23* (1), 71-86.

Scott, L. & Sahay, S. (2019). *Change and Change Management*. In Movements in Organizational Communication Research: Current Issues and Future Directions (pp. 214- 232). Taylor and Francis. https://doi.org/10.4324/9780203730089-12.

Şimşek, M. Ş., Çelik, A. & Akgemci, T. (2008). *Davranış Bilimlerine Giriş ve Örgütlerde Davranış* (6. Baskı). Ankara: Gazi.

Toffler, A. (1989). *Uyumlu Şirket* (Çev. Yakut Güneri). İstanbul: İlgi.

Toffler, A. (2008). *Üçüncü Dalga* (Çev. Selim Yeniçeri). İstanbul: Koridor.

Trahant, B., Burke, W. W. & Koonce, R. (1997). 12 Principles of Organizational Transformation. *Management Review, 86* (8), 17.

Tutar, H. (2000). *Küreselleşme Sürecinde İşletme Yönetimi.* İstanbul: Hayat.

Tüz, M. V. (2004). *Değişim ve Kaos Ortamında İşletme Davranışı.* Ankara: Alfa Akademi.

Werkman, R. A. (2009). Understanding Failure to Change: A Pluralistic Approach and Five Patterns. *Leadership & Organization Development Journal, 30* (7), 664-684.

White, L. (2000). Changing The "Whole System" in The Public Sector. *Journal of Organizational Change Management, 13* (2), 162-177.

Wilms, W. W. (1998). *Başarıya Giden Yol.* Executive Excellence, 13-15.

Yeniçeri, Ö. (2002). *Örgütsel Değişmenin Yönetimi.* Ankara: Nobel.

Yukl, G. (2002). *Leadership in Organizations.* New Jersey: Prentice Hall Inc.

2. Bölüm

DEĞİŞİMİN TÜRLERİ VE KARMAŞIKLIKLARI

Özlem Özen

1. GİRİŞ

Örgütsel değişim, örgütün yapısının ya da süreçlerinin başkalaşması anlamına gelmektedir (Lewis, 2011). Örgütsel değişime, çevredeki ya da pazardaki değişim nedeniyle örgütün mevcut strateji, tasarım, kültür, davranış ve düşünce yapısının yeterince etkin olmadığı durumlarda gereksinim duyulmaktadır (Anderson ve Ackerman Anderson, 2001; Styhre, 2002). Örgütlerde değişimin türü, örgütün kontrolünde ya da kontrolü dışındaki güçlere bağlıdır (Mills, Dye ve Mills, 2009). Yazında örgütsel değişim türlerine ilişkin birçok sınıflandırma ya da yaklaşım olduğu ileri sürülmektedir (Burnes, 2005; Lewis, 2011). Bu sınıflandırmalardan bazıları gelişimsel değişim, geçiş dönemi değişimi ve dönüşümsel değişim (Ackerman, 2023; Anderson ve Ackerman Anderson, 2001); planlı, plansız (ortaya çıkan/ beliren), artımlı değişim ve kuantum değişimi (Mills vd., 2009); planlı ve ortaya çıkan (beliren) değişim (Burnes, 2005); gerçekleşme sıklığına göre değişim (kesintili, artımlı ve sürekli değişim), gerçekleşme yöntemine göre değişim (planlı ve ortaya çıkan/ beliren değişim), ölçekle nitelendirilen değişim (ayarlama, artımlı ayarlama, birimsel dönüşüm ve kurumsal dönüşüm) (By, 2005); planlama bakımından değişim (planlı ve plansız değişim), değişen nesneler bakımından değişim (teknoloji, program, politikalar, süreçler ve çalışanlar), fiziksellik bakımından değişim (söylemsel ve fiziksel değişim), büyüklük ve kapsam bakımından değişim (birinci derece, ikinci derece ve üçüncü derece değişim) (Lewis, 2011); operasyonel, stratejik, kültürel ve politik değişim (Lorenzi ve Riley, 2000); operasyonel ve stratejik düzeyde değişim (Price ve Chahal, 2006); artımlı ve radikal değişim (Beugelsdijk, Slangen ve Van Herpen, 2002) şeklinde belirtilmektedir.

REFERANSLAR

Ackerman, L. S. (2023). Development, Transition, or Transformation: The Question of Change in *Organizations. Organization Development Review, 55* (1), 60-66. https://eds.p.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=2&sid=93de0765-3539-48d5-8a19-5a7d56fa5f88%40redis.

Al-Haddad, S. & Kotnour, T. (2015). Integrating the Organizational Change Literature: A Model for Successful Change. *Journal of Organizational Change Management, 28* (2), 234-262. https://doi.org/10.1108/JOCM-11-2013-0215.

Anderson, D. & Ackerman Anderson, L. S. (2001). *Beyond Change Management. Advanced Strategies for Today's Transformational Leaders*. San Francisco, CA, USA: Jossey-Bass/Pfeiffer, Wiley. http://dspace.vnbrims.org:13000/xmlui/bitstream/handle/123456789/1906/Beyond%20Change%20Management%20by%20Dean%20Anderson.pdf?sequence=1.

Bel, B. R., Smirnov, V. & Wait, A. (2018). Managing Change: Communication, Managerial Style and Change in Organizations. *Economic Modelling, 69,* 1-12. https://doi.org/10.1016/j.econmod.2017.09.001.

Beugelsdijk, S., Slangen, A. & Van Herpen, M. (2002). Shapes of Organizational Change: The Case of Heineken Inc. *Journal of Organizational Change Management, 15* (3), 311-326. https://doi.org/10.1108/09534810210429336.

Burnes, B. (1996). No Such Thing as … a "One Best Way" to Manage Organizational Change. *Management Decision, 34* (10), 11-18. https://doi.org/10.1108/00251749610150649.

Burnes, B. (2005). Complexity Theories and Organizational Change. *International Journal of Management Reviews, 7* (2), 73-90. https://doi.org/10.1111/j.1468-2370.2005.00107.x.

By, R. T. (2005). Organisational Change Management: A Critical Review. *Journal of Change Management, 5* (4), 369-380. https://doi.org/10.1080/14697010500359250.

Cameron, E. & Green, M. (2009). *Making Sense of Change Management: A Complete Guide to the Models, Tools and Techniques of Organizational Change*. London, Philadelphia: Kogan Page. https://www.booksfree.org/wp-content/uploads/2022/03/Making-Sense-Of-Change-Management.pdf.

Clegg, C. & Walsh, S. (2004). Change Management: Time for a Change! *European Journal of Work and Organizational Psychology, 13* (2), 217-239. https://doi.org/10.1080/13594320444000074.

Dahl, M. S. (2011). Organizational Change and Employee Stress. *Management Science, 57* (2), 240-256. https://doi.org/10.1287/mnsc.1100.1273.

Dawson, P. (2014). Reflections: On Time, Temporality and Change in Organizations. *Journal of Change Management, 14* (3), 285-308. http://dx.doi.org/10.1080/14697017.2014.886870.

Fineman, S. (1991). Change in Organizations. M. Smith (Ed.). *In Analysing Organizational Behavior* (s. 228-250). London: Macmillan. https://link.springer.com/book/10.1007/978-1-349-21542-3.

Gill, R. (2003). Change Management--or Change Leadership? *Journal of Change Management, 3* (4), 307-318. https://doi.org/10.1080/714023845.

Glenn, S. S. & Malott, M. E. (2004). Complexity and Selection: Implications for Organizational Change. *Behavior and Social Issues, 13*, 89-106. https://doi.org/10.5210/bsi.v13i2.378.

Grobman, G. (2005). Complexity Theory: A New Way to Look at Organizational Change. *Public Administration Quarterly, 29* (3), 351-384. https://doi.org/10.1177/073491490502900305.

Kerber, K. W. & Buono, A. F. (2005). Rethinking Organizational Change: Reframing the Challenge of Change Management. *Organization Development Journal, 23* (3), 23-38. https://eds.p.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=74735ccb-7575-4c75-a8e3-35c88618476b%40redis.

Kramer, J. & Magee, J. (1990). The Evolving Philosophers Problem: Dynamic Change Management. *IEEE Transactions on Software Engineering, 16* (11), s. 1293-1306. doi: 10.1109/32.60317.

Kuipers, B. S., Higgs, M., Kickert, W., Tummers, L., Grandia, J. & Van Der Voet, J. (2013). The Management of Change in Public Organizations: A Literature Review. *Public Administration, 92* (1), 1-20. https://doi.org/10.1111/padm.12040.

Kumar, P. & Singhal, M. (2012). Reducing Change Management Complexity: Aligning Change Recipient Sensemaking to Change Agent Sensegiving. *International Journal of Learning and Change, 6* (3-4), 138-155. https://doi.org/10.1504/IJLC.2012.050855.

Lawrence, P. (2015). Leading Change – Insights into How Leaders Actually Approach the Challenge of Complexity. *Journal of Change Management, 15* (3), 231-252. http://dx.doi.org/10.1080/14697017.2015.1021271.

Levinthal, D. A. (1991). Organizational Adaptation and Environmental Selection-Interrelated Processes of Change. *Organization Science, 2* (1), 140-145. https://doi.org/10.1287/orsc.2.1.140.

Lewis, R. (1994). From Chaos to Complexity: Implications for Organizations. *Executive Development, 7* (4), 16-17. https://doi.org/10.1108/09533239410061806.

Lewis, L. K. (2011). *Organizational Change Creating Change Through Strategic Communication.* Oxford, UK: Wiley-Blackwell. https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/MEDIA395/Strategic%20Communication%20and%20EU%20funds/Laurie%20K%20Lewis%20-%20Organizational%20Change_%20Creating%20Change%20Through%20Strategic%20Communication%20-Wiley%20%282011%29.pdf.

Lorenzi, N. M. & Riley, R. T. (2000). Managing Change: An Overview. *Journal of the American Medical Informatics Association*, 7 (2), 116-124. https://doi.org/10.1136/jamia.2000.0070116.

McGlade, J. & Garnsey, E. (2006). The Nature of Complexity. E. Garnsey ve J. McGlade (Eds.). *In Complexity and Co-Evolution: Continuity and Change in Socio-Economic Systems* (s. 1-21). USA: Edward Elgar Publishing Limited. https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/68271511/debf66592de9e8341615a3229bcb4bafb9c5-libre.pdf?1627055117=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DComplexity_and_Co_Evolution.pdf&Expires=1716886832&Signature=YeUwk0jE0lAc7-K0MQucfdW8a9dQaaz8~mNH8aRmdbMeWa4dgxCSwJzQG1BgdyNEg0QDLNF-AWlN251saMzQVDaw~xA6xR0vFMhpcmJLPnr72MDASssTleOpvkrBx6s1yZSkK9F1CT4cHUh2xLdoYuOp-UzZorlj2SrkJwPmsaRQ5oIH3v576TMsfU7ISQSVEyq9ASX2F-4L0C3-4Xjqm-5xzNyTynMk4mzUH35PFsg75UWSFms-IjxqsdqlJNHRbKbdTjsLfJMCzC~o4yRCtodijmKzNJ3VUMn-tg000019R~eux4g4RIEu-1CoInOdhxuFP0dCG-obSl3qavQAww__&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA#page=12.

Mento, A. J., Jones, R. M. & Dirndorfer, W. (2005). A Change Management Process: Grounded in both Theory and Practice. *Journal of Change Management, 3* (1), 45-59. https://doi.org/10.1080/714042520.

Meyer, A.D., Brooks, G.R. & Goes, J.B. (1990). Environmental Jolts and Industry Revolutions: Organizational Responses to Discontinuous Change. *Strategic Management Journal, 11,* 93-110. https://www.jstor.org/stable/2486672

Mills, J. H., Dye, K. & Mills, A. J. (2009). *Understanding Organizational Cha*nge. London, New York: Routledge. http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/42471/1/96.pdf.

Oakland, J. S. & Tanner, S. (2007). Successful Change Management. *Total Quality Management 18* (1–2), 1-19. https://doi.org/10.1080/14783360601042890.

Price, A. D. F. & Chahal, K. (2006). A Strategic Framework for Change Management. *Construction Management and Economics, 24* (3), 237-251. https://doi.org/10.1080/01446190500227011.

Sirkin, H. L., Keenan, P. & Jackson, A. (2005). The Hard Side of Change Management. *Harvard Business Review, 83* (10), 108-118. https://eds.p.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=2&sid=a403d4aa-a452-49a8-97b2-d06ca1a9c9ed%40redis.

Smith (2002). Success Rates for Different Types of Organizational Change. *Performance Improvement, 41* (1), 26-33. https://doi.org/10.1002/pfi.4140410107.

Styhre, A. (2002). Non-linear Change in Organizations: Organization Change Management Informed by Complexity Theory. *Leadership and Organization Development Journal, 23* (6), 343-351. https://doi.org/10.1108/01437730210441300.

Tushman, M. & Nadler, D. (1986). Organizing for Innovation. *California Management Review, 28* (3), 74-92. https://doi.org/10.2307/41165203.

3. Bölüm

DEĞİŞİMİN ORGANİZASYONLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Gökhan Uludağ

1. GİRİŞ

İnsan hayatında önemli bir yere sahip olan kavramlardan birisi hiç şüphesiz değişimdir. Çünkü insanların iradesi dışında kendi bünyesinde, etrafında ve dünyada değişimler meydana gelmektedir. Öncelikli olarak zaman her gün her dakika hatta her saniye akmaktadır ve zamanı durdurmak imkânsızdır. İnsanlar doğdukları andan itibaren büyümeye başlarlar ve sürekli olarak değişmektedirler. Bebeklik, çocukluk, gençlik, olgunluk yaşlılık dönemleri insan hayatında değişen dönemlerdir. İnsanlar eğitim hayatının başında ilkokula başlar, daha sonra orta öğretim, lise ve üniversite şeklinde devam eder. Bazen çok sayıda nedenle bu okullarda birkaç okulda tamamlanabilir. İnsanların ikamet ettiği yerlerde yeni binalar dikilmektedir, yeni parklar, yeni alışveriş merkezleri ve çok sayıda yeni tesis kurulmaktadır. İnsanların giydiği kıyafetlerde dahî değişimler meydana gelmektedir. Bir dönem çok yaygın olan bir kıyafet başka bir dönem tercih edilmemekte ve hatta yadırganır hâle gelebilmektedir. Dünyada da çok sayıda değişim meydana gelmektedir. Yeni devletler, devletleri yöneten yeni hükümetler, uluslararası kuruluşlar vb., değişimler sürekli olarak gerçekleşebilmektedir. Teknolojik alanda meydana gelen değişiklikle birlikte çok sayıda üründe değişim meydana gelmektedir. Yeni cep telefonları, yeni beyaz eşyalar, yeni arabalar, yeni bilgisayarlar ve daha çok sayıda ürünün yeni modelleri üretilmektedir. Kısacası değişim hayatımızın vazgeçilmez bir parçasıdır.

İnsanların çalıştığı çok sayıda organizasyon bulunmaktadır. Bu organizasyonların faaliyetlerine devam etmesi, rakiplerine karşı varlıklarını sürdür-

kün olup olmayacağı iyi analiz edilmelidir. Aksi takdirde ekonomik açıdan organizasyon ciddi zararlar yaşayabilir.

Değişim gerçekleştirilirken bazı zamanlarda organizasyonlar daha önceki dönemlerde başvurdukları uygulamalara dönebilirler. Bu uygulamalar teknolojik uygulamalardan ziyade daha çok yönetim anlayışı ile ilgili durumlardır. Bu nedenle her değişim aynı zamanda bir yenilik değildir.

Değişim yönetimi uygulamalarının organizasyon üzerinde olumlu sonuç doğurup doğurmadığı değişimin amacına ulaşıp ulaşmadığını ortaya çıkaracaktır. Değişimle birlikte organizasyonun faaliyetlerinde etkinliği artırıp artırmadığına bakılmalıdır ve bu sayede işgörenler ile işin yapılış şeklinin uygunluğu görülebilir. Organizasyonun büyümesi de değişimin amacına ulaşıp ulaşmadığını gösterebilir. Büyüme ile birlikte organizasyon daha çok üretip, daha az maliyet harcayabilir. Ekonomisini geliştirirken yatırımını artırabilir ve daha uzmanlaşmış bir kadroyla çalışabilir. Değişimle birlikte organizasyonların kendilerini yenilemiş olması son teknolojiyi kullanması ve motive olmuş işgörenlerle çalışması beklenilmelidir (Aldemir, 1985: 123, Dinçer, 1992: 75, Şahin, 1995: 73; Sabuncuoğlu ve Tüz, 1995: 261).

Değişim organizasyonlar açısından her zaman gerçekleştirilebilecek bir durumdur. Önemli olan değişimin organizasyona katma değer sağlamasıdır. Değişim sonucu organizasyon pozitif gelişim sağlamıyorsa değişim sadece zaman ve ekonomik kayba yol açacaktır. Ayrıca unutulmaması gereken diğer bir husus da değişimin hukuki açıdan uygun olmasıdır. Hukuki düzenlemeler yapılmaz ise değişimle birlikte atılan adımlar iptal edilebilir.

REFERANSLAR

Aldemir, C. (1985). *Yetkinlik Bazlı İnsan Kaynakları Yönetimi.* HCS Küresel Danışmanlık Yayınları.

Aras Beger, G. & Türker, D. (2018). Değişime Direnç ve Algılanan Stres İlişkisi: Sistematik Literatür Taraması ve Nicel Bir Araştırma*. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *16* (2), 241-272.

Aykaç, B. (1999). *İnsan Kaynakları Yönetimi ve İnsan Kaynaklarının Stratejik Planlanması.* Ankara: Nobel.

Barutçugil, İ. (2004). *Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi.* İstanbul: Kariyer.

Baykal, B. (1992*). Organizasyonların Yönetimi*. İstanbul: Şişe ve Cam Fab. A.Ş. Baskısı.

Birkan, İ. (1998). Bilgisayar Teknolojisindeki Gelişmelerin Turizm Pazarlaması Üzerindeki Etkileri. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, *9 (2)*, 26-32.

Çağlar, İ. (2015). *Bireysel Örgütsel ve Toplumsal Düzeyde: Değişim ve Değişim Yönetimi*. Ankara: Nobel.

Çalışkan, A. (2007). O*rganizasyonel Değişim Yönetimi ve Azerbaycan Cumhuriyeti'ndeki Türk Menşeli İşletmelerde Bir Uygulama (Doktora Tezi).* Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çelebioğlu, F. (1982). *Davranış Açısından Örgütsel Değişim*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları.

Dicle, Ü.& Dicle, E. (1973). Örgütsel Değişim, *Verimlilik Dergisi*, Cilt2, Sayı 3, 667-699.

Dinçer, Ö. (1992). *Örgüt Geliştirme Teori Uygulama ve Teknikleri*, İstanbul: Alfa.

Drucker, P.F. (1999). *21. Yüzyıl İçin Yönetim Tartışmaları*, Çev. İrfan Bahçıvangil, İstanbul: Epsilon.

Emshoff, J. R. (1994). How To İncrease Employee Loyalty While You Downsize*. Business Horizons*, 37 (2), 49-58.

Eren, E. (2004*). Stratejik Yönetim*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Eryılmaz, B. (2021). *Organizasyonlarda Değişim Yönetimi Üzerine Bir Araştırma*, Bahçesehir Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Gil, F., Rico, R., Alcover, C. M. & Barrasa, A. (2005). Change-Oriented Leadership, Satisfaction and Performance in Work Groups: Effects of Team Climate and Group Potency. *Journal of Managerial Psychology*, 20 (3/4), 312-328.

Hammer, M. & Stanton, A. S. (1995). *Değişim Mühendisliği Devrimi*. (Çev. Sinem Gül). İstanbul: Sabah.

Helvacı, M. A., (2005). *Eğitim Örgütlerinde Değişim Yönetimi: İlke, Yöntem ve Süreçler*. Ankara: Nobel.

Hofstede, G. (1991). *Cultures and Organizations: Software of the Mind*. London: McGraw-Hill.

Johns, G. (1988). *Organizational Behaviour*, 2. Ediction, USA: Harper Collins Publishers.

Kavanagh, M. H. ve Ashkanasy, N. M. (2006). The İmpact of Leadership and Change Management Strategy on Organizational Culture and Individual Acceptance of Change During a Merger. *British Journal of Management*, 17, 81-103.

Kavrakoğlu, İ. (1998). *Değişim ve Yaratıcılık*, İstanbul: Kalder.

Kaynak, T. (1995). *Örgütsel Davranış ve Yönlendirilmesi*,1. Basım, İstanbul: Alfa.

Koçel, T. (2007). *İşletme Yöneticiliği*, İstanbul: Beta.

Köse, S. (1997). Değişim ve Yönetimi, *Açık öğretim Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2.

Morgan, S. J. (1972). *Managing Change*. New York: Mc Graw Hill Book Co.

Özkalp, E. (2000). *Sosyolojiye Giriş*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Özkalp, E. & Kırel, Ç. (2018). *Örgütsel Davranış*. Bursa: Ekin.

Özkan, A. (2004). Küreselleşme ve Avrupa Birliği İle Bütünleşme Sürecinde Türkiye. İstanbul: Tasam.

Özkan, Y. (2004). İşletmelerde Değişime Direnme ve Çözüm Yöntemlerinin İncelenmesi. *Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 6 (1).

Peker, Ö. (1995). *Yönetimi Geliştirmenin Sürekliliği*. Ankara: Todaie.

Sabuncuoğlu, Z. (1998).*Örgütsel Psikoloji*. İstanbul: Alfa.

Sabuncuoğlu Z. & Tüz., M. (1995). *Örgütsel Psikoloji*, Bursa: Ezgi.

Sağlam, M. (2000). *Örgütsel Değişim Yönetimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Şahin, M. (1995*). Değişim Yönetimi ve Çalışanların Motivasyonu*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Tarahat, B. & Burke, W. (1997). 12 Principles of Organizational Transformation. *Management Review*. 86 (8), September.

Tokat, M. (1996). *Örgütlerde Değişim ve Değişim Yönetimi*. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İİBF.

Ülgen, H. (1997). *İşletmelerde Organizasyon İlkeleri ve Uygulanması*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları.

Worren, N. A. M., Ruddle, K. & Moore, K. (1999). From Organizational Development to Change Management. *Journal of Applied Behavioral Science*, 35 (3), 273-287.

Yalçın, A. (2002). Değişim Yönetimi, Adana: Nobel.

Yeniçeri, Ö. (2002). *Örgütsel Değişmenin Yönetimi*, Ankara: Nobel.

4. Bölüm

GELECEĞİN SÜREKLİ DEĞİŞİMİNE HAZIRLANMAK VE GELİŞMEK

Ersan Dikili

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihi, her çağda toplumları, ekonomileri ve çevreyi şekillendiren farklı ilerlemelerin damgasını vurduğu sürekli bir evrimin kanıtıdır. İnsanlığın başlangıcından bu yana inovasyon, ağırlıklı olarak teknolojik ilerlemeler tarafından yönlendirilen hayatta kalma ve büyümenin temel taşı olmuştur. Tarih öncesi çağlarda, taştan aletlerin yapılması insan yaratıcılığının başlangıcını oluşturmuştur. Bu yaratıcılık, makineleşme ve buhar gücünü ortaya çıkararak çalışma ve üretkenlik ortamını büyük ölçüde değiştiren Sanayi Devrimi boyunca devam etmiştir. Modern çağda ise dijital devrim, bilgisayarların, internetin ve yapay zekânın ortaya çıkışıyla eşi benzeri görülmemiş değişikliklere yol açmıştır. Bu teknolojik dönüm noktaları yalnızca insanların yaşam ve iletişim biçimlerini yeniden tanımlamakla kalmamış, aynı zamanda dünya genelindeki işletmelerin operasyonel dinamiklerini ve stratejilerini de önemli ölçüde etkilemiştir (Hamad ve Jawad, 2024; Caputo, Sepe, Di Taranto ve Fiano, 2024).

Teknoloji olağanüstü bir hızla ilerlemeye devam ettikçe ürünleri, hizmetleri veya süreçleri iyileştirmek için devam eden bir çaba olarak nitelendirilen sürekli gelişim kavramı rekabet avantajını korumaya çalışan işletmeler için giderek daha önemli hâle gelmektedir (Nwatu, 2024). Bu evrim doğrusal olmayıp, mevcut iş modellerini ve endüstri standartlarını altüst eden yeni teknolojiler ve inovasyonların sürekli olarak ortaya çıktığı üstel bir evrimdir. İşletmeler için zorluk artık sadece yeni teknolojileri benimsemekle ilgili değil, daha ziyade sürekli adaptasyon zihniyetini temel operasyonlarına entegre etmekle ilgilidir. Bu gereklilik, küçük işletmelerden çok uluslu şirketlere kadar tüm

REFERANSLAR

Ashkanasy, N. M. & Humphrey, R. H. (2011). Current Emotion Research in Organizational Behavior. *Emotion Review*, *3* (2), 214-224. https://doi.org/10.1177/1754073910391684.

Asnawi, N. H., Yunus, N. H. & Abd Razak, N. (2014). Assessing Emotional Intelligence Factors and Commitment Towards Organizational Change. *International Journal of Social Science and Humanity*, *4* (1), 5-10. Erişim adresi: https://gmdconsulting.eu/nykerk/wp-content/uploads/2020/02/Assessing_Emotional_Intelligence_Factors.pdf.

Aşcı, B. (2017). Senaryo Planlama: Literatür Taraması. *Third Sector Social Economic Review*, *52* (2), 216-235. Erişim adresi: https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/290839/senaryo-planlama-literatur-taramasi.

Austin, L. C., Kovacs, D. C., Thorne, S. & Moody, J. R. (2020). Using Grounded Theory and Mental Modeling to Understand Influences on Electricians' Safety Decisions: Toward an Integrated Theory of Why Electricians Work Energized. *Safety Science*, *130*, 104826. https://doi.org/10.1016/j.ssci.2020.104826.

Bilkstyte-Skane, D. & Akstinaite, V. (2024). Strategic Organizational Changes: Adopting Data-Driven Decisions. *Strategic Change*, *33* (2), 107-116. https://doi.org/10.1002/jsc.2566.

Bootz, J. P. (2010). Strategic Foresight and Organizational Learning: A Survey and Critical Analysis. *Technological Forecasting and Social Change*, *77* (9), 1588-1594. https://doi.org/10.1016/j.techfore.2010.06.015.

Bovey, W. H. & Hede, A. (2001). Resistance to Organizational Change: The Role of Cognitive and Affective Processes. *Leadership & Organization Development Journal*, *22* (8), 372-382. https://doi.org/10.1108/01437730110410099.

Brown, R., Wey, H. & Foland, K. (2018). The Relationship Among Change Fatigue, Resilience, and Job Satisfaction of Hospital Staff Nurses. *Journal of Nursing Scholarship*, *50* (3), 306-313. https://doi.org/10.1111/jnu.12373.

Budak, G. (2000). Öğrenen Örgütlerde Stratejik Planlama ve Stratejik Öğrenme. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *15* (1), 1-11. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/211449.

Burnes, B. (2004). Kurt Lewin and The Planned Approach to Change: A Re-Appraisal. *Journal of Management studies*, *41* (6), 977-1002. https://doi.org/10.1111/j.1467-6486.2004.00463.x.

Caputo, F., Sepe, F., Di Taranto, E., & Fiano, F. (2024). Human–technology dichotomy in shaping management history. *Journal of Management History*, *30*(2), 147-165. https://doi.org/10.1108/JMH-12-2022-0083

Castillo, C., Fernandez, V. & Sallan, J. M. (2018). The Six Emotional Stages of Organizational Change. *Journal of Organizational Change Management*, *31* (3), 468-493. https://doi.org/10.1108/JOCM-05-2016-0084.

Cheng, H., Niu, M. S., & Niu, K. H. (2014). Industrial cluster involvement, organizational learning, and organizational adaptation: an exploratory study in high technology industrial districts. *Journal of Knowledge Management*, *18*(5), 971-990. https://doi.org/10.1108/JKM-06-2014-0244

Chermack, T. J., Lynham, S. A. & Ruona, W. E. (2001). A Review of Scenario Planning Literature. *Futures Research Quarterly*, *17* (2), 7-32. Erişim adresi: https://scienceimpact.mit.edu/ sites/default/files/documents/Scenario%20PlanningA%20Review%20of%20the%20 Literature.PDF.

Çeşmeci, N. (2012). Stratejik Planlamanın Dayanağı Olarak Stratejik Öngörü Gereksinimi ve Geliştirme Yöntemleri. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, *8* (15), 139-162. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/84506.

Döngül, E. S. (2024). Örgütsel İnovasyon Üzerine Yapılan Çalışmaların Bibliyometrik Analizi. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, *9* (23), 117-132. https://doi.org/10.25204/iktisad.1359997.

Edmondson, A. (2011). *The Fearless Organization: Creating Psychological Safety in the Workplace for Learning, Innovation, and Growth*. San Francisco, CA: Jossey-Bass. Erişim adresi: https://chools.in/wp-content/uploads/2021/03/The-Fearless-Organization_-Creating-Psychological-Safety-in-the-Workplace-for-Learning-Innovation-and-Growth.pdf.

Eisenhardt, K. M. & Martin, J. A. (2000). Dynamic Capabilities: What are They?. *Strategic Management Journal*, *21* (10-11), 1105-1121. https://doi.org/10.1002/1097-0266(200010/11)21:10/11%3C1105: AID-SMJ133%3E3.0.CO;2-E.

Ekingen, E. & Yıldız, A. (2021). Değişim Yorgunluğu Ölçeği Türkçe Versiyonunun Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması: Sağlık Çalışanları Örneği. *Osmangazi Tıp Dergisi*, *43* (6), 572-581. https://doi.org/10.20515/otd.934637.

Emhan, A. (2009). Risk Yönetim Süreci ve Risk Yönetmekte Kullanılan Teknikler. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *23* (3), 209-220. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/29742.

Ercan, Ü. (2014). Öğrenen Örgütler, Örgütsel Değişim Ve Değişime Direnç: Bir Tipoloji Önerisi. *İş ve İnsan Dergisi*, *1* (1), 33-42. https://doi.org/10.18394/iid.43743.

Feldman, M. S. (2000). Organizational Routines as A Source of Continuous Change. *Organization Science*, *11* (6), 611-629. https://doi.org/10.1287/orsc.11.6.611.12529.

Festinger, L. (1957). *A Theory of Cognitive Dissonance*. Stanford, CA: Stanford University Press.

Godet, M. (2000). The Art of Scenarios and Strategic Planning: Tools and Pitfalls. *Technological Forecasting and Social Change*, *65* (1), 3-22. https://doi.org/10.1016/S0040-1625(99)00120-1.

Gök, S. G. (2021). Turizm Sektöründe Kişilik Özelliklerinin Tükenmişlik Sendromu Üzerindeki Etkisinde Psikolojik Dayanıklılığın Aracı Rolü. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, *9* (3), 1858-1878. https://doi.org/10.21325/jotags.2021.872.

Gönül, T. & Geçikli, F. (2023). Bir Büyükşehir Belediyesinde Çalışanların Duygusal Zekâ Yetkinlikleri ve Çatışma Algıları. *Social Mentality and Researcher Thinkers Journal (Smart Journal)*, *9* (70), 3208-3218. http://dx.doi.org/10.29228/smryj.68225.

Hamad, B. M., & Jawad, M. K. (2024). The Fourth Industrial Revolution: A Historical and Conceptual Review. *Journal of Economics and Administrative Sciences*, *30*(141), 154-172. https://doi.org/10.33095/gh3a7g38

Iden, J., Methlie, L. B. & Christensen, G. E. (2017). The Nature of Strategic Foresight Research: A Systematic Literature Review. *Technological Forecasting and Social Change*, *116*, 87-97. https://doi.org/10.1016/j.techfore.2016.11.002.

Iraz, R. & Efeoğlu, M. S. (2023). Örgütsel Değişimi Başarmak Yolunda Değişime Direnmeyi Ortadan Kaldırmak İçin Örgüt Kültürünün Rolü ve Önemi: Sanayi Sektörüne Yönelik Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (51), 34-53.

Judge, W. Q., Bowler, M. & Douglas, T. (2006). Preparing for Organizational Change: Evolution of The Organizational Capacity for Change Construct. *Academy of Management Proceedings*, 1, O1-O6. https://doi.org/10.5465/ambpp.2006.27169501.

Kaçan, H., Karakulle, İ. & Aydın, E. (2023). Örgütsel Vatandaşlık Davranışın Yordacıları Olarak Duygusal Zekâ ve Kişilik Özellikleri: Hemşireler Üzerinde Kesitsel Bir Çalışma. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (39), 170-193. https://doi.org/10.18092/ulikidince.1223400.

Kaplan, R. S. & Norton, D. P. (1996). *The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action*. Boston, MA: Harvard Business School Press.

Kerman, U. & Öztop, S. (2014). Kamu Çalışanlarının Örgütsel Değişim Yönetimine Yönelik Algısı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (19), 89-112. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/215122.

Kotter, J. P. (1996). *Leading Change*. Boston, MA: Harvard Business School Press.

Kramer, M. W. (1999). Motivation to Reduce Uncertainty: A Reconceptualization of Uncertainty Reduction Theory. *Management Communication Quarterly*, *13* (2), 305-316. https://doi.org/10.1177/0893318999132007.

Kruse, M. & Svendsen, A. D. (2017). Foresight and The Future of Crime: Advancing Environmental Scanning Approaches. *Using Open Data to Detect Organized Crime Threats: Factors Driving Future Crime*, 73-101. https://doi.org/10.1007/978-3-319-52703-1_4.

Kübler-Ross, E. (1969). *On Death and Dying*. New York, NY: Macmillan.

Lawrence, P. R. & Lorsch, J. W. (1967). *Organization and Environment: Managing Differentiation and Integration*. Boston, MA: Harvard University.

Lengnick-Hall, C. A., Beck, T. E. & Lengnick-Hall, M. L. (2011). Developing a Capacity for Organizational Resilience Through Strategic Human Resource Management. *Human Resource Management Review*, *21* (3), 243-255. https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2010.07.001.

Lewin, K. (1947). Frontiers in Group Dynamics: Concept, Method and Reality in Social Science; Social Equilibria and Social Change. *Human Relations*, *1* (1), 5-41. https://doi.org/10.1177/001872674700100103.

Luthans, F. & Youssef, C. M. (2007). Emerging Positive Organizational Behavior. *Journal of Management*, *33* (3), 321-349. https://doi.org/10.1177/0149206307300814.

Mallak, L. (1998). Putting Organizational Resilience to Work. *Industrial Management, 40* (6), 8-13.

Martin, A. J., Nejad, H., Colmar, S. & Liem, G. A. D. (2012). Adaptability: Conceptual and Empirical Perspectives on Responses to Change, Novelty and Uncertainty. *Journal of Psychologists and Counsellors in Schools*, *22* (1), 58-81. https://doi.org/10.1017/jgc.2012.8.

Nwatu, O. K. (2024). Just-in-time, continuous improvement strategies and product efficiency of vegetable oil firm in Anambra State Nigeria. *International Journal of Business & Law Research*, *12*(1), 26-35. Erişim adresi: https://www.seahipublications.org/wp-content/uploads/2023/12/IJBLR-M-3-2024.pdf

Öztop, S. (2014). Kurumsal Aidiyet Bilincinin Çalışanların Örgütsel Değişim Algısı Üzerinde Etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *19* (1), 299-316. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/194271.

Page, S. E. (2007). *The Difference: How the Power of Diversity Creates Better Groups, Firms, Schools, and Societies*. Princeton, NJ: Princeton University Press. https://doi.org/10.2307/j.ctt7sp9c.

Sarıgül, S. S. & Uğurluoğlu, Ö. (2022). Değişim Yorgunluğu, Psikolojik Dayanıklılık ve İş Doyumu Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi: Sağlık Sektöründe Bir Uygulama. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, *25* (3), 591-608. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2282496.

Stacey, R. D. (1996). *Complexity and Creativity in Organizations*. San Francisco: Berrett-Koehler.

Staw, B. M., Sandelands, L. E. & Dutton, J. E. (1981). Threat Rigidity Effects İn Organizational Behavior: A Multilevel Analysis. *Administrative Science Quarterly*, 24(10), 501-524. https://doi.org/10.2307/2392337.

Stroebe, M. & Schut, H. (1999). The Dual Process Model of Coping With Bereavement: Rationale and Description. *Death Studies*, *23* (3), 197-224. https://doi.org/10.1080/074811899201046.

Supriharyanti, E. & Sukoco, B. M. (2023). Organizational Change Capability: A Systematic Review and Future Research Directions. *Management Research Review*, *46* (1), 46-81. https://doi.org/10.1108/MRR-01-2021-0039.

Sutcliffe, K. M. & Vogus, T. J. (2003). "Organizing for Resilience." In K. S. Cameron, J. E. Dutton, & R. E. Quinn (Eds.), *Positive Organizational Scholarship: Foundations of a New Discipline* (pp. 94-110). San Francisco, CA: Berrett-Koehler.

Şeker, C., Örücü, E. & Önbıçak, A. E. (2024). Örgütlerde İnovasyon, Örgütsel Öğrenme İlişkisinde Yapay Zekâ Kaygısının Rolü. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, *16* (1), 328-345. https://doi.org/10.20491/isarder.2024.1793.

Şener, E. (2018). Bilgi Yönetim Süreci ve Stratejik Öngörü Kesişiminde Bir Yaklaşım: Ufuk Taraması. *Business & Management Studies: An International Journal*, *6* (4), 920-934. https://doi.org/10.15295/bmij.v6i4.278.

Şişman, S. & Yıldırım, Y. (2023). Örgütsel Değişimin İş-Aile-Yaşam Dengesi ve Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisi: E-Ticaret Şirketi Üzerinde Bir Araştırma. *Uluslararası Akademik Birikim Dergisi*, *6* (1), 64-73. Erişim adresi: https://akademikbirikimdergisi.com/index.php/uabd/article/view/82.

Taylor, F. W. (1911). *The Principles of Scientific Management*. New York, NY: Harper & Brothers. Erişim adresi:http://strategy.sjsu.edu/www.stable/pdf/Taylor,%20F.%20W.%20(1911).%20New%20York,%20Harper%20&%20Brothers.pdf.

Tengblad, S. (2018). Organizational Resilience: Theoretical Framework. *The Resilience Framework: Organizing for Sustained Viability*, 19-38. https://doi.org/10.1007/978-981-10-5314-6_2.

Termeer, C. J., Dewulf, A. & Biesbroek, G. R. (2017). Transformational Change: Governance Interventions for Climate Change Adaptation from a Continuous Change Perspective. *Journal of environmental planning and management*, *60* (4), 558-576. https://doi.org/10.1080/09640568.2016.1168288.

Tolay, E. & Güleryüz, Ö. (2022). Yönetim Alanındaki Örgütsel Dayanıklılık Makalelerinin Bibliyometrik Analizi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, *14* (4), 3033-3052. https://doi.org/10.20491/isarder.2022.1548.

Topçu, C. & Keskin, H. (2024). Örgütsel Değişim Kapasitesi Ve Kurumsal Risk Yönetimi İlişkisi. *Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *7* (2), 112-118. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3419461.

Tsou, H. T. & Chen, J. S. (2023). How does Digital Technology Usage Benefit Firm Performance? Digital Transformation Strategy and Organisational Innovation as Mediators. *Technology Analysis & Strategic Management*, *35* (9), 1114-1127. https://doi.org/10.1080/09537325.2021.1991575.

Tunçer, P. (2013). Örgütsel Değişim Sürecinde Öğrenen Örgütler ve Örgüt Geliştirme. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, *8* (1), 214-244. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/802298.

Tünel, R. K., Hancıoğlu, Y., & Öztürk, D. (2021). Örgütsel Başarısızlık: İşletme Fonksiyonları Açısından Bir Değerlendirme. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, *11*(3), 1035-1052. https://doi.org/10.48146/odusobiad.1001564

YahiaMarzouk, Y. & Jin, J. (2023). Linking Environmental Scanning and Organizational Learning with Organizational Resilience of Egyptian SMEs: The Moderating role of Environmental Uncertainty. *International Journal of Organizational Analysis*, *31* (6), 2753-2792. https://doi.org/10.1108/IJOA-12-2021-3066.

Yorulmaz, H. & Baykal, E. (2023). Kobi'lerde Stratejik Yönelimlerin Örgütsel Dayanıklılık Üzerine Etkisi: Pandemi Deneyimi. *Alanya Akademik Bakış*, *7* (1), 481-509. https://doi.org/10.29023/alanyaakademik.1171041.

Zengin, Ş. & Bekmezci, M. (2021). İşletmelerde Değişim Yönetimi ve İnovasyon. *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, *8* (15), 10-28. https://doi.org/10.54709/iisbf.974183.

5. Bölüm

DEĞİŞİME YÖN VERMEDE LİDERLERİN ROLÜ VE SORUNLARI: İŞ DÜNYASININ DENEYİMLERİ VE TECRÜBELERİ NASIL ÇÖZÜYOR?

Kazım Mert

1. GİRİŞ

İşletmeyi oluşturan, devamının sağlamasına katkı sağlayan, uzun süreli yaşamasında etkili olan işletmeyi oluşturan fonksiyon hangisidir sorusu stratejik bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Üretim yapmadan varlığını devam ettirmesinin mümkün olmadığını öne sürenlerin düşüncelerine göre üretim fonksiyonudur. Üretim sonucunda ortaya çıkan ürünün satılmadığı takdirde işletmenin varlığının önemi olmadığı görüşünü savunanlara göre pazarlama fonksiyonu önemlidir. İşletmenin temel amacının kâr etmek olduğunu ve bu yüzden gelir ve giderlerin stratejik olarak planlanması gerekliliğini savunanlara göre muhasebe ve finans fonksiyonudur. İşletmenin varlığının temelini insan oluşturduğu için insan kaynakları fonksiyonunu önemli olduğunu savunanlar olacaktır. İşletmeyi oluşturan hangi fonksiyon olursa olsun işletmenin varlığını devam ettirmesini sağlayan bütün fonksiyonlarını önem sırasına göre sıralamak önemli değildir. Önemli olan bütün fonksiyonların birbiriyle olan iletişimini, sinerjini ortak bir amaç birliğinde buluşturacak ve sürdürebilecek yönetim fonksiyonudur. İşletmenin sürekliliğinin sağlanmasında ve değişen rekabet koşullarına uyum sağlamada ayrıca uygulamada başarılı olabilecek süreci doğru yönetecek yöneticilere ihtiyaç vardır. İşletmeler çoğu zaman sadece yöneticiler tarafından yönetilemez. İşletmelerin liderlere ihtiyaçları vardır. Lider, işletmenin kaptanıdır. Geleceğe bakmaz görür. Görmek ile sınırlı

REFERANSLAR

Batı, U. & Sungur, Z. M. (2022). *Hayat İlerlemek Kadar Geride Bırakabilmektir. Olasılıklar, Şans ve Tüm Halleriyle İnsan.* Destek Yayınları.

Demirel, F. (2023). *Global İş Dünyasında Sıra Dışı Bir Lider Süreyya Civil.* Kronik Kitap.

Dil, E. (2016). Türkiye'de Uzun Ömürlü İşletmeler: Kim? Nerede? Ne Yapıyor? *Istanbul University Journal of the School of Business, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi,* 45, Special Issue/Özel Sayı, 49-69.

Eczacıbaşı, B. (2022). *Aklımızda Bulunsun İş İnsanları İçin Denemeler.* Yapı Kredi Yayınları.

İzgören A.Ş. (2007). *İş Dünyasında 100 Kanguru Sistem Liderliği*. Elma Yayınevi. 19. Baskı

Knight, P. (2017). *Ayakkabı Gurusu, NIKE'nin Yaratıcısının Yaşam Öyküsü* (Çev: Hüseyin Gündoğdu). Pegasus Yayınları.

Özel, M. (2019). *Yönetebilen Türkler 12 Girişimciden 144 Ders.* Küre Yayınları.

Alkaylı, A. (2023). Yüzyıllık Markalar, Cumhuriyetin 100. Yılında, Derleyen Asude Alkaylı, Elma Yayınevi.

https://www.ekonomim.com/ekonomi/sirketleri-gelecege-tasimak-icin-kritik-adimlar-kurumsallasma-aile-anayasasi-ve-halefiyet-plani-1-haberi-740495 (Erişim tarihi: Temmuz 2024).

https://lcwaikiki.com/hakkimizda (Erişim tarihi: Haziran 2024).

https://www.ted.com/talks/hamdi_ulukaya_the_anti_ceo_playbook/transcript?language=tr (Erişim tarihi: Temmuz 2024).

https://www.ted.com/speakers/harish_manwani (Erişim tarihi: Haziran 2024).

https://ticaret.gov.tr/data/6214a18c13b876b4f0182f30/MERS%C4%B0S%20Verileri.pdf (Erişim tarihi: Temmuz 2024).

https://www.pwc.com.tr/tr/Hizmetlerimiz/aile-sirketleri/yayinlar/2023/pdf/pwc-11-kuresel-aile-sirketleri-arastirmasi.pdf (Erişim Tarihi: Temmuz 2024).

6. Bölüm

LİDERLİK DEĞİŞİM ARAÇLARI VE STRATEJİLERİ

Gönül Gül Ekşi

1. GİRİŞ

Liderlik insanlık tarihinin başlangıcından itibaren var olmuş bir kavramdır. Tarihsel gelişim sürecinde her dönemde zamana ve şartlara göre farklı kültürel özelliklerin de etkisiyle değişik türde liderler ortaya çıkmıştır. Liderler belirlenmiş olan amaçlara ulaşmak için etrafındaki kişileri yönlendirme ve onlara rehberlik yapma yeteneğine sahip olan kişilerdir (Ferrell ve Fraedrich, 1994: 138). Liderlik kişilerin ortaklaşa oluşturulmuş olan vizyon çerçevesinde bir araya geldiği ve istekli olarak ortak amaçların gerçekleştirilmesine katkıda bulunduğu önemli bir süreçtir (Dengiz, 2000: 240). Liderler aslında kişiler üzerinde güç sahibi olan kişiler değil o kişileri etkileyebilen ve ortak amaçlar doğrultusunda yönlendirebilen kişilerdir.

Liderlik kişileri etkileme, onları anlamak ve onların ihtiyaçlarını belirleyerek, gerekli faaliyetleri gerçekleştirme sürecidir. Örgütlerdeki kişilerin her birinin ihtiyaçları ve beklentileri farklıdır. Bu nedenle liderler, bütünleştirici kişiler olarak hareket eden ve bu farklı kişileri belirlenmiş olan ortak hedeflere teşvik eden kişiler olmak zorundadır. Bu süreçte örgüt çalışanları kendi hedeflerine ulaşmak için çalışırlar ve en önemlisi başarıya odaklanarak faaliyetlerini gerçekleştirirler. Liderler örgütlerde kişilerin hedeflerine yönelik olarak motive olmalarını sağlarlar ve böylece onlar üzerinde yarattıkları etki ile başarıya ulaşmayı hedeflerler. Özetlenecek olursa liderler örgütlerde gerekli olduğunda liderlik gücünü kullanarak, grubundaki kişileri cesaretlendiren, etkileyen, motive eden ve başarılı faaliyetlere teşvik eden kişilerdir. Bu çalışmada liderlik kavramı ve literatürde liderlikle ilgili olarak yapılmış çalışmalara bakılmış, sonrasında liderlikte yaşanmakta olan değişim süreci ele

yaç duyulan yeni modern liderlik türlerinin ortaya çıkması kaçınılmaz bir sonuç olmuştur.

Her alanda yaşanmakta olan değişim sürecinde liderlikle ilgili yaklaşımlar ve kavramlar da değişmekte, modernleşmektedir. Liderlikle ilgili olarak yapılmış olan klasik tanımlarda liderlerin örgütlerde hiyerarşik yapı içinde kişilere hükmeden, kendi kurallarını uygulayan yöneticiler gibi ifade edilmiştir. Ancak günümüzde örgütlerde liderler ve yöneticiler birbirinden apayrı iki kavram hâline gelmiştir. Çünkü liderler küresel dünyada, grubundaki kişileri örgütün amaçları doğrultusunda yönlendiren kişiler olmuştur. Değişim sürecinin çok hızlı yaşandığı bu dönemde farklı liderlik türlerinin ortaya çıkması kaçınılmaz bir sonuç olmuştur. Günümüzde bu yeni liderlik yaklaşımları modern liderlik yaklaşımları olarak ifade edilmektedir.

Yeni modern liderlik türlerinin uygulanmasında örgütlerin faaliyet konusu, içinde bulunduğu ortam, örgütün kültürü ve özellikleri gibi konular önem taşımaktadır. Yeni liderlik türlerinde kişiler liderlerinden dürüstlük, güvenilirlik, ileri görüşlülük, tarafsızlık, esneklik ve sürekli olarak gelişmelere açık olmak gibi özellikler beklemektedir. Günümüzde bu özelliklere sahip olan liderler örgütlerin başarılı olmasında çok önemli rolü olan liderlerdir.

REFERANSLAR

Acuner, T. & Yılmaz, G. (2000). Günümüzün Etkin Liderlik Anlayışı: Değişimci Liderlik. *Yönetim ve Ekonomi, 6,* 1-12.

Akbaba, A. & Erenler, E. (2008). Otel İşletmelerinde Yöneticilerin Liderlik Yönelimleri ve İşletme Performansı İlişkisi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, *19* (1), 21-36.

Arun, K. (2008). *Liderlik Tarzları İle Paylaşımcı Bilgi Kültürü İlişkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Akyüz, M. (2019). Bilgi Çağında Yeni Bir Liderlik: Resonant (Ahenk Yaratan) Liderlik. *OPUS International Journal of Society Researches, 14* (20), 1819-1834.

Aykan, E. (2002). *Girişimcilik ve Girişimcilerin Liderlik Davranışları*. Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Bakan, İ. (2008). "Örgüt Kültürü" ve "Liderlik" Türlerine İlişkin Algılamalar ile Yöneticilerin Demografik Özellikleri Arasındaki İlişki: Bir Alan Araştırması. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *0* (14), 13-40.

Bakan, İ. (2009). Liderlik Tarzları ile Örgüt Kültürü Türleri Arasındaki İlişkiler: Bir Alan Çalışması. *TİSK Akademi*, *4* (7), 138-172.

Bayrak, S. (2001). Yönetimde Bir İhmal Konusu Olarak Güç ve Güç Yönetimi, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *6* (1), 23-42.

Begeç, S. (1999). *Modern Liderlik Yaklaşımları ve Uygulamaları*, Yüksek Lisans Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, Gebze.

Carter, M. (2006). The Importance Of Collaborative Leadership İn Achieving Effective Criminal Justice Outcomes, *Center For Effective Public Policy*, 1-5.

Cook, C.W., Philip, L., Hunsaker, R., and Cifeye, E., (1997). *Management Ant Organizational Behavior*, Mcgraw Hill Book Com.Chicago, Usa.

Çağlar, İ. (2004). İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ile Mühendislik Fakültesi Öğrencilerinin Liderlik Tarzına İlişkin Eğilimlerin Karşılaştırmalı Analizi ve Çorum Örneği. *Gazi Üniversitesi, Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, *2*, 91-108.

Çelebi, N., Güner, A. G. H. & Yıldız, V. (2015). Toksik Liderlik Ölçeğinin Geliştirilmesi. *Bartın University Journal of Faculty of Education*, *4* (1), 249-268.

Çelik, C. & Sünbül, Ö. (2008). Liderlik Algılamalarında Eğitim ve Cinsiyet Faktörü: Mersin İlinde Bir Alan Araştırması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *3*, 49-66.

Çırpan, H. (1997). Kendi Kendine Liderlik. *Yönetim*, (26), 57-63.

Dengiz, G. M. (2000). *Takım Çalışması Teknikleri*, Academyplus, Ankara.

Doğan, S. & Kılınç, S. (2009). Örgütlerde "İzlenim Yönetimi Davranışıı" Üzerinde Kavramsal Bir İnceleme. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *23* (3), 53-83.

Doğan, S. (2007). *Vizyona Dayalı Liderlik*. İstanbul: Kare.

Doğan, S. & Şahin, F. (2008). Bireysel Performansı ve Verimliliği Artırmada Kendi Kendine Liderlik Yaklaşımının Önemi. *"İş, Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, *10* (1), 78-95.

Ekşili, N. & Alparslan, A. M. (2021). Hizmet Sektöründe Pozitif Liderlik Ölçeği Geliştirme Çalışması. *Journal of Organizational Behavior Review*, *3* (1), 88-112.

Erçetin, Ş. (2000). *Lider Sarmalında Vizyon* (2.Baskı). Ankara: Nobel.

Eren, E. (1998). *Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi* (5.Baskı). İstanbul: Beta.

Erer, B. & Demirel, E. (2018). Modern Liderlik Yaklaşımlarına Genel Bir Bakış. *Journal of Institute of Economic Development and Social Researches*, *4* (13), 647-656.

Eroğluer, K. (2014). Örtük Liderlik Üzerine Bir Analiz: İmalat Sektörü Çalışanlarının Kişilik Özelliklerinin Liderlik Algılarına Etkisi, *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, *5* (2), 105-147.

Ertürk, M. (2000). *İşletmelerde Yönetim ve Organizasyon*. İstanbul: Beta.

Ferrell, O. C. & Fraedrich, J. (1994). *Business Ethics: Ethical Decision Making and Cases*. Boston: Houghton Mifflin Company.

Feyerherm, A. E. & Rice, C. L. (2002). Emotional Intelligence and Team Performance, The Good, The Bad and The Ugly. *The International Journal of Organizational Analysis*, *10* (4), 343-362.

Filiz, M. & Güngör, S. (2023). Estetik Liderlik Ölçeğinin Sağlık Çalışanları İçin Uyarlanması. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, *12* (1), 32-45.

Goleman, D., Boyatzis, R. E. & McKee, A. (2002). The New Leaders: Transforming the Art of Leadership into The Science of Results. *Little, Brown London*, 55-79.

Göksoy, S., Emen, E. & Yenipınar, Ş. (2014). Öğretmenlerin Öz Liderlik Rolleri ile Örgütsel Vatandaşlık Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, *11* (1), 103-116.

Güler, H. N. (2023). Dijital Liderlik Çalışmalarının Analizi. *Topkapı Sosyal Bilimler Dergisi*, *2* (2), 11-20.

Gündüz, Y. & Dedekorkut, S. E. (2014). Yıkıcı Liderlik. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *10* (1), 95-104.

Hicks, H. G. & Gullet, C. R. (1981). *Organizasyonlar: Teori ve Davranış* (Çev. B. Baykal). İ. T. A, İşletme Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

İbicioğlu, H., Özmen, H. İ. & Taş, S. (2009). Liderlik Davranışı Ve Toplumsal Norm İlişkisi: Ampirik Bir Çalışma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, *14* (2), 1-23.

İnce, H. G. M. & Gül, H. (2014). Etik Liderlik ve Örgütsel Adalet Arasındaki İlişkiler Üzerine Bir Araştirma. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7 (2), 127-150.

Kabakcı, H. (2023). *Liderlik, Örgüt Kültürü ve Örgüt Yapısı Arasındaki Etkileşimler: Öz-Liderlik Temelli Bir Örgüt Tasarlamak* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Ankara.

Kaplan, B. T. (2020). Tinsel Bir Dokunuş: Aşkın Liderlik. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, *7* (63), 3972-3977.

G., Maden, Ş. & Tartan Selçuk, E. (2021). Yeşil Dönüştürücü Liderlik, Yeşil İçsel Motivasyon ve Çalışanın Yeşil Davranışı: Ölçek Uyarlama ve İlişki Tespiti. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, *13* (2), 1574-1591.

Koçel, T. (2011). *İşletme Yöneticiliği*. İstanbul: Beta.

Maraşlıoğlu, B. & Özgener, Ş. (2022). Paradoksal Lider Davranışı ve Proaktif Davranışların Role Dayalı Performansa Etkisinde Algılanan Motivasyon İkliminin Aracı Rolü. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *24* (2), 347-377.

Okçu, V. & Deviren, İ. (2021). Kapsayıcı Liderlik Ölçeğinin Geliştirilmesi. *Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi*, *10* (20), 321-333.

Özkalp, E. & Kırel, Ç. (2001). *Örgütsel Davranış* (6. Baskı). Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

Pazarbaş, M. (2012). *Liderlik ve Otorite: Lise Öğrencilerinin Liderlik ve Otorite Algısı Üzerine Bir Araştırma* (Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Serinkan, C. (2005). İşletmelerde Liderlik Tarzları ve Toplam Kalite Yönetimi İlişkisi. *Yönetim-İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü Dergisi*, *16* (50), 86-103.

Serinkan, C. (2012). *Liderlik ve Motivasyonda Güncel Konular*, C. Serinkan İçinde, Liderlik ve Motivasyon Geleneksel ve Güncel Yaklaşımlar (3. Baskı). İstanbul: Nobel.

Şahin, A., Temizel H. & Örselli, E., (2004). Bankacılık Sektöründe Çalışan Yöneticilerin Liderlik Tarzlarını Algılayış Biçimleri ile Çalışanların Yöneticilerinin Liderlik Tarzlarını Algılayış Biçimlerine Yönelik Uygulamalı Bir Çalışma. *3. Ulusal Bilgi Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiri Kitab*ı, Osman Gazi Üniversitesi Yayın No: 108, 25–26 Kasım, Eskişehir, 657-665.

Şimşek, M. Ş., Akgemci, T. & Çelik, A. (2001). *Davranış Bilimlerine Giriş ve Örgütlerde Davranış* (2. Baskı). Ankara: Nobel.

Uğurluoğlu, Ö. (2010). Kendi Kendine Stratejileri Üzerine Bir Araştırma*. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 24* (1), 175-191.

7. Bölüm

DİJİTAL LİDERLİK VE DEĞİŞİM

Tuğba İmadoğlu Kalkan

1. GİRİŞ

Küreselleşen dünyamızda süregelen değişim ve dönüşümün olması ve örgütlerin dijitalleşme süreçlerinde ivme kazanması ile faaliyetlerinde ve iş yapış şekillerinde örgütsel değişimi beraberinde getirmiştir. Örgütlerin bu dijital dönüşümü, bu dönüşümde bıraktığı etkiler ve bu duruma liderlerin bakış açıları akademi dünyasında çalışma konuları olmuştur. Bu çalışmalardaki hızlı evrim, değişen dünya gerçeklerini ve teknolojideki ilerlemeleri ortaya çıkarmaktadır. İçinde bulunduğumuz dijital çağda, örgütlerin yenilik ve yaratıcılık odaklı faaliyetler gerçekleştirerek değişim uygulamalarında bilimin, iletişimin ve fikirlerin yer aldığı dijital ortamda çalışmalarını yürütecek, sorunların tespiti ve çözümünü yapabilecek, iş birlikçi öğrenmeyi gerçekleştirecek, güven ortamını oluşturacak yeni bir liderlik paradigması ortaya çıkmıştır: Dijital Liderlik.

Son zamanlarda dijital liderliğin önemini artıran konulardan biri, 2020'de ortaya çıkan ve tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemi sürecidir. Bu süreçte örgütler teknolojik anlamda değişime uğramıştır (Doborjeh, Hemmington, Doborjeh ve Kasabov, 2022: 1155). Bu dönemde birçok iş alanında, işlerin aksamaması için dijitalleşme sürecine geçilmiştir ve uzaktan çalışmalar başlamıştır (Büyükbeşe ve Doğan, 2022: 174). Bu bağlamda liderlerin dijital yetenekleri çok daha önemli bir boyut hâlini almıştır.

Dijital çağın liderleri; farklı bakış açılarıyla çalışanlarına ışık tutabilmeli, yenilik ve değişim odaklı olarak geleceğe yönelmeli, öğrenmeyi devamlı hâle getirmeli, bağnaz bir düşünce yapısından arınmış olmalı, empati yeteneğiyle çalışanlarına örnek teşkil etmeli, yaratıcı çalışmalarıyla çalışanlarını teşvik etmelidir. Çalışanlarına işin özünü kavrayarak geciktirmeden işin yapılmasını

dönüşümü ve değişimi benimsemesi gerekmektedir. Bu sebeple dijital dünyadaki bilgi yaygınlığında liderler dijital dönüşüm ve değişim üzerinde durmalıdır. Çünkü dijital çağ, iş yapış şekillerini, hizmet modellerini, ürün şekillerini, yetenek algısını ve müşteri ilişkilerini değiştirmektedir. Dijital liderler, örgüt faaliyetlerinde verimliliği artırmak, çalışanlar arasındaki iş birliğini sağlayarak belirlenen amaç ve hedeflere ulaşabilmek ve sürdürülebilir rekabet üstünlüğü sağlayabilmek için değişimin gerekliliği yadsınamaz bir gerçektir. Teknoloji uyumlu ve teknolojiyi yakından takip eden örgütler ve liderler değişim yolunda amaç ve hedeflerine rahatlıkla ulaşabilirler. Çağımızın iş dünyasında örgütlerin başarılı olması ve rekabet avantajı elde edebilmesi için değişime öncülük eden dijital liderlere ihtiyaç vardır.

REFERANSLAR

Bach, C. & Sulikova, R. (2021). Leadership in the Context of a New World: Digital Leadership and Industry 4.0. *Managing Global Transitions, 19* (3), 209-226. https://doi.org/10.26493/1854-6935.19.209-226.

Bansal, M. & Singh, K. (2005). From Leadership to E-Leadership: A Paradigm Shift. *Indian Journal of Industrial Relations, 40 (*3), 394-409. https://www.jstor.org/stable/27767969.

Bass, B. & Avolio, B. (1993). Transformational Leadership and Organizational Culture. *Public Administration Quarterly, 17,* 112-121.

Budianto, S., Salim, U., Moko, W. & Khusniyah, N. (2023). Developing Model of Digital Leadership for the New Normal Age. *Proceedings of the 19th International Symposium on Management (INSYMA 2022),* 321–330.

Büyükbeşe, T. & Doğan, Ö. (2022). Dijital Liderliğin Yenilikçi İş Davranışı ve İş Performansı Üzerine Etkisi. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 14* (26), 173-186.

Chhabra, A. (2020). *Leading Through Uncertainty: 7 Chrateristics of Highly Succesful Digital Leaders.* https://www.information-age.com/7-characteristics-highly-successful-digital-leaders-123491351/.

Çömlekçi, M. G. & Bozkurt, S. (2023). Dijital Liderlik ve Bireysel Yenilikçilik İlişkisinde İşgücü Çevikliğinin Rolü. *Akademik Hassasiyetler, 11* (24), 75-97.

Doborjeh, Z., Hemmington, N., Doborjeh, M. & Kasabov, N. (2022). Artificial Intelligence: A Systematic Review of Methods and Applications in Hospitality and Tourism. *International Journal of Contemporary Hospitality Management, 34* (3), 1154-1176, Doi: https://doi.org/10.1108/IJCHM-06-2021-0767.

Düren, A. Z. (2000). *2000'li Yıllarda Yönetim.* İstanbul: Alfa.

Fisk, P. (2002). The Making of a Digital Leader. *Business Strategy Review, 13* (1), 43-50.

Great Place to Work. (2022). *Yeni İş Modelleri ve Trend Araştırması 2022.* Erişim Tarihi: 01.06.2024. https://www.greatplacetowork.com.tr/bilgimerkezi/ozel-raporlar/yeni-is-modelleri-ve-trendleri-arastirmaraporu/.

Hambrick, D. C. & Mason, P. A. (1984). Echelons: The Organization as a Reflection of its Top Managers. *Academy of Management Review Management, 9* (2), 193-206.

Hüsing, T., Korte, W. B., Fonstad, N., Lanvin, B., Cattaneo, G., Kolding, M., Lifonti, R. & Van Welsum, D. (2013). *E-Leadership: E-Skills for Competitiveness and Innovation.* Vision, Roadmap and Foresight Scenarios, Final Report. Brussels: European Commission.

İrge, T. (2018). Dijital Liderlik. *International Congress on Business and Marketing,* 21-27. Maltepe Üniversitesi: İstanbul.

Kane, G. C., Palmer, D., Nguyen Phillips, A., Kıron, D. & Buckley, N. (2015). *Strategy, Not Technology, Drives Digital Transformation. MIT* Sloan Management Review and Deloitte University Press, 14.

Klein, M. (2020). Leadership Characteristics in The Era of Digital Transformation. *Business & Management Studies: An International Journal (BMIJ), 8* (1): 883-902, http://dx.doi.org/10.15295/bmij.v8i1.144.

Koçel, T. (2018). *İşletme Yöneticiliği* (17. Baskı). İstanbul: Beta.

Kollman, T. (2020). *Das Digital Leadership.* In: Digital Leadership. Springer Gabler, Wiesbaden. https://doi.org/10.1007/978-3-658-30635-9_1, 1-42.

Mihardjo, L. W. W. & Sasmoko, S. (2019). Digital Transformation: Digital Leadership Role in Developing Business Model Innovation Mediated by Co-Creation Strategy for Telecommunication Incumbent Firms. Strategy and Behaviors in the Digital Economy, InTechopen, 1-18.

Owens, R. G. (1987). *Organizational Behavior in Education.* New Jersey: Prentice-Hall International.

Prentice, A. E. (2013). *Leadership for the 21st Century.* Libraries Unlimited.

Promsri, C. (2019). The Developing Model of Digital Leadership for a Successful Digital Transformation. *GPHInternational Journal of Business Management (IJBM), 2* (8), 1-8.

Sahyaja, C. ve Rao, S. (2018). New Leadership in the Digital Eraa Conceptual Study on Emotional Dimensions in Relation with Intellectual Dimensions. *International Journal of Civil Engineering and Technology, 9* (1), 738-747.

Sawy, O. E. (2016). How Lego Built the Foundations and Enterprise Capabilities for Digital Leadership. *AIS Electronic Library (AISeL), 15* (2), 141-166. https://aisel.aisnet.org/misqe/vol15/iss2/5.

Sheninger, E. (2014). Pillars of Digital Leadership. International Center for Leadership In Education, 1-4.

Sucu, M. (2021). Çalışanların Dijitalleşme Faaliyetlerine Uyumu ve Örgüt İklimi Arasındaki İlişkiyi Tespit Etmeye Yönelik Bir Araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 14* (77), 1458-1473.

Toduk, Y. (2014). *2023 Lideri- Dijital Çağın Liderlik Sırları*. İstanbul: Doğan Egmont.

Toduk, Y. & Gande, S. (2016). Whats Next in Turkey? A New Leadership Model for Connected Age. *In Amrop Leadership Series,* 1-41.

Thomas, R. & Hardy, C. (2011). Reframing Resistance to Organizational Change. *Scandinavian Journal of Management, 27* (3), 322-331. Doi: https://doi.org/10.1016/j.scaman.2011.05.004.

Uçar, Z. & Tutgaç, C. (2022). İşgörenlerin Dijital Okuryazarlık Algısı ve Dijital Teknolojilere Erişim Motivasyonu İlişkisi Üzerinde Dijital Liderliğin Düzenleyicilik Rolü. *İzmir Yönetim Dergisi, 3* (1), 8-22. https://doi.org/10.56203/iyd.1095042.

Westerman, G., Bonnet, D. & Mcafee, A. (2014). The Nine Elements of Digital Transformation. *MIT Sloan Management Review, 55* (3), 1-6.

Yanık, A. (2021). Sağlık İşletmelerinde Değişim ve Yönetimi. *Türkiye Klinikleri Sağlık Bilimleri Dergisi, 6* (2), 367-386.

Yeniçeri, Ö. (2002). *Örgütsel Değişmenin Yönetimi.* Ankara: Nobel.

Zhong, L. (2017). Indicators of Digital Leadership in The Context of K-12 Education. *Journal of Educational Technology Development and Exchange (JETDE), 10 (*1), 27- 40.

Zhu, P. (2015). *Digital Master: Debunk The Myths of Enterprise Digital Maturity.* Lulu Press, Inc.

www.tdk.gov.tr, Erişim Tarihi: 01.06.2024.

8. Bölüm

RESONANT (AHENK YARATAN, UYUMLU) LİDERLİK VE DEĞİŞİM

Gamze Ay

1. GİRİŞ

Liderlik, önceden belirlenmiş hedeflere ulaşmak için başkalarının davranışlarını isteyerek ve başkalarını coşkuyla çalışacak şekilde etkileme, onları geliştirmeye odaklanma ve güçlü ilişkiler kurma sürecidir (Budur ve Poturak, 2021; Ahmed ve Faeq, 2020). Günümüz dünyası, sürekli değişen ve hızla gelişen bir yapıya sahiptir. Bu değişim, iş dünyasında liderlik anlayışını da derinden etkilemektedir. İnsanlık tarihinin her döneminde her durum ve koşula göre değişen türde lider ve lider özelliklerinin ortaya çıkması, (Buluç, 1998), örgütlerin faaliyette bulunduğu çevrenin dinamik yapısına bağlı olarak sürekli ve hızlı bir değişim yaşaması, insan faktörünün değişken, öngörülemeyen ve karmaşık bir yapıya sahip olması gibi nedenler yeni liderlik özelliklerine ihtiyaç duyulduğunun bir göstergesi olarak belirtilmektedir (Akyüz, 2019). Liderlik gibi çalışanlar da değişiyor: bilgi, beceri ve yetenekleri artıyor, bu da taleplerinin değişmesine neden oluyor, başarıya odaklanıyorlar ve işlerinden giderek daha fazlasını talep ediyorlar.

Teknolojik ilerlemeler, küreselleşme ve toplumsal dinamikler, liderlerin ve organizasyonların karşılaştığı zorlukları ve fırsatları şekillendiren önemli faktörlerdir. Lider, ekibin iş verimliliği üzerinde yansımaları olacak olumlu bir duygusal ortam yaratması gereken kişidir (Tocón, 2014). Bu bağlamda, geleneksel liderlik modellerinin sınırları belirginleşmekte ve yeni liderlik yaklaşımlarının ortaya çıkması kaçınılmaz hâle gelmektedir. Bu yeni yaklaşımlardan biri de rezonans liderlik kavramıdır. Bu liderlik, bireyler arası ilişkilerin, duygusal zekâ ve etkileşimin merkeze alındığı bir perspektifi temsil etmektedir. Rezonans liderlik, liderin kendisinin ve takım üyelerinin duygusal dünya-

REFERANSLAR

Ahmed, Y. A. & Faeq, D. K. (2020). An Economic Evaluation of Training and its Effect on Employee Performance in Building Construction Directory of Sulaimani Province–Kurdistan Region. *Qalaai Zanist Journal*, *5* (2), 1048-1068.

Akyüz, M. (2019). Bilgi Çağında Yeni Bir Liderlik: Resonant (Ahenk Yaratan) Liderlik. *OPUS International Journal of Society Researches*, *14* (20), 1819-1834.

Baker, K. (2015). Review: The Influence of Resonant Leadership on the Structural Empowerment and Job Satisfaction of Registered Nurses. *Journal of Research in Nursing*, 20, 623-624. https://doi.org/10.1177/1744987115603887.

Benjamin, L. & Flynn, F. J. (2006). Leadership Style and Regulatory Mode: Value From Fit? *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, *100* (2), 216-230.

Boyatzis, R. E. & McKee, A. (2005). *Resonant leadership: Renewing Yourself and Connecting With Others Through Mindfulness, Hope, and Compassion*. Harvard Business Review Press.

Boyatzis, R. E. & McKee, A. (2006a). Inspiring Others Through Resonant Leadership. *Business Strategy Review*, *17* (2), 15-19.

Boyatzis, R. E. & McKee, A. (2006b). Intentional Change. *Journal of Organizational Excellence*, *25* (3), 49-60.

Boyatzis, R. E., Smith, M. L. & Blaize, N. (2006). Developing Sustainable Leaders Through Coaching and Compassion. *Academy of Management Learning & Education*, *5* (1), 8-24.

Budur, T. & Poturak, M. (2021). Transformational Leadership and its Impact on Customer Satisfaction. Measuring Mediating Effects of Organizational Citizenship Behaviours. *Middle East Journal of Management*, *8* (1), 67-91.

Buluç, B. (1998). Bilgi Çağı ve Örgütsel Liderlik. *Yeni Türkiye Dergisi*, *4* (20).

Chawla, S. & Lenka, U. (2015). Resonant leaders: An Impetus to Change The Organizations. *Development and Learning in Organizations,* 29, 17-19. https://doi.org/10.1108/ DLO-02-2015-0016.

Connelly, C. E. & Kevin Kelloway, E. (2003). Predictors of Employees' Perceptions of Knowledge Sharing Cultures. *Leadership & Organization Development Journal*, *24* (5), 294-301.

Cronk, R. & Davis, C. (2016, October). A Theoretical Investigation of the Relationship Between Emotional Intelligence, Social Capital and Knowledge Sharing. *In International Conference on Intellectual Capital and Knowledge Management and Organizational Learning*. Academic Conferences International Limited.

Cummings, G. (2004). Investing Relational Energy: The Hallmark of Resonant Leadership. *Nursing Leadership 17* (4), 76-87.

Cummings, G. G., MacGregor, T., Davey, M., Lee, H., Wong, C. A., Lo, E., ... & Stafford, E. (2010). Leadership Styles and Outcome Patterns for the Nursing Workforce and Work Environment: A Systematic Review. *International Journal of Nursing Studies*, *47* (3), 363-385.

Demir, S. (2020). *Resonant leadership in Digital Age: A Qualitative Research on Senior Managers in Turkey / Dijital Çağda Resonant Liderlik: Türkiye'deki Üst Düzey Yöneticiler Üzerinde Nitel Bir Araştırma.* Bahçeşehir Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Drath, W. (2006). Resonant Leadership. *Personnel Psychology*, *59* (2), 467.

Faeq, D., Zyad, K. & Hassan, R. (2022). Impact of resonant leadership in reducing workplace bullying*. International Journal of Research in Business and Social Science*, (2147-4478). https://doi.org/10.20525/ijrbs.v11i6.1943.

Fredrickson, B. L. (2001). The Role of Positive Emotions in Positive Psychology: The Broaden-and-Build Theory of Positive Emotions. *American Psychologist*, *56* (3), 218.

Fredrickson, B. L. (2004). The Broaden–and–Build Theory of Positive Emotions. *Philosophical Transactions of the Royal Society of London. Series B: Biological Sciences*, *359* (1449), 1367-1377.

Frost, P. J. (1999). Why compassion counts!. *Journal of Management Inquiry*, *8* (2), 127-133.

Gendron, B. (2007a). Emotional Capital and Older Workers Learning and Transfer of Knowledge Management: "Toward A Better Ageing, Working and Learning Together". In *Globalisation Versus Glocalisation: Implications for HRD?. 8th International Conference in Human Resource Development Research & Practice across Europe, UFHRD, Oxford University, July 2007, UK.*.

Gendron, B. (2007b). Emotional Capital: A Crucial Capital for a Citizenship Society With Personal, *Social and Economic Returns, in Ross, A. (ed) Citizenship Education in Society.* London: CiCe, 401-416.

Giraud, L., Frimousse, S., Le Bihan, Y. & Plata, C. (2021). Mindful and Positive Leadership Interventions: Impacts on Positive Experiences, Traits, and Behaviors. GRH Congress, Paris.

Goleman D, Boyatzis R. & McKee A. (2002). *Primal Leadership: Realizing the Power of Emotional Intelligence*. Boston: Harvard Business School Press.

Goleman, D, Boyatzis, R. & A. McKee. (2002). The Emotional Reality of Teams. *Journal of Organizational Excellence*, *21* (2), 55-65.

Goleman, D. & Boyatzis R. E. (2002). Primal Leadership: Realizing the Power of Emotional Intelligence. https://doi.org/10.1108/ER-01-2013-0004.

Goleman, D., Boyatzis, R. & McKee, A. (2013). *Primal Leadership, with a New Preface by the Authors: Unleashing the power of Emotional Intelligence*. Harvard Business Review Press.

Goleman, D. (2001). An EI-based Theory of Performance. *The Emotionally Intelligent Workplace: How to Select for, measure, and Improve Emotional Intelligence in İndividuals, Groups, and Organizations*, *1*, 27-44.

Hatfield, E., Cacioppo, J. T. & Rapson, R. L. (1993). Emotional Contagion. *Current Directions in Psychological Science*, *2* (3), 96-100.

Hatfield, E., Rapson, R. L. & Le, Y. C. L. (2011). Emotional Contagion and Empathy. *The Social Neuroscience of Empathy*, *19*.

Jacobs, S. J. & Blustein, D. L. (2008). Mindfulness as a Coping Mechanism for Employment Uncertainty. *The Career Development Quarterly*, *57* (2), 174-180.

Kanov, J. M., Maitlis, S., Worline, M. C., Dutton, J. E., Frost, P. J. & Lilius, J. M. (2004). Compassion in Organizational Life. *American Behavioral Scientist*, *47* (6), 808-827.

Kanter, R. M. (1977). "*Men and Women of the Corporation*. 5049. In Basic Books.

Karadeniz, G., Kılınç, G., Akçakanat, T., & Uzunbacak, H. H. (2020). Psikolojik Sermaye ile İş Tatmini Arasındaki İlişkide İşte Kendini Yetiştirmenin Rolü. *Journal of Management and Economics Research*, *18* (4), 227-248.

Karatepe, O. M. (2014). Hope, Work Engagement, and Organizationally Valued Performance Outcomes: An Empirical Study in The Hotel Industry. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, *23* (6), 678-698.

Kushwaha, A. (2019). Resonant Leadership and It's Impact on Psychological Empowerment In Automotive Organizations. *International Conference on Advances in Engineering Science Management & Technology (ICAESMT) 2019 (Archive).* https://doi.org/10.2139/ssrn.3386147.

Laschinger, H., Wong, C., Cummings, G. & Grau, A. (2014). Resonant Leadership and Workplace Empowerment: The Value of Positive Organizational Cultures in Reducing Workplace Incivility.. *Nursing Economic*, *32* (1), 5-15, 44.

Leana, C. R. & Van Buren, H.J.III . (1999). Organizational Social Capital and Employment Practices. *Academy of Management Review*, *24*, 538-555.

Lenka, U. & Tiwari, B. (2016). Achieving triple "P" bottom line through resonant leadership: an Indian perspective. *International Journal of Productivity and Performance Management*, 65, 694-703. https://doi.org/10.1108/IJPPM-02-2015-0023.

Lockwood, N. R. (2007). Leveraging Employee Engagement for Competitive Advantage. *SHRM Research Quarterly, 52* (3), 1–12.

Loon Hoe, S. (2007). Shared Vision: A Development Tool For Organizational Learning. *Development and Learning in Organizations: An International Journal*, *21* (4), 12-13.

Luthans, F. (2002). The Need For and Meaning of Positive Organizational Behavior. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, *23* (6), 695-706.

Lutzo, E. (2005). Resonant Leadership. *Weatherhead Coaches Corner*, *2* (11).

Mahon, E. G., Taylor, S. N. & Boyatzis, R. E. (2014). Antecedents of Organizational Engagement: Exploring Vision, Mood and Perceived Organizational Support With Emotional Intelligence As A Moderator. *Frontiers in Psychology*, *5*, 1322.

Mayer, J. D. & Salovey, P. (1993). The Intelligence of Emotional Intelligence. *Intelligence*, *17* (4), 433-442.

McKee, A., Boyatzis, R. E., & Johnston, F. (2008). *Becoming a Resonant Leader: Develop Your Emotional Intelligence, Renew Your Relationships, Sustain Your Effectiveness*. Harvard Business Press.

Newman, M. & Purse, J. A. (2007). *Emotional Capital Report Technical Manual*. Roche Martin Institute.

Newman, M. (2008a). *Emotional Capitalists: The New Leaders*. John Wiley ve Sons.

Newman, M. & Smith, K. H. (2014). Emotional Intelligence and Emotional Labour: A Comparison Study Using The Emotional Capital Report (ECR). *Education and Society*, *32* (1), 41-62.

Obied, A. (2023). Resonant Leadership: A Catalyst for Job Empowerment Among Palestine Technical University Kadoorie Employees. *Journal of Technical Education and Training.* https://doi.org/10.30880/jtet.2023.15.03.010.

Pardasani, R., Sharma, R. & Biswas, S. (2016). Resonant Leadership as an Enabler of Positivity in the Organizations. ,15748. https://doi.org/10.5465/AMBPP.2016.15748ABSTRACT.

Purwandari, D. A. (2015). A Conceptual Model of Resonant Leadership. *International Foundation for Research and Development (IFRD)*, 324-329.

Randel D. M. (Ed.). (2003). Harvard Dictionary of Music (4th ed.). Cambridge, MA: Belknap Press. Reviewed by Wilfred Drath, Senior Fellow, Center for Creative Leadership, Greensboro, NC.

Shipton, H. (2006). Cohesion or Confusion? Towards a Typology For Organizational Learning Research 1. *International Journal of Management Reviews*, *8* (4), 233-252.

Smith, M. (2016). Resonant Leadership and Emotional Intelligence in Plastic Surgery Leadership. *Plastic and Reconstructive Surgery Global Open,* 4. https://doi.org/10.1097/GOX.0000000000001105.

Snow, N. E. (1991). Compassion. *American Philosophical Quarterly*, *28* (3), 195-205.

Taner, B. & Aysen, B. (2013). The Role of Resonant Leadership in Organizations. European Scientific Journal, ESJ, 9. https://doi.org/10.19044/ESJ.2013.V9N19P%P.

Tabche, I., Behery, M. H., & Bin Ahmad, K. Z. (2024). Resonant Leadership and Organizational Citizenship Behavior: A Moderated-Mediation Analysis of Followers' Resilience. *International Journal of Productivity and Performance Management*, *73* (1), 18-42.

Thomson, K. & Powell, L. (1999). Emotional Capital: Putting Soft Issues On The Boardroom Agenda. *Journal of Communication Management*, *3* (4), 401-408.

Tien, L. C. & Shin Chao, H. (2012). Effects of Information Culture and Job Satisfaction on the Organizational İnnovation - A Study of Different Leadership Styles As A Moderatoritle. *Journal of Advances in Management*, *2* (3), 83-110.

Tiwari, B. & Lenka, U. (2015). Role of Resonant Leaders in Engaging Employees of Firm Facing Economics Crisis. *In International Conference on Trends in Economics, Humanities and Management*.

Tocón, S. L. (2014). Un líder resonante. *DEDiCA Revista de Educação e Humanidades (dreh)*, (6), 261-271. https://doi.org/10.30827/DREH.V0I6.6978

Torlak, N. G., Kuzey, C., Dinç, M. S. & Güngörmüş, A. H. (2021). Effects of Ethical Leadership, Job Satisfaction and Affective Commitment on the Turnover Intentions of Accountants. *Journal of Modelling in Management*, *16* (2), 413-440.

Wagner, J., Warren, S., Cummings, G., Smith, D. & Olson, J. (2013). Resonant Leadership, Workplace Empowerment, and "Spirit at Work": Impact on RN Job Satisfaction and Organizational Commitment. *The Canadian Journal of Nursing Research = Revue Canadienne De Recherche En Sciences Infirmieres*, *45* (4), 108-28. https://doi.org/10.1177/084456211304500409.

Wang, C. L. & Rafiq, M. (2009). Organizational Diversity and Shared Vision: Resolving The Paradox of Exploratory and Exploitative Learning. *European Journal of Innovation Management*, 12 (1), 86-101.

Watson, Ronald. (2014). *21st Century Management: Resonant Leadership and Emotional Intelligence*. ACAnews.

White, B., Bledsoe, C., Hendricks, R. & Arroliga, A. (2019). A Leadership Education Framework Addressing Relationship Management, Burnout and Team Trust. Baylor University Medical Center Proceedings, 32, 298 - 300. https://doi.org/10.1080/08998280.2018.1550346.

Wong, C. A., Cummings, G. G. & Ducharme, L. (2013). The Relationship Between Nursing Leadership and Patient Outcomes: A Systematic Review Update. *Journal of Nursing Management*, *21* (5), 709-724.

9. Bölüm

YEŞİL LİDERLİK VE DEĞİŞİM

Fadime Sezer - İnci Fatma Kurtulgan

1. GİRİŞ

İnsan eylemlerinin, elektronik ve makine sanayinin çevre üzerindeki olumsuz sonuçlarının giderek daha belirgin hâle geldiği bir dönemde, sürdürülebilir uygulamalar ve yeşil girişimlere duyulan gereksinim oldukça önem kazanmaktadır. İnsanlığın bu zamana kadar karşı karşıya kaldığı belki de en büyük ve en önemli sorunlardan biri iklim değişiklidir. Ciddi bir küresel konu olan bu durum tüm dünyayı yakından ilgilendirmektedir (Kazdin, 2009; Robertson, Barling, 2013). İklim değişikliği, biyoçeşitlilik kaybı, sera gazlarının etkileri ve karbon ayak izinin büyümesi gibi evrensel zararlar, çevresel etkiler, güvenlik, toplumsal değerler, ahlaki ve etik meseleler, dünya gündeminin önemli konuları arasında yer almaktadır. Kaldı ki yeryüzündeki yenilenebilir kaynaklar ile insanların bu kaynaklara yönelik talebini değerlendiren araştırmalar yürüten Küresel Ayak İzi Ağı (Global Footprint Network)'nın 2021 verileri, insanların 1 yıllık doğal kaynakları, 7 ay içinde tükettiğini işaret etmektedir (WWF, 2021). İklim değişikliğiyle beraber hava, su, gürültü kirliliği gibi dünya çapında çevre kirliliğinin artması, çevresel kaynakların azalması, kaynakların bilinçsizce kullanımı nedeniyle yeşil örgütler oluşturma ihtiyacı giderek daha kritik hâle gelmektedir. Çünkü çevre kirliliği özellikle mutasyon ve doğum kusurları olmak üzere kanser, kalp hastalıkları, ölüm gibi sağlık açısından birçok olumsuz etkiye ve iklimsel değişikliklere neden olmaktadır. Hameed, Khan, Islam, Sheikh, Naeem, (2020) gibi bilim adamları da çevre kirliliği sorununun yeşil bir örgüt oluşturarak aşılabileceğini dile getirmektedir.

Yeşil örgütler, doğanın ve yeşil çevrenin korunmasını destekleyen kuruluş üyelerinin davranışlarıyla ifade edilen değerler ve inançları ifade etmektedir (Roscoe, Subramanian, Jabbour, Chong, 2019). Yeşil örgütler, sadece çevresel kirliliği aşmakla kalmayıp, maliyetleri azaltmaya, kârlılığı artırmaya ve

Uzun Vadede Yaygın Etkiler: Yeşil liderlik stratejilerinin ve değişim yönetimi uygulamalarının uzun vadeli etkilerini incelemek, sürdürülebilirlik ve kalıcılık açısından değerli olacaktır. Bu, yeşil liderlik yaklaşımlarının zamanla nasıl evrildiğini ve hangi stratejilerin en etkili olduğunu belirlemek için faydalı olabilir.

Disiplinler Arası Yaklaşımlar: Yeşil liderlik ve değişim konularını inceleyen araştırmaların, çevre bilimleri, sosyoloji, ekonomi ve psikoloji gibi farklı disiplinlerle entegre edilmesi önerilebilir. Bu, konunun daha derinlemesine ve kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını sağlayabilir.

Yönetim Pratikleri ve Politikalar: Gelecek çalışmaların, yeşil liderlik uygulamalarının yönetim pratikleri ve kurumsal politikalar üzerindeki etkilerini araştırması, bu alandaki teorik ve pratik bilgi birikimine katkıda bulunabilir. Özellikle, şirket içi politikalar, eğitim programları ve teşvik sistemleri gibi unsurların yeşil liderlik üzerindeki rolü incelenebilir.

Teknolojik Yenilikler: Yeşil liderliğin teknolojik inovasyonlarla nasıl desteklenebileceği ve bu inovasyonların değişim süreçlerine katkıları araştırılabilir. Özellikle, dijital dönüşüm endüstri 4.0 ve sürdürülebilir teknolojilerin entegrasyonu konuları ele alınabilir.

REFERANSLAR

Acun, M. F. (2020). Trambüs Toplu Taşıma Sisteminin Ulaşım ve Çevre Etkilerinin Belirlenmesi: Malatya Örneği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.

Arici, H. E. & Uysal, M. (2022). Leadership, Green Innovation, And Green Creativity: A Systematic Review. *The Service Industries Journal*, *42* (5-6), 280-320.

Aragon-Correa, J. A., Hurtado-Torres, N., Sharma, S. & García-Morales, V. J. (2008). Environmental Strategy and Performance in Small Firms: A Resource-Based Perspective, *Journal of Environmental Management*, *86* (1), 88-103.

Asghar, M., Gull, N., Xiong, Z., Shu, A., Faraz, N.A. & Pervaiz K. (2023). The Influence of Inclusive Leadership on Hospitality Employees' Green Innovative Service Behaviour: A Multilevel Study. *J. Hosp. Tour. Manag., 56* (2023), 347-355.

Ashraf, F. S., Li, C., Umair M. W., Murad, M. & Mahmood, B. (2024). Green Horizons: Unleashing Green İnnovation Through Green Business Strategies And Competencies. *Business Strategy and the Environment,* 10.1002/bse.3696.

Aydın, G. S. (2017). Kent İçi Lojistik İstanbul İçin Bir Uygulama (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Aziz, S. F. A., Selamat, M. N., Ibrahim, A., Makhbul, Z. K. M., Kassim, A. C., Halim, F. W., Mukapit, M. & Zakaria, U. K. (2022). The Islamic Concept of Green Organizational Leadership Model: A Preliminary Development. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences, 12* (10), 1854-1865.

Aziz, S. F. A., Silong, A. D., Karim, N. A. A. & Hassan, H. (2012). Leadership Practices in Public Sector in Selected Countries: An Integrative Literature Review. *Journal of Management Policy and Practice, 1*3 (1), 113-126.

Bal, E. & Kazan, H. (2023). Çevresel İnovasyon Türlerinin Etkileşimi. *Holistic Economics, 1* (2), 77-86.

Bedük, F. & Aydın, M. E. (2012). Yeşil Lojistik Uygulamaları, *Ulusal Lojistik ve Tedarik Zinciri Kongresi, 10-12 Mayıs*, 42-48, Konya.

Begum, S., Ashfaq, M., Xia E. & Awan, U. (2022). Does Green Transformational Leadership Lead To Green Innovation? The Role Of Green Thinking And Creative Process Engagement. *Business Strategy and Environment, 31* (1), 580-597.

Chang, C. H. (2011). The Influence of Corporate Environmental Ethics on Competitive Advantage: The Mediation Role of Green Innovation. *J. Bus Ethics, 104,* 361-370. https://doi.org/10.1007/s10551-011-0914-x.

Chen, Y. S. & Chang, C. H. (2012). The Determinants of Green Product Development Performance: Green Dynamic Capabilities, Green Transformational Leadership and Green Creativity. *Journal of Business Ethics, 116,* 107-119.

Chen, YS., Lin, YH. & Lai, YJ. (2022). The Determinants Of Green Entrepreneurship: The Perspectives Of Leadership, Culture, And Creativity. *Business Strategy and Environment. 32* (6), 3432-3444.

Cui, R. & Wang, J. (2021). Shaping Sustainable Development: External Environmental Pressure, Exploratory Green Learning, And Radical Green Innovation. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management, 29* (3), 481-495. https://doi.org/10.1002/csr.2213

Demir Uslu, Y. & Kedikli, E. (2017). Sürdürülebilirlik Kapsamında Yeşil İnsan Kaynakları Yönetimine Genel Bir Bakış. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi, 52* (3), 66-81. https://doi.org/10.15659/3.sektor-sosyal-ekonomi.17.12.694

Dinibutun, S. R. (2024). From Green İnclusive Leadership To Green Creativity: The Mediating Role Of Green Passion And Green Absorptive Capacity. Journal Of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity. 10 (2024) 100272, 1-11.

Esty, D. C. & Winston, A. S. (2006). *Green to Gold: How Smart Companies Use Environmental Strategy to Innovate, Create Value, and Build Competitive Advantage*. Yale University Press, New Haven, London.

Eşman. O., Bedük, F. & Bedük, A. (2015). *Yaşanabilir Bir Dünya İçin Yeşil Lojistik: Türkiye ve Dünya Uygulama Örnekleri,* (İçinde) I. International Caucasus-Central Asia Foreign Trade and Logistics Congress Proceeding Book, s. 87-98.

European Commission. (2020). *An EU-wide assessment of national energy and climate plans.COM (2020) 564 final.* Erişim adresi: https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?qid=1600339518571&uri=COM:2020:564:FIN Erişim Tarihi: 25.05.2024

Faerman, S. R. (1994). Organizational Change and Leadership Styles. *Journal of Library Administration, 19*(3–4), 55–79. https://doi.org/10.1300/J111v19n03_05

Fahmi, K., Kurniawan, T., Cahyono, Y., Sena, A., Suhadarliyah, Suryani, P., Sugianto, A., Amelia, D., Musnaini, Amin, S., Hasbullah, H., Jihadi, M., Wijoyo, H. & Purwanto, A. (2020) Did Servant, Digital and Green Leadership Influence Market Performance? Evidence from Indonesian Pharmaceutical Industry. *Systematic Reviews in Pharmacy, 11* (9), 642-653. doi:10.31838/srp.2020.9.95

Gaudot E. & Bennet N. (2023). "Yeşil liderlik Nedir?" Çeviren: Ali Serdar Gültekin, Green European Journal. https://yesilsiyaset.org/temalar/politika/yesil-liderlik-nedir/

Güvendi, K. & İyigün, NÖ. (2024). Algılanan Yönetici Desteğinin Yeşil Örgütsel Davranış Üzerinde Etkisinde Psikolojik İyi Oluşun Düzenleyici Rolü. *Erciyes Akademi, 38* (1), 228-247. https://doi.org/10.48070/erciyesakademi.1400720

Hameed, Z., Khan, I. U., Islam, T., Sheikh, Z. & Naeem, R. M. (2020). Do Green HRM Practices İnfluence Employees' Environmental Performance?. *International Journal Of Manpower, 41* (7), 1061-1079.

Iqbal, Q., Ahmad, N. & Halim, H. (2020). Insights On Entrepreneurial Bricolage And Frugal İnnovation For Sustainable Performance. *Business Strategy & Development, 4* (3), 237-245.

Jia J., Liu H., Chin T. & Hu D. (2018). The Continuous Mediating Effects of GHRM on Employees' Green Passion via Transformational Leadership and Green Creativity. *Sustainability*. *10* (9), 3237. https://doi.org/10.3390/su10093237

Kazdin, A. E. (2009). Psychological Science's Contributions To A Sustainable Environment: Extending Our Reach To A Grand Challenge Of Society. *American Psychologist,* 64, 339–356.

Kerse, G., Maden, Ş. & Tartan Selçuk, E. (2021). Yeşil Dönüştürücü Liderlik, Yeşil İçsel Motivasyon ve Çalışanın Yeşil Davranışı: Ölçek Uyarlama ve İlişki Tespiti, *İşletme Araştırmaları Dergisi, 13* (2), 1574-1591.

Kul, B. (2023). Çevresel Sürdürülebilirlikte Yeşil Dönüşümsel Liderliğin Önemi Üzerine Bir İnceleme. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, *12* (10), 1243-1252.

Kushwaha, G.S. & Sharma, N. (2016). Green initiatives: A Step Towards Sustainable Development And Firm's Performance In The Automobile İndustry. *Journal Of Cleaner Production,* (121), 116-129.

Luo, G., Guo, J., Yang, F. & Wang, C. (2023). Environmental Regulation,Green İnnovation And High-Quality Development Of Enterprise: Evi-Dence From China. *Journal of Cleaner Production*, 1-11. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2023.138112.

Lusiani, M., Abidin, Z., Fitrianingsih, D., Yusnita, E., Adiwinata, D., Rachmaniah, D., Mukhlasin, D., Anis Fauzi, A. & Purwanto A. (2020). Effect of Servant, Digital and Green Leadership toward Business Performance: *Evidence from Indonesian Manufacturing. Systematic Reviews in Pharmacy. 11* (11), 1351-1361.

Mehmood, K., Kautish, P., Mangla, S. K., Ali, A. & Kazancoglu, Y. (2024). Navigating A Net-Zero Economy Future: Antecedents And Consequences Of Net-Zero Economy-Based Green İnnovation. *Business Strategy and the Environment*, 1–23. https://doi.org/10.1002/bse.3685.

Mommayev, N. (2023). *Yeşil Dönüşümün Başarılı Örnekleri: Ülkelerin Sürdürülebilir Geleceği Şekillendirmeleri,* https://business.com.tm/tr/post/10830/yeshil-donushumun-bashar%C4%B1l%C4%B1-ornekleri-ulkelerin-surdurulebilir-gelece%C4%9Fi-shekillendirmeleri, Erişim tarihi: 29.05.2024.

OECD, Mayıs 2011. *Towards Green Growth A Summary For Policy Makers*. Erişim adresi: https://www.oecd.org/greengrowth/48012345.pdf. Erişim tarihi: 29.05.2024.

Ones, D. S. & Dilchert, S. (2012). Employee Green Behaviors. İçinde Jackson, S. E., Ones, D., Dilchert, S. (Eds.), Managing Human Resources for Environmental Sustainability, Jossey-Bass/Wiley, 85-116.

Onikinci Kalkınma Planı (2024). Erişim adresi: https://onikinciplan.sbb.gov.tr/SBB, Erişim tarihi: 29.05.2024.

ÖİB- Otomotiv Endüstrisi İhracatçıları Birliği, https://oib.org.tr/tr/basin-odasi-basin-bultenleri-otomotivden-2023-yilinda-35-milyar-dolar-ile-tum-zamanlarin-ihracat-rekoru.html, Erişim tarihi: 14.05.2024

Öncer, A. Z. (2019). Örgütlerde Yeşil İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamaları: Teorik Bir İnceleme. *İş ve İnsan Dergisi, 6* (2), 199-208.

Özgül, B. & Zehir, C. (2023). How Managers' Green Transformational Leadership Affects a Firm's Environmental Strategy, Green Innovation, and Performance: The Moderating Impact of Differentiation Strategy. *Sustainability, 15*, 1-20. https://doi.org/10.3390/su15043597

Paillé, P., Valéau, P. & Renwick, D. W. (2020). Leveraging green human resource practices to achieve environmental sustainability. *Journal of Cleaner Production*, *260*, 121-137.

Paraschiv, D. M., Nemoianu, E., Laura, L., Claudia A. & Szabó, T. (2012) : Eco-innovation, Responsible Leadership and Organizational Change for Corporate Sustainability, Amfiteatru Economic Journal, ISSN 2247-9104, *The Bucharest University of Economic Studies, Bucharest, 14* (32), 404-419

Pham, H. T., Pham, T., Quang, H. T. & Dang, C. N. (2022). Impact Of Transformational Leadership On Green Learning And Green İnnovation İn Construction Supply Chains. Engineering, *Construction and Architectural Management, 30* (5), 1883-1901. https://doi.org/10.1108/ecam-05-2021-0379

Poullikkas, A. (2015). Sustainable options for electric vehicle technologies. *Renewable and Sustainable Energy Reviews,* 41, 1277-1287.

Purwanto, A. (2020). Did Servant, Digital and Green Leadership Influence Market Performance? Evidence from Indonesian Pharmaceutical Industry. *Sys Rev Pharm, 11* (9), 642-653,

Rio+20, (2021). *BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı,2021.* Erişim adresi: https://yesilekonomi.com/turkiyenin-en-iyi-yesil-uygulamalari-secildi/. Erişim tarihi: 29.05.2024.

Robertson, J. L. & Barling, J. (2013). Greening Organizations Through Leaders' Influence on Employees' Proenvironmental Behaviors. *Journal of Organizational Behavior, 34* (2), 176-194. https://doi.org/ 10.1002/job.1820

Roscoe, S., Subramanian, N., Jabbour, C. J. & Chong, T. (2019). Green human resource management and the enablers of green organisational culture: Enhancing a firm's environmental performance for sustainable development. *Business Strategy and the Environment, 28* (5), 737-749.

Sağbaş, M., Erdoğan, M. Ü. & Sundu, M. İ. (2022). Yeşil İnsan Kaynakları Yönetimi: Sistematik İçerik Analizi Yöntemi İle Alan Yazının İncelenmesi (Green Human Resources Management: Examining The Literature With Systematic Content Analysis Method). *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 5* (3), 236-257.

Sánchez-García, E., Martínez-Falcó, J., Alcon-Vila, A. & Marco-Lajara, B. (2023). Developing Green Innovations in the Wine Industry: An Applied Analysis. *Foods, 12* (6), 1157.

Sharma, S., Prakash, G., Kumar, A., Mussada, EK., Antony, J. & Luthra, S. (2021). Analysing the relationship of adaption of green culture, innovation, green performance for achieving sustainability: Mediating role of employee commitment. *Journal of Cleaner Production*, 1-11.

Singh, S., Giudice, M., Chierici, R. & Graziano, D. (2020). Green innovation and environmental performance: the role of green transformational leadership and green human resource management. *Technological Forecasting and Social Change,* 150, 119762. https://doi.org/10.1016/j.techfore.2019.119762.

Slamet, M. U. A. G., Asdiana, Abdillah, A., Abduloh, Fahlevi, M., Ali, R., Evanirosa, Mufid, A., Purwanto, A., Faricha, F., Khairullah, & Zumaro, A. (2020) Islamic Leadership Model for Indonesian Millennial Markets Performance in Pharmaceutical Schools. *Systematic Reviews in Pharmaceutical, 11* (8), s. 374-382. doi:10.31838/srp.2020.8.55.

Su, X., Xu, A., Lin, W., Chen, Y., Song-tao, L. & Wen-xing, X. (2020). Environmental leadership, green innovation practices, environmental knowledge learning, and firm performance. *Sage Open, 10* (2).

Ternès, A*. (2022). Green Leadership- Nachhaltigkeit als Führungsprinzip*. Erişim adresi: https://www.haufe.de/sustainability/strategie/green-leadership-nachhaltigkeit-als-fuehrungsprinzip_575772_577232.html Erişim tarihi:23.05.2024

Tuna, Ö. & Yıldız, M. (2023). Çalışanın Yeşil Davranışı ve İş Performansında Yeşil Dönüştürücü Liderliğin Rolü. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, Özel Sayı*, 61-80.

Tunçer, P. (2011). Örgütsel Değişim ve Liderlik. *Sayıştay Dergisi (80),* 57-84.

UNESCAP. 2017. *A Paradigm Shift For Economic Growth Republic of Korea's National Strategy For Green Growth And Five-Year Plan*. http://www.unescap.org/sites/default/files/35.%20CS-Republic-of-Korea-National-Strategyfor-Green-Growth-and-Five9Year-Plan.pdf Erişim tarihi: 29.05.2024.

Ünal, M. (2015). Bilgi Çağında Değişim ve Liderlik. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 32* (1), 297-310.

Wahab, A. (2019). Green Leadership as an Emerging Style for Addressing Climate Change Issues in Schools. *Journal of Social Sciences,* 15, 58-68. DOI: 10.3844/jssp.2019.58.68

WHH, 2021. *Türkiye, Avrupa Birliği Yeşil Mutabakatı'nı düşük karbonlu ekonomiye geçiş için bir fırsat olarak görmelidir.* Erişim adresi: www.wwf.org.tr. Erişim tarihi 25.05.2024

WHH, 2021. Türkiye, Avrupa Birliği Yeşil Mutabakatı'nı düşük karbonlu ekonomiye geçiş için bir fırsat olarak görmelidir. Erişim adresi: www.wwf.org.tr. Erişim tarihi 25.05.2024

Zengin, Ş. & Bekmezci, M. (2021). İşletmelerde Değişim Yönetimi ve İnovasyon, *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi, 8* (15), 10-28.

Zhong, J., Shao, X., Xiao, H., Yang, R. & An, X. (2023). The Research on The Green Leadership: A Systematic Review And Theoretical Framework. *Environment, Development and Sustainability*, 1-32.

10. Bölüm

RUHSAL LİDERLİK VE DEĞİŞİM

Merve Turpçu

1. GİRİŞ

Yaşam eğrileri boyunca örgütler, yoğun rekabet, küreselleşme, yapay zekâ uygulamaları, salgın, esneklik ve çeviklik ihtiyacı gibi çeşitli zorluklarla başa çıkmak durumunda kalmaktadır. Tüm bunların yarattığı gerilim, birçok alanda değişimi zorunlu kılmaktadır. Bu noktada günümüz örgütlerindeki değişimin kalıcı ve etkili olmasının liderlik tarzlarında yapılacak bir değişimle ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Nitekim liderlik ve liderlik türleri, günümüzde en çok tartışılan ve pek çok araştırmaya konu olan kavramlardan biridir. Bu bağlamda liderliğin son dönemlerde daha fazla değişim hâlinde olduğu ve liderlerin de en iyiyi yapmaları için zorlandıkları görülmektedir. Bu bağlamda değişim düşüncesinin başarılı olması için öncelikle liderlerin değişime inanması ve onu benimsemesi gerekli olduğu düşünülmektedir.

Değişim, mevcut olandan vazgeçerek yeni olana geçilmesi olarak ifade edilebilir. Ancak bunun istenilen şartlar altında ve başarılı olarak gerçekleşebilmesi için bazı koşullar gereklidir. Bu noktada Argüden (2004), değişimin başarısının öncelikle örgütü değişimin gerekli ve acil olduğuna inandırmaktan geçtiğini belirtmektedir. Yazar, ayrıca ilk olarak etkileyici bir vizyonun ortaya konulması ve bu vizyonun da etkin olarak paylaşılması gerektiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla liderlerin de söylemlerinin yanında eylemleriyle de işgörenlere bu değişimi benimsediğini göstermesi oldukça önemlidir. Nitekim öğrenen örgütlerde örgütün kültürünü, değerlerini, hedeflerini ve vizyonunu benimsemiş işgörenleri geliştirmek, yönlendirmek, motive ve organize etmek ve dahası elde tutmak giderek zorlaşmaktadır (Fry, 2003). Neal (2000) insanların anlam üreten varlıklar olduğunu ve hayatta bir anlam ya da bir çağrı aradığını iddia etmektedir. Nitekim günümüz koşullarında yaşamlarının büyük bir kısmının iş yerinde çalışarak geçtiği bilinen işgörenlerin yaratıcı ruhlarını

REFERANSLAR

Alwetwat, T. F. S. (2023). The Effect of Organizational Change and Development Management on Sustainable Development. *Quantrade Journal of Complex Systems in Social Sciences*. *5* (1), 65-72. Doi: 10.5281/zenodo.8102480.

Belias, D. & Koustelios A. (2014). Liderlik ve Değişim Yönetimi Stratejisinin Örgüt Kültürüne Etkisi. *Avrupa Bilim Dergisi*, *10* (7). 451-470.

Biber, M. (2019). Lider yöneticilik. *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*. *2* (2), s. 183-197.

Blake, I. & Sirkka L. J. (1991). Applications of Global Information Technology: Key Issues for Management. Subject: Management. *MIS Quarterly. 15* (1), *33-34.*

Danişman, Ş., Tosuntaş, Ş. B. & Karadağ, E. (2015). Liderliğin örgütsel performansa etkisi. *Liderlik ve Organizasyonel Sonuçlar: Ampirik Çalışmalar Metaanalizi*. 143-168.

Eisenbach, R., Kathleen, W. & Rajnandini P. (1999). Transformational Leadership in The Context of Organizational Change*. Journal of Organizational Change Management. 12* (2), 80-88.

Erdoğmuş, H. (2022). Örgütlerde Değişim Yönetimi. *Tubitak Bilim ve Toplum Başkanlığı Popüler Bilim Yayınları Sosyal Bilimler Ansiklopedisi,* 1.

Esen, A. (2012). *Örgütsel değişimde dönüştürücü liderlik davranışları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Filiz, M. & Güngör, S. (2023). Estetik liderlik ölçeğinin sağlık çalışanları için uyarlanması. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi. 12* (1), 32-45.

Hansen, H., Ropo, A. & Sauer, E. (2007). Estetik liderlik. *Liderlik Üç Aylık Bülteni. 18* (6), 544-560.

Hatch M. J. (1997). Organization Theory: Modern Symbolic and Post-Modern Perspectives. *Oxford University Press, s.* 353*.*

Işık, Z. (2023). Örgütsel Değişim Sürecinde Değişime Açıklık Kavramı ve Liderlik*. International Social Sciences Studies Journal. 9* (116), 9008-9021. doi: http://dx.doi.org/10.29228/sssj.729 29.

Kerman, U. & Öztop, S. (2014). Kamu çalışanlarının örgütsel değişim yönetimine yönelik algısı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1* (19), 89-112.

Koçel, T. (2011*). İşletme yöneticiliği.* İstanbul: Beta Basım Yayım.

Maxwell, J. C. (1998). *İçinizdeki Lideri Geliştirmek*. (S. Yeniçeri, Çev), İstanbul: Beyaz.

Mintsberg, H (1975). The manager's Job: Folklore and Fact. *Harvard Business Reviev. 4,* 49-61.

Musaigva, M. (2023). The role of leadership in managing change. *International Review of Management and Marketing*. 13 (6), 1-9.

Mücevher, M.H. (2021). Yeni Bir Yöneticilik Tarzı Modeli: Estetik Yöneticilik. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama*. *4* (2), 97-108.

Özbal, N. & Aydoğan, İ. (2017). Eğitimde Estetiğin Gerekliliği ve Oluşumu Üzerine Bir İnceleme*. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. *7* (2), 249-260.

Özdemir, F. (2023). Örgütsel Estetik: Estetik Liderlik Perspektifinden Bir Literatür İncelemesi. *Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi/Electronic Journal of Social Sciences. 6* (11), 420-437.

Peker, Ö. (1995). *Yönetimi Gelistirmenin Sürekliligi.* Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları.

Raducan, R. (2016). Liderler ve Yöneticiler. *Psikolojide Teorik ve Uygulamalı*, s. 149.

Robbins, S. & Judge, T. (2013). *Örgütsel Davranış*. (E. İnci, Çev.) Ankara: Nobel.

Sabuncuoğlu, Z. & Tüz, M. (1998). *Örgütsel Psikoloji.* Bursa: Alfa.

Seyfiyeva, L. (2019). *Estetik Liderlik Özellikleri Ve Davranışlarının İncelenmesi: Eskişehir Şehir Tiyatroları Gençlik Sahnesi'nde bir araştırma*. (Yayımlanmamış Doktora Lisans Tezi). Eskişehir, Eskişehir Anadolu Üniversitesi.

Strati, A. (2010). Aesthetic Understanding of Work and Organizational Life: Approaches and Research Developments. *Sociology Compass. 4* (10), 880-893.

Tunçer, P. (2011). Örgütsel Değişim ve Liderlik. *Sayıştay Dergisi,1* (80), 57-84.

Tunçer, P. (2013). Örgütsel Değişim Sürecinde Öğrenen Örgütler ve Örgüt Geliştirme. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, *8* (1), 214-244.

Vries, M. K. (2007). *Liderliğin Gizemi.* İstanbul: Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası Yayıncılık.

12. Bölüm

PARADOKSAL LİDERLİK VE DEĞİŞİM

Buket Çetinkaya Duran

1. GİRİŞ

Aynı anda var olan ve zaman ilerledikçe de süren çelişkili; fakat birbiriyle ilişkili faktörleri barındıran paradokslar, örgütlerin doğasında bulunmaktadır. Örgütler, hedeflerinin gerçekleşmesi için çalışanlarının kendi normlarına uyarak örgütü takip etmelerine ihtiyaç duymaktadır. Aynı zamanda, çalışanlarının değişikliklere esnek bir şekilde uyum sağlamasını, yenilik yapmak ve rekabette bir adım önde olmak için değişiklikleri başlatmak üzere "*belli bir kalıptan çıkmalarını*" da istemektedirler. Yapılan araştırmalar, bu tür paradoksal taleplerin hem olumlu hem de olumsuz taraflarını ifade etmektedir. Olumsuz tarafta, paradoksal talepler belirsizlik ve savunmacı tepkilerle ilişkilendirilmekte iken olumlu yönden bakıldığında, paradoksal talepler uyarlanarak değişim odaklı tepkilere yol açabilmekte ve insanlar paradoksla daha başarılı olabilmektedir. Paradoksal taleplerin örgütlere yayılmasıyla beraber hem olumlu hem de olumsuz etkileri olabileceği göz önüne alındığında çalışanların işlerinin doğasında var olan paradokslara ilişkin anlayışlarını ve anlamlılık duygularını şekillendirmek kilit bir liderlik sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır (Miron-Spektor, Gino, ve Argote, 2011: 230).

Değişikliklerin planlı durumlardan ziyade dışarıdan kaynaklanan olaylardan ve belirsizliğin hâkim olduğu kriz ortamlarından etkilendiği bilinmektedir ki bu durum değişimi tetikleyen unsurların başında gelmektedir. Bu nedenle örgütlerin tepki verme hususunda yeterince hızlı olmaları gerekmektedir. Güvenlik düzenlemeleri, kontrol altına alınmak istenen çevre kirliliği ya da insan kaynaklarının çeşitli uygulamaları devlet tarafından teşvik edilen ve desteklenen yaygın düzenlemeler arasında sayılmaktadır. Bu düzenlemeler, kurumların buna göre tepki vermesini ve istenen sonuçların elde edilmesi için

REFERANSLAR

Akça, İ. & Tuna, M. (2019). Paradoksal Liderlik Davranışı: Bir Ölçek Uyarlama Çalışması. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, *11* (4), 2972-2989.

Antonakis, J. & Atwater, L. (2002). Leader Distance: A Review and A Proposed Theory. *The Leadership Quarterly*, *13* (6), 673-704. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S1048-9843(02)00155-8.

Bao, Y. J. & Yang, C. (2024). Help or Harm? Understanding the Nuanced Influence Mechanisms Between Paradoxical Leadership Behaviors and Work-Family Conflicts in the Public Sector. *Public Performance & Management Review*. https://doi.org/10.1080/15309576.2024.2341854.

Basar, U. & Basim, H. N. (2018). Paradoxical Leadership Model. *Amme Idaresi Dergisi*, *51* (3), 121-153. <Go to ISI>://WOS:000463139100005

Batool, U., Raziq, M. M. & Sarwar, N. (2023). The Paradox of Paradoxical Leadership: A Multi-Level Conceptualization. *Human Resource Management Review*, *33* (4), Article 100983. https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2023.100983.

Bennis, W. G. & Nanus, B. (1974). *Leadership*. Citeseer. Cincinnati, Ohio, United States.

Bolden, R. (2004). *What is leadership?* Centre for Leadership Studies, University of Exeter. United Kingdom.

Dansereau, F., Seitz, S. R., Chiu, C. Y., Shaughnessy, B., & Yammarino, F. J. (2013). What makes leadership, leadership? Using self-expansion theory to integrate traditional and contemporary approaches. *Leadership Quarterly*, *24* (6), 798-821. https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2013.10.008.

Erdem, A. R. (2020). Değişim Liderliği. In K. Yılmaz (Ed.), *Liderlik Kuram - Araştırma - Uygulama* (pp. 875). Ankara: Pegem.

Fang, T. (2005). From "Onion" to "Ocean": Paradox and Change in National Cultures. *International Studies of Management & Organization*, *35* (4), 71-90. https://doi.org/https://doi.org/10.1080/00208825.2005.11043743.

Handy, C. B. (1994). *The age of paradox*. ABD: Harvard Business Press.

Henderikx, M. & Stoffers, J. (2022). An Exploratory Literature Study into Digital Transformation and Leadership: Toward Future-Proof Middle Managers. *Sustainability*, *14* (2), 687. https://www.mdpi.com/2071-1050/14/2/687.

Hughes, R. (2009). Time for Leadership Development Interventions in The Public Health Nutrition Workforce. *Public Health Nutrition*, *12* (8), 1029-1029. https://doi.org/10.1017/s1368980009990395.

K. Vora, M. (2013). Business excellence through sustainable change management. *The TQM Journal*, *25* (6), 625-640.

Koçel, T. (2013). *İşletme Yöneticiliği* (14 ed.). İstanbul: Beta.

Lewis, M. W. (2000). Exploring paradox: Toward a more comprehensive guide [Review]. *Academy of Management Review*, *25* (4), 760-776. https://doi.org/10.5465/AMR.2000.3707712.

Lewis, M. W., Andriopoulos, C. & Smith, W. K. (2014). Paradoxical Leadership to Enable Strategic Agility. *California Management Review*, *56* (3), 58-77. https://doi.org/10.1525/cmr.2014.56.3.58.

Li, Q., She, Z. & Yang, B. (2018). Promoting Innovative Performance in Multidisciplinary Teams: The Roles of Paradoxical Leadership and Team Perspective Taking. *Frontiers in Psychology*, *9*. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01083.

Li, X. Y., Xue, Y., Liang, H. & Yan, D. (2020). The Impact of Paradoxical Leadership on Employee Voice Behavior: A Moderated Mediation Model. *Frontiers in Psychology*, *11*, Article 537756. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.537756.

Luo, G. L., Zhu, G. M. & Guo, Y. L. (2023). Effect of Paradoxical Leadership on Employee Innovation Behavior in a Confucian Context. *Asian Business & Management*, *22* (5), 2249-2279. https://doi.org/10.1057/s41291-023-00249-y.

Miron-Spektor, E., Gino, F. & Argote, L. (2011). Paradoxical Frames and Creative Sparks: Enhancing Individual Creativity Through Conflict and Integration. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, *116* (2), 229-240.

Neves, P. (2009). Readiness for Change: Contributions for Employee's Level of Individual Change and Turnover Intentions. *Journal of Change Management*, *9* (2), 215-231. https://doi.org/10.1080/14697010902879178.

Qiang, Q., Xiaohong, W. & Qianru, S. (2023). Does Paradoxical Leadership Influence Employees' Proactive Work Behavior? A Study Based on Employees in Chinese State-Owned Enterprises. *Frontiers in Psychology*, *14*, Article 1269906. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1269906.

Rowe, W. D. (1994). UNDERSTANDING UNCERTAINTY. *Risk Analysis*, *14* (5), 743-750. https://doi.org/10.1111/j.1539-6924.1994.tb00284.x.

Sandelands, L. (2010). The play of change. *Journal of organizational change management*, *23* (1), 71-86. https://doi.org/10.1108/09534811011017216.

Smith, W. K. & Lewis, M. W. (2011). Toward a theory of paradox: A dynamic equilibrium model of organizing. *Academy of Management Review*, *36* (2), 381-403.

Sparr, J. L., Van Knippenberg, D. & Kearney, E. (2022). Paradoxical leadership as sensegiving: stimulating change-readiness and change-oriented performance. *Leadership & Organization Development Journal*, *43* (2), 225-237. https://doi.org/10.1108/lodj-04-2021-0161.

Stevens, G. W. (2013). Toward a Process-Based Approach of Conceptualizing Change Readiness. *The Journal of Applied Behavioral Science*, *49* (3), 333-360. https://doi.org/10.1177/0021886313475479.

Tunçer, P. (2011). Örgütsel değişim ve liderlik. *Sayıştay Dergisi* (80), 57-84.

Volk, S., Waldman, D. A. & Barnes, C. M. (2023). A Circadian Theory of Paradoxical Leadership. *Academy of Management Review*, *48* (4), 611-638. https://doi.org/10.5465/amr.2020.0468.

Waldman, D. A. & Bowen, D. E. (2016). Learning to be a paradox-savvy leader. *The Academy of Management Perspectives*, *30* (3), 316-327. https://doi.org/10.5465/amp.2015.0070.

Yang, Y., Li, Z., Liang, L. & Zhang, X. (2021). Why and When Paradoxical Leader Behavior Impact Employee Creativity: Thriving at Work and Psychological Safety. *Current Psychology*, *40* (4), 1911-1922. https://doi.org/10.1007/s12144-018-0095-1.

Yeşil, A. (2018). Örgütlerde Değişimin Önemi ve Değişim Yönetimi Üzerine Kavramsal Bir Değerlendirme. *Uluslararası Akademik Yönetim Bilimleri Dergisi*, *4* (5), 307-323.

Zhang, Y. & Han, Y.-L. (2019). Paradoxical Leader Behavior in Long-Term Corporate Development: Antecedents and Consequences. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, *155*, 42-54. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.obhdp.2019.03.007.

Zhang, Y., Waldman, D. A., Han, Y.-L. & Li, X.-B. (2015). Paradoxical Leader Behaviors in People Management: Antecedents and Consequences. *Academy of Management Journal*, *58*, 538-566.

13. Bölüm

AŞKIN/ÜSTÜN LİDERLİK VE DEĞİŞİM

Ergül Söylemezoğlu

"Değişmeyen tek şey değişimin kendisidir."

Heraklitos

1. GİRİŞ

Bu bölüm aşkın liderlik ile örgütsel değişim süreçlerinin yönetilmesi arasında nasıl bir ilişki olduğunu aydınlatmayı amaçlamaktadır. Bilindiği üzere her açıdan liderlik hem kendisi, hem örgüt ve hem de izleyicileri için en iyi koşullara ulaşmayı amaç edinme ve buna ulaşma becerisini gerekli kılmaktadır. Örgütsel değişim ise çağımızın karmaşık ve dinamik iş dünyasında devamlılık arz eden bir durum hâline gelmiştir. Çağımızda örgütler dinamik ve belirsiz her tür çevresel koşula karşı sürekli uyum sağlayarak faaliyetlerini devam ettirmek zorundadır. Nitekim kurumsal değişimin gerçekleştirilmesinde başarısız olunması örgütün paydaşları için de kaygı uyandırıcı ve önem arz eden bir durumdur. Bu anlamda örgütlerde kurumsal değişimin başarıyla gerçekleştirilmesi açısından liderlik kavramının büyük önem arz ettiği de bilinmektedir. Örgütler pazardaki ve teknolojideki gelişmelere, finansal dalgalanmalara, müşterilerin yeni talep ve ihtiyaçlarına yönelik uyum sağlamaya çalıştıkça, etkili bir değişim liderliği de başarıya ulaşmanın kritik bir belirleyicisi olarak karşımıza çıkmaktadır (Bass ve Riggio, 2006).

2. AŞKIN/ÜSTÜN LİDERLİĞİN ARKA PLANINDAKİ LİDERLİK YAKLAŞIMLARI VE DEĞİŞİM İLİŞKİSİ

Geleneksel olan liderlik yaklaşımlarının örgütsel değişimi verimli bir şekilde yönetmede yetersiz kalması, araştırmacıları alternatif liderlik yaklaşımları konusunda daha etkin çalışmalar gerçekleştirmeye yöneltmiştir. Bu kap-

REFERANSLAR

Ataş, H. & Efeoğlu, İ. E. (2020). Sosyal Kirliliğin Azaltılmasını ve Küresel Sürdürülebilirliği Sağlayabilecek Yenilikçi Bir Liderlik Yaklaşımı: Aşkın Liderlik. *Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Kongresi Kongre Özet Kitabı*, 81-82.

Avolio, B. J., Yammarino, F. J. & Bass, B. M. (1991). Identifying Common Methods Variance With Data Collected From A Single Source: An Unresolved Sticky Issue. *Journal of Management, 17* (3), 571-587.

Avolio, B. J. & Gardner, W. L. (2005). Authentic Leadership Development: Getting to The Root of Positive Forms of Leadership. *The Leadership Quarterly, 16* (3), 315-338.

Avolio, B. J. (2011). *Full Range Leadership Development.* Sage Pub.

Bass, B. M. & Avolio, B. J. (1994). *Improving Organizational Effectiveness through Transformational Leadership.* Sage, Thousand Oaks, CA.

Bass, B. M. (1999). Two Decades of Research And Development In Transformational Leadership. *European Journal of Work and Organizational Psychology, 8* (1), 9-32.

Bass, B. M. & Steidlmeier, P. (1999). Ethics, Character, and The Authentic Transformational Leadership Behavior. Leadership *Quarterly*, *10* (2), 181-217.

Bass, B. M. & Riggio, R. E. (2006). *Transformational Leadership* (2. Baskı.). Psychology Press.

Burns, J. M. (2003). Transformational Leadership and Organizational Change: The Impact of Visionary Leaders. *Journal of Applied Psychology, 88* (2), 207–218.

Cardona, P. (2000). Transcendental Leadership. *Leadership and Organization Development Journal 21* (4), 201-207.

Carmeli, A. & Josman, Z. E. (2006). The Relationship Among Emotional Intelligence, Task Performance, and Organizational Citizenship Behaviors. *Human Performance, 19* (4), 403-419.

Crossan, M., Verab, D. & Nanjad, L. (2008). Transcendent Leadership: Strategic Leadership in Dynamic *Environments. The Leadership Quarterly, 19* (5), 569-581.

Dutton, J. E., Workman, K. M. & Hardin, A. E. (2014). Compassion at Work. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior, 1*, 277-304.

Fry, L. W. (2003). Toward a Theory of Spiritual Leadership. *The Leadership Quarterly, 14* (6), 693-727.

Gardiner, J. J. Z. (2009). Transcendent Leadership: Pathway to global sustainability. Working Collaboratively for Sustainability International Conference, Washington.

Kaplan, B. T. (2020). Tinsel Bir Dokunuş: Aşkın Liderlik. *Journal of Social and Humanities Sciences Research, 7* (63), 3972-3977.

Keslimli, İ. (2013). Liderlik Davranış Türleri. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2* (1), 1-10.

Kofman, F. (2018). *The Meaning Revolution: The Power of Transcendent Leadership*. Currency Book.

Lowe, K. B., Kroeck, K. G. & Sivasubramaniam, N. (1996). Effectiveness Correlates of Transformation and Transactional Leadership: A Meta-Analytic Review of the MLQ Literature. *The Leadership Quarterly, 7* (3), 385-425.

Moodie, R. (2016). Learning About Self: Leadership Skills For Public Health. *Journal of Public Health Research, 5* (679), 1-6.

Nair, A. (2016). Transcendent Leadership For A Virtuous Organization: An Indian Approach. International Journal of Recent Advances In Organizational Behaviour and Decision Sciences (IJRAOB). *An Online International Research Journal, 1* (1), 663-672.

Sanders III, J. E., Hopkins, W. E. & Geroy, G. D. (2003). From Transactional to Transcendental: Toward an Integrated Theory of Leadership. *Journal of Leadership and Organizational Studies 9* (4), 21-31.

Spillane, C. K. (2005). Transformational Leadership and Organizational Change: A Meta-Analytic Investigation of the Multifactor Leadership Questionnaire. *Journal of Applied Psychology, 90* (2), 421-431.

Tarım, M. (2017). *Lider-Üye İlişkilerinde Liderin Olumlu ve Olumsuz Özellikler Göstermesi ile Ortaya Konulan Duygusal Emeğin Üyelerin Bağlılık ve Performansı Üzerindeki Etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Useem, M. (2007). *The World Economic Forum: A Call to Exercise Global Leadership, Not Just Self Interest.* Wharton University. https://knowledge.wharton.upenn.edu/podcast/knowledge-at-wharton-podcast/the-world-economic-forum-a-call-to-exercise-global-leadership-not-just-self-interest/.

Walumbwa, F. O., Avolio, B. J. & Zhu, W. (2008). How Transformational Leadership Weaves Its Influence on Individual Job Performance: The Role of Identification and Efficacy Beliefs. *Personnel Psychology, 61* (4), 793-825.

Yukl, R. J. (2011). The Role of Transformational Leadership in Organizational Change: A Meta-Analytic Review. *Journal of Leadership & Organizational Studies, 18* (4), 251-259.

Yukl, G. (2013). *Leadership in Organizations* (8.Baskı.). Edinburgh Gate, Harlow, England: Pearson Education Limited.

Zhu, W., Avolio, B. J. & Walumbwa, F. O. (2009). Moderating Role of Follower Characteristics with Transformational Leadership and Follower. *Work Engagement. Group & Organizaiton Management, 34* (5), 590-619.

14. Bölüm

POZİTİF LİDERLİK VE DEĞİŞİM

Semra Köse

1. GİRİŞ

Dördüncü Sanayi Devrimi olarak kabul edilen ekonomik, teknolojik, sosyal dönüşüm ve değişimlerin yaşandığı günümüzde, çalışanların yeni çalışma koşullarına aktif olarak uyum sağlaması önemlidir. Bu noktada örgütlerin çalışanların sadece iş ortamına adaptasyonuna yardımcı olmakla kalmayıp, hız, esneklik, hareketlilik, yaratıcılık ve inovasyon üzerindeki baskının azaltılmasına yönelik önlemler alması gerekmektedir. Ayrıca daha fazla mobilizasyon, etkinlik ve katılımı olumlu yönde güçlendiren ve teşvik eden faktörlerin araştırılması gerekmektedir. Bu araştırma ihtiyacının temel dayanak noktası çalışanların günümüz örgütlerinin daha dirençli, hızlı, çevik ve yenilikçi olmalarındaki etkisidir. Tüm bu faktörler değişim ve dönüşüm sürecini kaçınılmaz kılmaktadır. Birçok modern örgüt, yönetim tarzlarında ve yapılarında önemli değişiklikler yapmıştır. Bunun temel nedeni dünya standartlarında bir organizasyon oluşturmak için sadece çok çalışmanın yetersiz olduğunun idrak edilmesidir. Örgütlerin istenilen yapıda başarılı organizasyonlar hâline gelmesi için başarılı bir ekip kurulması, örgütte herkes tarafından kabul edilen bir kültürün yaratılması, çalışanların bir vizyon doğrultusunda çalışmaya ikna edilmesi ve güzel bir geleceği hep birlikte inşa ettiklerini algılamaları gerekmektedir. Hiç kuşkusuz bunları başarabilmek kolay değildir; çünkü değişim zordur. Bahsedilen özelliklere dayalı olarak, örgütlerin güçlü bir rekabet pozisyonu elde etmesi, yüksek mesleki ve entelektüel yetkinliğe sahip çalışanlara yönelik doğru bir yaklaşım stratejisi belirlemesine bağlıdır. Belirlenecek stratejinin temel soruları "örgüte önemli entelektüel değer katan profesyoneller sadece tek taraflı finansal teşviklerle motive edilebilir mi ya da çalışanların tutum ve davranışlarını pozitif yönetim ve özellikle de pozitif liderlik yoluyla etkilemek organizasyon için belirlenen hedeflere ulaşmada ve rekabet üstün-

REFERANSLAR

Adair, J. E. (2007). *Develop Your Leadership Skills* (Vol. 37). Kogan Page Publishers.

Avolio, B. J., Gardner, W. L., Walumbwa F. O., Luthans F. & May, D. R. (2004). Unlocking The Mask: A Look at The Process by Which Authentic Leaders Impact Follower Attitudes and Behaviors. *Leadership Quarterly, 15*, 801-823. Retrieved May 15, 2022, from https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1048984304000876.

Bass, B. M. (1990). *Bass and Stogdill's Handbook of Leadership: Theory, Research, and Managerial Applications* (3 b.). New York: The Free Press.

Barling, J., Christie, A. & Hoption, A. (2010). Leadership. In S. Zedeck (Ed.), *Handbook of Industrial and Organizational Psychology* (pp. 183-240). Washington, DC: American Psychological Association.

Barnard, M., & Stoll, N. (2010). Organisational Change Management: A rapid literature review. Short Policy Report No. 10/01 Centre for Market and Public Organisation Bristol Institute of Public Affairs University of Bristol.

Blanch, J., Gil, F., Antino, M. & Rodríguez-Muñoz, A. (2016). Positive Leadership Models: Theoretical Framework and Research. *Papeles del Psicólogo*, *37* (3).

Borgatta, E. F., Bales, R. F. & Arthur, C. S. (1954). Some Findings Relevant to The Great Man Theory of Leadership. *American Sociological Review, 19* (6), 755-759.

Cantero-Gomez, P. (2019). How Positive Leadership Shapes Positive Organizational Behaviors (online). Available at: https://www.forbes.com /sites/palomacanterogomez/2019/07/16 (Accessed 26 June 2024).

Cameron, K. S., Dutton, J. E., Quinn, R. E. (Eds.) (2003). Positive Organizational Scholarship. Foundation of a New Discipline. San Francisco, CA: Berrett-Koehler Publishers, Inc.

Cameron, K. S. & Spreitzer, G. (2012). Introduction: What is Positive About Positive Organizational Scholarship in *Handbook of Positive Organizational Scholarship* (Eds. K. S. Cameron & G. Spreitzer). New York: Oxford University Press, 1-14.

Cummings, G. (2012). Your Leadership Style–How Are You Working to Achieve a Preferred Future? *Journal of Clinical Nursing*, *21* (23-24), 3325-3327.

Dinh, J. E., Lord, R. G., Gardner, W.L., Meuser, J. D., Liden, R. C. & Hu, J. (2014). Leadership Theory and Research in The New Millennium: Current Theoretical Trends and Changing Perspectives. *The Leadership Quarterly*, *25* (1), 36-62.

Duignan, P. & Bezzina, M. (2006). Building a Capacity for Shared Leadership in School's Teachers as Leaders of Educational Change. Educational Leadership Conference University of Wollongong February, 2006. https://www.uow.edu.au/content/ groups/ public/@web /@educ/ documents/doc/uow037796.pdf.

Dutton, J. E. & Spreitzer, G. M. (Eds.). (2014). *How to be A Positive Leader: Small Actions, Big Impact*. San Francisco, CA: Berrett-Koehler Publishers.

Gardner, W. L., Avolio, B. J., Luthans, F., May, D. R. & Walumbwa, F. (2005). Can You See The Real Me?" A Self-Based Model of Authentic Leader and Follower Development. *The Leadership Quarterly*, *16* (3), 343-372.

Gauthier, H. (2015). A Multi-Dimensional Model for Positive Leadership. *Precision Nanomedicine*, *5* (1), 9.

Ghafoor, A., Qureshi, T. M., Khan, M. A. & Hijazi, T. (2011). Transformational Leadership, Employee Engagement and Performance: Mediating Effect of Psychological Ownership. *African Journal of Business Management, 5* (17), 7391-7403.

Glińska-Neweś, A. & Karwacki, A. (2017). Innovativeness of Social Economy Entities in Poland. An Empirical Study from the Perspective of Positive Organizational Scholarship. Nonprofit Managament & Leadership. September: 1-16.

Greenberg, M. H. & Arakawa, D. (2006). *Optimistic Managers & Their Influence on Productivity & Employee Engagement in A Technology Organization* (Doctoral Dissertation, University of Pennsylvania). https://repository.upenn.edu/handle/20.500.14332/38923.

Hage, J. T. (1999). Organizational Innovation and Organizational Change. *Annual Review of Sociology*, *25* (1), 597-622.

Hannah, S. T., Balthazard, P. A., Waldman, D. A., Jennings, P. L. & Thatcher, R. W. (2013). The Psychological and Neurological Bases of Leader Self-Complexity and Effects on Adaptive Decision-Making. *Journal of Applied Psychology*, *98* (3), 393.

Haslam, S. A., Reicher, S. D. & Platow, M. J. (2011). *The New Psychology of Leadership: Identity.* Influence and Power. New York: Psychology.

Hodgetts, R. M., Çetin, C. & Mutlu, E. C. (1997). *Yönetim: Teori, Süreç ve Uygulama*. Der Yayınevi.

Kavanagh, M. H. & Ashkanasy, N. M. (2006). The Impact of Leadership and Change Management Strategy on Organizational Culture and İndividual Acceptance of Change During a Merger. British Journal of Management, 17(1), 81-103

Kelloway, K. E. & Barling, J. (2010). Leadership Development as an Intervention in Occupational Health Psychology. *Work and Stress, 24*, 260-279.

Kelloway, E. K., Turner, N., Barling, J. & Loughlin, C. (2012). Transformational Leadership and Employee Psychological well-being. *Work & Stress*, *26*, 39-55.

Lobinger S. (2019). Change Management for Beginners: Understanding Change Processes and Actively Shaping them.

Luthans, F. & Youssef, C. M. (2007). Emerging Positive Organizational Behavior. *Journal of Management, 33* (3), 321-349. https://doi.org/10.1177/0149206307300814.

Luthans, F., Norman, S. M., Avolio, B. J. & Avey, J. B. (2008). The Mediating Role of Psychological Capital in The Supportive Organizational Climate-Employee Performance Relationship. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, *29* (2), 219-238.

Lussier, R. N. & Achua, C. F. (2022). *Leadership: Theory, Application, & Skill Development*. Sage Publications.

Meuser, J. D., Gardner, W. L., Dinh, J. E., Hu, J., Liden, R. C. & Lord, R. G. (2016). A Network Analysis of Leadership Theory: The Infancy of Integration. *Journal of Management*, *42* (5), 1374-1403.

Mumford, M. D. & Fried, Y. (2014). Give Them What They Want or Give Them What They Need? Ideology in The Study of Leadership. *Journal of Organizational Behavior*, *35* (5), 622-634.

Meyer, M., Sison, A. J. G. & Ferrero, I. (2019). How Positive and Neo-Aristotelian Leadership Can Contribute to Ethical Leadership. *Canadienne des Sciences de l'Administration, Sci. 36,* 390-403. doi: 10.1002/cjas.1511.

Monzani, L., Ripoll, P. & Peiró, J. M. (2012). Un Nou Enfocament en el Lideratge del Segle xxi (A new approach to leadership for the xxi century). *Anuari de psicologia de la Societat Valenciana de Psicologia*, *14*, 31-41.

Monzani, L. & Van Dick, R. (2020). *Positive Leadership in Organizations.* In Oxford Research Encyclopedia of Psychology.

Northouse, P. G. (2021). *Leadership: Theory and Practice*. Sage publications.

Özmutaf, M. N. (2007). Liderliğin Örgüt Kültürü İçinde Değişimsel Boyutta Değerlendirilmesi. Süleyman Demirel Üniversitesi *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 2(2), 83-98.

Ruben, B. D. & Gigliotti, R. A. (2017). Communication: Sine qua non of Organizational Leadership Theory and Practice. *International Journal of Business Communication*, *54* (1), 12-30.

Quinn, R. E. & Thakor, A. (2014). Imbue The Organization With a Higher Purpose in *How to be A Positive Leader* (Eds. J. Dutton and G. Spreitzer). San Francisco: Berrett-Koehler.

Saylı, H. (2008). Başarılı Bir Örgütsel Değişimin Gerçekleştirilmesinde Dönüştürücü Liderliğin Rolü. Erciyes Üniversitesi *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 30(1), 193-210.

Schein, E. H. (2010). *Organizational culture and leadership* (Vol. 2). John Wiley & Sons.

Skubinn, R., Buengeler, C. & Schank, C. (2019). Ethics in leadership: Carving out the ethical core in current leadership theories. In A. Sales (Ed.), Corporate social responsibility and corporate change: Institutional and organizational perspectives (pp. 97–116). Cham, Switzerland: Springer.

Seligman, M. E. & Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive Psychology: An Introduction. *American Psychological Association, 55* (1), 5.

Seligman, M. E. P. & Csikszentmihalyi, M. (2014). Positive Psychology: An introduction . In M. Csikszentmihalyi (Eds.), Flow and the foundations of positive psychology: The collected works of Mihaly Csikszentmihalyi (pp. 279-298). Dordrecht, The Netherlands: Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-017-9088-818.

Spreitzer, G. M. & Sonenshein, S. (2003). Positive Deviance and Extraordinary Organizing in *Positive Organizational Scholarship: Foundations of a New Discipline* (Eds. K. S. Cameron, J. E. Dutton & R. E. Quinn). San Francisco: Berrett-Koehler, 207-224.

Spreitzer, G. M. (2007). Giving Peace a Chance: Organizational Leadership, Empowerment, and Peace. *J. Organ. Behav.* 28, 1077-1095. doi: 10.1002/job.487.

Spreitzer, G. & Cameron, K. S. (2012). Applying a POS lens to Bring Out The Best in Organizations. *Organ. Dyn.* 41, 85-88. doi: 10.1016/j.orgdyn.2012.01.001.

Tabak, A. & Sığrı, Ü. (2015). *Liderlik (Ed.* Ü. Sığrı & S. Gürbüz) içinde, Örgütsel Davranış (3b., 374-415). İstanbul: Beta.

Tohidi, H. & Jabbari, M. M. (2012). The Effects of Motivation in Education. *ProcediaSocial and Behavioral Sciences, 31*, 820-824.

Wegner, J. (2017). The Manifestations of Positive Leader Roles in Classical Theories of Leadership. Journal of Corporate Responsibility and Leadership, 3 (3), 91-105.

Wijewardena, N., Samaratunge, R. & Härtel, C. (2014). Creating Better Employees Through Positive Leadership Behavior in the Public Sector. *International Journal of Public Administration*, *37* (5), 288-298.

Yammarino, F. J., Cheong, M., Kim, J. & Tsai, C.-Y. (2020). Is leadership more than "I like my boss"? In M. R. Buckley, A. R. Wheeler, J. E. Baur, & J. R. B. Halbesleben (Eds.), Research in personnel and human resources management (Vol. 38, pp. 1–56). Bingley, UK: Emerald Group.

Youssef-Morgan, C. M. & Luthans, F. (2013). Positive Leadership: Meaning and Application Across Cultures. *Organizational Dynamics, 42* (3), 198-208. https://doi.org/10.1016/j.orgdyn.2013.06.005.

Youssef, C. M. & Luthans, F. (2012). Positive Global Leadership. *Journal of World Business*, *47* (4), 539-547.

Yukl, G. A. (2013). Leadership in Organizations, 7. Printing, New Jersey, Pearson: Prentice Hall, Upper Saddle River, 145-158.

Zaleznik, A. (2004). Managers and Leaders. *Harvard Business Review*, *1*.

15. Bölüm

SOSYAL SERMAYE LİDERLİĞİ VE DEĞİŞİM

Andaç Toksoy

1. GİRİŞ

Sosyal sermaye, 1980 yılından sonra önemi artan bir kavram hâline gelmiştir. Eklektik olma özelliğiyle sosyal bilimlerde birçok çalışmaya konu olan sosyal sermaye multidisipliner bir alanı oluştururken, kurumların da bir zenginlik kaynağı olarak görülmektedir. Sosyal sermaye kişilerin içinde yer aldıkları topluluklar içerisinde oluşturdukları ağlar ile kişilerarası ilişkileri kolaylaştırıcı bir etki yaratmaktadır.

Sosyal sermaye kavramının, kültürel, ekonomik ve sosyal konularda daha sık olarak ele alınması her ne kadar 1990'lı yıllara işaret edilse de fikir olarak ortaya çıkması 1938 yılında ünlü Fransız tarihçisi olan Alexis De Tocqueville'nin yazmış olduğu Amerika'da Demokrasi adlı eserde birçok Avrupa ülkesini ele alarak sosyal etkileşimin toplumsal yaşamdaki önemine dikkat çekmiştir. Alexis De Tocqueville araştırmasında, bireysel bağlılıkların sosyal etkileşim ile birlikte ekonomik gücü olumlu yönde etkilediğini ifade etmiştir (Gerni, 2013: 4-7).

Sosyal sermaye kavramının tanımı literatürde zor ifade edilse de toplumları, insanları bir arada tutan, yaşadığımız coğrafyada bireyleri ve sosyal hayatı birleştirici ve bağlayıcı bir özelliğe sahiptir. Gerek toplumların gerekse kurumların gelişiminde büyük bir etkiye sahip olan sosyal sermaye kavramı, işletmelerin sahip oldukları iç ve dış müşteriler, paydaşların güvenini ve bağlılıklarını pozitif yönde artırırken diğer taraftan kurumların itibarlarına olumlu yönde etki etmektedir. İnsana dair unsurların önem kazandığı günümüzde sosyal sermaye kavramının da önemi artmıştır. Bireysel değerlere odaklanan yani kişilerin sahip oldukları ve üretkenliklerine katkıda bulunacak olan bilgi-beceri-yetenek ve tecrübe gibi maddi olmayan tüm varlıkların oluşumunu

Sosyal sermaye liderlerinin örgütte güven ortamını sağlaması, bunu sürdürülebilir hâle getirmesi ile bireylerin örgütte değişime karşı direnç göstermeleri ortadan kaldırılabilir. Örgüte olan aidiyet duygusunu artıran güven kavramı ile bireylerin motivasyonlarının artması örgüt performansına da yansımaktadır.

Sosyal sermaye liderliği ve değişim teması kapsamında birçok değişkenin bu konuyu etkilediği ifade edilebilir. Liderin vizyonunu çalışanları ile paylaşması, örgütün belirlenen hedeflere ulaşabilmesi için stratejik bir yön belirlenmesi değişime etki etmektedir. Bunun yanı sıra dış çevre koşullarına uyum sağlayabilen ve açık sistem anlayışını benimseyen örgütler, fırsatları görüp değerlendirebilmeli, olası tehditlerden örgütü koruyabilmeli ve stratejik düşünüp geleceği planlayabilmelidir.

Özetle sosyal sermaye kavramının örgütlerin gelişimlerinde büyük bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Sosyal sermaye bileşenlerini bir araya getiren sosyal sermaye liderleri örgütte farklı bir vizyon yaratır. Sosyal sermayenin gelişmesi için paylaşılan değerler ile örgütün iç paydaşlarının vizyoner bir lider önderliğinde değişime ayak uydurmaları beklenen bir davranış hâline gelmiştir.

REFERANSLAR

Adler, P. S. & Kwon, S. W. (2002). Social Capital: Prospects for a New Concept. *Academy of Management Review, 27* (1), 7-40.

Armstrong, Michael, (2012). *Handbook of Management and Leadership: Developing Effective People Skills for Better Leadership and Management* (3rd Ed). Great Britain: Kogan Page Publishers.

Avolio, B. J., Howell, J. M., & Sosik, J. J. (1999). A funny thing happened on the way to the bottom line: Humor as a moderator of leadership style effects. Academy of Management Journal, 42, 219-227Bass, B. M. & Stogdill, R. M. (1990). *Bass & Stogdill's Handbook of Leadership: Theory, Research, and Managerial Applications* (Third ed.). New York: Free Press.:12-14

Başak, S. & Öztaş, N. (2010). Güven Ağbağları, Sosyal Sermaye ve Toplumsal Cinsiyet. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 12* (1), 27-56.

Bennis, W. (2003). *On Becoming a Leader.* Massachusetts: Perseus Publishing.

Brehm, J. & Rahn, W. (1997). Individual-Level Evidence for the Causes and Consequences of Social Capital. *American Journal of Political Science, 41* (3), 999-1023.

Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, 241-258.

Bouty, I. (2000). Interpersonal and Interaction Influences on Informal Resource Exchanges Between R&D Researchers Across Organizational Boundaries. *Academy of Management Journal*, *43* (1), 50-65.

Ceylan, A. & Demircan, N. (2003). Örgütsel Güven Kavramı: Nedenleri ve Sonuçları. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi. 1,* 139-149.

Cohen, D. & Prusak, L. (2001). *Kavrayamadığımız Zenginlik: Kuruluşların Sosyal Sermayesi.* A. Kardam (çev.), İstanbul: Metal Sanayicileri Sendikası.

Coleman, J. S. (1988). *Social capital in the creation of human capital*. Am. J. Sociol. 94, S95-S120.

Demirkaya, H., Akdemir, A., Karaman, E. & Atan, Ö. (2015). Kuşakların Yönetim Politikası Beklentilerinin Araştırılması. *İşletme Araştırmaları Dergisi, 7* (1), 196-204.

Ekinci, A. (2008). Genel Liselerdeki Sosyal Sermaye Düzeyinin ÖSS Başarısına Etkisi (*Yayınlanmamış doktora tezi)*. Fırat Üniversitesi, Elazığ.

Ekinci, A. & Karakuş, M. (2011). Okul Müdürlerinin Sosyal Sermaye Liderliği Davranışlarının Öğretmenler Arasındaki Sosyal Sermaye Düzeyine Etkisi, Educational Administration: Theory and Practice. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 17* (4), 527-553.

Fukuyama, F. (2001). Social Capital, Civil Society and Development. *Third World Quarterly, 22* (1), 7-20.

Fukuyama, F. (2000). *Büyük Çözülme, İnsanın Doğası ve Toplumsal Düzenin Yeniden Oluşumu*. Z. Avcı ve A. T. Aydemir (çev.). İstanbul: Sabah Kitapları.

Gerni, M. (2013). *Sosyal Sermaye ve Örgütsel Boyutu.* İstanbul: Beta.

Hersey P., Kenneth H. B. & Dewery E. J. (1996). *Management of Organizational Behaviour.* New Jersey: Prentice Hall International Inc.

Hitt, M. A. & Ireland, R. D. (2002). The Essence of Strategic Leadership: Managing Human and Social Capital. *Journal of Leadership & Organizational Studies, 9* (1), 3-14.

Khan M. S, Khan I, Qureshi Q. A, Ismail H. M, Rauf H., Latif A. & Tahir M. (2015). The Styles of Leadership: A Critical Review. *Public Policy and Administrative Research*, *5* (3), 87-92.

Kilduff, M. & Krackhardt, D. (1994). Bringing The Individual Back in: A Structural Analysis of the Internal Market for Reputation in Organizations. *Academy of Management Journal, 37* (1), 87-108.

King, K. N. (2004). Social Capital and Nonprofit Leaders. *Nonprofit Management and Leadership, 14* (4), 471-487.

Knack, S. & Keefer, P. (1997). Does Social Capital Have an Economic Payoff? A Cross-Country Investigation. *The Quarterly Journal of Economics, 112* (4), 1251-1288.

Koçel T. (2020). *İşletme Yöneticiliği* (18. Baskı). İstanbul: Beta.

Kotter, J. P. (1995). Leading change: *Why transformation efforts fail. Harvard Business Review*, March-April, 59-67.

Kraatz, M. S. & Zajac, E. J. (2001). How Organizational Resources Affect Strategic Change and Performance in Turbulent Environments: Theory and Evidence. *Organization Science, 12* (5), 632-657.

Kolzow, D. R. (2014). Leading from Within: *Building Organizational Leadership Capacity*., 4-12

Lin, N. (2001). *Social Capital. A Theory of Social Structure and Action*. Cambridge University Press.

Paglis, L. L. (2010). Leadership Self-Efficacy Research Findings and Practical Applications. *Journal of Management Development, 29* (9), 771-782.

Plagens, G. (2011). Social Capital and Education: Implications for Student and School Performance. *Eve C/Education and Culture, 27* (1), 40-64.

Purdue, D. (2001). Neigbourhood Governance: Leadership Trust and Social Capital. *Urban Studies, 38* (12), 2211-2224.

Putnam (1995), Bowling Alone: America's Declining Social Capital. *Journal of Democracy*, 65-78.

Sard, (2001). *Social Analysis and Reporting Division, Office for National Statistics.* Social Capital.

Woolcock, M. & Narayan, D. (2000). Social Capital: Implications for Development Theory, Research, and Policy. *The World Bank Research Observer, 15* (2), 225-249.

Yukl, G. (2013). *Leadership in Organizations* (8th ed.). Boston, MA: Pearson.

16. Bölüm

ETİK LİDERLİK VE DEĞİŞİM

Mukadder Bektaş

1. GİRİŞ

Günümüz dünyasında rekabet, pazara uyum (Neves, Almeida ve Velez, 2017), verimlilik, kârlılık, yenilik gibi nedenlerle değişim kaçınılmaz olmaktadır. Küreselleşme, teknolojik gelişmeler, rekabet artışı gibi unsurlar örgütlerin rekabetçi olabilmeleri adına yenilikçi yaklaşımı benimsemelerini gerektiriyor (Payne, Trumbach ve Soharu, 2023). Tüm bu değişimlere bilgi, iş gücü ve sosyo demografik yapının değişimi de eklendiğinde örgütler için değişime liderlik etmek yönetimin en temel görevlerinden biri hâline gelmektedir (Graetz, 2000). Örgütsel başarıyı sağlamak ve sürdürmek için değişimi kullanmak liderlerin öncelikli görevlerindendir (Burne ve By, 2012).

Liderin takipçilerini etkileyerek örgütsel hedeflere ulaşılmasını sağlayan sürece liderlik denir (Huhtala, Kangas, Lämsä ve Feldt, 2013). Liderlik zorlukların üstesinden gelme, değişime uyum sağlama, iş birliği geliştirme konusunda diğerlerini etkileme sanatıdır. Etkileme lider ile takipçi arasında duygusal bir bağın ve bağlılığın varlığını gerektirir (Duygulu, 2023). Liderlik süreçlerinde gücün kullanılması söz konusu olup kararların etik boyutu önem taşır. Etik liderler adil ve iyi birer lider olarak kurumsal başarıyı artırabilir. Etik olmayan liderler ise kendi kişisel çıkarlarını önceleyerek kurum ve çalışanlarına zarar verebilir (Huhtala ve diğerleri, 2013).

Sosyal yaşamdaki değişim ve gelişmelerin toplumun geneli için yararlı olması, toplumun değişime uyumu ve güven oluşması adına etik yaklaşım gereklidir (Gülcan, Kılınç ve Çepni, 2012). Çevresel değişim kimi zaman hızlı kimi zaman yavaştır. Değişim bazen geliştirdiği gibi bazen geriletir (Uğurlu ve Üstüner, 2011). Değişim süreçleri örgütlerde belirsizliği artırmaktadır. Değişimin mevcut alışkanlıkları ve rutinleri değiştirme olasılığı, belirsizliğe yol açarak, bireylerde korku ve kaygı duygularını açığa çıkarma ihtimali bulun-

REFERANSLAR

Albdareen, R., AL-Gharaibeh, S., Alraqqad, R. M. & Maswadeh, S. (2024). The impact of ethical leadership on employees' innovative behavior: The mediating role of organizational commitment. *Uncertain Supply Chain Management,* 12 (1), 521-532.

Alkan, D. P. (2015). Etik Liderlik Ölçeğinin Türkçe Formunun Güvenilirlik ve Geçerlik Çalışması. S*osyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 38 (1), 109-121.

Alkan, D. P. (2016). *Etik Liderlik*. İstanbul: Derin.

Amis, J. & Aïssaoui, R. (2013). Readiness for Change: An Institutional Perspective. *Journal of Change Management*, 13 (1), 69–95.

Aslan, Ş. (2013). *Geçmişten Günümüze Liderlik Kuramları (Sağlık Yönetimi Bakış Açısıyla)*. Konya: Eğitim Kitabevi.

Aydemir, C. & Tüfekçi, V. (2023). Örgüt Kültürünün Örgütsel Yabancılaşma Üzerindeki Etkisi. *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi,* 5 (1), 62-70.

Aykanat, Z. & Yıldırım, A. (2012). Etik Liderlik Ve Örgütsel Adalet İlişkisi: Teorik ve Uygulamalı Bir Araştırma. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 22 (2).

Babalola, M., Stouten, J. & Euwema, M. (2016). Frequent Change and Turnover Intention: The Moderating Role of Ethical Leadership. *J Bus Ethics,* 134, 311-322. doi:https://doi.org/10.1007/s10551-014-2433-z.

Bahar, B. (2019). Sosyal Öğrenme Kuramı ve Sosyal Değişim Kuramı Perspektifinden Etik Liderlik. *Balkan Journal of Social Sciences*, 8 (16), 237-242.

Bhattarai, G., Karki, D., Rai, B. & Budhathoki, P. B. (2024). Interactive effect of supervisory styles and careerist orientation on enhancing creativity. *Cogent Business & Management*, 11 (1).

Bıyık, Y., Şimşek, T. & Erden, P. (2017). Etik Liderliğin Çalışanların İş Performansı ve İş Tatmine Etkisi. *Gazi Journal of Economics and Business*, 3 (1), 59-70.

Brown, M. E., Treviño, L. K., & Harrison, D. A. (2005). Ethical leadership: A social learning perspective for construct development and testing. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 97 (2), 117-134.

Burne, B. & By, R. T. (2012). Leadership and Change: The Case for Greater Ethical Clarity. *J Bus Ethics,* 108, 239-252. doi:https://doi.org/10.1007/s10551-011-1088-2.

Canan, S. & Pir, S. (2020). *İnsan Odaklı Liderlik.* İstanbul: İnkılap Kitabevi Yay. San. Tic. A.Ş.

Choi, M. (2011). Employees' attitudes toward organizational change: A literature review . *Human Resource Management*, 50, 479-500. doi:https://doi.org/10.1002/hrm.20434.

Çetin, M., Özdemir, A. N. & Akpolat, T. (2017). Okul Yöneticileirnin Psikolojik Sermaye Değerleri ve Etik Liderlik Özellikleri Arasındaki İlişki. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi,* 4 (13), 247-267.

Çıraklı, Ü., Uğurluoğlu, Ö., Şantaş, F. & Çelik, Y. (2015). Etik Liderlik Davranışlarının Örgütsel Adalet Üzerindeki Etkisi: Hastanede Bir Uygulama. *İşletme Bilimi Dergisi*, 2 (2), 53-69.

Demirdağ, G. E. & Ekmekçioğlu, E. B. (2015). Etik İklim ve Etik Liderliğin Örgütsel Bağlılık Üzerine Etkisi: Görgül Bir Araştırma. *Gazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17 (1), 197-216.

Diener, E. & Seligman, M. E. (2004). Beyond Money: Toward an Economy of Well-Being. *Psychological Science in the Public Interest,* 5 (1), 1-31.

Doğan, S. & Uğurlu, C. (2015). Okul Yöneticilerinin Etik Liderlik Davranışları İle Öğretmenlerin Örgütsel Sinizm Algıları Arasındaki İlişki. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34 (3), 489-516.

Duygulu, A. (2023). *Etik Liderlik*. İstanbul: Kriter.

Düger, Y. S. (2020). Etik Liderlik ve Çalışanların Yenilikçi Davranışı: Lider-Üye Etkileşimi ve Duygusal Zekânın Düzenleyici Aracılık Modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 6 (3), 706-725.

Düger, Y. S. (2021). Etik Liderlik ile Bilgi Paylaşımı Arasındaki İlişki:Sistematik Bir İnceleme. *Alanya Akademik Bakış Dergisi,* 5 (2), 619-645.

Eisenbeiss, S. A. (2012). Re-thinking ethical leadership: An interdisciplinary integrative approach,. *The Leadership Quarterly*, 23 (5), 791-808. doi:https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2012.03.001.

Ertop, D. (2019). The Perceıved Impact Of Ethıcal Leadershıp On Employees' Burnout feeling and intention to Quit. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama*, 2 (2), 120-140.

Esmer, Y. & Özdaşlı, K. (2018). *Akademik Yönetimde Psikolojik Sözleşme İhlali Etik Liderlik ve Prososyal Davranışlar*. Konya: Çizgi Kitabevi.

Ferrell, O., Fraedrich, J. & Ferrell, L. (2011). *Business Ethics: Ethical Desicion Making Cases* (8. ed.). Mason, OH: South-Western Cengage Learning. Retrieved from http://library.wbi.ac.id/ repository/42.pdf.

Graetz, F. (2000). Strategic change leadership. *Management Decision*, 38 8), 550-564. doi:https://doi.org/10.1108/00251740010378282.

Gülcan, M. G., Kılınç, A. Ç. & Çepni, O. (2012). İlköğretim Okulu Müdürlerinin Etik Liderlik Davranışları Gösterme Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10 (1), 123-142.

Günay, A., Çetinceli, K. & Özdemir, K. (2018). Etik Liderlik, İşgören Sessizliği ve Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Uluslararası İktisadi Ve İdari İncelemeler Dergisi*, 17. UİK Özel Sayısı: 675-686.

Günel, D., Civelek, M. E. & Karabulut, T. (2015). İşletmelerde Etik Liderliğin Etik İklim Üzerine Etkisi: Deneysel Bir Araştırma. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimleri Dergisi,* 14 (28), 251-265.

Hansen, S., Alge, B., Brown, M., Jackson, C. L. & Dunford, B. B. (2013). Ethical Leadership: Assessing the Value of a Multifoci Social Exchange Perspective. *J Bus Ethics*, 115, 435-449.

Huhtala, M., Kangas, M., Lämsä, A.-M. & Feldt, T. (2013). Ethical managers in ethical organisations? The leadership-culture connection among Finnish managers. *Leadership & Organization Development Journal,* 34 (3).

Kafadar, S. B. & Kaygın, E. (2017). Etik Liderlik ve Duygusal Emek İlişkisi: Kafkas Üniversitesi Örneği. *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, 21 (2), 77-96.

Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul Ve Esasları Hakkında Yönetmelik. (2005). Retrieved from www.mevzuat.gov.tr: https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf? mevzuatNo=8044&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5.

Katıtaş, S., Karadaş, H. & Coşkun, B. (2022). Okul Yöneticileirnin Etik Liderlik Davranışlarının Öğretmenlerin Öznel İyi Oluş ve İş Doyumları Üzerindeki Etkisi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* (62), 182-207.

Kugun, O. A., Aktaş, E. & Güripek, E. (2013). Çalışanların Örgütsel Adalet Algılarında Yöneticilerinin Etik Liderlik Davranışlarının Rolü. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (30), 151-166.

Lemoine, G. J., Hartnell, C. A. & Leroy, H. (2019). Taking Stock of Moral Approaches to Leadership: An Integrative Review of Ethical, Authentic, and Servant Leadership. *Academy of Management Annals,* 13(1). doi:https://doi.org/10.5465/annals.2016.0121.

Liu, Y., Shao, Y. & Yan, J. (2024). The Double-Edged Sword of Ethical Leadership: Investigating When and Why Ethical Leadership Promotes Versus Inhibits Team Performance. *Applied Psychology.* doi:https://doi.org/10.1111/apps.12542.

Madenoğlu, C., Uysal, Ş., Sarıer, Y. & Banoğlu, K. (2014). Okul Müdürlerinin Etik Liderlik Davranışları ile Öğretmenlerin İş Doyumlarının Örgütsel Bağlılıkla İlişkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 20 (1), 47-69.

Mayer, D. M. (2009). How low does ethical leadership flow? Test of a trickle- down model. *Organizational Behavior and Human Decision Processes,* 108 (1), 1-13.

Mihelič, K. K., Lipičnik, B. & Tekavčič, M. (2010). Ethical Leadership. *International Journal of Management & Information Systems,* 14 (5), 31-42.

Mozumder, N. A. (2018). Multilevel Trust-based Model of Ethical Public Leadership. *J Bus Ethics,* 153, 167-184. doi:https://doi.org/10.1007/s10551-016-3341-1.

Nartgün, Ş. S. & Mor, K. D. (2015). Öğretmenlerin Görüşlerine Göre Etik Liderlik ve Psikolojik Dayanıklılık İlişkisi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 15 (2), 269-290.

Neves, P., Almeida, P. & Velez, M. J. (2017). Reducing intentions to resist future change: Combined effects of commitment-based HR practices and ethical leadership. *Human Resource Management*, 57 (1), 249-261. doi:https://doi.org/10.1002/hrm.21830.

Özkeskin, E. (2013). Okul Liderliğinde Etik Liderlik Yaklaşımı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi,* 1 (1), 25-46.

Öztürk, H. & Demirtaş, Ö. (2022). Etik Liderlik Davranışlarının Çalışan Sadakati Aracılığıyla İşe Adanmışlık Üzerindeki Etkisi: Bir Alan Çalışması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi,* 25 (1), 192-200.

Palalar Alkan, D. & Arıkboğa, F. Ş. (2017). Etik Liderlik ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı İlişkisinde Örgütsel Özdeşleşmenin Aracılık Etkisi ve Bir Uygulama. *Yönetim Ve Ekonomi Dergisi*, 24 (2), 349-369.

Payne, D., Trumbach, C. & Soharu, R. (2023). The Values Change Management Cycle: Ethical Change Management. *J Bus Ethics,* 188, 429-440. doi:https://doi.org/10.1007/s10551-022-05306-8.

Qing, M., Asif, M., Hussain, A. & Jameel, A. (2020). Exploring The Impact of Ethical Leadership on Job Satisfaction and Organizational Commitment in Public Sector Organizations: The Mediating Role of Psychological Empowerment. *Rev Manag Sci*, 14, 1405-1432.

Resick, C. J., Hanges, P. J., Dickson, M. W. & Mitchelson, J. K. (2006). A Cross-Cultural Examination of the Endorsement of Ethical Leadership. *Journal of Business Ethics*, 63, 345–359.

Şen, M. L. (2019). www.etik.gov.tr. Retrieved Haziran 2024, from Kamu Görevlileri Etik Rehberi: https://www.etik.gov.tr/media/iqclx4yp/etikrehber2019.pdf.

Tabancalı, E. & ÇAkıroğlu, Z. K. (2017). Okul Müdürlerinin Etik Liderlik Davranışları İle Öğretmenlerin Örgütsel Vatandaşlık Davranışları Arasındaki İlişki. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13 (1), 392-417.

Teyfur, M., Beytekin, O. F. & Yalçınkaya, M. (2013). İlköğretim Okul Yöneticilerinin Etik Liderlik Özellikleri İle Okullardaki Örgütsel Güven Düzeylerinin İncelenmesi (İzmir İl Örneği). *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi,* 21, 84-106.

Treviño, L. K., Brown, M. & Hartman, L. P. (2003). A Qualitative Investigation of Perceived Executive Ethical Leadership: Perceptions from Inside and Outside the Executive Suite. *Human Relations,* 56 (1), 5-37. doi:doi:10.1177/0018726703056001448.

Treviño, L. K., Hartman, L. P. & & Brown, M. (2000). (2000). Moral person and moral manager: How executives develop a reputation for ethical leadership. *California management review*, 42 (4), 128-142.

Tuna, M., Bircan, H. & Yeşiltaş, M. (2012). Etik Liderlik Ölçeğinin Geçerlilik ve Güvenilirlik ÇAlışması: Antalya Örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 26 (2), 143-155.

Uğurlu, C. T. & Üstüner, M. (2011). Öğretmenlerin Örgütsel Bağlılık Düzeylerine Yöneticilerinin Etik Liderlik ve Örgütsel Adalet Davranışlarının Etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41, 434-448.

Uğurlu, C. T., Sincar, M. & Çınar, K. (2013). Ortaöğretim Okulu Öğretmenlerinin Örgütsel Bağlılık Düzeylerine Yöneticilerinin Etik Liderlik Davranışlarının Etkisi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 15 (1), 266-281.

Uğurlu, C. Y. (2013). İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Yönetici Etik Liderlik Davranışına İlişkin Algıları. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36 (2), 203-213.

Yeşiltaş, M., Çeken, H. & Sormaz, Ü. (2012). Etik Liderlik Ve Örgütsel Adaletin Örgütsel Sapma Davranışları Üzerindeki Etkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (28), 18-39.

Zengin, T. & Arpacı, Ö. (2021). Öğretmen Algılarına Göre Okul Yöneticilerinin Etik Liderlik Özelliklerinin Örgütsel Sinizme Etkisinin İncelenmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 11 (1), 347-365.

17. Bölüm

YIKICI LİDERLİK VE DEĞİŞİM

Fuat Ferit Yazar

1. GİRİŞ

Liderlik kavramı, yönetim alan yazınında çok fazla üzerinde durulan ve araştırmacıların her dönem ilgisini üzerinde toplayan önemli konulardan birisi olmuştur. İnsanların grup hâlinde yaşamalarının en önemli sebebi hayatlarını daha kolay sürdürebilmek ve ihtiyaçlarını karşılayabilmektir. Bu toplulukların belirlenen hedeflere ulaşması, ihtiyaçların karşılanması ve faaliyetlerin düzenli bir şekilde devam edebilmesi için, bu grupları sevk ve idare eden liderlerin becerilerine ihtiyaç duyulmaktadır. Liderlik, iki veya daha fazla kişiden oluşan insan topluluklarında, önceden belirlenen amaçlar doğrultusunda grup üyelerinin faaliyetlerini bilinçli bir şekilde etkileyerek onları sevk ve idare etme süreci olarak açıklanabilir (Koçel, 2018).

Liderlik kavramı, Çağdaş Yönetim Yaklaşımları arasında önemli bir yere sahiptir. Örgüt yapılarının esnekleşmesi, personel güçlendirmenin önem kazanması, Neo Klasik Yönetim anlayışı ile birlikte örgütlerde insan kaynağının değerinin artması liderliğe olan ilgiyi artırmıştır.

Liderlik, bireyleri etkileyerek işleri nasıl yapması hususunda ortak bir fikir birliğine ulaşma ve örgütsel amaçlara ulaşmak için yönetme faaliyetleri sürecinin bütünüdür (Yukl, 2018). Bu tanıma göre liderlik örgütün faaliyetlerini etkileyerek belirli bir plan içerisinde sevk ve idaresini gerçekleştirilmesi aşamalarını düzenlemektedir.

Bu çalışmada örgütlerin geleceğine olumsuz yönde etki eden, faaliyetlerini devam ettirmesine engel olan hem çalışanlara hem de örgütsel yapıya zarar veren bir liderlik modeli olan yıkıcı liderlik kavramı ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bu amaç doğrultusunda yıkıcı liderliğin tanımı yapıldıktan sonra, yıkıcı liderliğin temel özellikleri, yıkıcı liderliğin örgüt üzerindeki etkileri ele alın-

sahip olmaları da önemlidir. Bir diğer önemli nokta ise işgörenlerin seslerini duyurabilecekleri ve yaşadıkları istenilmeyen durumdan bir an önce çıkabilecekleri sağlıklı bir örgüt ikliminin ortam oluşturulmasıdır. Bu durum, yıkıcı liderlik davranışlarının erken tespit edilmesini ve liderlik tarzının değiştirilmesi ile sonuçlanır (Detert ve Burris, 2007).

Örgütlerde yıkıcı liderlik tarzının olumsuz etkilerini en aza indirgeyerek, yenilikçi, katılımcı ve başarılı bir değişim süreci yönetebilirler. Bu da hem kısa hem de uzun vadede sürdürülebilir başarıyı beraberinde getirir. Bu başarının sağlanması için örgütlerin daha uyumlu olması değişimi kabullenmesi gerekmektedir.

REFERANSLAR

Ashforth, B. E. (1994). Petty Tyranny in Organizations. *Human Relations, 47*(7), 755-778.

Boom Management. (2023). *Destructief Leiderschap: Wat is Het Precies?* Erişim adresi: www.boommanagement.nl/destructief-leiderschap.

Detert, J. R., ve Burris, E. R. (2007). Leadership behavior and employee voice: Is the door really open? *Academy of Management Journal,* 50(4), 869-884.

Edmondson, A. (1999). Psychological Safety and Learning Behavior in Work Teams. *Administrative Science Quarterly, 44*(2), 350-383

Einarsen, S., Aasland, M. S. & Skogstad, A. (2007). Destructive Leadership Behavior: A Definition and Conceptual Model. *The Leadership Quarterly, 18*(3), 207-216.

Hawkins, A. J. (2017). Uber used secret tool to evade law enforcement officials. The Verge. Erişim adresi: https://www.theverge.com/2017/3/3/14807472/.

Hiatt, J. M. & Creasey, T. J. (2012). Change Management: The People Side of Change. *Prosci.*

Hoobler, J. M. & Brass, D. J. (2006). Abusive Supervision and Family Undermining as Displaced Aggression. *Journal of Applied Psychology,* 91, 1125–1133.

Kellerman, B. (2004). Bad Leadership: What It is, How it Happens, Why It Matters. *Harvard Business Review Press.*

Kılınç, E. (Ed.Berat Çiçek), (2020). *Liderliğin Karanlık Yönü*. (Çev. M. Büte). Ankara: Nobel.

Koçel, T (2018). *İşletme Yöneticiliği*. İstanbul: Beta.

Kotter, J. P. (1996). Leading Change. *Harvard Business Review Press.*

Kramer, R. (2006). The Great Intimidators. *Harvard Business Review,* 84(2), 88-96.

Martinko, M. J., Harvey, P., Brees, J. R. & Mackey, J. (2013). A Review of Abusive Supervision Research. *Journal of Organizational Behavior*, 34, 120–137.

Mitchell, M. S. & Ambrose, M. L. (2007). Abusive Supervision and Workplace Deviance and The Moderating Effects of Negative Reciprocity Beliefs. Journal of Applied Psychology, 92(4), 1159–1168.

Padilla, A., Hogan, R. & Kaiser, R. B. (2007). The Toxic Triangle: Destructive Leaders, Susceptible Followers, and Conducive Environments. *The Leadership Quarterly,* 18(3), 176-194.

Schilling, J. (2009). From ineffectiveness to destruction: A qualitative study on the meaning of negative leadership. *Leadership*, 5(1), 102-128.

Schilling, J. (2013). Destruktive Führung – Konzept, Ursachen, Wirkungen und Prävention. In K. Häring ve S. Litzcke (Hrsg.), *Führungskompetenz* (S. 365–389). Berlin: Springer.

Tepper, B. J. (2000). Consequences of Abusive Supervision. *Academy of Management Journal,* 43(2), 178-190.

Tourish, D. & Robson, P. (2006). Sensemaking and the Distortion of Critical Upward Communication in Organizations. *Journal of Management Studies,* 43(4), 711-730.

Triunify. (2023). Destructief Leiderschap: Hoe Kap Je Ermee? Erişim adresi:www.triunify.com/destructief-leiderschap .

Yamamoto, H. (2016). Communication problems and lack of trust under destructive leadership. *Japanese Journal of Organizational Psychology,* 32(2), 89-104.

Yukl. G (2018). *Örgütlerde Liderlik* (Ş. Çetin & R. Baltacı, Çev.E.d). (Çev. M. Büte) Ankara: Nobel.

18. Bölüm

TOKSİK LİDERLİK VE DEĞİŞİM

Onur Doğan - Abdullah Turan - Zeliha Seçkin

1. GİRİŞ

Günümüzde "yüksek rekabet ortamı, belirsiz çevre, liderin ve/veya yöneticinin davranışları" örgütün çalışmalarını etkileyerek çalışanlarda "iş kaybı, psikolojik, davranışsal ve sağlıkla ilgili sorunları yaratabilmektedir. Bu süreçte çalışanların tutum ve davranışlarının yönlendirilmesi esnasında, moral ve verimliliklerinin yüksek olması önemli hâle gelmektedir. Özellikle yöneticilerin çalışanların hareketlerini yönlendirme ve bu konuda strateji ve politika belirleme gücüne sahip olmaları onları lider gibi takip edilen birisi hâline getirmektedir (Reyhanoğlu ve Akın, 2016: 443). Ancak liderlerin örgütlerde zehirli tutumlar sergilemeleri de söz konusudur (Çiçek ve Almalı, 2020: 215). Bir yandan örgütsel hedeflere ulaşmak için çaba sarf eden liderin diğer taraftan olumsuz davranışlar sergilemesi çalışanları ve örgütleri negatif yönde etkilemektedir. Bu bağlamda liderin olumsuz yönünü ele alan "toksik liderlik" kavramı literatür için önemli hâle gelmektedir.

Liderler, değişimi yönlendiren özelliklere sahiptirler ve değişimin yönünü liderlerin davranışları belirlemektedir. Bu çerçevede liderler olumlu ya da olumsuz davranışları ile çalışanları ve örgütü şekillendirmektedirler. Olumlu liderliğin birçok türü (dönüşümcü lider, hizmetkâr lider, etik lider vs.) olduğu gibi olumsuz liderlerin türleri (karanlık lider, yıkıcı lider, toksik lider vs.) de bulunmaktadır. Bu çalışma olumsuz liderlik türlerinden toksik liderliği ve bu lider tipinin örgütteki değişime etkisinin ne olacağını literatüre dayalı olarak açıklamayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede çalışma içeriğinde öncelikle kavramsal anlamda toksik liderlik açıklanacak, ardından toksik liderin davranışlarına, özelliklerine, öncüllerine, etkilerine ve çalışanlar ile örgüt üzerinde yarattığı değişime ve son olarak bu liderlik tipi ile başa çıkma yollarına yer verilecektir.

mayacağı, çünkü sağlıklı bir örgütün zehirli davranışlara müsaade etmeyeceği unutulmamalıdır. Toksik liderliğin etkilerini azaltmak için örgütlerde denge ve denetleme mekanizmalarının kurulması, örgütsel kalitenin artırılması ve çalışanların kendilerini gerçekleştirebilecekleri bir yapının oluşturulması gerekmektedir. Bu süreçte, liderlerin toksik davranışlara iten sebeplerin tespit edilip önlenmesi de büyük önem taşır. Sağlıklı bir çalışma ortamı; liderlerin çalışanlara rehberlik ve destek sağladığı, iş birliğini teşvik ettiği, özgün ve empatik liderlik geliştirdiği örgütlerde mümkündür.

Sonuç olarak, toksik liderlik, örgütlerin ve çalışanların sağlığını tehdit eden ciddi bir tehlikedir. Bu liderlik tarzıyla etkili bir şekilde mücadele edebilmek için örgütlerin proaktif önlemler alması, sağlıklı bir çalışma ortamı yaratması ve liderlerin değişim yönetimi becerilerini geliştirmesi gerekmektedir. Toksik liderlerin etkilerini anlamak ve onlarla başa çıkma yollarını belirlemek, örgütlerin sürdürülebilir başarılarını ve sağlıklı çalışma ortamlarını korumaları açısından kritik bir öneme sahiptir. Toksik liderlerin varlığı, değişim süreçlerinde daha da yıkıcı etkiler yaratabilir, bu nedenle değişim yönetiminde liderlerin rolü ve becerileri hayati bir önem taşır. Toksik liderliğin tüm paydaşlar açısından sorun olmaktan çıkarılması için aşağıdaki öneriler dikkate alınabilir:

- Toksik davranışlar erken tespit edilip müdahale edilmelidir,
- Güçlü ve pozitif liderlik geliştirilmelidir,
- Etkili iletişim ve şeffaflık sağlanmalıdır,
- İş-çalışan dengesi korunmalı ve destekleyici politikalar geliştirilmelidir,
- Örgütsel kültür ve değerler güçlendirilmelidir.

REFERANSLAR

Abbas, M. & Saad, G. B. (2020). An Empirical Investigation of Toxic Leadership Traits Impacts on Workplace Climate and Harassment. *Talent Development & Excellence, 12* (3), 2317-2333.

Acuna, B. K. & Male, T. (2022). Toxic Leadership and Academics' Work Engagement in Higher Education: A Case Study from Chile*, Educational Management Administration & Leadership, 52* (3), 1-25.

Akbulut, D. & Yavuz, E. (2022). Örgütlerde Toksik Liderlik Davranışı: Betimsel İçerik Analizi. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama, 5* (2), 107-122. https://doi.org/10.52848/ ijls.1097752.

Akca, İ. & Tuzcuoğlu, F. (2020). Toksik Liderliğin Üretkenlik Karşıtı İş Davranışları ve İşten Ayrılma Niyeti Üzerindeki Etkisine Yönelik Bir Model Önerisi. *Journal of Life Economics, 7* (3), 257-268. https://doi.org/10.15637/jlecon.7.019.

Akça, M. (2017). The Impact of Toxıc Leadershıp on Intentıon to Leave of Employees*. International Journal of Economics, Business and Management Research, 1* (4), 285-298.

Baker, S. J. (2024) 18 Signs of A Toxic Workplace: A Checklist for Leaders, https://theleadershipreformation.com/toxic-workplace-hacks-for-leaders/.

Beer, M. & Nohria, N. (2000). Cracking the Code of Change. *Harvard Business Review*, *78* (3), 133-141.

Bozbayır, O., Özata, M. & Altıntaş, M. (2023). Yükseköğretim Kurumlarındaki Toksik Liderlik Davranışlarının Akademik Personelin Örgütsel Bağlılıkları Üzerine Etkisi. *Yükseköğretim Dergisi, 13* (1), 19-31.

Burnes, B. (2004). Managing Change: A Strategic Approach to Organisational Dynamics. Pearson Education.

Cameron, E. & Green, M. (2019). *Making Sense of Change Management: A Complete Guide to the Models*, Tools and Techniques of Organizational Change. Kogan Page Publishers.

Campbell, M. & Brown, B. A. (2015). Toxic Leader Transition. *The University of Arizona.*

Çelebi, N., Güner, H. & Yıldız, V. (2015). Toksik Liderlik Ölçeğinin Geliştirilmesi, *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 4* (1), 249-268.

Cichobłaziński, L. (2015). The Dark Side of Organization – Management in The Face of Counterproductive Behavior *(Theoretıcal Background and Empırıcal Implıcatıons).* http://real.mtak.hu/24756/1/ICoM_2015-paper063.pdf. DOI:10. 17626/dBEM.ICoM.P00. 2015.p063. Erişim Tarihi:10.05.2024.

Çiçek, B. & Almalı, V. (2020). Toksik Liderliğin İşyerindeki Çatışma Üzerindeki Etkisi. *Journal of Economics, Business & Political Studies, VII* (2), 214-235.

Çoban, C. (2022). The Dark Side of Leadership: A Conceptual Assessment of Toxic Leadership. *Business, Economics and Management Research Journal*, *5* (1), 50-61.

Demir, B. (2020). Örgütlerde Toksik Lider ve Toksik İlişkiler. *Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences, 06 (Special Issue),* 31-35.

Gandolfi, F. & Stone, S. (2022). Toxic Leadership: Behaviors, Characteristics, and Consequences. *Journal of Management, 22* (1), 19-27.

Gök, G. (2023). *Sağlık Hizmetlerinde Liderlik Ve Toksik Liderliğin Çok Yönlü Analizi*. Ankara: İKSAD Yayınları.

Gupta, A. & Chawla, S. (2024). Toxic Leadership in Workplaces: Insights from Bibliometric, Thematic Analysis, and TCM Framework. *International Journal of Organizational Leadership*, 13 (1), 179-200.

Hiatt, J. M. & Creasey, T. J. (2012). *Change Management: The People Side of Change*. Prosci Research.

Higgs, M. & Rowland, D. (2005). All Changes Great and Small: Exploring Approaches to Change and its Leadership. *Journal of Change Management, 5* (2), 121–151. https://doi.org/10.1080/14697010500082902.

İrge, N. T. & Bayram, V. (2020). The Impact of Toxic Leadership on Organization Prisonization and The Psychological Capital of The Employees, *Business, Economics and Management Research Journal-BEMAREJ*, *3* (2), 101-116.

Kelloway, E. K., Sivanathan, N., Francis, L. & Barling, J. (2005). Poor Leadership. In J. Barling, E. K. Kelloway, & M. R. Frone (Eds.), *Handbook of Work Stress* (pp. 89-112). Sage Publications.

Kırbaç, M. & Konan, N. (2023). Adaptation of The Toxic Leadership Scale into Turkish for Educational Organizations: A Validity and Reliability Study. *E-International Journal of Educational Research, 15* (5), 628-645. DOI:https://doi.org/10.19160/e-ijer.1369652.

Kotter, J. P. (1996). *Leading Change*. Harvard Business Review Press.

Kusy, M. (2018). *Why I Don't Work Here Anymore: A Leader's Guide to Offsetting The Financial and Emotional Costs of Toxic Employees*. Productivity Press.

Lewin, K. (1951). *Field Theory in Social Science*. Harper & Row.

Lipman-Blumen, J. (2005). *The Allure of Toxic Leaders: Why We Follow Destructive Bosses and Corrupt Politicians and How We Can Survive Them*. Oxford University Press.

Maxwell, J. C. (2015). *The 5 Levels of Leadership: Proven Steps to Maximize Your Potential*. New York Boston Nasville.

McKee, V., Waples, E. P. & Tullis, K. J. (2017). A Desire for The Dark Side: An Examination of Individual Personality Characteristics and Their Desire for Adverse Characteristics in Leaders, *Organization Management Journal,* 14 (2),103-115

Mehta, S. & Maheshwari, G. (2013). Consequences of Toxic Leadership. *Journal of Leadership Studies, 7* (3), 3-6.

Milosevic, I., Maric, S. & Loncar, D. (2020). Defeating The Toxic Boss: The Nature of Toxic Leadership and The Role of Followers. *Journal of Leadership & Organizational Studies, 27* (2), 117-126.

Octavian, S. M. (2023). About The Impact and Effects of Toxic Leadership on Employees and Organizations *European Review of Applied Sociology 16* (27), 87-93. DOI: 10.2478/eras-2023-0012.

Okray, Z. & Hüseyinzade Şimşek, A. (2020). Toxic Leadership: Systematic Review Based on Studies Made in Turkey. *Istanbul Management Journal* (89), 73-96. https://doi.org/10.26650/imj.2020.89.0004.

Reed, G. E. & Olsen, L. (2010). Toxic Leadership: Part Deux. *Military Review, 90* (6), 58-64.

Reyhanoğlu, M. & Akın, Ö. (2016). Toksik Liderlik Örgütsel Sağlığı Olumsuz Yönde Tetikler Mi? *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *5* (3), 442-459. https://doi.org/10.15869/itobiad.41373.

Semedo, C.S., Salvador, A., Santos, N.R.D., Pais, L. & Mónico, L. (2022). Toxic Leadership and Empowering Leadership:Relations with Work Motivation, *Psychology Research and Behavior Management*, 1885-1900, DOI: 10.2147/PRBM.S340863.

Singh, N., Sengupta, S. & Dev, S. (2018). Toxic Leadership: *The Most Menacing form of Leadership*, Chapters, in: Maria Fors Brandebo & Aida Alvinius (ed.), Dark Sides of Organizational Behavior and Leadership, Intech Open.

Unur, K. & Pekerşen, Y. (2017). İş Stresi ile Toksik Davranışlar Arasındaki İlişki: Aşçılar Üzerinde Bir Araştırma. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, 14* (1), 108-129. https://doi.org/10.24010/soid.303722.

Uygur, A. & Gümüştekin, K. (2019). Karanlık Liderliğin Alt Boyutlarının İncelenmesi. *International Social Sciences Studies Journal, 5* (35), 2552-2562.

Walker, S. M. & Watkins, D. (2022). Toxic Leadership: Research and Cases (1st ed.).Routledge. https://doi.org/10.4324/9781003202462.

Westerman, G., Bonnet, D. & McAfee, A. (2014). *Leading Digital: Turning Technology into Business Transformation*. Harvard Business Review Press.

Wilson-Starks, K. Y. (2003). *Toxic Leadership*, www.transleadership.com.

Wolor, C. W., Ardiansyah, A., Rofaida, R., Nurkhin, A. & Rababah, M. A. (2022). Impact of Toxic Leadership on Employee Performance. *Health Psychology Research, 10* (4), 1-10.

Yeniçeri, Ö. (2002). *Örgütsel Değişmenin Yönetimi*, Ankara: Nobel.

Younis, N. M. Z., Shamah, R. A. E. & Elbadawy, H. E. (2022). Conceptual Framework of Toxic Leadership. *Journal of Managerial, Financial, 16* (1), 64-81.

Zengin, M. (2019). Toksik Liderlik: Kavramsal Bir Çözümleme. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 8 (4), 2754-2766. https://doi.org/10.15869/itobiad.598165.

21. Yüzyıl Lideri (2024, 6 Mart). *Toksik Bir Ortamda Çalıştığınızın Göstergeleri 21. Yüzyıl Lideri*, https://21yylideri.com/toksik-bir-ortamda-calistiginizin-gostergeleri/#:~:text=Toksik%20bir%20i%C5%9F%20ortam%C4%B1nda%20%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fman%C4%B1n,insan%20kaynaklar%C4%B1%20departman%C4%B1yla%20ileti%C5%9Fime%20ge%C3%A7in (Erişim Tarihi: 11.05.2024).

19. Bölüm

STRATEJİK LİDERLİK VE DEĞİŞİM

Pınar Ünkür - Fatma Kantaş Yılmaz

1. GİRİŞ

İşletmeler, çağdaş rekabet koşullarında ve küreselleşen ekonomik ortamda var olabilmek ve sürdürülebilir olmak için en iyi stratejileri geliştirmek ve uygulamak zorundadır. Stratejik düşünmek, işletmeyi tehditlerden korur ve iç-dış çevrede oluşabilecek kriz durumlarına karşı gerekli önlemlerin alınmasını ve planların geliştirilmesini sağlar. Stratejik olarak hareket eden liderler, küreselleşme, rekabet ve yeni ekonominin getirdiği değişimlerden etkilenir (Doğan ve Özdemir, 2021: 1-13).

Liderlik, yönetim seviyesinden bağımsız olarak organizasyondaki tüm yönetim kademeleri ile ilgilidir; ancak stratejik liderlik organizasyonun en üst seviyesindeki liderleri ifade eder (Jaleha ve Machuki, 2018: 124-149). Stratejik liderlerin uzun vadede işletmenin başarılı olmasını sağlayan kritik kaynaklara, becerilere ve yeterliliklere odaklanması gerekmektedir (Mehdi ve Nassar, 2021). Dolayısıyla, organizasyon stratejik liderlikle güçlenir ve gelişir (Alhyasat ve Sharif, 2018; Yulianto, Subariyanti ve Kusumaningrum, 2024: 344).

21. yüzyılın sürekli değişen dinamik ve karmaşık ortamında faaliyet gösteren herhangi bir işletme için etkili stratejik liderlik, başarılı performansın önemli bir bileşeni olarak kabul edilmektedir. Kaynakların kıt olması, bilgi yönetimindeki belirsizlikler ve çevresel unsurların (rekabet, pazar payı vb.) zorlu etkisi göz önüne alındığında performans hedeflerine ulaşmak ve değişimle hızlı bir şekilde baş etmek için stratejik liderliğe duyulan ihtiyaç artmaktadır (Jaleha ve Machuki, 2018: 124). Yapılan çalışmalar, stratejik liderlik eylemlerinin performansı önemli ölçüde etkilediğini göstermesine rağmen bu

dasına ve yetersizliği durumunda başarısızlık nedeni olarak görülmesine atıfta bulunmaktadır.

Bulunduğumuz dönem içerisinde teknolojinin hızla değişimi ve inovatif fikirlerin ortaya çıkmasıyla birlikte stratejik liderlerin de bu süreçlere ayak uydurması, rekabet avantajı elde etmelerini sağlamaları bakımından önemlidir. Dolayısıyla değişimin kaçınılmaz olduğu günümüz koşullarında, geleceğin belirsiz durumlarını yönetmek ve bu belirsizliğe hızlı bir şekilde adaptasyon sağlamak için kurumların esnek ve sürekli uyum hâlinde olması gerekmektedir. Hiç şüphesiz bu süreçlerin yönetiminin, etkili iletişim, sürekli ölçme ve değerlendirme faaliyetleri ve iş birlikçi ekip anlayışına dayalı stratejik planlamaların yapılmasıyla mümkün olduğu düşünülmektedir. Bahse konu olan bu unsurlar, tıpkı Guillot (2003: 73)'un öne sürdüğü piramitte yer alan ve birinci basamaktan son adıma kadar deneyimlenmesi gereken, stratejik liderlik yolcuğunun eksilmez parçalarını anımsatmaktadır.

REFERANSLAR

Akca, M. (2020). Stratejik Liderlik, Performans ve Örgütsel Özdeşleşme: Havacılık İşletmesi Çalışanları Üzerinde Bir Araştırma. Adıyaman Üniversitesi *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (34), 206-237. https://doi.org/10.14520/adyusbd.623061.

Aksulu Köse, A. & Güçlü, N. (2018). Özel Okul Müdürlerinin Stratejik Liderlik Davranışları ile Örgütsel Sağlık Arasındaki İlişki. *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi*, *5* (3), 241-252.

Alagöz, G. (2018). Antalya İlinde Yer Alan 5 Yıldızlı Otel Yöneticilerinin Liderlik Tarzlarının Örgütsel Değişim Üzerindeki Etkisi. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, 15* (2), 404-422. https://doi.org/10.24010/soid.453190

Alhyasat, W. M. K. & Sharif, Z. M. (2018). The Relationship Between Strategic Leadership and Organization Performance in Jordan Industrial Estates Company. *AIP Conference Proceedings*, 2016 (October). https://doi.org/10.1063/1.5055425.

Ambilichu, C. A., Omoteso, K., & Yekini, L. S. (2023). Strategic Leadership and Firm Performance: The Mediating Role of Ambidexterity in Professional Services Small-And Medium-Sized Enterprises. *European Management Review*, *20* (3), 493-511. https://doi.org/10.1111/emre.12548

Anggraeni, R. D., Ismail, T., Lestari, T., & Ramdhani, D. (2023). The Relationship Between Strategic Leadership, Competitive Advantage and Intellectual Capital: Evidence from Hotel in Tangerang Indonesia. *Britain International of Humanities and Social Sciences (BIoHS) Journal*, *5* (2), 100-112. https://doi.org/10.33258/biohs.v5i2.899

Argyris, C. & Schon, D. (1978) Organisational learning (Reading, MA, Addison-Wesley).

Besler, S. (2003). Stratejik Yönetimin Başarısında Stratejik Liderliğin Rolü. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 19* (1), 75-86.

Besler, S. (2004), *İşletmelerde Stratejik Liderlik.* İstanbul: Beta.

Black, J. A. & Boal, K. B. (1996) Assessing The Organizational Capacity to Change, in: A. Heene & R. Sanchez (Eds) Competence-based strategic measurement (Chichester, John Wiley & Sons).

Boal, K. B. & Bryson, J. M. (1988) Charismatic Leadership: A Phenomenological and Structuralapproach, in: J. G. Hunt, H. P. Drachler & C. A. Schriesheim (Eds) Emerging leadershipvistas (New York, Lexington).

Boal, K. B. & Hooijberg, R. (2000). Strategic Leadership Research: Moving on. The Leadership Quarterly, *11* (4), 515-549.

Bölükbaş, F. & Akgün, N. (2023). Okul Yöneticilerinin Stratejik Liderlik Davranışları ile Öğretmenlerin Örgütsel İmaj Algıları Arasındaki İlişki. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 23* (4), 1906-1920. https://doi.org/10.17240/aibuefd.2023..-1308760

Burgleman, R. A. & Grove, A. S. (1996) Strategic Dissonance, *Californian Management Review*,38, 8–28

Bush, T. & Glover, D. (2003) School Leadership: Concepts and Evidence (Nottingham, NCSL).

Cohen, W. M. & Levinthal, D. A. (1990) Absorptive Capacity: A New Perspective on Learning and Innovation, *Administrative Science Quarterly*, *35*, 128–152.

Çetinkaya, F. F. & Akkoca, Y. (2021). Stratejik Liderlik ile Örgütsel Çeviklik Arasındaki İlişkide Örgütsel İletişimin Aracı Rolü. *Journal of Mehmet Akif Ersoy University Economics and Administrative Sciences Faculty, 8* (1), 66-84. https://doi.org/10.30798/makuiibf.790072.

Çolakoğlu, M. (2005). Eğitim örgütlerinde değişim ve liderlik. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi, Journal of Education, 2* (1), 63-77.

Davies, B. (2004) Developing The Strategically Focused School. *School Leadership & Management, 24* (1), 11–27.

Davies, B. J. & Davies, B. (2004). Strategic Leadership. *School Leadership & Management, 24* (1), 29-38.

DeChurch, L. A., Hiller, N. J., Murase, T., Doty, D. & Salas, E. (2010). Leadership across levels: Levels of leaders and their levels of impact. *The Leadership Quarterly, 21* (6), 1069-1085.

Doğan, S. & Özdemir, L. (2021). Stratejik Liderlik Kavramı, Özellikleri, Yetkinlikleri ve Stratejik Liderlik Davranışının İşletmelere Sağladığı Katkılar. *Anlambilim MTÜ Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, *1* (1), 1-13.

Ercan, F. & Aksu, A. (2022). Ortaokul Müdürlerinin Stratejik Liderlikleri ve Kriz Yönetimi Becerileri. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi, 13* (Özel Sayı 1), 114-139. https://doi.org/10.51460/baebd.1118084.

Ergun, E. & Yalcinkaya, K. (2018). Liderlik Davranışlarının Çalışanların Değişim Kapasitesine Etkileri: Bir Araştırma Çalışması. *Business and Economics Research Journal*, *9* (3), 681-696.

Finkelstein, S. & Hambrick, D. C. (1996). Strategic Leadership: Top Executives and Their Effects on Organizations. Minneapolis, MN: *West Publishing Company.*

Gilley, A. (2005). The Manager as Change Leader. *Bloomsbury Publishing USA*.

Golshan Sorour, M., Subramanian, R., & Tantry, A. (2024). The Mediating Impact of Strategic Leadership on the Relationship Between Digitalization and Strategic Planning of Retail Pharmacies. In Technology-Driven Business Innovation: Unleashing the Digital Advantage, *1*, 441-452. *Cham: Springer Nature Switzerland.*

Guillot, W. M. (2003). Strategic Leadership. *Air & Space Power Journal, 17* (4).

Hambrick, D. C. (1989) Guest editor's introduction: putting top managers back in the strategypicture, *Strategic Management Journal,* 1*0*, 5-15.

Hiatt, J. (2006). ADKAR: A Model for Change in Business, Government, and Our Community. Prosci.

Hitt, M. A., Keats, B. W. & DeMarie, S. M. (1998) Navigating in The New Competitive Landscape:Building Strategic Fexibility and Competitive Advantage in The 21st Century, *Academy of Management Executive, 12*, 22-41.

Ireland, R. D., & Hitt, M. A. (1999). Achieving and Maintaining Strategic Competitiveness in The 21st Century: The Role of Strategic Leadership. *Academy of Management Perspectives*, *13* (1), 43-57.

İraz, R. & Şimşek, G. (2004). Örgütsel Değişimin Gerçekleştirilmesinde Liderliğin Rolü: Transformasyonel Liderlik İncelemesi. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 4* (7), 99-117.

Jaleha, A. A. & Machuki, V. N. (2018). Strategic Leadership and Organizational Performance: A Critical Review of Literature. *European Scientific Journal ESJ, 14* (35), 124-149. https://doi.org/10.19044/esj.2018.v14n35p124.

Janjane, H. A., & Fredrick, K. (2023). Influence Of Strategıc Leadershıp On Competıtıve Advantage Of Commercıal Banks in Kenya, A Case Study Of Natıonal Bank Of Kenya. I*nternational Research Journal of Business and Strategic Management, 5* (2).

Kakabadse, A. Nortier, F. & Abramovici, N.-B. (1998) Success in Sight: Visioning *(London,International Business Press)*.

Kantas Yılmaz, F. (2023). Sağlıkta Stratejik Liderlik Özellikleri. *JOEEP: Journal of Emerging Economies and Policy*, 8 (2), 261-267.

Karaman, N. & Özmutaf, M. (2022). Sağlık Alanında Liderlik Karakteristikleri ve İş Tatmini: İzmir İlinde Bir Araştırma. *Journal of Business Innovation and Governance*, *5* (2), 163-182.

Kılınç, E., & Deniz, M. (2023). Stratejik ve Dönüşümcü Liderliğin Bireysel Performansa Etkisi. *İşletme Araştırmaları Dergisi, 15* (1), 260-273.

Korbi, K. (2015). Leadership and strategic change. *The Journal of Organizational Management Studies*, 1-32. https://doi.org/10.5171/2015.638847.

Nang'ole, C. W. & Muathe, S. M. (2023). Strategic Leadership, Strategic Resources Allocation, Strategic Incentive and Performance of Public Secondary Schools in Bungoma, County. Kenya. *Journal of Business*, *11* (4), 229-239. https://doi.org/10.12691/jbms-11-4-2.

Quong, T. & Walker, A. (2010). Seven Principles of Strategic Leadership. International Studies in Educational Administration *(Commonwealth Council for Educational Administration & Management (CCEAM)), 38* (1).

Öner, N. & İşcan, Ö. (2021). Stratejik Liderlik ile Yenilik Yönetimi Arasındaki İlişki. *Gaziantep Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *3* (2), 152-172.

Özdemir, H. N. Ç., Çakır, R. & Küçükali, R. (2019). Sağlık Yöneticilerinin Liderlik Özellikleri. *OPUS International Journal of Society Researches*, *13* (19), 2893-2907. https://doi.org/10.26466/opus.555047.

Pietersen, W. (2002) Reinventing Strategy-Using Strategic Learning to Create and Sustain Break Through Performance (New York, John Wiley).

Rami, A. A. M., Ibrahim, A., Ismail, I. A., Jazmina, W. N. & Olaitan, A. A. (2023). Strategic Leadership Towards Sustainable Planning for Community Development in Malaysia. Planning Malaysia, 21. https://doi.org/10.21837/pm.v21i30.1404.

Riwo-Abudho, M., Njanja, L. & Ochieng, I. (2012). The Role of Strategic Leadership During Change. *KCA Journal of Business Management, 4* (1), 48-61.

Safrida, S., Tannady, H., Solissa, E. M., Sapulete, H. & Al Haddar, G. (2023). Strategic Leadership Analysis of School Principal to Improve Learning Quality. *Jurnal Pendidikan dan Kewirausahaan*, *11* (2), 391-399. https://doi.org/10.47668/pkwu.v11i2.741.

Samimi, M., Cortes, A. F., Anderson, M. H. & Herrmann, P. (2022). What is Strategic Leadership? Developing a Framework for Future Research. *The Leadership Quarterly, 33* (3), 101353.

Sanders, T. I. (1998) Strategic Thinking and The New Science (New York, Free Press).

Selznick, P. (1984) Leadership in Administration: A Sociological Interpretation (Berkeley, CA, University of California Press).

Senge, P. (1990) The fifth Discipline: The Art and Practice of The Learning Organization (New York, Currency Doubleday).

Singh, A., Lim, W. M., Jha, S., Kumar, S. & Ciasullo, M. V. (2023). The State of The Art of Strategic Leadership. *Journal of Business Research*, *158,* 113676. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2023.113676.

Sivili, F. O., & Boateng, P. A. (2023). Assessment of Strategic Leadership Practices in Small Business Settings. *International Journal of Research and Innovation in Social Science*, *7* (5), 424-433. https://doi.org/10.47772/IJRISS.2023.70535.

Sternberg, R. J. (2002) Wisdom, Schooling and Society, Keynote Presentation to the 2002 International Thinking Skills Conference, Harrogate.

Şahinli, S. (2018). Sağlık Yöneticilerinin Stratejik Liderlik Davranışlarının Kriz Yönetimi Üzerine Etkisi: İstanbul İli Özel Hastaneler Uygulaması (Yayımlanmış Doktora Tezi), *Sakarya Üniversitesi*, Sakarya.

Taş, Y. F. & Aksu, A. (2011). Toplam Kalite Yönetimi ve Stratejik Liderlik. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, *3* (2), 351-361.

Tichy, T. & Sharman, S. (1993) Control Your Destiny or Someone Else Will (New York, Doubleday).

Uğurluoğlu, Ö. (2009). Hastane Yöneticilerinin Stratejik Liderlik Özelliklerinin Değerlendirilmesi (Yayımlanmış Doktora Tezi), *Hacettepe Üniversitesi,* Ankara.

Uğurluoğlu, Ö. & Çelik, Y. (2009). Örgütlerde stratejik liderlik ve özellikleri. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 12* (2), 121-156.

Ünal, M. (2015). Bilgi Çağında Değişim ve Liderlik. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *32* (1), 297-310.

Whittington, R. (2001) What is Strategy-and Does it Matter? (2nd edn) (London, ThomsonLearning).

Yas, H., Alkaabi, A., ALBaloushi, N. A., Al Adeedi, A. & Streimikiene, D. (2023). The impact of strategic leadership practices and knowledge sharing on employee's performance. *Polish Journal of Management Studies,* 27. http://dx.doi.org/10.17512/pjms.2023.27.1.20.

Yulianto, A. R., Subariyanti, H. & Kusumaningrum, A. (2024). Corporate Strategy, Strategic Leadership, Strategy Implementation and Competitive Advantage: A Conceptual Model Proposal. *Jurnal Comparative: Ekonomi dan Bisnis*, *6* (2), 340-350.

20. Bölüm

KAPSAYICI LİDERLİK VE DEĞİŞİM

Nermin Kişi

1. GİRİŞ

Küreselleşme, teknolojik gelişmeler, toplumsal ve örgütsel değişimler liderlik disiplinini derinden etkilemektedir. Bu süreç, liderlerin karmaşık ve sürekli değişen ortamlarda başarılı olabilmeleri için geleneksel yaklaşımlardan uzaklaşıp, yeni stratejilere ve becerilere yönelmelerini gerektirmektedir. Günümüz iş dünyasında kapsayıcı liderlik (inclusive leadership), giderek önem kazanan bir yaklaşım hâline gelmiştir. Bu liderlik yaklaşımı, sadece çeşitliliği yönetmekle kalmaz, her bireyin potansiyelini en üst düzeye çıkarabileceği, bu başarıların takdir gördüğü ve katılım, güven, eşitlik gibi temel değerlerin ön planda tutulduğu bir ortam yaratmayı amaçlar (Ferdman, 2020: 3).

Farklı bakış açılarını ve yetenekleri bir araya getiren kapsayıcı liderlik, her bireyin gelişebileceği iş ortamları yaratmak, çalışanların tam potansiyelini açığa çıkarmak ve inovasyonu teşvik etmek açısından kritik bir öneme sahiptir (Sun, Zuo, Liu, Huang ve Wen, 2024: 41). Bu liderlik yaklaşımı, dinamik ve değişime açık olup, farklı sektörler ve kültürler arasında köprüler kurmaktadır. Ayrıca, birçok kişi ve farklı durumlar için uygun olan bu yaklaşım, etik değerlere odaklanmakta (Wuffli, 2016: 2-3), daha hoşgörülü, saygılı ve adil bir örgüt kültürünün oluşturulmasına katkı sağlamaktadır (Davis, 2024: 10). Dolayısıyla, kapsayıcı liderlik, bireyleri güçlendirerek örgütleri daha esnek ve uyumlu hâle getirdiğinden, uzun vadeli örgütsel başarı için temel bir unsur olarak kabul edilebilir.

İş dünyasının liderleri, hızla değişen, küreselleşmiş bir ekonomide rekabet ederken, çeşitli ve kapsayıcı bir çalışan grubunun farklı bakış açılarıyla avantaj sağladığının farkındadır. 15 ülkeden 1.000'den fazla şirket üzerinde yapılan bir araştırma, dünya genelinde birçok şirketin çeşitlilik ve kapsayıcılı-

REFERANSLAR

Al-Atwi, A. A. & Al-Hassani, K. K. (2021). Inclusive Leadership: Scale Validation and Potential Consequences. *Leadership & Organization Development Journal*, *42* (8), 1222-1240. https://doi.org/10.1108/LODJ-08-2020-0327.

Arenas, A., Marco, D. D., Munduate, L. & Euwema, M. C. (2017). Dialogue for Inclusion: When Managing Diversity is not Enough, A. Arenas, D. D. Marco, L. Munduate & M. C. Euwema (Ed.) *Shaping Inclusive Workplaces Through Social Dialogue* (s. 3-21), Cham: Springer.

Ashikali, T. (2019). Leading Towards Inclusiveness: Developing a Measurement Instrument for Inclusive Leadership. *Academy of Management Annual Meeting Proceedings*, *2019* (1), 16444, 1-37. https://doi.org/10.5465/AMBPP.2019.16444abstract.

Bourke, J. & Titus, A. (2020, Mayıs). *The Key to Inclusive Leadership*. Nisan 29, 2024 tarihinde https://hbr.org/2020/03/the-key-to-inclusive-leadership adresinden erişildi.

Brown, J. (2019). *How to be an Inclusive Leader: Your Role in Creating Cultures of Belonging Where Everyone Can Thrive.* Oakland, CA: Berrett-Koehler Publishers.

Carmeli, A., Reiter-Palmon, R. & Ziv, E. (2010). Inclusive Leadership and Employee Involvement in Creative Tasks in the Workplace: The Mediating Role of Psychological Safety. *Creativity Research Journal*, *22* (3), 250-260. https://doi.org/10.1080/10400419.2010.504654.

Davis, S. (2024). *Inclusive Leadership For Dummies*. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons.

Denhardt, R. B. (2020). *Letters to a Young Leader: A New Leadership for a New Generation*. New York and London: Routledge.

Dillon, B. & Bourke, J. (2016, Nisan*). The Six Signature Traits of Inclusive Leadership: Thriving in a Diverse New World*. Nisan 29, 2024 tarihinde https://www2.deloitte.com/content/dam/insights/us/articles/six-signature-traits-of-inclusive-leadership/DUP-3046_Inclusive-leader_vFINAL.pdf adresinden erişildi.

Fagan, H. A. S. (2021). *Becoming Inclusive: A Worthy Pursuit in Leadership*. Charlotte, NC: Information Age Publishing.

Fang, Y-C., Chen J-Y., Wang M-J. & Chen C-Y. (2019). The Impact of Inclusive Leadership on Employees' Innovative Behaviors: The Mediation of Psychological Capital. *Frontiers in Psychology*, *10*, 1-11. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.01803.

Ferdman, B. M. (2020). Inclusive Leadership: The Fulcrum of Inclusion, B. M. Ferdman, J. Prime & R. E. Riggio (Ed.) *Inclusive Leadership: Transforming Diverse Lives, Workplaces, and Societies* (s. 3-24), New York and London: Routledge.

Formanek, K. (2021). *Beyond D&I: Leading Diversity with Purpose and Inclusiveness*. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan.

Hollander, E. P. (2009). *Inclusive Leadership: The Essential Leader-Follower Relationship*. New York, NY: Routledge.

Hurley, K. (2023, Temmuz). *How GM CEO Mary Barra Uses Inclusive Leadership to Drive Change*. Mayıs 4, 2024 tarihinde https://www.cbtnews.com/how-gm-ceo-mary-barra-uses-inclusive-leadership-to-drive-change/ adresinden erişildi.

IMD (International Institute for Management Development) (2024, Şubat). *How to Be an Inclusive Leader & Embracing Inclusive Leadership in Your Organization.* Mayıs 4, 2024 tarihinde https://www.imd.org/reflections/how-to-be-an-inclusive-leader adresinden erişildi.

Malik, S. (2023). From Manager to Inclusive Leader: Traits and Tactics for Success*. Strategy & Leadership*, *51* (5), 16-21. https://doi.org/10.1108/SL-04-2023-0042.

McKinsey & Company (2020, Mayıs). *Diversity Wins: How Inclusion Matters*. Nisan 27, 2024 tarihinde https://www.mckinsey.com/~/media/mckinsey/featured%20insights/diversity%20and%20inclusion/diversity%20wins%20how%20inclusion%20matters/diversity-wins-how-inclusion-matters-vf.pdf adresinden erişildi.

Mor Barak, M. E. (2017). *Managing Diversity: Toward a Globally Inclusive Workplace* (4th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

Najmaei, A. (2018). Revisiting the Strategic Leadership Paradigm: A Gender Inclusive Perspective, S. Adapa & A. Sheridan (Ed.) *Inclusive Leadership: Negotiating Gendered Spaces* (s. 203-230), Cham: Palgrave Macmillan.

Nembhard, I. M. & Edmondson, A. C. (2006). Making it Safe: The Effects of Leader Inclusiveness and Professional Status on Psychological Safety and Improvement Efforts in Health Care Teams. *Journal of Organizational Behavior*, *27* (7), 941-966. https://doi.org/10.1002/job.413.

Rampen, J. (2019, Nisan*). How Tim Cook has Used Apple to Turn Diversity into a Priority for Tech Firms*. Mayıs 4, 2024 tarihinde https://diversityq.com/how-tim-cook-has-used-apple-to-turn-diversity-into-a-priority-for-tech-firms/ adresinden erişildi.

Randel, A. E., Galvin, B. M., Shore, L. M., Ehrhart, K. H., Chung, B. G., Dean, M. A. & Kedharnath, U. (2018). Inclusive Leadership: Realizing Positive Outcomes through Belongingness and being valued for Uniqueness. *Human Resource Management Review*, *28* (2), 190-203. https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2017.07.002.

Roy, S. (2021). Developing Effective Diversity and Inclusion Culture within an Organization. K. Sen & S. Shahi (Eds.), *Creating a Culture of Diversity and Inclusiveness in India Inc.: Practitioners Speak* (s. 117-133), Singapore: Springer.

Smith-Meyer, A. (2022). *Unlocking the Potential of Diversity in Organisations: The Governance of Inclusion in a Racialised World*. Cham: Springer.

Sun, P., Zuo, X., Liu, X., Huang, H. & Wen, M. (2024). Inclusive Leadership: Beyond Diversity to True Equity. *International Journal of Science and Business*, *33* (1), 34-43. https://doi.org/10.58970/IJSB.2313.

Sweeney, C. ve Bothwick, F. (2016). *Inclusive Leadership: The Definitive Guide to Developing and Executing an Impactful Diversity and Inclusion Strategy-Locally and Globally*. United Kingdom: Pearson Education Limited.

Vijayaraghavan, R. (2021). The Business Context of Diversity and Inclusion (5W, 1H), K. Sen & S. Shahi (Ed.) *Creating a Culture of Diversity and Inclusiveness in India Inc.: Practitioners Speak*. (s. 9-21), Singapore: Springer.

Workman-Stark, A. L. (2017). *Inclusive Policing from the Inside Out*. Cham, Switzerland: Springer.

Wuffli, P. A. (2016). *Inclusive Leadership: A Framework for the Global Era*. Cham: Springer.

Yamamoto, S. (2024). Challenges and Opportunities of Managing a Diverse and Inclusive Workforce in Japan. *Journal of Human Resource and Leadership*, *9* (1), 32-41. https://doi.org/10.47604/jhrl.2336.

21. Bölüm

ÖRTÜK LİDERLİK VE DEĞİŞİMİN KAVRAMSALLAŞTIRILMASI ÜZERİNE BİBLİYOMETRİK BİR ANALİZ

Hasan Saltuk Durak

1. GİRİŞ

"Liderlik, takipçilerinin gözünde, nazarındadır" derler. Bu konu hakkında çok şey yazılmıştır. Liderlik uygulaması yalnızca kişinin kim olduğuna, ne yaptığına ve hangi bağlamda faaliyet gösterdiğine göre değil aynı zamanda başkalarının liderlik algılarına göre de şekillenmektedir. Bir lider olarak algılanmak, kendisinin ve diğerlerinin etkililik ve potansiyele ilişkin değerlendirmelerini etkiler ve liderin kendisi ve ekibi için kritik kaynaklara erişimini artırır (veya sınırlandırır). Dolayısıyla liderlik algıları bireysel (örneğin, kariyer ilerlemesi), ekip (örneğin, takım uyumu) ve örgütsel sonuçlar (örneğin, performans ve özdeşleşme) için önemlidir. Benzer şekilde takipçilik algıları da önemlidir. İyi bir takipçi (örneğin, çalışkan ve hevesli) olarak algılanmak, kişinin performans değerlendirmelerini, terfi kabiliyetini ve kariyer sonuçlarını etkilemektedir. Bu tür etkiler genellikle algılayıcıların başkalarını anlamlandırmasını sağlayan bilişsel süreçlerle açıklanır; bu alan, tipik olarak sosyal-bilişsel süreçler olarak adlandırılan bir teori alanıdır.

Liderlik alanı ve takipçilerin önemi hakkında yapılan çalışmalar giderek daha fazla vurgulandıkça (Shamir, Pillai, Bligh ve Uhl-Bien, 2007; Uhl-Bien, Riggio, Lowe ve Carsten, 2014), örtük liderlik teorileri araştırmalarını kapsayacak şekilde genişletilmeye başlanmıştır. Ayrıca liderler ve takipçileri arasındaki dinamik etkileşime (DeRue ve Ashford, 2010) ve liderlik yapılarının zaman içindeki gelişimine de (Acton, Foti, Lord ve Gladfelter, 2019; DeRue

REFERANSLAR

Al-Haddad, S. & Kotnour, T. (2015), Leaders' Commitment to Change and Their Effectiveness in Change – a Multilevel Investigation. *Journal of Organizational Change Management, 27* (6), 900-921.

Acton, B. P., Foti, R. J., Lord, R. G. & Gladfelter, J. A. (2019), Putting Emergence Back in Leadership Emergence: A Dynamic, Multilevel, Process-Oriented Framework. *Leadersh. Q.* 30: 145-64.

Amabile, T. M. (1988), A Model of Creativity and Innovation in Organizations. *Research in Organizational Behavior, 10* (1), 123-167.

Ayman-Nolley S. & Ayman R. (2005), Children's implicit theories of leadership. In Implicit Leadership Theories- *Essays and Explorations,* ed. B. Schyns, J.R. Meindl, (s. 227–74), Greenwich, CT: Inf. Age Publ.

Ausick, P. (2014). *"Why a Boeing 787-9 Dreamliner Costs $250 Million"*, 17 Temmuz 2014 tarihinde http://247wallst.com/aerospace-defense/2014/06/17/why-a-boeing-787-9-dreamliner-costs-250-million/adresinden alındı.

Bandura, A. (1989). Human Agency in Social Cognitive Theory. *American Psychologist, 44* (9), 1175-1184.

Bass, B. & Riggio, R. E. (2006). *Transformational Leadership*. Mahwah, N. J.: Erlbaum.

Beer, M. & Nohria, N. (2000). Cracking The Code of Change. *Harvard Business Review, 78* (3), 133-141.

Berger, C. R. & Calabrese, R. J. (1974). Some Explorations in Initial Interaction and Beyond: Toward A Developmental Theory of Interpersonal Communication. *Human Communication Research, 1* (2), 99-112.

Carter, M. Z., Armenakis, A. A., Feild, H. S., & Mossholder, K. W. (2013), Transformational Leadership, Relationship Quality, and Employee Performance During Continuous İncremental Organizational Change. *Journal of Organizational Behavior, 34 (7), 942-958.*

DeRue, D. S. & Ashford S. J. (2010). Who Will Lead And Who Will Follow? A Social Process of Leader İdentity Construction in Organizations. *Acad. Manag. Rev*., *35,* 627-647.

DeRue, D. S. (2011). Adaptive Leadership Theory: Leading and Following As A Complex Adaptive Process. *Res. Organ. Behav. 31,* 125-50.

DeRue, D. S., Nahrgang J. D. & Ashford S. J. (2015). Interpersonal Perceptions and The Emergence of Leadership Structures in Groups: A Network Perspective. *Organ. Sci. 26,* 1192-1209.

Dickson, M., Resick, C. & Hanges P. (2006). Systematic Variation in Organizationally-Shared Cognitive Prototypes of Effective Leadership Based on Organizational Form. *The Leadership Quarterly 17* (5), 487-505.

Dinh, J. E., Lord, R. G., Gardner,W. L., Meuser, J. D., Liden, R. C. & Hu, J. (2014). Leadership Theory and Research in The New Millennium: Current Theoretical Trends and Changing Perspectives. *The Leadership Quarterly, 25* (1), 36-62.

Dumon, M. (2008). Biggest Merger and Acquisition Disasters, 10 Ocak 2016 tarihinde www.investopedia.com/ articles/financial-theory/08/merger-acquisition-disasters.asp adresinden alındı.

Eden, D. & Leviatan, U. (1975). Implicit Leadership Theory As A Determinant of The Factor Structure Underlying Supervisory Behavior Scales. *Journal of Applied Psychology*, *60* (6), 736-741.

Ehrhart, M.G. (2012), Self-Concept, İmplicit Leadership Theories, and Follower Preferences for Leadership. Z. *Psychol. 220:231–40*

Epitropaki, O. & Martin, R. (2005). From Ideal to Real: A Longitudinal Study of The Role of İmplicit Leadership Theories on Leader-Member Exchanges and Employee Outcomes. *Journal of Applied Psychology*, *90* (4), 659-76.

Epitropaki, O., Sy, T., Martin, R., Tram-Quon, S. and Topakas, A. (2013). Implicit Leadership and Followership Theories 'in The Wild': Taking Stock of Information-Processing Approaches to Leadership and Followership in Organizational Settings. *The Leadership Quarterly*, *24* (6), 858-81.

Folger, R. & Skarlicki, D. P. (1999). Unfairness and Resistance to Change: Hardship as Mistreatment. *Journal of organizational change management, 12* (1), 35-50.

Gagliardi, P. (1986). The Creation and Change of Organizational Cultures: A Conceptual Framework. *Organization Studies, 7* (2), 117–134.

Giessner, S. R. & Van Knippenberg, D. (2008). License to Fail': Goal Definition, Leader Group Prototypicality, and Perceptions of Leadership Effectiveness After Leader Failure. *Organizational Behavior and Human Decision Processes, 105* (1), 14-35.

Hall, R. J. & Lord, R. G. (1995). Multi-Level Information-Processing Explanations of Followersleadership Perceptions. Leadership Quarterly *6* (3), 265-287.

Hanges, P. J., Lord R. G. & Dickson M. W. (2000). An Information-Processing Perspective on Leadership and Culture: A Case for Connectionist Architecture. *Appl. Psychol*. *49* (1),133-161.

Hartog, D. N. House, R. J. Hanges, P. J. & Ruiz-Quintanilla S. A. (1999). Culture Specific and Cross-Culturally Generalizable İmplicit Leadership Theories: Are Attributes of Charismatic/Transformational Leadership Universally Endorsed? *Leadership Quarterly*,*10* (2), 219-256.

House, R. J., Hanges, P. J., Javidan, M., Dorfman, P. W. & Gupta, V. (2004). *Culture, Leadership, and Organizations.* The Globe Study of Societies. Sage, Thousand Oaks, CA.

Hollander, E. P. (2006), I*nfluence Processes in Leadership-Followership: Inclusion and The Idiosyncrasy Credit Model", in Hantula, D. A. (Ed.),* Advances in Social and Organizational Psychology: A Tribute to Ralph Rosnow. Lawrence Erlbaum Associates Publishers, Mahwah, NJ, 293-312.

Jacobs, G., Van Wittleoostuijn, A. & Christe-Zeyse, J. (2013). A Theoretical Framework for Organizational Change. *Journal of Organizational Change Management*, *26* (5), 772-792.

Jyoti, J. & Dev, M. (2015). The Impact of Transformational Leadership on Employee Creativity: The Role of Learning Orientation. *Journal of Asia Business Studies, 9* (1), 78-98.

Kanfer, R. & Ackerman, P. L. (1989). Motivation and Cognitive Abilities: An Integrative/Aptitude–Treatment Interaction Approach to Skill Acquisition. *Journal of Applied Psychology*, *74,* 657-690.

Keller, T. (1999). Images of The Familiar: Individual Differences and Implicit Leadership Theories. *Leadersh. Q,10* (4), 589-607.

Keller, T. (2003). Parental Images as a Guide to Leadership Sensemaking: An Attachment Perspective on Implicit Leadership Theories. Leadersh. *Q, 14,* 141–60.

Kim, T. G., Hornung, S. & Rousseau, D. M. (2011). Changesupportive Employee Behavior: Antecedents and The Moderating Role of Time. *Journal of Management*, *37* (6), 1664-1693.

Kotter, J. & Cohen, D. (2002). *The Heart of Change: Real-Life Stories of How People Change Their Organizations.* Harvard Business School Publishing, Boston, MA.

Lord, R. G., Foti, R. J. & De Vader, C. L. (1984). A Test of Leadership Categorization Theory: Internal Structure, Information Processing and Leadership Perceptions. *Organ. Behav. Hum. Perform*, *34 (3),* 343-378.

Lord, R. G. (1985). An Information Processing Approach to Social Perceptions, Leadership and Behavioral Measurement in Organizations. *Research in Organizational Behavior*, *7, 85–128*

Lord, R. G. & Brown, D. J. (2003). *Leadership Processes and Follower Self-Identity*. NY: Psychology Press.

Lord, R. G., Devader, C. L. & Alliger, G. M. (1986). A Meta-Analysis of The Relation Between Personality-Traits and Leadership Perceptions - An Application of Validity Generalization Procedures. *Journal of Applied Psychology, 71* (3), 402-410.

Lord, R. G. & Maher, K. J. (1991). *Leadership and Information Processing: Linking Perceptions and Performance.* Boston: Unwin Hyman.

Lord, R. G. & Maher, K. J. (1993). *Leadership and Information Processing: Linking Perceptions and Performance*. London: Routledge.

Lord, R. G., Brown, D. J., Harvey, J. L. & Hall, R.J. (2001). Contextual Constraints on Prototype Generation and Their Multilevel Consequences for Leadership Perceptions. *Leadership Quarterly, 12,* 311-338.

Neves, P., Almeida, P. & Velez, M. J. (2018). Reducing Intentions to Resist Future Change: Combined Effects of Commitment-Based HR Practices and Ethical Leadership. *Human Resource Management*, *57* (1), 249-261.

Offermann, L. R., Kennedy, J. K. & Wirtz, P. W. (1994). Implicit Leadership Theories: Content, Structure, and Generalizability. *Leadersh. Q, 5* (1), 43-58.

Poole, M. S., Van de Ven, A. H., Dooley, K. & Holmes, M. E. (2000). *Organizational Change and Innovation Processes: Theory and Methods for Research.* Oxford University Press, Oxford.

Schein, E. H. (2004), *Organizational Culture and Leadership* (3rd ed.). San Francisco: Jossey-Bass.

Schyns, B., Kiefer, T., Kerschreiter, R. & Tymon, A. (2011). Teaching İmplicit Leadership Theories to Develop Leaders and Leadership: How and Why It Can Make A Difference. *Academy of Management Learning & Education*, *10* (3), 397-408.

Scott, K. A. & Brown, D. J. (2006). Female First, Leader Second? Gender Bias in The Encoding of Leadership Behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, *101* (2), 230-242.

Seo, M. G., Taylor, M. S., Hill, N. S., Zhang, X., Tesluk, P. E. & Lorinkova, N. M. (2012). The Role of Affect and Leadership During Organizational Change. *Personnel Psychology*, *65* (1), 121-165.

Shamir, B., Pillai, R., Bligh, M. & Uhl-Bien M. (2007). F*ollower-Centered Perspectives on Leadership: A Tribute to the Memory of James R. Meindl.* Charlotte, NC: Inf. Age Publ.

Shen, W. (2019). Personal and Situational Antecedents of Workers' Implicit Leadership Theories: A Within-Person, Between-Jobs Design. *Journal of Leadership and Organizational Studies, 26* (2), 204-216.

Shondrick, S. J. & Lord, R. G. (2010). Implicit Leadership and Followership Theories: Dynamic Structures for Leadership Perceptions, Memory and Leader-Follower Processes. *International Review of Industrial and Organizational Psychology, 25,* 1-33.

Sinek, S. (2009). *How Great Leaders Inspire Everyone to Take Action: Start with Why, Penguin Group*, New York, NY.

Smith, E. R. & Zarate, M. A. (1990). Exemplar and Prototype Use in Social Categorization. *Social Cognition*. *8* (3), 243-262.

Sy, T. (2010). What Do You Think of Followers? Examining The Content, Structure, and Consequences of Implicit Followership Theories*. Organizational Behavior and Human Decision Processes, 113* (2), 73-84.

Topakas, A. (2011). *Measurement of Implicit Leadership Theories and Their Effect on Leadership Processes and Outcomes (Unpublished PhD Thesis)*. Aston University, Birmingham.

Tsai, C. Y., Dionne, S. D., Wang, A. C., Spain, S. M., Yammarino, F. J. & Cheng, B. S. (2017). Effects of Relational Schema Congruence on Leader-Member Exchange. *The Leadership Quarterly, 28* (2), 268-284.

Uhl-Bien, M., Riggio, R. E., Lowe, K. B. & Carsten, M. K. (2014). Followership Theory: A Review and Research Agenda. *Leadersh. Q, 25*, 83-104.

Van Quaquebeke, N. & Brodbeck, F. C. (2008). Entwicklung Und Erste Validierung Zweier Instrumentezur Erfassung Von F€Uhrungskr€Afte-Kategorisierung im Deutschsprachigen Raum (Developmentand First Validation of Two Scales to Measure Leader Categorization in German-Speakingcountries). *Zeitschrift f€ur Arbeits-und Organisationspsychologie, 52* (2), 70-80.

Van Quaquebeke, N., Van Knippenberg, D. & Brodbeck, F. C. (2011). More Than Meets The Eye: Therole of Subordinates' Self-Perceptions in Leader Categorization Processes. *The LeadershipQuarterly*, *22* (2), 367-382.

Weick, K. E. (1995). Sensemaking in Organizations. Cognitive Complexity and The Structure of Implicit Leadership Theories. J. *Appl. Psychol. 66,* 69-78.

Weiner, B. J., Amick, H. & Less, S. Y. (2008). Conceptualization and Measurement of Organizational Readiness for Change: A Review of The Literature in Health Services Research and Other Fields. *Medical Care Research Review, 65* (4), 79-436.

Weiss, H.W. & Adler, S. (1981). Cognitive Complexity and The Structure of Implicit Leadership Theories. J. *Appl. Psychol, 66,* 69-78.

BUGÜNÜN AŞKLARI

Millî Roman

Hazırlayan
Dr. Yüksel Yıldırım

BUGÜNÜN AŞKLARI
Millî Roman

Dr. Yüksel Yıldırım

Yayın No.: 56
ISBN: 978-625-6184-01-5
E-ISBN: 978-625-6184-02-2
1. Basım, Kasım 2024

Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun
Sayfa Tasarımı: Furkan Mülayim
Redaksiyon: İpek Oral
Kapak Tasarımı: Sezai Özden

©2024, Bu baskının bütün hakları EY Yayınları'na aittir. "EY Yayınları" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır. Sertifika No: 31696

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

EY Yayınları
İstanbul Büro: Rasimpaşa Mah. Rıhtım Caddesi Nemlizade Sokak, Güleryüz Apt. No.: 9 Daire: 3 Kadıköy / İSTANBUL
Tel/Faks: +90 (216) 418 20 10
info@nobelyasam.com - www.nobelyasam.com
Ankara Büro: Mithatpaşa Cad. No.: 74/4 Kızılay / ANKARA
Tel: 0312 418 20 10 Faks: 0312 418 30 20

Genel Dağıtım
ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Sipariş: -siparis@nobelyayin.com-
Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
Bilgi: www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları:
Alfa Basım Dağıtım, Arasta, Arkadaş Kitabevi, D&R Mağazaları, Dost Dağıtım, Ekip Dağıtım, Kida Dağıtım, Kitapsan, Nezih Kitabevleri, Pandora, Prefix, Remzi Kitabevleri

Baskı ve Cilt:
Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

ÇEVRESEL AÇIDAN SEKTÖREL ATIK YÖNETİMİ VE UYGULAMALARI IV

Editör
Kemal Sülük

nobel bilimsel

Çevresel Açıdan Sektörel Atık Yönetimi ve Uygulamaları IV
Editör: Kemal Sülük

Yayın No.: 2264
ISBN: 978-625-393-813-0
E-ISBN: 978-625-393-814-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Evrim Korkmaz -evrim@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Sülük, Kemal.
Çevresel Açıdan Sektörel Atık Yönetimi ve Uygulamaları IV / Kemal Sülük
1. Basım, VI + 146 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-813-0
E-ISBN: 978-625-393-814-7
1. Atık Yönetimi 2. Endüstriyel Uygulamalar 3. Mevzuat 4. Sıfır Atık 5. Sürdürülebilirlik

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **İİİ**

BÖLÜM 1
ÜNİVERSİTELERDE ATIK YÖNETİMİ **1**
Ece Ümmü Deveci

BÖLÜM 2
KENTSEL KATI ATIK YÖNETİMİNE EKONOMİK BİR YAKLAŞIM **21**
Muhammed Yunus Bilgili

BÖLÜM 3
SOKAK ATIK TOPLAYICILARININ ATIK YÖNETİMİNDEKİ YERİ **41**
Züleyha Reçber

BÖLÜM 4
KÂĞIT VE KARTON SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ **57**
Sezen Coşkun - Uğur Özkan - Halil Turgut Şahin

BÖLÜM 5
ÇİMENTO SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ **81**
Züleyha Reçber

BÖLÜM 6
DERİ VE DERİ MAMULLERİ SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ **107**
Ece Ümmü Deveci - Özgecan Madenli

BÖLÜM 7
ZİRAİ PLASTİK ATIKLARININ YÖNETİMİ **131**
Emine Sayılgan

Bölüm 1

ÜNİVERSİTELERDE ATIK YÖNETİMİ

Ece Ümmü Deveci

1. GİRİŞ

Atık yönetimi dünya genelinde çevre koruma, sürdürülebilirlik ve kaynak verimliliği açısından kritik bir konudur. İnsan aktiviteleri sonucu oluşan atıklar, doğal dengeleri ve ekosistemi olumsuz etkileyebilir. Bu sebeple atık yönetimi; atıkların oluşumunu minimize etmek, zararlarını azaltmak ve kaynakları daha etkin kullanmak amacıyla bir dizi strateji ve uygulamayı içerir. Doğru atık yönetiminin sonuçları çeşitli alanlarda ve düzeylerde ortaya çıkar. İyi bir atık yönetim politikası ve uygulamaları; çevreye zarar veren atıkların azaltılmasını, yönetimi ve geri kazanımı sağlar. Bu da su, hava ve toprak kalitesinin korunmasıyla birlikte biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilirliğini sağlar.

Sürdürülebilirlik açısından, atık yönetimi uzun vadede doğal kaynakların korunması ve gelecek nesillere daha yaşanılabilir bir dünya kalması açısından önemlidir. Son zamanlarda yükseköğretim kurumlarında sürdürülebilirlik faaliyetleri üst kurum ve bakanlıkların yaklaşımı ve Avrupa Yeşil mutabakatı yaklaşımları nedeniyle popüler bir hâl almıştır. Bu durum hem akademik ve idari personellerin hem de öğrencilerin üniversiteye aidiyet duygularını perçinlemektedir. Doğa dostu bir üniversitenin, gelecek nesiller için doğanın korunmasının önemine haiz bireylerin hazırlanması açısından değerlendirildiğinde kritik bir öneme sahip olduğu görülmektedir.

Üniversitelerin atık yönetimini doğru bir şekilde başlatması ve yürütmesi, üniversitede okuyan öğrenciler, çalışan idari ve akademik personellerin dikkatini çekecektir. Bu durum üniversite üyelerinin yaşadıkları deneyimi yaşadıkları yer

Üniversite kampüslerinde atık yönetimi, sürdürülebilirlik ve çevre koruma açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu kitap bölümünde, kampüslerde atık yönetimi konusunda uygulanması gereken stratejilere değinerek mevcut önerilere yer verilmiştir. Elde edilen çıktılar üniversitelerdeki atık yönetimi süreçlerinin daha etkili ve sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesi için çeşitli fırsatları ortaya koymayı hedeflemektedir. Çalışmamızın birinci sonucu, atık kaynaklarının tespiti ve sınıflandırılması konusundaki eksikliklerin belirlenmesidir. Bu noktada, kampüslerin atık üretim profillerini daha iyi anlamak için detaylı bir atık karakterizasyonu yapılması önemlidir. Bu sayede, atık türlerine uygun geri dönüşüm ve yeniden kullanım stratejileri geliştirilebilir.

İkinci olarak, atık yönetimi süreçlerinde dijital teknolojilerin daha etkin bir şekilde kullanılması gerektiği belirlenmiştir. Akıllı atık izleme sistemleri ve mobil uygulamalar, atık üretimini izlemek, raporlamak ve optimize etmek için kullanılabilir. Bu teknolojiler, kampüs yöneticilerine gerçek zamanlı veri sağlayarak karar alma süreçlerini güçlendirebilir.

Sonuç olarak, üniversite kampüslerinde atık yönetimini iyileştirmek için bütünlük, iş birliği ve sürekli iyileştirme önemlidir. Atık yönetimini sürdürülebilir hâle getirmek hem çevresel hem de ekonomik açıdan kampüs topluluğuna uzun vadeli faydalar sağlayabilir. Bu çalışma, gelecek araştırmalar ve uygulamalar için bir temel oluşturarak, üniversite kampüslerinin sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

KAYNAKÇA

Adeniran, A. E., Nubi, A. T., Adelopo, A. O. 2017. "Solid waste generation and characterization in the University of Lagos for a sustainable waste management". Waste Management, *67*, 3–10.

Alshuwaikhat, H. M., Abubakar, I. 2008. "An integrated approach to achieving campus sustainability: assessment of the current campus environmental management practices". Journal of Cleaner Production, *16*(16), 1777–1785.

Amaral, L. P., Martins, N., Gouveia, J. B. 2015. "Quest for a sustainable university: A review". International Journal of Sustainability in Higher Education, *16*(2), 155–172.

Armijo de Vega, C., Ojeda Benítez, S., Ramírez Barreto, M. E. 2008. "Solid waste characterization and recycling potential for a university campus". Waste Management, *28*(SUPPL. 1).

Bahçelioğlu, E., Buğdaycı, E. S., Doğan, N. B., Şimşek, N., Kaya, S., Alp, E. 2020. "Integrated solid waste management strategy of a large campus: A comprehensive study on METU campus, Turkey". Journal of Cleaner Production, *265*.

Berchin, I. I., Grando, V. dos S., Marcon, G. A., Corseuil, L., Guerra, J. B. S. O. de A. 2017. "Strategies to promote sustainability in higher education institutions: A case study of a federal institute of higher education in Brazil". International Journal of Sustainability in Higher Education, *18*(7), 1018–1038.

Com, B. W. B., Khawar Balwan, W., Singh, A., Kour, S., Kashmir, I. 2022. "5R's of zero waste management to save our green planet: A narrative review". European Journal of Biotechnology and Bioscience, *10*(1), 7–11.

D'Adamo, I., Mazzanti, M., Morone, P., Rosa, P. 2022. "Assessing the relation between waste management policies and circular economy goals". Waste Management, *154*(July), 27–35.

Dahlawi, S., El Sharkawy, M. F. 2021. "Assessment of solid waste management practice in the university campus". International Journal of Sustainability in Higher Education, *22*(3), 561–575.

Figueiró, P. S., Raufflet, E. 2015. "Sustainability in higher education: A systematic review with focus on management education". Journal of Cleaner Production, *106*, 22–33.

Gallardo, A., Edo-Alcón, N., Carlos, M., Renau, M. 2016. "The determination of waste generation and composition as an essential tool to improve the waste management plan of a university". Waste Management, *53*, 3–11.

Gursoy Haksevenler, B. H., Kavak, F. F., Akpinar, A. 2022. "Separate waste collection in higher education institutions with its technical and social aspects: A case study for a university campus". Journal of Cleaner Production, *367*(July), 133022.

Hanafiah Marlia, A. I. and C. kalppana. 2022. "Life Cycle Assessment of Anaerobic Digestion Systems: An Approach Towards Sustainable Waste Management". Içinde *Renewable Energy Technologies for Energy Efficient Sustainable Development* (ss. 391–414).

Louis, T. 2021. "Pollution prevention". Içinde *Pollution prevention*. CRC Press. https://books.google.com.tr/books?hl=en&lr=&id=COlXEAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=source+reduction+prevention+step+in+the+waste+management+hierarchy&ots=CBrYqTsNNA&sig=XzBM2cBT-TGzBm-OfEeUmIibAfg&redir_esc=y#v=onepage&q=source reduction prevention step in the waste management hierarchy&f=false. Erişim Tarihi: 01.02.2024

Ramírez Lara, E., De la Rosa, J. R., Ramírez Castillo, A. I., Cerino-Córdova, F. de J., López Chuken, U. J., Fernández Delgadillo, S. S., Rivas-García, P. 2017. "A comprehensive hazardous waste management program in a Chemistry School at a Mexican university". Journal of Cleaner Production, *142*, 1486–1491.

Ramos, A., Rouboa, A. 2022. "Life cycle thinking of plasma gasification as a waste-to-energy tool: Review on environmental, economic and social aspects". Renewable and Sustainable Energy Reviews, *153*(May 2021), 111762.

Yaashikaa, P. R., Kumar, P. S., Nhung, T. C., Hemavathy, R. V., Jawahar, M. J., Neshaanthini, J. P., Rangasamy, G. 2022. "A review on landfill system for municipal solid wastes: Insight into leachate, gas emissions, environmental and economic analysis". Chemosphere, *309*(P1), 136627.

Yükseköğretim Kurumu. 2022. "Yükseköğretim Kurumu" https://istatistik.yok.gov.tr. Erişim Tarihi: 01.02.2024

Bölüm 2

KENTSEL KATI ATIK YÖNETİMİNE EKONOMİK BİR YAKLAŞIM

Muhammed Yunus Bilgili

1. GİRİŞ

İlk uygarlıklardan itibaren günümüze kadar, tarihin her döneminde üretim ve tüketim süreçleri içerisinde yer alan insanlar, ortaya çeşitli miktar ve türlerde atıklar çıkarmışlardır. Sanayi öncesi dönemde, nüfusun azlığı, üretim ve tüketimde kullanılan malzemelerin büyük oranda organik nitelik taşıması ve atıkların hayvan yemi veya gübre şeklinde değerlendirilmesi, atığın günümüzdeki kadar karmaşık bir sorun olmasını engellemiştir (Çeken ve Yiğitbaşıoğlu, 2018). 18. yüzyıla gelindiğinde, nüfus artışı, sanayileşme, kentleşme ve kitlesel üretim ve tüketim tarzının yaygınlaşması ile birlikte, ortaya çıkan atıkların hem miktar ve hacminde hem de niteliğinde değişiklikler oluşmaya başlamıştır. Bir başka ifadeyle, sanayileşme sonrası dönemde, atıkların niceliği ve niteliğinde dramatik bir artış yaşanmıştır.

19. yüzyılda artan atık miktarından kaynaklandığı düşünülen hastalıkların önlenebilmesi amacıyla atıkların yaşam alanlarından uzaklaştırılmasına yönelik yönetimsel girişimler başlamıştır (Pichtel, 2014). Bu dönemde atık yönetimi temelde, ortaya çıkan atıkların yerleşim alanlarının dışında toprağa ve suya bırakılması ya da yakılması şeklinde olmuştur (Rao vd., 2017). 20. yüzyıldan itibaren hâkim yerleşme biçimi hâline gelmeye başlayan kentlerde yaşayan insanların ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için ham madde ve enerjiye olan talep artmıştır. Aynı dönemde gelişmeye başlayan teknoloji, ucuz ve seri üretimi ve kitlesel tüketimi artıracak düzeylere ulaşmıştır. Atık kirliliği başta olmak üzere çevre sorunlarının etkisini

Kentsel katı atıklardan değer yaratma amacını taşıyan kent madenciliği uygulaması, özellikle elektronik atıkların ekonomiye geri kazandırılması ve doğal kaynak ile ham madde taleplerinin azaltılması noktasında önemli kazanımlar sağlayabilecek bir anlayışı temsil etmektedir. Bu kazanımları; yeni doğal kaynak ve ham madde arayışlarını azaltma, istihdam ve gelir artışı yoluyla yerel kalkınmayı destekleme ve enerji maliyetlerinden tasarruf sağlama şeklinde ifade etmek mümkündür.

Topluluk temelli atık yönetiminin bir örneğini temsil eden atık bankacılığı sistemi, kentsel katı atıklardan ekonomik değer yaratılması sürecinde faydalı olabilecek bir uygulamadır. Sistem, kişilerin yeniden kullanılabilir, geri dönüştürülebilir ve kazanılabilir atıklarını bankaya teslim etmeleri karşılığında parasal ödeme almaları mantığına dayanmaktadır. Dolayısıyla sistem kişileri maddi ödüllendirme yoluyla yeniden kullanım ve geri dönüşüm gibi çevreci uygulamaları destekleme noktasında teşvik etmektedir.

KAYNAKÇA

Abdel-Shafy, H. I., Mansour, M. S. M. (2018). Solid Waste Issue: Sources, Composition, Disposal, Recycling, and Valorization. *Egyptian Journal of Petroleum*, 27 (4), 1275-1290.

Acar, M. N., Acar, H. H. (2022). Belediye Katı Atık Yönetimi Uygulamalarının İş Sağlığı ve Güvenliği Açısından İncelenmesi. *Journal of Medical Sciences*, 3 (1), 34-48.

Ackah, M. (2017). Informal E-Waste Recycling in Developing Countries: Review of Metal(loid)s Pollution, Environmental Impacts and Transport Pathways. *Environmental Science and Pollution Research International*, 24 (31), 24092-24101.

Allesch, A., Brunner P. H. (2014) Assessment Methods for Solid Waste Management: A Literature Review. *Waste Management & Research*, 32 (6), 461-473.

Alves, L., Silva, S., Soares, I. (2020). Waste Management in Insular Areas: A Pay-As-You-Throw System in Funchal. *Energy Reports*, 6 (8), 31-36.

Apaydın, Ş. (2020). OECD Ülkelerinde Atık Yönetimi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Bir Panel Kantil Regresyon Yaklaşımı. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 55 (1), 300-312.

Ay Türkmen, M., Kılıç, F. (2020). Sürdürülebilir Kalkınma Anlayışına Yönelik Döngüsel Ekonomi Modeli. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 55 (4), 2538-2556.

Bilgili, M. Y. (2021). Sıfır Atık Yaklaşımının Kökenleri ve Günümüzdeki Anlamı. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(40), 683-703.

Bilgili, M. Y. (2022). Döngüsel Ekonominin Sıfır Atık İdealine Ulaşmada Sunduğu Avantajlar. Döngüsel Ekonomi: Teori ve Pratik, içinde (37-58), H. T. Kara (Edt), Efe Akademi Yayınları, İstanbul.

Bilgili, M. Y. (2023). Sıfır Atık Yönetiminin Çevre Etiği Yaklaşımları Açısından İncelenmesi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 64, 21-28.

Blagoeva, N., Georgieva, V., Dimova, D. (2023). Relationship between GDP and Municipal Waste: Regional Disparities and Implication for Waste Management Policies. *Sustainability*, 15, Article number: 15193.

Brunner, P.H. (2011). Urban Mining A Contribution to Reindustrializing the City. *Journal of Industrial Ecology*, 15 (3), 339-341.

Cucchiella, F., D'Adamo, I., Gastaldi, M. (2014). Strategic Municipal Solid Waste Management: A Quantitative Model for Italian Regions. *Energy Conversion and Management*, 77, 709-720.

Curran, T., Williams, I. D. (2012). A Zero Waste Vision for Industrial Networks in Europe. *Journal of Hazardous Materials*, 207-208, 3-7.

Çeken, G., Yiğitbaşıoğlu, H. (2018). Sanayi Devrimi Öncesi Çöp ve Atık Yönetimi. *Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi*, 6 (1), 46-49.

Dijkgraaf, E., Vollebergh, H. R. J. (2004). Burn or Bury? A Social Cost Comparison of Final Waste Disposal Methods. *Ecological Economics*, 50 (3-4), 233-247.

Elia., V., Gnoni, M. G., Tornese, F. (2015). Designing Pay-As-You-Throw Schemes in Municipal Waste Management Services: A Holistic Approach. *Waste Management*, 44, 188-195.

Fadhullah, W., Imran, N. I. N., Ismail, S. N. S., Jaafar, M. H., Abdullah, H. (2022). Household Solid Waste Management Practices and Perceptions Among Residents in the East Coast of Malaysia. *BMC Public Health*, 22 (1), 1. PMID: 34983455.

Ferrari, K., Gamberini, R., Rimini, B. (2016). The Waste Hierarchy: A Strategic, Tactical and Operational Approach for Developing Countries. The Case Study of Mozambique. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, 11 (5), 759-770.

Ferreira, B., Monedero, J., Marti, J. L., Aliaga, C., Hortal, M., Lopez, A. D. (2012). The Economic Aspects of Recycling. Post-Consumer Waste Recycling and Optimal Production, içinde (99-128), E. Damanhuri (Edt), IntechOpen, Rijeka.

Ferronato, N., Torreta, V. (2019). Waste Mismanagement in Developing Countries: A Review of Global Issues. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16 (6), Article number: 1060.

Giannakitsidou, O., Tsagkanos, A., Giannikos, I. (2016). Correlation of Municipal Solid Waste Production and Treatment with Socioeconomic Indexes. *International Journal of Environment and Waste Management*, 18 (4), 303-316.

Grdic, Z. S., Nizic, M. K., Rudan, E. (2020). Circular Economy Concept in the Context of Economic Development in EU Countries. *Sustainability*, 12, Article number: 3060.

Kaya, M. (2016). Recovery of Metals and Nonmetals from Electronic Waste by Physical and Chemical Recycling Processes. *Waste Management*, 57, 64-90.

Kaza, S., Yao, L., Bhada-Tata, P., Van Woerden, F. (2018). What a Waste 2.0: A Global Snapshot of Solid Waste Management to 2050. World Bank: Washington, DC.

Kerdlap, P., Low, J. S. C., Ramakrishna, S. (2019). Zero Waste Manufacturing: A Framework and Review of Technology, Research, and Implementation Barriers for Enabling a Circular Economy Transition in Singapore. *Resources, Conservation & Recycling*, 151, Article Number:104438.

Kundariya, N., Mohanty, S. S., Varjani, S., Ngo, H. H., Wong, J. W. C., Taherzadeh, M. J., Chang, J. S., Yong, Ng, H., Kim, S. H., Bui, X. T. (2021). A Review on Integrated Approaches for Municipal Solid Waste for Environmental and Economical Relevance: Monitoring Tools, Technologies, and Strategic Innovations. *Bioresource Technology*, 342, Article number: 125982.

Maalouf, A., Mavropoulos, A. (2022). Re-Assessing Global Municipal Solid Waste Generation. *Waste Management & Research*, 2022 41 (4), 936-947.

Magutu, P. O., Onsongo, C. O. (2011). Operationalising Municipal Solid Waste Management. Integrated Waste Management-Volume II, içinde (3-77), S. Kumar (Edt), IntechOpen, Rijeka.

Namlis, K. G., Komilis, D. (2019). Influence of Four Socioeconomic Indices and the Impact of Economic Crisis on Solid Waste Generation in Europe. *Waste Management*, 89, 190-200.

Nanda, S., Berruti, F. (2021). Municipal Solid Waste Management and Landfilling Technologies: A Review. *Environmental Chemistry Letters*, 19, 1433-1456.

Nandy, S., Fortunato, E., Martins, R. (2022). Green Economy and Waste Management: An Inevitable Plan for Materials Science. *Progress in Natural Science: Materials International*, 32 (1), 1-9.

Nowakowski, P. (2017). A Proposal to Improve E-Waste Collection Efficiency in Urban Mining: Container Loading and Vehicle Routing Problems- A Case Study of Poland. *Waste Management*, 60, 494-504.

Özuyar, P., Gürsoy, Ç. (2021). Türkiye'deki Bilimsel Yayınlarda Döngüsel Ekonomi Teriminin Yeri. *İşletme Akademisi Dergisi*, 2 (4), 315-331.

Pekdemir, D. (2020). Klasik Madencilikten Kent Madenciliğine: E-Atıklardan Metallerin Kazanımı. *MTA Doğal Kaynaklar ve Ekonomi Bülteni*, 29, 49-62.

Pichtel, J. (2014). Waste Management Practices: Municipal, Hazardous, and Industrial. CRC Press, Boca Raton.

Raharjo, S., Matsumoto, T.,Ihsan, T., Rachman, I., Gustin, L. (2017). Community-Based Solid Waste Bank Program for Municipal Solid Waste Management Improvement in Indonesia: A Case Study of Padang City. *Journal of Material Cycles and Waste Management*, 19, 201-212.

Raman, N., Narayanan, D. S. (2008). Impact of Solid Waste Effect on Ground Water and Soil Quality Nearer to Pallavaram Solid Waste Landfill Site in Chennai. *Rasayan Journal of Chemistry*, 1 (4), 828-836.

Rao, M. N., Sultana, R., Kota, S. H. (2017). Solid and Hazardous Waste Management: Science and Engineering. Butterworth-Heinemann BS Publications, Oxford.

Reichenbach, J. (2008). Status and Prospects of Pay-As-You-Throw in Europe-A Review of Pilot Research and Implementation Studies. *Waste Management*, 28 (12), 2809-2814.

Romero-Hernandez, O., Romero, S. (2018). Maximizing the Value of Waste: From Waste Management to the Circular Economy. *Thunderbird International Business Review*, 60 (5), 757-764.

Sapmaz Veral, E. (2021). Döngüsel Ekonomi: Engeller, Stratejiler ve İş Modelleri. *Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi*, 8 (1), 7-18.

Shah, W. U. H., Yasmeen, R., Sarfraz, M., Ivascu, L. (2023). The Repercussions of Economic Growth, Industrialization, Foreign Direct Investment, and Technology on Municipal Solid Waste: Evidence from OECD Economies. *Sustainability*, 15, Article number: 836.

Sharma, N. K., Govindan, K., Lai, K. K., Chen, W. K., Kumar, V. (2020). The Transition from Linear Economy to Circular Economy for Sustainability among SMEs: A Study on Prospects, Impediments, and Prerequisites. *Business Strategy and Environment*, 30 (4), 1803-1822.

Sjöström, M., Östblom, G. (2010). Decoupling Waste Generation from Economic Growth-A CGE Analysis of the Swedish Case. *Ecological Economics*, 69 (7), 1545-1552.

Song, Q., Li, J., Zeng, X. (2015). Minimizing the Increasing Solid Waste through Zero Waste Strategy. *Journal of Cleaner Production*, 104, 199-210.

Şahin, G., Önder, H. G. (2021). Atık Yönetimi, Sera Gazı Emisyonları ve Türkiye: Avrupa Yeşil Mutabakatı Çerçevesinde Bir Değerlendirme. *The Journal of Academic Social Science (ASOS Journal)*, 112, 194-216.

Şiriner Önver, M. (2019). Çöp/Atık Yönetimi ve Belediyeler. *Journal of Current Debates in Social Sciences*, 2 (1), 111-123.

Tisserant, A., Pauliuk, S., Merciai, S., Schmidt, J., Fry, J., Wood, R., Tukker, A. (2017). Solid Waste and the Circular Economy: A Global Analysis of Waste Treatment and Waste Footprints. *Journal of Industrial Ecology*, 21, 628-640.

Topal, A. (2012). Entegre Katı Atık Yönetiminde Politika Araçları: İdari, Ekonomik ve Bilgilendirici Araçlara İlişkin Uygulama Örnekleri. Beta Yayınclık, İstanbul.

Topçu, F. H. (2018). Afrika'da E-Atık: Bir Fırsat Mı? Sorun Mu?. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11 (59), 1131-1152.

TÜİK, (2021). Atık İstatistikleri, 2020. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Atik-Istatistikleri-2020-37198. Erişim tarihi: 08.12.2023.

Vieria, V. H. A. de M., Matheus, D. R . (2018). The Impact of Socioeconomic Factors on Municipal Solid Waste Generation in São Paulo, Brazil. *Waste Management & Research*, 2018, 36 (1), 79-85.

Wijayanti, D. R., Suryani, S. (2015). Waste Bank as Community-Based Environmental Governance: A Lesson Learned from Surabaya. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 184, 171-179.

Wulandari, D., Utomo, S. H., Narmaditya, B. S. (2017). Waste Bank: Waste Management Model in Improving Local Economy. *International Journal of Energy Economics and Policy*, 7 (3), 36-41.

Xavier, L. H., Ottoni, M., Abreu, L. P. P. (2023). A Comprehensive Review of Urban Mining and the Value Recovery from E-Waste Materials. *Resources, Conservation & Recycling*, 190, Article number: 106840

Yakubu, Y., Zhou, J. (2019). Novel Approach to Quantify Municipal Solid Waste Management Hierarchy Based on Analytical Hierarchy Process. *International Journal of Environmental Science and Technology*, 16, 1897-1908.

Yazıcı, E. (2016). Kentlerdeki "Cevher": Elektronik Atıklar. *Nefeslik*, 2, 50-55.

Zaman, A. U. (2014). Identification of Key Assessment Indicators of the Zero Waste Management Systems. *Ecological Indicators*, 36, 682-693.

Zhang, C., Hu, M., Di Maio, F., Sprecher, B., Yang, X., Tukker, A. (2022). An Overview of the Waste Hierarchy Framework for Analyzing the Circularity in Construction and Demolition Waste Management in Europe. *Science of the Total Environment*, 803, Article number: 149892.

Zhu, D., Asnani, P. U., Zurbrügg, C., Anapolsky, S., Mani, S. (2008). Improving Municipal Solid Waste Management in India: A Sourcebook for Policy Makers and Practitioners. WBI Development Studies, Washington, DC.

Bölüm 3

SOKAK ATIK TOPLAYICILARININ ATIK YÖNETİMİNDEKİ YERİ

Züleyha Reçber

Atıklar sadece insanların değil aynı zamanda diğer canlıların yaşamları ve paylaştığımız gezegenimizin geleceği için de önemli bir sorundur. Bu nedenle kentler için hayati bir önem taşıyan atık yönetimi, temel bir insan hakkı, ekonomik bir fırsat ve ekolojik bir zorunluluktur.

1. GİRİŞ

Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde nüfus artışının yanı sıra değişen üretim ve tüketim alışkanlıkları, ortaya çıkan atık miktarını artırarak çevre üzerinde bir baskıya neden olmakta, aynı zamanda insanların sağlık ve yaşam koşullarının iyileştirilmesinde ve ekonomide kısıtlamalar yaratmaktadır. Bu kısıtlamalar, gelişmekte olan ülkelerde endüstriyel süreçler üzerindeki çevresel kontrollerin olmaması ile birlikte atık yönetimi ve arıtma tesislerinin yetersiz olması nedeniyle daha da ağırlaşmaktadır (Ojeda-Benitez ve ark., 2002).

Herhangi bir faaliyet sonucu oluşan ve üreticisi tarafından kullanılmayıp atılan veya atılması gereken maddeler olarak tarif edilen atıklar, çevreye gelişigüzel atıldığında ve uygun koşullarda bertaraf edilmediğinde su ve toprak kirliliği, kötü koku ve hijyen gibi çevre ve sağlık sorunlarına neden olmaktadır.

Atıkların çevre ve insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak için atık oluşumunu önleyici, azaltıcı ve geri dönüştürülen atık miktarını artırıcı atık yönetim programlarının etkin ve verimli bir şekilde uygulanması gerekmektedir.

Dünya çapında tahminen 15 milyon atık toplayıcı geri dönüştürülebilir malzemeleri kendi ülkelerinde veya yurtdışında geri dönüştürülmek üzere aracılara satmaktadır. Bu şekilde atık toplayıcılar atık yönetimi ile imalat sektörleri arasındaki bağlantıyı kolaylaştırmakta ve küresel tedarik zincirinin temelini oluşturmaktadırlar.

Toplama, ayırma ve pazarlama çalışmalarıyla atıkları endüstriyel bir ürüne dönüştüren atık toplayıcılar, normalde çevreye karışan çok sayıda malzemenin atık akışından uzaklaştırılmasına yardımcı olmakta, geri dönüştürülebilir malzemelerin atık yüküyle karşı karşıya olan çöp depolama alanlarınının ömrünü uzatmakta, atıkları geri dönüştürerek çevre sorunlarını önlemektedir.

Atık toplayıcılarının faaliyetleri ile gerçekleştirilen atık yönetimi, hükümetlerin maliyetlerinde tasarruf sağlamakta, sadece çevrenin korunmasında değil, aynı zamanda katı atık yüzdesinin sürekli arttığı ve birçok şehir için büyük bir zorluk oluşturan atıkların geri dönüştürülmesine de katkıda bulunmaktadır. Sokak atık toplayıcıları tarafından gerçekleştirilen resmi olmayan atık toplama, bir kamu hizmeti olan atık yönetimi sisteminin hayati bir parçasını oluşturmakta, ülkelerin çevresel ve sürdürülebilirlik hedeflerine katkıda bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Alencar, M.C.B., Cardoso, C.C.O., Antunes, M.C., (2009). Working conditions and health-related symptoms of recyclable waste pickers in Curitiba. *Journal Occupational Therapy*, 20, 36-42.

Amasuomo, E., Baird, J., (2016). The concept of waste and waste management. *Journal of Management and Sustainability*, 6, 88.

Coletto, D., Carbonai, D., (2023). What does it mean to have a dirty and informal job? The case of waste pickers in the Rio Grande do Sul, Brazil. *Sustainability*, 15(3), 2337.

ÇŞB, (2015). Atık Yönetimi Yönetmeliği. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. 02.04.2015tarih 29314 Sayılı Resmi Gazete.

Dias, S.M. (2011). Statistics on waste pickers in Brazil. *WIEGO Statistical Brief*, 2, 1-3.

Dias, S.M. (2016). Waste pickers and cities. *Environment and Urbanization*, 28(2), 375-390.

Dias S., Fernández L., Parra, F., Halabi, A., Talbott, T.C. (2023). Waste pickers. https://www.wiego.org/waste-pickers. Erişim Tarihi: 09.11.2023.

Geri Dönüşüm Ekonomi Dergisi (2020). Temiz Çevrenin ve Kalkınmanın Görünmez Emekçileri: Sokak Toplayıcıları. https:// geridonusumekonomisi.com.tr/temiz-cevrenin-ve-kalkinmanin-gorunmez-emekcileri-sokak-toplayicilari.html. Erişim Tarihi: 09.11.2023.

Gutberlet, J. (2023). Global plastic pollution and informal waste pickers. *Cambridge Prisms: Plastics*, 1, e9.

Gügüş, E. A. (2019). The waste pickers of İstanbul: a case study. Doctoral dissertation. Sabancı University.

Hidalgo-Crespo, J., Amaya-Rivas, J.L., Ribeiro, I., Soto, M., Riel, A., Zwolinski, P. (2023). Informal waste pickers in guayaquil: Recycling rates, environmental benefits, main barriers, and troubles. *Heliyon*, 9(9).

Hikmet, A. (2020). Waste pickers: We cannot make ends meet only with food aid. Retrieved from https://buf.ly/2X83iGb.

Hoornweg, D., Bhada-Tata, P. (2012). What a waste: A global review of solid waste management. https://openknowledge.worldbank.org. Erişim Tarihi: 07.05.2023.

Iñiguez-Gallardo, V., Mejía, P. R. (2023). Perspectives of informal street waste pickers in Loja-Ecuador. *In IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 1141 (1), 012005.

Koen, L., Fourie, E.S., (2023). Waste pickers and the law: Contradictory and fragmented regulation in three metropolitan municipalities. *Development Southern Africa,* 40(2), 373-389.

Massink, W. (2023). New regulations trouble Türkiye's informal recycling workers. https://bianet.org/yazi/new-regulations-trouble-turkiye-s-informal-recycling-workers-268221. Erişim Tarihi: 07.11.2023.

Mngomezulu, N.P., Senekane, M.F. (2023). Methodology to assess the perception of informal waste pickers on being integrated into the waste management system of the City of Ekurhuleni Municipality, Gauteng Province. *OIDA International Journal of Sustainable Development,* 16(12), 11-20.

Ojeda-Benitez, S., Armijo-de-Vega, C., Ramírez-Barreto, M.E., (2002). Formal and informal recovery of recyclables in Mexicali, Mexico: handling alternatives. *Resources, Conservation and Recycling,* 34(4), 273-288.

Onesmo, C. (2023). Exploring the socioeconomic status, challenges, and roles of waste pickers in Arusha city's solid waste management system: An insight into their contributions in Tanzania's cities. https://www.researchsquare.com/article/rs-2613625/v1. Erişim Tarihi: 14.05.2023.

Ramelelle, M.J., Xweso, M., (2022). Vulnerability, risks and coping: a case study of female street waste pickers in Mashaeng, Free State, South Africa. *African Journal of Social Work*, 12(3), 133-141.

Teixeira, A.M., Lima, C.C., Rodrigues, J., de Carvalho, P.A., de Souza, T.C., Bernardes, M.E.C., Carneiro, F.S., Santos, S.S, Abreu, L.C. (2015). Recyclable materials collectors or environmental agents?: A self-assessment exercise. *Journal on Innovation and Sustainability RISUS*, 6(1), 86-99.

Solíz Torres, M.F., Yépez Fuentes, M.A., Valencia Velasco, M.D., Solíz Carrión, R.F. (2019). Reciclaje sin recicladorAs es basura: el retorno de las brujas.

Tong, Y.FD., Huynh, T.D.X., Khong, T.D., (2021). Understanding the role of informal sector for sustainable development of municipal solid waste management system: A case study in Vietnam. *Waste Management,* 124, 118-127.

The World Economic Forum (2022). President Xi Jinping's message to The Davos Agenda in full. Retrieved from https://www.weforum.org/agenda/2022/01/address-chinese-president-xi-jinping2022-world-economic-forum-virtual-session/.

Yerli, G.D., Çelik, Y.E. (2023). Kent Yoksulluğu Bağlamında Atık Toplayıcılar. *Electronic Turkish Studies*, 18(3).

Zacarias, I.R., Bavaresco, C.S. (2009). Conhecendo a realidade dos catadores de materiais recicláveis da Vila Dique: visões sobre os processos de saúde e doença. *Textos & Contextos (Porto Alegre)*, 8(2), 293-305.

Ziraba, A.K., Haregu, T.N., Mberu, B. (2016). A review and framework for understanding the potential impact of poor solid waste management on health in developing countries. *Archives of Public Health,* 74(1), 1-11.

Bölüm 4

KÂĞIT VE KARTON SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ

Sezen Coşkun - Uğur Özkan - Halil Turgut Şahin

1. GİRİŞ

Çin'de Ts'ai Lun'un M.S. 105 yılında ağaç kabuklarını suda liflendirerek ilk kâğıdı ürettiği kabul edilmektedir. Kâğıdın geliştirilmesinden önce insanlar papirüs, ağaç kabuğu, hayvan postları ve kil tabletler gibi malzemeler kullanarak iletişim kurmuşlardır. Yaklaşık M.Ö. 3000 yılına kadar Mısır'ın yerlisi olan papirüs bitkisinin yazı yazmak ve resim yapmak için kullanıldığı söylenmektedir. Bu papirüs bitkisi, modern İngilizce kâğıt teriminin kaynağıdır (Smook, 1994).

Kâğıt üretimi için selüloz ham maddesi olarak 19. yüzyılın ortalarına kadar pamuk, saman, keten, papirüs ve tek yıllık otsu bitkiler gibi tarımsal ve otsu ürünler kullanılmıştır. İlk ilkel kâğıt üretiminden günümüze kadar ürün ve üretim süreci açısından birçok yenilik ve gelişme olmasına rağmen ham madde kaynağı açısından çok fazla farklılık olmamıştır. İletişim ve teknoloji ilerledikçe kâğıt ürünlerine olan ihtiyaç da artmaktadır. Kâğıt öğütme teknolojisi, çok sayıda yeni teknik ve stratejinin geliştirilmesine tanık olmuştur. Bu gelişmeler, otsu ve tarımsal ham maddelerin yeni kâğıt üretim teknolojilerinin gerektirdiği yüksek çıktı oranlarını sağlamasını karşılanamaz hâle getirmiştir. Ayrıca, bu malzemelerin diğer endüstrilerde (tekstil, gıda, vb.) kullanılmasıyla ilgili bazı mali zorluklar getirmiştir. 1850'lerden bu yana, kâğıt yapmak için yapraklı ve iğne yapraklı ağaçların kullanılması, daha düşük maliyetle büyük miktarlarda kâğıt üretmeyi mümkün kılmıştır. Kâğıt endüstrisi giderek artan bir şekilde orman kaynaklarından daha fazla odun kullanmaktadır; şu anda ham maddelerin neredeyse %90'ı ormanlardan elde edilen odunlardan gelmektedir (Young, 1997). Kâğıt ürünleri her geçen gün daha da gerekli hâle gelmektedir. 2000 ve 2010 yılları arasında dünya çapında üretilen

KAYNAKÇA

Akhtar, M., Blachette, R.A, Kirk T., (1997). Fungal delignification and biomechanical pulping of wood. In: Advances in Biochemical Engineering/Biotechnology (ed. Scheper T), Vol. 57, pp. 195-199. Springer- Verlag, Germany

Anonim, (2019). Sıfır Atık Yönetmeliği https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=32659&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5 Erişim: 15.12. 2023.

Anonim, (2021). Kâğıt sektör raporu. https://www.sanayi.gov.tr/assets/pdf/planprogram/Kagit-SektorRaporu2021v2.pdf.

Bajpai, P., (2014). Recycling and Deinking of Recovered Paper. Elsevier.NY.

Bajpai, P., (2016). Global pulp and paper production and consumption. Pulp and Paper Industry: Energy Conservation (Oxford: Elsevier Inc.), 9-14.

Belen, İ., Karayılmazlar, S., Topçu, P., İritaş, Ö., 2020. Türkiye Kağıt ve Kağıt Ürünleri Sektöründe Odun Kullanımı, Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 22 (3): 910-918.

Blanchette, R.A., Burnes, T.A., Leatham, G.F., Effland, M.J., (1988). Selection of white-rot fungi for biopulping. Biomass. 15: 93-101.

Bloemhof-Ruwaard, J.M., Van Wassenhove, L.N., Gabel, H.L., Weaver, P.M., (1996). An environmental life cycle optimization model for the European pulp and paper industry. Omega (Westport) 24, 615–629. https://doi.org/10.1016/S0305-0483(96) 00026-6.

Bozkurt, C., (2012). Atık kâğıt geri dönüşüm liflerinden üretilen kâğıtların özelliklerinin araştırılması, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, YL tezi, Isparta. Erişim: 25. 12.2023. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp

Bystr, S., (1997). Paper recycling: environmental and economic impact. Resour. Conserv. Recycl.

Cathie, K., Guest, D., (1991). Waste Paper. Pira guide series, Antony Rowe Ltd, Chippenham, Wiltshire, England.

Chen, C., Hu, Y., Karuppiah, M., Kumar, P. M., (2021). Artificial intelligence on economic evaluation of energy efficiency and renewable energy technologies. Sustainable Energy Technologies and Assessments, 47, 101358. https://doi.org/10.1016/j.seta.2021.101358

Chen, Z., Yue, X., He, Z., Zhang, L., (2018). China's new regulations on waste paper importing and their impacts on global waste paper recycling and the papermaking industry in China. Bioresources 13, 4773–4775. https://doi.org/10.15376/ biores.13.3.4773-4775.

Cherian, C., Siddiqua, S., (2021). Engineering and environmental evaluation for utilization of recycled pulp mill fly ash as binder in sustainable road construction. J. Clean. Prod. 298, 126758 https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2021.126758.

Chimphango, A., Amiandamhen, S.O., Go¨rgens, J.F., Tyhoda, L., (2021). Prospects for paper sludge in magnesium phosphate cement: composite board properties and techno-economic analysis. Waste Biomass Valor. 12, 5211–5233. https://doi.org/ 10.1007/s12649-021-01356-7.

China Paper Association, China Technical Association of Paper Industry, (2019). White paper on sustainable development in China's paper industry. China Paper Newslett. 10–19 (in Chinese).

China Paper Society, (2004). China paper yearbook. China Paper Soc. (in Chinese).

Coskun, S., (2021). Effect of the Covid-19 pandemic period on Zero Waste Awareness: a scale development survey in Turkey. Global NEST Journal, 23, 581-589. https://doi.org/10.30955/gnj.004152

Coskun, S., (2022). Zero Waste Management Behavior: Conceptualization, Scale Development and Validation - A Case Study in Turkey. Sustainability, 14, 1-11. https://doi.org/10.3390/su141912654

CWAC, (2023). Environmental Impacts of Paper Industry. (https://www.cleanwateraction-council.org/issues/resource-issues/paper-industry/). Erişim: 15.12.2023.

Çiçekler, M., Tutuş, A., (2023). A Mini Review: Harnessing Artificial Intelligence for a Sustainable and Competitive Pulp and Paper Industry. 2nd International Conference on Recent Academic Studies. 19-20 Ocotober, Konya, Turkey.

Dai, M., Sun, M., Chen, B., Xie, H., Zhang, D., Han, Z., Yang, L., Wang Y., (2023). Advancing Sustainability in China's Pulp and Paper Industry Requires Coordinated Raw Material Supply and Waste Paper Management. Resources, Conservation and Recycling, 198, 107162.

Demirtaş, H., (2022). Bir prototip kâğıt kesme makinesi tasarımı. NÖHÜ Mühendislik Bilimleri Dergisi. 11 (1), 217-221.

Dionne, J., Walker, T. R., (2021). Air pollution impacts from a pulp and paper mill facility located in adjacent communities, Edmundston, New Brunswick, Canada and Madawaska, Maine, United States. Environmental Challenges, 5, 100245.

El-Sayed, E.S.A., El-Sakhawy, M., El-Sakhawy, M.A.M., (2020). Non-wood fibers as raw material for pulp and paper industry. Nordic Pulp & Paper Res. J. 35, 215–230. https://doi.org/10.1515/npprj-2019-0064.

Environment and Climate Change Canada, (2018). Historical substance reports. https://pollution-waste.canada.ca/national-release-inventory/archives/index.cfm?do=facility_history&lang=En&opt_npri_id=0000001221& opt_report_year=2017,

Eriksson K-EL., (1990). Biotechnology in the pulp and paper industry. Wood science and technology. 24: 79- 101.

EROGLU, H., (1985). Kağıt ve Karton Üretim Teknolojisi, Trabzon, Yayın No: 9016.

Eroğlu, H., Usta, M., (2004). Kâğıt ve Karton Üretim Teknolojisi Ders Kitabı. Esen Ofset Matbaacılık.

Escursell, S., Llorach-Massana, P., Roncero, M.B., (2021). Sustainability in e-commerce packaging: a review. J. Clean. Prod. 280, 124314 https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.124314.

FAO, (2022). FAO Yearbook of Forest Products (2020), Rome.

FAO, (2023). Forestry production and trade, WWW Document, Erişim: 30.11.2023. FAOSTAT. http://www.fao.org/faostat/en/#data/FO

Feng, Y., Audy, J.-F., (2020). Forestry 4.0: A framework for the forest supply chain toward Industry 4.0. Gestão & Produção, 27, e5677. https://doi.org/10.1590/0104- 530X5677-20

Fernando, S., Gunasekara, C., Shahpasandi, A., Nguyen, K., Sofi, M., Setunge, S., Mendis, P., Rahman, Md.T., (2023). Sustainable cement composite integrating waste cellulose fibre: a comprehensive review. Polymers (Basel) 15, 520. https://doi.org/ 10.3390/polym15030520.

Forest Products Association of Canada, (2020). Forest certification in Canada: the programs. Similarities & Achievements. FPAC.

Gea, T., Artola, A., Sanchez, A., (2005). Composting of de-inking sludge from the recycled paper manufacturing industry. Bioresour. Technol. 96, 1161–1167. https://doi.org/10.1016/ j.biortech.2004.09.025.

Gürses, M.K., Avcıoğlu, E., Gülbaba, A. G., Özkurt, N., Özkurt, A., (1998). Kâğıt Hamuru Üretiminde Uygun Okaliptüs Tür e Orijinlerinin Seçimi. Orman Bakanlığı Doğu Akdeniz Ormancılık ve Araştırma Enstitüsü. Teknik Bülten No 4. Tarsus.

Hammett, A.L., Youngs, R.L., Sun, X.F., Chandra, M., (2001). Non-wood fiber as an alternative to wood fiber in China's pulp and paper industry. Holzforschung 55, 219–224. https://doi.org/10.1515/HF.2001.036.

Jauhar, S. K., Jani, S. M., Kamble, S. S., Pratap, S., Belhadi, A., & Gupta, S., (2023). How to use no-code artificial intelligence to predict and minimize the inventory distortions for resilient supply chains. International Journal of Production Research, 0(0), 1–25. https://doi.org/10.1080/00207543.2023.2166139

Jones, P.C., Ohlmann, J.W., (2008). Long-range timber supply planning for a vertically integrated paper mill. Eur. J. Oper. Res. 191, 557–570. https://doi.org/10.1016/j. ejor.2007.08.033.

Kang, P., Song, G., Xu, M., Miller, T.R., Wang, H., Zhang, H., Liu, G., Zhou, Y., Ren, J., Zhong, R., Duan, H., (2021). Low-carbon pathways for the booming express delivery sector in China. Nat. Commun. 12, 450. https://doi.org/10.1038/s41467-020- 20738-4.

Kırcı, H., (2007). Atık Kâğıt Geri Kazanma Teknolojisi Ders Notları. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Orman Fakültesi, Trabzon.

Kleinau, J.H., (1990). Secondary Fibers and Recyling. In Secondary Fibers and Nonwood Pulping. (266p)

Koning, J., (1988). Implications of biotechnology in the pulp and paper industry from the mamagement perspective. Biomass. 15: 127-131.

Krigstin, S., Sain, M., (2006). Characterization and potential utilization of recycled paper mill sludge. Pulp Pap.-Can 107, 29–32.

Laurijssen, J., Marsidi, M., Westenbroek, A., Worrell, E., Faaij, A., (2010). Paper and biomass for energy? The impact of paper recycling on energy and CO2 emissions. Resour. Conserv. Recycl. 54, 1208–1218. https://doi.org/10.1016/j. resconrec.2010.03.016.

Leblebici, A. (2007). Kahramanmaraş Kâğıt Fabrikasında Kullanılan Taze ve Atık Suların İncelenmesi ve Arıtılması. Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü

Li, J., Mei, M., Han, Y., Hong, M., Man, Y., (2020). Life cycle cost assessment of recycled paper manufacture in China. J. Clean. Prod. 252, 119868 https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.119868.

Liang, S., Zhang, T., Xu, Y., (2012). Comparisons of four categories of waste recycling in China's paper industry based on physical input–output life-cycle assessment model. Waste Manag. 32, 603–612. https://doi.org/10.1016/j.wasman.2011.10.020.

Liu, J., Wang, X., (2019). A new method to prepare oil adsorbent utilizing waste paper and its application for oil spill clean-ups. Bioresources 14, 3886–3898. https://doi.org/10.15376/biores.14.2.3886-3898.

Liu, M., Tan, S., Zhang, M., He, G., Chen, Z., Fu, Z., Luan, C., (2020). Waste paper recycling decision system based on material flow analysis and life cycle assessment: a case study of waste paper recycling from China. J. Environ. Manag. 255, 109859 https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2019.109859.

Ma, G., Tian, H., Xiao, Y., Lu, X., Zhang, L., Liu, X., (2022). Environmental assessment of recycling waste corrugated cartons from online shopping of Chinese university students. J. Environ. Manag. 319, 115625 https://doi.org/10.1016/j.

Madakadze, I.C., Radiotis, T., Li, J., Goel, K., Smith, D.L., (1999). Kraft pulping Characteristics and pulp properties of warm season grasses. Bioresource Technology. 69 (1), 75-85.

Mert, B. (2008). Kâğıt ve Karton Fabrikası Atık Suyunun Elektrokimyasal Olarak Arıtılması. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü

Mohanty, A. K., Misra, M., Drzal, L. T., (2005). Natural fibers, biopolymers and biocomposites. In Natural Fibers, Biopolymers and Biocomposites. CRC press.

Mohta, D., Roy, D.N., (1999). Forests, fiber, and the environment - In view of the fiber supply to the pulp and paper industry. For. Chron. 75, 247–255. https://doi.org/ 10.5558/tfc75247-2.

National Bureau of Statistics of China, (1990). China Statistical Yearbook. National Bureau of Statistics of China. (in Chinese)

National Development and Reform Commission, (2007). Paper Industry Development Policy. National Development and Reform Commission. (in Chinese).

National Development and Reform Commission, Ministry of Industry and Information Technology, Forestry and National Grassland Administration, (2011). The 12th Five- Year Plan For the Development of the Paper Industry. National Development and Reform Commission, Ministry of Industry and Information Technology. Forestry and National Grassland Administration (in Chinese).

OECD, (2021). Municipal waste, generation and treatment. OECD.stat. https://stats.oecd.org/viewhtml.aspx?datasetcode=MUNW&lang=en Erişim: 11.11.23

Okayama, T., (2002). The effects of recycling on pulp and paper properties. Japan Tappi Journal, 56 (7), 986–992. https://doi.org/10.2524/jtappij.56.986

Ozola, Z.U., Vesere, R., Kalnins, S.N., Blumberga, D., (2019). Paper waste recycling-Circular economy aspects. Environmental and Climate Technologies, 23 (3), 260– 273. https://doi.org/10.2478/rtuect-2019-0094

Özkan, U. (2023). Kâğıt Geri Dönüşüm Atıksularındaki Kirliliğin Giderilmesinde Mikrodalga Teknolojisinden Faydalanılması. Yüksek Lisans Tezi, Isparta Uygulamaları Bilimler Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Isparta

Prakash, S., Wijayasundara, M., Pathirana, P.N., Law, K., (2021). De-risking resource recovery value chains for a circular economy – Accounting for supply and demand variations in recycled aggregate concrete. Resour. Conserv. Recycl. 168, 105312 https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2020.105312.

Przybysz, P., Buzala, K., (2014). Development directions of the raw material base of the paper industry with regard to the sustainable development concept. Fibres text. East. Eur. 22, 18–23.

Ruth, M., (1998). Dynamics of material and energy use in U.S. pulp and paper manufacturing. J. Ind. Ecol. https://doi.org/10.1162/jiec.1997.1.3.147.

Sabharwal, H.S., Akhtar, M., Blanchette, R.A., Young, R.A., (1994). Biomechanical pulping of kenaf. Tapi journal. 77 (12): 105-112.

Sahin, C. K., Onay, B., Mirza, E. A, (2021). Natural Sustainable Material for Urban Design: wood, In: Theories, Techniques, Strategies For Spatial Planners & Designers, Murat Ozyavuz (ed.), Peter Lang-Belirn, pp. 221-233.

Sahin, C. K., Solak, E. B., Sava, B., Onay, B. A., (2022). Case Study of Egirdir Zero Waste Park for Living and Learning. European Journal of Applied Sciences, 10(4), 591-603.

Santilla´n-Saldivar, J., Cimprich, A., Shaikh, N., Laratte, B., Young, S.B., Sonnemann, G., (2021). How recycling mitigates supply risks of critical raw materials: extension of the geopolitical supply risk methodology applied to information and communication technologies in the European union. Resour. Conserv. Recycl. 164, 105108 https:// doi.org/10.1016/j.resconrec.2020.105108.

Schenk, N.J., Moll, H.C., Potting, J., (2004). The nonlinear relationship between paper recycling and primary pulp requirements. J. Ind. Ecol. 8, 141–162. https://doi.org/ 10.1162/1088198042442379.

Seyyedalipour, S.F., Kebria, D.Y., Ranjbar, N., Norouznejad, G., (2014). Study of utilization of pulp and paper industry wastes in production of concrete 4.

Shang, D., Diao, G., Liu, C., Yu, L., (2021). The impact of waste paper recycling on the carbon emissions from China's paper industry. Environ. Manag. 67, 811–821. https://doi.org/10.1007/s00267-020-01417-y.

Sharma, G.D., Yadav, A., Chopra, R., (2020). Artificial intelligence and effective governance: A review, critique and research agenda. Sustainable Futures, 2, 100004. https://doi.org/10.1016/j.sftr.2019.100004

Sharma, P., Tripathi, S., Chandra, R., (2020). Phytoremediation potential of heavy metal accumulator plants for waste management in the pulp and paper industry. Heliyon, 6, e04559.

Smook, G.A., (1994). Handbook for pulp & paper technologists, Angus Wilde Publications.454p, Canada.

Sun, C., (2015). An investigation of China's import demand for wood pulp and wastepaper. Forest Policy Econ. 61, 113–121. https://doi.org/10.1016/j.forpol.2015.10.001.

Şahin, H.T., (2007a). Kullanılmış Atık Kâğıtların Yeniden Kağıt Üretiminde Kullanılması, Orman Mühendisliği, 44 (7-9): 18-21.

Şahin, H.T., (2007b). Caustic Soda and Bio-Soda Pulping of Jute. Journal of Applied Biological Sciences 1 (1), 63-67.

Şahin, H.T., (2011). Proses Değişkenlerinin Kâğıt Geri Dönüşümde Verim ve Kaliteye Etkisi. Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 13 (20), 101-109.

Thompson, G., Swain, J., Kay, M., Forster, C.F., (2001). The treatment of pulp and paper mill effluent: a review. Bioresource Technology, 77 (3), 275-286. https://doi.org/10.1016/S0960-8524(00)00060-2

Thomson, C.G., (1992). Recyled Papers, The Essential Guide. MIT Press.

Tong, X., Liu, Z., Chen, X.Q., Shen, W.H., (2016). Analysis and pollution sources speculations of toxic gases in a secondary fiber paper mill. J. Environ. Sci. Health, Part A 51, 1149–1156. https://doi.org/10.1080/10934529.2016.1206382.

Trotter, P.C., (1990). Biotechnology in the pulp and paper industry: a review. Tappi journal. 73 (5): 201-205.

Tutus, A., Cicekler, M., Kucukbey, N., (2016). Pulp and Paper Production from Bitter Orange (Citrus aurantium L.) Woods with Soda-AQ Method. Kastamonu Universitesi, Journal of Forestry Faculty, 16(1): 14:18.

Van Ewijk, S., Stegemann, J.A., Ekins, P., (2021). Limited climate benefits of global recycling of pulp and paper. Nat. Sustain. 4, 180–187. https://doi.org/10.1038/ s41893-020-00624-z.

Virtanen, Y., Nilsson, S., (2013). Environmental impacts of waste paper recycling. Routledge.

WWF, (2012). Living Forests Report. World Wide Fund for Nature.

Yang, G., Zhou, C., Wang, W., Ma, S., Liu, H., Liu, Y., Zhao, Z., (2020). Recycling sustainability of waste paper industry in Beijing City: an analysis based on value chain and GIS model. Waste Manag. 106, 62–70. https://doi.org/10.1016/j.wasman.2020.03.013.

Yıldırım, C., Yay, A.S.E., (2023). Sürdürülebilirlik için Eğitim Alanındaki Sıfır Atık Yönetimi Örneği: Sakarya Üniversitesi. Sürdürülebilir Çevre Dergisi, 3 (1), 24-31.

Young, R.A., (1997). Pulp and paper, In: Paper and composites from agro-based resources, R. M. Rowell, R. A. Young and J. K. Rowell (Eds) CRC Press Inc, Boca Raton, Florida, 137-236.

Yue, K., Liu, W., Lu, X., Lu, W., Yang, H., (2012). Study on composites for furniture with waste paper and wood particle. Adv. Mat. Res. 472, 1228–1232. https://doi.org/10.4028/www.scientific.net/AMR.472-475.1228.

Zarra, T., Galang, M.G., Ballesteros, F., Belgiorno, V., Naddeo, V., (2019). Environmental odour management by artificial neural network – A review. Environment International, 133, 105189. https://doi.org/10.1016/j.envint.2019.105189

Zhang, S., Zhu, D., (2020). Towards artificial intelligence enabled 6G: State of the art, challenges, and opportunities. Computer Networks, 183, 107556. https://doi.org/10.1016/j.comnet.2020.107556

Zhao, X., Diao, G., Ma, K., Li, Z., (2021). A study on recovery rate, storage loss rate and recovery cycle of Chinese paper products based on Kyock model. Journal of Sustainable Forestry 40, 154–167. https://doi.org/10.1080/ 10549811.2020.1746670.

Bölüm 5

ÇİMENTO SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ

Züleyha Reçber

1. GİRİŞ

Kentsel nüfus, insanların refaha ulaşmasını sağlayacak ve şehirlerin sürdürülebilir kalkınmasını teşvik edecek hizmetlere ve hareketliliğe ihtiyaç duymaktadır. Bu tür tesislerin ve konutların inşası ve mevcut altyapının iyileştirilmesi, inşaat malzemelerine yönelik büyük bir talebe neden olmaktadır (Cordoba ve ark., 2023).

İnşaat sektörü, ülkelerin gayri safi yurtiçi hasılasının artmasına katkıda bulunan, iktisadi büyümede önemli ve dinamik olan, tarım, sanayi, enerji, madencilik ve ulaştırma gibi bağlantılı olduğu diğer stratejik sektörleri harekete geçiren ekonomilerin itici gücü konumundaki bir sektördür. Altyapının modernleştirilmesinden ve yaşam standartlarının iyileştirilmesinden sorumlu olan inşaat sektörü insanlara istihdam olanakları da sağlamaktadır (Petroche ve ark., 2022).

İnşaatın temeli olan ve yaygın olarak kullanılan çimento, beton ve harç gibi yapı malzemelerinin üretiminde bağlayıcı olarak kullanılmaktadır. Yükü taşıyabilecek katı malzemelerin oluşumunu sağlayan çimento yapıların sağlamlığını ve dayanıklılığını doğrudan etkilemektedir.

Hızlı nüfus artışı ve gelişen sanayi, yapılaşma ve kentleşmenin hızlı bir şekilde artmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda, inşaat sektörü ön plana çıkmakta, betona talep artmakta ve bu talebe paralel olarak çimento üretimi gittikçe yaygınlaşmaktadır. Bununla birlikte, çimento üretiminde büyük miktarda ham madde ve enerji kullanılmakta ve çevre üzerinde olumsuz etkiler oluşturmaktadır. Çevresel etkilerinden en önemlileri toz ve gaz emisyonu, gürültü ve titreşimdir (Tunçez, 2021). Çimento üretimi, insan faaliyetlerinden kaynaklanan emisyonların %25-

Endüstriden elde edilebilecek büyük avantajlara rağmen, çimentonun üretimi ve işlenmesi, insan, hayvan ve bitki sağlığının yanı sıra çevreye geri dönülemez zararların önlenmesi için sürdürülebilir bir şekilde yapılmalıdır.

Sürdürülebilir kalkınma ve çimento üretiminin olumsuz çevresel etkilerini azaltmak için sektörde karbon yakalama ve depolama, alternatif yakıtlar ve enerji verimli teknolojilerin kullanılması gerekmektedir. Çimento üretiminde, atıkların yeniden kullanılması sadece çevrenin atık yükünü azaltmayacak aynı zamanda enerji maliyetini ve ham madde ihtiyacını da azaltacaktır.

KAYNAKÇA

Abdul-Rahman, F., & Wright, S. E. (2014). Reduce, reuse, recycle: alternatives for waste management. *Guide G 314*, 1-4.

Arachchige, U.S., Alagiyawanna, A.M.A.K.M., Balasuriya, B.M.C.M., Chathumini, K.K.G.L., Dassanayake, N.P., Devasurendra, J.W. (2019). Environmental Pollution by Cement Industry. *International Journal of Research*, 6 (8), 631-635.

Aranda, U. A., Ferreira, G., Bribián, Z. I., & Vásquez, Z. D. (2012). Study of the environmental performance of end-of-life tyre recycling through a simplified mathematical approach. *Thermal Science*, 16(3), 889-899.

Benhelal, E., Zahedi, G., Shamsaei, E., Bahadori, A. (2013). Global strategies and potentials to curb CO2 emissions in cement industry. *Journal of Cleaner Production,* 51, 142-161.

Branquinho, C., Gaio-Oliveira, G., Augusto, S., Pinho, P., Máguas, C., Correia, O. (2008). Biomonitoring spatial and temporal impact of atmospheric dust from a cement industry. *Environmental Pollution*, 151(2), 292-299.

Canfeng, Z., Shujie, Y., Dong, L. (2012). Comprehensive control of the noise occupational hazard in cement plant. *Procedia Engineering,* 43, 186-190.

Cementequipment (2023). Raw materials used for Cement Production. https://www.cementequipment.org/home/raw-materials-used-cement-production/. Erişim Tarihi: 14.12.2023.

Cement-plants (2020). The billionaire guide on cement manufacturing process that will get you rich. https://www.cement-plants.com/the-billionaire-guide-on-cement-manufacturing-process-that-will-get-you-rich/. Erişim Tarihi: 12.12.2023.

Chatziaras, N., Psomopoulos, C.S., Themelis, N.J. (2016). Use of waste derived fuels in cement industry: A review. *Management of Environmental Quality: An İnternational Journal*, 27(2), 178-193.

Cordoba, G., Paulo, C.I., Irassar, E.F. (2023). Towards an eco-efficient ready mix-concrete industry: Advances and opportunities. A study of the Metropolitan Region of Buenos Aires. *Journal of Building Engineering*, 63, 105449.

Cosgun, N., Esin, T. (2006). A study regarding the environmental management system of ready mixed concrete production in Turkey. *Building and Environment*, 41(8), 1099-1105.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, (2013). Çevresel Etki Değerlendirmesi Etkiler-Önlemler.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, (2017). Çevresel Etkiler ve Alınacak Önlemler Kılavuzu-Çimento Üretimi Sektörü.

Çimentaş. (2023). Çimento Üretimi. https://www.cimentas.com.tr/cimento-uretimi.aspx. Erişim Tarihi: 11.12.2023.

Devi, K.S., Lakshmi, V.V., Alakanandana, A. (2017). Impacts of cement industry on environment-an overview. *Asia Pacific Journal of Research*, 1, 156-161.

Dunuweera, S.P., Rajapakse, R.M.G. (2018). Cement types, composition, uses and advantages of nanocement, environmental impact on cement production, and possible solutions. *Advances in Materials Science and Engineering,* 1-11.

Duran, A., Navarro, J.F., Mazon, P., Joglar, A. (1988). Coloured coatings containing mixed transition metal oxides. *Journal of Non-Crystalline Solids*, 100(1-3), 494-500.

Elehinafe, F. B., Ezekiel, S.N., Okedere, O.B., Odunlami, O.O. (2022). Cement industry–Associated emissions, environmental issues and measures for the control of the emissions. *Mechanical Engineering for Society and Industry*, 2(1), 17-25.

Engin, Y. (2014). Çimento Üretiminde Kullanılan Mineral Katkılar. https://www.betonvecimento.com/surdurulebilirlik/mineral-katkilar. Erişim Tarihi: 07.12.2023.

Ewais, E.M.M., Khalil, N.M., Amin, M.S., Ahmed, Y.M.Z., Barakat, M.A. (2009). Utilization of aluminum sludge and aluminum slag (dross) for the manufacture of calcium aluminate cement. *Ceramics International*, 35(8), 3381-3388.

Farmer, A. M. (1993). The effects of dust on vegetation-A review. *Environmental Pollution*, 79(1), 63-75.

Fyffe, J.R., Breckel, A.C., Townsend, A.K., Webber, M.E. (2016). Use of MRF residue as alternative fuel in cement production. *Waste Management*, 47, 276-284.

García-Gusano, D., Herrera, I., Garraín, D., Lechón, Y., Cabal, H. (2015). Life cycle assessment of the Spanish cement industry: implementation of environmental-friendly solutions. *Clean Technologies and Environmental Policy*, 17, 59-73.

Guo, Y., Luo, L., Liu, T., Hao, L., Li, Y., Liu, P., & Zhu, T. (2023). A review of low-carbon technologies and projects for the global cement industry. *Journal of Environmental Sciences.*

Gutiérrez, A.S., Eras, J.J.C., Gaviria, C.A., Van Caneghem, J., Vandecasteele, C. (2017). Improved selection of the functional unit in environmental impact assessment of cement. *Journal of Cleaner Production*, 168, 463-473.

Hongwu, G. (2003). Noise control engineering. Wu Hang University of Science and Technology Press, Jiangsu Sheng.

Hossain, M.U., Poon, C.S., Lo, I. M., Cheng, J.C. (2017). Comparative LCA on using waste materials in the cement industry: A Hong Kong case study. *Resources, Conservation and Recycling,* 120, 199-208.

IEA, W. (2009). Cement Technology Roadmap 2009–Carbon emissions reductions up to 2050. Paris, France, 1-2.

Ige, O.E., Olanrewaju, O.A., Duffy, K.J., Obiora, C. (2021). A review of the effectiveness of Life Cycle Assessment for gauging environmental impacts from cement production. *Journal of Cleaner Production*, 324, 129213.

Ighalo, J.O., Adeniyi, A.G. (2020). A perspective on environmental sustainability in the cement industry. *Waste Disposal & Sustainable Energy*, 2(3), 161-164.

Ishak, S.A., Hashim, H. (2015). Low carbon measures for cement plant–a review. *Journal of Cleaner Production*, 103, 260-274.

Kajaste, R., & Hurme, M. (2016). Cement industry greenhouse gas emissions–management options and abatement cost. Journal of cleaner production, 112, 4041-4052.

Khan, M.M.H., Havukainen, J., Horttanainen, M. (2021). Impact of utilizing solid recovered fuel on the global warming potential of cement production and waste management system: A life cycle assessment approach. *Waste Management & Research,* 39(4), 561-572.

Lei, Y., Zhang, Q., Nielsen, C., He, K. (2011). An inventory of primary air pollutants and CO2 emissions from cement production in China, 1990–2020. *Atmospheric Environment,* 45(1), 147-154.

Matschei, T., Lothenbach, B., Glasser, F.P. (2007). The role of calcium carbonate in cement hydration. *Cement and Concrete Research*, 37(4), 551-558.

Medeiros-Junior, R.A., Lima, M.G. (2016). Electrical resistivity of unsaturated concrete using different types of cement. *Construction and Building Materials,* 107, 11-16.

Mishra, S., Siddiqui, N.A. (2014). A review on environmental and health impacts of cement manufacturing emissions. *International Journal of Geology, Agriculture and Environmental Sciences*, 2(3), 26-31.

Mohamad, N., Muthusamy, K., Embong, R., Kusbiantoro, A., & Hashim, M. H. (2022). Environmental impact of cement production and Solutions: A review. *Materials Today: Proceedings,* 48, 741-746.

Nakatsu, K., Goto, T., Higaki, T., Endo, H., Hirose, S., Yamazaki, Y. (1996). U.S. Patent No. 5,547,505. Washington, DC: U.S. Patent and Trademark Office.

Olmo, I.F., Chacon, E., Irabien, A. (2001). Influence of lead, zinc, iron (III) and chromium (III) oxides on the setting time and strength development of Portland cement. *Cement and Concrete Research*, 31(8), 1213-1219.

Özdöl, G. (2004). Çimentonun fiziksel özelliklerinin üretilen standart harcın mukavemetine etkilerinin araştırılması. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Pathak, P., Gupta, S., & Dangayach, G. S. (2015). Sustainable waste management: A case from Indian cement ındustry. *Brazilian Journal of Operations & Production Management*, 12(2).

Perera, K. D. A. S., Ranathunga, R. G. S. A., Keshani, Y. H. N., Asanka, K. A. L., Prabhamini, T. M. D. N., Piyathilaka, K. M. S. N., & Arachchige, U. S. (2020). Cement Industry in Sri Lanka. *Journal of Research Technology and Engineering,* 1.

Petroche, D. M., Ramirez, A.D. (2022). The environmental profile of clinker, cement, and concrete: A life cycle perspective study based on Ecuadorian data. *Buildings,* 12(3), 311.

Reçber, Z. (2023). Hazır Beton Üretim Tesislerinde Atık Yönetimi. AS-Proceedings, 1(6), 297-303.

Rodrigues, F.A., Joekes, I. (2011). Cement industry: sustainability, challenges and perspectives. *Environmental Chemistry Letters*, 9, 151-166.

Sanayi Genel Müdürlüğü, (2022).Çimento Sektör Raporu 2021. T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı.

Schuhmacher, M., Domingo, J.L., Garreta, J. (2004). Pollutants emitted by a cement plant: health risks for the population living in the neighborhood. *Environmental Research*, 95(2), 198-206.

Sharma, K., Jain, U., Singhal, A. (2012). Treatment of waste generated from cement industry and their treatment-a review.

Stajanca, M., Estokova, A. (2012). Environmental impacts of cement production. Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua. Erişim Tarihi: 10.12.2023.

Supino, S., Malandrino, O., Testa, M., & Sica, D. (2016). Sustainability in the EU cement industry: the Italian and German experiences. *Journal of Cleaner Production*, 112, 430-442.

Tittarelli, F. (2009). Oxygen diffusion through hydrophobic cement-based materials. *Cement and Concrete Research*, 39(10), 924-928.

Tunçez, F. D. (2021). Sürdürülebilir Çimento Üretiminde Çevre Yönetimi Yasal Bileşenleri. *Ulusal Çevre Bilimleri Araştırma Dergisi*, 4(1), 41-56.

Yang, Z., Gong, B., Yang, J., Zhao, Y., Zhang, J. (2019). Trace element partition in a coal-feed industry furnace. *Emission and Control of Trace Elements from Coal-Derived Gas Streams,* 173-226.

Zimwara, D., Mugwagwa, L., Chikowore, T.R. (2012). Air pollution control techniques for the cement manufacturing industry: a case study for Zimbabwe. *CIE42 Proceedings*, 37, 1-13.

Bölüm 6

DERİ VE DERİ MAMULLERİ SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ

Ece Ümmü Deveci - Özgecan Madenli

1. GİRİŞ

Deri üretimi, toplumsal ihtiyaçlara hizmet eden ve aynı zamanda küresel ekonomiye katkı sağlayan bir sektördür. Ayakkabı, giysi, çanta vb. gibi çok çeşitli tüketim malları sunmaktadır. Deri üretimi hayvansal kaynaklardan üretilen benzersiz bir malzemedir ve üretimi esnasında çeşitli işlemlere tabi tutularak dönüştürülmesiyle elde edilmektedir. Bu işleme ve dönüştürme prosesleri esnasında katı ve sıvı olmak üzere yüksek miktarlarda çeşitli atıklar ortaya çıkmaktadır (Kanagaraj vd., 2015) .

Deri endüstrisinde katı atık yönetimi çevre kirliliğinin azaltılması açısından büyük bir zorluk hâline gelmiştir. Deri üretimi sırasında, bir metrik ton ham derinin işlenmesi, sırasıyla 200, 200, 250 ve 50.000 kg oranında tabaklanmış deri, tabaklanmış atık deri, tabaklanmamış atık deri ve atık su üretir (Tang vd., 2021) . Bu sayım, ham derinin %60'ının protein ve yağ içeren katı atıklara dönüştüğünü göstermektedir (Skrzypczak vd., 2022). Bu katı atıklar etin %50-60'ını, cila tozunun %30-40'ını, krom talaşını ve krom kırıklarını, deri kırpıntılarının %5-7'sini ve saçın %2-5'ini oluşturur (Simioni vd., 2020). Tabaklama atıkları en önemli çevre sorunlarından biri olduğundan, oluşan çevre kirliliğini azaltmak için üretilen atıkların en aza indirilmesi veya değerlendirilmesi gerekmektedir (Sujiritha vd., 2022).

Geleneksel atık yönetimi yöntemleri, bu atıkların bertaraf edilmesinde genellikle yetersiz kalmaktadır. Bu durum, çevresel kirlilik, toprak ve su kaynaklarının kirlenmesi gibi sorunlara yol açmaktadır. Son yıllarda yapılan araştırmalarda deri endüstrisi atıklarının aktif karbon, kömür, keratin, protein üretimi ve kolajen gibi

Günümüzde, deri endüstrisi atıkları çeşitli kirleticiler içermekte ve su kaynaklarına ciddi zararlar verebilmektedir. Bu atıkların etkili bir şekilde arıtılması ve yönetilmesi, sürdürülebilirlik hedefleri doğrultusunda önemli bir adımdır. Araştırmalar, biyolojik arıtma sistemlerinden membran teknolojilerine kadar çeşitli arıtma yöntemlerinin kullanılabileceğini göstermiştir.

Geri dönüşüm ve su tasarrufu, deri endüstrisi atık yönetiminde önemli stratejilerdir. Arıtılmış atıkların geri dönüşümü, hem doğal kaynakları korumaya katkıda bulunur hem de endüstriye yeniden kullanılabilir kaynaklar sağlar. Su tasarrufu ise sürdürülebilir su yönetimi açısından kritiktir.

Yönetmelikler ve düzenleyici standartlar, deri endüstrisi atıklarının kontrol altında tutulmasında hayati bir rol oynamaktadır. Endüstri aktörlerinin çevresel standartlara uyum sağlaması ve çeşitli çevresel düzenlemelere uyması, sektörde sürdürülebilirlik bilincinin artmasına yardımcı olacaktır.

Sonuç olarak, deri endüstrisi atık yönetimi, çevresel sorumluluk, teknolojik yenilik ve sürdürülebilir uygulamaların entegrasyonunu gerektiren karmaşık bir konudur. Bu bağlamda, sektördeki paydaşlar arasında işbirliği ve bilinçlendirme çabaları, deri endüstrisinin çevresel etkilerini minimize etme yolunda önemli adımlar atılmasına olanak sağlayacaktır. Gelecekteki araştırmalar ve uygulamalar, deri endüstrisi atık yönetimi konusunda daha etkili ve sürdürülebilir çözümler geliştirmek için önemli bir rol oynayacaktır.

KAYNAKLAR

Al-Jabari, M., Sawalha, H., Pugazhendhi, A., Rene, E. R. 2021. "Cleaner production and resource recovery opportunities in leather tanneries: Technological applications and perspectives". Bioresource Technology Reports, 16(June), 100815.

Ali Wakjira, M., Gonfa Hunde, G., Ayalew Balcha, M., Balasubramanian, N. 2022. "Optimization of Collagen Extraction from Sheep Raw Trimming Wastes Using Acid Hydrolysis". Journal of Energy, Environmental & Chemical Engineering, 7(1), 9.

Ammasi, R., Victor, J. S., Chellan, R., Chellappa, M. 2020. "Amino Acid Enriched Proteinous Wastes: Recovery and Reuse in Leather Making". Waste and Biomass Valorization, 11(11), 5793–5807.

C. Wells, H., H. Sizeland, K., L. Edmonds, R., Aitkenhead, W., Kappen, P., Glover, C., … G. Haverkamp, R. 2014. "Stabilizing Chromium from Leather Waste in Biochar". ACS Sustainable Chemistry & Engineering, 2(7), 1864–1870.

Cassano, A., Molinari, R., Romano, M., Drioli, E. 2001. "Treatment of aqueous effluents of the leather industry by membrane processes: A review". Journal of Membrane Science, 181(1), 111–126.

China, C. R., Maguta, M. M., Nyandoro, S. S., Hilonga, A., Kanth, S. V., Njau, K. N. 2020. "Alternative tanning technologies and their suitability in curbing environmental pollution from the leather industry: A comprehensive review". Chemosphere, 254, 126804.

De Gisi, S., Galasso, M., De Feo, G. 2009. "Treatment of tannery wastewater through the combination of a conventional activated sludge process and reverse osmosis with a plane membrane". Desalination, 249(1), 337–342.

Deveci, E. Ü., Akarsu, C., Gönen, Ç., Özay, Y. 2019. "Enhancing treatability of tannery wastewater by integrated process of electrocoagulation and fungal via using RSM in an economic perspective". Process Biochemistry, 84(May), 124–133.

Di Iaconi, C. 2012. "Biological treatment and ozone oxidation: Integration or coupling?". Bioresource Technology, 106, 63–68.

Dixit, S., Yadav, A., Dwivedi, P. D., Das, M. 2015. "Toxic hazards of leather industry and technologies to combat threat: a review". Journal of Cleaner Production, 87(C), 39–49.

Falcão, L., Araújo, M. E. M. 2018. "Vegetable tannins used in the manufacture of historic leathers". Molecules, 23(5), 8–10.

Farabegoli, G., Carucci, A., Majone, M., Rolle, E. 2004. "Biological treatment of tannery wastewater in the presence of chromium". Journal of Environmental Management, 71(4), 345–349.

Ganesh, R., Balaji, G., Ramanujam, R. A. 2006. "Biodegradation of tannery wastewater using sequencing batch reactor-Respirometric assessment". Bioresource Technology, 97(15), 1815–1821.

Greenwell, M., Sarker, M., Rahman, P. K. S. M. 2016. "Biosurfactant Production and Biodegradation of Leather Dust from Tannery". The Open Biotechnology Journal, 10(1), 312–325.

Guo, Z. R., Zhang, G., Fang, J., Dou, X. 2006. "Enhanced chromium recovery from tanning wastewater". Journal of Cleaner Production, 14(1), 75–79.

Int, C. 2019. "Chemical precipitation method for chromium removal and its recovery from tannery wastewater in ethiopia".

Jahan, M., Akhtar, N., Khan, N., Roy, C., Islam, R., Nurunnabi, M. 2015. "Characterization of tannery wastewater and its treatment by aquatic macrophytes and algae". Bangladesh Journal of Scientific and Industrial Research, 49(4), 233–242.

Kanagaraj, J., Senthilvelan, T., Panda, R. C., Kavitha, S. 2015. "Eco-friendly waste management strategies for greener environment towards sustainable development in leather industry: a comprehensive review". Journal of Cleaner Production, 89, 1–17.

Keerthi, Suganthi, V., Mahalakshmi, M., Balasubramanian, N. 2013. "Development of hybrid membrane bioreactor for tannery effluent treatment". Desalination, 309, 231–236.

Kongjao, S., Damronglerd, S., Hunsom, M. 2008. "Simultaneous removal of organic and inorganic pollutants in tannery wastewater using electrocoagulation technique". Korean Journal of Chemical Engineering, 25(4), 703–709.

Lefebvre, O., Vasudevan, N., Torrijos, M., Thanasekaran, K., Moletta, R. 2005. "Halophilic biological treatment of tannery soak liquor in a sequencing batch reactor". Water Research, 39(8), 1471–1480.

Leta, S., Assefa, F., Gumaelius, L., Dalhammar, G. 2004. "Biological nitrogen and organic matter removal from tannery wastewater in pilot plant operations in Ethiopia". Applied Microbiology and Biotechnology, 66(3), 333–339.

Lofrano, G., Meriç, S., Zengin, G. E., Orhon, D. 2013. "Chemical and biological treatment technologies for leather tannery chemicals and wastewaters: A review". Science of the Total Environment, 461–462, 265–281.

Madenli, Ö., Akarsu, C., Deveci, E. Ü. 2023. "Effective removal of hexavalent chromium by novel modified alginate-based biocomposites: Characterization, kinetics and equilibrium studies". Ceramics International, (February), 1–11.

Mukherjee, J., Lodh, B. K., Sharma, R., Mahata, N., Shah, M. P., Mandal, S., … Bhunia, B. 2023. "Advanced oxidation process for the treatment of industrial wastewater: A review on strategies, mechanisms, bottlenecks and prospects". Chemosphere, 345(October), 140473.

Muralidharan, V., Palanivel, S., Balaraman, M. 2022. "Turning problem into possibility: A comprehensive review on leather solid waste intra-valorization attempts for leather processing". Journal of Cleaner Production, 367(May), 133021.

Mwondu, J. M., Ombui, J. N., Kironchi, G., Onyuka, A. 2021. "Textile & Leather Review Development of an Eco-friendly and Sustainable Method of Dechroming Leather Wastes Development of an Eco-friendly and Sustainable Method of Dechroming Leather Wastes". Online) Journal homepage: www.tlr-journal.com Journal, 4(December), 2021–2364.

Parisi, M., Nanni, A., Colonna, M. 2021. "Recycling of chrome-tanned leather and its utilization as polymeric materials and in polymer-based composites: A review". Polymers, 13(3), 1–23.

Pati, A., Chaudhary, R., Subramani, S. 2014. "A review on management of chrome-tanned leather shavings: a holistic paradigm to combat the environmental issues". Environmental Science and Pollution Research, 21(19), 11266–11282.

Raksaksri, L., Phunpeng, V. 2022. "Leather-like composite materials prepared from natural rubber and two leather wastes: Wet blue leather and finished leather". Journal of Elastomers and Plastics, 54(8), 1254–1276.

Rezgui, S., Ghazouani, M., Bousselmi, L., Akrout, H. 2022. "Efficient treatment for tannery wastewater through sequential electro-Fenton and electrocoagulation processes". Journal of Environmental Chemical Engineering, 10(3), 107424.

Simioni, T., Agustini, C. B., Dettmer, A., Gutterres, M. 2020. "Nutrient balance for anaerobic co-digestion of tannery wastes: Energy efficiency, waste treatment and cost-saving". Bioresource Technology, 308(January), 123255.

Sivaram, N. M., Barik, D. 2019. "Toxic Waste From Leather Industries". Energy from Toxic Organic Waste for Heat and Power Generation, 55–67.

Skrzypczak, D., Szopa, D., Mikula, K., Izydorczyk, G., Baśladyńska, S., Hoppe, V., … Witek – Krowiak, A. 2022. "Tannery waste-derived biochar as a carrier of micronutrients essential to plants". Chemosphere, 294(January).

Sujiritha, P. B., Vikash, V. L., Antony, G. S., Ponesakki, G., Ayyadurai, N., Nakashima, K., Kamini, N. R. 2022. "Valorization of tannery solid wastes for sustainable enzyme induced carbonate precipitation process". Chemosphere, 308(P3), 136533.

Sundar, V. J., Gnanamani, A., Muralidharan, C., Chandrababu, N. K., Mandal, A. B. 2011. "Recovery and utilization of proteinous wastes of leather making: A review". Reviews in Environmental Science and Biotechnology, 10(2), 151–163.

Szpyrkowicz, L., Kaul, S. N. 2004. "Biochemical removal of nitrogen from tannery wastewater: Performance and stability of a full-scale plant". Journal of Chemical Technology and Biotechnology, 79(8), 879–888.

Tang, Y., Zhao, J., Zhang, Y., Zhou, J., Shi, B. 2021. "Conversion of tannery solid waste to an adsorbent for high-efficiency dye removal from tannery wastewater: A road to circular utilization". Chemosphere, 263, 127987.

Tewari, M., Pillai, P. 2005. "Global standards and the dynamics of environmental compliance in India's leather industry". Oxford Development Studies, 33(2), 245–267.

Thanikaivelan, P., Rao, J. R., Nair, B. U., Ramasami, T. 2004. "Progress and recent trends in biotechnological methods for leather processing". Trends in Biotechnology, 22(4), 181–188.

Tünay, O., Kabdaşli, I., Orhon, D., Cansever, G. 1999. "Use and minimization of water in leather tanning processes". Water Science and Technology, 40(1), 237–244.

Venkata, K., Rama, T., Doddapaneni, K. C., Kumar, P., Kaushal, P., Ziauddin, S., … Jain, R. 2023. "Critical review on production , characterization and applications of microalgal hydrochar : Insights on circular bioeconomy through hydrothermal carbonization". Chemical Engineering Journal, 473(July), 145059.

Vidaurre-Arbizu, M., Pérez-Bou, S., Zuazua-Ros, A., Martín-Gómez, C. 2021. "From the leather industry to building sector: Exploration of potential applications of discarded solid wastes". Journal of Cleaner Production, 291.

Villaseñor-Basulto, D. L., Picos-Benítez, A., Pacheco-Alvarez, M., Pérez, T., Bandala, E. R., Peralta-Hernández, J. M. 2022. "Tannery wastewater treatment using combined electrocoagulation and electro-Fenton processes". Journal of Environmental Chemical Engineering, 10(2).

Yu, Z., Jiang, Z., Xu, X., Xiao, F., Zhang, Q., Wang, C., Zeng, M. 2024. "Efficient treatment of leather wastewater using a combination of CEPT and SBR with a novel flocculant". Journal of Water Process Engineering, 57(November 2023), 104575.

Zakmout, A., Sadi, F., Portugal, C. A. M., Crespo, J. G., Velizarov, S. 2020. "Tannery effluent treatment by nanofiltration, reverse osmosis and chitosan modified membranes". Membranes, 10(12), 1–20.

Zhao, J., Wu, Q., Tang, Y., Zhou, J., Guo, H. 2022. "Tannery wastewater treatment: conventional and promising processes, an updated 20-year review". Journal of Leather Science and Engineering, 4(1).

Zupančič, G. D., Jemec, A. 2010. "Anaerobic digestion of tannery waste: Semi-continuous and anaerobic sequencing batch reactor processes". Bioresource Technology, 101(1), 26–33.

Bölüm 7

ZİRAİ PLASTİK ATIKLARININ YÖNETİMİ

Emine Sayılgan

1. GİRİŞ

Ülkemiz başta buğday üretimi olmak üzere fındık, kiraz, incir ve kayısı üretiminde dünyada önemli bir tarım üreticisi durumundadır (TOB, 2019). Dünya nüfusundaki artışla beraber tarımsal üretimde de artış sürekli devam etmekte, daha verimli üretim teknikleri gerekmektedir. Üretime paralel olarak olarak çok miktarda çeşitli atıklarda ortaya çıkmaktadır (Sümer vd., 2016).Tarımsal üretimde ilk olarak su, bitki kaynakları gibi doğal kaynakların kullanılması ile gübre, pestisit kullanımı da artarak devam etmektedir. Her mevsimde ürün eldesi, daha fazla üretim sağlanması ve ürünlerin korunması gibi sebeplerle günlük tarımsal aktivitelerde ürün konteynerleri, pestisit ve sıvı gübre kapları, hortumlar, saksılar, sera örtüleri, alçak tünel, yüksek tünel, sera örtü malzemeleri, malçlar, sulama boruları ve pestisit, ilaç kutuları kullanılmaktadır (Boyacı ve Kartal, 2019; Batista vd., 2022). Kullanılan bu plastikler ürün verimini arttırıp, daha kısa sürede ürün elde ederken, tarımdan kaynaklı farklı çeşitte birçok plastik atığın oluşmasına da sebep olmaktadır. Bu atıklarda kullanım süresi sonunda diğer tarımdan kaynaklı atıklar gibi ya tarlada bırakılmakta, ya yakılmakta veya çöp konteynerlerine atılmaktadır. Özellikle ilaç, pestisit ambalaj kutuları tehlikeli atık sınıfındadır. Tüm bu uzaklaştırma, bertaraf yöntemleri çevresel açıdan olumsuz ve tehlikeli bir ortam yaratmaktadır. Ayrıca bu şekilde bertaraf edilmeleri ile ekonomik olarak da değerlendirilememektedir. Zirai ambalaj, plastik atıkları doğru yöntemlerle toplanması sonucunda ikincil ham madde veya bir enerji kaynağı olarak kullanılarak hem ekonomik kayıpların önüne geçilebilir, hem de çevresel zararlar önlenebilir (Vox vd., 2016; Boyacı ve Kartal, 2019).

Başta tarımsal plastik üreticileri olan çiftçiler olmak üzere tüm bu atıklardan sorumlu yerel, özel, karar vericiler birlikte karar vererek, birlikte planları uygularak uygun berataraf yöntemine karar vermeli ve uygulamaya geçmelidir. Bununla ilgili ilk olarak sektöre yönelik eğitimler, toplantılar olmak üzere daha sonra ilgili atıkların doğru bir şekilde toplanılarak uygun geri kazanım, geri dönüşüm yöntemlerinin uygulanması ve bu atıkların çevreye duyarlı bir şekilde geri kazanımı ile ekonomiye katkısı hedeflenmelidir.

Belirlenen hedefler doğrultusunda, çevre dostu, sürdürülebilir bir tarımsal atık plastik yönetimi amacıyla plastik malzemelere katkı maddeleri eklenerek kullanım ömürleri arttırılabilir. Kullanım ömrünü tamamlayan tarımsal plastik atıklar için uygun toplama alanları, konteynerleri oluşturularak gerekli tedbirlerin, prosedürler yetkililerce belirlenip uygulanabilir. Biyobozunabilir plastik malzemelerin üretimi, değerlendirilmesi ile ilgili planlamalar yapılabilir (Boyacı ve Kartal, 2019).

KAYNAKÇA

Abadi, B., (2023). Impact of Attitudes, Factual and Causal Feedback on Farmers' Behavioral Intention to Manage and Recycle Agricultural Plastic Waste and Debris. *Journal of Cleaner Production*, 424, 138773.

Agricultural Waste, (2021). Ciwm.Co.Uk. https://www.ciwm.co.uk/ciwm/knowledge/agricultural-waste.aspx.

Akça, M., Turgay, O., Namlı, A., (2023). Tarımda Plastik Kullanımına (Plastikültür) Bağlı Toprakta Mikroplastik Birikimi ve Kirliliği. *Tarım ve Mühendislik*, 12-19.

Andrady, A.L. (2003). Plastics and The Environment. Wiley, Hoboken, New Jersey.

Anonim, (2019). Türkiye Plastik Sektör İzleme Raporu. https://www.pagev.org/upload/files/PAGEV PLASTI%CC%87KTR%202019-6-%20son.pdf.

Batista, T.; Cansado, I.P.d.P.; Tita, B.; Ilhéu, A.; Metrogos, L.; Mourão, P.A.M.; Nabais, J.M.V.; Castanheiro, J.E.; Borges, C.; Matos, G., (2022). Dealing with Plastic Waste from Agriculture Activity. *Agronomy*, 12, 134.

Blanco, I., Loisi,R.V., Sica, C., Schettini, E., Vox, G., (2018). Agricultural Plastic Waste Mapping Using GIS. A Case Study in Italy. *Resources, Conservation and Recycling*, 137, 229-242.

Bondori, A., Bagheri, A., Allahyari, M.S., Damalas, C.A., (2019). Pesticide Waste Disposal Among Farmers of Moghan Region of Iran: Current Trends and Determinants of Behavior. *Environmental Monitoring and Assessment*, 191, 1–9.

Bos, U., Makishi, C., Fischer, M., (2008). Life Cycle Assessment of Common Used Agricultural Plastic Products in The EU. *Acta Hortic*, 801, 341-350.

Boyacı, S., Kartal, S., (2019). Determination of Environmental Problems Caused by Agricultural Wastes in Greenhouse Enterprises and Solution Suggestions. *MKU. Tar. Bil. Derg.,* 24 (Özel Sayı), 51-60.

Briassoulis, D., Babou, E., Hiskakis, M., Scarascia, G., Picuno, P., Guarde, D., Dejean, C., (2013a). Review, Mapping and Analysis of The Agricultural Plastic Waste. *Waste Management Research*, 31(12), 1262-1278.

Briassoulis, D., Hiskakis, M., Babou, E., (2013b). Technical Specifications for Mechanical Recycling of Agricultural Plastic Waste. *Waste Management*, 33, 1516-1530.

Castellano, S., Scarascia Mugnozza, G., Russo, G., Briassoulis, D., Mistriotis, A., Hemming, S., Waaijenberg, D., (2008). Plastic Nets in Agriculture: A Gen eral Review of Types and Applications. *Applied Engineering in Agriculture*, 24, 799–808.

CIPA, (2024). https://cipa-plasticulture.com/ Erişim tarihi: 22/02/2024.

DEFRA, (2022). A Behavioural Approach to Supporting Farmers in The Disposal of Agricultural Plastics. Department for Environment, Food and Rural Affairs Final Report, 126 sayfa, www.gov.uk/government/publications Erişim tarihi: 10/02/2024.

De Lucia, C., Pazienza, P., (2019). Market-Based Tools for a Plastic Waste Reduction Policy in Agriculture: A Case Study in the South of Italy. *Journal of Environmental Management,* 250, 109468.

FAO, (2021). Assessment of Agricultural Plastics and Their Sustainability. A Call for Action. https://www.fao.org/3/cb7856en/cb7856en.pdf (Rome, 2021).

Lanorte, A., De Santis, F., Nolè, G., Blanco, I., Loisi, R.V., Schettini, E., Vox, G., (2017). Agricultural Plastic Waste Spatial Estimation by Landsat 8 Satellite Images. *Computers and Electronics in Agriculture*, 141, 35-45.

González-Sánchez, C., Martínez-Aguirre, A., Pérez-García, B., Martínez-Urreaga, J., de la Orden, M.U., Fonseca-Valero, C., (2014). Use of Residual Agricultural Plastics and Cellulose Fibers for Obtaining Sustainable Eco-composites Prevents Waste Generation. *Journal of Cleaner Production*, 83, 228–237.

Hao, A., Dogo, T., Yin, C., (2023). How to Enhance Agricultural Plastic Waste Management in China? Insights from Public Participation. *Journal of Integrative Agriculture*, in press.

Hadad, D., Geresh, S., Sivan, A., (2005). Biodegradation of Polyethylene by Thermophilic Bacterium Brevibacillus Borstelensis. *Journal of Applied Microbiology,* 98, 1093–1100.

Hofmann, T., Ghoshal, S., Tufenkji, N. vd., (2023). Plastics Can Be Used More Sustainably in Agriculture. *Communication Earth and Environment*, 4, 332, 1-11.

Hopewell, J., Dvorak, R., Kosior, E., (2009). Plastics Recycling: Challenges and Opportunities. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 364, 2115-2126.

Hussein, A.A., Alzuhairi, M. Aljanabi, N.H., (2018). Degradation and Depolymerization of Plastic Waste by Local Bacterial Isolates and Bubble Column Reactor. *In AIP Conference Proceedings*, 1968, 030081.

Jalil, M.A., Mian, M.N., Rahman, M.K., (2013). Using Plastic Bags and Its Damaging Impact on Environment and Agriculture: An Alternative Proposal. *International Journal of Learning and Development,* 34, 1–14.

Lawrence, M.J., (2017). Disposal of Plastics. In: Orzolek, M.D. (Ed.), A Guide to the Manufacture, Performance, and Potential of Plastics in Agriculture. William Andrew, Oxford, p. 187.

Lombardi, L., Carnevale, E., Corti, A., (2015). A Review of Technologies and Performances of Thermal Treatment Systems for Energy Recovery from Waste. Waste Management, 37, 26-44.

Martínez Urreaga, J., Gonzalez- Sanchez, C., Martínez-Aguirre, A., Fonseca-Valero, C., Acosta, J., de la Orden, M.U., (2015). Sustainable Eco-composites Obtained from Agricultural and Urban Waste Plastic Blends and Residual Cellulose Fibers. *Journal of Cleaner Production*, 108, 377-384.

Martínez Urreaga, J., Beltrán, F.R., Acosta, J., Aguinaco, T., Fonseca, C., Ochoa, A., Oliet Palá, J.A., González-Sánchez, C., de la Orden, M.U., (2020). Tube Shelters from Agricultural Plastic Waste: An Example of Circular Eeconomy. *Journal of Cleaner Production*, 268, 122401.

Mayanti, B., Helo, P., (2022). Closed-loop Supply Chain Potential of Agricultural Plastic Waste: Economic and Environmental Assessment of Bale Wrap Waste Recycling in Finland. *International Journal of Production Economics*, 244, 108347.

Nanda, S., Berruti, F., (2021). Thermochemical Conversion of Plastic Waste to Fuels: A Review. *Environmental Chemistry Letters*, 19(1), 123-148.

National Bureau of Statistics of China, (2022). *China Rural Statistical Yearbook,* China Statistics Press, Beijing.

Özer, E., (2022). Bitki Koruma Ürünlerinde Atık Yönetimi. *Tarlasera*, 86-87.

Pazienza, P., De Lucia, C., (2020). For a New Plastics Economy in Agriculture: Policy Reflections on the EU Strategy from a Local Perspective. *Journal of Cleaner Production*, 253, 119844.

Picuno, P., Sica, C., Laviano, R., Dimitrijevic, A., Scarascia-Mugnozza, G., (2012). Experimental Tests and Technical Characteristics of Regenerated Films from Agricultural Plastics. *Polymer Degradation and Stability*, 97, 1654-1661.

Picuno, C., Alassali, A., Sundermann, M., Godosi, Z., Picuno, P., Kuchta, K., (2020). Decontamination and Recycling of Agrochemical Plastic Packaging Waste. *Journal of Hazarous Materials*, 381, 120965.

Picuno, P., (2014). Innovative Material and Improved Technical Design for a Sustainable Exploitation of Agricultural Plastic Film Polymer. Plastics Technology and Engineering, 53, 1000-1011.

PlasticsEurope, (2013). Plastics- the Facts 2012: An analysis of European Plastics Production, demand and Waste Data for 2011. http://www.plasticseurope.org/ Document/plastics-the-facts-2012.aspx?FolID=2

Plastic Europe, (2019). Plastic the Facts. An Analysis of European Plastic Production, Demand and Waste Data. http://www.plasticeurope.org/appli cation/file/9715/71299584/FINAL_web_ version_plastics_thefacts2019_ 14102019.pdf Erişim tarihi:10/02/2024.

Pratelli, A., Cinelli, P., Seggiani, M., Strangis, G., Petri, M., (2022). Agricultural Plastic Waste Management. *WSEAS Transactions on Environment and Development,* 18, 1312-1319.

Rentizelas, A., Shpakova, A., Masek, O., (2018). Designing an Optimised Supply Network for Sustainable Conversion of Waste Agricultural Plastics into Higher Value Products. *Journal of Cleaner Production*, 189, 683-700.

Saadu, İ., Farsang, A., (2023). Plastic Contamination in Agricultural Soils: A Review. *Environmental Sciences Europe*, 35(13), 1-11.

Saha Araştırma Raporu, (2023). Kazdağları ve Edremit Körfezi'nde Pestisit Ambalajı ve Plastik Atık Yönetiminde Genişletilmiş Üretici Sorumluluğu Saha Araştırma Raporu*, Saha Araştırma Raporu*, 80 s.

Salomez, M., George, M., Fabre, P., Touchaleaume, F., Cesar, G., Lajarrige, A., Gastaldi, E., (2019). A Comparative Study of Degradation Mechanisms of PHBV and PBSA Under Laboratory-Scale Composting Conditions. *Polymer Degradation and Stability*, 167, 102-113.

Scarascia-Mugnozza, G., Sica, C., Russo, G., (2011). Plastic Materials in European Agriculture: Actual Use and Perspectives. *Journal of Agricultural Engineering*, 3, 15–28.

Simboli, A., Taddeo, R., Morgante, A., (2015). The Potential of Industrial Ecology in Agri-Food Clusters (AFCs): A Case Study Based on Valorisation of Auxiliary Materials. *Ecological Economics*, 111, 65–75.

Sümer, S.K., Kavdır, Y., Çiçek, G., (2016). Türkiye'de tarımsal ve hayvansal atıklardan biyokömür üretim potansiyelinin belirlenmesi. *KSÜ Doğa Bilimleri Dergisi,*19 (4), 379-387.

Teuber, L., Osburg, V.-S., Toporowski, W., Militz, H., Krause, A., (2016). Wood Polymer Composites and Their Contribution to Cascading Utilization. Journal of Cleaner Production, 110, 9-15.

TOB, (2019). Tarım ve Orman Bakanlığı, Link: https://www.tarimorman.gov.tr/Haber/4011 Erişim tarihi: 23/02/2024.

Vox, G., Loisi, R.V., Blanco, I., Mugnozza, G.S., Schettini, E., (2016). Mapping of agriculture plastic waste. *Agriculture and Agricultural Science Procedia,* 8, 583-591.

Yerel Demokrasi, 2023. https://www.yereldemokrasi.net/haberler/246-daha-az-plasti-k-toplantisinda-mevcut-uygulamalar-ve-geni-sleti-lmi-s-ureti-ci-sorumlulugu-degerlendirildi Erişim tarihi: 21/11/2023

Yılmaz, Ö., Ayhan, S., (2021). Pestisit Ambalaj ve Atıklarının Yönetimi. *Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Sunumu,* 2021.

ÇEVRESEL AÇIDAN SEKTÖREL ATIK YÖNETİMİ VE UYGULAMALARI III

Editör
Fevzi Şevik

nobel bilimsel

Çevresel Açıdan Sektörel Atık Yönetimi ve Uygulamaları III
Editör: Fevzi Şevik

Yayın No.: 2263
ISBN: 978-625-393-811-6
E-ISBN: 978-625-393-812-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Evrim Korkmaz -evrim@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Şevik, Fevzi.
Çevresel Açıdan Sektörel Atık Yönetimi ve Uygulamaları III / Fevzi Şevik
1. Basım, VI + 206 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-811-6
E-ISBN: 978-625-393-812-3
1. Atık Yönetimi 2. Endüstriyel Uygulamalar 3. Mevzuat 4. Sıfır Atık 5. Sürdürülebilirlik

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI iii

BÖLÜM 1
AĞAÇ, AĞAÇ ÜRÜNLERİ VE MOBİLYA İMALATI SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ 1
Kazım Onur Demirarslan - Elif Işık Demirarslan - Deniz Demirarslan

BÖLÜM 2
DEMİR ÇELİK VE METAL SANAYİ ATIK YÖNETİMİ 27
Niyazi Erdem Delikanlı - Sefa Emre Sünbül - Yasin Özgürlük

BÖLÜM 3
OTOMOTİV SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ 57
İlker Acar

BÖLÜM 4
DETERJAN, SABUN VE KOZMETİK SANAYİ SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ 81
Enver Fehim Koçpınar

BÖLÜM 5
KÜLTÜR BALIKÇILIĞI SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ 101
Cihan Özgür

BÖLÜM 6
ALTIN-BAKIR CEVHERLERİ SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ.....119
Volkan Murat Yılmaz

BÖLÜM 7
TEKSTİL VE HAZIR GİYİM SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ.....147
Seda Tözüm Akgül

BÖLÜM 8
ALKOLSÜZ İÇECEK SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ 171
Habibe Elif Gülşen Akbay

Bölüm 1

AĞAÇ, AĞAÇ ÜRÜNLERİ VE MOBİLYA İMALATI SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ

Kazım Onur Demirarslan - Elif Işık Demirarslan - Deniz Demirarslan

1. GİRİŞ

"Ormanlarda doğal olarak yetişen ya da emekle yetiştirilen, en az 8 metre boy yapabilen, yaşı ve çapı ne olursa olsun kökü, gövdesi ve tepesi olan yerli veya yabancı (egzotik) kökenli odunsu bitkiler" ağaç olarak adlandırılır (URL-1, 2023) ve bu ağaçlardan elde edilen ham madde olan ahşap ve diğer yan ürünler kâğıt yapımından, mobilya yapımına kadar çok geniş bir alanda günlük yaşamda kullanılan ürün ve nesnelerin yapımında kullanılır. Bu nedenle genel olarak "ağaç, ağaç ürünleri ve mobilya imalatı endüstrisi" ya da "orman ürünleri endüstrisi" olarak tanımlanan bu endüstri kapsamında alt sektör grupları ile geniş bir yelpazede üretim gerçekleştirilmektedir.

Genel kapsamda orman ürünleri endüstrisi, ağaç ve ahşap malzemelerin işlenmesi ve kullanılmasıyla ilgili bir sektördür. Bu endüstri, ağaçların kesilmesinden, işlenmesine, ahşap ürünlerin üretimine ve dağıtımına kadar bir dizi faaliyeti içerir ve birçok yan endüstrinin de oluşmasına neden olur. Bu alt sektör grupları üç farklı kategoride toplanmaktadır (Yıldırım & Emiroğlu, 2022):

-Birincil imalat sanayi: Kereste endüstrisi, levha endüstrisi (kaplama, kontrplak, kontratabla, yonga levha, lif levha vb.), kâğıt hamuru ve kâğıt endüstrisi bu grupta yer almaktadır. Özellikle kereste endüstrisinde ormandan kesilen ağaçlar tomruk işleme tesislerinde yarma, soyma, biçme gibi işlemler ile işlenmektedir. Levha endüstrilerinde ise kerestelerin kullanım yerine göre çeşitli boyutlarda kesilmesi, biçimlendirilmesi, ağaç kaplamaların üretimi, atıkların kompozit malzeme

Atık yönetimi aynı zamanda enerji verimliliği ve ekonomik getirilerle de bağlantılıdır. Atıkların geri dönüştürülmesi veya enerji üretimi için kullanılması, işletmelerin çevresel maliyetleri düşürmesine ve enerji tasarrufu sağlamasına yardımcı olabilir. Ayrıca, geri dönüşüm süreçleri, yeni ürünlerin üretilmesi için kullanılacak ham madde ihtiyacını azaltarak kaynakları daha etkili bir şekilde kullanmaya yönlendirir.

Sonuç olarak, ağaç, ağaç işleri ve mobilya imalatı sektörlerinde atık yönetimi, çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik ilkelerini benimseyen bir yaklaşımın bir parçasıdır. Bu, atıkların azaltılması, geri dönüşüm ve enerji verimliliği gibi uygulamaların sektör genelinde yaygınlaştırılmasıyla mümkün olabilir.

KAYNAKÇA

Adhikari, S., & Ozarska, B. (2018). Minimizing Environmental Impacts of Timber Products Through the Production Process "From Sawmill to Final Products". *Environmental Systems Research, 7*(6), s. 1-15.

Aksakal, F. N., Acar Vaizoğlu, S., & Güler, Ç. (2005). Mobilyadaki Kimyasallar ve Sağlık Etkileri. *TBB Sürekli Tıp Eğitim Dergisi, 14*(12), s. 268-272.

Atık Yönetimi Yönetmeliği. (2015, Nisan 02). *Resmi Gazete Sayı: 29314*. Ankara: T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.

Avcı, E. (2015). Orman Tali Atıkları Kullanılarak Elde Edilen Ahşap Plastik Kompozitlerin Dış Mekân Mobilyalarında Kullanımı. *Selçuk Teknik Dergisi, 14*(2), s. 577-589.

(2022). *Catalogue of Wood Waste Classifications in the UNECE Region.* The United Nations (UNECE) and FAO.

Demirel, H., Gönenç, İ. G., Gürel, A., & Savaş, E. (2018). *AĞAÇ ÜRÜNLERİ İMALATI SEKTÖRÜNDE İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ REHBERİ.* Ankara: İş Sağlığı ve Güvenliği Araştırma Projesi (İSGAP) T.C. AİLE, ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü İş Sağlığı ve Güvenliği Araştırma ve Geliştirme Enstitüsü Başkanlığı (İSGÜM).

Güler, C., & Sancar, S. (2016). Yongalevha Fabrikasının Çalışma Prensibi ve Farklı Presleme Tekniğinin Levha Kalitesi Üzerine Etkisi. *Ormancılık Dergisi, 12*(1), s. 1-10.

İstek, A. (2006). SERT LİF LEVHALARIN FİZİKSEL VE MEKANİK ÖZELLİKLERİNE SICAKLIK VE BASINCIN ETKİSİ. *ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 8*(10), s. 29-35.

(2018). *On Birinc Kalkınma Planı (2019-2023) Ormancılık ve Orman Ürünleri.* Ankara: T.C. Kalkınma Bakanlığı.

Özertan, G., & Coşkun, A. (2021). *Mobilya Ahşap Sektör Raporu.* İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.

Öztürk, İ., Arıkan, O., Altınbaş, M., Alp, K., & Güven, H. (2016). *Katı Atık Geri Dönüşüm ve Arıtma Teknolojileri.* Ankara: Türkiye Belediyeler Birliği.

SGK. (2023). *Sosyal Güvenlik Kurumu.* 2022 yılı istatistik bilgisi: https://www.sgk.gov.tr/Istatistik/Yillik/fcd5e59b-6af9-4d90-a451-ee7500eb1cb4/ adresinden alındı

Şen, S., & Yalçın, M. (2009). Hizmet Ömrünü Tamamlamış Emprenyeli Ağaç Malzemenin Çevresel Tehditleri ve Geri Dönüşüm Prosesleri. *Düzce Üniversitesi Orman Fakültesi Ormancılık Dergisi, 5*(1), s. 91-106.

Tan, H., & Peker, H. (2015). Barit (BaSO4) Maddesinin Ahşapta Emprenye Edilme Özelliği ve Basınç Direnci Üzerine Etkisi. *Politeknik Dergisi, 18*(1), s. 15-19.

(2012). *Tehlikeli Atıkların Sınıflandırılması Kılavuzu.* Ankara: T.C.Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.

TS 3635 EN 316. (1998). *Odun lif levhalar-Tarifler, sınıflandırma ve semboller*. Ankara: Türk Standartları Enstitüsü.

TS EN 13329. (2003). *Laminat yer kaplamaları-Özellikler ve deney metotları.* Ankara: Türk Standartları Enstitüsü.

URL-1. (2023). 11 08, 2023 tarihinde Ege Orman Sözlüğü: https://www.egeorman.org.tr/orman-sozlugu.aspx adresinden alındı

URL-2. (2022, 09 20). 11 14, 2023 tarihinde Platin: https://www.platinonline.com/girisimcilik/devlet-destegiyle-kurulan-tesiste-atik-orman-urunleri-ekonomiye-kazandiriliyor-1083940 adresinden alındı

URL-3. (2016, 09 27). 11 14, 2023 tarihinde Zero Waste Europe: https://zerowasteeurope.eu/2016/09/wood-waste-recycle-bury-or-burn-jeffrey-morris-gives-an-answer/ adresinden alındı

URL-4. (2023). 11 14, 2023 tarihinde Wood Solutions: https://www.woodsolutions.com.au/recycling-and-wood-waste adresinden alındı

URL-5. (2023). 11 14, 2023 tarihinde SRP Sulu Radyant Panel: https://www.srpradyant.com/sulu-radyant-panel/uygulama-alanlari/agac-mobilya-endustrisi/ adresinden alındı

Ünlü, K., Dursun Balcı, D., & Dilek, F. (2016). *Sektörel Atık Kılavuzları - Ağaç, Ağaç Ürünleri ve Mobilya İmalatı.* Ankara: ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI.

Ximenes, R. M., F., & Wright, B. (t.y). Forests, Wood and Australia's Carbon Balance. Australian Government Forest and Wood Products Research and Development Corporation.

Yıldırım, İ., & Emiroğlu, E. (2022). Türkiye ve Dünyada Orman Ürünleri Sanayi Sektörüne Ait Bazı Ürünlerin Karşılaştırmalı Analizleri. *Ormancılık Araştırma Dergisi, 9*(Özel Sayı), s. 155-164.

Yurdakul, Ü., Çolak, M., Çetin, T., (2013). Mobilya Endüstrisinde Kullanılan Hammaddeler ve Tedarikinde Karşılaşılan Sorunlar. *Kastamonu Üni., Orman Fakültesi Dergisi,* 13 (2) s. 220-227.

Bölüm 2

DEMİR ÇELİK VE METAL SANAYİ ATIK YÖNETİMİ

Niyazi Erdem Delikanlı - Sefa Emre Sünbül - Yasin Özgürlük

1. GİRİŞ

Demir, çelik ve metal sanayi, dünya ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. İnşaat, otomotiv, makine, enerji, savunma, telekomünikasyon, çevre ve sağlık gibi hemen hemen her sektörde kullanılan ürünlerin temelinde demir, çelik ve metal ürünler yer alır. Bu ürünler, güçlü, dayanıklı ve uzun ömürlüdürler ve modern yaşamın vazgeçilmez bir parçası hâline gelmişlerdir. Günümüzde Endüstri 4.0 bağlamında otonom endüstriler konuşulmaktayken, teknolojiler, en güçlü metal ham madde ihtiyacını da beraberinde getirecektir.

Demir ve çelik, dünya genelinde en yaygın kullanılan metallerdir. Demir, dünyanın en bol bulunan elementlerinden biridir ve hemen hemen her sektörde kullanılır. Çelik ise demirin karbon ve diğer elementlerle oluşturduğu alaşımdır. Dayanıklılığı, esnekliği ve mukavemeti artırır. Metal sanayi ise demir ve çelik dışındaki diğer metallerin üretimini de kapsar.

Demir, çelik ve metal sanayi, dünya genelinde büyük ölçekli ve karmaşık tesislerde üretim yapar. Bu tesisler, ekonomik büyümeyi destekler ve istihdam sağlar. Ayrıca, bu sanayi dalı, inovasyon ve teknoloji geliştirmede de önemli bir rol oynar. Yeni malzemelerin ve ürünlerin geliştirilmesi, üretim süreçlerinin iyileştirilmesi ve çevre dostu teknolojilerin kullanımı, demir, çelik ve metal sanayinin geleceği için hayati önem taşır.

Demir, çelik ve metal sanayi, aynı zamanda çevre ve sürdürülebilirlik açısından da önemlidir. Bu sektörde, atık yönetimi, enerji verimliliği ve çevre dostu üretim teknolojileri gibi konulara yoğun olarak odaklanılır. Bu sayede, çevre kirliliği-

Demir, çelik ve metal endüstrisi, uygun şekilde yönetilmediği takdirde çevreye ve insan sağlığına zarar verebilecek önemli miktarda atık üretmektedir. Bu atıkların yönetilmesi ve bertaraf edilmesi için çeşitli yöntemler kullanılsa da geri dönüşüm, sektörün çevresel etkisini azaltmanın en etkili yoludur. Sektör büyümeye devam ederken, çevre üzerindeki etkisini azaltmak için sürdürülebilir atık yönetimi uygulamalarının hayata geçirilmesi büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Abdullayeva, B. (2023). Türk Demir Çelik Sektörünün 2000-2021 Döneminde Uluslararası Rekabet Gücünün Seçilmiş Ab Üyesi Ülkeleri ile Karşılaştırmalı Analizi. Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Karabük.

Akgül E., (2009). Demir Çelik Endüstrisi Yüksek Fırın Cürufu ve Zeolit Kullanılarak Atıksulardan Kurşun Giderimi. Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Akın S., (2016). Demir Çelik Endüstrisinde Ergimiş Cüruftan Elde Edilen Atık Isının Geri Kazanımı. Bursa Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bursa.

Alanyalı, H., Çöl, M., Yılmaz, M., Karagöz, Ş. (2009). Concrete Produced by Steel-Making Slag (Basic Oxygen Furnace) Addition in Portland Cement. *Int. J. Applied Ceramic Technology*, 6, 736-748.

Alataş, T., Somunkıran, E. T., Ahmedzade, P. (2006). Ereğli Demir Çelik Fabrikası Cürufunun Asfalt Betonunda Agrega Olarak Kullanılması. *Fırat Üniv. Fen ve Müh. Bil. Der.,* 225-234.

Andreas, L., Herrmann, I., Lidström, M., & Lagerkvist, A. (2005). Physical Properties of Steel Slag to be Reused in a Landfill Cover. *Tenth International Waste Management and Landfill Symposium*. Sardinia / Italy: Environmental Sanitary Engineering Centre.

Balcı D.D., Ünlü K., Dilek F.B., (2016). Sektörel Atık Klavuzları, Demirçelik Sanayi. T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü.

Caijun S., Jueshi Q. (2000). High Performance Cementing Materials From İndustrial Slags – A Review. *Resources Conservation and Recycling* 29(3):195-207.

Cengiz U., Sakarya, O., Ekin., B., Bilgiç, M., (2021). "Sürdürülebilir Kaynakların Değerlendirilmesi, Çelik Üretiminde Tufal Kullanımı", https://www.bilecikdemircelik.com.tr/wp-content/uploads/2021/02/EFRS_Celik-Uretiminde-Surdurulebilir-Kaynaklarinin-Degerlendirilmesi-Makale-002-rev-MB.pdf. Erişim Tarihi: 08.12.2023

Çelik, H. (2005). Refrakter Altın Cevherlerinin/Konsantrelerinin Ön İyileştirilmesinde Biyooksidasyon Yönteminin Kullanımı. *Madencilik*, Cilt 44, 3:35-46.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2015). Atık Yönetimi Yönetmeliği, Resmi Gazete No: 29314, 02.04.2015.

ÇİB, (2023). Çelik İhracatçıları Derneği, https://www.cib.org.tr/tr/istatistikler.html. Erişim Tarihi: 05.12.2023

Danieli (2015). Danieli's Green Steel Vision. Danieli News, Danieli Group, Danieli Publicity Dept.,Udine, Italy.

Delikanlı, N.E., (2023). Bölüm 3: Üç Boyutlu Baskı Sektörü Atık Yönetimi (47-74); Çevresel Açıdan Sektörel Atık Yönetimi ve Uygulamaları II içinde, İsmail Tosun, Kamil Ekinci (Ed.)., Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Delikanli N.E., Harman B.I., Yigit N.O., Sardohan Koseoglu T., Kitis M., Koseoglu H., (2021). Separation of Cu2+ from membrane concentrate by SiO2/3-Aminopropyltriethoxysilane-coated ceramic membrane. *International Journal of Environmental Science and Technology*, 19/1, 379-390.

Demir Delil, A., Yıldırım, D., Köleli, N. (2017). Çelikhane Cürufundan ve Tufalından Bitki Besin Elementlerinin Geri Kazanımı ve Bu Elementlerin Bitki Büyümesine Etkisi. *Akademik Platform Mühendislik ve Fen Bilimleri Dergisi*. 5/1, 1-7.

DOĞAKA. (2014). Demir Çelik Sektör Raporu. Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı.

Ersöz, T., Düğenci, M., Ünver, M., Eyiol, B., (2016). Demir Çelik Sektörüne Genel Bir Bakış ve Beş Milyon Ton Üstü Demir Çelik İhracatı Yapan Ülkelerin Kümeleme Analizi ile İncelenmesi. *Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 4/2, 75-90.

FEhS. (2008). Slag: A Sound Choice in Favour of Ecology, A publication by the steel industry in North Rhine-Westphalia, Germany. Institut für Baustoff Forschung.

FHWA, (2016). "User Guidelines for Waste and Byproduct Materials in Pavement Construction. U.S. Department of Transportation Federal Highway Administration": http://www.fhwa.dot.gov/publications/research/infrastructure/structures/97148/ssa2.cfm. Erişim Tarihi: 08.12.2023

Gahan, C. S., Sundkyist, J. E., Engström, F., & Sandström, A. (2011). Conservation and Recycling. *Resources*, 541-547.

Gedikli, M., (2019). Dökümhanelerde Oluşan Atık Döküm Kumunun Geri Kullanım Yöntemlerinin İncelenmesi. Sakarya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.

İTÜ TechnoBee (2012). Elektrikli Ark Fırınlı Çelik Tesislerinde Üretilen Çelik Cürufunun Dolgu, Temel ve Alt Temel Olarak Kullanımına İlişkin Teknik Rapor Ek-A.

Kaplan, F. (2022). Cumhuriyet'ten günümüze Türkiye'de demir çelik sektörünün gelişimi. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Hatay.

Koç, F., (2021). İskenderun Bölgesındeki Demir-Çelik Fabrika Atıklarının Betonun Dayanım ve Dayanıklılığına Etkisi. İskenderun Teknik Üniversitesi Mühendislik Ve Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Hatay.

Koseoglu, H. Delikanli N.E., Gonulsuz E., Aydin M. T., Sardohan Koseoglu T., Yigit N.O., Harman B.İ., Kitis M., (2022). Copper recovery by cementation process from polymeric membrane concentrate flows and sensor integration. *Environmental Science and Pollution Research*, 29/33, 50256-50270.

Manso, J. M., Polanco, J. A., Losanez, M., & Gonzalez, J. J. (2006). *Cement & Concrete Components*, 28, 528–534.

Marx GmbH & Co. KG, (2023). https://marx-gmbh.de. Erişim Tarihi: 05.12.2023

Matsunaga, H., Tanishiki, K., & Tsuzimoto, K. (2009). Environment-Friendly Block, "Ferroform" Made from Steel Slag. JFE Techincal Report. 53-57.

MGMR, (2023). Metal Global Market Report. The Business Research Company.

MTA, (2023). Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü. https://www.mta.gov.tr/v3.0/ hizmetler/maden-yataklari. Erişim Tarihi: 05.12.2023

NSA. (2001). CemStarSM Process: Slag Usage Raises Productivity, Operational Efficiency, Lowers Emissions, CemStar Technical Bulletin. National Slag Association, 201-1.

Okochi N C & Mcmartin D W (2011). Laboratory investigations of stormwater remediation via slag: Effects of metals on phosphorus removal. *Journal of Hazardous Materials* 187(1-3): 250-257.

Pasetto, M., & Baldo, N. (2011). Mix design and performance analysis of asphalt concretes with electric arc furnace slag. *Construction and Building Materials* 25(8), 3458-3468.

Robinson, R. (2008). Studies low temperature self reduction of by-products from integrated iron and steel making. PhD Thesis, Lulea University of Technology, Lulea, İsveç.

Salgın B., İpekçi C.A., Coşgun N., Tıkansak Karadayı T., (2021). Enerji ve Ham Madde Korunumu Açısından Yapısal Atıkların Yeniden Kullanımına/Geri Dönü-Şümüne Yönelik Bir Değerlendirme. *Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi, Jasa* 2021, 6 (2), 526-537.

Sasaki, T. (2015). Standardization of Iron and Steel Slag Products. Nippon Steel & Sumitomo Metal Technical Report 109, 189-194.

Serin, Z. V., & Fidan, O. (2019). Türkiye Demir Çelik Sektörü Rekabeti ve Endüstri 4.0. *Journal of Transportation and Logistics*, 4 (2), 91-106.

Şen, H., (2020). Metal Endüstrisi Atık Sularından Mikroalg ile Metal Gideriminin İncelenmesi. Kocaeli Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli.

TCSTB, (2021). Demir Çelik Sektör Raporu. T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Sanayi Genel Müdürlüğü.

TCTB (2018). Demir-Çelik, Demir-Çelikten Eşya Sektör Raporu. Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı.

TCÜD, (2015). Türkiye Çelik Üreticileri Derneği Demir Çelik Cüruf Raporu, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.

TÇÜD, (2023). Türkiye Çelik Üreticileri Derneği, https://celik.org.tr Erişim Tarihi: 05.12.2023

Temelli U.E., Sezgin N., Özdoğan Cumalı B., (2023). Afet Zamanlarında İnşaat Yıkıntı Atıklarının Belirlenmesi ve Atıkların Değerlendirilmesi: Kahramanmaraş Depremi Örneği. *Journal Of Anatolian Environmental And Animal Sciences*, 8/2, (225-232).

TOBB, (2022). Türkiye Demir ve Demir Dışı Metaller Meclisi Raporu. TOBB Yayınları, Çankaya/Ankara.

Tuna Kayılı M., Çelebi, G., Güldaş, A., (2018). Sürdürülebilir Yapı Malzemesi Hedefiyle Demir Çelik ve Plastik Endüstrisi Atıklarının Geri Kazanımı, *Çukurova Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 33(2), ss. 33-44.

Tuncel, S., Arı, N., Yoleri, B., Şahiner, M., (2017). Dünyada ve Türkiye'de Demir. Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, Fizibilite Etütleri Daire Başkanlığı.

Turan, A. (2009). Keban Yöresi Piritik Refrakter Altın Cevherlerinin Ateş Analizi Optimizasyonu. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

TÜİK (2020). Türkiye İstatistik Kurumu. Atık İstatistikleri. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Atik-Istatistikleri-2020-37198. Erişim Tarihi: 05.12.2023

TÜİK, (2023). Türkiye İstatistik Kurumu. Atık İstatistikleri. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Atik-Istatistikleri-2022-49570. Erişim Tarihi: 05.12.2023

Ünal A., (2017). Atık'tan Ürün'e Demir-Çelik Cürufu. Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Wang, G.C. (2016). Chapter 2 -Ferrous Metal Production And Ferrous Slags, The Utilization of Slag in Civil Infrastructure Construction, *Woodhead Publishing,* 9-33.

Wittayangkoon, S. (2007). "Siam Steel Mill Services Ltd". Global Slag Magazine, Pro Publications International Ltd., Surrey, UK.

Worldsteel, (2023). World Steel Association. https://worldsteel.org. Erişim Tarihi: 05.12.2023

Yi, H. (2012). An Overview Of Utilization Of Steel Slag. Procedia Environmental Sciences. *Procedia Environmental Sciences,* 16, 791-801.

Bölüm 3

OTOMOTİV SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ

İlker Acar

1. GİRİŞ

Otomotiv sektörü, tüm motorlu karayolu taşıtlarının üretildiği fabrikalar ile bunların çeşitli aksam, parça, modül ve sistem gibi ihtiyaçlarını karşılayan yan sanayinin tümünü kapsayan bir endüstriyel faaliyettir (Katip vd., 2014). Otomotiv, irili ufaklı birçok sanayi kolu ile doğrudan ve dolaylı bağlantıları nedeniyle dünya genelinde gelişen ve önemi gün geçtikçe artan bir sektördür. Demir-çelik, petrokimya, hafif metaller, lastik ve plastik gibi temel endüstrilerin başlıca ürün alıcısı konumunda bulunan otomotiv sanayi; ulaştırma, inşaat, tarım ve turizm başta olmak üzere hemen hemen bütün sektörlerdeki her çeşit motorlu araç gereksinimini karşılamaktadır. Ayrıca pazarlama, servis, akaryakıt ve sigorta gibi sektörlerle de oldukça yakın bir ilişkiye sahiptir (TCSTB, 2022). Otomotiv sektörü, ülkemiz ekonomisi açısından da yüksek üretim payı ve ekonomik katkısıyla gıda ve tekstil endüstrileri ile birlikte son derece büyük bir öneme sahiptir (TCÇŞB, 2016b; TCSTB, 2022).

Bu çalışmada, otomotiv sektörü atık yönetimi detaylı olarak incelenmiştir. Bu kapsamda, öncelikle sektördeki prosesler ve süreçler açıklanmış sonrasında ise 02.04.2015-29314 (Değişik:23.03.2017-30016) tarih-sayılı "Atık Yönetimi Yönetmeliği" uyarınca prosese özel ve yan proseslerden kaynaklanan atıklar tanımlanmış ve bunların sınıflandırılmaları ile ilgili bilgiler sunulmuştur. Ardından atık yönetimi hiyerarşisi kapsamında sektördeki atık önleme ve azaltma faaliyetleri mevcut en iyi teknikler (MET) kullanılarak irdelenmiştir. Son olarak, otomotiv sektörü atıkları için uygulanabilecek geri kazanım olanakları ve bertaraf yöntemleri açıklanmıştır.

KAYNAKÇA

Acar, İ. (2023). Kömür Hazırlama Sektörü Atık Yönetimi. Çevresel Açıdan Sektörel Atık Yönetimi Ve Uygulamaları II. Kömür Hazırlama Sektörü Atık Yönetimi içinde (s. 117–144). İ. TOSUN & K. EKİNCİ (Edt.). Nobel Bilimsel Eserler, Ankara.

Aries, E., Gomez Benavides, J., Mavromattis, S., Klein, G., Chronopoulos, G., & Roudier, S. (2022). Best available techniques (BAT) reference document for the ferrous metals processing industry. Publications Office of the European Union, Luxembourg, doi:10.2760/196475, JRC131649.

BC. (2002a). Technical Guidelines on Hazardous Waste: Waste Oils from Petroleum Origins and Sources. Basel Convention series/SBC No. 02/07.

BC. (2002b). Technical Guidelines on Hazardous Waste from the Production and Use of Organic Solvents (Y6). Basel Convention series/SBC No. 02/06.

BC. (2002c). Technical Guidelines on Used Oil Re-Refining of Other Re-Uses of Previously Used Oil. Basel Convention series/SBC No. 02/05.

BC. (2004). Technical Guidelines on the Environmentally Sound Recycling/ Reclamation of Metals and Metal Compounds (R4). Basel Convention, Geneva.

BC. (2007). Technical Guidelines for the Environmentally Sound Managment of Wastes Consisting of, Containing or Contaminated with Polychlorinated Biphenyls (PCBs), Polychlorinated Terphenyls (PCTs) or Polybrominated Biphenyls (PBBs). Basel Convention.

Bolat, D., Can-Güven, E., Gedik, K., & Kurt-Karakuş, P. (2016). Yağ Sektörü Ürün veya Atıklarının Alternatif Yakıt Olarak Kullanılmasının Çevre ve İnsan Sağlığı Üzerine Etkileri. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*, 21 (1), 25–44.

Brofind. (2023). Solvent geri kazanımı ve Atık Solvent Geri Dönüşümü. https://www.brofind.com.tr/atik-solvent-geri-donusum. Erişim tarihi: 17.12.2023.

Chetan, Ghosh, S., & Venkateswara Rao, P. (2015). Application of sustainable techniques in metal cutting for enhanced machinability: a review. *Journal of Cleaner Production*, 100, 17–34.

Chronopoulos, G., Cakmak, G. E., Tempany, P., Klein, G., Brinkmann, T., Zerger, B., & Roudier, S. (2020). Best Available Techniques (BAT) Reference Document on Surface Treatment Using Organic Solvents including Preservation of Wood and Wood Products with Chemicals. European Commission.

CO. (2023). Atık Yağların Sınıflandırılması. https://cevreonline.com/atik-yaglarin-siniflandirilmasi/. Erişim tarihi: 17.12.2023.

Debnath, S., Reddy, M. M., & Yi, Q. S. (2014). Environmental friendly cutting fluids and cooling techniques in machining: a review. *Journal of Cleaner Production*, 83, 33–47.

Doğan, Ö., & Karpuzcu, M. (2010). Recovery of Phosphate Sludge as Concrete Supplementary Material. *Clean – Soil, Air, Water*, 38 (10), 977–980.

EC. (2007). Reference Document on Best Available Techniques on Surface Treatment using Organic Solvents. European Commission.

Henkel. (2023). *Chemistry Solutions for the Automotive Paint Shop*. https://www.henkel-adhesives.com/us/en/industries/automotive/paint-shop-solutions.html#metal-pretreatment. Erişim tarihi: 17.12.2023.

Herlyn, W. (2020). Comprehensive MRP-concept for complex products in global production and supplying networks. https://doi.org/10.13140/RG.2.2.31478.14404.

Kasaplar, M. (2019). Otomotiv Endüstrisi Atıksularının Arıtımında Elektrokoagülasyon Prosesinin Uygulanması. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

Katip, A., Karaer, F., & Özengin, N. (2014). Otomotiv Sektörünün Çevresel Açıdan Değerlendirilmesi. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*, 19 (2).

Kelly, J. F., & Cotterell, M. G. (2002). Minimal lubrication machining of aluminium alloys. *Journal of Materials Processing Technology*, 120, 327–334.

Kromlek. (2023). Kromlek Atıksız Fosfat. http://www.atiksizfosfat.com/. Erişim tarihi: 17.12.2023.

Newmoa. (2001). Pollution Prevention in Machining and Metal Fabrication. Northeast Waste Management Officials' Association. https://www.newmoa.com/prevention/topichub/23/NEWMOAmanual.pdf

OÇŞİM. (2018). Sıfır Atık Nedir?. https://osmaniye.csb.gov.tr/sifir-atik-nedir-i-104533. Erişim tarihi: 17.12.2023.

OICA. (2023). International Organization of Motor Vehicle Manufacturers. https://www.oica.net/production-statistics/. Erişim tarihi: 17.12.2023.

Özçanak, T. (2008). Kataforez Kaplama Öncesinde Yüzey Hazırlama, Kurutma Ve Kaplama Proseslerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Paşa, Ç. (2006). Otomotivde Boyama Teknolojisi Ve Boya Kurutma Fırınının Ekserji Analizi. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Rentz, O., Peters, N., Nunge, S., & Geldermann, J. (2002). Best Available Techniques (BAT) for the Paint- and Adhesive Application in Germany- Volume I: Paint Application. Deutsch-Französisches Institut für Umweltforschung (DFIU), Universität Karlsruhe.

Salihoglu, G., & Salihoglu, N. K. (2016). A review on paint sludge from automotive industries: Generation, characteristics and management. *Journal of Environmental Management*, 169, 223-235.

TCÇŞB. (2012). Tehlikeli Atıkların Sınıflandırılması Kılavuzu-Cilt 2. T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.

TCÇŞB. (2015). Atık Yönetimi Yönetmeliği. T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.

TCÇŞB. (2016a). Sektörel Atık Kılavuzları-Boyama/Vernikleme. T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.

TCÇŞB. (2016b). Sektörel Atık Kılavuzları-Otomotiv Sanayi. T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.

TCÇŞB. (2019). Atık Yağların Yönetimi Yönetmeliği. T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.

TCKB. (2018). Otomotiv Sanayii Çalışma Grubu Raporu. T.C. Kalkınma Bakanlığı.

TCSTB. (2022). Otomotiv Sektör Raporu-2021. T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı-Sanayi Genel Müdürlüğü.

WSDE. (2014). Pollution Prevention Practices for Metal Machining. https://archive.epa.gov/airquality/community/web/pdf/99412.pdf

Yeşildal, C. (2008). Otomotiv Sektöründeki Birleştirmelerde Seçilen Kaynak Parametreleri ve Kullanılan Teknolojiler: Geleneksel Yöntemler ve Laser Tekniği. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Bölüm 4

DETERJAN, SABUN VE KOZMETİK SANAYİ SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ

Enver Fehim Koçpınar

1. GİRİŞ

Kozmetik yunanca "süslemekte usta" anlamına gelen *kos-metikos* sözcüğünden türevlenen bir kavramdır (Çomoğlu, 2012). Amerikan ilaç ve kozmetik kurumu (FDCA), kozmetikleri "*İnsan vücudunu temizlemek, güzelleştirmek, çekici hale getirmek veya görünümünü değiştirmek amacıyla deri ve eklerine sürme, serpme ve sıkma şeklinde uygulanan maddeler*" olarak tanımlar (Gündoğan ve Asman, 2014). O hâlde kozmetik kavramı, temizlik, güzellik, ferahlık ve güzel kokma gibi insan vücudunun yararı düşünülerek kullanılan çeşitli boyalar, merhemler, losyonlar, parfümler, deodorantlar, sabun veya deterjan gibi temizlik ürünlerini de kapsayan materyallerin tümü olarak nitelenebilir.

Yapılan araştırmalar çok eski dönemlerden bugüne kadar kozmetik kullanımının var olduğunu kanıtlamaktadır (Çelik, 2022). İnsanlar tarih boyunca kozmetikleri çeşitli amaçlar ile kullanmışlardır. Güzel ve bakımlı görünerek, güzel kokarak karşı cinsi etkileme gibi sosyal ilişkileri düzenlemek, savaş sırasında vücudun farklı bölgelerini farklı renkler ile boyamak suretiyle düşman üzerinde güçlü görünme etkisinin elde edilmesine veya çeşitli dini ritüellerin olmazsa olmazı olarak kozmetik ürünleri kullanılmıştır (Çelik, 2022; Özçelik ve Bebekli, 2015). Tarihin en eski uygarlıklarından biri olan Mısırlıların kozmetik alanındaki bilgilerini İbranilere, Asurlulara, Babillilere, Perslere ve Yunanlılara aktardığı bilinmektedir. Mezopotamya uygarlığında kadınların gözlerine sürme çektiği, kına yapraklarını kurutarak toz hâline getirerek bununla saçlarını, tırnaklarını, parmaklarını ve ayak ta-

çok geniş yaş aralığına hitap ediyor olması, küçük yaşlarda kozmetik kullanımına dönük özenti ve sonuçta küçük yaş guruplarının kozmetik kullanımındaki yetersizlikleri kozmetik aracılı sağlık tehdidinin ciddi boyutlara taşınmasında önemli rol oynuyor. Buna ek olarak, nüfus çokluğuna bağlı yoğun kozmetik kullanımı, kozmetiğin evsel atık miktarını, kozmetik üretim sanayisinin atık miktarını ve üretilip pazarlanamayarak atık hâline gelen kozmetik miktarını artırır. Bunlar atık yönetimi çerçevesinde değerlendirilerek başta geri dönüşüm olmak üzere diğer bertaraf işlemlerine tabi tutulabilmelidir. Sonuç olarak bugün çevremizde gördüğümüz kozmetik tabanlı kirlilik, kozmetik aracılı oluşan cilt kanser vb. kanserler, alerjiler ve diğer hastalıklar kozmetiği tüketen toplumun kozmetik hakkındaki yetersiz olgunluğunun ve eksik bilincinin dramatik bir sonucudur. Kozmetik üretim serüveninin bütününden salınan atığın yönetimi önemli olmakla birlikte özellikle üretim sürecinden salınan kozmetik atık suyu, çevre kirliğiyle beraber toprak kirliğine de neden olduğundan dolaylı olarak insan sağlığını da tehdit etmektedir. Biyolojik ve kimyasal arıtma teknikler ile kısmen bu durumun üstesinden geliniyor olsa da atık su arıtımı tam olarak sağlanamamaktadır. Bu nedenle daha önce vurgulandığı üzere atık suyun daha ileri seviyede temizlenebilmesi adına ileri oksidasyon tekniklerini içeren ve yeni oksidan üretimi çalışmalarını kapsayan yeni projeler ve çalışmalar devam etmektedir. Bununla birlikte atık yönetimini azaltarak iyiye yönlendirmeyi amaçlayan ve yeşil kimya anlayışını benimseyerek sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda ilerleyen kozmetiğe yeşil yaklaşım olarak bilinen yeşil kozmetik kavramı açığa çıkmıştır. Yeşil kozmetiğe olan ilginin artması ve yeşil kozmetiğin sürdürülebilir bir şekilde daha geniş çevrelere yayılmasıyla kozmetik kirliliğin azalması ve kozmetik atık yönetiminin daha kolay hâle gelmesi umulmaktadır.

KAYNAKÇA

Aras, A., ve Eryılmaz, M. (2022). Kozmetik Ürünlerde Görülen Mikrobiyolojik Kontaminasyonlar. *Journal of Faculty of Pharmacy of Ankara University,* 46(1), 262-276.

Barrios, J., Becerril, E., De León, C., Barrera-Díaz, C., ve Jiménez, B. (2015). Electrooxidation treatment for removal of emerging pollutants in wastewater sludge. *Fuel,* 149, 26-33.

Bogacki, J., Marcinowski, P., Zapałowska, E., Maksymiec, J., ve Naumczyk, J. (2017). Cosmetic wastewater treatment by the ZVI/H2O2 process. *Environmental Technology,* 38(20), 2589-2600.

Brillas, E., Sirés, I., ve Oturan, M. A. (2009). Electro-Fenton process and related electrochemical technologies based on Fenton's reaction chemistry. *Chemical reviews,* 109(12), 6570-6631.

Can, O. T., Gündoğdu, H., Keyikoğlu, R., Sevim Elibol, P., Aygün, A., ve İşleyen, M. (2024). Treatment of cosmetic industry wastewater with boron doped diamond, platinum and metal oxide electrodes in electro oxidationprocess. *Pamukkale Univ Muh Bilim Derg,* 30(1), 0-0. doi:10.5505/pajes.2023.85249

Ceylan, H., Tezcan, M., Çıvrıllı, P., ve Korkut, M. (2010). Kimyasal maddeler (deterjanlar, ilaçlar, boyalar). *Dokuz Eylül Üniversitesi*.

Çelik, B. (2022). Sabun ve Kozmetik Ürünlerin Geçmişten Günümüze Gelişim Süreci. *Eurasian Academy of Sciences Social Sciences Journal*.

ÇevŞeBak. (2017). Çevre ve Şehircilik Bakanlığının ÇED Alanında Kapasitesinin Güçlendirilmesi için Teknik Yardım Projesi. *Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı*, 20-29.

Çomoğlu, T. (2012). Kozmetikler. *Marmara Pharmaceutical Journal,* 16(1), 1-8.

Gerçek, Z. (2012). Kimya'nın Yeni Rengi: Yeşil Kimya. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*(1), 50-53.

Gündoğan, N., ve Asman, G. (2014). Kozmetiklere ve Kozmetik Mikrobiyolojisine Giriş.

Käfferlein, H. U., Göen, T., ve Angerer, J. (1998). Musk xylene: analysis, occurrence, kinetics, and toxicology. *Critical Reviews in Toxicology,* 28(5), 431-476.

Karaduman, A. (2005). Kozmetikler ve Kadın.

Karafakı, F. Ç. (2018). İlaç, Kozmetik ve Kişisel Bakım Ürünleri Atıklarının Çevre Üzerine Etkileri ve AB Ülkelerinin ve Türkiye'nin Bakış Açısı. *Afet ve Risk Dergisi,* 1(1), 63-71.

Kıvanç, M. (2012). Kozmetik Ürünlerde Mikrobiyal Kontaminasyon, 2. *Kozmetik Kongresi, Antalya*.

Kozmetoloji. (2004). Kozmetik, İlaç ve Kozmesötik. *KOZMETOLOJi DERGiSi,* 3(1).

Malik, A., Grohmann, E., ve Akhtar, R. (2014). Environmental deterioration and human health. *Springer Dordrecht,* 10, 978-994.

Nagasawa, S. y., ve Kizu, Y. (2012). Green action as a luxury strategy in the field of cosmetics. *Waseda Business & Economic Studies,* 48(48), 1-17.

Özçelik, H., ve Bebekli, Ö. (2015). Kozmetik Sektörüne Genel Bakiş. *AnamasDergisi*, 3.

Özden, S., Saygılı, M., ve Sütütemiz, N. (2019). Kozmetik ürünlerin tüketiminde sağlık bilincinin rolü. *Cataloging-In-Publication Data,* 791.

Özge, İ. (2023). Yeşil Kozmetikler. *Journal of Faculty of Pharmacy of Ankara University,* 47(2), 1-1.

Šniepienė, G., ve Jankauskienė, R. (2021). Organic personal care cosmetics: behavior of choice and consumption. *Proceedings of CBU in Medicine and Pharmacy,* 2, 158-168.

Söğüt, M. Ü. (2013). Jermisid ajanlardan katyonik deterjanlar. *Journal of Experimental and Clinical Medicine,* 30(1s), 75-79.

Şentürk, T., ve Özdemir, Z. (2022). Kozmetik Ürün Atıklarının Çevre Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi Ve Kozmetik Atık Yönetimine Dair Güncel Uygulamalar. *Türkiyede Katı Atık Yönetimi ve Çevre Bilimleri Sempozyumu, İstanbul*, 169-170.

Utaş, S. (2003). Adverse reactions due to cosmetics. *Turkderm-Turk Arch Dermatol Venereol,* 37(3), 161-169.

Wikipedi. (2023). https://tr.wikipedia.org/wiki/Kozmetik. *30.12.2023*.

Yenkie, K. M. (2019). Integrating the three E's in wastewater treatment: efficient design, economic viability, and environmental sustainability. *Current Opinion in Chemical Engineering*, 26, 131-138.

Yurdakök, B., ve FG, A. (2013). Sentetik Misk Kalıntıları. *Fırat Üniv Sağ Bil Veteriner Derg*, 27(3), 173-176.

Zemheri, F., ve Cevdet, U. (2018). Endokrin bozucu kimyasallar: Nonilfenol ve Bisfenol A. *Marmara Fen Bilimleri Dergisi,* 30(1), 71-76.

- Balık yavrularının veya yetişkin bireylerin temini aşamasında, taşıma sırasında oluşabilecek atık miktarı dikkate alınmalı ve bu süreçte çevresel etkiler minimize edilmelidir. Ayrıca, balık yavrularının karantina süreçleri ve aklimatizasyon süreçleri, atık yönetimi stratejileri ile uyumlu bir şekilde planlanmalıdır.
- Besleme ve yemleme aşamasında, uygun ve dengeli beslenme stratejileri seçilmeli ve atık yem miktarı en aza indirilmelidir. Su kalitesi kontrolü sürecinde ise, su parametrelerinin sürekli izlenmesi ve atıkların suya salınımının kontrolü sağlanmalıdır.
- Son olarak, hasat ve işleme aşamasında, balıkların uygun bir şekilde temizlenmesi ve işlenmesi sırasında oluşabilecek atıkların yönetimi göz önünde bulundurulmalıdır. Bu süreç, ürünün kalitesini korumanın yanı sıra çevresel etkileri minimize etme amacını taşımalıdır.

Kültür balıkçılığı sektöründe atık yönetimi stratejilerinin etkin bir şekilde uygulanması, sadece çevresel sürdürülebilirlik açısından değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik açısından da önemlidir. Bu stratejiler, sektörün gelecekteki zorluklarını ele almasına yardımcı olacak ve su ürünleri yetiştiriciliğini daha sürdürülebilir bir seviyeye taşıyacaktır.

KAYNAKÇA

Adiloğlu, A., Eryılmaz Açıkgöz, F., Adiloğlu, S., Solmaz, Y., (2016). Artan Miktarlarda Akuakültür Atığı Uygulamasının Salata (Lactuca sativa L. var. crispa) Bitkisinin Bazı Makro ve Mikro Bitki Besin Elementi İçerikleri Üzerine Etkisi. Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 13(2), 96-101.

Akmermer, B., Ayyıldız, H., (2021). Türkiye Su Ürünleri Sektörünün Rekabet Edebilirliğinin Porter'ın Elmas Modeli ile Değerlendirilmesi. Menba Kastamonu Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi Dergisi, 7(1), 34-45.

Aslan, S., Gül, E., (2018). Su ürünleri yetiştiriciliğinin önemi ve çevresel etkileri-Elazığ ili örneği. Dicle Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Mühendislik Dergisi, 9(2), 849-858.

Atar, H. H., Akbaş, S., Ayvaz, Z. (2018). Hidrojen Peroksit (H2O2)'in Su Ürünlerinde Kullanımı. Ziraat Mühendisliği (366), 14-20. https://doi.org/10.33724/zm.476116

Ateş, M., Atar, H. H., (2012). Su Ürünlerinde; Kapalı Devre Sistemleri. Ziraat Mühendisliği (358), 4-9.

Balcı, M., Birici, N., Şeker, T., Arısoy, G., (2017). Elazığ İli Alabalık İşletmelerinin Hijyen Kurallarına Uyum Açısından İncelenmesi. Int. J. Pure Appl. Sci, 3(2), 40-44.

Başçınar, D., (2004). Dünyada Su Ürünleri Yetiştiriciliği ve Ülkemizin Geleceğine Bakış. Aquaculture Studies, 2004(1). https://doi.org/10.17693/yunus.18519

Bentzon-Tilia, M., Sonnenschein, E.C., Gram. L., (2016). Monitoring and managing microbes in aquaculture - Towards a sustainable industry. Microb Biotechnol 9(5): 576-584.

Çakıroğulları, G.Ç., Seçer, S., (2010). Su Ürünleri Yetiştiriciliğinde Kullanılan Yemlerin Sindirilebilirliği Üzerine Yapılan Çalışmalar. Ziraat Mühendisliği, (354), 42-47.

Dauda, A.B., Ajadi, A., Tola-Fabunmi, A. S., Akinwole, A.O. (2019). Waste production in aquaculture: Sources, components and managements in different culture systems. Aquaculture and Fisheries, 4(3), 81-88.

Del Campo, L. M., Ibarra, P., Gutiérrez, X., Takle, H. R. (2010). Utilization of sludge from recirculation aquaculture systems. Nofima rapportserie.

Dikel, S., Demirkale, İ., Göçmen, E. (2018). Türkiye tatlısu balık yetiştiriciliğinde alternatif bir tür olarak labeo rohita. Journal of Advances in VetBio Science and Techniques, 3(3), 75-83. https://doi.org/10.31797/vetbio.471949

Dikel, S., (2012). Su Sıcaklığının Balık Yetiştiriciliğine Etkisi. Alinteri Journal of Agriculture Science, 16(1), 42-49.

Dikel S. (2009). Su Ürünlerinde Mekanizasyon. Çukurova Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi Yayınları. Adana

Ghasemi, Z., Sourinejad, I., Kazemian, H., Rohani, S., (2018). Application of zeolites in aquaculture industry: a review. Reviews in Aquaculture, 10(1), 75-95.

Gutierrez-Wing, M. T., Malone, R. F., (2006). Biological filters in aquaculture: trends and research directions for freshwater and marine applications. Aquacultural engineering, 34(3), 163-171.

Gün, A., Kızak, V., (2019). Dünyada ve Türkiye'de Su Ürünleri Üretiminde İstatistiki Durum. Menba Kastamonu Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi Dergisi, 5(2), 25-36.

Gündüz, H., Öztürk, F., Hamzaçebi, S., Akpınar, M. D., (2018). Su Ürünleri işleme atıklarının değerlendirilmesi. Aquat Sci Eng, 33(1), 1-5.

Güner, B., (2016). Keban Baraj Gölü'nde Kültür Balıkçılığı. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 25(1), 1-8.

Karakoca, S., Topçu A., (2014). Su Urünleri Havuzlarında Atık Yönetimi. Journal of the Institute of Science and Technology, 4(2), 79-82.

Karaman, S., Yeşilayer, N., (2012). Alabalık tesisleri ve havuzlarının planlama ilkeleri. Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi, 5(2), 138-146.

Karaman, Z., Yüngül, M., (2014). Balıklarda beslenme hastalıkları ve tedavi yöntemleri. Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi, (2), 23-28.

Kaya İ. (2006). Türkiye'deki Kültür Balıkçılığı İhracatında Sektörel Dış Ticaret Modeli Uygulaması. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Kayhan, F., Kaymak, G., Akbulut, C., Esmer, H., Yön, N. D., (2014). Sucul organizmalarda çevresel şartlara karşı geliştirilen oksidatif stres mekanizmaları ve adaptif yanıtlar. Marmara Fen Bilimleri Dergisi, 26(4), 137-151.

Keleştemur, G. T., Keleştemur, Ü., Selçuk, S., (2010). Nakil İşleminin Gökkuşağı Alabalığı, Oncorhynchus mykiss (Walbaum, 1792) Yavrularının Malondialdehit Düzeyine Etkisi. Sakarya University Journal of Science, 14(2), 119-123.

Kılınç, B., (2007). Balık Atıklarının Değerlendirilmesi. Su Ürünleri Dergisi, 24(3), 315-319.

Koca, S. B., Terzioğlu, S., Didinen, B. İ., Yiğit, N. Ö., (2011). Sürdürülebilir Su Ürünleri Yetiştiriciliğinde Çevre Dostu Üretim. Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi, 3(1), 107-114.

Kroupova, H., Machova, J., Svobodova, Z., (2005). Nitrite influence on fish: a review. Veterinarni medicina-praha-, 50(11), 461.

Lusher, A., Hollman, P., Mendoza-Hill, J., (2006). Microplastics in fisheries and aquaculture Status of knowledge on their occurrence and implications for aquatic organisms and food safety. Food and Agriculture Organizatıon of The United Nations Rome, 2017.

Mara, D. D., Cairncross, S., World Health Organization. (1989). Guidelines for the safe use of wastewater and excreta in agriculture and aquaculture: measures for public health protection. World Health Organization.

Öz, Ü., Ertaş, E., Aral, O., (2017). Kültür Balıkçılığı Açısından Arılı Deresi (Rize) Suyunun Değerlendirilmesi. Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi, 6(2), 1-10.

Özçelik, H., Alagöz, K., Sönmez, A. Y. (2017). Kültür Balıkçılığında Mekanizasyon. Menba Kastamonu Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi Dergisi, 3(1-2) Çift sayı), 24-29.

Pędziwiatr, P., Zawadzki, D., Michalska, K., (2017). Aquaculture waste management. Acta Innovations, (22), 20-29.

Sever, R., (2006). Sürgü Kasabası'nda (Doğanşehir-Malatya) Kültür Balıkçılığı ve Rekreasyonel Etkinlikler. Journal of Social Science, 16(2), 43-62.

Tango, M. S., Gagnon, G.A., (2003). Impact of ozonation on water quality in marine recirculation systems. Aquacultural Engineering, 29(3-4), 125-137.

Tuna Keleştemur, G., (2023). Balıkçılık endüstrisinde uygun yem katkı maddelerinin seçimi ve kullanımı. Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 25(2), 783-793.

Üçüncü, E., Altındağ, A., (2012). Balık Geçitleri ve Tasarımı Üzerine Genel Bir Bakış. KSÜ Doğa Bilimleri Dergisi, 15(2), 50-58.

Xiao, R., Wei, Y., An, D., Li, D., Ta, X., Wu, Y., Ren, Q., (2019). A review on the research status and development trend of equipment in water treatment processes of recirculating aquaculture systems. Reviews in Aquaculture, 11(3), 863-895.

Yavuzcan, H., Pulatsü, S., (2022). Sıfır atığa doğru: Su ürünleri yetiştiriciliğinde sürdürülebilir atık yönetim. Ege Journal of Fisheries and Aquatic Sciences, 39(4), 341-348.

Yılmaz, E., (2014). Türkiye'de İçsu Balıkçılığının Mevcut Durumu. Ziraat Mühendisliği, (361), 28-32.

Bölüm 6

ALTIN-BAKIR CEVHERLERİ SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ

Volkan Murat Yılmaz

1. GİRİŞ

Modern toplumlarda gelişen teknolojik uygulamalar ve yeşil enerjilere artan talep, ham madde ihtiyacını arttırmıştır. 2008 yılında Avrupa Birliği Komisyonunun oluşturduğu, ekonomik değere sahip ve tedarik riski taşıyan ham madde listesinde Ag, Ni, Co, Au ve Cu gibi metaller bulunmaktadır. Avrupa Birliği, maden atıklarını ikincil ham madde potansiyel kaynağı olarak değerlendirmekte ve maden atıklarının yeniden işlenmesini döngüsel ekonomi çerçevesinde teşvik etmektedir (Parviainen vd., 2020). Malzeme bilimi ve geri dönüşüm teknolojilerinin geliştirilmesine yönelik çabalara rağmen metal ithalatı her yıl artmakta ve dünyadaki cevher üretimi, metal tüketimine göre oldukça az miktardadır. Ham madde tedariğindeki açığı kapatmak amacıyla nadir ve değerli malzemelerin geri kazanılması için kullanılabilecek yeni potansiyel kaynakların belirlenmesi, geri dönüşüm endüstrisinin gelişimi için ihtiyaç hâline gelmiştir. İkincil tüketim sonrası oluşan atıklara ek olarak, maden ve metalurjik faaliyetlerle ilişkili eski atıklar, içeriği bakımından ihmal edilmemesi gereken değerli metallerin önemli rezervleri olabilmektedir (Guézennec vd., 2013).

nıdır. Atıklardaki serbest siyanür derişimini 1 ppm in altına düşürmek bu yöntemle mümkündür. Uluslararası Siyanür Yönetimi Kanununa göre diğer gerekliliklerin yanısıra, atık depolama tesis musluğunda zayıf asitte çözünebilen siyanür seviyesinin 50 mg/lt yi aşmaması gerekmektedir. Bu zorunluluğu yerine getirebilmek için maden şirketleri, atık siyanürün imhası ya da geri kazanımı seçeneklerini değerlendirmektedir.

KAYNAKÇA

Adams, M., Lawrence, R., Bratty, M. (2008). Biogenic sulphide for cyanide recycle and copper recovery in gold–copper ore processing. *Minerals Engineering*, 21, 509–517.

Akyol, A. (2018). Küre Bölgesi Kompleks Sülfürlü Bakır Cevherlerinin Anodik Oksitleme Yöntemi ile Liçi. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

AMD, (2023). Altın Madencileri Derneği, https://altinmadencileri.org.tr/madenciliginonemi/turkiyede-madencilik/, Erişim Tarihi: 30.11.2023.

Anning, C., Wang, J., Chen, P., Batmunkh, I., Lyu, X. (2019). Determination and detoxification of cyanide in gold mine tailings: A review. *Waste Manag Res*, 37(11), 1117–1126.

Asselin, E., Shaw, R. (2016). Developments in arsenic management in the gold industry. In: Adams, M. D. (ed.) Gold ore processing: project development and operations (739–751). Elsevier, Amsterdam.

Ateşoğlu, G. (2022). Kalkoprit Konsantresi Liç çözeltilerinden Bakır Elektrokazanımı, Doktora Tezi, Karabük Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Karabük.

Benzaazoua, M., Kongolo, M. (2003). Physico-chemical properties of tailing slurries during environmental desulphurization by froth flotation. *International Journal of Mineral Processing* 69, 221–234.

Bildirici, M. E., Gokmenoglu, S. M. (2020). Precious metal abundance and economic growth: Evidence from top precious metal producer countries. *Resources Policy*, 65, 101572.

Bonnin, M., Azzaro-Pantel, C., Domenech, S., Villeneuve J. (2015). Multicriteria optimization of copper scrap management strategy. *Resources, Conservation and Recycling,* 99, 48-62.

Cacciuttolo, C., Cano, D. (2022). Environmental Impact Assessment of Mine Tailings Spill Considering Metallurgical Processes of Gold and Copper Mining: Case Studies in the Andean Countries of Chile and Peru. *Water*, 14, 3057.

Chen, W., Yin, S., Chen, X., Wang, L., Zhang, M. (2023). Study on comprehensive utilization of tailings by using bioleaching and microbial-cementation. *Case Studies in Construction Materials*, 18, e02190.

Choi, J., Park, K., Hong, J., Park, J., Kim, H. (2013). Arsenic removal from mine tailings for recycling via flotation. *Materials Transactions* 54, 2291–2296.

Chuqiao, Y., Feng, H., Hao, S., Hao, Q., Qiupin, Z., Peiyu, S., Junlin, X. (2015). Preparation and Properties of Sintered Glass–Ceramics Containing Au–Cu Tailing Waste. *Materials and Design,* 86, 782-786.

Coetzee, L. L., Theron, S. J., Martin, G. J., Van der Merwe, J. D., Stanek, T. A. (2011). Modern gold deportments and its application to industry. *Minerals Engineering*, 24(6), 565-575.

Çayırlı, S., Toraman, Ö. Y. (2018). Geri Dönüşüm Sektöründe Cevher Hazırlama Teknolojilerinin Kullanımı. Ömer Halisdemir Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi, 7, 3, 1130-1136.

Dong, K., Xie, F., b, Wang, W., b, Chang, Y., Lu, D., Gu, X., Chen, C. (2021). The detoxification and utilization of cyanide tailings: A critical review. *Journal of Cleaner Production,* 302, 126946.

Eken, M. (2021). Bakır Sektör Raporu, 2021-Ağustos. https://demirbirlik.org/Eklenti/122, borpdf.pdf?0&_tag1=562101DE67F04F512DCB059DA54A3B403F20405D. Erişim Tarihi: 3.12.2023.

Enerji Bakanlığı, (2023). Bakır. https://enerji.gov.tr/bilgimerkezi-tabiikaynaklar-bakir. Erişim Tarihi: 10.12.2023.

Fan, R., Dong, X., Dai, Y., Wang, J. (2016). Treatment of high-concentration cyanide wastewater from a mining company in Fengcheng of Liaoning by combined technology of cyanide degradation pretreatment and modified Inco-process. *Nonferrous Metals Engineering*, 6(2), 96–100.

Fidan, A. (2016). Dünyada ve Türkiye'de Madencilik Faaliyetleri, Altın Madenciliği'nin Çevresel Açıdan Değerlendirilmesi. *Kent Akademisi,* 9,2, 26-39.

Gao, S., Zhao, G. H., Guo, L.H., Zhou, L.Q., Yuan, K.K. (2021). Utilization of coal gangue as coarse aggregates in structural concrete. *Constr. Build. Mater.* 268,121212.

Ghorbani, Y., Franzidis, J., Petersen, J. (2016). Heap Leaching Technology—Current State, Innovations, and Future Directions: A Review, *Mineral Processing and Extractive Metallurgy Review An International Journal*, 37, 2, 73-119.

Guanira, K., Valente, T. M., Ríos, C. A., Castellanos, O. M., Salazar, L., Lattanzi, D., Jaime, P. (2020). Methodological approach for mineralogical characterization of tailings from a Cu(Au,Ag) skarn type deposit using QEMSCAN (Quantitative Evaluation of Minerals by Scanning Electron). *Journal of Geochemical Exploration,* 209, 106439.

Guézennec, A., Bodénan, F., Bertrand, G., Fuentes, A., Bellenfant, G., Lemière, B., D'Hugues, P., Cassard, D., Save M. (2013). Re-Processing of Mining Waste: An Alternative Way to Secure Metal Supplies of European Union (231-237). Rewas 2013: Enabling Materials Resource Sustainability.

Guo, X., Qin, H., Tian, Q., Zhang, L. (2020). The efficacy of a new iodination roasting technology to recover gold and silver from refractory gold tailing. *Journal of Cleaner Production,* 261, 121147.

Hacıfazlıoğlu, H., Şahin, H. (2023). Cevher Hazırlama Tesislerinden Çıkan Atıklar ve Yönetimi. *Fırat Üniversitesi Müh. Bil. Dergisi,* 35(1), 119-133.

Han, W., Yang, H., Tong, L. (2022). Cyanide removal for ultrafine gold cyanide residues by chemical oxidation methods. *Transactions of Nonferrous Metals Society of China,* 32, 12, 4129-4138.

Hewitt, D., Breuer, P., Jeffery, C. (2012). Cyanide detoxification of gold cyanidation tails and process streams. *Mineral Processing and Extractive Metallurgy*, 121(4), 228–236.

İMEGE, (2021). Ticaret Bakanlığı Madencilik Raporu, https://ticaret.gov.tr/data/5b870008 13b8761450e18d7b/Mlik%20%C3%9Cr%C3%BCnleri%20Sekt%C3%B6r%20Raporu%2 02021. Erişim Tarihi: 3.12.2023.

Jadhav, U.U., Hocheng, H. (2012). A Review of Recovery of Metals from Industrial Waste. *Journal of Achievements in Materials and Manufacturing Engineering,* 54(2), 159-167.

Khodadad, A., Teimoury, P., Abdolahi, M., Samiee, A. (2008). Detoxification of cyanide in a gold processing plant tailings water using calcium and sodium hypochlorite. *Mine Water and the Environment*, 27(1), 52–55.

Kierczak, J., Potysz, A., Pietranik, A., Tyszka, R., Modelska, M., Néel, C., Ettler, V., Mihaljevič, M. (2013). Environmental impact of the historical Cu smelting in the Rudawy Janowickie Mountains (southwestern Poland), *Journal of Geochemical Exploration*, 124, 183-194.

Koçan, F. (2021). Siyanür ile Cevherden Altın Üretiminin Çevresel Etkileri. *Uluslararası Mühendislik Araştırma ve Geliştirme Dergisi,* 13(1), 250-264.

Kökeş, H. (2012). Oksitli Bakır Cevherlerinden Hidrometalurjik Yöntemle Bakır Sülfat Kristalleri Üretimi. Yüksek Lisans Tezi, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kuyucak, N., Akcil, A. (2013). Cyanide and removal options from effluents in gold mining and metallurgical processes. *Minerals Engineering*, 50/51, 13–29.

Liu, S., Li, Q., Song, J. (2018). Study on the grinding kinetics of copper tailing powder. *Powder Technology,* 330, 105-113.

Liu, X., Chen M., Xu, K., Gao, G. (2005). Research on the treatment of cyanide in ore tailing pulp with ozone oxidization. Gold, 26(6), 51–53.

Liu, Y.-G., Zhou, M., Zeng G.-M., Wang, X., Li, X., Fan, T., Xu, W.-H. (2008). Bioleaching of heavy metals from mine tailings by indigenous sulfur-oxidizing bacteria: Effects of substrate concentration. *Bioresource Technology* 99, 4124–4129.

Lv, C. (2017). Applied fundamental research of comprehensive recovering valuable elements from cyanidation tailing. Institute of Process Engineering, Chinese Academy of Sciences, Beijing.

Lv, C. C., Ding, J., Qian, P., Li, Q. C., Ye, S. F., Chen, Y. F. (2015). Comprehensive recovery of metals from cyanidation tailing. *Minerals Engineering* 70, 141–147.

Makhathini, T. P., Bwapwa, J. K., Mtsweni, S. (2023). Various Options for Mining and Metallurgical Waste in the Circular Economy: A Review. *Sustainability*, 15, 2518.

Moreno-Leiva, S., Haas, J., Junne, T., Valencia, F., Godin, H., Kracht, W., Nowak, W., Eltrop, L. (2020). Renewable energy in copper production: A review on systems design and methodological approaches. *Journal of Cleaner Production,* 246, 118978.

MTA, (2016). Türkiye ve Dünyada Altın. https://www.mta.gov.tr/v3.0/sayfalar/bilgi-merkezi/maden-serisi/img/Altin.pdf. Erişim Tarihi: 7.12.2023.

MTA, (2020). Dünyada ve Türkiye' de Altın. https://www.mta.gov.tr/v3.0/sayfalar/bilgi-merkezi/maden-serisi/altin.pdf. Erişim Tarihi: 7.12.2023.

MTA, (2021). Türkiye ve Dünyada Bakır. https://www.mta.gov.tr/v3.0/sayfalar/bilgi-merkezi/maden-serisi/Turkiyede_dunyada_bakir.pdf. Erişim Tarihi: 30.11.2023.

Norgate, T., Haque, N. (2012). Using life cycle assessment to evaluate some environmental impacts of gold production. *Journal of Cleaner Production* 29-30, 53-63.

Onuaguluchi, O., Eren, Ö. (2012). Recycling of copper tailings as an additive in cement mortars. *Construction and Building Materials,* 37, 723-727.

Parviainen, A., Soto, F., Caraballo M. A. (2020). Revalorization of Haveri Au-Cu mine tailings (SW Finland) for potential reprocessing. *Journal of Geochemical Exploration,* 218, 106614.

Petersen, J. (2016). Heap leaching as a key technology for recovery of values from low-grade ores – A brief overview, *Hydrometallurgy*, 165, 1, 206-212.

Potysz, A., van Hullebusch, E. D., Kierczac, J., Grybos, M., Lens, P. N., Guibaud, G. (2015). Copper metallurgical slagscurrent knowledge and fate: a review, *Critical Reviews in Environmental Science and Technology*, 45, 2424-2488.

Sánchez-Castillo, M. A., Carrillo-Pedroza, F. R., Fraga-Tovar, F., Soria-Aguilar, M. D. J. (2015). Ozonation of cyanide catalyzed by activated carbon. *Ozone: Science & Engineering*, 37(3), 240–251.

Sarıkaya, S. (2018). Bir Altın Cevherinde Başlıca İşlem Parametrelerinin Liç Verimine Etkilerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Maden Mühendisliği ABD, Ankara.

Savas, M. (2016). Recovery of colemanite from tailing using a Knelson concentrator. *Physicochemical Problems of Mineral Processing* 52, 1036–1047.

Sceresini, B. (2005). Gold-copper ores, Chapter 32, Developments in Mineral Processing, Vol. 15, 789-824, Elsevier, Amsterdam.

Schlesinger, M. E., King, M. J., Sole, K. C., Davenport, W. G. (2011). Chapter 2 Production and Use. Extractive Metallurgy of Copper (Fifth Edition), 13-20, Elsevier Ltd., UK.

Shao, H., Liang, K., Peng, F., Zhou, F., Hu, A. (2005). Production and Properties of Cordierite-Based Glass-Seramics from Gold Tailings. *Minerals Engineering,* 18, 635-637.

Taskinen, A., Kauppila, P. M., Tornivaara, A., Heino, N., Kurhila, M., Tiljander, M., Korhonen, T. (2018). Improving the environmental properties of arsenic and sulphide rich Kopsa Au–Cu ore tailings through optimised mineral processing. Geological Survey of Finland, Bulletin 408, 59–82.

TMSGR. (2020). Türkiye Madencilik Sektörü Gelişim Raporu. https://enerji.gov.tr/Mdia/Dzin/TKDB/tr/Belgeler/TMSGR2020.pdf. Erişim Tarihi: 20.11.2023.

Watson, J. H. P., Beharrell, P. A. (2006). Extracting values from mine dumps and tailings. *Minerals Engineering* 19, 1580–1587.

Wibisono, A. G. (2023). Re-engineering of Gold Precious Metal Production Process in Mining Companies. *Proceedings of the 4 th African International Conference on Industrial Engineering and Operations Management.* April 4-6, Lusaka, Zambia.

Yaren, M. F., Taşkın, M. F., Uygun, Ö., Alp, A. (2014). Atik Ekonomisi Ve Elektronik Atiklarin Değerlendirilmesinin Önemi. *2nd International Symposium on Environment and Morality.* 24-26 Ekim, 2014, Adıyaman.

Zeng, P. (2010). The use of sodium hypochlorite in treatment of low concentration wastewater containing cyanide. *Petrochemical Safety and Environmental Protection Technology*, 26, 3, 52–55, 69.

Bölüm 7

TEKSTİL VE HAZIR GİYİM SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ

Seda Tözüm Akgül

1. GİRİŞ

İnsanların yaşam tarzları ve tüketim alışkanlıklarındaki değişikliklerle birlikte sanayileşme ve kentleşmesinin artmasıyla atık üretimi de giderek artmaktadır. Bu atıklar doğru bir şekilde yönetilmediği takdirde su, toprak ve hava kirliliğine neden olmakta çevre ve insan sağlığı için bir tehdit oluşturmaktadır. Bu nedenle toplumun her seviyesinde uygun atık yönetimi gereklidir (Godswill vd., 2023). Atık yönetimi, önleme stratejileri de dâhil olmak üzere, atığın kaynağından nihai bertarafına kadar yönetilmesi veya işlenmesi için gereken eylem ve faaliyetlerdir (Birleşmiş Milletler İstatistik Bölümü- Çevre İstatistikleri, 2017). Atık yönetimi, kaynak ve enerji tasarrufu, kirliliğin azaltılması ve üretim verimliliğinin artırılması gibi pek çok fayda sağlamaktadır (Jahan, 2017). Sanayi, tüm ülkelerde atık üretiminin en büyük kaynağıdır. Madencilik faaliyetleri, tekstil fabrikaları, gıda üretimi gibi pek çok sektör üretim sürecini gerçekleştirirken büyük miktarda katı, sıvı veya gaz hâlinde atık üretir. Pek çok ülke endüstriyel atıklardan kaynaklanan sorunlarını çözmek için farklı mevzuatlar çıkarmıştır. Ancak bu mevzuatların uyumluluk yönetim biçimleri ve sınırları farklılık göstermektedir.

Tekstil ve hazır giyim sektörü, çevresel etkilere neden olan ve büyük miktarlarda atık üretimi bulunan endüstrilerden biridir. Tekstil endüstrisinde, pamuk veya yün gibi ham maddeler eğirme işlemi ile ipliğe dönüştürülür ve daha sonra kumaş üretmek için kullanılır. Tekstil mamullerinin geliştirilmesi, üretilmesi ve dağıtılması dâhil olmak üzere ham maddelerin bitmiş ürünlere dönüştürülmesinde kullanılan süreçler, tekstil endüstrisinin kapsamındadır (Sivaram vd., 2018). Tekstil üretiminin her aşamasında önemli miktarda atık ortaya çıkar. Hava, su ve toprak gibi tüm çevresel alanlar, elyaf üretiminden nihai kumaş terbiyesine kadar tekstil üretim süreçlerinden ciddi şekilde etkilenmektedir. Tekstil ve hazır giyim endüst-

KAYNAKLAR

Ayanoğlu, S.G., Ağaç, S. (2017). Sürdürülebilir Moda Kavramına Yönelik Tasarım Fikirleri 1, SDÜ ART-E Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi, Cilt:10 Sayı:19.

Bhatia, S.C. (2017). Pollution control in textile industry. Boca Raton, FL: CRC Press.

Birleşmiş Milletler–Çevre İstatikleri, (2017). unstats.un.org (Erişim: 01.12.2023).

Briga-Sá, A., Nascimento, D., Teixeira, N. (2013). Textile waste as an alternative thermal insulation building material solution. Construction and Building Materials, 38:155–160.

Cao, H. (2021). End of life clothes and their management. In: Waste Management in the Fashion and Textile Industries, Elsevier, pp 157-173.

Chakraborty, J.N. (2010). Wastewater problem in textile industry. In: Fundamentals and Practices in Colouration of Textiles. Elsevier, pp. 381-408.

Chequer FMD, de Oliveira GAR, Ferraz ERA, Cardoso JC, Zanoni MVB, de Oliveira DP. (2013). Textile dyes: Dyeing process and environmental impact. In: Eco-Friendly Textile Dyeing and Finishing. Rijeka, Croatia: IntechOpen; pp. 151-153.

Cinperi, N.C., Ozturk, E., Yigit, N.O., Kitis, M. (2019). Treatment of woolen textilewastewater using membrane bioreactor, nanofiltration and reverse osmosis forreuse in production processes. Journal of Cleaner Production. 223, 837–848.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2015). Atık Yönetimi Yönetmeliği, 02.04.2015, RG No: 29314.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2016). Sektörel Atık Kılavuzları, Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü, Ankara.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2013). Boyar madde içeren atıksu arıtma tesislerinin işletilmesine yönelik el kitabı, TÜBİTAK KAMAG Projesi.

Dash, A.K., Nayak. R. (2021). Management of protective clothing waste. In: Waste Management in the Fashion and Textile Industries, The Textile Institute Book Series, 233-251.

Demirbas, A. (2011). Waste management, waste resource facilities and waste conversion processes. Energy Conversion and Management, 52, 1280–1287.

DeVoy, J.E., Congiusta, E., Lundberg, D.J., Findeisen, S., Bhattacharya, S. (2021). Post-consumer textile waste and disposal: Differences by socioeconomic, demographic, and retail factors. Waste Management, 2021, 136, 303–309.

Ekström, K.M. (2014). Waste management and sustainable consumption: reflections on consumer waste. Routledge, Abingdon.

Eser, B., Çelik, P., Çay, A., Akgümüş, D. (2016), Tekstil ve Konfeksiyon Sektöründe Sürdürülebilirlik ve Geri Dönüşüm Olanakları, Tekstil ve Mühendis, 23: 103, 220-230.

Fortuna, L.M., Diyamandoglu, V. (2017). Optimization of greenhouse gas emissions in second hand consumer product recovery through reuse platforms. Waste Management, 66, 178–189.

Guner, M. Yucel, O. (2005). Environmental Protection and Waste Management in Textile and Apparel Sectors. Journal of Applied Science. 5: 1843-49.

Godswill, A. C, Gospel, A.C, Otuosorochi, A. I, Somtochukwu, I.V. (2023). Industrial and community waste management: global perspective. African Journal of Physics Sciences, 1(1):1–16.

Guha, A.K., Sadi, M.S. (2016). Using Cotton Cutting Waste and Knitting Waste for Bio Gas Production. Bangladesh Text (Today).

Guner, M. Yucel, O. (2005). Environmental Protection and Waste Management in Textile and Apparel Sectors. Journal of Applied Science. 2005; 5: 1843-49.

Gupta, L., Saini, H. K. (2020). Achieving Sustainability through Zero Waste Fashion- A Review, Current World Environment, 15 (2):154-156.

Harmsen, P.; Scheffer, M.; Bos, H. (2021). Textiles for Circular Fashion: The Logic behind Recycling Options. Sustainability 2021, 13, 9714.

Islam, M. (2021). Sources and Fate of Textile Solid Wastes and Their Sustainable Management. In: Handbook of solid waste management. Singapore, Springer.

Jahan, I. (2017). A Study on Waste Management and Minimization in Ready Made Garments (RMG) Industry, American Scientific Research Journal for Engineering, Technology, and Sciences (ASRJETS), 2017, 35(1): 266-273.

John, E.P., Mishra, U. A. (2023). Sustainable Three-Layer Circular Economic Model with Controllable Waste, Emission, and Wastewater from the Textile and Fashion Industry. Journal of Cleaner Production, 388, 135642.

Kavitha, S., Manimekalai, G., Nadu, T., Nadu, T. (2014). A Study on Waste Disposal Management in Garment Industry, 4, pp. 37–42.

Khairul Akter M.M., Haq U.N., Islam, M.M, Uddin M. A. (2022). Textile-apparel manufacturing and material waste management in the circular economy: a conceptual model to achieve sustainable development goal (SDG) 12 for Bangladesh, Cleaner Environmental Systems, 2022,4, 100070.

Macit, H., Tayyar, A. E., Macit, A. Ş. Alan, G. (2019). Tekstil sektöründe geri dönüşüm olanakları ve Uşak İl'inde güncel durum. Uşak Üniversitesi Fen ve Doğa Bilimleri Dergisi, 2, 91-102.

Madhav S., Ahamad, A., Singh, P., Mishra, P.K. (2018). A review of textile industry:Wet processing, environmental impacts, and effluent treatment methods, Environmental Quality Management; 27:31–41.

Maduna, L., Patnaik, A. (2021). Management of air quality. In: Waste Management Fashion and Textile Industries. The Textile Institute Book Series. 2021, Pages 131-141.

Malmodin, J., Moberg, A., Lundén, D., Finnveden, G., Lövehagen, N. (2010). Greenhouse gas emissions and operational electricity use in the ICT and entertainment & media sectors. Journal of Indusrial Ecology. 14 (5), 770–790.

Moyo, D. (2021). Packaging waste and their management Technologies. In: Waste Management in the Fashion and Textile Industries, pp 145-155.

Nayak, R., Nguyen, L., Patnaik, A., Khandual, A. (2021). Fashion waste management problem and sustainability: a developing country perspective. In: Waste Management in the Fashion and Textile Industries, 79. Elsevier, pp. 3–29.

Nunes, L.J.R., Godina, R., Matias, J.C.O., Catalao, J.P.S. (2018). Economic and environmental benefits of using textile waste for the production of thermal energy. J. Clean. Prod. 171, 1353–1360.

Nyika, J., Dinka, M. (2022). Sustainable management of textile solid waste materials: the progress and prospects. Materials Today: Proceedings 62 (2022) 3320–3324.

Patnaik, S., Tshifularo, C. A. (2021). Management of wastes in garment manufacturing, In: Waste Management in the Fashion and Textile Industries, pp.83-97.

Patti, A., Acierno, D. (2022). Towards the sustainability of the plastic industry through biopolymers:Properties and potential applications to the textiles World. Polymers, 14:692.

Pensupa, N. (2020). Recycling of end-of-life clothes. In: Nayak, R. (Ed.), Sustainable Technologies for Fashion and Textiles. Elsevier, pp. 251–309.

Pensupa, N., Leu, S.-Y., Hu, Y., Du, C., Liu, H., Jing, H., Wang, H., Carol Sze Ki Lin, Yunzi, S.L., Chenyu, H. (2017). Recent trends in sustainable textile waste recycling methods : current situation and future prospects. Top. Curr. Chem. 375, 189–228.

Pervez, M.N., Mondal, M.I.H., Cai, Y., Zhao, Y., Naddeo, V. (2021). Textile waste management and environmental concerns. In Fundamentals of Natural Fibres and Textiles; Mondal, M.I.H., Ed.; Woodhead Publishing: Cambridge, UK, 2021; pp. 719–739.

Roos S, Jönsson C, Posner S. (2019). An inventory framework for inclusion of textile chemicals in life cycle assessment. The International Journal of Life Cycle Assessment. 2019; 24(5): 838–847.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, (2021a). Tekstil, Hazır Giyim, Deri ve Deri Ürünleri Raporu.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, (2021b). Bursa İli Tekstil Geri Dönüşüm Tesisi Ön Fizibilite Raporu.

Sillanpää M, Ncibi C. (2019). The circular economy. In Case studies about the transition from the linear economy. Academic Press, Cambridge.

Sivaram, N.M., Gopal, P.M., Barik, D. (2018). Toxic waste from textile industries, Energy from Toxic Organic Waste for Heat and Power Generation, Elsevier Ltd., pp. 43–54.

Stanescu, M.D. (2021). State of the art of post-consumer textile waste upcycling to reach the zero waste milestone. Environmental Science and Pollution Research (2021) 28:14253–14270.

Textile Exchange (2018). Preferred Fibers and Materials Market Report 2018. https://textileexchange.org/downloads/2018-preferred-fiber-and-materials-market-report/ (Erişim: 25.11.2023).

TÜİK (2022). https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Atik-Istatistikleri-2022-49570 (Erişim: 25.11.2023).

Türemen M., Demir A., Özdoğan E. (2019). Tekstil Endüstrisi İçin Geri Dönüşüm ve Önemi, Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi, 25(7), 805-809.

Uddin, F. (2019). Introductory Chapter: Textile Manufacturing Processes. In Textile Manufacturing Processes; IntechOpen: London, UK, 2019; ISBN 978-1-78985-106-9.

Yalcin-Enis, I., Kucukali-Ozturk, M., Sezgin, H. (2019). Risks and management of textile waste. In: Gothandam K, Ranjan S, Dasgupta N, Lichtfouse E (eds) Nanoscience and biotechnology for environmental applications. Environmental Chemistry for a Sustainable World, vol. 22. Springer, Cham, pp. 29-53.

Bölüm 8

ALKOLSÜZ İÇECEK SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ

Habibe Elif Gülşen Akbay

1. GİRİŞ

Üretim sürecinde fermente edilmeyen alkolsüz içecekler damıtılmış ürünler olup tüketicilere ferahlık veren, sıvı ihtiyacını gideren ve tüketim kolaylığı nedeniyle modern beslenmenin bir parçası olarak günümüzde en sık tüketilen ürünlerden biridir. Günümüzde, küresel içecek endüstrisi temel bir değişim geçirmektedir bunun nedenlerinden biri alkolsüz içecek pazarının sağlıksal, sosyal ve kültürel rollerle genişleyen ilişkileridir. Geçtiğimiz birkaç yılda artan bir eğilimle, alkolsüz içecekler dünya içecek sektörünün yarısından fazlasını temsil etmeye başlamıştır. Canlandırıcı ve sağlık arttırıcı içeceklerin popülaritesinin artması ve teknoloji ve uygarlığın ilerlemesi nedeniyle içecek sektörü, yatırımcılara kapsamlı bir bakış açısı sağlıyor. Üreticiler, uluslararası pazarda azaltılan ticari kısıtlamalar ve tarife engelleri nedeniyle üretim kapasitelerini küresel olarak genişletme konusunda da motive olmuşlardır. Önümüzdeki yıllarda, artan talep, teknoloji ve trendler ile yeni ürünlerin piyasaya sürülmesiyle alkolsüz içecek sektörünün gelişmesi için çeşitli potansiyeller olmaya devam edecektir.

Alkolsüz içecek sektörü ürünlerine giderek artan talep aynı zamanda bu sektörlerdeki üretim akışları neticesinde oluşan artık ve atıkların da artacağı gerçeğini ortaya koymaktadır. Hacimce büyük ve organik madde bakımından zengin olan alkolsüz içecek sektörü atıklarının yönetimine dair stratejiler ve teknikler hem ulusal hem de uluslararası alanda önem verilen araştıma konularından biridir. Sektörde üretilen ürün çeşitliliğinin bolluğu, üretim hatlarındaki farklılıklar, değişen sağlık ve yaşam trendlerine bağlı üretim değişiklikleri gibi nedenlerle oluşan atıkların niteliği ve yönetimi de farklılık göstermektedir.

Bu tür organik içeriği yüksek atıkları kent ya da sektörler bazında ham madde olarak entegre edebilen biyorafineri konseptinin geliştirilmesi ise bu atıkların yönetiminde oldukça etkili bir çözüm olabilir. Böylece alkolsüz içecek sektörü atıkları için doğru yönetime sahip bir kültür oluşturularak ülkesel ve küresel bazda maddi ve çevresel açıdan tatmin edici kazançların elde edilmesi sağlanabilir.

KAYNAKÇA

Abdulmalek, F. A., Rajgopal, J., ve Needy, K. L. S. (2006). A classification scheme for the process industry to guide the implementation of lean. *Engineering Management Journal*, *18*(2), 15–25. https://doi.org/10.1080/10429247.2006.11431690

Abu-Reidah, I. M. (2019). Carbonated beverages. In trends in non-alcoholic beverages. *Academic Press*. https://www.perlego.com/book/1827662/trends-in-nonalcoholic-beverages-pdf

Aghapour Sabagh, F., Hossainpour, S., ve Pourhemmati, S. (2023). Energy, exergy, and economic evaluation of integrated waste incineration facility with a thermal power plant. *Energy Conversion and Management: X*, *20*, 100434. https://doi.org/10.1016/J.ECMX.2023.100434

Alkaya, E. ve Demirer, G. N. (2015). Water recycling and reuse in soft drink/beverage industry: A case study for sustainable industrial water management in Turkey. *Resources, Conservation and Recycling*, *104*, 172–180. https://doi.org/10.1016/J.RESCONREC.2015.08.011

Al-Maliki, S. ve Al-Masoudi, M. (2018). Interactions between mycorrhizal fungi, tea wastes, and algal biomass affecting the microbial community, soil structure, and alleviating of salinity stress in corn yield (Zea mays L.). *Plants,* 7(3), 63. https://doi.org/10.3390/PLANTS7030063

Arena, N., Sinclair, P., Lee, J., ve Clift, R. (2017). Life cycle engineering of production, use and recovery of self-chilling beverage cans. *Journal of Cleaner Production*, *142*, 1562–1570. https://doi.org/10.1016/J.JCLEPRO.2016.11.148

Arvanitoyannis, I. S. (2008). Waste management for the food ındustries. *Waste Management for the Food Industries*. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-373654-3.X5001-9

Arya, S. S., Venkatram, R., More, P. R., ve Vijayan, P. (2022). The wastes of coffee bean processing for utilization in food: A review. *Journal of Food Science and Technology*, *59*(2), 429–444. https://doi.org/10.1007/S13197-021-05032-5/figures/4

Atkins, P. J. (1992). White poison? The social consequences of milk consumption, 1850-1930. *Social History of Medicine: The Journal of the Society for the Social History of Medicine*, *5*(2), 207–227. https://doi.org/10.1093/SHM/5.2.207

Azeredo, D. R. P., Alvarenga, V., Sant'Ana, A. S., ve Sabaa Srur, A. U. O. (2016). An overview of microorganisms and factors contributing for the microbial stability of carbonated soft drinks. *Food Research International*, *82*, 136–144. https://doi.org/10.1016/J.FOODRES.2016.01.024

Ballesteros, L. F., Teixeira, J. A., ve Mussatto, S. I. (2014). Chemical, functional, and structural properties of spent coffee grounds and coffee silverskin. *Food and Bioprocess Technology*, *7*(12), 3493–3503. https://doi.org/10.1007/S11947-014-1349-Z/FIGURES/4

Barathi, M., Kumar, A. S. K., Kodali, J., Mittal, S., Samhith, G. D. ve Rajesh, N. (2017). Probing the ınteraction between fluoride and the polysaccharides in Al(III) and Zr(IV) modified tea waste by using diverse analytical characterization techniques. *ChemistrySelect*, *2*(31), 10123–10135. https://doi.org/10.1002/SLCT.201701774

Chen, J. P., Seng, S.-S. ve Hung, Y. T. (2006). Soft drink waste treatment. *Taylor and Francis Group*.

Chester, T. (1882). Carbonated beverages. *P.H. Reilly*. https://www.metmuseum.org/art/collection/search/347483

Ciochon, R. L. ve Fleagle, J. G. (2016). Human evolution source book. *Human* https://doi.org/10.4324/9781315663999/human-evolutıon-source-book-russell-cıochon-john-fleagle

Dahiya, S., Kumar, A. N., Shanthi Sravan, J., Chatterjee, S., Sarkar, O. ve Mohan, S. V. (2018). Food waste biorefinery: Sustainable strategy for circular bioeconomy. *Bioresource Technology*, *248*, 2–12. https://doi.org/10.1016/J.BIORTECH.2017.07.176

De Corato, U., De Bari, I., Viola, E. ve Pugliese, M. (2018). Assessing the main opportunities of integrated biorefining from agro-bioenergy co/by-products and agroindustrial residues into high-value added products associated to some emerging markets: A review. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *88*, 326–346. https://doi.org/10.1016/J.RSER.2018.02.041

De Stefano, V. (2015). The Rise of the "just-in-time workforce": on-demand work, crowd work and labour protection in the "gig-economy." *SSRN Electronic Journal*. https://doi.org/10.2139/SSRN.2682602

De Vuyst, L., De Vin, F., Vaningelgem, F. ve Degeest, B. (2001). Recent developments in the biosynthesis and applications of heteropolysaccharides from lactic acid bacteria. *International Dairy Journal*, *11*(9), 687–707. https://doi.org/10.1016/S0958-6946(01)00114-5

Esparza, I., Jiménez-Moreno, N., Bimbela, F., Ancín-Azpilicueta, C. ve Gandía, L. M. (2020). Fruit and vegetable waste management: Conventional and emerging approaches. *Journal of Environmental Management*, *265*, 110510. https://doi.org/10.1016/J.JENVMAN.2020.110510

Fillaudeau, L., Blanpain-Avet, P. ve Daufin, G. (2006). Water, wastewater and waste management in brewing industries. *Journal of Cleaner Production*, *14*(5), 463–471. https://doi.org/10.1016/J.JCLEPRO.2005.01.002

Global Market Report. (2023). Non alcoholic-beverages. https://www.researchandmarkets.com/reports/5781333/non-alcoholic-beverages-global-market-report Erişim Tarihi: 12.12.2023

Gulsen Akbay, H. E., Akarsu, C. ve Kumbur, H. (2018). Treatment of fruit juice concentrate wastewater by electrocoagulation: Optimization of COD removal. *International Advanced Researches and Engineering Journal*, *2*(1), 53–57. https://dergipark.org.tr/en/pub/iarej/issue/34178/400881

Gulsen Akbay, H. E., Dizge, N. ve Kumbur, H. (2021). Enhancing biogas production of anaerobic co-digestion of industrial waste and municipal sewage sludge with mechanical, chemical, thermal, and hybrid pretreatment. *Bioresource Technology*, 340, 125688. https://doi.org/10.1016/J.BIORTECH.2021.125688

Gulsen Akbay, H. E. ve Kumbur, H. (2018). Investigation of biogas production potential of fruit wastes and sewage sludge by co-digestion method. *International Journal of Scientific and Technological Research*, 4(8), 110–120. https://www.iiste.org/Journals/index.php/JSTR/article/view/44480

Gülşen Akbay, H. E. (2022). Meyve işleme endüstrisi atıkları ve arıtma çamurunun anaerobik kofermantasyonu: fizikokimyasal ön işlemlerin biyogaz üretimine etkisinin araştırılması. Mersin Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. Doktora Tezi.

Guo, S., Kumar Awasthi, M., Wang, Y. ve Xu, P. (2021). Current understanding in conversion and application of tea waste biomass: A review. *Bioresource Technology*, *338*. https://doi.org/10.1016/J.BIORTECH.2021.125530

Hegde, S., Lodge, J. S. ve Trabold, T. A. (2018). Characteristics of food processing wastes and their use in sustainable alcohol production. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *81*, 510–523. https://doi.org/10.1016/J.RSER.2017.07.012

Hernández, J. A., Heyd, B. ve Trystram, G. (2008). On-line assessment of brightness and surface kinetics during coffee roasting. *Journal of Food Engineering*, *87*(3), 314–322. https://doi.org/10.1016/J.JFOODENG.2007.12.009

Isla, M. A., Comelli, R. N. ve Seluy, L. G. (2013). Wastewater from the soft drinks industry as a source for bioethanol production. *Bioresource Technology*, *136*, 140–147. https://doi.org/10.1016/J.BIORTECH.2013.02.089

Johnson, G. (1999). Assessing the damage to coke after health scare. *Los Angeles Times*. https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1999-jun-30-fi-51506-story.html

Kasmi, M., Chatti, A., Hamdi, M. ve Trabelsi, I. (2016). Eco-friendly process for soft drink industries wastewater reuse as growth medium for Saccharomyces cerevisiae production. *Clean Technologies and Environmental Policy*, *18*(7), 2265–2278. https://doi.org/10.1007/S10098-016-1144-9/FIGURES/5

Kibler, K. M., Reinhart, D., Hawkins, C., Motlagh, A. M. ve Wright, J. (2018). Food waste and the food-energy-water nexus: A review of food waste management alternatives. *Waste Management (New York, N.Y.)*, *74*, 52–62. https://doi.org/10.1016/J.WASMAN.2018.01.014

Kiple, K.F. (2000). The cambridge world history of food. *Cambridge University Press*. https://doi.org/10.1017/CHOL9780521402149

Kiple, K. F. ve Ornelas, K. C. (2014). Cambridge world history of food: trading in tastes. *Cambridge Histories Online*, 431–437. https://search.worldcat.org/title/44541840

Klingel, T., Kremer, J. I., Gottstein, V., De Rezende, T. R., Schwarz, S. ve Lachenmeier, D. W. (2020). A review of coffee by-products ıncluding leaf, flower, cherry, husk, silver skin, and spent grounds as novel foods within the european union. *Foods* 2020, Vol. 9, Page 665, 9(5), 665. https://doi.org/10.3390/FOODS9050665

Kumar, K., Yadav, A. N., Kumar, V., Vyas, P. ve Dhaliwal, H. S. (2017). Food waste: a potential bioresource for extraction of nutraceuticals and bioactive compounds. *Bioresources and Bioprocessing*, 4(1), 1–14. https://doi.org/10.1186/S40643-017-0148-6/METRICS

Lin, X., Chen, Z., Zhang, Y., Luo, W., Tang, H., Deng, B., Deng, J. ve Li, B. (2015). Comparative characterisation of green tea and black tea cream: Physicochemical and phytochemical nature. *Food Chemistry*, *173*, 432–440. https://doi.org/10.1016/J.FOODCHEM.2014.10.048

Macfarlane, A. ve Macfarlane, I. (2003). Green gold: the empire of tea. 320. http://scholar.google.com/scholar?hl=envebtnG=Searchveq=intitle:Green+Gold:+the+empire+of+tea#0

Madanhire, I. ve Mbohwa, C. (2014). Cleaner production framework for an beverage manufacturing company. *6th Int'l Conference on Mechanical, Production ve Automobile Engineering (ICMPAE'2014)*.

Maxime, D., Marcotte, M. ve Arcand, Y. (2006). Development of eco-efficiency indicators for the Canadian food and beverage industry. *Journal of Cleaner Production*, *14*(6–7), 636–648. https://doi.org/10.1016/J.JCLEPRO.2005.07.015

Mohsin, A., Sun, J., Khan, I. M., Hang, H., Tariq, M., Tian, X., Ahmed, W., Niazi, S., Zhuang, Y., Chu, J., Mohsin, M. Z., Salim-ur-R. ve Guo, M. (2019). Sustainable biosynthesis of curdlan from orange waste by using Alcaligenes faecalis: A systematically modeled approach. *Carbohydrate Polymers*, *205*, 626–635. https://doi.org/10.1016/J.CARBPOL.2018.10.047

Mostafa, S. ve Dumrak, J. (2015). Waste elimination for manufacturing sustainability. *Procedia Manufacturing*, *2*, 11–16. https://doi.org/10.1016/J.PROMFG.2015.07.003

Mudgil, D. ve Barak, S. (2018). Beverages: processing and technology. *Scientific Publishers.* https://books.google.com.tr/books/about/Beverages_Processing_and_Technology.html?id=3Q2NDwAAQBAJveredir_esc=y

Murariu, M. ve Dubois, P. (2016). PLA composites: From production to properties. *Advanced Drug Delivery Reviews*, *107*, 17–46. https://doi.org/10.1016/J.ADDR.2016.04.003

Nallusamy, S. (2016). Productivity enhancement in a small scale manufacturing unit through proposed line balancing and cellular layout. *International Journal of Performability Engineering*, *12*(6), 523. https://doi.org/10.23940/IJPE.16.6.P523.MAG

Nash, M. A. ve Poling, S. R. (2008). Mapping the total value stream: A comprehensive guide for production and transactional processes. 273.

Nicholls, W. (1998). Drinking your vitamins (and minerals) (Sect. E07). https://www.washingtonpost.com/archive/lifestyle/food/1998/07/29/drinking-your-vitamins-and-minerals/125bdc22-99ed-43ad-9044-6bef859766a0/

NPCS. (2008). The complete technology book on alcoholic and non-alcoholic beverages. *Asia Pacific Business Press Inc.* https://books.google.com.tr/books/about/The_Complete_Technology_Book_on_Alcoholi.html?id=gUwQTwEACAAJveredir_esc=y

Olajire, A. A. (2020). The brewing industry and environmental challenges. *Journal of Cleaner Production*, *256*, 102817. https://doi.org/10.1016/J.JCLEPRO.2012.03.003

Pendergrast, Mark. (2010). Uncommon grounds: the history of coffee and how ıt transformed our world. *Basic Books*. https://books.google.com/books/about/Uncommon_Grounds.html?hl=trveid=TUo981rkwkoC

Ravindran, R. ve Jaiswal, A. K. (2016). Exploitation of food industry waste for high-value products. *Trends in Biotechnology*, *34*(1), 58–69. https://doi.org/10.1016/J.TIBTECH.2015.10.008

Reineccius, G. (2006). Flavor chemistry and technology. In *Group*. https://www.routledge.com/Flavor-Chemistry-and-Technology/Reineccius/p/book/9781566769334

Riley, JJ. (1958). A history of the American soft drink industry: Bottled carbonated beverages. In *American Bottlers of Carbonated Beverages*. https://www.amazon.com/history-American-soft-drink-industry/dp/B0007DX7WS

Rorat, A. ve Vandenbulcke, F. (2019). Earthworms converting domestic and food industry wastes into biofertilizer. *Industrial and Municipal Sludge: Emerging Concerns and Scope for Resource Recovery*, 83–106. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-815907-1.00005-2

Sacchetti, G., Di Mattia, C., Pittia, P. ve Mastrocola, D. (2009). Effect of roasting degree, equivalent thermal effect and coffee type on the radical scavenging activity of coffee brews and their phenolic fraction. *Journal of Food Engineering*, *90*(1), 74–80. https://doi.org/10.1016/J.JFOODENG.2008.06.005

Salemdeeb, R., Zu Ermgassen, E. K. H. J., Kim, M. H., Balmford, A., ve Al-Tabbaa, A. (2017). Environmental and health impacts of using food waste as animal feed: a comparative analysis of food waste management options. *Journal of Cleaner Production*, *140*, 871–880. https://doi.org/10.1016/J.JCLEPRO.2016.05.049

Soobhany, N. (2018). Preliminary evaluation of pathogenic bacteria loading on organic municipal solid waste compost and vermicompost. *Journal of Environmental Management*, *206*, 763–767. https://doi.org/10.1016/J.JENVMAN.2017.11.029

Standage, T. (2006). A history of the world in 6 glasses. *Walker ve Co*.

Stronach, S. M., Rudd, T. ve Lester, J. N. (1987). Start-up of anaerobic bioreactors on high strength industrial wastes. *Biomass*, *13*(3), 173–197. https://doi.org/10.1016/0144-4565(87)90026-6

Sui, W., Xiao, Y., Liu, R., Wu, T. ve Zhang, M. (2019). Steam explosion modification on tea waste to enhance bioactive compounds' extractability and antioxidant capacity of extracts. *Journal of Food Engineering*, *261*, 51–59. https://doi.org/10.1016/J.JFOODENG.2019.03.015

Tannahill, R. (1989). Food in history. *Crown Publishers.*

Taulo, J. L. ve Sebitosi, A. B. (2016). Material and energy flow analysis of the Malawian tea industry. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *56*, 1337–1350. https://doi.org/10.1016/J.RSER.2015.11.072

Tebliğ. (2007). *Türk gıda kodeksi alkolsüz içecekler tebliği (Tebliğ No: 2007/26)*.

Tetra Pak. (2017). *Fruit processing | Orange Book*.

Tireki, S. (2021). A review on packed non-alcoholic beverages: Ingredients, production, trends and future opportunities for functional product development. *Trends in Food Science ve Technology*, *112*, 442–454. https://doi.org/10.1016/J.TIFS.2021.03.058

Toussaint-Samat, M. (2009). A history of food. 756. https://search.worldcat.org/title/436260289

Uddin, M. M. ve Wright, M. M. (2022). Anaerobic digestion fundamentals, challenges, and technological advances. *Physical Sciences Reviews*. https://doi.org/10.1515/psr-2021-0068

Ukers WH. (1948). The romance of coffee; an outline history of coffee and coffee- drinking through a thousand years (1st ed.). *Tea and Coffee Trade Journal* Co: https://www.amazon.com/ Romance-Coffee-Outline-Coffee-Drinking-Thousand/dp/B000OJYV20

Utama, D. M. ve Abirfatin, M. (2023). Sustainable lean six-sigma: A new framework for improve sustainable manufacturing performance. *Cleaner Engineering and Technology*, *17*, 100700. https://doi.org/10.1016/J.CLET.2023.100700

T.C. Ticaret Bakanlığı. (2022). Alkollü ve alkolsüz içecekler, *İhracat Genel Müdürlüğü Tarım Ürünleri Daire Başkanlığı*.

Verghese, K., Lockrey, S., Clune, S. ve Sivaraman, D. (2012). Life cycle assessment (LCA) of food and beverage packaging. *Emerging Food Packaging Technologies*, 380–408. https://doi.org/10.1533/9780857095664.4.380

Wang, J., Li, H., Chen, Z., Liu, W. ve Chen, H. (2016). Characterization and storage properties of a new microencapsulation of tea polyphenols. *Industrial Crops and Products*, *89*, 152–156. https://doi.org/10.1016/J.INDCROP.2016.05.013

Wicpolt, N. S., Morais, R. M., Molossi, F. A., Ogliari, D., Mezzalira, J., Prestes, O. D., Zanella, R. ve Gava, A. (2019). Experimental reproduction of congenital anomalies in the progeny of cows fed apple pomace during pregnancy. *Pesquisa Veterinária Brasileira*, *39*(6), 371–375. https://doi.org/10.1590/1678-5150-PVB-6119

Wolf, A., Bray, G. A. ve Popkin, B. M. (2008). A short history of beverages and how our body treats them. *Obesity Reviews*, *9*(2), 151–164. https://doi.org/10.1111/J.1467-789X.2007.00389.X

DENEYİM KAYBI

Benjamin ve Ong'a Göre Teknolojide Kaybolan Söz

Dr. Sedat Demir

nobel bilimsel

Deneyim Kaybı: Benjamin ve Ong'a Göre Teknolojide Kaybolan Söz

Dr. Sedat Demir

Yayın No.: 2354
ISBN: 978-625-376-010-6
E-ISBN: 978-625-376-011-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Kasım 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: İpek Oral -ipek@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Demir, Sedat.
Deneyim Kaybı: Benjamin ve Ong'a Göre Teknolojide Kaybolan Söz / Sedat Demir
1. Basım, VIII + 342 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-376-010-6
E-ISBN: 978-625-376-011-3
1. Sözlü Kültür 2. Yazılı Kültür 3. Dijital Kültür 4. Ong 5. Benjamin 6. Aura 7. Hafıza

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

KISALTMALAR LİSTESİ ..... **vii**

GİRİŞ **1**

Birinci Bölüm
SÖZLÜ VE YAZILI KÜLTÜRLERİN BÜTÜNLÜĞÜ BAĞLAMINDA DEĞİŞEN İLETİŞİM OLGUSU **11**

1.1. Birincil Sözlü Kültür Evresi: Gelenekler ve Destanlar 13

1.2. Yazılı Kültür ve *Chirografik* Çağ: Matbaa ve Aydınlanma 22

1.3. Elektriğin Hızı ve Kitle İletişimi: Eleştiriler Doğrultusunda Yenilenen İletişim Olgusu 36

1.4. Elektronik Kültürle Çeşitlenen İletişim: *Teknoloji* ve İnsan 52

1.5. Dijital Kültür: Postmodernizm ve Hakikat Sonrası 65

İkinci Bölüm
WALTER BENJAMIN: İLETİŞİMİN KRİZLERİ **85**

2.1. Teknoloji Aracılığıyla Yeniden Üretilebilir Sanat: *Aura* 90

2.2. Yeni Bir Metin Olarak Mekân: *Flaneur* 107

2.3. Hikâye Anlatıcılığı: *Söz*ün Gücü 121

2.4. Teknolojik Aura: *Benjamin'in Radyosu* 133

2.5. Kültür Endüstrisi: Eleştirel Yaklaşımlar 147

Üçüncü Bölüm
WALTER J. ONG: İLETİŞİMİN İMKÂNLARI **163**

3.2. Ong'un Düşünce ve İletişim Geleneği: Ramus ve *Retorik* 179

3.3. Okuryazarlık ve Hafıza: Yazı ve *Memoria Sanatı* 196

3.4. Eski ve Yeni Medya: *Melez Medya* ve Hafıza Kaybı 205

3.5. Dijital Süreç ve Ong: Hakikat Sonrası Dünya 218

Dördüncü Bölüm
WALTER BENJAMİN VE WALTER ONG'UN SÖZLÜ VE YAZILI KÜLTÜRE BAKIŞLARI 233

4.1. Hafıza ve Deneyim 236
4.2. Hikâye Anlatıcılığı 246
4.3. Okuryazarlık 256
4.4. Verimlilik ve İlerleme 273
4.5. Teknoloji ve Medya Eleştirileri 281

SONUÇ 295

KAYNAKÇA 317

ÖZ GEÇMİŞ 341

KAYNAKÇA

Açıkel, E. ve Çelikol, M.: **Dijitoloji: Yeni Nesil Pazarlama Ve Satış,** Mediacat Kitapları, İstanbul 2012.

Adorno T. W., Max H.: **Aydınlanmanın Diyalektiği,** Çev. Nihat Ülner, Elif Öztarhan, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2010.

Adorno, Thodor W.: **Walter Benjamin'in Portresi-Walter Benjamin Üzerine**, YKY, İstanbul 2004.

Adorno, Thodor W.: **Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi**, Çev. N. Ülner, M. Tüzel, E. Gen, İletişim Yayınları, İstanbul 2012.

Adorno, Thodor W.: **Minima Moralia**, Çev. O. Koçak, A. Doğukan, Metis, İstanbul, 1998.

Agamben, Giorgio: **Infancy And History: Essays On The Destruction Of Experience**, Çev. Liz Heron, Londra Verso, 1993.

Agricola, Rudolf: **De Inventione Dialectica Libri Tres,** Olms. Hildsheim 1976.

Aguila, Almond.: "Time And Space On Skype: Experience Togetherness While Apart." **Explorations İn Media Ecology,** 2012, 10(3-4), 303-312.

Ahıska, M.: **Radyonun Sihirli Kapısı Garbiyatçılık Ve Politik Öznellik,** Metis Yayınları, İstanbul 2002.

Aktulum, Kubilay: "Parçalılık/Süreksizlik/Kopukluk", **Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi**, 2003-01.

Alayoğlu, S. Toprak: "Medyada Gerçeklik ve Çekişme Tartışması", Der. Nurçay Türkoğlu, **Kültürel Üretim Alanları**, Babil, 2004.

Allor, Martin: "The Political And Epistemological Constituent Of Critical Communication Research", **Journal Of Communication,** Summer, 1983.

Alpyağıl, Recep: **Derrida'dan Caputo'ya Dekonstrüksiyon Ve Din**, İz Yayıncılık, 2010

Altınörs, Atakan: "Platon İle Aristoteles'in Retorik Anlayışlarının Karşılaştırılması", **Ekev Dergisi**, Sayı 49, 2011

Alver, K.: Doğan N.: **Kültür Sosyolojisi**, Hece Yayınları, Ankara 2007.

Anderson, Benedict: **Hayali Cemmatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, Metis, İstanbul, 1995.

Anderson, Perry: **Tarihten Siyasete Eleştiri Yazıları,** Çev. S. Coşar, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.

Anton Kaes ve Martin Jay: **The Weimar Republic Sourcebook Berkeley**, University Of California Press, 1994.

Arendet, Hannah: **Eichmann İn Jerusalem: A Report On The Banality Of Evil,** Penguin Books, New York 2006.

Arendt, Hannah: **İnsanlık Durumu, Seçme Eserler 1**, Çev. Bahadır S. Şener, İletişim Yayınları, 2012.

Arendt, Hannah: **Geçmişle Gelecek Arasında,** Çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.

Arık, M. Bilal: "Raymond Williams", **Kadife Karanlık,** 2. Bsk.: Ed. Nurdoğan Rigel, Su Yayınevi, İstanbul 2006.

Arık, M. Bilal: İnsan Ve Toplumu Bir Arada Düşünmedikçe Popüler Kültürü Tartışamayız, **Medya Ve Popüler Kültür Eleştirel Bir Yaklaşım,** Literatür Yayınları, Konya 2004.

Aristotales: **Retorik,** çev. Mehmet H. Doğan, YKY, 1998

Ascher, M., Robert A.: "Yazısız Uygarlık – İnkalar Ve Quipu", **İletişim Tarihi,** Çev. Berkay Ersöz, Siyasal Kitabevi, Ankara 2014, S.58-65.

Assman, Jan.: **Kültürel Bellek,** Çev. Ayşe Tekin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2001.

Atabek, Nejdet: **"**Propaganda Ve Toplumsal Kontrol**", Selçuk Üniversitesi İletişim Dergisi,** Sayı 4, Ocak, 2003, S. 4-12.

Ayhan, Bünyamin: "Küreselleşme Sürecinde Kitle İletişim Araçlarının Rolü", **Selçuk Üniversitesi İletişim Dergisi,** Sayı 3, Temmuz, 2003, S. 82-90.

Bağce, Emre: **Frankfurt Okulu,** 2. Bsk.: Doğu Batı Yayınları, Ankara 2006.

Bal, Hüseyin: **İletişim Sosyolojisi,** Süleyman Demirel Üniversitesi Yayın No:142, Isparta 2004.

Baldini, Massimo: **İletişim Tarihi,** Çev. G. Batuş, Avcıol Basım Yayın İstanbul 2000.

Balle, F. ve Eymery, G.: **Yeni Medyalar,** Çev. M. S. Şakiroğlu, 2. Bsk.: İletişim Yayınları, İstanbul 1995.

Ball-Rokeach, Sandra: **Theories Of Mass Communication,** David Mckay, New York 1975.

Barbier, F. ve
Barthes, Roland: **Yazı Üzerine Çeşitlemeler & Metnin Hazzı,** Çev. Şule Demirkol, YKY, Ocak 2006

Barthes, Roland: **S/Z**, Çev. S. Öztürk, İstanbul, YKY

Barthes, Roland: **Anlatıların Yapısal Çözümlemesine Giriş- Göstergebilimsel Serüven**. Çev. M. Rifat, S. Rifat İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1993.

Barthes, Roland "TheDeath of the Author", Image, Music Text, **Fontana**, London, 1972 s. 43-48

Barthes, Roland: **Yazının Sıfır Derecesi,** Çev. Tahsin Yücel, YKY, İstanbul, 2009

Başaran, Abdullah: **Postmodern: Felsefe, Edebiyat, Nekahet**, Dedalus, 2018

Baudelaire, Charles: **Modern Hayatın Ressamı**, Çev. Ali Berktay, İstanbul, İletişim Yay, 2021.

Baudrilliard, Jean: **Simulakrlar ve Simulasyon**, Çev. Oğuz Adanır, Doğu-Batı Yayınları, Ankara, 2003

Baudrilliard, Jean: **Sembolik Değiş Tokuş,** Çev. Oğuz Adanır, Boğaziçi Yayınları, 2016.

Baudrilliard, Jean: **Tüketim Toplumu,** Çev. Hazal Deliceçaylı, Ferda Keskin, 2. Bsk, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2004.

Baysal, Jale: **Kitap Ve Kütüphane Tarihi'ne Giriş,** 2. Bsk.: Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi, İstanbul 1992.

Bekir Balkız: "Frankfurt Okulu Ve Eleştirel Teori: Sosyolojik Pozitivizmin Eleştirisi", **Sosyoloji Dergisi,** Sayı:12-13, 2004

Benhabib, Seyla: **Eleştiri, Norm Ve Ütopya: Eleştirel Teorinin Temellerine Dair Bir İnceleme,** Çev. İ. Tekerek, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.

Benjamin, Walter: **Teknik Araçlarla Yeniden-Üretim (Çoğaltma) Çağında Sanat Eseri**, Çev. Osman Akınhay, Agora, 2012.

Benjamin, Walter: "Alman Faşizminin Kuramları: Ernst Jünger'in Denemeler Derlemesi "Savaş ve Savaşçı:" Üzerine.", Estetize Edilmiş Yaşam, Der. Ü. Oskay, İstanbul 1995.

Benjamin, Walter: "Hikâye Anlatıcısı", Çev. Nurdan Gürbilek Ve Sabir Yücesoy, **Son Bakışta Aşk,** Hzl. Nurdan Gürbilek, Metis Yayınları, İstanbul 1995

Benjamin, Walter: **"Moda Üzerine",** Çev. Ahmet Cemal, Gergedan, 1: 95-96, 1987.

Benjamin, Walter: **Moskova Günlüğü**, Çev. Cemal Ener, Metis, İstanbul, 2001.

Benjamin, Walter: **Pasajlar**, çev. Ahmet Cemal, 7. Bsk., YKY, İstanbul 2009

Benjamin, Walter: **Radyo Benjamin**, Ed. Lecia Rosnthal, Çev. Cemal Ener- Elif Okan Gezmiş, Metis Yayınları, İstanbul, 2014.

Benjamin, Walter: **Selected Writings, Cilt I–IV,** Marcus Bullock, Michael Jennings ve Diğ. (Edt.) Cambridge, MA: Harvard University Press, 1996–2003.

Benjamin, Walter: **Work of Art in the Age of It's Technological Reproducibility, and Other Writings on Media**, Michael W. Jennings, Brigid Doherty ve Thomas Levin Edt., İngilizceye çeviren Edmund Jephcott, Rodney Livingstone, Harward University Press, 2008

Bennett, Scott.: "The Golden Age Of Libraries", **The Journal Of Academic Librarianship,** 2001, 27 (4), 256-259.

Benton, Sarah.: "Partinin Çöküşü", **Yeni Zamanlar,** Ed. Stuart Hall, Martin Jacgues, Çev. Abdulah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1995, S. 257-272.

Berelson, Bernard, Berg, S. V.: "The Living Legacy Of Walter J. Ong. Proceedings Of The Media Ecology Association." **Lecture Conducted From Media Ecology Association,** New York City, NY 2005, June 22.

Berman, Marshall: **Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor,** Çev. Ümit Altun, Bülent Peker, İletişim Yayınları. İstanbul 1994.

Berman, Russell: "Writing For The Book Industry: The Writer Under Organized Capitalism", New German Critique 29 (1983): 39–56.

Bernstein, Eduard.: **Sosyalizmin Önkoşulları ve Sosyal Demokrasinin Görevleri,** Çev. L. Bakaç, Yazılama Yayınevi, İstanbul 2012.

Best, S., Kellner, D.: **Postmodern Teori-Eleştirel Soruşturmalar-** Çev. M. Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul1998.

Bıçakçı, İlker: **İletişim Ve Halkla İlişkiler,** 3. Bsk.: Mediacat Kitapları, Ankara 2000.

Bijsterveld, Karin: "Sound Studies: New Technologies And Music" **Social Studies Of Science,** 2004, 34(5).

Binark, Mutlu: "Giriş", **Yeni Medya Çalışmalarında Araştırma Yöntem ve Teknikleri**, Der. M. Binark, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014

Boorstin, Daniel J.: **The Discoverers. NY:** Vintage, New York 1985.

Bottomore, Thomas: Frankfurt Okulu, Çev. A. Çiğdem, Vadi Yayınları, Ankara 1989.

Bourdieu, Pierre: **Photography: A Middle-Brow Art**, Cambridge: Polity, 1990.

Bourdieu, Pierre: **Sanatın Kuralları**, Çev. N. Kamil Selvi, YKY, İstanbul, 2006.

Bourse, M. ve Yücel, H.: **İletişim Bilimlerinin Serüveni,** Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012.

Brecht, Bertolt, **Brecht On Theatre: The Development Of An Aesthetic,** Methuen Drama, Londra 1974.

Briggs, A., Burke, P.: **Medyanın Toplumsal Tarihi: Gutenberg'den İnternet'e,** Çev. Ü. H. Yolsal Ve E. Uzun, Kırmızı Yayınları, İstanbul 2011.

Briggs, A., Peter B.: **Medyanın Toplumsal Tarihi,** Çev. İbrahim Şener, İzdüşüm Yayınları, İstanbul 2004.

Brown, J.A.C.: **Siyasi Propaganda,** Çev. Yusuf Yazar, Ağaç Yayıncılık, İstanbul 1992.

Bruck, Jan, "Beckett, Benjamin And The Modern Crisis İn Communication", **New German Critique**, 26, 1982, 159–171.

Bruns, Axel: **Blogs, Wikipedi, Second Life And Beyond: From Production To Postusege.** Peter Lang Inc, New York. 2008.

Bryson, Lyman "The Structure and Function of Communication in Society", ed. Harold D. Laswell, **The Communication of Ideas**, New York, Harper&Brothers, 1948.

Buck-Morss, Susan: "The Flâneur, The Sandwichman, And The Whore: The Politics Of Loitering", New German Critique 39 (1986): 99–140.

Burke, J., Robert O.: "Orta Çağda İletişim Ve İnanç", **İletişim Tarihi,** Çev. Berkay Ersöz, Siyasal Kitabevi, Ankara 2014, S.117-126.

Burke, Kenneth, **Counter-Statement,** University Of California Press, Berkeley, CA 1968.

Burton, Graeme; Görünenden Fazlası: **Medya Analizlerine Giriş,** Çev. Nefin Dinç, Alan Yayıncılık, İstanbul 1995.

Burton, Richard, The Flaneur And His City: **Patterns Of Daily Life İn Paris 1815–1851,** University Of Durham, Durham 1994.

Büyük, Mustafa: "Dijital Yaşamda Mahremiyet Kişisel Veriler", **Dijital Çağda İletişim, Kültür ve Medya,** Editörler Mustafa Temel, Ömer Faruk Koçak, Çizgi Yayınları, Eylül 2021.

Carey, James: "Zaman, Mekân Ve Telgraf", Çev. B. Ersöz, Yay. Haz. D. Crowley ve P. Heyer, **İletişim Tarihi: Teknoloji - Kültür – Toplum,** 2. Bsk.: Siyasal Kitabevi, Ankara 2011.

Carey, James: "Mcluhan ve Mumford: The Roots Of Modern Media Analysis", **Journal Of Communication,** 31 (3), 1981, 162 – 178.

Carey, James: "Walter Benjamin, Marshall Mcluhan And The Emergence Of Visual Society", **Prospects 11** (1986): 29–38.

Carey, James: "Zaman, Mekan Ve Telgraf", İletişim Tarihi: Teknoloji - Kültür – Toplum, Yay. Haz.: D. Crowley Ve P. Heyer, Çev. B. Ersöz, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2011

Carr, N. G.: The Shallows: **What The Internet İs Doing To Our Brains.** W. W. Norton, New York, NY 2011.

Carr, N. G.: "Is Google Making Us Stupid", **The Atlantic**, Jully/August, 2008.

Castells, Manuel: **İsyan Ve Umut Ağları, İnternet Çağında Toplumsal Hareketler**, Çev. Ebru Kılıç, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013.

Caygill, Howard: **Walter Benjamin –The Colour Of Experience,** London And New York, Routledge, 2005.

Chaffe, Steven H. & Chapeaux, J. E.: **Organizational Behavior.** West Publishing Company, New York 1996.

Chomsky, Noam: **Bilgi Sorunları ve Dil**, Çev. Veysel Kılıç, Bgst Yayınları, 2009

Chomsky, Noam: **Dil ve Zihin,** Çev. Ahmet Kocaman, Ayraç, Ankara, 2002.

Clanchy, M. T.: **From Memory To Written Record: England, 1066-1307,** Harvard University Press, Cambridge, Mass 1979.

Claude E., Shannon, W. Weaver: **The Mathematical Theory Of Communication,** Champaign, University Of Illinois Press, 1949.

Cohen, Margaret: "Benjamin's Phantasmagoria", **New German Critique,** Duke University Press.

Comor, Edward.: "Harold Innis And The 'Bias Of Communication", **Communication And Society,** 2001, 4(2), 274-294.

Cooley, Charles Horton: **Social Organization,** Scribner, Newyork 1909.

Coulmas, Florian: **The Writing Systems Of The World,** Basil Blackwell, Oxford 1989.

Cowen, R. S.: "Elektroniğin Toplumsal Gelişimi", **İletişim Tarihi,** Çev. Berkay Ersöz, Siyasal Kitabevi, Ankara 2014, S.456-466.

Crary, Jonathan: **Spectacle, Attention, Counter-Memory,** October 50 (Güz 1989): 103.

Crowler, H., Paul H.: "Batı'da Okuryazarlık Geleneği", **İletişim Tarihi,** Çev. Berkay Ersöz, Siyasal Kitabevi, Ankara 2014, S. 77-79

Crowley, D. ve Heyer, P.: İletişim Tarihi: **Teknoloji - Kültür – Toplum,** Çev. B. Ersöz, 2. Bsk.: Siyasal Kitabevi, Ankara 2011.

Çağan, Kenan.: **Popüler Kültür Ve Sanat,** Altınküre Yayınları, Ankara 2003.

Çiğdem, Ahmet.: Akıl Ve Toplumun Özgürleşimi: **Jürgen Habermas Üzerine Bir Çalışma,** İletişim Yayınları, İstanbul 2008.

Çiğdem, Ahmet: **Aydınlanma Düşüncesi**, Dedalus, 2017.

Defleur, Melvin L., Defrancis, John.: **Visible Speech: The Diverse Oneness Of Writing Systems,** University Of Hawaii Press, Honolulu 1989.

Dellaloğlu, B. F.: **Frankfurt Okulu'nda Sanat Ve Toplum,** Bağlam Yayınları, İstanbul 1995.

Demiralp, Oğuz: **Tanrı Bakışlı Çocuk**, YKY, İstanbul 1999.

Derrida, Jacques: "Structure, Signand Play İn The Discourse Of Human Sciences", Roudledge, Londra, 1978

Derrida, Jacques: "Göstergebilim ve Gramatoloji", Çev. T. Akşin, **Toplumbilim, 10** Jacques Derrida Özel Sayısı, 1999

Deutscher, Guy.: **Dilin Aynasından: Kelimeler Dünyamızı Nasıl Renklendirir?,** Çev. C. Yardımcı, Metis Yayınları, İstanbul 2013.

Dilmen, N. E. ve Öğüt, S.: "Yeni İletişim Ortamları Ve Etkileşime İletişimsel Bilişim Yaklaşımı." Ed. E. Akyazı, N. E. Dilmen Ve T. Kara, **Yeni İletişim Ortamları Ve Etkileşim Uluslararası Konferansı 1-3 Kasım 2006,** İstanbul, Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi, İstanbul 2006.

Doğan, Tuğba: "Walter Benjamin Ve Yusuf Atılgan'da Flaneur İmgesi Üzerine Bir Deneme", Cogito52, YKY, 2007.

Dollot, Louis, **Kitle Kültürü Ve Bireysel Kültür**, Çev. Özlem Nudralı, İletişim Yayınları, İstanbul1991

Dursun, Çiler: "Sözlü ve Görsel Kültürde İnsan ve Toplum", H. Tüfekçioğlu (Ed.) **İletişim Sosyolojisi, Anadolu Üniversitesi Yayını,** Eskişehir, 2013.

Eagleton, Terry: **Walter Benjamin ya da Devrimci Bir Eleştiriye Doğru,** Çev. Ferit Burak Aydar, Agora, Ekim 2013.

Eagleton, Terry: **The Idea Of Culture,** Blackwell Pub.: Massachussetts 2000.

Eco, Umberto: **Alımlama Göstergebilimi**, Çev. Sema Rifat, Düzlem Yayınları, İstanbul

Eisenstein, Elizabeth: **The Printing Press As An Agent Of Change: Communications And Cultural Transformations İn Early-Modern Europe** 2. Bsk.: Cambridge University Press, Cambridge 2005.

Ellul, J, and Bromiley, W.: **What I Believe,** W. B. Eerdmans, Grand Rapids, MI, 1989.

Ellul, Jacques: **The Technological System**, J. Neugroschel, New York Continuum, 1980.

Ellul, Jacques: **Propaganda: The Formation Of Men's Attitudes, Vintage Books,** New York, NY 1973.

Ellul, Jacques: **The Technological Bluff. W. B. Eerdmans,** Grand Rapids, MI 1990.

Erdoğan, İ. , Alemdar, K.: **İletişim Ve Toplum,** Ankara: Bilgi Yayınevi. 1990.

Erdoğan, İrfan: **İletişimi Anlamak.** 2. Bsk.: Erk Yayınları, Ankara 2005.

Erdönmez, C.: **Genel Ve Teknik İletişim,** 3. Bsk.: Seçkin Yayıncılık, Ankara 2005.

Eroğlu, Feyzullah.: **Davranış Bilimleri,** Beta Yayınları, İstanbul 1995.

Ewen, Stuart: "In Spin We Trust: A Conversation With Stuart Ewen", **(Interview) Steven Heller,** Print, May-June 51 (3), 1997, S. 94-101.

Farrell, T. J, Soukup, P. A.: **Media, Consciousness, And Culture: Explorations Of Walter Ong's Thought, Sage Publications,** Newbury Park, CA 1991.

Farrell, T. J.: **Walter Ong's Contributions To Cultural Studies: The Phenomenology Of The Word And I-Thou Communication,** Hampton Press, Cresskill, NJ 2000.

Faulmann, Carl.: **Yazı Kitabı: Tüm Yerkürenin, Tüm Zamanların Yazı Göstergeleri Ve Alfabeleri,** Çev. I. Arda, 3. Bsk.: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009.

Featherstone, Mike: "The Flâneur, The City And Virtual Public Life", **Urban Studies 35(5–6)**, 1998

Fehér, Ferenc: Lukács And Benjamin: Parallels And Contrasts", **New German Critique 34**, Kış 1985 125–138

Felten, Peter: "Visual Literacy", Change, November-December, 2008, S. 60-64 Hartley, John A **Short History Of Cultural Studies**. Sage Publications. 2003.

Ferris, David S.: **Introduction To Walter Benjamin**, Cambridge University Press, 2004.

Finneran, Kevin: "The Electronic Word". **Issues İn Science And Technology,** , 15 (1), 30, 1998

Fiske, John: **Popüler Kültürü Anlamak,** Çev. Süleyman İrvan, Ark-Bilim Ve Sanat Yayınları, Ankara 1991.

Fourier, Charles: **The Utopian Vision Of Charles Fourier: Selected Texts On Work, Love, And Passionate Attraction,** University Of Missouri Press, Columbia 1983.

Freud, Sigmund: **Kitle Psikolojisi,** Çev. Kamuran Şipal, 3. Baskı, Cem Yayınevi, İstanbul ,2006.

Friedberg, Anne: **Window Shopping**, University Of California Press, 1993.

Frisby, David: "The Flâneur İn Social Theory", Ed. Keith Tester, **The Flâneur**, Londra, Routledge, 1994.

Gandler, Stefan: "Tarih Meleği Neden Geriye Bakıyor?", **Cogito 52**, YKY, 2007, Sayı 52.

Gans, H. J.: **Popüler Kültür Ve Yüksek Kültür,** Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005.

Gay, Peter: **Weimar Kültürü**, Çev. Eren Buğlalılar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2023.

Geist, Johann Friedrich: **Arcades: The History Of A Building Type,** MIT Press, Cambridge, MA 1983.

Gencarelli, T. F.: "Neil Postman And The Rise Of Media Ecology.", **Perspectives On Culture, Technology, And Communication: The Media Ecology Tradition**, Ed. Casey Lum, Hampton, Cresskill, NJ, 2006.

Geray, Haluk: **İletişim Ve Teknoloji: Uluslararası Birikim Düzeninde Yeni Medya Politikaları,** Ütopya Yayınevi, Ankara 2003.

Gerbner, George: **Kadife Karanlık 2,** Ed. B. Çoban, Su Yayınevi, İstanbul, 2005.

Gershom Scholem: **Mektuplaşmalar, 1932–1940**, Çev. Saliha Yeniyol, Kolektif, 2018.

Giddens, Anthony: **Siyaset Sosyoloji Ve Toplumsal Teori,** Çev. T. Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 2001.

Gleick, James: **Enformasyon: Bir Tarih Bir Kuram Bir Tufan**, Çev. Ü. Şensoy, Optimist Yayınları, İstanbul 2014.

Goldhaber, Dail: **The Nature-Nurture Debates: Bridging The Gap.** Cambridge Universitypress, 2012

Goldmann, Lucien: "Marcuse'yi Anlamak", **Partisan Review,** Cilt 38, 1971, S. 247-263.

Goody, Jack: **Yazılı ve Sözle Arasındaki Etkileşim**, Çev. Osman Bulut, Pinhan Yayınları, 2013

Goody, Jack: **Yaban Aklın Evcilleştirilmesi**, Çev.K. Değirmenci Ankara: Dost Kitabevi, 2001

Goody, Jack: **Yazılı ve Sözel Arasındaki Etkileşim: Okur-Yazarlık, Aile, Kültür ve Devlet Üzerine İncelemeler,** Çev. O. Bulut, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2013.

Gozzi JR, Raymond: "Jacques Ellul On Technique, Media, And The Spirit", **Atlantic Journal Of Communication,** 2000.

Gökçe, Orhan: **İletişim Bilimine Giriş – İnsanlararası İlişkilerin Sosyolojik Bir Analizi,** 6. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara 2005.

Gönenç, Özgür: **"İletişimin Tarihi",** İ.Ü. İletişim Fakültesi Dergisi, No:18, 2003.

Gramsci, Antonio.: **Hapishane Defterleri,** Çev. Kenan Somer, Aşina Kitaplar, Ankara 2009.

Gronbeck, B. E.,
Gronbeck, B. E.: "The Rhetorical Studies Tradition And Walter J. Ong: Oral-Literacy Theories Of Mediation, Culture, And Consciousness", **Media, Consciousness, And Culture: Explorations Of Walter Ong's Thought,** Ed. B. E. Gronbeck, T. J. Farrell, & P. A. Soukup, Sage, Newbury Park, CA 1991.

Gülenç, K.: **Demokrasi Platformu, Eleştirel Kuram Ve Yaşam Felsefesi,** Orhun Kitabevi, Ankara 2011.

Güngör, Nazife, **İletişim,** Ed. B. Özçelik, Siyasal Kitabevi, Ankara 2011.

Güngör, Nazife: **İletişim Kuramlar Yaklaşımlar**, 3. Baskı, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2016

Gürbilek, Nurdan: "Bir Unutuşun Öyküsü". Akıntıya Karı Tartışma Dizisi 2, 1986

Güvenç, Bozkurt.: **İnsan Ve Kültür,** Remzi Kitabevi, İstanbul 1974.

Habermas, Jürgen: **İletişimsel Eylem Kuramı,** Çev. M. Tüzel, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001.

Habermas, Jürgen: **Kamusallığın Yapısal Dönüşümü,** 5.Bsk.: Çev. T. Bora, M. Sancar, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.

Hall, Stuart, Martin Jay: **Yeni Zamanlar**, Ed. Stuart Hall, Martin Jacgues, Çev. Abdulah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1995, S.169-185.

Hannah, S. A.: "Confronting Hypertext: Exploring Divergent Responses To Digital Coursework", **The Internet And Higher Education,** 1998, 1 (1), 45-57.

Hansen, Miriam: **Bratu Cinema And Experience: Siegfried Kracauer, Walter Benjamin and Theodor W. Adorno Berkeley**, University Of California Press, 2012.

Hardt, Hanno: **Critical Communication Studies: Communication,** History And Theory İn America, Routledge, New York 1992.

Hari, Johann: **Çalınan Dikkat "Neden Odaklanamıyoruz?"** Çev. Barış Engin Aksoy, Metis Yayınları, 2022

Harootunian, Harry: **Tarihin Huzursuzluğu: Modernlik, Kültürel Pratik ve Gündelik Hayat Sorunu,** Çev. M. E. Dinçer, Boğaziçi Üni. Yay.: İstanbul 2006.

Harp, Jerry.: "Ong, Hopkins, And The Evolution Of Consciousness", **Explorations İn Media Ecology,** 2012, 11(3-4), 231-241.

Havelock, E. A.: **Platon: Filozof Şaire Karşı**, Çev. Adem Beyaz, Pinhan Yayınları, 2015.

Headrick, Daniel.: "Optik Telgraf", Çev. B. Ersöz, **İletişim Tarihi: Teknoloji - Kültür – Toplum**, Yay. Haz. D. Crowley Ve P. Heyer, 2. Bsk.: Siyasal Kitabevi, Ankara 2011.

Held, David: "Ulus-Devletin Çöküşü", **Yeni Zamanlar**, Ed. Stuart Hall, Martin Jacques, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1995.

Heyer, Paul: **Harold Innis, Rowman & Littlefield,** Lanham 2003.

Hochheimer, John L.; "Origins Of The Limited Effects Model", **Mass Communication Review Yearbook,** Eds. Gurevitch, Michael Ve M. R. Levy, Vol.: S. Ca: Sage, 1985, S. 75-84.

Horkheimer, Max: **"Toplum Felsefesinin Günümüzdeki Durumu ve Bir Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü'nün Görevleri",** Çev. Ahmet Özden, Frankfurter Universitatsreden, 37, Englert & Schlosser, Frankfurt 1931.

Horkheimer, Max: **Akıl Tutulması,** Çev. Orhan Koçak, 7. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul 2008.

Huyssen, Andreas: **Modernity And The Text: Revisions Of German Modernism**, New York, Columbia University Press, 1992.

Illich, I. ve Sanders, B.: **ABC: The Alphabetization Of The Popular Mind,** Marion Boyars Publishers, London 1988.

Innis, H. A., Godfrey, D.: **Empire & Communications,** Illustrated Ed.: Press Porcépic, Victoria, B.C. 1986.

Innis, Harold A.: **The Bias Of Communication,** 2. Bsk. University Of Toronto Press, Toronto, Ont. 2008.

İnceoğlu, M., Mehmet: **Tutum, Algı, İletişim,** 6. Bsk.: Siyasal Kitabevi, Ankara 2011.

İnuğur, M. Nuri: **Basın ve Yayın Tarihi,** 3. Bsk.: Der Yayınları, İstanbul 1993.

Jablonka, Eva, Marion J. Lamb: **Evrimin Dört Boyutu: Yaşam Tarihinde Genetik, Epigenetik, Davranışsal Ve Simgesel Değişimler**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2018

Jay, Martin: **Diyelektik İmgelem Frankfurt Okulu Ve Sosyal Araştırmalara Enstitüsü'nün Tarihi 1923-1950,** Çev. Ü. Oskay, Ara Yayıncılık, İstanbul 1989.

Jay, Martin: "'The Aesthetic Ideology' As Ideology; or, What does It Mean to Aestheticize Politics?", **Cultural Critique,** Bahar 1992.

Jay, Martin: **İmparatorluk Ve İletişim Araçları**, Çev. N. Törenli, Ed.D. Godfery, Ankara, Ütopya, 2006.

Jean, Georges: **Yazı İnsanlığın Belleği,** Çev. N. Başer, 6. Bsk.: YKY, İstanbul 2010.

Jenkins, Henry: **Cesur Yeni Medya-Teknolojiler Ve Hayran Kültürü**, Çev. Nihan Yeğengil, İstanbul, 2016.

Jenneney, Jean-Noel: **Başlangıcından Günümüze Medya Tarihi**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2006.

Jimenez, Marc: **Estetik Nedir?,** Doruk Yayınları, İstanbul 2008.

Jochum, Uwe: "The Gnosis Of Media", **Library Quarterly**, 2004.

K., Yavuz, S. Öztürk: "İletişim Çağında İnsandan Makineye Belleğin Serüveni", **Dijital Kültür ve Medya**, Ed Doç.Dr. Mehmet Gökhan Genel, Eğitim Yayınevi İstanbul, 2018.

Kampowsi, Stephen: **Arendt, Augustine, And The New Beginning: The Action And Moral Thought Of Hannah Arendt İn The Light Of Her Dissertation On St. Augustine,** William Eerdmans Pub.: Cambridge 2008.

Kara, Hakan: "Bilgisayar / İnternet Teknolojisi Ve Değişen Gazetecilik", **Yeni İletişim Teknolojileri ve Medya, Der. S. Alankuş,** 2. Bsk.: IPS İletişim Vakfı, İstanbul 2005.

Karahasan, Fatoş: **Taşlar Yerinden Oynarken: Dijital Pazarlamanın Kuralları,** Doğan Kitap, İstanbul 2012.

Katz, Elihu, Lazarsfeld: **Paul, Personal Influence, Free Press, New York 1955; İçinde,** Gazi Üniversitesi İletişim Dergisi, Sayı 24, Kış-Bahar 2007.

Kejanlıoğlu, Beybin: **Frankfurt Okulu'nun Eleştirel Bir Uğrağı: İletişim Ve Medya,** Bilim Sanat Yayınları, Ankara 2005.

Kellner, Douglas.: "Frankfurt Okulu'nu Yeniden Değerlendirmek: Martin Jay'in Diyalektik İmgelemin Eleştirisi", **Frankfurt Okulu,** Ed. H. E. Bağce, 2.Bsk.: Doğu Batı Yayınları, Ankara 2006.

Ketenci, H. F. ve Bilgili, C.: **Yongaların 10000 Yıllık Gizemli Dansı: Görsel İletişim Ve Grafik Tasarımı,** Beta Yayınları, İstanbul 2006.

Keyes, Ralph: **Hakikat Sonrası Çağ-Günümüz Dünyasında Yalancılık Ve Aldatma,** Çev. Deniz Özçetin, Deli Dolu Yayınları, 2017.Lacan, Jacques Fallus'un Anlamı. Afa. İstanbul. 1994

Kızılçelik, Sezgin.: **Frankfurt Okulu,** Anı Yayıncılık, Ankara 2000, 2008.

Koçak, Orhan: **Bilgi Toplumu Sürecinde Çalışma Yaşamı: Dijital Teknolojiler Boyutuyla,** Ekin Yayınevi, Bursa, 2011.

Kongar, Emre: **Toplumsal Değişme Kuramları vee Türkiye Gerçeği,** 4. Bsk.: Remzi Kitabevi, İstanbul1985.

Köknel, Özcan.: Şiddet Dili, Remzi Kitabevi, İstanbul 2013.

Kroker, Arthur: **Technology And The Canadian Mind: Innis / Mcluhan / Grant, New World Perspectives,** Montreal 1984.

Kutlu, Ö. ve Özgün, Y., **Siyasal İletişim,** Anadolu Üniversitesi, Eskişehir 2012.

Landow, G. P. Book Reviews: "The Electronic Word: Democracy, Technology, And The Arts", **Computational Linguistics,** 1995, 21 (1), 116-119. Erişim Adresi: Http://Www.Aclweb.Org/Anthology/J95-1008

Lanham, Richard, A.: **The Electronic Word: Democracy, Technology, And The Arts,** The University Of Chicago, Chicago 1993.

Lash, Scott: **Critique of Information**, Londra Sage, 2002.

Lassweel, Harold D.; "Toplum Yaşamında İletişimin Yapısı Ve İşlevi,", **Gazi Üniversitesi İletişim Dergisi**, Çev. Nazife Güngör, Sayı 4, 1997.

Lavenir, C. B.: **Diderot'tan İnternete Medya Tarihi,** Çev. K. Eksen, Okuyanus Yayın, İstanbul 2001.

Lazar, Judith: **İletişim Bilimi,** Çev. C. Anık, 2. Bsk.: Vadi Yayınları, Ankara 2009.

Lazarsfeld, Paul F.,
Le Bon, Gustave: **Kitleler Psikolojisi,** Hayat Yayıncılık, İstanbul 2005.

Leith, Phillip: "Postmedieval Information Processing And Contemporary Computer Science.", **Media, Consciousness, And Culture: Explorations Of Walter Ong's Thought,** Ed. B. Gronbeck And T. Farrell, Sage Publications, Newbury Park, CA 1991.

Leslie, Esther: **Walter Benjamin "Konformizmi Alt Etmek",** Çev. Eda Çaça, Habitus, 2010.

Leslie, Esther: "The Structure And Function Of Communication İn Society", **The Communication Of Ideas,** Ed. Lyman Bryson, Harper & Brothers, New York, 1948.

Leslie, Esther: **Walter Benjamin Hakkında Her Şey**, Çev. Meryem Sena Özgüven-Murtaza Özeren, Dedalus, İstanbul, 2019.

Levinson, Paul: **Digital Mcluhan: A Guide To The Information Age, Routledge,** New York, NY 1999.

Levi-Strauss, Claude: **Mit Ve Anlam**, Çev. Gökhan Yavuz Demir, İthaki, 2013.

Lippmann, Walter: **Public Opinion**, New York Macmillan, 1921

Lord, Albert, B.: **The Singer Of Tales,** Harvard University Press, Cambridge, MA 1960.

Löwy, Michael: **Fire Alarm: Reading Walter Benjamin's 'On The Concept Of History'**, Verso, Londra 2005.

Luc-Nancy, Jean: **Noli Me Tangere: Bedenin Kaldırılması Üzerine Deneme,** Çev. Murat Erşen, Dergah Yayınları, 2020

Lull, James: **Medya İletişim Kültür,** Çev. Nazife Güngör, Vadi Yayınları, Ankara 2001.

Lundby, Knut:
Lunn, Eugene.: **Marxizm Ve Modernizm Lukacs, Brecht, Benjamin Ve Adorno Üzerine Tarihsel Bir İnceleme,** Çev. Y. Alogan, Alan Yayıncılık, İstanbul 1996.

Lyotard, J., François.: **The Postmodern Condition: A Report On Knowledge,** University Of Minnesota Press, Minneapolis, MN 1984.

Mandl, David: **Eds.. Radiotext(E).: Semiotext(E).** New York, NY 1993.

Mansell, Robin E.: "The Debate Over Critical Vs. Administrative Research: Circularity Or Challenge", **Journal Of Communication,** Summer.: 1983, S.: 103-116.

Marcuse, Herbert: "Ek", **Geleneksel Ve Eleştirel Teori,** Çev. M. Tazel, Kredi Yayınları, İstanbul 2012.

Marcuse, Herbert: "Felsefe Ve Eleştirel Teori", Çev. Ahmet Özden, **Toplumsal Araştırmalar Dergisi,** Sayı 6.

Marcuse, Herbert: **Counter Revolution And Revolt**, London, Allenlane, 1972.

Marcuse, Herbert: **Dünyayı Değiştirmek Üzerine: Karl Marx'tan Walter Benjamin'e Siyaset Felsefesi Denemeleri**, Çev. Y. Alogan, Ayrıntı Yay.: İstanbul 1999.

Marcuse, Herbert: K**arşı Devrim Ve İsyan,** Çev. G. Koca, V. Ersoy, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1998.

Marder, Elissa: Flat Death: Snapshots Of History, **Diacritics 22**: 3–4 Güz–Kış 1992

Marks, Karl, Engels: **Friedrich, The German Ideology,** International Publishers New York, 1969.

Marks, Laura: **The Skin Of The Film: Intercultural Cinema, Embodiment, And The Senses**, Duke University Press, Durham, 2000

Mazlum, F., Soner: **Masaüstü Yayıncılık: Tasarım Ve Basım Teknolojisine Giriş,** Gazi Kitabevi, Ankara 2006.

Mccarthy, Thomas: "Eleştirel Kuram Ve Felsefe İle İlişkisi Üstüne", **Frankfurt Okulu,** Ed. H. Emre Bağce, Doğubatı Yayınları, Ankara 1994.

Mccole, John: **Walter Benjamin And The Antinomies Of Tradition,** Cornell University Press, Ithaca, NY: 1993.

Mcgregor, Craig.: **Pop Kültür Oluyor,** Çev. G. Özferendeci, Logos Yayınları, İstanbul 1990.

McIntyre, Lee: **Hakikat-Sonrası,** Çev. M. Fahrettin Biçici, Tellekt Yayınları, 2018 S. 26-27

McLuhan M., McLuhan E.: **Laws Of Media: The New Science,** University Of Toronto Press, Toronto 1998.

McLuhan, M., Fiore, Q.: **Medya Mesajı, Medya Masajıdır: Mcluhan'ın İzinde Medyayı Anlama Kılavuzu,** Çev. İ. Haydaroğlu, Yay. Haz. J. Agel, Mediacat Kitapları, İstanbul 2012.

Mcluhan, Marshall: "Radyoyu Anlamak" Çev. B. Ersöz**, İletişim Tarihi: Teknoloji - Kültür – Toplum,** Yay. Haz.: D. Crowley Ve P. Heyer, 2. Bsk.: Siyasal Kitabevi, Ankara 2011.

Mcluhan, Marshall: **Gutenberg Galaksisi: Tipografik İnsanın Oluşumu,** Çev. G. Ç. Güven, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001.

Mcluhan, Marshall: **The Medium İs The Massage: An Inventory Of Effects,** Hardwired, San Francisco, CA 1996.

Mcluhan, Marshall: **Understanding Media: The Extensions Of Man,** Mcgraw Hill, New York 1964.

Mcphee, William N.; "Political Process: The Role Of The Mass Media", **The Process And Effects Of Mass Communication**, Ed. W. Schramm & D. F. Roberts, University Of Illinois Press, Illinois 1977, S. 655-677.

McQuail, Denis: "Social Action Perspectives in Mass Communication Research: An Introduction", **In Renckstorf,** K. And Mcquail, D. And Jankowski, N. (Eds.): Media Use As Social.

McQuail, Denis: "The Influence And Effects Of Mass Media", **Mass Communication And Society,** Ed. James Curran, Michael Gurevitch And Janet Woollacott, Edward Arnold & Open University Press, London 1979.

McQuail, Denis: **Mass Communication Theory; An ntroduction,** (3rd Edition). London, Sage, 1994.

Menninghaus, Winfried: **Walter Benjamins Theorie Der Sprachmagie**, Frankfurt Am Main, Suhrkamp, 1980.

Meyrowitz, Joshua: **No Sense Of Place: The Impact Of The Electronic Media On Soical Behavior**, Oxford Universityprees, 1985

Miller, Patricia H.: **Gelişim Psikolojisi Kuramları**, Çev. Zeynep Gültekin, İmge Kitabevi, 2008

Mills, Wright: **İktidar Seçkinleri,** Çev. Ünsal Oskay, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1974.

Mitchell, Stephen: **Freud ve Sonrası Modern Psikanalitik Düşüncenin Tarihi**, Çev. Ayhan Eğilmez, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014

Mollaer, Fırat: "Walter Benjamin'i Çağımızda Tahayyül Etmek" **Cogito 52** 2002.

Morley, David.: **Family Television: Cultural Power And Domestic Leisure,** London, Routledge, 1990.

Mutlu, Erol: **Kitle İletişim Kuramları,** Ütopya Yayınevi, Ankara 2005.

Mutlu, Erol: **İletişim Sözlüğü,** Ankara, Bilim Ve Sanat Yayınları, 4. Baskı, 2004.

Nelson, Camille Antoinette: "Introduction". **Racism, Eh? A Critical İnter-Disciplinary Anthology Of Race And Racism İn Canada,** Ed. C. Nelson & C. Nelson, ON: Captus Press, Toronto 2004.

Nelson, Charmaine, & Neumann, Erich.: **The Origins And History Of Consciousness,** (R. F. C. Hull, Trans.), Pantheon Books, New York 1954, (Original Work Published 1949)

Nilsson, Martin P.: **Primitive Time-Reckoning: A Study İn The Origins And First Development Of The Art Of Counting Time Among The Primitive And Early Culture Peoples,** UK: Humphrey Milford, London 1920.

Norden, Eric: "Playboy Interview: A Candid Conversation with the High Priest of Pop Culture and Metaphysician of Media", Ed. E. McLuhan ve F. Zingrone, **Essential McLuhan**, Routledge, London, 1997.

Ong, W. J. , Farrell, T. J. , & Ong, Walter J.: "A Dialectic of Aural and Objective Correlatives." **The Barbarian within: and Other Fugitive Essays, The Macmillan Company,** New York 1962.

Walter J. Ong, **A Retrospective: Communication Research Trends,** 2007, 23(1), 3-33.

Ong, Walter J.: "Communication Media and The State of Theology", **Cross Currents,** 1969, 19, 462-480.

Ong, Walter J.: "From Epithet To Logic: Miltonic Epic and the Closure of Existence" **Interfaces of the Word: Studies in the Evolution of Consciousness and Culture,** Cornell University Press, Ithaca And London 1977.

Ong, Walter J.: "Hermeneutic Forever: Voice, Text, Digitization, And The "I." **Faith And Contexts, Vol. 4: Additional Studies And Essays, 1947-1996,** Ed. T. J. Farrell & P. A. Soukup, Scholars Press, Atlanta 1999. (Original Work Published 1995)

Ong, Walter J.: "Historical Backgrounds Of Elizabethan And Jacobean Punctuation Theory", **PMLA: Publications Of The Modern Language Association Of America,** 1944, 59, 349-360.

Ong, Walter J.: "I See What You Say": Sense Analogues For Intellect" **Interfaces Of The Word: Studies İn The Evolution Of Consciousness And Culture,** Cornell University Press, Ithaca And London 1977.

Ong, Walter J.: "Media Transformation: The Talked Book" **In W. J. Ong, Interfaces Of The Word: Studies İn The Evolution Of Consciousness And Culture,** Cornell University Press, Ithaca And London 1977.

Ong, Walter J.: "Oral Residue İn Tudor Prose Style" **In W. J. Ong, Rhetoric, Romance, And Technology,** Cornell University Press, Ithaca And London 1971.

Ong, Walter J.: "Rhetoric And The Origins Of Consciousness" **In W. J. Ong, Rhetoric, Romance, And Technology,** Cornell University Press, Ithaca And London 1971.

Ong, Walter J.: "Technological Development And Writersubject- Reader İmmediacies" **In W. J. Ong, An Ong Reader, Ed. T. J. Farrell & P. A. Soukup, Hampton Press,** Creskill, NJ 2002. (Original Work Published 1990)

Ong, Walter J.: "The Agonistic Base Of Scientifically Abstract Thought: Issues İn Fighting For Life: Contest, Sexuality, And Consciousness." **Proceedings of The American Catholic Philosophical Association,** 1982, 56, 109-124.

Ong, Walter J.: "The Literate Orality Of Popular Culture Today" **Rhetoric, Romance, And Technology,** Cornell University Press, Ithaca And London 1971.

Ong, Walter J.: "The Poem As A Closed Field: The Once New Criticism And The Nature Of Literatüre" **Interfaces Of The Word: Studies İn The Evolution Of Consciousness And Culture,** Cornell University Press, Ithaca And London 1977.

Ong, Walter J.: "Transformations Of The Word And Alienation." **Interfaces Of The Word: Studies in The Evolution Of Consciousness And Culture,** Cornell University Press, Ithaca, NY 1977.

Ong, Walter J.: "Tudor Writings On Rhetoric, Poetic, And Literary Theory" **Rhetoric, Romance, And Technology,** Cornell University Press, Ithaca And London 1971.

Ong, Walter J.: "Typographic Rhapsody: Ravisius Textor, Zwinger, And Shakespeare", **Interfaces Of The Word: Studies İn The Evolution Of Consciousness And Culture,** Cornell University Press, Ithaca And London 1977.

Ong, Walter J.: "Voice As A Summons For Belief: Literature, Faith, And The Divided Self", **The Barbarian Within: And Other Fugitive Essays,** The Macmillan Company, New York 1962.

Ong, Walter J.: "Why Talk: A Conversation About Language With Walter J. Ong Conducted By Wayne Altree", **In W. J. Ong, An Ong Reader, Ed. T. J. Farrell & P. A. Soukup, Hampton Press,** Creskill, NJ 2002.

Ong, Walter J.: "Wired For Sound: Teaching, Communications, And Technological Culture." **The Barbarian Within: And Other Fugitive Essays,** The Macmillan Company, New York 1962.

Ong, Walter J.: "Worship At The End Of The Age Of Literacy" **Worship,** 1969.

Ong, Walter J.: "Writing İs A Technology That Restructures Thought.", **Faith And Contexts: Additional Studies And Essays, 1947-1996,** Ed. Farrell & P. A. Soukup, Scholars Press, Atlanta, GA 1999.

Ong, Walter J.: **Interfaces Of The Word Studies İn The Evolution Of Consciousness And Culture,** Cornell University Press, Ithaca, NY 1977.

Ong, Walter J.: **Introduction. A Fuller Course in The Art Of Logic Conformed to The Method Of Peter Ramus. By John Milton,** Ed. & Trans. W. J. Ong & C. J. Ermatinger, Complete Prose Works Of John Milton: Volume 8 M. Kelley, Ed.: Pp. 139-205, Yale University Press, New Haven 1982.

Ong, Walter J.: **Rhetoric, Romance, And Technology Studies in The Interaction Of Expression And Culture**, Cornell University Press, Ithaca 1971.

Ong, Walter J.: **Sözlü Ve Yazılı Kültür: Sözün Teknolojileşmesi,** Çev. S. P. Banon, 6. Bsk.: Metis Yayınları, İstanbul 2012.

Ong, Walter J.: **The Barbarian Within: And Other Fugitive Essays And Studies,** NY: Macmillan, New York 1968.

Ong, Walter J.: **The Muse Learns To Write: Reflections On Sözlü Kültür Ve Yazılı Kültür From Antiquity To The Present,** Yale University Press, New Haven And London 1986.

Ong, Walter J.: **The Presence Of The Word: Some Prolegomena For Cultural And Religious History,** 2. Bsk. Binghamton, Global Publications, NY 2000.

Oskay, Ünsal: **"Benjamin'de Tarih, Kültür ve Fantazya Anlayışı",** Oluşum, 43: 4-15, 1981.

Oskay, Ünsal: "Sanatın Modern Döneme Girişinde Charles Baudelaire ve Direnimci Modernizmi", **Oluşum 50**, 1981

Oskay, Ünsal: **İletişimin A B C'si,** Der Yayınları, Ankara 2001.

Oskay, Ünsal: **Kitle Haberleşmesi Teorilerine Giriş,** Der Yayınları, Ankara 1992.

Oskay, Ünsal: **Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri,** 4.Bsk.: Der Yayınları. İstanbul 2000

Özdemir, Yücel: "Post-Truth Ve Folklor: Hakikat Sonrası Dönemde Gelenek Bilgisinde Sapmalar," **Dijital Kültür-3** Ed. Doç Dr. Uğur Uçmaz, Arı Sanat İstanbul 2021.

Özdinç, F., Atabek, N., Özkök, Ertuğrul: **Kitlelerin Çözülüşü,** Tan Yayınları, Ankara 1985.

P. Siddarth, and Park, Robert: "The Natural History Of The Newspaper", **American Journal Of Sociology,** 29 (3) Kasım 1923: 273.

Parry, Milman: **Making Of Homeric Sence; The Collected Papers Of Milman Parry**, Ed. Adam Parry, Oxford, At Theclarendon Press,1971.

Peters, John Durham: "History As A Communication Problem", **Explorations İn Communication And History,** Ed. B. Zelizer, Routledge, New York, NY 2008.

Peters, John Durham: **Speaking İnto The Air: A History Of The İdea Of Communication,** University Of Chicago Press, Chicago, IL 1999.

Pinch, Trevor, & Pinker, Steven: **Boş Sayfa: İnsan Doğasının Modern İnkârı,** Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, Çev. Mehmet Doğan, 2010

Platon: **Phaidros**, Çev. Furkan Akderin, Say Yayınları, 2020.

Poe, Marshall: **İletişim Tarihi,** Islık Yayınları, İzmir, 2015

Pollard, Michael: **Johann Gutenberg: Tipografinin İcadı Ve Matbaacılığın Bilimdeki Patlamaya Yol Açışının Öyküsü,** Çev. L. Onat, İlkkaynak Kültür ve Sanat, Ankara 1996.

Postman, Neil: **Yeni Dünya Düzeni: Teknopoli,** Çev. Mustafa E. Yılmaz, Gelenek, 2004, S.69.

Postman, Neil: "The Reformed English Curriculum." **High School 1980: The Shape Of The Future İn American Secondary Education,** Ed. A. C. Eurich, Pitman, New York, NY 1970.

Postman, Neil: **Televizyon: Öldüren Eğlence**, Çev. O. Akınhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012.

Potts, John: **Radio İn Australia** New South Wales University Press, 1989.

Ramus, P. & Gunter, H: **Dialectica, Konigshausen & Newumann,** Wurzburg 2011.

Reimer, Georg: "Interview With Walter Ong", **The New Jesuits,** Ed. G. Reimer, Little, Brown And Company, Boston 1971.

Renckstorf, Karsten, Rochlitz, Rainer: **The Disenchantment Of Art: The Philosophy Of Walter Benjamin,** Guilford Press, New York 1996.

Ronning, Helge; "Medya- Kültür- İletişim: Medya Kültürü Aracılığıyla Modernliğin Yorumlanışı", **Medya Kültür Siyaset,** Der. ve Çev**.** Süleyman İrvan, Bilim Ve Sanat Yayınları, Ankara 1997.

Rosenau, Pauline M.: **Post-Modernizm Ve Toplum Bilimleri**, Çev. Tuncay Birkan, Ark Yayınları, 1998.

Roth, Lorna: **Something New in The Air: The Story of First Peoples Television Broadcasting İn Canada,** Mcgill-Queen's University Press, Montréal, QC, 2005.

Rowe, David.: **Popüler Kültürler,** Çev. M. Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1996.

Rushkoff, Douglas: **Program Or Be Programmed: Ten Commands For A Digital Age,** Soft Skull Press, Berkeley, CA 2011.

S. Y. Bookheimer: "Your Brain On Google: Patterns Of Cerebral Activation During Internet Searching." **The American Journal Of Psychiatry: Official Journal Of The American Association For Geriatric Psychiatry,** 17(2), 116-126, 2009.

Sandıkçıoğlu, B., Onay, A.,

Sartori, Giovanni: **Görmenin İktidarı**, Çev. Gül Batuş, Bahar Ulukan, Karakutu Yayınları, 2004

Sarup, Madan: **Post-Yapısalcılık Ve Postmodernizm,** Çev. A. Baki Güçlü, Ark Yayınları, 1997.

Saussure, Ferdinand: **Genel Dilbilim Dersleri**, Çev. Berke Vardar, Multilingual Yayınları, İstanbul, 2001.

Schiller-Lerg, Sabine: "Walter Benjamin, Radio Journalist: Theory And Practice Of Weimar Radio", **Journal Of Communication Inquiry** 13,1989.

Schirokauer, Arno: "Art And Politics İn Radio", The Weimar Republic Sourcebook, 1929.

Schmandt-Besserat, D.: **Before Writing,** 2 Vols.: University Of Texas Press, Austin 1992.

Schmidt, E., Cohen, J.: **Yeni Dijital Çağ: İnsanların, Ulusların Ve İş Dünyasının Geleceğini Yeni Baştan Şekillendirmek,** Çev. Ü. Şensoy, Optimist Yayınları, İstanbul 2014.

Scholem, Gershom: "Walter Benjamin'in Meleği", Benjamin, Der. B. Dellaloğlu, Çev. E. E. Çakmak.

Schudson, Michael: **Discovering The News: A Social History Of American Newspapers**, New York, Basic Books, 1978.

Schwartz, Tony: **Jean Gomes, and Catherine Mccarthy, The Way We're Working isn't Working: The Four Keys to Transforming The Way We Work and Live, Free,** New York, NY 2011.

Sennett, Richard.: **The Craftsman,** Yale University Press, New York, NY 2009.

Sevinç, S. Salih: **Pazarlama İletişiminde Sosyal Medya,** Optimist Yayınları, İstanbul 2012.

Shields, Rob: "Fancy Footwork: Walter Benjamin's Notes On Flânerie", Ed. Keith Tester, **The Flâneur**

Sholle, David, J.: Action, London, John Libbey (JL), **"Eleştirel Çalışmalar İdeoloji Teorisinden İktidar/Bilgiye",** 1996.Slack, Jennifer Darly:

Slater, Phil: **Frankfurt Okulu,** Çev. Ahmet Özden, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 1998.

Small, G. W, T. D. Moody,
Smith, Gary: "Thinking Through Benjamin: An Introductory Essay", **Benjamin: Philosophy, Aesthetics, History, Ed. Gary Smith,** University Of Chicago Press, Chicago, IL 1989.

Sobchak, Vivian: **The Address Of The Eye: Phenomenology And Film Experience,** Princeton University Press, Princeton 1992.

Sontag, Susan: **Satürn Yıldızı Altında,** Çev. Osman Akınhay, Agora Yay.: İstanbul, 2013.

Soukup, P. A.: **An Ong Reader: Challenges For Further Inquiry.** Hampton Press, Cresskill, NJ 2002.

Soukup, Paul: "Information And/Or Communication: Interactions", **Communication Research Trends,** 1996, 16(3), 3-17.

Spurk, Jan.: **Toplumsal Aklın Eleştirisi,** Çev. I. Ergüden, Versus Yayınları, İstanbul 2008.

Steinberg, S. H.: **Five Hundred Years Of Printing,** Faber-Faber, London 1959.

Sterne, Jonathan: **The Audible Past: Cultural Origins Of Sound Reproduction,** Duke University Press, Durham, NC, 2003.

Stevenson Nick: **Medya Kültürleri – Sosyal Teori Ve Kitle İletişimi,** Çev. Göze Orhon, Barış Engin Aksoy, Ankara, Ütopya Yayınevi, 2008.

Storey, John: **Popüler Kültür Çalışmaları – Kuramlar Ve Metotlar,** Çev. Koray Karaşahin, İstanbul, Babil Yayınları, 2000.

Strate, Lance: "A Media Ecology Review", **Communication Research Trends,** 2004, 23(2), 1-48.

Strauss, Neil, &
Swingewood, A.: **Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi,** Çev. O Akınhay, Bilim Sanat Yayınları, Ankara 1998.

Şahin, Alper: "Öğrenme Üzerine Psikanalitik Bir Açılım" Ed. Dürrin Tunç, Psikanaliz Defterleri 3, YKY, 2019

Şakar, Ö. ve Küçükaslan, N.: **Büro Yönetimi Ve İletişim Teknikleri,** Ekin Kitabevi, Ankara 2003.

Şeker, Mustafa: "Televizyon Haberlerinin İmge Üretme ve Anlam Yitirme Sorunu", **Selçuk İletişim**, 2, 2002, s. 35-47.

Şenel, Alaeddin: **Siyasal Düşünceler Tarihi,** Bilim ve Sanat Yayınları. Ankara 2004.

Taylor, Charles: **Sources Of The Self: The Making Of The Modern Identity,** Harvard University Press, Cambridge, MA 1989.

Tekeli, İlhan: **Bilgi Toplumuna Geçiş** "Sorunsallar", Tüba, Ankara 2005.

Tezcan, Mahmut: **Kültürel Antropoloji Giriş,** Maya Akademi Yayınları. Ankara 1995.

Therborn, Göran: "Frankfurt Okulu", **Frankfurt Okulu,** Ed. H.E. Bağce, 2. Bsk.: Doğu Batı Yayınları, Ankara 2006.

Thompson, Jhon B.: "Kitle İletişiminin Bazı Özellikleri", **Kitle İletişim Kuramları,** Ütopya Yayınevi, Ankara 2005.

Thornhill, Christopher: "Walter Benjamin And Karl Kraus: The Construction Of Negative Language", **New Comparison,** S:18, 1992.

Tiedemann, Rolf: "Pasajlar Yapıtına Giri", **Pasajlar,** Çev. Ahmet Cemal, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000.

Tiedemann, Rolf: "Tarihsel Materyalizm ya da Siyasal Mesihçilik? "Tarih Kavramı Üstüne" Tezlerinin Bir Yorumu.", **Frankfurt Okulu,** Der. H. E. Bağçe, Doğu Batı Yay.: Ankara 2006.

Timisi, Nilüfer: **Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi,** Dost Kitabevi, Ankara 2003.

Tom Gunning: "The Exterior As Intérieur: Benjamin's Optical Detective," **Boundary 2** 30: 1 (2003): 106.

Törenli, Nurcan: **Bilişim Teknolojileri Temelinde Haber Medyasının Yeniden Biçimlenişi- Yeni Medya Yeni İletişim Ortamı,** Ankara, Bilim ve Sanat, 2005

Törenli, Nurcan: **Yeni Medya, Yeni İletişim Ortamı,** Bilim Ve Sanat, Ankara 2005.

Tuchman, Gaye: "Consciousness Industry And Production Of Culture", **Journal Of Communication,** Sayı 33, 1983, S. 330-341.

Turhan, Mümtaz: **Kültür Değişmeleri,** MEB Yayınları, İstanbul 1969.

Turkle, Sherry: **Alone Together: Why We Expect More From Technology And Less From Each Other,** Basic Books, New York, NY 2012.

Turner, Fred: **Counterculture To Cyberculture: How Stewart Brand And The Whole Earth Network Transformed The Politics Of İnformation.** University Of Chicago Press, Chicago, IL 2006.

Turner, Greame: **British Cultural Studies,** London&New York, Routledge, 1992.

Tutar, H., Yılmaz, M. K. ve
Tüfekçioğlu, Hayati: **İletişim Sosyolojisine Başlangıç,** İstanbul: Der Yayınları. 1997.

Türkoğlu, Nurçay: **İletişim Bilimlerinden Kültürel Çalışmalara Toplumsal İletişim: Tanımlar, Kavramlar, Tartışmalar,** Babil Yayınları, İstanbul 2004.

Türkoğlu, Nurçay: **Kitle İletişimi Ve Kültür,** Naos Yayınları, İstanbul 2003.

Uçar, T. Fikret: **Görsel İletişim ve Grafik Tasarım,** 3. Bsk.: İnkılâp Yayınevi, İstanbul 2004.

Vasseur, Frederic: **Geleceğin Medyaları,** Çev. G. Üstün, Çev.: İletişim Yayınları, İstanbul 1993.

Virilio, Paul: **The Vision Machine**, Indiana University Press Bloomington, 1994.

Walker, Jeffrey: **"Rhetoric and Poetics in Antiquity",** Time, Memory, and the Verbal Arts: Essays on the Thought of Walter Ong**,** Susquehanna University Press, Selinsgrove, 2000

Watson, Alexander John: **Marginal Man: The Dark Vision Of Harold Innis.** University Of Toronto Press, Toronto, 2006.

Weeks, Dennis: **Time, Memory, And The Verbal Arts: Essays On The Thought Of Walter Ong,** Susquehanna University Press, Selinsgrove, PA 1998.

Weingartner, C.: **Teaching As A Subversive Activity,** Dell, New York 1969.

West, David: **Kıta Avrupası Felsefesine Giriş,** Çev. A. Cevizci, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 1998.

White, Leslie: **The Science Of Culture: A Study Of Man And Civilization,** New York, Grove Press, 1949.

Wiggershaus, Rolf: **The Frankfurt School: Its History, Theories, And Political Significance Studies İn Contemporary German Social Thought,** The Mit Press, Cambridge 1994.

Williams, Raymond: **Marksizm ve Edebiyat,** Çev. E. Tarım, Adam Yayınları, İstanbul 1990.

Williams, Raymond: **Kültür,** İmge Yayınları, Ankara, 2003.

Williams, Raymond: **The Long Revolution, New York, Columbia University Press.**

Williams, Rosalind H.: **Dream Worlds: Mass Consumption İn Late Nineteenth-Century France,** CA: University Of California Pressberkeley, 1991.

Windahl, Sven; **İletişim Modelleri – Kitle İletişim Çalışmalarında,** Çev: Konca Yumlu. Ankara, İmge Kitabevi, 2005.

Winner, Langdon: "Technologies As Forms Of Life. " **In Ethics And Emerging Technologies,** Springer Netherlands 2005.

Wolff, Janet: **Feminine Sentences: Essays On Women and Culture,** Cambridge, Polity, 1990.

Wolin, Richard: Heidegger's Children: **Hannah Arendt, Karl Löwith, Hans Jonas, And Herbert Marcuse,** Princeton University Press, Princeton 2001.

Wood, Christopher S.: **The Vienna School Reader: Politics And Art Historical Method İn The 1930s**, New York Zone Books, 2003.

Yavuz, Şahinde: **Medya Ve İzleyici-Bitmeyen Tartışma,** Ankara, Vadi Yayınları, 2005.

Yaylagül, Levent.: **Kitle İletişim Kuramları-Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar,** 2. Baskı, Ankara, Dipnot Yayınları, 2008.

Zimmer, Michael.: "Media Ecology And Value Sensitive Design: A Combined Approach To Understanding The Biases Of Media Technology." **Proceedings Of The Media Ecology Association,** 2005.

DERİNDEN BÖLÜNMÜŞ BÖLGE KIBRIS

Birleşmenin İmkânsızlığı

Seçkin Toprak

nobel
40.yıl

DERİNDEN BÖLÜNMÜŞ BÖLGE KIBRIS
Birleşmenin İmkânsızlığı

Seçkin Toprak

Yayın No.: 5660
Uluslararası İlişkiler: 239
ISBN: 978-625-397-756-6
E-ISBN: 978-625-371-032-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Kasım 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Toprak, Seçkin.
Derinden Bölünmüş Bölge Kıbrıs Birleşmenin İmkânsızlığı / Seçkin Toprak
1. Basım, X + 390 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-756-6
E-ISBN: 978-625-371-032-3
1. Bütünleşmecilik 2. Uzlaşmacılık 3. Derinden Bölünmüş Bölgeler 4. Derinden Bölünmüş Toplumlar 5. Kıbrıs Sorunu

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

KISALTMALAR ..... **ix**

GİRİŞ **1**

Birinci Bölüm
ÇATIŞMALI BÖLGELERİN TANIMLANMASI SORUNSALI **7**

Çatışmanın Nedenleri Üzerine Temel Eğilimler 9
Primordiyalizm 10
İnşacılık 13
Etnik Çatışma Yaşanan Bölgelerin Tanımlanması 15
Bölünmüş Toplum Kavramı 18
Anglosakson Literatürde "Society" ve "Community" Kavramları 21
Türkçe Literatürde "Toplum" ve "Topluluk" Kavramları 24
"Halk" Kavramının İncelenmesi 26
Bölünmüş Bölge Kavramı 31

İkinci Bölüm
ÇATIŞMA YÖNETİMİNDE BÜTÜNLEŞMECİLİK VE UZLAŞMACILIK YAKLAŞIMLARI ... **41**

Çatışma Yönetimi Yaklaşımlarına İlişkin Temel Tartışma Ekseni 41
Bütünleşmecilik Yaklaşımı 47
Bütünleşmecilik ve Asimilasyon 56
Uzlaşmacılık Yaklaşımı 60
Ortaklıkçılık 66
Merkezcilik 75
Bütünleşmecilik ve Uzlaşmacılık Yaklaşımları Arasındaki İlişki 82

Üçüncü Bölüm
DERİNDEN BÖLÜNMÜŞ BİR BÖLGE OLARAK KIBRIS'TA BÖLÜNMÜŞLÜĞE ETKİ EDEN UNSURLAR **89**

İki Farklı Halkın Varlığı 90
Kıbrıs Rum Halkı 94

Etnisite 95
Dil 102
Din 109
Milliyetçilik 116
Kıbrıs Türk Halkı 126
Etnisite 127
Dil 133
Din 142
Milliyetçilik 150
Osmanlı Dönemi Uygulamaları 161
Osmanlı Millet Sistemi 162
Osmanlı Yönetim Sistemi 168
Osmanlı Eğitim Sistemi 177
İngiliz Dönemi Uygulamaları 185
İngiliz Yönetiminin İlk Faaliyetleri 188
İngiliz Anayasası 192
İngiliz Yönetim Sistemi 198

Dördüncü Bölüm
1960 KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN BÜTÜNLEŞMECİLİK VE UZLAŞMACILIK YAKLAŞIMLARI ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ 217
1960 Ortaklık Devletinin Oluşturulmasını Gerektiren Koşullar 219
1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Müzakere Sürecinin İncelenmesi 230
Paris Görüşmeleri Sürecinde Ortaya Çıkan Görüşlerin Analizi 233
Zürih ve Londra Anlaşmaları Müzakerelerinin Analizi 244
Zürih ve Londra Anlaşmalarına Yönelik Tepkilerin Analizi 253
Kıbrıslı Rumların ve Yunanistan Muhalefetinin Tepkileri 254
Kıbrıslı Türklerin ve Türkiye Muhalefetinin Tepkileri 264
1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın İncelenmesi 271
Anayasa Yazılım Sürecinin Analizi 272
Ortaklıkçılık Metodunun Temel İlkeleri Çerçevesinde Anayasa'nın Analizi 281
Güç Paylaşımı 282
Otonomi 291
Veto Hakkı 295
Orantısallık 298

Anayasa'nın Uygulanma Sürecinin Analizi 299
Kamu Hizmeti 308
Kıbrıs Ordusu 319
Ayrı Belediyeler 327
Anayasa Değişiklik Teklifinin Analizi.....340
1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Başarısızlığının Değerlendirilmesi.....349

SONUÇ..... 359

KAYNAKÇA..... 369

KAYNAKÇA

Arşivler

ABD Dışişleri Bakanlığı Arşivi (FRUS)

İngiltere Milli Arşivi (TNA)

Türk Tarih Kurumu Fazıl Kaymak Özel Arşivi (TTK FK)

Türk Tarih Kurumu Osman Örek Özel Arşivi (TTK OÖ)

Resmî Yayınlar

Birleşmiş Milletler Kararları (BMGK)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC)

Kitap ve Kitap Bölümleri

Akar, Reşat. *Atatürkçü Kıbrıs Türkleri*. İstanbul: İleri Matbaacılık, 1981.

Alasya, Halil Fikret. "İngilizler İdaresinde Tatbik Edilen Politika", *Kıbrıs ve Türkler*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1964: 68-97.

———. *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1977.

———. "Osmanlı Hükümeti Tarafından Ortodoks Kilisesine Verilen İmtiyazlar", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1971: 131-135.

An, Ahmet. *Kıbrıs Türk Liderliğinin Oluşması (1900-1942)*. Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları, 1997.

———. *Kıbrıslılık Bilincinin Geliştirilmesi*. Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları, 1998.

Anastasiou, Harry. *The Broken Olive Branch: Nationalism, Ethnic Conflict, and the Quest for Peace in Cyprus*. New York: Syracuse University Press, 2008.

Anderson, Benedict. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso, 2006.

Apter, David. "Political Religion in the New Nations", *Old Societies and New States: The Quest for Modernity in Asia and Africa*. London: The Free Press, 1963: 360-404.

Armaoğlu, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*. İstanbul: Timaş Yayınları, 19. Baskı, 2014.

———. *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1988.

Armstrong, Karen. *A History of God*. New York: Ballantine Books, 1994.

Ataöv, Türkkaya. *İkinci Dünya Savaşı*. Ankara: Remka, 1985.

Aydoğdu, Ahmet. *Kıbrıs'ta Türk Nüfusu*. Ankara: BRC, 2005.

Barry, Brian. *Culture and Equality: An Egalitarian Critique of Multiculturalism*. Cambridge: Blackwell Publishing, 2001.

Behçet, Hasan. *Kıbrıs Türk Maarif Tarihi*. Lefkoşa, 1969.

Bekarlar, Faruk. *Kıbrıs Sorunun Doğuşu: Menderes Dönemi Türk-Yunan İlişkileri*. İstanbul: Arayış Yayın Ajansı, 2006.

Beratlı, Nazım. *Kıbrıslı Türklerin Kökenleri ve Kıbrıs'ta Bektaşilik*. Istanbul: Kalkedon, 2008.

———. *Kıbrıslı Türk Siyasi Tarihi*. Istanbul: Kalkedon, 2020.

———. *Kıbrıslı Türklerin Tarihi: 1. Kitap*. İstanbul: Galeri Kültür Yayınları, 1993.

———. *Kıbrıslı Türklerin Tarihi: 2. Kitap*. Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları, 1999.

———. *Kıbrıs'ta Ulusal Sorun*. Lefkoşa: Khora Yayınları, 1991.

Bilgiseven, Âmiran Kurtkan. *Genel Sosyoloji*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1986.

Bertrand, Jacques. "Indonesia's Quasi-Federalist Approach: Accommodation Amid Strong Integrationist Tendencies", *Constitutional Design for Divided Societies: Integration or Accommodation?*, Ed. Sujit Choudhry. New York: Oxford University Press, 2008: 205-233.

Bose, Sumantra. *Contested Lands*. London: Harvard University Press, 2007.

Brass, Paul R. *Ethnicity and Nationalism: Theory and Comparison*. New Delhi: SAGE Publications, 1991.

Brooks, Roy L. *Integration or Separation?: A Strategy for Racial Equality*. London: Harvard University Press, 1996.

Brown, A.C., H.W Catling. *Ancient Cyprus*. Oxford: Alden Press, 1986.

Bryant, Rebecca. *Tebaadan Vatandaşa: Kıbrıs'ta Modernite ve Milliyetçilik*. Çev. Seyhan Özmenek. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.

Buchholz, Hans-Günter, Vassos Karageorghis. *Prehistoric Greece and Cyprus: An Archaeological Handbook*. New York: Phaidon Publisher, 1973.

Choudhry, Sujit. "Bridging Comparative Politics and Comparative Constitutional Law: Constitutional Design in Divided Societies", *Constitutional Design for Divided Societies: Integration or Accommodation?*, Ed. Sujit Choudhry, New York: Oxford University Press, 2008: 3-41.

Cihan, Ahmet. *Osmanlı'da Eğitim*. İstanbul: 3F Yayınevi, 2007.

Citizenship in Diverse Societies. Ed. Will Kymlicka, Wayne Norman. New York: Oxford University Press, 2003.

Clogg, Richard. *Yunanistan'ın Kısa Tarihi*. Çev. Dilek Şendil. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2013.

Comparative Constitution Making. Ed. David Landau, Hanna Lerner, Northampton: Edward Elgar Publishing, 2019.

Conflict Management in Divided Societies: Theories and Practice. Ed. Stefan Wolff, Christalla Yakinthou, London: Routledge, 2012.

Consociational Theory: McGarry and O'Leary and the Northern Ireland Conflict. Ed. Rupert Taylor, London: Routledge, 2009.

Constitutionalism and the Politics of Accommodation in Multinational Democracies. Ed. Jaime Lluch, New York: Palgrave Macmillan, 2014.

Crawshaw, Nancy. *The Cyprus Revolt: An Account of the Struggle for Union with Greece*. New York: Routledge, 2022.

Culture and Belonging in Divided Societies. Ed. Marc Howard Ross, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2009.

Cypriot Nationalisms in Context. Ed. Thekla Kyritsi, Nikos Christofis, Cham: Palgrave Macmillan, 2018.

Deliberation Across Deeply Divided Societies: Transformative Moments. Ed. Steiner, Jürg, Maria Clara Jaramillo, Rousiley C.M. Maia, Simona Mameli, Cambridge: Cambridge University Press, 2017.

Demmers, Jolle. *Theories of Violent Conflict: An Introduction*. London: Routledge, 2017.

Democracy and Ethnic Conflict: Advancing Peace in Deeply Divided Societies. Ed. Adrian Guelke, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2005.

Dodd, Clement. *The History and Politics of the Cyprus Conflict*. New York: Palgrave Macmillan, 2010.

Doğan, İsmail. *Sosyoloji: Kavramlar ve Sorunlar*. Ankara: Pegem Yayıncılık, 2007.

Doorensplee, Renske, Ammar Maleki. "Understanding Patterns of Democracy", *Consociationalism and Power-Sharing in Europe: Arend Lijphart's Theory of Political Accommodation*, Ed. Michaelina Jakala, Durukan Kuzu, Matt Qvortrup, Cham: Palgrave Macmillan, 2018: 11-35.

Duchacek, Ivo D. *The Territorial Dimension of Politics*. London: Routledge, 2019.

Durkheim, Emile. *Ahlak ve Toplum*. Çev. Duygu Çenesiz. Istanbul: Pinhan, 2016.

Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları. Ed. Kemal İnat, Burhanettin Duran, Muhittin Ataman, 3. Baskı. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2010.

Eckstein, Harry. *Division and Cohesion in Democracy: A Study of Norway*. London: Princeton University Press, 1966.

Egeli, Sabahattin. *1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Nasıl Yıkıldı*. Istanbul: Kastaş Yayınevi, 1991.

Ejobowah, John Boye. "Integrationist and Accommodationist Measures in Nigeria's Constitutional Engineering: Successes and Failures", *Constitutional Design for Divided Societies: Integration or Accommodation?*, Ed. Sujit Choudhry, New York: Oxford University Press, 2008: 233-258.

Elazar, Daniel J. *Exploring Federalism*. London: University of Alabama Press, 1991.

Erim, Nihat. *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*. Ankara: Ajanstürk, 1975.

Erkal, Mustafa. *Sosyoloji*. Trabzon: Karadeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, 1982.

Esenbel, Melih. *Ayağa Kalkan Adam*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1993.

Evolutionary Theory and Ethnic Conflict. Ed. Patrick James, David Goetze, London: Praeger, 2001.

Fourrier, Sabine. "Regional Studies and Interactions: Cyprus", *The Phoenician and Punic Mediterranean*, Ed. Lopez Carolina Ruiz, Brian R. Doak, Oxford: Oxford University Press, 2019: 774-790.

From Power Sharing to Democracy: Post-Conflict Institutions in Ethnically Divided Societies. Ed. Sid Noel, London: McGill-Queen's University Press, 2005.

Gazioğlu, Ahmet. *Enosis Çemberinde Türkler: İngiliz Yönetiminde Kıbrıs (1878-1952)*. İstanbul: Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, 1996.

———. *Enosis Çemberinde Türkler: İngiliz Yönetiminde Kıbrıs (1951-1959): Enosis'e Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik*. Ankara: Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, 1998.

———. *Enosis Çemberinde Türkler: İngiliz Yönetiminde Kıbrıs (1958-1960): Enosis Çemberinden Kıbrıs Cumhuriyeti'ne*. Ankara: Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, 2000.

———. *İngiliz İdaresinde Kıbrıs: Statü ve Anayasa Meseleleri*. İstanbul: Ekin Basımevi, 1960.

———. *Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu (1960-1964)*. Ankara: CYREP, 2003.

———. *Kıbrıs'ta Türkler: 1570-1878*. Lefkoşa: Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, 2000.

Geertz, Clifford. "The Integrative Revolution: Primordial Sentiments and Civil Politics in the New States", *Old Societies and New States: The Quest for Modernity in Asia and Africa*, London: The Free Press, 1963: 105-158.

Ghai, Yash, Jill Cottrell. "A Tale of Three Constitutions: Ethnicity and Politics in Fiji", *Constitutional Design for Divided Societies: Integration or Accommodation?*, Ed. Sujit Choudhry, New York: Oxford University Press, 2008: 287-316.

Gjerstad, Einar. *The Swedish Cyprus Expedition, Vol. IV, Part 2; The Cypro-Geometric, Cypro-Archaic, and Cypro-Classical Periods*. Stockholm: Victor Pettersons, 1948.

Gülboy, Pınar Erkem. *Sömürgeden Ulus Devlete: Çok Etnikli Coğrafyalarda Ortak Yaşam*. İstanbul: Kalkedon, 2015.

Gürel, Şükrü Sina. *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 1984.

Güvenç, Nazım. *Kıbrıs Sorunu: Yunanistan ve Türkiye*. İstanbul: Çağdaş Politika Yayınları, 1984.

Hakeri, Bener Hakkı. *Başlangıcından 1878'e Kıbrıs Tarihi*. Ankara: KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993.

Halloum, Ribhi. *Belgelerle Filistin*. İstanbul: Alan Yayıncılık, 1989.

Handbook of Ethnic Conflict: International Perspectives. Ed. Dan Landis, Rosita D. Albert, New York: Springer, 2012.

Hannum, Hurst. *Autonomy, Sovereignty and Self-Determination: The Accommodation of Conflicting Rights*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1996.

Harvey, Frank. "Primordialism, Evolutionary Theory, and the Timing of Ethnic Conflict: Opportunities and Constraints for Theory and Policy", *Evolutionary Theory and Ethnic Conflict*, Ed. Patrick James, David Goetze, London: Praeger, 2001: 115-133.

Hasgüler, Mehmet. *Ada Kronikleri*. Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları, 2016.

———. *Kıbrıslılık*. İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008.

Heraclidou, Antigone. *Imperial Control in Cyprus: Education and Political Manipulation in the British Empire*. London: Bloomsbury Academic, 2017.

Hill, George. *A History of Cyprus: The Ottoman Province, The British Colony*. 2. Baskı. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

———. *A History of Cyprus: To the Conquest By Richard Lion Heart*. 2. Baskı. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

Hill, George. *Kıbrıs Tarihi: Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi*. Çev. Nazım Can Serbest, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2016.

Hirschfeld, Nicolle. "Cypro-Minoan", *The Oxford Handbook of the Bronze Age Aegean*, Ed. Eric H. Cline, Oxford: Oxford University Press, 2012: 930-942.

Holland, Robert, Diana Markides. *The British and the Hellenes: Struggles for Mastery in the Eastern Mediterranean, 1850-1960*. Oxford: Oxford University Press, 2006.

Horowitz, Donald. *A Democratic South Africa? Constitutional Engineering in a Divided Society*. Los Angeles: University of California Press, 1991.

———. *Constitutional Process and Democratic Commitment*. London: Yale University Press, 2021.

———. *Ethnic Groups in Conflict*. Los Angeles: University of California Press, 1985.

Identity Conflicts: Can Violence Be Regulated? J. Craig Jenkins, Esther E. Gottlieb, London: Routledge, 2007.

İnalcık, Halil. *Devlet-i Alliye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar - I*. Ed. Emre Yalçın. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009.

———. "Ottoman Policy and Administration in Cyprus After the Conquest", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1971: 59-79.

Intergovernmental Relations in Divided Societies. Ed. Karl Kössler, Francesco Palermo, Yonatan Fessha, London: Palgrave Macmillan, 2022.

Introduction to the History of Cyprus. Ed. G. Kazamias, A.K. Petrides, E. Koumas, Nicosia: Open University of Cyprus, 2013.

Ioannides, Christos P. *Cyprus under British Colonial Rule Rule:1878-1954*. Lanham: Lexington Books, 2019.

İsmail, Sabahattin. *Kıbrıs Sorunun Kökleri*. Lefkoşa: Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, 2000.

İsmail, Sabahattin, Ergin Birinci. *Kıbrıs Türkünün Varoluş Savaşımında İki Ulusal Kongre*. Lefkoşa, 1987.

Jackson, Richard. "Constructivism and Conflict Resolution", *The SAGE Handbook of Conflict Resolution*, Ed. Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk, William Zartman, London: SAGE Publications, 2009: 172-191.

James, Alan. *Keeping the Peace in the Cyprus Crisis of 1963-64*. London: Palgrave Macmillan, 2002.

Jarret, Henry. "The Limits of Consociational Power Sharing", *Consociationalism and Power-Sharing in Europe: Arend Lijphart's Theory of Political Accommodation*, Ed. Michaelina Jakala, Durukan Kuzu, Matt Qvortrup, Cham: Palgrave Macmillan, 2018: 35-55.

Jenkins, J. Craig. "Identity Conflicts and Their Regulation: An Introduction", *Identity Conflicts: Can Violence Be Regulated?*, Ed. J. Craig Jenkins, Esther E. Gottlieb, London: Routledge, 2007: 20-47.

Jennings, Ronald C. *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World, 1571-1640*. New York: New York University Press, 1993.

Jorga, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1538-1640)*. Çev. Nilüfer Epçeli. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2005.

Kabataş, Orhan. *Kıbrıs Türkçesinin Etimolojik Sözlüğü*. Lefkoşa: Işık Kitabevi, 2009.

Kaplan, Robert. *Balkanlarda Kaynayan Kazan*. Ankara: Yayınevi Yayıncılık, 1885.

Katsourides, Yiannos. *The Greek Cypriot Nationalist Right in the Era of British Colonialism*. Cham: Springer Nature, 2017.

———. *The History of the Communist Party in Cyprus: Colonialism, Class and the Cypriot Left*. London: I&B Tauris, 2014.

———. "The Rise of Greek Cypriot Nationalism to Hegemony: Agency, Particularities, and Popularization", *Cypriot Nationalisms in Context*, Ed. Thekla Kyritsi, Nikos Christofis, Cham: Palgrave Macmillan, 2018: 25-47.

Katziaounis, Rolandos. *Labour, Society and Politics in Cyprus During the Second Half of the Nineteenth Century*. Nicosia: Cyprus Research Centre, 1996.

Kaya, Furkan. *Türk Dış Politikasının ve Kıbrıs'ın Zorlu Dönemi*. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Yayınevi, 2018.

Keating, Michael. "Territorial Autonomy in Nationally Divided Societies: The Experience of the United Kingdom, Spain, and Bosnia and Herzegovina", *Territorial Pluralism: Managing Difference in Multinational States*, Ed. Karlo Basta, John McGarry, Richard Simeon, Vancouver: UBC Press, 2015: 121-148.

Ker-Lindsay, James. *The Cyprus Problem: What Everyone Needs to Know*. New York: Oxford University Press, 2011.

Keser, Ulvi. *Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007.

Kıbrıs Dün, Bugün, Yarın, Ed. Derviş, Manizade, İstanbul: Kıbrıs Türk Kültür Derneği, 1975.

Kıbrıs Tarihi: 2. Kitap. Yay. Haz. Hasan Alicik. Lefkoşa: KKTC Eğitim ve Kültür Bakanlığı, 2004.

Kışlalı, Ahmet Taner. *Siyaset Bilimi*. 8th ed. İstanbul: İmge Kitabevi, 2000.

Kızılyürek, Niyazi. *Milliyetçilik Kıskacında Kıbrıs*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.

———. *Ulus Ötesi Kıbrıs*. Lefkoşa: Kassulitis, 1993.

Knapp, A. Bernard. *Prehistoric and Protohistoric Cyprus: Identity, Insularity, and Connectivity*. New York: Oxford University Press, 2008.

Knox, Colin, Padraic Quirk. *Peacebuilding in Northern Ireland, Israel and South Africa: Transition, Transformation and Reconciliation*. London: Palgrave Macmillan, 2000.

Koliopoulos, John S., Thanos M. Veremis. *Modern Greece: A History since 1821*. West Sussex: Wiley Blackwell, 2010.

Kökdemir, Naci. *Dünkü ve Bugünkü Kıbrıs*. Ankara: İstiklal Matbaası, 1956.

Kuneralp, Zeki. *Sadece Diplomat*. Istanbul: İstanbul Matbaası, 1981.

Lerner, Hanna. *Making Constitutions in Deeply Divided Societies*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.

Lijphart, Arend. "Consociationalism After Half a Century", *Consociationalism and Power-Sharing in Europe: Arend Lijphart's Theory of Political Accommodation*, Ed. Michaelina Jakala, Durukan Kuzu, Matt Qvortrup, Cham: Palgrave Macmillan, 2018: 1-11.

———. *Democracy in Plural Societies*. New Haven: Yale University Press, 1977.

———. *Thinking about Democracy: Power Sharing and Majority Rule in Theory and Practice*. London: Routledge, 2008.

Loizides, Neophytos. "Arend Lijphart and Consociationalism in Cyprus", *Consociationalism and Power-Sharing in Europe: Arend Lijphart's Theory of Political Accommodation*, Ed. Michaelina Jakala, Durukan Kuzu, Matt Qvortrup, Cham: Palgrave Macmillan, 2018: 155-177.

Louis, William Roger. *Ends of British Imperialism*. London: I.B. Tauris, 2006.

Luke, Harry. *Cyprus Under the Turks*. 3. Baskı. London: Rustem&Brother, 1989.

Manisalı, Erol. *Dünden Bugüne Kıbrıs*. Ankara: Cumhuriyet, 2000.

Mansel, Arif Müfid. *Ege ve Yunan Tarihi*. 6. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1995.

Marin, Amaya Alvez. "Forcing Consensus: Challenges for Rights-Based Constitutionalism in Chile", *Rights in Divided Societies*, Ed. Colin Harvey, Alex Schwartz, Oxford: Oxford and Portland Oregon, 2012: 245-265.

McCulloch, Allison. *Power-Sharing and Political Stability in Deeply Divided Societies*. London: Routledge, 2014.

———. "Introduction: Contemporary Challenges to Power-Sharing Theory and Practice", *Power Sharing: Empirical and Normative Challenges*, Ed. Allison McCulloch, John McGarry, London: Routledge, 2017: 1-16.

McGarry, John. "Centripetalism, Consociationalism and Cyprus", *Power Sharing: Empirical and Normative Challenges*, Ed. Allison McCulloch, John McGarry, London: Routledge, 2017: 16-36.

———. "Consociational Theory, Self-Determination Disputes, and Territorial Pluralism: The Case of Cyprus", *Territorial Pluralism: Managing Difference in Multinational States*, Ed. Karlo Basta, John McGarry, Richard Simeon, Vencouver: UBC Press, 2015: 265-293.

———. *The Northern Ireland Conflict Consociational Engagements*. New York: Oxford University Press, 2004.

McGarry, John, Brendan O'Leary. "Introduction: The Macro-Political Regulation of Ethnic Conflict", *The Politics of Ethnic Conflict Regulation: Case Studies of Protracted Ethnic Conflicts*, Ed. John McGarry, Brendan O'Leary, London: Routledge, 2013: 1-41.

McGarry, John, Brendan O'Leary. "Iraq's Constitution of 2005: Liberal Consociation as Political Prescription", *Constitutional Design for Divided Societies: Integration or Accommodation?*, Ed. Sujit Choudhry, New York: Oxford University Press, 2008:342-369.

McGarry, John, Brendan O'Leary. "Power Shared After the Deaths of Thousands", *Consociational Theory: McGarry and O'Leary and the Northern Ireland Conflict*, Ed. Rupert Taylor, London: Routledge, 2009:15-85.

McGarry, John, Brendan O'Leary, Richard Simeon. "Integration or Accommodation? The Enduring Debate in Conflict Regulation", *Constitutional Design for Divided Societies: Integration or Accommodation?*, Ed. Sujit Choudhry, New York: Oxford University Press, 2008: 41-91.

Metcalf, David Michael. *Byzantine Cyprus: 491-1191*. Nicosia: Theopress, 2009.

Millas, Herkül. *Geçmişten Bugüne Yunanlılar: Dil, Din ve Kimlikleri*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.

———. *Yunan Ulusunun Doğuşu*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.

Mirbagheri, Farid. *Historical Dictionary of Cyprus*. Toronto: The Scarecrow Press, 2010.

Negotiating Peace in Deeply Divided Societies. Ed. Radha Kumar, New Delhi: SAGE Publications, 2009.

Nesim, Ali. *Kıbrıslı Türklerin Kimliği*. Lefkoşa: KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.

Nevzat, Altay. *Nationalism Amongst the Turks of Cyprus: The First Wave*. Oulu: Oulu University Press, 2005.

Newton, Brian. *Cypriot Greek: Its Phonology and Inflections*. Paris: Mouton, 1972.

New Keywords: A Revised Vocabulary of Culture and Society. Ed. Tony Bennet, Lawrence Grossberg, Meaghan Morris, Oxford: Blackwell Publishing, 2005.

Nikolaou, Petros. "National Identity, Otherness, and Bi-Communal Relations Through the Cypriot Greek-Speaking Press Between 1878 and 1912", *Cypriot Nationalisms in Context*, Ed. Thekla Kyritsi, Nikos Christofis, Cham: Palgrave Macmillan, 2018: 47-75.

Nordlinger, Eric A. *Conflict Regulation in Divided Societies*. Cambridge: Harvard Studies in International Affairs, 1977.

Novo, Andrew R. *The EOKA Cause: Nationalism and the Failure of Cypriot Enosis*. London: I.B.Tauris, 2021.

O'Flynn, Ian. "Progressive Integration", *Consociational Theory: McGarry and O'Leary and the Northern Ireland Conflict*, Ed. Rupert Taylor, London: Routledge, 2009: 264-279.

O'Flynn, Ian, David Russel. "Introduction: New Challenges for Power Sharing", *Power Sharing: New Challenges for Divided Societies*, Ed. Ian O'Flynn, David Russel, London: Pluto Press, 2005: 1-15.

O'Leary, Brendan. "Power Sharing in Deeply Divided Places: An Advocate's Introduction", *Power Sharing in Deeply Divided Places*, Ed. Joanne McEvoy, Brendan O'Leary, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2013: 1-67.

Oberling, Pierre. *Bellapais'e Giden Yol*. Çev. Mehmet Erdoğan. Ankara: ATASE Yayınları, 1987.

———. *The Road to Bellapais: The Turkish Cypriot Exodus to Northern Cyprus*. New York: Columbia University Press, 1982.

Oberschall, Anthony. *Conflict and Peace Building in Divided Societies*. Abingdon: Routledge, 2007.

Oran, Baskın, *Türk Dış Politikası Cilt I: 1919-1980*. İstanbul: İletişim yayınları, 2009.

Orhonlu, Cengiz. "Osmanlı Türklerinin Kıbrıs Adasına Yerleşmesi (1570-1580)", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1971: 91-99.

Ortaylı, İlber. *Osmanlı Toplumunda Aile*. İstanbul: Pan, 2000.

Oskay, Ülgen. *Sosyolojik Düşünce Tarihi*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1990.

Osmanlı İdaresinde Kıbrıs. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2000.

Öncan, Hüdaverdi, Zekeriya Özdemir, Nilgün Orhon Sağduyu. *Kıbrıs Tarihi M.Ö 7000 - M.S 1983*. Lefkoşa: KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995.

Öner, Necati. *Klasik Mantık*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1986.

Özal, İlkin Başar. *Kısa II. Dünya Savaşı*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2019.

Özkalp, Enver. *Sosyolojiye Giriş*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1995.

Özkul, Ali Efdal. *Kıbrıs'ın Sosyo-Ekonomik Tarihi: 1726-1750*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.

Özkul, Ali Efdal, Mehmet Karamanoğlu, Yurdagül Akcansoy, Rasim Taş, Halil Selçuk. *Kıbrıs ve Kıbrıs Türk Tarihi*. Lefkoşa: KKTC Milli Eğitim Bakanlığı, 2020.

Özoran, Beria Remzi. "Kıbrıs Türkü'nün Damarındaki Asil Kan", *Kıbrıs Dün, Bugün, Yarın*, Ed. Derviş Manizade, İstanbul: Kıbrıs Türk Kültür Derneği, 1975. 364-366.

Paget, James Carleton. "Cyprus in the New Testament and Beyond", *From Roman to Early Christian Cyprus*, Ed. Laura Nasrallah, Charalambos Bakirtzis, Annemarie Luijendijk, Tübingen: Mohr Siebeck, 2020: 33-55.

Panayiotou, Andreas. "Hegemony, Permissible Public Discourse and Lower Class Political Culture", *Cyprus and The Politics of Memory: History, Community and Conflict*, Ed. Rebecca Bryant Yiannis Papadakis, London: I&B Tauris, 2012: 71-94.

Panzano, Guido. *Ethnic Domination in Deeply Divided Places : The Hegemonic State in Israel and Estonia*. Firenze: Firenze University Press, 2021.

Papantoniou, Giorgos. *Religion and Social Transformations in Cyprus*. Leiden: Brill, 2012.

Pazarcı, Hüseyin. *Uluslararası Hukuk*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2016.

Peacebuilding in Deeply Divided Societies: Toward Social Cohesion? Ed. Fletcher Cox, Timothy D. Sisk, London: Palgrave Macmillan, 2017.

Pildes, Richard H. "Ethnic Identity and Democratic Institutions: A Dynamic Perspective", *Constitutional Design for Divided Societies: Integration or Accommodation?*, Ed. Sujit Choudry, New York: Oxford University Press, 2008: 173-205.

Polyviou, Polyvios. *Cyprus, Conflict and Negotiation, 1960-1980*. London: Gerald Duckworth, 1980.

Porter, A.N., A.J. Stockwell. *British Imperial Policy and Decolonization: Volume 1, 1938-1951*. New York: Palgrave Macmillan, 1987.

———. *British Imperial Policy and Decolonization: Volume 2, 1951-1964*. New York: Palgrave Macmillan, 1989.

Power Sharing: Empirical and Normative Challenges, Ed. Allison McCulloch, John McGarry, New York: Routledge, 2017.

Power Sharing in Deeply Divided Places. Ed. Joanne McEvoy, Brendan O'Leary, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2013.

Rane, Halim. *Reconstructing Jihad Amid Competing International Norms*. New York: Palgrave Macmillan, 2009.

Rappas, Alexis. *Cyprus in the 1930s:British Colonial Rule and the Roots of the Cyprus Conflict*. London: I&B Tauris, 2014.

Reddaway, John. *Burdened With Cyprus*. Lefkoşa: Rüstem Kitabevi, 2001.

Reilly, Benjamin. "Centripetalism: Cooperation, Accommodation and Integration", *Conflict Management in Divided Societies: Theories and Practice*, London: Routledge, 2012: 57-66.

———. *Democracy in Divided Societies: Electoral Engineering for Conflict Management*. New York: Cambridge University Press, 2001.

Renan, Ernest. *What Is A Nation? And Other Political Writings*. Ed. M. Giglioli. New York: Columbia University Press, 2018.

Reyes, A. T. *Archaic Cyprus*. Oxford: Clarendon press, 1994.

Rights in Divided Societies. Ed. Colin Harvey, Alex Schwartz, Oxford: Oxford and Portland Oregon, 2012.

Ross Marc, Howard. *The Management of Conflict: Interpretations and Interests in Comparative Perspective*. London: Yale University Press, 1993.

Ross, Marc Howard, Jay Rothman. "Issues of Theory and Practice in Ethnic Conflict Management", *Theory and Practice in Ethnic Conflict Management: Theorizing Success and Failure*, Ed. Marc Howard Ross, Jay Rothman, London: Palgrave Macmillan, 1999: 1-24.

Roueché, Charlotte. "Asia Minor and Cyprus", *The Cambridge Ancient History*, Cambridge: Cambridge University Press, 2000: 570-587.

Routledge Handbook of Ethnic Conflict. Ed. Karl Cordell, Stefan Wolff, London: Routledge, 2011.

Salzman, Michael. "Ethnocultural Conflict and Cooperation in Hawaii", *Handbook of Ethnic Conflict: International Perspectives*, Ed. Dan Landis, Rosita D. Albert, New York: Springer, 2012: 21-45.

Sarıca, Murat, Erdoğan Teziç, Özer Eskiyurt. *Kıbrıs Sorunu*. Istanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1975.

Serter, Vehbi Z. *Adım Adım Kıbrıs Cumhuriyeti (1960-1963)*. Ankara: ATASE Yayınları, 2014.

———. *Kıbrıs Tarihi*. Lefkoşa: Eğitim, Kültür ve Gençlik Bakanlığı, 1971.

Simeon, Richard. "Introduction", *Territorial Pluralism: Managing Difference in Multinational States*, Ed. Karlo Basta, John McGarry, Richard Simeon, Vancouver: UBC Press, 2015: 3-13.

Smith, Anthony D. *National Idenitity*. London: Penguin Books, 1991.

———. *Ulusların Etnik Kökeni*. Çev. Sonay Bayramoğlu, Ankara: Dost Kitabevi, 1986.

Sonyel, Salahi. *Cyprus: The Destruction of A Republic and Its Aftermath*. Lefkoşa: CYREP, 1997.

Spencer, Stephen. *Race and Ethnicity: Culture, Identity and Representation*. Oxon: Rout, 2006.

Stavrinides, Zenon. *The Cyprus Conflict: National Identitiy and Statehood*. Lefkoşa, 1975.

Steele, Philippa M. *A Linguistic History of Ancient Cyprus: The Non-Greek Languages, and Their Relations with Greek, c. 1600-300 BC*. Cornwall: Cambridge University Press, 2013.

———. *Syllabic Writing on Cyprus and Its Context*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013.

———. *Writing and Society in Ancient Cyprus*. Cambridge: Cambridge University Press, 2019.

Stelya, Nikolaos. *İstenmeyen Bebeğin Ölümü*. Istanbul: Kalkedon, 2015.

———. *İstenmeyen Bebek Kıbrıs Cumhuriyeti*. Istanbul: Kalkedon, 2013.

Sustainable Peace: Power and Democracy after Civil Wars. Ed. Philip G. Roeder, Donald Rothchild, Ithaca: Cornell University Press, 2005.

Süha, Ali. "Kıbrıs'ta Türk Maarifi", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1971: 221-253.

Tamçelik, Soyalp, *Kıbrıs Şer'iyye Sicilleri: 2 Numaralı Kıbrıs Şer'iyye Sicili*. Ankara: Kıbrıs Vakıflar İdaresi, 2022.

Taylor, Rupert. "Introduction: The Promise of Consociational Theory", *Consociational Theory: McGarry and O'Leary and the Northern Ireland Conflict*, Ed. Rupert Taylor, London: Routledge, 2009:1 -13.

Territorial Pluralism: Managing Difference in Multinational States. Ed. Karlo Basta, John McGarry, Richard Simeon, Vancouver: UBC Press, 2015.

Tierney, Stephen. "Giving with One Hand: Scottish Devolution within a Unitary State", *Constitutional Design for Divided Societies: Integration or Accommodation?*, Ed. Sujit Choudhry, New York: Oxford University Press, 2008: 438-461.

Tönnies: Community and Civil Society. Ed. Jose Harris, New York: Cambridge University Press, 2001.

Tülümen, Turgut. *Hayat Boyu Kıbrıs*. Istanbul: Boğaziçi Yayınları, 1998.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. *Kıbrıs Anlaşmaları ve Son Gelişmeler*. Ankara, 1964.

Uçarol, Rifat. *1878 Cyprus Dispute and The Ottoman - British Agreement*. Lefkoşa: Rüstem Kitabevi, 2000.

———. *Siyasi Tarih (1789-2012)*. 3. Baskı. İstanbul: Der Yayınları, 2013.

Uluğ, Naşit Hakkı. "Gazi'nin Emri", *Kıbrıs Dün, Bugün ve Yarın*, Ed. Derviş Manizade, İstanbul: Kıbrıs Türk Kültür Derneği, 1975: 15-16.

Varnava, Andrekos. *British Imperialism in Cyprus, 1878-1915*. Manchester: Manchester University Press, 2009.

Ververi, Giasemi, Serdar Örnek. *Yunanistan Perspektifinden Kıbrıs Sorunu*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016.

Volkan, Vamık. *Kıbrıs: Savaş ve Uyum Çatışan İki Etnik Grubun Psikanalitik Tarihi*. İstanbul: Everest Yayınları, 2008.

Wallace, Richard, Wynne Williams. *The Three Worlds of Paul of Tarsus*. London: Routledge, 1998.

Weller, Marc, Stefan Wolff, "Self-Determination and Autonomy: A Conceptual Introduction", *Autonomy, Self-Governance and Conflict Resolution*, Ed. Marc Weller, Stefan Wolff, London: Routledge, 2005: 1-23.

White, Timothy. "Consociation, Conditionality, and Commitment: Making Peace in Northern Ireland", *Consociationalism and Power-Sharing in Europe: Arend Lijphart's Theory of Political Accommodation*, Ed. Michaelina Jakala, Durukan Kuzu, Matt Qvortrup, Cham: Palgrave Macmillan, 2018: 85-103.

Williams, Raymond. *Keywords: A Vocabulary of Culture and Society*. Oxford: Oxford University Press, 2015.

Xydis, Stephen. *Cyprus: Reluctant Republic*. Paris: Mouton, 1973.

Xypolia, İlia. *British Imperialism and Turkish Nationalism in Cyprus, 1923 - 1939*. London: Routledge, 2018.

Yakinthou, Christalla. *Political Settlements in Divided Societies: Consociationalism and Cyprus*. London: Palgrave Macmillan, 2009.

Yiangou, Anastasia. *Cyprus in World War II*. London: I&B Tauris, 2010.

Yurdakul, Erdal. *Kıbrıs Türkleri ve Atatürk İnkılaplarının Kıbrıs'ta Uygulanması*. Ankara: Genelkurmay ATASE Yayınları, 2002.

Yüceer, Saime. "Kıbrıs Türklerinin Kendi Kaderine Sahip Çıkma Mücadelesinde İlk Büyük Olay: 27/28 Ocak Halk Hareketi", *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği*, Ed. Duygu Türker Çelik, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2016: 131-159.

Zartman, I. William. *Negotiation and Conflict Management: Essays on Theory and Practice*. London: Routledge, 2008.

Makale ve Bildiriler

Agara, Tunde. "Federalism, Political Accommodation and The Emergence of Ethnic Militias in Nigeria" , *The Indian Journal of Political Science.* 72/3 (2011): 875–886. Erişim 02.04.2023.

Akman, Halil. "Kıbrıs Cumhuriyeti İlanından Johnson Mektubuna, Kıbrıs Sorunu (1960-1964)", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi.* 1/22 (2012): 65–98. Erişim 05.03.2024.

Akyol, Ender, Yasin Yimam Mohammed. "Bölünmüş Toplumlarda Çoğunluk Esasına Dayanan Seçim Sisteminin Zorlukları ve Azınlıkların Temsîlî: Etiyopya Örneği", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 26/2 (2016): 219–236. doi:10.18069/firatsbed.346926. Erişim 14.02.2023.

Alptekin, Hüseyin. "Millet System Is Alive: Path-Dependency in Ruling Diversity in Cyprus", *Ortadoğu Etütleri Dergisi.* 8/2 (2016): 26–43. Erişim 16.01.2024.

Armaoğlu, Fahir. "Amerikan Belgelerinde Kıbrıs Sorunu, 1958-1959." *Belleten.* 60/229 (1996): 745–782. Erişim 01.01.2022.

Balıkçıoğlu, Emrah. "KKTC Millî Arşiv Belgeleri Işığında Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumunun (KATAK) Kıbrıs Türk Toplumu Yararına Yürüttüğü Faaliyetler (1943-1946)", *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi,* 4/1 (2019): 26–50. Erişim 19.02.2024.

Balyemez, Mehmet. "Kıbrıs Sorununda Önemli Bir Girişim: Kıbrıs Türktür Partisi ve Demokrat Parti ile İlişkileri", *Mehmet Akif Ersoy İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.* 9/3 (2022): 1709–1728. Erişim 14.02.2024.

———. "Kıbrıs Türklerinin İlk Siyasi Örgütlenmesi: Lefkoşa Türk Milli Gençlik Birliği", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi.* 105 (2022): 225–50. doi:10.33419/aamd. KIBRIS. Erişim 18.02.2024.

Barry, Brian. "Political Accommodation and Consociational Democracy." *British Journal of Political Science.* 5/4 (1975): 477–505. doi:10.1017/S0007123400008322. Erişim 05.06.2023.

Batır, Kerem. "Self-Determinasyon Hakkı ve Filistin Devleti Bağlamında Filistin Sorunu", *Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 1 (2011): 146–164. Erişim 08.14.2023.

Beaufays, Jean. "Belgium: A Dualist Political System?", *Publius: The Journal of Federalism.* 18/2 (1988): 63–73. doi:10.2307/3330461. Erişim 12.06.2022.

Beckingham, Charles Fraser. "Islam and Turkish Nationalism in Cyprus", *Die Welt Des Islams.* 5/1(1957): 65–83. Erişim 02.12.2023.

———. "Kıbrıs Türkleri", *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* 5/1 (2019): 143–156. Erişim 24.05.2023.

Billigmeier, Jon C. "Toward a Decipherment of Cypro-Minoan", *American Journal of Archaeology.* 80/3 (1976): 295–300. Erişim 09.12.2023.

Bogaards, Matthijs. "Consociationalism and Centripetalism: Friends or Foes?", *Swiss Political Science Review.* 25/4 (2019): 519–37. doi:10.1111/spsr.12371. Erişim 08.09.2022.

Bryant, Rebecca. "Justice or Respect? A Comparative Perspective on Politics in Cyprus", *Ethnic and Racial Studies.* 24/6 (2001): 892–924. doi:10.1080/01419870120077904. Erişim 08.08.2022.

Butenschøn, Nils A. "Conflict Management in Plural Societies: The Consociational Democracy Formula", *Scandinavian Political Studies.* 8/1–2 (1985): 85–103. doi:10.1111/j.1467-9477.1985.tb00313.x. Erişim 06.12.2022.

"Chalcolithic Cyprus". California: American Schools of Oriental Research, 1991.

Cin, Turgay. "Avrupa Birliği Üyesi Yunanistan Anayasasında Millet, Halk ve Yunanistan Vatandaşlığı", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.* 16/1 (2014): 1–72. Erişim 12.03.2023.

Clarke, Hyde. "On the Supposed Extinction of the Turks and Increase of the Christians in Turkey", *Journal of the Statistical Society of London.* 28/2 (1865): 261–293. Erişim 24.11.203.

Connor, Walker. "The Politics of Ethnonationalism", *Journal of International Affairs.* 27/1 (1973): 1–21. Erişim 14.09.2022.

Constantinou, Costas M. "Aporias of Identity: Bicommunalism, Hybridity and the Cyprus Problem", *Cooperation and Conflict.* 42/3 (2007): 247–270. doi:10.1177/0010836707079931. Erişim 17.09.2022.

Çakıcı, Derya. "İngiliz İdaresi Döneminde Kıbrıs Türklerinin Toplumsal Meselelerinin Çözümünde Dr. Fazıl Küçük'ün Rolü", *Mavi Atlas.* 11/1 (2023): 120–139. doi:10.18795/gumusmaviatlas.1242835. Erişim 12.02.2024.

Çalışkan, Adem. "H.1249/M.1833 Tarihli D.CMH.d.27300 Numaralı Cizye Muhasebe Defterine Göre Kıbrıs'ta Gayrimüslimler", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* 53 (2021): 7–48. Erişim 12.11.2023.

Demir, İmran. "Çatışma ve Çatışmaya Yaklaşım Yöntemlerinin Teorik Çerçevesi", *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi.* 5/1 (2017): 1–53. doi:10.16954/ yalovabaccd.329875. Erişim 04.04.2023.

Demirel, Fatih. "Osmanlı Eğitim Sisteminin Modernleşmesi Sürecinde Hiyerarşi", *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi.* 25/2 (2012): 507–530. Erişim 27.01.2024.

Demirtaş, Zülfü. "Osmanlı'da Sıbyan Mektepleri ve İlköğretimin Örgütlenmesi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 17/1 (2007): 173–183. Erişim 26.01.2024.

Dietzel, Irene, Vasilios N. Makrides. "Ethno-Religious Coexistence and Plurality in Cyprus under British Rule (1878–1960)", *Social Compass.* 56/1 (2009): 69–83. doi:10.1177/0037768608100343. Erişim 10.02.2024.

Dinç, Güven. "Kıbrıs'ta İhtidâ Hareketleri (1800-1878)", *Bilig.* 84 (2018): 243–271. Erişim 18.11.2023.

Duchacek, Ivo D. "Dyadic Federations and Confederations", *Publius: The Journal of Federalism.* 18/2 (1988): 5–31. doi:10.2307/3330458. Erişim 08.08.2022.

Duman, Musa. "Kıbrıs Ağzı Üzerine Bazı Notlar", *İlmi Araştırmalar Dergisi.* 8 (1999): 115–129. Erişim 26.11.2023.

Erkem, Pınar. "Ethnic Nationalism and Consociational Democracy in Cyprus", *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 9/2 (2016): 99–115. doi:10.18221/bujss.33634. Erişim 19.07.2022.

Evripidou, Dimitris, Çise Çavuşoğlu. "Turkish Cypriots' Language Attitudes: The Case of Cypriot Turkish and Standard Turkish in Cyprus", *Mediterranean Language Review.* 22 (2015): 119–138. Erişim 01.12.2023.

Fics, Kristian. "Cyprus and British Colonialism: A Bowen Family Systems Analysis of Conflict Formation", *Peace and Conflict Studies.* 25/1 (2018): 1–25. doi:10.46743/1082-7307/2018.1441. Erişim 09.08.2022.

Fotiou, Constantina. "Debunking a Myth: The Greek Language in Cyprus", *International Journal of Bilingualism.* 23/6 (2018): 1–27. doi:10.1177/1367006918786466. Erişim 02.10.2023.

Garry, John. "Potentially Voting across the Divide in Deeply Divided Places: Ethnic Catch-All Voting in Consociational Northern Ireland", *Political Studies.* 62/1 (2014): 2–19. doi:10.1111/1467-9248.12109. Erişim 06.12.2022.

Garry, John, James Pow, John Coakley, David Farrell, Brendan O'Leary, James Tilley. "The Perception of the Legitimacy of Citizens' Assemblies in Deeply Divided Places? : Evidence of Public and Elite Opinion from Consociational Northern Ireland", *Government and Opposition.* 57/3 (2022): 532–551. doi:10.1017/ gov.2021.4. Erişim 02.02.2023.

Gazioğlu, Ahmet. "Bi-Communality in Cyprus", *Perceptions* Winter. (2005): 89–114. Erişim 19.11.2022.

Gemici, Nurettin. "Osmanlı Devleti'nde Eğitim Sistemi ve Kurumları", *Akademik Bakış Dergisi*. (2019): 47–57. Erişim 27.01.2024.

Geniş, Kaan Cem. "Londra - Zürich Anlaşmalarına Giden Süreç (1959)", *Belgi Dergisi.* 21/1 (2021): 233–252. doi.10.33431/belgi.726417. Erişim 14.08.2022.

Gökel, Ömer, Gökmen Dağlı. "Osmanlı'dan Günümüze Kıbrıs Türk Eğitim Sisteminin Geçirmiş Olduğu Evreler", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi.* 8/37 (2015): 747–758. doi:10.17719/jisr.20153710641. Erişim 28.01.2024.

Göregen, Mustafa. "Bir Arada Yaşama Tecrübesi Bakımından Osmanlı Dönemi Kıbrıs", *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi.* 2/1 (2016): 19–30. Erişim 29.10.2023.

Gözlü, Ahmet. "Kibro-Minoan Yazısı ve Kıbrıs'ın Tarihî Çağlara Girişi", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi.* 1/31 (2012): 323–332. Erişim 10.10.2023.

Güneş, Gülcan Avşin. "Osmanlı Devleti'nin Gayrimüslimlere Bakışı ve Klasik Dönem Millet Sistemi", *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi.* 1/2 (2015): 1–30. Erişim 17.01.2024.

Hatay, Mete. "Is the Turkish Cypriot Population Shrinking?", *International Peace Research Institute (PRIO)*. 2007.

———. "Kıbrıslı Türklerde Mistik İnanç Sıçramaları (1571-1878)", *Kıbrıs Yazıları*. 3 (2006): 61–69. Erişim 11.12.2023.

Horowitz, Donald. "Comparing Democratic Systems", *Journal of Democracy.* 1/4 (1990): 73–79. doi:10.1353/jod.1990.0056. Erişim 28.11.2022.

———. "Explaining the Northern Ireland Agreement: The Sources of an Unlikely Constitutional Consensus", *British Journal of Political Science.* 32/2 (2002): 193–220. doi:10.1017/S000712340200008X. Erişim 19.11.2022.

———. "Ethnic Power Sharing: Three Big Problems", *Journal of Democracy.* 25/2 (2014): 5–20. doi:10.1353/jod.2014.0020. Erişim 27.09.2022.

Javadikouchaksaraei, Mehrzad, Mohammad Reevany Bustami, Azeem Fazwan Ahmad Farouk, Ali Akbar Ramazaniandarzi. "Reinterpreting the Israeli-Palestinian Conflict: A Constructivism Theory of Understanding a Cross-Ethnic Phenomena." *Asian Social Science.* 11/16 (2015): 107–113. doi:10.5539/ass.v11n16p107. Erişim 21.03.2023.

Kabataş, Orhan. "Kıbrıs Türkçesinin Ses Bilgileri", *Belleten.* 2 (2006): 83–108. Erişim 01.12.2023.

Karyolemou, Marilena. "From Linguistic Liberalism to Legal Regulation: The Greek Language in Cyprus", *Language Problems and Language Planning.* 25/1 (2001): 25–50. Erişim 17.09.2023.

Kasım, Kamer. "Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Kıbrıs Sorunu", *Gazi Akademik Bakış.* 1/1 (2007): 57–72. doi:10.19060/gav.02529. Erişim 23.09.2022.

Kazıcı, Ziya. "Osmanlı Fethinden Sonra Kıbrıs Halkına Yapılan Muamele", *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi.* 1/1 (2015): 39–47. http://dergipark.gov.tr/yaduitmed/issue/37242/456000. Erişim 27.12.2023.

Kıbrıs'ta Son Söz, Ed. Necdet Basa. İstanbul: Türkiye Barolar Birliği, 2017.

Kizilyürek, Niyazi, Sylvaine Gautier-Kizilyürek. "The Politics of Identity in the Turkish Cypriot Community and the Language Question", *International Journal of the Sociology of Language.* 168 (2004): 37–54. doi:10.1515/ijsl.2004.032. Erişim 01.12.2023.

Koktsidis, Pavlos I., Menelaos Apostolou. "Ethnic Federalism and Power Sharing in Cyprus: Motives, Constraints and Preconditions", *Mediterranean Quarterly.* 27/3 (2016): 105–34. doi:10.1215/10474552-3697865. Erişim 19.12.2022.

Kolavis, Klevis. "Soğuk Savaş'ın Barışçıl Olarak Sona Ermesi ve Uluslararası İlişkiler Teorileri", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi.* 68/2 (2013): 149–179. doi:10.1501/sbfder_0000002283. Erişim 30.03.2023.

Kurtaran, Uğur. "Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet Sistemi", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 8 (2011): 57–71. Erişim 17.01.2024.

Kübra Koçak, Zahide, Mehmet Ali Aktaş. "Çatışma ve Çatışma Yönetimi Kavramlarına Güncel Bir Bakış", *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 1/2 (2019): 130–137. Erişim 01.04.2023.

Küçükkurt, Mehmet. "Halkla İlişkiler Açısından Halk Kavramı", *Kurgu Dergisi.* 5/1 (1989): 232–243. Erişim 04.02.2023.

Latouche, Daniel. "Problems of Constitutional Design in Canada: Quebec and the Issue of Bicommunalism", *Publius: The Journal of Federalism.* 18/2 (1988): 131–146. doi:10.2307/3330466. Erişim 16.09.2022.

Lerner, Hanna. "Derinden Bölünmüş Toplumlarda Anayasa Yazımı: Aşamalı Yaklaşım", Çev. Elif Eren Koç, Burak Çağ. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası.* 73/1 (2015): 485–504. Erişim 20.02.2023.

Leslie, Peter M. "Bicommunalism and Canadian Constitutional Reform", *Publius: The Journal of Federalism.* 18/2 (1988): 115–129. doi:10.2307/3330465. Erişim 16.09.2022.

Lijphart, Arend. "Consociational Democracy", *World Politics.* 21/2 (1969): 207–225. Erişim 19.09.2022.

———. "Constitutional Design for Divided Societies", *Journal of Democracy.* 15/2 (2004): 96–109. doi:10.1353/jod.2004.0029. Erişim 06.12.2022.

———. "Non-Majoritarian Democracy: A Comparison of Federal and Consociational Theories", *Publius: The Journal of Federalism.* 15/2 (1985): 3–15. doi:10.2307/3329961. Erişim 08.09.2022.

Loizides, Neophytos G. "Ethnic Nationalism and Adaptation in Cyprus", *International Studies Perspectives.* 8/2 (2007): 172–189. doi:10.1111/j.1528-3585.2007.00279.x. Erişim 11.10.2022.

Lustick, Ian. "Stability in Deeply Divided Societies: Consociationalism versus Control", *World Politics.* 31/3 (1979): 325–344. Erişim 18.08.2022.

Macek-Macková, Emanuela. "Challenges in Conflict Management in Multi-Ethnic States - the Dissolution of Czechoslovakia and Serbia and Montenegro", *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity.* 39/4 (2011): 615–633. doi:10.1080/00905992.2011.579952. Erişim 29.12.2022.

Maden, Fahri. "Kıbrıs'ta Bektaşilik ve Bektaşi Tekkeleri", *Alevi Araştırmaları Dergisi.* 5/10 (2015): 89–142. Erişim 12.12.2023.

McCulloch, Allison. "Does Moderation Pay? Centripetalism in Deeply Divided Societies", *Ethnopolitics.* 12/2 (2013): 111–132. doi:10.1080/17449057.2012.658002. Erişim 27.11.2022.

———. "Classical Consociational Theory and Recent Consociational Performance", *Swiss Political Science Review.* 25/4 (2019): 538–555. doi:10.1111/spsr.12378. Erişim 22.08.2022.

McGarry, John, Brendan O'leary. "Must Pluri-National Federations Fail?", *Ethnopolitics.* 8/1 (2009): 5–25. doi:10.1080/17449050902738838. Erişim 07.08.2022.

McRae, Kenneth D. "Finland: Marginal Case of Bicommunalism?", *Publius: The Journal of Federalism.* 18/2 (1988): 91–100. doi:10.2307/3330463. Erişim 28.06.2022.

Milne, R. S. "Bicommunal Systems: Guyana, Malaysia, Fiji", *Publius: The Journal of Federalism.* 18/2 (1988): 101–113. doi:10.2307/3330464. Erişim 02.08.2022.

Moutsis, Ioannis. "Learning to Read and Write in Late Ottoman Cyprus", *Cahiers Du Centre d'Etudes Chypriotes.* 50 (2020): 373–382. doi:10.4000/cchyp.524. Erişim 30.01.2024.

Nevzat, Altay, Mete Hatay. "Politics, Society and the Decline of Islam in Cyprus: From the Ottoman Era to the Twenty-First Century", *Middle Eastern Studies.* 45/6 (2009): 911–933, doi:10.1080/00263200903268686. Erişim 02.12.2023.

Öze, Nuran. "Media, İktidar, Din Üçgeninde Kuzey Kıbrıs'ta Alevilik", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi.* 72 (2014): 125–152. doi:10.12973/hbvd.72.135. Erişim 10.12.2023.

Özgür, Ergün, Nur Köprülü, Min Reuchamps. "Drawing Cyprus: Power-Sharing, Identity and Expectations Among the Next Generation in Northern Cyprus", *Mediterranean Politics.* 24/2 (2017): 237–259. doi:10.1080/13629395.2017.1404720. Erişim 14.08.2022.

Özkul, Ali Efdal, Hüseyin Tufan, Mete Özsezer. "Osmanlı Dönemi'nden İngiliz İdaresine Kıbrıs Türk Temel Eğitimi'nin Modernleşmesi ve Toplumsallaşması", *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi.* 6/2 (2017): 565–584. doi:10.7596/taksad.v6i2.Osmanlı. Erişim 30.01.2024.

Özmen, Süleyman. "Kıbrıs Türklerinin Kökeni ve Sosyo-Kültürel Özellikleri", *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi.* 2/3 (2018): 21–33. Erişim 21.10.2023.

Papadakis, Yiannis. "Greek Cypriot Narratives of History and Collective Identity: Nationalism as a Contested Process", *American Ethnologist.* 25/2 (1998): 149–165. Erişim 29.01.2024.

Peler, Gökçe Yükselen. "Kıbrıs Ağızlarında Kullanılan Birtakım Alışılmadık Ekler ve Türemiş Kelimeler", *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi.* 3/6 (2020): 5–18. Erişim 01.12.2023.

Pollis, Adamanta. "Intergroup Conflict and British Colonial Policy: The Case of Cyprus", *Comparative Politics* 5/4 (1973): 575–599. Erişim 05.10.2022.

Rakopoulos, Theodoros. "On Divisionism and Cypriotism: The Civic Languages of the Cyprus Problem", *The London School of Economics and Political Science*, 2022.

Reyhan, Cenk. "Toplumsal Yapının Ulusöncesi Ölçeklere Ayrışması: Bölünmüş Toplum Tipi Örnekleri", *Gazi Akademik Bakış.* 5/10 (2012): 51–69. Erişim 20.02.2023.

Richter, Heinz A. "The Cypriot Communist Party and the Comintern", *Cyprus Review.* 15/1 (2003): 99–119. Erişim 18.02.2024.

Rothchild, Donald, Caroline A. Hartzell. "Security in Deeply Divided Societies: The Role of Territorial Autonomy", *Nationalism and Ethnic Politics.* 5/3–4 (1999): 254–271, doi:10.1080/13537119908428579. Erişim 02.11.2022.

Samii, Cyrus. "Perils or Promise of Ethnic Integration? Evidence from a Hard Case in Burundi", *American Political Science Review.* 107/3 (2013): 558–573. doi:10.1017/S0003055413000282. Erişim 02.04.2023.

Schmitt, David E. "Bicommunalism in Northern Ireland", *Publius: The Journal of Federalism,* 18/2 (1988): 33–46. doi:10.2307/3330459. Erişim 02.08.2022.

———. "Problems of Accommodation in Bicommunal Societies", *Journal of Conflict Studies,* 11/4 (1991): 7–18. Erişim 07.08.2022.

Sonyel, Salâhi R. "İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Türklerinin Varlık Savaşımı (1878 - 1960)", *Belleten* 59/24 (1995): 133–188. doi:10.37879/belleten.1995.133. Erişim 12.02.2024.

Sophocleous, Andry, Clarissa Wilks. "Standard Modern Greek and Greek-Cypriot Dialect in Kindergarten Classroom Interaction", *Language, Culture and Curriculum.* 23/1 (2010): 51–69. doi:10.1080/07908311003632519. Erişim 01.11.2023.

Sözen, Ahmet. "A Model of Power-Sharing in Cyprus: From the 1959 London-Zurich Agreements to the Annan Plan", *Turkish Studies.* 5/1 (2004): 61–77. doi:10.1080/14683849.2004.9687242. Erişim 14.08.2023.

Sözgün, Zenal. "Kıbrıs'ta Osmanlı Dönemindeki Eğitim Sistemine Genel Bir Bakış", *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi.* 1/2 (2015): 7–29. Erişim 26.01.2024.

Suiçmez, Yusuf. "A Brief History of Muslims and Christians Relations in Cyprus", *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi.* 1/1 (2015): 49–58. Erişim 27.12.2023.

Şahin, İsmail. "Geçmişten Günümüze Kıbrıslı Rumlar: Dil, Din ve Kimlikleri", *Journal of International Social Research.* 8/39 (2015): 340–353. doi:10.17719/jisr.20153913755. Erişim 14.10.2023.

Şevketoğlu, Müge. "M.Ö. 8. Binde Anadolu ve Kıbrıs İlişkileri: Akanthous/Tatlısu Kurtarma Kazısı", *Anadolu.* 30 (2006): 111–118. Erişim 30.01.2024.

Tamçelik, Soyalp. "Kıbrıs'ın Siyasi Tarihi Ile İlgili Bir Belgenin Değerlendirilmesi", *Belleten.* 63/236 (1999): 165–228. Erişim 16.11.2022.

Tezcan, Gönül. "Derinden Bölünmüş Toplumlarda Bölünmüş Sivil Toplum: Çözüm Önerileri", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 59 (2019): 21–33. Erişim 12.02.2023.

Toplu, Güngör. "Kıbrıs Türklerinin Bağımsızlık Mücadelesinde Bir Dönüm Noktası '28 Kasım 1948 Mitingi'", *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi.* 6/11 (2016): 691–702. Erişim 03.01.2024.

Tuan, Yi-Fu. "Community, Society and the Individual", *Geographical Review.* 92/3 (2002): 307–318. Erişim 23.02.2023.

Turan, Osman. "Orta Çağlarda Türkiye Kıbrıs Münasebetleri", *Belleten.* 27/110 (1964): 209–227. Erişim 20.10.2023.

Uygun, Oktay. "İki Toplumlu Siyasal Sistemler", *İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası.* 54 (1994): 147–168. Erişim 02.06.2022.

Vanci-Osam, Ülker. "The Impact of Oral Language Features in Written Language in Cypriot Turkish", *International Journal of the Sociology of Language.* 181 (2006): 23–42. doi:10.1515/IJSL.2006.049. Erişim 06.12.2023.

Voskarides, Konstantinos vd. "Y-Chromosome Phylogeographic Analysis of the Greek-Cypriot Population", *Investigative Genetics.* 7 (2016): 1–14. doi:10.4324/9780203285558. Erişim 07.09.2022.

Wolfe, James H. "Cyprus: Federation under International Safeguards", *Publius: The Journal of Federalism.* 18/2 (1988): 158–161. doi:10.2307/3330462. Erişim 29.12.2022.

Wolff, Stefan. "Conflict Management in Divided Societies: The Many Uses of Territorial Self-Governance", *International Journal on Minority and Group Rights.* 20/1 (2013): 27–50. doi:10.1163/15718115-02001003. Erişim 11.12.2022.

Yıldırım, Sefa, Ümit Kılıç. "Klasik Dönem Osmanlı Devleti'nde Eğitim ve Öğretim", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 22 (2018): 603–627. Erişim 26.01.2024.

Yıldırım, Yusuf. "İsrail-Filistin Sorununda İki Devletli Çözüm Arayışları", *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi.* 18/41 (2021): 3842–3884. doi:10.26466/opus.874933. Erişim 09.08.2022.

Yokuş, Sevtap. "Bölünmüş Toplumlarda Anayasa Yapımı: Güney Afrika Deneyimi", *Sosyal Bilimler Dergisi.* 7/1 (2022): 13–27. Erişim 13.02.2023.

Yüksel, Çağdaş. "1879 Yılında İngiltere Avam Kamarası'nda Yapılan Kıbrıs Oturumu Hakkında Bir İnceleme", *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi.* 3/6–7 (2020): 66–84. Erişim 14.08.2022.

Zorlu, Abdülkadir. "Toplumsal Kuramda Topluluk, Geleneksel Toplum ve Gelenek", *Muhafazakar Düşünce Dergisi.* 3 (2005): 137–152. Erişim 07.02.2023.

Süreli Yayınlar

Bozkurt Gazetesi

Nacak Gazetesi

Tezler

Altunay, Ömer Alper. *Kıbrıs Cumhuriyetinin Çözülüşü (1963-1967).* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.

Aybak, Sebile Yıldız. *1950-1983 Yılları Arasında Kıbrıs Sorunu ve TBMM'deki Yankıları.* Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.

Bakkal, Faruk. *Eleştirel Kuram Bağlamında 'Millet-Sistemi' Kavramı Üzerinden Uluslararası Siyaseti Anlamak.* Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Balyemez, Mehmet. *İngiliz Yönetimi Döneminde Kıbrıs Türklerinin Siyasi Örgütlenmeleri.* Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkilap Tarihi Enstitüsü, 2017.

Chiatoh, Valerie Muguoh. *Uluslararası Hukukta Afrika Bağlamında 'Halk' Kavramı.* Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Çağlayan, Pınar. *Kıbrıs'taki Milliyetçiliklerin Düşünsel Kökenleri ve Tarihsel Gelişimi (1878-2004).* Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Çelebi, Nazmiye. *Kıbrıs Türk Ağızlarında Dil İlişkisi İzleri.* Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Duman, Sabit. *Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası.* Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 1990.

Ergürer, Yılmaz. *Kıbrıs Cumhuriyeti Sorunsalı: Kuruluş ve Çözülme (1960-1963).* Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2023.

Gözlü, Ahmet. *Kıbrıs Eskiçağı ve Jeopolitiği.* Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Gülboy, Pınar Erkem. *Çatışma Yönetiminde Ortaklıkçı Model: 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Örneği.* Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

Hadjipavlou-Trigeorgis, Maria C. *Identity Conflict Resolution in Divided Societies: The Case of Cyprus.* Doktora Tezi, Boston University Professors Program, 1987.

Işık, Zeynep. *Girit'teki Müslüman ve Gayrimüslim İlişkilerine Osmanlı Millet Sistemi Çerçevesinden Bakmak.* Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023.

Koumna, Elena. *The Origins of Greek Cypriot National Identity*. Yüksek Lisans Tezi, Western Michigan University Department of Political Science, 1998.

Lancaster, Ross. *Federalism and Civil Conflict: The Missing Link?*. Yüksek Lisans Tezi, University of North Texas Department of Political Science, 2012.

Masarogullari, Nicel. *Nationalism In Cyprus: The Effects Of Institutionalization On Nationalist Mobilizations and Political Conflicts As Reflected In Turkish Cypriot Nationalism And Greek Cypriot Nationalism.* Yüksek Lisans Tezi, Marshall University Department of Sociology, 2011.

Orhan, Salim. *Bölünmüş Toplumların Anayasa Yoluyla Birlikteliği*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

Stamatakis, Nickolas Andreas. *History, Language and National Rituals: The Construction of Modern Greek-Cypriot Identity.* Doktora Tezi, State University of New York Department of Anthropological Sciences, 1994.

Tamçelik, Soyalp. *Kıbrıs Meselesinin Çözüm Planları (BM'nin 789 Sayılı Kararına Göre)*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

Toprak, Seçkin. *Nihai Çözüm ya da Kalıcı Statükonun Devamı Sonrası Kıbrıslılık ve Yeni Kıbrıs Türk Milliyetçiliği.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Lefke Avrupa Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Enstitüsü, 2016.

DİJİTAL DÜNYANIN ANAHTARI

Kripto Paralar ile İlgili Merak Edilen Soruların Cevapları 100 Soru 100 Cevap

Dr. Hilal Sarı Özgün

nobel bilimsel

Dijital Dünyanın Anahtarı: Kripto Paralar ile İlgili Merak Edilen Soruların Cevapları 100 Soru 100 Cevap

Dr. Hilal Sarı Özgün

Yayın No.: 2344
ISBN: 978-625-393-744-7
E-ISBN: 978-625-393-738-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Özgün, Hilal Sarı.
Dijital Dünyanın Anahtarı: Kripto Paralar ile İlgili Merak Edilen Soruların Cevapları 100 Soru 100 Cevap / Hilal Sarı Özgün
1. Basım, XII + 104 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-744-7
E-ISBN: 978-625-393-738-6
1. Kripto 2. Kripto Para 3. Kripto Varlık 4. Blockchain 5. Bitcoin 6. Altcoin

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İçindekiler

Teşekkür ..... **v**

Ön Söz ..... **vii**

1. Para Nedir? 1
2. Paranın Tarihçesi Nasıl Gelişim Göstermektedir? 1
3. İtibari Para Nedir? 2
4. Kripto Nedir? 3
5. Kriptografi Nedir? 3
6. Kripto Varlık Nedir? 4
7. Kripto Para Nedir? 5
8. Kripto Para ve Fiat Para Arasındaki Farklar Nelerdir? 7
9. Kripto Paraların Tarihçesi Nasıldır? 8
10. Kripto Paralar Fiziken Kullanılabilir mi? 10
11. Kripto Paralar İtibari Para Olarak Kullanılabilir mi? 10
12. Kripto Analiz Nedir? 11
13. Kripto Grafik Nedir? 12
14. Satoshi Nakamoto Kimdir? 12
15. Bitcoin Nedir? 12
16. İlk Bitcoin İşlemini Kimler Yapmıştır? 14
17. Bitcoini Bulan ve Tasarlayan Kişilerin İsimlerinin Gizli Tutulmasının Nedeni Nedir? ... 14
18. Token Nedir? 14
19. Değiştirilebilir/ Fungible Token nedir? 15
20. Değiştirilemez /Non-Fungible Token (NFT) nedir? 15
21. Akıllı Sözleşmeler Nedir? 17
22. Ethereum Nedir? 18

23. Blok Zincir Nedir? 19
24. Hash Fonksiyonu Nedir? 23
25. Blok Zincir Platformları Nelerdir? 23
26. Blok Zincir Teknolojisi Başka Hangi Alanlarda Kullanılabilir? 24
27. Blok Zincirin Finansal Kullanım Alanları Nelerdir? 25
28. Blok Zincir Uygulamasının Dezavantajları Var mıdır? 26
29. Blok Zincirin Gelişim Süreci Nasıl İlerlemiştir? 27
30. Blok Zincirin Yapısı Nasıl Çalışır? 28
31. Kripto Para Blok Zincir Teknolojisi ile Nasıl Aktarılır? 29
32. Blok Zincirde Düğüm Nedir? 30
33. Bitcoin Fiyatları Nasıl Oluşur? 30
34. Bitcoin fiziki Olarak Kullanılabilir mi? 32
35. Bitcoin Doları Etkileyebilir mi? 33
36. Bitcoin Özellikleri Nelerdir? 33
37. Bitcoin Cash Nedir? 34
38. Altcoin Nedir? 34
39. Altcoinler Nasıl Ortaya Çıktı? 35
40. Kripto Paranın Avantajları Nelerdir 35
41. Kripto Paranın Dezavantajları Nelerdir? 35
42. Kripto Para Madenciliği Nedir? 36
43. Kötü Niyetli Kripto Para Madenciliği Nedir? 39
44. Piyasada İşlem Gören Kaç Adet Kripto Para Vardır? 40
45. Güncel Olarak Piyasalarda En Çok İşlem Gören Kripto Paralar Nelerdir? 40
46. Kripto Para Borsaları Nelerdir? 41
47. Kripto Para Nasıl ve Ne İçin Kullanılır? 42
48. İlk Bitcoin Alışverişi Nasıl ve Ne İçin Yapıldı? 43
49. Kripto Paralar Nasıl Üretiliyor? 43
50. Kripto Paralar Ne Kadar Üretilebilir? 44

51. Kimler Kripto Para Üretebilir? 45
52. Bitcoin Satın Alma Yöntemleri Nelerdir? 45
53. Cüzdan Nedir? 46
54. Kripto Paralar Nasıl Saklanır? 46
55. Kripto Para Anahtarları Nelerdir Nasıl Kullanılır? 47
56. Kripto Paralar Yasal mı? 48
57. Kripto Para Kullanımının Yasal Olduğu Ülkeler Var mıdır? 49
58. Kripto Paralar Hangi Ülkelerde Yasal Değil? 49
59. Kripto Para Kullanımının Bazı Ülkelerde Yasak Olma Nedenleri Nelerdir? 49
60. Merkeziyetsiz Uygulamalar (DApp) Nedir? 50
61. Merkeziyetsiz Uygulamaların Avantajları Nelerdir? 51
62. Merkeziyetsiz Uygulamaların Dezavantajları Nelerdir? 51
63. Merkezî Uygulama ve Merkeziyetsiz Uygulama Örnekleri Nelerdir? 52
64. HODL Nedir? 52
65. Oltama (Phishing) Saldırısı Nedir? 53
66. İlk Kripto Paralar- ICO (Initial Coin Offering) 54
67. 51% Attack (Saldırı) Nedir? 55
68. Konsensüs Algoritması Nedir? 55
69. Crypto-to-Crypto Nedir ve Nasıl Kullanılır? 56
70. Ayrılmış Tanık -SegWit (Segregated Witness) Nedir Ne İşe Yarar? 57
71. Transaction Malleability (İşlem Değiştirilebilirliği) Nedir? 58
72. DAO (Merkezî Olmayan Otonom Organizasyon) Nedir ve Ne İşe Yarar? 58
73. Lighting Network Nedir Nasıl Çalışmaktadır? 59
74. Liquid Network Nedir? 60
75. Lightning ve Liquid Arasındaki Fark Nedir? 61
76. On chain- Off Chain Nedir? 62
77. Kripto Paralarla İlgili Güvenlik Önlemleri Nelerdir? 63
78. Kripto Paralar Nelerden Etkilenmektedir? 65

79. HYPE Faktörü Nedir? 67
80. Kripto Paralarda HYPE Faktörü Etkisini Nasıl ve Ne Zaman Göstermektedir? 68
81. Bireyler Kendi Kripto Paralarını Yaratabilirler mi? 69
82. Jeton Kavramı Nedir? 71
83. Kripto Para İle Jeton Arasındaki Fark Nedir? 71
84. Kripto Paraların Geleceği Nasıl Olacak? 72
85. Ülkeler Kendi Kripto Paralarını Oluştursa Ne Olur? 74
86. Devletler ve Ülkeler Kripto Para Konusunda Neden Kaygılanırlar? 76
87. Kripto Paralar Vergilendirilebilir mi? 77
88. Kripto Paraların Vergilendirilmesinin Önemi Nedir? 78
89. Kripto Paraların Vergilendirilmesi Hakkında Bilgiler 79
90. Türkiye'de Kripto Paraların Vergilendirilmesine Dair Bilgiler 80
91. Kripto Varlıklara İlişkin Yasal Düzenlemeler Hakkında Bilgiler 83
92. Türkiye'de Kripto Varlıklara Yönelik Tutum Nedir? 84
93. Türkiye'de Yatırımcıların Kripto Varlıklara Yönelik İlgisi Ne Durumdadır? 85
94. Kripto Paraların Vergilendirildiği Ülkeler Var mıdır? 86
95. Kripto Paralardan Elde Edilen Kazançların Vergilendirilmesinin Önündeki Engeller Nelerdir? 88
96. Kripto Paraların Denetimi Nasıl Olacaktır? 88
97. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Neden Kripto Paralar ile Ödeme Yapılmasına İzin Vermiyor? 91
98. Türkiye'de Kripto Para Mecraları Nelerdir? 92
99. Kripto Varlıklar Hakkında Türkiye'de Yapılan Hazırlıklar Nelerdir? 92
100. Kripto Paralar İçin Yapılmış Herhangi Bir SWOT Analizi Var mıdır? 93

Son Söz 95

Kaynakça 97

Öz Geçmiş 103

Kaynakça

Adhami, S., Giudici, G. ve Martinazzi, S. (2018). "Why Do Businesses Go Crypto? An Empirical Analysis Of İnitial Coin Offerings." Journal of Economics and Business, 100, 64-75. https://doi.org/10.1016/j.jeconbus.2018.04.001

Akkaya, H., Yüce, M. (2021). "Kripto Paraların Vergilendirilmesine Yönelik Çalışmalar: Türkiye İçin Öneri.", Akademik Bakış Dergisi Journal of Academic Perspective, Yıl/Year: 2021 Sayı/Issue: 77, 34-62, E-ISSN: 1694- 528X Makale DOI: 10.52703/ay.20

Akkaya, M. (2022). "Kripto Para İşlemlerini Yönlendiren Ekonomik ve Finansal Faktörler: Bitcoin Fiyat Oluşumu", TESAM Akademi Dergisi , 9 (1) , 209-226 . DOI: 10.30626/tesamakademi.979573

Altay, F (2017). "21. Yüzyılda Para Kavramı Bitcoin- Kripto Para- I", Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi, Y. 39, S. 357, s. 34- 39

Aponte-Novoa, F. A., Orozco, A. L. S., Villanueva-Polanco, R., & Wightman, P. (2021). "The 51% Attack on Blockchains: A Mining Behavior Study", IEEE Access, 9, 140549-140564. https://doi.org/10.1109/ACCESS.2021.3119291

Ay, M., Adıyaman, G. (2022). "Bitcoin ve Altcoinler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , (47) , 31-46. DOI: 10.52642/susbed.1010149

Balcı M, Çakır K. (2022). "Yasa Dışı Kripto Para Madenciliğinde Ceza Sorumluluğu", İzmir Barosu Dergisi, 87(2), 197 - 224.

Birinci, M. (2021). Stratejik Yönetim ve Sosyal Hizmet Örgütleri Açısından Önemi. Toplum Ve Sosyal Hizmet, 32(1), 251-273. https://doi.org/10.33417/tsh.752732

Bolong, C.(2023), "Is It Ethical to Only Recommend HODL to Stock Investors?" (July 24, 2023). Available at. https://ssrn.com/abstract=4520045 or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4520045

Bölükbaşı, Özge. "Akıllı Sözleşmelerin Genel İşlem Koşulları Bakımından Değerlendirilmesi". Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 11/1 (Ağustos 2023), 191-218. https://doi.org/10.56701/shd.1278275.

Buchholz, M., J. Delaney, J. Warren, and J. Parker. (2012). "Bits and Bets, Information, Price Volatility, and Demand for BitCoin". Economics, Sayı:312.

Buterin, V. (2014). "A Next-Generation Smart Contract And Decentralized Application Platform", Ethereum White Paper, 3 (37), 2-1.

Clower, R.W. (1967). A Reconsideration of the Microfoundations of Monetary Theory. Economic Inquiry, 6, 1-8. http://dx.doi.org/10.1111/j.1465-7295.1967.tb01171.x

Crosby, M., Pattanayak, P., Verma, S., Kalyanaraman, V. (2016). "BlockChain Technology: Beyond Bitcoin", Applied Innovation Review (2), 6-10.

Çelikhan, F. F., & Kılıç, Y. (2019). "Bitcoin Kullanım Davranışlarına Yönelik Bir Araştırma", İçinde E. Gemici (Ed.), Teorik ve ampirik perspektifte seçilmiş finans konuları (ss. 115-146). Nobel Bilimsel Eserler.

Çetinkaya, Ş. (2018). "Kripto Paraların Gelişimi ve Para Piyasalarındaki Yerinin Swot Analizi ile İncelenmesi", Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi. Vol. 2, pp. 11–21.

Çubukcu, G. (2022). "Non-Fungible Token'i (NFT) Anlamak Ve Türkçe İsim Önerisi", International Journal of Social Sciences and Education Research, 8(3), 259-273. https://doi.org/10.24289/ijsser.1115987

Dayanan, D. (2021). "Kripto Para Birimleri ve Türkiye'deki Yasal Uygulamaları", Rahva Teknik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi , 1 (1) , 37-44 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/rahva/issue/69886/1116469

Demir, A. B., & Ergüney, E. B. (2024). "Bir Nefeste Bitcoin ve Kripto Paralar", Sosyal Bilimler Üzerine Çalışmalar: Yönetim Bilişim Sistemleri, İşletme, Ekonomi & Tarih, 45.

Dizkırıcı, A.S., Gökgöz, A. (2018). "Kripto Para Birimleri ve Türkiye'de Bitcoin Muhasebesi", Journal Of Accounting, Finance and Audıtıng Studies, 4(2), 92-105.

DPT. (2003). "Kamu Kuruluşları için Stratejik Planlama Nihai Taslak", Devlet Planlama Teşkilatı (DPT).

Erarslan, C. (2020). Bitcoin'in Özellikleri, Teknolojik Altyapısı, Ulusal Para Sistemleri için Oluşturduğu Fırsat ve Tehditler. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(39), 23-35. https://doi.org/10.35343/kosbed.623097

Ernst&Young (2018a). "Accounting for Crypto-Assets", https://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-IFRS-Accounting-forcryptoassets/$File/EY-IFRS-Accounting-for-crypto-assets.pdf (11.10.2023)

Espinel, V., O'Halloran, D., Brynjolfsson, E., & O'Sullivan, D. (2015), "Survey Report: Deep Shift: Technology Tipping Points and Societal Impact", World Economic Forum, September.

Gediz O, B., Yeşilkaya, Y. (2021). "Kripto Paraların Vergilendirilmesi", Turkuaz Uluslararası Sosyo-Ekonomik Stratejik Araştırmalar Dergisi, 3(1), 78-93.

Glaser, F., Zimmermann, K., Haferkorn, M., Weber Moritz Christian - Siering M. (2014), "Bitcoin - Asset or Currency? Revealing Users' Hidden Intentions". in Twenty Second European Conference on Information Systems, (Tel Aviv) pp. 1-14.

Gültekin,Y. "Turizm Endüstrisinde Alternatif Bir Ödeme Aracı Olarak Kripto Para Birimleri: Bitcoin", Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi 1/2 (2017), 96.

Gümüş, A., Erkuş, H. (2019), "Blockchain ve Kripto Paraların Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme", Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(2), ss. 43-51.

Günay, H. F., & Kargı, V. (2018). "Kripto Paranın Vergilendirilmesinin Mali Yönden Değerlendirilmesi." *Journal of Life Economics*, 5(3), 61-76.

Gürbüz, H. (1995). Muhasebe Denetimi. İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.

Güven V., Şahinöz, E. (2018). "Blockzincir-Kripto Paralar-Bitcoin Satoshi Dünyayı Değiştiriyor", Kronik Kitap. İstanbul.

Han, A. Arıkan, İ., Konat, N. (2021). "Türkiye'de ve Dünyada Sorunlu Kripto Para Ticareti Üzerine Bir Değerlendirme", Uluslararası Ticaret ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 5(2), s:83-89.

Hancı, A., Altay, E. (2024). "Kripto Para Piyasasında Sürü Davranışı: Coinlerde ve Tokenlarda Piyasa Yönünde Sürü Davranışının Analizi." *Öneri Dergisi*, 19(61), 123-145. https://doi.org/10.14783/maruoneri.1414561

Hekim, H. (2015). "Oltalama (Phishing) Saldirilari" Retrieved from academia: http://www. academia. edu/35136881/Oltalama_Phishing_Saldirilari.

HM Treasury. (2018). Cryptoassets Taskforce: Final Report. www.gov.uk/government/publications (01.02.2023)

Horasan, A., Pura, T., Sönmez, F. (2021). "Yeni Nesil Veri Güvenliği Bağlamında Dağıtık Sistemler Üzerinde Blockchaın Kullanımı ve Bıtcoın Uygulaması". Tasarım Mimarlık ve Mühendislik Dergisi, 1 (2), 110-118. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/dae/issue/65807/1024313

Hurlburt, G. F., Bojanova, I. (2014). "Bitcoin: Benefit Or Curse?", It Professional, 16(3), 10-15.

Kaplanhan, F., (2018)," Kripto Paranın Türk Mevzuatı Açısından Değerlendirilmesi Bitcoin Örneği", Vergi Sorunları Dergisi, 353, 105-123.

Kesebir, M., Günceler, B. (2019). "Kripto Para Birimlerinin Parlak Geleceği", Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (17), 605-626.

Koçak, B. T. (2023). "Paranın Dijitalleşme Süreci: Kripto Para", Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi.

Konak, F., Özkahveci, E. (2023). "Blockchaın Üzerine Yeni Bir Halka: Non-Fungıble Token (Nft)'Nin Bilinirliği Üzerine Bir Araştırma", Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , 13 (1) , 97-115 . DOI: 10.55179/dusbed.1193852

Kulular I., Aysegül, M. (2023). "Kripto Paranın Amerika Gelir İdaresi'nin 2014-21 Sayılı Kılavuzu ve 2019-24 Sayılı Gelir Yönetmeliği Bağlamında Vergilendirilmesi". Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 11/1 (Ağustos), 469-494. https://doi.org/10.56701/shd.1200051.

Mechkaroska D., V. Dimitrova and A. Popovska-Mitrovikj, (2018). "Analysis of the Possibilities for Improvement of BlockChain Technology," 26th Telecommunications Forum (TELFOR), Belgrade, Serbia, 2018, pp. 1-4, doi: 10.1109/TELFOR.2018.8612034.

Münyas, T. Kadooğlu Aydın, G. (2023). "Etkin Piyasa Hipotezi ve Kripto Para Piyasaları Üzerine Bir Uygulama", Alanya Akademik Bakış, 7 (3), 1203-1216. DOI: 10.29023/alanyaakademik.1240173

Nian, L. P., Chuen, D. L. (2015). Introduction to Bitcoin. In Handbook of Digital Currency : Bitcoin, Innovation, Financial Instruments, and Big Data. Edited by David Lee Kuo Chuen, London: Elsevier Inc, 5-30

Nofer, M., Gomber, P., Hinz, O., and Schiereck, D. (2017). "Blockchain", Bus. Inf. Syst. Eng., Vol.59, No.3: 183-187

Özçelik, M., Süsay, A. (2022). "Kripto Varlık Arzı (Ico) ile Finansman ve Finansal Tablolarda Raporlama", *Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi*, 319-337, DOI: http://dx.doi.org/10.29228/ijbemp.63988

Özdoğan, B., Kargın, S. (2018). "Blok Zinciri Teknolojisinin Muhasebe Ve Finans Alanlarına Yönelik Yansımaları ve Beklentiler". Muhasebe ve Finansman Dergisi(80), 161-176. https://doi.org/10.25095/mufad.465928

Özyürek, H. (2021). Blockchain Teknolojisinin Mevcut Ve Muhtemel Kullanım Alanları. Anadolu Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22(4), 31-50. https://doi.org/10.53443/anadoluibfd.988748

Ujan M., Skjellum A., Oluwakemi H., Jon O., Lu Yu, Richard R. Brooks.(2016) "A brief survey of Cryptocurrency systems", In 14th Annual Conference on Privacy, Security and Trust, PST 2016, Auckland, New Zealand, December 12-14, 2016. pages 745-752, IEEE, 2016. 10.1109/PST.2016.7906988

Ünal, G. & Uluyol, Ç. (2020). Blok Zinciri Teknolojisi. Bilişim Teknolojileri Dergisi, 13(2), 167-175. https://doi.org/10.17671/gazibtd.516990

Ünver, M., Mirzaoğlu, A.G. (2011). "Yemleme ("Phishing")", Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu.

Ünsal, E., Kocaoğlu, Ö. (2018). "Blok Zinciri Teknolojisi: Kullanım Alanları, Açık Noktaları ve Gelecek Beklentileri", Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi (13), 54-64. https://doi.org/10.31590/ejosat.423676

Parlar, T. (2022). "Blokzincir Teknolojisi ve Merkeziyetsiz Finans Uygulamaları", Journal of Politics Economy and Management, 5 (2) , 165-174. Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/jopem/issue/74473/1202177

Sarıkaya, S. (2023). "Kripto Varlık Dolandırıcılığı", Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 9 (2) , 555-581 . DOI: 10.54699/andhd.1245157

Setiawan, R., Cavaliere, L. P. L., Halder, S., Koti, K., Sarsengaliy, B., Ashok, K., ... & Rajan, R. (2021). "The Concept of the Cryptocurrency and the Downfall of the Banking Sector in Reflecting on the Financial Market" (Doctoral dissertation, Petra Christian University).

Swartz, L. (2018). "What Was Bitcoin, What Will İt Be?" The Techno-Economic İmaginaries Of A New Money Technology. Cultural Studies, 4(32), s. 623-650. doi:https://doi.org/10.1080/09502386.2017.1416420

Tevetoğlu, M. (2021). "Ethereum ve Akıllı Sözleşmeler", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 12(1), 193-208. https://doi.org/10.21492/inuhfd.852860

Yavuz, E., Avunduk, H. (2021). "Tedarik Zinciri Yönetiminde Blok Zincir Teknolojisinin Kullanımı" . Izmir Democracy University Social Sciences Journal, 4 (1), 33-56. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/idusos/issue/63357/884339

Yıldız, Y., (2018), "Kripto Paraların (Bitcoin) Vergilendirilmesi", Vergi Raporu, Sayı: 221, Şubat 2018, s. 43-50

Yıldırım, M. (2019). "Blok Zincir Teknolojisi, Kripto Paralar ve Ülkelerin Kripto Paralara Yaklaşımları", Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 10 (20), 265-277.

Yüce, Ç. (2022). "Kripto Varlıkların Vergilendirilmesi- Diğer Ülke Uygulamaları ve Türkiye İçin Öneriler", Vergi Dünyası Dergisi, Ekim, Sayı: 494

İnternet Kaynakları

https://www.bloomberght.com/kripto-varliklara-iliskin-yasal-duzenlemede-son-asamaya-gelindi-2345407

https://coinanalist.com/dapp-nedir-avantajlari-ve-dezavantajlari-nelerdir/ 13.11.2023

https://www.coinbase.com/tr/learn/crypto-basics/what-are-decentralized-applications-dapps (10.06.2024)

https://www.coindeskturkiye.com/ogren/tum-zamanlarin-en-pahali-10-nftsi-4357/02.06.2023

https://coinmarketcap.com/tr/rankings/exchanges/ (20.12.2023)

https://coinmarketcap.com/academy/tr/glossary/segregated-witness-segwit(05.07.2024)

https://www.finansgundem.com/haber/turkiye-kripto-parada-lider/1744799(25.04.2024)

https://kriptomat.io/tr/kripto-paralar/kripto-paralarin-kisa-tarihi/ erişim tarihi: 1.11.2023

https://medium.com/@ahmet.sayarlioglu/herkes-i%C3%A7in-blok-zincir-blokchain-1c85eb3a0bee

https://spectrum.ieee.org/crypto-mining 13.11.2023

https://www.theverge.com/2021/3/11/22325054/beeple-christies-nft-sale-cost-everydays-69-million

https://tr.euronews.com/2021/04/18/merkez-bankas-n-n-kripto-para-ile-odeme-yasag-ne-anlama-geliyor-yat-r-mc-lar-ne-diyor(05.07.2024)

https://tr.investing.com/crypto/ (20.04.2024)

https://twitter.com/wallstreetpro/status/1539277746450358275/photo/1 2.5.2024

https://t24.com.tr/haber/kripto-para-yatirimci-sayisi-425-milyona-ulasti-turkiye-12-sirada,1130947(25.04.2024)

https://vergikonseyi.hmb.gov.tr/

tcmb.gov.tr KagitParaTarihce.pdf, 10.10.2023

Understanding Open Source and Free Software Licensing. O'Reilly Media. 2008. s. 4. ISBN 9780596553951. 30 Ağustos 2020 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 4 Ocak 2021.

Öz Geçmiş

1985 yılında dünyaya gelen Hilal Sarı Özgün, eğitim hayatına Denizli ilinde başlamış ve ilk, orta ve lise eğitimini burada tamamlamıştır. 2003 yılında Pamukkale Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümüne kabul edilerek lisans eğitimine başlamış ve 2007 yılında bu bölümden mezun olmuştur.

Eğitimini ileriye taşıyan Özgün, 2011 yılında Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı, Muhasebe ve Finansman bilim dalında tezli yüksek lisansını başarıyla tamamlamıştır. Akademik kariyerini sürdürmek isteyen Özgün, 2018 yılının Ocak ayında Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel İşletme doktora programını da tamamlamıştır.

Pamukkale Üniversitesinde öğretim üyesi olarak görevine devam eden Hilal Sarı Özgün, evli ve iki çocuk annesidir.

Belirli Gün ve Haftalarda Yeşilcanlar Çocuk Korosu ile

DÜNYAYI BİRLİKTE KURALIM I

Söz & Müzik ve Koro & Piyano Eşlik Düzenleme:

Dr.Ali Gürsan SARAÇ

nobel bilimsel

Belirli Gün ve Haftalarda Yeşilcanlar Çocuk Korosu ile
DÜNYAYI BİRLİKTE KURALIM I
Dr. Ali Gürsan Saraç

Yayın No.: 2233
E-ISBN: 978-625-393-755-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir. Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Saraç, Ali Gürsan.
Belirli Gün ve Haftalarda Yeşilcanlar Çocuk Korosu ile DÜNYAYI BİRLİKTE KURALIM I / Ali Gürsan Saraç
1. Basım, 102 s., 21,5x28 cm. Kaynakça var, dizin yok.
E-ISBN: 978-625-393-755-3
1. Arkadaşım Kitap, 2. Kahramandır Gazimiz, 3. Bir Dil Bir İnsan, 4. Ulusal Egemenlik Şarkısı, 5. Bugünün Küçüğü, 6. Hayvanlar, 7. Canımsın Öğretmenim, 8. Aydınlanır, 9. Ankara'm Atamla Yaşar, 10. Neş'eye Şarkı, 11. Cumhuriyet, 12. Kızılay, 13. Alfabe Şarkısı, 14. Lösev Bizimle, 15. Atatürk Geldi, 16. Atatürk'üm, 17. Bir Gün Sizde Düşünün, 18. Sevgili Dünya, 19. Akut Şarkısı, 20. Sevgili Öğretmenim, 21. Dişimden Önemli mi?, 22. Kadınlar Günü, 23. Anneciğim, 24. Gel, 25. Bir Işıkta Sen Yak!, 26. İnsan Olmak, 27. Tutumlu Çocuk, 28. Sağlığım

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

İÇİNDEKİLER:

Önsöz 4
1.Arkadaşım Kitap 8
2.Kahramandır Gazimiz 10
3.Bir Dil Bir İnsan 13
4.Ulusal Egemenlik Şarkısı 16
5.Bugünün Küçüğü 18
6.Hayvanlar 22
7.Canımsın Öğretmenim 26
8.Aydınlanır 28
9.Ankara'm Atamla Yaşar 33
10.Neş'eye Şarkı 37
11.Cumhuriyet 40
12.Kızılay 43
13.Alfabe Şarkısı 45
14.Lösev Bizimle 49
15.Atatürk Geldi 52
16.Atatürk'üm 55
17.Bir Gün Sizde Düşünün 57
18.Sevgili Dünya 60
19.Akut Şarkısı 66
20.Sevgili Öğretmenim 68
21.Dişimden Önemli mi? 71
22.Kadınlar Günü 74
23.Anneciğim 77
24.Gel 80
25.Bir Işıkta Sen Yak! 86
26.İnsan Olmak 89
27.Tutumlu Çocuk 92
28.Sağlığım 95
Kaynakça 98
Yazar Hakkında 99

KAYNAKÇA

Sun, M. (2001). Şarkılarla Türkülerle Temel Müzik Eğitimi I. Ankara: Evrensel Müzikevi Yayınları;

Sun, M. (1997). Şarkılarla Türkülerle Temel Müzik Eğitimi. Ankara: Yurt Renkleri Yayınevi;

Sun, M. (1981). Elli Yılın En Güzel Okul Şarkıları. Ankara: Ezgi Yayıncılık;

Sun, M. (1969). Şarkı Demeti. Ankara: Dağarcık Yayınları;

Sun, M. (2000). Kır Çiçekleri 100 Türkü. Ankara: Yurtrenkleri Yayınevi;

Saraç, A.G. (1996). Ayberk'e Şarkılar. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları;

Saraç, A.G. (1998). Evimizde Müzik. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları;

Saraç, A.G. (2011). Merhaba Dünya & Hello World. Muğla: Esin Basımevi;

Saraç, A.G., Takkaç, M. (2001). English with Songs. İstanbul: Serhat Yayınları A.Ş.;

Saraç, A.G. (2003). Çevremizdeki Yaşam. İstanbul: Ya-Pa Yayın Pazarlama Sanve Tic.A.Ş.;

Saraç, A.G., Bilgin, S. (2010). Piyano Eşlikli Çocuk ve Gençlik Şarkıları. Muğla: Esin Basımevi;

Saraç, A.G., (2016). Özel Öğretim İlke ve Yöntemleri I. Ankara: Nobel Yayıncılık;.

Saraç, A.G., (2016). Özel Öğretim İlke ve Yöntemleri II. Ankara: Nobel Yayıncılık;

Saraç, A.G., (2017). Müzik Eğitiminde Yeni Nesil Popüler Çocuk Şarkılarıyla Oyun Dans Müzik. Ankara: Nobel Yayıncılık;

Saraç, A.G., (2018). Erken Çocukluk Döneminde Müzik Eğitimi. Ankara: Nobel Yayıncılık;.

Saraç, A.G., (2019). Müzik Eğitiminde Yeni Nesil Popüler Gençlik Şarkılarıyla Topluma Hizmet Uygulamaları. Ankara: Nobel Yayıncılık;.

Saraç,A.G.,(2020).Belirli Gün ve Haftalar ile 1.Kademe Temel Müzik Eğitiminde Oyun Merkezli Yaklaşımlarla Müzik Eğitimi I. Ankara: Nobel Yayıncılık;

Saraç,A.G.,(2022).Belirli Gün ve Haftalar ile 1.Kademe Temel Müzik Eğitiminde Oyun Merkezli Yaklaşımlarla Portfolyo Uygulamalarıyla Müzik Eğitimi ve Öğretimi II. Ankara: Nobel Yayıncılık;

Saraç,A.G.,Açık,N.(2023).100.Yıl İzindeyiz ATATÜRK Oratoryosu .Ankara :Nobel Yayıncılık;

DÜŞÜK KARBONLU YERLEŞMELERE GEÇİŞ

Editör
Özge Yalçıner Ercoşkun

nobel bilimsel

DÜŞÜK KARBONLU YERLEŞMELERE GEÇİŞ

Editör: Özge Yalçıner Ercoşkun

Yayın No.: 2265
ISBN: 978-625-393-815-4
E-ISBN: 978-625-393-816-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Fatma Kama -fatma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Özge Yalçıner Ercoşkun
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yalçıner Ercoşkun, Özge.
Düşük Karbonlu Yerleşmelere Geçiş / Özge Yalçıner Ercoşkun
1. Basım, VIII + 356 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-815-4
E-ISBN: 978-625-393-816-1
1. Düşük Karbon 2. İklim Değişikliği 3. Sürdürülebilir Kentsel Planlama

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI iii

ÖN SÖZ v

1. Bölüm
DÜŞÜK KARBONLU ŞEHİRLER İÇİN GELECEĞİ CBS İLE HARİTALAMAK 1
Zeliha Özel Mazlum

2. Bölüm
İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE KARŞI DİRENÇLİLİK 35
Şeyma Elif Dincer

3. Bölüm
İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE ADAPTASYONDA DOĞA TEMELLİ ÇÖZÜMLER: KENTSEL YEŞİL ALTYAPI 55
Ümmügülsüm Dağlıoğlu

4. Bölüm
İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ KARŞISINDA KÜLTÜREL MİRAS ALANLARI 79
Şeyda Bülbül

5. Bölüm
GELECEĞİN YEŞİL MAHALLELERİ: ŞEHİR PLANLAMA ÖĞRENCİLERİ İÇİN DÜŞÜK KARBONLU TASARIM ATÖLYESİ 95
Aslı Altanlar - Zeynep Özdemir

6. Bölüm
VİYANA ASPERN SEESTADT: SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTSEL PLANLAMA VE YAŞAM İÇİN BİR MODEL 137
Ceren Ercoşkun

7. Bölüm
DÖNGÜSEL EKONOMİ: KENTLERDE KARBON SALIMININ AZALTILMASINDA YENİLİKÇİ BİR YAKLAŞIM 157
Ali Burak Aslan

8. Bölüm
GELECEĞİN ŞEHİRLERİ için YEŞİL YAPILAR..... 197
Selin Mutdoğan

9. Bölüm
YENİLENEBİLİR ENERJİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BAĞLAMINDA DİRENÇLİ DÜŞÜK KARBONLU ŞEHİRLERİ TARTIŞMAK 213
Ayşegül Kanbak

10. Bölüm
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK YOLUNDA ATILAN YEŞİL ADIMLAR KAPSAMINDA KARBON AYAK İZİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: KARBON AYAK İZİ ÖLÇÜMÜNE İLİŞKİN BİR ÖRNEK..... 231
Esra Zengin Gengörü

11. Bölüm
ENERJİ YÖNETİMİ İÇERİSİNDE DOĞAL GAZ TÜKETİMİ: BERLİN VE İSTANBUL KENTLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI 279
Deniz Yardım

12. Bölüm
TÜRKİYE'DE ALTERNATİF YAŞAM ARAYIŞI: TOPRAĞA DÖNÜŞ HAREKETİ 299
Betül Ertoy Sarıışık

13. Bölüm
GÜNEŞKÖY KOOPERATİFİ: ANKARA-KIRIKKALE KIRSALINDA YEREL GIDA ÜRETİMİ..... 317
Ali Gökmen - İnci Gökmen

ÖZ GEÇMİŞLER 351

1. Bölüm

DÜŞÜK KARBONLU ŞEHİRLER İÇİN GELECEĞİ CBS İLE HARİTALAMAK

Zeliha Özel Mazlum

1. GİRİŞ

Küresel ısınma, dünya yüzeyinin, atmosferin ve okyanusların ortalama sıcaklıklarının uzun vadede artması anlamına gelir. Bu ısınma, büyük ölçüde fosil yakıtların yanması sonucu ortaya çıkan karbondioksit (CO_2) ve diğer sera gazlarının birikmesi nedeniyle gerçekleşir (NASA, 2024). İklim değişikliği ise dünya genelinde uzun süreli sıcaklık ve hava durumu değişikliklerini ifade eder (IPCC, 2021) (Şekil 1).

Şekil 1. Küresel ısınmayı özetleyen görsel

Kaynak: Yazar tarafından Canva'da hazırlanmıştır.

REFERANSLAR

Akram, R., Majeed, M. T., Fareed, Z., Khalid, F., & Ye, C. (2020). Asymmetric effects of energy efficiency and renewable energy on carbon emissions of BRICS economies: Evidence from nonlinear panel autoregressive distributed lag model. *Environmental Science and Pollution Research*, 27(15), 18254–18268. https://doi.org/10.1007/s11356-020-08353-8

Aflaki, A., Mirnezhad, M., Ghaffarianhoseini, A., Ghaffarianhoseini, A., Omrany, H., Wang, Z.-H., & Akbari, H. (2017). Urban heat island mitigation strategies: A state-of-the-art review on Kuala Lumpur, Singapore and Hong Kong. *Cities*, 62, 131-145. http://dx.doi.org/10.1016/j.cities.2016.09.003

Buckman, G., Ekelund, D., Bygrave, S., Sibley, J., & Ward, M. (2018). Canberra—Renewable Energy Leader. , 419-444. https://doi.org/10.1016/B978-0-08-102074-6.00034-6.

Boswell, M., Greve, A., & Seale, T. L. (2019). Climate Action Planning: Strategies for Creating Low-Carbon Communities. Island Press.

Buil-Gil, D., & Langton, S. H. (2020). GIS and Geovisual Analysis. In P. A. Atkinson, S. Delamont, A. Cernat, R. A. Williams, & J. W. Sakshaug (Eds.), *SAGE Research Methods Foundations*. SAGE. http://dx.doi.org/10.4135/9781526421036905587

Cheng, J., Yi, J., Dai, S., & Xiong, Y. (2019). Can low-carbon city construction facilitate green growth? Evidence from China's pilot low-carbon city initiative. *Journal of Cleaner Production,* 231, 1158-1170. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.05.327

Cong, R., Saito, M., Hirata, R., Ito, A., & Maksyutov, S. (2018). Visualization on fossil-fuel carbon dioxide (CO2) emissions from buildings in Tokyo metropolis. *ISPRS Annals of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences,* IV-4, 21-25. https://doi.org/10.5194/isprs-annals-IV-4-21-2018

Dou, Y., Luo, X., Dong, L., Wu, C., Liang, H., & Ren, J. (2016). An empirical study on transit-oriented low-carbon urban land use planning: Exploratory Spatial Data Analysis (ESDA) on Shanghai, China. *Habitat International*, 53, 379-389. https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2015.12.005

Elhauge, E., & Pizer, W. (2021). A half degree and a world apart: The difference in climate impacts between 1.5°C and 2°C of warming. World Resources Institute. Erişim adresi: https://www.wri.org/insights/half-degree-and-world-apart-difference-climate-impacts-between-15c-and-2c-warming

Ercoşkun, Ö. Y. (2022). Önsöz. In Ö. Y. Ercoşkun (Ed.), Kent Planlamada Veritabanı Tasarımı ve Coğrafi Bilgi Sistemleri (pp. 1-2). İKSAD Publishing House.

Esri. (t.y.). *Fukushima Daiichi*. ArcGIS StoryMaps. Erişim adresi: https://storymaps.arcgis.com/stories/79b34f735b5b4d4b8f8b76f37447f11d/print

Esri. (t.y.). *Fukushima Daiichi*, Population, and What Comes Next. ArcGIS StoryMaps. Erişim adresi: https://storymaps.arcgis.com/stories/04570e76da0944d9bdd3301b8f9de381

Esri. (2023). Relationships and ArcGIS. ArcGIS Documentation. Erişim adresi: https://desktop.arcgis.com/en/arcmap/latest/manage-data/relationships/relationships-and-arcgis.htm

Esri. (t.y.). ArcGIS Marketplace Overview. Esri. Erişim tarihi: Haziran 14, 2024, https://www.esri.com/en-us/arcgis-marketplace/overview

Esri. (t.y.). What is GIS? Erişim tarihi: Haziran 15, 2024, from https://www.esri.com/en-us/what-is-gis/overview

Gotekar, R. K., Shaw, K., & Rout, M. (2020). Spatial Information System Architecture for the Geographic Information System. *International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE)*, 8(5), 2769-2776. doi:10.35940/ijrte.D7567.01852

Gupta, R., & Gregg, M. (2021). Targeting and modelling urban energy retrofits using a city-scale energy mapping approach. *Proceedings of the 14th International Conference on Developments in eSystems Engineering (DeSE)*, 33-38. IEEE. https://doi.org/10.1109/DESE54285.2021.9719522

He, J., & Wang, D. (2021). On Low-carbon and Its Realization in Tourism. IOP Conference Series: Earth and Environmental Science.

Hosny, F., Al-Ruzouq, R. I., Abu Dabous, S., & Shanableh, A. (2021). A spatio-temporal framework based on Geographic Information System (GIS) to evaluate the CO2 emissions. In *2021 14th International Conference on Developments in eSystems Engineering (DeSE)* (pp. 33-38). IEEE. https://doi.org/10.1109/DESE54285.2021.9719522

International Energy Agency. (2023). Emissions grew in 2023, but clean energy is limiting the growth. *In CO2 Emissions in 2023*. Erişim adresi: https://www.iea.org/reports/co2-emissions-in-2023/emissions-grew-in-2023-but-clean-energy-is-limiting-the-growth

International Energy Agency. (2024). CO2 emissions in 2023. Erişim adresi: https://www.iea.org/reports/clean-energy-market-monitor-march-2024

IPCC. (2021). *Climate change 2021: The physical science basis. Contribution of working group I to the sixth assessment report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge University Press. Retrieved from https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/

IPCC. (2023). *AR6 Synthesis Report: Climate Change 2023.* Erişim tarihi: https://www.ipcc.ch/report/ar6/synthesis-report-2023

IPCC. (2023). *Emissions Scenarios.* Retrieved from https://www.ipcc.ch/report/emissions-scenarios Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (2024). Figures from the technical summary. In AR6 Climate Change 2022: *Mitigation of Climate Change*. Retrieved from https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg3/figures/technical-summary/

Johnson, N., Yang, C., & Ogden, J. (2008). A GIS-based assessment of coal-based hydrogen infrastructure deployment in the state of Ohio. *International Journal of Hydrogen Energy*, 33(20), 5287-5303. https://doi.org/10.1016/j.ijhydene.2008.06.069

Li, Y., Qian, X., Zhang, L., & Dong, L. (2017). Exploring spatial explicit greenhouse gas inventories: Location-based accounting approach and implications in Japan. *Journal of Cleaner Production*, 167, 702-712. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.08.219

Li, Z., Quan, S. J., & Yang, P. P.-J. (2016). Energy performance simulation for planning a low carbon neighborhood urban district: A case study in the city of Macau. *Habitat International*, 53, 206-214. https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2015.11.010

Li, X., Yue, J., Wang, S., Luo, Y., Su, C., Zhou, J., Xu, D., & Lu, H. (2024). Development of geographic information system architecture feature analysis and evolution trend research. *Sustainability*, 16(1), 137. https://doi.org/10.3390/su16010137

Määttä-Juntunen, H., Antikainen, H., Kotavaara, O., & Rusanen, J. (2011). Using GIS tools to estimate CO2 emissions related to the accessibility of large retail stores in the Oulu region, Finland. *Journal of Transport Geography*, 19(2), 346-354. https://doi.org/10.1016/j.jtrangeo.2010.03.001

Ministry for the Environment. (2020). LUCAS NZ Land Use Map 2020 v003. Erişim adresi: https://data.mfe.govt.nz/layer/117733-lucas-nz-land-use-map-2020-v003/

Ministry for the Environment. (2020). LUCAS NZ Land Use Map 2020 v003. Erişim adresi:https://mfe.maps.arcgis.com/apps/mapviewer/index.html?layers=b6fb8765c7b84ac9b50e2f37b779a8c4

Ministry of Economy, Trade and Industry (METI). (n.d.). *What is happening "NOW" in Fukushima 10 years after the disaster?* Retrieved from https://www.enecho.meti.go.jp/en/category/special/article/detail_166.html

Mughal, M. O., Li, X.-X., & Norford, L. K. (2020). Urban heat island mitigation in Singapore: Evaluation using WRF/multilayer urban canopy model and local climate zones. *Urban Climate,* 34, 100714. https://doi.org/10.1016/j.uclim.2020.100714

NASA. (2024). What is global warming? In *NASA Climate Change: Vital Signs of the Planet.* Erişim adresi: https://climate.nasa.gov/resources/global-warming

Nouvel, R., Mastrucci, A., Leopold, U., Baume, O., Coors, V., & Eicker, U. (2015). Combining GIS-based statistical and engineering urban heat consumption models: Towards a new framework for multi-scale policy support. *Energy and Buildings*, 107, 204-212. https://doi.org/10.1016/j.enbuild.2015.08.021

Paul, T. S. H., Kimberley, M. O., & Beets, P. N. (2021). Natural forests in New Zealand – a large terrestrial carbon pool in a national state of equilibrium. *Forest Ecosystems*, 8(1), 10. https://doi.org/10.1186/s40663-021-00312-0

Penazzi, S., Accorsi, R., & Manzini, R. (2019). Planning low carbon urban-rural ecosystems: An integrated transport land-use model. *Journal of Cleaner Production*, 235, 96-111. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.06.252

Sang, M., He, H., Shen, L., & Xu, X. (2024). Research evolution on low-carbon city measure study: A bibliometric analysis. *Environmental Impact Assessment Review*, 106, 107526.

Şahin, G., Koç, A., & van Sark, W. (2024). Multi-criteria decision making for solar power - Wind power plant site selection using a GIS-intuitionistic fuzzy-based approach with an application in the Netherlands. *Energy Strategy Reviews*, 51, 101307. https://doi.org/10.1016/j.esr.2024.101307

Tillie, N., Borsboom-van Beurden, J., Doepel, D., & Aarts, M. (2018). Exploring a stakeholder based urban densification and greening agenda for Rotterdam inner city—Accelerating the transition to a liveable low carbon city. *Sustainability,* 10(1927). https://doi.org/10.3390/su10061927

Togawa, T., Fujita, T., Dong, L., Ohnishi, S., & Fujii, M. (2016). Integrating GIS databases and ICT applications for the design of energy circulation systems. *Journal of Cleaner Production*, 114, 224-232. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2015.07.020

Torabi Moghadam, S., Lombardi, P., & Mutani, G. (2017). A mixed methodology for defining a new spatial decision analysis towards low carbon cities. *Procedia Engineering*, 198, 375-385. https://doi.org/10.1016/j.proeng.2017.07.093

Torabi Moghadam, S., Toniolo, J., Mutani, G., & Lombardi, P. (2018). A GIS-statistical approach for assessing built environment energy use at urban scale. *Sustainable Cities and Society,* 37, 70-84. https://doi.org/10.1016/j.scs.2017.10.002

Tuğaç, Ç. (2020). İklim Değişikliğine Karşı Kentsel Dirençliliğin Sağlanması ve Ekonomik Boyutu Üzerine Bir Değerlendirme. *Kent Araştırmaları Dergisi (Journal of Urban Studies)*, 11(2), 1126-1155. doi:10.31198/idealkent.674463

Turoğlu, H. (2016). Coğrafi Bilgi Sistemlerinin Temel Esasları (Genişletilmiş 4. Baskı). Çantay Kitapevi. (ss. 1-20)

Unsplash. (t.y.). Aerial photography of buildings [Photograph]. Unsplash. https://unsplash.com/photos/aerial-photography-of-buildings-6M9xiVgkoN0

Van den Broek, M., Brederode, E., Ramírez, A., Kramers, L., van der Kuip, M., Wildenborg, T., Turkenburg, W., & Faaij, A. (2010). Designing a cost-effective CO2 storage infrastructure using a GIS based linear optimization energy model. *Environmental Modelling & Software*, 25(12), 1754-1768. https://doi.org/10.1016/j.envsoft.2010.06.015

Wakelin, S. J., Searles, N., Lawrence, D., & Paul, T. S. H. (2020). Estimating New Zealand's harvested wood products carbon stocks and stock changes. Carbon Balance and Management, 15(10). https://doi.org/10.1186/s13021-020-00144-5

Wang, G., Han, Q., & de Vries, B. (2020). A geographic carbon emission estimating framework on the city scale. *Journal of Cleaner Production*, 244, 118793. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.118793

Wang, J., Liu, W., Sha, C., Zhang, W., Liu, Z., Wang, Z., Wang, R., & Du, X. (2024). Evaluation of the impact of urban morphology on commercial building carbon emissions at the block scale – A study of commercial buildings in Beijing. *Energy and Buildings,* 115(2), 250-260. https://doi.org/10.1016/j.enbuild.2024.01.012

Xia, J., Zhang, Y., Sun, X., & Li, J. (2017). Analyzing the spatial pattern of carbon metabolism and its response to change of urban form. *Ecological Modelling*, 355, 105–115. https://doi.org/10.1016/j.ecolmodel.2017.03.002

Yeo, I.-A., & Lee, E. (2018). Quantitative study on environment and energy information for land use planning scenarios in eco-city planning stage. *Applied Energy,* 230, 889-911. https://doi.org/10.1016/j.apenergy.2018.09.014

Yeo, I.-A., Yoon, S.-H., & Yee, J.-J. (2013). Development of an environment and energy Geographical Information System (E-GIS) construction model to support environmentally friendly urban planning. *Applied Energy*, 104, 723-739. https://doi.org/10.1016/j.apenergy.2012.11.053

Yu, Y., & Zhang, N. (2021). Low-carbon city pilot and CEE: Quasi-experimental evidence from China. *Energy Economics,* 96, 105125. https://doi.org/10.1016/j.eneco.2021.105125

Zhang, W., & Ying, H. (2023). Low carbon urban rail transit station city integration based on building information modeling and sensor fusion. *Computers and Electrical Engineering,* 110, 108850. https://doi.org/10.1016/j.compeleceng.2023.108850

Zhang, Y., Zhang, Y., & Wang, Z. (2021). Low-carbon city pilot and carbon emission efficiency: Quasi-experimental evidence from China. Energy Economics.

Zhou, Q., & Qi, Z. (2024). What is the role of environmental pollution in commercial health insurance? Evidence from quasi-natural experiments of low-carbon city policy in China. *Environment, Development and Sustainability*. https://doi.org/10.1007/s10668-024-04654-x

2. Bölüm

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE KARŞI DİRENÇLİLİK

Şeyma Elif Dincer

1. GİRİŞ

İklim değişikliği, iklimin durumundaki, özelliklerinin ortalamasındaki ve/veya değişkenliğindeki değişikliklerle tanımlanabilen ve genellikle on yıllar veya daha uzun bir süre boyunca devam eden bir değişikliği ifade eder. İklim değişikliğinin nedenleri doğal iç süreçler veya dış zorlamalar olabileceği gibi, atmosferin bileşimindeki veya arazi kullanımındaki kalıcı antropojenik değişiklikler olarak tanımlanmaktadır (IPCC, 2021). İklim değişikliğinin artan etkileri, dünya çapında ekosistemleri, ekonomileri ve toplulukları etkileyerek çağımızın en büyük zorluklarından birini oluşturmaktadır. Afetlerin Epidemiyolojisi Araştırma Merkezi (CRED) ve EM-DAT veri tabanına göre, 2023 yılında kaydedilen afetlerin yaklaşık üçte ikisi sel, fırtına ve orman yangınları gibi çoğu iklimle ilgili olan doğal tehlikelerle ilgilidir. İklim değişikliğinin kentlerdeki etkilerinin yanı sıra; yoğun yapılaşma ile geçirimsiz zeminin kentlerde fazla olması, hava akışını engelleyen uygulamaların yapılması (ısı adası etkisi), enerji tüketimleri ve ulaşım faaliyetlerinin yoğunluğu ile karbon ayak izinin artması ve aşırı iklim olaylarında tampon işlevi oluşturacak nitelikli açık yeşil alanların yetersizliği gibi faktörler aşırı iklim olaylarının etkilerinin kentlerde daha fazla hissedilmesine neden olmaktadır. İklim kaynaklı afetler toplam afetlerin önemli bir bölümünü oluşturduğu için iklim değişikliğinin afet sıklığı ve şiddeti üzerindeki artan etkisi gözlemlenmektedir. Küresel İklimin Durumu (WMO) 2023 raporu, sera gazı seviyeleri, yüzey sıcaklıkları, okyanus ısısı ve asitlenmesi, deniz seviyesinin yükselmesi, Antarktika deniz buzu örtüsü ve buzulların geri çekilmesi konularında bir kez daha rekorlar kırıldığını göstermektedir.

Uzun vadede;

- Su Kaynakları, Vadiler ve Taşkın Yatakları Üzerindeki Yapılaşmanın Taşınması,
- Geri İzleme ve Veri Sistemlerinin Devamlılığı, Cbs Altyapısının Etkinliği,
- Toplu Taşıma ve Metro Sisteminin Artırılması
- Yeşil Başkent Olma ve Başkanlar Sözleşmesine İmza Koyarak Karbon Salımlarını %40 Azaltmaktır.

Dirençliliğe giden yol aynı zamanda sağlam politika çerçeveleri ve uluslararası iş birliği gerektirmektedir. Hükûmetler ve kuruluşlar, her düzeyde dirençlilik oluşturma çabalarını destekleyen politikalar geliştirmeli ve uygulamalıdır. Sonuç olarak, iklim değişikliğine karşı direnç oluşturmak, çevrenin korunmasını aşan bir zorunluluktur; sosyal eşitliği, ekonomik istikrarı ve altyapısal sağlamlığı kapsar. Farklı stratejileri entegre eden ve yerel topluluklardan küresel kurumlara kadar çok sayıda paydaşın katılımını sağlayan bütüncül bir yaklaşım gerektirir. Dirençliliği artırarak, değişen iklimin belirsizliklerini daha iyi yönetebilir ve herkes için sürdürülebilir bir geleceği güvence altına alabiliriz.

REFERANSLAR

Ankara Büyükşehir Belediyesi. (2022). *Ankara Yerel İklim Değişikliği Eylem Planı*. https://www.ankara.bel.tr/files/3616/3723/8519/pdf.Ankara_Yerel_Iklim_Degisikligi_Eylem_Plani (Son erişim tarihi: 1 Nisan 2022).

ARUP. (2015). *City Resilience Index*. https://www.arup.com/perspectives/publications/research/section/city-resilience-index

Balaban, O., and Balaban, M. S. (2015). Adaptation to climate change: barriers in the Turkish local context. TEMA. Journal of Land Use, Mobility and Environment, 8, 7- 22.

CRED. (2023). *Climate in action 387*. https://www.cred.be/sites/default/files/2022_EMDAT_report.pdf

Coşkun Hepcan, Ç. (2022). "Doğa Temelli Çözümler ve Kentsel Dirençlilik". Çevre, Şehir ve İklim Dergisi.Yıl: 1. Sayı: 2. ss. 19-40.

Cutter, S. L., Barnes, L., Berry, M., Burton, C., Evans, E., Tate, E., & Webb, J. (2008). A place-based model for understanding community resilience to natural disasters. *Global Environmental Change*, 18(4), 598-606. https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2008.07.013

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2020). *Ankara Çevre Durum Raporu: İklim Değişikliği*. https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/2020_ankara--cdr-20210728144247.pdf (Son erişim tarihi: 10 Ağustos 2022).

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı İklim Değişikliği Azaltım Stratejisi ve Eylem Planı https://iklim.gov.tr/db/turkce/icerikler/files/İklim%20Değişikliği%20Azaltım%20Stratejisi%20ve%20Eylem%20Planı%20(2024-2030).pdf

Dincer, Ş. E. (2022). *Kentsel dirençlilik endeksi geliştirilmesi: AnkaraMetropoliten Alan Örneği* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Hamza Çelikyay, H., & Küçük Bayraktar, H. (2023). İklim Politika Belgelerinde İklim Dostu Kentler ve Dirençlilik Stratejileri. *Humanitas Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi/Humanitas International Journal of Social Sciences*, *11*(INCSOS VIII Özel Sayısı), 87–107. https://doi.org/10.20304/humanitas.1272124

EM-DAT | The international disasters database. (2023). www.emdat.be. https://www.emdat.be

Gunderson, L. H., & Holling, C. S. (Eds.). (2002). *Panarchy: Understanding Transformations in Human and Natural Systems*. Island Press. https://islandpress.org/books/panarchy

Holling, C. S. (1973). Resilience and stability of ecological systems. Annual Review of

Ecology and Systematics, 4, 1-23.

Intergovernmental Panel on Climate Change. (2007). *Climate Change 2007: Impacts, Adaptation and Vulnerability*. https://www.ipcc.ch/report/ar4/wg2/

Intergovernmental Panel on Climate Change. (2014). *Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability*. Retrieved from https://www.ipcc.ch/report/ar5/wg2/

Intergovernmental Panel on Climate Change. (2021). *IPCC Sixth Assessment Report*. https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/

IPCC. (2023). AR6 Synthesis Report: Climate Change 2023.

İnternet 1- Sel Felaketi https://sendika.org/2018/05/mamakta-sel-baskini-yuzlerce-araba-ve-ev-zarar-gordu-490598/, Son Erişim Tarihi: 15.06.2024.

Pimm, S. L. (1984). The complexity and stability of ecosystems. *Nature*, 307(5949), 321-326. https://doi.org/10.1038/307321a0

Su Yönetimi Genel Müdürlüğü. (2022). *Sakarya Havzası Taşkın Yönetim Planı*. https://www.tarimorman.gov.tr/SYGM/Belgeler/Taşkın%20Yönetim%20Planları/5)%20SAKARYA%20HAVZASI%20TAŞKIN%20YONETIM%20PLANI.pdf (Son erişim tarihi: 10 Ağustos 2022).

Şenyapılı, T. (2005). *Cumhuriyet'in Ankarası*. Ankara: Odtü Geliştirme Vakfı Yayıncılık, 115.

Tuğaç, Ç. (2022). Green Transportation in the Context of Climate Change and Urban Resilience. *İDEALKENT*, *13*. https://doi.org/10.31198/idealkent.1061386

United Nations. (2002). *Johannesburg Declaration on Sustainable Development*. https://sustainabledevelopment.un.org/milesstones/wssd

UN-Habitat. (2014). *The City Resilience Framework*. https://unhabitat.org/books/city-resilience-framework/

United Nations, Environment Assembly of the United Nations Environment Programme Fifth Session, 2022.

World Bank. (2013). *The Low Carbon City Development Program (LCCDP) guidebook: A systems approach to low carbon development in cities*. World Bank. https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/14951

World Bank. (2016). *The Making of a Resilient City*. https://www.worldbank.org/en/topic/urbandevelopment/publication/the-making-of-a-resilient-city

World Bank. (2021). Nature Based Solutions.https://naturebasedsolutions.org

World Meteorological Organization (WMO). (2024). *State of the Global Climate 2023 WMO No. 1347*. WMO. https://library.wmo.int/records/item/68835-state-of-the-global-climate-2023

Yılmaz, M. ve Yalçıner Ercoşkun, Ö. (2020). Ankara'da ulaşım sistemlerinin altında kalan dereler: Bentderesi örneği. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, *7*(1), 1-18.

3. Bölüm

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE ADAPTASYONDA DOĞA TEMELLİ ÇÖZÜMLER: KENTSEL YEŞİL ALTYAPI

Ümmügülsüm Dağlıoğlu

1. GİRİŞ

Sanayi devrimi ile yaşanan gelişmeler sonucunda insanoğlunun gereksinimleri doğrultusunda doğanın mevcut düzenini yok sayarak kendi düzenini kurma isteğinin artması, doğal kaynakların hızla tükenmesine ve bu hızlı tüketimin kaynakların kendilerini yenileme kapasitelerini aşması ile ekolojik dengenin bozulmasına neden olmuştur. İnsanlığın doğa üzerinde diğer canlılar içerisinde en baskın güç olduğu bu dönemde hızla artış gösteren antropojenik faaliyetlerin, küresel ısınmanın doğal sınırlarının aşılmasına neden olarak canlı yaşamını tehdit eden en önemli unsur olduğu ifade edilmektedir (UN, 2008; IPCC, 2014; IPCC, 2023).

Sanayileşmenin etkisi ile fosil yakıt kullanımının artması, ormansızlaşma, kırsal ve kentsel alanlardaki kullanım amaçlarının değişmesi, atmosferde düşük miktarda bulunan karbondioksit, metan, nitröz oksit, su buharı vb. gazların artışına neden olmuştur. Sera gazları olarak adlandırılan bu gazlar içerisinde özellikle karbon salımının son iki milyon yılın en üst değerine ulaşması, küresel ortalama sıcaklığın artışında en önemli etkendir. Küresel sıcaklığın artması ile birlikte iklim değişikliğinin, küresel ölçekte deniz seviyesinin yükselmesi, taşkınlar, kasırgalar ve toz fırtınaları, yangın, kuraklık gibi aşırı hava olaylarının ve afetlerin yaşanması, su kıtlığı, tarım alanlarının niteliğinin bozulması, güvenli gıdaya erişimin zorlaşması, biyoçeşitlilik kaybı ve türlerin yok olmaya başlaması vb. pek çok soruna neden olacağı ifade edilmektedir (IPCC, 2021).

REFERANSLAR

Arslantaş, F., Sanalan, K.C. ve Çil, A. (Der) (2020). Şehirlerde Yeşil Altyapı ve Doğa Tabanlı Çözümler İyi Uygulama Örnekleri, Doğa Koruma Merkezi, Ankara.

Bellard, C., Bertelsmeier, C., Leadley, P., Thuiller, W. ve Courchamp, F. (2012). Impacts of climate change on the future of biodiversity. Ecol Lett 15(4), s. 365–377. doi:10.1111/j.1461-0248.2011.01736.x

Benedict, M.A., Mcmahon, E.T. (2002). Green infrastructure: smart conservation for the 21st century. Renewable Resources Journal 20, 12–17. Erişim adresi: https://www.merseyforest.org.uk/files/documents/1365/2002+Green+Infrastructure+Smart+Conservation+for+the+21st+Century..pdf (20.04.2024)

Benedict, M.A. ve Mcmahon, E.T. (2006). Green infrastructure: Linking Landscapes and Communities. Island Press. Erişim adresi: https://libgen.is/book/index.php? md5= 3C6E8B2F302396 C87684622900C0D8CA

Cohen-Shacham, E., Walters, G., Janzen, C. and Maginnis, S. (eds.) (2016). Nature-based Solutions to address global societal challenges. Gland, Switzerland: IUCN. xiii + 97pp. doi:10.2305/IUCN.CH.2016.13.en

Çağlayan, S.D., Balkız, Ö., Arslantaş, F., Sanalan, K.C., Lise, Y., Zeydanlı, U. (2020). Şehir Planlama Aracı Olarak Ekosistem Hizmetleri: Çankaya İlçesi Örneği. Doğa Koruma Merkezi, Ankara.

European Commission (2013). Green ınfrastructure (GI) – Ehnancing Europe's Natural Capital. Brussels, COM (2013) 249 final, Erişim adresi: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:d41348f2-01d5-4abe-b817 4c73e6f1b2df.0014.03/DOC_1&format=PDF

European Commission (2015). Nature-based solutions & re-naturing cities. Final report of the Horizon 2020 expert group on 'Nature-Based solutions and Re-Naturing cities', Publications Office of the European Union, Luxembourg. Erişim adresi: https://www.greenpolicyplatform.org/sites/default/files/downloads/resource/Guarnacci_Nature-Based%20 Solutions.pdf

European Commission (2019). European Green Deal. Erişim adresi: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/story-von-der-leyen-commission/european-green-deal_en, (15.04.2024)

Gago, EJ, Roldan J, Pacheco-Torres R. ve Ordóñez J (2013). The city and urban heat islands: a review of strategies to mitigate adverse effects. Renew Sust Energ Rev 25, s. 749–758. doi:10.1016/j.rser.2013.05.057

Graham, A., Day, J., Bray, B. ve Mackenzie, S (2013). Sustainable Drainage Systems, Maximising the Potential for People and Wildlife, A guide for Local Authorities and Developers. RSPBWWT. Erişim adresi: https://www.wwt.org.uk/uploads/documents/2019-07-22/1563785657-wwt-rspb-sustainable-drainage-systems-guide.pdf (20.05.2024)

Haaland, C. ve Konijnendijk van den Bosch, CC (2015). Challenges and strategies for urban green-space planning in cities undergoing densification: a review. Urban Forestry & Urban Green 14(4), s. 760–771. doi:10.1016/j.ufug.2015.07.009

Hansen, R., Rolf, W., Santos, A., Luz, A.C., Szaraz, L., Tosics, I., Vierikko, K., Rall, E., Davies, C. and Pauleit, S. (eds., 2016). Advanced Urban Green Infrastructure Planning and Implementation. Innovative Approaches and Strategies from European Cities, EU FP7 project, Green Surge, Report D 5.2. Erişim adresi: https://ign.ku.dk/english/green-surge/rapporter/D5_2_Advanced_ Urban_ Green_Infrastructure.pdf (20.05.2024)

Hansen, R., Rall, E., Chapman, E., Rolf, W., Pauleit, S. (eds., 2017). Urban Green Infrastructure Planning: A Guide for Practitioners. GREEN SURGE. Erişim adresi: https://ign.ku.dk/english/green-surge/rapporter/D5_3_Urban_GIP_-_A_guide_for_practitioners.pdf (20.05.2024)

Hansen, R., Rolf, W., Pauleit, S., Born, D., Bartz, R., Kowarik, I., Lindschulte K., Becker, C. W. ve Schröder, A. (2018). Urban Green Infrastructure. A foundation of attractive and sustainable cities. Pointers for municipal practice. doi.org/10.13140/RG.2.2.22593.45925 (20.05.2024)

Hepcan, Ç. C. (2019). Kentlerde İklim Değişikliği ile Mücadele İçin Yeşil Altyapı Çözümleri, İklim Değişikliği Eğitim Modülleri Serisi-12, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Ankara. Erişim adresi: https://www.iklimin.org/moduller/kentmodulu-yesilaltyapi.pdf (09.04.2024)

Haase D. (2015). Reflections About Blue Ecosystem Services in Cities. Journal of Sustainability of Water Quality and Ecology, s. 77-83. doi: 10.1016/j.swaqe.2015.02.003

IPCC (2014). Climate Change 2014: Synthesis Report AR5 , Contribution of Working Groups I, II and III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Core Writing Team, R.K. Pachauri and L.A. Meyer (eds.)], Geneva, Switzerland. Erişim adresi: https://www.ipcc.ch/report/ar5/syr/ (12.04.2024)

IPCC (2021). AR6 Climate Change 2021: The Phycical Science Basis. Erişim adresi: https://unfccc.int/sites/default/files/resource/slides_SBSTA_MASTER.pdf (09.04.2024)

IPCC (2023). AR6 Synthesis Report: Climate Change. Erişim adresi: https://www.ipcc.ch/report/ar6/syr/) (12.04.2024)

Johnson, M. P. (2001). Environmental Impacts of Urban Sprawl: A Survey of the Literature and Proposed Research Agenda. Environment and Planning A: Economy and Space, 33(4), 717-735. doi: 10.1068/a3327

Nicholls, RJ (2004). Coastal flooding and wetland loss in the 21st century: changes under the SRES climate and socio-economic scenarios. Glob Environ Chang 14(1), s. 69–86. doi: 10.1016/j.gloenvcha.2003.10.007

Pauleit, S., Zölch, T., Hansen, R., Randrup, BT ve Konijnendijk, C. (2017). Nature-Based Solutions and Climate Change – Four Shades of Green. In: N. Kabisch et al (eds) Nature-Based Solutions to Climate Change Adaptation in Urban Areas , Linkages between Science, Policy and Practice Theory and Practice of Urban Sustainability Transitions, Springer, Cham. doi: 10.1007/978-3-319-56091-5_3

Pauleit, S., Andersson, E., Anton, B., Buijs, A., Haase, D., Hansen, R., Kowarik, I., Stahl Olafsson, A., Van der Jagt, S. (2019). Urban green infrastructure – connecting people and nature for sustainable cities. Urban For. Urban Green. 40, 1–3. doi: 10.1016/j.ufug.2019.04.007

Pauleit, S., Hansen, R., Rall, EL ve Werner, R. (2020). Green Infrastructure for the city of the future. Perspectives from Europe. urban@ it 2/2020. Erişim adresi: https://www.urbanit.it/wp-content/uploads/2020/10/BP_Pauleit_EtAl.pdf (09.04.2024)

Raymond, C.M., Berry, P., Breil, M., Nita, M.R., Kabisch, N., de Bel, M., Enzi, V., Frantzeskaki, N., Geneletti, D., Cardinaletti, M., Lovinger, L., Basnou, C., Monteiro, A., Robrecht, H., Sgrigna, G., Munari, L. ve Calfapietra, C. (2017). An Impact Evaluation Framework to Support Planning and Evaluation of Nature-based Solutions Projects. Report, Centre for Ecology & Hydrology. doi:10.13140/RG.2.2.18682.08643

Scheuer, S., Haase, D. ve Volk, M. (2017). Integrative Assessment of Climate Change For Fast-Growing Urban Areas: Measurement and Recommendations for Future Research. PLoS ONE, 12(12): e0189451. doi: 10.1371/journal.pone.0189451

Semadeni-Davies, A., Hernebring, C., Svensson, G. ve Gustafsson LG (2008). The impacts of climate change and urbanisation on drainage in Helsingborg, Sweden: Suburban stormwater. J Hydrol, 350, s. 114–125. doi: 10.1016/j.jhydrol.2007.11.006

Taha H. (1997). Urban climates and heat islands: albedo, evapotranspiration, and anthropogenic heat. Energy Buildings 25(2), s. 99–103. doi: 10.1016/S0378-7788(96)00999-1

Tzoulas, K., Korpela, K., Venn, S., Yli-Pelkonen, V., Kaźmierczak, A., Niemela, J. ve James, P. (2007). Promoting Ecosystem and Human Health in Urban Areas Using Green Infrastructure: A Literature Review. Landscape and Urban Planning, 81(3), s. 167-178. doi: 10.1016/j.landurbplan.2007.02.001

UK-GBC (2015). Demystifying green infrastructure, Full Report, UK Green Building Council, (1135153) Erişim adresi: http://www.ukgbc.org/resources/publication/uk-gbc-task-group-report-demystifying -green-infrastructure (20.05.2024)

UN (2008). United Nations Framework Convention On Climate Change, By Laurence Boisson de Chazournes, Erişim adresi: https://legal.un.org/avl/pdf/ha/ccc/ccc_e.pdf , Geneva. (15.04.2024)

UN (2014). World Urbanization Prospects: The 2014 Revision, Highlights (ST/ESA/SER.A/352). Department of Economic and Social Affairs, Population Division. Erişim adresi: https://population.un.org/wup/Publications/Files/WUP2014-Report.pdf (12.04.2024)

UN-Habitat (2011). Cities and Climate Change: Policy Directions, Global Report on Human Settlements 2011, United Nations Human Settlements Programme. Erişim adresi: http://www.unhabitat.org/grhs/2011 (09.04.2024)

UN-Habitat (2016). Urbanization and Development: Emerging Futures. World Cities Report 2016, United Nations Human Settlements Programme. Erişim adresi: https://unhabitat.org/sites/default/files/download-manager-files/WCR-2016-WEB.pdf (12.04.2024)

URL-1: https://greeninfrastructureontario.org/what-is-green-infrastructure/ (20.05.2024)

URL-2: https://www.emeraldnecklace.org/park-overview/emerald-necklace-map/ (20.05.2024)

URL-3: https://use.metropolis.org/case-studies/the-schoneberg-loop#casestudydetail (22.05.2024)

URL-4: http://trumpingtonlocalhistorygroup.org/trails/trails_trail6/ (22.05.2024)

URL-5: https://www.biotecture.uk.com/content/uploads/Biotecture-Full-Size-Case-Study-Birmingham-New-Street-Station.pdf (22.05.2024)

URL-6: https://urbangreenbluegrids.com/projects/tanner-springs-park-portland-oregon-us/

Wagner, I., Krauze, K. ve Zalewski, M. (2013). Blue Aspects of Green Infrastructure. Sustainable Development Applications, 4, s. 145-155. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/ 261638072_Blue_aspects_of_green_infrastructure (20.05.2024)

4. Bölüm

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ KARŞISINDA KÜLTÜREL MİRAS ALANLARI

Şeyda Bülbül

1. GİRİŞ

İklim, belirli bir bölgede uzun süreli hava durumu koşullarını ifade etmekle birlikte bu koşullar, sıcaklık, nem, yağış miktarı, rüzgâr hızı ve diğer atmosferik faktörlerin ortalama değeri ve etkisi ile birlikte tanımlanmaktadır. İklim değişikliği, genellikle insan faaliyetlerinin doğa üzerindeki ağır tahribatı etkisiyle atmosferdeki sera gazı konsantrasyonlarının artması sonucunda ortaya çıkan uzun vadeli değişiklikleri ifade etmektedir. İklim değişikliği, kentler üzerinde çeşitli etkilere sahip olan önemli bir olgudur. Kentler, nüfusun ve altyapının yoğun olduğu bölgeler olduğundan, iklim değişikliğinin etkileri özellikle bu alanlarda daha belirgin hâle gelmektedir. Sıcaklık artışı ve ısı adası etkisi, artan su baskınları ve seller, artan hava kirliliği, artan sıcaklık ve enerji talebi ve deniz seviyesinin yükselmesi gibi etkiler iklim değişikliğinin kentler üzerinde sebep olduğu baskılarından sayılabilmektedir.

Kültürel miras alanları, farklı medeniyetlerin izlerini taşıyan, toplumun ortak değerlerini içine alarak geleceği şekillendiren önemli arkeolojik ve tarihî yerlerdir. Türkiye, zengin tarihî ve kültürel mirasa sahip bir ülke olmakla birlikte, Türkiye'nin kültürel miras alanları UNESCO Dünya Miras Listesi'nde de önemli bir yer tutmaktadır. Kültürel miras alanları, iklim değişikliğine karşı savunmasız alanlardır. Kültürel miras alanlarının tarihî ve estetik değerinin yanında toplumun kültürünün ve kimliğinin devamlılığı için önem taşıdığı günümüz dünyasında, iklim değişikliği bu alanları fiziksel olarak tehdit etmekte ve bu alanları uzun vadede yok olma riskine sokmaktadır. Bu nedenle, kültürel miras alanlarının iklim değişikliği riskine karşı korunmasında bazı ön-

seçenekleri teşvik edilerek ve yaya dostu alanlar, bisiklet alanları içeren altyapılar geliştirilerek kültürel miras alanlarının sürdürülebilirliği sağlanabilir.

- **Kültürel mirasın eğitimi ve bilinçlendirilmesi:** Kültürel mirasın önemi ve korunması gerekliliği, eğitim ve bilinçlendirme programlarıyla halka aktarılmalıdır. Bu sayede, yerel topluluklar koruma çabalarına daha fazla katılım sağlayabilmekte, kültürel mirasın sürdürülebilir yönetimi desteklenebilmektedir.

REFERANSLAR

Arısoy, A., Altun, A. O., Akkaya, B., Yılmazdoğan Aydın, C., & Kuzey Özdemir, G. (2022). *İklim Krizinde Dayanıklılık İçin Kaynak Olarak "Miras".* İstanbul: Tarihi Kentler Birliği.

Bülbül, Ş. (2024). *İklim Değişikliği Karşısında Kültürel Mirasın Risk Haritalaması.* Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Gençer, C. İ. (2017). Kültürel Mirasın Korunmasında İklim Değişikliğinin Oluşturduğu Tehditler. *Mimarist-Dört Aylık Mimarlık Kültürü Dergisi*(58), s. 24-30.

Gençer, C. İ. (2022). İklim Krizi ve Kültürel Mirasın Korunması Konusunda Uluslararası Yaklaşımlar. *Dört Aylık Mimarlık Kültürü Dergisi*(75), s. 36-40.

ICOMOS Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi Türkiye Millî Komitesi. (2018). Mart 20, 2023 tarihinde ICOMOS Türkiye'den erişildi: http://www.icomos.org.tr/#:~:text=ICOMOS%20ba%C5%9Fl%C4%B1ca%20amac%C4%B1%2C%20tarihi%20an%C4%B1tlar,y%C3%B6nlendirmek%20olan%20uluslararas%C4%B1%20bir%20organizasyondur.

Meteoroloji Genel Müdürlüğü. (2021, Aralık 7). Aralık 7, 2021 tarihinde Meteoroloji Genel Müdürlüğü'nden erişildi: https://mgm.gov.tr/iklim/iklim.aspx?key=B

Öksüz Kuşçuoğlu, G., & Taş, M. (2017, Kasım 21). Sürdürülebilir Kültürel Miras Yönetimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Yalvaç Akademi Dergisi, 2*(1), s. 58-67.

Özkerim Güner, N. (2021, Ekim 18). İklim Değişikliği ve Dünya Mirasının Korunması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 11*(2), s. 263-288.

Pachauri, R. K., & Reisinger, A. (2007). *Contribution of Working Groups I, II and III to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change.* Geneva: IPCC'den erişildi: https://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar4/syr/ar4_syr_full_report.pdf

Şentürk, A. (2012). *UNESCO Dünya Miras Listesinde Yer Almanın, Ülke Kültürel Miras Koruma Politikalarına Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme.* İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Türkeş, M. (2001). Hava, İklim, Şiddetli Hava Olayları ve Küresel Isınma. *T.C. Başbakanlık Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü 2000 Yılı Seminerleri, Teknik Sunumlar, Seminerler Dizisi. 1*, s. 187-205. T.C. Başbakanlık Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü.

Ulaşan, E. (2016, Mayıs). Türkiye'de Kültürel Miras Alanlarında Yönetim Planlaması Deneyimi. *İdealkent, 7*(19), s. 372-401.

Ünsev, B. (2019). *Kültürel Miras Değerlerinin Korunarak Yaşatılması: İstanbul, Üsküdar, Çiçekçi Bölgesi Eylem Planı Yaklaşımı.* Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

5. Bölüm

GELECEĞİN YEŞİL MAHALLELERİ: ŞEHİR PLANLAMA ÖĞRENCİLERİ İÇİN DÜŞÜK KARBONLU TASARIM ATÖLYESİ

Aslı Altanlar - Zeynep Özdemir

1. GİRİŞ

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren, büyümeye odaklanan ekonomik kalkınma modellerinin neden olduğu çevresel tehditler, küresel ölçekte tüm canlıların yaşamını derinden etkilemiştir. Bu gelişmeler doğrultusunda, geleneksel kalkınma yaklaşımlarının yerini, yoksulluk, eşitsizlik ve çevresel sorunları bütüncül bir şekilde ele alan sürdürülebilir kalkınma anlayışı almıştır.

Sürdürülebilir kalkınma ve kentsel gelişim, etkin kent planlaması ile mümkün olmaktadır. Şehir plancıları, çevre dostu çözümler geliştirme ve bilgi aktarımı gibi konularda önemli rol oynamaktadır. Günümüzde karbon salınımı yalnızca sanayi faaliyetlerinden değil, aynı zamanda konut alanlarından da kaynaklanmaktadır. Fosil yakıtların kullanımıyla ortaya çıkan karbon salınımını azaltmak, konut alanlarında da kritik bir gereklilik hâline gelmiştir. Ayrıca, küresel iklim değişikliği ile birlikte su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı da büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, SPD201 Stüdyo 3 dersi kapsamında şehir planlama öğrencilerine, düşük karbonlu mahalle tasarımı ve su yönetimi konularında eğitim verilmiştir. Öğrenciler, farklı coğrafi özellikler ve sosyo-ekonomik yapıları dikkate alarak, düşük karbonlu mahalle tasarımı ve su yönetimi ilkelerini uygulamış ve bu doğrultuda mahalle tasarımları gerçekleştirmişlerdir. Bu bağlamda araştırma, şehir planlama öğrencilerine sunulan düşük karbonlu mahalle tasarımı, kentsel planlama ve tasarım eğitimlerinin, öğrencilerin çevre bilinci, sürdürülebilir çevre farkındalığı ve tasarım konularına olan bilgi düzeylerine nasıl bir etki yarattığını değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın konusunu oluşturan "Düşük karbonlu mahalle tasarımı" teması ile yürütülen SPD 201 Studyo 3'e 2021-2022 güz döneminde stüdyonun yürütülmesine değerli katkıları olan Öğretim Görevlisi Atıf Emre Bayındır ve Öğretim Görevlisi Dr. Ayşe Yeşilyurt Alkan'a, akademik ve mesleki tecrübeleriyle öğrencilerin stüdyodaki süreçlerine sağladıkları destek için içtenlikle teşekkür ederiz. Ayrıca, 2021-2022 Güz Yarıyılı SPD 201 Studyo 3 dersini alan tüm öğrencilerimize, çalışmalarımıza yaptıkları katkılardan dolayı çok teşekkür ederiz.

REFERANSLAR

Abubakar, I.R. ve Alshammari, M.S. (2023). Urban planning schemes for developing low-carbon cities in the Gulf Cooperation Council region, *Habitat International*, 138.

Altanlar, A. ve Özdemir, Z. (2022). Sürdürülebilir YaşamaYönelik Davranış ve Tutumları Mimarlık FakültesiÖğrencileri Üzerinden Okumak. *Uluslararası Hakemli Tasarım ve Mimarlık Dergisi*, 27, 132–160.

Blazer T. (2011). Low Carbon Communities: An Analysis of the State of Low-Carbon Community Design, Washington, D.C.: American Institute of Architects, Erişim 21.06.2024 tarihinde https://www.brikbase.org/sites/default/files/COTE_researchfellow_2010.pdf adresinden ulaşılmıştır.

Bostan, Z. (2014). Düşük Karbonlu Kentsel Gelişme Bağlamında Korunacak Kültür Varlıklarının Yeniden Ele Alınması, Yüksek Lisans Tezi Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Bölgesel Çevre Merkezi, (2024). Sürdürülebilir Üretim ve Tüketim Yayınları – VIII, Düşük Karbon Teknolojileri 21/06/2024 tarihinde https://rec.org.tr/wp-content/uploads/2017/02/dkt.pdf adresinden alındı.

Braun, V. ve Clarke, V. (2019). Psikolojide tematik analizin kullanımı. Journal of Qualitative Research in Education, 7(2). *Journal of Qualitative Research in Education*, 7(2): 873-898.

Chattopadhyay, S., Banerjee, S. ve Sen, R. (2018). Mapping Low-carbon Precincts in Residential Neighbourhoods:A comparative case study of the traditional and the modern types, *GSTF Journal of Engineering Technology (JET)*, 3(4), 17–24.

Erdoğanaras, F. ve Bayram, S. (2019). *Şehir Planlamasına Giriş Bir Şehir Planlama Deneyimi Küllerinden Doğan Kent Gerze.* Ankara: Gazi Kitapevi.

Erkan, N. (2011). Kentsel Doku Kavramı. H. Berkmen Yakar, ve C. Hamamcıoğlu içinde, *Planlama Stüdyoları Eğitim Süreci Silifke Örneği* (s. 76-86). İstanbul : Yıldız Teknik Üniversitesi Basım Yayın Merkezi.

Erkan, N. (2011a). Konut alanları planlamasında mahalle. H. Berkmen Yakar, ve C. Hamamcıoğlu içinde, *Planlama Stüdyoları Eğitim Süreci Silifke Örneği* (s. 88-102). İstanbul : Yıldız Teknik Üniversitesi Basım- Yayın Merkezi.

Gao L, Zhao ZY, Li C, ve Wang C. (2022). Factors facilitating the development of low-carbon cities: evidence from China's pilot cities. *Heliyon,*8(11):e11445. doi: 10.1016/j.heliyon.2022.e11445. PMID: 36387556; PMCID: PMC9647496.

Gündel, H. ve Velibeyoğlu, K. (2020). Gündel, H., ve Velibeyoğlu, K. (2020). Düşük karbon mahalle: Yürüme ve bisiklet öncelikli kentsel tasarım. *Meltem İzmir Akdeniz Akademisi Dergisi*, (8), 5-21.

Harwood, T. G., ve Garry, T. (2003). An overview of content analysis. The marketing review, 3(4), 479-498. *The marketing review,* , 3(4): 479-498.

Kandemir, H. (2017). Akademisyenler üzerinde yapılmış örgütsel bağlılık araştırmalarına yönelik nitel analiz. *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(2): 194-200.

Kırkık Aydemir, K. P. ve Gececi , M. (2021). Eşikten Mekâna-Mekândan Yere Yeldeğirmeni-Rasimpaşa Mahallesi. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, 32: 275-281.*, 32: 275-281.

Local 2030 (2024). Monitoring Human Settlements Indicators Sustainable Development Goals Report,. 21/06/2024 tarihinde https://www.local2030.org/library/296/A-short-guide-to-Human-Settlements-Indicators-Goal-11.pdf adresinden ulaşılmıştır.

Mulugetta, Y. ve Urban, F. (2010). Deliberating on low carbon development. *Energy Policy*, doi:10.1016/ j.enpol.2010.05.049

Campisi, T., Basbas, S., Tesoriere, G., Trouva, M., Papas, T., Mrak, I. (2020) How to create walking friendly cities. A multi-criteria analysis of the central open market area of rijeka, *Sustainability* (Switzerland), 12(22), 1–20.

Newton P. W, (2014) Low-carbon precincts for low-carbon living, *Carbon Management* 5, sayı: 1 (2014): 5-8. 18

Nieuwenhuijsen, M.J. (2020). Urban and transport planning pathways to carbon neutral, liveable and healthy cities; A review of the current evidence, Environment International, 140, 105661.

Özdemir, Z (2016). *Kent Merkezlerinde Bir Trafik Durultma Tasarımı metodu Olan Paylaşımlı Yol Tasarımı: Ankara İli Emniyet Mahallesi Afet Sokak Örneklemi*, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü 30. Kuruluş Yılı Anısına Seksen Sonrası Mekân Ve Planlama, Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara.

Özdemir, Z. ve Altanlar, A. (2023). *Sürdürülebilir Kalkınmave Sürdürülebilir Kentsel Gelişme EksenindeKavramsal Bir İnceleme*, Sosyal Bilimlerde GüncelTartışmalar-12, Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

Öztekin, E. ve Çolak, S. (2022). Sürdürülebilir ve Düşük Karbon Emisyonlu Kentsel Alanlar için Eko Şehir Kavramı; Zonguldak İli için Öneriler, *Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi*, 9(2), 62–73.

Öztopcu, A. ve Salman, A. (2019). Sürdürülebilir Kalkinmada Akilli Kentler. Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, (41), 167-188. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (41), 167-188.

Sınmaz, S. (2016). Integration of The Energy Efficiency Theme Into The Urban Planning System of Turkey: An Approach For The City of Lapseki, *Journal of Planning*, 15(2), 195–204.

Tüdeş, Ş. (2011). TÜDEŞ, Şule. "Planlamada jeolojik eşiklerin değerlendirilmesine ilişkin analitik bir model önerisi-Portsmouth (İngiltere) örneği. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi 26.2 (2011).*, 26 (2): 273-288.

TÜRK-İŞ (2021, 10 27). *Eylül 2021 Açlık ve Yoksulluk Sınırı*. https://www.turkis.org.tr/eylul-2021-aclik-ve-yoksulluk-siniri-3/ adresinden alındı

Tüzin, B. ve Aygün, A. (2016). *Post- Karbon Kent Yönünde Dönüşüm : İstanbul İçin Kritik Etki Değerlendirmesi,* 16. Bölge Planlama Kongresi Bildiriler Kitabı, 285–296.

UN (2023). Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları. 21/06/2024 tarihinde https://sdgs.un.org/goals adresinden ulaşılmıştır.

Uğuz Yedievli, H. (2021). *Sürdürülebilir Yaşam Alanları İnsan Odaklı Kentler* . İstanbul : Hümanist.

UNDP (2023). What are the Sustainable Development Goals?, 21/06/2024 tarihinde,https://www.undp.org/sustainable-development-goals?gclid=CjwKCAjw9pGjBhBEiwAa5jl3HIXnyYraYx8pK1Ovayd1BiR3lbu4Ovfu91ajOnF_I2E0WEIoRiRVRoC144QAvD_BwE adresinden ulaşılmıştır

Ünal, S. G. ve Erol , D. (2020). Ünal, S. G., ve Erol, D. (2020). Sürdürülebilir mahalle planlamasının değişimi, planlamada yeni eğilim "EkoYer" yaklaşımı ve Türkiye'de uygulanabilirliği. *Planlama Dergisi, 30(1), 15-35.*, 30(1), 15-35.

Wang, X., Zhao, G., He, C., Wang, X. ve Peng, W. (2016). Low-carbon neighborhood planning technology and indicator system', *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 57, 1066–1076.

Williams D.E (2007). Sustainable Design: Ecology, Architecture, and Planning, Hoboken: Wiley, 69-101

Xiao, X., He, G., Zhang, S. ve Zhang, S. (2023). Impact of China's Low-Carbon City Pilot Policies on Enterprise Energy Efficiency, *Sustainability*, 15(13).

Yalçıner Ercoşkun, Ö. (2016). Enerji Etkin Kentsel Tasarım. Ö. Yalçıner Ercoşkun, M. Tunçer, H. Kaplan, P. Kiper, S. Aslan, ve L. Alkan içinde, *Kentsel Tasarıma Giriş* (s. 121-140). Ankara: Gazikitapevi.

Yang, G., Zhang, Q., Zhao, Z. ve Zhou, C. (2023). How does the "Zero-waste City" strategy contribute to carbon footprint reduction in China?, *Waste Management,* 156, 227–235.

Yıldız , S. (2022). *Sürdürülebilir Kentleşme .* İstanbul : Kule Yayınları .

6. Bölüm

VİYANA ASPERN SEESTADT: SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTSEL PLANLAMA VE YAŞAM İÇİN BİR MODEL

Ceren Ercoşkun

1. GİRİŞ

Günümüzde insanoğlunun yaşadığı ve adına Dünya denilen gezegen haricinde üzerinde insanoğlunun yaşamasına uygun ikinci bir gezegen yoktur. İnsanoğlunun yaşamını sürdürmesi için şu anda dünyadaki doğal denge ve kaynakları korumaktan başka bir seçeneği bulunmamaktadır. Dünya üzerindeki nüfus çok hızlı bir şekilde artarken 1800'lerde dünya üzerinde bir milyar kişi yaşarken bu sayı 1950lerde iki milyon beş yüz bine çıkmış günümüzde ise sekiz buçuk milyar kişiyi geçmiş durumdadır. Yapılan tahminler 2050 yılında dünya nüfusunun 9,7 milyar olacağı öngörülmektedir (UN, 2022). Nüfus hızlı bir şekilde artarken karşılaşmakta olduğumuz özellikle iklim felaketlerinin sayısı da gün geçtikçe artmaktadır. Küresel ısınma ve atmosfere salınan sera gazları doğal dengeyi her geçen gün daha da artan bir ivme ile etkilemektedir (EEA, 2016). Küresel ısınma sonucunda buzullar erimekte, okyanus akıntıları ve denizlerdeki asit dengesi değişmektedir.

Doğal yaşamda bu değişimler yaşanırken insan yerleşmeleri de hızlı bir şekilde değişim göstermektedir. Dünyada ilk defa kentsel nüfus kırsal nüfusu geçmiştir (Our world in data, 2023). Kentlerin nüfusu ve büyüklükleri de hızlı bir şekilde artmaktadır. Dolayısı ile kentlerin, burada yer alan insan faaliyetlerinin sonucunda oluşan hammadde tüketimi ve açığa çıkan sera gazlarının dünyada yaşanan çevre felaketlerinin ve iklim değişikliğinin temel nedenidir. Problemin kaynağı olan kentleri çözümün kendisi hâline getirmek için yeni bir planlama anlayışı ile "sürdürülebilir bir model" ortaya konulmalıdır (Moreno, 2024).

bir araya getirerek kaynaştırmayı amaçlayan, karma kullanımlarla 24 saat yaşayan bir şehir modeli oluşturmakta önemlidir.

Aspern projesi, insanlığın geçmişten gelen kayıplarını önlemek için bir örnektir ve günümüzde insanların doğayla uyumlu bir yaşam sürdürebileceğine dair umut vermektedir.

REFERANSLAR

Corburn, J. (2009). Toward the healthy city: people, places, and the politics of urban planning. Mit Press.

Dantzig, G. B., & Saaty, T. L. (1973). Compact city: a plan for a liveable urban environment. W.H.Freeman & Co Ltd.

EEA European Environment Agency (2017) Climate Change, Impacts and Vulnerability in Europe 2016

Forester, J. (1999). The deliberative practitioner: Encouraging participatory planning processes. Mit Press.

Friedmann, J. (1987). Planning in the public domain: From knowledge to action. Princeton University Press.

Hall, P. (2002). Urban and regional planning. Routledge.

https://www.merriam-webster.com/dictionary/plan

Master Plan Flugfeld Aspern (Aspern Master Plan Raporu) https://www.wien.gv.at/stadtentwicklung/projekte/aspern-seestadt/pdf/flugfeldaspern-kurzfassung.pdf

Moreno, C. (2024). The 15-Minute city: a solution to saving our time and our planet. John Wiley & Sons.

Our World in Data. (2023). Urbanization number of people living in urban areas. Web: https://ourworldindata.org/urbanization#number-of-people-living-in-urban-areas, Son Erişim Tarihi: 08/03/2023.

Rodwin, L., Evans, H., Hollister, R., Lynch, K., Southworth, M., & Susskind, L. (2013). Cities and city planning. Springer Science & Business Media.

Smith, M. E., Lobo, J., Peeples, M. A., York, A. M., Stanley, B. W., Crawford, K. A., ... & Huster, A. C. (2021). The persistence of ancient settlements and urban sustainability. Proceedings of the National Academy of Sciences, 118(20),

United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2022). World Population Prospects 2022: Summary of Results. UN DESA/POP/2022/TR/NO. 3.

WCED (1987). Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development.Oxford University Press

Wheeler, S. (2013). Planning for sustainability: creating livable, equitable, and ecological communities. Routledge.

World Commission on Environment and Development (1987, p. 8).

Vienna Municipal Administration (2022) Climate Smart City Strategy Vienna Report

Yin, J. (2012). Urban planning for dummies. John Wiley & Sons.

7. Bölüm

DÖNGÜSEL EKONOMİ: KENTLERDE KARBON SALIMININ AZALTILMASINDA YENİLİKÇİ BİR YAKLAŞIM

Ali Burak Aslan

1. GİRİŞ

Dünya genelinde artan nüfus, sanayileşme, kentleşme ve enerji talebi, çevresel sorunları ve karbon emisyonlarını artırmaktadır. Bu durum telafisi mümkün görünmeyen küresel ısınmaya, iklim değişikliğine, erozyona ve çölleşmeye sebep olmaktadır. Dünya Ekonomik Forumu (World Economic Forum) tarafından hazırlanan küresel riskler haritasında iklim değişikliği ve çevre sorunları 2011 yılından itibaren en önemli riskler arasında gösterilmektedir. 2017 yılından sonra ise olağanüstü doğal felaketler, insanoğlu tarafından çevreye verilen zararlar, hava olayları, iklim değişikliği ve biyoçeşitlilik kaybı en büyük küresel riskler arasında sayılmaktadır (2023:29). Özellikle, yapı sektörü, doğal kaynakları yoğun bir şekilde tüketerek ve büyük miktarda atık üreterek kaynak kıtlığına sebep olmaktadır. Yapı sektörü, küresel enerji tüketiminin %36'sını oluşturmakta, atıkların %40'ını üretmekte ve CO_2 emisyonlarının yaklaşık %40'ından sorumlu tutulmaktadır (Cramer, 2023). Bu atıkların büyük kısmı geri dönüştürülmemektedir. Bu nedenle, kaynak verimliliğini artırma ihtiyacı giderek önem kazanmaktadır. Bu çevresel sorunlarla başa çıkmak için daha sistemli çözümlerin üretildiği döngüsel ekonomiye geçiş gereklidir. Döngüsel ekonomi ilkeleri, kaynakların verimli kullanımı, atıkların minimize edilmesi, yapı malzemelerinin yeniden kullanımı ve geri dönüşümü yoluyla bu sorunların üstesinden gelme potansiyeline sahiptir (Lewandowski, 2016; Eberhardt vd. 2019). Döngüsel ekonomi, kentlerin sürdürülebilir kalkınmasında önemli bir rol oynamaktadır. Döngüsel ekonomi modeli,

REFERANSLAR

ARUP. (2016). The Circular Economy in the Built Environment. https://www.arup.com/ Erişim tarihi: 01.04.2024.

Aslan, D. ve Selçuk, S.A. (2018). A Biomimetic Approach to Rainwater Harvesting Strategies Through the Use of Buildings. *Eurasian Journal of Civil Engineering and Architecture*, 2(1), 27-39.

AWRD. (2021) Taisugar Circular Village. https://awrd.com/creatives/detail/11742637 Erişim tarihi: 01.06.2024.

Byström, J. (2018). The 15 circular steps for cities. *European Investment Bank*.

Cramer, J. (2023). How circular economy and digital technologies can support the building sector to cope with its worldwide environmental challenge? *Urban Sustainability* (2023) 3:28; https://doi.org/10.1038/s42949-023-00109-w

Damianou, A., Vayona, A., Demetriou, G. ve Katos, V. (2023). An actionable maturity planning model for smart, circular cities. *Cities,* 140(2023) 104403. https://doi.org/10.1016/j.cities.2023.104403

Eberhardt, L.C.M.; Birgisdottir, H. ve Birkved M. (2019). Potential of Circular Economy in Sustainable Buildings. *IOP Conf. Series: Materials Science and Engineering.* 471 (2019) 092051 doi:10.1088/1757-899X/471/9/092051

Ellen MacArthur Foundation. (2013). Towards the Circular Economy: Economic and Business Rationale for an Accelerated Transition. https://www.ellenmacarthurfoundation.org/publications/towards-the-circular-economy-vol-1-an-economic-and-business-rationale-for-an-accelerated-transition Erişim tarihi: 01.05.2024.

Ellen MacArthur Foundation. (2017). Cities in the Circular Economy: An Initial Exploration. https://www.ellenmacarthurfoundation.org/assets/downloads/publications/Cities-in-the-CE_An-Initial-Exploration.pdf Erişim tarihi: 01.05.2024

Ellen MacArthur Foundation. (2019). Completing the Picture: How the Circular Economy Tackles Climate Change. https://www.ellenmacarthurfoundation.org/assets/downloads/Completing_The_PictureHow_The_Circular_Economy_Tackles_Climate_Change_V3_26_September.pdf Erişim tarihi: 01.05.2024

European Commission. (2015). Closing the loop – An EU action plan for the Circular Economy. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52015DC0614 Erişim tarihi: 01.05.2024

European Commission. (2019). European Green Deal. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/delivering-european-green-deal_en Erişim tarihi: 01.05.2024

European Commission. (2020). A New Circular Economy Action Plan for a cleaner and more competitive Europe. https://eurlex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:9903b325-6388-11ea-b735-01aa75ed71 a1.0017.02/DOC_1&format=PDF Erişim tarihi: 01.05.2024

European Parliament. (2021). Circular Economy. https://www.europarl.europa.eu/thinktank/infographics /circulareconomy/public/index.html Erişim tarihi: 09.05.2024.

Eurostat. (2020). Recovery rate of construction and demolition waste. https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/graph.do?tab=graph&plugin=1&language=en&pcode=cei_wm040, Erişim tarihi: 09.03.2024.

Frearson, A. (2017) People's Pavilion. Dezeen. https://www.dezeen.com/2017/10/27/peoples-pavilion-dutch-design-week-low-ecological-footprint-bureau-sla-overtreders-w. Erişim tarihi: 04.04.2023.

Friant, M.C.; Reid, K.; Boesler, P.; Vermeulen, W.J.V. ve Salomone, R. (2023). Sustainable circular cities? Analysing urban circular economy policies in Amsterdam, Glasgow, and Copenhagen, *Local Environment*, 28:10, 1331-1369, DOI:10.1080/13549839.2023.2206643

Furlan, C., Mazzarella, C., Arlati, A., Arciniegas, G., Obersteg, A., Wandl, A. ve Cerreta, M. (2024). Exploring a geodesign approach for circular economy transition of cities and regions. Volume 149, 104930, https://doi.org/10.1016/j.cities.2024.104930

Glasgow City Council. (2020). Circular Economy Route Map For Glasgow 2020-2030. https://www.glasgow.gov.uk/CHttpHandler.ashx?id=50900&p=0. Erişim tarihi: 09.04.2024.

Government of the Netherlands. (2016). A Circular Economy in the Netherlands by 2050. https://www.government.nl/documents/policy-notes/2016/09/14/a-circular-economy-in-the-netherlands-by-2050 Erişim tarihi: 09.04.2024.

Heiden, R.; Coenen, J. ve Riel, A. (2017). Constructing a Green Circular Society, Chapter 3- Transıtıonıng From A Lınear Economy Towards A Cırcular Economy: The Case Of The Apparel Industry, University of Helsinki. Printing House: Unigrafia Oy, Helsinki, Finland Available. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/231630/ebook2017%28pdf%29.pdf?sequence=1

Hjaltadóttir, R.E. ve Hild, P. (2021). Circular Economy in the building industry European policy and local practices, European Planning Studies, 29:12, s.2226-2251, DOI: 10.1080/09654313.2021.1904838

ICLEI. (2020). European Circular Cities Declaration. https://circularcitiesdeclaration.eu/ Erişim tarihi: 09.04.2024.

Jawahir, I. ve Bradley, R. (2016). Technological elements of circular economy and the principles of 6R- based closed-loop material flow in sustainable manufacturing. *Procedia Cirp*, 40, 103-108.

Kirchherr, J., Hekkert, M., Bour, R., Huijbrechtse-Truijens, A., Kostense-Smit, E. ve Muller, J. (2017). Breaking the Barriers to the Circular Economy, *Deloitte*, Utrecht University.

Kurdoğlu, B.Ç. ve Parlak, P.Ö. (2022). Döngüsel Ekonomi-Döngüsel Şehirler. *Mimarlık, Planlama ve Tasarımda Güncel Araştırmalar, Cilt 2, Bölüm 7, s.111-126.*

Lahti, T., Wincent, J. ve Parida, V. (2018). A definition and theoretical review of the circular economy, value creation, and sustainable business models: where are we now and where should research move in the future?. *Sustainability*, 10 (2799), s.1-19.

Levoso, A.S., Gasol, C.M., Martínez-Blanco, J., Durany, X.G., Lehmann, M. ve Gaya, R.F. (2020). Methodological framework for the implementation of circular economy in urban systems. *Journal of Cleaner Production*, 248, 119227.

Lewandowski, M. (2016). Designing the business models for circular economy—towards the conceptual framework, *Sustainability*, 8(43), s.1-28.

L'Institut Paris Region. (2020). Cities Change the World. *Paris: Fouad Awada*.

López-Malest, A.; Gabor, M.R.; Panait, M.; Brezoi, A. Ve Veres, C. (2024). Green Innovation for Carbon Footprint Reduction in Construction Industry. Buildings 2024, 14, 374. https://doi.org/10.3390/buildings14020374

Marrone, P. ve Montella, I. (2020). Strategie progettuali della Material Efficiency per la transizione circolare. *TECHNE*, 22, s.86-95.

Masi, D., Kumar, V., Garza-Reyes, J. ve Godsell, J. (2018). Towards A More Circular Economy: Exploring The Awareness, Practices, and Barriers from A Focal Firm Perspective, *Production Planning & Control*, 29(6):539, s.1-31.

Mativenga, P.T., Agwa-Ejon, J., Mbohwa, C. ve Shuaib, N.A. (2017). Circular economy ownership models: a view from South Africa industry. *Procedia Manufacturing*, 8, s.284-291. doi:https://doi.org/10.1016/j.promfg.2017.02.036

Municipality of Amsterdam. (2020). Amsterdam Circular Strategy 2020-2025. https://www.amsterdam.nl/en/policy/sustainability/circular-economy/ Erişim tarihi: 01.04.2024

Norouzi, M., Ch`afer, M.; Cabeza L.F., Jim´enez L. ve Boer D. (2021). *Journal of Building Engineering* 44 (2021) 102704. https://doi.org/10.1016/j.jobe.2021.102704

Paes, M.X.; Campos-Silva, J.V. ve Puppim de Oliveira, J.A. (2021). Integrating circular economy in urban Amazon. *npj Urban Sustainability* (2021) 1:29 ; https://doi.org/10.1038/s42949-021-00031-z

Paris Batignolles Aménagement. (2015). The Eco-District Clichy-Batignolles. A Reference in Sustainable Urban Development in Paris. Press Kit. October 2015 https://archive-clichy-batignolles.parisetmetropole-amenagement.fr/sites/default/files/exe_web_cb_dossierpresse-en.pdf

Prendeville, S., Cherim, E., ve Bocken, N. (2018). Circular cities: mapping six cities in transition. *Environmental innovation and societal transitions*, 26, s.171-194.

Rizos, V., Behrens, A., Kafyeke, T., Hirschnitz-Garbers, M. ve Ioannou, A. (2015). The Circular Economy: Barriers and Opportunities for SMEs, *CEPS Working Documents*, 412.

Sauvé, S., Bernard, S., ve Sloan, P. (2016). Environmental sciences, sustainable development and circular economy: Alternative concepts for trans-disciplinary research. *Environmental Development,* 17, s.48-56.

Scottish Government. (2016). Making Things Last: A Circular Economy Strategy for Scotland. Glasgow. https://www.gov.scot/publications/making-things-last-circular-economy-strategy-scotland/ Erişim tarihi: 01.06.2024

Shmurak, S. (2018). Paris is building the eco-community the future right now. Here's how. https://ensia.com/articles/paris-is-building-the-eco-community-of-the-future-right-now-heres-how/ Erişim tarihi: 01.06.2024

Stahel, W.R. (1982). Product-Life Factor. Mitchell Prize Winning Paper, *Product-Life Institute*, http://www.product-life.org/en/major-publications/the-product-life-factor Erişim tarihi: 19.05.2024

Stahel, W. ve Clift, R. (2016). Stocks and flows in the performance economy. R. Clift ve A. Druckman (Ed.) *Taking stock of ındustrial ecology*, Springer, Cham.

Tapia, C.; Bianchi, M.; Pallaske, G. ve Bassi, A.M. (2021). Towards a territorial definition of a circular economy: exploring the role of territorial factors in closed-loop systems, *European Planning Studies*, 29:8, 1438-1457, DOI: 10.1080/09654313.2020.1867511

Urban Innovative Actions. (2018). The Super Circular Estate project Journal N° 1 Kerkrade. Netherland. https://www.uia-initiative.eu/sites/default/files/2019-01/Kerkrade_Journal.pdf Erişim tarihi: 21.05.2024

URL-1 www.eupoliticalreport.eu/consumers-in-the-circular-economy/ Erişim tarihi: 01.05.2024

URL-2 https://www.parisetmetropole-amenagement.fr/sites/default/files/2024-01/128-32-CLICHY%20B ATIGNOLLES-EN-WEB.pdf Erişim tarihi: 20.05.2024

Violano, A. ve Cannaviello, V. (2022). Design process innovation through flexible and circular technological solutions. *VITRUVIO – International Journal of Architectural Technology and Sustainability*, 7(2), 60-73. https://doi.org/10.4995/vitruvio-ijats.2022.18715

Williams, J. (2023). Circular cities: planning for circular development in European cities, *European Planning Studies*, 31:1, s.14-35, DOI: 10.1080/09654313.2022.2060707

Winans, K., Kendall, A. ve Deng, H. (2017). The History and Current Applications of The Circular Economy Concept, *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 68, s.825-833.

Winslow, J. ve Coenen, L. (2023). Sustainability transitions to circular cities: Experimentation between urban vitalism and mechanism. *Cities*, 142, 104531. https://doi.org/10.1016/j.cities.2023.104531.

World Bank. (2018). Urban Development Overview. https://www.worldbank.org/en/ topic/urbandevelopment/overview#1. Erişim tarihi: 01.06.2024.

World Economic Forum. (2023). The global risks report 2023. 18th Edition. https://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Risks_Report_2023.pdf Erişim tarihi: 01.06.2024.

Yalçın, Ö. ve Negiz, N. (2021). Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Döngüsel Ekonomik Yaklaşım Çerçevesinde Değerlendirilmesi: Antalya Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Sayı: 40, s.210-234

8. Bölüm

GELECEĞİN ŞEHİRLERİ İÇİN YEŞİL YAPILAR

Selin Mutdoğan

1. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK, İNŞAAT SEKTÖRÜ VE KARBON AZALTIMI

Günümüzün en önemli problemleri iklim değişikliği, çevre kirliliği ve enerji kıtlığı olarak belirlenmiş ve birçok yasa ve yönetmelik bu problemlerin önüne geçmek için çeşitli sınırlamalar getirmeye çalışmaktadır. Bu sınırlamaların en önemlisi karbon emisyonlarının azaltılmasıdır. İnsan kaynaklı karbon salımının azaltılması başta sanayi sektörü olmak üzere birçok üretim sektöründe sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Neredeyse bütün dünya tarafından onaylanan bir anlaşma olan Paris İklim Anlaşması[1] çerçevesince 2030 yılına kadar küresel ölçekte sıcaklık düşüşü sağlanması gerektiği bununla alakalı olarak sera gazı emisyonlarının azaltılması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu anlaşma kapsamında 2030 yılından itibaren karbon emisyonları ile ilgili birçok yaptırım olacağı bilinmektedir.

Karbon emisyonlarının büyük bir bölümü enerji ihtiyacının karşılanması için kullanılan fosil yakıtlardan dolayı ortaya çıkmaktadır. Ayrıca enerji kaynağı olarak kullanılan fosil yakıtlar yakılma olayından sonra bir miktar katı ve gaz şeklinde artıklar bırakmakta ve bu atıklar çevre kirliliğine de neden olmaktadırlar (Ekoyapı, 2022). Fosil yakıtlar yerine yenilenebilir enerji kaynakları kullanıldığında karbon emisyonları düşmektedir. Bu yaklaşımda atmosfere salınan sera gazlarının miktarında düşüşe sebep olacaktır. Eğer yapılarda pasif

[1] Paris Anlaşması'nın uzun vadeli sıcaklık hedefi, küresel ortalama sıcaklık artışını sanayi öncesi seviyeden 2 °C artış seviyesi ile sınırlı tutmaktır ve hatta 1,5 °C çaba harcanmasıdır. Çünkü sıcaklık artışını 2 °C yerine 1,5 ile sınırlamak riskler ve etkiler anlamında iklim değişikliğinin risklerini ve etkilerini önemli ölçüde azaltacağını kabul edilmektedir. Bunu sağlamak için emisyonların mümkün olan en kısa sürede azaltılması ve 21. yüzyılın ikinci yarısına kadar salınan ve tutulan sera gazlarının dengelenmesi hedeflenmektedir (wikipedia, 2024)

REFERANSLAR

Anink, D.; Boonstra, C. ve Mak, J. (1996) Handbook of Sustainable Building. An Environmental Preference Method for Selection of Materialsfor Use in Construction and Refurbishment, James and James, İngiltere.

Binalar ile yerleşmeler için yeşil sertifika yönetmeliği (2022) Resmi gazete'den erişildi: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/06/20220612-1.htm

Binalarda Enerji Performansı Yönetmeliği,(2010) Mevzuat'tan erişildi:

https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=13594&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5

Building Energy Efficiency Research Center of Tsinghua University, Annual Report on China's Building Energy Efficiency, (2016), China Construction Industry Press, Beijing, Çin.

Choi S. W., Oh B. K., and Park H. S., Design technology based on resizing method for reduction of costs and carbon dioxide emissions of high-rise buildings, Energy and Buildings. (2017) 138, 612–620, https://doi.org/10.1016/j.enbuild.2016.12.095, 2-s2.0-85008392024

Çakmanus, İ. ve Böke, A.(2001) Binaların Güneş Enerjisi İle Pasif Isıtılması ve Soğutulması, Yapı Dergisi, Ankara

Díaz J. J. V., Wilby M. Ri., ve González A. B. Ro.,(2023) Setting up GHG-based energy efficiency targets in buildings: the Ecolabel, Energy Policy. 59, 633–642.

Dixit M. K., Life cycle embodied energy analysis of residential buildings: a review of literature to investigate embodied energy parameters, Renewable and Sustainable Energy Reviews. (2017) 79, 390–413, https://doi.org/10.1016/j.rser.2017.05.051, 2-s2.0-85019590795.

Edwards, B. (1999). Sustainable Architecture: European Directions and Building Design.

England: Architectural press, vii-xviii, 229-238.

Ekoyapı (2022, Aralık), *Karbon Emisyonunu Azaltan Sürdürülebilir 8 Yeni malzeme*, 23.04.2024, Ekoyapı'dan erişildi: https://www.ekoyapidergisi.org/karbon-emisyonunu-azaltan-surdurulebilir-8-yeni-malzeme

Goulding, J., Lewis, O., ve Steemers, C. (1992). Energy Conscious Design: A Primer for

Architects, London: Batsford fort he Commission of the European Communities.

Grözinger J., Boermans T., John A. vd. (2014), Overview of Member States Information on NZEBs: Background Paper-Final Report, ECOFYS GmbH, Cologne, Almanya

Guzowski, M. (2017) Sıfır Enerjili Mimarlığa Doğru, YEM Yayın, İstanbul

Hongwei, L.; Li, J.; Sun, Y.; Wang, Y.; Zhao, H. (2020) Estimation Method of Carbon Emissions in the Embodied Phase of Low Carbon Building, Advances in Civil Engineering, Vol 2020, Issue 1 https://doi.org/10.1155/2020/8853536

İklim Değişikliği Azaltım Stratejisi ve Eylem Planı Raporu (2023) İklim.gov.tr'den erişildi: https://iklim.gov.tr/db/turkce/icerikler/files/%C4%B0klim%20De%C4%9Fi%C5%9Fikli%C4%9Fi%20Azalt%C4%B1m%20Stratejisi%20ve%20Eylem%20Plan%C4%B1%20(2024-2030).pdf

Mutdoğan, S. (2011) Çok Katlı Konut Yapılarında Sürdürülebilir İç Mekan Tasarım Kriterlerinin Belirlenmesi. Sanatta Yeterlik Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara

Mutdoğan, S. (2008). Türkiye'de Temiz Enerji Kullanımının Mimarideki Yansımaları. D. İnan

ve A. Eray (Haz).1. Temiz Enerji Kurultayı: 15-17 Ekim 2008, Ankara: Bildiriler (s 9-16).

Ankara: Kardelen Ofset.

Onikinci Kalkınma Planı (2023) https://onikinciplan.sbb.gov.tr/

Roodman, D.M. ve Lenssen, N. (1995) Blueprint for Better Buildings, Solar Today

Sev, A. (2009) Sürdürülebilir Mimarlık, Yapı Endüstri Merkezi, İstanbul

The European Commission and others (1999). A green Vitruvius : principles and practice of

sustainable architectural design. London : James & James.

UNEP (2010, Ekim), *UNEP 2009 Yıllık Rapor*, 25.04.2024, UNEP'den erişildi: https://www.unep.org/resources/annual-report/unep-2009-annual-report

Winchip, SM. (2007) Sustainable Design for Interior Environments, Fairchild Books, New York

9. Bölüm

YENİLENEBİLİR ENERJİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BAĞLAMINDA DİRENÇLİ DÜŞÜK KARBONLU ŞEHİRLERİ TARTIŞMAK

Ayşegül Kanbak

1. GİRİŞ

2010 Dünya Fuarı, Çin'in Şanghay kentinde düzenlenmiş ve "Daha İyi Şehir - Daha İyi Yaşam" sloganıyla gerçekleşmiştir. Bu fuar, "sürdürülebilir kalkınma" teması üzerine odaklanmış ve 240'tan fazla ülke, bölge ve uluslararası kuruluşun katılımıyla gerçekleşmiştir. Fuarın amacı, insanların doğayla, toplumla ve kendileriyle uyum içinde yaşadığı kentsel ortamları geliştirmektir. Ayrıca, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını teşvik ederek düşük karbonlu eko-kentler inşa etmek hedeflenmiştir. Fuar sonunda yayınlanan bildirge, bilimsel ve teknolojik yenilikleri ele almak, akıllı ve erişilebilir bir bilgi toplumu oluşturmak, dost canlısı ve yaşanabilir toplumlar oluşturmak ve dengeli kentsel-kırsal kalkınmayı teşvik etmek gibi kentsel ortamlarda yaşam kalitesini artırmayı amaçlayan oldukça geniş bir fikir yelpazesini içermektedir (UN, 2011).

Bu gelişmeleri yansıtan "sürdürülebilir şehirler"; "yeşil şehirler"; "yaşanabilir şehirler"; "dijital şehirler"; "akıllı şehirler";" bilgi şehirleri"; "dayanıklı şehirler[3]"; "eko-şehirler"; "düşük karbonlu şehirler"; "düşük karbonlu eko-şehirler"; "düşük karbonlu dayanıklı şehirler" ve "her yerde bulunan eko-şehirler" gibi çok sayıda yeni şehir kategorisi kentsel politika söylemine girmiştir. Bu söylem genişliği, şehirlerle ilgili kategorilerin birbirinin yerine geçebilir olup olmadığı ve genel olarak aynı veya benzer ilke ve özellikleri ifade edip

[3] Türkçe literatürde dirençli ve esnek olarak da kullanılmaktadır.

REFERANSLAR

Arrhenius, S. (1896). XXXI. On The İnfluence Of Carbonic Acid in The Air Upon The Temperature of The Ground. London, Edinburgh Dublin Philos. *Mag. J. Sci,* 41: 237–276. doi: 10.1080/14786449608620846.

Barrios, R., D"Silva, N., Lasa Garcia,M.T., Mata-Sandoval,Juan, C., Rescalvo, S.,,Miguel, A.,

Scholz,S,,M. ve Sugar,L.(2014). *The Low Carbon City Development Program (LCCDP) Guidebook : A Systems Approach to Low Carbon Development in Cities* (English). Washington, D.C. World Bank Group. http://documents.worldbank.org/curated/en/390491468338496549/The-low-carbon-city-development-program- LCCDP-guidebook-a-systems-approach-to-low-carbon-development-in-citie (05.06.2024).

Bechthold, M ve Kane, A.(2011). *Low2No: Strategies for Carbon Neutrality*, Case Study on the Low2No Competition Helsinki, Finland, Sitra.

Betsill, M. ve Bulkeley, H. (2007). Looking Back and Thinking Ahead: A Decade of Cities and Climate Change Rresearch. *Local Environment,*. 12: 447–456.

Bulkeley, H., Broto, V. C., ve Edwards, G. (2012). Bringing Climate Change to the City: Towards Low Carbon Urbanism?. *Local Environment*, 17(5), 545–551. doi:10.1080/13549839. 2012.681464.

Boyd, E., and Tompkins, E.(2010). *Climate Change: a Beginners Guide*. One World, London.

Chang, I. C. C., ve Sheppard, E. (2013). China's Eco-Cities as Variegated Urban Sustainability: Dongtan Eco-City and Chongming Eco-Island. *Journal of Urban Technology*, 20(1), 57–75. https://doi.org/10.1080/10630732.2012.735104

Cherry, S.(2007). "*How to Build a Green City"*. *IEEE Spectrum*, erişildi: https://spectrum.ieee.org/ how-to-build-a-green-city(05.05.2024).

Cole, R.J., Busby, P., Guenther, R., Briney, L., Blaviesciunaite, A. ve Alencar, T. (2012). A Regenerative

Design Framework: Setting New Aspirations and İnitiating New Discussions. *Building Research & Information*, 40(1), 95–111

Department of Trade and Industry,(DTI). 2003. *Our Energy Future—Creating a Low Carbon Economy.* TSO, London

De Jong, M., Joss, S., Schraven, D., Zhan, C. ve Weijnen, M. (2015). Sustainable–Smart–Resilient–Low Carbon–Eco–Knowledge Cities; Making Sense of a Multitude of Concepts Promoting Sustainable Urbanization. *J. Cleaner Production,* 109: 25–38.

European Investment Bank (2020). Carbon Footprint Report 2019 – Greenhouse Gas Emissions Resulting from EIB Group internal operations, European Investment Bank, Erişldi: https://data.europa.eu/doi/10.2867/753325 (25.06.2024).

European Environment Agency (2019). EMEP/EEA Air Pollutant Emission Inventory Guidebook 2019, Erişim: https://www.eea.europa.eu/publications/emep-eea-guidebook-2019 (05.06.2024).

Fisher, S. (2013). Low-Carbon Resilient Development in The Least Developed Countries. *International Institute for Environment and Development*, UK

Global Environmental Research Fund (GERF/S-3-1)(2008). *A Dozen of Actions Towards Low-Carbon Societies (LCSs)*, Japan-UK Joint Research Project "a Sustainable Low-Carbon Society (LCS)"

Harford, D. ve Raftis, C. (2018). *Low Carbon Resilience: Best Practices for Professionals*. Adaptation to Climate Change Team/Simon Fraser University, Canada

He, X., Lin, M., Chen, T., Lue, B., Tseng, P., Cao, W., ve Chiang, P. (2020). Implementation Plan for Low-carbon Resilient City towards Sustainable Development Goals: Challenges and Perspectives. *Aerosol and Air Quality Research, 20*, 444-464.

Hoffman, M.J., 2011. *Climate Governance at the Crossroads: Experimenting with A Global Response*. New York: Oxford University Press

Hükûmetler Arası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) 5. Değerlendirme Raporu Üçüncü. Çalışma Grubu: "İklim Değişikliği 2014: İklim Değişikliğiyle Mücadele", erişildi: http://mitigation2014.org/report/summary-for-policy-makers (10.05.2024)

Ismaila Rimi, A ve Yakubu Aliyu, B. (2019). Low Carbon City: Strategies and Case Studies. In: Leal Filho, W., Azul, A., Brandli, L., Özuyar, P., Wall, T. (eds) *Sustainable Cities and Communities. Encyclopedia of the UN Sustainable Development Goals*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-71061-7_24-2

IPCC(2014) Summary for Policymakers. In: *Climate Change 2014: Mitigation of Climate Change. Contribution of Working Group III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* [Edenhofer, O., R. Pichs-Madruga, Y. Sokona, E. Farahani, S. Kadner, K. Seyboth, A. Adler, I. Baum, S. Brunner, P. Eickemeier, B. Kriemann, J. Savolainen, S. Schlömer, C. von Stechow, T. Zwickel and J.C. Minx (eds.)]. Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom and New York, NY, USA

IPCC(2018). Summary for Policymakers. In: *Global Warming of 1.5°C. An IPCC Special Report on the Impacts of Global Warming of 1.5°C Above Pre-İndustrial Levels and Related Global Greenhouse Gas Emission Pathways, in the Context of Strengthening the Global Response to the Threat of Climate Change, Sustainable Development, and Efforts to Eradicate Poverty* (Masson-Delmotte, V., P. Zhai, H.-O. Pörtner, D. Roberts, J. Skea, P.R. Shukla, A. Pirani, W. Moufouma-Okia, C. Péan, R. Pidcock, S. Connors, J.B.R. Matthews, Y. Chen, X. Zhou, M.I. Gomis, E. Lonnoy, T. Maycock, M. Tignor, and T. Waterfield (eds.)). Cambridge University Press, Cambridge, UK and New York, NY, USA, 3-24. https://doi.org/10.1017/9781009157940.001.

Klein, R., Schipper, L., and Dessai, S. (2005*). Integrating Mitigation and Adaptation into Climate and Development Policy: Three Research Questions*. Tyndall working paper, No 40.

Leichenko R., (2011). Climate Change and Urban Resilience. Current Opinion Environmental S*ustainability* 3,164-168.

McGray, H., Hammil, A. and Bradley, R. (2007). *Weathering the Storm: Options for Framing Adaptation and Development*. Washington, DC: World Resources Institute

Mol, A.P.J. (2001). *Globalization and Environmental Reform: The Ecological Modernization of the Global Economy*, MIT Press, Cambridge (Ma)

Nelson,.D. R(2011). *Adaptation and Resilience: Responding to a Changing Climat.,* WIREs Climate Change , 2, 113–120, DOI: 10.1002/wcc.9

Norman, B. (2010). *A Low Carbon and Resilient Urban Future: A Discussion Paper on an Integrated Approach to Planning for Climate Change*. Commonwealth of Australia. Erişildi:

http://pandora.nla.gov.au/pan/102841/20101215-0307/www.climatechange.gov.au/_/media/publications/local -govt/low- carbon- resilient-urban-future.pdf (01.06.2024)

Ohshita, S.B., Zhou, N., Price, L., Fridley, D., Khanna, N., Hong, L.X., Lu, H.Y., Fino-Chen, C. and He, G. (2015). Low Carbon Development for Cities: Methods and Measures. In J.Y. Yan (Ed.), *Handbook of Clean Energy Systems* (3565-3587). London: Wiley.

Rydin, Y (2010). *Governing for Sustainable Urban Development*. London: Earthscan.

Shaw, A., Harford, D., Tolsma, K ve Squires, E.(2021). The Low Carbon Resilience Planning Handbook Integrating Low Carbon Resilience in *Local Government Planning*, ACT, SFU

UN (2011). *Shanghai Manual - A Guide for Sustainable Urban Development in the 21st Century*, erişildi: http://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/shanghaimanual.pdf, (05.06.2024).

UN(2015). Parıs Agreement, Erişim: https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement(05.06.2024)

UNFCCC (2021). *Climate Action Pathway Climate Resilience*, Vision And Summary, Global Climate Action.

UN(1992). *United Nations Framework Convention on Climate Change*. Bonn: UNFCCC Secretariat.

UN-Habitat (2018). City Resilience Profiling Programme. Guide to the *City Resilience Profiling Tool*. United Nations Human Settlements Programme erişildi: http://urbanresiliencehub.org/wp-content/uploads/2018/10/CRPT-Guide-Pages-Online.pdf(01.06.2024).

Urban, F.ve Nordensvard, J. (2013) Low Carbon Development: Origins, Concepts, and Key İssues in *Low Carbon Development: Key Issues* (eds F. Urban and J. Nordensvard), Routledge, London.

Zhou, N. , Price, L. , Ohshita, S., Zheng, N. ve Min, H.(2011) A Guidebook for Low-Carbon Development at the Local Level. *Ernest Orlando Lawrence Berkeley Natıonal Laboratory*, Berkeley. Report, Erişldi: http://china.lbl.gov/sites/all/files/lbl-5370e-low-carbonguidebookoct-2011. pdf.(15.05.2024).

World Bank (2012) *Sustainable Low-Carbon City Development in China* (eds A. Baeumler, E. Ijjasz-Vasquez, and S. Mehndiratta), World Bank, Washington, DC.

10. Bölüm

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK YOLUNDA ATILAN YEŞİL ADIMLAR KAPSAMINDA KARBON AYAK İZİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: KARBON AYAK İZİ ÖLÇÜMÜNE İLİŞKİN BİR ÖRNEK

Esra Zengin Gengörü

1. GİRİŞ

Günümüz şehirlerini tehdit eden en önemli sorunların başında küresel ısınma ve iklim değişikliği yer almaktadır. Hızlı kentleşmenin beraberinde getirdiği ve son yılların en popüler konularından biri olan iklim değişikliği ile mücadelede ulusal, bölgesel ve uluslararası pek çok çalışmanın yer aldığı görülmektedir. Bu kapsamda sürdürülebilirlik, düşük karbon, sıfır atık, yeşil şehir ve yeşil vizyon kavramları, hem karar vericiler hem de akademik camia tarafından yoğun bir şekilde rağbet görmektedir.

İklim değişikliği ile mücadelede en önemli rol oynayan konuların başında yeşil şehirler gelmektedir. İklim değişikliği kapsamında yeşil şehirler değerlendirildiğinde karbonsuzlaştırma, sıcaklık azaltma, su yönetimi, biyolojik çeşitliliğin korunması, toplum katılımı ve farkındalık gibi noktaların sağlanmasında yeşil şehirlerin etkili olduğu görülmektedir. Ağaçlandırma, yeşil çatılar, bitki örtüsü ve yeşil alanlar, karbon emilimini artırarak şehirlerin karbon salınımını ve buna bağlı olarak karbon ayak izini azaltmaya yardımcı olmaktadır. Ağaçlar ve bitkiler, gölgelendirme ve doğal rüzgâr akışı sağlayarak şehirlerdeki sıcaklık artışını dengeleyebilmektedir. Yeşil altyapı ile yağmur suyunun emilerek su baskınlarının önlenmesi ve şehirlerdeki su kaynaklarını korunması sağlanabilir; böylelikle iklim değişikliği ile ilişkili aşırı hava olaylarına

Tüm bunlardan hareketle karbon ayak izini hesaplamak, çevresel etkilerimizi anlamak ve azaltmak için kritik bir araç olarak değerlendirilmektedir. Bireylerin, işletmelerin ve hükûmetlerin sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmalarına, ekonomik tasarruflar sağlamalarına ve iklim değişikliği ile mücadeleye aktif katkıda bulunmalarına olanak tanımasından dolayı karbon ayak izi hesaplama süreci, uluslararası kuruluşların öncülüğünde ülkeler ve milletler bazında sürdürülebilir bir gelecek inşa etmek için atılması gereken önemli bir adım olarak Kabul görmektedir.

Karbon ayak izinin ölçülmesine dair çalışmaların ilerleyen yıllarda daha fazla rağbet göreceği değerlendirilmektedir. Bu çalışma, yeni gündeme gelen karbon ayak izi hesaplama konusunda bu sürece dâhil olmak isteyen paydaşların bilgilendirilmesi ve yönlendirilmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Ayrıca bu alanda yapılacak gelecekteki araştırmaların, daha doğru ve kapsamlı hesaplama yöntemleri ile sektör ve bölge bazlı hesaplama modelleri geliştirmeye, farkındalığı artırmaya ve emisyonları azaltma stratejilerini optimize etmeye, bireylerin ve işletmelerin kendi emisyonlarını hesaplamalarına olanak tanıyan karbon ayak izi hesaplama araçlarının geliştirilmesi gibi konulara odaklanması ile sürdürülebilir bir dünya için atılacak adımları güçlendirilmesi sağlanmış olacaktır.

TEŞEKKÜR

Yüz yüze görüşme formu hazırlama sürecinde göstermiş oldukları değerli katkılardan dolayı Sustainable Future şirketine teşekkürü borç bilirim.

REFERANSLAR

Arnold, S., Köhler, B., & Scholz, R. W. (2001). The role of the automatic gas sampling system in the development of a laboratory method for the analysis of CH4 and N2O. Communication in Soil Science and Plant Analysis, 32(17–18):2795–2807. https://doi.org/10.1081/CSS-120000962

Aste, N., Caputo, P., Del Pero, C., Ferla, G., Huerto-Cardenas, H. E., Leonforte, F., & Miglioli, A. (2020). A renewable energy scenario for a new low carbon settlement in northern Italy: Biomass district heating coupled with heat pump and solar photovoltaic system. *Energy*. https://doi.org/10.1016/j.energy.2020.118091

Betancourth, C. H. (2011). Eco-infrastructures, Feedback Loop Urbanisms and Network of Independent Zero Carbon Settlements. In T.-C. Wong & B. Yuen (Eds.), *Eco-city Planning*. Springer Science+Business Media B.V. https://doi.org/10.1007/978-94-007-0383-4_4

Blengini, G. A., & Busto, M. (2009). The life cycle of rice: LCA of alternative agri-food chain management systems in Vercelli (Italy). *Journal of Environmental Management*, 90(3), 1512–1522. doi:10.1016/j.jenvman.2008.10.006

Browne, D., O'Regan, B., & Moles, R. (2009). Use of carbon footprinting to explore alternative household waste policy scenarios in an Irish city-region. *Resources, Conservation and Recycling*, 54(2), 113–122. doi:10.1016/j.resconrec.2009.07.003

Charoenkit, S., & Kumar, S. (2014). Environmental sustainability assessment tools for low carbon and climate resilient low income housing settlements. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 38, 509–525. http://dx.doi.org/10.1016/j.rser.2014.06.012

Chen, L. (2020). Application analysis of green ecological building theory based on residential architectural design. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 608, 012015. doi:10.1088/1755-1315/608/1/012015

Crawford, J., & French, W. (2008). A low-carbon future: Spatial planning's role in enhancing technological innovation in the built environment. *Energy Policy*, 36, 4575-4579. https://doi.org/10.1016/j.enpol.2008.09.008

Courchene, T. J., & Allan, J. R. (2008). Climate change : the case for a carbon tariff/tax. *Policy Options*, 29(3), 59–64. http://inis.iaea.org/search/search.aspx?orig_q=RN:39043677 adresinden 20.05.2024 tarihinde erişildi.

Eshel, G., & Martin, P. A. (2006). Diet, Energy, and Global Warming. *Earth Interactions*, 10(9), 1-17. https://doi.org/10.1175/EI167.1

Fenner, A. E., Cabeza, L. F., & Ferrer, G. (2018). The carbon footprint of buildings: A review of methodologies and applications. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 94, 1142-1152. https://doi.org/10.1016/j.rser.2018.07.012

Fujita, K., & Hill, R. C. (2007). The zero waste city: Tokyo's quest for a sustainable environment. *Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice*, 9(4), 405-425. http://dx.doi.org/10.1080/13876980701674225

Hammond, G. (2007). Time to give due weight to the 'carbon footprint' issue. *Nature*, 445(7125), 256–256. doi:10.1038/445256b

Herold, D. M., & Lee, K.-H. (2018). The influence of institutional and stakeholder pressures on carbon disclosure strategies: An investigation in the global logistics industry. *Australasian Journal of Environmental Management*. https://doi.org/10.1080/14486563.2018.1522604

İnternet: DEFRA/DECC. (2019). GHG Conversion Factors for Company Reporting. https://www.gov.uk/government/collections/government-conversion-factors-for-company-reporting adresinden 29.05.2024 tarihinde erişildi.

İnternet: EPA. (2020). Greenhouse Gas Emissions Factors for Various Types of Fuel. https://www.epa.gov/sites/default/files/2021-04/documents/emission-factors_mar2020.pdf adresinden 29.05.2024 tarihinde erişildi.

İnternet: IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change). (2006). IPCC Guidelines for National Greenhouse Gas Inventories. https://www.ipcc-nggip.iges.or.jp/public/2006gl/ adresinden 29.05.2024 tarihinde erişildi.

İnternet: Global Footprint Network (2007) Ecological Footprint Glossary. Global Footprint Network, Oakland. http://www.footprintnetwork.org adresinden 29.05.2024 tarihinde erişildi.

İnternet: International Energy Agency (IEA). (2019). Global Energy Review 2019. https://www.iea.org/reports/global-energy-review-2019/co2-emissions adresinden 29.05.2024 tarihinde erişildi.

Lakim, I., Almazrouei, E., Abualhaol, I., Debbah, M., & Launay, J. (2022, May). A Holistic Assessment of the Carbon Footprint of Noor, a Very Large Arabic Language Model. In A. Fan, S. Ilic, T. Wolf, & M. Gallé (Eds.), *Proceedings of BigScience Episode #5 -- Workshop on Challenges & Perspectives in Creating Large Language Models* (pp. 84–94). doi:10.18653/v1/2022.bigscience-1.8

Lannelongue, L., Grealey, J., & Inouye, M. (2021). Green Algorithms: Quantifying the Carbon Footprint of Computation. *Advanced Science*. https://doi.org/10.1002/advs.202100707

Lee, J. Y., & Baumann, H. (2020). Circular carbon economy for zero waste cities: Transference opportunities from Germany to China. *Clean Energy*, 4(3), 169-201. https://doi.org/10.1093/ce/zkaa013

Lombardi, M., Carnevale, E., Federici, F., & Messineo, A. (2017). Assessing urban carbon footprint: Methodological issues and case study. *Environmental Impact Assessment Review*, 66, 43-52. http://dx.doi.org/10.1016/j.eiar.2017.06.005

Martyniuk-Pęczek, J., Kurek, J., & Borucka, J. (2021). Towards Carbon Neutral Settlements: The Importance of Early-Stage Urban and Energetic Optimizations. *ACE: Architecture, City and Environment,* 16(48), 10514. http://dx.doi.org/10.5821/ace.16.48.10514

Matthews, H. S., Hendrickson, C. T., & Weber, C. L. (2008). The Importance of Carbon Footprint Estimation Boundaries. *Environmental Science & Technology*, 42(16), 5839–5842. doi:10.1021/es703112w

Mays, K. L., Shepson, P. B., Stirm, B. H., Karion, A., Sweeney, C., & Gurney, K. R. (2009). Aircraft-Based Measurements of the Carbon Footprint of Indianapolis. *Environmental Science & Technology*, 43(20), 7816–7823. doi:10.1021/es901326b

Miehe, R., Scheumann, R., Jones, C. M., Kammen, D. M., & Finkbeiner, M. (2015). Regional carbon footprints of households: a German case study. *Energy Efficiency*, 8(6), 1237-1251. https://doi.org/10.1007/s10668-015-9649-7

Niemelä, J. (1999). Is there a need for a theory of urban ecology? *Urban Ecosystems*, 3, 57–65. http://hdl.handle.net/1975/213 adresinden 03.06.2024 tarihinde erişildi.

Pandey, D., Agrawal, M., & Pandey, J. S. (2011). Carbon footprint: current methods of estimation. *Environmental Monitoring and Assessment*, 178(1), 135–160. doi:10.1007/s10661-010-1678-y

Pandey, D., Agrawal, M., & Bohra, J. S. (2012). Greenhouse gas emissions from rice crop with different tillage permutations in rice–wheat system. *Agriculture, Ecosystems & Environment*, 159, 133–144, doi: 10.1016/j.agee.2012.07.008

Peters, G. P. (2010). Carbon footprints and embodied carbon at multiple scales. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 2(4), 245–250. doi:10.1016/j.cosust.2010.05.004

Petrova, S., Posova, D., House, A., & Sykora, L. (2013). Discursive Framings of Low Carbon Urban Transitions: The Contested Geographies of 'Satellite Settlements' in the Czech Republic. [PDF]. http://dx.doi.org/10.1177/0042098013494421

Provensi, T., Marcon, M. L., Schmidt, J. L., Rodrigues, C. de O., & Sehnem, S. (2024). Sustainability and innovation in the pet industry: An analysis from the perspective of Ecological Modernization Theory. *RAE-Revista de Administracao de Empresas*, 64(3), 1-24. https://doi.org/10.1590/S0034-759020240301

Radu, A. L., Bostan, I., & Mihai, C. O. (2013). Carbon Footprint Analysis: Towards a Projects Evaluation Model for Promoting Sustainable Development. *Procedia Economics and Finance*, 6, 353-363. https://doi.org/10.1016/S2212-5671(13)00149-4

Shi, L., Han, L., Yang, F., & Gao, L. (2019). The Evolution of Sustainable Development Theory: Types, Goals, and Research Prospects. *Sustainability*, 11(24), 7158. https://doi.org/10.3390/su11247158

Snyman, J., & Vorster, K. (2010). Towards zero waste: A case study in the City of Tshwane. *Waste Management & Research*, 29(5), 512-520. https://doi.org/10.1177/0734242X10382947

Song, Q., Zeng, X., Li, J., & Stevels, A.L.N. (2015). Minimizing the increasing solid waste through zero waste strategy. *Journal of Cleaner Production*, 104, 199-210. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2014.08.027

Spinellis, D., & Louridas, P. (2013). The Carbon Footprint of Conference Papers. *PLOS ONE*, 8(6), e66508. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0066508

Vettorato, D., Cavallaro, F., & Cocco, D. (2011). Assessing the spatial match between renewable energy supply and demand in low-carbon settlements. *Cities*, 28, 557-566. https://doi.org/10.1016/j.cities.2011.07.004

Wei, S., Yang, Y., & Li, Z. (2014). Study on low-carbon settlements spatial form design strategy: The case of Northern China. *Applied Mechanics and Materials*, 507, 599-602. https://doi.org/10.4028/www.scientific.net/AMM.507.599

Wiedmann, T., & Minx, J. (2007). A definition of 'carbon footprint'. In: C.C. Pertsova, *Ecological Economics Research Trends*: Chapter 1, pp. 1-11, Nova Science Publishers, Hauppauge NY, USA.

Wood, R., & Dey, C. J. (2009). Australia's carbon footprint. *Economic Systems Research.* 21:3, 243-266, DOI: 10.1080/09535310903541397

Yang, Y., Qu, S., Cai, B., Liang, S., Wang, Z., Wang, J., & Xu, M. (2020). Mapping global carbon footprint in China. *Nature Communications*, 11(1), 2237. https://doi.org/10.1038/s41467-020-15883-9

Yu, L. (2014). Low carbon eco-city development in China. *Habitat International*, 44, 102-110. http://dx.doi.org/10.1016/j.habitatint.2014.05.004

Yu, M., Liu, Y., & Li, Q. (2017). Unravelling the total carbon footprint of the construction sector in Australia: A supply-use and input-output analysis. *Procedia Engineering*, 180, 211-220. https://doi.org/10.1016/j.proeng.2017.04.032

Zhang, J., & Sui, Y. (2012). Analysis on Low-carbon Idea in Chinese Traditional Settlements Landscape. In 2012 *2nd International Conference on Remote Sensing, Environment and Transportation Engineering* (pp. 1-4). Presented at the conference held in Nanjing, China. IEEE. http://dx.doi.org/10.1109/RSETE.2012.6260399

Zeng, X., Li, J., Stevels, A.L.N., Liu, L. (2015). Minimizing the increasing solid waste through zero waste strategy. *Journal of Cleaner Production*, 104, 199-210. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2014.08.027

11. Bölüm

ENERJİ YÖNETİMİ İÇERİSİNDE DOĞAL GAZ TÜKETİMİ: BERLİN VE İSTANBUL KENTLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Deniz Yardım

1. GİRİŞ

Yaşanan teknolojik gelişmeler üzerine sektörlerdeki oluşan işçi açığından kaynaklı kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru göç başlamıştır. Bu göç olgusu, kentlerdeki mekân yönetim süreçlerini etkilemeye başlamıştır. Artan kentleşme, kentlerdeki yapılı çevrenin değişmesine neden olmuş; kaynakları zorlayarak ulaşım, sağlık, kamu hizmetleri, altyapı, enerji kullanımları ve kamu güvenliğinde sorunlara yol açmıştır (Exner ve diğerleri, 2011; Pettit ve diğerleri, 2020; Thatcher, 2017). Bu değişimle beraber kentlerdeki kaynakların nasıl etkin kullanılacağına dair algılar oluşmaya başlamış ve akıllı kent kavramı ortaya çıkmıştır.

Akıllı kent kavramı ilk olarak 1993'te 'Akıllı Toplum' ifadesi ile Amerika Birleşik Devletleri'nde kullanılmaya başlanmış, devamında teknolojik gelişmelerin etkisiyle mekân yönetimi adı altında 'dijital kent', 'bilgi kenti', 'her yerde bulunan kent' vb. kavramlarla açıklanmaya çalışılmıştır (Exner ve diğerleri, 2011). Birçok akıllı kent tanımında; kent yaşantısı içerisinde insan, toplum ve yapay zekânın uyum süreçleri önem kazanmaktadır. Akıllı kent kavramı gelişimine katkı sağlayan, akıllı vatandaş, akıllı yönetişim, akıllı ekonomi, akıllı hareketlilik, akıllı çevre ve akıllı yaşam gibi bileşenleri içermekte olup; kentin daha yaşanılabilir, sürdürülebilir ve verimli olması amacıyla bilgi iletişim teknolojilerinin sağladığı çözümlerin kentlerdeki mekân yönetimlerine

REFERANSLAR

Ahmad, S., & Tahar, R. M. (2014). Selection of renewable energy sources for sustainable development of electricity generation system using analytic hierarchy process: A case of Malaysia. *Renewable Energy, 63*, 458-466. https://doi.org/10.1016/j.renene.2013.10.001

Albino, V., Berardi, U., & Dangelico, R. M. (2015). Smart cities: Definitions, dimensions, performance, and initiatives. *Journal of Urban Technology, 22*(1), 3-21.

Anthopoulos, L. (2017). *Understanding smart cities: A tool for smart government or an industrial trick?* Springer International Publishing.

Batal, M. S. (2017). Nesnelerin interneti (IoT) tabanlı akıllı şehir teknolojileri ve iyi uygulamalar.

Bilgiç, S., Torğul, B., & Paksoy, T. (2021). Sürdürülebilir enerji yönetimi için BWM yöntemi ile yenilenebilir enerji kaynaklarının değerlendirilmesi. *Verimlilik Dergisi, 2*, 95-110.

Büyüközkan, G., & Güleryüz, S. (2017). Evaluation of renewable energy resources in Turkey using an integrated MCDM approach with linguistic interval fuzzy preference relations. *Energy, 123*, 149-163. https://doi.org/10.1016/j.energy.2017.01.137

Caragliu, A., Del Bo, C., & Nijkamp, P. (2011). Smart cities in Europe. *Journal of Urban Technology, 18*(2), 65-82.

Cunjiang, Y., Huaxun, Z., & Lei, Z. (2012). Architecture design for smart grid. *Energy Procedia, 17*, 1524-1528.

Cretu, G. L. (2012). Smart cities design using event-driven paradigm and semantic web. *Informatica Economica, 16*(4), 57-67.

Dameri, R. P. (2013). Searching for smart city definition: A comprehensive proposal. *International Journal of Computers & Technology, 11*(5), 2544-2551.

Erdinc, O. (2017). Yenilenebilir enerji, akıllı şebekeler ve enerji verimliliği, REC Türkiye. https://recturkey.files.wordpress.com/2017/08/0201_ozanerdinc_yenilenebilirenerjiakillisebekelerenerjiverimliligi.pdf

Exner, J. P., Zeile, P., & Streich, B. (2011). Urban monitoring laboratory: New benefits and potential for urban planning through the use of urban sensing, geo- and mobile-web. In Real CORP Proceedings (pp. 1087-1096). The International Conference on Urban Planning and Regional Development in the Information Society.

Giffinger, R., Fertner, C., Kramar, H., Kalasek, R., Milanovic, N., & Meijers, E. (2017). Smart cities ranking of European medium-sized cities. Viyana.

International Energy Agency (IEA). (2020). World energy outlook 2020. Flagship Report. IEA, Paris.

International Energy Agency (IEA). (2021). Global energy review 2021.

Lee, H. C., & Chang, C. T. (2018). Comparative analysis of MCDM methods for ranking renewable energy sources in Taiwan. *Renewable and Sustainable Energy Reviews, 92*, 883-896. https://doi.org/10.1016/j.rser.2018.05.007

Lund, H. (2014). *Renewable energy systems - A smart energy systems approach to the choice and modeling of 100% renewable solutions* (2nd ed.). Academic Press.

Lund, H., Ostergaard, P. A., Connolly, D., & Mathiesen, B. V. (2017). Smart energy and smart energy systems. *Energy, 137*, 556-565. https://doi.org/10.1016/j.energy.2017.05.123

Mangır, F. (2016). Smart city: Strategies for local governments: The case of Konya in Turkey. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 41. yıl özel sayısı*, 17-36.

Pettit, C., Wentz, E., Randolph, B., Sanderson, D., Kelly, F., Beevers, S., & Reades, J. (2020). Tackling the challenge of growing cities: An informed urbanisation approach. In S. Hawken, H. Han, & C. Pettit (Eds.), *Open cities: Open data* (pp. 197-219). Palgrave Macmillan.

Siksnelyte, I., Zavadskas, E. K., Streimikiene, D., & Sharma, D. (2018). An overview of multi-criteria decision-making methods in dealing with sustainable energy development issues. *Energies, 11*(10), 2754.

Şengöz, M. (2021). *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, 7*(1), 73-85.

Thatcher, J. (2017). You are where you go: The commodification of daily life through Environment and Planning A: Economy and Space, *49*(12), 2702-2717.

Varol, Ç. (2017). Sürdürülebilir gelişmede akıllı kent yaklaşımı: Ankara'daki belediyelerin uygulamaları. *Çağdaş Yerel Yönetimler, 26*(1).

Vodafone & Deloitte. (2017). Akıllı şehirler yol haritası.

Adminstat Germania. (2024, Haziran). Population. https://ugeo.urbistat.com/AdminStat/en/de/demografia/dati-sintesi/berlin

Berlin air Quality monitoring network. (2024, Haziran).Current air quality index. https://luftdaten.berlin.de/lqi

Enerji Atlas Berlin. (2024, Haziran). Energy consumption. https://energieatlas.berlin.de/

Enerji Atlası. (2024,Haziran). https://www.enerjiatlasi.com/rezerv/dunya-dogalgaz-rezervi.html

İBB Açık Veri Portalı. (2024, Haziran). İlçe Bazında Aylık Doğal Gaz Tüketim Miktarı. https://data.ibb.gov.tr/dataset/ilce-bazinda-aylik-dogalgaz-tuketim-miktari/resource/d5fe41b0-3848-4548-9ac7-6e4756c3027b

İstanbul Hava Kalitesi İzleme Merkezi. (2024, Haziran). https://havakalitesi.ibb.gov.tr/Pages/AirQualityCalendar

12. Bölüm

TÜRKİYE'DE ALTERNATİF YAŞAM ARAYIŞI: TOPRAĞA DÖNÜŞ HAREKETİ

Betül Ertoy Sarıışık

1. GİRİŞ

Kentlerde meydana gelen hızlı nüfus artışının ekonomik, sosyal ve çevresel sorunlarla ilişkisi ve bu sorunların kentsel alanlarda meydana gelen aşırı kaynak tüketimi ile birlikte; hava, su, toprak kirliliği ile olan ilişkisi yapılan araştırmalarda sıklıkla vurgulanmaktadır (Keleş, 1993; Yenigül, 2005; Bal, 2006). Son yıllarda kentsel alanlarda meydana gelen özellikle ekonomik ve ulaşım ile ilgili sorunlar nedeni ile kırsal alanlara yeniden göç hareketi (tersine göç ya da toprağa dönüş) gerçekleştirenlerin sayısı oldukça artmaktadır. Kırsal alanlara göç hareketi gerçekleştiren bu gruplara literatürde "toprağa dönüşçüler" adı verildiği kaynaklarda görülmektedir (Jacob, 1996; Jacob, 2010; Viana, 2011; Wilbur, 2013).

Toprağa dönüş hareketi birden fazla nedene bağlı olarak gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmada; kentsel alanlardan kırsal alanlara göç eden bir grubun göç nedenleri, göç sonrası yeni geçim kaynakları ve toprağa dönüş sonrası yaşam pratiklerinin sürdürülebilir üretim ve sürdürülebilir yaşam bağlamında değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Nüfus artışı ve göç hareketleriyle kentlerde meydana gelen yoğunluk, insanları alternatif yaşam arayışına sürüklemiştir. Türkiye'de kentsel alanların dışında geçim sağlamak ve yaşam sürdürmek için kırsal yaşama ve kırsal üretime dönmek bir alternatif olarak görülmektedir. Uzun yıllar boyunca kentsel düzende geçim sağlayan ve kırsal üretim ile ilgili bilgisi olmayan insanların kırsal yaşama geçmesi oldukça ilgi çekici bulunmuş ve sosyal medyada röportajlara konu hâline gelmiştir. Bunun dışında; göç eden insanlar tecrübelerini pay-

REFERANSLAR

Abram, S., Murdoch, J., & Marsden, T. (1998). Planning by numbers: Migration and statistical governance. *Migration into rural areas: Theories and issues*, 236-251.

Altuntaş, A. (2012). Sürdürülebilir Toplumlar ve Metropollerin Baskılarından Kurtulmak İçin Alternatif Bir Yol: Sürdürülebilir Kentler/Sustainable communities and an alternative way to escape the pressures of metropolis: Sustainable cities. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9*(17), 135-148.

Bal, H. (2006). *Kent Sosyolojisi.* (3. Baskı). Isparta: Fakülte Kitabevi Yayınları.

Benessaiah, K., & Eakin, H. (2021). Crisis, transformation, and agency: Why are people going back-to-the-land in Greece? *Sustainability Science, 16*(6), 1841-1858.

Benson, M., & O'reilly, K. (2009). Migration and the search for a better way of life: a critical exploration of lifestyle migration. The sociological review, *57*(4), 608-625.

Beykoz-Cumhuriyetköy'e göç: Mekânda Adalet (1 Ağustos 2023) Toprağa dönüş inisiyatifleri6. İstanbul Çeperindeki Toprağa Dönüş İnisiyatifleri: #6 Cumhuriyetköy I Banu Sezginer (youtube.com)

Beykoz-Öğümce'ye göç: Mekânda Adalet (3 Ağustos 2023) Toprağa dönüş inisiyatifleri7. İstanbul Çeperindeki Toprağa Dönüş İnisiyatifleri: #7 Öğümce I Yusuf Emre Kahveci (youtube.com)

Bovenkerk, F. (1974). *The sociology of migration: A bibliographic essay*. The Hague: Martinus Nijhoff.

Brown, K., & Westaway, E. (2011). Agency, capacity, and resilience to environmental change: lessons from human development, well-being, and disasters. *Annual review of environment and resources,* 36, 321-342.

Çahantimur, A. ve Turgut Yıldız, H. (2008). "Sürdürülebilir Kentsel Gelişmeye Sosyokültürel Bir Yaklaşım: Bursa Örneği". *İstanbul Teknik Üniversitesi Dergisi, 7*(2) İstanbul: İTÜ Yayınları, 3-13.

Güreşçi, E. (2010). Türkiye'de kentten-köye göç olgusu. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, *11*(1), 77-86.

Halfacree, K. (2007). Back to the land in twenty first century making connecitons with rurality, *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie (Journal of Economic & Social Geography), 98*(*1*).

Halfacree, K. (2008). To revitalise counterurbanisation research? Recognising an international and fuller picture. *Population, Space and Place, 14*(6), 479-495.

Jackson, H., & Svensson, K. (2002). *Ecovillage living: restoring the earth and her people*. UK: Green Books.

Jacob, J. (1996). The North American Back-To-The-Land Movement. *Community Development Journal, 31*(3), 241-249.

Jacob, J. (2010). *New pioneers: The back-to-the-land movement and the search for a sustainable future*. Penn State Press.

Kartal- Aydos'a göç: Mekânda Adalet. (2023, 11 Temmuz). Toprağa dönüş inisiyatifleri1. İstanbul Çeperindeki Toprağa Dönüş İnisiyatifleri: #1 Aydos I Cengizhan Benice (youtube.com)

Keleş, R. (1993). *Kentleşme Politikası.* Ankara: İmge Kitabevi.

Kepenek, E. B. ve Uğuzman, P. T. (2018). Haydi Köyümüze Geri Dönelim! Tersine Göçün Sosyoekonomik Etkileri: Yeniyol Köyü Örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18, 11-36. https://doi.org/10.21560/spcd.v18i39974.437198

Lobner, N., Seixas, P. C., Dias, R. C., & Vidal, D. G. (2021). Urban compactivity models: screening city trends for the urgency of social and environmental sustainability. *Urban Science, 5*(4), 83.

Mekânda Adalet Derneği YouTube Kanalı: https://www.youtube.com/@MekandaAdalet

Sarıyer- Gümüşdere'ye göç: Mekânda Adalet (2023, 18 Temmuz) Toprağa dönüş inisiyatifleri3. İstanbul Çeperindeki Toprağa Dönüş İnisiyatifleri: #3 Gümüşdere I Beyhan Uzunçarşılı (youtube.com)

Seyhan Bayer, N. (2019, 13 Temmuz). Doğaya dönüş, Yeşil Gazete. https://yesilgazete.org/cadi-kazani-dogaya-donus-nuran-seyhan-bayer/

Silivri-Büyükçavuşlu'ya göç: Mekânda Adalet (2023, 20 Temmuz) Toprağa dönüş inisiyatifleri4. İstanbul Çeperindeki Toprağa Dönüş İnisiyatifleri: #4 Büyükçavuşlu I Yeşim Güriş (youtube.com)

Silivri-Yeni Mahalle'ye göç: Mekânda Adalet (2023, 13 Temmuz). Toprağa dönüş inisiyatifleri2. İstanbul Çeperindeki Toprağa Dönüş İnisiyatifleri: #2 Yeni Mahalle I Ayhan Öztürk (youtube.com)

Şile-Ovacık'a göç: Mekânda Adalet (25 Temmuz 2023) Toprağa dönüş inisiyatifleri5. İstanbul Çeperindeki Toprağa Dönüş İnisiyatifleri: #5 Ovacık I Fatma Denizci (youtube.com)

Tezcan, M. (1989). Kentten köye göç. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, *22*(1), 37-42.

UWE: University of the West of England and Use Consultants (2002), Countryside Council for Wales. Low Impact Development-Planning Policy and Practice. Final Report. Bristol: UWE/Land Use Consultants.

Üçok Hughes, M. (2018). *Sustainable living in the city: The case of an urban ecovillage*. Handbook of Engaged Sustainability; Dhiman, S., Marques, J., Eds, 2-2.

Viana L D (2011). Returning to the Land: Problems, Strategies and Dynamics of Neo- Ruralism. *Quaderns de la Mediterrània*, 16, 47-53.

Wilbur A (2013). Growing A Radical Ruralism: Back-to-the-Land as Practice and Ideal. *Geography Compass, 7*(2), 149-160.

Yalcın, C. (2004). Göç Sosyolojisi. Ankara: Anı Yayıncılık.

Yalçıner Ercoşkun, Ö. (2018, 7 Temmuz). Sürdürülebilir ev arayışları, Yeşil Gazete. https://yesilgazete.org/surdurulebilir-ev-arayislari-ozge-yalciner-ercoskun/

Yalçıner Ercoşkun, Ö. (2022, 6 Ağustos). Sürdürülebilir bahçe arayışları, Yeşil Gazete. https://yesilgazete.org/surdurulebilir-bahce-arayislari-ozge-yalciner-ercoskun/

Yenigül, S.B., (2005). Göçün kent mekânı üzerine etkileri. *Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, *18* (2). 273–288.ss.

Yılmaz, N. (2009). Ekonomik krizin etkisiyle İstanbul'dan tersine göç eden ailelerin toplumsal özellikleri ve beklentileri üzerine bir inceleme*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt XI, Sayı 1*. 27-62.

13. Bölüm

GÜNEŞKÖY KOOPERATİFİ: ANKARA-KIRIKKALE KIRSALINDA YEREL GIDA ÜRETİMİ

Ali Gökmen - İnci Gökmen

1. GİRİŞ

İnsanlık bundan yaklaşık 10-12 bin yıl önce günümüzdeki Anadolu topraklarının da bulunduğu coğrafyada (Bereketli Hilal) avcı-toplayıcılıktan yerleşik tarıma geçmiştir. İnsanlık tarihinde gıda üretiminin başladığı bu bölgelerin ortak özelliği iklimin uygunluğu ve tatlı su kaynaklarına sahip olmasıdır. Güneydoğu Anadolu'nun en önemli iki su kaynağı Fırat ve Dicle nehirleri Doğu Anadolu Bölgesi dağlarından doğarak Güneydoğu Bölgesindeki düzlüklerden sınırı aşmakta, Suriye ve Irak üzerinden Irak Basra körfezinde denize dökülmektedir. Bu coğrafya tarımın başladığı ve yaygınlaştığı, Sümer medeniyetinin geliştiği, yazının keşfedildiği bir bölgedir. Ancak yoğun tarım, aşırı sulama sonucu toprağın tuzlanması, tarımın verimsizleşmesi, kaynakların tükenmesi, kuraklık nedeniyle başka bölgelerden göç, savaş gibi nedenler bu zengin kültür döneminin sonlanmasının nedenlerinden olmuştur (Diamond, 2019). Anadolu Hitit uygarlığı da Kızılırmak su havzasının içinde yer alan başka bir uygarlıktır. Ancak bu uygarlık da Bereketli Hilal bölgesindeki medeniyetlere benzer nedenlerden sonlanmıştır.

Avrupa ülkelerinin çoğunun başkenti nehir kıyılarında yer almaktadır; Berlin, Bern, Bratislava, Budapeşte, Köln, Londra, Paris, Üsküp, Viyana. Tuna nehri on ülke toprağından geçerek Karadeniz'de denize dökülmektedir. Bu makalenin ilgi alanı olan Türkiye'nin başkenti Ankara, Anadolu topraklarının ortasında akarsu havzalarının (Kızılırmak, Sakarya) kesişim noktasında, kadim uygarlıkların (Hitit, Frig, Lidya, Galat, Roma, Osmanlı) yerleşkesi olmuştur. Erken Cumhuriyet döneminde Ankara'nın bilinen 20 deresi bugün üzerleri

REFERANSLAR

ABB Toptancı Hali (2023). https://www.ankara.bel.tr/haberler/ankaralilar-2023-yilinda-en-cok-domates-ve-karpuz-tuketti-16983. 4 Nisan 2024.

Abruzzese, L. *Global Food Security, Rabat*. http://www.imf.org.external/np/seminars/eng/2014/food/pdf/Abrızzese.pdf.4 Nisan2024.

Akyar, H ve Küçük İ. (2018) *Ankara'nın dereleri belgeseli*. https://www.youtube.com/watch?v=lnP4YW2ZIyg. 4 Nisan 2024.

Agroekoloji. https://www.dortmevsimekoloji.org/agroekoloji/.4 Nisan 2024.

Alpagut, L. (2017). *Hermann Jansen İçin Ankara'da Yeni bir Görev: 'Gazi Orman Çiftliği' Planlaması*, Ankara Araştırmaları Dergisi 5(1), 1-26.

Ankara Yeşil Eylem Planı (2024). https://www.ankara.bel.tr/ankara-yesil-sehir-eylem-plani.4 Nisan 2024.

AOÇ. https://www.spo.org.tr/resimler/ekler/90e982518a50e28_ek.pdf.4 Nisan 2024.

Artık, N. ve Gücer, Y.(2023), *Gıda Güvenliği, Gıda Güvencesi, Gıda Egemenliği ve Sürdürülebilirlik,* Türkiye Klinikleri, s. 54-72.

Azotlu gübre üretimi. https://www.genemamakine.com/azotlu-gubre-uretimi/?lang=tr.4 Nisan 2024.

Biogas Newsletter (2011). https://www.yumpu.com/en/document/view/26368299/snv-domestic-biogas-newsletter-issue-4 4 Nisan 2024.

Bogdanski, A. (2012). *Bogdanski Agriculture & Food Security,* 1.9 http://www.agricultureandfoodsecurity.com/content/1/1/9) 4 Nisan 2024

Bogdanski, A., Dubois O. ve Chuluunbaatar D., (2010). *Integrated Food-Energy Systems. Project assessment in China and Vietnam, 11-29 October 2010. Final Report. Rome: FAO*.

Bogdanski, A., Dubois, O., Jaimieson, C. ve Krell, R. (2010). *Making Integrated Food-Energy Systems Work for People and Climate. Rome: FAO*.

Bogdanski, A. (2012) *Integrated food-energy systems for climate-smart agriculture*, Bogdanski Agriculture & Food Security 2012, 1:9.

Buğday, https://www.bugday.org/blog/istanbulta-bir-ekolojik-bahce-modeli/, 26 Mayıs 2024

Buğday kampus, https://www.bugday.org/blog/tohumlarkampuse/ 26 Mayıs 2024

Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği. https://bugday.org.tr/. 4 Nisan 2024.

Canımoğlu M.A., Adak S.B., Ünlü Ü., Genç E., Yorulmaz A. (2022). *Gıda ve yem için hızlı alarm sisteminde bulunan gıda ile temas eden madde bildirimleri*, İst. Tic. Ü., Fen Bilimleri Dergisi, 21(41), 10-18.

CSFS, Center for Studies in Food Security, (2015). *The Five A's of Food Security.* Ryerson University, Toronto. https://www.torontomu.ca/foodsecurity/ .

Cambridge, https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/pesticide, 27 Mayıs 2024

Croft, J. *Dragon Dreaming International,* https://dragondreaming.org/.4 Nisan 2024.

Dergipark. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2444374.4 Nisan 2024.

Diamond, J. (2019). *Çöküş*, Pegasus Yayınları.

Duchscherer, D. https://nvcacademy.com/nvc-trainer/duke-duchscherer, 26 Mayıs 2024

Ecovillage Design Education https://www.gaiaeducation.org/ede-ecovillage-design-education 4 Nisan 2024.

Eştürk, Ö. ve Ören MN (2014). *Türkiye'de Tarım Politikaları ve Gıda Güvencesi*. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi, 24(2), 193-200.

EVS, https://europeanvoluntaryservice.org, 26 Mayıs 2024

ESC, https://europeansolidaritycorps.net, 26 Mayıs 2024

FAO (2015) *Climate change and food security: risks and responses*. https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/a4fd8ac5-4582-4a66-91b0-55abf642a400/content. 4 Nisan 2024.

Food Security, Türkiye. https://www.ifad.org/en/web/operations/w/country/turkiye. 4 Nisan 2024.

GEN Europe, https://gen-europe.org, 4 Nisan 2024

Gıda Güvenliği. https://www.ekoiq.com/turkiyede-tarim-zehri-bildirimleri-rekor-seviyelerle-artiyor/#:~:text=Kalıntısı%20Tespit%20Edildi-,2023%20yılının%20Ocak%2DHaziran%20ayları%20arasında%20biber%20başta%20olmak%20üzere,üzeri%20pestisit%20kalıntısı%20tespit%20edildi.4 Nisan 2024.

Global Food Security. https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index/explore-countries/turkey 4 Nisan 2024.

Gökmen, A., Kayalıgil, S., Weber, G., Gökmen, İ., Ecevit, M., Sürmeli, A., Bali, T., Ecevit, Y., Gökmen, H. ve DeTombe, D. (2004). Balaban Valley Project: Improving the Quality of Life in Rural Area in Turkey, *International Scientific Journal of Methods and Models of Complexity*, v7, 1-24.

Götsch E. (2024) https://agendagotsch.com/en/what-is-syntropic-farming/.4 Nisan 2024.

Gümüşkaya, H. (2024). *Birgün*, 8 Mayıs ve 12 Mayıs 2024.

Güneşköy Ağ sayfası, http://guneskoy.org.tr ,4 Nisan 2024.

Halkevleri, beslenme. https://halkevleri.org.tr/calismalarimiz/ankara-aylik-beslenme-ve-barinma-maliyeti-raporu/ 4 Nisan 2024.

İPA, 2024. https://ipa.istanbul/yayinlarimiz/genel/istanbulda-yasam-maliyeti-arastirmasi-subat-2024. 4 Nisan 2024.

IPARD, https://ipard.tarimorman.gov.tr/, 26 Mayıs 2024

Kaplan, A. (2021) *"Sustainable Design İmplications for Alternative Food Networks: a Case on Güneşköy's Community Supported Agriculture (CSA) model*" Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.

Karabaşa, S. (2018).*"Geçmişteki Gelecek Sürdürülebilirlik Arayışında Köylülüğün Yeniden Keşfi." Ankara Üniversitesi,* Antropoloji Bölümü, Doktora Tezi.

Keskinok, Ç., Özgün, IY ve Efeoğlu, E. (2023). J*ansen ve Ankara Planları-Yazışmalar, 1930-1938,* VEKAM.

Kıymaz, T. ve Şahinöz, A. (2010). *Dünya ve Türkiye-Gıda Güvencesi Durumu, Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 21(76), 1-30.

Koch-Gonzalez, J. ve Rau, TJ (2023). Sosyokrasi, Yeni İnsan Yayınevi.

Koç. G. ve Uzmay, A. (2015). *Gıda Güvencesi ve Gıda Güvenliği: Kurumsal Çerçeve ve Gelişmeler, Tarım Ekonomisi Dergisi* 21(1), 39-48.

Kraychev (2024). S., *Karadeniz İşbirliği Devletlerinde Gıda Güvenliği, Bulgaristan* www.pabsec.org/pabsec/aksisnet/file/09-GA35-EC34-REP-10-tr.docx). 4 Nisan 2024.

Lowenfels, J. ve Lewis, W., 2020. *Mikroorganizmalarla Takım Olmak*, Tübitak Popüler Bilim Kitapları.

Lowenfels, J. (2022. *Besin Maddeleriyle Takım Olmak,* Tübitak Popüler Bilim Kitapları.

Monibostan. *Ekolojik Eğitim Kampusu*. https://www.monibostan.com.4 Nisan 2024.

Özdemir, A., (2008). *Experimental investigation of use of canola oil as a diesel fuel*. METU MS Thesis. http://etd.lib.metu.edu.tr/upload/2/12609954/index.pdf.

Özkaya, T., Yıldız, MY, Özden, F. ve Kocagöz, U. (2021). *Başka Bir Tarım Mümkün,* Agroekoloji, Metis.

Resmi Gazete (2008), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/09/20080926-4.htm, 20 Mayıs 2024

Rosenberg, BM (2011). *Şiddetsiz İletişim*, Bir Yaşam Dili, 13. Basım, Remzi Kitabevi.

Sarı, P. (2006). *Preliminary design and construction of prototype canola seed oil extraction machine,* METU MS Thesis. https://etd.lib.metu.edu.tr/upload/12607357/index.pdf.

Semiz, Y. (2019). *Asfaltın altında dereler var.* https://luwifilm.com/tr/asfaltin-altinda-dereler-var/. 4 Nisan 2024.

SGP, https://sgp.com

Soil Foodweb. http://soilfoodweb.com/ 4 Nisan 2024.

Sustainability and Adaptation. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/stronger-europe-world/eu-actions-enhance-global-food-security_en#global-impact-of-reduced-crop-production. 4 Nisan 2024.

Tahtacıörencik, https://tahtaciorencik.org/, 26 Mayıs 2024

Tarımorman. https://www.tarimorman.gov.tr/GKGM/Menu/115/Resmi-Tarimsal-Ilac-Istatistikleri. 4 Nisan 2024.

Tarım Orman Dergisi. http://www.turktarim.gov.tr/Haber/991/bir-degisimin-hikayesi-ataturk-orman-ciftligi- 4 Nisan 2024.

TES-İŞ www.tes-is.org.4 Nisan 2024.

Tezcan, F. (2014). *Börtü Böcek için Doğa Dostu Öneriler ve Ev Yapımı İlaçlar*, Meta Basım.

TGDF (2011). Türk Gıda ve İçecek Dernekleri Federasyonu, *Çiftlikten Çatala Gıda Güvenliği*. TGDF Yayınları, Ankara.

Tonguç İ.H., (1998). *Eğitim Yolu ile Canlandırılacak Köy*, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı.

TUİK, (2022). https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Urban-Rural-Population-Statistics-2022-49755.

Veri kaynağı, (2024). https://www.verikaynagi.com/grafik/100-yilda-kent-ve-kirsal-nufusu/#

Weitzhofer-Yurtışık, T. (2012), *An ecovillage initiative and its interact, Developing a village in central Anatolia,* Viyana Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Yüksek Lisans Tezi

YŞEP, (2020). *Ankara Yeşil Şehir Eylem Planı.* https://www.ankara.bel.tr/ankara-yesil-sehir-eylem-plani. 4 Nisan 2024.

Zehirsiz Sofralar, https://zehirsizsofralar.org/ 20 Mayıs 2024

ENGELLİ SPORLARI ÖĞRETİM İLKE VE YÖNTEMLERİ

Editör
Dr. Sibel Taşralı Nalbant

nobel
40.yıl

ENGELLİ SPORLARI ÖĞRETİM İLKE VE YÖNTEMLERİ

Editör: Dr. Sibel Taşralı Nalbant

Yayın No: 5656
Spor Bilimleri: 120
ISBN: 978-625-371-842-8
E-ISBN: 978-625-371-843-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Taşralı Nalbant, Sibel.
Engelli Sporları Öğretim İlke ve Yöntemleri / Sibel Taşralı Nalbant
1. Basım, XII + 316 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-842-8
E-ISBN: 978-625-371-843-5
1. Engelli Sporları 2. Öğretim Yöntemleri 3. Uyarlanmış Spor Eğitimi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI v

SUNUŞ vii

ÖN SÖZ ix

Kısım I
ENGELLİ SPORLARINDA TEMEL BİLGİLER VE ÖĞRETİM YAKLAŞIMLARI

Bölüm 1
GENEL BİLGİ VE TEMEL KAVRAMLAR 3
Sibel Taşralı Nalbant

Bölüm 2
ENGELLİ SPORLARI ÖĞRETİM İLKE VE YAKLAŞIMLARI 21
Atike Yılmaz

Bölüm 3
ENGELLİ SPORLARI VE FİZİKSEL AKTİVİTEDE ÖĞRETİM YÖNTEMLERİ 33
Gonca İnce

Bölüm 4
ENGELLİ SPORLARI ÖĞRETİM PROGRAM VE PLANLARI 65
Gülsüm Hatipoğlu Özcan

Kısım II
ENGELLİ SPORLARINDA ÖĞRETİM YÖNTEMLERİ VE UYGULAMALARI

Bölüm 5
ENGELLİ SPORLARI: TEKERLEKLİ SANDALYE BASKETBOLU 97
Pelin Aksen

Bölüm 6
ENGELLİ SPORLARI: TENİS 111
Gönül Tekkurşun Demir

Bölüm 7
ENGELLİ SPORLARI: OTURARAK VOLEYBOL 135
Ahmet Sansi

Bölüm 8
ENGELLİ SPORLARI: GOALBALL 155
Ahmet Sansi

Bölüm 9
ENGELLİ SPORLARI: BOCCİA 175
Gülsüm Hatipoğlu Özcan

Bölüm 10
ENGELLİ SPORLARI: PARA BADMİNTON 197
Mehmet Dinç

Bölüm 11
ENGELLİ SPORLARI: YÜZME 219
Emre Gök

Kısım III
FARKLI BAKIŞ AÇILARINDAN ENGELLİ SPORLARI

Bölüm 12
ENGELLİ SPORLARI BAKIŞ AÇISI İLE TEMEL İLK YARDIM BİLGİLERİ 243
Hatice Gülsoy

Bölüm 13
ÖZEL EĞİTİM BAKIŞ AÇISIYLA ENGELLİ SPORLARI 273
Emine Balcı

Bölüm 14
SOSYOLOJİK BAKIŞ AÇISI İLE ENGELLİ SPORLARI: ÖTEKİLEŞTİRİLMİŞ BEDENDEN PARALİMPİK BEDENE 291
Yasemin Yalçın

Bölüm 1

GENEL BİLGİ VE TEMEL KAVRAMLAR

Sibel Taşralı Nalbant

Giriş

İnsan hareketi, yaşamın temel bir unsuru olup etkileşim, iletişim ve öğrenme süreçlerini içeren yapılandırılmış bir mücadele biçimi olarak değerlendirilebilir. Spor ise belirli kurallar çerçevesinde rekabet, yarışma ve üstün gelme amacı taşıyan bir etkinliktir. Bu bağlamda insan hareketinin spor ile ilişkili boyutu, bir sosyalleşme aracı olarak nitelendirilebilir. Doğuştan itibaren akranlarına kıyasla dezavantajlı olarak dünyaya gelen özel gereksinimli bireyler, yaşamları boyunca genellikle hastane, ev ve özel eğitim merkezi ekseninde bir hareket alanı bulabilmektedir. Bu bireylerin en temel gereksinimlerinden olan "sağlık ve sosyalleşme"ye ulaşmada, sporun sağladığı faydalardan yeterince yararlanamadıkları gözlemlenmektedir. Özel gereksinimli olma durumu, bireyleri sosyal izolasyona, monoton bir yaşama ve amaçsızlık hissine sürükleyerek psikososyal açıdan ikincil engellerin ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir.

Bu noktada sporun dönüştürücü etkisi devreye girerek mevcut ve ikincil engellerin ortadan kaldırılmasında etkili bir rol oynayabilir. Spor kültürünün yaygın olduğu toplumlarda spor yapma alışkanlığı gelişmiş bireylerin sayısının yüksek olduğu ve bu toplumların sporda daha başarılı oldukları bilinmektedir. Bu doğrultuda sporun yaygınlaştırılmasında bedensel okuryazarlık, spor kültürü ve kamu olanaklarından yararlanma olmak üzere üç temel kavram öne çıkmaktadır. Engelli sporlarının çok boyutlu önemi göz önünde bulundurulduğunda sporun yaygınlaştırılmasına ve sürdürülebilirliğine yönelik yaklaşımların benimsenmesi son derece kritik bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bağlamda bedensel okuryazarlığın geliştirilmesi ve temel hareket eğitiminden performans sporuna kadar uzanan sürecin sosyoekolojik model çerçevesinde ele alınması önem arz etmektedir. Sosyoekolojik model, bireyi çevreleyen çeşitli faktörlerin etkileşimini kabul eden ve bireyin davranışlarının kişisel, kişiler arası, kurumsal, çevresel ve politik olmak üzere beş boyutta sınıflandırılan etmenler tarafından etkilendiğini öne süren bir yaklaşımdır. Bu model, spor yapan bireyi merkeze alarak sporun toplumun her kesimi için erişilebilir olmasını hedeflemektedir.

Bu federasyonlar, özel gereksinimli bireylerin spor yapma olanaklarını artırmak ve onların ulusal ve uluslararası düzeyde başarılar elde etmelerini sağlamak amacıyla geniş bir yelpazede faaliyet göstermektedir.

Her geçen gün özel gereksinimli sporcu sayısındaki artış ve elde edilen başarılar, engelli sporuna olan ilgi ve merakı da artırmaktadır. Bu durum, engelli spor branşlarının öğretiminin daha derinlemesine incelenmesini, daha kapsamlı antrenman programlarının geliştirilmesini ve uygun öğretim yaklaşımlarının kullanılmasını zorunlu kılmaktadır.

Kaynaklar

Ainsworth, B. E., Haskell, W. L., Herrmann, S. D., Meckes, N., Bassett, D. R., Tudor-Locke, C., Greer, J. L., Vezina, J., & Wang, J. (2011). Compendium of physical activities: A second update of codes and MET values. Medicine & Science in Sports & Exercise, 43(8), 1575–1581. https://doi.org/10.1249/MSS.0b013e31821ece12

American Psychiatric Association. (2013). Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5th ed.).

American Psychological Association. (2020). Publication manual of the American Psychological Association (7th ed.).

Anderson, D., & Morris, J. (2015). Inspirational role models in disability sports: A motivational study. Sport in Society, 18(3), 359-374.

Anderson, J., & Morris, T. (2015). Role models in sport: Inspiration for overcoming barriers. Sport and Society, 32(2), 65-79. https://doi.org/10.1080/17430437.2015.1040654

Anderson, R. J., & McDonald, J. S. (2017). The impact of physical activity on health-related quality of life. Journal of Public Health Research, 6(2), 123–129. https://doi.org/10.4081/jphr.2017.1153

Bailey, R., Collins, D., & Ford, P. (2010). The role of physical activity in the development of physical competence. European Physical Education Review, 16(1), 101–118. https://doi.org/10.1177/1356336X10364957

Baumann, C., & Krönert, B. (2019). The impact of adaptive sports on quality of life: A review of literature. Journal of Sport & Health Science, 8(1), 41-50. https://doi.org/10.1016/j.jshs.2018.06.003

Biddle, S. J. H., & Asare, M. (2011). Physical activity and mental health in children and adolescents: A review. British Journal of Sports Medicine, 45(11), 866-872. https://doi.org/10.1136/bjsm.2010.075288

Block, M. E. (2007). A teacher's guide to including students with disabilities in general physical education. Brookes Publishing.

Britten, N., Ellis, J., & Hargreaves, D. (2013). The role of sports in promoting independence among individuals with disabilities. Disability and Society, 28(5), 652-665. https://doi.org/10.1080/09687599.2012.717836

Burchardt, T. (2004). Patterns of disadvantage and inequality. Social Policy and Administration, 38(4), 352-368. https://doi.org/10.1111/j.1467-9515.2004.00378.x

Burchardt, T. (2004). Social exclusion and the role of disability. Disability & Society, 19(5), 435-449.

Caspersen, C. J., Powell, K. E., & Christenson, G. M. (2000). Physical activity, exercise, and physical fitness: Definitions and distinctions. Public Health Reports, 100(2), 126-131. https://doi.org/10.2307/4594964

Cunningham, J., et al. (2018). Rehabilitation and exercise for individuals with physical disabilities: A review of evidence. Journal of Rehabilitation Research and Development, 55(1), 1-14.

Cunningham, J., O'Neill, C., & Davis, S. (2018). The role of sports in physical rehabilitation: A systematic review. Journal of Rehabilitation Research & Development, 55(4), 499-510. https://doi.org/10.1682/JRRD.2017.07.0136

Dempsey, P. C., & Owen, N. (2014). The role of physical activity in the prevention of chronic disease. Journal of Physical Activity & Health, 11(2), 234–243. https://doi.org/10.1123/jpah.11.2.234

Dodd, K., & Stamatakis, E. (2016). Physical activity and mental health: The role of physical activity in mental health promotion. Journal of Mental Health, 25(5), 470–477. https://doi.org/10.3109/09638237.2016.1170105

Eime, R. M., Harvey, J. T., & Sawyer, N. A. (2016). The role of sport and physical activity in promoting mental well-being in older adults. Aging & Mental Health, 20(6), 577-589. https://doi.org/10.1080/13607863.2015.1041276

Fowler, N., & Rimmer, J. H. (2012). Social inclusion through sport for people with disabilities. Disability & Society, 27(5), 539-553. https://doi.org/10.1080/09687599.2012.670993

Fowler, R., & Rimmer, J. H. (2012). The role of social support in reducing isolation and improving psychological well-being of individuals with disabilities. Disability & Rehabilitation, 34(10), 774-783.

Gao, Z., Wang, M. Y., & Xiang, P. (2017). Exploring the experiences of Paralympic athletes: A qualitative study. Journal of Sport Management, 31(3), 262-275. https://doi.org/10.1123/jsm.2016-0066

Georgiou, G., & Kaprinis, S. (2022). The impact of inclusive sports programs on individuals with disabilities. Disability & Society, 37(1), 1-15. https://doi.org/10.1080/09687599.2021. 1897513

Gordon, B., & Gage, A. (2016). Economic impact of adaptive sports events: A case study of the 2014 Winter Paralympics. International Journal of Sport Finance, 11(4), 298-310. https://doi.org/10.2139/ssrn.2674257

Gordon, S., & Melamed, C. (2012). Economic impacts of disability sports on local communities. Economic Development Quarterly, 26(4), 310-324.

Guttmann, L. (1986). The story of Stoke Mandeville: The birth of the Paralympic Games. J. Curwen.

Heyne, T., & Martin, J. (2019). Inclusive physical education: A systematic review. Journal of Physical Education, Recreation & Dance, 90(5), 22-32.

Horn, T. S. (2008). Teamwork and leadership in sports. Journal of Sport & Exercise Psychology, 30(1), 55-72. https://doi.org/10.1123/jsep.30.1.55

IFAPA. (2024). International Federation of Adapted Physical Activity. Retrieved from https://www.ifapa.org/

Jones, L., Smith, R., & Martin, M. (2020). Promoting accessibility and inclusion in sports for individuals with disabilities. Sport Management Review, 23(4), 510-522. https://doi.org/10.1016/j.smr.2019.06.002

Jones, R., et al. (2020). Accessibility and inclusion in sports: Policy and practice. Sport Management Review, 23(3), 429-443.

Kramer, J., Campbell, M., & Brown, R. (2017). Challenging stereotypes: The impact of adaptive sports on societal perceptions of disability. Journal of Disability Policy Studies, 27(3), 147-157. https://doi.org/10.1177/1044207316668405

Krause, J., & Schultz, J. (2017). Adapted physical education and sport. Human Kinetics.

Kurtz, A., & Elliot, L. (2011). The role of disability sports in tourism and cultural exchange. Tourism Management, 32(5), 1024-1034.

Martin, D., & Clark, T. (2016). The role of sport camps in enhancing the quality of life for individuals with disabilities. Journal of Leisure Research, 48(2), 210-228. https://doi.org/10.18666/ JLR-2016-V48-I2-7061

Morris, J. N., & Hardman, A. E. (1997). Walking to health. Sports Medicine, 23(5), 306–332. https://doi.org/10.2165/00007256-199723050-00001

Nicholls, A. R., Polman, R. C., & Holt, N. L. (2019). The visibility of athletes with disabilities and its impact on public perception. Adapted Physical Activity Quarterly, 36(1), 87-103. https://doi.org/10.1123/apaq.2018-0035

Paralympic Games. (2024). The history of the Paralympic Games. Retrieved from https://www.paralympic.org/history

Perrin, E. C., Bloom, S. R., & Gortmaker, S. L. (2014). Physical activity and health among children and adolescents with disabilities. Pediatrics, 133(4), e873-e880. https://doi.org/10.1542/ peds.2013-2210

Rimmer, J. H., & Rowland, J. L. (2008). Physical activity for people with disabilities. The Lancet, 371(9623), 970-979.

Schmidt, C. A., & Allen, A. L. (2020). Exploring the multifaceted benefits of participation in adaptive sports. Journal of Sport & Social Issues, 44(2), 132-149. https://doi.org/10.1177/ 0193723519870827

Sherill, C. (2004). Introduction to adapted physical education and sport. McGraw-Hill.

Sherill, C. (2015). Adapted physical education and sport (6th ed.). Human Kinetics.

Sherry, E. (2010). The role of sport in social inclusion and community development. Sport in Society, 13(6), 874-890. https://doi.org/10.1080/17430431003749966

Shields, M., & Tremblay, M. S. (2010). Screen time and physical activity: A Canadian perspective. Statistics Canada. https://www150.statcan.gc.ca/n1/en/catalogue/82-003-X201000201953

Smith, B., & Johnson, L. (2015). Building community through sports: The impact of inclusive physical activities. Journal of Community & Applied Social Psychology, 25(2), 98-112.

Smith, K., & Johnson, L. (2015). Community and connection through adaptive sports: A longitudinal study. Disability Studies Quarterly, 35(3), 11-23. https://doi.org/10.18061/dsq.v35i3.4366

Special Olympics. (2024). Special Olympics history. Retrieved from https://www.specialolympics.org/

Vogel, J., Davis, S., & Hawkins, R. (2020). Chronic health conditions and physical activity among individuals with disabilities. Disability and Health Journal, 13(3), 100782. https://doi.org/10.1016/j.dhjo.2019.100782

Warburton, D. E. R., Nicol, C. W., & Bredin, S. S. D. (2006). Health benefits of physical activity: The evidence. CMAJ: Canadian Medical Association Journal, 174(6), 801-809. https://doi.org/10.1503/ cmaj.051351

Weiss, M. R., & Ferrer-Caja, E. (2002). Motivational orientations and sport participation: A meta-analysis. Journal of Sport & Exercise Psychology, 24(1), 54-73. https://doi.org/10.1123/ jsep.24.1.54

World Health Organization. (2001). International classification of functioning, disability and health (ICF). World Health Organization.

World Health Organization. (2011). World report on disability. World Health Organization.

World Health Organization. (2021). Global status report on physical activity 2021. https://www.who.int/publications/i/item/9789240064884

Bölüm 2

ENGELLİ SPORLARI ÖĞRETİM İLKE VE YAKLAŞIMLARI

Atike Yılmaz

Giriş

Özel gereksinimli bireylerin yaşama hazırlanması, topluma tam katılımlarının sağlanması, bağımsız hareket becerilerinin öğretimi, ekonomik olarak kendilerini idame ettirmeleri ve kendilerini gerçekleştirme noktasında temel görevi eğitim ortamları gerçekleştirmektedir. Bu sebeple de öğrenme ve öğretme süreçlerinde öğretici konumda olan eğitmenler kendilerine rehber olacak veya yol gösterecek öğretim ilkelerini esas almalıdırlar. Belirli bir alana özgü olan bilgi ve becerileri kazandırma sürecinde planlı, düzenli, ve kontrollü olabilmesi için öğretimin geçerliği kanıtlanan, evrensel olarak kabul gören ilkeler doğrultusunda gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Diğer bütün çocuklar gibi özel gereksinimli çocuklarda sosyalleşme, başarılı olma, takdir edilme, çevreleri tarafından kabul edilme ihtiyacı hissederler. Bu bireylerin kendilerini gerçekleştirme noktasına hazırlanmasında uyarlanmış beden eğitimi ve spor uygulamaları tüm bunların gerçekleştirilmesinde önemli rolü vardır. Hayat sadece akademik becerilerden ibaret değildir. Bu noktada bir para sporcu yetiştirmek, bireylerin bağımsız hareket becerilerini geliştirmek, fiziksel aktiviteyi yaşam felsefesi hâline getirebilmeyi başarmak özel gereksinimli bireylerin gelişimi için önemlidir. Bu bölüm, alanda çalışacak öğretmenler, antrenörler, yani spor eğitmenleri uyarlanmış beden eğitimi ve spor uygulamalarındaki öğrenme ve öğretme süreçlerine hâkim olmaları kendilerine rehberlik etmesi ve yol gösterici olması amacıyla hazırlanmıştır. Bu bölümden okuyucuların uyarlanmış beden eğitimi ve spor uygulamalarına yönelik öğretim ilke ve yaklaşımlarını bilme kazanımları sağlanacaktır.

Öğretim İlkeleri

Özel gereksinimli bireylerde öğretim ilkelerine geçmeden önce bu bireylerle çalışacak eğitmenlerin özel eğitim ilkelerini benimsemesi ve uygulamalarında bu

Kaynakça

Aracı, H. (2007). Yapılandırmacı Yaklaşımla Beden Eğitimi ve Spor Etkinlikleri, Nobel Yayın: Ankara

Demirel, F. (2023). Hümanist Eğitim Yaklaşımı Çerçevesinde İsmail Hakkı Tonguç'ta İnsan Anlayışı. Turkish Studies-Educational Sciences, 18(3).

Gökgöz, Y. (2021). Spor Bilimlerinde Özel Eğitim ve Kaynaştırma, Kaynaştırmada Farklı Guruplara Yönelik Beden Eğitimi Yaklaşımları ve Öğretim Stratejileri, (Ed: Gonca İnce- Ebru Deretarla Gül), Pegem Akademi: Ankara

Güneş, F. (2016). Öğretmen yetiştirme yaklaşım ve modelleri. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 17(3), 413-435.

Honebein, P. C., & Sink, D. L. (2012). The practice of eclectic instructional design. Performance Improvement, 51(10), 26-31.

Köksal, O. (2016). Öğretim İlke ve Yöntemleri Çağdaş Uygulamalarla Yöntem ve Teknikler, Eğitim Yayınevi: Konya

Mertoğlu, H., Gürdal, A., & Akgül, E. M. (2019). Teori ve uygulamada yapılandırmacı yaklaşım. Eurasian Academy of Sciences Social Sciences Journal, 27, 138-158

Özer, D. (2020). Özel Gereksinimli Öğrenciler İçin Beden Eğitimi ve Spor, Uyarlanmış Fiziksel Aktivite, 6. Baskı (Ed: Dilara Özer), Nobel Yayın: Ankara

Sünbül, A. M. (2011). Öğretim İlke ve Yöntemleri, Eğitim Akademi Yayınları: Konya

Şahin, İ. (2005). Hümanizm ve eğitim. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 3(11), 47-55.

Şirin, N. (2014). Uygulamalı Davranış Analizi, Hedef Davranış Belirleme ve Tanımlama, (Ed: Elif Tekin-İftar), Vize Yayıncılık: Ankara

Tekin İftar, E. (2014). Uygulamalı Davranış Analizi, Uygulamalı Davranış Analizi: Tanımı Tarihçe ve Özellikleri, (Ed: Elif Tekin-İftar), Vize Yayıncılık: Ankara

Topkaya, İ. (2011). Hareket, Beden Eğitimi ve Spor Öğretiminde Öğrenme ve Öğretinim Temelleri, Nobel Yayıncılık: Ankara

Uluçınar, U. (2022). Teori tabanlı değerlendirmeye dayalı eklektik bir program geliştirme modeli. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(1), 132-151.

Bölüm 3

ENGELLİ SPORLARI VE FİZİKSEL AKTİVİTEDE ÖĞRETİM YÖNTEMLERİ

Gonca İnce

Giriş

Dünya çapında yaklaşık 650 milyon engelli birey bulunmaktadır ve bu da dünya nüfusunun yaklaşık %10'una karşılık gelmektedir (Ascondo vd., 2023). Engelli bireyler, tipik gelişim gösteren bireyler ile eşit şartlara sahip olmalarına rağmen sosyal dışlanma ve ön yargılara maruz kalma gibi durumlar nedeniyle bu bireylerin eğitim ve sosyal yaşama katılımları azalmaktadır. Engelli kişilerde genel refahı iyileştirmeye ve fırsat eşitliğini teşvik etmeye yönelik stratejilerden birinin, spor ve fiziksel aktivite (FA) uygulamaları olduğu belirtilmektedir (Ascondo vd., 2023). Ancak engelli bireylere spor ve FA nasıl yaptırılır ya da öğretilir? Hangi öğretim yöntemleri daha etkilidir? Spor ya da FA yaptırılırken nelere dikkat edilmelidir? Engellilere sadece tipik gelişim gösteren bireylere uygulanan genel öğretim yöntemlerini kullanmak doğru bir yaklaşım mıdır? Ya da özel eğitimde engelli bireylerin öğretiminde kullanılan her türlü öğretim yöntemi, spor ve FA öğretimi için yeterli midir? Spor ve FA öğretiminde farklı öğretim yöntemleri kullanılabilir mi? vb. sorulara spor bilim alanında hâlâ yanıtlar arandığı görülmektedir.

Bu bölümde, genel ve özel öğretim yöntemleri, özel eğitim alanında kullanılan özel öğretim yöntemleri, özel öğretim yöntemlerine özgü bireysel takip formları, bireysel değerlendirme formları (rubrikler), farklı öğretim modelleri ve uygulamaları, özel öğretim yöntemleri uygulamalarında dikkat edilecek hususlar, özel öğretim yöntemleri hususunda ailelere, öğretmenlere ve antrenörlere öneriler verilmiştir.

Engelli Sporları ve Fiziksel Aktiviteye Yönelik Genel Öğretim Yöntemleri

Öğrenme, bireyde istendik davranış oluşması ile kalıcı bilgi ve beceri değişimidir. Öğretme ise bu kalıcı değişikliği sağlayan eğitimin önemli bir parametresini oluşturmaktadır. Bireylerin öğrenme tiplerinin önceden belirlenmesi, uygulamada

Kaynakça

Alhuzimi, T. (2022). Efficacy of video modelling (VM) in developing social skills in children with autism spectrum disorder (ASD) at school in Saudi Arabia. International Journal of Disability, Development and Education, 69(2), 550-564

Alpaydın, B. (2020). The effectiveness of video modelling on social and communication skills: A systematic review. International Journal of Scholars in Education, 3(2), 363-373.

Ansari, S., Hosseinkhanzadeh, A. A., AdibSaber, F., Shojaei, M., & Daneshfar, A. (2020). The effects of aquatic versus kata techniques training on static and dynamic balance in children with autism spectrum disorder. Journal of Autism and Developmental Disorders, 1-7. https://doi.org/10.1007/s10803-020-04785-w.

Ascondo, J., Martín-López, A., Iturricastillo, A., Granados, C., Garate, I., Romaratezabala, E., ... & Yanci, J. (2023). Analysis of the barriers and motives for practicing physical activity and sport for people with a disability: differences according to gender and type of disability. International Journal of Environmental Research and Public Health, 20(2), 1320.

Aydogan, A., & Demirok, M. S. (2023). The effectiveness of computer aided video modeling in teaching basic basketball movements to individuals with Down syndrome. Children, 10(1), 153.

Birkan, B. (2013). Etkinlik çizelgeleri: Otizmli çocuklara bağımsızlık, sosyal etkileşim ve seçim yapmayı kazandırma. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 14(01), 61-76.

Block, M. E. (2007). A Teacher's Guide to Including Students with Disabilities in General Physical Education, Baltimore: Brookes Publishing Company.

Block, M.E. (2007). A Teacher's Guide to Including Students with Disabilities in General Physical Education, Brookes Publishing Company. PO Box 10624, Baltimore, Brokes publishing.

Cannella-Malone, H., Sigafoos, J., O'Reilly, M., de la Cruz, B., Edrisinha, C., & Lancioni, G. E. (2006). Comparing video prompting to video modeling for teaching daily living skills to six adults with developmental disabilities. Education and Training in Developmental Disabilities, 344-356.

Davis, R., Rocco-Dillon, S., Grenier, M., Martinez, D. & Aenchbacker, A. (2012) Implementing Disability Sports in the General Physical Education Curriculum, Journal of Physical Education, Recreation & Dance, 83:5, 35-41, DOI: 10.1080/07303084.2012.10598778.

Fisher, W. W., Luczynski, K. C., Blowers, A. P., Vosters, M. E., Pisman, M. D., Craig, A. R., ... & Piazza, C. C. (2020). A randomized clinical trial of a virtual-training program for teaching applied-behavior-analysis skills to parents of children with autism spectrum disorder. Journal of applied behavior analysis, 53(4), 1856-1875.

Fotiadou, E. G., Neofotistou, K. H., Sidiropoulou, M. P., Tsimaras, V. K., Mandroukas, A. K., & Angelopoulou, N. A. (2009). The effect of a rhythmic gymnastics program on the dynamic balance ability of individuals with intellectual disability. Journal of Strength and Conditioning Research, 23, 2102–2106.

Genç-Tosun, D., & Kurt, O. (2014). Otizm spektrum bozukluğu ve video modelle öğretim. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 15(03), 37-50.

Gubacs-Collins, K., & Olsen, E. B. (2010). Implementing a tactical games approach with sport education: A chronicle. Journal of Physical Education, Recreation & Dance, 81(3), 36-42.

Güngör, B., Arslan, B., Tufioğlu, Ö. S. Y., Kutlar, H. M., Demir, Ö., & Kaya, C. (2023). Altı şapkalı düşünme tekniğinin kuramsal çerçevede incelenmesi. Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies, 9(28), 69-80.

Harvey, S., & Jarrett, K. (2013). A review of the game-centred approaches to teaching and coaching literature since 2006. Physical Education and Sport Pedagogy, 19(3), 278–300. https://doi.org/10.1080/17408989.2012.754005.

Hott, B. L. Alresheed, F. M. & Henry, H. R. (2014). Peer tutoring interventions for student with autism spectrum disorders: a meta – synthesis. The Journal of Special Education and Rehabilitation 15(1-2): 109-121. DOI: 10.2478/JSER-2014-0007.

Ince, G. (2024). Sekiz Haftalık Goalball Antrenmanlarının, Tipik Gelişim Gösteren Çocukların Reaksiyon Zamanı ve Dikkat Performansları Üzerine Etkisi. Journal of National Education/Millî Eğitim Dergisi, 53 (241), 277-296. DOI: 10.37669/ milliegitim.1213739.

İnce, G.(2021). Kaynaştırma eğitimi alan dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan çocuklarda fiziksel aktivite ve spor eğitimi, İnce, G. & Deretarla Gül, E. (Ed.), Spor bilimlerinde özel eğitim ve kaynaştırma, Ankara: Pegem Akademi.

İnce, G., Yıldırım, N., Atılgan, E. D., & Türkmen, A. (2023). Entelektüel yetersizliği olan bireylerin katıldığı (2+ 1) spor teknik hareket uygulamalarına yönelik görüşlerin incelenmesi. Trakya Eğitim Dergisi, 13(2), 1178-1194.

Karsak, H. G. (2018). Doğrudan öğretim yöntemine genel bir bakış. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 5(3), 77-99.

Kaymak, A. (2021). Özel eğitim ve kaynaştırmada fiziksel aktivite ve sporla ilgili kullanılan öğretim yöntemleri, İnce, G. & Deretarla Gül, E. (Ed.), Spor bilimlerinde özel eğitim ve kaynaştırma, Ankara: Pegem Akademi.

Khan, T. K. A., Abd Malek, N. F., Ishak, A., & Mohamad, N. H. (2020). Effects of imagery and video modelling on self-efficacy during resistance exercise. International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering, 9(1), 2433-2435.

Kozub, F. M., McKay, C., & Columna, L. (2020). Adapted physical education research from the perspectives of teachers, peers, and parents, Haegele, J., Hodge, S., Shapiro, D. (ed.), Routledge Handbook of Adapted Physical Education, U.K., Routledge Publisher.

Leaf, J. B., Cihon, J. H., Ferguson, J. L., & Weinkauf, S. M. (2017). An introduction to applied behavior analysis. 25-42. J.L. Matson (ed.), Handbook of Childhood Psychopathology and Developmental Disabilities Treatment, Autism and Child Psychopathology Series, Springer International Publishing, https://doi.org/10.1007/978-3-319-71210-9_3. AG 2017 25.

Lieberman, L. J. & Houston-Wilson, C. (2017). Strategies for inclusion: Physical education for everyone. USA, Human Kinetics Publishing.

Moon, J. (2022). Connecting sport coaching, physical education, and motor learning to enhance pedagogical practices. Journal of Physical Education and Sport, 22(1), 3-12.

Morsy, A. A. I., & Darweesh, H. A. M. (2021). Effect of Six Hats Thinking Technique on Development of Critical Thinking Disposition and Problem-Solving Skills of Nursing Students. Am. J. Nurs. Res., 9, 8-14.

Mosston, M., & Ashworth, S. (2008). Teaching physical education. Harlow, Essex, United Kingdom: Pearson Education Ltd.p=1-378.

Movahedi, A., Bahrami, F., Marandi, S. M., & Abedi, A. (2013). Improvement in social dysfunction of children with autism spectrum disorder following long term Kata techniques training. Research in Autism Spectrum Disorders, 7(9), 1054-1061.

Nişli, M. Y. (2021). Özel eğitim sınıfı öğrencilerine Floor Curling oyununun öğretiminde eş zamanlı ipucuyla öğretim yönteminin etkililiği (Doctoral dissertation, Bursa Uludag University (Turkey).

Odluyurt, S., & Şentürk, M. (2018). Gelişimsel yetersizliği olan bireylerde eş zamanlı ipucuyla öğretim yöntemiyle Türkiye'de yapılan çalışmaların incelenmesi. İlköğretim Online, 17(3),): s.1417-1443. https://doi.org/10.17051/ilkonline.2018.466362.

Odluyurt, S., & Şentürk, M. (2018). Gelişimsel yetersizliği olan bireylerde eş zamanlı ipucuyla öğretim yöntemiyle Türkiye'de yapılan çalışmaların incelenmesi. İlköğretim Online, 17(3),): s.1417-1443. https://doi.org/10.17051/ilkonline.2018.466362.

Polat, F., & Altunay, B. (2022). Online Anne Öğretimiyle Sunulan Eş Zamanlı İpucuyla Öğretimin, Okul Öncesi Görme Yetersizliği Olan Çocukların Bağımsız Hareket Becerilerini Kazanmalarında Etkililiği. Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi, 8(3), 400-441. DOI: 10.30855/gjes.2022.08.03.003.

Rias, R. M., & Dehkordi, S. R. (2013). Computer game approach for children with autism spectrum disorder: A pilot study. In 6th WSEAS World Congress: Applied Computing Conference (pp. 174-179.

Sönmez, M., & Sönmez, S. (2023). Türkiye'de Doğrudan Öğretim Yönteminin Kullanıldığı Araştırmaların İncelenmesi. Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi, 15(1), 606-632.

Spencer, V., Simpson, C. G. & Lynch, S. A. (2008). Using social stories to increase positive behaviors for children with autism spectrum disorders. Intervention in school and clinic, 44(1), 58-61.

Stanish, H. I., & Temple, V. A. (2012). Efficacy of a peer-guided exercise programme for adolescents with intellectual disability. Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities, 25, 319–328. DOI: 10.1111/j.1468-3148.2011.00668.x.

Şimşek, F., & Şahin, M. (2023). Özel Eğitim Öğretmenlerinin Akademik ve Sosyal Beceri Öğretiminde Yeterliliklerinin İncelenmesi. Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi, 8(1), 134-159.

Tekin, E. (1999). Yanlışsız öğretim yöntemleri. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 2(03), 87-102.

Tekin, E. (1999). Yanlışsız öğretim yöntemleri. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 2(03), 87-102.

Turhan, C. & Vuran, S. (2015). Otizm spektrum bozukluğu gösteren çocuklara sosyal beceri öğretiminde sosyal öykü ve video model uygulamalarının etkililik ve verimlilikleri. International journal of early childhood special education (ınt-jecse). 7(2),294-315.

Unson, C.J., & Lama, J.P.T. (2018). Applying nietzsche's ubermensch and kant's deontology in improving the attitude of karate tournament spectators. Suri, 7(1). 7(1), 94-105.

Ültanır, Y. G., & Ültanır, E. (2002). İlköğretim beşinci sınıf çocuklarında öğrenme tipleri [Learning styles of elementary school fifth grade students]. Abant İzzet Baysal University Journal of Faculty of Education, 1, 38-56.

Vonlintel, D., O'Keeffe, B., Cook, E. B., Henderson, H., Fuller, A., & Durrant, L. (2017). Development and initial validation of the Peer Tutor Evaluation Instrument in Adapted Physical Education. Palaestra, 31(1).

Vuran, S. & Yıldız, G. (2022). DEHB olan öğrencilerde başarıya götüren stratejiler, İnce, G. (Ed.), Çocuklarda Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğuna Yönelik İnterdisipliner (Fiziksel Aktivite, Eğitim ve Sanat) Eğitim Modelleri, İstanbul: Efe Yayınevi.

Witoonchart, P., & Huang, Y. J. (2024). Using Video Modeling in Enhance Social Skills to Children With Autism: A Literature Review. Ramathibodi Medical Journal, 47(2), 46-56.

Yanardağ, M., Yılmaz, İ., & Aras, Ö. (2010). Approaches to the Teaching Exercise and Sports for the Children with Autism. International Journal of Early Childhood Special Education, 2(3), 214-230.

Yarimkaya, E., İlhan, E. L., & Karasu, N. (2017). Akran aracılı uyarlanmış fiziksel aktivitelere katılan otizm spektrum bozukluğu olan bir bireyin iletişim becerilerindeki değişimlerin incelenmesi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim.

Bölüm 4

ENGELLİ SPORLARI ÖĞRETİM PROGRAM VE PLANLARI

Gülsüm Hatipoğlu Özcan

Giriş

Özel eğitim ve kaynaştırmanın tarihsel sürecine baktığımızda ilk dönemlerde uygulamaların çoğunlukla özel gereksinimli bireyleri toplumdan izole etme veya ayrıştırma eğiliminde olduğu ve genellikle çoğunluğun refahına odaklandığı görülmektedir. Ancak sivil haklar hareketinin yükselişi ve sosyal adalet felsefelerinin yaygınlaşmasıyla birlikte özel eğitimin odak noktası özel gereksinimli bireylerin ihtiyaçlarına yönelik bir değişim ve dönüşüm geçirmiştir (Fagan, 2014). Örneğin yirminci yüzyılın ortalarına kadar fiziksel, duyusal veya zihinsel yetersizliği olan bireylerin fiziksel aktivite, beden eğitimi ve spor yarışmaları gibi organizasyonlara katılımı sınırlıydı. Ancak çağdaş toplum anlayışı, fiziksel aktivitenin, beden eğitiminin ve engelli sporunun özel gereksinimli gençler de dâhil olmak üzere herkes için sosyal, eğitimsel, rekreasyonel, rekabetçi ve toplum temelli hedeflere ulaşma yolunda kapsayıcı fırsatlar sunduğunu ortaya koymuştur (DePauw, 2005). Son dönemde özellikle özel gereksinimli bireylerin spor ve eğitim alanlarındaki çeşitli başarıları, özel gereksinimli bireylere ve onların eğitim seviyelerine gösterilen dikkati artırmış ve özel eğitimin öneminin vurgulanmasına katkı sağlamıştır (Hussin, 2021).

Engelli sporlarının yapılandırılmasındaki temel unsurlardan biri de etkili bir öğretim programı içeriği hazırlamaktır. Bu öğretim programlarının içeriği, özel gereksinimli sporcuların gelişimini desteklemeye odaklanarak fiziksel ve psikolojik performansı artırma yolunda hem sporculara hem de bu alanda görev yapan beden eğitimi uzmanlarına rehber olmaktadır. Öğretim programları, özel gereksinimli bireylerin ihtiyaçlarını ve potansiyellerini dikkate alarak onların sporla ilgili deneyimlerini en üst düzeye çıkaracak şekilde tasarlanmalıdır. Spor dalına özgü temel teknik ve taktik öğretiminde ihtiyaç duyulan hareket becerilerinin geliştirilmesi, öğretim programlarının en kritik unsurlarından biridir. Her spor dalının kendine

Son olarak, öğretim programının planlama ve uygulama aşaması, programın başarısını doğrudan etkileyen kritik süreçlerden oluşmaktadır. Bu süreçlerin dikkatli ve stratejik bir şekilde yönetilmesi, öğretim sürecinin etkinliğini artırır ve öğrencilerin belirlenen hedeflere ulaşmalarına yardımcı olur. Sürekli değerlendirme ve revizyon, programın dinamik ve etkili kalmasını sağlayarak öğrencilerin eğitimden en iyi şekilde faydalanmalarını mümkün kılar.

Kaynaklar

Amerikan Pediatri Birliği. (2001). Medical conditions affecting sports participation. Pediatrics, 107(5), 1205-1209.

Blinde, E. M., & McClung, L. R. (1997). Enhancing the physical and social self through recreational activity: Accounts of individuals with physical disabilities. Adapted Physical Activity Quarterly, 14(4), 327-344.

Block, M. E. (2007). A teacher's guide to including students with disabilities in general physical education. Brookes Publishing Company. PO Box 10624, Baltimore, MD 21285.

Brian, A., Pennell, A., Taunton, S., Starrett, A., Howard-Shaughnessy, C., Goodway, J. D., ... & Stodden, D. (2019). Motor competence levels and developmental delay in early childhood: A multicenter cross-sectional study conducted in the USA. Sports Medicine, 49, 1609-1618.

Brittain, I. (2016). The paralympic games explained. Routledge.

Butler, R. (2020). Sports psychology in action. CRC Press.

Corbin, C. B., & Lindsey, R. (1997). Concepts of physical fitness. Newyork, USA: McGraw-Hil

DePauw, K. P., & Gavron, S. J. (2005). Disability sport. Human Kinetics.

De Meester, A., Stodden, D., Goodway, J., True, L., Brian, A., Ferkel, R., & Haerens, L. (2018). Identifying a motor proficiency barrier for meeting physical activity guidelines in children. Journal of science and medicine in sport, 21(1), 58-62.

Dieffenbach, K. D., & Statler, T. A. (2012). More similar than different: The psychological environment of Paralympic sport. Journal of Sport Psychology in Action, 3(2), 109-118.

Dishman, R. K. (1994). Advances in exercise adherence. human kinetics publishers.

Di Palma, D. (2017). Training Methodologies and Technological Tools for Sport. Research Journal of Humanities and Cultural Studies (RJHCS), 3(3-2017), 13-21.

Durstine, J. L., Painter, P., Franklin, B. A., Morgan, D., Pitetti, K. H., & Roberts, S. O. (2000). Physical activity for the chronically ill and disabled. Sports medicine, 30, 207-219.

Fagan, T. K. (2014). An evolutionary process with an uncertain future: Commentary on inclusion practices with special needs students. In Inclusion Practices with Special Needs Students (pp. 193-202). Routledge.

Fitri, M., Zainal Abidin, N. E., Novan, N. A., Kumalasari, I., Haris, F., Mulyana, B., ... & Yaacob, N. (2022). Accessibility of inclusive sports facilities for training and competition in Indonesia and Malaysia. Sustainability, 14(21), 14083.

Gallahue, D.L., Ozmun, J.C., & Goodway, J.D. (2012). Understanding motor development: Infants, children, adolescents, adults (7th ed.). New York, NY: McGraw-Hill.

Gallucci, N. T. (2013). Sport psychology: Performance enhancement, performance inhibition, individuals, and teams. Psychology press.

Georgiou, A., & Kaprinis, S. (2022). Investigation of constrains toward participation in sports and leisure activities of people with disabilities. European Journal of Physical Education and Sport Science, 9(3).

Gill, A. (2014). Foundations of sports coaching. Routledge.

Goodway, J. D., Robinson, L. E., & Crowe, H. (2010). Gender differences in fundamental motor skill development in disadvantaged preschoolers from two geographical regions. Research quarterly for exercise and sport, 81(1), 17-24.

Hebinck, M., Boisvert, M., Labbé, M., Périnet-Lacroix, R., Brisebois, J., Best, K. L., & Robert, M. T. (2023). Identifying Facilitators and Barriers in Quebec Schools to Promote Inclusive Physical Education. Disabilities, 3(4), 608-620.

Holland, K., & Haegele, J. A. (2021). Perspectives of students with disabilities toward physical education: A review update 2014–2019. Kinesiology Review, 10(1), 78-87.

Hussin, H. B. M. (2021). Why Special Education is always in our Hearts?. Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT), 12(11), 5202-5210.

Ilkım, M., & Yurtseven, N.C. (2021). Fiziksel Aktivitelere Katılan Hafif Zihinsel Engelli Bireylerin Aktivite Anındaki Risk Durumlarının Değerlendirilmesi. Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 23(2), 134-146.

Kenttä, G., & Corban, R. (2014). Psychology within the Paralympic Context-Same, Same or Any Different?. Olympic Coach, 25(3), 15-25.

Koç, H. (2004). Profesyonel futbolcularda durumluk kaygı düzeyini etkileyen faktörlerin değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.

Kung, S. P., & Taylor, P. (2014). The use of public sports facilities by the disabled in England. Sport management review, 17(1), 8-22.

Langendorfer, S., Roberton, M. A., & Stodden, D. (2013). Biomechanical aspects of the development of object projection skills. In Paediatric biomechanics and motor control (pp. 180-205). Routledge.

Martin, J. J. (2015). Determinants of elite disability sport performance. Kinesiology Review, 4(1), 91-98.

Maxwell, G. R., Granlund, M., & Augustine, L. (2018, June). Inclusion through participation: understanding participation in the international classification of functioning, disability, and health as a methodological research tool for investigating inclusion. In Frontiers in Education (Vol. 3, p. 41). Frontiers Media SA.

McGrath, R. (2009). A discourse analysis of Australian local government recreation and sport plans provision for people with disabilities. Public Management Review, 11(4), 477-497.

Millî Eğitim Bakanlığı (2018). Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü Öğretim Programları. 15.06.2024 tarihinde https://orgm.meb.gov.tr/ adresinden erişildi.

Mira, T., Costa, A. M., Jacinto, M., Diz, S., Monteiro, D., Rodrigues, F., ... & Antunes, R. (2023). Well-being, resilience and social support of athletes with disabilities: a systematic review. Behavioral Sciences, 13(5), 389.

Mumcu, H. E. (2018). Engelli spor politikaları (avrupa birliği ülkeleri ile türkiye karşılaştırması). Akademisyen Kitabevi.

Murphy, N. A., Carbone, P. S., & Council on Children with Disabilities. (2008). Promoting the participation of children with disabilities in sports, recreation, and physical activities. Pediatrics, 121(5), 1057-1061.

Oppewal, A., Hilgenkamp, T. I., van Wijck, R., Schoufour, J. D., & Evenhuis, H. M. (2014). Physical fitness is predictive for a decline in daily functioning in older adults with intellectual disabilities: results of the HA-ID study. Research in developmental disabilities, 35(10), 2299-2315.

Özer, D. (2020). Özel gereksinimli öğrenciler için beden eğitimi ve spor. Nobel Yayıncılık. Ankara.

Pitetti, K. H., Rimmer, J. H., & Fernhal, B. (1993). Physical fitness and adults with mental retardation: An overview of current research and future directions. Sports medicine, 16, 23-56.

Qi, Y., Sajadi, S. M., Baghaei, S., Rezaei, R., & Li, W. (2024). Digital technologies in sports: Opportunities, challenges, and strategies for safeguarding athlete wellbeing and competitive integrity in the digital era. Technology in Society, 102496.

Rayes, R., Ball, C., Lee, K., & White, C. (2022). Adaptive sports in spinal cord injury: A systematic review. Current Physical Medicine and Rehabilitation Reports, 10(3), 145-153.

Reid, G., & Montgomery, D. L. (1999). Intellectual disabilities. In R. T. Cotton & R. E. Anderson (Eds.), Clinical exercise specialist manual (pp. 394-414). San Diego: American Council on Exercise.

Robson, C. (2005). Students with disabilities, learning difficulties and disadvantages: Statistics and indicators (Vol. 2005, No. 17). OECD: Organisation for Economic Cooperation and Development.

Rutherford Jr, R. B., & Quinn, M. M. (1999). Special education in alternative education programs. The Clearing House, 73(2), 79-81.

Sherrill, C. (2004). Adapted Physical Activity, Recreation, and Sport: Crossdisciplinary and Lifespan. McGraw-Hill.

Sherry, E. (2010). (Re) engaging marginalized groups through sport: The Homeless World Cup. International Review for the Sociology of Sport, 45(1), 59-71.

Yulianto, W. D., & Yudhistira, D. (2021). Content Validity of Circuit Training Program and Its Effects on The Aerobic Endurance of Wheelchair Tennis Athletes. International Journal of Kinesiology and Sports Science, 9(3), 60-65.

Whitehead, M. (Ed.) (2010). Physical literacy: Throughout the lifecourse. Abingdon, UK: Routledge.

Wilson, P. E. (2002). Exercise and sports for children who have disabilities. Physical Medicine and Rehabilitation Clinics, 13(4), 907-923.

Wilson, P. E., & Clayton, G. H. (2010). Sports and disability. Pm&r, 2(3), S46-S54.

Winnick, J. P. (2005). Adapted Physical Education and Sport. Human Kinetics.

Winnick, J. P., & Short, F. X. (2014). Brockport physical fitness test manual: A health-related assessment for youngsters with disabilities. Human Kinetics.

Winnick, J. P., & Porretta, D. L. (2016). Adapted physical education and sport. Human Kinetics.

Yanardağ, M. (2017). Fiziksel eğitim, aktivite, spor ve uyarlama. M. Yanardağ ve İ.Yılmaz (Ed.), Özel gereksinimli öğrenciler için fiziksel eğitim ve spor (118-149). Pegem Atıf İndeksi.

Yell, M. L., Conroy, T., Katsiyannis, A., & Conroy, T. (2013). Individualized education programs and special education programming for students with disabilities in urban schools. Fordham Urb. LJ, 41, 669.

Zigmond, N. (2001). Special education at a crossroads. Preventing School Failure: Alternative Education for Children and Youth, 45(2), 70-74.

Bölüm 5

ENGELLİ SPORLARI: TEKERLEKLİ SANDALYE BASKETBOLU

Pelin Aksen

Giriş

Tekerlekli sandalye basketbolu, giderek artan popülaritesi ve dünya çapında düzenlenen uluslararası yarışmalarla en popüler paralimpik sporlardan biridir. Artan profesyonellik seviyesi ve artan ilgi, spora daha bilimsel bir bakış açısı gerektirmektedir (Ferreira de Silva ve ark., 2022). Dünya çapında yaklaşık yüz ülkede rekabetçi bir seviyede oynanır ve yaklaşık 30.000 katılımcıya ulaşmıştır (Molik ve ark., 2010; Vanlandewijck ve ark., 2003; Evaggelinou ve ark., 2004). Tekerlekli sandalye basketbolu, bedensel engelliler için uyarlanmış topla oynanan bir spor branşıdır (Skucas ve ark., 2009) ve engelliler için yapılan ilk takım sporudur (Labanowich, 1997).

Sir Ludwig Guttmann'ın II. Dünya Savaşı'ndan sonra 1940'ların ikinci yarısında Ulusal Omurga Yaralanmaları Merkezinde (Stoke Mandeville, Aylesbury, Birleşik Krallık) yaptığı çalışmalardan bu yana fiziksel engelli sporculara yönelik sporlarda birçok gelişme yaşanmıştır. Başlangıçta spor aktiviteleri tedavi edici bir araç olarak düşünülmüş ve rehabilitasyon tedavi programlarına dâhil edilmiştir. Bununla birlikte hedefler genişlemiş ve engelli sporculara yönelik spor branşlarındaki artan sayı izleyiciyi kendine çekmiş, sporcuların mesleki prestijini oluşturmuş ve kitle iletişim araçlarının tanınırlığını kazanmıştır (Gil-Agudo, 2010). Tekerlekli sandalye basketbolu 1949'da Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) tanıtılmış, II. Dünya Savaşı'ndan sonra gazilerin entegrasyonu, sosyalleşmesi ve rehabilitasyonu sağlama biçimi olarak kullanılmıştır (NWBA, 2024).

Sonuç

Tekerlekli sandalye basketbolu, dünya çapında yaklaşık 100.000 oyuncu tarafından uygulanan, fiziksel engelli sporcular için en popüler ve kapsayıcı uyarlanmış takım sporlarından birini temsil etmektedir. Engelli bireyler için spor ve fiziksel aktivite yapmanın faydaları genel olarak kabul edilir ve psikososyal sağlık ve işlevsel yetenek ile genel yaşam kalitesini ilgilendirir (Allender ve ark., 2006). Bu, özellikle spor yoluyla sakatlayıcı bir yaralanmadan sonra rollerini olumlu şekilde yeniden yorumlayabilen ve öz saygılarını ve sosyal entegrasyonu geri kazanabilen gençler için geçerlidir (Chawla, 1994; Ferrara ve ark., 1992). Engelli gençler için spor aktivitelerine katılım son yıllarda önemli ölçüde artmış, özellikle tekerlekli sandalye basketbolu tekerlekli sandalye tabanlı sporlar arasında en popüler disiplinlerden biri hâline gelmiştir (Wilson ve Washington, 1993; Bergamini ve ark., 2015).

Fiziksel engelleri nedeniyle fiziksel aktivite kısıtlılığı yaşayan bireyler için egzersiz ve spor daha fazla önem arz etmektedir. Hızlı ve heyecan verici bir spor branşı olan tekerlekli sandalye basketboluna ilişkin kavramların bulunduğu bu bölümün; bedensel engelli bireylere, antrenörlere, kaynaştırma eğitimi ve beden eğitimi öğretmenlerine, özel eğitim ve sınıf öğretmenlerine ve ebeveynlere katkı sağlayacağı kanaatindeyim.

Kaynaklar

Allender, S., Cowburn, G., & Foster, C. (2006). Understanding participation in sport and physical activity among children and adults: a review of qualitative studies. Health education research, 21(6), 826-835.

Batacan Jr, R. B., Duncan, M. J., Dalbo, V. J., Tucker, P. S., & Fenning, A. S. (2015). Effects of light intensity activity on CVD risk factors: a systematic review of intervention studies. BioMed research international, 2015(1), 596367.

Bergamini, E., Morelli, F., Marchetti, F., Vannozzi, G., Polidori, L., Paradisi, F., ... & Delussu, A. S. (2015). Wheelchair propulsion biomechanics in junior basketball players: A method for the evaluation of the efficacy of a specific training program. BioMed Research International, 2015(1), 275965.

Bloxham LA, Bell GJ, Bhambhani Y, Steadward RD. Time motion analysis and physiological profile of canadian world cup wheelchair basketball players. Sports Medicine, Training and Rehabilitation. 2001 Jan 1;10(3):183–98.

Castagna, C., Abt, G., Manzi, V., Annino, G., Padua, E., & D'Ottavio, S. (2008). Effect of recovery mode on repeated sprint ability in young basketball players. The Journal of Strength & Conditioning Research, 22(3), 923-929.

Cavedon, V., Zancanaro, C., & Milanese, C. (2015). Physique and performance of young wheelchair basketball players in relation with classification. PloS one, 10(11), e0143621.

Chawla, J. C. (1994). ABC of sports medicine: sport for people with disability. BMJ, 308(6942), 1500-1504.

Corrêa BDC, Pereira RN, Lira AO, Avila PES, Moreno MA, Normando VMF. Evaluation and classification of the aerobic capacity of wheelchair basketball players. Rev Bras Cienc Esporte. 2018;40(2):163-169. doi:10.1016/j. rbce.2018.01.015.

DePauw, K. P., & Gavron, S. J. (2005). Disability sport. Human Kinetics.

Doyle, T. L., Davis, R. W., Humphries, B., Dugan, E. L., Horn, B. G., Shim, J. K., & Newton, R. U. (2004). Further evidence to change the medical classification system of the National Wheelchair Basketball Association. Adapted Physical Activity Quarterly, 21(1), 63-70.

Emerson, E. (2012). The world report on disability. Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities, 25(6).

Ferrara, M. S., Buckley, W. E., McCann, B. C., Limbird, T. J., Powell, J. W., & Robl, R. O. B. I. N. (1992). The injury experience of the competitive athlete with a disability: prevention implications. Medicine and science in sports and exercise, 24(2), 184-188.

Ferreira da Silva, C. M. A., de Sá, K. S. G., Bauermann, A., Borges, M., de Castro Amorim, M., Rossato, M., ... & de Athayde Costa e Silva, A. (2022). Wheelchair skill tests in wheelchair Basketball: A systematic review. Plos one, 17(12), e0276946.

Gil-Agudo, A., Del Ama-Espinosa, A., & Crespo-Ruiz, B. (2010). Wheelchair basketball quantification. Physical Medicine and Rehabilitation Clinics, 21(1), 141-156.

Goosey-Tolfrey, V. L., & Leicht, C. A. (2013). Field-based physiological testing of wheelchair athletes. Sports medicine, 43, 77-91.

Güzel, N. ve Kafa, N. (2020). Engellilerde spor ve sınıflandırma. Hipokrat Yayıncılık, 2020.

National Wheelchair Basketball Association https://www.nwba.org/history [Erişim tarihi: 4 Ağustos 2024]

Türkiye Millî Olimpiyat Komitesi https://www.tmpk.org.tr/paralimpik-sporlar/tekerlekli-sandalye-basketbolu/ [Erişim tarihi 4 Ağustos 2024]

International Wheelchair Basketball Federation (2002).IWBF Player Classification for Wheelchair Basketball (avail-able online at: www.iwbf.org/classification/).

Labanowich, S. (1997). Wheelchair basketball. Capstone Press.

Molik, B., Kosmol, A., Laskin, J. J., Morgulec-Adamowicz, N., Skucas, K., Dabrowska, A., ... & Ergun, N. (2010). Wheelchair basketball skill tests: differences between athletes' functional classification level and disability type. Fizyoterapi Rehabilitasyon, 21(1), 11-19.

Molik, B., Laskin, J. J., Kosmol, A., Skucas, K., & Bida, U. (2010). Relationship between functional classification levels and anaerobic performance of wheelchair basketball athletes. Research Quarterly for Exercise and Sport, 81(1), 69-73.

Sherrill, C. (1998). Adapted physical activity, recreation and sport: Crossdisciplinary and lifespan. WCB/McGraw Hill, 2460 Kerper Blvd., Dubuque, IA 52001.

Skučas, K., Stonkus, S., Molik, B., & Skučas, V. (2009). Evaluation of wheelchair basketball skill performance of wheelchair basketball players in different game positions. Baltic Journal of Sport and Health Sciences, 4(75).

Soylu, Ç., Yıldırım, N. Ü., Akalan, C., Akınoğlu, B., & Kocahan, T. (2021). The relationship between athletic performance and physiological characteristics in wheelchair basketball athletes. Research Quarterly for Exercise and Sport, 92(4), 639-650.

Strohkendl, H. (2001). Implications of sports classification systems for persons with disabilities and consequences for science and research. Vista, 99, 281-302.

Strohkendl, H. (2001). Implications of sports classification systems for persons with disabilities and consequences for science and research. Vista, 99, 281-302.

Thiboutot, A., & Craven, P. (1996). The 50th Anniversary of Wheelchair Basketball. Waxmann Verlag.

Vanlandewijck, Y. C., Evaggelinou, C., Daly, D. D., Van Houtte, S., Verellen, J., Aspeslagh, V., ... & Zwakhoven, B. (2003). Proportionality in wheelchair basketball classification. Adapted Physical Activity Quarterly, 20(4), 369-380.

Vanlandewijck, Y. C., Evaggelinou, C., Daly, D. J., Verellen, J., Van Houtte, S., Aspeslagh, V., ... & Zwakhoven, B. (2004). The relationship between functional potential and field performance in elite female wheelchair basketball players. Journal of Sports Sciences, 22(7), 668-675.

Wang, Y. T., Chen, S., Limroongreungrat, W., & Change, L. S. (2005). Contributions of selected fundamental factors to wheelchair basketball performance. Medicine & Science in Sports & Exercise, 37(1), 130-137.

Weissland, T., Faupin, A., Borel, B., Berthoin, S., & Leprêtre, P. M. (2015). Effects of modified multistage field test on performance and physiological responses in wheelchair basketball players. BioMed research international, 2015(1), 245378.

Wilson, P. E., & Washington, R. L. (1993). Pediatric wheelchair athletics: sports injuries and prevention. Spinal Cord, 31(5), 330-337.

Winnick, J. P. (2017) Uyarlanmış Beden Eğitimi ve Spor. Ekin Yayınevi.

Winnick, J. P., & Porretta, D. L. (2022). Adapted physical education and sport. Human Kinetics.

Yanci, J., Granados, C., Otero, M., Badiola, A., Olasagasti, J., Bidaurrazaga-Letona, I., ... & Gil, S. M. (2015). Sprint, agility, strength and endurance capacity in wheelchair basketball players. Biology of Sport, 32(1), 71-78.

Yüksel, M. F., & Sevindi, T. (2018). Examination of performance levels of wheelchair basketball players playing in different leagues. Sports, 6(1), 18.

Bölüm 6

ENGELLİ SPORLARI: TENİS

Gönül Tekkurşun Demir

Giriş

Tenis tüm yaş gruplarına hitap eden bir spor dalıdır. Günümüzde tenis kavramı, kort tenisi ve masa tenisi gibi iki farklı branşı alt kümesinde barındırmaktadır. Genel yapısıyla kort tenisinin ve masa tenisinin kesişim noktaları olduğu gibi farklı, kendi spor branşına has temel kuralları da bulunmaktadır.

Dünya genelinde gün geçtikçe popülaritesi ile birlikte gerek normal gelişim gösteren gerekse özel gereksinimi olan bireylerle katılımcı sayısında artış görülmektedir. Bu artış sosyalleşmek, sağlıklı yaşam biçimi davranışları edinmek, eğlenmek, profesyonel spor yapmak gibi çeşitli nedenlerden kaynaklanmaktadır. Katılım nedeni ne olursa olsun, normal gelişim gösteren veya özel gereksinimi olan katılımcının bilişsel, duyuşsal, fiziksel yönden iyi oluşunu desteklediği kaçınılmaz bir gerçektir. Katılımcıların kolay anlamasına, daha çabuk öğrenme stratejileri geliştirmesine, bir duruma dikkatini uzun süre vermesine, problem çözme becerilerinin artmasına, mantıklı düşünmesine ve günlük olaylar karşısında yaratıcı fikirler geliştirmesine katkı sağlar. Bununla birlikte mutluluk, huzur, yaşamdan zevk alma gibi olumlu duyguların artmasına ve olumsuz duyguların bastırılmasına olanak sağlarken kasların güçlenmesinde, sağlıklı sinir sisteminin elde edilmesinde ve beden kitle indeksinin korunmasında önemli görevler üstlenir.

Öğrenmesi belirli bir süreç ve sabır gerektiren kort tenisinde ve masa tenisinde, özellikle özel gereksinimli bireylerde katılımcının yetenekleri, özellikleri iyi tanınmalıdır. Böylece katılımcının yetenekleri doğrultusunda oluşturulan bireysel öğretim programları ve düzenli yapılan tekrarlar ile maksimum performans sağlanabilir. Kort tenisi, masa tenisi oluşturulan bireysel öğretim programları ile birleşince özel gereksinimi olan bireylerin, fiziksel uygunluğu desteklenir, temel hareket ve taktik-teknik becerilerinde artış görülür. Zira özel gereksinimi olan bireylerde, kort tenisi ve masa tenisi ile birlikte ortaya çıkan gelişim ve kazanımların, heyecan verici sonuçlarının yarışmalarla tüm dünyaya duyurulması, olimpiyat oyunlarına dâhil edilmesiyle sağlanmıştır.

belirleyen, spor sınıf statüsünü seçen Sınıflandırma Paneli grup üyelerinden oluşur (IPC, 2024c).

Sonuç

Bu bölümde okuyucuların, tekerlekli sandalye tenisinin ve paralimpik masa tenisinin dünyada ve Türkiye'de doğuşu hakkında bilgi düzeyini artıracağını temenni ederim. Okuyuculara, tekerlekli sandalye tenisinin ve paralimpik masa tenisinin kural ve düzenlemeleri, müsabaka talimatları hakkında farkındalık kazandırmasını dilerim. Ayrıca tekerlekli sandalye tenisi ve standart tenis arasındaki benzerlikler ve farkların ne olduğunun yanı sıra paralimpik masa tenisi ve standart tenis arasındaki benzerlikler ve farkların neler olduğuna yönelik kaynak olabilir. Uygulayıcılara saha alanında da faydalı olacağını temenni ederim. Nitekim literatürde ve güncel basında yer alan bilgilerin bir araya, kısa ve yalın şekilde toplanmış olmasından dolayı alana katkı sağlayacağı kanaatindeyim.

Kaynaklar

De Witte AMH, Hoozemans MJM, Berger MAM, Van der Slikke RMA, Van der Woude LHV, Veeger HEJ. (2018). Development, construct validity and test–retest reliability of a field-based wheelchair mobility performance test for wheelchair basketball. *J Sports Sci. 36*:23–32. doi:10.1080/02640414.2016.12766 13

Dec, KL, Sparrow KJ, ve Mc KeagKG. (2000). The Physically-Challenged Athlete. *Medical Issues and Assessment Sports Med.* Apr; 29 (4): 245-258

Donuk, B. (2008).*Yönetim istifa*. Öteken Yayınevi. İstanbul.

GSB. (2024). Bedensel Engelliler (Masa Tenisi) Spor Dalı Uygulama Esasları. https://spor.gsb.gov.tr/public/OkulSporlari/bedensel+engellıler/(masa/tenısı)/uygulama+esaslarI (Erişim Tarihi: 27.05.2024).

IPC. (2024a). *Wheelchair tennis.* https://www.paralympic.org/wheelchair-tennis/about (Erişim Tarihi: 17.07.2024).

IPC**.** (2024b). *Paralympic Games* https://www.paralympic.org/paralympic-games.www.itftennis.com http://paralympic.org/Paralympic_Games/Past_Games/Seoul_1988/ (Erişim Tarihi: 17.05.2024).

IPC. (2024c). International Standard for Classifier Personnel and Training September 2016, www.paralimpicos.es/archived/publicacion/ficheros/161004150059712_2016_10_04_International_Standard_for_Classifier_Personnel_and_training/ (Erişim Tarihi: 31.05.2024).

ITF. (2005). *Tekerlekli sandalye tenisi el kitabı*. Ankara: Bedensel Engelliler Spor Federasyonu Yayınları.

ITF. (2024a). *Tekerlekli Sandalye Tenisi Rehberi,* https://www.itftennis.com/en/news-and-media/articles/a-guide-to-wheelchair-tennis/ (Erişim Tarihi: 17.07.2024).

ITF. (2024b). *ITF rules and regulations.* https://www.itftennis.com/en/about-us/governance/rules-and-regulations/?tour=wheelchair-tennis&type=tour-regulations (Erişim Tarihi: 17.07.2024).

ITTF. (2024a). *ITTF Para Table Tennis.* www.ipttc.org (Erişim Tarihi: 19.07.2024).

ITTF-PTTD. (2024). The International Table Tennis Federation Para Table Tennis Division (ITTF PTTD), Rules and Regulations. http://www.ipttc.org/rules/ITTF-PTT-Rules-and-Regulations. (Erişim Tarihi: 19.05.2024).

Kalyon, TA. (Ed) (1995). T.C. Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Özürlüler Spor Federasyonu. Bedensel Engelli Sporlarında Kurallar Kitabı. Ankara.

Kaptanoğlu, E, Tator, CH. (2002). Omurilik yaralanması sonrasın koruma stratejileri. In: Zileli M, Özer F (eds): Omurilik ve omurga cerrahisi, META Basım ve Matbaacılık Hizmetleri, 2. Baskı, İzmir. s.813-832.

Mason, B. S., van der Slikke, R. M., Hutchinson, M. J., & Goosey-Tolfrey, V. L. (2020). Division, result and score margin alter the physical and technical performance of elite wheelchair tennis players. *Journal of sports sciences*, *38*(8), 937-944. doi:10.1080/02640414.2020.1737361

TBESF.(2024). *Türkiye bedensel engelliler spor federasyonu, tekerlekli sandalye tenisi türkiye klasman listesi.* https://web.archive.org/web/20070927011923/http://www.besf.org.tr/Tenis.htm (Erişim Tarihi: 17.07.2024).

Tennis Clinic. (2024). *Engel tanımayanlar tenisi, türkiye'de tekerlekli sandalye tenisi dünden bugüne*. http://www.tenisklinik.com.tr/eski(26.02)/tenis-hakknda/engeltani-tenis.html (Erişim Tarihi: 17.05.2024).

TMPK. (2024a*). Paralimpik spor dalları tekerlekli sandalye tenis.* https://www.tmpk.org.tr/paralimpik-sporlar/tekerlekli-sandalye-tenisi/ (Erişim Tarihi: 17.07.2024).

TMPK. (2024b*). Para Masa Tenisi.* https://www.tmpk.org.tr/paralimpik-sporlar/para-masa-tenisi/ (Erişim Tarihi: 19.07.2024).

Bölüm 7

ENGELLİ SPORLARI: OTURARAK VOLEYBOL

Ahmet Sansi

Giriş

Oturarak voleybol, özellikle bedensel yetersizliği olan bireylerin spor yapabilmesi için tasarlanmış dinamik ve heyecan verici bir takım sporudur. Geleneksel voleyboldan türetilmiş olan bu spor dalında, oyuncular oturarak oynar ve topu rakip takımın sahasına göndermeye çalışır. Temel kurallar ve oyun yapısı, klasik voleybolun prensiplerine dayanmakla birlikte oturarak voleybolun kendine özgü uyarlamaları bulunmaktadır. Bununla birlikte oturarak voleybol, sporcular için ek bir teknoloji ve ekipmana ihtiyaç duyulmayan ender engelli sporlardan bir tanesidir. Diğer engelli sporlarında olduğu gibi oturarak voleybolun da asıl amacı rehabilitasyon olmasına rağmen sporcular hem olumsuz hem de olumlu sonuçlarla karşı karşıya kalarak, giderek rekabetçi spor gibi diğer formlara da yayılmıştır (Vute, 2009).

Oturarak voleybol, her biri altı oyuncudan oluşan iki takımın, karşı karşıya geldiği bir oyun olarak oynanır. Oyun sahası, standart voleybol sahasına benzer şekilde ortada bir file bulunan dikdörtgen bir alandır. Top file üzerinden karşı takıma doğru atılan bir servis atışı ile oyuna sokulur. Oyuncular, oyun sırasında kalçalarının yerden teması kesilmeden hareket eder ve topu elleriyle karşı tarafa geçirmeye çalışır. Takımın topu geri göndermek için blok temasına ek olarak üç vuruş hakkı vardır. Ralli, top oyun sahasında yere düşene, dışarı çıkana veya bir takım topu düzgün bir şekilde geri gönderemeyene kadar devam eder. Voleybolda ralliyi kazanan takım bir puan alır (Ralli Puan Sistemi). Konuk takım bir ralliyi kazandığında bir sayı ve servis atma hakkı kazanır ve oyuncuları saat yönünde bir pozisyon döner. Oyun, belirli setler üzerinden oynanır ve setler genellikle 25 sayıya ulaşan ilk takım tarafından kazanılır.

Oturarak voleybol, sadece bedensel yetersizliği olan bireyler için fiziksel ve zihinsel olarak aktif kalma fırsatı sunmakla kalmaz, aynı zamanda sosyal enteg-

Sonuç

Oturarak voleybol hem fiziksel hem de zihinsel dayanıklılık gerektiren, özel gereksinimli bireyler için klasik voleyboldan uyarlanmış bir spor dalıdır. Bu sporun temel kavramları, oyuncuların oturma pozisyonunda gerçekleştirdikleri hareketler üzerine kuruludur ve bu durum, klasik voleybola kıyasla farklı teknik ve stratejiler gerektirir. Oturarak voleybolun oyun alanı ve kullanılan ekipmanlar da bu sporun kendine özgü doğasına uyacak şekilde uyarlanmıştır; saha boyutları daha küçük, ağ yüksekliği ise daha alçaktır. Oyuncular ise standart bir voleybol topu kullanarak elleri ve üst gövdeleriyle topa müdahale ederler.

Müsabakalar, ulusal ve uluslararası düzeyde düzenlenen organizasyonlar aracılığıyla gerçekleştirilir. Bu organizasyonlar hem rekabeti teşvik etmekte hem de sporun yaygınlaşmasına katkı sağlamaktadır. Oyuncuların başarıya ulaşabilmesi için güçlü bir fiziksel kondisyon, hızlı refleksler ve üstün teknik becerilere sahip olmaları gereklidir. Özellikle sahada etkin hareketlilik sağlamak, topa doğru zamanda müdahale etmek ve takım içi iletişimi sürdürmek, sporcuların performansını doğrudan etkileyen unsurlar arasındadır.

Oturarak voleybolun öğretiminde kullanılan yöntemler ise bu sporun hem yeni başlayanlar hem de deneyimli oyuncular için etkili bir şekilde öğrenilmesini sağlar. Adım adım öğretim, göster ve anlat teknikleri, oyun temelli öğrenme, geri bildirim ve düzeltme çalışmaları, tekrar ve rutinler gibi çeşitli eğitim stratejileri, oyuncuların becerilerini geliştirmelerine yardımcı olur. Bu yöntemler, sadece teknik becerilerin değil aynı zamanda oyuncuların stratejik düşünme, takım içi uyum ve kişisel gelişim süreçlerini de destekler.

Sonuç olarak, oturarak voleybol, bireylerin fiziksel yeteneklerini ve zihinsel dayanıklılıklarını test eden, aynı zamanda takım çalışması ve stratejik düşünme becerilerini geliştiren bir spor dalıdır. Bu sporu anlamak ve başarılı bir şekilde icra edebilmek için hem sporcuların hem de antrenörlerin oyun kurallarını, saha yapısını, ekipmanları ve öğretim yöntemlerini derinlemesine bilmesi gereklidir. Oturarak voleybol, yalnızca fiziksel aktivitenin ötesine geçerek sporculara güçlü bir öz güven ve toplumsal aidiyet hissi kazandırır. Bu da bu sporun, bireylerin hayatlarına kattığı en önemli değerlerden biri olarak kabul edilir.

Kaynaklar

Chromeextension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://shgm.gsb.gov.tr/Public/images/SGM/Federasyon/Oturarak%20Voleybol%20Yarisma.pdf (Erişim Tarihi: 08.08.2024)

Chromeextension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://worldparavolley.org/wp-content/uploads/2023/04/Official-Sitting-Volleyball-Rules-2022-2024-English-v2-web.pdf (Erişim Tarihi: 12.08.2024)

Vute, R., Urnaut, A. G., & Krpač, F. (2009). Teaching and coaching volleyball for the disabled: foundation course handbook. Faculty of Education. https://sittingvolleyball.org/history/ (Erişim Tarihi: 28.07.2024)

Bölüm 8

ENGELLİ SPORLARI: GOALBALL

Ahmet Sansi

Giriş

Görme engelli sporculara yönelik bir spor olarak geliştirilen goalball, 1946 yılında II. Dünya Savaşı'ndan dönen ve görme yetileri olumsuz etkilenen gazilerin rehabilitasyonu için ortaya çıkmıştır. Zamanla bu spor, görme engelli bireylerin en popüler spor dallarından biri hâline gelmiş ve 1976 yılında Kanada, Toronto'da paralimpik oyunlarda yerini almıştır (https://www.paralympic.org/goalball/about).

Goalball, üçer oyuncudan oluşan iki takım tarafından oynanan ve her takım için en fazla üç yedek oyuncunun bulunduğu bir oyundur. Goalball, özellikle görme engelli bireyler için tasarlandığından oyuncular genellikle Uluslararası Görme Engelliler Spor Federasyonu (IBSA) tarafından belirlenen sınıflandırma sistemine göre B1, B2 ve B3 kategorilerinde yer alır. Bu kategoriler, sporcuların görme yetilerine göre ayrılmıştır. B1 tamamen görme engelli sporcuları temsil ederken B2 ve B3 kategorileri kısmi görme yetisi olan sporcuları kapsar. Goalball'da tüm oyuncuların gözleri, görme yetilerini eşitlemek amacıyla, göz maskesiyle kapatılır. Bu sayede tamamen görme engeli olan veya kısmi görme yetisi olan bireylerin de aynı şartlar altında oynamaları sağlanır. Goalball, görme engelli sporcuların işitme ve dokunma duyularını kullanarak rekabet ettiği, tamamen özel bir oyun alanında oynanır. Müsabakalar bir spor salonunda, 18,0 m x 9,0 m ölçülerinde ve bir orta çizgi ile ikiye bölünmüş bir sahada yapılmaktadır. Takımlar oyun sırasında sahanın kendi yarı alanlarında kalırlar. Oyunun amacı temelde her takımın topu rakibin kale çizgisini geçmesi amacıyla zemin boyunca elle atması ve diğer takımın da bunu engellemeye çalışması olarak belirtilebilir. Kaleler ve fileler sahanın her iki ucundaki 9.0m genişlik boyunca uzanır. Top sert kauçuktan yapılmıştır ve topun içine yerleştirilen zillerin top hareket ettikçe duyulmasını sağlayan deliklere sahiptir. Oyunun kuralları Uluslararası Görme Engelliler Spor Federasyonu (IBSA) tarafından belirlenmektedir (https://goalball.sport).

nur. Oyun sahası, oyuncuların pozisyonlarını hissetmelerine yardımcı olan kabartma çizgilerle işaretlenmiştir. Bu sayede oyuncular topun ve kendi konumlarının farkında olabilirler. Goalball topu, içerisinde ses çıkaran çanlar bulunan özel bir top olup sporcuların bu sesi takip ederek oyunu yönlendirmelerini sağlar.

Goalball, Türkiye Şampiyonası, Paralimpik Oyunlar, Dünya Şampiyonaları ve çeşitli kıtasal turnuvalar gibi prestijli platformlarda düzenlenen müsabakalarla ulusal ve uluslararası alanda oynanmaktadır. Bu organizasyonlar, sporcuların en üst düzeyde rekabet etme şansı buldukları önemli etkinliklerdir. Ayrıca ulusal ligler ve yerel turnuvalar, sporun yaygınlaşmasına ve daha fazla sporcunun bu oyunu deneyimlemesine olanak tanır.

Goalball, yüksek düzeyde fiziksel dayanıklılık, hız, güç ve esneklik gerektiren bir spor dalıdır. Aynı zamanda oyuncuların işitsel algılarını en üst düzeyde kullanmaları, topun hareketini doğru şekilde tahmin etmeleri ve hızlı reflekslerle savunma yapmaları önemlidir. Teknik beceriler açısından etkili bir savunma yapabilme, topu isabetli ve stratejik bir şekilde atma ve takım arkadaşlarıyla uyumlu bir şekilde hareket etme, oyunun temel taşlarını oluşturur.

Goalball öğretiminde, oyuncuların işitsel duyularını geliştirmeye ve sahadaki konumlarını hissetmeye yönelik özel eğitim teknikleri kullanılır. Temel tekniklerin öğretilmesi ve bu tekniklerin tekrarlı antrenmanlarla pekiştirilmesi, sporcuların müsabakalar sırasında en iyi performansı göstermeleri için kritik öneme sahiptir. Ayrıca stratejik düşünme ve takım içi iletişim becerileri de bu sürecin önemli bir parçasıdır. Antrenörler, her sporcunun bireysel ihtiyaçlarına göre özelleştirilmiş programlar oluşturarak teknik ve taktiksel gelişimi destekler.

Sonuç olarak, goalball sporu hem fiziksel hem de zihinsel açıdan zorlu ve etkileyici bir spor dalıdır. Saha ve ekipmanlardan, gerekli becerilere ve öğretim yöntemlerine kadar her bir unsur, sporcuların en iyi performansı göstermelerine yardımcı olacak şekilde tasarlanmıştır. Goalball görme yetersizliği olan bireyler arasında hem ülkemizde hem de dünyada yaygın olarak yapılan ve takipçisi olan bir spordur. Özellikle ülkemizde kadın millî takımının son iki paralimpik oyunlarda birinci olarak altın madalya alması ülkemiz açısından gurur kaynağıdır.

Kaynaklar

https://www.gesf.org.tr/goalball (Erişim Tarihi: 17.08.2014).

https://goalball.sport/wp-content/uploads/2022/04/IBSA-Goalball-Rules-and-Regulations-2022-2024-v1.1-4-Feb-22.docx-Summary-Change-document.pdf (Erişim Tarihi: 15.08.2024).

chromeextension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.gesf.org.tr/Data/Sites/1/media/hakem-kitab%C4%B1.pdf (Erişim Tarihi: 13.08.2024).

https://www.paralympic.org/goalball/about (Erişim Tarihi: 22.08.2024).

Bölüm 9

ENGELLİ SPORLARI: BOCCİA

Gülsüm Hatipoğlu Özcan

Giriş

Boccia, bedensel engelli bireylerin fiziksel ve stratejik becerilerini geliştirme fırsatı sunan bir spor dalıdır. İsmini İtalyanca "top" anlamına gelen "boccia" kelimesinden alan bu spor, olimpiyat sınıfında karşılığı bulunmayan iki paralimpik spordan biridir (diğeri goalballdır). Boccia sporunun kökenleri, Antik Yunan ve Roma dönemlerine kadar uzanan top oyunlarına dayanmakla birlikte modern boccia, 20. yüzyılın ortalarında İskandinavya ve diğer Avrupa ülkelerinde spastisite nedeniyle denge, kas kuvveti ve dayanıklılık açısından güçlük yaşayan bireyler için geliştirilmiştir. Dolayısıyla boccia sporunun geliştirilme süreci, özel gereksinimli bireylerin fiziksel yeteneklerine uygun bir spor dalı yaratma çabasıyla başlamıştır (Lapresa vd., 2017).

Uzun yıllar boyunca bir serbest zaman aktivitesi olarak görülen boccia, 1984 yılında ilk kez New York'ta gerçekleşen Paralimpik Oyunlarında rekabete dayanan bir spor olarak tanıtılmasıyla önemli bir ivme kazanmıştır. Boccia sporunun paralimpik bir spor dalı olarak resmî kabulü ise 1992 Barselona Paralimpik Oyunları'nda gerçekleşmiş ve bu durum, sporun kurallarının ve standartlarının uluslararası düzeyde belirlenmesine öncülük etmiştir.

Boccia sporunun uluslararası düzeyde yayılmasını ve standartlarını belirlemeyi amaçlayan ve 1989 yılında kurulan Uluslararası Boccia Spor Federasyonu (BISFed), kuralları güncellemek, uluslararası turnuvalar düzenlemek ve üye ülkelerle iş birliği yapmak gibi görevlerin yanı sıra hakemler ve antrenörler için eğitim ve sertifikasyon programları sunarak sporun kalitesini artırmayı hedeflemektedir (International Paralympic Committee, 2022). Tüm bu çabaların sonucunda Boccia, günümüzde dünya genelinde birçok ülkede oynanan, giderek daha fazla birey tarafından benimsenen ve sayısız özel gereksinimli sporcunun aktif olarak katılım gösterdiği bir spor dalı hâline gelmiştir.

Sonuç

Paralimpik spor dallarından biri olan Boccia, spor dalına ilişkin kavramlar, müsabaka talimatları, spora özgü temel ve teknik beceriler ile Boccia öğretiminde dikkat edilmesi gereken hususlar olmak üzere bu bölümde beş başlık altında ele alınmıştır.

Boccia sporuna özgü terminolojinin ve müsabaka talimatlarının bilinmesi, bu sporu öğrenmek isteyen bireyler için oyunun temel dinamiklerini kavramada kritik bir rol oynamaktadır. Bu terminoloji ve talimatlar, oyunun kurallarını, stratejik unsurlarını ve teknik gerekliliklerini anlamayı kolaylaştırırken aynı zamanda sporcuların becerilerini geliştirmeleri ve performanslarını en üst düzeye çıkarmaları için gerekli olan bilgi altyapısını oluşturur.

Her spor dalında olduğu gibi, Boccia oyununda da spora özgü teknik becerilerin geliştirilmesinde spor dalına ilişkin temel hareket becerilerinin desteklenmesinin önemi açıktır. Bu becerilerin erken aşamalarda desteklenmesi, sporcuların ilerleyen aşamalarda daha karmaşık teknikleri öğrenmelerini ve uygulamalarını kolaylaştırır.

Boccia sporunun öğretim sürecinde spor dalına ait kavramların, oyun sahasının, oyun kurallarının ve ekipman kullanımının etkili bir şekilde öğretilmesi sporcunun oyunun temel dinamiklerini anlamasını ve uygulamalı olarak geliştirmesini sağlar. Ayrıca beden eğitimi uzmanları tarafından bu süreçte kullanılacak öğretim yaklaşımlarının özenle seçilmesi, öğrencilerin öğrenme sürecine daha aktif katılımını ve bireysel ihtiyaçlarına göre özelleştirilmiş bir eğitim uygulanmasını mümkün kılar. Bu nedenle boccia sporunun öğretiminde bu unsurların bütüncül bir yaklaşımla ele alınması, sporcunun gelişimini destekleyen temel unsurlar olarak değerlendirilmelidir.

Kaynaklar

BISFed. (2020). World Boccia International Rules – 2021 - 2024 (v.2.2) 15.06.2024 tarihinde https://www.worldboccia.com/wp-content/uploads/2024/04/World-Boccia-International-Rules-v2.2.pdf adresinden erişim sağlanmıştır.

Hodges, N., & Williams, A. M. M. (Eds.). (2012). Skill acquisition in sport. Taylor & Francis.

International Paralympic Committee. (2022). Boccia. 08.07.2024 tarihinde https://www.paralympic.org/boccia adresinden erişim sağlanmıştır.

Lapresa, D., Santesteban, G., Arana, J., Anguera, M. T., & Aragón, S. (2017). Observation system for analyzing individual boccia BC3. J Dev Phys Disabil, 29(5), 721- 734. https://doi.org/10.1007/s10882-017-9552-2.

Schmidt, R., & Lee, T. (2019). Motor learning and performance 6th edition with web study guide-loose-leaf edition: From principles to application. Human Kinetics Publishers.

Bölüm 10

ENGELLİ SPORLARI: PARA BADMİNTON

Mehmet Dinç

Giriş

Badminton tüm yaş gruplarına hitap eden, genç yaşlı fark etmeksizin oynanabilen bir spor dalıdır. Bunanla beraber hem rekreatif hem sağlıklı yaşam destekleme hem de profesyonel anlamda (Goh vd., 2024) oldukça fazla kitlesi olan (Prasanth & Nallavan, 2023) ve insan vücudundaki neredeyse tüm kas gruplarını çalıştıran badminton, spor yaralanmaları konusunda da ciddi riskler içermeyen bir yapıya sahiptir. Tüm bu özellikleriyle badminton, günümüzde oldukça popüler hâle gelen ve birçok yaş grubundan bireyin tercih ettiği bir spor dalı olarak görülmektedir. Eğlenceli ve dinamik oyun yapısı sayesinde sürükleyici bir etkisi bulunmaktadır. Ayrıca bireyin fiziksel (Yüksel, 2018), zihinsel (Wang vd. 2023) ve sosyal-duygusal (Latino vd. 2018) gelişim alanları gibi tüm gelişim alanlarına pozitif etkisi bulunan badminton, özel gereksinimi olan bireyler için de hem tedavi amaçlı hem de yarışmacı amaçlı olacak şekilde yapılabilmektedir. Badminton spor dalı özel gereksinimi olan bireyleri dâhil etmede ve bu bireylere çeşitli kazanımlar sağlama noktasında etkili bir araç olarak kullanılabilir Badminton ve benzer spor dalları içeriğinde bulunan temel hareket becerileri, fiziksel uygunluğu destekleyici hareketler, tek ve çift oyunlarındaki sosyal kazanımlar ve oyun içerisindeki düşünsel işlevler, özel gereksinimi olan bireyler için gelişimsel ve davranışsal (Latino vd. 2018) kazanımlar sağlamaktadır (Brittain, 2014). Badminton spor dalı özel gereksinimli bireyler için zihinsel işlevlerde ve zihinsel tepki süresi gibi alanlarda pozitif yönde değişim sağlamaktadır (Wang vd. 2023). Bununla beraber badminton spor dalı özel gereksinimi olan bireyler için yarışmacı alanda da spor organizasyonlarına dâhil olmuş ve Para Badminton adıyla 1998 den itibaren Dünya Şampiyonasıyla yer edinmiştir. Para Badminton ilk kez Tokyo 2020 Olimpiyat Oyunlarıyla beraber paralimpik kategorisinde yer almış ve olimpiyat oyunlarına dâhil olmuştur. Çeşitli ülkelerden farklı sınıflandırılmalarda toplam 135 paralimpik sporcu Tokyo 2020 Olimpiyat Oyunlarında yarışmıştır.

Kaynakça

Badminton World Federation (BWF) (2020). Chapter 4 – Rules of the Game, https://corporate.bwf-badminton.com/statutes/#1513733461252-a16ae05d-1fc9, (Erişim Tarihi: 15.07.2024).

Brittain I. A brief history of the development of sport for people with disabilities in Europe. In: Leblanc M, Faure M, Landa S, editors. Sport and disability in Europe: which training for the coaching staff? Varennes-Vauzelles, France: Sport et Citoyenneté; 2014. pp. 41–50.

Goh, S. L., Wong, N. L., Lau, P. L., Kuan, G., Chongwei, L., & Lau, E. K. L. (2024). Athlete Identity, Resilience, Satisfaction with Life and Well-Being of Para Badminton Players: A Multinational Survey. The Malaysian journal of medical sciences: MJMS, 31(3), 173–184. https://doi.org/10.21315/mjms2024.31.3.13

Hoffmann, D., Brixius, K., & Vogi, T. (2018). Racket sports teaching implementations in physical education – a status quo analysis of German primary schools. J. Physc. Edu. Sport, 18, 867-873.

Latino, F., Peluso Cassese, F., & Tafuri, D. (2018). Badminton: from competitive motor activity to inclusive didactics. Acta Medica Mediterranea.

Prasanth, V. V., & Nallavan, G. (2023, November). Analysis of Normal and Standing Upper SU 5 Category Para-Shuttle Badminton Performance Parameters Using Dartfish. In International Conference on Innovation and Technology in Sports (pp. 393-404). Singapore: Springer Nature Singapore.

Şahin, Z. (2020). Badmintonda Genel Teknik Taktik Uygulamaları. M. Tuğrul (Ed.). Badminton El Kitabı içinde (s. 31). Spor Yayınevi ve Kitabevi.

Wang, Y., Wu, X., & Chen, H. (2023). Badminton improves executive function in adults living with mild intellectual disability. International Journal of Environmental Research and Public Health, 20(4), 3673.

Yüksel, M. F. (2018). Effects of Badminton on Physical Developments of Males with Physical Disability. Universal Journal of Educational Research, 6(4), 701-709.

Bölüm 11

ENGELLİ SPORLARI: YÜZME

Emre Gök

Giriş

Paralimpik bir spor dalı olan yüzme, özel gereksinimli sporcuların su sporları alanındaki yeteneklerini sergiledikleri, dayanıklılık, hız ve teknik becerilerini geliştirdikleri bir spor dalıdır. Paralimpik yüzme, hem fiziksel hem de zihinsel engellere sahip bireyler için özel olarak tasarlanmış yarışmalar ve antrenman programları ile dikkat çeker.

Yüzme, suyun direncini kullanarak kişinin su içerisinde bir yerden başka bir yere ilerlemek için gerçekleştirilen hareketler bütünüdür (Maglischo, 2012). Yüzme sporu, bir bireyin su içinde belirli bir mesafeyi geçebilmesi için sonuca varması olarak tanımlanır. Yüzme sporu, kollar ve ayakların uyumlu hareketleri ile suyun üstünde durabilme ve su içinde ilerleyebilme yeteneğidir. Yüzme sporu, havuzdaki kulvar taşıyla başlayan, kol ve el hareketleriyle suyu yakalama, itme, çekme, ayak hareketleriyle ögelerini içeren çoklu ve karmaşık bir hareket yönetimini gerektirir (Birö vd., 2015).

Yüzme, bütün kas gruplarının çalışmasını sağlaması açısından büyük önem taşır. Düzenli yüzme egzersizleri bireyin sağlıkla ilişkili uygunluk unsurlarının gelişmesine katkıda bulunur. Daha zinde ve formda olmaya katkı sağlar. Yüzme becerisinin yaşam boyu spor yapma alışkanlığını kazandırmak için bir temel teşkil edebileceği düşünülmektedir. Bireyler öğrendikleri bu spor becerisini, uygun olanak sağlandığı takdirde yaşamlarının her döneminde uygulayabilirler ve aktif bir yaşam sürdürebilirler.

Özel gereksinimli bireylerin psikolojik ve fiziksel sağlığını geliştirmede ya da korumada rekreasyonel ve terapötik bir aktivite olan yüzme ve su egzersizleri, düzenli tedavi programı ile birlikte yürütüldüğü takdirde elde edilen yararın daha fazla olacağı ileri sürülmektedir. Fakat su içinde kalp atım sayısı ve kan dolaşımı arttığı için ağır kalp hastalığı veya hipertansiyonu olan bireyler doktorları tarafından özellikle tavsiye edilmedikçe havuz programına dâhil edilmemeli veya doktor-

Sonuç

Paralimpik yüzme, fiziksel ve zihinsel yetersizliği olan bireyler için hem fiziksel sağlıklarını geliştiren hem de sosyal ve duygusal refahlarını artıran önemli bir spor dalıdır. Bu spor dalına özgü temel kavramlar, spor dalının tanıtımı, öğretilecek temel beceriler, öğretim programında dikkat edilmesi gerekenler ve yarışma talimatları, bireylerin spor etkinliklerine katılımını kolaylaştırmak ve onların yeteneklerini en üst düzeye çıkarmak için büyük önem taşır. Farklı engel türlerine yönelik hazırlanan öğretim planları, bireylerin özel ihtiyaçlarına göre uyarlanmış etkinlikler ve yöntemlerle yüzme becerilerinin yanı sıra suya olan güvenlerini ve genel fiziksel kondisyonlarını artırmayı hedeflemektedir. Bu planlar, her bireyin fiziksel ve duygusal ihtiyaçlarına hitap ederek onların spor yoluyla kendilerini ifade etmelerini ve öz güvenlerini kazanmalarını destekler. Ayrıca bu öğretim planları ve yöntemler, eğitmenlere ve ailelere rehberlik ederek bireylerin sporla olan ilişkilerini sürdürülebilir kılmayı amaçlar.

Kaynaklar

Adıyaman, Y. 10-12 Yaş Grubu Yüzücülerde Farklı Çıkış Tekniklerinin Kopma Süresi Üzerine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli, 2006.

Akyüz, M. (2013). Engelli çocuklarda yüzme eğitiminin motor gelişime etkisi (Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Altay, F., & Karaca, A. (2019). Engelli bireylerde su içi egzersizlerin faydaları. Spor Bilimleri Dergisi, 30(2), 150-160.

Arslan, C. (2017). Yüzme sporunda performansın değerlendirilmesi ve antrenman yöntemleri. Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi, 8(3), 200-215.

Bhushan V., Paneth N., Kiely JL. Impact of improved survival of very low birth weight infants on recent secular trends in the prevalence of cerebral palsy. Pediatrics 91: 1094-1100, 1993

Birö, M., Revesz, L.and Hidvégi, P. (2015). Swimming history technique teaching. The rector of Eszterházy Károly College: EKC Líceum Press Published.

Bozdoğan, A. ve Özüak, A. (2003). Stilleriyle temel yüzme. İstanbul: İlk pres Basım ve Yayım.

Colwin, C. M. (2002). Breakthrough Swimming. Human Kinetics.

Costill, D. L., Maglischo, E. W., & Richardson, A. B. (1992). Swimming. Blackwell Scientific

Counsilman, J. E., & Counsilman, B. E. (1994). The New Science of Swimming. Prentice Hall.

Daly, D. J., & Malone, L. A. (1997). Classification and the Development of Disability Sport. Palaestra, 13(1), 30-36.

Ergun, N., & Kayhan, N. (2015). Özel gereksinimli çocuklar için su içi terapi programlarının etkileri. Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Dergisi, 22(1), 78-85.

Hannula, D. ve Thornton, N. (2001). The swim coaching bible. Human Kinetics, USA

Harris S R. Neurodevelopmental Treatment Approach for Teaching Swimming to Cerebral Palsied Children . PHYSICAL THERAPY, VOL 58, NUMBER 8, AUGUST 1978

Huberman G. Organized sports activities with cerebral palsy adolescents. Rehabilitation Literature, 37: 103-106, 128, 1976

Hutzler Y., Chacham A., Bergman U., Szeinberg A. Effects of a movement and swimming program on vital capacity and water orientation skills of children with cerebral palsy. Dev Med Child Neurol 40: 176-181, 1998

International Paralympic Committee. (2024). About Us. Retrieved from https://www.paralympic.org

Koca, C., & Atalay, A. (2020). Engelli sporcuların fiziksel aktiviteye katılımı: Sosyal ve psikolojik etkiler. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 24(4), 142-156.

Koehler, M. (1989). Swimming and Diving. National Federation of State High School Associations.

Langendorfer, S. J., & Bruya, L. D. (1995). Aquatic Readiness: Developing Water Competence in Young Children. Human Kinetics.

Luedtke D. (1986). Backstroke biomechanics. ASCA: World Clinic Yearbook, pp. 95.

Maglischo E.W. (2012). Swimming fastest. 1inci Baskı. M. Yararcan (Çev.),.İstanbul: Ekin Grubu.

Maglischo, E. W. (2003). Swimming Fastest. Human Kinetics.

Murphy CC., Yeargin-Allsopp M., Decoufle P., Drews CD. Prevalence of cerebral palsy among ten year old children in metropolitan Atlanta, 1985 through 1987. J Pediatr 123: 13-20, 1993

Orlick, T. (2008). In Pursuit of Excellence. Human Kinetics.

Öztürk, M. E., & Çelik, N. (2018). Yüzme sporunda engelli sporcuların performans analizleri. Spor Hekimliği Dergisi, 53(3), 120-130.

Pyke, F. S. (2001). Better Coaching: Advanced Coach's Manual. Australian Sports Commission.

Sarıkaya, M., & Yıldız, M. (2016). Engelli bireyler için yüzme eğitimi programları: Teorik ve pratik yaklaşımlar. Türkiye Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 18(2), 92-101.

Stallman, R. K., Moran, K., Quan, L., & Langendorfer, S. (2017). International Lifesaving Federation's Position Statement on Swimming and Water Safety Education. International Journal of Aquatic Research and Education, 10(2), 5.

Şahin, M., & Aydın, T. (2014). Özel eğitimde yüzme ve su içi etkinliklerinin rolü. Özel Eğitim Dergisi, 15(1), 45-54.

Tekin, G., & Demir, H. (2019). Engelli sporcuların yüzme antrenmanları ve sağlık yararları. Sağlık Bilimleri Dergisi, 29(2), 198-208.

Tufan, İ., & Yılmaz, R. (2018). Engelli bireylerin spor yapmasının sosyal etkileri: Yüzme örneği. Spor ve Sosyal Bilimler Dergisi, 10(1), 112-125.

Türkiye Bedensel Engelliler Spor Federasyonu. (2024). Hakkımızda. Retrieved from https://www.tbesf.org.tr

Türkiye Özel Sporcular Federasyonu (2022). *1. Kademe yüzme antrenörlüğü eğitimi ders notları*.

Tweedy, S. M., & Vanlandewijck, Y. C. (2011). International Paralympic Committee Position Stand - Background and Scientific Principles of Classification in Paralympic Sport. British Journal of Sports Medicine, 45(4), 259-269.

Uğur, R., & Kalkan, M. (2021). Yüzme eğitimi ve engellilik: Teorik yaklaşımlar ve uygulama örnekleri. Türkiye Engelli Araştırmaları Dergisi, 27(3), 155-170.

Vanlandewijck, Y., & Thompson, W. R. (Eds.). (2011). The Paralympic Athlete: Handbook of Sports Medicine and Science. Wiley-Blackwell.

Williams, J. M., & Krane, V. (2021). Applied Sport Psychology: Personal Growth to Peak Performance. McGraw Hill.

World Para Swimming. (2024). About World Para Swimming. Retrieved from https://www.paralympic.org/swimming

Young. M, (2010). The complete guide to swimming breaststroke. 2nd edition. Welwyn Garden City, United Kingdom: Educate & Learn Publishing.

Bölüm 12

ENGELLİ SPORLARI BAKIŞ AÇISI İLE TEMEL İLK YARDIM BİLGİLERİ

Hatice Gülsoy

Giriş

Engelli sporları, fiziksel, duyusal ve zihinsel yetersizliği olan bireylerin katılımını teşvik eden, aynı zamanda fiziksel, psikolojik ve sosyal refahı artırmayı amaçlayan spor aktiviteleridir. Bu tür sporlar, özel gereksinimli bireylerin toplumla bütünleşmesini desteklemenin yanı sıra fiziksel kapasite ve genel sağlık durumlarını iyileştirme potansiyeline sahiptir. Engelli sporları, bireylerin öz saygısını artırmakta, sosyal etkileşimlerini güçlendirmekte ve toplumsal uyumlarını teşvik etmektedir. Ancak bu sporlar sırasında meydana gelebilecek olası yaralanmalar ve acil durumlara yönelik ilk yardım bilgisi, hayati bir önem taşımaktadır.

Özel gereksinimli bireylerin spor aktiviteleri sırasında yaşadığı yaralanmalar, anatomik ve fizyolojik farklılıklarından ötürü genellikle daha karmaşık olabilir ve özel bir dikkat gerektirir. Bu sebeple engelli sporlarına katılan sporcuların yanı sıra antrenörler ve diğer ilgili personelin de ilk yardım konusunda Sağlık Bakanlığı kapsamında eğitim alması, olası acil durumlarda daha etkili müdahalelerin yapılabilmesi açısından kritik öneme sahiptir. Engelli sporları sırasında meydana gelebilecek yaralanmalar, yalnızca fiziksel zarar vermekle kalmayıp bireylerin spor yapma motivasyonunu da olumsuz yönde etkileyebilir (Jaarsma ve ark., 2014). Dolayısıyla doğru ve zamanında yapılan ilk yardım müdahaleleri, bu yaralanmaların ciddiyetini azaltarak sporcuların daha hızlı iyileşmesine ve spora geri dönmelerine yardımcı olur. Ayrıca acil durumlarda uygulanacak doğru ilk yardım yöntemleri, ciddi komplikasyonların önlenmesini sağlamakta ve hatta hayat kurtarıcı olabilmektedir (Gür ve Taşkın, 2022; Nalbant, 2018).

Bu bölüm, engelli sporları perspektifinden temel ilk yardım bilgilerini ele alarak acil durumlara nasıl müdahale edileceğini ve özel gereksinimli sporcuların özel ihtiyaçlarına nasıl yanıt verileceğini temel düzeyde incelemektedir. Amaç, engelli sporları sırasında meydana gelebilecek acil durumlara karşı hazırlıklı olmayı sağ-

Kaynaklar

Afacan, M. I. (2023). Engellilik ve Spor Sosyolojisi. Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi, 6 (1-Cumhuriyet'in 100. Yılı Özel Sayısı), 1112-1122.

Aksen C. P. (2021). Sağır Olimpiyatları: 1871'den Günümüze Türkiye'de ve Dünyadaki Tarihsel Perspektif: Geleneksel Derleme. Türkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics-Law & History, 29(2).

Argan, M., Gürbüz, B., Koçak, F., Atıcı, M. (2021). Engelli sporcuların objektifinden spor deneyimini görmek: engelleyici faktörlerin sosyoekolojik model perspektifinden analizi. Spor Bilimleri Dergisi, 32(2), 75-97.

Çil, H., İlhan, E. L. (2023). Bedensel engelli sporcu ve sedanter bireylerin normal gelişim gösteren bireylere karşı tutumları: Tersine bir yaklaşım. MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 12(4), 1473-1484.

Demir, G. T., İlhan, E. L. (2019). Spora katılım motivasyonu: görme engelli sporcular üzerine bir araştırma. Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 4(1), 157-170.

Goosey V. T., (2010). Supporting the paralympic athlete: focus on wheeled sports. Disability and rehabilitation, 32(26), 2237-2243.

Gür, Y., Taşkın, A. K. (2022). Farklı branşlardaki engelli sporcuların antrenör ve spora yönelik metaforik algıları. Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 7(3), 176-187.

Jaarsma, E. A., Dijkstra, P. U., Geertzen, J. H. B., & Dekker, R. (2014). Barriers to and facilitators of sports participation for people with physical disabilities: A systematic review. Scandinavian journal of medicine & science in sports, 24(6), 871-881.

Karadaş, B., Çetiner, H. (2022). Engelli Spor Politikaları Kapsamında Paralimpik Oyunlara Bakış (The Overview of Paralympic Games in the Scope of Disabled Sports Policies). Journal of Tourism & Gastronomy Studies, 10(1), 135-155.

Nalbant, S. (2018). Spor yoluyla farkındalık gelişimi etkinliğinin özel gereksinimli bireylere yönelik tutuma etkisi. İstanbul Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 8(1), 24-36.

Nalbant, S., Dinç, M. (2024). Üniversite Öğrencilerinin Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Tutumlarının İncelenmesi. Beden Eğitimi ve Spor Araştırmaları Dergisi, 16(1), 18-37.

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2023). Türkiye'de temel ilk yardım eğitimi ve uygulamaları. T.C. Sağlık Bakanlığı Yayınları. Retrieved from https://www.saglik.gov.tr/ilkyardim-2023.

Tweedy, S. M., Vanlandewijck, Y. C. (2011). International Paralympic Committee position stand background and scientific principles of classification in Paralympic sport. British journal of sports medicine, 45(4), 259-269.

World Health Organization. (2022). Global report on health equity for persons with disabilities. World Health Organization.

Yavuz, S. (2019). Bedensel engelli sporcuların psikolojik sağlamlık ve bilişsel esneklik düzeylerinin incelenmesi (Master's thesis, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Bölüm 13

ÖZEL EĞİTİM BAKIŞ AÇISIYLA ENGELLİ SPORLARI

Emine Balcı

Giriş

> "Her ulus, çocuklarının sıhhatli ve gürbüz olmaları için yaşadıkları bölgenin sıhhi şartlarını temin etmek, devlet hâlinde bulunan siyasi teşekküllerin en birinci vazifesidir. Ondan sonra en küçük yaştan en son yaşa, yani insan ömrünün vasati süresince derece beden faaliyeti önemli yer tutar ve tutmalıdır da."
>
> Mustafa Kemal Atatürk
> (Nutuk,1961)

Mustafa Kemal Atatürk'ün bu cümleleri vatan evlatlarının ayrıma maruz kalmadan topyekûn, yaşamları süresince hem bireysel hem de toplumsal açıdan hareket eğitimiyle desteklenmeleri gerektiği ve spor eğitiminin onların fiziksel, sosyal ve ruhsal gelişimleri için gerekli olduğunu desteklemektedir. Bu bağlamda özel gereksinimli çocukların eğitiminde spor eğitiminin yeri ve öneminden bahsedilecek bu bölümde, önce özel gereksinim tanımı üzerinde durmak gerektiği düşünülmektedir.

Özel gereksinim üzerine pek çok tanım yapılmıştır. Dünya Sağlık Örgütünün (DSÖ) "engellilik" çerçevesinde aldığı tanım bizler için yol gösterici olmuştur. DSÖ, özel gereksinimli olma durumunu 3 kategoride ele almıştır. Bunlar;

Yetersizlik: Fizyolojik, psikolojik ve fiziksel açıdan kişide bulunan eksiklik ve kısıtlı olma hâlidir. Bir zedelenme sonucunda organların işlevini yerine getirememesidir.

Özürlülük/Sakatlık: Kişinin bir eylemi ya da bir davranışı gerçekleştirmesini engelleyen yetersizlik durumudur.

Engellilik: Kişiden beklenen sosyal sorumlulukların, kişinin yetersizliği veya engeli sonucu yerine getirilememesi durumudur.

DSÖ'ye göre kişi, yetersizliğine veya engeline rağmen toplumsal rollerini yerine getirebiliyor ve topluma uyum sağlayabiliyorsa engelli niteliği taşımaz. Fakat

Tüm bu literatür temelli bulgular göz önünde bulundurulduğunda, sporun özel gereksinimli öğrenciler için son derece önemli bir rol oynadığı açıkça ortaya çıkmaktadır. Spor, bu öğrencilerin fiziksel sağlıklarını desteklemenin ötesinde, psikolojik ve sosyal gelişimlerine de katkı sağlayarak hayat kalitelerini iyileştirebilir. Engellerine rağmen sporun içinde yer alabilme imkânı, bu bireylerin öz güvenlerini artırırken sosyal etkileşim becerilerini de geliştirmelerine yardımcı olabilir.

Bu nedenle eğitimcilerin bu önemli potansiyeli göz önünde bulundurarak spor imkânlarını genişletmek için adımlar atmaları son derece önemlidir. Engelli bireylerin spor etkinliklerine katılımlarını teşvik etmek için erişilebilirlik standartlarının iyileştirilmesi, uygun ekipman ve eğitmen desteğinin sağlanması gerekmektedir. Bu sayede sporun sağladığı faydaların daha geniş bir kitleye ulaşması ve özel gereksinimli öğrencilerin yaşamlarında pozitif etkiler yaratması mümkün olabilir.

Kaynakça

Akçamete, G. (2012). *Özel eğitim (4. Baskı).* Ankara: Kök Yayıncılık.

Akın, S., & Alp, H. (2019). Effect of adapted game-aided physical education program on the motor skills of children with autism spectrum disorders: longitudinal case study. *Journal Of Curriculum And Teaching, 8*(3), 63-72.

Altun, F. B. (2010). *Bedensel engellilerin sportif aktivitelere katılımının yaşam kalitesi üzerine etkisinin değerlendirilmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Aslan, H., & Kılıç, D. (2022). Özel eğitime gereksinim duyan öğrencilerin tespitinde yaşanan sorunlar. *Uluslararası Liderlik Eğitimi Dergisi, 6*(2), 105-121.

Atatürk, M. K. (1961). *Nutuk (5. baskı).* Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Baykoç Dönmez, N. (2015). *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitim (3. Baskı.)* Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.

Bor, M. Ö. (2018). *Terapötik rekreasyon faaliyetlerinin down sendromlu çocukların sosyal gelişimine etkisi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Batman.

Budak, Ç. Reyhan, S. ve Yıldırım, Y. (2012). 10-14 yaş arası öğretilebilir zihinsel engelli çocuklarda rekreatif etkinliklerin hareket gelişimine etkisinin incelenmesi, *Uluslararası Hakemli Akademik Spor Sağlık Ve Tıp Bilimler Dergisi,3*(2), (5-19).

Castagno, KS (2001). Özel Olimpiyatlar birleşik sporlar: Basketbol sezonu boyunca erkek sporculardaki değişiklikler. *Uyarlanmış Fiziksel Aktivite Üç Aylık Bülten, 18* (2), 193-206.

DePauw, K. P., & Doll-Tepper, G. (2000). Toward progressive inclusion and acceptance: Myth or reality? The inclusion debate and bandwagon discourse. Adapted Physical Aktaş and İlhan, Int J Disabil Sports Health Sci, 2023; 6(3):373-385 . Page 383 / 385. *The Rolof Sports in ADS and Resilience Activity Quarterly, 17*(2), 135-143. doi:10.1123/apaq.17.2.135.

Demirci, N., & Demirci, P. (2014). Özel eğitime gereksinim duyan öğrencilerin oyun ve fiziki etkinlikler dersinde elde ettikleri kazanımların incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 1*(1), 25-34.

Demirci, P. T., Çınar, Y. İ., & Demirci, Y. N. (2014). Sınıf öğretmenlerinin özel eğitime gereksinim duyan öğrencilerde beden eğitimi ders programında ve kaynaştırma eğitiminden kaynaklanan sorunlarının incelenmesi. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 2014*(2), 136-150.

Dunn, J.M., Fait, H. (1997) *Special physical education: Adapted individualized, developmental. Seventh Edition,* Iowa: Dubuque Brown & Benchmark.

Giagazoglou, Paraskevi, Kokaridas, Dimitrios, Sidiropoulou, Maria, Patsiaouras, Asterios, Karra, Chrisanthi, Neofotistou, Konstantina (2013). Effects of a trampoline exercise ıntervention on motor performance and balance ability of children with intellectual disabilities, *Research İn Developmental Disabilities, No.34,* (2701-2707).

Isik, F., & Serarslan, M. Z. (2017). Evaluation of parents' thoughts on effects of sports on children diagnosed with autism spectrum disorder. *European Journal Of Physical Education And Sport, 3*(12), 253-267.

İlhan, E., Yarımkaya, E. Ve Esentürk, O.K. (2022). *Özel gereksinimli bireyler için uyarlanmış beden eğitimi ve spor*. Pegem Akademi.

Karakaş, G., & Yılmaz, A. (2023). Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde uyarlanmış beden eğitimi ve spor uygulamalarına yönelik müdür görüşleri. *Özel Eğitim Dergisi, 24*(3).

Karakullukçu, A., ve Polat, A. (2023). *Özel gereksinimli bireylerde beden eğitimi ve sporun faydaları.* Küreselleşen Dünyada Spor Bilimleri II, 37.

Kaya, M. (2003). *13-15 yaş grubu yapan görme engellilerin statik ve dinamik denge etkinliklerinin karşılaştırılması,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Keskin, B., Hanbay, E., & Kalyoncu, M. (2017). 5-8 yaş grubu otistik çocuklarda egzersiz uygulamalarının sportif performans üzerine etkileri. *İstanbul Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 7*(2), 50-58.

Kılıç, N. P. (2016). *Artırılmış gerçeklik uygulamalarının halkla ilişkiler açısından olanak ve sınırlılıkları.* İletişim Araştırmaları. 87-118

Kılıç, A. D., & Altunay, B. (2022). Oyun ve fiziki etkinlikler dersi öğretim programı kazanımlarının Türkiye'deki görme engelliler ilkokullarında *gerçekleşebilme düzeyleri. Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1*(2), 279-300.

Koparan, Ş. (2003). Özel ihtiyaçları olan çocuklarda spor. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 17(*1), 14.

Lieberman, L. J., & Houston-Wilson, C. (2009). *Strategies for inclusion; A handbook for physical educators.* Champaign, IL: Human Kinetics.

Millî Eğitim Bakanlığı. (2012). *Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği.* Resmî Gazete.

Millî Eğitim Bakanlığı. (2018). *Oyun, spor ve fiziki etkinlikler dersi öğretim programı*. https://mufredat.meb.gov.tr/

MEB. (2020). *Millî Eğitim İstatistikleri. Örgün eğitim national education statistics formal education* 2019/'20. http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_09/04144812_meb_istatistikleri_orgun_egiti m_2019_2020.pdf

Morgan, P. And Bourke, S.F. (2004). *I know ıt's ımportant but ı'd rather teach something else: an ınvestigation into generalist teachers' perceptions of physical education in the primary school curriculum.* Paper Presented at the Australian Association for Research in Education Annual Conference, Melbourne, Australia.

Nalbant, S. (2018). Spor yoluyla farkındalık gelişimi etkinliğinin özel gereksinimli bireylere yönelik tutuma etkisi. *İstanbul Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 8*(1), 24-36.

Demchenko, I., Maksymchuk, B., Bilan, V., Maksymchuk, I., & Kalynovska, I. (2021). Training Future Physical Education Teachers for Professional Activities under the Conditions of Inclusive Education. BRAIN. *Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 12(3), 191-213. https://doi.org/10.18662/brain/12.3/227

Özer D. (2020). *Özel gereksinimli öğrenciler için beden eğitimi ve spor.* Nobel Yayıncılık. Ankara.

Özer, D. S., Süngü, B., & Şılak, B. (2005). Engelliler için beden eğitimi ve spor. *Araştiran Öğretmen,* 35.

Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (1997, 6 Haziran). *Resmî Gazete (Sayı: 23011).*

Pan, C. Y. (2011). The efficacy of an aquatic program on physical fitness and aquatic skills in children with and without autism spectrum disorders. *Research in Autism Spectrum Disorders, 5*(1), 657-665.

Rosentswieg, J. (1969). A ranking of the objectives of physical education. *Research Quarterly. American Association For Health, Physical Education And Recreation, 40*(4), 783-787.

Roswal, G.M. (2001) *Adapted physical education: Principles and practice. Jacksonwille State College.* Winnick, J.P. (2005) Program Organization & Management (In) Adapted Physical Education and Sport. Editor ÖZÜRLÜLER '07 87 Joseph P. Winnick, p.21-37, Human Kinetics, Champaing, IL.

Sanioğlu, A. Büyükkaragöz, S. Duman, S. Sarı, H. (2008). İlköğretim okullarındaki özel eğitim sınıflarında görevli öğretmenlerin beden eğitimi ders programı ile ilgili görüşlerinin değerlendirilmesi. S.Ü. *BES Bilim Dergisi. 10(*2), 40– 50.

Saydam, R. (2003). *İlköğretim okulu ı ve ıı. devre müzik eğitiminde eğitimci sorunu,* Cumhuriyetimizin 80. Yılında Müzik Sempozyumu. İnönü Üniversitesi, 30-31 Ekim2003, Malatya.

Savucu, Y. (2019). Uyarlanmış beden eğitimi ve spor. *International Journal of Sport Exercise and Training Sciences-IJSETS, 5*(4), 192-200.

Winnick JP. (2005) *An introduction to adapted physical education and sport. (In) Adapted physical education and sport.* Editor Joseph P. Winnick Fourth Edition. (pp.3- 20), Illinois: Human Kinetics.

Uğraş, S. (2018). Beden eğitimi öğretmenlerinin özel gereksinimli öğrenciler hakkındaki düşünceleri. *Spor Bilimleri Alanında Yeni Ufuklar Kitabı, 23*, 365-383.

Uzun, M., (2023). *Özel gereksinimli bireylerde uyarlanmış aktiviteler boyutuyla beden eğitimi ve spor.* Efe Akademi Yayınları, İstanbul.

Yılmaz, M. F. (2013). *Bireyselleştirilmiş eğitim programlarının (BEP) uygulanmasında ilköğretim kurumlarında görev yapan yöneticilerin karşılaştıkları engellerin incelenmesi (Gaziantep ili merkez ilçeleri örneği)* (Master's thesis, Hasan Kalyoncu Üniversitesi).

Yılmaz, S. H., & Yılmaz, B. H. (2023). *Uyarlanmış beden eğitimi ve spor kavramı. Spor Bilimlerinde Farklı Yaklaşımlar,* 19.

1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu. (1973). Resmî Gazete

Bölüm 14

SOSYOLOJİK BAKIŞ AÇISI İLE ENGELLİ SPORLARI; ÖTEKİLEŞTİRİLMİŞ BEDENDEN PARALİMPİK BEDENE

Yasemin Yalçın

Giriş

İnsanlar arasındaki bireysel farklılıklar, insanlık tarihi boyunca var olmuştur ve bu farklılıkların kabulü, özel gereksinimli bireylerin toplumsal hayata katılımı ve potansiyellerini geliştirebilmeleri açısından kritik öneme sahiptir. Toplumun, özel gereksinimli bireyleri anlayış düzeyi, onların toplum içinde sorunsuz bir şekilde yaşayabilmelerini belirler. Bu bireylerin sahip oldukları engel türlerinin, bu engellerle ilişkili özelliklerin, ihtiyaçların ve bu ihtiyaçları karşılamak için gerekli çözümlerin toplum tarafından bilinmesi gerekmektedir. Sadece bu anlayış ve bilgi seviyesine ulaşıldığında, özel gereksinimli bireylerin toplumun bir parçası olarak yaşamaları mümkün olabilir (Yetim, 2014).

Engelli sporları, zaman içinde önemli değişimlerden geçmiş ve özel gereksinimli bireylerin toplumsal hayata entegrasyonunda hayati bir rol oynamıştır. Özel gereksinimli bireyler uzun süre boyunca ön yargılar ve ayrımcılıkla mücadele etmek zorunda kalmış ve yetersizlikleri nedeniyle toplumsal normların dışında bırakılmışlardır. Ancak engelli sporlarının gelişimi ve Paralimpik Oyunlar gibi uluslararası etkinliklerin yaygınlaşması, bu bireylerin toplumsal görünürlüğünü artırmış ve kabul görmelerine önemli katkılar sağlamıştır.

Bu bölümde, engelli sporlarının sosyolojik bakış açısı ile incelenmesi ve ötekileştirilmiş bedenden paralimpik bedene dönüşüm süreci ele alınmıştır. Engelli sporlarının tarihçesi ve önemi üzerinde durularak bu sporların özel gereksinimli bireylerin toplumsal dışlanma deneyimlerine nasıl bir yanıt verdiği tartışılmıştır. Özel gereksinimli olma hâli çalışmalarının önde gelen isimlerinden Shakespeare (2006), "Özel gereksinimli olmak, bireyin eksikliği değil toplumsal düzenlemelerin yetersizliğidir." ifadesiyle, özel gereksinimli bireylerin yaşadığı sorunların toplum-

Tüm bu sorunlara karşın Paralimpik Oyunlarda ülkelerini temsil eden/edecek özel sporcuların paralimpik bedenler olarak bu platformda yarışmaları pek çok açıdan büyük katkı sağlamaktadır.

Sonuç olarak; engelli sporları ile ilgilenen özel sporcuların ötekileştirilmiş bedenlerinin sporun dönüştürücü etkisi ile paralimpik bedene evrilmesi, bu bireylerin topluma tam ve başarılı katılımı için oldukça önemlidir. Paralimpik sporlar, özel gereksinimli olma hâli algısını pozitif yönde değiştirerek toplumsal kabulü artırabilir ve ayrımcılığı azaltabilir. Paralimpik hareket aracılığıyla sağlanan toplumsal kabul, özel gereksinimli olma hâli konusundaki ön yargıları azaltma ve daha kapsayıcı bir toplumsal yapı oluşturma potansiyeline sahiptir. Bu bağlamda öncelikli olarak engelli sporlarına yönelik spor politikası alanında yapılacak her tür girişim ve düzenlemeye büyük oranda gereksinim vardır.

Kaynakça

Abay, A. R., & Kahraman Güloğlu, F. (2015). Engellilere Yönelik Temel Ulusal Mevzuatın Toplumsal Cinsiyet Açısından İçerik Analizi. *Journal of International Social Research*, *8*(40).

Achilles, G. M., Mclaughlin, M. J., & Croninger, R. G. (2007). Sociocultural correlates of disciplinary exclusion among students with emotional, behavioral, and learning disabilities in the SEELS national dataset. *Journal of Emotional of and Behavioral Disorders, 15*(1), 33–45.

Afacan, M. I., & Afacan, E. (2024). The Visibility of the Disability in Terms of the Social Model: Para Shooting Sport Sample. *Journal of Educational Issues*, 139-156.

Albrecht, J., Elmose-Østerlund, K., Klenk, C., ve Nagel, S. (2019). Sports clubs as a medium for integrating people with disabilities. *European Journal for Sport and Society*, *16*(2), 88-110. https://doi.org/10.1080/16138171.2019.1607468

Ashforth, B.E. and Mael, F. (1989), "Social identity theory and the organization", Academy of Management Review, Vol. 14 No. 1, pp. 20-39.

Atikaslan, H. O. (2022). İnternet haberlerinde sakatlık. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *31*(2), 624-640.

Bae, H., & Kim, Y. (2009). Social exclusion and poverty of disabled women. *Health and Society Research, 29*(2), 55–76.

Bailey, S. (2008). *Athlete First: A History of the Paralympic Movement*. John Wiley & Sons, Ltd. https://doi.org/10.1080/17460263.2012.694633

Blauwet, C., & Willick, S. E. (2012). The Paralympic Movement: using sports to promote health, disability rights, and social integration for athletes with disabilities. *Physical Medicine Rehab., 4*(11), 851-856.

Block, M. E. & Obrusnikova, I. (2007). Inclusion in physical education: A review of the literatüre from 1995-2005. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 24, 103-124.

Brittain, I. (2017). Communicating and managing the message: Media and media representation of disability and Paralympic sport. *Managing the Paralympics*, 241-262.

Brooke, M. (2019). The Singaporean Paralympics and its media portrayal: Real sport? Men-only? *Communication and Sport*, *7*(4), 446–465. https://doi.org/10.1177/2167479518784278

Bundon, A. (2019). Injury, pain and risk in the Paralympic movement. *The Suffering Body in Sport.* 71-87. Emerald Publishing Limited. https://doi.org/10.1108/s1476-2854201900 00012007

Burcu, E. (2016). Çifte Dezavantajlı Bir Durum: "Engelli Olmak" ve "Kadın Olmak" Üzerine Feminist Bir Değerlendirme, (Editör) Keser A., Yıldırım F., ve Kaplan M. *Hastalıkta Sağlık Kadın Olmak içinde*, 23-43. Ankara: Nobel Tıp Kitabevler.

Carpenter, L., & Austin, H. (2007). Silenced, silence, silent: Motherhood in the margins. *Qualitative Inquiry, 13*, 660–674.

Dahl, E., Flotten, T., & Lorentzen, T. (2008). Poverty dynamics and social exclusion: an analysis of norwegian panel data. *Journal of Social Policy, 37*(2), 231–249.

Darcy, S., & Dowse, L. (2013). In search of a level playing field–the constraints and benefits of sport participation for people with intellectual disability. *Disability & Society*, *28*(3), 393-407.

Darroch, F., Giles, A., Hillsburg, H., & McGettigan-Dumas, R. (2019). Running from responsibility: Athletic governing bodies, corporate sponsors, and the failure to support pregnant and postpartum elite female distance runners.*Sport in Society, 22*(12), 2141–2160. https://doi.org/ 10.1080/17430437.2019.1567495.

DePauw, K. P. (1997). The (1n) visibility of disability: Cultural contexts and "sporting bodies". *Quest*, *49*(4), 416-430.

Edison, B. R., Christino, M. A., & Rizzone, K. H. (2021). Athletic identity in youth athletes: a systematic review of the literature. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *18*(14), 7331.

Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme 2009. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/ 20090714-1.htm

Fermanoğlu, O. M. (2019). Çevrim içi haricîler: Türkiye'de dijital engelli aktivizmi üzerine bir araştırma. *Connectist: Istanbul University Journal of Communication Sciences,* 56, 119-152.

Fink, J. S. (2008). Gender and sex diversity in sport organizations: Concluding comments. *Sex roles*, *58*, 146-147.

Fowlie, J., Eime, R. M., & Griffiths, K. (2021). Barriers to adolescent female participation in cricket. *Annals of Leisure Research*, 24(4), 513–531.

French, L., & Le Clair, J. M. (2018). Game changer? Social media, representations of disability and the paralympic games. In I. Brittain, & A. Beacom (Eds), *The Palgrave handbook of Paralympic studies* (pp. 99–121). Palgrave Macmillan London. https://doi.org/10.1057/ 978-1-137-47901-3

Gilmore L. & Cuskelly M. (2014) Vulnerability to loneliness in people with intellectual disability: an explanatory model. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities 11,* 192–199.

Gold, J. R., & Gold, M. M. (2016). The paralympic games. In *Olympic Cities* (pp. 134-156). Routledge.

Guenther, C., Wilton, E. ve Fernandes, R. (2016). *Identity.* V. Zeigler-Hill and T. K. Shackelford (Ed.), Encyclopedia of personality and ındividual differences in (pp. 1-10). Springer International Publishing.

Guttmann, L. (1976). *Textbook of Sport for the Disabled.* Aylesbury, Bucks: HM _ M Publishers, Ltd.

Hall L. & Hewson S. (2006) The community links of a sample of people with intellectual disabilities. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities* 19, 207.

International Paralympic Committee. History of the Paralympic movement. International Par- alympic Committee. https://www.paralympic.org/ ipc/history.

Jespersen, L. N., Michelsen, S. I., Tjørnhøj Thomsen, T., Svensson, M. K., Holstein, B. E., & Due, P. (2019). Living with a disability: a qualitative study of associations between social relations, social participation and quality of life. *Disability and rehabilitation, 41*(11), 1275-1286.

Johnson, K. (2020). Recognising cultural diversity: Implications for persons with disabilities. In *Recognising human rights in different cultural contexts: The united nations convention on the rights of persons with disabilities (CRPD)* (pp. 63-78). Springer Singapore.

Karadaş, B., & Çetiner, H. (2022). Engelli Spor Politikaları Kapsamında Paralimpik Oyunlara Bakış (The Overview of Paralympic Games in the Scope of Disabled Sports Policies). *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, *10*(1), 135-155.

Kavanagh, A. M., Krnjacki, L., Beer, A., Lamontagne, A. D., & Bentley, R. (2013). Time trends in socioeconomic inequalities of women and men with disabilities in Australia: evidence of persisting inequalities. *International Journal for Equity for Equity in Health,* 12, 73.

Kian, E., Schultz, B., Clavio, G., & Sheffer, M. L. (2019). *Multimedia sports journalism: A practitioner's guide for the digital age*. Oxford University Press.

Kleiber, D. (1999). *Leisure experiences and human development*. New York: Basic Books.

Korkmaz, A. (2015). Yeni toplumsal hareketler ve twitter. Selva Ersöz Karakulakoğlu & Özge Uğurlu (Eds.) içinde, *İletişim Çalışmalarında Dijital Yaklaşımlar Twitter* (ss. 93-116). Heretik Yayınları.

Korostelina, K. V. (2007). *Social Identity and Conflict: Structures, Dynamics, and Implications*. Palgrave Macmillan.

Lante K., Stancliffe R., Bauman A., van der Ploeg H., Jan S. & Davis G. (2014) Embedding sustainable physical activities into the everyday lives of adults with intellectual disabilities: a randomised controlled trial. *BMC Public Health* 14, 1–6.

Legg, D., Fay, T., Hums, M. A. ve Wolff, E. (2009). 1984-2004 Olimpiyat Oyunlarına Tekerlekli Sandalye Sergi Etkinliklerinin Dâhil Edilmesinin İncelenmesi. *Avrupa Spor Yönetimi Dergisi*, *9*(3), 243–258. https://doi.org/10.1080/16184740903023997

Lorber, Judith (Ed.) (2005). Gender Equality: Feminist Theories and Politics. Los Angeles, California: Roxbury Publishing Company.

Macdonald, S. J, Deacon, L, Nixon, J, et al. (2018). 'The invisibleenemy': disability,lone- liness andisolation. *Disabil Soc.*, 33, 1138-1159.

Martin, J. J. (2018). *Handbook of disability sport and exercise psychology*. Oxford University Press.

Mauerberg-deCastro, E., Campbell, D. F., & Tavares, C. P. (2016). The global reality of the Paralympic Movement: Challenges and opportunities in disability sports. *Motriz: Revista de Educação Física*, *22*, 111-123.

McPherson, G., O'Donnell, H., McGillivray, D., & Misener, L. (2016). Elite athletes or superstars? Media representation of para-athletes at the glasgow 2014 commonwealth games. Disability & Society, 31(5), 659–675. https://doi.org/10.1080.09687599.2016.1197823.

Misener, L., ve Darcy, S. (2014). Managing disability sport: From athletes with disabilities to inclusive organisational perspectives. *Sport Management Review*, 17 (1), 1-7. https://doi.org/10.1016/j.smr.2013.12.003

Mitchell, F. R., Van Wyk, P. M., & Santarossa, S. (2021). Curating a culture: The portrayal of disability stereotypes by paralympians on Instagram. *International Journal of Sport Communication*, *14*(3), 334-355.

Özay, F. (2019). *Bedensel Engelli Sporcuların Toplumsal Hayata Katılımında Sporun Etkisi.* Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Rees, L., Robinson, P., & Shields, N. (2019). Media portrayal of elite athletes with disability a systematic review. Disability and Rehabilitation, 41(4), 374–381. https://doi.org/10.1080/09638288.2017.1397775.

Robertson J., Emerson E., Pinkney L., Caesar E., Felce D., Meek A. *et al*. (2005) Community based residential supports for people with intellectual disabilities and challenging behaviour: the views of neighbours. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities* 18, 85–92.

Shakespeare, T. (2006). *Disability rights and wrongs*. Routledge.

Smith, B., ve Sparkes, A.C. (2012). Disability, sport and physical activity. A critical review. In N. Watson, A. Roulstone, & C. Thomas (Eds.), *Routledge Handbook of Disability Studies*, London: Routledge.

Şenyurt Akdağ, A., Tanay Aksaç, G., Temur Şimşekcan, N., & Kara, Ö. (2016). Toplumsal cinsiyet eşitliği ve engelli kadın el kitabı.

Thomas, N., & Smith, A. (2008). *Disability, sport and society: An introduction*. Routledge.

Vidaurreta, L., & Vidaurreta, L. (2020). Bodies and subjectivities: Women in Cuban Paralympic sports (Cuerpos y subjetividades: Mujeres en el deporte paralímpico cubano). *Estudios de Psicologia*, *PG-*. https://doi.org/10.1080/02109395.2019.1710802

Weaving, C., & Samson, J. (2018). The naked truth: Disability, sexual objectification, and the ESPN Body Issue. *Journal of the Philosophy of Sport*, *45*(1), 83–100. https://doi.org/10.1080/00948705.2018.1427592

Williams, K. J., & Murray, D. W. (2015). Negotiating the normative: The other normal for mothers of disabled children. *Journal of Family Studies, 21*, 324–340.

Winnick, J. P. (2005). *Adapted Physical Education and Sports* (4th ed.). Human Kinetics.

World Health Organization, ve World Bank (2011). *World report on disability*. https://www.who.int/disabilities/world_report/2011/report.pdf

Yetim, A. A. (2014, May). Engelliler Sporuna Sosyolojik Yaklaşım. In *2nd International Physical Education and Sports Congress for the Disabled*.

Yılmaz Anatca, V., & Yılmaz, C. (2019). Ucube bedenden paralimpik bedene. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (46), 136-157.

Yüce, E. (2022). Haber Değerlerini Sorgulamak: Anaakım Gazetelerde Engelli Haberleri. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, *2022*(59), 84-104.

Zhao, W. M., Thirumal, K., Renwick, R., & DuBois, D. (2021). Belonging through sport participation for young adults with intellectual and developmental disabilities: A scoping review. *Journal of applied research in intellectual disabilities*, *34*(2), 402-420.

Erken Yaşta Evliliklerin Erkek Yüzü

Yasemin Gezer Tuğrul

nobel bilimsel

Erken Yaşta Evliliklerin Erkek Yüzü

Yasemin Gezer Tuğrul

Yayın No.: 2302
ISBN: 978-625-393-952-6
E-ISBN: 978-625-393-953-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Songül Öğüt
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Gezer Tuğrul, Yasemin.
Erken Yaşta Evliliklerin Erkek Yüzü / Yasemin Gezer Tuğrul
1. Basım, XIV + 188 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-952-6
E-ISBN: 978-625-393-953-3
1. Erken Yaşta Evlilik 2. Erkeklik 3. Erkeklik Deneyimleri 4. Toplumsal Cinsiyet 5. Ataerkillik

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

ÇİZELGE LİSTESİ ..... **xi**

KISALTMALAR ..... **xiii**

1. GİRİŞ **1**

2. EVLİLİK KURUMU VE ERKEN YAŞTA EVLİLİKLER **7**

2.1. Evlilik Kurumu 7

2.2. Erken Yaşta Evliliklerin Nedenleri 9

2.2.1. Ekonomik Nedenler 9

2.2.2. Sosyokültürel Nedenler 11

2.3. Erken Yaşta Evliliklerin Sonuçları 14

2.4. Erken Yaşta Evliliğe İlişkin İstatistikler 17

2.4.1. Dünyada Erken Yaşta Evlilikler 17

2.4.2. Türkiye'de Erken Yaşta Evlilikler 20

2.4.3. Van'da Erken Yaşta Evlilikler 26

2.5. Evliliğin Hukuksal Boyutu 34

2.5.1. Ulusal Mevzuatta Erken Evlilik ve Karşılaşılan Sorunlar 34

2.5.2. Uluslararası Mevzuatta Erken Evlilik 35

2.5.3. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 36

2.5.4. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi 37

2.5.5. Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı 37

3. KURAMSAL ÇERÇEVE **39**

3.1. Fenomenojik Yaklaşım: Gerçekliğin Sosyal İnşası 39

3.2. R. W. Connell'in "Erkeklikler" Teorisi 44

3.3. Farklı Erkeklik Biçimleri 46

3.4. Eleştirel Erkeklik Çalışmaları ve Feminist Teori 53

3.5. Evlilik Kurumunda ve Ataerkil Kültürde Erkekliğin İnşası 58

3.6. Van'da Erkeklik ve Erkeklik Hâlleri 63

4. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ.....67
4.1. Araştırmanın Amacı 67
4.2. Araştırmanın Önemi.....69
4.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi.....71
4.4. Araştırmanın Sınırlılıkları.....72
4.5. Araştırmanın Yöntemi.....72
4.6. Veri Toplama Araçları.....74
4.7. Sahaya Dair Notlar 76
4.7.1. Gözlem Protokolü 78
4.8. Verilerin Analizi.....79
4.8.1. İçerik Analizi.....79

5. ARAŞTIRMA BULGULARI VE YORUM 81
5.1. Katılımcılarla İlgili Sosyodemografik Bilgiler 81
5.2. Evlilik Öncesi Süreç.....85
5.2.1. Erken Yaşta Evliliğin Gerekçeleri ve Evlilik Süreçleri 85
5.2.2. Evlilik ve Akrabalık İlişkisi.....89
5.2.3. Erken Yaşta Evlilik Kararı Nasıl ve Kimler Tarafından Alınmıştır?.....92
5.2.4. Evlilik Kararlarında Aşiretin Etkisi 97
5.2.5. Başlık Parası Geleneği 100
5.2.6. Erken Yaşta Evliliklerde Rıza.....102
5.2.7. Uygun Evlenme Yaşı.....104
5.2.8. Evlilikte Aile Planlaması 107
5.3. Evlilik Sonrası Yaşam Deneyimleri.....109
5.3.1. Erken Yaşta Evliliğin Sonuçları 109
5.3.1.1. Çocukluğun Sonu 109
5.3.1.2. Eğitim Hayatının Sona Ermesi 112
5.3.1.3. Erken Yaşta Evliliğin Sağlık Riskleri ve Sonuçları 115
5.3.1.4. Madde Bağımlılığı 118
5.3.1.5. Yaşanılamayan Duygular “Sevgi ve Aşk” 121
5.3.1.6. Çok Eşli Evlilik Yapma Gerekçeleri.....123
5.4. Evlilik İçerisinde Erkekliğin İnşası 132
5.4.1. Erkeklik Rolleri Nasıl İnşa Edilmekte ve Yeniden Üretilmektedir? 132
5.4.2. Erkeklik Nedir ve Nasıl Tanımlanmaktadır? 132
5.4.3. Erkeklik Evlilik Aracılığıyla Nasıl İnşa Edilmektedir?.....137

5.4.4. Erkeklik Rollerinden Kaçış 139
5.4.5. Erkeklik Rollerinin Yaratmış Olduğu Kriz Anları 142
5.4.6. Erkekliğin İnşasındaki Aşamalar 143
5.4.6.1. Erkeklik İnşasında Birinci Aşama: Sünnet 143
5.4.6.2. Erkeklik İnşasında İkinci Aşama: Askerlik 145
5.4.6.3. Erkeklik İnşasında Üçüncü Aşama: İş Sahibi Olma 146
5.4.6.4. Erkeklik İnşasında Dördüncü Aşama: Evlilik 147
5.4.6.5. Erkeklik İnşasında Beşinci Aşama: Babalık 148
5.5. Aile İçinde Erkek ya da Kız Çocuk Sahibi Olmanın Erkeklikle İlişkisi 151
5.6. Farklı Erkekliklere Bakış Açısı 153
5.7. Erkeklik ve Karar Mekanizmaları 156

6. SONUÇLAR VE ÖNERİLER 161
ÖNERİLER 169

KAYNAKLAR 173

EKLER 185
EK-1: Bilgilendirme ve Onam Formu 185
EK-2: Etik Kurul Beyanı 186

ÖZ GEÇMİŞ 187

KAYNAKLAR

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) (2016). *Suriyeliler ile Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları arasındaki evlilik ilişkileri araştırması*, https://www.aile.gov.tr/Raporlar/ATHGM/Suriyeliler_ile_Turkiye_Cumhuriye ti_Vatandaslari_Arasindaki_Evlilik_Iliskileri_Arastirmasi.pdf İndirilme Tarihi: 20.05.2023.

Akca, B. ve Tönel, E. (2011). Erkek(lik) çalışmalarına teorik bir çerçeve: Feminist çalışmalardan hegemonik erkekliğe. İçinde İ. Erdoğan (Edt.), *Medyada hegemonik erkek(lik) ve temsil* (ss. 11-39). İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Akgul, F. (2017). Patriarchal theory reconsidered torture and gender-based violence in Turkey. Yayınlanmamış Doktora Tezi. *University of Westminster Politics and International Relations.*

Akın, M. H. (2019). Sosyal etkileşim ve sosyal benlik kaynağı olarak aile, *Medeniyet ve Toplum Dergisi (METDER),* 3(1), 1-14.

Aktepe, E. ve Atay, İ. M. (2017). Çocuk evlilikleri ve psikososyal sonuçları, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 9(4), 410-420.

Aktaş, A. (2019). Bir aidiyet aracı olarak kolektif kimliğin oluşumunda aşiretlerin rolü ve etkileri. İçinde S. Parin (Edt.), *Türkiye'de aşiret tartışmaları* (ss. 49-56), İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Akyüz, N. ve Çapcıoğlu, İ. (2012). Dini gruplar sosyolojisi ve yeni dini hareketler, İçinde N. Akyüz ve İ. Çapcıoğlu (Edt.), Din sosyolojisi (ss. 507-538). Şehir: Grafiker Yayınları.

Akyüz, Ç. (2018). Berdel evliliği üzerine kalitetif bir araştırma Mardin örneği, *Uluslararası Folklor Akademi Dergisi*, 1(1), 17-34.

Allan, K. (2020). *Çağdaş sosyal teori ve sosyolojik teori: Toplumsal dünyaları görünür kılma*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Altuntek, N. Serpil (1993). *Van yöresinde akraba evliliği*. Ankara: Kültür Bakanlığı. Aslan, B. (2019). Psikoloji penceresinden erken yaşta evlendirilen kız çocukları, *Türk Psikoloji Yazıları*, 22(43), 43-55.

Atay, T. (2004). Erkeklik en çok erkeği ezer, *Toplum ve Bilim Dergisi (Erkeklik)*, 101, 11-30

Avşar, S. (2017). Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında tarihsel rollerini yitiren erkekliğin çöküşü: Küllerinden 'yeni erkekliğin' doğuşu. *Kadın Araştırmaları Dergisi,* 3 (2), 224- 241.

Aydemir E. (2011) *Evlilik mi evcilik mi? Erken ve zorla evlilikler, çocuk gelinler.* Ankara: Usak Yayınları.

Ayhan, A. ve Yaman, Ö. M. (2021). Sosyal bir olgu olarak "kumalık", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14 (39), 158-184.

Balaman, A. R. (1982). *Sosyal antropolojik yaklaşımla evlilik akrabalık türleri.* İzmir: Karınca Matbaacılık.

Balcı, A. (2015). *Sosyal bilimlerde araştırma: Yöntem, teknik ve ilkeler.* Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: nitel bir araştırma nasıl yapılır?, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (AEÜSBED), 5 (2), 368-388.

Baran, B. (2006). Muradiye ilçesi ve çevresinde erken yaşta evlenen (<18) ve çok sayıda çocuğa sahip (≥5) kadınlarda gövdeye ait antropometrik ölçümler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü*, Van

Barutçu, A. (2013). Türkiye'de erkeklik inşasının bedensel ve toplumsal aşamaları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.

Barutçu, A. (2015). "Ucundan azıcık" la atılan sağlam temel: Türkiye'de sünnet ritüeli ve erkeklik ilişkisi. *A Journal of Identity and Culture*, 3, 129-155.

Berger, Peter L. ve Luckmann, Thomas (2008). *Gerçekliğin sosyal inşası: Bir bilgi sosyolojisi incelemesi* (Çev: V. Saygın Öğütle). İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

Beynon, J. (2002). *Masculinities and culture*. Buckingham: Open University Press. Biçer Olgun, H. (2021). Kültürün sosyal inşası ve benliğin kültürel kuruluşu: Sosyalizasyon sürecinde aile, benlik ve kültür ilişkisi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 39, 492-532.

Birleşmiş Milletler (1948). Universal declaration of human rights, https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/2021/03/udhr.pdf, İndirilme Tarihi: 03.11.2021.

Birleşmiş Milletler (2001). Principles and recommendations for a vital statistics system revision, United Nations, New York.

Birleşmiş Milletler (2015). Resolution adopted by the Human Rights Council, Strengthening efforts to prevent and eliminate child, early and forced marriage, file:///C:/Users/Asus/Downloads/A_HRC_RES_29_8-EN%20(1).pdf İndirilme Tarihi: 21.04.2023.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu (2021). İnsan hakları evrensel beyannamesi. https://ailevecalisma.gov.tr/medias/8560/0-bm-%C4%B0nsan-haklar%C4%B1-evrensel-beyannamesi.pdf, İndirilme Tarihi: 06.04.2021.

Biz Erkek Değiliz İnisiyatifi, http://bizerkekdegilizinsiyatifi.blogspot.com/ İndirilme Tarihi: 26.05.2022.

Bosson, J. K. ve Vandello, J. A. (2011). Precarious manhood and its links to action and aggression. *Current Directions in Psychological Science*, 20(2), 82-86.

Bourke, J. (1996). Dismembering the male: Men's bodies, Britain and the great War. London: Reaktion.

Bozok, M. (2011). Soru ve cevaplarla erkeklikler, *Sosyal Kalkınma ve Cinsiyet Eşitliği Politikaları Merkezi Derneği*, İstanbul.

Bozok, M. (2015). Ataerkil ve cinsiyetçi erkeklikler, Erkeklik ve Erkekliklerin Eleştirisi, Profeminizm, Ben ve Kendim, İçinde A. Akaltun (Der.), Erkekler (ss.29-38). Ankara: NotaBene Yayınları.

Bozok, M. (2018). Türkiye'de ataerkillik, kapitalizm ve erkeklik ilişkilerinde biçimlenen babalık, *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, 10 (2), 30-42.

Bozok, M. (2019). Raewyn Connell ve erkeklik çalışmalarının köşe taşı çalışması olarak erkeklikler, *ViraVerita E-Dergi: Disiplinlerarası Karşılaşmalar*, 9, 199- 205.

Bracher, M. ve Santow, G. (1998). Economic independence and union formation in Sweden. Population Studies. 52 (3), 275-294.

Brittan, A. (1989). *Masculinity and power.* London: Basil Blackwell.

Bruinessen M. V. (2013). *Ağa, şeyh ve devlet*, Ö. Laçiner (Edt.), İstanbul: İletişim Yayınları.

Büke Okyar, D. İ. ve Öğüt, S. (2022). Gömülü teorinin sosyal bilimlerdeki kullanımı: Geçici koruma altındaki suriyeliler ve çocuk evlilikler örneklemi. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 0 (14), 109-132.

Bulut K, Uysal C, Korkmaz M, Sivri S, Bozkurt İ, Durmaz U. et al. (2015). Evaluation of the early age married girls applying to our department. *Open J Pediatr*, 5, 334-338

Burcu, E., Yıldırım, F., Sırma, Ç. S., ve Sarıyaman, S. (2015). Çiçeklerin kaderi; Türkiye'de kadınların erken evliliği üzerine nitel bir araştırma. *Bilig*, 73, 63-98.

Can, İ. (2014). Moderniteden postmoderniteye ailenin ontolojisi ya da modern çekirdek aile çerezleşiyor mu?, İçinde M. Aydın, (Edt), *Aile sosyolojisi yazıları* (ss. 53-64). İstanbul: Açılım Kitap.

Canatan, K. (2011). Ailenin tanımı, türleri ve işlevleri, İçinde K. Canatan ve E. Yıldırım (Edt.), *Aile sosyolojisi* (ss. 53-80). İstanbul: Açılım Kitap.

Carrigan, T., Connell, B. ve Lee, J. (2004). Toward a new sociology of masculinity, İçinde P. F. Murphy (Edt.), *Feminism and Masculinities* (s. 151-164). Oxford University Press.

Connell, R., W. (1987). *Gender and power: Society, the person, and sexual politics*. Ploity Press.

Connell, R., W. (1998). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar: Toplum, kişi ve cinsel politika* (Çev: C. Soydemir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Connell, R. W. (2000). *The man and the boys*. Kaliforniya: University of California Press.

Connell, R., W. (2001). *Studying men and masculinity*, resources for feminist Research.

Connell, R. W. (2005). *Masculinities*. Kaliforniya: University of California Press. Connell, R. W. (2019). *Erkeklikler* (Çev: N. Konukcu). Ankara: Phoenix Yayınevi.

Coltrane, S. (1994). Theorizing masculinities in contemporary social science. H. Brod ve M. Kaufman (Eds.), Theorizing masculinities (39-60). London: SAGE.

Cooley, C., H. (1902). Human nature and the social order, New York: Caherles Scribner's Sons.

Coser, L. A. (2008). *Sosyolojik düşüncenin ustaları: Tarihsel ve toplumsal bağlamda fikirler* (Çev: H. Hülür, S. Toker ve İ. Mazman). Ankara: De Ki Basım Yayım.

Creswell, John, W. (2013). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*, Los Angeles: Sage.

Creswell, John, W. (2020). Nitel araştırma yöntemleri (Çev: M. Bütün, S. B. Demir). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Creswell, John, W. (2017). Karma yöntem araştırmalarına giriş (Çev: M. Sözbilir). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Çaha, H., Aydın, E. S. ve Çaha, Ö. (2014). Değişen Türkiye'de kadın: Türkiye'de kadının sosyokültürel, ekonomik ve siyasal durumu, KADEM, İstanbul: Piya Matbaa.

Çakmak, D. (2009). Türkiye'de çocuk gelinler. *Birinci Hukukun Gençleri Sempozyumu*. Hukuk Devletinde Kişisel Güvenlik Bildiri Tam Metinler E- Kitabı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi. Ankara, 20-21 Mart.

Çakır, H. (2017). Erkeklerin sosyalleşmesinde öğrenilmiş güçlülük: kavramsal bir inceleme. *Researher: Social Sciences Studies*, 5 (4), 320-334.

Çiçekli, A. (2019). Boşanmalar üzerine sosyolojik bir araştırma: Van örneği (2001- 2016). Yayınlanmamış Doktora Tezi. *Van Yüzücü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Van.

Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmeliği, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/12/20061224-1.htm İndirilme Tarihi: 05.04.2023.

Çopuroğlu, Y. C. (2000). Fırat havzası evlilik kültürü I: düğün öncesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 163-193.

Dabak, Ş. (2014). Türkiye'de erken ve zorla evlilikler, "Çocuk gelinler", *Gençlik ve Kültürel Mirasımız Uluslararası Kongre*, Samsun, Türkiye, 16-18 Mayıs.

Dağdelen, G. (2011). Erken evlilik: Türkiye'de van ili örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Orta Doğu Teknik Üniversitesi*, Ankara.

David, D.S. and Brannon, R. (Edt.) (1976). *The forty nine percent majority: the male sex role.* Addison-Wesley Publishing Company.

Daymaz D, Güner P, Bahar Özvarış Ş. Aile Planlaması. HUTF Halk Sağlığı AD. Toplum Eğitim Sunumları, http://www.halksagligi.hacettepe.edu.tr/diger/topluma_yonelik.php. İndirilme Tarihi: 05.12.2022.

Delaney, C. (1991). *The seed and the soil: gender and cosmology in Turkish village society.* London: University of California Press.

Dempsey, K. (2022).Who gets the best deal from marriage: women or men?. *Marriage Journal of Sociology 2002, The Australian Sociological Association, Volume*, 38 (2), 91–110.

Demren, Ç. (2008). Kadınlık dolayımıyla erkeklik öznelliği, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32(1), 73-92.

Demren, Ç. (2014). *Kahvehane erkekliği: Ankara'da bir gecekondu mahallesi örneği*. Ankara: Gece-kitaplığı.

Duran, B. (2012), Antonio Gramsci ve Hegemonya, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:11, 39, 309-321.

Duran, H., Gürsoy, İ. N. ve Kumcağız, H. (2022). Evli kadınlardan göz ardı edinilen çocuk yaşta evliliklere ilişkin perspektifler: Nitel bir çalışma. *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, 25, 31-48.

Dündar, Ö., Z. (2016). Değişen ve değiş(e)meyen yönleri ile aile: yapısı, türleri ve işlevleri. İçinde N. Adak (Edt.). D*eğişen Toplumda Değişen Aile: Sosyolojik Tartışmalar* (ss. 39-63). Ankara: Ekinoks Yayın Dağıtım.

Dowd, N. E. (2010). *The man question male subordination and privilege*, New York: New York University Press.

Düztaş, A., D. (2019). Hegemonik erkekliğin akademide yeniden inşası. Yayınlanmamış Doktora Tezi, *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İzmir.

Edwards, Tim. (2006). *Cultures of masculinity.* London: Routledge.

Eleştirel Erkeklik İncelemeleri İnisiyatifi (3013).http://www.masculinitiesjournal.org/tr-tr/kategori/eeii/26/26 İndirilme Tarihi: 05.04.2023

Elmacı, N ve Ertem M. (2010). Güneydoğu anadolu bölgesi'nde kızların erken yaş evliliklerinin sosyal ve kültürel temelleri. İçinde, N. Güngör-Ergan, E. Burcu, B. Şahin (Edt.), *Sosyoloji Yazıları 2, Prof. Dr. Orhan Türkdoğan'a armağan* (ss. 223-233). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Erbaş, H. (1992). Sosyolojide fenomenoloji, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Araştırma Dergisi*, 14: 158-166.

Erdoğan, D. (2014), Türkiye'de çocuk gelinler sorunu, Academia, https://www.academia.edu/en/6459715/T%C3%BCrkiyede_%C3%87ocuk_Ge linler_Sorunu İndirilme Tarihi: 10.04.2023.

Eroğul, N. (2021). Erkeklik söylemi bağlamında erkek giyim markalarına yönelik bir inceleme. *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 3(5), 283-308.

Ersoy, F. (2019). Eğitimde nitel araştırma deseni. İçinde A. Şaban ve A. Ersoy (Edt.), *Fenomenoloji* (ss.81-134). Ankara: Anı Yayıncılık.

Farrell, W. (1974). *The liberated man beyond masculinity: freeing men and their relationships with women*. New York: Random House.

Foxhall, L. ve Salmon, J. (1998). *Thinking man: masculinity and its self- representation in the classical tradition*, F. Lin ve J. Salmon (Edt.), Routledge.

Gastón, C., M., Misunas, C., ve Cappa, C. (2019). Child marriage among boys: A global overview of available data*, Vulnerable children and youth studies*, 14 (3), 219-228.

Gedik, E. (2016). Bir tüketim kültürüü ürünü olarak anti-kahraman erkek imajları, *ViraVerita E-Dergi*, 4, 37-58.

Gedik, E., Çakır, H., Coşkun, A. (2020). Bir inşaa süreci olarak erkeklik: Yozgat Örneği, *AÇÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (1), 84-95.

Gezer-Tuğrul, Y. (2018). Erken taşta evlendirilen kadınların evlilik süreçleri, deneyimleri ve sonraki yaşamları üzerine nitel bir çalışma. *Sosyoloji Notları*, 2 (1), 2-38.

Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*, İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Gilmore, D., D. (1991). *Manhood in the making: cultural concepts of masculinity*. London: Yale University Press.

Giray, H. ve Kılıç, B. (2004). Bekar kadınlar ve üreme Sağlığı. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi,* 13(8), 286-289.

Gittins, D. (2011). *Aile sorgulanıyor* (Çev: T. Erdem). İstanbul: Pencere Yayınları. Girls Not Brides (2020). About child marriage, https://www.girlsnotbrides.org/about-child-marriage/ İndirilme Tarihi: 06.11.2021.

Glesne, C. (2020). *Nitel araştırmaya giriş* (Çev. A. Ersoy ve P. Yalçınoğlu). Ankara: Anı Yayıncılık.

Gücük, S., S. G. Arıca, Z. Akan, V. Arıca ve S. Alkan (2010). Van ilindeki çokeşli- lik oranları ve etkileyen faktörler: kesitsel çalışma. *Kartal Eğitim ve Araştırma Hastanesi Tıp Dergisi*, 21(3), 127-133.

Gündoğan, S. (2019). Dinin sosyal hayat üzerindeki etkisi: herki aşireti örneği. İçinde S. Parin (Edt.). *Türkiye'de Aşiret Tartışmaları* (ss. 57-67). İstanbul: Bağlam Yayınları.

Güneş, H. N. (2016), Erkeğin ataerkil rejime entegrasyonu: yabancılaşma ve uyum. *Akademik Bakış Dergisi*, 58, 266-284.

Güneş M, Selçuk H, Demir S, İbiloğlu A.O, Bulut M, Kaya MC et al. (2016) Marital harmony and childhood psychological trauma in child marriage. *Journal of Mood Disorders*, 6, 63-70.

Gökçe, B. (1976). Aile ve aile tipleri üzerine bir inceleme, *Hacettepe Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 8 (1-2), 46-67.

Grusec ve Hastings (2015). *Handbook of socialization: theory and research*. Joan E. Grusec ve Paul D. Hastings (Edt.), The Guilford Press, New York.

Gül, G. (2018). Van ilinde erken yaşta evlenen kadınların yaşam öyküleri. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van.

Gültekin, A. K. (2019). Palu ailesi vakası, akraba evlilikleri ve tartışmalara kısa değiniler. *Bilim ve Gelecek Aylık Bilim, Kültür, Politika Dergisi*, 181, 68-74.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2019). 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık, Araştırması*, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü*, T. C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, TÜBİTAK, Ankara.

Hacısoftaoğlu, İ. ve Bulgu, N. (2015). Yedi dağın ötesindeki çocuklar: Güreşte erkeklik ve şiddet. İçinde B. Yarar (Der.), *Şiddetin Cinsiyetli Yüzleri*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Hay, W.R. (1921). *Two years in Kurdistan: experiences o f a political officer, 1918- 1920.* Londia: Sidgwick ve Jackson.

Heckmann, Y. L. (2016). *Kürtlerde aşiret ve akrabalık ilişkileri*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Hearn, J. ve Morgan, D. (1990). *Men, masculinities & social theory.* London: Unwin Hyman.

Hearn, J. ve D. L. Collinson. (1994). Theorizing unities and differences between men and between masculinities. İçinde H. Brod and M. Kaufman (Edt.), *Theorizing masculinities* (ss. 97-118). Thousand Oaks.

Holt, D. B. ve Thompson, C.J. (2011). Eylem adamı kahramanlar: günlük tüketimde kahraman erkek(lik) arayışı (Çev: Ç. T. Akdağ). İçinde İ. Erdoğan (Edt.), *Medyada Hegemonik Erkek(lik) ve Temsil* (ss. 429-465). İstanbul: Kalkedon Yayınları.

İnsan Hakları Beyannamesi, https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/9a3bfe74- cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf İndirilme Tarihi: 06.12.2021.

İzci, L. ve Mazman, İ. (2021). Sembolik etkileşimcilik çerçevesinden korunmaya muhtaç çocuklarda benlik, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 151-170.

Jensen, R. ve Thornton, R. (2003). Early female marriage in the developing world. *Gender ve Development*, 11(2), 9-19.

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi (CEDAW), http://www.kaced.org/images/files/CEDAW%20metni.pdf İndirilme Tarihi: 29.04.2023.

Kandiyoti, D. (1988). Bargaining with partiarchy, gender and society. *Special Issue to Honor Jessie Bernard*, 2(3), 274-290.

Kandiyoti, D. (1992). Islam and patriarchy: a comparative perspective. İçinde, N. R. Keddie, ve B. Baron (Der.), *Women in Middle Eastern History: Shifting Boundaries in Sex and Gender* (ss. 23-42). Yale University Press.

Kandiyoti, D. (1994). The paradoxes of masculinity some thoughts on segregated societies. İçinde, A. Cornwall ve N. Lindisfarne (Edt.), *Dislocating masculinity Comparative ethnographies* (ss.196-212). Londra: Routledge.

Karabulut, A., Ozkan, S., Bozkurt, A. I., Karahan, T. ve Kayan, S. (2013). Perinatal outcomes and risk factors in adolescent and advanced age pregnancies: comparison with normal reproductive age women. *Journal of Obstetrics and Gynaecology,* 33(4), 346-350.

Karadeniz, S. (2014). Aşiret ailesi ve kentte dönüşümü. (Edt), Mustafa Aydın *Aile sosyolojisi yazıları* içinde (ss. 275-297). İstanbul: Açılım Kitap.

Kara Uzun ve F. Şimşek Orhon (2013). Adolesan gebeliklerin anne ve bebek sağlığına olan etkileri, *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 66 (1), 19-23.

Kasapoğlu, A. (2020), Toplumsal yapının ve kültürün görünümlerinden aile, İçinde, N. Karaca (Edt.), *Türkiyenin Toplumsal Yapısı* (ss. 234-259). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.

Kaya M. (2009). *Dünden bugüne çok eşlilik*. İstanbul: Çıra Yayınları

Kaya, M. (2013). Modernleşme sürecinde aşiretlerin dönüşümü: Şanlıurfa aile ve aşiret Dernekleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi. *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Konya

Kaya, F. ve Koç, E. (2017). Van ili Tuşba ilçesi'nde kadınların erken evliliklere bakış açısı, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14 (1), 83-96.

Kaya, M. (2018). Aşiret modernleşmesi mi yeniden aşiretlenme mi?, *Econharran Harran Üniversitesi İİBF Dergisi,* 2, 124-134.

Kaya, H., Alnak, A., Subaşı, B. Z. ve Şahin, D. (2022). Erken yaşta evliliklerin ruhsal sonuçları: Kadınların ruhsal ve cinsel sağlığındaki uzun dönem etkiler, Journal of Clinical Psychiatry 25(1), s. 56-66.

Kaya, Ç, N. (2018). Aile ve çocuk. İçinde Aile Sosyolojisi (ss. 106-131). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Kaufman, M. ve Brod, H. (1994). *Theorizing masculinities* (ss.5-11). H. Brod, M. Kaufman ve S. Publications (Edt.), London: SAGE Publications.

Kepekçi, E. (2012). (Hegemonik) erkeklik eleştirisi ve feminizm birlikteliği mümkün mü?. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 11(2), 59-86.

Kızılçelik, S. (1996). *Sosyoloji teorileri 3*. İzmir: Saray Kitabevleri.

Kızılçelik, S. (2015).Sembolik etkileşimcilik, İçinde *Çağdaş Sosyoloji Kuramları* (ss.95-117). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi. Kimmel, M. S. (2000). The gendered society. Oxford University Press.

Kimmel, M. S., (2004), Masculinity as homophobia: fear, shame and silence in the construction of gender identity. İçinde P. F. Murphy (Edt.), *Feminism & Masculinities* (ss. 182-199). Oxford Readings in Feminism.

Kimmel, M. S. (2013). Homofobi olarak erkeklik: Toplumsal cinsiyet kimliğinin inşasında korku, utanç ve sessizlik (Çev: M. Bozok). *Fe Dergi*. 2(5), 92- 107.

Kocadaş, B. (2020). Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet Kuramları, İçinde M. Talas (Edt.), Toplumsal Cinsiyet (ss. 27-92). Kazakhstan: İksad Yayıncılık.

Kümbetoğlu, B. (2017). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Lechte, J. (1994). *Fifty key contemporary thinkers.* New York: Routedge. Lerner, G. (1986). *The creation of patriarchy*. Oxford: University Press Oxford

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. (Çev: O. Akınhay ve D. Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Mayatürk Akyol, E. (2015). Toplumsal yaşamda ve çalışma hayatında kadın ve anne kimlikleri: Kuramsal bir bakış. İçinde O. Sürvegil Dalkılıç (Edt..), *ÇalışAnne: Kadın akademisyenlerin kaleminden çalışma yaşamında annelik* (ss. 1-30). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Meral, P., S. (2011). Erkek hegemonyasının (yeniden) üretimi: dergi reklamlarında hegemonik erkekliğin temsili, İçinde İ. Erdoğan (Edt.), *Medyada hegemonik erkek(lik) ve temsil* (ss. 296-323). İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Messerschmidt, J. W. (2019). *Hegemonik erkeklik: formülasyon, yeniden formülasyon ve genişleme*. İstanbul: Özyeğin Üniversitesi Yayınları.

Miles, B. M., Huberman, M. (2015). *Nitel veri analizi* (Çeviri Editörleri: S. Akbaba Altun, A. Ersoy). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Miller, D. L. (1973). *George herbert mead: self, language, and the world*. Austin: University of Texas Press.

Montazeri, S., Gharacheh, M., Mohammadi, N., Rad, J. A., ve Ardabili, H. E. (2016). Determinants of early marriage from married girls. *Hindawi Publishing Corporation Journal of Environmental and Public Health*, 1-9. https://downloads.hindawi.com/journals/jeph/2016/8615929.pdf İndirilme Tarihi: 21 Aralık 2020.

Morgan, D. H. J. (1994). Theater of war: combat, military and masculinities. İçinde H. Brod, M. Kaufman (Edt.), *Theorizing masculinities* (ss. 165-181). California: Sage Publications.

Neuman, W. L. (2006). *Toplumsal araştırma yöntemleri nitel ve nicel yaklaşımlar* (Çev: S. Özge), Cilt 2, İstanbul: Yayın Odası.

Mosse, G., L. (1998). *Image of man the creation of modern masculinity*. Oxford University Press

Oklay, E. (2020). Muhalif öğretmen kimliği ve muhaliflik deneyimlerine ilişkin fenomenolojik bir çalışma, Yayınlanmamış Doktora Tezi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, Eskişehir.

Okpe, O. (2005). *Mainstreaming gender in the African development process: a critic of NEPAD and the women question*. Nigeria: BSU Press.

Onaran, O., Büker, S. ve Bir, A. A. (1998). *Eskişehir'de erkek rol ve tutumlarına ilişkin alan araştırması*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Onur, H., Koyuncu, B. (2004). "Hegemonik" erkekliğin görünmeyen yüzü: Sosyalizasyon sürecinde erkeklik oluşumları ve krizleri üzerine düşünceler. *Toplum ve Bilim Dergisi,* 101, 31-49.

Orçan, M. ve Kar, M. (2008). Türkiye'de erken yaşta yapılan evlilikler ve risk algısı: Bismil örneği. S*osyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 14 (14), 97-111.

Ova, N. (2014). Türkiye'de yazılı basında 'çocuk gelinlerin' temsili. *Selçuk İletişim,* 8(2), 238-262.

Ökten, Ş. (2009). Aşiret, akrabalık ve sosyal dayanışma: Geleneksel hayatı yönetme biçimi, Aile ve Toplum, Cilt: 5, Sayı: 18

Ölçer, S. (2014). Erken Yaşta Kadın Evlilikleri Üzerine Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Bir Çözümleme: Van Kent Merkezi Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Van.

Önen, C. ve Naz, R. (2022). Kahvehane kültürünün yaşam kalitesine etkisi. *Sağlık ve Toplum*, 32 (2), 183-191.

Özbay, C. (2013). Türkiye'de hegemonik erkekliği aramak. *Doğu ve Batı Düşünce Dergisi*, 63, 185-204.

Özarslan, S. (2020). Evlilik yaşı ve içerdiği sorunlar. *Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 14, 249-259.

Özcebe, H. ve Biçer, B. K. (2013). Önemli bir kız çocuk ve kadın sorunu: Çocuk evlilikler. *Türk Pediatri Arşivi*, 48 (2), 86-9.

Özden, M. ve Saban, A. (2019). Eğitimde nitel araştırma deseni. İçinde A. Şaban ve A. Ersoy (Edt.), *Nitel Araştırmalarda Paradigma ve Teorik Temeller* (ss.1-29). Ankara: Anı Yayıncılık

Özgüven, İ. E. (2010). *Ailede iletişim ve yaşam*. Ankara: Pdrem Yayınları.

Parsons, J., Edmeades, J., Kes, A., Petroni,S., Sexton, M., ve Wodon, Q. (2015). Economic impacts of child marriage: A review of the literature. *The Review of Faith & International Affairs*, 13:3, 12-22.

Parin, S. (2019). Aşiret ve ağalığın kent formları üzerine bir araştırma: Van kent merkezi örneği, İçinde S. Parin (Edt.), *Türkiye'de aşiret tartışmaları (s*s. 82-96). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Patton, Q. M. (2018). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (Çev: M. Bütün ve S. Beşir Demir). Anlara: Pegem Akademi.

Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu, https://www.diyarbakirbarosu.org.tr/public/uploads/document/ pekin- 1568489265.pdf, s.46-92 İndirilmeTarihi: 03.12.2021.

Pew Araştırma Merkezi, *Many countries allow child marriage*, https://www.pewresearch.org/fact-tank/2016/09/12/many-countries-allow- child-marriage/, İndirilme Tarihi: 29.11.2021.

Plan International UK. (2011). *Breaking vows: Early and forced marriage and girls' education*, London: Plan UK. https://plan-uk.org/file/breaking-vows-efm- 3462225pdf/download?token= RlE5iobL, İndirilme Tarihi: 18.09.2021.

Pleck, J. H. (1985). *The myth of masculinity*. MIT Press.

Rasimgil, D. (2007). Van yöresinde erken yaşta evelenen normal ve çok çocuklu kadınların alt ekstremite ölçümleri üzerine karşılaştırmalı çalışma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü*, Van

Richter, R. (2012). *Sosyolojik paradigmalar*. İstanbul: Küre Yayınları.

Ritzer, G. ve Stepnisky, J. (2012), *Çağdaş sosyoloji kuramları* (Çev: I. Ertuna Howison). Ankara: De Ki Yayınları.

Ritzer, G. ve Stepnisky J. (2014), *Sosyoloji kuramları* (Çev: H. Hülür). Ankara: De Ki Yayınları.

Russell, B. (2009). *Marriage and morals, routledge classics*. New York. Saban, A. ve Ersoy, A. (2019). Eğitimde nitel araştırma desenleri

Saldana, J. (2019). *Nitel araştırmacılar için kodlama el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi, Yayıncılık

Sancar, S. (2013). *Erkeklik: İmkânsız iktidar, ailede, piyasada ve sokakta erkekler*. İstanbul: Metis Yayınları.

Saraçgil, A. (1999). Kahve'nin İstanbul'a girişi (16. ve 17. yüzyıllar). İçinde H. Desmet-Grégoire ve F. Georgeon (Edt.), *Doğu'da kahve ve kahvehaneler (ss.* 27-41) (Çev: M. Atik, E. Özdoğan. ss. 27-41. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Sarı, H. Y. (2016). Adölesan evliliklerin sağlığa etkileri, Ege Üniversitesi Heömşirelik Fakültesi Dergisi, 32 (2), 132-142

Sart, G. (2017). Nitel araştırma: Yöntem, teknik, analiz ve yaklaşımları İçinde S. F. Nevra ve B. Yasemin (Edt.), *Fenomenoloji ve Yorumlayıcı Fenomenolojik Analiz* (ss.70-81). Ankara: Anı Yayıncılık.

Sayın, Ö. (1990). *Aile sosyolojisi, ailenin toplumdaki yeri*, İzmir: Ege Üniversitesi Yayını.

Sayır, E. (2022). Doğu Taşrasında Erkeklik Halleri: Sessiz Ağlarla İşbirliği ve Eril Pazarlık, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul

Segal, L. (1992). *Ağır çekim değişen erkeklikler değişen erkekler* (Çev: V. Ersoy). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Selek, P. (2008). Akıllı ol, İçinde N. Mutluer (Der.), *Cinsiyet halleri* (ss. 220-231). İstanbul: Varlık Yayınları.

Sığın, A. ve Canatan, A. (2018). Connell'in erkeklik teorisinde işbirlikçi erkek, madun erkek ve marjinal erkek: hegemonik erkekliğin kavramsal hegemonyası, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(32), 163-175.

Sinclair-Webb**,** E. (2000). Our bülent is now a commando: military service and manhood in Turkey, İçinde M. Ghoussoub and E. Sinclair-Webb (EDt.), *Imagined Masculinities: Male Identity and Culture in the Modern Middle East* (ss. 65-92). Londra: Saqi Books.

Slattery, M. (1991). *Key ideas in sociology*. Nelson Thomas Publishers.

Srubar, Ilja (2005). Phenomenology. İçinde: G. Ritzer. *Encylopedia of Social Theory.* ss.557-562, 2. USA: Sage.

Soylu, N. ve Ayaz, M. (2013). Adli değerlendirme için yönlendirilen küçük yaşta evlendirilmiş kız çocuklarının sosyodemografik özellikleri ve ruhsal değerlendirmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*. 14, 136- 44.

Subaşı, N. (2003). *Öteki Türkiye'de din ve modernleşme*. Ankara: Vadi Yayınları.

Suğur, S.(2013). İşlevciliğe karşı eleştirel gelişmeler: çatışma teorisi ve sosyolojik imgelem, İçinde S. Suğur (Edt), *Modern Sosyoloji Tarihi* (ss.58-87). Eskişehir: Anadolu Yayınları.

Swingewood, A. (1998). *Sosyolojik düşüncenin kısa tarihi* (Çev: O. Akınhay).Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Şavran, G. T. (2013). *Fenomenoloji ve fenomenolojik sosyoloji*, İçinde S. Suğur (Edt), *Modern Sosyoloji Tarihi* (ss.116-142). Eskişehir: Anadolu Yayınları.

Şavran, G. T. (2012). Nicel ve nitel araştırmalarda kullanılan araştırma teknikleri. İçinde Ş. G. Temmuz (Edt.), *Sosyolojide araştırma yöntem ve teknikleri*. (ss.64- 104). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Şenol, D. ve Mazman, İ. (2012). Erken yaşta evlilik: Çocuk gelinler. *Uluslararası Katılımlı Çocuk İhtiyaçları Sempozyumu Bildiri Kitabı*, ss.500-518, Mutlu Çocuklar Derneği Yayınları, Ankara, Türkiye, 18-19 Mayıs.

Şenol, D. ve Alp, Y., E. (2012). Çocuk gelin ve çocuk dul kadınlara Kırıkkale örneğiyle sosyolojik bir bakış, *Uluslararası Katılımlı Çocuk İhtiyaçları Sempozyumu Bildiri Kitabı*, ss.248-260. Mutlu Çocuklar Derneği Yayınları, Ankara, Türkiye, 18-19 Mayıs.

Şenol, D. (2017). *Sembolik etkileşim*. Ankara: Net Kitaplık Yayıncılık.

Şenol, D., Erdem, S. (2017). Türk toplumda hegemonik erkekliğin inşasında toplumsal Süreçlerin Rolü. *TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi,* 9(33), 290-299.

Şenol, D. ve Kaya, H. E. (2018). Toplumsal cinsiyet sosyolojisi, İstanbul: Lisans Yayınları.

TBMM (2006). *Töre ve namus cinayetleri ile kadınlara ve çocuklara yönelik şiddetin sebeplerinin araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla kurulan (10/148, 182, 187, 284, 285) esas numaralı meclis araştırması komisyonu raporu.* https://acikerisim.tbmm.gov.tr/handle/11543/2784, İndirilme Tarihi: 05.04.2023.

TBMM (2009). *Kadın erkek fırsat eşitliği komisyonu erken yaşta evlilikler hakkında inceleme yapılmasına dair rapor*. Ankara, TBMM.

TBMM (2010a). *Kadın erkek fırsat eşitliği komisyonu faaliyet raporu*, 23. Dönem 4. Yasama Yılı, Ankara: TBMM Basımevi.

TBMM (2010b). Kadın erkek fırsat eşitliği komisyonu, erken yaşta evlilik hakkında komisyon raporu, Ankara: TBMM Basımevi.

TBMM (2011). *TBMM kadın erkek fırsat eşitliği komisyonu çocuk cinsiyeti nedeniyle kadın üzerinde oluşturulan psikolojik şiddet, başlık parası ve geleneksel evlilikler hakkında komisyon raporu*. Ankara: TBMM Basım Evi.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2014). *Türkiye Aile Yapısı Araştırması 2006*, Ankara: Uzerler Matbaacılık.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2011). *Türkiye Aile Yapısı Araştırması 2011*, Ankara: Afşaroğlu Matbaası.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2014) *Türkiye aile yapısı araştırması 2011*, Ankara: Uzerler Matbaacılık.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2014), *Türkiye aile yapısı araştırması TAYA 2006*. Ankara: Uzerler Matbaacılık.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2014). *Türkiye aile yapısı araştırması: Tespitler, öneriler.* İstanbul: Çizge Tanıtım ve Kırtasiye.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2015). *Türkiye'de evlilik tercihleri*. Ankara: Araştırma ve Politika Serisi 20.

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2016). *Türkiye aile yapısı araştırması 2016*, Ankara: TDV Yayın ve Matbaacılık.

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2018). T*ürkiye aile yapısı ileri istatistik analizi 2018,* Ankara: TDV Yayın Matbaacılık.

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve TÜİK (2022). *Türkiye aile yapısı araştırması* 2021. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı.

T.C Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2023). *2023 Kahramanmaraş ve Hatay depremleri raporu*, https://www.sbb.gov.tr/wp- content/uploads/2023/03/2023-Kahramanmaras-ve-Hatfçoay-Depremleri- Raporu.pdf, İndirilme Tarihi: 12.04.2023.

TCK (2004). Türk ceza kanunu, Genel hükümler, https://www5.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5237.html, İndirilme Tarihi: 21.05.2023.

Tezcan, M. (2000), *Türk Ailesi Antropolojisi*, Ankara: İmge Kitabevi.

Tezcan, S. ve Adalı, T. (2012). Marriage characteristics and reproductive health of adolescents in Turkey: Findings from demographic and health surveys 1998 and 2008. *The Turkish Journal of Pediatrics*, 54, 273-282.

The World Bank (2016). The role of identification in ending child marriage: identification for development (ID4D), *World Bank Publications*, USA: Washington.

Tolson, A. (1977). *The limits of masculinity*, London: Tavistock.

Tuna Uysal, M., Tan Eren, G. ve Şimşek, E. (2019). Toplumsalın doğallaştırılması: erken evliliklerde toplumsal cinsiyet algısı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (47), 196-220.

Tunç, A. İ. (2009) Kız çocuklarının okula gitmeme nedenleri Van ili örneği, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 6 (1), 237-269.

Turner, B. S. (1999). *Klasik sosyoloji* (Çev: İ. Çetin). İstanbul: İletişim Yayınları. Turner, B. S. (2006). *The Cambridge dictionary of sociology.* Cambridge: Cambridge University Press.

TÜİK (2017) *İstatistiklerle Çocuk*, file:///C:/Users/Asus/Downloads/pu_eta0gx8bnoe2foslgrem9_qwpkm_z9jausrc t56coxcnnzahmyecec7e9zvfqsizrhx0osmmspemrqwg4rybldqsjtp7eij9n.pdf, İndirilme Tarihi: 08.09.2022.

TÜİK (2020), *İstatistiklerle Aile***,** https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2020-37251, İndirilme Tarihi: 01. 04. 2022.

TÜİK (2022). *İstatistiklerle Çocuk*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2022-49674, İndirilme Tarihi: 19.05.2023

TÜİK (2022). Van'da Toplam Evlenme Sayısı https://biruni.tuik.gov.tr/ilgosterge/?locale=tr, İndirilme Tarihi: 19.05.2023

TÜİK (2022). Evlenme İstatistikleri, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2022-49674, İndirilme Tarihi: 19.05.2023

Türk Medeni Kanunu (2001), https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf, İndirilme Tarihi: 05.04.2023

Türk ceza Kanunu (2004). *Genel hükümler, temel ilkeler, tanımlar ve uygulama alanı* https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5237.pdf, İndirilme Tarihi: 05.04.2023.

Türk, H., B. (2011). Hegemonik erkek(lik) ve kültürel temsil: 'çirkin kral, kurtlar vadisi'nde yürüyor, İçinde İ. Erdoğan (Edt.), *Medyada Hegemonik Erkek(lik) ve Temsil* (ss. 163-211). İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Kılıç ve Tütüncü'nün (2021). Gelir ve eğitim düzeyinin erken yaşta evlilikler üzerine etkisi: Kuzeydoğu anadolu bölgesi. Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 28 (4), 815- 831.

United Nations (1948). *Universal declaration of human rights*.

United Nations (2015). *Resolution adopted by the human rights council, strengthening efforts to prevent and eliminate child, early and forced marriage,* file:///C:/Users/Asus/Downloads/A_HRC_RES_29_8-EN%20(1).pdf, İndirilme Tarihi: 21.04.2023.

UNFPA (2012), *Marrying too young end child marriage*, New York, USA: United Nations Population Fund.

UNFPA (2013). *Motherhood in childhood: Facing the challenge of adolescent pregnancy.* Richard Kollodge (Edt.).

UNFPA ve UNICEF (2019). *Global programme to accelerate action to end child marriage, New York,* USA. https://www.unicef.org/sites/default/files/2019- 06/GP-2019-Evaluation.pdf, İndirilme Tarihi: 13.07.2020.

UNFPA (2020a). *Çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin sağlık riskleri ve sonuçlarına çok sektörlü bir yaklaşım,* Ankara: Odak Ofset.

UNFPA (2020b). *Türkiye'de çocuk yaşta, erken ve zorla evlilikler: 1993-2018 Türkiye nüfus ve sağlık araştırmaları veri analizi*, Hacettepe Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Nüans Kitabevi

UNFPA (2020c). *Dünya nüfusunun durumu 2020 raporu*, https://turkiye.unfpa.org/sites/default/files/pub- pdf/unfpa_swop_2020_highlights_turkish.pdf, İndirilme Tarihi: 03.05.2023.

UNFPA (2021). *Çocuk yaşta erken ve zorla evliliklerin önlenmesi: Temel bilgiler rehberi.* https://turkiye.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/unfpa_temelbilgilerrehber.02.07.21.rev1_.pdf, İndirilme Tarihi: 02.04.2023

UNICEF (2001). *Early marriage, child spouses*. New York. https://www.unicef- irc.org/publications/pdf/digest7e.pdf, İndirilme Tarihi: 19.03.2019.

UNICEF (2003a). *Çocuk haklarına dair sözleşme uygulama el kitabı*. USA.

UNICEF ve MEB (2003b). *Haydi kızlar okula, kız çocukların okullaşmasına destek kampanyası raporu*, https://www.unicef.org/turkiye/raporlar/haydi-kizlar- okula-kiz-%C3%A7ocuklarin-okullula%C5%9Fmasina-destek-kampanyasi, İndirilme Tarihi: 13.04.2023.

UNICEF (2004). *Çocuk haklarına dair sözleşme*. UNİCEF Türkiye.

UNICEF (2007). *Progress for children: A world fit for children statistical review*. UNİCEF (2011) *Türkiye'de çocukların durumu raporu*. https://www.unicef.org/turkiye/raporlar/t%C3%BCrkiyede-%C3%A7ocuk-ve-gen%C3%A7-n%C3%BCfusun-durumunun-analizi-2011, İndirilme Tarihi: 24.06.2021.

UNICEF (2015), *Progress for children beyond averages: Learning from the MDGs*, USA: New York.

UNICEF (2017). *The prevention of child marriage in montenegro challenges,* Lessons Learnt And A Theory Of Change, USA: New York.

UNICEF (2018). *A profile of child marriage in the middle east and north Africa.*

UNICEF (2019), *Around 23 million boys have married before reaching 15; 'we can end this violation' says UNICEF chief*, https://news.un.org/en/story/2019/06/1039971#:~:text=An%20estimated%2011 5%20million%20boys,UN%20Children's%20Fund%20(UNICEF), İndirilme Tarihi: 22.09.2021.

UNICEF (2019). *çocuk damat raporu*, https://tr.euronews.com/2019/06/07/unicef-in- cocuk-damat-raporu-115-milyon-erkek-kucuk-yasta-evlendi, İndirilme Tarihi: 03.05. 2022.

UNICEF (2021). *COVID-19 A threat to progress against child marriage*, New York, USA.

UNICEF (2022). *Child marriage in the middle east and North Africa.*

Uzun, Z. ve Şafak, A., M. (2017). Değerin yeniden inşası: Askerlik mesleğinde değer eğitimine dair kuramsal bir yaklaşım önerisi, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi,* 63, 503-520.

Yetiş, E. Ö. ve Kolluoğlu, P. (2022). *Toplumsal cinsiyet temelli şiddetin çözümünde erkekler*, Ankara: Nika Yayınevi.

Yıldırım, E. (2011). Aile ve evlilik türleri. İçinde K. Canatan ve E. Yıldırım (Edt.). *Aile sosyolojisi* (ss. 65-80). İstanbul: Açılım Kitap.

Yıldırım, A. ve Şimşek H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayınları.

Yıldırım, İ. (2022). Kuma olmanın cazibesine kapılmak: Doğru bilinen yanlışlar, Pearson *Journal of Socıal Sciences Humanities*, 7 (22), s.106-119.

Yıldız, N. ve Avcı H. (2014). *Erken evliliklerin toplumsal meşruiyeti: Nitel bir çalışma*, https://www.raporlar.org/wp-content/uploads/2018/04/Erken_Yasta_Evlilik_Raporu.pdf İndirilme Tarihi: 06.02. 2021.

Yıldız, D. (2018). Sosyo-kültürel faktörler bağlamında erken evlilikler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.

Yılmaz, S. (2018). Toplumsal cinsiyet rollerinin günlük hayattaki yansımaları: Çorum/Alaca örneği, *İmgelem*, 2 (2), 59-79.

Yılmaz, Z. (2019). Taşrada kadın olmak: Van örneği. İçinde E. Çağlayan (Der.), *Dünyada Van* (ss. 355-375). İstanbul: İletişim Yayınları.

Yikebali, M. (2018). Sembolik etkileşimcilik ve çağdaş sosyal teori: Topluma yeni bakışlar, Yayınlanmamış Doktora Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi,* İstanbul.

Yiğit, T. (2016). Erken evlilikleri (çocuk evlilikler) yeniden düşünmek: erken evliliklerin kavramsallaştırılmasına yönelik nitel bir araştırma, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4 (36), 386-412.

Yücedağ, İ. (2013). Bir sentez girişimi olarak gerçekliğin sosyal inşası, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17 (2), 15-26.

Yüksel, H. ve Yüksel, M. (2014). Çocuk ihmali ve istismarı bağlamında Türkiye'de çocuk gelinler gerçeği, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 5 (2), 1-24.

Yüksel-Kaptanoğlu, İ. ve Ergöçmen, B. (2012). Çocuk gelin olmaya giden yol. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 15, 129-161.

Kardam, F. ve Yüksel-Kaptanoğlu, İ. (2011). Kadına yönelik şiddet konusunda erkeklerin görüşleri/ deneyimleri/ algıları. *Kadın/Woman 2000*, 10 (1), 55– 78.

Wallace R. A. ve Wolf, A. (2012). *Çağdaş sosyoloji kuramları, klasik geleneğin iyileştirilmesi* (Çev: M. R. Ayas ve L. Elburuz). Ankara Doğu Batı Yayınları.

Whitehead, S. M. and Barrett. F., J. (2004). *The masculinities reader*, Stephen M. Whitehead and Frank J. Barrett (Edt.), ss. 1-26, Cambridge and Oxford: Polity Press.

World Health Organization (2016). Fact sheet, maternal mortality.

World Bank Group (2016). The role of identification in ending child marriage: Identification for development (ID4D), Lucia Hanmer and Marina Elefante. Washington.

World Health Organization (2021). *Violence against women prevalence estimates*.

E-SPOR

Editör
Prof. Dr. Yunus Emre Karakaya

nobel
40.yıl

E-SPOR

Editör: Prof. Dr. Yunus Emre Karakaya

Yayın No: 5692
Spor Bilimleri: 123
ISBN: 978-625-371-895-4
E-ISBN: 978-625-371-896-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Kasım 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Karakaya, Yunus Emre.
E-spor / Yunus Emre Karakaya
1. Basım, XVIII + 248 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-895-4
E-ISBN: 978-625-371-896-1
1. Elektronik Spor 2. E-spor 3. Yükseköğretim 4. Üniversite 5. Öğretim Programı

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

YAZARLAR ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **v**

GİRİŞ **1**

Birinci Bölüm
E-SPORUN TANITIMI **9**

Giriş 9
E-Sporun Gelişimi 10
Dünyada E-Spor 12
Türkiye'de E-Spor 16
Sonuç 19

İkinci Bölüm
E-SPOR TARİHİ VE OYUN KÜLTÜRÜ **21**

Giriş 21
Oyun Kültürü 24
Sonuç 26

Üçüncü Bölüm
E-SPORDA DİJİTAL OYUN TÜRLERİ **27**

Giriş 27
Strateji Oyunları 28
First-Person Shooter (FPS) Oyunları 29
Multiplayer Online Battle Arena (MOBA) Oyunları 31
Battle Royale Oyunları 32
Simülasyon Oyunları 33
Kart Oyunları 35
Taekwondo ve Dövüş Oyunları 36
Role-Playing Game (RPG) Oyunları 37
Sanal Gerçeklik (VR) Oyunları 38
Dövüş Oyunları 39
Mobil E-Spor ve Rekabet Oyunları 40
Konsol Oyunları 41
Sonuç 43

Dördüncü Bölüm
E-SPOR EKOSİSTEMİ 45
Giriş 45
E-Spor Ekosistemi Paydaşları 45
Oyun Üreticileri 46
Bireysel Sporcular 48
Takımlar 50
Seyirciler 52
Sponsorlar 53
Menajerler 54
Organizasyonlar 55
Takım Sahipleri 56
Sonuç 58

Beşinci Bölüm
E-SPORDA SAĞLIK VE ERGONOMİ 61
Giriş 61
E-Sporda Sağlık 61
Fiziksel Sağlık 62
Kas İskelet Sistemi Yaralanmaları 63
Göz Sağlığı 64
Uyku 65
Beslenme 66
Performans Artırıcı İlaçlar 66
Zihinsel ve Duygusal Sağlık 68
E-Sporda Ergonomi 68
Ergonomik Oyun Alanı Planlaması 69
Sonuç 74

Altıncı Bölüm
E-SPOR VE SPOR HUKUKU 75
Giriş 75
E-Spor Hukuku 76
Sonuç 80

Yedinci Bölüm
E-SPORDA AHLAK, ETİK VE FAİR PLAY 83
Giriş 83
E-Sporda Toksik Davranışlar 84

E-Sporda Etik ve Ahlak 87
E-Sporda Fair Play 89
Sonuç 92

Sekizinci Bölüm
E-SPORDA İLETİŞİM BECERİLERİ 95
Giriş 95
Sonuç 100

Dokuzuncu Bölüm
E-SPORDA DÜŞÜNME BECERİLERİNİN GELİŞTİRİLMESİ 101
Giriş 101
Düşünme Becerileri 102
E-Sporda Düşünme Becerileri 104
Sonuç 106

Onuncu Bölüm
E-SPORDA YÖNETİM VE ORGANİZASYON 107
Giriş 107
Uluslararası E-Spor Federasyonu 108
Yönetim Kurulu ve Görevleri 109
Genel Kurul ve Görevleri 111
Uluslararası E-spor Federasyonunun Organizasyonları 111
Türkiye E-spor Federasyonu 113
Federasyonun Teşkilat Yapısı 114
Türkiye E-spor Federasyonunun Görev ve Yetkileri 114
Sonuç 116

On Birinci Bölüm
E-SPORDA TAKIM YÖNETİMİ 117
Giriş 117
Takım Çalışması ve Gerekliliği 117
E-spor Takımları ve Oyuncuları 118
Bir E-spor Takımı Kurmak 120
Sonuç 123

On İkinci Bölüm
E-SPORDA ZAMAN YÖNETİMİ 125
Giriş 125
Zaman Türleri 126

Zaman İsrafı 127
Kişinin Kendisinden Kaynaklanan Zaman İsrafı 127
Dış Etkenlerden Kaynaklanan Zaman İsrafı 129
Zaman Yönetimi Yaklaşımları 130
Düzenli Yaşam Yaklaşımı 130
Savaşçı Yaklaşım 130
Hedef Belirleme Yaklaşımı 131
Kendini Akıntıya Bırakma Yaklaşımı 131
Sonuç 131

On Üçüncü Bölüm
E-SPOR PSİKOLOJİSİ VE STRES YÖNETİMİ 133
Giriş 133
E-Spor Psikolojisi 133
E-Sporda Stres Yönetimi 134
E-Spor ve Stres İlişkisinin Olumsuz Rolü 135
E-Spor ve Stres İlişkisinin Olumlu Rolü 137
Sonuç 138

On Dördüncü Bölüm
E-SPORDA GİRİŞİMCİLİK VE İNOVASYON 141
Giriş 141
E-sporda Girişimcilik 142
E-sporda İnovasyon 144
Sonuç 145

On Beşinci Bölüm
E-SPOR ENDÜSTRİSİ VE EKONOMİSİ 147
Giriş 147
Spor Endüstrisi 148
E-spor Endüstrisi 149
E-spor Ekonomisinin Büyüklüğü 157
Sonuç 160

On Altıncı Bölüm
E-SPORDA KARİYER PLANLAMA 163
Giriş 163
Profesyonel Oyuncu 164
Takım Yöneticisi 165

İçerik Oluşturucu 165
Etkinlik Organizatörü 166
Analist ve Yorumcu 166
Sonuç 167

On Yedinci Bölüm
E-SPORDA MEDYA VE ORTAKLIK (SPONSORLUK) 169
Giriş 169
Twitch ve Riot Oyunları 170
TikTok ve T1 170
Twitter (X) ve ESL 171
Instagram ve Cloud9 172
Facebook ve Garena 172
Sonuç 173

On Sekizinci Bölüm
E-SPORDA TEMEL BİLGİ VE TEKNOLOJİLER 175
Giriş 175
Yüksek Performanslı Bilgisayarlar ve Parçaları 176
Bilgisayar Güvenliği 177
Bilgisayarda Sorun Giderme 178
Yüksek Hızlı İnternet Bağlantıları 178
Sanal Gerçeklik ve Artırılmış Gerçeklik 180
E-spor Ekipmanları 181
İşletim Sistemleri ve Temel Yazılımlar 182
Oyun Platformları ve Donanımları 184
E-spor Turnuvaları ve Canlı Yayınlar 185
E-sporda Oyun Geliştirme 185
Veri Analitiği ve E-spor Performansı 186
Sonuç 187

On Dokuzuncu Bölüm
E-SPORDA KULLANILAN TERMİNOLOJİ 189
Giriş 189
E-spor Terimleri 190
Sonuç 199

Yirminci Bölüm
E-SPORDA BECERİ ÖĞRENİMİ 201
Giriş 201
E-sporda Sosyal Beceriler 201
E-sporda Etkili Öğrenme Becerileri 203
Sonuç 204

Yirmi Birinci Bölüm
E-SPORDA TEKNİK-TAKTİK VE ANTRENMAN BİLGİSİ (VERİ ANALİZİ VE KOÇLUK) 205
Giriş 205
E-spor Antrenmanı 206
Strateji Geliştirme 206
Mental Hazırlık 207
Veri Analizi 208
Oyuncu Analizi 209
Rakip Analizi 210
Koçluk 211
İletişim Becerileri- Takım İçi İş Birliği ve Koordinasyon 213
Sonuç 214

Yirmi İkinci Bölüm
E-SPOR OYUN STRATEJİLERİ VE STRATEJİK DÜŞÜNME BECERİLERİ 215
Giriş 215
Sonuç 217

KAYNAKÇA 219

EK 239

ÖZ GEÇMİŞLER 245

Birinci Bölüm

E-SPORUN TANITIMI

Giriş

Elektronik spor, rekabete dayalı ve profesyonel niteliklere sahip dijital oyunların, tek oyuncu veya takım olarak, belirli bir hedefe ulaşmak amacıyla oynanmasını ifade eden bir spor branşıdır. Bu kavram, aynı zamanda *"e-spor"* olarak da ifade edilmektedir. E-spor oyunları bilgisayarlar, konsollar, tabletler ve akıllı telefonlar gibi çeşitli dijital platformlar aracılığıyla oynanmaktadır. Bu spor, iki oyuncunun bireysel olarak karşılıklı mücadele ettiği veya belirli sayıda oyuncunun her birinin farklı roller üstlendiği takım oyunları şeklinde gerçekleştirilebilmektedir. Aynı zamanda içerik üretimi ve tüketimiyle bağlantılı olup, izleyicilerin sohbet sistemleri aracılığıyla oyun ve sporcularla etkileşimde bulunduğu bir spor branşıdır. Bir oyunun e-spor olması için belirli nitelikleri barındırması gerekmektedir. Bu özellikleri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

- Profesyonel bir lige sahip olmak,
- Turnuvalar organize etmek,
- Kulüplerin oluşturulması
- Takımların oluşturulması,
- Rekabet olması,
- Profesyonel oyuncuların olması,
- Belli bir ücret karşılığında performans sergilemeleri,
- Takımları yöneten koçların ve menajerlerin olması,
- Çevrim içi ve çevrim dışı izleyici kitlesine sahip olması,
- Popüler medya kanallarında yarışmaların internet ve televizyon aracılığıyla canlı olarak [Twitch, Tiktok, Twitter (X) vb.] yayımlanmasıdır.

Bu özelliklere sahip olan e-spor oyunları şu şekildedir (Kocaömer, 2018; Yükçü ve Kaplanoğlu, 2018): League of Legends (LoL), Counter Strike: Global Offensive, Hearthstone, Overwatch, PUBG, Dota II, Fortnite, FIFA oyunları. Bir

İkinci Bölüm

E-SPOR TARİHİ VE OYUN KÜLTÜRÜ

Giriş

Teknolojinin gelişim hızı oyun sektörününde gelişimini hızlandırmıştır. 1970'li yıllarda atariyle birlikte atari salonlarında oyun kültürü oluşmuş ve gelişmiştir. Oyun konsollarıyla birlikte tek kişilik oyunlardan takım oyunlarına geçilmiş ve rekabetçi oyun anlayışı ortaya çıkmıştır (Kocadağ, 2017). Bilgisayar ortamında oynanan oyunlar kişisel tablet, bilgisayar ve telefonlarda bireylerin aynı sanal ortamda birden fazla kişinin oyun oynamasını sağlamaktadır.

E-sporun tarihi atari dönemi ve internet dönemi olarak iki döneme ayrılmaktadır. Atari oyunları tarihinde 1980-1981 yılları atari oyunları için oldukça önemlidir. Pac-Man tarafından oluşturulan tasarımı takip eden kovalamaca oyunları, Centipede, Donkey Kong platform oyunu, Frogger gibi karekter aksiyon oyunu ve Galaga gibi oyunların piyasaya çıktığı yıllardır. Oyun endüstrisinde yaşanan büyüme dijital oyunların, yenilikçi oyun biçimlerinin, genç insanlar arasında artan popülerliğin ve dijital eğlence teknolojilerinde ekonomik büyümenin hızlı yayılmasını sağlamıştır. 1981-1982 yıllarında atari oyunlarında 20 milyar çeyrekliğin oyun makinelerine atılarak 5 milyon dolar kazanıldığı anlamına gelmektedir. 1982 yılında Amerika'da 1,5 milyon atari makinesi 24.000 atari salonunda ve 400.000 sokakta oynanmıştır (Borowy & Jin, 2013; Lee & Schoenstedt, 2011). 1974 yılı sonunda; SEGA şirketinin sponsorluğunda gerçekleştirilen *"All Japan TV Game Championships in Tokyo",* Japonya'da 300 yerel şampiyon arasından seçilen 16 finalistin yarıştığı bir etkinliktir. Bu yarışma, 1980 yılında Amerika'da ortaya çıkan elektronik sporların başlangıcı olarak kabul edilir. Bu olay, video oyun endüstrisinin evriminde önemli bir rol oynamıştır. 1990'lı yıllarda ise World Wide Web'in ortaya çıkmasıyla birlikte National Science Foundation Network (NSFNet) gibi yerel ağlar kaldırılmış ve tek bir ağ oluşturulmuştur. Küresel boyuta ulaşan internet ve internet kafeler rekabetçi oyunların yaygınlaşmasını sağlamıştır. İnternet ve internet kafeler sayesinde oyun endüstrisi büyük bir değişim ve gelişim

Üçüncü Bölüm

E-SPORDA DİJİTAL OYUN TÜRLERİ

Giriş

Oyun dünyası, her bir türün ve platformun kendine özgü çekiciliğine sahip olduğu bir evren olarak tanımlanabilir. Bu zengin çeşitlilik, oyunculara kendi ilgi alanlarına ve becerilerine uygun oyunlar seçme fırsatı sunmaktadır. Oyunlar; sadece eğlenceli bir aktivite olmanın ötesinde eğitimsel, rekabetçi ve sanatsal bir deneyim sunmaktadır. Oyun dünyasında bir yolculuğa başladığında sadece eğlenceli vakit geçirmekle kalmaz, aynı zamanda becerileri gelişir ve rekabetçi bir dünyada kendimizi kanıtlama fırsatı buluruz.

Gelecekte daha fazla oyun türü ve platformun ortaya çıkması muhtemeldir. Bunun oyuncuların deneyimlerini daha da zenginleştireceği ön görülmektedir. Oyunlar, artık sadece eğlenceli bir aktivite olmanın ötesinde eğitimsel, rekabetçi ve sanatsal bir deneyim sunmaktadır.

Thiel & John'a (2018) göre e-spor, üç oyun kategorisi arasında sınıflandırılmakta (bk. Şekil 2), strateji oyunları, kendi içerisinde *"Gerçek Zamanlı Strateji (Real Time Strategy)"* ve *"Çevrim İçi Çok Oyunculu Savaş Alanı (Massively Online Battle Arena)"* olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

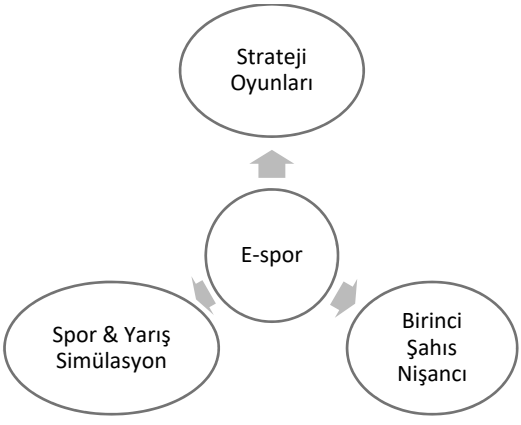

Şekil 2. E-Sporun Oyun Türlerine Göre Sınıflandırılması

Dördüncü Bölüm

E-SPOR EKOSİSTEMİ

Giriş

Spor ve eğlence endüstrisi, özellikle e-sporun ortaya çıkmasıyla birlikte son on yılda önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Tüketicilerin artan talebi ve resmî rekabet yapılarının sayısı sayesinde e-spor artık küresel bir pazar hâline gelmiştir. Pazar, sürekli artan yıllık büyüme oranıyla yaklaşık 1 milyar dolar gelir elde etmektedir (PwC, 2019). Müşterilerin, kuruluşların ve yayıncıların etkileşimi; teknolojik ilerlemenin çevrim içi platformlar veya sosyal medya (YouTube, Twitch, Instagram vb.) aracılığıyla aktörler arasındaki bağlantıyı artırdığı potansiyel bir ortak değer yaratma konusu hâline gelmiştir. E-spor ortamı daha geniş bir ağda birlikte değer yaratmak için etkileşime giren paydaşlardır. Birlikte değer yaratmaya yönelik bir ağ veya hizmet ekosistemi perspektifi, karmaşık bir ağın bütün bağlamını yakalayabilir ve kavramsallaştırabilir (Funk ve diğ, 2018; Green, 2016; Gummesson, 2007). Bütün bu aktörler (şirketler, müşteriler, turnuva organizatörleri ve sponsorlar, yayıncılar, teknoloji iletişim sağlayıcıları, stadyum ve sergi operatörleri, pazarlama ajansları ve e-spor seyircileri) böyle bir değer ağının parçasıdır (Adamus, 2012; Jenny ve diğ., 2016; Jonasson & Thiborg, 2010).

E-Spor Ekosistemi Paydaşları

E-spor ekosistemi, video oyunu geliştiricileri ve yayıncıları, video oyunları ve platformları, e-spor takımları ve turnuvaları, dijital yayın platformları, yayıncılar, tüketiciler ve sponsorlar dâhil olmak üzere bir dizi paydaşı barındırmaktadır. Zaman içinde e-spor endüstrisi hızla büyürken yapılan yarışmaların birçok yayın kanalında yayımlanması ve izlenme oranlarının geleneksel sporun izlenme oranını geçmesi, oyun endüstrisi dışındaki şirketlerin bu alana pazarlama bütçelerinden pay vermeye başlamasına neden olmuştur (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2017).

Beşinci Bölüm

E-SPORDA SAĞLIK VE ERGONOMİ

Giriş

Ergonomi, insanlar ve yaptıkları iş arasındaki uyum ile ilgilenmektedir. Giderek insanların sağlıkları konusunda bilinçli hâle gelmesi spor veya fiziksel aktiviteye katılmasıyla birlikte ergonomi, spor ve egzersiz konusu daha fazla öne çıkmaktadır. E-spor oyuncuları yani rekabetçi bir şekilde oynayan ve bunun için para alan profesyonel oyuncular, yarışmalarda iyi performans gösterebilmek için günde birkaç saat pratik yapmaktadır. Bu nedenle uygun ergonomiye sahip olmaları gerekmektedir.

E-sporda sağlık ve ergonomide ekran/ekran yerleşimi, önerilen ergonomik kurallara uygun olmalıdır. Yükseklik, oyuncunun veya sporcunun kafası doğal dik pozisyonda oynayabilmesine olanak sağlamalıdır. Ekranın üst kısmı göz hizasında veya altında olmalıdır. Ancak progressive gözlük camı kullanan kişilerin ekranlarını daha aşağıya yerleştirmeleri gerekmektedir.

E-Sporda Sağlık

Geleneksel sporların aksine e-spor sağlık açısından birçok sorunu beraberinde getirmektedir. E-sporda sağlık üzerine yapılan çalışmalarda video oyunları oynarken geçirilen sürenin fazla olması beraberinde bazı sağlık sorunlarını ortaya çıkarmaktadır. Bunlar; uyku kalitesinin bozulması, kas-iskelet problemleri, fiziksel hareketsizlik ve obeziteyle ilgili sorunlardır. Yapılan araştırmalarda bilgisayar başında video oyunu oynayanların 15-20 dakikada bir ekrandan uzaklaşması gerektiğini vurgulamaktadır. Ancak e-spor kariyeri için tercih edilen oyunlarda (League of Legends, Counter Strike: GO vb.) bilgisayar başında uzun süre vakit geçiren ve bu oyunları oynarken fazlaca mouse kullananlarda erken yaşlarda karpal tünel sendromu ortaya çıkmaktadır. Günde minimum 3-4 saat video oyunu oynayan e-spor takımındaki sporcular ve yarışlara katılan önemli sporcularda günde 10 saatten daha fazla video oyunu oynadıkları için göz yorgunluğu boyun ve bel ağrısı, el bileği ve el yaralanma-

Altıncı Bölüm

E-SPOR VE SPOR HUKUKU

Giriş

E-spor, bölgesel ve/veya uluslararası düzeyde profesyonel oyuncuların katılımı doğrultusunda organize edilen video oyunu etkinliklerini kapsamaktadır. Diğer bir anlatımla geleneksel spor karşılaşmalarının aksine e-spor, çevrim içi platformlar aracılığı ile bireysel ve/veya takım hâlinde oynanan rekabete dayalı bir çeşit spor faaliyeti olarak tanımlanmaktadır. Bu noktada kendine has özellikleri ile bir e-spor sistemi; profesyonel katılımcılar, rekabetçi bir oyun ortamı ve organizasyonel bir şema gerektirmektedir (Gedik, 2023; Bülbül & Öz, 2020; Çakar ve Güler, 2018). Bir örnek vermek gerekirse *Counter Strike: Global Offensive, "League of Legends (LOL), FIFA, PUBG, Fortnite"* gibi video oyunları, bahsi geçen unsurları taşıdığından e-spor kategorisinde yer almaktadır.

E-spor, bünyesinde barındırdığı özgün nitelikleri dolayısıyla klasik spor branşlarıyla birçok noktada ayrışmaktadır. Yoğun içerik üretimi, oyun içi sohbet ve etkileşim olanağı kapsamında sporculara eşsiz bir deneyim sunmaktadır. Bu bağlamda diğer spor alanlarının aksine e-spor, bedensel aktivite noktasında taktiksel ve zihinsel odaklı bir yaklaşım benimsemekte; sporcular, fiziki anlamda herhangi bir efor sarf etmemektedir. Öte yandan profesyonel sporcular, koçlar, takımlar, ligler, kupalar, ödüller ve taraftar grupların varlığı e-sporla klasik spor branşları arasındaki benzerliği gözler önüne sermektedir (Ünal ve Hüseyinli, 2022; Doğu, 2020).

Hızla gelişen ve kalabalık bir seyirci kitlesine ulaşan e-spor, katettiği büyümeyle birçok spor branşını geride bırakmaktadır. Video oyunları aracılığı ile dünya üzerinde oyun oynayan bireyler arasında sosyal bir köprü kurarak küreselleşme anlamında büyük bir katkı sağlamaktadır. *"Türk Oyun Sektörü"*nde 2022 yılına ait toplam 23 adet olmak üzere 424,7 milyon dolarlık yatırım yapıldığı görülmektedir (Şekil 7). Bununla beraber popülerliğiyle gündemden düşmeyen*"PUBG: MOBILE"* adlı savaş oyununun 2022 Dünya Şampiyonası'nda Türkiye'nin elde ettiği dünya şampiyonluğu, Türk e-spor tarihinin en büyük başarısı olarak tarihe geçmiştir (Gaming in Turkey, 2022). Tüm bu veriler e-

Yedinci Bölüm

E-SPORDA AHLAK, ETİK VE FAİR PLAY

Giriş

E-spor, son yıllarda milyonlarca insanın turnuvaları ve profesyonel oyuncuların rekabetini izlediği milyar dolarlık bir sektör hâline gelmesiyle birlikte e-sporda ahlak, etik ve fair playe ilişkin endişeleri de artırmaktadır (Kisters, 2023).

Ahlak ve etik kavramları genel olarak toplumsal yaşamın, özel olarak da sporun temelini oluşturmaktadır. İnsanların olumlu ya da olumsuz değerler atfettiği bu fikirler; tarih boyunca birçok filozof tarafından tartışılmış, etik başlığı altında iyilik ve erdem anlayışı aranmıştır. Toplumu oluşturan değerler, kültür ve liyakati doğru ve yanlış, iyi ve kötü olarak adlandıran kavramlarının temelini etik ve ahlak oluşturmaktadır (Bagus ve diğ., 2021; Koç, 2010). Bu iki kavram arasında ayrım yapmak zor olup en büyük farkın (Bourdieu, 1984) etiğin ahlaki eylem ve kurallara dayandığı temelleri ve değerleri inceleyen bir disiplin (Kuru-Çetin ve Demirkasımoğlu, 2015) ve ahlaki davranışları neden-sonuç ilişkisi içinde sorgulayan bir felsefe dalı (Cevizci, 2008; Haynes, 2002) olduğu belirtilmektedir. Ahlak kavramı genellikle toplumda daha kişisel olarak kabul edilirken etik kavramı sosyal bir ortamda kabul edilen norm olarak düşünülmektedir. Etik, ahlaki açıdan doğru/yanlış ya da iyi/kötü olarak tanımlanan davranış kurallarıdır. Ahlak ise toplumun normlarını ve etiğin uygulanmasını ifade etmektedir (Bagus ve diğ., 2021; Fassin, 2015; Aydın, 2003; MacIntyre, 2002).

Ahlaki gelişim bilişsel gelişime paralel olduğundan gençlere erken yaşlardan itibaren hem etik ve ahlak kavramları öğretilmeli (Bagus ve diğ., 2021) hem de her mesleğin kendine özgü etik ilkeleri olduğu ve bireylerden bu ilkeler doğrultusunda karar vermeleri ve eylemde bulunmaları beklendiği anlatılmalıdır. Çünkü bir meslekte etik ilkelere uygun davranışlar sergilemek, o mesleği toplumda daha saygın ve güvenilir kılmaktadır (Kanat ve Erkan, 2021; Saban ve Çelik, 2020). Bireylerin yanı sıra kuruluşların da bu ilkelere uygun davranması önemlidir. Bir kuruluşun dürüstlük taahhüdünün kapsamını belir-

Sekizinci Bölüm

E-SPORDA İLETİŞİM BECERİLERİ

Giriş

E-sporda başarılı olmak için etkili iletişim çok önemlidir. Açık ve özlü dil kullanarak, doğru çağrılar yaparak, olumlu ve cesaretlendirici sözler söyleyerek, aktif olarak dinleyerek ve saygılı davranarak iletişim becerileri geliştirilmektedir. Çok yönlü bir etkiye sahip olan e-spor, teknoloji, iletişim, medya, hukuk, kültür gibi birçok alan ile ilgilidir. İletişim, herhangi bir rekabetçi alanda başarının anahtarıdır. E-sporda başarı için etkili iletişim şarttır. Açık ve özlü bir dil kullanarak, uygun açıklamalarla olumlu ve teşvik edici sözcüklerle aktif dinleyerek, iletişim sistemlerini kullanarak, bir plan geliştirerek ve pratik yaparak ekip iletişim becerilerini geliştirebilir ve birlikte daha etkili bir şekilde çalışabilir.

Zaman içinde hızlı gelişim gösteren teknoloji, yaşadığı gelişim ve değişimle dolaylı ya da doğrudan e-sporu etkilemektedir. Video oyunlarının popülerleşmesiyle yeni bir endüstri alanı ortaya çıkmıştır. Profesyonel ya da rekabetçi video oyunlarını içinde barındıran e-spor, oyun ve eğlence sektöründe çok hızlı bir şekilde büyümektedir. Son on yılda takım hâlinde ve bireysel oynanan video oyunları turnuvalarını canlı izlemek isteyen seyirciler ve takipçiler ile beklentinin üstüne çıkan bir büyüme yaşamıştır. Günümüzde e-spor belli bir kitleye hitap etse de yaklaşık 4,5 milyarlık çevrim içi nüfusun neredeyse % 10'unun erişimi bulunmaktadır (Kösen ve diğ., 2023).

1968 yılında Ivan Sutherland ve öğrencisi Bob Sproull, kameraya bağlı olmayan ve bilgisayara bağlı olan ilk sanal gerçeklik/artırılmış gerçeklik gözlüğünü icat etmişlerdir. *"Sword of Damocles"* adı verilen SGG, bilgisayara bağlı olarak çalışan bu cihaz çok ağır olduğu için tavana bağlı bir biçimde kullanılmaktadır. Gözlüğün bağlandığı bilgisayarın oluşturmuş olduğu görüntüler yalnızca odaların ve objelerin kenar çizgilerini göstermektedir. Sadece çizgilerden oluşan ve üç boyutlu bir ortam deneyimleterek kullanan kişinin başı bir mekanizmaya sabitlenmekte ve kişi başını çevirerek etrafa bakabilmektedir.

Dokuzuncu Bölüm

E-SPORDA DÜŞÜNME BECERİLERİNİN GELİŞTİRİLMESİ

Giriş

Birçok araştırmaya konu olan düşünme kavramı, yorumlama ve ilişki kurma gibi bir dizi süzgeçten geçirerek özgün bir başka düşünce üretmek olarak tanımlanmaktadır (Baysal ve diğ., 2017). Bir diğer anlatımla insanı diğer canlı varlıklardan farklı kılan ve en önemli yeti olarak kabul edilen düşünme (Arkan ve diğ., 2022), tabiri caizse *"insanı insan yapan"* bir nitelik olarak kabul edilmektedir. Bireylerin değişken bir dünyada başarılı bir şekilde gelişim gösterebilmeleri için düşünme yollarını bilme ve uygulama, problem çözme, yaratıcı düşünme ve bilgiyi işleme gibi çeşitli becerilere sahip olmaları gerekmektedir. Bu kapsamda, bilgi çağının talep ettiği uygun insan profiline ulaşmak, yalnızca bireyler arasında düşünme becerilerinin geliştirilmesiyle mümkün olmaktadır.

Çubukçu'ya (2011) göre düşünme becerileri; problem çözerken, farklı kararlar alırken, soru sorarken, plan yaparken, organize ederken ve yaratırken kullandığımız zihinsel, bilişsel ve stratejik süreçler olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte düşünme becerileri, Baysal ve diğ. (2017) tarafından insanın belirli amaçlar doğrultusunda yapılandırdığı düşünme kapasitesi olarak ifade edilmektedir. Düşünme becerilerine ilişkin alışkanlıkların erken yaşlarda başladığı kabul edilmektedir.

E-sporda düşünme becerileri, oyuncuların stratejik düşünme, karar verme ve problem çözme yeteneklerini içermektedir. E-spor oyunlarında başarılı olmak için oyuncuların yüksek düzeyde bilişsel esneklik, dikkat yönetimi ve oyun içi analiz yeteneklerine sahip olması gerekmektedir. Stratejik düşünme, oyuncuların uzun vadeli hedeflere ulaşmak için oyun içi stratejileri planlamasını ve uygulamasını sağlamaktadır. Karar verme becerileri, hızla değişen oyun koşullarına yanıt verme ve optimal seçimler yapma yeteneğini içermektedir.

On Birinci Bölüm

E-SPORDA TAKIM YÖNETİMİ

Giriş

Takım yönetimi, tüm endüstriler için çok önemlidir. Ekip çalışmasını teşvik ederek üretkenliği, inovasyonu ve çalışan memnuniyetini artırmaktadır. Ayrıca, çatışmaları azaltmaya ve problemleri daha verimli bir şekilde çözmeye yardımcı olmaktadır. Takım yönetimi, bir yöneticinin görevlerini ve ortak hedeflerini gerçekleştirmek için bir ekibi yürütme ve koordine etme yeteneğidir. Takım yöneticileri, ekiplerinin başarısından sorumludur. Görevleri arasında hedef belirleme, planlama, organize etme, yönlendirme, izleme ve değerlendirme yer almaktadır. Ayrıca takım üyeleri arasında iletişimi kolaylaştırmak ve çatışmaları çözmekten de sorumludur. Bir e-spor takım yöneticisi, takımın birincil yöneticisidir. Takımı organize eder ve oyuncuların yarışmalara yeterince hazırlanmasını sağlamaktadır. E-spor takım yöneticisinin görevleri şu şekildedir: *takımın lojistiğini yönetmek, yeni oyuncuları araştırmak ve işe almak, aynı zamanda takımın markalaşma sürecini yönetmek.*

Takım Çalışması ve Gerekliliği

Uzmanlaşma eğiliminin gelişmesi, iş bölümü ihtiyacı, problemlerin karmaşıklığı, hızlı harekete geçme ihtiyacı, üretimde tekniklerin ve teknolojilerin gelişmesi gibi birçok faktör; hepsinin belli bir çerçevede başarılı olması, problemleri çözebilmesi, işletmenin varlığını devam ettirebilmesi, gelişebilmesi, rekabet edebilmesi için çok geniş bilgi birikiminin, tecrübe, deneyim ve olayları daha geniş bir perspektiften görebilen insanlarla çalışmanın zorunlu hâle geldiğini göstermektedir. Oluşturulan sinerji, kişisel performansların ötesine geçmelidir. Bu gibi sebepler takım oluşturmanın artık en önemli zorunluluklarından birkaçıdır. Bahsi geçen sebepleri aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Balay ve diğ., 2004):

- Değişim başlatılarak doğabilecek olumsuz durumları önleme,
- Mevcut ve olası problemlere çözüm önerme ve bulma,

On İkinci Bölüm

E-SPORDA ZAMAN YÖNETİMİ

Giriş

E-spor sektöründe zaman yönetimi; oyuncuların performanslarını optimize etmeleri, kişisel ve profesyonel yaşamları arasında bir denge kurabilmeleri için son derece önemlidir. E-spor oyuncuları için zaman yönetimi sadece oyun içi becerileri değil, aynı zamanda eğitim, aile ve sosyal yaşam gibi diğer önemli yönleri de kapsamaktadır.

Zaman yönetimi; daha çok çalışmak, tüm günü doldurmak ve yorulmak demek değildir ama akıllıca çalışmak anlamına gelmektedir (Güney, 2004; Güçlü, 2001).

Zaman yönetimi, zamanı farklı faaliyetler arasında nasıl bölüştüreceğini organize etme ve planlama sürecidir (Erdem, 1999). Zamanı etkili bir şekilde planlama sanatıdır. Bu, ihtiyaç duyulan aktivite ve görevlerin uygun sürede ve verimli bir şekilde tamamlanmasına olanak tanımaktadır. Zaman yönetimi aynı zamanda acil veya önemli görevleri diğerlerinden önce tamamlamak için yapılacaklar listesinin önceliklendirilmesini de içermektedir.

Zaman yönetimi ile doğrudan ilgili olmasa da düşünürlerin görüşlerini dile getirdikleri görülmüştür. Theophastos zaman kaybetmenin en büyük harcama olduğunu belirtmektedir. Goethe, zamanı iyi kullanmakla ilgili olarak *"Zamanı iyi kullanırsak her zaman zaman vardır."* ifadesini kullanmaktadır. Thales'e göre zaman her şeyi aydınlatmaktadır (Sabuncuoğlu, Paşa ve Kaymaz, 2010). Tüm bu açıklamalardan da görüldüğü gibi zaman yönetimi ömür boyu çok değerlidir ve akıllıca kullanılmalıdır.

Zaman yönetimi; bireyin zamanını düzenleme, organize etme, planlama ve tahsis etme sürecini ifade eden bir beceri ve sanat olarak ifade edilmektedir. Bu süreç, işte ve genel üretkenlikte daha fazla etkinlik sağlamayı amaçlamaktadır. Ayrıca yaşam kalitesini artırmak için kullanılan bir dizi prensip, uygulama, beceri, araç ve sistem olarak da kabul edilmektedir. Zaman farkındalığı, herhangi bir faaliyete başlamadan önce plan yapmayı ve günlük görev-

On Üçüncü Bölüm

E-SPOR PSİKOLOJİSİ VE STRES YÖNETİMİ

Giriş

E-spor; insanların fiziksel, zihinsel, iletişim ve bilgi teknolojilerini kullandığı ve yeteneklerini sergilediği bir spor etkinliğidir (Wagner, 2006).

E-sporda uzun günler süren antrenman veya yarışmalar olağan bir durumdur. Ancak performansın zihinsel yorgunluk nedeniyle düşmesini engellemek için hazırlık yapmak ve zihinsel dayanıklılığı arttırmak için çok az özel antrenman yapılmaktadır. Yarış heyecanı ile baş etmek, yarış stresinden uzaklaşmak ve yarışmaya konsantrasyonunu sağlamış şekilde girmeyi sağlamaktadır. Yarış esnasında rakibin ne yapacağını tahmin etmek kişinin daima zihinsel olarak hazır ve dayanıklı olmasını gerektirmektedir. Stres ve baskı sporcuda psikolojik etkilere sebep olabilmektedir (Altıparmak, 2019). Bu kapsamda araştırmalar, e-spor programlarının iletişim, takım çalışması ve problem çözme becerilerinin gelişimine olumlu etki etme, mesleki ve akademik beceriler, sosyal ve duygusal öğrenme, sosyal uyum ve zihinsel sağlık potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir.

E-spor psikolojisi ve stres yönetimi, oyuncuların hem bireysel hem de takım performanslarını optimize edebilmeleri için kritik bir rol oynamaktadır. Bu alandaki psikolojik araştırmalar ve müdahale stratejileri, e-spor oyuncularının karşılaştıkları stres faktörleriyle başa çıkmalarını kolaylaştırmaktadır. Onların genel psikolojik sağlıklarını desteklemektedir.

E-Spor Psikolojisi

E-spor psikolojisi, rekabetçi oyun oynamada performansı etkileyen zihinsel süreçleri ve davranışları inceleyen bir alandır. Oyuncuların seçtikleri oyundaki becerilerini geliştirmelerine etki eden bilişsel, duygusal ve sosyal faktörlerin anlaşılmasına odaklanmaktadır. Odaklanma, konsantrasyon, stres yönetimi ve öz güven gibi zihinsel becerilerin geliştirilmesine yardımcı olmaktadır. Oyunculara ve takımlara kanıta dayalı spor psikolojisi danışmanlığı ve araştırmaları sağlamaktadır.

On Dördüncü Bölüm

E-SPORDA GİRİŞİMCİLİK VE İNOVASYON

Giriş

E-spor, dünyanın her yerinde internet ağı üzerinden e-sporcuların, büyük organizasyonlarla buluşup turnuvalar düzenledikleri aktivitelerdir (Evren ve diğ., 2019). Oyuncuların ve takımların katılımıyla çevrim içi ağlar üzerinden spor faaliyetlerinin girdi ve çıktılarını kolaylaştıran bir spor biçimidir. Benzer şekilde e-spor, spor kuralları ve normlarının uygulandığı sporcuların zihinsel ve bedensel gelişimini destekleyen kişiler arası bir rekabet alanıdır. Birçok profesyonel e-spor takımlarının oyuncularıyla aynı çevrim içi ortamı paylaşarak beraber plan-program oluşturmaları, birlikte düzenli antrenman yapabilmeleri, sağlıklı beslenme programlarını oluşturabilmeleri adına *"Oyun Evleri"* kurulmuştur. Yapılan spor aktivitelerinde başarı artışı sağlamak, profesyonel takımların temel amacı olmuştur. E-sporda da yarışlar ve müsabakalar yapılırken e-sporun kendine özgü taktik, strateji ve motivasyon güdüsünün olması diğer sporcular kadar aktif olmasa da çevrim içi ortamda mouse ve klavye kullanımında çevik olması, bir yarışmada yaşadığı heyecan, stres gibi duygulardan dolayı kalp atışlarının hızlanması fiziksel aktivitelerin varlığını vurgulamaktadır (Yükçü ve Kaplanoğlu, 2018; Martončik, 2015). Hem fiziksel hem de zihinsel beceri isteyen e-spor faaliyetlerini diğer spor türlerinden ayıran belli başlı özellikler bulunmaktadır. Bu özellikler şu şekilde açıklanmaktadır (Argan ve diğ., 2006):

- Çevrim içi veya yerel ağlar üzerinden oynanabilmesi,
- Yeni tesis ve donanım bakımından büyük maliyetleri olmaması,
- Dünyanın her yerinden ulaşım sağlanabilmesi,
- Bireysel veya toplu hâlde yarışlara ve müsabakalara açık olması,
- Zihinsel ve fiziksel beceri gerektirmesi,
- Kendine özgü araç gereçlerinin olması (klavye- mause vb.),

On Beşinci Bölüm

E-SPOR ENDÜSTRİSİ VE EKONOMİSİ

Giriş

Endüstri, belirli türde mal veya hizmet üreten bir grup üretici veya işletmedir. Spor büyük, küresel bir iştir. Spor etkinliklerine, spor takımlarına ayrıca sporla ilgili ekipman ve giysilere milyarlarca dolar harcanmaktadır. Takımların ve mekânların yönetimi büyük spor endüstrisinin önemli bir parçasıdır. Spor endüstrisi spora odaklanan herhangi bir faaliyetin, deneyimin veya ticari girişimin üretilmesi, kolaylaştırılması, tanıtılması veya organize edilmesinde yer alan kişilerin, faaliyetlerin, işletmelerin ve kuruluşların yer aldığı bir pazardır. Sporun bir tüketim ve pazarlama aracı olarak kullanılmasıyla ticari değer kazanmaya başlamıştır. Spor organizasyonlarına ürün temin etmek ve organizasyonların parçası olmak, sportif mal üretmek gıda sektörü, eğlence sektörü, logo ve franchising sektörü gibi alanlar spor endüstrisinde dolaylı ya da doğrudan yer almaktadır. Spor endüstrisi, insanların bir sporla bir takımla ve/veya bir sporcuyla özdeşleşme ve bu spora bağlılık derecesine dayanmaktadır. Bu tür bir bağlılık sıklıkla kişinin ekibinin performansı hakkında hararetli tartışmalara dönüşmektedir. Bir spor takımının başarı ve başarısızlıklarına ilişkin tartışmaların çoğu, bir veya daha fazla sporcunun ne kadar iyi performans gösterdiğine ve antrenörün aldığı stratejik kararlara odaklanmaktadır. Endüstri alanında spor, fitness ve rekreasyon etkinliklerinde kullanılan mal, araç gereç ve giysilerin tamamı girmektedir. Spor endüstrisindeki ürünlerin ilgili olduğu mağazalarda tenis, su sporları, kamp malzemeleri gibi birbirinden farkı spor branşlarının ürünlerini görmek mümkündür (Katırcı, 2013; Ekren ve Çağlar, 2003). Spor endüstrisindeki çeşitli faaliyet ve olayların daha evrensel bir tanımını sunan bu faaliyetler spor programlarının planlanmasını, organize edilmesini ve kontrol edilmesini içerebilir. Spor endüstrisi, çok çeşitli işletmeleri ve kuruluşları kapsayan geniş ve çok yönlü bir sektördür. Profesyonel spor takımlarından ve sahalarından spor verileri ve teknoloji şirketlerine kadar sektör, sporun devam eden başarısı ve büyümesinde kritik bir rol oynayan karmaşık bir paydaşlar ağıdır.

On Altıncı Bölüm

E-SPORDA KARİYER PLANLAMA

Giriş

Yaşanan çağdaki dijital dönüşüm bireylerin meslek seçimini ve kariyer planlamasını etkilemektedir. Yeni nesil meslek seçimi yaparken, haz, mutluluk, rahatlık, esneklik gibi faktörler önemli olmaktadır. Dijitalleşme hayatın birçok alanına nüfuz etmiş ve yaşamın vazgeçilmez bir unsuru olmuştur. Atari salonlarından, internet kafe turnuvalarına ve sonrasında profesyonel e-spor kariyeri süreci ortaya çıkmıştır. E-spordaki kariyer süreci, pazarlama stratejileri, yaklaşımları geleneksel spordaki süreç ile benzerdir. E-spor kariyer planlaması, oyunculuktan yöneticiliğe, yayıncılıktan yazılım geliştirmeye kadar çeşitli alanlarda kariyer hedeflerinizi belirlemek ve bu hedeflere ulaşmak için gerekli adımları atma sürecidir. E-spor dünyası, milyonlarca izleyiciyi büyüleyerek ve profesyonel oyuncuları uluslararası ünlülere dönüştürerek büyük bir ün kazanmıştır. Artan ünle birlikte, e-spor kariyerine olan talep de hızla arttı ve oyun tutkunu bireyler için çok sayıda fırsatın önünü açtı. Profesyonel bir oyuncu, takım yöneticisi, içerik yaratıcısı veya etkinlik organizatörü olmak; e-spor endüstrisinde çok sayıda heyecan verici ve ödüllendirici bir kariyer yolu sunmaktadır (Kartal, 2023; Yellowbrick, 2023).

E-spordaki sporcuların sözleşmelerinin kayıt dışılık barındırması, ücretlerin alınmasında problemler yaşanması, zaman zaman boş sözleşmelere imza atılması, sosyal ve ekonomik güvenceden yoksun bırakılmaları gibi problemleri barındırmaktadır (Şaşmaz ve Zelyurt, 2016; Zelyurt ve Şaşmaz, 2014). E-spor ile ilgili bazı araştırmalara göre bireylerin bilişsel olarak strateji geliştirdiği, hızlı karar alma yeteneğini geliştirdiği, motor becerileri geliştirdiği, iş birliğine teşvik ettiği, takım hâlinde çalışabilme becerisinin geliştiği, motivasyon sağladığı gibi olumlu etkileri olduğu görülmektedir. E-sporun gitgide büyüyen maddi boyutu ve popülerleşmesiyle gençlerin e-spora katılımında önemli bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Aynı zamanda çok oyunculu yarışmalarda para ödüllerinin yüksek tutarlara dönüşmesi memnuniyet düzeyini artırmaktadır (Mustafaoğlu, 2019; Kocadağ, 2017).

On Sekizinci Bölüm

E-SPORDA TEMEL BİLGİ VE TEKNOLOJİLER

Giriş

E-spor, teknolojinin sürekli gelişimi sayesinde daha da popüler ve erişilebilir hâle gelmektedir. Bu alandaki teknolojik yenilikler sadece oyuncular için değil, aynı zamanda izleyiciler için de oyun deneyimini zenginleştirmekte ve e-sporun geleceğini şekillendirmektedir.

Bilgisayar teknolojisinin hızlı bir şekilde gelişmesi, yüksek performanslı bilgisayarların ve bileşenlerinin sürekli olarak evrim geçirmesine neden olmuştur. Bu gelişmeler; yalnızca genel kullanıcı deneyimini değil, aynı zamanda e-spor ve sanal gerçeklik gibi özel uygulama alanlarını da derinden etkilemiştir. Bu bağlamda yüksek performanslı bilgisayarlar ve parçaları, bilgisayar güvenliği, sorun giderme, yüksek hızlı internet bağlantıları, sanal gerçeklik ve artırılmış gerçeklik gibi konular, teknolojinin modern dünyadaki rolünü anlamak için temel bileşenlerdir.

Bilgisayar donanımının temel bileşenleri, bir bilgisayarın işlevselliğini belirleyen ana unsurlardır. Bu bileşenler; işlemci, grafik kartı, bellek ve depolama birimlerini içermektedir. İşletim sistemleri ve temel yazılımlar, bu donanımların etkin bir şekilde çalışabilmesi için gerekli yazılımsal altyapıyı sağlamaktadır. Modern işletim sistemleri, donanım yönetimini optimize ederken kullanıcı arayüzü ve uygulama yazılımlarıyla uyum sağlayarak genel verimliliği artırmaktadır.

Yüksek hızlı internet bağlantıları, günümüz dijital dünyasında kritik bir rol oynamaktadır. İnternet hızındaki artış, veri transferi ve ağ üzerinden gerçekleştirilen işlemlerde önemli bir iyileşme sağlamaktadır. Özellikle oyun platformları ve e-spor gibi yüksek bant genişliği gerektiren uygulamalarda performansı artırmaktadır. Oyun platformları ve donanımları, e-sporun gelişimini destekleyen ana unsurlardır. E-spor ekipmanları, oyuncuların performansını etkileyen önemli faktörlerden biridir. Bu ekipmanların teknolojik gelişimi, profesyonel oyun performansını doğrudan etkilemektedir.

Sanal gerçeklik ve artırılmış gerçeklik, bilgisayar teknolojisinin sunduğu en ileri uygulamalardan biridir. Bu teknolojiler, kullanıcı deneyimini dönüştü-

On Dokuzuncu Bölüm

E-SPORDA KULLANILAN TERMİNOLOJİ

Giriş

İnsanlar, farklı yaş gruplarından ve kökenlerden gelerek bu dinamik eğlence dünyasına büyük ilgi göstermektedir. Oyunlar; inanılmaz görsel efektler, karmaşık hikâyeler ve etkileyici çok oyunculu modlarla dolu âdeta sanal bir maceranın kapılarını açmaktadır. Ancak bu büyülü dünyada yolu bulurken oyun içi terimleri ve jargonu anlamak, başarıya ulaşmak için son derece önemlidir.

Oyun terimlerinin anlaşılması ve uygulanması, oyun deneyimini zenginleştirmektedir. Bu terimleri öğrenmek, oyunların kurallarını ve mekaniklerini daha iyi anlamaya yardımcı olmaktadır. Her oyun, kendi özel terimlerine ve kavramlarına sahiptir. Örneğin; *"respawn"* terimi, oyuncunun ölümünün ardından tekrar oyuna döndürülmesini ifade etmektedir.

Oyun terimlerini anlamak, oyun içi stratejileri ve taktikleri geliştirmeye yardımcı olmaktadır. Bu terimlerin anlamı kavrandığında, rakipler daha iyi anlaşılabilir ve oyunun dinamikleri daha etkili bir şekilde kullanılabilir. Ayrıca takım tabanlı oyunlarda oyun terimlerini bilmek, takım arkadaşlarıyla daha iyi iletişim kurmaya yardımcı olmaktadır. Oyun içi terimleri anlamak, stratejileri takımla daha iyi koordine etmeyi sağlamaktadır. Oyun terimlerini bilmek, oyun deneyimini zenginleştirirerek oyunun keyfini daha fazla çıkarmayı sağlamaktadır. Oyunun içeriği ve mekaniği anlaşıldığında, daha tatmin edici bir oyun deneyimi elde edilmektedir.

Her yeni oyun, kendi terimleri ve mekanikleri ile var olmaktadır. Oyun terimlerini öğrenme yeteneği, yeni oyunlara daha hızlı adapte olmaya yardımcı olmaktadır. Bu nedenle, oyun terimlerini öğrenmek esneklik kazandırmaktadır. Rekabetçi oyunlarda üstün bir performans sergilemek için oyun terimlerini bilmek büyük bir avantaj sağlamaktadır. Rakipleri daha iyi anlamak ve oyunun karmaşıklıklarını çözmek, daha iyi bir performans sergilemeye katkı sunmaktadır.

Yirminci Bölüm

E-SPORDA BECERİ ÖĞRENİMİ

Giriş

Bilgi, yetenek, yeterlilik düzeyi ve beceri bireyin yeteneklerini kullanabileceği davranışlardır. Birey geleneksel iş yerlerinde yetkinliklere ihtiyaç duyarken bilginin yanı sıra disipline özgü bir beklenti de vardır. Yaşam boyu öğrenme becerilerinin geliştirilmesinde, tutku ve ileri düzeyde bilgi edinme arzusu yatmaktadır.

E-spor endüstrisindeki uzmanların belirttiği bilgi, beceri ve yetenekler e-spor sektöründe eğitim gören veya kariyer yapmak isteyenler için önemlidir. E-spor deneyimi problem çözme becerilerini geliştirmek için önemlidir. Üniversite öğrencilerinin e-spor endüstrisine girmesi için sosyal becerileri geliştirmesi gerekmektedir. Bunun için uygulamalı müfredatları geliştirmek, e-spor içeriklerini yayımlamak, yerel bir arenada küçük e-spor etkinliklerine ev sahipliği yapmak önem taşımaktadır (Karadakis & Painchaud, 2022).

E-Sporda Sosyal Beceriler

Video oyunları sosyal etkileşim ve belirli becerilerin geliştirilmesi için fırsatlar sağlamaktadır. E-sporcular sürekli olarak takım arkadaşlarıyla ve hatta farklı takımlarla ilişki kurmaktadır. Oyun oynamanın tek başına yapılan bir aktivite olduğu algısının aksine sosyal becerilerin gelişimini kolaylaştırmaktadır. Çok oyunculu oyunlar iş birliği, takım çalışması ve diğer oyuncularla iletişim için fırsatlar sağlamaktadır. Oyun merkezli çevrim içi topluluklara ve forumlara katılmak, aynı ilgi alanlarını paylaşan benzer düşüncelere sahip kişilerle bağlantı kurmaya olanak tanımaktadır. Sesli sohbet veya mesajlaşma özellikleri aracılığıyla sosyal etkileşimleri sanal ortamda geliştirerek iyileştirilebilir. Oyunun sosyal yönünü benimseyerek sosyal becerileri geliştirmek, sosyal çevreleri genişletmek oyun tutkusunu paylaşan diğer kişilerle anlamlı bağlantılar geliştirmektedir (Riez, 2023).

E-spor, geleneksel spordan farklı olduğu kadar geleneksel spora benzeyen yönleri de bulunmaktadır. Çevrim içi çok oyunculu oyunların ortaya çıkı-

Yirmi Birinci Bölüm

E-SPORDA TEKNİK-TAKTİK VE ANTRENMAN BİLGİSİ (VERİ ANALİZİ VE KOÇLUK)

Giriş

E-spor, oyuncuların bilgisayar oyunları üzerinden rekabet ettiği bir alandır ve bu rekabet; yüksek düzeyde performans, stratejik düşünce ve iş birliği gerektirmektedir.

Geleneksel spor branşlarıyla benzer şekilde, e-sporda da oyuncuların fiziksel ve zihinsel yeteneklerini en üst düzeye çıkarmak için yoğun bir antrenman yapmak gerekmektedir. Bu antrenman, oyuncuların oyun içi becerilerini geliştirmelerine yardımcı olurken aynı zamanda dayanıklılıklarını artırmaktadır. Ayrıca, oyuncuların oyun stratejilerini daha iyi anlamalarına ve uygulamalarına olanak tanımaktadır. Veri analizi, e-sporun rekabetçi doğasını anlamak ve rakiplerini yenmek için kritik bir rol oynamaktadır.

Oyuncuların oyun performansıyla ilgili verilerin toplanması ve analizi, stratejik kararlar almak için temel bir araçtır. Oyuncuların oyun performansıyla ilgili verilerin toplanması ve analizi, stratejik kararlar almak için temel bir araçtır. Oyuncuların oyun içi hareketlerini, rakiplerin taktiklerini ve oyunun genel dinamiklerini analiz etmek, takımın gücünü artırmak için önemlidir. Koçluk, e-sporun profesyonelleşmesiyle birlikte daha da önemli hâle gelmiştir. Bir e-spor koçu, oyunculara rehberlik etmektedir. Oyun içi ve dışı stratejiler geliştirmelerine yardımcı olmakta ve takımın uyumunu artırmaktadır. Ayrıca, oyuncuların bireysel becerilerini ve takım iş birliğini geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. E-spor, geleneksel spor branşlarıyla rekabet eden ve büyümeye devam eden bir sektördür. Başarıya ulaşmak için oyuncuların e-spor antrenmanı, veri analizi ve koçluk gibi temel bileşenlere odaklanmaları gerekmektedir. Bu bileşenler, e-sporun rekabetçi doğasını anlama, gelişme sağlama ve zafer elde etme sürecinde kritik bir rol oynamaktadır.

Yirmi İkinci Bölüm

E-SPOR OYUN STRATEJİLERİ VE STRATEJİK DÜŞÜNME BECERİLERİ

Giriş

E-spor aktivitelerinde sporcunun fiziksel hareket bakımından tüm vücudun kullanılmaması, e-sporun birer spor branşı olarak nitelendirilmesi noktasında bilim insanları arasında ciddi tartışma konusudur. Bahsi geçen hususa yönelik e-spor performansının fiziksel çaba gerektirdiğini ifade eden araştırmacılar, özellikle stresli turnuvalar esnasında oyuncuların 160-180 civarı nabza sahip olduğunu belirtmiştir. E-spor, geleneksel sporlar gibi e-spor oynayan sporcularında önemli derecede zihinsel ve fiziksel yeterlilik talep etmektedir. Tek başına oynayan profesyonel oyuncular hızlı reflekslere, olağanüstü motor becerilere ve mükemmel koordinasyona ihtiyaç duyarken, takımların rakiplerini geride bırakmak için stratejiler ve taktikler formüle etmeleri ve etkili takım çalışması, iletişim ve analitik düşünme sergilemeleri gerekmektedir (Nordland, 2023; Rudolf ve diğ., 2020; Niedecken & Schättin, 2020). Diğer bir anlatımla e-spor oyuncuları; geleneksel sporcular ile benzer biçimde fiziksel aktivite göstermekte, stres ve heyecan açısından benzer duygular yaşamaktadır. Diğer taraftan süregelen tartışmalar e-spor hakkında henüz bir fikir birliğine ulaşılamadığının bir göstergesidir. E-spora yönelik olarak artan rağbet; profesyonel anlamda organize edilen e-spor video oyunu etkinliklerini doğrudan etkilemektedir. Sektörün yeni bir boyut kazanmasında oldukça hayati bir rol oynamaktadır. Ayaş ve Kartal'a (2022) göre e-spor branşına gösterilen bu yoğun talep, e-spor oyuncuları arasında oyun içi performansı yükseltmeye yönelik fiziksel ve zihinsel açıdan çeşitli antrenmanlar yapma gereksinimini doğurmuştur. Bir diğer ifadeyle stratejik düşünme ve zihinsel dayanıklılık unsurlarının e-spor bağlamında büyük bir önem arz etmesi; e-sporcuların kendilerine özgü oyun stratejileri, taktik ve beceri geliştirmesine zemin hazırlamıştır. Bu noktada e-sporun ayrılmaz bir bütünü olarak düşünülen stratejik düşünme becerileri; *"League of Legends", "Counter Strike"* ve *"Roc-*

KAYNAKÇA

AbleGamers. (2021). *Videso games help with learning?.* Erişim Adresi: https://ablegamers.org/video-games-help-with-learning/ Erişim Tarihi: 06.03.2024.

Adami, J., & Vitale, G. C. (2023). *Interview: professionalization of esports through sustainable and continous support of talents and top athletes.* Erişim Adresi: https://www.pwc.de/en/technology-media-and-telecommunication/ Erişim Tarihi: 19.04.2024.

Adamus, T. (2012). "*Playing computer games as electronic sport: in search of a theoretical framework for a new research field*" in Fromme, J. and Unger, A. (Eds), Computer Games and New Media Cultures, Springer Netherlands, Dordrecht, 477-490.

Adinolf, S., & Türkay, S. (2018). *Toxic behaviors in e-sports games: player perceptions and coping strategies.* Annual Symposium on Computer-Human Interaction in Play Companion Extended Abstracts, 365-372.

Aggarwal, A. (2022). *How content creators, influencers fuel gaming and e-sports industry.* Erişim Adresi: https://yourstory.com/2022/02/content-creators-influencers-fuel-gaming-esports Erişim Tarihi: 08.06.2024.

Agyeman, J. O. (2024). *E-sports jobs to explore-e-sports team manager.* Erişim Adresi: https://www.gamerschangelivespodcast.com/blog/esports-jobs-to-explore-esports-team-manager/ Erişim Tarihi: 08.07.2024.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2017). *Dijital dünya'da rekabet, e-spor ve topluluk yönetimi çalıştayı-sonuç raporu.* Uluslararası Çocuk ve Bilgi Güvenliği Etkinlikleri Dijital Oyunlar Çalıştayları, Erişim Adresi: https://www.aile.gov.tr/media/2496/dijital-oyunlar-icin-cocuk-ve-aile-rehberligi-calistayi-raporu.pdf, Erişim Tarihi: 29.06.2024.

Akkaya, C. (2022). *Spor bilimleri alanında uluslararası araştırmalar* V. İçinde Seda Yalçın (Ed.), Sporda İletişim ve Etkili İletişimin Önemi (s. 205-218), Ankara: Eğitim Yayınevi.

Alageyik, O. (2023). *Simülasyon oyunları: gerçek hayatı sanal dünyada deneyimlemek.* Erişim Adresi: https://medium.com/, Erişim Tarihi: 15.04.2024.

Albayrak, O. (2021). *E-Spor turnuva mekânlarının incelenmesi ve mekânsal ihtiyaçlarının belirlenmesi.* Doktora Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.

Alioğlu, M., & Algül, A. (2021). Türkiye'de dijital oyun durumu: e-spor oyuncularının değerlendirmeleriyle league of legends örneği. *İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 13* (1), 121-154.

Altıparmak Y. (2019). *Temaslı ve temazsız spor branşlarıyla uğraşan sporcular üzerine bir araştırma.* Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, s. 7-8.

American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5th ed.)*. Author. Erişim Adresi: https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425596 Erişim Tarihi: 17.02.2024.

Andre, T. L., Walsh, S. M., Valladão, S., & Cox, D. (2020). Physiological and perceptual response to a live collegiate e-sports tournament. *International Journal of Exercise Science, 13*(6), 1418-1429.

Andrejkovics, Z. (2016). *The invisible game: mindset of a winning team.* Createspace Independent Publishing Platform.

Argan, M., Özer, A., & Akın, E. (2006). Elektronik spor: türkiye'de siber sporcuların tutum ve davranışları. *Spor Yönetimi ve Bilgi Teknolojileri Dergisi, 1*(2), 1-11.

Arık, M. B. (2008). Futbol ve televizyon bağı: simbiyoz beslenme. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 26,* 197-222.

Arkan, S. K., Çarıkçı, S., & Öntaş, T. (2022). İlkokul programlarında yer alan düşünme becerilerinin incelenmesi. *International Anatolia Academic Online Journal Social Sciences Journal, 8*(1), 24-42.

Ayar, H. (2018). Development of e-sport in Turkey and in the world. *International Journal of Science Culture and Sport, 6*(1), 95-102.

Ayaş, E. B., & Kartal, M. (2022). *Geleneksel sporlarda ve e-sporda zihinsel antrenman teknikleri.* Yalçın, E. (Ed.), Spor Bilimleri Alanında Uluslararası Araştırmalar V (143-152), Ankara: Eğitim Yayınevi.

Aydın, İ. (2003). *Eğitim ve öğretimde etik.* Ankara: Pegem Yayıncılık.

Ayhan, B., & Çavuş, S. (2015). *Online game addiction among high school students.* C. Daba-Buzoianu and Arslan, H. (Dü) İçinde, Contextual Approaches in Communication, (85-93). Frankfurt: Peterlang Academic Research.

Azili, Z. (2023). *Sporda veri analitiği üzerine.* Erişim Adresi: https://medium.com/, Erişim Tarihi: 03.07.2024.

Azuma, R. T. (1997). A survey of augmented reality. *Presence: teleoperators and virtual environments. 6*(4), 355-385. https://doi.org/10.1162/pres.1997.6.4.355

Bagus, D., Setiawan, K., Arisaputra, P., Harefa, J., & Chowanda, A. (2021). Designing serious games to teach ethics to young children. *Procedia Computer Science, 179,* 813-820.

Bahçeşehir Üniversitesi. (2021). *Bahçeşehir üniversitesi'nden türkiye'de bir ilk: e-spor bursu.* Erişim Adresi: https://bau.edu.tr/haber/11765-bahcesehiruniversitesinden-turkiyede-bir-ilk-e-spor-bursu. Erişim Tarihi: 05.03.2024.

Balay R., İpek C., Demir K., Doğan E., Nartgün Ş. S., Elma C., & Titrek O. (2004). *Öğrenen örgütler.* Ankara: Sandal Yayınları.

Bányai, F., Griffiths, M. D., Király, O., & Demetrovics, Z. (2019). The psychology of e-sports: a systematic literature review. *Journal of Gambling Studies, 35*(2), 351–365. https://doi.org/10.1007/s10899-018-9763-1

Bányai, F., Griffiths, M., Demetrovics, Z., & Király, O. (2019). The mediating effect of motivations between psychiatric distress and gaming disorder among e-sport gamers and recreational gamers. *Comprehensive Psychiatry, 94*, 152117. https://doi.org/ 10.1016/j.comppsych. 2019.152117

Baygül, S. (2021). *Spor yöneticiliği öğrencilerinde e-spor katılımı, dijital oyun bağımlılığı, akademik başarı, problem çözme becerisi ve yaşam tatmininin incelenmesi (Batı Akdeniz örneği),* Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.

Baysal, Z. N., Çarıkçı, S., & Yaşar, E. B. (2017). Sınıf öğretmenlerinin düşünme becerileri öğretimine yönelik farkındalıkları. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi, 5*(1), 7-28.

Behnke, M., Stefanczyk, M.M., Żurek, G., & Sorokowski, P. (2023). Esports players are less extroverted and conscientious than athletes. *Cyberpsychol Behav Soc Netw. 26*(1), 50-56. doi: 10.1089/cyber.2022.0067.

Bell-Laroche, D., MacLean, J., Thibault, L., & Wolfe, R. (2014). Leader perceptions of management by values within canadian national sport organizations. *Journal of Sport Management, 28*(1), 68-80.

Beşiktaş, M. Y. (2022). E-sporda zihinsel antrenman teknikleri. *Fenerbahçe Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 2*(1), 3-11.

Biçer, T. (1994). *Spor yönetimi organizasyonu, ekonomik birim olarak spor işletmeleri ve uygulamadan bir örnek.* Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Biegun, J., Edgerton, J. D., & Roberts, L. W. (2021). Measuring problem online video gaming and its association with problem gambling and suspected motivational. *Mental Health, and Behavioral Risk Factors in A Sample Of University Students. Games and Culture, 16*(4), 434-456.

Billings, A. C., Rodgers, E. B. D., Rodgers, R. P., & Wiggins, B. P. (2019). *E-sports spectator motivation.* In R. Rogers (Ed.), Understanding E-sports: an introduction to the global phenomenon, pp. 185-196, London: Rowman & Littlefield.

Bingöl, H., Bingöl, Ş., & Öner, İ. (2021). The effect of covid-19 on the e-sports sector. *Journal of ROL Sport Sciences, 2*(1), 119-131, https://doi.org/10.29228/roljournal.48747

Bloomberg HT. (2023). *Türkiye'de e-spor 850-950 milyon dolar büyüklüğe ulaştı.* Erişim Adresi: https://www.bloomberght.com/turkiye-de-e-spor-850-950-milyon-dolar-buyuklugeulasti-2272481. Erişim Tarihi: 25.03.2024

Bolter, N.D., & Weiss, M.R. (2013). Coaching behaviors and adolescent athletes' sportspersonship outcomes: further validation of the Sportspersonship Coaching Behaviors Scale (SCBS). *Sport, Exercise, and Performance Psychology, 2*(1), 32-47.

Bonnar, D., Castine, B., Kakoschke, N., & Sharp, G. (2019). Sleep and performance in eathletes: For the win! *Sleep Health, 5*(6), 647-650. https://doi.org/10.1016/j.sleh.2019.06.007

Boot, W.R., Sumner, A., Towne, T.J., Rodriguez, P., & Ericsson, K. (2016). Applying aspects of the expert performance approach to better understand the structure of skill and mechanisms of skill acquisition in video games. *Top Cogn Sci. 9*(2), 1-24.

Borowy, M., & Jin D. Y. (2013). Pioneering e-sport: the experience economy and the marketing of early 1980s arcade gaming contests. *International Journal of Communication, 7,* 2254-2274.

Bourdieu, P. (1984). *Distinction: a social critique of the judgement of taste.* Cambridge, MA: Harvard University Press.

Bousquet, J., & Ertz, M. (2021). *E-sports: historical review, current state, and future challenges, andrews.* S. & Crawford, C.M. (Eds.), In: Handbook of Research on Pathways and Opportunities Into the Business of E-sports, USA: IGI Global.

Brock, T. (2017). Roger caillois and e-sports: on the problems of treating play as work. *Games and Culture, 12*(4), 321-339.

Bülbül, D., & Öz, M. (2020). Türkiye'de e-spor oyuncularının vergilendirilmesi. *Legal Mali Hukuk Dergisi, 16*(184), 789-814.

Burgess, H. J., & Fogg, L. F. (2008). Individual differences in the amount and timing of salivary melatonin secretion. *PloS One, 3*(8), https://doi.org/10.1371/journal.pone.0003055

Büyükbaykal, G. N. (2020). E-Spor kavramına yönelik araştırmaların bibliyometrik analizi. *International Journal of Cultural and Social Studies, 6*(2), 572-573.

ByNoGame (2021). *Nasıl e-spor koçu olunur?.* Erişim Adresi: https://www.bynogame.com/, Erişim Tarihi: 20.02.2024.

Çakar, D. B., & Güler, C. (2018). *Spor bilimciler için yeni çalışma alanı olarak e-spor.* 16. International Sport Sciences Congress. 31 October- 03 November 2018. Antalya, Erişim: https://www.sporbilim.com/UserFiles/File/SBK2018(1).pdf, Erişim Tarihi: 01.04.2024.

Çakar, D. B., & Yiğit, M. H. (2019). E-sports regulations and problematics. *The Journal of Eurasia Sport Sciences and Medicine, 1*(3), 123-137.

Campbell, M. J., Toth, A. J., Moran, A. P., Kowal, M., & Exton, C. (2018). E-sports: a new window on neurocognitive expertise?. *Progress in Brain Research, 240,* 161-174.

Can, H.C., & Tekkurşun D.G. (2020). Sporcuların ve e-spor oyuncularının dijital oyun bağımlılığı ve dijital oyun. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 5*(4), 364-384. https://doi.org/10.31680/gaunjss.770600

Cantallops, M. M., & Sicilia, M. A. (2018). MOBA games: a literature review. *Entertainment Computing, 26,* 128-138, https://doi.org/10.1016/j.entcom.2018.02.005

Carcone, S. M., & Keir, P. J. (2007). Effects of backrest design on biomechanics and comfort during seated work. *Applied Ergonomics, 38*(6), 755-764, DOI: 10.1016/j.apergo.2006.11.001

Carlson, C.R. (2011). *DeSensi and Danny Rosenberg, ethics and morality in sport management*. Joy T. 3rd Edition. Faculty Research and Creative Activity. 8. https://thekeep.eiu.edu/kss_fac/8

Cassidy, G. G., & MacDonald, R. A. R. (2007). The effects of aggressive and relaxing popular music on the task performance of introverts and extraverts. *Psychology of Music, 35*(3), 517-538, 10.1177/0305735607076444

Çavdar, B. (2022). Elektronik spor oyunlarındaki toksik (zehirli) davranışlar. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 9*(25), 1-19, DOİ: 10.34189/asbd.9.25.001

Cevizci, A. (2008). *Etiğe giriş.* 2. baskı. İstanbul: Paradigma Yayınları.

Chapman, A. (2016). *Digital games as history: how videogames represent the past and offer access to historical practice routledge advances in game studies.* Oxfordshire: Taylor & Francis.

Chapman, J. (2016). *Esports: a guide to competitive video gaming.* Erişim Adresi: https://www.toptal.com/finance/market-research-analysts/esports, Erişim Tarihi: 03.02.2024

Chaput, J., Visby, T., Nyby, S., Klingenberg, L., Gregersen, N. T., Tremblay, A., Astrup, A., & Sjödin, A. (2011). Video game playing increases food intake in adolescents: a randomized crossover study. *The American Journal of Clinical Nutrition, 93*(6), 1196-1203. https://doi.org/10.3945/ajcn.110.008680

Chee, M. W. L. (2015). Limitations on visual information processing in the sleep-deprived brain and their underlying mechanisms. *Current Opinion in Behavioral Sciences, 1,* 56-63, https://doi.org/10.1016/j.cobeha.2014.10.003 Review Article 12

Chen, Z. (2021). *The future and development of e-sports.* Master of Education in Human Movement, Sport and Leisure Studies Graduate Projects, 89. Erişim: https://scholarworks.bgsu.edu/hmsls_mastersprojects/89, Erişim Tarihi: 01.008.2024.

Chung, T., Sum, S., Chan, M., Lai, E., & Cheng, N. (2019). Will e-sports result in a higher prevalence of problematic gaming? A review of the global situation. *Journal of Behavioral Addictions, 8*(3), 384-394. https://doi.org/10.1556/2006.8.2019.46

Ciğerli, O (2019). *Dünyada bir ilk: e-spor oteli.* Erişim Adresi: https://www.flankesports.com/dunyada-bir-ilk-espor-oteli/ Erişim Tarihi: 06.02.2024.

Clarku. (2024). *Prepare to compete at the highest levels.* Erişim Adresi: https://www.clarku.edu/academics/graduate/programs/masters/sports-e-sports-administration/, Erişim Tarihi: 05.08.2024.

Cohen, S. (1980). Aftereffects of stress on human performance and social behavior: a review of research and theory. *Psychological Bulletin, 88*(1), 82-108.

Constandt, B. (2019). *Ethics management in football clubs.* Ghent University, Faculty Of Medicine and Health Sciences, DOI: 10.13140/RG.2.2.35666.20161

Constandt, B., De Waegeneer, E., & Willem, A. (2019). Ethical code effectiveness in football clubs: A longitudinal analysis. *Journal of Business Ethics, 156*(3), 621-634.

Constandt, B., Heres, L., Marlier, M., & Willem, A. (2020). A stakeholder perspective on ethical leadership in sport: Bridging the gap between the normative and descriptive lines of inquiry. *Psychologica Belgica, 60*(1), 381-395. DOI: https://doi.org/10.5334/pb.543

Copenhaver, E. A., & Diamond, A. B. (2017). The value of sleep on athletic performance, injury, and recovery in the young athlete. *Pediatric Annals, 46*(3), 106-111, https://doi.org/10.3928/19382359-20170221-01

Corragio, G., Fitzpatrick, N., White, P., & Lee, P. (2019). *E-sports laws of the world.* Erişim Adresi: https://www.dlapiper.com/en/insights/publications/2019/11/esports-laws-of-the-world Erişim Tarihi: 14.04.2024.

Cotton, K. (1991). *Teaching thinking skills.* Northwest Regional Educational Laboratory's School Improvement Research Series. Erişim: http://www.nwrel.org, Erişim Tarihi: 05.12.2016.

Çubukçu, Z. (2011). *Düşünme becerileri.* S. B. Filiz (Ed.), Öğrenme öğretme kuram ve yaklaşımları içinde (281-331). Ankara: Pegem Akademi.

Cuomo, N. (2020). *Op-ed: why e-sports is multi-billion-dollar oppurtunity for forward-thinking investors.* Erişim Adresi: https://www.cnbc.com/2020/12/19/why-forward-thinkers-invest-in-e-sports.html. Erişim Tarihi: 15.05.2024.

Custer, C. (2014). *Why You (Yes, You) Should Care About e-sports Right Now.* Erişim Adresi: https://www.techinasia.com/care-e-sports/. Erişim Tarihi: 02.04.2024

Czegledy, P. K. (2021). E-sports integrity policies. *Gaming Law Review, 25*(4), 161-170, https://doi.org/10.1089/glr2.2020.0017

Dain, S. J., McCarthy, A. K., & Chan-Ling, T. (1988). Symptoms in VDU operators. *American Journal of Optometry and Physiological Optics, 65*(3), 162-167, https://www.doi.org/10.1097/00006324-198803000-00004

De Las Heras, B., Li, O., Rodrigues, L., Nepveu, J., & Roig, M. (2020). Exercise improves video game performance: A win-win situation. *Medicine and Science in Sports and Exercise, 52*(7), 1595-1602, https://doi.org/10.1249/MSS.0000000000002277

Decker, K. J. (2020). E-sports enthusiasts target dietary supplements to up their game. *Nutritional Outlook, 23*(3), 66-70.

Deleuze, J., Maurage, P., Schimmenti, A., Nuyens, F., Melzer, A., & Billieux, J. (2019). Escaping reality through videogames is linked to an implicit preference for virtual over real-life stimuli. *Journal of Affective Disorders, 245,* 1024-1031, DOI: 10.1016/j.jad.2018.11.078

Deloitte. (2020). *Eye on the prize football money league.* Deloitte Sports Business Group, Erişim: https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/es/Documents/tecnologia-media-telecomunicaciones/deloitte-es-deloitte-football-money-league-2020.pdf, Erişim arihi: 05.05.2024.

Demir, A., Eliöz, M., Çebi, M., & Sezen, S. (2015). Girişimcilik ve girişimci üniversite: spor fakültesi öğrencileri üzerine bir çalışma. *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty, 34*(1), 198-212.

Denyer, S., & Kim, M. J. (2019). *In south korea's hypercompetitive academia, e-sports gamers carve out larger niche. the washington post.* Erişim Adresi: https://www.washingtonpost.com/world/asia_pacific/in-south-koreas-hypercompetitive-academia-e-sports-gamers-carve-out-larger-niche/2019/08/22/e92dedba-8e08-11e9-b6f4-033356502dce_story.html, Erişim Tarihi: 23.03.2024

De-Santis, A., & Morante, L. F. M. (2022). *E-sports in the entertainment industry: overview.* Torres-Toukoumidis, A. (Ed.), Book: Esports and the Media, (3-15), Routledge, https://doi.org/10.4324/9781003273691%E2%80%932

Devecioğlu, S. (2005). Türkiye'de spor sektörü stratejilerinin geliştirilmesi. *Verimlilik Dergisi, 2,* 1-18.

Dibbell, J. (1994). *A rape in cyberspace or how an evil clown, a Haitian trickster spirit, two wizards, and a cast of dozens turned a database into a society.* In M. Dery (Ed.), Flame Wars: The Discourse of Cyberculture (pp. 237-262). New York, USA: Duke University Press. https://doi.org/10.1515/9780822396765-012

DiFrancisco-Donoghue, J., Balentine J., Schmidt, G., & Zwibel, H. (2019). Managing the health of the e-sport athlete: An integrated health management model. *BMJ Open Sport & Exercise Medicine, 5,* 1-6. http://dx.doi.org/10.1136/bmjsem-2018-000467

Doğu, H. M. (2020). E-Spor ve e-spor hukuku'nda sporcu sözleşmeleri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 69*(2), 443-453.

Dota 2. (2016). *The International Dota 2 Champoinships.* Erişim Adresi: http://www.dota2.com/international2016/overview/.

Ecevit, R. Ş., Tunçe, F., Karaoğlu, O., Şahin, E., & Özer, M. K. (2018). Elektronik spor ve elektronik sporcular üzerine betimsel bir inceleme. *Journal of Health and Sport Sciences, 1*(1), 23-28.

Edney, A. (2023). *What are the innovations for e-sports in 2023?.* Erişim Adresi: https://moviesgamesandtech.com/2023/02/12/what-are-the-innovations-for-esports-in-2023/ Erişim Tarihi: 05.01.2024.

Ekren, N., & Çağlar B.A. (2003). Spor ekonomisi: teorik bir çerçeve. *Active Dergisi, 32,* 1-16.

Ellision, J. (2023). *Want to become a pro gamer? This how to do it.* Erişim Adresi: https://www.redbull.com/int-en/how-to-become-a-pro-gamer, Erişim Tarihi: 17.07.2024.

Entertainment Software Association. (2023). Report: the guide of e-sports. Erişim Adresi: https://www.theesa.com/resource/report-the-guide-to-e-sports/ Erişim Tarihi: 15.02.2024.

Erboy, E. (2010). *İlköğretim 4. ve 5.sınıf öğrencilerinin bilgisayar oyun bağımlılığına etki eden faktörler.* Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Erdem, R. (1999). Yöneticiler için zaman yönetimi. *Modern Hastane Yönetimi, 3*(7), 26-31.

E-spor Dürüstlük Komisyonu/E-sports Integrity Commission. (2020). *Codes of ethics.* Erişim Adresi: https://esic.gg/codes/code-of-ethics/, Erişim Tarihi: 04.07.2024.

Evren, K., Kar, M., Pala, A., & Yazarer, İ. (2019). Spora yenilikçi yaklaşım: e-spor. *Journal of International Social Research, 12*(66), 1423-1434, DOI:10.17719/jisr.2019.3682

Ewoldsen, D. R., Eno, C. A., Okdie, B. M., Velez, J. A., Guadagno, R. E., & DeCoster, J. (2012). Effect of playing violent video games cooperatively or competitively on subsequent cooperative behavior. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking, 15*(5), 277-280.

Fanatik. (2020). *League of legends terimleri sözlüğü.* Erişim Adresi: https://www.fanatik.com.tr/e-spor/league-of-legends-terimleri-sozlugu-2173765, Erişim Tarihi: 12.01.2024.

Fassin, D. (2015). *Troubled waters: at the confluence of ethics and politics.* Lambek, M., Das, V., Fassin, D. and Keane W. (Ed.), Four lectures on ethics: anthropological perspectives (175-210). Chicago: The University of Chicago Press.

Fastercapital. (2023). *The ultimate guide to e-sports entrepreneurship: start and succeed in the industry.* Erişim Adresi: https://fastercapital.com/content/The-Ultimate-Guide-to-E-sports-Entrepreneurship--Start-and-Succeed-in-the-Industry.html, Erişim Tarihi: 01.04.2024.

Faust, K., Meyer, J., & Griffiths, M. D. (2013). Competitive and professional gaming: discussing potential be nefits of scientific study. *International Journal of Cyber Behavior, Psychology and Learning (IJCBPL), 3*(1), 67-77.

Federation of American Scientists. (2006). *Harnessing the power of video games for learning.* Report of the Summit on Educational Games. Erişim: https://informalscience.org/wp-content/uploads/2019/02/Summit_on_Educational_Games.pdf, Erişim Tarihi: 02.05.2024.

Fişek, K. (1998). *Devlet politikası ve toplumsal yapıyla ilişkileri açısından dünyada ve türkiye'de spor yönetimi.* Ankara: Bağırgan Yayınevi, 451-456.

Flank. (2019). *E-spor 101: oyun sözlüğü.* Erişim Adresi: https://www.flanke-sports.com/e-spor-101-oyun-sozlugu/ Erişim Tarihi: 23.03.2024.

Frazer, P. (2006). *The effects of redbull on computer gaming ability and other cognitive tasks.* Master's Thesis, Keele University, Dublin Business School eSource. Erişim Adresi: https://esource.dbs.ie/handle/10788/414, Erişim Tarihi: 02.03.2024.

Freeman, G., & Wohn, D. Y. (2017). *Social support in e-sports: building emotional and esteem support from instrumental support interactions in a highly competitive environment.* In Proceedings of the Annual Symposium on Computer-Human Interaction in Play, p. 435-447, https://doi.org/10.1145/3116595.3116635

Frias, F. J. L. (2022). E-sports anti-doping advocates and their strange bedfellow: a matter of integrity and sport ethics. *Performance Enhancement & Health, 10*(1), https://doi.org/10.1016/j.peh.2021.100216

Funk, D.C., Pizzo, A.D., & Baker, B.J. (2018). E-sport management: embracing e-sport education and research opportunities. *Sport Management Review, 21*(1), 7-13, doi: 10.1016/j.smr.2017.07.008.

Gaming in Turkey. (2018). *Türkiye oyun sektörü 2019 raporu.* Erişim Adresi: https://www.gaminginturkey.com/tr/turkiye-oyunsektoru-raporu2018-yayinda/ Erişim Tarihi: 07.02.2024.

Gaming in Turkey. (2019). *Türkiye oyun sektörü 2019 raporu.* Erişim Adresi: https://www.gaminginturkey.com/tr/turkiye-oyunsektoru-raporu2019-yayinda/ Erişim Tarihi: 07.02.2024.

Gaming in Turkey. (2020). *Türkiye oyun sektörü 2020.* Erişim Adresi: https://www.gaminginturkey.com/tr/turkiye-oyunsektoru-raporu2020-yayinda/ Erişim Tarihi: 07.02.2024.

Gaming in Turkey. (2022). *Türkiye oyun sektörü 2022 raporu.* Erişim Adresi: https://gaminginturkey.com/files/pdf/turkiye-oyun-sektoru-raporu-2022.pdf, Erişim Tarihi: 01.05.2024.

Gaming in Turkey. (2023). *E-spor-turnuva, internet kafe etkinlikleri.* Erişim Adresi: https://www.gaminginturkey.com/tr/e-spor-turnuvalar/, Erişim Tarihi: 05.12.2023.

García-Lanzo, S., & Chamarro, A. (2018). Basic psychological needs, passion and motivations in amateur and semi-professional eSports players. *Aloma: Revista de Psicologia, Ciències de l'Educación i de l'E-sport, 36*(2), 59-68.

García-Lanzo, S., Bonilla, I., & Chamarro, A. (2020). The psychological aspects of electronic sports: tips for sports psychologists. *International Journal of Sports Psychology, 51*(6), 613-625, doi:10.7352/IJSP.2020.51.613

Garcia-Ruiz, P., & Rodriguez-Lluesma, C. (2014). Consumption practices: a virtue ethics approach. *Business Ethics Quarterly, 24*(4), 509-531.

Gedik, Y. (2023). Sporda yeni bir yıldız: e-spor. *International Anatolia Academic Online Journal Social Sciences Journal, 9*(2), 52-65.

Gelen, İ. (2002). Sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde düşünme becerilerini kazandırma yeterliklerinin değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10*(10), 100-119.

Gençlik ve Spor Bakanlığı E-spor Raporu. (2018). *E-spor raporu.* Eğitim, Kültür ve Araştırma Genel Müdürlüğü, Ankara, 67-68.

Gera, E. (2014). *What is the dota 2 compendium.* Erişim Adresi: https://www.polygon.com/2014/7/16/5898483/what-isthe-dota-2-compendium, Erişim Tarihi: 19.05.2024.

Gerpott, F. H., Van Quaquebeke, N., Schlamp, S., & Voelpel, S. C. (2019). An identity perspec-tive on ethical leadership to explain organizational citizenship behavior: the interplay of follower moral identity and leader group prototypicality. *Journal of Business Ethics, 156*(4), 1063-1078.

Global Education Supplies, & Solutions. (2023). *Gaming and esports can have a positive impact on your wellbeing.* Erişim Adresi: https://www.gesseducation.com/gess-talks/articles/gaming-and-esports-can-have-a-positive-impact-on-your-wellbeing, Erişim Tarihi: 25.06.2024

Goel, N. (2017). Neurobehavioral effects and biomarkers of sleep loss in healthy adults. *Current Neurology and Neuroscience Reports, 17*(11), 89. https://doi.org/10.1007/s11910-017-0799-x

Gough, C. (2024). *Worldwide eSports audience size 2020.* Erişim Adresi: https://www.statista.com/statistics/1109956/global-esports-audience/ Erişim Tarihi: 29.03.2024

Graham, B. A. (2017). *E-sports to be a medal event at 2022 Asian Games,* Erişim Adresi: https://www.theguardian.com/sport/2017/apr/18/esports-to-be-medal-sport-at-2022-asian-games. Erişim Tarihi: 05.04.2024.

Granic, I., Lobel, A., & Engels, R. (2014). The benefits of playing video games. *American Psychologist, 69*(1), 66-78, DOI: 10.1037/a0034857

Green, B. H. (2020). 4th place essay (joint) - how do we promote passion for esports while standing against toxic behaviour within esports communities?. *International Journal of E-sports, 2*(1), 1-5.

Green, W. (2016). *E-sports oversight and regulatory groups could face challenges,* Erişim Adresi: https://www.thelines.com/e-sports-oversight-overview-and-challenges, Erişim Tarihi: 09.11.2023.

Greenhill, A., & Houghton, R. (2020). *E-sports and streaming in the uk in 2017 white paper.* Erişim Adresi: http://www.britishe-sports.org/assets/e-sportswhitepaperfinalpdfpdf.pdf, Erişim Tarihi: 11.08.2020.

Griffiths, M. D. (2017). The psychosocial impact of professional gambling, professional video gaming & e-sports. *Casino & Gaming International, 28,* 59-63.

Griffiths, M.D., Davies, M.N., & Chappell, D. (2003). Breaking the stereotype: the case of online gaming. *Cyber Psychology & Behavior, 6*(1), 81-91

Grissom, J. A., Loeb, S., & Master, B. (2013). Effective instructional time use for school leaders: longitudinal evidence from observations of principals. *Educational Researcher, 42*(8), 433-444.

Güçlü, N. (2001). Zaman yönetimi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 25*(25), 85-106.

Gummesson, E. (2007). Exit services marketing-enter service marketing. *Journal of CustomerBehaviour, 6*(2), p. 113-141, doi: 10.1362/147539207X223357

Güneş, F. (2012). Öğrencilerin düşünme becerilerini geliştirme. *Türklük Bilimi Araştırmaları, 32,* 127-146.

Güney, S. (2004). *Açıklamalı yönetim-organizasyon ve örgütsel davranış terimler sözlüğü.* Ankara: Siyasal Kitabevi.

Guttmann, A. (1978). *From ritual to record: the nature of modern sports.* Columbia university press. Erişim: http://www.jstor.org/stable/10.7312/gutt13340, Erişim Tarihi: 05.04.2024.

Halin, N. (2016). Distracted while reading? changing to a hard-to-read font shields against the effects of environmental noise and speech on text memory. *Frontiers in Psychology, 7,* 1196, 10.3389/fpsyg.2016.01196

Hamari, J., & Sjöblom, M. (2017). What is e-sports and why do people watch it? *Internet Research, 27*(2), 211-232. https://doi.org/10.1108/IntR-04-2016-0085

Hammermeister, J., & Burton, D. (2001). Stress, appraisal and coping revisted: examing the antecedents of competitive state anxiety with endurance athletes. *In The Sport Psychologist, 15*(1), 66-90.

Hanghøj, T., & Nielsen, R. K. L. (2019). *E-sports skills are people skills.* 13th European Conference on Games-Based Learning (ECGBL-2019), p. 535-542, DOI:10.34190/GBL.19.041

Hanghøj, T. (2008). *Playful knowledge. An explorative study of educational gaming.* PhD Dissertation, University of Southern Denmark, Institute of Literature, Media and Cultural Studies, Denmark.

Happonen, A., & Minashkina, D. (2019). *Professionalism in esport: benefits in skills and health & possible downsides.* LUT University, LUT Scientific and Expertise Publications-Report.

Haynes, F. (2002). *Eğitimde etik* (Çeviren: Kunt-Akbaş, S.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Hemphill, D. (2005). Cybersport. *Journal of the Philosophy of Sport , 32*(2), 195-207. https://doi.org/10.1080/00948705.2005.9714682

Hendry, C., & Farley, A. (2004). Making the most of time. *Nurse Res., 12*(2), 81-88. doi: 10.7748/nr.12.2.81.s8. PMID: 15636008.

Hermans, H. J. M. (2013). The dialogical self in education: introduction. *Journal of Constructivist Psychology, 26*(2), 81-89.

Himmelstein, D., Liu, Y., & Shapiro, J. L. (2017). An exploration of mental skills among competitive league of legend players. *International Journal of Gaming and Computer-Mediated Simulations, 9*(2), 1-21.

Hitt, K. (2020). *Pittsburgh knights and coco-cola partner to help launch coke energy. the e-sports observer.* Erişim Adresi: https://e-sportsobserver.com/pittsburgh-knights-coca-cola-deal, Erişim Tarihi: 05.07.2024.

Hjorth, L. (2013). *Raising the stakes: e-sport s and the professionalization of gaming.* Erişim: http://gamestudies. org/1301/articles/hjorth_raising_the_stakes_review. Erişim Tarihi: 23.04.2024.

Hodson, H. (2014). *Doping in e-sports rampant, industry insider claims.* Erişim Adresi: https://www.newscientist.com/article/mg22329824-100-doping-in-e-sports-rampant-industry-insider-claims Erişim Tarihi: 15.03.2024

Holden, J. T., Kaburakis, A., & Rodenberg, R. M. (2017). The future is now: e-sports policy considerations and potential litigation. *Journal of Legal Aspects of Sport, 27,* 46-78. https://doi.org/10.1123/jlas.2016-0018

Holden, J. T., Rodenberg, R. M., & Kaburakis, A. (2017). E-sports corruption: gambling, doping, and global governance. *Maryland Journal of International Law, 32,* 236-273. http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2831718

Hulst, P. (2017). *Run down the history of MOBAs in our infographic.* Erişim Adresi: https://www.redbull.com/alsq/history-of-the-moba-infographic. Erişim Tarihi: 04.02.2024

Humphreys, B., & Ruseski, J. (2008). *The size and scope of the sports industry in the united states.* International Association of Sports Economists, IASE/NAASE Working Paper Series, No. 08-11, Erişim: https://www.biblioteca.fundacionicbc.edu.ar/images/9/91/Deporte_y_globalizacion_5.pdf, Erişim Tarihi: 17.04.2024.

Hwu, M. (2020). *1HP year in review: e-sports medicine and performance team.* 1HP. Erişim Adresi: https://www.1-hp.org/blog/hpforgamers/1hp-2020-year-in-review Erişim Tarihi: 17.04.2024.

Influencer Marketing Hub. (2023). *The incredible growth of e-sports [+e-sports Statistics].* Erişim Adresi: https://influencermarketinghub.com/e-sports-stats/, Erişim Tarihi: 08.12.2023

IntentaDigital. (2024). *Toxicity, hate and harrassment in gaming.* Erişim Adresi: https://intenta.digital/gaming/toxicity-hate-and-harassment-in-gaming/ Erişim Tarihi: 14.05.2024.

International e-sport Federation. (2024). Erişim Adresi: https://www.iesf.org/, Erişim Tarihi: 05.05.2024.

Ivanova, V. (2020). *Carpal tunnel syndrome symptoms in e-sports players.* Bachelor's Thesis, Satakunta University of Applied Sciences, Degree Programme In Physiotherapy, Erişim Adresi: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/348749/THESIS%20violeta%20ivanova%20EVALUATED.pdf, Erişim Tarihi: 05.03.2024.

Jackson, L. A., Witt, E. A., Games, A. I., Fitzgerald, H. E., von Eye, A., & Zhao, Y. (2012). Information technology use and creativity: findings from the children and technology project. *Computers in Human Behavior, 28,* 370-376, doi:10.1016/j.chb.2011.10.006

Janneck, M., Jent, S., Weber, P., & Nissen, H. (2018). Ergonomics to go: designing the mobile workspace. *International Journal of Human-Computer Interaction, 34*(11), 1052-1062. doi:10.1080/10447318.2017.1413057

Jennings, R. (2021). *How to become an e-sports team manager.* Erişim Adresi: https://www.yellowbrick.co/blog/gaming/esports-team-manager Erişim Tarihi: 19.03.2024.

Jenny, S. E., Manning, R. D., Keiper, M. C., & Olrich, T. W. (2016). Virtual(ly) athletes: where esports fit within the definition of "sport." *Quest, 69*(1), 1-18. https://doi.org/10.1080/00336297.2016.1144517

Johnston, V., Chen, X., Welch, A., Sjøgaard, G., Comans, T. A., McStea, M., & O'Leary, S. (2021). A cluster-randomized trial of workplace ergonomics and neck-specific exercise versus ergonomics and health promotion for office workers to manage neck pain-a secondary outcome analysis. *BMC Musculoskeletal Disorders, 22*(1), 68, doi:10.1186/s12891-021-03945-y

Jonasson, K., & Thiborg, J. (2010). Electronic sport and its impact on future sport. *Sport in Society, Routledge, 13*(2), 287-299, doi: 10.1080/17430430903522996

Kanat, K., & Erkan, N. S. (2021). Okul öncesi öğretmenlerinin mesleki etik davranışlarının ve etik ikilemlerinin incelenmesi. *International Primary Education Research Journal, 5*(3), 212-224.

Kandell, Z. (2020). *E-sports has its own doping problem.* Erişim Adresi: https://www.cbr.com/e-sports-doping-problem/ Erişim Tarihi: 23.06.2024.

Karadakis, K., & Painchaud, M. M. (2022). Esport knowledge, skills, and abilities: Perspectives from subject matter experts. *Athens Journal of Sports, 9*(2), 79-100.

Karakaya, Y. E., & Engüzekli, Ö. F. (2023). *Dijital çağda e-spor, inovasyon ve modern spor yönetimi.* Ünlü, Ç., & Çeviker, A. (Ed.), Ankara: Akademisyen Yayınevi.

Karaoğlan, A. (2006). *Üst düzey yöneticilerin zaman yönetimi.* Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Balıkesir, 9-11.

Kartal, M. (2020). *Küreselleşme bağlamında türkiye'de e-spor.* Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.

Kartal, M. (2022). *E-spor.* Erişim Adresi: https://www.guvenliweb.org.tr/blog-detay/e-spor/ Erişim Tarihi: 05.02.2024.

Kartal, M. (2023). E-sporda kariyer fırsatları ve tehditleri. *Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi, 6*(1), 470-484.

Katırcı, H. (2013). *Spor endüstrisi ve ekonomisi.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Keçeci, O., & Çelik, V. O. (2021). E-spor organizasyonlarında liderlik: kuramsal bir çerçeve. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 19*(2), 1-13. DOI: 10.33689/spormetre.830800

Khromov, N., Korotin, A., Lange, A., Stepanov, A., Burnaev, E., & Somov, A. (2019). Esports athletes and players: A comparative study. *IEEE Pervasive Computing, 18*(3), 31-39.

Kılınç, B. (2020). *E-spor alanında oyuncu evlerine ilişkin hukuki değerlendirme.* Erişim Adresi: https://kilinclaw.com.tr/espor-alaninda-oyuncu-evlerine-iliskin-hukuki-degerlendirme/ Erişim Tarihi: 05.07.2024.

Kim, H. M., & Kim, S. (2022). The show must go on: why Korea lost its first-mover advantage in e-sports and how it can become a major player again. *Technological Forecasting and Social Change, 179,* 1-10, https://doi.org/10.1016/j.techfore.2022.121649

Kisters, S. (2023). *Ethics in eSports: importance, impact, and consequences.* Erişim: https://originstamp.com/blog/the-role-of-ethics-in-e-sports/, Erişim Tarihi: 02.05.2024

Koç, K. (2010). Etik boyutlarıyla öğretmenlik. *Çağdaş Eğitim Dergisi, 35*(373), 13-20.

Kocadağ, M. (2017). Elektronik spor kariyeri ve eğitim. *Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi, 1*(2), 49-63.

Kocadağ, M. (2019). *Elektronik sporla ilgilenen ergenlerin mesleki karar düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

Kocaömer, C. (2018). *Elektronik spor faaliyetlerinde sponsorluğun marka değeri üzerine etkisi: league of legends örneği.* Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Köse, A. (2020). *E-spor ve hukuki boyutu.* Erişim: https://www.sporhukuku.org.tr/wp-content/uploads/2022/03/e-spor-ve-hukuki-boyutu.pdf, Erişim Tarihi: 30.07.2024

Kösen, E., Yılmaz, Ü. B., & Şahin, M. (2023). E-sporda hile mümkün mü?. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 10*(2), 52-64.

Kracht, C. L., Joseph, E. D., & Staiano, A. E. (2020). Video games, obesity, and children. *Current Obesity Reports, 9*(1), 1-14.

Kuru-Çetin, S., & Demirkasımoğlu, N. (2015). Öğretmen ve yöneticilerin etik ve etik dışı davranışlarının basına yansımaları. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi, 16*(34), 95-110.

Kuwelker, S., Diaconu, M., & Kuhn, A. (2022). Competition manipulation in international sport federations' regulations: a legal synopsis. *The International Sports Law Journal, 22*(4), 288-313.

Kwak, J., Kim, Y., Lee, J., & Chong, S. (2015). DREAM: dynamic resource and task allocation for energy minimization in mobile cloud systems. *IEEE Journal on Selected Areas in Communications, 33*(12), 2510-2523, doi: 10.1109/JSAC.2015.2478718

Lambert, E. A., & Lambert, G. W. (2011). Stress and its role in sympathetic nervous system activation in hypertension and the metabolic syndrome. *Current Hypertension Reports, 13*(3), 244-248. http://www.doi.org/10.1007/s11906-011-0186-y

Lanzo, S. G., Bonilla, I., & Chamarro, A. (2020). The psychological aspects of electronic sports: tips for sports psychologists. *International Journal of Sport Psychology, 51*(6), 613-625. doi:10.7352/IJSP.2020.51.613

Lednev, V. A., & Solntsev, I.V. (2021). Entrepreneurship in sports industry: directions, innovations and support. *Strategic Decisions And Risk Management, 12*(3), 195-276, https://doi.org/10.17747/2618-947X-2021-3-252-261

Lee, A. (2022). *The Rundown: Why some e-sports organizations are prioritizing growth on tiktok.* Erişim: https://digiday.com/marketing/the-rundown-why-some-esports-organizations-are-prioritizing-growth-on-tiktok/, Erişim Tarihi: 05.02.2024.

Lee, D., & Schoenstedt, L. J. (2011). Comparison of e-sports and traditional sports consumption motives. *ICHPER-SD Journal of Research, 6*(2), 39-44.

Lee, J. W., Cho, H. G., Moon. B. Y., Kim, S. Y., & Yu, D. S. (2019). Effects of prolonged continuous computer gaming on physical and ocular symptoms and binocular vision functions in young healthy individuals. *PeerJ, 7*(4), http://www.doi.org/10.7717/peerj.7050

Leis, O., Watson, M., Swettenham, L., Pedraza-Ramirez, I., & Lautenbach, F. (2023). Stress management strategies in esports: an exploratory online survey on applied practice. *Journal of Electronic Gaming and Esports, 1*(1), 1-11.

Lejacq, Y. (2013). *How fast is fast? Some pro gamers make 10 moves per second.* ABC News. Erişim: https://www.nbcnews.com/technolog/how-fast-fast-some-pro-gamers-make-10-moves-second-8C11422946, Erişim Tarihi: 12.03.2024.

Lewis, J., Trinh, P., & Kirsh, D. (2011). A corpus analysis of strategy video game play in starcraft: Brood war. *In Proceedings of the Annual Meeting of the Cognitive Science Society 33*(33), 687-692.

Li, J. (2024). The rise of e-sports: the transformation from leisure entertainment to a global sports phenomenon. *Lecture Notes in Education Psychology and Public Media, 43*(1), 12-19.

Lindberg, L., Nielsen, S. B., Damgaard, M., Sloth, O. R., Rathleff, M. S., & Straszek, C. L. (2020). Musculoskeletal pain is common in competitive gaming: a cross-sectional study among danish e-sports athletes. *BMJ Open Sport & Exercise Medicine, 6*(1), 1-5, http://dx.doi.org/10.1136/bmjsem-2020-000799

Lindlahr, S. (2020). *Statista.* Erişim: https://www.statista.com/forecasts/456595/video-games-revenue-worldwide-forecast, Erişim Tarihi: 23.06.2024.

Liu, C. C., & Chang, I. C. (2016). Model of online game addiction: the role of computer-mediated communication motives. *Telematics and Informatics, 33*(4), 904-915.

Los Angeles Time (2013). *Online game League of Legends star gets U.S. visa as pro athlete.* Erişim: https://www.latimes.com/business/la-xpm-2013-aug-07-la-fi-online-gamers-20130808-story.htm, Erişim Tarihi: 05.05.2024.

Lourida, I., Soni, M., Thompson-Coon, J., Purandare, N., Lang, I. A., Ukoumunne, O. C., & Llewellyn, D. J. (2013). Mediterranean diet, cognitive function, and dementia: A systematic review. *Epidemiology, 24*(4), 479-489. https://doi.org/10.1097/EDE.0b013e3182944410

Lowe, C. J., Safari, A., & Hall, P. A. (2017). The neurocognitive consequences of sleep restriction: a meta-analytic review. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews, 80,* 586-604. https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2017.07.010

MacIntyre, A. (2002). *A short history of ethics: a history of moral philosophy from the homeric age to the 20th century.* Routledge.

Mack, D., & Ilg, U. (2014). The effects of video game play on the characteristics of saccadic eye movements. *Vision Research, 102,* 26-32, https://doi.org/10.1016/j.visres.2014.07.010

Mackenzie, R. (1989). *Zaman tuzağı.* (Çeviren: Güneri, Y.). İstanbul: İlgi Yayınları.

Maesschalck, J., & Bertok, J. (2009). Towards a sound integrity framework: instruments, processes, structures and conditions for implementation. *Structures and Conditions for Implementation.* https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2652177

Majumder, S. (2020). Erişim: https://gadgets.ndtv.com/games/news/pubg-mobile-lifetime-revenue-usd-3-billionsensor-tower-2256377/, Erişim Tarihi: 23.06.2024.

Mangeloja, E. (2019). Economics of e-sports. *Electronic Journal of Business Ethics and Organization Studies, 24*(2), 34-42.

Marsh, L. (1985). Office ergonomics: an investment in people. *ABA Journal, 71*(9), 64-67.

Märtens, M., Shen, S., Iosup, A., & Kuipers, F. (2015). *Toxicity detection in multiplayer online games.* In 2015 International Workshop on Network and Systems Support for Games (NetGames), Croatia, p. 1-6, doi: 10.1109/NetGames.2015.7382991.

Martončik, M. (2015). E-sports: playing just for fun or playing to satisfy life goals?. *Computers In Human Behavior,* 48, 208-211, https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.01.056

Mentzoni R. A., Brunborg, G. S., Molde, H., Myrseth, H., Skouverøe, K. J., Hetland, J., & Pallesen, S. (2011). Problematic video game use: estimated prevalence and associations with mental and physical health. *Cyberpsychol Behav Soc Netw, 14*(10), 591-596, doi: 10.1089/ cyber.2010.0260.

Milli Eğitim Bakanlığı. (2016). *Düşünme eğitimi dersi eğitim programı (7. ve 8. sınıflar).* Erişim: https://reyhanli.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_05/13031301_dusunme_egitimi_dersi.pdf, Erişim Tarihi: 08.07.2024.

Milliyet Gazetesi. (2015). *Türkiye'de bir ilk! beşiktaş e-spor takımı kuruldu.* Erişim: https://www.milliyet.com.tr/teknoloji/turkiye-de-bir-ilk-besiktas-e-spor-takimi-kuruldu-2002212 Erişim Tarihi: 05.04.2024.

Moen, F., Olsen, M., & Hrozanova, M. (2020). Associations between sleep patterns and performance development among Norwegian chess players. *Frontiers of Psychology, 11,* 1-10, https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.01855

Monster Blog. (2021). *Multiplayer online battle arena (moba) nedir?.* Erişim: https://blog.monsternotebook.com.tr/moba-multiplayer-online-battle-arena-nedir, Erişim Tarihi: 02.02.2024.

Mustafaoğlu, R. (2018). E-spor, spor ve fiziksel aktivite. *Ulusal Spor Bilimleri Dergisi, 2*(2), 84-96. DOI: 10.30769/usbd.457545

Mustafaoğlu, R. (2019). E-spor ve sağlık. *Current Addiction Research, 3*(1), 5-10.

Nagorsky, E., & Wiemeyer J. (2020) The structure of performance and training in esports. *PLOS ONE 15*(8), 1-39, https://doi.org/10.1371/journal.pone.0237584

Newzoo. (2017). *2017 global games market report-trends, insights and projections toward 2020.* Erişim: https://newzoo.com/resources/trend-reports/newzoo-global-games-market-report-2017-light-version, Erişim Tarihi: 18.05.2024.

Newzoo. (2019). *Global games market report.* Erişim: https://resources.newzoo.com/hubfs/ Reports/2019_Free_Global_Game_Market_Rep ort.pdf, Erişim Tarihi: 24.06.2024.

Newzoo. (2020a). *Global e-sports market report 2020.* Erişim: https://newzoo.com/resources/ trend-reports/newzoo-global-esports-market-report-2020-light-version, Erişim Tarihi: 18.05.2024.

Newzoo. (2020b). *How to invest in gaming and the games market for venture capital (VC), private equity (PE) investors, asset managers & hedge funds.* Erişim: https://newzoo.com/resources/ blog/how-to-invest-in-games-and-gami-for-venture-capital-vc-private-equity-pe-investors-asset-managers-hedge-funds, Erişim Tarihi: 30.06.2024.

Newzoo. (2023). *2023 Global games market report - trends, insights and projections toward 2020.* Erişim: https://newzoo.com/resources/trend-reports/newzoo-global-games-market-report-2023-free-version Erişim Tarihi: 24.05.2024.

Niedecken, M. A. L., & Schättin, A. (2020). Let the body'n'brain games begin: toward innovative training approaches in e-sports athletes. *Frontiers in Psychology, 11,* 1-9, https://doi.org/ 10.3389/fpsyg. 2020.00138

Nordland, J. (2023). Erişim: https://esportsinsider.com/2023/, Erişim Tarihi: 02.06.2024.

Norton Rose Fulbright. (2019). *Turkey's booming e-sports market.* Erişim: https://www.nortonrosefulbright.com/en/knowledge/publications/628d8783/turkeys-booming-esports-market, Erişim Tarihi: 31.04.2024.

Nugroho, S., Sumarjo, S., Nasrulloh, A., & Pratama, K. W. (2022). Impact of e-sport games on the character building and sports culture. *Jurnal Keolahragaan, 10*(1), 91-100, 10.21831/ jk.v10i1.48310

Oblinger, D. (2004). The next generation of educational engagement. *Journal of Interactive Media in Education, 8,* 1-18.

Ocak, M. H. (2020). *Geleneksel spor ve e-spor seyircilerinin izleyici profilleri ve tercih nedenlerinin karşılaştırılması.* Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bolu.

Öncü, E. (2018). *E-spor ve ekonomik boyutu.* Erişim: https://www.finansgundem.com/yazarlar/espor-ve-ekonomik-boyutu-yazisi/1297026, Erişim Tarihi: 15.06.2024.

Öz, İ. (2001). Bilişim teknolojisinin çocuklar üzerindeki "psikolojik etkileri". *Çoluk Çocuk. 9,* 29-31.

Özdemir, A. (2006). *Farklı örgüt kültürü olan isletmelerde zaman yönetimi üzerine ampirik bir araştırma: bursa ili örneği.* Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Özenç, O.E., & Yörük, İ. (2021). *Her yönüyle e-spor: takım sahibi, sponsor ve e-sporcu adaylarının el kitabı.* İstanbul: Kronoloji Yayınları.

Özsoy, D., Toksöz, İ., & Dindar, M.D. (2022). Examination of mindfulness-based selfefficacy of students studying in sports sciences. *Journal for Educators. Teachers and Trainers, 13*(5), 483-489, https://doi.org/10.47750/jett.2022.13.05.049

Palanichamy, T., Sharma, M.K., Sahu, M., & Kanchana, D.M. (2021). Influence of esports on stres: a systematic review. *Industrial Psychiatry Journal, 29*(2), 191-199, doi: 10.4103/ipj.ipj_195_20

Palmer, G. (2022). *Winning with communication: the importance of communication in esports.* Entertainment, Tech & Business. Erişim: https://valiantceo.com/the-importance-of-communication-in-esports/, Erişim Tarihi: 17.05.2024.

Park, S., Lim, D., & Kim, J. (2020). An ethical reflection on drug use in e-sport. *Korean Journal of Sport Science, 31*(2), 306-317, https://doi.org/10.24985/kjss.2020.31.2.306

Patel, S., Henderson, R., Bradley, L., Galloway, B., & Hunter, L. (1991). Effect of visual display unit use on blink rate and tear stability. *Optometry and Vision Science, 68*(11), 888-892, https://doi.org/10.1097/00006324-199111000-00010

Patterson, R., McNamara, E., Tainio, M., Hérick de Sá, T., Smith, A. D., Sharp, S. J., Edwards, P., Woodcock, J., Brage, S., & Wijndaele, K. (2018). Sedentary behaviour and risk of all-cause, cardiovascular and cancer mortality, and incident type 2 diabetes: A systematic review and dose response meta-analysis. *European Journal of Epidemiology, 33*(9), 811-829, https://doi.org/10.1007/s10654-018-0380-1

Pedraza-Ramirez, I., Musculus, L., Raab, M., & Laborde, S. (2020). Setting the scientific stage for e-sports psychology: a systematic review. *International Review of Sport and Exercise Psychology, 13*(1), 319-352. https://doi.org/10.1080/1750984X.2020.1723122 Review Article 15

Pekel, A. Ö. (2022). *Esporda ergonomi.* Mancı, E., Seyhan, B., & Çakı, Y. N. (Ed.), Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.

Peng, Q., Dickson, G., Scelles, N., Grix, J., & Brannagan, P. M. (2020). E-sports governance: exploring stakeholder dynamics. *Sustainability, 12*(19), 8270, https://doi.org/10.3390/su12198270

Perdigital. (2024). *Battle royale nedir?.* Erişim: https://www.perdigital.com/oyun-dunyasi/battle-royale-nedir. Erişim Tarihi: 07.05.2024

Persada, Y. B., & Putra, R. B. A. (2020). Kajian e-sport dalam ranah olahraga. *Indonesian Journal for Physical Education and Sport, 1*(2), 588-596.

Pley. (2023). *E-sports technology and innovation: the role of technology in enhancing the e-sports experience for players and viewers.* Erişim: https://pley.gg/news/esports-technology-innovation-role-technology-enhancing-esports-experience-players-viewers, Erişim Tarihi: 30.06.2024.

Polman, R., Trotter, M., Poulus, D., & Borkoles, E. (2018). *E-sport: Friend or foe?.* Göbel S. et al. (Ed.), Serious Games. JCSG 2018. Lecture Notes in Computer Science (3-8), https://doi.org/10.1007/978-3-030-02762-9_1

Portello, J. K., Rosenfield, M., Bababekova, Y., Estrada, J. M., & Leon, A. (2012). Computer-related visual symptoms in office workers. *Ophthalmic and Physiological Optics, 32*(5), 375-382. https://doi.org/10.1111/j.1475-1313.2012.00925.x

Poulus, D., Coulter, T. J., Trotter, M. G., & Polman, R. (2020). Stress and coping in esports and the influence of mental toughness. *Frontiers in psychology, 11,* 628. Erişim Adresi: https://www.frontiersin.org/journals/psychology/articles/10.3389/fpsyg.2020.00628/full, Erişim Tarihi: 05.03.2024.

Prensky, M. (2012). *From digital natives to digital wisdom: hopeful essays for 21st century learning.* Thousand Oaks, CA: Corwin Press.

Przybylski, A. K., Weinstein, N., & Murayama, K. (2017) Internet gaming disorder. *American Journal of Psychiatry, 174*(3), 230-236. https://doi.org/10.1176/appi.ajp.2016.16020224

PwC. (2019). *Global entertainment and media outlook 2019-2023-video games and e-sports.* Erişim: https://www.pwc.com/us/en/industries/tmt/library/global-entertainment-mediaoutlook.html, Erişim Tarihi: 30.06.2024.

Qing, L. (2015). When cyberbullying and bullying meet gaming: a systemic review of the literature. *Journal of Psychology & Psychotherapy, 5*(4), 1-11, DOI: 10.4172/2161-0487.1000195

Rambusch, J., Jakobsson, P., & Pargman, D. (2007). *Exploring e-sports : a case study of game play in counter-strike.* Situated Play: The 2007 World Conference of Digital Games Research Association, 4, 157-164. Erişim: https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:his:diva-1463Statista, Erişim Tarihi: 05.04.2024.

Ratten, V. (2011). Sport-based entrepreneurship: towards a new theory of entrepreneurship and sport management. *International Entrepreneurship and Management Journal, 7,* 57-69.

Rea, S. C. (2016). *Crafting stars: south korean e-sports and the emergence of a digital gaming culture.* Erişim: https://www.asianstudies.org/publications/eaa/archives/crafting-stars-south-korean-e-sports-and-the-emergence-of-a-digital-gaming-culture/, Erişim Tarihi: 30.05.2024.

Red Bull (2017). *Geçmişten günümüze DotA.* Erişim: https://www.redbull.com/tr-tr/red-bull-son-sampiyon-dota-tarihi-defense-of-the-ancients, Erişim Tarihi: 04.02.2024.

Red Bull (2020). *A'dan Z'ye league of legends terimleri sözlüğü.* Erişim: https://www.redbull.com/tr-tr/lol-sozlugu, Erişim Tarihi: 30.02.2024.

Reeder. (2023). *Telefon strateji oyunları nelerdir?.* Erişim: https://reeder.com.tr/blog/telefon-strateji-oyunlari-nelerdir. Erişim Tarihi: 01.03.2024.

Riatti, P., & Thiel, A. (2022). The societal impact of electronic sport: a scoping review. *German Journal of Exercise and Sport Research, 52,* 433-446, https://doi.org/10.1007/s12662-021-00784-w

Richter, F. (2018). *E-sports prize money is escalating quickly.* Erişim Adresi: https://www.statista.com/chart/13922/annual-e-sports-prize-money/ Erişim Tarihi: 02.04.2024.

Riez, K. (2023). *Gaming and social skills.* Erişim: https://www.wellactiv.org/post/gaming-and-social-skills, Erişim Tarihi: 30.06.2024

Riotgames. (2023). Erişim: https://www.riotgames.com/tr/biz-kimiz, Erişim Tarihi: 21.05.2024.

Ritcher, F. (2020). Erişim: https://www.statista.com/chart/21492/video-game-industry-sales-in-the-unitedstates/?Utm_source=Statista+Global&utm_campaign=4e2c6dc2c6-All_ınfographticker_daily_COM_PM_KW17_2020_Fr&utm_medium=email&utm_term=0_afecd219f5-4e2c6dc2c6-307751649, Erişim Tarihi: 08.07.2024.

Robertson, J., & Constandt, B. (2021). Moral disengagement and sport integrity: identifying and mitigating integrity breaches in sport management. *European Sport Management Quarterly, 21*(5), 714-730.

Rudolf, K., Bickmann, P., Froböse, I., Tholl, C., Wechsler, K., & Grieben, C. (2020). Demographics and health behavior of video game and e-sports players in germany: the e-sports study 2019. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 17*(6), 1870, https://doi.org/10.3390/ijerph17061870

Saban, A., & Çelik, G. (2020). Sınıf öğretmenlerinin yaşadığı etik ikilemler. *Milli Eğitim Dergisi, 49*(228), 39-70.

Sabuncuoğlu, Z., Paşa, M., & Kaymaz, K. (2010). *Zaman yönetimi.* İstanbul: Beta Yayıncılık.

Şahin, A., Karakaya, Y. E., & Özkal, M. C. (2022). The sport of the digital world: e-sports. *Anatolia Sport Research*, 3(2), 1-8.

Şaşmaz A. M., & Zelyurt, M. K. (2016). Profesyonel futbolda emek-sermaye ilişkileri: alt liglerde ücret, sosyal güvence ve sendika olgusu üstüne nitel bir çalışma. *Sportif Bakış: Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi, 3*(2), 99-115.

Satista. (2023). *E-spor büyüme istatistikleri.* Erişim: https://levvvel.com/esports-statistics/, Erişim Tarihi: 05.02.2024.

Satista. (2023). *E-sporun dünya çapındaki büyüklüğü.* Erişim: https://www.statista.com/outlook/amo/esports/worldwide, Erişim Tarihi: 08.04.2024.

Satista. (2024). *E-sports audience size worldwide from 2020 to 2025, by type of viewers.* Erişim: https://www.statista.com/statistics/490480/global-esports-audience-size-viewer-type/, Erişim Tarihi: 22.05.2024.

Savic, Z., Randelovic, N., Stojanovic, N., Stankovic, V., & Siljak, V. (2017). The sports industry and achieving top sports results. *Facta Universitatis Series: Physical Education and Sport, 15*(3), 513-522.

Schaeperkoetter, C. C., Mays, J., Hyland, S. T., Wilkerson, Z., Oja, B., Krueger, K., Christian, R., & Bass, J. R. (2017). The "new" student-athlete: an exploratory examination of scholarship e-sports players. *Journal of Intercollegiate Sport, 10*(1), 1-21, DOI: 10.1123/jis.2016-0011

Sea. (2023). *Garena.* Erişim: https://www.sea.com/, Erişim Tarihi: 23.01.2024.

Selağzı, S., & Çepikkurt, F. (2014). Antrenör ve sporcu iletişim düzeylerinin belirlenmesi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 9*(1), 11-18.

Seo, Y. (2016). Professionalized consumption and identity transformations in the field of eSports. *Journal of Business Research, 69*(1), 264-272.

Settimi, C. (2020). *The most valuable e-sports companies 2020.* Erişim: https://www.forbes.com/sites/christinasettimi/2020/12/05/the-most-valuable-esports-companies-2020/, Erişim Tarihi: 05.05.2024.

Sezen-Balçıkanlı, G., & Çar, B. (2021). Türkiye fair play ödüllerinin formal ve informal fair play davranışları çerçevesinde incelenmesi. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 19*(3), 116-135.

Shalabi, C. (2023). *Esports: what is it and how it benefits marketers.* Erişim: https://www.emarketer.com/insights/esports-ecosystem-market-report/, Erişim Tarihi: 14.02.2024.

Sicart, M. (2009). *The ethics of computer games.* MA (Chapter 4), MIT Press: Cambridge.

Şimşek, A., & Devecioğlu, S. (2021). E-Spor yönetimi ve organizasyonları. *Turkish Studies-Social, 16*(3), 1241-1256.

Şinoforoğlu, T., & Sezen-Balçıkanlı, G. (2020). Sportspersonship coaching behaviours from youth athletes perspective. *i-Manager's Journal on Educational Psychology, 13*(4), 25-33. DOI:10.26634/jpsy.13.4.16947

Smith, M. J., Birch, P. D., & Bright, D. (2019). Identifying stressors and coping strategies of elite e-sports competitors. *International Journal of Gaming and Computer-Mediated Simu-lations (IJGCMS), 11*(2), 22-39.

Smith, T. (2021). *An ergonomic approach to esports.* Erişim: https://www.eandi.org/resources/ei-blog/an-ergonomic-approach-to-esports/, Erişim Tarihi: 01.07.2024.

Smithies, T. D., Toth, A. J., Conroy, E., Ramsbottom, N., Kowal, M., & Campbell, M. J. (2020). Life after e-sports: a grand field challenge. *Frontiers in Psychology, 11,* 1-5, https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.00883

Sommerich, C. M., Starr, H., Smith, C. A., & Shivers, C. (2002). Effects of notebook computer configuration and task on user biomechanics, productivity, and comfort. *International Journal of Industrial Ergonomics, 30*(1), 7-31.

Spencer, S. J., Korosi, A., Layé, S., Shukitt-Hale, B., & Barrientos, R. M. (2017). Food for thought: how nutrition impacts cognition and emotion. *NPJ Science of Food, 1,* 7, https://doi.org/10.1038/s41538-017-0008-y

Statista. (2018). *E-sports audience size worldwide from 2019 to 2024.* Erişim: https://www.statista.com/, Erişim Tarihi: 21.04.2024.

Statista. (2023). *E-sports market revenue worldwide from 2019 to 2024.* Erişim: https://www.statista.com/topics/3121/e-sports-market/#dossierKeyfişures. Erişim Tarihi: 04.06.2024.

Storch, E. S. (2006). Self-reported psychopathy in athletes: a comparison of intercollegiate student-athletes and non-athletes. *Journal of Sport Behavior, 28*(1), 86-96.

Stubs, M. (2018). *Watch the final of the international 8, the $25 million "dota 2" world championship.* Erişim: https://www.forbes.com/sites/mikestubbs/2018/08/25/watch-the-final-of-the-international-8-the-25-million-dota-2-world-championship/, Erişim Tarihi: 05.06.2024.

Suits, B. (2007). *The elements of sport.* (Editor: Morgan, W.J.) Ethics in sport. Champaign: Human Kinetics. p. 9-19.

Superdata. (2021). *First month digital sales of FIFA 20 & FIFA 21 worldwide.* Erişim: https://www.statista.com/statistics/1056508/fifa-first-monthdigital-sales/, Erişim Tarihi: 23.05.2024.

Talimciler, A. (2008). Futbol değil iş: endüstriyel futbol. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 26,* 89-114.

Tang, W. Y., & Fox, J. (2016). Men's harassment behavior in online video games: personality traits and game factors. *Aggressive behavior, 42*(6), 513-521.

Taylor, T.L. (2018). *WatchMe play: twitch and the rise of game live streaming (princeton studies in culture and technology).* New Jersey: Princeton University Press.

Tengilimoğlu, D., Tutar, H., Altınöz, M., Başpınar, N. Ö., & Erdönmez, C. (2003). *Zaman yönetimi.* Tutar, E. (Ed.), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Thiel, A., & John, J. M. (2018). Is e-sport a "real" sport? Reflections on the spread of virtual competitions. *European Journal for Sport and Society, 15*(4), 311–315. https://doi.org/10.1080/16138171.2018.1559019

Tjahyadi, A. V., & Sanjaya, E. L. (2021). Peran self-esteem dan stress terhadap harassment pada pemain online game dewasa awal. *Jurnal Pskologi Konseling, 19*(2), 962-973.

Tomazic, T., Druks, L., & Vilela, N. B. (2021). *Public relations and advertising in the context of e-sports.* In Research Anthology on Business Strategies, Health Factors, and Ethical Implications in Sports and eSports (p. 171-182). IGI Global.

Topaloğlu, A. (2021). *Arda topaloğlu.* Erişim: https://ardatopaloglu.com/hizmetlerim/iletisim-becerilerini-gelistirme/, Erişim: 30.06.2024.

Tosini, G., Ferguson, I., & Tsubota, K. (2016). Effects of blue light on the circadian system and eye physiology. *Molecular vision, 22,* 61-72.

Toth, A. J., Ramsbottom, N., Kowal, M., & Campbell, M. J. (2020). Converging evidence supporting the cognitive link between exercise and e-sport performance: a dual systematic review. *Brain Sciences, 10*(11), 1-34, https://doi.org/10.3390/brainsci10110859

Trotter, M. G., Coulter, T. J., Davis, P. A., Poulus, D. R., & Polman, R. (2020). The association between e-sports participation, health and physical activity behaviour. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 17*(19), 1-14, https://doi.org/10.3390/ijerph17197329

Tsubota, K., & Nakamori, K. (1993). Dry eyes and video display terminals. *The New England Journal of Medicine, 328*(8), 584, DOI: 10.1056/NEJM199302253280817

Turi, T. (2015). *Electronic sports league cracking down on performance-enhancing drug use.* Erişim: https://www.gameinformer.com/b/news/archive/2015/07/23/electronic-sports-leage-cracking-down-on-performance-enhancing-drug-use.aspx, Erişim Tarihi: 07.03.2024.

Türkiye E-spor Federasyonu/TESFED. (2023). Erişim Adresi: https://tesfed.org.tr/branslar, Erişim Tarihi: 01.05.2024.

Türkiye E-spor Federasyonu/TESFED. (2024). Erişim: https://tesfed.gov.tr/haberler/e-spor-calistayi, Erişim Tarihi: 05.04.2024.

Turner, C. (2023). *The soft skills you learn in e-sports: a detailed list.* Erişim: https://www.linkedin.com/pulse/soft-skills-you-learn-e-sports-detailed-list-christopher-turner/ Erişim Tarihi: 30.05.2024.

Tutar, H. (2003) *Örgütsel iletişim.* Ankara: Seçkin Yayınları.

Üçüncüoğlu, M., & Çakır, V. O. (2017). Modern spor kulüplerinin e-spor faaliyetlerine ilgi gösterme nedenleri üzerine bir araştırma, *İnönü Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 4*(2), 34-47.

Üçüncüoğlu, M., & Çavuşoğlu, S. B. (2020). E-sports as a sportive reflection of information society and its interaction with modern sports. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 5*(2), 166-180.

Ünal, E., & Hüseyinli, N. (2022). Yeni bir meslek grubu: e-spor oyuncuları ve çalışma hakları. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 13*(2), 563-578. DOI: 10.21492/inuhfd.1192979

Ünal, G. T. , & Batı, U. (2011). *Dijital oyunlar: kendi dünyanda yaşa, bizimkinde oyna.* İstanbul: Derin Yayınları.

Urbaniak, K., Wątróbski, J., & Sałabun, W. (2020). Identification of players ranking in e-sport. *Applied Sciences, 10*(19), 1-35.

Uzuner, M. E. (2023). E-spor ekosistemi ve kente katabileceği değerler. *Şura Akademi Dergisi, 3,* 45-55.

Valentine, R. (2021). *Digital games spending reached $127 billion in 2020.* Erişim: https://www.gamesindustry.biz/articles/2021-01- 06-digital-games-spending-reached-USD127-billion-in2020, Erişim Tarihi: 17.04.2024.

Van der Lely, S., Frey, S., Garbazza, C., Wirz-Justice, A., Jenni, O. G., Steiner, R., Wolf, S., Cajochen, C., Bromundt, V., & Schmidt, C. (2015). Blue blocker glasses as a countermeasure for alerting effects of evening light-emitting diode screen exposure in male teenagers. *Journal of Adolescent Health, 56*(1), 113-119.

ViewSonic. (2020). *En iyi e-spor kurulumu rehberi.* Erişim: https://www.viewsonic.com/library/tr/eglence/the-best-e-sports-setup-a-complete-guide/ Erişim Tarihi: 09.05.2024.

Vitale, G. L., & Advani, D. (2020). *Teams & e-sport athlets: The spearhead of the ecosystem.* Erişim: https://www.pwc.de/en/technology-media-and-telecommunication/digital-trend-outlook-esport-2020/teams-esports-athletes.html, Erişim Tarihi: 25.04.2024.

Vorderer, P., Hartmann, T., & Klimmt, C. (2003) *Explaining the enjoyment of playing video games: the role of competition.* ICEC 2003: Proceedings of the Second International Conference on Entertainment Computing, Pittsburgh, 8-10 May 2003, 1-9.

Wagner, M. (2006). *On the scientific relevance of e-sports.* In Proceedings of the 2006 International Conference on Internet Computing & Conference on Computer Games Development (pp. 437-442). Las Vegas: CSREA Press.

Wahlström, J. (2005). Ergonomics, musculoskeletal disorders and computer work. *Occupational Medicine, 55*(3), 168-176.

Walker, P. (2023). *Influencers who own notable e-sports organisations.* Erişim: https://esportsinsider.com/2023/05/influencers-who-own-esports-organisations, Erişim Tarihi: 21.03.2024.

Walther, K. B. (2003). Playing and gaming. *The International Journal of Computer Game Research, 3*(1), Erişim: https://www.gamestudies.org/0301/walther/, Erişim Tarihi: 05.01.2024.

Wattanapisit, A., Wattanapisit, S., & Wongsiri, S. (2020). Public health perspectives on e-sports. *Public Health Reports, 135*(3), 295-298, https://doi.org/10.1177/0033354920912718

WebAsmek Yazılım ve Web Tasarım Ajansı. (2024). *MacOS nedir.* Erişim: https://www.webasmek.com.tr/macos-nedir/, Erişim Tarihi: 14.07.2024.

Webtekno. (2021). *Başarılı e-spor takımları nasıl antrenman yapıyorlar?* Erişim: https://www.webtekno.com/e-spor-antremanlari-h116157.html, Erişim Tarihi: 23.05.2024.

Webyazı. (2023). *Mobil oyunlar nedir?.* Erişim: https://www.webyazi.com/mobil-oyunlar-nedir/, Erişim Tarihi: 30.03.2024.

Weiner, A. (2014). *Amazon will buy video game streaming site twitch according to a statement from the company.* Erişim: https://www.dailysabah.com/business/2014/08/26/amazon-buying-game-streaming-platform-twitch-for-1-bn, Erişim Tarihi: 31.05.2024.

Werder, K. (2022). E-sport. *Business & Information Systems Engineering, 64*(3), 393-399.

Whalen, S. J. (2013). *Cyberathletes' lived experience of video game tournaments.* Doctoral Dissertation. University of Tennessee, Knoxville.

World Health Organization. (2018). *International classification of diseases for mortality and morbidity statistics* (11th ed.). Erişim: https://icd.who.int/browse11/l-m/en, Erişim Tarihi: 25.01.2024.

Yellowbrick. (2023). *Unlocking career opportunities in e-sports: a comprehensive overview.* Erişim: https://www.yellowbrick.co/blog/entertainment/unlocking-career-opportunities-in-esports-a-comprehensiveoverview#:~:text=Esports%20offers%20a%20wide%20range, and%20building% 20a%20personal%20brand, Erişim Tarihi: 09.05.2024.

Yeşilay. (2019). *Dsö'nün gündeminde e-spor ve oyun bağımlılığı var.* Erişim Adresi: https://www.yesilay.org.tr/tr/makaleler/dsonun-gundeminde-e-spor-ve-oyun-bagimliligi-var Erişim Tarihi: 06.07.2024.

Yetim, A. (2005). *Sosyoloji ve spor.* İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

Yin, K., Zi, Y., Zhuang, W., Gao, Y., Tong, Y., Song, L., & Liu, Y. (2020). Linking e-sports to health risks and benefits: current knowledge and future research needs. *Journal of Sport and Health Science, 9*(6), 485-488. https://doi.org/10.1016/j.jshs.2020.04.006

Yükçü, S., & Kaplanoğlu, E. (2018). UIK e-spor endüstrisi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi , 17,* 533-550 . DOI: 10.18092/ulikidince.435207

Yurtseven, C. N. (2021). Sporda güvenlik ve risk yönetimi. *Rol Spor Bilimleri Dergisi, 2*(3), 121-131.

Zelyurt, M. K., & Şaşmaz, M. (2014). Amateur football as a working area: a field study on the working processes of amateur football players. *Journal of Human Sciences, 11*(1), 338-356.

Zhang, Y., & Liu, R. (2022). *Economic sources behind the e-sports industry.* In 7th International Conference on Financial Innovation and Economic Development (ICFIED 2022). Netherlands: Atlantis Press, 643-648.

Zhong, Y., Guo, K., Su, J., & Chu, S.K.W. (2022). The impact of e-sports participation on the development of 21st century skills in youth: a systematic review. *Computers & Education, 191,* 1-20. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2022.104640

Ziming, L. (2021). Management of sports Industry: moving to economic development. *Marketing i menedžment innovacij 4,* 230-236. doi:10.21272/mmi.2021.4-18.

Zwibel, H., DiFrancisco-Donoghue, J., DeFeo, A., & Yao, S. (2019). An osteopathic physician's approach to the e-sports athlete. *The Journal of the American Osteopathic Association, 119*(11), 756-762, https://doi.org/10.7556/jaoa.2019.125

Eş Zamanlı Dijital Sahne: CINEOPERA

Damlasu Temizel

nobel bilimsel

Eş Zamanlı Dijital Sahne: Cineopera

Damlasu Temizel

Yayın No.: 2250
ISBN: 978-625-393-788-1
E-ISBN: 978-625-393-789-8
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Bu çalışma Prof. Dr. Neşe KARS TAYANÇ danışmanlığında, 27 Haziran 2018 tarihinde tamamladığımız "Müzikli Sahne Sanatlarının Sinema Uyarlamaları: Cineopera ve Dijital Eşzamanlı Gösterimlerinin Küresel Kültüre Etkisi" başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır. (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, 2018).

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Temizel, Damlasu.
Eş Zamanlı Dijital Sahne: Cineopera / Damlasu Temizel
1. Basım, XII + 180 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-788-1
E-ISBN: 978-625-393-789-8
1. Cineopera 2. Küresel Kültür 3. Sinema Uyarlamaları 4. Dijital Eşzamanlı Gösterimler

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ ..... **V**

TEŞEKKÜRLER ..... **İX**

GİRİŞ **1**

Birinci Bölüm
MÜZİKLİ SAHNE SANATLARI VE OPERA SANATI **5**

SANAT ve ESTETİK KAVRAMI 5
SES ve MÜZİK KAVRAMI 9
MÜZİKLİ SAHNE SANATLARI ve TARİHSEL GELİŞİMİ 12
Mithos, Ritüel ve Oyun 20
Anadolu Dramatik ve Köy Seyirlik Oyunları 29
OPERA SANATI ve AVRUPA OPERASINDA TÜRK ETKİSİ 33
Operanın Unsurları ve Diğer Sanat Dallarıyla İlişkisi 35
Operanın Doğuşu ve Gelişimi 38
Opera Eserlerinde Türk Etkisi 44
TÜRKİYE'DE OPERA 47
Osmanlı Dönemi'nde Opera Sanatı 48
Cumhuriyet Dönemi'nde Opera Sanatı 52

İkinci Bölüm
KÜLTÜR VE KÜLTÜRÜN KÜRESELLEŞMESİ **55**

KÜLTÜR KAVRAMI 55
Popüler Kültür 60
Kitle Kültürü 64
Yüksek Kültür 69
Halk Kültürü 71
Görsel Kültür 73
KÜRESELLEŞME ve KÜRESEL KÜLTÜR 77

Üçüncü Bölüm
OPERANIN SİNEMAYA DÖNÜŞÜMÜ: "CINEOPERA" **83**

FİLM UYARLAMASI OLARAK OPERA: CINEOPERA KAVRAMI 83
"Libretto"dan "Senaryo"ya 85
"Canlı Müzik Performansı"ndan "Cineopera'daki Film Müziği"ne 88

"Operayı Sahneye Koyan Rejisör"ün "Sinema Yönetmeni"ne Dönüşümü 91
"Sahne Performansı"ndan "Sinema Oyunculuğu"na 92
"Opera Sahnesi"nden "Film Seti"ne 93
"Opera Seyircisi"nden "Sinema İzleyicisi"ne 96
OPERA FİLMLERİNİN KRONOLOJİK SIRALAMASI VE *CARMEN* ve *OTELLO* CINEOPERA ÖRNEKLERİ 98
Opera Filmlerinin Kronolojik Sıralaması 98
Francesco Rosi'nin *Bizet'nin Carmeni* Cineopera'sı 100
Franco Zeffirelli'nin *Otello* Cineopera'sı 109

Dördüncü Bölüm
SİNEMA SALONUNDA CANLI YAYIN TEKNOLOJİSİ İLE SUNULAN OPERA: "CINEOPERA" 117
SİNEMADA İZLEYİCİYLE BULUŞAN CANLI PERFORMANS: CINEOPERA 117
Canlı Yayın Yönetmeni ve Ekibi 120
Cineopera İçin Kostüm, Saç, Makyaj ve Aksesuar 123
Cineopera'da Sahne Arkası Şov Hazırlığı: Pre-Show 124
CANLI YAYIN (LIVE BROADCAST) 125
Canlı Opera Performansı: Opera Sanatçıları, Koro ve Figüranlar 126
Görüntü ve Sesin Dijitalleşmesi 127
"Hibrit" Sanat Etkinliği: Canlı Performans ve Ekran Paradigması 129

Beşinci Bölüm
CINEOPERA'NIN KÜRESEL KÜLTÜRE ETKİSİ 131

SONUÇ 139

KAYNAKÇA 151

EKLER 155
EK- 1: New York The Metropolitan Opera Genel Müdürü Peter Gelb ile canlı Cineopera yayınlarına ilişkin görüşme. 155
EK-2: Sinemada Yayınlanan Canlı Opera Performansı Olarak "Cineopera". The Met: Live in HD, *İnci Avcıları* Cineopera'sından Fotoğraflar 157
EK-3 İstanbul Devlet Opera ve Balesi'nde 1988-2024 Yılları Arasında Sahnelenen *Carmen* Oyunlarından Fotoğraflar 162
EK-4 İstanbul Devlet Opera ve Balesi'nde 1988-2024 Yılları Arasında Sahnelenen *Otello* Oyunlarından Fotoğraflar 170
EK-5 İstanbul Devlet Opera ve Balesi'nde, Yazarın Rol Aldığı Opera Eserlerinden Fotoğraflar. 176

ÖZ GEÇMİŞ 179

KAYNAKÇA

ADANIR, Oğuz, 2012a., *Sinemada Anlam ve Anlatım*. Say Yayınları, İstanbul.

ADANIR, Oğuz, 2012b., *Sinema Televizyon Kültür*. Hayalperest Yayınevi, İstanbul.

ADORNO, Theodor W.,2012, *Kültür Endüstrisi – Kültür Yönetimi*. Çev. Nihat Ülner, Mustafa Tüzel, Elçin Gen. İletişim Yayınları, İstanbul.

AND, Metin, 1989, *Türkiye'de İtalyan Sahnesi, İtalyan Sahnesinde Türkiye,* Metis Yayınları, İstanbul

AND, Metin, 2012a, *16. Yüzyılda İstanbul: Kent-Saray-Günlük Yaşam*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

AND, Metin, 2012b, *Oyun ve Bügü: Türk Kültüründe Oyun Kavramı,* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

ALTAR, Cevad Memduh, 2001a, *Opera Tarihi, Cilt 1.* Pan Yayıncılık, İstanbul

ALTAR, Cevad Memduh, 2001b, *Opera Tarihi, Cilt 2.* Pan Yayıncılık, İstanbul

ALTAR, Cevad Memduh, 2001c, *Opera Tarihi, Cilt 3.* Pan Yayıncılık, İstanbul

ALTAR, Cevad Memduh, 2001d, *Opera Tarihi, Cilt 4.* Pan Yayıncılık, İstanbul

ALTAR, Cevad Memduh, 2009, *Sanat Felsefesi Üzerine*. Pan Yayıncılık, Istanbul

ARACI, Emre, 2010, *Naum Tiyatrosu: 19.Yüzyıl İstanbulu'nun İtalyan Operası*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

ARISTOTELES, 2013, *Poetika. Şiir Sanatı Üzerine.* Çev. Samih Rifat, Can Yayınları, İstanbul

ASLANYÜREK, Semir, 2004, *Senaryo Kuramı*. Pan Yayıncılık, İstanbul

AUSLANDER, Philip, 2008, *Liveness: Performance in a Mediatized Culture.* Routledge, Taylor & Francis Group, New York

BAGNOLI, Giorgio, 2000, *Opera Lirica.* Editore Demetra – Giunti, Firenze.

BAUDRILLARD, Jean, 2014, *Simülarklar ve Simülasyon*. Çev. Oğuz Adanır. Doğu Batı Yayınları, Ankara

BAUDRILLARD, Jean, 2012, *Tüketim Toplumu*. Çev. Hazal Deliceçaylı, Ferda Keskin. Ayrıntı Yayınları, İstanbul

BAUMAN, Zygmund, 2012, *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları*. Çev. Abdullah Yılmaz. Ayrıntı Yayınları, İstanbul

BAYMAN, Louis, 2014, *The Operatic and the Everyday in Post-War Italian Film Melodrama.* Edinburgh University Press, Edinburgh

BERGER, John, 2014, *Görme Biçimleri*. Çev. Yurdanur Salman. Metis Yayınları, İstanbul

BRAUDEL, Fernand, 2007, *Bellek ve Akdeniz*. Çev. Ali Berktay. Metis Yayınları, İstanbul

BRENER, Milton, 1996, *Opera Offstage*. Walter & Company, New York

BRUNETTA, Gianpiero, 2004, *Cent'anni Di Cinema Italiano Vol.2.* Editori Laterza, Roma

BRUNETTA, Gianpiero, 2003, *Guida Alla Storia del Cinema Italiano: 1905-2003.* Piccola Biblioteca Einaudi, Roma

BRUNETTI, S., PASQUALICCHIO, N., 2015 *Attori all'opera. Coincidenze e Tangenze tra Recitazione e Canto Lirico*. Edizioni di Pagina, Bari.

CAN, Şefik, 1994, *Klasik Yunan Mitolojisi*, İnkılap Kitabevi, İstanbul

CASADIO, Gianni, 1995, *Opera e Cinema. La Musica Lirica Nel Cinema Italiano*, Ravenna

CITRON, Marcia J, 2000, *Opera on Screen*. Yale University Press, New Haven,

COTTINO-JONES, Marga, 2010, *Women, Desire And Power In Italian Cinema*, Palgrave Macmillian, New York

ÇAKIR, Mukadder, 2014, *Görsel Kültür ve Küresel Kitle Kültürü.* Ütopya Yayınevi, Ankara

ÇIĞ, Muazzez İlmiye, 2011a, *Uygarlığın Kökeni Sümerliler -2: Sümerlilerde Günlük Yaşam*. Kaynak Yayınları, İstanbul

ÇIĞ, Muazzez İlmiye, 2011b, *Uygarlığın Kökeni Sümerliler -1:Tarihte İlk Edebi Eserlerden Seçmeler*. Kaynak Yayınları, İstanbul

DONINGTON, Robert, 1990, *Opera & It's Symbols: The Unity of Words, Music & Staging*. Yale University Press. Massachusetts

DORSAY, Atilla, 1990, *Yüreğimin Orta Yeri Sinema*. Altın Kitaplar, İstanbul

DORSI, F., RAUSA, G., 2000, *Storia dell'Opera Italiana.* Editore Mondadori, Milano.

EAGLETON, Terry, 2010, *Estetiğin İdeolojisi*. Çev. Bülent Gözkan, Hakkı Hünler, Türker Armaner, Nur Ateş, Ayfer Dost, Engin Kılıç, Ela Akman, Neşe Nur Domaniç, Ayhan Çitil, Banu Kıroğlu. Doruk Yayımcılık, İstanbul, 2010.

EDGAR Ed. Andrew, SEDGWICK Peter, 2007, *Kültürel Kuramda Anahtar Kavramlar Sözlüğü, Cultural Theory, the Key Concepts*. Açılım Kitap, İstanbul

ERDOĞAN İrfan, ALEMDAR Korkmaz, 2005, *Popüler Kültür ve İletişim*. Erk Yayınları, Ankara

ERKILIÇ, Gökhan, 1993, *Cinema Paradiso Italiano*. Spot Yayınları, Ankara

ERSOY, Ayla, 1995, *Sanat Kavramlarına Giriş*. Yorum Sanat Yayıncılık, İstanbul

FOX, Jeremy,2002, *Chomsky ve Küreselleşme.* Çev. Ebru Kılıç. Everest Yayınları, İstanbul

FREVILLE, Jean, PLEHANOV, Georgi,V., 1968, *Sosyalist Gözle Sanat ve Toplum.*Çev. Asır Bezirci, May Yayınları, İstanbul.

GANS, Herbert J., 1974, *Popular Culture and High Culture: An Analysis and Evaluation of Taste*. Basic Books, Inc., Publishers, New York

GANS, Herbert J., 2014, *Popüler Kültür ve Yüksek Kültür*. Çev. Emine Onaran İncirlioğlu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

GORE, Albert Arnold Jr, 2014, *Gelecek: Global Değişim Yaratan 6 DİnamiK*. Çev. Çağlar Kök, Ebru Kızıldağ. Mediacat Kitapları, İstanbul

GÜNSBERG, Maggie, 2005, *Italian Cinema: Gender and Genre*. Palgrave MacMillan, New York

INGRAHAM Mary I.,SO Joseph K., MOODLEY Roy, 2011, *Opera in a Multicultural World: Coloniality, Culture, Performance.* Croatian Musicological Society, Zagreb

JDANOV, Andrey, Aleksandroviç, 1977, *Edebiyat, Müzik ve Felsefe Üzerine*, Çev. Fatmagül Berktay. Bora Yayınları, İstanbul KAGAN, Moissej, 1982 *Güzellik Bilimi Olarak Estetik ve Sanat*. Çev. Aziz Çalışlar. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul

KARS, Neşe, 2003, *Herkes İzlesin*. Der'in Yayınları, İstanbul

KARTARI, Asker, 2014, *Kültür, Farklılık ve İletişim*. İletişim Yayınları, İstanbul

KONGAR, Emre, 1997, *Kültür Üzerine*. Remzi Kitabevi, İstanbul

KÖSE, Hüseyin, 2004, *Bourdieu Medyaya Karşı: İŞBirlikçi, Zorba Ve Çığırtkan Medya,* Papirus Yayınları, İstanbul.

MERRIAM, Sharan B., TISDELL, Elizabeth J. 2016, *Qualitative Research: A Guide to Design and Implementation.* Jossey-Bass, San Francisco, CA MİMAROĞLU, İlhan, 2012 *Müzik Tarihi*. Varlık Yayınları, İstanbul

NAPOLEONE, Caterina, 2010, *Franco Zeffirelli: Complete Works,* Abrams, New York

NIETZSCHE, Friedrich Wilhelm, *Tragedya'nın Doğuşu*. Çev. Mustafa Tüzel. Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul

NEİMETZADE, Eflatun, 2002, *Opera Sanatı*. Seçkin Yayıncılık, Ankara

NUTKU, Özdemir, 2001, *Dram Sanatı.* Kabalcı Yayınevi, İstanbul

OSKAY, Ünsal, 2010, *XIX. Yüzyıldan Günümüze Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri: Kuramsal Bir Yaklaşım.* Der Yayınları, İstanbul

OSKAY, Ünsal, 2013, *Yıkanmak İstemeyen Çocuklar Olalım*. Yapıkredi Yayınları, İstanbul

PATTON, Michael Quinn, 2016, *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*.

Çev. Yrd. Doç. Dr. Mesut Bütün ve Yrd. Doç. Dr. Selçuk Beşir Demir. Pegem Akademi, Ankara

PESCATORE, Guglielmo, 2001, *La Voce e Il Corpo*. Campanotto Editore, Udine

POSTMAN, Neil, 2012, *Televizyon Öldüren Eğlence*. Çev. Osman Akınhay. Ayrıntı Yayınları, İstanbul

SCHECHNER, Richard, 2015, *Ritüelin Geleceği.* Çev. Zeynep Ertan. Dost Kitapevi Yayınları, Ankara

SEGAL Naomi, LEE Hyunseon, 2015, *Opera, Exoticism and Visual Culture*. Peter Lang AG, International Academic Publishers, Bern

SEVENGİL, Refik Ahmet, 1959, *Opera San'atı İle İlk Temaslarımız*, Maarif Basımevi, İstanbul

SINGH, J.P, 2014, *Globalized Arts. The Entertainment Economy and Cultural Identity*. Columbia University Press, New York

SORLIN, Pierre, 2001, *Italian National Cinema: 1896-1996.* Routledge, London

ŞENER, Sevda, 2012, *Dünden Bugüne Tiyatro Düşüncesi*. Dost Kitabevi Yayınları, Ankara

TAMBLING, Jeremy, 1987, *Opera Ideology and Film*. St. Martin's Press, New York

THER, Philip, 2014, *Center Stage: Operatic Culture and Nation Building in Nineteenth-Century Central Europe*. Translated from German by Charlotte Hughes- Kreutzmuller. Purdue University Press, Indiana

TİMUÇİN, Avşar, 1976, *Aristoteles Felsefesi.* Kavram Yayınları, İstanbul

TOLSTOY, Lev Nikolayeviç, *Sanat Nedir*. Çev. Mazlum Beyhan. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, (e-kitap)

TOMLINSON, John, 2013, *Küreselleşme ve Kültür.* Çev. Arzu Eker. Ayrıntı Yayınları, İstanbul

TURANİ, Adnan, 1995, *Dünya Sanat Tarihi*. Remzi Kitapevi, İstanbul USLU Karahan Zeynep, BİLGİLİ Can., 2010a, *Kırılan Kalıplar 1: Kitle İletişimi ve Küresel Dönüşüm*, Beta Yayıncılık, İstanbul

USLU Karahan Zeynep, Bilgili Can, 2010b, *Kırılan Kalıplar 2:Kültürlerarası İletişim, Çokkültürlülük*, Beta Yayıncılık, İstanbul

WLASCHIN, Ken, 2004, *Encyclopedia of Opera on Screen: A Guide to More Than 100 Years of Opera Films, Videos, and DVDs*. Yale University Press, New Haven

YILDIRIM, Ali, ŞİMŞEK, Hasan, 2016, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık, İstanbul

ZEFFIRELLI, Franco, 1986 *The Autobiography of Franco Zeffirelli*. Weidenfeld & Nicolson, London

ZIZEK Slavoj, DOLAR Mladen, 2002, *Opera's Second Death*. Routledge, New York

Süreli Yayınlar

İri, Murat, 2009, "Küresel Medya Ürünlerinin Yerelleştirilmesiyle Ulusaşırı Gençlik Kültürlerinin İnşası: Rolling Stone/Türkiye Örneği". Kültür ve İletişim içinde. S: 12(2). Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi: Ankara. Ss. 159-178.

Online Kaynaklar

http://dergipark.gov.tr/download/article-file/195121

http://www.metopera.org/Season/On-Demand/

http://www.dobgm.gov.tr/opera2013/menu.aspx
http://www.imdb.com/title/tt0087034/fullcredits?ref_=tt_cl_sm#cast
http://www.etiyatro.net/index.php/tr/genel-bilgiler/tiyatro-turleri/tiyatro-turleri-opera

https://tr.wikipedia.org/wiki/Kültür http://www.tdk.gov.tr/ http://www.zorlupsm.com/tr/etkinlik/royal-opera-house-gosterimi-il-trovatore

http://www.akmerkez.com.tr/tr/sinema/opera-takvimi https://www.fathomevents.com/

http://pannonia-entertainment.com/ http://www.marsentertainmentgroup.com.tr/tr/
https://www.bfi.org.uk/news-opinion/news-bfi/lists/10-great-opera-films

https://www.imdb.com/title/tt0091699/?ref_=fn_tt_tt_8

https://www.imdb.com/title/tt0087034/?ref_=fn_tt_tt_3

https://wondersinthedark.wordpress.com/2009/08/05/the-25-greatest-opera-films- ever-made/

EVIDENTIALITY IN TURKIC LANGUAGES

Editors
Melike Üzüm
Julian Rentzsch
Nurettin Demir

nobel
40. yıl

EVIDENTIALITY IN TURKIC LANGUAGES

Editors: Melike Üzüm, Julian Rentzsch, Nurettin Demir

Publishing No.: 5614
Education: 1143
ISBN: 978-625-371-752-0
E-ISBN: 978-625-371-753-7
Edition: 1st Edition, October 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
All rights of this edition belong to Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti. Without any written permission of this publishing house, all or a part of the book cannot be printed, published, reproduced or distributed electronically, mechanically or by photocopy.
Nobel Publishing group has been carrying out its national activities on a regular basis since 1984 and internationally since 2011. The book it publishes are present in the higher education catalogs at national and international level.

Executive Editor: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
General Publishing Coordinator: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Interior Designer: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Proofreader: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Cover Designer: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Library Information Card

Üzüm, Melike., Rentzsch, Julian., Demir, Nurettin.
Evidentiality in Turkic Languages / Melike Üzüm, Julian Rentzsch, Nurettin Demir
1. Edition, XIV + 248 p., 16,5x24 cm. Includes references. No index.
ISBN: 978-625-371-752-0
E-ISBN: 978-625-371-753-7
1. Evidentiality 2. Semantics 3. Linguistic Typology 4. Historical Linguistics 5. Grammaticalization 6. Tense

General Distribution

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Address: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Phone: +90 312 278 50 77 - **Fax:** 0 312 278 21 65
Order: siparis@nobelyayin.com- **E-Sales:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Points of Delivery and Sales: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Printing and Binding: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

Contents/İçindekiler

Preface ..... **iii**

Ön Söz ..... **ix**

Chapter 1
Evidentiality in Modern Uyghur Declarative Sentences **1**
Abdurishid Yakup

Chapter 2
Evidentiality in Altay Tuvan **23**
İbrahim Ahmet Aydemir

Chapter 3
Evidentiality in Dolgan **37**
Chris Lasse Däbritz

Chapter 4
Between Evidentiality and Mirativity: The Adverbial Particle *Meğer* in Turkish **57**
Fikret Turan

Chapter 5
Kırgızcada Sözlüksel Kanıtsallık İşaretleyicisi *Körsö* **79**
Zhamila Arzybaeva

Chapter 6
Epistemicity in Spoken Turkish. A Preliminary Study **99**
Julian Rentzsch

Chapter 7
General Tendencies in the Semantics of Evidentials in Uzbek **145**
Melike Üzüm

Chapter 8
Türkmencenin Kanıtsallık Sistemi **169**
Sema Aslan Demir

Chapter 9
Eski Anadolu Türkçesinde Kanıtsallık Kategorisi 185
Mevlüt Erdem

Chapter 10
Ankara Ağızlarında Kanıtsallık ve Geçmiş Zaman Kullanımı: *{-(y)ImIşDI}* 199
Nurettin Demir

Chapter 11
Çuvaşçada Delile Dayalılık İşaretleyicisi Olarak *ikken* 213
Sinan Güzel

Chapter 12
Another Evidentiality Marker {-(y)IK} and the State of the Art on its Multifunctionality 229
Gulshen Sakhatova

About the Authors/Yazarlar Hakkında 241

Chapter 1

Evidentiality in Modern Uyghur Declarative Sentences

Abdurishid Yakup

Introduction

In Modern Uyghur, evidentiality is an obligatory grammatical category expressed through grammatical elements that code evidentiality, such as evidential markers and a combination of evidential markers and evidential strategies. It has five terms: direct, inferred-perceptive, inferential-assumptive, reportative, and quotative. In contrast to directivity that expresses visual and sensory information, the last four might be outlined as indirectivity, which covers a rather broad semantic scope; for semantic parameters of grammatical evidentiality (see Aikhenvald 2018: 12-15; for indirectivity in Turkic, see Johanson 2000: 70-72; 2018: 510-513). Of the five evidential terms, directivity and inferred-perceptive, inferential-assumptive, and reportative information are coded using both grammatical means and evidential strategies. Quotative information, on the other hand, is expressed solely through evidential strategies.

It is important to note that evidential markers and strategies may have varying interpretations when used in imperatives, questions, and exclamatory clauses, as outlined in (Aikhenvald 2018: 19-22). The descriptions and discussions in this paper are limited to the analysis of Modern Uyghur evidentials in declarative sentences.

1. Previous research

The late Uyghur linguist Hamit Tömür was the first to identify the existence of different grammatical means and strategies for expressing direct, indirect, reported, and assumed information in Modern Uyghur. He identified five predicate forms in indicative sentences: direct statement mood, indirect statement mood, reported statement mood, subjective assessment mood, and objective assessment mood

Final remarks

This paper provides a concise overview of Modern Uyghur evidentiality in declarative clauses. The discussion of evidentiality in interrogative and exclamatory clauses is beyond the scope of this paper. As Murray (2017: 67) writes, "sentences with evidentials involve two propositions: the evidential proposition and the scope proposition, the prejacent." "Both propositions, are typically, if not always, new information—even if it is known that the speaker has some kind of evidence, for exactly what will be new." However, this paper does not discuss the formal semantic properties of the Modern Uyghur evidentials as it requires specific research. The explanation of semantic and functional divergences observed in the use of the Modern Uyghur evidentials is limited to only a few instances. The evidential meanings expressed by the combination of various evidentials, e.g., the combination of {-IB-DIR} with {ÄR-MIŠ}, the combination of {-IB-DIR} with {ÄR-KÄN} and {ÄR-MIŠ}, the combination of {-IB-DIR} with the evidential particle {DÄK}, etc. are also not discussed in this paper. The discussion of diachronic and areal linguistic aspects of Modern Uyghur evidentials, e.g., the grammaticalization process of the evidentials, the contact-induced factors observed in the Modern Uyghur evidentials, evidentials in neighboring languages and their role in the formation of Modern Uyghur evidentials and vice versa, are also not carried out in this paper. The detailed discussion of these issues and the investigation of other related topics will be reserved for separate papers.

References

Aikhenvald, Alexandra Y. (2004). *Evidentiality.* Oxford: Oxford University Press.

Aikhenvald, Alexandra ed. (2018). *The Oxford handbook of evidentiality*. Oxford: Oxford University Press.

Aikhenvald, Alexandra Y. and R. M. W. Dixon eds. (2003). *Studies in evidentiality.* Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Friederich, Michael in collaboration with Abdurishid Yakup (2022). *Uyghurisch Lehrbuch*. Wiesbaden: Reichert.

Friedman, Viktor A. (2018). Where do evidentials come from? In: Aikhenvald ed. 2018, 124-147.

Johanson, Lars (2000). Turkic indirectives. In: Johanson, Lars and Bo Utas eds. 2000, 61-87.

Johanson, Lars (2003). Evidentiality in Turkic. In: Aikhenvald and Dixon eds. 2003, 273-290.

Johanson, Lars (2018). Turkic indirectivity. In: Aikhenvald ed. 2018, 510-524.

Johanson, Lars (2021). *Turkic*. Cambridge: Cambridge University Press.

Johanson, Lars and Bo Utas eds. (2000). *Evidentials: Turkic, Iranian and neighbouring languages*. Berlin: Mouten de Gruyter.

Lin, Qing (2019). *Leixingxue shijiao xia de Hanyu Weiwueryu chuanxin fanchou biaoda duibi yanjiu* 类型学视角下的汉语维吾尔语传信范畴表达对比研究 [A contrastive study of Chinese and Uyghur expressions of evidentiality from the point of linguistic typology]. Beijing: Minzu Press.

Murray, Sarah E. (2017). *The semantics of evidentials*. (Oxford studies in semantics and pragmatics, 9.) Oxford: Oxford University Press.

Narrog, Heiko (2009). *Modality in Japanese. The layered structure of the clause and hierarchies of functional categories*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Rentzsch, Julian (2005). *Aspekt im Neuuigurischen*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

Tohti, Litip ed. (2012). *Xiandai Weiwueryu cankao yufa* 现代维吾尔语参考语法 [Reference grammar of Modern Uyghur]. Beijing: Zhongguo Shehui Kexue Chubanshe.

Tohti, Litip (2013). Xiandai Weiwueryu de chuanju fanchou 现代维吾尔语的传据范畴[Evidentiality in Modern Uyghur]. In: Yakup et al. eds. 2013, 53-72.

Tömür, Hämit (1987). *Hazirḳi zaman uyyur tili grammatikisi* [A Grammar of Modern Uyghur]. Beijing: Millätlär Näšriyati.

Tömür, Hämit (2003). *Modern Uyghur grammar (morphology)*. Translated by Anne Lee. (Yıldız Dil ve Edebiyat 3.) Istanbul: Kitap Matbaası.

Yakup, Abdurishid (2005). *The Turfan dialect of Uyghur*. (Turcologica 63.) Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

Yakup, Abdurishid (2011). Tujueyu chuanju de jiben leixing ji biaoji de zhuyao gongneng **突厥**语传据的基本类型及标记的主要功能 [Evidentiality in Turkic and function of Turkic evidentiality markers]. *MinzuYuwen* / *Minority Languages and Scripts* 5:3-14.

Yakup, Abdurishid (2013). Aertai yuxi yuyan de chuanju jiqi jiben leixing **阿**尔泰语系语言的传据及其基本类型 [Evidentiality in the Altaic languages and its typology]. In: Yakup et al. eds. 2013, 1-38.

Yakup, Abdurishid (2013a). Weiwueryu qingtai xitong yanjiu yuliao 维吾尔语情态系统研究语料 [Annotated data for study of Uyghur modality]. In: Yakup and Zhang eds. 2014, 1-39.

Yakup, Abdurishid, Litip Tohti and Zhang Dingjing eds. (2013). *Aertai yuxi yuyan chuanju fanchou yanjiu* **阿**尔泰语系语言传据范畴研究 [Evidentiality in the Altaic languages], Beijing: China Minzu University Press.

Yakup, Abdurishid and Zhang Dingjing eds. (2013). *Aertai yuxi yuyan de qingtai fenxi xing yuliao 400ju* **阿**尔泰语系语言的情态分析分析型语料四百句 [Modality in the Altaic languages: Analytic Linguistic materials: 400 Sentences]. Beijing: Minzu University Press.

Chapter 2

Evidentiality in Altay Tuvan

İbrahim Ahmet Aydemir

Introduction

This article deals with the category of evidentiality in Altay Tuvan, a dialect spoken by the Tsengel Tuvan people, who live as semi-nomads in Tsengel village, a part of Bayan Ölgiy in western Mongolia (Aydemir 2009). *Evidentiality*, as a linguistic term, describes that the information is received indirectly, rather than directly, relying on evidence, perception, inference, hearsay, etc.

The aim of this study is to describe the strategies codifying the evidentiality in Altay Tuvan functionally and classify them typologically. The proposed distribution will render it possible to perform a comparison with both other Tuvan varieties (Standard Tuvan, Jungar Tuvan) and other modern Turkic languages.

The Tuvan corpus primarily used in this study consists of data collected by Erika Taube in her folkloric and ethnographic fieldwork in Cengel-sum (Taube 2008). Moreover, data collected in a field study among the Tsengel Tuvans (MOTUV-DER) in 2014 (Aydemir & Erdem 2017) and the linguistic material compiled from native speakers (Aydemir private corpus 2022) are included in the study. The samples are notated systematically and then translated into English.

In recent linguistic studies, the category of evidentiality is discussed in detail and various typological reviews are made (Comrie 2000, Aikhenvald 2003, 2004, Johanson 2000, 2003, Wiemer 2018, Pancheva & Rudin 2019). Moreover, some remarkable researches are addressing the category of evidentiality in Turkic languages (Csató 2000, Demir 2002, 2012, Aslan Demir 2013, 2014, Rind-Pawlowski 2014a, 2014b, Simon 2018, Üzüm 2020, Tuğlacı 2020, Sakhatova 2021).

1. Theoretical background

Evidentiality is a linguistic category that primarily encodes a reference to the source of information (Aikhenvald 2003: 1, 2004: 3). The sources of information

EVID.COP	evidential copula
EVID.PAST	evidential past
GEN	genitive
IMP	Imperative
LOC	locative
NEG	negation
PAST	past tense
PL	plural
POSS	possessive
PRES	present tense
PTCP	participle
SG	singular
X	it/he/she

References

Aikhenvald, Alexandra Y. (2003). Evidentiality in typological pesrpective. In: Aikhenvald, Alexandra Y. & Dixon, R[obert] M. W. (eds.) *Studies in evidentiality*. (Typological Studies in Language 54.) Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 1-31.

Aikhenvald, Alexandra Y. (2004). *Evidentiality*. Oxford University Press.

Aslan Demir, Sema (2013). Türkmencede Kanıtsallık/Evidensiyellik. In: *Leyla Karahan Armağanı*, Ankara: Akçağ Yayınları, 409-420.

Aslan Demir, Sema (2014). Türkmencede *eken*. In: Demir, Nurettin & Karakoç Birsel & Menz, Astrid (eds.) *Turcology and linguistics. Éva Ágnes Csató Festschrift*. Ankara: Hacettepe Universitesi, 21-30.

Aydemir, İbrahim Ahmet (2009). *Konverbien im Tuwinischen: Eine Untersuchung unter Berücksichtigung des Altai-Dialekts*. (Turcologica 80.) Wiesbaden: Harrassowitz.

Aydemir, İbrahim Ahmet & Erdem, Mevlüt (eds.) (2017). *Tuva araştırmaları. Tuvaca varyantların belgelenmesi ve tanımlanması/Tuvan studies. Documentation and description of Tuvan varieties.* Ankara: Grafiker.

Comrie, Bernard (2000). Evidentials: semantics and history. In: Johanson, Lars & Utas, Bo (eds.) *Evidentials. Turkic, Iranian and neighbouring languages*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter, 1-12.

Csató, Éva Ágnes (2000). Turkish -miş and imiş items. In: Bo Utas & Lars Johanson (eds.) *Evidentials - Turkic, Iranian, and neighbouring languages.* Berlin and New York: Mouton de Gruyter, 29-43.

Demir, Nurettin (2002). Kıbrıs Ağızlarında *imiş* Hakkında. *bilig* 23/Güz, 129-139.

Demir, Nurettin (2012). Türkçede Evidensiyel. *bilig* 62, 97-118.

Isxakov, F. G. & Pal'mbax, A. A. (1961). *Grammatika tuvinskogo jazyka. Fonetika i morfologija*. Moskva, 403-416.

Johanson, Lars (1994). Türkeitürkische Aspektotempora. In: R. Thieroff & J. Ballweg (eds.) *Tense systems in European languages*. Tübingen: Niemeyer, 247-266.

Johanson, Lars (1999). Typological notes on aspect and actionality in Kipchak Turkic. In: Abraham, Werner & Kulikov, Leonid (eds.) *Tense-aspect, transitivity and causativity. Essays in honour of Vladimir Nedjalkov.* (Studies in Language Companion series 50.) Amsterdam & Philadelphia: Benjamins, 171-184.

Johanson, Lars (2000). Turkic indirectives. In: Johanson, Lars & Utas, Bo (eds.) *Evidentials. Turkic, Iranian and neighbouring languages*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 61-88.

Johanson, Lars (2003). Evidentiality in Turkic. In: Aikhenvald, Alexandra Y. & Dixon, R[obert] M. W. (eds.) *Studies in evidentiality*. (Typological Studies in Language 54.) Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 273-290.

Johanson, Lars (2006). Indirective sentence types. *Turkic Languages* 10, 72-87.

Johanson, Lars (2012). Notes on Turkic stance particles. In: Erdal, M. & Nevskaya, I. & Menz, A. (eds.) *Areal, Historical and Typological Aspects of South Siberian Turkic* (Turcologica 94). Wiesbaden: Harrassowitz, 51-58.

Pancheva, Roumyana & Rudin, Deniz (2019). Speaker discourse roles and the discourse profile of reportative evidentials. In: J. J. Schlöder, D. McHugh & F. Roelofsen (eds.) *Pre-proceedings of the Amsterdam Colloquium* 2019, 327-336.

Plungian, Vladimir A. (2001). The place of evidentiality within the universal grammatical space. *Journal of Pragmatics* 33 (2001) 349-357

Rind-Pawlowski, Monika (2014a). Evidentiality in Dzungar Tuvan. In: Whaley, Lindsay & Suihkonen, Pirkko (eds.) *Typology of Languages of Europe and Northern and Central Asia.* (Studies in Language Companion Series 164) Amsterdam: Benjamins, 339-380.

Rind-Pawlowski, Monika (2014b). Text Types and Evidentiality in Dzungar Tuvan. *Turkic Languages* 18, 159-188.

Sakhatova, Gülschen (2021). *eken* im Türkmenischen und seine Entsprechungen im Türkeitürkischen. *UAJb* N.F. 28, 249-258.

Simon, Camille (2018). Evidential modalities in Salar. The development of a Tibetian-like egophoric category. *Turkic Languages* 22, 3-35.

Schönig, Claus (1998). South Siberian Turkic. In: L. Johanson und É. Á. Csató (eds.) *The Turkic languages*. London: Routledge, 403-416.

Taube, Erika (2008). *Tuwinische Folkloretexte aus dem Altai (Cengel (Westmongolei): Kleine Formen.* (Turcologica 71.) Wiesbaden: Harrassowitz.

Tuğlacı, Gülşah (2020). Özbekçede Dolaylılık Kategorisi. *Dil Araştırmaları*, Bahar (26), 1745-192.

Usenkova, Eleonora (2015). Evidentiality in the Samoyedic languages: A study of the auditive forms. *Acta Linguistica Hungarica* Vol. 62/2, 171-217.

Üzüm, Melike (2020). Türkçede Kanıtsallık ve Bilgi Kipliği Ayrımı. *Dil Araştırmaları* Bahar (26), 83-102.

Wiemer, Björn (2018). Evidentials and Epistemic Modality. In: Alexandra Y. Aikhenvald (ed.) *The Oxford Handbook of Evidentiality*, 85-108.

Corpus

MOTUV-DER = Field study for documentation of the linguistic and cultural heritage of the Tsengel Tuvans in the Western Mongolia in 2014, funded by TİKA (Turkish Cooperation and Coordination Agency) and Hacettepe University. This project was lead by a team of İbrahim Ahmet Aydemir, Nurettin Demir, and Mevlüt Erdem at Hacettepe University, Ankara.

Chapter 3

Evidentiality in Dolgan

Chris Lasse Däbritz

Introduction

Evidentiality is undoubtedly one of the most iridescent and disputed grammatical categories, which can be explained by its interrelatedness with many other grammatical categories (among other things, tense, aspect, epistemic modality, egophoricity) but also with its fascination for linguistic laypeople being native speakers of Indo-European languages. As a case in point, the Nganasan (< Uralic) example in (1) conveys a bunch of connotations challenging to capture or even translate: It is not only expressed that a dog is barking but also that this event is perceived via the aural sense and that it is a third-person singular referent who hears the dog barking.

(1) *tahar͡iaa* *ŋonəə* *ba-mi* *log͡ia-mɨnɨ-či.*
now one.more dog-POSS1DU bark-AUD-POSS3SG
'Now our dog is barking, [s/he can hear it].'
(Nganasan; Wagner-Nagy 2019: 283)

It is evident that such subtle nuances and connotations cannot be described in an (Indo-)European-centred linguistic framework, but call for precise terminology and unbiased analysis. In the last decades, the research of evidentiality in the world's languages increased rapidly, Turkic languages being no exception. According to Johanson's (2018) overview, all Turkic languages have grammatical means to express evidentiality, more precisely, indirectivity in his terms. Dolgan, the northeasternmost Turkic language, seems to align with the patterns prevalent in the language family according to Däbritz's (2022: Ch. 6.6) description. However, a detailed and text-based description of its evidential system is still awaiting consideration. This paper aims to describe the expression of evidentiality in Dolgan from a functional-onomasiological point of view, focusing on the following questions:

that the Dolgan evidential system tremendously differs from the neighbouring Samoyedic languages, which exhibit much more elaborate systems (Bradley et al. 2022: 922-923); hence, no contact-induced changes can be observed in this domain despite their geographical closeness.

To sum up, Dolgan displays an evidential system which is, by and large, typical of Turkic languages. Some details, however, can be analyzed as shared innovations of Dolgan and Sakha, mainly the elaboration of two postterminal past tenses and the development of a hearsay particle to express reported evidentiality. From a methodological point of view, the paper shows that a careful analysis of primary language data from an onomasiological perspective is most feasible when dealing with linguistic categories which can only be understood correctly in their given context. Evidentiality is undoubtedly one of these categories, which is why this paper may hopefully do its bit in uncovering the yet under described patterns of expressing evidentiality in smaller and less-described Turkic languages.

Abbreviations

1 - first person, 2 - second person, 3 - third person, ABL - ablative, ACC - accusative, AFF - affirmative, ASS - assertive, AUD - auditive, AUX - auxiliary, CVB - converb, DAT - dative, DU - dual, EMPH - emphasis, EVID - evidential, FUT - future, HAB - habitual, HSY - hearsay, INDF - indefinite, INTJ - interjection, LOC - locative, MID - middle, NEG - negative, ORD - ordinal numeral, PL - plural, POSS - possessive, POST - postterminal, PRO - pronoun, PROB - probabilitive, PROPR - proprietive, PRS - present, PST - past, PTCL - particle, PTCP - participle, PURP - purposive, R - Russian item, REFL - reflexive, Q - question marker, SEQ - sequential, SIM - simultaneous, VBZ - verbalizer

Acknowledgement: This publication was funded by the Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG, German Research Foundation) - project number 490822200.

References

Aikhenvald, Alexandra (ed.). (2018a). *The Oxford Handbook of Evidentiality* (Oxford Handbooks Online). Oxford: Oxford University Press.

Aikhenvald, Alexandra. (2018b). Evidentiality: The Framework. In Aikhenvald, Alexandra (ed.), *The Oxford Handbook of Evidentiality* (Oxford Handbooks Online), 1-44. Oxford: Oxford University Press.

Barbolina, Anna A. & Kudrjakova, Nina S. & Žarkova, Natalja N. & Fujishiro, Setsu (2019). *Dolgansko-russkij slovar: 10-11 klassy. Učebnoe posobie dlja obščeobrazovatel'nych organizacij*. [Dolgan-Russian dictionary: 10th to 11th grade. Textbook for secondary schools]. Saint Petersburg: Almaz-Graf.

Boye, Kasper. (2012). *Epistemic meaning. A crosslinguistic and functional-cognitive study* (Empirical Approaches to Language Typology 43). Berlin, Boston: De Gruyter Mouton.

Bradley, Jeremy & Klumpp, Gerson & Metslang, Helle. (2022). TAM and evidentials. In Bakró-Nagy, Marianne & Laakso, Johanna & Skribnik, Elena (eds.), *The Oxford Guide to the Uralic Languages*, 904-923. Oxford: Oxford University Press.

Brosig, Benjamin & Skribnik, Elena. (2018). Evidentiality in Mongolic. In Aikhenvald, Alexandra (ed.), *The Oxford Handbook of Evidentiality* (Oxford Handbooks Online), 554-579. Oxford: Oxford University Press.

Crystal, David. (1991). *A dictionary of linguistics & phonetics.* 3rd edition. Oxford: Blackwell.

Däbritz, Chris Lasse. (2022). *A Grammar of Dolgan. A Northern Siberian Turkic Language of the Taimyr Peninsula*. Leiden: Brill.

Däbritz, Chris Lasse & Kudryakova, Nina S. & Stapert, Eugenie. (2022). INEL Dolgan Corpus. Version 2.0. (doi:10.25592/uhhfdm.11165)

Johanson, Lars. 2000. Turkic indirectives. In Johanson, Lars & Utas, Bo (eds.), *Evidentials. Turkic, Iranian and neighbouring languages* (Empirical Approaches to Language Typology 24), 61-87. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.

Johanson, Lars. (2018). Turkic indirectivity. In Aikhenvald, Alexandra (ed.), *The Oxford Handbook of Evidentiality* (Oxford Handbooks Online), 510-524. Oxford: Oxford University Press.

Malchukov, Andrej L. (2000). Perfect, evidentiality and related categories in Tungusic languages. In Johanson, Lars & Utas, Bo (eds.), Evidentials. Turkic, Iranian and neighbouring languages (Empirical Approaches to Language Typology 24), 441-469. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.

Maslova, Elena. 2003. Evidentiality in Yukaghir. In Aikhenvald, Alexandra Y. & Dixon, R.M.W. (eds.), *Studies in evidentiality* (Typological Studies in Language 54), 219-235. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.

Pakendorf, Brigitte & Stapert, Eugénie. (2020). Sakha and Dolgan, the North Siberian Turkic languages. In Robbeets, Martine & Savelyev, Alexander (eds.), *The Oxford Guide to the Transeurasian Languages*, 430-445. Oxford: Oxford University Press.

Palmer, Frank Robert. (1986). *Mood and modality.* Cambridge: Cambridge University Press.

Pekarskij, Eduard K. (1959). *Jakutsko-russkij slovar'* [Yakut-Russian dictionary]. Jakutsk: Jakutskij filial akademii nauk SSSR.

Plungian, Vladimir A. (2001). The place of evidentiality within the universal grammatical space. *Journal of Pragmatics* 33. 349-357.

Sun, Jackson T.S. (2018). Evidentials and person. In Aikhenvald, Alexandra (ed.), *The Oxford Handbook of Evidentiality* (Oxford Handbooks Online), 47-64. Oxford: Oxford University Press.

Ubrjatova, Elizaveta I. & Korkina, Evdokija I. & Charitonov, Luka N. & Petrov, Nikolaj E. (1982). *Grammatika sovremennogo jakutskogo literaturnogo jazyka. Čast' 1. Fonetika i morfologija [Grammar of the Modern Literary Yakut language. Part 1. Phonetics and morphology]*. Moskva: Nauka.

Wagner-Nagy, Beáta. (2019). *A Grammar of Nganasan*. Leiden: Brill.

Wiemer, Björn. (2018). Evidentials and epistemic modality. In Aikhenvald, Alexandra (ed.), *The Oxford Handbook of Evidentiality* (Oxford Handbooks Online), 85-108. Oxford: Oxford University Press.

Chapter 4

Between Evidentiality and Mirativity: The Adverbial Particle *Meğer* in Turkish

Fikret Turan

Introduction

The adverbial particle *meğer* is one of the most widely employed lexical elements in Turkish syntax semantically manifesting, mostly from the speaker's point of view, a discovery, a personally arrived conclusion, evidenced realisation, well-supported inference and an acceptance of an earlier mistake and misunderstanding in the face of a surprising true and real situation. In displaying the new situation, it also displays an emotional state that may reflect, according to the context, disappointment, disillusion, pleasure, and gladness. It usually appears in the sentence together with the reportative verb suffix *-mIş*, the particle *imiş* or its suffixed form *+(y)mIş,* and therefore it adds extra semantic dimensions, emphasis, and clarity to the syntactic and semantic scopes and epistemic capacity of the predicate in modern Turkish.[1] As a Persian borrowed word, *meğer* has been used mostly as an epistemic adverbial item in Turkish since the thirteenth century including the periods of Old Anatolian and Ottoman Turkish, and currently it is one of the most popularly used lexical forms demonstrating or implying the cause, degree, effect, source and the truth value of the uttered information in conjunction with the said finite forms. In this framework, my main purpose in this article is to demonstrate the syntactic peculiarities, semantic features, current variants and historical development of the word *meğer* as an evidential adjunct in Turkish. While analysing and exemplifying the materials I also aim to explore how and to what degree *meğer* joins, contributes to, reinforces, and expands the already established semantics of the evidential morphemes *-mIş* and *imiş*.

[1] On the morphological forms and syntactic structures of the *-mIş* and *imiş* and their varying semantic distinctions in Turkic, see Johanson (2000) and Johanson (2003).

References

Ahmet Midhat (2018). *Müşāhedat.* Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yayını.

Aikhenvald, A. Y. & Dixon, R. M. W. (Eds.). (2003). *Studies in evidentiality.* John Benjamins.

Aikhenvald, A. Y. (2005). *Evidentiality*. Oxford University Press.

Akbulut. S. (15.04.2021). Meğer şehirde herkes çiftçiymiş. *Muğla Gazetesi.* (Online source, accessed on 01.05.2022) https://www.muglagazetesi.com.tr/meger-sehirde-herkes-ciftciymis-115222yy.htm

Ataklı, C. (06.07.2019). Vay vay vay, o vakıfta meğer kimler varmış, yeni öğrendim! *Sözcü*. (Online source, accessed on 04.06.2022) https://www.sozcu.com.tr/2019/yazarlar/can-atakli/vay-vay-vay-o-vakifta-meger-kimler-varmis-5216570/

Berberyan, B. (09.05.2011). Şenlik de olabilirmiş meğer. *Agos*. (Online source, accessed on 07.05.2022). https://www.agos.com.tr/tr/yazi/9352/senlik-de-olabilirmis-meger

Birand, M. A. (07.01.2006). 10 gün sonra yeniden buluşmak üzere. *Milliyet.* (Online source, accessed on 02.05.2022). https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/mehmet-ali-birand/10-gun-sonra-yeniden-bulusmak-uzere-141427

Bursa Hakimiyet. (13.05.2022). Çay değil meğerse yıllardır zehir içiyormuşuz! (Online source, accessed on 09.05.2022). https://www.bursahakimiyet.com.tr/saglik/cay-degil-megerse-yillardir-zehir-iciyormusuz-726938

Cansen, E. (23.04.1998). Meğer ne kadar basitmiş! *Hürriyet.* (Online source, accessed on 08.05.2022). https://www.hurriyet.com.tr/meger-ne-kadar-basitmis-39015573

Çıplak, C. (20.03.2015). Herkes aklını başına toplasın. *Cumhuriyet*. (Online source, accessed on 09.05.2022). https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/herkes-aklini-basina-toplasin-232933

Csató, É. Á. (2000). Turkish MIŞ- and IMIŞ-items. Dimensions of a functional analysis. In L. Johanson & B. Utas (Eds.), *Evidentials, Turkic, Iranian and neighbouring languages* (pp. 29-44). Mouton de Gruyter.

DeLancey, S. (1997). Mirativity: The grammatical marking of unexpected information. *Linguistic Typology* 1, 33-52.

Erçetin. C. (2004). Meğer. *l-hit.com, Türkçe şarkı sözleri.* (Song lyrics, online source, accessed on 02.06.2022). https://l-hit.com/tr/455

Erdem. L. (20.05.2022). Dizi bombardımanı bizi nasıl etkiliyor? *Oksijen*. (Online source, accessed on 09.05.2022). https://gazeteoksijen.com/yazarlar/levent-ertem/dizi-bombardimani-bizi-nasil-etkiliyor-154271

Erdoğan, M. (01.06.2007). Hayata dair*, Diyanet Dergi,* (Online source, accessed on 02.06.2022). https://dergi.diyanet.gov.tr/makaledetay.php?ID=11592

Gökmen, H. (04.07.2020). Meğer ne çok sevmişim seni. *Son Baskı.* (Online source, accessed on 08.05.2022). https://www.sonbaski.com/halitgokmen/meger-ne-cok-sevmisim-seni/

Gümüş, M. (03.01.2011). Frankenstein. *Çağdaş Eczacılar Derneği.* (Online source, accessed on 08.05.2022). http://www.ced.org.tr/?p=4183

Gürselgil, S. (2019). *Yeni başlayanlar için evrim teorisi,* İstanbul: Akis Kitap. (E-book, online source, accessed on 07.05.2022). https://books.google.com.tr/books?id=DSqGDwAAQBAJ&printsec=frontcover&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

Haber7. (23.10.2013). Meğer insan bildiğimiz gibi ölmüyormuş! (Online source, accessed on 25.05.2022). https://www.haber7.com/bilim/haber/1087477-meger-insan-bildigimiz-gibi-olmuyormus

Haberimport (16.05.2022). Emanet dizisine resti çeken Sıla Türkoğlu meğer o dizi ile anlaşmış! (Online source, accessed on 02.06.2022). https://www.haberimport.com/emanet-dizisine-resti-ceken-sila-turkoglu-meger-o-dizi-ile-anlasmis-kimse-bunu-beklemiyordu-ama-kapagi-saglam-yere-atti/16860/

Hashabeiky, F. & Hassanabadi, M. (2012). An elusive particle in Persian: The use of magar in Tārikh-e Beyhaqi. *Orientalia Suecana,* LXI, 90-106.

Jerome K. J. (2020). *Bir kayıkta üç kafadar*. Çeviri: Selçuk Işık, İstanbul: Can Yayınları. (E-book, online source, accessed on 02.06.2022). https://books.google.com.tr/books?id=io5sEAAAQBAJ&pg=PT24&lpg=PT24&dq=bir+de+ne+g%C3%B6reyim+#v=snippet&q=%C3%A7%C4%B1rp%C4%B1n%C4%B1yormu%C5%9Fum&f=false

Johanson, L. & Utas, B. (Eds.). (2000). *Evidentials, Turkic, Iranian and neighbouring languages.* Mouton de Gruyter.

Johanson, L. (2000). Turkic indirectives. In L. Johanson & B. Utas (Eds.), *Evidentials, Turkic, Iranian and neighbouring languages* (pp. 61-88). Mouton de Gruyter.

Johanson, L. (2003). Evidentiality in Turkic. In Y. A. Aikhenvald & R. M. W. Dixon (Eds.). *Studies in evidentiality* (pp. 273-290). John Benjamins.

Karaburç, M. (2021). *Canım ders çalışmak istemiyor!* (E-book, online source, accessed on 07.05.2022). https://books.google.com.tr/books?id=hkMTEAAAQBAJ&pg=PA1&lpg=PA1&dq=CANIM+DERS+%C3%87ALI%C5%9EMAK+%C4%B0STEM%C4%B0YOR!

Kemal Tahir. (2007). *Rahmet yolları kesti.* 2nd Printing, İstanbul: İthaki.

Lambton, A. K. S. (1988). *Persian grammar.* Cambridge University Press.

Mackenzie, D. N. (1971). *A concise Pahlavi dictionary.* Oxford University Press.

Özatay, F. (08.07.2007). İhracata dayalı büyümenizi ama tüketiminizin artmamasını ister miydiniz? *Tepav,* (Online source, accessed on 04.06.2022). https://www.tepav.org.tr/tr/kose-yazisi/s/1668

Özer, B. (18.05.2022). ABD'deki süpermarket katliamcısının günlüğü. *Haberler.com*, (Online source, accessed on 03.06.2022). https://www.haberler.com/dunya/supermarket-katliamcisinin-gunlugu-ortaya-cikti-14950281-haberi/

Pehlivan, B. (06.05.2021). Kimin tutuklandığını biliyor musunuz? *Cumhuriyet*. (Online source, accessed on 02.06.2022) https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/baris-pehlivan/kimin-tutuklandigini-biliyor-musunuz-1833805

Pullukçu, E. (14.05.2020). Windows 10 etkinleştirme. *Microsoft.com/tr-tr/*. (Online source, accessed on 09.05.2022). https://answers.microsoft.com/tr-tr/windows/forum/all/windows-10-etkinle%C5%9Ftirme/103aeeff-b47c-4f36-9f29-abdad9b33cd3

Resmî Gazete. (07.04.2022). Milletlerarası mal satımına ilişkin sözleşmeler hakkında Birleşmiş Milletler antlaşması. (Online source, accessed on 09.05.2022). https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/04/20100407-1.htm

Sağtürk, Y. O. (2015). *Eyvah anne oldum.* Ankara: Bilgi Yayınevi, 2015. (Book blurb, online source, accessed on 02.06.2022). https://www.amazon.com/Eyvah-Anne-Oldum-Okyanuslari-Masallarla/dp/9752205704

Şahan, G. (2012). *Yaz Kampı,* İzmir: Tudem Yayınları. (E-book, online source, accessed on 02.06.2022). https://books.google.com.tr/books?id=9AoPEAAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Slobin, D. I. & Aksu. A. A. (1982). Tense, aspect, and modality in the use of the Turkish evidential. In P. J. Hopper (Ed.). *Tense and aspect: Between semantics and pragmatics* (pp. 185-200). John Benjamins.

Steingass, F. (1984). *A comprehensive Persian-English dictionary.* 7th Impression, Routledge & Kegan Paul.

Takan, A. (10.02.2021). Terörist miyim? *Korkusuz*. (Online source, accessed on 02.05.2022). https://www.korkusuz.com.tr/terorist-miyim.html

Tarus, İ. (1950). Kurban bıçağı. *Zafer Gazetesi.* 17.12.1950, 5.

Tultak, S. (19.11.2021). Meğer herkesin trafikten şikayeti varmış. *Büyük Mersin*, (Online source, accessed on 25.05. 2022). https://buyukmersin.com/gundem/meger-herkes-trafikten-sikayeti-varmis/

Türkiye Gazetesi. (20.05.2022). Depremi yaşamak. (Online source, accessed on 08.05.2022). https://m.turkiyegazetesi.com.tr/Genel/a17063.aspx

Valansi, K. (27.08.2015). Kahraman gibi. *Şalom*. (Online source, accessed on 02.06.2022). https://www.salom.com.tr/arsiv/koseyazisi/96264/kahraman-gibi

Vural, Ü. (02.03.2022). Vay be, biz meğer bir çağın sonunu yaşamışız! *Manşet Kayseri.* (Online source, accessed on 04.06.2022) https://www.kayserimanset.net/vay-be-biz-meger-bir-cagin-sonunu-yasamisiz-_m2613.html

Yalçın, Ö. (2020). Meğerki ne ola ki. *Hukuk ansiklopedisi.* (Online source, accessed on 03.06.2022). https://hukukbook.com/megerki-ne-ola-ki-oyku-yalcin/

Yeniçağ (14.05.2022). Nişantaşı'nda dolaştı. (Online source, accessed on 02.06.2022). https://www.yenicaggazetesi.com.tr/sarkici-gulsenin-makyajsiz-hali-hayrete-dusurdu-541638h.htm#9

Abbreviated Sources

AET Mütercim Ahmed Âsım Efendi, *Âsım Efendi tarihi: Osmanlı tarihi 1218-1224/1804-1809, inceleme, metin,* Cilt I, Editor: Ziya Yılmazer, İstanbul: Yazma Eserler Kurumu, 2015.

DK *Dede Korkut kitabı I, giriş, metin, faksimile*, 3rd Printing, Editor: Muharrem Ergin, Ankara: Türk Dil Kurumu, 1994.

G Mahmûd b. Kādî-i Manyâs, *Gülistan tercümesi: Giriş, inceleme, metin, sözlük,* Editor: Mustafa Özkan, Ankara: Türk Dil Kurumu, 1992.

KB Yusuf Has Hacip, *Kutadgu Bilig I, metin,* 5th Printing, Editor: Reşit Rahmeti Arat, Ankara: Türk Dil Kurumu, 2007.

ME Muhtesibzâde Mehmed Hâkî, *Mecma'u'l-Eşrāf, Hâkî'nin Şakâ'ik tercümesi,* Editor: Mehmet Yunus Yazıcı, İstanbul: Yazma Eserler Kurumu, 2021.

MN: Ṣadru'd-dīn Şeyhoğlu, *Marzubān-nāme tercümesi: İnceleme, metin, tıpkıbasım,* Editor: Zeynep Korkmaz, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1973.

SN Vol. I: Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemmed Zıllî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi,* I. Kitap, Editors: R. Dankoff, S. A. Kahraman, Y. Dağlı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006. (Topkapı Palace Library, Manuscript: Bağdat 304)

SN Vol. II: Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemmed Zıllî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi,* II. Kitap, Editors: Z. Kurşun, S.A. Kahraman, Y. Dağlı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1998. (Topkapı Palace Library, Manuscript: Bağdat 304)

Chapter 5

Kırgızcada Sözlüksel Kanıtsallık İşaretleyicisi *körsö*

Zhamila Arzybaeva

Giriş

Terim olarak adlandırmasını Latince *evidentia*'dan alan *evidentiality* dil araştırmaları dışında felsefe ve psikoloji alanlarında da kullanılır. İngilizce kaynaklarda genellikle *evidentiality*, Rusça kaynaklarda *эвиденциальность* (evidentsial'nost), Türkçe kaynaklarda *evidensiyel, delile dayalılık, kanıta dayalılık, kanıtsallık* gibi terimlerle karşılanan dilbilimsel kavram bilginin kaynağını bildiren işaretleyicileri ve stratejileri kapsar. Bu işaretler dilden dile farklılık gösterir (bk. Aikhenvald 2004: 17).

Diller kanıtsallığı çeşitli yollarla ifade eder. Dilbilgisel kanıtsallık çok sık rastlanan bir olgu değildir. İngilizce ve Fransızca gibi dillerde kanıtsallığı gösteren dilbilgisel bir işaret yoktur (Aikhenvald 2004: 17). Ancak bu tür diller *kanıtsallık stratejilerine* başvurur. Bunların başında sözlüksel araçlar gelir. Örnek olarak İngilizcedeki *evidently* 'besbelli', *obviously* 'açıkça görülüyor ki', Rusçadaki *okazıvayetsya* [оказывается] 'meğer' sözcükleri verilebilir.

Türk dilleri kanıtsallığı esas olarak dilbilgisel unsurlarla sağlar. Ancak gerektiği durumlarda sözlüksel kanıtsallık araçlarına da başvurulur. Johanson, *erken* kanıt işaretleyicisinin Türk dillerinde genellikle 'görmek', 'bakmak' fiillerinden türeyen, *belli(ki)* 'evidently' anlamına gelen ifadelerle pekiştirilebildiğini belirtir. Örnek olarak *qarasaq* (Karakalpakça: *Qarasaq olar qoŋisi eken*) ve *köreme* (Karaçay-Balkarca: *Ol ketgen köreme*) kullanımlarını verir (2000: 79). Buraya Kırgızca *körsö* ve 'görmek', 'bakmak'la ilgili diğer şekiller de (*karasa, tiktese* vb.) eklenebilir. Özellikle bu yazının da konusunu oluşturan *körsö* 'meğer', artık sözlükselleşmiş ve bir tür kanıtsallık belirteci olarak hareket etmektedir. Genellikle cümle başında bulunan *körsö*, cümle sonuna gelebilecek bir dilbilgisel kanıtsallıkla birlikte bilginin kaynağını çift işaretleyerek, anlamın açık hâle gelmesine olanak sağlamaktadır.

ÇA, 4 = Çıŋgız Aytmatov (2008). Çıgarmalarının cıynagı [Seçme Eserler], 4. Cilt, Hazırlayan: Abdıldacan Akmataliyev, Bişkek: Biyiktik.

ÇA, 5 = Çıŋgız Aytmatov (2008). Çıgarmalarının cıynagı [Seçme Eserler], 5. Cilt, Hazırlayan: Abdıldacan Akmataliyev, Bişkek: Biyiktik.

Kaynaklar

Aikhenvald, Y. A. (2003). Evidentiality in Typological Perspective. *Studies in Evidentiality*. Ed. Y. A. Aikhenvald, Y. A. & R. M. Dixon, Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 1-33.

Aikhenvald, Y. A. (2004). *Evidentiality*. Oxford & New York: Oxford University Press.

Aksu Koç, A. (2000). Some Aspect of the Acqusation Evidentials in Turkish". *Evidentials: Turkic, Iranian and Neighbouring Languages*, Ed. Lars Johanson & Bo Utas. Berlin & New York: Mouton de Gruyter, 15-28.

Aslan Demir, S. (2013). Türkmencede Kanıtsallık/Evidensiyellik. *Leyla Karahan Armağanı,* Ed. Ülkü Gürsoy, Figen Güler Dilek, Feyzi Ersoy, Yavuz Kartallıoğlu, Habibe Yazıcı Ersoy. Ankara: Akçağ Yayınları, 409-420.

Aslan Demir, S. (2014). Türkmencede eken. *Turcology and Linguistics, Éva Ágnes Csató Festschrift*, Ed. Nurettin Demir, Birsel Karakoç, Astrid Menz, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 21-30.

Aslan Demir, S. (2022). Yunus Emre'nin Şiirlerinde Bir Kategori Olarak Kanıtsallık. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (Özel Sayı):* 223-234.

Bacanlı, E. (2006). Türkçede Dolaylılık İşaretleyicilerinin Pragmatik Anlamları. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*. Cilt 3: 35-47.

Bacanlı, E. (2008). Türkiye Türkçesindeki -miş Ekinin Dolaylılık ve Dolaylılık-Dışı Kullanımlarında Zamansal Atıf. *bilig.* Sayı 44:1-24.

Csató, E. A. (2000). Turkish MİŞ and İMİŞ items. Dimensions of a functional analysis. *Evidentials*: *Turkic, Iranian and Neighbouring Languages*, Ed. Lars Johanson & Bo Utas. Berlin & NewYork: Mouton de Gruyter: 29-44.

Demir, N. (2012). Türkçede Evidensiyel. *bilig*, Sayı 62: 97-118.

DLT = Ercilasun, A. B. & Akkoyunlu, Z. (2015). *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk Giriş-Metin Çeviri Notlar-Dizin.* (2. bs.). Ankara: TDK Yayınları.

Dwyer, A. (2000), Direct and indirect experience in Salar. *Evidentials*. *Turkic, Iranian and neighbouring languages*, Ed. Lars Johanson & Bo Utas. Berlin &New York: Mouton de Gruyter, 45-61.

Efremov, N. (2010). Sredstva vırajeniya kosvennoy evidentsial'nosti v yakutskom yazıke [Средства выражения косвенной эвиденциальности в якутском языке]. *Sibirskiy filologiçeskiy jurnal,* 1: 152-156.

Efremov, N. (2011). Evidentsial'nost' v tyurkskih yazıkah (na materiyale yakutskogo yazıka) [Эвиденциальность в тюркских языках (на материале якутского языка)]. *Filologiçeskiye nauki.* Teoriya i praktika obşçestvennogo razvitiya, 4: 329-331.

Faller, M. (2002). *Semantics and pragmatics of evidentials in Cuzco Quechua (Ph.D Dissertation).* Standford University, Department of Linguistics. Erişim adresi: https://personalpages.manchester.ac.uk/staff/martina.t.faller/documents/thesis-a4.pdf

Friedman, V. (2003). Evidentiality in the Balkans with special attention to Macedonian and Albanian. *Studies in evidentiality,* Ed. A.Y. Aikhenvald - R. M. W. Dixon, Amsterdam: Benjamins, 189-218.

Greed, T. (2009). *Evidentiality in Tatar*. Helsinki Üniversitesi Genel Dilbilim Yüksek Lisans Tezi. Erişim adresi: https://www.academia.edu/6988647/Evidentiality_in_Tatar_2009

Greed, T. (2018). The Quotative in Bashkir. *Studia Orientalia Electronica,* 6, 23-55. Erişim adresi: https://www.academia.edu/38418547/The_Quotative_in_Bashkir_from_https_journal_fi_store_

İshakova, H. Nasilov, D. Nevskaya, İ. Şentsova, İ. (2007). Evidentsiayl'nost' v tyurkskih yazıkah [Эвиденциальность в тюркских языках], içinde *Evidentsial'nost' v yazıkah Evropı i Azii Sbornik statey pamiti Natalii Andreevnı Kozintsevoy*, Petersburg: Nauka, 469-518.

Johanson, L. (2003). Evidentiality in Turkic. *Studies in evidentiality*, Ed. Alexandra Aikhenvald. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 273-290.

Johanson, L. (2000). Turkic indirectives. *Evidentials*. *Turkic, Iranian and neighbouring languages*, Ed. Lars Johanson & Bo Utas. Berlin &New York: Mouton de Gruyter, 61-87.

Johanson, L. (2018). "Turkic İndirectivity", *The Oxford Handbook of Evidentiality.* Ed. Alexandra Aikhenvald. Oxford University Press, Oxford, United Kingdom.

Kaksin, A. (2013). Reprezentatsiya evidentsial'nosti i mirativnosti v hakasskom yazıke: sposobı i sredstva [Репрезентация эвиденциальности и миративности в хакасском языке: способы и средства], *Mir nauki, kul'turı, obrazovaniya*, 3 (40): 247-249.

Karakoç B., Kalieva K. (2022). *Kirghiz*. *The Turkic Languages,* Ed. L. Johanson and É. Á. Csató. London & New York: Routledge, 370-387.

Kılıç, F. (2004). *Kırgız Türkçesinde Bilgi Kipliği: Delile Dayananların Diğer Bilgi Kiplikleriyle İlişkisi.* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi

Kılıç, F. (2005). Kırgız Türkçesinde Algısal Delile Dayalılık. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C.2, S 1: 68-113.

Kiçeeva, K. (2018). Glagol'nıye formı so znaçeniyem evidentsial'nosti v hakaskom yazıke [Глагольные формы со значением эвиденциальности в хакассом языке], *Filologiçeskiye nauki. Voprosı teorii i praktiki,*1/79:121-124.

Koşeva, Ş. (2020). Reprezentatsiya evidentsial'nosti v karaçayevo-balkarskom yazıke [Репрезентация эвиденциальности в карачаево-балкарском языке], *Vestnik Çuvaşskogo gosudarstvennogo universiteta im. İ.Ya. Yakovleva*, 3/108), s. 59-67.

KTTS= *Kırgız tilinin tüşündürmö sözdügü, birinci bölük*, (2015). Ed. Abdıldacan Akmataliyev, Bişkek: Avraziya press.

Mehmet, G. (2012). Delile Dayalılık ve Salar Türkçesinde Öge Cümlelerle Delillendirilmiş Dolaylılık. *Dil Araştırmaları*, Sayı 11: 67-80.

Özbaykal, C. (2019). *Azericede Evidensiyel Kategorisi*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Plungian, V. (2001). The place of evidentiality within the universal grammatical space. *Journal of Pragmatics,* 33: 349-357.

Plungian, V. (2010). Types of verbal evidentiality marking: An overview. *Linguistic realization of evidentiality in European languages* içinde, Ed. G. Diewald, E. Smirnova, Berlin & New York: De Gruyter Mouton.

Skribnik, E. Ozonova, A. (2007). Sredstva vırajeniya zasvidetel'stvovannosti i mirativnosti v altayskom yazıke [Средства выражения засвидетельствованности и миративности в алтайском языке], *Evidentsial'nost' v yazıkah Evropı i Azii Sbornik statey pamiti Natalii Andreevnı Kozintsevoy*, Petersburg: Nauka, 519-551.

Straughn, C. A. (2011). *Evidentiality in Uzbek and Kazakh.* Library Faculty Publications. 3. Erişim adresi: https://neiudc.neiu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1004&context=lib-pub

Şalamay, O. (2012). İndirektivnıye glagolnıye formı v şorskom yazıke [Индиректив ные глаголные формы в шорском языке]. *Rossiyskaya tyurkologiya*, 1/6: 13-22.

Tuğlacı, G. (2019). Kanıtsallık Kategorisi Açısından -DI Biçimbirimi. *Türkbilig,* 2019/38: 153-161.

Tuğlacı, G. (2020). Özbekçede Dolaylılık Kategorisi. *Dil Araştırmaları,* Sayı: 26: 175-192.

Üzüm, M. (2022). Özbekçede Birinci Kişi ve Kanıtsallık Etkileşimi: -(i)bman ve ekanman, *Türk Dillerinde Artzamanlı ve Eşzamanlı Bakışlar*, Ed. Erkan Hirik, Neslihan Çelik, Seçil Hirik. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları, 359-384.

Willet, T. (1988). A Cross-linguistic survey of the grammaticalization of evidentiality. *Studies in Language,* 12/1: 51-97.

Chapter 6

Epistemicity in Spoken Turkish - A Preliminary Study

Julian Rentzsch

Introduction

The topic of this article is epistemicity as defined by Boye (2012), that is, the semantic domain comprising epistemic support (commonly referred to as epistemic modality) and epistemic justification (commonly referred to as evidentiality). The reasons for treating the two subdomains, which can also be investigated separately, together in this article are that they share a similar functional layer - in other words, they occupy similar positions in scope hierarchies -, that they are encoded by partly similar expression types in Turkish both in the lexical and in the grammatical domain, and that there is a certain semantic overlap between the two categories: expressions of epistemic justification occasionally bring about certain readings of epistemic support, and expressions of epistemic support sometimes imply either reasoning or a mode of perception. Moreover, both subdomains of epistemicity are strikingly under-researched in the Turkic languages, especially when it comes to the non-primitive expressions, i.e., expressions beyond suffixes and enclitics such as Turkish *-mIş*, *imiş*, and *-DIr*.

This study considers expressions that could be labelled either “grammatical” or “lexical”; i.e., items that function either as operators or as satellites (cf. Dik 1997: 51). There are deviating approaches; for example, Aikhenvald (2018: 4) reserves the term evidentiality (i.e., epistemic justification according to Boye’s terminology) for “a closed system of grammatical forms whose primary meaning is information source” and distinguishes it from all other expressions that encode “information source” (basically the same notions), including “[m]odal verbs, particles, parentheticals of various sorts”, etc. (Aikhenvald 2018: 5). Some scholars either explicitly or implicitly follow this approach; e.g., Johanson (2018), who labels the category *indirectivity*, considers suffixes and enclitics exclusively, with the result that the Turkic languages appear to be strikingly poor in evidential expressions,

Text VI: Çakır, Ruşen 25.01.2021. *Cumhur'dan Sonra Millet İttifakı'nda İşler Karışıyor*. https://www.youtube.com/watch?v=1pKxudOHI_M&t=560s (accessed 23.07.2022).

Text VII: Çakır, Ruşen 02.02.2021. *Bir Sivil İtaatsizlik Örneği: Aşağı Bakmayan Boğaziçililer*. https://www.youtube.com/watch?v=5j4wjoJr1iE (accessed 23.07.2022).

Text VIII: Çakır, Ruşen 11.02.2021. *Türk-Amerikan ilişkilerinde fırtınanın ilk sesleri*. https://www.youtube.com/watch?v=mL9UEkSc_YE (accessed 23.07.2022).

Text IX: Çakır, Ruşen 15.01.2022. *Siyasi İktidarın Öcalan Sevdası*. https://www.youtube.com/watch?v=ZBZoALgNlmc (accessed 23.07.2022).

Text X: Çakır, Ruşen 14.07.2022. *Cübbeli Ahmet Hoca'nın Gösterdiği: Cemaatlerin Vahhabilik Nefreti ve Korkusu*. https://www.youtube.com/watch?v=RGxX4uX6rBY (accessed 30.07.2022).

Text XI: Çakır, Ruşen 19.07.2022. *Kılıçdaroğlu Söylüyor Erdoğan Yapıyor*. https://www.youtube.com/watch?v=Yf94w7CR2ZE (accessed 30.07.2022).

Written sources

Çakır, Ruşen 24.08.2020. *Dokuz yıl sonra Metin Lokumcu'yu ve "Ama öldü efendim"i hatırlamak.* https://medyascope.tv/2020/08/24/dokuz-yil-sonra-metin-lokumcuyu-ve-ama-oldu-efendimi-hatirlamak/ (accessed 25.09.2022).

Çakır, Ruşen 12.02.2022. *Ruşen Çakır sordu, sosyal medyada lince maruz bırakılan ilahiyatçı Mustafa Öztürk yanıtladı.* https://medyascope.tv/2022/02/12/rusen-cakir-sordu-sosyal-medyada-lince-maruz-birakilan-ilahiyatci-mustafa-ozturk-yanitladi/ (accessed 01.08.2022).

Pamuk, Orhan 2002. *Kar.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Pamuk, Orhan 2014. *Kafamda Bir Tuhaflık.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ümit, Ahmet 2008 [[39]2015]. *Bab-ı Esrar.* İstanbul: Everest Yayınları.

Ümit, Ahmet 2010. *İstanbul Hatırası*. İstanbul: Everest Yayınları.

References

Aikhenvald, Alexandra Y. (2018). Evidentiality: The framework. In: Aikhenvald, Alexandra Y. (ed.). The Oxford handbook of evidentiality. Oxford: Oxford University Press, 1-44. https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198759515.013.1

Aksan, Yeşim et al. (2012). Construction of the Turkish National Corpus (TNC). In: *Proceedings of the Eighth International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2012)*. Istanbul, 3223-3227. http://www.lrec-conf.org/proceedings/lrec2012/papers.html (accessed 25.07.2022).

Auwera, Johan van der & Plungian, Vladimir A. (1998). Modality's semantic map. *Linguistic Typology* 2, 79-124.

Bermel, Neil & Knittl, Luděk (2012). Morphosyntactic variation and syntactic constructions in Czech nominal declension: corpus frequency and native-speaker judgments. *Russian Linguistics* 36, 91-119.

Boye, Kasper (2012). *Epistemic meaning. A crosslinguistic and functional-cognitive study.* (Empirical Approaches to Language Typology 43.) Berlin & Boston: De Gruyter Mouton.

Boye, Kasper (2018). Evidentiality: The notion and the term. In: Aikhenvald, Alexandra Y. (ed.). The Oxford handbook of evidentiality. Oxford: Oxford University Press, 261-272. https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198759515.013.13

Clauson, Gerard (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth-century Turkish*. Oxford: Clarendon Press.

Dik, Simon C. (1997). *The theory of Functional Grammar. Part 1: The structure of the clause.* Second, revised edition. Edited by Kees Hengeveld. Berlin & New York, Mouton de Gruyter.

Erk Emeksiz, Zeynep (2021). Visual perception verbs and degrees of certainty in Turkish: The case of görünmek and gözükmek. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi* 32: 2, 69-81.

Ersen-Rasch, Margarete I. (2004). *Türkische Grammatik für Anfänger und Fortgeschrittene.* Ismaning: Max Hueber Verlag.

Fiehler, Reinhard (2011). Mündliche Verständigung und gesprochene Sprache. In: Moraldo, Sandro M. (ed.). *Deutsch aktuell 2. Einführung in die Tendenzen der deutschen Gegenwartssprache*. Rom: Carocci, 83-107.

Heß, Michael Reinhard (2011). Towards explaining double passive marking in Turkish possibility verbs. *Acta Orientalia Hungarica* 64, 257-286.

Himmelmann, Nikolaus P. (2004). Lexicalization and grammaticization: Opposite or orthogonal? In: Bisang, Walter & Himmelmann, Nikolaus P. & Wiemer, Björn (eds.). *What makes grammaticalization? A look from its fringes and components*. (Trends in Linguistics. Studies and Monographs 158.) Berlin & New York: Mouton de Gruyter, 21-42.

Güncel Türkçe Sözlük. https://sozluk.gov.tr/ (accessed 31.07.2022).

Johanson, Lars (1971). *Aspekt im Türkischen. Vorstudien zu einer Beschreibung des türkeitürkischen Aspektsystems.* (Studia Turcica Upsaliensia 1.) Uppsala.

Johanson, Lars (2018). Turkic indirectivity. In: Aikhenvald, Alexandra Y. (ed.). The Oxford handbook of evidentiality. Oxford: Oxford University Press, 510-524. https://doi.org/10.1093/oxfordhb/ 9780198759515.013.24

Koch, Peter & Oesterreicher, Wulf 1985. Sprache der Nähe - Sprache der Distanz. Mündlichkeit und Schriftlichkeit im Spannungsfeld von Sprachtheorie und Sprachgeschichte. *Romanistisches Jahrbuch* 36, 15-43.

Kubbealtı Lugatı. http://www.lugatim.com/ (accessed 31.07.2022).

Linell, Per (1982). *The written language bias in linguistics*. (Studies in Communication 2.) Linköping: University of Linköping.

Pearson, Hazel (2021). Attitude verbs. In: Gutzmann, Daniel & Matthewson, Lisa & Meier, Cécil & Rullmann, Hotze & Zimmermann, Thomas Ede & Voloshina, Dina (eds.). The Wiley Blackwell companion to semantics. Vol. 1. Hoboken: Wiley, 121-142.

Plungian, Vladimir A. (2001). The place of evidentiality within the universal grammatical space. *Journal of Pragmatics* 33, 349-357.

Radloff 1866-1904. *Proben der Volkslitteratur der türkischen Stämme*. Vol. 1-10. St. Petersburg: Tipografija Imperatorskoj Akademii Nauk.

Redhouse, James (1968). *Redhouse Türkçe/Osmanlıca-İngilizce Sözlük*. İstanbul [Reprint: İstanbul: SEV Matbaacılık ve Yayıncılık 1999].

Rentzsch, Julian (2005). Aspect in Turkish constituent clauses. *Turkic Languages* 9, 45-64.

Rentzsch, Julian (2011). Issues of grammaticalisation in Turkic modal constructions. *Acta Orientalia Hungarica* 64, 453-474.

Rentzsch, Julian (2012). Modality in Turkic between arbitrarity, grammaticality and lexicality. In: Kincses-Nagy, Éva & Biacsi, Mónika (eds.). *The Szeged conference. Proceedings of the 15th International Conference on Turkish Linguistics held on August 20-22, 2010 in Szeged*. (Studia Uralo-Altaica 49.) Szeged 2012: Department of Altaic Studies, 469-482.

Rentzsch, Julian (2013). Türk Dillerinde Kipsellik ve Kipselliğin Anlambilimsel Haritası. *Bilig* 67, 129-168.

Rentzsch, Julian (2015). *Modality in the Turkic languages. Form and meaning from a historical and comparative perspective*. (Studien zur Sprache, Geschichte und Kultur der Turkvölker 18.) Berlin: Klaus Schwarz Verlag.

Rentzsch, Julian & Erk Emeksiz, Zeynep (2022). Perception verbs in Old Anatolian Turkish. A preliminary survey. *Turkic Languages* 26, 60-90.

Selting, Margret et al. (2009). Gesprächsanalytisches Transkriptionssystem 2 (GAT 2). *Gesprächsforschung - Online-Zeitschrift zur verbalen Interaktion* 10, 353-402.

Stefanowitsch, Anatol (2020). *Corpus linguistics: A guide to the methodology*. (Textbooks in Language Sciences 7.) Berlin: Language Science Press.

Steuerwald, Karl (1988). *Türkisch-deutsches Wörterbuch*. Wiesbaden: Harrassowitz.

Sun, Jackson T.S. (2018). Evidentials and person. In: In: Aikhenvald, Alexandra Y. (ed.). The Oxford handbook of evidentiality. Oxford: Oxford University Press, 47-64. https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198759515.013.2

Türkçe Sözlük. http://www.dildernegi.org.tr/TR,274/turkce-sozluk-ara-bul.html (accessed 31.07.2022).

Viberg, Åke 1983. The verbs of perception: A typological study. *Linguistics* 21, 123-162.

Wehr, Hans (1985). *Arabisches Wörterbuch für die Schriftsprache der Gegenwart. Arabisch-Deutsch*. Wiesbaden: Harrassowitz.

Wiemer, Björn 2018. *Catching the elusive. Lexical evidentiality markers in Slavic languages. (A questionnaire study and its background.)* (Slavolinguistica 23.) Berlin: Peter Lang.

Wilkens, Jens (2021). *Handwörterbuch des Altuigurischen. Altuigurisch-Deutsch-Türkisch*. Göttingen: Universitätsverlag Göttingen.

Chapter 7

General Tendencies in the Semantics of Evidentials in Uzbek

Melike Üzüm

Introduction

Studies on Turkic languages show that Uzbek has a comprehensive evidential system similar to Kazakh, Uyghur, and Turkmen according to the number of evidentials (Johanson 2018; Straughn 2011). Based on the corpus used in this study and the academic literature, evidentials in Uzbek can be listed as *(e)mish, -(i)bdi, ekan, shekilli, chog'i, bolip*, and in some cases *-gan*, which implies the source of information (see Straughn 2011; Rentzsch 2015; Johanson 2018). In the evidential system of Uzbek, some of the traditional evidentials preserve their original value, one evidential has been specialized in a certain subcategory (*(e)mish*: reportive), and new evidentials have developed to indicate specific evidence types (*shekilli* and *chog'i,* etc.: synchronous evidence).

In Uzbek, the evidential-postterminal marker *-(i)bdi* denotes the remnants left after an event has occurred. In other words, the convergence of aspect and evidentiality occurs within the same linguistic layer as a result of grammaticalization, progressing from the postterminal to evidential by emphasizing the remnants or traces. However, other evidentials are used following the aspect marker when the predicate is a verb. In these cases, aspect markers can be used alone if the speaker prefers not to mark the source of the information, or they can be combined with evidential markers. This view coincides with Johanson's (2000; 2003) contrast between markedness and unmarkedness.

In terms of participant interaction with evidentials, the literature briefly touches upon the interaction between first person agents and evidentiality. Generally, the meanings emerging from this interaction are listed as follows: non-intentional, non-volitional, lacking in control, and becoming aware of what is happening (Aikhenvald 2004: 220). Studies on Turkish illustrate that the meaning of

PASS	passive
PL	plural
POSS	possessive
POST	postterminal
POSTP	postposition
PRO	pronominal n
PRON	pronoun
PRS	present
PAST	past
Q	interrogative clitic
SG	singular

Corpus

KK: Abdulhamid Sulayman Cho‘lpon (1936, 2000). *Kecha va Kunduz*. Toshkent: Sharq Nashriyoti. 288 p.

MCh: Abdulla Qodiriy (1929). *Mehrobdan Chayon.* Semerkand: O’z Nashr. 248 p.

EO: Mamatqul Xazratqulov (1995). *Eshiklar ochiq.* Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaaijodiy uyi. 197 p.

OBQ: O‘lmas Umarbekov (1970, 2018). *Odam Bo‘lish Qiyin*. Toshkent: Yoshlar Nashriyot uyi. 213 p.

BX: Oybek (1963). *Bolalik Xotiralarim*. Toshkent: Esh Gvardiya. 273 p.

OQD: Tog‘ay Murod (1993). *Otamdan Qolgan Dalalar*. Toshkent: Sharq Nashriyot. 272 p.

References

Aikhenvald, Alexandra Y. (2004). *Evidentiality*. Oxford: University Press.

Akobirov, F. S. et al. (1981). *O‘zbek tilining izohli lug‘ati*, II C-X. Z. M. Ma’rufov (ed.). Moskva: rus tili nashriyoti.

Bodrogligeti, András J. E. (2003). *An Academic Reference Grammar of Modern Literary Uzbek*, VOL. 1, 2. Muenchen: LINCOM.

Boeschoten, Hendrik (2022). Uzbek. In L. Johanson, E. A. Csato (Eds.), *The Turkic Languages* (pp. 388-408). London and New York: Routledge.

Csató, Éva A. (2000). Turkish MIŞ and IMIŞ-items. Dimensions of a functional analysis. In L. Johanson & B. Utas (Eds.), *Evidentials. Turkic,* Iranian *and Neighbouring Languages* (pp. 29-44). Berlin, New York: Mouton de Gruyter.

CTILD: https://ctild.sitehost.iu.edu/Main/Uzbek-EnglishDictionary. Erişim tarihi: 26.11.2022

Curnow, Timothy J. (2002). Types of Interaction between Evidentials and First-Person Subjects. *Anthropological Linguistics*, Vol. 44, 2: 178-196.

Ergin, Selma (1997). Özbek Halk Masalları (Bir Bår Èken/Transkripsiyon-İnceleme). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Gül, Demet (2017). Evidentiality in Turkish: Native Speaker Judgment. *International Journal of Language Academy*, Volume, 5/7: 17-29.

Hyland, Ken (1998). *Hedging in Scientific Research Articles*. Netherlands: John Benjamins Publishing Company.

Iatridou, Sabine (2000). The Gramatical Ingredients of Counterfactuality. *Linguistic Inquiry 31/2 Spring*, 231-270.

Johanson, Lars (2000). Turkic Indirectives. In L. Johanson & B. Utas (Eds.), *Evidentials. Turkic, Iranian and Neighbouring Languages* (pp. 61-87). Berlin, New York: Mouton de Gruyter.

Johanson, Lars (2003). Evidentiality in Turkic. In A. Y. Aikhenvald & R. M. W. Dixon (Eds.), *Studies in Evidentiality* (pp. 273-290). Amsterdam, Philadelphia: Benjamins.

Johanson, Lars (2018). Turkic Indirectivity. In A. Y. Aikhenvald (Ed.), *The Oxford Handbook of Evidentiality* (pp. 511-525). Oxford: Oxford University Press.

Johanson, Lars (2021). *Turkic.* Cambridge: Cambridge University Press.

Karakoç, Birsel (2005). Das finite Verbalsystem im Nogaischen. *Turcologica 58*. Wiesbaden: Harrassowitz.

Kononov, A. N. (1960). *Grammatika sovremennogo uzbekskogo literaturnogojazyka*. Moskva: Izdatel'stvo Akademii Nauk.

Landmann, Angelika (2010). *Usbekisch, Kurzgrammatik*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

Öztürk, Rıdvan (2005). *Özbek Türkçesi El Kitabı*. Konya: Çizgi Kitabevi.

Palmer, F. Robert (2001). *Mood and Modality*. Cambridge: Cambridge University Press.

Plungian, Vladimir A. (2001). The place of evidentiality within the universal grammatical space. *Journal of Pragmatics,* 33: 349-357.

Rahmatullayev, Shavkat (2003). *O'zbek Tilining Etimologik Lug'ati II (arab so'zlari va ular bilan hosilalar)*. Taskent: Universitet Nashriyoti.

Rentzsch, Julian (2006). Actionality Operators in Uyghur. *Turkic Languages*, 10:193-219.

Rentzsch, Julian (2015). *Modality in the Turkic Languages: Form and Meaning from a Historical and Comparative Perspective.* Berlin: Klaus Schwarz Verlag.

Saçkesen, Ahmet (2010). Özbek Masallarının Tip ve Motif Yapısı. Doktora Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Schönig, Claus (1997). *Finite Prädikationen und Textstruktur im Babur-name.* Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

Slobin, Dan I. (2016). Thinking for Speaking and the Construction of Evidentiality in Language Contact. In M. Güven, D. Akar, B. Öztürk, & M. Kelepir (Eds.), *Exploring the Turkish Linguistic Landscape: Essays in honor of Eser Erguvanlı-Taylan* (pp. 105-120). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Slobin, Dan I., Aksu, Ayhan A. (1982). "Tense, Aspect and Modality in the Use of the Turkish Evidential". In P. J. Hopper (Ed.), *Tense-Aspect: Between Semantics & Pragmatics* (pp. 185-200). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamin Publishing Co.

Straughn, Chirstopher A. (2011). *Evidentiality in Uzbek and Kazakh.* Library Faculty Publications. 3. Retrieved July 15, 2022, from https://neiudc.neiu.edu/lib-pub/3

Tuğlacı, Gülşah (2020). Özbekçede Dolaylılık Kategorisi. *Dil Araştırmaları,* Bahar, 26: 175-192.

Üzüm, Melike (2019). Epistemik Kiplik İşaretleyicilerinin Söz Dizimsel Özellikleri: Özbek ve Türkiye Türkçesi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 23, 2: 452-492

Üzüm, Melike (2023a). The development and functions of the inferential marker *chog'i* in Uzbek. *Acta Linguistica Academica,* 70/1: 109-138.

Üzüm, Melike (2023b). Dilbilgisel Kanıtsallık İşaretleyicilerinin Sözlükselleşmesi: Özbek Türkçesinde mish-mish(lar). *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* 57: 315-334.

Zenker, Julius T. (1994). *Türkisch-arabisch-persisches Handwörterbuch*. Hildesheim Zürich New York Georg Verlag.

Chapter 8

Türkmencenin Kanıtsallık Sistemi

Sema Aslan Demir

Giriş

Bu çalışmada, Oğuz grubu Türk dillerinden biri olan Türkmencenin kanıtsallık (evidentiality) sistemi, kanıtsallığın kavramsallaştırılma biçimi, anlamsal değerler ve gramatikal işaretleyiciler dikkate alınarak betimlenmeye çalışılacaktır. Konuşurun cümlesinde yer alan bilginin kaynağının veya bilginin ne şekilde elde edildiğinin gramatikal olarak kodlanması, kanıtsallığın ana işleyişini oluşturur. Kanıtsallığın birincil anlamı, konuşurun cümlesinde ifade edilen bilginin, doğru olup olmadığına bağlı olmaksızın, kaynağı ve bilginin elde edilme biçimidir (Aikhenvald 2004: 3). Kanıtsallık kategorisinde bilgi türleri *doğrudan* ve *dolaylı* olarak kavramsallaştırılma eğilimindedir. Doğrudan kanıtsallar (direct evidentials) bilgiye aracısız erişime işaret eder ve bilgi kaynağının görerek, duyarak veya diğer duyularla kanıtlanmış (attested) olmasını içerir (Willet 1988). Bilgi kaynağına ulaşma bağlamında görsel duyuya (visual perception) diğer duyulardan görece daha fazla doğrudanlık atfeden bir hiyerarşi de vardır. Faller'in (2002: 50) sunduğu bilgiye kişisel erişim hiyerarşisinde soldan sağa doğru ilerlendikçe akıl yürütme ve çıkarım yapma düzeyi de artmaktadır: KATILIMLI > GÖRSEL > İŞİTSEL > DİĞER ALGILARA DAYALI > MANTIKSAL > VARSAYIMSAL. Bununla birlikte her bilgiye görme yoluyla erişmek mümkün değildir. Yalnız koku duyusuyla (olfactory) *Burada gaz kaçağı var* (kokusundan anladım) veya diğer duyularla erişilebilir olan bilgiler de vardır: *su çok sıcak* (dokunarak anladım), *yemek çok acı* (tadarak anladım) (bk. Bergqvist 2023: 189; Bergqvist ve Kittilä 2020: 7). Dolaylı kanıtsallar ise bilgiye aktarım, çıkarım yapma vb. süreçlerle erişmeyi ifade eder. Willett 1988'de aktarımsal (reported) bilgi ikinci el, üçüncü el veya folklorik olarak kavramsallaştırılır. İkinci el bilgide aracı sayısı bir, üçüncü el bilgide iki, söylentiye dayalı ya da folklorik bilgide belirsiz/çok sayıdadır (Faller 2002: 51). Çıkarımsal (inference) dolaylı bilgiye ise sonuçlardan (results) veya mantıksal yolla (reasoning) erişilebilir (Willett 1988).

Örneklerin alındığı kaynaklar ve kısaltmaları

(GN) *Güneş*. No: 6. Türkmenistanyň Bilim Ministrligi, 2019.

(DE) *Dünýä Edebiýaty* (Žurnal). Maý-Iýun 2019 (3). Türkmen Döwlet Neşriýat Gullugy. 2019.

(GE) *Görogly Eposy.* Hzr. Ata Gowşudow, Mäti Kösäýew. Aşgabat: Türkmenistan Neşirýaty. 1980.

(GRŞ) Göreş. Çary Aşyr. Aşgabat: Türkmenistan neşriýaty. 1986.

(SE) *Saýlanan Eserler*. Berdi Kerbabaýew. Aşgabat: Magaryf. 1992.

(S) *Seljuklar*. Jumagledi Mülkiýew. Aşgabat: Türkmen Döwlet Neşirýat Gullugy. 2010.

(A) *Akpamyk.* Türkmen halk ertekisi. Aşgabat: Türkmen Döwlet Neşirýat Gullugy. 2014.

(D) *Derdeser*. Kakamyrat Ataýew. 2013.

(M) https://www.milliyet.com.tr/egitim/demek-ki-nasil-yazilir-tdkya-gore-demekki-kelimesinin-dogru-yazilisi-nedir-6416278

(TEM) https://museum.gov.tm/tm/museum/118

(EKK) https://tmcars.info/tm/others/3217029346/el-kesde-keteni-koynek

Kaynaklar

Aikhenvald, A. Y. (2004). *Evidentiality*. Oxford: Oxford University Press.

Aikhenvald, A. Y. (2015). Evidentials: Their links with other grammatical categories. *Linguistic Typology* 19 (2), 239-277.

Amannepesow, K., Arazkulyýew, S., Metnepesow K. (1994). Garagalpagystan Türkmenleri. Aýdogdyýew, M. (Ed.). *Dünýä Türkmenleri* içinde (ss. 42-44). Aşgabat: Ruh.

Amansaryýew, J. (1970). *Türkmen Dialektologiyasy*. Aşgabat: Türkmenistan Neşriýaty.

Andersen, H. (2006). Grammation, regrammation, and degrammation: Tense loss in Russian. *Diachronica* 23 (2), 231- 258.

Arazkulyýew, K. (1987). *Garagalpagystan Türkmen Gepleşiklerinde Garyndaşlyk Terminleri*. Aşgabat: Ilym.

Aslan Demir, S. (2013a). Türkmencede kanıtsallık/ evidensiyellik. *Leyla Karahan Armağanı* içinde (s.409-420). Ankara: Akçağ Yayınları.

Aslan Demir, S. (2013b). Truhmen: Kuzey Kafkasya'da Tarihi Bir Türkmen Diaspora Değişkesi. *Tehlikedeki Türk Dilleri Dergisi* 2 (2), 75-87.

Aslan Demir, S. (2016). *Görünüş Kategorisi: Türkmence Örneği.* Ankara: Grafiker.

Aslan Demir, S. (2023). Türkmencenin kanıtsallık sisteminde görme algısına dayalı yeni bir dolaylılık işaretleyicisinden söz edilebilir mi? Türkbilig (46), 379-387.

Bacanlı, E. (2013). Türkçede durağan ve sonuçsal durum bildiren şekiller. *6. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri* (20-25 Ekim 2008) (s. 567-580). Ankara: TDK.

Baskakov, N. A. vd. (1970). *Grammatika Turkmenskogo Yazıka I: Fonetika i Morfologiya*. Aşhabad.

Berdiyew, R. 1988. *Türkmen Diliniň Dialektlerinde we Gepleşiklerinde İşlikler*. Aşgabat: Ylym.

Bergqvist, H. (2023). Seeing and knowing: Direct evidentials revisited. *Functions of Language* 30: 2 (2023), pp. 183-208.

Bergqvist, H. ve Kittilä, S. (2020). Epistemic perspectives: Evidentiality, egophoricity, and engagement. In: Bergqvist, Henrik & Seppo Kittilä (eds.) *Evidentiality, egophoricity, and engagement* (Studies in Diversity Linguistics 30). Berlin: Language Science Press. 1-22.

Clark, L. (1998). *Turkmen Reference Grammar*. Turcologica 34. Wiesbaden: Harassowitz Verlag.

Csató, É. Á. (2000). Turkish MİŞ- and İMİŞ- items, Dimensions of a functional analysis, L. Johanson, B. Utas içinde, *Evidentials: Turkic, Iranian and neighbouring languages* (s. 29-43), Berlin-New York: Mouton de Gruyter.

Çaryýarow, B. (1969). *Günorta-Günbatar Türki Dillerde İşlik Zamanları*. Aşgabat.

Demir, N. (2012). Türkçede evidensiyel. *Bilig*, 62 (Yaz). 97-118.

Durdyýew, M., Kadyrow, Ş. (1991). *Dünýädäki Türkmenler*. Aşgabat: Harp.

Faller, M. T. (2002). Semantics and pragmatics of evidentials in Cuzco Quechua (Ph.D Dissertation). Standford University, Department of Linguistics. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/31521432_Semantics_and_Pragmatics_of_Evidentials_in_C uzco_Quechua/link/559151ec08ae47a349109774/download

Johanson, L. (2000). Turkic indirectives. L. Johanson, B. Utas içinde, *Evidentials: Turkic, Iranian and neighbouring languages* (s. 61-88), Berlin-New York: Mouton de Gruyter.

Johanson, L. (2003). Evidentiality in Turkic. A. Y. Aikhenvald, R.M.W. Dixon içinde, *Studies in evidentiality* (s. 273-290), Amsterdam: Benjamins.

Johanson, L. (2018). Turkic indirectivity, A. Y. Aikhenvald içinde, *The Oxford Handbook of Evidentiality* (s. 510-524), Oxford: Oxford University Press.

Nedjalkov V. P., Jaxontov S. (1988). The typology of resultative constructions. V. P. Nedjalkov (Ed), *Typology of resultative constructions* (s. 3-62). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Plungian, V. A. (2010). Types of verbal evidentiality marking: An overview, G. Diewald, E. Smirnova içinde, *Linguistic realization of evidentiality in European languages* (s. 15-58), Berlin-New York: De Gruyter Mouton.

Plungian, Vladimir A. (2001). The place of evidentiality within the universal grammatical space. *Journal of Pragmatics* 33 (2001) 349-357.

Sakhatova, G. (2021). eken v tjurkmenskom jazyke: Modal'noe slovo ili modal'naja častitsa? *Rossijskaja T'urkologija.* Issue 1-2 (30-31), 149-156.

Söýegow, M. vd. (2000). *Türkmen Diliniň Grammatikasy: Morfologiýa*. Aşkabat: Ruh.

Tatevosov, S. (2001), From resultatives to evidentials: Multiple uses of the Perfect in Nakh-Daghestanian languages. *Journal of Pragmatics* 33 (2001), 443-464.

Üzüm, M. ve Gökter Gençer, B. (2020). "Sözde" ve "Demek" sözcükbirimlerinin anlam ve işlev değişimi. *Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 22: 27-38.

Willett, T. (1988). A Cross-linguistic survey of the grammaticalization of evidentiality. *Studies in Language* 12 (1), 51-97.

Chapter 9

Eski Anadolu Türkçesinde Kanıtsallık Kategorisi

Mevlüt Erdem

Giriş

Cümlenin en temel üyesi olan eylem/yüklem üzerinde önemli kategoriler bulunur. Geleneksel çalışmalarda zaman ve kip iki önemli eylem çekimi kategorisidir. Bu iki temel kategoriye Slav dillerinin önemli dilsel bir özelliğini gösteren görünüş kategorisi de eklenmiştir. 1980'lerden itibaren kanıtsallık da ayrı bir eylem kategorisi olarak yukarıdaki kategorilere dâhil edilmiştir (kanıtsallık kategorisinin gelişimi için bk. de Haan 2012). Zaman zaman birbirleriyle örtüşen bu dört kategori, dünya dillerinin birçoğunda göreceli olarak merkezî konumdadır. Fakat bu kategoriler dillerde benzer biçimde kodlanmaz. Bir dilde bir kategori çekimsel bir eylem kategorisi ile açıklanırken diğerinde başka bir dilsel araçla ifade edilebilmektedir. Yukarıda bahsedilen kategoriler bir biçimde bitimlilikle (finiteness) ilişkilidir. Birçok dilde Zaman-Görünüş-Kip-Kanıtsallık bitimli cümlelerle sınırlıdır ama sınırlı da olsa bazı dillerde bitimsiz cümlelerde de görülebilir.

Türkçede kanıtsallık kategorisi bilginin kaynağını belirlemede oldukça önemlidir. Modern Türkçede dolaylı olmayan (direct) ve dolaylı (indirect) yollarla ifade edilen kanıtsallık kategorisi Türk dillerinde Modern Türkçeden kısmen farklılaşır (Johanson 2018). Bu çalışmada, Modern Türkçenin önemli bir evresi olan 13-15. yüzyılları kapsayan Eski Anadolu Türkçesinde özellikle dolaylı kanıtsallık kategorisinin çeşitli özellikleri ve bu kategorilerin diğer zaman-görünüş bileşenleriyle ilişkisi incelenecek ve Eski Anadolu Türkçesinde kanıtsallık kategorisinin genel bir görüntüsü ortaya çıkarılacaktır.

1. Kanıtsallık

Diller, bilginin kaynağını aktarmada farklı davranabilirler. Kanıtsallık, bilginin kaynağını aktarma biçimiyle ilgilidir ve bilginin kaynağını gösteren veya

Bu araştırmada Eski Anadolu Türkçesinde özellikle dolaylı kanıtsallık kategorisinin temel nitelikleri dönemi temsil eden eserlerden gelen örneklerle belirlenmeye çalışılmıştır. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda, kompleks yapıdaki zaman-görünüş-kip-kanıtsallık kategorilerini eser ve özellikle yazın türü temelinde çalışmak hem dönemin eserlerini hem de bu kategorilerin gelişimini ve sınırlarını anlamaya katkı sağlayacaktır.

Metinler

DKK Ergin, Muharrem (1997). *Dede Korkut Kitabı Giriş-Metin-Faksimile.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

FBŞ Hazai, György; Tietze, Andreas (2006). *Ferec ba'd eş-şidde "Freud nach Leid" (Ein frühosmanisches Geschichtenbuch).* Berlin: Klaus Schwarz Verlag.

FBŞ-1 Kavruk, Hasan; Çaldak, Süleyman, Yoldaş, Kâzım (2000). *El-Ferec Ba'de'ş-Şidde (Karşılaştırmalı Metin) I.* Malatya.

FBŞ-2 Kavruk, Hasan; Çaldak, Süleyman, Yoldaş, Kâzım (2004). *El-Ferec Ba'de'ş-Şidde (Karşılaştırmalı Metin) II.* Malatya: Özserhat Yayıncılık.

HAR Timurtaş, Faruk K. (1971). *Şeyhî'nin Harnâmesi.* İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

KE Yılmaz, Emine; Demir, Nurettin; Küçük, Murat (Haz.) (2013). *Kısas-ı Enbiya (Metin, Sözlük-Dizin, Notlar).* Ankara: Türk Dil Kurumu.

KG Erdem, Melek (1992). *Kitab-ı Güzide (76a-134a) İnceleme-Metin-Sözlük.* Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi.

MRZ Korkmaz, Zeynep (1973). *Sadru'd-dīn Şeyhoğlu Merzubān-nāme Tercümesi İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım.* Ankara: Türk Dil Kurumu.

SN Dilçin, Cem (1991). *Süheyl ü Nev-bahār.* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.

YZ Taş, İbrahim (2010). *Şeyyâd Hamza Yûsuf u Zelîhâ.* <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>, (ET: 25.12.2008).

Kaynaklar

Aikhenvald, Alexandra Y. (2006). Evidentiality in Grammar. Brown, K. (Ed.), *Encyclopedia of Language & Linguistics (Second edition).* Boston, MA: Elsevier. 320-325.

Aikhenvald, Alexandra Y.; Dixon R. M. W. (Ed.) (2003). *Studies in Evidentiality.* Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Aikhenvald, Alexandra Y. (2004). *Evidentiality.* Oxford: Oxford University Press.

Aslan Demir, Sema (2021). Yunus Emre'nin Şiirlerinde Dilbilimsel Bir Kategori Olarak Kanıtsallık. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 22: 223-234.

de Haan, Ferdinand (2001). The Place of Inference within the Evidential System. *International Journal of American Linguistics* 67: 193-219.

de Haan, Ferdinand (2005). Encoding speaker perspective: Evidentials. Zygmunt Frajzyngier, A. H., David S. Rood (Ed.), *Linguistic Diversity and Language Theories.* Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 379-397.

de Haan, Ferdinand (2012). Evidentiality and Mirativity. Binnick, R. I. (Ed.), *The Handbook of Tense and Aspect.* Oxford: Oxford University Press. 1020-1046.

Demir, Nurettin (2012). Türkçede Evidensiyel. *bilig* (62): 97-118.

Gülsevin, Gürer (1997). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler.* Ankara: Türk Dil Kurumu.

Johanson, Lars (2003). Evidentiality in Turkic. Aikhenvald, A. Y.; Dixon, R. M. W. (Ed.), *Studies in Evidentiality.* Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 273-290.

Johanson, Lars (2000). Turkic indirectives. Johanson, L. U., Bo (Ed.), *Evidential Turkic, Iranian and Neighbouring Languages.* Berlin, New York: Mouton de Gruyter. 61-87.

Johanson, Lars (2018). Turkic Indirectivity. Aikhenvald, A. Y. (Ed.), *The Oxford Handbook of Evidentiality.* Oxford University Press: Oxford. 510-524.

Johanson, Lars; Utas, Bo (Ed.) (2000). *Evidentials Turkic, Iranian and Neighbouring Languages.* Berlin, New York: Mouton de Gruyter.

Kerslake, Celia (2022). Ottoman Turkish. Johanson, L. C., Éva Á. (Ed.), *The Turkic Languages.* London & New York: Routledge. 174-194.

Korkmaz, Zeynep (1973). *Sadru'd-dīn Şeyhoğlu Merzubān-nāme Tercümesi İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım.* Ankara: Türk Dil Kurumu.

Mansuroğlu, Mecdut (1959). Das Altosmanische. Deny, J. e. a. (Ed.), *Philologiae Turcicae Fundamenta 1.* Wiesbaden: Steiner. 161-182.

Palmer, Frank (2003). Modality in English: Theoretical, descriptive and typological issues. Facchinetti, R. M. K. F. P. (Ed.), *Modality in Contemporary English.* Berlin, New York: Mouton de Gruyter. 1-17.

Tezcan, Semih (2012). Eski Anadolu Türkçesi ve Yunus Emre Şiirlerinin Dili Üzerine. In Ocak, A. Y. (Ed.), *Yunus Emre.* Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. 97-123.

Üzüm, Melike (2019). *Eski Anadolu Türkçesinde Epistemik Kiplik Kısas-ı Enbiya Örneği.* Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.

Willett, Thomas (1988). A Cross-Linguistic Survey of the Grammaticization of Evidentiality. *Studies in Language* 12(1): 51-97.

Chapter 10

Ankara Ağızlarında Kanıtsallık ve Geçmiş Zaman Kullanımı: {*-(y)ImIşDI*}

Nurettin Demir

Giriş

Türk dillerinde bitimli fiillere gelen biçimbirimlerin sayısında, birlikte kullanılabilirliklerinde ve işlevlerinde büyük bir çeşitlilik görülür. Fiil çekiminde karmaşık gelişmeler; görünüş/zaman eklerinde yenilenmeler, ek işlevlerinde genişlemeler veya daralmalar, benzer işlevleri farklı biçimbirimlerin üstlenebilmesi gibi nedenlerle ortaya çıkar. Benzer gelişmeler, standart dilden ciddi farklılık gösteren yerel varyantlarda da görülür. Ne var ki farklı yapılara, dizilişlere veya işlevlere rağmen araştırmalarda ağızlara özgü ekleri standart dildeki biçimsel veya işlevsel açıdan benzer yapılarla paralellik kurarak belirlemek, adlandırmak ve işlev açısından özdeşleştirmek alışılmıştır (bk. Demir 2007a).

Bu yazıda isim cümlelerinde ya da sınırlararasılık işaretleyicileri *{-(X)r}, {-Iyor}* ve gelecek iaşretleyicisi *{-(y)AcAK}* almış fiil cümlelerinden sonra, kanıtsallık ve zaman işaretleyicilerinin beraber kullanıldığı *{-(X)mIşdI}, {-(X)rmIşdI}, {-Iyormuşdu}, {-(y)AcA:mIşdI}* gibi birliklere odaklanılacaktır. Bu yapılar, isim cümlelerinden sonra ya da sınırlararasılık (intraterminal) işaretleyicileri *{-(X)r}* ve *{-Iyor}*, gelecek işaretleyicisi *{-(y)AcAk}* ile kanıtsallık işaretleyici *imiş*'in ekleşmiş biçimleri ve bunların üzerine gelen geçmiş işaretleyicisi *idi*'nin birlikte kullanılmasıyla oluşmaktadır. Yapının sonunda yer alan, asıl araştırma konumuz olan *{-(I)mIşdI}* biçimi, doğrudan fiile gelen postterminal *-mIş+(I)dI* ile karıştırılmamalıdır *{-mIştI}* hakkında bk. Johanson 2012: 720-23).

Çalışmanın verileri, kaynak gösterilmediyse TÜBİTAK tarafından 2008-2010 yılları arasında desteklenen 107K482 nolu *Ankara Ağızlarının Dokümantasyonu* (ANADOK) adlı proje sırasında yaptığım derlemelerden alınmıştır. Araştırma bölgemizde söz konusu yapılarda artlık-önlük uyumu tamdır, dudak uyumu ise Kuzey ve Kuzeybatıda kalan ağızlarda sapmalar görülmekle birlikte yaygındır. Bu

Yazıda ele aldığımız yapının üçüncü kişiler dışında kullanılışına bizim örneklerimizde rastlanmaz. Kanıtsallığın hangi işlevlerinin bu şekilde geçmiş olarak işaretlendiğine bakınca da daha çok aktarım ve kuşaklararası aktarımdan kaynaklanan bilgi durumundaki eylemlerden sonra geçmiş bildiren *{-(I)dI}*'nın gelebildiği görülmektedir.

Yazıda tartışılan kullanımın coğrafi dağılımı ayrıca belirlenmeyi beklemektedir. Coğrafi dağılım belirlenirken acaba bu kullanımın görüldüğü ağızlar arasında birleştirici başka özellikler de var mıdır sorusu da göz önünde bulundurulmalıdır.

Kaynaklar

Acar, Kenan (2005). Kandıra'daki Üç Ağız Bölgesinin Bazı İzmit Ağızlarıyla Karşılaştırılması. *Kandıra Sempozyumu ve Kandıra Kurultayı Bildiriler Kitabı* 25-26 Aralık 2004. Kocaeli: Kandıra Kaymakamlığı ve Kocaeli Büyükşehir Belediyesi. 101-115.

Akca, Hakan (2012). *Ankara İli Ağızları.* Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

Brendemoen, Bernt (1996). Doğu Karadeniz Ağızlarındaki *-mIş*'li Geçmiş Zaman Üzerine Bir Not. *3. Uluslarrası Türk Dil Kurultayı 1996*. Ankara: TDK. 199-206.

Brendemoen, Bernt (1997). Some remarks on the *-mIş* past in the Eastern Black Sea coast dialects. *Turkic Langauges* 1997, 161-184.

Demir, Nurettin (2002). Kıbrıs Ağızları Üzerine. *Lars Johanson Armağanı.* Yay. Nurettin Demir, Fikret Turan. Ankara: Grafiker. 101-110.

Demir, Nurettin (2007a). Ağız Araştırmalarında Yöntem Sorunu. *II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni, Bildiriler,* Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları. 63-72.

Demir, Nurettin (2007b). Anadolu Ağızlarında Kullanılan Geçmiş Zaman Eki -(y)XK. *Dil ve Edebiyat Yazıları. Mustafa İsen'e Armağan.* Ankara: Grafiker. 133-148.

Demir, Nurettin (2012). Türkçede Evidensiyel. *bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 62: 97-117.

Demir, Nurettin (2013). Diyalektoloji ve Masallar: Kıbrıs, Anadolu ve Azerbaycan Masallarının Dili Hakkında. *Ortak Türk Geçmişinden Ortak Türk Geleceğine,* Haz. Necdet Osam, Vügar Sultanzade. Gazimağusa: Emupress. 64-79.

Dirik, Seçil ve Kuribayashi Yuu (2015). Sazlı Köyü (Ayvacık/Çanakkale) Ağzında Görülen *-(Y)Ik* Eki ve İşlevi. *Dil Araştırmaları* 17, 119-134.

Gemalmaz, Efrasiyap (1978). *Erzurum İli Ağızları. (İnceleme-Metinler-Sözlük ve Dizinler).* Erzurum: Atatürk Üniversitesitesi Basımevi.

Gürseren, Cemil (2000). *Malatya İli Ağızları. (İnceleme, Metinler, Sözlük ve Dizinler).* Ankara: TDK.

Johanson, Lars (1971). *Aspekt im Türkischen. Vorstudien zu einer Beschreibung des türkeitürkischen Aspektsystems.* Studia Turcica Upsaliensia 1. Uppsala: Almqvist & Wiksell. [= Türkçesi: 2016. *Türkçede Görünüş*. Ankara: Grafiker.]

Johanson, Lars (2000). Turkic indirectives. *Evidentials. Turkic, Iranian and neighbouring languages*. Eds. Johanson, Lars & Utas, Bo. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 61-87.

Johanson, Lars (2003). Evidentiality in Turkic. *Studies in evidentiality*. Eds.: Aikhenvald, Alexandra Y. & Dixon, Robert M. W. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins. 273-290.

Johanson, Lars (2018). Turkic indirectivity, *The Oxford Handbook of Evidentiality.* Ed. Aikhenvald, Alexandra Y. Oxford: Oxford University Press. 510-524.

Johanson, Lars (2021). *Turkic.* Cambridge. University Press.

Kıral, Filiz ve Astrid Menz (2010). Doğu Grubu Ağızlarında -miş ve imiş. *Türk Dilleri Araştırmaları* 20, 167-174.

Öçalan, Muharrem (2004). *Sakarya İli Ağızları*. Erciyes Üniversitesi, Sosyalbilimler Enstitüsü. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Kayseri.

Özçelik, Sadettin (1997). *Urfa İli Ağızları (İnceleme, Metinler, Sözlük).* Ankara: TDK.

Sağır, Mukim (1995). *Erzincan ve Yöresi Ağızları. İnceleme, Metinler, Sözlük.* Ankara: TDK:

Turan, Zikri (2013). Zaman Eki Unsurunun Tayinine Ağızlardan Tanıklar. *TÜRÜK, Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi* 1/1, 133-144.

Üzüm, Melike (2022). Birinci Kişi Katılımı Bağlamında Mehmet Âkif Ersoy'un Eserlerinde Kanıtsallığın Görünümü, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Özel Sayı (Yüreklerde Akif, Dillerde Hürriyet)*, 73-90. https://doi.org/10.48146/odusobiad.1105450.

Üzüm, Melike, Nurettin Demir, Bilge Gökter Gençer (2023). Anadolu Ağızlarında *-(Y)IK* ve *-MIş* Kullanımlarının Aktarımsallık Ulamında Ayırıcı Özellikleri. *Süer Eker. Çağdaş Türkolojinin İzinde.* Ed. Ülkü Çelik Şavk vd. Ankara: Grafiker. 1129-1150. **ISBN:** 978-625-6444-04-1.

Üzüm, Melike (2023). The development and functions of the inferential marker *chog'i* in Uzbek. *Acta Linguistica Academica, 70/1,* 109-138.

Yıldırım, Faruk (2006). *Adana ve Osmaniye İlleri Ağızlar* I-II. Ankara: TDK.

Edebî Kaynaklar

Tanpınar, Ahmet Hamdi (2014). *Saatleri Ayarlama Enstitüsü.* 24. Baskı. İstanbul: Dergah.

Pamuk, Orhan (1986). *Cevdet Bey ve Oğulları.* 4. Basım. İstanbul: Can.

Chapter 11

Çuvaşçada Delile Dayalılık İşaretleyicisi Olarak *ikken*

Sinan Güzel

Giriş

Bilginin önermedeki kaynağı, elde ediliş biçimi pek çok dünya dilinde olduğu gibi Türkçede çeşitli işaretleyicilerle gösterilebilmektedir. Ancak söz konusu işaretleyiciler, her dilde ya da değişkede aynı kanıtlayıcılardan oluşmaz; ayırt edici ve farklı dilbilgisel ya da sözlüksel kodlamaları da barındırabilir. Dünya dillerinin yaklaşık dörtte birinde bilginin önermedeki kaynağının bir şekilde belirtildiği düşünüldüğünde (bk. Aikhenvald 2005: 1) delile dayalılığın/kanıtsallığın evrensel çapta, çok geniş bir işaretleyici sistemine sahip olduğu söylenebilir. Bunların büyük bir kısmı yalnızca başkası tarafından bildirilen bilgileri işaretlerken, diğerleri ise birinci elden ve birinci elden olmayan kaynakları ayırt ederler. Nadiren de, görsel olarak elde edilen veriler; işitme, koklama veya çeşitli çıkarımlarla ulaşılan verilerle karşılaştırılır (Aikhenvald 2005: 1).

Aşağıda, bilginin kaynağının çok çeşitli yapılarla gösterildiği Çuvaşçanın delile dayalılık işaretleyicilerinden dilbilgisel *ikken* biçimi konu edilecektir. Delile dayalılık/kanıtsallık konusunun kuramsal düzeyde kısaca tanıtılacağı bu incelemede; öncelikle Çuvaşçada delile dayalılığın *ikken* dışındaki dilbilgisel işaretleyicilerinin tanıtılması, ardından *ikken* odağında incelemenin detaylandırılması amaçlanmaktadır. *ikken* biçiminin delile dayalılık dışı kullanımlarının nedeninin de tartışılacağı çalışmada, sözlüksel delile dayalılık işaretleyicilerine yer verilmeyecektir. Yazıda *ikken*'in yapı çözümlemesi dışında diğer Türkçe değişkelere ait delile dayalılık araçlarına başvurulmayacak, yapısal ve anlamsal takibi kolaylaştırmak için örnek cümleler satır arası analiz (interlinear glossing) ile verilecektir.

Kaynaklar

Aikhenvald, Y. A. (2003). "Evidentiality in Typological Perspective". *Studies in Evidentiality*. Ed. Y. A. Aikhenvald & R.M.Dixon, Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins: 1-33.

Aikhenvald, Y. A. (2005). *Evidentiality*. Oxford & New York: Oxford University Press.

Aksu Koç, A. (1986). The Accusation of Past Tense Reference in Turkish. *Studies in Turkish Linguistics*. Ed. D. I. Slobin vd. Amsterdam: John Benjamins: 247-264.

Aksu Koç, A. (2000). "Some Aspect of the Acqusation Evidentials in Turkish". *Evidentials: Turkic, Iranian and Neighbouring Languages*. Ed. Lars Johanson & Bo Utas. Berlin & New York: Mouton de Gruyter: 15-28.

AŞ: Deduşkin, N. (1985). *Aslī śĭnterü śulĭpe. Stat'yasempe oçerksem*. Şupaşkar: ÇKİ.

Bacanlı, E. (2006). "Türkçede Dolaylılık İşaretleyicilerinin Pragmatik Anlamları". *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*. Cilt 3. Sayı 1: 35-47.

Bybee, J (1985). *Morphology: A Study of the Relation Between Meaning and Form*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing.

ChBC: *Chuvash Bilingual Corpus*, https://en.corpus.chv.su/, Erişim: 24.10.2023.

Csató, É. A. (2000). "Turkish mış- and ımış-items. Dimensions of a functional analysis". *Evidentials. Turkic, Iranian and neighbouring languages.* Ed. Lars Johanson & Bo Utas. Berlin & New York: Mouton de Gruyter: 29-44.

ÇSK: Aşmarin, N. İ. (1994-2000). *Slovar Çuvaşskogo yazıka/Çĭvaş sĭmahĭsen kĭneki*. 17 Cilt, Çeboksarı: Russika.

ÇTŞŞ: Artem'yev, Yu. M. (2010). *Çĭn tüpere śiç śĭltĭr*. Şupaşkar: ÇKİ.

Demir, N. (1997). "Die Vergangenheitsform auf -(y)ik in anatolischen Dialekten". *Historical and linguistic interaction between Inner-Asia and Europe.* Ed. Árpád Berta. Szeged: University Press: 65-79.

Demir, N. (2002). "Kıbrıs Ağızlarında *imiş* Hakkında". *bilig 23*: 129-139.

Demir, N. (2007). "Anadolu Ağızlarında Kullanılan Geçmiş Zaman Eki -(y)XK". *Dil ve Edebiyat Yazıları. Mustafa İsen'e Armağan*. Haz. Ayşenur İslam Külahlıoğlu ve Süer Eker. Ankara: Grafiker: 133-148.

Demir, N. (2012). "Türkçede Evidensiyel", *Bilig*, *S. 62*: 97-118.

Demirel, M. V. (2021). *Dilde Zaman, Görünüş ve Kip/Kiplik*. Ankara: Pegem Akademi.

Dwyer, A. (2000). "Direct and indirect experience in Salar". *Evidentials. Turkic, Iranian and neighbouring languages.* Ed. Lars Johanson & Bo Utas. Berlin & New York: Mouton de Gruyter: 45-60.

Fedotov, M. P. (1963). *Sredstva vırajeniya modal'nosti v Çuvaşskom yazıke.* Çeboksarı: Çuvaşknigoizdat.

Givon, T. (2001). *Syntax An Introduction*. Volume I. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamin Publishing Company.

Gül, D. (2009). "Semantics of Turkish Evidental -(I)mIş.". *Essays on Turkish Linguistics*. Ed. S. Ay, vd. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

Johanson, L. (2003). "Evidentiality in Turkic". *Studies in evidentiality*. Ed. Alexandra Aikhenvald. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins: 273-290.

Johanson, L. (2000). "Turkic indirectives". *Evidentials*. *Turkic, Iranian and neighbouring languages*. Ed. Lars Johanson & Bo Utas. Berlin &New York: Mouton de Gruyter: 61-87.

Johanson, L. (2018). "Turkic Indirectivity". The Oxford Handbook of Evidentiality. Ed. Alexandra Y. Aikhenvald. Oxford: Oxford University Press: 511-525.

Kılıç, F. (2004). *Kırgız Türkçesinde Bilgi Kipliği: Delile Dayananların Diğer Bilgi Kiplikleriyle İlişkisi* (Basılmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kılıç, F. (2005). "Kırgız Türkçesinde Algısal Delile Dayalılık". *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, *C. 2, S 1*: 68-113.

Kıral, F. (2000). "Reflections on -miš in Khalaj". *Evidentials. Turkic, Iranian and neighbouring languages.* Ed. Lars Johanson & Bo Utas. Berlin & New York: Mouton de Gruyter: 89-102.

KŞ II: Uhsay, M. (1969). *Kĭra şilsem Povest - İkkĭmĭş Kĭneke*. Şupaşkar: ÇKİ.

Levitskaya, L. S. (2005), "Çuvaş Türkçesinde Oğuz Türkçesi Unsurları Var mı?" (Türkçeye Tercümesi: Bülent Bayram). *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt VI, Sayı: 1.

Menz, A. (2000). "Indirectivity in Gagauz". *Evidentials. Turkic, Iranian and neighbouring languages*. Ed. Lars Johanson & Bo Utas. Berlin & New York: Mouton de Gruyter: 103-114.

Narrog, H. (2009). *Modality in Japanese*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.

Nuyts, J. (2001). "Subjenctivity as an Evidential Dimension in epistemic Modal Expressions". *Journal of Pragmatics,* 33: 383-400.

Nuyts, J. (2006). "Modality: Overview and Linguistic Issues". *The Expression of Modality* Ed. W. Frawley. Berlin: Mouton de Gruyter: 1-26.

Palmer, F. R. (1986). *Mood and Modality*. Cambridge: Cambridge University Press.

Palmer, F. R. (2001). *Mood and Modality* (Second Edition). Cambridge: Cambridge University Press.

Petrov, N. P. (1969). "Otmeçenı glavnım obrazom v govorah Çuvaşey Başkirii", *Materialı Po Çuvaşskoy Dialektologii vıp III.* Çeboksarı.

Rentzsch, J. (2015). *Modality in the Turkic Languages: Form and Meaning from a Historical and Comparative Perspective*, Berlin: Klaus Schwarz Verlag.

Schroeder, Ch. (2000). "Between resultative, historical and inferential: non-finite -miš forms in Turkish". *Evidentials. Turkic, Iranian and neighbouring languages*. Ed. Lars Johanson & Bo Utas. Berlin & New York: Mouton de Gruyter: 115-146.

ŞT: Uyar, H. (1994). *Şurça tavraşĭnçe- Tanata.* Şupaşkar: ÇKİ.

T: Husankay, P. (1943). *Tanya Poema*, Şupaşkar: ÇAGİ.

TK: Mikulayi İ. (1953). *Tĭvatĭ Kun*. Çeboksarı: Ministerstva kul'turı Çuvaşskoy ASSR.

Üzüm, M. (2020). "Türkçede Kanıtsallık ve Bilgi Kipliği Ayrımı". *Dil Araştırmaları,* Bahar 2020/26: 83-102.

V: Agakov, L. & Georgiy, O. (1968). *Vĭrĭra - Kalavsempe sĭvĭsem*, Şupaşkar: Çuvaşknigoizdat.

Willett, T. (1988). "A cross-linguistic survey of the grammaticization of evidentiality". *Studies in Language,* S. 12: 51-9

Chapter 12

Another Evidentiality Marker {-(y)IK} and the State of the Art on its Multifunctionality

Gulshen Sakhatova

Introduction

The grammatical and semantic functions of the morpheme {-(y)IK} have already been the focus of research, and scholars' interests have mainly been attracted by the following facts: While the function of {-(y)IK} is presently restricted to that of a derivational morpheme (a, b, c) in most Turkic languages, it also occurs as an inflectional morpheme with a full conjugate paradigm in addition to encoding evidential meaning (d, e, f) in several southern Turkish Anatolian dialects and varieties of Turkic (henceforward ANAT). Consider the following examples:

Turkish: a) *çanta del-ik* 'the bag is punched'

b) *del-ik çanta* 'the punched bag'

Turkmen: c) *ayagï daŋ-īk* 'his/her foot is bound'

Anatolian Turkish: d) *evde yat-ık* 's(h)e has slept at home' / (apparently / they say that) s(h)e has slept at home'

e) *seksene var-ık* 's(h)e became/ s(h) is 80' (Demir 2007: 379)

f) *beş kızı ol-uk* 's(h)e has got five daughters'

Before proceeding to detailed descriptions of the studies and surveys, it should be noted that terminological diversity is characteristic. Surveys of Turkic and historical grammars provide descriptions of {-(y)IK} as one of the oldest perfect or past tense markers with the main functions to form participles and the *verbum finitum* (von Gabain 1974; Brockelmann 1954; Nasilov 1966; Kondratjev 1981; Adamović 1985; Tenišev 2002; Erdal 2004; Karahan 2017; inter alia). Erdal (2004) describes {-(y)IK} as a marker of the vivid or recent past, while Johanson (2021) identifies {-(IK} as a marker of the resultative perfect. Moreover, Johanson

Summary

In summary, the existing surveys and research on -(y)IK have provided both a rich database and a thorough analysis of the similarities and differences between the markers {-(y)IK} and {-mIş}, particularly in terms of their semantic and pragmatic usage.

Surveys of Old and Middle Turkic describe {-(y)IK} as one of the oldest perfect/past tense markers to form participles and the *verbum finitum* and can be found in a variety of functions in Old Uygur, i.e. Manichaean and Buddhist texts.

The research reviewed has discussed the marker and its functions from semantic, pragmatic, and aspectual points of view in both Old Turkic as well as in Standard Turkish and its dialects.

As it is mentioned above, a terminological inconsistency can indeed be observed in both surveys and grammars as well as in studies. The marker {-(y)IK} has been specified as the marker indicating an event in the vivid or recent past, or as a resultative perfect marker, as an evidential marker, and as an old deverbal adjective marker. It will therefore be necessary in the future to define exactly which of the functions of {-(y)IK} will be the subject of investigation.

Furthermore, the overall review of the existing sources on the marker shows that, despite the considerable number of studies and descriptions, there is still a lack of a unified terminology for the properties of {-(y)IK} that unites and reflects the multifunctional grammatical and semantic values of the marker. In conclusion, little is known about the diachronic development of the aspectual-temporal value of {-(y)IK}.

References

Adamović, M. (1985). *Die Konjugationsgeschichte der türkischen Sprache.* E.J. Brill.

Aksoy, Ö.A. (1945). *Gaziantep ağzı*. Türk Dili Kurumu.

Brockelmann, C. (1954). *Osttürkische Grammatik der islamischen Litteratursprachen Mittelasiens.* E.J. Brill.

Buran, A. (1996). -Ik ekinin Anadolu ağızlarında kullanılışı. *TDAY Belleten*, 11-18.

Demir, N. (1997). Die Vergangenheitsformen auf -(y)ik in anatolischen Dialekten. In Árpád, B. (ed.), *Historical and linguistic interaction between Inner-Asia and Europe*, 65-79. University Press.

Demir, N. (2007). Anadolu ağızlarında kullanılan geçmiş zaman eki -(y)Xk. In İslam Külahlıoğlu, A. & Eker, S. (eds.), *Dil ve Edebiyat Yazıları*, 133-148. Mustafa İşen'e Armağan. Grafiker.

Demir, N. (2012). Türkçede Evidensiyel. In *bilig*, 62, 92-118.

Doerfer, G. (1956). Das Krimtatarische. In Deny, J. et.al (eds.), *Philologiae Turcicae Fundamenta*, vol.1, 369-391. Franz Steiner Verlag GmbH.

Eraslan, K. (1980). *Eski Türkçe'de İsim-Fiiller*. Edebiyat Fakültesi Matbaası.

Erdal, M. (2000). *Açık* and *kapalı*: The Turkish resultative deverbal adjective. *Turkic Languages*, vol. 4, 22-30.

Erdal, M. (2004). *A Grammar of Old Turkic*. Brill.

Erdoğan, Ö. (2018). Türkçede -(I)K eki ve oluşturduğu kategoriler. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 61, 159-174.

Haşimi, A. (2021). Hatay Yayladağı ağzında -IK zarf-fiil ekinin kılınış işlevi üzerine. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4(1), 22-34.

Hirik, E. (2016). -(X)k Ekinin Kılınış, Kiplik ve Çatı Kategorisindeki İşlevleri. *Turkbilig* 30, 97-114.

Johanson, L. & Utas, B. (eds.). (2000). *Evidential and Neighboring Languages.* Mouton de Gruyter.

Johanson, L. (2003). Evidentiality in Turkic. In Aikhenvald, A. Y. & Dixon, R.M.W.(eds.), *Studies in Evidentiality*, 273-290. John Benjamins.

Johanson, L. (2021). *Turkic*. Cambridge University Press.

Karahan, L. (2017). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*. Türk Dili Kurumu Yayınları.

Kondratjev, V.G. (1981). *Grammatičeskij stroj jazyka pamjatnikov drevnetjurkskoj pis'mennosti VIII-XI vv.* Izdatel'stvo Leningradskogo Universiteta. [Grammatical formation in the Old Turkic texts from the 8th and 11th century].

Lim, A.K. (2008). The Old Turkic cognitive categories -Xk and Xn. *Turkic Languages* 12, 22-56.

Mansuroğlu, M. (1956). Das Karakhanidische. In Deny, J. et.al (eds.), *Philologiae Turcicae Fundamenta*, vol.1, 87-108. Franz Steiner Verlag GmbH.

Miskioğlu, A. (1992). Görülmeyen, başkasından duyulmayan (-ik'li) geçmiş zaman. *Türk Dili Dergisi* 28, 1-3

Nasilov, D.M. (1966). Proshedsheje vremia na -jük/-juq v drevneujgurskom jazyke I jego refleksy v sovremennykh jazykakh. In Kl'ashtornyj, S.G. (ed.), *Tjurkologicheskij sbornik*, 92-104.

Sevortjan, E.V. (1962). *Affiksy glagoloobrazovanija v azerbaidžanskom jazyke*. Izdatel'stvo Vostočnoj Literatury.

Tenišev, E. R. (ed.), (2002). *Sravnitel'no-istoričeskaja grammatika tjurkskix jazykov*. Regional'nyje rekonstrukcii. Nauka.

Von Gabain, A. (1974). *Alttürkische Grammatik*. Otto Harrassowitz.

Yıldırım, F. (2006). *Adana ve Osmaniye İlleri Ağızları* I. TDK Yayınları

Yıldırım, F. (2018). *Suriye Bayırbucak Türkmen Ağzı*. Karahan Kitapevi.

EVRENSEL SENFONİ III:
Sevgi İyileştirir

Yelda Özsunar

nobel bilimsel

Evrensel Senfoni III: Sevgi İyileştirir

Yelda Özsunar

Yayın No.: 2198
ISBN: 978-625-393-682-2
E-ISBN: 978-625-393-683-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Özsunar, Yelda.
Evrensel Senfoni III: Sevgi İyileştirir / Yelda Özsunar
1. Basım, IV + 210 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-682-2
E-ISBN: 978-625-393-683-9
1. Nörobilim 2. Sevgi 3. İyileşme

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

1- İLAHÎ / BÜTÜNSEL SEVGİ / The love of wholeness 7

2- DÖNÜŞÜM, DEĞİŞİM SEVGİSİ / The love of changing 19

3- BENLİK SEVGİSİ / The love of self 26

4- ONUR VE SAFLIK SEVGİSİ / The love of dignity, honour and pureness 34

5- GERÇEK VE DÜRÜSTLÜK SEVGİSİ / The love of truth and honesty 45

6- İNSAN SEVGİSİ / Humanistic love 53

7- ROMANTİK SEVGİ / Romantic love 63

8- AİLE SEVGİSİ / Family love 72

9- DOST SEVGİSİ / The love of friendship 83

10- DOĞA SEVGİSİ / The love of nature 89

11- HAYVAN SEVGİSİ / The love of animal 97

12- YURT SEVGİSİ / The love of our motherland 103

13- ÖZGÜRLÜK SEVGİSİ / The love of freedom 113

14- BİLİNMEYEN SEVGİSİ: MERAK / The love of unknown: curiosity 122

15- ÇALIŞMA VE ÜRETME SEVGİSİ / The love of work and productivity 129

16- YARATICILIK SEVGİSİ / The love of creativity 136

17- GÜZELLİK SEVGİSİ / The love of flowers and beauty 142

18- MÜZİK, SPOR VE DANS SEVGİSİ / The love of music, sports, and dance 148

19- GÜLME SEVGİSİ / The love of laughing 155

20- TAT SEVGİSİ / The love of taste 160

21- UYKU SEVGİSİ / The love of sleeping 167

Kaynakça

Abdulah, D.M., & Abdulla, B.M.O. (2018). Effectiveness of group art therapy on quality of life in paediatric patients with cancer: A randomized controlled trial. Complementary Therapies in Medicine, 41, 180-185. https://doi.org/10.1016/j.ctim.2018.09.020

Adams, J. A., & Weaver, J. (1986). Self-esteem and perceived stress in young adolescents with chronic disease: Unexpected findings. Journal of Adolescent Health Care, 7, 173–177. [PubMed: 3700194]

Adiputra, N., Alex, P., Sutjana, D.P., Tirtayasa, K., Manuaba, A. (1996). Balinese dance exercises improve the maximum aerobic capacity. Journal of Human Ergology (Tokyo), 25(1), 25-29.

Adverse psychological impact, glutamatergic dysfunction, and risk factors for Alzheimer's disease

Agency for Research on Cancer; 2006. http://monographs.iarc.fr/ ENG/ Agency for Research on Cancer; 2011. http://monographs.iarc.fr/ ENG/Alvarsson, J. J., Wiens, S., & Nilsson, M. (2010). Stress recovery during exposure to nature sound and environmental noise. International Journal of Environmental Research and Public Health, 7(3), 1036-1046.

Aging Clin Exp Res. 2018 Jul;30(7):727-735. doi: 10.1007/s40520-017-0836-2. Epub 2017 Oct 4

Altern Ther Health Med. 2010 Nov-Dec;16(6):56-64

Altıntaş, R. (2003). İslam Düşüncesinde İşlevsel Akıl. İstanbul. (Sayfa 105-106).

Alvarsson, J. J., Wiens, S., & Nilsson, M. (2010). Stress recovery during exposure to nature sound and environmental noise. International Journal of Environmental Research and Public Health, 7(3), 1036-1046.

Alzayer, Z. M., Abdulkader, R. S., Jeyashree, K., & Alselihem, A. (2019). Patient-rated physicians' empathy and its determinants in Riyadh, Saudi Arabia. Journal of Family & Community Medicine, 26(3), 199-205. https://doi.org/10.4103/jfcm.JFCM_66_19

American Psychiatric Association. (Tarih yok). Spirituality. Royal College of Psychiatrists. https://www.rcpsych.ac.uk/members/special-interest-groups/spirituality/publications-archive/themed-publications-archive?searchTerms=Spirituality

Amin, F. M., Aristeidou, S., Baraldi, C., Czapinska-Ciepiela, E. K., Ariadni, D. D., Di Lenola, D., Fenech, C., Kampouris, K., Karagiorgis, G., Braschinsky, M., Linde, M., & European Headache Federation School of Advanced Studies (EHF-SAS). (2018). The association between migraine and physical exercise. The Journal of Headache and Pain, 19(1), 83. https://doi.org/10.1186/s10194-018-0915-2

Andari, E., Duhamel, J., Zalla, T., Herbrecht, E., Leboyer, M., & Sirigu, A. (2010). Promoting social behaviour with oxytocins in high-functioning autism spectrum disorders. PNAS, 107, 4389-4394. doi: 10.1073/pnas. 0910249107.

Armeno, M., et al. (2014). National consensus on the ketogenic diet. Revista de Neurología, 59(5), 213-223.

Astrow, A. B., & Sulmasy, D. P. (2004). Spirituality and the patient-physician relationship. JAMA, 291(23), 2884. https://doi.org/10.1001/jama.291.23.2884. [PubMed: 15199045]. 52

Attard A., Larkin M.Lancet Psychiatry. 2016 Nov;3(11):1067-1078. doi: 10.1016/S2215-0366(16)30146-8. Epub 2016 Aug 12.PMID: 27528095

Attard, A., & Larkin, M. (2016). Art therapy for people with psychosis: a narrative review of the literature. The Lancet Psychiatry, 3(11), 1067-1078. https://doi.org/10.1016/S2215-0366(16)30146-8

Aydın, M. (2002). Din Felsefesi. İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

B: biological agents. Lancet Oncol. 2009;10(4):321–322.

Bagiella, E., Hong, V., & Sloan, R. P. (2005). Religious attendance as a predictor of survival in the EPESE cohorts. International Journal of Epidemiology, 34(2), 443–451. https://doi.org/10.1093/ije/dyh396. [PubMed: 15659472]. 53

Baker, F.A., Metcalf, O., Varker, T., & O'Donnell, M. (2018). A systematic review of the efficacy of creative arts therapies in the treatment of adults with PTSD. Psychological Trauma, 10(6), 643-651. https://doi.org/10.1037/tra0000353

Ballarini, G. (2003). Pet therapy: Animals in human therapy. Acta Bio Medica, 74, 97–100.

Barak, Y., Savorai, O., Mavashev, S., & Beni, A. (2001). Animal-assisted therapy for elderly schizophrenic patients: a one-year controlled trial. American Journal of Geriatric Psychiatry, 9, 439–442.

Baranovitch, O., ve diğerleri. (2022, Ocak). Searching for the emotional roots of breast cancer: A cross-disciplinary analysis integrating psychology, Chinese medicine, and oncology biomarkers. Journal of Integrative Medicine, 20(1), 57-64. https://doi.org/10.1016/j.joim.2021.11.005

Bartels & Zeki, 2000; Aron ve ark., 2005

Bartz, J.A., & Hollander, E. (2008). Oxytocin and experimental therapeutics in autism spectrum disorders. Progress in Brain Research, 170, 451-462. doi: 10.1016/S0079-6123(08)00435-4.

Baş, Erdoğan (Doç. Dr.), Kişilik ve Karakter İnşasında Kur'ân'ın Sunduğu Güzel İnsan Modeli, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Yıl: 2018, Cilt: VI, Sayı: 2, Sayfa: 281-282. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/642586 (Erişim: 04.02.2024)

Baumeister, R., Campbell, J. D., Krueger, J. I., & Vohs, K. D. (2003). Does high self-esteem cause better performance, interpersonal success, happiness, or healthier lifestyles? Psychological Science in the Public Interest, 4, 1–44.

Behavior: Oxytocin Promotes Fearless Motherhood.

Konu ile ilgili bk.: 2- Aydın, M. (2002), Baş E., (2024), Toksöz H. (2024), Şahin B. (2024)

Şahin, Beril, Sevme Ahlakı: Ahlâki Sevgi Nedir?, Editör: Melis Sare Dere, 2023 https://cekiclefelsefe.com/sevme-ahlaki-ahlaki-sevgi-nedir/(Erişim: 04.02.2024) Bekris, E., Mylonis, L., Gioldasis, A., Gissis, I., Kombodieta, N. (2016). Aerobic and Anaerobic Capacity of Professional Soccer Players in Annual Macrocycle. Journal of Physical Education and Sport, 16(2), 527-533.

Bell, A. F., Erickson, E. N., Carter, C. S. (2014). Beyond labor: the role of natural and synthetic oxytocin in the transition to motherhood. Journal of Midwifery & Women's Health, 59(1), 35-42. https://doi.org/10.1111/jmwh.12101

Bellucci, G., ve diğerleri. (2019). Neural representations of honesty predict future trust behavior. Nature Communications, 10(1), 5184.

Bertisch, S. M., Pollock, B. D., Mittleman, M. A., Buysse, D. J., Bazzano, L. A., Gottlieb, D. J., & Redline, S. (2018). Insomnia with objective short sleep duration and risk of incident cardiovascular disease and all-cause mortality: Sleep Heart Health Study. Sleep, 41(6), zsy047. https://doi.org/10.1093/sleep/zsy047

Beuscher, L., & Grando, V. T. (2009). Using spirituality to cope with early-stage Alzheimer's disease. Western Journal of Nursing Research, 31(5), 583–598. https://doi.org/10.1177/0193945909332776. [PubMed:19282270]. 40

Beyond labor: the role of natural and synthetic oxytocin in the transition to motherhood.

Bidonde, J., Boden, C., Kim, S., Busch, A.J., Goes, S.M., Knight, E. (2018). Scoping Review of Dance for Adults With Fibromyalgia: What Do We Know About It? JMIR Rehabilitation and Assistive Technologies, 5(1), e10033. https://doi.org/10.2196/10033

Biol Pharm Bull. 2020 Mar 1;43(3):409-417. doi: 10.1248/bpb.b19-00495. Epub 2019 Dec 24.

Bisschop, M. I., Kriegsman, D. M. W., Beekman, A. T. F., & Deeg, D. J. H. (2004). Chronic diseases and depression: The modifying role of psychosocial resources. Social Science & Medicine, 59, 721–733. [PubMed: 15177830]

Blair, S.N. (2009). Physical inactivity: the biggest public health problem of the 21st century. British Journal of Sports Medicine, 43(1), 1–2.

Blake, R. L. Jr. (1991). Social stressors, social supports, and self-esteem as predictors of morbidity in adults with chronic lung disease. Family Practice Research Journal, 11, 65–74. [PubMed: 2028816]

Booth, F.W., Roberts, C.K., Laye, M.J. (2012). Lack of exercise is a major cause of chronic diseases. Comprehensive Physiology, 2(2), 1143–1211. https://doi.org/10.1002/cphy.c110025.

Bouchard, C., Blair, S.N., & Katzmarzyk, P.T. (2015). Less Sitting, More Physical Activity, or Higher Fitness? Mayo Clinic Proceedings, 90(11), 1533-1540. https://doi.org/10.1016/j.mayocp.2015.08.005

Bouvard, V., Baan, R., Straif, K., ve diğerleri. (2009). A review of human carcinogens—Part B: Biological agents. The Lancet Oncology, 10(4), 321–322.

Brady, M. J., Peterman, A. H., Fitchett, G., Mo, M., & Cella, D. (1999). A case for including spirituality in quality of life measurement in oncology. Psychooncology, 8(5), 417–428. [PubMed: 10559801]. 36

Braga-Simões, J., Costa, P. S., & Yaphe, J. (2017, December). Placebo prescription and empathy of the physician: A cross-sectional study. European Journal of General Practice, 23(1), 98-104. https://doi.org/10.1080/13814788.2017.1291625

Brain Stimulation Studies of Social Norm Compliance: Implications for Personality Disorders?

Brierley, M.E., Brooks, K.R., Mond, J., Stevenson, R.J., & Stephen, I.D. (2016). The Body and the Beautiful: Health, Attractiveness and Body Composition in Men's and Women's Bodies. PLoS One, 11(6), e0156722. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0156722

Brook, U., & Tepper, I. (1997). Self image, coping, and familial interaction among asthmatic children and adolescents in Israel. Patient Education and Counseling, 30, 187–192. [PubMed: 9128620]

Brown, G. W., Andrews, B., Harris, T., Adler, Z., & Bridge, L. (1986). Social support, self-esteem and depression. Psychological Medicine, 16, 813–831. [PubMed: 3823299]

Brownley, K.A., McMurray, R.G., Hackney, A.C. (1995). Effects of Music on Physiological and Affective Responses to Graded Treadmill Exercise in Trained and Untrained Runners. International Journal of Psychophysiology, 19, 193-201.

Cancer Educ. 2006 Summer;21(2):104-7. doi: 10.1207/s15430154jce2102_14

Cantor, R. (1986). Self-esteem, sexuality and cancer-related stress. In J. Vaeth (Ed.), Body image, self-esteem and sexuality in cancer patients (s. 238-241). San Francisco, CA: Karger.

Cappuccio, F. P., D'Elia, L., Strazzullo, P., & Miller, M. A. (2010). Sleep duration and all-cause mortality: a systematic review and meta-analysis of prospective studies. Sleep, 33(5), 585-592. https://doi.org/10.1093/sleep/33.5.585

Carver, C. S., Scheier, M. F., & Weintraub, J. K. (1989). Assessing coping strategies: A theoretically based approach. Journal of Personality and Social Psychology, 56, 267–283. [PubMed: 2926629]

Cataldo, I., Azhari, A., Esposito, G. (2018). A Review of Oxytocin and Arginine-Vasopressin Receptors and Their Modulation of Autism Spectrum Disorder. Frontiers in Molecular Neuroscience, 11, 27. https://doi.org/10.3389/fnmol.2018.00027

Chaitoff, A., Rothberg, M. B., & Martinez, K. A. (2019, October). Physician empathy and diabetes outcomes. Journal of General Internal Medicine, 34(10), 1967. https://doi.org/10.1007/s11606-019-05188-z

Chalquist, C. (2009). A look at the ecotherapy research evidence. Ecopsychology, 1(2), 64-74.

Chappell, D. DiMartino, V. (2006). Violence at Work. Third edition. Geneva, International Labour Office, 98

Chau JY, Grunseit A, Midthjell K, Holmen J, Holmen TL, Bauman AE, et al. Cross-sectional associations of total sitting and leisure screen time with cardiometabolic risk in adults. Results from the HUNT Study, Norway. J Sci Med Sport. 2014;17(1):78–84.

Chau, J.Y., Grunseit, A., Midthjell, K., Holmen, J., Holmen, T.L., Bauman, A.E., et al. (2014). Cross-sectional associations of total sitting and leisure screen time with cardiometabolic risk in adults. Results from the HUNT Study, Norway. Journal of Science and Medicine in Sport, 17(1), 78–84.

Chiang, M., Reid-Varley, W.B., & Fan, X. (2019). Creative art therapy for mental illness. Psychiatry Research, 275, 129-136. https://doi.org/10.1016/j.psychres.2019.03.025

Children and young people in immigration detention.

Chochinov, D. (2002, 2003, 2004). Dignity. Chochinov, D., Hack, D., Hassard, T., et al. (2002). Dignity. Chochinov, D., Hack, D., McClement, S., et al. (2002). Dignity.(!)

Chtourou, H., Jarraya, M., Aloui, A., Hammaouda, O., Souissi, N. (2012). The Effects of Music During Warm Up on Anaerobic Performances of Young Sprinters. Science and Sports, 27(6), 85-88.

Cigrang, J. A., Hryshko-Mullen, A., & Peterson, A. L. (2003). Spontaneous reports of religious coping by patients with chronic physical illness. Journal of Clinical Psychology in Medical Settings, 10(3), 133–137. 39

Clark, L. A., Tellegen, A., & Watson, D. (1988). Development and validation of brief measures of positive and negative affect: The PANAS scales. Journal of Personality and Social Psychology, 54, 1063–1070. [PubMed: 3397865]

Clay, R. A. (2001). Green is good for you. Monitor on Psychology, 32(4). Retrieved from http://www.apa.org/monitor/apr01/greengood.aspx

Cochrane Database Syst Rev. 2017 Feb 3;2(2):CD011022. doi: 10.1002/14651858.CD011022.pub2

Cogliano, V. J., Baan, R., Straif, K., Grosse, Y., Lauby-Secretan, B., El Ghissassi, F., ... Wild, C. P. (2011). Preventable exposures associated with human cancers. Journal of the National Cancer Institute, 103(24), 1827–1839. https://doi.org/10.1093/jnci/djr483

Cohen, L., Maroun, M., Wagner, S. (2018). Oxytocin promotes fearless motherhood. Current Biology, 28(8), R359-R361. https://doi.org/10.1016/j.cub.2018.02.063

Cohen, S., Kamarck, T., & Mermelstein, R. (1983). A global measure of perceived stress. Journal of Health and Social Behavior, 24, 385–396. [PubMed: 6668417]

Comstock, G. W., & Partridge, K. B. (1972). Church attendance and health. Journal of Chronic Diseases, 25(12), 665–672.

Cook, J. A., & Wimberley, D. W. (1983). If I should die before I wake: Religious commitment and adjustment to the death of a child. Journal for the Scientific Study of Religion, 22, 222–238. 42

Corder, G., Castro, D. C., Bruchas, M. R., Scherrer, G. (2018). Endogenous and Exogenous Opioids in Pain. Annual Review of Neuroscience, 41, 453-473. https://doi.org/10.1146/annurev-neuro-080317-061522

Costa, B. (2010, March). Mother tongue or non-native language? Learning from conversations with bilingual/multilingual therapists about working with clients who do not share their native language. Ethnicity and Inequalities in Health and Social Care, 3(1), 15-24.

Craig, C., Weinert, C., Walton, J., & Derwinski-Robinson, B. (2006). Spirituality, chronic illness, and rural life. Journal of Holistic Nursing, 24(1), 27–35. https://doi.org/10.1177/0898010105282526. [PubMed: 16449743]. 29

Creative art therapy for mental illness.

Crocker, J., & Park, L. E. (2004). The costly pursuit of self-esteem. Psychological Bulletin, 130, 392–414. [PubMed: 15122925]

Cueva, M., Kuhnley, R., Lanier, A., Dignan, M.J. (2006). Healing hearts: Laughter and learning. Cancer Education, 21(2), 104-107. https://doi.org/10.1207/s15430154jce2102_14

Cummings, J. P., & Pargament, K. I. (2010). Medicine for the spirit: Religious coping in individuals with medical conditions. Religions, 1(1), 28–53. 26

Curbow, B., Somerfield, M., Legro, M., & Sonnega, J. (1990). Self-concept and cancer in adults: Theoretical and methodological issues. Social Science and Medicine, 31, 115–128. [PubMed: 2202051]

Curtseit, T. (2009). Submaksimal ve Maksimal Efor Sırasında Farklı Tip Müziğin Vücut Üzerine Etkisi. Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı. Doktora Tezi. 106 Sayfa.

da Silva, A.A., de Mello, R.G., Schaan, C.W., Fuchs, F.D., Redline, S., Fuchs, S.C. (2016). Sleep duration and mortality in the elderly: a systematic review with meta-analysis. BMJ Open, 6(2), e008119.

Dahlina, M., Prast-Nielsen, S. (2019). The gut microbiome and epilepsy. EBioMedicine, 44, 741–746.

Degmečić, D. (2018). Schizophrenia and creativity. Psychiatria Danubina, 30(Suppl 4), 224-227.

Dehghani KhMS, Dehghani HMS, Zarezadeh ABS, Bs NZ. (2012). The effect of prayer on the level of anxiety in mothers of children with cancer. Iranian Journal of Pediatric Hematology Oncology, 2(2), 78–83. 44

Deshmukh, S.R., Holmes, J., & Cardno, A. (2018). Art therapy for people with dementia. Cochrane Database of Systematic Reviews, 9(9), CD011073. https://doi.org/10.1002/14651858.CD011073.pub2

Després, J.P. (2016). Physical Activity, Sedentary Behaviours, and Cardiovascular Health: When Will Cardiorespiratory Fitness Become a Vital Sign? Canadian Journal of Cardiology, 32(4), 505-513. https://doi.org/10.1016/j.cjca.2015.12.006

Dignity (Chochinov, 2002, 2003, 2004; Chochinov, Hack, Hassard et al., 2002; Chochinov, Hack, McClement et al., 2002).

Dignity, It's Essential Role in Resolving Conflict. Donna Hicks, PhD

Donaldson, Z. R., & Young, L. J. (2008). Oxytocin, vasopressin, and the neurogenetics of sociality. Science, 322(5903), 900-904. https://doi.org/10.1126/science. 1158668

Dos Santos Delabary, M., Komeroski, I.G., Monteiro, E.P., Costa, R.R., Haas, A.N. (2018). Effects of dance practice on functional mobility, motor symptoms and quality of life in people with Parkinson's disease: a systematic review with meta-analysis. Aging Clinical and Experimental Research, 30(7), 727-735. https://doi.org/10.1007/s40520-017-0836-2

Drake, C.L., et al. (2004). Shift work sleep disorder: Prevalence and consequences beyond that of symptomatic day workers. Sleep, 27, 1453–1462.

Dreifuss-Kattan, E. O. (1990). Cancer stories: Creativity and self-repair. Hillsdale, NJ: The Analytic Press.

Dudley, M., Steel, Z., Mares, S., & Newman, L. (2012). Current Opinion in Psychiatry, 25(4), 285-292.

Effectiveness of group art therapy on quality of life in paediatric patients with cancer: A randomized controlled trial.

Ehman, J. W., Ott, B. B., Short, T. H., Ciampa, R. C., & Hansen-Flaschen, J. (1999). Do patients want physicians to inquire about their spiritual or religious beliefs if they become gravely ill?. Archives of Internal Medicine, 159(15), 1803–1806. [PubMed: 10448785]. 49

Ein, N., ve diğerleri. (2018). The effect of pet therapy on the physiological and subjective stress response: A meta-analysis. Stress and Health.

El Ghissassi F, Baan R, Straif K, et al. A review of human carcinogens—Grosse Y, Baan R, Straif K, et al. A review of human carcinogens—Part A: https://monographs.iarc.fr/agents-classified-by-the-iarc/

El Ghissassi, F., Baan, R., Straif, K., ve diğerleri. (2009). A review of human carcinogens—Part D: Radiation. The Lancet Oncology, 10(8), 751–752.

Elsabbagh, M., ve diğerleri. (2012). Global prevalence of autism and other pervasive developmental disorders. Autism Research, 5(3), 160–179. https://doi.org/10.1002/aur.239

Empathy and patient-physician conflicts. Halpern J.Version 2. J Gen Intern Med. 2007 May;22(5):696-700. doi: 10.1007/s11606-006-0102-3

Endler, N. S., & Parker, J. D. A. (2000). Coping with health, injuries, and problems (CHIP): Manual. Toronto, Ontario, Canada: Multi-Health Systems.

Endogenous and Exogenous Opioids in Pain. Corder G, Castro DC, Bruchas MR, Scherer G.Annu Rev Neurosci. 2018 Jul 8;41:453-473.

Epidemiol Health. 2019;41:e2019023. doi: 10.4178/epih.e2019023. Epub 2019 Jun 15. Protective factors of marital stability in long-term marriage globally: a systematic review.

Eum, Y., & Yim, J. (2015). Literature and art therapy in post-stroke psychological disorders. Tohoku Journal of Experimental Medicine, 235(1), 17-23. https://doi.org/10.1620/tjem.235.17

Evrensel Senfoni 1: https://www.berkeley.edu/news/media/releases/2007/05/08_doctorpatient.shtml

Fan, Y., Wang, H., Liu, X., Zhang, J., Liu, G. (2019). Crosstalk between the Ketogenic Diet and Epilepsy: From the Perspective of Gut Microbiota. Mediators of Inflammation, 2019, 8373060. https://doi.org/10.1155/2019/8373060

Foltz, A. T. (1987). The influence of cancer on self-concept and life quality. Seminars in Oncology Nursing, 3, 303–312. [PubMed: 3321276]

Fong Yan, A., Cobley, S., Chan, C., Pappas, E., Nicholson, L.L., Ward, R.E., Murdoch, R.E., Gu, Y., Trevor, B.L., Vassallo, A.J., Wewege, M.A., Hiller, C.E. (2018). The Effectiveness of Dance Interventions on Physical Health Outcomes Compared to Other Forms of Physical Activity: A Systematic Review and Meta-Analysis. Sports Medicine, 48(4), 933-951. https://doi.org/10.1007/s40279-017-0853-5

Frankl, V. E. (1984). Man's Search for Meaning (2nd ed.). New York: Simon and Schuster.

Freud, S. (1923). The Ego and the Id.

Frontiers in Neuroscience. (2019, October 24). Fornix Stimulation Induces Metabolic Activity and Dopaminergic Response in the Nucleus Accumbens. Frontiers in Neuroscience, 13, 1109. https://doi.org/10.3389/fnins.2019.01109

Fujisawa A, Ota A, Matsunaga M, Li Y, Kakizaki M, Naito H, Yatsuya H.Effect of laughter yoga on salivary cortisol and dehydroepiandrosterone among healthy university students: A randomized controlled trial. Complement Ther Clin Pract. 2018 Aug;32:6-11. doi: 10.1016/j.ctcp.2018.04.005. Epub 2018 Apr 12

Functional Foods and Health Effects: A Nutritional Biochemistry Perspective.

Gall, T. L., & Bilodeau, C. (2017). "Why me?" - Women's use of spiritual causal attributions in making sense of breast cancer. Psychology & Health, 32(6), 709–727. https://doi.org/10.1080/08870446.2017.1293270

Gallup, G., & Jones, T. K. (2000). The next American spirituality: Finding God in the twenty-first century. David C Cook.

Gergen, K. (1971). The concept of self. New York: Holt.

Gertz, A., ve diğerleri. (2017). Pet therapy: Helping patients cope. American Family Physician.

Gillum, R. F., King, D. E., Obisesan, T. O., & Koenig, H. G. (2008). Frequency of attendance at religious services and mortality in a U.S. national cohort. Annals of Epidemiology, 18(2), 124–129. https://doi.org/10.1016/j.annepidem.2007.10.015

Granado-Lorencio, F., & Hernández-Alvarez, E.C. (2016). Functional Foods and Health Effects: A Nutritional Biochemistry Perspective. Current Medicinal Chemistry, 23(26), 2929-2957. https://doi.org/10.2174/0929867323666160615105746

Grandner, M.A. (2017). Sleep, Health, and Society. Sleep Medicine Clinics, 12(1), 1-22.

Green, J.J., & Hollander, E. (2010). Autism and oxytocin: New developments in translational approaches to therapeutics. Neurotherapeutics: The Journal of the American Society for Experimental Neurotherapeutics,7, 250-257. doi: 10.1016/j.nurt.2010.05.006.

Grosse, Y., Baan, R., Straif, K., ve diğerleri. (2009). A review of human carcinogens—Part A: Pharmaceuticals. The Lancet Oncology, 10(1), 13–14.

Guastella, A. J., Einfeld, S. L., Gray, K. M., Rinehart, N. J., Tonge, B. J., Lambert, T. J., & Hickie, I. B. (2010). Intranasal oxytocin improves emotion recognition for youth with autism spectrum disorders. Biological Psychiatry, 67, 692-694. https://doi.org/10.1016/j.biopsych.2009.09.020

Guastella, A.J., & Hickie, I.B. (2016). Oxytocin treatment, circuitry, and autism: A critical review of the literature placing oxytocin into the autism context. Biological Psychiatry, 79(3), 234-242. doi: 10.1016/j.biopsych. 2015.06.028.

Guastella, A.J., Einfeld, S.L., Gray, K.M., Rinehart, N.J., Tonge, B.J., Lambert, T.J., & Hickie, I.B. (2010). Intranasal oxytocins improves emotion recognition for youth with autism spectrum disorders. Biological Psychiatry, 67, 692-694. doi: 10.1016/j.biopsych.2009.09.020.

Halpern, J. (2007, May). Empathy and patient-physician conflicts. Journal of General Internal Medicine, 22(5), 696-700. https://doi.org/10.1007/s11606-006-0102-3

Harrigan, J. T. (2011). Health promoting habits of people who pray for their health. Journal of Religious Health, 50(3), 602–607. https://doi.org/10.1007/s10943-009-9293-3. [PubMed:19859811]

Harris, R. C., Dew, M. A., Lee, A., Amaya, M., Buches, L., & Reetz, D. (1995). The role of religion in heart transplant recipients' long-term health and well-being. Journal of Religion and Health, 34(1), 17–32. 47

Harvey, I. S., & Silverman, M. (2007). The role of spirituality in the self-management of chronic illness among older African and Whites. Journal of Cross-Cultural Gerontology, 22(2), 205–220. https://doi.org/10.1007/s10823-007-90382. [PubMed: 17370121]. 35

Health benefits of tai chi: What is the evidence? Huston P, McFarlane B.Can Fam Physician. 2016 Nov;62(11):881-890.

Heart Foundation. (2005). Physical activity benefits health and wellbeing. http://www.betterhealth.vic.gov.au

Heinrichs, M., von Dawans, B., & Domes, G. (2009). Oxytocin, vasopressin, and human social behavior. Frontiers in Neuroendocrinology, 30(4), 548-557. https://doi.org/10.1016/j.yfrne.2009.05.005

Hickie, I.B., et al. (2013). Manipulating the sleep-wake cycle and circadian rhythms to improve clinical management of major depression. BMC Medicine, 11, 79. http://www.biomedcentral.com/1741-7015/11/79

Hicks, D. (2011). Dignity, It's Essential Role in Resolving Conflict.

Hollander, E., Bartz, J., Chaplin, W., Phillips, A., Sumner, J., Soorya, L., Anagnostou, E., & Wasserman, S. (2006). Oxytocin increases retention of social cognition in autism. Biological Psychiatry, 61(4), 498-503. https://doi.org/10.1016/j.biopsych.2006.05.030

https://aasm.org/

https://en.wikipedia.org/wiki/Epidemiology_of_autism

https://participatorymedicine.org/epatients/2015/06/the-role-of-dignity-in-health-care.html

https://tr.wikipedia.org/wiki/Oksitosin

https://www.healthline.com/health/pet-therapy #benefitsKanamori M, Suzuki M, Yamamoto K et al. A day care programKawamura N, Niiyama M, Niiyama H. Long-term evaluation of Medica 2003; 74: 97–100.

https://www.kavlak.com.tr/blog/zeytin-diken-karatavuk-kusu/

https://www.oxytocin.org/oxytoc/love-science.html

https://www.scientificamerican.com/article/the-real-reasons-autism-rates-are-up-in-the-u-s/

https://www.ted.com/talks/helen_fisher_the_brain_in_love/transcrip

Huston, P., & McFarlane, B. (2016). Health benefits of tai chi: What is the evidence? Canadian Family Physician, 62(11), 881-890.

Hwang, P.W., & Braun, K.L. (2015). The Effectiveness of Dance Interventions to Improve Older Adults' Health: A Systematic Literature Review. Alternative Therapies in Health and Medicine, 21(5), 64-70.

IARC. IARC Monographs on the Evaluation of Carcinogenic Risks to Humans,IARC. Preamble to the IARC Monographs. Lyon, France: InternationalInt J Mol Sci. 2020 Mar 22;21(6). pii: E2187. doi: 10.3390/ijms21062187. Review.

Iguina, M.M., & Kashan, S. (2019). Art Therapy. In: StatPearls [Internet]. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing; 2020 Jan–. Published Online: November 6, 2019.

Insomnia with objective short sleep duration and risk of incident cardiovascular disease and all-cause mortality: Sleep Heart Health Study.

International Agency for Research on Cancer (IARC). (2011). IARC Monographs on the Evaluation of Carcinogenic Risks to Humans, Vol 100, A Review of Human Carcinogens. Lyon, France: International Agency for Research on Cancer. http://monographs.iarc.fr/ENG/Monographs/PDFs/index.php.

Irwin, M.R., Olmstead, R., Carroll, J.E. (2016). Sleep Disturbance, Sleep Duration, and Inflammation: A Systematic Review and Meta-Analysis of Cohort Studies and Experimental Sleep Deprivation. Biological Psychiatry, 80(1), 40-52.

Işık, Ö., Ersöz, Y., Pazan, M., Ocak, Y. (2015). The Effect of Motivational Music on Wingate Anaerobic Test Performance. International Journal of Human Sciences, 12(2), 513-520.

İstanbul Özel Hastane Çalışanlarına Uygulanan Mobbing ile Anadolu'da Özel Hastane Çalışanlarına Uygulanan Mobbing Karşılaştırması, İstanbul Bilim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s. 95

J Exp Med. 2016 Jul;239(3):243-9. doi: 10.1620/tjem.239.243

J Pediatr Nurs. 2017 Nov-Dec;37:29-34. doi: 10.1016/j.pedn.2017.07.004. Epub 2017 Jul 18

Jacob, S., Brune, C. W., Carter, C. S., Leventhal, B. L., Lord, C., Cook, E. H. (April 2007). Association of the oxytocin receptor gene (OXTR) in Caucasian children and adolescents with autism. Neuroscience Letters, 417(1), 6–9.

Jangi, S., Gandhi, R., Cox, L.M., Li, N., von Glehn, F., Yan, R., et al. (2016). Alterations of the human gut microbiome in multiple sclerosis. Nature Communications, 7, 12015. https://doi.org/10.1038/ncomms12015

Javaheri, S., & Redline, S. (2017). Insomnia and Risk of Cardiovascular Disease. Chest, 152(2), 435-444. https://doi.org/10.1016/j.chest.2017.01.026

Jenkins, A., Zhu, L., & Hsu, M. (2016). Cognitive neuroscience of honesty and deception: A signaling framework. Current Opinion in Behavioral Sciences, (Cilt numarası, sayfa aralığı Lazım!!).

Jensen, A., & Bonde, L.O. (2018). The use of arts interventions for mental health and wellbeing in health settings. Perspectives in Public Health, 138(4), 209-214. https://doi.org/10.1177/1757913918772602

Jiang, C., Li, G., Huang, P., Liu, Z., Zhao, B. (2017). The gut microbiota and Alzheimer's disease. Journal of Alzheimer's Disease, 58(1), 1–15.

JMIR Rehabil Assist Technol. 2018 May 10;5(1):e10033. doi: 10.2196/10033

Jung, K. G. (1968). Man and His Symbols. New York: Dell Publications.

Jung, K. G. (1981). The Archetypes and the Collective Unconscious. Princeton University Press.

Juth, V., ve diğerleri. (2008). How Do You Feel? Self-esteem Predicts Affect, Stress, Social Interaction, and Symptom Severity during Daily Life in Patients with Chronic Illness.

Kanamori, M., Suzuki, M., Yamamoto, K., ve diğerleri. (2001). A day care program and evaluation of animal-assisted therapy (AAT) for the elderly with senile dementia. American Journal of Alzheimer's Disease and Other Dementias, 16, 234–239.

Karimi, R., Bakhtiyari, M., & Masjedi Arani, A. (2019). Protective factors of marital stability in long-term marriage globally: A systematic review. Epidemiology and Health, 41, e2019023. https://doi.org/10.4178/epih.e2019023

Karkou, V., Meekums, B. (2017). Dance movement therapy for dementia. Cochrane Database of Systematic Reviews, 2(2), CD011022. https://doi.org/10.1002/14651858.CD011022

Karpati FJ, Giacosa C, Foster NE, Penhune VB, Hyde KL. Dance and the brain: a review. Ann N Y Acad Sci. 2015 Mar;1337:140-6. doi: 10.1111/nyas.12632

Karpati, F.J., Giacosa, C., Foster, N.E., Penhune, V.B., Hyde, K.L. (2015). Dance and the brain: a review. Annals of the New York Academy of Sciences, 1337, 140-146. https://doi.org/10.1111/nyas.12632

Kawamura, N., Niiyama, M., & Niiyama, H. (2007). Long-term evaluation of animal-assisted therapy for institutionalized elderly people: a preliminary result. Psychogeriatrics, 7, 8–13.

Keadle, S.K., Arem, H., Moore, S.C., Sampson, J.N., Matthews, C.E. (2015). Impact of changes in television viewing time and physical activity on longevity: a prospective cohort study. International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity, 12, 1–11. https://doi.org/10.1186/s12966-015-0315-0

Kılıç, T., ve diğerleri. (2016). Sağlık Çalışanlarında Mobbing ve İlişkili Faktörler (Mobbing in Health Professionals: A Study in A Public Hospital). Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi (Journal of Health and Nursing Management), 3(2).

Kim, T., Song, B., Cho, K. S., & Lee, I. S. (2020). Therapeutic potential of volatile terpenes and terpenoids from forests for inflammatory diseases. International Journal of Molecular Sciences, 21(6), E2187. https://doi.org/10.3390/ijms21062187. (Review)(Türkçe?!)

Koenig, H. G., Cohen, H. J., George, L. K., Hays, J. C., Larson, D. B., & Blazer, D. G. (1997). Attendance at religious services, interleukin-6, and other biological parameters of immune function in older adults. International Journal of Psychiatry in Medicine, 27(3), 233–250.

Konkoly Thege, B., Pilling, J., Szekely, A., & Kopp, M. S. (2013). Relationship between religiosity and health: evidence from a post-communist country. International Journal of Behavioral Medicine, 20(4), 477–486. https://doi.org/10.1007/s12529-012-9258-x. [PubMed: 22903272]. 48

Kuehn, B.M. (2011). Scientists probe oxytocin therapy for social deficits in autism, schizophrenia. Journal of the American Medical Association, 305(7), 659-661. doi:10.1001/jama.2011.117.

Laskowski, E. (2003). Aerobic Exercise: Why and How. Mayo Foundation for Medical Education and Research. http://www.mayoclinic.com

Lawson, E. A. (2017). The effects of oxytocin on eating behaviour and metabolism in humans. Nature Reviews Endocrinology, 13(12), 700-709. https://doi.org/10.1038/nrendo.2017.115

Learner Identity and Learner Beliefs in EFL Writing, S. 27

Lee, J., Choi, M.Y., Kim, Y.B., Sun, J., Park, E.J., Kim, J.H., Kang, M., & Koom, W.S. (2017). Art therapy based on appreciation of famous paintings and its effect on distress among cancer patients. Quality of Life Research, 26(3), 707-715. https://doi.org/10.1007/s11136-016-1473-5

Lee, S. W., ve diğerleri. (2003). Believing is seeing: An fMRI study of thought-action fusion in healthy male adults. Behavioral and Cognitive Neuroscience Reviews, 3(4), 323-334.

Lelorain, S., Cortot, A., Christophe, V., Pinçon, C., & Gidron, Y. (2018, October 17). Physician empathy interacts with breaking bad news in predicting lung cancer and pleural mesothelioma patient survival: Timing may be crucial. Journal of Clinical Medicine, 7(10), 364. https://doi.org/10.3390/jcm7100364

Less Sitting, More Physical Activity, or Higher Fitness?

Literature and art therapy in post-stroke psychological disorders.

Living longer by sitting less and moving more.

Lobelo, F., Stoutenberg, M., Hutber, A. (2014). The Exercise is Medicine Global Health Initiative: a 2014 update. British Journal of Sports Medicine, 48(22), 1627–1633. https://doi.org/10.1136/bjsports-2013-093080

Lorek, A., Ehntholt, K., Nesbitt, A., Wey, E., Githinji, C., Rossor, E., & Wickramasinghe, R. (2009). The mental and physical health difficulties of children held within a British immigration detention center: A pilot study. Child Abuse & Neglect.

Lucchetti, G., Lucchetti, A. L., & Koenig, H. G. (2011). Impact of spirituality/religiosity on mortality: comparison with other health interventions. Explore (NY), 7(4), 234–238. [PubMed: 21724156]. 20

MacLean, S. A. (2019). Mental health of children held at a United States immigration detention center. Social Science & Medicine, 230, 303-308. https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2019.04.013

Mak, M.K., Wong-Yu, I.S., Shen, X., Chung, C.L. (2017). Long-term effects of exercise and physical therapy in people with Parkinson disease. Nature Reviews Neurology, 13(11), 689-703. https://doi.org/10.1038/nrneurol.2017.128

Martin, L.E., Kay, K.E., Torregrossa, A.-M. (2019). Bitter-Induced Salivary Proteins Increase Detection Threshold of Quinine, But Not Sucrose. Chemical Senses, 44(6), 379–388.

Maternal plasma levels of oxytocin during breastfeeding-A systematic review.

Mayada Elsabbagh, ve ark. Global Prevalence of Autism and Other Pervasive Developmental Disorders, Autism Res. 2012 Jun; 5(3): 160–179. Published online 2012 Apr 11

McNeill, J. A., Sherwood, G. D., Starck, P. L., & Thompson, C. J. (1998). Assessing clinical outcomes: Patient satisfaction with pain management. Journal of Pain and Symptom Management, 16(1), 29–40. [PubMed: 9707655]. 37

Meisenhelder, J. B., & Marcum, J. P. (2004). Responses of clergy to 9/11: Posttraumatic stress, coping, and religious outcomes. Journal for the Scientific Study of Religion, 43(4), 547–554.

MIND. (2007). Ecotherapy: The green agenda for mental health. Retrieved from http://www.mind.org.uk/media/273470/ecotherapy.pdf

Miho Nakajima 1, Andreas Görlich 1, Nathaniel Heintz Oxytocin modulates female sociosexual behavior through a specific class of prefrontal cortical interneurons Oct 9;159(2):295-305. 2014, doi: 10.1016/j.cell.2014.09.020Nat Rev Endocrinol. Elizabeth A Lawson 1The effects of oxytocin on eating behaviour and metabolism in humans. . 2017 Dec;13(12):700-709. doi: 10.1038/nrendo.2017.115. Epub 2017 Sep 29.

Molecules. 2019 Dec 11;24(24). pii: E4530. doi: 10.3390/molecules24244530.

Monographs/PDFs/index.php. Accessed November 2, 2011.

Mora-Ripoll, R. (2010). The therapeutic value of laughter in medicine. Alternative Therapies in Health and Medicine, 16(6), 56-64.

Moretti, F., ve diğerleri. (2011). Pet therapy in elderly patients with mental illness. Psychogeriatrics, 11(2), 125-129. https://doi.org/10.1111/j.1479-8301.2010.00329.x.

Morishima, T., Miyashiro, I., Inoue, N., Kitasaka, M., Akazawa, T., Higeno, A., Idota, A., Sato, A., Ohira, T., Sakon, M., Matsuura, N. (2019). Effects of laughter therapy on quality of life in patients with cancer: An open-label, randomized controlled trial. PLoS One, 14(6), e0219065. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0219065

Moulton, B. E., & Sherkat, D. E. (2012). Specifying the effects of religious participation and educational attainment on mortality risk for US adults. Social Spectrum, 32(1), 1–19.

Much More Than a Pleasant Scent: A Review on Essential Oils Supporting the Immune System.

Mulle, J.G., Sharp, W.G., Cubells, J.F. (2013). The gut microbiome: a new frontier in autism research. Current Psychiatry Reports, 15(2), 337.

Murrell, T. G. C. (1995). The potential for oxytocin (OT) to prevent breast cancer: A hypothesis. Breast Cancer Research and Treatment, 35, 225-229.

Nakajima, M., Görlich, A., Heintz, N. (2014). Oxytocin modulates female sociosexual behavior through a specific class of prefrontal cortical interneurons. Cell, 159(2), 295-305. https://doi.org/10.1016/j.cell.2014.09.020

Namie, G., Namie R. (2003). The Bully At Work:What You Can Do To Stop The Hurt and Reclaim Your Dignity on the Job, Source books Inc., Neparville, ABD http://books.google.com.tr/books. Özdemir, M.Z. (2013).

Nat Rev Neurosci Siegel JM, Sleep viewed as a state of adaptive inactivity Nat Rev Neurosci. 2009 Oct;10(10):747-53. doi: 10.1038/nrn2697. Epub 2009 Aug 5

Nature Reviews Neuroscience volume 10, pages747–753 (2009)

Neural representations of honesty predict future trust behavior.

Neuroprotective Effects of Limonene (+) against Aβ42-Induced Neurotoxicity in a Drosophila Model of Alzheimer's Disease.

Neurosci Biobehav Rev. 2019 Jan; 96:232-240. doi: 10.1016/j.neubiorev. 2018.12.010. Epub 2018 Dec 10.PMID: 30543905

Nichols, P. M., & Robertson, D. C. (2017). Neuroscience, Moral Cognition and the Psychology of Bribery. İn P. M. Nichols ve D. C. Robertson (Ed.), Thinking about Bribery: Interdisciplinary Perspectives from the Social Sciences (Sayfa Aralığı Lazım!!). Cambridge University Press.

Okado, Y., & Stark, C. (2018). Neural processing associated with true and false memory retrieval. Psychopathology, 51(2), 105-109.

Oman, D., Kurata, J. H., Strawbridge, W. J., & Cohen, R. D. (2002). Religious attendance and cause of death over 31 years. International Journal of Psychiatry in Medicine, 32(1), 69–89. [PubMed: 12075917]

Oxytocin's inhibitory effect on food intake is stronger in obese than normal-weight men.

Özdemir, M. Z. (2013). İstanbul Özel Hastane Çalışanlarına Uygulanan Mobbing ile Anadolu'da Özel Hastane Çalışanlarına Uygulanan Mobbing Karşılaştırması [Tez başlığı Lazım!!]. İstanbul Bilim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (s. 95).

Paoli, A., Mancin, L., Bianco, A., Thomas, E., Mota, J.F., Piccini, F. (2019). Ketogenic Diet and Microbiota: Friends or Enemies? Genes, 10(7), 534. https://doi.org/10.3390/genes10070534

Parashar, A., Udayabanu, M. (2017). Gut microbiota: Implications in Parkinson's disease. Parkinsonism and Related Disorders, 38, 1–7.

Part C: metals, arsenic, dusts, and fibres. Lancet Oncol. 2009;10(5):Part D: radiation. Lancet Oncol. 2009;10(8):751–752.

Patient-rated physicians' empathy and its determinants in Riyadh, Saudi Arabia.

Penson, R.T., Partridge, R.A., Rudd, P., Seiden, M.V., Nelson, J.E., Chabner, B.A., Lynch, T.J. Jr. (2005). Laughter: The best medicine? The Oncologist, 10(8), 651-660. https://doi.org/10.1634/theoncologist.10-8-651

Perception and Deception: Human Beauty and the Brain.

Pet therapy in elderly patients with mental illness.Moretti F et al. Psychogeriatrics. (2011)

Pet Therapy: Helping Patients Cope.Gertz A et al. Am Fam Physician. (2017) preliminary result. Psichogeriatrics 2007; 7: 8–13

Peterfalvi, A., Miko, E., Nagy, T., Reger, B., Simon, D., Miseta, A., Czéh, B., & Szereday, L. (2019). Much More Than a Pleasant Scent: A Review on Essential Oils Supporting the Immune System. Molecules, 24(24), E4530. https://doi.org/10.3390/molecules 24244530

pharmaceuticals. Lancet Oncol. 2009;10(1):13–14.

Physical activity benefits health and wellbeing (2005), Heart Foundation, http://www.betterhealth.vic.gov.au

Physician Chaitoff A, Rothberg MB, Martinez KA.J Empathy and Diabetes Outcomes. Gen Intern Med. 2019 Oct;34(10):1967. doi: 10.1007/s11606-019-05188-z

Physician Empathy Interacts with Breaking Bad News in Predicting Lung Cancer and Pleural Mesothelioma Patient Survival: Timing May Be Crucial. Lelorain S, Cortot A, Christophe V, Pinçon C, Gidron Y.J Clin Med. 2018 Oct 17;7(10):364. doi: 10.3390/jcm7100364

Powell, L. H., Shahabi, L., & Thoresen, C. E. (2003). Religion and spirituality: Linkages to physical health. American Psychologist, 58(1), 36–52. [PubMed: 12674817]. 21

Preamble/index.php. Accessed November 2, 2011.

Preventable Exposures Associated With Human Cancers Vincent James Cogliano, Robert Baan, Kurt Straif, Yann Grosse, Béatrice Lauby-Secretan, Fatiha El Ghissassi, Véronique Bouvard, Lamia Benbrahim-Tallaa, Neela Guha, Crystal Freeman, Laurent Galichet, Christopher P. Wild Manuscript received November 10, 2010; revised October 13, 2011; accepted October 14, 2011.

Prout, T. A., Ottaviano, P., Taveras, A., Sepulveda, C., & Torres, J. (2016). Parental and God Representations Among Individuals with Psychosis: A Grounded Theory Analysis. Journal of Religion and Health, 55(6), 2141-2153. https://doi.org/ 10.1007/s10943-016-0265-0.

Psychogeriatrics. 2011 Jun;11(2):125-9. doi: 10.1111/j.1479-8301.2010.00329.x. Epub 2010 Sep 14.

Psychopathology. 2018;51(2):105-109. doi: 10.1159/000486898. Epub 2018 Apr 11.

Razban, F. (2020). Meeting death and embracing existential loneliness: A cancer patient's experience of being the sole author of his life. https://www.tandfonline.com/author/Mangolian+Shahrbabaki%2C+Parvin

Regular Aerobic Voluntary Exercise Increased Oxytocin in Female Mice: The Cause of Decreased Anxiety and Increased Empathy-Like Behaviors.

Relationship of Sleep Duration With All-Cause Mortality and Cardiovascular Events: A Systematic Review and Dose-Response Meta-Analysis of Prospective Cohort Studies.

Review of corruption in the health sector: theory, methods and interventions.

Riddoch C.J., Mattocks C., Deere K., Saunders J., Kirkby J., Tilling K., et al. Objective measurement of levels and patterns of physical activity. Arch Dis Child. 2007;92(11):963–9. https://doi.org/10. 1136/adc.2006.112136.

Riddoch, C.J., Mattocks, C., Deere, K., Saunders, J., Kirkby, J., Tilling, K., et al. (2007). Objective measurement of levels and patterns of physical activity. Archives of Disease in Childhood, 92(11), 963–969. https://doi.org/10.1136/adc.2006.112136

Roberts, A. L., ve diğerleri. (2019). Posttraumatic stress disorder (PTSD) is associated with increased risk of ovarian cancer: A prospective and retrospective longitudinal cohort study. Cancer Research, 79(19), 5113–5120.

Romero, C., Friedman, L. C., Kalidas, M., Elledge, R., Chang, J., & Liscum, K. R. (2006). Self-forgiveness, spirituality, and psychological adjustment in women with breast cancer. Journal of Behavioral Medicine, 29(1), 29–36. https://doi.org/10.1007/ s10865-005-9038-z. [PubMed: 16362244]. 32

Rothschild, D., Weissbrod, O., Barkan, E., Kurilshikov, A., Korem, T., Zeevi, D., et al. (2018). Environment dominates over host genetics in shaping human gut microbiota. Nature, 555(7695), 210–215. https://doi.org/10.1038/nature25973

Royal College of Psychiatrists. (2020, Nisan 2). Spirituality Themed Publications Archive. https://www.rcpsych.ac.uk/members/special-interest-groups/spirituality/publications-archive/themed-publications-archive?searchTerms=Spirituality

Roze des Ordons, A. L., ve diğerleri. (2018). How clinicians integrate humanism in their clinical workplace—'Just trying to put myself in their human being shoes.' Perspectives on Medical Education, 7, 318–324. https://doi.org/10.1007/s40037-018-0455-4

Ruff, C. C. (2018, Nisan 11). Brain Stimulation Studies of Social Norm Compliance: Implications for Personality Disorders? Brain Stimulation, Advance online publication. https://doi.org/10.1159/000486898

SA MacLean, Soc Sci Med, 2019 Jun;230:303-308.doi: 10.1016/j.socscimed.2019.04.013. Epub 2019 Apr 29.Mental Health of Children Held at a United States Immigration Detention Center

Sack, R.L., et al. (2007). Circadian rhythm sleep disorders: Part I, basic principles, shift work and jet lag disorders. An American Academy of Sleep Medicine review. Sleep, 30(11), 1460-1483. https://doi.org/10.1093/sleep/30.11.1460

Sánchez, J.C., Echeverri, L.F., Londoño, M.J., Ochoa, S.A., Quiroz, A.F., Romero, C.R., Ruiz, J.O. (2017). Effects of a Humor Therapy Program on Stress Levels in Pediatric Inpatients. Hospital Pediatrics, 7(1), 46-53. https://doi.org/10.1542/hpeds.2016-0128

Sartre, J. P. (2014). Jean Paul Sartre'ın Varoluşçuluk Düşüncesi. Beytulhikme: An International Journal of Philosophy, 4(2)

Saslow, L.R., Mason, A.E., Kim, S., Goldman, V., Ploutz-Snyder, R., Bayandorian, H., Daubenmier, J., Hecht, F.M., Moskowitz, J.T. (2017). An Online Intervention Comparing a Very Low-Carbohydrate Ketogenic Diet and Lifestyle Recommendations Versus a Plate Method Diet in Overweight Individuals With Type 2 Diabetes: A Randomized Controlled Trial. JMIR Diabetes, 2(2), e36. https://doi.org/10.2196/jmir.5806

Schizophrenia and creativity.

Schroeder, K., Ratcliffe, S.J., Perez, A., Earley, D., Bowman, C., Lipman, T.H. (2017). Dance for Health: An Intergenerational Program to Increase Access to Physical Activity. Journal of Pediatric Nursing, 37, 29-34. https://doi.org/10.1016/j.pedn.2017.07.004

Scoping Review of Dance for Adults With Fibromyalgia: What Do We Know About It?

Scull, J. (2009). Tailoring nature therapy to the client. In L. Buzzell & C. Chalquist (Eds.), Ecotherapy: Healing with nature in mind (s. 140-148). San Francisco, CA: Sierra Club Books.

Shin, M., ve diğerleri. (2020). Neuroprotective effects of limonene (+) against Aβ42-induced neurotoxicity in a Drosophila model of Alzheimer's disease. Biological and Pharmaceutical Bulletin, 43(3), 409-417. https://doi.org/10.1248/bpb.b19-00495

Siegel, J.M. (2009). Sleep viewed as a state of adaptive inactivity. Nature Reviews Neuroscience, 10, 747-753

Sleep disorder, an independent risk associated with arterial stiffness in menopause.

Sleep Disturbance, Sleep Duration, and Inflammation: A Systematic Review and Meta-Analysis of Cohort Studies and Experimental Sleep Deprivation.

Sleep duration and all-cause mortality: a systematic review and meta-analysis of prospective studies.

Sleep duration and mortality in the elderly: a systematic review with meta-analysis.

Sleep Med Clin. 2017 Mar;12(1):1-22. doi: 10.1016/j.jsmc.2016.10.012. Epub 2016 Dec 20.PMID: 28159089

Soc Sci Med. 2019 Jul;232:473-488. doi: 10.1016/j.socscimed.2019.02.018. Epub 2019 Mar 5.PMID: 31029483

Srivastava, A. K., & Krishna, A. (Tarih yok). Psycho-Physiological Mechanism of Spirituality-Health Relationship: Theoretical Conceptualisation. Journal of Indian Health Psychology, 2(1), 1–9.

Stewart, R.A., Benatar, J., & Maddison, R. (2015). Living longer by sitting less and moving more. Current Opinion in Cardiology, 30(5), 551-557. https://doi.org/10.1097/HCO.0000000000000207

Straif, K., Benbrahim-Tallaa, L., Baan, R., ve diğerleri. (2009). A review of human carcinogens—Part C: Metals, arsenic, dusts, and fibres. The Lancet Oncology, 10(5), 453–454.

Strawbridge, W. J., Cohen, R. D., Shema, S. J., & Kaplan, G. A. (1997). Frequent attendance at religious services and mortality over 28 years. American Journal of Public Health, 87(6), 957–961. [PubMed: 9224176]. 23

Subramaniam K. ve ark. (2020) Front Hum Neurosci. Establishing a Causal Role for Medial Prefrontal Cortex in Reality Monitoring, 2020 Mar 25;14:106.

Sullivan, A. R. (2010). Mortality differentials and religion in the U.S.: Religious affiliation and attendance. Journal of Scientific Study of Religion, 49(4), 740–753. https://doi.org/10.1111/j.1468-5906.2010.01543.x

T.G.C. Murrell, The potential for oxytocin (OT) to prevent breast cancer: A hypothesis, Breast Cancer Research and Treatment 35: 225-229, 1995

Tabei, S. Z., & diğerleri. (2016, Haziran). The Impact of Spirituality on Health. Shiraz E-Medical Journal, 17(6), e39053.

Tate, D. G., & Forchheimer, M. (2002). Quality of life, life satisfaction, and spirituality: comparing outcomes between rehabilitation and cancer patients. American Journal of Physical Medicine & Rehabilitation, 81(6), 400–410. [PubMed:12023595]. 28

Taylor, E. J. (2005). Spiritual complementary therapies in cancer care. Seminars in Oncology Nursing. Elsevier. ss. 159–163. 41

Teixeira-Machado L, Arida RM, de Jesus Mari J. Dance for neuroplasticity: A descriptive systematic review.

The Art Therapy Sourcebook, Cathy Malchiodi,

The association between migraine and physical exercise.

The Body and the Beautiful: Health, Attractiveness and Body Composition in Men's and Women's Bodies.

The effect of pet therapy on the physiological and subjective stress response: A meta-analysis.Ein N et al. Stress Health. (2018)

The Effectiveness of Dance Interventions on Physical Health Outcomes Compared to Other Forms of Physical Activity: A Systematic Review and Meta-Analysis. Yan AF, et al. Sports Med (2018) 48:933–951 https://doi.org/ 10.1007/s40279-017-0853-5.

The mental and physical health difficulties of children held within a British immigration detention center: a pilot study.

The Society for Participatory Medicine. (2015, Haziran). The role of dignity in health care. e-Patients Blog. https://participatorymedicine.org/epatients/2015/06/the-role-of-dignity-in-health-care.html

The use of arts interventions for mental health and wellbeing in health settings.

Therapeutic Benefits of Laughter in Mental Health: A Theoretical Review.

therapy for elderly schizophrenic patients: a one-year controlled trial. Am J Geriatr Psychiatry 2001; 9: 439–442.

Thienel, M., Fritsche, A., Heinrichs, M., Peter, A., Ewers, M., Lehnert, H., Born, J., Hallschmid, M. (2016). Oxytocin's inhibitory effect on food intake is stronger in obese than normal-weight men. International Journal of Obesity (London), 40(11), 1707-1714. https://doi.org/10.1038/ijo.2016.149

Thinking about Bribery: Neuroscience, Moral Cognition and the Psychology of editör: Philip M. Nichols, Diana C. Robertso Cambridge University Press

Thornton, L. (2015, October). Lessons in Love and Healing. Beginnings, 35(5), 20-22.

Tohoku J Exp Med . 2016 Jul;239(3):243-9. doi: 10.1620/tjem.239.243. van der Wal CN, Kok RN. Laughter-inducing therapies: Systematic review and meta-analysis.

University of California, Berkeley. (2007, May 8). Can racial bias affect a doctor's care? https://www.berkeley.edu/news/media/releases/2007/05/08_doctorpatient.shtml

Uvnäs Moberg, K., Ekström-Bergström, A., Buckley, S., Massarotti, C., Pajalic, Z., Luegmair, K., Kotlowska, A., Lengler, L., Olza, I., Grylka-Baeschlin, S., Leahy-Warren, P., Hadjigeorgiu, E., Villarmea, S., Dencker, A. (2020). Maternal plasma levels of oxytocin during breastfeeding-A systematic review. PLoS One, 15(8), e0235806. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0235806

van der Wal, C.N., Kok, R.N. (2019). Laughter-inducing therapies: Systematic review and meta-analysis. Social Science & Medicine, 232, 473-488. https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2019.02.018

Vian T. Health Policy Plan. 2008 Mar; 23(2):83-94. doi: 10.1093/heapol/ czm048. Epub 2008 Feb 14.

Vol 100, A Review of Human Carcinogens. Lyon, France: International

Walsh P.G., Mertin PG, Verlander DF, Pollard CF. The effects ofWiley Online Library Web of Science®Google Scholar with senile dementia. AJADD 2001; 16: 234–239.

Walsh, P. G., Mertin, P. G., Verlander, D. F., & Pollard, C. F. (1995). The effects of a 'pets as therapy' dog on persons with dementia in a psychiatric ward. Australian Occupational Therapy Journal, 42, 161–166.

Warburton, D.E.R., & Bredin, S.S.D. (2017). Health benefits of physical activity: a systematic review of current systematic reviews. Current Opinion in Cardiology, 32(5), 541-556. https://doi.org/10.1097/HCO.0000000000000437

WHOQOL SRPB Group. (2006). A cross-cultural study of spirituality, religion, and personal beliefs as components of quality of life. Social Science & Medicine, 62(6), 1486–1497. https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2005.08.001. [PubMed: 16168541]. 34

Williams, D. R., & Sternthal, M. J. (2007). Spirituality, religion and health: evidence and research directions. Medical Journal of Australia, 186(10 Suppl), S47–S50. [PubMed: 17516883]. 54

Woodbury-Fariña, M.A., Antongiorgi, J.L. (2014). Humor. Psychiatric Clinics of North America, 37(4), 561-578. https://doi.org/10.1016/j.psc.2014.08.006

World Health Organization. (15 Ağustos 2024, Ağustos 23). Preventing cancer. [Rapor].

Wright, J. (2017, Mart 3). The Real Reasons Autism Rates Are Up in the U.S. Scientific American. https://www.scientificamerican.com/article/the-real-reasons-autism-rates-are-up-in-the-u-s/

Yamamoto, T., Ohkuwa, T., Itoh, H., Kitoh, M., Terasawa, J., Tsuda, T., Kitagawa, S., Sato, Y. (2003). Effects of Pre-Exercise Listening to Slow and Fast Rhythm Music on Supramaximal Cycle Performance and Selected Metabolic Variables. Archives of Physiology and Biochemistry, 111(3), 211-214.

Yan, A.F., Cobley, S., Chan, C., Pappas, E., Nicholson, L.L., Ward, R.E., Murdoch, R.E., Gu, Y., Trevor, B.L., Vassallo, A.J., Wewege, M.A., Hiller, C.E. (2018). The Effectiveness of Dance Interventions on Physical Health Outcomes Compared to Other Forms of Physical Activity: A Systematic Review and Meta-Analysis. Sports Medicine, 48(4), 933–951. https://doi.org/10.1007/s40279-017-0853-5

Yarosh, D.B. (2019). Perception and Deception: Human Beauty and the Brain. Behavioral Sciences, 9(4), 34. https://doi.org/10.3390/bs9040034

Yates, J. W., Chalmer, B. J., St James, P., Follansbee, M., & McKegney, F. P. (1981). Religion in patients with advanced cancer. Medical and Pediatric Oncology, 9(2), 121–128. [PubMed: 7231358]. 33

Yazaki, M., Shirakawa, S., Okawa, M., & Takahashi, K. (1999). Demography of sleep disturbances associated with circadian rhythm disorders in Japan. Psychiatry & Clinical Neurosciences, 53, 267–268.

Yim, J. (2016). Therapeutic Benefits of Laughter in Mental Health: A Theoretical Review. Tohoku Journal of Experimental Medicine, 239(3), 243-249. https://doi.org/10.1620/tjem.239.243

Yin, J., Jin, X., Shan, Z., Li, S., Huang, H., Li, P., ... Liu, L. (2017). Relationship of Sleep Duration With All-Cause Mortality and Cardiovascular Events: A Systematic Review and Dose-Response Meta-Analysis of Prospective Cohort Studies. Journal of the American Heart Association, 6(9), e005947.

Yüksel M.E., https://doi.org/10.1080/01677063.2016.1202951

Yüksel, O., Ateş, M., Kızıldağ, S., Yüce, Z., Koç, B., Kandiş, S., Güvendi, G., Karakılıç, A., Gümüş, H., Uysal, N. (2019). Regular Aerobic Voluntary Exercise Increased Oxytocin in Female Mice: The Cause of Decreased Anxiety and Increased Empathy-Like Behaviors. Balkan Medical Journal, 36(5), 257-262. https://doi.org/10.4274/balkanmedj.galenos.2018.2019.3.96

Zhou, Y., Yang, R., Li, C., & Tao, M. (2017). Sleep disorder, an independent risk associated with arterial stiffness in menopause. Scientific Reports, 7(1), 1904. https://doi.org/10.1038/s41598-017-01489-7

Zülal Aslı, 2002; Sağlık İçin Hareket, Bilim ve Teknik Dergisi. Sayı: 417.

2/Bakara/164; 13/Ra'd/4; 16/Nahl/12, 67; 29/Ankebût/35; 30/Rûm/24; 45/Câsiye/5.

2/Bakara/170, 171; 5/Mâide/58, 103; 8/Enfâl/22; 10/Yûnus/42, 29/Ankebût/63; 49/Hucurât/4; 59/Haşr/14

2/Bakara/44, 76; 3/ l-i İmrân/65; 6/En'âm/32; 7/A'râf/169; 10/Yûnus/16; 11/Hûd/ 51; 12/Yûsuf/109; 21/Enbiyâ/10, 67; 23/Mü'minûn/80; 28/Kasas/60; 38/Sâffât/60.

2/Bakara/73, 242; 6/En'âm/151; 12/Yûsuf/2; 24/Nûr/61; 43/Zuhruf/3; 57/Hadîd/17.

4. Basım

Gecekondular
Nizami Olmayan Konutların Sosyo-Kültürel Özellikleri

Turhan Yörükân

nobel
40.yıl

Gecekondular: Nizami Olmayan Konutların Sosyo-Kültürel Özellikleri
Turhan Yörükân

Yayın No: 5519
Beşeri Bilimler: 616
ISBN: 978-625-371-555-7
E-ISBN: 978-625-371-556-4
Basım Sayısı: 4. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yörükân, Turhan.
Gecekondular: Nizami Olmayan Konutların Sosyo-Kültürel Özellikleri / Turhan Yörükân
4. Basım, VIII + 118 s., 15,5x23,5 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-371-555-7
E-ISBN: 978-625-371-556-4
1. Şehir 2. Konut 3. Gecekondu

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İçindekiler

Ön Söz ..... **v**
Giriş **1**
Tipolojik Yaklaşım Metodolojisi **5**
Köy ve Şehir Ayırımı **12**

Bir Toplum Olarak Gecekondu ve Sosyokültürel Özellikleri **17**
Nüfus Çokluğu ve Yoğunluğu 17
Cinsiyet ve Yaş 23
Hane Büyüklüğü ve Hane Terkibi 26
Gelir ve Meslek 30
Sosyal Hareketlilik ve Sosyal İlişkiler 34
Diğer Bazı Sosyokültürel Özellikler 41
Okur Yazarlık Durumu 44

Maddî Bir Kültür Objesi Olarak Gecekondu ve Özellikleri **46**
Gecekondunun Yapılış Şekli ve İnşa Materyali 46
Gecekondularda Mülkiyet Durumu 50
Konut-Toplum İlişkisi ve Sağlık Şartları 52
Konut-Yakın Çevre İlişkileri ve Çevre Şuuru 58

Gecekondular ve Sefalet Mahalleleri (Slumlar) **61**
Slum Tarifleri ve İsimlendirmeleri 62
Sosyal ve Fizik Özellikler Bakımından Slumlar ve Gecekondular 66

Slumların ve Gecekonduların Sosyal Olarak Neye Mal Olduğu **69**
Sosyal Problemlerin Türü 69
Kötü Konut Sahalarının Maliyeti 72
Türkiye'deki Slumların ve Gecekonduların Sosyal Maliyeti 74

Sonuç ve Özet **76**
Sonuç 76
Özet 80

Ek: Konut Özel İhtisas Komisyonu (1971) Gecekondu Raporu 84
Giriş 84
Gecekondu Bölgelerinin Gelişme Hızı 85
Göçmenlerin Şehirlerarası Hareketliliği 87
Göçmenlerin Gelmiş Oldukları Bölgelere Göre Dağılışı 87
Göç Sebepleri 88
GECEKONDULARDA YAŞAYAN HANELERİN DEMOGRAFİK VE SOSYOEKONOMİK DURUMU 89
Hane Büyüklüğü ve Hane Terkibi 89
Yaş, Cinsiyet ve Medenî Hâl 90
Meslek ve Gelir Durumu 91
GECEKONDULARIN FİZİK ÖZELLİKLERİ 94
Bahçe veya Avlu Durumu 94
Yerleşme Durumu 94
Kat ve Bodrum Durumu 94
Müştemilât Durumu 95
Oda Sayısı 95
İmkân ve Kolaylıklar 96
KONUT-HANE VE NÜFUS İLİŞKİSİ İLE İLGİLİ HUSUSLAR 98
Mülkiyet Durumu 98
Konuta Sahip Olma Şekli 98
Konuta Tasarruf Şekli 99
Konut, Hane, Nüfus ve Alan İlişkisi 99
GECEKONDU BÖLGELERİNDE YAŞAYAN AİLELERİN KONUT VE ÇEVRE İLE İLGİLİ PROBLEMLERİ VE İHTİYAÇLARI 105
Mahalle ile İlgili Problemler 105
Mahalle ile İlgili Teklifler 106
Konut veya Yaşama Sahası ile İlgili Şikâyetler 106
Konutta Yapılmak İstenen Değişiklikler 108

İndeks Açıklaması 111
İndeks 112

Gözyaşı Ağacı

Mecaz

Gözyaşı Ağacı

Mecaz

Yayın No.: 55
ISBN: 978-605-2108-91-8
E-ISBN: 978-625-6184-00-8
1. Basım, Ekim 2024

Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun
Sayfa Tasarımı: Furkan Mülayim
Redaksiyon: Selma Günaydın
Kapak Tasarımı: Mervin Selda Adal

©2024, Bu baskının bütün hakları EY Yayınları'na aittir. "EY Yayınları" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır. Sertifika No: 31696

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

EY Yayınları
İstanbul Büro: Rasimpaşa Mah. Rıhtım Caddesi Nemlizade Sokak, Güleryüz Apt. No.: 9 Daire: 3 Kadıköy / İSTANBUL
Tel/Faks: +90 (216) 418 20 10
info@nobelyasam.com - www.nobelyasam.com
Ankara Büro: Mithatpaşa Cad. No.: 74/4 Kızılay / ANKARA
Tel: 0312 418 20 10 Faks: 0312 418 30 20

Genel Dağıtım
ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Sipariş: -siparis@nobelyayin.com-
Telefon: +90 312 278 50 77
E-Satış: www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları:
Alfa Basım Dağıtım, Arasta, Arkadaş Kitabevi, D&R Mağazaları, Dost Dağıtım, Ekip Dağıtım, Kida Dağıtım, Kitapsan, Nezih Kitabevleri, Pandora, Prefix, Remzi Kitabevleri

Baskı ve Cilt:
Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4
Sincan/ANKARA

İçindekiler

Ön Söz iii
1. Kurşun 1
2. Tespih 7
3. Kardeş 15
4. Üç Kilit 25
5. Gözyaşı Ağacı 37
6. Zeliha 49
7. Vicdan 67
8. Halime 73
9. Susuz Demir 83
10. Demir Mektuplar 91
11. Su Dolu Mektuplar 107
12. Ahraz Ateş 121
13. Cafer 137
14. Ateşten Demir 143

İŞTE ARANAN UZMAN ÖĞRETMEN

BECERİLER, ROLLER VE SORUMLULUKLAR

Editör
Doç. Dr. Bahadır Gülbahar

nobel
40.yıl

İŞTE ARANAN UZMAN ÖĞRETMEN
Beceriler, Roller ve Sorumluluklar

Editör: Doç. Dr. Bahadır Gülbahar

Yayın No.: 5613
Eğitim: 1142
ISBN: 978-625-371-750-6
E-ISBN: 978-625-371-751-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Gülbahar, Bahadır.
İşte Aranan Uzman Öğretmen: Beceriler, Roller ve Sorumluluklar / Bahadır Gülbahar
1. Basım, XII + 572 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-750-6
E-ISBN: 978-625-371-751-3
1. Uzman Öğretmenlik

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI iii

1. Bölüm
GİRİŞ 1
Bahadır Gülbahar - Dinar Keskin Yılmaz

2. Bölüm
TAKIM ÇALIŞMASI 9
Bahadır Gülbahar - Mehmet Özcan

3. Bölüm
LİDERLİK 27
Mehmet Özcan - Bahadır Gülbahar

4. Bölüm
ÖĞRENME TUTKUSU VE YÜKSEK MOTİVASYON YARATMAK 47
Mesut Gün - Mustafa Barış Baştürk

5. Bölüm
ETKİLİ ÖĞRETİM 65
İbrahim Serdar Kızıltepe - Tezcan Kartal

6. Bölüm
DUYGUSAL ZEKÂ 93
Nevin Akkaya

7. Bölüm
ETİK DEĞERLERE BAĞLILIK 109
Şahin Şimşek

8. Bölüm
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME 127
Bilge Bağcı Ayrancı - Zehra Arslan

9. Bölüm
PROFESYONELLİK VE SÜREKLİ GELİŞİM 149
Dinar Keskin Yılmaz

10. Bölüm
ETKİLİ İLETİŞİM 163
Tuğba Erdoğan

11. Bölüm
ÖĞRENCİ PSİKOLOJİSİNİ ANLAMAK VE ETKİLİ REHBERLİK 185
Naciye Güven

12. Bölüm
SINIF YÖNETİMİ 207
Mehmet Sena Ataş - Haydar Özdemir

13. Bölüm
ZAMAN YÖNETİMİ 223
Fatma Hümeyra Yücel

14. Bölüm
GİRİŞİMCİLİK VE ÖZ YÖNETİM 247
Rabia Sultan Güneş Koç - Meltem Duran

15. Bölüm
YENİLİKÇİLİK 275
Hasan Gazi Kumruoğlu

16. Bölüm
DEMOKRATİK ÖĞRETİM 291
Şeyda Yeşilyurt

17. Bölüm
DÜŞÜNME BECERİLERİNİ GELİŞTİRMEK 307
Sema Öngören

18. Bölüm
ÖĞRETİM TEKNOLOJİLERİNE HÂKİM OLMAK 323
Yılmaz Kara

19. Bölüm
ÖĞRETİMDE YAPAY ZEKÂDAN YARARLANMAK 345
Uğur Başarmak

20. Bölüm
İYİ BİR KONUŞMACI VE YAZAR OLMAK 365
Remzi Can

21. Bölüm
YABANCI DİL BİLMEK 377
Mustafa Kurt - Başak Timur Demiral

22. Bölüm
ARAŞTIRMACI OLMAK 395
Ümit Demiral

23. Bölüm
İYİ BİR KİTAP REHBERİ VE OKUR OLMAK 413
Pakize Urfalı Dadandı

24. Bölüm
MENTÖRLÜK 431
Merve Turpçu

25. Bölüm
ÖĞRETİMİ PLANLAMAK 451
Çağrı Güven

26. Bölüm
ÖĞRETİMİ TERS YÜZ ETMEK 469
Büşra Kartal - Tezcan Kartal

27. Bölüm
MESLEĞE BAĞLILIK 485
Devrim Murat Güzelküçük

28. Bölüm
ÇATIŞMA VE İLİŞKİ YÖNETİMİ 501
Haydar Özdemir - Mehmet Sena Ataş

29. Bölüm
UZAKTAN ÖĞRETİM 523
Seval Akcan

30. Bölüm
EĞLENCELİ ÖĞRETİM VE ÖĞRETİMDE OYUNLAŞTIRMA 541
Hacer Aslan

ÖZ GEÇMİŞLER 557

1. Bölüm

GİRİŞ

Bahadır Gülbahar - Dinar Keskin Yılmaz

Uzman Öğretmenlik

Antik çağlardan günümüze kadar öğretmenlik, sürekli değişim geçirmiş, farklı toplum ve zamanlarda farklı şekillerde tanımlanmıştır. Öğretmenlik, kavramsal ve ideal olarak asil bir meslektir. Ayrıca çok yönlü olması nedeniyle diğer meslekler-den ayrılır. Yılmaz ve Altınkurt'un (2014) belirttiği gibi bu meslek, çocuk bakıcılığı gibi daha basit ve doğal bir sorumluluk olarak başlamışsa da zamanla karmaşıklaşmış ve profesyonelleşmiştir. Öğretmenlik, günümüzde bilgi ve becerilerin aktarımının yanı sıra öğrencilerin kişisel, sosyal ve duygusal gelişimini desteklemeyi amaçlayan karmaşık bir meslek hâline gelmiştir. Teknoloji ve pedagojideki değişimler ve toplumsal talepler, öğretmenlik pratiklerini etkilemiş ve dönüştürmüştür. Günümüzde öğretmenlik, sadece bilgi aktarım aracılığı değil aynı zamanda öğrencilerin öğrenme sürecini yönlendirme, destekleme ve onlara ilham verme rolüdür.

Çağımızdaki gelişmeler öğretmenlerin sorumluluğunu daha da artırmış, öğretmenin önemi ve ağırlığının daha iyi anlaşılmasını sağlayan sosyoekonomik ve kültürel gelişmeler yaşanmıştır. Eğitim sistemlerinin temel amaçlarından biri, dünyadaki değişim ve ilerlemenin ortaya çıkardığı temel becerileri öğretmenler aracılığıyla öğrencilere kazandırmaktır (Jacobson-Lundeberg, 2016). Araştırmacı, uygulayıcı ve eğitim politikacıları arasında öğretmen niteliklerinin eğitim kalitesini etkilediği konusunda fikir birliği bulunmaktadır (Blömeke, Olsen ve Suhl, 2016; Darling-Hammond, 2000; OECD, 2005; Özan ve Kaya, 2009; Yoon vd., 2007). Bu sebeple eğitim sistemlerinin niteliğini geliştirmek için öğretmenlere ve öğretmenlik mesleğine, yeterli yetki ve kaliteyi temin etmek gerekmektedir (Akyüz, 2013).

Önerilen Kitaplar

1. Rusell, B. (2017). *Eğitim ve Toplum Düzeni*. İstanbul: BGST Yayınları.
5. Whitaker, T. (2022). *Büyük Öğretmenler Neyi Farklı Yapar*? Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
2. Cüceloğlu, D. ve Erdoğan, İ. (2013). *Öğretmen olmak*. İstanbul: Final Kültür, Sanat Yayınları.
3. Hargreaves, A. ve Fullan, M. (2022). Profesyonel sermaye - Çocuklar için daha iyi bir eğitim mümkün. İstanbul: Sola Unitas Yayıncılık.
4. Katzenmeyer, M. ve Moller, G. (2013). *Uyuyan devi uyandırmak, öğretmen liderler yetiştirmek*. Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
5. Khan, S. (2016). *Dünya Okulu* (Çev. Cem Akaş). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
6. Ng, P. T. (2019). *Singapur Eğitim Sistemi, Zıtlıkların Gücü* (Çev. Ali Ünal). Ankara: Anı Yayınları.
7. Türen, A. Ö. (2018). *Köy Enstitüleri Dosyası*. İstanbul: Destek Yayınları.
8. Gordon, T. (2019). *Etkili Öğretmenlik Eğitimi*. İstanbul: Profil Kitap.
9. Gatto, J. T. (2018). *Eğitim: Bir Kitle İmha Silahı*. İstanbul: Edam Yayınları.
10. Gülbahar, B. (2020). *Daha Mutlu ve Başarılı Bir Öğrenci Olmam Mümkün, Sesim Ol Sevgili Günlüğüm*. Ankara: Us Yayınları.
11. Kolektif. (2022). *Eğitimde Güncel Sorunlar Üzerine* (Ed. Bahadır Gülbahar). Ankara: Nobel Yayıncılık.
12. Kolektif. (2023). *Cumhuriyet'in 100. Yılında Eğitimde İdealler Üzerine* (Ed. Bahadır Gülbahar ve Sadık Yüksel Sıvacı). Konya: Eğitim Yayınevi.

Kaynakça

Akyüz, Y. (2013). *Türk eğitim tarihi, M.Ö. 1000-M.S. 2013*. Pegem.

Ataünal, A. (2003). *Niçin ve nasıl bir öğretmen?* Millî Eğitim Vakfı Yayınları.

Avrupa Birliği (2006). *Key competences for lifelong learning*. European Communities, Belgium.

Bayhan, G. (2011). *Öğretmenlerin profesyonelliğinin incelenmesi.* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.

Bilasa, P. ve Taşpınar, M. (2017). Hayat boyu öğrenme kapsamında anahtar yeterliklerin belirlenmesi: Türkiye için durum analizi. *Millî Eğitim Dergisi*, 46(215), 129-144.

Blömeke, S., Olsen, R.V., & Suhl, U. (2016). Relation of student achievement to the quality of their teachers and instructional quality. Nilsen, T., & Gustafsson, J. E. (Eds). In *Teacher quality, educational quality and student outcomes*, (2nd ed). Springer, IEA Research for Education.

Borko, H. (2004). Professional development ve teacher learning: Mapping the terrain. *Educational Researcher*, 33, 3-15.

Bredeson, P. V. (2002). The architecture of professional development: Materials, messages ve meaning. *International Journal of Educational* Research, 37, 661-675.

Bümen, N. T., Ateş, A., Çakar, E., Ural, G. ve Acar, V. (2012). Türkiye bağlamında öğretmenlerin mesleki gelişimi: Sorunlar ve öneriler. *Millî Eğitim Dergisi*, 42(194), 31-50.

Cerit, Y. (2012). Okulun bürokratik yapısı ile sınıf öğretmenlerinin profesyonel davranışları arasındaki ilişki. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 18 (4), 497-521.

Coles, E. S. (1995). *A comparative study of the experiences of specialist and nonspecialist teachers of physical education in elementary schools*. [Unpublished master's thesis]. Memorial University.

Collinson, V., & Ono, Y. (2001). The professional development of teachers in the United States and Japan. *European Journal of Teacher Education*, 24(2), 223-248.

Darling-Hammond, L. (2000). Teacher quality and student achievement: A review of state policy evidence. *Education Policy Analysis Archives*, 8, 1-44.

Day, C. (1999). *Developing teachers: The challenges of lifelong learning*. Falmer Press.

Evans, L. (2008). Professionalism, professionality and the development of education professionals. *British J. Educational Studies*, 56(1), 20-38.

Fullan, M. G. (1995). The limits and the potential of professional development. In T.R. Guskey and M. Huberman (Eds.). *Professional development in education: New paradigms and practices*(pp. 253-267). New York: Teachers College Press.

Guskey, T. R. (2007). Results-Oriented Professional Development. A. C. Onstein, E. F. Pajak, and S. B. Ornstein (Eds). In Contemporary Issues in Curriculum (334-346). Pearson Education, Boston.

Gümüş, S., Apaydın, Ç. ve Bellibaş, M. Ş. (2018). Öğretmen mesleki öğrenme ölçeğinin Türkçeye uyarlanması: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama*, 9(17), 107-124.

Hargreaves, A. (2001). Teaching as a paradoxical profession: Implications for professional development. In P. Xochellis and Z. Papanaoum (Eds.), *Symposium proceedings on continuing teacher -education and school development* (26-38). Thessaloniki: Department of Education, School of Philosophy AUTH.

Hoşgörür, T. (2017). Correlation between occupational professionalism of teachers and their fear of loss of dignity. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 23(3), 387-424.

Jacobson Lundeberg, V. (2016). Pedagogical implementation of 21st century skills. *Educational Leadership and Administration: Teaching and Program Development*, 27 (2016), 82-100.

Kincheloe, J. L. (2004). The knowledges of teacher education: Developing a critial Complex epistemology. *Teacher Education Quarterly*, 31, 49-66.

Kirkwood, M.; & Christie, D. (2006). The role of teacher research in continuing professional development. *British J. Educational Studies*, 54 (4), 429-448.

Küçükahmet, L. (1999). *Öğretmenlik mesleğine giriş*. Alkım Yayınevi.

Lee, J. S. (1981). Professionalism. *The Agricultural Education Magazine*, 54, 1-3.

OECD (2005). *Teachers matter: Attracting, developing and retaining effective teachers*. OECD Publishing.

Özan, M. B. ve Kaya, K. (2009). İlköğretim kurumlarında görev yapan öğretmen ve yöneticilerin kendilerini yenileme ve kariyer basamaklarında yükselme sistemi ile ilgili görüşleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 97-112.

Özdemir, S. M. (2016). Öğretmen niteliğinin bir göstergesi olarak sürekli mesleki gelişim. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(3), 233-244.

Özer, B. (2008). Öğretmenlerin mesleki gelişimi. A. Hakan (Ed.). *Öğretmen meslek bilgisi alanındaki gelişmeler* içinde, (s.195-216). Eskişehir Anadolu Üniversitesi Açık öğretim Fakültesi.

Shantz, D., & Prieur, P. D. (1996). Teacher professionalism and school leadership: an antithesis? *Education,* 116(3), 393-396.

Tang, S. Y. F., & Choi, P. L. (2009). Teachers' professional lives and continuing professional development in changing times. *Educational* Review, 61(1), 1-18.

Yılmaz, K. ve Altınkurt, Y. (2015). Öğretmenlerin mesleki profesyonellikleri ile iş yaşam dengeleri arasındaki ilişki. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama Dergisi*, 14(28), 105-128.

Yirci, R. (2017). Öğretmen profesyonelliğinin önündeki engeller ve çözüm önerileri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 503-522.

Yoon, K. S., Duncan, T., Lee, S. W-Y., Scarloss, B. and Shapley, K. (2007). Reviewing the evidence on how teacher professional development affects student achievement. *Issues & Answers Report*, REL 2007-No. 033. Washington, DC: U.S. Department of Education, Institute of Education Sciences, National Center for Education Evaluation and Regional Assistance, Regional Educational Laboratory Southwest.

2. Bölüm

TAKIM ÇALIŞMASI

Bahadır Gülbahar - Mehmet Özcan

"Öğretmenleri arasında takım çalışması alışkanlığının olmadığı okullar, küreklerin zıt yönlere çekildiği sandallara benzer. Hedefe varmak oldukça zordur."

Bahadır Gülbahar

Giriş

Zamanın başlangıcından bu yana insanlar, diğer amaçların yanı sıra hedeflere ulaşmak, sorunları çözmek, daha fazla fikir üretmek, beceri geliştirmek, hayatta kalmak için gruplar oluşturmaya ve birlikte çalışmaya yönlendirilmiştir. Takım çalışması, 21. yüzyılın en dikkat çekici ve temel iş yapılandırmalarından biridir. Aynı zamanda en etkili çalışma biçimlerinden kabul edilmektedir (Richter, Dawson ve West, 2011). Takım çalışmasının çalışanların motivasyon, iş doyumu ve performanslarını yükselttiği ifade edilebilir. Çalışanlardaki yüksek motivasyon, iş doyumu ve performansın örgütlerin hedefleri açısından çok önemli etkenler olduğu göz önünde bulundurulduğunda etkili takım çalışmalarının örgütlerin amaçlarına ulaşmalarını sağlayacağı iddia edilebilir. Günümüz örgütlerinde takım çalışmalarının giderek artıyor olması, bu savı destekleyen bir unsur olarak değerlendirilebilir (Eby ve Dobbins, 1997).

Giderek karmaşıklaşan ve sürekli değişen iş dünyası nedeniyle takımlar hâlinde çalışmanın esas olduğu ve iş birliğinin uzmanlaşılması gereken bir beceri olduğu kabul edilmektedir. Takım çalışması, araştırma literatüründe de uzun süredir önemli bir ilgi görmektedir (Earnest, Williams ve Aagaard, 2017; Loughry Ohland ve Woehr, 2014; Planas-Lladó vd., 2021; Riebe, Girardi ve Whitsed, 2016). İşverenlerin takım çalışması becerilerine ve kişiler arası diğer becerilere, mezunların

Tartışma/Uygulama Soruları

1. Sizce öğretmenlerin takım çalışması ve iş birliği yapmalarını zorlaştıran etkenler nelerdir?
2. Öğretmenler, hangi alan ve işlerde takım çalışması yapabilirler?
3. Öğretmenler arasındaki takım çalışmaları ve iş birliğini geliştirmek için neler yapılabilir?
4. Öğretmenlerin takım çalışmalarının bireysel ve örgütsel yararları nelerdir?
5. Takım çalışmasına yatkın olmayan öğretmenlerde bu becerinin geliştirilmesi için neler yapılabilir?

Önerilen Kitaplar

1. Baltaş, A. (2019). *Ekip Çalışması ve Liderlik*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
2. Adair, J. (2013). Etkili Takım Kurmak. İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı.
3. Apple M. W. ve Beane, J. A. Beane (2021). *Demokratik Okullar, Güçlü Eğitimden Dersler*. İstanbul: Dipnot Yayınları.
4. Glasser, W. (2016). *Başarısızlığın Olmadığı Okul*. İstanbul: Beyaz Yayınları.
5. Louv, R. (2021). *Doğadaki Son Çocuk*. Ankara: TÜBİTAK Yayınları.
6. Durkheim, E. (2016). *Eğitim ve Sosyoloji*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
7. Schleicher, A. (2019). *Bir Dünya Okulu: 21. Yüzyılın Okul Sistemi Nasıl Kurgulanmalı*? İstanbul: BAU Yayınları.
8. Tonguç. İ. H. (2019). *Canlandırılacak Köy*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
9. Robinson, K. (2018). *Öz*. İstanbul: Sola Unitas Yayınları.
10. Carter, F. (2022). *Küçük Ağacın Eğitimi*. İstanbul: SAY Yayınları.
11. Cüceloğlu, D. (2019). *Başarıya Götüren Aile*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
12. Miller, A. (2021). *Yetenekli Çocuğun Dramı*. İstanbul: Profil Kitap.

Kaynakça

Achinstein, B. (2002). Conflict amid community: The micropolitics of teacher collaboration. *Teachers College Record*, 104(3), 421-455.

Aguttu, J. M. (2013). *Factors influencing head teacher establishment of teamwork in management of public secondary schools administration in Mbita District Kenya* (Unpublished MED Dissertation). University of Nairobi.

Al-Dajani, I. A., & Shaheen, N. K. (2016). The role of the private schools in Gaza Governorates managers in promoting a culture of achievement among teachers and ways to develop it: Dar Al Arqam Schools Case Study. *IUG Journal of Educational and Psychological Studies*, 24(3), 108-128.

Al-Mqimiah, E. M. S. (2014). *Effectiveness of a group mentoring program in developing achievement motivation among employees of the Information Technology Department of the General Directorate of Education in North Sharqiyah Governorate*. College of Science and Arts, University of Nizwa, Oman.

Al-Shammari, Y. S. (2016). The effect of using the strategy of cooperative learning in teaching curriculum and general teaching on assessing and developing critical thinking skills among students in the Faculty of Education in Saudi Arabia. *College of Education Journal, Al-Azhar University*, (170), 715-754.

Argyris, C., & D.A. Schön (1996). *Organizational learning II: theory, method, and practice*. Addison-Wesley.

Avanzi, L., Fraccaroli, F., Castelli, L., Marcionetti, J., Crescentini, A., Balducci, C., & Van Dick, R. (2008). How to mobilize social support against workload and burnout: The role of organizational identification. *Teaching and Teacher Education*, 69, 154-167.

Richter, A. W., Dawson J. F. , & West, M. A. (2011). The effectiveness of teams in organizations: A meta-analysis. *International Journal of Human Resource Management*, [On-line] 22(13), 2749- 2769.

Babirye, F. (2005). *Teacher turnover and performance of private secondary schools in Tanzania. A case of Dare es Salaam*. The Open University of Tanzania: MED APPS Dissertation.

Bakken, E. (2007). *Twelve ways to build effective team*. Roshester Business Journal.

Ballangrund, R., Husebo, S. E., & hâll-Lord, M. L. (2017). Cross-cultural validation and psychometric testing of the Norwegian version of the TeamSTEPPS teamwork perceptions questionnaire. *BMC Health Services Research*, 17(1), 799-809.

Britton, E., Simper, N., Leger, A., & Stephenson, J. (2017). Assessing teamwork in undergraduate education: A measurement tool to evaluate individual teamwork skills. *Null*, 42(3), 378-397. doi: 10.1080/02602938.2015.1116497

Buchanan, J., Prescott, A., Schuck, S., Aubusson, P., Burke, P., & Louvıere, J. (2013). Teacher retention and attrition: Views of early career teachers. *Australian Journal of Teacher Education*, 38(3), 112-129.

Chantathaıi, P., Tesaputa, K., & Somprach, K. (2015). Development of effective teacher program: Teamwork building program for Thailand's municipal schools. *International Education* Studies, 8(9), 138-147.

Cherkowski, S., & Schnellert, L. (2018). Teacher, team, and school change through reciprocal learning. *Teacher Development*, 22(2), 229-248.

Chissick, N. (2005). *Factors affecting the implementation of reforms in secondary school mathematics*. Anglia polytechnic University, Chelmsford, A PhD. Thesis

Datnow, A. (2011). Collaboration and contrived collegiality: Revisiting Hargreaves in the age of accountability. *Journal of Educational Change*, 12(2), 147-158.

Duel, J. (2010). *Teamwork in action: military teams preparing for, and conducting peace support operations*. Koninklijke De Swart.

Duyar, I., Gümüş, S., & Bellibaş, M. S. (2013). Multilevel analysis of teacher work attitudes. *International Journal of Educational Management*, 27(7), 700-719.

Dyer, W., & Dyer, J. (2007). *Team Building: Proven Strategies for improving team Performance*. San Francisco: Jossey Bass.

Earnest, M., Williams, J., & Aagaard, E. (2017). Toward an optimal pedagogy for teamwork. Academic Medicine, 92(10), 1378–1381. doi: 10.1097/ ACM.0000000000001670

Eby, L.T., & Dobbins, G.H. (1997). Collectivistic orientation in teams: an individual and group-level analysis. *Journal of Organizational Behaviour*, 18, 275-295.

Eren, E. (2012). *Örgütsel davranış ve yönetim psikolojisi*. İstanbul: Beta Basım.

Fisher, D. F., & Pumpian, N., I. (2012). *How to Create a Culture of Achievement in Your School and Classroom*. http: //www.ascd.org/puplications/books/111014.aspx

Forsyth, D. R. (2006). *Group dynamics*. Belmont: Thomson Higher education-publisher.

Fullan, M., & Hargreaves, A. (1991). *What's worth fighting for working together for your school*. Ontario: Ontario Public Schools Teachers Federation Press.

García-Martínez, I., Montenegro-Rueda, M., Molina-Fernandez, E., & FernaandezB atanero, J. M. (2021). Mapping teacher collaboration for school success. *School Effectiveness and School Improvement*. https://doi.org/10.1080/ 09243453.2021.1925700

Garcia-Marin, J. A., & Zarate-Martınez, E. (2007). A thoretical review of knowledge management and teamworking in the organizations. *International Journal of Management and Science Engineering Management*, 2(4), 278-288.

Gibran, A. M. (2010). *Educational leadership and its role in educational achievement in building a positive environment for a culture of educational achievement*. Paper presented to the Conference on the Culture of Educational Achievement. The International Institute for Islamic Thought. R

Hallam, S. (1996). *Improving school attendance*. Oxford: Heinemann Publishers Ltd.

Hardingham, A. (1997). *Takım çalışması (Çev. A. Bora ve O. Cankoçak)*. Ankara: İlkkaynak Kültür ve Sanat Ürünleri LTD.ŞTİ.

Hargreaves, A. (1994). *Changing teachers times, teachers work and culture in the post modern age. professional development and practice*. New York: New York Teachers college Press.

Hensley, D. (2013). *The school principle as a leader: Guiding schools to better teaching and learning*. London: Cummins publisher.

Hubbard, E. (2005). *A handbook for teachers and support staff*. Charlotte: Prince Edward Island.

Hwang, J. I., & Ahn, J. (2015). Teamwork and clinical error reporting among nurses in Korean hospitals. *Asian Nursing Research*, 9(1), 14-20.

Imants, J. (2002). Restructuring schools as a context for teacher learning. *International Journal of Educational Research*, 37 (8), 715-732.

Jao, L., & McDougall, D. (2016). Moving beyond the barriers: Supporting meaningful teacher collaboration to improve secondary school mathematics. *Teacher Development*, 20(4), 557-573.

Johnson, D. (2010). *Oolitics, modernization and education reform in Russia from past to present.* Oxford: Symposium Books ltd.

Katzenbach, J. R., & Smıth, D. K. (1993). *The wisdom of teams: creating the high-performance organization*. Boston, Massachusetts: Harward Business Press.

Khanfar, A. R. (2018). The role of Imam Abdulrahman Bin Faisal University in Promoting a Culture of Collective Achievement mong its students (College of Education in Jubail as a model). *ARID International Journal of Social Sciences and Humanities*, 1(2), 337-361.

Koueider, D., & Shafiqa, K. (2017). Cooperative education strategy in the Algerian school: The reality of its application as a strategy for teaching knowledge or teaching values. *Aljamie Journal of Psychological Studies and Educational Sciences*, (6), 211-221.

Kumar, R. Markeset, T., & Kumar, U. (2006). Implementation and execution of industrial service strategy. *Journal of Quality in Maintenance Engineering*, 12(2), 105-117

Kutsyuruba, B. (2011). Teacher collaboration, mentorship, and intergenerational gap in Post-Soviet Ukrainian schools. *International Journal of Educational Reform*, 20(3), 226-255.

Llah, B. (2000). One country. The earth is, but one country and Mankind its citizens. *Bahai International Newsletter, Education*, 12(3).

Leonard, L.J., & Leonard, P. (2003). The continuing trouble with collaboration: Teachers talk. *Current Issues in Education*, 15(3), 1-10.

Leonard, L. J., & Leonard, P. E. (2005). Achieving professional community in schools: The administrator challenge. *Planning and Changing*, 36(1), 23-49.

Lekic, S., Bogetıc, S., & Randıc, D. (2011). The influence of teams and team work on competitiveness of enterprises. *I.International Symposium Engineering Management And Competitiveness*, 24-25, 167-172.

Long, J. S., McKenzie-Robblee, S., Schaefer, L., Steeves, P., Wnuk, S., Pinnegar, E., & Clandinin, D. J. (2012). Literature review on induction and mentoring related to early career teacher attrition and retention. *Mentoring & Tutoring: Partnership in Learning*, 20(1), 7-26. https://doi.org/10.1080/13611267.2012.645598

Lortie, D. C. (1975). *Schoolteacher: A sociological study*. University of Chicago Press.

Loughry, M. L., Ohland, M. W., & Woehr, D. J. (2014). Assessing teamwork skills for assurance of learning using CATME team tools. *Journal of Marketing Education*, 36(1), 5-19. doi: 10.1177/0273475313499023

Luecke, R. (2008). *Bir Takım yaratmak: güçlü ve etkili Takım kurma yeteneği. (çev. S. Büyükarslan)*. İstanbul: Kültür Yayınları.

Maina, M. T. (2010). *Strategies employed by secondary school principals to improve academic performance in Embu west District* (Unpublished Master Dissertation). Kenyatta University.

Meirink, J. A., Imants, J., Meijer, P. C., & Verloop, N. (2010). Teacher learning and collaboration in innovative teams. *Cambridge Journal of Education*, 40, 161-181.

Millman, J., & Hammond, L. D. (1990). *The new handbook of teachers, evaluation, assessing. elementary and secondary school teachers*. California: Sage Publications Inc.

Mintrop, R., & Charles, J. (2017). The formation of teacher work teams under adverse conditions: Towards a more realistic scenario for schools in distress. *Journal of Educational Change*, 18(1), 49-75. https://doi.org/10.1007/s10833-016- 9293-5

Mitchell, C., & Sackney, L. (2011). *Profound improvement: Building learningcommunity capacity on living-system principles* (2nd ed.). Routledge.

Mizel, O. (2009). Teamwork in Israeli Arab-Bedouin school-based management. *British Journal of Educational Studies*, 57(3), 305-327. https://doi.org/10.1111/j.1467-8527.2009.00439.x

Moolenaar, N. M., Sleegers, P. J. C., & Daly, A. J. (2011). Teaming up: Linking collaboration networks, collective efficacy, and student achievement. *Teaching and Teacher Education*, 28(2), 251-262.

Mtayangulwa, A. (2013). The effects of inadequate teaching and learning resources on the implementation of the school: The case of Misungwi District Council Mwanza Region. The Open University of Tanzania. MED APPS. Unpublished Dissertation.

Muckenthaler, M., Tillmann, T., Weiß, S., & Kiel, E. (2020). Teacher collaboration as a core objective of school development. *School Effectiveness and School Improvement*, 31(3), 486-504. https://doi.org/10.1080/09243453.2020.1747501

Nafukho, F., Wawire, N., & Lam, P. (2011). *African Perspectives on adult learning. management of adult education organizations in Africa*. Cape town: Philippa Van Aardt.

Nguyen, D., & Ng, D. (2020). Teacher collaboration for change: Sharing, improving, and spreading. *Professional Development in* Education, 46(4), 638-651. https://doi.org/10.1080/19415257.2020.1787206

Pareja Roblin, N., & Margalef, L. (2012). Learning from dilemmas: Teacher professional development through collaborative action and reflection. *Teachers and Teaching: Theory and Practice*, 19(1), 18-32.

Park, S., Henkin, A. B., & Egley, R. (2005). Teacher team commitment, teamwork and trust: exploring associations. Journal of Educational Admin, 43(5), 462–479. https://doi.org/10.1108/09578230510615233

Parker, G. M. (1990). *Team players and teamwork: new strategies for developing successful collaboration*. San Francisco: Jossey-Bass.

Petty, G. (1998). *Practical teaching*. Cheltenttam: Stanley Thornes Publisher.

Planas-Lladó, A., Feliu, L., Arbat, G., Pujol, J., Suñol, J. J., Castro, F., & Martí, C. (2021). An analysis of teamwork based on self and peer evaluation in higher education. *Null*, 46(2), 191–207. doi: 10.1080/02602938.2020.1763254

Plauborg, H. (2009). Opportunities and limitations of learning within teachers' collaboration in teams: Perspectives from action learning. *Action Learning: Research and Practice*, 6, 25-34.

Pounder, D. G. (1999). Teacher teams: Exploring job characteristics and work-related outcomes of work group enhancement. *Educational Administration Quarterly*, 35(3), 317-348. https://doi.org/10.1177/0013161X99353002

Primrose, K., & Chrispen, C. (2013). Personal accounts of teachers on factors affecting quality in Zimbabwean Schools. *European Social Science Research Journal*, I (1), 83-94.

Rajapakshe, W. (2002). Strategy and Structure re-examined. *Vidodaya Journal of Management Science,* 1(1, 2), 142-167.

Rasberry, M. A., & Mahajan, G. (2008). From isolation to collaboration: Promoting teacher leadership through PLCs. *In Center for Teaching Quality*, ERIC. https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED503637.pdf

Riebe, L., Girardi, A., & Whitsed, C. (2016). A systematic literature review of teamwork pedagogy in higher education. *Small Group Research*, 47(6), 619-664. doi: 10.1177/1046496416665221

Ronfeldt, M., Susanna, O. F., McQueen, K., & Grissom, J. A. (2015). Teacher collaboration in instructional teams and student achievement. American Educational Research Journal, 52(3), 475–514. https://doi.org/10.3102/0002831215585562

Ronfeldt, M., Farmer, S., Mcqueen, K. ve Grıssom, J. (2015). Teacher collaboration in instructional teams and student achievement. *American Educational Research Journal*, 52, 475-514.

Russell, S. (1996). *Collaborative school self-review*. London: Lemos and Crane publisher.

Saariaho, E., Toom, A., Soini, T., Pietarinen, J., & Pyhältö, K. (2019). Student-teachers' and pupils' co-regulated learning behaviours in authentic classroom situations in teaching practicums. *Teaching and Teacher Education*, 85, 92-104. doi: 10.1016/j.tate.2019.06.003

Sandison, P. C. (1994). *The key to a new educational strategy: The essential Pedagogical features of the viable education system*. Santon: Shadow Advertising and Marketing Publisher.

Schaefer, L. (2013). Beginning teacher attrition: a question of identity making and identity shifting. *Teachers and Teaching*, 19(3), 260-274. https://doi.org/10.1080/13540602.2012.754159

Shah, M. (2012). The importance and benefits of teacher collegiality in schools – A literature review. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 46, 1242-1246. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.05.282

Shaheen, N. K. (2013). *The leadership styles of public school principals in the Gaza governorates and their relationship to promoting the culture of achievement.* College of Education, Islamic University of Gaza. http://hdl.handle.net/20.500.12358/17142

Shapira-Lischshinsky, O., & Aziel, V. (2010). Team culture perceptions, commitment and effectiveness: Teamwork effects. *Educational Practice and Theory*, 32, 33-56.

Shen, X. (2002). *Factors affecting multifunctional Teams in innovation process* (IPM Master Dissertation). Northern Institute of Technology.

Skaalvik, E. M., & Skaalvik, S. (2017). Still motivated to teach? A study of school context variables, stress and job satisfaction among teachers in senior high school. *Social Psychology of Education*, 20(1), 15-37.

Sims, R. R. (2002). *Managing organisational behavior*. London: Quorum Books.

Somech, A., & Drach-Zahavy, A. (2007). Schools as team-based organizations: A structure-process-outcomes approach. Group Dynamics: Theory, Research, and Practice, 11(4), 305-320. https://doi.org/10.1037/1089-2699.11.4.305

Toom, A., Pietarinen, J., Soini, T., & Pyhältö, K. (2017). How does the learning environment in teacher education cultivate first year student teachers' sense of professional agency in the professional community? *Teaching and Teacher Education*, 63, 126-136. doi: 10.1016/j.tate.2016.12.013

Tschida, C. M., Smıth, J. J., & Fogarty, E. A. (2015). It just works better: Introducing the 2:1 model of co-teaching in teacher preparation. *The Rural Educator*, 36, 11-26.

Tuckman, B.W. (1965). Developmental sequence in small groups. *Psychological Bulletin* , 63(6), 384-399.

Van Dam, K., Schıpper, M., & Runhaar, P. (2010). Developing a competency-based framework for teacher's entrepreneurial behaviour. *Teaching and Teacher Education*, 26, 965-971.

Vangrieken, K., Dochy, F., Raes, E. ve Kyndt, E. (2015). Teacher collaboration: A systematic review. *Educational Research Review*, 15(1), 17-40.

Weddle, H., Lockton, M., & Datnow, A. (2020). *Teacher collaboration in school improvement*. Oxford Bibliographies.

Zincirkiran, M., Emhan, A. ve Yasar, M. F. (2015). Analysis of teamwork, organizational commitment and organizational performance: a study of health sector in Turkey. *Asian Journal of Business and Management*, 3(2), 173-182.

3. Bölüm

LİDERLİK

Mehmet Özcan - Bahadır Gülbahar

Giriş

Sosyal bir varlık olan birey toplumda yer edinmek, toplumla birlikte hareket etmek ve kendini gerçekleştirmek amacıyla bir grubun üyesi olmayı tercih eder. Bu davranışları ile bireylerin örgütlenen ve ortak amacı gerçekleştirmeyi isteyen varlıklar olduğu kabul edilebilir. Örgüt kurmayı ve örgüt içinde ortak amaçları gerçekleştirmeyi hedefleyen bireyler, doğal olarak bir lidere de ihtiyaç duyar. Liderler, en genel anlamıyla, bir örgütü yöneten, yön veren, üyeleri ortak amacı gerçekleştirmeye inandıran, yönlendiren, ikna eden, motive eden ve harekete geçiren bireylerdir. Bu bağlamda toplumların ve örgütlerin liderlere ihtiyaç duyması kaçınılmazdır. Lider, grubun yaşantılarını değerlendiren, düzenleyen ve yaşantılar yolu ile grubun özelliklerinden yararlanan (Bursalıoğlu, 1994), örgütsel amaçların gerçekleştirilmesi için insanları yönlendiren, etkileyen ve eş güdümü sağlayan kişidir (McGregor, 1989). Liderlik ise örgütsel amaçlara ulaşma ve bu amaçları gerçekleştirebilme becerisidir (Robbins, 1994). Liderlik, örgütsel amaçların gerçekleştirilmesi için bireyin grubun diğer üyelerini etkilemesi ve kontrol etmesi (George & Jones, 2012), bir amacı gerçekleştirmek üzere bir grup insanı bir araya getirme, etkileme ve harekete geçirme becerisidir (Başaran, 2004). Liderlik, örgütü oluşturmayı, üyelerini etkilemeyi, harekete geçirmeyi gerektirir (Lunenburg & Ornstein, 2012). Verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere liderin örgütü düzenlediği, değerlendirdiği, etkilediği ve yönlendirdiği; liderliğin ise örgütsel amaçların gerçekleştirilmesi için bireyleri bir araya getirme ve yönlendirme becerisi olduğu söylenebilir.

Kaynakça

Açıkgöz, K. (1994). *Eğitimde etkili yönetici davranışları.* İzmir: Kanyılmaz yayıncılık.

Aksel, İ. (2010). Liderlik teorileri. İçinde, C. Serinkan (ed.), *Liderlik ve motivasyon geleneksel ve güncel yaklaşımlar*. Ankara: Nobel yayıncılık.

Alioğulları, Z. D. (2019). *Liderin Politik Becerisi, Lider - Üye Etkileşimi, Etik Liderlik ve Bazı İş Sonuçları arasındaki ilişkiler*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erzurum.

Altılar, N. (2002), *İçimizdeki lider*. İstanbul: Okumuş Adam yayınları.

Andero, A. (2001). The changing role of school superintendent with regard to curriculum policy and decision making. *Education, 121*(2), 276-286.

Arabacı, H. (2019). *Liderlik Stilleri ve Örgütsel Adalet İlişkisi / Balıkesir İli Bandırma İlçesi Örneği.* Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Balıkesir.

Arslan, M. C. ve Özdemir, M. (2015). Öğretmen liderliğine ilişkin öğretmen görüşleri. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 4*(2), 190-207.

Aslan, Ş. (2009). Karizmatik liderlik ve organizasyonel vatandaşlık davranışı ilişkisi: Kurumda çalışma yılı ve ücret değişkenlerinin rolü. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergis, 6*(1), 256-275.

Asrar-ul-Haq, M., & Kuchinke, K. P. (2016). Impact of leadership styles on employees' attitude towards their leader and performance: Empirical evidence from Pakistani banks. *Future Business Journal, 2*(1), 54-64.

Avcı, A. (2019). Örgütsel değişim ve örgüt yönetiminde karizmatik liderlik ve eleştirel bir bakış. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama, 2*(2), 148-157.

Bakan İ., & Doğan İ.F. (2013). *Liderlik: Güncel konular ve yaklaşımlar.* Ankara: Gazi kitapevi.

Başar, H. (2000). *Eğitim denetçisi.* Ankara: Pegem yayıncılık.

Başaran, E. (2004). *Yönetimde insan ilişkileri*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Bennis, W. (1984). The 4 competencies of leadership. *Training and Development Journal, 38*(8), 15-19

Bridge, B. (2003). *Eğitimde vizyoner liderlik ve etkin yöneticilik*. İstanbul: Beyaz Yayınları.

Bursalıoğlu, Z. (1981). *Eğitim yöneticisinin yeterlikleri.* Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi yayınları.

Bursalıoğlu, Z. (1994). *Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış*. Ankara: Pegem yayıncılık.

Canbolat, S. G. (2016). *Yöneticilerin Liderlik Tarzlarına İlişkin Çalışan Algıları, Çedaş Grup Şirketleri Örneği: Çorumgaz, Sürmeligaz, Kargaz.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.

Canlı, S. (2011). *Resmi ve Özel İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin Sergiledikleri Liderlik Rollerine İlişkin Algıları (Adıyaman ili örneği).* Yayımlanmamı Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.

Cemaloğlu, N. (2007). Okul yöneticilerinin liderlik stillerinin farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 5*(1), 73-112.

Daft, R. L. (1999). *Leadership: Theory and practice*. USA: Harcourt College Pub.

Danielson, C. (2006).*Teacher Leadership That Strengthens Professional Practice*. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.

Derin, Ö. (2003). *Dershane Yöneticilerinin Kültürel Liderlik Rollerinin Öğretmenlerin İş Doyumuna Etkileri.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.

Durukan, H. (2006). Okul Yöneticisinin Vizyoner Liderlik Rolü. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi,* 7 (2), 277-286, Kırşehir.

George J. M., & Jones, G. R. (2012). Understanding and managing organizational behavior. USA: Person Education.

Geylani, A. (2013). Okul yönetiminde kültürel liderlik yaklaşımı ve toplumsal boyutu. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi,* 1(1), 1-23.

Giderler, C. (2005). *Yöneticilerin Kişilik Tarzları ile Liderlik Davranışları Arasındaki İlişki ve Eczacıbaşı Topluluğu'nda Uygulama*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

Gökçe, F. (2016). Sınıfta öğrenme ve öğretme sürecinin yönetimi. Ankara: Pegem Akademi yayıncılık.

Greenlee, B. J. (2007). Building teacher leadership capacity through educational leadership programs. *Journal of Research for Educational Leaders*, 4(1), 44-74.

Gültekin, M. (2008). *İlköğretim Okulu Yöneticilerin Etik Liderlik Davranış Gösterme Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya,

Gümüşeli, A. I. (2009). Primary school principals in Turkey: Their working conditions and Professional profiles. *International Journal of Sciences,* 4(4), 239-246.

Günlü, E. (2012). Stratejik yönetimde liderlik ve motivasyon. İçinde, C. Serinkan, (Ed). *Liderlik ve motivasyon geleneksel ve güncel yaklaşımlar*. Ankara: Nobel yayıncılık.

Hallinger, P., & Murphy, J, F. (1987). Assesing and develophing principal instructıonal leadership. *Educational Leadership,* 45(1), 54-61,

House, R. J. (1992). Charismatic leadership in service-producing organizations. International *Journal of Service Industry Management, 3*(2), 1-24.

Hoy, W.K., & Miskel, C.G. (1991). *Educational administration*. New York: McGraw-Hill Inc.

Işık, N. (2014). *Liderlik Yaklaşımları Ve Hizmetkâr Liderliğin İşgörenlerin Organizasyonel Bağlılıklarına Etkileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Jantzi, D., & Leithwood, K. (1996). Toward an explanation of variation in teachers' perceptions of transformational school leadership. *Educational Administration Quarterly, 32*(4), 512-538.

Karip, E. (1998). Dönüşümcü liderlik. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 16*(16), 443-465.

Kıngır, S., & Şahin M. (2005). *Örgütsel davranış boyutlarından seçmeler: Yönetici ve liderlik*. Ankara: Nobel yayıncılık.

Koçel, T. (2007). *İşletme yöneticiliği*. İstanbul: Beta Yayınları.

Köseoğlu, D. (2019). *Liderlik Tiplerinin İnsan Kaynakları Yönetimini Algılamaya Etkisi: Yerel Yönetimlerde İnsan Kaynakları Yöneticileri Üzerine Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Küçük Ö., & Demirtaş Z. (2016). Ortaöğretim okullarında görev yapan okul müdürlerinin vizyoner liderlik davranışları ile öğrenci akademik başarısı arasındaki ilişki. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 7,* 53-68.

Lunenburg, F. C., & Ornstein, A. O. (2012). *Educational administration: Concepts and practices*. Belmont: Wadsworth/Cengage Learning.

Mayo, K. E. (2002). Teacher leadership: The master teacher model. *Management in Education*, 16, 29- 33.

McGregor, D. (1989). The human side of enterprise. *Readings in managerial psychology*, *4*(2), 314-324.

Muijs, D., & Harris, A. (2007). Teacher leadership in action. *Educational Management Administration & Leadership*, 35(1), 111-134.

Naktiyok, A. (2009). Bilgi temelli örgüt oluşturmada yöneticilerin kalite liderliğine uygun davranışlarının rolü. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13*(1), 253- 276.

National Council for the Accreditation of Teacher Education. (2001). *Standards for Professional Development Schools*. Washington, DC: Author

Oğuz, E. (2010). The relationship between the leadership styles of the school administrators and the organizational citizenship behaviours of teachers. *Procedia Social and Behavioral Sciences, 9*, 1188-1193.

Özden, Y. (2005). *Eğitimde yeni değerler*. Ankara: Pegem A yayıncılık.

Robbins, S. P. (1994). *Management*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Sabuncuoğlu, Z., & Tüz, M. (2008). *Örgütsel psikoloji*. Bursa: Alfa Yayınları.

Saruhan C. Ş. & Yıldız L. M. (2009). *Çağdaş yönetim bilimi*. İstanbul: Beta yayıncılık.

Senge, P. M. (2014). *The fifth discipline fieldbook: Strategies and tools for building a learning organization*. New York: Crown Currency.

Serinkan, C. (2012). Liderlik ve motivasyon. Ankara: Nobel yayıncılık.

Smith, A. D. (1999). *National identity.* USA: University of Nevada Press.

Smith, B. J.(1999). *Transformative Professional Development: Discovering Teachers' Concepts of Politicized Classroom Practice*. Unpublished Dissertation, Harvard University, Cambridge, MA.

Şimşek, A. (2006). *Duygusal Zekânın Ana-Baba Tutumunun ve Doğum Sırasının Tercih Edilen Liderlik Tarzına Etkisi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Şişman, M. (1996). *Etkili okul yönetimi*. Eskişehir: Osmangazi üniversitesi Eğitim fakültesi araştırma raporu.

Şişman, M. (2002). *Örgütler ve kültürler*. Ankara: Pegem Akademi yayıncılık,

Şişman, M. (2012). *Öğretim liderliği*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Tabak, A. (2005). *Lider ve takipçileri.* İstanbul: Nobel yayıncılık.

Tayfur, M., Beytekin, O. F., & Yalçınkaya, M. (2013). İlköğretim okul yöneticilerinin etik liderlik özellikleri ile okullardaki örgütsel güven düzeyinin incelenmesi (İzmir İl Örneği). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 21*, 84-106.

Tengilimoğlu, D. (2005). Kamu ve özel sektör örgütlerinde liderlik davranışı özelliklerinin belirlenmesine yönelik bir alan çalışması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 4* (14), 1-16.

Tuncer, T. (2020). *Okul Yöneticilerinin Liderlik Tarzlarının Örgüt Kültürüne Etkisi: Isparta İli Örneği.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Ankara.

Tunçer, P. (2012). *Yönetim ve organizasyon*. İstanbul: Beta yayıncılık.

Turan, S. (2004). Yönetimle ilgili temel teori ve yaklaşımlar. İçinde, M. Şişman & S. Turan (Ed.), *Sınıf yönetimi*. Ankara: Pegem yayıncılık.

Uludağ, Z., & Tepe, N. (2018). Bazı değişkenler açısından millî eğitim müdürlüğü ile temel eğitim ve orta öğretim okul yöneticilerinin liderlik stilleri ve iş doyumu düzeyleri: Amasya ili örneği. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 37(1),* 145-170.

Wenner, J. A., & Campbell, T. (2017). The theoretical and empirical basis of teacher leadership: A review of the literature. *Review of Educational Research*, 20(10), 1-38.

Yıldırım, B. (2001). *Okul Yöneticilerinin Kültürel Liderlik Rollerinin Öğretmenlerin İş Doyumuna ve Meslek Ahlakına Etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.

York-Barr, J., & Duke, K. (2004). What do we know about teacher leadership? Findings from two decades of scholarship. *Review of Educational Research*, 74(3), 255-346.

Zel, U. (2011). *Kişilik ve liderlik*. Ankara: Nobel yayıncılık.

4. Bölüm

ÖĞRENME TUTKUSU VE YÜKSEK MOTİVASYON YARATMAK

Mesut Gün - Mustafa Barış Baştürk

Giriş

Öğrenme, informel veya formel olarak bireyin kendi kendine veyahut başkaları tarafından aldığı bilgilerin, kişinin davranış ve düşünce boyutundaki kalıcı değişikliklerdir. Bu değişikliklerin gerçekleşmesi için insan beyninin işleyişi bir numaralı etkendir. Öğrenme beyinde, nöronların sinir bağlantıları oluşturması yoluyla gerçekleşmektedir. Sinir yolları bilgiyi çözümleyen ve iletilmesini sağlayan hücreler arasında köprü rolü üstlenir. Nöronlarımız arasındaki bu köprü ne kadar kuvvetliyse öğrenme de o kadar güçlü olur.

Öğrenmenin beyin boyutunda bellek kavramı da önemli rol oynamaktadır. Bellek, öğrenme için gerekli bilginin kodlanması, depolanması ve gerektiğinde bu bilginin geri çağırılmasında (recall) sorumludur. Bellek; bellek, kısa süreli bellek ve uzun süreli bellek olmak üzere belirli katmanlardan oluşmaktadır. Duyusal bellek, etraftan edinilen bilgileri çok kısa bir süreliğine depolar. Örneğin; bir arkadaşınızla diyalog hâlindesiniz ve arkadaşınızın size sarf ettiği bir cümle duyusal belleğinizde birkaç saniye boyunca misafir edilir eğer dikkatinizi vermişseniz kısa süreli belleğe aktarılır. Kısa süreli bellek, duyusal bellekten gelen bilginin daha uzun bir süreyle tutulmasını sağlar. Ardından ise bilgi uzun süreli belleğe aktarılır. Uzun süreli belleğe gelen bilgi geri çağırılma aşamasını da geçtiği anda öğrenme gerçekleşmiş demektir. Bilginin uzun süreli belleğe geçmesi için tekrar, sınıflandırma, yeni ve önceki bilgiler arasında bağlantı oluşturma gibi teknikler faydalı olmaktadır.

Kaynakça

Akbaba, S. (2006). Eğitimde motivasyon. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (13), 343-361.

Anderman, M.E. & Anderman, H.L. (2021). *Classroom motivation-linking research to teacher practice.* London: Routledge Press

Arar, T., Yurdakul, G. & Öneren, M. (2021). Distance learning: The motivators, the preventers and the neutralizers for faculty members and students. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 40*(2), 551-590.

Borah, M. (2021). Motivation in learning. *Journal of Critical Reviews, 8*(2), 550-552.

Brown, H.D. (2000). *Principles of language learning and teaching.* Englewood Cliffs NJ: Prentice-Hall

Carbonneau, N., Vallerand, R. J., Fernet, C., & Guay, F. (2008). The role of passion for teaching in intrapersonal and interpersonal outcomes. *Journal of Educational Psychology, 100*(4), 977–987. https://doi.org/10.1037/a0012545

Day, C. (2004). *A passion for teaching*. London: Routledge Press

Deci, E. L., Eghrari, H., Patrick, B. C., & Leone, D. R. (1994). Facilitating internalization: The self-determination theory perspective. *Journal of Personality, 62*(1), 119–142. https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1994.tb00797.x

Dilekmen, M. & Ada, Ş. (2005). Öğrenmede güdülenme. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi,* (11), 113-123.

Ekiz, S. & Kulmetov, Z. (2016). The factors affecting learners' motivation in English language education. *Journal of Foreign Language Education and Technology, 1*(1), 18-38.

Eren, E. (2001), Yönetim ve organizasyon (Çağdaş ve küresel yaklaşımlar). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Ersoy, H., Duman, E. & Öncü, S. (2016). Artırılmış gerçeklik ile motivasyon ve başarı: deneysel bir çalışma. *Journal of Instructional Technologies & Teacher Education, 5*(1), 39-44

Jeynes, W. H. (2005). Effects of parental involvement and family structure on the academic achievement of adolescents. *Marriage & Family Review, 37*(3), 99-116. http://dx.doi.org/10.35335/laweco.v17i2.5

Karaman, Ö. Y. (2022). *Covid19 salgın döneminde uzaktan eğitimde yaşanan sorunlar ve öğrenci motivasyonuna etkisi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Rumeli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Karaman, T. (2009). *Öğretmenlerin öğretme tutkusunun sürekliliğini etkileyen faktörlerin incelenmesi* Yayımlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kaufman, J. C., & Beghetto, R. A. (2009). Beyond big and little: The four c model of creativity. *Review of General Psychology, 13*(1), 1-12.

Korkmaz, Ö. & Mahiroğlu, A. (2007). Beyin, bellek ve öğrenme. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 15*(1), 93-104.

Kreitner, R. & Kinicki, A. (2010). *Organizational behavior* (9th ed.). New York, NY: McGrawHill

Lai, C., Zhu, W. & Gong, G. (2014). Understanding the quality of out-of-class English learning. *TESOL Quarterly, 49*(2), 278-308.

Luh, D. B., & Lu, C. C. (2012). From cognitive style to creativity achievement: The mediating role of passion. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts, 6*(3), 282-288

Nişanyan. (2022). Motivasyon. Nişanyan Sözlük içinde. Erişim tarihi: Şubat 14, 2024. https://www.nisanyansozluk.com/kelime/motivasyon

Raja, R. & Nagasubramani, C. P. (2018). Impact of modern technology in education. *Journal of Applied and Advanced Research, 3*(1), 33-35.

Thayne, T. (Yönetici). (2021, Mayıs 6). How parents can inspire a passion or lifelong learning in a burned out teen [Sesli podcast bölümü]. Apple Podcast. https://podcasts.apple.com/us/podcast/not-by-chance-podcast/id1488669876

Türk Dil Kurumu Sözlükleri (b.t.). Tutku. Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğü içinde. Erişim tarihi: Şubat 12, 2024. https://sozluk.gov.tr/

Zehm, J. S. & Kottler, A. J. (1993). *On being a teacher: The human dimension.* London: Sage Publications

O'Brien M.C. (1977). Motivation: A historical prospective. In M. Burt, H. Dulay & Finocchiaro (Eds.), *View points on English as a second language*. New York: Regents.

Rahman, H.A., Rajab, A., Wahab, S. R. A., Nor, F. M., Zakaria, W. Z. W., & Badli, M. A. (2017). Factors affecting motivation in language learning. *International Journal of Information and Education Technology, 7*(7), 543-547. https://doi.org/10.18178/IJIET.2017.7.7.927

Serin, H. (2017). The role of passion in learning and teaching. *International Journal of Social Sciences & Educational Studies, 4*(1), 60–64. https://doi.org/10.23918/ijsses.v4i1p60

Smith, B. L., & MacGregor, J. T. (1992). What is collaborative learning? In A. Goodsell, M. Maher, V. Tinto, B. L. Smith, & J. MacGregor (Eds.), *Collaborative learning: A sourcebook for higher education.* National Center on Postsecondary Teaching, Learning, and Assessment (NCTLA).

Soyupek, H. (2007). Yabancı dil öğretiminde güdülemenin önemi. *Uluslararası Asya ve Afrika Çalışmaları Kongresi ICANA 38*, Özet metin bildirileri kitabı (s 1571-1587) içinde. Ankara: T.C. Başbakanlık Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.

Spolsky, B. (2000). Language motivation revisited: Anniversary article. *Applied Linguistics, 20*(2), 157- 169.

Svinicki, M. D., & Vogler, J. S. (2012). Motivation and learning: Modern theories. In N. M. Seel (Ed.), *Encyclopedia of the sciences of learning* (pp. 2336–2339). New York: Springer.

Vallerand, R. J. (2007). Intrinsic and extrinsic motivation in sport and physical activity: A review and a look at the future. In G. Tenenbaum & R. C. Eklund (Eds.), *Handbook of sport psychology* (3rd ed., pp. 59–83). John Wiley & Sons, Inc..

Vallerand, R. J. (2015). *The psychology of passion: A dualistic model.* Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199777600.001.0001

5. Bölüm

ETKİLİ ÖĞRETİM

İbrahim Serdar Kızıltepe - Tezcan Kartal

Giriş

Ekonomik, sosyal, kültürel ve teknolojik alanlardaki hızlı değişmeler, doğrudan bireylerin motivasyonları, tutumları ve inançları gibi faktörler üzerinde etkili olmaktadır (Kayhan, 2016). Bu etkinin eğitimde kalitenin ve etkililiğinin değişmesine sebep olduğu görülmektedir (Maulana, Kington ve Ko, 2023). Öğretme oldukça karmaşık bir faaliyettir. Etkili öğretim anlayışımız geçen yüzyılda önemli ölçüde genişlemiş olsa da büyük boşluklar varlığını sürdürmektedir. "Etkili" öğretimi neyin oluşturduğu bağlamdan, zamandan ve gruptan diğerine farklılık göstermektedir. Ko, Sammons ve Bakkum (2014), etkili öğretimi tanımlamanın mesleki yeterlilik ve sistem sorumluluğu ile olan ilişkileri nedeniyle karmaşık ve tartışmalı olabileceğini belirtmiştir. Etkili öğretimin kapsamı genel olarak iki şekilde tanımlanabilir. İlk tanım sınıf içindeki süreçlere odaklanır ve genellikle daha iyi öğrenme çıktılarını teşvik eden öğretmen davranışlarına ve sınıf içi süreçlere odaklanır. İkinci tanım ise öğretmenlerin çalışmalarının yalnızca öğretimle sınırlı olmadığı fikrine dayanarak sınıf içi süreçlerin ötesindeki faktörleri de içeren daha geniş bir bakış açısına sahiptir. 21. yüzyılda öğretmenin rolü sınıf süreçlerinin ötesine uzanır ve meslektaşlarına yönelik koçluk ve iş birliğini, öğretmen liderliğini ve sürekli mesleki gelişime katılımı içerir (Maulana ve diğ., 2023). Etkili öğretim, öğretmenlerin sınıf öğretimini nasıl organize ettikleri, ders hakkında ne bildiklerine ve sahip oldukları inançlarına, öz yeterliklerine, dersi öğretme ve öğrenme hakkında ne anladıklarına büyük ölçüde bağlıdır (Anthony ve Walshaw, 2009). Sağlam alan bilgisi öğretmenlerin dersin tutarlı ve bağlantılı bir sistem olarak temsil

Kaynakça

Akku, H., Kadayifçi, H., Atasoy, B., & Geban, M. (2003). Effectiveness of instruction based on the constructivist approach on understanding chemical equilibrium concepts. *Research in Science & Technological Education*, 21(2), 209-227.

Aldosemani, T. (2019). Inservice teachers' perceptions of a professional development plan based on SAMR model: A case study. *Turkish Online Journal of Educational Technology*, *18*(3), 46-53.

Anthony, G., & Walshaw, M. (2009). Characteristics of effective teaching of mathematics: A view from the West. *Journal of Mathematics Education, 2*(2), 147-164.

Asif, M., Edirisingha, P., Ali, R., & Shehzad, S. (2020). Teachers' practices in blended learning environment: perception of students at secondary education level. *Journal of Education and Educational Development*, *7*(2), 286-306.

Aulls, M. W., & Shore, B. M. (2008). *Inquiry in education: The conceptual foundations for research as a curricular imperative.* New York: Erlbaum.

Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control.* New York: W. H. Freeman.

Blasiman, R. N., Dunlosky, J., & Rawson, K. A. (2017). The what, how much, and when of study strategies: Comparing intended versus actual study behaviour. *Memory*, *25*(6), 784-792.

Caffarella, R. S. (2002). *Planning programs for adult learners: A practical guide for educators, trainers, and staff developers* (2nd Ed.). San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Chew, S. L., & Cerbin, W. J. (2021). The cognitive challenges of effective teaching. *The Journal of Economic Education*, *52*(1), 17-40.

Cuban, L. (2012). Why so many structural changes in schools and so little reform in teaching practice? *Journal of Educational Administration, 51*, 109-125.

Cuban, L. (2013). *Inside the black box of classroom practice: Change without reform in American education.* Cambridge, MA: Harvard Education Press.

de Bruin, A. B., Roelle, J., Carpenter, S. K., Baars, M., & Efg-Mre. (2020). Synthesizing cognitive load and self-regulation theory: A theoretical framework and research agenda. *Educational Psychology Review*, *32*(4), 903-915.

Dewey, J. (1986). Experience and Education. *The Educational Forum*, *50*(3), 241-252.

Dirksen, D., Bauer, C., Coffland, D., & Naylor, S. (1998). A statewide evaluation of the impact of technology integration. *Technology and Teacher Education Annual, 38*, 857-861.

Donaldson, D. P. (2001). With a little help from our friends: Implementing geographic information systems (GIS) in K-12 schools. *Social Education*, *65*(3), 147-147.

Eggen, P., & Kauchak, D. (2004). *Educational Psychology: Windows, Classrooms.* Upper Saddle River: Pearson Prentice hâll.

Ertmer, P. A., & Ottenbreit-Leftwich, A. T. (2013). Removing obstacles to the pedagogical changes required by Jonassen's vision of authentic technology-enabled learning. *Computers & Education, 64*, 175-182.

Ertmer, P. A., Ottenbreit-Leftwich, A. T., Sadik, O., Sendurur, E., & Sendurur, P. (2012). Teacher beliefs and technology integration practices: A critical relationship. *Computers and Education, 59*, 423-435.

Ertmer, P., Addison, P., Lane, M., Ross, E., & Woods, D. (1999). Examining teachers' beliefs about the role of technology in the elementary classroom. *Journal of Research on Computing in Education, 32*, 54-72.

Ertmer, P.A., Ottenbreit-Leftwich, A. T., & York, C. S. (2007). Exemplary technology-using teachers: Perceptions of factors influencing success. *Journal of Computing in Teacher Education, 2*, 55–61.

Evertson, C. M., & Emmer, E. T. (2009). *Classroom management for elementary teachers* (8th Ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson Education, Inc.

Fabiano, G. A., Pelham, W. E., Gnagy, E. M., Burrows-MacLean, L., Coles, E. K., Chacko, A., ... & Robb, J. A. (2007). The single and combined effects of multiple intensities of behavior modification and methylphenidate for children with attention deficit hyperactivity disorder in a classroom setting. *School Psychology Review*, *36*(2), 195-216.

Farber, V. A., Prialé, M. A., & Fuchs, R. M. (2015). An entrepreneurial learning exercise as a pedagogical tool for teaching CSR: A Peruvian study. *Industry and Higher Education, 29*(5), 345-360

Farrington, C. A. (2013). *Academic mindsets as a critical component of deeper learning.* University of Chicago: Consortium on Chicago School Research.

Ferrer, J., Ringer, A., Saville, K., A Parris, M., & Kashi, K. (2022). Students' motivation and engagement in higher education: The importance of attitude to online learning. *Higher Education, 83*(2), 317-338.

Glogger-Frey, I., Deutscher, M., & Renkl, A. (2018). Student teachers' prior knowledge as prerequisite to learn how to assess pupils' learning strategies. *Teaching and Teacher Education, 76*, 227-241.

Griffin, K. (2017). Investigating fieldtrips. In Benckendorff, P and Zehrer, A (Eds.). *Handbook of Teaching and Learning in Tourism.* Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 290304.

Hechter, R. P., & Vermette, L. A. (2013). Technology integration in K-12 science classrooms: An analysis of barriers and implications. *Themes in Science and Technology Education, 6*(2), 73-90.

Hew, K. F., & Brush, T. (2007). Integrating technology into K-12 teaching and learning: Current knowledge gaps and recommendations for future research. *Educational Technology Research and Development,55*(3), 223-252.

Hsu, P. (2016). Examining current beliefs, practices and barriers about technology integration: A case study. *Tech Trends*, *60*(1), 30-40.

Hughes, K. (2005). The role of teacher knowledge and learning experiences in forming technology-integrated pedagogy. *Journal of Technology and Teacher Education, 13*, 227-302.

Humaeroah, H., Sardi, A., & Ermawati, E. (2022). Teacher perspective: Managing students' behavior problem in teaching English at primary school. *IDEAS: Journal on English Language Teaching and Learning, Linguistics and Literature, 10*(2), 2113-2121.

Irving, K. E. (2003). *Preservice science teachers' use of educational technology during student teaching.* Unpublished doctoral dissertation, University of Virginia, Wayne State University, Detroit, MI.

Kartal, B. (2022). Examining preservice mathematics teachers' technological pedagogical content knowledge development in the natural setting of a teacher preparation program. *ie: inquiry in education*, *14*(2), Article 4.

Kartal, B., & Çınar, C. (2024). Preservice mathematics teachers' TPACK development when they are teaching polygons with geogebra. *International Journal of Mathematical Education in Science and Technology*, *55*(5), 1171-1203.

Kartal, T. (2023). Fizik-1 konu ve kavramlarında sıkça görülen kavram yanılgıları. İçinde M. Yılmazlar ve A. Öztuna Kaplan (Ed.). *Fizik 1* (ss. 293-332). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Kartal, T., Kızıltepe, İ. S., & Kartal, B. (2022). Extending technology acceptance model with scientific epistemological and Science teaching efficacy beliefs: A study with preservice teachers. *Journal of Education in Science Environment and Health*, *8*(1), 1-16.

Kayhan, H. N. (2016). *Birlikte öğretim yaklaşımlarından bir öğretim yapan bir gözlemci modelinin kaynaştırma ortamlarındaki sınıf öğretmenlerinin etkili öğretim becerilerine etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kim, C. M., Kim, M. K., Lee, C. J., Spector, J. M., & DeMeester, K. (2013). Teacher beliefs and technology integration. *Teaching and Teacher Education, 29*, 76-85.

Kızıltepe, İ. S., & Kartal, T. (2021). Öğretmen adaylarının epistemolojik inançlarının çoklu değişkenler açısından incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, *22*(3), 2036-2069.

Ko, J., Sammons, P., & Bakkum, L. (2014). *Effective teaching*. Oxford: Education Development Trust.

Kolb, A. Y., & Kolb, D. A. (2005). Learning styles and learning spaces: Enhancing experiential learning in higher education. *Academy of Management Learning & Education*, *4*(2), 193-212.

Köseoğlu, F., Tümay, H., & Budak, E. (2008). Bilimin doğası hakkında paradigma değişimleri ve öğretimi ile ilgili yeni anlayışlar. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 28*(2), 221-235.

Lederman, N. G. (2006). Syntax of nature of science within inquiry and science instruction. In I. B. Flick & N. G. Lederman (Eds.), *Scientific inquiry and nature of science: Implications for teaching, learning and teacher education* (pp. 301–317). Dordrecht: Springer.

Leonard W. H., & Penick J. E. (2009). Is the inquiry real? Working definitions of inquiry in the science classroom. *The Science Teacher, 76*(5), 40-43.

Lindsey, B. A., Hsu, L., Sadaghiani, H., Taylor, J. W., & Cummings, K. (2012). Positive attitudinal shifts with the physics by inquiry curriculum across multiple implementations. *Physical Review Special Topics-Physics Education Research, 8*(1), 010102.

Loveless, A. M. (2003). The interaction between primary teachers' perceptions of ICT and their pedagogy. *Education and Information Technologies*, *8*, 313-326.

Mahler, D., Bock, D., & Bruckermann, T. (2021). Preservice biology teachers' scientific reasoning skills and beliefs about nature of science: how do they develop and is there a mutual relationship during the development?. *Education Sciences*, *11*(09), 558.

Matzen, N. J., & Edmunds, J. A. (2007). Technology as a catalyst change: The role of professional development. *Journal of Research on Technology in Education, 39*, 417-430.

Maulana, R., Kington, A., & Ko, J. (2023). Effective teaching: Measurements, antecedents, correlates, characteristics, and links with outcomes. *In Frontiers in Education, 8*, 1-7.

Mayer, R. E., Schustack, M. W., & Blanton, W. E. (1999). What do children learn from using computers in an informal, collaborative setting? *Educational Technology, 39*(2), 27-31.

McGrail, E. (2007). Laptop technology and pedagogy in the English language arts classroom. *Journal of Technology and Teacher Education, 15*(1), 59-85.

Means, B., Blando, J., Olson, K., Middleton, T., Morocco, C., Rems, A., & Zorfass, J. (1993). *Using technology to support education reform*. Washington, DC: U.S. Department of Education.

Michael, R., Webster, C. A., Nilges, L., Brian, A., Johnson, R., Carson, R., & Egan, C. A. (2019). An online course to prepare preservice teachers to promote movement integration. *American Journal of Distance Education, 33*(1), 59-70.

Motta, V. F., & Galina, S. V. R. (2023). Experiential learning in entrepreneurship education: A systematic literature review. *Teaching and Teacher Education, 121*, 103919.

Norris, S. P., & Phillips, L. M. (2003). How literacy in its fundamental sense is central to scientific literacy. *Science Education, 87*(2), 224-240.

Osbome, R.J., & Wittrock (1983). Learning science: A generative process. *Science Education, 67*(4), 489-508.

Ottenbreit-Leftwich, A. T., Glazewski, K. D., Newby, T. J., & Ertmer, P. A. (2010). Teacher value beliefs associated with using technology: Addressing professional and student needs. *Computers and Education, 55*, 1321-1335.

Pajares, F. (2002). Gender and perceived self-efficacy in self-regulated learning. *Theory into Practice, 41*(2), 116-125.

Palmer, D. (2001). Students' alternative conceptions and scientifically acceptable conceptions about gravity. *International Journal of Science Education, 23*(7), 691-706.

Posner, G. J., Strike, K. A., Hewson, P. W., & Gertzog, W. A. (1982). Accomodation of a scientific conception: Toward a theory of conceptual change. *Science Education*, 66 (2), 211-227.

Richardson, V. (2003). Constructivist pedagogy. *Teachers College Record, 105*(9), 1623-1640.

Sajjad, S. (2010). Effective teaching methods at higher education level. *Pakistan Journal of Special Education, 11*, 29-43.

Salomon, G. (1991). Transcending the qualitative-quantitative debate: The analytic and systemic approaches to educational research. *Educational Researcher, 20*(6), 10-18.

Shekholeslami, A. (2017). The effectiveness of cognitive and meta-cognitive learning strategy training on academic procrastination of students with low academic achievement, *Journal of School Psychology, 6*(3), 65- 84.

Sinclair, J. (1989). Collins COBUILD essential English dictionary. Beijing: China Translation and Publishing Corporation.

Su, C. H., & Cheng, T. W. (2019). A sustainability innovation experiential learning model for virtual reality chemistry laboratory: An empirical study with PLS-SEM and IPMA. *Sustainability, 11*(4), 1027.

Sund, B. R. & Trownbridge, L. W. (1993). *Teaching Science trough Inquiry in the Secondary School.* Ohio: Charles E. Merrill Publishing Company.

Teig, N. (2022). Inquiry in science education. In T. Nilsen, A. Stancel-Piątak, & J.-E. Gustafsson (Eds.), *International handbook of comparative large-scale studies in education: Perspectives, methods, and findings* (Vol. 88, pp. 1-31). Springer International Publishing.

Tekkaya, C. (2003). Remediating high school students' misconceptions concerning diffusion and osmosis through concept mapping and conceptual change text. *Research in Science & Technological Education*, 21(1), 5-16.

Theall, M., & Franklin, J. (2001). *Looking for Bias in all the Wrong Places – A Search for Truth or a Witch Hunt in Student Ratings of Instruction?* In The Student Ratings Debate: Are they Valid? How Can We Best Use Them? Theall, P., Abrami, L., and Lisa Mets (Eds.) New Directions in Educational Research, No. 109. San Francisco: Jossey-Bass.

Töman, U., Karataş, F. Ö., & Çimer, S. O. (2013). Enerji ve enerji ile ilişkili kavram yanılgılarının belirlenmesine yönelik standart bir testin geliştirilmesi süreci ve uygulanması. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, *8*(1), 116-134.

Tosuntaş, Ş. B., Çubukçu, Z., & İnci, T. (2019). A holistic view to barriers to technology integration in education. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, *10*(4), 439-461.

Vanosdall, R., Klentschy, M., Hedges, L. V., & Weisbaum, K. S. (2007). *A randomized study of the effects of scaffolded guided-inquiry instruction on student achievement in science*. Paper presented at the conference of the American Educational Research Association, Chicago, IL.

Vosniadou, S. (2002). On the nature of naive physics. In M. Lim_on, & L. Mason (Eds.), *Reconsidering conceptual change: Issues in theory and practice* (pp. 61–76). The Netherlands: Springer.

Vosniadou, S. (2007). The cognitive–situative divide and the problem of conceptual change. *Educational Psychologist, 42*, 55-66.

Wali, A. Z., & Popal, A. W. (2020). The emerging issues and impacts of technology in classroom learning. *International Journal of Emerging Technologies in Learning, 15*, 237-245.

Wannarka, R., & Ruhl, K. (2008). Seating arrangements that promote positive academic and behavioural outcomes: A review of empirical research. *Support for Learning, 23*(2), 89-93.

Yağbasan, R., & Gülçiçek, A. G. Ç. (2003). Fen öğretiminde kavram yanılgılarının karakteristiklerinin tanımlanması. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *13*(13), 102-120.

Yeager, D. S., Purdie-Vaughns, V., Garcia, J., Apfel, N., Brzustoski, P., Master, A., Hessert, W. T., Williams, M. E., & Cohen, G. L. (2014). Breaking the cycle of mistrust: Wise interventions to provide critical feedback across the racial divide. *Journal of Experimental Psychology: General, 143*(2), 804-824.

Yüksel, İ., & Yüksel, İ. (2012). Metacognitive awareness of academic reading strategies. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, *31*, 894-898.

Zusho, A., & Pintrich, P. R. (2003). Skill and will: The role of motivation and cognition in the learning of college chemistry. *International Journal of Science Education, 25*, 1081-1094.

6. Bölüm

DUYGUSAL ZEKÂ

Nevin Akkaya

Giriş

Duygusal zekâ, kişisel ve toplumsal refahın sağlanmasında, kişilerarası ilişkilerin düzenlenmesinde ve duygusal uyumun sağlanmasında önemli bir bileşen olarak ortaya çıkmıştır. Duygusal zekâ aslında yeni bir kavram değildir, 1990'lardan beri psikolojinin çeşitli alanlarında farklı teori ve araştırmalarla varlığını sürdürmektedir. 1970'lerden önce yapılan araştırmalar sadece biliş ve zekâya odaklanmış, zekâ, bilişsel sorunları çözmek için ölçülebilir bir yetenek olarak ele alınmıştır. Fakat yirminci yüzyılda bu bilişsel yaklaşıma karşı çıkılmış, sosyal yeteneğin zekânın önemli bir faktörü olduğu ve bunun da anlama yeteneğinden geçtiği öne sürülmüştür. Thorndike (1920), insanları anlamada ve yönetmede kullanılan beceri olarak tanımladığı "sosyal zekâ" terimini türetmiştir. Sonraki yıllarda Wechsler (1972), bu düşünceyi detaylandırmış, zekâ türlerini duygusal, kişisel ve sosyal olarak gruplandırmıştır. Böylelikle zekâ kavramı sadece bilişsel bir kavram olmaktan çıkmış, kişisel, sosyal ve duygusal zekâ kavramları literatürde yerini almıştır.

Duygular, birçok psikolojik alt yapının sınırlarının geçtiği, psikolojiksel, bilişsel, motivasyonel, deneyimsel sistemleri içeren organize tepkiler olarak görülebilir (Salovey ve Mayer, 1990). Zekâ, duygularımız gibi düşüncelerimizi, davranışlarımızı, tutumlarımızı ve kişiliğimizi etkilemektedir. Dolayısıyla duygu ve zekâ, sağlıklı bir etkileşim için birbirlerine ihtiyaç duymaktadır. Sürdürülebilir bir yaşam için akıl ve duygunun birbirlerini dengede tutmaları önemlidir. Sağlıklı akıl yürütme sürecine sahip olabilmek için duygu, akıl ve karar verme yetilerinin uyum içinde işlemesi gerekmektedir (İşçi, 2019, s.10).

Önerilen Kitaplar

1. Ataman, M. (2022). *Yaratıcı Türkçe Dersleri*. Ankara: Elma Yayınevi.
2. Goleman, D. (2011). *Duygusal Zekâ Neden IQ'dan Daha Önemlidir*? (çev. B. Seçkin Yüksel). İstanbul: Varlık Yayınları.
3. Gottman, J. (2019). *Duygusal Zekâsı Yüksek Çocuklar Yetiştirmek*. (çev. Yiğit Ataman). Ankara: Görünmez Adam Yayınları.

Kaynakça

Akkaya, N. (2020). Türkçe öğretiminde yöntem ve teknikler. İçinde, F. Susar (Ed.), *İlk ve ortaokullarda Türkçe öğretimi* (ss. 307-354). Ankara: Anı Yayıncılık.

Akyel, M. (2022). *Öğretmenlerin duygusal zekâ düzeyleri ile eğitim yöneticilerinin 21.yüzyıl becerileri arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.

Aksaraylı, M., Özgen, I. (2008). Akademik kariyer gelişiminde duygusal zekânın rolü üzerine bir araştırma. *Ege Akademik Bakış,* 8(2), 755-769.

Ataman, M. (2022). *Yaratıcı Türkçe dersleri*. Ankara: Elma Yayınevi.

Atabek, E. (1999). *Hayatımız ve değerlerimiz.* İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.

Boyatzis, R., Goleman, D., and Rhee, K. (2000). Clustering competence in emotional intelligence: insights from the emotional competence inventory (ECI). In R. Bar-On & J.D.A. Parker (eds.), Handbook of Emotional Intelligence. San Francisco: Jossey-Bass.

Çiftçi, V., Aydın, İ. S. (2022). Çocuk edebiyatında felsefe kitaplarının yeri. İçinde A. Türkel ve B. Savaş (Ed.), *Türkçe öğretiminde yeni yaklaşımlar* (s. 117 – 137). Ankara: Gece Kitaplığı.

Erol, M. (2022). *Kuantum fiziği ile bilinç çağına yolculuk.* İzmir: Nobel Yayınları

Fernandez-Berrocal, P., Ruiz, D. (2008). Emotional ıntelligence in education. *Electronic Journal of Research in Educational Psychology, 6* (2), s. 421-436.

Goleman, D. (1995). Inteligencia Emocional. (Emotional Intelligence). Barcelona: Kairos.

Goleman, D. (2007). *Duygusal Zekâ Neden IQ'dan Daha Önemlidir?* (47. Baskı),(Çev. Banu Seçkin Yüksel). İstanbul: Varlık Yayınları.

Goleman, D. (2011). *Duygusal zekâ neden IQ'dan daha önemlidir?* (çev. B. Seçkin Yüksel). İstanbul: Varlık Yayınları.

Hess, J. D., Bacigalupo, A. C. (2014). Enhancing management problem-solving processes through the application of emotional ıntelligence skills. *Journal of Management Policies and Practices, 2(3), s.* 01-17. http://dx.doi.org/10.15640/jmpp.v2n3a1

Güneş, F. (2016). *Türkçe öğretimi yaklaşım ve modeller*. Ankara: Pegem Akademi.

İşçi, G. (2019). *Öğretmen adaylarının duygusal zekâ düzeyleri ile öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Komisyon, (2018). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.

Mayer, J. D. (2004). What is emotional intelligence? *UNH Personality Lab*. 8.

Millî Eğitim Bakanlığı. (2019). *Türkçe dersi öğretim programı.* Ankara.

Millî Eğitim Bakanlığı. (2024). *Ortaokul Türkçe dersi öğretim programı. Ankara.*

Özcan, S. (2023). Türkçe öğretmenlerinin duygusal zekâları ile iletişim becerilerinin incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 12(1), 221-238.

Özdemir, E. (2017). *Yazınsal türler*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Papoutsi, C., Drigas, A., Skianis, C. (2021). Virtual and augmented reality for developing emotional ıntelligence skills. *iJES,9*(3), s. 35-53.

Salovey, P., Mayer, J. D. (1990). *Emotional Intellingence*. Yale University, University Of New Hampshire, Baywood Publishing.

Serrat, O. (2017). Understanding and developing emotional intelligence. In Knowledge solutions (pp. 329–339). Singapore: Springer https://doi.org/10.1007/978-981-10-0983-9_37

Sever, S. (2017). *Çocuk ve edebiyat*. İzmir: Tudem Yayıncılık.

Somuncuoğlu, D. (2005). Duygusal zekâ yeterliliklerinin kuramsal çerçevesi ve eğitimdeki rolü. *Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11, s.269-293.

Sucaromana, U. (2012). Contribution to language teaching and learning: A review of emotional ıntelligence. *English Language Teaching; 5*(9), s. 54-58.

Thorndike, E. L. (1920). Intelligence and its uses. *Harper's magazine, 140*, s. 227-235.

Tümtürk, T. (2022). Tiyatro ve eğitim ilişkisi: Türkçe eğitiminde tiyatro uygulamaları. İçinde E. Aktaş ve A. O. Namdar (Ed.), *Türkçe eğitiminde drama ve tiyatro uygulamaları* (ss. 227 – 243). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Türk Dil Kurumu. (2024). *Güncel Türkçe Sözlük.* Erişim adresi: https://sozluk.gov.tr/ ("duygu" maddesi). Erişim tarihi: 10.05.2024.

Türk Dil Kurumu. (2024). *Güncel Türkçe Sözlük.* Erişim adresi: https://sozluk.gov.tr/ ("duygusal zekâ" maddesi). Erişim tarihi: 10.05.2024.

Yılmaz Karabulutlu, E., Yılmaz, S., Yurttaş, A. (2011). Öğrencilerin duygusal zekâ düzeyleri ile problem çözme becerileri arasındaki ilişki. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 2(2), s.75-79.

7. Bölüm

ETİK DEĞERLERE BAĞLILIK

Şahin Şimşek

Giriş

Öğretmenler, öğrencilerin yaşamlarını şekillendirmede ve toplumun bir bütün olarak daha iyi hâle gelmesine katkıda bulunmada çok önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle öğretmenlerin mesleki davranışlarına ve öğrencilerle, meslektaşlarıyla ve daha geniş eğitim camiasıyla etkileşimlerine rehberlik eden bazı etik ilkeleri benimsemeleri esastır.

Öğretmenlik mesleği yalnızca teknik bir uğraş değil daha ziyade ahlaki ve etik bir uğraştır. Öğretmenler, öğrencilerinin hayatları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir ve bu nedenle sorumluluklarını etkili bir şekilde yerine getirmelerini sağlamak için güçlü bir dizi etik ilke tarafından yönlendirilmelidirler (Campbell, 2003).

Eğitimciler, öğretmenlerin eğitim sürecindeki kritik rolünü her zaman vurgulamışlardır. Şişman (2007), öğretmeni "eğitim sisteminin temel ögesi" olarak tanımlarken Bursalıoğlu (2013) ise "en stratejik birim" ifadesini kullanmıştır. Başarılı bir eğitim sisteminin olmazsa olmazı; alanında uzman, mesleğine tutkuyla bağlı, bilgi ve becerilerle donatılmış ve topluma örnek teşkil eden öğretmenlerdir. Eğitim sisteminin etkinliği, toplumun ihtiyaç duyduğu nitelikli bireyleri yetiştirme kapasitesiyle ölçüldüğünden öğretmen bu sistemin en değerli unsuru olarak kabul edilir.

Şentürk (2009), öğretmenlik mesleğinin insan ilişkileri boyutuna dikkat çekerek, bu mesleği "yoğun insan etkileşimi ve etik sorumluluk gerektiren bir alan" olarak tanımlar. Diğer mesleklerle karşılaştırıldığında öğretmenlik hem insanla doğrudan etkileşim kurma hem de diğer tüm mesleklerin öğretimini üstlenme gibi benzersiz bir özelliğe sahiptir.

Bunun yanı sıra etik değerlere sahip öğretmenler, öğrencilerine eleştirel düşünme becerilerini geliştirmeleri ve kendi değerlerini sorgulamaları için güvenli bir ortam sağlarlar. Öğrenciler, öğretmenlerini rol model alarak etik değerlerin gerçek hayatta nasıl uygulanabileceğini öğrenir ve kendi etik duruşlarını oluştururlar.

Öğretmenlerin belirli etik değerlere sahip olması, sadece eğitim sisteminin değil toplumun geneli için büyük önem taşır. Etik değerlere sahip öğretmenler, öğrencilerini sadece akademik olarak değil ahlaki ve sosyal açıdan da donatarak daha adil, saygılı ve duyarlı bir toplumun oluşmasına katkı sağlarlar.

Tartışma/Uygulama Soruları

1. Öğretmenlerin etik değerlere bağlılığı niçin gereklidir?
2. Öğretmenlerin görevlerini etik değerlerden taviz vermeden yerine getirmeleri hangi sonuçları doğurur?

Tavsiye Edilen Kitaplar

1. *Eğitim ve Öğretimde Etik*, İnayet Aydın, Pegem Akademi
2. *Öğretmen Eğitiminde Etik ve Ahlak*, Hasan Demirtaş, Anı Yayıncılık
3. *Eğitimde Etik ve Öğretmenlik Meslekî Değerleri*, Mahmut Tezcan, Anı Yayıncılık
4. *Meslek Etiği ve Öğretmenlik*, Süleyman Karataş (Ed.), Eğitim Yayınevi
5. *Öğretmenlik Meslek Etiği*, Oksana Manalova Yalçın, Pegem Akademi
6. *İdealist Öğretmen*, Grigoriy Petrov, Fom Kitap
7. *Öğretmen Olmak-Bir Can'a Dokunmak*, Doğan Cüceloğlu, İrfan Erdoğan, Final Kültür Sanat

Kaynakça

Aydın, İ. (2003). *Eğitim ve öğretimde etik*. Pegem Akademi.

Bursalıoğlu, Z. (2013). *Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış*. Pegem Akademi.

Campbell, E. (2003). Moral lessons: the ethical role of teachers. *Routledge*, 9(1), 25-50.

Coşkun, B. & Çelikten, M. (2020). Öğretmenlik meslek etiği üzerine bir inceleme. *OPUS International Journal of Society Researches*, 15(21), 686-710.

Hamzaj, Y A. & Selvi, K. (2020). Investigation of ethnopedagogical factors in teacher education: Kyrgyzstan sample, *IJOCIS*, 10(2), 319-338.

Ilgaz, S. & Bilgili, T. (2006). Eğitim ve öğretimde etik. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14, 119-210.

Karataş, S., Caner, M., Kahyaoğlu, R. B. & Kâhya, S. (2019). Öğretmen adaylarının gözünden etik öğretmen ve öğretmenlik meslek etiği dersi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi – Journal of Qualitative Research in Education,* 7(1), 29-49.

MEB. https://etik.meb.gov.tr/www/egitimciler-icin-mesleki-etik-ilkeler/icerik/10 (3 Haziran 2024 tarihinde erişildi).

Resmî Gazete, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/02/20220214-1.htm (28 Mayıs 2024 tarihinde erişildi).

Şentürk, C. (2009). "Öğretmenlik mesleğinde etik", *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, 10 (111), 25-31.

Şişman, M. (2007). *Eğitim bilimine giriş*. Pegem Akademi.

Toprakçı, E., Bozpolat, E. & Buldur, S. (2010). "Öğretmen davranışlarının kamu meslek etiği ilkelerine uygunluğu". *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), 35-50.

8. Bölüm

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Bilge Bağcı Ayrancı - Zehra Arslan

Giriş

Eğitimde ölçme ve değerlendirme, öğretmenlerin bilimsel değerlendirme yapabilmesi ve etkili öğretim için temeldir. Ölçme ve değerlendirme, uygulanan müfredatın temel bileşenidir. Öğretme-öğrenme sürecinin sonunda amaçların kazandırılıp kazandırılmadığını belirlemek için ölçme ve değerlendirmeden yararlanılır (Kizlik, 2012). Ölçme ve değerlendirme eğitim sürecinde düzeltme ve geliştirme için de gereklidir. Kısaca ölçme ve değerlendirme eğitim sürecinde ne kadar başarılı olunduğunun belirlenmesine yöneliktir. Öğretmen, öğrencilerde meydana gelen davranış değişikliklerini tespit etmek bu davranış değişikliklerinin ne yönde olduğunu belirlemek, ilerlemelerini bilmek için ve kullandığı öğretim yönteminin etkililiğini veya eksikliklerini tespit etmek için ölçme ve değerlendirme yapar (Kumar, 2/31).

Eğitimde ölçme ve değerlendirmenin gerekliliği şu şekilde sıralanabilir:

1- Öğretme-öğrenme sürecinde öğrenciyi motive etmek ve yönlendirmek,

2- Öğrenciye performansı hakkında geri bildirim sağlamak,

3- Öğretim ve/veya müfredat hakkında geri bildirim sağlamak (Brissenden & Slater, n.d. akt. Kizlik, 2012).

Turgut (1997), eğitimde ölçme ve değerlendirmenin öğrenciye davranışını nasıl değiştirip geliştireceğine yönelik önerilerde bulunabilmesi, öğrenci hakkında verilecek olan kararlarda belirleyici etkiye sahip olması, başarılı olan öğrencinin güdülenmesini sağlaması, öğretmenin öğretiminin ne derece verimli olduğunun

Kaynakça

Acar, M. & Anıl, D. (2009). Sınıf öğretmenlerinin performans değerlendirme sürecindeki değerlendirme yöntemlerini kullanabilme yeterlikleri, karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *TUBAV Bilim Dergisi, 2*(3), 354-363.

Aker, D. S., Dündar, D. C., & Pekşen, D. Y. (2009). Ölçme araçlarında iki yaşamsal kavram: Geçerlik ve güvenirlik: Derleme. *Journal of Experimental and Clinical Medicine, 22*(1), 50-60.

Akgül, G. (2018). Fen ve teknoloji dersinde dijital öyküleme sürecinde yaratıcı drama kullanımının başarı, tutum ve bilimsel yaratıcılığa etkisi. [Yüksek Lisans Tezi] Mersin Üniversitesi.

Akman Dömbekci, H. & Erişen, M.A. (2022). Nitel araştırmalarda görüşme tekniği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22*(Özel Sayı 2), 141-160.

Anagün, Ş. S. (2014). Öğrenci değerlendirmelerinin ölçme değerlendirme sürecine katılması. S. Baştürk (Ed.), *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme* İçinde (2. Baskı), (s.287-303). Nobel Yayıncılık.

Arıcı H. (1994). Psikometri üzerine (söyleşi: Tavat B.). *3P Dergisi 2*, 78–81.

Atılgan, H. (Ed.). (2013). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. (6. Baskı), Anı Yayıncılık.

Bahar, M. (2001). Çoktan seçmeli testlere eleştirel bir yaklaşım ve alternatif metotlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimler Dergisi, 1*(1), 23-38.

Bahar, M., Nartgün, Z., Durmuş, S., & Bıçak, B. (2012). Geleneksel-Tamamlayıcı Ölçme ve Değerlendirme Teknikleri Öğretmen El Kitabı (5.Baskı). Pegem Akademi Yayıncılık.

Bahar, M., Öztürk, E., Ateş, S. (2002). Yapılandırılmış Grid Metodu ile Lise Öğrencilerinin Newton'un Hareket Yasası, İş, Güç ve Enerji Konusundaki Anlama Düzeyleri ve Hatalı Kavramlarının Tespiti, V. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresinde Sözlü Bildiri, ODTÜ.

Başar, H. (2000). *Eğitim Denetçisi*. (5. Baskı). Pegem Akademi Yayıncılık.

Baştürk, S. (Ed.). (2022). Eğitimde ölçme ve değerlendirme (3. Baskı). Nobel Yayıncılık.

Bektaş, M. & Akdeniz Kudubeş, A. (2014). Yazılı sınavlar bir ölçme ve değerlendirme aracı olarak: Yazılı sınavlar. *DEUHYO ED,7* (4),330-336.

Bıkmaz Bilgen Ö. (2021). Tamamlayıcı ölçme ve değerlendirme teknikleri I: Performans değerlendirme. Doğan, N. (Ed.). Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme. (1. Baskı). (s.182-214). Pegem Akademi Yayıncılık.

Cetin, B., Guler, N., & Sarica, R. (2016). Using generalizability theory to examine different concept map scoring methods. *Eurasian Journal of Educational Research, 66*, 211-228

Çelikkaya, T. (2014). Tanılayıcı dallanmış ağaç. S. Baştürk (Ed.), Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme (sf. 195-214). Nobel Akademik Yayıncılık.

Çelikkaya, T. (2014). Tanılayıcı dallanmış ağaç. S. Baştürk (Ed.), Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme (sf. 175-194). Nobel Akademik Yayıncılık.

Çepni, S., (2007). Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş. (6. Baskı). Celepler Matbaacılık.

Çepni,S. & Şenel Çoruhlu,T. (2010). Alternatif ölçme ve değerlendirme tekniklerine yönelik hazırlanan hizmet içi eğitim kursundan öğretime yansımalar. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 28* (2), 117-128.

Çoklar, N., Vural, L. ve Şahin, L., (2009). Öğretmen adaylarının uygulayabilecekleri ölçme-değerlendirme yaklaşımları ile ölçme değerlendirme amaçlı teknoloji kullanım özyeterlikleri. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2*(3), 35-54.

Dikli, S. (2003). Assessment at a distance: traditional vs. alternative assessments. *The Turkish Online Journal of Educational Technology, 2*(3), 13–19.

Doğan, N. (2006). Sözlü sınavlar. H. Atılgan (Ed.), *Eğitimde ölçme ve değerlendirme* içinde (ss.169 184). Anı Yayıncılık.

Doğan, N. (2006). Yazılı yoklamalar. Atılgan, H. (Ed.). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme* içinde (p:462). Anı Yayıncılık.

Doğan, N. (Ed.). (2021). Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme. (3. Baskı). Pegem Akademi Yayıncılık.

Ergül, A. Ö. (2019). Öğretmenlerin ölçme ve değerlendirme okuryazarlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. [Yüksek Lisans Tezi] Hacettepe Üniversitesi.

Erkan, S. & Gömleksiz, M. (Ed.). (2008). Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme. (6. Baskı). Nobel Yayıncılık.

Göçer, A. (2018). Türkçe Eğitiminde Ölçme ve Değerlendirme. (2. Baskı). Pegem Akademi Yayıncılık.

Gök, B. & Bıkmaz Bilgen, Ö. (Ed.). (2022). Eğitimde ölçme ve değerlendirme. (1. baskı). Lisans Yayıncılık.

Güler, N. (2018). Eğitimde ölçme değerlendirme (12. Baskı). Pegem Akademi Yayıncılık.

Güneş, P. & Kılıç, D. (2016). Dereceli Puanlama Anahtarı ile Öz, Akran ve Öğretmen Değerlendirmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 39*, 58-69.

Kaplan, S. (2016). Performans değerlendirme: Performans görevlerinin hazırlanması ve puanlanması. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 6*(2).

Kara, Ö.T. (2019). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde drama. Asuman Akay Ahmet & Aslı Fişekcioğlu (Ed.) Dil Kullanıcısı Bağlamında Kuramdan Uygulamaya Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi İçinde (1. Baskı), (s.353-367). Nobel Yayıncılık.

Karateke, B. & Gün, M. (2020). Akran değerlendirmesinin yabancı dil olarak Türkçe öğrenen C1 düzeyi öğrencilerinin yazma kaygısına etkisi. International Journal of Language Academy (8),4. 110-120.

Karip, E. (Ed.). (2012). Ölçme ve Değerlendirme. (5. Baskı). Pegem Akademi Yayıncılık.

Kaya, O. N. (2003). Eğitimde alternatif bir değerlendirme yolu: Kavram haritaları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 25*, 265-271.

Kizlik, R. J., Measurement, assessment, and evaluation in education, 2012.

Nnachi (2006). (Ed.). *EDU 726 measurement and evaluation*. The Regent (Printing & Publishing) Ltd.

Özçelik, D.A. (Ed.). (2010). Ölçme ve Değerlendirme. (3. Baskı). Pegem Akademi

Pal, K. (2\31). *Educational measurement and evaluation DEDU 504*. Printed by USI Publications.

Saracaloğlu, A. S., Özyılmaz Akamca, G., & Yeşildere, S. (2006). İlköğretimde proje tabanlı öğrenmenin yeri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 4*(3), 241-260.

Şad, S.N. & Göktaş, Ö. (2013). Öğretim elemanlarının geleneksel ve çağdaş ölçme değerlendirme yaklaşımlarının incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi, (14)* 2, 79–1051.

Talbi, M. (2003). The Demand of a task. *International Journal of Mathematical Education in Science and Technology, 34*(4), 501-526.

Taşdere, A. (2010). 6. 7. ve 8. sınıf fen ve teknoloji ders kitaplarına yansıyan ölçme değerlendirme anlayışının yeni fen ve teknoloji öğretim programı ışığında değerlendirilmesi. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Abant İzzet Baysal Üniversitesi.

Taymaz, H. (1986). Okul yönetimi ve yönetici yetiştirme. *A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi.* 123-135.

Tekin, H. (2004). Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme (Gözden Geçirilmiş 16. Baskı), Yargı Yayınları.

Tekin, H. H. (2006). Nitel araştırma yönteminin bir veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşme. *İstanbul University Journal of Sociology, 3*(13), 101-116.

Tekindal, S. (2017). Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme. (6. baskı). Pegem Akademi.

Turgut, M.F. (1997). Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme Metotları. (6. baskı). Saydam Matbacılık.

Yaman, S. (2016). Çoktan seçmeli madde tipleri ve fen eğitiminde kullanılan örnekleri. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi. 2*(2). 151-170.

Yıldırım, A. & Şimşek, H., (2005). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. (12. baskı). Seçkin Yayıncılık.

9. Bölüm

PROFESYONELLİK VE SÜREKLİ GELİŞİM

Dinar Keskin Yılmaz

"Sıradan öğretmen anlatır. İyi öğretmen açıklar. Yetenekli öğretmen yapar ve gösterir. Büyük öğretmen esin kaynağı olur."

William Arthur Ward

Giriş

Öğretmenlik mesleği, binlerce yıldır insanlık tarihinde önemli bir rol oynamıştır. Antik çağlardan günümüze kadar, öğretmenlik sürekli değişim ve dönüşüm geçirmiş, farklı toplum ve zamanlarda farklı şekillerde tanımlanmıştır. Yılmaz ve Altınkurt'un (2014) belirttiği gibi bu meslek çocuk bakıcılığı gibi daha basit ve doğal bir yolla başlamış olabilir ancak zamanla karmaşıklaşmış ve profesyonelleşmiştir.

Öğretmenlik, günümüzde bilgi ve becerilerin aktarımının yanı sıra öğrencilerin kişisel, sosyal ve duygusal gelişimini desteklemeyi amaçlayan karmaşık bir meslek hâline gelmiştir. Teknolojik ilerlemeler, pedagojik teorilerdeki değişimler ve toplumsal talepler, öğretmenlik pratiklerini sürekli olarak etkilemiş ve dönüştürmüştür. Günümüzde, öğretmenlik sadece bir bilgi aktarım aracı değil aynı zamanda öğrencilerin öğrenme sürecini yönlendiren, destekleyen ve onlara ilham veren bir rol üstlenmektedir. Dolayısıyla öğretmenlik mesleğinin kökenlerinin eskiye dayanmasına rağmen günümüzdeki öğretmenlik anlayışı ve uygulamaları sürekli olarak değişmektedir ve mesleğin profesyonel niteliği her zaman gelişmeye açıktır.

Öğretmenler eğitim-öğretim profesyonelleridir. Onlar, öğretim işini bir meslek olarak yürütmekte ve bu mesleği edinmek ve öğretim konusunda yeterlik kaza-

nedenle öğretmenlerin sürekli olarak gelişmelerini desteklemek ve profesyonelliklerini korumak, eğitim sistemimizin temel hedefi olmalıdır. Çünkü profesyonel öğretmenler bugünün ve yarının aydınlık yüzüdür.

Tartışma/Uygulama Soruları

1. Profesyonel öğretmenliğin göstergeleri nelerdir?
2. Öğretmenlerin profesyonelliğe ve sürekli gelişime yönelik tutum ve motivasyonlarını geliştirmek için neler yapılabilir?

Önerilen Kitaplar

1. Ataman, M. (2017). *112-Öğretmenliğime Notlar*. Elma Yayınevi.
2. Cüceloğlu, D. ve Erdoğan, İ.(2013). *Öğretmen Olmak, Bir Can'a Dokunmak.* Final Kültür Sanat Yayınları.

Kaynakça

Altınkurt, Y. ve Yılmaz, K., 2014. *"Öğretmenlerin Mesleki Profesyonelliği ile İş Doyumları Arasındaki İlişki",* Sakarya University Journal of Education, 4(2), ss. 57-71.

Bacanlı, H. (2011). *Eğitim Psikolojisi.* Pegem Akademi.

Bayhan, G., 2011. *"Öğretmenlerin Profesyonelliğinin incelenmesi",* Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Cerit, Y. (2012). *Okulun bürokratik yapısı ile sınıf öğretmenlerinin profesyonel davranışları arasındaki ilişki. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 18 (4), 497-521.

Day, C., (1999). *Developing Teachers: The Challenge of Lifelong Learning. Florence*: Taylor & Francis.

Demirkasımoğlu, N. (2010). *Defining "Teacher Professionalism" from different perspectives.* Procedia Social and Behavioral Sciences, 9, 2047-2051. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.12.444

Geist, J. ve Hoy, W. K. (2004). *Cultivating a culture of trust: Enabling school structure, teacher professionalism, and academic press. Leading and Managing,* 10 (1), 1-18.

Girgin, G., Çetingöz, D. ve Ekinci-Vurak, D. (2009*). Öğretmen adaylarının sosyal beceri düzeylerinin incelenmesi.* XVIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, 1 3 Ekim, 2009, Ege Üniversitesi, İzmir.

Gökçora, İ. H. (2005). *Toplumsal yaşamımızda ve Türk bilim-dünyasında profesyonel ve profesyonellik kavramlarına değin*. Bilgi Dünyası, 6 (2), 237 250.

Gümüş, S., Apaydın, Ç. ve Bellibaş, M. Ş. (2018). *Öğretmen mesleki öğrenme ölçeğinin Türkçeye uyarlanması: geçerlik ve güvenirlik çalışması.* Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama, 9(17), 107-124.

Hart, S. P. ve Marshall, J. D. (1992, Temmuz). *The Question Of Teacher Professionalism*. ERIC (Education Resources Information Center). https://eric.ed.gov/?id=ED349291

Hargreaves, A. ve Goodson, I. (2006). *Educational change over time? The sustainability and nonsustainability of three decades of secondary school change and continuity*. Educational Administration Quarterly, 42(1), 3–41. https://doi.org/10.1177/0013161X05277975

Hoşgörür, T. 2017. *"Correlationbetweenoccupationalprofessionalism of teachersandtheirfear of loss of dignity."* Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 23(3), ss387-424.

Kılınç, A. Ç. (2014). *Öğretmen profesyonelizminin bir yordayıcısı olarak okul kültürü*. Eğitim ve Bilim, 39(174), 105-118. http://dx.doi.org/10.15390/EB.2014.2756

Kincheloe ,J.L.(2004). *The knowledges of teacher education : Developing a critial Complex epistemology.*Teacher Education Quarterly, 31:49-66

Küçükahmet, L., 1999. *Öğretmenlik Mesleğine Giriş.* Alkım Yayınevi, İstanbul,225s.

Lee, J. S. (1981). ProfessionaIism. The Agricultural Education Magazine, 54, 1, 3.

McMahon, E. ve Hoy, W. K. (2009). *Professionalism in teaching: Toward a structural theory of professionalism.* In W. K. Hoy & M. DiPaola (Eds.). Studies in school improvement (pp. 205-230). Greenwich, CN: Information Age.

OECD. (2016). *Teacher professionalism.* Teaching in Focus, No. 14, OECD Publishing, Paris. https://doi.org/10.1787/5jm3xgskpc40-en

Öner-Altıok H. ve Üstün, B. (2014). *Profesyonellik:* Kavram analizi. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi, 7 (2), 151-155.

Özdemir, S. M., 2016. *"Öğretmen Niteliğinin Bir Göstergesi Olarak Sürekli Mesleki Gelişim",* Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi, 2(3), ss. 233-244.

Öztürk, M. Gönülaçar, H.. 2018. "Coğrafya Öğretmenlerinin Profesyonelleşme süreçlerine Dair Bir İnceleme.", Eğitim Ve İnsani Bilimler Dergisi Teori ve Uygulama. Cilt:9 Sayı.18 yıl, SS:2-24.

Shantz, D. ve Prieur, P. D. (1996). *Teacher professionalism and school leadership: an antithesis? Education,* 116 (3), 393-396.

Toh, K. A., Diong, C. H., Boo, H. K. ve Chia, S. K. (1996). *Determinants of teacher professionalism.* British Journal of In-Service Education, 22 (2), 231-244.

Türk Dil Kurumu (2015c). *Büyük Türkçe Sözlük.*

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.551d1fe2af5624.81938584 (Erişim Tarihi: 30 Ocak 2015

Ünsal, S., 2015. *"Öğretmenlerin Mesleki İmajlarına ilişkin Görüşleri ve Mesleki İmaja Etki Eden Faktörler",* Doktora Tezi, Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.

Yeşil, R., 2009. *"Sosyal Bilgiler Aday Öğretmenlerinin Sınıf İçi Öğretim Yeterlikleri* (Kırşehir Örneği)", Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 7(2), ss. 327-352.

Yetim, A.A. ve Göktaş, Z., 2004. *"Öğretmenlerin Mesleki ve Kişisel Gelişim Nitelikleri",* Kastamonu eğitim Dergisi, 12(2), ss. 541-550.

Yılmaz, K. ve Altınkurt, Y., 2014. *"Öğretmenlerin Mesleki Profesyonelliği Ölçeği Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması",* International Journal of Human Sciences, 11(2), ss. 332 345.

Yılmaz, K. Altınkurt, Y. 2015.. *Öğretmenlerin Mesleki Profesyonellikleri İle İş Yaşam Dengeleri Arasındaki İlişki".* Eğitim Bilimleri Ve Uygulama Dergisi. 14 (28), ss.105-128.

Yirci, R. (2017). *Öğretmen profesyonelliğinin önündeki engeller ve çözüm önerileri.* Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 18(1) , 503-522.

Wise, A. (1989). *Professional teaching: A new paradigm for the management of education*. In T. J. Sergiovanni. ve J. H. Moore. (Eds.), Schooling for tomorrow (pp. 301–310). Allyn and Bacon

10. Bölüm

ETKİLİ İLETİŞİM

Tuğba Erdoğan

Giriş

Etkili iletişim kavramını ele almak için öncelikli olarak iletişim kavramını betimlemek, bu kavramı eğitim ve öğretim olguları üzerinden değerlendirme, bireysel ve toplumsal olarak farkındalık kazanımı ve uygulanabilirlik çerçevesinde önemli görünmektedir. Bu noktada en yalın tanımıyla *iletişim* her gün, yaşamın her anında yaşadığımız kişilerarası gerçekleşen etkileşim biçimidir. Bu tanımın yanı sıra iletişim sözcüğüne ilişkin diğer tanımlamalara bakmak da yararlı olacaktır. İletişimi, göndericiden alıcıya bilgi aktarımının gerçekleştiği bir süreç olarak tanımlayan İşcan'a (2013) göre iletişimin insanın kendisini ifade etmede ve çevresini anlayabilmesinde ve bu yolla bilgi paylaşabilmesinde işlerlik gösterdiğini vurgulamaktadır. Sillars'e (1995) göre ise iletişim iletilmek istenen mesajın bireylere göre aynı düzlemde anlaşılması çerçevesinde konuşma, yazı ve görsel materyal kullanımıyla etkileşimde bulunulan diğer bireye aktarımı, mesajın alınması, anlaşılması durumudur. İletişimin amacı mesajı gönderen ile alan arasındaki bilgi akışındaki ortaklığı kurabilmektir. Bu tanımlara ek olarak insana ait biyolojik ve fizyolojik yapının yanında insanın düşünebilen bir canlı olması nedeniyle toplumsal birlikteliğin gerekliliği ve bir arada bulunma durumu insanı toplumsal ilişkilerdeki üretim, tüketim, kültürel ve yaşamsal birçok ihtiyaç basamağında iletişim kavramına yönlendirmektedir. Bu nedenle de biyolojik ve fizyolojik ihtiyaçlardan sonraki en önemli basamağı oluşturmaktadır. İşlevsel olarak iletişim öncelik bireyler arasındaki bilgi alışverişini sağlayarak bağların gerçekleşmesine ve güçlenmesine fırsat tanımaktadır. İletişim kavramını yekpare ele almanın eksiklik yaratacağı aşikar olacağından bu kavramı oluşturan bileşenleri ortaya koymak gerekmektedir. İleti-

Tartışma/Uygulama Soruları

1. İletişimi, dilin işlevleri açısından R. Jakobson'un modeline göre tartışınız.
2. Etkili iletişimde beden diline ait alt başlıkların sınıf ortamlarında konuşucu rolünü üstlenen öğretmen açısından değerlendiriniz ve bu alt başlıkların etkililiğini örneklerle açıklayınız.

Önerilen Kitaplar

1. Özçetin, B. (2022). *Kitle İletişim Kuramları: Kavramlar, Okullar, Modeller.* Ankara: İletişim Yayınları
2. İşeri, K. (2021). *Sözden Yazıya Dile Gelen Metin.* Ankara: Pegem Yayıncılık.
3. Dökmen, Ü. (2002). *İletişim Çatışmaları ve Empati.* İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Kaynakça

Açıköz, H. Mustafa (2005). *Etkili iletişim*. Ankara: Elis Yayınları.

Ada, Ş., Çelik, Z., Küçükali, R. ve Manafzadehtabriz, S. (2015). Okul yöneticilerinin iletişim becerilerine ilişkin yönetici ve öğretmenlerin algılama düzeyleri. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19 (1), 101-114.

Adair, John (2003) *Etkili iletişim* (Çev. Ömer Çolakoğlu). İstanbul:Babıali Kültür.

Alkan, V. (2016). *İletişim Türleri İçinde Etkili İletişim,* (der.) Bülent Güven. 2. Baskı. Ankara: Pegem, s.21-51.

Anıl, İ. A. (2010). *İşletmelerde iletişim olgusu ve iletişim sürecinde dönüşüm*. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Arnold, J. (2013). *Etkili konuşma yapmak* (Çev. Zeynep hâle Akman) İstanbul: Optimist.

Aziz, A. (2010). *İletişime giriş*. İstanbul: Hiperlink.

Baltaş, Z. ve Baltaş, A. (1994) . *Bedenin dili.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Beytekin, O., F. ve Yalçınkaya, M. (2014). *Öğretim sürecinde iletişim*. İçinde, İkram Çınar (Ed.). Sınıf yönetimi (ss.42–70). Ankara: Eğiten Kitap.

Caswell, N. (1993). *Body language for comotent teachers.* London.

Cüceloğlu, D. (1980). *İnsan İnsana*. Ankara: Altın.

Cüceloğlu, D. (1995). *İyi Düşün Doğru Karar Ver*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Cüceloğlu, D, (2002). *İletişim Donanımları.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Cemaloğlu, (2018) *Etkili Öğretmenin İletişimi.* http://www.kamudanhaber.net/etkili-ogretmenin-iletisimi-makale,3720.html Erişim Tarihi:15.08.2020.

Çakmak, M. (2005). *Sınıf ortamı ve grup etkileşimi.* L. Küçükahmet (Editör). Sınıf yönetiminde yeni yaklaşımlar. (4. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 23-41.

Çalık, T. (2009). *Sınıf yönetimi ile ilgili temel kavramlar*. L. Küçükahmet (Editör). Sınıf yönetimi. (10. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 1-16.

Çalık, T.(2012) *Sınıf yönetimi*. İçinde Küçükahmet, L. (Edt.) Sınıf yönetimi (4). Ankara: PegemA.

Erdem, A. (2010). İletişim sürecinde geri bildirimin önemi ve iletişime katkısı. Erciyes İletişim Dergisi, 1 (3).

Erdem, İ. (2016). *İletişim sürecinde konuşma becerisi.* Kaya (Ed.) Kişilerarası İlişkiler ve Etkili İletişim (324), Ankara: Pegem. A.

Ertürk, S. (1975). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Yelkentepe Yayınları.

Fiske, J. (1996). *İletişim Çalışmalarına Giriş.* (Çeviren: S. İrvan). Bilim ve Sanat Yayınları. Ankara.

Fisher, A. B.(1987). *Interpersonal Communication.* New York: Random Hause.

İşcan, A. (2013). *İletişim, Konuşma ve Konuşmayla İlgili Temel Kavramlar, Konuşma Eğitimi.* Ankara: Pegem Akademi. 1-27.

Gordon, T. (2007). *Etkili öğretmenlik eğitimi.* İstanbul:Sistem yayınları.

Güngör, N. (2011) *İletişim. Ankara: Siyasal Kitabevi,* Gürgen, H. (1997). Örgütlerde İletişim Kalitesi, Der Yayınları, İstanbul, 1997.

Gürgen, H. (1997). *Örgütlerde iletişim kalitesi.* İstanbul: Der Yayınları.

Gürşimşek, I. (1999). *Etkin sınıf yönetimi için etkili iletişim becerileri.* Eğitim ve Bilim.

Gürüz, D. ve Temel-Eğinli, A. (2005). *"Bir Kişilerarası İletişim Biçimi Olarak Aşk,"* In İletişime Yeni Yaklaşımlar Ed. Demet Gürüz Ayşen Temel, Nobel Yayın Dağıtım, 2005.

Ivanov, V. (1985). The linguistic path of Roman Jakobson R. Jakobson. In Selected Works (6-26).

Moscow: Progress. (Иванов, В.(1985). Лингвистический путь Романа Якобсона Р. Якобсон Избранные работы (6-26). Москва: Прогресс).

Jakobson, R. (1971a). Language in Relation to Other Communication Systems. In Word and Language, (Volume II, 697-708). Berlin-New York: De Gruyter Mouton.

Jakobson, R. (1972). Verbal communication. Scientific American, 227/3, 73-80.

Jakobson, R. (1980). Metalanguage as a Linguistic Problem, In L. Matejka (Ed.), The Framework of

Language (81-92). Ann Arbor: Michigan Studies in the Humanities.

Jakobson, R. (1985). The Grammatical Buildup of Child Language. In Contributions to Comparative Mythology (Volume VII, 141-147). Berlin- Boston: De Gruyter Mouton.

Jakobson, R. (1987a). "Linguistics and Poetics", In K.Pomorska & S. Rudy (Ed.), Language in Literature (62-94). Cambridge-London: Belknap Press of Harvard University Press.

Jakobson, R., hâlle, M. (2002). Fundamentals of Language. Berlin-New York: Mouton de Gruyter.

Jakobson, R. (2002). Two Aspects of Language and Two Types of Aphasic Disturbances. İn

Fundamentals of Language (69-97). Berlin-New York: Mouton de Gruyter.

Kama, F. (2022). *Sınıf Öğretmenlerinin Sınıf İçi Etkili İletişim Becerileri: Bir Karma Yöntem Çalışması.* Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.

Kılıç-Güngör, A. (2003). "*Sınıf içi iletişim*", *Yaşadıkça Eğitim*. Temmuz-Eylül 2003.

Mısırlı, İ. (2003). *Genel iletişim ilkeler, yöntemler, teknikler.* Ankara: Detay Yayıncılık.

Mısırlı, İ. (2007). *Genel ve teknik iletişim.* Ankara: Detay.

Nesterova Coşkun, S. (2023). Roman Jakobson'da dilin işlevleri ve işleyiş mekanizması. RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (36), 326-339.

Özbay, M. (2005). *Bir Dil Becerisi Olarak Dinleme Eğitimi,* Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş. Ankara.

Özgözlü, S. (2008). *İlköğretim ve Ortaöğretim Öğretmenlerinin, Denetmenlerin İletişim Becerilerine İlişkin Algı ve Beklentileri,* Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Öztürk, R. (2019). *İlköğretim dönemindeki çocuklarla etkili iletişim yolları üzerine bir analiz.* Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Poe, Marshall T. (2015). *İletişim Tarihi* (Çev.Umut Yener Kara). İstanbul: Islık.

Saussure F. de (2001). Genel Dilbilim Dersleri. (B. Vardar, Çev.). İstanbul: Multilingual.

Sekman, İ. (2021). *Sınıf öğretmenlerinin iletişim becerileri ve öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumlarının incelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi. Malatya.

Sillars, S. (1995). *İletişim. İletişim.* Nüzhet Akın MEB Yayınları 2916, Ankara. 1995.

Turan, S. (2007). *İşini bil okuluna sahip ol. Bir insan olarak okul müdürü.* Ankara: Pegem Akademi.

Voltan-Acar, N. (2015). *İnsan ilişkileri-İletişim.*Ankara: Nobel Kitap.

Walker, J..E, Thomas M. S. (1999). *Behavior Management: A Practical Approach.* West Publishing Company.

Yalçın, S. (2018). 21. yüzyıl becerileri ve bu becerilerin ölçülmesinde kullanılan araçlar ve yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 51(1), 183-201.

Yazar, E. (2022). *Sosyal etkileşim ve iletişim.* MEB, Ankara.

Yazıcı, H. (2016). *Kişilerarası ilişkilerde sözsüz iletişim*, A.Kaya (Ed.) Kişilerarası ilişkiler ve etkili İletişim (157-172), Ankara: PegemA.

Yüksel, A. H. (2012). *Konuşma ve dinleme*, U. Demiray (Ed.) Etkili İletişim (133- 188), Ankara: PegemA.

Zıllıoğlu, M. (1993). *İletişim Nedir?* İstanbul. Cem Yayınevi.

11. Bölüm

ÖĞRENCİ PSİKOLOJİSİNİ ANLAMAK VE ETKİLİ REHBERLİK

Naciye Güven

"Öğretmenlik yapan öğrenci görür karşısında ama öğretmen olmuş olan canlar görür karşısında."

Doğan Cüceloğlu

"En iyi öğretmenler, sadece derslerini coşku ile anlatmakla kalmaz, aynı zamanda "öğrencinin en kutsal yönü olan kendi hakikatini arama hakkı" na da saygı duyarlar. Aramayı öğretmek sanattır, bulmaksa ruhun mucizesi."

Kemal Sayar

Giriş

"Yıl, 2009. Günlerden 1 Nisan. Şaka gibi başlamıştı rehber öğretmen olma yolculuğum. Anadolu'nun küçük ve şirin bir ilçesinde, yatılı bölge okulunda görev yapacaktım. Yatılı bölge okullarında çalışmak zordur. En sevdiklerinden ayrı kalmak zorunda olan öğrencilerle yakından, özenli ve hassas ilgilenmeyi gerektirir. Çünkü en küçükleri daha altı-yedi yaşlarındadır ve sizden başka kimseleri yoktur. Anne sıcaklığına, baba güvenine en çok ihtiyaçları olan dönemde yaşam koşulları sebebiyle onlardan ayrı kalmışlardır. Bazıları hafta sonları bile yurtta kalırdı. Okulun yurdunda öğretmenler sırayla nöbet tutarlar ve öğrencilerle birlikte kalırlardı. O dönemde hayatıma girdi Ayşe. Burada bu isimle anacağım sevimli kız çocuğu, akranlarının gerisinde, ergenlik döneminin başlarındaydı. Herhangi bir tanı almamıştı. Ayşe'yi duvar diplerinde hep yalnız dolaşırken görüyordum. İlk dikkatimi çeken o kızın haykıran sessizliğiydi. Ürkek ve çekingen bakışlarla konuşuyordu. Sekizinci sınıfa gitmesine rağmen altı bezleniyor-

Kaynakça

Adler, A. (2012). *İnsanı Tanıma Sanatı,* (Çev. Kamuran Şipal). İstanbul:Say Yayınları.

Adler, A. (2017). *İnsan Doğasını Anlamak*. İzmir: Lilith Yayıncılık.

Adler, A. (2000). *Eğitimi Zor Çocukların Psikolojisi*. İstanbul: Kariyer Yayıncılık.

Arnett, J. (1992). Reckless behavior in a adolescence: A developmental perspective. *Developmental Review,* 12(4), 339-373. doi: 10.1016/0273-2297(92)90013-R

Atkinson, R. L., Atkinson, R. C., Smith E. E., Bem, D. J. Nolen-Hoeksema, S. (2006). *Psikolojiye Giriş.* Ankara: Arkadaş Yayınları.

Aybat, B. (2016). *Öğretmen 2.0*. İstanbul: Abaküs Kitap Yayın.

Bakırcıoğlu, R. (2015). *Çocuk ve Ergende Ruh Sağlığı*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Baltaş, A. (2007). *Üstün Başarı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Baştemur, Ş. (2020). *Yaşam Dönemleri ve Uyum Sorunları*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Baymur, F. (1994). *Genel Psikoloji,* 11. Baskı, İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Bilgin, O. (2020). İnsan Gelişimine Genel Bir Bakış. (Ed. Dr. Okan Bilgin ve Dr. Süleyman Akçıl) *Yaşam Dönemleri ve Uyum Sorunları* İçinde. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Budak, E. ve Akbaş, A. (2006). *Okul Öncesi Çocuğun Gelişimi ve Eğitimi.* İstanbul. Pozitif Yayınları.

Cunningham, J. N., Kliwer, W., ve Garner, P. W. (2009). Emotion socialization, child emotion understanding and regulation, and adjustment in urban African American families: Differential associations across child gender. *Development and Psychopathology,* 21, 261-283.

Cüceloğlu, D. (2002). *İletişim Donanımları.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Cüceloğlu, D. (2005). *İçimizdeki Çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Cüceloğlu, D. (2006). *Yeniden İnsan İnsana.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Cüceloğlu, D. ve Erdoğan, İ. (2013). *Öğretmen Olmak Bir Can'a Dokunmak*. İstanbul: Final Kültür Sanat Yayınları.

Çomak, N. (2018). *İklim Oluşturan Öğretmen*. İstanbul: Sena Ofset.

Dürüst, Ç., Uşaklı, H. ve Yılmaz, M. T. (2020). *Eğitim Sisteminde Bireyi Tanıma ve Test Dışı Teknikler*. Ankara: Eğiten Kitap.

Fromm, E. (2003). *Sahip Olmak ya da Olmak*. İstanbul: Arıtan Yayınevi.

Fromm, E. (2004). *Yaşama Sanatı.* İstanbul: Arıtan Yayınevi.

Gander, M.J. ve Gardiner, H. W. (1993). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, (Yay.Haz. Bekir Onur), Ankara: İmge Kitabevi.

Geçtan, E. (2002). *İnsan Olmak.* İstanbul: Metis Yayınları.

Güven, M. (2012). Okullarda Rehberlik Servisleri-Hizmetler, (Ed.Alim Kaya), *Psikolojik Danışma ve Rehberlik* (8. Baskı) içinde. Ankara: Anı Yayıncılık.

Güven, N. (2020). Erken Çocukluk Dönemi Uyum ve Davranış Sorunları. (Ed. Dr. Okan Bilgin ve Dr. Süleyman Akçıl) *Yaşam Dönemleri ve Uyum Sorunları* içinde. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Güven, N. (2021). Bireyi Tanıma Yöntem ve Teknikleri, (Ed. Prof. Dr. Necati Cemaloğlu ve Kübra Yenel). *Sınıf Yönetimi* içinde. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Haktanır, A. (2020). Son Çocukluk Dönemi Uyum ve Davranış Sorunları. (Ed. Dr. Okan Bilgin ve Dr. Süleyman Akçıl) *Yaşam Dönemleri ve Uyum Sorunları* içinde. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Kavaklı, A. E. (2017). İlham Veren Öğretmen. (Ed. Taner Taştekin). *Etkili Öğretmenlik* içinde. İstanbul: EBSAD.

Kepçeoğlu, M. (1999). *Psikolojik Danışma ve Rehberlik,* (Geliştirilmiş Yeni Baskı). İstanbul: Alkım Yayınevi.

Kılıççı, Y. (2000). *Okulda Ruh Sağlığı,* Ankara: Anı Yayıncılık, s.125-169.

Koç, A. (2017). Eğitim İnsanı Tanıyan Bilgelerin İşidir. (Ed. Taner Taştekin). *Etkili Öğretmenlik* içinde. İstanbul: EBSAD.

Kuru, Y. (2017). *Pedagojik Öğretmenlik.* İstanbul: Teen Yayıncılık.

Kuzgun, Y. (2016). *Rehberlik ve Psikolojik Danışma.* 14. Basım. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Köksalan, B. (2012). Bireyi Tanıma Teknikleri, (Ed. Mehmet Güven), *Psikolojik Danışma ve Rehberlik* (4. Baskı) içinde. Ankara: Anı Yayıncılık.

Merter, M. (2012). *Dokuz Yüz Katlı İnsan,* İstanbul: Kaknüs Yayıncılık.

Millî Eğitim Bakanlığı Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği (2020). https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_08/14231603_Rehberlik_ve_Psikolojik_DanYYma_Hizmetleri_YonetmeliYi_2.pdf Erişim tarihi:18.06.2024.

Özgüven, İ. E. (2021). *Bireyi Tanıma Teknikleri*, 13. Basım. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Santrock, J. W. (2014). *Ergenlik.* (Çev. Ed. Didem Müge Siyez). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Santrock, J. W. (2010). *Life-span Development* (13th ed.). New York: McG-raw-Hill.

Senemoğlu, N. (2007). *Kuramdan Uygulamaya Gelişim Öğrenme ve Öğretim.* Ankara: Gönül Yayınları.

Siegel, D. ve Bryson, T. P. (2020). *Bütün-Beyinli Çocuk.* İstanbul: Diyojen Yayıncılık.

Siyez, D., M., (2017). Fiziksel Gelişim, Ed. Alim Kaya, *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Pegem Akademi.

Steiner, H. (2007). Okul Çağı Çocuklarının Terapisi. İstanbul: Prestij Yayınları.

Topçu, N. (2016). *Var olmak.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Webb, J. (2020). *Çocuklukta İhmalin İzi: Boşluk Hissi*. İstanbul: Sola Unitas.

Webb, J. (2021). *Çocuklukta İhmalin İzi: Çözümler*. İstanbul: Sola Unitas.

Vivien Igra,V. ve Irwin, C. E., Jr. (1996). Theories of adolescent risk-taking behavior. In R. J. DiClemente, W. B. Hansen ve L. E. Ponton (Eds.), *Handbook of adolescent health risk behavior* (pp. 35-51). New York, NY, US: Plenum Press.

Vural, B. (2004). Yetkin-İdeal Vizyoner Öğretmen. İstanbul: Hayat Yayıncılık.

Yeşilyaprak, B. (2016). *21. Yüzyılda Eğitimde Rehberlik Hizmetleri,* 26. Basım. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Yıldırım, İ. (2016). Bireyi Tanıma Teknikleri, (Ed. Gürhan Can) *Psikolojik Danışma ve Rehberlik* içinde. Ankara: Pegem Akademi.

Yılmaz, H. (2004). *Öğretmenim Lütfen Bu Kitabı Okur Musun!..* Konya: Çizgi Kitabevi

Yılmaz, M. T. (2014). Okullarda Rehberlik Servisi Hizmeti, (Ed. M. E. Deniz ve A. Erözkan), *Psikolojik Danışma ve Rehberlik* içinde. Ankara: Maya Akademi.

Yılmaz, E. D., Ünal, Ö. ve Örek, A. (2016). *Mizaç Temelli Eğitim ve Rehberlik Yaklaşımı.* (Ed. Prof. Dr. Ziya Selçuk). İstanbul: Anadolu Ofset.

Yılmaz, H. ve Üre, Ö. (2004). *Rehberlik.* Konya: Çizgi Kitabevi.

Yılmaz, K. ve Tombak, N. (2016). Gönülden Öğretmenlik. (Ed. Mustafa Sever ve Ahmet Aypay). *Öğretmenlik hâlleri* içinde. Ankara: Pegem Akademi.

12. Bölüm

SINIF YÖNETİMİ

Mehmet Sena Ataş - Haydar Özdemir

"Eğitim görmüş bir kimsede ilk göze çarpan şey, kafasının metotlu çalışmasıdır."

Calvin Coleridge

Giriş

Eğitim ve öğretim faaliyetlerinin önemli bileşenlerinden biri kuşkusuz sınıftır. Sınıf, "Öğrencilerin yıllık öğrenime göre ayrıldıkları bölümlerden her biri"dir (Türk Dil Kurumu [TDK], 2024). Sınıf, eğitim ve öğretim faaliyetlerinin yapıldığı, öğretmen ve öğrencilerin etkileşim hâlinde oldukları sosyal bir çevre ve yaşam alanıdır (Çalık, 2012). Benzer şekilde, Demirtaş (2005) sınıfı, öğretim faaliyetlerinin gerçekleştirildiği, öğretmen ile öğrencilerin hem birbirleriyle hem de çevre ile etkileşim içinde oldukları, fazla zaman, geçirdikleri öğrenme sahası ve yaşam alanı olarak tanımlamıştır. Dolayısıyla öğrenmenin gerçekleştiği mekân olan sınıf, eğitimin kalbi şeklinde ele alınabilir. İnsanın vücut sistemi için kalp neyse eğitim sistemi için de sınıf odur (Balay,2012).

Sınıf, ailemizden sonra en fazla vakit geçirilen, eğitim-öğretim faaliyetlerinin gerçekleştiği önemli yaşam alanlarından biridir. Öğretmen, sınıf ortamında istendik davranışları kazandırmak için etkili bir öğretim gerçekleştirmelidir. Öğretmenin etkili öğretimi yapabilmesi için sınıfı iyi bir biçimde yönetebilmesi gerekmektedir (Aktan ve Sezer, 2018; Emmer ve Evertson, 2012). Bir öğretmenin sınıf yönetim becerilerine sahip olamaması sınıf yönetimindeki önemli engellerden biridir. Eisenman, Edwards ve Cushman'a (2015) göre öğretmenlik mesleğine yeni başlayan bir eğitimcinin karşı karşıya kalabileceği en önemli problemlerden birisi sınıf yönetimidir. Sınıf yönetimi, öğrencilerin akademik bilgi ediniminde, bilişsel ve duyuşsal alanda gelişiminde oldukça önemli bir role sahiptir (Dinçer ve Akgün, 2015).

11. Gordon, T. (2019). *Etkili Öğretmenlik Eğitimi*. İstanbul: Profil Kitap.
12. Robinson, K. ve Aronica, L. (2018). *Siz, Çocuğunuz ve Okul* (Çev. Gülsün Arıkan). İstanbul: Sola Unitas Yayınları.
13. Şirin, S. (2019). *Yetişin Çocuklar*. İstanbul: Doğan Kitap.
14. Topçu, N. (2015). *Türkiye'nin Maarif Davası*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
15. Erkut, E. (2022). *Sistem Çaresiz, Eğitim Sizde*. İstanbul: Doğan Kitap.
16. Gülbahar, B. (2020). *Daha Mutlu ve Başarılı Bir Öğrenci Olmam Mümkün, Sesim Ol Sevgili Günlüğüm*. Ankara: Us Yayınları.

Kaynakça

Ada, Ş. ve Dilekmen, M. (2005). Sınıf içi olası sorunlar ve alınacak tedbirler (Kağızman İlçesi Örneği). *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı: 11, 1-18.*

Ağaoğlu. E. (2002). *Sınıf Yönetimiyle İlgili Genel Olgular*, Kaya, Z. (Ed) Sınıf Yönetimi, (ss. 1-14) Ankara, Pegem A Yayıncılık.

Akan, D. (2011). *Temel Kavramlar ve Sınıf Yönetiminin Kapsamı.* C. Gülşen içinde, Sınıf Yönetimi (s. 1-16). Ankara: Anı Yayıncılık.

Akın, U., & Koçak, R. (2007). Öğretmenlerin Sınıf Yönetimi Becerileri ile İş Doyumları Arasındaki İlişki. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 51(51), 353-370.*

Aktan, S., & Sezer, F. (2018). Sınıf yönetimi stilleri Ölçeği'nin psikometrik özelliklerinin incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 26(2), 439-449.*

Altan, M.Z. (2017). *Profesyonel öğretmenliğe doğru.* (5. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Arslan, M. (2017). Öğretmen adaylarının sınıf yönetimi boyutlarına ilişkin algılarının karikatürize ifadeleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 18 (3), 215-231.*

Aydın, A. (2019). Sınıf yönetimi. Ankara: Pegem Akademi.

Balay, R. (2012). *2000'li yıllarda sınıf yönetimi*, (4.Baskı), Ankara: Pegem A Yayıncılık,

Baş, Ö. (2012). Öğretmenlerin sınıfta kullandığı sözel ifadeler ve sözel olmayan davranışların analizi. *Azerbaycan Pedagoji Üniversitesi Haberleri Dergisi*, cilt.2, ss.349-357.

Başar, H. (1999). *Sınıf yönetimi.* İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Başar, H. (1999). Sınıf yönetimi. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Başar, H., (2005). *Sınıf yönetimi.* 12. Baskı. Ankara: Anı Yayıncılık.

Brannon, T. S. (2010). *The Effects of classroom management beliefs/ideologies on student academic success*. California State University, Fresno.

Brophy, J. (1988). Educating teachers about managing classrooms and students Teaching and Teacher Education, 4 (1), 1-18.

Brophy, J. E., & Good, T. L. (1997). *The growing importance of staff development.* TL Good & Brophy, JE, Looking in Classrooms (7th ed., pp. 464-479). New York, NY: AddisonWesley.

Burden, P.R. (2010). *Classroom management: Creating a successful K-12 learning community*. 4th Edition. United States: John Wiley&Sons, Inc.

Charles, C. M. (1996). *Building classroom discipline* (5. Baskı) White Plains, NY: Longman Publishers.

Cheah, K.S.L. (2015). Proposalof a decision-making guide for classroomcontrol: A casestudy of a private secondary school in subang, selangor. *The Journal of Developing Areas,* 49 (52), 274-284.

Chiu, L. H., &Tulley, M. (1997). Student preferences of teacher discipline styles. *Journal of Instructional Psychology*, 24(3), 168–175.

Christofferson, M., & Sullivan, A. L. (2015). Preservıce Teachers'classroom Management Training: A survey of self reported training experiences, content coverage, and preparedness. *Psychology in the Schools, 52(3), 248-264.*

Curwin, R. L. ;Mendler, A. A. (1998), Discipline with Dignity, E. Broyhers. Inc. (Ed.), USA: Association for Supervision and Curriculum Development.

Çalık, T. (2012). *Sınıf yönetimiyle ilgili temel kavramlar*. L.Küçükahmet, (Ed.), Sınıf yönetimi içinde (s.1-16). (13. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Çelik, V. (2012). *Sınıf yönetimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım Yayıncılık.

Demirtaş, H. (2005). Yönetim Kuram ve Yaklaşımları Eğitiminin İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Sınıf Yönetimi Paradigmalarına Etkileri. *Eğitimde Politika Analizleri ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 1-34.

Demirtaş, H., (2006). *Sınıf yönetiminin temelleri*. İçinde H. Kıran (Ed.). Etkili sınıf yönetimi (ss. 1-34). 2. Baskı. Ankara: Anı Yayıncılık.

Dibapile, W. T. S. (2012). A review of literature on teacher efficacy and classroom management. *Educational Psychology & Counseling Publications and Other Works.*

Dinçer, Ç. & Akgün, E. (2015). Okul öncesi öğretmenleri için sınıf yönetimi becerileri ölçeğinin geliştirilmesi ve öğretmenlerin sınıf yönetimi becerilerinin çeşitli değişkenlerle ilişkisi. *Eğitim ve Bilim*, 40 (177), 187-201.

Doğan, Ö. (2019). *Sınıf Öğretmenlerinin Sınıf Yönetimi Becerilerinin Değerlendirilmesi (İstanbul İli Sultanbeyli Ölçeği)*. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.

Dönmez, B. (2015). Sosyal Bir Sistem Olarak Sınıf. M. Şişman, & S. Turan içinde, Sınıf Yönetimi (12 b., s. 45-59). Ankara: Pegem Akademi.

Eisenman, G., Edwards, S., &Cushman, C. A. (2015). Bringing reality to classroom management in teacher education. *Professional Educator,* 39(1), n1.

Ekşi, H. (2011). Sınıfta karşılaşılan davranış problemleri ve bunlara karşı geliştirilecek önlemler. Ed: Gürsel, M. Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları.

Emmer, E. T., Evertson, C. M., & Anderson, L. M. (1980). Effective classroom management at the beginning of the school year. *The elementary school journal*, *80*(5), 219-231.

Emmer, E., Evertson, C. (2012). *Classroom Management For Middle and High School Teacher* (8Th edition). UpperSaddleRiver, NJ, USA; Merrill / Prenticehall.

Erden, M. (2005). Sınıf Yönetimi. İstanbul: Epsilon Yayınevi.

Erdoğan, İ. (2005). *Sınıf yönetimi.* 9. Baskı, İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Etheridge, T. R. (2010). *Assertive discipline and its impact on disruptive behavior*. Capella University.

Evertson, C. M. ; Harris, A. H. (1992), "What we know about managing classrooms", Educational Leadership, 19, (7), 71-78.

Evertson, C. M., Emmer, E. T., &Worsham, M. E. (2003). *Classroom management for elementary teachers* (6th ed.). Boston: Allyn and Bacon.

Garner, p. w., Moses, l. k., &Waajid, b. (2013). Prospectıve teachers' awareness and expression of emotions: associations with proposed strategies for behavioral management in the classroom. psychology in the schools, 50(5), 471-488.

Glasser, W. (1990). *The quality school: Managing students without coercion.* New York: Harper and Row.

Goddard, R. D., Hoy, W. K., & Hoy, A. W. (2000). Collective teacher efficacy: Its meaning, measure, and impact on student achievement. American educational research journal, 37(2), 479-507.

Guin, K. (2004). Chronic teacher turnover in urban elementary schools. Education policy analysis archives, 12 (42), 1–30.

Gülşen, C. (2015). Kuram ve uygulamada sınıf yönetimi. Ankara: Anı Yayıncılık.

Güner, N. (2010). *Kaynaştırma uygulamaları yapılan sınıflarda çalışan öğretmenlerin sınıf yönetimi bilgi düzeyleri ile Önleyici Sınıf Yönetimi Eğitim Programı'nın öğretmenlerin sınıf yönetimlerine etkisinin incelenmesi.* Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Harris, A. H. (1991). Proactive classroom management: Several ounces of prevention. Contemporary Education, 62(3), 156.

İşbilir, B., Bayrak, M., Kayaoğlu, F., Şakar, E., Bülbül, D., & Acar, B. (2023). Öğretmenlerin sınıf içinde karşılaştıkları disiplin sorunları. *Journal of European Education*, 13(1), 19-41.

Karip, E. (2019). Sınıf yönetimi. Ankara: Pegem Akademi.

Kasap, S. (2024). A psycholinguistic study of the bouba-kiki phenomenon: Exploring associations between sounds and shapes. East European Journal of Psycholinguistics , 11(1), 84-95.

Kasap, S. (2019). Akademisyenlerin Gözünden Türkiye'deki İngilizce Eğitimi. Yüzüncü Yil Universitesi Egitim Fakultesi Dergisi, 16(1), 1032-1053.

Lemlech, J. K. (1999). Classroom Management: Methods and techniques for elementary and secondary teachers (3rd ed.). Prospect Heights, IL: Waveland Press.

Lewis, R. (1999). Teachers coping with the stress of classroom discipline. *Social psychology of education, 3(3), 155-171.*

Lewis, R., Romi, S., Qui, X., & Katz, Y. J. (2005). Teachers' classroom discipline and student misbehavior in Australia, China and Israel. *Teaching and teacher education, 21(6), 729-741.*

Livatyalı, H. (2011). Okul ve okulda zaman yönetimi, Sınıf yönetimi içinde. Ed: M. Gürsel. Konya: Eğitim Akademi.

Marzano, R. J., & Marzano, J. S. (2003). The key to classroom management. Educational leadership, 61(1), 6-13.

Meriç, E. (2019). *Sınıf yönetimi*. E. Arslan (Ed.), Erken çocuklukta davranış yönetimi içinde (s. 171-187). Eğiten Kitap.

Nas, R. (2015). Sağlıklı öğretmen-öğrenci ilişkileri. *Bursa: Ezgi Kitabevi*.

Oğuz, E. (2016). *Sınıf yönetimini etkileyen faktörler* (Ed: İ. Çınar). Sınıf yönetimi içinde (s. 21-38). Ankara: Eğiten Kitap.

Okut, L. ve Öntaş, T. (2015). İlköğretim matematik ve fen ve teknoloji öğretmenlerinin sınıf yönetimine ilişkin inançları. *Karaelmas Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3 (2), 117-125.

Okutan, M. (2015). *Sınıf yönetiminde örnek olaylar* (5. Baskı). Pegem A Yayıncılık. Ankara.

Özbaş, M. (2011). Eğitimde İletişim ve İşbirliği. İ. Günbayı içinde, Sınıf Yönetimi (s. 121-129). İstanbul: Lisans Yayıncılık.

Özdemir, Ç. (2007). Sınıf yönetimi. Ankara: Ekinoks.

Phelps, P. H. (2003). Teacher professionalism. *Kappa Delta Pi Record*, 40(1), 7-11.

Sadık, F. (2000). İlköğretim I aşama sınıf öğretmenlerinin sınıfta gözlemledikleri problem davranışlar. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10(10).

Sarı, H. & Dilmaç, B. (2004). "*Sınıf Yönetiminin Temelleri*", Sınıf Yönetimi içinde, Ed: M. Gürsel, H. Sarı ve B. Dilmaç, Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları.

Sarıtaş, M., (2000). *Sınıf yönetimi ve disiplinle ilgili kurallar geliştirme ve uygulama*. İçinde L. Küçükahmet (Ed.). Sınıf yönetiminde yeni yaklaşımlar (ss. 47-90). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Sari, İ. (2018). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sınıf yönetimi yeterliliklerine ilişkin okul yöneticilerinin görüşlerinin değerlendirilmesi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6 (1), 125-132.*

Semerci, D. & Uyanık Balat, G. (2018). Okul öncesi öğretmenlerinin sınıf yönetimi becerileri ve öz yeterlik algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(3), 494-514.

Sugai, G., & Horner, R. (2014). The evolution of discipline practices: School-wide positive behavior supports. In Behavior psychology in the schools (pp. 23-50). Routledge.

Terzi, A. R. (2002). Sınıf yönetimi açısından etkili öğretmen davranışları. *Millî Eğitim Dergisi, 155(156), 162-169.*

Turan, S. (2004). *Yönetimle İlgili Temel Teori ve Yaklaşımlar,* Şişman, M. (Ed.) Sınıf Yönetimi . Ankara, Pegem A Yayıncılık.

Turan, S. (2015). *Sınıf Yönetiminin Temelleri*. M. Şişman, & S. Turan içinde, Sınıf Yönetimi (s. 1-19). Ankara: Pegem Akademi.

Tutar, H. (2020). Zaman yönetimi. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Türk Dil Kurumu (2024). *Güncel Türkçe Sözlük*. https://sozluk.gov.tr/ adresinden 28.05.2024 tarihinde erişilmiştir.

Wang, M. C., Haertel, G. D., & Walberg, H. J. (1993). Toward a knowledge base for school learning. Review of educational research, 63(3), 249-294.

Wubbels, T., & Levy, J. (2005). Do you know what you look like?: Interpersonal relationships in education. Routledge.

Wubbels, T., Brekelmans, M., van Tartwijk, J., & Admiral, W. (1999). Interpersonal relationships between teachers and students in the classroom. In H. C. Waxman & H. J. Walberg (Eds.), New directions for teaching practice and research (pp. 151–170).Berkeley, CA: McCutchan.

Yalçın, B. Y. (2020). *Sınıf öğretmenlerinin benimsedikleri sınıf yönetimi stilleri ile olumlu sınıf iklimi oluşturma yeterlikleri arasındaki ilişki* , Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

13. Bölüm

ZAMAN YÖNETİMİ

Fatma Hümeyra Yücel

"Zaman, en az bulunan kaynaktır. Eğer zaman doğru yönetilmiyorsa hiçbir şey doğru yönetilmiyordur."

Peter Drucker

Giriş

Zaman yönetimi, öğretmenlik mesleğinde etkin olabilmek ve belirli bilgilerle becerilerin kazanılması için etkili bulunan bir yönetim biçimidir. Öğretmenlerin bireysel zamanlarını iyi yönetebilmeleri kuşkusuz meslek hayatlarını da olumlu yönde geliştirmekte, zamanı verimli kullanabilmelerine katkıda bulunmaktadır. Sınıf yönetiminden eğitim programlarının yürütülmesi ve gerçekleştirilmesine, öğrenci davranışlarının yönetilmesinden akademik öğrenmelerin kazandırılmasına kadar öğretmenler zaman ile yarışmaktadır. Dolayısıyla zamanın yönetiminin iş-

3. Sınıftaki zaman tuzaklarını en aza indirmenin yolları nelerdir?
4. Size göre bireysel ve disiplin odaklı zaman yönetimi yaklaşımlarından hangileri daha etkili biçimde kullanılabilir?
5. Bir öğretmen sınıfta zamanını verimli olarak kullanabilmek için nelere dikkat etmelidir?
6. Öğretmen adayı olarak 08.00-24.00 saatlerini içeren bir haftalık zaman çizelgesi hazırlayınız. Çizelgede günlük rutinlerinizi, önemli ve öncelikli işlerinizi, yapılacak ve yapılması gereken işlerinizi belirtiniz. Daha sonra sınıf ortamında zaman yönetimindeki yeterliklerinizi ve eksikliklerinizi tartışınız.

Önerilen Kitaplar

1. Adair, J. (2018). *Etkili zaman yönetimi*. Babıali Kültür.
2. Bayramlı, Ü. Ü. (2017). *Zaman yönetimi*. Seçkin.
3. Covey, S. R. (2019*). Etkili insanların 7 alışkanlığı*. O. Deniztekin & G. Suveren (Ed.). Varlık.
4. Finger, J., & Bamford, B. (2010). *Sınıf yönetimi stratejileri: Öğretmen kılavuzu*. T. Karaköse (Ed.). Nobel.
5. Sabuncuoğlu, Z., Kaymaz, K., & Paşa, M. (2016). *Zaman yönetimi*. Alfa Aktüel.

Kaynakça

Adair, J, & Adair, T. (1999*). Zaman yönetimi*. B. Güngör (Çev. Ed.). Öteki.

Aksüt, M. (2008). Derslerle ilgili süre kullanımı. Z. Kaya (Ed.), *Sınıf yönetimi* içinde (s. 267-285). Pegem Akademi.

Al Khatib, A. S. (2014). Time management and its relation to students' stress, gender and academic achievement among sample of students at Al Ain University of Science and Technology, UAE. *International Journal of Business and Social Research, 4*(5), 47-58. https://doi.org/10.18533/ijbsr.v4i5.498

Aydın, A. (2008). *Sınıf yönetimi*. Pegem.

Bayramlı, Ü.Ü. (2016). *Zaman yönetimi*. Seçkin.

Berliner, D. C. (1990). What's all the fuss about instructional time? M. Benperetz & R. Bromme (Eds.)., In *the nature of time in schools* (pp. 3-35). Teachers College Press.

Burdick A. (2018) *Zaman neden akar*? Buzdağı.

Collins, C. (1987). *Time management for teachers. Practical techniques and skills that give you more time to teach.* Parker Publishing Company Inc.

Covey, S. R. (2019*). Etkili insanların 7 alışkanlığı*. O. Deniztekin & G. Suveren (Çev. Ed.). Varlık.

Covey, S. R., Merrill, A. R, & Merrill, R. R. (1998). *Önemli işlere öncelik*. O. Deniztekin (Çev.). (s. 356-365). Varlık.

Çelik, Y. (2021). Öğretmenlerin zaman tuzaklarına düşmelerine ilişkin öğretmen adaylarının izlenimleri. *Trakya Eğitim Dergisi, 11*(1), 464-481. https://doi.org/10.24315/tred.778701

Demirel, E.T., & Ramazanoğlu F. (2005). Yöneticiler açısından etkin zaman yönetimi tekniklerinin değerlendirilmesi. *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi, 4*(1), 30-35

Döş, İ. (2014). Sınıfta zaman yönetimi. T. Argon & Ş. S. Nartgün (Ed.), *Sınıf yönetimi* içinde (s. 289-309). Maya Akademi.

Dreikurs, R. (1968). *Psychology in the classroom*. Harper & Row.

Dunmade, E. O., Kadiri, I. B., Yahaya, I. J., & Omolabi, I. (2020). Effective time management practice and organizational survival: An experience from Internatıonal Brewery Plc, Ilesha, Osun State, Nıgerıa. *Fountain University Osogbo Journal of Management, 5*(1), 19-30.

Efil, İ. (2008). Zaman yönetimi. L. Küçükahmet (Ed.), *Sınıf yönetimi* içinde (s. 129-146). Nobel.

Ekici, G. (2004). Sınıfta zamanın etkili yönetimi. Ş. Ş. Erçetin & Ç. Özdemir (Ed.). *Sınıf yönetimi* içinde (s. 151-183).

Erkılıç, T. A. (2005). Zaman yönetimi. H. Kıran (Ed.), *Etkili sınıf yönetimi* içinde (s. 125-149). Anı.

Filiz, S. B. (2009). Sınıfta zaman yönetimi. L. Küçükahmet (Ed.), *Sınıf yönetimi* içinde (s. 221-251). Pegem Akademi.

Finger, J., & Bamford, B. (2010). *Sınıf yönetimi stratejileri: Öğretmen kılavuzu*. T. Karaköse (Ed.). Nobel.

Fleener, M. (1995). A study of preservice teachers metapghors for the different roles of the mathematics teacher. *17. of the North American Chapter of the International Group for the Psychology of the Mathematics Education*, 21-24 October 1995.

Francis-Smythe, J. A. , & Robertson, I. T. (1999). On the relationship between time management and time estimation. *British Journal of Psychology, 90*(3), 333-347. https://doi.org/10.1348/000712699161459

Ginott, H. G. (1972). *Teacher and child*. Avon.

Glasser, W. (1977). *10 Steps to good discipline*. Today's Education.

Gürbüz, M., & Aydın, A. H. (2012). Zaman kavramı ve yönetimi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9*(2), 1-20.

Gülşen, C. (2010). Sınıfta zaman yönetimi. C. Gülşen (Ed.). *Kuram ve uygulamada sınıf yönetimi* içinde (s. 101-124).

Jones, R. (1979). The gentle art of classroom discipline. *National Elementary Principal, 58*, 26-32.

Karaoğlan, A. D. (2006). *Üst düzey yöneticilerinin zaman yönetimi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Balıkesir Üniversitesi.

Karsten, L., & Leopold, J. (2003). Zaman ve yönetim: Hora yönetimi ihtiyacı. *Personel İncelemesi, 32*(4), 405-421.

Kartal, N., & Demir, K.A. (2018). *Yönetim*. Orion.

Karweit, N. (1989). Time and learning: A rewiew. R. Slawin (Ed.), In *school and classroom organization*. Erlbaum.

Kaynak, Ü., & Terzi, S. (2019). *Bilişsel davranışçı yaklaşıma dayalı grupla psikolojik danışma uygulamaları ve programları, bilinçli farkındalık ve zaman yönetimi*. Anı.

Kıral, E., (2014). Yöneticilik zaman ister. *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi, 1*(1), 4-9.

Kışla, A. (2017). *Hastane yöneticilerinde etkin zaman yönetimi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Namık Kemal Üniversitesi.

Kounin, J. S. (1970). *Discipline and group management in classrooms.* Holt, Rinehart and Winston.

Lakein, A. (1973). *How to get control of your time and your life?* P.H. Wyden.

Livatyalı, H. Y. (2004). Zaman yönetimi ve okul. *Sınıf yönetimi* içinde (s. 293-315). Eğitim.

Mackenzie, R. A. (1989). *Zaman tuzağı*. Y. Güneri (Çev. Ed.). İlgi.

Özer, A. M. (2012). Çalışma hayatında zaman tuzakları ve zamanı etkin yönetmek. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 1*(2), 44-75.

Phillips, S. R. (1988). The new time management. *Training and Development Journal, 42*(4), 73-78.

Sabuncuoğlu, Z., & Paşa, M. (2002). *Zaman yönetimi*. Ezgi.

Sabuncuoğlu, Z., Paşa, M., & Kaymaz, K. (2010). *Zaman yönetimi*. Beta.

Skinner, B. F. (1985). The evolution of verbal behavior. *Journal of the Experimental Analysis of Behavior, 45*, 115-122.

Smith, W. H. (2007). *Hayatı ve zamanı yönetmenin 10 doğal yasası*. A. Çelbiş. (Çev. Ed.). Sistem.

Steere, B. F. (1988). *Becoming an effective classroom manager. A resource for teacher*. State University of Newyork.

Tengilimoğlu, D., Tutar, H., Altınöz, M., Başpınar, N. Ö., & Erdönmez, C. (2003). *Zaman yönetimi*. Nobel.

Tezcan, M. (1987). *Sosyolojik açıdan boş zamanların değerlendirilmesi*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi.

Tortumlu, M., Uzun, K., & Yanık, A. (2021). Time traps of the modern age: Views of young adults about time management. *Journal of Current Research on Social Sciences, 11*(3), 377-396. https://doi.org/10.26579/jocress.434

Tutar, H. (2015). *Zaman yönetimi*. Seçkin.

Türk Dil Kurumu. (2024). *Güncel Türkçe sözlük*. 7 Mart 2024, https://sozluk.gov.tr

Weese, J. (1985). Time management: Time saving tips for the intramural-recreational sports administrator. *Recreational Sports Journal, 10*(1), 10-14.

Weinsten, S. C. (1996). *Secondary classroom management. Lesson from research and practice*. McGraw-Hill.

Yavuz, A. (2018). *Öğretmenlerin öğretim sürecinde zaman yönetimi becerilerini gerçekleştirme düzeyleri* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.

Yıldız, S., & Yıldız, K. (2016). The relationship between academic procrastination and hopelessness perceptions of primary school teaching department students. *International Online Journal of Educational Sciences*, *8*(3), 234-251. https://doi.org/10.15345/iojes.2016.03.018

14. Bölüm

GİRİŞİMCİLİK VE ÖZ YÖNETİM

Rabia Sultan Güneş Koç - Meltem Duran

Giriş

Bilim ve teknolojide yaşanan hızlı değişim ve ilerlemeler toplumları da etkilemektedir. Küresel ölçekte dünya, sanayi toplumundan bilgi toplumuna çevrilmektedir (Yurtseven ve Ergün, 2018). Son dönemdeki en büyük değişim de COVID-19 salgını sonrasında yaşanmıştır. COVID-19 salgını, ekonomik ortamın çalkantısını ve öngörülemezliğini, bireylerin dayanıklılıklarını, kırılganlıklarını ve duygusal sorunlarla başa çıkma becerilerini geliştirmelerini desteklemek için girişimci bir zihniyete olan ihtiyacı (Casuli, Mawson ve Simmons, 2022) aynı zamanda değer yaratan faaliyetlerde bulunma ihtiyacını keskin bir şekilde ortaya çıkarmıştır. Günümüzde ülkelerin en büyük hedefleri, ekonomik büyüme ve kalkınmadır. Dünya, COVID-19 sonrası yeniden şekillenirken mevcut ekonomik bağlamın zorlukları göz önüne alındığında, girişimcilik faaliyetleri ekonomik büyüme ve gelişme için kritik bir öneme sahip olmuştur (Casuli vd. 2022).

Girişimciler genellikle kendi kendine başlama yetenekleriyle tanınırken motivasyonlarının devam etmesi öz yönetim gerektirir. Öz yönetim, bireyin davranışlarını, düşüncelerini ve duygularını verimli bir şekilde düzenleme yeteneğidir. Öz yönetim, bireylere kendi davranışlarını yönetebilme becerisini sağlayan bir dizi strateji olarak da tanımlanmıştır (Aljadeff-Abergel ve diğ., 2015).

Çok sayıda sorumluluk üstlenmekle yükümlü olan başarılı girişimcilerin öncelikleri belirlemeyi ve iş-yaşam dengesini kurmayı öğrenmesi gerekiyor. Bunu yapmamak strese, iş tükenmişliğine ve üretkenliğin azalmasına neden olabilir. Öz yönetim bireysel olarak hedeflere ulaşmaya yardımcı olduğu gibi iş-yaşam dengesi

Önerilen Kitaplar

1. Blank, S., ve Dorf, B. (2017). Girişimcinin el kitabı- Harvard Business Review. Boyut Yay.
2. Erdoğan, B. Z., (2019). KOSGEB girişimcilik el kitabı . Bayram Zafer Erdoğan (Ed.). Ankara: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı.
3. Godin, S. (2010). Mor inek. MediaCat Yay.
4. Ries, E. (2022). Yalın startup. MediaCat Yay.

Kaynakça

Afzal, F., & Crawford, L. (2022). Student's perception of engagement in online project management education and its impact on performance: The mediating role of self-motivation. *Project Leadership and Society*, *3*, 100057. https://doi. org/10.1016/j.plas.2022.100057.

Al-Abyadh, M. & Azeem H., (2022). "Academic Achievement: Influences of University Students' Self-Management and Perceived Self-Efficacy," *Journal of Intelligence. 10.* 55. 10.3390/jintelligence 10030055.

Aljadeff-Abergel, E., Schenk, Y., Walmsley, C., Peterson, S. M., Frieder, J. E., & Acker, N. (2015). The effectiveness of self-management interventions for children with autism—A literature review. *Research in Autism Spectrum Disorders, 18*, 34–50. https://doi.org/10.1016/j.rasd.2015.07.001.

ASTEE Proje Raporu. (2014). *How to assess and evaluate the influence of entrepreneurship education, Astee Project Report*. http://asteeproject.eu/results erişim Tarihi: 12.04.2024

Ataseven, U. (2022). *Danimarka, Finlandiya, İsveç, Norveç ve Türkiye eğitim sisteminde ilkokul öğretim programları ile eğitim – öğretim uygulamalarının girişimcilik becerisi açısından karşılaştırılması.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.

Anthony, C. J., Ogg, J., & Jenkins, L. N. (2021). Academic enablers as dynamic moderators: Exploring academic enablers and achievement across elementary school. *Journal of School Psychology, 86*, 15–31. https://doi.org/10.1016/j.jsp.2021.02.007

Aydın, E. (2020). *Girişimcilik eğitimi alan üniversite öğrencilerinin, girişimci kişilik özellikleri ve girişimcilik eğilimleri arasındaki ilişki; Batı Karadeniz bölge üniversite öğrencilerine yönelik bir uygulama.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karabük Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı Bartın.

Aytaç, Ö., & İlhan, S. (2007). Girişimcilik ve girişimci kültür; sosyolojik bir persfektif. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (18), 101-120.

Briesch, A. M., & Chafouleas, S. M. (2009). Review and analysis of literature on self-management interventions to promote appropriate classroom behaviors (1988–2008). *School Psychology Quarterly, 24*(2), 106–118.

Chafouleas, S. M., Sanetti, L., Jaffery, R., & Fallon, L. M. (2012). An evaluation of a classwide intervention package involving self-management and a group contingency on classroom behavior of middle school students. *Journal of Behavioral Education, 21*(1), 34–57.

Candy, P.C. (1991). *Self-direction for lifelong learning: A comprehensive guide to theory and practice.* San Francisco: Jossey-Bass, Publishers.

Clark, I. (2012). Formative assessment: Assessment is for self-regulated learning. *Educational Psychology Review*, *24*(2), 205–249. https://doi.org/10.1007/s10648-011-9191-6.

Casuli, L., Mawson, S., and Simmons, E.(2022). *Entrepreneurial mindset in entrepreneurship education: Reorienting towards a competence development perspective.* Paper presented at Boosting Entrepreneurial Skills and Mindsets, Bologna, Italy.

Cooper, J. O., Heron, T. E., & Heward, W. L. (2019). *Applied behavior analysis: International edition* (3rd ed.). Pearson Education.

Daspit, J.J., Fox, C. J., & Findley, S. K. (2023). Entrepreneurial mindset: An integrated definition, a review of current insights, and directions for future research. *Journal of Small Business Management,* DOI: 10.1080/00472778.2021.1907583.

Deniz, M. E. ve Yılmaz, E. (2016). Üniversite öğrencilerinde duygusal zekâ vestresle başa çıkma stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(25), 17-26.

Dietz, F., Hofer, M., & Fries, S. (2007). Individual values, learning routines, and academic procrastination. *British Journal of Educational Psychology*, *77*(4), 893–906. https://doi.org/10.1348/000709906X169076.

Din, B. H., Anuar, A. R., & Usman, M. (2016). The effectiveness of the entrepreneurship education program in upgrading entrepreneurial skills among public university students. *Procedia - Social and Behavioral Sciences, 224*, 117–123. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2016.05.413

Durlak, J. A., Weissberg, R. P., Dymnicki, A. B., Taylor, R. D., & Schellinger, K. B. (2011). The impact of enhancing students' social and emotional learning: A meta-analysis of school-based universal interventions. *Child Development, 82*(1), 405–432. https://doi.org/10.1111/ j.1467-8624.2010.01564.x.

Erçelik, M. A. (2021). *Girişimcilik eğitimi.* İksad Publishing House.

European Commission (2011). *Entrepreneurship education: Enabling teachers as a critical success factor "A report on teacher education and training to prepare teachers for the challenge of entrepreneurship education.* Final Report, Published by Entrepreneurship Unit, Directorate-General for Enterprise and Industry Bruxelles.

European Commission (2012). Effects and Impact of Entrepreneurship Programmes in Higher Education. file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/effects_impact_high_edu_final_report_en_7428.pdf Erişim Tarihi: 10.04.2024

European Parliament and the Council (2006) Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning. *Official Journal of the European Union* L394/310: 10–18.

Fındıkçı, İ. (2004). *Yaşadıkça eğitim.* Hayat Yayıncılık: İstanbul.

Fitzgerald, M.M., & Theilheimer, R. (2013). Moving toward teamwork through professional development activities. *Early Childhood Education Journal, 41*(2), 103–113. https://doi.org/10.1007/s10643-012-0515-z

Frayne, C. A. ve Geringer, J. M. (2000). Self-management training for ımproving job performance: a field experiment ınvolving salespeople. *Journal of Applied Psychology, 85*(3), 361-372. doi: 10.1037/0021-9010.85.3.361.

Ghafar, A. (2020). Convergence between 21st century skills and entrepreneurship education in higher education institutes. *International Journal of Higher Education, 9*(1), pp 218-230. doi:10.5430/ijhe.v9n1p218

Gerhardt, M. (2007). Teaching self-management: The design and implementation of self-management tutorials. *Journal of Education for Business, 83*(1), 11–18. https://doi.org/10.3200/JOEB.83.1.11-18

Gibb, A. (2011) Concepts into practice: meeting the challenge of development of entrepreneurship educators around an innovative paradigm. The case of the International Entrepreneurship Educators' Programme (IEEP). *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research 17*(2): 146–165.

Gie, T.G. (2000). *Cara Belajar yang Baik bagi Mahasiswa edisi kedua*.Yogyakarta: Gadjah Mada University Press.

GİSEP (2015). Türkiye Girişimcilik Stratejisi ve Eylem Planı (2015-1018). https://webdosya.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/Mali%20Tablolar/Gisep_2015-2018_TR.pdf Erişim Tarihi: 10.05.2024.

Gözübüyük, D. (2019). *Yaratıcı, eleştirel ve yansıtıcı düşünmenin girişimcilik becerisi üzerine etkisi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Bartın Üniversitesi, Bartın.

Gross, J.J., & John, O.P. (2003). Individual differences in two emotion regulation processes: Implications for affect, relationships, and well-being. *Journal of Personality and Social Psychology, 85*(2), 348–362. https://doi.org/10.1037/0022-3514.85.2.348.

Güney, S. (2015). *Girişimcilik- temel kavramlar ve bazı güncel konular*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Hannon P. (2006). Teaching pigeons to dance: Sense and meaning in entrepreneurship education. *Education þ Training 48*(5): 296–308.

Jackson, D., & Wilton, N. (2017). Perceived employability among undergraduates and the importance of career self-management, work experience and individual characteristics. *Higher Education Research & Development, 36*(4), 747–762. https://doi.org/10.1080/07294360.2016.1229270

Joensuu-Salo, S., Peltonen, K., Ha¨ma¨la¨inen, M., Oikkonen, E., & Raappana, A. (2021). Entrepreneurial teachers do make a difference – Or do they?. *Industry and Higher Education, Vol. 35*(4) 536–546

Karataş, K. (2013). *Öğretmen adaylarının öz yönetimli öğrenmeye hazırbulunuşluklarının eleştirel düşünme eğilimleri, genel öz yeterlikleri ve akademik başarıları açısından yordanması.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Kayıhan, Ş. (2017). *Öz yönetimli öğrenme ve duygusal zekâ arasındaki ilişkinin incelenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Knowles, M. S. (1975). *Self-directed learning: A guide for learners and teachers.* New York, NY: Association Press and Cambridge Book Co.

Kuratko, D. F., Fisher, G., & Audretsch, D. B. (2021). Unraveling the entrepreneurial mindset.

Lackéus, M. (2013). *Developing entrepreneurial competencies - an action-based approach and classification in education*. Licentiate Thesis, Chalmers University of Technology. https://vcplist.com/wp-content/uploads/2013/11/Lackeus-Licentiate-Thesis-2013-Developing-Entrepreneurial-Competencies.pdf.

Lee, S. H., Simpson, R. L., & Shogren, K. A. (2007). Effects and implications of self-management for students with autism a meta-analysis. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities, 22*(1), 2–13.

Lee, W. O., & Tan, P -L. (2018). The new roles for twenty -first-c entury teachers: Facilitator, k nowledge broker, and pedagogical weaver. In H. Niemi, A. Toom, A. Kallioniemi, & J. Lavonen (Eds.), *The teacher's r ole in the changing globalizing world: Resources and c hâllenges related to the professional work of teaching* (pp. 11-3 1). Leiden: Brill Sense. https://doi.org/10.1163/9789004372573_002

Lubis, L., Daulay, N., & Zainuddin, Z. (2022). Improving Student Achievement Through Group Guidance Services with Self-Management Techniques. *Nidhomul Haq: Jurnal Manajemen Pendidikan Islam, 7*(2), 201–216. https://doi.org/10. 31538/ndh.v7i2.2031.

Mahieu, R. (2006). *Agents of change and policies of scale: a policy study of entrepreneurship and enterprise in education*. Doctoral thesis, Umeå Universitet. https://umu.diva-portal.org/smash/get/diva2:144651/FULLTEXT01.pdf

Mawson , S., Casulli, L., & Simmons, E. L. (2022). A competence development approach for entrepreneurial mindset in entrepreneurship education. *Entrepreneurship Education and Pedagogy, Vol. 0* (0) 1–21.

Maltseva, S. N., & Pavlova, A. Y. (2023, October). Foreign Language Teaching Strategies for Developing Students' Self-Management Skills. In *2023 International Conference on Engineering Management of Communication and Technology (EMCTECH)* (pp. 1-6). IEEE.

MEB (2005). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 4-5. sınıflar öğretim programı*, Ankara: MEB

MEB (2013). *İlköğretim kurumları (ilkokullar ve ortaokullar) fen bilimleri dersi (3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar) öğretim programı*, Ankara: MEB Yayınevi.

MEB (2016). *Karşılaştırmalı raporlar*. https://eurydice.meb.gov.tr/www/karsilastirmali-raporlar-2022/icerik/19 Erişim tarihi: 25.04.2024

MEB (2017). *Ortaöğretim kurumları haftalık ders çizelgesi*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (TTKB) Yay.

MEB (2018a). *Fen bilimleri dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 3, 4, 5, 6, 7, 8. sınıflar)*. Ankara

MEB (2018b). *Hayat bilgisi dersi öğretim programı (ilkokul 1,2 ve 3. sınıflar)*. Ankara

MEB (2023). *Ortaöğretim girişimcilik dersi öğretim programı*. Ankara.

MEB (2024a). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (3,4,5,6,7, ve 8. sınıflar) Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli*. Ankara.

MEB (2024b). *Fen bilimleri dersi öğretim programı (3,4,5,6,7, ve 8. sınıflar) Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli*. Ankara.

MEB (2024c). *Hayat bilgisi dersi öğretim programı (1,2 ve 3. sınıflar) Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli*. Ankara

MEB (2024ç). *Okul öncesi eğitim programı (1,2 ve 3. sınıflar) Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli*. Ankara

Mechling, L. C. (2007). Assistive technology as a self-management tool for prompting students with intellectual disabilities to initiate and complete daily tasks: A literature review. *Education and Training in Developmental Disabilities, 42*(3), 252–269.

Meng, W., & Ning, F. (2021). How to use activities to realize the self-management of middle school students? *Science Insights Education Frontiers, 9*(2), 1305–1318. https://doi.org/10.15354/sief.21.re046

Millikin, J.P., Hom, P.W., & Manz, C.C. (2010). Self-management competencies in self-managing teams: Their impact on multi-team system productivity. *The Leadership Quarterly, 21*(5), 687–702. https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2010.07.001

Miltenberger, R. G. (2016). *Behavior modification: Principles and procedures* (6th ed.). Cengage Learning.

Mitchem, K. J., & Young, K. R. (2001). Adapting self-management programs for classwide use acceptability, feasibility, and effectiveness. *Remedial and Special Education, 22*(2), 75–88.

Mooney, P., Ryan, J., Uhing, B., Reid, R., & Epstein, M. (2005). A review of self-management interventions targeting academic outcomes for students with emotional and behavioral disorders. *Journal of Behavioral Education, 14,* 203–221.

Moore, D. W., Anderson, A., Glassenbury, M., Lang, R., & Didden, R. (2013). Increasing on-task behavior in students in a regular classroom: Effectiveness of a self-management procedure using a tactile prompt. *Journal of Behavioral Education, 22*(4), 302–311.

Muhlenbruck, L., Cooper, H., Nye, B., & Lindsay, J. J. (2000). Homework and achievement: Explaining the different strengths of relation at the elementary and secondary school levels. *Social Psychology of Education, 3*, 295–317. https://doi.org/10.1023/A:1009680513901.

Niemi, H., & Jia, J. (2016). What are new ways to teach and learn in China and Finland? In H. Niemi & J. Jia (Eds.) , *New Ways to Teach and Learn in China and Finland. Crossing Boundaries with Technology* (pp. 9 -1 8). Franfurt, Publisher: Peter Lang GmbH. https://doi.org/10.3726/978-3-631-69873-0

OECD. (2013). Innovative Learning Environments, Educational Research and In n ovation. P aris: OECD - P ublishing.

Özdemir, P. (2016). Girişimcilik eğitimi ve üniversitelerimiz, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 11* (1), 224-240.

Partnership for 21st Century Skills (2015). Framework for 21st century learning. https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED519462.pdf Erişim Tarihi: 21.04.2024

Pas, P., Pol, H.H., Raemaekers, M., & Vink, M. (2021). Self-regulation in the pre-adolescent brain. *Developmental Cognitive Neuroscience, 51*, 101012. https://doi.org/10.1016/j.dcn.2021.101012.

Peltonen, K. (2008). Can learning in teams help teachers to become more entrepreneurial? The interplay between efficacy perceptions and team support. *The Finnish Journal of Business Economics 3*: 297–324.

Pittaway, L., and Cope J (2007) Entrepreneurship education. A systematic review of the evidence. *International Small Business Journal, 25*(5): 479–510.

Rabin, L.A., Fogel, J., & Nutter-Upham, K.E. (2011). Academic procrastination in college students: The role of self-reported executive functioning. *Journal of Clinical and Experimental Neuropsychology*, *33*(3), 344–357. https://doi.org/10.1080/ 13803395.2010.518597

Richardson, M., Abraham, C., & Bond, R. (2012). Psychological correlates of university students' academic performance. A systematic review and meta-analysis. *Psychological Bulletin*, *138*(2), 353–387. https://doi.org/10.1037/a0026838.

Sijde, Peter & Ridder, Annemarie & Blaauw, Gerben & Diensberg, Christoph. (2008). Teaching Entrepreneurship: Cases for Education and Training. 10.1007/978-3-7908-2038-6.

Soland, J. (2021). Empirical benchmarks for changes in social-emotional skills over time [Conference presentation]. In K. Smolkowski (Chair) (Ed.), *Measuring, monitoring, and improving socioemotional skills*. Society for Research on Educational Effectiveness Fall 2021 Conference.

Stan, M.M. (2021, September). Self-Management Skills and Student Achievement–A Pilot Study. In ATEE 2020-Winter Conference, Suceava, Romania (pp. 490–506). Teacher Education for Promoting Well-Being in School. Suceava, 2020.

Suharyati H, Abdullah T and Rubin B (2017). Relationship between organizational culture, transformational leadership, working motivation to teacher's innovativeness. *International Journal of Managerial Studies and Research 4*(3): 29–34

Sün, İ., Sün, E., Arslan, N. & Keskin, Y. (2023). Öğretmenlerin girişimcilik becerileri konusunda görüşleri. *International Academic Social Resources Journal*, (e-ISSN: 2636-7637), Vol:8, Issue:54; pp:3890-3899. DOI: http://dx.doi.org/10.29228/ASRJOU RNAL.71952.

Thang, S.M. (2005). Investigating Malaysian distance learners' perceptions of their English proficiency courses. *Open Learning*, *20*(3), 243–256. https://doi.org/10.1080/02680510500298683.

Taylor, D. W., & Thorpe, R. (2004). entrepreneurial learning: a process of co-participation. Journal Of Business and Enterprise Development, 11(2), pp. 203–211. Emerald Group Publishing Limited.

Todd, A. W., Horner, R. H. ve Sugai, G. (1999). Self-monitoring and self-recruited praise: Effects on problem behavior, academic engagement, and work completion in a typical classroom. *Journal of Positive Behavior Interventions, 1*(2), 66-76. doi: I:10.1177/109830079900100201

Toh, W., & Kirschner, D. (2023). Developing social-emotional concepts for learning with video games. *Computers & Education*, *194*, 104708. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2022.104708

Türk Dil Kurumu (TDK, 2015). *Genel açıklamalı sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.

Tutar, H. ve Altınkaynak, F. (2013). Girişimcilik, temel girişimcilik ve iş kurma süreci. Ankara: Detay Yayıncılık.

Wang, V. C. X., and Dennett, S. K. (2014), Pedagogy vs Andragogy Organizations In Wang, Victor C. X (Ed.), *Handbook of research on education and technology in a changing society,*(318-330). Hershey, PA: IGI Global. doi:10.4018/978-1-4666-6046-5.

Wardani, A.D., Gunawan, I., Kusumaningrum, D.E., Benty, D.D.N., Sumarsono, R.B., Nurabadi, A., & Handayani, L. (2020, November). Student learning motivation: A conceptual paper. In *2nd Early Childhood and Primary childhood Education (ECPE 2020)* (pp. 275–278). Atlantis Press. https://doi.org/10.2991/assehr.k.201112.049

Wehmeyer, M. L., Agran, M., & Hughes, C. (2000). A national survey of teachers' promotion of self-determination and student-directed learning. *The Journal of Special Education, 34*(2), 58–68.

Yurtseven, R., ve Ergün, M. (2018). İlkokul öğrencilerinin girişimcilik becerilerinin geliştirilmesine yönelik öğretmen görüşleri. *International Journal of Social Science Research, 7*(1), 118-140.

Yurtseven, R. (2020). İlkokulda girişimcilik eğitimi: Amaç, içerik ve öğretim süreci. *Uluslararası Bilim ve Eğitim Dergisi, 3* (2), 135-153. https://doi.org/10.47477/ubed.836675.

Yüceol, N. (2018). *Girişimcilik eğitimi alan kişilerin girişimci kişilik özellikleri ve girişimcilik eğilimi arasındaki ilişki üzerine bir araştırma.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Zimmerman, B. J. (1989). *Models of Self-Regulated Learning and Academic Achievement*. In B. J. Zimmerman and D. H. Schunk (Eds.), Self-Regulated Learning and Academic Achievement: Theory, Research, and Practice (pp.1-25). New York, NY: Springer-Verlag.

Zimmerman, B.J., & Risemberg, R. (1997). Becoming a self-regulated writer: A social cognitive perspective. *Contemporary Educational Psychology, 22*(1), 73–101. https://doi.org/10.1006/ceps.1997.0919

Zimmerman, B. J. (2002). Becoming a self-regulated learner: An overview. Theory into Practice, 41(2), 64–70. https://doi.org/10.1207/s15430421tip4102_2

Zimmerman, B.J., Greenberg, D.,&Weinstein, C.E. (2023).Self-regulating academic study time: A strategy approach. In *Self-regulation of learning and performance* (pp.181–199). Routledge.

15. Bölüm

YENİLİKÇİLİK

Hasan Gazi Kumruoğlu

"Yenilikçi öğretmenler farklı bakar, farklı görür ve farklı düşünür. Bu da süregelen uygulamaları devam ettirmekle değil daha iyinin, daha güzelin ve daha özelin arayışında olmakla gerçekleşmektedir."

Hasan Gazi Kumruoğlu

Giriş

Dünya var olduktan bugüne birçok önemli olay, gelişme ve değişim yaşanmıştır. Bilim bu gelişmelerle günümüze kadar birikerek şu anki altın çağına erişmiştir. Ama bu değişim ve gelişme bir gün son bulup bitecek midir? Dünya var olduğu sürece, tabi ki hayır. Yine bilim her geçen gün ilerlemeye ve bununla birlikte her alanda değişim ve gelişim yaşanmasına bir temel oluşturacaktır. Sürekli yaşanan teknolojik atılımlar ve gelişmeler de insanların bu değişime uyum sağlamalarını gerektirmektedir. Herakleitos'un da dediği gibi "Değişmeyen tek şey değişimin kendisidir." İşte burada değişimlere ve yeniliklere açık olan, yenilikçi insan profili en ön plana çıkmaktadır. Yenilikçilik, yeni fikirler üretme ve bu fikirleri uygulamaya koyma yeteneği olarak tanımlanmaktadır (Rogers, 1983).

Bilimin bu kadar hızlı ilerlemesi ve gün geçtikçe hem sosyal hayatta hem çalışma hayatındaki değişimler, uyum sağlama zorunluluğunu tüm sektörlerde örgütler için yenileşme ve yenilikçilik kavramlarını önemli hâle getirmiştir. Rekabetin kızıştığı, toplumun taleplerinin hızla değiştiği ve öngörülemeyen sorunlarla boğuştuğumuz bir çağda örgütler için yenilik hayati önem taşımaktadır. Çağın gerisinde kalan ve yenilik ateşini yakamayan kuruluşlar, büyük var oluşsal sorunlar yaşama ve yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu nedenle yenilikçilik bir seçenek değil örgütler için varlığını sürdürebilmenin tek yoludur.

Önerilen Kitaplar

1. Erdoğan, İ. (2021) *Eğitimde Değişim Yönetimi.* Ankara: Pegem Akademi.
2. Durna, U. (2002). *Yenilik Yönetimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
3. Helvacı, M. A. (2015). *Eğitim Örgütlerinde Değişim Yönetimi İlke Yöntem ve Süreçler.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Kaynakça

Argon, T. ve Özçelik, N. (2008). İlköğretim okulu yöneticilerinin değişimi yönetme yeterlikleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16, 70- 89.

Başaran, S. D. ve Keleş, S. (2015). Yenilikçi kimdir? Öğretmenlerin yenilikçilik düzeylerinin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 30* (4), 106-118.

Beycioğlu, K. ve Aslan, M. (2010). Okul gelişiminde temel dinamik olarak değişim ve yenileşme: okul yöneticileri ve öğretmenlerin rolleri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 7*(1), 153-173.

Can, N. (2009). Eğitim çalışanlarının görüşlerine göre öğretmenin sınıfta zaman yönetimi davranışları. *A.Ü. Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2 (2),88-103.

Can, N. (2009). Öğretmenlerin sınıfta ve okulda liderlik davranışları. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2):385-399.

Çelikkaya, T., Karakuş, U., ve Öztürk Demirbaş, Ç. (2010). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ölçme değerlendirme araçlarını kullanma düzeyleri ve karşılaştıkları sorunlar. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1), 57–76.

Çeliköz, N. (2004) Bir meslek olarak öğretmenlik ve etiği, Mustafa Çağlar. Ö. (Ed.), Öğretmenlik mesleğine giriş (ss.333- 394, 2. Baskı). Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

Çelikten, M. Şanal, M. ve Yeni, Y. (2005). Öğretmenlik mesleği ve özellikleri. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 19(2): 207-237.

Çetin, D.; Bülbül, T. (2017). Okul yöneticilerinin teknostres algıları ile bireysel yenilikçilik özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 17* (3), 1241-1264.

Çetin, O. ve Taşdemir, Ö. (2017). Girişimcilik kapasitesi ve bireysel yenilikçiliğin girişimcilik niyeti üzerine etkisi. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 6(3), 76-87.

Deniz, S. (2016). Öğretmen adaylarının bireysel yenilikçilik özellikleri. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* 11 (9) , 267-278.

Drucker, P. (2006). *Innovation and entrepreneurship, practice and principles*, New York: Harper Business.

Elçi, Ş. (2007). *İnovasyon kalkınma ve rekabetin anahtarı,* Ankara: Technopolis Group.

Eskicumalı, A. (2002). *Eğitim, öğretim ve öğretmenlik mesleği*, öğretmenlik mesleğine giriş, Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Göl, E. ve Bülbül, T. (2012). İlköğretim okulu yöneticilerinin yenilik yönetimi yeterliklerine ilişkin öğretmen algıları. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 8*(2), 97-109.

Güler, E. (2005). *Liselerde öğretmenlerin sınıf yönetimi*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul.

Gündüz, H.B.(2005). *Öğretmenlik mesleğine giriş*, Ankara: Öğreti-Pegem A Yayıncılık.

Harris, Ben M. Waillant Bassent, Kenneth E. Mc Intyre. (1969). *In service education: a guide to better practice*. New Jersey: Englewood Cliff Prentice hâll.

Johnson, Richard S. (1993). *Tqm: quality training practices*. Milwaukee: ASQC Quality Press.

Jirasatjanukul, K., & Jeerungsuwan, N. (2018). The design of an instructional model based on connectivism and constructivism to create innovation in real world experience. International Education Studies, 11(3), 12-17.

Kaldırım, S. (2003). *İlköğretim okullarında takım iklimine ilişkin öğretmen ve yönetici görüşleri*. Yayınlanmamış Mastır Tezi. Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Kalyani, D., ve Rajasekaran, K. (2018). Innovative teaching and learning. *Journal of Applied and Advanced Research* 3, 23-25.

Naktiyok, A. (2007). Yenilik yönelimi ve örgütsel faktörler. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *21*(2), 211-230.

OECD ve Eurostat (2006). *Oslo Kılavuzu 2005: Yenilik Verilerinin Toplanması ve Uygulanması İçin İlkeler*. Ankara: Tübitak.

Pollock, K. (2008). The four pillars of innovation: An elementary school perspective. *The Innovation Journal, 13*(2), 2-17.

Rogers, E. M. (1983). *Diffusion of innovations,* New York: Free Press.

Saavedra, A. R., & Opfer, V. D. (2012). Learning 21st-century skills requires 21st-century teaching. *Phi Delta Kappan*, 94(2), 8-13.

Tura, B. (2022). *Örgütsel Zekâ Düzeyinin Öğretmenlerin Yenilikçi Çalışma Davranışları Üzerindeki Etkisi*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Töre, E. (2019). Öğretmenlerin yenilikçi iş davranışı düzeylerinin belirlenmesi ve çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Turkish Studies Educational Sciences* 14 (4), 1761-1773.

Uzkurt, C. ve Demirci, A. E. (Ed.). (2014). *Yenilik yönetimi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

16. Bölüm

DEMOKRATİK ÖĞRETİM

Şeyda Yeşilyurt

"Bütün insanlar hür, haysiyet ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdana sahiptirler ve birbirlerine karşı kardeşlik zihniyeti ile hareket etmelidirler. Herkes; ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka inançlarına bakılmaksızın eşit haklara sahiptir."

(İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1 ve 2. madde)

Giriş

İnsan, doğuştan merak duygusuyla programlanmış bir canlıdır. Hayatı keşfetmek, yaşama tutunmak, varlığını sürdürmek amacıyla merak eder, sorgular yeni bilgiler öğrenir ve öğrendiği bilgileri bir sonraki nesle aktarmak için bir düzen, sistem oluşturur. Bu noktada farklı sistemler devreye girer ve devletler, bireyler bu merak duygusunu ve yaşam döngüsünü en özgür biçimde sürdürecek felsefeyi, düşünce tarzını kendilerine rehber edinirler. Demokrasi ise bir yaşam felsefesi ve bir yaşam biçimi (Ertürk, 1981:20) olarak hâlkın egemenliğinden beslenmektedir. hâlk veya yurttaşlar topluluğu anlamına gelen *demos* ile yönetim veya iktidar manasındaki *kratos* (kratein) sözcüklerinin birleşmesiyle oluşmuş eski Yunanca bir sözcük olan (Yaman, 2018:135) ve ilk kez MÖ. 5. yüzyılda Yunan tarihçisi Herodot tarafından kullanılan demokrasi kavramı, sırtını hâlka dayamış bir yönetim biçimidir. Abraham Lincoln'un deyimiyle hâlkın, hâlk tarafından ve hâlk için yönetimidir. Demokrasinin hâlktan beslenebilmesi, demokratik yönetimin değerlerini benimsemiş vatandaşlar ile mümkündür. Bu değerlerin kazanılması ise demokratik bir eğitim-öğretim anlayışının uygulanması ile sağlanabilir. Bu doğrultuda çalışmada öncelikle demokratik öğretim, Türkiye'de demokrasi ve demokratik öğretim, demokratik öğretimde kullanılabilecek yöntem ve teknikler ve demokratik öğretmen başlıkları üzerinde durulacaktadır.

Kaynakça

Açıkgöz, K. Ü. (2005). *Etkili öğrenme ve öğretme*. İzmir: Eğitim Dünyası Yay.

Ahmad, F. (2011). Modern Türkiye'nin Oluşumu (Çev. Y. Alogan). İstanbul: Kaynak Yayınları.

Aksu, H. (2018). Demokratikleşme ve Türkiye'de demokratikleşme sürecinde karşılaşılan temel sorunlar. *International Social Sciences Studies Journal*, 4(27): 5949-5958.

Alderson, P. (2000). School students' views on school councils and daily life at school. *Children & Society*, 14, 121-134.

Altun, M. (2000). İlköğretimde Problem Çözme Öğretimi. *Millî eğitim dergisi*, 147.

Arı, R. ve Seçer, Z. Ş. (2003). Farklı ana baba tutumlarının çocukların psikososyal temelli problem çözme becerilerine etkisinin incelenmesi. *S.Ü. Sosyal bilimler enstitüsü dergisi*, 10, 451–456.

Asker, A. (2021). Yeni Türkiye'de demokrasi okumaları. *Belgi dergisi*, 22: 123-49. https://doi.org/10.33431/belgi.839199.

Balkı, A. G. (2003). *Proje temelli öğrenme yönteminin özel Konya Esentepe ilköğretim okulu tarafından uygulanmasına yönelik bir değerlendirme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Çam, O. ve Akgün, E. (2007). Kişilerarası ilişkilerde çatışma ve çatışma yönetimi. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi,* 23(2), 207-221.

D.W. Johnson, and R.T. Johnson (1999). *What makes cooperative learningwork*. Jalt Applied Materials: Cooerative Learning.

Demirel, Ö. (2002). Kuramdan *uygulamaya eğitimde program geliştirme*. Ankara: PegemA Yayıncılık

Demirpolat, A. O. (1999). Demokrasi ve demokratik eğitim. *Kuram ve uygulamada eğitim yönetimi*, 18, 229-244.

Emir, S. ve Kaya, Z. (2004). Demokrasi eğitimi ve okul meclislerine yönelik öğretmen görüşleri. *Abant İzzet Baysal üniversitesi eğitim fakültesi dergis*i, 4(8), 69-89.

Erdoğan, İ. (2011). *İletişimi anlamak*. Ankara: Pozitif Matbaacılık.

Ergün, M. (2009). *Eğitim felsefesi*. Ankara: Pegem Akademi.

Ertürk, S. (1981). *Diktacı tutum ve demokrasi*. Ankara: Saydam Matbaacılık.

Gutek, G. L. (2001). *Eğitimin felsefi ve ideolojik temelleri* (Çev: N. Kale)., Ankara: Ütopya Yayınevi.

Hesapçıoğlu, M. (2008). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Hotaman, D. (2010). Demokratik eğitim: demokratik bir eğitim programı. *Kuramsal eğitimbilim dergisi,* 3 (1), 29-42.

Lınz, J.J. and Stepan, A.J. (1996). Toward consolidated democracies. *Journal of democracy,* 7(2), 14-33.

Morgan, T. C. (1986). *Psikolojiye giriş*. Ankara: Meteksan Yay.

Putnam W. J. (1993). *Cooperative learning and strategies for ıncl*usion. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co.

Stevens, M. (1998). Sorun Çözümleme (Çev. Ali Çimen). İstanbul: Timaş Yayınları.

Tezgel, R. (2006). Demokrasi eğitimi ve okul meclisleri. Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.

Tezgel, R. (2006). Yeni ilköğretim sosyal bilgiler dersi öğretim programında insan hakları ve değer eğitimi. *II. Uygulamalı Etik Kongresi Bildiri Kitabı*, 637-645. Ankara: ODTÜ Yayınları.

Tosun, H. (2002). Türkiye'de demokrasinin gelişim sürecine genel bir bakış. *Atatürk araştırma merkezi dergisi*, 18(52), 187-234.

Turan İ. (1986). *Türkiye'de siyasal kültürün oluşumu Türk siyasal hayatının gelişimi.* İstanbul: Beta Basım yayım.

Westheimer, J. ve Kahne, J. (2004). What kind of citizen? The politics of educating for democracy. *American Educational Researcher Journal*, 41(2), 237-269.

Yağcı, E. (1998). Demokrasi ve eğitim. *Eğitim ve bilim*, 22(107), 15-22.

Yaman, F. T. (2018). Katılımcı demokrasi: kapsam ve unsurlar. *Trakya üniversitesi iktisadi ve idari bilimler fakültesi e-dergi*, 6(2), 136-160.

Yıldız, V. (1999). İşbirlikçi öğrenme ile geleneksel öğrenme grupları arasındaki farklar. *Hacettepe üniversitesi eğitim fakültesi dergisi*, 16-17,155-163.

Yurtluk, M. (2005). Proje Tabanlı Öğrenme. İçinde, Özcan D. (Ed.), *Eğitimde Yeni Yönelimler*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Anayasa (2024). 42. Madde, Eğitim Hakkı. https://www5.tbmm.gov.tr/yayinlar/2021/TC_Anayasasi_ve_TBMM_Ic_Tuzugu.pdf, Erişim Tarihi: 10.05.2024.

IV. Millî Eğitim Şurası (2024). Alınan Kararlar. https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29164715_4_sura.pdf, Erişim tarihi: 04.04.2024.

İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Öğretim Programı (2018). https://mufredat.meb.gov.tr/dosyalar/2018120202622474ınsan%20hakları%20yurttaslık%20ve%20demokrası%20ogretım%20programı.pdf, Erişim Tarihi, 05.04.2024.

17. Bölüm

DÜŞÜNME BECERİLERİNİ GELİŞTİRMEK

Sema Öngören

"Düşünüyorum, öyleyse varım."

Descartes

Giriş

Endüstriyel toplum modelinden öğrenen toplum modeline geçtiğimiz günümüz bilgi çağında kolektif zihinlerin anlayabileceğinden çok daha fazla bilgiye sahibiz. Bilgiye ulaşma ve değişime uyum sağlama kapasitesini bilinçli ve hızlı bir şekilde kazanmak zorunda olan bireyler, kendi kendini değiştiren, yönlendiren ve düşünmelerini sağlayan becerilerle tam donanımlı hâle gelmek zorunda kalmıştır.

Düşünme insanlık tarihinin en karmaşık olgularından biri olarak görülmektedir. Çok boyutlu olarak değerlendirilen düşünme, zihinsel süreçlere yön veren öznel bakış açısını yansıtır. Ne düşüneceğini ve nasıl düşüneceğini bilme, düşünceleri nasıl ve nerede kullanacağına karar verme öğrenilebilir bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan düşünür, sorgular ve anlamlandırma çabası ile hareket eder. İnsanın yaşadığı çevreye uyum sağlaması ve çevreyi yaşama uygun hâle getirmesi de düşünme ile gerçekleşir. Düşünme ve düşünmeyi öğrenme, nasıl düşündüğünü fark etmekle başlar. Nasıl düşündüğümüz konusunda pek bilinçli olmasak da düşüncelerimizin bizi nasıl çevrelediğini izlemeyi öğrenmek için kendi fikirlerimiz, inançlarımız, davranışlarımız, tepkilerimiz, duygularımız ve varoluş vizyonlarımıza odaklanmamız gerekir. Yirmi birinci yüzyılda eğitim sistemleri de öğrencilere zihinsel becerilerin temeli olan düşüncelerini yönetme ve onları nasıl kullanacağını öğretme çabası içindedir. Düşünen ve düşüncelerini doğru şekilde yönlendirebilen bireylerin yaşamı şekillendirdiği günümüz dünyasında düşünme becerilere sahip olmanın ve kullanmanın önemi yadsınamaz.

Kaynakça

Anderson, L. W., & Krathwohl, D. R. (2001). *A Taxonomy for learning, teaching, and assessing: a revision of Bloom's Taxonomy of educational objectives.* New York: Longman.

Bacanlı, H. (2012). Dört katlı düşünme modeli. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim, 146,* 29-36. Erişim Adresi:file:///C:/Users/NEVU/Downloads/milli%20e%C4%9Fitim%20d%C3%BC%C5%9F%C3%BCnme.pdf

Benedek, M., & Fink, A. (2019). Toward a neurocognitive framework of creative cognition: The role of memory, attention, and cognitive control. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, *27*, 116-122. https://doi.org/10.1016/j.cobeha.2018.11.002

Beyer, B. K. (1984). Improving thinking skills: Defining the problem. *The Phi Delta Kappan*, *65*(7), 486-490. https://www.jstor.org/stable/20387092

Bezanilla, M. J., Fernández-Nogueira, D., Poblete, M., & Galindo-Domínguez, H. (2019). Methodologies for teaching-learning critical thinking in higher education: The teacher's view. *Thinking Skills and Creativity*, *33*, 1-10. https://doi.org/10.1016/j.tsc.2019.100584

Bloom, B., Englehart, M., Furst, E., Hill, W., & Krathwohl, D. R. (1956). *Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals. Handbook I: Cognitive domain.* New York: David McKay Company.

Brand, M., & Markowitsch, H.J. (2010). Thinking and memory. In Glatzeder, B., Goel, V., & Müller, A. (Ed.), *Towards a theory of thinking. On thinking* (pp, 147-160). Berlin, Heidelberg: Springer,

Changwong, K., Sukkamart, A., & Sisan, B. (2018). Critical thinking skill development: Analysis of a new learning management model for Thai high schools. *Journal of International studies*, *11*(2), 37-48. https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=718012

Costa, A. L. (2006). Five themes in a thought-full curriculum. *Thinking skills and creativity*, *1*(1), 62-66. https://doi.org/10.1016/j.tsc.2005.03.002

Denning, P. J. (2009). The profession of IT Beyond computational thinking. *Communications of the ACM*, *52*(6), 28-30. https://doi.org/10.1145/1516046.1516054

Dewey, J. (1922). An analysis of reflective thought. *The Journal of Philosophy, 19*(2), 29-38 https://doi.org/10.2307/2939444

Dewey, J. (1986). Experience and education. *In The Educational Forum,* 50 (3), 241-252. https://doi.org/10.1080/00131728609335764

Dilekli, Y., & Tezci, E. (2016). The relationship among teachers' classroom practices for teaching thinking skills, teachers' self-efficacy towards teaching thinking skills and teachers' teaching styles. *Thinking Skills and Creativity*, *21*, 144-151. https://doi.org/10.1016/j.tsc.2016.06.001

Durukan, E., & Satılmış, S. (2021). 7. sınıf öğrencilerinin eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme ve yaratıcı yazma becerileri arasındaki ilişki. *Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi*, *5*(1), 53-70. https://doi.org/10.48066/kusob.859130

Ekpo, N. D. (2023). Can descartes epıstemology justıfiably answer the skeptıcs'arguments?. *AQUINO Journal of Philosophy*, *3*(2), 91-100. https://www.acjol.org/index.php/aquino/article/view/4239/4151

Ennis, R. H. (1989). Critical thinking and subject specificity: Clarification and needed research. *Educational Researcher*, *18*(3), 4-10. https://doi.org/10.3102/0013189X0180030

Facione, P. (1990). *Critical thinking: A statement of expert consensus for purposes of educational assessment and instruction (The Delphi Report)* (pp. 10–40). Millbrae, CA: The California Academic Press.

Fisher, R. (2006). Thinking skills. In J. Arthur, T. Grainger & D. Wray (Ed.), *Learning to teach in the primary school* (pp. 226-231). New York: Routledge.

Flavell, J. H. (1979) Metacognition and cognitive monitoring: A new area of cognitive- developmental enquiry. *American Psychologist, 34*(10), 906-911. https://doi.org/10.1037/0003-066X.34.10.906

Foundation for Critical Thinking. (FCT) (2016). *A brief history of the idea of critical thinking*. https://www.criticalthinking.org/pages/a-brief-historyof-the-idea-of-critical-thinking/408 Erişim Tarihi: 30.04.2024

Frierson, P. R. (2014). *Kant's empirical psychology*. Cambridge University Press.

Gacea, A. O. (2019). Plato and the "Internal Dialogue": An ancient answer for a new model of the self. In L. Pitteloud & E. Keeling (Ed.) *Psychology and ontology in Plato*. *Philosophical Studies Series*, (pp, 33-54). Springer.

Girgin, D. (2020). 21. Yüzyılın öğrenme deneyimi:Ööğretmenlerin tasarım odaklı düşünme eğitimine ilişkin görüşleri. *Millî Eğitim Dergisi*, *49*(226), 53-91. https://dergipark.org.tr/en/pub/milliegitim/issue/54184/732696

Hegel, G. W. F. (2014). *Science of logic*. (pp, 65-70). London: Routledge.

Hwang, G. J., Lai, C. L., Liang, J. C., Chu, H. C., & Tsai, C. C. (2018). A long-term experiment to investigate the relationships between high school students' perceptions of mobile learning and peer interaction and higher-order thinking tendencies. *Educational Technology Research and Development, 66*, 75-93. https://doi.org/10.1007/s11423-017-9540-3

Işıklar, S. (2019). *Çocuklar için felsefe eğitim programının 5-6 yaş çocuklarda felsefi sorgulama yoluyla eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerine etkisi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.

Kelikli, M. (2024). The place and reliability of Aristotle's ınduction in the scientific process. *Entelekya Logico-Metaphysical Review*, *8*(1), 11-26. https://entelekya.org/index.php/review/article/view/95/113

Keser, H., & Bardakcı, S. (2020). Yansıtıcı düşünme: Felsefesi, niteliği ve geliştirilmesi. İçinde, M. Erdem & F. Sarar (Ed.), *Dijital teknoloji aracılı düşünme öğretimi* (ss. 239-257). Ankara: Pegem Akademi.

Lee, H. (2005). Understanding and assessing preservice teachers' reflective thinking. *Teaching and Teacher Education, 21*(6), 699-715. doi:10.1016/j.tate.2005.05.007

Lewis, A., & Smith, D. (1993). Defining higher order thinking. *Theory into Practice*, *32*(3), 131-137. https://doi.org/10.1080/00405849309543588

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) (2016). 7 ve 8. sınıf düşünme eğitimi dersi öğretim programı. https://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=1083 Erişim Tarihi: 03.04.2024

Nicholson, G. (1975). Heidegger on thinking. *Journal of the History of Philosophy*, *13*(4), 491-503. doi 10.1353/hph.2008.0391

Norris, S. P. (1985). Synthesis of research on critical thinking. *Educational Leadership, 42*(8), 40-45. https://eric.ed.gov/?id=EJ319814

Önal, İ. (2020). *Eleştirel düşünme becerilerine yönelik bir program geliştirme çalışması.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Paul, R., & Elder, L. (2019). *The miniature guide to critical thinking concepts and tools*. Rowman & Littlefield.

Retnawati, H., Djidu, H., Kartianom, A., & Anazifa, R. D. (2018). Teachers' knowledge about higher-order thinking skills and its learning strategy. *Problems of Education in the 21st Century*, *76*(2), 215-230. https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=942236

Robertson, S. I. (2013). *Types of thinking*. (pp. 1-10). Routledge.

Rodgers, C. (2002). Defining reflection: Another look at John Dewey and reflective thinking. *Teachers College Record*, *104*(4), 842-866. https://doi.org/10.1111/1467-9620.00181

Runco, M. A., & Jaeger, G. J. (2012). The standard definition of creativity. *Creativity research journal*, *24*(1), 92-96.

Sarmaşık Kaya, G. (2018). *Etkili düşünme eğitimi programının dokuzuncu sınıf öğrencilerinin yaratıcı düşünme ve problem çözme becerilerine etkisinin incelenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Sayın, Z., & Erdem, M. (2020) . Bilgi işlemsel düşünme. İçinde, M. Erdem & F. Sarar (Ed.), *Dijital teknoloji aracılı düşünme öğretimi* (ss. 181-201). Ankara: Pegem Akademi.

Sung, E. (2019). Fostering computational thinking in technology and engineering education: An unplugged hands-on engineering design approach. *Technology & Engineering Teacher, 78(5)*, 8-13. Erişim Adresi: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/ https://academicworks.cuny.edu/ cgi/viewcontent.cgi?article=1857&context=ny_pubs

Türk Dil Kurumu (TDK) (2022). *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. https://sozluk.gov.tr/ Erişim Tarihi: 04.05.2024

Wing, J. M. (2006). Computational thinking. *Communications of the ACM*, *49*(3), 33-35. https://doi.org/10.1145/1118178.1118215

18. Bölüm

ÖĞRETİM TEKNOLOJİLERİNE HÂKİM OLMAK

Yılmaz Kara

"Eğer izin verirsek teknoloji, eğitim dünyasının her zamankinden daha uzağa ve daha hızlı uçmasını sağlayacak kanatlar hâline gelebilir."

Jenny Arledge

Giriş

Teknoloji denildiğinde pek çoğumuzun aklına cihazlar, kablolar ya da robotlar gelmektedir. Gerçekten de teknoloji yeni cihazların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Ancak teknoloji teriminin kapsamı cihazlarla sınırlı değildir. En genel anlamıyla pratik hedeflere ulaşmak için kavramsal bilginin özellikle bir ürün ortaya çıkaracak şekilde uygulanması **teknoloji** olarak tanımlanmaktadır. Teknolojinin neden olduğu gelişmeler pek çok alanı etkilediği gibi eğitim alanını da çok derinden etkilemiştir. Teknolojinin eğitim süreçlerinin düzenlenmesinde kullanılması **eğitim teknolojisi** kavramının doğmasına neden olmuştur. Öğrencilerin ve çalışanların kişisel bilgilerinin kayıt altında tutulması, ders programının oluşturulması ya da ilgili resmi yazışmaların yapılması için kullanılan teknoloji eğitim teknolojisi kapsamında değerlendirilmektedir. Teknolojinin belirli bir alana ait bilgilerin öğretilmesi, becerilerin geliştirilmesi ve tutumların kazandırılması için işe koşulması ise **öğretim teknolojisi** olarak nitelendirilmektedir. Bir başka ifade ile belirli bir derste belirlenen öğretim hedeflerine ulaşılması için geliştirilen ya da düzenleme yapılması olası olan teknolojik materyallerin öğretim süreçlerine dâhil edilerek öğretimin gerçekleştirilmesidir. Öğretim teknolojisi basit bir biçimde bir teknolojinin öğrenme ortamına getirilerek öğretim hedeflerine ulaşılmasına katkı sağlaması durumunu tanımlamamaktadır (Poszytek, 2024).

Tartışma/Uygulama Soruları

1. Öğretim süreçlerinde teknoloji kullanmak isteyen bir öğretmenin sahip olması gerekenler nelerdir?
2. Nitelikli bir eğitim yazılımında bulunması gereken özellikleri belirleyerek size göre en önemliden en önemsize doğru sıralayınız.
3. Öğrencilerin motivasyonunu arttırmak, eğlenerek öğrenmelerini ve becerilerini geliştirmek istediğiniz bir öğretim sürecinde hangi eğitim yazılımını kullanırsınız? Neden?
4. Öğretmeyi hedeflediğiniz bir konu seçerek öğretim süreçlerine teknoloji entegrasyonunu nasıl gerçekleştireceğinizi açıklayınız.
5. Öğretim teknolojilerini kullanırken karşılaşılabilecek sıkıntıları alınabilecek önlemler ile birlikte yazınız.

Önerilen Kitaplar

1. Mayer, R. E. (2014). *The Cambridge handbook of multimedia learning (Second edition.)*. Cambridge University Press.
2. İpek, İ. (2001). *Bilgisayarla Öğretim Tasarım, Geliştirme ve Yöntemler*. Ankara: Tıp Teknik.
3. Yalın, H. İ. (2020). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. Ankara: Nobel Yayınları.
4. Luckin, R. (Ed.). (2013). *Handbook of design in educational technology (1st edition)*. Routledge.
5. Anglin, G. J. (2011). *Instructional technology: past, present, and future (Third edition)*. Libraries Unlimited.

Kaynakça

Abrams, S. S., Chen, X. (June), & Downton, M. P. (2018). *Managing educational technology: school partnerships and technology integration*. Routledge.

Amrane-Cooper, L. (2023). *Online and distance education for a connected world*. UCL Press.

Anglin, G. J. (2011). *Instructional technology: past, present, and future (Third edition)*. Libraries Unlimited.

Carr-Chellman, A. A., & Rowland, G. (2017). *Issues in technology, learning, and instructional design: classic and contemporary dialogues*. Routledge, Taylor & Francis Group.

Furman, L. R. (2012). *Instructional technology tools: a professional development plan*. iUniverse, Inc.

Heit, J. (2021). *Teaching, Technology, and Building Trust: What I've Learned About How Artifical Intelligence Can Improve Student Writing*. In Transforming Digital Learning and Assessment (1st ed., pp. 191–204). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781003448334-10

Hollister, S. (2018). Buy an iPad, save a frog? Apple's AR app lets you dissect them. https://www.cnet.com/tech/mobile/apple-arkit-frog-dissection-ipad-app/

İpek, İ. (2001). *Bilgisayarla Öğretim Tasarım, Geliştirme ve Yöntemler*. Ankara: Tıp Teknik.

Luckin, R. (Ed.). (2013). *Handbook of design in educational technology (1st edition)*. Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203075227

Mayer, R. E. (2014). *The Cambridge handbook of multimedia learning (Second edition.)*. Cambridge University Press.

Mohamudally, N. (2018). *State of the art virtual reality and augmented reality knowhow*. IntechOpen.

Niess, M. (2017). *Technological pedagogical content knowledge (TPACK) framework for K-12 teacher preparation: emerging research and opportunities*. IGI Global, Information Science Reference an imprint of IGI Global.

Pathak, R., & Chaudhary, J. (2011). *Educational Technology (1st edition)*. Pearson India.

Poszytek, P. (2024). *Digital Transformation in Educational Organizations: Leadership, Innovation and Industry 4.0*. Taylor & Francis. https://doi.org/10.4324/9781003482246

Prodromou, T. (2019). *Augmented Reality in Educational Settings*. BRILL.

Roblyer, M. D., & Doering, A. H. (2010). *Integrating educational technology into teaching (Fifth edition)*. Allyn and Bacon.

Shareef, S. M., & Nithyanantham, V. (2022). *Teaching and Learning with Digital Tools and Software*. In Fundamentals of Educational Technology. Bentham Science Publishers. https://doi.org/10.2174/9789815039832122010007

Shohel, M. M. C. (2022). *E-Learning and Digital Education in the Twenty-First Century*. IntechOpen. https://doi.org/10.5772/intechopen.87797

Smaldino, S. E., Lowther, D. L., & Russell, J. D. (2012). *Instructional technology and media for learning (10th ed.)*. Pearson.

Spector, J. M. (Ed.). (2015). *The SAGE encyclopedia of educational technology*. SAGE Reference.

Tække, J., & Paulsen, M. (2021). *A New Perspective on Education in the Digital Age: Teaching, Media and Bildung*. Bloomsbury Publishing Plc. https://doi.org/10.5040/9781350175426

Thompson, P. (2017). *Foundations of Educational Technology*. Oklahoma State University.

Vidal, D., & Casey, M. (2014). *Vision: the first critical step in developing a strategy for educational technology*. Rowman & Littlefield.

Yalın, H. İ. (2020). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. Ankara: Nobel Yayınları.

19. Bölüm

ÖĞRETİMDE YAPAY ZEKÂDAN YARARLANMAK

Uğur Başarmak

"Yapay zekâ, geleceğe açılan önemli bir kapıdır. Kapıdan içeriye adım atabilmek büyük bir cesaret ister çünkü ardında bizi nasıl bir dünyanın beklediğini tam olarak bilemiyoruz."

Uğur Başarmak

Giriş

Henry Ford'un ifade ettiği gibi toplum sadece atları daha hızlı yapmanın yöntemlerini bulmakla sınırlı değildir. Bazen geleneksel normları aşarak yeni yaklaşımlar geliştirmek gerekir. Örneğin, atları daha hızlı yapmak yerine insanları daha hızlı taşıyacak otomobiller geliştirilmelidir. Bu prensip, teknolojide ve özellikle eğitim sektöründe hızlı gelişmelere öncülük etmiştir. Eğitimde teknoloji kullanımı, modern öğrenme ortamlarının şekillenmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Geleneksel sınıf ortamlarını dönüştürerek öğrencilere interaktif ve etkileşimli öğrenme deneyimleri sunmak, teknolojinin sağladığı birçok fırsattan sadece biridir. Teknoloji uygulamaları, öğrencilerin öğrenme süreçlerini kişiselleştirmelerine, derinlemesine keşfetmelerine ve iş birliğine dayalı çalışmalara katılmalarına olanak tanır. Sanal gerçeklikten artırılmış gerçekliğe, çevrim içi öğrenme platformlarından mobil uygulamalara kadar, teknolojinin eğitim alanındaki çeşitliliği, öğrencilerin öğrenme tarzlarına ve ihtiyaçlarına daha iyi uyum sağlama potansiyeline sahiptir. Günümüzde dijital çağın vazgeçilmez unsurlarından biri olan yapay zekâ da insanlığın hayatını derinlemesine değiştirecek ve gelecekteki gelişimlere yön verecek bir anahtar rol oynamaya başlamıştır. Hayatımızın hemen hemen her alanında kulla-

Önerilen Kitaplar

1. Nabiyev, V. ve Erümit, A. K. (2023). *Eğitimde Yapay Zekâ Kuramdan Uygulamaya* (4. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
2. Göksel, N., & Bozkurt, A. (2019). *Artificial Intelligence in Education: Current Insights and Future Perspectives*. IGI Global.

Kaynakça

Ahmad, S. F., Rahmat, M. K., Mubarik, M. S., Alam, M. M., & Hyder, S. I. (2021). Artificial intelligence and its role in education. *Sustainability*, 13(22), 1-11.

Alanoğlu, M. ve Karabatak, S. (2020). *Eğitimde yapay zekâ*. Eğitim Araştırmaları, 175-185.

Akdeniz, M. ve Özdinç, F. (2021). Eğitimde yapay zekâ konusunda Türkiye adresli çalışmaların incelenmesi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 912-932.

Anjana, C. M. (2023). A study of artificial ıntelligence in education. *Global Journal of Computer Science and Technology*, 23(D2), 55-56.

Arslan, K. (2020). Eğitimde yapay zekâ ve uygulamaları. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(1), 71-88.

Barış, U. (2023). Üniversitelerde yapay zekânın kullanım alanları: potansiyel yararları ve olası zorluklar. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 19(2), 224-236.

Benko, A., & Lányi, C. S. (2009). *History of artificial intelligence*. In Encyclopedia of Information Science and Technology, Second Edition (pp. 1759-1762). IGI global.

Bostancı, M. ve Aksüt, E. (2023). Dijital iletişimi anlamak-4. İçinde, Y. Adıgüzel ve M. Bostancı (Ed.), *Haber üretiminde yapay zekâ uygulamaları ve dezenformasyon: ChatGPT ve bard örneği* (*59-71*). Palet Yayınları.

Bozkurt, A. (2023). ChatGPT, üretken yapay zeka ve algoritmik paradigma değişikliği. *Alanyazın*, 4(1), 63-72.

Buchanan, B. G. (2005). A (very) brief history of artificial intelligence. *Ai Magazine*, 26(4), 53-53.

Chen, L., Chen, P., & Lin, Z. (2020). Artificial intelligence in education: A review. *Ieee Access*, 8, 75264-75278.

Coşkun, F. ve Gülleroğlu, H. D. (2021). Yapay zekânın tarih içindeki gelişimi ve eğitimde kullanılması. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 54(3), 947-966.

Çam, M. B., Çelik, N. C., Güntepe, E. T. ve Durukan, Ü. G. (2021). Öğretmen adaylarının yapay zekâ teknolojileri ile ilgili farkındalıklarının belirlenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(48), 263-285.

Derneği, T. B. ve Grubu, T. A. E. (2023). Yapay zeka araçlarının eğitimde kullanılmasına ilişkin durum raporu ve öneriler. *TBD Akademi*, 1-6.

Fitria, T. N. (2021, December). Artificial intelligence (AI) in education: Using AI tools for teaching and learning process. *In Prosiding Seminar Nasional & Call for Paper STIE AAS* (pp. 134-147).

Gezici, H. S. (2021). *yapay zekâ. kurumsal bilgi yönetimi teknolojik eğilimler*, Eğitim Yayınevi, Konya, 79-99.

Gürel, E. ve Tat, M. (2010). çoklu zekâ kuramı: tekli zekâ anlayışından çoklu zekâ yaklaşımına. *Journal of International Social Research*, 3(11).

Güzey, C., Çakır, O., Athar, M. H. ve Yurdaöz, E. (2023). Eğitimde yapay zekâ üzerine gerçekleştirilmiş araştırmalardaki eğilimlerin incelenmesi. *Bilgi ve İletişim Teknolojileri Dergisi*, 5(1), 67-78.

Hussain, M. I., Shamim, M., Ravi Sankar, A. V., Kumar, M., Samanta, K., & Sakhare, D. T. (2022). The effect of the Artificial Intelligence on learning quality & practices in higher education. *Journal of Positive School Psychology*, 1002-1009.

İşler, B. ve Kılıç, M. (2021). Eğitimde yapay zekâ kullanımı ve gelişimi. *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 5(1), 1-11.

Köroglu, Y. (2017). *Yapay zekânın teorik ve pratik sınırları*. Bogaziçi Üniversitesi Yayınevi, 1-10.

Mijwel, M. M. (2015). History of artificial intelligence. Computer Science, 1-5.

Osetskyi, V., Vitrenko, A., Tatomyr, I., Bilan, S., & Hirnyk, Y. (2020). Artificial intelligence application in educatıon: Financial implications and prospects. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, 2(33), 574-584. doi:10.18371/fcaptp.v2i33.207246

Öztemel, E. (2020). *Yapay zeka ve insanlığın geleceği*. M. Şeker, Y. Bulduklu, C. Korkut, & M. Doğrul (Eds), Bilişim teknolojileri ve iletişim: Birey ve toplum güvenliği içinde (ss. 75–91). Türkiye Bilimler Akademisi.

Pedro, F., Subosa, M., Rivas, A., & Valverde, P. (2019). Artificial intelligence in education: Challenges and opportunities for sustainable development. Paris: UNESCO.

Pirim, A. G. H. (2006). Yapay zeka. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 1(1), 81-93.

Roser, M. (2024). The brief history of artificial intelligence: the world has changed fast—what might be next?. Our world in data.

Singil, N. (2022). Yapay Zekâ ve İnsan Hakları. *Public and Private International Law Bulletin*, 42(1), 121-158.

Su, J., & Yang, W. (2022). Artificial intelligence in early childhood education: A scoping review. *Computers and Education: Artificial Intelligence*, 3, 100049.

Taşçı, G. ve Çelebi, M. (2020). Eğitimde yeni bir paradigma: Yükseköğretimde yapay zekâ. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(29), 2346-2370. DOI: 10.26466/opus.747634

Uzun, Y., Tümtürk, A. Y., ve Öztürk, H. (2021). Günümüzde ve gelecekte eğitim alanında kullanılan yapay zeka. *In 1st International Conference on Applied Engineering and Natural Sciences* (pp. 1-3).

Williamson, B. & Eynon, R. (2020). Historical threads, missing links, and future directions in AI in education. Learning, *Media and Technology*, 45(3), 223-235.

Yılmaz, A. (2017). *Yapay zekâ*. İstanbul: Kodlab.

20. Bölüm

İYİ BİR KONUŞMACI VE YAZAR OLMAK

Remzi Can

Giriş

Eğitim, toplumu geleceğe taşıyan, bireyleri içinde yaşadığı toplumun bir parçası hâline getiren sistemin bütünüdür. İletişimin sağlıklı bir şekilde yürümesi bütün alanlarda olduğu gibi eğitim öğretim sürecinde de çok önemlidir. Sağlıklı yürümeyen iletişim süreci bireyde istenilen tutum ve davranışların oluşturulamaması ile sonuçlanır.

İletişimin hedefi, davranış ve tutum geliştirmektir. Bu amacı gerçekleştirmek için bireylerin etkili iletişim becerisine sahip olması gerekir (Altıntaş ve Çamur, 2013). Öğretmenlerin etkili iletişim becerilerine sahip olması, verilen eğitimin amacına ulaşabilmesi için en önemli gerekliliktir. Etkili iletişim, öğretmeni etkili yapan özellikler arasındadır.

Öğrencilerle iyi iletişim kuran öğretmenlerin derslerine ilgi fazladır. İyi bir iletişim kuramayan öğretmenlerin ise derslerine öğrenciler katılmak istemez ve devamsızlık yaparlar. Burada dikkati çeken nokta, öğretmen ile öğrenci arasında oluşturulan karşılıklı iletişimdir. Öğretmen ve öğrenci arasındaki iyi iletişim, öğrencinin eğitim öğretime yönelik motivasyonunu her anlamda destekler (Demirel ve Ün, 1987).

Güzel konuşmak ve yazmak, toplumumuz tarafından geçmişten bu güne sürekli en önemli meziyetler arasında gösterilmiş ve güzel konuşanlara ve yazanlara karşı ayrı bir saygı ve sevgi duyulmuştur. Çocuklarımıza her yönüyle model olmasını beklediğimiz öğretmenlerin de bu beceriler hususunda yeterli olmaları gerekir.

Kaynakça

Akkaya, A. (2012). Öğretmen adaylarının konuşma sorunlarına ilişkin görüşleri., *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (20), 405-420.

Altıntaş, E. ve Çamur, D. (2013). *Sözsüz iletişim: beden dili*. Mentis Yayıncılık: Ankara.

Bandura, A. (1986). Social foundations of thought and action: A social cognitive theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Beattie, A. (2007). Exploring the value of dialogue in improving boys' writing. *Changing English*, 14(2), 161-174.

Collier, S., Scheld, S., Barnard, I., & Stallcup, J. (2015). The negotiation and development of writing teacher identities in elementary education. *Teaching/Writing: The Journal of Writing Teacher Education*, *4*(2), 90-112.

Cremin, T., & Locke, T. (2017). *Writer identity and the teaching and learning of writing*. New York, NY: Routledge.

DeFauw, D. (2016). Fourth grade students' perceptions of their teacher as a writer. *Michigan Reading Journal*, 48 (3). 7-16.

Demirel, Ö. (2003). *Türkçe ve sınıf öğretmenleri için Türkçe öğretimi*. PegemA Yayıncılık: Ankara.

Demirel, Ö., Ün, K. (1987). *Eğitim terimleri sözlüğü*. Şafak Yayınları: Ankara.

Deniz, K. (2007). İlköğretim İkinci Kademede Konuşma ve Dinleme Yoluyla Öğrencileri İkna Üzerine Bir Araştırma. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Dix, S. M. (2016). Teaching writing: A multilayered participatory scaffolding practice. *Literacy*, 50(1), 23-31.

Domaille, K. & Edwards, J. (2006). Partnerships for learning: Extending knowledge and understanding of creative writing processes in the ITT year. *English in Education*, 40(2): 71-84.

Frager, A. M. (1994). Teaching, writing, and identity. *Language Arts*, 71(4), 274-278.

Gallavan, N. P., Bowles, F. A. & Young, C. T. (2007). Learning to write and writing to learn: ınsights from teacher candidates. *Action in Teacher Education*, 29 (2), 61-69.

Gannon, S. & Davies, C. (2007). For love of the word: English teaching, affect and writing. *Changing English*, 14(1), 87-98.

Gennrich, T. & Janks H., (2013). Teachers' literate identities. In K. hâll, T. Cremin, B. Comber, and L. Moll (eds.) *International handbook of research on children's literacy, learning and culture*. (456-468). Oxford: Wiley Blackwell.

Gilbert, J., & Graham, S. (2010). Teaching writing to elementary students in grades 4-6: A national survey. *The Elementary School Journal*, 110(4), 494-517.

Gillespie, T. (1985). Becoming your own expert. *The Quarterly*, Retrieved from https://www.nwp.org/cs/public/print/resource/1708. adresinden 24.05.2024 tarihinde alınmıştır.

Graham, S. (2008). Effective writing instruction for all students. Wisconsin Rapids, *Renaissance Learning*.

Graham, S., Harris, K.R., Fink, B., & MacArthur, C.A. (2001). Teacher efficacy in writing: A construct validation with primary grade teachers. *Scientific Studies of Reading*, 5(2), 177-202.

Graves, D. H. (1990). *Discover your own literacy*. Portsmouth, NH: Heinemann.

Güçlü, N. (1998). Sınıfta etkili öğrenci-öğretmen iletişiminin kurulması . *G.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*,18 (2), 61-64.

Hansen, J. (1985). Teachers share their writing. *The Reading Teacher*, 38(2): 836-840.

Holland, D., Lachicotte Jr., Skinner, D. & Cain, C. (2003). *Identity and agency in cultural worlds*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Hsu, C. (2009). Writing partnerships. *Reading Teacher*, 63(2), 153-158.

Kaplan, K., Ercan, E., Yiğit, M. (2017). Türkçe öğreticilerinin yazma alışkanlığına ilişkin görüşleri. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 6, (14), 107-129.

Kaufman, D. K. (2009). A teacher educator writes and shares. *Journal of Teacher Education*, *60*(3), 338-350.

Kaya, Ö. ve Bozkurt, B. Ü. (2019). Türkçe öğretmenlerinin konuşma becerisi yeterliklerine ilişkin bir durum çalışması. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 8(3), 670-691.

Mathers, B. G., Benson, S.K. & Newton, E. (2006). The teacher said my story was excellent: Preservice teachers reflect on the role of the "external" in writing. *Journal of Adolescent and Adult Literacy*, 50 (4). 290-297.

McKinney, M. & Giorgis, C. (2009). Narrating and performing identity: literacy specialists' writing identities. *Journal of Literacy Research*, (41), 104-149.

Murray, D. M. (2003). *A writer teaches writing revised.* Belmont, CA: Wadsworth Publishing.

Oğuz, A. (2009). Öğretmen adaylarının sözlü ve yazılı anlatım becerilerine ilişkin özyeterlik algıları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(30), 18-42.

Pajares, F., & Johnson, M. J. (1994). Confidence and competence in writing: The role of writing self-efficacy, outcome expectancy, and apprehension. *Research in the Teaching of English*, 28, 313-331.

Pritchard, R., & Honeycutt, R.L. (2007). Best practices for implementing a process approach to teaching writing. In S. Graham, C.A. MacArthur & J. Fitzgerald (Eds.), *Best practices in writing instruction* (*28-49*). New York: Guilford Press.

Street, C., & Stang, K. K. (2009). In what ways do teacher education courses change teachers' self confidence as writers? *Teacher Education Quarterly*, 36(3), 75-94.

Tschannen-Moran, M., Woolfolk Hoy A., & Hoy W. K. (1998). Teacher efficacy: Its meaning and measure. *Review of Educational Research*, 68(2), 202-248.

Tuncay, H. (2005). *Konuşmak yürek ister*. Hacettepe-Taş Yay: Ankara.

Uçgun, D. (2007) *Türkçe Öğretmenliği Mesleğinde Konuşma Becerisinin Önemi*, Âşık Paşa ve Türkçe Bilgi Şöleni, Kırşehir.

Ünal Topçuoğlu, F. ve Degeç, H. (2012). Öğretmen Görüşlerine göre Konuşma Eğitiminde Karşılaşılan Sorunlar, *International Journal of Social Science*, 5 (7), 735-750.

Yalçın, A. (2002). *Türkçe öğretim yöntemleri, yeni bir yaklaşım*. Akçağ Yayınları: Ankara.

Yalçın, A. (2006). *Türkçe öğretim yöntemleri, yeni yaklaşımlar*. Akçağ Yayınları: Ankara.

Yeo, M. (2007). New literacies, alternative texts: teachers' conceptualisations of composition and literacy. *English Teaching: Practice and Critique*, 6 (1): 113-131.

21. Bölüm

YABANCI DİL BİLMEK

Mustafa Kurt - Başak Timur Demiral

"Dilimin sınırları, dünyamın sınırlarıdır."

Ludwig Wittgenstein

Giriş

Günümüzde, eğitim sistemleri ve öğretmenlik mesleği, küresel ölçekte entegre olan dünya düzeninin ortaya çıkardığı zorluklar ve fırsatlar karşısında sürekli bir dönüşüm içerisindedir. Bilgiye erişimin ve yayılım hızının kolaylaşması ve artması, teknolojinin hızla gelişmesiyle birlikte, eğitim alanında önemli bir değişim ve dönüşüm yaşanmaktadır. Bu değişimler, öğrencilerin yabancı dil öğreniminde karşılaştığı zorlukları ve fırsatları yeniden şekillendirmekte aynı zamanda öğretmenlerin bu sürece katkıda bulunma biçimlerini de dönüştürmektedir. Türkiye'nin coğrafi konumu ve kültürel çeşitliliği, bu konuyu daha da önemli hâle getirirken eğitim politikaları ve öğretmen yetiştirme programları üzerindeki etkileri sorgulamayı zorunlu kılmaktadır.

Türkiye'nin eğitim sistemi, son yıllarda hızlı bir gelişim sürecine girmiştir. OECD'nin (2023) Türkiye'de erişim ve kalite için eğitim reformlarının değerlendirilmesi (Taking stock of education reforms for access and quality in Türkiye) gibi çalışmalarda, son 20 yılda Türkiye'deki eğitimin değişim ve dönüşümünü kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. OECD'nin belirttiği gibi eğitime erişim, fırsat eşitliği bağlamında kritik bir öneme sahiptir. Bu sebeple farklı yaş gruplarındaki eğitime erişim oranları, uluslararası düzeyde fırsat eşitliğini değerlendirmek ve ülkeler arasında karşılaştırmalar yapmak için önemli bir ölçüt olarak kullanılmaktadır (OECD, 2022a).

Kaynakça

Ataç, E. (2017). Türkiye'de eğitim eşitsizliğini okumak: İstatistikler ve coğrafi dağılımlar. *Eğitim ve Bilim*, *42*(192).

Aydın, R., Canavar, O., & Akkın, A. (2018). Öğretmenlerin, öğretmenlik mesleği ve öğretmenliğin toplumsal statüsüne ilişkin görüşlerinin belirlenmesi. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, *7*(21), 965-990.

Bakırcı, H., Liçen, M. B., & Demiral, U. (2024). Matematik öğretmenlerinin öğretmenlik meslek kanunu hakkındaki görüşleri. *Journal of Computer and Education Research*, *12*(23), 241-264. https://doi.org/10.18009/jcer.1422561

Bergut, M., & Atmaca, T. (2024). Göçmen öğrencilerin yoğun olduğu okullarda okul ve sınıf yönetiminde karşılaşılan durumlar. *Trakya Eğitim Dergisi, 14*(1), 121-147. https://doi.org/10.24315/tred.1332347

Cone, L., Brøgger, K., Berghmans, M., Decuypere, M., Förschler, A., Grimaldi, E., ... & Vanermen, L. (2022). Pandemic acceleration: Covid-19 and the emergency digitalization of European education. *European Educational Research Journal*, *21*(5), 845-868.

Çalışkan, G. (2023). Dil öğretiminde dijital eğitim materyalleri: Kitap ve oyun. *Rumeli'de Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö13), 112-126.

Çelebi, M. D. (2006). Türkiye'de anadili eğitimi ve yabancı dil öğretimi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1*(21), 285-307.

Çelikten, M., Şanal, M., ve Yeni, Y. (2005). Öğretmenlik mesleği ve özellikleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19*(2), 207-237.

Çiftçi, Acar, Y. (2015). *Çokkültürlü eğitim bağlamında öğretmenlerin kültürel yeterliklerine ilişkin algıları*. Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Doğan, İ. (1996). *Sosyoloji, kavramlar ve sorunlar*. Sistem Yayıncılık.

EARGED (2008*). İlköğretim okullarında görev yapan Türkçe öğretmenlerinin hizmet içi eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi*. MEB Kaynaklar Dizisi, Ankara.

Facer, K., & Selwyn, N. (2021). *Digital technology and the futures of education –towards 'non-stupid' optimism*. UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000377071

Kai, H., & Zimmer, R. (2016). Does investing in school capital infrastructure improve student achievement? *Economics of Education Review, 53*, 155-158. https://doi.org/10.1016/j.econedurev.2016.05.007

Kerimoğlu, E., & Deniz, L. (2020). Öğretmen adaylarının yabancı dil öğrenme amaçları ve yeterliliklerine yönelik düşünceleri: Marmara Üniversitesi örneği. *International Journal of Languages' Education and Teaching, 8*(2), 361-378. https://doi.org/10.29228/ijlet.42702

MEB, (2020). Bakan Selçuk, koronavirüse karşı eğitim alanında alınan tedbirleri açıkladı. https://www.meb.gov.tr/bakan-selcuk-koronaviruse-karsi-egitim-alanindaalinan-tedbirleriacikladi/haber/2049. adresinden 01.06.2024 tarihinde erişilmiştir.

MEB (2021a). *Türkiye'de eğitimin 20 yılı (2000-2019)*. MEB Yayınları. https://www.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_11/22093410_Turkiyede_Egitimin_20_Yili.pdf adresinden erişildi.

Millî Eğitim Bakanlığı. (2024). *Öğretmenlik meslek kanunu.* https://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2024_02/09112524_ogretmenlikmeslekkanunu.pdf

OECD. (2022a). *Education at a Glance*. OECD. Stat. https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=EAG_AL_26092022

OECD (2022b). *How learning continued during the COVID-19 pandemic: Global lessons from initiatives to support learners and teachers*. OECD Publishing. https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/bbeca162-en.pdf?expires=1686871691&id=id&accname=guest&checksum=702BD1DC6CD6187A05E59A3C CD91AE47 adresinden erişildi

OECD. (2023). *Taking stock of education reforms for access and quality in Türkiye*. OECD Education Policy Perspectives, No. 68. OECD Publishing, Paris. https://doi.org/10.1787/5ea7657e-en

Özer, M. (2022). *The universalization of education in Türkiye and new orientations.* TRT World Research Center.

Özer, M. (2023a). *Türkiye'de eğitimin geleceği: Eşit, kapsayıcı ve kaliteli*. VakıfBank Kültür Yayınları

Özer, M. (2023b). Türkiye'de eğitim sisteminde son 20 yılda gerçekleştirilen dönüşümün son OECD raporuna dayalı bir değerlendirmesi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 13*(2), 148-163. https://doi.org/10.5961/higheredusci.1315684

Özer, H., & Suna, H. E. (2023). The professional development of teachers in Türkiye: First-year outputs of the new approach by the Ministry of National Education. *Kastamonu Education Journal, 31*(2), 319-330.

Resmî Gazete. (2022). *Öğretmenlik meslek kanunu.* https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/02/20220214-1.htm

Sachs, J. (2016). Teacher professionalism: Why are we still talking about it?. *Teachers and teaching, 22*(4), 413-425. https://doi.org/10.1080/13540602.2015.1082732

Sadiku, L. M. (2015). The importance of four skills reading, speaking, writing, listening in a lesson hour. *European Journal of Language and Literature, 1*(1), 29-31.

Sünbül, A. M. (2001). *Bir meslek olarak öğretmenlik. Öğretmenlik mesleğine giriş.* (Edit: Ö. Demirel-Z. Kaya) Ankara: Pegem Yayıncılık.

Şahin, Ç., & Girgin, D. (2018). Öğretmenlik mesleğini özendirici teknikler geliştirme. Mustafa Ergün, Behçet Oral ve Taha Yazar (Ed.). *Öğretmen yetiştirme sistemimiz* içinde (s. 485-512). Ankara, Pegem Akademi.

TBMM. (2022). *Öğretmenlik Meslek Kanunu Teklifi*, Ankara: Millî Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Komisyonu Raporu (2/4056). Türkiye Büyük Millet Meclisi. https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem27/yil01/ss302.pdf

UNESCO (2008). *The ILO–UNESCO recommendation concerning the status of teachers (1966); and the UNESCO recommendations concerning the status of higher education teaching personnel (1997), with a users' handbook*. unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000160495/PDF/160495eng.pdf.multi

URL-1 (2024). *Öğretmen akademileri.* https://www.ua.gov.tr/programlar/firsatlar/ogretmen-akademileri/ adresinden 16.06.2024 tarihinde erişilmiştir.

URL-2. (1973). *1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu.* https://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_11/08144011_KANUN.pdf adresinden 30.05.2024 tarihinde erişilmiştir.

URL-3. (2022). *Öğretmenlik meslek kanunuyla 60 yıllık özlem son erdi.* https://www.meb.gov.tr/ogretmenlik-meslek-kanunuyla-60-yillik-ozlem-sona-erdi/haber/25182/tr. adresinden 02.05.2024 tarihinde erişilmiştir.

Ünlü, İ. ve Örten, H. (2013). Öğretmen adaylarının çokkültürlülük ve çokkültürlü eğitime yönelik algılarının incelenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 21*, 287-302.

YÖK (2007). *Öğretmen yetiştirme ve eğitim fakülteleri*. https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/egitim_ogretim_dairesi/Ogretmen-Yetistirme/2.pdf

YÖK (2018). *Yeni öğretmen yetiştirme lisans programları*. https://www.yok.gov.tr/kurumsal/idari-birimler/egitim-ogretim-dairesi/yeni-ogretmen-yetistirme-lisans-programlari. adresinden 05.06.2024 tarihinde erişilmiştir.

22. Bölüm

ARAŞTIRMACI OLMAK

Ümit Demiral

"Başarısızlıklarımızın doğasıyla yüzleşecek ve üzerinde çalışacak kadar kendimize güvenirsek iyileştirmek mümkündür."

Lawrance Stenhouse

Giriş

Teknolojik gelişmelerin çok hızlı olduğu ve uluslararası pazarlara açılım ile küreselleşmenin yoğun olarak hissedildiği günümüz dünyasında bu hıza ayak uydurabilen 21. yüzyıl becerilerine sahip insanlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu niteliklere sahip olan dünya vatandaşları yaşadıkları topluma ve dünyaya hızlı bir biçimde entegre olurken bu becerilere sahip olmayan dünya vatandaşları arasında ise endişe, stres, dışlanma, mutsuzluk ve gelecek kaygısı yoğun biçimde yaşanabilmektedir (Adıgüzel ve Erdoğan, 2014). Bu olumsuz durumla karşı karşıya kalmamak için bireylerin kendi kariyer seçimi bilincine daha fazla sahip olmaları gerekmektedir. Kariyer seçimi, ergenlik döneminde alınan en önemli kararlardan biridir (Jemini-Gashi ve Berxulli, 2017). Yapılan araştırmalara göre, kariyer seçiminin gelişiminde çeşitli faktörler etkili olmaktadır. İnsanın kariyer seçimi bilincine sahip olması için kendi potansiyelinin ve kişilik özelliklerinin farkında olması gerekmektedir. Literatürde kişilik özellikleriyle ilgili pek çok sınıflandırmanın yapıldığı görülmektedir.

Holland (1997), kariyer seçimlerine kişiliğin bir yansıması olarak bakılabileceği sonucuna varmıştır. Ona göre, bir kariyer seçimi kişilik tipini içeriyorsa başarılıdır çünkü kariyer yoluyla bireyler kişiliklerini tam olarak ifade ederler. Kişilikle ilgili olarak Holland, altı tip tanımlamıştır. Bunlar; (1) gerçekçi, (2) araştırmacı, (3) sanatsal, (4) sosyal, (5) girişimci ve (6) geleneksel. Kitabın bu bölümünün konusu olarak ele alınan araştırmacı kişilik tipine sahip kişiler karşı karşıya kaldık-

Tartışma/Uygulama Soruları

1. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan ve hâlen yürürlükte olan öğretmenlik mesleği genel yeterliklerinin araştırmacı öğretmen yeterliklerini kapsaması açısından yeterli olup olmadığını tartışınız.
2. Alanınızda görev yapan bir öğretmen olduğunuzu varsayalım. Araştırmacı bir kimliğe sahip öğretmen olarak kendinize alanınızla ilgili bir araştırma konusu bulunuz. Araştırmacı öğretmen yaklaşımına uygun olarak bu araştırmanızı nasıl yürütürsünüz? Açıklayınız.

Önerilen Kitaplar

1. Kırkgöz, Y. Ve Yaşar, M. (2020). *Araştırmacı öğretmen: Daha iyiye yolculuk*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.
2. Erdem, A. R. (2018). *"Araştırmacı öğretmen" eğitimi modeli (AÖEM)*. Eğiten Kitap Yayıncılık: Ankara.
3. Barzun, J., & Graff, H. F. (2001). *Modern araştırmacı*. Çeviri: Fatoş Dilber. (10.Basım) Ankara: TÜBİTAK Yayınları.
4. Karakütük, K. (2002). *Öğretim üyesi ve bilim insanı yetiştirme. Lisansüstü öğretimin planlaması.* Ankara: Anı Yayıncılık.
5. Batuhan, H. (1999). *Bilim ve şarlatanlık.* (Beşinci Baskı). İstanbul: Bulut Yayınları.

Kaynakça

Ada, Ş., & Ünal, S. (2007). Eğitim bilimine giriş. *Ankara: Pegem A Yayıncılık.*

Adıgüzel, O., & Erdoğan, A. (2014). Anne Roe ve Holland'ın kişilik kuramları ile Shein'in kariyer değerlerinin içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmesi. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, *6*(3).

Akhan, N. E., & Demirezen, S. (2020). Sosyal bilgiler öğretmen adayları için farklı bir deneyim: Araştırmacı öğretmen modeli. *SDU International Journal of Educational Studies,* 7(1), 1-15. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1054380

Al-Ghadouni, A. B. M. (2023). A proposed model for action research skills for teachers. *Migration Letters*, *20*(S9), 1316-1323.

Auger, W., & Wideman, R. (2000). Using action research to open the door to lifelong professional learning. *Education*. *121*(1), 120-127.

Bakhshi, T., & Golshan, M. (2016). Researcher-teacher and engaging in teacher action research. *International Journal of Educational Studies*, *3*(3), 87-91.

Baş, F. (2017). Matematik öğretmenlerinin eğitim araştırmalarını takip etme durumları ve araştırmalara yönelik tutumları: Türkiye örneği. *Eğitim ve Bilim, 42*, 249-267. http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/6533/2556

Bissex, G. (1986). On becoming teacher experts: What's a teacher-researcher?. *Language Arts*, *63*(5), 482-484.

Bozkuş, K. (2018). The level of burnout experienced by teachers. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, *4*(1), 61-67.

Cain, T., & Milovic, S. (2010). Action research as a tool of professional development of advisers and teachers in Croatia. *European Journal of Teacher Education*, *33*(1), 19-30. https://doi.org/10.1080/02619760903457768

Can, E., & Baksi, O. (2014). Öğrencilerin sınıf içi tutum ve davranışlarının öğretmenlerin sınıf yönetimi başarısına etkisi. *Asian Journal of Instruction (E-AJI)*, *2*(1 (ÖZEL)), 86-101.

Cardelle Elawar, M. (1993). The teacher as researcher in the classroom. *Action in Teacher Education, 15*(1), 49-57.

Cochran-Smith, M., & Lytle, S. L. (1990). Research on teaching and teacher research: The issues that divide. *Educational Researcher*, *19*(2), 2-10.

Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2000). *Research methods in education*. Routledge.

Curry, K. A., Mania-Singer, J., Harris, E. D., & Richardson, S. (2018). Teacher collaborative action research: the complexity of professional development in rural and alternative school environments. *Journal of school leadership*, *28*(2), 173-201.

Çepni, S., Küçük, M., & Bacanak, A. (2001, 7-8 Eylül). *Fen bilimleri eğitiminde araştırmacı öğretmen modelinin yeri*, Yeni Bin Yılın Başında Fen Bilimleri Eğitimi Sempozyumu, Maltepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi, İstanbul.

Çepni, S. ve Akdeniz, A. R. (1996). Fizik öğretmenlerinin yetiştirilmesinde yeni bir yaklaşım. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 12*, 221-226.

Darling-Hammond, L. (2000). How teacher education matters. *Journal of Teacher Education*, *51*(3), 166-173.

Demirbulak, D. (2011). Training English language student teachers to become teacher-researchers. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, *30*, 491-496.

Demirezen, S. ve Akhan, N. E. (2017). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin "araştırmacı öğretmen modeli" hakkındaki görüşleri. *E- Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi, 8*(3),16-33.

Dudley, J. (2005). *Research methods*. Boston: Pearson Education.

Ekinci, N., & Ekinci, C. E. (2022). Araştırmacı olarak öğretmenler: Araştırma yeterlikleri, engelleri, algıları ve araştırmadan bekledikleri yararlar. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (12), 477-498.

Ekiz, D. ve Yiğit, N. (2012). Öğretmen adaylarının eğitim araştırmalarının amaç ve çeşitleri hakkındaki görüşlerinin incelenmesi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 23*, 3-21.

Ercoşkun, M. H. (2019). Öğretmen adaylarının bilimsel araştırmaya yönelik tutumlarının incelenmesi. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama*, *10*(19), 87-105.

Erdem, A. R. (2018). *Araştırmacı öğretmen eğitimi modeli (AÖEM)*. Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.

Everton, T., Galton, M., & Pell, T. (2000). Teachers' perspectives on educational research: Knowledge and context. *Journal of Education for Teaching, 26*(2), 167-182.

Fagundes, T. B. (2016). Concepts of the teacher as researcher and reflective teacher: Perspectives about teachers' work. *Revista Brasileira de Educação, 21*(65), 281- 298.

Feierabend, T., & Eilks, I. (2011). Innovating science teaching by participatory action research--reflections from an interdisciplinary project of curriculum innovation on teaching about climate change. *Center for Educational Policy Studies Journal, 1*(1), 93-112.

Fueyo, V., & Koorland, M. A. (1997). Teacher as researcher: A synonym for professionalism. *Journal of Teacher Education, 48*(5), 336-344.

Holland, J. L. (1997). *Making vocational choices: A theory of vocational personality and work environments*. Psychological Assessment Resources, Inc., Florida.

Hong, C. E., & Lawrence, S. A. (2011). Action research in teacher education: Classroom inquiry, reflection, and data-driven decision making. *Journal of Inquiry and Action in Education, 4*(2), 1-17.

Jemini-Gashi, L., & Bërxulli, D. (2017). Personality types, career choice and career certainty among high school students. *International Journal of Teaching & Education, 1*, 25-35.

Korkmaz, Ö., Şahin, A. ve Yeşil, R. (2011). Bilimsel araştırmaya yönelik tutum ölçeği geçerlilik ve güvenirlik çalışması. *İlköğretim Online, 10*(3), 961-973.

Küçükoğlu, A., Taşgın, A., & Çelik, N. (2013). Öğretmen adaylarının bilimsel araştırma sürecine ilişkin görüşleri üzerine bir inceleme. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 173*(173), 11-24. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/200440

Manigbas, J. P., & Tejares, M. J. (2021). Improving student's academic performance in English 7: An Action research. *The Eduators' Link, 1*(11), 104-107.

Millî Eğitim Bakanlığı [MEB] (2017). *Öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri.* Ankara: Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü.

Millî Eğitim Bakanlığı [MEB] (2018). *Fen bilimleri dersi öğretim programı (İlkokul ve Ortaokul 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar).* https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812312311937-FEN%20B%C4%B0L%C4%B0MLER%C4%B0%20%C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%20PROGRAMI2018.pdf

Millî Eğitim Bakanlığı [MEB] (2023). Ulusal ve uluslararası proje hazırlama öğretmen rehber kitabı. https://ogmmateryal.eba.gov.tr/kitap/ulusal-ve-uluslararasi-proje-hazirlama/index.html

Mills, G. (2003). *Guide for the teacher researcher*. Upper Saddle River, NJ: Prentice hâll.

Morales, M. P. E. (2016). Participatory action research (PAR) cum action research (AR) in teacher professional development: A literature review. *International Journal of Research in Education and Science (IJRES), 2*(1), 156-165. https://doi.org/10.21890/ijres.01395

Mortimore, P. (2000). Does educational research matter?, *British Educational Research Journal, 26*(1), 5-24.

O'Connor, K. A., Greene, H. C., & Anderson, P. J. (2006). Action research: A tool for improving teacher quality and classroom practice. *Ontario Action Researcher, 9*(1).

Quayson, F. (2019). Understanding action research methodology as a strategy to reflect, design, implement, refine, and gather data to explore questions of professional interest. *Interdiscip. J. Adv. Res. Educ, 2*(1), 1-14.

Santa, C. M., & Santa, J. L. (1995). Teacher as researcher. *Journal of Reading Behavior, 27* (3), 439-451.

Sarı, M. (2006). Araştırmacı öğretmen: Öğretmenlerin bilimsel araştırmaya ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*. 6 (3): 847-887.

Stigler, J., & Hiebert, J. (1997). Understanding and improving classroom mathematics instruction: An overview of the TIMSS video study. In *ACER National Conference 1997* (pp. 52–65). Melbourne: ACER.

Thawinwong, C., & Sanrattana, W. (2022). Teachers and participatory action research for developing learning environments. *World Journal of Education*, *12*(3), 17-28.

Trotman, W. (2015). Researching the researchers: A case study of perceptions and reflections of teacherresearchers in a higher education context in Turkey. K. Dikilitaş, R. Smith ve W. Trotman (Ed.), *Teacher- researchers in action* (s. 419-429) içinde. England: IETEFL.

von Ahlefeld, H. (2017). *Developing an agenda for research and education in Wales. Global perspectives on education and skills*. OECD. https://oecdedutoday.com/developing-an-agenda-for-research-and-education-in-wales/.

Uzunöz, A., & Meydan, A. (2017). Coğrafya öğretmenlerinin bilimsel araştırma süreç becerileriyle ilgili inanç düzeyleri: Doğu Karadeniz örneği. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, *18*(3), 1053-1078. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1487285

Yıldırım, A., İlhan, N., Şekerci, A. R., & Sözbilir, M. (2014). Fen ve teknoloji öğretmenlerinin eğitim araştırmalarını takip etme, anlama ve uygulamalarda kullanma düzeyleri: Erzurum ve Erzincan örneği. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 22*(1), 81-100. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/209942

Yıldız, M., Makinist, İ., & Akıllı, C. (2017). Eğitimcilerin proje hazırlama ve yürütme süreçlerinde karşılaştıkları sorunların araştırılması-Elazığ ili örneği. *Millî Eğitim Dergisi*, *46*(216), 103-115.

YÖK (2007). *Öğretmen yetiştirme ve eğitim fakülteleri*. https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/egitim_ogretim_dairesi/Ogretmen-Yetistirme/2.pdf

YÖK (2018). *Yeni öğretmen yetiştirme lisans programları*. https://www.yok.gov.tr/kurumsal/idari-birimler/egitim-ogretim-dairesi/yeni-ogretmen-yetistirme-lisans-programlari.

Zheng, H., & Huan, T. (2022). EFL teachers' motivational complexity and dynamics during collaborative action research. *Frontiers in Psychology*, *13*, 957476.

23. Bölüm

İYİ BİR KİTAP REHBERİ VE OKUR OLMAK

Pakize Urfalı Dadandı

Giriş

İyi bir öğretmen kimdir? Eğitimciler, psikologlar, filozoflar, yazarlar, ebeveynler ve öğrenciler bu soruya onlarca farklı cevap vermişlerdir. Bazılarına göre öğrencileri aydınlatan uzman biri, bazılarına göre bir bilge, büyük bir yol gösterici ve bazılarına göre de öğrencinin yanındaki rehberdir (Hoy, 2015). Bu cevaplar özellikle içinde bulunulan çağın hâkim eğitim anlayışına göre değişmektedir. 21. yüzyılda öğretmenlere verilen görev daha çok rehber olmaları yönündedir. Bu hem öğrenci merkezli eğitim anlayışının bir yansıması hem de çağın ihtiyaçlarına göre birey yetiştirme gerekliliğinin bir sonucudur. Buna bağlı olarak 21. yüzyıl okullarından beklenen bireylerin çok yönlü gelişmesidir. Bu yeterlikler yaratıcılıktan, eleştirel düşünmeye, çoklu okuryazarlıktan girişimciliğe kadar uzanmaktadır. Bunlar arasında ise özellikle bir beceri lokomotif rolündedir: Öğrenmeyi öğrenme. Öğrenmeyi öğrenme, bireyin sahip olduğu bilgi ve birikimi yeni durumlarda kullanarak ihtiyaç duyduğu yeni bilgilere ulaşabilme (Meydan, 2010) becerisini ifade eder. Bu beceri bireyin yaşamı boyunca ihtiyaç duyduğu alanları bilmesini ve bu konuda öğrenme çabası içinde olmasını, gerektiğinde rehberlik desteği almasını sağlar. Öğrenmeyi öğrenen bir birey yaşamı boyunca sürekli bir şeyler öğrenir ve kendini geliştirir. Bu becerinin gelişmesi ise özellikle bir dil becerisi olan okumayla oldukça ilgilidir. Nitekim günümüz bireyleri bilgiye en kısa yoldan okuma yoluyla uluşmaktadır (Ungan, 2008). Bu yüzden etkili ve nitelikli bir öğretmen öğrencilerinin iyi bir okuyucu olmasını sağlamalı ve bunu yapabilmek için de bir rehber olarak öncelikle okumaya yönelik bilgi ve becerilerini geliştirmiş olmalıdır.

Kaynakça

Arıcı, A. F. (2005). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin okuma durumları (Doktora tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Arıcı, A. F. (2018). *Okuma eğitimi* (Genişletilmiş 4. baskı). Ankara: Pegem

Blachowicz, C. & Ogle, D. (2008). *Reading comprehension: Strategies for independent learners* (2nd ed.). New York: The Guilford Press.

Clarke, P. J., Truelove, E., Hulme, C. & Snowling, M. J. (2014). *Developing reading comprehension.* Chishester: Willey- Blackwell.

Çelikten, M., Şanal, M. & Yeni, Y. (2005). Öğretmenlik mesleği ve özellikleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19*(2), 207-237.

Duke, N. K. & Pearson, P. D. (2002). Effective practices for developing reading comprehension. In A.E. Farstrup & S. J. Samuels (Eds.), *What research has to say about reading instruction* (pp. 205 242). Newark, DE: International Reading Association.

Hock, M. F., Brasseur, I. F., Deshler, D. D., Catts, H. W., Marquis, J. G., Mark, C. A. & Stribling, J. W. (2009). What Is the reading component skill profile of adolescent struggling readers in urban schools? *Learning Disability Quarterly, 32*(1), 21-38.

Hoy, A. W. (2015). *Eğitim psikolojisi* (D. Özen, Çev.). İstanbul: Kaknüs.

İlter, İ. & Izgar, G. (2022). Öğretmen adaylarının iyi öğretmen özellikleri hakkındaki farkındalıkları. *Millî Eğitim Dergisi, 51*(236), 3537-3562.

Karakullukcu, N. & Çelik, Y. (2020). İlkokul öğrencilerine kitap okuma alışkanlığı kazandırmada sınıf öğretmenlerinin rolü. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 11*(2), 1-14.

Kesebir Toktar, E. (2012) Edirne ili merkez ilçesinde bulunan ilköğretim 1. kademe öğrencilerinin okuma alışkanlıkları ve kütüphane kullanımları (Yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Korat, O. & Schiff, R. (2005). Do children who read more books know "what is good writing" better than children who read less? A comparison between grade levels and SES groups. *Journal of Literacy Research, 37*(3), 289-324.

Krstić, K., Šoškić, A., Ković, V. & Holmqvist, K. (2018). All good readers are the same, but every low-skilled reader is different: an eye-tracking study using PISA data. *European Journal of Psychology of Education, 33*, 521-541.

Lau, K. L. & Chan, D. W. (2003). Reading strategy use and motivation among Chinese good and poor readers in Hong Kong. *Journal of Research in Reading, 26*(2), 177-190.

Meydan, A. (2010). Öğrenmeyi öğrenme stratejilerinin öğrencilerin dördüncü sınıf "yaşadığımız yer" ünitesini öğrenmelerine ve kalıcılığa etkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23*, 149-157.

Özkan, M. & Arslantaş, H. İ. (2013). Etkili öğretmen özellikleri üzerine sıralama yöntemiyle bir ölçekleme çalışması. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15*(1), 311-330.

Pierangelo, R. & Giuliani, G. (2008). *Teaching students with learning disabilities: a step-by-step guide for educators*. Corwin Press: U.S.A.

Ross, C. S. (2000) Making choices. *The Acquisitions Librarian, 13*(25), 5-21.

Şahin, Y. (2011). *Okuma eğitimi*. Konya: Eğitim Akademi.

Tarchi, C. (2017). Comprehending and recalling from text: The role of motivational and cognitive factors. *Issues in Educational Research, 27*(3), 600-619.

Tosunoğlu, M. (2002). Türkçe öğretiminde okuma alışkanlığı ve çocukların okuma eğilimleri. *Türk Dili, 2*(609), 547–563.

Ungan, S. (2008). Okuma alışkanlığımızın kültürel altyapısı. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7*(1), 218-228.

Uslu, T. & Ağırkan, K. (2017). Öğretmenlik mesleği. İçinde Ed. Mücahit Kağan & Sinan Yalçın, *Eğitim Bilimine Giriş* içinde (ss. 251-265). Ankara: Pegem.

Üstüne, M., Abdürrezzak, S., & Yıldızbaş, Y. V. (2021). Öğretmenlerin ideal öğretmen özelliklerine ilişkin görüşleri. *Millî Eğitim Dergisi, 50*(229), 567-585.

24. Bölüm

MENTÖRLÜK

Merve Turpçu

Giriş

Bir örgüte yeni dâhil olan bir birey için kendini o örgütün üyesi olarak hissedebilmek, örgüt çalışanlarınca kabul edilmek ve örgütteki işi hakkında gerekli bilgilere sahip olmak oldukça önemlidir. Bunu sağlayabilmenin çeşitli yolları bulunmaktadır. Bu yollardan belki de en kolayı veya tercih edileni yaşça veya kıdem olarak büyük bir birey ile örgüte yeni dâhil olan birey arasında yüz yüze etkileşim sağlayarak onun bireysel ve mesleki gelişimi için adım atmaktır. Nitekim bireylerin hem örgütleri hem de kendileri için en iyiyi yaparak ilerlemesi ve en iyi noktaya gelebilmesi amacıyla kendilerini sürekli geliştirmekle yükümlü oldukları sıklıkla dile getirilmektedir (Başaran, 1992). Bu bağlamda okul sosyal sisteminin en önemli ögelerinden biri olan öğretmenin (Bursalıoğlu, 2010) iyi yetişmiş olmasının nitelikli eğitim ve okul verimliliği için oldukça önemli olduğu düşünülebilir. OECD (2009), öğretmenlerin mesleki gelişimini, alan bilgisine sahip olma, öğrenci değerlendirme uygulamaları, bilgi işlem teknolojilerini öğretme, öğrenci disiplini ve davranış problemlerini çözme, farklılaştırılmış öğretim uygulamalarını kullanma, özel öğrenme ihtiyacı olan öğrencilere öğretme, içerik ve performans standartları, öğrenci danışmanlığı, sınıf ve okul yönetimi ile çok kültürlü öğretim olarak 11 madde altında toplamıştır. Nitekim nitelikli eğitimin bireylere bilgi ve beceri kazandırdığı ve insan kaynağını geliştirdiği ifade edilmektedir (Gülbahar, 2023). Dolayısıyla 21. yüzyıl becerilerine sahip nitelikli öğrenciler yetiştirmeyi hedefleyen, çağdaş bilgi birikimine ve mesleki gelişim özelliklerine sahip olmaları beklenen öğretmenlerin mentörlük desteğini almalarının gerekli olduğu söylenebilir.

Kaynakça

Abell, S. K., Dillon, D. R., Hopkins, C. J., McInerney, W. D., & O'Brien, D. G. (1995). "Somebody to count on": Mentor/intern relationships in a beginning teacher internship program. Teaching and teacher éducation, 11(2), 173-188.

Ambrosetti, A. (2014). Are you ready to be a mentor? preparing teachers for mentoring pre-service teachers. *Australian Journal of Teacher Education*, *39*(6). https://doi.org/10.14221/ajte.2014v39n6.2

Ambrosetti, A., Knight, B. A. & Dekkers, J. (2014). Maximizing the potential of mentoring: A framework for pre-service teacher education. *Mentoring & Tutoring: Partnership in Learning, 22*(3), 224-239. https://doi.org/10.1080/13611267.2014.926662.

Anafarta, N. (2002). Bireysel kariyer danışmanı olarak rehber (Mentor), *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 3*(1), 115-128.

Anderson, E. M., & Shannon, A. L. (1988). Toward a conceptualization of mentoring. Journal of *Teacher Education*, 39(1), 38–42.

Armstrong, S. J., Allison, C. W., & Hayes, J. (2002). Formal mentoring system. *Academy of Management Review*, *13*(1), 65-78.

Aydın, İ. (2014). *Öğretimde denetim* (5. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Bakioğlu, A. ve Hacıfazlıoğlu, O. (2000). Eğitim denetmenleri ve mentorluk. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Dergisi, 6*, 39-50.

Balyer, A. (2016). Öğretmen liderler: Öğretmen algıları üzerine nitel bir araştırma. *İlköğretim Online*, *15*(2), 391-407.

Başaran, İ.E. (1992). *Yönetimde İnsan İlişkileri: Yönetsel Davranış*. Ankara: Kadıoğlu Matbaası.

Beutel, D., & Spooner-Lane, R. *(2009).* Building mentoring capabilities in experienced teachers.*The International Journal of Learning, 16, 351–360.*

Bierema, L. L., & Merriam, S. B. (2002). E-mentoring: Using computer mediated communication to enhance the mentoring process. *Innovative Higher Education*, *26*, 211-227.

Brockbank, A. & Mcgill, I. (2006). *Facilitating reflective learning through mentoring and coaching*. London: Kogan Page Publishers.

Bursalıoğlu, Z. (2010). *Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış*. Ankara: Pegem Akademi.

Bynum, Y. P. (2015). The power of informal mentoring. *Education, 136*(1), 69-73.

Canlı, S. (2023). Etkili mentörlükte mentör ve menti: Mentörlüğe bakış açısı, roller, mesleki ve kişisel özellikler. *Millî Eğitim Dergisi*, *52*(238), 1187-1218.

Cantimer, G. (2008). *İlköğretim Okul Yöneticileri ve İlköğretim Müfettişlerinin Mentorluk Rollerine İlişkin Görüşleri (Sakarya İli Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Çelik, S. (2011). Kütüphaneci eğitiminde mentorluk uygulaması: Doğuş Üniversitesi Kütüphanesi örneği. *Bilgi Dünyası*, *12*(2), 295-318.

Connor, M. & Pokora, J. (2007). *Coaching & mentoring at work*. Buckingham: Open University Press.

Crisp, G., & Cruz, I. (2009). Mentoring college students: A critical review of the literature between 1990 and 2007. *Research in higher education, 50*, 525-545.

Diaz-Maggioli, G. (2004). *Teacher-centered professional development*. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.

Ensher, E. A., Thomas, C., & Murphy, S. E. (2001). Comparison of traditional, step-ahead, and peer mentoring on prote´ge´s' support, satisfaction, and perceptions of career success: A social exchange perspective. *Journal of Business and Psychology*, 15, 419–438. doi:10.1023/A:1007870600459.

Erginer, A. (2009). A relational analysis between mentorship and Akhi organisation. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 1(1), 224-229.

Ford, D. & Parsons, J. (2000). *Teachers as mentors.* (ED 447 073). https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED447073.pdf.

Ganser, T. (1996). What do mentors say about mentoring?. *Journal of Staff Development*, 17, 36–39.

Gray, W. A. & Gray, M. M. (1985) Synthesis of research on mentoring beginning teachers, *Educational Leadership*, *43*(3), 37–43.

Gülbahar, B. (2024). Türkçe öğretiminde teknoloji kullanımı. İçinde B. Gülbahar (Ed.), *Öğretmenlerin öğretim teknolojileri yeterlilikleri (17-34)*. Eğitim Yayınevi.

Güven, E. (2014). *Araştırma Görevlileri ile Danışmanları Arasındaki İlişkilerin Mentörlük Bağlamında Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Heung-Ling, Y. (2003). Mentoring student-teacher case studies. *Early Child Development and Care*, *173*(1), 33-41.

Hudson, P. (2016). Forming the mentor-mentee relationship. *Mentoring & Tutoring: Partnership in learning*, *24*(1), 30-43. https://doi.org/10.1080/13611267.2016.1163637

Izadinia, M. (2016). Preservice teachers' professional identity development and the role of mentor teachers. *International Journal of Mentoring and Coaching in Education,* 5(2), 127-143. https://doi.org/10.1108/IJMCE-01-2016-0004.

Izadinia, M. (2017). Pre-service teachers' use of metaphors for mentoring relationships. *Journal of Education for Teaching, 43*(5), 506-519. https://doi.org/10.1080/02607476.2017.1355085.

Jacobi, M. (1991). Mentoring and undergraduate academic success: A literature review. *Review of educational research*, *61*(4), 505-532.

Kılınç, U., Alparslan A. M. (2014)., Yükseköğretimde mentorluk: mentor ve menti bakış açılarını belirlemeye yönelik bir uygulama. *Yükseköğretim Dergisi. 4*(2), 91-101. DOI: 10.2399/yod.14.010.

Klasen, N. ve Clutterbuck, D. (2002). *Implementing mentoring schemes a practical guide to successful programs*. Oxford: Butterworth–Heinemann.

Kram, K. E. (1983). Phases of the mentor relationship, *Academy of Management Journal.* 26 (4), 608- 625.

Kram, K. E. and Isabella, L. A. (1985). Mentoring alternatives: the role of peer relationships in career development. *Academy of Management Journal,* 28 (1), 110-132.

Kuzu, A., Kahraman, M. & Odabaşı, H. F. (2012). Mentörlükte yeni bir yaklaşım: e-mentörlük. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12(4), 173-184.*

Kwan, T., & Lopez-Real, F. (2005). Mentors' perceptions of their roles in mentoring student teachers. *Asia-Pacific Journal of Teacher Education*, *33*(3), 275-287.

Luecke, R. (2007). İş *dünyasında koçlar ve mentorlar.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Millî Eğitim Bakanlığı (2018). *Öğretmen Adaylarının Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Eğitim Öğretim Kurumlarında Yapacakları Öğretmenlik Uygulamasına İlişkin Yönerge.* https://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_07/13135500_Yonerge.pdf

Nilsson, P., & Van Driel, J. (2010). Teaching together and learning together–Primary science student teachers' and their mentors' joint teaching and learning in the primary classroom. *Teaching and Teacher Education*, *26*(6), 1309-1318.

O'Brien, J., & Christie, F. (2005). Characteristics of support for beginning teachers: Evidence from the new Teacher Induction Scheme in Scotland. *Mentoring & Tutoring: Partnership in Learning*, 13, 189–203.

O'Neil, J. H. (1981) Toward a theory and practice of mentoring in psychology, In: J. H. O'Neil and L. S. Wrightsman (Eds.), Mentoring, Psychological, Personal and Career Implications, Symposium presented at the annual meeting of the American Psychological Association.

OECD (2009). Creating effective teaching and learning environments: First results from TALIS. OECD Publishing.

Özkalp, E., Sungur, Z., Kırel,Ç. ve Cengiz, A. A. (2006). Örgütsel toplumsallaşma sürecinde mentorluk ve mentorun yeri ve önemi: Anadolu Üniversitesi araştırma görevlileri üzerine bir araştırma. *Sosyal Bilimler Dergisi,* 2 (2006), 55-70.

Peterson, R.W. (2005). *Officials mentoring handbook*. Track & Field: USA.

Sarı, M.H., Dağ, N. ve Taşğın, Ö. (2020). Sınıf öğretmenlerinin ve öğretmen adaylarının mentor-menti ilişkisine yönelik algıları: Bir metaforik çalışma. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, *10*(2), *813-831.* doi: 10.30783/nevsosbilen.849836

See Ming, L. N. (2014). Mentoring and developing pedagogical content knowledge in beginning teachers, *Procedia - Social and Behavioral Sciences,* 123(2014), 53-62.

Sezgin, F., Koşar, S., & Er, E. (2014). Examining mentoring in the training of school administrators and teachers. *Kastamonu Education Journal, 22*(3), 1337-1356.

Shannon, A. G. (1995). Research degree supervision: more mentor than master. *Australian Universities' Review*, *2*, 12-15.

Single, P. B., & Single, R. M. (2005). E-mentoring for social equity: review of research to inform program development. *Mentoring & Tutoring: Partnership in Learning, 13*(2), 301-320.

Wright, C.A., Wright, S.D. (1987). The role of mentors in career development of young professionals. *Family Relations*, 36(2), 204-208

Yalçın Arslan, F., Cinkara, E., Bağçeci, B., & Kervancıoğlu, Ş. (2016). İngilizce öğretmenlerinin mesleki gelişim faaliyeti olarak mentörlük: Bir üniversite hazırlık programı örneği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *13*(34), 150-165.

Yazıcı, Z., Aslan, A., & Yüksel, B. (2021). Okul öncesi eğitimi bağlamında mentor öğretmenlerin mesleki rehberlik yeterlikleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *1*(58), 417-441.

Young, A. M., & Perrewe´, P. L. (2000). What did you expect? An examination of career-related support and social support among mentors and protégés. *Journal of Management*, *26*, 611–632. doi:10.1016/S0149-2063(00)00049-0.

Zanting, A., Verloop, N., Vermunt, J. D., & Van Driel, J. H. (1998). Explicating practical knowledge: An extension of mentor teachers' roles. *European Journal of Teacher Education*, *21*(1), 11-28.

25. Bölüm

ÖĞRETİMİ PLANLAMAK

Çağrı Güven

"Gideceği limanı bilmeyen gemiye, hiçbir rüzgâr yardım edemez."

Montaigne

Giriş

Eğitim genel olarak bireylerde kalıcı izli davranış değiştirme süreci olarak ifade edilmektedir. Bu sürecin en önemli ögesi öğretmendir. Verilen eğitimin niteliğine etki eden faktörler arasında öğretmenin büyük bir rolü vardır. Öğretmenden okulda ve okul dışında beklenen rol, öğrencilerin öngörülen davranışları gerçekleştirmelerine yardımcı olmaktır. Öğretmenin alan bilgisinde, meslek bilgisinde ve genel kültürde yeterliliği öğrencilerin öngörülen davranışları gerçekleştirmeleriyle doğru orantılıdır. Zira öğrencilerin beklenen davranışları kazanmaları için öğretmenin öğrettiği alanı bilmesi, bildiğini nasıl öğretebileceğini bilmesi ve problemlere çözüm yolları önermek için alanı dışında ki birtakım bilgilere sahip olması ve bilgisini belirli bir genel kültüre yerleştirmesi gerekmektedir. Öğretmenin bildiğini en iyi nasıl öğretebileceği ancak bir plan dâhilinde gerçekleşebilir. Eğitim öğretimde planlama eğitim programında yer alan kazanım, hedef, içerik, öğretme-öğrenme süreçleri ve değerlendirme ögelerinin etkili bir şekilde düzenlemesine yönelik tüm çabaları ifade eder. Bu nedenle eğitim öğretim sürecinin odağında planlama yer alır. Formal ve non formal eğitimde plan hazırlanır ancak informal eğitimde plan hazırlanmaz. Eğitim öğretim çalışmalarında genel olarak planlar; aylık plan, yıllık plan, günlük eğitim akışı ve ders planı olmak üzere dört çeşittir. Bu planların hazırlanmasında öğretmenlerin önemli rolü vardır. Öğretim programlarındaki kazanımların gerçekleştirilmesi öğretmenlerin hazırlayacakları öğretim planları ile ilişkilidir.

Kaynakça

Aslan, S. (2013). Birleştirilmiş sınıflarda görev yapan öğretmenlerin "öğretmen" kavramı ile ilgili algılarının metaforik incelenmesi. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic. Turkish Studies,* 8(6), 43-59.

Ata, N. ve Yılmaz-Bolat, E. (2022). Okul öncesi eğitim programındaki aylık eğitim planı ve günlük eğitim akışındaki genel değerlendirme çalışmalarının incelenmesi, *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi,* 13(1), 12-27.

Aydemir, F. (2018). Öğretmenlerin Millî Eğitim Bakanlığı okul öncesi eğitim programını planlama ve uygulamaya yönelik çalışmalarının incelenmesi. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi.

Aykaç, N. ve Uzunca, Ş. (2006). Öğrenme-öğretme sürecinde planlama ve uygulama. İçinde, Aykaç N. ve Aydın H. (Ed.), *Öğrenmede planlama* (ss. 77-111). Ankara: Naturel.

Aykaç, N. (2016). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.

Balaban Salı, J. (2017). Eğitimde bireysel farklılıklar. İçinde, Kuzgun Y. ve Deryakulu D. (Ed.), *Öğrenmede güdülenme* (ss. 167-194). Ankara: Nobel.

Beydoğan, H.Ö. (2008). Öğrenme etkinliklerinin planlanması. İçinde, Gürbüz O. (Ed.), *Öğretim ilke ve yöntemler* (ss. 97-135). Ankara: Pegem Akademi.

Bilen, M. (2014a). *Plandan uygulamaya öğretim*. Ankara: Yargı Yayınevi.

Bilen, M. (2014b). Planlama. İçinde, Mürüvvet B. (Ed.), *Eğitimde ilke ve yöntemler* (ss. 333-358). Ankara: Yargı Yayınevi.

Büyükkaragöz, S. S. ve Çivi, C. (1999). *Genel öğretim metotları öğretimde planlama uygulama.* İstanbul: Beta Basım Yayım.

Çermik, H. (2015). Eğitimde program ve planlama. İçinde, Birsen D., Vesile A. (Ed.), *Öğretim ilke ve yöntemleri* (ss. 1-24). Ankara: Eğiten Kitap.

Coşkun, E, Gelen, İ ve Öztürk, E. P. (2009). Türkçe öğretmeni adaylarının öğretimi planlama, uygulama ve değerlendirme yeterlik algıları. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 6(12), 140-163.

Demirel, Ö. (2015). *Öğretim ilke ve yöntemleri: Öğretme sanatı*. Ankara: Pegem Akademi.

Ekşi, H, (2017). Değerler eğitimi. İçinde, Taştekin T. (Ed.), *Felsefeden tecrübeye etkili öğretmenlik* (ss. 70-81). İstanbul: Orient Basım Yayın.

Ertürk, R. (2017). İlkokul öğrencilerinin ''öğretmen'' kavramına ilişkin metaforik algılamaları. *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi,* 8(3), 1-15.

Eren Uğurlu, Z. (2018). Öğretim sürecinin yönetimi. İçinde, Ottekin Demirpolat, A. (Ed.), *Sınıf yönetimi* (ss. 92-178). Ankara: Pegem Akademi.

Erginer, E. (2000). *Öğretimi planlama, uygulama ve değerlendirme*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Eshach, H. (2007). Bridging in-school and out-of-school learning: Formal, non-formal, and informal education. *Journal of Science Education And Technology,* 16(2), 171-190.

Garipağaoğlu, N. (2001). GEZİ - Gözlem metodunun coğrafya eğitimi ve öğretimindeki yeri. *Marmara Coğrafya Dergisi,* 2(3), s. 13-30.

Güven, D. (2010). Profesyonel bir meslek olarak Türkiye'de öğretmenlik. *Boğazici University Journal of Education,* 27(2), 13-21.

Gülbahar, B. (2016). Öğretimi planlama yeterlik algısı ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD),* 17(3), 699-715.

İşman, A. ve Eskicumalı, A. (2003). *Eğitimde planlama ve değerlendirme*. İstanbul: Değişim Yayınları.

Kılıç, A. (2015). Öğretimin planları. İçinde, Şeref T. (Ed.), *Öğretim ilke ve yöntemleri* (ss. 450-488). Ankara: Pegem Akademi.

Koç, A, (2017). Eğitim, çok bilgili kişilerin değil, insanı tanıyan bilgelerin işidir. İçinde, Taştekin T. (Ed.), *Felsefeden tecrübeye etkili öğretmenlik* (ss. 84-99). İstanbul: Orient Basım Yayın.

Kuzgun, Y. ve Deryakulu, D. (2017). Bireysel farklılıklar ve eğitime yansımaları. İçinde, Kuzgun Y. ve Deryakulu D. (Ed.), *Eğitimde bireysel farklılıklar* (ss. 1-11). Ankara: Nobel.

Küçükahmet, L. (2005). *Öğretimde planlama ve değerlendirme*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Küçükahmet, L. (Ed.). (2003*). Öğretmenlik mesleğine giriş*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2024). Okul öncesi eğitim programı. Ankara: MEB. https://tegm.meb.gov.tr/dosya/okuloncesi/guncellenenokuloncesiegitimprogrami.pdf. adresinden 26.04.2024 tarihinde erişilmiştir.

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2013). Okul öncesi eğitim programı. Ankara: MEB. https://cdniys.tarimorman.gov.tr/api/File/GetFile/463/KonuIcerik/1294/1642/DosyaGaleri/oo-egitim-program.pdf. adresinden 30.04.2024 tarihinde erişilmiştir.

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2018). Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar). https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812312311937-FEN%20B%C4%B0L%C4%B0MLER%C4%B0%20%C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%20PROGRAMI2018.pdf. adresinden 26.04.2024 tarihinde erişilmiştir.

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2022). Millî Eğitim Bakanlığı eğitim ve öğretim çalışmalarının planlı yürütülmesine ilişkin yönerge. *Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, 2022, 85(2279-EK). https://dhgm.meb.gov.tr/tebligler-dergisi/2022/2779_Eylul_2022_EK.pdf.adresinden 20.06.2024 tarihinde erişilmiştir.

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2003). Millî Eğitim Bakanlığı eğitim ve öğretim çalışmalarının planlı yürütülmesine ilişkin yönerge. *Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, 2003, 66(2551).

Millî Eğitim Temel Kanunu (METK), Resmî Gazete 14574 (24 Haziran 1973), Kanun No. 1739.

Scales, P. (2015). *Yaşam boyu öğrenme ve öğretim.* (Çev.: Ülkü K.). Ankara: Palme Yayınları.

Şişman, M. (2017). *Eğitim bilimine giriş*. Ankara: Pegem Akademi.

Şimşek, A. (2017). Önbilgi. İçinde, Kuzgun Y. ve Deryakulu D. (Ed.), *Eğitimde bireysel farklılıklar* (ss. 137-165). Ankara: Nobel.

Sünbül, A. M. (1996). Öğretmen niteliği ve öğretimdeki rolleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 8(8), 597-608.

Taşdemir, M. (2015). *Kuramdan uygulamaya öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Edge Akademi Yayıncılık.

Topçu, N. (2016). *Türkiye'nin maarif davası*. İstanbul: Dergah Yayınları.

26. Bölüm

ÖĞRETİMİ TERS YÜZ ETMEK

Büşra Kartal - Tezcan Kartal

Giriş

Ters-yüz edilmiş öğrenme, sınıf içerisinde gerçekleştirilen geleneksel etkinliklerin sınıf dışında ve ev ödevi olarak ele alınan etkinliklerin de sınıf içerisinde gerçekleştiği bir öğretim modelidir (Akçayır ve Akçayır, 2018; Bergmann ve Sams, 2012; Galindo-Dominguez, 2021). Doğal olarak böyle bir sınıfta öğretmen ve öğrenci rolleri geleneksel sınıflardan farklıdır. Öğretmenler geleneksel sınıflarda olduğu gibi sadece bilgiyi iletmek yerine öğrencilerine yardım ederler. Öğrencilerden beklenen ise kendi öğrenmelerinin sorumluluğunu almalarıdır (Bergmann ve Sams, 2012; Çelik ve diğ., 2021; Lai ve Hwang, 2016). Bu yönüyle bu yaklaşımın öğrenciyi merkeze alan yapılandırmacı bir yaklaşım olduğu söylenebilir. Sınıf içerisinde bilginin iletilmesi için harcanan zaman sınıf dışı zamana dâhil edildiği için öğretmenler sınıf içerisinde öğrencilerini tartışmalara katmak, problemler çözmek ile daha çok meşgul edebilmektedirler ve öğrencilerine daha iyi rehberlik yapabilmektedirler (Akçayır ve Akçayır, 2018; Chuang ve diğ., 2016). Öğretmenlerin rehber rolünü üstlenmeleri ile öğretmen-öğrenci arasındaki etkileşimin oranı da artmakta ve bu durum öğrencilerde olumlu tutum ve pozitif eğilimlerin artışı ile sonuçlanmaktadır. Bunun yanı sıra çok fazla zorluk çeken öğrenciler böyle bir sınıf ortamında geleneksel sınıf ortamına nazaran daha fazla destek alma imkânı bulmaktadırlar (Bergmann ve Sams, 2012). Ters-yüz edilmiş öğrenme ortamları yalnızca kavramlara dair anlayışı geliştirmekle kalmaz aynı zamanda öğrencilerin problem çözme ve eleştirel düşünme gibi önemli üst düzey becerilerini de geliştirme potansiyeline sahiptir (Ergene ve Karaboğaz, 2024). Geleneksel sınıflar ile ters-yüz edilmiş sınıflarda zamanın nasıl kullanıldığına ilişkin kıyaslama Tablo 1'de

Tartışma/Uygulama Soruları

1. Kendi disiplininize ait öğretim programından bir kazanım seçiniz. Bu kazanıma ilişkin bir ters-yüz öğrenme planı geliştiriniz. Bu planı hazırlarken aşağıdaki noktalara dikkat ediniz.
   a) Hâlihazırda var olan ders videoları inceleyiniz. Bu videoları kullanıp kullanmayacağınıza ilişkin gerekçeli bir rapor yazınız.
   b) Kendi videonuzu hazırlamaya karar verdiyseniz videonuzu kaydettikten sonra videonuzun güçlü ve zayıf yönlerine ilişkin bir rapor hazırlayınız.
   c) Öğrencilerinizin öğrenmelerini nasıl değerlendireceksiniz? Kullanmayı planladığınız ölçme-değerlendirme araçlarını gerekçeleriyle açıklayınız.
2. Bir önceki soru için geliştirmiş olduğunuz ders planınızı teknolojik pedagojik alan bilgisi kavramsal çerçevesinde yer alan bilgi türlerini göz önünde bulundurarak analiz ediniz. En güçlü ve en zayıf kullanıma sahip bilgi türü hangisidir? Sebebi ne olabilir? Açıklayınız.
3. Ters-yüz öğrenme yönteminin kullanımı ile ilgili karşılaşılabilecek sorun ve güçlükler neler olabilir? Bunların üstesinden gelebilmek için öğretmen, öğrenci, veli ve yöneticilere düşen sorumluluklar neler olabilir?
4. Kendi branşınızda tüm konuların öğretimi için ters-yüz öğrenme yöntemini kullanılabilir mi? Cevabınızı gerekçelerinizle açıklayınız.

Önerilen Kitaplar

1. Bergmann, J., & Sams, A. (2012). *Flip your classroom: reach every student in every class every day.* Eugene, OR: International Society for Technology in Education
2. Bergmann, J., & Sams, A. (2016). *Flipped learning for elementary instruction*. Eugene, OR: International Society for Technology in Education.
3. Özdemir, A. (2022). *Ters yüz sınıf modeli: Kuramdan uygulamaya.* Pegem Akademi.
4. Toytok, E. H., Ramazanoğlu, M., & Bolat, Ö. (2021). *Ters Yüz Edilmiş Sınıf ve Öğrenme.* Pegem Akademi.

Kaynakça

Akçayır, G., & Akçayır, M. (2018). The flipped classroom: A review of its advantages and challenges. *Computers & Education, 126*, 334-345.

Al-Zahrani, A. M. (2015). From passive to active: The impact of the flipped classroom through social learning platforms on higher education students' creative thinking. *British Journal of Educational Technology, 46*(6), 1133-1148.

Battaglia, D. M., & Kaya, T. (2015). How flipping your first-year digital circuits course positively affects student perceptions and learning. *International Journal of Engineering Education, 31*(4), 1126-1138.

Bergmann, J., & Sams, A. (2012). *Flip your classroom: Reach every student in every class every day.* USA: International Society for Technology in Education.

Bhagat, K. K., Chang, C.-N., & Chang, C.-Y. (2016). The impact of the flipped classroom on mathematics concept learning in high school. *Journal of Educational Technology & Society, 19*(3), 134-142.

Burke, A. S., & Fedorek, B. (2017). Does "flipping" promote engagement? A comparison of a traditional, online, and flipped class. *Active Learning in Higher Education, 18*(1), 11-24.

Cheng, S. C., Hwang, G. J., & Lai, C. L. (2022). Critical research advancements of flipped learning: a review of the top 100 highly cited papers. *Interactive Learning Environments*, *30*(9), 1751-1767.

Chuang, H.H, Weng, C. Y., & Chen, C.H. (2016). Which students benefit most from a flipped classroom approach to language learning? *British Journal of Educational Technology, 49*(1), 56-68.

Çelik, H., Pektas, H. M., & Karamustafaoglu, O. (2021). The Effects of the Flipped Classroom Model on the Laboratory Self-Efficacy and Attitude of Higher Education Students. *Electronic Journal for Research in Science & Mathematics Education*, *25*(2), 47-67.

Ergene, Ö. & Karaboğaz, Y. (2024). The effect of the flipped classroom model on students' proportional reasoning. *Journal of Pedagogical Research, 8*(1), 294-311.

Fung, C. H., Besser, M., & Poon, K. K. (2021). Systematic literature review of flipped classroom in Mathematics. *Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education*, *17*(6), 10900.

Galindo-Dominguez, H. (2021). Flipped classroom in the educational system. *Educational Technology & Society*, *24*(3), 44-60.

Gilboy, M. B., Heinerichs, S., & Pazzaglia, G. (2015). Enhancing student engagement using the flipped classroom. *Journal of Nutrition Education and Behavior, 47*(1), 109-114.

Gillow-Wiles, H., & Niess, M. (2014). A systems approach for integrating multiple technologies as important pedagogical tools for TPACK. In L. Liu, & D. Gibson (Eds.), *Research highlights in technology and teacher education (pp. 51-58). Waynesville*. AACE.

Hardin, B. L., & Koppenhaver, D. A. (2016). Flipped professional development: An innovation in response to teacher insights. *Journal of Adolescent & Adult Literacy, 60*(1), 45-54.

Kay, R., & MacDonald, T. (2016). Comparing flipped, active, and lecture-based teaching approaches in higher education. Paper presented at the *EdMedia: World conference on educational media and technology 2016*, Vancouver, BC, Canada.

Koehler, M. J., & Mishra, P. (2008). Introducing TPCK. MCTE Committee on Innovation and Technology (Ed.), *The handbook of technological pedagogical content knowledge (TPCK) for educators* (pp. 3–29). Lawrence Erlbaum Associates.

Lai, C.-L., & Hwang, G.-J. (2016). A self-regulated flipped classroom approach to improving students' learning performance in a mathematics course. *Computers & Education, 100*, 126–140.

Lugosi, E., & Uribe, G. (2022). Active learning strategies with positive effects on students' achievements in undergraduate mathematics education. *International Journal of Mathematical Education in Science and Technology, 53*(2), 403-424.

Mishra, P. (2019). Considering contextual knowledge: The TPACK diagram gets an upgrade. *Journal of Digital Learning in Teacher Education, 35*(2), 76-78.

Mishra, P., & Koehler, M. J. (2006). Technological pedagogical content knowledge: A new framework for teacher knowledge. *Teachers College Record, 108*(6), 1017-1054.

Niess, M. L. (2008). Mathematics teachers developing technology, pedagogy, and content knowledge (TPACK). In C. Crawford, et al. (Eds.), *Proceedings of Society for Information Technology and Teacher Education International Conference 2007*. AACE.

Sezen Yüksel, N. (2020). Matematik eğitiminde ters-yüz öğrenme. İçinde, Ünlü, M. (Ed.). *Uygulama örnekleriyle matematik öğretiminde yeni yaklaşımlar (179-196)*, Pegem Akademi.

Tucker, B. (2012). The flipped classroom. *Education next*, *12*(1), 82-83.

Wanner, T., & Palmer, E. (2015). Personalising learning: Exploring student and teacher perceptions about flexible learning and assessment in a flipped university course. *Computers & Education, 88*, 354-369.

Ye, X. (2023). Insiders' perceptions of the flipped classroom approach in Chinese EFL junior secondary schools. *Education 3-13. 51*(6), 988-1002.

27. Bölüm

MESLEĞE BAĞLILIK

Devrim Murat Güzelküçük

"Eğitim; eğitim politikalarının, öğretim programlarının ve öğretimin öğretmenler tarafından yorumlanıp uygulanması üzerine kuruludur. Öğretmenler, öğrencilerle temas kuran insan kaynağıdır. Eğitim kalitesini etkileyen diğer tüm faktörler, öğretmenler tarafından yönlendirilir. Öğretmenler, öğretim programını canlandırarak ve öğrencilerde merak ve öz yönelimli öğrenmeyi teşvik ederek eğitim kalitesini artırma potansiyeline sahiptir. Aynı zamanda öğretmenler; hata, tembellik, acımasızlık veya yetersizlik yoluyla eğitim kalitesini düşürebilirler. Öğretmenler, iyi ya da kötü bir biçimde, eğitim kalitesini belirler."

Christopher Michael Clark

Giriş

Her toplumun; ekonomik refah seviyesine ulaşma, medeni dünyada gerekli becerileri içselleştiren bireylere sahip olma, bilimde, sanatta ve sporda en üst noktalara erişme gibi amaçları bulunur. Bu amaçlara ulaşmak, nitelikli ve kaliteli bir eğitim sistemi sayesinde olur. Eğitim sisteminde ise öğretmenler, sistemin uygulayıcısı olarak en önemli konumdadır. Shukla'ya (2014) göre öğretmenler, bir ulusun geleceğini şekillendirme misyonunu üstlenen, bu ulusun bekası ve ilerlemesi için kritik öneme sahip bir meslek grubudur. Bir ulusun eğitim seviyesi ve kalkınma potansiyeli, doğrudan öğretmenlerin becerilerine ve verimliliğine bağlıdır. Bu bağlamda öğretmenler, sadece bilgi aktaran bireyler olmanın ötesinde, geleceğin filozoflarını, liderlerini, doktorlarını, avukatlarını ve daha birçok meslek grubunun temelini oluşturan "yaratıcılar" olarak nitelendirilebilir.

Kaynakça

Altan, M. Z. ve Özmusul, M. (2022). Geleceğin Türkiye'sinde öğretmen refahı: Öğretmenlik meslek kanununun kayıp parçası. *Ahmet Keleşoğlu eğitim fakültesi dergisi*, 4(1), 24-42.

Arnon, S., & Reichel, N. (2007). Who is the idea teacher? Am I? Similarity and difference in perception of students of education regarding qualities of a good teacher and of their own qualities as teachers. *Teachers and teaching: theory and practice,* 13 (5), 441-464.

Avgousti, C. (2017). Choosing the teaching profession: teachers' perceptions and factors ınfluencing their choice to join teaching as profession. *Journal of education and practice*, 8 (10), 219-233.

Aydın, A. R. (2009). Öğretmen-öğrenci ilişkilerinde empati ve öğretmenlerin rol modelliği üzerine. *Din bilimleri akademik araştırma dergisi,* 9 (4), 75-84.

Baker, S.R. (2004). Intrinsic, extrinsic, and amotivational orientations: Their role in university adjustment, stress, well-being, and subsequent academic performance. *Current psychology*, 23 (3), 189–202.

Bakırcı, H., Liçen, M. B. ve Demiral, U. (2024). Matematik öğretmenlerinin öğretmenlik meslek kanunu hakkındaki görüşleri. *Journal of computer and education research*, 12 (23), 241-264.

Balyer, A., & Özcan, K. (2014). Choosing teaching profession as a career: Students' reasons. *International education studies,* 7 (5), 104-115.

Barber, M. & Mourshed, M. (2007). *How the world's best-performing school systems come out on top.* London: McKinsey and Company.

Bastick, T. (2000). Why teacher trainees choose the teaching profession: Comparing trainees in metropolitan and developing countries. *International review of education*, 46 (4), 343-349.

Baysal, A. C., ve Paksoy, M. (1999). Mesleğe ve örgüte bağlılığın çok yönlü incelenmesinde Meyer-Allen modeli. *İÜ işletme fakültesi dergisi*, 28(1), 7-15.

Blau, G. J. (1985). The measurement and prediction of career commitment. *Journal of occupational psychology*, 58 (4), 277–288.

Bullock, M. (2015). What makes a good teacher? Exploring student and teacher beliefs on good teaching. *Rising tide*, 7 (1), 1-30.

Bursalıoğlu, Z. (2002). Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Butcher, J., & Lewis, E. (2002). Why not teaching? Senior students have their say. In *Australian Association for Research in Education Conference*. chrome- https://www.aare.edu.au/data/publications/2002/lew02507.pdf Erişim Tarihi: 15.03.2024

Carbonneau, N., Vallerand, R. J., Fernet, C., & Guay, F. (2008). The role of passion for teaching in intrapersonal and interpersonal outcomes. Journal of educational psychology, 100(4), 977.

Chapman, D. W. (1983). A model of the influences on teacher attrition. *Journal of teacher education,* 34 (5), 43-49.

Chesnut, S. R., & Burley, H. (2015). Self-efficacy as a predictor of commitment to the teaching profession: A meta-analysis. *Educational research review,* 15, 1-16.

Cihan, B. B. (2014). *Beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğretmenlik bölümünde öğrenim gören öğrencilerin akademik, sportif ve öğretmenlik özyeterlilik algılarının incelenmesi.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Clark, C.M. (1995). *Thoughtful teaching.* London: Cassell.

Collinson, V., Killeavy, M. ve Stephenson, H. J. (1999). Exemplary teachers: Practicing an ethic of care in England, Ireland, and the United States. *Journal for a just and caring education,* 5 (4), 349-366.

Çelikten, M., Şanal, M. ve Yeni, Y. (2005). Öğretmenlik mesleği ve özellikleri. *Erciyes üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü dergisi*, 19 (2), 207-237.

Day, C. (2004). *A passion for teaching*. London: Routledge.

Demir, F. B., Ulukaya Öteleş, Ü., Zırhlı, K. ve Şahin, A. (2023). Öğretmenlik meslek kanununa yönelik öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp eğitim fakültesi dergisi*, 44, 144-162.

Elliott, B., & Crosswell, L. (2001, September). Commitment to teaching: Australian perspectives on the interplays of the professional and the personal in teachers' lives. In *International Symposium on Teacher Commitment at the European Conference on Educational Research, Lille, France*.

Ergün, M. (1987). Türkiye'de öğretmen yetiştirme çalışmalarının gelişmesi. *Hacettepe üniversitesi eğitim fakültesi dergisi*, 2 (2), 10-18.

Ergün, M. ve Duman, T. (1998). Kritik durumlarda öğretmen davranışları. *Millî eğitim dergisi*, 137, 45-58.

Firestone, W. A., & Rosenblum, S. (1988). Building commitment in urban high schools. *Educational evaluation and policy analysis*, 10 (4), 285-29.

Fox, R. (1964). The "committed" teacher. educational leadership. www.ascd.org/ASCD/pdf/journals/ed lead/el_196410_fox.pdf Erişim Tarihi: 03.03.2024.

Fried, R. L. (2001). *The passionate teacher: A practical guide.* Boston: Beacon Pres.

Guerriero, S. (2014). Teachers' pedagogical knowledge and the teaching profession. *Teaching and teacher education*, 2 (1), 1-7.

Gül, İ. ve Güngör, C. (2022). Öğretmenlik meslek kanununa ilişkin öğretmen görüşleri. *Van yüzüncü yıl üniversitesi eğitim fakültesi dergisi*, 19 (3), 1098-1123.

Gürbüz, H., & Sülün, A. (2004). Türkiye'de biyoloji öğretmenleri ve biyoloji öğretmen adaylarının nitelikleri. *Millî Eğitim Dergisi*, 161, 192-204.

Hacıömeroğlu, G., & Şahin Taşkın, Ç. (2009). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğini tercih sebepleri. 1. Uluslararası Türkiye Eğitim Araştırmaları Kongresi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 01-03 Mayıs, Çanakkale, Türkiye.

Hallinger, P., Hosseingholizadeh, R., Hashemi, N. ve Kouhsari, M. (2018). Do beliefs make a difference? Exploring how principal self-efficacy and instructional leadership impact teacher efficacy and commitment in Iran. *Educational management administration & leadership*, 46 (5), 800-819.

Holland, J. L. (1985). *Vocational preference inventory manual.* Odessa: Psychological Assessment Resources.

Jugović, I., Ivanec, T. P., & Vidović, V. V. (2012). Motivation and personality of preservice teachers in Croatia. *Asia-Pacific journal of teacher education,* 40 (3), 271-287.

Kidger, J., Brockman, R., Tilling, K., Campbell, R., Ford, T. ve Araya, R. (2016). Teachers' wellbeing and depressive symptoms, and associated risk factors: A large cross-sectional study in English secondary schools. *Journal of affective disorders,* 192, 76–82.

Kocaağa, G. (2022). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğini seçme nedenlerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.

Kozikoğlu, İ., & Özcanlı, N. (2020). Öğretmenlerin 21. yüzyıl öğreten becerileri ile mesleğe adanmışlıkları arasındaki ilişki. *Cumhuriyet international journal of education,* 9(1), 270-290.

König, J. ve Rothland, M. (2012). Motivations for choosing teaching as a career: effects on general pedagogical knowledge during initial teacher education, *Asia-Pacific journal of teacher education*, 40 (3), 289-315.

Kuzgun, Y. (2008). *Meslek seçiminde bilinmesi gerekenler.* Ankara: ÖSYM Yayınları.

Kuzgun, Y., (2004) *Meslek rehberliği ve danışmanlığına giriş*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Kyriacou, C., & Coulthard, M. (2000). Undergraduates' views of teaching as a career choice. *Journal of education for teaching*, 26 (2), 117-126.

Kyriacou, C., Hultgren, Å., & Stephens, P. (1999). Student teachers' motivation to become a secondary school teacher in England and Norway. Teacher Development, 3(3), 373-381.

Lim, V. K., Teo, T. S. ve See, S. K. (2000). Perceived job image among police officers in Singapore: Factorial dimensions and differential effects. *The journal of social psychology,* 140 (6), 740-750.

Low, E. L., Lim, S. K., Ch'ng, A., & Goh, K. C. (2011). Pre-Service teachers' reasons for choosing teaching as a career in Singapore. *Asia Pasific journal of education,* 31(2), 195-210.

Manning, M., & Patterson, J. (2005). Special publications. *Childhood education*, 81 (4), 249–251.

Medley, D. (1979). The effectiveness of teachers. In P. Peterson & H. Walberg (Eds.), *Research on teaching: Concepts, findings and implications* (pp. 15–34). Berkeley, CA: McCutchan.

Morrow, P. C. (1983). Concept redundancy in organizational research: The case of work commitment. *Academy of management review*, 8 (3), 486-500.

Oktay, A. (1991). Öğretmenlik mesleği ve öğretmenin nitelikleri. *M.Ü. Atatürk eğitim fakültesi eğitim bilimleri dergisi*, 3, 187-193.

Özbek, R. Kahyaoğlu, M. ve Özgen, N. (2007). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik görüşlerinin değerlendirilmesi. *Sosyal bilimler dergisi,* 9(2), 221-232.

Özoğlu, M., Gür, B. S., & Altunoğlu, A. (2013). Türkiye ve dünyada öğretmenlik. *Retorik ve Pratik*, 1 (1), 41-60.

Palmer, P.J. (1998). *The courage to teach: exploring the inner landscape of a teacher's life.* San Francisco: Jossey-Bass.

Papanastasiou, C. ve Papanastasiou, E. (1998). What influences students to choose the elementary education major: The case of Cyprus. *Mediterranean journal of educational studies,* 3 (1), 35-45.

Qiao, X. ve Hu, S. (2021). The relationship between perceived value congruence and teacher commitment: a moderated mediation model of teacher self-efficacy and time pressure. *Educational studies,* 50 (1), 1-18.

Raju, P. M. ve Srivastava, R. C. (1994). Factors contributing to commitment to the teaching profession. *International journal of educational management,* 8 (5), 7-13.

Shukla, S. (2014). Teaching competency, professional commitment and job satisfaction-a study of primary school teachers. *Journal of research & method in education,* 4(3), 44-64.

Stiegelbauer, S. (1992). Why we want to be teachers: New teachers talk about their reasons for entering the profession. https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED348367.pdf Erişim Tarihi: 05.03.2024

Tataroğlu, B., Özgen, K. ve Alkan, H. (2011). Matematik öğretmen adaylarının öğretmenliği tercih nedenleri ve beklentileri. In *2nd international conference on new trends in education and their implications* (ss. 27-29), Antalya.

Taylor, B. M., Pressley, M. and Pearson, D. (2000). Effective teachers and schools: trends across recent studies. https://eric.ed.gov/?id=ED450353. Erişim Tarihi: 14.03.2024.

Tileston, D. W. (2003). *What every teacher should know about the profession and politics of teaching.* United States: Corwin Press.

Toraman, Ç. (2019). *Ortaokul öğretmenlerinin etkili öğretmen özellikleri ile öğretmenlik mesleğini seçme nedenleri üzerine bir araştırma.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Türk Dil Kurumu (TDK) (2022). Türk Dil Kurumu Sözlükleri. https://sozluk.gov.tr/ Erişim Tarihi: 05.03.2024

Ünsal, S. (2021). Öğretmenlik mesleğinin tanımı, önemi ve öğretmenlerin değişen rolleri üzerine nitel betimsel bir araştırma. *İstanbul ticaret üniversitesi sosyal bilimler dergisi*, 20 (42), 1481-1504.

Vesely, A. K., Saklofske, D. H. ve Leschied, A. D. W. (2013). Teachers-the vital resource: the contribution of emotional intelligence to teacher efficacy and well-being. *Canadian journal of school psychology,* 28(1) 71–89.

Willcox, I., & Beigel, H. G. (1953). Motivations in the choice of teaching. *Journal of teacher education, 4* (2), 106-109.

Zehm, S. J., & Kottler, J. A. (1993). *On being a teacher: The human dimension.* Thousand Oaks, CA: Corwin Press.

28. Bölüm

ÇATIŞMA VE İLİŞKİ YÖNETİMİ

Haydar Özdemir - Mehmet Sena Ataş

"Eğitim, gerçeklerin öğretilmesi değildir. Düşünmek için aklın eğitilmesidir."
A. Einstein

"Eğitim, herhangi bir örgütsel gücün insanı yetiştirmesi değil, insanın özgür iradesiyle kendini yetiştirmesidir."
Haydar Özdemir

Giriş

İnsanlar, hayatlarını daha rahat, güvenilir, ekonomik ve az iş gücü harcayarak yaşamak için bir arada yaşama eğilimindeler. Toplu yaşamın getirdiği görev ve sorumluluklarla yüklü bir yaşam biçimi vardır. Birey içinde yaşadığı toplumdan aldığı bilgi, beceri ve değerler ile bütünleşerek o toplumun bir ferdi hâline gelir. Toplumun kural ve kaidelerine uyarak diğer bireylerle uyumlu bir hayat sürdürmek ancak toplumsallaşma sonucuyla oluşur. Toplulukları toplum hâline getirip onu geleceğe taşıyan dil, din, eğitim ve kültür gibi temel unsurlar vardır. Bu temel unsurları koruyup geleceğe taşıma kaygısı, insanı yeni arayışlara itmeye neden olmuştur.

Bilinen tarihî süreçten günümüze kadar insan; hayatını kolaylaştırıp işine yarayacağını düşündüğü bilgiyi, araç yapımını, dinî inancını, dilini, yaptığı ritüelleri ve içinde bulunduğu kültürü canlı tutup geleceğe taşıması için günün koşullarına göre sözlü ya da yazılı bir şekilde kayıt altına almaya çalışmıştır. Bu bilgi ve beceri aktarımı zamanla disipline olmuş eğitim ve öğretim yoluyla toplum içerisinde yaşayan bireylere aktarılmaya başlanmıştır. Bu şekilde insan kendini eğitim yoluyla

Önerilen Kitaplar

1. Bursalıoğlu, Z. (2003). *Eğitim yönetiminde teori ve uygulama*, Ankara: PegemA
2. Gatto, J. T. (2018). *Eğitim Bir Kitle İmha Silahıdır*. İstanbul: Edam Yayınları.
3. Rousseau, J.J. (2016). *Emile "bir çocuk büyüyor"* (Yayına Hazırlayan, Ülkü Akagündüz). İstanbul: Selis Kitaplar.
4. Şişman, M. (2013). *Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi*. Ankara: Pegem Akademi.
5. Uras, M. (2002). *Eğitimin toplumsal temelleri, eğitim üzerine*. (Ed: E. Toprakçı), Ankara: Ütopya Yayınevi, 190-241.

Kaynakça

Anderson, J. (1982). The impact of positive school climate on academic achievement. *Journal of Educational Psychology*, 75(5), 485-492.

Aslangiray, E. (2003). *Eğitimde bir özgüven ve demokrasi ortamı sessiz toplantı*. Ankara Üniversitesi.

Aydın, M. (2000). *Çağdaş eğitim denetimi*. Ankara: Hatiboglu Yayınevi.

Barth, R. (2002). Negative school climate and its effects on student behavior. *Educational Leadership*, 59(6), 12-17.

Başaran. İ. E., (1992) *Yönetimde insan ilişkileri yönetsel davranış*. Ankara: Kadıoğlu Matbaası.

Billington, R. (1997). *Felsefeyi yaşamak: ahlak düşüncesine giriş* (A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı

Bingöl, D. (1996). *Personel yönetimi,* İstanbul: Beta Yayınları. (s.261)

Bursalıoğlu, Z. (2003). *Eğitim yönetiminde teori ve uygulama*, PegemA, Ankara.

Caudron, S. (1999), "Productive Conflict Has Value", Workforce, February, 78(2).

Demir, İ. (2015). il-, èlt-, ilen- Fiilleri ve Bu Fiillerden Türetilen Kelimeler Üzerine. *International Journal Of Turkish Literature Culture Education*. 4. 564-564. 10.7884/teke.468.

Dervişoğlu, O. (2009). İlköğretim Okullarında Çatışma Yönetimin Önemi ve Uygulama. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Deutsch, M. (1993). Education for a peaceful world. *American Psyhcologist*, 48(5), 510-517.

Eren, E. (2003). *Yönetim ve organizasyon* (6.baskı), İstanbul: Beta Basım A.Ş., ss. 665-667.

Ergün, E. (1997), Örgütlerde Çatışma Yönetimi ve Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, İşletme Fakültesi, Kocaeli.

Ertekin, Y., (1982). *Örgütsel çatisma. Yönetim psikolojisi* ii. Ankara: TODAiE Yayın

Ferguson, M. A. (1984). Building theory in public relations: Interorganizational relationships as a public relations paradigm. Paper presented at the annual conference of the Association for Education in Journalism and Mass Communication, Gainesville, FL.

Humboldt, W. Bericht der Sektion des Kultus und Unterrichts an den König. Dezember 1809 (= Rechenschaftsbericht). In: Humboldt, Wilhelm von: Werke in fünf Bänden, Band IV, hrsg. von Flitner, Andreas; Giel, Klaus. Darmstadt, Stuttgart 1960– 1981, S. 210–238.

Johnson, D. W., ve Johnson, R. (2004). Implementing the teaching students to be peacemakers program. Theory into Practice, 43(1), 68-79. https://doi.org/10.1207/s15430421tip4301_9

Kaçalin, M. S. (2011). *Niyazi- Nevâyî'nin sözleri ve Çağatayca tanıklar-* El-Lugatu'nNevaiyye ve'l-İstişhadatu'l-Cagata'iyye. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Karakuş, M. & Çankaya, İ.H. (2009*)*. Okul Yöneticilerinin Kişilik Özelliklerinin Çatışma Çözme Stratejileri Üzerindeki Etkisi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*

Karip, E. (2003). *Çatışma yönetimi*. Ankara: Pegem Yayıncılık, ss. 233.

Kerzner, H. (2001). Conflicts. In:*Project Management: A Systems Approach to Planning, Scheduling, and Controlling*. New York, NY:John Wiley & Sons, , pp 379-408

Ledingham J. A. & Bruning S. D. (1998). Relationship Management in Public Relations: Dimensions of an Organization-Public Relationship, *Public Relations Review*, 24 (1), 55- 65.

Newstrom, J. W. ; Davis, K., (1997) *Organizations behavior*. Boston: Mc. Grow Hill, inc

Özdemir, Tuncay & Özkayran, Seçil & Yirci, Ramazan. (2014). Okul müdürlerinin öğretmenleri motive etme yaklaşımları. *Turkish Journal of Educational Studies*. 1. 190-2015.

Pelit, E., Kılıç, İ., & Keleş, Y. (2013). Otel işletmeleri yöneticilerinin kişilik özellikleri ile çatışma yöntemleri arasındaki ilişki. *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırmalar Dergisi*, 1(1)

Pondy, L. (1990). *Organizational conflict management: Organizational behavior and management* (Derl: Henry L. Tosi). Boston: Pws- Kent Publishing Company.

Radloff, W. (1893), Versuch Eines Wörterbuches der Türk-Dialecte, Band I. Sankpeterburg.

Robbins, S. P. (1994). *Örgütsel davranışın temelleri*. (Çev. Ayse Öztürk). Eskisehir: ETAM Aş

Şanlı, Ö. (2009). İlköğretim Okul Yöneticilerinin Pozitif Yönetim Yaklaşımlarının Öğrenci Başarısına Etkisi. (Yüksek Lisans Tezi). Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şemsettin Sami (2015), Kâmus-ı Türkî, (hzl. Raşit Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal), İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.

Şimşek, S. (2007). *Eğitim ile ilgili temel kavramlar. Eğitim bilimine giriş* içinde. (Ed. N. Saylan). (s. 1-17). Ankara: Anı Yayıncılık.

Şişman, M. (2013). *Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi*. Ankara: Pegem Akademi.

Taştan, N. (2010). Çatışma çözme ve akran arabulucuğu (Editör: U. Öner). Ankara: Nobel Yayınları.

Türk Dil Kurumu. (2024, Mayıs). https://sozluk.gov.ddtr/

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, UNESCO. (2014). Educating for a sustainable future. Retrieved from http://www.unesco.org/ new/en/rio-20/educating-for-a-

Uras, M. (2002). *Eğitimin toplumsal temelleri, eğitim üzerine*. (Ed: E. Toprakçı), Ankara: Ütopya Yayınevi, 190-241.

Ünal, S., & Ada, S. (2011). *Temel kavramlar. eğitim bilimine giriş* içinde (M. Kağan, & S. Yalçın,). (s. 1-33). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

29. Bölüm

UZAKTAN ÖĞRETİM

Seval Akcan

"Eğitimin temel amacı, çocukları kendi yeteneklerinin bilincine vardırmaktır"

Erich Fromm

Giriş

Dünyada bilim ve teknolojinin gelişimine bağlı olarak birçok alanda değişiklik görülmektedir. Bu değişim ve gelişim insanların kullandıkları araç gereçleri, sağlık hizmetlerini, ulaşımı olduğu gibi eğitimi de etkilemektedir. Teknolojik gelişmeler eğitimde geleneksel sınıf ortamlarının da değişmesinde etkili olmaktadır. Yüz yüze eğitimin yanında uzaktan eğitim ortamları da oluşturulmaya başlanmış ve insanlara okul dışında esnek öğrenme ortamlarında öğrenme fırsatları sunmuştur.

Uzaktan eğitim, coğrafi sınırların dışında öğrenme imkânı sunabilen, internet, bilgisayar, video konferans ve diğer iletişim teknolojileri kullanılarak gerçekleştirilen bir öğrenme biçimidir. Bu öğrenme ortamları geleneksel sınıf ortamlarına bağımlılığı azaltması ve esnek öğrenme olanakları sağlamasıyla önem kazanmaktadır ve bu özellikleriyle öğrencilere, öğretmenlere ve eğitim kurumlarına çeşitli avantajlar sağlamaktadır. Öğrencilere esneklik ve erişim kolaylığı sağlayan bu öğrenme ortamları öğretmenlere de daha geniş öğrenci kitlelerine ulaşma imkânı sunmaktadır. Ayrıca bu ortamlar farklı iş alanlarında sürekli değişen taleplere cevap verebilecek esnek ve hızlı bir öğrenme ortamı oluşturmaktadır. Öğretmenlerin ve diğer iş kollarında kendilerini mesleki olarak geliştirmek isteyen bireylerin alacakları eğitimler de uzaktan eğitim platformları üzerinden kolayca alınabilmektedir.

Tartışma/Uygulama Soruları

1. İleriki yıllarda eğitim teknolojilerindeki gelişmelerin, yapay zeka uygulamalarının daha da artacağı, uzaktan eğitim uygulamalarının ve araç gereçlerinin zengin çeşitliliğe sahip olacağı düşünülürse eğitim öğretimin okullara ve yüz yüze eğitime ihtiyaç duyulmaksızın gerçekleşmesi mümkün müdür? Mümkünse/mümkün değilse nedenini açıklayınız.
2. Uzaktan öğretimin avantaj ve dezavantajları göz önünde bulundurulduğunda öğrenme ve öğretim sürecinde kullanılan eğitim teknolojilerinden en iyi şekilde verim alabilmek ve teknolojik araç gereçleri öğrenci yararına kullanabilmek için nasıl bir ders planlanmalıdır?

Önerilen Kitaplar

1. Wagner, T. (2016). Yenilikçiler Yaratmak – Dünyayı Değiştirecek Gençler Yetiştirmek, İKÜ Yayınevi
2. Barth, R. S. (2010). Öğretme; Yürekleriyle Öğrensinler, İKÜ Yayınevi
3. Cüceloğlu, D. & Erdoğan, İ. (2013). Öğretmen Olmak – Bir Can'a Dokunmak, Final Kültür Sanat Yayınları
4. Glasser, W. (2016). Başarısızlığın Olmadığı Okul, Beyaz Yayınları
5. Petroy, G. (2018). Beyaz Zambaklar Ülkesinde, Alfa Yayınları
6. Khan, S. (2021). Dünya Okulu – Eğitimde Yeniden Düşünmek, Yapı Kredi Yayınları
7. Bolat, Ö. (2017). Beni Ödülle Cezalandırma, Doğan Kitap
8. Kolektif. (2022). Sosyal Bilgiler Öğretimi- Etkili Vatandaşlık Eğitimi El Kitabı (Ed. Cemil Öztürk, Tuğba Kafadar). Ankara: Nobel Yayıncılık

Kaynakça

Arat, T. & Bakan, Ö. (2011). Uzaktan eğitim ve uygulamaları, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 14*(1-2). 363-374.

Bolliger, D. U. & Wasilik, O. (2009). Factors influencing faculty satisfaction with online teaching and learning in higher education. *Distance Education, 30*(1), 103-116. Doi: 10.1080/01587910902845949

Bonk, C. J., ve Graham, C. R. (Eds.). (2006). *Handbook of blended learning: Global perspectives, local designs.* San Francisco, CA: Pfeiffer.

Bozkurt, A. (2017). Türkiye'de uzaktan eğitimin dünü, bugünü ve yarını. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 3*(2), 85-124.

Can, E. (2020). Coronavirüs (Covid -19). Pandemisi ve pedagojik yansımaları: Türkiye'de açık ve uzaktan eğitim uygulamaları, *AUad, 6*(2). 11-53.

Çoban, S. (2013). "Uzaktan ve teknoloji destekli eğitimin gelişimi", *İstanbul: XVI. Türkiye'de İnternet Konferansı Bildiri Kitabı.*

Crisp, G. (2005). Interactive e- Assessment: Moving beyond multiple-choice questions. Centre for Learning and Professional Development. University of Adelaide. Eli.elc.edu.sa/2009/content/Crisp [presentation]. pdf.

Dağ, F. (2011). Harmanlanmış (karma) öğrenme ortamları ve tasarımına ilişkin öneriler. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 12*(2), 73-97.

Durdu, L. (2020). Açık ve uzaktan öğrenmede sorunlar ve çözüm önerileri. E. Tekinarslan ve M. D. Gürer (Ed.), Açık ve uzaktan öğrenme (3. Baskı), 227-268, Ankara: PegemAkademi.

Demiray, U. ve Adıyaman, Z. (2002). *"Kuruluşunun 10. Yılında Açıköğretim Lisesi Ile Ilgili Çalışmalar Kaynakçası"*, 2. Baskı, Eskişehir.

Eby (2013). Uzaktan eğitim ortamlarının tasarımı: Yazılım mühendisliği yaşam döngüsü yaklaşımı. Kültür Ajans.

Emin, M. N. (2020). Koronavirüs salgını ve acil durum eğitimi. Ankara: Seta Perspektif.

Eygü, H., & Karaman, S. (2013). Uzaktan eğitim öğrencilerinin memnuniyet algıları üzerine bir araştırma. *Sosyal Bilimler Dergisi, 3*(1), 36-59.

Garrison, D. R. ve Kanuka, H. (2004). Blended learning: Uncovering its transformative potential in higher education. *The Internet and Higher Education*, *7*(2), 95-105.

Gelişli, Y. (2015). Uzaktan eğitimde öğretmen yetiştirme uygulamaları: Tarihçe ve gelişim. *Journal of Research in Education and Teaching, 4*(3), 313-321.

Gregory, M. S. J. & Lodge, J. M. (2015). Academic workload: the silent barrier to the implementation of technology-enhanced learning strategies in higher education. *Distance Education, 36*(2), 210-230. Doi: 10.1080/01587919.2015.1055056.

Hawkins, B., L. (1999). "*Distributed Learning and Institutional Restructuring*", Educom Review, 34(4), 12-15; 42-44.

İşman, A. (1998). *Uzaktan eğitim.* Değişim Yayınları.

İşman A. (2011). Uzaktan eğitim. Ankara: Pegem Akademi.

Kaya, Z. (2002). *Uzaktan eğitim*. Ankara: Pegem Akademi.

Koç, E., S. (2021). İlkokul öğretim programlarının covid-19 sonrası yaygınlaşan uzaktan eğitime uygunluğunun incelenmesi, International *Anatolia Academic Online Journal (IAAOJ) / Sosyal Bilimler Dergisi*, *7*(1).

Kurt, M. (2006). Sanal yükseköğretim uygulamalarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi, Ankara Üniversitesi: *Yayımlanmamış Doktora Tezi.*

Moore, M. ve Kearsley, G. (2011). *Distance education: A system view of online learning* (Third Edition). Belmont, Calif: Wadsworth Pub. Co.

Naci, S. (2022). Sosyal bilgiler eğitiminde uzaktan öğretim, *Sosyal bilgiler öğretimi etkili vatandaşlık eğitimi el kitabı* içinde, C. Öztürk & T. Kafadar (Ed.), 321-340. Ankara: Nobel Yayınları.

Özarslan, Y. ve Ozan, Ö. (2014). *"Yükseköğretimde Uzaktan Eğitim Programı Açma Sorunsalı"*, XIX. Türkiye'de İnternet Konferansı, Yaşar Üniversitesi, İzmir.

Özdil, İ. (1986). Uzaktan öğretimin evrensel çerçevesi ve Türk eğitim sisteminde uzaktan öğretimin yeri. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Özgöl, M., Sarıkaya, İ. & Öztürk, M. (2017). Örgün eğitimde uzaktan eğitim uygulamalarına ilişkin öğrenci ve öğretim elemanı değerlendirmeleri, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi,* 7 (2), 294-304. Doi: 10.5961/jhes.2017.208

Özseven B. E. & Çağman, N. (2021). Eğitimde kullanılan bulanık mantık tabanlı öğrenme modelleri, platformlar, ölçme ve değerlendirme yöntemleri, *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, 25,* 406-416.

Simonson, M., Smaldino, S., & Zvacek, S. M. (Ed.). (2014). Teaching and learning at a distance: Foundations of distance education, 3rd Edition (Revised ed. Edition). Information Age Publishing.

Şahin, T.Y. ve Yıldırım, S. (1999). *Öğretim teknolojisi ve materyal geliştirme.* Ankara: Anı Yay.

Tryon, P. J. & Bishop, M. (2009). *Theoretical foundations for enhancing social connectedness in online learning environments.* Distance Education, *30*(3), 291-315. Doi:10.1080/01587910903236312

Uşun, S. (2006). Uzaktan eğitim. Ankara: Nobel Yayınları

Verduin, J. R. ve Clark, Jr. T. A. (1994) *Uzaktan eğitim: Etkin uygulama esasları* (Çev: İ. Maviş), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi.

Yıldız (2004). Öğretim tknolojileri ve materyal geliştirme. Konya: Atlas Kitabevi.

Yomamoto, G., T. & Altun, D. (2020). Coronavirüs ve çevrim içi (online) eğitimin önlenemeyen yükselişi, *Üniversite Araştırmaları Dergisi, 3*(1), 25-34.

Yurdakul, B. (2005). Uzaktan eğitim – Eğitimde yeni yönelimler. Ankara: PegamA Yayıncılık

30. Bölüm

EĞLENCELİ ÖĞRETİM VE ÖĞRETİMDE OYUNLAŞTIRMA

Hacer Aslan

Giriş

Son senelerde bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT) alanında kaydedilen gelişmeler günlük yaşantımıza girmiş ve kullanım kapsamının hızlı bir şekilde artmasıyla birlikte eğitim ortamlarında da değişimler yaşanmaya başlamıştır. Bu değişim, geleneksel sınıf ortamlarından, zaman mekân kısıtlamalarının giderek ortadan kalktığı, bilgiye erişim ve aktarımın daha fazla olduğu sınıf ortamlarına geçilmesine imkân sağlamıştır. Yenilikçi teknolojik uygulamaların eğitimdeki rolünün artması nedeniyle "dijital çağ" olarak adlandırılan 21. yüzyılda eğitim paydaşlarının bu değişimlerle nasıl baş edecekleri ve bu değişimlere asıl uyum sağlayacakları önem kazanmaktadır. Bu anlamda dijital çağda en önemli devrimlerden bir tanesi de hiç şüphesiz "eğitimde dijital devrim " şeklinde tasvir edilmektedir (Parlak, 2017).

Ulus'a (2021) göre son yüzyıl eğitim ve öğretimin doğasına farklı bir anlayış kazandırmıştır. Ülkemizde pandemi süreciyle deneyimlenen teknoloji tabanlı öğrenme ortamları ve artan dijitalleşmenin hayata yaptığı etki göz önüne alındığında öğrenme ve öğretme ortamlarında, yenilikçi sınıf yönetimi yöntemleri ve eğitim teknolojileri kullanımı zorunluluktan ziyade, öğrenmeyi daha etkili ve sürdürülebilir hâle getirmeye yardımcı olabilecek bir gereklilik olarak görülmektedir.

Mobil teknolojiler, sosyal medya, Web 2.0 uygulamaları, mevcut dijital kaynakların tümü ve teknoloji destekli öğrenme araçları, resmî ve aynı zamanda resmî olmayan eğitim ortamlarında oldukça güçlü öğrenme alanları sağlar (Multisilta, 2012). Hoffman ve Koifman'a (2013) göre bu değişim, öğretmenlerin, öğrencilerin öğrenme sürecine daha fazla katılmasını teşvik edebilecek yenilikçi öğretim

Kaynakça

Ar, N. A. (2016). *Oyunlaştirmayla Öğrenmenin Meslek Lisesi Öğrencilerinin Akademik Başari ve Öğrenme Stratejileri Kullanimi Üzerine Etkisi* (Doctoral dissertation, Sakarya Universitesi (Turkey)

ARABACI, İ. B., & Polat, M. (2013). Dijital yerliler, dijital göçmenler ve sinif yönetimi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *12*(47), 11-20.

Berber, A. (2018). *Oyunlaştırma: Oynayarak Başarmak*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Bicen, H., & Kocakoyun, S. (2018). Perceptions of students for gamification approach: Kahoot as a case study. *International Journal of emerging technologies in learning*, *13*(2).

Bozkurt, A. & Kumtepe, E. (2014*). Oyunlaştırma, oyun felsefesi ve eğitim*: Gamification. *Akademik Bilişim* 2014 (s.155-164).

Bozkurt, A., & Genç-Kumtepe, E. (2014). Oyunlaştırma, oyun felsefesi ve eğitim: Gamification. *Akademik Bilişim*, *14*, 147-156.

Chou, Y. K. (2019). *Actionable gamification: Beyond points, badges, and leaderboards*. Packt Publishing Ltd.

Crisp, G. T. (2014). Assessment in next generation learning spaces. In *The future of learning and teaching in next generation learning spaces* (Vol. 12, pp. 85-100). Emerald Group Publishing Limited.

Darejeh, A., & Salim, S. S. (2016). Gamification solutions to enhance software user engagement—a systematic review. *International Journal of Human-Computer Interaction*, *32*(8), 613-642.

Deci, E. L., Vallerand, R. J., Pelletier, L. G., & Ryan, R. M. (1991). Motivation and education: The self-determination perspective. *Educational psychologist*, *26*(3-4), 325-346.

De-Marcos, L., Domínguez, A., Saenz-de-Navarrete, J., & Pagés, C. (2014). An empirical study comparing gamification and social networking on e-learning. *Computers & education*, *75*, 82-91.

Deterding, S. (2012). Gamification: designing for motivation. Interactions, 19(4), 14-17

Deterding, S., Dixon, D., Khaled, R., & Nacke, L. (2011, September). From game design elements to gamefulness: defining" gamification". In *Proceedings of the 15th international academic MindTrek conference: Envisioning future media environments* (pp. 9-15).

Domínguez, A., Saenz-de-Navarrete, J., De-Marcos, L., Fernández-Sanz, L., Pagés, C., & Martínez-Herráiz, J. J. (2013). Gamifying learning experiences: Practical implications and outcomes. *Computers & education*, *63*, 380-392.

Dragona, D. (2014). *Counter-gamification: emerging tactics and practices against the rule of numbers* (pp. 227-250). meson press.

Ede, E. (2016). *Eğitimde Oyunlaştırma ve Uygulamaları*. İstanbul: Yeditepe Yayıncılık.

EduTrends. (2016). Gamification. Observatory of Educational Innovation. Tecnológico de Monterrey. http://observatory.itesm.mx/edu-trends-gamification sayfasından erişilmiştir

Hartman, J., Moskal, P., & Dziuban, C. (2005). Preparing the academy of today for the learner of tomorrow. *Educating the net generation*, 6-1.

Hoffmann, L. M. A., & Koifman, L. (2013). O olhar supervisivo na perspectiva da ativação de processos de mudança. *Physis: Revista de Saúde Coletiva*, *23*, 573-587.

Hunicke, R., LeBlanc, M., & Zubek, R. (2004, July). MDA: A formal approach to game design and game research. In *Proceedings of the AAAI Workshop on Challenges in Game AI* (Vol. 4, No. 1, p. 1722).

Kapp, K. M. (2012). *The gamification of learning and instruction: game-based methods and strategies for training and education*. San Francisco: Pfeiffer.

Kara, N. & Sevim, N. (2013). Adaptive Learning Systems: Beyond Teaching Machines. *Contemporary Educational Technology,4*(2),108-120 https://www.learntechlib.org/p/ 193440/ Erişim Tarihi:14.03.2024

Karataş, E. (2014). Eğitimde oyunlaştirma: Araştırma eğilimleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, *15*(2), 315-333.

Kim, T. W., & Werbach, K. (2016). More than just a game: ethical issues in gamification. *Ethics and Information Technology*, *18*(2), 157-173.

Krystalli, P. (2015). Using educational online games to develop linguistic competences in foreign language learning. In *INTED2015 Proceedings* (pp. 5338-5346). IATED.

Kunduracıoğlu, İ. İ. (2018). *Oyunlaştırma kavramı üzerine içerik analizi çalışması* Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Balıkesir.

Lee, J. J., & Hammer, J. (2011). Gamification in education: What, how, why bother?. *Academic exchange quarterly*, *15*(2),146.

Light, D., & Pierson, E. (2014). Increasing student engagement in math: The use of Khan Academy in Chilean classrooms. *International Journal of Education and Development using ICT*, *10*(2), 103-119.

Marczewski, A. (2015*). Even Ninja Monkeys Like to Play: Gamification, Game Thinking and Motivational Design.* https://www.gamified.uk/wp-content/uploads/2018/10/Narrative-Chapter.pdf Erişim Tarihi: 13.03.2024

McGonigal, J. (2011). *Reality is broken: Why games make us better and how they can change the world*. Penguin.

Multisilta, J. (2012). Designing learning ecosystems for mobile social media. In A. D. Olofsson, & J. O. Lindberg (Eds.), Informed design of educational technologies in higher education: enhanced learning and teaching (pp. 270-291). Hershey PA: IGI Global.

Myerson, R. B. (2013). *Game theory: Analysis and conflict*. London: Harvard University Press.

Naz, F., & Murad, H. S. (2017). Innovative teaching has a positive impact on the performance of diverse students. *Sage Open*, *7*(4), 2158244017734022.

Perryer, C., Celestine, N. A., Scott-Ladd, B., & Leighton, C. (2016). Enhancing workplace motivation through gamification: Transferrable lessons from pedagogy. *The International Journal of Management Education*, *14*(3), 327-335.

Prensky, M. (2001a). Digital natives, digital immigrants. On the Horizon, 9(5), 1–6.

Prensky, M. (2002). The motivation of gameplay: The real twenty-first century learning revolution. *On the horizon, 10*(1), 5-11.

Ritterfeld, U., Cody, M., & Vorderer, P. (Eds.). (2009). *Serious games: Mechanisms and effects*. Routledge. New York: Routledge, Taylor &Francis Group

Roberts, G. (2005). Technology and Learning Expectations of the Net Generation. In D. Oblinger & J. Oblinger (Ed.), Educating the net generation. Educause. https://www.educause.edu/research-and-publications/books/educating-net-generation Erişim Tarihi: 15.04.2024

Robson, K., Plangger, K., Kietzmann, J. H., McCarthy, I., & Pitt, L. (2015). Is it all a game? Understanding the principles of gamification. *Business horizons*, *58*(4), 411-420.

Ruhi, U. (2015). Level up your strategy: Towards a descriptive framework for meaningful enterprise gamification. *Technology Innovation Management Review,* 5(8), 5-16.

Salen, K. & Zimmerman, E. (2004*). Rules of play: Game design fundamentals*. London: MIT press, Cambridge.

Seaborn, K. & Fels, D. I. (2015). Gamification in theory and action: A survey. *International Journal of Human-Computer Studies,* 74, 14-31.

Simões, J., Redondo, R. D., & Vilas, A. F. (2013). A social gamification framework for a K-6 learning platform. *Computers in human behavior*, *29*(2), 345-353.

TDK(2024).*Türk Dil Kurumu sözlükleri.* https://sozluk.gov.tr/ Erişim Tarihi: 13.04.2024

Tobias, S., Fletcher, J., Dai, D. Y. & Wind, A. P. (2011). Review of research on computer games. In S. Tobias & J. D. Fletcher (Eds.), *Computer Games and Instruction* (127- 221). IAP Information Age Publishing.

Ulus, G. (2021). Madde ve değişim ünitesi için oyunlaştırma kullanımının öğrencilerin akademik başarı ve motivasyonlarına etkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir*.

Van, Eck R. (2006), Digital game-based learning: It's not just the digital natives who are restless. *Educause Review*, 41(2), 16–30

Watson, J. (2008). Blended Learning: The Convergence of Online and Face-to-Face Education. Promising Practices in Online Learning. *North American Council for Online Learning*. https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED509636.pdf Erişim Tarihi: 18.04.2024

Werbach, K. & Hunter, D. (2012). *For the win: How game thinking can revolutionize your business*. Philadelphia: Wharton Digital Press.

Werbach, K., & Hunter, D. (2015). *The gamification toolkit: dynamics, mechanics, and components for the win*. Philadelphia: Wharton School Press.

Yıldırım, D. (2018*). Oyunlaştırmanın 5. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersi öğrenme başarıları üzerindeki etkisinin oyunlaştırılmış testlerle sınanması.* Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Yıldırım, İ., & Demir, S. (2014). Gamification and education Oyunlaştırma ve eğitim. *Journal of Human Sciences*, *11*(1), 655-670.

Zichermann, G. & Linder, J. (2010). *Game-based marketing: Inspire customer loyalty through rewards, challenges, and contests.* New Jersey: John Wiley & Sons.

KAYNAŞTIRMA/BÜTÜNLEŞTİRMEDE SINIF İÇİ DESTEKLER:
ÖĞRETMEN YARDIMCILARI İÇİN BİR REHBER

Editörler
Şerife Demirdağlı
Mine Kizir

nobel bilimsel

KAYNAŞTIRMA/BÜTÜNLEŞTİRMEDE SINIF İÇİ DESTEKLER: ÖĞRETMEN YARDIMCILARI İÇİN BİR REHBER

Editörler: Şerife Demirdağlı, Mine Kizir

Yayın No.: 2305
ISBN: 978-625-393-955-7
E-ISBN: 978-625-393-956-4
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Demirdağlı, Şerife., Kizir, Mine.
Kaynaştırma/Bütünleştirmede Sınıf İçi Destekler: Öğretmen Yardımcıları İçin Bir Rehber /
Şerife Demirdağlı, Mine Kizir
1. Basım, X + 182 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-955-7
E-ISBN: 978-625-393-956-4
1. Özel Eğitim 2. Öğretmen Yardımcıları 3. Kaynaştırma 4. Bütünleştirme

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **İİİ**

ÖN SÖZ ..... **V**

BÖLÜM 1
ÖĞRETMEN YARDIMCILARI: TANIMLAR **1**
Şerife Demirdağlı

BÖLÜM 2
ÖĞRETMEN YARDIMCILARININ ROL VE SORUMLULUKLARI **21**
Mine Kizir

BÖLÜM 3
ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARI TANIMAK **43**
Gülsüm Elif Çorbacı Serin

BÖLÜM 4
AKADEMİK BECERİLER VE ÇALIŞMA BECERİLERİNDE DESTEK OLMAK **79**
Oğuz Özdamar

BÖLÜM 5
ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÖĞRENCİLERİN İLETİŞİM, DİL VE KONUŞMA ÖZELLİKLERİ **103**
Gülcihan Yazçayır

BÖLÜM 6
İLETİŞİM, DİL VE KONUŞMA BECERİLERİNE DESTEK OLMAK **121**
Gülcihan Yazçayır

BÖLÜM 7
DAVRANIŞ GÜÇLÜKLERİNİ ÖNLEMEK VE YÖNETMEK **139**
Sinan Kalkan - Fatma Erdoğan

BÖLÜM 8
EKİP OLMAK **159**
Tuna Şahsuvaroğlu

ÖZ GEÇMİŞLER **179**

Bölüm 1

ÖĞRETMEN YARDIMCILARI: TANIMLAR

Şerife Demirdağlı

GİRİŞ

Günümüzde toplumu oluşturan tüm bireylerin ayrım gözetmeksizin eğitim alma hakkı artık tartışılan bir konu olmaktan çıkmış ve genel kabul gören bir fenomen hâline gelmiştir. Özel gereksinimli bireylerin sınıflarda daha fazla yer almaları ile birlikte sınıf içi destekler önem kazanmıştır. Bu destekler arasında özel gereksinimli öğrencilere destek sağlamaları amacıyla öğretmen yardımcıları sınıflarda yer almaya başlamıştır (Ashbaker & Morgan, 2012). Öğretmen yardımcıları, büyük bir hızla yaygınlaşırken farklı tanımlar ve uygulama prosedürleri ortaya çıkmıştır. Bu durum belirsizliğe yol açmış ve alan yazında sınıf içi destek sağlayan yardımcıları tanımlama çabaları gündeme gelmiştir (Pickett, 1986). Bu tartışmalar günümüzde de devam etmektedir.

Paraprofesyoneller, 19. yüzyılın sonlarından itibaren Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) genel eğitim sınıflarında yer almaya başlamışlardır (Holmes, 1904). 1950'lerden itibaren de kaynaştırma uygulanan sınıflarda özel gereksinimli bireyleri desteklemede yaygın olarak kullanılmıştır (Ashbaker & Morgan, 2002). Eğitim ortamlarında destek sağlayan kişiler gündeme geldiği ilk yıllardan günümüze kadar paraprofesyoneller, eğitim asistanları, öğretmen yardımcıları, destek eğitim personeli gibi farklı terimlerle ifade edilmektedir. Kullanılan terimler değişse de tanımlar incelendiğinde tüm bu kavramların aynı anlamları ve benzer görev tanımlarını içerdiği görülmektedir (Ashbaker & Morgan, 2012; Douglas vd., 2019; Garnett, 1988; Nearing, 1974; Özaydın, 2020). Bu kitapta, güncel olarak en sık kullanılan öğretmen yardımcıları (*teacher assistants*) terimi kullanılmıştır.

Öğretmen yardımcıları eğitimin her kademesinde önemli bir öge olarak görülmektedir. Okul öncesi eğitim ortamlarından yetişkinlikte bağımsız yaşam becerilerinin öğretimine kadar çok çeşitli ortamlarda ve çeşitli sorunlara çö-

KAYNAKÇA

Ashbaker, B. Y. & Morgan, J. (2012). Team players and team managers: Special educators working with paraeducators to support inclusive classrooms. *Creative Education, 3*(03), 322-327. http://dx.doi.org/10.4236/ce.2012.33051

Blatchford, P., Webster, R. and Russell, A. (2012). *Challenging the role and deployment of teaching assistants in mainstream schools: The impact on schools: Final report on the Effective Deployment of Teaching Assistants (EDTA) project.* https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10096860/1/Blatchford_EDTA_project_final_report.pdf

Brown, T. S., & Stanton-Chapman, T. L. (2017). Experiences of paraprofessionals in US preschool special education and general education classrooms. *Journal of Research in Special Educational Needs, 17(1), 18-30.* https://doi.org/10.1111/1471-3802.12095

Causton-Theoharis, J. N., Giangreco, M. F., Doyle, M. B., & Vadasy, P. F. (2007). The "sous-chefs" of literacy instruction. *Teaching Exceptional Children, 40*(1), 56-62. https://doi.org/10.1177/004005990704000107

Chopra, R. V., Sandoval-Lucero, E., Aragon, L., Bernal, C., De Balderas, H. B., & Carroll, D. (2004). The Paraprofessional Role of Connector. *Remedial and Special Education, 25*(4), 219-231. https://doi.org/10.1177/07419325040250040501

Clarke, C. A. (2001). *An exploration of the role expectations for paraprofessionals in education* (Order No. 3023572). (Doctoral dissertation, Michigan State University). Retrieved from https://www.proquest.com/dissertations-theses/exploration-role-expectations-paraprofessionals/docview/252178170/se-2

Çolak, A., Acar, Ç., Ergenekon, Y. & Cavkaytar, A. (2019). *Okul öncesi eğitim ortamlarında öğretimi planlama ve uygulama.* Y. Ergenekon (Ed.), *Kaynaştırmada başarı için birlikte yürüyelim: Yardımcı destek personel eğitimi el kitabı içinde* (ss. 157-177). Ayrıntı Basımevi

Demirdağlı, Ş. & Kizir, M. (2023). Kaynaştırma/bütünleştirme uygulamalarında öğretmen yardımcıları. Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 36(1), 202-227. https://doi.org/10.19171/uefad.1177019

Demirdağlı, Ş., & Kizir, M. (2024a). "I am not a caregiver!" Experiences and Views of Paraeducators about Their Roles and Responsibilities. Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi, 13(2), 448-464.

Demirdağlı, Ş., & Kizir, M. (2024b). Turkish parents' perspectives on the roles and responsibilities of paraeducators: framing experiences. International Journal of Developmental Disabilities, 1-14.

Douglas, S. N., Bowles, R. P. & Kammes, R. (2022). Paraeducators: An important member of educational team for students with disabilities. *Journal of the American Academy of Special Education Professionals,* 134-150. https://eric.ed.gov/?id=EJ1353726

Douglas, S. N., Uitto, D. J., Reinfelds, C. L., & D'Agostino, S. (2019). A systematic review of paraprofessional training materials. *The Journal of Special Education, 52*(4), 195-207. https://doi.org/10.1177/0022466918771707

Douglas, S. N., Chapin, S. E. & Nolan, J. F (2016) Special education teachers' experiences supporting and supervising paraeducators: Implications for special and general education settings. *Teacher Education and Special Education, 39*(1), 60-74. https://doi.org/10.1177/088840641561644

Downing, J. E., Ryndak, D. L., & Clark, D. (2000). Paraeducators in inclusive classrooms: Their own perceptions. Remedial and Special education, 21(3), 171-181. https://doi.org/10.1177/074193250002100308

Drije, A. C. (1974). *The meaning of work: The paraprofessional experience in teaching and social work (Order No. 7426960).* Available from ProQuest Dissertations & Theses Global.

(302713290). Retrieved from https://www.proquest.com/dissertations-theses/meaning-work-paraprofessional-experience-teaching/docview/302713290/se-2

Ergenekon, Y. (Ed.). (2019). *Kaynaştırmada başarı için birlikte yürüyelim: Yardımcı destek personel eğitimi el kitabı.* Ayrıntı Basımevi

Fisher, M., & Pleasants, S. L. (2012). Roles, responsibilities, and concerns of paraeducators Findings from a statewide survey. *Remedial and Special Education, 33*(5), 287–297. https://doi.org/10.1177/0741932510397762

French, N. K., & Pickett, A. L. (1997). Paraprofessionals in special education: Issues for teacher educators. *Teacher Education and Special Education, 20*(1), 61-73. https://doi.org/10.1177/088840649702000107

Garnett, J. (1988). Support teaching: Taking a closer look. *British Journal of Special Education, 15*(1), 15–18. https://doi.org/10.1111/j.1467-8578.1988.tb00716.x

Giangreco, M. F. (2003). Working with paraprofessionals. *Educational Leadership, 61*(2), 50-54.

Godfrey, L. R. (1971). *Role adaptation and career development: A study of role definition and role ınteraction among teachers and teacher-aides in adult basic education in the State of Michigan* (Doctoral dissertation, Michigan State University). Retrieved from https://www.proquest.com/dissertations-theses/role-adaptation-career-development-study/docview/302624518/se-2

Gruber, H., Jansen, P., Marienhagen, J. & Altenmüller, E. (2010). *Adaptations during the acquisition of expertise. Talent Development and Excellence (1),* 3–15

Güleç Aslan, Y. (2022). Experiences of Turkish paraprofessionals who support students with autism spectrum disorder. *Journal of Education, 0* (0), 1-10. doi.org/10.1177/00220574221130952

Holmes, W. H. (1904). The Batavia Plan. *The Journal of Education*, *60*(26), 442-442. http://www.jstor.org/stable/44066080.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Paraprofesyonel

Individuals with Disabilities Education Improvement Act (IDEA) (2006). Regulations of 2006. https://sites.ed.gov/idea/statute-chapter-33/subchapter-iv/part-b/1462

Massafra, A., Gershwin, T., & Gosselin, K. (2020). Policy, preparation, and practice: Current policy regarding the paraprofessional role and preparation for working with students with disabilities. *Journal of Disability Policy Studies, 31*(3), 164-172. https://doi.org/10.1177/1044207320920004

MEB (2020a). Kolaylaştırıcı kişi konulu yazı; 10.01.2020 http://programdeha.com/mevzuat/kolaylastiricikisi.pdf alanından 10.12.2023 tarihinde erişim sağlanmıştır.

MEB (2020b). *Sözleşmeli personel çalıştırılmasına ilişkin esaslar.* 9/5/2020 tarihli ve 31122 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 8/5/2020 tarihli ve 2506 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı uyarınca bu Yönetmelik Cumhurbaşkanlığı Yönetmeliği bölümüne eklenmiştir.

Nearing, J. H. (1974). *A study of the congruence of actual and ideal role perception by paraprofessionals*. (Doctoral dissertation, University of Illinois at Urbana-Champaign) https://www.proquest.com/dissertations-theses/study-congruence-actual-ideal-role-perception/docview/302705554/se-2

NCLB (No Child Left Behind). (2004). A toolkit for teachers. Washington DC: US Department of Education. https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED483139.pdf

Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireylere Yönelik Ulusal Eylem Planı (OSBUEP I) [National Action Plan for Individuals with Autism Spectrum Disorder]. (2016-2019). http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/12/20161203-16.htm

Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireylere Yönelik II. Ulusal Eylem Planı (OSBUEP) [National Action Plan for Individuals with Autism Spectrum Disorder]. (2023-2030). https://aile.gov.tr/media/134582/otizm_eylem_plani.pdf

Özaydın, L. (2020). Kaynaştırma uygulamalarında öğretmen yardımcısının görevlerine ilişkin paydaş görüşleri: Karma yöntem çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 21*(3), 561-587. https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.563242

Parlak, C. (2023). *Gölge öğretmenler tarafından kullanılan doğal öğretim yöntemlerinin otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin iletişim becerilerine etkisi.* (Yayınlanmamış doktora tezi). Trakya Üniversitesi.

Pickett, A. L. (1986). Paraprofessionals in Special Education: *The State of the Art*--1986.

Pickett, A. L., Likins, M., & Wallace, T. (2003). The Employment and Preparation of Paraeducators*, the State of the Art*--2003.

Reddy, L. A., Alperin, A., & Glover, T. A. (2020). A critical review of the professional development literature for paraprofessionals supporting students with externalizing behavior disorders. *Psychology in the Schools, 58*(4), 742-763. https://doi.org/10.1002/pits.22381

Riggs, C. G., & Mueller, P. H. (2001). Employment and utilization of paraeducators in inclusive settings. Journal of Special Education, 35(1), 54–62. https://doi.org/10.1177/002246690103500106

Rueda, R., & Monzó, L. D. (2002). Apprenticeship for teaching: Professional development issues surrounding the collaborative relationship between teachers and paraeducators. *Teaching and Teacher Education, 18*(5), 503-521. https://doi.org/10.1016/S0742-051X(02)00013-6

Stewart, E. M. (2019). Reducing ambiguity: Tools to define and communicate paraprofessional roles and responsibilities. *Intervention in School and Clinic, 55*(1), 52– 57. https://doi.org/10.1177/1053451218782431

U.S. Department of Education. (2021). 43rd Annual Report to Congress on the Implementation of the Individuals with Disabilities Education Act, 2021. Washington, D.C.: U.S. Department of Education. https://sites.ed.gov/idea/files/43rd-arc-for-idea.pdf

Wakou, B. A., Keim, K. S., & Williams, G. S. (2003). Personal attributes and job competencies needed by EFNEP paraprofessionals as perceived by EFNEP professionals. *Journal of Nutrition Education and Behavior*, *35*(1), 16-23.

Webster, R., & Blatchford, P. (2013). The educational experiences of pupils with a statement for special educational needs in mainstream primary schools: Results from a systematic observation study. *European Journal of Special Needs Education*, *28*(4), 463-479. https://doi.org/10.1080/08856257.2013.820459

Wiggs, N. B., Reddy, L. A., Bronstein, B., Glover, T. A., Dudek, C. M., & Alperin, A. (2021). A mixed-method study of paraprofessional roles, professional development, and needs for training in elementary schools*. Psychology in the Schools, 58*(11), 2238-2254. https://doi.org/10.1002/pits.22589

Bölüm 2

ÖĞRETMEN YARDIMCILARININ ROL VE SORUMLULUKLARI

Mine Kizir

GİRİŞ

Özel eğitim uygulamaları yıllar içerisinde çeşitli gelişmeler göstermiştir. Genel eğitim sınıfları içerisinde özel gereksinimli öğrenci sayıları artmış ve bunun doğal sonucu olarak destek hizmetleri sunacak daha fazla uzmana ihtiyacın artmasına neden olmuştur. Kaynaştırma ve/veya bütünleştirme uygulamaları kapsamında daha fazla sayıda öğrenci özel eğitim hizmetlerinden faydalanmaya başlamıştır. Dolayısıyla sınıf içinde öğrencinin desteklenmesi ve öğretmene yardımcı olacak ara bir elemana ihtiyaç duyulması kaçınılmaz olmuştur. Bu ihtiyacın karşılanmasında yaygın olarak tercih edilen sınıf içi destek hizmetlerinden biri öğretmen yardımcıları olmaktadır. Öğretmen yardımcıları, tam eğitimli bir uzman olarak görülmemekle birlikte özel gereksinimli bireylerin daha nitelikli özel eğitim hizmeti almalarını sağlayan, eğitim programının daha etkili bir şekilde uygulanmasını sağlamak amacıyla destek hizmet sunan ve belirli yeterliliklere sahip olması beklenen kişi olarak tanımlanmaktadır (Reynolds & Fletcher-Janzen, 2007).

Öğretmen yardımcılarının özel eğitimde görev alması 1950'li yıllara dayanan nispeten yeni denilebilecek uygulamalardandır. Yine de hem geçmişte hem de günümüzde öğretmen yardımcıları, günümüzün genel ve özel eğitim sınıfları için önemli olup öğrencilerin gelişimlerini desteklemekte, aile ve okul arasında köprü olmakta ve öğretmeni desteklemektedirler. Özel eğitim hizmetlerinin sunumunda oldukça önemli bir yere sahip olan öğretmen yardımcılarının rol ve sorumluluklarının bilinmesi ve belirsizliklerin olabildiğince ortadan kaldırılmaya çalışılması gerekmektedir. Böylece bu hizmetlerin sunumunda niteliğin artırılması sağlanabilecektir.

KAYNAKÇA

Akerman, P. L. B. (2008). *A study on work satisfaction of special education paraprofessionals based on the Index of Work Satisfaction Questionnaire* (Doctoral dissertation, University of West Florida).

American Speech-Language-Hearing Association (ASHA). (1999). *Learning disabilities: use of paraprofessionals* [Relevant Paper]. https://www.asha.org/policy/rp1999-00128/#sec1.4

Ashbaker, B. Y., & Morgan, J. (2001). Paraeducators: A powerful human resource. *Streamlined. Seminar, 9*(2), 1-4.

Blatchford, P., Webster, R., & Russell, A. (2012). Challenging the role and deployment of teaching assistants in mainstream schools: The impact on schools. Final report on the Effective Deployment of Teaching Assistants (EDTA) project. Institute of Education. London

Bronstein, B., Breeden, N., Glover, T. A., & Reddy, L. A. (2021). Paraprofessionals' perceptions of behavior problems in elementary school classrooms. The Journal of Special Education, 55(3), 153–162. https://doi.org/10.1177/0022466920961085

Carter, E. W., O'Rourke, L., Sisco, L. G., & Pelsue, D. (2009). Knowledge, responsibilities, and training needs of paraprofessionals in elementary and secondary schools. *Remedial and Special Education, 30*(6), 344–359. https://doi.org/10.1177/0741932508324399

Chopra, R. V., & French, N. K. (2004). Paraeducator relationships with parents of students with significant disabilities. *Remedial and Special Education*, *25*(4), 240-251.

Clayton, T. (1993). From domestic helper to "Assistant teacher": The changing role of the British classroom assistant. *European Journal of Special Needs Education, 8*(1), 32-44.

Council for Exceptional Children (CEC) (2022). Core Competencies for Special Education Paraeducators. https://exceptionalchildren.org/paraeducators/core-competencies-special-educationparaeducators

Demirdağlı, Ş., & Kizir, M. (2023). Kaynaştırma/bütünleştirme uygulamalarında öğretmen yardımcıları. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 36*(1), 202-227. https://doi.org/10.19171/uefad.1177019

Demirdağlı, Ş., & Kizir, M. (2024). "I am not a caregiver!" Experiences and views of paraeducators about their roles and responsibilities. *Cumhuriyet International Journal of Education, 13*(2), 448-464. https://dx.doi.org/10.30703/cije.1333397

Douglas, S. N., Chapin, S. E., & Nolan, J. F. (2016). Special education teachers' experiences supporting and supervising paraeducators: Implications for special and general education settings. Teacher Education and Special Education, 39(1), 60-74. https://doi.org/10.1177/0888406415616443

Downing, J. E., Ryndak, D. L., & Clark, D. (2000). Paraeducators in inclusive classrooms: Their own perceptions. *Remedial and Special education, 21*(3), 171-181. https://doi.org/10.1177/074193250002100308

Ergenekon, Y. (Ed.). (2019). *Kaynaştırmada başarı için birlikte yürüyelim: Yardımcı destek personel eğitimi el kitabı.* Ayrıntı Basımevi

Evashkovsky, M., & Osipova, A. V. (2023). Understanding Novice Special Education Teachers' and Paraeducators' Mentorship Relationships: A Comparative Case Study. *The Journal of Special Education Apprenticeship*, *12*(1), 4. https://doi.org/10.58729/2167-3454.1157

Fisher, M., & Pleasants, S. L. (2012). Roles, responsibilities, and concerns of paraeducators Findings from a statewide survey. Remedial and Special Education, 33(5), 287–297. https://doi.org/10.1177/0741932510397762

Gerzel-Short, L., Conderman, G., & DeSpain, S. (2018). Supporting paraprofessionals: Tips for enhanced collaboration. *Kappa Delta Pi Record, 54*(4), 152-157. https://doi.org/10.1080/00228958.2018.1515542

Giangreco, M. F., Edelman, S. W., Broer, S. M., & Doyle, M. B. (2001). Paraprofessional support of students with disabilities: Literature from the past decade. *Exceptional Children*, 68, 45–63.

Giangreco M. F., Edelman S. W., & Luiselli T. E. (1997). Helping or hovering? Effects of instructional assistant proximity on students with disabilities. *Exceptional Children*, 64, 7–18. https://doi.org/10.1177/001440299706400101

Giangreco, M. F. (2003). *Working with paraprofessionals. Educational Leadership, 61*(2), 50-54.

Görgün, B. (2013). Sınıfında özel gereksinimli öğrenci olan okul öncesi öğretmenlerinin öğretmen yardımcısının rol ve sorumlulukları hakkındaki görüşleri (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi.

Hammeken, P. A. (2008). *The paraprofessional's essential guide to inclusive education*. Corwin Press.

Harris, C. R. (2012). *The perceptual difference in roles and responsibilities of special education paraprofessionals* (Unpublished master's thesis). Lindenwood University

Jacobs, R. H., Guo, S., Kaundinya, P., Lakind, D., Klein, J., Rusch, D., Walden, A., Mehta, T., & Atkins, M. (2017). A pilot study of mindfulness skills to reduce stress among a diverse paraprofessional workforce. Journal of Child and Family Studies, 26(9), 2579–2588. https://doi.org/10.1007/s10826-017-0771-z

Killoran, J., Templeman, T. P., Peters, J., & Udell, T. (2001). Identifying paraprofessional competencies for early intervention and early childhood special education. Teaching Exceptional Children, 34(1), 68-73.

Mason, R. A., Gunersel, A. B., Irvin, D. W., Wills, H. P., Gregori, E., An, Z. G., & Ingram, P. B. (2021). From the frontlines: Perceptions of paraprofessionals' roles and responsibilities. Teacher Education and Special Education, 44(2), 97-116. https://doi.org/10.1177/0888406419896627

McNamara, B. E. (2013). *Bullying and students with disabilities: Strategies and techniques to create a safe learning environment for all*. Corwin Press.

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) (2013). Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=18812&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5

Östlund, D., Barow, T., Dahlberg, K., & Johansson, A. (2021). In between special needs teachers and students: paraprofessionals work in self-contained classrooms for students with intellectual disabilities in Sweden. *European Journal of Special Needs Education, 36*(2), 168-182. https://doi.org/10.1080/08856257.2021.1901370

Özaydın, L. (2020). Kaynaştırma uygulamalarında öğretmen yardımcısının görevlerine ilişkin paydaş görüşleri: Karma yöntem çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 21*(3), 561-587. https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.563242

Pickett A. L., Likins, M., & Wallace, T. (2003). The employment and preparation of paraeducators, the state of the art – 2003. Utah: The National Resource Center for Paraprofessionals.

Reynolds, C. R., & Fletcher-Janzen, E. (Eds.). (2007). *Encyclopedia of Special Education: A Reference for the Education of Children, Adolescents, and Adults with Disabilities and Other Exceptional Individuals* (Vol. 3). John Wiley & Sons.

Riggs, C. G., & Mueller, P. H. (2001). Employment and utilization of paraeducators in inclusive settings. *Journal of Special Education, 35*(1), 54–62. https://doi.org/10.1177/002246690103500106

Rueda, R., & Monzó, L. D. (2002). Apprenticeship for teaching: Professional development issues surrounding the collaborative relationship between teachers and paraeducators. Teaching and Teacher Education, 18(5), 503-521. https://doi.org/10.1016/S0742-051X(02)00013-6

Stewart, E. M. (2019). Reducing ambiguity: Tools to define and communicate paraprofessional roles and responsibilities. Intervention in School and Clinic, 55(1), 52– 57. https://doi.org/10.1177/1053451218782431

Sobeck, E. E., Robertson, R., & Smith, J. (2020). The effects of didactic instruction and performance feedback on paraeducator implementation of behavior support strategies in inclusive Settings. The Journal of Special Education, 53(4), 245-255. https://doi.org/10.1177/0022466919858989

Taymaz, H. (1995). *Okul yönetimi.* Saypa Yayınları

Walker, V. L. (2017). Assessing paraprofessionals' perceived educational needs and skill level with function-based behavioral intervention. *Exceptionality*, *25*(3), 157-169. https://doi.org/10.1080/09362835.2016.1196443

Wallace, T. (2004). Paraprofessionals in schools. *Journal of Special Education Leadership, 17*(1), 46-61.

Yates, P. A., Chopra, R. V., Sobeck, E. E., Douglas, S. N., Morano, S., Walker, V. L., & Schulze, R. (2020). Working With Paraeducators: Tools and Strategies for Planning, Performance Feedback, and Evaluation. *Intervention in School and Clinic*, *56*(1), 43-50. https://doi.org/10.1177/1053451220910740

Zobell, E., & Hwang, J. (2020). An Examination of the Current Status of Paraprofessionals through Their Lens: Role, Training, and Supervision. *Journal of Special Education Apprenticeship*, *9*(1), 1-19.

Bölüm 3

ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARI TANIMAK

Gülsüm Elif Çorbacı Serin

GİRİŞ

Özel gereksinimli çocuklar genellikle fiziksel, duygusal, zihinsel veya öğrenme açısından diğer çocuklardan farklı gereksinimlere sahip olan çocukları ifade emektedir. Geniş bir yelpazede sahip oldukları farklı gereksinimler, bu çocukların yaşam deneyimlerini ve kalitesini etkileyebilmektedir. Gelişimsel farklılıkların nedenlerinin çoğunlukla doğum öncesi nedenler, doğum anında oluşan nedenler ve doğum sonrası nedenler olarak sınıflandırıldığı görülmektedir. Akraba evlilikleri, kan uyuşmazlıkları, fiziksel/ruhsal travmalar, genetik ve metabolizmal hastalıklar, annenin yaşı, radyasyona maruz kalması, gebelik süresince beslenmesi, kullandığı ilaçlar ve zararlı maddeler ile gebelikte geçirdiği hastalıklar doğum öncesi nedenler arasında sayılmaktayken doğum sırası nedenler arasında erken-geç-riskli doğum veya uzman hatalarının olduğu görülmektedir. Doğum sonrası nedenler ise enfeksiyonlar, çocuğun geçirdiği hastalıklar, beslenme bozukluğu, fiziksel/ruhsal travmalar, çocuk istismarı ve olumsuz çevre koşulları olarak sıralanabilmektedir (Baykoç, 2018a).

Özel gereksinimli çocukların kendilerine en uygun olan eğitimi alabilmeleri tanılama süreci ile başlamaktadır. Tanılama süreci tıbbi ve eğitsel tanılama olmak üzere iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Tıbbi tanılamada ilgili sağlık personeli tarafından çocuğun öğrenmesine engel olan problemlerin fizyolojik nedenleri ortaya çıkarılmakta, eğitsel tanılamada ise çocuğun eğitsel açıdan akranlarına göre farklılıkları tanımlanmaktadır (Çolak, 2019). Eğitsel tanılama çocuğun tüm gelişim alanlarındaki özelliklerini, güçlü-zayıf yönlerini ve eğitim ihtiyaçlarını belirleme amacıyla yapılmaktadır. Bu amaç doğrultusunda özel gereksinimli çocukların eğitimleri açısından kritik bir konu olan değerlendirme süreci başlamakta ve bu süreç özel gereksinimli çocukların yaşamlarını etkileyen kararların temelini oluşturmaktadır. Özel gereksinimli çocukların

Yetersizlik türlerinin alan yazında genellikle otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar, zihin yetersizliği olan çocuklar, öğrenme güçlüğü olan çocuklar, görme yetersizliği olan çocuklar, işitme yetersizliği olan çocuklar, dil ve konuşma bozukluğu olan çocuklar, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, ağır ve çoklu yetersizliği olan çocuklar, bedensel yetersizliği olan çocuklar, duygusal ve davranışsal bozukluğu olan çocuklar, üstün ve özel yetenekli olan çocuklar, olarak sınıflandırıldığı ve bu sınıflandırma doğrultusunda uygun eğitim ortamlarına yerleştirildikleri görülmektedir.

Öğretmen yardımcılarının kaynaştırma sınıflarında öğretimsel roller üstlendiği ve birincil eğitmen olarak özel gereksinimli öğrencilerle bire bir çalışabildikleri, yeterli eğitim verildiğinde özel gereksinimli çocuklara akademik ve sosyal destek sağlamada daha başarılı oldukları bilinmektedir. Öğretmen yardımcılarının özel gereksinimli çocuklara uygun desteği sağlayabilmeleri için bu çocukların karşılaştığı akademik zorlukları anlamaları ve çocukların zorluk yaşadıkları alanlarda etkili bir şekilde desteklemeleri önemlidir. Bu sebeple kanıta dayalı uygulamaların yanı sıra öğretmen yardımcılarının özel gereksinimli çocuklara yönelik hizmetlerle ilgili yasal düzenlemelerden ve etik konulardan haberdar olmalıdırlar. Bunun yanı sıra tutarlı olmak, basit ifadeler kullanmak net yönergeler vermek, çocuğa anında dönüt sağlamak ve davranışı pekiştirmek, ceza yerine ödülü kullanmak, çocuğun hatalarını düzeltmesi için fırsat vermek ve çocuğu bağımsız harekete teşvik etmek tüm özel gereksinimli çocuklarla çalışırken öğretmen yardımcılarının kullanabileceği çocuğu destekleyici stratejilerdendir.

KAYNAKÇA

Abed, M. G. & Shackelford, T. K. (2022). The importance of providing play and learning materials for children with physical disabilities in saudi arabia: the perceptions of parents. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 19*(5), 2986. https://doi.org/10.3390/ijerph19052986

Akın, A. (2019). Otel işletmelerinin engelli turistlere yönelik uygulamalarının belirlenmesine yönelik bir araştırma. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8*(2), 2082-2103. https://doi.org/10.33206/mjss.558146

Alamdarloo, G. H. & Mradi, H. (2020). The effectiveness of sensory integration intervention on the emotional-behavioral problems of children with autism spectrum disorder. *Advances in Autism, 7*(2), 152-166. https://doi.org/10.1108/aia-12-2019-0051

Alkan, Ş. B. & Rakıcıoğlu, N. (2019). Kırılgan yaşlılarda beslenme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 10*(2), 184-189. https://doi.org/10.22312/sdusbed.424345

Alkhurinej, A. (2007). Emotional and behavioral problems among diabetic children. *Digest of Middle East Studies, 16*(1), 1-11. https://doi.org/10.1111/j.1949-3606.2007.tb00061.x

American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). Arlington, VA: American Psychiatric Publishing.

American Speech-Language-Hearing Association (ASHA). (1981). *On the Definition of Hearing Handicap.* https://www.asha.org/policy/rp1981-00022/

Anastasi, A., & Urbina, S. (1997). "Psychological Testing." Prentice Hall/Pearson Education.

Anderson, L. & Östlund, D. (2017). Assessments for learning in grades 1-9 in a special school for students with intellectual disability in sweden. *Problems of Education in the 21st Century, 75*(6), 508-524. https://doi.org/10.33225/pec/17.75.508

Anne, S., Lieu, J. E. C., & Cohen, M. S. (2017). Speech and language consequences of unilateral hearing loss: a systematic review. *Otolaryngology–Head and Neck Surgery, 157*(4), 572-579. https://doi.org/10.1177/0194599817726326

Armitt, H., Kingsley, E., Attwell, L., White, P., Woolley, K., Garside, M., … & Coventry, P. (2022). Co-production of a nature-based intervention for children with adhd study (conifas): protocol for co-production phases. *Plos One, 17*(9), e0274375. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0274375

Arslantekin, B. A. (2015). The evaluation of visually impaired students' mobility skills. *Ted Eğitim ve Bilim, 40*(180). https://doi.org/10.15390/eb.2015.4184

Ashraf, S., Jahan, M., Aqib, S., & Bahoo, R. (2021). Improvement of writing skills among students with hearing impairment using the cognitive model: an experimental study. *Review of Applied Management and Social Sciences, 4*(3), 641-650. https://doi.org/10.47067/ramss.v4i3.169

Avcıoğlu, H. (2015). *Özel gereksinimli olan bireylerin değerlendirilmesi*. Vize Yayıncılık.

Aydın, P. (2022). Görme yetersizliği: Tanım, sınıflama, yaygınlık ve nedenler. H. Gürgür & P. Şafak (Eds.), *İşitme ve görme yetersizliği içinde* (5. baskı., ss. 129-153). Pegem Akademi.

Banerjee, R., Chopra, R. V., & DiPalma, G. (2017). Early intervention paraprofessional standards: development and field validation. *Journal of Early Intervention, 39*(4), 359-370. https://doi.org/10.1177/1053815117727114

Baykoç, N. (2018a). Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitim. N. Baykoç (Ed.), *Özel eğitim ve kaynaştırma içinde* (2. baskı., ss. 15-25). İzge Yayıncılık.

Baykoç, N. (2018b). Görme engelli çocuklar ve eğitimleri. N. Baykoç (Ed.), *Özel eğitim ve kaynaştırma içinde* (2. baskı., ss. 109-131). İzge Yayıncılık.

Beard, K. Y. & Sugai, G. (2004). First Step to Success: An Early Intervention for Elementary Children at Risk for Antisocial Behavior. *Behavioral Disorders, 29* (4), 396–409.

Beh-Pajooh, A., Fatemi, S. M., Bonab, B. G., Alizadeh, H., & Hemmati, G. (2012). The impact of a self-control training program on enhancement of social skills in students with adhd. *Psychology, 03*(08), 616-620. https://doi.org/10.4236/psych.2012.38094

Bieńkowska, K. I. & Zaborniak-Sobczak, M. (2015). Significance of rehabilitation camps in hearing and speech therapy of hearing-impaired children. *The New Educational Review, 39*(1), 179-189. https://doi.org/10.15804/tner.2015.39.1.15

Biggs, E. E., Gilson, C. B., & Carter, E. W. (2016). Accomplishing more together. *Research and Practice for Persons With Severe Disabilities, 41*(4), 256-272. https://doi.org/10.1177/1540796916665604

Bilgiç, H. C. (2021). İşitme yetersizliğinde erken çocukluk dönemi. S. S. Yıldırım Doğru (Ed.), *Erken çocuklukta özzel eğitim içinde* (3. baskı., ss. 309-322). Vize Akademik.

Bilgiç, H. C., & Şafak, P. (2021). Çoklu yetersizliği olan öğrencilere doğrudan öğretimle sunulan şematik düzenleyicinin bir fen konusunun öğretimine etkisi. *Ozel Egitim Dergisi*, *22*(1), 175-206.

Brock, M. E. & Carter, E. W. (2013). A systematic review of paraprofessional-delivered educational practices to improve outcomes for students with intellectual and developmental disabilities. *Research and Practice for Persons With Severe Disabilities, 38*(4), 211-221. https://doi.org/10.1177/154079691303800401

Bryson, S. E., & Smith, I. M. (1998). Epidemiology of autism: Prevalence, associated characteristics, and implications for research and service delivery. *Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews, 4*(2), 97–103. Erişim adresi: https://books.google.com

Buchanan, J. A., Johnson, E. M., Kennedy, J. L., Stypulkowski, K. A., & Jensen, N. (2019). The effects of cognitive training program for cognitively impaired older adults: a pilot randomized control trial. *International Journal of Aging Research*. https://doi.org/10.28933/ijoar-2019-03-0705

Budman, I., Meiri, G., Ilan, M., Faroy, M., Langer, A., Reboh, D., … & Dinstein, I. (2019). Quantifying the social symptoms of autism using motion capture. *Scientific Reports, 9*(1). https://doi.org/10.1038/s41598-019-44180-9

Cappagli, G., Finocchietti, S., Baud-Bovy, G., Badino, L., D'Ausilio, A., Cocchi, E., … & Gori, M. (2018). Assessing social competence in visually impaired people and proposing an interventional program in visually impaired children. *IEEE Transactions on Cognitive and Developmental Systems, 10*(4), 929-935. https://doi.org/10.1109/tcds.2018.2809487

Caron, V., Barras, A. H., Nispen, R. M. A. v., & Ruffieux, N. (2023). Teaching social skills to children and adolescents with visual impairments: a systematic review. *Journal of Visual Impairment &Amp; Blindness, 117*(2), 128-147. https://doi.org/10.1177/0145482x231167150

Carter, E. W., Asmus, J. M., Moss, C. K., Biggs, E. E., Bolt, D. M., Born, T. L., … & Weir, K. (2015). Randomized evaluation of peer support arrangements to support the inclusion of high school students with severe disabilities. *Exceptional Children, 82*(2), 209-233. https://doi.org/10.1177/0014402915598780

Cavkaytar, A. (2019). Özel gereksinimli çocukları ve otizm spektrum bozukluğunu (OSB) anlamak. Y. Ergenekon (Ed.), *Kaynaştırmada başarı için birlikte yürüyelim: Yardımcı destek personel eğitimi el kitabı içinde* (ss. 1-16). Ayrıntı Basımevi.

Charry-Sánchez, J., Ramírez-Guerrero, S., Vargas-Cuellar, M., Romero-Gordillo, M., & Talero-Gutiérrez, C. (2022). Executive functions in children and adolescents with hearing loss: a systematic review of case-control, case series, and cross-sectional studies. *Salud Mental, 45*(1), 35-49. https://doi.org/10.17711/sm.0185-3325.2022.006

Chen, S., Ge, L., He, W., Guo, J., Li, Y., Shi, L., … & Cheng, Y. (2022). Identification, diagnosis, and early intervention of children with developmental language disorder in ningxia. *Translational Pediatrics, 11*(2), 204-211. https://doi.org/10.21037/tp-21-601

Cihan, M. A. & Pogrund, R. L. (2022). Educational impact of using the vissit to determine service delivery time of itinerant teachers of students with visual impairments. *Journal of Visual Impairment &Amp; Blindness, 116*(3), 404-409. https://doi.org/10.1177/0145482x221109535

Conroy, M. A., & Brown, W. H. (2004). Early identification, prevention, and early intervention with young children at risk for emotional or behavioral disorders: Issues, trends, and a call for action. *Behavioral Disorders, 29*(3), 224-236. doi:/10.1177/019874290402900303

Coogle, C. G., Walker, V. L., Ottley, J. R., Allan, D. M., & Irwin, D. (2022). Paraprofessionals' perceived skills and needs in supporting students with autism spectrum disorder. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities, 37*(4), 227-238. https://doi.org/10.1177/10883576211073699

Coşkun, M., Öztürk, M., & Zoroğlu, S. (2012). Escitalopram treatment in preschool children with anxiety disorders: a case series. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni-Bulletin of Clinical Psychopharmacology, 22*(3), 262-267. https://doi.org/10.5455/bcp.20120729101822

Cox, P. R., & Dykes, M. K. (2001). Effective classroom adaptations for students with visual impairments. *Teaching Exceptional Children, 33*(6), 68-74.

Çelik, F. & Hocaoğlu, Ç. (2018). Çocukluk çağı travmaları: bir gözden geçirme. *Sakarya Medical Journal, 8*(4), 695-711. https://doi.org/10.31832/smj.454535

Çıkılı, Y. (2020). Çoklu yetersizliği olan öğrencilere akademik becerilerin öğretimi. S. Rakap (Ed), *Çoklu yetersizliği olan çocukların eğitiminde güncel yaklaşımlar içinde* (ss. 71-93). Vize Yayıncılık.

Çolak, A. (2016). Otizm spektrum bozukluğunu anlamak. A. Cavkaytar (Ed.), *Otizm spektrum bozukluğu içinde* (ss. 21-58). T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları.

Çolak, A. (2019). Özel eğitim alanı, kaynaştırma, bütünleştirme/kapsayıcı eğitim, bireyselleştirilmiş eğitim programı (BEP). Y. Ergenekon (Ed.), *Kaynaştırmada başarı için birlikte yürüyelim: yardımcı destek personel eğitimi el kitabı içinde* (ss. 17-36). Ayrıntı Basımevi

D'Allura, T. (2002). Enhancing the social interaction skills of preschoolers with visual impairments. *Journal of Visual Impairment &Amp; Blindness, 96*(8), 576-584. https://doi.org/10.1177/0145482x0209600804

Dağdelen, F. (2020). Comparison of theory of mind abilities in adolescents with attention deficit-hyperactivity disorders and obsessive compulsive disorder. *Cukurova Medical Journal, 45*(4), 1333-1339. https://doi.org/10.17826/cumj.715592

Dalton, C. & Hoyt-Hallett, G. (2013). Enablement through provision of assistive technology: case reports of two children with physical disabilities. *British Journal of Occupational Therapy, 76*(2), 108-111. https://doi.org/10.4276/030802213x13603244419356

Diken, İ. H. (2015). Otizim spektrum bozukluğu (OSB) gösteren öğrenciler. İ. H. Diken (Ed), *Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim içinde* (ss. 410-446). Pegem Yayınları.

Diken, İ. H. & Batu, E. S. (2010). Kaynaştırmaya giriş. İ. H. Diken (Ed.), *İlköğretimde kaynaştırma içinde* (ss. 1-25). Pegem Akademi.

Doğan, M. (2022). İşitme yetersizliği olan çocukların gelişim özellikleri. H. Gürgür & P. Şafak (Eds.), *İşitme ve görme yetersizliği içinde* (5. baskı., ss. 33-65). Pegem Akademi.

Doğan, H. (2021). Özgül öğrenme güçlüğünde değerlendirme ve erken müdahale. S. S. Yıldırım Doğru (Ed.), *Erken çocuklukta özel eğitim içinde* (3. baskı., ss. 187-225). Vize Akademik.

Eldeniz Çetin, M. (2020). Çoklu yetersizliğin kavramsal çerçevesi. S. Rakap (Ed.), *Çoklu yetersizliği olan çocukların eğitiminde güncel yaklaşımlar içinde* (ss. 1-22). Vize Yayıncılık.

Ergül, C. (2010). Sık rastlanan yetersizlikler. İ.H. Diken (Ed.), *Erken çocukluk eğitimi içinde* (ss. 247-277). Pegem Akademi.

Fazlıoğlu, Y. (2018). Dikkat eksikliğihiperaktivite bozukluğu olan çocuklar ve eğitimleri. N. Baykoç (Ed.), *Özel eğitim ve kaynaştırma içinde* (2. baskı., ss. 208-230). İzge Yayıncılık.

Ferguson, M. A., Henshaw, H., Clark, D. P. A., & Moore, D. R. (2014). Benefits of phoneme discrimination training in a randomized controlled trial of 50- to 74-year-olds with mild hearing loss. *Ear &Amp; Hearing, 35*(4), e110-e121. https://doi.org/10.1097/aud.0000000000000020

Friend, M. (2022). Special education: Contemporary perspectives for school professionals. Pearson.

Gaastra, G., Groen, Y., Tucha, L., & Tucha, O. (2016). The effects of classroom interventions on off-task and disruptive classroom behavior in children with symptoms of attention-deficit/hyperactivity disorder: a meta-analytic review. *Plos One, 11*(2), e0148841. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0148841

García-Castellar, R., Sánchez-Chiva, D., Jara-Jiménez, P., & Fernández-Ramos, C. (2021). Assessment of social self-perceptions of acceptance and enmity in children with attention-deficit/hyperactivity disorder. *Canadian Journal of School Psychology, 36*(4), 318-334. https://doi.org/10.1177/08295735211025200

Gilbertson, M. & Kamhi, A. G. (1995). Novel word learning in children with hearing impairment. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research, 38*(3), 630-642. https://doi.org/10.1044/jshr.3803.630

Gregory, A. M. & Sadeh, A. (2012). Sleep, emotional and behavioral difficulties in children and adolescents. *Sleep Medicine Reviews, 16*(2), 129-136. https://doi.org/10.1016/j.smrv.2011.03.007

Gresham, F. M., Lane, K. L., Macmillan, D. L., & Bocian, K. M. (1999). Social and academic profiles of externalizing and internalizing groups: Risk factors for emotional and behavioral disorders. *Behavioral Disorders*, 24, 231-245.

Griffin-Shirley, N., Bozeman, L., Okungu, P., Ihenagwam, C., & Nguyen, T. (2023). Teaching strategies and nonvisual skills used by orientation and mobility specialists who are visually impaired. *Journal of Visual Impairment &Amp; Blindness, 117*(1), 40-49. https://doi.org/10.1177/0145482x221150013

Güleç-Aslan, Y. (2018). Otizm spektrum bozukluğu (OSB): Eğitim ve öğretim süreci. İ. H. Diken & H. Bakkaloğlu (Eds.), *Zihin yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu içinde* (3. baskı., ss. 264-279). Pegem Akademi.

Halimi, N. H., Nawawi, N. M., & Aripin, S. (2023). Home modifications to improve accessibility of children with cerebral palsy in malaysia. IOP Conference Series: *Earth and Environmental Science, 1205*(1), 012079. https://doi.org/10.1088/1755-1315/1205/1/012079

Happ, D. & Altmaier, E. M. (1982). Counseling the hearing-impaired: issues and recommendations. *The Personnel and Guidance Journal, 60*(9), 556-559. https://doi.org/10.1002/j.2164-4918.1982.tb00721.x

Harding, C., Lindsay, G., O'Brien, A., Dipper, L., & Wright, J. (2010). Implementing aac with children with profound and multiple learning disabilities: a study in rationale underpinning intervention. *Journal of Research in Special Educational Needs, 11*(2), 120-129. https://doi.org/10.1111/j.1471-3802.2010.01184.x

Holbrook, M.C. (1996). *Children with visual impairment.* Woodbine House Inc.

Howell, S. (2009). Los Angeles Unified School District Special Education Paraprofessional Handbook. https://www.lausd.org/cms/lib08/CA01000043/Centricity/Domain/595/paraprohandbook.pdf

Ingersoll, B. (2011). Brief report: effect of a focused imitation intervention on social functioning in children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 42*(8), 1768-1773. https://doi.org/10.1007/s10803-011-1423-6

Itnal, B. S. (2022). A systematic review of the effects of physical activity and sport on the inclusion of people with visual impairment. *International Journal of Latest Engineering and Management Research (IJLEMR), 7*(12), 26-33. https://doi.org/10.56581/ijlemr.7.12.26-33

Kamei-Hannan, C., Chang, Y., & Fryling, M. J. (2020). Using a multisensory storytelling approach to improve language and comprehension: a pilot study. *British Journal of Visual Impairment*, 026461962094534. https://doi.org/10.1177/0264619620945344

Kara, E., Baci, G. B., & Tatar, S. T. (2020). Fiziksel engelli sedanter bireyler ile aktif spor yapan fiziksel engelli bireylerin yaşam doyum düzeylerinin karşılaştırılması. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 5*(2), 154-165. https://doi.org/10.31680/gaunjss.643966

Kargın, T. (2007). Eğitsel değerlendirme ve bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlama süreci. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, *8*(1), 1-13. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_0000000103

Kargın, T., & Baydık, B. (2002). Kaynaştırma ortamındaki işiten öğrencilerin işitme engelli akranlarına yönelik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 3*(2), 27-39. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_0000000064

Kauffman, J. M. (1997). *Characteristics of emotional and behavioral disorders of children and youth*. Merrill/Prentice Hall, One Lake Street, Upper Saddle River, NJ 07458.

Kef, S. & Deković, M. (2004). The role of parental and peer support in adolescents well-being: a comparison of adolescents with and without a visual impairment. *Journal of Adolescence, 27*(4), 453-466. https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2003.12.005

Kemaloğlu, Y. K. (2015). Yeni doğan işitme taramaları. E. Belgin & S. Şahlı (Eds.), *Temel Odyoloji içinde* (ss.191-217). Güneş Tıp Kitabevleri.

Kemaloğlu, Y. (2022). İşitme yetersizliği: tanımı, sınıflama, yaygınlık ve nedenler. H. Gürgür & P. Şafak (Eds.), *İşitme ve görme yetersizliği içinde* (5. baskı., ss. 1-32). Pegem Akademi.

Khan, A. M. (2019). A study to explore presence of social skills among hearing impaired students. *Pakistan Journal of Humanities and Social Sciences Research, 2*(02), 01-09. https://doi.org/10.37605/pjhssr.2.2.1

Khan, S., Heussler, H., McGuire, T., Dakin, C., Pache, D., Norris, R., … & Charles, B. G. (2011). Therapeutic options in the management of sleep disorders in visually impaired children: a systematic review. *Clinical Therapeutics, 33*(2), 168-181. https://doi.org/10.1016/j.clinthera.2011.03.002

Kirk, S. A. (1977). Specific learning disabilities. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology, 6*(3), 23-26. https://doi.org/10.1080/15374417709532776

Kizir, M., & Tekinarslan, İ. Ç. (2018). Ağır ve çoklu yetersizliği (AÇYE) olan çocuk annelerinin yaşadıkları sorunların ve sorunlarla baş etme yöntemlerinin belirlenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 19*(2), 233-256.

Kowalski, E. (2007). Individual education programs. In L. J. Lieberman (Ed.), *Paraeducators in physical education: A training guide to roles and responsibilities* (pp. 71-131). Human Kinetics.

Krägeloh-Mann, I., Helber, A., Mader, I., Staudt, M., Wolff, M., Groenendaal, F., … & DeVries, L. (2002). Bilateral lesions of thalamus and basal ganglia: origin and outcome. *Developmental Medicine &Amp; Child Neurology, 44*(07). https://doi.org/10.1017/s0012162201002389

Kronenberger, W. G., Pisoni, D. B., Henning, S. C., Colson, B. G., & Hazzard, L. (2011). Working memory training for children with cochlear implants: a pilot study. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research, 54*(4), 1182-1196. https://doi.org/10.1044/1092-4388(2010/10-0119)

Lalonde, K. & Werner, L. A. (2021). Development of the mechanisms underlying audiovisual speech perception benefit. *Brain Sciences, 11*(1), 49. https://doi.org/10.3390/brainsci11010049

Lin, M., Gutierrez, P. R., Stone, K. L., Yaffe, K., Ensrud, K. E., Fink, H. A., … & Mangione, C. M. (2004). Vision impairment and combined vision and hearing impairment predict cognitive and functional decline in older women. *Journal of the American Geriatrics Society, 52*(12), 1996-2002. https://doi.org/10.1111/j.1532-5415.2004.52554.x

Mayes, A., Reilly, S., & Morgan, A. (2015). Neural correlates of childhood language disorder: a systematic review. Developmental Medicine &Amp; *Child Neurology, 57*(8), 706-717. https://doi.org/10.1111/dmcn.12714

Mazefsky, C., Herrington, J. D., Siegel, M., Scarpa, A., Maddox, B. B., Scahill, L., … & White, S. (2013). The role of emotion regulation in autism spectrum disorder. *Journal of the American Academy of Child &Amp; Adolescent Psychiatry, 52*(7), 679-688. https://doi.org/10.1016/j.jaac.2013.05.006

McGoey, K. E., Eckert, T. L., & Dupaul, G. J. (2002). Early intervention for preschool-age children with ADHD: A literature review. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders, 10*(1), 14-28.

McLeod, S., Ballard, K. J., Ahmed, B., McGill, N., & Brown, M. (2020). Supporting children with speech sound disorders during covid-19 restrictions: technological solutions. *Perspectives of the ASHA Special Interest Groups, 5*(6), 1805-1808. https://doi.org/10.1044/2020_persp-20-00128

Melekoğlu, M. A. (2015). Özel öğrenme güçlüğünün nedenleri ve özellikleri. M. A. Melekoğlu & U. Sak (Eds.), *Öğrenme güçlüğü ve özel yetenek içinde* (ss. 15-42). Vize Akademik.

Melekoğlu, M. A. (2020). Öğrenme güçlüğü olan bireylerde dil özellikleri. F. Acarlar & Ö. Diken (Eds.), *Yetersizliği olan bireylerin dil ve iletişim becerilerinin desteklenmesi içinde* (3. baskı., ss. 157-177). Pegem akademi.

Mishna, F. (2003). Learning Disabilities and Bullying: Double Jeopardy. *Journal of Learning Disabilities, 36* (4), 336-348.

Morin, K. L., Nowell, S. W., Steinbrenner, J. R., Sam, A. M., Waters, V., & Odom, S. L. (2022). A survey of the experiences of paraprofessionals with roles, training, and communication when working with students with autism. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities, 37*(2), 96-107. https://doi.org/10.1177/10883576211066897

Murphy, S. (2015). How do we teach them to read if they can't pay attention? change in literacy teaching practice through collaborative learning. *Language and Literacy, 17*(1), 83. https://doi.org/10.20360/g2xk5m

Nakanishi, M. (2008). Visual supports for people with autism—a guide for parents and professionals. *Journal of Developmental &Amp; Behavioral Pediatrics, 29*(6), 449. https://doi.org/10.1097/dbp.0b013e318190e66f

Nario-Redmond, M. R., Noel, J. G., & Fern, E. (2013). Redefining disability, re-imagining the self: disability identification predicts self-esteem and strategic responses to stigma. *Self and Identity, 12*(5), 468-488. https://doi.org/10.1080/15298868.2012.681118

Ökçün-Akçamuş, M. Ç. & Acarlar, F. (2017, Mayıs). Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuklarda Türlerine Göre Taklit Becerilerinin Sözcük Dağarcığı ve Sembolik Oyun ile İlişkileri. IV. International Eurasian Educational Research Kongresinde Sunulan Bildiri, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Öncül, N. (2018). Zihin yetersizliği: Özellikler. İ. H. Diken & H. Bakkaloğlu (Eds.), *Zihin yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu içinde* (3. baskı., ss. 26-55). Pegem Akademi.

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. (2018). T. C. Resmî Gazete, (30471). 7 Temmuz 2018, 22-78.

Özmen, R. G. (2015). Öğrenme güçlüğü olan öğrenciler. *Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim içinde* (11. baskı., ss.334-367). Pegem Akademi.

Özsoy, Y., Özyürek, M. & Eripek, S. (1994). *Özel eğitime muhtaç çocuklar. 'Özel eğitime giriş*'. Karatepe Yayınları.

Pak, M. (2020). A field study on the relationship between children with disabled sibling and their mothers. *Turkish Journal of Child and Adolescent Mental Health, 27*(1), 33-39. https://doi.org/10.4274/tjcamh.galenos.2020.24633

Pambayun, K. W., & Subiyanto, A. (2023). Morphosyntactic abilities in child with intelectual disabilities: a case study. *Lire Journal (Journal of Linguistics and Literature), 7*(1), 72-86. https://doi.org/10.33019/lire.v7i1.191

Philip, S. S. & Dutton, G. N. (2014). Identifying and characterising cerebral visual impairment in children: a review. *Clinical and Experimental Optometry, 97*(3), 196-208. https://doi.org/10.1111/cxo.12155

Pierce, K. & Schreibman, L. (1995). Increasing complex social behaviors in children with autism: effects of peer-implemented pivotal response training. *Journal of Applied Behavior Analysis, 28*(3), 285-295. https://doi.org/10.1901/jaba.1995.28-285

Pisoni, D. B. & Cleary, M. (2003). Measures of working memory span and verbal rehearsal speed in deaf children after cochlear implantation. *Ear and Hearing, 24(*Supplement), 106S-120S. https://doi.org/10.1097/01.aud.0000051692.05140.8e

Quilty, K. M. (2007). Teaching paraprofessionals how to write and implement social stories for students with autism spectrum disorders. *Remedial and Special Education, 28*(3), 182-189. https://doi.org/10.1177/07419325070280030701

Quittner, A. L., Barker, D. H., Cruz, I., Snell, C., Grimley, M. E., Botteri, M., … & Team, C. I. (2010). Parenting stress among parents of deaf and hearing children: associations with language delays and behavior problems. *Parenting, 10*(2), 136-155. https://doi.org/10.1080/15295190903212851

Rafalovich, A. (2001). Psychodynamic and neurological perspectives on ADHD: Exploring strategies for defining a phenomenon. *Journal for the theory of social behaviour, 31*(4), 397-418.

Rajendran, V. & Roy, F. G. (2011). An overview of motor skill performance and balance in hearing impaired children. *Italian Journal of Pediatrics, 37*(1), 33. https://doi.org/10.1186/1824-7288-37-33

Rapin, I., & Dunn, M. (2003). Update on the language disorders of individuals on the autistic spectrum. *Brain and Development, 25*(3), 166–172. https://doi.org/10.1016/S0387-7604(02)00191-2

Riglin, L., Collishaw, S., Thapar, A. K., Dalsgaard, S., Langley, K., Smith, G. D., … & Thapar, A. (2016). Association of genetic risk variants with attention-deficit/hyperactivity disorder trajectories in the general population. *JAMA Psychiatry, 73*(12), 1285. https://doi.org/10.1001/jamapsychiatry.2016.2817

Ristianti, I., Setiawan, A., & Wibowo, W. (2021). Effect of adaptive athletic on sublimation non verbal aggressive behavior in problems emotion and behavior. *Jassi Anakku, 20*(2), 149-154. https://doi.org/10.17509/jassi.v20i2.34067

Rosenzweig, J. M., Brennan, E. M., Huffstutter, K. J., & Bradley, J. R. (2008). Child care and employed parents of children with emotional or behavioral disorders. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders, 16*(2), 78-89. https://doi.org/10.1177/1063426607312538

Schles, R. A. (2021). Population data for students with visual impairments in the united states. *Journal of Visual Impairment &Amp; Blindness, 115*(3), 177-189. https://doi.org/10.1177/0145482x211016124

Scheeren A. M., de Rosnay M, Koot H. M., & Begeer, S. (2013). Rethinking theory of mind in high-functioning autism spectrum disorder. *J Child Psychol Psychiatry*, 54, 628-635. doi: 10.1111/jcpp.12007

Schuele, C. M. (2004). The impact of developmental speech and language impairments on the acquisition of literacy skills. *Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews, 10*(3), 176-183. https://doi.org/10.1002/mrdd.20014

Scruggs, T. E., & Mastropieri, M. A. (1996). Teacher perceptions of mainstreaming/inclusion, 1958–1995: A research synthesis. *Exceptional Children, 63*(1), 59-74.

Seaman, R. L., Cannella-Malone, H. I., Brock, M. E., & Dueker, S. A. (2017). Efficacy of paraprofessional-implemented video prompting to teach vocational skills to students with autism spectrum disorder. *Career Development and Transition for Exceptional Individuals, 41*(2), 68-76. https://doi.org/10.1177/2165143417708191

Selimoğlu, Ö. G. (2022). Görme yetersizliği olan bireylerin gelişim özellikleri. H. Gürgür & P. Şafak (Eds.), *İşitme ve görme yetersizliği içinde* (5. baskı., ss. 153-185). Pegem Akademi.

Simmons, E., Paul, R., & Volkmar, F. (2014). Assessing pragmatic language in autism spectrum disorder: The Yale in vivo pragmatic protocol. *Journal of Speech, Language & Hearing Research, 57*(6), 2162-2173. https://doi.org/10.1044/2014_JSLHR- L-14-0040

Slegers, K., Duysburgh, P., & Jacobs, A. (2010). Research methods for involving hearing impaired children in it innovation. Proceedings of the 6th Nordic Conference on Human-Computer Interaction: Extending Boundaries. https://doi.org/10.1145/1868914.1869028

Söderqvist, S., Nutley, S. B., Ottersen, J., Grill, K. M., & Klingberg, T. (2012). Computerized training of non-verbal reasoning and working memory in children with intellectual disability. Frontiers in Human Neuroscience, 6. https://doi.org/10.3389/fnhum.2012.00271

Stevenson, J., Kreppner, J., Pimperton, H., Worsfold, S., & Kennedy, C. (2015). Emotional and behavioural difficulties in children and adolescents with hearing impairment: a systematic review and meta-analysis. *European Child &Amp; Adolescent Psychiatry, 24(*5), 477-496. https://doi.org/10.1007/s00787-015-0697-1

Strofylla, G., Charitou, S., Ασωνίτου, Κ., & Koutsouki, D. (2021). Efficacy of 6-month adapted aerobic program on motor proficiency, bmi and cognitive abilities of students with autism spectrum disorder: three case reports. *Open Journal of Social Sciences, 09*(09), 153-166. https://doi.org/10.4236/jss.2021.99011

Sucuoğlu, B. (2009). Zihin engelli bireylerin özellikleri. B. Sucuoğlu (Ed.), *Zihin engelliler ve eğitimleri içinde* (ss. 120-173). Kök Yayıncılık.

Sucuoğlu, B. & Çiftçi, İ. (2001). *Yapamıyor mu? Yapmıyor mu?. Zihinsel engelli çocuklar için sosyal beceri öğretimi*. Ankara Üniversitesi Basımevi.

Sun, H., Ali, Z., & Wei, L. (2021). The impact of management support on individual learning opportunity and creativity performance in hong kong manufacturing companies. *Journal of Manufacturing Technology Management, 33*(4), 696-716. https://doi.org/10.1108/jmtm-01-2021-0001

Swanson, H. L. (2001). Research on interventions for adolescents with learning disabilities: A meta-analysis of outcomes related to higher-order processing. *The Elementary School Journal, 101*(3), 331-348.

Şafak, P. (2013). *Ağır ve çoklu yetersizliği olan çocukların eğitimi* (2. baskı). Vize Yayıncılık.

Şafak, P. & Bilgiç, H. (2021). Çoklu yetersizliği olan az gören çocuklara doğrudan öğretimle sunulan şematik düzenleyicinin bir fen konusunun öğretiminde etkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 22*(1), 175-206. https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.629598

Şahin, C. H. (2022). Erken çocukluk döneminde nadir rastlanan yetersizlikler. H. Bakkaloğlu, S. Çelik & G. Tomris (Eds.), *Araştırmadan uygulamaya erken çocukluk özel eğitimi el kitabı içinde* (ss. 247-277). Vize Akademik.

Şahin, S. (2018). Öğrenme güçlüğü olan çocuklar ve eğitimleri. N. Baykoç (Ed.), *Özel eğitim ve kaynaştırma içinde* (2. baskı., ss. 197-207). İzge Yayıncılık.

Şahlı, A. S. (2018). Significance of early diagnosis and early intervention in early childhood hearing loss. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi, 2*(3), 592-603. https://doi.org/10.24130/eccd-jecs.196720182387

Tager-Flusberg, H., Paul, R., & Lord, C. (2005). Language and communication in autism. In F. R. Volkmar, R. Paul, A. Klin, & D. Cohen (Eds.), Handbook of autism and pervasive developmental disorders: Diagnosis, development, neurobiology, and behavior (3rd ed., pp. 335–364). John Wiley & Sons Inc.

Thompson, H. L., Viskochil, D., Stevenson, D. A., & Chapman, K. (2010). Speech–language characteristics of children with neurofibromatosis type 1. *American Journal of Medical Genetics Part A, 152A*(2), 284-290. https://doi.org/10.1002/ajmg.a.33235

Tomblin, J. B., Harrison, M., Ambrose, S. E., Walker, E., Oleson, J., & Moeller, M. P. (2015). Language outcomes in young children with mild to severe hearing loss. *Ear & Amp; Hearing, 36*(Supplement 1), 76S-91S. https://doi.org/10.1097/aud.0000000000000219

Tong, F. & Fu, T. (2013). Meta-analysis of fluid intelligence tests of children from the chinese mainland with learning difficulties. *PLoS ONE, 8*(11), e78311. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0078311

Tuncer, T. (2003). Görme yetersizliği olan çocuklar. A. Ataman (Ed.), *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş içinde* (ss. 293-311). Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Turan, F., & Yükselen, A. (2004). Öğrenme güçlülüğü olan çocukların dil özellikleri. *Eğitim ve Bilim, 29*(132).

Tüfekçioğlu, Ü. (2005). Çocuklarda işitme kaybının etkileri. Ü. Tüfekçioğlu (Ed.), *İşitme, konuşma ve görme sorunları olan çocukların eğitimi içinde* (3. baskı., ss. 1-47). Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2010). *Özürlülerin sorun ve beklentileri araştırması.* Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı Yayınları.

Uyar, D. (2016). *Çoklu yetersizlikten etkilenmiş görmeyen çocukların kullandıkları jestler ile yetişkinlerin çocuklara etkileşim davranışlarının incelenmesi* (Tez Numarası: 450250) [Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Uysal, H. H. (2015). Fiziksel yetersizliği/Süreğen hastalığı olan öğrenciler. *Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim içinde* (11. baskı., ss.252-295). Pegem Akademi.

Uysal, A., Güdük, A. H., & Tura, G. (2019). Knowledge and attitudes of preschool teachers about speech and language disorders in turkey. *Asian Journal of Education and Training, 5*(4), 562-568. https://doi.org/10.20448/journal.522.2019.54.562.568

Ünverdi, C., (2020). Zihinsel yetersizliği olan bireylerde dil özellikleri. F. Acarlar & Ö. Diken (Eds.), *Yetersizliği olan bireylerin dil ve iletişim becerilerinin desteklenmesi içinde* (3. baskı., ss. 79-100). Pegem Akademi.

Vernosfaderani, A. M. (2014). The effectiveness of life skills training on enhancing the self-esteem of hearing impaired students in inclusive schools. *Open Journal of Medical Psychology, 03*(01), 94-99. https://doi.org/10.4236/ojmp.2014.31012

Volden, C., & Phillips, L. M. (2010). Measuring pragmatic language in speakers with autism spectrum disorders: Comparing the children's communication checklist— 2 and the test of pragmatic language. *American Journal of Speech-Language Pathology, 19*(3), 204–212. https://doi.org/10.1044/1058-0360(2010/09-0011)

Walker, V. L., Carpenter, M. E., Lyon, K. J., & Button, L. (2020). A meta-analysis of paraprofessional-delivered interventions to address challenging behavior among students with disabilities. *Journal of Positive Behavior Interventions, 23*(2), 68-80. https://doi.org/10.1177/1098300720911147

Westby, C. (2021). Resilience in children with speech and language disorders. *Word of Mouth, 32*(4), 1-5. https://doi.org/10.1177/1048395021989198

Westling, D. L., & Fox, L. (2009). *Teaching students with severe disabilities* (4th ed.). Pearson/Merrill/Prentice-Hall Publishers

Whitson, H. E., Cousins, S. W., Burchett, B. M., Hybels, C. F., Pieper, C. F., & Cohen, H. J. (2007). The combined effect of visual impairment and cognitive impairment on disability in older people. *Journal of the American Geriatrics Society, 55*(6), 885-891. https://doi.org/10.1111/j.1532-5415.2007.01093.x

Wright, P. I. (2018). Utilizing technology for professional learning in the dissemination of evidence-based practices to paraprofessionals working in public education. *Lnternational Electronic Journal of Elementary Education, 10*(3), 331-337. https://doi.org/10.26822/iejee.2018336191

Xie, Y. (2011). Factors influencing peer relationships of hearing impaired children. *E-Pedagogium, 11*(2), 88-104. https://doi.org/10.5507/epd.2011.024

Zablotsky, B., Bramlett, M. D., & Blumberg, S. J. (2017). The co-occurrence of autism spectrum disorder in children with adhd. *Journal of Attention Disorders, 24*(1), 94-103. https://doi.org/10.1177/1087054717713638

Yaşar, Ö. C. (2020). İşitme yetersizliği olan bireylerde dil özellikleri. F. Acarlar & Ö. Diken (Eds.), *Yetersizliği olan bireylerin dil ve iletişim becerilerinin desteklenmesi içinde* (3. baskı., ss. 129-155). Pegem akademi.

Bölüm 4

AKADEMİK BECERİLER VE ÇALIŞMA BECERİLERİNDE DESTEK OLMAK

Oğuz Özdamar

GİRİŞ

Özel gereksinimli öğrencilerin öğrenme ortamlarını iyileştirerek akranları ile eşit eğitim fırsatları sunmak isteyen eğitimciler ve yasa yapıcılar, okullarda öğretmen yardımcısı kullanımını savunan modelleri desteklemişlerdir. Alan yazında ve uygulamada farklı isimlerle anılan öğretmen yardımcılarının farklı ihtiyaçlara sahip özel gereksinimli öğrencilerin en az kısıtlayıcı ortamlarda eğitim alabilmesi için oldukça önemli görevleri üstenmektedirler. Kaynaştırmadan bütünleştirme uygulamalarına doğru evrilen özel eğitim destek hizmetleri bu personele duyulan ihtiyacın daha da artmasına neden olmuştur. Bu durumun doğal sonucu olarak öğretmen yardımcılarının sayılarında önemli bir artış olmuştur (Zobell & Hwang, 2020).

Özel eğitim destek hizmetleri içinde önemli bir yere sahip olan öğretmen yardımcılarının çok çeşitli görevleri bulunmaktadır (Fisher & Pleasants, 2012). Öğretmen yardımcıları kaynaştırma sınıflarında ve özel eğitim sınıflarında öğrencilere ve öğretmenlere çeşitli şekillerde yardımcı olurlar. Sınıf öğretmenine, özel eğitim öğretmenine, sınıftaki özel gereksinimli öğrenciye ve sınıftaki diğer öğrencilere doğrudan veya dolaylı olarak destek sağlarlar (Doyle, 2008). Öğretmen yardımcıları öğretmenin doğrudan gözetimi altında çalışır, öğretmenin planladığı ve hazırladığı dersleri yürütürler (Pickett vd., 2003). Öğretmen yardımcılarının sorumlulukları arasında özel gereksinimli öğrencinin öğrenmesini kolaylaştırmak için materyal hazırlamak, öğretim programında ve materyallerde uyarlamalar yapmak, öğretimin gerçekleşmesine destek olmak, öğretmen tarafından hazırlanan planı uygulamak ve sınıf öğretmenine yardımcı olmak yer almaktadır (Doyle, 2008). Öğretmen yardımcısının destek sağladığı derslerdeki öğrenci başarısı öğretmen tarafından değerlendirilmektedir. Bu süreçlerde öğretmen ve öğretmen yardımcısı sorum-

çerçevesinde belirlenir. Bu sorumluluklar sosyal, akademik, fiziksel ve davranışsal desteklemeyi içerebilir. Öğrencilerin sınıf içinde destek alırken çalışma becerileri kazanmaları da akademik hayatları için oldukça önemlidir. Öğrencinin çalışma stratejilerini ve çalışma yöntemlerini bilerek kendisinden beklenen öğrenmeleri gerçekleştirirken zamanı ve kaynakları uygun bir şekilde kullanabilmesi çalışma becerilerini bildiğini gösterir. Bu bölümde öğrencilere uygun desteği sağlayacağınızda kullanacağınız genel stratejiler açıklanacak ardından öğrencinize destek sağlayabileceğiniz tüm içerik alanlarında size yardımcı olabilecek stratejilere yer verilmiştir. Bu bölüm size sorumluluğunuz altındaki öğrencinin öğrenme ihtiyaçlarını karşılamak için öğretmen planlarını ve talimatlarını öğrencinize uygun şekilde uyarlamanın belirli yollarını tanıtacaktır.

KAYNAKÇA

Alexander, M., Ashbaker, B., Fillmore, D., Giddings, K., & Likins, M. (2009). *Utah paraeducator handbook*. Salt Lake City, UT: Utah State Office of Education.

Bateman, B. D., & Linden, M. A. (1998). *Better IEPs: How to develop legally correct and educationally useful programs*. (3th Ed.).

Bender, W. N. (2004). *Learning disabilities: Characteristics, identification and teaching strategies* (5th ed.). Boston: Pearson.

Boyle, J. R. (2001). Enhancing the note taking skills of students with mild disabilities. *The Clearing House, 80* (5), 227-230. https://doi.org/10.1177/105345120103600405

Bryan, T., Burstein, K., & Bryan, J. (2001). Students with learning disabilities: Homework problems and promising practices. *Educational Psychologist*, *36*(3), 167-180. https://doi.org/10.1207/S15326985EP3603_3

Butterworth, B. (Ed.) (2005). Developmental dyscalculia. In J. I. D. Campbell (Eds.),In The handbook of mathematical cognition (pp. 455-467). *Psychology Press*.

Carter, E. W., Asmus, J. M., & Moss, C. K. (Eds) (2014). Peer support interventions to support inclusive schools. In J. McLeskey, N. L. Waldron, F. Spooner, & Algozzine, B. (Eds.), *In Handbook of Effective Inclusive Schools* (pp. 377-394). Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203102930.ch27

Chen, P. H. (2021). In-class and after-class lecture note-taking strategies. *Active Learning in Higher Education*, *22*(3), 245-260. https://doi.org/10.1177/1469787419893490

Chopra, R. V., & French, N. K. (2004). Paraeducator relationships with parents of students with significant disabilities. *Remedial and Special Education*, *25*(4), 240-251. https://doi.org/10.1177/07419325040250040701

Credé, M., & Kuncel, N. R. (2008). Study habits, skills, and attitudes: The third pillar supporting collegiate academic performance. *Perspectives on Psychological Science*, *3*(6), 425-453. https://doi.org/10.1111/j.1745-6924.2008.00089.x

Cooper, H., Robinson, J. C., & Patall, E. A. (2006). Does homework improve academic achievement? A synthesis of research, 1987–2003. *Review of Educational Research*, *76*(1), 1-62. https://doi.org/10.3102/00346543076001001

Cusimano, A. (2010). *Learning disabilities: There is a cure. a guide for parents, educators and physicians revised and expanded.* Achieve Publications.

Demir, T. (2012). Türkçe eğitiminde yaratıcı yazma becerisini geliştirme ve küçürek öykü. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *9*(19), 343-357.

DiPerna, J. C., Volpe, R. J., & Elliott, S. N. (2002). A model of academic enablers and elementary reading/language arts achievement. *School Psychology Review*, *31*(3), 298-312. https://doi.org/10.1080/02796015.2002.12086157

Doyle, M. B. (2008). *The paraprofessional's guide to the inclusive classroom: Working as a team* (3rd ed.). Baltimore, MD: Brookes

Epçaçan, C. (2018). Okuduğunu anlama becerisinin gelişiminde özetleme tekniğinin etkisi üzerine bir değerlendirme. *Ekev Akademi Dergisi*, (74), 11-30. https://doi.org/10.17753/Ekev938

Felix, M., & Tymeson, G. (2016). Adapted physical education and sport. In Joseph P. Winnick & David L. Porretta (Eds.), *Individualized education program* (pp. 79- 99). Leeds, United Kingdom: Human Kinetics.

Fisher, M., & Pleasants, S. L. (2012). Roles, responsibilities, and concerns of paraeducators Findings from a statewide survey. *Remedial and Special Education, 33*(5), 287–297. https://doi.org/10.1177/0741932510397762

Freeman, S. F., & Alkin, M. C. (2000). Academic and social attainments of children with mental retardation in general education and special education settings. *Remedial and Special Education*, *21*(1), 3-26. https://doi.org/10.1177/074193250002100102

French, N. K. (2003). *Managing paraeducators in your school: How to hire, train, and supervise non-certified staff*. Corwin Press.

Gersten, R., Chard, D. J., Jayanthi, M., Baker, S. K., Morphy, P., & Flojo, J. (2009). Mathematics instruction for students with learning disabilities: A meta-analysis of instructional components. *Review of Educational Research*, *79*(3), 1202-1242. https://doi.org/10.3102/0034654309334431

Gerzel-Short, L., Conderman, G., & DeSpain, S. (2018). Supporting paraprofessionals: Tips for enhanced collaboration. *Kappa Delta Pi Record, 54*(4), 152-157. https://doi.org/10.1080/00228958.2018.1515542

Gibb, G. S., & Dyches, T. T. (2015). *IEPs: Writing quality individualized education programs*. Pearson.

Graham, S., Harris, K. R., & Larsen, L. (2001). Prevention and intervention of writing difficulties for students with learning disabilities. *Learning Disabilities Research & Practice*, *16*(2), 74-84. https://doi.org/10.1111/0938-8982.00009

Gregg, N. (2009). *Adolescents and adults with learning disabilities and ADHD: Assessment and accommodation*. Guilford Press.

Grey, I., Healy, O., Leader, G., & Hayes, D. (2009). Using a Time Timer™ to increase appropriate waiting behavior in a child with developmental disabilities. *Research in Developmental Disabilities*, *30*(2), 359-366. https://doi.org/10.1016/j.ridd.2008.07.001

Güneş, F. (2014). Eğitimde ödev tartışmaları. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 3*(2), 1-25. https://doi.org/10.14686/BUEFAD.201428169

Hallahan, D. P., Lloyd, J. W., Kauffman, J. M., Weiss, M. P., & Martinez, E. A. (2005). *Learning disabilities: Foundations, characteristics, and effective teaching* (3rd ed.). Boston: Allyn & Bacon.

Hudson, P. J., Miller, S. P., & Butler, D. L. (2006). Adapting and merging explicit instruction within reform based mathematics classrooms. *American Secondary Education*, 35(1), 19–32.

Joyce, R. L., & Boyle, J. R. (2020). Improving note-taking skills for students with disabilities through a smartpen intervention. *Journal of Special Education Technology*, *35*(4), 225-235. https://doi.org/10.1177/0162643419856275

Keller, C. L. (2002). A new twist on spelling instruction for elementary school teachers. *Intervention in School and Clinic*, *38*(1), 3-7. https://doi.org/10.1177/10534512020380010101

Kesiktaş, A. D. (2006). Ders Çalışma Becerileri Ve Özel Gereksinimli Öğrenciler. *Ankara University Faculty of Educational Sciences Journal of Special Education*, *7*(01), 37–48. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_0000000094

Lewandowski, L. J., Berger, C., Lovett, B. J., & Gordon, M. (2016). Test-taking skills of high school students with and without learning disabilities. *Journal of Psychoeducational Assessment*, *34*(6), 566-576. https://doi.org/10.1177/0734282915622854

Lauffer, K. A. (1999). Accommodating students with specific writing disabilities. *Journalism & Mass Communication Educator*, *54*(4), 29-46. https://doi.org/10.1177/107769589905400404

Lübeck, A., & Demmer, C. (Eds) (2022). The ambiguous role of paraprofessionals in inclusive education in Germany. In *Teaching Assistants, Inclusion and Special Educational Needs* (pp. 46-58). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781003265580-5

Maheady, L., Mallette, B., & Harper, G. F. (2006). Four classwide peer tutoring models: Similarities, differences, and implications for research and practice. *Reading & Writing Quarterly*, *22*(1), 65-89.

Mastrothanais, K., Kalianou, M., Katsifi, S., & Zouganali, A. (2018). The use of metacognitive knowledge and regulation strategies of students with and without special learning difficulties. *International Journal of Special Education*, *33*(1), 184-200.

Mims, P. J., Hudson, M. E., & Browder, D. M. (2012). Using read-alouds of grade-level biographies and systematic prompting to promote comprehension for students with moderate and severe developmental disabilities. *Focus on Autism and other Developmental Disabilities*, *27*(2), 67-80. https://doi.org/10.1177/1088357612446859

Olympia, D. E., Sheridan, S. M., Jenson, W. R., & Andrews, D. (1994). Using student-managed interventions to increase homework completion and accuracy. *Journal of Applied Behavior Analysis*, *27*(1), 85-99. https://doi.org/10.1901/jaba.1994.27-85

Ofiesh, N. S., & Hughes, C. A. (2002). How Much Time?: A Review of the literature on extended test time for postsecondary students with Learning Disabilities. *Journal of Postsecondary Education and Disability*, *16*(1), 2-16.

Pierangelo, R., & Giuliani, G. A. (2006). *Learning disabilities: A practical approach to foundations, assessment, diagnosis, and teaching*. Boston: Pearson College Division.

Pickett A. L., Likins, M., & Wallace, T. (2003). *The employment and preparation of paraeducators, the state of the art – 2003*. Utah: The National Resource Center for Paraprofessionals.

Piran, N. A. (2014). The relationship between self-concept, self-efficacy, self-esteem and reading comprehension achievement: Evidence from Iranian EFL learners. *International Journal of Social Sciences and Education*, *5*(1), 58-66.

Prater, M. Anne. (2007). *Teaching strategies for students with mild to moderate disabilities*. Boston: Allyn & Bacon.

Ratz, C., & Lenhard, W. (2013). Reading skills among students with intellectual disabilities. *Research in Developmental Disabilities*, *34*(5), 1740-1748. https://doi.org/10.1016/j.ridd.2013.01.021

Sheridan, S. M. (2019). School psychology review homework ınterventions for children with attention and learning problems: Where is the "Home" in "Homework?". *School Psychology Review, 38* (3), 334-337. https://doi.org/10.1080/02796015.2009.12087818

Sipila-Thomas, E. S., Cho, E., & Brodhead, M. T. (2020). Self-management strategies to support homework completion with students with developmental disabilities. *Teaching Exceptional Children*, *52*(6), 414-424.

Stein, M., Kinder D.., Silbert J & Carnine D., (2006). *Designing effective mathematics instruction: a direct instruction approach.* Pearson.

Strichart, S. S., Mangrum, C. T. (2002). *Teaching Learning Strategies And Study Skills to Students With Learning Disabilities, Attention Deficit Disorders or Special Needs* (*3rd Edition*). Boston: Allyn & Bacon.

Thomas, A. (1993). Study Skills. *OSSC Bulletin*, *36*(5). https://doi.org/10.1108/00400919410052230

Torgesen, J. K., Alexander, A. W., Wagner, R. K., Rashotte, C. A., Voeller, K. K., & Conway, T. (2001). Intensive remedial instruction for children with severe reading disabilities: Immediate and long-term outcomes from two instructional approaches. *Journal of Learning Disabilities*, *34*(1), 33-58. https://doi.org/10.1177/002221940103400104

Türkoğlu, A. (2002). Başarıyı artırmak için etkili ders çalışma yöntemleri. *Çoluk Çocuk*, 19, 27-29.

Twachtman-Cullen D. *How to be a para pro: A comprehensive teaching manual for paraprofessionals.* Higgunum, CT: Starfish Specialty Press; 2000.

Uluğ, F. (2000). *Okulda başarı: Etkili öğrenme ve ders çalışma yöntemleri* (7. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Warger, C. (2001). Five homework strategies for teaching students with disabilities. *ERIC Clearinghouse on Disabilities and Gifted Education,* 1-9.

Westling, D.L. and Fox, L. (2004). Teachings students with severe disabilities (3rd ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson Prentice Hall.

Westwood, P. (2020). *Commonsense Methods for Children with Special Needs and Disabilities* (8th. Ed). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781003109778

Wiggs, N. B., Reddy, L. A., Glover, T. A., Dudek, C. M., Alperin, A., & Regan, P. (2020). Behavior support coaching for paraprofessionals and students with externalizing behavior disorders: A case study in a high-poverty elementary school*. Journal of Applied School Psychology, 37*, 1–25. https://doi.org/10.1080/15377903.2020.1821272

Woolley, G., & Woolley, G. (2011). *Reading comprehension* (pp. 15-34). Springer Netherlands. https://doi.org/10.1007/978-94-007-1174-7_2

Yesilyaprak, B. (2007). *Eğitimde rehberlik hizmetleri* (15. Basım). Nobel Yayın Dağıtım.

Yıldırım, A., Doğanay, A., & Türkoğlu, A. (2009). *Okulda başarı için ders çalışma ve öğrenme yöntemleri* (2. Basım). Seçkin Yayıncılık.

Zobell, E., & Hwang, J. (2020). An Examination of the Current Status of Paraprofessionals through Their Lens: Role, Training, and Supervision. *Journal of Special Education Apprenticeship*, *9*(1), 1-19. https://doi.org/10.58729/2167-3454.1099

Bölüm 5

ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÖĞRENCİLERİN İLETİŞİM, DİL VE KONUŞMA ÖZELLİKLERİ

Gülcihan Yazçayır

ÖRNEK OLAY

Arda, akranlarına benzer biçimde yaklaşık 13 aylıkken ilk sözcüklerini söylemiştir. Ailesi okul öncesi döneme kadar Arda'nın dil gelişiminin normal göründüğünü düşünmekteydiler. Ancak anaokuluna başladığında öğretmeni Arda'nın yönergeleri takip etmekte veya bir etkinliğe odaklanıp tamamlamakta zorluk çektiğini fark etmiştir. Arkadaşları ile iletişimi sırasında sıklıkla "şey" sözcüğünü kullandığı dikkat çekmiştir. İlkokulda öğretmeni, okuma çalışmalarında daha çok ezberleme, tahmin etme ve resimleri kullanarak okuma yapmaya çalıştığını gözlemlemiştir. Öte yandan arkadaşları ile ilişkisinde sorunlar baş göstermeye başlamıştır. Teneffüslerde ve grup oyunlarında sıklıkla istenmeyen davranışlar sergilemekteydi. Sınıfta ve oyunlarda yönergeleri takip etmekte ve soru sormakta zorluk çekmekteydi. Konuşmalarda çoğu zaman konu dışı kalmakta ve başkalarının yorumlarını eleştiri veya saldırgan davranış olarak yanlış yorumlamaktaydı. Buna karşılık kendisi de saldırgan bir şekilde karşılık veriyordu. Aynı zamanda düşündüğünü hemen söylemekte ve başkalarının sıklıkla sözünü kesmekteydi.

Arda'nın bu davranışlarına ilişkin aile ve sınıf içi-sınıf dışı (genel eğitim öğretmeni, öğretmen yardımcıları, özel eğitim öğretmeni/danışmanı, psikolojik danışman vb.) tüm uzmanlar iş birliği yaparak informel değerlendirmelerini ve müdahale sonuçlarını yazılı hâle getirmişlerdir. Ardından ayrıntılı değerlendirme yapılması için Rehberlik Araştırma Merkezine yönlendirilmiştir. Tıbbi ve eğitsel değerlendirmeler sonrası Arda gelişimsel dil bozukluğu tanısı alarak genel eğitim sınıfına yerleştirilmiş ve kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitimini sürdürmüştür.

sahip öğretmen yardımcıları için hizmet sunumları zorlayıcı olabilmektedir. Bu bakımdan etkili hizmet sunumu için öğretmen yardımcılarının özel gereksinimli öğrencilerin iletişim, dil ve konuşma özellikleri hakkında bilgi sahibi olmaları önemlidir. Bu sayede özel gereksinimli öğrencilerin en üst düzey potansiyellerine ulaşmalarını ve sosyal katılımlarını desteklemek için iletişim becerilerini geliştirmeye yönelik öğrenme fırsatları oluşturulabilir. Buna bağlı olarak öğretmen ve öğretmen yardımcılarının öncelikli sorumluluğu; çocukların dil ve iletişim becerilerinin kapsamlı olarak değerlendirilmesi için bireyselleştirilmiş ve iyi bir planlama ile sistematik veri toplamaktır. Öğretmen yardımcıları, öğrencilerin dil ve iletişim becerilerini gözlemleme ve informel değerlendirmeye olanak sağlayacak yapılandırılmış oyun etkinlikleri, kitap paylaşımı, okuma yazma grup etkinlikler yoluyla öğrencilerin yaş ve gelişim düzeyine uygun etkinlikleri tasarlayabilir ve yürütebilirler.

KAYNAKÇA

Amerikan Psikiyatri Birliği [American Psychiatric Association-APA]. (2013). Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-5TM (5th ed.).

Anderson, D. K., Lord, C., Risi, S., DiLavore, P. S., Shulman, C., Thurm, A., Welch, K., & Pickles, A. (2007). Patterns of growth in verbal abilities among children with autism spectrum disorder. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 75*(4), 594–604. https://doi.org/10.1037/0022-006X.75.4.594

Bennett, T. A., Szatmari, P., Georgiades, K., Hanna, S., Janus, M., Georgiades, S., … & Mirenda, P. (2014). Language impairment and early social competence in preschoolers with autism spectrum disorders: A comparison of DSM-5 profiles. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 44(11), 2797–2808

Blamey, P. J. (2003). Development of spoken language by deaf children. In M. Marschark & P. E. Spencer (Eds.), *The Oxford handbook of deaf studies, language and education* (pp. 232–246). New York: Oxford University Press.

Bloom, L. & Lahey, M. (1978). *Language development and language disorders.* New York: Wiley.

Burton, D., & Goodman, R. (2011). Perspectives of SENCos and support staff in England on their roles, relationships and capacity to support inclusive practice for students with behavioural emotional and social difficulties*. Pastoral Care in Education: An International Journal of Personal, Social and Emotional Development, 29*(2), 133-149. https://doi.org/ 10.1080/02643944.2011.573492

Butt, R., & Lowe, K. (2012). Teaching assistants and class teachers: Differing perceptions, role confusion and the benefits of skills-based training. *International Journal of Inclusive Education, 16*(2), 207-219. https://doi.org/10.1080/13603111003739678

Capizzi, A. M., & Da Fonte, M. A. (2012). Supporting paraeducators through a collaborative classroom support plan. *Focus on Exceptional Children*, 44(6). https://doi.org/10.17161/foec.v44i6.6685

Chambers, D. (2015). The changing nature of the roles of support staff. In D. Chambers (Ed.), *Working with teaching assistants and other support staff* (pp. 3-26). U.K.: Emerald. http://dx.doi.org/10.1108/S1479-363620150000004001

Chapman R. S. (2006). Language learning in Down syndrome: the speech and language profile compared to adolescents with cognitive impairment of unknown origin. *Down's Syndrome, Research And Practice: The Journal Of The Sarah Duffen Centre, 10*(2), 61–66. https://doi.org/10.3104/reports.306

Charman, T., Taylor, E., Drew, A., Cockerill, H., Brown, J. A., & Baird, G. (2005). Outcome at 7 years of children diagnosed with autism at age 2: predictive validity of assessments conducted at 2 and 3 years of age and pattern of symptom change over time. *Journal Of Child Psychology And Psychiatry, and Allied Disciplines, 46*(5), 500–513. https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2004.00377.x

Christensen, D. L., Bilder, D. A., Zahorodny, W., Pettygrove, S., Durkin, M. S., Fitzgerald, R. T., Rice, C., Kurzius-Spencer, M., Baio, J., & Yeargin-Allsopp, M. (2016). Prevalence and characteristics of autism spectrum disorder among 4-year-old children in the autism and developmental disabilities monitoring network. *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics, 37*(1), 1–8. https://doi.org/10.1097/DBP.0000000000000235

Diken, O. (2019). Describing and comparing pragmatic language skills of Turkish students with typical development and inclusive education students with mild intellectual disability. *International Journal of Progressive Education, 15,* 157–166. https://doi.org/10.29329/ijpe.2019.189.11.

Durkin, K., Mok, P. L. H., & Conti-Ramsden, G. (2015). Core subjects at the end of primary school: Identifying and explaining relative strengths of children with specific language impairment (SLI). *International Journal of Language & Communication Disorders, 50,* 226–240. https://doi.org/10.1111/1460-6984.12137

Easterbrooks S., Estes E. L. (2007). *Helping deaf and hard of hearing students to use spoken language: A guide for educators and families.* Thousand Oaks, CA: Corwin Press.

Ege, P. (2006). Farklı Engel Gruplarının İletişim Özellikleri ve Öğretmenlere Öneriler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 7*(02), 1-28. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_0000000099

Ellis Weismer, S., & Kover, S. T. (2015). Preschool language variation, growth, and predictors in children on the autism spectrum. *Journal of Child Psychology And Psychiatry, and Allied Disciplines, 56*(12), 1327–1337. https://doi.org/10.1111/jcpp.12406

Fulcher, A., Purcell, A. A., Baker, E., & Munro, N. (2012). Listen up: children with early identified hearing loss achieve age-appropriate speech/language outcomes by 3 years-of-age. *International Journal of Pediatric Otorhinolaryngology, 76*(12), 1785–1794. https://doi.org/10.1016/j.ijporl.2012.09.001

Gessler Werts, M., Harris, S., Young Tillery, C., & Roark, R. (2004). What parents tell us about paraeducators. *Remedial and Special Education, 25*(4), 232-239. https://doi.org/10.1177/07419325040250040601

Gleason, J. & Phillips, B. (2023). The development of language: an overview and a preview. In J. Berko-Gleason & N. B. Ratner (Ed.), *The Development of Language* (10th ed.). Plural Publishing.

Grossman, R. B., Bemis, R. H., Plesa Skwerer, D., & Tager-Flusberg, H. (2010). Lexical and affective prosody in children with high-functioning autism. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research, 53*(3), 778–793. https://doi.org/10.1044/1092-4388(2009/08-0127)

Haakma, I., De Boer, A. A., Van Esch, S., Minnaert, A. E. M. G. & Van Der Putten, A. A. J. (2021). Inclusion moments for students with profound intellectual and multiple disabilities in mainstream schools: The teacher assistant's role in supporting peer interactions. *European Journal of Special Needs Education, 36*(2), 231-247. https://doi.org/10.1080/08856257.2021.1901374

Harris, L. R., & Aprile, K. T. (2015). 'I can sort of slot into many different roles': examining teacher aide roles and their implications for practice. *School Leadership & Management, 35*(2), 140-162. https://doi.org/10.1080/13632434.2014.992774

Kerry, T. (2005). Towards a typology for conceptualizing the roles of teaching assistants. *Educational Review, 57*(3), 373-384. https://doi.org/10.1080/00131910500149515

Koster, M., Pijl, S. J., Nakken, H. & E. Van Houten (2010). Social participation of students with special needs in regular primary education in the Netherlands. *International Journal of Disability, Development and Education, 57*(1), 59–75. https://doi.org/10.1080/10349120903537905

Kwok, E. Y. L., Brown, H. M., Smyth, R. E., & Cardy, J. O. (2015). Meta-analysis of receptive and expressive language skills in autism spectrum disorder. *Research in Autism Spectrum Disorders, 9,* 202–222. https://doi.org/10.1016/j.rasd.2014.10.008

Levinson, S. (1983). *Pragmatics.* Cambridge University Press

Liiva, C. A., & Cleave, P. L. (2005). Roles of initiation and responsiveness in access and participation for children with specific language impairment. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research, 48,* 868–883. https://doi.org/10.1044/1092-4388(2005/060)

Memisevic, H., & Hadzic, S. (2013). Speech and Language Disorders in Children with Intellectual Disability in Bosnia and Herzegovina. *Disability, CBR & Inclusive Development*, *24*(2), 92–99. https://doi.org/10.5463/dcid.v24i2.214

Nevill, R., Hedley, D., Uljarević, M., Sahin, E., Zadek, J., Butter, E., & Mulick, J. A. (2019). Language profiles in young children with autism spectrum disorder: A community sample using multiple assessment instruments. *Autism, 23*(1), 141-153. https://doi.org/10.1177/1362361317726245

Owens, R. E. (2024). *Language disorders: A functional approach to assessment and intervention in children* (7th ed.). Plural.

Owens, R. E., (2012). *Language development: An introduction.* Boston, MA: Pearson

Pampoulou, E. & Fuller, D.R. (2023). Introduction to AAC symbols. In Lloyd, L.L., & Fuller, D.R. (Eds.). *Principles and practices in augmentative and alternative communication* (pp.77-82). Thorofare, NJ: Slack, Inc.

Paul, P. V. (2009). *Language and deafness* (4th ed.). Jones and Bartlett Publishers.

Paul, P. V. & Whitelaw, G. M. (2011). *Hearing and deafness. An introduction for health and educational professionals*. Jones and Bartlett Publishers.

Paul, R., & Norbury, C. (2012). *Language disorders from infancy through adolescence: Listening, speaking, writing, and communicating* (4th ed.). Mosby

Paul, R., Norbury, C., ve Gosse, C. (2018). *Language disorders from infancy through adolescence: Listening, speaking, reading, writing, and communicating* (5th ed.). Maryland Heights, MO: Elsevier/Mosby

Redmond, S. M. (2011). Peer victimization among students with specific language impairment, attention-deficit/hyperactivity disorder, and typical development. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools, 42*, 520–535. https://doi.org/10.1044/0161-1461(2011/10-0078)

Rescorla, L. A., & Dale, P. S. (Eds.). (2013). *Late talkers: Language development, interventions, and outcomes.* Paul H. Brookes Publishing Co.

Thompson, G. (2003). *Supporting communication disorders: a handbook for teachers and teaching assistants* (1st ed.). David Fulton Publishers. https://doi.org/10.4324/9780203063750

Tomblin, J. B. (2014). Educational and psychosocial outcomes of language impairment in kindergarten. In J. B. Tomblin & M. A. Nippold (Eds.), *Understanding individual differences in language development across the school years* (pp. 166–203). Psychology Press.

Tüfekçioğlu, U. (2003). Çocuklarda İşitme Kaybının Etkileri. İçinde U. Tüfekçioğlu (Ed.), *İşitme, Konuşma ve Görme Sorunu Olan Çocukların Eğitimi*. (ss. 1-45). Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Uzuner, Y. (2003) İşitme engelli çocuklarda erken dil gelişimi. İçinde U.Tüfekçioğlu (Ed.), *İşitme, konuşma ve görme sorunu olan çocukların eğitimi.* (ss. 97- 118). Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

van Timmeren, E. A., van der Schans, C. P., van der Putten, A. A., Krijnen, W. P., Steenbergen, H. A., Van Schrojenstein Lantman-de Valk, H. M., & Waninge, A. (2017). Physical health issues in adults with severe or profound intellectual and motor disabilities: A systematic review of cross-sectional studies. *Journal of Intellectual Disability Research, 61*(1), 30–49. https://doi.org/10.1111/jir.12296

Zhao, Y., Rose, R. & Shevlin, M. (2021). Paraprofessional support in Irish schools: from special needs assistants to inclusion support assistants. *European Journal of Special Needs Education, 36*(2), 183-197. https://doi.org/10.1080/08856257.2021.1901371

Ek 1. İletişim Davranışlarından Oluşan Gözlem Çizelgesi Örneği (Thompson, 2003)

Öğrencinin adı:

Kim tarafından gözlendiği:

Gözlemlenen davranış	**Tarih**	**Tarih**	**Tarih**	**Tarih**	**Tarih**
Grup ile birlikte hikâye dinler.					
Gruba sorulan sorulara yanıt verir.					
Kendisine sorulan sorulara yanıt verir.					
Diğer çocuklar ile etkileşime girer.					
Tanıdık bir yetişkin ile iletişim kurar.					
Yorumlar:					

Bölüm 6

İLETİŞİM, DİL VE KONUŞMA BECERİLERİNE DESTEK OLMAK

Gülcihan Yazçayır

GİRİŞ

Dil ile ilgili müdahaleler ve uygulamalar sırasında çoğunlukla dil, bütünsel bir sosyal araç olarak değil bir kurallar dizisi olarak görülmektedir. Dolayısıyla dil ile ilgili müdahalelerde dil kullanımının bağlamı dikkate alınmamaktadır. Hatta çoğunlukla çocukların iletişim becerilerini gelişiminden ziyade çoğunlukla dilin biçimsel (fonoloji[ses bilgisi], morfoloji [biçimbirim bilgisi], sentaks [söz dizimi]) bileşenlerini öğretmeye odaklanılmaktadır. Oysaki bağlam ve pragmatik (dilin kullanımı) dikkate alınmadan sadece dilin biçimsel yönleri öğretildiğinde, çocukların yeni edindikleri dilsel yapıları günlük yaşamdaki dilin kullanımına genellemeleri zorlaşmakta ve sınırlanmaktadır. Bu nedenle öğretmen ve öğretmen yardımcılarının özel gereksinimli çocukların dil ve sosyal becerilerini geliştirmeye yönelik müdahalelere işlevsel bir bağlam içinde yönelmeleri önerilmektedir (Owens, 2024). Bu bağlamda bu başlık altındaki alt başlıklarda işlevsel iletişim yaklaşımı ve stratejileri ile aynı zamanda dilin bileşenlerinin bağlama ve kullanıma dayalı geliştirilmesine yönelik açıklamalar ve örnekler sunulmaktadır.

Son olarak alternatif ve destekleyici iletişim sistemlerinin özellikleri ve kullanımında öğretmen yardımcılarının rol ve sorumluluklarına değinilmiştir.

İşlevsel İletişim Yaklaşımı ve Stratejiler

İletişimde, dil ve konuşma becerilerinin gelişimine yönelik geleneksel veya yapılandırılmış iletişim yaklaşımlardan ziyade işlevsel yaklaşımın etkililiğine odaklanılmaktadır. İşlevsel iletişim yaklaşımı, dil ve iletişim sorunlarının çözümünde, çocuğun ve çocuğun iletişim ortaklarının bağlamsal beklentilerini ve inançlarını, dil kullanımlarını ve öğrenme stratejilerini bütünsel bir bakış

ÖZET

Dil ile ilgili müdahaleler ve uygulamalar sırasında çocukların iletişim becerileri gelişiminden ziyade çoğunlukla dilin biçimsel bileşenlerini öğretmeye odaklanılmaktadır. Bu nedenle çocukların yeni edindikleri dilsel yapıları günlük yaşamdaki dilin kullanımına genellemeleri zorlaşmakta ve sınırlanmaktadır. Öğretmen ve öğretmen yardımcılarının özel gereksinimli çocukların dil ve sosyal becerilerini geliştirmeye yönelik müdahalelere işlevsel bir bağlam içinde yönelmeleri önerilmektedir. İşlevsel iletişim yaklaşımında dil ve iletişim sorunlarının çözümünü, çocuğun ve çocuğun iletişim ortaklarının bağlamsal beklentilerini ve inançlarını, dil kullanımlarını ve öğrenme stratejilerini bütünsel bir bakış açısı ile ele alınmaktadır. Özetle, çocuğun dil gelişimini desteklemek için evde, okulda ve toplumsal yaşamda, aile üyelerinin ve öğretmenlerin katılımıyla günlük etkinliklerin kullanımı ihtiyacını kabul etmektedir. Böylece etkinlikler, uygun bir bağlamda anlamlı bir deneyime dönüşmekte ve dilin bazı yönleri birbirleriyle ilişkili olarak öğrenme ve genelleme için bir fırsat hâline gelmektedir. Buna ek olarak genel eğitim sınıflarında sosyal ve akademik katılım birçok türde iletişim gerektirdiğinden yaşa ve bağlama uygun etkili alternatif ve destekleyici iletişim sistemleri (ADİS) özel gereksinimli öğrencilerin başarısında kritik araçlar olarak hizmet etmektedir. Bu bağlamda öğretmen ve öğretmen yardımcılarının genel eğitim sınıfına öğrencilerin aktif katılımını destekleyecek ADİS kullanımı konusunda; ADİS'teki kelime dağarcığını güncel tutmak, öğrenciyi uzun süreli takip etmek, ADİS teknolojisinin korunması ve onarımı, ADİS'in güncellenmesi gibi sorumlulukları bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Amerikan Konuşma-Dil-İşitme Derneği [The American Speech-Language-Hearing Association-ASHA]. (2005). *Roles and responsibilities of speechlanguage pathologists with respect to augmentative and alternative communication: Position statement.* https://doi:10.1044/policy.PS2005-00113

Beukelman, D. R., & Mirenda, P. (2013). *Augmentative and alternative communication: Supporting children and adults with complex communication needs.* Baltimore, MD: Brookes. Reprinted with permission.

Cordier, R., Munro, N., Wilkes-Gillan, S., Ling, L., Docking, K., & Pearce, W. (2017). Evaluating the pragmatic language skills of children with ADHD and typically developing playmates following a pilot parent-delivered play-based intervention. *Australian Occupational Therapy Journal, 64*(1), 11-23. https://doi.org/10.1111/1440-1630.12299

Easterbrooks, S. & Estes E. L. (2007). *Helping deaf and hard of hearing students to use spoken language: A guide for educators and families.* Thousand Oaks, CA: Corwin Press.

Fuller, D.R., Isaacson, M. & Lloyd, L.L. (2023). Introduction to AAC symbols. In Lloyd, L.L., & Fuller, D.R. (Eds.). *Principles and practices in augmentative and alternative communication* (pp.3-28). Thorofare, NJ: Slack, Inc.

Justice, L. M., Meier, J., & Walpole, S. (2005). Learning new words from storybooks: an efficacy study with at-risk kindergartners. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools, 36*(1), 17–32. https://doi.org/10.1044/0161-1461(2005/003)

Kamps, D., Thiemann-Bourque, K., Heitzman-Powell, L., Schwartz, I., Rosenberg, N., Mason, R., & Cox, S. (2015). A comprehensive peer network intervention to improve social communication of children with autism spectrum disorders: a randomized trial in kindergarten and first grade. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 45*(6), 1809–1824. https://doi.org/10.1007/s10803-014-2340-2

Kelley, E. S., Barker, R. M., Peters-Sanders, L., Madsen, K., Seven, Y., Soto, X., ... & Goldstein, H. (2020). Feasible implementation strategies for improving vocabulary knowledge of high-risk preschoolers: Results from a cluster-randomized trial. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research, 63*(12), 4000-4017. https://doi.org/10.1044/2020_JSLHR-20-00316

Koegel, R. L., Bradshaw, J. L., Ashbaugh, K., & Koegel, L. K. (2014). Improving question-asking initiations in young children with autism using pivotal response treatment. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 44*(4), 816–827. https://doi.org/10.1007/s10803-013-1932-6

Maul, C. A., & Ambler, K. L. (2014). embedding language therapy in dialogic reading to teach morphologic structures to children with language disorders. *Communication Disorders Quarterly, 35,* 237-247. https://doi.org/10.1177/1525740114525657

McGregor, K. K., Oleson, J., Bahnsen, A., & Duff, D. (2013). Children with developmental language impairment have vocabulary deficits characterized by limited breadth and depth. *International Journal of Language and Communication Disorders, 48,* 307–319. https://doi.org/10.1111/1460-6984.12008

McKeown, M. G. (2019). Effective vocabulary instruction fosters knowing words, using words, and understanding how words work. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools, 50,* 466–476. https://doi.org/10.1044/2019_LSHSS-VOIA-18-0126

Nelson, N. W. (2010). *Language and literacy disorders: Infancy through adolescence.* Allyn & Bacon.

Nygaard, L. C., & Pisoni, D. B. (1995). Speech perception: New directions in research and theory. In J. L. Miller & P. D. Eimas (Eds.), *Speech, language, and communication* (pp. 63–96). Academic Press. https://doi.org/10.1016/B978-012497770-9/50005-4

Owens, R. E. (2024). *Language disorders: A functional approach to assessment and intervention in children* (7th ed.). Plural.

Parsons, L., Cordier, R., Munro, N., & Joosten, A. (2019). The feasibility and appropriateness of a peer-to-peer, play-based intervention for improving pragmatic language in children with autism spectrum disorder. *International Journal of Speech-Language Pathology, 21*(4), 412-424. https://doi.org/10.1080/17549507.2018.1492630

Paul, R., & Norbury, C. (2012). *Language disorders from infancy through adolescence: Listening, speaking, writing, and communicating* (4th ed.). Mosby

Pebly, M., & Koppenhaver, D. A. (2001). Emergent and early literacy interventions for students with severe communication impairments. *Seminars in Speech and Language, 22*(3), 221–231. https://doi.org/10.1055/s-2001-16147

Peets, K. F. (2009). *The effects of context on the classroom discourse skills of children with language impairment.* https://doi.org/10.1044/0161-1461(2008/07-0012)

Selber Beilinson, J., & Olswang, L. B. (2003). Facilitating peer-group entry in kindergartners with impairments in social communication. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools, 34*, 154–166.

Silliman, E. R., Bahr, R., Beasman, J., & Wilkinson, L. C. (2000). Scaffolds for learning to read in an ınclusion classroom. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools, 31*(3), 265–279. https://doi.org/10.1044/0161-1461.3103.265

Silverman, F. H. (1995). *Communication for the speechless* (3rd ed.). Boston: Allyn & Bacon

Stanton-Chapman, T. L., & Snell, M. E. (2011). Promoting turn-taking skills in preschool children with disabilities: The effects of a peer-based social communication intervention. *Early Childhood Research Quarterly, 26*(3), 303-319.

St Clair, M. C., Pickles, A., Durkin, K., & Conti-Ramsden, G. (2011). A longitudinal study of behavioral, emotional and social difficulties in individuals with a history of specific language impairment (SLI). *Journal of Communication Disorders, 44*(2), 186–199. https://doi.org/10.1016/j.jcomdis.2010.09.004

Storkel, H. L., Komesidou, R., Pezold, M. J., Pitt, A. R., Fleming, K. K., & Romine, R. S. (2019). The ımpact of dose and dose frequency on word learning by kindergarten children with developmental language disorder during ınteractive book reading. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools, 50*(4), 518–539. https://doi.org/10.1044/2019_LSHSS-VOIA-18-0131

Thompson, G. (2003). *Supporting communication disorders: a handbook for teachers and teaching assistants* (1st ed.). David Fulton Publishers. https://doi.org/10.4324/9780203063750

Weitzman, E., & Greenberg, J. (2002). *Learning language and loving it* (2nd ed.). Hanen Center

Wright, T. S., & Cervetti, G. N. (2017). A systematic review of the research on vocabulary instruction that impacts text comprehension. *Reading Research Quarterly, 52,* 203–226. https://doi.org/10.1002/rrq.163

Bölüm 7

DAVRANIŞ GÜÇLÜKLERİNİ ÖNLEMEK VE YÖNETMEK

Sinan Kalkan-Fatma Erdoğan

GİRİŞ

Problem davranışlar, özel gereksinimli bireylerin eğitim süreçlerinde gösterdikleri önemli davranışsal zorluklardan biridir. Problem davranışlar, özel gereksinimli öğrencilerin öğrenme, sosyal etkileşim ve toplumsal uyum becerileri de dâhil geniş yelpazedeki davranışlarını olumsuz yönde etkiler. Kitabın bu bölümünde, öğretmenlerin problem davranışları tanımlayıp yönetmelerine yardımcı olacak stratejiler, uygulamalar ve düzenlemeler sunmak amaçlanmıştır. Bu bölümde özellikle önleyici müdahaleler ile Olumlu Davranış Desteği (ODD) gibi Uygulamalı Davranış Analizine (UDA) dayalı yaklaşımların kullanımı üzerine odaklanılmıştır.

Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) ve Zihinsel Yetersizlik gibi özel gereksinimli bireylerin genellikle belirli problem davranışlar sergiledikleri bilinmektedir. Bu davranışlar, öğretim sürecini kesintiye uğrattığı gibi stresli durumlar da yaratır. Bu bağlamda öğretmenlerin problem davranışları önleyici ve yönetici stratejiler kullanmaları önemlidir. Kitabın bu bölümünde, problem davranışların tanımı ve sınıflandırılması, işlevsel değerlendirme, önleyici müdahaleler ve UDA, temelli yöntemler, olumlu davranışları artırma, olumsuz davranışları azaltma ve alternatif davranış kazandırma stratejileri ele alınmıştır.

Problem Davranışlar

Özel gereksinimli öğrencilerde problem davranışları hem anlayabilmek hem de tanımlayabilmek için öncelikle davranışın doğasını anlamak gerekir. Davranış, bireyin içsel ve çevreden gelen uyarıcılara verdiği, gözlemlenebilir ve ölçülebilir tepkiler olarak tanımlanır. Bu tepkiler, öğrenme, deneyim, gene-

ÖZET

Kitabın bu bölümünde, özel gereksinimli öğrencilerde görülen problem davranışların tanımı, nedenleri, işlevleri ve yönetimi ele alınmaktadır. Problem davranışlar, bireyin kendisine, başkalarına veya çevresine zarar verme potansiyeli taşıyan, sosyal ilişkileri olumsuz etkileyen ve sosyal olarak kabul edilemeyen davranışlar olarak tanımlanır. Bu davranışlar, bireyin günlük yaşama katılımını ve öğrenme faaliyetlerini maalesef olumsuz etkiler. Araştırmalar, problem davranışların altında yatan temel nedenin, sosyal-duygusal gelişimdeki yetersizlikler olduğunu göstermektedir. Problem davranışların işlevlerini anlamak, onlara uygun müdahale stratejilerinin geliştirilmesini sağlar. Elde etme ve kaçma işlevi temelinde ortaya çıkabilecek problem davranışları önlemek için özel gereksinimli öğrencilere nasıl mola/izin isteneceği, nasıl yardım isteneceği, çizelgelerin nasıl takip edileceği gibi becerilerin öğretilmesi gereklidir.

Kitabın bu bölümü, yardımcı öğretmenlerin problem davranışları tanımlayıp yönetmelerine yardımcı olacak stratejiler, uygulamalar ve düzenlemeler sunmaktadır. Bölümde özellikle önleyici müdahaleler ile ODD ve UDA'ya dayalı yaklaşımlar üzerinde durulmakta ve yardımcı öğretmenlere pratik öneriler sunulmaktadır.

KAYNAKÇA

Aksoy, P. (2020). The challenging behaviors faced by the preschool teachers in their classrooms, and the strategies and discipline approaches used against these behaviors: The sample of United States. *Participatory Educational Research*, *7*(3), 79-104. https://doi.org/10.17275/per.20.36.7.3

Anderson, L. K. (2023). Autistic experiences of applied behavior analysis. *Autism*, *27*(3), 737-750. https://doi.org/10.1177/13623613221118216

Artman-Meeker, K., Fettig, A., Barton, E. E., Penney, A., & Zeng, S. (2015). Applying an evidence-based framework to the early childhood coaching literature. *Topics in Early Childhood Special Education, 35*(3), 183–196. https://doi.org/10.1177/0271121415595550

Bambara, L. M., & Kern, L. (Eds.). (2021). *Individualized supports for students with problem behaviors: Designing positive behavior plans*. Guilford Publications.

Bell, M. C., & Fahmie, T. A. (2018). Functional analysis screening for multiple topographies of problem behavior. *Journal of Applied Behavior Analysis*, *51*(3), 528–537. https://doi.org/10.1002/jaba.462

Bingham, A. (1983). *Çocuklarda problem çözme yeteneklerinin geliştirilmesi.* (Çev.: A.F. Oğuzkan). (4.Basılış). Millî Eğitim Basımevi (Eserin orijinali 1958'de yayımlandı).

Boyle, M. A., Ortman, M. E., Beckman, A. C., Aholt, S. L., & Keenan, G. L. (2018). Functional communication training and noncontingent reinforcement in treatment of stereotypy. *Behavioral Interventions*, *33*(1), 79–86. https://doi.org/10.1002/bin.1514

Cameron, R. J. (1998). School discipline in the United Kingdom: Promoting classroom behaviour which encourages effective teaching and learning. *School Psychology Review, 27*(1), 33-44. https://doi.org/10.1080/02796015.1998.12085895

Davis, B. J., Kahng, S., Schmidt, J., Bowman, L. G., & Boelter, E. W. (2012). Alterations to functional analysis methodology to clarify the functions of low rate, high intensity problem behavior. *Behavior Analysis in Practice*, *5*(1), 27–39. https://doi.org/10.1007/BF03391815

Deb, S. S., Unwin, G., Cooper, S. A., & Rojahn, J. (2022). Problem behaviour. In *Textbook of psychiatry for intellectual disability and autism spectrum disorder* (pp. 145-185). Cham: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-95720-3_7

Emerson, E. (2001). *Challenging behaviour: Analysis and intervention in people with severe intellectual disabilities.* Cambridge University Press.

Fahmie, T. A., & Iwata, B. A. (2011). Topographical and functional properties of precursors to severe problem behavior. *Journal of Applied Behavior Analysis*, *44*(4), 993–997. https://10.1901/jaba.2011.44-993

Fahmie, T. A., Garcia, A. R., Poetry, J. H., Tierman, E. M., Hamawe, R., Marks, S. T., & Jin, S. (2020). Topographies and functions of emerging problem behavior and appropriate requests in neurotypical preschoolers. *Journal of Applied Behavior Analysis*, *53*(4), 2199–2214. https://doi.org/10.1002/jaba.741

Fox, L., Hemmeter, M. L., Snyder, P., Binder, D. P., & Clarke, S. (2011). Coaching early childhood special educators to implement a comprehensive model for promoting young children's social competence. *Topics in Early Childhood Special Education, 31*(3), 178-192. https://doi.org/10.1177/02711214114044

Francisco, M. P. B., Hartman, M., & Wang, Y. (2020). Inclusion and special education. *Education Sciences*, *10*(9), 238. https://doi.org/10.3390/educsci10090238

Frank-Crawford, M. A., Borrero, J. C., Newcomb, E. T., Doan, T., Fisher, A., & Rooker, G. W. (2021). Accumulated and distributed response-reinforcer arrangements during the treatment of escape-maintained problem behavior. *Journal of Applied Behavior Analysis*, *54*(4), 1566–1585. https://doi.org/10.1002/jaba.870

Fritz, J. N., Iwata, B. A., Hammond, J. L., & Bloom, S. E. (2013). Experimental analysis of precursors to severe problem behavior. *Journal of Applied Behavior Analysis*, *46*(1), 101–129. https://doi.org/10.1002/jaba.27

Gresham, F. M., Watson, T. S., & Skinner, C. H. (2001). Functional behavioral assessment: Principles, procedures, and future directions. *School Psychology Review*, *30*(2), 156-172. https://doi.org/10.1080/02796015.2001.12086106

Hagger, M. S., Cameron, L. D., Hamilton, K., Hankonen, N., & Lintunen, T. (Eds.). (2020). *The handbook of behavior change*. Cambridge University Press.

Hanley, G. P., Iwata, B. A., & McCord, B. E. (2003). Functional analysis of problem behavior: A review. *Journal of Applied Behavior Analysis*, *36*(2), 147–185, https://doi.org/10.1901/jaba.2003.36-147

Hemmeter, M. L., Fox, L., & Snyder, P., (2013). A tiered model for promoting socialemotional competence and addressing challenging behavior. In V. Buysse & E. Peisner-Feinberg (Eds.), *Handbook of response to intervention in early childhood* (pp. 85-101). Brookes.

Hemmeter, M. L., Hardy, J. K., Schnitz, A. G., Adams, J. M., & Kinder, K. A. (2015). Effects of training and coaching with performance feedback on teachers' use of Pyramid Model practices. *Topics in Early Childhood Special Education, 35*(3), 144-156. https://doi.org/10.1177/0271121415594924

Horner, R. H., Sugai, G., & Anderson, C. M. (2010). Examining the evidence base for school-wide positive behavior support. *Focus on Exceptional Children*, *42*(8), 1-14.

Howes, C., Fuligni, A. S., Hong, S. S., Huang, Y. D., & Lara-Cinisomo, S. (2013). The preschool instructional context and child–teacher relationships. *Early Education & Development*, *24*(3), 273-291. https://doi.org/10.1080/10409289.2011.649664

Mayer, J. D., & Cobb, C.D. (2000). Educational Policy on Emotional Intelligence: Does it make sense? *Educational Psychology Review, 12*(2), 163-183. https://link.springer.com/article/10.1023/A:1009093231445

Kazdin, A. E. (2008). *Parent management training: Treatment for oppositional, aggressive, and antisocial behavior in children and adolescents*. Oxford University Press.

Kılıç, M., Kalkan, S., & Avcı, C. (2021). Okul öncesi öğretmenlerinin çocuklardaki problem davranışı belirleme ve davranışa müdahale stratejileri. *Yaşadıkça Eğitim*, *35*(1), 38-52. https://doi.org/10.33308/26674874.2021351239

Lam, L. T. & Wong, E. M. (2017). Enhancing social-emotional well-being in young children through improving teachers' social-emotional competence and curriculum design in Hong Kong. *International Journal of Child Care and Education Policy, 11*(5), 1-14. https://doi.org/10.1186/s40723-017-0031-0

Legault, L. (2020). Intrinsic and extrinsic motivation. *Encyclopedia of personality and individual differences*, 2416-2419. https://doi.org/10.1007/978-3-319-24612-3_1139

Meadan, H. & Jegatheesan, B. (2010). Classroom pets and young children. *Young Children, 65*(3), 70-77.

Melanson, I. J., & Fahmie, T. A. (2023). Functional analysis of problem behavior: A 40-year review. *Journal of Applied Behavior Analysis*, *56*(2), 262-281. https://doi.org/10.1002/jaba.983

Özen, H., & Yıldırım, R. (2020). Sınıf yönetimine ilişkin öğretmen perspektifleri. *Uluslararası Çağdaş Eğitim Araştırmaları Dergisi*, *7*(1), 99-113. https://doi.org/10.33200/ijcer.645818

Qureshi, M. A., Khaskheli, A., Qureshi, J. A., Raza, S. A., & Yousufi, S. Q. (2023). Factors affecting students' learning performance through collaborative learning and engagement. *Interactive Learning Environments*, *31*(4), 2371-2391. https://doi.org/10.1080/10494820.2021.1884886

Roscoe, E. M., Phillips, K. M., Kelly, M. A., Farber, R., & Dube, W. V. (2015). A statewide survey assessing pratictioners' use and perceived utility of functional assessment. *Journal of Applied Behavior Analysis*, *48*(4), 830–844. https://doi.org/10.1002/jaba.259

Skinner, B. F. (1953). Some contributions of an experimental analysis of behavior to psychology as a whole. *American Psychologist*, *8*(2), 69-78. https://doi.org/10.1037/h0054118

Sugai, G., & Horner, R. (2002). The Evolution of Discipline Practices: School-Wide Positive Behavior Supports. Child and Family Behavior Therapy, 24, 23-50. http://dx.doi.org/10.1300/J019v24n01_03

Wehmeyer, M. L., Shogren, K. A., & Kurth, J. (2021). The state of inclusion with students with intellectual and developmental disabilities in the United States. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, *18*(1), 36-43. https://doi.org/10.1111/jppi.12332

Xie, F., & Derakhshan, A. (2021). A conceptual review of positive teacher interpersonal communication behaviors in the instructional context. *Frontiers in psychology*, *12*, 708490. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.708490

Bölüm 8

EKİP OLMAK

Tuna Şahsuvaroğlu

GİRİŞ

Temelde, insan hakları ve sosyal adalet ilkeleri üzerine kurulu bir meslek olan özel eğitim mesleği; bu iki temel ilke doğrultusunda, ahlaki, vicdani insani ve hukuki dayanakları ile muhatabı olduğu özel gereksinimli bireylerin; başta eğitim ihtiyaçlarının karşılanması olmak üzere yaşadıkları güçlüklerin çözüme kavuşturulması, var olan potansiyellerini gerçekleştirebilmelerine fırsat yaratılması, sosyal işlevselliklerinin artırılabilmesi için gerekli çalışmaların yürütülmesi ve nihai hedefte topluma aktif katılımlarının sağlanmasının amaçlandığı hak temelli yaklaşımla eşit eğitim, bakım, rehabilitasyon fırsatlarının sunulmaya çalışıldığı bir meslek alanıdır (Yeşilkayalı & Bölükbaşı, 2017).

Çeşitliliğin kabulünün önem kazandığı, bireyselleştirilmiş eğitime verilen kıymetin giderek değerlendiği, erken tanı ve müdahalenin ise şart olarak görüldüğü, bütünleştirmenin bir felsefe olarak benimsendiği, aile katılımının, sürekli değerlendirme yapmanın vazgeçilemez olduğu fikrinin içselleştirildiği ve savunuculuk gibi temel prensipleri temel alan özel eğitim mesleğinde sunulan hizmetler, özel olarak yetişmiş farklı disiplinlerden uzmanların, meslek elemanlarının (öğretmen, psikolojik danışman, dil ve konuşma terapisti, fizik tedavi uzmanı, ergoterapist vb.) bir araya gelebilmesi ve birlikte multidisipliner bir yaklaşımla çalışabilmesi ile nitelik kazanabilmektedir. Ancak bu sayede ekip üyelerinin iş birliği ve eş güdümü ile daha etkili, daha kapsayıcı ve daha erişilebilir özel eğitim hizmetlerine erişimden söz edilebilmektedir (Baykoç-Dönmez, 2010).

Ulusal ve uluslararası alanda yapılan araştırmalar, özel eğitimde meslekler arası iş birliğini içeren ekip çalışmasının oldukça yetersiz olduğunu göstermektedir. UNICEF (2012) tarafından yapılan bir araştırmada, özel gereksinimli bireylerin akranlarına göre daha fazla eğitimden dışlandığı belirlenmiştir. Özak ve diğerleri (2008) tarafından yapılan bir çalışmada ise değerlendir-

bilgiden hareketle bu bölümde; öğretmen yardımcılarının özel eğitim ortamlarındaki görev ve sorumlulukları, sınıf öğretmeni ile kurdukları ilişkinin ekip çalışması ve iş birliğinin özel eğitim ortamlarındaki önemine değinilmiş ve kavramsal çerçevede ekip çalışması ve iş birliğine ait modeller ile ilgili bilgiler verilerek bölümün sonunda okuyucuya ileri araştırmalar ve okumalar bağlamında ekip çalışmasının niteliğinin geliştirilmesi için bazı öneriler sunulmuştur.

KAYNAKLAR

Adıgüzel, S., Kizir, M., & Eratay, E. (2017). Ağır ve çoklu yetersizliği (AÇYE) olan bireylerle çalışan özel eğitim öğretmenlerinin yaşadıkları sorunların belirlenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 18*(1), 45-59. https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.296901

Akçamete, G. (2010). *Genel eğitim okullarında özel gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim.* Kök Yayıncılık.

Angelides, P., Constantinou, C., & Leigh, J. (2009). The role of paraprofessionals in developing inclusive education in Cyprus. *European Journal of Special Needs Education, 24*(1), 75-89. https://doi.org/10.1080/08856250802596741

Avramidis, E., & Norwich, B. (2002). Teachers' attitudes towards integration/inclusion: a review of the literature. *European journal of Special Needs Education, 17*(2), 129-147. https://doi.org/10.1080/08856250210129056

Basford, E., Butt, G., & Newton, R. (2017). To what extent are teaching assistants really managed?: 'I was thrown in the deep end, really; I just had to more or less get on with it'. *School Leadership & Management*, *37*(3), 288-310.

Bauwens, J., & Hourcade, J. J. (1997). Cooperative teaching: Pictures of possibilities. *Intervention in School and Clinic*, *33*(2), 81-85.

Baykoç-Dönmez, N. (2010). *Öğretmenlik programları için özel eğitim.* Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Billingsley, B.S., & Mcleskey, J. (2004). Criticial issues in special education teacher supply and demand: An overview. *Journal of Special Education, 3*, 2-4. https://doi.org/10.1177/002246690403800101

Bohnenkamp, J. H., Patel, C., Connors, E., Orenstein, S., Ereshefsky, S., Lever, N., & Hoover, S. (2023). Evaluating Strategies to Promote Effective, Multidisciplinary Team Collaboration in School Mental Health. *Journal of applied school psychology*, *39*(2), 130–150. https://doi.org/10.1080/15377903.2022.2077875

Chopra, R. V., Sandoval-Lucero, E., Aragon, L., Bernal, C., De Balderas, H. B., & Carroll, D. (2004). The Paraprofessional Role of Connector. *Remedial and Special Education, 25*(4), 219-231. https://doi.org/10.1177/07419325040250040501

Cook, B. (2004). Inclusive teachers attitudes towards their Students with disabilities: A replication and extension. *The Elementary School Journal, 104(*4), 307-320.

Cook, L., & Friend, M. (1995). Co-teaching: guidelines for creating effective practice. *Focus on Exceptional Children, 28*(3), 1-16.

Cook, S. C., Collins, L. W., Madigan, J., McDuffie Landrum, K., & Cook, L. (2021). Coaching co-teachers: Increasing specialized instruction in inclusive settings. *Teaching Exceptional Children, 54*(2), 134-145. https://doi.org/10.1177/0040059921997476

Çelen, Y. (2011). Öğretmenlerin ilköğretim matematik öğretim programına ilişkin görüşlerinin ve matematiğe yönelik tutumlarının incelenmesi. (Yayınlanmamış doktora tezi), Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Çolak, A. (2007). Kaynaştırma uygulanan bir ilköğretim sınıfındaki sosyal yeterlilik özelliklerinin betimlenmesi ve iyileştirilmesi çalışmaları. (Yayınlanmamış doktora tezi), Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Dayı, E. (2012). Uygulamadaki roller, sorumluluklar ve iş birliği. Özmen, E. R. (Ed.). *Zihinsel engellilerde öğretmenlik uygulaması: Öğrencilikten öğretmenliğe geçiş süreci* (ss. 3-29). Pegem Akademi.

Demirdağlı, Ş., & Kizir, M. (2023). Kaynaştırma/Bütünleştirme Uygulamalarında Öğretmen Yardımcıları. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 36*(1), 202-227. https://doi.org/10.19171/uefad.1177019

Demirdağlı, Ş., & Kizir, M. (2024). "I am not a caregiver!" Experiences and views of paraeducators about their roles and responsibilities. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, *13*(2), 448-464. https://doi.org/10.30703/cije.1333397

Dieker, L. A., & Murawski, W.W. (2003). Co teaching in the secondary level: Unique issues, current trends, and suggestions for success. *The High School Journal, 86*(4), 1-13.

Douglas, S. N., Uitto, D. J., Reinfelds, C. L., & D'Agostino, S. (2019). A systematic review of paraprofessional training materials. *The Journal of Special Education, 52*(4), 195-207. https://doi.org/10.1177/0022466918771707

Duyan, V. (1996). *Tıbbi Sosyal Hizmet: Sağlıkta Psiko-Sosyal Boyut.* TDFO Yayıncılık

Ferguson, M. (2014). Teacher aides: The fine art of balance. *Kairaranga, 15*(2), 56-63. https://doi.org/10.54322/kairaranga.v15i2.25

Fisher, M., & Pleasants, S. L. (2012). Roles, responsibilities, and concerns of paraeducators: Findings from a statewide survey. *Remedial and Special Education, 33(*5), 287–297. https://doi.org/10.1177/0741932510397762

Florian, L. (2008). Inclusion: special or inclusive education: future trends. *British Journal of Special Education, 35*(4), 202-208. https://doi.org/10.1111/j.1467-8578.2008.00402.x

Friend, M. & Cook, L. (2014). Interactions: Collaboration skills for school professionals. Pearson

Friend, M., & Bursuck, W. D. (2012). Including students with special needs: A practical guide for classroom teachers. Pearson.

Friend, M., Cook, L., Hurley-Chamberlain, D., & Shamberger, C. (2010). Co-teaching: An illustration of the complexity of collaboration in special education. *Journal of Educational and Psychological Consultation, 20*(1), 9-27.

Gallivan-Fenlon, A. (1994). Integrated transdisciplinary teams. *Teaching Exceptional Children*, *26*(3), 16-20.

Gately, S. E., & Gately, F. J. (2001). Understanding co teaching components. *Teaching Exceptional Children, 33*(4), 40-47.

Gencer, A. S., Doğan, H., Bilen, K., & Can, B. (2019). Bütünleşik STEM eğitimi modelleri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 45,* 38-55.

Giangreco, M. F., Cloninger, C. J., & Iverson, V. S. (2011). *Choosing outcomes & accommodations for children: A guide to educational planning for students with disabilities.* Paul H. Brookes Publishing Company.

Gion, C., George, H. P., Nese, R., McGrath Kato, M., Massar, M., & McIntosh, K. (2020). School-wide positive behavioral interventions and supports. Student Engagement: Effective Academic, Behavioral, Cognitive, and Affective Interventions at School, 171-183.

Göle, M. O., & Köroğlu, A. Y. (2020). Okul öncesi eğitimde yardımcı öğretmenlik mesleği. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, *4*(1), 222-238. https://doi.org/10.24130/eccd-jecs.1967202041190

Griffin, C. C., Kilgore, K. L., Winn, J. A., Otis-Wilborn, A., Hou, W., & Garvan, C. W. (2009). First-year special educators: The influence of school and classroom context factors on their accomplishments and problems. *Teacher Education and Special Education*, *32*(1), 45-63. https://doi.org/10.1177/0888406408330870

Guralnick, M. J. (2003). *Early childhood inclusion: A guide for policy makers and practitioners.* Brookes Publishing.

Güleç-Aslan, Y., Cihan, H., & Altın, D. (2014). Otizm spektrum bozukluğu tanili çocuk sahibi annelerin deneyimleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 13(*50), 96-111.

Gümüş, S., Apaydın, C. & Bellibaş, M. Ş. (2018). Öğretmen mesleki öğrenme ölçeğinin Türkçeye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama, 9*(17), 107-124.

Gürgür, H. (2005). Kaynaştırma uygulamasının yapıldığı ilköğretim sınıfında iş birliği ile öğretim yaklaşımının incelenmesi. (Yayınlanmış doktora tezi), Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara

Gürgür, H., & Uzuner, Y. (2010). Kaynaştırma sınıfında iş birliği ile öğretim uygulamalarına bakışın fenomenolojik analizi. *Matrix, 5*(2), 15-27.

Güzel-Özmen, E. R., Karasu, N., Eylem Dayı, E., Aykut, Ç.,Tavil, Y.Z., Alptekin, S., Timuçin, E.U., Şimşek, M.Ö., Armutcu, O. Güler, Ö., & Sanır, H. (2012). Zihinsel engelliler sınıf öğretmeni yetiştirmede gazi öğretmenlik uygulaması modelinin öğretmen adaylarının öğretim becerilerine etkisinin belirlenmesi, 22. Ulusal Özel Eğitim Kongresi, Trabzon

Hamre, B. K., Pianta, R. C., La Paro, K. M., & Stuhlman, M. (2014). The effects of teacher-child interactions on children's social and emotional development. *Early Childhood Research Quarterly, 29*(2), 238-251.

Heward, W.L., Alber-Morgan, S. R., & Konrad, M. (2017). *Exceptional children: An introduction to special education* (11th ed.). Pearson.

İnci, S., & Kaya, V. H. (2021). Eğitimde multidisipliner, disiplinlerarasi ve transdisipliner kavramlari. *Millî Eğitim Dergisi, 51*(235), 2757-2772. https://doi.org/10.37669/milliegitim.905241

Kayhan, N., & Akçamete, G. (2018). Birlikte öğretim yaklaşımı: altı farklı öğretim modeli. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama, 9(*18), 25-52.

Graziano, K. J., & Navarrete, L. A. (2012). Co-teaching in a teacher education classroom: Collaboration, compromise, and creativity. *Issues in teacher education*, *21*(1), 109-126.

McLeskey, J., & Billingsley, B. S. (2016). *The essential guide to paraprofessionals in the inclusive classroom.* Corwin Press.

Millî Eğitim Bakanlığı (2017). Öğretmenlik mesleği genel yeterlilikleri https://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_ dosyalar/2017_12/06172441_Ygretmenlik_Meslegi_Genel_Yeterlikleri.

Millî Eğitim Bakanlığı (20818). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=24736&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5

Murawski, W.W., & Lochner, W. W. (2011). Observing co-teaching: what to ask for, look for and listen for. *Intervention in School and Clinic, 46*(3), 174-183.

Özak, H., Vural, M., & Avcıoğlu, H. (2008). Rehberlik araştırma merkezi müdürlerinin gönderme tanılama yerleştirme izleme ve değerlendirmeye ilişkin görüş ve önerileri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *8*(1), 189-206. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/16615

Pedük, Ş. B., Ahmetoğlu, E., & Yavuz, E. A. (2021). Okul öncesi öğretmen adaylarının televizyon ve internette izlediği reklamlardaki çocuk haklarına ilişkin görüşleri. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi, 5*(2), 495-525.

Pickett, A. L., Likins, M., & Wallace, T. (2003). The employment and preparation of paraeducators: The state of the art. National Resource Center for Paraprofessionals, City University of New York. (ERIC Document Reproduction Service No. ED 424 398)

Pürsün, T., Yapar, B., & Arslantaş, S. (2023). Özel eğitim öğretmenlerinin ekiple öğretim deneyimleri. *Trakya Eğitim Dergisi, 13*(2), 1092-1107. https://doi.org/10.24315/tred.1118240

Ratcliff, N. J., Jones, C. R., Vaden, S. R., Sheen, H., & Hunt, G. H. (2011). Paraprofessionals in early childhood classrooms: An examination of duties and expectations. *Early Years, 31*(2), 163-179. https://doi.org/10.1080/09575146.2011.576333

Salend, S. J. (2010). *Creating inclusive classrooms.* Pearson Education.

Selimoğlu, H., & Aydın, A. (2019). Akran öğretiminin zihinsel yetersizliği olan bireylerin sosyal kabulü ve benlik saygısına etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 34*(3), 639-658. https://doi.org/10.16986/HUJE.2018042227

Slieo, J. M. (2011). Co-teaching getting to know your partner. *Teaching Exceptional Children, 43*(5), 32-38.

Stainback, W., & Stainback, S. (2019). *Inclusion: A guide for educators* (8th ed.). Pearson.

Suprabha, K., & Subramonian, G. (2014). How Does Station Teaching Effect Language Learning?. *Journal on English Language Teaching*, *4*(3), 21-25.

Swanson, E., Solis, M., Ciullo, S., & McKenna, J. W. (2012). Special education teachers' perceptions and instructional practices in response to intervention implementation. *Learning Disability Quarterly*, *35*(2), 115-126. https://psycnet.apa.org/record/2012-11349-007

Şengül, H., & Akçin, N. (2010). Zihinsel yetersizliği olan öğrencilere okuma yazma öğretme konusunda özel eğitim öğretmenlerinin görüşleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, *43*(2), 1-26. https://www.acarindex.com/pdfs/1260334

Toelken, S., & Miltenberger, R. G. (2012). Increasing independence among children diagnosed with autism using a brief embedded teaching strategy. *Behavioral Interventions, 27*(2), 93-104.

Trent, S.C., Driver, B.L., Wood, M.H., Parrot, P.S., Martin, T.F., & Smith, W.G. (2003). Creating and sustaining a special education/general education partnership: A story of evolution, change, and uncertainty. *Teaching and Teacher Education, 19*, 203-219.

Trivette, C. M., & Dunst, C. J. (2011). Measuring Outcomes for Young Children and Their Families. Outcome Indicators for Everyday Kids, Everyday Lives: A Vision for Pennsylvania's Children. Orelena Hawks Puckett Institute.

Turan, M., & Bayar, B. (2017). Examining teachers view on primary teaching practices based on co-teaching model. *Journal of Education and Training Studies*, *5*(11), 82-97.

UNICEF. (2012). *Okul dışındaki çocuklar küresel girişimi Türkiye ülke raporu.* http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/turkey-oosci-report-2012-tk.pdf

Vaughn, S., Schumm, J. S., & Arguelles, M. E. (1997). The ABCDEs of co-teaching. *Teaching exceptional children*, *30*(2), 4-10.

Villa, R., Thousand, J., & Nevin, A. (2008). What is co-teaching? In. *A guide to co-teaching: Practical tips for facilitating student learning* (2nd ed.). Corwin Press.

Walker, H. M., Horner, R. H., Sugai, G., & Bullis, M. (2009). *The anti-bullying handbook for schools: A comprehensive guide to preventing and responding to bullying and harassment.* Jossey-Bass.

Yeşilkayalı, E., & Bölükbaşı, H. D. (2017). Özel eğitim hizmetleri ekibinin bir parçası olarak okul sosyal çalışmacıları. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *5*(43), 248-260.

Yıkmış, A., & Yavuz, M. (2022). Özel eğitimde değerlendirme. Eğiten Kitap Yayıncılık.

Zigmond, N., & Magiera, K. (2003). Co-teaching in secondary schools,: Is the instructional experience enhanced for students with disabilities? Paper presented at the annual conference of the Council for Exceptional Children, Seattle, WA.

KÜRESEL MÜZAKERENİN YENİ FORMU DİJİTAL AKTİVİZM

Mürüvvet Çıkın

nobel bilimsel

KÜRESEL MÜZAKERENİN YENİ FORMU DİJİTAL AKTİVİZM

Mürüvvet Çıkın

Yayın No.: 2191
ISBN: 978-625-393-668-6
E-ISBN: 978-625-393-669-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Çıkın, Mürüvvet.
Küresel Müzakerenin Yeni Formu Dijital Aktivizm / Mürüvvet Çıkın
1. Basım, VI + 262 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-668-6
E-ISBN: 978-625-393-669-3
1. Müzakereci Demokrasi 2. Küresel Müzakere 3. Toplumsal Hareketler 4. Dijital Aktivizm

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Repro Bir Mat. Kağ. Rek. Tas. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 47381
İvogsan 1518. Sokak 2730 Mat-Sit İş Merkezi Ostim, Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

GİRİŞ **1**

1. KAMUSAL ALANA GİDEN YOLDA SİVİL TOPLUM **11**

1.1. Sivil Toplum-Siyasal Toplum Özdeşliği 12

1.1.1. Thomas Hobbes: Büyük Kurtarıcı 12

1.1.2. John Locke: Mülkiyet Temelli Anayasal Sözleşme 16

1.1.3. Jean Jacques Rousseau: Toplumsal Sözleşme ve Özgürlük 20

1.2. Sivil Toplum-Siyasal Toplum İkiliğinin Doğuşu 24

1.2.1. Adam Ferguson: Despotizm 24

1.2.2. Thomas Paine: İnsan Hakları ve Medeniyet 28

1.2.3. Alexis de Tocqueville: Demokrasi ve Örgütlü Toplum 33

1.3. Sivil Toplumun Siyasal Toplumdan Kopuşu 38

1.3.1. Georg Wilhelm Friedrich Hegel: Mutlak Tin 38

1.3.2. Karl Marx: Ekonomik Altyapıya Dayanan Sivil Toplum 43

1.3.3. Antonio Gramsci: Tarihsel Blok 48

1.4. Sivil Toplum ve Siyasal Toplumun Kesişme Noktası: Kamusal Alan 53

1.4.1. Kamusal Alan Kavramının Kökeni ve Gelişimsel Süreci 53

1.4.2. Kamusal Alanda Helenistik Dönem: Hannah Arendt 61

1.4.3. Kamusal Alanda Söylemsel Yönelim: Jürgen Habermas 70

1.4.4. Kamusal Alanda Bireyin Çöküşü: Richard Sennett 73

1.4.5. Kamusal Alana Karşıt Yönelim: Proleter Kamusal Alan 77

1.4.6. Habermas'ın Burjuva Kamusal Alan Modeline Yönelik Eleştiriler 81

2. KAMUSAL ALANIN DEMOKRATİK İŞLEVİ: MÜZAKERECİ DEMOKRASİ **87**

2.1. Demokrasi Kavramı ve Tarihçesi 88

2.2. Liberal Demokrasiye Kavramsal ve Düşünürler Ekseninde Bakış 97

2.2.1. John Stuart Mill: Azınlığın Tiranlığı 97

2.2.2. Bruce Ackerman: Diyalogda Tarafsızlık 101

2.2.3. John Rawls: Uzlaşıma Dayalı Kamu Alanı 104

2.3. Liberal Demokrasinin Meşruiyet Krizine Alternatif Demokrasi Arayışları: Agonistik ve Müzakereci Demokrasi Modeli 109

2.3.1. Radikal Demokrasiye Bir Alternatif: Agonistik Demokrasi 113
2.3.2. Birinci Kuşak Müzakereci Demokrasi Teorisi 118
2.3.2.1. Usulcü müzakerenin temeli: İletişimsel eylem kuramı 129
2.3.2.2. Bilinç felsefesinden dil felsefesine: İdeal konuşma durumu 133
2.3.2.3. "Yaşam" ve "Sistem" dünyası 137
2.3.3. İkinci Kuşak Müzakereci Demokrasi Teorisi 142
2.3.3.1. John Dryzek: Söylemsel demokrasi 142
2.3.3.2. Iris Marion Young: İletişimsel demokrasi 146
2.3.4. Üçüncü Kuşak Müzakereci Demokrasi Teorisi: Müzakereci Demokrasinin Kurumsallaşması 150
2.3.4.1. Mikro müzakere 150
2.3.4.2. Makro müzakere 153
2.3.4.3. Jane Mansbridge: Müzakereci sistem yaklaşımı 156
2.3.4.4. Carolyn Hendriks: Entegre/bütünleşik müzakereci sistem 161

3. YENİ İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİYLE DEĞİŞEN VE DÖNÜŞEN MÜZAKERE ANLAYIŞI: DİJİTAL AKTİVİZM 165
3.1. Yeni İletişim Teknolojileri 165
3.1.1. Teknolojik Determinist Yaklaşımlar 171
3.1.1.1. Harold Innis: Teknoloji, zaman ve mekân 172
3.1.1.2. Marshall McLuhan: "Araç mesajdır" 174
3.1.2. Yeni İletişim Teknolojilerine Yönelik Eleştirel Yaklaşımlar 177
3.1.2.1. Teknolojik determinizme eleştiriler 178
3.1.2.2. Bağımlılık paradigması ve kültürel emperyalizm 180
3.1.2.3. Bilgi açığı ve sayısal uçurum 183
3.1.2.4. Kamusal alan ve özel alan tartışmaları 185
3.1.3. Enformasyon Toplumu 189
3.1.3.1. Daniel Bell: Sanayi sonrası toplum 194
3.1.3.2. Alvin Toffler: Üçüncü dalga 197
3.1.3.3. Yoneji Masuda: Küresel enformasyon toplumu 199
3.1.4. Manuel Castells: Ağ Toplumu 201
3.2. Gelenekselden Dijitala Evrilen Toplumsal Hareketler 206
3.2.1. Toplumsal Hareketler: Kavramsal ve Tarihsel Bakış 211
3.2.2. Yeni Toplumsal Hareketler 221
3.2.3. Ağ Toplumunda Küresel Müzakere Pratiği: Dijital Aktivizm 226

SONUÇ 241

KAYNAKÇA 245

KAYNAKÇA

Acar-Savran, G. (2013). *Sivil toplum ve ötesi: Rousseau, Hegel, Marx*, İstanbul: Belge Yayınları.

Ackerly, B.A. (2006). Deliberative democratic theory for building global civil society: designing a virtual community of activists, *Contemporary Political Theory*, 5, (113-141).

Ackerman, B (1989). Why dialogue?, *The Journal of Philosophy*, 86 (1), 5-22.

Adaklı, G. (2006). *Türkiye'de medya endüstrisi ve Neoliberalizm çağında mülkiyet ve kontrol İlişkileri*, Ankara: Ütopya Yayınları.

Adelson, M. (1983). The Information Society as Post-Industrial Society: Yoneji Masuda, World Future Society, *Technological Forecasting and Social Change,* 24, 277-286.

Akgün, Ali E.. Keskin H. (2003). Sosyal bir etkileşim aracı olarak bilgi yönetimi ve bilgi yönetimi süreci, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 49 (1), 175-188.

Akın, A. İ. (2011). Social Movements on the Internet: The effect and use of Cyberactivism in Turkish Armenian Reconciliation, *Canadian Social Science*. 7 (2), 39-46.

Akkol, M. L., (2019). Jürgen Habermas'ın İletişimsel Eylem Kuramı ve Kamusal Alan kavramının analizi, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 37, 171-180.

Aktaş, C. (2007). Enformasyon toplumu bağlamında Türkiye, *Selçuk İletişim*, 4 (4), 181-193.

Alankuş, S. (2005). *Yeni iletişim teknolojileri ve medya,* Alankuş, A. (Ed). İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.

Alario, M. (1994). Environmental destruction and the Public Sphere: On Habermas's Discursive Model and political ecology, *Social Theory and Practice.* 20 (3), 327-341.

Altay, D. (2005). "Mc Luhan'ı anlamak", Rigel, N. (Ed.), *Kadife Karanlık*. (s. 22-24, İstanbul: Su Yayınevi.

Archibugi, D., & Simonetti, R. (1998). Objects and subjects in technological interdependence, *Towards a Framework to Monitor Innovation. International Journal of the Economics of Business*, 5 (3), 295-309.

Arendt, H. (1958). *Human Condition*, Chicago: The University of Chicago Press.

Arendt, H. (1971). Thinking and moral considerations: a lecture, *The Johns Hopkins University Press*, 38 (3), 417-446.

Arendt, H. (1994). *Geçmişle gelecek arasında* (B.S. Şener, Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.

Arendt, H. (2018). *Zihnin yaşamı,* (İ. Ilgar, Çev.), İstanbul: İletim Yayınları.

Aristoteles (1943). *Atinalıların Devleti* (S. Baydur, Çev.) Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı.

Arnhart, L. (2018). *Platon'dan Pinker'e siyasi düşünce tarihi*, (A. K. Bayram, M. E. Okutan, Çev.), Ankara: Adres Yayınları.

Arrighi, G., Hopkins, T. K., Wallerstein, I. (2020). *Sistem karşıtı hareketler,* İstanbul: Metis Yayınları.

Artieri, G.B. (2012). Productive publics and transmedia participation, *Participations: International Journal of Audience Research*, 9 (2), 448-468.

Atabek, Ü. (2005). *Alternatif medya ve iletişim teknolojileri*, S.Alankuş (Ed). İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.

Atton, C. (2003). Reshaping social movement media for a new millennium, *Social Movement Studies,* 2 (1), 3- 15.

Aydoğan, A. (2011). *Küresel Medya*, Beta Yayınları: İstanbul.

Babe, R. (2008). Innis and the emergence of Canadian communication/media studies, *Global Media Journal*, 1 (1), 9-23.

Baber, W. and Bartlett, R. (2005) *Deliberative environmental politics: democracy and ecological rationality.* Cambridge MA: MIT Press.

Bağce, H.E. (2007). Siyaset ve demokrasi üzerine eleştirel bir değerlendirme, *Amme İdaresi Dergisi,* 40 (4), 1-19.

Banta, D. (2009). What is technology assessment?. *International Journal of Technology Assessment in Health Care,* 25 (1), 7-9.

Barber, B. (1995). *Güçlü Demokrasi*, (M. Beşikçi, Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Barutçugil, İ. (2002). *Bilgi yönetimi,* İstanbul: Kariyer Yayınları.

Başaran, F. (2016). Ağ ekonomisi ve İnternet, İletişim Ağlarının Ekonomisi: Telekomünikasyon, Başaran, F. ve Geray, H. (Ed.), *Kitle İletişimi, Yazılım ve İnternet* içinde*,* Ütopya Yayınevi, Ankara.

Baum, B. (1998). J. S. Mill on freedom and power, *Polity.* 31(2): 187-216.

Baum, B. (2001). Freedom, Power And Public Opinion: J.S. Mıll On The Publıc Sphere. History of Political Thought. 22(3): 501-524.

Baxter, H. (1987). System and life-world in Habermas, Theory of Communicative Action, *Theory and Society*, 16 (1), 39-86.

Bayat, A. (2006), *Ortadoğu'da maduniyet: toplumsal hareketler ve siyaset,* (Ö. Gökmen, S.Deren, Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.

Beck, U. (1997). Subpolitics: ecology and the disintegration of institutional power, *Organization & Environment,* 10 (1), 52-65.

Bell, D. (1973/1999). *The coming of Post-Industrsial Society: A venture in social forecasting.* (Reissue Edition). New York: Basic Books.

Bell, D. (1976). Welcome to the post industrial society, *Physics Today*, 29 (2), 46-49.

Benhabib, S. (1989). "Liberal Dialogue Versus a Critical Theory of Discursive Legitimation". N.L. Rosenblum (Ed.), In *Liberalism and the Moral Life*, USA: Harvard University Press.

Benhabib, S. (1992). "Models of public space: Hannah Arendt, the Liberal Tradition, and Jürgen Habermas", Craig Calhoun(Ed.), In *Habermas and the Public Sphere,* Cambridge, Mass: MIT Press.

Benhabib, S. (1996). Kamu alanı modelleri, *Cogito*, Sayı 8, 238-258.

Benhabib, S. (1999a)."Çeşitlilik ve demokrasi: farklılıkların temsili," *Demokrasi ve Farklılık,* S.Benhabib (Ed.), (Z. Gürata, C.Gürsel, Çev.), İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.

Benhabib, S. (1999b). *Modernizm, evrensellik ve birey*, (M.Küçük, Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bennett, W. L. (2003). Communicating global activism, *Information, Communication and Society*, 6 (2), 143-68.

Bentham, J. (2002). Deontology together with a table of the springs of action and the artical on utilitarianism, A. Goldworth(Ed.) Oxford: larendonPress.

Berberoglu, B. (2015). Social movements and transformation ın the age of globalization: origins, dynamics, and mobilization, *International Review Of Modern Sociology,* 41 (1), 55-77.

Berktay, F. (2015). Hannah Arendt: "Çoğulluk, Yeryüzünün Yasasıdır," *Kamusal Alan,* M. Özbek (Ed.), İstanbul: Hil Yayın. (s.707-712).

Berktay, F. (2016). *Dünyayı bugünde sevmek Hannah Arendt'in politika anlayışı*, İstanbul: Metis Yayınları.

Biçer Olgun, H. (2017). Jürgen Habermas, Hannah Arendt ve Richard Sennett'in kamusal alan yaklaşımları, *Sosyolojik Düşün*, 2 (1), 45-54.

Biesta, G. (2012). Becoming public: public pedagogy, citizenship and the public sphere, *Social & Cultural Geography*, 13 (7), 683-697.

Bijker, W. E., (2010). How is technology made-that is the question?, *Cambridge Journal of Economics,* 34 (1), 63-76.

Binark, M., Toprak, A., Yıldırım, A., Aygül, E., Börekçi, S., Çomu, T. (2009). *Toplumsal Paylaşım Ağı Facebook: "Görülüyorum Öyleyse Varım!*", İstanbul: Kalkedeon Yayınları.

Black, J. (2017). *Kısa İngiltere Tarihi* (E.Duru, Çev.). Say Yayınları

Black, L.W., Burkhalter, S., Gastil, J., Stomer-Galley, J. (2011). *Methods for analyzing and measuring group deliberation. The sourcebook for political communication research: Methods, measures, and analytical techniques.* (Eds. E. P. Bucy; R. L. Holbert). New York: Routledge.

Boccia Artieri, G. (2012). Productive publics and transmedia participation, *Participations Journal of Audience & Reception Studies*, 9 (12), 448-468.

Boeder, P. (2005). The future of the public sphere in the network society, *First Monday*, 10(9).

Boldyrev, I.A, Pillath, C.H. (2013). Hegel's "Objective Spirit", extended mind, and the institutional nature of economic action. *Mind & Society*, 12 (2), 177-202.

Bottomore, T. (1987). *Siyaset Sosyolojisi*, E. Mutlu (Çev.), Ankara: Teori Yayınları.

Brenkert, G.G. (1979). Freedom and Private Property in Marx, *Philosophy & Public Affairs,* 8 (2), 122-147.

Brooke, John L. (1998). Reason and Passion in the Public Sphere: Habermas and the Cultural Historians, *Journal of Interdisciplinary History*, 29 (1), 43- 67.

Brown, W. (2010), *Artık Hepimiz Demokratız... Demokrasi Ne Alemde?* (Haz. E. Hazan; Çev.Savaş Kılıç), İstanbul: Metis Yayınları.

Buckley, T. (1986). *Aspects Of Greek History 750-323 Bc*. London and New York: Routledge.

Buechler, S.M. (1995). New Social Movement Theories. *The Sociological Quarterly,* 36 (3), 441-464.

Buğra, A. (2002). "Uluslararası bilgi toplumunda bilginin ekonomi politiği", *Bilgi toplumuna geçiş* içinde, İ. Tekeli, S. Çetin Özoğlu, B. Akşit, G. Irzık, A. İnam (Editör), Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.

Burdon, P.D., Appleby, G., LaForgia, R.F., Naffine, N. (2014). Reflecting On Hannah Arendt And Eichmann In Jerusalem: A Report On The Banalıty Of Evıl. *Adelaide Law Review,* no.35. 427-447.

Burnell, P.J. (1972). *The Political and Social Thought of Thomas Paine 1737-1809*, (unpublished PhD thesis), University of Warwick, Warwick, 62.

Calhoun, C. (2010). The Public Sphere in the Field of Power, *Social Science History*. In Honor of Charles Tilly, 34 (3), 301- 335.

Calhoun, C. (2018), *Küreselleşmeye direnmek mi yoksa ona şekil vermek mi?, küresel kuşatma karşısında insan,* (M. Armağan, Çev.), İstanbul: Ketebe Yayınları, 29-47.

Calhoun, C. (Ed.). (1996). "Introduction", ın Habermas and the the Public Sphere. Cambridge, Mass.: MIT Press,

Callinicos, A. (2004). *Toplum Kuramı Tarihsel Bir Bakış,* (Y.Tezgiden, Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları

Cammaerts, B. (2015). Social media and activism, *Journalism,* 1027-1034.

Carawan, E. (1998). *Rhetoric and the Law of Draco,* New York: Oxford University Press.

Carnoy, Martin (1984). *The state and political theory Gramsci and the state.* New Jersey: Princeton University Press.

Carothers, T. (1999). Think Again: Civil Society, *Foreign Policy,* Winter 1999-2000, Carnegie Endowmentfor International Peace.

Carr, E.H. (2010). *Karl Marx.* (U. Kocabaşoğlu, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Castells, M. (1996). *Kimliğin Gücü* (E. Kılıç, Çev). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Castells, M. (2001) *The Internet Galaxy: Reflections on the Internet, Business, and Society,* Oxford: Oxford University Press.

Castells, M. (2008). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür: Ağ Toplumunun Yükselişi,* (E. Kılıç, Çev.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Castells, M. (2009). *Communication power.* USA: Oxford University Press.

Castells, M. (2009b). *The power of identity: the information age: economy, society, and culture.* Volume II. Oxford: Blackwell Publishers.

Castells, M. (2013). *İsyan ve Umut Ağları: İnternet Çağında Toplumsal Hareketler,* (E. Kılıç, Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları

Castells, Manuel (2012). Ağ Toplumunda İletişim, İktidar ve Karşı İktidar, Tülin Sepetçi (çev.), *Yeni Medya Üzerine: Kavramlar, Yaklaşımlar ve Uygulamalar,* Antalya: Akdeniz Üniversitesi.

Cevizci, A. (1999). *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları.

Chambers, S. (1996). "John Rawls and the freedom and equality of citizens", In. *Reasonable democracy Jürgen Habermas and the politics of discourse* (Ed.Simon Chambers), London: Cornell University Press.

Chappell, Z. (2010). A tension between ideal and practice: re-evaluation of micro and macro models of deliberation, *Representation*, 46 (3), 295-308.

Charney, E. (1998). Political liberalism, deliberative democracy, and the public sphere. *American Political Science Review.* 92(1): 97-110.

Charvet, J. (1981). *A Critique of Freedom and Equality*, Cambridge: Cambridge University Press).

Chen, G.M. (2017). *Online ıncivility and public debate nasty talk*. Palgrave MacMillan.

Chibita, M.B. (2016). *Digital activism in Uganda. digital activism in the social media era* (Ed. Bruce Mutsvairo), London: Palgrave Macmillan.

Chrappa, C.C. (2016). The Incomprehensible Art of Thomas Hobbes, *Frontiers of Philosophy,* 11 (4), 680-697.

Cimşir, E. (2007). Liberal Demokrasinin Demokratikleştirilmesinde Alternatif Usuller: Müzakereci Demokrasi Kuramları ve Sınırlılıkları, *Demokrasi Platformu,* 3 (10), 119-138.

Cohen, J. (1989). The Economic Basis of Deliberative Democracy, *Social Philosophy and Policy,* 6 (2), 25.

Cohen, J. (1997). "Deliberation and Democratic Legitimacy", James Bohman and William Rehg (Ed.) In *Deliberative Democracy. Essays on Reasons and Politics,* Cambridge: The MIT Press. (67-91).

Cohen, J. (1999). Müzakereci Demokraside Usul ve Esas. S. Benhabib (Ed.). *Demokrasi ve Farklılık Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması* İçinde*,* İstanbul: Demokrasi Kitaplığı. 140-167.

Coşkun M.K. (2006). Süreklilik ve kopuş teorileri bağlamında Türkiye'de eski ve yeni toplumsal hareketler, *A.Ü. SBF Dergisi*, 61 (1), 67-102.

Coşkun, S. (2010). Jürgen Habermas'ın söylem etiği kuramında ahlak yargılarının oluşumu ve temellendirilmesi sorunu. (Yayınlanmamış Doktora Tezi.), Ankara Üniversitesi Sos.Bilm.Ens., Ankara.

Crick, B. (2012). *Demokrasi*, (H.H.Orhon Özdağ, Çev.), Ankara: Dost Kitabevi.

Cullum, B. (2010). Devices: The power of mobile phones, J. Mary (Ed), In *Digital activism decoded. The new mechanics of change* (pp. 47-70). New York: International Debate Education Association

Çağla, C. (2007). *Tocqueville ve özgürlük,* İstanbul: Belge Uluslararası Yayıncılık.

Çaha, Ö. (1998), Türkiye'de Sivil Toplumun Sorunları, *Liberal Düşünce Dergisi,* Sayı 10-11, (ss.22-26).

Çaha, Ö. (2015). *İdeolojik Kamusalın Sivil Kamusala Dönüşümü*, Doğu Batı Yayınları. 2 (5), 81-103.

Çamlı, A.Y. (2021). J. Habermas'ın rasyonalite projesinde zenginleşmenin doğru yönetimi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 10 (1), 707-719.

Çetinkaya, Y.D. (2008). *Toplumsal hareketler*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Çoban, H. (1997). *Bilgi toplumuna planlı geçiş*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Dahlberg, L. (2001). Computer-mediated communication and the public sphere: a critical analysis. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 7(1).

Dahlberg, L. (2005). The Habermasian Public Sphere: taking difference seriously?. *Theory and Society*, 34 (2), 111-136.

Davenport, T. H. (1997). *Information Ecology,* New York: Oxford Oxford University Press.

David A. S. (1993). Technology and the modern world-system: some reflections, *Science, Technology & Human Values.* 18(2): 186-195.

Deleuze G., Guattari F. (1987). *A thousand plateaus: capitalism and schizophrenia. minneapolis,* MN: University of Minnesota Press.

Della Porta, D., Diani, M. (2006). *Social movements: An introduction,* Blackwell Publishing.

Dellaloğlu, B. F. (1998). *Toplumsal'ın yeniden yapılanması habermas üzerine bir araştırma.* İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Demir, G., Öztogay, D. A. (2011), Hegel ve Marx'ta sivil toplum, *Doğu Batı Dergisi*, sayı 55, 111-138.

Diani, M. (1992). The Concept of Social Movement, *The Sociological Review*, 40 (1), 1-25

Diani, M. (2003). "Introduction: Social movements, contentious actions, and social networks: "From metaphor to substance"?" Diani M., and McAdam D. (eds.), In *Social Movements and Networks. Relational approaches to collective action*. Oxford, Oxford University Press, pp. 1-18..

Dijk, V. (1999). The one-dimensional Network Society of Manuel Castells, *New Media & Society*, 1 (1), 127-138.

DiMaggio, P.Hargittai, E.N, Russell, W. & Robinson, J. (2001). Social implications of the internet ", *Annual Review of Sociology*, 27, 307-36.

Doğan, İ. (2002). *Özgürlükçü ve totaliter düşünce geleneğinde sivil toplum*, Bursa: Alfa Yayınları.

Dolgun, U. (2011). İnternet ve demokrasi, *Sosyoloji Konferansları Prof. Dr. Mustafa Erkal'a Armağan Özel Sayı,* 44, 221-237.

Donk, Wim van de, D. Loader, B., Nixon, P. G., Rucht, R. (2005). *Cyberprotest New media, citizens and social movements.* New York: Routledge.

Doyle, B. (2010). Jamesıan Free Wıll, The Two-Stage Model Of Wıllıam James, *William James Studies*, Vol. 5, 1-28.

Drucker, P. (1993). "The Rise of The Knowledge Society, *The Wilson Quarterly,* 17 (2), 52-71.

Dryzek, J. (2011). *Foundations and Frontiers of Deliberative Governance*, Oxford: Oxford University Press

Dryzek, J.S. (2000) *Deliberative democracy and beyond: Liberals, critics, contestations,* Oxford: Oxford University.

Dryzek, J.S. (2005). Deliberative democracy in divided societies: Alternatives to Agonism and Analgesia. *Political Theory*. 33 (2), 218-242.

Dryzek, J.S. (2006). *Deliberative global politics discourse and democracy in a Divided World.* USA: Polity Press.

Dryzek, J.S. (2009). Democratization as deliberative capacity building, *Comparative Political Studies*, 42 (11), 1379-1402

Dryzek, J.S. (2010). *Foundations and Frontiers of Deliberative Governance.* New York: Oxford University Press.

Duman, M. A. (2018).John Langshaw Austin Ve Ted Cohen'in Dil-Eylem (Speech Act) teorileri çerçevesinde Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın "Ecir Ve Sabır" hikâyesine Atf-I Nazar. *Molesto Edebiyat Araştırmaları Dergisi,* 1 (4), 38-52.

Ebenstein, W. (1974). John Stuart Mill: Democrat, Liberal, Socialist?. *II Politico*. 39 (2), 194-209

Ebenstein, W. (1996). *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri* (Çev. İsmet Özel), İstanbul: Şule Yayınları.

Ebenstein, W. (2009). *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri* (Çev. İsmet Özel), İstanbul: Şule Yayınları.

Edwards, F., Howard, P. N., Joyce, M. (2013). *Digital activism & non-violent conflict.* digital activism *research project,* Seattle: University of Washington.

Eisinger, P. K. (1973). The Conditions of Protest Behavior in American Cities, *American Political Science Review*, 67 (1), 11-28.

Ellis, M. (2008). An introduction to the coffee-house: A discursive model. *Language & Communication*, 28 (2), 156-164

Elstub, S. (2010). The Third Generation of Deliberative Democracy, *Political Studies Review*, 8 (3), 291-307.

Elstub, S., Ercan, S., Mendonça, R.S. (2016). The fourth generation of deliberative democracy, *Critical Policy Studies*, 10 (2), 139-151

Ferree, M.M., Gamson, W.A., Gerhards, J., Rucht, D. (2002). Four models of the public sphere in modern democracies, *Springer,* 31 (3), 289-324.

Finlayson, A. (2009). "Rhetoric and Radical Democratic Political Theory", A. Little ve M. Lloyd (Ed.). *The Politics of Radical Democracy* (s. 13-32). UK: Edinburgh University Press.

Fishkin, J. S. (2009). "Virtual public consultation: Prospects for Internet deliberative democracy", T.Davies, S.P.Gangadharan (Ed.), In *Online deliberation: Design, research and practice.* Stanford: CSLI Publications, (23-35).

Flecha, R., Gómez, J., Puigvert, L. (2001). The Theory of Communicative Action, *Counterpoints,* Vol. 250, 109-127.

Flyyn, T.W. (2011). *Debating deliberative democracy: how deliberation changes the way people reason* (Ph. Master Thesis), University of York: Department of Politics.

Fontana, B. (1993). *Hegemony and power on the relation between Gramsci and Machiavelli,* London: University of Minnesota Press.

Forgacs, D. (2018). *Gramsci Kitabı- Seçme Yazılar*, (Çev. İbrahim Yıldız). Ankara: Dipnot Yayınları.

Francisco, A. De. (2006). A Republican interpretation of the late Rawls, *The Journal of Political Philosophy,* 14 (3), 270-288.

Fuchs, C. (2006), The self-organization of social movements, *Systemic Practice and Action Research,* 19 (1), 101-137.

Fuchs, C. (2008), *Internet and Society: Social Theory in the Information Age*, New York: Routledge).

Fuchs, C. (2016). "Beyond Habermas: rethinking critical theories of communication". In *Critical Theory of Communication*. (177-205), London: University of Westminster Press.

Fuchs, C. (2020). "Political Communication in the Public Sphere", In *Communication and Capitalism: A Critical Theory*. London: University of Westminster Press.

Fuchs, V. R. (1979), Economics, health, and post-industrial society, *Milbank Memorial Fund Quarterly Health and Society,* 57 (2), 153-182.

Funke, Peter N. (2012). The Rhizomatic Left, neoliberal capitalism and class: Theoretical interventions on contemporary social movements in the global North. *International Critical Thought*, 2 (1), 30-41.

Gandy, Oscar H. (1989). The Surveillance Society: Information technology and bureaucratic social control, *Journal of Communication,* 39 (3), 61-76.

Garnham, N. (1992). "The Media and the Public Sphere", In *Habermas and the Public Sphere* (Ed. Craig Calhoun), Cambridge, MA: MIT Press.

Geray, H. (2003). *İletişim ve teknoloji uluslararası birikim düzeninde yeni medya Politikaları,* Ankara: Ütopya Yayınevi.

Gerbaudo, P. (2017) From cyber-autonomism to cyber-populism: an ideological history of digital activism, *Triplec: Communication, Capitalism & Critique*, 15 (2), 478-491.

Gerhards, J. and Schafer, M. S. (2010). Is the internet a better public sphere? comparing old and new media in the Usa and Germany, *New media & society*, 12 (1),143-160.

Giddens, A. (2014). *Siyaset, Sosyoloji ve Toplumsal Teori,* İstanbul: Metis Yayınları.

Gimmler, A. (2001). Deliberative democracy, the public sphere and the internet. *Philosophy & Social Criticism*, 27 (4), 21-39.

Golding, P., & Murdock, G. (1978). Theories of Communication and Theories of Society, *Communication Research*, 5 (3), 339-356.

Goode, L. (2005), *Jurgen Habermas democracy and the public sphere*, London: Pluto Press.

Goodin, R.E. (2005). Sequencing deliberative moments, *Acta Politica,* 40, 182-196.

Goodin, R.E., Dryzek, J.S. (2006). Deliberative Impacts: The Macro-Political Uptake of Mini-Publics, *Politics and Society*, 34 (2), 219-244.

Goodin, R.E., Reeve, A. (2018). *Liberalism and Neutrality*. (Ed.Goodin ve Reeve) London: Routledge.

Goodsell, C. T. (2003). The concept of public space and its democratic manifestations, *The American Review of Public Administration*, 33 (4), 361-383.

Goodwin, J. ve Jasper, J. M. (2004). "Caught in a winding, snarling vine: the structural bias of political process theory". J. Goodwin ve J. M. Jasper (Eds), In *Rethinking 129 social movements: structure, meaning and emotion* (s. 3-30). Lanham: Rowman & Littlefield Publishersi Inc.

Gökberk, M. (1946). Hegel'in Devlet Felsefesi, *Felsefe Arkivi*, 1 (2-3), 99-129.

Göker, A. (2001). Bilim ve teknoloji politikalarına giriş için 'Enformasyon Toplumu' üzerine kavramsal bir yaklaşım denemesi, Mülkiye Dergisi, 25 (230), 27-66.

Göze, A. (2011). *Siyasal düşünceler ve yönetimler*. (Genişletilmiş 12.Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.

Göze, A. (2016). *Siyasal düşünceler ve yönetimler*, (16.Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.

Gramsci, A (2005). *"the Intellectuals" Contemporary sociological thought: themes and theories.* (Ed. Sean P. Hier) Canada: Canadian Scholar Press.

Gramsci, A. (2011). *Hapishane defterleri* (Çev.Adnan Cemgil), İstanbul: Belge Yayınları.

Gramsci, A. (2014). *Modern Prens Machiavelli, siyaset ve modern devlet üzerine* (Çev. Pars Esin), Ankara: Dipnot Yayınları.

Grant, C. B. (2000). Discursive democracy as the political taming of globalisation, *Debatte*, 8 (2), 134-148.

Greiff, P. (2000). Deliberative Democracy and Group Representation, *Social Theory and Practice,* 26 (3), 397-415.

Grubner, B. (2017). Narcissism in cultural theory: Perspectives on Christopher Lasch, Richard Sennett, and Robert Pfaller. *De gruyter,* 3 (1), 50-70.

Gutmann, A. and Thompson, D. (1996) *Democracy and disagreement,* London: Harvard University Press.

Gutmann, A. and Thompson, D. (2004). *Why deliberative democracy*, Princeton. NJ: Princeton University Press.

Gülenç, K. (2016). "Karl H. Marx devrimci siyasetin temelleri". *Siyasal Düşünceler Tarihi* İçinde (Ed.Hamit Emrah B., Fatih D.). Ankara: Orion Kitabevi.

Gürdal, O. (1991). Enformasyon: Terminolojik yaklaşım, *Türk Kütüphaneciliği*, 5 (3), 116-121.

Habermas, J. (1981). New Social Movements, *Telos,* (49), 33-37.

Habermas, J. (1992). "Further Reflections on the Public Sphere", C. Calhoun (ed.), In *Habermas and the Public Sphere*, pp. 421-61. Cambridge, MA: MIT Press.

Habermas, J. (1996). *Between fact and norms: Contributions to a discourse theory of law and democracy* (2. baskı). (Çev. W. Regh). Cambridge: MIT

Habermas, J. (1999). "Demokrasinin Üç Normatif Modeli" Benhabib, S.(Ed.) *Demokrasi ve Farklılık* İçinde, (Çev. Z.Gürata ve C. Gürsel), İstanbul: Demokrasi Kitaplığı

Habermas, J. (2001). *İletişimsel Eylem Kuramı.* Cilt 1. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Habermas, J. (2012). *"Öteki" Olmak, "Öteki"yle yaşamak: Siyaset kuramı yazıları*, (Çev.: İlknur Aka), İstanbul: YKY.

Habermas, J. (2015). *Kamusallığın yapısal dönüşümü*, (Çev.Tanıl Bora-Mithat Sancar), İstanbul: İletişim Yayınları.

Habermas, J. (2023). *Kamusallığın yeni bir yapısal dönüşümü ve müzakereci demokrasi.* (Çev.Tanıl Bora), İstanbul: İletişim Yayınları.

Habermas, J., Lennox, S., Lennox, F. (1974). The Public Sphere: An encyclopedia article, *New German Critique*, No 3, s.49-55.

Hacker, K., van Dijk, J. (2000). "What is Digital Democracy?", (Hacker, K and van Dijk, J Editions), *Digital Democracy Issues of Theory and Practice*, New York: Sage Publications.

Hamelink, C. (1994). *Trends in World Communication.* Penang: Southbound Publishers

Hamelink, C. J. (1991a). "Enformasyon Devriminden Sonra Yaşam Sürecek Mi?" Kaplan, Y. (Ed.), Enformasyon Devrimi Efsanesi içinde, (Çev. Kaplan, Y.), İstanbul: Rey.

Hamelink, C. J. (1991b). Merkez ve Çevre Ülkeler Arasındaki Enformasyon Dengesizliği, Kaplan, Y. (Editör), Enformasyon Devrimi Efsanesi içinde, (Çev. Kaplan, Y.), İstanbul: Rey

Hampsher-Monk, I. (2004). *Modern siyasal düşünce tarihi: Hobbes'tan Marx'a büyük düşünürler* (Çev.N. Arat, D. Hakyemez, T.Anğ, Ö. Özaydın, Y. Özer, S. Yazıcıoğlu, S. Ü. Arat, B. O. Yılmaz, A. Tolga, E. Orman & L. Şimşek), İstanbul: Say Yayınları.

Hannay, A. (2005). *On the Public.* London and New York: Routledge.

Hansen, M. (1993). "Foreword". *Negt, O., Kluge A. (Ed.)* In *Public sphere and experience: Toward an analysis of the buorgeois and proletarian public sphere,* Mineapolis: University of Minnesota Press.

Hansen, M. (2015). "Yirmi yılın ardından Negt ve Kluge"un kamusal alan ve tecrübesi: Değişen karışımlar ve genişlemiş alanlar" (M. Özbek, Çev.). (Orijinal makalenin yayım tarihi, 1990). M. Özbek (Ed.), *Kamusal Alan* içinde (s. 141-176). İstanbul: Hil Yayınları.

Hanson, J., Narula, U. (1990). *New Communication Technologies in Developing Countries,* Routledge Communication Series.

Hardimon, M.O. (1994). "*The family, civil society, and the state".Hegel's Social Philosophy* (The Project of Reconciliation). Cambridge University Press. ss.174-227.

Hasdemir, T. A. ve Coşkun, M. K. (2008). Kamusal Alan ve Toplumsal Hareketler. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63 (1), 121-149.

Hauer, T. (2017). Technological determinism and new media. *International Journal of English James, Literature and Social Sciences*, 2 (2), 1-4.

Hauser, G.A. (1998). Civil Society and the Principle of the Public Sphere. *Philosophy and Rhetoric,* 31 (1), 19-40.

Hegel, G.W.F. (1986). *Tinin Görüngübilimi.* (Çev.Aziz Yardımlı). İstanbul: İdea Yayınları.

Hendriks, C. (2011). *The politics of public deliberation: Citizen engagement and interest advocacy.* Palgrave Macmillan.

Hendriks, C. M. (2006). "Integrated Deliberation: Reconciling civil society's dual role in deliberative democracy", *Political Studies,* 54 (3), 486-508.

Herbst, S. (2011). "Critical perspectives on public opinion", In G. C. Edwards III, L. R. Jacobs, & R. Y. Shapiro (Eds.), *The Oxford handbook of American public opinion and the media* (pp. 302-314). Oxford, UK: Oxford University Press.

Heywood, A. (1992). "Liberalism", (Ed. A. Heywood), *Political Ideologies: An Introduction*, Macmillan. pp. 24-65.

Heywood, A. (2013). *Siyasi ideolojiler: Bir giriş* (Çev. Ahmet Kemal Bayram, Özgür Tüfekçi, Hüsamettin İnaç, Şeyma Akın, Buğra Kalkan). Ankara: Adres Yayınları.

Hill, L. (2007). Adam Smith, Adam Ferguson and Karl Marx on the division of labour, *Labour of Classical Sociology*, 7 (3), 339-366.

Hobbes, T. (2007). *Leviathan*, (Çev.Semih Lim), İstanbul: YKY.

Hunold, C., Young, I.M. (1998). Justice, democracy, and hazardous siting, *Political Studies,* XLVI, 82-95.

Hurn, B. J. (2007). The Influence of culture on international business negotiations, *Industrial and Commercial Training*, 39 (7), 354-360.

Innis, H. A. (2002). *İmparatorluk ve iletişim araçları*, Ankara: Ütopya Yayınevi.

Işık, G. (2015). *Sanaldan sokağa toplumsal hareketler*, Ankara: Nobel Yayıncılık.

Işık, G. (2018). Sanaldan sokağa "Kudüs Filistin'in Başkentidir ve Öyle Kalmalı" Hareketi, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (13), 157-172.

İraz, R. (2005). İşletmelerde bilgi yönetiminin yenilik ve rekabet gücü üzerindeki etkileri, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19 (1), 244.

Jacobs, L.R., Lomax Cook, F., Delli Carpini, M. X. (2009). *Talking together: Public deliberation and political participation'*, University of Chicago Press

Jacobs, S.(1993). John Stuart Mill on the tyranny of the majority. *Australian Journal of Political Science*, 28 (2), 306-321.

Jasper, J.M. (2002). Ahlaki protesto sanatı-toplumsal hareketlerde biyografi, kültür ve yaratıcılık, Ayrıntı Yay.

Jenkins, J. C. (2001). Social movements: Resource Mobilization Theory, *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences,* 14368-14371.

Johnston, H., Larana, E., Gusfield, J.R. (1994). "Identities, Grievances, and New Social Movements", (Ed. Enrique Laraña, Hank Johnston and Joseph R. Gusfield), *New Social Movements From Ideology to Identity*, Temple University Press.

Jourdain, A., Nauliın, S. (2020). *Pierre Bourdieu'nün kuramı ve sosyolojik kullanımları*, (Ö. Elitez, Çev) 2. Baskı, İletişim Yayınları

Joyce, M. (2010). *Digital Activism Decoded: the new mechanics of change. international debate education association,* New York.

Kabaağaç, S., Alova, E. (1995). *Latince-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Sosyal Yayınlar.

Kahn, R. ve Kellner, D. (2004). New media and internet activism: From the 'Battle of Seattle' to blogging, *New Media Society*, 6 (1), 87-95.

Kanlıoğlu, B. (2020). Rawls - Habermas tartışması: Politik liberalizmden müzakereci demokrasiye, benzerin farklılıkları, *Ahlâk Çalışmaları Ve Ahlâk Felsefesi Dergisi,* 1 (1), 34-42.

Karaman, M.L. (1990). *Sivil toplum kavramı ve Türkiye üzerine değerlendirmeler: bir yeniden bakış,* Türkiye Günlüğü.

Karatzogianni, A. (2015). *Firebrand waves of digital activism 1994-2014: The rise and spread of hacktivism and cyberconflict.* London: Palgrave Macmillan.

Kautz, K., Thaysen K. (2001). Knowledge, Learning and IT Support in A Small Software Company, *Journal of Knowledge Management*, 5 (4), 349-357.

Kazancı, M. (2013). Arendt's Fear of the Social, *Beytulhikme An International Journal of Philosophy,* 3 (2), 96-104.

Keane, J. (2004). *Sivil toplum ve devlet avrupa'da yeni yaklaşımlar,* Yedikıta Yayınları.

Keleş, R. (1993). *Kent ve siyaset üzerine yazılar (1975-1992),* Kent Basımevi.

Kılıç, S . (2009). Kamuoyu oluşum sürecinde sosyal hareketler ve medya, *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 2 (2), 150-167.

Kırık, A.M., Özcan, A. (2014). Bir dijital aktivizm örneği: akıllı ağ çeteleri (Smart Mobs), *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology*, 5 (14), 61-78.

Klar, M., Kasser, T. (2009). Some benefits of being an activist: Measuring activism and ıts role in psychological well-being. *International Society of Political Psychology,* 30 (5), 755-777.

Klein, N. (2000). *No Logo: Taking aim at the brand bullies,* London: Flamingo.

Kline, Ronald R. (2001). Technological Determinism, In N. J. Smelser & B. Baltes (eds.) *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, USA: Cornell University*, 24: 109-112.

Kline, S.J. (1985). What is Technology?, Bulletin of Science, *Technology & Society*, 1, 215-218

Koivisto, J., Valiverronen, E. (1996). The Resurgence of the Critical Theories of Public Sphere, *Journal of Communication Inquiry*, 20 (2), 18-36.

Kornienko, Anna A. (2015). The concept of knowledge society in the ontology of modern society, *Procedia-Social and Behavioral Sciences,* 166, 378-386

Kotler, P. (1986), "The prosumer movement: A new challenge for marketers," in *NA- Advances in Consumer Research Volume 13*, Lutz Richard J., ed. Provo, UT: Association for Consumer Research, 510-513.

Kreider, D. (1973). *Isonomia: The Greek idea of freedom* (Graduate Student Theses), Dissertations, & Professional Papers, 5244.

Kuldkepp, M. (2015). Hegemony and liberation in World War I: the plans for new Mare Nostrum Balticum, *Ajalooline Ajakiri,* 3 (153), 249-286.

Kumar, K. (2013). *Sanayi sonrası toplumdan Post-modern topluma çağdaş dünyanın yeni kuramları,* (Çev. Küçük, M.), Ankara: Dost Kitabevi.

Laclou, E., Mouffe, C. (2001). *Hegemony and Socialist Strategy*, Second Edition. London-New York: Verso.

Laer, J. V. & Aelst, P. V. (2010). Internet and social movement Action Repertoires, *Information, Communication&Society*, 13 (8), 1-26.

Langman, L. (2005). From virtual public spheres to global justice: a critical theory of international social movements, *Sociological Theory*, 23 (1), 42-74.

Last, M. (2011). Blogging down a dictatorship: Human rights, citizen journalists and the right to communicate in Zimbabwe, *Journalism*, 12 (6), 745-760.

Laughey, D. (2010). *Medya çalışmaları, teoriler ve yaklaşımlar*, İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Le Bon, G. (1999). *Kitleler Psikolojisi,* İstanbul: Hayat Yayıncılık.

Linke, G. (2011). The public, the private and the intimate: Richard Sennett's And Lauren Berlant's cultural critisizm in dialogue, *Biographical Research Center Biography*, 34 (1), 11-24.

Lister, M. vd. (2009). *New media: determining or determined? In New Media: a Critical Introduction* (Second Edition), London: Taylor & Francis.

Lloyd, M. ve Little A. (2009). "Introduction" Adrian Little ve Moya Lloyd (Ed.), *The Politics of Radical Democracy* (s. 1-12), UK: Edinburgh University Press.

Lyon, D. (1992). The new surveillance: Electronic technologies and the maximum security society, *Crime, Law and Social Change,* 18 (1-2), 159-175.

Lyon, D. (2018). *Ağ, benlik ve gelecek, küresel kuşatma karşısında insan*, (Haz.Mustafa Armağan), İstanbul: Ketebe Yayınları, 58-68.

Mac Rae, D. G. (1983). Adam Ferguson 1723-1816 (çev. Sezai İhsan), *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 6 (2), 251-257.

Macpherson, C.B. (1990). *The political theory of possessive individualism: Hobbes to Locke,* New York: Oxford University Press.

Macpherson, C.B.(1945). Hobbes Today, *The Canadian Journal of Economics and Political Science/Revue canadienne d'Economique et de Science Politique.* 11 (4), 524-534.

Madanipour, A. (2003). *Public and Private Spaces of the City*, London and New York: Routledge.

Magee, B. (2000). *Büyük filozoflar: Platon'dan Wittgenstein'a batı felsefesi*. (Çev.Ahmet Cevizci). İstanbul: Paradigma Yayınları.

Mansbridge, J. (1999). "Everyday talk in the deliberative system" Stephen Macedo (ed.), In *Deliberative Politics: Essays on Democracy and Disagreement*, Oxford University Press. 211-239.

Mansbridge, J., Bohman, J., Chambers, S., Christiano, T., Fung, A., Parkinson, J., Thompson, D., Warren, M.E. (2012). "A Systemic Approach to Deliberative Democracy." In *Deliberative Systems: Deliberative Democracy at the Large Scale, John Parkinson and Jane Mansbridge* (1-26), Cambridge: Cambridge University Press.

Martin, B. (2005). Information society revisited: from vision to reality, *Journal of Information Science,* 31 (1), 4-12.

Marx, G. T. (2002). What's new Aabout the "New Surveillance"? Classifying for change and continuity, *Surveillance & Society*, 1 (1), 9-29.

Marx, K., & Engels F. (1977). *Devlet ve Hukuk Üzerine* (R. Serozan, Çev. ve Der.), İstanbul: May Yayınları.

Marx, K., Friedrich, E. (2004). *Communist Manifesto* (Ed and Trans. L.M.Findlay), Canada: Broodview Press.

Mayo, P. (2015). *Hegemony and Education under Neoliberalism Insights from Gramsci*, London: Routledge.

McCarthy, J. D., and Zald, M. N. (1977). Resource Mobilization and Social Movements, *American Journal of Sociology,* 82 (6), 1212-1241.

McCaughey M., Ayers, M. (2003). "Introduction" M. McCaughey and A. Michael (Eds.), *Cyberactivism: Online activism in theory and practice*. New York: Routledge.

McChesney, Robert W. (2003). Küresel İletişimin Politik Ekonomisi R. W. McChesney, E. Meiksins Wood, J. Bellamy Foster (Editör), *Kapitalizm ve Enformasyon Çağı: Küresel İletişim Devriminin Politik Ekonomisi* içinde. Ankara: Epos Yayınları.

Melucci, A. (1980). The new social movements: A theoretical approach, *Social Science Information,* 19 (2), 199-226.

Melucci, A. (1985). The symbolic challenge of contemporary movements, *Social Research, Social Movements*, 52 (4), 789-816.

Merriam, C. E. (1899). Thomas Paine"s political theories, *Political Science Quarterly,* 14 (3), 389-403.

Meyrowitz, J. (1994). Medium theory. D. Crowley ve D. Mitchell (Ed.). In *Communication theory today,* Cambridge: Polity Press.

Mill, J. S. (2003). *Utilitarianismand on Liberty*, (ed. Mary Warnock), Malden: Blackwell Publishing.

Miller, James R.,Ayer, Hugh M. (2006), Agrarian Justice: Thomas Paıne's Socıal Securıty Program Of 1797, , *Educational Gerontology*, 7 (4), 375-382.

Minar, D. W. (1960). Public opinion in the perspective of political theory. *Western Political Quarterly*, 13 (1), 31-44.

Minoque, K. R., (1972). "Hobbes and the Just Man" Maurice Cranston and Richard S. Peters (eds), in *Hobbes and Rousseau: A Collection of Critical Essays,* New York: Anchor Books.

Morton, A.D. (2011). *Gramsci'yi çözümlemek.* (Çev.Barış Baysal), İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Mouffe, C. (1999a). Demokrasi, İktidar ve "Siyasal Düzen" S. Benhabib (Ed.). *Demokrasi ve Farklılık Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması* içinde. İstanbul: Demokrasi Kitaplığı, 347-363.

Mouffe, C. (1999b). Deliberative democracy or Agonistic pluralism?. S*ocial Research*, 66 (3), 745-758

Mouffe, C., Laclou, E. (2012). *Hegemonya ve Sosyalist Strateji Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru,* (Çev. A.Kardam), İstanbul: İletişim Yayınları

Müftüoğlu, A. (2003). "Liberal Kamusal Alan: Rawls'un Uzlaşımcı Liberal Kültürü," *Sivil Toplum,* 1 (2), 31-43.

Müller, H. (2004). Arguing, bargaining and all that: communicative action, rationalist theory and the logic of appropriateness. *European Journal of International Relations*, 10 (3), 395-435.

Nake, F. (2002). *Data, Information, and Knowledge a semiotic view of phenomena of organization,* IFIP International Federation for Information Processing, Germany: Bremen University.

Nancy, J.L. (2010), *Sonlu ve Sonsuz Demokrasi. Demokrasi Ne Alemde?* (Haz. Eric Hazan; Çev.Savaş Kılıç). İstanbul: Metis Yayınları.

Narmanlıoğlu, H. (2016). İnternet aktivizmi ve miskin eylemcilik üzerine bir araştırma, *Tarih Okulu Dergisi*, 9 (25), 437-454.

Negt, O., Kluge, A. (1993). *Public sphere and experience toward an analysis of the bourgeois and proletarian public sphere.* (Çev. P.Labanyi, J.Daniel, A. Oksiloff). Minneapolis: Minnesota Press.

Neumayer, C., Svensson, J. (2014). Activism and radical politics in the digital age: Towards a typology, *Convergence*. 2016; 22 (2), 131-146.

Ng, K. (2021). "Public opinion and Ideology in Hegel's Philosophy of Right" (Ed. James A. Clarke and Gabriel Gottlieb), In *Practical Philosophy From Kant to Hegel.* Cambridge University Press. 229-248.

Nurı, G.D. (2015). *Israeli peace discourse: a cultural approach to CDA*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

O'Flynn, I. (2006). *Deliberative Democracy and Divided Societies*, Edinburgh: Edinburgh University Press.

O'Sullivan, N. (1994). *Hannah Arendt: Eski Yunan özlemi ve Endüstri Toplumu," çağdaş siyaset felsefecileri*, A. De Crespigny, K. R. Minogue (Ed.), Çev. Gülayşe Koçak, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Offe, C. (1985). New Social Mavements: Challenging the Boundaries of Institutional Politics, *Social Researeh,* 52 (4), 817-868.

Offe, C. (2013). *Amerika üzerine düşünceler Tocqueville, Weber ve Adorno Birleşik Devletler'de,* (Çev. Osman Toklu). Ankara: Dost Kitabevi.

Offe, C. (2016). "Yeni Sosyal Hareketler: Kurumsal Politikanın Sınırlarının Zorlanması" (Yayına Hazırlayan: Kenan Çayır), *Yeni Sosyal Hareketler Teorik Açılımlar,* İstanbul: Kaknüs Yayınları, 47-73.

Olson, M. (2002). *The Logic of Collective Action,* Cambridge: Harvard University Press,

Onat, N. (2013). *Kamusal alan ve sınırları,* İstanbul: Durak İstanbul Dizisi.

Oskay, Ü. (1982). *XIX. Yüzyıldan Günümüze Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri: Kuramsal Bir Yaklaşım*, Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi.

Öğün, S. S. (2004), Kamusal hayatın kültürel kökleri üzerine: Sennett, Habermas, Abdülaziz Efendi, Kamusal Alan, *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Sayı 5, 49-56.

Özalp A., (2009). Liberal Demokrasinin derinleştirilmesi gereği ve Müzakereci Demokrasi" *Uluslararası Davraz Kongresi, S.D.Ü*, 24-27 Eylül 2009, Isparta, (Yayınlanmamış tebliğ).

Özbank, M. (2009). *Rawls-Habermas Tartışması Neden Demokrasi? Nasıl İstikrar?,* (der.Murat Özbank)İstanbul: İstanbul Bilgi Yayınları.

Özbek, M. (2015). "Politik Kamusal Alan ve Kolektif Yaratıcılık," *Kamusal Alan*, İstanbul: Hil Yayın

Özbek, Meral (2015), "Kamusal Alanın Sınırları,"*Kamusal Alan*, İstanbul: Hill Yayın.

Özen, H., Avcı, Ö. (2013), Her Yer Taksim Her Yer Direniş: Kentsel Bir Hareketin Ulusal Yayılımı, *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi,* 3 (1-2), 31-45.

Paine, T. (2004). *Sağduyu* (Çev. S. Saraçlı), İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Paine, T. (2012). *Akıl Çağı* (Çev.A. İ. Dalgıç). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Eserin orijinali 1794'te yayımlandı).

Paine, T. (2013). *Ortak akıl, insan hakları ve tarımsal adalet,* İstanbul: Doruk Yayınları.

Papageorgiou, T. J., Michaelides, P. (2006). Joseph Schumpeter and Thorstein Veblen on technologıcal determinism, individualism and institutions, *The European Journal of Hıstory of Economic Thought,* 23 (1), 1-30.

Parekh, S. (2004). "A meaningful place in the world: Hannah Arendt on the nature of human rights", *Journal of Human Rights*, 3 (1), 41-52.

Parkinson, J (2004). Why deliberate? The encounter between deliberation and new public managers, *Public Administration*, 82 (2), 377-395

Parkinson, J. (2006). *Deliberating in the Real World: Problems of Legitimacy in Deliberative Democracy*, Oxford: Oxford University Press.

Parkinson, J. (2020). The Roles of Referendums in Deliberative Systems, *Representation,* 56 (4), 485-500.

Philips, A. (1999). Eşitlik, Farklılık ve Kamusal Temsil. S. Benhabib (Ed.). *Demokrasi ve Farklılık Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması* içinde. İstanbul: Demokrasi Kitaplığı, 199-219.

Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants part 2: Do they really think differently?. *On the horizon*, *9* (6), 1-6.

Rawls, J (2006). *Halkların Yasası ve Kamusal Akıl Düşüncesinin Yeniden Ele Alınması* (Çev. Gül Evrin), İstanbul: İstanbul Bilgi Yayıncılık

Rawls, J. *(2001). Justice As Fairness: A Restatement,* The Belknap Press Of Harvard University Press, England.

Reitan, R. (2007). *Global Activism*, NewYork: Routledge.

Rousseau, J. J. (1993). *Toplum Sözleşmesi,* (Çev. Vedat Günyol), İstanbul: Adam Yayınları.

Rucht, D. (1996). The impact of national contexts on social movement structures. In McAdam, D., McCarthy, J., and Zald, M. N. (eds.), *Comparative Perspectives on Social Movements,* Cambridge University Press, Cambridge, pp. 185-204.

Sabine, George. (1959). *A history of political theory*, New York: Henry Holt and Company.

Salamini, Leonardo (1974), Gramsci and Marxist sociology of knowledge: An Analysis of Hegemony-Idelogy-Knowledge, *The Sociological Quarterly*, 15 (Summer), 359-380.

Sanders, L. M. (1997). Against deliberation. *Political Theory,* 2 (3), 347-376.

Sanlı, L. (2003). Yeni Toplumsal Hareketler ve Gelişme Koşulları, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 53 (1), 55-70.

Schiller, H. (1976). *Communication and Cultural Domination*, New York: Routledge.

Seçkinelgin, H. (2002). Civil society as a metaphorfor western liberalism, *Global Society,* 16 (4), 357-376.

Sennett, R. (1992). *Otorite,* K. Durand (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sennett, R. (1996). *Gözün Vicdanı: Kentin Tasarımı ve Toplumsal Yaşam* (S.Sertabiboğlu ve C. Kurultay Çev.), İstanbul, Türkiye: Ayrıntı Yayınları.

Sennett, R. (2016). *Kamusal insanın çöküşü* (Çev. Serpil Durak ve Abdullah Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Shell, D. (1990). The Development of Democracy, *Transformation*, 7 (4), 20-24.

Shirky, C. (2008). *Here comes everybody: The power of organizing without organizations,* New York: Pengıin Press.

Shirky, C. (2011). Political power of social media-technology, the public sphere, and political change, *Foreign Affairs,* 90 (1), 28-41.

Sina, A. (2016). Eski Yunan Yargı Sistemi: MÖ IV. Yüzyılda Atina'da Yargıçlar Ve Mahkemeler, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 123, 419-450.

Sivitanides, M. Shah, V. (2011). The era of digital activism. *Conference for Information Systems Applied Research*, USA

Smelser, N.J. (1965). *Theory of Collective Behaviour,* New York: The Free Press

Smith, A.M. (1998). *Laclau And Mouffe. The radical democratic imaginary*. New York-London: Routledge.

Smith, G., Setälä, M. (2018). Mini-publics and deliberative democracy, Bächtiger, A., Dryzek, J., Mansbridge, J. and Warren, M.E. (ed.) In *The Oxford Handbook of Deliberative Democracy,* Oxford: Oxford University Press.

Smith, M. F. (2005). "Activism", Ed.by Robert Lawrence Heath, *In Encyclopedia of Public Relations*, Thousand Oaks, CA: Sage, Vol. 1, pp. 5-9.

Solomon, R.C (1970). Hegel's concept of "Geist", *The Review of Metaphysics*, 23 (4), 642-661.

Somma, N.M. (2012), The Chilean student movement of 2011-2012: challenging the marketization of education, *Interface: a journal for and about social movement*, 4 (2), 296 - 309.

Stalin, J (2009). *Diyalektik materyalizm ve tarihsel materyalizm*. (11.Baskı). Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayınları.

Svensson, J., Neumayer, C., Banfield M.,A., Schobböck, J. (2012). What kind of activist are you? *Positioning, power and identity in political online activism in Europe, Conference for E-Democracy and Open Government*

Şentürk, Ü. (2006), Küresel yeni sosyal hareketler ve savaş karşıtlığı, *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 30 (1), 31-46.

Tannenmbaum, D.G., Schultz, D. (2007). *Siyasi düşünce tarihi*. (Çev. Fatih Demirci). Ankara: Adres Yayınları.

Taş, O. (2007). Şebeke toplumunda direniş: Hacker kültürü ve teknoloji etiği. M. Binark içinde, *Yeni Medya Çalışmaları*. Ankara: Dipnot Yayınları.

Taylor, C. (1977). *Hegel.* Cambridge: Cambridge University Press.

Temiz, H. E. (2004). *Küreselleşmenin sosyal boyutları ve türkiye açısından etkileri*, İzmir: Genel-İş Matbaası.

Thompson, J. B. (1983). Rationality and social rationalization: An assessment of Habermas's Theory Of Communicative Action, *Sociology,* 17 (2), 278-294.

Thompson, J. B. (1994), Kamusal alanın dönüşümü, (Çev. Sevda Alankuş), *İLEF Yıllık,* 241-262.

Thörn, H. (2007). Social Movements, the media and the emergence of a global public phere from Anti-Apartheid to global justice, *Current Sociology*, 55(6), 896-918.

Tilly, C. (2008), *Toplumsal Hareketler 1768-2004*, (Çev.Orhan Düz), İstanbul: Babil Yayınları.

Timur, T. (2017). *Haberması okumak*. İstanbul: Yordam Kitap.

Tocqueville, A. (1994). *Amerika'da Demokrasi*. (Çev. İhsan Sezal, Fatoş Dilber). Ankara: Yetkin Yayınları.

Toffler, A. (1990). Powershift: knowledge, wealth, and violence at the edge of the 21st century. New York: Bantam Book Ross, George (1974), *The Second Coming of Daniell Bell*, in Miliband, Ralph and Saville, John (ed.), 331-348.

Toffler, A. (2008). *Üçüncü Dalga*, (Çev. Selim Yeniçeri), İstanbul: Koridor Yayıncılık.

Torun, T. (2016). *İletişimsel Eylem Kuramını Modern Bir Özgürleşim Paradigması Olarak Okumak* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi.

Touraine, A. (2016). Toplumdan Toplumsal Harekete. (Yayına Hazırlayan: Kenan Çayır). *Yeni Sosyal Hareketler Teorik Açılımlar* İçinde, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 31-46.

Törenli, N. (2004). *Enformasyon Toplumu ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye,* Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Törenli, N. (2011). *Küreselleşmenin Yol Haritaları Tekno-Siyasal Paradigmalar,* Ankara: Ütopya Yayınevi.

Türk Dil Kurumu (2008). *Yabancı Sözlere Karşılıklar Kılavuzu*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Uygun, O. (2017). *Demokrasi Tarihsel, Siyasal ve Felsefi Boyutlar*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Uzun, R. (2003). *Teknoloji merkezli yaklaşımlar, iletişim kuramları*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Varty, J. (1997). Civic or Commercial? Adam Ferguson's Concept of Civil Society, *Democratization*, 4 (1), 29-48.

Vatikiotis P. (2014). İletişim Kuramı ve Alternatif Medya, B. Yanıkkaya ve B. Çoban (Der.). *Kendi Medyanı Yarat: Alternatif Medya Kavramlar, Tartışmalar, Örnekler* İçinde, İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Vegh, S. (2003). Classifying forms of online activism: The case of cyber-protests against the World Bank, In M. McCaughey and A. Michael (Eds.), *Cyberactivism: Online activism in theory and practice*, New York: Routledge.

Vincent, P. (1992). *Public Opinion*, London: Sage Publications.

Waldron, J. (1989). John Locke: Social Contract versus Political Anthropology. *The Review of Politics,* 51 (1), 3-28.

Walters, S. (2005). Social movements, class, and adult education, *New Directions for Adult and Continuing Education,* 2005(106), 53-62.

Warner, B.E. (2001). John Stuart Mill's theory of bureaucracy within representative government: Balancing competence and participation, *Public Administration Review,* 61 (4), 403-413.

Webster, M.D. (2017). Questioning Technological Determinism Through Emprical Research, *Symposium,* 4 (1), 107-125.

Williams, R. (1989). *İkibin'e Doğru.* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Williams, R. (2003). *Televizyon, teknoloji ve kültürel biçim*, (1. baskı) (A. U. Türkbağ, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi. (Orijinal çalışma basım tarihi 1974).

Williams, R. ve Edge, D. (1996). "The Social Shaping of Technology", *Research Policy,* 25 (6), 865-899.

Wimmer, J. (2005). Counter-Public Spheres and the Revival of the European Public Sphere, *Javnost-The Public*, 12 (2), 93-109.

Wimmer, J. (2012). The times they are a-changin: The digital transformation of 'classic' counter-public spheres. *CM: Communication Management Quarterly: Časopis za upravljanje komuniciranjem 7 (23),* 5-22.

Wolin, S. S. (1999) "Elle Tutulmaz Demokrasi", *Demokrasi ve Farklılık* İçinde, Ed. S. Benhabib, Çev. Zeynep Gürata, Cem Gürsel, İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.

Wood, E. M. (1990), TheUse sand abuses of Civil Society, Social Register.

Yalçınkaya, A. (2011). "Yunan Uygarlığı İçinde Polis ve Siyaset". Mehmet Ali Ağaoğulları (Ed.). *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, İstanbul: İletişim Yayınları

Yaylagül, L. (2008). *Kitle iletişim kuramları*, Ankara: Dipnot Yayınları.

Yetiş, M. (2003). Marx ve Sivil Toplum, *Praksis*, 10, 35-72.

Yetiş, M. (2009). Gramsci ve devletin iki görünümü, *Mülkiye Dergisi*, 33 (264), 129-153.

Yoneji, M. (1985), Three great social revolutıons: Agrıcultural, Industrıal, And Informatıonal, *Prometheus: Critical Studies İn Innovation*. 3 (2), 269-274.

Young, I.M. (1999). İletişim ve Öteki: Müzakereci demokrasinin ötesinde. S. Benhabib (Ed.). *Demokrasi ve Farklılık Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması* içinde. İstanbul: Demokrasi Kitaplığı, 174-196.

Young, I.M. (2000). *Inclusıon and Democracy,* New York: Oxford University Press.

Yükselbaba, Ü. (2012). *Habermas ve Kamusal Alan: Burjuva Kamusallık İlkesinden İletişimsel Kamusallığa Geçiş*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Zabcı, F. (2011a). "Spinoza ve Locke: Siyasal özgürleşmeden bireysel özgürleşmeye". M. A. Ağaoğulları, *Sokrates'ten Jakobenlere batı'da siyasal düşünceler* içinde (s. 457-506). İstanbul: İletişim Yayınları.

Zabcı, F. (2011b). "Thomas Hobbes: Devlet ya da ölümlü Tanrı'ya övgü". M. A. Ağaoğulları (Ed.), Sokrates'ten Jakobenlere batı'da siyasal düşünceler içinde (s. 427-455). İstanbul: İletişim Yayınları.

Zimmerman, M.E. (1990). *Heidegger's Confrontation with Modernity: Technology, Politics, and Art, Indiana*, University Press.

İnternet Kaynakları:

Activism. (n.d.). Collins English Dictionary - Complete & Unabridged 10th Edition. Retrieved September 20, 2011, from Dictionary.com, http://dictionary.reference.com/browse/activism Erişim Tarihi: 10.08.2021.

Adler, P. (2006). Technological Determinism, *http://faculty.marshall.usc.edu/Paul-Adler/research/revising Technological%20Determinism.pdf Erişim Tarihi: 16.01.2021.*

Alpman P S (2012). Toplumsal Hareketler Tartışması İçin Kısa Bir Giriş, http://www.yurtve dunya.net/Sayi3/4.pdf. Erişim tarihi: 05.02.2021.

Atabek, Ü., Özdemir, G.Y., Yüce, E. (2006), Siberuzayda Sendikalar: Yeni Olanaklar, Yeni Sorunlar, İnternet ve Toplum: Bilgi Toplumuna Doğru, XI. "Türkiye'de Internet" Konferansı, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Ankara, Aralık, 305-310. https://silo.tips/download/siberuzayda-sendikalar-yeni-olanaklar-yeni-sorunlar Erişim Tarihi:03.02.2021.

Barker, C. (2008). Some Reflections on Student Movements of the 1960s and Early 1970s, Revista Crítica de Ciências Sociais, 81, 43-91. https://www.researchgate.net/publication/269904309_Some_Reflections_on_Student_Movements_of_the_1960s_and_Early_1970s Erişim Tarihi: 14.05.2021.

Başaran, Funda (2002). İnternet: Yönelimler ve Olasılıklar, Emo Dergisi. https://bianet.org/bianet/kultur/12678-internet-yonelimler-olasiliklar, Erişim Tarihi: 10.11.2020

Blackwell, C. W. (2003). "Athenian Democracy: an overview," Dēmos: Classical Athenian Democracy (A. Mahoney and R. Scaife, edd.,The Stoa: a consortium for electronic publication in the humanities. https://www.stoa.org/demos/ Erişim Tarihi: 12.06.2021.

Bohman, J., Regh, W. (2014). Jürgen Habermas. Stanford Encyclopedia of Philosophy. Erişim Tarihi: 15.07.2022. https://plato.stanford.edu/entries/habermas/#HabDisThe.

Bora, T. (2020). Aktivizm, https://birikimdergisi.com/haftalik/10371/aktivizm Erişim Tarihi: 15.10.2021.

Burall, S. (2015). Room for aView Democracy as a Deliberative System. https://involve.org.uk/sites/default/files/uploads/Room-for-a-View.pdf Erişim tarihi: 14.07.2022

Cansever, B . (2016). Bilgi Toplumunda Bir Kavram Kargaşası Bilgi mi Enformasyon mu. Sosyoloji Dergisi, (1ozel), 41-50. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosder/issue/40964/494738 Erişim Tarihi: 29.01.2021.

Castells, M. (1998). Information Technology, Globalization and Social Development, UNRD Development Paper, Ocak 07, http: // www. uoc.edu/ in3/ hermeneia/sala_de_lectura/castells_information_technology.html. Erişim Tarihi: 03.02.2022.

Collins, R. (1986). Book Reviews : Empire and Communications. By Harold A. Innis. Illustrated, edited and with special introductions and an afterward by David Godfrey. Victoria: Press Porcepic, 1986. Pp. 184. https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/004839318901900207?journalCode=posa Erişim Tarihi: 04.08.2021.

Cunha, M.P., Cunha, J.V., Clegg, S. (2000). Management: Thesis, Antithesis, Synthesis. Electronic Journal. https://www.researchgate.net/publication/23694279_Management_Thesis_Antithesis_Synthesis. Erişim Tarihi:26.01.2021.

Feenberg, A. (2003). What Is Philosophy of Technology?, https://www.sfu.ca/~andrewf/books/What_is_Philosophy_of_Technology.pdf, Erişim Tarihi: 27.01.2021.Gökberk, M. (1972). Hegel'in Felsefesi — Yaşayan Yönleriyle. 0 (18). 11-22. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/14551. Erişim Tarihi: 12.01.2021.

Harrison, K., Boyd, T. (2018). Liberalism, 197-213. https://www.researchgate.net/publication/327127007_Liberalism/link/5b7b782892851c1e1223c7ce/download Erişim Tarihi: 28.12.2020.

https://www.cambridgeinternational.org/Images/285017-data-information-and-knowledge.pdf Erişim Tarihi: 05.03.2021.

https://www.learner.org/wp-content/uploads/2019/06/essential-lens-protest-politics-collection-pdf-small-1.pdf Erişim Tarihi:04.06.2021.

Karlsson, J. (2010). 'Discursive Democracy' - The Case for Deliberation. PH.Thesis. https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOId=1757467&fileOId=1757479. Erişim Tarihi: 01.09.2022.

Kincsei, Attila (2007), Technology and society in the information age, Education and Culture. https://www.icsd.aegean.gr/website_files/metaptyxiako/154935850.pdf Erişim Tarihi: 20.07.2023

Lima, Francisco Jozivan Guedes de, Sobottka, E. A. (2020). Young's communicative democracy as a complement to Habermas' deliberative democracy. https://www.scielo.br/j/ep/a/gQBPRyjD5FRfvhZP7ZFYgwC/?lang=en&format=pdf. Erişim Tarihi: 02.09.2020.

Lyon, D. (1986), From Post-Industrializm to Information Society: A New Tranformation, Sociology, 20 (4), 577-588. https://courses.helsinki.fi/sites/default/files/course-material/4595393/LYON_From%20postindustrialism%20to%20information%20society.pdf Erişim Tarihi: 29.01.2021.

MacDowel, D.M. (2015). Draco. Oxford Classical Dictionary. https://oxfordre.com/classics/view/10.1093/acrefore/9780199381135.001.0001/acrefore-9780199381135-e-2299 Erişim Tarihi: 12.06.2021.

Niculescu, H.W. (2016). Technology, Society and Their Cultura Impact: Literature Review, https://www.researchgate.net/publication/321038241, Son Erişim Tarihi: 26.01.2021.

Pannabecker, J .R., (2009). Technological Impacts and Determinism in Technology Education: Alternate Metaphors from Social Constructivism, s.3, http://scholar.lib.vt.edu/ejournals/JTE/v3n1/pdf/pannabecker.pdf, Erişim Tarihi 05.03.2021.

Posner, R. A. (1992), BookReview(reviewing Bruce Ackerman, TheFuture of Liberal

Svirsky, M. (2010 Defining Activism. (Marcela Svirsky). Deleuze and Political Activism https://www.researchgate.net/publication/285240169_Deleuze_and_Political_Activism Erişim Tarihi:13.08.2021.

Yalçıntaş, A. (2017). Mülk, Mülkiye, Mülkiyet: Bir Eğitim Kurumunun Fikri İnşası. İktisat ve Toplum Dergisi. Sayı: 80. http://www.iktisatvetoplum.com/wp-content/uploads/ALTUG%5E-YALC%F7INTAS%F7.pdf Erişim Tarihi: 23.02.2021

MODERN DÜNYAYA NEBEVİ DOKUNUŞ
HZ. PEYGAMBER'E DAİR AKADEMİK ÇALIŞMALAR
(DİSİPLİNLERARASI YAKLAŞIM)

Editör
Vesile Şemşek

nobel bilimsel

Modern Dünyaya Nebevi Dokunuş Hz. Peygamber'e Dair Akademik Çalışmalar (Disiplinlerarası Yaklaşım)

Editör: Vesile Şemşek

Yayın No.: 2229
ISBN: 978-625-393-750-8
E-ISBN: 978-625-393-751-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Şemşek, Vesile.
Modern Dünyaya Nebevi Dokunuş Hz. Peygamber'e Dair Akademik Çalışmalar (Disiplinlerarası Yaklaşım) /
Vesile Şemşek
1. Basım, X + 324 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-750-8
E-ISBN: 978-625-393-751-5
1. İslam Tarihi 2. Hz. Peygamber 3. Sünnet Algısı 4. Evrensellik 5. Modern Dünya

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Repro Bir Mat. Kağ. Rek. Tas. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 47381
İvogsan 1518. Sokak 2730 Mat-Sit İş Merkezi Ostim, Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **vii**

1. BÖLÜM
HZ. PEYGAMBER'İN GÜZEL AHLAKI BAĞLAMINDA EVRENSEL ÖRNEKLİĞİ **1**
Ali Osman Ateş

2. BÖLÜM
İNANÇ VE EYLEM BÜTÜNLÜĞÜNÜ İNSANLIĞA ARMAĞAN EDEN
HZ. MUHAMMED'İN KİŞİLİĞİ **23**
Nahide Bozkurt

3. BÖLÜM
HZ. PEYGAMBER'İN GENÇLERE YOL GÖSTERİŞİ **37**
Ali Rafet Özkan

4. BÖLÜM
HZ. PEYGAMBER'İN EĞİTİMİ VE "OKU" EMRİ **57**
Ayfer Şahin

5. BÖLÜM
HZ. PEYGAMBER'DE DİL VE ÜSLUP **69**
Yakup Civelek

6. BÖLÜM
HZ. PEYGAMBER'İN ŞAİRİ HASSÂN B. SÂBİT **97**
Seyfullah Korkmaz

7. BÖLÜM
HZ. MUHAMMED'İN (A.S.) MUSİKİYE BAKIŞININ GÜNÜMÜZE YANSIMALARI **113**
Kubilay Kolukırık

8. BÖLÜM
HZ. PEYGAMBER'İN (SAV.) İRŞADINDA SEVGİ DİLİ **121**
Hüseyin Kurt

9. BÖLÜM
HZ. PEYGAMBER ÖRNEKLİĞİNDE MÜSLÜMAN'IN GEÇİNME AHLAKI 145
Abdullah Yıldız

10. BÖLÜM
HZ. PEYGAMBER VE AİLE HAYATI ÜZERİNE 171
Zehra Gencel Efe

11. BÖLÜM
İSLAM'DA DAVET VE HZ. PEYGAMBER'İN ÖĞRETİLERİ İLE İNSANLIĞA ÇAĞRI 185
Vesile Şemşek

12. BÖLÜM
HZ. PEYGAMBER'İN İLETİŞİMİNDE NEZAKET 197
Hatice Dülber

13. BÖLÜM
HZ. PEYGAMBER'İN AHLAK TASAVVURUNDAN YAPAY ZEKÂ ETİĞİNE BAKIŞ .. 211
Nesibe Kantar

14. BÖLÜM
HZ. PEYGAMBER VE HADİSLERDE FETHİ MÜJDELENEN ŞEHİRLER 227
İbrahim Sağlam

15. BÖLÜM
HZ. PEYGAMBER'İN TIP BİLİMİNE BAKIŞI 259
Sevil Kestane

16. BÖLÜM
HZ. PEYGAMBER VE İNSANIN VAROLUŞSAL DEĞERİ ÜZERİNE FELSEFİ-AKSİYOLOJİK BİR ARAŞTIRMA 273
Numan Rakipoğlu

17. BÖLÜM
AİLE HUKUKU TEMELİNDE HZ. PEYGAMBER'İN İSTİŞARE AHLAKI 289
Zübeyir Aslan

18. BÖLÜM
HZ. PEYGAMBER'İN KIRAATİNDEN ÖRNEK RİVAYETLER 307
Musa Akpınar

1. Bölüm

HZ. PEYGAMBER'İN GÜZEL AHLAKI BAĞLAMINDA EVRENSEL ÖRNEKLİĞİ

Ali Osman Ateş

Giriş

İnsanın ve mimari eserlerin bir dış, bir de iç mimarisi vardır. Nitekim Bayrak Şairimiz Arif Nihat Asya (1904-1975), sanat tarihimizin muhteşem eseri Edirne'deki Selimiye Camii'nin[1] iç ve dış mimarisindeki güzellik ve ahengi "Selimiye" adlı şiirinde şöyle dile getirmiştir:

Ne bir el sürçmesi, ne de bir yanlış.
Ki en ufak zerre, kımıldamamış.
Kıl kadar ileri, kıl kadar geri.
Her parça beğenmiş konduğu yeri.

İnsanın da bir dış bir de iç mimarisi vardır. İnsanın dış mimarisi, mükemmel bir şekilde yaratılmıştır; bu nedenle insan, yaratılmışların en seçkini ve en güzelidir. Nitekim Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de, *"Biz, insanı en güzel bir biçimde yarattık"* buyurmuştur.[2] İnsanın iç mimarisi ise sahip olduğu güzel ahlakıdır. Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar gönderilen bütün ilahi buyruklar, insanın güzel ahlak sahibi olarak iç mimarisini güzelleştirmekle yükümlü olduğunu bildirmiştir. Huylar, seciyeler, mizaçlar

---

[1] Selçuk Mülâyim-Ahmet Vefa Çobanoğlu, *TDV İslâm Ansiklopedisi,* Selimiye Camii ve Külliyesi maddesi; https://islamansiklopedisi.org.tr/selimiye-camii-ve-kulliyesi--edirne

[2] Tîn, 95/4.

2. Bölüm

İNANÇ VE EYLEM BÜTÜNLÜĞÜNÜ İNSANLIĞA ARMAĞAN EDEN HZ. MUHAMMED'İN KİŞİLİĞİ

Nahide Bozkurt

Giriş

Dünya tarihinde bir dönüm noktası oluşturan Hz. Muhammed, sadece ona inanan Müslümanlar tarafından değil, ona inanmayanlar tarafından da önem verilen ve saygı duyulan bir kişi olma niteliğini kazanmıştır. Şüphesiz ki ona duyulan bu saygının arka planını onun kişilik özellikleri oluşturmaktadır. Thomas Carlye (öl. 1881) "Dünya tarihi sadece ve sadece büyük insanların tarihidir." yaklaşımıyla tarihi, büyük insanların yaptığını iddia etmiş ve büyük insanların karizmalarıyla, zekâlarıyla, bilgelikleriyle, politik becerileriyle ve ilahi ilham yönüyle öne çıkan özel şahsiyetler olduklarını söylemiştir. Carlye, *On Heroes, Hero-Worship, and The Heroic in History* adını verdiği ve Türkçemize de *Kahramanlar* olarak çevrilen eserinde kahramanların hem kişisel özellikleriyle hem de ilahi ilhamlarla şekillendiğini ileri sürer ve eserinde Hz. Muhammed için son derece dikkat çekici belirlenimlerde bulunur:

"*İslâm, Arap kavmi için karanlıktan aydınlığa doğuştur. Arabistan onun sayesinde ilk defa canlılık kazanmıştır. Dünya yaratıldığından beri çöllerde başıboş dolaşan, kimsenin tanımadığı, çobanlıkla uğraşan zavallı bir kavim, inanılır bir sözle birlikte gökten bir peygamber-kahramana kavuşuyor. Kimsenin tanımadığı kavim, bütün dünyaya ün salıyor, dünya çapında büyüyor ve Arabistan bir yandan Granada'ya, öte yandan Delhi'ye kadar*

Sonuç

Hz. Muhammed; peygamberlik çağrısı öncesi ve sonrasında yaşamış olduğu toplumda ideal bir örneklik oluşturmuş, ona duyulan güven, dinî inancın da ötesine geçerek kitleleri etkilemiştir. O, sahip olduğu üstün ahlaki özellikler ve bunları yaşama geçirme hususunda inanç-eylem bütünlüğünü kişiliğinde gerçekleştirmiş biri olarak tarihteki yerini almıştır.

İnsanlığın daha iyi hâle gelmesine önemli katkılar sunan Hz. Muhammed'in inanç ve değer temelli yaşamı, her zaman yeni koşullar altında bile orijinal ve ilerlemeci niteliğini korumuş ve korumaya da devam edecektir. Böylece o, insanın kendini inşa sürecine eş, ölçülemez boyutta evrensel bir nitelik kazandırmıştır.

KAYNAKÇA

Ayrancı, İlhami, "Hz. Peygamberin Medine'ye Hicreti ve Bu Dönemde Uyguladığı Stratejiler Üzerine Bir Deneme", *Kalemname*, 3/6 (Aralık 2018), ss. 44-77.

Azimli, Mehmet, *Siyeri Farklı Okumak*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2008.

Baş, Eyüp, *Son Peygamber Hz. Muhammed*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2020.

Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşraf İslam Tarihinde Öncü Şahsiyetler*, ed. Adnan Demircan, çev. Mehmet Akbaş, Musa K. Yılmaz, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2020, I.

Bozkurt, Nahide, *Siyer (Hz. Muhammed'in Hayatı)*, Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2006.

Carlyle, Thomas, *Kahramanlar*, çev. Behzat Tanç, İstanbul: Beyaz Balina Yayınları, 2000.

Demircan, Adnan, *Tarihin Akışını Değiştiren Son Peygamber*, İstanbul: Beyan Yayınları, 2014.

Erşahin, Seyfettin, "Prophet Muhammad's Relation with Christians (An Islamic Perspective)", *Siyer Araştırmaları Dergisi*/11 - Hz. Muhammed (sas) Özel Sayısı (Aralık 2021), ss.105-138.

Erşahin, Seyfettin, *İslâm Tarihini Anlama Kılavuzu*, Ankara: Otto Yayınları, 2017.

Erul, Bünyamin, "Vedâ Hutbesi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: 2012, c. 42, ss. 591-593.

Fayda, Mustafa, *Allah'ın Emriyle Siyer Başlar*, İstanbul: Siyer Yayınları, 2022.

Fayda, Mustafa, *İslâmiyetin Güney Arabistan'a Yayılışı*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1982.

Hart, Michael H., *Dünya Tarihine Yön Veren En Etkin 100*, çev. Nurşan Üstüntaş, İstanbul: Neden Kitap Yayıncılık, 2009.

İbn Hişâm, *Siret-i İbn Hişâm İslam Tarihi*, çev. Hasan Ege, İstanbul: Kahraman Yayınları, 2006, I.

İbn İshâk, *Hz. Muhammed'in Hayatı ve Gazveleri Kitâbü's-Siyer ve'l-Meğazî*, çev. Ali Bakkal, thk. Süheyl Zekkâr, İstanbul: İlk Harf Yayınevi, 2013.

İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakati'l-Kebîr Tabakat*, çeviri editörü, Adnan Demircan, İstanbul: Siyer Yayınları, 2015, I.

Karan, Cuma, *Psiko-Sosyo-Tarih Açısından Bedir Meydan Muharebesi*, Ankara: İlâhiyât Yayınları, 2021.

Küçükaşçı, Mustafa Sabri, "Vahşî b. Harb" *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2012, c. 42, ss. 450-451.

Öz, Şaban, *Kur'an'ın Peygamberi*, İstanbul: Endülüs Yayınları, 2017.

Öztürk, Hakan, *Cumhuriyet Dönemi İslâm Tarihi Çalışmalarında Hz. Muhammed (sav) Tasavvuru (1923-1938),* Ankara: İlâhiyât Yayınları, 2023.

Palabıyık, M. Hanefi, *Hz. Peygamber ve Mekke Yılları Eleştirel Bir Yaklaşım,* Ankara: Araştırma Yayınları, 2009.

Sarıçam, İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2003.

Şemşek, Vesile, "Rus İlahiyatçı F. A. Smirnov'un "Hz. Muhammed'in Kişilik Özellikleri ve Onların Kur'an'a Yansımaları Üzerine Bazı Mülahazaları", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 2020, 7(2), ss. 1010-1026.

Şemşek, Vesile, "Hoşgörü Peygamberinin Hoş Görmediği Hususlar ve Tahammül Sınırı", *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR), 6*(42), 2019, ss. 2608–2617.

Şemşek, Vesile, *Rusça Kaynaklarda Hz. Muhammed*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2022.

Taberî, *Târîhu't-Taberî-Taberî Tarihi*, çev. Cemalettin Saylık, II.

Yazar, Nurullah-Yılmaz Uzunöz, Aygün, "The First Revelation and Period of Persecuation by Meccans", *Siyer Araştırmaları Dergisi*/11- Hz. Muhammed (sas) Özel Sayısı (Aralık 2021), ss. 29-54.

3. Bölüm

HZ. PEYGAMBER'İN GENÇLERE YOL GÖSTERİŞİ

Ali Rafet Özkan

Giriş

Hz. Muhammed (sav.), İslam'ın kurucusu ve ilk peygamberi olmasının yanı sıra, ümmetine her konuda rehber olmuştur. Cinsiyet farkı gözetmeksizin gençlere de örnek bir yol gösterici olmuştur. O, gençleri her zaman önemsemiş, onlara sevgi, şefkat ve güvenle yaklaşmıştır. Gençlerin potansiyelini fark etmiş ve onları geleceğe hazırlamak için büyük çaba sarf etmiştir.

Allah Resûlü ile genç ashabı arasındaki ilişkiye bakıldığında çift yönlü hakiki bir sevginin varlığı açıkça görülmektedir. Dolayısıyla, dünya gözüyle görmediği hâlde ona iman eden bugünün gençlerinin de aynı muhabbetle rahmet peygamberini bütün yönleriyle tanıyıp örnek almaları, onun güzel ahlakını yaşamaları mühim bir idealdir. Zira kötülüğün yeryüzünü kuşattığı bir zamanda, gençliğini muhafaza ederek vahyin son elçisi seçilen ve hayatını Kur'an ahlakına dönüştüren Sevgili Peygamberimiz, çağları aşan örnekliğiyle bugüne de ışık tutan aydınlatıcı bir kandildir.[1]

Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamber'in (sav.) bütün insanlık için örnek bir model olduğunu (üsve-i hasene) şu ayette ifade etmektedir:

[1] Ali Erbaş, "Peygamberimiz ve Gençlik (Başmakale)", DİB Yayınları, ed. Elif Erdem ve Hale Şahin, Ankara, 2018, s. 8. (7-10).

KAYNAKÇA

Akpolat, Sabri "Peygamberimiz ve Gençlik", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* Sayı: 17, ss. 209-223.

Barış, Mustafa Necati. "Hz. Peygamber'in Gençlik Dönemi ve Bir Genç Olarak Örnekliği", *Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu "Peygamberimiz ve Gençlik"* (23-25 Kasım 2018) İstanbul, DİB Yayınları, s. 148-165.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmiu's-sahîh*. Riyâd: Beytü'l-Efkâr ed-Düveliyye, 1998.

Düzenli, Muhittin. "Gölge Altında Olmak: Hz. Peygamber'in Gençleri", *Gençlik ve Kültürel Mirasımız Uluslararası Kongre*, 16-18 Mayıs 2014, Samsun, Ed. Bekir Şişman ve Muhittin Düzenli, cilt I, s. 815-822.

Ebû Ca'fer - Muhammed b. Cerîr et-Taberî. *Tarihi Taberi Tercümesi,* Sağlam Yayınevi, İstanbul, 2010, c. II, s. 279.

Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî. *es-Sünen*. Riyâd: Beytü'l-Efkâr ed-Düveliyye, 1998.

Erbaş, Ali. "Peygamberimiz ve Gençlik", *DİB Yayınları*, ed. Elif Erdem ve Hale Şahin, Ankara, 2018, (7-10).

Fığlalı, Ethem Ruhi "Ali", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (DİA), cilt 2, İstanbul, 1989, (371-374).

Hökelekli, Hayati, "Hz. Peygamber'in Çocuk ve Gençlere Yaklaşımı", *Hz. Muhammed ve Gençlik Kutlu Doğum Sempozyumu*, TDV Yayınları, Ankara 1995.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdulmelik. *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. thk. Ömer Abdüsselam Tedmürî. 4 cilt. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1990.

İbn Kesîr. *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Beyrut, Riyad, 1988.

İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî. *es-Sünen*. Riyâd: Beytü'l-Efkâr ed-Düveliyye, 1998.

İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed. *Kitâbü't-tabakāti'l-kebîr*. thk. Ali Muhammed Ömer. 11. cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 2001.

Köksal, Asım. *İslam Tarihi*, Şamil Yayınevi, İstanbul, 1981.

Suyuti, Ebü'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr. *Câmiü'l-Ehâdîs*, Matbaatü Hattab.

Şengezer, Salih "Gençliğini Hz. Peygamber'in Himayesinde Geçiren Sahabiler: Nübüvvet Feyziyle Sulanan Çınarlar", *Peygamberimiz ve Gençlik*, DİB Yayınları, Ankara, 2018, (63-68).

Tirmizî, Muhammed b. İsâ. *es-Sünen*. Riyâd: Beytü'l-Efkâr ed-Düveliyye, 1998.

Yılmaz, Metin. "İlk İslâm Toplumunun Teşekkülünde Gençlerin Rolü", *Gençlik ve Kültürel Mirasımız Uluslararası Kongre,* 16-18 Mayıs 2014, Samsun, Ed. Bekir Şişman ve Muhittin Düzenli, cilt I, s. 635-648.

4. Bölüm

HZ. PEYGAMBER'İN EĞİTİMİ VE "OKU" EMRİ

Ayfer Şahin

"Basmasa mübarek kademin rûy-i zemine
Pak etmez idi kimseyi hâk ile teyemmüm."
Anonim

Giriş

Hz. Muhammed'e (sav.) peygamberlik müjdesi gelmeden önce Arabistan'da yaşayan insanlar Hristiyanlık, Sâbiîlik veya Mecusîlik gibi çeşitli dinlerden birine inanmaktaydılar. Herhangi bir dine inanmayan insan sayısı çok azdı. Ayrıca bu dönemde Arabistan'daki insanların büyük çoğunluğu putperestti. Dinî ve sosyal hayat büyük bir karmaşa içerisindeydi. Bu sebepledir ki Kur'an'da pek çok ayette bu devir "Cahiliye devri" olarak anılmaktadır (Kur'an-ı Kerim, Âl-i İmrân 3/154; Ahzâb 33/ 33; En'âm 6/ 136, 140, 141; Enfâl 8/35).

Cahiliye devrinde Araplar, şehir hayatından uzak, bedevi bir hayat sürmekteydiler. Bu durum onların eğitim durumlarını da olumsuz etkilemekteydi. O kadar ki İslam'ın tebliğ edildiği dönemde Mekke'de okuma yazma bilenlerin sayısı iki elin parmaklarını geçmeyecek sayıdaydı (Kapar, 1993).

Allah'ın Resûlü'ne ve kullarına ilk emri okumak ve öğrenmekti. İnsanlar, cehaletin çemberinden kendilerini kurtarmak için doğru bilgiyi ve hakkı Hak'tan gelen vahiylerle öğrenmekteydiler. Bunu öğretecek olan kişi de Allah tarafından eğitilmiş olan Hz. Muhammed'di. Bu nedenle

Son söz olarak… İslamiyet'in, Kur'an'ın ve Hz. Peygamber'in nuruyla günümüzü aydınlatmanın yolunun "hiç ölmeyecekmiş gibi bu dünya için ve yarın ölecekmiş gibi de ahiret için çalışmak"tan geçtiğini özümsemiş, işini ibadet edercesine yapan, güzel ahlaklı, samimi dindar Müslümanların çoğalması umuduyla…

KAYNAKLAR

Algül, H. (2003). Âlemlere rahmet Hz. Muhammed. *Diyanet İlmi Dergi, Peygamberimiz Hz. Muhammed Özel Sayısı*, 482-494.

Avcı, C. ve İdris, M. (2019). *Hz. Muhammed'in hayatı.* (8. Baskı). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Çeliksu, E. (2019). *Ümmîlik kavramı ve Hz. Muhammed'in ümmîliği meselesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Güner, A. (1994). Asr-ı Saadette Mescitler/Camiler ve Fonksiyonları; *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam,* İstanbul: Beyan Yayınları.

Kapar, M. A. (1993). *Hz. Muhammed'in müşriklerle münasebetleri.* İstanbul: Esra Yayınları.

Kaya, R. (2018). Kur'an-ı Kerim'de öğrenci ve eğitimci olarak Hz. Muhammed. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi (AKİD), 1*(1),20-56.

Kaynak, D. (2007). *Hz. Muhammed'in eğitim faaliyetleri.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Özbalıkçı, M. R. (2018). Ümmî bir Peygambere "Oku" hitabının hikmeti. *Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 4*(1)39-50.

Sarıçam, İ. (2001). *Hz. Muhammed ve evrensel mesajı*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

TDV (2003). *Kur'an-ı Kerim ve açıklamalı meali*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

TDV (2024). *İslâm Ansiklopedisi*, Tedric maddesi. https://islamansiklopedisi.org.tr/tedric. 19.04.2024 tarihinde erişilmiştir.

TDV (2024). *İslâm Ansiklopedisi*, Nesih maddesi. https://islamansiklopedisi.org.tr/tedric. 19.04.2024 tarihinde erişilmiştir.

URL 1. Kur'an ve Meali. https://www.kuranvemeali.com/araf-suresi/157-ayeti-tefsiri. 15.03. 2024 tarihinde erişilmiştir.

Yazır, E. M. H. (1992). *Hak dini Kur'an dili- I*. İstanbul: Azim Yayıncılık.

5. Bölüm

HZ. PEYGAMBER'DE DİL VE ÜSLUP

Yakup Civelek

Dilin kullanımında ise üslup, belirleyici bir rol oynar. Üslup, bir ifadenin tarzını, özelliklerini, akıcılığını ve etkileyiciliğini şekillendirir. Dolayısıyla bir metnin veya sözlü anlatımın muhataplar üzerindeki etkisi büyük ölçüde üsluba bağlıdır. Üslubun en veciz ve en etkili örneklerinden birini Hz. Peygamber Muhammed Mustafa (sav.) sergilemiştir. O, tebliğ ettiği ilahi mesajı, insanlığa en güzel üslupla aktarmış, kalplere ve zihinlere nüfuz etmeyi başarmıştır. Kur'an-ı Kerim'in muhteşem üslubu, hadis-i şeriflerin düzgün dili ve Hz. Peygamber'in fesahati, İslam medeniyetinin temellerini atmış ve günümüze kadar ulaşmıştır

Giriş

Dil, insanlığın en önemli vasıtalarından biridir. İnsanlar dil aracılığıyla duygu ve düşüncelerini ifade eder, birbirleriyle iletişim kurar. Dilin kullanımında ise üslup belirleyici bir rol oynar. Üslup; bir ifadenin tarzını, özelliklerini, akıcılığını ve etkileyiciliğini şekillendirir. Dolayısıyla bir metnin veya sözlü anlatımın muhataplar üzerindeki etkisi büyük ölçüde üsluba bağlıdır. Bu bağlamda, üslubun en veciz ve en etkili örneklerinden birini Hz. Peygamber Muhammed Mustafa (sav.) sergilemiştir. O, tebliğ ettiği ilahi mesajı, insanlığa en güzel üslupla aktarmış, kalplere ve zihinlere nüfuz etmeyi başarmıştır. Kur'an-ı Kerim'in muhteşem üslubu, hadis-i şeriflerin düzgün dili ve Hz. Peygamber'in fesahati, İslam medeniyetinin temellerini atmış ve günümüze kadar ulaşmıştır.

nen ve hayranlıkla karşılanan bu üslup, asırlar boyunca Müslümanlara ilham kaynağı olmuştur.

İslam medeniyetinin bu en değerli hazinesini anlamak ve özümsemek, Müslümanlar için bir vecibedir. Hz. Peygamber'in iletişim tarzını ve beyanındaki derinliği kavramak, onun getirdiği mesajın özünü idrak etmeyi de kolaylaştıracaktır. Çünkü onun belagati, bir nebinin özelliği olmanın da ötesinde, dosdoğru rehberlik ve hidayetin ta kendisidir.

KAYNAKÇA

Aynî, Bedrüddîn Ebû Muhammed (Ebü's-Senâ). *Umdetü'l-Kārî; fî Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.

Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*. Beyrut, 1351, I/70; Mustafa Sâdık er-Râfi'î, *Târîhu âdâbi'l-'Arab*. Beyrut, 1394/1974, II/301.

Ağırman, Mustafa. "Hz. Peygamber'in Mescidde Yaptığı Sohbetler". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27 (Haziran 2007), 99-123.

Aclûnî, İsmâîl b. Muhammed. *Keşfü'l-hafâ*. Beyrut, 1351, I/70.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnavût vd. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1416/1995.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî. *el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnaût-Âdil Mürşid. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.

Akkâd, Abbas Mahmud. *el-Abkariyyetu'l-İslâmiyye*. Beyrut, 1391/1971, II/86.

Aslan, Recep. "Hadislerde Temsili Anlatım". *İslâmî İlimler Dergisi* 8/1 (2013), 249-270.

Aslan, Recep, Hz. Peygamber'in (sav.) Üslubu ve Anlatım Tarzı. *İlahiyat Akademi Dergisi*, 14 (2021), s. 219-139.

Bayraktutar, Muammer. *Hadislerde Mecâzî Anlatım*. Ankara: Yayınevi, 2010.

Begavî, Hüseyin b. Mesûd. *Şerhü's-Sünne*. thk. Şuayb el-Arnavût - Muhammed Züheyr eş-Şâvîş. Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1403/1983.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil. *el-Câmiu's-Sahîh*. Kahire: el-Matba'atu's-Selefiyye, 1400/1980.

Câhız Ebû Osmân 'Amr b. Bahr. *el-Hayevân*. Beyrut, 1388/1969, I/335.

Câhiz, Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Kinânî bi'l-Velâ el-Leysî Ebû Osmân. *el-Beyân ve't – Tebyîn*. Beyrut: Dâr ve Mektebetü'l-Hilâl, 2001.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman. *el-Müsnedü'l-Câmî*, 10 cilt, Beyrut-Mekke: 1999.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as b. İshâk el-Ezdî es-Sicistanî (275/889). *Sünen*. thk. Muhammed Avvâme. Cidde 1998.

Görgün, Muhammed Emin. "Din Dili Oluşturmada Hz. Peygamber'in Üslûbu'l-Hakîm Sanatının Kullanımı". I. Uluslararası Din ve İnsan Sempozyumu "Din, Dil ve İletişim", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2019, s. 63-64.

Hâkim en-Nîsâbûrî. *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*. Kahire: Dârü'l-Haremeyn, 1417/1997.

Hattâbî, Ebû Süleyman Hamd b. Muhammed. *A'lâmü'l-Hadîs fî Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. thk. Muhammed b. Sa'd b. Abdirrahman es-Suûdî. Mekke: Merkezü İhyâi't-Türâsi'l-İslâmî, 1409/1988.

İbn Battâl, Ebü'l-Hasen Alî b. Halef b. Abdilmelik el-Bekrî el-Kurtubî. *Şerhu Sahîh-i Buhârî*. thk. Ebû Temîm b. İbrâhîm. Riyad: Mektebe-yi Rüşd, 2003.

İbn Hacer 'Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed. *Fethu'l-Bârî; bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. Beyrut: Dârüu'l-Ma'rife, 1959.

İbn Kuteybe. *Te'vîlü Muşkili'l-Hadîs*. Dârü İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, s. 102-118.

İbn Mâce, Ebû Abdillah Muhammed b. Yezîd. *es-Sünen*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükrim (771/1369). *Lisânü'l-Arab*, 15 cilt., Beyrut ts. (Dârüs-Sâdır).

İbn Receb, Ebü'l-Ferec Zeynüddîn Abdurrahmân b. Ahmed b. Abdirrahmân Receb el-Bağdâdî ed-Dımaşkî. *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîh-i Buhârî*. thk. Mahmûd b. Şa'bân b. Abdulmaksûd vd. Medine: Mektebetü'l-Gurabâ el-Eseriyye, 1996.

Kazancı, A. Lütfi. *Peygamber Efendimizin Hitabeti*. İstanbul 1980.

Müftüoğlu, Ömer. *Bugünün Müslümanının Kur'an'la İletişimi*, 2. Baskı, Ankara 2016.

Müslim, İmam Ebü'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kureşî en-Nisâbûrî. *Sahîh-i Müslim*, (thk. Muhammed Fuad Abdulbâki), 5 cilt, Beyrut: 1972.

Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb. *es-Sünenü'l-Kübrâ*. thk. Hasan Abdulmün'im Şelebî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001.

Nevevî, Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref. *Sahihu Müslim bi Şerhi'n-Nevevî*. Kahire: el-Matba'atu el-Mısriyye bi'l-Ezher, 1349/1930.

Râmehürmüzî, Ebu'l-Hasen b. Abdirrahman. *Kitâbu Emsâli'l-Hadîs*. thk. Abdülalî Abdülhamîd el-A'zamî. Bombay: ed-Dârü's-Selefiyye, 1404/1983.

Sabbâğ, Muhammed. *el-Hadîsü'n-Nebevî: Mustalahuhû-Belâgatühû-Kütübühû*, y.y. el-Mektebü'l-İslâmî, 1981.

Sabbâğ, Muhammed. *el-Hadîsü'n-Nebevî: Mustalahuhû-Belâgatühû-Kütübühû*, el-Mektebü'l-İslâmî, 1981.

Süyûti, Celâlüddin Abdurrahman b. Ebîbekr. *Câmiu's-Sağir*, c. I-II, 2. Baskı, Beyrut 2004.

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ. *Sünenü't-Tirmizî*. thk. Ahmed Muhammed Şakir. Beyrut: Dârü İhyâi't-Turâsi'l-Arabîyye, ts.

Tirmizî. Muhammed b. İsâ b. Serve (279/892). *Sünen*, 5 cilt, İstanbul: 1981.

Uzun, Taceddin. "Hz. Peygamber'in Belâğat ve Fesahatı". *Makâlât* 2 (1999), 131-155.

Uzunoğlu, M. Vecih. "Hz. Peygamber'in Edebî Yönü". *DEÜİFD* 32 (2010), 41-76.

Zebidi, Zeynüddin, Ahmed b. Abdillatif. *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi* (terc. Kamil Miras), c. IV, 8. Baskı, Ankara 1985.

6. Bölüm

HZ. PEYGAMBER'İN ŞAİRİ HASSÂN B. SÂBİT

Seyfullah Korkmaz

Giriş

Hassân b. Sâbit, Hz. Peygamber (sav.) şairi olup tam ismi; Ebü'l-Velid Hassân b. Sâbit el-Münzir el-Hazrecî el-Ensârî'dir. Muhadram[1] şairlerin en ünlülerindendir. Medine'de doğmuş olup Medine ehli Benî Neccar kabilesindendir. Cahiliyye döneminde şehirli olarak yetişen en büyük şair, Hassân b. Sâbit'tir. Şiir ve şairlikle ilgili şöhreti Cahiliyye döneminde yayıldı ve İslami dönemde daha da meşhur oldu. Hz. Peygamber, Medine'ye hicret ettiklerinde ensar ile birlikte Müslüman oldu. Ensar, Hz. Peygamber'i kılıçlarıyla savunurken Hassân b. Sâbit de müşriklerin hicivlerine karşı dili ile Hz. Peygamber'i, ashabını ve İslam'ı savundu. Bu nedenle "Şairü'r-Resûl" (Hz. Peygamber'in Şairi), "Ebü'l-Husâm (Keskin Kılıç Sahibi) vb. ünvanlarla meşhur oldu. Mısır'dan Mukavkıs'ın Hz. Peygamber'e gönderdiği iki kız kardeşten biri olan

[1] Muhadram kelimesi, Cahiliye ve İslami dönemlerde yaşayan anlamında kullanılır. Halîl b. Ahmed (öl. 175/791), Muhadram'ı, "Ömrünün yarısını Cahiliye'de, diğer yarısını İslami dönemde geçiren kişi" şeklinde tanımlamıştı. Cahiliyye döneminde geçirmiş oldukları ömür, ke en lem yekun (olmamış) addedilmiş olduğundan, kulağından bir parça kesilmiş olan deveye denilen مُحضرمة kelimesinden türetilerek bu tabadaki şairlere *muhadramûn* namı verilmiştir. bkz. Bağdatlı Müderriszâde Mehmed Fehmi, *Târîh-i Edebiyyât-ı Arabiyye,* hazırlayan ve notlandıran: İsmail Araz, *Arap Edebiyatı Tarihi Cahiliye Devri -1,* Fecr Yayınları: 414, Ankara 2021, s. 67, 300, 304-305, 309.

Sonuç

Hz. Peygamber şairi Hassân b. Sâbit, meşhur muhadram şairlerdendir. Yaşadığı devirde şiir, günümüzün medyasının yaptığı görevi yapıyordu. Müslüman olduktan sonra yazdığı şiirlerinde Kur'an-Kerim ve hadis-i şeriflerden mana iktibaslarını çokça yapmıştır. Şiirleriyle Hz. Peygamber'i, İslam'ı ve sahabeyi savunmuştur. İslamiyet'i kabul etmesiyle Müslümanlar, şöhreti diğer devletlere de yayılmış olan güçlü bir şair kazanmışlardır. Hassân'ın Müslüman olduktan sonraki hayatı tamamıyla Hz. Peygamber'in yanında geçmiş olup en güzel şiirlerini onun için söylemiş ve en güzel beyitlerinde Allah'ın Resûlü'nü müdafaa etmekle övünmüştür. Bu yönleriyle İslam'a büyük hizmetleri olduğu bilinmektedir. Hassân, zamanında ve kendisinden sonraki asırlarda pek çok şair tarafından takdir edilmiştir. Hakkında ve şiiri üzerinde pek çok araştırma yapılmış olup günümüze kadar güncelliği devam etmektedir.

Hz. Peygamber'in övgüsüne nail olan bir şairdir. Hz. Peygamber'in hanımı Mariye'nin kız kardeşi Sîrîn ile evlenmesi sebebiyle Peygamberimizle bacanaktır. Hz. Peygamber'in mescitte Hassân'ın şiir okuması için bir kürsü yaptırtması, Hz. Peygamber'in şair ve şiire verdiği önemi gösterir. Muasırlarına nazaran Hassân'ın şiirlerinde İslami mefhumlar daha çok yer alır ve Hassân'ın İslami prensiplere sıkı sıkıya bağlı olduğu görülür. Hassân b. Sâbit, genellikle Hz. Peygamber'in savaşlarında şiir söylediği için bu şiirleri, siyer-i Nebi'yi ve Kur'an-ı Kerim'i anlama yönünden son derece önemlidir.

KAYNAKÇA

Abd E. Ali Mühenna (Hazırlayan, Şerheden), *Divânü Hassân b. Sâbit el-Ensârî*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1414 H – 1994 M.

Abdu'l-Aziz Atîk, *Kitâbü İlmi'l-Meânî*, Beyrut 2009: https://shamela.ws/book/17670/186#p1

Abdu's-Sabûr es-Seyyid Ali, "Min Fenn'il-Medh fî Şiiri Hassan b. Sabit", Mecelletu Merkezi'l-Hıdmeti li'l-İstişârâti'l-Bahsiyye ve'l-Lugât, Minufiyye (Mısır) 2018, C. 20, S. 57, s. 1-54.

Abdurrahman el-Berkûki (Tertipleyip şerh eden), *Şerhu Dîvânı Hassân b. Sâbit el-Ensâri*, el-Matbaatu'r-Rahmaniyye, Mısır 1929.

Bağdatlı Müderriszâde Mehmed Fehmi, *Târîh-i Edebiyyât-ı Arabiyye*, Hazırlayan ve Notlandıran: İsmail Araz, Arap Edebiyati Tarihi Cahiliye Devri-1, Fecr Yayınları: 414, Ankara 2021.

Buhârî, Muhammed b. İsmâil, Sahihi-Buhari, *el-Câmiu's-Sahîh*, İstanbul 1315.

Buhârî'den Hadîs-i Şerîfler: Câmide Şiir Okumak (203. Hadis-i Şerif Dersi) : http://www.kuranvesunnetyolunda.com/?p=12048.

Elmalı, Hüseyin, "Hassân b. Sabit", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1997, C. XVI, s. 399-402.

es-Seyyid Muhammed el- Hâşimî, *Cevheretü'l-Edeb fi Edebiyyâti ve İnşâi Lugati'l-Arab*, C. I- II, Beyrut?

et-Tabbag, Omar Faruk (Metni tespit edip şerheden), *Dîvânü Hassân b. Sâbit*, Beyrut 1993.

Gider, Mahmut "Klasik Türk Şairleri İçin Örnek Bir Şahsiyet: Hassân B. Sabit", *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi/Journal of Oriental Scientific Research* (*JOSR*), Ağustos 2020 Cilt: 12 Sayı: 3 (28) / August-2020 Volume:12 Issue: 3 (28) Sayfa: 619-641.

Gölpınarlı, Abdülbâki (haz.), *Fuzuli Divanı*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1961.

Güleç, İsmail, "Hz. Peygamber'in Şiire Karşı Tutumu", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 19, İstanbul 2017, s. 123-146.

Hasan Husni, *Hassan b. Sabit Şairu'd-Da'veti'l-İslamiyye*, İşraf: Adnan Cabir, Kuveyt 2005.

İbn Kuteybe, Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dineverî, eş-Şi'ru ve'ş-Şuarâ, thk. Ahmet Muhammed Şakir, Dârü'l-Maarif, Kahire 1958, C. I-II.

İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, İran 1405 H.

Keskioğlu, Osman - Ali Hikmet Berki, *Hatemü'l-Enbiya Hazreti Muhammed*, Türkiye Diyanet İşleri Başkanlı Yayınları, Ankara 1988.

Kur'an-ı Kerim.

Mehmet Fehmî (Dârülfünûn Edebiyat Fakültesi Müderrislerinden Bağdatlı Müderris-zade), *Târîh-i Edebiyyât-ı Arabiyye Cahilliye Devri*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1332.

Müslim, *Sahih-i Müslim*, İstanbul 2020.

Özek, Ali (derl.), *Arapça Edebî Metinler*, Özek Yayınevi, İstanbul 1972.

Peter F. Abboud vd., *Elemantary Modern Standart Arabic*, Cambridge University Press, Cambridge 1983.

Süheyli Ahmed b. Hemdem Kethudâ, *Divan*, haz. M. Esat Harmancı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2017.

Zeynüddin Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Latîfi'z-Zebîdî, *Sahih-i Buharı Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh*, Mütercimi ve Şârihi: Kamil Miras, Hazırlayanları Mucteba Uğur ve M. Ali Sofuoğlu, *Sahih-i Buharı Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1982.

Ziya Paşa, *Harâbât*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1291.

7. Bölüm

HZ. MUHAMMED'İN (A.S.) MUSİKİYE BAKIŞININ GÜNÜMÜZE YANSIMALARI

Kubilay Kolukırık

Giriş

Hz. Muhammed'in (sav.) musikiye bakışı konusu her dönem merak edilen bir konu olmuştur. Din ve musiki ilişkisi ile ilgili yapılan akademik çalışmalar daha çok fıkhi bakış açısıyla değerlendirilmiş, gerek kutsal kitap Kur'an-ı Kerim'in gerek Hz. Muhammed'in (sav.) bu konudaki, bakış açısı evrensel boyutlarıyla yeterince ele alınamamıştır. Bu konuda Kur'an-ı Kerim'de ve sünnette açık ve anlaşılabilir ifadelerin olmaması ve konuyu daha çok fıkıhçıların değerlendirmesi, konunun bilimsel ve sanatsal bir perspektifte değerlendirilmesine engel olmuş ve bu konuda kafa karışıklarına yol açmıştır. Günümüz dünyasında sanat ve musiki, toplumsal hayatın her safhasında varlığını daha çok hissettiren olgulardır. İslamiyet'in evrensel ilkelerinin bireylere takdiminde sanatın ve musikinin gücünün günümüzde daha da etkili bir konumda olduğunu söyleyebiliriz. Allah'ın insanlara bir lütuf olarak verdiği nağmelerin hemen her insanın gönül dünyasında etkileyici bir fonksiyonu bulunmaktadır. Gerek Kur'an tilavetinin gerek ezân, sala, kamet ve cumhur müezzinliği gibi formların nağmelerle makamsal bir yapıda güzel bir ses ile icrası, insanlar üzerinde farklı etkiler uyandırmaktadır. Kutsalın anlatımında musikinin gücü yadsınamayacak kadar önem arz etmektedir. Teknolojinin hızla ilerlediği günümüzde özellikle ilahi mesajın genç nesillere aktarımında musikinin esrarengiz gücünden yararlanmak oldukça önem arz etmektedir. Bu çalışmada, İslamiyet'in musikiye bakışı

Hz. Peygamber'in (sav.) her konuda olduğu gibi musikiye de yüce Allah'ın Kur'an-ı Kerim'de ortaya koyduğu inanç ilkeleri doğrultusunda yaklaştığı kesindir. Bu bağlamda bu ilkelere ters düşmeyecek ölçüde yaşadığı toplumda musikiye de yer vermiş olduğu anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber'in (sav.) genelde sanata, özelde de musikiye olan ilgi ve yaklaşımının teknolojinin hızla ilerlediği günümüzde toplum hayatına ne şekilde uygulanması gerektiği yeniden tartışılmalıdır. Özellikle yüce dinimiz İslam'ın evrensel mesajlarının güzel sanatlar aracılığıyla teknolojinin imkânları kullanılarak insanlara aktarılması son derece önem arz etmektedir. Güzel sanatların her alanıyla ve sosyal yaşamın her katmanıyla son derece ilgili olan musikinin manevi değerlerin ifadesinde etki gücü tartışılmazdır. Toplumsal hayatın her alanında insana rehberlik eden ve numune-yi imtisal olan Hz. Peygamber'in (sav.) bakış açısı, musiki konusunda da insanlara rehberlik edecek bir konumdadır.

KAYNAKÇA

Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut 1398 / 1978.

_____, *Müsned* (*el-Mevsâtü'l-Hadisiyye*), thk. Şuayb el-Arnavut, Adil Mürşid, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1416/1995.

Akdoğan, Bayram, Din Görevlilerine Mûsikî Eğitimi Verilmesi Hakkında Örnek Bir Metod, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 43: 2 (2002), ss. 315-353.

_____, Mûsikî ile İlgili Kırk Hadis Ve Şerhi, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 20: 1 (2015), ss.1-45.

Buhârî, *Sahîh-u Buhârî*, Îdeyn 3; İbn Mâce, es-Sünen, Nikâh 21.

_____, *Sahîh-u Buhârî*, Fedâilu'l-Kur'ân 31; Müslim, *Sahîh-u Müslim*, Salâtu'l-Musâfirîn 34.

Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *Sünen-i Ebî Dâvud*, I-IV, Dâru İhyâi'tTurâsi'l-Arabî, Beyrut, ty.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, *Sünen-i İbn Mâce*, I-II, M.F.A. Bâki neşri, Beyrut, 1975.

Müslim, Ebu'l-Hüseyn b. el-Haccâc, *Sahîh-u Müslim*, I-V, Beyrut, ty.

Nesâî, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali el-Horasânî, *es-Sünen*, I-VIII, Beyrut, ty.

Uludağ, Süleyman, *İslâm Açısından Mûsikî ve Semâ'*, Marifet Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 1999.

8. Bölüm

Hz. PEYGAMBER'İN (SAV.) İRŞADINDA SEVGİ DİLİ

Hüseyin Kurt

Giriş

Din, kaynağı açısından ilahi, uygulama alanı itibarı ile beşerî yönleri olan bir yapıya sahiptir. Bu bağlamda din, irşat ve tebliğle devam eden bir kurumdur. Bu vazife ilk önce seçkin kişiler (resûl ve nebîler) tarafından yapılmıştır. Daha sonra irşat ve tebliğ emaneti, âlimlerin omuzlarına intikal etmiştir. Bu süreçte dinin anlaşılması, dinî hayatın yaşanılır bir olgu hâlinde hissedilmesi, Allah'a kulluk vazifesinin tam ve doğru şekilde yerine getirilmesi ancak doğru yöntem ve kapsamlı bir sistem sayesinde mümkündür. Bu yöntem, Cenâb-ı Allah'ın Kur'an'da peygamberlerine bildirdiği esaslara uygun olmalıdır. Davet ve irşat faaliyetinin öncüleri olarak kabul edilen peygamberler, doğru yola ileten birer davetçi konumundadırlar. İnsanları belli bir düşünceye kanalize eden ve belli bir hedefe yönelik davette bulunan bireylerin tüm gayretini bu uğurda sarf etmeleri gerekmektedir.

Kur'an'da davet ve irşat faaliyeti, Allah'ın yarattığı kulları sevme temeline dayanmaktadır. Çünkü İslam davetçisi, insanları, beşerî sistemlerin boyunduruğundan kurtarmayı ve onları, İslam'ın geniş ufuklarına taşımayı hedeflemektedir. Bu durum, davetçinin kişisel görevlerini ve dinî sorumluluklarını ihmal etmeye sevk etmemelidir. Zira Allah'a davet etmekle yükümlü kılınan bütün peygamberler, yaratılış gayeleri olan kulluk vazifesini hiçbir zaman göz ardı etmemişlerdir.

kesten çok duyarlı olarak muhataplarına karşı kullanacağı dilin yumuşak olmasına itina göstermelidir.

Tatlı ve güzel söz, kalplerdeki yaraları iyileştirir, katılıkları giderir ve onları sevgi ve saygı etrafında toplar. Öğüt verirken yumuşak davranmak ve tatlılıkla hareket etmek çoğu kere katı kalpleri hidayete getirir ve nefret besleyen gönülleri ferahlatır.

2. Tesirli Söz Söylemek: Davetçi, İslam davetini muhataplara anlattığında güzel ve tesirli söz seçiminde bulunmalıdır.

3. Açık ve Net Konuşmak: Davette doğru bilgiyi aktarmadan daha da önemlisi, bu bilginin açık ve net bir dil kullanılarak anlaşılırlığının sağlanmasıdır. Ayrıca, muhatabı küçük düşüren sözlerden kaçınmak, sözlerde doğruluk ve tutarlılık, ikna edici bir dil, tartışmacı dilden sakınmak, müjdeci ve uyarıcı bir dil kullanmak gibi hususlar da irşat ve davet metodunda önemli unsurlardır.

KAYNAKÇA

Ahmed b. Hanbel. *Müsned*. thk. Şuayb el-Arnaût. 36 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 1998.

Bilali, Abdulhamid. *Davet Ahlakı*. İstanbul: Buruc Yayınları, 5. Basım, 2019.

Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâîl. *el-Cami'u's-sahîh*. 1 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'r-Risâle, 3. Basım, 2015.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân b. el-Fazl. *es-Sünen*. 4 Cilt. Riyad: Dâru'l-Muğnî, 1. Basım, 2000.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eş'as b. İshâk el-Ezdî es-Sicistânî. *es-Sünen*. Cidde: Darü'l-Kıble li's-Sekâfeti'l-İslâmiyye, 3. Basım, 1998.

Gazzâlî, Muhammed. *Müslümanların Gerilemesi ve Düşmanların Hileleri Arasında Davet Cihadı*. İstanbul: Asalet Yayınları, 1. Basım, 2018.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fida 'İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn b. Ömer. *el-Bidâye ve'n-Nihâye*. 15 Cilt. Beyrut-Lübnan: Dârü'l-Fikr, 1. Basım, 1986.

Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî. *el-Muvaṭṭa'*. Kahire: el-Mektebetü'l-İlmiyye, 2. Basım, 1382.

Mâtürîdî, Ebû Mansûr. *Tefsîrü'l-Mâtürîdî*. 10 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 2005.

Meşhur, Mustafa. *İslâm'a Davet Fıkhı*. İstanbul: Hikmet Neşriyat, 1. Basım, 2009.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *Sahîh-i Müslim*. Kahire : Dârü İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1955.

Nuh, Seyyid Muhammed. *İslâm'a Davetin Öncelikleri*. İstanbul: Ravza Yayınları, 1. Basım, 2010.

Râzî, Ebu Abdillâh Fahreddîn. *Mefâtîhü'l-gayb*. 22 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981.

Said, Hammâm Abdurrahman. *İslâm'a Davet Esasları*. İstanbul: Nida Yayıncılık, 1. Basım, 2008.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa. *Sünenü't-Tirmizî*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. Kahire: Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1. Basım, 1978.

Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Cârullah. *el-Keşşâf 'an hakâiki't-tenzîl ve 'uyuni'l-ekâvîl fî vücûhi't-te'vîl*. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 3. Basım, 2009.

9. Bölüm

HZ. PEYGAMBER ÖRNEKLİĞİNDE MÜSLÜMAN'IN GEÇİNME AHLAKI

Abdullah Yıldız

İlmihâl, ahlak ve adap kitaplarında Arapça asıllı iki kelimelik Osmanlıca bir terkip olarak ***"âdâb-ı muâşeret"*** şeklinde ifade edilmekte olup "edep" kelimesinin çoğulu "âdâp" ile "işret" kökünden türevli "muâşeret" (güzel geçinme, samimi olma, yakınlık kurma) kelimesinden meydana gelen tamlama bir kavram olarak yer almaktadır. Söz konusu terkip, ıstılahta; bir toplumda benimsenerek örf hâline gelmiş, yerleşmiş olan görgü ve nezaket kurallarını ifade etmektedir.[1]

Hemen her topluma göre değişebilen adâb-ı muâşerât kurallarına uymak ise önemli ölçüde bireylerin yaşadıkları toplumda kendilerini disipline etmeleri, sözlerini, davranış ve hareketlerini bilinçli ve ölçülü kullanmaları ile mümkün olacaktır. Doğal olarak ilgili muâşerât kurallarının kaynağı ise genelde toplumların kendilerine ait inançları, rol model

---

[1] Râgıb el-İsfehânî, Ebü'l-Kāsım Hüseyin b. Muhammed, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts. 335; İbnü'l-Esîr, Mecdüddin Ebü's-Saâdât el-Mubârek b. Muhammed el-Cezerî, *en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadîs ve'l-Eser*, thk. Mahmud Muhammed e-Tanâhî-Tâhir Ahmed ez-Zâvî, Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, ts. 1: 33-31; İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrem, *Lisânü'l-Arab*, Beyrut: Dâr'u Sâder, ts., 4: 568-575; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük İslâm İlmihali*, Merve Yayın Dağıtım, İstanbul: 1990, 475-510; Toksarı, Ali- Atik, Kemal, vd. *İslâmî Kavramlar*, s. 6-8, Ankara: Sema Yazar Gençlik Vakfı Yay., 1997.

şusuna davranma ahlakını bize göstermesi bakımından oldukça önemlidir: Fakih sahabi Hz. Abdullah b. Amr (65/685), ailesi içinde bir koyun kurban edilmesini ister. Kendisine, kurbanın kesildiğini haber verdiklerinde Abdullah b. Amr, peşpeşe iki defa, "Ondan Yahudi komşumuza verdiniz mi? "diye sorar ve arkasından, Resûlullah'ın (sav.) buyurduğu, "Cebrâil komşu hakkında bana o kadar tavsiyede bulundu ki onun komşuyu komşuya mirasçı kılacağını sandım." şeklindeki meşhur hadisi okur.[80]

İçinde yaşadığımız toplumda iyi geçinebilmek ancak o toplumun kurallarını (âdâb-ı muâşerâtını) tanımak ve bu kurallar doğrultusunda kişi ve kişilerin kendilerini disipline etmeleriyle mümkündür. Günümüz çoğulcu toplumlarında yaşayan İslâm medeniyeti çizgisindeki Müslüman bireyler de bir arada yaşadıkları vatandaşlar arasında din, dil, ırk, mezhep, renk ve sınıf farkı gözetmeksizin her bir kimsenin tüm haklarına riayet etmek zorundadırlar çünkü günümüzde vatandaş ve yurttaş olarak yaşamayı taahhüt eden herkes (müslim ve gayrimüslim), anlaşmalı bir muâhid hükmündedir. Böyle kimseler de Allah ve Resûlü'nün yani İslâm'ın teminatındadırlar.

KAYNAKÇA

Aclûnî, İsmâîl b. Muhammed. *Keşfü'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs*, thk. Ahmed el-Kalâş. 2 cilt. Kahire: Dârü't-türâs, ts.

Aliyyü'l-Muttakî, Alâüddin el-Hindî. *Kenzü'l-ummâl fî süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl.* 18 cilt. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1993.

Bilmen, Ömer Nasûhî. *Hukuku İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhıyye Kamusu.* 8 cilt. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1968.

Buhârî, Muhammed b. İsmâîl. *el-Câmiu's-sahîh*. 8 cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.

Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*. thk. Ali Hasan. Kahire: y.y., ts.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'âs. *Sünenü Ebî Dâvûd.* 5 cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.

[80] Tirmizî, *es-Sünen,* "Birr ve Sıla", 28.

Ebû Zehrâ, Muhammed b. Ahmed. *el-Ahvâlü'ş-şahsiyye*. Kahire: Dârü'l-fikr, 2012.

Elmalılı, Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'an Dili*. 9 cilt. İstanbul: Eser Kitapevi, 1971.

İbn Hanbel, Ahmed b.Muhammed. *el-Müsned.* 6 cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.

İbn Hişâm, Abdumelik b. Hişâm. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. haz. Ömer Abdüsselâm Tedmurî. 4 cilt. Kahire: Dârü'r-reyyân, 1987.

İbn İshâk, Muhammed. *Sîretü İbn İshâk*. thk. Muhammed Hamîdullah. Konya: y.y., 1981.

İbn Kesîr, Ebü'l-fidâ' İsmâîl b. Ömer. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. 14 cilt. Kahire: Dâru nehr'i-Nîl, 1981.

İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd. *et-Tabakātü'l-kübrâ.* thk. İhsan Abbâs. 9 cilt. Beyrut: Dâru Sâder, 1985.

Mâlik b. Enes, *el-Muvatta'*. 2 cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.

Mevlânâ Şiblî. *Asr-ı Saâdet*. trc. Ömer Rıza Doğrul. 5 cilt. İstanbul: Toker Matbaası, 1974.

Münzirî, Abdulazîm b. Abdulkavî. Ta'lg. Mustafa Muhammed Umâra. 5 cilt. İstanbul: Pamuk Yayınları, ts.

Müslim b. Haccâc. *el-Câmiu's-sahîh.* 3 cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.

Nesâî, Ahmed b. Şuayb. *Sünenü Nesâî*. 8 cilt. İstanbul: Çağrı yayınları, 1981.

Râgıb el-İsfahânî, Hüseyin b. Muhammed. *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân.* thk. Muhammed es-Seyyid el-Geylân. Beyrut: Dârü'l-ma'rife, ts.

Topaloğlu, Bekir. *İslâmda Kadın*. İstanbul: Yağmur Yayınları, 1966.

10. Bölüm

HZ. PEYGAMBER VE AİLE HAYATI ÜZERİNE

Zehra Gencel Efe

Giriş

Dinlerin büyük çoğunluğunun ve ilahi kaynaklı dinlerin hepsinin hedefi, insan için beş şeyi korumaktır. Bunlar: insanın dini, canı, malı, aklı ve neslidir. Temiz bir neslin devamı için zina, haram; evlenme de meşru kılınmıştır. İnsanlar, nikâh akdi gerçekleştirilmek suretiyle kurulmuş olan aile müessesesine yönlendirilmiştir. Bunun için çeşitli tavsiye ve teşvikler yapıldığı gibi yaptırımlar da uygulanmıştır.

İslam dini, doğuşundan itibaren aileye büyük önem vermiş, insanları nikâhlanarak evlenmeye, aile kurmaya teşvik etmiştir. Huzurlu hayat tarzının ancak aile içinde geçeceğini haber vermiştir. Kur'an-ı Kerim'e göre âlemde tüm yaratılanlar çift olarak yaratıldığı gibi insan da çift olarak yaratılmıştır. "Sizi bir tek nefisten yaratan ve gönlünün huzura kavuşacağı eşini de ondan var eden Allah'tır."[1] ve "Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık, Allah katında en değerli olanınız O'na itaatsizlikten en fazla sakınanınızdır. Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir, her şeyden haberdar-

[1] A'râf 7/189.

KAYNAKÇA

Apak, Adem. "Hz. Peygamber'in (sav) Çocuklarla İlişkileri Üzerine Tespit ve Değerlendirmeler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19/1, (2010), 43-67.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *Ṣahîhu'l-Buhârî*. Beyrut-Dımaşk: Dâru İbn Kesir, 1423/2002.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eşʿas b. İshâk es-Sicistânî. *es-Sünen*. nşr. Şuayb el-Arnaût – Muhammed Kâmil Karabellî. 7 Cilt. Beyrut: Dârü'r-Risaleti'l-ʿAlemiyye, 1430/2009.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd. *es-Sünen*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-ʿArabiyye, 1336/1918.

İbn Saʿd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Saʿd. *Kitâbü't-Tabakāti'l-kebîr*. thk. Ali Muhammed Ömer. 11 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1421/2001.

Müslim b. Haccâc, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *Sahîhu Müslim*. nşr. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Fâryâbî. Riyad: Dâru Taybe, 1427/2006.

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre. *el-Câmiül Kebîr*. nşr. Beşşâr Avvâd Maʿrûf. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1996.

11. Bölüm

İSLAM'DA DAVET VE HZ. PEYGAMBER'İN ÖĞRETİLERİ İLE İNSANLIĞA ÇAĞRI

Vesile Şemşek

Giriş

İlk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem'le başlayan irşat ve davet faaliyetleri, tarih boyunca insanlar için önem arz etmiştir. İslam dininin temel hedefi, Kur'an'ın bütün insanlara hikmet ve güzel öğütle tebliğ edilmesi, irşat faaliyetleriyle Müslümanlara anlatılmasıdır. Bütün insanlığa hitap edecek ve bütün dünyayı kucaklayacak bir din, gizli kalmamakla birlikte insanlığı maddi manevi huzura kavuşturmak için gönderilmiştir. İslam dininin temel hedefi bağlamında Kur'an'ın bütün insanlara hikmet ve güzel öğütle davet edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Zira İslam'ın tebliğ amacıyla gerçekleştirilen fetihlerdeki gayenin yalnızca toprak kazanma ve yurt edinme değil, bu vesileyle Kur'an nuruyla gönüllere dokunmak olmuştur. Bu bağlamda fetih politikasının İslam tarihine yön verdiği olgusu da geliştirilmiştir. Nitekim İslam yayılmasında yani fetih harekâtının temelinde, insanları İslam'a davetten ziyade, o beldeyi İslam coğrafyasına dâhil etme gayesi vardı. İslam dininin açıktan açığa insanlara bildirilmesi ve tebliğ edilmesi gerekli kılınmıştır. Allah'a iman ve onun gerekliliği helale, harama karşı duyarlı olmayı, davet ve irşat sayesinde öğrenmişlerdi. Çalışmada, İslam dininin temsil ve takdiminde nasıl bir tutum ve davranış sergilenmesi hususunda İslami davetin başlıca nitelikleri ortaya konulmuş, davet ve tebliğ kavramlarının gayrimüslimlere, irşat vaaz, "emir bi'l-ma'rûf nehiy ani'l-münker" kavramlarının Müslümanlara

bulunurken mesajların, muhatabın aklına ve kalbine hitap edecek donanımda olması önem arz etmektedir. Davet sürecinde ahlaki ilkelerden liyakat ve güven başta olmak üzere sabır, dua, teslimiyet ve samimiyet göz önünde bulundurulmalıdır. Yine İslami değerleri anlatırken etkileyici üslup, beliğ ve veciz bir dil kullanılmakla birlikte semantik ve pragmatik tuzaklara, dilde çok anlamlılık ve belirsizliğe de yol verilmemelidir. Böylece davet sırasında muhatabın mantık çerçevesinde düşünmesini sağlayarak bilinç ve farkındalık uyandırmak gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Albayrak, Halis, *Tebliğ ve Davet Kavramlarının Analizi, İslam'ın Güncel Sunumu*, TDV, Yayınevi, Ankara 2006.

Ateş, Ali Osman, *Oryantalistlerin İddiasına Cevaplar/Hz. Peygamber ile İlgili*, Beyan yayınları, İstanbul 1996.

Bozkurt, *Siyer* (*Hz. Muhammed' in Hayatı*), MEB, Ankara 2002.

Buhârî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmâil, *el-Câmiu's-Sahîh*, "Îmân", 29, "Nikâḥ", 72, "Daʿavât", 26. el-Matbaʻatu's-Selefiyye, Kahire: 1980.

Erol, Bünyamin," Vedâ Hutbesi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: 2012

Demircan, Adnan, *Tarihin Akışını Değiştiren Son Peygamber*, İstanbul: Beyan Yayınları, 2014.

Wilson, T. Arnold, *The Preaching of Islam*, London: 1913.

İbn Esîr, *en-Nihâye ve Bidaye*,

İbn Hişâm, *Siret-i İbn Hişâm İslam Tarihi*, çev. Hasan Ege, Kahraman Yayınları, I, İstanbul: 2006.

İbn İshâk, *Hz. Muhammed'in Hayatı ve Gazveleri Kitâbü's-Siyer ve'l-Meğazî*, çev. Ali Bakkal, Süheyl Zekkâr, İlk Harf Yayınevi, İstanbul: 2013.

İbn Esîr, *Üsdü'l-Gābe*, V, 186.

İbn Kesîr, Ebü'l-fidâ' İsmâîl b. Ömer, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 14 cilt. Kahire: Dâru nehr'i-Nîl, 1981.

İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd. et-Tabakâtü'l-kübrâ. Thk. İhsan Abbâs. 9 cilt. Beyrut: Dâru Sâder, 1985.

İmam Azam Ebû Hanife, *Müsned*, I, 236; VI, 116, 233, 266, Kayıhan Yayınları, İstanbul: 2020.

Elmalı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini, Kuran Dili*, Huzur Yayınları, İstanbul: 2022.

Müslim, Ebû Hüseyin, *Câmiu's-Sağır*, "Nikâḥ", 107, 110, "ʿİlim", 16, "Îmân", 334. Riyad: 2008.

Taberî, Muhammed b. Cerîr b. Yezîd, *Câmiʿu'l-beyân ʿan teʾvîli âyi'l-Ḳurʾân*, nşr. Abdullah Abdulmuhsin et-Turkî. 25 c. Dâru Hicr, Riyad: 2001.

Sarıçam, İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, DİB Yayınları, Ankara: 2003.

Serahsî, Şeybanî, *Siyer-i Kebir*, *İslam Savaş Hukuku*, çev. İbrahim Sarmış, Ankara Okula Yayınları, Ankara: 2021.

Râzî, Fahreddin, *Mefâtîḥu'l-ġayb*, VIII, 165-168; IX, 60-61, 64.

Miktad, Yalçın, *Minhâcü'd-daʿve ile'l-İslâm fi'l-ʿaṣri'l-ḥadîs*, [baskı yeri yok] 1969.

Önkal, Ahmet, *Rasûlüllâh'ın İslâm'a Da'vet Metodu*, Konya 1989.

Zeydan, Abdülkerim, *İslam'da Davet ve Tebliğ* (*Usulü'd- Dave*), Hisar Yayınevi, İstanbul 2023.

12. Bölüm

HZ. PEYGAMBER'İN İLETİŞİMİNDE NEZAKET

Hatice Dülber

Farsça "nâzük" kelimesinden gelen, Arapça ism-i fail kalıbına aktarılarak türetilen nezaket kelimesi; başkalarına karşı saygılı, incelikli ve dikkatli davranma anlamında kullanılır.[1] "İnsanlara güzel söz söyleyin" (el-Bakara 2/83) buyuran Yüce Allah'ın her emrinin kendi karekter ve kişiliğinin ayrılmaz bir parçası hâlinde şekillendiği Hz. Peygamber çevresindeki tüm varlıklarla ilişkilerinde kibar ve nazik davranırdı. Bu tutumunda, çevresindeki varlıklara önem vermesinin ve saygı duymasının önemli bir etkisi vardır. Yanından bir Yahudi cenazesi geçtiğinde Hz. Peygamber, hemen ayağa kalkmıştır. Bunun üzerine Hz. Peygambere, "Bu bir Yahudi cenazesidir." denildiğinde Hz. Peygamber, "Bu da (yaşayıp ölen) bir insan değil mi?" diye cevap vermiştir.[2] Hz. Hatice'nin Hz. Peygamber hakkındaki şu değerlendirmesi bu gerçeğe işaret etmektedir. "Sen akrabanla ilgilenirsin, işini görmekten âciz olanların yükünü yüklenirsin, yoksula kazanç kapısı sağlarsın, misafiri ağırlarsın, başa gelen her türlü musibette yardım edersin."[3] Hz. Peygamber'in çevresi ile iletişi-

---

1 Hasan Eren vd., "nezaket", *Türkçe Sözlük* (Ankara: Türk Dil Kurumu, 1988), 2/1085.

2 Buhârî, Ebû Abdillâh Muhâmmed b. İsmâ'îl, *el-Câmiu's-Sahîh* (İstanbul: Çağrı Yayınları,1992), 2/87; Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. e-Kuşeyrî. *el-Câmiu's-Sahih* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), 1/661.

3 Buhârî, Bed'ü'l-vahy, 1; İsmail Hakkı Ünal vd., *Hadislerle İslam,* (Ankara: T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014), 1/390-391.

KAYNAKÇA

Eren, Hasan vd. *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1988, 1085

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhâmmed b. İsmâ'îl. *el-Câmiu's-Sahîh*, 8 Cilt, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. el-Kuşeyrî. *el-Câmiu's-Sahîh*, 6 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Ünal, İsmail Hakkı vd. (ed.). *Hadislerle İslam*. 7 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî, *el-Câmi'u's-Sahîh,* 3 Cilt, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

Tirmizî, Ebu Îsâ Muhammed b. Îsâ b.Sevre. *es-Sünen*. 6 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

İbn Saʿd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Saʿd b. Menî', *et-Tabakātü'l-kübrâ*, nşr. İhsan Abbas, Dâru Sadr, Beyrut, 1968.

Ebû Dâvûd Süleymân b. Eş'as b. İshâk es-Sicistânî. *es-Sünen*, 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Kopal, Elif. *Buhârî ve Müslim Hadisleri Çerçevesinde Hz. Peygamberin Nezaketi*, Rize: Recep Tayyip Erdoğan Ünüversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

İbn Mâce, Ebû Abdilâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî. *es-Sünen*, 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

13. Bölüm

HZ. PEYGAMBER'İN AHLAK TASAVVURUNDAN YAPAY ZEKÂ ETİĞİNE BAKIŞ

Nesibe Kantar

Giriş

Bilgisayar, bilişim teknolojileri, internet teknolojileri ve yapay zekâ çalışmaları kültürden ekonomik ve değer alanlarımıza varıncaya kadar yüzyılımızı derinden etkileyen önemli gelişmelerdendir. 1940'lar ve 1950'lerde İkinci Dünya Savaşı sırasında askerî amaçlarla kullanılan ilk bilgisayarlar ve hesaplamalı makinelerin üretilmesi ile başlayan bilişim devrimi, 1960'larda ilk kişisel bilgisayar modellerinin piyasaya sürülmesi ile devam etmiştir. Bu dönemde yazılım dünyasında önemli programlama dillerinin geliştirilmesi, bilişim devriminin etkisini hissedilir derecede arttırsa da asıl gelişmeler, 1970'lerde mikroişlem teknolojilerinin ve işletim sistemlerinin gelişmesi, 1980'lerde internetin ortaya çıkışında yaşanmıştır. 1990'lardan itibaren ticari internet ve Web olarak tanımlayacağımız World Wide Web'in geliştirilmesi ve dünya çapında kullanımı ile birlikte internet, ticari ve sosyal yaşamın önemli bir parçası hâline gelmiştir. 2000'lerden itibaren masaüstü hesaplamalı teknolojiler, mobil ve akıllı cihaz teknolojilerine evirilmiştir. Bu dönemle birlikte yediden yetmişe her bireyin kişisel, sosyal eylem alanlarının odağına yerleşen bilişim teknolojileri, kendini güncelleyen doğası ile yaşantımızın ayrılmaz bir parçası olmuştur.

Yapay zekâ, kökeni itibarıyla, insanlığın Antik Yunan'dan itibaren, insan zekâsının işleyişini anlama ve taklit etme çabalarının bir ürünüdür.

KAYNAKÇA

Bringsjord, S., & Govindarajulu, N. S., Artificial Intelligence. İçinde E. N. Zalta & U. Nodelman (Ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy,* (Fall 2022), Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2022.

https://plato.stanford.edu/archives/fall2022/entries/artificial-intelligence/

Dicks, H., Environmental Ethics and Biomimetic Ethics: Nature as Object of Ethics and Nature as Source of Ethics. *Journal of Agricultural & Environmental Ethics*, *30*(2), 2017, ss.255–274. https://doi.org/10.1007/s10806-017-9667-6.

Hansson, SO, *Theories and Methods for the Ethics of Technology*, London, New York: Rowman & Littlefield International, 2017.

Kantar, Nesibe & Bynum, Terrel Ward, Flourishing Ethics and Identifying Ethical Values to Instill into Artificially Intelligent Agents. *Metaphilosophy*, *53*(5), 2022, ss. 599-604. https://doi.org/10.1111/meta.12583.

Kantar, Nesibe, *Teknoloji ve Etik: Gelişim Etiği Yaklaşımı*, Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, ss. 219-245, 2023.

Kantar, Nesibe (2023a). Bilişim Felsefesinde Epistemik Özne Yapay Zekânın Ontolojik Statüsünün Sorgulanması. *Felsefe Dünyası,* (78), 2023, ss.194-218. https://doi.org/10.58634/felsefedunyasi.1384243.

Kantar, Nesibe (2023b), Yapay Zekanın Yansımaları ve Tartışmalı Etik Meseleler/ Reflections of Artificial Intelligence And Controversial Ethical Issues, *9. Uluslararası Erciyes Bilimsel Araştırmalar Kongresi*, 17-18 Temmuz 2023, Kayseri.

Kınalızade, Ali Efendi., *Ahlak, Ahlak-ı Ala'i*, haz. Hüseyin Algül, İstanbul: Tercüman, Kervan Kitapçılık A.Ş, 2007.

Online Etymonline Dictionary – (OED a), 2024), 22 Nisan 2024.

https://www.etymonline.com/word/ethic

Online Etymonline Dictionary – (OED b), 2024), 5 Mayıs 2024. https://www.etymonline.com/search?q=moral

Özturan, Hümeyra, Etik ile Ahlâk Arasında: Türkçe Ahlâk Felsefesi Literatürüne Dair Etik Kavramı Kullanımı Üzerinden Bir Değerlendirme, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 9(17), 2011, ss.169-202.

Rıfat, Ahmet, *Tasvîr-i Ahlâk - Ahlak Sözlüğü*, İstanbul: Tercüman, Kervan Kitapçılık AŞ, 1970

Sena, Cemil, *İnsanlar ve Ahlaklar,* İstanbul: Okat Yayınevi, 1970.

Stahl Bernd, *Artificial Intelligence for a Better Future: An Ecosystem Perspective on th the ethics of AI and Emerging Digital Technologies*. Springer Nature https:/doi.org/10.1007-3-030-69978-9, 2021.

Sunar, Cevat, *İbni Miskeveyh ve Yunan ve İslam da Ahlak Görüşleri*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Yayınları No. 147, 1980.

Uludağ, Süleyman, *İslam'da Ahlak ve Ahlak Ekolleri*, İstanbul: Sufi Yayınları, 2018.

14. Bölüm

HZ. PEYGAMBER VE HADİSLERDE FETHİ MÜJDELENEN ŞEHİRLER

İbrahim Sağlam

Giriş

İslam; getirdiği yüce hakikatler ile insanın iç dünyasını, bilincini, mikro ve makro âlemini inşa etmeyi hedefler. Davetin önüne geçen engellerin hikmetle, güzel öğütle ve ölçülü bir mücadele ile aşılmasını ister.[1] Muhataplarına başarının, fethin ve hidayetin Allah'tan olduğunu haber verir[2] ve her bir bireyin kendi hür iradesi ile bilinçli bir şekilde dine girmesine imkân tanır.[3]

Fetih kelimesi Arapçada, "açma, kılavuzluk etme, başarı ve zafere ulaştırma" anlamına gelir.[4] Fetih, gönül ve bilinci İslam'la buluşturmak,

---

1 *Kur'ân-ı Kerîm Meâli,* çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009), en- Nahl 16/125.

2 el-Fetih 88/1, 19; es-Saf 61/8, 9,13; Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmiʿu'ṣ-ṣaḥîḥ,* nşr. Sâlih b. Abdulaziz (Riyad: Dâru's-Selâm, 2000), "Cihâd", 102; Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmiʿu'ṣ-ṣaḥîḥ,* nşr. Sâlih b. Abdulaziz (Riyad: Dâru's-Selâm, 2000), "Fadâilü's-sahâbe", 34-35; Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre et-Tirmizî, *el-Câmiʿu'ṣ-ṣaḥîḥ,* nşr. Sâlih b. Abdulaziz (Riyad: Dâru's-Selâm, 2000), "Tefsîru's-sûre", 5, 8.

3 Süleymân b. el-Eşʿas b. İshâk Ebû Dâvûd, *es-Sünen,* nşr. Sâlih b. Abdulaziz (Riyad: Dâru's-Selâm, 2000), "Cihâd", 122.

4 Ebû Abdirrahmân el-Halîl b. Ahmed, *Kitâbü'l-ʿAyn,* nşr. Mehdî Mahzûmî-İbrâhim es-Sâmerrâî (b.y. Mektebetü'l-Hilâl, ts.), "fṭḥ" maddesi, 3/194; Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-ʿArab* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1994), "fṭḥ" maddesi, 2/536, 537.

KAYNAKÇA

Abdürrezzâk, İbn Hemmâm es-San'ânî. *el-Muṣannef*. nşr. Habîburrahman el-A'zamî. 11 Cilt. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1403.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. nşr. Ebû Hâcir Muhammed Saîd Besyûnî. 6 Cilt. Beyrut: y.y., 1405/1985.

Kur'ân-ı Kerîm Meâli. çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2009.

Apak, Adem. *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2012.

Aynî, Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed. *ʿUmdetü'l-ḳārî fî şerḥi Ṣaḥîḥi'l-Buḫârî*. 25 Cilt. Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-ʿArabî, ts.

Batâyine, Muhammed Dayfallah. "Arap Kökenli Hıristiyanlar ve İslam Fetihleri ile Olan İlişkileri". çev. Abdulahalik Bakır. *Belleten* 63/238 (Aralık 1999), 869-934.

Begavî, Ebü'l-Kāsım Abdullāh b. Muhammed b. Abdilazîz. *Şerḥu's-sünne*. nşr. Şuayb Arnaut. 15 Cilt. Dımaşk: el-Mektebetü'l-İslâmî, İkinci, 1983.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmiʿu'ṣ-ṣaḥîḥ*. nşr. Sâlih b. Abdulaziz. Riyad: Dârü's-Selâm, 2000.

Cide, Ömer. "Hz. Peygamber'İn Sasanî ve Bizans'ı Hedef Göstermesi". *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7/14 (Aralık 2017), 12-23.

Çelik, Mehmet. "Bizans'ın Ortadoğu'daki Mezhep Politikasının İslam Fetihlerindeki Kolaylaştırıcı Rolü". *Beşinci Uluslara Arası Orta Doğu Seminerleri*. thk. Mustafa Öztürk - Enver Çakar. 167-176. Elâzığ: Fırat Üniversitesi Yayınları, 2012.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân b. el-Fazl. *es-Sünen*. nşr. Hüseyin Selîm Esed d-Dârânî. 4 Cilt. Riyad: Dârü'l-Muğnî, 2000/1412.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eşʿas b. İshâk. *es-Sünen*. nşr. Sâlih b. Abdulaziz. Riyad: Dâru's-Selâm, 2000.

Elbânî, Nâsırüddin. *Silsiletü'l-eḥâdîṯi'ż-żaʿîfe ve'l-mevżûʿa ve eṯeruhe's-seyyiʾü fi'l-ümme*. 14 Cilt. Riyad: Dârü'l-Maʿârif, 1992.

Emecan, Feridun. "İstanbul". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/212-220. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Erul, Bünyamin. "Cehâletu'r-Râvî" Açısından Sahâbînin Durumu". *İslâm Medeniyetinin Kurucu Nesli Sahâbe*. 151-179. İstanbul: Ensar Yayınları, 2013.

Erul, Bünyamin. *Sahabenin Sünnet Anlayışı*. Ankara: TDV Yayınları, 1. Basım, 2000.

Fayda, Mustafa. "Fetih". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/467-470. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Fayda, Mustafa. *İslâmiyetin Güney Arabistan'a Yayılışı*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1992.

Görmez, Mehmet. *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*. Ankara: TDV Yayınları, 1997.

Hâkim en-Nîsâbûrî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed. *el-Müstedrek ʿale'ṣ-Ṣaḥîḥayn*. nşr. Mustafa Abdülkādir Atâ. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.

Halîl b. Ahmed, Ebû Abdirrahmân. *Kitâbü'l-ʿAyn*. nşr. Mehdî Mahzûmî-İbrâhim es-Sâmerrâî. 8 Cilt. b.y.: Mektebetü'l-Hilâl, ts.

Hamîdullah, Muhammed. "Hayber". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/20-22. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Hamîdullah, Muhammed. *İslâm Peygamberi*. çev. Salih Tuğ. 2 Cilt. İstanbul: İrfan Yayıncılık, 5. Basım, 1993.

Hattâbî, Ebû Süleymân Hamd b. Muhammed b. İbrâhîm. *Aʿlâmü'l-ḥadîṯ fî şerḥi Ṣaḥîḥi'l-Buḫârî*. nşr. Muhammed b. Saʿd b. Abdurrahman Âl-i Suûd. 4 Cilt. Mekke: Câmiʿatü Ümmü'l-Kura, 1988.

Heysemî, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr. *Mecmaʿu'z-zevâʾid ve menbaʿu'l-fevâʾid*. nşr. Abdullah Muhammed ed-Derviş. 10 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fiker, 1994.

İbn Abdülberr, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh. *el-İstîʿâb fî maʿrifeti'l-aṣḥâb*. nşr. Ali Muhammed el-Becâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Cebel, 1992.

İbn Battâl, Ebü'l-Hasen Alî b. Halef b. Abdilmelik. *Şerḥu İbn Baṭṭâl ʿalâ Ṣaḥîḥi'l-Buḫârî*. nşr. Ebû't-Temîm Yâsir b. İbrahim. 10 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2003.

İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekr Abdullāh b. Muhammed. *el-Muṣannef fi'l-eḥâdîṯ ve'l-âṯâr*. nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût. 7 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409.

İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekr Abdullāh b. Muhammed. *Müsnedü İbn Ebî Şeybe*. nşr. Ebû Abdurrahman Adil b. Yusuf, Ebû'l-Fevâris Ahmed Ferîd. 2 Cilt. Riyad: Dârü'l-Vatan, 1997.

İbn Hacer, Şihâbüddîn Ahmed b. Alî el-Askalânî. *Fetḥu'l-bârî bi-şerḥi Ṣaḥîḥi'l-Buḫârî*. nşr. Abdullah b. Baz vd. 13 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Maʿârif, 1379.

İbn Hacer, Şihâbüddîn Ahmed b. Alî el-Askalânî. *Taʿcîlü'l-menfaʿa bi-zevâʾidi ricâli'l-eʾimmeti'l-erbaʿa*. nşr. İkramullah İmdâdullah. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmî, 1996.

İbn Hacer, Şihâbüddîn Ahmed b. Alî el-Askalânî. *Tehẕîbü't-Tehẕîb*. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1996.

İbn Hibban, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî. *el-Müsnedü'ṣ-ṣaḥîḥ ʿale't-teḳāsîm ve'l-envāʿ*. nşr. Muhammed Ali Sönmez, Halis Aydemir. 8 Cilt. Katar: Vezâretü'l-Evkâf ve'ş-Şuûnü'l-İslâmiyye, 2012.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd. *es-Sünen*. nşr. Sâlih b. Abdulaziz. Riyad: Dârü's-Selâm, 2000.

İbn Manzûr, Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrem. *Lisânü'l-ʿArab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1994.

İbnu'l-Esîr, el-Cezerî el-Mübârek b. Muhammed. *Câmiʿu'l-usûl li-ehâdîssi'r-Resûl*. Dımeşk: Mektebetü'l-Halvânî, 1969.

İmam Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbah. *el-Muvaṭṭaʾ*. nşr. Muhammed Fuad Abdulbâkî. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.

Kāsım, Hamza Muhammed. *Menâru'l-ḳārî*. 5 Cilt. Dımaşk: Mektebetü Dârü'l-beyân, 1990.

Kulat, Mehmet Ali. "İstanbul'un Fethini Müjdeleyen Hadislerin Değerlendirilmesi". *Diyanet İlmi Dergi* 37/2 (201 MS), 5-23.

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr. *el-Câmiʿ li-aḥkâmi'l-Ḳurʾân*. nşr. Ahmed Abdülalîm el-Berdûnî vd. 20 Cilt. Kāhire: Dârul'l-Kütübi'l-Mısriyye, 2. Basım, 1964.

Kurtubî, Ebü'l-Abbâs Ziyâüddîn Ahmed b. Ömer. *el-Müfhim limâ eşkele min Telḫîṣi kitâbi Müslim*. nşr. Muhyiddin Dîb Müstû vd. 7 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1996.

Miras, Kâmil - Ahmed Naim, Babanzade. *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sârih Tercemesi ve Şerhi*. 13 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Beşinci, 1980.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmiʿu'ṣ-ṣaḥîḥ*. nşr. Sâlih b. Abdulaziz. Riyad: Dârü's-Selâm, 2000.

Naskali, Esko. *Sâsâniler*, ts.

Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb. *es-Sünen*. nşr. Sâlih b. Abdulaziz. Riyad: Dârü's-Selâm, 2000.

Nevevî, Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref. *el-Minhâc fî şerḥi Ṣaḥîḥi Müslim b. el-Ḥaccâc*. 18 Cilt. Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-ʿArabî, 1392.

Ostrogorsky, Georg. *Bizans Devleti Tarihi*. çev. Fikret Işıltan. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991.

Öz, Şaban. *Farklı Siyer'i Okumak*. Ankara: Araştırma, 2014.

Özafşar, Mehmet Emin. *Hadîsi Yeniden Düşünmek*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1998.

Saylan, İbrahim. *Kaynaklarda Konstantiniyye Rivayetlerinin Tespiti ve Yorumlanışı*. İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2023.

Taberânî, Ebü'l-Kāsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân. *el-Muʿcemü'l-kebîr*. nşr. Hamdi b. Abdulmecid es-Selefî. 20 Cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, İkinci Basım., 1983.

Taberî, Muhammed b. Cerîr b. Yezîd. *Câmiʿu'l-beyân ʿan teʾvîli âyi'l-Ḳurʾân*. nşr. Abdullah Abdulmuhsin et-Turkî. 25 Cilt. Riyad: Dâru Hicr, 2001.

Tahâvî, Ebû Caʿfer Ahmed b. Muhammed b. Selâme. *Şerḥu Müşkili'l-âs̱âr*. nşr. Şuayb el-Arnaût. 16 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1994.

Tartı, Nevzat. *Tarihsellik Düşüncesi ve Hadislerin Anlaşılması*. Ankara: Otto Yayınları, 2016.

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre. *el-Câmiʿu'ṣ-ṣaḥîḥ*. nşr. Sâlih b. Abdulaziz. Riyad: Dârü's-Selâm, 2000.

Tomar, Cengiz. "Yemen". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/401-406. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Vasiliev, Alexander A. *Bizans İmparatorluğu Tarihi*. çev. Tevabil Alkaç. İstanbul: Alfa, 2016.

Yardım, Ali. "Türk'ün Şeref Madalyası: Fetih Hadisi" 8/3 (1979), 62-75.

15. Bölüm

HZ. PEYGAMBER'İN TIP BİLİMİNE BAKIŞI

Sevil Kestane

Hz. Peygamber'in Tıp Bilimine Bakış Açısı

Giriş

Peygamber Muhammed'in (sav.) doğuşu, Allah'ın insanlığa sunduğu rehberliğin doruk noktasını ve mükemmelliğini müjdeliyordu. Kur'an ve sünnet, tıp ve sağlık bilimlerinin gelişmesinde büyük bir etkiye sahipti. Müslüman âlimler ve doktorlar ilk zamanlarda mevcut tüm tıp felsefelerini ve uygulamalarını kendi inanç sistemlerinin ışığında eleştirel bir şekilde incelediler.[11]

Tıp bilimi insanlığın varoluşu ile ortaya çıkan ve insanın olduğu her dönemde hayatı etkileyen en önemli unsurlardan birisi olmuştur. En eski medeniyetlerden günümüze kadar tıp bilimi toplumdan topluma farklılıklar göstermesine rağmen temelde aynı amaca hizmet etmiştir. Bu yüzden, tarih boyunca tıp ilmi, büyük ilgi ve öneme mazhar olmuştur. Cenab-ı Hakk'ın insanlığa hidayet rehberi olarak gönderdiği elçiler de insanların sağlıklarıyla ilgilenmişlerdir. Sağlığın korunması ve hastalıkların tedavisiyle ilgili Allah Resûlü (sav.) tarafından nakledilen söz ve uygulamalar genel olarak "Tıbbü'n-Nebî" (Peygamber'in tıbbı) veya "et-

[1] es-Süyûtî, J. A. *Medicine of the Prophet* (Trans) p. 129. Ta-Ha Publishers Ltd, London, UK 1994.

Kayyım el-Cevziyye gibi şahsiyetlerin ve ilk dönem âlimlerinin birçoğunun yazılarında peygamberlik tıbbı konularının açık bir tasvirini yapmadıklarını belirtmekte fayda var. Buna karşılık, Dr. Al-Nasimi ve onların meslektaşları gibi çağdaş bilim insanları ya çalışmalarının başında ya da peygamberlik tıbbi tanımları dâhilinde, peygamberlik tıbbi konularını açıkça belirtmişlerdir.

Hz. Peygamber'in genel olarak sağlıkla ilgili tavsiye, emir ve uygulamaları daha sonraki dönemlerde Tıbb-ı Nebevî olarak literatüre geçmiştir. Vahyî olmaktan öte kişisel bilgi, birikim ve tecrübesine dayalı bu düsturlar hem sağlığı koruma noktasında hem de tıp konusunda toplumun daha çok bilinçlenmesine vesile olmuştur. Peygamberimizin tıp ile ilgili sözleri, daha sonra İbn Sînâ ve diğer Müslüman düşünürlerin büyük keşiflerine yol açan ilkeleri ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

Ahmad A, Husain A, Mujeeb M, Khan SA, Najmi AK, Siddique NA, Damanhouri ZA, Anwar F. A review on therapeutic potential of Nigella sativa: A miracle herb. *Asian Pac J Trop Biomed*. 2013 May;3(5):337-52.

Ahmet Karadağ, Oruç: Vücudu Arındırmanın Yolu Otofaji; Yozgat Bozok Üniversitesi Rektörü.

Ann Ronny, Conseils du Prophète Mohamed (SAV) pour la prévention et la protection de la santé contre les maladies et les épidémies. Compilé par: Dr. Naji Ibrahim Edité par.; Mars 2020.

As-Suyuti, J. A. *Medicine of the Prophet,*(Trans) p.129. Ta-Ha Publishers Ltd, London, UK 1994.

Buhârî, *el-Câmiʿu'ṣ-ṣaḥîḥ* (*Ṣaḥîḥ-i Buḫârî*), I-VIII, nşr. Hacı Zihni Efendi, İstanbul 1315.

Burdock GA. Assessment of black cumin (Nigella sativa L.) as a food ingredient and putative therapeutic agent. Regul Toxicol Pharmacol. 2022 Feb;128: 105088.

Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, Kahire 1280.

Gün M. Kutsal Tohum (Nigella Sativa): Çörek Otunun İyileştirici Etkisine İlişkin Bazı Bilgiler. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*. Nisan 2012; 2(1): 43-46.

İbn Mâce, *Sünen*, I-II, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkī, Kahire 1373/1953.

İlyas Uçar. Peygamber Zamanında Medîne'de Ortaya Çıkan Hastalıklar ve Tedavi Yöntemleri. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* Eylül/2017, Yıl: 4, Sayı: 8, s. 196-218 Hz.

Khan MA, Chen HC, Tania M, Zhang DZ. Anticancer activities of Nigella sativa (black cumin). *Afr J Tradit Complement Altern Med*. 2011; 8(5 Suppl): 226-32. 3.

Maughan RJ, Fallah J, Coyle EF. The effects of fasting on metabolism and performance. *Br J Sports Med*. 2010 Jun; 44(7): 490-4. DOI: 10.1136/bjsm.2010.072181. Epub 2010 May 19. PMID: 20484315.7-2016/05/tibb-i-nebevi-beslenme-ve-hayat-tarzidir/4.04.2024.

Medicine of the Prophet Muhammad (PBUH) And Blood Viscosity (Alternative Medicine For the Reduction of Blood Viscosity) Dr. Muhammad Saleem Demonstrator At Physiology Department, D. G. Khan Medical College, Dera Ghazi Khan, Punjab, Pakistan.

Muhammad Akmalludin, Mesbahul Hoque, Zulhilmi b. Mohamed Nor, Mohd Yusuf b. Ismail. The Dimensions of Prophetic Medication. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*; Pages 817-823; 2023.

Müslim, *el-Câmiʿu'ṣ-ṣaḥîḥ*, nşr. Mehmed Zihni Efendi, I-VIII, İstanbul 1329-1332.

Müttakī el-Hindî, *Kenzü'l-'Ummâl*, nşr. Bekrî Hayyânî ve Saffet es-Sekkā, I-XVI, Halep 1387-1393/1970-1977.

Mogharbel, G. H., Badawi, A. S., Zaman, A. Y., Abd Elmoniem, M. M., Abdel-Rahman, I. M., Alenazi, M. E., Shah, F. A., Aly, M. A., Imam, S. N., Alenazi, N. E., & El Sayed, S. M. (2023). Therapeutic benefits of prophetic medicine remedies in treating hematological diseases (A review article). *American Journal of Blood Research*, 13(4), 130–142.

Nesâî, *es-Sünen*, I-VIII, trc. Ahmed Muhtar Büyükçınar, Ahmet Tekin, Ömer Faruk Harman ve Yaşar Erol, İstanbul 1981.

Palma-Morales M, Huertas JR, Rodríguez-Pérez C. A Comprehensive Review of the Effect of Honey on Human Health. *Nutrients*. 2023 Jul 6;15(13):3056.

Ünal, İsmail Hakkı, *Tıbb-i Nebevî'nin Güncel Değeri*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, *Siyer Araştırmaları Dergisi* Sayı: 8; 2020.

Tirmizî, *Sünen-i Tirmizî Tercemesi*, I-VI, nşr. Osman Zeki Mollamehmetoğlu, İstanbul 1981.

Trepanowski, J. F., & Bloomer, R. J. (2010). The impact of religious fasting on human health. *Nutrition Journal*, 9, 57.

Wang Y, Wu R. The Effect of Fasting on Human Metabolism and Psychological Health. Dis Markers. 2022 Jan 5; 2022: 5653739. DOI: 10.1155/2022/5653739. PMID: 35035610; PMCID: PMC8754590.

Zamri, N. A., Ghani, N., Ismail, C. A. N., Zakaria, R., & Shafin, N. (2023). Honey on brain health: A promising brain booster. *Frontiers in Aging Neuroscience*, 14, 1092596.

https://www.aselbal.com/sayfa/bal-ile-ilgili-ayet-ve-hadisler.

https://www.espacemanager.com/coronavirus-lapresse-americaine-rend-hommage-au-prophetemohamed-psl.html

16. Bölüm

HZ. PEYGAMBER VE İNSANIN VAROLUŞSAL DEĞERİ ÜZERİNE FELSEFİ-AKSİYOLOJİK BİR ARAŞTIRMA

Numan Rakipoğlu

Giriş

Felsefi-aksiyolojik bağlamı itibarıyla herhangi bir etik, estetik ya da ontolojik değeri gerçekte olduğu gibi kavrayabilmek ve gösterebilmek, değerlerin tam da kendi doğasından ileri gelen nedenler dolayısıyla son derece güç, belki de hiçbir zaman tam anlamıyla gerçekleştirilemeyecek bir iş gibi görünmektedir. Değerlere ilişkin tanımlama, belirleme ve betimlemelerdeki bu güçlüklerin muhtelif tezahürleriyle gerek Antik Yunan'daki salt felsefi araştırmalarda gerek Orta Çağ İslam filozof ve mantıkçılarının dil felsefesi bağlamında varlığa ilişkin geliştirdikleri ontolojik belirleme denemelerinde gerekse de modern/postmodern dönem dil bilim, dil felsefesi ve gramatoloji araştırmalarında karşımıza çıkmaktadır. Hiç kuşkusuz, değerler üzerine yürütülen bütün bu felsefi, aksiyolojik, ontolojik, dil bilimsel ve gramatolojik araştırma ve tartışmaların tamamı, kendi içinde, başlı başına bir başka değerdir.

Etik, estetik, ontolojik karakterli herhangi bir değeri felsefi-aksiyolojik açıdan değerli kılan şeyin ne olduğu ve niçin değerli olduğu sorusunun yanıtı, subjektif ve objektif gerekçelerle filozoflara, dönemlere, muhtelif bakış açılarına ve değer yargılarındaki farklılaşmalara göre

ne değer katacağı beklentisiyle kendi değerini tüketmek isteyen şeye umutla koşarken Allah katında Kâbe'den daha büyük değerini kendisine iade edecek olan varlıktan kaçmaktadır. Bu da demek oluyor ki insan, paha biçilemez olanı en değersiz, en değersizi ise paha biçilemez olarak algılayabilir; değer erozyonlarının kaynağı, değere ilişkin ontolojik hakikatlere yönelik algı hatalarından bağımsız olamaz.

Felsefi-aksiyolojik açıdan insan varoluşun alt, karanlık ve demonik güçlerinin arızi olarak emri altına girip itaat edebilen ve hem kendi kendinin hem de kendi türüne ait bireylerin paha biçilemez değerini göklerden alıp sınırsızca alçaltabilme/aşağılayabilme, yıkabilme ve cehennemin dibine gömebilme potansiyeline sahip bir varlıktır. Fakat insan aynı zamanda Hz. Peygamber'in ışığıyla tüm özü perdelenmiş, karartılmış, aslı yıkılmış ve tersyüz edilmiş değerleri yeniden değerlendirebilen, ayağa kaldırabilen, kendisinin ve varlığın hakikatinin asaletini seyredebilen; kendisine gerçek değerini kazandıran tüm göstergeleri anlamlandırabilen; özsel, göksel, dikey yönünü keşfedebilen, görebilen, gösterebilen ve bizzat gösterge olabilen mükemmel bir varlıktır.

KAYNAKÇA

Baudrillard, Jean, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, çev. Oğuz Adanır, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2016.

Baudrillard, Jean, *Simülakrlar ve Simülasyon*, çev. Oğuz Adanır, Doğu-Batı Yayınları, 2001 İstanbul.

Derrida, Jacques, *Önemsizin Arkeolojisi*, çev. Ali Utku-Mukadder Erkan, Otonom Yayıncılık, İstanbul 2006.

Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, C. III, çev. Ahmed Serdaroğlu, ed. Mahmud Rifat Kademoğlu, Bedir Yayınevi, İstanbul 1977.

İbn Mâce, Ebû Abdillah Muhammed b. Yezîd, *es-Sünen*, nşr. Sâlih b. Abdulaziz, Dârü's-Selâm, Riyad 2000.

İbnü'l-Arabî, Muhyiddin, *Mişkâtu'l-Envâr: Nurlar Hazinesi*, çev. Mehmet Demirci, İz Yayıncılık, İstanbul 2006.

Nietzsche, Friedrick, *Deccal-Hristiyan Karşıtı*, çev. Arzu Yarbaş, İlya İzmir Yayınevi, İzmir 2011.

Platon, *Diyaloglar: Kratylos vd.*, çev. Teoman Aktürel, Remzi Kitabevi, İstanbul 1998.

Sartre, Jean Paul, *Bulantı*, çev. Selâhattin Hilâv, Can Yayınları, İstanbul 1981.

Saussure, Ferdinand De, *Genel Dilbilim Dersleri*, çev. Berke Vardar, Multilingual Yabancı Dil Yayınları, İstanbul 1998.

17. Bölüm

AİLE HUKUKU TEMELİNDE HZ. PEYGAMBER'İN İSTİŞARE AHLAKI

Zübeyir Aslan

Giriş

İnsan, hilkat/yaratılış ve donanım yönünden mükemmel yaratılmış olsa da bilgi, kabiliyet ve bir kısım yetenekler bakımından diğer insanlardan farklı ve aynı zamanda onlara muhtaç bir şekilde var edilmiştir. Nitekim "*…Her bilenin üstünde daha çok bilen biri vardır.*"[1] ilahi buyruğu bu hakikate işaret etmektedir. Dolayısıyla, beşerî ve içtimai ilişkilerde bilhassa aile fertleri arasındaki münasebetlerde işi bilen kişilere danışmak, onlarla istişarelerde bulunmak önemsenmiş hatta bazı durumlarda bu husus emredilmiştir. Bu sebeple Müslümanların aile ve cemiyeti alakadar eden bazı kararları almak ve uygulamak için birbirlerine danışarak istişare etmeleri gerekmiştir. İstişarenin yerine göre bir hak teslimi olduğunun, bu nedenle istişare etmenin, aile fertlerinin birbirleri üzerindeki muhtemel haklarının tediyesi anlamı taşıdığının bilincinde olmak gerekir. Bu bağlamda toplumun nüvesini oluşturan ailenin istişare dâhil herkesin hakkının teslim edildiği bir meclis olarak tasarlamak icap eder.

Küresel hitabı haiz olan İslam dini bu hususa bigâne kalmamıştır. Nitekim İslam âlimleri, istişarenin İslam toplumunun en belirgin özellik-

[1] Bkz. Yûsuf, 12/76.

Peygamber'in ailesine karşı pozitif tutumu ve onların çeşitli haklarını teslim etmede hassas davranması bunun göstergesidir. Zira hayatın her safhasında birbirine muhtaç olan aile bireylerinin, ortak ve özel kararlar için istişare etmeleri, karşılaşılan problemi bertaraf etmeyi kolaylaştırıp sonucun birlikte sahiplenilmesini sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Buhari, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî. *Sahîhu'l-Buhârî*. Dimaşk: Dârü'l-Mustafa, 2011.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân b. el-Fazl. *Müsnedü'd-Dârimî*. 4 c. Suudi Arabistan: Dârü'l-muğni, 2000.

Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. 7. bs. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019.

İbn Fâris, Ahmed b. Zekeriyya. *Mu'cemu Mekâyîsu'l-Luğah,* (thk. Abdüsselâm Muhammed Harun). C. 3. Kahire: Dârü'l-Fikr, 1972.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî. *Sünenü İbn Mâce*. 5 c. Suudi Arabistan: Darü'r-risale, 2009.

İbn Manzûr, Ebü'l Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrem. *Lisânü'l-'Arab*. C. 4. Beyrut, t.y.

Kal'aci, Muhammed Ruvâs. *Mu'cemu lügati'l-fukahâ*. Beyrut: Dârü'n-nefâis, 1996.

Kāsım, Abdülmelik. *Yevmün fi beyti'r-resûl*. Dârü'l-Kasım, t.y.

Komisyon. *Âlemlere Rahmet Hz. Muhammed*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013.

Mâverdî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. *el-İknâ fi'l-fıkhi'ş-Şafii*, 2010.

Mevsılî, Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd. *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-muhtâr*. C. 1. 2 c. Beyrut: Dârü'l-Erkam, 1997.

Mutçalı, Serdar. *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık yayınları, 2019.

Mübarekfûrî, Safiyyürrahman el-. *er-Rahîku'l-mahtûm (terc. Mustafa Genç)*. İstanbul: Beka Yayıncılık, 2018.

Münavi, Abdurrauf. *eş-Şemailü'ş-şerife*. Medine: Dârü Tairi'i-ilim, 1991.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *Sahihu Müslim*. Kahire: Dârü ihyai't-turâsi'l-'arabî, 1955.

Önkal, Ahmet. Akabe Biatları. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İçinde C. 2. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989.

Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. *el-Mebsût*. C. 5. 31 c. Beyrut: Dârü'l-ma'rife, t.y.

Şîrâzî, Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf. *el-Mühezzeb fî fıkhi'l-İmâm eş-Şâfi'î*. C. 2. 3 c. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, t.y.

Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî el-Kâhirî. *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc*. 5 c. Dimaşk: Dârü'l-feyhâ, 2009.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî el-Bağdâdî. *Câmi'u'l-beyân 'an te'vili Ayi'l-Kur'ân (Tefsîrü Taberî)*. C. 24. 26 c. Kahire: Dârü Hecer, 2001.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. *el-Câmiu's-Sahîh,* (thk. Ahmed Muhammed Şakir). Kahire, t.y.

Vâkıdî, Muhammed b. Ömer. *Kitâbü'l-megāzî*. C. 2. Kahire: Matbaatü's-Saadet, 1948.

Zebîdî, Ebü'l-Abbâs Zeynüddîn (Şihâbüddîn) Ahmed b. Ahmed b. Abdillatîf eş-Şercî ez-. *et-Tecrîdü's-sarîh li-ehâdîsi'l-Câmi'i's-sahîh* (Terc. Kamil Miras). C. 8. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1987.

Zemahşerî, Ebü'l-Kasım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *el-Keşşâf 'an hakaikı ğavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekavîl fî vücûhi't-te'vîl*. C. 4. 4 c. Beyrut: Dârü'l-kitâbi'l-Arabi, 1987.

18. Bölüm

HZ. PEYGAMBER'İN KIRAATİNDEN ÖRNEK RİVAYETLER

Musa Akpınar

Giriş

Kur'an-ı Kerim, İslam dininin temel kaynağıdır. Bundan dolayı Müslümanlar, öncelikle Kur'an'ı anlamaya ve ondan yararlanmaya gayret etmişlerdir. Kur'an'ı doğru anlamak için başta onun indirildiği dil olan Arapçayı öğrenerek ve ulaşılabildiği kadarıyla kelimelerin Kur'an'ın indiği dönemdeki anlamlarını tespit ederek, Kur'an ilimlerinde ve Kur'an'ı anlamaya katkı sağlayacak diğer ilim dallarında ayrıntılı olmasa da birtakım temel bilgilere sahip olmak gerekir. Kur'an'ı anlama ve yorumlamada katkı sağlayan ilim dallarından biri de kıraat ilmidir. Kıraatler konusu; tefsir ilminde ayetlere farklı anlamlar vererek anlam zenginliği ortaya çıkarması, fıkıh ilminde ise müçtehitlerin kıraatlere dayalı olarak farklı içtihatlara ulaşabilmelerini sağlaması açısından önemli bir konudur. Bundan dolayı Kur'an'ın doğru anlaşılabilmesi için farklı kıraatleri bilmek ve Kur'an'la ilgili çalışmalarda bunları göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Kur'an'ın doğru anlaşılmasında kıraatlerden başka etkenlerin de katkısı vardır. Kur'an'ın indiği dönemdeki tarihsel şartları, toplumsal yapıyı, ilk muhatap kitlenin inançlarını, kültürünü, sosyal yaşamlarını vb. bilmek de Kur'an'ı anlamaya katkı sağlar. Kur'an'ı ve diğer bütün kaynakları okuyup anlama çalışması yaparken ön yargılardan uzak olmak ve ön bilgilere sahip olmak doğru anlamayı kolaylaştırır. Çünkü ön bilgiler, Kur'an'ı anlamaya katkı sağlayan etkenlerden iken ön yargılar, Kur'an'ı anlamaya engel olan etkenlerdendir.

lerde içtihada yer yoktur. Kıraat âlimleri bir kıraatin sahih olarak kabul edilebilmesi için bir vechile de olsa Arapçaya uygun olmak, bir ihtimalle bile olsa Osman mushaflarından birine uygun düşmek ve senedi sahih olmak şeklinde üç şart belirlemişlerdir. Bu şartları taşıyan her kıraat, şahsa bağlı olmaksızın kimden gelirse gelsin reddedilmesi ve inkârı asla caiz olmayan sahih kıraat olarak kabul edilmiştir.

Temel hadis kaynaklarında ve kıraat kitaplarında Hz. Peygamber'e (sav) isnat edilen kıraatler bulunmaktadır. Kıraatle ilgili bu rivayetler, toplamda Kur'an'ın çok az bir kısmını ihtiva etmektedir. Hz. Peygamber'in (sav.) okuduğu rivayet edilen bu kıraatlerden bazıları günümüzde Müslümanlar tarafından yaygın olarak okunan İmam Âsım'ın Hafs rivayetinden farklılık göstermektedir. Farklı kıraatlerin bazıları, anlamda değişiklik yapmaktadır. Bunun sonucunda farklı hükümler ortaya çıkabilmektedir. Bu kıraatlerin gerçekten Hz. Peygamber'e (sav) ait olup olmadığını tespit etmek zordur. Bundan dolayı kıraat âlimlerinin ittifak ettikleri sahihlik şartlarına göre değerlendirmek daha isabetli bir yöntemdir. Bu şartları taşıyan her kıraat, Hz. Peygamber'in (sav.) ya bizzat okuduğu veya okunmasına ruhsat verdiği kıraat olarak kabul edilmelidir. Âlimler, sahihlik şartlarını taşıyan kıraatler arasında diğerlerini reddetmemek, onlarla kıraati caiz görmemek gibi bir davranışa girmeden tercihte bulunabilir. Fakat hiç kimsenin kendi tercih ettiği kıraat dışındakileri batıl sayması, onlarla kıraati caiz görmemesi gibi bir durum uygun değildir.

KAYNAKÇA

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned.* İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'u's-sahîh.* İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Çetin, Abdurrahman, *Kur'an-ı Kerim'in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatler.* İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005.

Dimyâtî, Şihabüddin Ahmed b. Muhammed b. Abdilgani el-Bennâ. *İthâfü Fudalâi'l-Beşer bi'l-Kırâati'l-Erbeate Aşer.* thk. Şaban Muhammed İsmail. Beyrut: Alemü'l-Kütüb, 1987.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî. *Sünen-i Ebi Dâvûd.* İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Ebû Şâme, Şihabüddin Abdurrahman b. İsmail b. İbrahim el-Makdisî. *el-Mürşidü'l- Veciz.* thk. Dr. Tayyar Altıkulaç. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1986.

Feyizli, Hasan Tahsin. *Kıraat-i Aşere.* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018.

İbn Cezerî, Ebû'l-Hayr Muhammed b. Muhammed. *en-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr.* thk. Ali Muhammed ed-Dabbâ. Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts.

İbn Ebî Dâvûd, Ebû Bekr Abdullah b. Süleymân b. Eş'as es-Sicistânî. *Kitâbü'l-Mesâhif.* thk. Arthur Jeffery. Mısır, 1936.

İbn Zencele, Ebû Zür'a Abdurrahaman b. Muhammed. *Huccetü'l-Kıraat.* thk. Said el-Efganî. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1979.

Karaçam, İsmail. *Kıraat İlminin Kur'an Tefsirindeki Yeri ve Mütevatir Kıraatlerin Yorum Farklılıklarına Etkisi.* İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1996.

Kattân, Halil el-Mennâ. *Mebâhis fi Ulûmi'l-Kur'an.* Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1991.

Malik b. Enes. *el-Muvatta.* İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Mekkî, b. Eb'i Talib el-Kaysî. *el-İbâne an Meani'l-Kıraat.* thk. Dr. Muhyiddin Ramadan. Dımeşk: Dârü'l-Me'muni li't-Türas, 1979.

Mekkî, b. Ebî Talib el-Kaysî. *el-Keşf an Vücûhi'l-Kırâati's-Seb'i ve İlelihâ ve Hıcecihâ.* thk. Dr. Muhyiddin Ramadan. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1987.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-sahîh.* İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Nesâî, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb. *Sünen-i Nesai.* İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Râfiî, Mustafa Sadık. *İ'câzü'l-Kur'ân ve'l-Belâgatü'n-Nebeviyye.* Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 2006.

Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed. *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân.* İstanbul: Kahraman Yayınları, 1988.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd. *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân.* Beyrut: Dârü'l Fikr, 1988.

Temel, Nihat. *Kıraat ve Tecvid Istılahları.* İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2013.

Tetik, Necati. *Kıraat İlminin Talimi.* İstanbul: İşaret Yayınları, 1990.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, b. Sevre. *Sünenü't-Tirmizi.* İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Zerkânî, Muhammed Abdulazîm. *Menâhilü'l-İrfân fi Ulûmi'l-Kur'ân.* Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1988.

2. Basım

OLUMLU DÜŞÜN
DOĞRU BESLEN
SAĞLIKLI YAŞA
GENÇ KAL

Prof. Dr. İbrahim Arslanoğlu

nobel
40.yıl

OLUMLU DÜŞÜN DOĞRU BESLEN SAĞLIKLI YAŞA GENÇ KAL

Prof. Dr. İbrahim Arslanoğlu

Yayın No.: 5534
Beşeri Bilimler: 618
ISBN: 978-625-371-588-5
E-ISBN: 978-978-371-589-2
Basım Sayısı: 2. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Arslanoğlu, İbrahim.
Olumlu Düşün Doğru Beslen Sağlıklı Yaşa Genç Kal / İbrahim Arslanoğlu
2. Basım, XVIII + 170 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-588-5
E-ISBN: 978-978-371-589-2
1. Olumlu Düşünce 2. Sağlıklı Yaşama 3. Kişisel Gelişim 4. Mutluluk 5. Mutlu Aile

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Repro Bir Mat. Kağ. Rek. Tas. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 47381
İvogsan 1518. Sokak 2730 Mat-Sit İş Merkezi Ostim, Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

TAKDİM ..... **v**
BİRİNCİ BASKININ ÖN SÖZÜ ..... **ix**
İKİNCİ BASKININ ÖN SÖZÜ ..... **xi**

OLUMLU DÜŞÜNCE İNSANA NELER KAZANDIRABİLİR?(X) **1**
GENÇ KALABİLMEK İÇİN 5
1. Kin ve Düşmanlık Duygularını Yok Etmek 5
2. Spor Yapmak 6
3. Meditasyon Yapmak 6
4. İbadetin Yararı 6
5. İnsanları Sev 7
6. Gülümse 8
7. Sağlıklı Beslen 9
8. Stres ve Üzüntüden Uzak Dur 10
9. Hâlinden Memnun Ol, Yakınma 10
SONUÇ 11
HAYAT İÇİN BİR ÖNERİ 12
BU YAZI HAKKINDA NE DEDİLER? 13

SAĞLIKLI YAŞAMAK İÇİN NELERE DİKKAT EDİLMELİDİR?(I) **15**
GENÇ KALMAK İÇİN 23
SONUÇ 28
KAYNAKLAR 28

SAĞLIKLI YAŞAYABİLMEK İÇİN NASIL BESLENMELİ VE NELERE DİKKAT EDİLMELİDİR?(II)(*) **31**
KAYNAKLAR 40

YAŞAMIMIZDA VE EĞİTİMDE SEVGİ NEDEN ÖNEMLİDİR?(X) **41**
O HÂLDE SEVGİ NEDİR VE NEDEN ÖNEMLİDİR? 42
SONUÇ 45
KAYNAKLAR 47

KİŞİSEL GELİŞİM-İNSAN İLİŞKİLERİ VE İLETİŞİM 49
İNSAN NEDİR? 49
1. Karma Hint Felsefesinde İnsan 55
2. Davut Peygamber'in Oğlu Hz. Süleyman'a İnsanlarla İlgili Nasihatı 56
KİŞİSEL GELİŞİM 56
1. Stres ve Stres Yönetimi 59
2. Stresle Başa Çıkma 60
3. Streste Gevşemeyi Sağlayacak Pratik Bazı Yöntemler 61
4. Uykunun Strese Etkisi 62
5. Alternatif Tıp (Homepati) 64
6. Kişisel Gelişimle İlgili Sorunlar Nasıl Çözülebilir? 65
1.1. Akupunktur 65
1.2. Ayurveda 65
1.3. Yoga-Meditasyon 67
1.4. Biyoenerji 69
1.5. Sinir Dili Programı (NLP) 70
1.6. Reiki 71
1.7. Felsefe Terapisi 72
1.8. Tasavvuf Felsefesi 73
İNSAN İLİŞKİLERİ VE İLETİŞİM 82
1. İnsan İlişkileri 82
1.1. İletişim 83
1.1.1. Konuşma 87
1.1.2. Susma 90
KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI 91
KAYNAKLAR 94

MUTLULUK NEDİR VE İNSAN NASIL MUTLU OLABİLİR? 97
GERÇEK MÜSLÜMAN KİMDİR? 110
1. Kur'an'daki On Emir 116
MUTLULUKLA İLGİLİ METİNLER ABORJİN DUASI 117
1. Her Şey Yeterli Olsun 117
2. Kendini Yönetme 118

3. Ufak Şeyleri Dert Etmeyin 118
Düşünce Gücüyle Tedavi Adlı Kitaptan Özet 120
İbn Nuh'tan Dünya ve Ahiret Mutluluğu İçin Tavsiyeleri 121
ESKİ BİR TAPINAK YAZITI 122
KAYNAKLAR 124

MUTLU AİLE NASIL KURULUP YAŞATILABİLİR? 127
KADIN VE ERKEK PSİKOLOJİLERİ 127
1. Bir Kadın Gözüyle Kadınlar 133
EŞLER BİRBİRLERİYLE NASIL İYİ GEÇİNEBİLİRLER? 135
1. Evliliğin Sürdürebilmesi İçin Eşler Arasında Olması Beklenen Benzerlikler .. 142
EVLİLİKTE MUTLULUĞU SAĞLAYAN FAKTÖRLER 143
1. Mutlu Evlilikte Sevgi ve Aşkın Önemi 145
2. Pozitif Düşüncenin Mutluluğa Etkisi 147
3. Değerler ve Kuralların Mutluluğa Etkisi 148
4. Cinsel Yaşamın Mutluluğa Etkisi 149
5. Ekonomik Sorunların Mutluluğa Etkisi 150
6. Yerinde Konuşma ve Susmasını Bilmek 151
7. Aşk Stratejisini Bilmenin Mutluluğa Etkisi 152
EKLER 155
1. Torunlarıma Mektup 155
KAYNAKLAR 158

YAZARIN YAZILARI HAKKINDA NE SÖYLEDİLER? 161

ÖZ GEÇMİŞ 169

hızlı pişirme yöntemleri sakıncalıdır. Dondurulmuş yiyecekleri fazla tüketmeyin. Pişirme sularını atmayın, konserve yiyecekleri ise mümkünse hiç yemeyin.

Banyo yaparken şampuan yerine zeytinyağlı ballı sabun veya sadece zeytinyağlı sabun kullanılmalıdır. Çünkü yanık yağlar toplanarak şampuan yapımında kullanılmaktadır. Bunun sağlığa uygun olduğunu kimse söylemez. Ayrıca doğal tuvalet kağıtları tercih edilmelidir.

Güneşli havalarda en az yarım saat, gözlüksüz olarak güneşe maruz kalınmalıdır (kışın tercihen 11-13 arası). Güneş ışınları daha rahat uyumanızı sağlar. D vitamini sentezini artırın. D vitamini kemik hastalıklarına, romatizmal hastalıklara, kansere (deri kanseri dâhil) ve çeşitli müzmin hastalıklara karşı koruyucudur. Yazın mayo ile güneşlenirken başlangıçta güneşte fazla kalmayın (özellikle 11.00-13.00 arası) Dengeli şekilde yanın, haşlanmayın.

Günde en az yarım saat hızlı yürüyüş yapılmalı ve merdivenler çift çift çıkılmalı, 3-5 dakika kültür-fizik yapılmalıdır. Derin temiz hava soluyarak hücrelerdeki oksijeni artırın.

Mümkünse 22.00'den önce yatın. 5 saatten az, 9 saatten fazla uyumayın. İyi bir uyku için midenizin boş olması gerektiğini unutmayınız.

SONUÇ

Sonuç olarak sağlıklı yaşamak için doğru beslenme, spor, güçlü inanç ve sakin kafa gereklidir.

KAYNAKLAR

Aydın, Ahmet. Taş Devri Diyeti (Sağlıklı Yaşamın Temel İlkeleri).

www.beslenmebulteni.com.

www.beslenmedestegi.com.

Çelik, Fadime. Psişik Korunma, İstanbul, Meta Yayınları, 2013.

Çetiner, Mustafa. " Hasta Hekim İlişkisi", Cumhuriyet Bilim Teknoloji Eki, 30.4.2010,17.

Demirkol, Kenan. "Akıllı Beslenme", Ulusal Kanal, 3.2.2010.

Ertuğrul, Aytekin. "Bıldırcın Yumurtası", Birlik Dergisi, Temmuz-Ağustos 1999: 25.

Ersin-Bayrak, Mehtap. "Sağlıklı Yaşam İçin Bağışıklık Sisteminizi Destekleyin", Cumhuriyet

Ankara Eki, 26.2.2010,21.

Ensaign, Jack. %100 Düşünce Gücü, Çev: Birol Çetinkaya, İstanbul, Akaşe yayınları, 2000.

İbn Arabi. İlahi Aşk, Çev: Mahmut Kanık, İstanbul, İnsan Yayınları, 2003.

Geçer, Hasip. "Unodan Siyah Ekmek Seferberliği, Cumhuriyet Gazetesi, 26.2.2010,14.

Kelder, Peter. Tibetin Gençlik Pınarı II. Kitap, Çev: Esra Özgen, İstanbul, Dharma Yayınları, 2007.

Kuzu, Ayhan. "Kalın Barsak Kanseri(I), Cumhuriyet Ankara Eki, 5.3.2010,21.

Palavan-Ünsal, Narçin. "Su Teresi: Anti-Kanser Süper Besin", Cumhuriyet Bilim Teknoloji

Eki,12.2.2010,12.

Robbins, Anhony. Sınırsız Güç, Çev: Mehmet Değirmenci, İstanbul, İnkılap Kitabevi A.Ş., Yayınevi, 1993.

_____ İçindeki Devi Uyandır, Çev. Belkıs Çorakçı(Disbudak),İstanbul, İnkılapKitabevi A.Ş., Yayınevi, 1995.

Saraç, Ender. Ayurveda(Sağlıklı ve Uzun Yaşamanın sırları), İstanbul, Doğan KitapçılıkA.Ş.,?.

Urgan, Rita. "Beden Çalıştırmanın Yeni Kriterleri", Cumhuriyet Bilim Teknoloji Eki, 26.2.2010,8.

Ülker, Müge. " Metabolizmanızı Hızlandırın", Başkentli Gazetesi, 6.5.2010,13.

(*) Bu yazı elektronik mektup olarak yaklaşık 3 bin kişiye gönderilmiştir. Ekolojik Tarım Derneği sitesinde bu yazıya yer vermiştir.

KAYNAKLAR

Abacı, Ramazan, Yaşamın Kalitelendirilmesi, Adapazarı, Değişim Yayınları, 2002.

Aktaş, Nilgün. A. Duyguları Kontrol Ederek Kilo vermek Mümkün", Milliyet Gazetesi, 21.12. 2012.

Avcı, Furkan. "Günboyu Oturmak Beynimiz İçin Zararlı", Herkese Bilim Teknoloji Dergisi,5.1.2018.

Robbins, Anthony. Sınırsız Güç, Çev: Mehmet Değirmenci, İstanbul, İnkılap Kitabevi Yayın Sanayii, 1993.

Robbins, Anthony İçindeki Devi Uyandır, Çev: Belkıs Çorakçı (Dizbudak) İstanbul, İnkılap Kitabevi Yayın Sanayii, 1995.

(*) Bu yazı 16.02.2019 tarihinde İLESAM Genel Merkezinde yaptığım konuşmanın metnidir.

KAYNAKLAR

Addington, Jack Ensign. %100 Düşünce Gücü, Çev: Birol Çetinkaya, İstanbul, Akeşe,2000.

Alıcı, Akın. Hayata Yön Veren Öyküler. İstanbul, Epsilon Yayıncılık Hiz. Tic. San. Ltd. Şt,2004

Baran, Ziya, Karabacak, Mustafa. Pozitif Yaşama Dair Öyküler, İzmir, Bilgi vizyon Ltd, Şt Yayını, 2004.

Çelik Fadime. Psişik Korunma, İstanbul, Meta Yayınları, 2013.

Elitez, Ziya. Mevlana'dan Altın Öğütler, İstanbul, Kozmik Kitaplar Yayını, 2004.

Freitag, Erhard. Pozitif Düşünce, Çev: Uğur Önver, İstanbul, Omega Yayınları, 2005.

Fromm, Erich. Sevme Sanatı, Çev: Işıtan Gündüz, İstanbul, Say Yayınları, 1988.

İbn Arabi. İlahi Aşk, Çev: Mahmut Kanık, İstanbul, İnsan Yayınları,2003.

Robbins, Anthony. İçindeki Devi Uyandır, Çev: Bekıs Dizbudak, İstanbul, İnkılap KitabeviYayın Sanayi ve Tic. A,Ş, 1995.

Sharma, Robin. Ferrarisini Satan Bilge, Çev: Osman Özhan, İstanbul, GOA Yayınları,2005.

Sharma, Robin. Ermiş, Sörfçü ve Patron, Çev: Belkıs Dizbudak, İstanbul, Goa Yayınları, 2006.

(X) 29.03. 2010 Tarihinde Kütahya Dumlupınar Üniversitesinde düzenlenen panelde yaptığım konuşmanın metnidir.

lığı bile iki kişi arasındaki iletişimin kalitesini azaltıyor. Kişiler, cep telefonu nedeniyle odaklanma sorunu yaşayınca, bu durum çevredeki insanları da olumsuz olarak etkiliyor (Kayabalı, 2017).

2012 yılından sonra artan intihar olaylarını, sadece akıllı telefon veya internet kullanımına bağlamak doğru değildir. Çünkü depresyon olaylarındaki artışta, aşırı telefon kullanımına bağlı yetersiz uyku da etkendir. **Prof. Psikolog Jean Twenge'**a göre ekrana bakma süresini günde 2 saat ile sınırlandırmamız ve buna hiç vakit kaybetmeden uymamız gerekir (Avcı, 2018).

KAYNAKLAR

Abacı, Ramazan. Yaşamın Kalitelendirilmesi, Adapazarı, Değişim Yayınları, 2002.

Addington, Jack Ensaign. %100 Düşünce Gücü, Çev: Birol Çetinkaya, İstanbul, Akaşe Yayınları, 2000.

Adair, John, Adair, Talbat. Zaman Yönetimi, Çev: Bengi Güngör, Ankara, Öteki Yayınevi, 1993.

Akseki, A. Hamdi. Peygamberimiz ve Müslümanlık, Ankara, Nur Yayınları, ?

Alain, Chartier. Mutlu Olmak Sanatı, İstanbul, Varlık Yayınları, 1975.

Alıcı, Akın. Hayata Yön Veren Öyküler, İstanbul, Epsilon Yayıncılık Hz. Tic. San. Ltd. Şti, 2004.

Ankay, Aydın. Ruh Sağlığı ve Davranış Bozuklukları, Ankara, Turhan Kitabevi Basım-Yayın Tic. Ltd. Şti., 1998).

Arslanoğlu, İbrahim. Sağlıklı İnsan İlişkileri ve Etkili İletişim, PEGEM Yayını, 2913.

Aron, Raymond. Sosyolojik Düşüncenin Evreleri, Çev: Korkmaz Alemdar, Ankara, Türkiye İş Bankası Yayını, 1986.

Avcı, Furkan. "Akıllı Telefonlar Genç Beyinlerin Kimyasını Bozuyor", Herkese Bilim Teknoloji Dergisi, 5. 1. 2018

Baltaş, Acar, Baltaş, Zuhal. Stresle Başa Çıkma Yolları, İstanbul, Remzi Kitabevi Yayını, 1989.

Bozdağ, Muhammed. Ruhsal Zekâ, İstanbul, Nesil Yayınları, 2005.

Casson, Herbert, N. İnsanları İdare Etme Sanatı, İstanbul, Toker Yayınları, 1975.

Casson, Herbert. Zorluklarla Mücadele, Çev: Ömer Durmaz, İstanbul, Hayat yayıncılık İletişim, Yapım, Eğitim Hizmetleri Tic. Ltd. Şti, 2005.

Çelik, Fadime. Psişik Korunma, İstanbul, Meta Yayınları, 2013.

Dönmezer, Sulhi. Sosyoloji, İstanbul, İ.İ.T.İ., Nihat Sayar Vakfı, 1978.

Edgett, James, D. Yönetme Sanatı, Çev: Ayça Haykır, Ankara, Öteki Yayınevi, 1993.

Erciyes, Demet. "Rahat Bir Uyku İçin Gerekenler, Milliyet, 23.7.2017.

Erton, İsmail. "Nasıl Bir Eğitim ve Araştırma?", Cumhuriyet Bilim-Teknoloji Eki, 24.5.2013.

Eserpek, Altan. Sosyoloji, Ankara, A.Ü. DTCF Yayını, 1981

Eşiyok, Ali. B. " Güney Kore ve Türkiye'nin Sanayileşme Başarımı: Panoramik Bir Bakış", Cumhuriyet Gazetesi, Bilim Teknoloji Eki, 19.4.2013.

Freitag, Erhard, F. Pozitif Düşünce, Çev: Uğur Önver-Sevinç Aksoy, İstanbul, Omega Yayınları, 2003.

Foerster, F.W. İyi İnsan İyi Vatandaş, İstanbul, Doğan Kardeş Yayınları, 1954.

Fromm, Erich. Sevme Sanatı, Çev: Işıtan Gündüz, İstanbul, Say yayınları, 1998.

Geçtan, Engin. İnsan Olmak: Var Oluşun Bireysel ve Toplumsal Anlamı, Ankara, Adam Yayıncılık ve Matbaacılık A.Ş., 1984.

Hay, Louise. Düşünce Gücüyle Tedavi, Çev. Nil Gün, İstanbul, Altın Kitaplar yayınevi,2010.

İbn Arabi. İlahi Aşk, Çev: Mahmut Kanık, İstanbul, İnsan Yayınları, 2003.

Kayabalı, Kıvılcım. "Kronik Stresin Beyin Üzerindeki 8 Etkisi, Herkese Bilim Teknoloji Dergisi, 20.1.2017.

Kelly, Al. İş Ortamında Yaşamınızı Kolaylaştıracak Pratik Bilgiler, Çev: Bengi Güngör, Ankara, Öteki Yayınevi, 1993.

Klarreich, Samuel, H. Stressiz Çalışma Ortamı, Çev: Bengi Güngör, Ankara, Öteki Yayınevi, 1993.

Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali. Çev. Elmalılı Hamdi Yazır, İstanbul, Pamuk Yayıncılık.

Maranki, Ahmet. Yaşam Enerjisi, İstanbul, Mozaik Yayınları, 2005.

Marinoff, Lou. Felsefe Terapisi, İstanbul, Gendaş A.Ş. Yayını, 2004.

Oksay, Reyhan. "Kalabalıklar İçinde Yapayalnız", Herkese Bilim Teknoloji Dergisi, 24.11.2017.

Osho(Bhagwan Shree Rajneesh). Meditasyon, Çev: Ergün Sunar, İstanbul, Omega Yayınları, 2003.

Öner, Necati, Grunberg, Teo. Mantık, Millî Eğitim Bakanlığı Yayını, 1976.

Öz, Güray, "Küçük Oyun Büyük Oyun", Cumhuriyet Gazetesi, 26.4.2013.

Öz, Mehmet, Raizen, Michael. F. Siz Genç Kalın, İstanbul, Koridor Yayınları, 2008.

Öztürk, Hüseyin. Kınalızade Ali Çelebi'de Aile. Ankara, Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991.

Pazarkaya, Yüksel. "Aptallığa Övgü", Cumhuriyet Gazetesi, 5.4.2013.

Peale. N. Vincent. Olumlu Yaşamanın Gücü, İstanbul, Sistem Yayıncılık, 2000.

Pekin, Hüseyin. Batı Rüzgârı Doğu Rüzgârı, Ankara, Selvi Yayınları, 2003.

Peseschkian, Nossrat. Öyküler ve Özlü Sözler, Çev: Sinan Köseoğlu, İstanbul, Beyaz Yayınları, 2007.

Robbins, Anthony. Sınırsız Güç, Çev: Mehmet Değirmenci, İstanbul, İnkılap Kitabevi Yayın Sanayii, 1993.

Robbins, Anthony. İçindeki Devi Uyandır, Çev: Belkıs Çorakçı (Dizbudak) İstanbul, İnkılap Kitabevi Yayın Sanayii, 1995.

Saraç, Ender. Ayurveda, İstanbul, Doğan Kitapçılık A.Ş., ?.

Saygın, O. Kişisel Gelişim Stratejileri, İstanbul, Hayat Yayıncılık, 1999.

Sharma, Robin(a). Sen Ölürsen Kim Ağlar, Çev: Tülin Penso, İstanbul, İstanbul, Goa Basım Yayın ve Tanıtım Hiz. San. Tic. Ltd. Şti, 2006.

Sharma, Robin (b).Ermiş, Sörfçü ve Patron, Çev: Belkıs Dişbudak, İstanbul, Goa Basım Yayın ve Tanıtım Hiz. San. Tic. Ltd. Şti, 2006.

Sert Aydın, Özlem. "Uykusuzluk Sorununuz mu Var?", Milliyet, 17.1.2014.

Sofuoğlu, Mehmet, Akdemir, Salih. Hadis-i Şerif Külliyatı, İstanbul, Tercüman, 1984.

Söylemez, Ufuk. "Yalnızlık Bakanı Kim Olmalı", Aydınlık Gazetesi, 20.3.2018.

Sözcü Gazetesi, "Çözümü Basit", 20.1.2014.

Tercüman Gazetesi. Mezhepler ve Tarikatlar Ansiklopedisi, İstanbul, Tercüman Aile ve Kültür Kitaplığı Yayınları, 1987.

Terzani, Tziano. Atlı Karıncada Bir Tur Daha. Çev. Eren Yücesan Cendey, İstanbul, Merkez

Kitapçılık Yayıncılık San. Ve Tic. A.Ş.,2005.

Timuroğlu, Vecihi. "Yunus emre Üzerine Bir Deneme", Cumhuriyet Kitap Eki, 2005, 20(779), 4-5.

Tolle, Echart. Şimdinin Gücü, Çev: Semra Ayanbaşı, İstanbul, Akaşa Yayın Dağıtım LTD.ŞTİ., 2005.

Tokur, B. Kişisel Gelişim(NLP)- Din İlişkisi Üzerine Bir Araştırma(Yüksek Lisans Tezi, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum,

Ury, William. Zor İnsanla Diyalog, Çev: Murat Özkul, Ankara, Öteki Yayınevi, 1993.

Ernie E. Zelinski, Bilge kişilerin ilk çağlardan beri söylediklerinden bir mutluluk reçetesi oluşturmuş:

1- Doyum sağlayacak kadar bir amaç

2- Geçinebilecek kadar iş

3- Temel ihtiyaçlara yetecek kadar zenginlik

4- İş ve eğlenceyi dengeleyebilecek kadar akıl

5- İnsanların çoğunu beğenecek, bazılarını sevebilecek kadar şefkat

6- Kendini sevebilecek kadar öz saygı

7- Muhtaçlara verebilecek kadar iyilik duygusu

8- Zorluklarla yüz yüze gelecek kadar cesaret

9- Sorun çözebilecek kadar yaratıcılık

10- İyi yarınları bekleyecek kadar umut

11- Hayatı bütün değerleri ile yaşayabilecek kadar sağlık

12- Sahip olduklarına şükretme duygusu

Prof. Dr. Osman Müftüoğlu- Hürriyet Gazetesi 3.3.2005.

KAYNAKLAR

Addington, Jack Ensaign. %100 Düşünce Gücü, Çev: Birol Çetinkaya, İstanbul, Akaşe Yayınları, 2000.

Alain, Chartier. Mutlu Olmak Sanatı, İstanbul, Varlık Yayınları, 1975.

Alıcı, Akın. Hayata Yön Veren Öyküler, İstanbul, Epsilon Yayıncılık Hz. Tic. San. Ltd. Şti, 2004.

Ankay, Aydın. Ruh Sağlığı ve Davranış Bozuklukları, Ankara, Turhan Kitabevi Basım-Yayın Tic. Ltd. Şti., 1998).

Aytaç, Kemal. Avrupa Eğitim Tarihi, AÜ. DTCF Yayanı, 1980.

Carneige, Dale. Dost Kazanmak, Çev: Türkan Akbaş, İstanbul, Ak Kitabevi Yayınevi, 1971.

Casson, Herbert, N. İnsanları İdare Etme Sanatı, İstanbul, Toker Yayınları, 1975.

Casson, Herbert, N. Zorluklarla Mücadele, Çev: Ömer Durmaz, İstanbul, Hayat yayıncılık İletişim, Yapım, Eğitim Hizmetleri Tic. LTd. Şti, 2005.

Dönmezer, Sulhi. Sosyoloji, İstanbul, İ.İ.T.İ., Nihat Sayar Vakfı, 1978.

Einstein, Albert. " İlimle Dinin Kavşak Noktası", Niçin Allah'a İnanıyoruz? İstanbul, Hisar Yayınevi. 1976.

Freitag, Erhard, F. Pozitif Düşünce, Çev: Uğur Önver-Sevinç Aksoy, İstanbul, Omega Yayınları, 2003.

Geçtan, Engin. İnsan Olmak: Var Oluşun Bireysel ve Toplumsal Anlamı, Ankara, Adam Yayıncılık ve Matbaacılık A.Ş., 1984.

Geçtan, Engin Hayat, İstanbul, Metis Yayınları, 2002.

Hay, Louise. Düşünce Gücüyle Tedavi, Çev. Nil Gün, İstanbul, Altın Kitaplar yayınevi,2010.

Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali. Çev. Elmalılı Hamdi Yazır, İstanbul, Pamuk Yayıncılık.

Küyel, Mübahat. Felsefeye Başlangıç, İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayını, 1977.

Marinoff, Lou. Felsefe Terapisi, İstanbul, Gendaş A.Ş. Yayını, 2004.

Osho(Bhagwan Shree Rajneesh). Meditasyon, Çev: Ergün Sunar, İstanbul, Omega yayınları, 2003.

Peseschkian, Nossrat. Öyküler ve Özlü Sözler, Çev: Sinan Köseoğlu, İstanbul, Beyaz Yayınları, 2007.

Robbins, Anthony. Sınırsız Güç, Çev: Mehmet Değirmenci, İstanbul, İnkılap Kitabevi Yayın Sanayii, 1993.

Robbins, Anthony. İçindeki Devi Uyandır, Çev: Belkıs Çorakçı(Dizbudak) İstanbul, İnkılap Kitabevi Yayın Sanayii, 1995.

Salem, Faruk. "Araplar Niye Ortaçağdan Çıkamıyor?" Radikal Gazetesi, 4.8.2009.

Sharma, Robin(a). Sen Ölürsen Kim Ağlar, Çev: Tülin Penso, İstanbul, İstanbul, Goa Basım Yayın ve Tanıtım Hiz. San. Tic. Ltd. Şti, 2006.

Sharma, Robin (b). Ermiş, Sörfçü ve Patron, Çev: Belkıs Dişbudak, İstanbul, Goa Basım Yayın ve Tanıtım Hiz. San. Tic. Ltd. Şti, 2006.

Terzani, Tziano. Atlı Karıncada Bir Tur Daha. Çev. Eren Yücesan Cendey, İstanbul, Merkez Kitapçılık yayıncılık San. Ve Tic. A.Ş.,2005.

Tolle, Echart. Şimdinin Gücü, Çev: Semra Ayanbaşı, İstanbul, Akaşa Yayın Dağıtım LTD.ŞTİ., 2005.

Tokur, B. Kişisel Gelişim(NLP)- Din İlişkisi Üzerine Bir Araştırma(Yüksek Lisans Tezi, AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum,

Bunların çocukları, ana-babalarının akıl mantık ve İslam dışı yorumlarına çıldırıp ya ateist ya deist oluyorlar. Yakın zamanlarda bu çocuklardan bazıları intihar etti. Oysa Anadolu'da tasavvufun en güzel ve en mükemmel örnekleri Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre, Mevlana'dır. Bunların ne inançları ne görüşleri bu büyük adamlara uyar. Türkiye'de türkü ve şarkıların başlangıçtaki en güçlü örnekleri bu büyüklerin sözlerinden ibarettir.

Ayrıca Türkiye'de Kur'an duvara asılıp el sürmeyin, denilerek Türkçesinin okunup üzerinde düşünülmesi kasıtlı olarak engelleniyor. Bazı dinsel gruplar, Kur'an'ı tek başınıza okumayın, anlayamazsınız, diyerek İslam'ın gerçekliğinin öğrenilmesini istemiyorlar ve kendi akıl mantık ve gerçek İslam dışı inançlarını gençlere yaymaya çalışıyorlar. Nitekim Müslüman olan Cat Steafen (Yusuf İslam), Kur'an'ı inceleyerek Müslüman oldum. Eğer Müslümanların yaşayışlarına baksaydım Müslüman olmayı hiç düşünmezdim, diyor.

Eğer bir ülke, hem Osmanlı Devleti'nde hem de Cumhuriyette **özelleştirme, toprak satışı** ve **bedelli askerlik** gibi küresel şirketlerin dayattıklarının aynısını yaparak çöküyorsa ve halk ve aydınlar bunun farkında olamayacak kadar akıllarını yitirmişse ne yapılabilir? Siz aklınızı başınıza toplayarak **doğruluktan, çok çalışmaktan** ve **insanlara hizmet etmekten uzak durmayın.** Böylece hem dünyanız hem de ahiretiniz kurtulmuş olur. Hepinizi öpüyorum.

KAYNAKLAR

Alain, Chartier. Mutlu Olmak Sanatı, İstanbul, Varlık Yayınları, 1975.

Arslanoğlu, İbrahim. Sağlıklı İnsan İlişkileri ve Etkili İletişim, Ankara PEGEM Yayınları, 2013.

Bilen, Mürüvvet. Sağlıklı İnsan İlişkileri, Ankara, Armoni Limited Şirketi, ?

Carneige, Dale. Dost Kazanmak, Çev: Türkan Akbaş, İstanbul, Ak Kitabevi Yayınevi, 1971.

Casson, Herbert, N. İnsanları İdare Etme Sanatı, Çev: Ö. Rıza Doğrul, İstanbul, Toker Yayınları, 1975.

Casson, Herbert, Zorluklarla Mücadele, Çev: Ömer Durmaz, İstanbul, Hayat yayıncılık İletişim, Yapım, Eğitim Hizmetleri Tic. Ltd. Şti, 2005.

Cüceloğlu, Doğan. Yeniden İnsan İnsana, İstanbul, Remzi Kitabevi Yayını, 1997.

Cüceloğlu, Doğan. İçimizdeki Biz, İstanbul, Remzi Kitabevi Yayını, 2002.

Cowan, C. Kinder, M. Akıllı Kadınlar, İstanbul, Hokta Kitap, 2008.

Durant, Will. Medeniyetin Temelleri, Çev: Nejat Muallimoğlu, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1978.

Fromm, Erich. Sevme Sanatı, Çev: Işıtan Gündüz, İstanbul, Say Yayınları, 1998.

Foerster, Friedrich, W. İyi İnsan İyi Vatandaş, Çev: Müşerref Hekimoğlu, İstanbul, Doğan Kardeş Yayınları, 1954.

Göksu, Bilge. Bu Kitabı Yalnız Kızlar Okusun/Bu Kitabı Yalnız Erkekler Okusun, İstanbul, Carpe

Diem Kitap Yayını, 2011.

Hortoğlu, Cengiz. " Evlilik Kararı Almadan Cevaplanması Gereken 15 Soru", Korkusuz Gazetesi, 18.1. 2019.

Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali. Çev. Elmalılı Hamdi Yazır, İstanbul, Pamuk Yayıncılık.

Marinoff, Lou. Felsefe Terapisi, Çev: Erhan Sökmen, İstanbul, Gendaş A.Ş. Yayını, 2004.

Meriç, Cemil. Bir Dünyanın Eşiğinde. İstanbul, İletişim Yayınları, 2015.

New Scientists, "Öfke Doğru Yönetildiği Zaman Birey ve Toplum İçin Yararlı", Çev: Reyhan Oksay, Cumhuriyet Bilim Teknoloji Eki, 1.4.2013.

Osho(Bhagwan Shree Rajneesh). Meditasyon, Çev: Ergün Sunar, İstanbul, Omega Yayınları, 2003.

Özcan, Kemal. "Siz de Seksin Gücünü Keşfedin", Korkusuz Gazetesi, 10.12.2019.

Özcan, Kemal. "Orgazmın İspatlanmış Faydaları", Korkusuz Gazetesi, 22. 10.2019.

Peale. N. Vincent. Olumlu Yaşamanın Gücü, Çev: Şahin Cüceloğlu, İstanbul, Sistem Yayıncılık, 2000.

Peseschkian, Nossrat. Öyküler ve Özlü Sözler, Çev: Sinan Köseoğlu, İstanbul, Beyaz Yayınları, 2007.

Robbins, Anthony. Sınırsız Güç, Çev: Mehmet Değirmenci, İstanbul, İnkılap Kitabevi Yayın Sanayii, 1993.

Robbins, Anthony İçindeki Devi Uyandır, Çev: Belkıs Çorakçı(Dizbudak) İstanbul, İnkılap Kitabevi Yayın Sanayii, 1995.

Saygın, Oğuz. Kişisel Gelişim Stratejileri, İstanbul, Hayat Yayıncılık, 1999.

Sharma, Robin(a). Sen Ölürsen Kim Ağlar, Çev: Tülin Penso, İstanbul, İstanbul, Goa Basım Yayın ve Tanıtım Hiz. San. Tic. Ltd. Şti, 2006.

Sharma, Robin (b).Ermiş, Sörfçü ve Patron, Çev: Belkıs Dişbudak, İstanbul, Goa Basım Yayın ve Tanıtım Hiz. San. Tic. Ltd. Şti, 2006.

Tarhan, Nevzat. Kadın Psikolojisi, İstanbul, Nesil Yayınları, 2005.

Terzani, Tziano. Atli Karıncada Bir Tur Daha, Çev: Eren Yücesan Cendey, İstanbul, Merkez Kitapçılık Yayıncılık San. Ve Tic. A.Ş.2005.

Tolle, Echart. Şimdinin Gücü, Çev: Semra Ayanbaşı, İstanbul, Akaşa Yayın Dağıtım LTD. Şti., 2005.

Tuncel, Aysin. "Mutlu Evliliğin Sırları Güler Yüzde Saklı", Korkusuz Gazetesi, 13.11.2019.

ÖĞRENCİ MERKEZLİ TÜRKÇE ÖĞRETİMİ

Editör
Doç. Dr. Bahadır Gülbahar

nobel
40. yıl

ÖĞRENCİ MERKEZLİ TÜRKÇE ÖĞRETİMİ

Editör: Doç. Dr. Bahadır Gülbahar

Yayın No: 5677
Eğitim: 1160
ISBN: 978-625-371-694-3
E-ISBN: 978-625-371-805-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Kasım 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Gülbahar, Bahadır.
Öğrenci Merkezli Türkçe Öğretimi / Bahadır Gülbahar
1. Basım, VIII + 438 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-694-3
E-ISBN: 978-625-371-805-3
1. Öğretim 2. Öğrenci Merkezlilik 3. Türkçe Öğretimi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

1. Bölüm
ÖĞRENCİ MERKEZLİ ÖĞRETİM: GENEL BİR ÇERÇEVE **1**
Bahadır Gülbahar

2. Bölüm
ÖĞRENCİ MERKEZLİ ÖĞRENME ORTAMLARI **17**
Hasan Basri Kansızoğlu

3. Bölüm
ÖĞRENCİ MERKEZLİ ÖĞRETİM İÇİN ÖĞRETMEN YETERLİK VE ROLLERİ **53**
Tuğba Erdoğan

4. Bölüm
ÖĞRENCİ MERKEZLİ DİL ÖĞRETİMİ **77**
Uğur Özbilen

5. Bölüm
ÖĞRENCİ MERKEZLİ TÜRKÇE ÖĞRETİMİ: GENEL BİR ÇERÇEVE **99**
Mesut Gün - İlhami Kaya

6. Bölüm
ÖĞRENCİ MERKEZLİ TÜRKÇE ÖĞRETİMİ YÖNTEM VE TEKNİKLERİ **113**
Ahmet Zeki Güven - Ömer Yiğit

7. Bölüm
ÖĞRENCİ MERKEZLİ DİNLEME EĞİTİMİ **141**
Mustafa Armut

8. Bölüm
ÖĞRENCİ MERKEZLİ KONUŞMA EĞİTİMİ **159**
Demet Sancı Uzun

9. Bölüm
ÖĞRENCİ MERKEZLİ OKUMA EĞİTİMİ **177**
Pakize Urfalı Dadandı

10. Bölüm
ÖĞRENCİ MERKEZLİ YAZMA EĞİTİMİ 201
Bilge Bağcı Ayrancı - Yasemin Alcan

11. Bölüm
ÖĞRENCİ MERKEZLİ DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİ 229
Emrah Türk

12. Bölüm
TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE ÖĞRENCİ MERKEZLİ DEĞERLENDİRME 241
Nevin Akkaya - Ladin Şengül

13. Bölüm
ÖĞRENCİ MERKEZLİ TÜRKÇE ÖĞRETİMİ VE ÖĞRETİM PROGRAMLARI 261
Nilay Çağlayan Dilber

14. Bölüm
ÖĞRENCİ MERKEZLİ YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİ 283
Şeyda Yeşilyurt

15. Bölüm
ÖĞRENCİ MERKEZLİ TÜRKÇE ÖĞRETİMİ VE TEKNOLOJİ KULLANIMI 309
Serkan Furtun

16. Bölüm
ÖĞRENCİ MERKEZLİ TÜRKÇE ÖĞRETİMİ VE DERS KİTAPLARI 327
Serhat Akman

17. Bölüm
ÖĞRENCİ MERKEZLİ TÜRKÇE ÖĞRETİMİ VE DRAMA 349
Ömer Tuğrul Kara - Tuğrul Gökmen Şahin

18. Bölüm
ÖĞRENCİ MERKEZLİ SÖZCÜK ÖĞRETİMİ 361
Ramazan Şimşek - Yasin Gökoğlu

19. Bölüm
ÖĞRENCİ MERKEZLİ UZAKTAN TÜRKÇE ÖĞRETİMİ 379
Devrim Murat Güzelküçük

20. Bölüm
ÖĞRENCİ MERKEZLİ TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE MATERYAL KULLANIMI 411
Neslihan Yıldız Atam

ÖZ GEÇMİŞLER 427

1. Bölüm

ÖĞRENCİ MERKEZLİ ÖĞRETİM: GENEL BİR ÇERÇEVE

Bahadır Gülbahar

Eğitim hedeflerine ulaşarak yaşam standartları yüksek bir dünya yaratmak, ancak çocuklara güvenmek, onlara daha fazla sorumluluk vermeyi alışkanlık hâline getirmekle mümkün olabilir.

Bahadır Gülbahar

GİRİŞ

Öğrenci merkezli öğretim yaklaşımının geçmişi, 1800'lü yıllara dayanmaktadır. Bu dönemde eğitimciler, geleneksel öğretim modeline alternatifler aramaya başlamıştır. Farklı öğretim anlayışları geliştirme girişimi bu kadar eski olmasına rağmen öğrenci merkezli öğretim, ancak 1970'lerde şekillenmiştir (Darsih, 2018; Kumar, 2020). 1970'lerden bu yana, "çocuk merkezli pedagoji", "öğrenci merkezli yaklaşım" ve "öğrenen merkezli öğretim" de dâhil olmak üzere öğrenci merkezli öğretimi tanımlamak için farklı terimler kullanılmıştır. Öğrenci merkezli öğretim; öğrencilerin katılımıyla karakterize edilir, öğrenci katılımının artmasını ve öğrenme çıktılarının iyileşmesini hedefler. Öğrenci merkezli öğretim yaklaşımında eğitimciler, öğrencilerin öğrenme stillerini, hızlarını, becerilerini, ihtiyaçlarını ve öğrenme hedeflerini değerlendirdikten sonra öğrenciler için en uygun öğretim yöntemlerini sağlar (Kumar, 2020). Lea ve arkadaşları (2003) tarafından saptanan öğrenci merkezli öğretimin temel ilkeleri şunlardır:

- Pasif öğrenmeden ziyade aktif öğrenmeye dayanma,
- Derin öğrenme ve anlamaya vurgu,
- Öğrenci tarafında artan sorumluluk ve hesap verebilirlik,
- Öğrencide gelişen özerklik duygusu,

Önerilen Kitaplar

1. Gatto, J. T. (2023). *Aptallaştıran Eğitim*. İstanbul: Pedagoji Yayınları.
2. Price, D. (2018). *Açık, Yeni Dünyada Yaşam ve Eğitim Modeli* (Çev. Ceren Erkan). İstanbul: Sola Unitas Yayınları.
3. Robinson, K. (2018). *Yaratıcı Öğrenciler* (Çev. Dilek Boyraz). İstanbul: Sola Unitas Yayınları.
4. Gordon, T. (2019). *Etkili Öğretmenlik Eğitimi*. İstanbul: Profil Kitap.
5. Sahlberg, P. (2019). *Finlandiya Eğitim Devrimi* (Çev. Dilek Boyraz). İstanbul: Sola Unitas Yayınları.
6. Ranciere, J. (2014). *Cahil Hoca* (Çev. Savaş Kılıç). İstanbul: Metis Yayınları
7. Türen, A. Ö. (2018). *Köy Enstitüleri Dosyası*. İstanbul: Destek Yayınları.
8. Robinson, K. ve Aronica, L. (2018). *Siz, Çocuğunuz ve Okul* (Çev. Gülsün Arıkan). İstanbul: Sola Unitas Yayınları.
9. Şirin, S. (2019). *Yetişin Çocuklar*. İstanbul: Doğan Kitap.
10. Erkut, E. (2022). *Sistem Çaresiz, Eğitim Sizde*. İstanbul: Doğan Kitap.
11. Gatto, J. T. (2018). *Eğitim: Bir Kitle İmha Silahı*. İstanbul: Edam Yayınları.
12. Katzenmeyer, M. ve Moller, G. (2013). *Uyuyan devi uyandırmak: lider öğretmenler yetiştirmek*. Ankara: Nobel Akademi Yayınları.
13. Gülbahar, B. (2020). *Daha Mutlu ve Başarılı Bir Öğrenci Olmam Mümkün, Sesim Ol Sevgili Günlüğüm*. Ankara: Us Yayınları.
14. Kolektif. (2022). *Eğitimde Güncel Sorunlar Üzerine* (Ed. Bahadır Gülbahar). Ankara: Nobel Yayıncılık.
15. Kolektif. (2023). *Cumhuriyet'in 100. Yılında Eğitimde İdealler Üzerine* (Ed. Bahadır Gülbahar). Ankara: Eğitim Yayınevi.

KAYNAKÇA

Barrett, J. L., Denegar, C. R., & Mazerolle, S. M. (2018). Challenges facing new educators: Expanding teaching strategies for clinical reasoning and evidencebased medicine. *Athletic Training Education Journal*, 13(4), 359-366. https://doi.org/10.4085/1304359

Bradford, J., Mowder, D., & Bohte, J. (2016). You can lead students to water, but you can't make them think: An assessment of student engagement and learning. *Journal of the Scholarship of Teaching and Learning*, 16(4), 33-43. https://doi.org/10.14434/josotl.v16i4.20106.

Brandes, D., & P. Ginnis (1986). *A guide to student centred learning*. Oxford: Blackwell.

Bredo, E. (1999). Reconstructing educational psychology. In P. Murphy (Ed.), *Learners, Learning and Assessment*. London: Open University Press.

Brophy, J. (1999). Perspectives of classroom management: Yesterday, today and tomorrow. In H. Freiberg (Ed.). *Beyond behaviorism: changing the classroom management paradigm*. (pp. 43-56). Boston: Allyn and Bacon.

Burnard, P. (1999). Carl Rogers and postmodernism: Challenged in nursing and health sciences. *Nursing and Health Sciences* 1, 241-247.

Carlile, O., & A. Jordan (2005). It works in practice but will it work in theory? The theoretical underpinnings of pedagogy. In S. Moore, G. O'Neill, and B. McMullin (Eds.), *Emerging Issues in the Practice of University Learning and Teaching*. Dublin: AISHE.

Chen, C.-H., & Tsai, C.-C. (2021). In-service teachers' conceptions of mobile technology-integrated instruction: Tendency towards student-centered learning. *Computers & Education*, 170, 104224. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2021.104224.

Cobb, P. (1999). Where is the Mind? In P. Murphy (Ed.), *Learners, Learning and Assessment*. London: Open University Press.

Connell, G. L., Donovan, D. A., & Chambers, T. G. (2016). Increasing the use of student-centered from moderate to high improves student learning and attitudes about biology. *Life Sciences Education*, 15, 1-15. https://doi.org/10.1187/cbe.15-03-0062.

Constantinou, C. (2020). A refexive goal framework for achieving student-centered learning in European higher education: From class learning to community engagement. *Societies*, 10, 1-11.

Darsih, E. (2018). Leaner-centered teaching: What makes it effective. *Indonesian EFL Journal*, 4(1), 33- 42.

Degago, A.T., & Kaino, L. M. (2015). Towards student-centred conceptions of teaching: the case of four Ethiopian universities. *Teaching in Higher Education*, 20, 493-505. https://doi.org/10.1080/13562517.2015.1020779.

Dollard, N., & Christensen, L., (1996). Constructive classroom management. *Focus on Exceptional Children*, 29(2), 1-24.

Edwards, R. (2001). Meeting individual learner needs: power, subject, subjection. In C. Paechter, M. Preedy, D. Scott, and J. Soler (Eds.), *Knowledge, Power and Learning*. London: SAGE.

European Students' Union (2010). *Student centered learning: An insight into theory and practice*. Bucharest.

Garceau, L. R., Ebben, W. P., & Knudson, D. V. (2012). Teaching practices of the undergraduate introductory biomechanics faculty: A North American survey. *Sports Biomechanics*, 11(4), 542-558. https://doi.org/10.1080/14763141.2012.725764.

Gibbs, G. (1995). *Assessing student centred courses*. Oxford: Oxford Centre for Staff Learning and Development.

Grant, E., Dahl, P., & Bayens, G. (2016). Using ELVIS to measure experiential learning in criminal justice internships. *Research in Higher Education Journal*, 30, 1-17. https://eric.ed.gov/?id=EJ1100316

Harden, R. M., & J. Crosby (2000). AMEE Guide No 20: The good teacher is more than a lecturer-the twelve roles of the teacher. *Medical Teacher*, 22(4), 334-347.

Jaiswal, P., & Al-Hattami, A. (2020). Enhancing learners' academic performances using student centered approaches. *International Journal of Emerging Technologies in Learning*, *15*(16), 4-16.

Kang, J., & Keinonen, T. (2018). The effect of student-centered approaches on students' interest and achievement in science: relevant topic-based, open and guided inquiry-based, and discussion-based approaches. *Research in Science Education*, 48, 865-885. https://doi.org/10.1007/s11165-016-9590-2.

Kember, D. (1997). A reconceptualisation of the research into university academics conceptions of teaching. *Learning and Instruction*, 7(3), 255-275.

Kumar S. R. (2020). Concepts of learner-centered teaching. *Shanlax International Journal of Education*, 8(3), 45-60.

Lea, S. J., Stephenson, D., & Troy, J. (2003). Higher education students' attitudes to student centred learning: beyond 'educational bulimia'. *Studies in Higher Education*, 28(3), 321-334.

Lengnick-Hall, C. A., &Sanders, M.M. (1997) Designing effective learning systems for management education: student roles, requisite variety, and practicing what we teach. *Academy of Management Journal*, 40, 1334-1368. http://dx.doi.org/10.2307/257036.

Lojdová, K. (2019). Socialization of a student teacher on teaching practice into the discursive community of the classroom: Between a teacher-centered and a learner-centered approach. *Learning, Culture and Social Interaction*, 22, 100314. https://doi.org/10.1016/j.lcsi.2019.05.001.

Lonka, K., & Ahola, K. (1995). Activating instruction-how to foster study and thinking skills in higher education. *European Journal of Psychology Education*, 10, 351-368.

Machemer, P. L., & Crawford, P. (2007). Student perceptions of active learning in a large cross-disciplinary classroom. *Active Learning in Higher Education*, 8(1), 9-30.

Maclellan, E., & Soden, R. (2004). The importance of epistemic cognition in student-centred learning. *Instructional Science*, 32 (3), 253-268.

Mamnpoba, K. (2021). Principles and methods of student-centered learning (scl). *Scientifc Work*, 69, 16-19.

Martin, H. C., (2010). *The use of teaching strategies that complement learning styles in freshmen nursing students* (Publication No 3428160) [Doctoral dissertation, Capella University]. ProQuest Dissertations Publishings. https://search.proquest.com/docview/816338078.

Matmuratova, N. A. (2020). Five characteristics of leaner-centered teaching. *Chronos Journal*, 3(42), 1-2.

Muganga, L., & Ssenkusu, P. (2019). Teacher-centered vs. student-centered: An examination of student teachers' perceptions about pedagogical practices at Uganda's Makerere University. *Cultural and Pedagogical Inquiry*, 11, 16-40.

Nuñez Enriquez, O., & Oliver, K. L. (2021). The collision of two worlds': when a teacher-centered facilitator meets a student-centered pedagogy. *Sport, Education and Society*, 26, 459-470. https://doi.org/10.1080/13573322.2020.1738374.

O'Sullivan, M. (2004). The reconceptualisation of learner-centred approaches: A Nambian case study. *International Journal of Educational Development*, 24(6), 585-602.

Perry, W. G. (1970). *Forms of intellectual and ethical development in the college years*. New York: Holt, Rinehart and Winston.

Prins, S. C. B. (2009). Student-centered instruction in a theoretical statistics course. *Journal of Statistics Education*, 17(3), 1-13. http://jse.amstat.org/v17n3/batesprins.pdf.

Prosser, K., & M. Trigwell (2002). Experiences of teaching in higher education. In *Understanding Learning and Teaching: The Experience of Higher Education*. Buckingham: SRHE and Open University Press.

Sandrone, S., Scott, G., Anderson, W., & Musunuru, K. (2021). Active learning-based stem education for in-person and online learning. *Cell*, 184, 1409-1414.

Simon, B. (1999). Why no pedagogy in England? In J. Leach and B. Moon (Eds.), *Learners and Pedagogy*. London: Sage Publications.

Snow, K., Wardley, L., Carter, L., & Maher, P. (2019). Lived experiences of online and experiential learning programs in four undergraduate professional programs. *Collected Essays on Learning and Teaching*, 12, 79-93. https://doi.org/10.22329/celt.v12i0.5388.

Stevenson, K., & P. Sander (2002). Medical students are from Mars-business and psychology students are from Venus-University teachers are from Pluto? *Medical Teacher*, 24(1), 27-31.

Tang, K. H. D. (2020). Personality traits, teamwork competencies and academic performance among first-year engineering students. *Higher Education, Skills and Work-Based Learning*, 11, 367-389. https://doi.org/10.1108/HESWBL-11-2019-0153.

Tsui, L. (2002). Fostering critical thinking through effective pedagogy: evidence from four institutional case studies. *The Journal of Higher Education*, 73 (6),740-763.

Van Eekelen, I. M., Boshuizen, H. P. A., & Vermunt, J. D. (2005). Self-regulation in higher education teacher learning. *Higher Education*, 50, 447-471.

Wehbi, S. (2011). Reflections on experiential teaching methods: Linking the classroom to practice. *Journal of Teaching in Social Work*, 31(5), 493-504. https://doi.org/10.1080/08841233.2011.614205

Williams, J. R., & McClure, M. (2010). The effects of teaching methods in leadership knowledge retention: An experimental design of lecture, experiential, and public pedagogy. *Journal of Leadership Education*, 9(2), 86-100. https://journalofleadershiped.org/wpcontent/uploads/2019/02/9_2_Williams_and_McClure.pdf.

Zhienbayeva, N., & Abdigapbarova, U. (2021). The mechanism of transformation of student-centered learning. *Pedagogy and Psychology*, 47, 120-128.

2. Bölüm

ÖĞRENCİ MERKEZLİ ÖĞRENME ORTAMLARI

Hasan Basri Kansızoğlu

GİRİŞ

"Öğrenme ortamı" kavramının tarihsel kökü John Dewey'in 20. yüzyılın başlarındaki düşüncelerine uzansa da kavram, yapılandırmacı epistemoloji bağlamında 1990'ların başlarından itibaren kullanılmaktadır (De Toni ve De Marchi, 2023). Bu kavram; öğrencinin eğitim sürecini olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilen fiziksel, entelektüel ve sosyopsikolojik ortamın sağlanmasıyla ilgili özelliklere atıf yapmaktadır (Collins ve O'Brien, 2011). Bu yönüyle bakıldığında kavramın "öğrencilerin yıllık öğrenime göre ayrıldıkları bölümlerden her biri" (Türk Dil Kurumu, [TDK], 2019, s. 2096) olarak tanımlanan sınıf ve "öğrencilerin bir öğretmenin gözetimi altında, anlatma, araştırma, küme çalışması vb. yollarla ve türlü eğitim araç ve gereçlerinden de yararlanarak ders yaptıkları yer" (TDK, 2024, s. 639) şeklinde tanımlanan derslikten anlamsal olarak ayrıldığı söylenebilir. Bununla birlikte bir sınıf; "tüm üyeleri en az bir ortak özelliğe sahip olan bir grup" ya da "belirli bir öğretmene belirli bir zamanda düzenli olarak rapor vermesi planlanan bir grup öğrenci" (Collins ve O'Brien, 2011, s. 75) olarak da tanımlanabilir. Öğrenmenin gerçekleştiği mekândan ziyade grup dinamiği ve organizasyonel yapıya vurgu yapan bu iki tanımdan sınıfın aynı zamanda "ortak amaçlar için bir araya gelmiş bir öğrenme topluluğu" olduğu anlaşılmaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde öğrenme ortamı ve sınıf kavramlarının arasındaki temel farkın kapsam ve odak noktası olduğu görülmektedir. Öğrenme ortamı, öğrencilerin eğitim süreçlerini destekleyen tüm bileşenleri içeren geniş bir kavramdır. Bu kavram; fiziksel mekânın ötesine geçerek öğrencilere sunulan materyaller, öğretim stratejileri, sosyal etkileşimler ve duygusal destekleri de kapsamaktadır. Bu noktada öğrenme ortamının öğrencilerin aktif katılımını ve kendi öğrenme

KAYNAKÇA

American Psychological Association, Coalition for Psychology in Schools and Education. (2015). *Top 20 principles from psychology for preK–12 teaching and learning.* http://www.apa.org/ed/schools/cpse/top-twenty-principles.pdf

Ayyıldiz, P., & Yılmaz, A. (2021). 'Moving the Kaleidoscope' to see the efect of creative personality traits on creative thinking dispositions of preservice teachers: The mediating efect of creative learning environments and teachers' creativity fostering behavior. *Thinking Skills and Creativity, 41*, 100879. https://doi.org/10.1016/j.tsc.2021.100879.

Benson, P. (2001). *Teaching and researching autonomy in language learning*. Pearson Education Ltd.

Bergin, D. A. (2023). *Inspiring motivation in children and youth: How to nurture environments for learning.* Routledge.

Bergmann, J., & Sams, A. (2012). *Flip your classroom: Reach every student in every class every day*. International Society for Technology in Education.

Billinghurst, M., Clark, A., & Lee, G. (2015). A survey of augmented reality. *Foundations and Trends in Human-Computer Interactions, 8*(2–3), 73-272.

Blidi, S. (2017). *Collaborative learner autonomy: A mode of learner autonomy development*. Springer.

Brand-Gruwel, S., Kester, L., Kicken, W., & Kirschner, P.A. (2014). Learning ability development in flexible learning environments. In Spector, J., Merrill, M., Elen, J., Bishop, M. (Eds.), *Handbook of research on educational communications and technology*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4614-3185-5_29.

Bremner, N. (2021). The multiple meanings of 'student-centred' or 'learner-centred' education, and the case for a more flexible approach to defining it. *Comparative Education, 57*(2), 159–186. https://doi.org/10.1080/03050068.2020.1805863.

Brophy, J. (2010). Motivating students in classrooms. In P. Peterson, E. Baker, & B. McGaw (Eds.), *International encyclopedia of education* (pp. 624-630). Academic Press.

Causton, J., Macleod, K., Pretti-Frontczak, K., Rufo, J. M., & Gordon, P. (2023). *The way to inclusion: How leaders create schools where every student belongs*. ASCD.

Collins, J. W., & O'Brien, N. P. (2011). *The Greenwood dictionary of education* (2nd. ed.). Greenwood.

Çukurbaşı, B., Çam, E., & Kıyıcı, M. (2022). Web 2.0, 3.0., 4.0… İlerlemenin neresindeyiz? B. Çukurbaşı, E. Çam ve M. Kıyıcı (Ed.). *Öğretim teknolojilerinde web araçları: Uygulamalar, araştırmalar, eğilimler* içinde (s. 1-18). Pegem Akademi.

Davies, D., Jindal-Snape, D., Collier, C., Digby, R., Hay, P., & Howe, A. (2013). Creative learning environments in education: A systematic literature review. *Thinking Skills and Creativity, 8,* 80–91. https://doi.org/10.1016/j.tsc.2012.07.004.

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. Springer Science & Business Media. https://doi.org/10.1007/978-1-4899-2271-7.

De Toni, A. F., & De Marchi, S. (2023). Self-organised schools: Educational leadership and innovative learning environments. In M. Holmqvist and A. Irwin (Series Eds.), *Routledge advances in management learning and education*. Routledge.

Dörnyei, Z., & Ushioda, E. (2011) Teaching and researching motivation (2nd ed.), Pearson.

Dumont, H., & Istance, D. (2010). Analysing and designing learning environments for the 21st century. In H. Dumont, D. Istance & F. Benavides (Eds.), *The nature of learning: Using research to inspire practice* (pp. 19-34). OECD Publishing.

Farini, F., & Scollan, A. (2023). *Pedagogical innovation for childrens' agency in the classroom: Building knowledge together*. Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-031-28501-1

Gillett-Swan, J., Tancredi, H., & Graham, L. J. (2024). Putting all students at the centre. In L. J. Graham (Ed.), *Inclusive education for the 21st century: Theory, policy, and practice* (pp. 253-274). Routledge. http://doi.org/10.4324/9781003350897-16.

Hadwin, A., Järvelä, S., & Miller, M. (2017). Self-regulation, co-regulation, and shared regulation in collaborative learning environments. In D. H. Schunk & J. A. Greene (Eds.), *Handbook of self-regulation of learning and performance* (pp. 83-106). Routledge.

Hennessey, B. A. (2019). Motivation and creativity. In J. C. Kaufman and R. J. Sternberg (Eds.), *The Cambridge handbook of creativity* (2nd. ed., pp. 374–395). Cambridge University Press.

Hill, J. R. (2006). Flexible learning environments: Leveraging the affordances of flexible delivery and flexible learning. *Innovative Higher Education, 31*(3), 187–197. https://doi.org/10.1007/s10755-006-9016-6.

Jamshidifarsani, H., Garbaya, S., Lim, T., Blazevic, P. ve Ritchie, J. M. (2018). Technology-based reading intervention programs for elementary grades: An analytical review. *Computers & Education. 128*, 427-451.

Juhi P. Pathak, J. P. (2024). Metaverse. *Reference Module in Social Sciences*. Elsevier, https://doi.org/10.1016/B978-0-443-13701-3.00130-4.

Kansızoğlu, H. B., & Daştan, E. (2023). Yazma eğitiminde öz düzenleme ve ilişkili yapılar: Bibliyometrik bir analiz. *Tarih Okulu Dergisi, 16(66)*, 2967-2994.

Kaplan, A. M., & Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of social media. *Business Horizons, 53*(1), 59-68.

Kaplan, A., & Patrick, H. (2016). Learning environments and motivation. In K. R. Wentzel, & D. B. Miele (Eds.), *Handbook of motivation at school* (2nd. ed., pp. 251-274). Routledge.

Kuai, S-G., & Ning Hao, N. (2020). Virtual reality. In S. Pritzker & M. Runco (Eds.), *Encyclopedia of creativity* (3rd. ed., pp. 686-689). Academic Press.

Lee, J. H., & Lee, S. (2023). Relationships between physical environments and creativity: A scoping review. *Thinking Skills and Creativity*, *48*, 101276. https://doi.org/10.1016/j.tsc.2023.101276.

Lundy, L. (2007). Voice'is not enough: Conceptualising article 12 of the United Nations convention on the rights of the child. *British Educational Research Journal 33*(6), 927–942.

Mason, R., & Rennie, F. (2008). *E-learning and social networking handbook: Resources for higher education*. Routledge.

McCombs, B. L., & Whisler, J. S. (1997). *The learner-centered classroom and school: Strategies for increasing student motivation and achievement*. Jossey-Bass Publishers.

McPhail, G. (2022). Curriculum integration in flexible learning environments, challenges for teachers, and teacher education. In M. A. Peters (Ed.), *Encyclopedia of teacher education* (pp. 383-388). Springer.

Mesibov, D., & Drmacich, D. (2022). *Helping students take control of their own learning: 279 learner-centered, social-emotional strategies for teachers.* Routledge.

Millî Eğitim Bakanlığı (2024). *Ortaokul Türkçe dersi öğretim programı (5, 6, 7 ve 8. sınıflar)*. MEB.

OECD. (2017). *The OECD handbook for innovative learning environments*. OECD Publishing. http://dx.doi.org/9789264277274-en.

Palfreyman, D. M. (2022). The discourse of Holec's autonomy and foreign language learning. In M. J. Raya & F. Vieira (Eds.), *Autonomy in language education: Theory, research, and practice* (pp. 13-30). Routledge.

Paniagua, A., & Istance, D. (2018). *Teachers as designers of learning environments: The importance of innovative pedagogies*. OECD. http://dx.doi.org/10.1787/9789264085374-en.

Pintrich, P. R. (2000). The role of goal orientation in self-regulated learning. In M. Boekaerts, P. R. Pintrich, & M. Zeidner (Eds.), *Handbook of self-regulation* (pp. 451–502). Academic Press. https://doi.org/10.1016/B978-012109890-2/50043-3.

Plucker, J. A., Runco, M. A., & Simonsen, M. A. (2020). Enhancement of creativity. In M. A. Runco & S. R. Pritzker (Eds.), *Encyclopedia of creativity* (Vol. 1, 3rd. ed., pp. 440-446). Elsevier.

Randi, J., & Corno, L. (2000). Teacher innovations in self-regulated learning. In M. Boekaerts, P. R. Pintrich, & M. Zeidner (Eds.), *Handbook of self-regulation* (pp. 651–685). Academic Press. https://doi.org/10.1016/B978-012109890-2/50049-4.

Reeve, J. (2017). *Understanding motivation and emotion* (7th. ed.). Wiley.

Reigeluth, C. M., Myers, R. D., & Lee, D. (2017). The learner-centered paradigm of education. In C. M. Reigeluth, B. J., Beatty, & R. D. Myers (Ed.), *Instructional-design theories and models: The learner-centered paradigm of education* (Vol. 4). Routledge.

Rizvi, S., Waite, J., & Sentance, S. (2023). Artificial intelligence teaching and learning in K-12 from 2019 to 2022: A systematic literature review. *Computers and Education: Artificial Intelligence, 4*, 100145.

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2017). *Self-determination theory: Basic psychological needs in motivation, development, and wellness*. The Guilford Press.

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2020). Intrinsic and extrinsic motivation from a self-determination theory perspective: Definitions, theory, practices, and future directions. *Contemporary Educational Psychology, 61,* 101860. https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2020.101860.

Saggers, B., Campbell, M. &, Mann, G. (2024). Supporting a sense of belonging and peer relationships. In L. J. Graham (Ed.), *Inclusive education for the 21st century: Theory, policy, and practice* (pp. 302-314). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781003350897-16.

Satpathy, I., Patnaik, B. C. M., Baral, S. K., & Islam, M. (2023). Inclusive education through augmented reality (AR) and virtual reality (VR) in India. In V. Jain (Ed.), *Augmented and virtual reality in industry 5.0* (Vol. 2, pp. 147-162). De Gruyter. https://doi.org/10.1515/9783110790146-007.

Schleicher, A., & Vivien, S. (2008). Learning from world-class schools. *Educational Leadership*, 66(2), 44-51.

Schnall, S. (2010). Affect, mood, and emotions. In P. Peterson, E. Baker, & B. McGaw (Eds.), *International encyclopedia of education* (pp. 544-548). Academic Press.

Schweisfurth, M. (2013). *Learner-centered education in international perspective: Whose pedagogy for whose development?* Routledge.

Sherman, W. R., & Craig, A. B. (2019). Introduction to virtual reality. In W. R. Sherman & A. B. Craig (Eds.), *Understanding virtual reality: Interface, application, and design* (pp. 4–58). Morgan Kaufmann.

Tollefson, K., & Osborn, M. K. (2008). *Cultivating the learner-centered classroom: From theory to practice*. Corwin Press.

Traina, I., Mavrou, k., & Hoogerwerf, E-J. (2021). Introduction. In E-J. Hoogerwerf, K. Mavrou, & I. Traina (Eds.), *The role of assistive technology in fostering inclusive education: Strategies and tools to support change* (pp. 1-6). Routledge.

Turnbull, D., Chugh, R., & Luck, J. (2020). Learning management systems, an overview. In A. Tatnall (Ed.), *Encyclopedia of education and information technologies* (pp. 1052-1058). Springer.

Türk Dil Kurumu [TDK]. (2019). *Türkçe sözlük*. TDK.

Tzirides, A. O., Cope, B., Kalantzis, M. (2023). Inclusive pedagogies, new learning, new times. In R. Tierney, F. Rizvi, & K. Ercikan (Eds.), *International encyclopedia of education* (4th. ed., pp. 68-75). Elsevier.

UNICEF (2014), *Conceptualizing inclusive education and contextualizing it within the UNICEF Mission*. https://www.unicef.org/eca/sites/unicef.org.eca/files/IE_Webinar_Booklet_1_0.pdf

Usher, E. L., & Schunk, D. H. (2017). Social cognitive theoretical perspective of self-regulation. In D. H. Schunk & J. A. Greene (Eds.), *Handbook of self-regulation of learning and performance* (2nd. ed., pp. 19-35). Routledge.

Van Mieghem, A., Verschueren, K., Petry, K., & Struyf, E. (2018). *An analysis of research on inclusive education: a systematic search and meta review. International Journal of Inclusive Education, 1–15.* https://doi.org/10.1080/13603116.2018.1482012.

Walker, Z., Tan, D., Klimplová, L. ve Bicen, H. (2020). An introduction to flipping the classroom. In Z. Walker et al. (Eds.), *Flipped classrooms with diverse learners, Springer Texts in Education*. Springer Nature. https://doi.org/10.1007/978-981-15-4171-1_1.

Watson, W. R., & Watson, S. L. (2017). Principles for personalized instruction. In C. M. Reigeluth, B. J., Beatty, & R. D. Myers (Ed.), *Instructional-design theories and models: The learner-centered paradigm of education* (Vol. 4). Routledge.

Weimer, M. (2013). *Learner-centered teaching: Five key changes to practice* (2nd. ed.). Jossey-Bass.

Wolters, C. A., & Mueller, S. A. (2010). Motivation regulation. In P. Peterson, E. Baker, & B. McGaw (Eds.), *International encyclopedia of education* (pp. 631-635). Academic Press.

Wringe, C. A. (2010). Autonomy. In P. Peterson, E. Baker, & B. McGaw (Eds.), *International encyclopedia of education* (pp. 121-126). Academic Press.

3. Bölüm

ÖĞRENCİ MERKEZLİ ÖĞRETİM İÇİN ÖĞRETMEN YETERLİK VE ROLLERİ

Tuğba Erdoğan

GİRİŞ

Bilimsel ve teknolojik gelişme tüm dünyada eğitimin önemini artırmakta ve buna bağlı olarak bu süreç, eğitim sistemlerini derinden etkilemektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin eğitim sistemleri hem kendisini küreselleşmenin olumsuz etkilerine karşı korumak hem de yeni gelişmelere ayak uydurmak için nitel ve nicel yeni düzenlemelere girişmektedir. Eğitimin artan önemi öncelikle bütün öğretim basamaklarında eğitimin daha fazla yaygınlaşmasına, zorunlu eğitim sürelerinin uzamasına ve ortaöğretimin yeniden yapılandırılmasına yol açmaktadır. Eğitime verilen önem, kalitesine de yansımakta, özellikle ilköğretim düzeyi olmak üzere, çeşitli öğretim basamaklarında program reformları gerçekleştirilmekte ve bütün eğitim kademelerinde eğitimin kalitesini arttıracak reformlara girişildiği gözlenmektedir. Geleneksel eğitim yaklaşımları çerçevesinde bireylere kazandırılması güç olan bilgi, beceri, etik ve değer gibi kavramların yeni kuşaklara nasıl kazandırılabileceği eğitim bilimleri alanında yeni gelişmelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu duruma yönelik olarak birçok gelişmiş ülkede öğrenci merkezli ve aktif öğrenci katılımlı öğrenme yaklaşımı ortaya çıkmıştır (Özpolat, V., 2013). Öğrencileri düşündüren ve araştırmaya yönlendiren etkinliklerin yer almadığı, bilgiyi kullanma, problem çözme ve bütüncül olarak bilgiyi yeniden oluşturma fırsatının yoğun biçimde bulunmadığı geleneksel yöntemlerde öğrenciler, ezber bilgiyle sürece dahil olmaktadır. Buna bağlı olarak yaratıcılıktan, etkili düşünme, problem çözme ve araştırma becerilerinden yoksun eğitim alan bireyler eğitim yaşamlarının dışında karmaşık durumlarla karşılaştıklarında uygun çözüm yaratma noktasında problem yaşamaktadır (Açıkgöz, 2002). Bu noktada gün-

Tartışma / Uygulama Soruları

1. Öğrenci merkezli öğretim açısından APA tarafından belirlenen ilkeler (biliş ve bilişötesi etkenler, bireysel farklılıklar vb.) çerçevesinde, öğrenci merkezli öğretim yaklaşımları (yapılandırmacı, başarı hedefi yaklaşımı vb.) bağlamında bugünün ilköğretim sistemindeki gözlemleriniz ile ilgili düşüncelerinizi tartışınız.
2. "Her şey çocuklukta, çocukla başlar." cümlesini; öğrenci merkezli öğretimde, öğretmen yeterlikleri ve rolleri açısından değerlendiriniz. Size göre öğretmen, sınıf içerisindeki etkileşimlerinde hangi adımları uygulamalıdır?

Önerilen Kitaplar

1. Alexander, Robin J. (2001). *Culture and Pedagogy: International Comparisons in Primary Education.* 1st edition. Malden, MA: Wiley-Blackwell.
2. Gözütok, F. D. (2007). *Öğretim İlke ve Yöntemleri.* Ankara: Ekinoks Yayıncılık.
3. Özden, Y. (2003). *Öğrenme ve Öğretme.* Ankara: PegamA Yayıncılık.
4. Senemoğlu, N. (2000). *Gelişim öğrenme ve öğretim – kuramdan uygulamaya.* Ankara: Gazi Kitabevi.

KAYNAKÇA

Açıkgöz, Kamile (2002). *Aktif Öğrenme.* Eğitim Dünyası Yayınları, İzmir.

Alexander, P. A., & Murphy, P. K. (1998). The research base for APA's Learner- Centered Psychological Principles In B. L. McCombs & N. Lambert (Eds.), *Issues in school reform: A sampler of psychological perspectives on learner-centered schools*. Washington, DC: APA Books.

American Psychology Association, Board of Educational Affairs. (1997). *Learner centered psychological principles: Framework for school reform and design.* Washington, DC: American Psychological Association and the Mid-continent Regional Educational Laboratory.

Barr, R. B., & Tagg, J. (1995). From teaching to learning: A new paradigm for undergraduate education. *Change, 27*(6), 13-25.

Bowlby, J. (1969). Attachment and loss. New York: Basic Books.

Brown, K. L. (2003). From teacher-centered to learner-centered curriculum: Improving learning in diverse classrooms. *Journal of Education, 124*(1), 49-54.

Chall, J. (2000). The academic achievement challenge: What really works in the classroom. New York, NY: The Guilford Press.

Davis, B. (1993). *Tools for teaching.* San Francisco: Josey-Bass.

Demirel, Ö. (1996). *Genel öğretim yöntemleri.* Ankara: Önder Matbaacılık.

Demirel, Ö. (2000). *Eğitimde program geliştirme,* üçüncü baskı. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Devlet Planlama Teşkilatı. (2006). Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı 2007–2013. TBMM Kararı. *Resmi Gazete. Mükerrer Sayı.* Sayı No: 26215.

Dewey, J. (1916). *Democracy and education.* New York: Free Press.

Elen, J., Clarebout, G., Le'onard, R., & Lowyck, J. (2007). Student-centred and teacher centred learning environments: what students think. *Teaching in Higher Education*, 12(1), 105-117.

Gibbs, G. (1992). *Assessing more students.* Oxford: Oxford Brookes University.

Gökçe, E. (2003). İlköğretim öğretmenlerinin yeterlilikleri. Çağdaş Eğitim Dergisi, 299, 37-39.

Hannafın, M., Hıll, J. R., & Land, S. M. (1997). Student-centered learning and interactive multimedia: status, issues, and implications. *Contemporary Education*, 68(2), 94-99.

Harris, A. (2005). Contemporary perspectives on school effectiveness and school improvement. In Harris, A. & Bennet, N. (eds.), *School Effectiveness and School Improvement: Alternative Perspective* (p. 9 – 43). London: Continuum.

Henson, K. T. (2003). Foundations for learner-centered education: A knowledge base. *Education,* 124(1), 5–16.

Kalkınma Bakanlığı. (2013). *Onuncu kalkınma planı 2014-2018*. TBMM Kararı. Resmi Gazete. Mükerrer Sayı. Sayı No: 28699.

Karacaoğlu, Ö. C. (2008). Öğretmen yeterlikleri algıları. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 70-97.

Kondakçı, Y., & Sivri, H. (2014). Salient characteristics of high-performing Turkish elementary schools. *Journal of Educational Administration*, 52(2), 254-272.

Mayer, R. (2004). Should there be a three-strikes rule against pure discovery learning? The case for guided methods of instruction. American Psychologist, 59(1), 14-19.

McCombs, B. L. (1993). Learner-centered psychological principles for enhancing education: Applications in school settings. Penner, Louis A. (Ed); Batsche, George M. (Ed); Knoff, Howard M. (Ed); Nelson, Douglas L. (Ed). *The challenge in mathematics and science education: Psychology's response*. Washington, DC, US: American Psychological Association, xvi, 379 pp. http://dx.doi.org/10.1037/10139-009.

McCombs, B. L. (1997). Self-assessment and reflection: Tools for promoting teacher changes toward learner-centered practices. *Nassp Bulletin,* 81(587), 1-14.

McCombs, B., L. (1999). *The Assessment of learner-centered practices (ALCP): Tools for teacher reflection, learning, and change.* Denver, CO: University of Denver Research Institute.

McCombs, B. L. (2001). What do we know about learners and learning? The learner-centered framework: Bringing the educational system into balance. *Educational Horizons*, 79(4), 182-193.

McCombs, B. L., Daniels, D. H., & Perry, K. E. (2008). Children's and teachers' perceptions of learner-centered practices, and student motivation: Implications for early schooling. *Elementary School Journal,* 109(1), 16-35.

McCombs, B. L. & Whisler, J. S. (1997). *The learner-centered classroom and school: Strategies for increasing student motivation and achievement.* San Francisco: Jossey-Bass.

Meece, J. L. (2003). Applying learner-centered principles to middle school education. *Theory Into Practice,* 42(2), 109.

Millî Eğitim Bakanlığı. Eğitim Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı. (1995). *Öğretmen değerlendirme*. Ankara: Milli Eğitim Basım Evi.

Millî Eğitim Bakanlığı. (1999). *Müfredat modelleri okulları modeli*. Ankara: EARGED Yayınları.

Millî Eğitim Bakanlığı (2007). *Öğrenci merkezli eğitim uygulama modeli*. Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı, Millî Eğitim Basımevi, Ankara.

Millî Eğitim Bakanlığı. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2009). *İlköğretim 1, 2, 3, 4, ve 5. sınıflar Türkçe dersi öğretim programı.* Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basım Evi.

Motschnig-Pitrik, R., & Holzinger, A. (2002). Student-centered teaching meets new media: Concept and case study. *Journal of Educational Technology & Society,* 5(4), 160-172.

Özpolat, V. (2013). Öğretmenlerin mesleki önceliklerinde öğrenci merkezli eğitim yaklaşımının yeri. *Eğitim ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Nunan, D. (1990). *The learner-centred curriculum: A study in second language teaching.* Cambridge University Press.

Scherenko, L. (1994). *A learner centered school.* Skylight Training and Publishing, ED385351: http://eric.ed.gov/ERICWebPortal.

Schommer, M. (1990). Effects' of beliefs about the nature of knowledge on comprehension. *Journal of Educational Psychology,* 82(3), 498-504.

Şişman, M. (1996). *Etkili okul yönetimi.* Eskişehir: Araştırma Raporu.

Şişman, M. (2012). *Eğitimde mükemmellik anlayışı.* Ankara: Pegem

Vadahi F., Ceka D., & Jaku, A. (2015). Teaching contemporary and the role of the teacher in the classroom with the student centered. *European Journal of Social Sciences Education and Research*, 3(2): 74.

Wagner, E. D., & McCombs, B. L. (1995). Learner-centered psychological principles in practice: Designs for distance education. *Educational Technology,* 35(2), 32-35.

Weinberger, E., & McCombs, B. L. (2001). The impact of learner-centered practices on the academic and non-academic outcomes of upper elementary and middle school students. Paper presented in the Symposium, *Integrating what we know about learners and learning: A foundation for transforming PreK-20 practices,* at the annual meeting of the American Educational Research Association, Seattle, WA.

4. Bölüm

ÖĞRENCİ MERKEZLİ DİL ÖĞRETİMİ

Uğur Özbilen

Kendi dilini bilmeyen, başka dil öğrenemez.

George Bernard Shaw

GİRİŞ

Dil son derece karmaşık yapıya sahip bir olgudur. Bu olgunun ortaya çıkışı, kullanılması, farklılaşması ve yaygınlaşmasıyla ilgili birçok soru günümüzde de cevabını bulmuş değildir. Karmaşık yapıya sahip olmasının en büyük göstergesi, Türk diliyle ilgili çok önemli çalışmalara imza atan Muharrem Ergin'in tanımında saklıdır. Ergin (2009), dili "İnsanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabiî bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimaî bir müessesidir." (s. 3) biçiminde tanımlamıştır. Tanımlamada geçen "temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış gizli bir antlaşmalar sistemi" ibaresi, dilin temelleriyle ilgili verilen bilgileri doğrular niteliktedir.

Dil; ortaya çıktığı günden beri bilinçli, bilinçsiz, planlanmış veya planlanmamış bir şekilde doğal ortamı ya da profesyonelce oluşturulmuş ortamlar içerisinde öğrenilmiş ve öğretilmiştir. Bu süreç, beden ve zihnin gelişimiyle doğru orantılı bir şekilde anne karnında geçirilen beşinci aydan itibaren işitme yetisinin işlevini yerine getirmeye başlaması ile ilk hareketini gerçekleştirmektedir (Güneş, 2014). Ancak burada değinilmesi gereken bir husus bulunmaktadır: Uzmanlar ve araştırmacılar, dilin bir edinim mi yoksa öğrenim mi olduğu konusunda ortaya farklı fikirler atmışlar ve bu konuda kavram tartışmaları gerçekleştirmişlerdir. Krashen (1981), bu konudaki ilk çalışmalara imza atmıştır. Krashen, dil ediniminin kapsamlı ve uzun bir süreç gerektirdiğini belirtmiştir. Edinim, Krashen tarafından ana dili ve yeni bir dil öğrenilirken farkında olmadan alınan bilgilerin ve birikimlerin tümü olarak değerlen-

rencinin okul ve aile dışındaki sosyal ortamı, dil gelişim ve kullanımı üzerinde oldukça etkilidir.

Tartışma/Uygulama Soruları

1. Size göre dil edinimi üzerinde en önemli ve etkili faktör nedir, neden?
2. Birey, okul ortamına girmeden dil becerileri konusunda ne kadar gelişim gösterebilir? Fikirlerinizi sebepleriyle birlikte açıklayınız.
3. Öğrencilerin dil becerilerini kullanma noktasında gelecekte nasıl olacağıyla ilgili öngörülerinizi anlatır mısınız?

Önerilen Kitaplar

1. Yaşar Kemal, *İnce Memed 1, 2, 3, 4.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
2. Ahmet Hamdi Tanpınar, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü.* İstanbul: Dergâh Yayınları
3. İhsan Oktay Anar, *Puslu Kıtalar Atlası.* İstanbul: İletişim Yayınları.

KAYNAKÇA

Acar, B., Köşeci, M.A., Bebek Ünsal, A., Dinç Kılıç, F., (2024). Examining the awareness and opinions of parents regarding delayed speech, *International Journal of Original Educational Research,* 2(1), 277-288

Aktaş, Y. A., Cömertpay, B. ve Sofu, H. (2007). Altı yaş grubu çocukların dil kullanımına yaratıcı dramanın etkisi. *Yaratıcı Drama Dergisi, 1*(3/4), 7-26.

Akyol, H. (2018). *İlk okuma yazma öğretimi.* Ankara*:* Pegem Akademi Yayıncılık.

Altmışdört, G. (2013). Dil edinimi ve dil öğrenimi olgusuna beyin ve dil gelişimi açısından bir bakış. *Ege Eğitim Dergisi, 14*(2), 41-62.

Aytaş, G. (2017). Kuramsal ve işlevsel dil öğretiminde tiyatronun rolü ve önemi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi, 5*(4), 854-860.

Azieb, S. (2021). The critical period hypothesis in second language acquisition: A review of the literature. *International Journal of Research in Humanities and Social Studies*, *8*(4), 20-26. https://doi.org/10.22259/2694-6296.0804001.

Baştürk, M. (2013). *Anadil edinimi.* Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Bayhan, P. ve Artan İ., (2007). *Çocuk gelişimi ve eğitimi.* İstanbul: Morpa Kültür Yayınları

Bekleyen, N. (2016). *Çocuklara yabancı dil öğretimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Brown, H. D. (2007). *Principles of Language Learning and Teaching.* Pearson Education.

Bruner, J. (2012). *Comment les enfants apprennent à parler.* Éditions Retz.

Calp, M. (2010). *Özel öğretim alanı olarak Türkçe öğretimi* (4. Baskı). Nobel Yayın Dağıtım.

Chomsky, N. (2002). *Syntactic structures*. Mouton de Gruyter.

Dellal Akpınar, N. (2011). *Çocuklara yabancı dil eğitimi ve dil edinimi.* ÇNK Çanakkale Kitaplığı

Erden, M. ve Akman, Y. (2012). *Eğitim psikolojisi.* Ankara: Arkadaş Yayınları

Erdener, E. (2009). Vygotsky'nin düşünce ve dil gelişimi üzerine görüşleri: Piaget'e eleştirel bir bakış. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, *7*(1), 85-103.

Ergin, M. (2009). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.

Gander, M. J. ve Gardiner, H. W. (2015). *Çocuk ve Ergen Gelişimi.* (A. Dönmez, H. N. Çelen, Çev.). B. Onur (Haz.). İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.

Genç, B. (2013). Öğrenme kuramlarına göre çocuklara yabancı dil öğretimi. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, *3*(2), 37-50.

Genç, B. (2016). Birinci dil ediniminin sözcük edinimi sürecinde doğuştancı, davranışçı, bağlantıcı ve sosyal bilişselci teoriler. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi, 18,* 69-80.

Goldstein, E. B. (2013). *Bilişsel Psikoloji.* (O. Gündüz, Çev.). Kaknüs Yayınlar

Güneş, F. (2014). *Türkçe öğretimi yaklaşım ve modeller*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Güven, A. Z. (2020). *Konuşma ve diksiyon eğitimi.* Ankara: Grafiker Yayınları.

Huber, E. (2008). *Dilbilime giriş*. İstanbul: Multilingual.

İlgar Mertol, Ş. ve Yağmurtaşa, M. (2022). Erken çocukluk döneminde dil gelişiminde aile ve öğretmenin rolü. *Social Sciences Studies Journal, 7*(82), 1943-1950. http://dx.doi.org/10.26449/sssj.3147.

İnanç Yazgan, B., Bilgin, M., Atıcı Kılıç, M. (2017). *Gelişim psikolojisi çocuk ve ergen gelişimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Kara, Ö. T. (2010). *Dramayla öykü oluşturma yönteminin ilköğretim ikinci kademe Türkçe öğretimine etkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.

Kara, Ö. T. (2014). Drama lideri olarak Türkçe öğretmeni. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 22(1), 339-360.

Keklik, S. (2009). *On bir yaşına kadar çocukta dil edinimi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Kıran, Z. ve Kıran, A. (2013). *Dilbilime giriş*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kol, S. (2011). Erken çocuklukta bilişsel gelişim ve dil gelişimi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *21*(21), 1-21.

Krashen, S. (1981). Second language acquisition. *Second Language Learning*, *3*(7), 19-39.

Kurt, E. (2019). *Çocuklara yabancı dil olarak Türkçe öğretimi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Kürkçüoğlu, B. Ü., (2010). 0-6 yaş arası çocukların temel gelişimsel özellikleri: Bilişsel gelişim ve dil gelişimi, İ. H. Diken (Ed.), *Erken çocukluk eğitimi* içinde. Ankara: Pegem Yayınları.

Lenneberg, E. H. (1967). The biological foundations of language. *Hospital Practice*, *2*(12), 59-67.

Maden, S. (2013). Temel dil becerileri eğitiminde kullanılabilecek aktif öğrenme öğretimsel iş/taktikleri. *Ana Dili Eğitimi Dergisi, 1*(2), 20-35.

Penfield, M. ve Roberts, L. (1959). *Speech and brain mechanisms.* Atheneum Press.

Piaget, J. (1997). *The Language and Thought of the Child.* Routledge.

Santrock, J. W. (2023). *Yaşam boyu gelişim gelişim psikolojisi*. G. Yüksel (Çev. Ed). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Seefeldt, C. & Prophett, C. (2004). The power of language. *Scholastic Parent & Child. 12*(1), 36-45.

Senemoğlu, N. (2018). *Gelişim öğrenme ve öğretim kuramdan uygulamaya*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Sever, S., Kaya, Z. ve Aslan, C. (2013). *Etkinliklerle Türkçe öğretimi.* İstanbul: Tudem Yayınları

Sevim, O. (2019). Türkçe öğretiminde temel dil becerileri. (Ed. Kenan Bulut, M. Nuri Kardaş). *Türkçe Öğrenme ve Öğretim Yaklaşımları* içinde (s. 153- 170). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Smith-Trawick, J. (2023). *Erken çocukluk döneminde gelişim: Çok kültürlü bir bakış açısı.* B. Akman (Çeviri Ed). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Uçak, S. (2016). Dil öğrenimi ve edinimi üzerine bir tartışma. *Aydın Tömer Dil Dergisi*, *1*(1), 65-80.

Toklu, M. O. (2015). *Dilbilime giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Topbaş, S. (2015). Sesbilgisel Gelişim. S. S. Topbaş (Ed.). *Dil ve Kavram Gelişimi* içinde (s.75-108). İstanbul: Kök Yayıncılık.

Törüner, E. K. ve Büyükgönenç, L. (2012). *Çocuk sağlığı: temel hemşirelik yaklaşımları*. Amasya: Göktuğ Yayıncılık.

Turan, F. ve Topcu, Z. G. (2016). İletişim ve Dil Gelişimi. E. N. Baysal Metin (Ed.). *Doğum öncesinden ergenliğe çocuk gelişimi* içinde (s. 123-163). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Tümkaya, S. (2008). Dil Gelişimi, M. E. Deniz (Ed.). *Erken çocukluk döneminde gelişim* içinde. İstanbul: Maya Akademi.

Uzak, N. (2017). *24-36 ay aralığında kreş eğitimi almış ve almamış olan çocukların dil gelişim düzeylerinin karşılaştırılması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.

Vygotsky, L. S. (1965). *Thought and language.* Cambridge, MA: The Massachusetts Institute of Technology.

Vygotsky, L. S. (2012). *Thought and language*. Massachusetts: MIT Press.

Watson, J. B. (1913). Psychology as the behaviorist views it. *Psychological Review, 20* (2), 158-177.

Yavuzer, H. (2020). *Çocuk psikolojisi.* İstanbul*:* Remzi Kitapevi.

5. Bölüm

ÖĞRENCİ MERKEZLİ TÜRKÇE ÖĞRETİMİ: GENEL BİR ÇERÇEVE

Mesut Gün - İlhami Kaya

Dil, bir medeniyet olayıdır. Bir medeniyetin kurduğu dil, başka bir medeniyetin düşündüklerini söyleyemez. Yetmez onu söylemeğe. Bir ulus, medeniyetini değiştirdi mi, dilini de değiştirmek zorundadır."

Nurullah Ataç

GİRİŞ

Yerleşik hayata geçen insan, ortak yaşam alanlarının oluşmasıyla ortak amaçlara sahip toplumları meydana getirmiştir. Toplumu meydana getiren bireylerin yetiştirilmesinde sosyal hayatta ve ailede edinilen davranışlar ihtiyacı karşılarken toplumsal yaşamı meydana getiren kuralların ortaya çıkması ve yeni yetişen bireylerden beklentilerin artması, bireylerin daha iyi eğitilmesini zorunlu hâle getirmiştir. Bu eğitimin yapılacağı yere "okul" adı verilmiş ve eğitimin okul duvarları arasına taşınması, eğitim felsefelerini ortaya çıkarmıştır. Geçmişten günümüze insanlık tarihi incelendiğinde her toplumda toplumun inanç, yaşayış ve kültürüne göre farklı eğitim felsefelerinin benimsendiği görülebilir. Ancak bu eğitim felsefelerini genel olarak geleneksel (öğretmen merkezli) ve çağdaş yaklaşım (öğrenci merkezli) olarak iki başlık altında toplamak mümkündür.

Geleneksel yaklaşım (öğretmen merkezli); öğretmenin aktif, öğrencinin pasif olduğu, öğrencinin kendisine sunulan bilgiyi ezberleyerek ilerlediği, bireysel farklılıkların göz ardı edildiği yaklaşımdır. Çağdaş yaklaşım (öğrenci merkezli) ise eğitim sürecinin odak noktasına öğrenciyi koyar ve öğrenciye odaklanan bir değişimi temsil eder. Geleneksel yaklaşımın aksine öğretmenlerin ağırlıklı olarak yönlendirici rolü oynadığı öğrenci merkezli eğitim, öğrencileri kendi öğrenme yolculuklarının merkezine yerleştirir. Bu yaklaşım, öğrenci

KAYNAKÇA

Açıkgöz, K. (1990). İşbirliğine dayalı öğrenme ve geleneksel öğretimin üniversite öğrencilerinin akademik başarısı, hatırda tutma düzeyleri ve duyuşsal özellikleri üzerindeki etkileri. *Ankara Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi. I. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi Bildirileri.* Ankara: MEB Yayınları.

Açıkgöz, K. Ü. (2005). *Aktif öğrenme*. İzmir: Eğitim Dünyası Yayınları.

Ağlagül, D. (2009). *Beşinci sınıf sosyal bilgiler dersinde sınıf öğretmenlerinin yapılandırmacı öğrenme ortamı düzenleme becerilerinin değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Çukurova Üniversitesi, Adana.

Akdağ, H. ve Çiydem, E. (2021). Türkiye'de ilkokul/ilköğretim programlarının felsefi temeller açısından incelenmesi (1924-2018). *Vakanüvis- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 6 (Prof. Dr. Süleyman Büyükkarcı Özel Sayısı), 52-81.

Akpınar, B. ve Aydın, K. (2007). Türkiye ve bazı ülkelerin eğitim reformlarının karşılaştırılması. *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi,* 6(1), 82-88.

Akyol, H. (2006). *Türkçe öğretim yöntemleri*. Ankara: Kök Yayıncılık.

Alacapınar, G. F. (2009). İstasyon tekniği ile ders işlemeye yönelik öğrenci görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 9(1), 137-147.

Alkan, C. (1989). Modüler programlama ve Türkiye'de uygulama. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 22(1), 13-22.

Alkan, C., Teker, N. (1992). *Programlı Öğretim: Değişik Teknolojiler ve Türkiye'deki Uygulama* (A.Ü. Eğitim Bilimleri fakültesi Yayınları No: 169, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Arıcı, A. F. (2010). Türkçe öğretiminde kullanılan strateji-yöntem ve teknikler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 7(1), 299-307.

Arslan, M. (2007). Eğitimde yapılandırmacı yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi,* 40 (1), 41-61.

Arslan, M. (2007). *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayınları.

Aydın, H. (2012). *Felsefi temeller ışığında yapılandırmacılık*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Aydın, M. Z. (2001). Aktif öğretim yöntemlerinden buldurma (Sokrates) yöntemi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *5*(1), 55-80.

Aykaç, N. (2018). *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.

Baki, A. (2004). Problem solving experiences of student mathematics teacher through Cabri: a case study. *Teaching Mathematics and Its Applications*, 23(4), 172-180.

Benek, İ. ve Kocakaya, S. (2012). İstasyonlarda öğrenme tekniğine yönelik öğrenci görüşleri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi,* 1 (3), 8-18.

Bilen, M. (2002). *Plandan uygulamaya öğretim.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Bingham, A. (1998). *Çocuklarda problem çözme yeteneklerinin geliştirilmesi* (Çev. A. Ferhan Oğuzkan). İstanbul: Milli Eğitim Yayınevi.

Brooks, M. G. and Brooks, J. G. (1993). *In source of understanding: The case for constructivist classrooms.* Alexandria, Virginia: ASCD.

Brooks, M. G. and Brooks, J. G. (1999). The courage to be constructivist classrooms. *Educational Leadership November*, 57(3), 18-24.

Cevizci, A. (2012). *Eğitim felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları.

Çabuk, B. ve Yeni, E. (2016). A new technique in preschool education: debate. *Kastamonu Education Journal,* 24(5), 2439-2456.

Çakır, Ö., Mete, F. ve Ertan Kantos, Z. (2019). Kişiselleştirilmiş öğretimin 5n1k tekniğinde başarıya etkisi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (33), 125-147.

Çelikkıran, B. (2012). *İlköğretim ikinci kademe Türkçe dersi öğretim programında belirtilen okuduğunu anlama ile ilgili kazanımların yapılandırmacı yaklaşım açısından değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.

Demirci, C. (2000). Eleştirel düşünme. *Eğitim ve Bilim, Türk Eğitim Derneği*, 28, 64-70.

Demirel, Ö. ve Şahinel, M. (2006). *Türkçe ve sınıf öğretmenleri için Türkçe öğretimi.* Ankara: Pegem Akademi.

Demirel, Ö., Seferoğlu, S. S., Yağcı, E. (2001). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Deveci, H. (2005). Sosyal bilgiler dersinde gazete kullanımı. *The Turkish Online Journal of Educational Technology,* 4(3), 159-166.

Dönmez, M. (2023). *Türkçe öğretiminde kullanılan yöntem ve teknikler.* Bulut, M. (Ed.), *Sosyal bilimlerde güncel tartışmalar* (s. 50-61). Ankara: BİDGE Yayınları

Durmaz, B. (2007). *Yapılandırıcı fen öğretiminde kavram karikatürlerinin öğrencilerin başarısı ve duyuşsal özelliklerine etkisi (Muğla ili merkez ilçe örneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Üniversitesi, Muğla.

Epçaçan, C. (2013). Sokrat semineri tekniğine dayalı öğretimin öğrencilerin okuduğunu anlama becerisine ve okumaya ilişkin tutuma etkisi. *Journal of Academic Studies,* 15(58), 93-115

Ev, H. (2010). Yapılandırmacılık: din kültürü ve ahlâk bilgisi dersi için tehdit mi yoksa fırsat mı? *Eğitime Bakış,*16, 21-26.

Fer, S. ve Cırık, İ. (2011). Temel kuramlar. İçinde, Fer, S. (Ed.), *Öğrenme öğretme kuram ve yaklaşımları.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Gözütok, F. D. (2021). *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.

Güneş, F (2009). Türkçe öğretiminde günümüz gelişmeleri ve yapılandırıcı yaklaşım. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(11), 1-21.

Güneş, F. (2010). Eğitimde yapılandırmacı yaklaşımla gelen yenilikler. *Eğitime Bakış Dergisi,* 16, 3-10.

Güneş, F. (2017). *Türkçe öğretimi yaklaşımlar ve modeller.* Ankara: Pegem Akademi.

Güven, M. (2016). *Yapılandırmacı Yaklaşım*. Bayrak, C. (Ed.). Eğitim Psikolojisi içinde (Ünite 6). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Hazar, Z., Altun, M. (2018). Eğitsel Oyunlara Yönelik Öğretmen Görüşleri ve Yeterliliklerinin İncelenmesi. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 13 (1), 52-72.

İbrahimağaoğlu Balcı, F. (2019). *Örnek olay yönteminin okuduğunu anlama becerisine ve Türkçe dersine yönelik tutuma etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trabzon Üniversitesi, Trabzon.

İnce, M. ve Işır Yarkataş, Ö. (2017). Tasarım çalıştayları (workshopları) ve çağdaş tasarım eğitiminde önemi. *Sanat ve Tasarım Dergisi,* 7(2), 101-122.

Johnson, P. S. (2010). *Neoconstructivism: The new science of cognitive development.* New York: Oxford University Press.

Kahtalı, B. D., Toptal, G., Anaç, F., Kılınç, R. (2020). Söz varlığı geliştirme çalışmalarına bir katkı: örnek olayla deyim öğretimi. *Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi,* 4(2), 60-73.

Kalaycı, N. ve Yıldırım, N. (2020). Türkçe dersi öğretim programlarının karşılaştırmalı analizi (2009-2017-2019). *Trakya Eğitim Dergisi,* 10(1), 238-262.

Karaağaçlı, M. (2005). *Öğretimde yöntemler ve yaklaşımlar*. Ankara: Pelikan Yayınları.

Karaca, E. (2006). *Öğretimde planlama ve değerlendirme*. Kütahya: Nisan Yayınları.

Kavcar, C., Oğuzkan F. ve Hasırcı, C. (2016). *Türkçe ve sınıf öğretimi için Türkçe öğretimi.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Kayhan, E., Altun, S. ve Gürol, M. (2019). Sekizinci sınıf Türkçe öğretim programı (2018)'nın 21. yüzyıl becerileri açısından değerlendirilmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi,* 10(2), 20-35.

Koç, G., Demirel, M. (2004). Davranışçılıktan yapılandırmacılığa: eğitimde yeni bir paradigma. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 27, 174-180.

Korkmaz, Ö. ve Korkmaz, Ö. (2020). Teknoloji destekli örnek olay yönteminin etkililiği: ortaokul Türkçe dersine dönük deneysel bir çalışma. *Asian Journal of Instruction (E-AJI),* 8(1), 32-46.

Kukul, V. (2013). Eğitsel dijital oyunlar kuram, tasarım ve uygulama: Oyunla ilgili tarihsel gelişim ve yaklaşımlar. (s. 20-31). M. A. Ocak (Eds.) içinde. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Küçük, S. (2006). Türkçe öğretiminde yazılı anlatım çalışmalarının sorularla yönlendirilmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi,* 4(2), 181-200.

Küçükahmet, L. (1997). *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, Ankara: Gazi Kitabevi.

Maden, S. ve Durukan, E. (2010). İstasyon tekniğini yaratıcı yazma becerisi kazandırmaya ve derse karşı tutuma etkisi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 28, 299-12.

MEB. (2006). *İlköğretim Türkçe dersi (6, 7, 8. sınıflar) öğretim programı.* Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.

MEB. (2009). *İlköğretim fen bilgisi (1-5. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basım Evi..

MEB. (2019). *İlköğretim Türkçe dersi (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar)* öğretim programı. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.

Nayman, H. B. (2020). *İngilizce öğretmenlerinin Öğretim Yöntem ve Tekniklere ilişkin görüşleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Orhan, S., Kırbaş, A. ve Topal, Y. (2012). Görsellerle desteklenmiş altı şapka düşünme tekniğinin öğrencilerin konuşma becerilerini geliştirmesine etkisi. *Electronic Turkish Studies*, 7(3), 1893-1909.

Özcan, B. (2022). *Uzaktan eğitim Türkçe derslerinde öğretim teknikleri ve materyal kullanım düzeylerine ilişkin öğretmen görüşleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Özer, Ö.(2008). *Küçük Gruplarla Öğretim Yöntem ve Teknikleri*. Selvi, K. (Ed.). Öğretim İlke ve Yöntemleri içinde (Ünite 8). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Poztar, J. (1977). *Programlı Öğretim Kuramları ve Uygulaması* (Çev. Hızal, A.), Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Sayı: 66, 9-137.

Pritchard, A. ve Woollard, J. (2010). *Psychology for the classroom: Constructivism and social learning.* New York: Routledge.

Ross, A. (2000). *Curriculum construction and critique.* London: Falmer Press.

Sağıroğlu, A. Z. (2002). *Yapıcı öğrenme modelinin sosyal bilgiler dersindeki tarih ünitelerine uygulanması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.

Senemoğlu, N. (2010). *Gelişim, öğrenme ve öğretim*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Sönmez, V. (2019). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Stevens, R. J., Madden, N. A., Slavin, R. E., & Farnish, A. M. (1987). Cooperative Integrated Reading and Composition: Two field experiments. *Reading Research Quarterly*, 22, 433-454.

Şenol, Z. (2011). *Deyimlerin yaratıcı drama yöntemiyle öğretimi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Taşpınar, M. (2023). *Kuramdan uygulamaya öğretim ilke ve yöntemleri.* Ankara: Pegem Akademi.

Taşyürek, Z., Metin Göksu, M. ve Sömen, T. (2018). Buluş yoluyla öğretim stratejisini tarih ders konularına uygulama. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi,* (65), 354-369.

Tekşan, K. (2013). Ömer Seyfettin'in üç hikâyesinde problem çözme yöntemi ve Türkçe öğretiminde kullanılması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(25), 310-341.

Teyfur, E., Teyfur, M., Çınar, O. (2006). İlköğretim okulu öğretmen ve yöneticilerinin yapılandırmacı eğitim yaklaşımı ve programı hakkındaki görüşleri. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(11), 47-64.

Yabaş, D. (2008). *Farklılaştırılmış öğretim tasarımının öğrencilerin özyeterlilik algıları, bilişüstü becerileri ve akademik başarılarına etkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Yaman, Y. E. ve Aydemir, M. (2018). Noktalama işaretlerinin istasyon tekniği ile öğretimi sürecine ilişkin öğrenci görüşleri. *Kesit Akademi Dergisi*, 13, 258-270.

Yardım, L. (2021). *Okuma çemberi tekniğinin söz varlığına, konuşma becerisine ve okuma tutumuna etkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Yaşar, Ş. (1998). Yapısalcı kuram ve öğrenme-öğretme süreci. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 8(1-2),* 68-75.

Yavuz, K. E. (2005). *Aktif öğrenme yöntemleri*. Ankara: Ceceli Yayınları.

Yenibertiz, S. (2019). *Bireyselleştirilmiş öğretim modelinin voleybol becerilerinin öğrenilmesine ve tutuma etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Yeşilyaprak, B. ve Uçar, E. (2010). *Öğrenmeden öğretime.* Yeşilyaprak, B. (Ed.), *Eğitim psikolojisi: gelişim-öğrenme-öğretim* (s. 310-364). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Yıldızlar, M. (2012). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

7. Bölüm

ÖĞRENCİ MERKEZLİ DİNLEME EĞİTİMİ

Mustafa Armut

GİRİŞ

Çocuklar, ana dillerinde dinlemeyi, etraflarındaki girdilere dikkat harcayarak ve yakın çevrelerindeki insanlarla etkileşime girerek öğrenirler (Rost, 2011). Bütün bunlar bir kültür ortamında meydana gelir. Türk dili için düşünüldüğünde Türk çocuklarının dinlemenin önemsendiği bir dil-kültür ortamına doğdukları söylenebilir. Bununla birlikte Türk kültüründe etkili dinlemeyi merkeze alan öğüt niteliğinde birçok söz dahi olsa bu alanın eğitimde uzunca bir zaman göz ardı edildiği de yadsınamaz.

Dinleme hem eğitim ortamlarında hem de sosyal hayatta farklı şekillerde meydana gelip buna çoğu durumda izleme de eşlik eder. Burada ses ve görüntünün bir arada bulunmasını dikkate alabiliriz. Doğan (2019), dinleyici açısından dinleme alanının birleşenlerini dinleme, ses ve görüntünün birbirine eşlik etmesi durumlarına göre "dinleme, izleme ve dinleme / izleme" şeklinde ayırıp açıklamaktadır.

Geleneksel dört beceri göndermesi aslında her becerinin duruma göre değeri ve alaka seviyesi değişen alt becerileri bir araya getirdiği bir gerçekliğe işaret eder (Lynch ve Mendelsohn, 2010). Esasında hem dil hem de dinleme / izleme, karmaşık nitelikler taşır. Dile ve dil eğitimine odaklanan çağdaş anlayışlara göre dilin çok boyutlu doğası düşünüldüğünde dinleme, okuma, konuşma ve yazma biçiminde bir sınıflandırmanın iletişimin karmaşık gerçekliğini ortaya koymada yetersiz olduğu söylenebilir. Bu bakımdan artık Avrupa Diller İçin Ortak Başvuru Metni (ADOBM) gibi dil öğretimine odaklanan kaynaklarda farklı bir sınıflandırma yoluna gidilmektedir. Örnek olarak adı geçen metinde iletişimsel dil etkinlikleri; alma, üretim, etkileşim ve aracılık olarak sınıflandırılmaktadır (ADOBM, 2020). Bu sınıflandırma içinde geleneksel tas-

KAYNAKÇA

Agustini, K., Wahyuni, D. S., Mertayasa, I. N. E., Wedhanti, N. K., & Sukrawarpala, W. (2021). Student-centered learning models and learning outcomes: meta-analysis and effect sizes on the students' thesis. *Journal of Physics: Conference Series*, *1810,* 1-9. 10.1088/17426596/1810/1/012049

Anderson, A., & Lynch, T. (1988). *Listening.* New York: Oxford University Press.

Beall, M. L., Gill-Rosier, J., Tate, J., & Matten, A. (2008). State of the context: listening in education. *The Intl. Journal of Listening*, *22*(2), 123-132. 10.1080/10904010802174826.

Brown Wright, G. (2011). Student-centered learning in higher education. *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education*, *23*(3), 92-97. https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ938583.pdf.

Brown, J. K. (2008). Student-centered instruction: Involving students in their own education. *Music Educators Journal*, *94*(5), 30-35. https://www.jstor.org/stable/pdf/20685476.pdf.

Coombe, C., & Kinney, J. (1999). Learner-centred listening assessment. In *English Teaching Forum* *37*(2), 21-24. https://corpora.tika.apache.org/base/docs/govdocs1/314/314441.pdf.

Council of Europe (2020). *Common European framework of reference for languages: Learning, teaching, assessment*. https://rm.coe.int/common-european-framework-of-reference-for-languages-learning-teaching/16809ea0d4.

Çalıcı, M. A. ve Aytan, T. (2020). Dinleme eğitimi. İçinde, T. Aytan (Ed.), *Etkinliklerle dinleme eğitimi* (3. baskı) (s. 1-49). Ankara: Pegem Akademi.

Çetinkaya, G. ve Şentürk, R. (2021). Dinleme eğitiminde ölçme ve değerlendirme. İçinde, N. Bayat (Ed.), *Dinleme ve eğitimi* (s. 313-364). Ankara: Anı Yayıncılık.

Doğan, Y. (2019). Dinleme/izleme becerisi ile Türkçe dersi öğretim programı'nda bu becerinin geliştirilmesi için önerilen yöntemlere yönelik bir analiz. *Millî Eğitim*, *48*(1), 31-56. 0000-0001-8384-9808.

Doğan, Y. (2020). *Dinleme eğitimi* (7. baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Erol, S. (2020). Dinlemeye yönelik eğitim ortamları. İçinde, M. N. Kardaş (Ed.), *Dinleme eğitimi* (221-241). Ankara: Pegem Akademi.

Goh, C. (2010). Listening as process: Learning activities for self-appraisal and self-regulation. In N. Harwood (Ed.), *English language teaching materials* (pp. 179–206). Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Green, R. (2017). *Designing listening tests*: *A practical approach*. London: Palgrave Macmillan.

Hogan, T. P., Adlof, S. M., & Alonzo, C. N. (2014). On the importance of listening comprehension. *International Journal of Speech-Language Pathology*, *16*(3), 199-207. 10.3109/17549507.2014.904441.

Jones, L. (2007). *The student-centered classroom*. Cambridge: Cambridge University Press.

Jony, M. S. (2016). Student centered instruction for interactive and effective teaching learning: Perceptions of teachers in Bangladesh. *Online Submission*, *3*(3), 172-178. https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED618067.pdf

Kara, Ö. T. (2011). Öğrenci merkezli eğitim ve Türkçe öğretmeni. *Osmaniye Rehber*, *76*, 21-21. https://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/omer_tugrul_kara_ogrenci_merkezli_egitim.pdf.

Keeler, A., & Miller, L. (2016). *50 things to go further with google classroom*. San Diego: Dave Burgess Consulting.

Lingzhu, J. (2003). Listening activities for effective top-down processing. *The Internet TESL Journal, 9*(11), 1-5. http://iteslj.org/Techniques/Lingzhu-Listening.

Lynch, T., & Mendelsohn, D. (2010). Listening. In N. Schmitt (Ed.), *An introduction to applied linguistics*. Chatham: Hodder Education.

Mackay, I. (1995). *Listening skills (second edition).* London: Institute of Personnel and Development.

Millî Eğitim Bakanlığı (2019). *Türkçe dersi öğretim programı*. Ankara.

Millî Eğitim Bakanlığı (2024). *Ortaokul Türkçe dersi öğretim programı*. Ankara.

Nichols, M. P., & Straus, M. B. (2021). *The lost art of listening* (third edition). New York: Guilford Press.

Overby, K. (2011). Student-centered learning. *Essai, 9, 109-112. http://dc.cod.edu/essai/vol9/iss1/32?utm_source=dc.cod.edu%2Fessai%2Fvol9%2Fiss1%2F32&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages*

Peyton, J. K., Moore, S. C. K., & Young, S. (2010). Evidence-based, student-centered instructional practices. *CAELA Network Brief*. Center for Adult English Language Acquisition. https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED540599.pdf

Renukadevi, D. (2014). The role of listening language acquisition: The challenges & strategies in teaching listening. *International Journal of Education and Information Studies*, *4*(1), 59-63.

Rogers, C., & Freiberg, H. J. (1994). *Freedom to learn* (Third Edition). New York: Macmillan Collage Publishing Company.

Rost, M. (2011). *Teaching and researching listening* (Second Edition). Harlow: Pearson.

Sarıkaya, B. (2020). Dinleme süreçleri / stratejileri. İçinde, M. N. Kardaş (Ed.), *Dinleme eğitimi* (s. 163-174). Ankara: Pegem Akademi.

Sevim. O. (2020). Dinleme becerilerini ölçme ve değerlendirme. İçinde, M. N. Kardaş (Ed.), *Dinleme eğitimi* (s. 307-329). Ankara: Pegem Akademi.

Tabak, G., & Göçer, A. (2014). Dinleme becerisine yönelik alternatif ölçme ve değerlendirme araçları. *Bartın University Journal of Faculty of Education*, *3*(2), 250-272. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/43643

Türkel, A. ve Öz, K. (2021). Dinleme eğitimi yöntem, teknik, stratejileri. İçinde, N. Bayat (Ed.), *Dinleme ve eğitimi* (ss. 185-222). Ankara: Anı Yayıncılık.

Wolvin, A., & Coakley, C. G. (1988). *Listening* (third edition). Iowa: Wm. C. Brown Publishers.

Yeşilpınar Uyar, M. ve Doğanay, A. (2018). Öğrenci merkezli strateji, yöntem ve tekniklerin akademik başarıya etkisi: Bir meta-analiz çalışması. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *14*(1), 186-209. https://doi.org/10.17860/mersinefd.334542.

8. Bölüm

ÖĞRENCİ MERKEZLİ KONUŞMA EĞİTİMİ

Demet Sancı Uzun

Ağaçtan zamansız düşen yapraktan sadece yaprağın kendisi değil, ağaç ve esen rüzgâr da sorumludur.

M. Erdem

GİRİŞ

İnsan; felsefe, sosyoloji, psikoloji, antropoloji gibi disiplinler tarafından farklı şekillerde tanımlanmış; kimi düşünme kimi araç kullanma kimi kültürlenme özelliklerini öne çıkarmıştır. Ancak insanı insan yapan en temel özelliğin onun konuşması olduğunu kabul etmek gerekir. İnsanların iletişimde bulunmak amacı ile geliştirdikleri bir anlaşma aracı olan dilin (Yağmur Şahin, 2007, s. 1619) temeli de konuşmaya dayalıdır. Araştırmacılara göre insan iletişimini diğer iletişim sistemlerinden üstün kılan davranış, konuşma aracılığıyla dili kullanabilmedir. İnsan, bu yeti sayesinde özünde bulunan diğer özellikleri oluşturmuş ve geliştirmiştir. Bu nedenle bireyi eğitirken üstünde durulması gereken hususların başında konuşma becerisi gelmelidir.

Kurudayıoğlu'na (2003) göre konuşmanın bireyin günlük yaşamda kullandığı iletişim becerilerinin gelişmesinde önemli bir etkisi vardır. Etkili ve doğru bir biçimde geliştirilen konuşma becerisi, bireyin günlük yaşamında başarıya ulaşmasını sağlayan unsurlardan biri olacaktır. Doğru ve güzel konuşan birey; kendiyle, çevresiyle başarılı ilişkiler kurduğu gibi zihinsel açıdan da gelişecek, anlama ve anlatma becerilerinin iyileşmesiyle akademik ilerleme gösterecektir. Böylece önce kendiyle, sonra diğer insanlarla barışık, yaşamını yönlendirebilen, mutlu bir birey olarak kendini gerçekleştirecektir.

Mc Neil ve Wiles'ın (1990'dan akt. Eren Yavuz, 2005) öğrenilenlerin akılda kalıcılığına ilişkin yapmış olduğu çalışma, konuşma becerisinin öğrenme ve akademik başarı üzerindeki etkisini göstermesi bakımından önemlidir. Çalış-

olarak ortaya çıkmaktadır. Öğrenciyi bir birey olarak merkeze alan, öğrenme yetisinin doğasına odaklanarak yapay ortamlar olan öğretim ortamlarını gerçeğine en uygun şekilde yapılandırmaya çalışan bu yaklaşım, konuşma becerisinin doğasına uygun nitelikleriyle konuşma eğitiminde öğretmenlere beceriyi geliştirme yolunda başarıyı sağlayacaktır.

Tartışma / Uygulama Soruları

1. Öğrenci merkezli öğretimde öğrenci sorumluluklarını açıklayınız.
2. Öğrenci merkezli eğitim anlayışı çerçevesinde geleneksel öğretmen ve yeni öğretmen rollerini örnekler vererek karşılaştırınız.
3. Öğrenci merkezli eğitim anlayışına uygun ders içi bir etkinlik tasarlayınız.

Önerilen Kitaplar

1. Erdem, M. (2019). *Yeniden Öğretmeyi Öğrenmek*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık
2. Carneige, D. (1994). *Etkili ve Güzel Konuşma Tekniği*. İstanbul: Deniz Kitaplar Yayınevi.
3. Laurent, R. D. S. (1993). *Konuşma Sanatı*. İstanbul: Yükselen Matbaası.

KAYNAKÇA

Aktaş, Z. (2015). *Ana dil eğitimiyle ilgili ders materyalleri: Ana dil eğitiminde kültürlerarası yeterliliğin geliştirilmesi.* Zürih: PH Zürih Uluslararası Eğitim Projeleri Merkezi Yay.

Alpar, D., Batdal, G. ve Avcı, Y. (2007). Öğrenci merkezli eğitimde eğitim teknolojileri uygulamaları, *Banan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 7(1), 19-31.

Arslan, D., Doğan, B., Deliveli, K., Susar Kırmızı, F., Yaylı, D. ve Akkaya, N. (2008). *Etkinliklerle Türkçe öğretimi*. Bursa: Ekin Basım Yayın.

Aykaç, M. ve Çetinkaya, G. (2013). Yaratıcı drama etkinliklerinin Türkçe öğretmen adaylarının konuşma becerilerine etkisi. *Turkish Studies,* 8(9), 671-682.

Erdem, M. (2019). *Yeniden öğretmeyi öğrenmek.* Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Erden, B. (2014). *Ortaokul Türkçe dersi öğretim programında konuşma eğitimine yönelik olarak önerilen yöntem/tekniklere ilişkin öğretmen görüşleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.

Eren Yavuz, K. (2005). *Yeniden yapılanan sınıflar için aktif öğrenme yöntemleri.* Ankara: Ceceli Yayınları.

Eyüp, B. (2013). Üniversite öğrencilerinin konuşma becerilerini kullanmaya yönelik tutumları. *Milli Eğitim Dergisi,* 43(197), 95-113.

Güneş, F. (2014). Konuşma öğretimi yaklaşım ve modelleri. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 3(1), 1-27.

Hasırcı, S. (2019). Konuşma eğitiminin planlanması. G. Çetinkaya (Ed.), *Konuşma ve Eğitimi* içinde (1. baskı, s. 213-230). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Kurudayıoğlu, M. (2003). Konuşma eğitimi ve konuşma becerisini geliştirmeye yönelik etkinlikler. *Türklük Bilimi Araştırmaları- Türkçenin öğretimi özel sayısı* (13), 287-309.

Maden, S., Durukan, E. ve Akbaş, E. (2013). İlköğretim Öğretmenlerinin Öğrenci Merkezli Öğretime Yönelik Algıları/Primary School Teachers' Perceptions of Student Centered Teaching. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(16), 255-269.

MEB (2006). *Türkçe dersi öğretim programı.* MEB Yayınları.

MEB (2019). *Türkçe dersi öğretim programı.* MEB Yayınları.

Nalıncı, A. N. (2000) *Avrupa birliğine tam üyelik yolunda başarının anahtarı: yeniden yapılanma.* Ankara: Ümit Yayıncılık.

Özer, B. (2008). Öğrenci merkezli öğretim. A. Hakan (Ed.), *Öğretmenlik meslek bilgisi alanındaki gelişmeler* içinde (ss. 21-40).Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi.

Sallabaş, M. E. (2011). *Aktif öğrenme yönteminin ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin konuşma becerisine etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Sancı Uzun, D. (2023). Türkçe konuşma öğretiminde teknoloji kullanımı. B. Gülbahar, M. Gün ve İ. Kaya (Ed.), *Türkçe öğretiminde teknoloji kullanımı* içinde. Ankara: Eğitim Yayınevi.

Sarıtaş, E. (2019). Öğretim yöntemleri. S. Saracoğlu ve A. Küçükoğlu (Ed.), *Öğretim İlke ve Yöntemleri* içinde (4. baskı, s. 218-244). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Schader, B. (2015). *Ana dil eğitimiyle ilgili ders materyalleri: Temel ilkeler ve yaklaşımlar.* Zürih: PH Zürih Uluslararası Eğitim Projeleri Merkezi Yay.

Temizyürek, F. (2007). İlköğretim ikinci kademede konuşma becerisinin geliştirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi,* 40(2), 113-131.

Topbaş, E., & Yücel Toy, B. (2007). Kalabalık sınıflarda öğrenci merkezli öğretim uygulaması etkinliklerinin değerlendirilmesi: Öğretimde planlama ve değerlendirme dersi örneği. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(3), 405-436.

Türkel, A. (2019). Konuşma eğitimi yöntem teknik ve stratejileri. G. Çetinkaya (Ed.), *Konuşma ve Eğitimi* içinde (1. baskı, s. 137-170). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Türkoğlu, S., Bozavu, E., Yücel, F., Börekçi, M. ve Baştürk, M. (2008). Eğitimde Yeni Yönelimler ve Öğretmenlerin Kaliteli Eğitimden Beklentileri. *KKEFD*. 18, 1-14.

Yağmur Şahin, E. (2007). Yeni Türkçe Dersi Öğretim Programına Göre Dil Becerilerinin Geliştirilmesine Yönelik Uygulamalar, *ICANAS*, Ankara.

Yalçın İncik, E., & Tanrıseven, I. (2013). Eğitim Fakültesi Öğretim Elemanlarının ve Öğretmen Adaylarının Öğrenci Merkezli Eğitime İlişkin Görüşleri (Mersin Üniversitesi Örneği). *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(3), 172-184. https://doi.org/10.17860/efd.60493

9. Bölüm

ÖĞRENCİ MERKEZLİ OKUMA EĞİTİMİ

Pakize Urfalı Dadandı

GİRİŞ

Öğrenme ve öğretme alanında bir paradigma değişikliği olarak kabul edilen yapılandırmacılık, öğrenci merkezli bir öğrenme yaklaşımının ortaya çıkmasına yol açan temel dayanak olarak görülmektedir (Kurnaz ve Korkutan, 2023). Bilginin yapılandırılmasında öğrenciye büyük ve merkezî sorumluluklar veren, öğrenci merkezli öğretimi gündeme getiren bu yaklaşımi öğretim ortamlarının bütün bileşenleriyle gözden geçirilmesini de sağlamıştır. Yapılandırmacı anlayışa dayalı gelişen öğrenci merkezli öğrenme yaklaşımı, sınıfı ve öğrencileri yaşama dönük hâle getirmektedir (Overby, 2011). Öğrenci merkezli bir sınıf, öğretmenlerin grup ve birey olarak öğrencilerin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurduğu ve onları her zaman öğrenme sürecine katılmaya teşvik ettiği bir yerdir (Emaliana, 2017). Öğretmenler; öğrenme sürecinin kolaylaştırıcıları, rehberidir (Emaliana, 2017; Overby, 2011). Öğrenciler, öğrenme sürecinin aktif katılımcılarıdır ve öğretmenler; öğrencilere rehberlik etmeye, öğrencilerin etkinliklerini yönetmeye ve öğrenmelerini yönlendirmeye yardımcı olur (Emaliana, 2017). Öğrenci merkezli bir sınıfta öğrenciler ortaya konan sorulara yönelik cevaplarını karşılaştırmak, tartışmak, birbirlerinin yazılı ödevlerini okuyup yanıtlamak ve çalışmalarına yönelik öneriler geliştirmek için ikili veya daha çok sayıda katılımcısı olan gruplar hâlinde çalışabilirler (Arman, 2018). Bu öğrenme yapısı; daha yüksek öz güvene, iletişim becerilerine olanak sunar (Overby, 2011). Bu yaklaşımın başarıya ulaşmasında öğrencinin aktif katılımı; öğretmenlerinse daha az konuşması, dersin belirli saatlerinde konuşma sürelerini kısaltarak sorular sorması yoluyla öğrencilerin öğrenmelerine yardımcı olmaları gerekmektedir (Weimer, 2002). Öğrenci merkezli uygulamalar, yüksek başarılı öğrencilerden öğrenme güçlükleri yaşayan

Önerilen Kaynaklar

1. Brandes, D. & Ginnis, P. (1996). *A guide to student-centred learning*. United Kingdom: Nelson Thornes.
2. Schweisfurth, M. (2013). *Learner-centred education in international perspective: Whose pedagogy for whose development?* New York: Routledge.
3. Miller, J. J. (2020). *The student-centered classroom: Transforming your teaching and grading practices*. California: Solution Tree Press.

KAYNAKÇA

Akyol, H. (2005). *Türkçe ilk okuma yazma öğretimi* (4. baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.

Alpar, D., Batdal, G., & Avcı, Y. (2007). Öğrenci merkezli eğitimde eğitim teknolojileri uygulamaları. *HAYEF Journal of Education*, 4(1). 19-31

American Psychological Association (1993). *Learner-centered psychological principles: Guidelines for school redesign and reform*. Washington, DC: American Association and Mid-Continent Regional Educational Laboratory.

American Psychological Association. (1997). *Learner-centered psychological principles: A framework for school redesign and reform.* Washington, DC: Author. Retrieved on November 28, 2001, from http://www.apa.org/ed/lcp.html.

Aydın, S. K., Kılıç, Ş., Özdemir, Z. & Geyik, M. (2023). Öğrenci merkezli eğitim: Öğrencilerin başarıya giden yolu. *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies, 9*(34), 135-144.

Brandl, K. (2002). Integrating internet based reading materials into the foreign language into the foreign language curriculum: From teacher–to student centred approaches. *Language Learning & Technology, 6*(2), 87-107.

Bruning, R. H., Schraw, G. J. & Norby, M. M. (2011). *Bilişsel psikoloji ve öğretim* (Çev. Zehra Nur E. ve Rıza Ü.). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Clarke, P. J., Truelove, E., Hulme, C. & Snowling, M. J. (2014). *Developing reading comprehension.* Chishester: Willey- Blackwell.

Darsih, E. (2018). Learner-centered teaching: What makes it effective. *Indonesian EFL Journal, 4*(1), 33-42.

Davoudi, M. & Moghadam, H. R. H. (2015). Critical review of the models of reading comprehension with a focus on situation models. *International Journal of Linguistics, 7*(5), 172-187.

Emaliana, I. (2017). Teacher-centered or student-centered learning approach to promote learning? *Jurnal Sosial Humaniora (JSH), 10*(2), 59-70.

Henson, K. T. (2003). Foundations for learner-centered education: A knowledge base. *Educaiton*, 124, 8–16.

Hirumi, A. (2002). Student-centered, technology-rich learning environments (SCenTRLE): Operationalizing constructivist approaches to teaching and learning*. Journal of Technology and Teacher Education, 10*(4), 497-537.

Hoidn, S. & Reusser, K. (2021). Foundations of student-centered learning and teaching. In, Sabine H. & Manja K. (Eds.), *The Routledge international handbook of student-centered learning and teaching in higher education* (pp 17-47). Routledge: New York.

Hoy, A. W. (2015). *Eğitim psikolojisi* (Çev. Duygu Ö.). İstanbul: Kaknüs.

Jacobs, G. M., Renandya, W. A., & Power, M. (2016). *Simple, powerful strategies for student centered learning*. Springer International Publishing.

Jones, L. (2007). *The student-centered classroom*. New York, NY: Cambridge University Press.

Lewis, M. & Reinders, H. (2008). *Using student-centered methods with teacher-centered students.* Ontario: Pippin Publishing Corporation.

Kashef, S. H., Viyani, A., Ghabool, N. & Damavand, A. (2012). Examing the effect of a learning-centered reading instruction on Iranian students' reading comprehension: An action research. *English Language Teaching, 5*(10), 58-63.

Kurnaz, H. & Korkutan, K. (2023). Öğrenci merkezli uygulamaların okumaya yönelik tutuma etkisi: Bir meta-analiz çalışması. *Başkent University Journal of Education, 10*(1), 113-134.

Mancır, H. (2014). *Eğitim fakültesi öğretim elemanlarının öğrenci merkezli eğitimi algılama ve uygulama düzeylerinin belirlenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.

Marwan, A. (2017). Implementing learner-centered teaching in an English foreign language (EFL) classroom. *Celt: A journal of Culture, English Language Teaching & Literature, 17*(1), 45-59.

McDonough, D. (2012). Applying learner-centered principles and strategies: From face to face instruction to a hybrid course learning format. *Journal of Learning in Higher Education, 8*(2), 31-39.

Oakhill, J., Cain, K. & Elbro, C. (2015). *Understanding and teaching reading comprehension: A handbook.* Oxon: Routledge.

Overby, K. (2011). Student-centered learning. *Essai, 9*(1), 32.

Schunk, D. H. (2011). *Öğrenme teorileri: Eğitimsel bir bakış* (Çev. Ed. Muzaffer. Ş.). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Yağan, S. A. (2022). Öğrenci merkezli yöntem, teknik ve stratejilerin öğrenci tutumuna etkisi: bir meta analiz çalışması. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, *17*(33), 294-323.

Yeşilpınar Uyar, M. & Doğanay, A. (2018). Öğrenci merkezli strateji, yöntem ve tekniklerin akademik başarıya etkisi: Bir meta-analiz çalışması. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 14*(1), 186-209.

Weimer, M. (2002). *Learner-centered teaching: Five key changes to practice*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

10. Bölüm

ÖĞRENCİ MERKEZLİ YAZMA EĞİTİMİ

Bilge Bağcı Ayrancı - Yasemin Alcan

Bugünün çocuklarını dünün yöntemleri ile eğitirsek yarınlarından çalarız.

John Dewey

GİRİŞ

Eğitim süreçlerinin merkezine hangi süreç unsurunun yerleştirileceği, geçmişten günümüze yürütülen öğretme-öğrenme süreçlerinin karakteristik özelliklerini belirleyen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Sözü edilen bu durumdan hareketle eğitim yaklaşımlarında öğretmeni merkeze yerleştiren geleneksel eğitim anlayışı ve öğrenciyi merkeze alan yapılandırmacı eğitim anlayışı olmak üzere iki büyük yaklaşımdan söz etmek mümkün görünmektedir. Bunlardan öğretmen merkezli yaklaşımın sürecin temel yönlendiricisinin öğretmen, programın sınırları ve eğitim üzerine uzun yıllar kabul görmüş katı kurallar gibi unsurlar olduğu bir süreci ifade ederken öğrenci merkezli yaklaşımın öğretmenin ve öğrenmenin eşit yüke sahip olduğu ve eğitimin başta öğrenci ve öğretmen olmak üzere her bir paydaşı tarafından yürütülen bir süreci ifade ettiği söylenebilmektedir. Bu kapsamda öğrenci merkezli eğitim kavramının günümüzün değişen koşullarında esas alınan temel eğitim anlayışını yansıttığı ifade edilebilmektedir.

Eğitim sahasında meydana gelen her türlü değişimin benimsenen temel yaklaşımlar doğrultusunda şekillenmesi beklenen bir durumdur. Bu çerçevede günümüz eğitim anlayışının da pek çok disipline etki etmesi ve bu anlayışın ilgili disiplinlere hangi yönleriyle ne doğrultuda etki ettiğinin araştırılması da kaçınılmaz hâle gelmektedir. Söz konusu bu disiplinlerden bir tanesinin ise dil eğitimi olduğu ifade edilebilir. Öğrenci merkezli eğitim uygulamalarının dil eğitiminin hangi boyutlarına, hangi yönleriyle etki ettiğine dair çeşitli çalışmaların bulunduğu görülmektedir. Bu araştırmada da öğrenci merkezli eğitim uygulamalarının yazma eğitimi sürecine olan etkisinin temel boyutlarıyla or-

Önerilen Kitaplar

1. Bağcı Ayrancı, B. & Başkan, A. (2021). *Kuram ve uygulamada yazma eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
2. Göçer, A. (2018). *Yazma eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
3. Kardaş, M. N. (2021). *Yazma eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.

KAYNAKÇA

Açıkgöz, S. (2008). *Öğrenci merkezli eğitime göre hazırlanan 4. ve 5. sınıf fen ve teknoloji ders kitaplarının yeterliliği hakkında öğretmen görüşleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.

Altunbay, M. (2019). Yazma eğitiminin temel kavramları. İçinde Ülker Ş. (Ed), *Dil eğitiminin temel kavramları* (s. 87-104). Ankara: Pegem Akademi.

Asmaz, A. (2019*). John Dewey'in ilerlemeci eğitim felsefesine dayanan öğrenci merkezli eğitimin öğrencilerin Türkçe dersindeki akademik başarısına etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Atatekin, D., İstanbullu, A. & Korkmaz, Ö. (2023). Türkçe dersinde dijital hikâye kullanımının öğrencilerin başarılarına ve tutumlarına etkisi, *Trakya Eğitim Dergisi*, *13*(2), 1298-1313.

Ateş, M. (2017). Yapılandırmacı yaklaşımın 7E modeline göre düzenlenmiş öğretim etkinliklerinin Türkçe dersindeki başarıya ve öğrenmedeki kalıcılığa etkisi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *19*(2), 335-340.

Aydın, E. (2022). Türkçe öğretmenlerinin yazma eğitimi uygulamalarında karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *19*(1), 12-26.

Aydın, E., & Kaya, M. (2021). İçinde Mehmet Nuri K. (Ed). *Yazma Eğitimi* (ss. 183-215). Ankara: Pegem Akademi.

Bağcı Ayrancı, B. (2013). *İlköğretim öğrencilerinin yazma becerisinin geliştirilmesinde çağrışım tekniğinin kullanımı* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.

Bahar, M. A. (2014). Lisansüstü eğitimde akademik yazma ve önemi. *International Journal of Language Academy*, *2*(4), 209-233.

Başkan A., & Ustabulut, M. Y. (2020). Süreç temelli, planlı yazma modelleri. İçinde Bilge B. A., & Ahmet B. (Ed), *Kuram ve uygulamada yazma eğitimi* (ss. 177-191). Ankara: Pegem Akademi.

Can, E., & Topçuoğlu Ünal, F. (2019). Öyküleyici metin türünde yazma becerisini geliştirmeye yönelik bir uygulama: Kurgu merdiveni. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, *7*(1), 190-204.

Coşkun, E. (2014). Yazma eğitimi. İçinde Ahmet K., & Hayati A. (Ed). *İlköğretimde Türkçe öğretimi* (s. 49-91). Ankara: Pegem Akademi.

Çağlayan Dilber, N. (2023). Türkçe yazma eğitiminde teknoloji kullanımı. İçinde Bahadır G., Mesut G., & İlhami K. (Ed), *Türkçe öğretiminde teknoloji kullanımı* (s. 135-161). Ankara: Eğitim Yayınevi.

Çetin, S. A. (2022). Eğitim fakültesi öğrencilerinin dijital ortamlarda yazma alışkanlıklarının incelenmesi. *Okuma Yazma Eğitimi Araştırmaları*, *10*(2), 253-274.

Dayan, G., & Girmen, P. (2018). Türkçe eğitimi yazma sürecinde dijital öyküleme. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi - Journal of Qualitative Research in Education*, *6*(3), 207–228.

Dönmez, İ. (2008). *İlköğretim fen ve teknoloji dersi öğrenme ortamlarının öğrenci merkezli eğitim açısından değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.

Erdem, B., Karademir, E., & Tezel, Ö. (2022). Ortaokulda görev yapan okul yöneticisi ve öğretmenlerin öğrenci merkezli eğitime ilişkin görüşleri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi (ESTÜDAM) Eğitim Dergisi*, *7*(2), 100-120.

Erkan, G., & Aykaç, M. (2014). Samed Behrengi'nin kitaplarıyla kurgulanan yaratıcı drama etkinliklerinin öğrencilerin yazma becerisine ve tutumlarına etkisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *7*(31), 600-610.

Eskidemir Meral, S., & Tezel Şahin, F. (2023). Çocuk merkezli eğitim. İçinde, Harun Ş., & Fatıma Münevver S. (Ed), *Güncel eğitim bilimleri araştırmaları metodoloji, araştırma ve uygulama* (ss. 1-18). Lyon: LIVRE DE LYON.

Et, E., & Çağlayan Dilber, N. (2022). Karikatürle yazma çalışmalarının ortaokul öğrencilerinin yaratıcı yazma başarısına etkisi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, *10*(2), 291-308.

Göçen, G. (2018). Öğretmenlerin yaratıcı yazma tekniklerine yönelik değerlendirmeleri: Bir eylem araştırması. *OPUS International Journal of Society Researches*, *9*(16), 625-677.

Göçer, A. (2010). Türkçe öğretiminde yazma eğitimi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Journal of International Social Research*, *3*(12), 178-195.

Göçer, A. (2014). Yazma çalışmalarını değerlendirme. İçinde Murat Ö. (Ed), *Yazma eğitimi* (s. 199-241). Ankara: Pegem Akademi.

Göçer, A. (2018). *Yazma eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.

Gökçe, B. (2021). Yazma becerisine yönelik eğitim ortamları. İçinde Mehmet Nuri K. (Ed), *Yazma eğitimi* (s. 285-315). Ankara: Pegem Akademi.

Gün, M. (2012). İlköğretim ikinci kademe Türkçe dersi okuma etkinliklerinde karşılaşılan sorunlar. *Electronic Turkish Studies*, 7(4), 1961-1977.

Güneş, F. (2007). *Türkçe öğretimi ve zihinsel yapılandırma*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Güneş, F. (2020). Yazmanın temel bileşenleri. İçinde Bilge B. A., & Ahmet B. (Ed), *Kuram ve uygulamada yazma eğitimi* (s. 1-14). Ankara: Pegem Akademi.

Kara, Ö. T. (2011). Öğrenci merkezli eğitim ve Türkçe öğretmeni. *Osmaniye Rehberi*, 76, 20-21.

Karacaoğlu, M. Ö., Dağ, M., & Uzun, O. (2021). Türkçe ders kitaplarındaki yazma etkinliklerinin incelenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (10), 96-126.

Kılıç Aydın, S., Kılıç, Ş., Özdemir, Z., & Geyik, M. (2023). Öğrenci merkezli eğitim: Öğrencilerin başarıya giden yolu. *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies*, *9*(34), 135–144.

Koç, C. (2017). Öğretim yöntemleri. İçinde Birsen D., & Vesile, A. (Ed), *Öğretim ilke ve yöntemleri* (s. 45-86). Ankara: Eğiten Kitap.

Kokkokoğlu, H., & Doğan, Y. (2021). Türkçe öğretmenlerinin görüşlerine göre yazma eğitimini olumsuz etkileyen unsurlar ve çözüm önerileri. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, *9*(4), 1316-1337.

Korkmaz, G. (2015). *Yaratıcı yazma yönteminin 6. sınıf öğrencilerinin yazma öz yeterlik algılarına, yazmaya ilişkin tutumlarına ve yazma becerisi akademik başarılarına etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.

MEB (2007). Eğitim Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı. *Öğrenci Merkezli Eğitim Uygulama Modeli*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

MEB (2018). *Yazarlık ve yazma becerileri dersi öğretim programı*. Ankara: T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.

Özpolat, V. (2013). Öğretmenlerin mesleki önceliklerinde öğrenci merkezli eğitim yaklaşımının yeri. *Milli Eğitim Dergisi*, *43*(200), 5-27.

Özşen, Z. (2021). *Öğrenci merkezli eğitim modeli kullanılarak sanal ortamda temel astronomi konularının öğretimi* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.

Öztürk, D. (2011). *Sosyal bilgiler dersi öğrenme ortamlarının öğrenci merkezli eğitim açısından değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir.

Sivri, H. (2019). *Okul yöneticileri ile öğretmenlerinin öğrenci merkezli eğitim ilkelerini benimseme düzeyleri ve okul etkililiğine yönelik görüşleri arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Sivri, H., & Şahin, S. (2018). Öğrenci merkezli eğitim ilkelerini benimseme ölçeği: Geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, *5*(29), 3427–3439.

Şahin, N. (2019). Türkçe dersi kapsamında gerçekleştirilen yaratıcı yazma uygulamalarının öğrencilerin tutumları üzerindeki etkisinin meta-analiz ile incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, *7*(1), 115-129.

Şimşek, H., Kuzu, Y., Elyıldırım, E., Erbay, & Mermer, Ş. (2022). Öğrenci merkezli eğitim: Bir ölçek geliştirme çalışması. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(Özel Sayı), 88-107.

Taşkın, Y., & Karakuş Tayşi, E. (2018). Proje tabanlı öğrenme yaklaşımının yazma becerisine ve yazma kaygısına etkisi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, *6(4)*, 1226-1240.

TDK (2024). Güncel Türkçe sözlük. Erişim adresi: https://sozluk.gov.tr/

Temizkan, M. (2010a). Öğrenci merkezli öğrenme yaklaşımına göre düzenlenen Türk dili II dersinin konuşma becerisine yönelik tutumlarına etkisi. *Milli Eğitim Dergisi*, 40(187), 86-103.

Temizkan, M. (2010b). Türkçe öğretiminde yaratıcı yazma becerilerinin geliştirilmesi. *Türklük Bilimi Araştırmaları* (27), 621-643.

Tunagür, M. (2022). Yazma becerisinin geliştirilmesi. İçinde Naif K., & Mehmet Nuri K. (Ed), *Türkçe öğretimi* (s. 241-262). Ankara: Pegem Akademi.

Yağan, S. A. (2021). Öğrenci merkezli yöntem, teknik ve stratejilerin öğrenci tutumuna etkisi: Bir meta analiz çalışması. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, *17*(33), 294-323.

Yalçın İncik, E., & Tanrıseven, I. (2013). Eğitim fakültesi öğretim elemanlarının ve öğretmen adaylarının öğrenci merkezli eğitime ilişkin görüşleri (Mersin Üniversitesi Örneği). *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *8*(3), 172-184.

Yalçın, A. (2018). *Son bilimsel gelişmeler ışığında Türkçenin öğretim yöntemleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Yeşilpınar Uyar, M., & Doğanay, A. (2018). Öğrenci merkezli strateji, yöntem ve tekniklerin akademik başarıya etkisi: Bir meta-analiz çalışması. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *14*(1), 186-209.

Yurdakal, İ. H., & Susar Kırmızı F. (2020). Yazma yöntem ve teknikleri. İçinde Bilge B. A., & Ahmet B. (Ed), *Kuram ve uygulamada yazma eğitimi* (s. 129-175). Ankara: Pegem Akademi.

Yücesan, R. (2013). *Öğrenci merkezli eğitimde üslü ve köklü sayılardaki kavram yanılgıları, öğrenme güçlükleri ve çözüm önerileri* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.

11. Bölüm

ÖĞRENCİ MERKEZLİ DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİ

Emrah Türk

GİRİŞ

Bir dilin yapısal özelliklerini, kurallarını ve tüm bunların işleyişlerini inceleyen bir disiplin olan dil bilgisi, dile ait unsurların (sesler, kelimeler, cümleler, anlamsal unsurlar vb.) sistemli bir şekilde tahlil edilmesini sağlamaktadır. Bu disiplin; ses bilimi (fonetik), biçim bilimi (morfoloji), anlam bilimi (semantik), söz dizimi (sentaks) gibi farklı disiplinlerle, dile ait tüm unsurlarla etkileşim hâlindedir.

*** Ses bilimi (fonetik):** Sesi oluşturan tüm birimlerin (ses, hece vb.) incelenmesini sağlayan bir dil bilim alt dalıdır. Dile ait seslerin işlevlerini inceleyen ses biliminde; hece yapısı, tonlama, vurgu, boğumlama gibi ses olayları ayrıntılı olarak incelenmektedir.

*** Biçim bilimi (morfoloji):** Anlamlı en küçük biçim birimi olan kökleri, köklerin eklemlenmelerini ve eklemlenme şekillerini, köklere farklı boyutlar kazandıran eklerin işlevlerini inceleyen bir dil bilim alt dalıdır.

*** Anlam bilimi (semantik):** Sözcüklerin tarihsel süreçteki değişim ve gelişimlerini göz önünde bulundurarak sözcüklerin anlamsal özelliklerini karşılaştırmalı olarak aktarabilen bir dil bilim alt dalıdır.

*** Söz dizimi (sentaks):** Dile ait sözcüklerin, cümlelerin dizilimlerini inceleyen ve bunlar arasındaki ilişkileri analiz eden bir dil bilim alt dalıdır.

Dil bilgisi tüm bu bilim dallarıyla bütünleşebilen bir bilim dalı olarak görülmektedir. "Bir dilin ses, biçim ve cümle yapısını inceleyip kurallarını tespit eden bilim dalıdır" (TDK, 2005: 529).

Dil bilgisi, yukarıdaki tanımlamaların dışında, Türkçe öğretiminin temel dil becerilerinin (dinleme, konuşma, okuma, yazma) kazandırılmasında aktif

mesine bir anlayışa yönlendirmektedir. Bu anlayış, dil bilgisine ait unsurları dilin işlevsel ve iletişimsel boyutlarıyla ele almaktadır. Öğrenciler, böylelikle dil bilgisini, yaşam döngüsünün iletişimsel durumlarına rahatlıkla transfer edebilmektedir.

Öğrenci merkezli öğretimin verimliliği ve etkililiği, öğrencilerin ilgi, yetenek ve ihtiyaç durumları, öğrenme hedeflerine göre değişiklik gösterebilmektedir. Bu bağlamda, öğrenci merkezli dil bilgisi öğretiminde planlama esnasında öğretmen; öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve gereksinimlerine dikkat etmeli ve bu kavramlara dikkat ederek planlamalar gerçekleştirmelidir.

Bu çalışmada; öğrenci merkezli dil bilgisi öğretimiyle ilgili daha fazla araştırma, deneysel çalışma veya uygulama gereksiniminin varlığı ortaya konmuştur. Öğrenci merkezli dil bilgisi öğretiminin gelişimi ve etkinliği için pedagojik yaklaşımların ve materyallerin geliştirilmesi önemsenmelidir.

Tartışma/Uygulama Soruları

1. Öğrenci merkezli dil bilgisi öğretiminde öğreticinin rolü nasıl olmalıdır? Açıklayınız.
2. Öğrenci merkezli dil bilgisi öğretiminde dilin işlevsel boyutuyla kullanılması planlamalara nasıl yansıtılmalıdır? Açıklayınız.
3. Öğrenci merkezli dil bilgisi öğretiminde ders araç gereç, içerik, etkinlik veya materyal oluşturmada nasıl bir yol izlenmelidir? Tartışınız.
4. Dil bilgisi öğretiminde temel dil becerilerinin dil bilgisi alanıyla olan etkileşiminin öğrenci merkezli dil bilgisi öğretimine etkisi nasıldır? Tartışınız.

Önerilen Kitaplar

1. Ali Ferhat Ömeroğlu, *Kuramdan Uygulamaya Dil Bilgisi Öğretimi*, Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
2. Murat Özbay, (Editör), *Türkçe Eğitimi Açısından Dil Bilgisi Öğretimi*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

KAYNAKÇA

Cemiloğlu, M. (2001). *İlköğretim okullarında Türkçe öğretimi.* İstanbul: Alfa Yayınevi.

Demirel, Ö. (1999). *Türkçe öğretimi.* Ankara: PegemA Yayıncılık.

Durukan, E. (2011). *İlköğretim 6. Sınıfta bilgisayar destekli dil bilgisi öğretiminin başarı ve tutuma etkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Erdem, İ. (2007). *İlköğretim ikinci kademede dil bilgisi öğretiminin sorunları üzerine bir araştırma* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Erdem, İ. (2008). *Öğretmen görüşlerine göre dil bilgisi konularının öğretilme güçlükleri*. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 85-105.

Göçer, A. (2015). Temel dil becerilerinin geliştirilmesinde dil bilgisi öğrenme alanının yeri işlevi ve öğretimi: bütünlük ilkesi ve tümevarım yöntemi ekseninde tematik bir yaklaşım. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4 (1), 233-241.

Göğüş, B. (1978). *Orta dereceli okullarımızda Türkçe ve yazın eğitimi.* Ankara: Gül Yayınevi.

Güneş, F. (2013). Dil bilgisi öğretiminde yeni yaklaşımlar. *Dil ve Edebiyat Dergisi,* 2(7), 71-92.

Güneş, F. (2014). *Türkçe öğretimi: yaklaşımlar ve modeller.* Ankara: Pegem Akademi.

İşcan, A. ve Kolukısa, H. (2005). İlköğretim ikinci kademede dil bilgisi öğretiminin durumu, sorunları ve çözüm önerileri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Dergisi*, 5(1), 299-308.

Karadüz, A. (2009). *Dil bilgisi öğretimi.* Ahmet Kırkkılıç, Hayati Akyol (Ed.), İlköğretimde Türkçe öğretimi içinde (s. 285-318). Ankara: Pegem Akademi.

Kavcar, C., Oğuzkan F. ve Sever S. (1998). *Türkçe öğretimi.* Ankara: Engin Yayınevi.

Öz, M. Ö. (2011). *Uygulamalı Türkçe öğretimi.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Öztürk, J. ve Ömeroğlu, A. F. (2015). Dil bilgisi öğretiminde kavram haritalarının kullanımı. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 12(31), 69-86.

Sağır, M. (2002). *İlköğretim okullarında dil bilgisi öğretimi.* Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.

Sever, S. (2000). *Türkçe öğretimi ve tam öğrenme* (3. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Temizkan, M. (2012). *Metin temelli dil bilgisi öğretimi ve uygulamaları*. Pegem Akademi Yayınları.

TDK (2005). *Türkçe sözlük.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türk, E. (2022). *Mobil teknoloji destekli işlevsel dil bilgisi uygulamalarının akademik başarı ile okuduğunu anlama becerilerine etkisi ve sürece yönelik öğrenci görüşleri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.

12. Bölüm

TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE ÖĞRENCİ MERKEZLİ DEĞERLENDİRME

Nevin Akkaya - Ladin Şengül

GİRİŞ

Bilim ve teknolojideki değişimler beraberinde sosyal ve toplumsal değişimlere yol açmaktadır. Toplumda gereksinim duyulan bireyler ve özellikleri değişmekte, bununla birlikte topluma uyum sağlamak için gerekli olan beceriler de değişim göstermektedir. Yirmi birinci yüzyılla birlikte bilim ve teknolojideki hızlı gelişmeler, bilginin üretilmesi ve bilgiye ulaşılmasında değişikliklere neden olmuş; giderek küreselleşen dünyada bireylerin sahip olması gereken bilgi, beceriler ve bu becerilerin üretimi ve paylaşımı hususunda yeni yaklaşımlara gereksinim duyulmuştur. Eğitim, toplumun ve dünyanın gereksinim duyduğu bireylerin yetiştirilmesinde büyük bir role sahiptir. Bu noktada değişen dünya düzenine uygun 21. yüzyıl becerilerine ve yetkinliklerine sahip bireylerin yetiştirilebilmesi için eğitim yaklaşımlarında da değişime gereksinim duyulmuş ve öğretici merkezli eğitimden öğrenciyi merkeze alan bir eğitim anlayışına geçilmiştir.

Öğrenci merkezli eğitim, öğrencilerin ilgi, istek, beceri ve ihtiyaçlarını dikkate alarak öğretim hayatlarının düzenlemesidir (Şahin, 2005). Eğitim öğretim sürecinin öğrenciyi merkeze alarak düzenlenmesi olan bu eğitim yaklaşımı; öğrencinin öğrenmeyi öğrenmesine, kendi öğrenmelerinin sorumluluğunu almasına ve böylelikle öğrencinin kendini tanımasına olanak sağlamaktadır. Öğrenci merkezli öğretim, öğrencilerin bireysel özellikleri dikkate alınarak bilimsel düşünebilen, iletişim kurma becerisine sahip, öğrenmeyi öğrenen, üretken, bilgiye ulaşabilen ve kullanabilen, evrensel değerleri benimseyen, teknolojiyi etkili kullanabilen, kendini gerçekleştirmiş bireyler için eğitim sürecinin her basamağında bireyin katılımını sağlayacak biçimde yapılandırıl-

içerisinde öğrencinin gelişimlerini takip ederek öğretmen rehberliğinde öz değerlendirme veya akran değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır.

Sonuç olarak 21. yüzyıl becerilerine sahip, millî ve evrensel kültür değerlerine duyarlı, çok kültürlü, toplum içerisinde etkin bireyler yetiştirebilmek için öğrenci merkezli bir öğretim anlayışının esas alınması büyük bir öneme sahiptir. Eğitim, hayat boyu süren bir süreçtir. Bu doğrultuda, öğrencilerin formel ve informel eğitim hayatları sürecinde alternatif ölçme ve değerlendirme yöntemlerinin kullanılması sadece ölçme ve değerlendirme anlayışı olarak değil bir hayat anlayışı ve dünya görüşü belirlemeleri ve yaşamları boyunca sürdürebilmelerinde de büyük bir role sahiptir.

Tartışma / Uygulama Soruları

1. Türkçe öğretiminde yararlanılan alternatif ölçme ve değerlendirme araçları, teknolojiye nasıl uyarlanır?
2. Öğretmenler ve öğrenciler, Türkçe dersinde alternatif ölçme ve değerlendirmeye nasıl daha fazla dâhil edilebilir?
3. Alternatif ölçme ve değerlendirme, Türkçe derslerinde öğrenme-öğretme sürecini nasıl daha etkili hâle getirebilir?

Önerilen Kitaplar

1. Bekiroğlu, F. O. (2004). *Ne kadar başarılı? Klasik ve alternatif ölçme -değerlendirme yöntemleri ve fizikte uygulamalar.* Ankara: Nobel Yayınları
2. Demirel, Ö. (2007). *Öğretimde planlama ve değerlendirme öğretme sanatı*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
3. Tekin, H. (2015). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. Ankara: Yargı Yayınları.

KAYNAKÇA

Argüelles Álvarez, I. (2013). Large-scale assessment of language proficiency: Theoretical and pedagogical reflections on the use of multiple-choice tests*. International journal of english studies*, 13(2), 21–38. https://doi.org/10.6018/ijes.13.2.185861.

Aydoğdu, M., Kesercioğlu, T. (2005). *İlköğretimde fen ve teknoloji öğretimi.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Bahar, M., Nartgün, Z., Durmuş S., Bıçak, B. (2015). *Geleneksel- alternatif ölçme ve değerlendirme öğretmen el kitabı.* Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Bayat, K. B. (2018). *Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde akran değerlendirmesinin öğrencilerin yazma kaygısına etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir.

Baykul, Y. (2000). *Eğitimde ve psikolojide ölçme: Klasik test teorisi ve uygulaması*. Ankara: ÖSYM Yayınları.

Baysan, B. (2019). *İlkokullarda ölçme değerlendirme amaçlı yapılan deneme sınavlarının öğretmen, öğrenci ve veli görüşlerine göre değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.

Bekiroğlu, F. O. (2004). *Ne kadar başarılı? Klasik ve alternatif ölçme -değerlendirme yöntemleri ve fizikte uygulamalar.* Ankara: Nobel Yayınları

Bektaş, M., Kudubeş, A. A. (2014). Bir ölçme ve değerlendirme aracı olarak: yazılı sınavlar. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 7(4), 330-336.

Brown, J. D., Hudson, T. (1998). The alternatives in language assessment. *Tesol quarterly,* 32(4), 653-675.

Cao, H., Jiang, J., Oh, L. B., Li, H., Liao, X., Chen, Z. (2013). A Maslow's hierarchy of needs analysis of social networking services continuance. *Journal of Service Management,* 24(2), 170-190.

Delett, J. S., Barnhardt, S., Kevorkian, J. A. (2001), A framework for portfolio assessment in the foreign language classroom. *Foreign Language Annals*, 34, 559-568.

Demirel, Ö. (2007). *Öğretimde planlama ve değerlendirme öğretme sanatı*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Doğan, S. (2012). Kavram haritası ve yapılandırılmış grid tekniğinin çoktan seçmeli testlerle karşılaştırılması (Yüksek Lisans Tezi), Mersin Üniversitesi, Mersin.

Genessee, F., Upshur, J. (1996). *Classroom-based evaluation in second language education.* Cambridge: Cambridge University Press.

Göçer, A., Arslan, S., Çaylı, C. (2017). Türkçe eğitiminde öğrenci gelişim durumunun belirlenmesinde süreç temelli tamamlayıcı ölçme değerlendirme yöntem ve araçları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(28), 263-292.

Johnstone, A. H., Bahar, M., Hansell, M. H. (2000). Structural communication grids: a valuable assessment and diagnostic tool for science teachers. *Journal of Biological Education*. 34(2), 87-89.

Kalaycı, N., Çakmak, M., (2000). Kavram haritalarının öğretim sürecinde kullanılması. *Kuram ve uygulamada eğitim yönetimi,* 24, 571-580.

Kanatlı, F. (2008). *Alternatif ölçme-değerlendirme teknikleri konusunda sınıf öğretmenlerinin görüşlerinin değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay.

Karahan, U. (2007). *Alternatif ölçme değerlendirme metodlarından grid, tanılayıcı dallanmış ağaç ve kavram haritalarının biyoloji öğretiminde uygulanması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.

Kaya, Türkan (2011). *İlköğretim ikinci kademe Türkçe dersi proje görevi başarı puanları ile akademik başarı ve derse yönelik tutum arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.

Milli Eğitim Bakanlığı (2007). *Öğrenci merkezli eğitim uygulama modeli, eğitimi araştırma ve geliştirme dairesi başkanlığı.* Ankara: Millî Eğitim Basımevi.

Millî Eğitim Bakanlığı (2006). *İlköğretim Türkçe dersi öğretim programı ve kılavuzu (6, 7, 8. sınıflar).* Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.

Saban, A. (2000). *Öğrenme öğretme süreci: Yeni teori ve yaklaşımlar*. İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım.

Sarıkaya, Ö., Gülpınar, M. A., Keklik, D., Kalaça, S. (2002). Öğrencilerin sesini dinlemek: eğitimin öğrenciler tarafından değerlendirilmesi. *Tıp Eğitimi Dünyası*, (9), 6-12.

Sever, S. (2003). Türkçe öğretiminde yeni yapılanma çalışmaları. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (13), 27-38.

Simkin, M. G., Kuechler, W. L. (2005). Multiple-choice tests and student understanding: What is the connection?. *Decision Sciences Journal of Innovative Education*, 3, 73-98.

Şahin, Ç., Kaya, G (2020). Alternatif ölçme değerlendirme ile ilgili yapılan araştırmaların incelenmesi: bir içerik analizi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(2), 798-812.

Şahin, Ç. (2005). Öğrenci merkezli eğitimde ürün seçki değerlendirme dosyası. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi,* 11, 126-140.

Tabak, R. (2007). *İlköğretim 5. Sınıf fen ve teknoloji ders programının öğrenme-öğretme ve ölçme değerlendirme yaklaşımları kapsamında incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Üniversitesi, Muğla.

Tekin, H. (2015). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. Ankara: Yargı Yayınları.

Tekke, M. (2019). Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinin en son düzeyleri: kendini gerçekleştirme ve kendini aşmışlık. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 7(4), 1704-1712.

Temizkan, M.,Sallabaş, M. E. (2015). Okuduğunu anlama becerisinin değerlendirilmesinde çoktan seçmeli testlerle açık uçlu yazılı yoklamaların karşılaştırılması. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (30), 207-220.

Türktan, R.(2011). Yapılandırılmış Grid Test Tekniğinin Türkçe Eğitiminde Kavram Öğretimine Katkısı. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Ünver, G. (2002). Öğretmen adaylarının öğrenci-merkezli öğretimi planlama, uygulama ve değerlendirme becerilerini geliştirme. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yalçıner, M. (2006). *Eğitimde gözlem ve değerlendirme*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Yaşar, M. (2010). Ölçme ve değerlendirme ile ilgili temel kavramlar. İçinde Tekindal, S. (Ed), *Eğitimde ölçme ve değerlendirme* (s. 9-40). Ankara: Pegem Akademi

13. Bölüm

ÖĞRENCİ MERKEZLİ TÜRKÇE ÖĞRETİMİ VE ÖĞRETİM PROGRAMLARI

Nilay Çağlayan Dilber

GİRİŞ

Gelişen ve değişen dünyada her alanda olduğu gibi eğitim alanındaki farklı yaklaşımlar, geçmişten günümüze ülkelerin eğitim anlayışını yenilemekte ve değiştirmektedir. Dolayısıyla öğretim programları da yaklaşımlara göre yeniden şekillenebilmektedir. Cumhuriyet'ten günümüze Türkçe dersi öğretim programları eğitim yaklaşımları, bilim ve teknolojideki gelişmeler, toplumun ihtiyaçları doğrultusunda çeşitli düzeltmelere ve değişikliklere uğramıştır. Programlardaki bu değişimler de öğrencinin ve öğretmenin öğrenim uygulamalarındaki rolleri üzerinde etkili olmuştur.

Öğrencinin aktif ve odak noktası olduğu yaklaşımlarından biri de öğrenci merkezli eğitim yaklaşımıdır. Bu bölümde öğrenci merkezli eğitim, Türkçe dersi öğretim programları bağlamında değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda öncelikle eğitim programı, eğitim programı tasarımı yaklaşımları, öğretim programı, Türkçe dersi öğretim programları, öğrenci merkezli Türkçe öğretim programları başlıkları sırasıyla ele alınmaktadır. Sonrasında ise öğrenci merkezli yaklaşımı ele alması bakımından 2006 Türkçe Dersi Öğretim Programı, 2015 Türkçe Dersi Öğretim Programı, 2017 Türkçe Dersi Öğretim Programı, 2018 Türkçe Dersi Öğretim Programı, 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı ve 2024 Türkçe Dersi Öğretim Programı değerlendirilmektedir.

Eğitim Programı

Eğitim programı kavramı hem dünyada hem de ülkemizde farklı kapsamlarda ve anlamlarda açıklanmaya çalışılmıştır. Eğitim programı kavramını geniş kapsamda ele alan Varış (1978: 235), "Bir taksonomi içinde düzenlenen

(2024) de aynı zamanda ele almak, programın yaklaşımını kavrayabilmek açısından önem arz etmektedir. Genel itibarıyla taslak programın öğrenciyi merkeze alan bir yaklaşımla ve önceki öğretim programlarından farklı uygulamalarla donatıldığı söylenilebilir.

Tartışma / Uygulama Soruları

1. Bir öğretim programının öğrenciyi merkeze alarak hazırlanmasının gerekliliklerini tartışınız.
2. 2006 Türkçe Dersi Öğretim Programı'yla 2015 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nı öğrenci merkezli eğitim açısından karşılaştırınız.
3. 2015 Türkçe Dersi Öğretim Programı'yla 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nı öğrenci merkezli eğitim açısından karşılaştırınız.
4. 2006 Türkçe Dersi Öğretim Programı'yla 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nı öğrenci merkezli eğitim açısından karşılaştırınız.

Önerilen Kitaplar

1. Temizyürek, F. & Balcı, A. (2006). *Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Okulları Türkçe Programları*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
2. Millî Eğitim Bakanlığı Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı. (2004). *Öğrenci Merkezli Eğitim Uygulama Modeli*. Millî Eğitim Bakanlığı Basımevi.
3. Demirel, Ö. (2020). *Eğitimde program geliştirme kuramdan uygulamaya*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

KAYNAKÇA

Abel, E. M. & Campbell, M. (2009). Student-centered learning in an advanced social work practice course: outcomes of a mixed methods investigation. *Social Work Education*, 28, 3-17.

Açıkgöz, K. Ü. (2002). *Aktif öğrenme*. İzmir: Kanyılmaz Matbaası.

Alcı, B. (2019). Eğitim programı tasarımı ve modeller. İçinde (ed. Şeker, H.) *Eğitimde program geliştirme kavramlar yaklaşımlar*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Arı, G. (2017). Türkçe dersi öğretim programı'ndaki (ortaokul) okuma kazanımlarının değerlendirilmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 5(4), 685-703.

Bağcı, B. ve Mutlu, H. H. (2017). 2006, 2015 ve 2017 Türkçe dersi öğretim programlarının karşılaştırılması. *International Journal of Language Academy*, 5(7), 119 -130.

Bayburtlu, Y. S. (2015). 2015 Türkçe dersi öğretim programı ve 2006 Türkçe dersi öğretim programının değerlendirilmesi. *Turkish Studies-Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 10(15), 137-158.

Brown, K. L. (2003). From teacher-centered to learner-centered curriculum: Improving learning in diverse classrooms. *Education*, 124(1), 49–54.

Çubukçu, Z. (2012). Teachers' evaluation of student-centered learning environments. *Education*, 133(1), 49-66.

Darsih, E. (2018). Learner-centered learning: What makes it effective. *Indonesian EFL Journal*, 4(1), 33-42.

Demeuse, M. & Strauven, C. (2016). *Eğitimde program geliştirme* (Çeviren: Yusuf Budak). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Demirel, Ö. (2004). *Türkçe öğretimi*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Demirel, Ö. (2020). *Eğitimde program geliştirme kuramdan uygulamaya*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Erden, M. (2007). *Eğitim bilimlerine giriş*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Güneş, F. (2011). Dil öğretim yaklaşımları ve Türkçe öğretimindeki uygulamalar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (15), 123-148.

İşeri, K. & Baştuğ, M. (2016). Yeni Türkçe dersi öğretim programının değerlendirilmesi. *International Journal of Language Academy*, 4(4), 17-35.

Jacobs, G. M., Renandya, W. A., & Power, M. (2016). *Simple powerful strategies for student centered learning.* Springer.

Kalaycı, N. & Yıldırım, N. (2020). Türkçe dersi öğretim programlarının karşılaştırmalı analizi ve değerlendirilmesi (2009-2017-2019). *Trakya Eğitim Dergisi,* 10(1), 238-262.

Kaya, M. & Kardaş, M. N. (2020). Geçmişten günümüze Türkçe dersi öğretim programları 4-2005, 2006, 2015, 2017 Türkçe dersi öğretim programları. İçinde (Ed. Akçay, A. & Kardaş, M. N.) *Türkçe dersi öğretim programları* (91-118), Ankara: Pegem Akademi.

Küçükahmet, L. (2007). *Program geliştirme ve öğretim*. Ankara: Nobel Yayınları.

Melanlıoğlu, D. (2008). Kültür aktarımı açısından Türkçe öğretim programları. *Eğitim ve Bilim*, C. 3, S. 150, 64-73.

Millî Eğitim Bakanlığı. (2017). *Türkçe dersi öğretim programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*. MEB Basımevi.

Millî Eğitim Bakanlığı. (2018). *Türkçe dersi öğretim programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*. MEB Basımevi.

Millî Eğitim Bakanlığı. (2019). *Türkçe dersi öğretim programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*. MEB Basımevi.

Millî Eğitim Bakanlığı. (2024). *Türkiye yüzyılı maarif modeli öğretim programları ortak metni.* MEB Basımevi.

Millî Eğitim Bakanlığı. (2024). *Ortaokul Türkçe dersi öğretim programı (5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Türkiye yüzyılı maarif modeli.* MEB Basımevi.

Millî Eğitim Bakanlığı Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı. (2004). *Öğrenci merkezli eğitim uygulama modeli*. Millî Eğitim Bakanlığı Basımevi.

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (2005). *İlköğretim Türkçe dersi (1-5. Sınıflar) öğretim programı ve kılavuzu,* MEB Basımevi.

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2006). *İlköğretim Türkçe dersi (6, 7, 8. Sınıflar) öğretim programı*, MEB Basımevi.

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2015). *Türkçe dersi (1-8. Sınıflar) öğretim programı*, MEB Basımevi.

Nunan, D. (1991). *Language teaching methodology: A textbook for teacher*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.

Senemoğlu, N. (2011). *Gelişim, öğrenme ve öğretim*. Ankara: Pegem Akademi.

Sönmez, V. (2001). *Program geliştirmede öğretmen el kitabı*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Temizyürek, F. & Balcı, A. (2006). *Cumhuriyet dönemi ilköğretim okulları Türkçe programları*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Özbay, M. (2013). *Türkçe özel öğretim yöntemler I*. Ankara: Öncü Yayınevi.

Özdemir, S. M. (2009). Eğitimde program değerlendirme ve Türkiye'de eğitim programlarını değerlendirme çalışmalarının incelenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 126-149.

Varış, F. (1978). *Eğitimde program geliştirme "teori ve teknikler".* Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Yıldız, D. G. ve İzalan, Z. (2016). 2005 Türkçe dersi öğretim programı ve 2015 Türkçe dersi öğretim programının Karşılaştırılması. *15. Uluslararası Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.

14. Bölüm

ÖĞRENCİ MERKEZLİ YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİ

Şeyda Yeşilyurt

Hayatınızın merkezine neyi koyarsanız o şey, her ne ise değişir ve gelişir. Merkezinde öğrencileri olan bir öğretmen de öğrencilerini değiştirir ve geliştirir.

Şeyda Yeşilyurt

GİRİŞ

Dil, bireyin kendini ifade etmek için kullandığı en doğal iletişim aracıdır. Ana dili dışında ikinci bir yabancı dil öğrenmek; dilin doğal bir iletişim aracı olmasından kaynaklanmakta, bireyin iletişim ihtiyacını giderme çabasını yansıtmaktadır. Her insanın kendini ifade etmesi, iletişim kurması ve şüphesiz öğretim işlevinin kendisi bile dile bağlıdır (Fanselow, 1992: 3). Göçlere bağlı zaruri ihtiyaçlar; farklı bir ülkede öğrenciliğe, turistik gezilere bağlı iletişim ihtiyaçları, diplomatik ilişkiler gibi birçok farklı nedenle yabancı bir dil öğrenilmektedir. Türkçenin yabancı dil olarak öğrenilme ve öğretilme nedenleri arasında da bu sebepler yer almakta ve ülkemizdeki yabancı öğrenci sayısı her geçen gün artış göstermektedir. Üniversite düzeyindeki uluslararası öğrenci sayısı 2022-2023 döneminde 301 bin 549'a ulaşmış (WEB 1, 2024), diğer eğitim-öğretim kademleriyle birlikte Türkiye'deki yabancı uyruklu öğrenci sayısı 998 bin 567 olarak açıklanmıştır (WEB 2, 2024). Gün geçtikçe bu sayının artması; Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde dilin iletişim aracı olma vasfını ön plana çıkarmayı, bu amaçla da dil öğretiminde öğrenciyi merkeze alan bir öğretimi gerekli kılmaktadır.

Dil öğretimi için standart bir başvuru kaynağı olan Avrupa Dilleri Öğretimi Ortak Çerçeve Programı (CEFR); 1990'ların sonlarından itibaren pilot olarak uygulanmaya başlanmış (Council of Europe, 2001), 2000 yılından itibaren Avrupa Konseyine üye ülkelerin yabancı dil öğretim ilkelerini tanıtma amacı

Önerilen Kitaplar

1. Kolektif. (2023). *Dil Bilimleri ve Dil Öğretimi* (Ed. Ece Korkut ve İrem Onursal Ayırır). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
2. Hanbay, O. (2013). *Çocuklara Yabancı Dil öğretimi*. Ankara: Anı yayıncılık.
3. Kolektif. (2016). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi* (Ed. Faruk Yıldırım ve Burak Tüfekçioğlu) .Ankara: Pegem Akademi
4. Bekleyen, N. (2016). *Çocuklara Yabancı Dil öğretimi*. Ankara: Anı yayıncılık.
5. Kolektif. (2023). *Kuramdan Uygulamaya Yabancılara Türkçe Öğretimi* (Ed. Tarık Demir, Mehmet Er). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık

KAYNAKÇA

Bruner, J. (1968). *Toward a theory of instruction*. New York: W.W. Norton and Company.

Council of Europe (2001). *Common European framework of reference for languages: Learning, teaching, assessment*. Cambridge, Cambridge University Press.

Council of Europe (2010). *Resolution on the European Language Portfolio*. Çevrim içi: http://www.coe.int/t/dg4/education/elp/elpreg/key_reference_documents/key_reference_EN.asp. Erişim tarihi:22.02.2024.

Çakır, İ. (2010). Yazma becerisinin kazanılması yabancı dil öğretiminde neden zordur?. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(28), 165-146.

Demirel, Ö. (2014). *Yabancı dil öğretimi: dil pasaportu, dil biyografisi, dil dosyası* (8. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Demirel, Ö. (2010). *Eğitimde program geliştirme, kuramdan uygulamaya*. Pegem Akademi, Ankara.

D-OBM (2021). *Diller için Avrupa ortak başvuru metni tamamlayıcı cilt (CEFR)*. https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_01/04144518_CEFR_TR.pdf, Erişim Tarihi: 20.2.2024.

Ergin, A.ve Birol, C. (2000). *Eğitimde iletişim*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Fanselow, J. F. (1992). *Contrasting conversations – activities for exploring our beliefs and teaching practices*. Longman, New York, The U.S.A.

Garrett, T. (2008). Student-centered and teacher-centered classroom management: A case study of three elementary teachers. *Journal of Classroom Interaction*, 43, 34-47.

İlter, B. G. (2014). Yabancı dil öğretiminde yazma becerisi nasıl geliştirilebilir?. *Dil Dergisi*, (163), 36-45.

İzgören, M. K. (2003). *Oyunlarla dil öğretimi* (İkinci Baskı). Ankara: Academyplus Yayınevi.

Jalongo, M. R. (1995). Promoting active listening in the classroom. *Childhood Education*, 72(1), 13-18.

Kanmaz, E. (2023). Yabancılara Türkçe öğretiminde konuşma becerisi. İçinde, T. Demir ve M. Er. (Ed.), *Kuramdan Uygulamaya Yabancılara Türkçe Öğretimi*, (s.71-87). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Keçik, İ. ve Uzun, L. (2004). *Türkçe sözlü ve yazılı anlatım*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.

Little, D. (2005). The common european framework and the european language portfolio: involving learners and their judgments in the assessment process. *Language Testing*, 22(3): 321-336.

Mirici, İ. H. (2014). The Common European Framework of Reference for Languages (CEFR) and the European Language Portfolio (ELP). in S. Çelik (Ed.), *Approaches and Principles in English as a Foreign Language (EFL) Education*. Ankara: Eğiten.

Rinvolucri, M. (1984). *Grammar games: cognitive, affective and drama activities for EFL students*. Cambridge University Press.

San, İ. (1996). Yaratıcılığı geliştiren bir yöntem ve yaratıcı bireyi yetiştiren bir disiplin: eğitsel yaratıcı drama. *Yeni Türkiye Dergisi*, 2(7), 148-160.

Shunk, D. H. (1996). *Learning theories: An educational perspective*. New Jersey: Prentice-Hall. Inc.

Şimşek, R. ve Erdem, İ. (2021) Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde yazma becerisi ve kazanım ilişkisi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (22), 267-279. DOI:10.29000/ rumelide. 895762.

Taşlı, F. (2003). *İlköğretimde İngilizce öğretiminde oyun tekniğinin erişiye etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Niğde Üniversitesi, Niğde.

Titiz, O. (2005). *Yeni öğretim sistemi*. İstanbul: Zambak Yayınları.

Tok, M. ve Ünlü, S. (2014). Yazma becerisi sorunlarının ilkokul, ortaokul ve lise öğretmenlerinin görüşleri doğrultusunda karşılaştırılmalı olarak değerlendirilmesi*. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi (elektronik)*, 13(50), 73-95.

Uslu Üstten, A. (2023). Yabancılara Türkçe Öğretiminde Okuma Becerisi. İçinde, T. Demir ve M. Er. (Ed.), *Kuramdan Uygulamaya Yabancılara Türkçe Öğretimi* (s. 89-111). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Ülgen, G. (1994). *Eğitim psikolojisi: Kavramlar, ilkeler, yöntemler. Kuramlar ve uygulamalar*. Ankara: Lazer Ofset.

Üstündağ, T. (1996). Yaratıcı dramanın üç boyutu. *Yaşadıkça Eğitim*, 49, 19-23

Varış, F. (1978). *Eğitimde program geliştirme teori ve teknikler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Vural, B. (2005). *Öğrenci merkezli eğitim ve çoklu zekâ*. İstanbul: Hayat Yayınları.

Watcyn–Jones, P. (1983). *Act english, a book of role-plays*. London: Penguin Books.

WEB 1 (2024). https://www.turkiyeegitim.com/turkiye-yabanci-ogrenci-cenneti-oldu-301-bin-uluslararasi-universiteli-ogrenci-128020h.htm#google_vignette), diğer eğitim-öğretim kademleriyle birlikte Türkiye'deki yabancı uyruklu 998 bin 567 olarak açıklanmıştır. Erişim Tarihi: 10.03.2024.

WEB 2 (2024). https://ajansbizim.com.tr/1-milyona-yakin-yabanci-ogrenci-2511230444. Erişim Tarihi: 10.03.2024.

WEB 3 (2024). https://corluvatan.com/evde-bakim-hizmetleri. Erişim Tarihi: 14.03.2024.

Yalçın, S. D. (1998). Yazma eğitiminde yeni bir araştırma alanı: yaratıcı yazarlık. *Türkçenin Öğretimi ve Eğitimi Sempozyum Bildiriler* (145-152). AÜ TÖMER Gaziantep Şubesi Yayını.

Yapıcı, M. (2007). Yapılandırmacılık ve sınıf. *İlköğretmen Eğitimci Dergisi*, 8, 40-41.

Yeşilyurt, Ş. (2023). *Lise Yıllarım*. Gazi Üniveristesi TÖMER Yayınları.

Yeşilyurt, Ş. (2023). Türkçe dinleme eğitiminde teknoloji kullanımı. İçinde, B. Gülbahar, M. Gün, İ. Kaya (Ed.), *Türkçe Öğretiminde Teknoloji Kullanımı* (69-89). Ankara: Eğitim Yayınevi.

Yeşilyurt, Ş. (2023). Yabancılara Türkçe öğretiminde yazma becerisi. İçinde, T. Demir ve M. Er. (Ed.), *Kuramdan Uygulamaya Yabancılara Türkçe Öğretimi*, (113-139). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Yıldırım, M.; Nurlu, M. (2016). Yazma gelişim dosyası uygulamasının yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin yazma başarılarına etkisi. *Electronic Turkish Studies*, 11 (14), 827.

15. Bölüm

ÖĞRENCİ MERKEZLİ TÜRKÇE ÖĞRETİMİ VE TEKNOLOJİ KULLANIMI

Serkan Furtun

Teknoloji kullanmak, öğretmenin yerini alacak bir amaç değil; öğretmenin elinde eğitimi şekillendirecek bir araçtır.

Serkan Furtun

GİRİŞ

Teknoloji; insanlığın varoluşundan itibaren olan, insanın el attığı her alanda da ilerlemesini sürdüren bir olgudur. Bu ilerleme içerisinde hiç şüphesiz eğitim de yer almaktadır. Eğitim, nasıl ki insan var olduğu günden beri varsa insanın doğumundan ölümüne kadar da devam etmektedir. Toplumsal ve aynı zamanda da bireysel bir varlık olan insan eğitimi de çeşitli ve çetrefilli bir süreç ve yapıdır. Sosyal bir varlık olan insanın hem toplumsal yönünün hem de bireysel yapısının eğitime ihtiyacı vardır. İnsanın içinde bulunduğu sosyal yapı, kültür ve toplumu ilerletme anlayışı, onun toplumsal yönünün eğitilmesi gerektiğini göstermektedir. Bunun yanında kendi başına bir birey olan insanın duygusal ve bilişsel yapısının gelişmesi de kişisel eğitimin gerekliliğini göstermektedir.

Toplumdaki köklü değişimler ve teknolojinin gelişmesi eğitim üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur (Lee ve diğerleri, 2016). Dijital yerli olarak dünyaya gelen günümüz öğrencileri, teknolojisi değişen toplumların özelliği olarak hem teknolojinin içerisindeler hem de teknoloji kullanımına hâkimdirler. Öğretmenler dijital göçmen olarak bilgi eğitim teknolojisi rüzgârı içerisine sonradan dahil olduklarından tüm eğitim sistemlerini, yeni nesil teknoloji ve öğrenci merkezleri eğitim teknolojisi üzerine yeniden kurgulamak zorunda kalmıştır. Bu değişimler ve akademik programlarda yeni teknolojinin benimsenmesi eğitimin tüm alanlarını etkilemektedir (Ozuorcun ve Tabak, 2012).

6. Açıkgöz, K. Ü. (2003). *Aktif Öğrenme*. İzmir: Eğitim Dünyası Yayınları.
7. Akçay, N. (2014). *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
8. Ainsworth, L. (2010). *Rigorous Curriculum Design: How to Create Curricular Units of Study That Align Standards, Instruction, and Assessment*. Englewood, CO: Lead & Learn Press.
9. Diamond, R. M. (2008). *Designing and Assessing Courses and Curricula: A Practical Guide*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
10. Arthur B. (2011) *Teknolojinin Doğası.* İstanbul: Optimist Yayıncılık.
11. Roblyer M. D. (2006). *Integrating Educational Technology into Teaching.* Upper Saddle River, New Jersey: Pearson Education.
12. Alkan, C. (2005). *Eğitim Teknolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

KAYNAKÇA

Aydın, M. ve Soyer, I. (2020). *Teknoloji okuryazarlığı ve fen öğretimi. Artun, Aydın Günbatar ve Günbatar (Ed.)* Fen öğretiminde teknoloji eğilimleri. Ankara: Pegem Akademi.

Batur, M., (2022). "Yeni iletişim teknolojileri çerçevesinde uzaktan eğitimde iletişim ve etkileşim" *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 12 (2), 1501-1518, Doi: 10.48146/odusobiad.1119448.

Brown, P., Lauder, H., & Ashton, D. (2011). *The global auction: The broken promises of education, jobs and incomes*. New York, NY: Oxford University Press.

Crompton, H., Burke, D., (2024). The nexus of ıste standards and academic progress: a mapping analysis of empirical studies. *Techtrends*. https://doi.org/10.1007/s11528-024-00973-y

Çağıltay, K. ve Erdoğmuş, F. U. (2009). Türkiye'de eğitim teknolojileri alanında yapılan master ve doktora tezlerinde genel eğilimler. M. Akgül, E. Derman, U. Çağlayan ve A. Özgit (Ed.), XI. *Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri* (s.389-393) içinde, Şanlıurfa: Harran Üniversitesi.

Çakır, H. S. (2015). Eğitimde teknoloji kullanım yöntemlerinin verimli öğrenme sürecindeki etkileri. *Journal of Research in Education and Teaching, 4*(1), 56-63.

Çelebi, C. & Satırlı, H. (2021). Web 2.0 Araçlarının İlkokul Seviyesinde Kullanım Alanları. *Instructional Technology and Lifelong Learning, 2*(1), 75-110. DOI: 10.52911/itall.938122.

Çoklar, A. N., Kılıçer, K. ve Odabaşı, H. F. (2007). Eğitimde teknoloji kullanımına eleştirel bir bakış: Teknopedagoji. 7th International Educational Technology Conference, Near East University North Cyprus.

Deboer, G. E. (2002). Student-centered teaching in a standards-based world: Finding a sensible balance. *Science & Education,* 11(4), 405-417.

Dewey, J. (2008). *Okul ve toplum*. (Çev.: H. A. Başman). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Edward Fredkin. (1982, 21 Mart). Bilim İnsanı, Edward Fredkin Yapay Zekanın Evrimi Hakkında [Video]. Gettyimages. https://www.gettyimages.com/detail/video/computer-scientist-edward-fredkin-speaking-in-1982-news-footage/1807432777.

Facer, K. (2012). After the moral panic? Reframing the debate about child safety online. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 33, 397–413.

Farjon, D., Smits, A., and Voogt, J. (2019). Technology integration of pre-service teachers explained by attitudes and beliefs, competency, access, and experience. *Computers & Education, 130*, 81-93.

Işık, A. D. ve Tural, A. (2018). Hayat bilgisi öğretiminde teknoloji kullanımı. *Sınırsız eğitim ve araştırma dergisi, 3* (1), 19-33. DOI: 10.29250/sead.475414.

Kahyaoğlu, M. (2011). İlköğretim öğretmenlerinin fen ve teknoloji dersinde yeni teknolojileri kullanmaya yönelik görüşleri, *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 79-96.

Kara, Ö. T. Furtun. S. (2023). Türkçe Öğretiminde Yapay Zekâ Kullanımı. İçinde B. Gülbahar, M. Gün, & İ. Kaya (Eds.), *Türkçe Öğretiminde Teknoloji Kullanımı (ss. 359–378).* Eğitim Yayınevi.

Lai, J. W., and Bower, M. (2019). How is the use of technology in education evaluated? A systematic review. *Computers & Education, 133,* 27-42.

Lee, P. C., Sun, S., Law, R., & Lee, A. H. (2016). Educational technology in hospitality management programs: adoption and expectations. *Journal of Teaching in Travel & Tourism*, *16*(2), 116–142. https://doi.org/10.1080/15313220.2015.1121795.

Meşe, E. T. B. (2010). *Bilişim teknolojileri öğretmenlerinin özel alan yeterlikleri açısından kendilerini değerlendirmeleri: İzmir ili örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim Dalı, İzmir.

Ozuorcun, N. C., & Tabak, F. (2012). Is m-learning versus e-learning or are they supporting each other? *Social and Behavioral Sciences*, 46, 299–305.

Özer, F., Kartal-Erdaş, E., Doğan, N., Çakmakçı, G., İrez, S. ve Yalaki, Y. (2018). Öğretmen mesleki gelişim programına genel bir bakış: model, süreç, engel, teori ve uygulama, *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 7(1), 63-97.

Uğur, B. ve Kocadere, A. (2016). Öğrenme ve öğretme sürecine BİT entegrasyonu: Bir çevrimiçi öğretmen eğitimi önerisi. XVIII. *Akademik Bilişim Konferansı (AB16), 30 Ocak-5 Şubat*, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.

Yeşilyurt, E. Furtun. S. (2023). Sınıfta Öğretim Teknolojileri Kullanımı. İçinde B. Gülbahar, M. Gün, & İ. Kaya (Eds.), *Türkçe Öğretiminde Teknoloji Kullanımı (ss. 35–48).* Konya: Eğitim Yayınevi.

Yılmaz, K. (2009). Democracy through learner-centered education: A Turkish perspective. *International Review of Education,* 55(1), 21-37.

Yuen, S. C. Y., Yaoyuneyong, G., & Yuen, P. K. (2011). Perceptions, interest, and use: Teachers and web 2.0 tools in education. *International Journal of Technology in Teaching & Learning, 7*(2), 109-123.

16. Bölüm

ÖĞRENCİ MERKEZLİ TÜRKÇE ÖĞRETİMİ VE DERS KİTAPLARI

Serhat Akman

Bana söylersen unuturum, gösterirsen hatırlarım ama yaptırırsan anlarım.

Çin Atasözü

GİRİŞ

Bireyin duygularını ve düşüncelerini etkili bir şekilde aktarması, paylaşması iyi bir ana dili eğitimiyle mümkündür. Dil eğitimini çeşitli açılardan etkileyen faktörler vardır. Bu faktörler arasındaki uyum veya uyumsuzluk, dil eğitiminde arzu edilen düzeye erişmeyi önemli ölçüde etkilemektedir. Bireyin bağlı olduğu toplumsal yaşam kültürünü özümsemesi ve yaşam becerileri edinebilmesinde dil edinimi ve dili geliştirme süreci önemli bir pay sahibidir (Kurudayıoğlu ve Çetin, 2015). Dil öğretimi alanında günümüze kadar çeşitli yaklaşımlar ve yöntemler doğrultusunda öğretimin yapıldığı bilinmektedir. Dil öğretimi alanında günümüze kadar baskın olarak davranışçı, bilişsel ve yapılandırmacı yaklaşım olmak üzere üç ana yaklaşım esaslı uygulamaların yapıldığı görülmektedir. Bu yaklaşımların dil öğretiminde uygulamaları ve amaçları birbirinden farklılıklar arz etmektedir. Dil öğretiminde eskiden dil bilgisi, kelime ve kültür gibi konulara ağırlık verilerek ayrıntılı bir öğretim yapılmaktaydı. Davranışçı yaklaşımın gitgide baskın olduğu öğretim yaklaşımında "Dil bir davranıştır." görüşü temelinden hareket edilerek dil öğretiminin insana özgü diğer uyarıcı-tepki bağlamında ortaya çıkan çeşitli tekrarlar, taklitler ve ezberleme yoluyla öğretim gerçekleştirilmiştir. Öğretim sürecinde edinilen kazanımların değerlendirilmesi de bu doğrultuda hazırlanan ölçme ve değerlendirme uygulamalarıyla (çoktan seçmeli, açık-kapalı uçlu sorular ve doğru-yanlış testleri) gerçekleştirilmiştir. Dil öğretiminde uzun yıllar hâkim olan bu öğretim anlayışı ve uygulamalar, 1950'li yıllara doğru değişim göstermeye başlamıştır. Artık dilin bir davranış olduğu değil dilin bir iletişim aracı olduğu

(yaparak yaşayarak) belirleyici olduğu bir dil öğretimiyle mümkündür. Hazırlanan ders kitaplarında yer alacak metinler ve etkinlikler, öğretime katkı sunacak ek uygulamalar; öğrenci merkezli yaklaşımın gerektirdiği yöntem, teknik ve uygulamalar çerçevesinde yürütülmeli, eğitim-öğretim ortamında bunun işler ve sürekli hâle getirilmesine önem verilmelidir. Öğrenci merkezli Türkçe ders kitapları; metinlerinin niteliği, söz varlığının zenginliği, gerçek yaşamla uyumu, etkinliklerinin çeşitliği, ölçme ve değerlendirme etkinlikleri açısından yeterliliği, duygu ve düşüncelerinin tam yansıması olan görsel tasarımlarındaki zenginliği ve ilgi çekiciliği gibi hususlar ön plana alınarak hazırlanmalıdır. Ayrıca bu kitabın sık kullanan öğretmenlerin ve öğrencilerin görüş ve önerileri de dikkate alınması gereken başka önemli bir ayrıntıdır (Dilekçi, 2022).

Tartışma / Uygulama Soruları

1. Kalabalık sınıflarda öğrenci merkezli Türkçe öğretiminde karşılaşılabilecek sorunlar nelerdir? Tartışınız.
2. Türkçe öğretiminde kullanılan Türkçe ders kitaplarının öğrenci merkezli öğretime uygunluğu ve yeterliliğini tartışınız.

Önerilen Kitaplar

1. Florida, R.(2011). *Yaratıcı Sınıf Adres Değiştiriyor?* (Çev. Zeynep Kökkaya Chalar). İstanbul: Golden Matabaacılık.
2. Buyea, R.(2012). *Sınıftan Yükselen Sesler* (Çev. Eda Aksan). İstanbul: Altın Kitaplar - Altın Çocuk Kitapları Dizisi.

KAYNAKÇA

Almandayanti, H. B., & Nugroho, K. B.(2023). The use of student centered learning in teaching process to help students comprehend their readıng skill. *Jurnal Ilmiah Sultan Agung*, 2(1), 168-175

Aniuranti, A., Faiza, D., & Wulandari, Y. (2021). The implementation of literary works for promoting student involvement in learning english grammar. Tarling: *Journal of Language Education*, 5(1), 29-36.

Anne, U. (2006). *Writing skills of 1st and 2nd stage students*. Estona: Tallin University

Araki, K. (2015). Does teaching grammar really hinder students' speaking abilities. US-China *Education Review*, 5(6), 400-408.

Ataman, M. (2016). *Yaratıcı Türkçe dersleri*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Azar, B. (2007). Grammar-based teaching: a practitioner's perspective. *Tesl-ej*, 11(2), n2.

Betty, M. D. (2003). *Reasoning & writing well*. Ohio: McGraw Hill.

Biggs, J. B. (1990). Teaching: design for learning. In, B. Ross (ed). Teaching for effective learning. Sydney: HERDSA.

Binbaşıoğlu, C. (1995). *Eğitim psikolojisi* (9. Baskı). Ankara: Yargıcı Yayınevi.

Brown, J. K. (2008). Student-centered instruction: Involving students in their own education. *Music Educators Journal,* 94 (5), 30-35.

Buditama, M. (2017). Student-centered learning approach in teaching basic grammar. *Journal on English as a Foreign Language*, 7(2), 209-226.

Canlı, S. (2015). Türkçe ders kitaplarına seçilecek metinlerin belirlenmesinde çocuğa görelik ilkesi. *Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 98-123.

Chall, J.S. (2002). *The academic achievement challenge: What really works in the classroom?* Newyork: A Division of Guilford Publications.

Çelikpazu, E. E. ve Aktaş, E. (2011). Meb 6, 7. ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin değer iletimi açısından incelenmesi. *Electronic Turkish Studies*, 6(2). p. 413-424.

Çerçi, A. (2016). 6. sınıf Türkçe dersi öğrenci çalışma kitabının etkinliği oluşturan unsurlar bakımından değerlendirilmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(4), 1984-1998.

Dieu, B. (2005). P2P EFL/ESL pedagogy and technology. Retrieved. http://dekita.org/articles/p2p-eflesl-pedagogy-and-technology (Erişim Tarihi: 20.03.2024)

Dilekçi, A. (2022). Türkçe ders kitaplarının nitelik yönünden değerlendirilmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 12(3), 1310-1328.

Ellis, R. (2006). Current issues in the teaching of grammar: An SLA perspective. *TESOL Quarterly*, 40(1), 83-107.

Emaliana, I. (2017). Teacher-centered or student-centered learning approach to promote learning?, *Jurnal Social Humaniora* (JSH), 10(2), 59-70.

Emir, S., Erdoğan, T. ve Kuyumcu, A. (2007). Türkçe öğretmenliği öğrencilerinin yaratıcı düşünme düzeyleri ile sosyo-kültürel özelliklerinin ilişkisi. *HAYEF Journal of Education,* 4(1). p. 73-87.

Epçaçan, C. (2018). Türkçe ders kitabı etkinliklerinin çoklu zekâ yaklaşımı temelli öğretim açısından değerlendirilmesi. *EKEV Akademi Dergisi*, (76), 57-78.

Epçaçan, C. ve Okçu, V. (2010). İlköğretim Türkçe ders kitaplarının öğretmen görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi. *Millî Eğitim Dergisi*, 40(187), 39-51.

Goodman, B. E. (2016). An evolution in student-centered teaching. *Advances in Physiology Education*, 40(3), 278-282.

Griffith, W. I. & Lim, H. Y. (2010). Making student-centered teaching work. *MexTESOL Journal*, 34(1), 75-83.

Güneş, F. (2012). Testlerden etkinliklere Türkçe öğretimi. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 1(1), 31-42.

Henry, R. (2005). *Writing systems: A linguistic approach*. Oxford: Blackwell Publishing.

Hezen, E. (2009). *İlköğretim 1-5. Sınıflar Türkçe dersi öğretim programı ve kılavuzu'nun öğelerinin öğretim programında yer alan temel becerileri geliştirmeye uygunluğu* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Karadüz, A. (2006). İlköğretim Türkçe dil bilgisi kitaplarının "öğreticilik" kavramı bağlamında eleştirisi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(21), 13-31.

Karataş Öztürk, S. (2007). *Yaratıcı düşünmeye dayalı öğrenme yaklaşımının öğrencilerin yaratıcı düşünme ve problem çözme becerilerine etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.

Khaidir, H. (2017). The use of grammar consciousness raising in teaching grammar. English Empower*: Journal of Linguistics and Literature*, 2(2), 64-70.

Kılıç, A. ve Seven, S.(2002). *Konu alanı ders kitabı incelemesi* (2. Baskı), Ankara: Pegem Yayıncılık.

Korkmaz, İ. (2006). Ögrenci merkezli ders uygulamalarına ilişkin öğrenci görüşleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17), 393-402.

Kostadinovska-Stojchevska, B., & Popovikj, I. (2019). Teacher talking time vs. student talking time: Moving from teacher-centered classroom to learner-centered classroom. *The International Journal of Applied Language Studies and Culture,* 2(2), 25-31.

Krahenbuhl, K. S. (2016).Student-centered education and constructivism: challenges, concerns, and clarity for teachers, *The Clearing House: A Journal of Educational Strategies*, Issues and Ideas, DOI: 10.1080/00098655.2016.1191311 (Erişim Tarihi: 25.03.2024).

Kurudayıoğlu, M. ve Özden, A. (2015). Türkçe öğretiminde drama. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 3(4), 26-40.

Kurudayıoğlu, M. ve Çetin, Ö. (2015). Temel beceriler ve Türkçe öğretimi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 3(3), 1-19.

Marzano, R. J. (2011). The perils and promises of discovery learning. *Educational Leadership*, 69 (1), 86-87.

MEB (2012). *İlköğretim Türkçe 7 öğretmen kılavuz kitabı*. Ankara: Gizem Yayıncılık.

MEB (2019).Türkçe dersi öğretim progamı https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201957 16392253-02-2019.pdf.

Mittan, R. (1989). The peer review: Harnessing students' communicative power. In D. Richness in writing: Empowering ESL students/Longman.

Moye, J. J. (2010). Making your classes come alive. techniques: Connecting Education and Careers (J1), 85(4), 8-9.

Müldür, M. ve Çevik, A. (2020). Türkçe ders kitaplarındaki yazma etkinliklerinin süreç odaklı yaklaşım açısından incelenmesi. *EKEV Akademi Dergisi,* (84), 491-510. https://mufredat.meb.gov.tr/ 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı (Erişim Tarihi: 22.03.2024)

Nassaji, H. & Fotos, S. (2004). 6. Current developments in research on the teaching of grammar. Annual Review of Applied Linguistics, 24, 126-145.

Newton, J. M. & Nation, I.S. P. (2020). *Teaching ESL/EFL listening and speaking*. Routledge.

Nunan, D. (2001). *Designing tasks for the communicative classroom*. Cambridge University Press.

Overby, K. (2011). Student-centered learning. *Essai*, 9(1), 32.

Özer, B. (2008). Öğrenci merkezli öğretim. http://www.emu.edu.tr/bekirozer/ogretim%20 gereçleri.html http://hdl.handle.net/11129/2421(Erişim Tarihi: 03.04.2024)

Pan, F. (2024). Enhancing student's language learning autonomy: student-centered approaches in the classroom. transactions on social science*. Education and Humanities Research*, 4, 74-80.

Pettersson, R. (2007). *It depends: id-principles and guidelines* (2nd Ed.). Tullinge.

Richards, J. C. & Renandya, W. (2002). Language teaching. *Language Teaching,* London: Pearson Education Limited, s. 35.

Richards, J. C. (2004). Communicative language teaching today. Retrieved. http://www. Professorjackrichards.com/pdfs/communicative-language-teaching-today-v2.pdf (Erişim Tarihi: 26.04.2024).

Rise, A., & Charles, R. C. (1983). *The St. Martin's guide to writing*. New York: St. Martin's Press, Inc.

Sarıkaya, B. (2019). Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki (5, 6, 7 ve 8. sınıf) etkinliklerin değerlendirilmesi. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (64), 563-580.

Sever, S. (2010). *Çocuk ve edebiyat*. İzmir: Tudem.

Teker, D. (2014). *Öğrenci merkezli öğretim yöntemiyle geleneksel öğretim yönteminin öğrenci başarısına etkisi: uygulamalı bir araştırma* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Anadolu Universitesi, Eskişehir.

Turan, M. (2007). Eğitim-öğretim ilkeleri ve öğretim stratejileri. A. S. Saraçoğlu ve H. H. Bahar (Eds.) içinde öğretim ilke ve yöntemleri. İstanbul: Lisans.

Varita, D. (2017). Improving reading comprehension through literature circles. *English Education Journal*, 8(2), 234–244.

Waite-Stupiansky, S. (1997). *Building understanding together: A constructivist approach to early childhood education*. New York: Delmar.

Williams, R. (1980). Writing in society. Verso. https:// books google.com.tr/books+ writing+ skills (Erişim Tarihi: 28.04.2024)

Wornyo, A. A. (2016). Attending to the grammatical errors of students using constructive teaching and learning activities. *Journal of Education and Practice*, 7(7), 23-32.

Yahşi Cevher, Ö. (2008). *Türkçe programının ilköğretim 6. sınıf düzeyinde eleştirel düşünme becerisine etkililiği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

17. Bölüm

ÖĞRENCİ MERKEZLİ TÜRKÇE ÖĞRETİMİ VE DRAMA

Ömer Tuğrul Kara - Tuğrul Gökmen Şahin

Öğrenci merkezli öğretim, öğrencilerin bireysel katılımını ve aktif öğrenmeyi teşvik eder; drama ise bu süreci zenginleştirerek öğrencilerin duygusal ve bilişsel deneyimlerini derinleştiren bir öğrenme ortamı sunar.

Ömer Tuğrul Kara & Tuğrul Gökmen Şahin

GİRİŞ

Eğitim alanında geçmişten günümüze kadar kabul görmüş çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar, temelde iki ana başlık altında toplanabilir: bunlardan ilki, geleneksel yaklaşım (öğretmen merkezli); ikinci ise modern yaklaşımdır (öğrenci merkezli). Geleneksel eğitim modelinde öğretmen aktif bir rol oynarken öğrenci daha pasif bir konumda yer almaktadır. Bu modelde eğitim programları, bireysel ihtiyaçlardan çok toplumsal değerler doğrultusunda şekillenir. Öğrenci, önceden belirlenen hedefler çerçevesinde öğretmen tarafından sunulan bilgileri ezberler ve bu bilgilerin doğruluğu ya da yanlışlığı sorgulanmaz çünkü geleneksel eğitimde verilen bilgiler, evrensel ve değişmez gerçekler olarak kabul edilir. Öte yandan öğrenci merkezli eğitim yaklaşımında öğrenci, hazır bilgiyi pasif bir şekilde almak yerine kendi yöntemleriyle problemleri çözerek bilgiye ulaşır ve bu bilgiyi özümser. Bu anlayışa göre eğitim, birey için yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Günümüz dünyasında bireyin verimli olabilmesi, değişim ve gelişime uyum sağlamasıyla mümkündür. Dolayısıyla öğrenci merkezli eğitim, bireyin bilgiyi kendisinin üretmesini ve karşılaştığı sorunlara farklı çözümler geliştirmesini teşvik eder. Öğrenci merkezli eğitim anlayışında, öğrencinin öğrenme sürecinin merkezinde yer aldığı ve etkinlikler ile çalışmalar yoluyla yeni deneyimler kazandığı bir öğrenme ortamı sunulmaktadır. Bu ortam, öğrencinin eleştirel düşünme ve sorgulama becerilerini geliştirmesine olanak tanır. Geleneksel yaklaşım ile

KAYNAKÇA

Adıgüzel, Ö. (2018). *Eğitimde yaratıcı drama*. Ankara: Pegem Akademi.

Adıgüzel, Ö. (2023). *Eğitimde yaratıcı drama* (9. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Akoğuz, A. & Akoğuz, M. (2019). *Yaratıcı drama etkinlikleri* (5. Baskı). Final Yayıncılık.

Aykaç, N. & Ulubey, Ö. (2008). Yaratıcı drama yöntemi ile yapılandırmacılık ilişkisinin 2005 meb ilköğretim programlarında değerlendirilmesi. *Yaratıcı Drama Dergisi, 3*(6), 25-42.

Bevevino, M, M., Dengel, J. & Adams, K. (1999). Consructivist theory in the classroom. *Clearing House,* 72 (5), 275-279.

Er, S. & Aral, N. (2008). Yapılandırmacı yaklaşıma göre düzenlenmiş sınıflarda öğretmenin rolü. *Ekev Akademi Dergisi, 12*(35), 391-396.

Gijbels, D., Watering, G. V. D., Dochy, F. & Bossche, P. V. D. (2006). New learning environments and constructivism: the students' perspectives. *Instructional Science* (34), 213-226.

Güneş, F. (2009). Türkçe öğretiminde günümüz gelişmeleri ve yapılandırıcı yaklaşım. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6* (11), 1-21.

Güneş, F. (2013). *Türkçe öğretimi yaklaşımlar ve modeller.* Ankara: Pegem A Yayınları.

Kara, Ö. T. (2014). Drama lideri olarak Türkçe öğretmeni. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 22(1), 339-360.

Oğuz, A. (2017). Drama. T. Erdoğan içinde, *Okul öncesinden ilköğretime kuramdan uygulamaya drama* (s. 1-17). Ankara: Eğiten Kitap.

Öcal, E. (2014). *Vücudumuzdaki sistemler ünitesinin öğretiminde drama yönteminin ve kukla/ Karagöz uygulamalarının öğrenci başarısına ve tutumuna etkisi.* Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Özsoy, O. (2002). *Etkin eğitim.* İstanbul: Hayat Yayınları.

San, İ. (2002). Yaratıcı drama-eğitsel boyutları. H. Ö. Adıgüzel içinde, *Yaratıcı Drama 1985-1995 Yazılar* (s. 81-88). Ankara: Naturel Kitap Yayın Dağıtım.

Tuncel, G. (2002). *Eğitim felsefelerinin sosyal bilgiler programına etkileri* (Yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Windschitl, M. (1999). The challenges of sustaining a constructivist classroom culture. *Phi Delta Kapan*, 80 (10), 751-756.

18. Bölüm

ÖĞRENCİ MERKEZLİ SÖZCÜK ÖĞRETİMİ

Ramazan Şimşek - Yasin Gökoğlu

GİRİŞ

Geçmişten günümüze eğitimde nitelikli öğrenmeyi gerçekleştirme ve öğrenmenin kalitesini arttırmaya yönelik pek çok anlayış ortaya konulmuştur. Bunlardan biri de öğrenci merkezli eğitim anlayışıdır. Öğrenci merkezli eğitimi yapılandırmacı öğrenme kuramıyla birlikte kullanan temsilciler; Vygotsky, Piaget ve Dewey gibi düşünürler olmuştur (Henson, 2003). Bilgi ve teknolojiye ulaşımın kolaylaştığı günümüzde öğrenmelerin üst düzeyde gerçekleşmesi için öğrenci merkezli eğitim anlayışı benimsenmektedir. Öğrenci merkezli eğitim; bireyin öğrenme sürecinde daima aktif olduğu, süreç içinde kendini geliştirdiği, öğretmenin rehber konumunda olduğu bir yaklaşımdır. Kalıcı öğrenmenin gerçekleşmesi için öğrencilerin sınıf içi ve sınıf dışı ortamlarda öğrenme sürecine etkili şekilde katılımı gerekir. Bu şekilde öğrenciler, çalışmaya ve araştırmaya ihtiyaç duyarak kalıcı zihinsel öğrenmeyi gerçekleştirir.

Erbil'e (2003) göre öğrenci merkezli eğitim; "Bireysel özellikleri dikkate alınarak, bilimsel düşünme becerilerine sahip, öğrenmeyi öğrenmiş, üretken, bilgiye ulaşıp kullanabilen, iletişim kurma becerilerine sahip, evrensel değerleri benimsemiş, teknolojiyi etkin kullanan ve kendini gerçekleştirmiş bireyler için eğitim sürecinin; her aşamada öğrenci katılımını sağlayacak biçimde yeniden yapılandırılmasıdır". Açıkgöz'e (2005) göre ise kişinin öğrenme sürecinin sorumluluğunu üstlendiği; bu süreç içinde öğrenciye karar alma, durumu yorumlama ve gerektiğinde kendisiyle ilgili değişiklik yapabilme şansının tanındığı, öğrenciyi zorlayabilecek görevlerle zihinsel yeteneklerin ortaya çıkarıldığı öğrenme sürecidir. Öğrenci merkezli eğitim anlayışında öğrenme süreci; öğrencinin özellikleri, içinde bulunulan durum ve şartlara göre esneklik gösterebilir. Bu süreçte yol gösterici olan öğretici; öğrencinin eleştirel ve esnek düşünme, sorun çözme, karar verme, ürün ortaya koyma, analiz ve çözümleme yapma gibi becerilerinin gelişimini hedefler.

KAYNAKÇA.

Acat, M. B. (2008). Effectiveness of concept maps in vocabulary instruction. *Eurasian Journal of Educational Research*, 33, 1-16.

Açıkgöz, K. Ü. (2005). *Aktif öğrenme*. 7. Baskı, İzmir: Eğitim Dünyası Yayınları.

Arıcı, A. F. (2010). Türkçe öğretiminde kullanılan strateji-yöntem ve teknikler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 299-307.

Boyle, T. (1997). *Desing for multimedia learning*. Europe: Prentice Hall.

Demirel, Ö. (2012). *Eğitimde program geliştirme.* (19. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Erbil, O. (2003). *Öğrenci merkezli eğitim uygulama modeli*, Ankara**:** Milli Eğitim Basımevi.

Henson, K. T. (2003). Foundations for learner-centered education. *A knowledge base. Educaiton*, 124, 8-16.

Hesapcıoğlu, M. (2011). *Öğretim ilke ve yöntemleri,* Ankara: Nobel Yayınları.

İzgören, M. K. (2003). *Oyunlarla dil öğretimi*. Ankara: Academyplus Yayınevi.

Karaağaçlı, M. (2005). *Öğretimde yöntemler ve yaklaşımlar*, Ankara: Pelikan Yayıncılık.

MEB, (2024a) Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Öğretim Programları Ortak Metni

MEB, (2024b) Ortaokul Türkçe dersi öğretim programı.

Oxford (1990), *Language learning strategies: what everyone use*, Boston: Heinle and Heinle.

Önder, Alev. (1999). *Yaşayarak öğrenme için eğitici drama*, İstanbul: Yeni Çizgi Yayınları.

Özpolat, V. (2013). Öğretmenlerin mesleki önceliklerinde öğrenci merkezli eğitim yaklaşımının yeri*. Milli Eğitim Dergisi,* 200, 5-26.

Pala, A. (1995). *İşbirlikli öğrenmenin yabancı dil öğretimindeki etkililiği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Saban, A. (2000). *Öğrenme-öğretme süreci, yeni teori ve yaklaşımlar*, Ankara: Nobel Yayınları.

Savas, N. (2002). *İlköğretim fen öğretiminde öğretmenlerin izlediği öğretim yöntemleri ve bu yöntemlerin öğrenci başarısına etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Schmitt, N. (1997). Vocabulary *learning strategies*. (Ed. N. Schmitt ve J. McCarthy) Vocabulary: Description, Acquisition and Pedagogy, Cambridge: CUP.

Schmitt, N. ve McCarthy, M. (1997). *Vocabulary: description, acquisition, and pedagogy*. Cambridge: Cambridge University Press.

Seligmann, E. R. (2007). *Reaching students through synectics: A creative*. University of Northern Colorado: Colorado.

Senemoğlu, N. (1998). *Gelişim, öğrenme ve öğretim-kuramdan uygulamaya*, Ankara: Özsen Matbaası.

19. Bölüm

ÖĞRENCİ MERKEZLİ UZAKTAN TÜRKÇE ÖĞRETİMİ

Devrim Murat Güzelküçük

GİRİŞ

Eğitim her bireyin ulaşması gereken en temel haktır. Eğitim hakkına ulaşım, bazı durumlarda zor olabilmektedir. Ancak gelişen teknoloji sayesinde bireyler, bu zorlukların önüne geçebilmektedir. Son yirmi beş yılda en fazla gelişim gösteren eğitim modellerinden biri de uzaktan eğitimdir (Perraton, 2012). İşman'a (2008) göre uzaktan eğitim; öğrenci ve öğretmenlerin farklı mekânlarda bulunduğu, eğitim-öğretim sürecinin ise posta veya diğer teknolojik unsurlarla yürütüldüğü bir sistemdir. Genel olarak uzaktan eğitim; fiziksel birlikteliğin bulunmadığı, bireylerin teknolojiler vasıtasıyla bir araya gelerek eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürdüğü bir model olarak öne çıkmaktadır. Özbay (2015), uzaktan eğitimde temel gayenin yüz yüze eğitimin sürdürülmesine engel olan çeşitli coğrafi ve zamansal sorunların önüne geçme, gelişen teknolojiyi kullanabilen bireyleri bir araya getirerek onlara öğrenme fırsatı yaratma olduğunu dile getirmiştir.

Adıyaman'a (2002) göre "uzaktan eğitim" terimi, 1892 yılında ilk kez Wisconsin Üniversitesinin kataloglarında William Lighty tarafından dile getirilmiştir. O günden bugüne farklı teknolojilerle bu eğitim modelinden sık sık yararlanılmıştır. Belanger ve Jordan'a (2000) göre de uzaktan eğitime yönelik ilgi geçmişten günümüze giderek artmaktadır.

Uzaktan eğitime yönelik ilginin artmasında çeşitli unsurlar göze çarpmaktadır. Örneğin, çeşitli kamu ve kuruluşlarının, kırsal kesim de dâhil olmak üzere, bütün bireylere en ekonomik şekilde ulaşma çabası bunlardan biri olarak görülmektedir. Ayrıca herhangi bir salgın durumunda ülkeler tarafından kurtarıcı hamle olarak uzaktan eğitim düşünülmektedir.

Tartışma / Uygulama Soruları

1. Uzaktan eğitim sürecinde okuma, yazma, dinleme ve konuşma becerilerinin öğretiminde hangi teknolojilerden yararlanırsınız? Bu teknolojilerde hangi unsurları göz önünde bulundurursunuz?
2. Öğrenci merkezli uzaktan Türkçe öğretiminde öğrencilerin okuma, yazma, konuşma ve dinleme becerilerinin değerlendirilmesini nasıl gerçekleştirirsiniz? Bu beceri alanlarından birini seçip örnek bir uygulamayı aşamalara göre ele alınız.
3. Teknolojik gelişmeler ışığında uzaktan eğitim sürecinin geleceğinde nasıl bir gelişimin gerçekleşeceğini düşünüyorsunuz? Sizce bu gelişim, dil eğitimine nasıl yansır?

Önerilen Kitaplar

1. Zawacki, O. & Insung Jung, R. (2023). *Handbook of open, distance and digital education*. Singapore: Springer Nature.
2. Aslan, C. ve Çalışkan, G. (2020). *Uzaktan eğitim sürecinde Türkçe eğitimi.* Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
3. White, C. (2003). *Language learning in distance education.* Cambridge University Press.
4. Monolescu, D., Schifter, C., & Greenwood, L. (2004). *The distance education evolution: Issues and case studies*. Pennsylvania: IGI Global.
5. Carrier, M., Damerow, R. M., & Bailey, K. M. (2017). *Digital language learning and teaching.* New York, NY: Routledge.
6. İşman, A. (2008). *Uzaktan eğitim*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
7. Uşun, S. (2006). *Uzaktan eğitim.* Ankara: Nobel Yayıncılık.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, A. (2020). Salgın sürecinde uzaktan eğitim ve öğrenci başarısını değerlendirmeye ilişkin öğretmen görüşleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(1), 253-271.

Adıyaman, Z. (2002). Uzaktan eğitimle yabancı dil eğitimi. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 1(1), 92-97.

Akdoğan, F. (2020). *Dijital hikâye anlatım yönteminin İngilizce kelime dağarcığı ve okuma becerilerinin gelişimine etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.

Aktaş, E. (2023). The effect of web 2.0 based technology applications on speaking skills and speaking anxiety in teaching Turkish as a foreign language: Voki example. *Frontiers in Psychology*, *14*, 1–11.

Aktaş, E. ve Karakuş, S. (2023). Voki Uygulamasının Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğrenenlerin Konuşma Motivasyonlarına ve Konuşma Öz Yeterlik Algılarına Etkisi. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 11(3), 1-28.

Akyıldız, İ. (2022). *Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde görev temelli dil öğretim yöntemine göre yapılandırılan web 2.0 araçlarıyla kelime öğretimi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.

Akyol, H. (2013). *Türkçe ilkokuma yazma öğretimi.* Ankara: Pegem Akademi.

Alderson, J. C. ve Banerjee, J. (2001). Language testing and assessment (Part 1). *Language Teaching*, 34 (4), 213-236.

Alisherovna, S. M. (2023). Disadvantages of teaching programming in distance education. *Intent Research Scientific Journal*, *2*(10), 26-33.

Alizadeh, M. (2019). Virtual reality in the language classroom: Theory and practice. *Call-Ej*, 20 (3), 21-30.

Antara, I. (2022). *The implementation of Educandy as a digital game-based language learning application in teaching vocabulary to young learners* (Unpublishment Doctoral dissertation), Universitas Pendidikan Ganesha, Indonesia.

Arslan, K. ve Yetgin, G. (2020). Çevrimiçi değerlendirme sistemlerinin eğitimde kullanımı: bir içerik analizi. *Turkish Studies -Education,* 15(2), 651-671.

Aydemir, M. (2018). *Uzaktan eğitim.* Konya: Eğitim Yayınevi.

Bachman, L. F. (2005). Alternative interpretations of alternative assessments: some validity issues in educational performance assessments. *Educational Measurement: Issues and Practice*, 21 (3), 5–18.

Baltzersen, R. K. (2010). Radical transparency: Open access as a key concept in wiki pedagogy. *Australasian Journal of Educational Technology,* 26 (6), 791-809.

Baş, B. ve Yıldırım, T. (2018). Yabancılara Türkçe öğretiminde teknoloji entegrasyonu. *Ana dili Eğitimi Dergisi*, 6 (3), 827-839.

Başaran, M. ve Kılınçarslan, R. (2021). Uzaktan eğitimle ilkokuma yazma öğretiminde Web 2.0 araçlarıyla tasarlanan oyunların etkililiği. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 6(1), 186-199.

Bates, T. (1993) Theory and practice in the use of technology in distance education. In, Keegan D. (Ed.), Theoretical Principles of Distance Education (pp. 183-201). New York: Routledge.

Belanger, F., & Jordan, D. H. (2000). *Evaluation and implementation of distance learning: Technologies, tools and techniques.* Hershey, PA: Idea Group Publishing.

Bikowski, D. (2018). Technology for teaching grammar. *The TESOL Encyclopedia of English Language Teaching*, 6, 1-7.

Billingsley, L. (2020). Using video conferencing applications to share the death experience during the COVID-19 pandemic. *Journal of Radiology Nursing*, *39*(4), 275-277.

Bittner, W. S. ve H. F. Mallory. (1933). *University teaching by mail.* New York: Macmillan.

Bolliger, D. U. ve Wasilik, O. (2009). Factors influencing faculty satisfaction with online teaching and learning in higher education. *Distance Education,* 30(1), 103-116.

Bozkurt, A. (2016). *Bağlantıcı kitlesel açık çevrimiçi derslerde etkileşim örüntüleri ve öğreten öğrenen rollerinin belirlenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Brown, H. D. & Abeywickrama, P. (2010). *Language assessment: Principles and classroom practices.* White Plains, NY: Pearson Education.

Brown, J. D. ve Hudson, T. (1998). The alternatives in language assessment. *TESOL Quarterly*, 32(4). 653-675.

Brumfit, C. (1984). *Communicative Methodology in Language Teaching: The roles of fluency and accuracy.* Cambridge: Cambridge University Press.

Calp, M. (2007). *Özel öğretim alanı olarak Türkçe öğretimi.* Konya: Eğitim Yayınevi.

Canlı Bekar, N. (2019). *Exploring the effects of digital storytelling on young learners' motivation, vocabulary learning and retention ın foreign language teaching* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi, Adana.

Cemiloğlu, M. (2004). *İlköğretim okullarında Türkçe öğretimi*. İstanbul: Aktüel Yayıncılık.

Chan, W. M., Chi, S. W., Chin, K. N. ve Lin, C. Y. (2011). Students' perceptions of and attitudes towards podcast-based learning: A comparison of two language podcast projects. *Electronic Journal of Foreign Language Teaching*, 8 (1), 312-335.

Choudhury, N. (2014). World wide web and its journey from web 1.0 to web 4.0. *International Journal of Computer Science and Information Technologies*, 5(6), 8096-8100.

Cifuentes, L., Xochihua, O.A., and Edwards, J.C. (2011) Learning in Web 2.0 environments: surface learning and chaos or deep learning and self-regulation?. *Quarterly Review of Distance Education*, 12(1), 1–21.

Ciğerci, F. M. (2015). *İlkokul dördüncü sınıf Türkçe dersinde dinleme becerilerinin geliştirilmesinde dijital hikâyelerin kullanılması* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Clark, J. T. (2020). Distance education. In, Iadanza, E. (Ed.), *Clinical Engineering Handbook* (pp. 410–415). Cambridge: Academic Press.

Çıldır, M. ve Koçak, M. (2022). Web 2.0 araçlarının ikinci yabancı dil Almanca dersinde kullanılmasına yönelik öğrenci görüşleri. *Alman Dili ve Kültürü Araştırmaları Dergisi*, 4 (7), 52-88.

Çifçi, M. (2001). Dinleme eğitimi ve dinlemeyi etkileyen faktörler. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 2 (2), 165-177.

Çil, E. (2021). The effect of using wordwall.net in increasing vocabulary knowledge of 5th grade EFL students. *Language Education & Technology,* 1 (1), 21-28.

de Oliveira, M. M. S., Penedo, A. S. T. ve Pereira, V. S. (2018). Distance education: advantages and disadvantages of the point of view of education and society. *Dialogia*, 29, 139-152.

Demir, E. (2014). Uzaktan eğitime genel bir bakış. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 39, 203-212.

Demir, S., & Bozkurt, A. (2011). İlköğretim matematik öğretmenlerinin teknoloji entegrasyonundaki öğretmen yeterliklerine ilişkin görüşleri. *İlköğretim Online*, 10(3), 850-860.

Demir, S., & Kılıçkıran, H. (2018). Dijital öykü uygulamasının özel yetenekli öğrencilerin yazma becerilerine etkisi. *Disiplinlerarası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, *2*(4), 12-18.

Demir, T. (2013). İlköğretim öğrencilerinin yaratıcı yazma becerileri ile yazma özyeterlik algısı ilişkisi üzerine bir çalışma. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 2 (1), 84-114.

Demirbaş, İ. (2019). *Dijital öykülerin ilkokul öğrencilerinin dinlediğini anlama ve yaratıcı yazma becerilerine etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir.

Demirel, Ö. (1999). *İlköğretim okullarında Türkçe öğretimi.* Ankara: Millî Eğitim Basımevi.

Dias, M., Lopes, R. D. O. A. ve Teles, A. C. (2020). Will virtual replace classroom teaching lessons from virtual classes via Zoom in the times of COVID-19. *Journal of Advances in Educationand Philosophy*, 4(5), 208–213.

DiNucci, D. (1999).Fragmented Future. *Print,* 53 (4), 32–35.

Doğan, Z. ve Demir, S. (2023). Pandemi dönemindeki çevrim içi Türkçe derslerinin yazma eğitimine yansımaları. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 12(2), 727-760.

Duman, S. N. (2020). Salgın döneminde gerçekleştirilen uzaktan eğitim sürecinin değerlendirilmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(1), 95-112.

Dung, D. T. H. (2020). The advantages and disadvantages of virtual learning. *IOSR Journal of Research & Method in Education*, 10 (3), 45-48.

Elitaş, T. (2017). *Uzaktan eğitim lisans sürecinde yeni iletişim teknolojileri: Atatürk üniversitesi uzaktan eğitim merkezi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Ellis, H., Heppell, S., Kirriemuir, J., Krotoski, A., & McFarlane, A. (2006). Unlimited learning. *Computer and video games in the learning landscape.* London, UK: ELSPA (Entertainment and Leisure Software Publishers Association).

Esen, M. (2019). *Digital storytelling in the elt classroom: making use of digital narratives to promote the productive skill of speaking* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Ankara.

Farshi, N. ve Mohammadi, Z. (2013). Use of podcasts in effective teaching of vocabulary: learners' attitudes, motivations and limitations. *Theory and Practice in Language Studies*, 3(8), 1381-1386.

Ferri, F., Grifoni, P., & Guzzo, T. (2020). Online learning and emergency remote teaching: Opportunities and challenges in emergency situations. *Societies*, 10(4), 86.

Field, J. (1998). Skills and strategies: Towards a new methodology for listening. *ELT Journal,* 52 (2), 110–118.

Fojtík, R. (2018). Problems of distance education. *Icte Journal*, *7*(1), 14-23.

Gezer, B. (2020). *Dijital materyallerin ilkokul ikinci sınıf öğrencilerinin dinlediğini anlama düzeylerine etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.

Gılıç, İ. I., & Yelken, T. Y. (2022). Konuşma ve yaratıcı yazma becerilerinin Web 2.0 destekli CLIL ve Web 2.0 ile geliştirilmesi. *Uluslararası İnovatif Eğitim Araştırmacısı*, *2* (2), 241-275.

Gönülal, T. (2020). Improving listening skills with extensive listening using podcasts and vodcasts. *International Journal of Contemporary Educational Research,* 7(1), 311-320.

Guksu, O. (2020). *The effect of Web 2.0 tools on Turkish EFL studentspeer review types, attitude and writing performance* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.

Gün, S. (2015). *Yabancı dil olarak Türkçenin öğretiminde web 2.0 sesli ve görüntülü görüşme uygulamalarının (Skype) konuşma becerisine etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.

Gündüz, O. ve Şimşek T. (2013). *Anlama teknikleri 1 uygulamalı okuma eğitimi el kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Güneş, F. (2014). *Türkçe öğretimi- yaklaşım ve modeller.* Ankara: Pegem Akademi.

Güven, A. Z. ve Banaz, E. (2020). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde dinleme becerisine yönelik web 2.0 araçlarının kullanımı: Lycrics training örneği. *Çukurova Araştırmaları Dergisi*, 11, 296-304.

Hacker, J., vom Brocke, J., Handali, J., Otto, M., & Schneider, J. (2020). Virtually in this together – how web-conferencing systems enabled a new virtual togetherness during the COVID-19 crisis. *European Journal of Information Systems, 29*(5), 563–584.

Heinich, Molenda, Russell, & Smaldino. (2002). *Chapter 1, media, technology, and learning. Instructional media and technologies for learning*. Columbus, OH: Merrill Prentice-Hall.

Helge, K. ve McKinnon, L. (2013). *The teaching librarian: Web 2.0, technology, and legal aspects*. Netherlands: Elsevier.

Hodges, C., Moore, S., Lockee, B., Trust, T., & Bond, A. (2020). The difference between emergency remote teaching and online learning. Educause Review. https://er.educause.edu/articles/2020/3/the-differencebetween-emergency-remote-teaching-and-online-learning, Erişim Tarihi: 01.03.2024.

İnal, E. ve Arslanbaş, F. (2021). Türkçenin yabancı dil olarak uzaktan öğretiminde iletişim odaklı web 2.0 araçları ve uygulama örnekleri. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, *16*, 228-249.

İşman, A. (2008). *Uzaktan eğitim*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Kan, A, Fidan, E. (2016). Türk dili dersinin uzaktan eğitimle yürütülmesine ilişkin öğrenci algıları. *Turkish Journal of Educational Studies*, 3 (2) , 23-45.

Kaplan, K.ve Gülden, B. (2021). Öğretmen görüşlerine göre salgın (COVID-19) dönemi uzaktan eğitim ortamında Türkçe eğitimi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi,* 24, 233-258.

Karacaoğlu, M., Karakuş, N., Esendemir, N. ve Ucuzsatar, N. (2021). Uzaktan eğitim üzerine bir araştırma: Türkçe öğretmenleriyle mülakatlar. *International Journal of Language Academy,* 9(1), 124-144.

Karatay, H., Karabuğa, H., & İpek, O. (2018). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde Edmodo'nun kullanımı: Bir durum çalışması. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 6(4), 1064-1090.

Karayazgan, B. (2022). *Web 2.0 Destekli İşbirlikli İngilizce Okuma ve Yazma Öğretim Tasarımının Öğrencilerin Bilişsel ve Duyuşsal Özelliklerine Etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.

Kayacı, M. M. ve Alperen, A. (2023). Web 2.0 Araçlarından "Kahoot" un ikinci yabancı dil Almanca dersinde kelime öğrenimine katkısı. *Alman Dili ve Kültürü Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 114-121.

Kılınç, M. (2015). *Uzaktan eğitim uygulamalarının etkililiği üzerine bir araştırma (İnönü Üniversitesi uzaktan eğitim merkezi ilahiyat lisans tamamlama programı örneği)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İnönü Üniversitesi, Malatya.

Kolcu Canatar, S. ve Balcı, A. (2021). Salgın döneminde uzaktan Türkçe öğretimi: öğretmen görüşleri kapsamında bir değerlendirme. *Uluslararası Karamanoğlu Mehmetbey Eğitim Araştırmaları Dergisi*, *3* (1), 55-65.

Kolcubaşı, A. (2023). *Web 2.0 araçlarıyla desteklenen anlama becerisine yönelik etkinliklerin öğrencilerin okuduğunu ve dinlediğini anlama başarısına etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.

Korkmaz, G. ve Çaymaz, G. (2022). Yabancılara Türkçe eğitiminde Web 2.0 araçlarının dört alan becerisine yönelik kullanımları (Okuma, Dinleme, Yazma, Konuşma). *Trk Dergisi*, 3(1), 40-56.

Kristóf, Zs. (2020). International trends of remote teaching ordered in light of the coronavirus (COVID-19) and its most popular video conferencing applications that implement communication. *Central European Journal of Educational Research,* 2 (2), 84–92.

Kurtoğlu, F. S., Toğrul, D., & Bayat, A. (2023). Yazma Becerilerinin Geliştirilmesi için Kullanılan Web 2.0 Araçları Hakkındaki Öğrenci Görüşleri: Wooclap Örneği. *Electronic Turkish Studies*, 18(1). 329-344.

Kürtüncü, M., & Kurt A. (2020). Covıd-19 pandemisi döneminde hemşirelik öğrencilerinin uzaktan eğitim konusunda yaşadıkları sorunlar. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi,* 7(5), 66-77.

Lau, L. (2000). *Distance learning technologies: Issues, trends and opportunities.* USA: Idea Group Publishing, Salomon Smith Barney, Inc.

Law, B. ve Eckes, M. (1995). *Assessment and ESL*. Peguis publishers: Manitoba, Canada.

Lee, L. (2014). Digital News Stories: Building Language Learners' Content Knowledge and Speaking Skills. *Foreign Language Annals, 47(2)*, 338–356.

Lloyd, A., Rogerson, S., & Stead, G. (2017). Imagining the potential for using virtual reality technologies in language learning. In, M. Carrier, R. M. Damerow, & K. M. Bailey (Eds.), Digital language learning and teaching: Research, theory, and practice (pp. 222-234). New York, NY: Routledge.

Lowenthal, P. R. (2023). Synchronous Tools for Interaction and Collaboration. In, Zawacki, O Insung Jung, R. (Eds.), *Handbook of Open, Distance and Digital Education* (pp. 989-1002). Singapore: Springer Nature Singapore.

Lucas, M., Nelson, J., & Sims, D. (2020). *Schools' responses to covid-19: pupil engagement in remote learning*. Slough: NFER.

MacMillan, K., Mangla, T., Saxon, J., & Feamster, N. (2021). Measuring the performance and network utilization of popular video conferencing applications. In *Proceedings of the 21st ACM Internet Measurement Conference*, 229-244. https://dl.acm.org/doi/abs/10.1145/3487552.3487842 Erişim Tarihi: 15.02.2024.

MEB. (2020). Uzaktan eğitim için uydu frekans ve yayın platformları bilgileri. http://www.meb.gov.tr/uzaktan-egitim-icin-uydu-frekans-ve-yayin-platformlaribilgileri/haber/20565/tr adresinden erişilmiştir.

MEB. (2023). PISA 2022 Türkiye Raporu. Millî Eğitim Bakanlığı. https://pisa.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_12/05125555_pisa2022_rapor_051223.pdf, Erişim Tarihi: 03.02.2024

Mede, E. ve Atay, D. (2017). English language teachers' assessment literacy: the Turkish context. *Dil Dergisi,* 168(1), 1-5.

Mertçe, M. (2023). *Role of personalizatıon talks supported with web 2.0 tools on vocabulary retention and students' attitudes towards using web 2.0 tools* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.

Monolescu, D., Schifter, C., & Greenwood, L. (2004). *The distance education evolution: Issues and case studies*. Pennsylvania: IGI Global.

Moore, M. G. (1989). Three types of interaction. *American Journal of Distance Education*, 3(2), 1-6.

Moore, M. G. (2023). From correspondence education to online distance education. In, Zawacki, O Insung Jung, R. (Eds.), *Handbook of Open, Distance and Digital Education* (pp. 27-42). Singapore: Springer Nature Singapore.

Mupinga, D. M., Nora, R. T. ve Yaw, D. C. (2006). The learning styles, expectations, and needs of online students. *College Teaching*, 54(1), 185-9.

Nagovitsyn, R. S., Valeeva, R. A., & Latypova, L. A. (2023). Web-conferencing systems (WCS): Individual, Group or Full-Class Teacher Education Format?. *Education Sciences*, 13(2), 1-12.

Nunan, D. (2005). *Task-based language teaching*. Cambridge University Press.

O'Lawrence, H. (2005). A review of distance learning ınfluences on adult learners: Advantages and disadvantages. *Informing Science and IT Education Joint Conference*, 2005 (pp.125-135). Arizona, USA.

Odabaş, H. (2003). İnternet tabanlı uzaktan eğitim ve bilgi ve belge yönetimi. *Türk Kütüphaneciliği*, *17*(1), 22-36.

Osada, N. (2004). Listening comprehension research: A brief review of the past thirty years. *Dialogue*, 3(1), 53-66.

Özalkan, G. Ş. (2021). Uzaktan eğitimde ölçme ve değerlendirme: Pandemi sürecinde sosyal bilimler eğitimini yeniden düşünmek. *International Journal of Economics Administrative and Social Sciences*, *4*, 18-26.

Özbay, M. (2005). Sesle ilgili kavramlar ve konuşma eğitimi. *Millî Eğitim*, 168, 116-125.

Özbay, M. (2015). *Anlama teknikleri II- dinleme eğitimi*. Ankara: Öncü Kitap.

Özbay, Ö. (2015). Dünyada ve Türkiye'de uzaktan eğitimin güncel durumu. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi,* 2 (5), 376-394.

Özer, Ö., Çekici, Y. E. (2020). Uzaktan eğitim yoluyla yürütülen Türk dili derslerinin değerlendirilmesi: nitel bir araştırma. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi,* 7, 92-110.

Özgöl, M., Sarıkaya, İ., & Öztürk, M. (2017). Students' and teaching staff's assessments regarding distance education applications in formal education. *Journal of Higher Education and Science*, 7 (2), 294-304.

Özgül, E., Ceran, D., & Yıldız, D. (2020). Uzaktan eğitimle yapılan Türkçe dersinin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Millî Eğitim Dergisi,* 49 (1), 395-412.

Pehlivan Coşkun, Y. (2022). *Konuşma becerisinin geliştirilmesinde web 2.0 aracılığıyla oyun temelli öğrenme* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Uşak Üniversitesi, Uşak.

Perraton, H. (2012). *Open and distance learning in the developing world*. London: Routledge.

Pill, T. (2001). *Adult learners' perceptions of out-of-class access to English*. Unpublished MA thesis, University of Hong Kong, China.

Priyanti, N. W. I., Santosa, M. H., & Dewi, K. S. (2019). Effect of Quizizz towards the eleventh-grade english students'reading comprehension in mobile learning context. *Language and Education Journal Undiksha*, 2(2), 71-80.

Qiu, X., Chiu, C.-K., Zhao, L.-L., Sun, C.-F., & Chen, S. (2021). Trends in VR/AR technology-supporting language learning from 2008 to 2019: a research perspective. *Interactive Learning Environments*, 31(4), 1–24.

Rahman, A., Atmowardoyo, H., & Salija, K. (2018). Podcast effects on EFL learners' listening comprehension. *ELT Worldwide,* 5(2), 151-164.

Rovai, A. (2009). *The internet and higher education: Achieving global reach. Netherlands*: Chandos Publishing.

Roviqoh, L. A., Heriyawati, D. F., & Fikri, D. (2021). The effectiveness of Socrative in learning reading comprehension at ninth grade of junior high school al hidayah. *Jurnal Penelitian, Pendidikan, dan Pembelajaran*, 16(27), 1-4.

Rustamovna, R. B., & Obloberdiyevna, D. S. (2023). Role of the teacher and student in modern dıstance education. *Arxıtektura, Muhandıslık va Zamonavıy Texnologıyalar Jurnalı*, *2*(1), 14-17.

Saba, F. (2011). Distance education in the United States: Past, present, future. *Educational Technology*, 51 (6), 11-18.

Sadeghi, M. (2019). A shift from classroom to distance learning: Advantages and limitations. *International Journal of Research in English Education*, 4(1), 80-88.

Sarı, H. (2020). Evde kal döneminde uzaktan eğitim: Ölçme ve değerlendirmeyi neden karantinaya almamalıyız. *International Journal of Scholars in Education*, *3*(1), 121-128.

Sarıgül, K. (2021). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde çevrim içi süreç değerlendirme araçları. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi,* 4 (2021 Yunus Emre ve Türkçe Yılı Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Özel Sayısı), 56-80.

Sever, S. (2004). *Türkçe öğretimi ve tam öğrenme*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Simpson, M., & Anderson, B. (2012). History and heritage in open, flexible and distance education. *Journal of Open, Flexible, and Distance Learning*, *16*(2), 1-10.

Soylu, S. (2020). *Deyim öğretiminde kavram karikatürü kullanımının öğrencilerin akademik başarı ve tutumlarına etkisi (Toondoo uygulaması örneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Düzce Üniversitesi, Düzce.

Sumner, J. (2000). Serving the System: A critical history of distance education. *Open Learning: The Journal of Open, Distance and E-Learning*, 15(3), 267–285.

Şengül, M. (2020). Türkçe eğitiminde ölçme ve değerlendirmeyle ilgili güncel sorunlar. In C. Alyılmaz, O. Er ve İ. Çoban (Eds.), Türkçe eğitiminin güncel sorunları (ss. 289-300). Ankara: Eğiten Kitap.

Şimşek, B. (2023). Dil öğretiminde sanal gerçeklik uygulamalarının kullanımı. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 12 (2), 816-836.

Tabak, G. (2017). *Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde dijital öykü kullanımı* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.

Taşer, S. (2020). *Konuşma eğitimi.* İstanbul: Pegasus Yayınları.

Tatlı, Z. ve Aksoy, D. A. (2017). Yabancı dil konuşma eğitiminde dijital öykü kullanımı. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 45(45), 137-152.

Thompson, I. ve Rubin, J. (1996). Can strategy instruction improve listening comprehension?. *Foreign Language Annals,* 29 (3), 331-342.

Tıraşoğlu, C. (2019). *Yabancılara Türkçe öğretiminde söz varlığını geliştirmeye yönelik web 2.0 araçları: Kahoot! örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.

Tompkins, G. E. (2014). *Language Arts: Patterns of Practice.* Australia: Pearson.

Turgut, M.F. ve Baykul, Y. (2015). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme.* Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Turhan, O., & Baş, B. (2017). Yabancılara Türkçe öğretiminde yazma becerisine yönelik Web 2.0 araçları: Poll Everywhere örneği. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13 (3), 1233-1248.

Türker, A., & Dündar, E. (2020). COVID-19 pandemi sürecinde eğitim bilişim ağı (EBA) üzerinden yürütülen uzaktan eğitimlerle ilgili lise öğretmenlerinin görüşleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(1), 323-342.

Türker, M. S. (2019). Blog kullanımının yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin okumaya yönelik tutumları üzerindeki etkisi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 9(2), 199-210.

Türkoğlu, S. (2022). 4. sınıf Türkçe dersine yönelik geliştirilen web 2.0 araçlarının alternatif ölçme değerlendirme araçları ile çevrimiçi değerlendirilmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde.

Ungan, S. (2007). Yazma becerisinin geliştirilmesi ve önemi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23 (2), 461-472.

UNICEF, D. (2022). *Annual report 2022.* New York: UNICEF.

Uşun, S. (2006). *Uzaktan eğitim.* Ankara: Nobel Yayıncılık.

Ülger, K. (2021). Uzaktan eğitim modelinde karşılaşılan sorunlar-fırsatlar ve çözüm önerileri. *Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 7 (1), 393-412.

Vlassenko, L., & Bozhok, N. (2014). *Advantages and disadvantages of distance learning.* Ukraine: National University of Food Technologies.

White, C. (2003). *Language learning in distance education.* Cambridge University Press.

Willey, R.D. ve Young, H.A. (1948). *Radio inelementary education.* Boston, MA: D.C.Heath.

Yaşar Sağlık, Z. (2022). *Web 2.0 araçlarıyla desteklenen kelime öğretiminin kelime bilgisi, okuduğunu anlama ve akıcı okuma becerilerine etkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.

Yılmaz, A. (2021). *The Possible Effects of Online Feedback Exchanges through Web 2.0 Tools on Turkish Efl Students' Perceptıon and Writing Performance* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.

Yorgancı, O. K. (2021). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Podcast (Sesli Yayın) Kullanımının Üretici Dil Becerilerine Etkisi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Yu, H. ve Luo, B. (2022). To what extent does the effectiveness of utilizing quizlet to teach vocabulary outweigh traditional vocabulary teaching. *International Journal of Education and Management, 7*(1), 191-195.

Yürektürk, F. N. ve Coşkun, H. (2020). Türkçe öğretmenlerinin teknoloji kullanımına ve teknoloji destekli türkçe öğretiminin etkililiğine dair görüşleri. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 8 (3), 986-1000.

Zhang, K. ve Wu, H. (2022). Synchronous online learning during COVID-19: Chinese university efl students' perspectives. *SAGE Open*, 12(2), 1-10.

Zhang, Y., Liu, H., Kang, S.-C. ve Al-Hussein, M. (2020). Virtual reality applications for the built environment: Research trends and opportunities. *Automation in Construction,* 118, 1-19.

20. Bölüm

ÖĞRENCİ MERKEZLİ TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE MATERYAL KULLANIMI

Neslihan Yıldız Atam

GİRİŞ

Günümüzde küresel değişimin ve etkileşimin hız kazanmasıyla eğitim ve öğretim süreçleriyle ilgili önemli gelişmeler yaşanmaktadır. 20. yüzyılda eğitim sahasında, çeşitli felsefi temellere dayalı pek çok öğrenme yaklaşımı ve stratejisi tanıtılmıştır. Ancak, son yıllarda öğrenci merkezli uygulamalar, öğrencilerin daha aktif roller üstlendiği ve öğretmenlerin rehberlik yaptığı bir yaklaşım olarak önem kazanmıştır ve bu yaklaşımlar yoğun bir şekilde benimsenmektedir (Kurnaz & Korkutan, 2023).

Yirminci yüzyılda çeşitli öğrenme yaklaşımları sunulmuş olsa da son yıllarda öğrenci merkezli uygulamalar öne çıkmaktadır. Bu yaklaşımda, öğrenciler aktif rol alırken öğretmenler rehber konumundadır. Söz konusu durum, eğitim yöntemlerinin ve değerlendirmenin de değişmesine yol açmıştır.

Yeniden tasarlanan eğitimin öğrencilerin yetkinliklerini geliştirmeye odaklanması, öğretim yöntemlerinin ve değerlendirmenin de değişmesine yol açmıştır. Öğretmenlerin öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarına yönelik rehberlik yaptıkları öğrenci merkezli öğrenmede, öğrenme sürecine daha fazla katılım teşvik edilir. Öğrencilerin aktif katılımı, hızla değişen akademik ortama uyum sağlama konusunda büyük bir önem taşımaktadır. Öğrenci merkezli bir eğitim; sorumluluk almayı, hedef belirlemeyi, kararlılık göstermeyi ve kaynakları etkin bir şekilde kullanmayı gerektirir (Frasineanu & Ilie, 2017).

Öğrenci merkezli öğrenmede öğretmenler, bireysel ihtiyaçlara yönelik rehberlik yapar ve katılımı teşvik eder. Bu katılım, hızla değişen akademik ortama uyum sağlamada önemlidir. Öğrenci merkezli eğitim; sorumluluk alma, hedef belirleme ve problem çözme gibi becerileri kazandırmayı amaçlar.

KAYNAKÇA

Açıkgöz, E. D. (2018). *Türk dili ve edebiyatı derslerinde materyal destekli öğretimin başarı ve kalıcılığa etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Alpar, D., Batdal, G., & Avcı, Y. (2007). Öğrenci merkezli eğitimde eğitim teknolojileri uygulamaları. *HAYEF Journal of Education,* 4(1).

Arı, M. (2019). *Sınıf öğretmenlerinin öğretim teknolojileri ve materyal kullanma durumları ile öğretim teknolojileri ve materyallerinin etkililiğine ilişkin görüşlerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.

Atıcı, B., & Yıldırım, S. (2010). Web 2.0 uygulamalarının e-öğrenmeye etkisi. *Akademik Bilişim,* 10(1), 10-12.

Aytaş E., D. (2019). *Sınıf öğretmenlerinin Türkçe derslerinde materyal kullanımına ilişkin görüşleri (Erzurum ili örneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi. Erzurum.

Büyükkaragöz, T. (2023). *Öğrenme grafikleri: Ders materyallerinde görsellerin planlanması, tasarlanması ve değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Çelebi, C. & Satırlı, H. (2021). Web 2.0 Araçlarının İlkokul Seviyesinde Kullanım Alanları. *Instructional Technology and Lifelong Learning,* 2(1), 75-110.

Demirel Ö., Altun E. (Ed.) (2017). *Öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı.* Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Frasineanu, E. S., & Ilie, V. (2017). Student-centered education and paradigmatic changes. *Revista de Stiinte Politice,* (54), 104.

Gezer, B. (2020). *Dijital materyallerin ilkokul ikinci sınıf öğrencilerinin dinlediğini anlama düzeylerine etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.

İşman, A. (2015). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Kansızoğlu, H. B., & Sulak, S. E. (2019). Öğrenci merkezli dil bilgisi öğretim uygulamalarının öğrenci başarısına etkisi: Bir meta analiz çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 34(4), 958-980.

Kırboğa, A. (2019). *Bilgisayar destekli noktalama işaretleri materyallerinin ortaokul 5. sınıf öğrencilerinin noktalama işaretleri kazanımlarına etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.

Korkmaz, İ. (2007). Öğrenci merkezli ders uygulamalarına ilişkin öğrenci görüşleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 293-402.

Kurnaz, H., & Korkutan, K. (2023). Öğrenci merkezli uygulamaların okumaya yönelik tutuma etkisi: Bir meta-analiz çalışması*. Başkent University Journal of Education, 10*(1), 113-134.

MEB. (2019). *T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, İlköğretim Türkçe dersi öğretim programı (1-8. Sınıflar).* MEB Yayınları.

Sözen, N. (2020). Covid 19 sürecinde uzaktan eğitim uygulamaları üzerine bir inceleme. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi,* 7(12), 302-319.

Temizkan, M. (2010). Öğrenci merkezli öğrenme yaklaşımına göre düzenlenen Türk dili II dersinin konuşma becerisine yönelik tutumlarına etkisi. *Milli Eğitim Dergisi,* 40(187), 86-103.

Vural, B. (2004). *Eğitim-öğretimde teknoloji ve materyal kullanımı.* İstanbul: Hayat Yayıncılık.

Yıldız, N. H. (2016). Türkçe öğretmenlerinin derslerde materyal kullanımına ilişkin görüşleri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Yıldız, N. (2018). Bilim ve sanat merkezlerinde görev yapan Türkçe öğretmenlerinin ders materyali geliştirme/kullanma durumlarının incelenmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi. Konya.

Bireylerin ve Toplumların Hayatında Öğrenme, Etkileşme, Sosyalleşme, Kültür ve Kişilik

Turhan Yörükân

nobel
40.yıl

Bireylerin ve Toplumların Hayatında
Öğrenme, Etkileşme, Sosyalleşme, Kültür ve Kişilik
Turhan Yörükân

Yayın No: 5521
Psikoloji/PDR: 524
ISBN: 978-625-371-559-5
E-ISBN: 978-625-371-560-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon ve İndeks: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yörükân, Turhan.
Bireylerin ve Toplumların Hayatında Öğrenme, Etkileşme, Sosyalleşme, Kültür ve Kişilik / Turhan Yörükân
1. Basım, XIV + 516 s., 15,5x23,5 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-371-559-5
E-ISBN: 978-625-371-560-1
1. Öğrenme 2. Etkileşme 3. Sosyalleşme 4. Kültür ve Kişilik

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İçindekiler

Açıklama ve Teşekkür v

BİRİNCİ KISIM
Etkileşme, Sosyal Öğrenme ve Sosyalleşme

ÖĞRENME VE SAĞLANMAK İSTENEN BÜTÜNLEŞME 3

SOSYAL ETKİLEŞME VE SOSYALLEŞME 18

SOSYAL ÖĞRENME VE SOSYALLEŞME 33

SOSYALLEŞMENİN OLMAZSA OLMAZI OLAN SOSYAL NORMLAR VE NORMSUZLUK HÂLLERİ 53

İKİNCİ KISIM
Kültür, Millet Karakteri ve Temel Kişilik (Şahsiyet)

YENİ ARAŞTIRMA KONULARINA YOL AÇMASI BAKIMINDAN ANTROPOLOJİ VE PSİKOLOJİ ETKİLEŞMESİ 67

Bir Zihniyet Şekillenmesi Olarak İPTİDAÎLERDE KUTSAL VE KUTSAL DIŞI SAHALAR AYRILIĞI 74

FRANZ BOAS, PSİKOLOJİ VE PSİKOLOJİK ANTROPOLOJİ 103

SOMUT ÖRNEKLERLE KÜLTÜR VE PSİKOLOJİ ETKİLEŞMESİ 116

MİLLET KARAKTERİ VEYA KARAKTERİSTİKLERİ 129

MİLLET KARAKTERİ STEREOTİPLERİ 146

TEMEL KİŞİLİK (ŞAHSİYET) VE KÜLTÜR 153

ÜÇÜNCÜ KISIM
Sosyal Sınıflar, Sosyalleşme ve Toplumsal Bütünleşme

SOSYAL SINIF ANLAYIŞLARINA KISA BİR BAKIŞ 191

BİR SOSYALLEŞME VE KİŞİLİK OLUŞTURMA ARACI OLARAK KÜLTÜRLEŞMİŞ SOSYAL SINIFLAR 199

BİR ŞEHİR CEMAATİ OLARAK FAKİR HALK KİTLELERİ, SOSYAL SINIFLAR, BEDEN VE RUH SAĞLIĞI 248

SOSYO KÜLTÜREL BÜTÜNLEŞME VE MİLLÎ GÜVENLİK POLİTİKASI AÇISINDAN ÖNEMİ 277
YAPISAL-FONKSİYONALİZM AÇISINDAN BİR TOPLUMUN OLMAZSA OLMAZLARI 315

DÖRDÜNCÜ KISIM

Metodolojik Bir Yaklaşım Olarak Sosyal Değer, Değer Yönelmeleri ve Sosyalleşme

SOSYAL PSİKOLOJİK BİR ARAŞTIRMA KONUSU OLARAK DEĞERLER 333
ÇOCUK SOSYALLEŞMESİ, DAVIS - HAVIGHURST REHBERİ 353
DAVIS-HAVIGHURT ARAŞTIRMA REHBERİ 365
KIZILDERİLİ ARAŞTIRMASI AHLÂK VE HEYECAN TESTLERİ 383
KIZILDERELİ ARAŞTIRMASI TEST BATARYASI 399
VİNELAND SOSYAL OLGUNLUK SKALASI 415
VİNELAND SOSYAL OLGUNLUK SKALASI 423

Kaynaklar 443

İndeks Oluşumları 473

İndeks 475

Kaynaklar

Aberle, D. F., A. K. Cohen, A. K. Davis, M. J. Levy, Jr., F. X. Sutton (1950), "The Functional Prerequisites of a Sociaty", *Ethics*, *LX*, No. 2, ss. 100-111.

Adams-Campbell, L. L., et al. (1993), "Correlates of the Prevalence of Self-reported Hypertension Among African-American and White Women", *Ethnicity and Disease*, 3, ss. 119-125.

Adelmann, P. K. (1987), "Occupational Complexity, Control and Personal Income: Their Relation to Psychological Well-being in Men and Women", *Journal of Applied Psychology*, *72*, ss. 529-537.

Adler, N. E., at al. (1994), "Socioeconomic Status and Health: The Challenge of the Gradient", *American Psychologist*, , *49*, ss. 15-24.

Adler, N. E., et al. (2000), "Relationship of Subjective and Objective Social Status with Psychological and Physological Functioning", *Health Psychology*, *19*, ss. 586-592.

Aldrich, C. R. (1931), *The Mind and Modern Civilization*, London: Kegan Paul.

Aldrich, N. W. (1989), *Old Money: The Mythology of America's Upper Class*, New York: Vintage Books.

Allik, J., and R. Realo (2010), "Does National Character Feflect Mean Personality Traits When Both are Measured by the Same Instrumen?", *Journal of Research in Personality*, *44*, ss. 62-69.

Amicis, Edmondo de (1883), *Constantinople*, Paris.

Anastasi, A. and J. P. Foley (1949), *Differential Psychology,* New York: Macmillan Co.

Anastasi, A. and, J. P. Foley (1936), "An Analysis of Spontaneous Drowings by Children in Different Cultures", *J. Appl. Prychology*, *20*, ss. 689-726.

Andersen, B., et al. (1994), "A Behavioral Model of Cancer Stress and Disease Course", *American Psychologist*, *49*, ss. 389-404.

Andrews, H., et al. (1943), "Bibliography of Franz Boas", *American Anthropological Association Memoir*, No. *61*, ss. 68-119.

Annandale, E. (1998), *The Sociology of Health and Medicine*, Oxford, England: Polity Press.

Ashley-Montagu, M. F. (1953), *The Natural Superiority of Women*, The Macmillan and Co.

Atkinson, John W., ed. (1958), *Motives in Fantasy, Action, and Society,* Princeton, NJ.: Van Nostrand.

Bakhas, Herbert (1968), "Adolf Bastian", *International Encyclopedia of the Social Sciences*, The Macmillan Co. and the Free Press, Cilt 2, ss. 23-24.

Baldwin, A. L. (1955), *Behavior and Development in Childhood*, New York: Dryden Press.

Baldwin, J. M. (1906), *Social and Ethical Interpretations in Mental Development*, New York: The Macmillan Co., rev. ed.

Bandura, A. and R. H. Walters (1963), *Social Learning and Personality Development*, New York: Holt, Rinehart and Winston.

Bandura, A. (1977), *Social Learning Theory*, Englewoodcliffs, Nj: Prentice-Hall.

Bartlett, F. C. (1923), *Prychology and Primitive Culture*, Cambridge Univ. Press.

Bartlett, F. C. (1932), *Remembering*, Cambridge: Cambridge Univ. Press.

Bartley, M. (2004), *Health Inequality: An Introduction to Theories, Concepts and Methods*, Cambridge: Polity Press.

Bastian, A. (1895), *Etnische Elementagedänken in der Lehre vom Menschen*, Berlin.

Bastian, A. (1895), *Zur Lehre vom Menschen in Etnischer Anthropologie*, Berlin.

Bauer, R., A. Inkeles and C. Kluckhohn (1956), *How the Soviet Siystem Works*, Harvard University.

Bauer, R. (1952), *The New Man in Soviet Psychology*, Harvard University.

Baum, A., et al. (1999), "Socioeconomic Status and Chronic Stress. Does Stress Account for the SES Effects on Health?", eds. N. E. Adler vd., *Socioeconomic Status and Health in Industrial Nations*, New York: Academy of Sciences, ss. 131-144.

Bavelas, A. (1942), "A Method for Investigating Individual and Group Ideology," *Sociometry*, *V*, ss. 371-377.

Beeghey, Leonard (2005), *The Structure of Social Stratification in the United States*, Boston: Allyn and Bacon.

Bell, Daniel (1973), *The Coming of Post-Industrial Society in Social Forecasting*, New York: Basic Books.

Benedict, R. (1946), "The Study of Cultural Patterns in European Nations", *Transactions of New York Academy of Science*, Ser. II, *8*, ss. 274-279.

Benedict, R. (1921), *The Chrysanthemum and the Sward*, 1946; *Krizantem ve Kılıç*, çev. Türkân (Yörükân) Turgut, 6. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Benoit-Smullyan, E. (1948), "The Sociologism of Émile Durkheim and His School", ed. H. E. Barnes, *An Introduction to the History of Sociology*, Chicago: The Univ. of Chicago Press, s. 525.

Berrenan, J. V. (1958), "Filipino Steretypes of Some Ratial and National Minorities", *Pasific Sociological Review*, *1*, ss. 7-12.

Berry, J. M. and P. R. Dasen (1974), *Cultur and Cognition*, London: Methuen.

Berry, John W., Ype H, Poortinga, M. H. Segall, P. R. Desen, *Cross-cultural Psychology: Research and Applications*, Cambridge: Cambridge University Press, 1992, s. 53.

Bidney, D. (1953), *Theoretical Anthropology*, New York: Columbia Univ. Press.

Birenbaum, A. (1995), *Putting Health Care on the National Agenda*, Westport, CT.: Praeger.

Boas, F. (1974), "Antropolog", ed. Stocking, *The Shaping of American Anthropology*, New York: Basic Books, ss. 167-181.

Boas, F. (1897), "Social Organization and the Secret Societies of the Kwakiutl Indians", *Report of the United States National Museum for 1895*, s. 348 ve sonrası.

Boas, F. (1974), "The History of Anthropology", ed. Stocking, *The Shaping of American Anthropology*, New York: Basic Books, ss. 23-35.

Boas, F. (1901), "The Mind of Primitive Man", *Journal of American Folklore, 14*, ss. 1-11.

Boas, F. (1938), *General Anthropology,* Boston: Heath and Co.

Boas, F. (1938), *The Mind of Primitive Man,* 2nd ed., New York: Macmillan and Co.; 9. baskı, 1955.

Boas, F. (1930), "Anthropology", *Encyclopedia of the Social Sciences*, Cilt 2, ss. 73-110.

Boas, F. (1974), "Psychological Problems in Anthropology", ed. G. W. Stocking, *The Shaping of Ameruan Anthropology, 1883-1911 A Franz Bous Reader*, New York: Basic Books.

Boas, Franz, ed. (1940), "The Methot of Ethnology", *Rave, Language an Culture,* New York: Macmilland, ss. 281-289.

Bogardus, E. S. (1933), "A Social Distance Scale", *Social and Soc. Res.*, 17, ss. 265-271.

Boneva, B. S. and H. Frieze (2001), "Toward a Concept of a Migrant Personality", *Journal of Social Issues, 57*, ss 477-491.

Bornstein Marc, H. and C. Tamis-LeMonda (1997), "Maternal Responsiveness and Infant Mental Abilities: Specific Predictive Relation", *Infant Behavior and Development, 20*, ss. 283-296.

Bornstein, Marc H., et al. (2003), "Socioeconomic Status, Parenting, and Child Development: The Hollingshead Four-Factor Index of Social Status and the Socioeconomic Index of Occupations", eds. Marc H. Bornstein ve Robert H. Bradley, *Socioeconomic Status, Parenting, and Child Development,* Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum, ss. 29-82.

Bourdieu, P. (1987), "What Makes a Social Class? On the Theoretical and Practical Existence of Groups", *Berkeley Journal of Sociology, 32*, ss. 1-17.

Bourguignon, F. (2001), "Crime as a Social Cost of Poverty and Inequality: A Review Focusing on Developing Countries", eds. S. Yusuf vd., *Facets of Globalization: International and Local Dimensions of Development*, Washington, D. C.: World Bank, ss. 171-191.

Bradley, R. H. and R. F. Corwyn (2002), "Socioeconomic Status and Child Development", *Annual Review of Psychology, 53*, ss. 371-399.

Brickner, R. M. (1943), *Is Germany Incurable?*, ABD: J. B. Lippincott Company.

Buchanan, W., and H. Cantril (1953), *How Nations See Each Other*, Urbana: University of Illinois Press,.

Bullock, H. E. and W.M. Limbert (2003), "Scaling the Socioeconomic Ladder: Lowincome Women's Perceptions of Class Status and Opportunity", *Journal of Social Issues, 59*, ss. 693-709.

Bunnel, S. E. (1995), "Global Crime Calls for Global Pertnerships", *FBI Low Enforcement Bulletin, 64*, ss. 6-7.

Bunnel, S. E. (1995), "Global Crime Calls for Global Pertnerships", *FBI Low Enforcement Bulletin, , 64,* ss. 6-7.

Burkam, D. T., et al. (2004), "Social-class Differences in Summer Learning between Kindergarten and First Grade", *Sociology of Education, 77*, ss. 1-31.

Campbell, D. T. (1975), "On the Conflicts Between Biological and Social Evolation and Between Psychology and Moral Tradition", *American Psychologist, 30*, ss. 1103-1126.

Carroll, D., et al. (1997), "The Relationship Between Socioeconomic Status, Hostality and Blood Pressure Reactions to Mental Stress in Men: Data from the Whitehall II Study", *Health Psychology*, *16*, ss. 131-136.

Centers, R. (1949), *The Psychology of Social of Classes,* Princeton, N J.: Princeton University Press.

Charles Morris (1956), *Varieties of Human Value*, Chicago: University of Chicago Press.

Chin, N. P., et al. (2000), "Social Determinants of Healthy Behavior", *Education for Health: Change in Learning and Practice*, *13*, ss. 317-328.

Clark, R. E. (1949), "Psychoses, Income and Occupational Prestige", *American Journal of Sociology*, *54*, ss. 433-440.

Clark, R. E. (1948), "The Relationship on Schizophrenia to Occupational Income and Occupational Prestige", *American Sociological Review*, *13*, ss. 325-330.

Clausen, John A. (1966), "Mental Disorders", eds. Robert K. Merton ve Robert A. Nisbet, *Contemporary Social Problems*, New York: Harcourt, Brace, 2nd ed., ss. 26-83.

Cockerham, W. C. (2004), "Health as a Social Problem", ed. George Ritzer, *Handbook of Social Problems: A Comparative International Perspective*, Thousand Oaks: Sage, ss. 281-297.

Cockerham, W. C. (2001), *Medical Sociology*, 8th ed., Englewood Cliffs, N J.: Prentice-Hall.

Cockerham, W. C. (2006), *Sociology of Mental Disorder*, 7th ed., Upper Saddle River, N J.: Prentice Hall.

Cockerham, W. C., et al. (2000), "The Social Gradient in Life Expectancy: The Contrary Case of Okinawa in Japan", *Social Science and Medicine*, 2000, *51*, ss. 115-122.

Collier, J. and L. Thompson (1946), "The Indian Education and Administration Research", *Sociometry*, *9*, ss. 141-142.

Collins, W. A., et al. (2000), "Contemporary Research on Parenting", *American Psychologist, 55*, ss. 218-232.

Conger, R. D. and K. J. Conger (2002), "Recilience in Midwestern Families: Selected Findings from the First Decade of a Perspective, Longitudinal Study", *Journal of Marriage and Family*, *64*, ss. 361-373.

Conger, R. D., et al. (1999), "Pathways of Economic Influence on Adolescent Adjustment", *American Journal of Community Psgchology*, *27*, ss. 519-540.

Cooley, C. H., *Human Nature and the Social Order,* New York: Charles Scribner's Sons, rev. ed. 1922.

Costello, E.J., et al. (2003), "Relationships Between Poverty and Psychopathology: A Natural Experiment", *Journal of the American Medical Association*, *290*, ss. 2023-2029.

Cottrell, L. S. and R. Gallogher, *Developments in Social Psychology, 1930–1940,* New York: Beacon Hause, 1941.

Cottrell, W. F. (1940), *The Railroaders*, Stanford: Stanford University Press.

Coutu, W., *Emergent Human Nature: A Symbolic Field Interpretation*, New York: Alfred A. Knopf, 1949.

Coyne, James C. and Geraldine Downey (1991), *Annual Review of Psychology*, *42*, ss. 401-425.

Cozzarelli, C., et al. (2001), "Attitudes Toward the Poor and Attributions for Poverty", *Journal of Social Issues*, *57*, ss. 207-227.

Cressey, Donald R. (1966), "Crime", eds. Robert K. Merton ve R. A. Nisbet, *Contemporary Social Problems*, New York: Harcourt, Brace and World, 2nd ed., 1966, ss. 157-158.

Danişmend, İ. H. (1961), *Garb Menba'larına Göre Eski Türk Seciye ve Ahlâkı*, İstanbul: İstanbul Kitabevi.

David, B. Grusky (2001), *Social Stratification: Class, Race, and Gender in Sociological Perspective*, 2nd ed., Boulder, CO.: Westview.

Davis, A. and Robert J. Havighurst (1950), "American Status Systems and the Socialization of the Child", *American Sociological Review*; eds. Clyde Kluckhohn ve Henry A. Murray, *Personality in Nature, Society and Culture,* New York: Alfred A. Knopf, ss. 459-468.

Davis, A. (1960), *Psychology of the Child in the Middle Class*, Pittsburg, PA.: University Press.

Davis, A. and J. Dollard (1940), *Children of Bondage*, Washington, DC.: American Council on Education.

Davis, A. and R. J. Havighurst (1947), *Father of the Man: How Your Child Gets His Personality,* Boston: Houghton Mifflin Co., ss. 223 -239.

Davis, A. (1948), *Social-class Influences upon Learning*, Combridge: Harvard University Press.

Davis, A. (1947), "Socialization and Adolescent Personality", ed. T. M. Mewcomb ve E. L. Hartley, *Readings in Social Psychology*, New York: Henry Holt and Co., ss. 139-150.

Davis, A. and R. J. Havighurst (1946), "Social Class and Color Differences in Child-Rearing", *American Sociological Review*, *11*, ss. 698-710;

Davis, A. and R. J. Hevighurst (1947), "Social Class and Color Differences in Child-Rearing", eds. C. Kluckhohn ve H. A. Murray, *Personality: In Nature, Socjety, and Culture*, New York: Henry Holt and Co., ss. 253-264.

Davis, A. (1943), "Child Training and Social Class", *Child Behavior and Development*, eds. Roger G. Barker vd., New York: McGraw-Mill, ss. 617-619.

Davis, A., B. B. Gardner and M. R. Gardner (1941), *Deep South: A Study of Social Class and Color Caste in a Southern City*, Chicago: University of Chicago Press.

Davis, A. (1947), "Socialization and Adolescent Personality", eds. T. M. Newcomb ve E. L. Hartley, *Readings in Social Psychology*, New York: Henry Holt and Co., ss. 139-150.

Davis, A. (1948), *Social Class Influences upon Learning*, Harvard University.

Davis, K. and W. E. Moore (1945), "Some Principles of Stratification", *American Sociological Review*, *10*, ss. 242-249.

Dennis, W. (1943), "Animism and Related Tendencies in Hopi Children", *Journal of Abnormal and Social Psychology*, XXXVIII, ss. 21-36.

Dennis, W., "Cultural and Developmental Factors in Perception", ed. Robert R. Blake ve G. V. Ramsey, *Perception, An Appoach to Personality*, New York: The Ronald Press, 1951, ss. 148-169, 155-156.

Denton, K. and J. West (2002), "Children's Reading and Mathematics Achievement in Kindergarten and First Grade", *Educational Statistics Quarterly*, *18*.

Dewey, J. (1922), *Human Nature and Conduct,* New York: Henry Holt and Co.

Dicks, H. V. (1950), "Personality Traits and National Socialist Ideology", *Human Relations*, *3*, No. 2, ss. 111-154.

Dohrenwend, B. P. (1975), "Sociocultural and Social-psychological Factors in the Genesis of Mental Disorders", *Journal of Health and Social Behavior*, *16*, ss. 365-392.

Doll, E. A. (1935), "A Genetic Scale of Social Maturity", *The American Journal of Orthopsychiatry*, *5*, ss. 180-188.

Doll, E. A. (1940), "Annotated Bibliography on the Vineland Social Maturity Scale", *Journal of Consulting Psychology, 4*, ss. 123-132.

Doll, E. A. (1946), "The Feeble-minded Child", ed. L. Carmichael, *Manual of Child Psychology*, New York: J. Wiley, ss. 845-885.

Doll, E. A. (1935), "The Vineland Social Maturity Scale: Manual of Directions", *Training School Bulletin,* 1935, *32*, ss. 1-7, 25-32, 48-55, 68-74.

Doll, E. A. (1953), "Vineland Social Maturity Scale", ed. Arthur Weider, *Contributions Toward Medical Psychology*, New York: Ronald Press, *2,* ss. 495-506.

Doll, E. A. (1936), Preliminary Standardization of the Vineland Social Maturity Scale", *The American Journal of Orthopsychiatry*, *6*, ss. 283-293.

Doll, E. A. (1952), *The Measurement of Social Competence,* Minneapolis: Educational Test Bureau.

Doll, E. A. (1950), *Your Child Crows Up,* Boston: John Hancock Mutual Life Insurance Co.

Dollard, J. (1936), *Criteria for the Life History*, New Haven: Yale University Press.

Dollard, J. (1937), *Caste and Class in a Southern Town*, New Haven: Yale University Press.

Dollard, J. (1943), *Fear in Battle*, New Haven: Yale University Press.

Dollard, J. (1953), *Steps in Psychotherapy*, New York: MacMillan.

Dollard, J. (1942), *Victory Over Fear,* New York: Reynal and Hitchcock.

Dollard, J. and N. E. Miller (1950), *Personality and Psychotherapy: An Analysis in Terms of Learning, Thinking, and Culture*, New York: Mc Graw-Hill Book Co.

Dollard, J., N. E. Miller, Leonard W. Doob, B. H. Mowrer and Robert R. Sears (1939), *Frustration and Aggression*, New Haven: Yale Üniversity Press.

Dollard, J. and F. Auld, *Scoring Human Motives*, New Haven: Yale University Press, 1959.

Domhoff, William G. (1990), *The Power Élite and the State: How Policy is Made in America*, New York: Aldine de Gruyter.

Domhoff, William G. (1998), *Who Rules America? Power and Politics in the Year 2000*, 3rd ed., Calif: Myfield Publishers.

Doob, L. W. and R. R. Sears (1939), "Factors Determining Substitute Behavior and the Overt Expression of Aggression", *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 34, ss. 293-313.

Dressler, W. W. (1996), "Hypertension in the African American Community: Social, Cultural and Psychological Factors", *Seminars in Nephrology*, *16*, ss. 71-82.

Du Bois, C. (1944), *The People of Alor*, Minneapolis: The Univ. of Minnesota Press.

Du Bois, Cora, "Some Psychological Objectives and Techniques in Etnography", *Journal of Social Psychology*, 1937, 8, ss. 285-301.

Du Bois, Cora, *The People of Alor*, Minneapolis: Univ. of Minnesota Press, 1944.

Duncan, G. J. and J. Brooks-Gunn, eds. (1997), *Consequences of Growing up Poor,* New York: Russell Sage.

Durkheim, É. (1897), *Le Suicide: étude sociologie*, Paris: Alcan.

Durkheim, É. (1915), *The Elementary Forms of the Religious Life,* London.

Duvall, E. M. (1957), *Family Development,* Chicago: J. B. Lippincott Co.

Dyk, W. (1938), *Son of Old Man Hat; A Navaho Autobiography Recorded by Walter Dyk*, New York: Harcourt Brace.

Edgerton, R. B. (1992), *Sick Societies*, New York: The Free Press.

Elliot Smith, G. (1926), "The Primitive Conception of Death", *Prychology and Etbology*, London: Kegan Paul.

Elliott, Mabel A. and F. E. Merrill (1961), *Social Disorganisation*, 4th ed. New York: Harper and Brothers.

Elster, J. (1989), *The Cement of Society: A Study of Social Order*, Cambridge: Cambridge Univ. Press.

English, H. E. (1951), *Child Psychology,* New York: Henry Holt and Co.

Ensminger, M. E. and Kate E. Fothergill (2003), "A Decade of Measuring SES: What it Tells Us and Where to go From Here", eds. Marc H. Bornstein ve Robert H. Bradley, *Socioeconomic Status, Parenting, and Child Devolopment*, Mahwav, New Jersey: Lawrence Erlbaum, ss. 13-27.

Ericson, M. C. (1957), "Social Status and Child-Rearing Practices", eds. T. M. Newcomb and E. L. Hartley, *Readings in Social Psychology*, New York: Henry Holt and Co., s. 496.

Ericson, M. (1946), "Child-Rearing and Social Status", *American Journal of Sociology*, 53, ss. 190-192.

Erikson, E. H. (1942), "Hitler's Imagery and German Youth", *Psychiatry*, 5, ss. 475-493.

Erol, Neşe, et al. (1998), *Türkiye Ruh Sağlığı Profili Raporu*, Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı, Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü.

Eubank, E. E. (1932), *Concepts of Sociology*, Boston: Heath.

Evans, R. M. and T. Marmor, eds. (1994), *Why Are Some People Healthy and Others Not?* New York: Aldine DeGruyter.

Evans-Pritchard, E. E. (1954), *Social Antropology*, Glancoe, Illinois: The Free Pres.

Fainsod, M., *How Russia is Ruled*, Harvard University, 1953.

Faris, R. E. (1948), *Social Disorganization*, New York: Ronald Press.

Faris, R. E. and H. Warren Dunham (1939), *Mental Disorders in Urban Areas*, Chicago: University of Chicago Press.

Farrington, B. (1944), *Greek Science,* Penguin Books.

Feagin, J. R., et al. (2006), *Social Problems, A Critical Power- Coflict Perspective*, 6th ed., Upper Saddle River, N J.: Prentice Hall.

Fine, M. and L. Weis (1998), *The Unknown City: Lives of Poor and Working- class Young Adults*, Boston: Beacon Press.

Firth, R. (1961), *Elements of Social Organigetion*, London: Watts and Co., Third ed.

Firth, R. (1956), *Human Types*, London: Thomas Nelson and Sons, rev. ed.

Firth, R. (1929), *Primitive Economics of the New-Zealand Maori,* New York: Dutton and Co.

Fischer, G. (1952), *Soviet Opposition to Stalin*, Harvard University.

Fleming, I., A. Baum and L. Weiss (1987), "Social Density and Perceived Control as Mediators of Crowding Stress in High-density Residental Neighborhoods", *Journal of Personality and Social Psychology*, 1987, *52*, ss. 899-906.

Ford, C. S. (1939), "Society, Culture, and Human Organism", *The Journal of General Psychology, 20*, ss. 167-168.

Ford, C. S. (1941), *Smoke from Their Fires*, New Haven: Yale Univ. Press.

Form, W. H. (1951), "Stratification in Low and Middle Income Housing Areas", eds. Robert K. Metron vd., *Social Policy and Social Research in Housing* (*The Journal of Social Issues, 7,* özel sayı, 1-2, ss. 109-131).

Fox, J. (1990), "Social Class, Mental Illness and Social Mobility: The Social Selection-Drift Hypothesis for Serious Mental Illness", *Journal of Health and Social Behavior*, *31*, ss. 344-353.

Frank, L. K. (1936), "Society as the Patient", *American Journal of Sociology*, *42*, ss. 335-344.

Frank, L. K. (1944), "What is Social Order", *American Journal of Sociology*, *49*, ss. 470-472.

Frank, L. K. (1948), *Society as the Patient*, New Brunswick, N. J.: Rutgers Univ. Press.

Frank, Lawrence (1936), "Society as the Patitent", *American Journal of Sociology*, *42*, ss. 335-344.

Frazer, J. G. (1922), *The Golden Bough,* London: Macmillan and Co., abridged ed.

Freemen, F. S. (1950), *Psychological Testing,* New York: Henry Holt and Co.

Freud, S. (1950), *Beyond the Pleasure Principle,* London: Hogarth Press.

Freud, S. (1920), *General Introduction to Psychoanalysis,* New York: Liveright Corp.

Freud, S. (1932), *Moses and Monotheism,* London: Hogarth Press.

Friedmann, G. (1955), *Industrial Society: The Emergence of the Human Problems of Automation*, Glencoe, Ill.: The Free Press.

Frohlich, N. and C. Mustard, (1996), "A Regional Comparison and Health Indices in a Canadian Province", *Social Science and Medicine*, *42*, ss. 1273-1281.

Fromm, E. (1936), "Sozialpsychologischer Teil", *Autoritat und Familie,* Paris, ss. 80-110.

Fromm, E. (1955), *The Sane Society*, New York: Rinehart and Co.

Fromm, Erich (1941), *Escape from Freedam*, New York: Farrer and Rinehart; *Hürriyetten Kaçış*, çev. Ayda Yörükân, Ankara: Tur Yayınları, 1. baskı, 1972; 2. baskı, 1979.

Fromm, Erich (1955), *The Sane Society*, New York: Rinehart and Co.

Furnham, A. (1982), "Why are the Poor Always with Us? Explanations for Poverty in Britain", *British Journal of Social Psychology*, *21*, ss. 311-322.

Gallo, L. C. and K. A. Matthews (2003), "Understanding the Association Between Socioeconomic Status and Physical Health: Do Negative Emotions Play a Role?", *Psychological Bulletin*, *129*, ss. 10-51.

Gantt, W. H. (1944), *Exterimental Basis for Neurotic Behavior,* New York: Paul B. Hoeber, Inc.

Gelles, R. J. (1980), "The Myth of Battered Husbands and New Facts About Family Violence", ed. Robert L. David, *Social Problems 80-81*, Dushkin, Conn.: Guilford.

Gelles, R. J. (1995), *Contemporary Families: A Sociological View,* Thousand Oaks, Calif.: Sage.

Gesell, A. and C. S. Amatruda (1941), *Developmental Diagnosis*, New York: Paul B. Hoeber, 2 nd ed., 1947.

Gelles, R. J. and Clair P. Cornell (1990), *Intimate Violence in Families*, 2nd ed., Beverly Hills, Calif.: Sage.

Gesell, A. and E. E. Lord (1927), "Psychological Comparison of Nursey School Children from Homes of Low and High Economic Status", *Journal of Genetic Psychology*, *34*, ss. 339-354.

Gesell, A. and F. L. Ilg (1943), *Infant and Child in the Culture of Today,* New-York: Harpar and Brothers.

Gesell, A. and F. L. Ilg (1946), *The Child from Five to Ten,* New York: Harper and Brothers.

Gessell, A. and F. L. Ilg (1956), *Youth: The Years From Ten to Sixteen,* New York: Harper and Bros.

Gilbert, Dennis and J. A. Kahl (1993), *American Class Structure*, 4th ed., Belmont, CA.: Wadsworth.

Goldenweiser, A. A. (1937), *Anthropology: An Introduction to Primitive Culture*, New York: Knopf.

Goldenweiser, A. A. (1933), *History, Psychology, and Culture*, New York: Knopf.

Goldhamer, H. and A. Marshall (1953), *Psychosis and Civilisation*, New York: Free Press.

Goldschmidt, W. R. (1959), *Man's Way: A Preface to the Understanding of Human Society*, Cleveland: World Pablishing Co.

Good, E. (1997), *Deviant Behavior,* Upper Saddle River, N. J.: Prentice Hall, 5 th ed.

Goodban, N. (1985), "The Psychological Impact of Being on Welfare", *Social Services Review*, September sayısı, ss. 403-422.

Gorer, G. and J. Rickman (1950), *The People of Great Russia*, New York: Chanticleer Press.

Gorer, G. (1943), "Themes in Japanese Culture", *Transactions of the New York Academy of Science: 5*, ss. 106-124.

Gorman, T. J. (1998), "Social Class and Parental Attitudes Toward Education", *Journal of Contemporary Ethnography*, *27*, ss. 10-44.

Gottdiener, M. and L. Budd (2005), *Key Concepts in Urban Studies*, London: Sage Publications.

Gough, H. G. (1948), "A New Dimension of Status II. Relationship of St. Scale to Other Variables", *American Sociological Review*, *13*, ss. 534-537.

Gough, H. G. (1948), "New Dimension of Status I. Development of a Personality Scale", *American Sociological Review*, *13*, ss. 401-409.

Green, A. (1946), "The Middle Class Make Child and Neurosis", *American Sociological Review*, *11*, ss. 31-41.

Grusec, J. E. and L. Kuczynski, eds. (1997), *Parenting and Children's Internalization of Values*, New York: John Wiley.

Grusec, J. E. and P. D. Hastings, eds. (2007), *Handbook of Socialization*, New York: The Guilford Press.

Grusky, David B. (2001), *Social Stratification: Class, Race, and Gender in Sociological Perspective*, 2nd ed., Boulder, CO.: Westview.

Guilford, J. P. (1931), "Ratial Preferences of a Thousand American University Students", *Journal of Social Psychology*, *2*, ss. 179-204.

Haddon, A. C. (1934), *History of Anthropology*, London: Warts and Co.

Haddon, A. C. (1908), *The Study of Man* (1898), 2nd ed., New York: Putnam.

Hagan, J. and R. D. Peterson, eds. (1995), *Crime and Inequality*, Stanford, CA.: Stanford University Press.

Hall, C. S. and G. Lindsey (1978), *Theories of Personality*, New York: John Wiley, 1957; 3rd ed., New York: John Wiley.

Hallpike, C. R. (1986), *The Principles of Social Evolution*, Oxford: Clarendon Press.

Halpern, R. (1993), "Poverty and Infant Development", ed. C. H. Zeanah Jr., *Handbook of Infant Mental Health*, New York: Guilford ss. 73-86.

Hamnett, Chris (2001), "Social Segretion and Social Polarization", *Ronan Paddison'un derlediği Handbook of Urban Studies*, London: Sage Publications, ss. 162-176, 166.

Harburg, E., et al. (1973), "Sociological Stressor Areas and Black-White Blood Pressure: Detroit", *Journal of Chronic Diseases*, *26*, ss. 595-611.

Haring, D. G. (1946), "Aspects of Personal Character in Japan", *The Far Eastern Quaterly*, Duke University Press, Cilt. 6, Sayı 1, ss. 12-22.

Haring, D. G., ed. (1956), "Comment on Japanese Personal Character" (1943) ve "Japanese National Character" (1953), *Personal Character and Cultural Milieu*, 3. Baskı, Syracuse University Press.

Harris, A. and L. R. Meidlinger (1995), "Criminal Behavior: Race and Class", ed. Joseph F. Sheley, *Criminology: A Contemporary Handbook*, Belmont, CA.: Wadsworth.

Havighurst, B. J. (1953), *Human Development and Education,* New York: Longmans, Green and Co.

Havighurst, R. and H. Taba (1949), *Adolescent Character and Personality*, New York: John Wiley and Sons.

Havighurst, R. ve B. Neugarten (1955), *American Indian and White Children*, Chicago: Univ. of Chicago Press.

Havighurst, R. ve R. Hilkevitch (1944), "The Intelligence of Indian Children as Measured by a Performance Scale", *Journal of Abnormal and Social Psychology, XXXIX,* ss. 419- 433.

Havighurst, R., et al. (1946), "Environment and the Draw-a-Man Test: The Performance of Indian Children", *Journal of Abnormal and Social Psychology, XLI,* ss. 50-63.

Havighurst, Robert J. and Neugarten, Bernice, L. (1955), *American Indian and White Children: A Sociopsychological Investigation*, Chicago: Univ. of Chicago Press.

Henry, W. E. (1947), "The Thematic Apperception Technique in the Study of Culture-Personality Relations", *Genetic Psychology Monographs, XXXV,* ss. 3-135.

Henslin, J. M. (2006), *Social Problems*, 7th ed., Upper Saddle River, N. J.: Prentice Hall.

Herodotos (1973), *Herodot Tarihi*, çev. Müntekim Ökmen, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Herskovits, M. I. (1948), *Man and His Works*, New York: Knopf.

Herskovits, M. J., Franz Boas (1953), *The Science of Man in the Making*, New York: Charles Scribner's Sons.

Higgins, E. T. (2007), "Value", eds. Arie W. Kruglanski and E. Troy Higgins, *Social Psychology Handbook of Basic Principles*, 2nd ed., NewYork: The Guilford Press, ss. 454-472.

Hoch, P. and J. Zubin, eds. (1953), "The Relation of Culture to Mental Disorder", *Current Problems in Psychiatric Diagnosis,* New York: Grune and Stratton, Inc., ss. 157-179.

Hoebel, E. A. (1954), *The Law of Primitive Man: A Study in Comparative Legal Dynamics*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Hoff, E., et al. (2002), "Socioeconomic Status and Parenting", ed. M. H. Bornstein, *Handbook of Parenting: Vol. 2. Biology and Ecology of Parenting,* 2nd. ed., Mahwah, NJ.: Erlbaum, ss. 231-252.

Hoffman, L. W. (1984), "Work, Family, and the Socialization of the Child", eds. R Parke vd., *Review of Child Development Research*, Vol. 7, Chicago: University of Chicago Press, ss. 223-282.

Hoffman, L. W. (1986), "Work, Family, and the Child", eds. M. S. Pallak and R. O. Perloff, *Psychology and Work* (Washington, DC.: American Psychological Association, ss. 169-220.

Hoffman, L. W. (1988), "Cross - Cultural Differences in Childrearing Goals", eds. R. Levine vd., *Parental Behavior in Diverse Societies*, San Francisco: Jossey-Bass, ss. 99-122.

Hofstede, G. (1983), "Dimensions of National Cultures in Fifty Countries and Three Regions", eds. J. B. Deregowski vd., *Expiscations in Cross-cultural Psychology*, Lisse: Swets and Zeitlinger, ss. 335-355.

Hofstede, G. (1991), *Culture and Organizations: Software of the Mind*, London: McGraw-Hill.

Hofstede, G., *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Accross Nations*, Thousand Oaks, Ca: Sage, 2001.

Hofstede, G., *Culture's Consequences: International Differences in Work-related Values*, London: Sage, 1980; Beverly Hills, Ca: Sage, 1980; Newburg Park, Ca: Sage, 1984.

Hollingshead, A. B. and F. C. Redlich (1958), *Social Class and Mental Illness: A Community Study*, New York: John Wiley.

Hollingshead, A. B. ve F. C. Redlich (1954), "Schizophrenia and Social Structure", *American Journal of Psychiatry*, *9*, ss. 695-701.

Hollingshead, A. B. (1949), *Elmtown's Youth: The Impact of Social Classes on Adolescents*, New York: John Wiley.

Hollingshead, A. B. and F. C. Redlich (1954), "Schizophrenia and Social Structure", *American Journal of Psychiatry*, *9*, ss. 695-701.

Hollingshead, A. B. and F. C. Redlich (1958), *Social Class and Mental Illness*, New York: John Wiley.

Hollingshead, A. B. (1949), *Elmtown's Youth: The Impact of Social Classes on Adolescents*, New York: John Wiley.

Hovland, C. I. and R. R. Sears (1938), "Experiments on Motor Conflict: I. Types of Conflict and their Modes of Resolution, *Journal of Experimental Psychology*, *23*, ss. 477-493.

Hovland, C. I. and R. R. Sears (1940), "Minor Studies of Aggression: VI. Correlation of Lynchings with Economics Indices", *Journal of Psychology*, *9*, ss. 301-310.

Howard B. Kaplan (2003), "Mental Illness as a Social Problem", ed. George Ritzer, *Handbook of Social Problems*, SAGE Publications, Inc.

Hřebíčková, M. and S. Graf (2014), "Arcurary of National Stereotypes in Central Europe: Outgroups are Not Better Than Ingroup in Considerings are not Better Than Ingroup in Considering Personality Traits of Real People", *European Journal of Personality*, *28*, ss. 60-72.

Huang, I. (1943), " Children's Conceptions of Physical Causality: A Critical Summary", *Journal of Genetic Psychology*, *LXIII*, ss. 71-121.

Hughes, A., Charles C. vd. (1960), *People of Cove and Woodlot: Communities from the Viewpoint of Social Psychiatry*, New York: Basic Books.

Hughes, E. C. (1928), "Personality and the Division of Labor", *American Journal of Sociology*, *33*, ss. 754-768.

Hughes, E. C. (1937), "Institutional Office and the Person", *American Journal of Sociology*, *43*, ss. 404-414.

Hull, C. L. (1952), *A Behavior System*, New Haven: Yale Univ. Press.

Hull, C. L. (1943), *Principles of Behavior*, New York: Appleton-Century-Crofts.

Humphries K. and E. Doorslaer (2000), "Income-Related Health Inequality in Canada", *Social Science and Medicine*, *50*, ss. 663-671.

Hunt, M. O. (1996), "The Individual, Society, or Both? A Comparison of Black, Latino, and White Beliefs about the Causes of Poverty", *Social Forces,* 75, ss. 293-322.

Hyman, H. H. (1953), "The Value Systems of Different Classes: A Social Psychological Contribution to the Analysis of Stratification", eds. Reinhard Bendix and Seymour M. Lipset, *Class, Status and Power*, Glencoe, Ill.: Free Press.

Hyman, H. H. (1942), "The Psychology of Status", *Archives of Psychology*, No. 269.

I. P. Pavlov (1927), *Conditioned Reflexes,* London: Oxford University Press.

Ingelhart, R. ed. (2003), *Human Values and Social Change*, Leiden and Boston: Brill.

Inglehart, R. and W. E. Baker (2000), "Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values", *American Socialogical Review*, 65, ss. 19-51.

Inglehart, R. (1997), *Modernization and Post-Modernization: Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies*, Princeton, NJ: Princeton Univ. Press.

Inkeles, A. (1960), "Industrial Man: The Relation of Status to Experience, Perception and Value", *American Journal of Sociology*, *66*, ss. 1-31.

Inkeles, A. (1997), *National Character, A. Psycho-Social Perspective*, New Burunswick: Transaction Publishers.

Inkeles, Alex (1964), *What is Sociology?*, New Jersey, Engwood: Prentice Hall.

Iversen, R. and N. Farber (1996), "Transmission and Family Values, Work and Welfare among Poor Urban Black Women", *Work and Occupation*, *23*, ss. 437-460.

Jackman, M. R. and R. W. Jackman (1973), "An Interpretation of the Relation Between Objective and Subjective Social Status", *American Journal of Sociology*, *66*, ss. 1-31.

Jahoda, M. (1982), *Employment and Unemployment: A Social Psychological Analysis*, London: Cambridge Univ. Press.

James, S. A and D. G. Kleinbaum (1976), "Socioecological Stress and Hypertensionrelated Mortality Rates in North Carolina", *American Journal of Public Health*, *66*, ss. 354-358.

Johnson, J., et al (1991), "Why do Blacks Die Young?", *Time*, September 16, ss. 50-52.

Joseph, A. et al. (1949), *The Desert People: A Study of the Papago Indians*, Chicago: Univ. of Chicago Press.

Jung, C. G. (1923), *Psychological Types,* London: Routledge and Kegan Paul.

Jung, C. G. (1921), *Psychology of the Unconscious,* London: Kegan Paul.

Kahl, J. A. (1957), *The American Class Structure*, New York: Holt, Rinehart, and Winston.

Kahl, J. A. (1953), "Education and Occupational Aspirations of 'Comman Man' Boys", *Harvard Edutional Review*, *23*, ss. 186-203.

Kahl, J. A. (1957), *The American Class Structure*, New York: Holt, Rinehart, and Winston.

Kangas, M. et al. (2005), "Predictors of Posttraumatic Stress Disorder Following Cancer", *Health Psychology*, *24*, ss. 579-585.

Kaplan, H. B. and B. Sadock (1995), *Comprehensive Textbook of Psychiatry*, 6th ed., Baltimore: Williams and Wilkins.

Kaplan, H. B. (2004), "Mental Illness as a Social Problem", ed. George Ritzer, *Handbook of Social Problems: A Comparative International Perspective,* Thousand Oaks: Sage, ss. 561-585.

Kardiner, A. and Ralph Linton (1939), *Individual and His Society,* Columbia University Press.

Kardiner, A., et. al. (1968), *The Mark of Appression,* 5. baskı, Cleveland and New York, Meridion Books.

Kardiner, A. (1949), "Psychodynamics and the Social Sciences", eds. Sargent ve Smith, *Culture and Personality*, Viking Fund, ss. 59-71.

Kardiner, A. (1937), "Security, Cultural Restraints, Intra-social Dependancies and Hostilities", *The Family,* Sept.

Kardiner, A. (1945), "The Concept of Basic Personality Structure as an Operational Tool in the Social Sciences", ed. R. Linton, *The Science of Man in the World Crisis*, New York: Columbia Univ. Press, ss. 107-122.

Kardiner, A. (1936), "The Role of Economic Security in the Adaptation of the Individual", *The Family,* Sept.

Kardiner, A. (1939), *The Individual and His Society,* New York: Columbia University Press.

Kardiner, A. (1945), *The Psychological Frontiers of Society,* New York: Columbia University Press.qwe

Karno, M. ve B. Sadock (1995), "Schizophrenia: Epidemiology", ed. Kaplan, H. ile B. Sadock, *Comprehensive Textbook of Psychiatry,* Vol. 1, 6nd ed., Baltimore: Williams and Wilkins, 1995, ss. 902-910.

Katz, D. and K. W. Braly (1933), "Racial Stereotypes of One Hundred College Students", *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 28, ss. 280-90.

Kelly, J., et al. (1995), "Class and Class Conflict in Six Western Nations", *American Sociological Review*, *60*, ss. 157-178.

Kelvin, P. and J. Jarrett (1985), *Unemployment: İts Social Psychological Effects*, Cambridge: Cambridge Univ. Press.

Kessler, Ronald C., et. al. (1985), "Social Factors in Psychopathology: Stress, Social Support and Coping Processes", *Annual Review of Psychology, 36*, ss. 560-561.

Khal, J. A. (1953), "Education and Occupational Aspirations of 'Comman Man' Boys", *Harvard Educational Review*, *23*, ss. 186-203.

Kinsey, A. C., et al. (1948), *Sexual Behavior in the Human Male*, Philadelphia: W. B. Sanders.

Kitayama, S. and Cohen, eds. (2007), *Handbook of Cultural Psychology*, New York: The Guilford Press.

Klag, M. J., et al. (1991), "The Association of Skin Color with Blood Pressure in U.S. Blacks with Low Socioeconomic Status", *Journal of American Medical Association*, *265*, ss. 599-640.

Kluckhohn, C. (1939), "Theoretical Bases for an Empirical Method of Studying the Acquisition of Calture by Individuals", *Man*, *39*, ss. 98-105.

Kluckhohn, C. and D. Leighton (1958), *The Navaho*, Cambridge, Mass: Harvard Univ. Press.

Kluckhohn, C. and J. C. Rosenzweig (1949), "Two Navaho Children over a Five-Year-Period", *American Journal of Orthopsychiatry*, *XIX*, ss. 266-278.

Kluckhohn, C. and O. H. Mowrer (1944), "Personality and Culture: A Conceptual Scheme", *American Anthropologist, 46,* ss. 1-29.

Kluckhohn, C. and O. Prufer (1959), "Influences During the Formative Years", ed. Walter Goldschmidt, *The Anthropology of Franc Boas* (Memoir No. 89 of the American Anthropological Anonarion), San Francisco: American Anthropological Association / Howard Chandler, ss. 4-28.

Kluckhohn, C. ve D. Leighton (1946), *The Navaho*, Cambridge: Harvard Univ. Press.

Kluckhohn, C. (1954), "Culture and Behavior", ed. Gardner Lindzey, *Handbook of Social Psychology*, Mass, Cambridge: Addison Wesley, Cilt 2, ss. 921-976.

Kluckhohn, C. (1947), "Some Aspects of Navaho Infancy and Early Childhood", *Psyclioanalysis and the Social Sciences, 1*, ss. 37-86.

Kluckhohn, C. (1951), "Values and Value Orientations in the Theory of Action", eds. T. Parsons ve E. A. Shils, *Toward a General Theory of Action*, Cambridge: Harvard University Press, ss. 388-433, 421-433.

Kluckhohn, Florence R. and Fred L. Strodbeck (1961), *Variations in Value Orientations,* Evanston, III.: Row, Peterson and Co.

Kluegel, J. R. and E. R. Smith (1986), *Beliefs about Inequality: America's Views of What is and What Ought to Be*, New York: Aldine De Gruyter.

Kohn, M. (1974), "Social Class and Schizophrenia: A Critical Review and Reformulation", eds. P. Roman and H. Trice, *Explorations in Psychiatric Sociology*, Philadelphia: Davis, ss. 113-137.

Kohn, M. L. (1959), "Social Class and Exercise of Parental Authority", *American Sociological Review*, *24*, ss. 352-366.

Kohn, M. L. (1959), "Social Class and Parental Values", *American Journal of Sociology*, *64*, ss. 337-351.

Kohn, M. L. (1959), "Social Class and the Exercise of Parental Authority, *American Socioligical Review*, *24*, ss. 352-366.

Kohn, M. L. (1963), "Social Class and Parent-Child Relationships: An Interpretation", *American Journal of Sociology*, 68, ss. 471–480.

Kohn, M. L. (1969), *Class and Conformity: A Study in Values,* Homewood, Ill.: Dorsey Press.

Kohn, M. L. (1982), "Job Conditions and Personality: A Longitudinal Assessment of Their Reciprocal Effects", *American Journal of Sociology*, *87*, ss. 1257-1285.

Kohn, M. L. (1989), "Social Structure and Personality: A. Quintessentially Sociological Approach to Social Psychology", *Social Forces*, *68*, ss. 26-33.

Kohn, M. L. and C. Schooler (1973), "Occupational Experience and Psychological Functioning: An Assessment of Reciprocal Effects", *American Psychological Review*, *38*, ss. 97-118.

Kohn, M. L. and C. Schooler (1982), "Job Conditions and Personality: A Longitudinal Assessment of Their Reciprocal Effects", *American Journal of Sociology*, *87*, ss. 1257-1285.

Kohn, M. L., et al. (1997), "Social Structure and Personality under Contitions of Radical Social Change: A Comparative Analysis of Poland and Ukraine", *American Sociological Review*, *62*, ss. 614-638.

Kroeber, A. L. (1959), "Preface", ed. Walter Goldschmind, *The Antropology of Franz Boas* (Memoir, 89), The American Anthropological Association, s. VI.

Kroeber, A. (1935), "History and Science in Anthropology", *American Anthropologist*, 37, s. 539-569.

Kroeber, A., "The Superorganik", *American Antropologist*, 1917, 19, ss. 207- 236.

Kunst, A., et. al. (1998), "Mortality by Occupational Class among Men in 11 European Countries", *Social Science and Medicine*, *46*, ss. 1459-1476.

Kusunoki, K. (1936), "Mental Characteristics of the Japanese Race as Seen by Japanese and American Students", *Japanese Journal of Aplied Psychology*, 4, ss. 232- 37.

Lahelma, E. (2000), "Health and Social Stratification", ed. W. Cockerham, *The Blackwell Companion to Medical Sociology*, Oxford, England: Blackwell, ss. 64-93.

Langner, T. and S. Michael (1963), *Life Stress and Mental Health: The Midtown Manhattan Study*, London: Free Press of Glencoe.

Lanham, Betty B. (1956), "Aspects of Child Care in Japan: Preliminary Report", ed. Douglas Haring, *Personal Character and Cultural Milieu.* Syracuse: Syracuse University Press.

Lawler, S. (1999), "'Getting Out and Getting Away': Women's Narratives of Class Mobility", *Feminist Review*, *63*, ss. 3-34.

Lazarus, R. S. and J. B. Cohen (1977), "Environmental Stress", eds. I. Altman ve J. F. Wohlwill, *Human Behavior and Environment: Current Theory and Research*, Vol. 2, New York: Plenum, 1977, ss. 89-127.

Leighlon, D. and Clyde Kluckhohn (1948), *Children of the People*, Cambridge, Mass: Harvard Univ. Press.

Leighton, Alexander (1959), *My Name is Legion: Foundation for a Theory of Man in Relation to Culture*, New York: Basic Books.

Leighton, D. and C. Kluckhohn (1947), *Children of the People: The Navano Individual and His Development*, Cambridge: Harvard Univ. Press.

Leighton, D. C., et al. (1963), *The Character of Danger: Psychiatric Symptoms in Selected Communities*, New York: Basic Boooks.

Lennon, M. C. (1987), "Sex Differences in Distress: The Impact of Gender and Work Roles", *Journal of Health and Social Behavior*, *28*, ss. 290-305.

Lepley, Ray, ed. (1949), *Value, A. Cooperative Inquiry*, New York: Columbia University Press.

Lerner, D. and H. D. Lasswell, eds. (1951), *The Policy Sciences*, Stanford: Stanford Univ. Press.

Lerner, E. (1937), *Constraint Areas and the Moral Judgment of Children*, Menasha, Wis.: Banta Publishing Co.

Leslie Spier (1959), "Some Central Elements in the Legacy", ed. Walter Goldschmidt, *The Anthropology of Franz Boas*, American Anthropology, s. 147.

Lesser, A. (1968), "Franz Boas", *International Encyclopedia of the Socoal Sciences*, Cilt 2, ss. 99-110, 102.

Levkoff, S. E., et al. (1995), "Elderly Mental Health in the Developing World", *Social Science and Medicine*, *41*, ss. 983-1003.

Levy, L. and L. Rowitz (1973), *The Ecology of Mental Disorder*, New York: Behavioral Publications.

Levy, M. J. Jr. (1966), *Modernization and the Structure of Societies*, Princeton: Princeton University Press.

Levy, M. J. Jr. (1949), *The Family Revolution in Modern China*, Cambridge: Harvard University Press.

Levy, Marion J. Jr. (1954), "Comparative Analysis of Societies in Terms of Structural-Functional Requisites", *Civilisations*, 4, No. 2, ss. 191-197.

Levy, Marion J. Jr. (1952), *The Structure of Society*, Princeton: Princeton University Press.

Levy, Marion J. Jr. (1996), "Some Concepts of Structural-Functional Analysis", *The Structure of Society*, Roudledge, 1. baskı.

Levy-Bruhl, L. (1926), *How Natives Think*, London: G. Ailen and Unwin.

Liddell, H. S. (1944), "Conditioned Reflex Method and Experimental Neurosis", ed. J. McV. Hunt, *Personalit and Behavior Disorders*, Vol. 1, ss. 389-412.

Liddell, H. S. (1938), "The Experimental Neurosis and the Problem of Mental Disorder", *Amer. J. Psychiat*, *94*, ss. 1035–1043

Link, B. and J. Phelan (2000), "Evaluating the Fundamental Cause Explanation for Social Disparities in Health", eds. C. Bird vd., *Handbook of Medical Sociology*, Uppersaddle River, N J.: Prentice Hall, 5th ed.

Link, B. G., et al. (1993), "Socioeconomic Status and Depression: The Role of Occupations Involving Direction, Control and Planning", *American Journal of Sociology*, *98*, ss. 1351-1387.

Linton, R. (1947), *The Cultural Background of Personality*, London: Routledge and Kegan Paul.

Linton, R. (1945), "Foreward", ed. A. Kardiner, *The Psychological Frontiers of Society,* New York: Columbia Univ. Press, ss. V-XII.

Linton, R. (1945), "Foreward", ed. A. Kardiner, *The Individual and His Society*, New York: Columbia University Press, s. IX.

Linton, R. (1949), "Problems of Status Personality", eds. S. S. Sargent and M. W. Smith, *Culture and Personality,* Wenner-Gren Foundation, Basic Book Club ed., s. 163.

Linton, R. (1945), "The Tanala of Madagascar", ed. A. Kardiner, *The Individual and His Society*, New York: Columbia University Press, ss. 251-290.

Linton, R. (1936), *The Study of Man*, New York: Appleton-Century-Crofts.

Linton, Ralph (1945), "Marquesan Culture", ed. A. Kardiner, *The lndividual and His Society*, New York: Columbia University Press, ss. 137-196.

Lorant, V., et al. (2004), "Socioeconomic Inequalities in Depression: A Meta-analysis", *American Journal of Epidemiology*, *157*, ss. 98-112.

Lowe, G. S. and H. C. Northcott (1988), "The Impact of Working Conditions, Social Roles and Personal Characteristics on Gender Differences in Distress", *Work and Occupations*, *15*, ss. 55-77.

Lowic, R. H. (1945), *The German People: A Social Portrait to 1914*, New York and Toronto: Farrar.

Lowic, R. H. (1954), *Toward Understanding Germany*, Chicado: Univ. Of Chicago Press.

Lowie, R. H. (1940), *An Introduction to Cultural Anthropology,* New York: Farrar and Rinehart, 2nd ed.

Lowie, Robert (1945), "The German Peuple", *A Social Portrait to 1914,* New York: Farrer and Rinehart.

Lowie, Robert (1954), *Toward Understanding Germany*, Chicago: Univ. of Chicago Press.

Lönngvist, J. E., et al. (2014), "Accuracy, Consensus, In-group Baias, and Cultural Frame Shifting in the Context of National Character Stereotypes", *Journal of Social Psychology*, 154, ss. 40-58.

Lukes, Steven (1973), *Émile Durkheim*, Hardmondsworth, Middlesex: Penguin Books.

Lupton, D. (2000), "Health, Illness and Social Policy in Australia", ed. W. Cokerham, *The Blackwell Companion to Medical Sociology*, Oxford, England: Blackwell, 2000, ss. 441-455.

Lynch, J. et.al. (2001), "Income Inequality, the Psychosocial Environment and Health: Comparisons of Wealthy Nations", *Lancet, 358*, ss. 194-200.

Macera, Caroline A. et al. (2001), "Sociocultural Influences on Health", eds. A. Baum ve T. A. Revenson, *Handbook of Health Psychology*, Mahwah, N J.: Lawrence Erlbaum, ss. 427-440.

Macgregor, G. (1945), *Warriors Without Weapons: A Study of the Pine Ridge Siox*, Chicago: Univ. of Chicago Press.

MacIver, R. M. and C. H. Page (1949), *Society: An Introductory Analysis*, New York: Rinehart and Co.

Malinowski, B. (1931), "Culture", *Encyclopedia of Social Sciences, 4*, ss. 621-645.

Malinowski, B. (1923), "Psychoanalysis and Anthropology", *Psyche*, *4*, 293-332.

Malinowski, B. (1944), *A Scientific Theory of Culture*, North Carolina: Chapel-Hill.

Malinowski, B. (1971), *Myth in Primitive Psychology*, Negro Universities Press.

Malinowski, B. (1926), *Sex and Repression in Savege Society*, London: Routledge.

Malinowski, B. (1929), *Sexual Life of Savages in Northwestern Melanesia*, London: George Routledge.

Malinowski, B. (1927), *The Father in Primitive Prychology*, London: Kegan Paul.

Malinowski. B. (1948), *Magic, Science and Beligion, and Other Essays,* ed. R. Redfield, Boston: Beacon Press.

Mandelbaum, D., ed. (1949), *Selected Writing of Edward Sapir in Language, Culture and Personality*, Berkeley: Univ. of California Press.

Marmot, M. M., et al. (1991), "Health Inequalities Among British Civil Servants: The Whitehall II Study", *Lancet, 337*, ss. 1387-1393.

Marmot, M. M. et al. (1984), "Inequalities in Death-specific Explanations of a General Pattern", *Lancet, 83*, ss. 1003-1006

Marmot, M. M., et al. (1991), "Health Inequalities Among British Civil Servants: The Whitehall II Study", *Lancet, 337*, ss. 1387-1393.

Marsella, A. J. and A. Yamada (2000), "Culture and Mental Health: An Overview", eds. I. Cueller and F. Paniagua, *Handbook of Multicultural Mental Health: Assesment and Treatment of Diverse Populations*, New York: Academic Press, s. 3-26.

Marsella, A. J. and A. Yamada (2007), "Culture and Psychopathology", eds. S. Kitayama ile Dov Cohen, *Handbook of Cultural Psychology*, New York: Guilford Press, ss. 797-818.

Maruyama, G. (2003), "Disparities in Educational Opportunities and Outcomes: What Can We Do?", *Journal of Social Issues, 59*, ss. 653-676.

Masserman, J. H. (1943), *Behavior and Neurosis*, Chicago: University of Chicago Press.

Massey, D. S. and N. A. Denton (1993), *American Apartheid: Segregation and the Making of the Underclass*, Cambridge, M A.: Harvard University Press.

Matsumoto, David (2000), *Culture and Psychology*, 2nd ed, Belmont: Nadsworth.

Mayer, S. (1997), *What Money can't Buy: Family Income and Children's Life Chances*, Coambridge, MA.: Harvard University Press.

Mc Crae, R. R., et al. (2007), "Climatic Warmth and National Wealth: Some Culture-Level Determinants of National Character Streotypes", *European Journal of Personality*, *21*, ss. 953-976.

McClelland, D. C. (1971), *Motivational Trends in Society*, Morristown, NJ.: General Learning Press.

McClelland, D. C. and C. E. Franz (1992), "Motivational and other Sources of Work Accomplishments in Mid-life: A Longitudinal Study", *Journal of Personality*, *60*, ss. 679-707.

McClelland, D.C., at al. (1976), *Achievement Motive*, 2nd ed., New York: Irvington.

McDonough, P. et al. (2002), "Chronic Stress and the Social Patterning of Women's Health in Canada", *Social Science and Medicine*, *54*, ss. 767-782.

McLeod, J. D. and J. M. Nonnemaker (1999), "Social Stratification and Inequality", eds. C. S. Aneshensel and J. C. Phelan, *Handbook of the Sociology of Mental Health*, New York: Kluwer/Plenum, ss. 321-344.

McLeod, J. D. and R. C. Kessler (1990), "Socioeconomic Status Differences in Vulnerability to Undesirable Life Events", *Journal of Health and Social Behavior*, *31*, ss. 162-172.

Mead, H. G. (1934), *Mind, Self and Society,* Chicago: Univ. of Chicago Press.

Mead, M. (1932), "An Investigation of the Thought of Primitive Children, With Special Reference to Animism", *Journal of the Royal Anthropological Institute*, LXII, ss. 173-190.

Mead, M. (1951), "Research in Contemporary Cultures", ed. Harold Guetzkow, *Groups, Leadership and Men,* Pitsburg: Carnegie Press, ss. 106- 118.

Mead, M. (1954), "Research on Primitive Children", ed. Leonard Carmichael, *Manual of Child Psychology*, New York: John Wiley and Sons, 2nd ed., ss. 735-780.

Mead, M., and R. Métraux, eds. (1953), *The Study of Culture at a Distance*, Chicago: University of Chicago Press.

Mead, M. (1935), *Sex and Temperament*, New York: Morrow and Co.

Mead, M. (1951), *Soviet Attitudes Toward Autority*, ABD: RAND Corporation.

Mead, M., "Apprenticeship Under Boas", ed. Walter Goldschmidt, *The Anthropology of Franz Boas*, ss. 29-45, 31.

Meneghan, E. G. and T. L. Parcels (1991), "Social Sources of Change in Children's Home Environments: The Effects of Parental Occupational Experiences and Family Conditions", *Journal of Marriage and the Family*, *57*, ss. 69-94.

Merton, R. K. (1940), "Bureaucratic Structure and Personality", *Social Forces*, *18*, ss. 560-568.

Merton, R. K., *Social Teory and Social Structure*, Glencoe, III: The Free Press, 1949.

Miller, J. (1980), "Individual and Occupational Determinants of Job Satisfaction: A Focus on Gender Differences", *Sociology of Work and Occupations*, 1980, *7*, ss. 337-366.

Miller, N. E. and J. Dollard (1941), *Social Learning and Imitation*, New Haven: Yale University Press.

Miller, N. E., et al. (1941), "The Frustration-Aggression Hypothesis", *Psychological Review*, *48*, ss. 337-342.

Mills, C. Wright (1959), *The Power Élite*, New York: Oxford University Press.

Moldin, S. O. ve Irvin Gattesman (1995), "Population Genetics", ed. Kaplan, H. ile B. Sadock, *Comprehensive Textbook of Psychiatry*, Vol. 1, 6nd ed., Baltimore: Williams and Wilkins, 1995, ss. 144-154.

Montagu, M. F. Ashley (1953), *The Natural Superiority of Women*, The Macmillan and Co.

Mookherjee, H. N. (1998), "Perceptions of Well-being Among Older Metropolitan and Non-metropolitan Populations in the United States", *Journal of Social Psychology*, *138*, ss. 72-82.

Moreno, J. L. (1937), "Inter-personal Therapy and the Psychopathology of Inter–Personal Relations", *Sociometry, 1*, ss. 9-76.

Moulin, L. (1955), "The Nobel Prizes for the Sciences, 1901-1950", *British Journal of Sociology*, *6*, ss. 246-263.

Mowrer, O. H. and C. Kluckhohn (1944), "Dynamic Theory of Personality", ed. J. Me V. Hunt, *Personality and the Behavior Disorders*, New York: Ronald Press, Vol. l, ss. 69-135.

Mowrer, O. H. and W. M. Mowrer (1938), "Enuresis-A Method for Its Study and Treatment", *American Journal of Orthopsychiatry*, *8*, ss. 436-459; *Learning Theory and Personality Dynamis* (1950), New York: Ronald Press.

Mowrer, O. H. (1939), "A Stimulus-Response Analysis of Anxiety and its Role as a Reinforcing Agent", *Psychological Review, 46,* ss. 553-566.

Mowrer, O. H. (1940), "Anxiety Reduction and Learning", *Journal of Experimental Psychology*, 27, ss. 497-516; *Learning Theory and Personality Dynamics*, ss. 65-84.

Mowrer, O. H. (1950), "Further Evidence for a Two-Factor Theory of Learning", *Learning Theory and Personality Dynamics*, New York: Ronald Press.

Mowrer, O. H., (1947) "On the Dual Nature of Learning: A Re-interpretation of 'Conditioning' and 'Problem-solving'", *Harvard Educational Review, 17*, ss. 102-148.

Mowrer, O. H. (1960), *Learning Theory and Behavior,* New York: John Wiley.

Mowrer, O. H. (1950), *Learning Theory and Personality Dynamics,* New York: Ronald Press Co.

Mowrer, O. H. (1960), *Learning Theory and the Symbolic Processes,* New York: John Wiley.

Murdock, George P. and Catarina Provost (1973), "Factors in the Division of Labor by Sex: A Cross-Cultural Analysis", *Ethnology*, *12*, ss. 203-225.

Murdock, George P. (1937), "Comparative Data on the Division of Labor by Sex", *Social Forces*, *XV*, ss. 551-553.

Murdock, George P. (1957), *Our Primitive Contemporaries*, New York: The Macmillan Co., 18 th printing.

Murphy, G., ed. (1945), *Human Nature and Enduring Peace*, Houghton Mifflin Company.

Myers, Jerome K. and Bertram H. Roberts (1959), *Family and Class Dynamics in Mental Illness*, New York: John Wiley.

Myerson, A. (1940), "*Mental Disorders in Urban Areas* adlı kitap dolayısıyla yayımlamış olduğu yazı", *American Journal of Psychiatry*, *96*, ss. 995-997.

N. E. Miller and R. Bugelski (1948), "Minor Studies of Aggressions II. The Influence of Frustrations Imposed by the In-Group on Attitudes Expressed Toward Out-Groups", *Journal of Psychology*, *25*, ss. 437-442.

Nadel, S. F. (1937), "Field Experiment in Ratial Psychology", *Brit J. Prychology*, 28, ss. 195-211.

Navarro, V., ed. (2002), *The Political Economy of Social Inequalities: Consequences for Health and Quality of Life*, Amityville, N Y.: Baywood Publishing.

Ng, S. H., et al. (1982), "Human Values in Nine Countries", eds. R. Rath vd., *Diversity and Unity in Cross-cultural Psychology*, Lisse: Sets and Zeitlinger, ss. 196-205.

Norbec, Edward and Margaret (1956), "Chil Training in Japanese Fishing Community", *Personal character and cultural milieu,* edited and compiled by Douglas G. Haring, Syracuse, N. Y. Published, ss. 650-673.

Oakes, J. M. and P. H. Rossi (2003), "The Measurement of SES in Health Research", *Social Science and Medicine*, *56*, ss. 769-784.

Orlansky, H. (1949), "Infant Care and Personality", *Psychological Bulletin, 46*, ss. 1-48.

Ossowski, S. (1963), *Class Structure in the Social Conscousness*, New York: Free Press.

Other, S. B. (1998), "Identities: The Hidden Life of Class", *The Journal of Anthropological Research, 54*, ss. 1-17.

Ovens, E. B., et al. (1998), "Relations Between Infant Irritability and Maternal Responsiveness in Low-income Families", *Infant Behavior and Development*, *21*, ss. 761-778.

Özdemir, M. Çağatay, ed. (2008), *Türkiyede Sosyoloji,* cilt II, Ankara: Phoenix Yayınevi.

Parcel, T. L and E. G. Menagman (1994), *Parent's Jobs and Children's Lives*, New York: deGruyer.

Parke, R. D., et al. (2004), "Economic Stress, Parenting, and Child Adjustment in Mexican American and European American Families", *Child Development*, *75*, ss. 1632-1656.

Parsons T., and E. A. Shils, ed. (1951), *Toward a General Theory of Action,* Canbridge: Harvard Univ. Press.

Parsons, T. and E. A. Shils, ed. (1953), "Toward a General Teory of Action", *World Politics*, Cilt 5, Sayı 4, ss. 530-554.

Parsons, T., E. A. Shils, E. C. Tolman, G. W. Allport, C. Kluckhohn, H. A. Murray, R. R. Sears, R. C. Sheldon ve S. A. Stauffer (1951), "Some Fundamental Categories of the Theory of Action: A General Statement", ed. T. Parsons ve E. A. Shils, *Toward a General Theory of Action*, Canbridge: Harvard Univ. Press, ss. 3-27.

Parsons, Talcott (1951), *The Social System*, Glencoe, Illinois: The Free Press.

Pasternak, Burton, Carol R. Ember and M. Ember (1997), *Sex, Gender and Kinship*, Upper Saddle River, N. J.: Prentice Hall.

Patel, V. and A. Kleinman (2003), "Poverty and Common Mental Disorders in Developing Countries", *Bulletin of the World Health Organization*, *81*, ss. 609-613.

Patel, V., et al. (1999), "Women, Poverty and Common Mental Disorders in Four Restructuring Societies", *Social Science and Medicine*, *49*, ss. 1461-1471.

Perry, R. B. (1954), *Realms of Value: A Critique of Human Civilization*, Cambridge: Harvard University Press.

Piaget, J. (1929), *Child's Conceptlon of the World*, New York: Harcourt, Brace and Co.

Piaget, J. (1932), *The Moral Judgment of the Child*, New York: Harcourt, Brace and Co.

Plante, T. G. and C. Sykora (1994), "Are Stress and Coping Associated with WISC-III Performance among Children?", *Journal of Clinical Psychology*, *50*, ss. 759-762.

Platt, Steven (1984), "Unemplayment and Suicidal Behavior", *Social Science and Medicine*, *19*, ss. 93-115.

Popkin, S. J. (1990), "Welfare: Views from the Bottom", *Social Problems*, *37*, ss. 64-79.

Power, C. and C. Hertzman (1997), "Social and Behavioral Pathways Linking Early Life and Adult Disease", *British Medical Bulletin*, *53*, ss. 210-221.

Pringle, M. L. Kelmer (1951), "Social Maturity and Social Competence", *Educational Review*, *3*, ss. 113-128, 183-195.

R. Sennet and J. Cobb (1972), *The Hidden Injuries of Class*, New York: Knopf.

Radin, P., ed. (1926), *Crashing Thunder: The Autobiography of an Amercan Indian*, New York: Appleton.

Radin, P. (1927), *Primitive Man as a Philosopher,* New-York: D. Appleton-Century Co.

Radin, P. (1957), *Primitive Religion* (1937), New York: Dover.

Radin, P. (1933), *The Method and Theory of Ethnology*, New York: Mc Graw-Hill.

Radin, P. (1934), *The Ratial Myth*, New York: Mc Graw-Hill.

Rainwater, L. (1974), "The Lower Class Health, Illness and Medical Institutions", ed. Rainwater, *Inequality and Justice*, Hawthorne, NY.: Aldine.

Rath, R. and J. P. Das (1958), "Study in Stereotypes of College Students Toward Themselves and Four Foreign Nationaties", *Journal of Social Psychology*, *47*, ss. 273-85.

Realo, A. et al. (2009), "Mechanisms of National Character Stereotyp: How People in Six Neighbouring Countries of Russia Describe Demselves and the Typical Russian", *European Journal of Personality*, 23, ss. 229-249.

Reid, I. (1998), *Class in Britain*, Cambridge, England: Polity Press.

Reinwater, L. (1974), "The Lower Class Health, Illness and Medical Institutions", ed. L. Rainwater, *Inequality and Justice*, Hawthorne, NY.: Aldine.

Rivers, W. H. R. (1904), "Observations on the Senses of the Todas", *Brit J. Prebol*, *1*, ss. 321-96.

Rivers, W. H. R. (1916), "Sociology and Psycohology", *Sociological Review*, *9*, ss. 1-13.

Rivers, W. H. R. (1923), *Conflicts and Dream*, London: Routledge.

Rivers, W. H. R. (1922), *Instinct and the Unconscious: A Contribution to a Biological Theary of the Psychoneurases*, Cambridge Univ. Press, 2nd. ed.

Rivers, W. H. R. (1924), *Medicine, Magic and Religion*, London: Routledge.

Rivers, W. H. R. (1923), *Prychology and Politics and Other Essays*, London: Routledge.

Rivers, W. H. R. (1926), *Psychology and Ethnology,* London: Kegan Paul.

Rivers, W. H. R. (1924), *Social Organization*, London: Routledge.

Robert B. Edgerton (1992), *Sick Societies*, New York: The Free Press.

Robins, L. N., et al. (1984), "Lifetime Prevalence of Specific Psychiatric Disorders in Three Sites", *Archives of General Psychiatry*, *41*, ss. 949-958.

Rodnick, David (1948), *Postwar Germans*, New Haven: Yale Univ. Press.

Rodrigues, M. L., et al. (2005), "A Contextual Approach to the Development of Selfregulatory Competencies: The Role of Maternal Unresponsivity and Toddler's Negative Affect in Stressful Situation", *Social Development*, *14*, ss. 136-157.

Rokeach, M. (1973), *The Nature of Human Values*, New York: The Free Press.

Rose, Arnold M. ve H. R. Stub (1956), "Summary of Studies on the Incidence of Mental Disorders", ed. Arnold M. Rose, *Mental Health and Mental Disorders*, London: Routledge and Kegan Paul, ss. 87-116.

Rosen, B. C. (1959), "Race, Ethnicity, and the Achievement Syndrome", *American Sociological Review*, *24*, ss. 47-60.

Rosen, B. C. (1956), "The Achievement Syndrome: A Psychocultural Dimension of Social Stratification", *American Sociological Review*, *21*, ss. 203-211.

Ross, C. and C. Wu (1995), "The Links Beetveen Education and Health", *American Sociologicol Review*", *60*, ss. 719-745.

Russel, G. M. (1996), "Internalized Classism: The Role of Class in the Development of Self", *Women and Therapy*, *18*, ss. 59-71.

Ryff, C. D. (1987), "The Place of Personality and Social Structure Research in Social Psychology", *Journal of Personality and Social Psychology*, *53*, ss. 1192-1202.

Sam, D. L. and J. W. Berry (2006), *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology*, Cambridge University Press.

Saunders, P. (1981), *Social Theory and the Urban Question*, New York: Holmes and Meier Publishers.

Sayılı, A. (2021), *Hayatta en Hakiki Mürşit İlimdir,* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Schaffner, B. (1948), *Father Land; a Study of Authoritarianism in the German Family*. Columbia University Press.

Schapera, I. (1938), *Handbook of Truana Law and Custom*, International Institute of African Languages and Cultures, Oxford.

Schooler, C. (2007), "Culture and Social Structure: The Relevance of Social Structure to Cultural Psychology", eds. Shinobu Kitayama and Dov Cohen, *Handbook of Cultural Psychology*, New York: Guilford Press, ss. 370-388.

Schooler, C. (2007), "The Effects of the Cognitive Complexity of Occupational Conditions and Leisure Time Activities on the Intellectual Functioning of Older Adults", eds. W. Chodzko-Zajko and A. Kramer, *Aging, Exercise and Cognition*, Champaign, Ill: Human Kinetics.

Schuman, F. (1936), *The Nazi Dictatorship*, Alfred A. Knopf.

Schumpeter, A. J. (1951), *Imperialism and Social Classes*, New York: Kelley.

Schwartz, S. H. and W. Bilsky (1990), "Toward a theory of the Universal Content and Structure of Values: Extensions and Cross-cultural Replications", *Journal of Personality and Social Psychology*, *58*, ss. 878-891.

Schwartz, S. H. and W. Bilsky (1987), "Toward a Universal Psychological Structure of Human Values", *Journal of Personality and Social Psychology*, *53*, ss. 550-562.

Schwartz, S. H. (1992), "Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries", ed. M. P. Zanna *Advances in Experimental Social Psychology*, *25*, ss. 1-65.

Schwartz, S. H. (1995), "Values", eds. A. S. R. Manstead and M. Hewstone, *The Blackwell Encyclopedia of Social Psychology*, Oxford: Blackwell Publishers, ss. 665-667.

Sears, R. R. and G. M. Wise (1950), "Relation of Cup-feeding in Infancy to Thumbsucking and the Oral Drive", *American Journal of Orthopschiatry*, *20*, ss. 123-138.

Sears, R. R. and H. V. Davis, et al. (1948), "Effects of Cup, Bottle, and Breast Feeding on Oral Activities of Newborn Infants", *Pediatrics*, *3*, ss. 549-558.

Sears, R. R. and P. S. Sears (1940), "Minor Studies of Aggression: V. Strength of Frustration-Reaction as a Function of Strength of Drive", *Journal of Psychology*, *9*, ss. 297-300.

Sears, R. R. (1944), "Experimental Analysis of Psychoanalytic Phenomena", ed. J. Mc V. Hunt, *Personality and the Behavior Disorders*, New York: Ronald Press, Vol. 1, ss. 306-332, 315-320.

Sears, R. R. (1936), "Functional Abnormalities of Memory with Spacial Reference to Amnesia", Psychological Bulletin, *33*, ss. 229-274.

Sears, R. R. (1941), "Non-aggressive Reactions to Frustration", *Psychological Review*, *48*, ss. 343-346.

Sears, R. R. (1951), "Social Behaviour and Personality Development", ed. T. Parsons ve E. A. Shils, *Toward a General Theory of Action,* Canbridge: Harvard Univ. Press, ss. 465-478.

Sears, R. R., E. E. Maccoby and H. Levin (1957), *Patterns of Child Rearing*, Evanston, Illinois: Row, Peterson.

Sears, R. R., H. M. Pintler and S. P. Sears (1946), "Effect of Father Separation on Pre-school Children's Doll Play Aggression", *Child Development*, *17*, ss. 219-243.

Sears, R. R., J. Whiting, et al. (1953), "Some Child-rearing Antecedents of Aggression and Dependancy in Young Children", *Genetik Pschology Monographs*, *47*, ss. 135-236.

Sears, Robert R. (1943), "Survey of Objective Studies of Psychoanalytic Concepts", New York: *Social Science Research Council Bulletin*, No. 51.

Segal, M. H., el al. (1966), *The Influence of Culture on Visual Perception*, İndianapolis: Bobbs-Merrill.

Seligman, C. G. (1932), "Anthropological Perspective and Psychological Theory", *Journal of the Royal Anthropological Institute*, *62*, ss. 193-228.

Seligman, C. G. (1924), "Anthropology and Psychology: A Study of Some Points of Contact", *Journal of the Royal Anthropological Institute*, *54*, ss. 13-46.

Seligman, C. G. (1929), "Temperiment, Conflict, and Psychosis in a Stone-Age Population", *British Journal of Medical Psychology*, *9*, ss. 189-190.

Seligman, C. G. (1928), "The Unconscious in Relation to Anthropology", *Birt Journ. Psychology*, *18*, ss. 373-387.

Sennet, R. and J. Cobb (1972), *The Hidden Injuries of Class*, New York: Knopf.

Shaw, M. D and G. Smith (1999), "Poverty, Social Exclusion and Minorities", eds. M. Marmot ile R. Wilkinson, *Social Determinants of Health*, Oxford, England: Oxford University Press, ss. 211-239.

Sigel, I. E., et al. (1992), *Parental Belief Systems: The Psychological Consequences for Children*, Hillsdale, Nj.: Erlbaum.

Simmons, L. W. (1942), *Sun Chief: The Autobiography of a Hopi Indian*, New Haven: Yale Univ. Press.

Slomczynski, K. M., J. Miller and M. L. Kohn (1981), "Stratification, Work, and Values: A Polish-United States Comparison", *American Sociological Review*, *46*, ss. 720-744.

Smith, G. Elliot (1926), "Preface" ve "Introduction", ed. W. H. R. Rivers, *Pychology and Ethnology*, London: Kegan Paul, ss. VIII-IX-XXVIII ve ss. VIII, X.

Smith, K. B. and L. Stone (1989), "Rags, Riches, and Bootstraps: Beliefs About the Causes of Welth and Poverty", *The Sociological Quarterly, 30*, ss. 93-107.

Smith, K.B. (1985), "I Made it Because of Me: Beliefs about the Causes of Wealth and Poverty", *Sociological Spectrum*, *5*, ss. 255-267.

Smith, M., "Perception Patterns in Three American Indian Tribes", *Mind, Culture, and Individuality*,

Smith, T. E. and P. B. Graham (1995), "Socioeconomic Stratification in Family Research", *Journal of Marriage and the Family*, *57*, ss. 930-941.

Smith, W. and J. M. Roberts (1954), *Zani Law: A Field of Values*, Peabody Museum, Cambridge, Mass.

Sobolewski, J. M. and P. R. Amato (2005), "Economic Hardship in the Family of Origin and Children's Psychological Well-being in Adulthood", *Journal of Marriage and Family*, *67*, ss. 141-156.

Sorokin, P. (1947), *Society, Culture and Personality: Their Structure and Dynamics*, New York: Harper and Brothers.

Sorokin, P. A. (1925), *Sociology of Revolution*, Philadelphia.

Sorokin, P. (1951), *Social Philosophies of an Age of Crisis*, Boston; Beacon Press.

Sorokin, P. (1928), *Contemporary Sciological Theories*, New York: Harper and Row.

Spangler, D. (1992), "Validity of Questionnaire and TAT Measures of Need for Achievement: Two Meta-analyses", *Psychological Bulletin*, *112*, ss. 140-154.

Spengler, O. (1929), *The Decline of the West*, New York.

Spinder, H. J. (1922), *Ancient Civilizations of Mexico and Central America.*

Srole, Leo, et al. (1962), *Mental Health in the Metropolis: The Midtown Manhattan Study*, New York: McGraw-Hill; rev. and enlarged ed., New York: Harper and Row, 1975.

Stack, Steven (1982), "Suicide: A Decade Review of the Sociological Literature", *Deviant Behavior*, *4*, ss. 49-51.

Stanton, A. H. and Stewart E. Perry, eds. (1951), *Personality and Political Crisis*, Glencoe; The Free Press.

Stocking, G. W. (1992), "Polarity and Plurality: Franz Boas an Psychological Anthropolog", ed. Theodor Schwartz vd., *New Direction in Prychological Anthropology*, Cambridge University Press, ss. 311-123.

Stoetzel, J. (1955), *Without Chrysanthemum and the Sword*, New York: Columbia University Press.

Stone, R. (2000), "Stress: The Invisible Hand in Eastern Europe's Death Rates", *Science*, *288*, ss. 1732-1733.

Straus, M. A. (1995), *Physical Violence in American Families*, New Brunswick, NJ.: Transection.

Straus, M. A., R. J. Gelles and S. K. Steinmetz (1980), *Behind Closed Doors: Violence in the American Family*, Garden City, New York: Doubleday.

Strodtbeck, Fred L. (1958), "Family Interaction, Values, and Achievement", eds. D. C. McClelland vd., *Talent and Society*, Princetion, N J.: D. Van Nustrand Co.

Suárez-Orozco, C. and M. M. Suárez-Orozco (1995), *Transformations: Immigration, Family Life, and Achievement Motivation Among Latino Adolescents*, Stanford, CA.: Stanford University Press.

Sullivan, H. S. (1947), *Conceptions of Modern Psychiatry*, Washington, D.C.: The William Alanson White Psychiatric Foundation.

Sumner, W. G. (1959), *Folkways, A Study of the Sociological Importance of Usages, Manners, Customs, and Morals* (1906), New York: Dover Publications.

Sundquist, J. and S. Johanson (1997), "Indicators of Socioeconomic Position and Their Relation to Mortality in Sweden", *Social Science and Medicine*, *45*, ss. 1757-1766.

Syme, S. L. and L. F. Berkman (1987), "Social Class, Susceptibility, and Sickness", ed. H. D. Schwartz, *Dominant Issues in Medical Sociology*, 2nd ed., New York: Random House.

Tamis-Le Monda, C. and M. H. Bornstein (2002), "Maternal Responsiveness and Early Language Aquisition", eds. R. V. Kail ve H. W. Reese, *Advances in Child Development and Behavior*, San Diego, CA.: Academic Press, ss. 89-127.

Tarde, G. (1903), *The Laws of Imitation,* New York: Henry Holt and Co.

Teit, J. (1898-1900), "The Thompson Indians of British Columbia", *Jesup Expedition,* Cilt 1, Kısım 4, s. 237.

Thévenot, M. de, *Relation d'un voyage fait au Levant*, Paris, 1665.

Thio, A. (1998), *Deviant Behavior,* New York: Addison Wesley Longman, 5 th ed.

Thomas, W. I. (1937), *Primitive Behavior,* New York: McGraw-Hill Book Co.

Thomas, W. S. (1923), *The Unadjusted Girl,* Boston: Little, Brown and Co.

Thompson, L. and A. Joseph (1944), *The Hopi Way*, Chicago: Univ. of Chicago Press.

Thompson, L. (1950), *Culture in Crisis*, New York: Harper and Bros.

Thorndike, E. L., *Animal Intelligence: Experimental Studies,* New York: The Macmillan Co., 1911.

Thorndike, E. L. (1905), *The Elements of Psychology,* New York: A. G. Seiler.

Thorndike, E. L. (1933), *The Fundamentals of Learning,* New York: Teachers College, Columbia University Press.

Timasheff, N. S. (1952), "The Basic Concepts of Sociology", *The American Journal of Sociology*, *2*, ss. 176-186.

Timasheff, N. S. (1946), *The Great Retreat*, New York.

Timasheff, N. (1967), *Sociological Teory, Its Nature and Growth*, 3rd edition, New York: Random House.

Tolischus, O. (1943), *Tokyo Record*, London: Published by Hamish Hamilton.

Tolman, E. C. (1951), "A Psychological Model", *Toward a General Theory of Action*, Canbridge: Harvard Univ. Press, ss. 350-351.

Tozzer, M. (1937), *Social Origins and Social Continuities,* New York: Macmillan and Co.

Tönnies, F. (1955), *Community and Association*, çev. Charles P. Loomis, London: Routledge and Kegan Paul.

Triandis, H. (1964), "Cultural Influences up on Cognitive Processes", *Advances'in Experimental Social Psychology*, *1*, ss. 1-48.

Tudge, J. R. H., at al. (2000), "Parents' Child Rearing Values and Beliefs in the United States and Russia: The Impact of Culture and Social Class", *Infant and Child Development*, *9*, ss. 105-121.

Turner, J. E. (1956), *The New Japan*, Minneapolis; Univ. of Minnosota Press.

Tylor, E. B. (1930), *Anthropology,* London: Watts and Co.

Tylor, E. B. (1871), *Primitive Culture: Researches into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Language, Art and Custom*, London.

Van den Boom, D. C. (1989), "Neonatal Irritability and the Development of Attachment", ed. G. A. Kohnstamm vd., *Temperament in Childhood*, Chichester, UK.: John Wiley, ss. 299-318.

Van den Boom, D. C. (1994), "An Experimental Manipulation of Sensitive Responsiveness Among Lower-class Mothers with Irritable Infants", *Child Development*, *65*, ss. 1457-1477.

Vernon, P. E. (1953), *Personality Tests and Assessments,* London: Methuen and Co.

Waldron, I. (2001), "What Do We Know about Causes of Sex Differences in Mortality? A Rewiew of the Literature", ed. A. Dan, *The Sociology of Health and Illness: Critical Perspectives*, New York: Worth, 2001, ss. 37-49.

Waller, W. (1932), *The Sociology of Teaching*, New York: John Wiley.

Warner, W. L. and Havighurst (1947), *Father of the Man: How Your Child Gets His Personality*, Boston: Houghton Mifflin.

Warner, W. L. and J. O. Low (1947), *The Social System of the Modern Factory*, New Haven: Yale University Press.

Warner, W. L. and Leo Srole (1945), *The Social Systems of American Ethnic Groups*, New Haven: Yale University Press.

Warner, W. L. and P. S. Lund (1941), *The Social Life of a Modern Community*, New Haven: Yale University Press.

Warner, W. L. and Paul S. Lund (1942), *The Status System of a Modern Community*, New Haven: Yale University Press.

Warner, W. L. (1959), *The Living and the Dead,* New Haven: Yale University Press.

Warner, W. L. (1953), *American Life: Dream and Reality*, Chicago: University of Chicago Press.

Warner, W. L., et al. (1949), *Democracy in Jonesville,* Harper and Brothers.

Warner, W. L., et al. (1946), *Who Shall be Educated? The Challenge of Unequal Opportunities*, London: Kegan Paul.

Warner, W. L. (1949), M. Meeker and K. Eells, *Social Class in America,* Chicago: Science Recearch Associates.

Warner, W. L. (1960), *Psychology of the Child in the Middle Class,* Pittsburg, PA.: University of Pittsburg Press.

Warner, W. L. (1959), *The Living and the Dead,* New Haven: Yale University Press.

Warner, W. L. (1963), *Yankee City*, Yale University Press.

Warner, W. Lloyd (1937), rev. ed. 1958, *Black Civilization*, Harper and Brothers.

Warner, W. Lloyd and. J. C. Abegglen (1955), *Occupational Mobility in American Business and Industry, 1928-1952*, Universty of Minnesota Press.

Warner, W., et al. (1944), *Who Shall Be Educated*, New York: Harper and Brothers.

Watson, J. B. (1914), *Behavior, an Introduction to Comparative Psychology,* New York: Henry Holt.

Watson, J. B. (1939), *Behavior,* New York: W.W. Norton.

Watson, J. B. (1929), *Psychology from the Standpoint of a Behaviorist,* Philadelphia: Lippincott.

Weitz, R. (2001), *The Sociology of Health and Health Care: A Critical Approach*, Belmont, CA.: Wadsworth / Thompson Learning.

West, J. (1945), *Plainville, U.S.A.*, New York: Columbia Univ. Press.

Whiting, J. W. M. (1941), *Becoming a Kwoma,* New Haven: Yale Univ. Press.

Whiting, J. W. M. and I. L. Child (1953), "Introduction", *Child Training and Personality,* New Haven: Yale Univ. Press, ss. 1-15.

Whiting, J. W. M. and O. H. Mowrer (1943), "Habit Progression and Regression-Laboratory Study of Some Factors Relevant to Human Socialization", *Journal of Comparative Psychology, 36,* ss. 229-253.

Whiting, J. W. M., et al. (1953), *Field Manual for the Cross-Cultural Study of Child Rearing: Reliminary Draft,* New York: Social Science Research Council.

Whiting, John, "Antropological Aspects", *International Encyclopedia of the Social Sciences,* Vol. 14, ss. 545-551.

Wilkinson, R. (1992), "Income Distribution and Life Expectancy", *British Medical Journal, 304*, ss. 165-168.

Wilkinson, R. (1996), *Unhealthy Societies: Afflictions of Inequality*, London: Routledge, 1996.

Williams, D. R. (1992), "Black-White Differences in Blood Pressure: The Role of Social Factors", *Ethnicity and Disease*, *2*, ss. 126-141.

Wilson, G. L. (1924), "The Horse and the Dog in Hidatsa Culture", *Anthropological Papers,* American Museum of Natural History, *15,* s. 201.

Winkleby, M. et al. (1992), "Socioeconomic Status and Health: How Education, Income, and Occupation Contribute to Risk Faktors for Cardiovascular Disease", *American Journal of Public Health*, *82*, ss. 816-820.

Wohlferth, T. (1997), "Socioeconomic Ineqality and Psychopathology: Are Socioeconomic Status and Social Class Interchangeable?", *Social Science and Medicine*, *45*, ss. 399-410.

Wolff, W. (1946), *The Personality of the Preschool Child*, New York: Grune and Stratton.

Woodger, J. H. (1924), *Biological Principle: A Critical Study*, London: Routledge and Kegan Paul.

Woods, Sister F. J. (1956), *Cultural Values of American Ethnic Groups*, New York: Harper and Brothers.

Wright, G. O. (1954), "Projection and Displacement: A Cross-Cultural Study of Folk-Tale Agression", *Journal of Abnormal and Social Psychology, 49*, ss. 523-528.

Wriht, E. O. (1985), *Class*, London: Versa.

Young, K. (1952), *Personality and Problems of Adjustment,* New York: Appleton-Century-Crofts, 2nd ed.

Yökükân, Turhan (2013), *Sosyolojik ve Sosyal Psikolojik Görüş Açısıyla Öğrenme, Etkileşme, Sosyalleşme, Kültür ve Kişilik*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.

Yörükân, T. ve T. Cebe (1955-1956), " Çatak Köyü Araştırması", *İÜ Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi*, *10-11*, ss. 1-27.

Yörükân, Turhan (1956), "Çocuk Sosyalleşmesi, Davis-Havighurst Rehberi", *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, *9*, ss. 143-167.

Yörükân, Turhan (2003), "Büyük Şehirli, Hatta Şehirli Olmanın Bedeli", *Türk Yurdu*, *23*, ss. 8-22.

Yörükân, Turhan (2005), "Geleneksel ve Yeni-Marksçı Görüşler Açısından Şehirleşme ve Şehir", *Kılavuz*, *23*, ss. 62-67.

Yörükân, Turhan (2005), "Suça Zemin Oluşturan Yerler Olarak Şehirler veya Büyük Şehirler", *Bilge*, *45*, ss. 4-16.

Yörükân, Turhan (2006), *Gecekondular ve Gecekondu Bölgelerinin Sosyo kültürel Özellikleri*, 3. baskı, Ankara: Nobel Yayınları.

Yörükân, Turhan (2006, 2023), *Alfred Adler, Sosyal Roller ve Kişilik*, 2. ve 8. baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Yörükân, Turhan (2009), "Bir Sosyalleşme ve Kişilik Oluşturma Aracı Olarak Sosyal Sınıflar", *Erdem, 54,* ss.1-52.

Yörükân, Turhan (2009), "Bir Şehir Cemaati Olarak Sosyal Sınıflar, Beden ve Ruh Sağlığı", *Erdem, 54,* ss. 53-84.

Yörükân, Turhan ve Ayda Yörükân (1966), *Türkiye'de Şehirleşme ve Konut Durumu: Şehirleşme, Gecekondular ve Konut Politikası*, Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı, Mesken Genel Müdürlüğü Sosyal Araştırma Dairesi, 1966.

Yörükân, Turhan (2012), "Büyük Şehirli, Hatta Şehirli Olmanın Bedeli", *Sosyolojik ve Sosyal Psikolojik Görüş Açısıyla Şehir, Konut ve Mahremiyet*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, ss. 39-71.

Yörükân, Turhan (1954), "İptidaîlerde Kutsal ve Kutsal-dışı Sahalar Ayrılığı", *İÜ Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi*, *9*, ss. 12-36.

Yörükân, Turhan (2022), "Özdeşleşme, İçe Yansıtma, Taklit ve Genelleştirme", *Engelleme, Çatışma ve Savunma*, Ankara: Doğu-Batı Yayınları.

Yörükân, Turhan, "Sosyalleşmenin Olmazsa Olmazı Olan Sosyal Normlar ve Normsuzluk Hâlleri", *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, s. 21.

Yörükân, Turhan (2013), "Temel Kişilik ve Kültür", *Sosyolojik ve Sosyal Psikolojik Görüş Açısıyla Öğrenme, Etkileşme, Sosyalleşme, Kültür ve Kişilik*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, ss. 185-222.

Yörükân, Turhan (1958-1959), "Temel Şahsiyet ve Kültür", *İstanbul Üniv. Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi, 13-14*, ss. 107-136.

Yörükân, Turhan (2006), *Alfred Adler, Sosyal Roller ve Kişilik*, 2. baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları; 5. baskı, 2017; 8. baskı, 2023.

Yörükân, Turhan (2023), *Bağlanma ve Sonraki Yaşlarda Görülen Etkileri*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 5. Baskı.

Yörükân, Yusuf Ziya (2006), *Müslümanlık ve Kur'an-ı Kerim'den Âyetlerle İslâm Esasları*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 8. baskı.

Yusuf Has Hâcib (1959), *Kutadgu Bilig*, çev. Reşit Rahmeti Arat, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Zelditch, M. (1955), "Role Differentiation in the Nuclear Family: A Comparative Study", eds. Talcott Parsons and R. F. Bales, *Family, Socialization and Interaction Process*, Glencoe, Ill: The Free Press, ss. 318, 347-348.

PANDORA'NIN KUTUSU AÇILIYOR: Gölgedeki Sosyal Sorunlar 2

Editörler
Doç. Dr. Meral Öztürk
Prof. Dr. Veda Bilican Gökkaya

nobel bilimsel

Pandora'nın Kutusu Açılıyor: Gölgedeki Sosyal Sorunlar 2
Editörler: Doç. Dr. Meral Öztürk, Prof. Dr. Veda Bilican Gökkaya

Yayın No.: 2222
ISBN: 978-625-393-732-4
E-ISBN: 978-625-393-733-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Öztürk, Meral., Bilican Gökkaya, Veda.
Pandora'nın Kutusu Açılıyor: Gölgedeki Sosyal Sorunlar 2 / Meral Öztürk, Veda Bilican Gökkaya
1. Basım, XII + 380 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-732-4
E-ISBN: 978-625-393-733-1
1. Sosyoloji 2. Toplum 3. Sosyal Sorunlar

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

ÖN SÖZ 1 ..... **vii**

ÖN SÖZ 2 ..... **ix**

DUYGULAR SOSYOLOJİSİ: KAVRAMLAR VE TEORİLER **1**
Aylin Görgün-Baran

DİJİTAL DÜNYANIN KARANLIK YÜZÜ: SİBER SUÇLAR **43**
Feyza Özler Ervüz - Miraç Burak Gönültaş - Cezmi Ervüz

YAPAY ZEKÂ: HAYIR MI, ŞER Mİ? **67**
Mustafa Gülmez

VAMPİRLER VE ZOMBİLER: SOSYAL MEDYA FENOMENLERİ İLE TAKİPÇİLERİ **91**
Özgür Sarı

KADIN DÜŞMANLIĞI (MİZOJİNİ) VE CİNAYETLERİ **101**
Meral Öztürk - Veda Bilican Gökkaya

ULUS AŞIRI GÖÇLERLE BİRLİKTE YÜKSELEN YABANCI DÜŞMANLIĞI **117**
Behçet Kaldık

ULUSLARARASI AİLELERİ BECK VE BECK-GERNSHEIM'IN PENCERESİNDEN İNCELEMEK ... **145**
Berfin Varışlı

TOPLUMSAL BİR SORUN OLARAK İNTİHAR **161**
Bülent Öngören - Sergender Sezer

TÜRKİYE'DE KIRSALA DÖNÜŞ: TERSİNE GÖÇ **191**
Erkan Dikici

KADIN BEDENİNİN DENETİMİ: KADIN SÜNNETİ **217**
Handan Karakaya

BİR TÜKETİM BİÇİMİ OLARAK GÜZELLİĞİN METALAŞMASI: SOSYAL MEDYA PAZARINDA KADIN GÜZELLİĞİ 239

Nuriye Çelik

ÇEVRİM İÇİ FLÖRT SİTE VE UYGULAMALARI: FIRSAT MI? TEHDİT Mİ? 261

Sinan Acar

KABUK BAĞLAMAYAN YARA: SAĞLIKTA ŞİDDET 283

Yılmaz Daşlı - Kübra Aslan

ERKEKLERE YÖNELİK ŞİDDET 321

Burak Şahin

MADDE BAĞIMLILIĞI VE SUÇ İLİŞKİSİ 343

Ömer Şükrü Yusufoğlu

AKADEMİDE MOBBİNG (PSİKOLOJİK TACİZ) 363

Zafer Demir - Sezen Güleç

DUYGULAR SOSYOLOJİSİ: KAVRAMLAR VE TEORİLER

Aylin Görgün-Baran

GİRİŞ

Son dönem yapılan sosyolojik saha araştırmalarında duygular konusu sıklıkla dile getirilmekte ve mevcut teoriler üzerinden analizler yapılmaktadır. Özellikle yorumcu-inşacı yaklaşımların özne olarak bireyin, yaşam seyrinde oluşturduğu yol haritası duyguları ve duygulanımın önemini ortaya koymakta ve edindiği deneyimlerle bireyin duygu durumunu açığa çıkmaktadır. Özne olarak birey karşılaştığı olumlu ve olumsuz olarak addedilen duygularını yönetme becerisi göstererek hayatta kalmayı mümkün kılan stratejiler geliştirebilmekte ya da travmaların etkisinde bir yaşam sürdürmek zorunda kalabilmektedir.

Bilimsel yöntem olarak akla/usa öncelik veren ve duygu durumunu ikinci plana alan Descartesçi düşünceye rağmen duyu organlarıyla algılanan toplumsal olgu ve ilişkilerin akıl kadar önemli olduğu gerçeği etnometodoloji ve fenomenolojik bilgilerle geliştirilen yorumcu-inşacı paradigma ile anlaşılmaya başlandı (Gökberk, 1985; Wolf, 2006). Bu anlamda insan biyopsikososyopolitik bir varlık olarak toplum içinde hayat sürer ve yaşamını anlamlandırmaya çalışır. İnsanı niteleyen bu sıfatların iç içe geçerek birbirini besleyen ve tetikleyen özelliği insanın etkileşim ve ilişkilerine anlam katmaktadır.

Sosyolojide duygular sosyolojisi ile ilk kez ilgilenen ve bu konu üzerine doğrudan çalışan sosyoloğun G. Simmel olduğunu söyleyebiliriz. Simmel (2009: 220), sosyolojinin; toplumsal yaşam ile duygusal algı ve etkileşimin bir arada varoluşları, iş birlikleri ve birbirlerine karşı çıkışları bağlamında taşıdığı anlamın peşine düşmeyi amaç edinmelidir, demektedir. Ayrıca duyguların hem basit gündelik ilişkilerde hem de insanın karmaşık ilişkilerinde gördüğü işlevin açığa çıkarılmasını

sel bir ilgi ya da etik bir davranış olarak değerlendirmektedir. Bunun için iyi bir yaşam sürmek hislerimize sadık kalmayı gerektirir, demektedir. Ancak sahip olduğumuz duyguların kişisel olduğu kadar toplumsal bir boyutunun olduğunu da göz ardı edemeyiz. Onun için duygular kültürü, davranışları, eylemlilikleri, ilişkileri, sosyopolitik duruşu, sahip olduğumuz kimlik göstergelerini belirlerken girift, iç içe geçmiş duyuşların (duygular toplamının) bir tepkisi olarak açığa çıkmaktadır. Topluluk içerisinde duygularımızı nasıl ifşa edeceğimiz ya da gizleyeceğimiz, nereye kadar sınırlandırıp kontrol edeceğimiz ya da ne kadarını göstereceğimiz vb. gibi soruların kültürel norm ve değerlerle yakından bağlantılı olduğunu görmemize ve bir duygu kültürünün oluşturulmasına imkân tanımaktadır. Bu kapsamda duyguların etkileşimsel boyutu daha çok kendini göstermektedir.

Günümüzde duygulara ilişkin araştırmalar duygu analizleri yapmamızı gerektirmektedir. Bunun için sözünü ettiğimiz duygular sosyolojisi teorileri araştırmacılara geniş bir çerçeve sunmaktadır. Bu bağlamda her bir teori farklı bakış açısından toplumsal ilişkilerimizin altında yatan duygularımızın bu davranışlarımızı nasıl ve ne kadar etkilediğini anlamamıza olanak sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

Ahmed, S. (2015). *Duyguların kültürel politikası,* (S. Komut, Çev.), İstanbul: Sel Yayıncılık.

Aron, R. (1986). *Sosyolojik düşüncenin evreleri,* (Korkmaz Alemdar Çev.), Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Baker, Ulus (2010). *Kanaatlerden imajlara: Duygular sosyolojisine doğru,* İstanbul: Birikim Yayınları.

Bericat, E. (2016). The sociology of emotions: Four decades of progress, *Current Sociology,* Vol. 64 (3): 491-513.

Chodorow, N. (2005-2007). *Duyguların gücü,* (Jale Özata Dirlikyapan Çev.), İstanbul: Metis Yayınları

Çolaklı, C. V. (2022). *Duyguların anatomisi,* Cicero'da Ruh Hâlleri Üzerine Bir Çözümleme, İstanbul: Alfa Yayınları.

Dereli, Toker (1979). *Endüstriyel ilişkiler,* İstanbul: Erkmen Marbaası.

Demir, E. (2021). Duygular ve duygu durumlarının örgütsel davranış alanında kullanımı, *Van YYU İİBF Dergisi,* 6 (11), s. 180-195.

Durkheim, E. (2021). Toplumsal olgu nedir? (Feryal Turan Çev.), P. Kivisto (Ed) *Sosyal Teori Kökler ve Dallar,* İçinde, (Çeviri Editörleri: A. Görgün-Baran, A. Gelmez, S. Taşdemir-Afşar) Istanbul : Islık Yayınları, s.111-118.

Durkheim, E. (2021). Kuralsızlık intiharı, (Çev. Feryal Turan), P. Kivisto (Ed) *Sosyal Teori Kökler ve Dallar,* İçinde, (Çeviri Editörleri: A. Görgün-Baran, A. Gelmez, S. Taşdemir-Afşar) Istanbul: Islık Yayınları, s.119-128.

Frank, D. (2014). Emotions and neurosociology**,** J. E. Stets, J. H. Turner (eds.), *Handbook of the Sociology of Emotions: Volume II,* Handbooks of Sociology and Social Research, DOI 10.1007/978-94-017-9130-4_1, © Springer Science+Business Media Dordrecht, pp.267-281.

Goffman, E. (2004). *Günlük yaşamda benliğin sunumu,* (Barış Cezar Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.

Gökberk, M. (1985). *Felsefe tarihi,* İstanbul: Remzi Kitapevi.

Hegtvedt, Karen A. & Parris, Christie L. (2014).Emotions in justice processes . J. E. Stets, J. H. Turner (eds.), *Handbook of the Sociology of Emotions: Volume II,* Handbooks of Sociology and Social Research, DOI 10.1007/978-94-017-9130-4_1, © Springer Science+Business Media Dordrecht, pp. 101-124.

Larson, Calvin J. (1986). *Sociological theory from the enlightenment to the present,* New York: General Hall, Inc.

Lenoir, F. (2024). *Spinoza mucizesi,* (Aslı Sümer Çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Lively, Kathryn J.& Heise, David R. (2014). Emotions in affect control theory**,** J. E. Stets, J. H. Turner (Eds.), *Handbook of the Sociology of Emotions: Volume II,* Handbooks of Sociology and Social Research, DOI 10.1007/978-94-017-9130-4_1, © Springer Science+Business Media Dordrecht, pp.50-75.

Morva, Oya (2013). *Chicago okulu pragmatik sosyal teoride iletişimin keşfi,* İstanbul: Doruk Yayıncılık.

Marx, K. (2021). Yabancılaşmış emek, (A. Öğün-Boyacıoğlu Çev.), P. Kivisto (Ed) *Sosyal Teori Kökler ve Dallar,* İçinde, (Çeviri Editörleri: A. Görgün-Baran, A. Gelmez, S. Taşdemir-Afşar) Istanbul : Islık Yayınları, s.53-63.

Marx, K. (2021). Alman ideolojisi: Karl Marx ve Friedrich Engels, (A. Öğün-Boyacıoğlu Çev.), P. Kivisto (Ed) *Sosyal Teori Kökler ve Dallar,* İçinde, (Çeviri Editörleri: A. Görgün-Baran, A. Gelmez, S. Taşdemir-Afşar) Istanbul: Islık Yayınları, s.65-70.

Ritzer, G. (1996). *Modern sociological theory,* New York, St. Louis: The McGraw-Hill Companies, Inc.

Simmel, G. (2021). Moda, (Özgür Güner Genç Çev.), P. Kivisto (Ed.), *Sosyal Teori Kökler ve Dallar,* İçinde, (Çeviri Editörleri: A. Görgün-Baran, A. Gelmez, S. Taşdemir-Afşar) Istanbul : Islık Yayınları, s.197-204.

Simmel, G. (2021). Maceracı, (Tuncay Birkan Çev.), P. Kivisto (Ed.), *Sosyal Teori Kökler ve Dallar,* İçinde, (Çeviri Editörleri: A. Görgün-Baran, A. Gelmez, S. Taşdemir-Afşar) Istanbul: Islık Yayınları, s.205-214.

Simmel, G. (2021). Metropol ve zihinsel hayat, (Tuncay Birkan Çev.), P. Kivisto (Ed.), *Sosyal Teori Kökler ve Dallar,* İçinde, (Çeviri Editörleri: A. Görgün-Baran, A. Gelmez, S. Taşdemir-Afşar) Istanbul: Islık Yayınları, s.215-226.

Simmel, G. (2021). Yabancı, (Tuncay Birkan Çev.), P. Kivisto (Ed.), *Sosyal Teori Kökler ve Dallar,* İçinde, (Çeviri Editörleri: A. Görgün-Baran, A. Gelmez, S. Taşdemir-Afşar) Istanbul: Islık Yayınları, s.227-232.

Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve kültür,* Çev. Tuncay Birkan, İstanbul: Metis Yay., s.219-231.

Solomon, R. (2016). *Duygulara sadakat,* Çev.: Funda Çoban, Ankara: Nika Yayınları.

Spinoza, B. (1984). *Etika,* Çev. Tuncay Birkan, Çev. Hilmi Ziya Ülken, Ankara: Ülken Yayınları.

Stets, Jan E. & Trettevik Ryan (2014). Emotions in identity theory, J. E. Stets, J. H. Turner (Eds.), *Handbook of the Sociology of Emotions: Volume II,* Handbooks of Sociology and Social Research, DOI 10.1007/978-94-017-9130-4_1,© Springer Science+Business Media Dordrecht, pp. 32-49.

Thoits, P.A. (1989). The sociology of emotions, *Annual Review of Sociology,* 15: 317-342.

Turner, J. H., (2003). *The structure of sociological theory.* 7th ed. Wadsworth Thomson Learning, pp. 432-452.

Turner, J.H. (2009). The sociology of emotions: Basic theoretical arguments, *Emotion Review,* 1(4): 340-354.

Turner, J. H. (2014). The evolution of human emotions, J. E. Stets, J. H. Turner (Eds.), *Handbook of the Sociology of Emotions: Volume II,* Handbooks of Sociology and Social Research, DOI 10.1007/978-94-017-9130-4_1,© Springer Science+Business Media Dordrecht, pp.11-31.

Turner, J.,Beeghley, L., Powers, C. H. (2013). *Sosyolojik teorinin oluşumu,* Çev. Ümit Tatlıcan, Bursa: Sentez Yayıncılık.

Üçer, M. B. (2016). Sınıflar ve duyguları: Tabakalaşma çalışmalarında duygulara yer açmak. *Sosyoloji Dergisi,* 36, s.227-247.

Wallace, R., & Wolf, A. (2015). *Çağdaş sosyoloji kuramları klasik geleneğin iyileştirilmesi*. Çev. Mehmet Rami Ayas ve Leyla Elburuz, Ankara: DoğuBatı Yayınları, s.282-288.

Wolf, Kurt, H. (2006). Fenomenoloji ve sosyoloji, Tom Bottomore-Robert Nisbet (Ed.), *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi II,* İçinde, Yayına Hazırlayanlar: Mete Tunçay-Aydın Uğur, İstanbul: Kırmızı Yayınları s.705-784.

DİJİTAL DÜNYANIN KARANLIK YÜZÜ: SİBER SUÇLAR

Feyza Özler Ervüz - Miraç Burak Gönültaş - Cezmi Ervüz

GİRİŞ

Dünyanın dört bir yanından gelen son haber başlıkları, teknolojinin etkin olduğu suç faaliyetlerine ilişkin korkutucu bir hikâye aktarıyor. *Cinsel Şantaj: Küçükleri Hedef Alan Büyüyen Bir Tehdit… Sibergöz-10 Operasyonları … Tarihin En Büyük Siber Suçlarından Yahoo Siber Saldırısı… Dünya genelinde on binlerce kuruluş "WannaCry" olarak bilinen bilgisayar virüsünün saldırısına uğradı…* (AA Haber, 2023; cbsnews, 2017; FBI Memphis, 2024; Theguardian, 2016).

Küresel toplumların ve endüstrilerin geçirmekte olduğu dijital dönüşüm, yukarıdaki haberlere benzer pek çok siber suç olaylarını da beraberinde getirmektedir. Konu ile ilgili haberlerin sıklığı günümüzde bireyler, örgütler ve toplum dâhil olmak üzere ülkelerin her düzeydeki ekonomik, ticari, kültürel, sosyal faaliyet ve etkileşimlerinin çoğunu siber alanda gerçekleştirmeleri ile ilişkilendirilebilir (Li ve Liu, 2021). 21. yy.a doğru bilişim teknolojisinin yönetim, ekonomi, sanayi ve askerî teknolojinin stratejik aracı hâline gelmesi ülkeler arasındaki siber saldırıların bu yüzyılın en önemli toplumsal sorunları arasında yer alacağını göstermektedir. Bilgi teknolojisinin kullanım alanının yaygınlığı, ekonomik faaliyetlerin dijitalleşmesi ve modern toplumun bilişim sistemlerine artan bağımlılığı, yeni suç olgularını ve güvenlik tehditlerini de gündeme taşımaktadır (Subair vd., 2022).

Bilgisayar teknolojisinin veya çevrim içi ağların kullanılmasıyla gerçekleştirilen, bilişim sistemlerinin güvenliğini, kullanıcıları ve verileri hedef alan; dolandırıcılık ve kimlik hırsızlığından tehdit ve fikri mülkiyete kadar her türlü şiddet eylemi siber suç olarak tanımlanmaktadır (Gordon ve Ford, 2006; Goni vd., 2022;

neden olabilmektedir. Toplumsal hayatta endüstri ile başlayan büyük değişikliklerin siber alandaki gelişmeleri de etkilediği aşikârdır (Şenol ve Karataşoğlu, 2022). Siber suçlar alanında bir yandan elektronik delillerin korunması amacıyla yargı mercileri arasında cezai soruşturmalarda uluslararası iş birliğinin etkinliğini artırmak, öte yandan hükûmetlerin yasal çerçevelerin modernleştirilmesi, ceza adaleti aktörlerinin eğitilmesi ve donatılması, iş dünyasının dayanıklılığının güçlendirilmesi ve kamuoyunun farkındalığının artırılması yoluyla siber suçlarla mücadele için ulusal kapasitelerini stratejik olarak geliştirmeleri gerekmektedir. Unutulmamalıdır ki harekete geçilmemesi, dijital dönüşümün getirdiği faydaları kaybetme riskiyle karşı karşıya getirebilecektir (Nosal, 2023).

KAYNAKÇA

AA Haber (2023). Sibergöz-10 Operasyonlarında 144 Şüpheli Yakalandı. https://www.aa.com.tr/tr/gundem/sibergoz-10-operasyonlarinda-144-supheli-yakalandi-/3085367#adresinden 29.01.2024 tarihinde erişilmiştir.

Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü. (2021). https://adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/31052022141642202 1H%C4%B0ZMETE%C3%96ZELK%C4%B0TAP.pdf adresinden 09.10.2024 tarihinde erişilmiştir.

Akdemir, N. (2020). Examining the Impact of Fear of Cybercrime on Internet Users' Behavioral Adaptations, Privacy Calculus and Security Intentions. International Journal of Eurasia Social Sciences, 11 (40), 606-648.

Alhaboby, Z. A., Barnes, J., Evans, H. ve Short, E. (2017). Challenges Facing Online Research: Experiences from Research Concerning Cyber-victimisation of People with Disabilities. Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace, 11(1).

Amnesty.org. (2018). Amnesty International Report. https://www.amnesty.org.tr/icerik/amnesty-international-report-201718 adresinden 12.02.2024 tarihinde erişilmiştir.

Anderson, R., Barton, C., Böhme,R.,…,Vasek, M. (2019). Measuring the Changing Cost of Cybercrime. The 18th Annual Workshop on the Economics of Information Security. Boston, United States.

Arora, Y. ve Sharma, B. (2018). The Dark Side of Cyber Pornography. ACCLAIMS, 4 (11), 1-11.

Aslan-Turan, E. (2022). Dijital Teknolojilerin Mahremiyet Üzerindeki Etkileri. Şarkiyat, 14 (2), 834-849.

Atakan, M. (2021). Siber Güvenlik ve Covid 19 Salgının Uzaktan Denetim Üzerindeki Etkileri. Denetişim, 22, 27-39.

Backe, E. L., Lilleston, P. ve McCleary-Sills, J. (2018). Networked Individuals, Gendered Violence: A Literature Review of Cyberviolence. Violence and Gender, 5 (3).

Barkuş, F. ve Koç, M. (2019). Dijital Mahremiyet Kavramı ve İlgili Çalışmalar Üzerine Bir Derleme. Bilim Eğitim Sanat ve Teknoloji Dergisi, 3(1), 35-44.

Bauman, Z. ve Lyon, D. (2013). Akışkan Gözetim. çev. Elçin Yılmaz, İstanbul: Metis Yayınları.

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu. (2022). Dijitalleşen Dünyada Bilişim Suçları ve Mücadele Yöntemleri. Sektörel Araştırma ve Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı Raporu.

Bonta, J. ve Andrew, D.A. (2017). The Psychology of Criminal Conduct, Sixth Edition By , New York, NY: Routledge.

Cengiz, G. (2021). Siber Suçları, Sosyal Medya ve Siber Etik. İletişim Çalışmaları Dergisi, 7 (3), 407-424.

Cbsnews. (2017). H Wannacry. ttps://www.cbsnews.com/news/wannacry-ransomware-attacks-wannacry-virus-losses/ adresinden 09.01.2024 tarihinde erişilmiştir.

Chen, S., vd. (2023). Exploring the Global Geography of Cybercrime and Its Driving Forces. Humanit Soc Sci Commun, 10 (1), 71.

Carroll, F., Adejobi, J.A. ve Montasari, R. (2022). How Good Are We at Detecting a Phishing Attack? Investigating the Evolving Phishing Attack Email and Why It Continues to Successfully Deceive Society. SN Comput Sci. 3(2), 170.

Cohen, L.E. ve Felson, M. (1979). Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach. American Sociological Review, 44 (4), 588-608.

Council of Europe. (2018). Cyber Crime. https://www.coe.int/en /web/conventions/full-list/conventions/treaty/185 /signatures?pauth=ecp1 stsJ. adresinden 10.02.2024 tarihinde erişilmiştir.

Çomu, T. ve Binark, M. (2013). Yeni Medya Ortamlarında Nefret Söylemi. Çınar, M (Ed.), Medya ve Nefret Söylemi: Kavramlar, Mecralar, Tartışmalar içinde, (s. 199-216). Hrant Dink Vakfı Yayınları.

Çakır, H. ve Taşer, M. (2022). Türkiye'de Yapılan Siber Güvenlik Faaliyetlerinin ve Eğitim Çalışmalarının Değerlendirilmesi. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 11(2), 347-366.

Çaycı, A.E. ve Çaycı, B. (2017). Dijital İletişim Çağında Teknolojinin Açığa Çıkardıkları: Gözetim ve Mahremiyet. The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication, 7 (1), 36-46.

Davidson, J., Livingstone, S., Jenkins, S.,… Phillips, K. (2019). Adult Online Hate, Harassment and Abuse: A Rapid Evidence Assessment; Department for Digital, Culture, Media and Sport (DCMS): London, UK.

Dijk, J. (2006). Digital Divide Research, Achievements and Shortcomings. Poetics, 34, 221-235.

Digital Guardian's Blog. (2023). IP Theft: Definition and Examples. https://www.digitalguardian.com/blog/ip-theft-definition-and-examples adresinden 06.02.2024 tarihinde erişilmiştir.

Dodel, M. ve Mesch, G. (2019). Inequality in Digital Skills and the Adoption of Online Safety Behaviors. Information Communication and Society, 21 (8), 1-17.

Egan, M. (2022). Privacy Boundaries in Digital Space: An Exercise in Responsibilisation. Information and Communications Technology Law, 31 (3), 301-318.

ElSherief, M., Belding, E., ve Nguyen, D. (2017). Understanding Gender-Based Violence in Social Media. In Proceedings of the International AAAI Conference on Web and Social Media. 11 (1), 52-61.

Europewatchdog.info (2024). Europe's Human Rights Watchdog. https://www.europewatchdog.info/en/treaties_and_monitoring/cybercrime/ adresinden 05.03.2024 tarihinde erişilmiştir.

Felson, M. (2006). Crime and Nature, Thousand Oaks, CA:Sage Publications.

FBI Memphis (2024). Sextortion: A Growing Threat Targeting Minors. https://www.fbi.gov/contact-us/field-offices/memphis/news/sextortion-a-growing-threat-targeting-minors adresinden 29.01.2024 tarihinde erişilmiştir.

Furnell, S. (2010) Jumping Security Hurdles. Computer Fraud and Security, 10-14.

Furnell, S. ve Dowling, S. (2019). Cyber Crime: A Portrait of the Lanscape. Journal of Criminological Research. Policy and Practice, 5(1), 13-26.

Fussey, P. ve Roth, S. (2020). Digitizing Sociology: Continuity and Change in the Internet Era. British Sociological Association, 54 (4), 659-674.

Geeksforgeeks.org. (2023). Difference Between Conventional Crime and Cybercrime. https://www.geeksforgeeks.org/difference-between-conventional-crime-and-cybercrime/ adresinden 12.02.2024 tarihinde erişilmiştir.

Gençay, A. ve Cantürk, N. (2023). Ülkemizde Siber Güvenlik, Siber Suçlar ve Adli Yönü. H. Dokgöz (Eds). Siber Suçlar içinde. Akademisyen Yayınevi.

Gercke, M. (2014). Understanding Cybercrime: Phenomena, Challenges and Legal Response. International Telecommunication Union-ITU. 12-42.

Goni, O. (2022). Cyber Crime and Its Classification. Int. J. of Electronics Engineering and Applications, 10(1), 01-17.

Goni, O., Haidar, A., Showrov, M., Mahbub, A. ve Shameem, A. (2022). The Basic Concept of Cyber Crime. Journal of Technology Innovations and Energy, 1(2), 16–24.

Gordon, S. ve Ford, R. (2006). On the Definition and Classification of Cybercrime. Journal in Computer Virology, 2, 13-20.

Haggerty, K.D. ve Ericson, R.V. (2000) The Surveillant Assemblage. Br J Sociol 51(4), 605–622.

Hanus, B. ve Wu, Y.A. (2016). Impact of Users' Security Awareness on Desktop Security Behavior: A Protection Motivation Theory Perspective. Information Systems Management, 33 (1), 2-16.

Harbawi, M. ve Varol, A. (2016). The Role of Digital Forensics in Combating Cybercrimes. 4 th International Symposium on Digital Forensics and Security (ISDFS'16). 25-27.

Harris, B. A. (2020). Technology and Violence Against Women. The Emerald Handbook of Feminism, Criminology and Social Change içinde (ss. 317-336). Bingley: Emerald Publishing.

Hatipoğlu, C. ve Tunacan, T. (2021). Türkiye'de Siber Saldırı ve Tespit Yöntemleri: Bir Literatür Taraması. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 430-445.

Hawdon, J. (2021). Cybercrime: Victimization, Perpetration, and Techniques. Am J Crim Justice, 46 (6), 837-842.

Hargittai, E. (2002). Second-level Digital Divide: Differences in People's Online Skills. First Monday, 7(4).

Hawdon,J., Parti, K., Dearden, T.E. (2020). Cybercrime in America amid COVID-19: The Initial Results from a Natural Experiment. American Journal of Criminal Justice. 45, 546–562.

Heemeng, H., Ryan, K. ve Lorraine, M. (2022). Situational Crime Prevention (SCP) Techniques to Prevent and Control Cybercrimes: A Focused Systematic Review.

Holt, T.J., Bossler, A.M. ve Seigfried-Spellar, K.C. (2017). Cybercrime and Digital Forensics: An Introduction (2nd ed.). Routledge.

ICRW (2018). Technology-Facilitated Gender-Based Violence: What is it, and how do we measureit?https://www.icrw.org/wpcontent/uploads/2018/07/ICRW_TFGBVMarketing_Brief_v8-Web.pdf. Adresinden 11.02.2024 tarihinde erişilmiştir.

International Telecommunication Union. (2007). Global Security Agenda (GCA). https://www.itu.int/en/action/cybersecurity/Pages/gca.aspx adresinden 14.02.2024 tarihinde erişilmiştir.

International Telecommunication Union. (2009). Understanding Cybercrime: A Guide For Development Countries. https://www.itu.int/ITU-D/cyb/cybersecurity/docs/itu-understanding-cybercrime-guide.pdf adresinden 14.02.2024 tarihinde erişilmiştir.

Joshi, D.M. (2021). Cyber Pornography: An Interdisciplinary Study of Technology Led Crime Against Women and Children. International Journal of Creative Research Thoughts (IJCRT), 9 (12), 297-301.

Karaca, M., Mutlu, T. ve Gencer, G. (2021). Siber Mağduriyet: Kavramsal Bir Çalışma. Anadolu. Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 3 (1), 177-191.

Kemmerer, R. A. 2003. Cybersecurity. Proceedings of the 25th IEEE International Conference on Software Engineering: 705-715.

http://dx.doi.org/10.1109/ICSE.2003.1201257.

Khan, P.N. ve Naqvi, N.Z. (2018). Child Pornography In Digital Age And The Law In India – Analysis. https://www.eurasiareview.com/03052017-child-pornographyin-digital-age-and-the-law-in-india-analysis/ adresinden 09.02.2024 tarihinde erişilmiştir.

Koç, K. ve Yavuz-Sever, E. (2023). Dijital Alanda Şiddet, Yıkıcılık ve Perversiyonun Psikanalitik Açıdan Değerlendirilmesi. Siber Suçlar (Ed, H. Dokgöz). Akademisyen Yayınevi, İstanbul.

Kovacich, G. (1999). Computer Fraud and Security. Science Direct, 7, 12-17.

Leukfeldt, E.R. ve Yar, M. (2016). Appling Routine Activity Theory to Cybercrime: A Theoretical and Empirical Analysis. Deviant Behavior, 37 (3), 1-18.

Lewis, J. A. (2006). Cybersecurity and Critical Infrastructure Protection. Washington, DC: Center for Strategic and International Studies.

Liang, H. ve Xue, Y. (2010) Understanding Security Behaviors in Personal Computer Usage: A Threat Avoidance Perspective. Journal of the Association for Information Systems, 11, 394-413.

Li, Y. ve Liu, Q. (2021). A Comprehensive Review Study of Cyber-Attacks and Cyber Security; Emerging , Trends and Recent Developments. Energy Reports, 7, 8176-8186.

Lupton, D. (2015) Digital Sociology. Routledge: London.

Manokha, I. (2018). Surveillance, Panopticism, and Self-discipline in the Digital Age. Surveillance and Society, 16(2), 219–237.

Michel, G. (2022). Cybercrime: Recognising and Preventing Malicious Activities Online. https://www.diplomacy.edu/blog/cybercrime-recognising-and-preventing-malicious-activities-online/ adresinden 30.01.2024 tarihinde erişilmiştir.

Mihalache, A. (2002). The Cyber Space-Time Continuum: Meaning and Metaphor. The Information Society, 18, 293-301.

Miro-Llinares, F. ve Moneva, A. (2019). What About Cyberspace (and cybercrime alongside

it)? A Reply to Farrell and Birks .Did cybercrime cause the crime drop? Crime Science 8 (2).

Nosal, J. (2023), Crime in the Digital Age: A New Frontier, in The Implications of Emerging

Technologies in the Euro-Atlantic Space, J. Berghofer, A. Futter, C. Häusler, M. Hoell, and J.Nosál, Eds. Cham: Springer International Publishing, pp. 177–193

O'Regan, C. (2018). Hate Speech Online: an (Intractable) Contemporary Challenge? Current Legal Problems, 71(1), 403–429.

Öztekin, H. (2015). Yeni Medyada Nefret Söylemi: Ekşi Sözlük Örneği. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(38), 925- 936.

Önok, M. (2013). Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesi Işığında Siber Suçlarla Mücadele Uluslararası İşbirliği. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 19 (2), 1229-1270.

Payne, J. (2020). Criminals Work from Home During Pandemics too: A Public Health Approach to Respond to Fraud and Crimes Against Those 50 and Above. American Journal of Criminal Justice.

Robinson, L., Schulz, J., Dunn, H. S.,...Khilnani, A. (2021). Digital Inequalities 3.0: Emergent Inequalities in the Information Age.First Monday, 25(7), 1-21.

Sabillon, R., Cano, J., Cavaller, V. ve Serra, J. (2016). Cybercrime and Cybercriminals: A Comprehensive Study. International Journal of Computer Networks and Communications Security, 4 (6),165-176.

Safitra, M.F., Lubis, M. ve Fakhrurroja, H (2023). Counterattacking Cyber Threats: A Framework for the Future of Cybersecurity. Sustainability, 15, 13369.

Saulawa, M.A. (2015). Cyberpornography: An Analysis of the Legal Framework, Eajournals, 3 (46).

Sammons, J. (2012). The Basics of Digital Forensiscs. The Primer for Getting Started in Digital Forensics. USA.

Schuler, D. (2004) Shaping the Network Society: The New Role of Civil Society in Cyberspace. Journal of the American Society for Information Science and Technology, 57 (5), 723-725.

Seigfried-Spellar, K.C. ve Treadway, K.N. (2014). Differentiating Hackers, Identity Thieves, Cyberbullies, and Virus Writers by College Major and Individual Differences. Deviant Behavior, 35 (10), 782-803.

Smith, H.E. (2006). Intellectual Property as Property: Delineating Entitlements in Information. The Yale Law Journal, 1742- 1750.

Sigmund, K. ve Nowak, M. (1998). Cyber-Sociology. Nature, 392-457.

Statista. (2023). Estimated Cost of Cybercrime Worldwide 2017-2028. https://www.statista.com/forecasts/1280009/cost-cybercrime-worldwide adresinden 05.02.2024 tarihinde erişilmiştir.

Subair, S., Yosif, D., Ahmed, A. ve Thron, C. (2022). Cyber Crime Forensics. International Journal of Emerging Multidiciplinaries: Computer Science and Atrificial Intelligence, 1(1), 41-49.

Sütlüoğlu, T. (2020). Orta Yaş ve Üzerindeki Bireylerde Dijital Eşitsizliğin Görünümleri: Erişim Eşitsizlikleri ve Kullanım Farklılıkları. M. Fiğan ve Y. Dede Özdemir (Ed.). Dijital Kültür, Dijital Eşitsizlikler ve Yaşlanma İçinde (s. 215-246). Alternatif Bilişim Derneği Yayınları.

Şenol, D. ve Karataşoğlu, E.B. (2022). Siber Suçlara Sosyolojik Bakış. Academic Social Resources, 7 (33), 36-53.

Thegurardian (2016). https://ww.w.theguardian.com/technology/2016/dec/14/yahoo-hack-security-of-one-billion-accounts-breached adresinden 29.01.2024 tarihinde erişilmiştir.

Thomas, D. ve Loader, B. (2000). Cybercrime: Law Enforcement, Security and Surveillance in the Information Age. London: Routledge.

Toplumsal Bilgi ve İletişim Derneği (TBİD). (2021). Türkiye'de Dijital Şiddet Araştırması. https://dijitalsiddet.org/wp-content/uploads/2021/09/konda-rapor-8eylul.pdf adresinden 11.02.2024 tarihinde erişilmiştir.

Türay, A. (2019). Sosyal Medyada Nefret Söylemi. İfade Özgürlüğüne İlişkin Güncel Meseleler Sempozyumu. İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi ve Türk Ceza Hukuku Derneği.

Türk, G. D. ve Demirci, E. (2016). Sanal Dünyada Dönüşen Mahremiyet Algısı; Instagram Örneği. Pegem Akademi, 518-525.

Türk Ceza Kanunu (2005). 25611 sayılı Resmî Gazete.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi. (2021). Siber Güvenlik. Türkiye'de Dijital Şiddt Araştırması. https://cbddo.gov.tr/siber-guvenlik/ adresinden 13.02.2024 tarihinde erişilmiştir.

UNODC (2020). Cybercrime and COVID19: Risks and Responses. https://www.unodc.org/documents/AdvocacySection/UNODC__CYBERCRIME_AND_COVID19_-_Risks_and_Responses_v1.2_-_1404-2020_-_CMLS-COVID19-CYBER1_-_UNCLASSIFIED_BRANDED.pdf. adresinden 05.03.2024 tarihinde erişilmiştir.

Vanathi, J. ve Jayaprasanna, S. (2014). A Study on Cyber Crimes in Digital World. International Journal on Recent and Innovation Trends in Computing and Communication, 2 (9), 2746-2749.

Van Deursen, A., Helsper, E. ve Eynon, R. (2016). Development and Validation of the Internet Skills. Information, Communication and Society, 19 (6), 804-823.

Yağcı, B. (2023). Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Gelişmesiyle Değişen Siber Suç Tanımı ve Yaklaşımlar. Bilgi Teknolojileri ve İletişim Dergisi, 1(1), 147-182.

Zhang, Z. ve Luo, L. (2018). Hate Speech Detection: A Solved Problem? The Challenging Case of Long Tain on Twitter. Computation and Language, 8 (1), 23-33.

Wall, D. S. (2001). Cybercrimes and the Internet. In D. S. Wall (Ed.), Crime and the Internet (pp. 1-17). New York: Routledge.

Wall, D.S. (2007). Cybercrime: The Transformation of Crime in the Information Age. Polity Press.

Weulen, K.M., Holt, T.J. ve van Gelder, J.L. (2019) Offending and Victimization in the Digital Age: Comparing Correlates of Cybercrime and Traditional Offending-Only, Victimization-Only and the Victimization-Offending Overlap. Deviant Behavior, 40(1),40–55.

YAPAY ZEKÂ: HAYIR MI, ŞER Mİ?

Mustafa Gülmez

GİRİŞ

Çok yeni bir teknoloji olmayan 1950'li yıllarda temeli atılan ancak 2000'li yıllarda kapsamı hızla büyüyen ve genişleyen yapay zekâ, yaşadığımız dünyayı âdeta içine alarak dijital dönüşüme hızlı katkı sunan bir sistemdir. Hayatımızın birçok yönünün dijitalleştirilerek dönüştürülmesi konusunda başarılı olma konusu, her zaman yüzlerce bilim insanlarının ve araştırmacılarının odak noktasını oluşturmuştur.

Yirminci yüzyılda yapay zekâ kavramının yükselişinden bu yana bilim insanları, âdeta hayatımıza giren son teknoloji makinelerin yaşantımızı nasıl şekillendireceğini düşünmeye başlamışlardır. Gerçekten de yapay zekâ, hayatımızın neredeyse her alanında bulunmakta ve onu kullanan biz insanlar onun yokluğunda da sıkıntı yaşamaktayız.

Yapay zekâ sayesinde tarımdan imalata, ulaşımdan (lojistikten) sağlığa, kamu yönetiminden ticarete, e-ticaretten bankacılığa, enerjiden eğitime, savunma sanayiinden hukuka, yaşamın her alanında daha etkili ve daha işlevsel olan yeni sistemler üretilmektedir. Yapay zekâ sistemleri, insanlığın yaşadığı birçok probleme çözüm üretebilecek ve insanlığa büyük faydalar sunabilecek potansiyele sahiptir. Günümüzde birçok alanda insanlar için faydalı olmaya başlamıştır. Yapay zekânın gittikçe daha fazla alanda uygulanmaya başlanması ile artık günlük yaşantımızda sesli asistanlarla (siri-alexa-cortana vs.) konuşabiliyor, akıllı telefonlarla günlük alışveriş yapılabiliyor, akıllı ev otomasyon sistemleriyle uzaktan evi ve içindeki elektronik eşyaları kontrol edilebiliyor ve 7/24 saat çevrim içi (online) alışveriş işlemlerini gerçekleştirilebiliyoruz.

KAYNAKÇA

Abbott, R., & Bogenschneider, B. (2018). Should robots pay taxes? tax policy in the age of automation. *Harvard Law & Policy Review*, 12, 145-175.

Adalı, E. (2017). Yapay zekâ. *İTÜ Vakıf Dergisi*, (75), 8-13.

Akalın B., Veranyurt, Ü., (2020) Sağlıkta Dijitalleşme Ve Yapay Zekâ, *SDÜ Sağlık Yönetimi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2., 131-141.

Akalın B., Veranyurt, Ü., (2021). Sağlık Hizmetleri ve Yönetiminde Yapay Zekâ *Acta Infologica,* Vol: 5, No: 1, 231-240.

Aktan, C. C., & Tunç M. (1998). Bilgi Toplumu ve Türkiye. *Yeni Türkiye Dergisi*. (Ocak-Şubat 1998), 118-134.

Bell, E. (2020). Cognitive automation, business process optimization, and sustainable industrial value creation in artificial intelligence data-driven internet of things systems. *Journal of Self-Governance and Management Economics*, 8(3), 9-15.

Bostrom, N., (2018). *Süper Zekâ - Yapay Zekâ Uygulamaları, Tehlikeler ve Stratejiler*. (F. B. Aydar, Çev.) İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları

Çağal, M. T. (2022). *Yapay Zekâ Ve Robotik Teknolojinin Algılanma Durumu Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme,* [Yayımlanmamış Doktora Tezi], Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bolu.

Comest, U. (2019). *Preliminary study on the ethics of artificial intelligence.*

Coppin, B. (2004). *Artificial Intelligence Illuminated*. USA: Jones and Barlett Publishers.

Dereli, T. (2020). *Yapay Zekâ ve İnsanlık*. M. Şeker, Y. Bulduklu, C. Korkut. & M. Doğrul (Ed.). Bilişim Teknolojileri ve İletişim: Birey ve Toplum Güvenliği (93-106). Ankara: Berk Grup.

Eggers, W. W., Schatsky, D., & Viechnicki, P. (2017). AI-augmented government: Using cognitive technologies to redesign public sector work. London: Deloitte University Press.

Erdoğan, G. (2021). Yapay zekâ ve hukukuna genel bir bakış. *Adalet Dergisi*, 66, 117-192.

Ford, M. (2018). *Robotların yükselişi, yapay zekâ ve işsiz bir gelecek tehlikesi*. (Çev. Cem Duran), İstanbul: Kronik Kitap

Frank, M., Roehrig , P., Pring, B. (2019), *Makineler her şeyi yaptığında biz ne yapacağız* - Yapay Zekâ, Algoritmalar, Botlar ve Büyük Veri Çağında Öne Geçmek. (Çev. Emine Yılmaz). İstanbul: Aganta Kitap.

Gedik, G., (2020). Robotlara karşı gerçek kişilerin korunması açısından robot vergisi önerisi. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 26 (1), 24-48 .

Graetz, G., & Michaels, G. (2018). Robots at work. *Review of Economics and Statistics, 100*(5), 753-768.

Greengard, S. (2020). AI on edge. *Communications of the ACM*, 63(9), 18-20.

Haenlein, M. ve Kaplan, A. (2019). A brief history of artificial intelligence: On the past, present, and future of artificial intelligence. *California management review*, 61(4), 5-14.

Haenlein, M. ve Kaplan, A. (2021). Artificial intelligence and robotics: Shaking up the business world and society at large. *Journal of Business Research*, 124(C), 405-407.

Hainc, N., Federau, C., Stieltjes, B., Blatow, M., Bink, A., & Stippich, C. (2017). The bright, artificial intelligence-augmented future of neuroimaging reading. *Frontiers in neurology*, 8.

Haton, J. P. ve Haton C. M. (1991). *Yapay zekâ.* (Çev. Ayşen Ekmekçi, Alev Türker). İstanbul: İletişim Yayınları.

https://iask.ai/?mode=academic&options[detail_level]=detailed&q=yapay+zekâ+olumlu+y%C3%B6nleri [Erişim Tarihi: 11/03/2024]

https://tr.euronews.com/2023/03/24/yapay-zekâdan-en-fazla-hangi-meslekler-etkilenecek [Erişim Tarihi: 24/03/2024]

https://www.fool.com/terms/a/artificial-intelligence/ [Erişim Tarihi: 18/03/2024].

https://www.pazarlamasyon.com/ups-yapay-zek-destekli-yeni-cozumu-ile-avrupa-gonderi-islemlerini-kolaylastiriyor [Erişim Tarihi: 19/03/2024].

https://www.pazarlamasyon.com/google-riza-disi-deepfake-porno-videolariyla-sorun-yasiyor [Erişim Tarihi: 18/03/2024].

https://www.pwc.co.uk/economic-services/ukeo/ukeo-july18-net-impact-ai-uk-jobs.pdf 36 UK Economic Outlook July 2018 [Erişim Tarihi: 12/02/2024].

https://www.sdplatform.com/Dergi/1049/Yasli-bakim-hizmetleri-ve-sorunlari.aspx)[Erişim Tarihi: 15/02/2024].

İpçioğlu, İ., Haşit, G., Dertli, D. (2009). Teknolojik değişimin yarattığı etki türleri ile iş görenlerin demografik özellikleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi: Bir tekstil firması örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 11 (1), 121-149.

Jarrahi, M. H. (2018). Artificial intelligence and the future of work: Human-AI symbiosis in organizational decision making. *Business Horizons,* 61(4), 577-586.

Jiang, F., Jiang, Y., Zhi, H., Dong, Y., Li, H., Ma, S., Wang, Y., Dong, Q., Shen, H. ve Wang, Y. (2017). Artificial intelligence in healthcare: past, present and future. *Stroke and Vascular Neurology*, 2 (4), 230-243. https://doi.org.10.1136/svn-2017-000101

Kalis, B., Collier, M., Fu, R., (2018), 10 promising AI applications in health care. May, *Harvard Business Review* (https://hbr.org/2018/05/10-promising-ai-applications-in-health-care) [Erişim Tarihi: 05.01.2024].

Kaplan, A., & Haenlein, M. (2019). Siri, Siri, in my hand: Who's the fairest in the land? 85 On the interpretations, illustrations, and implications of artificial intelligence. *Business Horizons*, 62(1), 15–25. https://doi.org/10.1016/j.bushor.2018.08.004

Karaboğa, Uğur. (2020) *İşe Alım Süreçlerinde Yapay Zekâ Teknolojilerinin Kullanımı* İstanbul [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi] Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İstanbul.

Kayım, N., (2021), *Yapay Zekânın Halkla İlişkiler Uygulamalarındaki Yeri*, [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Nabiyev, V. (2012). *Yapay Zekâ.* (4. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Neill, D. B. (2013). Using Artificial Intelligence to Improve Hospital Inpatient Care. *IEEE Intelligent Systems*, 28 (2), 92-95.

Öz, Ş. M. (2023)., *İnsan-Yapay Zekâ İlişkisinin Dönüşümü: Akıllı Haz Makineleri,* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi] Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Öztemel, E. (2020) . *Yapay Zekâ ve İnsanlığın Geleceği*. M. Şeker, Y. Bulduklu, C. Korkut, & M. Doğrul (Ed.). Bilişim Teknolojileri ve İletişim: Birey ve Toplum Güvenliği içinde (77- 90). Tüba. Ankara: Berk Grup.

Tegmark, M. (2017). *Life 3.0: Being human in the age of artificial intelligence*. Newyork: Alfred Knopf.

Terzi, R. (2020). An adaptation of artificial ıntelligence anxiety scale into turkish: reliability and validity study. *International Online Journal of Education and Teaching (IOJET)* 7(4), 1501-1515.

Trzęsicki, K. (2020). Idea of Artificial Intelligence. *Studia Humana*, 9(3/4), 37-65. https://doi.org.10.2478/sh-2020-0027

Winfield, A. (2020). Intelligence is not one thing. *Journal of Artificial General Intelligence*, 11(2), 97-100.

Yuste, R., Goering, S., Arcas, B. A. Y., Bi, G., Carmena, J. M., Carter, A., ... & Wolpaw, J. (2017). Four ethical priorities for neurotechnologies and AI. *Nature*, *551*(7679), 159-163.

Yüksel, M. (2003). *Mahremiyet Hakkı ve Sosyotarihsel Gelişimi*. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 58, 181-213.

VAMPİRLER VE ZOMBİLER: SOSYAL MEDYA FENOMENLERİ İLE TAKİPÇİLERİ

Özgür Sarı

"Artık ne gerçek ne de hayaldir.
Bu simülasyonun dönemi belirsizliğin ve çelişkilerin çağıdır.
Belirsizliği ve çelişkileri anlamak için hiçbir ölçüt yoktur."

J. Baudrillard (Ankara: Doğu-Batı Yayınları, 2003).

GİRİŞ: VAMPİRLER VE ZOMBİLER

Bu çalışmaya Baudrillard'ın yukarıdaki sözü ile başlamak yerinde olacaktır. Zira göndergeleri olmayan referanslardan, gerçekliği bulunmayan göstergelerden oluşan bir "hipergerçeklik" dünyasında yaşamaktayız. Şeylerin elle tutulur, gözle görülür, koklanır ve tadılır maddi şeyler olmaktan azade, sanal bir göstergeler şeklinde alınıp tadıldığı ve tüketildiği bu dünyada anlam ortadan kalkmıştır. İyi ve kötü birbirine karışmıştır. İntihar etmek için çatıya çıkmış birisini, polis çağırmadan öylece izleyip telefonların kameralarına kaydetmek, yaralıları ambulans çağırmak yerine sosyal medyada anlık paylaşmak da böyle bir şey. İyi ve kötü yok artık. Etik olan nedir umurumuzda değil. Sadece alabildiğince hızla akan bu anlamsız ve iğrençleşmiş göstergeler çağında alabildiğince bir sanal gerçeklik paylaşmaktır önemli olan (Baudrillard, 2003).

Hayatı değiştirmeyi istemek, devrim yapmak, insanlık için daha yaşanılır bir dünya hayal etmek, ister sağ olsun ister sol olsun, ideolojilerin temel güdüsüdür. Siyaset bunun için yapılır. İnançla ve tüm varlığını buna adayarak yola girersin. Bunların da kalmadığı, inançların, siyasalın, ideolojilerin bittiği bir çağdayız. Teknolojinin sağladığı rahatlıkla çile çekmeyen ve kolaylıkla elde eden bireylerin, tüketim ve kitle iletişim araçları ile atomize olup yalnızlaştığı toplumlara dönüştük.

KAYNAKÇA

Baker, U. (2009). **Yüzeybilim Fragmanlar**, Ankara: Birikim Yayınları.

Baudrillard, J. (2024). **Tüketim Toplumu**, çev. Ferda Keskin ve Hazal Deliceçaylı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Baurillard, J. (27 Nisan ve 30 Nisan 2004). "Olaya İlişkin ve Sanal", İzmir: DEÜ ve İstanbul: Bilgi Üni.

Baudrillard, J. (2003). **Simulakrlar ve Simulasyon**, çev. Oğuz Adanır. Ankara: Doğu-Batı Yayınları.

Bourdeiu, P. (1995). **Pratik Nedenler**, çev. Hülya Tufan. İstanbul: Kesit Yayıncılık.

Bourdeiu, P. (1983). **Ökonomisches Kapital, Kulturelles Kapital, Soziales Kapital**, Hrsg: Kreckel, Reinhard, Soziale Ungleichheit, Soziale Welt, Sonderband 2. Göttingen.

Castells, M. (2013). **Ağ Toplumunun Yükselişi-Enformasyon Çağı**, çev. Ebru Kılıç, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Çavuşoğlu Ceylan, Y. (2024). **Jean Baudrillard ve Hipergerçeklik,** İstanbul: Urzeni Yayıncılık.

Dağtaş, B. ve Dağtaş, E. (2003). "Habermas'ın Burjuva Kamusal Alanı Tanımı Çerçevesinde Yazılı Basının Konumu ve Dönüşümü", *Kurgu Dergisi*, Sayı: 40, 49-61.

Kaplan, M. & Yardımcıoğlu, M. (2020). "Alan, Habitus ve Sermaye Kavramlarıyla Pierre Bourdieu", *Habitus Toplumbilim Dergisi*, 2020(1), 23-38.

Wacquant, Loic J. D. (2003). "Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar'a Giriş", içinde **Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar**, İstanbul, İletişim Yayınları.

Vampir nedir, https://www.google.com/search?q=vampir+nedir, erişim tarihi: 03.05.2024.

Zombi nedir, https://www.google.com/search?q=zombi+nedir, erişim tarihi: 03.05.2024.

Zombi nedir, https://tr.wikipedia.org/wiki/Zombi, erişim tarihi: 03.05.2024.

KADIN DÜŞMANLIĞI (MİZOJİNİ) VE CİNAYETLERİ

Meral Öztürk - Veda Bilican Gökkaya

"Eğer bütün insanlar doğuştan özgürse
nasıl oluyor da bütün kadınlar köle doğuyor?
Çünkü kadınlar, erkeklerin tutarsız, belirsiz,
bilinmeyen, keyfî iradelerine tâbi olduklarına göre
bu, kölelik durumu değil de nedir?"

Juliet Mitchell

GİRİŞ

Geçmişte günümüze toplumsal yaşamın nerdeyse her alanında (mitoloji, din, bilim, sanat, ekonomik yaşam, eğitim, hukuk, siyaset, medya vb. birçok alanda) kendini gösteren mizojini kavramı literatürde "kadın düşmanlığı" olarak ifade edilmekte, "misein (nefret/iğrenme) ile gune (kadın) kelimelerinin birleşiminden oluşan Yunanca misogunes kelimesinden (kadından nefret edene) gelmektedir" (Daumas, 2018: 21).

Kadın düşmanlığı fikrini Sexual Politics (Cinsel Politika, 1970) isimli kitabında ortaya atan Kate Millet "ataerkil iktidarın cinsiyetçi bir toplum yarattığını ve kadın düşmanlığı üzerine kurulu cinsel politikaların hem özel alanda hem de sınıf sistemi ve eğitim sistemi gibi toplumsal kurumlar içinde kadınlara yönelik baskıyla sonuçlandığını iddia etmektedir" (Marshall, 2021: 373).

Kadın düşmanlığı kadına yönelik ayrımcılığı derinleştirmekte, kadınların toplumsal yaşama aktif olarak katılmalarına engel olmakta, toplumda ötekileştirilip ikinci konumda yer almalarına sebep olmaktadır. İnsanlık tarihinin başlangıcından

Albert Camus'un "Bir ülkeyi tanımak istiyorsanız o ülkede insanların nasıl öldüğüne bakın." (Özçiçek, 2022:35) sözlerinden hareketle toplumsal ve bireysel refahın artırılması, toplumsal ve bireysel barışın, huzurun, güvenin inşa edilmesi adına; kadına yönelen düşmanlığın ve insanlık için utanç verici bir eylem olan kadın cinayetlerinin ortadan kaldırılmasında; kadınların şiddet konusunda bilinçlendirilmesi, şiddetle mücadele yolları hakkında bilgilendirilmesi, toplumsal hakları konusunda farkındalıklarının yükseltilmesi; erkeklerin ise ataerkil ideolojinin zihinlerine işlediği kadınla ilgili kalıp yargılardan kurtulmaları için çocukluktan itibaren eğitilmesi -aile başta olmak üzere tüm kurumlarda- insanlığın beraberce var olabilmesi için önemlidir. Sözün kısası toplumlardaki erkeği/erkekliği yüceltici, kadını/kadınlığı değersizleştirici/ötekileştirici, şiddeti ise normalleştirici söylem ve eylemlerden vazgeçilmesi; şiddete yönelik sıfır tolerans hedefiyle cezaların indirimsiz ve caydırıcı nitelikte olması elzemdir.

KAYNAKÇA

Ayan, S. (2019). Sosyolojik Kuramlarda Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı Kadın Cinayetleri. M. Öztürk ve M. B. Bulut (Ed.), *Tüm Yönleriyle Kadın Cinayetleri* (s. 21-44) içinde. Ankara: Nobel.

Baydar, V., Kılıç, C., Serpen, A. S. ve Günay, G. (2019). "Kadın Düşmanlığı Ölçeğinin Türkçe

Formunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması" Web Sitesi Örneği" *Fe Dergi,* 11 (2), 65-77.

BBC News Türkçe (2021). İstanbul Sözleşmesi'nden Çıkmak Neyi Değiştirdi, Kadına Şiddetle Mücadelede İç Hukuk Yeterli Mi? https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-56578226 adresinden 20 Nisan 2024 adresinden alınmıştır.

Beauvoir, S. D. (1993). *İkinci Cins*, İstanbul: Payel Yayınları.

Bilican Gökkaya, V. (2015). *Ahtapot Kadınlar: Aile ve İş Yaşamı Kıskacındaki Kadınlar ve Karşılaştıkları Sorunlar*.Journal of Turkish Studies, 10(10), 233-248.

Bilican Gökkaya, V. (2018). Toplumsal Cinsiyet ve Aile İçinde Kadına Yönelik Şiddet. Ankara: Gece.

Caputi, J. ve Russell, D. E.H. (1990). Femicide: Speaking The Unspeakable. *Ms.,1*(2), pp.34-37.

Ceylanlı, B. ve Kanlı, İ. (2020). KKTC'de Yaşanan Kadın Cinayetlerinin Basındaki Yansımaları: Ana Akım ve Alternatif Gazete Karşılaştırması, *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 35 ss.238-261.

Corradi, C., Marcuello-Servos, C., Boira, S. ve Weil, S. (2016). Theories of Femicide and Their Significance For Social Research. *Current Sociology, 64*(7), 975-995.

Daumas, M. (2018). *Kadın Düşmanlığı*, Çev.: Barış Behramoğlu, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları.

Dobash, R. P. ve Dobash, R. E. (1979). *Violence Against Wives: A Case Against The Patriarchy.* Free Press.

Etherington, N., Baker, L., Pietsch, N., Straatman, A.L., Ansems, A., Barreto, E. ve Campbell, M. (2015). *Femicide.* Centre for Research & Education on Violence Against Women & Children.

Evrenol-Öçal, S. (2019). Üniversite Öğrencilerine Yönelik Geliştirilen Kadına Karşı Her Türlü Düşmanca Tutuma (Mizojini) Karşı Eğitim Programının Etkinliğinin Değerlendirilmesi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Programı, Doktora Tezi, Ankara.

Gazioğlu, E. (2013). Kadın cinayetleri: Kavramsallaştırma ve Sorunlu Yaklaşımlar, *Sosyal Politika Çalışmaları, 7*(30), 89-100.

Gönültaş, M. B. ve Yılmaz, F. (2019). Kadın Cinayetleri Bağlamında Şiddet Mağduru Kadınların Korunmasına Yönelik Polisiye Yaklaşımın Önemi. M. Öztürk ve M. B. Bulut (Ed.), *Tüm Yönleriyle Kadın Cinayetleri* (s. 343-372) içinde. Ankara: Nobel.

Holland, J. (2019). *Mizojini: Dünyanın En Eski Ön Yargısı: Kadından Nefretin Evrensel Tarihi*, Çev.: Erdoğan Okyay, Editör: Canay Şahin, İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları, 2. Basım.

Hooks, B. (2022). *Feminizm Herkes İçindir Tutkulu Politika*, Türkçesi: Ece Aydın, Berna Kurt, Şirin Özgün ve Aysel Yıldırım, İstanbul: bgst Yayınları.

İşkil, R., Öztürk, M. ve Türk, A. (2023). Eş Şiddeti Mağduru Kadınların Travma Sonrası Stres Bozukluğu İle Stresle Başa Çıkma Stratejileri Arasındaki İlişki. M. Bulut ve Z. Karacagil (Ed.), *Sosyal Bilimlerinde Güncel Tartışmalar 12* (s.995-1004) içinde. Bilgin Kültür Sanat Yayınları

Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu (2021). Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu 2020 Raporu. https://kadincinayetlerinidurduracagiz.net/veriler/2947/kadin-cinayetlerini-durduracagiz-platformu-2020-raporu adresinden 16 Nisan 2024 tarihinde alınmıştır.

Kadının İnsan Hakları Derneği (2022). Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW). https://kadininsanhaklari.org/savunuculuk/uluslararasi-sozlesmeler-ve-mekanizmalar/cedaw/ adresinden 15 Nisan 2024 tarihinde alınmıştır.

Karakaya, H. (2022). Bir Salgın Olarak Covid-19 ve Kadınlar. S. Gündüz (Ed.), Covid-19 Sürecinde Çalışma Yaşamına Genel Bakış (s. 69-100) içinde. Bursa: Dora Yayınevi.

Karakuş-Öztürk, H. (2019). Kadın Cinayetleri ve Yasal Mevzuat. M. Öztürk ve M. B. Bulut (Ed.), *Tüm Yönleriyle Kadın Cinayetleri* (s. 155-184) içinde. Ankara: Nobel YAYINEVİ.

Kızılçelik, S. ve Erjem, Y. (1996). *Açıklamalı Sosyoloji Sözlüğü*, İzmir: Saray Kitabevleri, 4.Basım.

Latin American Model Protocol (2014). *Latin Amerikan Model Protocol For The Investigations Of Gender- Realited Killing Of Women (Femicide-Feminicide)*. Regional Office for Central America of United Nations High Comissioner for Human Rights (OHCHR).

Laurent, C., Platzer, M. ve Idomir, M. (2013). *Femicide: A Global Issue That Demands Action.* Academic Council on the United Nations System (ACUNS) Vienna Liaison Office.

Marshall, G. (2021). *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev.: Osman Akınhay ve Derya Kömürcü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınevi. 5. Basım.

Özçiçek, M. (2022). İnsan Hakları ile İnsan, İnsan Haklarını Korumak Görevimizdir (iç.), *E-Barobirlik Dergisi*, Sayı, 55, 34-38.

Özgünlaw (2019). 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun Üzerine İnceleme https://www.ozgunlaw.com/makaleler/6284-sayili-ailenin-korunmasi-ve-kadina-karsi-siddetin-onlenmesine-dair-kanun-uzerine-inceleme-466 adresinden 16 Nisan 2024 tarihinde alınmıştır.

Özkantar, M. Ö. (2022) Yeni Türk Sinemasında Mizojinizm: Eril Düşmanlığın Gölgesinde Halam Geldi ve Mustang Filmlerine Dair Feminist Bir İnceleme, *2.nci Uluslararası Sinema Sempozyumu Özet Bildiri Kitabı* (iç.), Editörler: Prof. Dr. Fevzi KASAP, Öğr. Gör. Murat Cem ACARAL, Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları, ss.175-185.

Öztürk, M. ve Ayan, S. (2019). Kadın Cinayetleri (Femisid): Kavramlaştırma ve kavramlaştırmada yaşanan sorunlar. M. Öztürk ve M. B. Bulut (Ed.), *Tüm yönleriyle kadın cinayetleri* (s. 1-20) içinde. Ankara: Nobel Yayınevi.

Öztürk, N. (2017). Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunun Getirdiği Bazı Yenilikler ve Öneriler, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(1), 1-32.

Reliefweb (2024). The Global Femicide Epidemic**.** https://reliefweb.int/report/world/global-femicide-epidemic adresinden 11 Nisan 2024 tarihinde alınmıştır.

Rudaw (2023). Türkiye- 2022'de 334 Kadın Öldürüldü. https://www.rudaw.net/turkish/middleeast/turkey/020120239 adresinden 14 Nisan 2024 tarihinde alınmıştır.

Reis, C. ve Meyer, S.R. (2024) Understudied and Underaddressed: Femicide, an Extreme Form of Violence Against Women and Girls. PLoS Med 21(1): e1004336. DOI: 10.1371/journal.pmed.1004336

Roberts, Y. (2021). The UK's Femicide Epidemic: Who's Killing Our Daughters? https://www.theguardian.com/society/2021/apr/25/the-uks-femicide-epidemic-whos-killing-our-daughters adresinden 12.03.2024 tarihinde alınmıştır.

Russell, D. E. H. (1990). *Rape in Marriage. Bloomington.* Indiana University Press.

Sarı, Ö. (2019). Feminist Metodolojinin İmkânı Üzerine: Bir Olabilirlik Tartışması ve Kadın Cinayetleri. M. Öztürk ve M. B. Bulut (Ed.), *Tüm Yönleriyle Kadın Cinayetleri* (s. 107-124) içinde. Ankara: Nobel.

Suveren, Y. (2022). Günümüz Dünyasında Kadın Düşmanlığı (Mizojini) ve Görünümleri,

*Sakarya Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergis*i, 1(1), 19-36.

Şener, G., Çavuşoğlu, Ç., Irklı, H. İ. (2016). Medya ve Toplumsal Cinsiyet, *Toplumsal Cinsiyet*

Tartışmaları (iç), Haz.: Feryal Saygılıgil, Ankara: Dipnot Yayınları, ss.165-185.

Taştan, C. ve Küçüker-Yıldız, A. (2019). *Dünyada ve Türkiye'de Kadın Cinayetleri, 2016-2017-2018 Verileri ve Analizleri*. Ankara: Polis Akademisi Yayınları.

The Guardian (2022). Femicide Census: There's a Disturbing Reason for the Falling Number of Murders. https://www.theguardian.com/society/2022/feb/27/femicide-census-theres-a-disturbing-reason-for-the-falling-number-of-murders adresinden 13 Nisan 2024 tarihinde alınmıştır.

Tire, O. (2019). Töre ve Namus Cinayetleri. M. Öztürk ve M. B. Bulut (Ed.), *Tüm Yönleriyle Kadın Cinayetleri* (s. 185-218) içinde. Ankara: Nobel Yayınevi.

Türk, A., Çevik, B. ve Kaya, S. (2023).Toplumsal Cinsiyet Algısının Şiddet Eğilimine Etkisinde Toplumsal Cinsiyet Eğitiminin Aracılık Rolü. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi, 6* (2), 423-443.

Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu (2022). 2021-2022 Kadın cinayetleri veri analizi ve karşılaştırması. https://tkdf.org.tr/bizden-haberler/2021-2022-kadin-cinayetleri-veri-analizi-ve-karsilastirmasi adresinden 13 Nisan 2024 tarihinde alınmıştır.

Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu (2024). 2023 Yılı Kadın Cinayetleri Verileri Raporu. https://www.tkdf.org.tr/bizden-haberler/2023-yili-kadin-cinayetleri-verileri-raporu adresinden 14 Nisan 2024 tarihinde alınmıştır.

UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime). (2018). *Global Study on Homocide: Gender-Related Killing of Women and Girls*, Vienna.

Uzunaslan, Ş. (2021). Kadın Düşmanlığı (Misogyny) ve Toplumsal Cinsiyet, *Toplumsal Cinsiyet ve Sosyoloji (iç.)*, ss. 129-140.

Üçler, N. Ve Büyükçelikok T. Ö. (2023). Türkİye'nİn İstanbul Sözleşmesİ'nden çekilmesİ kararının dünya basınında yansımasının insan ve kadın hakları yönünden ülke itibarına etkİsİ üzerine bİr inceleme. *İletişim Çalışmaları Dergisi,* 9(3): 395-424

World Econoic Forum (2020). As the UK Publishes its First Census of Women Killed by Men, Here's a Global Look at the Problem. https://www.weforum.org/agenda/2020/11/violence-against-women-femicide-census/ adresinden 10 Nisan 2024 tarihinde alınmıştır.

World Health Organization (2012). Understanding and Adressing Violence Aganist Women. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/77421/WHO_RHR_12.38_eng.pdf;jsessionid=254170D91E273C2809E865E8E9CE3D10?sequence=1 adresinden 15 Nisan 2024 tarihinde alınmıştır.

Yaraman, A. (1999). *Türkiye'de Kadınların Siyasal Temsili*, Ankara: Bağlam Yayınları.

Yıldız, S. Z. (2022). Jack Holland'ın Mizojini: Dünyanın En Eski Ön Yargısı: Kadından Nefretin Evrensel Tarihi adlı eserinin değerlendirilmesi. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 147-158.

Yüner, R. (2019). İlâhî Dinlerde Kadının Konumu, Kadına Şiddet ve Kadın Cinayetlerine Bakış**.** M. Öztürk ve M. B. Bulut (Ed.), *Tüm Yönleriyle Kadın Cinayetleri* (s. 239-270) içinde. Ankara: Nobel Yayınevi.

Zengin, B. (2019). Ataerkil Sistemin Temelleri ve Kadın Cinayetleri. M. Öztürk ve M. B. Bulut (Ed.), *Tüm Yönleriyle Kadın Cinayetleri* (s. 45-89) içinde. Ankara: Nobel Yayınevi.

Zeybekoğlu, Ö. (2013). *Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Erkeklik Olgusu.* Ankara: Eğiten Kitap Yayınları.

ULUS AŞIRI GÖÇLERLE BİRLİKTE YÜKSELEN YABANCI DÜŞMANLIĞI

Behçet Kaldık

GİRİŞ

Göç, tarihsel ve toplumsal açıdan birtakım farklı özellikler taşımakla birlikte sürekliliği belirgin olan bir olgudur. Mekân değişikliğini sağlayan göçler, kimi zaman iklimsel ve doğal koşulların olumsuzluğu nedeniyle gerçekleşmekte kimi zaman da ekonomik, politik ve sosyal nedenlerle gerçekleşmektedir. Başka bir ifade ile göçler, hem çeşitli zorunlu nedenlerden kaynaklanabilmekte hem de isteğe bağlı nedenlere dayanabilmektedir. Bu durum, ulusal çapta gerçekleşen göçler için geçerli olduğu kadar ulus aşırı göçler için de geçerlidir. Nitekim göçlerin neticesinde sadece mekân değişikliği gerçekleşmemekte aynı zamanda sosyokültürel değerler de taşınmaktadır. Farklı kültürlerin ve değerlerin karşılaşması, çeşitli sorunlara kaynaklık ederek toplumsal uyumsuzluklara sebebiyet verebilmekte, olumsuz tutumlara ve yabancı düşmanlığına yol açabilmektedir.

Son yüzyıllarda dünya çapında gerçekleşen göçlerin dönemsel olarak farklı nitelikler taşıdığı söylenebilir. İmparatorluklar dönemindeki göçler daha çok savaşlar, sömürgecilik, sürgünler ve köle ticareti gibi sebeplerle gerçekleşmiştir. Ancak imparatorlukların çözülmesinden sonraki süreçte göçler, ulus devletlerin inşa edilmesiyle bağlantılı olarak homojen toplum oluşturma amacı çerçevesinde gerçekleşmiştir. Çeşitli mübadele uygulamaları, baskılar ve soykırımlar yoluyla insanlar göç ettirilmiştir. Ayrıca her iki dünya savaşı da göçlerin kitlesel şekilde gerçekleşmesine neden olmuştur (Özgür, 2016: 199). Yine küreselleşme, uluslararası göçleri ekonomi, siyasi ve teknik açıdan etkileyen önemli olgulardan biridir (İçduygu, 2010: 23). Küreselleşmenin yaygınlaşmasıyla birlikte ulus aşırı göçler artmaya başlamış olup göçmenlik ve sığınmacılığın formu değişmeye başlamıştır.

KAYNAKÇA

Abadan-Unat, N. (2006). *Bitmeyen göç: Konuk işçilikte ulus-ötesi yurttaşlığa* (2. Baskı). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Adıgüzel, Y. (2016). *Göç sosyolojisi.* Nobel Akademik Yayınları.

Anık, M. (2021). Neo-Racism in the age of populism: The immigrant crisisin europe. *Marifetname. 8*(1), 13-40. DOI: 10.47425/marifetname.907647

Anık, M. (2022). Göç sonrası kültürel uyum ve kimlik sorunları. B. Kaldık (Ed.), *Bölgesel ve küresel gelişmeler ışığında uluslararası göçler* (s. 37-61) içinde. Nobel Bilimsel Eserler.

Anık. M. (2012). Kültürel farklılıkların krize dönüş(türül)mesi: Batı toplumlarında islamofobi. *İİB International Refereed Academic Social Sciences Journal, International Congress on Culture and Society Special Issue, 3*(5), 445-465.

Atasü- Topçuoğlu, R. (2016). Düzensiz göç: Küreselleşmede kısıtlanan insan hareketliliği. S. G. Ihlamur-Öner ve N.A. Şirin öner (Ed.), *Küreselleşme çağında göç* (s. 501-518) içinde. İletişim Yayınları.

Beller, J. (2020). Xenophobia trends in Germany: Increasing negative attitude towards foreigners in younger birth cohorts. *The Social Science Journal*, DOI: 10.1080/03623319.2020.1735855

Betz, H. G. (2003). Xenophobia, identity politics and exclusionary populism in Western Europe. *Socialist Register*, 39, 193-210.

Bordeau, J. (2010). *Xenophobia: The violence of fear and hate*. Rosen Publishing.

Bozdağ, F. (2020). Xenophobia and social contact in university students. *International Journal of Education & Literacy Studies, 8*(4),87-97. http://dx.doi.org/10.7575/aiac.ijels.v.8n.4p.87

Budak, P., Demir, M.S., Tan, M. ve Sarı, M. (2017). Yerel halkın algısında Suriyeli sığınmacılar ve toplumsal etkileri: Elazığ ili örneği. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5*(62), 543-564. . https://doi.org/10.16992/asos.13262

Canatan, K. (1995). *Avrupa'da müslüman azınlıklar*. İnsan Yayınları.

Castles, S. ve Miller, M. (2008). *Göçler çağı: Modern dünyada uluslararası göç hareketleri.* (B. U. Bal ve İ. Akbulut, Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Crush, J., Tawodzera, G., Chikanda, A., Ramachandran, S. and Tevera, D. (2017). *Migrants in countries in crisis (MICIC) South Africa case study: The double crisis-mass migration from Zimbabwe and xenophobic violence in South Africa*. International Centre for Migration Policy Development.

Demirel, G. (2017). Ötekinin korkusu: haber bültenlerinde Türkiye'deki Suriyeliler. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5*(60), 503-514.

Doğanay, Ü. ve Çoban Keneş, H. (2016). Yazılı basında Suriyeli 'mülteciler': Ayrımcı söylemlerin rasyonel ve duygusal gerekçelerinin inşası. *Mülkiye Dergisi, 40*(1), 143-184.

Engel, V. et al. (2018). *Xenophobia, radicalism, and hate crime in Europe.* Annual report, V. Engel (Ed.). https://www.osce.org/files/f/documents/3/e/395336_1.pdf

Erbaş, H. (2019). *Gidişlerden kaçışlara göç ve göçmenler: Kuram, yöntem ve alan yazıları.* Phoenix Yayınevi.

Erder, S. (2010). "Düzensiz" göç, göçmen korkusu ve çelişen tepkiler. B. Pusch ve T. Wilkoszewski (Ed.), (M. Çomak-Özbatır, Çev.). *Türkiye'ye uluslararası göçler* (s. 41-54) içinde. Kitap Yayınevi.

Ergin, H. (2016). Turkish university students' perceptions towards their Syrian classmates. *Education and Science, 41*(184), 399-415. Doi: 10.15390/EB.2016.6214

Esses, V. M. and Hamilton, L. K. (2021). Xenophobia and anti-immigrant attitudes in the time of COVID-19. *Group Processes & Intergroup Relations, 24*(2), 253-259. DOI: 10.1177/1368430220983470

Getmansky, A., Sınmazdemir, T, and Zeitzoff, T. (2018) Refugees, xenophobia and domestic conflict: Evidence from a survey experiment in Turkey. *Journal of Peace Research, 55*(4). 491-507.

Hervik, P. (2015). Xenophobia and nativism. J. D. Wright (Ed.), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences,* Second Edition, 25, 796-801. https://doi.org/10.1016/B978-0-08-097086-8.12167-1

Hıdır, Ö. (2018). Batı'da İslam karşıtı "aşırı sağ"ın dinî-ideolojik ve tarihi temelleri. E. Okumuş (Ed.), *İnsanlığın islamofobi ile İmtihanı* (s. 185-223) içinde. Eskiyeni Yayınları.

İçduygu, A. (2010). Türkiye'de uluslararası göçün siyasal arkaplanı: Küreselleşen dünyada "ulus-devleti inşa etmek ve korumak". B. Pusch ve T. Wilkoszewski (Ed.), (M. Çomak-Özbatır, Çev.) *Türkiye'ye uluslararası göçler* (s. 17-40) içinde. Kitap Yayınevi.

İçduygu, A.ve Kirişçi, K. (2009). Introduction: Turkey's international migration in transition. In A. İçduygu and K. Kirişçi (Eds.), *land of diverse migrations: Challenges of emigration and immigration in Turkey* (pp. 1-25). Bilgi University Press.

Kaldık, B. (2021). Uluslararası göç bağlamında sığınmacılara yönelik yabancı düşmanlığının incelenmesi: Türkiye'de zenofobi üzerine bir uygulama. *Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 5,* (Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Kongresi: Krizler, Belirsizlikler ve Arayışlar Özel Sayısı), 69-96. DOI: 10.33399/biibfad.1029321

Kaldık, B. (2022). Türkiye'ye uluslararası göçler: İmparatorluk ve cumhuriyet döneminde yaşanan göç hareketleri. B. Kaldık (Ed.), *Bölgesel ve küresel gelişmeler ışığında uluslararası göçler* (s. 101-116) içinde. Nobel Bilimsel Eserler.

Kardeş, S., Banko, Ç. ve Akman, B. (2017). Sosyal medyada Suriyeli sığınmacılara yönelik algı: Bir sözlük değerlendirmesi. *Göç Dergisi, 4*(2), 185-200. https://doi.org/10.33182/gd.v4i2.596

Karlsson, S. (2009). *Xenophobia in Europe, testing economic interests and national identity.* LUP Student Papers. https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOId=1524889&fileOId=1525070

Karpat, K. H. (2003). *Türkiye'de toplumsal dönüşüm.* (A. Sönmez, Çev.). İmge Kitabevi.

Lee, E. (2020). America first, immigrants last: American xenophobia then and now. *The Journal of the Gilded Age and Progressive Era,* 19, 3-18. doi:10.1017/S1537781419000409

Mgogo, Q. and Osunkunle, O. (2021). Xenophobia in South Africa: An insight into the media representation and textual analysis. *Global Media Journal, 19*(38),1-8.

Minkenberg, M. (2013). The European radical right and xenophobia in West and East: Trends, patterns and challenges. In R. Melzer and S. Serafin (Ed.), *Right-wing extremism in Europe*, (pp. 9-33). Friedrich-Ebert-Stiftung, Projekt "Gegen Rechtsextremismus", Forum Berlin.

Mocan, N.H. and Raschke, C. (2014). *Economic well-beingand antisemitic, xenophobic and racist attitudes in Germany*. National Bureau of Economic Research. http://www.nber.org/papers/w20059

Morley, S. P., Goss, M., Abdulkareem, Y., Gurmu, T. and La Puente, K. (2021). *"There is a target on us" - The impact of anti-black racism on African migrants at Mexico's Southern border*. Brooklyn: Black Alliance for Just Immigration. https://imumi.org/attachments/2020/The-Impact-of-AntiBlack-Racism-on-African-Migrants-at-Mexico.pdf

Nas, F. (2022). Küreselleşme sürecinde göç ve göçmenlik biçimleri. B. Kaldık (Ed.), *Bölgesel ve küresel gelişmeler ışığında uluslararası göçler* (s. 63-78) içinde. Nobel Bilimsel Eserler.

Nuhoğlu Soysal, Y. (2021).*Vatandaşlığın sınırları: Avrupa'daki göçmenler ve ulus-sonrası üyelik*. (E. S. Dağabak, çev.). GAV Perspektif Yayınları.

Olonisakin, T. T. and Adebayo, S. O. (2021).Xenophobia: Scale development and validation. *Journal of Contemporary African Studies.* DOI: 10.1080/02589001.2020.1853686

Özdal, B. (2018). Avrupa Birliği'nin göç politikası ve istihdam stratejisi bağlamında Türkiye'nin üyelik süreci. B. Özdal (Ed.), *Uluslararası göç ve nüfus hareketleri bağlamında Türkiye* (s. 231-270). İçinde. Dora Yayıncılık.

Özgür, N. (2016). Modern Türkiye'nin zorunlu göçmenleri: Muhacirler, iskânlılar, mübadiller, İslamlar, soydaşlar, "G" grubu, mülteciler, "tekne mültecileri". S. G. Ihlamur-Öner ve N.A. Şirin öner (Ed.), *Küreselleşme çağında göç* (s. 199-216) içinde. İletişim Yayınları.

Öztürk, M. (2020). Gençlerin Suriyelilere yönelik yabancı düşmanlığına (zenofobi) etki eden sosyodemografik faktörler. *Turkish Studies-Social, 15*(1), 559-576. https://dx.doi.org/10.29228/Turkish-Studies.40505

Paas, T. and Halapuu, T. (2012). Attitudes towards immigrants and the integration of ethnically diverse societies. *Eastern Journal of European Studies, 3*(2), 161-176.

Pedersen, A. , Watt, S. and Hansen, S. (2006) The role of false beliefs in the community's and the federal government's attitudes toward Australian asylum seekers. *Australian Journal of Social Issues, 41*(1), 105-124.

Peterie, M. and Neil, D. (2020). Xenophobia towards asylum seekers: A survey of social theories. *Journal of Sociology, 56*(1), 23-35. DOI: 10.1177/1440783319882526

Pop,L. and Pop, I. (2020). Xenophobia in 2020 Europe a view on xenophobic political parties. *Central European Political Science Review, 21*(82), 11-46.

Poynting, S. and Briskman, L. (2020). Asylum seekers in the global context of xenophobia: Introduction to the special issue. *Journal of Sociology, 56*(1), 3-8. DOI: 10.1177/1440783319882524

Raijman, R., Semyonov, M. and Schmidt, P. (2003). Do foreigners deserve rights? Determinants of public views towards foreigners in Germany and Israel. *European Sociological Review, 19*(4), 379-392.

Saito, N. T. (2021). Why xenophobia? *Berkeley La Raza Law Journal, 31*(1), 1-24. DOI: https://doi.org/10.15779/Z38XP6V44M

Samari, G., Nagle, A. and Coleman-Minahan, K. (2021). Measuring structural xenophobia: US State immigration policy climates over ten years. *SSM - Population Health*, 16,100938

Şimşek, R. (2018). Göç kuramları. R. Şimşek (Ed.), *Göç sosyolojisi: Farklı boyutlarıyla göç* (s.15-48) içinde. Akademisyen Kitabevi.

Şirin, N. A. (2016). Çabalar sonuç verecek mi? Avrupa Birliğinin ortak bir göç ve sığınma politikası oluşturma girişimleri. S. G. Ihlamur-Öner ve N.A. Şirin öner (Ed.), *Küreselleşme çağında göç* (s. 539-561) içinde. İletişim Yayınları.

Türk, A., Ervüz, C. ve Özler Ervüz, F. (2024). Suriyelilere yönelik tehdit algısının yabancı düşmanlığına (zenofobi) etkisi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 34*(1), 167-176.

Üstün, M. T. (2021). Göçün güvenlikleştirilmesi ve FRONTEX operasyonları. İ. Kalaycı ve G. Kalmış (Ed.), *Çağlar boyu göç (tarih-kültür-medeniyet),* (s. 379-400) İçinde. Gazi Kitapevi.

Yakushko, O. (2009). Xenophobia: Understanding the roots and consequences of negative attitudes toward immigrants. *The Counseling Psychologist, 37*(1), 36-66. doi: 10.1177/0011000008316034

Yanık, A. (2017). Sosyal medyada yükselen nefret söyleminin temelleri. *Global Media Journal TR Edition, 8*(15), 364-383.

Yeğenoğlu, M. (2016). *Avrupa'da İslam, göçmenlik ve konukseverlik*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Yekeler Kahraman, B. ve Şahin, M. (2021). Göçmenlerin ülkemizdeki sağlık yüküne etkisi ve göçmenlere bakış açısı: Sağlık personeli aday örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 10*(1), 98-104.

Web kaynakları

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), (2024). https://www.unhcr.org/tr/

Göç İdaresi Başkanlığı, (2024). https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638

Uluslararası Göç Örgütü (IOM), (2024). https://turkiye.iom.int/tr/veri-ve-kaynaklar

ULUSLARARASI AİLELERİ BECK VE BECK-GERNSHEIM'IN PENCERESİNDEN İNCELEMEK

Berfin Varışlı

GİRİŞ

Aile kurumu bireylerin gündelik yaşam pratiklerini etkileyen önemli toplumsal kurumlardan biridir. Toplumun en küçük yapı taşı olarak tasvir edilen aile, toplumun devamı için de güvence altında tutulması gereken bir yapı olarak kabul edilmektedir. Küreselleşme süreçleriyle birlikte aile yapısı günümüzde postmodernliğin yörüngesinde muğlak bir yapıya evrilmiştir. Bauman'ın (2020) ifadesiyle aile bugün artık maddi ve sağlam bir olgu olarak yeterince hizmet edemez bir noktaya gelmiş, değişip dönüşmüştür. Kalıcı değerlere adanmanın günümüzde kesintiye uğramasını bireyselleşme dinamiğinin aile yapısına etkisinde, birlikte yaşama biçimlerinin dönüşmeye başlamasında dolayısıyla artan boşanma ve yeniden evlenme oranlarında izlemek mümkündür. Tarihsel süreçte değişen ailenin yapısı üzerinde sanayileşme, kentleşmeyle birlikte yaşam biçimlerinin ve önceliklerinin farklılaşma ve aile fertlerine atfedilen rollerin süregelen klişelerden kurtulması önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir. Özellikle kadınların eğitim düzeyinin artışıyla meslek sahibi olmaları ve buna bağlı olarak emek piyasası içinde var oluşları aile içindeki geleneksel konumlarında önemli dönüşümler yaratmıştır (Beck, 2011).

Küreselleşme, insanların, nesnelerin, mekânların, bilginin büyüyen ve çok yönlü hareketliliği ile bunların karşılaştığı veya yarattığı yapıları içeren dünya çapındaki süreç ya da bir dizi süreçleri ifade etmektedir. Küreselleşme ile yakından ilişkili olan başka bir olgu ise bireylerin ya da toplumsal grupların özgül jeopolitik sınırlar karşısında birbirine bağlanması olarak tanımlanabilecek "ulus aşırıcılık"tır. Ulus aşırıcılık, iki veya daha fazla ulus devletin karşılıklı bağlılık ve bağımlılıkla

yaklaşımıyla bireylerin yüz yüze kaldıkları ya da kalma olasılıkları olan sorunlara değinilmiştir. Kuşkusuz makro ölçekte de çok daha farklı, farklı dinamiklerin birbiriyle etkileşim hâlinde olmasından dolayı çok boyutlu sorunlar da analizler sonucu ortaya çıkacaktır.

KAYNAKÇA

Adak, N. (2005). Toplumun temel yapı taşı: Aile. Sevinç Güçlü, (Ed.). *Kurumlara sosyolojik bakış,* Birey Yayıncılık.

Akhtar, S. (2018). *Göç ve kimlik: Kargaşa, sağaltım ve dönüşüm*. Sfenks Kitap.

Aktaş, G. (2015). Türkiye'de aile sosyolojisi çalışmalarına genel bir bakış. *Sosyoloji Konferansları Dergisi,* 52(2), 419-441.

Altuntek, N. S. (2006). Kültür ve zihin: Goodenough, Lévi-Strauss ve Geertz. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 23 (2), 45-60.

Anık, M. (2012). *Kimlik ve çokültürcülük sosyolojisi*. Açılım Kitap.

Bauman, Z. (2017). *Kimlik*. Heretik Yayıncılık.

Bauman, Z. (2020). *Bireyselleşmiş toplum*. Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2021). *Kültür teorisinde eskizler*. Ayrıntı Yayınları.

Beck, U. (2011). *Risk toplumu: Başka bir modernliğe doğru*. (K. Özdoğan, B. Doğan, Çev.) İthaki Yayınları.

Beck, U. and Beck-Gernsheim, E. (2012). *Aşkın normal kaosu*. (N. Ermiş, Çev.). İmge Kitabevi.

Beck, U. and Beck-Gernsheim, E. (2014) *Distant love: Personal life in the global age*. Polity Press.

Bengtson, V. L. (2001). Beyond the nuclear family: the increasing importance of multigenerational bonds: the burgess award lecture. *Journal of Marriage and Family*, 63(1), 1-16.

Birleşmiş Millerler (BM). (2019). *Population Facts: Living arrangements of older persons around the world*. https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/popfacts/PopFacts_2019-2.pdf

Bleakley, H., & Chin, A. (2010). Age at arrival, English proficiency, and social assimilation among US immigrants. *American Economic Journal: Applied Economics*, 2(1), 165-192.

Chambers, I. (2005). *Göç, kültür, kimlik*. Ayrıntı Yayınları.

Constable, N. (2005). A Tale of Two Marragies: International Matchmaking and Gendered Mobility. N. Constable (Ed.). *Cross-Border Marriages: Gender and Mobility in Transnational Asia* içinde (s. 166-86). University of Pennsylvania Press.

Çekin, A. B. & Çalışkan, H. (2020). Language and culture. *Language Teaching and Educational Research*, 3(1), 163-175.

Çelik, H. E. (2020). *Kültürler arası evliliklerde çatışma ve uyum: Alanya Örneği*. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.

D'Antonio, W. V. (1980). The family and religion: Exploring a changing relationship. *Journal for the Scientific Study of Religion,* 19(2), 89-104.

Demir, N. Ö. (2017). Bireylerin tüketim nesnesine dönüşmesinde medyanın etkisi. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 55, 377-388.

Deniz, E. (2019). *Kültürler arası evlilik yapanlarda evlilik yaşamı ve çift uyumunun incelenmesi.* Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Lefkoşa. Yüksek Lisans Tezi.

Dündar, Ö. Z. (2022). Değişen ve değiş(e)meyen yönleriyle aile: Yapısı, türleri, işlevleri. N. Adak, (Ed.), *Değişen toplumda değişen aile* içinde (s. 39-64). Siyasal Kitabevi.

Engels, F. (2003). *Ailenin, özel mülkiyetin ve devletin kökeni*. Eriş Yayınları.

Giddens, A. (2010). *Mahremiyetin dönüşümü: Modern toplumlarda cinsellik, aşk ve erotizm*. (İ. Şahin, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Giddens A. (2012). *Sosyoloji*. Kırmızı Yayınları.

Giddens, A., Duneier, M., Appelbaum, R. P. & Carr, D. (2018*) Introduction to Sociology*. W.W. Norton & Company.

Giddens, A. & Sutton, P. W. (2020). *Sosyolojide temel kavramlar.* Ankara, Phoenix Yayınevi.

Giddens, A. (2000). *Mahremiyetin dönüşümü.* Ayrıntı Yayınları.

Gillies, V. (2011). From Function to Competence: Engaging with the New Politics of Family. *Sociological Research Online*, 16(4), 109-119.

Inglehart, R. (2018). *Culture shift in advanced industrial society*. Princeton University Press.

Kalender, S. (2021). *İzmir'de kültürler arası evlilikler ve kimlik sorunu.* Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.

Kharchev, A. G., Matskovskii, M. S. (2017). Changing Family Roles and Marital Instability. *Women, Work, and Family* içinde (s. 191-217). Routledge.

Köse, B. (2022). Geçmişten günümüze aile. N. Adak, (Ed.), *Değişen toplumda değişen aile* içinde (s. 15-39). Siyasal Kitabevi.

Kurt, A. (2009). Dindarlığı etkileyen faktörler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(2), 1-26.

Litwak, E., Szelenyi, I. (1969). Primary Group Structures and their Functions: Kin, Neighbors, and Friends. *American Sociological Review*, 34(4). 465-481.

Luhmann, N. (1995). Why does society describe itself as postmodern?. *Cultural Critique*, (30), 171-186.

Mayowa, I. O., & Ekiti, A. (2019). Family institution and modernization: A sociological perspective. *International Journal of Humanities and Sciences*, 9(8), 99-105.

Ozment, S. (2009). Ancestors: The loving family in old Europe. Harvard University Press.

Pew Research Center. (PEW). (2020). *With billions confined to their homes worldwide, which living arrangements are most common?* https://www.pewresearch.org/fact-tank/2020/03/31/with-billions-confined-to-their-homes-worldwide-which-living-arrangements-are-most-common/

Ritzer, G. (2020). *Küresel dünya.* Ayrıntı Yayınları.

Sayın, Ö. (1990). *Aile sosyolojisi: Ailenin toplumdaki yeri.* Ege Üniversitesi Basımevi.

Saussure, F. (2013). Göstergeler ve dil . Alexander J.C ve Seidman S. (Ed.). Kültür ve Toplum Güncel Tartışmalar içinde (Çev: N.Yavuz). Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Sharma, R. (2013). The family and family structure classification redefined for the current times. *Journal Of Family Medicine and Primary Care*, 2(4), 306.

Stuart, I. R. & Abt, E. L. (1973*). Interracial marriage: Expectations and realities*. Grossman.

Süverdem, F. B. & Ertek, B. (2020). İki dillilik ve iki kültürlülük: Göç, kimlik ve aidiyet. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 6(2), 183-207.

Tilly, L. A. & Scott, J. W. (2016). *Women, work and family*. Routledge.

Tomlinson, J. (2017). *Küreselleşme ve kültür*. (A. Eker, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Turğut, F. (2017). Tarihsel süreçte aile kurumunun dönüşümü ve geleceğine yönelik çıkarımlar. *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 1(1), 93-117.

Turner, B. (2005). The sociology of the family. C. Calhoun, C. Rojek., & B. Turner, (Ed.), *The Sage Handbook of Sociology* içinde (s. 135-153). Sage Publications.

Türkiye İstatistik Kurumu. (TÜİK). (2022) *İstatistiklerle aile, 2021*. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2021-45632

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2024). *Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2023*. Erişim Tarihi: 1 Mart 2024, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Aile-Yapisi-Arastirmasi-2021-45813.

Wang, H. (2007). Hidden Spaces of Resistance of the Subordinated: Case Studies from Vietnamese Female Migrant Partners in Taiwan. *International Migration Review*, 41, 706–27.

Meng, X., & Gregory, R. G. (2005). Intermarriage and the economic assimilation of immigrants. *Journal of Labor Economics*, 23(1), 135-174.

TOPLUMSAL BİR SORUN OLARAK İNTİHAR

Bülent Öngören - Sergender Sezer

GİRİŞ

Toplumu, sorunsuz işleyen bir düzen, bireylerini sağlıklı ve güvende tutarak koruma, böylece devamlılığını sağma amacı güden insanların oluşturduğu bir canlı organizma olarak düşünebiliriz ancak bu gerçeği yansıtmaz. Daha çok bir niyet, bir "olması gereken"dir. İşte sosyoloji bu niyet veya olması gerekene ulaşmadaki sorunları tüm sebepleri ve sonuçlarıyla ortaya çıkarıp çözümleri de üretmesi gereken bilimdir. Suç, şiddet, sosyal dışlanma, ayrımcılık, eşitsizlik, göç, çatışmalar, savaşlar, siyasi ve ekonomik krizler gibi intiharlar da toplumsal bir sorundur. Diğer toplumsal sorunlar gibi toplumun düzeni, bireylerin sağlığı, güveni, refahı ve toplumun geleceği için bir tehdittir. İntiharı diğer toplumsal sorunlardan ayıran özellikleri bulunmaktadır. Bu özelliklerin başında intiharın eyleyen ve etkilenenin aynı kişi olmasıdır. İnsanlar doğadaki diğer canlılar gibi yaşama içgüdüsü ile doğmaktadırlar ancak diğer canlılardan farklı olarak bu durumu ve ölümün yok oluş olduğunu akıllarıyla idrak ederler. Her şeye rağmen yaşamın güzelliğinin ve biricikliğinin farkındadırlar, kaybedildiğinde geriye alınamayacağı için yaşamı yok edecek olan ölüme karşı her zaman mesafelidirler, en azından akıl sağlığı yerinde olanların bu şekilde davranması gerektiğini düşünürler. Bu nedenlerle insanlar ve bazı bilim insanları bir insanın kendi hayatına son vermesini o kişinin akıl sağlığının bozulmasına, daha hafif tabirle bir anlık deliliğe veya psikolojik bir bunalım geçirmesine bağlarlar. Bu yüzden de intihar toplumsal bir sorun olarak algılanmaktan çok bireysel bir sorun, buna bağlı olarak da daha çok tıp bilimleri içinde psikiyatri ve ona bağlı olarak psikolojinin bir araştırma veya uğraş alanı olarak görülmüştür. Oysa intihar tüm yönleriyle toplumsal bir olgu olarak değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

Alverez, A. (2007). *İntihar – Kan Dökücü Tanrı.* İstanbul: Öteki Yayınevi.

Baldessarini, R., & Hennen, J. (2004). Genetics of Suicide: An Overview. *Harvard Review of Psychiatry*, 12(1): 1-13.

Barrigon, M., & Cegla-Schvartzman, F. (2020). Sex, Gender, and Suicidal Behavior. E. (. Baca-Garcia içinde, *Behavioral Neurobiology of Suicide and Self Harm. Current Topics in Behavioral Neurosciences* (s. 89-115). Springer.

Baumeister, R. (1990). Suicide as escape from self. *Psychol Rev.* , 97(1):90-113.

Bulut, B., & Demirbaş, H. (2021). Kırılma noktası: İkinci Nesil İntihar Kuramları. *Nesne*, 9(20):418-431.

Coenen Huther, J. (2013). *Durkheim'ı Anlamak.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Colucci, E., & Lester, D. (2013). *Suicide and culture: Understanding the context.* Hogrefe Publishing.

Douglas, J. D. (2015). *Social Meanings of Suicide.* ABD: Princeton University Press.

Durdu, Z. (2023). *Sosyolojide Temel Kavramlar ve Kurucu Fikiler* . Ankara: Detay Yayıncılık.

Durkheim, E. (1992). *İntihar.* Ankara: İmge Yayınları.

Duru, G., & Özdemir, L. (2009). Yaşlı intiharları, nedenleri ve önleyici uygulamalar. *Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi*, 34–41.

Freud, S. (1917). *Yas ve Melankoli.* İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Freud, S. (1920). *Ötesinde.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Gibbs, J. (2000). Status Integration and Suicide: Occupational, Marital, or Both? *Social Forces*, 78(3):949-970.

Gibbs, J., & Martin, W. (1958). A Theory of Status Integration and Its Relationship to Suicide. *American Sociological Review*, 23(2):140-147.

Giddens, A. (1965). The Suicide Problem in French Sociology. *The British Journal of Sociology*, 16(1):3-18.

Gun III, J. (2014). Suicide as Escape: Baechler, Shneidman, and Baumiester. J. Gun III, & D. Lester içinde, *Theories Of Suicide* (s. 9-22). İllionis: Charles C Thomas Publisher.

Klonsky, E., Pachkowski, M., Shahnaz, A., & May, A. (2021). The three-step theory of suicide: Description, evidence, and some useful points of clarification. *Prev Med.*, 152(1):1-8.

Köse, M. (2016). *İntihar – Sosy-psikolojik, Kültürel ve Ekonomik Bir Çözümleme.* . Ankara: Anı Yayınları.

Li, W. (1971). Status Integration and Suicide: A Methodological Critique. *Issues in Criminology*, 6(2):85-93.

Meder, M., & Gültekin, M. (2010). Türkiye'de İntihar Eğilimleri. *Hayat ve Sağlık*, 3: 46-54.

Menninger, K. (1938). *Man against himself.* New York: Brace & World, Inc.

Mueller, A., Abrutyn, S., Pescosolido, B., & Diefendorf, S. (2021). The Social Roots of Suicide: Theorizing How the External Social World Matters to Suicide and Suicide Prevention. *Front. Psychol*, 12:1-14.

Oktik, N. (2005). *Muğla'da İntihar ve İntihar Girişimleri.* Muğla: Muğla Üniversitesi Yayını.

Oktik, N., Top, A., Sezer, S., & Bozyer, Ü. (2003). Muğla İli İntihar ve İntihar Girişimlerinin Sosyolojik Olarak İncelenmesi. *Kriz Dergisi*, 1-19.

Özsoy, S. D., & Eşel, E. (2003). İntihar (Özkıyım). *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 4:175-85.

Piatkowska, S. (2018). Socio-Economic Development, Economic Fluctuations, and Age-Specific Suicide: A Cross-National Test of the Durkheim, Henry and Short, and Ginsberg Theories. *The Sociological Quarterly*, 59(3):471–494.

Rudd, M. (2006). Fluid Vulnerability Theory: A Cognitive Approach to Understanding the Process of Acute and Chronic Suicide Risk. T. Ellis içinde, *Cognition and suicide: Theory, research, and therapy* (s. (pp. 355–368).). American Psychological Association.

Sayıl, I. (2000). İntihar davranışı. I. v. Sayıl içinde, *Kriz ve Krize Müdahale* (s. 165-197). Ankara: AÜ, Psikiyatrik Kriz Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınlar.

Schechter, M., Goldblatt, M. J., Ronningstam, E., & Herbstman, B. (2022). (2022). The Psychoanalytic Study of Suicide, Part I: An Integration of Contemporary Theory and Research. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 70(1),103-137.

Soykan, Ç. (2000). Krize müdahale ilkeleri çerçevesinde yas ve yasa müdahale. I. v. Sayıl içinde, *Kriz ve Krize Müdahale* (s. 123-136). Ankara: AÜ, Psikiyatrik Kriz Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınlar.

Travis, R. (1990). Halbwachs and Durkheim: A Test of Two Theories of Suicide. *The British Journal of Sociology*, 41(2): 225-243.

Uludüz, D. U., & Uğur, M. (2001). Bir vaka dolayısıyla intiharların gözden geçirilmesi. *Yeni Sempozyum*, 6(14) 19-25.

Zai, C. C., Luca, V. d., Strauss, J., Tong, R. P., Sakinofsky, I., & Kennedy, J. L. (2012). Genetic Factors and Suicidal Behavior. Y. D. Ed. içinde, *The Neurobiological Basis of Suicide.* CRC Press/Taylor & Francis.

TÜİK, (2024). İntihar İstatistikleri. https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr (Erişim: 20.02.2024).

WHO. (2024). Suicide prevention, https://www.who.int/health-topics/suicide#tab=tab_1. (Erişim: 21.02.2024).

WHO. (2024-1). https://www.who.int/data/gho/data/themes/mental-health/suicide-rates (Erişim: 21.02.2024).

TÜRKİYE'DE KIRSALA DÖNÜŞ: TERSİNE GÖÇ

Erkan Dikici

GİRİŞ

Sanayi Devrimi ile birlikte kuşkusuz dünyanın bir değişim gösterdiğini söyleyebiliriz. Sanayileşme ile birlikte gelen kentleşme süreci, yeni yaşam biçimlerini ortaya çıkarmıştır. Yeni iş kolları ve uzmanlık alanlarının ortaya çıkması ile birlikte iş gücü ve emek kavramlarına verilen anlam ve önem değişim göstermiştir. Söz konusu değişim ile birlikte yeni dünya düzeni içerisinde, yani kapitalist sistemde modern toplumun değişiminin göstergesi olan birçok faktörden söz edilebilir. Nitekim bu çalışma, sanayileşme ile birlikte yeni bir anlam kazanan göç konusu üzerine yoğunlaşması nedeniyle diğer faktörler üzerinde durulmamıştır.

Göç kavramının sanayileşme ile birlikte modern toplumda değişen anlamı, emek ve iş gücü kavramlarına verilen anlam ile ilişkilendirilmektedir. Modern topluma özgü bir durum olan uzmanlaşma ile birlikte artış gösteren iş gücünü karşılayacak uzman ya da kalifiye eleman bulmak zorlaşmaya başlamıştır. Bu noktada çözüm olarak akla gelen, iş gücünü karşılayabilecek bir yeni alan yaratmak olduğu söylenebilir. Hızla artan kentleşme ile birlikte ihtiyaç duyulan iş gücünün karşılanması adına kırsala doğru bir yöneliş ortaya çıkmıştır. Çünkü nüfus yoğunluğu kırsal bölgelerde yer alıyordu ve bu yoğunluk beraberinde işsizlik gibi bir sosyal sorunu gün yüzüne çıkarıyordu. Burada işsizliğin bir sosyal sorun olarak ortaya çıkması, elbette makineleşme başta olmak üzere başka faktörlerle de izah edilebilir. İş gücünü karşılamak adına potansiyel bir hedef olarak görülen kırsal kesimlerden kentlere doğru bir göç hareketliliği fikrinin ortaya çıkmasıyla birlikte kırsal kesimlerden kentlere doğru bir nüfus hareketliliğinin başladığı ve kısa sürede hızlandığı söylenebilir. Kırsalın itme, kentlerin ise çekme faktörü, yaşanan değişimi anlatan kavramlar olarak literatürde yerini almıştır. Nitekim kırsal kesimdeki nüfusun ve

KAYNAKÇA

Ağcadağ Çelik, İ. (2023). Türkiye'de İç Göçler: Kentleşme, Gecekondulaşma ve Hemşeri Gettoları. Editör: Musa Yavuz Alptekin, Göç Sosyolojisi (iç.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 49-77.

Albayrak, L. (2021). Pandemi Sürecinde Köye Dönüş: Kırsalın Ekonomik ve Kültürel Yapısında Yaşanan Gelişmeler Artvin Örneği. Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Özel Sayı, 63-75.

Alptekin, M.Y. vd. (2023). Göç Sosyolojisinde Temel Kavramlar. Editör: Musa Yavuz Alptekin, Göç Sosyolojisi (iç.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 1-25.

Altunok, B. (2021). Türkiye'de Tersine iç Göçler (Geriye Dönüşler). Ankara: Astana Yayınları.

Atay, M. (2008). Türkiye'de Terörü Ortaya Çıkaran İç ve Dış Dinamikler, Stratejiler ve Taktikler. Türkiyat Araştırmaları, 8, 409-424.

Bahar, H. İ. (2011). Sosyoloji. İstanbul: Hayat Yayıncılık.

Beyaz, C. (2022). Göç ve Aidiyet: Kırsal Göçmenin Memleketine Bağlılığını Sürdürme Mücadelesi. İstanbul: Matbu Kitap.

Bingöl, O. (2017). Kent Hayatı ve Kültürü. Editör: Mustafa Talas ve Emin Yiğit, Kent Sosyolojisi (iç.). İstanbul: Lisans Yayıncılık, 215-230.

Birgün, (2023). Deprem Sonrası Büyük Göç: Çözüm Mü, Yeni Sorunlar Mı?, https://www.birgun.net/haber/deprem-sonrasi-buyuk-goc-cozum-mu-yeni-sorunlar-mi-422004, Erişim Tarihi: 10.04.2024.

Bostan, H. (2017). Türkiye'de İç Göçlerin Toplumsal Yapıda Neden Olduğu Değişimler, Meydana Getirdiği Sorunlar ve Çözüm Önerileri. Coğrafya Dergisi, 35, 1-16.

Bulut, M. ve Dinçmen, S. (2021). Geriye Dönüş Üzerine Bir Araştırma, Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi, 4(7), 8-18.

Castles, S. (2003). Towards A Sociology of Forced Migration and Social Transformation. Sociology, 37(1), 13-34.

Çelik, B. ve dğ. (2006). Ovacık ve Hozat İlçelerinde Geriye Göç Sürecine İlişkin Araştırma: Alana İlişkin Temel Demografik Göstergeler ve Göç Süreçlerinde Yaşanan Tarımsal Değişimler. Ulaşılabilir Yaşam Derneği, s. 26.

Çınar, M. (2022). Covid 19 Pandemisi Sürecinde Dünyada Şiddet ve Göç. Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 57(1), 83-104.

Çobanoğlu, A. ve Tek, S. (2023). Göç Çalışmalarında Sosyal Hizmet Kuram ve Yaklaşımları. Editör: Tahir Emre Gencer ve Bekir Güzel, Göç: Göçmenlerle Çalışma ve Sosyal Hizmet (iç.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 187-219.

Ergun, C. ve Koçancı, M. (2020). Göç Sosyolojisi. Editör: Songül Sallan Gül, Sosyolojiye Giriş (iç.). Denizli: Kaf Kitap Kafe Yayınları, 287-315.

Fırat, Muhammet. (2022). Deprem ve Toplumsal Etkileri. Tezkire Dergisi, 80, 42-72.

Güreşçi, E. (2019). Saha Çalışmaları ve Uygulamaları Çerçevesinde Bir Sosyal Politika Sorunu Olarak İç Göçler. İstanbul: Efe Akademi Yayınları, 17.

Güreşçi, E. (2018). Çeşitli Yönleriyle Kırsal Göç. Ankara: Savaş Yayınevi.

https://www.yenisafak.com/foto-galeri/gundem/devlet-davet-etti-avrupadan-huzurun-saglandigi-sirnaktaki-koylerine-donduler-4549129, Erişim Tarihi: 13/03/2024.

Jackson, J. A. Jackson (1986). Migration. New York: Logman.

indyturk.com/node/182336/haber/koronavirüs-hakkari'de-göçü-tersine-çevirdi-bu-krizden-kurtulmanın-en-iyi-yolu, Erişim Tarihi: 01/04/2024.

İslamoğlu, E. ve dğ. (2014). Türkiye'de Tersine Göç ve Tersine Göçü Teşvik Eden Uygulamalar: İstanbul İli Örneği. Sakarya İktisat Dergisi, 3(1), 68-93.

Kahraman, C. (2022). Covid-19 Sürecinde Türkiye'de Nüfus Hareketleri. Editör: Sadık Erol Er ve Abdullah Balcıoğulları, Sosyal Bilimlerde Güncel Araştırma ve İncelemeler II. Ankara: Akademisyen Kitabevi, 77-93.

Kepenek, E. B. ve Uğuzman, T. (2018). Haydi Köyümüze Geri Dönelim! Tersine Göçün Sosyoekonomik Etkileri: Yeniyol Köyü Örneği. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 40(2), 11-36.

Keyder, Ç. ve Yenal, Z. (2020). Covid-19 Dünyasında Yeni Bir Toplumsal Coğrafyaya Doğru, sarkac.org/2020/09/covid-19-dunyasinda-yeni-bir-toplumsal-cografya-dogru/, Erişim Tarihi: 07/04/2024.

Lee, E. S. (1966). A Theory of Migration. Demography, 3(1), 42-57.

Maydard, D. C. ve dğ. (2010). Mobility and Inclusion. Editör: S. C. Carr, The Psychology of Global Mobility. New York: Springer, 211-233.

Memiş, L. ve dğ. (2023). Covid-19 Salgını Tersine Göç ve Köy Yerleşimleri: Muhtarlara Yönelik Bir Araştırma. Amme İdaresi Dergisi, 56(2), 95-129.

Özdemir Metlioğlu, S. (2018). Türkiye'de Göç ve Gecekondu Olgularına Tarihsel Bir Bakış. Editör: Rıdvan Şimşek, Göç Sosyoloji: Farklı Boyutlarıyla Göç (iç.). Ankara: Akademisyen Kitabevi, 109-129.

Özyakışır, D. (2013). Göç: Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama. Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.

Peker, A.E. ve Şanlı, İ. (2022). Deprem ve Göç İlişkisi: 24 Ocak 2020 Elazığ Deprem Örneği. Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 6(1), 125-154.

Sağır, A. (2012). Zorunlu Göçler, Sürgünler ve Yol Hikâyeleri. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Sürer, A. G. (2021). Covıd-19 Sürecinde Kentten Kırsala Dönüş. Kapadokya Coğrafya Dergisi, 1(3), 1-12.

Şeker, B. D. (2023). Doğal Afetlerin Göç Üzerindeki Etkileri: Depremler ve Türkiye. Göç Dergisi, 10(2), 173-187.

Tiryaki Yenilmez, D. (2023). Deprem ve Göç İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. Akademik Düşünce Dergisi, 7, 39-52.

Yaman, F. (2019). Göç ve Toplum: Dünyada ve Türkiye'de Değişen Nüfus Hareketleri. İstanbul: Ketebe Yayınları.

Yılmaz, N.(2009). Ekonomik Krizin Etkisiyle İstanbul'dan Tersine Göç Eden Ailelerin Toplumsal Özellikleri ve Beklentileri Üzerine Bir İnceleme. Sosyal Bilimler Dergisi, XI(1), 27-62.

Yükseker, D. (2012). Kürtlerin Yerinden Edilmesi ve Sosyal Dışlanma: 1990'lardaki Zorla Göçün Sonuçları. Derleyen: S. Gülfer Ihlamur Öner ve N. Aslı Şirin Öner, Küreselleşme Çağında Göç (iç.). İstanbul: İletişim Yayınları, 233-262.

Zanden, V. ve Wilfrid, J. (1996). Sociology. New York: Mc Graw Hill.

KADIN BEDENİNİN DENETİMİ: KADIN SÜNNETİ

Handan Karakaya

GİRİŞ

Kadın sünneti kadına karşı şiddet tiplerinden biri olarak geniş bir uygulama alanına sahiptir. Kadın bedeninin bir tehlike olarak algılanması ve cinselliğinin denetim altında tutulmasında başvurulan bir şiddet biçimi olan kadın sünneti, 44 milyonu 15 yaşın altında olmak üzere 200 milyondan fazla kız çocuğu ve kadının maruz kaldığı bir şiddettir. Söz konusu şiddet "genellikle bebeklik ile 15 yaş arasındaki kızlar üzerinde" uygulanmakta olup "Afrika'nın Batı, Doğu ve Kuzeydoğu bölgeleri ile Orta Doğu ve Asya'daki bazı ülkelerde" yaygındır (Julios, 2019:18; Tordrup vd., 2022:1; Öztürk ve Ayan, 2019:11). Kadın sünnetinin toplumsal bir norm olarak kabul edilmesi uygulama sürecinin herhangi bir engelle karşılaşmamasının temel nedenidir. Kadınlar, içine doğdukları toplumların sosyalleşme süreçlerinde bunun meşruiyetine ve doğallığına ikna edilmektedirler. Böylece erkek egemen sistemin kadının beden ve cinselliğini denetlemek amacıyla uyguladığı sünnet pratiği, herhangi bir engelle karşılaşmadan nesilden nesile aktarılabilmektedir. Kadınlar ve kız çocukları sosyal, kültürel, ekonomik gerekçelerle kadın sünnetinin hedefi olabilmektedirler. UNICEF'in 2005 yılında yaptığı çalışmada ise her yıl üç milyon kız çocuğu ve kadının, tarif edilemez acı ve ıstıraplara neden olan, tehlikeli ve potansiyel olarak yaşamı tehdit eden bir prosedür olan sünnette maruz kaldığı ifade edilmektedir. Bir halk sağlığı sorunu olarak da tanımlanan kadın sünneti, kız çocuklarının ve kadınların temel insan haklarını ihlal etmekte ve onları fiziksel ve zihinsel bütünlüklerinden mahrum bırakmaktadır. Kadının yaşamında bir şiddet ve ayrımcılığa karşılık gelen kadın sünneti, bir insan hakkı ihlali olarak

KAYNAKÇA

Althaus, F.A. (1997). Female Circumcision: Rite of Passage or Violation of Rights? *İnternational Family Planning Perspectives , (3)*23 130-133.

Julios, C.(2019). *Female Genital Mutilation and Social Media*. Routledge .

UNİCEF (2005). *Changıng A Harmful Socıal Conventıon: FemaleGenıtalMutılatıon/Cuttıng. Editor:AlexiaLewnesFrontcoverpicture:Unıcef/Mena*/2004/1301/Ellen Gruenbaum Layout: Bernard & Co, Siena, Italy Printed by ABC Tipografia, Sesto Fiorentino, Italy

Gruenbaum, E. (2020). Tensions in motion: Female genital cuttingin the global north and south. Then and Now. . In S. Johnsdotter,(Ed.) Emale Genıtal Cuttıng The Global North and South (pp.23-59). Centre for Sexology and Sexuality Studies, Malmö UniversityPrinted at Holmbergs.

Llamas, J. (2017). Female circumcision: The history, the current prevalence and the approach to a Patient. *University of Virginia Medical School Working Paper*, 1-8.

Kerubo, R.K. (2010). *Female genıtal mutilation- Effects on women and young girls.* Thesis, Diaconia, University of Applied Sciences Diak South, Järvenpää Unit Degree Programme Social Services Bachelor of Social Services (UAS)

Kandala, N-B. ve Komba, P.N. (2018). *Female genital mutilation around the world: Analysis of medical aspects.* law and practice, Springer International Publishing AG.

Costa, M.D.(2014). *Kadınlar ve Toplumun Alt Üst Edilmesi.* (Çev: Kolektif). Otonom yayınları

Klein, E. Helzner, and E. Shayowitz, and M. Kohlhoff, S. And Smith-Norowitz,T.A.(2018). Female genital mutilation: Health consequences and complications. *Hindawi Obstetrics and Gynecology International Journal*: 1-7.

David Tordrup, D. Bishop, C. Green, N. Petzold, M. Vallejo, F.R. Vogel, J.P. Pallitto. C. (2022). Economic Burden of Female Genital Mutilation in 27 High-Prevalence Countries. *BMJ Global Health*, *7*:1-43.

Nakamura, K. (2023). İntroduction, in Female Genital Mutilation/Cutting: Global Zero Tolerance Policy and Diverse Responses from African and Asian Local Communities. Edit: Kyoko Nakamura, Kaori Miyachi, Yukio Miyawaki, Makiko Toda, This Springer imprint is published by the registered company Springer Nature Singapore Pte Ltd. The registered company address is: 152 Beach Road, #21-01/04 Gateway East, Singapore 189721, Singapore.

Saadavi, N. (1991). *Havva'nın Örtülü Yüzü*, (çev. Sibel Özbudun), Anahtar Kitaplar

Soyer, S. (2014). Kadın Sünneti: Kültürel Dayanakları Ve Yol Açtığı Sorunlar. *Ekev Akademi Dergisi*, *60*:403-414.

Toda, M. (2023). *Global Discourse and the Patriarchal Norms of FGM: Beyond the Zero Tolerance Policy, in Female Genital Mutilation/Cutting: Global Zero Tolerance Policy and Diverse Responses from African and Asian Local Communities,* (Eds: Kyoko Nakamura,K. Miyachi, K. Miyawaki,Y. Toda,M.) The registered company psringer nature Singapore Pte Ltd.

Özgenç, B. (2006). Kadın Sünneti: Etnomerkezci ön yargılardan kültürel dinamikleri dikkate alan bir yaklaşıma doğru. *İÜHFM C. LXTV,* 2:145-166.

Öztürk, M. ve Ayan, S. (2019). *Kadın cinayetleri (Femısıd): kavramlaştırma ve kavramlaştırmada yaşanan sorunlar,* Öztürk, M. ve Bulut, B.M. (Ed.), Tüm Yönleriyle Kadın Cinayetleri, (s.1-21) İçinde. Nobel Yayınları

An Advocate's Guide to Action (2006). Female genital mutilation a matter of human rights, center for reproductive rights, https://reproductiverights.org/ erişim tarihi:06.02.2024.

EİGE, (2013). Female Genital Mutilation in the European Union and Croatia, European Union, Reproduction is authorised provided the source is acknowledged. Printed in Belgium Printed on elemental chlorine-free bleached paper (ECF). https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/eige-report-fgm-in-the-eu-and-croatia.pdf erişim tarihi:15.02.2024.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO), (1998). Female Genital Mutilation: An overview , WHO Library Cataloguing in Publication Data https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/42042/9241561912_eng.pdf erişim tarihi:21.02.2024

Female Genital Mutilation A Matter of Human Rights An Advocate's Guide to Actio(2000). This practical guide is adapted from a book entitled Female Genital Mutilation: A Guide to Laws and Policies Worldwide, edited by Anika Rahman of the Center for Reproductive Rights (the Center) and Nahid Toubia of the Research, Action and Information Network for the Bodily Integrity of Women (RAINBO) and published inby Zed Books.

BİR TÜKETİM BİÇİMİ OLARAK GÜZELLİĞİN METALAŞMASI: SOSYAL MEDYA PAZARINDA KADIN GÜZELLİĞİ

Nuriye Çelik

GİRİŞ

Sosyal medyanın görünen ışıl ışıl ve eğlenceli reklam yüzünün arkasında gölgede kalan ve sosyal bilimcilerin analizlerine konu olan önemli etkileri bulunmaktadır. Bu gölgedeki sorunlardan biri güzelliğin sosyal medya etkisiyle metalaşan konumudur. Metalaşan her nesne gibi alınıp satılabilen güzelliğin, alıcılarından biri olan kadınları ve kadın güzelliğini bu çalışmada araştırma sorunu hâline getirmekteyiz. Erkeklerin de kadınlara dayatılan pek çok idealize edilmiş imaj benzeri stereo-tipleştirmelere maruz kaldığını ve hatta ekonomik olarak da idealize edilen bir görüntüyle kıyaslandığının farkında olunmakla birlikte bu çalışmada erkeklere dair değil kadınlara yönelik güzellik üretim süreçleri ele alınmış, diğer konu başka çalışmalara bırakılmıştır.

Bu çalışmanın amacı sosyal paylaşım sitelerinin dolaylı veya doğrudan güzellik standartları algısı üzerindeki etkisini literatür ve örnek olaylar etrafında analiz etmektir. Uzun vadede bireylere zarar verebilecek yeni gerçekçi olmayan trendlerin popülerlik kazanmasına neden olan sosyal medyanın yarattığı sanal toplum; depresyon, anksiyete, kabul görmeme veya sosyal olarak zayıf görülme korkusu ile kendini gösteren etkileri nedeniyle disiplinler arası yeni bir araştırma alanıdır. Bu nedenle hem iletişim hem ekonomik hem de sağlık disiplinleri bu alanda çalışabilmektedir. Sosyolojik olarak bu yeni ve sürekli olarak da yenilenmeyi sürdüren toplumsal değişimin analiz edilmesi; her değişkenin analizde yarattığı etkilerin

KAYNAKÇA

Adams-Bass, V. N., Bentley-Edwards, K. L., & Stevenson, H. C. (2014). That's not me I see on TV...: African American youth interpret media images of Black females. *Women, Gender, and Families of Color*, 2(1), 79-100.

Adegbola, O., & Zhang, W. (2023). An Angry, Hopeful, or Efficacious Citizen: Information, Emotion, and Participation in an Emerging Democracy. *Social Media+ Society*, 9(4), 1-12, 20563051231213560.

Alaçam, C., Akkaş, H., & Dursun, O. (2014). The Reproduction of The Image of Traditional Turkish Women's Role in Commercial Television, *The European Conference on Media & Mass Communication 2014 Official Conference Proceedings.* The International Academic Forum.

Arnold, D. (1996). *The Royal Women of Amarna: Images of Beauty from Ancient Egypt*. Metropolitan Museum of Art.

Biały, B. (2017). Social Media—From Social Exchange to Battlefield. *The Cyber Defense Review*, *2*(2), 69-90.

BoomSocial. (2024a, Şubat 25). *Instagram Türkiye sektörel hayran sayfaları istatistikleri* [Haber]. Instagram Türkiye sektörel hayran sayfaları istatistikleri. https://www.boomsocial.com/instagram/UlkeSektor/turkiye/tumu

BoomSocial. (2024b, Şubat 25). *Sosyal Medya Ölçümleme | Raporlama | Analiz*. Instagram Hesapları. https://www.boomsocial.com/instagram/UlkeSektor/tumu/tumu

Capitol. (2023, Ekim 6). *Instagram 13'üncü yılında: Türkiye kullanıcı sayısında kaçıncı sırada? Capital* [Gazete]. Capital Online. https://www.capital.com.tr/haberler/tum-haberler/instagram-13uncu-yilinda-turkiye-kullanici-sayisinda-kacinci-sirada

Chakravarty, S. S. (2011). Reflections on the Body Beautiful in Indian Popular Culture. *Social Research*, *78*(2), 395-416.

Cho, H., Cannon, J., Lopez, R., & Li, W. (2024). Social media literacy: A conceptual framework. *New Media & Society*, *26*(2), 941-960. https://doi.org/10.1177/14614448211068530

Cwynar-Horta, J. (2016). The commodification of the body positive movement on Instagram. *Stream: Culture/Politics/Technology*, *8*(2), 36-56.

Çelik, N. (2013). Thorstein Veblen'in gösterişçi tüketim yaklaşımı: Niğde Üniversitesi idari personeli örneği. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *1*(34), 171-203.

Çelik, N. (2020). Kadın youtuberlar ve toplumsal cinsiyet: Etkileşim, dramaturji, kamusal alan, göstergebilim ve temsil. *Konya: Literatürk Academia Yayınları*.

Eco, U. (Ed.). (2004). *On beauty* (A. McEwen, Çev.). Secker & Warburg.

Eco, U. (Ed.). (2007). *On Ugliness*. Rizzoli.

Engeln-Maddox, R. (2006). Buying a Beauty Standard or Dreaming of a New Life? Expectations Associated with Media Ideals. *Psychology of Women Quarterly*, *30*(3), 258-266. https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.2006.00294.x

Fillon, M. (2023, Mayıs 3). *The Real Face of Jesus Is Still a Mystery, But Scientists Have Gotten Closer to the Truth*. Popular Mechanics. https://www.popularmechanics.com/culture/a41336100/real-jesus-face/

Fuchs, C. (2014). Social Media: A Critical Introduction. İçinde *Social Media: A Critical Introduction* (ss. 1-28). SAGE Publications Ltd. https://doi.org/10.4135/9781446270066

Fuchs, C. (2015). *Dijital Emek ve Karl Marx* (T. E. Kalaycı & D. Oğuz, Çev.; 1. bs). NotaBene Yayınları.

Fuchs, C. (2020). *Sosyal Medya: Eeleştirel Bir Giriş* (D. Saraçoğlu & İ. Kalaycı, Çev.; 2. bs). NotaBene Yayınları.

Grant, K. (2021, Temmuz 6). Influencers react to Norway photo edit law: "Welcome honesty" or a "shortcut"? *BBC News*. https://www.bbc.com/news/newsbeat-57721080

Henriques, M., Patnaik, D., Henriques, M., & Patnaik, D. (2020). Social Media and Its Effects on Beauty. Içinde *Beauty—Cosmetic Science, Cultural Issues and Creative Developments*. IntechOpen. https://doi.org/10.5772/intechopen.93322

Johar G, Moreau P, Schwarz N. (2003). Gender typed advertisements and impression formation: the role of chronic and temporary accessibility. J. Consum. Psychol. 13:220–29.

Johnston, V. S., & Franklin, M. (1993). Is beauty in the eye of the beholder? *Ethology and Sociobiology*, *14*(3), 183-199. https://doi.org/10.1016/0162-3095(93)90005-3

Kemp, S. (2023, Şubat 13). *Digital 2023: Turkey*. DataReportal – Global Digital Insights. https://datareportal.com/reports/digital-2023-turkey

Konstan, D. (2014). *Beauty: The Fortunes of an Ancient Greek Idea*. Oxford University Press.

Leaper C. 2015. Gender and social-cognitive development. In Handbook of Child Psychology and Developmental Science, Vol 2: Cognitive Processes, ed. RM Lerner, LS Liben, U Müller, pp. 806–53. New York: Wiley. 7th ed.

OOSGA. (2023, Ekim 30). *Social Media in Turkey—2023 Stats & Platform Trends—OOSGA*. https://oosga.com/social-media/tur/

Pérez-Rosario, V. (2018). On Beauty and Protest. *WSQ: Women's Studies Quarterly*, *46*(1-2), 279-285. https://doi.org/10.1353/wsq.2018.0021

Prensario. (2023, Nisan 14). *Eccho Right confirms news sales for OGM Pictures drama Golden Boy*. https://www.prensario.net/Eccho-Right-confirms-news-sales-for-OGM-Pictures-drama-emGolden-Boyem-41228.note.aspx

Sharda, A. (2014). Media and gender stereotyping: The need for media literacy. *International Research Journal of Social Sciences*, *3*(8), 43-49.

Tamplin, N. C., McLean, S. A., & Paxton, S. J. (2018). Social media literacy protects against the negative impact of exposure to appearance ideal social media images in young adult women but not men. *Body Image*, *26*, 29-37. https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2018.05.003

ÇEVRİM İÇİ FLÖRT SİTE VE UYGULAMALARI: FIRSAT MI? TEHDİT Mİ?

Sinan Acar

GİRİŞ

Kentleşme ve endüstrileşme süreçlerine paralel kentli değerlerin ve bireyci felsefenin yükselişi, bireyin geleneksel cemaat bağlarından sıyrılarak bireysel tercih ve eğilimleri üzerinden toplumsal alana katılımını mümkün kılmıştır. Sanayi toplumunun ortaya çıkışıyla birlikte teknolojik alanda yaşanan baş döndürücü gelişmeler üretim süreçlerinin yanında aile kurumundaki geleneksel ilişki kalıplarını da köklü bir şekilde dönüştürmüştür. Özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren kitle iletişim araçları ve internet teknolojilerinde yaşanan hızlı değişim süreci, aile kurumunda ve romantik ilişkilerdeki geleneksel yapıların daha hızlı çözülme/ değişme sürecine girmesine yol açmıştır. Bu çalışmada temel olarak sanayi toplumlarının yükselişine paralel geleneksel romantik ilişki biçimlerine alternatif olarak ortaya çıkan çevrim içi flört site ve uygulamaları üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda çalışmanın ilk bölümünde modernleşme sürecine paralel bireyciliğin yükselişi, gözetim ve mahremiyetin dönüşümü başlıkları üzerinde durularak bu gelişmelerin aile kurumu ve romantik ilişkiler üzerindeki etkilerine değinilecektir. Çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümlerinde ise çevrim içi flört site ve uygulamalarının tarihsel gelişim sürecine değinilerek; başlıca bireylerin bu site ve uygulamaları kullanım amaçları ve bu alanlardaki benlik sunumları, bu platformların bireysel ve toplumsal düzlemde olumlu/olumsuz sonuçları üzerinde durularak ilgili konunun/sorunun eleştirel bir açıdan ortaya konulmasına çalışılacaktır.

KAYNAKÇA

Akgül, M., & Hekimoğlu-Toprak, H. (2019). Sosyal ağlarda mahremiyetin dönüşümü: Instagram örneği. *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology, 10*(38), 75-114.

Anderson, M., Vogels, E. A., & Turner, E. (2020). *The virtues and downsides of online dating*. 12 15, 2023 tarihinde https://www.pewresearch.org/internet/2020/02/06/the-virtues-and-downsides-of-online-dating/ adresinden alındı.

Aydoğan, B. (2020). Konum temelli çevrim içi tanışma uygulamalarını kadınların flört deneyimleri açısından düşünmek: Tinder ve Happn. *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi, 7*(2), 287-313

Bandinelli, C. (2022). Dating apps: towards post-romantic love in digital societies. *International Journal of Cultural Policy, 28*(7), 905-919.

Beşpınar, F. U., & Beşpınar, L. Z. (2017). Türkiye'de hane halkı yapıları ve evlilik pratiklerinde ikili resim: Geleneklerin yanı sıra değişimin yansımaları. *Nüfusbilim Dergisi, 39*(1), 109-149.

Błachnio, A., Przepiorka, A., Boruch, W., & Bałakier, E. (2016). Self-presentation styles, privacy, and loneliness as predictors of Facebook. *Personality and Individual Differences, 94*, 26-31.

Cherlin, A. J. (2004). The deinstitutionalization of American marriage. *Journal of Marriage and Family, 66*(4), 848-861.

Chul-Han, B. (2017). *Şeffaflık toplumu.* (H. Barışcan, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.

Chul-Han, B. (2018). *Güzeli kurtarmak.* (K. Filiz, Çev.) İstanbul: İnsan Yayınları.

Cöbek, G. (2022). Flört uygulamalarındaki imajlar dünyası: "Klişelerin diktatörlüğü'ne karşı doğallık. *Moment, 9*(1), 13-34.

Dixon, S. J. (2023). *Online dating worldwide- statistics & facts*. 01 15, 2024 tarihinde https://www.statista.com/topics/7443/online-dating/#topicOverview adresinden alındı

Elitaş, S. K. (2020). Sosyal medyanın toplumsal dönüştürücülüğü: Sosyal medya kullanan ergenlerin aile içi iletişim süreçlerine katılım düzeyleri üzerine nicel bir araştırma. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 16*(30), 2616-2632.

Ellison, N. B., Heino, R., & Gibbs, J. L. (2006). Managing ımpressions online: Self-presentation processes in the online dating environment. *Journal of Computer-Mediated Communication, 11*, 415-441.

Fischer, S., & Hubner, M. (1998). Privacy and security at risk in the global information society. *Information, Communication & Society, 1*(4), 420-441.

Folkman, S. (2000). Privacy and confidentiality. B. D. Sales, & S. Folkman (Dü) içinde, *Ethics in research with human participants* (s. 49–57). American Psychological Association.

Foucault, M. (1992). *Hapishanenin doğuşu.* (M. A. Kılıçbay, Çev.) Ankara: İmge.

Fox, G. L. (1975). Love match and arranged marriage in a modernizing nation: Mate selection in Ankara, Turkey. *Journal of Marriage and Family, 37*(1), 180-193.

Fuchs, C. (2014). Digital prosumption labour on social media in the context of the capitalist regime of time. *Time & Society, 23*(1), 97-123.

Gemius (2022). *'Aşk'ı dijitalde aradık*. 02 15, 2024 tarihinde https://www.gemius.com.tr/974/ask-dijitalde-aradk.html adresinden alındı

Giddens, A. (2008). *Ulus, devlet ve şiddet.* (C. Atay, Çev.) İstanbul: Kalkedon.

Giddens, A. (2010). *Mahremiyetin dönüşümü, modern toplumlarda cinsellik, aşk ve erotizm.* (T. Birkan, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.

Goffman, E. (2014). *Günlük yaşamda benliğin sunumu.* (B. Cezar, Çev.) İstanbul: Metis Kitap.

Gürbilek, N. (2001). *Vitrinde yaşamak, 1980'lerin kültürel iklimi.* İstanbul: Metis.

Habermas, J. (1999). *Kamusallığın yapısal dönüşümü.* (T. Bora, & M. Sancar, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

https://en.wikipedia.org/wiki/Gleeden. (2024).

https://tr.gleeden.com/?cq_src=google_ads&cq_cmp. (2024). 02 17, 2024 tarihinde alındı

Kalaman, S. (2017). Yeni medya ve mahremiyetin dönüşümü: Facebook Türkiye örneği. *UHİVE Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* (14), 1-31.

Kaygas, Y., & Candemir, G. (2023). Romantik ilişkilerde ghosting: Hayalet sevgili. *Humanistic Perspective, 5*(3), 1049-1071.

Kerimoğlu, M. (2018). *İslami evlilik sitelerinde sosyalleşme ve benliğin sunumu.* Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Kılıçer, B. (2023). *Dating App kullanımındaki üç önemli neden: Merak, ihtiyaç, hız,* 01, 20, 2024 tarihinde https://artigercek.com/yasam/cevrimici-flort-dosyasi-2-dating-app-kullanimindaki-uc-onemli-neden-merak-ihtiyac-257265h, adresinden alındı

Lefebvre, H. (2007). *Modern dünyada gündelik hayat.* (I. Gürbüz, Çev.) İstanbul: Metis.

Lyon, D. (2006). *Gözetlenen toplum günlük hayatı kontrol etmek.* (G. Soykan, Çev.) İstanbul: Kalkedon.

Lyon, D. (2014). Surveillance and the eye of God. *Studies in Christian Ethics, 27*(1), 21-32.

Mertoğlu, S. (2023). Postmodern çağda haz ve dijitalleşen cinsellik örneği olarak sexting. S. Mertoğlu (Dü.) içinde, *Postmodern dijitalleşme: Dijital dünyanın postmodern nüveleri* (s. 7-28). İstanbul: Efe Akademi.

Morahan-Martin, J., & Schumacher, P. (2003). Loneliness and social uses of the Internet. *Computers in Human Behavior, 19*(6), 659–671.

Özbaş-Anbarlı, Z. (2021). Dijital ağda ilişkiler: Kullanıcıların Tinder deneyimleri. *Global Media Journal, 12*(23), 89-119.

Özen, Ü., & Korukçu-Sarıcı, M. B. (2015). Sosyal paylaşım ağlarının bireylerin yalnızlaşma ve yabancılaşma süreçlerindeki rolü. *Bilişim* (180), 38-39.

Richardson, M., Cannon, S., Teichert, L., A. V., Kramer, I., M. B., . . . C. C. (2020). Religion-focused dating apps:A methodology study on the uses of mutual. *Telematics and Informatics*, 1-10.

Ritzer, G. (2014). Prosumption: Evolution,revolution, or eternal return of the same? *Journal of Consumer Culture, 14*(1), 3-24.

Rogers, E. M. (1995). *Diffusion of ınnovations.* New York: The Free Press.

Sayın, Ö. (2020). *Aile sosyolojisi.* Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Sennett, R. (2010). *Kamusal insanın çöküşü.* (T. Birkan, & T. Tosun, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.

Sezgin, S. (2023). *'Aşkın metalaşması, emeğin metalaşması ile ilişkili'* 01 18, 2024 tarihinde https://artigercek.com/yasam/cevrimici-flort-dosyasi-3-askin-metalasmasi-emegin-metalasmasi-ile-iliskili-257407h. adresinden alındı

Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve kültür.* (T. Birkan, Çev.) İstanbul: Metis.

Statista. (2023). *Online dating-Turkey*. 01 17, 2024 tarihinde https://www.statista.com/outlook/dmo/eservices/dating-services/online-dating/turkey. adresinden alındı

Şentürk, Ü. (2019). *Aile sosyolojisine bir katkı.* Bursa: Dora Yayıncılık.

Şentürk-Dızman, Z. (2021). Sosyal medyanın boşanmaya etkileri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 6*(4), 548-555.

Tansel, B. (2023). Yaşlı yetişkinlerde dijital flört uygulamaları kullanım pratikleri üzerine bir saha çalışması. *Felsefede ve Sosyal Bilimlerde Yaşlılık* (s. 141-162). içinde Ankara: Nobel.

Taştekin, H. (2023). *İnstagram'ın psikolojik etkileri.* İstanbul: Eğitim Yayınevi.

Toma, C. L. (2016). Online dating. C. R. Berger, & M. E. Roloff (Dü) içinde, *The International encyclopedia of ınterpersonal communication* (s. 1-5). John Wiley & Sons, Inc.

Torun, T. (2018). Yaşam-dünyasının sömürgeleştirilmesi olarak modernitenin krizi. *Kaygı,* 30, 173-190.

Türk, E. G., & Yıldız, A. D. (2017). Aşk biçemleri, ilişki doyumu ve yalnızlık: Üniversite öğrencileri üzerine bir çalışma. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 1-13.

WeAreSocial. (2023). *The changing world of digital in 2023.* https://wearesocial.com/uk/: https://wearesocial.com/uk/blog/2023/01/the-changing-world-of-digital-in-2023/ adresinden alındı

Yağlı, S. (2015). Bir anlatı mecrası olarak yeni medyanın söyleminde trans bireyler. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8*(1), 267-284.

Yılmaz, A., & Yücer, H. M. (2023). Sanal ilişki bağımlılığının ailenin duygusal işlevselliği üzerindeki olumsuz etkisi. *Akademik Platform Eğitim ve Değişim Dergisi, 6*(2), 347-363.

Yüksel, M. (2003a). Modernleşme ve mahremiyet. *Kültür ve İletişim, 6*(1), 75-108.

Yüksel, M. (2003b). Mahremiyet hakkı ve sosyotarihsel gelişimi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 58*(1), 181-213.

Zijderveld, A. C. (2010). *Klişelerin diktatörlüğü.* (K. Canatan, Çev.) İstanbul: Açılım Kitap.

KABUK BAĞLAMAYAN YARA: SAĞLIKTA ŞİDDET

Yılmaz Daşlı - Kübra Aslan

GİRİŞ

Çağımızın en yaygın tartışma konularından biri olan şiddet, hayatı olumsuz bir biçimde etkilemeyi sürdürmektedir. Gündemde olmasına karşın çözümü bulunamayan tehdit edici ve zarar verici bu eylemlerin sosyal, psikolojik ve fiziksel pek çok problemleri ortaya çıkardığı aşikârdır. Öte yandan bazı şiddet içerikli davranışlar gündelik yaşamda normalleşebilmektedir. Şiddeti ortadan kaldırma çabalarının ses getirmesi beklenirken şiddet, şiddetle artmaktadır. Bu kısır döngüde, sağlık çalışanları da paylarını almaktadır. Ne yazık ki sağlıkta şiddet vakaları hızla çoğalmaktadır. Bu durumun verdiği rahatsızlıktan dolayı bu çalışma, sağlıkta şiddete dikkat çekmek ve ilgili konuda farkındalık oluşturabilmek amacıyla kaleme alınmıştır.

Bireylerin hastalıklarını tedavi ederek yaşamlarını sağlıklı bir biçimde devam ettirebilmeleri için özveriyle çalışan sağlık personelleri, sağlık kurumlarının hemen hemen her biriminde şiddete maruz kalabilmektedir. Kesintisiz bir tedavi hizmeti sunulan sağlık kurumlarında; empati kurma yetersizliği, sağlık hizmetine dair yüksek beklenti içine girme, hastanenin fiziki koşulları, hasta mahremiyetinin geri plana atılması, iletişim problemleri, uzayan randevu saatleri, ivedilik, yorgunluk, stres, telaş ve bencillik gibi birçok faktör sebebiyle gerilim yükselebilmektedir. Neticesinde şiddet eylemleri ortaya çıkabilmektedir. Sağlıkta şiddet sebebiyle sağlık çalışanları ve yakınları zarar görmekte aynı zamanda bu durum sağlık hizmetlerinin işleyişini de olumsuz etkilemektedir.

Okuyucunun böylesine önemli bir konunun derinliklerine inebilmesi için literatür tarama yöntemi ile bir derleme çalışması ortaya konmuştur. Yabancı ve

- 112 birimlerine ve acil servislere daha özellikli iletişim, saldırganlıkla mücadele, şiddetle baş etme ve şiddetin yasal bildirimleri eğitimleri periyodik olarak verilmelidir. Bu alanların çalışan sayısı, fiziksel donanımı ve ekipmanları işleyişi sıkıntıya sokmayacak bir biçimde daha özenli düzenlenmelidir (Solmaz ve Duğan, 2018: 199).

KAYNAKÇA

Acar, M. (2022). Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet Olaylarının Hemşirelerin Mesleki Bağlılığı Üzerine Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne

Akbal A., (2018). Türkiye'de Sağlık Alanında Dönüşüm: Sembolik Güç ve Sembolik Şiddet İlişkisi, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Albay, A., Nizam, F. (2022). Sağlıkta Şiddetin Beyaz Kod Verileri ile Değerlendirilmesi Elâzığ Fırat Üniversitesi Hastanesi Örneği. Journal Of Medical Topics And Updates, 1(2), 54-61.

Alkan, A. ve Erdem, İ. (2020). Hasta: İnsan Mı? Yoksa Müşteri Mi? Hasta Yok Müşteri Var Anlayışına Eleştirel Bir Yaklaşım, 51-69, Modern Tıbba ve Sağlık Sektörüne Eleştirel Yaklaşımlar, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Alp, B. (2023). Sağlıkta Şiddetin Kök Nedenleri: Bir Kamu Hastanesi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi, Ordu.

Arabacı, L. B., & Uygun, T. (2022). Şiddet Uygulayan ve Şiddet Uygulanan Bireylerin Özellikleri. *Hemşirelik Bilimi Dergisi*, *5*(1), 38-46.

Aslan, Ş.,Yağcı Özen, M.&Güzel, Ş. (2019).Sağlıkta Şiddet: Retrospektif Bir İnceleme. Journal Of Socialand Humanities Sciences Research, 6(44), 3636-3643. Kenan, K., & Tok, Ö. K. (2021). Sağlıkta Şiddetin Bir Başka Yüzü: Medya Etkisi. *Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, *18*(2), 217-220.

Atıcı E (2007). Hasta-Hekim İlişkisini Etkileyen Unsurlar. Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 33(2), 91-96.

Aydemir, İ., Üçlü, R. & Aydoğan, A. (2020). Acil Servis Personeline Göre Şiddetin Nedenleri. Journal Of Istanbul Faculty Of Medicine, 83 (1), 60-68. Doi: 10.26650/Iuıtfd.2019.0018

Aydın, N. (2018). Sağlık Sektöründe İş Yerinde Şiddet ve Toplam Kalite Yönetimi. *İmgelem*, *2*(3), 5-26.

Aydın Tabip Odası, (2012). Şiddetin Gölgesinde Hekimlik, Aydın Tabip Odası Şiddete Sıfır Tolerans Çalışma Grubu, Aydın.

Aygün, A., & Teke, H. Y. (2018). Acil Servislerdeki Şiddetin Medya Yansımasının Değerlendirilmesi: Ö. *Bilen, Mş Güneş, & M. Gür (Ed), Suç Mağdurları Ve Sosyal Travmalar*, 1-9.Çalıştay, Sağlık Çalışanlarına Yönelik Her Boyutuyla Şiddet, (2017). Ttb Yayınları, Ankara.

Başeğmez, A. C., & Özerk, H. (2021). İnsanın Saldırgan ve Şiddet İçeren Davranışlarını Psikoterapi Kuramlarının Ele Alış Biçimlerinin Değerlendirilmesi. *OPUS International Journal of Society Researches*, *18*(44), 8475-8499.

Batmaz K., Uskun E., Aydın G. (2022). Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet ve İlişkili Faktörler: Araştırma Uygulama Hastanesi Örneği. SDÜ Tıp Fakültesi Dergisi. 29(1): 23-35.

Bekar, E. Ö., & Çevik, E. (2021). Beyaz Kod Verileri Işığında Düzce İlindeki Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, *11*(3), 298-304.

Bilican-Gökkaya, V. (2011). Kadına Yönelik Ekonomik Şiddet: Sivas İli (Cumhuriyet Üniversitesi) Örneği. Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks, 3(3), 129-145.

Bilici, N. (2020). Sağlıkta Şiddette Medyanın Rolü. *Izmir Democracy University Health Sciences Journal*, *3*(1), 52-72.

Bingöl, D. (2019). İnsan Kaynakları Yönetimi, Beta Basın Yayın Dağıtım, İstanbul.

Can Gürkan, Ö. (2016). Nursing Students' Tendency To Aggression and Relevant Factors. *Journal of Psychiatric Nursing/Psikiyatri Hemsireleri Dernegi*, *7*(2).

Cenger, C. D., Börtlüoğlu, A., Tüzün, B., Göktepe, M. C., Sezgin, A. U., & Fincancı, Ş. K. (2018). Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet: Olgu Serisi. *Adli Tıp Bülteni*, *23*(2), 133-137.

Cinoğlu, A. (2015). Sağlık Kurumlarında Şiddet, Dönem Projesi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.

Coşkun Us, N., Erdem R. (2018). Şiddet ve Sağlık. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 2(1). 16-30.

Çarıkçı, İ.H., Yavuz, H. (2009). Çalışanlarda Mobbing (Psikolojik Şiddet) Algısı: Sağlık Sektörü Çalışanları Üzerine Bir Araştırma. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (10), 47-62.

Çopurlar K., C., & Kartal, M. (2016). What İs Health Literacy? How To Measure İt? Why İs İt İmportant?. *Turkish Journal Of Family Medicine And Primary Care*, *10*(1), 40-45.

Dağ, E., & Baysal, H. (2017). Hasta ve Yakınlarını Şiddete Yönelten Sebeplerin Araştırılması-Burdur İli Örneği. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, *4*(11), 95-118.

Daşlı, Y., Yurtseven, E. D., & Türkmenoğlu, B. (2023). Vıolence In Health: A Bıblıometrıc Analysıs. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, *7*(1), 268-281.

Demirbaş N., Karaoğlu N. (2021). Hekim ve Hekim Adaylarının Hekime Yönelik Şiddet Algıları: Bir Ön Çalışma. Genel Tıp Dergisi. 31(2): 130-134.

Demirci Ş., Uğurluoğlu, Ö. (2020). *Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet: Bir Kamu Hastanesi Örneği*. Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi

Demirhan, M. Ve Behdioğlu, S. (2023). Sağlık Çalışanlarının Maruz Kaldığı Şiddetin Sıralı Lojistik Regresyon Analizi ile İncelemesi. Toplum Ekonomi ve Yönetim Dergisi, 4(1), 1-23. Doi: 10.58702/Teyd.1228283

Dilbaz, N. (1999). Şiddet Riskinin Değerlendirilmesi ve Saldırgan Hastaya Yaklaşım. *Klinik Psikiyatri*, *2*, 179-188.

Durmuş, M. (2019). Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet: Konya 112 Acil Sağlık Hizmetleri'nde Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Er T., Ayoğlu, F., & Açıkgöz, B. (2021). Sağlık Çalışanına Yönelik Şiddet: Risk Faktörleri, Etkileri, Değerlendirilmesi ve Önlenmesi. *Turkish Journal Of Public Health*, *19*(1), 69-78.

Erdoğan, B. (2021). Sağlık İletişimi ve Şiddet. Erü Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, 8(2), 26-29. Retrieved From https://dergipark.org.tr/tr/pub/erusaglik/issue/68082/972976

Erten, R., Öztora, S., & Dağdeviren, H. N. (2019). Sağlık Kuruluşlarında Doktorlara Yönelik Şiddet Maruziyetinin Değerlendirilmesi. *Türk Aile Hek Derg*, *23*(2), 52-63.

Esen, H., & Aykal, G. (2020). Sağlık Kurumlarında Yaşanan Şiddetin Değerlendirilmesi: Eğitim ve Araştırma Hastanesi Örneği. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, *7*(1), 1-9.

Fener, E., & Aydıntuğ, N. (2019). Sağlıkta Şiddet Nedenlerinin Toplum Bakış Açısıyla Değerlendirilmesi. *Journal Of International Social Research*, *12*(62).

Filiz, E., Ünal, S., Kahveci, Ş., & Uyar, S. (2022). Toplumun Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet Konusundaki Tutumu. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, *9*(4), 328-335.

Gündüz, M. 2019, Hastaların Sağlıkta Şiddete Yönelik Görüşleri ile Hasta Haklarını Kullanma Tutumlarının Belirlenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Edirne.

Gür, D. & Baykal, Ü. (2023). Sağlık Çalışanına Uygulanan Hasta ve Hasta Yakını Şiddeti ve İletişim. Arel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 7 (1), 1-9. Retrieved From Https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Pub/Arsagbil/İssue/77020/1289527

Güven O., Kurt B. F., (2023). Sağlıkta Şiddetin Beyaz Kod Verileri ile Değerlendirilmesi: Kırklareli İli Örneği. Karya Journal Of Health Science. 4(1): 47-50.

Harman Yıldız, G. Ve Özer, K. (2022). Neoliberal Sağlık Politikaları ve Hekim Göçü, Scar, 1(1),1- 13.

Hoşgör, H., & Türkmen, İ. (2021). Bitmeyen Çile: Sağlıkta Şiddet (Medimagazin Haber Portalı Üzerinden Bir Araştırma). *Izmir Democracy University Health Sciences Journal*, *4*(2), 192-211.

https://www.tdb.org.tr/tdb/v2/Ekler/Basindan_Yansimalar_Saglikta_Siddet.Pdf https://sozluk.gov.tr

https://www.ntv.com.tr/turkiye/tokatta-felcli-hastaya-hemsire-siddeti-saglik-bakanligindan-2-mufettis-incelemelere-basladi,Y1Z3k1ewqkKkpePG5TCWng (Erişim Tarihi: 08.02.2024)

https://saglikdunyasidergisi.com/haber/doktor_siddet_uyguladi_iddiasi-17436.html (Erişim Tarihi: 10.02.2024)

https://kokludegisim.net/haberler/izmirde_doktordan_hastalara_sozlu_siddet_ve_tehdit (Erişim Tarihi: 08.02.2024)

https://www.cnnturk.com/yazarlar/guncel/esra-oz/saglikta-siddet-kac-tarafli (Erişim Tarihi: 08.02.2024)

https://www.devrimgazetesi.com.tr/bu-kez-de-doktordan-hastaya-siddet/ (Erişim Tarihi: 08.02.2024)

https://www.diyarbakirgazete.com/bu-kez-doktor-siddet-uyguladi-iddiasi/ (Erişim Tarihi: 10.02.2024)

https://www.tv48.com.tr/bu-goruntuler-bakimevinden-hemsire-yatalak-hastayla-dalga-gecti/200640/ (Erişim Tarihi: 10.02.2024)

https://www.milligazete.com.tr/haber/16395960/doktorun-hastaya-siddet-uygulamasi-sonrasi-inceleme-baslatildi (Erişim Tarihi: 08.02.2024)

İkışık, H., Yılmaz, F. K., Karacanoğlu, A., Kadayıf, A., Güven, İ., Özdemir, G. M., ... & Maral, I. (2021). Araştırma Görevlisi Hekimlerin Sağlıkta Şiddete Maruz Kalma Durumları ve Sağlıkta Şiddet Konusundaki Düşüncelerinin Değerlendirilmesi. *Abant Tıp Dergisi*, *10*(1), 55-64.

Karabulut, E., Yazıcı, H. (2021). Toplumsal Bir Sorun: Sağlık Çalışanlarının Şiddete Maruz Kalma Durumları. *Türkiye Klinikleri Hemşirelik Bilimleri Dergisi*, *13*(1).

Katran, M., Akdeniz, Ys, İpekci, A., & İkizceli, İ. (2020). Acil Serviste Hasta ve Hasta Yakınlarına Karşı Şiddete Bir Bakış. *Phoenix Tıp Dergisi*, *2* (3), 160-167.

Kayalı S, Kurt Durmuş M, Aren A, Akça Ö, Tan Y, (2018). Acil Tıp Kliniğinde Çalışan Sağlık Personelinin Sosyodemografik Özelliklerinin Öfke Tarzları Ve Saldırganlık Düzeyleri Üzerine Etkisi. İstanbul Medical Journal, 19(1), 18-21. 10.5152/İmj.2018.25902

Kılıç, M. (2020). Sağlıkta Şiddeti Önleme Politikasının Mediko-Sosyal Ve Yasal Dinamiği, Seta, İstanbul.

Kıroğlu, F. (2019). Sağlıkta Şiddetin Hukuki Boyutu Beyaz Kod Uygulamasındaki Önemli Noktalar ve Sağlıkçıların Yasal Haklarını Kullanması. Göbeklitepe Sağlık Bilimleri Dergisi, 2(2), 26-34.

Kibar, F. A., Oturak, G., Ekerbiçer, H. Ç., & Berberoğlu, U. (2019). Sağlıkta Şiddet Bir İş Güvenliği Sorunu Mudur: Sakarya'da Görev Yapan Bir Grup Sağlık Çalışanının Sağlıkta Şiddet ile İlgili Görüşlerinin Değerlendirilmesi. *Sakarya Tıp Dergisi*, *9*(4), 612-618.

Kocacık, F. (2004). Aile İçi İlişkilerde Kadına Yönelik Şiddet, *Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları,* No: 93, Sivas.

Koçak Algül, S., Gürsoy Özdemir, Y., Yorulmaz, C. & Övür, A. (2023). Dijital Halkla İlişkiler Kapsamında Sağlıkta Şiddet Başlıklı Instagram Paylaşımlarının Analizi. Arel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 7(2), 58-81. Https://Dergipark.Org.Tr/En/Pub/Arsagbil/İssue/79384/1322860 Adresinden Erişildi.

Kurt, M. E., Korkutan, M. (2018). Ülkemizde ve Dünyada Sağlık Çalışanlarına Uygulanan Şiddet ve Sonuçları, 1.Uluslararası Gevher Nesibe Sağlık Bilimleri Kongresi, Şanlıurfa.

Küçükavcı, N. (2021). Sağlık Çalışanlarına Şiddet Haberlerinin Çerçeveleme Yaklaşımı ile İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.

Mansur, F. (2022). Sağlık İletişiminde Yaşanan Sorunların Hekimlere Yönelik Şiddete Etkisi. *İşletme Akademisi Dergisi*, *3*(1), 57-69.

Maral, T., & Özdemir, M. (2023). Medyaya Yansıyan Söylemlerin Sağlık Çalışanları ile Hasta Arasındaki Şiddete Etkisi. *Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi*.

Marmot, M., Siegrist, J. ve Theorell, T. (2009). Sağlık ve İş Yerindeki Psikososyal Ortam, Sağlığın Sosyal Belirleyicileri, İnsev Yayınları, 119-153.

Mutlu, H., Bahadır Yılmaz, E., & Yüksel, A. (2021). Bir Eğitim ve Araştırma Hastanesinde Yaşanan Şiddete İlişkin Beyaz Kod Verilerinin Retrospektif Olarak Değerlendirilmesi: Kesitsel Bir Çalışma. *Türkiye Klinikleri Journal Of Forensic Medicine & Forensic Sciences*, *18*(3).

Oğan, H. (2020). Pandemi Ortamında Sağlıkta Şiddet, Ttb Covid 19 Pandemisi 6. Ay Değerlendirme Raporu

Otlu U., (2020). Kanun, Bilim ve Bakanlık Görüşleri Ekseninde: Sağlıkta Şiddet İş Kazası mıdır?. Estüdam Halk Sağlığı Dergisi. 5(2): 311-317.

Önal, F. G. (2023). Şiddetle Mücadelede Hekimin Rolü; Trakya Tıp Fakültesi'nden Öğrenci Görüşlerinin Kalitatif Değerlendirilmesi. *Tıp Eğitimi Dünyası*, *22*(66), 15-29.

Öz, E. 2020. Sağlıkta Şiddetin Gelişimine Neden Olan Risk Faktörleri: Meta Analiz Çalışması, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Özişli, Ö. (2022). Sağlıkta Şiddetin Nedenleri Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, *8*(1), 62-68.

Özşenler, S. D. (2021). Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddetin Çözümünde İletişim Becerilerinin Rolü: Sistematik Derleme. *Selçuk İletişim*, *14*(2), 576-605.

Öztuna, Ş., & Gürhan, N. (2023). Sağlık Alanında İletişim Becerisi Ve Şiddet: Tokat İli Örneği. *Meyad Akademi*, *4*(1), 57-79.

Polat, O., Çırak, M. (2019). Sağlıkta Şiddetin Beyaz Kod Verileri ile Değerlendirilmesi. Bakırköy Tıp Dergisi, 15(4), 393-398. 10.4274/Btdmjb.Galenos.20190918115436

Resmî Gazete, 31848 (2022). Türk Ceza Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.

Sağlık- Sen, (2022). Sağlıkta Şiddet Araştırması Analiz ve Rapor, Ankara

Sağlık-Sen, (2013). Sağlık Çalışanları Şiddet Araştırması, Sağlık-Sen Ar-Ge Birimi, Ankara.

Sevim M., Yabalar N., Tahan S. E., Kanyılmaz Ö., Kekeç M. E., Demirci M., Coşkun Ö., Yegen B. (2023). Sağlıkta Şiddetin ve Covid-19 Pandemisinin Tıp Fakültesi Öğrencilerinin ve Hekimlerin Kariyer Planlamalarına Etkileri. Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi, 32(3): 169-176.

Seyran, F., Gözlü, M., & Ready, F. N. (2018). İş Yerinde Fiziksel Şiddete Maruz Kalmış Sağlık Personelinin Şiddet Algısı ve Boyutu Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Sağlık ve Sosyal Politikalara Bakış*, *2*(1), 8-29.

Silahsızoğlu, B. (2019). Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet. *Sağlık ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi*, *1*(1), 10-19.

Solmaz, B., & Duğan, Ö. (2018). Sağlık Çalışanı ile Hasta ve Yakınları Arasında Yaşanan Şiddetin Nedenlerinden "İletişim" Üzerine Bir İnceleme. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *18*(2), 185-206.

Sungur, E. N., Yenigün, E. H., Oğuzhanoğlu, N. K., & Yücens, B. (2020). Psikiyatri Polikliniğine Başvuran Hastaların Şiddeti Tanıma ve Şiddetten Etkilenme Durumu. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, *23*(4), 280-289.

Şahin, Ö., & Yıldırım, E. (2020). Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet Ve Neden Olan Faktörler: Üniversite Hastanesi Örneği. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, *3*(1), 7-14.

Şantaş, G., & Erdoğan, B. (2021). Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet Haberlerinin İçerik Analizi. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, *7*(2), 308-317.

Tanalı, G., Peker, U., Çopur, Ç., Şahin, B. C., Önel, B., Dalgıç, B., ... & Özcebe, H. (2022). Sağlıkta Şiddet: Bir Tıp Fakültesinin Öğrencilerinin Bakış Açısıyla Nedenleri, Etkileri Ve Çözüm Önerileri. *Turkey Health Literacy Journal*, *3*(1).

Taştemir, S. Y., Akay, A., Balcı, I., & Yorulmaz, A. C. (2022). Sağlıkta Şiddetin Önlenmesine Yönelik Yapılan Nisan 2020 Tarihli Yasal Düzenlemenin İncelenmesi. *Bulletin Of Legal Medicine/ Adli Tıp Bülteni*, *27*(1).

Temizkan, V., & Akbaba, E. (2018). Sağlık Kurumlarında Şiddete Karşı Bir Çözüm Önerisi: Sağlık Hizmetleri Pazarlaması. *Uluslararası Bankacılık Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, *1*(1), 1-16.

Tengilimoğlu, D., Işık, O. ve Akbolat, M. (2021). Sağlık İşletmeleri Yönetimi, Nobel Akademik Yayıncılık, Gözden Geçirilmiş 10. Basım, Ankara.

Terkeş, N., Bedir, G. & Değirmenci, K. (2021). Hemşirelik Öğrencileri Bakış Açısıyla "Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet". İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, 6 (2), 57-62. Retrieved From Https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Pub/İkcusbfd/İssue/62599/854929

Terkeş, N., Değirmenci, K., & Bedir, G. (2021). Hasta/Hasta Yakınları Bakış Açısıyla Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddetin Nedenleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, *14*(4), 328-336.

Terkeş, N., İlter, S., & Zorlu, E. (2022). Sağlık Çalışanlarının Şiddetle Karşılaşma Durumları Ve Sağlık Çalışanları Bakış Açısıyla Şiddetin Nedenleri. *Izmir Democracy University Health Sciences Journal*, 5(2), 620-634.

Torun, N. (2020). Şiddete Yönelik Beyaz Kod Verilerin Değerlendirilmesi. *Cukurova Medical Journal*, *45*(3), 977-984.

Ttb, (2013). Şiddetle Başa Çıkmak Sağlık Çalışanlarının Sağlığı Çalışma Grubu, İstanbul.

Ttb, (2019). Şiddetle Başa Çıkmak, Sağlık Çalışanlarının Sağlığı Çalışma Grubu, İstanbul.

Türk Sağlık-Sen Ar-Ge, (2018). Sağlıkta Şiddetin Nedenleri ve Çözüm Yolları, Yeni Bir Yaklaşım; Sağlıkta Sıfır Toleranslı Alan Uygulaması

Türk Tabipler Birliği, (2008). Sağlık Sektöründe Şiddet Raporu-I, Hekimlere Yönelik Şiddet ve Hekimlerin Şiddet Algısı, Gaziantep-Kilis

Türkmenoğlu, B. & Sümer, H. E. (2017). Frequency Of Healthcare Workers' Exposure To Violence İn The City Center Of Sivas. Ankara Medical Journal, 17 (4), 216-225. Doı: 10.17098/Amj.364161

Tüspe, (2018). Sağlık İş Yerinde Şiddet: Kuramsal Bir Çerçeve, Ankara.

Uğurlu, H. & Şantaş, F. (2023). Sağlıkta Şiddete İlişkin Bir Çalışma. Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 26(2), 305-334. Retrieved From Https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Pub/Hacettepesid/İssue/78268/1195419

Uludağ, A., & Zengin, N. (2016). Sağlıkta Şiddete Hasta Şikâyetlerinde Yer Alan Olumsuz İfadeler Açısından Bir Bakış: Konya Örneği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *16*(3), 71-86.

Ünlütürk, Ç. (2023) "Sağlık Hizmetleri Dönüşürken Hekim Emeği Nasıl Dönüştü: Proleterleşme, Şiddet ve Göç", Çalışma ve Toplum, C.4, S.79. 3311-3332

Yaşar, E. (2021). Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddetin ve Hukuki Boyutunun Adli Bilimler Açısından Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi, Çorum.

Yavuzer, N. (2013). İnsanın Saldırgan ve Yıkıcı Doğasını Anlamak. *Istanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *12*(23), 43-57.

Yavuzyiğit Y. K. (2023). Sağlık Çalışanlarının Kadına Yönelik Şiddete İlişkin Tutumlarının Belirlenmesi (Sultanbeyli Örneği), Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Yeşilbaş, H. (2016). Sağlıkta Şiddete Genel Bakış. *Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi*, *1*(3), 44-54.,

Yeşilot, Şükriye ve Altıntaş, Gizem (2017). "Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet". Göller Bölgesi Aylık Hakemli Ekonomi ve Kültür Ayrıntı Dergisi, 5(57): 39-42.

Yeşiltaş, A., & Erdem, R. (2019). Şiddet ve Defansif Tıp Uygulamaları Üzerine Nitel Bir Çalışma. *The Journal Of Academic Social Science*, *74*(74), 486-500.

Yılar Erkek, Z. Y., & Gökçek, S. (2022). Pandemi Sürecinde Sağlık Çalışanlarının Şiddet Eğiliminin İncelenmesi. *Togü Sağlık Bilimleri Dergisi*, *2*(3), 260-274.

Yılmaz, Ş. N., & Karaaziz, M. (2023). Şiddet ve Saldırgan Davranışta Çocukluk Çağı Travmalarının Rolü. *MEYAD Akademi*, *4*(1), 80-94.

Yılmaz, M., Tellioğlu, M., & Arıkan, İ. (2021). Sağlıkta Şiddet: Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Mesleğe Bakışına Etkisi. *Online Türk Sağlık Bilimleri Dergisi*, *6*(3), 404-412.

Yörük, S. (2020). Saldırganlık ve Şiddeti Açıklayan Yaklaşımlar. *Özabacı, Nilüfer. Ş. (Ed.), Çağımızın Çözüm Arayan Sorunu Şiddet*, 93-104.

Yücens, B., & Oğuzhanoğlu, N. K. (2020). Sağlık Çalışanlarının Şiddet Algısı, Şiddete Uğrama ve Şiddetten Etkilenme Durumları Sağlık Çalışanlarında Şiddet. *Pamukkale Medical Journal*, *13*(2), 321-329.

Zorlu, I., & Kurçer, M. (2020). Hasta ve Hasta Yakınlarına Göre Hekime Yönelik Şiddet. *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, *13*(3), 418-427.

ERKEKLERE YÖNELİK ŞİDDET

Burak Şahin

GİRİŞ

ERKEĞE YÖNELİK ŞİDDET Mİ!

Yaygın anlamıyla şiddet, dışarıdan insan bedenine yönelik zarar veren fiziksel davranışlardır. Mülkiyete, cana, sağlığa, bedene, bireysel özgürlüğe tehdit oluşturmaktadır (Kocacık, 2001). Dünya Sağlık Örgütüne göre şiddet, kişinin kendisine, bir başkasına, bir gruba veya topluluğa fiziksel veya psikolojik zarar verme eylemleridir (Krug vd., 2002: 5). Şiddet zamana, kültüre ve toplumlara göre farklı anlamlar taşıyabilmektedir. Bu açıdan şiddet eylemlerinin, kim tarafından, hangi ortamlarda ve nasıl gerçekleştirildiği gibi unsurlar şiddetin farklı özelliklere göre sınıflandırılmasını doğurabilmektedir. Böylece şiddeti; cinsel şiddet, ekonomik şiddet, psikolojik şiddet ve fiziksel şiddet şeklinde kategorileştirmek mümkündür (Uysal & Eren, 2020: 424- 425).

Toplumsal hayata katılamama, kendi hayatını idame ettirememe, psikolojik problemler, yaralanmalar, ölümler gibi çok kapsamlı sonuçları olan kadına yönelik şiddet; kadın hareketinin ivme kazanmasıyla birlikte görünür hâle gelmiştir (Krahé, 1991). Önemli sayıda kadın hayatı boyunca darp edilme, aşağılanma, çalışamama, emeğinin karşılığını alamama, iş yerinde terfi edememe gibi yaşamının pek çok alanını etkileyen farklı şiddet türlerine maruz kalmaktadır (Çamaş & Meşe, 2016).

Kadınlar söz konusu olduğunda karşımıza keskin sınırlar çıkmaktadır. Erkek merkezli (androsentrik) kültürde tüm dünya erkeğindir. Kadının tüm dünyası ise evidir. Kadına atfedilen uğraşlar ve meraklar önceden belirlenmiş bir alana sahiptir. Erkekse yaşamın tüm geri kalanına hâkim olmakla kalmamakta, hâkim olduğu şeyleri eril sıfatlarla adlandırmakta da ısrarcı davranmaktadır (Gilman, 2022: 19).

KAYNAKÇA

Adak, N. (2013). Madalyonun öteki yüzü: Erkeğe yönelik şiddet. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 16 (2), 1-27.

Addis, M. E., & Mahalik, J. R. (2003). Men, masculinity, and the contexts of helpseeking. *American Psychologist*, 58(1), 5–14.

Allen-Collinson, J. (2009). A marked man: A case of female-perpetrated intimate partner abuse. *International Journal of Men's Health*, 8 (1): 22-40.

Archer, J. (2002). Sex differences in physically aggressive acts between heterosexual partners: A meta-analytical review. *Aggression and Violent Behaviour*, 7, 313-351.

Barber, C. F. (2008). Domestic violence against men. *Nursing Standard*, 22 (51), 35-39.

Bates, E. A., Kaye, L. K., Pennington, C. R., & Hamlin I. (2019). What about the male victims? Exploring the impact of gender stereotyping on implicit attitudes and behavioural intentions associated with intimate partner violence. *Sex Roles*, 81(1), 1–15.

Bates, E. A. (2020). "Walking on egg shells": A qualitative examination of men's experiences of intimate partner violence. *Psychology of Men and Masculinities*, 21, 13–24.

Benatar, D. (2012). *The second sexism: Discrimination against men and boys*. Wiley-Blackwell.

Bookwala, J., Frieze, I., Smith, C., & Ryan, K. (1992). Predictors of dating violence: A multivariate analysis. *Violence and Victims*, 7 (4), 297–311.

Bozok, M. (2009). Erkeklik incelemeleri alanındaki başlıca kuram ve yaklaşımların sosyalist feminist bir eleştirisine doğru. *6. ulusal sosyoloji kongresi bildiriler kitabı: "Toplumsal dönüşümler ve sosyolojik yaklaşımlar"* (s. 431 – 445). Adnan Menderes Üniversitesi.

Breiding, M. J., Chen, J., & Black, M. C. (2014). *Intimate partner violence in the United States–2010*. National Center for Injury Prevention and Control; Center for Disease Control and Prevention.

Buzawa, E., & Hotaling, G. (2006). The impact of relationship status, gender, and minor status in the police response to domestic assaults. *Victims and Offenders*, 1 (4), 1–38.

Carmo, R., Grams, A., & Magalhães, T. (2011). Men as victims of intimate partner violence. *Journal Forensic & Legal Medicine*, 18(8), 355–359.

Christodoulou, S. (2011, 10 Ocak). *Hidden male victims of domestic abuse*. https://www.bbc.com/news/uk-12126783

Cook, P. W. (2009). *Abused men: The hidden side of domestic violence*. Praeger.

Connell, R. W. (1998). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar*. (Çev.: C. Soydemir). Ayrıntı Yayınları.

Çamaş, G. G., & Meşe, G. (2016). Sosyal hiyerarşi: Cinsel şiddet mitlerini anlamak. *Türk Psikoloji Dergisi*, 31 (78), 62–74

Çelik, G. (2016)."Erkekler (de) ağlar!": Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında erkeklik inşası ve şiddet döngüsü. *Fe Dergi*, 8 (2), 1-12.

Dim, E. E. (2020). Experiences of physical and psychological violence against male victims in Canada: A qualitative study. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 65(9), 1029-1054.

Dim, E. E., & Lysova, A. (2022). Male victims' experiences with and perceptions of the criminal justice response to intimate partner abuse. *Journal of Interpersonal Violence*, 37 (15–16).

Douglas, E. M., & Hines, D. A. (2011). The helpseeking experiences of men who sustain intimate partner violence: An overlooked population and implications for practice. *Journal of Family Violence*, 26 (6), 473-485.

Drijber, B. C., Reijnders, U. J. L., & Ceelen, M. (2013). Male victims of domestic violence. *Journal of Family Violence*, 28, 173–178.

Ertürk, Y. (2015). *Sınır tanımayan şiddet. Paradigma, politika ve pratikteki yönleriyle kadına şiddet olgusu*. Metis Yayınları.

Ezici, T. (2018). *Adam sandıklarımız*. Olimpos Yayınları.

Farrell, W. (1993). *The myth of male power: Why men are the disposable sex*. Simon & Schuster.

Finney, A. (2006). Domestic Violence, Sexual Assault and Stalking: Findings from the 2004/05 British Crime Survey. Home Office Online Report. https://www.ias.org.uk/uploads/pdf/Women/rdsolr1206.pdf

Flood, M. (2011). 'Violence, men as victims of', M. Flood, J. K. Gardiner, B. Pease and K. Pringle (Ed.) International encyclopedia of men and masculinities (s. 616-617). Routledge.

Gilman, C. (2022). *Erkek yapımı dünya, bizim androsentrik kültürümüz*. (Çev.: L. Edri & E. Coşkun). Akademim Yayınları.

Goldberg, H. (1992). *Erkek olmanın tehlikeleri*. (Çev.: S. Budak). Öteki Yayınevi.

Graham, R. (2006). Male rape and the careful construction of the male victim. *Social & Legal Studies*, 15(2), 187–208.

Greene, M. (2018). *The little #MeToo book for men*. ThinkPlay Partners.

Greenough, C. (2020). *The Bible and sexual violence against men*. Routledge.

Güneş, H. N. (2016). Erkeğin ataerkil rejime entegrasyonu: Yabancılaşma ve uyum. *Akademik Bakış Dergisi*, 58, 266-284.

Hawkins, L. G., Mullet, N., Brown, C. C., Eggleston, D., & Gardenhire, J. (2019). All survivors have the right to heal: A #Metoomen content analysis. *Journal of Feminist Family Therapy*, 31:2-3, 78-99.

Hine, B., Bates, E. A., & Wallace, S. (2020). I have guys call me and say 'I can't be the victim of domestic abuse: Exploring the experiences of telephone support providers for male victims of domestic violence and abuse. *Journal of Interpersonal Violence*, 37, 1–32

Hines, D. A., & Malley-Morrison, K. (2001). Psychological effects of partner abuse against men: a neglected research area. *Psychology of Men and Masculinity*, 2, 75–85.

Hines, D. A., & Douglas, E. M. (2009). Women's use of intimate partner violence against men: prevalence, implications, and consequences. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 18(6), 572–586.

Hines, D. A., & Douglas, E. M. (2010a). A closer look at men who sustain intimate terrorism by women. *Partner Abuse*, 1, 286–313.

Hines, D., & Douglas, E. (2010b). Intimate terrorism by women towards men: Does it exist?, *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research*, 2 (3), 36 – 56.

Hogan, K. F., Clarke, V., & Ward, T. (2021). Men's experiences of help-seeking for female-perpetrated intimate partner violence: A qualitative exploration. *Counselling and Psychotherapy Research*, 21(4), 934–945.

Hogan, K. F., Clarke, V., & Ward, T. (2022). The impact of masculine ideologies on heterosexual men's experiences of intimate partner violence: A qualitative exploration. Journal of Aggression, *Maltreatment & Trauma*, 2022, 1-20.

Holter, Ø. G. (2002). A theory of gendercide, *Journal of Genocide Research*, 4:1, 11-38.

Howard, J., & Hollander, J. (1996). *Gendered situations, gendered selves*. Sage.

Javaid, A. (2015). Male rape myths: Understanding and explaining social attitudes surrounding male rape. *Masculinidades Y Cambio Social*, 4(3), 270–297.

Javaid, A. (2017). The unknown victims: Hegemonic masculinity, masculinities, and male sexual victimisation. *Sociological Research Online*, 22(1), 1–20.

Jourard, S. M. (1971). Some lethal aspects of the male role. S. M. Jourard (Ed.). *The transparent self* (s. 21-29). Van Nostrand.

Kaszniak, A. W., Nussbaum, P. D., Berren, M. R., & Santiago, J. (1988). Amnesia as a consequence of male rape: a case report. *Journal of Abnormal Psychology*, 97 (1), 100-104.

Kocacık, F. (2001). Şiddet olgusu üzerine. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(1), 1-7.

Krahé, B. (1991). Social psychological issues in the study of rape. *European Review of Social Psychology*, 2, 279-309.

Krug, E. G., Dahlberg, L. L., Mercy, J. A., Zwi, A. B., & Lozano, R. (2002). World Report on Violence and Health: Summary. World Health Organization

Kumar, A. (2012). Domestic violence against men in India: A perspective, *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 22:3, 290-296.

Kurz, D. (1993). Physical assaults by husbands: A major social problem. In R. J. Gelles & D. Loseke (Ed.), *Current controversies on family violence* (s. 88-103). Sage.

Langhinrichsen-Rohling, J., Misra, T. A., Selwyn, C., & Rohling, M. L. (2012). Rates of bidirectional versus unidirectional intimate partner violence across sample, sexual orientations, and race/ethnicities: A comprehensive review. *Partner Abuse*, 3, 199–230.

Lempert, L. B. (1994). A narrative analysis of abuse: connecting the personal, the rhetorical, and the structural. *Journal of Contemporary Ethnography* 22 (4), 411-441.

Lewis, A., & Sarantakos, S. (2001). Domestic violence and the male victim. *Nuance*, 3, 1-15.

Life expectancy at birth in total and by gender in Japan from 2001 to 2020. (2022). 20.01.2024 tarihinde https://www.statista.com/statistics/611813/japan-life-expectnancy-total-gender/ adresinden erişilmiştir.

Medeiros, R. A., & Straus, M. A. (2006). Risk factors for physical violence between dating partners: implications for gender-inclusive prevention and treatment of family violence. J. Ha-

mel & T. Nicholls (Ed.). *Family Interventions in Domestic Violence: A handbook of gender-inclusive theory and treatment* (s. 59–85). Springer.

Messner, M. A. (1998). The limits of "the male sex role": An analysis of the men's liberation and men's rights movements' discourse. *Gender and Society*, 12 (3), 255-276.

Messerschmidt, J. W. (1997). *Crime as structured action*. Sage.

Messerschmidt, J. W. (2019). Hegemonik erkeklik: Formülasyon, yeniden formülasyon ve genişleme. (Çev.: S. Akyüz vd.). Özyeğin Üniversitesi Yayınları.

Migliaccio, T. A. (2001). Marginalizing the battered male. *Journal of Men's Studies*, 9, 205-226.

Migliaccio, T. A. (2002). Abused husbands: a narrative analysis. *Journal of Family Issues*, 23(1), 26–52.

Nazroo, J. (1995). Uncovering gender differences in the use of marital violence: The effect of methodology. *Sociology*, 29 (3), 475-494.

Nybergh, L., Enander, V., & Krantz, G. (2015). Theoretical considerations on men's experiences of intimate partner violence: An interview based study. *Journal of Family Violence*, 31(2), 191-202.

Öztürk, M. (2021). Şiddet'i "cinsiyet"e bölmek: Erkeğe yönelik şiddetin perdelenmesi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 27, 25-27.

Pagelow, M. D. (1985). The "battered husband syndrome": Social problem or much ado about little? N. Johnson (Ed.), *Marital violence* (s. 172-195). Routledge & Kegan Paul.

Reilly, J., Muldoon, O. T., & Byrne, C. (2004). Young men as victims and perpetrators of violence in Northern Ireland. *Journal of Social Issues*, 60, 469–84.

Russia: Life expectancy at birth from 2011 to 2021, by gender (2023). 20.01.2024 tarihinde https://www.statista.com/statistics/971100/life-expectancy-at-birth-in-russia-by-gender/ adresinden erişilmiştir.

Sarantakos, S. (2004). Deconstructing self-defense in wife-to-husband violence. *The Journal of Men's Studies*, 12 (3), 277-296.

Sarkar, S., Dsouza, R., & Dasgupta, A. (2007). *Domestic violence against men—A study report by Save Family Foundation*. Save Family Foundation.

Sayer, H. (2011). *Toplumsal cinsiyet eşitliğine erkeklerin katılımı*. Ankara: Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.

Scarce, M. (1997). Same-sex rape of male college students. *Journal of American College Health*, 45 (4), 171-174.

Schofield, T., & Bailey, R. K. (2021). Gender Bias: The Male Victim. R. K. Bailey (Ed.). *Intimate Partner Violence* (s. 75–85). Springer.

Scott-Storey, K., O'Donnell, S., Ford-Gilboe, M., Varcoe, C., Wathen, N., Malcolm, J., vd. (2022). What about the men? A critical review of men's experiences of intimate partner violence. *Trauma Violence & Abuse*, 24 (2), 858–872.

Seelau, E. P., Seelau, S. M., & Poorman, P. B. (2003). Gender and role-based perceptions of domestic abuse: Does sexual orientation matter? *Behavior Sciences and the Law*, 21, 199–214.

Shanks, L., Ford, N., Schull, M., & de Jong, K. (2001). Responding to rape. *The Lancet*, 357, 304.

Slattery, M. (2008). *Sosyolojide temel fikirler*. (Çev.: Ö. Balkız vd.). Sentez Yayıncılık.

Solanas, V. (2002). *Erkek doğrama cemiyeti manifestosu.* (Çev.: A. Düzkan). Sel Yayıncılık.

Stoney, M., Davis, M. C., & Mathews, K. A. (1987). Sex differences in physiological responses to stress and in coronary heart disease-A causal link? *Psychophysiology*, 24, 127-131.

Straus, M. A. (1993). Husband abuse and the woman offender are important problems. K. J. Gelles & D. Loseke (Ed.), *Current controversies in family violence* (ss. 67-87). Beverly Hills, CA: Sage.

Straus, M. A. (2011). Gender symmetry and mutuality in perpetration of clinical-level partner violence: Empirical evidence and implications for prevention and treatment. *Aggression and Violent Behavior*, 16, 279-88.

Travato, E. (1986). The relationship between marital dissolution and suicide: The Canadian case. *Journal of Marriage and Family*, 48, 341-348.

Thomas, D. (1993). *Not guilty/in defence of the modern man*. Weidenfeld and Nicolson.

Uysal, M. T., & Eren, G. T. (2020). A study on men's violence and domestic violence descriptions. *Journal of History Culture and Art Research*, 9(1), 423-437.

Varışlı, B. (2021). Ataerkil kültürde boşanmış kadın olmak: Kuramsal bir bakış. M. Aylanç (Ed.), *Kadın odağında toplumsal cinsiyet: Disiplinlerarası yaklaşımlar* (s.143-153). Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Yayınları.

Yavuz, F., & Mitrani, A. (2008). Erkeklere yönelik cinsel şiddetin özellikleri: Eşcinsel ve heteroseksüel mağdurların karşılaştırılması. *Adli Tıp Dergisi*, 1 (22), 1-12.

Walby, S. (1990). *Theorizing patriarchy*. Blackwell.

Zimbardo, P., & Coulombe, N. D. (2017). *Bitik erkekler: Teknoloji erkekliği nasıl sabote etti?* (Çev.: T. Yalur). Pegasus Yayıncılık.

MADDE BAĞIMLILIĞI VE SUÇ İLİŞKİSİ

Ömer Şükrü Yusufoğlu

GİRİŞ

Madde bağımlılığı psikolojik, biyolojik, sosyal ve kültürel nedenleri bulunan sosyal bir sorun olarak tanımlanabilir. Bireylerin kişilik özellikleri, ödül elde etme ve doyum sağlama istekleri, günlük hayatın getirdiği çeşitli problemlerden kaçma düşüncesi, ailevi problemler ve olumsuz sosyal çevre gibi faktörler madde kullanımı üzerinde etkili olan faktörler arasındadır. Çeşitli nedenlere bağlı olarak dünyada her geçen yıl madde kullananların sayısı artmakta, alınan hukuki tedbirler bağımlılığı önlemeye yetmemektedir. Kullanımın kendisi suç olmakla birlikte madde kullanımı ve suç arasında sıkı bir ilişkinin olduğuna dair çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalara aşağıda değinilecektir.

Uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanan bireyler psikolojik açıdan sorunlu bir durum ortaya koymaktadır. Uzun süre madde kullanımı ruh sağlığı üzerinde onarılması zor tahribatlara yol açmaktadır. Uyuşturucu madde kullanan kişiler depresyon, şizofreni, bipolar bozukluk ve paranoya gibi hastalıklara yakalanma riskiyle karşı karşıya kalmaktadır (Ögel, 2018: 53). Uzun süreli madde kullanımı, gerçeklik algısının yitirilmesine yol açmakta ve kurgusal bir yaşam biçimi meydana getirebilmektedir. Dolayısıyla birey ve gerçek hayat arasındaki bağlar büyük oranda zayıflamaktadır. Öte yandan bağımlıların iş yaşamı, aile içi ilişkileri ve diğer sosyal ilişkileri zarar görmektedir. Toplumsal yaşamın içinde varlığını devam ettiren bağımlı birey, sosyal hayatın hem içinde hem de dışında bir yaşama sahiptir. Sosyal ilişkileri hasar gören fiziksel ve ruhsal sağlığında etkilenerek zayıflamakla birlikte maddeye ulaşım açısında belli bir sosyal çevreye ihtiyaç duymaktadır. Madde kullanım süreci uzadıkça birey, suça bulaşma riskinin yüksek olduğu sosyal alanlara

KAYNAKÇA

Aktürk, İ. (2019), Bağımlılığa Neden Olan Sosyal Sorunlar, *Bağımlılıkta Sosyal Hizmet Uygulamaları*, Ankara: Yeşilay Yayınları, s.29-39

Alpay, N., Karamustafaoğlu, N., Kükürt, R. (1995), Madde Bağımlılarında Suç, Düşünen Adam Dergisi; 8 (2) s.16-17

Asan, Ö., Tıkır, B., Okay, İ.T., Göka, E. (2015), Bir AMATEM Birimine Başvuran Alkol ve Madde Kullanım Bozukluğu olan Hastaların Sosyodemografik ve Klinik Özellikleri, Bağımlılık Dergisi, 2015, Cilt:16, Sayı:1, s:1-8

Bennett, T., Holloway K., Farrington D. (2008), The Statistical Association Between Drug Misuse And Crime: A Meta-Analysis. Aggression And Violent Behaviour 13(2): 107-118.

Çuhacı G. (2019), Bağımlılıkta Sosyal Riskler ve İhtiyaçlar, *Bağımlılıkta Sosyal Hizmet Uygulamaları,* Ankara: Yeşilay Yayınları, s.41-61

Deitch, D., Koutsenok I., Ruiz A. (2000), The Relationship Between Crime and Drugs: What We Have Learned in Recent Decades, Journal of Psychoactive Drugs, 32:4, 391-397

Erol Karaca, Z. & Gökçearslan Çifci, E. (2021). Madde Kullanımının ve Bağımlılığının Sosyoekonomik Maliyetinin ve Suç İle İlişkisinin Değerlendirilmesi . Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19 (1), s.42-57.

Giddens, A. (2013), *Sosyoloji* (Haz. C. Güzel), İstanbul: Kırmızı Yayınları

Goldstein, P. J. (1985), The Drugs/Violence Nexus: A Tripartite Conceptual Framework, Journal of Drug Issues, 15, 493-506

Gökçearslan, Çifci, E. (2009). Kapkaç Suçundan Hüküm Giyen Yetişkinlerin Sosyodemografik Özellikleri ve Sapma Davranışlar Açısından İncelenmesi. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 18(18), s.73-86.

Gökulu, G. (2011). Kent Güvenliği Kentleşme ve Suç İlişkisi. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 24(1), s.209-226.

Haberler (2017), https://www.haberler.com/3-sayfa/uyusturucu-bagimlisi-katil-zanlisindan-sok-ifade-10144321-haberi/, Erişim Tarihi: 07.11.2023

Havaçeliği Atlam, D., Şaşman Kaylı, D. (2019), Bağımlılıkta Riskli Bir Durum: Suç Davranışı. *Ergen Bağımlılığı* (Ed. Z. Yüncü), Ankara: Türkiye Klinikleri; 2019. s.11-17.

Hürriyet (2022), https://www.hurriyet.com.tr/gundem/anne-katiline-hakim-dersi-42164905 Erişim Tarihi: 05.11.2023

Independent (2021), https://www.independent.co.uk/news/uk/crime/jodie-chesney-murder-trial-latest-stabbing-cannabis-romford-london-a9112706.html, Erişim Tarihi: 07.02.2024

İçli, T. G. (2014), Toplumdan Kopuş: Suç ve Şiddet, *Sosyolojiye Giriş*, 5. Baskı, (Ed. İ.Sezal), İstanbul: Beta Yayıncılık

Kızmaz, Z. (2005). Gasp Suçunu İşleyenler Üzerinde Sosyolojik Bir Araştırma: Elazığ E Tipi Cezaevi Örneği. Sosyoloji Dergisi (14). s.133-174

Kulaksızoğlu, A. (2004), *Ergenlik Psikolojisi* (6.Basım), İstanbul: Remzi Kitabevi

Narkolog Profil Analizi (2023), Madde Kullanıcıları Profil Analizi 2022 Yılı Narkolog Raporu, Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi Şube Müdürlüğü, Ankara: NDB Yayınları: 49 Yayın No: 2023/4

Nurco, D. N., Ball, J. C., Shaffer, J. W., Hanlon T. E. (1985), The Criminality of Narcotic Addicts, The Journal Of Nervous And Mental Disease, Copyright © by The Williams & Wilkins Co. Vol. 173, No. 2 Printed in U.S.A.

Ögel, K. (2018), *Bağımlılık ve Tedavisi Temel Kitabı* (2. Baskı), İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık

Öncü, F. (2019), Yasal Açıdan Bağımlılık, *Bağımlılık-Tanı, Tedavi Önleme,* (Ed. M. Öztürk, K. Ögel, C. Evren, R. Bilici), Ankara: Yeşilay Yayınları, s. 771-796

Sümer, N., Oruçlular Y., Çapar T. (2015), Bağlanma ve Bağımlılık: Kuramsal Çerçeve ve Derleme Çalışması, Bağımlılık Dergisi, Cilt:16, Sayı:4, s:192-209

Şimşek, G. M. (2019), Bağımlılıkta Tedavi ve İyileşmenin Genel Değerlendirmesi, *Bağımlılıkta Sosyal Hizmet Uygulamaları,* Ankara: Yeşilay Yayınları, s.157-170

Tekin, K. (2019), Bağımlılığa Etki Eden Sosyal Faktörler (Ed. M. Öztürk, K. Ögel, C. Evren, R. Bilici), *Bağımlılık-Tanı, Tedavi Önleme,* Ankara: Yeşilay Yayınları, s. 47-57

Topçuoğlu, T. (2020), Madde Kullanımı ve Suç, *Sosyal Hizmet ve Bütün Yönleriyle Bağımlılık,* Ankara: Grafiker Yayınları, s.215-252

Tosun, M. (2020), Bağımlılık ve Arka Planında Yer Alan Sebepler, *Sosyal Hizmet ve Bütün Yönleriyle Bağımlılık,* Ankara: Grafiker Yayınları, s.13-50

Vaughn, M.G., Salas-Wright C.P., Reingle-Gonzalez J.M. (2016) Addiction And Crime: The İmportance Of Asymmetry In Offending And The Lifecourse, Journal of Addictive Diseases, 35:4, p.213-217

World Drug Report (2023), United Nations Publication, Sales No. E.23.XI.7, United Nations Office On Drugs And Crime, Vienna

Yaman, Ö. M. & Karaman, H. (2020), Bağımlılığın Sosyal Yansımaları, *Sosyal Hizmet ve Bütün Yönleriyle Bağımlılık,* Ankara: Grafiker Yayınları, s.253-268

YEDAM (2017), https://www.yedam.org.tr/bagimlilikta-psikososyal-tedavi-yaklasimlari-terapotik-komuniteler Erişim Tarihi: 13.12.2023

YEDAM Grup Terapileri, https://www.yedam.org.tr/grup-terapileri Erişim Tarihi: 12.12.2023

AKADEMİDE MOBBİNG (PSİKOLOJİK TACİZ)

Zafer Demir - Sezen Güleç

GİRİŞ

Heinz Leymann henüz ilk kitabını yayımladığında, yaşadıkları sendromdan henüz bihaber olan insanlar, kendilerinde ortaya çıkan şeylerin ne olduğunu nihayet anlamış ve kitabın etkisi ile birlikte bir katarsis yaşamışlardı (Hecker, 2007). Psikolojik olarak dağılma ve çaresizlik, büyük bir öfke, büyük bir anksiyete ve ümitsizliğe sebep olduğu kadar depresyon, hiperaktivite, dürtüsellik, intihar ve psikosomatik rahatsızlıklardan (Leymann, 1990) uyku problemleri, post travmatik stres bozukluğuna dek (Leymann ve Gustafsson, 1996) çeşitli durumlardan muzdarip olan bu insanlar aslında "*mobbing*"e maruz bırakıldıklarını anlamışlardı. Derin bir utanç duygusu ve güçsüzlük hâli karşısında bile mobbingin ne olduğunu bilmedikleri için bu durumun ne olduğunu tam olarak anlamlandıramıyorlardı (Duffy ve Sperry, 2007).

Mobbing davranışı giderek artan bir yaygınlıkla tanımlanmakta ve farklı ülkelerde farklı şekilde adlandırılmaktadır (Duffy ve Sperry, 2007). Sendrom ilk kez, iş yerinde eşit fırsatlar sorunuyla ilgilenen bilimsel bir araştırma alanına dair çalışmalar yapan Alman psikolog Heinz Leymann tarafından iş yerinde kötü muamele davranışlarını tanımlamak için kullanılmıştır (Duffy ve Sperry, 2007; Hecker, 2007). Leymann bu kelimeyi, hayvan davranışlarını inceleyen Etolog Konrad Lorenz'den almıştır; mobbing kavramı hayvanların dünyasında, bir grup hayvanın grubun bir üyesine karşı cephe oluşturarak onu grubun dışına çıkarması, elimine etmesi anlamına gelmektedir (Duffy ve Sperry, 2007; Tigrel ve Kokalan, 2009). Bu bağlamda mobbing kavramı, psikolojik terör, birine karşı çeteleşmek, zorbalamak olarak adlandırılmıştır (Leymann ve Gustafsson, 1996; Leymann, 1990). Bu tür bir çatışmada, mağdur sistematik bir damgalamanın öznesi olur ve medeni haklarına saldırılır (Leymann, 1990; Leymann ve Gustafsson, 1996).

olgusu hakkında daha fazla bilgilendirilmesi ve önleme adına sorumluluk bilincinin teşvik edilmesi önem arz etmektedir. Tüm öğretim üyelerinin mobbing olgusu hakkında bilinçli hâle getirilmesi gerekmektedir. Ayrıca her üniversitede, Psikolojik Tacizle (Mobbing) Mücadele Birimleri kurulması, birim üyelerinin mobbing konusunda bilgili öğretim üyelerinden oluşması ve bu birimlerin etkin çalışması için desteklenmesi, idari işleyişi güçlendirecek ve akademide mobbinge ilişkin risk faktörlerini en aza indirgeyecektir.

KAYNAKÇA

Ates, Ö. T. (2019). Examination of the relationships between mobbing and psychological symptoms in teachers. *Online Submission, 7*(3), 863-873.

Ågotnes, K. W., Einarsen, S. V., Hetland, J., & Skogstad, A. (2018). The moderating effect of laissez-faire leadership on the relationship between co-worker conflicts and new cases of workplace bullying: A true prospective design. *Human Resource Management Journal, 28*(4), 555-568.

Boynton, P. (2005). Higher education supplement bullying survey. Preliminary findings from the Boynton-THES bullying survey. http://www.unitetheunion.org/pdf/Preliminary%20Findings%20from%20Bullying%20survey.pdf

Celep, C., & Konaklı, T. (2013). Mobbing experiences of instructors: causes, results, and solution suggestions. *Educational Sciences: Theory and Practice, 13*(1), 193-199.

Çögenli, M. Z., & Asunakutlu, T. (2016). Akademide mobbing: ADIM üniversiteleri örneği. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9*(1), 17-32.

Davenport, N., Schwartz, R. D., & Elliott, G. P. (1999). *Mobbing: Emotional abuse in the American workplace*. Civil Society Pub.

Davenport, N., Schwartz, R. D., Elliott, G. P., & Önertoy, O. C. (2003). *Mobbing: İş yerinde duygusal*. Sistem Yayıncılık.

Davenport, N. Z., Elliott, G. E., & Schwartz, R. D. (2014). *Mobbing iş yerinde psikolojik taciz*. OC Önertoy (Çev.), İstanbul: Ray Yayıncılık.

De Cieri, H., Sheehan, C., Donohue, R., Shea, T., & Cooper, B. (2019). Workplace bullying: an examination of power and perpetrators. *Personnel Review, 48*(2), 324-341.

DelliFraine, J. L., McClelland, L. E., Erwin, C. O., & Wang, Z. (2014). Bullying in academia: Results of a survey of health administration faculty. *Journal of Health Administration Education, 31*(2), 147-163.

Dentith, A. M., Wright, R. R., & Coryell, J. (2014). Those mean girls and their friends. *Adult Learning, 26*(1), 28–34.

Duffy, M., & Sperry, L. (2007). Workplace mobbing: Individual and family health consequences. *The Family Journal, 15*(4), 398-404.

Dzurec, L. C. (2013). Status limbo: Analysis of nurse faculty member reports of administrator response to workplace bullying complaints. *Journal of Professional Nursing, 29*(5), e1–e9.

Einarsen, S., Hoel, H., Zapf, D., & Cooper, C. (2020). The concept of bullying and harassment at work. *Bullying And Harassment İn The Workplace Developments İn Theory Research, And Practice, 3*-39.

Erdemir, B., Demir, C. E., Yıldırım Öcal, J., & Kondakçı, Y. (2020, April). Academic mobbing in relation to leadership practices: A new perspective on an old issue. *In The Educational Forum, 84* (2), 126-139.

Erdogan, V., & Yildirim, A. (2017). Healthcare professionals' exposure to mobbing behaviors and relation of mobbing with job satisfaction and organizational commitment. *Procedia Computer Science, 120*, 931-938.

Faria, J. R., Mixon Jr, F. G., & Salter, S. P. (2012). An economic model of workplace mobbing in academe. *Economics of Education Review, 31*(5), 720-726.

Figueiredo-Ferraz, H., Gil-Monte, P. R., & Olivares-Faúndez, V. E. (2015). Influence of mobbing (workplace bullying) on depressive symptoms: a longitudinal study among employees working with people with intellectual disabilities. *Journal of İntellectual Disability Research, 59*(1), 39-47.

Galletta, D., Confuorto, M., Improta, G., & Marcelli, V. (2019). The assessment of mobbing damage: When the psychological pain becomes physical. *Journal of Forensic Science & Criminology, 7*(1), 1-4.

Gül, H., İnce, M., & Özcan, N. (2011). The relationship between workplace mobbing and burnout among academics at a Turkish university. *Research Journal of International Studies, 18*(1), 118-134.

Hecker, T. E. (2007). Workplace mobbing: A discussion for librarians. *The Journal of Academic Librarianship, 33*(4), 439-445.

Huston, T. A., Norman, M., & Ambrose, S. A. (2007). Expanding the discussion of faculty vitality to include productive but disengaged senior faculty. *The Journal of Higher Education, 78*(5), 493–522.

İbiloğlu, A. O. (2020). Mobbing (psychological violence) in different aspects. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 12*(3), 330-341.

Johnson-Bailey, J. (2015). Academic incivility and bullying as a gendered and racialized phenomena. *Adult Learning, 26*(1), 42-47.

Kayacı, Ü. (2014). Akademik ortamlarda psikolojik şiddet (mobbing) ve yılmazlık. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 12*(2), 67-78.

Keashly, L., & Neuman, J. H. (2008). Final report: Workplace behaviour (bullying) project survey. Mankato: Minnesota State University. Erişim tarihi Şubat 19, 2024, from https://www.mnsu.edu/ csw/workplacebullying/workplace_bullying_final_report.pdf

Keashly, L., & Neuman, J. H. (2010). Faculty experiences with bullying in higher education. *Administrative Theory & Praxis, 32*(1), 48–70.

Keashly, L. (2021). Workplace bullying, mobbing and harassment in academe: Faculty experience. *Special Topics And Particular Occupations, Professions And Sectors*, 221-297.

Kohnke, Z., & Winiarski, J. (2019). How to prevent and defend against mobbing in a workplace? *Współczesna Gospodarka, 10*(1).

Lampman, C. (2012). Women faculty at risk: US professors report on their experiences with student incivility, bullying, aggression, and sexual attention. *NASPA Journal About Women in Higher Education, 5*(2), 184-208.

Leymann, H. (1990). Mobbing and psychological terror at workplaces. *Violence And Victims, 5*(2), 119-126.

Leymann H (1996) The content and development of mobbing at work. *European Journal of Work and Organizational Psychology,5*, 165-184.

Leymann, H., & Gustafsson, A. (1996). Mobbing at work and the development of post-traumatic stress disorders. *European Journal Of Work And Organizational Psychology, 5*(2), 251-275.

Marraccini, M. E., Weyandt, L. L., & Rossi, J. S. (2015). College students' perceptions of professor/instructor bullying: questionnaire development and psychometric properties. *Journal Of American College Health, 63*(8), 563-572.

Maran, D. A., Bernardelli, S., & Varetto, A. (2018). Mobbing (bullying at work) in Italy: characteristics of successful court cases. *Journal Of İnjury And Violence Research, 10*(1), 17.

McCarthy, P., Mayhew, C., Barker, M., & Sheehan, M. (2003). Bullying and occupational violence in tertiary education: risk factors, perpetrators and prevention. *Journal of Occupational Health and Safety, Australia and New Zealand, 19*(4), 319–326.

Mujtaba, B. G., & Senathip, T. (2020). Workplace mobbing and the role of human resources management. *Business Ethics and Leadership, 4*(1), 2520-6311.

Mulder, R., Pouwelse, M., Lodewijkx, H., Bos, A. E., & Van Dam, K. (2016). Predictors of antisocial and prosocial behaviour of bystanders in workplace mobbing. *Journal of Community & Applied Social Psychology, 26*(3), 207-220.

Öztürk, M., & Şahbudak, E. (2017). İş yerinde psikolojik taciz (mobbıng) ve iş doyumu: Cumhuriyet üniversitesindeki araştırma görevlileri üzerine bir çalışma. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 20(2), 200-228.

Pompili, M., Lester, D., Innamorati, M., De Pisa, E., Iliceto, P., Puccinno, M., ... & Girardi, P. (2008). Suicide risk and exposure to mobbing. *Work, 31*(2), 237-243.

Sancini, A., Tomei, F., Ciarrocca, M., Di Pastena, C., Rosati, M. V., Di Giorgio, V., ... & Tomei, G. (2012). Mobbing: A meta-analysis. *Prevention & Research, 2*(1), 175-192.

Shaw, C., & Ratcliffe, R. (2014, December 16). Struggle for top research grades fuel bullying among university staff. *The Guardian*. https://www.theguardian.com/higher-education-network/2014/dec/16/research-excellence-framework-bullying-university-staff

Simon, C. S., & Simon, D. B. (2006). Bully for you. Full steam ahead: How Pennsylvania employment law permits bullying in the workplace. *Widener Law Journal, 16*(1), 141–164.

Şahbudak, E. ve Öztürk, M. (2015). İş yerinde psikolojik taciz: cumhuriyet üniversitesinde çalışan akademisyenler üzerine bir çalışma. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi (ASOS),* 15(5), 146-160.

Takaki, J., Taniguchi, T., & Hirokawa, K. (2013). Associations of workplace bullying and harassment with pain. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 10*(10), 4560-4570.

Takeuchi, M., Nomura, K., Horie, S., Okinaga, H., Perumalswami, C. R., & Jagsi, R. (2018). Direct and indirect harassment experiences and burnout among academic faculty in Japan. *The Tohoku Journal of Experimental Medicine, 245*(1), 37–44.

Taşpınar, B., Taşpınar, F., Güçlü, S., Nalbant, A., Çalık, B. B., Uslu, A., & İnal, S. (2013). Investigation of the association between mobbing and musculoskeletal discomfort in academicians. *Japanese Psychological Research, 55*(4), 400–408.

Tınaz, P. (2006). İş yerinde psikolojik taciz mobbing. *Çalışma ve Toplum, 4*(11), 13-28.

Tınaz, P. (2011). *İş yerinde psikolojik taciz (mobbing)*. İstanbul, Beta Yayıncılık.

Tigrel, E. Y., & Kokalan, O. (2009). Academic mobbing in Turkey. *International Journal of Educational and Pedagogical Sciences, 3*(7), 1473-1481.

Vandekerckhove, W., & Commers, M. R. (2003). Downward workplace mobbing: a sign of the times? *Journal of Business Ethics, 45*, 41-50.

Vartia, M. A. (2001). Consequences of workplace bullying with respect to the well-being of its targets and the observers of bullying. *Scandinavian Journal Of Work, Environment & Health*, 63-69.

Vveinhardt, J., and Sroka, W. (2020), Mobbing and corporate social responsibility: does the status of the organisationon gua-rantee employee wellbeing and intentions to stay in the job? *Oeconomia Copernicana 11*(4), 743–778.

Yıldırım, D., & Yıldırım, A. (2010). Sağlık Alanında Çalışan Akademisyenlerin Karşılaştıkları Psikolojik Şiddet Davranışları ve Bu Davranışların Etkileri/Mobbing Behaviors Encountered by Health Science Faculties Staff and Their Responses to Them. Türkiye Klinikleri. *Tıp Bilimleri Dergisi, 30*(2), 559.

Yıldız, S. M. (2021). The effect of workplace mobbing on organizational silence: empirical results from higher education institutions. *Sistemas & Gestão, 16*(1), 101-108.

Piyano Eşlikli Gençlik Şarkıları Konser Albümü II

SEVGİLİ DÜNYA

Dr.Ali Gürsan SARAÇ

PİYANO EŞLİKLİ GENÇLİK ŞARKILARI

SEVGİLİ DÜNYA

KONSER ALBÜMÜ
II

Söz ve Müzik:
Dr.Ali Gürsan SARAÇ

Piyano Eşlik Düzenleme:
Dr.Selçuk BİLGİN

nobel bilimsel

Piyano Eşlikli Gençlik Şarkıları Konser Albümü II
SEVGİLİ DÜNYA
Dr. Ali Gürsan Saraç

Yayın No.: 2238
E-ISBN: 978-625-393-770-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir. Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Saraç, Ali Gürsan.
Piyano Eşlikli Gençlik Şarkıları Konser Albümü II Sevgili Dünya / Ali Gürsan Saraç
1. Basım, 98 s., 21,5x28 cm. Kaynakça var, dizin yok.
E-ISBN: 978-625-393-770-6
1. Hep Sevgiyle, 2. Doğ Güneşim, 3. Bir Güler Yüz, 4. Bir Dilek Tut, 5. Yarınların Güvencesi, 6. Sevgiler Hep Bizimle, 7. Sevgili Dünya, 8. Ne Olur?, 9. Bir Nefes, 10. Anadoluyum Ben, 11. Haydi Gel Dansa, 12. Hepimiz Kardeşiz, 13. Bir Yıldız Olsam, 14. Bir Gün, 15. Hamsi Koydum Tavaya

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

İÇİNDEKİLER

Önsöz 6

1. Bak Şimdi 8
2. Doğ Güneşim 11
3. Bir Güler Yüz 13
4. Bir Dilek Tut 17
5. Yarınların Güvencesi 20
6. Sevgiler Hep Bizimle 24
7. Sevgili Dünya 29
8. Ne Olur? 33
9. Bir Nefes 36
10. Anadoluyum Ben 39
11. Haydi Gel Dansa 42
12. Hepimiz Kardeşiz 47
13. Bir Yıldız Olsam 52
14. Bir Gün 55
15. Hamsi Koydum Tavaya 59

Kaynakça 94
Yazar Hakkında 95

KAYNAKÇA

Saraç, A.G. (1996). Ayberk'e Şarkılar. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları;

Saraç, A.G. (1998). Evimizde Müzik. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları;

Saraç, A.G. (2011). Merhaba Dünya & Hello World. Muğla: Esin Basımevi;

Saraç, A.G., Takkaç, M. (2001). English with Songs. İstanbul: Serhat Yayınları A.Ş.;

Saraç, A.G. (2003). Çevremizdeki Yaşam. İstanbul: Ya-Pa Yayın Pazarlama Sanve Tic.A.Ş.;

Saraç, A.G., Bilgin, S. (2010). Piyano Eşlikli Çocuk ve Gençlik Şarkıları. Muğla: Esin Basımevi;

Saraç, A.G., (2016). Özel Öğretim İlke ve Yöntemleri I. Ankara: Nobel Yayıncılık;.

Saraç, A.G., (2016). Özel Öğretim İlke ve Yöntemleri II. Ankara: Nobel Yayıncılık;

Saraç, A.G., (2017). Müzik Eğitiminde Yeni Nesil Popüler Çocuk Şarkılarıyla Oyun Dans Müzik. Ankara: Nobel Yayıncılık;

Saraç, A.G., (2018). Erken Çocukluk Döneminde Müzik Eğitimi. Ankara: Nobel Yayıncılık;.

Saraç, A.G., (2019). Müzik Eğitiminde Yeni Nesil Popüler Gençlik Şarkılarıyla Topluma Hizmet Uygulamaları. Ankara: Nobel Yayıncılık;.

Saraç,A.G.,(2020).Belirli Gün ve Haftalar ile 1.Kademe Temel Müzik Eğitiminde Oyun Merkezli Yaklaşımlarla Müzik Eğitimi I. Ankara: Nobel Yayıncılık;

Saraç,A.G.,(2022).Belirli Gün ve Haftalar ile 1.Kademe Temel Müzik Eğitiminde Oyun Merkezli Yaklaşımlarla Portfolyo Uygulamalarıyla Müzik Eğitimi ve Öğretimi II. Ankara: Nobel Yayıncılık;

Saraç,A.G.,(2023).Belirli Gün ve Haftalar ile Dünyayı Birlikte Kuralım I. Ankara: Nobel Yayıncılık;

Saraç,A.G.,(2023).Belirli Gün ve Haftalar ile Dünyayı Birlikte Kuralım II. Ankara: Nobel Yayıncılık;

Saraç,A.G.,(2023).Çoksesli Çocuk Koroları için Konser Albümü Yaşamın Yankısı I. Ankara: Nobel Yayıncılık;

Saraç,A.G.,(2023).Çoksesli Gençlik Koroları için Konser Albümü Yaşamın Yankısı II. Ankara: Nobel Yayıncılık;

Saraç,A.G.,Açık,N.(2023).100.Yıl İzindeyiz ATATÜRK Oratoryosu .Ankara :Nobel Yayıncılık;

PROJE LOJİSTİĞİ

Dr. Ersin Sünbül

nobel
40.yıl

PROJE LOJİSTİĞİ

Dr. Ersin Sünbül

Yayın No: 5612
İşletme: 380
ISBN: 978-625-371-748-3
E-ISBN: 978-625-371-749-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Evrim Korkmaz -evrim@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Sünbül, Ersin.
Proje Lojistiği / Ersin Sünbül
1. Basım, XVIII + 192 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-748-3
E-ISBN: 978-625-371-749-0
1. Proje Yönetimi 2. Lojistik 3. Yaşam Döngüsü 4. Ulaştırma ve Taşıma 5. Tedarik Zinciri

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

Bölüm 1
GİRİŞ VE TEMEL KAVRAMLAR **1**
1.1. Lojistik Kavramı 1
1.1.1. Lojistik Yönetiminin Temel Unsurları 2
1.2. Lojistiğin Tarihsel Gelişimi 2
1.2.1. Antik Çağlar ve Orta Çağ 2
1.2.2. Sanayi Devrimi 3
1.2.3. Yirminci Yüzyıl ve Modern Lojistik 5
1.3. Lojistiğin Sosyal ve Ekonomik Etkileri 6
1.4. Lojistik Yönetimi 6
1.4.1. Tedarik Zinciri Yönetimi 6
1.4.2. Depo ve Envanter Yönetimi 7
1.4.3. Taşıma ve Dağıtım Yönetimi 8
1.5. Lojistikte Sürdürülebilirlik 8
1.5.1. Sürdürülebilir Lojistik Kavramı 8
1.5.2. Yeşil Lojistik Uygulamaları 10
1.5.3. Sürdürülebilir Lojistikte Karşılaşılan Zorluklar 12
1.6. İleri Lojistik Uygulamaları 13
1.6.1. Dijitalleşme ve Akıllı Lojistik Sistemleri 13
1.7. Sonuç 15

Bölüm 2
KONVANSİYONEL LOJİSTİK VE PROJE LOJİSTİĞİ: TANIMLAR, ÖZELLİKLER VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK STRATEJİLERİ **17**
2.1. Giriş 17
2.2. Konvansiyonel Lojistik 18
2.2.1. Tanımı ve Özellikleri 18
2.2.2. Tedarik Zinciri Yönetimi 18
2.2.3. Taşıma ve Dağıtım 18

2.2.4. Depolama ve Stok Yönetimi 18
2.2.5. Envanter Yönetimi 19
2.2.6. Bilgi ve İletişim Teknolojileri 19
2.3. Proje Lojistiği 19
2.3.1. Tanımı ve Özellikleri 19
2.3.2. Proje Planlaması 19
2.3.3. Risk Yönetimi 20
2.3.4. Kaynak Yönetimi 20
2.3.5. İletişim ve Koordinasyon 20
2.3.6. Kalite Kontrol ve Denetim 20
2.4. Lojistik Süreçlerde Sürdürülebilirlik 20
2.4.1. Çevresel Sürdürülebilirlik 21
2.4.2. Sosyal Sürdürülebilirlik 21
2.4.3. Ekonomik Sürdürülebilirlik 22
2.5. Konvansiyonel Lojistik ve Proje Lojistiği Arasındaki Farklar ve Benzerlikler 23
2.5.1. Farklar 23
2.5.2. Benzerlikler 23
2.6. Sonuç ve Öneriler 24
2.6.1. Öneriler 24

Bölüm 3
PROJE YAŞAM DÖNGÜSÜ VE PROJE YÖNETİMİ SÜREÇLERİ 27
3.1. Proje Yaşam Döngüsü 27
3.1.1. Başlangıç Aşaması 28
3.1.2. Planlama Aşaması 29
3.1.3. Yürütme (Uygulama) Aşaması 31
3.1.4. İzleme ve Kontrol Aşaması 32
3.1.5. Kapanış Aşaması 33
3.2. Proje Yönetimi Süreçleri 34
3.2.1. Entegrasyon Yönetimi 34
3.2.2. Kapsam Yönetimi 35
3.2.3. Zaman Yönetimi 35
3.2.4. Maliyet Yönetimi 36
3.2.5. Kalite Yönetimi 37
3.2.6. İnsan Kaynakları Yönetimi 37

3.2.7. İletişim Yönetimi 37
3.2.8. Risk Yönetimi 38
3.2.9. Tedarik Yönetimi 38
3.3. Proje Yönetimi ve Başarı Faktörleri 39
3.4. Sonuç 42

Bölüm 4
PROJE LOJİSTİĞİNDE TEMEL ALANLAR 43
4.1. Taşıma Yönetimi 43
4.1.1. Taşıma Modları ve Değerlendirme 43
4.1.2. Uygun Taşıma Rotalarının Belirlenmesi 44
4.1.3. Taşıma Süreçlerinin Yönetimi 45
4.1.4. Stratejik Planlama ve Operasyonel Koordinasyon 45
4.2. Depolama ve Envanter Yönetimi 46
4.2.1. Depo Tesisleri Seçimi 46
4.2.2. Depolama Yöntemleri 46
4.2.3. Envanter Kayıtları ve İzleme 46
4.2.4. Stok Seviyelerinin Optimizasyonu 47
4.2.5. Malzeme Akışının Düzenlenmesi 47
4.2.6. Maliyetlerin Azaltılması 47
4.3. Gümrükleme ve Belgelendirme 47
4.3.1. Gümrükleme Süreci 48
4.3.2. Gümrük Vergileri ve Tarifeleri 48
4.3.3. Gerekli Belgelerin Temini 48
4.3.4. Gümrük Müşavirliği ve Danışmanlık Hizmetleri 48
4.3.5. Gümrükleme ve Belgelendirme Sürecinde Karşılaşılan Zorluklar 49
4.4. Tedarik Zinciri Yönetimi 49
4.4.1. Tedarik Zinciri Planlaması 49
4.4.2. Tedarikçi Seçimi ve Yönetimi 50
4.4.3. Tedarik Zinciri İzleme ve Kontrol 50
4.4.4. Risk Yönetimi 50
4.4.5. Teknolojik Çözümler ve İnovasyon 50
4.4.6. Tedarik Zinciri Optimizasyonu 51
4.5. Dağıtım ve Teslimat Stratejileri 51
4.5.1. Dağıtım Ağı Planlaması 51

4.5.2. Teslimat Modları ve Taşıma Araçları 51
4.5.3. Teslimat Sürelerinin Yönetimi 52
4.5.4. Teslimat Süreçlerinin İzlenmesi ve Kontrolü 52
4.5.5. Dağıtım Merkezleri ve Depolama Alanları 52
4.5.6. Müşteri İlişkileri ve Memnuniyet 52
4.6. Lojistik Yönetimi ve Operasyonel Mükemmeliyet 53
4.6.1. Lojistik Yönetimi Stratejileri 53
6.6.2. Operasyonel Mükemmeliyet İlkeleri 53
4.6.3. Lojistik Performans Ölçümü ve Değerlendirme 54
4.6.4. Lojistik Operasyonlarının İyileştirilmesi 54
4.6.5. Teknolojik Çözümler ve Dijitalleşme 54
4.6.6. Lojistik Maliyet Yönetimi 54
4.7. Sonuç ve Değerlendirme 55

Bölüm 5
PROJE LOJİSTİĞİNDE TAŞIMACILIK SÜREÇLERİ 57
5.1. Hazırlık Aşaması 58
5.1.1. İhtiyaç Analizi 58
5.1.2. Kaynak Belirleme 59
5.1.3. Planlama 59
5.2. Analiz Aşaması 60
5.2.1. Detaylı Analizler 60
5.2.2. Risk Analizi ve Çözümlemesi 61
5.3. Tasarım Aşaması 61
5.3.1. Taşıma Planının Oluşturulması 62
5.3.2. Kaynak ve Ekipman Seçimi 62
5.3.3. Güvenlik Planlaması 63
5.4. Planlama Aşaması 64
5.4.1. Zaman Çizelgesi ve Takvim Oluşturma 64
5.4.2. Operasyonel Planların Detaylandırılması 64
5.4.3. İletişim ve Koordinasyon 65
5.5. Uygulama Aşaması 66
5.5.1. Taşıma Operasyonlarının Yürütülmesi 66
5.5.2. İzleme ve Değerlendirme 67
5.5.3. Sonuçların Raporlanması 67

5.6. Değerlendirme ve İyileştirme 68
5.6.1. Performans Değerlendirmesi 68
5.6.2. İyileştirme Stratejileri 69
5.7. Sonuç 70

Bölüm 6
PROJE LOJİSTİĞİNDE KULLANILAN ARAÇ VE EKİPMANLAR 71
6.1. Özel Taşıma Araçları 71
6.1.1. Lowboy Treylerler 71
6.1.2. Tankerler 72
6.1.3. Platform Treylerler 73
6.1.4. Ağır Yük Taşıyıcılar 74
6.1.5. Modüler Taşıma Sistemleri 74
6.1.6. Soğutmalı Araçlar 75
6.1.7. Kapsamlı Güvenlik Ekipmanları 75
6.2. Kaldırma ve İşleme Ekipmanları 76
6.2.1. Vinçler 76
6.2.2. Forkliftler 77
6.2.3. Kaldırma Tablaları 77
6.2.4. Taşıma Arabaları 78
6.2.5. Vinçli Kamyonlar 78
6.2.6. Bobcatler ve Küçük İş Makineleri 78
6.2.7. Tamburlu Malzeme İşleme Ekipmanları 78
6.2.8. Malzeme İşleme Robotları 79
6.3. Depolama ve Paketleme Ekipmanları 79
6.3.1. Depolama Rafları 79
6.3.2. Paletler ve Konteynerler 80
6.3.3. Koli Makineleri ve Bantlama Ekipmanları 81
6.3.4. Stoklama Kutuları ve Organizatörler 82
6.3.5. Tambur ve Varil İşleme Ekipmanları 82
6.3.6. Paketleme ve Etiketleme Makineleri 83
6.3.7. Depo Yönetim Yazılımları 83
6.4. Yazılım ve Teknoloji Çözümleri 84
6.4.1. Lojistik Yönetim Yazılımları (LMS) 84
6.4.2. Taşıma Yönetim Sistemleri (TMS) 84

6.4.3. Depo Yönetim Sistemleri (WMS) 84
6.4.4. IoT ve Sensör Teknolojileri 85
6.4.5. Yapay Zekâ ve Makine Öğrenimi 85
6.4.6. Blockchain Teknolojisi 85
6.5. Sonuç 86

Bölüm 7
PROJE LOJİSTİĞİNİ DESTEKLEYEN YÖNETİM YAKLAŞIMLARI 87
7.1. Filo Yönetimi 88
7.1.1. Araç Bakımı ve Güvenilirlik 88
7.1.2. Yakıt Yönetimi ve Optimizasyon 88
7.1.3. Rota Planlaması ve Teslimat Zamanlaması 88
7.1.4. Güvenlik ve Risk Yönetimi 89
7.1.5. Teknoloji Kullanımı ve Veri Analitiği 89
7.1.6. Çevresel Etkilerin Yönetimi 89
7.2. Risk Yönetimi 90
7.2.1. Risklerin Belirlenmesi 90
7.2.2. Risk Değerlendirmesi 90
7.2.3. Risklerin Kontrol Altına Alınması 90
7.2.4. Risk Yönetim Planının Uygulanması ve İzlenmesi 90
7.3. İnsan Kaynakları Yönetimi 91
7.3.1. Personel Seçimi 91
7.3.2. Eğitim ve Gelişim 91
7.3.3. Performans Değerlendirmesi 91
7.3.4. Motivasyon ve İş Memnuniyeti 91
7.3.5. İş Güvenliği ve Sağlık 92
7.4. Kalite Yönetimi 92
7.4.1. Kalite Standartlarının Belirlenmesi 92
7.4.2. Kalite Kontrol Süreçleri 92
7.4.3. Sürekli İyileştirme 93
7.4.4. Müşteri Geri Bildirimi 93
7.4.5. Eğitim ve Bilinçlendirme 93
7.5. Tedarik Zinciri Yönetimi 93
7.5.1. Tedarikçi Seçimi ve Yönetimi 94
7.5.2. Envanter Yönetimi 94

7.5.3. Talep Tahmini ve Planlama 94
7.5.4. Lojistik ve Dağıtım Yönetimi 94
7.5.5. Teknoloji ve Bilgi Yönetimi 94
7.5.6. Sürdürülebilirlik ve Çevresel Etkiler 95
7.6. Proje Yönetimi ve İzleme 95
7.6.1. Proje Planlaması 95
7.6.2. Kaynak Yönetimi 95
7.6.3. Proje İzleme ve Kontrol 96
7.6.4. Risk Yönetimi 96
7.6.5. İletişim ve Raporlama 96
7.6.6. Proje Kapanışı ve Değerlendirme 96
7.7. Sürekli İyileştirme ve Yenilikçilik 96
7.7.1. Sürekli İyileştirme Süreçleri 97
7.7.2. Yenilikçi Çözümler ve Teknolojiler 97
7.7.3. Performans Ölçümü ve Analiz 97
7.7.4. Çalışan Katılımı ve Eğitimi 97
7.7.5. Müşteri Geri Bildirimi 97
7.7.6. Stratejik Planlama ve Uygulama 98
7.8. Performans Yönetimi ve Ölçüm 98
7.8.1. Performans Göstergelerinin Belirlenmesi 98
7.8.2. Performans Ölçüm ve İzleme 98
7.8.3. Performans Analizi ve Değerlendirme 99
7.8.4. Geri Bildirim ve İyileştirme 99
7.8.5. Çalışan Performans Yönetimi 99
7.8.6. Teknoloji ve Veri Yönetimi 99
7.9. Sonuç 100

Bölüm 8
PROJE LOJİSTİĞİNDE İNOVASYON VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK 101
8.1. Sürdürülebilir Lojistik Uygulamaları 101
8.1.1. Enerji Verimliliği 101
8.1.2. Atık Yönetimi 102
8.1.3. Yeşil Taşıma Modları 102
8.1.4. Teknolojik İnovasyonlar 104
8.1.5. Sosyal ve Ekonomik Etkiler 105

8.1.6. Mevzuat ve Politikalar 106
8.2. Proje Lojistiğinde İnovasyon 106
8.2.1. Dijitalleşme 107
8.2.2. İleri Taşıma Teknolojileri 107
8.2.3. Akıllı Depolama ve Dağıtım 108
8.2.4. İş Birliği ve Entegrasyon 108
8.2.5. Eğitim ve Yetenek Gelişimi 109
8.3. Proje Lojistiğinde Sürdürülebilirlik ve İnovasyonun Entegrasyonu 109
8.3.1. Entegre Sürdürülebilirlik Stratejileri 109
8.3.2. İnovasyon ve Sürdürülebilirlik Arasındaki İlişki 110
8.3.3. Sürdürülebilir İnovasyon Projeleri 110
8.3.4. Geleceğin Proje Lojistiği 110
8.4. Sonuç 110

Bölüm 9
İNŞAAT PROJELERİNDE PROJE LOJİSTİĞİ 111
9.1. Büyük Ölçekli İnşaat Projeleri 111
9.1.1. Malzeme Temini ve Tedarik 111
9.1.2. Depolama ve Dağıtım 112
9.1.3. İş Gücü Yönetimi 112
9.1.4. Güvenlik 112
9.1.5. Zaman Yönetimi 113
9.2. Köprü ve Yol İnşaatı 113
9.2.1. Malzeme Taşıma Yöntemleri 113
9.2.2. Depolama Alanları 114
9.2.3. İnşaat Alanına Erişim 114
9.2.4. Çevresel Faktörler ve Yerel Düzenlemeler 114
9.3. İnşaat Lojistiğinde Karşılaşılan Zorluklar 114
9.3.1. Malzeme Tedariki ve Taşıma 115
9.3.2. Depolama ve Dağıtım 115
9.3.3. İş Gücü Yönetimi 115
9.3.4. Güvenlik 115
9.3.5. Çevresel ve Coğrafi Faktörler 115
9.3.6. Yasal Düzenlemeler 116
9.3.7. Teknoloji ve İnovasyon 116

9.4. İnşaat Lojistiğinde İnovasyon ve Teknoloji Kullanımı 116
9.4.1. Dijital Lojistik Platformları 116
9.4.2. İleri Düzey Planlama ve Takip Sistemleri 116
9.4.3. Yenilikçi Taşıma Yöntemleri 117
9.4.4. Sürdürülebilir Lojistik Yaklaşımları 117
9.5. İnşaat Projelerinde Lojistik Yönetimi Açısından İyi Uygulamalar 117
9.5.1. Detaylı Planlama 117
9.5.2. İyi İletişim ve Koordinasyon 117
9.5.3. Risk Yönetimi 118
9.5.4. Esneklik ve Adaptasyon 118
9.5.5. Sürekli İyileştirme 118
9.6. Sonuç 118

Bölüm 10
ENERJİ PROJELERİNDE PROJE LOJİSTİĞİ 119
10.1. Baraj ve Hidroelektrik Projeleri 119
10.1.1. Malzeme Tedariki 119
10.1.2. Depolama Yönetimi ve Güvenlik 120
10.1.3. İş Gücü Koordinasyonu ve Planlaması 120
10.1.4. Çevresel ve Coğrafi Faktörlerin Yönetimi 120
10.2. Rüzgar Türbini ve Güneş Enerjisi Projeleri 121
10.2.1. Bileşen Tedariki 121
10.2.2. Montaj ve Kurulum Lojistiği 121
10.2.3. Çevresel Etkilerin Yönetimi 122
10.3. Enerji Lojistiğinde Güvenlik ve Risk Yönetimi 122
10.3.1. İşçi Güvenliği 123
10.3.2. Doğal Afetler ve Çevresel Tehditler 123
10.3.3. Teknolojik Riskler 124
10.3.4. Lojistik ve Taşıma Güvenliği 124
10.4. Enerji Projelerinde Lojistik Planlama ve Yönetim 125
10.4.1. Lojistik Planlama 125
10.4.2. Proje Yönetimi ve Koordinasyon 126
10.4.3. Maliyet Yönetimi ve Optimizasyon 127
10.5. Sonuç 127

Bölüm 11
DOĞAL AFET VE ACİL DURUM PROJELERİNDE PROJE LOJİSTİĞİ 129
11.1. Afet Lojistiği ve Kriz Yönetimi 129
11.1.1. Afet Öncesi Hazırlıklar 130
11.1.2. Afet Sırasında Müdahale 131
11.1.3. Afet Sonrası İyileştirme 133
11.2. Lojistik Destek ve Tedarik Zinciri Yönetimi 134
11.2.1. Tedarik Zinciri Planlaması 134
11.2.2. Taşıma ve Nakliye Yönetimi 135
11.2.3. Koordinasyon ve İşbirliği 135
11.3. Afet ve Acil Durum Yönetiminde Teknoloji Kullanımı 136
11.3.1. Veri Toplama ve Analiz 136
11.3.2. İletişim ve Koordinasyon 136
11.3.3. Coğrafi Bilgi Sistemleri (GIS) 137
11.4. Sürdürülebilirlik ve Toplumsal Dayanıklılık 137
11.4.1. Sürdürülebilir Lojistik Uygulamaları 137
11.4.2. Toplumsal Dayanıklılık ve Eğitim 138
11.4.3. Afet Risk Yönetimi ve Planlama 138
11.5. Ulusal ve Uluslararası İşbirlikleri 139
11.5.1. Ulusal İşbirlikleri 139
11.5.2. Uluslararası İşbirlikleri 139
11.5.3. Bölgesel İşbirlikleri 140
11.6. İyileştirme ve Yeniden İnşa Süreçleri 140
11.6.1. Kısa Vadeli İyileştirme 140
11.6.2. Orta ve Uzun Vadeli Yeniden İnşa 141
11.6.3. Toplumsal Dayanıklılık ve Sürdürülebilir Yeniden İnşa 141

Bölüm 12
ŞEHİR VE ALTYAPI İNŞASINDA PROJE LOJİSTİĞİ 143
12.1. Kentsel Dönüşüm Projeleri 143
12.1.1. Planlama ve Koordinasyon 144
12.1.2. Taşıma ve Depolama 144
12.1.3. Yıkım ve Enkaz Yönetimi 145
12.1.4. Toplumsal Katılım ve Bilgilendirme 145
12.1.5. Çevresel ve Ekonomik Sürdürülebilirlik 146

12.2. Ulaşım ve Altyapı Lojistiği 146
12.2.1. Malzeme Tedariki 147
12.2.2. İnşaat Süreçleri 147
12.2.3. Proje Takibi ve Raporlama 148
12.2.4. Çevresel Etkilerin Yönetimi 148
12.2.5. Toplumsal Fayda ve İletişim 148

Bölüm 13
VAKA ANALİZLERİ 151
13.1. Başarılı Proje Lojistiği Örnekleri 151
13.2. Başarısız Proje Lojistiği Örnekleri 157
13.3. Başarısız Projelerden Öğrenilen Dersler 159
13.3.1. Başarısızlık Nedenleri ve Çıkarımlar 159
13.3.2. Proje Lojistiğinde Uygulanabilir Stratejiler 159

Bölüm 14
PROJE LOJİSTİĞİNİN GELECEĞİ 161
14.1. İnovasyon ve Teknolojik Gelişmeler 161
14.1.1. Yapay Zekâ (AI) ve Veri Analitiği 161
14.1.2. Nesnelerin İnterneti (IoT) ve Sensör Teknolojileri 162
14.1.3. Robotik ve Otomasyon 162
14.1.4. Blockchain Teknolojisi 162
14.1.5. Sonuç 163
14.2. Yeni İş Modelleri ve Stratejiler 163
14.2.1. Dijital Platformlar ve E-ticaret Entegrasyonu 163
14.2.2. Esnek ve Modüler Yaklaşımlar 164
14.2.3. Yeşil Lojistik ve Sürdürülebilir Yaklaşımlar 164
14.2.4. Ortaklık ve İşbirlikleri 164
14.2.5. Yenilikçi Finansman Modelleri 164
14.2.6. Globalleşme ve Pazar Genişlemesi 165
14.2.7. Sonuç 165
14.3. Proje Lojistiğinde Gelecekte Karşılaşılacak Fırsatlar 165
14.3.1. Fırsatlar 165
14.4. Proje Lojistiğinde Gelecekte Karşılaşılacak Tehditler 173
14.4.1. Tehditler 173
14.4.2. Sonuç 178

EKLER.....179
Ek.1. Öğrenci Proje Ödevleri 179
Ek.2. Örnek Proje İçin Uygulama Matrisi 181
Ek.3. Yararlanılan Okumalar ve Kaynaklar 185

ÖZ GEÇMİŞ.....191

Ek.3. Yararlanılan Okumalar ve Kaynaklar

Bu kaynakları kullanarak her bir bölümü daha ayrıntılı ve derinlemesine kavrayabilir ve çalışmalarınızı geliştirebilirsiniz.

Kitaplar:

Batty, M. (2013). *The New Science of Cities*. MIT Press. ISBN 978-0-262-01952-1.

- Akıllı şehir projelerinde lojistik ve altyapı yönetimi hakkında bilgi sunar.

Bowersox, D. J., Closs, D. J., & Cooper, M. B. (2013). *Supply Chain Logistics Management* (4th ed.). McGraw-Hill Education. https://thuvienso.hoasen.edu.vn/bitstream/handle/123456789/12748/Contents.pdf?sequence=1.

- Lojistik kavramı, tarihsel gelişimi, lojistik yönetimi ve temel prensipleri hakkında geniş bilgi sunar.
- Konvansiyonel lojistik ve proje lojistiği tanımları ve özellikleri üzerine bilgi sağlar.

Chopra, S., & Meindl, P. (2016). *Supply Chain Management: Strategy, Planning, and Operation* (6th ed.). ISBN 10: 0-13-473188-3, Pearson.

- Tedarik zinciri yönetimi, depolama ve envanter yönetimi hakkında detaylı bilgiler içerir.

Christopher, M. (2016). *Logistics & Supply Chain Management* (5th ed.). Pearson.

- Lojistiğin tarihsel gelişimi, lojistik yönetimi ve temel prensipleri hakkında kapsamlı bilgiler içerir.
- Lojistikte kullanılan yazılımlar, teknolojik çözümler ve güvenlik sistemleri hakkında bilgi sunar.
- Dijitalleşme, akıllı lojistik sistemleri ve geleceğin lojistik trendleri hakkında bilgi sunar.

Cooke, B., & Williams, P. (2013). *Construction Planning, Programming and Control* (3rd ed.). Wiley-Blackwell. ISBN 978-1-4051-8380-2.

- İnşaat projelerinde proje lojistiği, büyük ölçekli inşaat projeleri ve karşılaşılan zorluklar hakkında bilgi sunar.

Earnest, C. (2017). *Hydropower Economics*. Springer.

- Baraj ve hidroelektrik projeleri ve enerji lojistiği üzerine odaklanır.

Garetti, M., & Taisch, M. (2012). Sustainable manufacturing: Trends and research challenges. *Production Planning & Control*, 23(2-3), 83-104. https://doi.org/10.1080/09537287.2011.591619.

- Sürdürülebilir lojistik uygulamaları, çevresel etkilerin azaltılması ve yenilenebilir enerji kullanımı hakkında bilgi sağlar.

Hau, E. (2013). *Wind Turbines: Fundamentals, Technologies, Application, Economics* (3rd ed.). Springer.

- Rüzgar türbini projeleri ve enerji lojistiği hakkında kapsamlı bilgi sağlar.

Kerzner, H. (2017). *Project Management: A Systems Approach to Planning, Scheduling, and Controlling* (12th ed.). Wiley.

- Proje yönetiminin temel ilkeleri, proje yaşam döngüsü, planlama, zaman yönetimi, kaynak yönetimi ve maliyet kontrolü hakkında ayrıntılı bilgiler sağlar.
- Proje taşımacılık süreçleri, hazırlık, analiz, tasarım, planlama, uygulama ve kontrol aşamaları hakkında ayrıntılı bilgiler sağlar.
- Filo yönetimi, risk yönetimi, insan kaynakları yönetimi, maliyet ve bütçe yönetimi, kalite yönetimi, iletişim ve bilgi yönetimi, zaman yönetimi hakkında kapsamlı bilgiler sağlar.

Kovács, G., & Spens, K. M. (2007). Humanitarian logistics in disaster relief operations. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, 37(2), 99-114. https://doi.org/10.1108/09600030710734820.

- Gıda, su dağıtımı ve sağlık hizmetleri lojistiği hakkında bilgi sunar.

Lambert, D. M., & Stock, J. R. (2001). *Strategic logistics management*. McGraw-Hill.

- Taşıma yönetimi, depolama, envanter yönetimi, gümrükleme, belgelendirme, tedarik zinciri yönetimi ve dağıtım stratejileri hakkında kapsamlı bilgiler sağlar.

Lee, H. L., & Billington, C. (1992). Managing supply chain inventory: Pitfalls and opportunities. *Sloan Management Review*, 33(3), 65-73.

- Gelecekte proje lojistiğinde beklenen inovasyonlar ve teknolojik gelişmeler üzerine odaklanır.

Maylor, H. (2021). Project management. Pearson Higher Ed.

- Proje lojistiğinde vaka analizleri ve öğrenilen dersler hakkında bilgi sunar.

Meredith, J. R., Shafer, S. M., & Mantel Jr, S. J. (2017). Project management: a strategic managerial approach. John Wiley & Sons.

- Başarılı ve başarısız proje lojistiği örnekleri, öğrenilen dersler ve uygulamaları hakkında bilgi sağlar.

Porter, M. E. (2008). *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*. Free Press. ISBN 0-684-84146-0.

- Yeni iş modelleri ve stratejiler hakkında kapsamlı bilgi sağlar.
- Kentsel dönüşüm projeleri ve altyapı lojistiği üzerine odaklanır.

Project Management Institute (PMI). (2017). *A Guide to the Project Management Body of Knowledge (PMBOK Guide)* (6th ed.). Project Management Institute.

- Proje yönetiminin tanımı, temel ilkeleri, proje yaşam döngüsü, planlama, zaman yönetimi, kaynak yönetimi ve maliyet kontrolü hakkında kapsamlı bilgiler sunar.
- Proje lojistiğini destekleyen yönetim yaklaşımları hakkında bilgi sunar.

Rushton, A., Croucher, P., & Baker, P. (2017). *The Handbook of Logistics and Distribution Management: Understanding the Supply Chain* (6th ed.). Kogan Page.

- Lojistik kavramı, tarihsel gelişimi ve lojistik yönetiminin temel prensipleri hakkında ayrıntılı bilgiler sağlar.
- Konvansiyonel lojistik ve proje lojistiği arasındaki benzerlikler ve farklılıklar hakkında bilgi sunar.
- Özel taşıma araçları, kaldırma ve taşıma ekipmanları, depolama ve paketleme ekipmanları, lojistik yazılımlar ve teknolojik çözümler hakkında kapsamlı bilgiler sağlar.

Turner, J. R. (2009). *The handbook of project-based management: Leading strategic change in organizations*. McGraw-Hill.

- Proje taşımacılık süreçleri ve aşamaları hakkında kapsamlı bilgiler sunar.

Van Wassenhove, L. N. (2006). Humanitarian aid logistics: supply chain management in high gear. *Journal of the Operational Research Society*, 57(5), 475-489. https://doi.org/10.1057/palgrave.jors.2602125.

- Afet lojistiği ve kriz yönetimi hakkında bilgi sağlar.

Walker, A. (2015). *Project Management in Construction* (6th ed.). Wiley. ISBN 978-1-118-50040-8.

- Büyük ölçekli inşaat projeleri, köprü ve yol inşaatı ve inşaat lojistiğinde karşılaşılan zorluklar hakkında bilgi sağlar.

Makaleler

Apte, A. (2009). Humanitarian logistics: A new field of research and action. *Foundations and Trends in Technology, Information and Operations Management*, 3(1), 1-100. https://doi.org/10.1561/0200000014.

- Doğal afet lojistiği ve toplumsal destek koordinasyonu hakkında bilgi sağlar.

Ballou, R. H. (2007). The evolution and future of logistics and supply chain management. *European Business Review*, 19(4), 332-348. https://doi.org/10.1108/09555340710760152.

- Lojistiğin tarihsel gelişimi ve lojistik yönetiminin temel prensipleri hakkında bilgi verir.

Chartered Institute of Building (CIOB). (n.d.). *Construction Management*. Retrieved July 4, 2024, from https://ciob.org.

- İnşaat projelerinde proje lojistiği ve karşılaşılan zorluklar hakkında bilgi sağlar.

Christopher, M., & Towill, D. R. (2002). Developing market specific supply chain strategies. *International Journal of Logistics Management*, 13(1), 1-14. https://doi.org/10.1108/09574090210806324.

- Tedarik zinciri yönetimi ve dağıtım stratejileri üzerine odaklanır.

Garetti, M., & Taisch, M. (2012). Sustainable manufacturing: Trends and research challenges. *Production Planning & Control*, 23(2-3), 83-104. https://doi.org/10.1080/ 09537287.2011.591619.

- Konvansiyonel lojistik ve proje lojistiği arasındaki farklılıklar ve benzerlikler üzerine odaklanır.

Komninos, N. (2011). Intelligent cities: Variable geometries of spatial intelligence. *Intelligent Buildings International*, 3(3), 172-188. https://doi.org/10.1080/ 17508975.2011.579339.

- Akıllı şehir projelerinde lojistik üzerine odaklanır.

Lummus, R. R., Krumwiede, D. W., & Vokurka, R. J. (2001). The relationship of logistics to supply chain management: Developing a common industry definition. *Industrial Management & Data Systems*, 101(8), 426-431. https://doi.org/ 10.1108/02635570110406730.

- Konvansiyonel lojistik ve proje lojistiği tanımları ve özelliklerini inceler.

Luthra, S., Kumar, S., Garg, D., & Haleem, A. (2015). Barriers to Renewable/Sustainable Energy Technologies Adoption: Indian Perspective. Renewable and Sustainable Energy Reviews, 41: 762-776, https://doi.org/10.1016/j.rser.2014.08.077.

- Enerji projeleri ve lojistik süreçler hakkında bilgi sağlar.

Ofori, G. (2012). Developing the Construction Industry in Ghana: The Case for a Central Agency. *Building Research & Information*, 40(3), 253-264.

- Büyük ölçekli inşaat projeleri ve inşaat lojistiğinde karşılaşılan zorluklar üzerine odaklanır.

PMI (Project Management Institute). (2008). *Project phases and processes*. PMBOK Guide. Retrieved July 4, 2024, from https://www.pmi.org.

- Proje taşımacılık süreçleri, aşamaları ve kontrol süreçleri hakkında bilgi sağlar.

Seuring, S., & Müller, M. (2008). From a literature review to a conceptual framework for sustainable supply chain management. *Journal of Cleaner Production*, 16(15), 1699-1710. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2008.04.020.

- Sürdürülebilir lojistik uygulamaları ve çevresel etkilerin azaltılması üzerine odaklanır.

Theodore P. S, Scott B. K, Patricia J. D. (2001). Supply Chaın Collaboratıon and Logıstıcal Servıce Performance. *Journal of Business Logistics*, 22(1), 29-48. https://doi.org/10.1002/j.2158-1592.2001.tb00158.x.

- Lojistik kavramı ve lojistik yönetimi hakkında geniş bilgi sunar.
- Proje lojistiğinde inovasyon, teknolojik gelişmeler ve yeni iş modelleri hakkında bilgi sunar.

Turner, J. R. (2009). The handbook of project-based management: Leading strategic change in organizations. *International Journal of Managing Projects in Business*, 2(3), 460-462. https://doi.org/10.1108/ijmpb.2009.05002caa.001.

- Proje yönetiminin tanımı ve temel ilkeleri üzerine bilgi sağlar.
- Proje lojistiğini destekleyen yönetim yaklaşımları üzerine bilgi sağlar.

Vahrenkamp, R., Kotzab, H., & Christoph S. (2012). *Logistik: Management und Strategien*. Springer. https://doi.org/10.1524/9783486718560.

- Özel taşıma araçları, kaldırma ve taşıma ekipmanları ve lojistikte kullanılan yazılımlar hakkında bilgi sağlar.

Williams, T. M. (2003). Learning from projects: Realist evaluation in project management. *International Journal of Project Management*, 21(1), 49-56.

- Proje lojistiğinde öğrenilen dersler ve uygulamalar üzerine odaklanır.

Web Siteleri:

Council of Supply Chain Management Professionals (CSCMP). (n.d.). *What is Supply Chain Management (SCM)?* Retrieved July 4, 2024, from https://cscmp.org

- Lojistik kavramı ve lojistik yönetiminin temel prensipleri hakkında bilgi sağlar.
- Konvansiyonel lojistik ve proje lojistiği tanımları ve özellikleri hakkında temel bilgileri içerir.
- Tedarik zinciri yönetimi, depolama, envanter yönetimi ve dağıtım stratejileri hakkında bilgi sağlar.
- Lojistik araçlar, ekipmanlar ve teknolojik çözümler hakkında bilgi sağlar.
- Sürdürülebilir lojistik uygulamaları, çevresel etkilerin azaltılması ve geleceğin lojistik trendleri hakkında bilgi sunar.
- Gelecekte proje lojistiğinde beklenen inovasyonlar ve fırsatlar hakkında bilgi sağlar.

Project Management Institute (PMI). (n.d.). Project Logistics Management. Retrieved July 4, 2024, from https://www.pmi.org

- Proje lojistiğinin önemi ve uygulama alanları hakkında bilgiler sunar.

- Proje yönetimi ilkeleri, proje yaşam döngüsü ve planlama hakkında bilgi sunar.
- Proje taşımacılık süreçleri ve aşamaları hakkında bilgi sunar.
- Proje lojistiğini destekleyen yönetim yaklaşımları hakkında bilgi sunar.
- Başarılı ve başarısız proje lojistiği örnekleri hakkında vaka analizleri sunar.

Renewable Energy Policy Network for the 21st Century (REN21). (n.d.). *Renewable Energy Logistics*. Retrieved July 4, 2024, from https://www.ren21.net

- Yenilenebilir enerji projelerinde lojistik ve güvenlik hakkında bilgi sunar.

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies (IFRC). (n.d.). *Disaster Logistics*. Retrieved July 4, 2024, from https://www.ifrc.org

- Afet lojistiği ve kriz yönetimi hakkında bilgi sağlar.

Smart Cities Council. (n.d.). *Smart City Logistics*. Retrieved July 4, 2024, from https://smartcitiescouncil.com

- Akıllı şehir projelerinde lojistik ve ulaşım yönetimi hakkında bilgi sağlar.

PSİKOLOJİK DANIŞMADA GÜNCEL YAKLAŞIMLAR 2

Editörler
Doç. Dr. Şule Baştemur
Doç. Dr. Mustafa Alperen Kurşuncu

nobel
40.yıl

PSİKOLOJİK DANIŞMADA GÜNCEL YAKLAŞIMLAR 2

Editörler: Doç. Dr. Şule Baştemur, Doç. Dr. Mustafa Alperen Kurşuncu

Yayın No.: 5584
Psikoloji/PDR No: 534
ISBN: 978-625-371-434-5
E-ISBN: 978-625-371-691-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Baştemur, Şule., Kurşuncu, Mustafa Alperen.
Psikolojik Danışmada Güncel Yaklaşımlar 2 / Şule Baştemur, Mustafa Alperen Kurşuncu
1. Basım, VIII + 318 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-434-5
E-ISBN: 978-625-371-691-2
1. Güncel Yaklaşımlar 2. Psikolojik Danışma 3. Psikolojik Danışma Kuramları

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İçindekiler

Ön Söz ..... **v**

Bölüm 1 - Sanat Terapisi **1**
Şeyma Çavuşoğlu - Beyhan Özpar

Bölüm 2- Kum Tepsisi Terapisi **25**
Feride Esin Akbulut - Şule Baştemur

Bölüm 3 - Satranç Terapisi **47**
Şule Baştemur - Edanur Çarkcı - Kardelen Arslan

Bölüm 4 - Müzik Terapi **67**
Hatice Karakoç - Şule Baştemur

Bölüm 5 - Şefkat Odaklı Terapi **93**
Özgür Demirci Seyrek

Bölüm 6 - Kendine Yardım Terapisi **121**
Hatice Karakoç - Şule Baştemur

Bölüm 7 - Oyun Terapisi **145**
Gizem Çeviker

Bölüm 8 - Bibliyoterapi **167**
Zeynep Akyol - Sefa Bulut

Bölüm 9 - Psikodrama: Sahneden Doğan Bir Psikoterapi 191
Özlem Şener

Bölüm 10 - Kültüre Duyarlı Terapi 215
Yelda Yıldız-Önal

Bölüm 11 - EMDR (Eye Movement Desensitization and Reprocessing -*Göz Hareketleri ile Duyarsızlaştırma ve Yeniden İşleme*) 237
Şenel Çıtak

Bölüm 12 - Hipnoterapi 271
Şahin Uçar

Bölüm 13 - Mindfulness (Bilinçli Farkındalık) Temelli Yaklaşımlar 291
Gizem Çeviker

Yazarlar Hakkında 313

Şeyma Çavuşoğlu - Beyhan Özpar

Bölüm 1

Sanat Terapisi

> *"Çizmek, o şeyin özünü tanımanın yollarından biridir."*
> Pat B. Allen (2024, s. 42).

Sanat terapisi, son yıllarda oldukça ilgi gören güncel psikoterapi yaklaşımlarındandır. Sanat terapisi, dışavurumcu terapiler, yaratıcı sanat terapileri veya sanat psikoterapileri olarak adlandırılan genel çatının altındaki ekollerden, alan içindeki adıyla modalitelerden biridir. Dışavurumcu terapiler her türlü sanat dalının psikoterapi içerisindeki kullanımı üzerine geliştirilmiş kuram ve uygulamaları kapsar. Görsel sanatlar terapisi olarak da isimlendirilebilecek sanat terapisi, başlıca kaynak ve iletişim birimi olarak görsel dili yani imge ve nesne yaratımını kullanır. Kısaca, görsel sanatları içeren psikoterapi yaklaşımı, günümüzde de alandaki ilk kullanım şekliyle, sanat terapisi olarak adlandırılır.

Sanat Terapisinin Tanımı

Amerikan Sanat Terapisi Derneği, sanat terapisini şu şekilde tanımlar: "Sanat Terapisi, ruh sağlığı ve insanlara hizmete dair çalışmalar yapan bir meslektir. Aktif sanat üretimi, yaratıcı süreçler, uygulamalı psikoloji teorisi ve psikoterapötik ilişki

Özet: Sonlandırırken Birkaç Not

İnsanın doğal ifade biçimlerinden biri olan sanat, sanat terapisi alanında, imge ve nesnenin desteği ile yaratıcı bir dışavurum aracı olarak karşımıza çıkar. Sanatı ve psikoterapiyi kapsayarak iki alanın kesişimden doğan sanat terapisi, bugün literatürün zenginleşmesi ile derin ve kapsayıcı bir tutumla gelişmekte ve büyümektedir. Ülkemizde henüz sanat terapisi alanında yüksek lisans ve doktora programlarının bulunmaması, yurt dışında yetişen ve Türkiye'de çalışan sanat terapistlerine önemli bir sorumluluk yüklemektedir. Özellikle, ülkemizde son yıllarda oluşturulan sağlam temelli sertifika programlarının varlığı, bu yükü hafifletirken bu programlardan mezun kişiler için Sanat Psikoterapileri Derneği tarafından belirlenen sanat terapisi uygulayıcısı tabiri kullanılmaktadır. Okuduğunuz bölümde, sanat terapisti olarak konumlandırılan ve rolü izah edilen kişinin bir sanat terapisi uygulayıcısı da olabileceğini vurgulamak isteriz.

Pat B. Allen'ın çizmenin, özü anlamaya hizmet ettiğine dair olan sözüyle başlayan bölümümüzü, Shaun McNiff'in (1992) vurguladığı bir ortaklığı buraya taşıyarak sonlandırmak isteriz: "Yaratım, sanatçı, duygu ve materyal arasındaki bir oyundur. Sonucunda ortaya çıkan dışavurum, aralarındaki ortaklığın vücut bulmasıdır" (s. 75). Sanat terapisi, danışanın içindeki sanatçı parça ile karşılaştığı ve onun iyileştirme gücünden destek alarak kendi yaratıcılığı ile oynadığı, var olduğu ve içgörü edindiği yerdir. Dileriz, bu bölümdeki kelimeler, ilham olur ve sizler de hayatlarınızda sanat terapisinin iyileştiren gücünü deneyimlersiniz.

Kaynakça

American Art Therapy Association (AATA) [Amerikan Sanat Terapisi Derneği]. http://www.arttherapy.org

Allen, P. B. (2024). *Sanat bilmenin bir yoludur*, Şeyma Çavuşoğlu (Çev.) Sola Unitas.

Bhavsar, M. (2023). Exploring the art of being ''in the zone'' – A Buddhist perspective [Odaklanma halinde olma sanatını keşfetmek – Bir Budist Perspektif]. *International Journal of Pedagogical Advances in Technology – Mediated Education, 3*(6), 17-22.

Borowsky-Junge, M., & Wadeson, H. (Eds.). (2006). *Architects of art therapy: Memoirs and life stories* [Sanat terapisinin mimarları: Anılar ve yaşam öyküleri]. Charles C. Thomas Publisher.

British Association of Art Therapists (BAAT) [İngiliz Sanat Terapistleri Derneği]. https://baat.org

Çınar, M. N. (2022). The relationship of art therapy to spirituality [Sanat terapisinin tinsellikle ilişkisi]. *Spiritual Psychology and Counseling, 7*(3), 389-408. http://doi.org/10.37898/spc.2022.7.3.180.

Dissanayake, E. (1988). *What is art for?* [Sanat ne içindir?] University of Washington Press.

Elbrecht, C. (2013). *Trauma healing at the clay field: A sensorimotor art therapy approach* [*Kil alanında travma çalışması: Duyusal ve motor beceriler odaklı bir sanat terapisi yaklaşımı*]. Jessica Kingsley Publishers.

Expressive Media (Producer: Acosta). (2011). *Art Therapy: A Universal Language for Healing* [*Sanat Terapisi: İyileşmenin Evrensel Dili*] [Video dosyası]. Alındığı kaynak Academic Video Online: Premium database.

Fairbairn, W. R. D. (2023/1952). *Psikanalitik kişilik çalışmaları.* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

García-Lorca, F. *Theory and play of the duende* [*Duende kuramı ve oyunu*] (Çev. S. Kline). Alındığı kaynak: http://www.poetryintranslation.com/PITBR/Spanish/LorcaDuende.htm

Hinz, L. D. (2020). *Expressive therapies continuum: A framework for using art in therapy* [*Dışavurumcu terapiler sürekliliği: Sanatı terapide kullanmaya dair bir çerçeve*] (2nd ed.). Routledge.

Kapitan, L. (2010). *Introduction to art therapy research* [*Sanat terapisi araştırmalarına giriş*]. Routledge: Taylor & Francis Group.

Kaufman, J. C., & Sternberg, R. J. (2010). *The Cambridge handbook of creativity* [*Cambridge yaratıcılık el kitabı*]. Cambridge University Press.

Knill, P. J., Levine, E. G., & Levine, S. K. (2005). *Principles and practice of expressive arts therapy: Toward a therapeutic aesthetics* [*Dışavurumcu sanat terapisi temel ilkeleri ve pratiği: Terapötik estetik anlayışına doğru*]. Jessica Kingsley Publishers.

Kopytin, A., & Rugh, M. (Eds.). (2017). *Environmental expressive therapies: Nature-assisted theory and practice* [*Çevre odaklı dışavurumcu terapiler: Doğa destekli kuram ve pratik*]. New York, NY: Routledge.

Kramer, E. (2006). Art as therapy: Early years in Europe [Terapi olarak sanat: Avrupa'da ilk yıllar]. In M. Borowsky-Junge & H. Wadeson (Eds.), *Architects of art therapy: Memoirs and life stories* [*Sanat terapisinin mimarları: Anılar ve yaşam öyküleri*]. Charles C. Thomas Publisher.

Levine, E. (2021/2017). *Ateşe yön vermek: Sanat yoluyla psikoterapi ve yaratıcılık*. Sola Unitas Yayınları.

Levine, S. K. (2021/1997). *Poiesis: Psikolojinin dili ve ruhumuzun söyledikleri*. Sola Unitas Yayınları.

Malchiodi, C. A. (Ed.). (2012). *Handbook of art therapy* [*Sanat terapisinin el kitabı*] (2nd ed.). The Guilford Press.

Malchiodi, C. A. (2007). *Expressive therapies* [*Dışavurumcu terapiler*]. The Guilford Press.

McNiff, S. (1998). *Art-based research* [*Sanat temelli araştırma*]. Jessica Kingsley Publishers.

McNiff, S. (2015). *Imagination in action: Secrets for unleashing creative expression* [*Harekete geçen imgelem: Yaratıcı ifadeyi özgür bırakmaya dair sırlar*]. Shambhala.

McNiff, S. (1992). *Art as medicine: Creating a therapy of the imagination* [*Deva olarak sanat: İmgelem terapisi yaratmak*]. Shambala.

Moon, B. L. (2009). *Existential art therapy: The canvas mirror* [*Varoluşçu sanat terapisi: Bir ayna olarak tuval*] (3rd ed.). Charles C. Thomas.

Moon, B. L. (2008). *Introduction to art therapy: Faith in the product* [*Sanat terapisine giriş: Ortaya çıkan sanat işine duyulan inanç*] (2nd ed.). Charles C. Thomas.

Moon, C. H. (Ed.). (2010). *Materials & media in art therapy: Critical understandings of diverse artistic vocabularies* [*Sanat terapisinde malzemeler ve iletişim araçları: Çeşitli sanatsal dağarcığın anlaşılmasının önemi*]. Routledge: Taylor & Francis Group.

Mumford, M, D., Hunter, S. T., & Byrne, C. L. (2009). What is the fundamental? The role of cognition in creativity and innovation [*Temel olan nedir? Bilişin yaratıcılık ve buluşlardaki rolü*]. *Industrial and Organizational Psychology, 2*, 353-356. http://doi.org/ 1754-9426/09.

Olcay, G., & Genç, N. D. (2019). *Sanat Terapisi: Sanat terapisi uygulayıcıları için farklı sorun gruplarına yönelik çalışma örnekleri.* Yakın Kitabevi.

Özpar, B. (2023). *Being a woman, gender expectations and bodily functions as identifiers - Investigation of the effect of Expressive Art Therapy on early, premature and surgical menopausal women's relationships with their bodies and identities* [*Kadın olmak, toplumsal cinsiyet beklentileri ve belirleyici olarak bedensel işlevler: Erken, prematüre ve cerrahi menopoz sürecindeki kadınların bedenleri ve kimlikleri ile ilişkilerinde dışavurumcu sanat terapisinin etkisinin incelenmesi*] (Unpublished Disertation). The European Graduate School – Arts, Health and Society Devision; Expressive Arts Therapy minor in Psychology Masters Thesis

Rappaport, L. (Ed.). (2014). *Mindfulness and the arts therapies: Theory and practice* [*Mindfulness ve yaratıcı sanatlar terapileri: Kuram ve pratik*]. Jessica Kingsley Publishers.

Redon, O. (1986). *To Myself: Notes on life, art, and artists* [*Kendime: Hayata, Sanata ve Sanatçılara Dair Notlar*]. George Braziller, Inc.

Rubin, J. A. (2010). *Introduction to art therapy: Sources & resources* [*Sanat terapisine giriş: Köken ve kaynaklar*]. Routledge: Taylor & Francis Group.

Rubin, J. A. (2006). Margaret Naumburg (1890–1983): The mother of us all [Margaret Naumburg (1890–1983): Hepimizin annesi]. In M. Borowsky-Junge & H. Wadeson (Eds.), *Architects of art therapy: Memoirs and life stories* [*Sanat terapisinin mimarları: Anılar ve yaşam öyküleri*]. Charles C. Thomas Publisher.

Rubin, J. A. (2006). An ugly duckling finds the swans or how I fell in love with art therapy [*Çirkin ördek yavrusu kuğuları bulur ya da sanat terapisine nasıl âşık oldum*]. In M. Borowsky-Junge & H. Wadeson (Eds.), *Architects of art therapy: Memoirs and life stories* [*Sanat terapisinin mimarları: Anılar ve yaşam öyküleri*]. Charles C. Thomas Publisher.

Seiden, D., & Davis, A. G. (2014). *Art works: How making art illuminates your life* [*Sanat işleri: Nasıl sanat üretmek yaşamınızı aydınlatır*]. Ganesha Books.

Stansberry-Beard, K. (2015). Theoretically speaking: An interview with Mihaly Csikszentmihalyi on flow theory development and its usefulness in addressing contemporary challenges in education [Teorik olarak değerlendirirsek: Mihaly Csikszentmihalyi ile akış teorisinin gelişimi ve eğitim alanında kullanımının önünde duran güncel engelleri değerlendirmenin yararı üzerine bir röportaj]. *Educational Psychology Review, 27,* 353–364. http://doi.org/ 10.1007/s10648-014-9291-1.

Stuckey, H. L. & Nobel, J. (2010). The connection between art, healing, and public health: A review of the current literature [Sanat, iyileşme ve toplum sağlığı arasındaki bağlantı: Güncel literatürün taranması]. *American Journal of Public Health, 100*(2), 254-263.

Şafak, E. (2022) If you don't know why you are sad, that's duende [Eğer neden üzgün olduğunuzu bilmiyorsanız, bu duendedir.]. [Video dosyası]. Alındığı kaynak: https://www.youtube.com/watch?v=aZ9DtNAnMj0.

Uttley, L., Scope, A., Stevenson, M., Rawdin, A., Buck, E. T., Sutton, A., Stevens, J., Kaltenthaler, E., Dent-Brown, K., & Wood, C. (2015). Systematic review and economic modelling of the clinical effectiveness and cost-effectiveness of art therapy among people with non-psychotic mental health disorders [Psikotik semptomlar içermeyen bir ruh sağlığı teşhisi almış kişilerle yapılan sanat terapisi çalışmalarının sistematik taraması ve klinik verimliliği arttıracak ve gider tutumluluğu sağlayacak ekonomik bir model]. *Health Technology Assessment, 19*(18). http://doi.org/ 10.3310/hta19180.

Feride Esin Akbulut - Şule Baştemur

Bölüm 2

Kum Tepsisi Terapisi

"Dışa bakan rüya görür; içe bakan uyanır."
Carl Gustav Jung

Giriş

Kum terapisi, diğer adlarıyla kum oyunu ve kum tepsisi terapisi psikolojik danışmada güncel yaklaşımlar arasında popüler bir ekol olarak 20. yüzyılın başlarında "Dünya tekniği" adıyla ortaya çıkmıştır (Lowenfeld 1993). 1950'li yıllarda Jungcu terapist Dora Kalff'ın bu teknikten etkilenmesiyle Dünya tekniği, Kalff'ın terapi süreçlerine entegre edilmesiyle geliştirilmiş ve kum oyunu terapisi hâlini almıştır (Kalff, 2003). Kaynaklarda üç farklı isimle ele alınan bu yaklaşım, bu bölümde kum tepsisi terapisi ismiyle kullanılacaktır çünkü yaklaşımda kumun olduğu kadar tepsinin de kendi içinde metaforik anlamları bulunmaktadır. Bu bölümde öncelikle yaklaşımın tarihçesi ele alınarak tekniğin nasıl doğduğu ve hayat bulduğu anlatılacaktır. Daha sonra yaklaşımın temel kavramlarına yer verilerek uygulamada kullanılan her malzemenin anlamı, detayları ve neleri temsil ettiğinden bahsedile-

görme ihtiyacını karşılar ve bu durum, danışanın öz güveninin artmasına da yardımcı olmaktadır (Zhou, 2009). Kum tepsisine ve minyatürlere, danışan dışında kimse dokunamayacağı için danışanın tepside inşa ettiği ürün üzerinde danışanın kendi kontrolü bulunmaktadır. Bilinçli veya bilinç dışı şekilde ortaya çıkan bu ürün sayesinde danışanın içsel deneyimleri ortaya çıkar, sorunlar hakkında bilgi sahibi olur ve bazen tepside çözüm yolları da ortaya çıkarılır. Bu çözüm yollarını da danışan kendisi inşa ettiği için kendi hayatı üzerindeki kontrolü ele almış olur (Pearson ve Wilson 2001).

Kum tepsisi terapisinin birçok problem alanında olumlu etkileri bulunmaktadır. Travma geçmişine sahip bireylerde özellikle önem taşımaktadır çünkü danışan, yaşadıklarını ifade etmekte ciddi güçlük çekebilir. Savaş, cinsel istismar gibi mağduriyet geçmişi olan danışanlarla çalışıldığı gibi tam tersi, suçlu bireylerle de adli ortamlarda çalışılmış ve etkileri incelenmiştir (Allen, 2018; Homeyer ve Sweeney, 2020). Bilimsel araştırmaların ve bu alandaki eğitimlerin az olması, olumsuz bir durum yaratsa da ilerleyen zamanlarda çok daha yaygın bir yaklaşım hâline geleceği düşünülmektedir.

Kaynakça

Adams, K. (1999). The power of sandplay 9. *Therapy*, *111*(2).

Aite, P. (2010). Sandplay analysis: Research in progress. *International Journal of Jungian Studies*, *2*(2), 87-96.

Allen, E. (2018). Introducing forensic sandplay therapy. *Play Therapy*, *13*, 50-64. https://www.routledgehandbooks.com/doi/10.4324/9780429327230-23.

Betman, B. G. (2004). To see the world in a tray of sand: Using sandtray therapy with deaf children. *Odyssey: New Directions in Deaf Education*, *5*(2), 16-20.

Bradway, K., & McCoard, B. (2006). What is sandplay. *Journal of Sandplay Therapy*, *15*(2), 77.

De Jong, P., & Berg, I. K. (2012). *Interviewing for solutions*. Cengage Learning.

Delevi, R., & Bugay, A. (2011). Kum oyunu terapisi: Kuramsal bilgiler ve bir olgu örneği. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 18(2)*, 127-134.

Draper, K., Ritter, K. B., & Willingham, E. U. (2003). Sand tray group counseling with adolescents. *Journal for Specialists in Group Work*, *28*(3), 244-260. https://doi.org/10.1177/0193392203252030.

Freedle, L. R., Goodwin-Downs, D., Souza Jr, J., & Cipponeri, A. (2020). The added value of sandplay therapy with emerging adults in an outdoor behavioral healthcare program. *Journal of Sandplay Therapy*, *29*(1), 129-144.

Homeyer, L. E., & Sweeney, D. S. (2020). *Kum tepsisi terapisi teori ve uygulama rehberi.* APAMER Psikoloji Yayınları.

James, L., & Martin, D. (2002). Sand tray and group therapy: Helping parents cope. *Journal for Specialists in Group Work*, *27*(4), 390-405. https://doi.org/10.1080/714860201

Jung, B. (2020). Jung and the importance of religious experience: The therapeutic effect of inner experience through sandplay therapy. *Journal of Symbols & Sandplay Therapy*, *11*(1), 1-38.

Kalff, D. M. (1991). Introduction to sandplay therapy. *Journal of Sandplay Therapy*, *1*(1), 1-4.

Kalff, D. M. (2003). *Sandplay: A psychotherapeutic approach to the psyche*. Temenos Press.

Kestly, T. (2001). School-based play therapy. Athena A. Dreves ve Charles E. Schaefer (Edt.), *Group sandplay in elementary schools*. Wiley Yayınevi.

Lee, G. M., Johari, K. S. K., Mahmud, Z., & Jamaludin, L. (2018). The impact of sandtray therapy in group counselling towards children's self-esteem. *Global Journal of Guidance and Counseling in Schools: Current Perspectives, 8*(2), 58-66. http://dx.doi.org/10.6007/IJARBSS/v8-i4/4132.

Lowenfeld, M. (1954). The Lowenfeld World Technique. *Memorandum from the Institute of Child Psychology, 6*. Erişim tarihi: Mayıs 11, 2023, https://lowenfeld.org/wp-content/uploads/2018/10/Description-of-the-World-Technique.pdf.

Lowenfeld, M. (1979). *The world technique*. Allen & Unwin.

Lowenfeld, M. (1993). *Understanding children's sandplay: Lowenfeld's world technique*. Drake International Services.

Maeng, J. Y., & Jang, M. (2014). The effects of sandplay therapy on the anxiety, self-esteem, and sociality of college students with blindness. *Journal of Symbols & Sandplay Therapy, 5*(1), 14-22. https://doi.org/10.12964/jsst.130013

No, S. H., & Kim, M. K. (2013). The effects of sandplay therapy on anxiety, interpersonal stress, and salivary cortisol levels of university students with ADHD tendencies. *Journal of Symbols & Sandplay Therapy, 4*(1), 9-15. https://doi.org/10.12964/jsst.130002.

Parker, M. M., & Cade, R. (2018). Using sand tray therapy with juveniles in correctional settings. *Journal of Addictions & Offender Counseling, 39*(2), 78-88. https://doi.org/10.1002/jaoc.12048.

Pearson, M., & Wilson, H. (2001). Sandplay and symbol work methods. In *Sandplay & symbol work: Emotional healing & personal development with children, adolescents, and adults* (s. 41-53). Camberwell, Vic.: ACER Press.

Pearson, M., & Wilson, H. (2019). Sandplay therapy: A safe, creative space for trauma recovery. *Australian Counselling Research Journal, 13*(1), 20-24.

Roubenzadeh, S., & Abedin, A. (2012). Effectiveness of sand tray short term group therapy with grieving youth. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 69*, 2131-2136. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.12.177.

Ryce-Menuhin, J. (2014). *Jungian sandplay: The wonderful therapy*. Routledge.

Sangganjanavanich, V. F., & Magnuson, S. (2011). Using sand trays and miniature figures to facilitate career decision making. *The Career Development Quarterly, 59*(3), 264-273. https://doi.org/10.1002/j.2161-0045.2011.tb00068.x.

Schaefer, C. E. (Ed.). (2013). *Oyun terapisinin temelleri*. Nobel Yayınları.

Shin, J. H., & Jang, M. (2016). Effect of group sandplay therapy to be addicted youth's addiction levels and anxiety. *Journal of Symbols & Sandplay Therapy, 7*(1), 39-55. https://doi.org/10.12964/ jsst.160002.

Storr, Anthony, (Ed). (2006). *Jung'dan seçme yazılar*. (Çev. Levent Özşar). Dost Yayınları.

Taylor, E. R. (2009). Sandtray and solution-focused therapy. *International Journal of Play Therapy, 18*(1), 56-68.

Türk Dil Kurumu. (t.y.). Amorf. *Güncel Türkçe Sözlük* içinde. Erişim tarihi: Haziran 20, 2023, https://sozluk.gov.tr/

Webber, J. M., & Mascari, J. B. (2008). Sand tray therapy and the healing process in trauma and grief counseling. In *Based on a program presented at the ACA Annual Conference & Exhibition, Honolulu, HI. Retrieved June* (Vol. 27, p. 2008).

Weinrib, E. (2005). Introduction to sandplay and creativity. *Journal of Sandplay Therapy, 14*(2), 49.

Yaman, N. (2021). *Kum oyunu terapisi*. Pinhan Yayıncılık.

Zhou, D. (2009). A review of sandplay therapy. *International Journal of Psychological Studies, 1*(2), 69.

Şule Baştemur - Edanur Çarkcı - Kardelen Arslan

Bölüm 3

Satranç Terapisi

Giriş

Satranç, temelde bir tahta oyunu olarak görülmektedir. Dünya tarihinde önemli bir konuma sahip olan satrancın tam olarak ortaya çıkış tarihi belli olmamakla birlikte köklü bir geçmişe sahip olduğu bilinmektedir ve yaygın olarak ortaya çıktığı yerin Hindistan ya da Mısır olduğu düşünülmektedir. 6. yüzyılda satranç, "ordunun dört bölümü" anlamına gelmektedir. Ordunun dört bölümü de sırasıyla piyon, şövalye, fil ve kale ile temsil edilen piyadelerdir (Fadul ve Canlas, 2011).

Yüksek bilişsel ve duygusal talep nedeniyle satranca genellikle zihinsel boks da denilmektedir (Ruiz vd., 2023). Bilişsel olarak satranç, bireyin zihinsel faaliyetlerini harekete geçirmek için maliyeti az ve etkili bir kaynaktır (Agarwal, 2023). Satranç oyuncuları, sınırlı bir süre içinde sürekli olarak kararlar vermek zorundadır ve yalnızca tek bir hata, hızlı bir yenilgiye yol açabilir. Duygusal olarak ise oyun, sinir sisteminin savaş ya da kaç tepkisini tetiklemekte ve bazı duyguların yoğun bir şekilde yaşanmasına neden olmaktadır. Örneğin, bir taşı yanlış yerleştirmek ya da yanlış bir hamle yapmak, kişinin oyunu kaybedeceğini fark ettirip öfkelenmesine neden olabilir. Duygular, oyun esnasında da önemli konumdadır çünkü oyunu analiz etmek, yoğunluğu motive edici bir güce dönüştürmek de duygusal güç gerektirmektedir. Birçok kişi satrancı, bol zaman ve özveriyle kazanılan öğrenilmiş bir beceriden ziyade, nüfusun sadece belirli bir kısmına uygun entelektüel bir uğraş olarak algılamaktadır. Ancak satranç için doğru beyne sahip olmaya gerek yoktur, aslında beyni değiştiren ve geliştiren satrancın kendisidir (Daneshmand, 2021). Satranç özellikle çocukları, eleştirel düşünme becerilerini kullanma ve odaklanma

duraksamış ve "*Yani istediğim liseyi kazanamamış ve kardeşimden ayrı kalmış olsam da bunun her zaman bir kayıp olmadığını mı söylemek istiyorsunuz?*" demiştir. Psikolojik danışman ise "*Hayatta kayıplar yaşasak da pes etmeden devam edersek bir çözüm bulunabileceğine inanıyorum. Sen de bunun üzerine düşünmek ister misin?*" demiştir. Arda, psikolojik danışmanın söylemek istediğini anladığını ifade eden bir gülümseme sonrası, "*Üzerinde düşüneceğim.*" demiştir. Böylece Arda ile ilk oturum sonlandırılmıştır.

Özet

Satranç, oldukça eski ve tanınır bir oyun olsa da satranç terapisi son yıllarda üzerine çalışılan güncel terapi yaklaşımlarından biridir. Satranç terapisi, danışanlara içgörü ve farkındalık kazandırma amacıyla danışma seanslarına satrancın dâhil edildiği bir yaklaşımdır. Satranç terapisi; psikanaliz, davranışçılık, birey odaklı terapi, gestalt terapi gibi farklı kuramsal yaklaşımlarla da açıklanmaktadır. Bu kitap bölümünde de satranç terapisinin ortaya çıkışı, süreci, satranç terapisi sürecinde dikkat edilmesi gereken konular, sınırlılıklar ve uygulama alanları ele alınmıştır.

Kaynakça

Aagaard, J. (2004). *Excelling at chess calculation: Capitalizing on tactical chances*, Everyman Chess.

Aciego, R., García, L., & Betancort, M. (2012). The benefits of chess for the intellectual and social-emotional enrichment in schoolchildren. *The Spanish Journal of Psychology*, *15*(2), 551-559.

Agarwal, N. K. (2023). Evaluating the effectiveness of chess as a therapeutic tool in the comprehensive management of ADHD. *Journal of Mind and Medical Sciences*, *10*(2), 191-195.

Blasco-Fontecilla, H., Gonzalez-Perez, M., Garcia-Lopez, R., Poza-Cano, B., Perez-Moreno, M. R., de Leon-Martinez, V., & Otero-Perez, J. (2016). Efficacy of chess training for the treatment of ADHD: A prospective, open label study. *Revista de Psiquiatría y Salud Mental (English Edition)*, *9*(1), 13-21.

Burgoyne, A. P., Sala, G., Gobet, F., Macnamara, B. N., Campitelli, G., & Hambrick, D. Z. (2016). The relationship between cognitive ability and chess skill: A comprehensive meta-analysis. *Intelligence*, *59*, 72-83.

Coriat, I. (1941). The unconscious motives of interest in chess, *The Psychoanalytic Review, 28*-30 Erişim Tarihi: 12.12.2023 https://www.proquest.com/openview/c2a61537cf99f76ddb01df90c2978941/1?cbl=1820903&pq-origsite=gscholar.

Coyle, J. T. (2003). Use it or lose it-do effortful mental activities protect against dementia?. *New England Journal of Medicine*, *348*(25), 2489-2490.

Dalkıran, H. S. (1995). *Satranç eğitim metodu*. İnkılâp.

Daneshmand, D. (2021). *Chess as therapy.* Treatment Magazine. Erişim tarihi: 12.12.2023 https://treatmentmagazine.com/chess-as-therapy/

David, S. (2007). *The immortal game: A history of chess*. Doubleday.

Demily, C., Cavézian, C., Desmurget, M., Berquand-Merle, M., Chambon, V., & Franck, N. (2009). The game of chess enhances cognitive abilities in schizophrenia. *Schizophrenia Research*, *1*(107), 112-113

Ermiş, S. A., & Akyol, G. (2022). Satranç sporcularının satranç hakkındaki görüşleri: Nitel araştırma. *Türkiye Spor Bilimleri Dergisi*, *6*(2), 104-117.

Fadul, J. A. (2008*). Lessons in chess, lessons in life*. Lulu.

Fadul, J. A., & Canlas, R. N. (2011). *Chess in therapy & chess as therapy.* Lulu Press.

Fleming, J. & Strong, S. M. (1943). Observation on the use of chess in the therapy of an adolescent boy. *The Psychoanalytic Review*, 30, 399–416..

Fried, S. (1992). Chess: A psychoanalytic tool in the treatment of children. *International Journal of Play Therapy*, *1*(1), 43.

Frydman, M., & Lynn, R. (1992). The general intelligence and spatial abilities of gifted young Belgian chess players. *British Journal of Psychology*, *83*(2), 233-235.

Global Mental Health Outreach Program (2021). *Chess therapy*. Erişim tarihi: 01.02.2024 https://www.globalmentalhealthoutreach.com/post/chess-therapy.

Goncalves, P. D., Ometto, M., Bechara, A., Malbergier, A., Amaral, R., Nicastri, S., Martins, P. A., Beraldo, L., dos Santos, B., Fuentes, D., Andrade, A. G., Busatto, G. F., & Cunha, P. J. (2014). Motivational interviewing combined with chess accelerates improvement in executive functions in cocaine dependent patients: A one-month prospective study. *Drug and Alcohol Dependence*, *141*, 79-84.

Gunes, G., & Tugrul, B. (2017). Is chess just a game, or is it a mirror that reflects the child's inner world?. *International Journal of Research in Education and Science*, *3*(2), 438-451

Howard, R. W. (2005). Are gender differences in high achievement disappearing? A test in one intellectual domain. *Journal of Biosocial Science*, *37*(3), 371-380.

Jankovic, A., & Novak, I. (2019). Chess as a powerful educational tool for successful people. *7th International OFEL Conference on Governance, Management and Entrepreneurship: Embracing Diversity in Organisations.* 05-06 Nisan 2019, Dubrovnik, Croatia.

Lillo-Crespo, M., Forner-Ruiz, M., Riquelme-Galindo, J., Ruiz-Fernández, D., & García-Sanjuan, S. (2019). Chess practice as a protective factor in dementia. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *16*(12), 2116.

McDonald, P. S. (2000). The benefits of chess in education. Erişim tarihi: 12.11.2023 *chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.chessedu.org/wp-content/uploads/BenefitsOfChessInEd-1.pdf*

Mikhaylova, I. V., Zavalishina, S. Y., Zbrueva, Y. V., Bakulina, E. D., Rysakova, O. G., & Eremin, M. V. (2021). Dynamics of general functional characteristics of an individual in the process of chess training. *Journal of Biochemical Technology*, *12*(4), 61-66.

Moreno, F. (2015). Chess mediated counselling. *London Chess Conference*; London. Erişim tarihi: 03.11.2023. http://londonchessconference.com/wpcontent/uploads/2015/12/LondonChessmediated counsellingFernandoMoreno.pdf.

Nunn, J. (2014). *John Nunn's chess course*. Gambit Publications.

Sadik, R. (2006). *İlköğretim 4. ve 5. sınıf satranç bilen ve bilmeyen öğrencilerin doğal sayılara ilişkin dört işlem ve problem çözme başarılarının karşılaştırılması* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Smith, W. H. (2002). *Chess*. C. E. Schaefer & D. Cangelosi (Ed.), *Play therapy techniques* içinde (pp. 347–354). Jason Aronson.

Smith, W. H. (1975). An approach to the analysis of activities: The game of chess. *Bulletin of the Menninger Clinic*, *39*(1), 93.

Oliveros, E., Somers, V. K., Sochor, O., Goel, K., & Lopez-Jimenez, F. (2014). The concept of normal weight obesity. *Prog Cardiovasc Dis. 56*(4), 426-33

Owen, G., (1995), *Game theory,* Academic Pres.

Özbek, C. (2023). The role of therapeutic chess in education traumas and pedagogy. *Education. Innovation. Diversity, 2*(7), 115-121. https://doi.org/10.17770/eid2023.2.7337.

Portman, C. (2017). *Chess behind bars*. Quality Chess.

Romanova, I., Vasylieva, M., & Podberezskyi, M. (2018). Chess therapy as a new trend intraining of future social pedagogues. *Journal of Physical Education and Sport, 18*(4),1820-1825. https://doi.org/10.7752/jpes.2018.s4266.

Ruiz, F. J., Soriano, M. C. L., & Falcón, J. C. S. (2023). Acceptance and Commitment Therapy for improving the performance of chess players suffering from anxiety disorders. *International Journal of Psychology and Psychological Therapy*, *23*(2), 207-220.

Thompson, M. (2003). Does the playing of chess lead to improved scholastic achievement. *Issues In Educational Research*, *13*(2), 13-26.

Troubat, N., Fargeas-Gluck, M. A., Tulppo, M., & Dugué, B. (2009). The stress of chess players as a model to study the effects of psychological stimuli on physiological responses: An example of substrate oxidation and heart rate variability in man. *European Journal of Applied Physiology, 105,* 343-349.

Unterrainer, J. M., Kaller, C. P., Halsband, U., & Rahm, B. (2006). Planning abilities and chess: A comparison of chess and non-chess players on the Tower of London task. *British Journal of Psychology*, *97*(3), 299-311.

Unterrainer, J. M., Kaller, C. P., Leonhart, R., & Rahm, B. (2011). Revising superior planning performance in chess players: The impact of time restriction and motivation aspects. *The American Journal of Psychology*, *124*(2), 213-225.

Hatice Karakoç - Şule Baştemur

Bölüm 4

Müzik Terapi

"Müzik terapisi, herkesin içinde var olan müziğin iyileştirici gücünü kullanır ve insanlara umut, güç ve huzur verir."
Barbara Crowe

Giriş

Kendimizi kötü hissettiğimizde ya da biraz yalnız kaldığımızda, genellikle içsel bir denge bulmak için kahve içip müzik dinlemeyi tercih ederiz. Müzik, çoğu zaman duygusal durumumuza uygun olarak bizi sakinleştirebilir ya da enerjimizi artırabilir, bu nedenle başvurduğumuz etkili bir yöntemdir. Müzik, yüz yıllardır tam da bu amaçla kullanılmaktayken zamanla müziğin bu gücü, onu bir terapi yaklaşımı hâline getirmiştir. Bu da güncel yaklaşımlardan biri olan müzik terapinin doğuşunu sağlamıştır.

Yunan mitolojisine göre Zeus'un kızları olduğu düşünülen peri kızlarına "mousa" veya "müz" denilmiş ve bu dokuz peri kızının dünyanın güzelliklerini ve ahengini sağlamakla görevli olduğuna inanılmıştır. Bu nedenle de müzik kelimesinin kökeninin "müz" kelimesinden türediği kabul edilmektedir (Çoban, 2005) fakat

nışan, müzikten hoşlanmıyorsa ya da müzikle ilgili olumsuz yaşantılara sahipse o zaman müzik terapi kullanılmamalıdır.

Avrupa ve Amerika'da müzik terapi eğitimleri, lisans ve lisansüstü düzeyinde verilmektedir ve bir meslek dalı olarak kabul edilmektedir. Ülkemizde ise henüz lisans ya da yüksek lisans düzeyinde eğitim veren kurum bulunmamaktadır. Müzik terapi, 2022 yılına kadar Sağlık Bakanlığı bünyesindeki GETAT adı altında yer almıştır ancak ilerleyen zamanda Sağlık Bakanlığı, müzik terapi eğitimlerini kendi bünyesinde vermeye hazırlanmaktadır. Bununla birlikte ülkemizde birçok dernek ve kuruluş açılmış olup bu birimler, müzik terapinin tarihi, etkileri, çalışma alanları gibi daha birçok konu hakkında çalışmalar yürütmektedir.

Kaynakça

Aigen, K. (2014). Music-centered dimensions of nordoff-robbins music therapy. *Music Therapy Perspectives, 32*(1), 18–29.

Ak, A. Ş. (1994). *XX. Yüzyıla kadar Fransa'da müzikoterapi uygulamaları ve Türk-İslam tedavi metotlarının Avrupa'ya tesirleri.* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Akın, E. (2007). *Mekanik ventilatör desteğinde olan danışanlarda müzik terapinin anksiyetenin fizyolojik belirtilerine etkisi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Akyürek, G. (2021). *Türkiye'de uygulanan müzik terapi yaklaşımları.* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu.

Almerud, S., & Peterson, K. (2003). Music therapy a comolementary treatment for mechanically ventilated ıntensive care patients. *Intensive and Critical Care Nursing, 19*(1), 21-30.

Aldridge, D. (2005). *Case study designs in music therapy.* Jessica Kingsley Publishers.

Altan, N. (2011). *Huzurevinde kalan yaşlılarda pasif müzikoterapinin uyku kalitesine etkisi.* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Altınölçek, H. (1998). *Bir iletişim aracı olarak müzik ve müzikle tedavi yöntemleri.* (Yayınlanmamış doktora tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Alvin, J. (1966). *Music therapy.* John Clare Books.

American Music Therapy Association (2005). *What is music therapy?* 01.06.2022 tarihinde https://www.musictherapy.org/about/musictherapy adresinden erişildi.

Anstead, A. (2011). Inner sparks. *Scientific American, 304*(5), 84-87.

Arlı, K. (2015). *Stres ve anksiyete için alternatif ve tamamlayıcı bir model olarak müzik terapi.* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Artan, İ. (2003). Okul öncesi dönemde işitsel algının geliştirilmesi. M. Sevinç (Ed.), *Gelişim ve eğitimde yeni yaklaşımlar* (273-281). Morpa.

Aydın, E. (2012). *Müzik terapi: işleyiş ve yaklaşımlar.* Sanat Pisikoterapileri Derneği. 01.06.2022 tarihinde https://scholar.google.com/scholar?cites=8840431269694737696&as_sdt=2005&sciodt=0,5&hl=tr adresinden erişildi.

Browning, C.A. (2000). Using music during childbirth. *Birth, 27*(4), 272- 283.

Bruscia, E. K. (2016). *Müzik terapiyi tanımlamak.* (Çev. B. Uçaner Çifdalöz vd.,). Nobel.

Bruscia, K. E. (1988). *Defining music therapy* (2. Basım). Barcelona Publishers.

Bunt, L., & Stige, B. (2014). *Music therapy: An art beyond words.* Routledge.

Collier, W. G., & Hubbard, T. L. (2001). Musical scales and evaluations of happiness and awkwardness: Effects of pitch, direction, and scale mode. *Am J Psychol, 114*(3), 355-75.

Çoban, A. (2020). *Ruh ve beden sağlığı için müzik terapi* (3. Baskı). Timaş.

De Sousa A., & De Sousa J. (2010). Music therapy in chronic schizophrenia. *Journal of Pakistan Psychiatric Society, 7*, 3-17.

Decker Voigt, H. H.,& Oberegelsbacher, D., & Timmermann, T. (2012). *Lehrbuch musiktherapie.* Reinhardt.

Darrow, A. A. (Ed.) (2004). *Introduction to approaches in music therapy*. American Music Therapy Association.

Duffy, B., & Fuller, R. (2000). Role of music therapy in social skills development in children with moderate intellectual disability. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, *13*(2), 77-89.

Ersanlı Kaya, C. (2007). *İndüksiyon uygulanan primipar gebelere travayda verilen eğitim ile dinletilen müziğin doğum sürecine etkisi.* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Esch, T. (2003). Musikmedizin: Musik im mittelpunkt von krankheit und heilung. *Musikphysiologie und Musikermedizin, 10*(4), 213-224.

Eschen, J. T. (2002*). Analytical music therapy.* Jessica Kingsley Publishers.

Etkin, P. (1999). The use of creative ımprovisation and psychodynamic insights in music therapy with an abused child. T. Wigram and J. De Backer (Eds.) *Clinical applications of musie therapy in developmental disability, paediatries and neurology* (p. 155–165). Jessica Kingsley Publishers.

Faberi, M., Lascioli A. & Guerriero, M. (2015). Metodo AIT Berard e disturbi dell"attenzione e del comportamento. *Disturbi di Apprendimento e Didattica Inclusiva, 3*(2), 145-153.

Fındıkoğlu, N. (2015). *Şizofrenik danışanlarda müzik terapinin ruhsal durum üzerine etkileri,* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Medipol Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Forney, K.& Machlis, J. (2007). *The enjoyment of music,* Norton & Company.

Fried, R. (1990). Integrating music in breathing training and relaxation: I. Background, rationale, and relevant elements. *Biofeedback Self Regul, 15*(2),161-16.

Frohne-Hagemann (Ed.). (2004). *Rezeptive musiktherapie theorie und praxis*. Dr. Luidwig Reichert Verlag.

Goldman, J. (1992). *Healing sounds: The power of harmonics.* Rockport, MA: Element, Inc.

Gökmen, U. (2010). *Otizm tanısı almış bir çocuğun müziğe ve müzik çalışmalarına verdiği tepkilerin betimlenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Grocke, D. E. (1999). *A phenomenological study of pivotal moments in guided imagery and music (gım) therapy*. (Yayınlanmamış doktora tezi), Melbourne: University of Melbourne.

Hanser, S. B. (1999). *The new music therapist's handbook.* Berkeley.

Isgandarova, N. (2015). Music in islamic spiritul care: A review of classical sources. *Religious Studies and Theology, 34*(1), 101-114.

Kabalak, A. A. (2018). Effect of music on palliative care patients: Historical development of therapy with turkish music. *Journal of Traditional Medical Complementary Therapies, 1*(3), 146-154.

Karahasanoğlu, S. & Çevirme, C. (2020). Müzikle tedavide yöntemler: Davranışsal ve Yaratıcı

Terapi, Serbest Doğaçlama. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 13*(69), 591-606. http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2020.3981.

Karamızrak, N. (2014). Ses ve müziğin organları iyileştirici etkisi. *Koşuyolu Kalp Dergisi, 17*(1), 54-57.

Kerry, L., & Byers, H. (2016). *A history of the music therapy profession: Diverse concepts and practices.* Barcelona Publishers.

Kern, P., Woley, M., & Aldridge, D. (2006). Use of songs to promote ındependence in morning greeting routines for young children with autism. *J Autism Dev Disord, 37*, 1264-1271.

Kogutek, D. L., Holmes, J. D., Grahn, J. A., Lutz, S. G., & Ready, E. (2016). Active music therapy and physical improvements from rehabilitation for neurological conditions. *Advances in Mind-Body Medicine, 30*(4), 14.

Lord, W. (1971). Communication of activity therapy rationale. *Journal of Music Therapy, 8*, 68-71.

MacDonald, R., Kreutz, G., & Mitchell, L. (2013). *Music, health and wellbeing.* Oxford University Press.

Maratos, A., Gold, C., Wang, X., & Crawford, M. (2008). *Music therapy for depression.* Cochrane Database of Systematic Reviews.

McFarland, R. A. (1985). Relationship of skin temperature changes to the emotions accompanying music. *Biofeedback and Self-Regulation ,10*, 255-267.

Mercadal, M., & Marti, P. (2005). Music therapy, *Rev Enferm, 28*(3), 54-58.

Murad, I., & Gordon, H. (2002). Psychiatry and the Palestinian population. *Psychiatric Bulletin, 26*(1), 28-30.

Müzik Terapi Eğitimi, Panel: Dünya Müzik Terapi Federasyonu (WFMT) Eski Başkanı, Prof. Dr. Melissa Mercadal-Brotons. https://www.youtube.com/watch?v=Dwbn9GR4Ad0&t=1671s, Erişim tarihi: 29.02.2023.

Pavlicevic, M., & Ansdell, G. (2006). *Community music therapy*. Jessica Kingsley Publishers.

Pedersen, I. N. (2002). Models and methods of music therapy: Analytically oriented music therapy. In T. Wigram, I. N. Pedersen & L. O. Bonde (Eds.). *A comprehensive guide to music therapy* (2nd ed., pp. 121-125). London: Jessica Kingsley Publishers.

Priestley, M. (1987). Music and the shadow. *Music Therapy, 6*(2), 20-27.

Rogers, P. (1995). Musıc therapy research in Europe: A contect fort he qualitative/quantitative debate. *British Journal of Musıc Therapy, 9*(2), 5-12.

Ostrander, S., & Schroeder, L. (2012). *Superlearning 2000: New triple fast ways you can learn, earn, and succeed in the 21st century*. Dell.

Özçevik, A. (2007). *Müzikle tedavi ve öğrenciler üzerindeki terapik etkileri.* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Öztürk, L. (2019). *Müzik terapi terimler sözlüğü.* Hipokrat Yayınevi.

Öztürk, L. ve Özbek, H. (2018). Küllerinden doğan bir tıbbi uygulama: Müzik terapi. *Sağlık Hizmetleri ve Eğitim Dergisi*, *2*(1), 1-8.

Raglio, A., Gnesi, M., Monti, M. C., Oasi, O., Gianotti, M., Attardo, L., ... & Imbriani, M. (2017). The Music Therapy Session Assessment Scale (MT-SAS): Validation of a new tool for music therapy process evaluation. *Clinical Psychology & Psychotherapy, 24*(6), O1547-O1561. https://doi.org/10.1002/cpp.2115.

Raglio, A., Bellelli, G., Traficante, D., Gianotti, M., Ubezio, M. C., Villani, D., & Trabucchi, M. (2008). Efficacy of music therapy in the treatment of behavioral and psychiatric symptoms of dementia. *Alzheimer Disease & Associated Disorders, 22*(2), 158-162.

Sağlık Bakanlığı. (2020). *Müzik terapisi.* 02.04.2021 tarihinde https://shgm.saglik.gov.tr/Eklenti/6207/0/muzikterapi-sep-standartlarpdf.pdf adresinden erişildi.

Sağlık Bakanlığı. (2022). *Müzik terapisi.* 29.02.2023 tarihinde https://www.muzikterapi.com/ adresinden erişildi.

Sezer, F. (2019). *Müzik terapi tarihi etkileri model ve teknikleri.* Nobel.

Sönmez, G. (2021). *Müzik terapi araştırma ve uygulamalarının incelenmesi.* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), İzmir Demokrasi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Strong, J. (1995). Rhythmic entrainment intervention. *Rhythmic Report: The Quarterly Newsletter for Rhythmic Entrainment Intervention Research Information, 2*(3), 1-6.

Thaut, M. H. (2015). Music as therapy in early history. *Progress in Brain Research, 217*, 143-158.

Tunalıoğlu, Ş. (2020). *Özel gereksinimli çocukların gelişiminde terapatik ve eğitimsel açıdan müzik.* Gece Kitaplığı Yayınları.

Turabi, A. H. (2011). Gevrekzade Hafız Hasan Efendi ve müzikle tedavi. *Türkiye'de Müzik Kültürü Kongresi Bildirileri Kongre Kitabı*, Ankara, 357-366.

Torun, Ş. (2022). Kanıta dayalı müzik terapisi uygulamalarında müziğin rolü. *Anadolu Tıbbı Dergisi*, *1*(2), 1-12.

Uçak, D. (2019). Müziksel bellek geliştirmede berard metodu kullanımının incelenmesi. *İnsan Yaşamında Müzik konulu X. Hisarlı Ahmet Sempozyumu Bildiri Kitabı*. s. 53-71.

Uçaner, B., & Öztürk, B. (2009). Türkiye'de ve dünyada müzikle tedavi uygulamaları. *1. Uluslararası Eğitim ve Araştırma Kongresi*, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, 1-13 Mayıs 2009, Çanakkale.

Üçkaya, F. (2018). *Müzik terapisini kekemelik tedavisindeki yeri.* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.

Yamasue, H., Iwanami, A., Hirayasu, Y., Yamada, H., Abe, O., Kuroki, N., Fukuda, R., Tsujii, K., Aoki, S., Ohtomo, K., Kato, N., & Kasai, K. (2004). Yerelleştirilmiş Cilt şizofrenide prefrontal, temporolimbik ve paralimbik bölgelerde azalma: Bir MRI parselasyon çalışması. *Psikiyatri Araştırması: Nörogörüntüleme, 131*(3), 195–207.

Yıldırım, S. & Gürkan, A. (2007). Müziğin, kemoterapi yan etkilerine ve kaygı düzeyine etkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi, 8*(1), 37-45.

Yılmaz, B., & Can, Ü.K, (2019). Türkiye'de müzik terapi uygulamalarında kullanılan müzikler. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 13*(19), 592-620.

Yükselsin, İ.Y., & Berrakçay, O. (2010). Bir müziksel terapi modeli olarak 'etkileşimli ritim tekrarı alıştırması'nın otistik spektrum bozuklukları olan çocuklardaki problem davranışların azaltılmasındaki etkileri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3*(10), 661-673.

Wigram, T. (1996). Becoming clients: Role playing clients as a technique in the training of advanced level music therapy students. *Music therapy in Multi- Disciplinary Teams.* Aalborg Universitetsforlag.

Wigram, T. (2004). *Improvisation: Methods and techniques for music therapy clinicians, educators, and students*. Jessica Kingsley Publishers.

Wigram, T., Pedersen, I. N., & Bonde, L. O. (2002). *A comprehensive guide to music therapy: Theory, clinical practice, research and training.* Jessica Kingsley Publishers.

Wosch, T., & Wigram, T. (2007). *Microanalysis in music therapy: Methods, techniques and applications for clinicians, researchers, educators and students*. Jessica Kingsley Publishers.

Özgür Demirci Seyrek

Bölüm 5

Şefkat Odaklı Terapi

"Tehlike karşısında insanın savaşmak, kaçmak ya da donup kalmaktan başka bir yolu daha vardır: O da şefkattir."
(Germer, 2009, s. 3)

"Bizim bağlı olmaya, güvenliğe ve esenliğe ihtiyacımız var."
(Gilbert, 2009a, s. 12)

Giriş

Son zamanlarda Doğu'nun ve Batı'nın psikolojik kavramlarını harmanlamak için psikolojide oldukça fazla çaba gösterilmektedir (Gilbert, 2005a). Doğu geleneklerinde, "şefkatli bir tutuma sahip olmanın ve şefkatin ön planda olduğu eylemlerin önemine" rağmen, şefkatin Batı'da kabul gören psikolojik bir yapı olarak dikkat çekmesi son yarım yüzyılda gerçekleşmiştir (Gillath vd., 2005, s. 121). Batı'da psikoloji alturizm, empati ve şefkat gibi pozitif duygulara doğru evrilirken Doğu geleneğinde uzun yıllardan bu yana pozitif duyguların üzerinde durulmakta; şefkatin korku, kıskançlık, üzüntü ve intikam gibi yıkıcı duyguların gücünden kurtulmada merkezî bir role sahip olduğu kabul edilmekteydi (Goleman, 2003). Ba-

yüzleşebilme cesareti göstermek ve bu acının iyileşmesi için harekete geçmektir. Tüm bunlar için öncelikle insanın evrimsel süreci, evrimleşmiş beynin işleyişi, duygu düzenleme sistemlerinin işleyişi, şefkatin üç yönlü akışı, bağlanma ve bakım ve acının insanlığın ortak paydası olduğuna dair konuların şefkatle ele alınarak danışanın farkındalığı geliştirilir. Tüm bunun üzerine, terapide hangi noktada danışanın bireysel sorumluluğunun başladığı açıklığa kavuşturularak utanç ve suçluluk duygularının azalması ve tıkanan şefkat akışının tekrar sağlanması amaçlanır. Şefkat odaklı terapinin nihai amacı, danışanın ihtiyaç duyduğunda yatıştırıcı sistemlerine erişilebilir ve kullanılabilir yeterliliğe kavuşmasıdır.

Kaynakça

Allen, J. P., & Land, D. (1999). Attachment in adolescence. J. Cassidy ve P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (pp. 319–335). The Guilford Press.

Cunha, M., Xavier, A., Cherpe, S., & Pinto-Gouveia, J. (2017). Assessment of shame in adolescents: "The Other as Shamer Scale". *Psicologia: Teoria e Pesquisa*, *33*, 1–9.

Duarte, C., & Pinto-Gouveia, J. (2017). Can self-reassurance buffer against the impact of bullying? Effects on body shame and disordered eating in adolescence. *Journal of Child and Family Studies, 26*, 998-1006.

Farr, J., Ononaiye, M., & Irons, C. (2021). Early shaming experiences and psychological distress: The role of experiential avoidance and self-compassion. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, *94*(4), 952-972.

Ferreira, C., Moura-Ramos, M., Matos, M., & Galhardo, A. (2022). A new measure to assess external and internal shame: Development, factor structure and psychometric properties of the external and internal shame scale. *Current Psychology*, *41*(4), 1892-1901.

Engen, H. G., & Singer, T. (2015). Compassion-based emotion regulation up-regulates experienced positive affect and associated neural networks. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, *10*(9), 1291-1301.

Fredrickson, B. L., Grewen, K. M., Coffey, K. A., Algoe, S. B., Firestine, A. M., Arevalo, J. M., ... & Cole, S. W. (2013). A functional genomic perspective on human well-being. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, *110*(33), 13684-13689.

Germer, K. C. (2009). *The mindful path to self-compassion:Freeing yourself from destructive thoughts and emotion*. The Guilford Press.

Germer, C. K., & Siegel, R. D. (Eds.). (2012). *Wisdom and compassion in psychotherapy: Deepening mindfulness in clinical practice*. Guilford Press.

Gilbert, P. (1989). *Human nature and suffering*. *Hove, UK*: Lawrence Erlbaum Associates.

Gilbert, P. (2005a). Compassion and cruelty: A biopsychosocial approach. P. Gilbert (Ed.), *Compassion: Conceptualisations, research, and use in psychotherapy* (ss. 9-77). Routledge

Gilbert, P. (2005b). Social mentalities: A biopsychosocial and evolutionary approach to social relationships. M. W. Boldwin (Ed.). *Interpersonal cognition* (pp. 299-333). Guildfordpress.

Gilbert, P. (2007). The evolution of shame as a marker for relationship security: A biopsychosocial approach. J. L. Tracy, R. W. Robins ve J. P. Tangney (Eds.), *The self-conscious emotions: Theory and research* (pp. 283–309). The Guilford Press.

Gilbert, P.(2009a). *The compassinate mind: A new approach to life's challenges.* New Harbinger Publications.

Gilbert, P. (2009b). Introducing compassion-focused therapy. *Advances in Psychiatric Treatment*, *15*(3), 199-208.

Gilbert, P. (2014). The origins and nature of compassion focused therapy. *British Journal of Clinical Psychology*, *53*(1), 6-41.

Gilbert, P. (2015). An evolutionary approach to emotion in mental health with a focus on affiliative emotions. *Emotion Review*, *7*(3), 230-237.

Gilbert, P. (2019). Psychotherapy for the 21st century: An integrative, evolutionary, contextual, biopsychosocial approach. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, *92*(2), 164-189.

Gilbert, P. (2020). Compassion: From its evolution to a psychotherapy. *Front Psychology, 11,* 1-31.

Gilbert, P.(2021). *Merhamet odaklı terapi.* (Çev. B. Dilmaç ve Y. İme). Pegem Akademi. (Orjinal eserin yayın tarihi: 2010).

Gilbert, P., & Basran, J. (2018). Imagining one's compassionate self and coping with life difficulties. *EC Psychology and Psychiatry*. 12 Eylül 2023 tarihinde https://repository.derby.ac.uk/ adresinden erişildi.

Gilbert, P., & Choden (2014). *Mindful compassion: How the science of compassion can help you understand your emotions, live in the present, and connect deeply with others.* New Harbinger Publications.

Gilbert, P., Clarke, M., Hempel, S., Miles, J. N., & Irons, C. (2004). Criticizing and reassuring oneself: An exploration of forms, styles and reasons in female students. *British Journal of Clinical Psychology*, *43*(1), 31-50.

Gilbert, P. & Mascaro, J. (2017). Compassion fears, bloks and resistances:An evolutionary investigation. by E. M. Seppala, E. Simon-Thomas, S. L. Brown, M. C. Worline, D. Cameron ve J. R. Doty (Eds.). *The Oxford Handbook of Compassion Science*, (pp. 513-538). Oxford University Press.

Gilbert, P., McEwan, K., Bellew, R., Mills, A., & Gale, C. (2009). The dark side of competition: How competitive behaviour and striving to avoid inferiority are linked to depression, anxiety, stress and self-harm. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, *82*(2), 123-136.

Gilbert, P., McEwan, K., Matos, M., & Rivis, A. (2011). Fears of compassion: Development of three self-report measures. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, *84*(3), 239-255.

Gilbert, P., McEwan, K., Gibbons, L., Chotai, S., Duarte, J., & Matos, M. (2012). Fears of compassion and happiness in relation to alexithymia, mindfulness, and self-criticism. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, *85*(4), 374-390.

Gilbert, P., & Procter, S. (2006). Compassionate mind training for people with high shame and self-criticism: Overview and pilot study of a group therapy approach. *Clinical Psychology & Psychotherapy: An International Journal of Theory & Practice*, *13*(6), 353-379.

Gillath, O., Shaver, P. R., & Mikulincer, M. (2005). An attachment-theoretical approach to compassion and altruism. P. Gilbert (Ed.), *Compassion: Conceptualisations, research and use in psychotherapy* (pp. 121–147). Routledge.

Goleman, D.(2003). *Yıkıcı duygular ile nasıl başaçıkabiliriz? Dalai Lama ile yapılan bilimsel bir diyalog*. (Çev. S. Haser). İnkılap. (Orijinal eserin yayın tarihi: 2003).

Haeyen, S., & Heijman, J. (2020). Compassion focused art therapy for people diagnosed with a cluster B/C personality disorder: An intervention mapping study. *The Arts in Psychotherapy*, *69*, 101663.

Inwood, E., & Ferrari, M. (2018). Mechanisms of change in the relationship between self-compassion, emotion regulation, and mental health: A systematic review. *Applied Psychology: Health and Well-Being*, *10*(2), 215-235.

Jazaieri, H., Jinpa, G. T., McGonigal, K., Rosenberg, E. L., Finkelstein, J., Simon-Thomas, E., ... & Goldin, P. R. (2013). Enhancing compassion: A randomized controlled trial of a compassion cultivation training program. *Journal of Happiness Studies*, *14*, 1113-1126.

Jazaieri, H., McGonigal, K., Jinpa, T., Doty, J. R., Gross, J. J., & Goldin, P. R. (2014). A randomized controlled trial of compassion cultivation training: Effects on mindfulness, affect, and emotion regulation. *Motivation and Emotion*, *38*, 23-35.

Kamboj, S. K., Peniket, M., & Simeonov, L. (2023). A bioelectronic route to compassion: Rationale and study protocol for combining transcutaneous vagus nerve stimulation (tVNS) with compassionate mental imagery. *Plos One*, *18*(3), e0282861.

Kelly, A. C. Zuroff, D.C., Leybman, M.J., Gilbert, P. (2012). Social safeness, received social support, and maladjustment: Testing a tripartite model of affect regulation. *Cognitive Therapy and Research, 36*, 815-826.

Kirby, J. N. (2017). Compassion interventions: The programmes, the evidence, and implications for research and practice. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, *90*(3), 432-455.

Kirby, J. N., & Gilbert, P. (2017). The emergence of the compassion focused therapies. P. Gilbert (Ed.), *Compassion: Concepts, research and applications* (pp. 258-285). Routledge.

Kirby, J. N., Sherwell, C., Lynn, S., & Moloney-Gibb, D. (2023). Compassion as a framework for creating ındividual and group-level wellbeing in the classroom: New directions. *Journal of Psychologists and Counsellors in Schools*, *33*(1), 2-12.

Kolts, R. L.(2023). *CFT'yi kolay öğrenmek: Şefkat odaklı terapi için terapist uygulama kılavuzu*. (S. Cömertoğlu, Trans.). Litera Yayıncılık. (Orjinal eserin yayın tarihi 2009).

Kolts, R. L., Bell, T., Bennett-Levy, J., & Irons, C. (2018). *Experiencing compassion-focused therapy from the inside out: A self-practice/self-reflection workbook for therapists*. Guilford Publications.

Ladner, L. (2004). *The last art of compassion:Discovering the practice of happiness in the meeting of Buddism and Psychology* . Harper One

Leaviss, J., & Uttley, L. (2015). Psychotherapeutic benefits of compassion-focused therapy: An early systematic review. *Psychological Medicine, 45*(5), 927-945.

Luberto, C. M., Shinday, N., Song, R., Philpotts, L. L., Park, E. R., Fricchione, G. L., & Yeh, G. Y. (2018). A systematic review and meta-analysis of the effects of meditation on empathy, compassion, and prosocial behaviors. *Mindfulness, 9*, 708-724.

Mongrain, M., Chin, J. M., & Shapira, L. B. (2011). Practicing compassion increases happiness and self-esteem. *Journal of Happiness Studies*, *12*, 963-981.

Matos, M., Pinto-Gouveia, J., Gilbert, P., Duarte, C., & Figueiredo, C. (2015). The Other As Shamer Scale–2: Development and validation of a short version of a measure of external shame. *Personality and Individual Differences*, *74*, 6-1.

Matos, M., McEwan, K., Kanovský, M., Halamová, J., Steindl, S. R., Ferreira, N., ... & Gilbert, P. (2022). Compassion protects mental health and social safeness during the COVID-19 pandemic across 21 countries. *Mindfulness*, *13*(4), 863-880.

Matos, M., McEwan, K., Kanovský, M., Halamová, J., Steindl, S. R., Ferreira, N., ... & Gilbert, P. (2023). Improvements in Compassion and Fears of Compassion throughout the COVID-19 Pandemic: A Multinational Study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *20*(3), 1845.

Neff, K. D., Kirkpatrick, K. L., & Rude, S. S. (2007). Self-compassion and adaptive psychological functioning. *Journal of Research in Personality*, *41*(1), 139-154.

Noh, S., & Cho, H. (2020). Psychological and physiological effects of the mindful lovingkindness compassion program on highly self-critical universitystudents in South Korea. *Frontiers in Psychology*, *11*, 2628.

Panero, M., Longo, P., De Bacco, C., Abbate-Daga, G., & Martini, M. (2022). Shame, Guilt, and Self-Consciousness in Anorexia Nervosa. *Journal of Clinical Medicine*, *11*(22), 6683.

Sayar, K., & Manisalıgil, A.(2015). *Merhamet devrimi: Merhamet dünyamızı nasıl aydınlatabilir?* Timaş.

Strauss, C., Taylor, B. L., Gu, J., Kuyken, W., Baer, R., Jones, F., & Cavanagh, K. (2016). What is compassion and how can we measure it? A review of definitions and measures. *Clinical Psychology Review*, *47*, 15-27.

Tangney, J. P., Wagner, P., & Gramzow, R. (1992). Proneness to shame, proneness to guilt, and psychopathology. *Journal of Abnormal Psychology*, *101*(3), 469.

Wang, S. (2005). A conceptual framework for integrating research related to the physiology of compassion and the wisdom of Buddhist teachings. P. Gilbert (Ed.), *Compassion: Conceptualisations, research and use in psychotherapy* (pp. 121–147). Routledge.

Weng, H. Y., Fox, A. S., Shackman, A. J., Stodola, D. E., Caldwell, J. Z., Olson, M. C., ... & Davidson, R. J. (2013). Compassion training alters altruism and neural responses to suffering. *Psychological Science*, *24*(7), 1171-1180.

Hatice Karakoç - Şule Baştemur

Bölüm 6

Kendine Yardım Terapisi

"Kendine yardım etmeyi öğrendiğinde, her şey daha hafif gelir."
Franz Kafka

Giriş

Günümüzde psikolojik desteğe olan ihtiyacın giderek artmasıyla birlikte ortaya çıkan güncel yaklaşımlardan biri de kendine yardım terapisidir. Bu bölümde, kendine yardım terapisinin tarihçesi, temel felsefesi, kavramları, terapist-danışan ilişkisi, terapi süreci, temel teknikleri, uygulama alanları ve yaklaşıma ilişkin yürütülen araştırmalar, yaklaşımın özgün yönleri ve yaklaşıma yönelik eleştiriler gibi başlıklar hakkında bilgi verilecektir.

Kendine Yardım Terapisinin Temel Felsefesi

Kendine yardımın sözlükteki anlamı, kişinin başkalarının yardımı olmadan kendi sorunlarını çözmek için çabalamasıdır (Collins Dictionary, 2022). Bu olgu, psikolojik bağlamda ele alındığında psikolojik desteğe ihtiyacı olan bireylerin psi-

temele dayanıyordu ve stresi azaltmak için önerilen meditasyon ve nefes egzersizleri de dâhil olmak üzere okuyucunun çalışması için uygulamalar ve terapötik müdahaleler içeriyordu. Uzman, Ayşe'ye kendi seçeceği bir yolla (e-posta, telefon veya yüz yüze) haftalık 5 ya da 10 dakika sürecek şekilde kısa görüşmeler yapacağını söyledi. Ayşe, zamanı olmadığı için e-posta yoluyla ve akşam saatlerinde iletişim kurmak istediğini belirtti. Belirlenen kendine yardım kitabı ve görüşme saatlerinden sonra Ayşe, kitaptaki uygulamaları yapmaya başlamış ve zorlandığı ya da anlamadığı noktalarda uzmandan destek almıştır. Bu sayede uzman, Ayşe'nin gelişimini takip etmiş ve gerekli yerlerde geri bildirimde bulunmuştur. Süreç boyunca Ayşe, kitaptaki kendine yardım tekniklerini düzenli olarak uygulayarak kendini daha iyi hissetmeye ve stresiyle sağlıklı bir şekilde başa çıkmayı öğrenmeye başlamıştır. Terapi sürecinin sonunda Ayşe, hayatındaki stresle baş edebilecek duruma gelmiştir.

Kaynakça

Adsız Alkolikler Türkiye. (2023). *Adsız alkolikler,* Erişim tarihi: 01.01.2023 http://www.adsizalkolikler.com/

Adsız Narkotikler Türkiye. (2023). *Hakkımızda,* Erişim tarihi: 01.01.2023 https://na-turkiye.org/

Andersson, G., Bergstrom, J., Buhrman, M., Carlbring, P., Hollandare, F., Kaldo, V., Nilsson-Ihrfelt, E., Paxlnh, B., Ström, L., & Waara, J. (2008). Development of a new approach to guided self-help via the internet: The Swedish experience. *Journal of Technology in Human Services, 26*(2–4), 161-181.

Andersson G, Cuijpers P, Carlbring P, Riper H, Hedman E. (2014). Guided Internet-based vs. face-to-face cognitive behavior therapy for psychiatric and somatic disorders: a systematic review and meta-analysis. *World Psychiatry, 13*(3), 288-295.

Andersson G, Topooco N, Havik O, Nordgreen T. (2016). Internet-supported versus face-toface cognitive behavior therapy for depression. *Expert Review of Neurotherapeutics. 16*(1), 55-60.

Anderson, L., Lewis, G., Araya, R., Elgie, R., Harrison, G., Proudfoot, J., Schmidt, U., Sharp, D., Weightman, A., & Williams, C. (2005). Self-help books for depression: How can practitioners and patients make the right choice? *Br J Gen Pract, 55*(514), 387-392.

Baer, L., Minichiello, W.E., Jenike, M.A., & Holland, A. (1988). Use of a portable computer program to assist behavioral treatment in a case of obsessive-compulsive disorder. *Journal of Behavior Therapy and Psychiatry, 19*, 237–240.

Barak, A., Klein, B., & Proudfoot, J. G. (2009). Defining internet-supported therapeutic interventions. *Annals of Behavioral Medicine, 38*(1), 4–17.

Bergsma, A. (2007). Do self-help books help?. *J Happiness Stud, 9*, 341–360.

Bowman, D., Scogin, F., & Lyrene B. (1995). The efficacy of self-examination therapy and cognitive bibliotherapy in the treatment of mild to moderate depression. *Psychotherapy Research 5*(2), 131-140.

Brunson, B. I. (1983). An automated self-paced relaxatıon traınıng-program for students. *Journal of College Student Development, 24*(3), 268-268.

Burns, D. (2019*). İyi hissetmek* (45. Baskı). (Çev. E. Tuncer, Ö. Mescitoğlu, İ. Erdem Atak, G. Acar) Psikonet.

Campbell, L. F., & Smith, T. P. (2003). Integrating self-help books into psychotherapy. *JCLP/In Session: Psychotherapy in Practice, 59*(2), 177–186.

Clark, F. (1973). Self-administered desensitization. *Behaviour Research and Therapy, 11,* 335-338.

Collins Dictionary (2023). Self-Help, Erişim tarihi: 07.01.2023. https://www.collinsdictionary.com/

Cuijpers, P. (1997). Bibliotherapy in unipolar depression: A meta-analysis. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry, 28*(2), 139–147.

Cuijpers, P., Donker, T., van Straten, A., Li, J., & Andersson, G. (2010). Is guided self-help as effective as face-to-face psychotherapy for depression and anxiety disorders? A systematic review and meta-analysis of comparative outcome studies. *Psychological Medicine, 40*(12), 1943-1957.

Cuijpers, P., Karyotaki E, De Wit, L., & Ebert D. D. (2020). The effects of fifteen evidence supported therapies for adult depression: A meta-analytic review. *Psychother Res, 30*(3), 279-293.

Eklund, M., Kiritsis, C., Livheim, F., & Ghaderi, A. (2023). ACT-based self-help for perceived stress and its mental health implications without therapist support: A randomized controlled trial. *Journal of Contextual Behavioral Science, 27*, 98-106.

Ellis, A. (1993). *The advantages and disadvantages of self-help therapy materials. Professional Psychology: Research and Practice, 24(3), 335–339.*

Gellatly, J., Bower, P., Hennessy, S., Richards, D., Gilbody, S., & Lovell, K. (2007). What makes self-help interventions effective in the management of depressive symptoms? Meta-analysis and meta-regression. *Psychological Medicine, 37*(9), 1217-1228.

Glasgow R. E., & Rosen G. M. (1978). Behavioral bibliotherapy: A review of self-help behavior therapy manuals. *Psychological Bulletin, 85*(1), 1-23.

Harwood, T. M., & L'Abate, L. (2010). *Self-help in mental health: A critical review.* Springer.

Hofer, P. D., Waadt, M., Aschwanden, R., Milidou, M., Acker J., Meyer, A. H., Lieb R., & Gloster A. T., (2018). Self-help for stress and burnout without therapist contact: An online randomised controlled trial. *Work & Stress, 32*(2), 189-208.

Imai H, Tajika A, Narita H, Yoshinaga N, Kimura K, Nakamura H, Takeshima N, Hayasaka Y, Ogawa Y, Furukawa T. (2022). Unguided Computer-Assisted Self-Help Interventions Without Human Contact in Patients With Obsessive-Compulsive Disorder: Systematic Review and Meta-analysis. *J Med Internet Res, 24*(4), 1-16.

Jerome, L.W. & Zaylor, C. (2000). Cyberspace: Creating a therapeutic environment for telehealth applications. *Professional Psychology: Research and Practice, 31,* 478- 483.

Johansson R, & Andersson G. (2012). Internet-based psychological treatments for depression. *Expert Review of Neurotherapeutics, 12*(7) 861-870.

Kahn, M., & Baker, B. (1968). Desensitization with minimal therapist contact. *Journal of Abnormal Psychology, 73,* 198-200.

Kaltenthaler, E., Parry, G., Beverley, C., & Ferriter, M. (2008). Computerised cognitive–behavioural therapy for depression: Systematic review. *The British Journal of Psychiatry, 193*(3), 181-184.

Kartallar Gökdağ, R. (1999). Bireyler arası etkileşimde ortaya çıkan iletişim bozukluklarının düzeltilmesinde kullanılan grup terapilerine genel bir bakış. *Kurgu Dergisi, 16*(1), 213-223.

Khanna, M., Aschenbrand, S. G., & Kendall, P. C. (2007). New frontiers: Computer technology in the treatment of anxious youth. *Behav Ther, 30*, 22–25.

Kesgin, D., Yaman Ö. (2021). Madde bağımlısı bireylerin kendine yardım gruplarına katılımı sonrasında toplumsal yaşama uyum süreçleri üzerine nitel bir araştırma: Adsız narkotik grupları örneği*. *Turkish Studies-Economics, Finance, Politics, 16*(2), 873 - 892.

Larsson, J., & Sanne, C. (2005). Self-help books on avoiding time shortage. *Time & Society*, *14*(2–3), 213-230.

Lindefors N, Andersson G. (2016). *Guided internet-based treatments in psychiatry.* Springer

Livheim, F., Ek, D., Hedensjö B., (2017). *Tid att leva: Ett tioveckors program för stresshantering med ACT och medveten närvaro.* Natur & Kultur.

Livingstone-Banks, J., Ordóñez-Mena1, J. M., &Hartmann-Boyce, J. (2019). Print-based self-help interventions for smoking cessation. *Cochrane Database of Systematic Reviews, 1*(1), 1-110.

Lyubomirsky, S. (2007). *The how of happiness: A new approach to getting the life you want.* Penguin Group.

Mains, J. A., & Scogin, F. R. (2003). The effectiveness of self-administered treatments: A practice-friendly review of the research. *Journal of Clinical Psychology, 59*(2), 237–246.

Mamukashvili-Delau, M., Koburger, N., Dietrich, S., & Rummel-Kluge, C. (2023). Long-term efficacy of ınternet-based cognitive behavioral therapy self-help programs for adults with depression: Systematic review and meta-analysis of randomized controlled trials. *JMIR Mental Health, 10*, e46925.

Matson, J. L. & Ollendick. T. H. (1977). Issues in toilet training normal children. *Behavior Therapy, 8*, 549-553.

McKendree-Smith, N. L., Floyd, M., & Scogin, F. (2003). Self-administered treatment for depression: A review. *Journal of Clinical Psychology, 59*, 275–288.

Merkouris, S. S., Rodda, S. N., Austin, D., Lubman, D. L., Harvey, P., Battersby, M., Cunningham, J., Lavis, T., Smith, D., & N A Dowling, N. A. (2017). Gamblingless: For life study protocol: A pragmatic randomised trial of an online cognitive–behavioural programme for disordered gambling. *BMJ Open, 7*(2), 1-15.

Michiyo Hirai, M., & Clum, G. A. (2006). Meta-Analytic Study of Self-Help Interventions for Anxiety Problems. *Behavior Therapy, 37*(1), 99-111.

Miller, G.A. (1969). Psychology as a means of promoting human welfare. *American Psychologist, 24*, 1063-1075.

Nalbantoğlu, İ. (2021). *Madde bağımlılarının ve ailelerinin kendine yardım deneyimleri: Aybuder örneği.* Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

Newman, M. G., Consoli, A., & Talor, C. B. (1997). Computers in assessment and cognitive behavioral treatment of clinical disorders: Anxiety as a case in point. *Behavior Therapy, 28*, 211-235.

Newman, M.G., Erickson, T., Przeworkski, A., & Dzus, E. (2003). Self-help and minimalcontact therapies for anxiety disorders: Is human contact necessary for therapeutic efficacy? *Journal of Clinical Psychology, 59*(3), 251-374.

Ömer Özer, Ö., & Ceyhan, A. A. (2021). Kendi kendine yardım temelli çevrimiçi psikososyal destek platformunun geliştirilmesi. *Afet ve Risk Dergisi 4*(2), 371-386.

Öst, L. G., Stridh, B. M., & Wolf, M. (1998). A clinical study of spider phobia: Prediction of outcome after self-help and therapist-directed treatments. *Behaviour Research and Therapy, 36*(1), 17–35.

Phillips, R, E., Johnson, G. D., & Geyer, A. (1972). Selfadministered systematic desensitization. *Behaviour Research and Therapy, 10*, 93-96.

Polivy, J., & Herman, P. (2002). If at first you don't succeed; false hopes of self-change. *American Psychologist, 57*(9), 677–689.

Pratkanis, A.R., Eskanazi, J. & Greenwald, A.G. (1994). What you expect is what you believe (but not necessarily what you get): A test of the effectiveness of subliminal self-help audiotapes. *Basic and Applied Social Psychology, 15*, 251-276.

Richardson, R., Richards D. A., & Barkham, M. (2008). Self-help books for people with depression: A scoping review. *Journal of Mental Health, 17*(5), 543-552.

Ritzert, T. R., Forsyth, J. P., Sheppard, S.C., Boswell, J. F., Berghoff, C. R., & Eifert, G. H. (2016). Evaluating the effectiveness of ACT for anxiety disorders in a self-help context: Outcomes from a randomized wait-list controlled trial. *Behavior Therapy, 47*, 444-459.

Roepke, A. M., Jaffee, S. R., Riffle, O. M., McGonigal, J., Broome, R., & Maxwell, B. (2015). Randomized Controlled Trial of SuperBetter, a Smartphone-Based/Internet-Based Self-Help Tool to Reduce Depressive Symptoms. *Games for Health Journal, 4*(3), 235–246.

Rosen, G. M. (1987). Self-help treatment books and the commercialization of psychotherapy. *American Psychologist, 42*, 46-51.

Rosen, G.M. (1993). Self-help or hype? Comments on psychology's failure to advance self-care. *Professional Psychology: Research and Practice, 24*, 340-345.

Rosen, G. M., Glasgow, R. E., & Moore, T. E., (2002). Self-help therapy: The science and business of giving psychology away. *Science and Pseudoscience in Clinical Psychology*, *1*, 399-424.

Scogin F., Jamison, C., & Davis, N. (1989). Comparative efficacy of cognitive and behavioral bibliotherapy for mildly and moderately depressed older adults. *J Consult Clin Psycho, 57*(3), 403-407.

Shechtman, Z. (2009). *Treating child and adolescent aggression through bibliotherapy.* Springer.

Starker, S. (1988). Do-it-yourself therapy: The prescription of self-help books by psychologists. *Psychotherapy, 25,* 142–146.

Strom, L., Pettersson, R., & Andersson, G. (2000). A controlled trial of self-help treatment of recurrent headache conducted via the internet. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 68,* 722-727.

Tomanbay, İ. (2015). *Eroinden bonzaiye madde bağımlılığı ve sosyal çalışma.* SABEV Yayınları.

Uşaklı, H. (2010). The Effect of Self-Help Books to the Life Skills of Undergraduate and Graduate Students. *The International Journal of Educational Researchers*, *1*(1), 11-19.

Van Ballegooijen W., Cuijpers P., van Straten A., Karyotaki E., Andersson G., Smit JH., & Riper, H. (2014). Adherence to ınternet-based and face-to-face cognitive behavioural therapy for depression: A meta-analysis. *PLoS ONE, 9*(7), 1-11.

Van Straten, A., & Cuijpers, P. (2009). Self-help therapy for insomnia: A meta-analysis. *Sleep Medicine Reviews, 13*(1), 61-71.Yamauchi, K. T. (1987). Self-Help audiocassette tapes: Adjunct to psychological counseling. *Journal of Counseling & Development, 65*(8), 448–450.

Zahniser, J. H. (2005). *The Evidence-Based Practice: Methods, Models, and Tools for Mental Health Professionals*. (C. E. Stout, & R. A. Hayes, Ed.) John Wilet & Sons.

Zwerenz, R., Becker, J., Johansson, R., Frederick, R. J., Andersson, G., & Beutel, M. E. (2017). Transdiagnostic, psychodynamic web-based self-help ıntervention following ınpatient psychotherapy: Results of a feasibility study and randomized controlled trial. *JMIR Mental Health, 4*(4), e41.

Wagner, G., Penelo E., Wanner C., Gwinner, P., Trofaier, M. L., Imgart, H., Waldherr, K., Wöber-Bingöl, Ç., & Karwautz, A. F. K., (2013). Internet-delivered cognitive-behavioural therapy v. conventional guided self-help for bulimia nervosa: Long-term evaluation of a randomised controlled trial. *Br J Psychiatry, 202*(2), 135-141.

Webster-Stratton, C., Hollinsworth, T., & Kolpacoff, M. (1989). The long-term effectiveness and clinical significance of three cost-effective training programs for families with conduct-problem children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 57*(4), 550–553.

Wilson, D. M., & Cash, T. F. (2000). Who reads self-help books? Development and validation of the self-help reading attitudes survey. *Personality and Individual Differences, 29*, 119–129.

Wilson, G. T., Laurie, J. & Zandberg L. J., (2012). Cognitive-behavioral guided self-help for eating disorders: Effectiveness and scalability. *Clin Psychol Rev*, *32*, 343–357.

Wilson G.T., Wilfley D.E., Agras W. S., Bryson, S. W. (2010). Psychological Treatments of Binge Eating Disorder. *Arch Gen Psychiatry*, *67*(1), 94-101.

Wojtowicz, M., Day, V., & McGrath P. J. (2013). Predictors of participant retention in a guided online self-help program for university students: Prospective cohort study. *J Med Internet Res, 15*(5), 1-15.

Gizem Çeviker

Bölüm 7

Oyun Terapisi

> *"Bir saat oyun oynayarak bir insan hakkında bir yıllık konuşmadan daha fazlasını keşfedebilirsiniz."*
> *Platon*

Oyun Terapisinin Tarihçesi, Gelişimsel Zemini & Terapötik Gücü

Oyun kavramı; sadece insan canlısında görülen değil, hayvanlar âleminin başka mensuplarında da yaygın olarak görülen ve evrimsel açıdan bizi belirsizliklere karşı duygusal olarak hazırlama gibi bir fonksiyonu olduğu düşünülen, bu sebeple de hayatta tutma değeri (survival value) yüksek olan gelişimsel bir süreçtir (Graham ve Burghardt, 2010; Spinka vd., 2001). İnsan yavrusunun gelişimine baktığımızda oyunun çocukların dil, bilişsel, sosyal, duygusal, motorsal ve davranışsal gelişim basamaklarında beceri gelişimini desteklediği, orta ve uzun vadede sosyal yeterlik, zihinsel-duygusal esneklik (resilience), problem çözme, yaratıcılık, duygu düzenleme gibi birçok alanda olumlu yönde etkisi olduğu bulgulanmıştır (Bateson, 2015; Hewes, 2014; Ho, 2022; Milteer vd., 2012; Piaget, 1962; Yogman vd.,

Özet

Bu bölümde, gelişimsel olarak oyun kavramına ve klinik bağlama geçmeden evvel belirli yaş gruplarında görülebilecek oyun aşamalarına yer verilmiştir. Böylece oyun terapisinin dayandığı gelişimsel zemin aktarılmış, oyun terapisi çatısı altında geliştirilen modellerin kısaca tarihi sunulmuştur. Alan yazında ve alanda pratik olarak kullanılan çok ve çeşitli oyun terapisi modelleri bulunduğu göz önüne alınarak özellikle Türkiye'de güncel olarak terapi eğitimleri verilen ve alanda sıkça kullanılan üç temel oyun terapisi modeline öncelik verilmiştir: deneyimsel oyun terapisi (DOT), çocuk merkezli oyun terapisi (ÇMOT) ve bilişsel-davranışçı oyun terapisi (BDOT). Bu bağlamda oyun terapisi yaklaşımlarına giriş niteliğinde yazılmış olan bu bölümün okuyucuya hem genel bir bilgi sunması hem de kendi yolculuğunda okuyucunun kendisi için doğru olduğuna inandığı yaklaşımı seçebilmesini desteklemesi hedeflenmiştir.

Kaynaklar

Association for Play Therapy. (1997). A definition of play therapy. *The Association for Play Therapy Newsletter, 16*(1), 7.

Baggerly, J. & Jenkins, W.W. (2009). The effectiveness of child-centered play therapy on developmental and diagnostic factors in children who are homeless. *International Journal of Play Therapy, 18*(1), 45- 55.

Barnett, L. (1984). Young children's resolution of distress through play. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 25*, 477–483.

Bateson, P. (2015). Playfulness and Creativity. *Current Biology, 25*(1), 12-16.

Beck, A. T. (1967). *Depression: Clinical, experimental, and theoretical aspects.* Harper & Row.

Beck, A. T. (1972). *Depression: Causes and treatment.* University of Pennsylvania Press.

Bratton, S. C., Ray, D., Rhine, T., & Jones, L. (2005). The efficacy of play therapy with children: A meta-analytic review of treatment outcomes. *Professional Psychology: Research and Practice, 36*(4), 376–390.

Drewes, A. A. & Schaefer, C. (2016). The therapeutic powers of play. K. J. O'Connor, C. E. Schaefer, & L. D. Braverman (Ed.) *Handbook of play therapy* içinde (pp. 35-60). Wiley.

Glover, G., & Landreth, G. L. (2016). Child-Centered play therapy. K. J. O'Connor, C. E. Schaefer, & L. D. Braverman (Ed.) *Handbook of Play Therapy* içinde (pp. 93-118). Wiley Canada.

Graham, K.L., & Burghardt, G.M. (2010). Current perspectives on the biological study of play: Signs of progress. *Q Rev Biol, 85*(4), 393-418.

Hewes, J. (2014). Seeking balance in motion: The role of spontaneous free play in promoting social and emotional health in early childhood care and education. *Child Aust. 1*, 280–301.

Ho, W. W. Y. (2022). Influence of play on positive psychological development in emerging adulthood: A serial mediation model. *Front Psychol., 6*(13), 1057557. DOI: 10.3389/fpsyg.2022.1057557.

Johnson, J. L. (2016). The history of play therapy. K. J. O'Connor, C. E. Schaefer, & L. D. Braverman (Ed.) *Handbook of play therapy* içinde (pp. 17-34). Wiley Canada.

Knell, S. M. (1998). Cognitive-behavioral play therapy. *Journal of Clinical Child Psychology, 27*, 28-33.

Knell, S. M. (2009). Cognitive behavioral play therapy: Theory and applications. A. A. Drewes (Ed.), *Blending play therapy with cognitive behavioral therapy: Evidence-based and other effective treatments and techniques* içinde (pp. 117–133). John Wiley & Sons, Inc.

Knell, S. M. (2016). Cognitive-behavioral play therapy. K. J. O'Connor, C. E. Schaefer, & L. D. Braverman (Ed.) *Handbook of play therapy* içinde (pp. 119-133). Wiley Canada

Landreth, G. L. (2012). *Play therapy: The art of relationship* (3rd ed.). Taylor & Francis.

Lawver, T. & Blankenship, K. (2008). Play therapy a case-based example of a nondirective approach. *Psychiatry (Edgmont), 5*(10), 24-28.

Marshall-Seslar, A. (2022). Stages of play: The play theories of parter and piaget. https://wellbeingswithalysia.com/stages-of-play/ Erişim tarihi: 3, Şubat, 2022.

Milteer, R. M., Ginsburg, K.R. & Council on Communications and Media, Committee on Psychosocial Aspects of Child and Family Health (2012). The importance of play in promoting healthy child development and maintaining strong parent-child bonds. *Pediatrics, 119*(1), 182-91.

Norton, C., & Norton, B. (2002). Reaching children through play therapy. White Apple Press

Norton, C. C., & Norton, B. E. (2006). Experiential play therapy. C. E. Schaefer & H. G. Kaduson (Eds.), *Contemporary play therapy: Theory, research, and practice* içinde (pp. 28-54). Guilford Press

Parson, J. A., Pidgeon, K., Mora, L., Anderson, J., Stagnitti, K., & Mountain, V. (2015). Play therapy. C. Noble & E. Day (Eds.), *Psychotherapy and counseling: Reflections on practice* içinde (pp. 155-173). Oxford University Press.

Parten, M. (1929). *An analysis of social participation, leadership, and other factors in preschool play groups.* https://www.worldcat.org/oclc/29143846. Erişim tarihi: 11, Ağustos, 2023.

Parten, M. (1932). Social participation among preschool children. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, *27*(3), 243-269. DOI: 10.1037/h0074524.

Piaget, J. (1962). *Play dreams and imitation in childhood*. WW Norton.

Piaget, J. (1964). Cognitive development in children: Development and learning. *Journal of Research in Science Teaching, 2*, 176-186.

Prochaska, J. O. (1995). An eclectic and integrative approach: Transtheoretical therapy. A. S. Gurman & S. B. Messer (Eds.), *Essential psychotherapies: Theory & practice* içinde (pp. 403-440). Guilford Press

Schaefer, C. E., & Drewes, A. A. (2013). *Therapeutic powers of play: 20 core agents of change.* Wiley.

Schaefer, C. E. & Drewes, A. A. (2016). Prescriptive play therapy. K. J. O'Connor, C. E. Schaefer, & L. D. Braverman (Ed.) *Handbook of play therapy* içinde (pp. 227-240). Wiley Canada.

Seymour, J. W. (2016). An introduction to the field of play therapy. K. J. O'Connor, C. E. Schaefer, & L. D. Braverman (Ed.) *Handbook of play therapy* içinde (pp. 3-16). Wiley Canada.

Spinka, M., Newberry, R. C., & Bekoff, M. (2001). Mammalian play: Training for the unexpected. *The Quarterly Review of Biology*, *76*(2), 141-168. http://www.jstor.org/stable/2664002

Yogman M., Garner A., Hutchinson J., Hirsh-Pasek K., Golinkoff R. M., Baum R., et al.. (2018). The power of play: A pediatric role in enhancing development in young children. *Pediatrics, 142*, 1-17.

Zeynep Akyol - Sefa Bulut

Bölüm 8

Bibliyoterapi

> *"Kitap ruhun gıdası, aklın ilacıdır."*
> **Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî**

Giriş

Kitaplar, insanların sıkıntılarını iyileştirici, onlara yardım edici özelliklere sahiptir. Metinler; farklı bakış açıları üretmede, yeni çözüm yolları keşfetmede ve ruhsal sıkıntıların iyileştirilmesinde yardımcıdır. Kişinin kendi yaşamında deneyimlemediği ve tanık olmadığı pek çok yaşantının yazılı metin yoluyla tecrübe edilmesi, yaşamın farklı tarzlarının keşfedilmesi ve yeni şeyler öğrenilmesi mümkün olur (Rainfield, 2003).

Geleneksel terapi yöntemlerinin yetkin ruh sağlığı uzmanları gerektirmesi, tedaviye talebin fazlalığı ve danışanların tedavi imkânlarına ulaşmakta zaman zaman güçlük çekmesi gibi sebeplerle günümüzde yeni terapi uygulama yöntemleri geliştirmiştir. Bu uygulama türlerinin bir örneği de bibliyoterapidir. El kitabı destekli bibliyoterapi, danışman destekli bibliyoterapi, telefon destekli bibliyoterapi, çevrimiçi

Kaynakça

Adams, S. J., & Pitre, N. (2000). Who uses bibliotherapy and why? A survey from an underserviced area. *Can J Psychiatry*, *45*, 645-649. https://doi.org/10.1177/070674370004500707.

Aiex, N. K. (1993) Bibliotherapy. *ERIC Clearinghouse on Reading, English, and Communication. 82.* https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED357333.pdf.

Akgün, E., & Benli, G. K. (2019). Okul öncesi dönem çocuklarla bibliyoterapi: Bir uygulama örneği. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, *11*(1), 100-111. https://doi.org/10.18863/pgy.392346.

American Psychological Association. (n.d.). Bibliotherapy. *APA dictionary of psychology*. 20 Mayıs, 2023, https://dictionary.apa.org/bibliotherapy.

Apodaca ,T. R., Miller, W. R., Schermer, C. R., & Amrhein, P. C. (2007). A pilot study of bibliotherapy to reduce alcohol problems among patients in a hospital trauma center. *J Addict Nurs, 18*, 167-173. https://doi.org/10.1080/10884600701698745.

Bate, J., & Schuman, A. (2016). The art of medicine. Books do furnish a mind: The art and science of bibliotherapy. *The Lancet, 387*(10020), 742-743. https://doi.org/10.1016/S0140-6736(16)00337-8.

Bergqvist, P., & Punzi, E. (2020) Living poets society: a qualitative study of how Swedish psychologists incorporate reading and writing in clinical work. *J Poetry Ther*. *33*, 152–63. https://psycnet.apa.org/doi/10.1080/08893675.2020.1776963.

Bonnet, P. A. (2013). *La bibliotherapie en médecine générale.* SaurampEds.

Bryan, A. I. (1939). Can there be a science of bibliotherapy? *Library Journal 64*, 773–76.

Brewster, L., & McNicol, S. (2020). Bibliotherapy in practice: a person-centred approach to using books for mental health and dementia in the community. *Medical Humanities*. Çevrimiçi erişim: https://eprints.lancs.ac.uk/id/eprint/ 146978 (erişim: Mayıs 22, 2023). https://doi.org/ 10.1136/ medhum-2020-011898.

Bruneau, L., & Pehrsson, D. E. (2017). Read two books and call me next week: Maximizing the book selection process in therapeutic reading. *J Poetry Ther*. *30*, 248–61. https://doi.org/10.1080/ 08893675.2017.1364507.

Bulut, S. (2010a). Yetişkinlerle yapılan psikolojik danışmada bibliyoterapi yönteminin kullanılması. *Türk Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi, 4*(33) 46-56.

Bulut, S. (2010b). Bibliyoterapi yönteminin okullarda psikolojik danışmanlar ve öğretmenler tarafından kullanılması, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 9*(34), 17-31.

Campbell, L. F., & Smith, T. P. (2003). Integrating self-help books into psychotherapy. *Journal of Clinical Psychology/In Session, 59*(2), 177–186. https://doi.org/10.1002/jclp.10140.

Cho, E. J., & Chang, H. R. (2010). A study on the effectiveness of bibliotherapy program to reduce stress of the elderly. J*ournal of the Korean Society for information Management, 27*(4), 259-281. https://doi.org/103743/KOSİM.2010.27.4.259.

Cornett, C. E. & Cornett, C. F. (1980). *Bibliotherapy, the right book at the right time*. Phi Delta Kappa Educational Foundation. https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED192380.pdf.

Czernianin, W., Czernianin, H., & Chatzipentidis, K. (2019). Bibliotherapy: A review and perspective from Poland. *J Poetry Ther. 32*, 78–94. https://doi.org/10.1080/08893675.2019.1583413.

Demir, G. (2022). Tarihsel Süreçte Bibliyoterapi ve Kütüphanelerin Bu Süreçteki Yeri. *Bilgi Yönetimi, 5*(2), 302-321. https://doi.org/10.33721/by.1114397.

Dilidüzgün, S. (2005). Eğitsel Bir Bakış Açısıyla Ömer Seyfettin ve "Kaşağı". *HAYEF Journal of Education, 2*(1).

Dursun, A. (2022). Bibliyoterapi konusunda Türkiye'de yayınlanan tezlerin çeşitli değişkenler ve terapötik kullanım açısından incelenmesi. *Humanistic Perspective, 4*(2), 373-390. https://doi.org/10.47793/hp.1110803.

Eum, Y., & Yim, J. (2015). Literature and art therapy in post-stroke psychological disorders. *Tohoku J Exp Med, 235*, 17–23. https://doi.org/10.1620/tjem.235.17.

Febbraro, G. (2005). An investigation into the effectiveness of bibliotherapy and minimal contact interventions in the treatment of panic attacks. *J Clin Psychol. 61*, 763–779. https://doi.org/10.1002/jclp.20097.

Gildea, R., & Levin, L. (2013). Bibliyoterapi: tracing the roots of a moral therapy movement in the United States from the early nineteenth century to the present. *J Med Libr Assoc, 101*, 89-91. https://doi.org/10.3163%2F1536-5050.101.2.003.

Glavin, C. E. Y., & Montgomery, P. (2017). Creative bibliotherapy for post-traumatic stress disorder (PTSD): A systematic review. *J Poetry Ther. 30*, 95–107. https://doi.org/10.1080/08893675.2017.1266190

Gottman, J. M., & DeClaire, J. (1997). *Raising an emotionally ıntelligent child: The heart of parenting*. New York: Simon & Schuster.

Graham, V. N., Enright, R. D., Klatt, J. S. (2012). An educational forgiveness intervention for young adult children of divorce. *J Divorce Remarriage, 53*, 618-638. https://doi.org/10.1080/10502556.2012.725347.

Gregory, R. J., Canning, S. S., Lee, T. W. ve Wise, J. C. (2004). Cognitive Bibliotherapy for Depression: A Meta-Analysis. *Professional Psychology Research and Practice, 3*(35), 275-280.

Gubert, B. K. (1993). Sadie Peterson Delaney: Pioneer Bibliotherapist. *American Libraries, 24*(2), 124–130. http://www.jstor.org/stable/25632815.

Halsted, J. W. (1988). *Guiding gifted readers from preschool through high school: A handbook for parents, teachers, counselors, and librarians.* Ohio Psychology Publications.

Hazlett-Stevens, H., & Oren, Y. (2017). Effectiveness of mindfulness-based stress reduction bibliotherapy: A preliminary randomized controlled trial. *J Clin Psychol. 73*, 626–37. https://doi.org/10.1002/ jclp.22370.

Heath, M. A., Sheen, D., Leavy, D., Young, E. L., & Money, K. (2005) Bibliotherapy: A resource to facilitate emotional healing and growth. *School Psychology International, 26*, 563-580. https://doi.org/10.1177/0143034305060792.

Herbert. T. P., & Furner, J. M. (1977). Helping high ability students overcome math anxiety through bibliotherapy. *Journal of Secondary Gifted Education, 8*, 167-179. https://doi.org/10.1177/1932202X9700800403.

Ilogho, J. E., Alao, A., Adekeye, O., Gesinde, A., Adeusi, S., & Ifijeh, G. (2020). The prevalence of bibliotherapy program practice among helping professionals in Ota, Nigeria: A pilot study. *J Poetry Ther. 33*, 30–43. https://doi.org/10.1080/08893675.2020.1694212.

Jackson, S. A. & Nelson, K. W. (2002). *Use of children's literature in a comprehensine school guidance program for young children*. Early Childhood Literacy: 2001 Yearbook.

Jacob, J., & De Guzman, R. G. (2015). Development of taking in the good based-bibliotherapy intervention program in the female adolescent depression treatment. *Indian J Posit Psychol, 6*, 331-339. https://doi.org/10.1016/j.ajp.2016.07.011.

Jernelöv, S., Lekander, M., Blom, K., Rydh, S., Ljótsson, B., Axelsson J, et al. (2012). Efficacy of a behavioral self-help treatment with or without therapist guidance for co-morbid and primary insomnia -a randomized controlled trial. *BMC Psychiatry, 12*(1), 1-13. https://psycnet.apa.org/doi/10.1186/1471-244X-12-5.

Jones, J. L. (2006). A closer look at bibliotherapy. *Young Adult Library Services. 5*, 24–7. https://dokumen.tips/documents/a-closer-look-at-bibliotherapy.html?page=1.

Kaya-Bican, E. & Sarıtaş-Atalar, D. (2017). Ana babaların duygu sosyalleştirme uygulamaları ve erken çocukluk döneminde duygusal ve sosyal gelişim. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 57*(2), 1365-1388. https://doi.org/10.1501/Dtcfder_0000001566.

Katz, G., & Watt, J. A. (1992). Bibliotherapy: The use of books in psychiatric treatment. *The Canadian Journal of Psychiatry, 37(*3), 173-178. https://doi.org/10.1177/070674379203700305.

Kim, S. K., Green, J. L., & Grief-Green Klein, E. F. (2006). Using storybooks to promote multicultural sensitivity in elementary school children. *Multicultural Counseling and Development, 34*, 223-234. https://doi.org/10.1002/j.2161-1912.2006.tb00041.x.

Laquinta, A., & Hipsky, S. (2006). Practical bibliotherapy strategies fort the inclusive elementary classroom. *Early Childhood Education Journal, 34*(3). https://doi.org/10.1007/s10643-006-0128-5.

Leana-Taşcılar, M. Z. (2017). Bibliyoterapi programının üstün zekâlı ve yetenekli öğrencilerin öz saygı düzeylerine etkisi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 20*(37), 73-96. https://doi.org/10.31795/baunsobed.645183.

Marlowe, M., & Maycock, G. (2000). Bibliotherapy in the university clasroom. Paper Presented at the *9th International Conference in College Teaching and Learning*, Jacksonville, FL.

Marrs, R. W. (1995). A meta-analysis of bibliotherapy studies. *American Journal of Community Psychology*, *23*(6), 843-870. https://doi.org/10.1007/BF02507018.

McCulliss, D. (2012). Bibliotherapy: Historical and research perspectives. *Journal of Poetry Therapy, 25*(1): 23-38. https://doi.org/10.1080/08893675.2012.654944.

Menninger, W. C. (1937). Bibliotherapy. *Bulletin of The Menninger Clinic, 1*(8), 263-274.

Öncü, H. (2012). Bibliyoterapi yönteminin okullarda psikolojik danışma ve rehberlik amacıyla kullanılması. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 161*(161), 147-170. https://dergipark.org.tr/en/pub/tsadergisi/issue/21485/230297.

Öner, U., & Yeşilyaprak, B. (2006). Bibliyoterapi: Psikolojik danışma ve rehberlik programlarında çocuk edebiyatından yararlanma. *II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyat Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını, 203,559-565.

Öner, U. (2007). Bibliyoterapi. *Çankaya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Journal of Arts and Sciences, 7*, 133-150.

Pala, I. (2004). *Ansiklopedik divan şiiri sözlüğü. Ferec-ba'de'ş-şidde.* (s. 151-152). Kapı Yayınları.

Pardeck, J. A. & Pardeck, J. T. (1984). An overview of the bibliotherapeutic treatment approach: Implications for clinical social work practice. *Family Therapy, 11*, 241–52.

Pardeck, J. T. (1993). *Using bibliotherapy in clinical practice: A guide to self-help books.* Greenwood Press/Greenwood Publishing Group.

Pardeck, J. T. (1994). Using literature to help adolescents cope with problems. *Adolescence, 29*(114), 421-428.

Philpot, J. G., (1997). *Bibliotherapy for classroom use*. Incentive Publications,

Popa, D., & Porumbu, D. (2017). Bibliotherapy in clinical context: An umbrella review. *Bulletin of the Transilvania University of Brasov Series VII: Social Sciences Law.* http://webbut.unitbv.ro/bulletin/Series%20VII/CPPETT/18_popa_porumbu_ROX.pdf (erişim: 19 Mayıs, 2023).

Rainfield, C. (2003). *Books can help you heal*. Online Sources.

R. S. Wilson, P. A. Boyle, L. Yu, L. L. Barnes, J. A. Schneider, D. A. Bennett. (2013). *Life-span cognitive activity, neuropathologic burden, and cognitive aging. Neurology, 81*(4), 314-321. https://doi.org/10.1212/WNL.0b013e31829c5e8a

Rizza, M.(1997). *A parent's guide to helping children: Using bibliotherapy at home*. The National Research Center on the Gifted and Talented. Winter Newsletter.

Rosen GM (1987) Self-help treatment books and the commercialization of psychotherapy. *Am Psychol, 42*, 46–51. https://doi.org/10.1037/0003-066X.42.1.46.

Rozalski, M., Stewart, A. ve Miller, H. (2010) Bibliotherapy: helping children cope with life's challenges. *Kappa Delta Pi Record, 47*(1), 33-37. https://doi.org/10.1080/00228958.2010.10516558.

Sachs H. (1942). *The Creative Unconscious: Studies in the Psychoanalysis of Art.* SCI-ART Publishers.

Sakin, A. & Yıldırım, M. (2022). Annelerinin Bibliyoterapi Uygulamasının 4-6 Yaş Çocukların Öz-Düzenleme Becerisi Üzerindeki Etkisi. *Temel Eğitim Araştırmaları Dergisi, 2*(1), 44-59. https://doi.org/10.55008/te-ad.1038335.

Semerci, Ü. (2018). *Mesnevi ve bibliyoterapi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitisü.

Sevinç, G. (2019). Ruh sağlığını okuma yoluyla iyileştirme: bibliyoterapi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar. 11*(4), 483-495. https://doi.org/10.18863/pgy.474083.

Smith, N. M., Floyd, M. R., Scogin, F. ve Jamison, C. S. (1997). Three-year follow-up of bibliotherapy for depression. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 65*, 324-327. https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0022-006X.65.2.324.

Sturn, B. W. (2003). Reader's advisory and bibliotherapy: Helping and healing. *Journal of Educational Media ana Library Sciences, 41*(2), 171-179.

Stip, E., Östlundh, L., & Abdel Aziz, K. (2020). Bibliotherapy: Reading OVID during COVID. *Frontiers in Psychiatry, 11*, 567539. https://doi.org/10.3389/fpsyt.2020.567539.

Tarhan, N. (2017). *Mesnevi terapi*. Timaş Yayınları.

Tews, R. M. (1969). Bibliotherapy. *Encyclopedia of library and information science*. NY: Dekker. s. 448–57.

Watson, J. (1980). Bibliotherapy for abused children. *School Counselor, 27*, 204-208.

Williams, C. ve Martinez, R. (2008). Increasing access to CBT: Stepped care and CBT self-help models in practice. *Behavioral and Cognitive Psychotherapy, 36*, 675-683.

Williams, C., Wilson, P., Morrison, J., McMahon, A., Andrew, W., Allan, L., et al. (2013). Guided self-help cognitive behavioural therapy for depression in primary care: A randomised controlled trial. *PLoS ONE, 8*(1): e0052735. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0052735.

Wilson, S., & Thornton, S. (2008). The factor that makes us more effective teachers: Two pre-service primary teachers' experience of biblioterapy. *Math Teach Educ Dev, 9*, 21-35.

Yüksek-Usta, S., & Köçer, G. (2022). Kardeş kıskançlığı ve kardeşe uyum sorunu yaşayan çocuklar için Bibliyoterapi. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi, 6*(1), 204-228. https://doi.org/10.24130/eccdjecs.1967202261382.

Özlem Şener

Bölüm 9

Psikodrama: Sahneden Doğan Bir Psikoterapi

"Iki kişinin buluşması: göz göze, yüz yüze
Ve sen yanımdayken senin gözlerini alacağım
Ve benimkilerin yerine onları koyacağım
Ve sen benim gözlerimi alacaksın
Ve seninkilerin yerine onları koyacaksın
Ve sen de bana benim gözlerimle."

Jacob Levy Moreno

ise bir grup terapisi olarak bireyler arasındaki dinamiklerin karmaşıklığı ve güven sorunlarıdır. Bazı grup üyelerinin grup içinde duygusal olarak zorlandıkları ve bu durumun grup liderinin etkin bir şekilde yönetemediği durumlarla ilişkilendirilebileceği ifade edilir (Blatner, 2002). Son olarak grup terapisinde etik ve gizlilik konularıyla karşılaşılabilir. Psikodramanın grup içinde kişisel konuları derinlemesine ele alması, bireylerin bu konularda hassasiyetini artırabilir ve bazı grup üyelerinin bu paylaşımların sınırlarını zorlayıcı bulmalarına neden olabilir (Holmes vd., 2017).

Kaynakça

Akbıyık, D.İ., Soygür, H. ve Karabulut, E. (2012). Psiko-onkoloji ve aile hekimliğinde ruh sağlığını güçlendirme: Sosyal destek algısı ve psikodrama grup terapisi uygulamaları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi, 13*, 205-209.

Altınay, D. (2015). Psikodrama'da felsefenin yeri. D. Altınay (Ed), *Psikodramada seçme konular* içinde (s. 21-35). Epsilon Yayıncılık.

Altınay, D. (2003). *Psikodrama grup psikoterapisi el kitabı.* Sistem.

Altınay, D. (2019). *Psikodrama Grup Psikoterapisi 400 ısınma oyunu ve yardımcı teknik*. Epsilon.

Altınay, D. (2021). *Psikodrama grup psikoterapisi el kitabı.* Nobel Akademik Yayıncılık.

Altman, K. P. (2013). Disosiyatif kişilik bozuluğunun psikodrama ile tedavisi. P. F. Kellermann & M. K. Hudgins (Ed), *Travmadan sağkalanlarla psikodrama- acıyı eyleme dökmek* içinde (s. 176-186). Nobel

Baim, C. (2013). Zamanın çarpıtılmış aynası. P. F. Kellerman, & M. K. Hudgins (Ed.). *Travmadan sağkalanlarla psikodrama-acıyı eyleme dökmek* içinde (s. 155-175). Nobel.

Bannister, A. (2013). Ailenin mahkum etkileri. P. F. Kellerman, & M.K. Hudgins (Ed.). T*travmadan sağkalanlarla psikodrama-acıyı eyleme dökmek* içinde (s. 97-113). Nobel

Blatner, A. (2002). *Psikodramanın temelleri.* Sistem.

Casson, J. (2013). Sahne-psikodrama tiyatrosu. M. Karp, P. Holmes, & K.B. Tauvon (Ed), *Psikodrama rehberi* içinde, (s. 69-88). Nobel.

Dökmen, Ü. (2007). *Sosyometri ve psikodrama.* Sistem.

Dzokić, Z. (2010). *The power of psychodrama- introduction to the theory and practice of psychodrama*. Psihopolis Institut.

Giacomucci, S. (2020). *Social work, sociodrama and psychodrama: Experiential approaches for group therapists, community leaders, and social workers*, Springer.

Gökler B. (2017). Bir grup psikoterapisi yöntemi olarak psikodrama. *Türkiye Klinikleri Dergisi 3(*2): 77-83.

Hollander, S.L. (1981). Spontaneity, Sociodrama and Warming-Up Process in Family Therapy. *Journal o f Group Psychotherapy, Psychodrama and Sociometry, 34,* 44-53.

Holmes, P., Karp, M., & Watson, M. (2017). *Psychodrama: Inspiration and technique* (2nd ed.). Routledge

Karabekir, N. (2021). Grup psikoterapisinde ve psikodramada terapötik faktörler. D. Altınay (Ed), *Psikodramada seçme konular* içinde (s. 93-115). Nobel.

Karp, M. (2013). Özgürlük nehri. P. Holmes, M. Karp, & M. Watson (Ed), *Moreno'dan bu yana psikodrama- teori ve uygulamada yenilikler* içinde (s. 39-60). Nobel Akademik Yayıncılık.

Kellermann, P. F. (2007). *Focus on psychodrama: The therapeutic aspects of psychodrama*. Jessica Kingsley Publishers.

Kellerman, P.F. (2013). *Psikodramaya derinlemesine bakış-psikodramanın terapötik yanları* Nobel.

Kellermann, P. F. (2013). Travmayla örselenmiş kişilerle psikodramanın iyileştirici yönleri. P. F. Kellermann, & M. K. Hudgins (Ed), *Travmadan sağkalanlarla psikodrama- acıyı eyleme dökmek* içinde (s. 23-38). Nobel.

Moreno, J. L. (1946). *Psychodrama.* Beacon House.

Moreno, J. L. (1953). *Who shall survive?foundations of sociometry, group psychotherapy and sociodrama.* Beacon House.

Moreno, J. L. (1964). *Psychodrama Vol I* (3rd ed.). Beacon House.

Moreno, Z. T., Blomkvsit, L. D., & Rützel, T. (2013). *Psikodrama- Artı gerçeklik ve iyileştirme sanatı.* (B. Şimşek, Çev.) Nobel.

Orkibi, H. A. (2017). Adolescents' dramatic engagement predict their in-session productive behaviors: a psychodrama change prosess study. *The Art in Psychotherapy. 55,* 46-53.

Özbek, A. ve Leutz, G. (2003). *Psikodrama: grup psikoterapilerinde sahnesel etkileşim.* Grup Psikoterapileri Derneği Yayını.

Roos J. & Roos M. (2006). *On spontaneity.* Imaginatin Lab Foundation.

Soysal, F. S. & Ogan, S. (2022). Travma tedavisinde psikodramanın kullanımı: Sistematik gözden geçirme. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 13*(2), 41-55.

Sprague, K. (2013). Ayaklarımız yere basarak kosmosa girerken. P. Holmes, M. Karp, & M. Watson (Ed), *Moreno'dan bu yana psikodrama-teori ve uygulamada yenilikler* içinde (s. 11-35). Nobel.

Şener Ö. (2008). *Duygu ahrazlığı (aleksitimi) yaşayan üniversite öğrencilerinin duygu ifadeleri ve spontanlıkları üzerine psikodramanın etkisi.* (Yayınlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Tauvon, K. B. (2013). Psikodramanın ilkeleri. M. Karp, P. Holmes, & K. B. Tauvon (Ed), *Psikodrama rehberi* içinde (s. 29-45). Nobel.

Taylor, S. (2013). Isınma. M. Karp, P. Holmes, & K. B. Tauvon (Ed), *Psikodrama rehberi* içinde (s. 47-66). Nobel.

Yananer Eroğlu, Ç. (2021). Travmatik yaşam olayları ve psikodrama. D. Altınay (Ed), *Psikodramada seçme konular* içinde (s. 57-82). Nobel.

Yurtsever, P. A. (2014). *Sanat psikodrama.* Okuyan Us.

Yelda Yıldız-Önal

Bölüm 10

Kültüre Duyarlı Terapi

Farklılık insanlığın özüdür.
John Hume

Kültüre Duyarlı Terapinin Temel Felsefesi

ABD'de 1960'lı yıllarda toplumsal çeşitliliğin artması, etnik-ırksal azınlıkların ve kadınların eşit hak ve olanak taleplerinin ortaya konması ve insan hakları hareketlerinin artmasından sonra baskının, ırkçılığın, cinsiyetçiliğin birer sorun olarak tanımlanmaya başlandığı görülmüş ve 1970'lerde "çok kültürlülük" ve Türkiye'de sıklıkla tercih edilen kullanımıyla "kültüre duyarlılık" kavramları ortaya çıkmıştır (Munley vd., 2004). Bu anlayış, farklı kültürel grupların birbirlerine benzer ya da farklı özelliklerini kabul etmelerini, bunlara saygı duymalarını ve bu kültürel gruplar arasındaki iş birliğini içermektedir (Vontress, 1981; akt. Robinson ve Morris, 2000). Pedersen (1991) ise "çoğulcu çok kültürlülük" anlayışını ortaya koyarak bireysel farklılıkları vurgulayan kültüre özgü özelliklere ve bireyleri benzer kılan evrensel özelliklere vurgu yapmaktadır. Pedersen (2001), aynı zamanda kültürel duyar-

Kaynakça

Akalın, M. B. (2022). *Psikolojik danışmanların otantiklik düzeyleri ve kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlik algıları arasındaki ilişkide bilişsel esneklik düzeylerinin aracı rolü.* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Akalın, M. B. & Türküm, A. S. (2021). Kültüre duyarlı psikolojik danışma. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (AUJEF), 5*(1), 81-107

Allen, W. D., & Olson, D. H. (2001). Five types of African American marriages. *Journal of Marriage and Family Therapy, 27*, 301-314.

American Counseling Association [ACA]. (1995). *Code of ethics and standards of practice.* Alexandria, VA: Author.

Arredondo, P., Toporek, R., Brown, S. P., Jones, J., Locke, D. C., Sanchez, J., & Stadler, H. (1996). Operationalization of the multicultural counseling competencies. *Journal of Multicultural Counseling and Development, 24*(1), 42-78

Axelson, J. A. (1999). *Counseling and development in a multicultural society*. Brooks/Cole Pubishing.

Aydın, B. (2014). *Kültüre duyarlı psikolojik danışma eğitiminin psikolojik danışman adaylarının kültürel duyarlılık düzeyleri üzerindeki etkisi.* (Yayınlanmamış doktora tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Barrott, J. (2014). Psikolojik danışmada kültür ve çeşitlilik. W. Dryden, & A. Reeves (Eds.), *Psikolojik danışma uygulamalarında temel konular* içinde (ss. 270-282), (Çev. Ed. F. Akkoyun). Nobel.

Basford, T. E., Offermann, L. R., & Behrend, T. S. (2014). Do you see what I see? Perceptions of gender microaggressions in the workplace. *Psychology of Women Quarterly, 38*(3), 340–349. doi: 10.1177/036168431 3511420.

Beardsley, B., Morrow, S. L., Castillo, L., & Weitzman, L. (1998, March). Perceptions and behaviours of practicing feminist therapists: Development of the feminist multicultural practice instrument. Paper presented at the 23. *Annual conference of the Association for Women in Psychology*, Baltimore.

Bektaş, Y. (2006). Kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri ve psikolojik danışman eğitimindeki yeri. *Ege Eğitim Dergisi, 7*(1), 43-59.

Bemak, F., & Chung, R. C.-Y. (2004). Teaching multicultural group counseling: Perspectives for a new era. *Journal for Specialists in Group Work, 29*(1), 31–41. https://doi.org/ 10.1080/01933920490275349.

Bennett, M. J. (2004). Becoming interculturally competent. In J. Wurzel (Ed.), *Toward multiculturalism: A reader in multicultural education* (pp. 62-77). Intercultural Resource Corporation.

Berry, J. W. (2008). Globalisation and acculturation. *International Journal of Intercultural Relations, 32*(4), 328-336. https://doi.org/ 10.1016/j.ijintrel.2008.04.001.

Berry, J. W. (2015). Global psychology: Implications for cross-cultural research and management. *Cross Cultural Management, 22*(3), 342-355

Brislin, R. W., & Yoshida, Y. (1993). The content of cross-cultural training: An introduction. In R. W. Brislin, & Y. Yoshida (Eds.), *Improving intercultural interactions: Modules for cross-cultural tarining programs* (pp. 1-17). Sage Publications.

Brown, L. S. (1994). S*ubversive dialogues: Theory in feminist therapy.* A Subsidiary of Perseus Books, L.L.C.

Burr, V. (2015) *Social constructionism*. (3rd edition). Routledge.

Buyruk Genç, A. (2019). *Psikolojik danışmanların etkili psikolojik danışman nitelikleri ile kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri arasındaki ilişkide kültürel zekanın ve bilişsel esnekliğin aracı rolü.* (Yayınlanmamış doktora tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Cashwell, C. S., & Young, J. S. (2011). *Integrating spirituality and religion into counseling. A Guide to Competent Practice*. American Counseling Association

Castillo, L. G., Brossart, D. F., Reyes, C. J., Conoley, C. W., & Phoummarath, M. J. (2007). The influence of multicultural training on perceived multicultural counseling competencies and implicit racial prejudice. *Journal of Multicultural Counseling and Development, 35*(4), 243-255.

Cates, J. T. (2006). *The effect of infusing multicultural training into counseling practicum on trainees' self-perceived multicultural counseling competence.* (Unpublished doctoral dissertation), University of Nevada, Reno.

Collier, A. (1998). Language, practice and realism. In I. Parker (Ed.), *Social constructionism, discourse and realism* (pp. 47-58). London: Sage.

Comas-Diaz, L. (2012). Çokkültürlü psikoterapiler. R. J. Corsini, & D. Wedding (Eds.), *Modern psikoterapiler* içinde *(*ss. 862-908), (Çev. E. Güzelyazıcı, S. D. Çiftçi & M. Türkoğlu). Kaknüs.

Constantine, M. G. (2007). Racial microaggressions against African American clients in cross-racial counseling relationships. *Journal of Counseling Psychology, 54*, 1–16. https://doi.org/10.1037/0022-0167.54.1.1.

Corey, G. (2008). *Psikolojik danışma kuram ve uygulamaları.* (Çev. T. Ergene). Mentis.

Corey, G., Corey, M. S., & Callanan, P. (2007). *Issues and ethics in the helping professions*. Thomson Brooks/Cole.

Dallos, R., & Draper, R. (2012). *Aile terapisine giriş: Sistemik teori ve uygulama* (Çev. Ş. Kesici & C. Kiper). Nobel.

D'Andrea, M., & Daniels, J. (1991). Exploring the different levels of multicultural counseling training in counselor education. *Journal of Counseling and Development, 70*(1), 78-85.

D'Andrea, M., & Daniels, J. (2001). RESPECTFUL Counseling: An Integrative Model for Counselors. In D. Pope-Davis, & H. Coleman (Eds.), *The interface of class, cultur and gender in counseling* (pp. 417-466). SAGE Publications.

D'Andrea, M., Daniels, J., & Heck, R. (1991). Evaluating the impact of multicultural counseling training. *Journal of Counseling and Development*, *70(1)*, 143-150.

Davis, D. E., DeBlaere, C., Brubaker, K., Owen, J., Jordan, T. A., II, Hook, J. N., & Van Tongeren, D. R. (2016). Microaggressions and perceptions of cultural humility in counseling. *Journal of Counseling and Development, 94*(4), 483–493. https://doi.org/10.1002/jcad.12107.

Day-Vines, N. L., Wood, S., Grothaus, T., Craigen, L., Holman, A., Dotson-Blake, K., & Douglas, M. J. (2007). Broaching the subjects of race, ethnicity, and culture during the counseling process. *Journal of Counseling & Development, 85*, 401-409. https://doi.org/10.1002/j.1556-6678.2007.tb00608.x.

Dyche, L., & Zayas, L. H. (2001). Cross-Cultural empathy and training the contemporary psychotherapist. *Clinical Social Work Journal, 29*, 245-258. https://doi.org/10.1023/A:1010407728614.

Enns, C. Z., McNeilly, C. L., Corkery, J. M., & Gilbert, M. S. (1995). The debate about delayed memories of child sexual abuse: A feminist perspective. *The Counseling Psychologist, 23*(2), 181–279. https://doi.org/10.1177/0011000095232001.

Fu, M. (2014). Clinical applications with Asian Americans. In D. W. Sue, M. E. Gallardo, & H. A. Neville (Eds.), *Case studies in multicultural counseling and therapy* (pp. 37-48). John Wiley & Sons.

Gim, R. H., Atkinson, D. R., & Kim, S. J. (1991). Asian-American acculturation, counselor ethnicity and cultural sensitivity, and ratings of counselors. *Journal of Counseling Psychology, 38*(1), 57-62.

Gladding, S. T. (2012). *Aile terapisi: Tarihi, kuram ve uygulamaları* (Çev. Ed. İ. Keklik & İ. Yıldırım). Türk PDR Derneği.

Goldenberg, I., & Goldenberg, H. (2000). *Family therapy: An overview*. Wadsworth Pub. Co.

Hackney H., & Cormier, S. (2008). *Psikolojik danışma ilke ve teknikleri* (Çev. T. Ergene & S. Aydemir). Mentis.

Hare-Mustin, R. (1986). The problem of gender in family therapy theory. *Family Process, 26*(1), 15–27.

Heath, A. E., Neimeyer, G. J., & Pedersen, P. B., (1989). The future of cross-cultural counseling: A Delphi Poll, *Journal of Counseling and Development, 67,* 27-30.

Holcomb-McCoy, C., & Day-Vines, N. L. (2004). Exploring school counselor multicultural competence: A multidimensional concept. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development, 37,* 154-163. https://doi.org/10.1080/07481756.2004.11909757.

Ivey, A. E., D'Andrea, M., Bradford Ivey, M. B., & Simek-Morgan, L. (2002). *Theories counseling and psychotherapy a multicultural perspective* (5. Edition). Allyn and Bacon.

Ivey, A. E., Ivey, M. B., Myers, J. E., & Sweeney, T. J. (2013). *Gelişimsel psikolojik danışma ve terapi: Yaşam boyunca iyilik halini arttırmak* (Çev. F. Korkut-Owen). PDR Derneği.

Kagawa-Singer, M. (1993). Redefining health: Living with cancer. *Social Science and Medicine, 37*(3), 295-304.

Kagawa-Singer, M., & Chung, R. C. Y. (1994). A paradigm for culturally based care in ethnic minority populations. *Journal of Community Psychology, 22*(2), 192-208.

Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). *Kültürel psikoloji: Kültür bağlamında insan ve aile.* Evrim

Karaırmak, Ö. & Aydın, G. (2007). Yapılandırmacı yaklaşım: Çağdaş psikolojik danışma anlayışını ve uygulamalarını biçimlendiren bir güç. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 3*(27), 91-108.

Koç, Z. (2003). Kültüre duyarlı psikolojik danışma yaklaşımı: Kuramsal bir inceleme. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi, 11*(12), 1-17.

Levitt, H. M., Collins, K. M., Morrill, Z. *et al.* (2022). Learning clinical and cultural empathy: A call for a multidimensional approach to empathy-focused psychotherapy training. *Journal of Contemporary Psychotherapy, 52,* 267–279. https://doi.org/10.1007/s10879-022-09541-y.

Mascayano, F., Toso-Salman, J., Ho, YCS., et al. (2020). Including culture in programs to reduce stigma toward people with mental disorders in low- and middle-income countries. *Transcultural Psychiatry, 57*(1), 140-160. https://doi.org/10.1177/1363461519890964.

Munley, P. H., Duncan, L. E., McDonnell, K. A., &. Sauer, E. M. (2004). Counseling psychology in the United States of America. *Counseling Psychology Quartely, 17,* 247-271.

Myers, D. G. (2013). *Social psychology*. Twenge, Jean M., 1971- (11th ed.). McGraw-Hill.

Negy, C. (2000). Limitations of the multicultural approach to psychotherapy with diverse clients. In *Handbook of multicultural mental health* (pp. 439-453). Academic Press.

Nichols, M. P. (2013). *Aile terapisi: Kavramlar ve yöntemler* (Çev. O. Gündüz). Kaknüs.

Nwachuku, U. T., & Ivey, A. E. (1991). Culture-specific counseling: An alternative training model. *Journal of Counseling and Development, 70*(1), 106-111.

Owen, J., Imel, Z., Tao, K. W., Wampold, B., Smith, A., & Rodolfa, E. (2011). Cultural ruptures in short-term therapy: Working alliance as a mediator between clients' perceptions of microaggressions and therapy outcomes. *Counselling & Psychotherapy Research, 11,* 204–212. https://doi.org/10.1080/14733145.2010.491551.

Pate, R. H., & Bondi, A. M. (1992). Religious beliefs and practice: An integral aspect of multicultural awareness. *Counselor Education and Supervision*, *32*(2).

Patterson, C. H. (2004). Do we need multicultural counseling competencies? *Journal of Mental Health Counseling*, *26*(1), 67-73.

Pedersen, P. B. (1991). Multiculturalism as a generic approach to counseling. *Journal of Counseling and Development, 70*(1), 6-12.

Pedersen, P. B. (1996). The importance of both similarities and differences in multicultural counseling: Reaction to CH Patterson. *Journal of Counseling and Development: JCD, 74*(3), 236. https://doi.org/10.1002/j.1556-6676.1996.tb01858.x.

Pedersen, P. B. (2001). Multiculturalism and the paradigm shift in counselling: Controversies and alternatives for the future. *Canadian Journal of Counselling*, *35*, 15-25

Pierce, C., Carew, J., Pierce-Gonzalez, D., & Willis, D. (1978). An experiment in racism: TV commercials. In C. Pierce (Ed.), *Television and education* (pp. 62–88). Beverly Hills, CA: Sage

Pope-Davis, D., & Constantine, M. G. (1996). MCT theory and implications for practice. *A theory of multicultural counseling and therapy*, 112-122.

Richardson, T. Q., & Molinaro, K. L. (1996). White counselor self-awareness: A prerequisite for developing multicultural competence. *Journal of Counseling and Development, 74*(3), 238-242

Ridley, C. R., & Lingle, D. W. (1996). Cultural empathy in multicultural counseling: A multidimensional process model. In P. B. Pedersen, J. G. Draguns, W. J. Lonner, & J. E. Trimble (Eds.), *Counseling across cultures* (pp. 21–46). Sage

Robinson, D. T., & Morris, J. R. (2000). Multicultural counseling: Historical context and current training considerations. *Western Journal of Black Studies, 24*(4), 239-253.

Roysircar, G. (2004). Cultural self-awareness assesment: Practice examples from psychology training. *Professional Psychology: Research and Practice, 35*(6), 658- 666

Shin, S.-K. (2004). Effects of culturally relevant psychoeducation for Korean American families of persons with chronic mental illness. *Research on Social Work Practice*, *14*(4), 231–239. https://doi.org/10.1177/1049731503262130.

Siviş, R. (2002). Yapılandırmacı yaklaşım ve Türkiye'de psikolojik danışma alanında uygulanabilirliği. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 2*(17), 43-48.

Sue, D. W. (2010). *Microaggressions in everyday life: Race, gender, and sexual orientation.* John Wiley & Sons Inc.

Sue, D. W. (1990). Culture-specific strategies in counseling: A conceptual framework. *Professional Psychology: Research and Practice*, *21*(6), 424-433.

Sue, D. W., Arredondo, P., & McDavis, R. J. (1992). Multicultural counseling competencies and standards: A call to profession. *Journal of Counseling and Development, 70*(4), 477-486

Sue, D. W., Carter, R. T., Casas, J. M., Fouad, N. A., Ivey, A. E., Jensen, M., LaFromboise, T., Manese, J. E., Ponterotto, J. G., & Vazquez-Nutall, E., (1998). *Multicultural counseling competencies: Individual and organizational development.* Sage Publications.

Sue, D. W., Capodilupo, C. M., Torino, G. C., Bucceri, J. M., Holder, A. M., Nadal, K. L., & Esquilin, M. (2007). Racial microaggressions in everyday life: Implications for clinical practice. *American Psychologist, 62*(4), 271–286. https://doi.org/10.1037/0003-066X.62.4.271.

Sue, D. W., Gallardo, M. E., & Neville, H. A. (2014). (Eds.) *Case studies in multicultural counseling and therapy.* John Wiley & Sons, Inc.

Sue, D. W., & Sue, D. (1977). Barriers to effective cross-cultural counseling. *Journal of Counseling Psychology*, *24*, 420-429.

Sue, D. W., & Sue, D. (2008). *Counseling the culturally diverse: Theory and practice.* John Wiley and Sons.

Sue, D. W., & Torino, G. C. (2005). Racial-cultural competence: Awareness, knowledge, and skills. In Carter, R. T. (Ed.), *Handbook of racial-cultural psychology and counseling: Training and practice*, (Second edition). John Wiley and Son

Triandis, H. C. (1995). *Individualism-Collectivism.* Westview Press.

Triandis, H. C. (2002). Subjective culture. *Online Readings in Psychology and Culture*, *2*(2), 1-12.

Vontress, C. E. (2003). Culture and counseling. *Online Readings in Psychology and Culture*, *10*(3), 3-9.

Wade, P., & Bernstein, B. L. (1991). Culture sensitivity training and counselor's race: Effects on Black female clients' perceptions and attrition. *Journal of Counseling Psychology, 38*(1), 9-15

Watkins, C. E. (1983), Counselor acting out in the counseling situation: An exploratory analysis. *Personnel and Guidance Journal, 61,* 417-423.

Şenel Çıtak

Bölüm 11

EMDR

Eye Movement Desensitization and Reprocessing

(*Göz Hareketleri ile Duyarsızlaştırma ve Yeniden İşleme*)

> *"Travmanın zihinden atılmasını beklemek gerçekçi değildir. Bize düşen, kötü hatıralarla başa çıkmayı ve günümüzde nasıl yaşayacağımızı öğrenmektir."*
> ***Lisa Lewis***

Giriş

Pandemi, deprem, tsunami, sel, yangın vb. afetler nedeniyle travmalar, hayatımızın ayrılmaz bir parçası olmuştur. Yaşanan travmalar genellikle kişilerin duygu, düşünce ve davranışlarında bozulmalara yol açar. Travma sonrası uykuda bozulma, aşırı uyarılma hâli, irkilme, duygusal zorlanmalar, olumsuz düşünceye odaklanma ve kâbusların yoğunluğu, travmaların işaretçileridir (O'Shea, 2021). Özellikle kâbuslar, travmaların yeniden tetiklenmesine neden olabilir. Dolayısıyla kişiler için zorlayıcı bir süreç oluşturabilir (Knipe, 2021). Travmalar, duygu ve bilişlerin beynin farklı yapıları tarafından işlenme süreci ile ilişkilendirilir (Davis, 1992). Beynin sağ tarafı, duygusal süreçleri; sol tarafı ise rasyonel düşünmeyi kaydeder. Korktuğumuzda beynin sağ tarafında uyarı artışı olması, beyin

Özet

Bilimsel araştırmalar, EMDR protokolleri çerçevesinde yapılan kontrollü çalışmaların travmatik anıların neden olduğu acıyı azaltmada etkili olduğunu gösteriyor. EMDR'nin temel kavramları; travmatik bellek, düğümlenme, anı ağları, çift yönlü uyarım, beden taraması ve adaptif bilgi şeklinde sıralanabilir. EMDR; danışanın rasyonel olmayan şekilde depolanmış anılarına ulaşılmasını ve bu olumsuz anıların yeniden işlemesini amaçlar. Çift yönlü uyarım; danışanın, danışmanın elleri ile yaptığı sağ-sol hareketini takip etmesi sonucu bilgi işleme sisteminin aktifleşmesine dayanır.

EMDR, her biri bir öncekinin üzerine inşa edilen sekiz aşamadan oluşur. Her aşamada harcanan süre, danışanın ihtiyaçları ve danışmanın tarzına bağlı olarak belirli prosedür ve protokolleri (ör. çift yönlü uyarım, beden taraması, SUD/VoC değerlendirmesi) uygular. EMDR öykü alma/tedavi planlama, hazırlık, değerlendirme, duyarsızlaştırma, yerleştirme, beden taraması, kapanış ve yeniden değerlendirme aşaması şeklinde sekiz aşamada yürütülür.

EMDR protokolleri özellikle TSSB, panik atak, dissosiyasyon tedavisi, konversiyon bozuklukları, kronik ağrı, somatoform bozukluk, OKB, fobiler, bağımlılık, depresyon, gibi farklı psikolojik rahatsızlıkların tedavisinde etkili sonuçlar ortaya koymuştur. Bu tür psikolojik bozuklukların azaltılmasına dair sonuçlar, ümit verici olsa da önceki çalışmalarda ortaya çıkan metodolojik sorunların ortadan kaldırılması için daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulduğu değerlendirilmektedir.

Kaynaklar

Ahmad, A., Larsson, B., & Sundelin-Wahlsten, V. (2007). EMDR treatment for children with PTSD: Results of a randomized controlled trial. *Nordic Journal of Psychiatry*, *61*(5), 349-354.

American Psychiatric Association (APA). (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders*. (pp. 271–280). American Psychiatric Publishing.

American Psychiatric Association (APA). (2004). *Practice guideline for the treatment of patients with acute stress disorder and posttraumatic stress disorder*. American Psychiatric Association Practice Guidelines.

Bradley, R., Greene, J., Russ, E., Dutra, L., & Westen, D. (2005). A multidimensional meta-analysis of psychotherapy for PTSD. *American Journal of Psychiatry*, *162*(2), 214-227.

Carlson, J., Chemtob, C., Rusnak, K., Hedlund, N., & Muraoka, M. (1998). Eye movement desensitization and reprocessing (EMDR) treatment for combat-related post traumatic stress disorder. *Journal of Traumatic Stress, 2,* 3-24.

Christman, S. D., Garvey, K. J., Propper, R. E., & Phaneuf, K. A. (2003). Bilateral eye movements enhance the retrieval of episodic memories. *Neuropsychology, 17*(2), 221–229. https://doi.org/10.1037/0894-4105.17.2.221.

D'Antoni, F., Matiz, A., Fabbro, F., & Crescentini, C. (2022). Psychotherapeutic Techniques for Distressing Memories: A Comparative Study between EMDR, Brainspotting, and Body Scan Meditation. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *19*(3), 1142-1160.

Davis, M. (1992). Analysis of aversive memories using the fear-potentiated startle paradigm. L. R. Squire & N. Butters (Ed.), *Neuropsychology of memory* (ss. 470-484), Guilford Press.

Davidson, P. R., & Parker, K. C. H. (2001). Eye movement desensitization and reprocessing (EMDR): A meta-analysis. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 69*(2), 305-316. https://doi.org/10.1037/0022-006X.69.2.305.

de Jongh, A., Amann, B. L., Hofmann, A., Farrell, D., & Lee, C. W. (2019). The status of EMDR therapy in the treatment of posttraumatic stress disorder 30 years after its introduction. *Journal of EMDR Practice and Research, 13*(4), 261-269.

De Jongh, A., Ten Broeke, E., & Renssen, M. R. (1999). Treatment of specific phobias with eye movement desensitization and reprocessing (EMDR): Protocol, empirical status, and conceptual issues. *Journal of Anxiety Disorder, 13*(1-2), 69-85.

de Roos, C., Greenwald, R., den Hollander-Gijsman, M., Noorthoorn, E., van Buuren, S., & De Jongh, A. (2011). A randomised comparison of cognitive behavioural therapy (CBT) and eye movement desensitisation and reprocessing (EMDR) in disaster-exposed children. *European Journal of Psychotraumatology, 2*(1), 5694.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ). (2013). *Guidelines for the management of conditions specifically related to stress*. Author.

EMDR International Association (2023, Semtember). *8 phases EMDR therapy*. www.emdria.org/wp-content/uploads/2021/08/8-Phases.border.pdf adresinden 29.07.2024 tarihinde erişilmiştir.

Fleming, J. (2012). The effectiveness of eye movement desensitization and reprocessing in the treatment of traumatized children and youth. *Journal of EMDR Practice and Research, 6*(1), 16-26.

Forbes, D., Creamer, M., Bisson, J. I., Cohen, J. A., Crow, B. E., Foa, E. B., Friedman, M., Keane, T., Kudler, H., & Ursano, R. J. (2010). A guide to guidelines for the treatment of PTSD and related conditions. *Journal of Traumatic Stress, 23(5), 537–552*. https://doi.org/10.1002/jts.20565.

Foster, S., & Lendl, J. (1996). Eye movement desensitization and reprocessing: Four case studies of a new tool for executive coaching and restoring employee performance after setbacks. *Consulting Psychology Journal: Practice and Research, 48*(3), 155-161.

Grant, M., & Threlfo, C. (2002). EMDR in the treatment of chronic pain. *Journal of Clinical Psychology, 58*(12), 1505-1520.

Gunter, R. W., & Bodner, G. E. (2008). How eye movements affect unpleasant memories: Support for a working memory account. *Behaviour Research and Therapy, 46*(8), 913-931

Greenwald, R. (1994). Eye movement desensitization and reprocessing (EMDR): An overview. *Journal of Contemporary Psychotherapy, 24*(1), 15-34.

Hensley, B. J. (2020). EMDR Therapy Overview. B. J. Hensley (Ed.), *An EMDR therapy primer: From practicum to practice*. (ss. 1-78), Springer Publishing Company.

Hornsveld, H., & Berendsen, S. (2010). *Casusboek EMDR*. Bohn Stafleu van Loghum.

Hoogsteder, L. M., Ten Thije, L., Schippers, E. E., & Stams, G. J. J. (2022). A meta-analysis of the effectiveness of EMDR and TF-CBT in reducing trauma symptoms and externalizing behavior problems in adolescents. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 66*(6-7), 735-757.

Jarero, I., Artigas, L., & Luber, M. (2011). The EMDR protocol for recent critical incidents: Application in a disaster mental health continuum of care context. *Journal of EMDR Practice and Research, 5*(3), 82-94.

Kavakcı, Ö. (2014) *Ruhsal travma tedavisi için* EMDR. HYB Yayıncılık.

Karadağ, M. (2020). EMDR. E. S. Ercan vd,. (Ed..). *Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi*. (ss. 1251-1259), Akademisyen Kitabevi.

Knipe, J. (2022). *EMDR alet çantası: Karmaşık TSSB ve Disosiyasyon teorisi ve tedavisi*. Ö. Kavakçı, A.B. Yaşar & A. Yurtsever (Çev. Edi.), Universal Dil Hizmetleri ve Yayıncılık.

Kokanović, I., & Barron, I. (2021). Efficacy of EMDR: Case study of a child with choking phobia-case report. *Psychiatria Danubina, 33*(suppl 1), 33-41.

Korn, D. L., & Leeds, A. M. (2002). Preliminary evidence of efficacy for EMDR resource development and installation in the stabilization phase of treatment of complex posttraumatic stress disorder. *Journal of Clinical Psychology, 58*(12), 1465–1487

Leeds, A.M, (2022). *Klinisyenler, süpervizörler ve danışmanlar için satandart EMDR terapi protokolleri hakkında bir rehber*. A. B. Yaşar, Ş. Atçeken & Z. Özmeydan (Ed.), Universal Dil Hizmetleri ve Yayıncılık

Levine, S. (1991). *Additional visualizations for emotional and physical pain*. Doubleday.

Lewis, C., Roberts, N. P., Andrew, M., Starling, E., & Bisson, J. I. (2020). Psychological therapies for post-traumatic stress disorder in adults: Systematic review and meta-analysis. *European Journal of Psychotraumatology, 11*(1), 1729633.

Linden, M., & Hautzinger, M. (2008). *Verhaltenstherapiemanual* (Vol. 8). Springer.

Lipke, H. (2003). Comment on Hembree and Foa (2003) and EMDR. *Journal of Traumatic Stress, 16*(6), 573–574. https://doi.org/10.1023/B:JOTS.0000004081.85114.05.

Lombroso, P. J., & Ogren, M. P. (2008). Learning and memory, part I: Brain regions involved in two types of learning and memory. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 47*(11), 1228-1232.

Lovett, J. (1999). *Small wonders: Healing childhood trauma with EMDR*. Simon and Schuster.

Manfield, P. (1998). *Extending EMDR: A casebook of innovative applications.* Norton Professional Books

Marcus, S. V., Marquis, P., & Sakai, C. (1997). Controlled study of treatment of PTSD using EMDR in an HMO setting. *Psychotherapy: Theory, research, practice, training*, *34*(3), 307-315.

National Institute for Clinical Excellence (NICE). (2005). *The management of PTSD in adults and children in primary and secondary care*. Cromwell Press

Nijenhuis, E. R., & van Der Hart, O. (2011). Dissociation in trauma: A new definition and comparison with previous formulations. *Trauma Dissociation*, *12*, 416-445. https://doi.org/10.1080/15299732. 2011.570592

O'Shea B. G. (2021). *Healing complex posttraumatic stress disorder: A clinician's guide*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-61416-4.

Pagel, J. F. (2020). *Post-traumatic stress disorder: A guide for primary care clinicians and therapists*. Springer Nature.

Pearce, S. S. (1996). *Flash of insight: Metaphor and narrative in therapy*. Allyn & Bacon.

Perkins, B. R., & Rouanzoin, C. C. (2002). A critical evaluation of current views regarding eye movement desensitization and reprocessing (EMDR): Clarifying points of confusion. *Journal of Clinical Psychology*, *58*(1), 77-97. https://doi.org/10.1002/jclp.1130.

Rodenburg, R., Benjamin, A., de Roos, C., Meijer, A. M., & Stams, G. J. (2009). *Efficacy of EMDR in children: A meta-analysis. Clinical Psychology Review, 29*(7), 599-606. https://doi.org/10.1016/j.cpr. 2009.06.008

Scelles, C., & Bulnes, L. C. (2021). EMDR as treatment option for conditions other than PTSD: A systematic review. *Frontiers in Psychology*, *12*, 644369.

Scheck, M. M., Schaeffer, J. A., & Gillette, C. (1998). Brief psychological intervention with traumatized young women: The efficacy of eye movement desensitization and reprocessing. *Journal of Traumatic Stress: Official Publication of the International Society for Traumatic Stress Studies*, *11*(1), 25-44.

Shapiro, F. (1989). Eye movement desensitization: A new treatment for post-traumatic stress disorder. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry, 20*, 211-217.

Shapiro, F. (2001). *Eye movement desensitization and reprocessing: Basic principles, protocols and procedures* (2nd ed.). Guilford Press.

Shapiro, F. (2007a). EMDR, adaptive information processing, and case conceptualization. *Journal of EMDR Practice and Research*, *1*, 68–87. https://doi.org/10.1891/1933-3196.1.2.68.

Shapiro, F. (2012). *EMDR terapisi teknikleri ile acı anıları silmek* (Çev. F. Gülfidan). Kuraldışı Yayınevi.

Shapiro F. (2014). The role of eye movement desensitization and reprocessing (EMDR) therapy in medicine: Addressing the psychological and physical symptoms stemming from adverse life experiences. *Perm Journal, 18*(1), 71-7. https://doi.org/10.7812/TPP/13-098.

Shapiro, F. (2021). *EMDR: Göz hareketleriyle duyarşızlaştırma ve yeniden işleme, temel prensipler ve prosedürler*. (Çev. M. Şaşzade & I. Sanoy), Okuyanus Yayınevi.

Shapiro, F., (2007b). EMDR and Case Conceptualization from an Adaptive Information Processing Perspective. *F.* Shapiro, F. Kaslow, F., & L. Maxfield (Ed), .*Handbook of EMDR and family therapy processes.* (ss. 3-34), John Wiley & Sons, https://doi.org/10.1002/9781118269985.

Shapiro, F., & Laliotis, D. (2011). EMDR and the adaptive information processing model: Integrative treatment and case conceptualization. *Clinical Social Work Journal, 39*(2), 191-200.

Sjöblom, P. O., Andréewitch, S., Bejerot, S., Mörtberg, E., Brinck, U., Ruck, C., et al. (2003). *Regional treatment recommendation for anxiety disorders.* Medical Program Committee/Stockholm City Council

Smyth, N. J., & Poole, D. (2002). EMDR and Cognitive Behavior Therapy: Exploring convergence and divergence. F. Shapiro (Ed.). *EMDR and the paradigm prism* (ss. 151-180), American Psychological Association.

Solomon, R.M. & Maxfield, L. (2019). "Francine Shapiro", *Journal of EMDR Practice & Research, 13*(3),158-162.

Solomon, R. M., & Shapiro, F. (2008). EMDR and the adaptive information processing modelpotential mechanisms of change. *Journal of EMDR Practice and Research, 2*(4), 315-325

Stickgold, R. (2002). EMDR: "A putative neurobiological mechanism of action", *Journal of Clinical Psychology, 58*(1), 61-75.

Stickgold, R. (2008). Sleep-dependent memory processing and EMDR action. *Journal of EMDR Practice and Research*, 2, 289-299

Şener, Ö., & Sağlam, S. (2020). Travma sonrası stres bozukluğu için EMDR: Bir olgu sunumu. *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4*(2), 190-207.

Tinker, R. H., & Wilson, S. A. (1999). *Through the eyes of a child: EMDR with children.* W. W. Norton & Co.

Ursano, R. J., Bell, C., Eth, S., Friedman, M., Norwood, A.,Pfefferbaum, B., Pynoos, J. D., Zatzick, D. F., Benedek,D. M., McIntyre, J. S., Charles, S. C., Altshuler, K.,Cook, I., Cross, C. D., Mellman, L., Moench, L. A.,Norquist, G., Twemlow, S. W., Woods, S., Yager, J.,...Steering Committee on Practice Guidelines (2004). Practice guideline for the treatment of patients withacute stress disorder and posttraumatic stress disorder. *The American Journal of Psychiatry, 161*(11 Suppl), 3-31.

Yaşar, A. B. (2021). *EMDR terapisi ile beyinde değişim*. Psikonet Yayıncılık.

Yaşar, A. B., Konuk, E., Kavakçı, Ö., Uygun, E., Gündoğmuş, İ., Taygar, A. S., & Uludağ, E. (2022). A randomized-controlled trial of EMDR flash technique on traumatic symptoms, depression, anxiety, stress, and life of quality with individuals who have experienced a traffic accident. *Frontiers in Psychology, 13*.https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.845481.

Young, J. (1995). *Cognitive therapy for personality disorders: A schema-focused approach*. Professional Resource Press.

Wachtel, P. L. (2002). EMDR and Psychoanalysis. F. Shapiro (Ed.), *EMDR and the paradigm prism* (ss. 123–150). American Psychological Association.

Welzer, H., & Markowitsch, H.J. (2005). Towards a biopsycho-social model of autobiographical memory. *Memory, 13*, 63-78

Winders, S. J., Murphy, O., Looney, K., & O'Reilly, G. (2020). Self-compassion, trauma, and posttraumatic stress disorder: A systematic review. *Clinical Psychology & Psychotherapy, 27*(3), 300-329.

Zangwill, W. M., Pearson, J., & Kosminsky, P. (2002). Eye movement desensitization and reprocessing (EMDR). *Handbook of Complementary and Alternative Therapies in Mental Health* (ss. 309-330). Academic Press.

Şahin Uçar

Bölüm 12

Hipnoterapi

> "Her insan eşsiz bir bireydir. Bu yüzden, kişiyi hipotetik davranış teorileri kalıplarına uydurmaktansa psikoterapiyi bireyin ihtiyaçlarının eşsizliğini karşılayacak şekilde düzenlemek gerekir."
>
> M. H. Erikson M. D.

Yaklaşımın Temel Felsefesi

Hipnoz, "farklı bir bilinç durumu" olarak tanımlanmaktadır (Brown ve Fromm, 2015). Bu bilinç durumu, uyku hâli olmadan danışanın isteğiyle elde edilebilen özel bir bilinçlilik durumudur (Müezzinoğlu, 2009). Hipnoz, bir ruh sağlığı profesyonelinin, danışanın istendik yönde duygu, düşünce, algı veya davranış değişiklikleri yaşamasını telkin ettiği bir işlem sürecidir (Lynn ve Kirsch, 2012). Amerikan Psikoloji Derneğine göre (APA; 2014) hipnoz, odaklanmış dikkat ve azaltılmış çevresel farkındalık içerisindeki bir bilinçlilik hâlidir ve telkinlere cevap verebilirlik kapasitesinde bir artışla karakterize edilir (Spiegel ve Spiegel, 2019). Bu hipnotik deneyim sırasında çevresel farkındalık azalır. İçsel dikkat odağı yoğunlaşır.

Özet

Hipnoz, tarihin derinliklerinden modern bilime ulaşan bir tedavi aracıdır. Dönem dönem yok sayılmış ve suçlanmış olsa da özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bilim dünyasında yeniden önemsenmeye başlanmıştır. Hipnoz, kendine özgü kişilik kuramı ve patoloji tanımlaması olmayan, tek başına kullanıldığında terapötik değer taşımayan bir araçtır. Doğası gereği üzerinde uzlaşılmış teorik zeminden yoksun bir araçtır. Hipnoz, diğer psikoterapi akımlarıyla entegre edildiğinde güçlü ve etkili sonuçlar doğuran bir dizi teknikler bütünüdür. Psikolojiden psikiyatriye, eğitimden spora birçok medikal ve psikolojik durum için kullanım alanına sahiptir. Hipnozun neden ve nasıl etki ettiğine dair daha fazla bilimsel çalışma için konuya ilgisi olan daha fazla bilim insanına ihtiyaç duyulmaktadır.

Kaynakça

Ahlskog, G. (2018). Clinical hypnosis today. *Psychoanalytic Review, 105*(4), 425-437. https://doi.org/10.1521/prev.2018.105.4.425.

Alladin, A. (2013). *Açıklamalı hipnoterapi*. T. Özakkaş (Çev. Ed.). Psikoterapi Enstitüsü Yayınları.

Alladin, A., & Alibhai, A. (2007). Cognitive hypnotherapy for depression: An empirical investigation. *International Journal of Clinical and Experimental Hypnosis, 55*(2), 147-166. https://doi.org/10.1080/00207140601177897.

American Psychological Association Division 30. (2014). *The society of psychological hypnosis*. Erişim tarihi: 25.04.2024.https://www.apadivisions.org/division-30/about.

Araoz, D. L. (1980). Clinical hypnosis in treating sexual abulia. *American Journal of Family Therapy, 8*(1), 48-57.

Araoz, D. L. (1981). Negative self-hypnosis. *Journal of Contemporary Psychotherapy, 12*(1), 45-51.

Araoz, D. L. (2011). *Cinsel terapide yeni hipnoz*. Ş. Uçar (Çev. Ed.). Ütopya Grafik Yayınları.

Barabasz, A., & Watkins, J. G. (2017). *Hipnozla tedavi yöntemleri*. B. Sezgin (Çev. Ed.). Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları.

Brown, D., & Fromm, E. (1986). *Hypnotherapy and hypnoanalysis.* Erlbaum.

Brown, D. P., & Fromm, E. (2015). *Hipnoterapi ve hipnoanaliz.* T. Özakkaş (Çev. Ed.). Psikoterapi Enstitüsü Yayınları.

Burrows, G. D., Stanley, R. O., & Bloom, P. B. . (2005). *Klinik Hipnoz.* C. Kiper (Çev. Ed). Psikoterapi ve Hipnoz Derneği Eğitim Yayınları.

Clarke, J. C., & Jackson, A. (1983). *Hypnosis and behavior therapy: The treatment of anxiety and phobias*. Springer.

Crasilneck, H. B., & Hall, J. A. (1975). *Clinical hypnosis: Principles and applications*. Grune & Stratton.

De Piano, F. A., & Salzberg, H. C. (1981). Hypnosis as an aid to recall of meaningful information presented under three types of arousal. *Clinical and Experimental Hypnosis, 29*(4), 383-400. https://doi.org/10.1080/00207148108409172.

Eisen, M. R., & Fromm, E. (1983). The clinical use of self-hypnosis in hypnotherapy: Tapping the functions of imagery and adaptive regression. *International Journal of Clinical and Experimental Hypnosis, 31*, 243-255.

Erickson, M. H. (1966). The interpersonal hypnotic technique for symptom correction and pain control. *American Journal of Clinical Hypnosis, 8*(3), 198-209. https://doi.org/10.1080/00029157.1966.10402492.

Erickson, M. H., & Rossi, E. L. (1979). *Hypnotherapy: An exploratory casebook*. Irvington Publishers.

Golden, W. L. (2012). Cognitive hypnotherapy for anxiety disorders. *American Journal of Clinical Hypnosis, 54*(4), 263-274. https://doi.org/10.1080/00029157.2011.650333.

Gonsalkorale, W. M., Miller, V., Afzal, A., & Whorwell, P. J. (2003). Long term benefits of hypnotherapy for irritable bowel syndrome. *Gut, 52*(11), 1623-1629. https://doi.org/10.1136/gut.52.11.1623.

Green, J. P., & Lynn, S. J. (2000). Hypnosis and suggestion-based approaches to smoking cessation: An examination of the evidence. *International Journal of Clinical and Experimental Hypnosis, 48*(2), 195-224. https://doi.org/10.1080/00207140008410048.

Haley, J. (2015). An interactional explanation of hypnosis. *International Journal of Clinical and Experimental Hypnosis, 63*(4). https://doi.org/10.1080/00207144.205.1062696.

Hammond, D. C. (2010). Hypnosis in the treatment of anxiety- and stress-related disorders. *Expert Review of Neurotherapeutics, 10*(2), 263-273. https://doi.org/10.1586/ern.09.140.

Hartland, J. (1971). *Medical and dental hypnosis and its clinical applications* (2nd ed.). Baillière Tindall.

Hodge Jr., R., & Wagner, E. E. (1964). The validity of hypnotically induced emotional states. *American Journal of Clinical Hypnosis, 7*, 37-41. https://doi.org/10.1080/00029157.1964.10402389.

Kirsch, I., Montgomery, G., & Sapirstein, G. (1995). Hypnosis as an adjunct to cognitive-behavioral psychotherapy: A meta-analysis. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 63*, 214-220.

Kroger, W. S., & Fezler, W. D. (1976). *Hypnosis and behavior modification: Imagery conditioning*. J. B. Lippincott.

Lynn, S. J., Kirsch, I., Barabasz, A., Cardena, E., & Patterson, D. (2000). Hypnosis as an empirically supported adjunctive technique: The state of the evidence. *International Journal of Clinical and Experimental Hypnosis, 48*, 343-361. https://doi.org/10.1080/00207140008410050.

Müezzinoğlu, A. E. (2000). *Beş duyunun ötesi hipnoz* (2. baskı). Ajans 12.

Müezzinoğlu, A. E. (2009). *Hipnoz pratiği*. Omniya Yayınları.

Nash, M., & Barnier, A. J. (2015). *Hipnoz klinik* (Cilt III). (Çev. M. Özkan). Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları.

Needleman, L. (2003). Case conceptualization in preventing and responding to therapeutic difficulties. R. L. Leahy (Ed.). *Roadblocks in cognitive-behavioral therapy: Transforming challenges into opportunities for change*, içinde (ss. 3-23), Guildford Press.

Olness, K. (2008). Helping children and adults with hypnosis and biofeedback. *Cleveland Clinic Journal of Medicine, 75*(Suppl 2), ss. 39-43. https://doi.org/10.3949/ccjm.75.suppl_2.s39.

Öztürk, O. (1989). *Psikanaliz ve psikoterapi* (2. Baskı). Evrim Kitabevi.

Özakkaş, T. (1995). *Gerçeğin dirilişine kapı: Hipnoz* (Cilt 3). Özak Yayınevi.

Phillips, M. (1993). The use of ego-state therapy in the treatment of posttraumatic stress disorder. *American Journal of Clinical Hypnosis, 35*, 241-249. https://doi.org/10.1080/00029157.1993.10403015.

Schoenberger, N. E. (2000). Research on hypnosis as an adjunct to cognitive-behavioral psychotherapy. *International Journal of Clinical and Experimental Hypnosis, 48*, 154-169.

Spiegel, H., & Spiegel, D. (2019). *Trans ve tedavi: Hipnozun klinik kullanımları*. T. Özakkaş (Çev. Ed.). Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları.

Uçar, Ş. (2020). *Ego state terapi: Hipnoanalitik entegrasyon yaklaşımı*. In T. Özakkaş, B. Sezgin, & E. Özen (Eds.), *Hipnozun klinikte kullanımı, hipnoterapi.* Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları.

Watkins, J. G., & Watkins, H. H. (2006). *Ego durumları: Teori ve terapi.* T. Özakkaş (Çev. Ed.). Litera Yayınları.

Whorwell, P. J., Prior, A., & Colgan, S. M. (1987). Hypnotherapy in severe irritable bowel syndrome: Further experience. *Gut, 28*(4), 423-425. https://doi.org/10.1136/gut.28.4.423.

Gizem Çeviker

Bölüm 13

Mindfulness (Bilinçli Farkındalık) Temelli Yaklaşımlar

> *"Biraz üzgün, endişeli veya sinirli hissetmeye başladığında, zarar veren şey duygu durumu değil, bu duygu durumuna nasıl tepki verdiğindir."*
> *Mark Williams & Danny Penman, 2011.*

Yaklaşımın Temel Felsefesi

Mindfulness (bilinçli farkındalık[1]) kelimesi ve beraberinde gelen felsefi çerçevesi her ne kadar psikoloji alan yazınında son elli senedir yapılan çalışmalarla karşımıza çıkmış olsa da kavramsal geçmişi yaklaşık iki bin beş yüz sene öncesine dayanmaktadır. Pali dilindeki karşılığı *sati* olan bu kelime, "*hatırlamak*" ve biraz daha detaylı olarak "*bu anda olduğunu ve gözlem yapmayı hatırlamak*" anlamına gelmektedir (Sharf, 2014). Kelimenin günümüzdeki karşılığına bakılacak olursa mindfulness temelli erken müdahale programlarının ilki olan mindfulness temelli stres azaltma (*MBSR-Mindfulness Based Stress Reduction*) programını geliştiren Prof. Dr. Jon Kabat-Zinn'in mindfulness tanımıyla başlamak kronolojik bir giriş

[1] Birden fazla Türkçe çevirisi olması ve yazarın bu doğrultudaki tercihi sebebiyle bu bölüm kapsamında *mindfulness* kelimesi kullanılmıştır.

Kaynaklar

Analayo, B. (2004). *Satipatthana: The direct path to realization*. Windhorse Publication.

Baer, R., Crane, C., Miller, E., & Kuyken, W. (2019). Doing no harm in mindfulness-based programs: Conceptual issues and empirical findings. *Clin Psychol Rev., 71*, 101-114. https://doi.org/10.1016/j.cpr.2019.01.001.

Barnhofer, T., Crane, C., Hargus, E., Amarasinghe, M., Winder, R., & Williams, J. M. G.(2009). Mindfulness-based cognitive therapy as a treatment for chronic depression: A preliminary study. *Behaviour Research and Therapy*, *47*(5), 366-373. https://doi.org/10.1016/j.brat.2009.01.019.

Beck, J. S. (1964). *Cognitive therapy: Basics and beyond.* Guildford Press.

Beck, A. T., Rush, A. J., Shaw, B. F., & Emery, G. (1979). *Cognitive therapy of depression*. Guilford Press.

Bishop, S. R., Lau, M., Shapiro, S., Carlson, L., Anderson, N. D., Carmody, J., Segal, Z. V., Abbey, S., Speca, M., Velting, D. ve Devins, G. (2004). Mindfulness: A proposed operational definition. *Clinical Psychology: Science and Practice*, *11*(3), 230- 241. https://doi.org/10.1093/clipsy.bph077.

Bögels, S. ve Restifo, K. (2014). *Mindful parenting: A guide for mental health practitioners.* W. W. Norton & Company.

Carmody, J., & Baer, R. A. (2008). Relationships between mindfulness practice and levels of mindfulness, medical and psychological symptoms and well-being in a mindfulness-based stress reduction program. *Journal of Behavioral Medicine, 31*, 23–33.

Carmody, J., & Baer, R. A. (2009). How long does a mindfulness-based stress reduction program need to be? A review of class contact hours and effect sizes for psychological distress. *J. Clin. Psychol, 65*(6), 627-638. https://doi.org/10.1002/jclp.20555.

Crane, R. (2009). *Mindfulness-based cognitive therapy.* Routledge.

Crane, R. S., Eames, C., Kuyken, W., Hastings, R. P., Williams, J. M. G., Bartley, T., Evans, A., Silvertone, S., Soulsby, J. G., & Surawy, C. (2013). Development and validation of the mindfulness-based interventions–teaching assessment criteria (MBI: TAC). *Assessment, 20*(6), 681-688.

Crane, R. S. (2017). Implementing mindfulness in the mainstream: Making the path bywalking it. *Mindfulness*, *8*(3), 585-594. https://doi.org/10.1007/s12671-016-0632-7.

Crane, R. S., Brewer, J., Feldman, C., Kabat-Zinn, J., Santorelli, S., Williams, J. M. G. &Kuyken, W. (2017). What defines mindfulness-based programs? The warp and the weft. *Psychological Medicine*, *47*(6), 990-999. https://doi.org/10.1017/S0033291716003317.

Cox, A.E., Roberts, M.A., Cates, H.L., & McMahon, A.K. (2018). Mindfulness and affective responses to treadmill walking in ındividuals wıth low ıntrinsic motivation to exercise. *Int. J. Exerc. Sci*., *11*(5), 609-624.

Çeviker, G. (2022). Mindfulness-Based Cognitive Therapy. In N. B. Baykal (Ed.) *Current approaches in psychotherapy* (pp. 213-243). Nobel Academic Publishing.

Germer, C. K. (2005). Mindfulness: What is it? What does it matter? C. K. Germer, R. D. Siegel, & P. R. Fulton (Eds.), *Mindfulness and psychotherapy* (ss. 3-27). Guilford Press.

Goyal, M., Singh, S., Sibinga, E.M.S., Gould, N.F., Rowland-Seymour, A., Sharma, R., et al. (2014). Meditation Programs for Psychological Stress and Well-being: A Systematic Review and Meta-analysis. *JAMA Intern. Med*., *3*, 357-368.

Grant, J. A., Courtemanche, J., Duerden, E. G., Duncan, G. H., & Rainville, P. (2010). Cortical thickness and pain sensitivity in zen meditators. *Emotion, 10*(1), 43–53. https://doi.org/10.1037/a0018334.

Goldin, P. R., & Gross, J. J. (2010). Effects of mindfulness-based stress reduction (MBSR) on emotion regulation in social anxiety disorder. *Emotion, 10(1),* 83-91. https://doi.org/10.1037/a0018441.

Grossman, P., Niemann, L., Schmidt, S., & Walach, H. (2010). Mindfulness-based stressreduction and health benefits: A meta-analysis. Focus on Alternative and *Complementary Therapies, 8*(4), 35-43. https://doi.org/10.1111/j.20427166.2003.tb04008.x.

Hayes, A.F., Strosahl, K.D., & Wilson, K.G. (1999). *Acceptance and commitment therapy: An experiential approach to behavior change*. Guilford Press

Hawley, L. L., Schwartz, D., Bieling, P. J., Irving, J., Corcoran, K., Farb, N. A. S., & Segal, Z. V. (2014). Mindfulness practice, rumination, and clinical outcome in mindfulness-based treatment. *Cognitive Therapy and Research, 38*, 1-9.

Hilton, L., Hempel, S., Ewing, B. A., Apaydin, E., Xenakis, L., Newberry, S., Colaiaco, B., Maher, A. R., Shanöam, R. B., Sorbero, M. E., & Maglione, M. A. (2017). Mindfulness meditation for chronic pain: Systematic review and meta-analysis. *Annals of Behavioral Medicine*, *51*(2), 199-213. https://doi.org/10.1007/s12160-016-9844-2.

Hjemdal, O., Stiles, T., & Wells, A. (2013). Automatic thoughts and meta-cognition as predictors of depressive or anxious symptoms: A prospective study of two trajectories. *Scandinavian Journal of Psychology*, *54*(2), 59-65. https://doi.org/10.1111/sjop.12010.

Hölzel, B. K., Carmody, J., Vangel, M., Congleton, C., Yerramsetti, S. M., Gard, T., & Lazar, S. W. (2011). Mindfulness practice leads to increases in regional brain gray matter density. *Psychiatry Research*, *191*(1), 36-43. https://doi.org/10.1016/j.pscychresns.2010.08.006.

Ireland, M. J. (2013). Meditation and psychological health: Modeling theoretically derived predictors, processes, and outcomes. *Mindfulness, 4*, 362-374.

Jha, A. P., Morrison, A. B., Dainer-Best, J., Parker, S., Rostrup, N., & Stanley, E. A. (2015). Minds "at attention": Mindfulness training curbs attentional lapses in military cohorts. *PloS one, 10*(2), e0116889.

Kabat-Zinn, J. (2003). Mindfulness-based interventions in context: Past, present, and future. *Clinical Psychology: Science and Practice, 10*, 144-156.

Kabat-Zinn, J. (2013). *Full catastrophe living: Using the wisdom of your body and mind to face stress, pain and illness*. Delacorte.

Kabat-Zinn, J. (1982). An outpatient program in behavioral medicine for chronic pain patients based on the practice of mindfulness meditation: Theoretical considerations and preliminary results. *General Hospital Psychiatry*, *4*(1), 33-47. https://doi.org/10.1016/0163-8343(82)90026-3.

Kabat-Zinn, J., Lipworth, L., & Burney, R. (1985). The clinical use of mindfulness meditation for the self-regulation of chronic pain. *Journal of Behavioral Medicine*, *8*(2), 163-190. https://doi.org/10.1007/BF00845519.

Kabat-Zinn, J., Lipworth, L., Burncy, R., & Sellers, W. (1986). Four-year follow-up of a meditation-based program for the self-regulation of chronic pain: treatment outcomes and compliance. *The Clinical Journal of Pain*, *2*(3), 159-774. https://doi.org/10.1097/00002508-198602030-00004

Kabat-Zinn, J. (1990). *Full catastrophe living: Using the wisdom of your body and mind to face stress, pain and illness*. Delacorte.

Kabat-Zinn, J., Massion, A. O., Kristeller, J., Peterson, L. G., Fletcher, K. E., Pbert, L., Lenderking, W. R. ve Santorelli, S. F. (1992). Effectiveness of a meditation-based stress reduction program in the treatment of anxiety disorders. *American Journal of Psychiatry*, *149*(7), 936–943.

Kabat-Zinn, J. (2011). Some reflections on the origins of MBSR, skillful means, and the trouble with maps. *Contemporary Buddhism*, *12*(1), 281-306. https://doi.org/10.1080/14639947.2011.564844.

Kaufman, K. A., Glass, C. R., & Pineau, T. R. (2018). *Mindful sport performance enhancement: Mental training for athletes and coaches*. American Psychological Association. https://doi.org/10.1037/0000048-000.

Kaufman, K. A, Glass, C. R., & Pineau, T. R. (2016). Mindful sport performance enhancement (MSPE) development and applications. In A. L. Baltzell (Ed.), *Mindfulness and performance* (pp. 153–185). Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CBO9781139871310.009.

Killingsworth, M. A. & Gilbert, D. T. (2010). A wandering mind is an unhappy mind. *Science, 330,* 932.

Kristeller, J. L., & Wolever, R. Q. (2011). Mindfulness-based eating awareness training for treating binge eating disorder: The conceptual foundation. *Eat Disord*, *19*(1), 49-61.

Kudesia, R. S. (2019). Mindfulness as a metacognitive practice. *Academy of Management Review, 44(2),* 405-423.

Kuyken, W., Hayes, R., Barrett, B., Byng, R., Dalgleish, T., Kessler, D., Lewis, G., Watkins, E., Brejcha, C., Cardy, J., Causley, A., Cowderoy, S., Evans, A., Gradinger, F., Kaur, S., Lanham, P., Morant, N., Richards, J., Shah, P.,….Byford, S. (2015). Effectiveness and cost-effectiveness of mindfulness-based cognitive therapy compared with maintenance antidepressant treatment in the prevention of depressive relapse or recurrence (PREVENT): A randomised controlled trial. *The Lancet*, *386*(9988), 63-73.

Linehan, M. M. (1993). *Skills training manual for treating borderline personality disorder*. Guilford Press.

Loucks, E.B., Nardi, W.R., Gutman, R., et al. (2019). Mindfulness-based blood pressure reduction (MB-BP): Stage 1 single-arm clinical trial. *PLoS One, 14(11),* e0223095.

Lyddy, C. J., & Good, D. J. (2017). Being while doing: An inductive model of mindfulness at work. *Frontiers in Psychology, 7,* 2060. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2016.02060.

Lazar, S. W., Kerr, C. E., Wasserman, R. H., Gray, J. R., Greve, D. N., Treadway, M. T., McGarvey, M., Quinn, B. T., Dusek, J. A., Benson, H., Rauch, S. L., Moore, C. I., & Fischl, B. (2005). Meditation experience is associated with increased cortical thickness. *Neuroreport*, *16*(17), 1893. https://doi.org/10.1097/01.wnr.0000186598.66243.

Marlatt, G. A. ve Kristeller, J. L. (1999). Mindfulness and meditation. W. R. Miller (Ed.), *Integrating spirituality into treatment: Resources for practitioners* içinde (ss. 67-84). American Psychological Association. https://doi.org/10.1037/10327-004.

Neff, K. ve Germer, C. (2018). *The mindful self-compassion workbook: A proven way to accept yourself, build inner strength, and thrive.* Guilford Press.

O'Reilly, G.A., Cook, L., Spruijt-Metz, D., & Black, D. S.. (2014). Mindfulness-based interventions for obesity-related eating behaviors: A literature review. *Obes. Rev. an Off. J. Int. Assoc. Study Obes.*, *15*(6), 453–461. https://doi.org/10.1111/obr.12156.

Segal, Z. V., Williams, J. M., Teasdele, J. D., & Gemar, M. A. (1996). A cognitive science perspective on kindling and episode sensitization in recurrent affective disorder. *Psychological Medicine*, *26*(2), 371-380. http://doi.org/10.1017/s0033291700034760.

Segal, Z. V., Williams, J. M. G., & Teasdale, J. D. (2002). *Mindfulness-based cognitive therapy for depression: A new approach to preventing relapse*. Guilford Press.

Segal, Z. V., Williams, J. M. G., & Teasdale, J. D. (2013). *Mindfulness-based cognitive therapy for depression* (2nd ed.). The Guilford Press.

Shapero, B.G., Greenberg, J., Pedrelli, P., de Jong, M., & Desbordes, G. (2018). Mindfulness-based interventions in psychiatry. *Focus (Am Psychiatr Publ), 16*(1), 32-39.

Sharf, R. (2014). Mindfulness and Mindlessness in Early Chan. *Philosophy East and West*, 64 (4), 933-964. https://doi.org/10.1353/pew.2014.0074.

Shelton, R. C., & Hollon, S. D. (2012). The long-term management of major depressive disorders. *Focus*, *10*(4), 434-441. https://doi.org/10.1176/appi.focus.10.4.434.

Teasdale, J. D. (1985). Psychological treatments for depression: How do they work?. *Behaviour Research and Therapy*, *23*(2), 157-165.

Teasdale, J. D. (1988). Cognitive vulnerability to persistent depression. *Cognition & Emotion*, *2*(3), 247-274. https://doi.org/10.1080/02699938808410927.

Teasdale, J. D., Williams, J. M. G., & Segal, Z. V. (2014). *The mindful way workbook: An 8-week program to free yourself from depression and emotional distress*. Guilford Press.

Treleaven, D.A. (2018). *Trauma-sensitive mindfulness: Practices for safe and transformative healing*. W. W. Norton & Company.

Van den Brink, E., & Koster, F. (2015). *Mindfulness-based compassionate living* (1st ed.). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781315764184.

Williams, J. M. G., Penman, D. (2011). *Mindfulness: A practical guide to finding peace in a frantic world.* London: Piatkus

Winnebeck, E., Fissler, M., Gärtner, M., Chadwick, P., & Barnhofer, T. (2017). Brief training in mindfulness meditation reduces symptoms in patients with a chronic or recurrent lifetime history of depression: A randomized controlled study. *Behaviour Research and Therapy*, *99*, 124-130. https://doi.org/10.1016/j.brat.2017.10.005.

SAĞLIK HİZMETLERİNDE EKONOMİK DEĞERLENDİRME YÖNTEMLERİ

Dr. Öğr. Üyesi İlknur Arslan Aras

nobel bilimsel

SAĞLIK HİZMETLERİNDE EKONOMİK DEĞERLENDİRME YÖNTEMLERİ

Dr. Öğr. Üyesi İlknur Arslan Aras

Yayın No.: 2209
ISBN: 978-625-393-703-4
E-ISBN: 978-625-393-704-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Dilek Gezgin -dilek@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Arslan Aras, İlknur.
Sağlık Hizmetlerinde Ekonomik Değerlendirme Yöntemleri / İlknur Arslan Aras
1. Basım, VIII + 172 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-703-4
E-ISBN: 978-625-393-704-1
1. Ekonomik Değerlendirme 2. Sağlık Hizmetleri 3. Sağlık Ekonomisi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Repro Bir Mat. Kağ. Rek. Tas. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 47381
İvogsan 1518. Sokak 2730 Mat-Sit İş Merkezi Ostim, Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ v

GİRİŞ 1

Bölüm 1
SAĞLIK EKONOMİSİNDE TEMEL KAVRAMLAR 3

Bölüm 2
RASYONEL BİREY MİYİZ? 41

Bölüm 3
EKONOMİK DEĞERLENDİRME YÖNTEMLERİ 63

Bölüm 4
MALİYETLERİN VE FAYDALARIN BELİRLENMESİ 83

Bölüm 5
MALİYET DEĞER ANALİZİ (COST-BENEFIT ANALYSIS) MDA 105

Bölüm 6
MALİYET FAYDA ANALİZİ (COST-UTILITY ANALYSIS) MFA 121

Bölüm 7
MALİYET ETKİLİLİK ANALİZİ (COST-EFFECTIVENESS ANALYSIS) MEA 127

Bölüm 8
MALİYET MİNİMİZASYONU (COST-MINIMIZATION ANALYSIS) MMA 141

Bölüm 9
SAĞLIK HİZMETLERİNDE EKONOMİK DEĞERLENDİRME YÖNTEMLERİNİ KARŞILAŞTIRMA 147

KAYNAKLAR 165

KAYNAKLAR

Abbott, M., & Doucouliagos, C. (2003). The efficiency of Australian universities: a data envelopment analysis. *Economics of Education review*, *22*(1), 89-97.

Ağırbaş, İ. (1999). *Sağlık hizmetlerinde ekonomik değerlendirme teknikleri ve TCDD Ankara Hastanesinde prostat vakalarının incelenmesi yoluyla maliyet etkililik analizi uygulaması. Hacettepe Üniversitesi*, Sağlık Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

Akal, Z. (2005). *İşletmelerde performans ölçüm ve denetimi çok yönlü performans göstergeleri* (6. baskı). Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları.

Andronis, L. Barton, P. Bryan, S. (2009). Sensitivity analysis in economic evaluation: an audit of NICE current practice and a review of its use and value in decision-making, *Health Technology Assesment*, 13(29):1-85.

Arrow, K. J. (1983). Behavior under uncertainty and its implications for policy. In *Foundations of utility and risk theory with applications* (pp. 19-32). Dordrecht: Springer Netherlands.

Arslan, D. T. (2020). *Prostat kanseri tedavisinde robotik ve açık radikal prostatektomi yöntemlerinin maliyet etkililik analizi*. Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

Besanko, D., Dranove, D., Shanley, M., & Schaefer, S. (2013). Economics of strategy. John Wiley & Sons.

Beyhun, N. E. Çilingiroğlu N. (2004). Hastalık maliyeti ve astım. *Tüberküloz ve Toraks Dergisi*, 52(4): 386-392.

Bhattacharyya, N. (2011). Incremental health care utilization and expenditures for chronic rhinosinusitis in the united states. *Annals of Otology Rhinology & Laryngology*, 120(7), 423-427. https://doi.org/10.1177/000348941112000701

Boadway, R. W., & Shah, A. (2009). *Fiscal Federalism: Principles and Practice of Multiorder Governance*. Cambridge University Press.

Boyd, K. M. (2000). Disease, illness, sickness, health, healing and wholeness: exploring some elusive concepts. *Medical humanities*, *26*(1), 9-17.

Bozdemir, E. (2019). *Sağlık işletmelerinde maliyet muhasebesi ve analizi*. Gazi Kitapevi, Ankara.

Bozdemir, E., & Yusuf, Ö. C. E. L. (2016). Hastanelerde Dış Kaynak Kullanımının Maliyet Minimizasyonu Açısından Analizi: Bolu İzzet Baysal Eğitim ve Araştırma Hastanesi Manyetik Rezonans (MR) Cihazı Örneği. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *20*(3).

Braithwaite, J., Taylor, N., Clay-Williams, R., Ting, H. P., & Arnolda, G. (2020). Conclusion: the road ahead: where should we go now to improve healthcare quality in acute settings?. *International Journal for Quality in Health Care*, *32*(Supplement_1), 99-103.

Brazier, J., Ratcliffe, J., Saloman, J., & Tsuchiya, A. (2017). *Measuring and valuing health benefits for economic evaluation*. OXFORD university press.

Briggs, A. H., & O'Brien, B. J. (2001). The death of cost-minimization analysis?. *Health economics*, *10*(2), 179-184.

Briggs, A., & Sculpher, M. (1998). An introduction to Markov modelling for economic evaluation. *Pharmacoeconomics*, *13*(4), 397-409.

Büyükmirza, H. K. (2009*). Maliyet ve yönetim muhasebesi* (14. baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.

Camerer, C. F., Loewenstein, G., & Rabin, M. (Eds.). (2011). *Advances in Behavioral Economics*. Princeton University Press.

Cavaliere, C. and Chung, K. (2010). A cost-utility analysis of nonsurgical management, total wrist arthroplasty, and total wrist arthrodesis in rheumatoid arthritis. *The Journal of Hand Surgery*, 35(3), 379-391.e2. https://doi.org/10.1016/j.jhsa.2009.12.013

Chung, K., Saddawi-Konefka, D., Haase, S., & Kaul, G. (2009). A cost-utility analysis of amputation versus salvage for gustilo type iiib and iiic open tibial fractures. *Plastic & Reconstructive Surgery*, 124(6), 1965-1973. https://doi.org/10.1097/prs.0b013e3181bcf156

Coelli, T. J., Rao, D. S. P., O'Donnell, C. J., & Battese, G. E. (2005). *An introduction to efficiency and productivity analysis*. Springer Science & Business Media.

Creese, A. Parker, D. (1998). *Birinci basamak sağlık hizmetlerinde maliyet analizi*, (Tatar, M &Tatar, F. Trans.). Cenevre. (Original work published 1994)

Culyer, A. J., & Horisberger, B. (Eds.). (1983). *Economic and medical evaluation of health care technologies*. Springer Science & Business Media.

Culyer, T. (1980). *The political economy of social policy.*

Cylus, J., Papanicolas I., & Smith, P. C. (2017). Using Data Envelopment Analysis to Address the Challenges of Comparing Health System Efficiency. *Global Policy*, 8(Supplement 2), 60-68.

Çelik, Y. (2013). *Sağlık ekonomisi*. (2. Baskı). Ankara: Siyasal yayınevi.

Çınaroğlu, S. (2018). Maliyet Değer Analizi Sonuçlarının Parametrik Olasılık Dağılımlarına Karşı Duyarlılığı: Bir Markov Zinciri Monte Carlo Simülasyonu Uygulaması. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, *21*(2), 227-242.

Çil Koçyiğit, S. (2022). *Hastane İşletmelerinde Maliyet ve Yönetim Muhasebesi*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Çinar, Y. (2010). Türkiye ile AB Üyesi ülkelerin elektrik üretim sektörlerinin etkinlik ve verimlilik analizi: 2000-2006 dönemi için uluslararası bir karşılaştırma. *Sosyoekonomi*, *12*(12).

Daniels, N., & Sabin, J. E. (2008). *Setting limits fairly: Can we learn to share medical resources?* Oxford University Press.

Dawoud, D. M., & Baines, D. L. (2017). Economic evaluation and its types. In *Economic Evaluation of Pharmacy Services* (pp. 99-119). Academic Press.

Di, W. T., Vergara, F., Bertiller, E., Gallardo, M., Gandino, I. J., Scolnik, M., … & Soriano, E. R. (2016). Incidence and prevalence of rheumatoid arthritis in a health management organization in argentina: a 15-year study. *The Journal of Rheumatology*, 43(7), 1306-1311. https://doi.org/10.3899/jrheum.151262

Donaldson, C., Hundley, V., & McIntosh, E. (1996). Using economics alongside clinical trials: why we cannot choose the evaluation technique in advance. *Health Economics*, *5*(3), 267-269.

Donanma S. L. (2020). Theory of human motivation—Abraham Maslow. *Science Education in Theory and Practice: An Introductory Guide to Learning Theory*, 17-28.

Dranove, D. (2002). Measuring costs. In Sloan, F.A. (Eds.), *Valuing health care* (61-97). United Kingdom: Cambridge University Press

Drucker, P. F. (1967). *The Effective Executive: The Definitive Guide to Getting the Right Things Done*. HarperBusiness.

Drummond, M. (2004). Economic Evaluation in Health Care: Is It Really Useful Or Are We Just Kidding Ourselves?. *Australian Economic Review*, 37(1), 3-11.

Drummond, M.F., McGuire A. (2001). *Economic Evaluation in Health Care-Mergin Theory With Practice*. Oxford, Oxford University Press.

Drummond, M.F., Sculpher, M.J., Torrance. G.W., O'brien B.J., Stoddart G.L. (2005). Methods for the Economic *Evaluation of Health Care Programmes*. (3rd ed) Oxford, Oxford University Press

Dupuit, J. (1844). De la Measure de l'Utilité des Travaux Publiques. In *Annales des Ponts et Chaussées* (Vol. 8, pp. 255-283).

Dursun, F. (2013). *Veri zarflama analizi ve çağrı merkezleri etkinlik kıyaslama. Marmara Üniversitesi.* Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Edejer, T.T. (2003). *Making Chouse in Health: WHO Guide To Cost-Effectiveness Analysis*. Geneva, World Health Organization.

Eisenberg, L. Disease and illness Distinctions between professional and popular ideas of sickness. *Cult Med Psych* 1, 9–23 (1977). https://doi.org/10.1007/BF00114808

Erbaydar, N.P. (2009). Hastalık yükü kavramı ve hesaplanmasında kullanılan ölçütler ve DALY kavramına kısa bakış, *Toplum Hekimliği Bülteni*, 28(1).

Euroqol. (2024). *EQ-5D-5L User Guide*. https://euroqol.org/wp-content/uploads/2023/11/EQ-5D-5LUserguide-23-07.pdf. Erişim tarihi: 11.01.2024

Evans, R. G., Barer, M. L., & Marmor, T. R. (Eds.). (1994). Why Are Some People Healthy and Others Not?: *The Determinants of Health of Populations*. AldineTransaction.

Ezenduka, C., Namadi, A., Dahiru, T., Nwosu, U., & Musa, S. (2022). Economic evaluation of a leprosy innovation project in northern nigeria: cost-effectiveness analysis. *Cost Effectiveness and Resource Allocation*, 20(1). https://doi.org/10.1186/s12962-022-00393-w

Ezenduka, C., Post, E., John, S., Suraj, A., Namadi, A., & Onwujekwe, O. (2012). Cost-effectiveness analysis of three leprosy case detection methods in northern nigeria. *Plos Neglected Tropical Diseases*, 6(9), e1818. https://doi.org/10.1371/journal.pntd.0001818

Farrell, M. J. (1957). The measurement of productive efficiency. Journal of the Royal Statistical Society: *Series A (General),* 120(3), 253-281.

Finley, K. (1994). Wants vs. needs: a customer-oriented perspective. *Performance + Instruction*, 33(10), 28-32. https://doi.org/10.1002/pfi.4160331010

Fishman, G. (2013). *Monte Carlo: concepts, algorithms, and applications*. Springer Science & Business Media

Folland, S., Goodman, A. C., & Stano, M. (2017). *The Economics of Health and Health Care*, International Edition.

Fox-Rushby, J.A., Hanson, K. Calculating and presenting disability adjusted life years (DALYs) in cost-effective analysis. *Health Policy and Planning*, 16 (3), 326-331.

Garrison, L., Lubeck, D., Lalla, D., Paton, V., Dueck, A., & Perez, E. (2007). Cost-effectiveness analysis of trastuzumab in the adjuvant setting for treatment of her2-positive breast cancer. *Cancer*, 110(3), 489-498. https://doi.org/10.1002/cncr.22806

Gold, M.R., Siegel, J.A., Russell, L.B., Weinstein, M.C. (1996). *Cost-Effectiveness in Health and Medicine*. New York: Oxford University Press.

Gostin, L. O., Monahan, J., Kaldor, J., DeBartolo, M. C., Friedman, E., Gottschalk, K., … & Yamin, A. E. (2019). The legal determinants of health: harnessing the power of law for global health and sustainable development. *The Lancet*, 393(10183), 1857-1910. https://doi.org/10.1016/s0140-6736(19)30233-8

Gözüm, P. (2021). The effect of organizational silence behaviors of public employees on participation in decisions and professional autonomy practices during the covid-19 pandemic period. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 4(2), 466-483. https://doi.org/10.33712/mana.918853

Gunes, S. and Arslan, M. (2021). Depremden etkilenen betonarme konutların onarım/yıkım karar sürecine maliyetlerin etkisi. *Afet Ve Risk Dergisi*, 4(2), 183-202. https://doi.org/10.35341/afet.980414

Haddix A.ve diğ. (2003). *Prevention Effectiveness – A Guide To Decision Analisis and Economic Evaluation*; Oxford University Press.

Hajjar, A., Ergün, M., Alagoz, O., & Rampurwala, M. (2019). Cost-effectiveness of adjuvant paclitaxel and trastuzumab for early-stage node-negative, her2-positive breast cancer. *Plos One*, 14(6), e0217778. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0217778

Hamilton, D., Hulme, C., Flood, L., & Powell, S. (2014). Cost–utility analysis and otolaryngology. *The Journal of Laryngology & Otology*, 128(2), 112-118. https://doi.org/10.1017/s0022215114000048

Haycox, A. Walker, A. (2009). *What is costminimisation analysis?*, Retrieved from: http://www.medicine.ox.ac.uk/bandolier/painres/download/whatis/what_is_costmin.pdf

Health Systems Assessment (HSA), (2012). *The Health System Assessment Approach: A How-To Manual*. Version 2.0. www.healthsystemassessment.org (Erişim Tarihi: 13.01.20202)

Higgins, A.M. Harris, A.H. (2012). Health economic methods: cost-minimization, costeffectiveness, cost-utility, and cost-benefit evaluations, *Critical Care Clinics*, 28:11-24.

Horngren, C. T., Sundem, G. L., Schatzberg, J. O., Burgstahler, D., & Lemon, M. (2013). *Introduction to management accounting*. Pearson Higher Ed

Istiono, W. (1994) Need-Want-Demand. Fakultas Kedokteran Unıversıtas Gadjah Mada Yogyakarta, 36.

Jain, R., Grabner, M., & Onukwugha, E. (2011). Sensitivity analysis in cost-effectiveness studies. *Pharmacoeconomics*, 29(4), 297-314. https://doi.org/10.2165/11584630-000000000-00000

Johannesson, M. (1996). *Theory and methods of economic evaluation of health care* (Vol. 4). Springer Science & Business Media.

Joint Commission Resources, Inc. (2005) *Hospital Accreditation Standards*. Oakbrook Terrace: Joint Commission on Accreditation on Healthcare Organizations.

Jommi, C. L. A. U. D. I. O. (2017). An introduction to economic evaluation of health care programs. In *Economic evaluation of pharmacy services* (pp. 1-9). Academic Press.

Kahneman, D., & Tversky, A. (1979). Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk. *Econometrica*, 47(2), 263-291.

Kahneman, D., & Tversky, A. (Eds.). (2000). *Choices, values, and frames*. Cambridge university press.

Kala, E., Stojko, R., & Sadłocha, M. (2018). Hysterectomy costs depending on operational technique. *Ginekologia Polska*, 89(12), 672-676. https://doi.org/10.5603/gp.a2018.0113

Kao, C., Chen, L. H., Wang, T. Y., Kuo, S., & Horng, S. D. (1995). Productivity improvement: efficiency approach vs effectiveness approach. *Omega*, *23*(2), 197-204.

Kar, A. (2016). *Rüptüre olmamış serebral anevrizmaların tedavisinde cerrahi klipleme ve endovasküler koil yöntemlerinin maliyet etkililiğinin değerlendirilmesi*. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

Kara, İ., Kara, İ., Bayraktar, Y. Ş., Çiçekci, F., Yılmaz, H., Duman, A., … & Çelik, J. B. (2019). Bir üniversite hastanesinin yoğun bakım ünitelerinde maliyet analizi. *Cukurova Medical Journal*, 44(3), 764-771. https://doi.org/10.17826/cumj.463401

Kara, O., & Kurutkan, N. (2018). *Mikro iktisadi açıdan sağlık hizmetleri piyasasının analizi.* Ankara: Nobel yayınevi.

Kavuncubaşı, Ş., & Yıldırım, S. (2000). *Hastane ve Sağlik Kurumlari Yönetimi*. Siyasal Kitabevi, Ankara.

Kernick D. Mcdonald R. (2002). *Getting Health Economics into Practise,* Edited by David Kernick, Radclife medical Press, United Kingdom.

Kernick, D. (2002). *Getting Health Economics into Practise,* Edited by David Kernick, Radclife medical Press, United Kingdom

Kickbusch, I., Allen, L., & Franz, C. (2016). The commercial determinants of health. *The Lancet Global Health*, 4(12), e895-e896. https://doi.org/10.1016/s2214-109x(16)30217-0

Kobu, B. (2006). *Üretim Yönetimi*, Beta Basım Yayım Dağıtım A.S.,İstanbul. Kurtulmuş, S. (1998), Sağlık Ekonomisi Ve Hastane Yönetimi, Timas Yayınları, İstanbul.

Koçatakan, P., Küçük, A., KADI, Z., & Ataseven, H. (2021). Whipple operasyonlarında endoskopik ultrasonagrafinin önemi ve fayda-maliyet analizi. Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 8(4), 657-664. https://doi.org/10.34087/cbusbed.907903

Kumar, K. and Rizvi, S. (2013). Cost-effectiveness of spinal cord stimulation therapy in management of chronic pain. *Pain Medicine*, 14(11), 1631-1649. https://doi.org/10.1111/pme.12146

Küçük, O. (2011). *Faktör Esnekliği ve Ölçeğe Göre Getiri: Kobi'lerde Karşılaştırmalı Bir Cobb-Douglas Üretim Fonksiyonu Uygulaması.* Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15(2), 353-362.

Kymes, S.M. (2008). An ıntroduction to decision analysis in the economic evaluation of the prevention and treatment of vision-related diseases*, Ophthalmic Epidemiology*, 15:76-83.

Ladabaum, U., Chey, W., Scheiman, J., & Fendrick, A. (2002). Reappraisal of non-invasive management strategies for uninvestigated dyspepsia: a cost-minimization analysis. *Alimentary Pharmacology & Therapeutics*, 16(8), 1491-1501. https://doi.org/10.1046/j.1365-2036.2002.01306.x

Leelahavarong, P. (2014). Budget impact analysis, *Journal of the Medical Association of Thailand*, 97(5):565-571.

Leonard, H. B., & Zeckhauser, R. J. (1983). Cost-benefit analysis applied to risks: Its philosophy and legitimacy.

Lipsey R. G. Lipsey & Steiner P. O. (1978). *Economics.* Harper and Row Publishers, New York.

Lodge, D. A. (1991). Productivity, efficiency, & effectiveness in the management of healthcare technology: an incentive pay proposal. *Journal of Clinical Engineering*, *16*(1), 29-34.

Malhan, S. (2008). *Bütçe Etkisi Analizi İçin İyi Uygulama Prensipleri, Türkiye Akılcı İlaç Kullanım Platformu*, http://klinikfarmakoloji.com/index.php? erişim tarihi: 04/02/2024

Malhan, S., Öksüz, E., Babineaux, S., Ertekin, A., & Palmer, J. (2014). Assessment of the direct medical costs of type 2 diabetes mellitus and its complications in turkey. *Turkish Journal of Endocrinology and Metabolism*, 18(2), 39-43. https://doi.org/10.4274/tjem.2441

Manchikanti, L., Pampati, V., Benyamin, R., & Hirsch, J. (2017). Cost utility analysis of lumbar interlaminar epidural injections in the treatment of lumbar disc herniation, central spinal stenosis, and axial or discogenic low back pain. *Pain Physician*, 4(20;4), 219-228. https://doi.org/10.36076/ppj.2017.228

Mankiw, N. G. (2020). *Principles of economics*. Cengage Learning.

Mankiw, N. G., & Taylor, M. P. (2014). *Economics*. Cengage Learning.

Manns, B., Hemmelgarn, B., Tonelli, M., Au, F., Chiasson, T., Dong, J., … & Klarenbach, S. (2010). Population based screening for chronic kidney disease: cost effectiveness study. *BMJ*, *341(nov08 1)*, c5869-c5869. https://doi.org/10.1136/bmj.c5869

Marmot, M. (2005). Social determinants of health inequalities. *The Lancet*, 365(9464), 1099-1104. https://doi.org/10.1016/s0140-6736(05)71146-6

McIntosh, E. Clarke, P.M. Frew, E.J. Louviere, J.J. (2010). *Applied methods of cost–benefit analysis in health care,* Oxford: Ocford University Press.

Muennig, P. (2008). *Cost effectiveness analysis in health a practical approach*, John Wiley & Sons Inc., San Fransisco

Oberst, K. (2015). *The strategic hospital: Resources for leadership*. CRC Press.

Öner, N., & Ağırbaş, İ. (2014). Bilgisayar Tomografisi ve Manyetik Rezonans Görüntülemenin Sağlıkta Teknoloji Değerlendirme ve Maliyet-Fayda Analizi ile Değerlendirilmesi. *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi*, *8*(2), 147-163.

Özgen, H., & Tatar, M. (2007). Sağlık sektöründe bir verimlilik değerlendirme tekniği olarak maliyet-etkililik analizi ve Türkiye'de durum. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, *10*(2), 109-137.

Özgümüş, E. (2012). *Stokastik sınır analizi ile üniversitelerin performanslarının değerlendirilmesi*. Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Ensitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara

Özmen, V., Çakar, B., Gökmen, E., Özdoğan, M., Güler, N., Uras, C., … & Saip, P. (2019). Cost effectiveness of gene expression profiling in patients with early-stage breast cancer in a middle-income country, turkey: results of a prospective multicenter study. *European Journal of Breast Health*, 15(3), 183-190. https://doi.org/10.5152/ejbh.2019.4761

Padda, I., Fabian, D., Farid, M., Mahtani, A., Sethi, Y., Ralhan, T., ... & Johal, G. (2024). Social Determinants of Health and its Impacts on Cardiovascular Disease in Underserved Populations: A Critical Review. *Current Problems in Cardiology*, 102373.

Padula, W. V., Miano, M. A., Kelley, M. A., Crawford, S. A., Choy, B. H., Hughes, R. M., ... & Pronovost, P. J. (2022). A cost-utility analysis of remote pulse-oximetry monitoring of patients with COVID-19. *Value in Health*, *25*(6), 890-896.

Palmer, C., Niparko, J., Wyatt, J., Rothman, M., & Lissovoy, G. (1999). A prospective study of the cost-utility of the multichannel cochlear implant. *Archives of Otolaryngology - Head and Neck Surgery*, 125(11), 1221. https://doi.org/10.1001/archotol.125.11.1221

Palmer, S., Byford, S., Raftery, J. (1999), Economics Notes: Types of Economic Evaluation. BMJ: British Medical Journal, 318(7194), 1349

Pauly, M.V. (2002). Valuing health care benefits in money terms. In Sloan, F.A. (Eds.), *Valuing health care* (99-124). United Kingdom: Cambridge University Press.

Petitti, D. B. (2000). *Meta-analysis, decision analysis, and cost-effectiveness analysis: methods for quantitative synthesis in medicine* (No. 31). OUP USA.

Phelps, C. E. (2016). Health Economics. Routledge.

Ramsey, S., Willke, R., Glick, H., Reed, S., Augustovski, F., Jönsson, B., … & Sullivan, S. (2015). Cost-effectiveness analysis alongside clinical trials ii—an ispor good research practices task force report. *Value in Health*, 18(2), 161-172. https://doi.org/10.1016/j.jval.2015.02.001

Rawls, J. (1971). Atheory of justice. *Cambridge (Mass.)*.

Robinson, R. (1993). Economic Evaluation and Health Care: Costeffectiveness Analysis, Costbenefit analysis, Cost-utulity analysis. BMJ, 307,793-926

Rubinstein, R. Y., & Kroese, D. P. (2016). Simulation and the Monte Carlo method. John Wiley & Sons.

Santerre, R.E. Neun,S.P. (2010). *Health economics: Theory, insights and industry studies*, USA: South Western Cengage Learning.

Schiffman, L. G., & Kanuk, L. L. (2006). *Consumer Behavior*. Pearson Prentice Hall.

Schippers, H. M. A., & Kalff, M. W. (1976). Cost comparison haemodialysis and renal transplantation. *Tissue Antigens*, *7*(2), 86-90.

Schulz, K. F., & Grimes, D. A. (2002). Allocation concealment in randomised trials: defending against deciphering. *The Lancet*, *359*(9306), 614-618.

Sen, A. (1995). *Inequality reexamined*. Harvard University Press.

Sen, A. (2018). *Collective choice and social welfare*. Harvard University Press.

Shung, D. L., Lin, J. K., & Laine, L. (2024). Achieving Value by Risk Stratification With Machine Learning Model or Clinical Risk Score in Acute Upper Gastrointestinal Bleeding: A Cost Minimization Analysis. *Official journal of the American College of Gastroenterology| ACG*, *119*(2), 371-373.

Simon, H. A. (1955). A behavioral model of rational choice. *The quarterly journal of economics*, 99-118.

Sonnenberg, F.A. Beck, J.R. (1993). Markov models in medical decision making: a practical guide, *Medical Decision Making*, 13:322-328.

Stinnett, A. A., & Mullahy, J. (1998). Net health benefits: a new framework for the analysis of uncertainty in cost-effectiveness analysis. *Medical decision making*, *18*(2_suppl), S68-S80.

Stolberg, H.O. Norman, G. Trop, I. (2004). Randomized controlled trials, *AJR*, 183:1539-1544.

Street, A., & Häkkinen, U. (2009). 2.7 Health system productivity and efficiency. *Performance measurement for health system improvement*, *222*.

Sullivan, P. W., Arant, T. W., Ellis, S. L., & Ulrich, H. (2006). The cost effectiveness of anticoagulation management services for patients with atrial fibrillation and at high risk of stroke in the US. *Pharmacoeconomics*, *24*, 1021-1033.

Summerfield, A., Marshall, D., Barton, G., & Bloor, K. (2002). A cost-utility scenario analysis of bilateral cochlear implantation. *Archives of Otolaryngology - Head and Neck Surgery*, 128(11), 1255. https://doi.org/10.1001/archotol.128.11.1255

Sutton, R. S., & Barto, A. G. (2018). *Reinforcement learning: An introduction*. MIT press.

Şahin, B. (2019). Sağlık Kurumlarında Performans Yönetimi. İçinde (Ed.) Çelik Y. *Sağlık Kurumları Yönetimi. Anadolu Üniversitesi*, AÖF yayınları, Eskişehir.

Tatar, M. Wertheimer, A.I. (2010). *Sağlık teknolojilerinin değerlendirilmesi*, MN Medical & Nobel, Ankara.

Tengilimoğlu, D., Işık, O., & Akbolat, M. (2021). *Sağlık işletmeleri yönetimi*. Nobel Yayıncılık. Ankara.

Thaler, R. H. (2015). *Misbehaving: The Making of Behavioral Economics*. WW Norton & Company.

Titiz, İ., Demir, Y., & Onat, K. (2007). Türkiye'de şirket birleşmelerinde birleşme etkinliklerinin veri zarflama analizi yoluyla belirlenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *9*(1), 117-139.

Torrance, G. W., Thomas, W. H., & Sackett, D. L. (1972). A utility maximization model for evaluation of health care programs. *Health services research*, 7(2), 118.

UK Health Security Agency (2020). *Guidance Cost Effectiveness Analysis: Health Economic Studies*. https://www.gov.uk/guidance/cost-effectiveness-analysishealth-economic-studies

Varabyova, Y., & Schreyögg, J. (2013). International comparisons of the technical efficiency of the hospital sector: panel data analysis of OECD countries using parametric and non-parametric approaches. *Health policy*, *112*(1-2), 70-79.

Vissapragada, R., Bulamu, N., Karnon, J., Yazbek, R., & Watson, D. (2021). cost-effectiveness in surgery: concepts of cost-utility analysis explained. *Australian and New Zealand Journal of Surgery*, 91(9), 1717-1723. https://doi.org/10.1111/ans.16586

Wang, Z., Li, X., Chen, M., & Liu, S. (2018). Social health insurance, healthcare utilization, and costs in middle-aged and elderly community-dwelling adults in china. *International Journal for Equity in Health*, 17(1). https://doi.org/10.1186/s12939-018-0733-0

Weinstein, M.C. (2002). From cost-effectiveness ratios to resource allocation: where to draw the line? In Sloan, F.A. (Eds.), *Valuing health care* (77-98). United Kingdom: Cambridge University Press.

Whitehead, M., & Dahlgren, G. (1991). What can be done about inequalities in health?. *The lancet*, *338*(8774), 1059-1063.

WHO World Health Organization. (2024). https://www.who.int/about/accountability/governance/constitution. Erişim Tarihi: 22.01.2024

Wikman, A., Marklund, S., & Alexanderson, K. (2005). Illness, disease, and sickness absence: an empirical test of differences between concepts of ill health. *Journal of Epidemiology & Community Health*, *59*(6), 450-454.

Willan, A. R., & Briggs, A. H. (2006). *Statistical analysis of cost-effectiveness data*. John Wiley & Sons.

Williams, A. (1997). Economic Evaluation: Basic Principles and Methods. In: Drummond MF, McGuire A (eds) *Economic Evaluation in Health Care: Merging Theory with Practice*. Oxford University Press, Oxford, pp 3-25.

Woldesemayat, E. (2021). Cost-effectiveness of follow-up of chronic coughers in detecting smear-positive tuberculosis in south ethiopia. *Clinicoeconomics and Outcomes Research*, Volume 13, 737-744. https://doi.org/10.2147/ceor.s319588

World Health Organization. (2000). *The world health report 2000: health systems: improving performance*. World Health Organization.

World Health Organization. (2004). *Promoting mental health: Concepts, emerging evidence, practice*. World Health Organization.

Wright, K., Jónsdóttir, G., Jorgensen, S., Shah, N., & Einarsson, J. I. (2012). Costs and outcomes of abdominal, vaginal, laparoscopic and robotic hysterectomies. *JSLS : Journal of the Society of Laparoendoscopic Surgeons*, 16(4), 519-524. https://doi.org/10.4293/108680812x13462882736736

Yadav, R., Nishikiori, N., Satha, P., Eang, M., & Lubell, Y. (2014). Cost-effectiveness of a tuberculosis active case finding program targeting household and neighborhood contacts in cambodia. *American Journal of Tropical Medicine and Hygiene*, 90(5), 866-872. https://doi.org/10.4269/ajtmh.13-0419

Yalçın Balçık, P., & Şahin, B. (2013). Sağlık hizmetlerinde maliyet etkililik analizi ve karar analizi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, *16*(2), 121-134.

Yiğit, V., & Erdem, R. (2014). Sağlık hizmetlerinde maliyet etkililik analizi. *Suleyman Demirel University Journal of Faculty of Economics & Administrative Sciences*, *19*(2).

Yiğit, V., & Erdem, R. (2015). Türkiye'de diyaliz ve böbrek transplantasyonu tedavisinin maliyet etkililik analizi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *1*(13), 182-205.

Zhao, Y., Kuo, T., Weir, S., Kramer, M., & Ash, A. (2008). Healthcare costs and utilization for medicare beneficiaries with alzheimer's. *BMC Health Services Research*, 8(1). https://doi.org/10.1186/1472-6963-8-108.

SAĞLIK KURUMLARINDA KURUMSAL İLETİŞİM

Sevil Bayçu

nobel
40.yıl

SAĞLIK KURUMLARINDA KURUMSAL İLETİŞİM

Sevil Bayçu

Yayın No.: 5397
İletişim: 106
ISBN: 978-625-371-377-5
E-ISBN: 978-625-371-378-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Temmuz 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Bayçu, Sevil.
Sağlık Kurumlarında Kurumsal İletişim / Sevil Bayçu
1. Basım, VI + 162 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-377-5
E-ISBN: 978-625-371-378-2
1. Kurumsal İletişim 2. Sağlık Kurumlarında İletişim 3. Sağlık İletişimi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

GİRİŞ **1**

1. SAĞLIK ALANINA YÖNELİK GENEL BİR DEĞERLENDİRME **3**
1.1. Sağlık Alanına Yönelik Bir Çerçeve 3
1.2. Sağlık Kurumları 6

2. SAĞLIK KURUMLARINDA İLETİŞİM **9**
2.1. Sağlık İletişimi 9
2.1.1. Sağlık İletişiminde Kitle İletişim Araçları 15
2.1.2. Doktor-Hasta İletişimi 17
2.2. Sağlık İletişiminde Dijitalleşme 21

3. SAĞLIK KURUMLARINDA KURUMSAL İLETİŞİM **25**
3.1. Kurumsal İletişim Kavramı 27
3.2. Sağlık Kurumlarında Kurumsal İletişim Uzmanlarının Rolleri ve Sorumlulukları 35
3.3. Sağlık Kurumlarında Kurumsal İletişim Çalışmaları 41
3.3.1. Kurum Kimliği 43
3.3.1.1. Sağlık Kurumlarında Kurum Kimliği 45
3.3.2. Kurum Kültürü 46
3.3.2.1. Sağlık Kurumlarında Kurum Kültürü 49
3.3.3. Kurum İmajı 49
3.3.3.1. Sağlık Kurumlarında Kurum İmajı 50
3.3.4. Kurum İçi İletişim 52
3.3.4.1. Sağlık Kurumlarında Kurum İçi İletişim 54
3.3.5. Kurumsal Sosyal Sorumluluk 58
3.3.5.1. Sağlık Kurumlarında Kurumsal Sosyal Sorumluluk 60
3.3.6. Sorun Yönetimi ve Kriz İletişimi 61
3.3.6.1. Sağlık Kurumlarında Sorun Yönetimi ve Kriz İletişimi 64
3.3.7. İtibar Yönetimi 66

3.3.7.1. Sağlık Kurumlarında İtibar Yönetimi 70
3.3.8. Medya İlişkileri 72
3.3.8.1. Sağlık Kurumlarının Geleneksel ve Dijital Medya İlişkileri 76
3.3.9. Kurumsal Reklam 82
3.3.9.1. Sağlık Kurumlarında Kurumsal Reklam 84
3.3.10. Etkinlik Yönetimi 85
3.3.10.1. Sağlık Kurumlarında Etkinlik Yönetimi 86
3.3.11. Kurumsal İletişim Planlaması 89
3.3.11.1. Sağlık Kurumlarında Kurumsal İletişim 92

4. SAĞLIK ALANINDA KURUMLARIN ÖRNEK İLETİŞİM UYGULAMALARI 95
4.1. Kurumların/Markaların Sağlık Alanındaki İletişim Uygulamaları 107
4.2. Sağlık Kurumlarının Kampanya Stratejileri 142

SONUÇ 147

KAYNAKÇA 149

KAYNAKÇA

Adele, V. P. & Borch, S. W. (2018). Health campaign message design. https://camd.northeastern.edu/featured-work/5708/ (Erişim tarihi: 17.02.2024).

Adi, A., Stoeckle, T., Kuyucu, M. A., Arzuaga-Williams, R. M., Baquerizo, G., Benecke, R., ... & Young, H. (2023). *The Future of PR/Comms and their Social Impact. Results of an International Delphi-Method Study* (pp. 1-78). Quadriga University of Applied Sciences, Quadriga Hochschule Berlin.

Aguerrebere, P. M. (2015). Management of the internal communication in hospitals: Conceptual framework and implementation model. *Journal International University of Catalonia Spain*, *11*(1), 54-65.

Ahern, G. (2019). Communication skills: A guide to practice for healthcare professionals. https://www.ausmed.com/learn/guides/communication-skills (Erişim tarihi: 19.01.2024).

Ahmed, T. M., Rajagopalan, P., & Fuller, R. (2015). A classification of healthcare facilities: Toward the development of energy performance benchmarks for day surgery centers in Australia. *HERD: Health Environments Research & Design Journal*, *8*(4), 139-157. https://doi.org/10.1177/ 1937586715575910

Aladwan, M. A., Anuar, M. M., Aladwan, R., & Salleh, H. S. (2023). The Effect of Service Quality, Patient Trust and Hospital Reputation on Patient Satisfaction in Jordanian Public Hospital.

Alfonso, G. H., & Suzanne, S. (2008). Crisis communications management on the web: how internet-based technologies are changing the way public relations professionals handle business crises. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, *16*(3), 143-153.

Altun, Y. (2019). https://www.brandingturkiye.com/basin-kiti-nedir-niye-onemlidir-nasil-hazirlanir/ (Erişim tarihi: 16.08.2023).

Antheunis, M. L., Tates, K., & Nieboer, T. E. (2013). Patients' and health professionals' use of social media in health care: motives, barriers and expectations. *Patient Education and Counseling*, *92*(3), 426-431. https://doi.org/10.1016/j.pec.2013.06.020.

App Store, (2024). https://apps.apple.com/us/app/know-your-lemons-breast-check/id1420212829 (Erişim tarihi: 08.01.2024).

App Store, (2024b). https://apps.apple.com/gb/app/nhs-couch-to-5k/id1082307672 Erişim tarihi: 09.02.2024).

Arıcı, A. (2021). Sağlık çalışanlarının Kurumsal Algı Süzgeci: Eskişehir Kamu Hastaneleri Örneği. Levent Özkoçak (Ed.). *Kurumsal İletişim Araştırmaları*. Konya. Literatürk Yayınları.

Atkins, A. 2004. Ethics and the Corporate Communicator. Oliver S. (Ed.). *Handbook of Corporate Communication And Public Relations.* (No. 12924). London. Rothledge.

Awantika, S. (2023). Top 12 Hospital Marketing and Advertisement Strategies for 2024. https://www.leadsquared.com/industries/healthcare/hospital-marketing/ (Erişim tarihi: 12.02.2024).

Backer, T. E., Rogers, E., & Sopory, P. (1992). *Designing health communication campaigns: What works?* Thousand Oaks CA: Sage.

Ballard-Reisch, D. S. (1990). A model of participative decision making for physician-patient interaction. *Health Communication*, *2*(2), 91-104.

Balmer, J. M., & Wilson, A. (1998). Corporate identity: There is more to it than meets the eye. *International Studies of Management & Organization*, *28*(3), 12-31.

Beekeeper, (2022). The 5 best ways to improve communication in healthcare. https://www.beekeeper.io/blog/5-ways-improve-communication-between-healthcare-staff/ (Erişim tarihi: 18.02.2024).

Beger, R. (2018). Present-day corporate communication. *Springer Books*.

Berens, G., & Van Riel, C. B. (2004). Corporate associations in the academic literature: Three main streams of thought in the reputation measurement literature. *Corporate Reputation Review*, *7*, 161-178.

Bıçakçı A. B. & Aktaş Kuyucu, M. (2024). Geleceğin Halkla İlişkiler Profesyonellerini Eğitmek: Toplumsal odaklı bir Yaklaşım. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi (Cumhuriyetin 100. Yılında Geleceğin İletişimi Özel Sayısı),* 1-26. https//doi.org/10.17829/turcom.1360804.

Bigumigu, (2017). Bir Akıllı Telefonun Hafıza Kaybı. https://bigumigu.com/haber/bir-akilli-telefonun-hafiza-kaybi/ (Erişim tarihi: 22.02.2024).

Bigumigu, (2017b). Siparişlerinizi yanlış getiren restoran. https://bigumigu.com/haber/siparislerinizi-yanlis-getiren-restoran/ (Erişim tarihi: 22.01.2024).

Bircher, J. (2005). Towards a dynamic definition of health and disease. *Medicine, Health Care and Philosophy*, *8*, 335-341. DOI 10.1007/s11019-005-0538-y.

Bodyform, (2024). #periodsomnia. https://www.bodyform.co.uk/break-taboos/our-campaigns/periodsomina/ (Erişim tarihi: 14.02.2024).

Boers, M., & Cruz Jentoft, A. J. (2015). A new concept of health can improve the definition of frailty. *Calcified Tissue International*, 97, 429-431. DOI 10.1007/s00223-015-0038-x

Boorse, C. (1997). A Rebuttal on Health. In J. M. Humber and R. F. Almeder (Eds.). *What is disease*? (pp. 1-134). Totowa, NJ: Humana Press.

Booth, S. (2023). How Johnson & Johnson is helping build a sense of belonging by investing in student nurses of color. https://www.jnj.com/how-johnson-and-johnson-is-investing-in-student-nurses-of-color (Erişim tarihi: 19.01.2024).

Bornman, M. (2007). *Digital media as communication tools for health promotion in managed health care* (Doctoral dissertation, University of Pretoria).

Bowdin, G., Allen, J., Harris, R., McDonnell, I., & O'toole, W. (2012). *Events management*. Routledge.

Bredart, A., Bouleuc, C., & Dolbeault, S. (2005). Doctor-patient communication and satisfaction with care in oncology. *Current Opinion in Oncology*, *17*(4), 351-354. DOI: 10.1097/01.cco.0000167734. 26454.30

Bruce, S. 2023. Future of Corporate Communications Study Finds CCO's Investing More in Technology. https://www.stuartbruce.biz/2023/10/future-of-corporate-communications-study-finds-ccos-investing-more-in-technology/ (Erişim tarihi: 10.11.2023).

Bucci, S., Schwannauer, M., & Berry, N. (2019). The digital revolution and its impact on mental health care. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, 92, 277-297.

Budryk, Z. (2013). 5 hospital marketing campaigns that push the envelope. https://www.fiercehealthcare.com/special-report/5-hospital-marketing-campaigns-push-envelope (Erişim tarihi: 17.01.2024).

Bulduklu, Y., & Karaçor, S. (2017). Sağlık Hizmetlerinde Kriz İletişimi ve Yeni Medya. *Atatürk İletişim Dergisi*, (14), 279-296.

Carlson, D. https://www.britannica.com/money/corporate-social-responsibility-report (Erişim tarihi: 18.05.2023).

Castaño Martínez, M., & Johnson, E. (2020). *Communicating big data in the healthcare industry.*

Catalán-Matamoros, D. J. (2011). The Role of mass media communication in public health. In K. Smigorski (Ed.), *Health management: Different approaches and solutions* (pp. 399- 414). China: InTech.

Catford, J. (1995). The mass media is dead: Long live the multimedia. *Health Promotion International*, *10*(4), 247-251.

CDC, (2019). Zika Communication Toolkits. https://www.cdc.gov/zika/comm-resources/toolkits.html (Erişim tarihi: 24.01.2024).

CDC, (2019b). Mosquito bites are bad! https://www.cdc.gov/zika/pdfs/zika-activity-book-us.pdf (Erişim tarihi: 24.01.2024).

CDC, (2024). Campaign materials https://www.cdc.gov/std/saw/gyt/materials.htm#messages (Erişim tarihi: 18.03.2024).

Cham, T. H., Lim, Y. M., & Sigala, M. (2022). Marketing and social influences, hospital branding, and medical tourists' behavioural intention: Before-and after-service consumption perspective. *International Journal of Tourism Research*, *24*(1), 140-157.

Chan, G. (2004). Priorities old and new for UK PR practice. Ed: Oliver S. *Handbook of Corporate Communication And Public Relations.* (No. 12924). London. Rotledge.

Children's Miracle Network Hospitals, (2024). https://childrensmiraclenetworkhospitals.org/history/ (Erişim tarihi: 21.02.2024).

Chloé, R. (2020). The 3 best health advertising and communication campaigns of recent years. https://www.alioze.com/en/best-health-advertisement-campaign. (Erişim tarihi: 12.02.2024).

Coombs, W. T. (2002). Assessing online issue threats: Issue contagions and their effect on issue prioritisation. *Journal of Public Affairs*, *2*(4), 215-229.

Corcoran, N. (2011). *Working on health communication*. Thousand Oaks CA: Sage.

Cornelissen, J. (2004). *Corporate Communication: A guide to theory and practice* (4th edition). London: Sage.

Cornelissen, J. (2008). *Corporate Communication: A guide to theory and practice,* London: Sage.

CSG, (2022). The best healthcare PR campaigns and what to learn from them. https://wearecsg.com/blog/best-healthcare-pr-campaigns/ (Erişim tarihi: 19.02.2024).

Cutlip, S. M. Center, A. H. ve Broom, C. M. (1994). *Effective Public Relations*. London, Prentice Hall.

Çakar Mengü, S. (2016). *Kurumsal İletişim ve Profesyonel Markalar*. İstanbul: Der Yayınları.

Davis, D. L. (2010). Simple but not always easy: Improving doctor–patient communication. *Journal of Communication in Healthcare*, *3*(3-4), 240-245. https://doi.org/10.1179/175380710X 1287062 3776397.

Derrow, P. (2023). A day in the life of a nurse innovator. https://www.jnj.com/a-glimpse-into-a-nurses-day (Erişim tarihi: 19.01.2024).

Dhingra, D., & Dabas, A. (2020). Global strategy on digital health. *Indian Pediatrics,* 57, 356-358.

DHSC & O'Brien, N. (2023). Millions of runs completed using Couch to 5k app. https://www.gov.uk/government/news/millions-of-runs-completed-using-couch-to-5k-app (Erişim tarihi: 08.11.2023).

Dietrich G. (2023). What Corporate Communications Will Look Like In 2024 https://www.linkedin.com/pulse/what-corporate-communications-look-like-2024-gini-dietrich-hczic/ (Erişim tarihi: 05.01.2024).

Digitalis Medical, (2024). 6 Ideas for an Impactful Hospital Marketing Strategy. https://digitalismedical.com/blog/hospital-marketing-strategy/ (Erişim tarihi: 12.03.2024).

DiStaso, M. W., Vafeiadis, M., & Amaral, C. (2015). Managing a health crisis on Facebook: How the response strategies of apology, sympathy, and information influence public relations. *Public Relations Review,* 41(2), 222-231.

Dolphin, R., & Reed, D. (2009). *Fundamentals of corporate communications*. Routledge.

Donohew, L.& Ray, E. B. (2009). Introduction: Systems perspectives on health communication. In E. B. Ray and L. Donohew (Eds.), *Communication and health: Systems and applications* (pp. 3-8). Abingdon, Oxon: Routledge.

Duke, S. (2001). E-mail Essential in Media Relations, But No Replacement for Faceto-Face Communication, *Public Relations Quarterly*, 46 (4), 19-22.

Ece, (2023). O aslında depresyonda. https://bigumigu.com/haber/o-aslinda-depresyonda/ (Erişim tarihi: 22.01.2024).

Edelman Trust Barometer Global Report (2023). https://www.edelman.com/sites/g/files/aatuss191/files/2023-01/2023%20Edelman%20Trust%20Barometer%20Global%20Report_0.pdf (Erişim tarihi: 15.01.2023).

Edlom, J. (2022). The engagement imperative: Experiences of communication practitioners' brand work in the music industry. *Media and Communication, 10*(1), 66-76.

Excellence Awards, (2024). Winner 2023. https://www.excellence-awards.com/shortlist/ (Erişim tarihi: 04.03.2024).

Eysenbach, G. (2001). What is e-health? *Journal of Medical Internet Research*, 3(2), 1-2. doi:10.2196/jmir.3.2.e20.

Field, D. (2023) Takeaways for Internal Communications from the 2023 Edelman Trust Barometer. https://www.yourthoughtpartner.com/blog/3-takeaways-for-internal-communications-from-the-2023-edelman-trust-barometer (Erişim tarihi: 12.11.2023).

Fisher-Titus, (2024). https://www.linkedin.com/company/fisher-titus-medical-center/posts/?feedView=all (Erişim tarihi: 16.03.2024).

Frank, S. R. (2000). Digital health care-the convergence of health care and the Internet. *The Journal of Ambulatory Care Management, 23*(2), 8-17.

Frieden, T. R. (2014). Six components necessary for effective public health program implementation. *American Journal of Public Health, 104*(1), 17-22.

Geçikli, F. (2014). The organization of public relations department at hospitals: A model suggestion. *International Journal of Business, Humanities and Technology*, *4*(1), 51-59.

Geist-Martin, P., Ray, E. B., & Sharf, B. F. (2003). *Communicating health: Personal, cultural, and political complexities*. Belmont, CA: Wadsworth/Thomson Learning.

Golden, B. (2019). Dance marathon merchandise available on Miracle Mall. https://miraclenetworkdancemarathon.childrensmiraclenetworkhospitals.org/dance-marathon-merchandise-available-on-miracle-mall/ (Erişim tarihi: 21.02.2024).

Goodman, M. (2004). Today's Corporate Communication Function. Oliver S. (Ed.) *Handbook of Corporate Communication And Public Relations.* (No. 12924). London. Rotledge.

Goodman, M. B. (2019). Introduction to the special issue: Corporate communication-transformation of strategy. *Journal of Business Strategy*, *40*(6), 3-8.

Gorton, G. B., Grennan, J., & Zentefis, A. K. (2022). Corporate culture. *Annual Review of Financial Economics*, *14*, 535-561.

Graves, C. 2020. "So what do you do? How to ezplain what you do if you work in corporate communications." https://www.linkedin.com/pulse/so-what-do-you-how-explain-work-corporate-charlotte-greaves/ (Erişim tarihi: 25.03.2023).

Gray, E. R., & Balmer, J. M. (1998). Managing corporate image and corporate reputation. *Long Range Planning*, *31*(5), 695-702.

Gregory, J. Wrechmann, J. (1993). *Marketing Corporate Image. e Company As Your Number One Product*. Illinois: NTC Business Book

Gymshark, (2022). Feeling lonely? You're not the only one. Here's 4 common feelings you may be having, and how to tackle them. https://central.gymshark.com/article/4-common-feelings-you-may-be-having (Erişim tarihi: 18.01.2024).

Henderson, A. (2023). 5 mental health campaigns that are making a difference. https://blog.gwi.com/marketing/mental-health/ (Erişim tarihi: 02.01.2024).

High, L. (2014). UnitedHealthcare's "We Dare You" Campaign and Microsite Win Eight Awards.https://www.businesswire.com/news/home/20140728005031/en/UnitedHealthcares-We-Dare-You-Campaign-and-Microsite-Win-Eight-Awards (Erişim tarihi: 15.02.2024).

Holden, J. (2023). All Public Health Campaigns Are (Not) Created Equal. https://bridgingbarriers.utexas.edu/news/all-public-health-campaigns-are-not-created-equal (Erişim tarihi: 06.01.2024).

Hong, Y., & Kim, S. (2020). Influence of presumed media influence for health prevention: How mass media indirectly promote health prevention behaviors through descriptive norms. *Health Communication*, *35*(14), 1800-1810.

Huo, J., & Turner, K. (2019). Social media in health communication. In J. Bian, Y. Guo, Z. He and X. Hu (Eds.). *Social web and health research: Benefits, limitations, and best practices*, (pp. 53-82). Switzerland: Springer.

Ian, (2024). Top 23 PR campaigns that redefined the industry from 2020 to 2024. https://press.farm/top-20-pr-campaigns-from-2020-to-2023/ (Erişim tarihi: 18.02.2024).

Idearium, (2023). 7 health campaigns that have succeeded this year. https://www.idearium.es/en/7-health-campaigns-that-have-succeeded-this-year/ (Erişim tarihi: 14.01.2024).

J&J, (2016). The Johnson & Johnson Campaign for Nursing's Future Celebrates Fourteen Years. https://nursing.jnj.com/the-johnson-johnson-i-campaign-for-nursings-future-i-celebrates-fourteen-years (Erişim tarihi: 19.01.2024).

Jakić, I. (2021). Best Healthcare Marketing Campaigns. https://www.determ.com/blog/best-healthcare-marketing-campaigns/ (Erişim tarihi: 11.02.2024).

Jaques, T. (2007). Issue management and crisis management: An integrated, non-linear, relational construct. *Public Relations Review*, *33*(2), 147-157.

Jayaraman, P. P., Forkan, A. R. M., Morshed, A., Haghighi, P. D., & Kang, Y. B. (2020). Healthcare 4.0: A review of frontiers in digital health. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Data Mining and Knowledge Discovery*, *10*(2), 1-23. https://doi.org/10.1002/widm.1350.

Joubert, S. (2019). “Communication? Careers and Skills”. https://graduate.northeastern.edu/resources/what-is-corporate-communications/ (Erişim tarihi: 25.03.2023).

Karasar, Ş., Öztek, S. N. I. Z., & Çiçek, M. (2020). *COVID-19 Günlerinde Sağlık ve İletişim Stratejileri*. (Erişim tarihi: 24.09.2023).

Kent, M. L. & Taylor, M. (2003). Maximizing media relations: A Web site checklist. *Public Relations Quarterly*, 48(1), 14.

Khan, M. I., & Loh, J. (2022). Benefits, challenges, and social impact of health care providers’ adoption of social media. *Social Science Computer Review*, *40*(6), 1631-1647. DOI: 10.1177/08944393211025758.

Kılınç, Ö. (2019). Halkla İlişkiler Kampanyalarında Ödüller: IPRA Altın Küre Ödülleri Üzerine Bir Analiz. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, *2019*(48), 478-495.

Kılınç, Ö. (2021). Kurumsal İletişim Açısından İtibar Yönetimi. Levent Özkoçak (Ed.). *Kurumsal İletişim Araştırmaları*. Konya. Literatürk Yayınları.

Kiely, TJ. (2023). 10 of the Best PR Campaigns of 2022 & 2023. https://www.meltwater.com/en/blog/best-pr-campaigns (Erişim tarihi: 17.01.2024).

Kim, S. (2013). Does corporate advertising work in a crisis? An examination of inoculation theory. *Journal of Marketing Communications*, *19*(4), 293-305.

Kim, S., Haley, E., & Koo, G. Y. (2009). Comparison of the paths from consumer involvement types to ad responses between corporate advertising and product advertising. *Journal of Advertising*, *38* (3), 67-80.

Kitchen, P. (2004). Corporate Reputation. Chapter 7. *Handbook of Corporate Communication and Public Relations: Pure and Applied.* Oliver. S. (Ed.) Routledge.

Know Your Lemons, (2024). https://www.knowyourlemons.org/ (Erişim tarihi: 08.02.2024).

Koskela, M., Enell-Nilsson, M., & Hjerppe, C. (2021). Communication practitioners' views on transparency and its impact in Finnish companies. *Workplace Communication IV: Vakki-symposiumi XLI. Vaasa 11-12.12. 2021*.

Krawiec, R. J., McInerney, J., McGuire, K. & Malik, N. (2021). The future of public health campaigns. https://www2.deloitte.com/xe/en/insights/industry/public-sector/successful-digital-public-health-campaigns.html (Erişim tarihi: 17.02.2024).

Kurtz, S. M. (2002). Doctor-patient communication: principles and practices. *Canadian Journal of Neurological Sciences*, *29*(2), 23-29.

Kuteev-Moreira, J.P. & Eglin, G. (2004). Strategic Challenges for corporate communicators in public service. 7. *Handbook of Corporate Communication and Public Relations: Pure and Applied.* Oliver. S. (Ed.). Routledge.

Kuwabara, A., Su, S., & Krauss, J. (2020). Utilizing digital health technologies for patient education in lifestyle medicine. *American Journal of Lifestyle Medicine, 14*(2), 137-142.

Leong, S. L., Gingrich, D., Lewis, P. R., Mauger, D. T., & George, J. H. (2005). Enhancing doctor-patient communication using email: A pilot study. *The Journal of the American Board of Family Practice*, *18*(3), 180-188.

Lewis, B. & Lewis, J. (2014). *Health communication: A media and cultural studies approach*. London: Palgrave.

Liodakis, A. & Methvin, A. (2023). Best Healthcare Marketing Campaigns and What to Learn From Them. https://nogood.io/2023/07/05/healthcare-marketing-campaigns/ (Erişim tarihi: 08.01.2024).

Makoul, G. (2001). Essential elements of communication in medical encounters: The Kalamazoo consensus statement. *Academic Medicine*, *76*(4), 390-393.

Mamoru, I. (2017). Siparişleri "unutan" bir restoran: Bu gizemli restoranın amacı nedir? https://news.yahoo.co.jp/expert/articles/8751e699e2faa83dd175a4fb4c9a2b6ede8f08e1 (Erişim tarihi: 22.01.2024).

Man Therapy, (2024). https://mantherapy.org/ (Erişim tarihi: 18.03.2024).

Mao, Y., & Zhao, X. (2020). A discursive approach to disagreements expressed by Chinese spokespersons during press conferences. *Discourse, Context & Media*, *37*, 100428.

Marconi, J. (1996). *Image Marketing: Using Public Perceptions to Attain Business Objectives.* Chicago: NTC Business Books.

Marszalek, D. (2023). Study: CCO's Are Doing More With Less. https://www.provokemedia.com/latest/article/study-ccos-are-doing-more-with-less (Erişim tarihi: 12.11.2023).

Maryon-Davis, A. (2012). Using the mass media to promote health. *InnovAiT*, 5(12), 767–773. 10.1093/innovait/ins191

Matejka, O. (2024). How Gymshark got proactive about workplace mental health. https://unmind.com/blog/customer-story-gymshark-got-proactive-about-mental-health (Erişim tarihi: 18.02.2024).

Matthew C. F., Kevin C. D., Haviland M. L., Messeri, P. Healton, C. G. (2005). Evidence of a Dose—Response Relationship Between "truth" Antismoking Ads and Youth Smoking Prevalence. *American Journal of Public Health* 95, No. 3, pp. 425-431.

Matusitz, J., & Spear, J. (2014). Effective doctor–patient communication: an updated examination. *Social Work in Public Health*, 29, 252-266. 0.1080/19371918.2013.776416.

Mayo Clinic, (2024). https://newsnetwork.mayoclinic.org/about/ (Erişim tarihi: 15.02.2024).

McCabe, R., & Healey, P. G. (2018). Miscommunication in doctor-patient communication. *Topics in Cognitive Science, 10*, 409-424. DOI: 10.1111/tops.12337.

McCartney, G., Popham, F., McMaster, R., & Cumbers, A. (2019). Defining health and health inequalities. *Public Health, 172*, 22-30.

Media Relations Guide. 2019. https://roopco.com/wp-content/uploads/2019/04/Media-Relations-Guide-single-page.pdf (Erişim tarihi: 15.02.2023).

Melewar, T. C. ve Jenkins, E. (2002). Defining the Corporate Identity Construct. *Corporate Reputation Review*. 5(1).

Melewar, T. C., Foroudi, P., Dinnie, K., & Nguyen, B. (2018). The role of corporate identity management in the higher education sector: an exploratory case study. *Journal of Marketing Communications*, *24*(4), 337-359.

Mheidly, N., & Fares, J. (2020). Leveraging media and health communication strategies to overcome the COVID-19 infodemic. *Journal of Public Health Policy, 41*(4), 410-420. https://doi.org/10.1057/s41271-020-00247-w.

Milken Institute, (2016). Public health campaigns that change minds. https://onlinepublichealth.gwu.edu/resources/health-communication-campaigns/ (Erişim tarihi: 14.03.2024).

Mohan, R. (2021). 5 best practices for using visual communication in healthcare. https://www.spectrio.com/healthcare/5-best-practices-for-using-visual-communication-in-healthcare/ (Erişim tarihi: 11.02.2024).

Molenaar, K., Brown, H., Caile, S., & Smith, R. (2002). Corporate culture. *Professional Safety*, *47*(7), 18-27.

Moorhead, S. A. (2017). *Social media for healthcare communication*. In Oxford research encyclopedia of communication. https://oxfordre.com/communication/display/10.1093/acrefore/9780190228613.001.0001/acrefore-9780190228613-e-335;jsessionid=F15F66C133F724A52ACAC6595599980F?rskey=6s8tSW& result=633 (Erişim tarihi: 23.02.2023).

Moorhead, S. A., Hazlett, D. E., Harrison, L., Carroll, J. K., Irwin, A., & Hoving, C. (2013). A new dimension of health care: Systematic review of the uses, benefits, and limitations of social media for health communication. *Journal of Medical Internet Research*, *15*(4), 1-17. 10.2196/jmir.1933.

Moreira J. P. K. ve Eglin G. J. (2004). "Strategic challenges for corporate communicators in public service" Chapter 7. *Handbook of Corporate Communication and Public Relations: Pure and Applied.* Oliver. S. (Ed.). Routhledge.

Movember, (2024a). https://uk.movember.com/ (Erişim tarihi: 14.01.2024).

Movember, (2024b). https://uk.movember.com/get-involved/network-challenges (Erişim tarihi: 14.01.2024).

Neuhauser, L., & Kreps, G. L. (2003). Rethinking communication in the e-health era. *Journal of Health Psychology*, *8*(1), 7-23. https://doi.org/10.1177/1359105303008001426.

Noar, S. M. (2006). A 10-year retrospective of research in health mass media campaigns: Where do we go from here? *Journal of Health Communication, 11*, 21-42. 0.1080/1081073050046105921.

Ntonjira, L. (2023). Why effective communication is the heartbeat of health campaigns. https://www.womenlifthealth.org/article/why-effective-communication-is-the-heartbeat-of-health-campaigns/ (Erişim tarihi: 18.01.2024).

O'Dowd, G. V. G. (2004). Doctor-patient communication: An introduction for medical students. *Journal of Hamamatsu University School of Medicine*, 18, 1-14.

Odorume, A. (2015). Mass media health communication: Imperative for sustainable health development in Nigeria. Mgbakoigba: *Journal of African Studies*, 4, 1-6.

Ogbodo, J. N., Onwe, E. C., Chukwu, J., Nwasum, C. J., Nwakpu, E. S., Nwankwo, S. U. & Ogbaeja, N. I. (2020). Communicating health crisis: A content analysis of global media framing of COVID-19. *Health Promotion Perspectives*, *10*(3), 257.

Ogilvy, (2017). #FCKHIV MTV. https://www.ogilvy.com/work/fckhiv (Erişim tarihi: 11.02.2024).

Okay, A. ve Okay, A. (2002). *Halkla İlişkiler Kavram, Strateji ve Uygulamaları*, İstanbul: Der

Olden, P. C., & Erwin, C. O. (2019). *Management of Healthcare Organizations: An Introduction.* Chicago, Illinois: Health Administration Press.

Oliver, s.M. ve Allen A.C. (2004). Reputation and Leadership in a Public Broadcast Company. Chapter 7. *Handbook of Corporate Communication and Public Relations: Pure and Applied.* Oliver. S. (Ed.). Routhledge.

Ong, L. M., De Haes, J. C., Hoos, A. M., & Lammes, F. B. (1995). Doctor-patient communication: A review of the literature. *Social Science & Medicine*, *40*(7), 903-918. https://doi.org/10.1016/0277-9536(94)00155-M

Pella Regional Health Center, (2024). https://images.app.goo.gl/x52J7FnQsZoRWeVm7 (Erişim tarihi: 16.03.2024).

Philips, D. (2004). Crisis Management in the internet mediated era. Chapter 7. *Handbook of Corporate Communication and Public Relations: Pure and Applied.* Oliver. S. (Ed.). Routhledge.

Philips, D. (2004). Crisis Management in the Internet Medaited Era. Chapter 7. *Handbook of Corporate Communication and Public Relations: Pure and Applied.* Oliver. S. (Ed.). Routhledge.

Picton, D. (2004). "Assesing Integrated Corporate Communication." Chapter 7. *Handbook of Corporate Communication and Public Relations: Pure and Applied.* Oliver. S. (Ed.). Routledge.

Podnar, K. (2015). *Corporate Communication: A Marketing Viewpoint* ISBN: 9781138804708.

Pomering, A., & Johnson, L. W. (2009). Advertising corporate social responsibility initiatives to communicate corporate image: Inhibiting scepticism to enhance persuasion. *Corporate Communications: An International Journal*, *14*(4), 420-439.

PR Daily, (2019). Documentary tells the tale of child's debilitating genetic disorder. https://www.prdaily.com/awards/health-care-pr-and-marketing-awards/2019/winners/video/ (Erişim tarihi: 06.11.2023).

Prostate Cancer UK, (2022). Find the 14,000 men: we join forces with the NHS to find men who haven't started prostate cancer treatment due to the pandemic. https://prostatecanceruk.org/about-us/news-and-views/2022/02/find-the-14-000-men-nhs-campaign (Erişim tarihi: 06.01.2024).

Ratna, H. (2019). The importance of effective communication in healthcare practice. *Harvard Public Health Review*, *23*, 1-6.

Reddi, C. N. (2019). *Effective public relations and media strategy*. PHI Learning Pvt. Ltd..

Repman, 2021. *Kurumsal İletişimin Geleceği*. kid-rapor-son (REPMAN). pdf. https://www.kid.com.tr/wp-content/uploads/2021/10/kid-rapor-son.pdf (Erişim tarihi: 12.11.2023).

Retief, F. P., & Cilliers, L. (2006). The evolution of hospitals from antiquity to the Renaissance. *Acta Theologica*, *26* (2), 213-232. DOI: 10.4314/actat.v26i2.52575.

Rice, R. E. (2001). The Internet and health communication: A framework of experiences. In R. E. Rice and J. E. Katz (Eds.), *The Internet and health communication* (5-46). Thousand Oaks CA: Sage.

Richard, J. E., & Zhang, A. (2012). Corporate image, loyalty, and commitment in the consumer travel industry. *Journal of Marketing Management, 28*(5-6), 568-593.

Rimal, R. N., & Lapinski, M. K. (2009). Why health communication is important in public health. *Bulletin of the World Health Organization, 87*, 247-247a.

Rinrattanakorn, P. (2012). *Public Relations Campaign*. Sripatum University

Riva, M. A., & Cesana, G. (2013). The charity and the care: The origin and the evolution of hospitals. *European Journal of Internal Medicine*, 24, 1-4. http://dx.doi.org/10.1016/j.ejim.2012.11.002.

Robinson, J. D. (2014). Health information channels. In T. L. Thompson (Eds.). *Encyclopedia of Health Communication Volume 1* (pp. 600-601). Thousand Oaks, CA: Sage.

Rose, C., & Thomsen, S. (2004). The Impact of Corporate Reputation on Performance: Some Danish Evidence. *European Management Journal, 22*(2), 201-210.

Rossiter, J. R., & Bellman, S. (2005). *Marketing Communications: Theory and Applications*. Prentice-Hall.

Routledge.Corporate_Communication_A_Marketing_Viewpoint__(10_Corporate_associations_reputation_and_trust).pdf.

Rus, H. M., & Cameron, L. D. (2016). Health communication in social media: Message features predicting user engagement on diabetes-related Facebook pages. *Annals of Behavioral Medicine, 50*(5), 678–689. https://doi.org/10.1007/s12160-016-9793-9.

Sartorius, N. (2006). The meanings of health and its promotion. *Croatian Medical Journal,* 47, 662-664.

SCDAA, (2023). https://www.scdbelieveit.org/ (Erişim tarihi: 19.01.2024).

Schiavo, R. (2014). *Health communication: From Theory to Practice* (Vol. 217). CA: Jossey-Bass.

Schizo, (2020). https://schizo-thefiction.com/ (Erişim tarihi: 10.01.2024).

Shaju,P. (2014). *Corporate Communication and Advertising.* http://14.139.185.6/website/SDE/ex4234.pdf (Erişim tarihi: 18.04.2023).

Sheasby, L. (2023). Effective communication in health and social care. https://www.theaccessgroup.com/en-gb/blog/hsc-effective-communication-health-and-social-care/ (Erişim tarihi: 19.01.2024).

Smith and Taylor. (2006), Marketing Communications. An integrated approach. London and Philadelphia: Kogan Page.

Snyder, L. B. (2007). Health communication campaigns and their impact on behavior. *Journal of Nutrition Education and Behavior, 39*(2), 32-40.

Sprinkle, G. B., & Maines, L. A. (2010). The benefits and costs of corporate social responsibility. *Business Horizons, 53*(5), 445.

Stevenson, F. A., Barry, C. A., Britten, N., Barber, N., & Bradley, C. P. (2000). Doctor-patient communication about drugs: the evidence for shared decision making. *Social Science & Medicine, 50*, 829-840. https://doi.org/10.1016/S0277-9536(99)00376-7.

Stravinskienė, J., Matulevičienė, M., & Hopenienė, R. (2021). Impact of corporate reputation dimensions on consumer trust. *Engineering Economics, 32*(2), 177-192.

Supa, D. W., & Zoch, L. M. (2009). Maximizing media relations through a better understanding of the public relations-journalist relationship: A quantitative analysis of changes over the past 23 years. *Public Relations Journal, 3*(4), 1-28.

Şimşek, B. (2018). Kurum İçi İletişim Nedir? Niye Önemlidir? https://www.brandingturkiye.com/kurum-ici-iletisim-nedir-niye-onemlidir/ (Erişim tarihi: 28.04.2023).

Tamer Gencer, Z. (2021). Sağlık Alanında Kurumsal İletişimin Önemi. Levent Özkoçak (Ed.). *Kurumsal İletişim Araştırmaları*. Konya. Literatürk Yayınları.

Tench, R., & Yeomans, L. (2009). *Exploring public relations*. Pearson Education.

Tengilimoğlu, D., & Kılıç, M. (2004). Hastanelerde halkla ilişkiler: Sağlık bakanlığı, üniversite, SSK ve özel hastane yöneticilerinin halkla ilişkiler uygulamalarına yönelik ampirik bir araştırma. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *22*(2), 175-200.

The Drum, (2024). Bodyform: Periodsomnia by AMV BBDO. https://www.thedrum.com/creative-works/project/amv-bbdo-bodyform-periodsomnia (Erişim tarihi: 18.02.2024).

The LEGO Foundation, (2022). The LEGO Foundation to donate LEGO® MRI Scanners to hospitals globally. https://learningthroughplay.com/lego-mri-scanner-models/press (Erişim tarihi: 17.01.2024).

The Truth, (2024). https://www.thetruth.com/ (Erişim tarihi: 18.03.2024).

Thiedke, C. C. (2007). What do we really know about patient satisfaction? *Family Practice Management, 14*(1), 33-36.

Thomas, R. K. (2006). *Health communication*. US: Springer.

Thrive, (2024). 5 of the most impactful health campaigns. https://www.thriveagency.uk/insights/5-of-the-most-impactful-health-campaigns/ (Erişim tarihi: 08.02.2024).

Tia, (2024). https://asktia.com (Erişim tarihi: 06.02.2024).

Tilley, E. (2005). Media relations. *Communication in the New Zealand workplace: Theory and practice*, 145-160.

Tomic, Z., Lasic, D. & Tomic, T. (2010). Public relations in health care. *Materia Socio-Medica, 22*(1), 25-27.

Tourish, D. & Hargie, O. (2004). Communication audits: Building world class communication systems. Oliver S. (Ed.). *Handbook of Corporate Communication And Public Relations.* (No. 12924). London. Rotledge.

Trevor, G. (2021). Best Marketing Campaign Examples for Hospitals, Health Care Systems, and/or Nursing Homes. https://www.roiadvisers.com/best-marketing-campaign-examples-for-hospitals-health-care-systems-and-or-nursing-homes-assisted-living-homes/ (Erişim tarihi: 22.02.2024).

Tulane University, (2021). Strategies for effective communication in health care. https://publichealth.tulane.edu/blog/communication-in-healthcare/ (Erişim tarihi: 11.02.2024).

Uçar, S. (2017). Alzheimer'a akıllı telefon dünyasından bakış. https://mediacat.com/alzheimera-akilli-telefon-dunyasindan-bakis/ (Erişim tarihi: 21.02.2024).

Uittenhout, H. (2012). The use and effect of social media in health communication about common head lice. Unpublished Master Thesis. University of Twente.

Ultimate Medical Academy, (2022). Five steps to improve communication between your healthcare staff and patients. https://www.ultimatemedical.edu/blog/five-steps-for-improving-communication-between-your-healthcare-staff-and-patients/ (Erişim tarihi: 19.01.2024).

United States Department of Health and Human Services. (2000). Healthy People 2010. Washington: Office of Disease Prevention and Health Promotion.

University of Minnesota, (2024). 6 reasons effective communication matters in health management. https://online.umn.edu/story/6-reasons-effective-communication-matters-health-management (Erişim tarihi: 11.02.2024).

Van Riel, C. B., & Fombrun, C. J. (2007). *Essentials of corporate communication: Implementing practices for effective reputation management*. Routledge.

Vella, K.J., and Melewar, T.C. (2008). Explicating the relationship between identity and culture: A multi-perspective conceptual model. T. C. Melewar (Ed.). *Facets of Corporate Identity, Communication, and Reputation.*

Vernon, J. (2020). 10 Examples of Creative Healthcare Digital Marketing That Work. https://marketingbyred.com/marketing-advice/10-examples-of-creative-healthcare-digital-marketing-that-work/ (Erişim tarihi: 15.02.2024).

Viswanath, K., Ramanadhan, S., & Kontos, E. Z. (2007). Mass media. Macrosocial determinants of population health. In S. Galea (Ed.), *Macrosocial determinants of population health* (pp. 275-294). NY: Springer.

Volitaki, M. (2023). PR Campaign: Best Examples and Practices for 2024. https://www.mentionlytics.com/blog/pr-campaign/#steps-to-create (Erişim tarihi: 13.03.2024).

Yüksel, E. (2020). *Bütün Yönleriyle Sağlık İletişimi*. Literatürk Academia.

Wakefield, M. A., Loken, B., & Hornik, R. C. (2010). Use of mass media campaigns to change health behaviour. *The Lancet, 376*, 1261-1271. https://doi.org/10.1016/S0140-6736(10)60809-4.

Walden, J. (2018). Guiding the conversation: A study of PR practitioner expectations for nonnominated employees' social media use. *Corporate Communications: An International Journal*, *23*(3), 423-437.

WebFX, (2020). 5 Captivating Healthcare Marketing Examples. https://www.webfx.com/industries/health/hospitals-healthcare/marketing-examples/ (Erişim tarihi: 15.02.2024).

Welch, M. & Jackson, P. R. (2007). Rethinking internal communication: A stakeholder approach. *Corporate Communications: An International Journal*, *12*(2), 177-198.

Whims, R. (2023). Top 4 Examples of Brilliant Healthcare Campaigns. https://www.terraboost.com/blog/healthcare-campaigns/ (Erişim tarihi: 18.01.2024).

White, C., Vanc, A. & Stafford, G. (2010). Internal communication, information satisfaction, and sense of community: The effect of personal influence. *Journal of Public Relations Research*, *22*(1), 65-84.

WHO, (2023). Effective public health campaigns. https://www.who.int/docs/default-source/documents/social-determinants-of-health/hiap-module-13---public-health-campaigns.pdf?sfvrsn=3a6facf5_2 (Erişim tarihi: 17.02.2024).

WHO, (2024). WHO principles for effective communications. https://www.who.int/about/communications/principles (Erişim tarihi: 19.02.2024).

Wilcox, D ve L.Nolte. (1990). *Public Relations Writing and Media Techniques.* USA Harper Collins.

Wilcox, D. L. (2005). *Public Relations Writing and Media Techniques*. Pearson Education.

World Health Organisation (WHO). (1992). *Basic Documents*. 39th ed. Geneva.

World Health Organization (WHO). (2007). *Everybody's business: strengthening health systems to improve health outcomes. WHO's framework for action*. Geneva. (Erişim tarihi: 16.08.2023).

World Health Organization (WHO). (2010). *Monitoring the building blocks of health systems: A handbook of indicators and their measurement strategies.* https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/258734/9789241564052-eng.pdf (Erişim tarihi: 16.08.2023).

World Health Organization (WHO). (2021). *Global strategy on digital health 2020-2025.* https://www.who.int/docs/default-source/documents/gs4dhdaa2a9f352b0445bafbc79ca799dce4d.pdf (Erişim tarihi: 16.08.2023).

WPPED Cream, (2017). MTV #FCKHIV. https://sites.wpp.com/wppedcream/2017/healthcare/consumer-digital/mtv-fckhiv (Erişim tarihi: 11.02.2024).

Wright, K. B. (2020). New technologies and health communication. In H. D. O'Hair and M. J. O'Hair (Eds.). *The handbook of applied communication research* (pp. 863-878). New Jersey: John Wiley & Sons.

Yavuz, Ş., & Tire, E. (2023). A survey of corporate communication professionals' perspective on social listening and analytics. *Corporate Communications: An International Journal*, *28*(4), 564-581.

Youngstown State University, (2022). 5 communication skills every healthcare manager needs. https://online.ysu.edu/degrees/business/mba/healthcare-management/communication-skills-healthcare-manager/ (Erişim tarihi: 19.01.2024).

YouTube, (2018). E-Alz. Memory Error. https://www.youtube.com/watch?v=2EbvBMP_xgs&t=215s (Erişim tarihi: 22.02.2024).

YouTube, (2019). One in a Million-An Original Short Documentary https://www.youtube.com/watch?v=WIupO5-F-28 (Erişim tarihi: 06.12.2023).

YouTube, (2019b). Heather McNamara - Amazing Things are Happening Here. https://www.youtube.com/watch?v=zONjU__LoLg (Erişim tarihi: 17.01.2024).

YouTube, (2019c). Une Autre Réalité | SPOT 1min. https://www.youtube.com/watch?v=iD3EuzP0baU (Erişim tarihi: 15.01.2024).

YouTube, (2021). Misinformation spreads faster when we're upset. Pause, #takecarebeforeyoushare. https://www.youtube.com/watch?v=4a8q69DCslg (Erişim tarihi: 11.02.2024).

YouTube, (2021b). #ChildrensHospitalsWeek. https://www.youtube.com/watch?v=z-1fXGi70RQ&list=PL4D-zi74v5NaV8SEuTiGsAyxjQonDdZiq&index=2 (Erişim tarihi: 11.02.2024).

YouTube, (2022). Help find the 14,000 men. https://www.youtube.com/watch?v=vmAMz0u7fb4 (Erişim tarihi: 04.01.2024).

YouTube, (2022b). I'm a Mom First - :30. https://www.youtube.com/watch?v=aClHb5d5tN8&t=30s (Erişim tarihi: 12.01.2024).

YouTube, (2023). Mel's Story by James Smith of Yard Act - for MIND. https://www.youtube.com/watch?v=oFuB5y8Vgoc (Erişim tarihi: 02.11.2023).

YouTube, (2023b). ANNE DE GAULLE | Havas Paris | Fondation Anne de Gaulle. https://www.youtube.com/watch?v=QsKgqfJUWds&t=72s (Erişim tarihi: 16.01.2024).

YouTube, (2023c). Bodyform | #periodsomnia. https://www.youtube.com/watch?v=IVDpqih2KbI&t=2s (Erişim tarihi: 11.01.2024).

Zarcadoolas, C.,Pleasant, A. & Greer, D. S. (2009). *Advancing health literacy: A framework for understanding and action*. San Francisco: Jossey-Bass.

Zeinner, E. (2019). How public health communication campaigns can influence communities. https://www.writergirl.com/3-examples-of-great-public-health-communication-campaigns/ (Erişim tarihi: 18.02.2024).

Zhao, X. (2020). Health communication campaigns: A brief introduction and call for dialogue. *International Journal of Nursing Sciences*, 7(1), 11-15.

https://chcm.com/importances-of-communication-in-the-healthcare-industry/ (Erişim tarihi: 10.04.2023).

https://communicationmgmt.usc.edu/blog/importance-of-communication-in-health-care/ (Erişim tarihi: 19.12.2023).

https://egyankosh.ac.in/bitstream/123456789/6448/1/Unit-10.pdf (Erişim tarihi: 10.06.2023).

https://managementstudyguide.com/role-of-event-management-in-corporate-communication.htm (Erişim tarihi: 15.07.2023).

https://npin.cdc.gov/pages/health-communication-strategies (Erişim tarihi: 28.03.2024).

https://oxfordre.com/communication/display/10.1093/acrefore/9780190228613.001.0001/acrefore-9780190228613-e-335

https://publichealth.tulane.edu/blog/communication-in-healthcare/ (Erişim tarihi: 10.04.2023).

https://tr.b2press.com/kutuphane/102/basin-makalesi-nedir? (Erişim tarihi: 16.08.2023).

https://www.ahrq.gov/topics/access-care.html (Erişim tarihi: 18.02.2024).

https://www.aihw.gov.au/reports/australias-health/digital-health (Erişim tarihi: 10.04.2023).

https://www.britannica.com/science/medicine (Erişim tarihi: 18.03.2024).

https://www.cdc.gov/healthcommunication/toolstemplates/socialmediatoolkit_bm.pdf (Erişim tarihi: 12.08.2023).

https://www.cdc.gov/infectioncontrol/guidelines/healthcare-personnel/terminology.html (Erişim tarihi: 10.01.2024).

https://www.cdc.gov/nchs/hus/sources-definitions/hospital.htm (Erişim Tarihi: 12.04.2023).

https://www.ecdc.europa.eu/en/publications-data/social-media-strategy-development-guide-using-social-media-public-health (Erişim tarihi: 16.08.2023).

https://www.healthcareers.nhs.uk/explore-roles/wider-healthcare-team/roles-wider-healthcare-team/corporate-services/communicationspublic-relations-staff (Erişim tarihi: 10.04.2023).

https://www.iienstitu.com/blog/kurumsal-iletisim-nedir (Erişim Tarihi: 12.08.2023).

https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=39362&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5 (Erişim tarihi: 10.06.2023).

https://nursekey.com/healthcare-organizations/ (Erişim Tarihi: 12.04.2023).

https://www.oneeducation.org.uk/communication-skills-in-healthcare/ (05.11.2023)

https://www.rti.org/impact/digital-health-communication-toolkit (Erişim tarihi: 16.08.2023).

https://www.ruralhealthinfo.org/toolkits/health-promotion/2/strategies/health-communication (Erişim tarihi: 28.03.2024).

https://www.societyforhealthcommunication.org/health-communication (Erişim tarihi: 28.03.2024).

https://www.themediaant.com/blog/what-is-corporate-advertising/ (Erişim tarihi: 26.01.2024).

https://www.who.int/docs/default-source/documents/communicating-for-health/communication-framework.pdf (Erişim tarihi: 18.02.2024).

https://ccts.osu.edu/sites/default/files/inline-files/Issue%20Management%20Tool%20Instructions.pdf (Erişim tarihi: 12.08.2023).

https://www.wgu.edu/blog/health-care-facilities2208.html#close (Erişim Tarihi: 12.04.2023).

SAĞLIKTA FİZİK

Tıpta Görüntüleme Yöntemleri

Prof. Dr. Uğur Çevik

nobel
40.yıl

SAĞLIKTA FİZİK
Tıpta Görüntüleme Yöntemleri

Prof. Dr. Uğur Çevik

Yayın No.: 5582
Eğitim: 1137
ISBN: 978-625-371-350-8
E-ISBN: 978-625-371-368-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Dilek Gezgin -dilek@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Çevik, Uğur.
Sağlıkta Fizik Tıpta Görüntüleme Yöntemleri / Uğur Çevik
1. Basım, XII + 272 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-350-8
E-ISBN: 978-625-371-368-3
1. Sağlık 2. Görüntüleme 3. Fizik

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

1. Bölüm
GÖRÜNTÜLEMEDE TEMEL KAVRAMLAR **1**

1.1. GİRİŞ 1
1.2. RADYASYON KAYNAKLARI 2
1.2.1. Arkaplan (Background) Radyasyonu 3
1.2.2. Kozmik Radyasyon 3
1.2.3. Dünyadaki ve Vücudumuzdaki Radyoaktif Maddeler 4
1.2.4. İnsan Yapımı Kaynaklar 5
1.3. İYONİZE RADYASYON 5
1.4. İYONLAŞTIRICI RADYASYONA MARUZ KALMA 11
1.5. AKTİVİTE VE DOZ BİRİMLERİ 16
1.6. DOZİMETRELER 19
OKUMA PARÇASI 21
KAYNAKLAR 22

2. Bölüm
X-IŞINI GÖRÜNTÜLEME **23**

2.1. GİRİŞ 23
2.2. X-IŞINLARININ TARİHİ VE BUGÜNÜ 25
2.2.1. X-Işınlarının Keşfi 25
2.2.1. Günümüzde X-Işınları 26
2.3. X-IŞINI ÜRETİMİ 28
2.4. X-IŞINI MADDE ETKİLEŞİMİ 30
2.4.1. Soğurma 31
2.4.2. Fotoeleektrik Etki 31
2.4.3. Compton Saçılması 32
2.4.4. Rayleigh Saçılması 32
2.5. GELENEKSEL X-IŞINI GÖRÜNTÜLEME 33

2.6. BİLGİSAYARLI RADYOGRAFİ (CR) 35
2.6.1. Görüntüleme Plakaları ve Okuyucular 36
2.6.2. Bilgisayarlı Radyografi Görüntü İşleme 38
2.6.3. Bilgisayarlı Radyografi Görüntü Kalitesi 40
2.6.4. Dedektör Doz Göstergeleri 41
2.7. DİJİTAL X-IŞINI GÖRÜNTÜLEME 42
2.7.1. Dolaylı Dönüşüm 44
2.7.2. Doğrudan Dönüşüm: Amorf Selenyum Dedektörü 45
2.7.3. CCD (Charged Coupling Devices) Dedektör 47
OKUMA PARÇASI 48
KAYNAKLAR 49

3. Bölüm
FLOROSKOPİ 51
3.1. GİRİŞ 51
3.2. FLOROSKOPİNİN KULLANIM AMAÇLARI 52
3.2.1. Diagnostik (Tanısal) Floroskopi 53
3.2.1.1. Anjiyografi 53
3.2.1.2. Baryum yutması (Özofagogram) 53
3.2.1.3. Baryum lavmanı 54
3.2.1.4. Sistografi 55
3.2.1.5. Miyelografi 56
3.2.1.6. Histerosalpingogram 56
3.2.2. Girişimsel Rehberlik için Floroskopi 56
3.2.2.1. Kardiyak kateterizasyon 56
3.2.2.2. Kateter yerleştirme ve manipülasyon 57
3.2.2.3. Stentlerin yerleştirilmesi 57
3.2.2.4. Ortopedik cerrahi 58
3.3. FLOROSKOPİ NASIL ÇALIŞIR? 58
3.3.1. X-ışını Kaynağı 60
3.3.2. Işın Filtreleme 61
3.3.3. Kolimasyon 62
3.3.4. Hasta Masası 62
3.3.5. Dağılım Önleyici Izgara 63
3.3.6. Görüntü Alıcısı — X Işını Görüntü Yoğunlaştırıcı (XRII) 63
3.3.7. Görüntü Alıcısı — Düz Panel Dedektörü (FPD) 64
3.3.8. Görüntü Ekranı 66
3.4. FLOROSKOPİDE HASTA HAZIRLAMA 66

3.4.1. İşlemden Önce 66
3.4.2. İşlem Sırasında 67
3.5. FLOROSKOPİ, RÖNTGEN VE RADYOGRAFİ ARASINDAKİ FARK NEDİR? 67
3.6. FLOROSKOPİ İŞLEMLERİNİN FAYDALARI VE RİSKLERİ 68
3.6.1. Faydalar 68
3.6.2. Riskler 68
OKUMA PARÇASI 69
KAYNAKLAR 70

4. Bölüm
ULTRASON 71
4.1. GİRİŞ 71
4.2. ULTRASONDA TEMEL KAVRAMLAR 71
4.2.1. Ses 71
4.2.2. Ultrason ve İnfrason 74
4.3. ULTRASON'UN ÇALIŞMA PRENSİBİ 75
4.3.1. Piezoelektrik Etkisi ve Ultrason Dönüştürücü 76
4.3.1.1. Piezoelektrik kristaller 77
4.3.1.2. Ultrason üretimi ve dedeksiyonu 78
4.4. ULTRASON TÜRLERİ 79
4.4.1. Hamilelik Ultrasonu 79
4.4.2. Teşhis Ultrasonu 80
4.4.2.1. Karın ultrasonu 81
4.4.2.2. Böbrek ultrasonu 82
4.4.2.3. Göğüs ultrasonu 83
4.4.2.4. Doppler ultrasonu 84
4.4.2.5. Pelvik ultrason 84
4.4.2.6. Transvajinal ultrason 85
4.4.2.7. Tiroid ultrasonu 85
4.4.2.8. Transrektal ultrason 87
4.5. ULTRASON CİHAZI 87
4.6. 3D ULTRASON İLE 4D ULTRASON ARASINDAKİ FARK NEDİR? 90
4.7. ULTRASONUN AVANTAJLARI/DEZAVANTAJLARI 92
OKUMA PARÇASI 93
Kaynaklar 93

5. Bölüm
BİLGİSAYARLI TOMOGRAFİ (BT) 95
5.1. GİRİŞ 95
5.2. BT TARAMASI NE GÖSTERİR? / NEYİ TESPİT EDEBİLİR? 97

5.2.1. BT Taramalarıyla Kas ve Kemik Bozukluklarının Teşhisi 98
5.2.1.1. Kemikler için BT taraması 99
5.2.1.2. Kaslar için BT taraması 101
5.2.2. Karın Bölgesi İçin BT Taraması 102
5.2.3. Damar ve Arterlerin Görüntülenmesi için BT 103
5.2.3.1. Koroner BT anjiyografi (BTA) 104
5.2.3.2. Diğer damar uygulamaları 105
5.3. BT CİHAZI VE JENERASYONLARI 107
5.3.1. Jenerasyonlar 108
5.3.1.1. I. Jenerasyon 109
5.3.1.2. II. Jenerasyon 110
5.3.1.3. III. Jenerasyonlar 110
5.3.1.4. IV. Jenerasyonlar 111
5.3.1.5. V. Jenerasyonlar 112
5.4. BT TARAMASINDA RİSKLER 113
5.4.1. Alerjik Reaksiyon 113
5.4.2. Radyasyona Maruz Kalma 113
5.4.3. Gebelik 114
OKUMA PARÇASI 114
KAYNAKLAR 114

6. Bölüm
MANYETİK REZONANS GÖRÜNÜTLEME (MRG) 117
6.1. GİRİŞ 117
6.2. NASIL ÇALIŞIR? 118
6.2.2. Gradyan Bobinleri 121
6.2.3. Radyo Frekansı (RF) Bobinleri 122
6.3. MR SİNYALLERİNİN ELDE EDİLMESİ 124
6.3.1. MR Sinyalinin Kaynağı: Protonlar ve Küçük Çubuk Mıknatıslar 124
6.3.2. Presesyon 126
6.3.3. RF Darbeleri ve Enine Mıknatıslanma 127
6.4. MRG TÜRLERİ 130
6.4.1. Yapısına Göre 131
6.4.1.1. Açık MRG 131
6.4.1.2. Kapalı MRG 132
6.4.1.3. Ekstremite (Kol ve bacak) MRG 133
6.4.2. Özellikler ve Uygulamalara Göre 134
6.4.2.1. Fonksiyonel MRG (fMRG) 134
6.4.2.2. Difüzyon MRG 136

6.4.2.3. Perfüzyon MRG 138
6.4.2.4. Manyetik rezonans spektroskopisi 139
6.4.2.5. Manyetik rezonans anjiyografi (MRA) 140
6.5. MRG'NİN AVANTAJLARI VE DEZAVANTAJLARI 142
6.5.1. MRG'nin Avantajları 142
6.5.2. MRG'nin Dezavantajları 142
KAYNAKLAR 143

7. Bölüm
ANJİYOGRAFİ 145
7.1. GİRİŞ 145
7.2. ANJİYOGRAFİNİN KULLANIM AMAÇLARI 146
7.2.1. Ateroskleroz 146
7.2.2. Periferik Arter Hastalığı 148
7.2.3. Beyin anevrizması 149
7.2.4. Göğüs Ağrısı (Anjina) 151
7.2.5. Akciğer Embolisi 153
7.3. ANJİYOGRAFİ TİPLERİ 154
7.3.1. Koroner Anjiyografi 154
7.3.2. Beyin Anjiyografisi 157
7.3.3. Pulmoner Anjiyografi 159
7.3.4. Böbrek Anjiyogramı 161
7.4. ANJİYOGRAFİ CİHAZLARI NASIL ÇALIŞIR? 162
7.5. RİSKLER 166
OKUMA PARÇASI 168
KAYNAKLAR 169

8. Bölüm
TEK FOTON EMİSYONLU BİLGİSAYARLI TOMOGRAFİ (SPECT) 171
8.1. GİRİŞ 171
8.2. SPECT TARAMASI NASIL ÇALIŞIR? 174
8.2.1. Cihaz 174
8.2.2. Radyoaktif İzleyiciler 174
8.2.3. Veri Toplama 177
8.3. SPECT TARAMASININ AMACI 178
8.4. HASTA HAZIRLAMA 181
8.5. TEK FOTON EMİSYONLU BİLGİSAYARLI TOMOGRAFİNİN (SPECT) RİSKLERİ 181
KAYNAKLAR 182

9. Bölüm
SİNTİGRAFİ 183
9.1. GİRİŞ 183
9.2. ORGANLARIMIZ VE SİNTİGRAFİ 185
9.2.1. Tiroid Sintigrafisi 185
9.2.2. Miyokard Sintigrafisi 187
9.2.3. Kemik Sintigrafisi 188
9.2.4. Böbrek Sintigrafisi 189
9.2.5. Akciğer Sintigrafisi 191
9.2.6. Beyin Sintigrafisi 192
9.3. GAMA KAMERALARI 192
9.4. SİNTİGRAFİ TÜRLERİ 194
9.4.1. Zaman Açısından 194
9.4.1.1. Statik sintigrafi 194
9.4.1.2. Dinamik sintigrafi 194
9.4.2. Uzaysal-Geometrik Açıdan 195
9.4.2.1. Düzlemsel sintigrafi 195
9.4.2.2. Tomografik sintigrafi 195
9.4.3. Karmaşıklık ve Yorumlama Açısından 196
9.4.3.1. Kalitatif (görsel) sintigrafi 196
9.4.3.2. Kantitatif sintigrafi 196
9.4. RADYOFARMOSİTİKLER 197
9.5. SİNTİGRAFİK MUAYENEDE RADYASYONA MARUZ KALMA 199
OKUMA PARÇASI 201
KAYNAKLAR 202

10. Bölüm
POZİTRON EMİSYON TOMOGRAFİSİ (PET) 203
10.1. GİRİŞ 203
10.2. POZİTRON EMİSYON TOMOGRAFİSİ (PET) NEDİR? 204
10.3. PET ÇALIŞMA PRENSİBİ 205
10.3.1. Yok Olma (Anhilasyon) Süreci 206
10.3.2. γ Işını Dedektörleri 208
10.4. PET/CT 209
10.5. PET/MRI 213
10.6. PET, CT VE MRG ARASINDAKİ FARK NEDİR? 215
OKUMA PARÇASI 216
KAYNAKLAR 217

11. Bölüm
ENDOSKOPİ 219
11.1. GİRİŞ 219
11.2. ENDOSKOPİ TÜRLERİ 220
11.2.1. Anoskopi 221
11.2.2. Artroskopi 222
11.2.3. Bronkoskopi 224
11.2.4. Kolonoskopi 225
11.2.5. Sistoskopi 227
11.2.6. Enteroskopi 228
11.2.7. Özofagogastroduedonoskopi (EGD testi) 230
11.2.8. Histeroskopi 232
11.2.9. Laparoskopi 233
11.2.10. Laringoskopi 235
11.2.11. Mediastinoskopi 236
11.2.12. Proktoskopi 237
11.2.13. Sigmoidoskopi 238
11.2.14. Torakoskopi 240
11.2.15. Üreteroskopi 241
11.3. ENDOSKOPLAR NASIL ÇALIŞIR? 242
11.3.1. Yerleştirme Tüpü 244
11.3.2. Distal Uç 245
11.4. ENDOSKOPİ TESTİ NE İÇİN YAPILIR? 248
11.4.1. Endoskopinin Tespit Edebileceği Hastalıklar 248
11.4.2. Endoskopi Tedavileri 249
OKUMA PARÇASI 250
KAYNAKLAR 250

12. Bölüm
MAMAOGRAFİ 253
12.1. MAMOGRAM NEDİR? 253
12.1.1. Tarama Mamografisi 254
12.1.2. Teşhis Mamografisi 255
12.2. MAMOGRAM TÜRLERİ 255
12.2.1. Dijital Mamogramlar 255
12.2.2. 3 Boyutlu Mamogramlar 257
12.3. MAMOGRAFİ HANGİ DURUMLARDA ÇEKİLİR? 258
12.4. MAMOGRAM NASIL ÇALIŞIR? 259
12.4.1. Mamografi Görüntüsü Alma İşleminin Teknik Yönleri 261

12.4.2. Mamografi Cihazının Bazı Özellikleri 268
12.4.2.1. Açılı tüp başlığı 268
12.4.2.2. Sabit odak-dedektör mesafesi ve sıkıştırma cihazı 268
12.4.2.3. Izgaralar ve otomatik pozlama kontrolü (AEC) 269
12.5. MAMOGRAFİDEKİ RİSKLER 269
OKUMA PARÇASI 271
KAYNAKLAR 272

KAYNAKLAR

[1] *https://news.uchicago.edu/explainer/what-are-cosmic-rays*

[2] *https://marshield.com/choosing-the-right-radiation-shielding-factors-considered-by-a-shielding-materials-expert/*

[3] *R. D. Jeong, Use of Ionizing Radiation as a Phytosanitary Treatment for Postharvest Disease Control, Journal of Radiation Industry 8(2): 97-104 (2014)*

[4] *https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ionizing-radiation-and-health-effects*

[5] *L.F. Pires, F.A.M. Cássaro, L. Tech, L.A.A. Pereira, J.A.T. de Oliveira, Gamma ray attenuation for determining soil density:laboratory experiments for Environmental Physics and Engineering courses, Revista Brasileira de Ensino de Física 42, (2020)*

[6] *https://inis.iaea.org/collection/NCLCollectionStore/_Public/39/066/39066538.pdf*

[7] *N. Yusof, N. Hilmy, Radiation Biology of Tissue Radiosterilization, Comprehensive Biomedical Physics 7, 263-287 (2014)*

[8] *Dosimetry for Food Irradiation, Technical Reports Series 409, International Atomic Energy Agency, Vienna (2002)*

[9] *https://www.hko.gov.hk/en/education/radiation/ionizing-radiation/00483-becquerel-and-curie.html*

KAYNAKLAR

[1] *https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK546155/*

[2] *https://www.e7health.com/post/255/what-do-chest-x-rays-show/*

[3] *https://radiologykey.com/x-ray-production-tubes-and-generators/*

[4] *S.D. Desai, L. Kulkarni, Metal Artifact Reduction. A problem of tremendous importance in Medical İmaging, 2017, USA.*

[5] *https://www.msdmanuals.com/professional/special-subjects/principles-of-radiologic-imaging/conventional-radiography*

[6] *G J Bansal, Digital radiography. A comparison with modern conventional imaging, Postgrad Med J. 2006 82(969): 425–428.*

[7] *P.A. Roberts, J. Williams, Farr's Physics for Medical Imaging (Second Edition), Chapter 5 - Digital radiography, 2008, Pages 79-90*

[8] *https://radiologykey.com/image-receptors-and-image-acquisition/*

[9] *https://www.onestopndt.com/ndt-articles/computed-radiography*

[10] *https://radiologykey.com/introduction-to-digital-radiography-and-pacs/*

[11] *M. Tubiana, Wilhelm Conrad Röntgen and the discovery of X-raysBull Acad Natl Med. 1996, 180(1), 97-108.*

KAYNAKLAR

[1] *https://www.siemens-healthineers.com/en-ph/fluoroscopy*

[2] *https://my.clevelandclinic.org/health/diagnostics/21992-fluoroscopy*

[3] *https://my.clevelandclinic.org/health/diseases/17019-acid-reflux-gerd*

[4] *https://my.clevelandclinic.org/health/diseases/14501-colorectal-colon-cancer*

[5] *https://my.clevelandclinic.org/health/diseases/5995-vesicoureteral-reflux*

[6] *https://my.clevelandclinic.org/health/diagnostics/16832-cardiac-catheterization*

[7] *https://my.clevelandclinic.org/health/diseases/15241-bone-fractures*

[8] *Fink, E. (2019). Fluoroscopy. In: Abd-Elsayed, A. (eds) Pain. Springer.*

[9] *E. Gingold, Modern Fluoroscopy Imaging Systems, Philadelphia.*

[10] *https://radiologykey.com/the-x-ray-tube-2*

[11] *https://radiologykey.com/compensating-filters*

[12] *Maier A, Steidl S, Christlein V, et al., Medical Imaging Systems: An Introductory Guide, Springer; 2018.*

[13] *Seibert, J.A. Flat-panel detectors: how much better are they?. Pediatr Radiol 36 (Suppl 2), 173–181 (2006).*

[14] *https://web.phys.ksu.edu/mmmm/piko/fluor.htm*

[6] G. Leventhall, What is infrasound?, Progress in Biophysics and Molecular Biology, 93 (1–3), 2007, 130-137.

[7] OCR A Level Physics Revision Notes, The Piezoelectric Effect & the Ultrasound Transducer

[8] https://www.mayoclinic.org/2-d-fetal-ultrasound/img-20005776

[9] https://my.clevelandclinic.org/health/diagnostics/4995-ultrasound

[10] https://www.cancer.gov/publications/dictionaries/cancer-terms/def/abdominal-ultrasound

[11] https://my.clevelandclinic.org/health/diagnostics/15764-kidney-ultrasound

[12] https://www.mountsinai.org/health-library/tests/thyroid-ultrasound

[13] https://www.radiologyinfo.org/en/info/us-thyroid

[14] https://hillman.upmc.com/cancer-care/prostate/screenings

[15] https://www.informedhealth.org/how-do-ultrasound-examinations-work.html

[16] https://www.physics.utoronto.ca/~jharlow/teaching/phy138_0708/lec04/ultrasoundx.htm

[17] https://radiopaedia.org/cases/normal-fetal-eyes-3d-ultrasound#image-38679274

[18] https://www.americanpiezo.com/blog/a-brief-history-of-piezoelectricity/

[5] *https://radiopaedia.org/cases/normal-temporal-bone-ct-with-annotated-images*

[6] *https://medlineplus.gov/genetics/condition/limb-girdle-muscular-dystrophy/*

[7] *L H O Schiavon, C J Tyng, D J Travesso, R D Rocha, A C S A Schiavon, A G V Bitencourt, Computed tomography-guided percutaneous biopsy of abdominal lesions: indications, techniques, results, and complications, Radiol Bras. 2018; 51(3): 141–146.*

[8] *https://my.clevelandclinic.org/health/diagnostics/16899-coronary-computed-tomography-angiogram*

[9] *https://my.clevelandclinic.org/health/diseases/16911-deep-vein-thrombosis-dvt*

[10] *https://navicenthealth.org/service-center/atrium-health-navicent-heart-vascular-care/ct-scan*

[11] *https://radiologykey.com/computed-tomography-3/*

[12] *https://howradiologyworks.com/ctgenerations/*

[13] *https://www.medmuseum.siemens-healthineers.com/en/stories-from-the-museum/history-of-ct*

[6] https://mriquestions.com/rf-coil-functions.html

[7] S. Curie, N. Hoggard, I.J. Craven, M. Hadjivassiliou, Understanding MRI: Basic MR physics for physicians, Postgraduate Medical Journal, 2012

[8] A. Eklund, Signal Processing for Robust and Real-Time fMRI with Application to Brain Computer Interfaces, Linköping Studies in Science and Technology, Thesis No. 1432, 2010

[9] S.R. Danica, Magnetic Resonance Imaging: Current Integration and Future Usage in the Treatment of Prostate Cancer in Radiation Oncology, 2nd Place Essay Competition, 2019 Annual Conference

[10] https://kids.frontiersin.org/articles/10.3389/frym.2019.00023

[11] https://my.clevelandclinic.org/health/diagnostics/4876-magnetic-resonance-imaging-mri

[12] https://www.medifee.com/blog/what-are-different-types-of-mri-scans-know-the-difference/

[13] https://psychcentral.com/lib/what-is-functional-magnetic-resonance-imaging-fmri#definition

[14] D.M. Koh and D.J. Collins, Diffusion-Weighted MRI in the Body: Applications and Challenges in Oncology, American Journal of Roentgenology, 188 (6), 2007

[15] G.-H. Jahng, K.-L. Li, L. Ostergaard, and F. Calamante, Perfusion Magnetic Resonance Imaging: A Comprehensive Update on Principles and Techniques, Korean J Radiology, 15(5):554-577, 2014

[16] J.R. Alger, Magnetic Resonance Spectroscopy, Encyclopedia of Neuroscience, 601-607, 2009

[17] I. Betina, H. Bridge, Investigating the neurochemistry of the human visual system using magnetic resonance spectroscopy, Brain Structure and Function 227:1491–1505, 2022

[18] https://www.msdmanuals.com/home/special-subjects/common-imaging-tests/magnetic-resonance-imaging-mri#Variations-of-MRI_v833095

[19] https://my.clevelandclinic.org/health/diseases/17552-aorta-thoracic-aortic-aneurysm

KAYNAKLAR

[1] G.P. Teitelbaum, A brief history of angiography and endovascular therapy, Seminars in Anesthesia, Perioperative Medicine and Pain, 19(4), 237-240, 2000.

[2] https://www.siemens-healthineers.com/angio

[3] https://www.britannica.com/science/atherosclerosis

[4] https://www.ciccenters.com/peripheral-artery-disease-vs-peripheral-vascular-disease-whats-the-difference/

[5] https://www.rch.org.au/kidsinfo/fact_sheets/Cerebral_Aneurysm/

[6] https://www.thekeyholeheartclinic.com/angina/

[7] https://drraghu.com/resources/venous-disease-and-pulmonary-embolism/pulmonary-embolism/

[8] https://www.heartwest.com.au/shw_services/coronary-angiography/

[9] https://www.nyp.org/healthlibrary/tests/angiogram-of-the-head-and-neck

[10] https://www.primaryanatomy.com/cerebral-angiography/

[11] https://www.drugs.com/cg/pulmonary-embolism.html

[12] https://www.intracare.co.nz/Procedures-and-treatments/Interventional-radiology/Vascular/Renal-artery-angiography-angioplasty

[13] A. M. Vukicevic, S. Çimen, N. Jagic, G. Jovicic, A. F. Frangi and N. Filipovic, Three-dimensional reconstruction and NURBS-based structured meshing of coronary arteries from the conventional X-ray angiography projection images, Scientific Reports 8(1):1711, 2018

[14] https://global.canon/en/technology/angiography2020.html

[15] R.F. Wilson, Coronary Angiography, Springer-Verlag, London 2015.

[16] https://global.canon/en/technology/angiography2020.html

[17] https://www.nhs.uk/conditions/angiography/risks/

[18] P. Green, P. Frobisher, S. Ramcharitar, Optimal angiographic views for invasive coronary angiography: a guide for trainees, Br J Cardiol, 2016; 23: 110–3

[19] R. Wake, M. Yoshiyama, H. Iida, H. Takeshita, T. Kusuyama, H. Kanamitsu, H. Mitsui, Y. Yamada, S. Shimodozono and K. Haze, History of Coronary Angiography, IntechOpen, Ed. S. Kıraç, 2011

[20] Wilms G, Baert AL. The history of angiography. J Belge Radiol. 1995 78(5): 299-302.

veya iki gün içinde kendiliğinden kaybolur. Ancak nadir durumlarda hastanın radyoaktif boyaya, yani izleyici materyale karşı alerjisi olabilir ve bu nedenle aşırı duyarlılık reaksiyonuna bağlı olarak doktor, hastaya SPECT taramasından geçmemesini ve MRG taraması gibi alternatif bir görüntüleme tahlili yaptırmasını tavsiye edebilir.

Tek foton emisyonlu bilgisayarlı tomografi (SPECT) pahalıdır ve radyoaktif malzemelerle performansı açısından ek özen gerektirir. PET gibi iyonlaştırıcı radyasyon kullanır ve hastalar için radyasyon yan etkisi oluşturur. Ancak bu maruz kalma sınırlıdır çünkü radyoaktif kimyasalların yarı ömürleri kısadır. Çabuk parçalanırlar ve böbrekler yoluyla vücuttan atılırlar.

Personelin radyasyona maruz kalma riski düşüktür; ancak radyolojik güvenlik protokolleri ilgili tüm personele açıklanmalı ve atanmış radyasyon güvenliği görevlisi tarafından sıkı bir şekilde uygulanmalıdır.

KAYNAKLAR

[1] *Shah Hussain, Iqra Mubeen, Niamat Ullah, Syed Shahab Ud Din Shah, Bakhtawar Abduljalil Khan, Muhammad Zahoor , Riaz Ullah , Farhat Ali Khan, and Mujeeb A. Sultan, Modern Diagnostic Imaging Technique Applications and Risk Factors in the Medical Field: A Review, BioMed Research International, Volume 2022, Article ID 5164970, 19 pages*

[2] *Azalea Khan, Rafael T. M. de Rosales, Radiolabelling of Extracellular Vesicles for PET and SPECT imaging, Nanotheranostics 5(3):256-274 February 2021*

[3] *S. Adak, R. Bhalla, K.K. Vijaya Raj, S. Mandal, R. Pickett and S.K. Luthra, Radiotracers for SPECT imaging: current scenario and future prospects, Radiochim. Acta 100, 95–107 (2012)*

[4] *https://www.verywellhealth.com/spect-scan-4173223*

[5] *George A Alexiou, Spyridon Tsiouris, Athanasios P Kyritsis, George Fotakopoulos, Anna Goussia, Spyridon Voulgaris, Andreas D Fotopoulos. The value of 99mTc-tetrofosmin brain SPECT in predicting survival in patients with glioblastoma multiforme. J Nucl Med . 2010;51(12):1923-1926.*

[6] *R. Bandopadhyay, T. Singh, M.M. Ghoneim, S. Alshehri, E. Angelopoulou, Y.N. Paudel, C. Piperi, J. Ahmad, N.A. Alhakamy, M.A. Alfaleh and A. Mishra, Recent Developments in Diagnosis of Epilepsy: Scope of MicroRNA and Technological Advancements, Biology 2021, 10(11), 1097*

[7] *C. H. Lim, H.-S. Kim, K.-A. Lee, J.S. Kim & S. B. Park, Clinical significance of quantitative bone SPECT/CT in the evaluation of hand and wrist pain in patients with rheumatic disease, Scientific Reports 12, 327 (2022)*

[8] *S. Yandrapalli, Y. Puckett, SPECT Imaging, National Library of Medicine, 2022.*

KAYNAKLAR

[1] *https://ttgimagingsolutions.com/product/siemens-symbia/*

[2] *https://www.bnms.org.uk/page/DMSAKidneyScan*

[3] *https://teachmeanatomy.info/neck/viscera/thyroid-gland/*

[4] *Dhingra VK. Nuclear Scanning in Evaluation and Treatment of Thyroid Disorders: A Beginners Guide. Clin Oncol. 2017; 2: 1260.*

[5] *https://my.clevelandclinic.org/health/diseases/16898-coronary-artery-disease*

[6] *F.A. Khafagi, J.C. Lee, A.D. Hennessy, Bone scans, Australian Family Physician, 41(9), 2012*

[7] *https://www.bnms.org.uk/page/Renogram*

[8] *T Nakamura, T Ogo, A Tsuji, S Fukui, T Fukuda, N Tahara, Y Fukumoto, S Yasuda, H Ogawa, N Nakanishi, Successful balloon pulmonary angioplasty with gadolinium contrast media for a patient with chronic thromboembolic pulmonary hypertension and iodine allergy, Respiratory Medicine Case Reports, 17, 75-82, 2016*

[9] *E Wolfs, C Verfaillie, K V Laere, C M Deroose, Radiolabeling Strategies for Radionuclide Imaging of Stem Cells, Stem Cell Reviews and Reports 11(2), 2014*

[10] *https://astronuclphysics.info/Scintigrafie.htm*

[11] *https://www.iaea.org/newscenter/news/what-are-radiopharmaceuticals*

[12] *https://www.iaea.org/sites/default/files/gc/gc51inf-3-att2_en.pdf*

KAYNAKLAR

[1] *https://www.mayoclinic.org/tests-procedures/pet-scan/about/pac-20385078*

[2] *https://www.nhs.uk/conditions/pet-scan/*

[3] *https://www.hopkinsmedicine.org/health/treatment-tests-and-therapies/positron-emission-tomography*

[4] *https://www.savemyexams.com/a-level/physics/cie/25/revision-notes/24-medical-physics/24-3-pet-scanning/annihilation-in-pet-scanning/*

[5] *https://www.physicsforums.com/insights/basics-positron-emission-tomography-pet/*

[6] *N D Volkow, N A Mullani, Positron emission tomography instrumentation: An overview American Journal of Physiologic Imaging 3(3):142-53, 1988*

[7] *https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK232475/*

[8] *R Trinder, T Kakalova, DJ Parker, C Wheldon, Theragnostics - Alternative production of terbium isotopes at the University of Birmingham using an MC40 cyclotron, Journal of Physics Conference Series 1643(1):012209, 2020.*

[9] *https://www.nibib.nih.gov/science-education/science-topics/nuclear-medicine*

[10] *https://stanfordhealthcare.org/medical-tests/p/pet-mri-scan.html*

[11] *A.M. Kim, B.T. Keenan, N. Jackson, E.L. Chan, Metabolic Activity of the Tongue in Obstructive Sleep Apnea - A Novel Application of FDG-PET Imaging, American Journal of Respiratory and Critical Care Medicine 189 (11), 2014*

[12] *G. Bernal, History of PET Scanners, Stanford University, 2014*

Ultrason ve röntgen gibi diğer teşhis testleri durumun nedenini doğrulayamıyorsa, laparoskopi önerilebilir. Laparoskopi aşağıdaki amaçlarla kullanılabilir:

- Pelvik ve karın bölgelerindeki ağrının nedenini bulmak
- Bir doku kütlesini incelemek
- Endometriozis veya pelvik inflamatuar hastalığı doğrulamak
- Fallop tüplerinin tıkanmasına veya diğer kısırlık nedenlerine bakmak

11.2.10. Laringoskopi

Laringoskopi, ses kutusunu (larinks) incelemek için kullanılan bir prosedürdür. Bu, bir laringoskop, ışıklı ince bir tüp, lens ve gırtlağa yakından bakmaya yardımcı olan bir video kamera ile gerçekleştirilir.

Larinks boğaz ile trakea (nefes borusu) arasında bulunur. Gırtlak, konuşmayı sağlayan ses tellerini (vokal kıvrımlar) barındırır. Epiglot gırtlağın üstünde oturur. Epiglot, yemek yendiğinde veya içecek içildiğinde kapanan bir kapaktır, böylece yemek borusu için tasarlanan ögeler gırtlağa veya solunum yoluna gitmez. İnsanlar bir şeyin yanlış borudan aşağı indiğinden bahsettiklerinde, bahsettikleri boru gırtlaktır.

Disfoni (ses kısıklığı) gibi sorunları teşhis etmek veya larenjit tanısı koymak için laringoskopi önerilebilir. Ayrıca gırtlak kanseri gibi daha ciddi durumları teşhis etmek için laringoskopi yapılabilir.

OKUMA PARÇASI

***Endoskopi, laparoskopi ve laparoskopik cerrahinin tarihçesi** [19]*

Laparoskopik cerrahinin çerçevesini oluşturan fikirler ilk olarak bir asırdan fazla bir süre önce rapor edilmişti. Ancak tekniğin genel cerrahi alanına girmesi nispeten yeni bir gelişmedir. Laparoskopik cerrahi, tarihinin çoğunu endoskopik tekniğin gelişimine borçludur. Abu Qasim Khalaf Ibn Abbas Al Zahrawi (MS 936-1013) gibi ilk doktorlar ve daha sonra 1805'te Alman doktor Phillip Bozzini, vücut deliklerini incelemek için yöntemler geliştiren ilk kişiler arasındaydı. 1800'lerin ortalarında birçok bilim adamı endoskop benzeri aletler yapmaya çalıştı. İlk etkili açık tüplü endoskop 1853 yılında Fransız Antonin Jean Desormeau tarafından geliştirildi. Bu alet üretrayı ve mesaneyi incelemek için kullanıldı. 1800'lerin sonlarında, Alman Adolph Kussmaul ve Maximilian Nitze'nin de aralarında bulunduğu diğer doktorlar, orijinal endoskopik modelleri geliştirdiler ve yeni araçlarını tıbbi uygulamalarında kullanmaya başladılar. Laparoskopi veya periton boşluğunun endoskopik olarak incelenmesi ilk kez 1901 yılında Alman George Kelling tarafından denendi ve bu inceleme prosedürüne "Selioskopi" adını verdi. 1930'ların başında tanısal olmayan amaçlarla laparoskopik müdahalelere ilişkin ilk raporlar yayınlandı. İlk prosedürler, karın adezyonlarının parçalanmasını ve doğrudan görselleştirme altında karın organlarının tanısal biyopsilerini içeriyordu. 1960'lı ve 1970'li yıllar boyunca laparoskopi jinekolojik pratiğin hayati bir parçası hâline geldi. Bu teknolojik ilerlemelere rağmen, laparoskopik cerrahi tekniklerinin genel cerrahi disiplinine gerçek anlamda entegre olması ancak 1986'dan sonra, görüntülerin büyütülmesine ve televizyon ekranlarına yansıtılmasına olanak tanıyan bir video bilgisayar çipinin geliştirilmesiyle mümkün oldu. İnsan hastaya uygulanan ilk laparoskopik kolesistektomi 1987 yılında Fransız hekim Phillipe Mouret tarafından yapılmıştır. Laparoskopik cerrahi tekniğinin genel popülasyon tarafından hızla kabul edilmesinin cerrahi tarihinde eşi benzeri yoktur. Dolayısıyla genel cerrahi alanını diğer cerrahi dönüm noktalarından çok daha şiddetli ve hızlı bir şekilde değiştirdi.

KAYNAKLAR

[1] https://my.clevelandclinic.org/health/diagnostics/25126-endoscopy

[2] https://my.clevelandclinic.org/health/treatments/24993-anoscopy

[3] https://www.healthdirect.gov.au/arthroscopy

[4] https://my.clevelandclinic.org/health/diseases/4005-carpal-tunnel-syndrome/

[5] https://europeanlung.org/en/information-hub/lung-tests-and-procedures/bronchoscopy/

[6] https://www.netmeds.com/health-library/post/colonoscopy-procedure-risks-and-results

[7] https://urologywaikato.co.nz/patient-resources/flexible-cystoscopy/

[8] L.K. Bowen, K. Johannes, E. Zuetell, K. N. Calahan, S. A. Edmundowicz, R. Long, M. E. Rentschler, Patterned enteroscopy balloon design factors influence tissue anchoring, Journal of the Mechanical Behavior of Biomedical Materials, 111, 2020, 103966

[9] https://stanfordhealthcare.org/medical-tests/e/egd.html

[10] C. J. Black, L. A. Houghton and A. C. Ford, Insights into the evaluation and management of dyspepsia: recent developments and new guidelines, Ther Adv Gastroenterol, 11: 1–17, 2018

[11] https://www.drugs.com/cg/pulmonary-embolism.html

[12] https://mountnittany.org/wellness-article/laryngoscopy-direct-rigid

[13] https://ilhanocakcioglu.com/mediastinoskopi-3/

[14] http://www.bidanigastro.com/proctoscopy.html

[15] https://my.clevelandclinic.org/health/diagnostics/4953-flexible-sigmoidoscopy

[16] https://www.mesothelioma.com/treatment/surgery/thoracoscopy/

[17] https://www.vetfolio.com/learn/article/gastrointestinal-endoscopy-procedures-and-equipment-care

[18] D.E. Barlow, How Endoscope work, Gastroenterology and Hepatology, 2015.

[19] S J Spaner, G L Warnock, A brief history of endoscopy, laparoscopy, and laparoscopic surgery, J Laparoendosc Adv Surg Tech A, 1997; 7(6):369-73.

KAYNAKLAR

[1] *https://bookmerilab.com/tests/x-ray/mammography-test/*

[2] *https://lincolnradiology.com/radiology-services/digital-mammography/*

[3] *https://mana.md/clinics/the-breast-center/3d-mammography/*

[4] *https://my.clevelandclinic.org/health/diseases/16242-atypical-ductal-hyperplasia*

[5] *https://www.sharp.com/health-news/how-breast-cancer-screening-is-more-reliable-and-accurate*

[6] *https://www.radiologycafe.com/frcr-physics-notes/x-ray-imaging/mammography/*

[7] *https://radiologykey.com/mammography-acquisition-screen-film-and-digital-mammography-the-mammography-quality-standards-act-and-computer-aided-detection/*

[8] *José Michel Kalaf, Mammography: a history of success and scientific enthusiasm Radiol Bras. 47(4): VII–VIII, 2014.*

SANAL DÜNYADA İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ

Editör
Kerem Kaptangil

nobel bilimsel

SANAL DÜNYADA İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ

Editör: Kerem Kaptangil

Yayın No.: 2309
ISBN: 978-625-393-965-6
E-ISBN: 978-625-393-966-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Kaptangil, Kerem.
Sanal Dünyada İnsan Kaynakları Yönetimi / Kerem Kaptangil
1. Basım, VI + 262 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-965-6
E-ISBN: 978-625-393-966-3
1. İnsan Kaynakları Yönetimi 2. Sanal Dünya 3. Sanal Organizasyonlar 4. Yönetim

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI iii

1. Bölüm
SANAL DÜNYA VE İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ 1
Sergen Gürsoy

2. Bölüm
SANAL İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ ARAÇLARI VE UYGULAMALARI 19
Murat Bolelli

3. Bölüm
UZAKTAN İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ VE LİDERLİK 49
Burcu Batga Yurtsever

4. Bölüm
PERFORMANS YÖNETİMİ VE GERİ BİLDİRİM 65
Tolga Anıl Topdemir

5. Bölüm
UZAKTAN İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ VE ÇALIŞAN DENEYİMİ 93
Ali Turan Bayram

6. Bölüm
SANAL İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNDE VERİ GÜVENLİĞİ VE GİZLİLİĞİ İÇİN STRATEJİK YAKLAŞIM 109
Bilal Çankır

7. Bölüm
SANAL PERFORMANS YÖNETİMİ 151
Sevda Demir

8. Bölüm
GELECEK İÇİN SANAL İNSAN KAYNAKLARI TRENDLERİ VE ÖNGÖRÜLER 179
Özge Korkmaz

9. Bölüm
SANAL ÇALIŞANLARIN MOTİVASYONU VE BAĞLILIĞI KAVRAMSAL BİR İNCELEME 205
Hasan Saltuk Durak

10. Bölüm
SANAL İŞE ALIM 221
Nermin Kişi

11. Bölüm
SANAL İŞ GÜCÜ YÖNETİMİ 247
Serdar Çakan

1. Bölüm

SANAL DÜNYA VE İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ

Sergen Gürsoy

1. GİRİŞ

Toplumsal gelişmeler ve çalışma kavramı, her dönemin kendine özgü şartlarına göre farklılık göstermektedir. İlk çağ toplumlarında avcılık-toplayıcılık anlayışının gelişmesi, bireylerin kendilerinin ve ailelerinin yaşamlarını devam ettirmesi için bu alana yönelmesinde etkili olmuştur. Ardından tarımsal üretim biçimi ile çalışma kavramı, yer ve zamana göre sistematiklik kazanmıştır. Tarımsal üretim birikimi sonucunda endüstriyel üretim yapısına geçiş yapılmıştır. Endüstriyel üretim süreçlerinin temeli, hammaddenin kullanımını teknik gelişmeler ışığında ortaya çıkarılması ile oluşmuştur. Kitlesel üretim devasa boyutlara ulaşmış ve ulaşım sistemlerinin yaygınlaşması ile küresel ticaret ağı yoğunlaşmaya başlamıştır. Ardından endüstriyel süreçler, teknik gelişmelere bağlı olarak sürekli biçimde kendini bir üst basamağa taşımıştır.

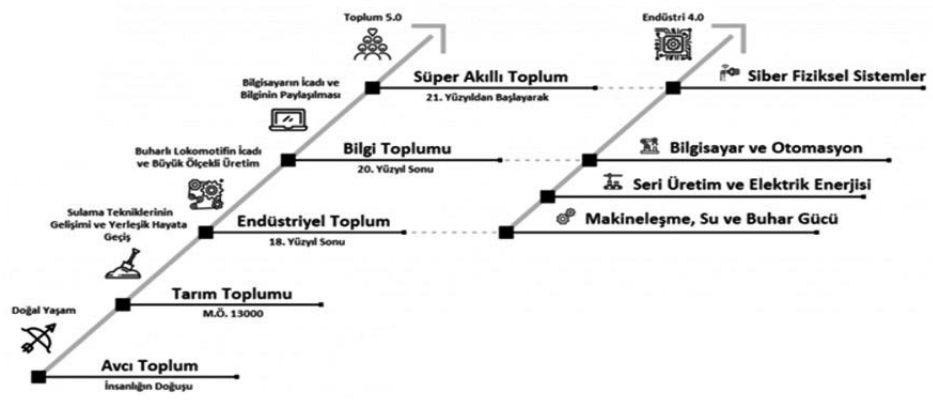

Şekil 1. Endüstriyel Gelişim Süreçleri

Kaynak: Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu. (2021). Toplum 5.0. Ankara: Sektörel Araştırma ve Strateji Geliştirme Dairesi.

Nihai olarak dijitalleşmenin ve küreselleşmenin yoğunluk kazandığı dönem itibariyle sanal ağlar aracılığıyla İKY fonksiyonları sürekli olarak dönüşüm yaşamıştır. Küresel sosyoekonomik dönüşümlerinin her geçen gün hız kazanması, sürdürülebilir ekonomik yapı açısından İKY fonksiyonlarının sürekli izlenmesini gerektirmektedir. Araştırma güncel İKY fonksiyonları için bakış sağlamaktadır. Buna nazaran gelecek araştırmalarda sürekli olarak İKY anlayışına yönelik derinlemesine araştırmaların yürütülmesi, konunun günceli yakalaması açısından önemli olacaktır.

KAYNAKÇA

Ahammad, T. (2017). Personnel management to human resource management (HRM): How HRM functions. Journal of Modern Accounting and Auditing, 13(9), 412-420.

Allison, C., Miller, A., Oliver, I., Michaelson, R., & Tiropanis, T. (2012). The Web in education. Computer Networks, 56(18), 3811-3824.

Armstrong, M. (2006). A handbook of human resource management practice. Kogan Page Publishers.

Ashkenas, R., Ulrich, D., Jick, T., & Kerr, S. (2015). The boundaryless organization: Breaking the chains of organizational structure. John Wiley & Sons.

Atalay, E., Zehra, F., Yıldız Z., (2024). İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamalarında Dijital Dönüşüm. Akademik Perspektiften Yönetim ve Strateji Konuları.

Baane, R., Houtkamp, P., & Knotter, M. (2010). Het nieuwe werken ontrafeld. Uitgeverij Koninklijke Van Gorcum.

Bass, B. M. (1994). Continuity and change in the evolution of work and human resource management. Human resource management, 33(1), 3-31.

Bell, M. W. (2008). Toward a Definition of. Journal For Virtual Worlds Research, 1(1).

Benligiray, S. (2020). İnsan kaynakları yönetimine giriş. İnsan kaynakları yönetimi içinde, 3-37.

Beňo, M. (2018). Workıng In The Vırtual World-An Approach To The" Home Offıce" Busıness Model Analysıs. Ad Alta: Journal of Interdisciplinary Research, 8(1).

Betker, M. R., Fernando, J. S., & Whalen, S. P. (1997). The history of the microprocessor. Bell Labs Technical Journal, 2(4), 29-56.

Bhambhani, G., & Saniy, M. (2017). The emergence of talent management and diffusion of HRM. EPRA International Journal of Research and Development (IJRD), 2(7), 44-52.

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu. (2021). Toplum 5.0. Ankara: Sektörel Araştırma ve Strateji Geliştirme Dairesi.

Bostan, B. (2007). Sanal gerçeklikte etkileşim (Doctoral dissertation, Marmara Universitesi (Turkey)).

Böll, S., Cecez-Kecmanovic, D., & Campbell, J. (2014). Telework and the nature of work: An assessment of different aspects of work and the role of technology.

Brummelhuis, L. L. T., Hetland, J., Keulemans, L., & Bakker, A. B. (2012). Do new ways of working foster work engagement?. Psicothema.

Burdea, G. C., & Coiffet, P. (2003). Virtual reality technology. John Wiley & Sons.

Castells, M. (2005). Enformasyon çağı: Ekonomi, toplum ve kültür, ağ toplumunun yükselişi. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Chung, H. (2014). Explaining the provision of flexitime in companies across Europe (in the pre- and post-crisis Europe): Role of national contexts. Available at SSRN 3506020.

CIPD (2011), "Chartered institute of personnel and development" www.cipd.co.uk/cipd-hr-profession/about-us/

Deadrick, D. L., & Stone, D. L. (2014). Human resource management: Past, present, and future. Human Resource Management Review, 3(24), 193-195.

Deleuze, G. (1990). Bergonism. (H. Tomlinson & B. Habberjam, Trans). New York: Zone Books (1988).

Dessler, G., & Varrkey, B. (2005). Human Resource Management, 15e. Pearson Education India.

Di Battista, A., Grayling, S., Hasselaar, E., Leopold, T., Li, R., Rayner, M., & Zahidi, S. (2023, May). Future of jobs report 2023. In World Economic Forum, Geneva, Switzerland. https://www.weforum.org/reports/the-future-of-jobs-report-2023

Doğan, A. (2011). Elektronik insan kaynakları yönetimi ve fonksiyonları. Journal of Internet Applications and Management, 2(2), 51-80.

Girvan, C. (2018). What is a virtual world? Definition and classification. Educational Technology Research and Development, 66(5), 1087

Gürol, Y.D., & Bağrıyanık, F. (2022). Elektronik İnsan Kaynakları Uygulamalarının Algılanan Net Faydaya Etkisi ve Kullanım Kolaylığının Aracı Rolü: Türkiye Banka Sektöründe Bir Araştırma. Toplumsal Değişim Dergisi İnsan ve Medeniyet Hareketi, 4(1), 100-123. https://dx.doi.org/10.51448/tde.2022.6

https://pmabilisim.com/insan-kaynaklari-yonetimi-gelisimi-ve-evrimlesen-teknoloji/#

İbrahimağaoğlu, Ö. (2023). Elektronik İnsan Kaynakları Yönetimi İle İlgili Bir Yazın Taraması. Balkan & Near Eastern Journal of Social Sciences (BNEJSS), 9(2).

İnan, E. Ç. (2019). Endüstri 4.0 vizyonunun üretim süreçlerinde getireceği verimlilik (Master's thesis, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).

İsmayılzada, L. (2017). Sanal dünyada sanal dönüşüm. Yeni Medya Elektronik Dergisi, 1(3), 227-236.

J. Itika. (2011). Fundamental of Human Resource Management: Emerging Experience from Africa. Africa studies centre.

Johnson, P., & Szamosi, L. T. (2018). HRM in changing organizational contexts. In Human resource management (pp. 27-48). Routledge.

Jones, J. W. (1998). Virtual HR: Human resources management in the information age. Hamilton Court, Menlo Park, CA: Crisp Publications.

Kagermann, H., Helbig, J., Hellinger, A., & Wahlster, W. (2013). Recommendations for implementing the strategic initiative INDUSTRIE 4.0: Securing the future of German manufacturing industry; final report of the Industrie 4.0 Working Group. Forschungsunion.

Karacan, E., & Erdoğan, Ö. N. (2011). İşçi sağlığı ve iş güvenliğine insan kaynakları yönetimi fonksiyonları açısından çözümsel bir yaklaşım. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (21), 102-117.

Kässi, O., & Lehdonvirta, V. (2018). Online labour index: Measuring the online gig economy for policy and research. Technological forecasting and social change, 137, 241-248.

Kaufman, B. E. (2008). The development of HRM in historical and international perspective.

Kaufman, B. E. (2014). The historical development of American HRM broadly viewed. Human Resource Management Review, 24(3), 196-218.

Kaufman, B. E. (2014). The historical development of American HRM broadly viewed. Human Resource Management Review, 24(3), 196-218.

Kochan, T. A., & Cappelli, P. (1982). The transformation of the industrial relations and personnel function.

Lepak, D. P., & Snell, S. A. (1998). Virtual HR: Strategic human resource management in the 21st century. Human resource management review, 8(3), 215-234.

Martin, D., O'Neill, J., Gupta, N., & Hanrahan, B. V. (2016). Turking in a global labour market. Computer Supported Cooperative Work (CSCW), 25, 39-77.

Merkle, J. A. (2023). Management and ideology: The legacy of the international scientific management movement. Univ of California Press.

Morley, D., & Robins, K. (1997). Kimlik Mekanları: Küresel Medya. Elektronik Ortamlar ve Kültürel Sınırlar.(çev. E. Zeybekoğlu). İstanbul: Ayrıntı. Spaces of identity: Global media, electronic landscapes and cultural boundaries.

Nilles, J. M. (1976). Interdisciplinary research and the American university. Interdisciplinary Science Reviews, 1(2), 160-166.

Nurol, B. (2017). Post-Endüstriyel İyimserlikten Hegemonik Despotizme: 21. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Taşeron Çalışma. Politik Ekonomik Kuram, 1(1), 85-107.

O'Brien, M. (2009), "HR's take on The Office", Human Resource Executive Online. www.hrexecutive.com/HRE/story.jsp?storyId=266686219

O'reilly, T. (2005). What is web 2.0. https://www.oreilly.com/pub/a/web2/archive/what-is-web-20.html

Obedgiu, V. (2017). Human resource management, historical perspectives, evolution and professional development. Journal of Management Development, 36(8), 986-990.

Oruçoğlu, O. (2022). Endüstri 4.0'ın İnsan Kaynakları Yönetimi Fonksiyonlarından İşe Alım'a Etkileri. Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi, 13(1), 57-84.

Öcal M., (2022). Medya ve İletişim Önlisans Programı İnsan Kaynakları Yönetimi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Uzaktan Eğitim Merkezi.

Paauwe, J., & Boon, C. (2018). Strategic HRM: A critical review. Human resource management, 49-73.

Schroeder, R. (2008). Defining virtual worlds and virtual environments. Journal For Virtual Worlds Research, 1(1).

Schwab, K. (2017). The Fourth Industrial Revolution, Crown Business, New York. The smart-up ecosystem: Turning Open Innovation into smart business.

SHRM (2011), "Society for human resource management", www.shrm.org/about/

Simitis, S. (1986). The Juridification of Labour Relations. In Comparative Labor Law. 93-142.

Snell, N. W. (1994). Virtual HR: Meeting new world realities. Compensation & Benefits Review, 26(6), 35-43.

Sotto, R. (1997). The virtual organisation. Accounting, Management and Information Technologies, 7(1), 37-51.

Strauss, G. (2001). HRM in the USA: correcting some British impressions. International Journal of Human resource management, 12(6), 873-897.

Tiftik, C. (2021). İnsan kaynakları yönetiminde yapay zekâ teknolojileri ve uygulamaları. IBAD Sosyal Bilimler Dergisi, (9), 374-390.

Tosun, K. (1990). İşletme Yönetim, İstanbul: İşletme Fakültesi, Yayın No: 226

Wang, Y., Ma, H. S., Yang, J. H., & Wang, K. S. (2017). Industry 4.0: a way from mass customization to mass personalization production. Advances in manufacturing, 5, 311-320.

Webber, S. (2013). Blended information behaviour in Second Life. Journal of Information Science, 39(1), 85-100.

Yüksel, Ö. (2007). İnsan kaynakları yönetimi. Gazi Kitabevi.

2. Bölüm

SANAL İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ ARAÇLARI VE UYGULAMALARI

Murat Bolelli

1. GİRİŞ

Bilgi teknolojileri özellikle son on yıllarda gösterdiği kayda değer gelişim sayesinde gerek gündelik gerekse iş hayatının önemli bir destekleyicisi ve belirleyicisi hâline gelmiş bulunmaktadır.

Tarihsel perspektiften bakıldığında bilgi teknolojilerinin temelini oluşturan "computer" (tam tercümesiyle hesaplayıcı) esas olarak muhtelif yöntemlerle girişi yapılan birtakım verilerin işlenerek sonuç elde edilmesi ana işlevini yerine getirmek üzere tasarlanmış elektronik bir sistem olarak tarif edilebilir. Türk Dil Kurumu elektronik sözlüğünde yer alan tanım dikkate alındığında terimin *Bilgisayar: Belleğine yüklenmiş program uyarınca aritmetik ve mantık işlemleri yapabilen, sonuca göre karar verip programdaki akışı değiştirebilen, çevresiyle etkileşimde bulunabilen, girdi ve sonuç verilerini belleğinde tutabilen aygıt; elektronik beyin* olarak dilimize kazandırıldığı görülmekte olup, kavramın Türkçeye tercümesinin asıl anlamını tam olarak yansıtmakta olduğu, zaman içinde ortaya çıkan çevreyle etkileşimde bulunmak, belleğinde kayıt tutmak vb. fonksiyonları da kapsadığı görülmektedir.

Başlangıçta hesaplama yapmak amaçlı kullanılan ve birbirlerinden bağımsız olarak çalışan bilgisayar sistemlerinin zamanla ve özellikle endüstri 3.0 devriminin kritik faktörlerinden olan yonga teknolojisindeki ilerlemeler sayesinde birlikte çalışma imkânı ortaya çıkmış, bu gelişmeler bilgisayarlar arası iletişimi, veri alışverişini, senkronize çalışmayı, uç birimlerce girilen veya toplanan verilerin toplu hâlde işlenebilecekleri bir yerde konsolide edilmesini, böylelikle büyük miktarda veri saklayabilen ve işleyebilen merkezi sistemlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Bu süreç esnasında ihtiyaçlara yönelik olarak Dünya Çapında Ağ (World Wide Web), Hiper Metin Transfer Protokolü (Hyper Text Transfer Protocol),

Sonuç olarak, sanal İKY'nin teknoloji ve liderlik fonksiyonu ile birlikte evrilerek bugüne ulaştığı, geleneksel İKY fonksiyonlarının hepsinin sanal İKY'ye kesin adımlarla dönüşmekte olduğu anlaşılmaktadır. Gelecekte ise özellikle yapay zekâ ve sanal gerçeklik alanında gerçekleşmesi beklenen ilerlemelere paralel olarak sanal uygulamaların etkinliğini daha da arttıracağı öngörülmektedir.

Sanal İKY bağlamında, tıpkı diğer dijital dönüşüm alanlarında olduğu gibi, tüm işletmeler için uygun, genel geçer bir yol bulunmadığı gibi "doğru yol"un da bulunmadığından bahsetmek mümkündür (Andersson, Lanvin ve Van der Heyden, 2016). Her işletmenin kendine özgü iç ve dış koşulları, çalışanları, ürünleri, rekabet koşulları, vizyon ve planları doğrultusunda işletmeye özel sanal İKY uygulamaları tasarlanması yerinde olacaktır. Unutulmamalıdır ki teknoloji yalnızca bir araçtır ve bozuk süreçleri düzeltemez, yönetsel yetkinliklerin yerine ikame edilemez (Tabrizi vd., 2019). Bu bağlamda yavaş dönen tekerlek olan çalışan yetkinlikleri ile hızla değişen teknolojinin uyumlanması gereği akıldan çıkarılmadan liderlik-teknoloji ve İKY'nin birlikte yönetilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Aggarwal, A. K. (2003). A guide to eCourse management: The stakeholders' perspectives. *In Web-based education: Learning from experience* (pp. 1-23). IGI Global.

Aswathappa, K. (2005). *Human Resource and Personnel Management: Text and Cases.* Fourth Edition, New Delhi: Tata McGraw-Hill.

Alanlı, A. (2022). İnsan Kaynakları Yönetiminin Tarihsel Gelişimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İnsan Kaynakları Yönetimi Dergisi, 1*(1), 53-72.

Andersen, B., & Fagerhaug, T. (2002). *Performance Measurement Explained: Designing and Implementing Your State-of-the-Art System*. USA: The American Society for Quality.

Andersson, L., Lanvin, B., Van der Heyden, L., Lanvin, B., & Evans, P. (2017). Digitalisation initiatives and corporate strategies: A few implications for talent. *The global competitiveness index*, 51-57.

Bass, B. M. (1994). Continuity and change in the evolution of work and human resource management. *Human Resource Management, 33*(1), 1-31.

Bennett, E. E. (2010). The coming paradigm shift: Synthesis and future directions for virtual HRD. *Advances in Developing Human Resources, 12*(6), 728-741.

Benligiray, S. (2020). İnsan kaynakları yönetimine giriş. H. Z. Tonus ve D. Paşaoğlu Baş (Ed.), *İnsan kaynakları yönetimi içinde* (s. 3-37). T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını.

Benson, A. D., Johnson, S. D., & Kuchinke, K. P. (2002). The use of technology in the digital workplace: A framework for human resource development. *Advances in Developing Human Resources, 4*(4), 392-404.

Berhil, S., Benlahmar, H., & Labani, N. (2020). A review paper on artificial intelligence at the service of human resources management. *Indonesian Journal of Electrical Engineering and Computer Science, 18*(1), 32-40.

Bolelli, M. (2023) Performans Yönetiminde Yapay Zekâ. M. Arat ve G. Gürler (Ed.), *İnsan Kaynakları Yönetiminde Yapay Zekâ içinde* (s. 83-102). Nobel Bilimsel Eserler.

Bondarouk, T., & Brewster, C. (2016). Conceptualising the future of HRM and technology research. *The International Journal of Human Resource Management*, *27*(21), 2652–2671. https://doi.org/10.1080/09585192.2016.1232296

Bondarouk T, Parry E and Furtmueller E (2016) Electronic HRM: four decades of research on adoption and consequences. *The International Journal of Human Resource Management 28*(1): 1–34.

Bondarouk, T., Parry, E., & Furtmueller, E. (2017a). Electronic HRM: Four decades of research on adoption and consequences. *The International Journal of Human Resource Management, 28*(1), 98–131. https://doi.org/10.1080/09585192.2016.1245672

Bondarouk, T., Ruël, H. J., & Parry, E. (Eds.). (2017b). *Electronic HRM in the smart era*. Emerald Publishing Limited.

Chichester Jr, M. A., & Giffen, J. R. (2019). Recruiting in the robot age: examining potential EEO implications in optimizing recruiting through the use of artificial intelligence. *Computer & Internet Lawyer, 36*(10), 1-3.

Clark, G., Horan, J. J., Tompkins-Bjorkman, A., Kovalski, T., & Hackett, G. (2000). Interactive career counseling on the Internet. *Journal of Career Assessment, 8*(1), 85-93.

Deadrick, D. L., & Stone, D.L (2014). Human resource management: Past, present, and future. *Human Resource Management 24*(3), 193–195.

Demirkaya, H. (2006). Tarım toplumundan bilgi toplumuna insan kaynakları yönetiminde değişim. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (27).

Derouin, R. E., Fritzsche, B. A., & Salas, E. (2005). E-learning in organizations. *Journal of management, 31*(6), 920-940.

Dessler, G., & Varrkey, B. (2005). *Human Resource Management*, 15e. Pearson Education India.

Dessler, G., Cole, N. D., & Chhinzer, *N. (2015). Management of human resources: The essentials.* London: Pearson.

Doğan, A. (2011). Elektronik insan kaynakları yönetimi ve fonksiyonları. *Journal of Internet Applications and Management, 2*(2), 51-80.

Ellis, A. L., Wagner, E. D., & Longmire, W. R. (1999). *Managing Web-based training: How to keep your program on track and make it successful.* American Society For Training & Development.

Ergeneli, A., İlsev, A., Camgöz, S., & Borluk, N. (2014*). İnsan kaynakları yönetimi*, Nobel yayıncılık.

Ergeneli, H. A. (Editor), (2016). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Evans, P., & Rodriguez-Montemayor, E. (2017). Are we prepared for the talent overhaul induced by technology? A GTCI research commentary. *The global competitiveness index*, 67-83.

Erdal, M. (2004). Bilişim Teknolojilerinin Öğrenmedeki Yeri ve E-İnsan Kaynakları Yönetimi (E-HRM). *E-Öğrenme: İnsan Kaynakları Eğitiminde Stratejik Dönüşüm.* Editör: Selim Yazıcı, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, 57-143.

Freitas, W., Jabbour, C. J. C., & Santos, F. (2011). Continuing the evolution: towards sustainable HRM and sustainable organizations. *Business Strategy Series, 12*(5), 226–234.

Green, F., Felstead, A., Gallie, D., & Henseke, G. (2021). Working still harder. *Industrial and Labor Relations Review.* https://doi.org/10.1177/0019793920977850

lamda, uzaktan çalışma ve liderlik konularında yapılan çalışmalar, işletmelerin ve liderlerin bu yeni çalışma düzenine uyum sağlamaları için gerekli stratejileri ve yaklaşımları sunmaktadır.

KAYNAKÇA

Bass, B. M., & Riggio, R. E. (2006). *Transformational leadership.* New York: Psychology Yayınları.

Beasley, W. (2023). How Has Remote Work Impacted HR?. https://exudehc.com/blog/remote-work-impact-on-hr/ Erişim Tarihi: 04.06.2024.

Bekiroğulları, Z., & Thambusamy, R. X. (2020). Virtual leadership in small businesses during the COVID-19 pandemic: Challenges and possibilities. *The European Journal of Social & Behavioural Sciences.* https://doi.org/10.15405/ejsbs.281.

Costa, A., Paschoal, T., & Demo, G. (2019). Do Human Resources Policies and Practices Produce Resilient Public Servants? Evidence of the Validity of a Structural Model and Measurements Models. *Revista Brasileira de Gestão de Negócios,* 21(1), s. 70-85. https://doi.org/10.7819/rbgn.v21i1.3965

Dansereau, F., Seitz, R., Chiu, C., & Yamarino, F. (2013). What Makes Leadership, Leadership? Using Self-Expansion Theory to Integrate Traditional and Contemporary Approaches. *The Leadership Quarterly,* 24(6), s. 798.821. https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2013.10.008

Donelly, R. (2020). Recontextualizing Remote Working and its HRM in the Digital Economy: An Integrated Framework for Theory and Practice. *The International Journal of Human Resource Management,* 32(1). https://doi.org/10.1080/09585192.2020.1737834

Efimov, I., Harth, V., & Mache, S. (2020). Health-oriented self-and employee leadership in virtual teams: A qualitative study with virtual leaders. *International journal of environmental research and public health, 17*(18), s. 1-19.

Experteer, (2018). What are the challenges of working in virtual teams? https://us.experteer.com/magazine/what-are-the-challenges-of-working-in-virtual-teams/ Erişim Tarihi: 12.06.2024.

Flood, F., & Klausner, M. (2018). High-performance work teams and organizations. In: Global encyclopedia of public administration, public policy, and governance. *Springer International Publishing,* 1–6. https://doi.org/10.1007/978-3-319-31816-5_3526-1

Galanti, T., Guidetti, G., Mazzei, E., Zappala, S., & Toscano, F. (2021). The Impact on Employees' Remote Work Productivity, Engagement, and Stress. *Journal of Occupational and Environment Medicine,* 63(7), s. 426-432. https://doi.org 10.1097/JOM.0000000000002236

Gajendran, R. S., & Harrison, D. A. (2007). The good, the bad, and the unknown about telecommuting: meta-analysis of psychological mediators and individual consequences. *Journal of applied psychology*, 92(6), s. 1524–1541.

Gigauri, I. (2020). Effects of Covid-19 on Human Resource Management from the Perspective of Digitalization and Work-LifeBalance. *International Journal of Innovative Technologies in Economy,* 4(31), s. 1-10.

Kathleen, S., Sven, S., Claudia, N., & Elberzhager, F. (2021). Fulfilling Remote Collaboration Needs for New Work. *Procedia Computer Science,* 91, s. 168-175. https://doi.org/10.1016/j.procs.2021.07.021

Kirsch, L. J., & Javalgi, R. G. (2013). Challenges in managing remote sales employees. *Business Horizons,* 56(2), s. 257-265.

Kirsch, L. J., & Javalgi, R. G. (2013). Remote workers and virtual teams: Issues, challenges and opportunities. *Strategic Change,* 22(3-4), s. 257-264.

Kratz, G. (2020). The Best HR Tools for Remote Team Management. https://www.flexjobs.com/employer-blog/collaboration-tools-remote-flexible-teams/ Erişim Tarihi: 22.05.2024.

Helmold, M. (2021). *New work, transformational and virtual leadership. Lessons from COVID-19 and other crises*. Switzerland: Springer Nature.

Hickman, A., & Pendall, R. (2018). The end of the traditional manager. Gallup. https://www.gallup.com/workplace/236108/end-traditional-manager.aspx Erişim Tarihi: 12.06.2024.

Hoch, J. E. & Kozlowski, S. W. (2014). Leading virtual teams: Hierarchical leadership, structural supports, and shared team leadership. *Journal of applied psychology,* 99(3), s. 390- 403.

Hogarty, S. (2022). Why employers are hiring more remote HR leaders. https://www.wework.com/ideas/professional-development/management-leadership/why-employers-are-hiring-more-remote-hr-leaders. Erişim Tarihi: 04.06.2024.

Mehta, S. (2020). How can HR leaders manage remote teams effectively?. https://www.peoplebox.ai/blog/how-can-hr-leaders-manage-remote-teams-effectively/ Erişim Tarihi: 13.06.2024.

Parker, G. M. (2013). *Building a winning sales management team: The force behind the sales force.* Springer Science & Business Media.

Parker, K. R. (2013). A framework for success: How to effectively manage remote workers. *Industrial and Commercial Training,* 45(2), s. 102-107.

Probert, R., & James, K. (2011). Leadership Development: Crisis, Opportunities, and the Leadership Concept. *Sage Journals,* 7(2), s. 137-150. https://doi.org/10.1177/1742715010394810

Raffoni, M. (2020). 5 Questions that (newly) virtual leaders should ask themselves. Harvard Business Review. https://www.bizjournals.com/losangeles/news/2020/05/20/hbr-5-questions-newly-virtual-leaders-should-ask.html Erişim Tarihi: 12.06.2024.

Sedgwick, M. H. (2021). Remote Management Best Practices: Turn to the 4 C's. https://hrdailyadvisor.blr.com/2021/12/16/remote-management-best-practices-turn-to-the-4-cs/. Erişim Tarihi: 12.06.2024.

Sull, D., Sull, C., & Bersin, J. (2020). Five Ways Leaders Can Support Remote Work. https://sloanreview.mit.edu/article/five-ways-leaders-can-support-remote-work/. Erişim Tarihi: 22.05.2024.

Van Zoonen, W., Sivunen, A., Olsson, T., Ropponen, A., Henttonen, K., & Vartiainen, M. (2021). Factors Influencing Adjustment to Remote Work: Employees' Initial Responses to the Covid-19 Pandemic. *International Journal of Environmental Research and Public Health,* 18(13), s. 69-66. https://doi.org/10.3390/ijerph18136966

Viktorovich, K.E., Rozentsvaig, A.I., Bakhteeva, E.I., Soshnikova, I.V., Sherpaev, V.I., & Novikova, Y.A. (2020). The development of remote workers with disability for entrepreneurship system. *Journal of Entrepreneurship Education*, 23(1), s. 1-10.

Younger, J., & Kearns, M. (2017). Building trust between your employees and freelancers. Harvard Business School Publishing. https://hbr.org/2017/03/building-trust-between-your-employees-and-freelancers Erişim Tarihi: 12.06.2024.

4. Bölüm

PERFORMANS YÖNETİMİ VE GERİ BİLDİRİM

Tolga Anıl Topdemir

1. GİRİŞ

İç ve dış çevresel faktörlerin etkisine maruz kalarak faaliyet yürütmek durumunda olan işletmeler, birbirleriyle rekabet etmenin yanı sıra; üretim faktörleri arasındaki rekabeti de dikkate alarak faaliyetlerini yürütmek zorundadır. Öyle ki işletmeler arasındaki rekabetin düzeyini ve yönünün belirlenmesini de etkileyen üretim faktörleri arasında; mevcut iş yapış biçimleri ve üretim sistemlerinde ortaya çıkan teknik, ekonomik ve sosyolojik dönüşümlere bağlı olarak değer farklılıkları oluşabilmektedir.

Ekonomik sistemler açısından en temel aktörlerden biri olan işletmelerin, üretim ve operasyon faaliyetlerinde kritik ve rekabetçi etkiye sahip olan üretim faktörlerinden biri olan emek unsurunun; geçmiş, günümüz ve gelecek zaman dilimleri açısından başarılı sonuçlar üretebilmesinde işgören performansının planlanması, ölçülmesi, değerlendirilmesi ve geliştirilebilmesi çabaları sistematik bir yaklaşım içerisinde ele alınmalıdır. Bu bağlamda işletmeler, sağlanan girdi ve üretilen çıktılar açısından birbirleriyle döngüsel bir etkileşim hâlinde bulunan alt sistemlerin etkisine bağlı olarak sonuçlar üretebilen ekonomik, sosyal ve teknik yapılar olarak gelişmeye devam etmektedir.

İşletmeler açısından işgören performansının düzeyi ve niteliği, sürdürülebilir rekabet avantajının elde edilebilmesine ve geleceğin iş gerekleri profilinin oluşturulabilmesine de önemli katkılar sağlamaktadır. İşgörenlerin, sahip oldukları nitelikler ile işletmelerde göstermiş oldukları fiziksel, zihinsel ve duygusal çabaların toplamı; iş yaşamı içerisinde ilişkilendirildikleri göreli önem düzeylerinin belirlenmesi açısından kritik öneme sahiptir. İlgili çabaların sonucunda ortaya çıkan çıktılar ise işgörenlerin iş performanslarını ifade etmektedir.

İşletmelerin hedefleriyle işgörenlerin bireysel hedeflerinin uyumlaştırılması çalışıldığı ve buna bağlı olarak performans ölçümü için çeşitli kriter ve standartların geliştirildiği performans yönetimi sürecinde, işgörenlerin başarı

dan, performans yönetimi süreci; aynı zamanda yeni çalışma yöntem ve ilkelerinin geliştirilmesi konusunda da önemli katkıların sağlanmasına veri kaynağı sunmaktadır. Çünkü teknolojik olanakların gelişimi, işgören performansını nitelik ve nicelik açısından önemli ölçüde dönüştürmektedir. Buna bağlı olarak da işgörenlerin, çalışma dinamikleri açısından yaşanan teknik dönüşümlere bağlı olarak biçimsel ve biçimsel olmayan şekillerde yeni performans alanlarında varlık göstermesi gündeme gelmektedir. Dijital emek, makine öğrenmesi, derin öğrenme, yapay zekâ, siber fiziksel sistemler, sanal kaytarma davranışları, vb. gibi günümüzün iş yapış biçimleriyle ilişkilenirilen uygulama, yöntem, tutum ve davranış kalıpları; aynı zamanda performans yönetimi sürecinde de farklı bir yaklaşım ve uygulamalar bütününün geliştirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Performans yönetimi sürecinin temel paydaşları olan işgörenler ile işletmelerin yaşanan ekonomik, sosyal, teknik ve özellikle de dijital dönüşüme eşlik etmeleri, kendileri açısından yaşamsal öneme sahiptir. Mevcut durumda dikkate alınan performans kriter ve standartları, performans değerlendirme yöntemleri, performans değerlendirme sürecinde yapılan hatalar, geri bildirim süreçleri ve performans yönetiminin diğer insan kaynakları yönetimi işlevlerine katkısı gibi konularda, farklı boyut ve bağlamlarda yeniden değerlendirme yapma ihtiyacı ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Akçakaya, M. (2012, Kış). Kamu Sektöründe Performans Yönetimi ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 32, s. 171-202.

Antonioni, D. (1996, Autumn). Designing an Effective 360-Degree Appraisal Feedback Process. *Organizational Dynamics*, 25(2), s. 24-38.

Baraz, A. B. (2013). *Performansın Planlanması*. Benligiray, S. (Ed.), *Performans Yönetimi (s. 48-71) içinde*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi AÖF Yayını, Yayın No: 1895.

Bayarçelik, E. B. (2020, Mart). *Dijital Dönüşümün İnsan Kaynakları Yönetimi Üzerine Etkileri*. Akçay, D. ve Efe, E. (Ed.), *Dijital Dönüşüm ve Süreçler (s. 59-76) içinde*, İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayınları.

Bracken, D. W., Timmreck, C. W., Fleenor, J. W. ve Summers, L. (2001, Spring). 360 Feedback from Another Angle. *Human Resource Management*, 40(1), s. 3-20. doi: http://dx.doi.org/10.1002/hrm.4012

Cesur, E. E. (2015). *Performans Değerlendirme ve Ücret Yönetimi*. Aktaş, Y. ve Cesur, E. E. (Ed.), *Bir Bakışta İnsan Kaynakları Yönetimi (s. 155-188) içinde*, 1. Bs., Bursa: Dora Yayınları.

Duru, M. N. ve Korkmaz, M. (2013, Aralık). Performans Değerlendirmenin İnsan Kaynakları Yönetimindeki Önemi Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma. *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 31, s. 3-26.

Erbaş, M. ve Kutlu, Ö. (2020, Aralık). Kamu Kurumları ve Çalışanları için Bireysel Performans Değerlendirme ve Yönetim Sistemi Çerçevesi. *Türk İdare Dergisi*, 491, s. 87-121.

Erdemir, E. (2013). *Performans Yönetiminin Önemi ve Özellikleri*. Benligiray, S. (Ed.), *Performans Yönetimi (s. 2-25) içinde*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi AÖF Yayını, Yayın No: 1895.

Giamos, D., Doucet, O. ve Léger, P.-M. (2023, Ağustos). Continuous Performance Feedback: Investigating the Effects of Feedback Content and Feedback Sources on Performance, Motivation to Improve Performance and Task Engagement. *Journal of Organizational Behavior Management*, s. 1-20. doi: https://doi.org/10.1080/01608061.2023.2238029

Gnepp, J., Klayman, J., Williamson, I. O. ve Barlas, S. (2020, Haziran). The Future of Feedback: Motivating Performance İmprovement Through Future-Focused Feedback. *PLoS One*, 15(6), s. 1-28. doi: https://doi.org/10.1371/journal.pone.0234444

Helvacı, M. A. (2002). The Importance of Performance Appraisal in Performance Management Process. *Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 35(1-2), s. 155-169. doi: https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000066

Işığıçok, E. (2008). Performans Ölçümü, Yönetimi ve İstatistiksel Analizi. *Ekonometri ve İstatistik e-Dergisi*, 7, s. 1-23.

Kambur, E. (2022). Yapay Zeka Çağında İnsan Kaynakları Yönetimi Konusunda Yazılmış Türkçe Makaleler Üzerine Bir Araştırma. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 53, s. 409-421.

Kıcır, G. K. (2020). *Performans Yönetimi*. Tonus, H. Z. ve Baş, D. P. (Ed.), *İnsan Kaynakları Yönetimi (s. 190-219) içinde*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi AÖF Yayını, Yayın No: 2931.

Kirilmaz, S. K. (2020). Digital transformation in human resources management: Investigation of digital HRM Practices of Businesses. *Research Journal of Business and Management (RJBM)*, 7(3), s. 188-200. doi: http://doi.org/10.17261/Pressacademia.2020.1282

Ligon, G. S., Graham, K. A., Edwards, A., Osburn, H. K. ve Hunter, S. T. (2012). *Performance Management: Appraising Performance, Providing Feedback, and Developing for Creativity*. Mumford, M. D. (Ed.), *Handbook of Organizational Creativity (s. 633-666) içinde*, 1. bs., USA: Academic Press. doi: http://dx.doi.org/10.1016/B978-0-12-374714-3.00025-2

Mirela-Oana, P. (2012, Temmuz). Performance Evaluation: Literature Review and Time Evolution. *Annals of Faculty of Economics*, *University of Oradea, Faculty of Economics*, 1(1), s. 753-758.

Nikolić, T. M., Perić, N. ve Bovan, A. (2020, Ağustos). The Role of Feedback as a Management Tool in Performance Management Program. *Quality-Access to Success*, 21(177), s. 3-8.

Sindu, M. (2018, Eylül). Artificial Intelligence vs Human Resource Practices in Banking Sector. *International Journal of Social Science and Economic Research*, 3(9), s. 5253-5258.

Smith, P. C. ve Goddard, M. (2002). Performance Management and Operational Research: A Marriage Made in Heaven?. *Journal of the Operational Research Society*, 53(3), s. 247-255. doi: https://doi.org/10.1057/palgrave.jors.2601279

Tokgöz, N. (2013). *Performansın Geliştirilmesi*. Benligiray, S. (Ed.), *Performans Yönetimi (s. 142-174) içinde*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi AÖF Yayını, Yayın No: 1895.

Uyargil, C. (2013). *Performans Değerlendirme*. Sadullah, Ö., Uyargil, C., Acar, A. C., Özçelik, A. O., Dündar, G., Ataay, İ. D., Adal, Z. ve Tüzüner, L., *İnsan Kaynakları Yönetimi (s. 211-266) içinde*, 6. bs., İstanbul: Beta Yayınları.

Uysal, Ş. (2015, Ekim). Performans Yönetimi Sisteminin Tanımı, Tarihçesi, Amaç ve Temel Unsurlarına Genel Bir Bakış. *Electronic Journal of Vocational Colleges (EJOVOC)*, 5(2), s. 32-39. doi: https://doi.org/10.17339/ejovoc.51537

5. Bölüm

UZAKTAN İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ VE ÇALIŞAN DENEYİMİ

Ali Turan Bayram

1. GİRİŞ

Günümüz iş dünyasında dijitalleşmenin hız kazanmasıyla birlikte, çalışma yaşamında bir dönüşüm gerçekleşmiş ve uzaktan çalışma modelleri yaygınlaşmıştır. Bu dönüşüm, insan kaynakları yönetimi ve çalışan deneyimi üzerinde derin etkiler yaratmıştır. Geleneksel iş görme biçimlerinin yerini alan uzaktan çalışma, çalışanların iş tatmini, verimliliği ve bağlılığı gibi unsurları yeniden şekillendirmiştir. Uzaktan çalışmanın yaygınlaşmasıyla birlikte, insan kaynakları yönetiminin rolü ve işleyişi de önemli ölçüde değişmiştir. İnsan kaynakları departmanları, artık çalışanların uzaktan çalışma sürecinde de etkin bir şekilde yönetilmesi, motive edilmesi ve desteklenmesi gerekliliği ile karşı karşıya kalmıştır. Bu kapsamda, çalışan deneyimini optimize etmek, dijital araçlar ve platformlar aracılığıyla iletişimi güçlendirmek, performans yönetimi süreçlerini uyarlamak ve uzaktan çalışmaya uygun eğitim ve gelişim programları tasarlamak gibi yeni görevler ortaya çıkmıştır. Uzaktan çalışma, modern iş dünyasında hızla yayılan ve benimsenen bir çalışma modeli hâline gelmiştir. Teknolojinin ilerlemesi ve internet erişiminin yaygınlaşması, çalışanların fiziksel bir ofise bağlı kalmadan işlerini yürütebilmelerini mümkün kılmıştır.

Bu bölümde, uzaktan insan kaynakları yönetiminin temel dinamikleri, uzaktan çalışma süreçlerinde karşılaşılan zorluklar ve çalışan deneyimini iyileştirmeye yönelik stratejiler ele alınacaktır. Ayrıca, başarılı uzaktan çalışma uygulamalarından örnekler sunularak, bu yeni çalışma modelinin insan kaynakları yönetimi üzerindeki etkileri incelenecektir. Dijital dönüşümle birlikte gelen bu yeni çalışma düzeninin, iş gücü piyasasında nasıl bir devrim yarattığını ve işletmelerin bu değişime nasıl uyum sağlayabileceğini tartışacağız.

KAYNAKÇA

Alanizan, S. (2023). How Does Employee Satisfaction And Motivation Affect Productivity? International Journal Of Business And Management, 18(2), 55. Https://Doi.Org/10.5539/İjbm.V18n2p55

Allen, N. J., & Meyer, J. P. (1990). The measurement and antecedents of affective, continuance and normative commitment to the organization. Journal of Occupational Psychology, 63(1), 1-18.

Anitha, J. (2014). Determinants of employee engagement and their impact on employee performance. International Journal of Productivity and Performance Management, 63(3), 308-323.

Bakker, A. B., & Demerouti, E. (2008). Towards a model of work engagement. Career Development International, 13(3), 209-223.

Benioff, M. (2019). Trailblazer: The Power of Business as the Greatest Platform for Change. Crown Business.

Brown, J. (2019). Remote Work and Social Isolation. Journal of Work and Society.

Clutterbuck, D. (2014). Everyone Needs a Mentor: Fostering Talent in Your Organisation. CIPD Publishing.

Davis, M. C., Leach, D. J., & Clegg, C. W. (2011). The physical environment of the office: Contemporary and emerging issues. International Review of Industrial and Organizational Psychology, 26(1), 193-235.

Demirbağ, O. Cide Demir, H. & Yozgat, U. (2021). Uzaktan Çalışmanın İş Güvencesizliğine Etkisinde İş-Yaşam Dengesi ve Psikolojik Güvenliğin Düzenleyici-Aracılık Rolü, Hitit Sosyal Bilimler Dergisi, 14(1), 1-25.

Erkol, G. (2015). Mobbing ve motivasyon arasındaki ilişki: Turist rehberleri üzerine bir araştırma, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Ghosh, R. (2014). Antecedents of mentoring support: a meta-analysis of individual, relational, and structural or organizational factors. Journal of Vocational Behavior, 84(3), 367-384.

Grant, A. M. (2017). The third 'generation' of workplace coaching: Creating a culture of quality conversations. Coaching: An International Journal of Theory, Research and Practice, 10(1), 37-53.

Grant, C.A., Wallace, L.M., Spurgeon, P.C., Tramontano, C. and Charalampous, M. (2019), "Construction and initial validation of the E-Work Life Scale to measure remote e-working", Employee Relations, Vol. 41 No. 1, pp. 16-33. https://doi.org/10.1108/ER-09-2017-0229

Green, M. (2020). Productivity in Remote Work. Workplace Trends.

Hamlin, R. G., Ellinger, A. D., & Beattie, R. S. (2009). Toward a profession of coaching? A definitional examination of 'coaching,' 'organization development,' and 'human resource development'. International Journal of Evidence Based Coaching and Mentoring, 7(1), 13-38.

Herzberg, F. (1968). "One More Time: How Do You Motivate Employees?". Harvard Business Review.

Johnson, A. (2020). The Impact of COVID-19 on Work. Global Business Review.

Kahn, W. A. (1990). Psychological conditions of personal engagement and disengagement at work. Academy of Management Journal, 33(4), 692-724.

Kane, G. C. (2016). The evolutionary implications of social media for organizational knowledge management. Information and Organization, 26(3), 116-130.

Koiranen, I., & Koiranen, M. (2020). Digital mentoring: Enhancing mentoring through technology. Journal of Workplace Learning, 32(5), 320-336.

Kossek, E. E., & Lautsch, B. A. (2018). Work-life flexibility for whom? Occupational status and work-life inequality in upper, middle, and lower level jobs. Academy of Management Annals, 12(1), 5-36.

Macey, W. H., & Schneider, B. (2008). The meaning of employee engagement. Industrial and Organizational Psychology, 1(1), 3-30.

Maslach, C., Schaufeli, W. B., & Leiter, M. P. (2001). Job burnout. Annual Review of Psychology, 52(1), 397-422.

Maslow, A. H. (1943). "A Theory of Human Motivation". Psychological Review.

McGregor, D. (1960). "The Human Side of Enterprise". McGraw-Hill.

Megginson, D., & Clutterbuck, D. (2006). Creating a Coaching Culture. Industrial and Commercial Training, 38(5), 232-237.

Meyer, J. P., Stanley, D. J., Herscovitch, L., & Topolnytsky, L. (2002). Affective, continuance, and normative commitment to the organization: A meta-analysis of antecedents, correlates, and consequences. Journal of Vocational Behavior, 61(1), 20-52.

Miller, S. (2020). Challenges of Remote Work. Employee Relations.

Morgan, J. (2017). The Employee Experience Advantage: How to Win the War for Talent by Giving Employees the Workspaces they Want, the Tools they Need, and a Culture they Can Celebrate. John Wiley & Sons.

Murphy, W. M. (2012). Reverse mentoring at work: Fostering cross-generational learning and developing millennial leaders. Human Resource Management, 51(4), 549-573.

Noe, R. A. (2017). Employee Training and Development. McGraw-Hill Education.

O'Neil, J., & Marsick, V. J. (2009). Action Learning Communities: Engaging Leaders to Develop Solutions to Critical Business Problems. Advances in Developing Human Resources, 11(2), 205-217.

Passmore, J., & Sinclair, M. (2020). Becoming a Coach: The Essential ICF Guide. Coaching: An International Journal of Theory, Research and Practice, 13(1), 89-95.

Pink, D. H. (2009). "Drive: The Surprising Truth About What Motivates Us". Riverhead Books.

Saks, A. M. (2006). Antecedents and consequences of employee engagement. Journal of Managerial Psychology, 21(7), 600-619.

Schaufeli, W. B., & Bakker, A. B. (2004). Job demands, job resources, and their relationship with burnout and engagement: A multi-sample study. Journal of Organizational Behavior, 25(3), 293-315.

Schmidt, E., & Rosenberg, J. (2014). How Google Works. Grand Central Publishing.

Shaw, J. D., Delery, J. E., Jenkins, G. D., & Gupta, N. (1998). An organization-level analysis of voluntary and involuntary turnover. Academy of Management Journal, 41(5), 511-525.

Smith, P. (2021). History of Telecommuting. Tech Today.

Taylor, R. (2020). Cost Savings in Remote Work. Corporate Finance.

Vroom, V. H. (1964). "Work and Motivation". Wiley.

Wilson, K. (2021). Future of Hybrid Work Models. Business Innovations.

Zachary, L. J. (2012). The Mentor's Guide: Facilitating Effective Learning Relationships. John Wiley & Sons.

6. Bölüm

SANAL İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNDE VERİ GÜVENLİĞİ VE GİZLİLİĞİ İÇİN STRATEJİK YAKLAŞIM

Bilal Çankır

1. GİRİŞ

Günümüzde, işletmelerin karşılaştığı en önemli zorluklardan biri, çalışanların yönetimi ve insan kaynakları (İK) süreç ve proseslerinin gitgide dijitalleştirilmesidir. Artık geleneksel personel yönetimi işlemleri, yükselen dijitalleşme eğilimiyle sanal platformlarda yer almaya başlamıştır. Bu transformasyon, dijital araçları kullanımı ile ortaya çıkmakta ve işletmelerin verimliliği artırma, iş süreçlerini en uygun şekle sokmak ve çalışan tecrübesini geliştirmek amaçlı geliştirilmiştir.

İşletmeler çalışmalarını etkin ve verimli bir şekilde yürütmek istemektedir. Sanal İK (İnsan Kaynakları) kullanımı, sürdürülebilir rekabet üstünlüğü sağlamak için dijital araçlardan nasıl yararlanabileceğini anlamalarıyla açıklanabilir. İşletmeler, Sanal İK platformlarını kullanarak işe alım süreç performanslarını arttırabilir, çalışan verilerini daha etkin bir şekilde takip edebilir ve çalışanların performansını izleyebilirler.

Geleneksel insan kaynakları yönetimi süreçleri, kâğıt üzerinde formlar, elle tutulan dosyalar ve yüz yüze iletişim gibi yöntemler dayalıydı. Ancak, bu yöntemler gittikçe yerini dijitalleşmiş süreçlere bıraktı. İşletmeler artık bulut tabanlı insan kaynakları yazılımları ve Sanal İK platformları gibi teknolojileri kullanarak işe alım, performans değerlendirmesi, eğitim ve geliştirme gibi süreçleri dijital ortamda yürütebilmektedir.

Sanal İK kullanımının artmasıyla birlikte, işletmelerin karşılaştığı veri işleme süreçleri de karmaşıklaşmıştır. Karmaşıklaşan süreçler berberinde güvenlik riskleri getirmiştir. Çalışanların kişisel bilgileri, performans değerlendirmeleri, maaş ve yan haklar gibi verilerin işlenmesi ve saklanması gerek-

KAYNAKÇA

Akmil, E. (2019). *İnsan kaynakları bilgi sistemlerinin stratejik rolü: Metal sektöründe büyük ölçekli bir işletmede uygulama*. Yüksek Lisans Tezi. İzmir Kâtip Celebi Üniversitesi.

Añón Higón, D., Gholami, R., and Shirazi, F. (2017). ICT and environmental sustainability: A global perspective. *Telematics and Informatics. 34*(4), 85–95.

Avrupa Komisyonu, (2018). Communication From The Commission to The European

Baykara, M., Daş, R., & Karadoğan, İ. (2013, May). Bilgi güvenliği sistemlerinde kullanılan araçların incelenmesi. In *1st International Symposium on Digital Forensics and Security (ISDFS'13)* (*20*, p. 21).

Bhatt, S., Manadhata, P. K., & Zomlot, L. (2014). The operational role of security information and event management systems. *IEEE security & Privacy*, *12*(5), 35-41.

Brown, T.J., Dacin, P.A., Pratt, M.G. *et al.* (2006). Identity, intended image, construed image, and gnreputation: An interdisciplinary framework and suggested terminology. *JAMS, 34*, 99–106, https://doi.org/10.1177/0092070305284969.

Calder, A. (2008). *IT governance: A manager's guide to data security and ISO 27001/ISO 27002*. Kogan Page Publishers.

California Legislative Information. (2023, November). California consumer privacy act (CCPA).https://leginfo.legislature.ca.gov/faces/codes_displayText.xhtml?lawCode=CIV&division=3.&title=1.81.5.&part=4.&chapter=&article.

Carvalho, S., Carvalho, J. V., Silva, J. C., Santos, G., & Bandeira, G. S. (2023). Concerns about Cybersecurity: The Implications of the use of ICT for Citizens and Companies. *Journal of Information Systems Engineering and Management*, *8*(2).

Confente, I., Siciliano, G. G., Gaudenzi, B., & Eickhoff, M. (2019). Effects of data breaches from user-generated content: A corporate reputation analysis. *European Management Journal*, *37*(4), 492-504.

Çekirge, G., & Çubukçuoğlu, B. (2017). İnşaat sektöründe sürdürülebilirlik ve atık yönetiminin önemi: vaka çalışması örneğiyle. *Uluslararası Katılımlı Kongre,* 283-289*.*

Çiftyıldız, K. (2015). *İnsan kaynakları bilgi sistemlerinin iş tatmini ve örgütsel bağlılığa etkisi: Doğu Marmara ISO 500 firma örneği*. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi.

Daud, K. İ., (2010). *İnsan Kaynakları Yönetim Süreçlerinde Bilgi Teknolojilerinin Kullanımı ve E-İk Uygulamaları*, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi.

De Keyser, A., Bart, Y., Gu, X., Liu, S. Q., Robinson, S. G., & Kannan, P. K. (2021). Opportunities and challenges of using biometrics for business: Developing a research agenda. *Journal of Business Research*, *136*, 52-62.

De Keyser, A., Verleye, K., Lemon, K. N., Keiningham, T. L., & Klaus, P. (2020). Moving the Customer Experience Field Forward: Introducing the Touchpoints, Context, Qualities (TCQ) Nomenclature. *Journal of Service Research, 23*(4), 433-455. https://doi.org/10.1177/1094670520928390.

De Laet, G., & Schauwers, G. (2005). *Network security fundamentals*. Cisco press.

Develioğlu, M. (2017). *6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu İle Karşılaştırmalı Olarak Avrupa Birliği Genel Veri Koruma Tüzüğü Uyarınca Kişisel Verilerin Korunması Hukuku*, İstanbul.

DHS: Strategic principles for securing the Internet of Things (IoT). https://www.dhs.gov/

Dülger, M. V. (2016). Kişisel verilerin korunması kanunu ve türk ceza kanunu bağlamında kişisel verilerin ceza normlarıyla korunması. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *3*(2), 101-168.

Ebrahim, T. Y. (2020). National cybersecurity innovation. *W. Va. L. Rev.*, *123*, 483.

Ekonomim (2024). https://www.ekonomim.com/gundem/sistem-cokusu-hakkinda-microsofttan-aciklama-haberi-755631. Erişim Tarihi: 19.07.2024.

Ertan, A. (2022). Nesnelerin İnternetinin Kişisel Verilerin Korunması Kapsamında İncelenmesi. *Kişisel Verileri Koruma Dergisi*, *4*(2), 48-68.

Ertürk, M. (2022). Gig Ekonomisi ile İnsan Kaynakları Yönetimi İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (*14*), 97-126. https://doi.org/10.29157/etusbed.1063050.

European Union, s. 3, 4. Bkz. http://www.beuc.eu/publications/2011-00062-01-e.pdf. (E.T. 21.05.2024).

Fedele, A., & Roner, C. (2022). Dangerous games: A literature review on cybersecurity investments. *Journal of Economic Surveys*, *36*(1), 157-187.

Gokhale, P., Bhat, O., & Bhat, S. (2018). Introduction to IOT. *International Advanced Research Journal in Science, Engineering and Technology*, *5*(1), 41-44.

Green, A. (2021).How is the Gig Economy Affecting HR?. Erişim Adresi: https://www.nehra.com/page/GigEconomy (02.05.2024).

Greengard, S. (2021). *The Internet of Things*. Revised and Updated Edition, The MIT Press Essential Knowledge Series.

Guo, S., Shi, Y., Yang, Y., & Xiao, B. (2017). Energy efficiency maximization in mobile wireless energy harvesting sensor networks. *IEEE Transactions on Mobile Computing*, *17*(7), 1524-1537.

Gündüz M. Z., (2013). Bilişim Suçlarına Yönelik IP Tabanlı Delil Tespiti, *Yüksek Lisans Tezi*, Fırat Üniversitesi.

Hagen, J., Albrechtsen, E., & Hovden, J. (2008). Implementation and effectiveness of organizational information security measures. *Information Management &Computer Security, 16*, 377–397.

Haines, V. Y., & Petit, A. (1997). Conditions for successful human resource information systems. *Human Resource Management: Published in Cooperation with the School of Business Administration, The University of Michigan and in alliance with the Society of Human Resources Management*, *36*(2), 261-275.

Henkel, A. P., Bromuri, S., Iren, D., & Urovi, V. (2020). Half human, half machine–augmenting service employees with AI for interpersonal emotion regulation. *Journal of Service Management*, *31*(2), 247-265.

Henry, J., & Aziz, M. (2024). *Cybersecurity Challenges in Sustainable Data Management: Addressing Threats to Environmental Responsibility* (No. 12213). EasyChair.

Im, G. P., & Baskerville, R. L. (2005). A longitudinal study of information system threat categories: The enduring problem of human error. *Data base, 36*, 68–79.

Jobusch, D.L. & Oldehoeft, A.E., (1989). A survey of password mechanisms: Weaknesses and potential improvements. part 1. *Computers & Security, 8*(7), 587-604.

Kahya, V. (2015). *İnsan kaynakları bilgi sistemlerinin kullanımında etkili olan faktörlerin genişletilmiş teknoloji kabul modeli ile incelenmesi*. Doktora Tezi. Dumlupınar Üniversitesi.

Kaur, A. A., & Mustafa, K. K. (2019). A Critical appraisal on Password based Authentication. *International Journal of Computer Network and Information Security*, *11*(1), 47-61.

Kavanagh, M. J., Gueutal, H. G., & Tannenbaum, S. I. (1990). *Human resource systems: Development and application information*. PWS Publication.

Keser, Y. (2020). Tüketicinin Kişisel Verisinin İşlenmesinde Açık Rıza. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *28*(3), 1181-1215.

Keyik, H., (2014), Sağlık Kurumlarında İnsan Kaynakları Yönetimi ve Eğitim-Geliştirme Faaliyetleri, *Yüksek Lisans Tezi*, Beykent Üniversitesi.

Kholmatov, A. A. (2003). *Biometric identity verification using on-line & off-line signature verification* (Doctoral dissertation).

Koçel, T. (2022). *İşletme Yöneticiliği*, Beta Yayınları.

Kremer, K. (2022). HR practices in the context of the Internet of Things. *Strategic Management-International Journal of Strategic Management and Decision Support Systems in Strategic Management*, *27*(1).

Kshetri, N. (2018). The economics of cyber-insurance. *IT Professional*, *20*(6), 9-14.

Lacey, D. (2010). Understanding and transforming organizational security culture. *Information Management & Computer Security, 18*, 4–13.

Laksmana, D. I., & Wijayaningtyas, M. (2019). Integration facility management: Human resources. *Integration Facility Management: Human Resources*, *8*(12), 1-4.

Lee, I., & Lee, K. (2015). The Internet of Things (IoT): Applications, investments, and challenges for enterprises. Business Horizons, 58(4), 431-440. https://doi.org/10.1016/j.bushor.2015.03.008.

Leonhard, M.D. & Venkatakrishnan, V.N., (2007). A comparative study of three random password generators., *IEEE International Conference on In Electro/Information Technology* (pp. 227-232). IEEE.

Liu, J., Xiao, Y., Chen, H., Ozdemir, S., Dodle, S., & Singh, V. (2010). A survey of payment card industry data security standard. *IEEE Communications Surveys & Tutorials*, *12*(3), 287-303.

Manworren, N., Letwat, J., & Daily, O. (2016). Why you should care about the Target data breach. *Business Horizons*, *59*(3), 257-266.

Medoh, C., & Telukdarie, A. (2022). The future of cybersecurity: A system dynamics approach. *Procedia Computer Science*, *200*, 318-326.

Mell, P., & Grance, T. (2011). *The NIST definition of cloud computing*. NIST.

Naisbitt J. (1994). *Global Paradoks*, çev: Sinem Gür, Sabah Yayınları.

Noujaim, A. (2015). The Stimulus for Data Protection Laws around the World: The Development and Anticipated Effect of the European Union's New Data Rules. *Intell. Prop. L. Bull.*, *20*, 99.

Of, M., & Kılıçaslan, İ. (2023). İşletmelerde Veri Güvenliğinin Önemi: Alınması Gerekli Tedbirler. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, *10*(101), 3219-3227.

Özdemir, B. (2024). Siber Tehdit İstihbaratında Yapay Zeka ve Makine Öğrenmesi. *Savunma ve Güvenlik Araştırmaları Dergisi*, *1*(1), 75-96.

Özhan, E. (2013). Güvenlik duvarı günlüklerinin makine öğrenmesi yöntemleri ile analizi ve bir model çıkartılması. *Doktora Tezi*, Trakya Üniversitesi.

Paira, D. (2023). Ensuring Inclusivity In Cybersecurıty: A Human Rıghts-Based Approach. *Cyber Crime & Cyber Securities in India*, Red'shine Publication.

Parliament, The Council, The Economic And Social Committee And The Committee of

Peng, S. J., He, G. F., Liu, X., & Wang, H. Z. (2015). Hierarchical block-based incomplete human mocap data recovery using adaptive nonnegative matrix factorization. *Computers & Graphics*, *49*, 10-23.

Pfleeger, C.P. (1997), The fundamentals of information security Software, IEEE, *14*, 1-14.

Rayner, J. (2004). *Managing reputational risk: Curbing threats, leveraging opportunities*. John Wiley & Sons.

Rehaimi, A., Sadqi, Y., Maleh, Y., Gaba, G. S., & Gurtov, A. (2024). Towards a federated and hybrid cloud computing environment for sustainable and effective provisioning of cyber security virtual laboratories. *Expert Systems with Applications*, 124267.

Renaud, K., & Coles-Kemp, L. (2022). Accessible and inclusive cyber security: a nuanced and complex challenge. *SN Computer Science*, *3*(5), 346.

Sadykova, G. (2008). *Sanal organizasyonlarda insan kaynakları yönetimi uygulama ve sorunları*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi.

Salam, A., & Salam, A. (2020). Internet of things for sustainability: perspectives in privacy, cybersecurity, and future trends. *Internet of things for sustainable community development: wireless communications, sensing, and systems*, 299-327.

Sapuay, S. I., Gerardo, B. D., & Hernandez, A. A. (2019, December). Dynamic Third-Factor for Enhanced Authentication in Human Resource Information System. In *2019 IEEE 7th Conference on Systems, Process and Control (ICSPC)* (pp. 222-227). IEEE.

Schmidt, A. H. (2004). *Building a mosaic of security for a better world, security matters*. Aspatore Books.

Schoen, S., Hofmann, M. and Reynolds, R., (2011). *Defending Privacy at the US Border*.

Selek, O. (2019). Genel Veri Koruma Tüzüğü Işiğinda Kişisel Verilerin İşlenmesinde Riza Açiklamasi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *21*(2), 911-951.

sites/default/files/publications/Strategic_Principles_for_Securing_the_Internet_of_Things-2016-1115-FINAL.pdf.

Smith, S.L., (1987). Authenticating users by Word association. *Computers & Security, 6*(6), pp.464-470.

Soydal, H. (2005). Sanal İşletmelerde İnsan Kaynakları Yönetimi ve Bir Anket Çalışması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *14*, 455-474.

Stone, D., Stone-Romero, E., & Lukaszewski, K. (2003). *The functional and dysfunctional consequences of human resource information technology for organizations and their employees*. In D. Stone (Ed.), The functional and dysfunctional consequences of human resource information technology for organizations and their employees (pp. 37–68). JAI Press.

Sulich, A., Rutkowska, M., Krawczyk-Jezierska, A., Jezierski, J., & Zema, T. (2021). Cybersecurity and sustainable development. *Procedia Computer Science*, *192*, 20-28.

Sulistyowati, D., Handayani, F., & Suryanto, Y. (2020). Comparative analysis and design of cybersecurity maturity assessment methodology using nist csf, cobit, iso/iec 27002 and pci dss. *JOIV: International Journal on Informatics Visualization*, *4*(4), 225-230.

Summers, G. (2004). Data and databases. In: Koehne, H Developing Databases with Access: Nelson Australia Pty Limited.

Sunter, M. (2019). Sağlık Kurumlarında İnsan Kaynakları Yönetiminin Önemi. *Verimlilik Dergisi*, *3*, 143-160.

Syed, R. (2019). Enterprise reputation threats on social media: A case of data breach framing. *The Journal of Strategic Information Systems*, *28*(3), 257-274.

Tannenbaum, S.I. (1990). Human resource information systems: User group implications, *Journal of Systems Management, 41*, 27–32.

TCK 5237 sayılı kanun, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5237.pdf, Erişim Tarihi: 21.05.2024.

The Religions, A Comprehensive Approach on Personal Data Protection in The

TRUSTe (2014). TRUSTe Internet of Things privacy index -US edition. https://www.ipsos.com/ipsos-mori/en-uk/truste-internet-things-privacy-index Erişim Tarihi: 19.07.2024.

Uslan, Y. U., & Değirmenci, S. (2023). Avrupa Birliği Genel Veri Koruma Tüzüğü Işığında Türkiye'de Kişisel Verileri Koruma Kurumu. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, *10*(1), 23-38.

van Esch, P., Stewart Black, J., Franklin, D., & Harder, M. (2021). Al-enabled biometrics in recruiting: Insights from marketers for managers. *Australasian Marketing Journal*, *29*(3), 225-234.

Vural, Y., & Sağıroğlu, Ş. (2013). Kurumsal Bilgi Güvenliği ve Standartları Üzerine Bir İnceleme. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, 23*(2), 507-522.

Whitman, M. E., & Mattod, H. J. (2004). *Management of information security*. Thomson.

Yilmaz, E., Şahin, Y. L., & Akbulut, Y. (2016). Öğretmenlerin dijital veri güvenliği farkındalığı. *Sakarya University Journal of Education*, *6*(2), 26-45.

Yücedağ, N. (2019). Kişisel verilerin korunması kanunu kapsamında genel ilkeler. *Kişisel Verileri Koruma Dergisi*, *1*(1), 47-63.

Zafar, H. (2013). Human resource information systems: Information security concerns for organizations. *Human Resource Management Review*, *23*(1), 105-113.

Zviran, M. & Haga, W.J., 1999. Password security: an empirical study. *Journal of Management Information Systems, 15*(4), 161-185.

7. Bölüm

SANAL PERFORMANS YÖNETİMİ

Sevda Demir

1. GİRİŞ

Mevcut dijital çağın getirdiği hızlı dönüşüm ve teknolojik yenilikler, iş dünyasında köklü değişimlere yol açmıştır. Özellikle son yıllarda, uzaktan çalışma ve sanal ekiplerin yükselişi, performans yönetimi kavramının revize edilmesini gerekli kılmıştır. Geleneksel performans değerlendirme yöntemleri, fiziksel olarak bir arada bulunan ekipler için tasarlanmışken, günümüz sanal iş ortamlarında bu yöntemlerin etkinliği sorgulanmaya başlanmıştır. Dijital ve akıllı teknolojilerin gelişmesiyle birlikte sanal işletmeler, sanal bankalar, sanal alışveriş merkezleri, sanal eğitim ve sanal takımlar gibi olgular ortaya çıkmıştır.

Sanal ekiplerin kullanımı, kuruluşların fiziksel konumlarından bağımsız olarak uzmanlarla uzaktan etkileşim kurmalarına olanak tanımakta ve pazar değişikliklerine daha hızlı yanıt vermelerini sağlamaktadır (Morrison Smith, Ruiz, 2020). Sanal performans yönetimi, yeni iş tasarımı ve teknolojik gelişmelerdeki önemli değişiklikler nedeniyle İnsan Kaynakları Yönetimi'nde (İKY) önemli bir konu hâline gelmiştir (Handke vd., 2020). Özellikle, COVID-19 krizi, dünya çapında birçok çalışanı evden çalışmaya zorlamış ve bu da sanal ekiplerin sayısını aniden artırmıştır (Mysirlaki, Paraskeva, 2020). Koronavirüs Flaş Anketi (Meluso vd., 2022), küresel işletmelerin %80'inin pandemi nedeniyle sanal veya hibrit ekip çalışması yaklaşımına geçtiğini göstermiş ve %64'ü sanal ekip çalışmasının muhtemelen kalıcı bir yaklaşım hâline geleceğini belirtmiştir.

Sanal performans yönetimi, çalışanların coğrafi olarak dağınık olduğu ve iletişimin dijital platformlar üzerinden sağlandığı bir iş düzeninde, çalışan performansını izleme, değerlendirme ve geliştirme süreci (Dulebohn, Hoch, 2017) olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir ifade ile sanal çalışma ortamları, coğrafi sınırları ortadan kaldırarak çalışanların farklı lokasyonlardan birlikte çalışmalarını mümkün kılmaktadır. Bu esnekliğin, iş süreçlerinde verimliliği arttırırken, aynı zamanda yeni zorlukları da beraberinde getirdiği bilinmekte-

durum, sanal ekiplerin yönetimi ve performans değerlendirme süreçlerinde yenilikçi yaklaşımların geliştirilmesini zorunlu kılmıştır. Bu bölümde ele alınan kavramlar sanal ekipler ve çalışma ortamlarının etkin bir şekilde yönetilmesi, teknolojinin performans yönetimi süreçlerine entegre edilmesi, iletişim ve iş birliğinin güçlendirilmesi gibi konuları derinlemesine incelenmiştir. Geleneksel performans yönetimi ile sanal performans yönetimi arasındaki farklar, dijital çağın getirdiği yenilikler ışığında değerlendirilmiş ve bu bağlamda, sanal performans değerlendirme araçlarının rolü vurgulanmıştır.

OKR ve KPI gibi stratejik performans yönetim araçlarının sanal ortamlarda nasıl uygulanabileceği, performans hedeflerinin netleştirilmesi ve izlenmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Teknolojik altyapı, kültürel farklılıklar, güven sorunları ve iletişim eksiklikleri gibi faktörler, sanal performans yönetiminin başarılı bir şekilde uygulanmasında engel teşkil edebilmektedir. Bu zorluklara rağmen, doğru stratejiler ve araçlar kullanılarak sanal performans yönetimi süreçlerinin etkin bir şekilde yürütülmesi mümkündür. Dijitalleşme ile birlikte iş dünyasında meydana gelen değişimlere uyum sağlayabilen organizasyonlar, rekabet avantajı elde edecek ve çalışanlarının performansını daha etkili bir şekilde yönetebilecektir.

Sonuç olarak, sanal performans yönetimi, modern iş dünyasında etkin ve verimli bir iş gücü yaratmanın anahtarlarından biridir. Bu bağlamda yöneticiler ve liderler, sanal performans yönetimi stratejilerini geliştirmeli ve bu süreçleri sürekli olarak iyileştirerek, hem bireysel hem de organizasyonel performansı üst düzeye çıkarmayı hedeflemelidir.

KAYNAKÇA

Allen, D.G., Renn, R.W., & Griffeth, R.W. (2003,October). The Impact of Telecommuting Design on Social Systems, Self-regulation, and Role Boundaries. In J. J. Martocchio, & G.R. Ferris (Eds.), *Research in Personnel and Human Resources Management, 22,* p. 125-163. Amsterdam: Elsevier Science Ltd. https://psycnet.apa.org/doi/10.1016/S0742-7301(03)22003-X

Anantatmula, V., & Thomas, M. (2010, April). Managing Global Projects: A Structured Approach for Better Performance Model, *Project Management Journal*, *41*(2), p. 60–72. http://dx.doi.org/10.1002/pmj.20168

Asana, (2024). *Where Work Connects*. 27 Temmuz 2024 tarihinde https://asana.com/?noredirect adresinden alındı.

Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory,* Prentice-Hall, Englewood Cliffs, NJ.

Bartel, C.A., Wrzesniewski, A., & Wiesenfeld, B.M. (2012). Knowing Where You Stand: Physical Isolation, Perceived Respect, and Organizational Identification among Virtual Employees. *Organization Science, 23*(3), p. 743-757.

Beirouty, Z.A., & Demirel, A.G. (2022). Enrichment of Virtual Teams Management through Communication. *Asian Journal Social Science and Management Technology*, 4(1), p. 176-190.

Bell, B.S., & Kozlowski, S.W. (2002). A Typology of Virtual Teams - Implications for Effective Leadership. *Group & Organization Management, 27*(1), p. 14-49.

Belova, O.L., & Mezhevov, A.D. (2020).Virtual Teams in Russian Organizations. In: Popkova, E.G., Sergi, B.S. (eds) "Smart Technologies" for Society, State and Economy. ISC 2020. Lecture Notes in Networks and Systems, vol 155. Cham: Springer, https://doi.org/10.1007/978-3-030-59126-7_170

Clockify. (2024). *The Most Popular Free Time Tracker for Teams*. 27 Temmuz 2024 tarihinde https://clockify.me/ adresinden alındı.

Comstock, D., & Fox, S. (1995). Computer Conferencing in a Learning Community: Opportunities and Obstacles. http://www.seattleantioch.edu/VirtualAntioch/compconf.htm

Cortellazzo, L., Bruni, E., & Zampieri, R. (2019). The Role of Leadership in a Digitalized World: A Review. *Frontiers in Psychology*, 10, 1938. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.01938

Culture Amp. (2024). *Culture Amp: The Market-Leading Employee Experience Platform*. 27 Temmuz 2024 tarihinde https://www.cultureamp.com/ adresinden alındı.

Cummings, J.N., & Haas, M.R. (2012). So Many Teams, so Little Time: Time Allocation Matters in Geographically Dispersed Teams. *Journal of Organizational Behavior, 33* (3), p. 316–341.

Daft, R.L., & Lengel, R.H. (1986). Organizational İnformation Requirements, Media Richness and Structural Design. *Management Science, 32*(5), p. 554–571.

Davidaviciene, V., Al Majzoub, K., & Meidute-Kavaliauskiene, I. (2020). Factors Affecting Knowledge Sharing in Virtual Teams. *Sustainability. 12*(17), 6917. https://doi.org/10.3390/su12176917

Dennis, A.R., Valacich, J., Speier, C., & Morris, M.G. (1998). Beyond Media Richness: An Empirical Test of Media Synchronicity Theory. In *Proceedings 31st annual Hawaii International Conference on System Sciences*. https://doi.org/10.1109/ HICSS.1998.653082.

Deru, M., & Torcellini, P. (2005, October). *Performance Metrics Research Project*. Technical Report NREL/TP-550-38700, Colorado: National Renewable Energy Lab.

DeSanctis, G., & Monge, P. (1998). Communication Processes for Virtual Organizations. *Journal of Computer-Mediated Communication, 3*(4), JCMC347.

Dulebohn, J.H., & Hoch, J.E. (2017). Virtual Teams in Organizations, *Human Resource Management Review*, *27*(4), p. 569-574.

Eisenberg, J., & DiTomaso, N. (2021). Structural Decisions about Configuration, Assignments, and Geographical Distribution in Teams: Influences on Team Communications and Trust. *Human Resource Management Review, 31*(2), Article 100739.

El Idrissi, A., & Fourka, M. (2022, September). Performance in Virtual Teams: Towards an Integrative Model. *Proceedings*, *82*, 73. https://doi.org/10.3390/proceedings2022082073

Friedman, T. (2018). *Geciktiğin İçin Teşekkür Ederim*. (çev. Zafer Akın), İstanbul: Boyner Yayınları.

George, C., Gibson, C. B., & Barbour, J. (2022). Shared Leadership Across Cultures: Do Traditionalism and Virtuality Matter?. *Journal of International Management, 28*(1), Article 100905.

Golden, T.D. (2012). Altering the Effects of Work and Family Conflict on Exhaustion: Telework during Traditional and Nontraditional Work Hours. *Journal of Business and Psychology, 27*(3), p. 255-269.

Goncalves, M. (2005). *Managing Virtual Projects*, New York: McGraw Hill Professionals.

Gothelf, J.(2021, Ağustos). OKR'leri Bireyler Yerine Ekipler İçin Hedefler Belirlemek Amacıyla Kullanın. *Harvard Business Review Türkiye,* 03.08.2024 tarihinde https://hbrturkiye.com/blog/okr-leri-bireyler-yerine-ekipler-icin-hedefler-belirlemek-amaciyla-kullanin, adresinden alındı.

Greiner, R., & Metes, G. (2005). Trust and Virtual Organisation, *Harvard Business Review*, *73(*3), p. 40-50.

Gross, R. (2018). Connecting the Links Between Leadership Styles and Virtual Team Effectiveness. *Journal of Enterprising Culture*,*26(*2), p. 185-205.

Hackman, J.R. (1987). The Design of Work Teams. In J.W. Lorsch (Ed.), *Handbook of Organizational Behavior,* p. 315-342. NJ: Prentice-Hall.

Haines, R., Vehring, N., & Kramer, M. (2019). Social Motivation Consequences of Activity Awareness Practices in Virtual Teams: A Case Study and Experimental Confirmation. In K. Riemer, S. Schellhammer, M. Meinert (Eds.), *Collaboration in the Digital Age*, p. 89-119. Cham: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-94487-6_5

Handke, L., Klonek, F.E., Parker, S.K., & Kauffeld, S. (2020). Interactive Effects of Team Virtuality and Work Design on Team Functioning. *Small Group Research, 51*(1), p. 3-47.

Handy, C. (1995). Managing the Dream, In Chawla and Renesch (Eds), *Learning Organizations: Developing Cultures for Tomorrow's Workplace*, p. 44-55. Oregon: Productivity Press.

Harari, Y.N. (2018). *21. Yüzyıl için 21 Ders.* (çev. Selin Siral). İstanbul: Kolektif Kitap.

Harvest. (2024). *More Than Time Tracking*. 27.07.2024 tarihinde https://www.getharvest.com/ adresinden alındı.

Hatipoğlu, Z. (2020). Performans Yönetimi, Amaçlara Göre Yönetim Yaklaşımı ve OKR Sistemi. *International Journal of Arts & Social Studies Dergisi*, *3*(4), p. 1-16.

Heubeck, T., Storz, A.S., & Meckl, R. (2024, June). Success Factors of Global Virtual Teamwork: A Social Capital Perspective. *Digital Business,* 4, 100081 https://doi.org/10.1016/j.digbus.2024.100081

Hill, N.S., & Bartol, K.M. (2016). Empowering Leadership and Effective Collaboration in Geographically Dispersed Teams. *Personnel Psychology, 69*(1), p. 159-198.

Hinds, P.J., & Bailey, D.E. (2003). Out of Sight, Out of Sync: Understanding Conflict in Distributed Teams. *Organization Science, 14*(6), p. 615-632.

Hinds, P.J., & Mortensen, M. (2005). Understanding Conflict in Geographically Distributed Teams: The Moderating Effects of Shared Identity, Shared Context, and Spontaneous Communication. *Organization Science, 16*(3), p. 290–307.

Hobsbawm, E.J. (2013). *Sanayi ve İmparatorluk*. (çev. Abdullah Ersoy). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Hoch, J.E., & Dulebohn, J.H. (2017). Team Personality Composition, Emergent Leadership and Shared Leadership in Virtual Teams: A Theoretical Framework. *Human Resource Management Review, 27*(4), p. 678-693.

Hoch, J.E., & Kozlowski, S.W. (2014). Leading Virtual Teams: Hierarchical Leadership, Structural Supports, and Shared Team Leadership, *Journal of Applied Psychology, 99*(3), p. 390-403.

Holmes, T. (2012). Ten Characteristics of a High Performance Work Team, *Handful Handouts*. *29*, pp. 179-182.

Jahagirdar, R., & Bankar, S. (2020). Performance in Virtual Teams: A Conceptual Overview. *An International Bilingul Peer Reviewed Refereed Research Journal. 7*(28), p. 1-7.

Kirkman, B., & Mathieu, J. (2007). The Dimensions and Antecedents of Team Virtuality, *Journal of Managemen, 3*(5), p. 700-718.

Klipfolio. (2020). *What Is a KPI?,* 29.07.2024 tarihinde ww.klipfolio.com/resources/articles/ what-is-a-key-performance-indicator adresinden alındı.

Knight, M.B., Pearson, J.M., & Hunsinger, D.S. (2008). The Role of Media Richness in Information Technology-Supported Communication in Group Cohesion, Agreeability, and Performance. *Journal of Organizational and End User Computing, 20*(4), p. 23-44. https://doi.org/10.4018/joeuc.2008100102

Kozlowski, S.W.J., & Ilgen, D.R. (2006). Enhancing the Effectiveness of Work Groups and Teams. *Psychological Science in the Public Interest: A Journal of the American Psychological Society, 7*(3), p. 77-124. https://doi.org/10.1111/j.1529- 1006.2006.00030.x

Lattice. (2024). *Manage People and Their Performance*. 27.07.2024 tarihinde https://lattice.com/ adresinden alındı.

Lee, J.Y.-H., Saunders, C., Panteli, N., & Wang, T. (2021). Managing Information Sharing: Interorganizational Communication in Collaborations with Competitors. *Information and Organization, 31*(2), Article 100354. https://doi.org/10.1016/j. infoandorg.2021.100354

Liao, C. (2017). Leadership in Virtual Teams: A Multilevel Perspective. *Human Resource Management Review. 27*(4), p. 648-659. https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2016.12.010

Lim, J.Y.-K. (2018). IT-Enabled Awareness and Self-Directed Leadership Behaviors in Virtual Teams. *Information and Organization, 28*(2), pp. 71–88. https://doi.org/10.1016/ j.infoandorg. 2018.02.001

Liu, X., Magjuka, R.J., & Lee, S. (2008). An Examination of the Relationship Among Structure, Trust, and Conflict Management Styles in Virtual Teams. *Performance Improvement Quarterly, 21*(1), p.77-93. https://doi.org/10.1002/piq.20016

Ludden, P., & Ledwith, A. (2014). A Typology Framework for Virtual Project Teams: An Empirical Investigation, In C. Messikomer (ed.), PMI Research and Education Conference 2014, Portland: Project Management Institute.

Marlow, S.L., Lacerenza, C.N., & Salas, E. (2017). Communication in Virtual Teams: A Conceptual Framework and Research Agenda. *Human Resource Management Review, 27*(4), p. 575-589. https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2016.12.005

Martins, L.L., Gilson, L L., & Maynard, M.T. (2004). Virtual Teams: What do We Know and Where do We Go from Here?, *Journal of Management, 30*(6), p. 805-835.

Martins, J. (2024). The ABCs of KPIs: Defining Key Performance Indicators. 22.07.2024 tarihinde https://asana.com/resources/key-performance-indicator-kpi adresinden alındı.

McAllister, D.J. (1995). Affect- and Cognition-Based Trust as Foundations for Interpersonal Cooperation in Organizations. *The Academy of Management Journal*, *38*(1), p. 24-59. https://doi.org/10.2307/256727

Meluso, J., Johnson, S., & Bagrow, J. (2022). Flexible Environments for Hybrid Collaboration: Redesigning Virtual Work through the Four Orders of Design. *Design Issues, 38*(1), p. 55-69.

Microsoft. (2024). *Microsoft Teams ile Çalışma Hayatının Geleceğine Hazırlanın*. 27.07.2024 tarihinde https://www.microsoft.com/tr-tr/microsoft-teams/group-chat-software adresinden alındı.

Monday.com. (2024). *Yeni Bir Çalışma Şekli İçin Yaratılmış Platform*. 27.07.2024 tarihinde https://monday.com/lang/tr adresinden alındı.

Morgeson, F.P., DeRue, D.S., & Karam, E.P. (2010). Leadership in Teams: A Functional Approach to Understanding Leadership Structures and Processes. *Journal of Management, 36*(1), p. 5-39.

Morrison-Smith, S., & Ruiz, J. (2020). Challenges and Barriers in Virtual Teams: A Literature Review. *SN Applied Sciences, 2*(6), pp. 1-33.

Mysirlaki, S., & Paraskeva, F. (2020). Emotional Intelligence and Transformational Leadership in Virtual Teams: Lessons from MMOGs, *Leadership & Organization Development Journal*, 41(4), p. 551-566. https://doi.org/10.1108/LODJ-01-2019-0035

Niinim¨aki, T., Piri, A., Lassenius, C., & Paasivaara, M. (2012). Reflecting the Choice and Usage of Communication Tools in Global Software Development Projects with Media Synchronicity Theory. *Journal of Software: Evolution and Process, 24*(6), p. 677-692. https://doi.org/10.1002/smr.566

Opdenakker, R., & Cuypers, C. (2019). Introduction and Field Problem Concerning Virtual Project Teams. *In Effective Virtual Project Teams*, Cham: Springer International Publishing. p. 1-15. http://dx.doi.org/10.1007/978-3-030-22228-4_1

Overby, E. (2012). Migrating Processes from Physical to Virtual Environments: Process Virtualization Theory. In Y.K. Dwivedi, M.R. Wade, & S. L. Schneberger (Eds.)*, 28*. *Information Systems Theory. Integrated Series in Information Systems.* p. 107-124. New York: Springer

Parlamis, J., & Dibble, R. (2019). Teaming: Are Two Communication Modes Better Than One? *Team Performance Management: An International Journal, 25*(5/6), p. 318-333. https://doi.org/10.1108/TPM-10-2018-0065

Paul, D.L., & McDaniel, R.R. (2004). A Field Study of the Effect of Interpersonal Trust on Virtual Collaborative Relationship Performance. *Management Information Systems Quarterly, 28*, p. 183-227.

Peñarroja, V., González-Anta, B., Orengo, V., Zornoza, A., & Gamero, N.(2020). Reducing Relationship Conflict in Virtual Teams with Diversity Faultlines: the Effect of An Online Affect Management Intervention on The Rate of Growth of Team Resilience. *Social Science Computer Review. 40*(2), p. 388-404. https://doi.org/10.1177/0894439320907575

PerformYard. (2024). PerformYard: Performance Management Software. 27.07.2024 tarihinde https://www.performyard.com/ adresinden alındı.

Purvanova, R.K., & Bono, J.E. (2009). Transformational Leadership in Context: Face-to-Face and Virtual Teams, *The Leadership Quarterly*, *20*(3), p. 343-357. https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2009.03.004

Qualtrics. (2024). *Qualtrics XM: The Leading Experience Management Software*. 27.07.2024 tarihinde https://www.qualtrics.com/ adresinden alındı.

Raghupathi, V., & Benbunan-Fich, R. (2020). A Social Capital Perspective on Computer-Mediated Group Communication and Performance: An Empirical Study. *Group Decision and Negotiation, 29*(4), p. 747-801. https://doi.org/10.1007/s10726-020- 09678-y

Robert, L.P. (2020). Behavior-Output Control Theory, Trust and Social Loafing in Virtual Teams. *Multimodal Technol. Interact. 4*(3), 39. https://doi.org/10.3390/mti4030039

Rudolph, C.W., Allan, B., Clark, M., Hertel, G., Hirschi, A., Kunze, F., … Zacher, H. (2021). Pandemics: Implications for Research and Practice in Industrial and Organizational Psychology. *Industrial and Organizational Psychology, 14*, p. 1-35. https://doi.org/10.1017/iop.2020.48

Schweitzer, L., & Duxbury, L. (2010). Conceptualizing and Measuring The Virtuality of Teams. *Information Systems Journal, 20*(3), p. 267-295.

Seifert, M., & Eschenbaecher, J. (2005). Predictive Performance Measurement in Virtual Organisations. In L.M. Camarinha-Matos, (eds.), *Emerging Solutions for Future Manufacturing Systems. BASYS 2004*. IFIP International Federation for Information Processing, 159. Boston: Springer. https://doi.org/10.1007/0-387-22829-2_31

Settle-Murphy, N.M. (2013). Leading Effective Virtual Teams: Overcoming Time and Distance to Achieve Exceptional Results. New York: CRC Press. Taylor & Francis Group.

Shin, Y. (2004). A Person-Environment Fit Model for Virtual Organizations. *Journal of Management, 30*(5), p. 725-743.

Slack. (2024). *Made for People. Built for Productivity.* 27.07.2024 tarihinde https://slack.com/, adresinden alındı.

Smith, W.K. (2014). Dynamic Decision Making: A Model of Senior Leaders Managing Strategic Paradoxes. *Academy of Management Journal, 57*(6), p. 1592-1623. https://doi.org/10.5465/amj.2011.0932

Spidergap. (2024). *The Top Rated Solution For 360° Feedback. 27.07.2024 tarihinde* https://www.spidergap.com/ adresinden alındı.

Suh, A., Shin, K.S., Ahuja, M., & Kim, M.S. (2011). The Influence of Virtuality on Social Networks within and Across Work Groups: A Multilevel Approach. *Journal of Management Information Systems, 28*(1), p. 351-386.

Sweller, J., Van Merri¨enboer, J. J. & Paas, F. (2019). Cognitive Architecture and Instructional Design: 20 Years Later. *Educational Psychology Review, 31*(2), p. 261-292.

Tavoletti, E., & Taras, V. (2023). From the Periphery to the Centred: A Bibliometric Review of Global Virtual Teams as a New Ordinary Workplace. *Management Research Review, 46*(8), p. 1061-1090.

Trakstar. (2024). *Go Beyond Traditional Talent Management*. 27.07.2024 tarihinde https://www.trakstar.com/ adresinden alındı.

Trello, (2024). *Trello Üretkenlik Merkezi.* 27.07.2024 tarihinde https://trello.com/home adresinden alındı.

Toggl. (2024). *Time Tracking Software to Drive Every Decision*. 27.07.2024 tarihinde https://toggl.com/ adresinden alındı.

Wilson, J., Crisp, C.B., & Mortensen, M. (2013). Extending Construal-Level Theory to Distributed Groups: Understanding the Effects of Virtuality. *Organization Science, 24*(2), p. 629–644.

Wise, T.P. (2013). *Trust in Virtual Teams*, Gower, Surrey.

Zhang, Y., Zhao, R., & Yu, X. (2022). Enhancing Virtual Team Performance Via High-Quality Interpersonal Relationships: Effects of Authentic Leadership. *International Journal of Manpower,* 43(4), p. 982-1000. https://doi.org/10.1108/IJM-08-2020-0378

Zheng, S., Yan, M., Liang Y., Chen, Y., Wei, Q., & Li, S. (2024). Understanding the Positive and Negative Effects of Team Virtuality: A Theoretical Review and Research Agenda. *Human Resource Management Review*. *34*(2), 101013, https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2024.101013

Zhou, H., & He, Y.L. (2018, July). Comparative Study of OKR and KPI. *DEStech Transactions on Economics Business and Management*. http://dx.doi.org/10.12783/dtem/eced2018/23986

Zoom. (2024). *Zoom: One Platform to Connect*. 27.07.2024 tarihinde https://zoom.us/ adresinden alındı.

15Five. (2024). Don't Just Measure Performance. Manage It, with Heart. 27.07.2024 tarihinde https://www.15five.com/why-15five/ adresinden alındı.

8. Bölüm

GELECEK İÇİN SANAL İNSAN KAYNAKLARI TRENDLERİ VE ÖNGÖRÜLER

Özge Korkmaz

1. GİRİŞ

Pandemi öncesi ve sonrasında hızla gelişen yeni teknolojiler, iş gücü dinamiklerini ve iş yapma biçimlerini köklü bir şekilde değiştirirken, evden çalışma bazı mesleklerde birkaç yıldır uygulanabilir bir seçenek olmuş ve sanal çalışma hakkında işletmelere farkındalık sağlamıştır. Bilgisayar programcılığı, çağrı merkezleri ve satış gibi işler, telefon ve teknoloji kullanılarak yapılabilmesi nedeniyle erken dönemde sanal çalışmayı benimsemiş mesleklere örnek olarak verilebilmektedir. Günümüzde ise, çoğu işletme, hem avantajları hem de dezavantajları olan teknoloji aracılığıyla çalışmalar yapmaktadır (Rahimi vd., 2022). Yeni teknolojiler ve bu teknolojilere uygun becerilerin güncellenmesi gereksinimi, mevcut ve gelecekteki iş gücünün nasıl gelişeceğini şekillendirmektedir. Teknolojinin yeni iş ortamlarında daha fazla yer almasıyla, işverenler hızla değişen bir ortamda evrilebilen ve gelişebilen beceri setine sahip çalışanlar aramakta, adayları diploma tamamlama kriterlerine göre değil, temel yetkinlikler ve öğrenme yeteneği açısından değerlendirmeye daha fazla önem vermektedirler. Birçok yükseköğrenim belgesi hâlâ önemli olmakla birlikte, bazı meslekler, ulusal sınavlar ve iş başında öğrenme kombinasyonu ile daha iyi hizmet alabilmektedir (Bennett, 2010).

Bunun yanı sıra küreselleşme, çeşitlilik, entelektüel sermaye, bilgi teknolojisi ve benzeri faktörler organizasyonların kapsamını genişletmekte, değişim hızını artırmaktadır. Organizasyonel çeviklik, esneklik ve değişen dünyaya hızlı tepki verme yetenekleri önem kazanmaktadır. Firmalar; yetenekler, ilişkiler ve yeni fikirler üzerinde daha fazla rekabet ettikçe, kaynaklarına ve uzmanlıklarına daha fazla odaklanarak bilgi entegre sistemlerini genişletmeye ve ortaya çıkan fırsatlara hızlıca tepki verme başlamışlardır (Snell, 2001). Değişen bu iş ortamlarına, uyum sağlamak açısından sürekli gelişim gösteren bir alan ise insan kaynakları olarak bilinmektedir (Bennett ve McWorther, 2021).

KAYNAKÇA

Alvares, K.M. (1997). The Business of Human Resources. *Human Resource Management,* 36, 9-17.

Aguinis, H., Henle, C. A., & Beaty, J. C. (2001). Virtual Reality Technology: A New Tool for Personnel Selection. *International Journal of Selection and Assessment,* 9(1-2), 70-83.

Akter, S., Wamba, SF, Gunasekaran, A., Dubey, R., & Childe, SJ (2016). Büyük Veri Analitiği Yeteneği ve İş Stratejisi Uyumu Kullanılarak Şirket Performansı Nasıl İyileştirilir?. *Uluslararası Üretim Ekonomisi Dergisi*, *182*, 113-131.

Ausburn, L.J. and Ausburn, F.B. (2014). Technical Perspectives on Theory in Screen-based Virtual Reality Environments: Leading From the Future in VHRD. *Advances in Developing Human Resources,* 16 (3), 371-390, doi: 10.1177/1523422314532125.

Bailenson, J. (2018). Experience on Demand: What Virtual Reality is, How it Works, and What it Can Do. *WW Norton & Company.*

Bal, Y., ve Bal, M. (2021). Proaktif İnsan Kaynakları Yönetiminin Yeni Gücü: İK Analitiği ve Yapay Zekâ. *Business & Management Studies: An International Journal, 9*(3), 1198-1216.

Bennett, E. E. (2007). How Organizational Culture Shapes Intranet Content Development and Enables Virtual HR. In F. M. Nafukho, T. J. Chermack, & C. M. Graham (Eds.), Proceedings of the 2007 *Academy of Human Resource Development conference in the Americas, Indianapolis,* IN. Academy of Human Resource Development.

Bennett, E. E. (2009). Virtual HRD: The Intersection of Knowledge Management, Culture and Intranets. *Advances in Developing Human Resources,* 11(3), 362-374.

Bennett, E.E. (2010). The Coming Paradigm Shift: Synthesis and Future Directions for Virtual HRD. *Advances in Developing Human Resources,* 12(6), 728-741, doi: 10.1177/ 1523422310394796.

Bennett, E.E. (2014a). Introducing New Perspectives on Virtual Human Resource Development. *Advances in Developing Human Resources*, 16(3),263-280, doi: 10.1177/ 1523422314532091.

Bennett, E.E. (2014b). How an Intranet Provides Opportunities for Learning Organizational Culture: Implications for Virtual HRD. *Advances in Developing Human Resources,* (16)3, 296-319, doi: 10.1177/1523422314532093.

Bennett, E. E., & Bierema, L. L. (2010). The Ecology of Virtual HRD. *Advances in Developing Human Resources,* 12(6), 632-647.

Bennett, E.E. & Bierema, L.L. (2011). The Ecology of Virtual Human Resource Development. *Advances in Developing Human Resources,* 12(6), 632-647.

Bennett, E. E., & McWhorter, R. R. (2014). Virtual Human Resource Development. In N. E. Chalofsky, T. F. Rocco & M. L. Morris (Eds.), *Handbook of Human Resource Development,* (567–589). Wiley.

Bennett, E. E., & McWhorter, R. R. (2017). Organizational Learning, Community, and Virtual HRD: Advancing the Discussion. *New Horizons in Adult Education and Human Resource Development,* 29, 19–27. https://doi.org/10.1002/nha3.20188.

Bennett, E.E. & McWhorter, R.R. (2021). Virtual HRD's Role in Crisis and the Post Covid-19 Professional Lifeworld: Accelerating Skills for Digital Transformation. *Advances in Developing HumanResources,* 23(1), 5-25.

Bersin, J. (2013). Big Data in Human Resources: Talent Analytics for the Business Leader. *Deloitte Review,* 12(1), 27-43.

Broderick, R., & Boudreau, J.W. (1992). Human Resource Management Information Technology, and the Competitive Edge. *Academy of Management Executive,* 6(2), 7-17.

Carrig, K. (1997). Reshaping Human Resources for the Next Century – Lessons from a high flying airline. *Human Resource Management,* 36, 277-289.

Chandra, Y. Leenders, M.A.A.M. (2012). User Innovation and Entrepreneurship in the Virtual World: A Study of Second Life Residents. *Technovation,* 32, 464–476.

Chapman, D.D. & Stone,S.J. (2010). Measurement of Outcomes in Virtual Environments. *Advances in Developing HumanResources,* 12(6), 665-680, doi: 10.1177/1523422310394792.

Condic, K.S. (2009). Using Second Life as a Training Tool in an Academic Library. *Reference Librarian,* 50(4), 333-345.

Culnan, M.J., & Markus, L. (1987). Information Technologies: Electronic Media and Intraorganizational Communication. In F.M. Jablin, L.L. Putnam, K.H. Roberts, & L.W. Porter (Eds.), Handbook of Organizational Communication (pp. 420-444). *Beverly Hills, CA: Sage.*

Davenport, T. H., Harris, J., & Shapiro, J. (2010). Competing on Talent Analytics. *Harvard Business Review*, *88*(10), 52-58.

Davenport, T. H., & Prusak, L. (2000). Working Knowledge: How Organizations Manage What They Know. *Cambridge, MA: Harvard Business School Press.*

Davidson, L. (1998). Cut Away Noncore HR. *Workforce,* January: 41-45.

DeMarinis, T., L. Calligaro, C. Harr, and J. Mariani (2018). Real Learning in a Virtual World. How VR training Can Improve Corporate Learning Outcomes. *Deloitte Insights* (Erişim Tarihi: 15.07.2024).

Dwivedi, S. K., Amin, R., & Vollala, S. (2020). Blockchain Based Secured Information Sharing Protocol in Supply Chain Management System with Key Distribution Mechanism*. Journal of Information Security and Applications,* 54, 102554.

Elliott, R. H., & Tevavichulada, S. (1999). Computer Literacy and Human Resource Man Agement: A Public/Private Sector Comparison. *Public Personnel Management,* 28(2), 259-274.

Evans, P. (2014). Exploring the Relationship between Discourse and a Practice Perspective on HRD in a Virtual Environment. *Human Resource Development International*, (17)2, 183-202.

Fazarro, D., & McWhorter, R. (2011). Leveraging Green Computing for Increased Viability and Sustainability. *Journal of Technology Studies,* 37(2).

Fine, D., Klier, J., Marajan, D., Raabe, N., Schubert, J., Singh, N., & Ungur, S. (2020). How to Build and Reimagine Jobs Amid the Coronavirus Crisis. https://www.mckinsey.com/indus%20tries/public-and-social-sector/our-insights/how-to-rebuild-and-reimagine-jobs-amid-the%20coronavirus-crisis (Erişim Tarihi: 15.07.2024).

Fırat, M. ve Fırat, M. (2010). Learning in 3D Virtual Worlds and Current Situation in Turkey. *Procedia– Social and Behavioral Sciences,* 9(1), 249-254.

Gatley, S. (2009). Sharing Data across Healthcare Organizations. *Imaging & Oncology 2009.* https://www.sor.org/public/pdf/imaonc09webres.pdf

GlobalHR.org (2016). The Role of HR in Mitigating Cybersecurity Threats. Retrieved from https://greatpeopleinside.com/hr-cyber-security/

Greengard, S. (1995). Catch the Waveas HR Goes Online. *Personnel Journal,* 74(7), 55-68.

Go1 (2020). State of Learning Report: Learning at Work in 2020. https://www.go1.com/%20en-au/resource/in-light-of-the-unprecedented-events-of-2020-so-far

Huang, W.H.D., Han, S.H., Park, U.Y. & Seo, J.J. (2010). Managing Employees' Motivation, Cognition, and Performance in Virtual Workplaces: The Blueprint of a Game-based Adaptive Performance Platform (GAPP). *Advances in Developing Human Resources,* 12(6), 700-714, doi: 10.1177/1523422310394794.

Hughes, A., Park, A., Kietzmann, J., & Archer-Brown, C. (2019). Beyond Bitcoin: What Blockchain and Distributed Ledger Technologies Mean for Firms. *Business Horizons,* 62(3), 273-281.

Holtbrügge, D. & Schillo, K. (2008). Intercultural Training Requirements for Virtual Assignments: Results of an Explorative Empirical Study. *Human Resource Development International,* (11)3, 271-286.

Jian-cheng, S., & Song-zheng Z. (2008). Virtual Human Resource Management. *China-USA Business Review,* 7(4), 57-61.

Johnson, A. (2020). How to Prepare your Workplace and Workforce for the 'New Normal' in the Post-COVID-19 Era. https://harver.com/blog/workplace-and-workforce-in-the-post-covid%2019-era/

Jones, W. (1998). Virtual HR: Human Resources Management in the Information Age. *Menlo Park, CA: Crisp Publications.*

Kapp, K. M., & O'Driscoll, T. (2010). Learning in 3D: Adding a New Dimension to Enterprise Learning and Collaboration. *San Francisco, CA: Pfeiffer.*

Khandelwal, K. & Upadhyay, A.K. (2019). Virtual Reality Interventions in Developing and Managing Human Resources. *Human Resource Development International,* 1-15.

Kim,C.; Lee, S.G. & Kang, M. (2012). I Became an Attractive Person in the Virtual World: Users' Identification with Virtual Communities and Avatars. *Comput. Hum. Behav,* 28, 1663–1669.

Krithika, J., Venkatraman, P., & Sindhujaa, E. A. (2019). Virtual HR Era in Human Resource Management. *EPRA International Journal of Multidisciplinary Research*, *5*(10), 49-57.

Lacity, M. C. (2018). Addressing Key Challenges to Making Enterprise Blockchain Applications a Reality. *MIS Q. Executive, 17*(3), 3.

Lepak, D. P., & Snell, S. A. (1998). Virtual HR: Strategic Human Resource Management in the 21st Century. *Human Resource Management Review*, *8*(3), 215-234.

Li, J. & D'Souza, D. (2011). Exploring the Contribution of Virtual Worlds to Learning in Organizations. *Human Resource Development Review,* 10(3), 264-285.

Lilly, A., Rajkumar, R., & Amudha, R. (2022). Aggrandizing the Human Resource Development with Underpinning Artificial Intelligence. *Journal of Statistics and Management Systems, 25*(5), 1083-1094.

McCormick, S. C. (1999). Reinventing Employee Services Delivery—On the Road to Virtual Human Resources, *Benefits Quarterly,* 15 (3): 7-10.

McWhorter, R. R. (2010). Exploring the Emergence of Virtual Human Resource Development. *Advances in Developing Human Resources,* 12(6), 623-631.

McWhorter, R. R. (2011). Scenario Planning as the Development of Leadership Capability and Capacity; and Virtual Human Resource Development (Unpublished doctoral dissertation). *Texas A&M University, College Station.*

McWhorter, R. R., & Bennett, E. E. (Eds.). (2010). Exploring the Construct of Virtual Human Resource Development. *Advances in Developing Human Resources,* 12(6), 619-741.

McWhorter, R. R., Mancuso, D. S., & Hurt, A. C. (2008). Adult Learning in Virtual Environments. In T. J. Chermack, J. Storberg-Walker, & C. M. Graham (Eds.), Proceedings of the 2008 *Academy of Human Resource Development International Conference in the Americas,* Panama City, FL. Academy of Human Resource Development.

McCormick, S.C. (1997,October6). Virtual HR Saves Time, Improves Communication. *Washington Business Journal [Online].* http://www.amcity.com/washington/%20stories/100697/focus5.html

McCarthy, J. (2007). What is Artificial Intelligence?. https://www.cs.stanford.edu/jmc Erişim Tarihi: 18.07.2024.

Meade, J. G. (2003). The Human Resources Software Handbook. *San Francisco: Jossey-Bass.*

Mercer (2020). Win with Empathy: Global Talent Trends 2020. https://www.mercer.com/content/%20dam/mercer/attachments/global/gl-2020-talent-trends-infographic-industry-life-sciences.pdf

Milkovich G.T., & Boudreau, J.W. (1994). Human Resource Management. *Burr Ridge, IL, Irwin Publishers.*

Muhanna, M. A. (2015). Virtual Reality and the CAVE: Taxonomy, Interaction Challenges and Research Directions. *Journal of King Saud University-Computer and Information Sciences, 27*(3), 344-361.

MW. (2024). Augmented Reality. https://www.merriam-webster.com/dictionary/augmented%20reality Erişim Tarihi: 19.07.2024.

Palloff, R. M., & Pratt, K. (2011). The Excellent Online Instructor: Strategies for ProfesSional Development. *Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.*

Pandya, S. S., & Wang, J. (2024). Artificial Intelligence in Career Development: A Scoping Review. *Human Resource Development International, 27*(3), 324-344.

Rahimi, S., Khorasani, A., Rezaeizadeh, M., & Waterworth, J. (2022). The Virtual Human Resource Development (VHRD) Approach: An Integrative Literature Review. *European Journal of Training and Development, 46*(5/6), 484-503.

Radosevich, L. (1998, December). Personnel Connections. *CIO Web Business Magazine [Online].* https://www.cio.com/archive/webbusiness/120198_hr_content.%20html

Raymond, E. (1994). The New Hacker's Dictionary, (2nd ed.). *MIT Press.*

Rice, R.E., & Blair, H.H. (1984). The New Media. *Beverly Hills, CA: Sage.*

Sawhney, M and Parikh, D. (2001). Where Value Lives in a Networked World. *Harvard Business Review (January):* 79-86.

Schmitt, N., Gilliland, S.W., Landis, R.S., & Devine, D. (1993). Computer-based Testing Applied to Selection of Secretarial Applicants. Personnel Psychology, 46, 149-165.

Snell, S. A. (2001). Virtual HR Departments: Getting Out of the Middle. *CAHRS Working Paper Series,* CAHRS WP01-08.

Snell, S.A., Pedigo, P.R., & Krawiec, G.M. (1995). Managing the Impact of Information Technology on Human Resource Management. In G.R. Ferris, S.D. Rosen, & D.T. Barnum (eds.), *Handbook of Human Resource Management,* (pp. 159-174). Oxford: Blackwell Publishers.

Sooraksa, N. (2021, April). A Survey of Using Computational Intelligence (CI) and Artificial Intelligence (AI) in Human Resource (HR) Analytics. *In 2021 7th International Conference on Engineering, Applied Sciences and Technology* (ICEAST) (pp. 129-132). IEEE.

Suen, H. Y., & Chang, H. L. (2017). Toward Multi-stakeholder Value: Virtual Human Resource Management. *Sustainability*, *9*(12), 2177.

Stowers, G. (2000). Computer-based Training in the Public Sector. In G. D. Garson (Ed.), Handbook of Public Information Systems. *New York: Marcel Dekker.*

Verhagen, T.; Feldberg, J.F.M.; van den Hooff, B.J.; Meents, S.; Merikivi, J. (2012). Understanding Users' Motivations to Engage in Virtual Worlds: A Multipurpose Model and Empirical Testing. *Comput. Hum. Behav*, 28, 484–495.

Walker, A. J. (Ed.). (2001). Web-based Human Resources: The Technologies and Trends that are Transforming HR. *New York: McGraw-Hill.*

West, J. P., & Berman, E. M. (2001). From Traditional to Virtual HR: Is the Transition Occurring in Local Government?. *Review of Public Personnel Administration,* 21(1), 38-64.

Workman, M. (2005). Virtual Team Culture and the Amplification of Team Boundary Permeability on Performance. *Human Resource Development Quarterly,* 16 (4), 435-458.

Quinn, J.B. & Hilmer, F.G. (1994). Strategic Outsourcing. *Sloan Management Review, Summer,* 43-55.

Tori, R., Kirner, C., & Siscoutto, R. A. (2006). Fundamentos e Tecnologia de Realidade Virtual e Aumentada.

Upadhyay, A. K., & Khandelwal, K. (2019). Artificial intelligence-based training learning from application. *Development and Learning in Organizations: An International Journal*, *33*(2), 20-23.

Yoon, S.W. & Lim, D.H. (2010). Systemizing Virtual Learning and Technologies by Managing Organizational Competency and Talents Seung. *Advances in Developing Human Resources*, 12(6), 715-727, doi: 10.1177/1523422310394795

Zafar, H., Randolph, A. B., & Martin, N. (2017). Toward a More Secure HRIS: The Role of HCI and Unconscious Behavior. Transactions on Human-Computer Interaction. https://www.semanticscholar.org/

Zavolokina, L., Schmid, L., Tiefenbacher, P., & Schwabe, G. (2020). Management, Governance and Value Creation in a Blockchain Consortium. *MIS Quarterly Executive,* 19(1), 1-17.

Zuboff, S. (1988). In the Age of the Smart Machine. *New York: Basic Books.*

9. Bölüm

SANAL ÇALIŞANLARIN MOTİVASYONU VE BAĞLILIĞI KAVRAMSAL BİR İNCELEME

Hasan Saltuk Durak

1. GİRİŞ

Küreselleşmenin gelişen makroekonomik ortamı ve hızlı teknolojik gelişmelerin artmasıyla başlayan ve pandemi ile yaşanan ulusal tecritler, karantina düzenlemeleri, seyahat yasakları ve sivil özgürlüklere daha geniş kısıtlamalar ile çok hızlı bir dönüşüm yaşayan çalışma hayatı, yeni bir gerçeklikle karşı karşıya kalmıştır. Yaşanan bu kriz olayı, işletmelerin küresel hareketlilik yapısını da dönüştürmekte ve bireyleri mobiliteye yani uzaktan, sanal çalışmaya zorlamaktadır (Caligiuri, De Cieri, Minbaeva, Verbeke, Zimmermann, 2020; Jackowska ve Lauring, 2021). Sanal çalışma modeli artık dünya çapındaki birçok kuruluş arasında giderek daha fazla kabul görmeye başlamıştır (Flavian ve diğerleri, 2022; Imhanrenialena ve diğerleri, 2021; Dickinson ve diğerleri, 2022). Bunun başlıca sebebi modelin olumlu sonuçlarıdır. Örgütsel bağlılık, iş hayatındaki yoldan kaynaklı zorluklarda azalma, çalışma programlarında esneklik, yapılan işten tatmin olma duygusu, motivasyonda ve çalışan performanslarında artış ve çalışan katılımının sağlanması gibi sanal çalışma ortamlarının birçok olumlu sonuçları bulunmaktadır (Wheatley, 2017; Imhanrenialena ve diğerleri, 2021; Chen ve Hou, 2016).

Küresel açıdan sanal çalışma, çok uluslu firmaların sınır ötesi faaliyetleri kontrol etmesi konusunda da önemli hâle gelmiştir (Selmer, Dickmann, Froese, Reiche, Shaffer, 2022; Hafermalz ve Riemer, 2020). Aslına bakılırsa pandemi, fiziksel yakınlık ve fiziksel çalışmanın uygulanabilirliğine meydan okumuştur. Aynı zamanda kapsamlı küresel seyahatleri de gereksiz hâle getirerek işleri ilk kez tamamen sanal bir bağlamda yürütmek zorunda bırakmıştır. Kapsamlı seyahat rutinleriyle meşgul olan çalışanlar, eş zamanlı çalışmayı aniden sona erdirerek küresel sanal çalışma ortamına geçmeye mecbur olmuşlardır (Selmer ve diğerleri, 2022). Bu noktada sanal çalışma kavramı üzerinde çalışılacak yeni bir kavram ve aynı zamanda yeni bir alan olarak akademisyenlere

Sanal çalışma ortamı, sanal işin yürütülmesine, özellikle de sanal işin benimsenmesine ilişkin davranışların öncüsü olarak düşünülebilir. Bu çalışma, sanal çalışma ortamına ek olarak sanal çalışma bireylerin sanal işi benimsemesini açıklamak ve aynı zamanda kavrama ilişkin anlayışımızı daha da geliştirmek için öz-yeterlik kavramını da kullanmaktadır (Wang ve Haggerty, 2011) Bireyin özelliklerinin yanı sıra sanal çalışma ortamına odaklanmak bu çalışmayı ileriye doğru taşıyabilir ve liderler ve kuruluşları için önemli pratik sonuçlara yol açabilir.

Son olarak çalışma, çalışanlara imkân verildiğinde ve çalışanlar sanal ortamlarda çalışmaya inandıklarında ve gerekli programları kullanma huşunda desteklendiklerinde başarılarının daha yüksek olacağını belirten kaynaklar bileşenini desteklemektedir (Mathieson ve diğerleri, 2001). Dolayısıyla bu çalışmanın asıl katkısı sanal çalışma kavramı ve öneminin kapsamlı bir açıklamasının önerilmesidir. Pratik ve teorik bakış açılarını ele alan literatürün ayrıntılı taranmasıyla, sanal çalışma birçok kritik açıdan incelenerek tanımının anlaşılmasının sağlıklı ve kapsamlı bir yaklaşım olduğuna inanıyoruz.

Sonuç olarak, çalışmanın, sanal çalışmanı kavramsallaştırılması konusunda araştırmacıların ve uygulayıcılar açısından yardımcı olacağını umuyoruz. Ayrıca, gelecekte doğrulanabilecek ve anlamlı bir şekilde kullanılabilecek sanal çalışma ortamlarının oluşturulmasına ve daha fazla kavramsal gelişime yönelik çabaların başlatılmasını da umuyoruz.

KAYNAKÇA

Abarca, V. M. G., Palos-Sanchez, P. R., & Rus-Arias, E. (2020). Working in Virtual Teams: A Systematic Literature Review And A Bibliometric Analysis. *IEEE Access*, 8, 168923-168940.

Abarca, V. M. G., Palos-Sanchez, P., & Aguayo-Camacho, M. (2021). Virtual Teams in Times of Pandemic: Factors That İnfluence Performance. *Frontiers in Psychology*, 12, 624637.

Amabile, T.M., Hill, K.G., Hennessey, B.A., & Tighe, E. (1994). The Work Preference İnventory: Assessing İntrinsic and Extrinsic Motivational Orientations. *Journal of Personality and Social Psychology*, *66*, 950–967. http://dx.doi.org/10.1037/0022- 3514.66.5.950, PMid: 8014837

Arrais-Castro, A., Varela, M.L.R., Putnik, G.D., Ribeiro, R.A., Machado, J., & Ferreira, L. (2018). Collaborative Framework for Virtual Organization Synthesis Based on A Dynamic Multi-Criteria Decision Model. *International Journal of Computer Integrated Manufacturing,* 31 (9), 857-868.

Asad, S., & Dainty, A.R.J. (2005). Job Motivational Factors From Disparate Occupational Groups Within The UK Construction Sector: A Comparative Analysis. *Journal of Construction Research, 6*(2), 223–236. http://dx.doi.org/10.1142/ S1609945105000341

Atasever, M. (2017). Sanal Örgütlerde, Örgüt Kültürünü Etkileyen Unsurların, Geleneksel Örgüt Yapısından Farklılıkları ve Sanal Örgütlerde Bir Uygulama. *Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi, 1(1), 43-62.*

Bailey, D. E., & Kurland, N. B. (2002). A Review of Telework Research: Findings, New Directions and Lessons For The Study of Modern Work. *Journal of Organizational Behavior*, *23*(4), 383–400. https://doi.org/10.1002/job.144

Beauregard, T., Basile, K.A. and Canónico, E. (2019). *Telework: outcomes and facilitators for employees. Landers, R.N. (eds.) In The Cambridge Handbook of Technology and Employee Behavior (pp. 511-543).* Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Berry, G. R. (2011). Enhancing Effectiveness on Virtual Teams: Understanding Why Traditional Team Skills Are İnsufficient. *Journal of Business Communication,* 48, 186–206.

Bratton, J., & Gold, J. (2007). *Human Resource Management: Theory and Practice. (4th edn.).* New York: Palgrave Macmillan.

Brown, J., & Sheppard, B. (1997). *Teacher librarians in learning organizations*. Paper presented at the Annual Conference of The International Association of School Librarianship, Canada. Retrieved September 22, 2011, from http://eric. ed.gov/PDFS/ED412959.pdf

Bresciani, S., Ferraris, A., Romano, M., & Santoro, G. (2021). Digital Transformation Management for Agile Organizations: A Compass to Sail the Digital World*. UK: Emerald Publishing Limited.*

Buitendach, J.H., & De Witte, H. (2005). Job İnsecurity, Extrinsic and İntrinsic Job Satisfaction and Affective Organisational Commitment of Maintenance Workers in A Parastatal. *South African Journal of Business Management,* 36(2), 27–37.

Caligiuri, P. M., De Cieri, H. L., Minbaeva, D. B., Verbeke, A., & Zimmermann, A. (2020). International HRM İnsights for Navigating The Covid-19 Pandemic: İmplications For Future Research And Practice. *Journal of International Business Studies, 51*, 697–713.

Chai, S., & Freeman, R. B. (2019). Temporary Colocation and Collaborative Discovery: Who Confers at Conferences. *Strategic Management Journal, 40*, 2138–2164.

Charalampous, M., Grant, C., Tramontano, C. and Michailidis, E. (2019), Systematically Reviewing Remote Worker's Well-Being at Work: A Multidimensional Approach, *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 28(1), 51-73.

Chen, A.S.-Y. and Hou, Y.-H. (2016), The Effects of Ethical Leadership, Voice Behavior and Climates for İnnovation on Creativity: A Moderated Mediation Examination, The Leadership Quarterly, 27(1),1-13.

Contreras, F., Baykal, E., & Abid, G. (2020). E-Leadership and Teleworking in Times of COVID-19 and Beyond: What We Know and Where Do We Go? *Frontiers in Psychology*, 11, 590271.

Cortellazzo, L., Bruni, E., & Zampieri, R. (2019). The Role of Leadership in A Digitalized World: A Review. *Frontiers in Psychology*, 10, 1938. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.01938

Cramton, C. D. (2001). The Mutual Knowledge Problem and İts Consequences for Dispersed Collaboration. *Organization Science, 12*, 346–371.

Çakmak, Z. (2016). Sanal Organizasyonların Yönetim Fonksiyonları Açısından Geleneksel Organizasyonlardan Farklılıkları. *Florya Chronicles of Political Economy*, 2(2), 35-58.

Çelen, A. İ. (2020). Dijital Dönüşüm Sürecinde Yükselen Bir Değer: Dijital Liderlik. *International CEO Communication, Economics, Organization & Social Sciences Congress Proceedıngs e-book*, 449-461.

Danışmaz, A. T. (2019). Sanal Örgütlerde Örgüt Kültürü. *Ekonomi, Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4(1), 32-40.*

Davidavičienė, V., Al Majzoub, K., & Meidute-Kavaliauskiene, I. (2020). *Factors Affecting Knowledge Sharing in Virtual Teams. Sustainability, 12(17), 6917.*

De Waal, B., Van Outvorst, F., & Ravesteyn, P. (2016). Digital Leadership: The Objective-Subjective Dichotomy of Technology Revisited. In *12th European Conference on Management, Leadership and Governance ECMLG* (52-60).

Dickinson, K.J., Caldwell, K.E., Graviss, E.A., Nguyen, D.T., Awad, M.M., Olasky, J., Tan, S., Winer, J.H. and Pei, K.Y. (2022), Perceptions and Behaviors of Learner Engagement With Virtual Educational Platforms, *The American Journal of Surgery*, 224(1), 371-374.

Doh, J. P. (2015). From The Editor: Why We Need Phenomenon-Based Research in İnternational Business. *Journal of World Business, 50*, 609–611.

El Yousfi, F., & Anand, A. (2021). Investigating the Factors Affecting Virtual Team Performance in Public Organizations. *Management International/International Management/Gestiòn Internacional*, 25(6), 264-283.

Eurofound (2020). Telework and ICT-Based Mobile Work: Flexible Working in The Digital Age, New Forms Of Employment Series. https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef19032en.pdf (Access date: 20 Jun 2022)

Faulconbridge, J., Jones, I., Anable, J., & Marsden, G. (2020). Work, ICT and Travel in Multinational Corporations: The Synthetic Work Mobility Situation. *New Technology, Work and Employment, 35*, 195–214.

Fidanboy, C. Ö. (2021). Sanal Takım Yönetimi İçin Öz Liderlik Stratejilerini Anlamak: Birey ve Takım DüzeyindeBir İnceleme. (Edt. Karabulut, Ş.) İçinde, *Yönetim-Strateji-Organizasyon: Teoride ve Uygulamada* Cilt 2. Ankara: Gazi Kitapevi.

Flavian, C., Guinalíu, M. & Jordan, P. (2022), Virtual Teams Are Here to Stay: How Personality Traits, Virtuality and Leader Gender İmpact Trust in The Leader and Team Commitment, *European Research on Management and Business Economics,*28(2),1-11.

Frey, B.S., & Jegen, R. (2001). Motivation Crowding Theory: A Survey of Empirical Evidence. *Journal of Economic Surveys, 15*(5), 589–611. http://dx.doi. org/10.1111/1467-6419.00150

Gajendran, R. S., & Harrison, D. A. (2007). The Good, The Bad, and The Unknown About Telecommuting: Meta-Analysis of Psychological Mediators and İndividual Consequences. *Journal of Applied Psychology*, *92*(6), 1524–1541. https://doi.org/10.1037/0021-9010.92.6.1524

Ganguly, A., Joseph, J. M., Dutta, S., & Dey, K. (2022). Exploring the Employer-Employee Relationship: A Management Versus Employee Perspective of the Vicissitudes in the Virtual Workplace. *Global Business Review*, 09721509221086353.

Gardner, R., Kil, A., & Van Dam, N. (2019). Research Opportunities for Determining The Elements of Early Trust in Virtual Teams. *Management Research Review*, 43(3), 350-366.

Geister, S., Konradt, U., & Hertel, G. (2019). A Group Development System for İmproving Motivation, Performance, and Team Climate in Virtual Teams. *In Human-Centered Computing* (719-723). Florida: CRC Press.

Gibson, C. B., & Gibbs, J. L. (2006). Unpacking The Concept of Virtuality: The Effects of Geographic Dispersion, Electronic Dependence, Dynamic Structure, and National Diversity on Team İnnovation. *Administrative Science Quarterly, 51*, 451–495.

Hafermalz, E., & Riemer, K. (2020). Interpersonal Connectivity Work: Being There With and For Geographically Distant Others. *Organization Studies, 41*, 1627–1648.

Hensellek, S. (2020). Digital Leadership: A Framework For Successful Leadership in The Digital Age. *Journal of Media Management and Entrepreneurship (JMME)*, 2(1), 55-69.

Hinds, P. J., & Mortensen, M. (2005). Understanding Conflict in Geographically Distributed Teams: The Moderating Effects of Shared İdentity, Shared Context, and Spontaneous Communication. *Organization Science, 16*, 290–307.

Hinds, P. J., Liu, L., & Lyon, J. (2012). Putting The Global in Global Work: An İntercultural Lens on The Process of Cross-National Collaboration. *Academy of Management Annals, 5*, 1–54.

Hooijberg, R., & Watkins, M. D. (2021). When Do We Really Need Face-To-Face İnteractions? *Harvard Business Review, January*.

ILO, (2020). Teleworking During The COVID-19 Pandemic and Beyond; A Practical Guide. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/ travail/documents/ instructionalmaterial /wcms_751232.pdf (Acces date: 13 October 2022.

Jackowska, M., & Lauring, J. (2021). What Are The Effects of Working Away From The Workplace Compared to Using Technology While Being At The Workplace? Assessing Work Context and Personal Context in A Global Virtual Setting. *Journal of International Management, 27*, Article 100826.

Jimenez, A., Boehe, D. M., Taras, V. A., & Caprar, D. V. (2017). Working Across Boundaries: Current and Future Perspectives on Global Virtual Teams. *Journal of International Management, 23*, 341–349.

Jooss, S., McDonnell, A., & Conroy, K. (2021). Flexible Global Working Arrangements: An İntegrative Review and Future Research Agenda. *Human Resource Management, 31*, 100780.

Imhanrenialena, B.O., Obi-Anike, O.H., Okafor, C.N. & Ike, R.N. (2021), The Changing Nature of Traditional Work Settings and The Emerging Virtual Work Environments in Africa: The Experience of Nigerian Women, *Gender in Management: An International Journal,* 36(7), 839-857.

Kanbur, A. (2008). Küreselleşme Sürecinde Post Modern Örgüt Yapıları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi veİdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13(3), 387-404.*

Kılıç, G. (2020). Uzaktan Çalışmanın Bir Türü Olarak Tele Çalışma ve Evden Çalışmadan Farkı. *Terazi Hukuk Dergisi, 15(164), 805-819.*

Kırel, A. Ç. (2020). Sanal Örgütlerde Davranış.Taşçı, D. & Yalçınkaya (Ed). *İçinde Sanal Örgütler Alanlar, Araştırmalar, Vakalar.* İstanbul: Maltepe Üniversitesi Kitapları.

Kiesler, S., & Cummings, J. N. (2002). *What Do We Know About Proximity and Distance in Work Groups? A Legacy of Research. In P. Hinds, & S. Kiesler (Eds.), 1. Distributed work (pp. 57–80). Cambridge: MIT Press.*

Kim, T., Mullins, L. B., & Yoon, T. (2021). Supervision of Telework: A Key to Organizational Performance. *The American Review of Public Administration, 51(4), 263-277.*

Kirkman, B. L., & Mathieu, J. E. (2005). The Dimensions and Antecedents of Team Virtuality. *Journal of Management, 31*, 700–718.

Kirkpatrick, S.A., & Locke, E.A. (1996). Direct and İndirect Effects of Three Core Charismatic Leadership Components on Performance and Attitudes. *Journal of Applied Psychology, 81*, 36–51. http://dx.doi.org/10.1037/0021-9010.81.1.36

Kohntopp, T., & McCann, J. (2020). Leadership in Virtual Organizations: Influence on Workplace Engagement. Dhiman, S. (Eds). In *The Palgrave Handbook of Workplace Well-Being*. London: Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-02470-3_12-1

Kuusisto, M. (2017). Organizational Effects of Digitalization: A Literature Review. *International Journal ofOrganization Theory And Behavior*. 20(3), 341-362. https://doi.org/10.1108/ IJOTB-20-03-2017-B003

Kuvaas, B. (2006). Work Performance, Affective Commitment, and Work Motivation: The Roles of Pay Administration and Pay Level. *Journal of Organizational Behaviour, 27,* 365–385. http://dx.doi.org/10.1002/job.377

López-Igual, P., & Rodríguez-Modroño, P. (2020). Who is Teleworking, and Where From? Exploring The MainDeterminants of Telework in Europe. *Sustainability*, 12(21), 8797.

Mahler, J. (2012). The Telework Divide: Managerial and Personnel Challenges of Telework. *Review of Public Personnel Administration*, *32*(4), 407–418. https://doi.org/10.1177/ 0734371X12458127

Makarius, E. E., & Larson, B. Z. (2017). Changing The Perspective of Virtual Work: Building Virtual İntelligence at The İndividual Level. *Academy of Management Perspectives, 31*, 159–178.

Malhotra, N., Budhwar, P., & Prowse, P. (2007). Linking Rewards to Commitment: An Empirical İnvestigation of Four UK Call Centres. *International Journal of Human Resource Management, 18*(12), 2095–2017. http://dx.doi. org/10.1080/09585190701695267

Marlow, S. L., Lacerenza, C. N., & Salas, E. (2017). Communication in Virtual Teams: A Conceptual Framework and Research Agenda. *Human Resource Management Review, 27*, 575–589.

Mathieson, K., Peacock, E., & Chin, W. W. (2001). Extending The Technology Acceptance Model: The İnfluence of Perceived User Resources. *ACM SIGMIS Database: The Database for Advances in Information Systems*, *32*(3), 86–112. https://doi.org/10.1145/506724.506730

Megha, A. K. (2022). An Assessment of The Vertical and Horizontal İmpact of İnformation and Communication Technology (ICT) on Business. *International Journal of Health Sciences*, 6(S2), 13012-13017. https://doi.org/10.53730/ijhs.v6nS2.8423

Melancon, J.P., Noble, S.M., & Noble, C.H. (2010). Managing Rewards to Enhance Relational Worth. *Journal of the Academy Marketing Science*, *39*(3), 341–362. http://dx.doi.org/10.1007/s11747-010-0206-5

Mert, G. (2021). Dijital Dünyada Yeni Bir Boyut: Dijital Liderlik. *Satın alma Dergisi,* 97, 50-51.

Meyer, J.P., & Allen, N.J. (1997). Commitment in The Workplace: Theory, Research and Application*. Thousand Oaks,* CA: Sage.

Mowday, R.T. (1998). Reflections on The Study and Relevance of Organizational Commitment. *Human resource Management review, 8*(4), 387–401. http://dx.doi. org/10.1016/S1053-4822(99)00006-6

Myltykbayeva, A. (2017). *Kazak ve Türk İş Hukuku Çerçevesinde Tele Çalışmanın Düzenlenmesi.* Unpublished master's thesis. Dokuz Eylul University Institute of Social Sciences, İzmir.

Neubauer, R., Tarling, A., & Wade, M. (2017). Redefining Leadership For A Digital Age. Global Center For Digital Business Transformation and Metaberatung Gmbh. https://blog.hostalia.com/wp-content/themes/hostalia/images/metaberatung-redefining-leadership-digital-age-informe-blog-hostalia-hosti.pdf. (Access Date: 18 Jun 2022).

Nordbäck, E. S., & Espinosa, J. A. (2019). Effective Coordination of Shared Leadership in Global Virtual Teams. *Journal of Management Information Systems*, 36(1), 321-350.

Nurmi, N., & Hinds, P. (2016). Job Complexity and Learning Opportunities: A Silver Lining in The Design of Global Virtual Work. *Journal of International Business Studies, 47*, 631–654.

O'Leary, M. B., & Cummings, J. N. (2007). The Spatial, Temporal, and Configurational Characteristics of Geographic Dispersion in Teams. *MIS Quarterly, 31*, 433–452.

Perkins, D.N. (1988). The Possibility of İnvention. In R.J. Sternberg (Ed.), *The Nature of Creativity*, (n.p.). Cambridge University Press.

Pizło, W., Parzonko, A., Mazurkiewicz-Pizło, A., Parzonko, A., Jędrzejczyk, I., & Bórawski, P. (2021). Virtual Organizations: A Case Study of The Polish Agricultural Sector. *European Research Studies Journal*, 24(3B), 361-371.

Ployhart, R. E., & Bartunek, J. M. (Eds.). (2019). Editors' _Comments: There Islem-Nothing So Theoretical As Good Practice: A Call For Phenomenal Theory'. *Academy of Management Review, 44*, 493–497.

Ramlall, S. (2004). Review of Employee Motivation Theories and Their İmplications For Employee Retention Within Organisations. *Journal of American Academy of Business,* 5(1), 52–63.

Raghuram, S., & Wiesenfeld, B. (2004). Work-Nonwork Conflict and Job Stress Among Virtual Workers. *Human Resource Management Review, 43*, 259–277.

Raghuram, S., Tuertscher, P., & Garud, R. (2010). Mapping The Field of Virtual Work: A Cocitation Analysis. *Information Systems Research, 21*, 983–999.

Ravalet, E., & Rérat, P. (2019). Teleworking: Decreasing Mobility or İncreasing Tolerance of Commuting Distances? *Built Environment,* 45(4), 582-602.

Reiche, B. S., Lee, Y., & Allen, D. G. (2019). Actors, Structure, and Processes: A Review and Conceptualization of Global Work İntegrating IB And HRM Research. *Journal of Management, 45*, 359–383.

Savu, I. (2019). Amplifying Performance in Virtual Teams By Optimizing Communication Strategies. *Res. & Sci. Today*, 17, 112- 122.

Schinoff, B. S., Ashforth, B. E., & Corley, K. G. (2020). Virtually (İn)Separable: The Centrality of Relational Cadence in The Formation of Virtual Multiplex Relationships. *Academy of Management Journal, 63*, 1395–1424.

Selmer, J., Dickmann, M., Froese, F. F., Reiche, B. S., & Shaffer, M. (2022). The Potential of Virtual Global Mobility: Implications For Practice and Future Research. *Journal of Global Mobility, 10*, 1–13.

Serafimova, D., Andreeva, A., & Banabakova, V., (2022). Digitalization of Business and Public Organizations- Communication Problems With I.T. Companies and Possible Solutions. Ciurea, C., Boja, C., Pocatilu, P., Doinea, M. (eds). In *Education, Research and Business Technologies* (pp. 347-359). Singapore: Springer.

Skinner, E.A., & Belmont, M.J. (1993). Motivation in The Classroom: Reciprocal Effects of Teacher Behavior and Student Engagement Across The School Year. *Journal of Educational Psychology, 85*(4), 571–581. http://dx.doi.org/10.1037/0022- 0663.85.4.571

Squires, G. (2001). Management As A Professional Discipline. *Journal of Management Studies, 38*(4), 473–487. http://dx.doi.org/10.1111/1467-6486.00245

Taşçı, D. & Yalçınkaya, A. (2020). *Sanal Örgütler Alanlar, Araştırmalar, Vakalar.* İstanbul: Maltepe Üniversitesi Kitapları.

The Google Culture. (2011). *Google Corporate Information*. Retrieved September 22, 2011, from http://www.google.com/about/corporate/company/culture.html

Tutar, H. (2013). *İşletme Yönetimi (5. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.*

Ulrich, D. (1997). *Human Resource Champions*. Boston, MA: Harvard Business School Press.

Van Knippenberg, D. (2000). Work Motivation and Performance: A Social İdentity Perspective. *International Association for Applied Psychology, 49*(3), 357–371. http://dx.doi.org/10.1111/1464-0597.00020

Venkatesh, V., & Johnson, P. (2002). Telecommuting Technology İmplementations: A Within- and Between-Subjects Longitudinal Field Study. *Personnel Psychology*, *55*(3), 661–688. https://doi.org/10.1111/j.1744-6570.2002.tb00125.x

Wang, Y., & Haggerty, N. (2011). Individual Virtual Competence and İts İnfluence on Work Outcomes. *Journal of Management Information Systems*, *27*(4), 299–333. https://doi.org/10.2753/MIS0742-1222270410

Wheatley, D. (2017), Employee Satisfaction and Use of Flexible Working Arrangements, Work, Employment and Society, Vol. 31 No. 4, pp. 567-585.

Yamamoto, T. (2022). Virtual Organization, Organizational Intelligence, and Imperfect Information Processing. In *Systems Research II* (pp. 107-122). Singapore: Springer.

10. Bölüm

SANAL İŞE ALIM

Nermin Kişi

1. GİRİŞ

Bilgi ve iletişim teknolojileri, toplumların gelişiminde kritik bir role sahiptir. Bu teknolojiler, coğrafi mesafeleri ortadan kaldırarak bilgi alışverişini hızlandırırken, sosyal, kültürel ve ekonomik dönüşümleri de teşvik etmektedir. Özellikle internet, e-ticaret siteleri, e-konferanslar ve e-öğrenme platformları gibi sanal ortamların oluşturulmasında önemli bir araç olarak öne çıkmaktadır. Dünya genelinde otel rezervasyonu, giysi, kitap ve müzik ürünlerini satın alma veya satma gibi e-ticaret faaliyetleri, günlük yaşamın vazgeçilmez bir parçası hâline gelmiştir. Kütüphaneleri ziyaret etmek yerine internet aramaları, bilgiye erişimde tercih edilen bir yöntem olmuştur. Çevrim içi dersler sunan üniversiteler ve çalışanlarını çevrim içi eğitimlere yönlendiren birçok şirket bulunmaktadır. İşletmeler, sivil toplum kuruluşları ve eğitim kurumları, bilgilerini internet üzerinden erişilebilir kılarak geniş kitlelere ulaşmaktadır. Hükûmetler ise kamu hizmeti belgelerini internet üzerinden sunarak dijital dönüşümü hızlandırmaktadır (Shih, Kim, 2004:378).

İnternet olanaklarının ve uygulamalarının artması, işletmelerin iş yapma biçimlerini köklü bir şekilde değiştirmiştir. Geleneksel iş modellerinin yerini çevrim içi iş modelleri almıştır. Bu dönüşüm sürecinden İnsan Kaynakları Yönetimi (İKY) departmanları da etkilenmiştir. Özellikle en uygun adayları çekme, işe alma ve seçme süreçlerinin karmaşık ve zorluklarla dolu olduğu bir ortamda, sanal işe alım faaliyetleri bu zorlukların üstesinden gelmede destek sağlamaktadır. Günümüzde birçok şirket, gazete ilanları ve broşürler yerine web siteleri, çevrim içi iş portalları ve dış kaynak kullanarak işe alım süreçlerini yürütmektedir (Razak, 2022:21). Potansiyel adaylar, LinkedIn ve Xing gibi sosyal medya platformlarında hesaplar oluşturarak, işe alım uzmanlarının dikkatini çekmektedir (Papakonstantinidis, 2018:50).

Dahası, Covid-19 salgını, sosyal mesafe tedbirleriyle birlikte, örgütleri işe alım stratejilerini hızlı ve yaratıcı bir biçimde değiştirmeye zorlayarak, sanal

Sonuç olarak, sanal işe alım süreçlerinin gelecekte daha da yaygınlaşması beklenirken, örgütlerin bu dönüşüme hızla adapte olmaları gerekmektedir. Teknolojik altyapıların güçlendirilmesi, İK politikalarının ve kurumsal kültürün uyumlu hâle getirilmesi, sürecin başarılı bir şekilde yönetilmesi için önemlidir. Bu sayede örgütler, rekabet avantajı elde edebilir ve sürdürülebilir büyümeyi destekleyebilirler. Gelecekte, işe alım süreçlerindeki bu sanal dönüşümün sürekli olarak izlenmesi ve geliştirilmesi, örgütlerin yenilikçi çözümler üretmelerini ve işe alım süreçlerini etkin bir şekilde yürütmelerini sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Akhtar, A. (2024, Ocak). *The Ultimate Guide to Virtual Hiring Event: Tips, Tricks & Strategies*. 5 Haziran 2024 tarihinde https://www.vfairs.com/guides/the-ultimate-guide-to-virtual-hiring-event/ adresinden erişildi.

Allal-Cherif, O., Aranega, AY ve Sanchez, RC (2021). Intelligent Recruitment: How to Identify, Select, and Retain Talents from around the World Using Artificial Intelligence. *Technological Forecasting & Social Change*, 1*6*9 (2021), 1-11. https://doi.org/10.1016/j.techfore.2021.120822

Budzanowska-Drzewiecka, M. ve Proszowska, A. (2015). Attractiveness of Job Fairs for Students as a Platform for Searching and Exchange of Information. *Jagiellonian Journal of Management*, *1* (4), 275-289. https://doi.org/10.4467/2450114XJJM.15.019.4828

Condrey, SE (2005). *Handbook of Human Resource Management in Government*. San Francisco, CA: John Wiley & Sons.

Diederichsen, A. (2005). A Conception, Categorization, and Impact of HR-Relevant Virtual Communities. T. Torres-Coronas ve M. Arias-Oliva (Ed.) *e-Human Resources Management: Managing Knowledge People* (s. 154-160), USA: Idea Group Publishing.

Foster, M. (2003). *Recruiting on the Web: Smart Strategies for Finding the Perfect Candidate*. USA: McGraw-Hill.

Foster, S. (2009). Making Sense of e-HRM: Transformation, Technology and Power Relations, T. Bondarouk, H. Ruel, K. Guiderdoni-Jourdain ve E. Oiry (Ed.) *Handbook of Research on E-Transformation and Human Resources Management Technologies: Organizational Outcomes and Challenges* (s. 1-19). USA: Information Science Reference.

Gruel, M. ve Tirrel, H. (2024). Digital Recruiting. *Reference Module in Social Sciences*. London, Elsevier. https://doi.org/10.1016/B978-0-443-13701-3.00066-9

Gupta, R. ve Gupta, P. (2022). A New Era of Recruitment-Virtual Recruitment. *International Journal for Innovative Research in Multidisciplinary Field*, *8* (39), 167-170.

Holm A. (2009). Virtual HRM: A Case of e-Recruitment. *Proceedings of the 3rd International Workshop on Human Resource Information Systems*, s. 49-58.

Ismail, F., Salleh SH ve Wei, CS (2021). Virtual Recruitment Challenges According to Employer Perspective. *Jurnal Penyelidikan Sains Sosial*, *4* (11), 31-39.

Jackson, SE, Schuler, RS ve Werner, S. (2017). *Managing Human Resources*. Twelfth Edition. New York: Oxford University Press.

Joshi A., Bloom DA, Spencer A., Gaetke-Udager K. ve Cohan RH (2020). Video Interviewing: A Review and Recommendations for Implementation in the Era of Covid-19 and Beyond. *Academic Radiology*, *27* (9), 1316-1322. https://doi.org/10.1016/j.acra.2020.05.020

Kamalakannan, A. (2024). The Integration of Digital Transformation with Human Resource Management-A Theoretical Point of View. *International Journal of Scientific Research in Engineering and Management*, *8* (2), 1-8. https://doi.org/10.55041/IJSREM28895

Kanungo, D., Sahu, K., Jogarao, M., Soujanya, K., Kumar, TK ve Nagra, A. (2023). Evolution towards Greater Digitalization in HR Procedures. *Journal of Pharmaceutical Negative Results*, *14* (3), 1597-1602. https://doi.org/10.47750/pnr.2023.14.03.210

Kerrin, M. ve Kettley, P. (2003). *E-Recruitment: Is it Delivering?* UK: Institute for Employment Studies.

Lawler, EE ve Mohrman, SA (2003). *Creating a Strategic Human Resources Organization: An Assessment of Trends and New Directions*. Stanford, CA: Stanford University Press.

Lee, I. (2005). E-Recruiting: Categories and Analysis of Fortune 100 Career Web Sites, T. Torres-Coronas ve M. Arias-Oliva (Ed.) *e-Human Resources Management: Managing Knowledge People* (s. 86-100), USA: Idea Group Publishing.

Lepak, DP ve Snell, SA (1998). Virtual HR: Strategic Human Resource Management in the 21st Century. *Human Resource Management Review*, *8* (3), 215-234. https://doi.org/10.1016/S1053-4822(98)90003-1

Mahendra, GC (2022). A Study on Impact of Digital HRM on Organisational Performance. *International Journal of Advance and Applied Research*, *9* (3), 214-220.

Manuti, A. ve de Palma, PD (2018). *Digital HR: A Critical Management Approach to the Digitalization of Organizations*. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan.

Maurer, SD ve Liu, Y. (2007). Developing Effective E-Recruiting Websites: Insights for Managers from Marketers. *Business Horizons*, *50* (4), 305-314. https://doi.org/10.1016/j.bushor.2007.01.002

Nair, JV, Nair, AA ve Dixit, A. (2020) The Study of Virtual Recruitment: The New Normal. International *Journal of Scientific Research in Engineering and Management*, *4* (10), 1-19.

O'Neill, BS ve Nilson, T. (2005). Achieving High Performance Outcomes through Trust in Virtual Teams. T. Torres-Coronas ve M. Arias-Oliva (Ed.) *e-Human Resources Management: Managing Knowledge People* (s. 1-6), USA: Idea Group Publishing.

Papakonstantinidis, S. (2018). *Tell Me About Yourself: Personal Branding and Social Media Recruiting in the Brave New Online World*. New York, NY: Business Expert Press.

Parry, E. ve Tyson, S. (2009). What is the Potential of E-Recruitment to Transform the Recruitment Process and the Role of the Resourcing Team? T. Bondarouk, H. Ruel, K. Guiderdoni-Jourdain ve E. Oiry (Ed.) *Handbook of Research on E-Transformation and Human Resources Management Technologies: Organizational Outcomes and Challenges* (s. 202-217). USA: Information Science Reference.

Pollack, J. (2010). Improving Employee Selection with Online Testing. K. St. Amant (Ed.) *IT Outsourcing: Concepts, Methodologies, Tools, and Applications* (s. 902-909). USA: IGI Global.

Raghavendra, B., Priyanka, C. ve Chaithanya, G. (2018). A Study on E recruitment. *International Journal of Advance Research in Science and Engineering*, *7* (3), 843-852.

Razak, A. (2022). Emerging Trends and Challenges in Virtual Recruitment and Selection in it Firms- Indian Scenario. *International Journal of Marketing and Human Resource Management*, *13* (3), 21-31.

Reynolds, DH ve Weiner, JA (2009). *Online Recruiting and Selection: Innovations in Talent Acquisition*. United Kingdom: John Wiley & Sons.

Shih, TK ve Kim, W. (2004). Future Research Directions for the Intelligent Virtual World. TK Shih ve PP Wang (Ed.) *Intelligent Virtual World: Technologies and Applications in Distributed Virtual Environment* (s. 377-390). Singapore: World Scientific Publishing.

Smitha, C. ve Kumari AS (2023). Effectiveness of Virtual Recruitment-A Study on Commerce and Management Students' Perspective. *Journal of Namibian Studies: History Politics Culture*, *35*, 330-341. https://doi.org/10.59670/jns.v35i.3454

Swapna, HR ve Arpana, D. (2021). Chatbots as a Game Changer in E-recruitment: An Analysis of Adaptation of Chatbots. R. Kumar, BK Mishra, PK Pattnaik (Ed.) *Next Generation of Internet of Things. Lecture Notes in Networks and Systems* (s. 61-69). Singapore: Springer.

Vik, AS, Norbech, BC ve Jeske, D. (2018). Virtual Career Fairs: Perspectives from Norwegian Recruiters and Exhibitors. *Future Internet*, *10* (2), 1-16. https://doi.org/10.3390/fi10020019

West, JP ve Berman, EM (2001). From Traditional to Virtual HR: Is the Transition Occurring in Local Government? *Review of Public Personnel Administration*, *21* (1), 38-64. https://doi.org/10.1177/0734371X0102100104

Yacine, L. ve Karjaluoto, H. (2022). Video Recruitment: Online Perspectives and Implications for Employer Branding. C. Machado ve JP Davim (Ed.) *Organizational Innovation in the Digital Age* (s. 87-123). Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-98183-9_4

Yamamoto, GT ve Özbek, A. (2009). E-HRM as a Reality in Virtual World. T. Torres-Coronas ve M. Arias-Oliva (Ed.) *Encyclopedia of Human Resources Information Systems: Challenges in e-HRM* (s. 278-285). USA: Information Science Reference.

11. Bölüm

SANAL İŞ GÜCÜ YÖNETİMİ

Serdar Çakan

1. GİRİŞ

Örgütlerde yaşanan dijitalleşme süreçleri, üretim faktörleri üzerindeki yönetim metotlarını doğal olarak farklılaştırmaktadır. Bu farklılaşmayı tetikleyen ana etken, modern yönetim çağında önemli bir üretim faktörü hâline gelen bilgi ve onun nasıl elde edildiğidir. Çok büyük yoğunluktaki verilerin mantıksal işlemlerden *(enforme edilmesi)* geçirilmesi ile elde edilen hızlı, tam doğru ve az maliyetli bilginin karar süreçlerinde kullanılabilir olması, örgütlerin dijitalleşme süreçlerini netleşmiştir. Gelişmiş yönetim bilişim sistemleri ile elde edilen bilginin, örgütlerde önemli bir rekabet unsuru hâline gelmesiyle bir diğer üretim faktörü olan emeğin de eskiye oranla daha farklı bir konumda ele alınmasına imkân vermektedir.

İnsan kaynakları Yönetimi bölümleri, örgütlerin ihtiyacı olan beşerî sermayeyi bir araya getirmek, onu geliştirmek *(eğitmek)* ve süresi uzun bir periyotta üretim faaliyetinde tutabilmek için vardır. Bu nedenle İKY bilinçli bir beşerî sermaye oluşturma sürecidir. Amacı örgütün kalkınmasıdır ve temelde bir yatırım faaliyetleri kümesidir ancak başarısı örgütün kültürüne bağlıdır (Cansen, 2024). Bir başka ifade ile örgüt kültürü, İKY'nin başarılı faaliyetleri için zemin oluşturmaktadır. Kültürün imkân verdiği ölçüde gelişebilen entelektüel sermaye, örgütün ekonomik geleceği için de bir rota çizebilmektedir. Dolayısıyla sanal faaliyetlerin artması, sanal araçların kullanım alanlarının çoğalması, bireysel ve örgütsel olmak üzere her iki alanda da önemlidir ve örgütün içinde bulanacağı sanal iş dünyası ile de uyumlu olmak zorundadır. Başka bir ifade ile örgütlerin iş gücüne bakışındaki değişim kendi iç dinamiklerinden çok değişen emek piyasaları ile ilgilidir. Dolayısıyla sanal iş gücü yönetimini önemli bir noktaya getiren farklılaşmalar hem firmaların hem de hane halkının karşılıklı etkilediği bir mekanizmayı beraberinde getirmektedir. Çünkü teknolojik gelişmeler farklı çalışma metotlarını deneyimlemek isteyen

KAYNAKÇA

Ausburn, L. J. ve Ausburn, F. B. (2014), Technical perspectives on theory in screen-based virtual reality environments: leading from the future in VHRD, *Advances in Developing Human Resources*, Vol. 16 No. 3, pp. 371-390. doi: 10.1177/1523422314532125

Ayrancı, E. (2011). Effects of Top Turkish Managers Emotional and Spiritual Intelligences on Their Organizations Financial Performance, *Business Intelligence Journal*, Sayı:1, s. 9-36.

Baker, J. S. ve Jones, M. A. (1996, Spring). The Poison Grapevine: How Destructive Are Gossip and Rumor in the Workplace, *Human Resource Development Quarterly*, 7(1), s. 75-88.

Bailey, D. E., & Kurland, N. B. (2002). A review of telework research: Findings, new directions, and lessons for the study of modern work, *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, 23(4), 383-400. https://doi.org/10.1002/job.144

Berg, J. M. ve Kreiner, G. E. (2021). Toward a typology of virtual work. *Academy of Management Annals,* 15(1), 141-180. https://doi.org/10.5465/annals.2019.0141

Bennett, E. E. (2009). Virtual HRD: the intersection of knowledge management, culture, and intranets, *Advances in Developing Human Resources*, (11)3, pp. 362-374. doi: 10.1177/1523422309339724

Bickle, J. T., Hirudayaraj, M. ve Doyle, A. (2019). Social presence theory: relevance for HRD/VHRD research and practice, *Advances in Developing Human Resources*, Vol. 21 No. 3, pp. 383-399.

Caillier, J. G. (2012). The impact of teleworking on work motivation in a US federal government agency. *The American Review of Public Administration*, 42(4), 461-480. https://doi.org/10.1177/0275074012445780

Calp, M. H. ve Doğan, A. (2019). İnsan Kaynakları Yönetiminde Dijital Dönüşüm, Karadeniz Zirvesi, 2nd International Congress of Social Sciences, 23-25 August, Rize, pp. 387-400.

Cansen, E. (2024). Beşeri Sermaye Birikimi, *Sözcü Gazetesi*, Erişim Tarihi: 09 Haziran 2024, https://www.sozcu.com.tr/beseri-sermaye-birikimi-p56141

Cascio, W. F. ve Montealegre, R. (2016). How technology is changing work and organizations. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior,* 3, 349-375. https://doi.org/10.1146/annurev-orgpsych-041015-062352

Charalambous, G., Fletcher, S. ve Webb, P. (2015). Identifying the key organisational human factors for introducing human-robot collaboration in industry: an exploratory study, *The International Journal of Advanced Manufacturing Technology*, Vol. 81 No. 9, pp. 2143-2155.

Çakan, S. ve Gök, B. (2022a). A Research on the Digital Nomadism Potentials of Young People, 8th EMI Congress Proceed Book, Cappadocia.

Çakan, S. ve Gök, B. (2022b). Türkiye'de emekli bireylerin iş yaşamlarına yeniden dönmelerine ilişkin sosyoekonomik nedenler, *Journal of Awareness*, 7(3), 97-110.

Çağan, N. (1999). *Esneklik Kuralsızlaştırma Değil, Yeniden Düzenlemedir, Kamuoyunda Esneklik*, MESS Yayın, No: 311.

Davenport, T. H. ve Ronanki, R. (2018). Artificial intelligence for the real world. *Harvard Business Review*, 96(1), 108-116.

Drucker, P. F. (1954). *Thepractice of management*. New York: Harper and Row

Drucker, P. F. (2000). *Yeni gerçekler.* (Çev.) B. Karanakçı, 7. Bs.. İstanbul: Türkiye İş Bankası.

Drucker, P. F. (1999). *21. Yüzyıl için yönetim tartışmaları.* (Çev.) İ. Bahçıvangil ve G. Gorbon, İstanbul: Epsilon.

Fischer, K. ve Fischer, M. D. (2001). *The Distance Manager: A Hands-On Guide To Managing Off-Site Employees and Virtual Teams,* McGraw-Hill, New York, NY.

Fukuyama, M. (2018). Society 5.0: Aiming for a new human-centered society, *Japan Spotlight*, July/August, 47-50.

Gajendran, R. S. ve Harrison, D. A. (2007). The good, the bad, and the unknown about telecommuting: Meta-analysis of psychological mediators and individual consequences. *Journal of Applied Psychology,* 92(6), 1524. https://doi.org/10.1037/0021-9010.92.6.1524

Gerke, S. K. (2006). If I can not see them, how can I lead them?, *Industrial & Commercial Training*, Vol. 38 No. 2, pp. 102-5.

Golden, T. D. ve Veiga, J. F. (2005). The impact of extent of telecommuting on job satisfaction: Resolving inconsistent findings. *Journal of Management*, 31(2), 301-318. https://doi.org/10.1177/0149206304271768

Göktaş, P. ve Baysal, H. (2018). Türkiye'de Dijital İnsan Kaynakları Yönetiminde Bulut Bilişim, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakülltesi Dergisi*, Vol. 23 No. 4, pp. 1409-1424.

Hanandi, M. ve Grimaldi, M. (2010), Organizational and collaborative knowledge management: a virtual HRD model based on web 2.0, (IJACSA), *International Journal of Advanced Computer Science and Applications*, Vol. 1 No. 4, pp. 11-19. doi: 10.14569/IJACSA.2010.010402

Hinds, P. J. ve Bailey, D. E. (2003). Out of sight, out of sync: Understanding conflict in distributed teams. *Organization Science*, 14(6), 615-632. https://doi.org/10.1287/orsc.14.6.615.24872

Hoefling, T. (2003). *Working Virtually: Managing People for Successful Virtual Teams and Organizations*, Stylus Publishing, Sterling, VA.

Holland, P. ve Bardoel, A. (2016). The impact of technology on work in the twenty-first century: Exploring the smart and dark side. *The International Journal of Human Resource Management*, 27(21), 2579–2581. https://doi.org/10.1080/09585192.2016.123 8126

Huang, W. H. D., Han, S. H., Park, U. Y. ve Seo, J. J. (2010). Managing employees' motivation, cognition, and performance in virtual workplaces: the blueprint of a game-based adaptive performance platform (GAPP), *Advances in Developing Human Resources*, Vol. 12 No. 6, pp. 700-714, doi: 10.1177/1523422310394794.

International Labor Organization (2017). Working Anytime, anywhere: The Effects on the World of Work.

Jiang, F., Du, C., Fu, T. ve Xiao, R. (2018). Research on the application of artificial intelligence in human resource management, The 4th Annual 2018 International Conference on Management Science and Engineering (MSE2018), pp. 295-300.

Khalil, G. ve Accoumeh, A. (2014). Critical success factors of the e-recruitment system, *Journal of Human Resources Management and Labor Studies*, Vol. 2 No. 2, pp. 159-170.

Karu, M. (2007). Paindlikud töövormid töö-ja pereelu ühitamisel. Töö ja pere: paindlik töökorraldus ja lastevanemate tööhõive. Toimetajad: Vaher, B., Seeder, K. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda, 34.

Kambur, E. ve Yıldırım, T. (2023). From traditional to smart human resources management. *International Journal of Manpower*, Vol. 44 No. 3, pp. 422-452.

Kossek, E. E., Lautsch, B. A. ve Eaton, S. C. (2006). Telecommuting, control, and boundary management: Correlates of policy use and practice, job control, and work–family effectiveness. *Journal of Vocational Behavior*, 68(2), 347-367. https://doi.org/10.1016/j.jvb.2005.07.002

Kutal, G. (2007). Küreselleşme, Esnekleşme ve Küresel İstihdama Etkileri, *MESS Mercek Dergisi*, Sayı: 48, s. 21-30.

Legner, C., Eymann, T., Hess, T., Matt, C., Böhmann, T., Drews, P. ve Ahlemann, F. (2017). Digitalization: Opportunity and Challenge for the Business and Information Systems Engineering Community. *Business & Information Systems Engineering,* 59(4), 301-308.

Libert, K., Mosconi, E. ve Cadieux, N. (2020), Human-machine interaction and human resource management perspective for collaborative robotics implementation and adoption, Proceedings of the 53rd Hawaii International Conference on System Sciences, pp. 533-542.

McGregor, D. (1960). *The human side of enterprise*. New York: McGraw-Hill Book Company.

Marler, J. H. ve Boudreau, J. W. (2017). An evidence-based review of HR Analytics. *International Journal of Human Resource Management*, 28(1), 3-26. https://doi.org/10.1080/09585192.2016.1244699

Mancuso, D.S., Chlup, D.T. ve McWhorter, R.R. (2010). A study of adult learning in a virtual world, *Advances in Developing Human Resources*, Vol. 12 No. 6, pp. 681-699, doi: 10.1177/1523422310395368.

Maslow, A. ve Toward, H. (1962). *A pyschology of being*. New Jersey: D. Van Nostrand Company & Princeton

Mayer, R. C., Davis, J. H. ve Schoorman, F. D. (2008). An integrative model of organizational trust: Past, present, and future. *Academy of Management Review*, 32(2), 344-354. https://doi.org/10.5465/amr.2007.24348410

Mazmanian, M., Orlikowski, W. J. ve Yates, J. (2013). The autonomy paradox: The implications of mobile email devices for knowledge professionals. *Organization Science*, 24(5), 1337-1357. https://doi.org/10.1287/orsc.1120.0806

McCune, J. C. (1998). Telecommuting revisited. *Management Review*, 87: 10-16.

McLean, G.N. ve McLean, L. (2001). If we can't define HRD in one country, how can we define it in an international context, *Human Resource Development International*, Vol. 4 No. 3, pp. 313-326.

McWhorter, R.R., Mancuso, D.S. ve Hurt, A.C. (2008). Adult learning in virtual environments, Paper presented at the Academy of Human Resource Development International Conference, FL.

Müller, A. (2016). The digital nomad: Buzzword or research category? *Transnational Social Review: A Social Work Journal*, 6(3), 344–348.

O'Connell, S. E. (1996). The virtual workplace moves at warp speed. *HR Magazine*, March 51:77.

O'Donnell, D., McGuire, D. ve Cross, C. (2006). Critically challenging some assumptions in HRD, *International Journal of Training and Development*, Vol. 10 No. 1, pp. 4-16.

Rahimi, S., Khorasani, A., Rezaeizadeh, M. ve Waterworth, J. (2021). The virtual human resource development (VHRD) approach:an integrative literature review, *European Journal of Training and Development*, Vol. 46 No. 5/6, 2022, pp. 484-503

Safran, B. (2015). Bilgi Yönetilebilir mi? Kavramsal Bir Yaklaşım, *Türk Kütüphaneciliği,* (29)3, 550-565.

Saju, M.D., Oswal, N. ve Ateeq, K. (2021). Artificial intelligence (AI): bringing a new revolution in human resource management (HRM), *Grenze International Journal of Engineering and Technology*, Vol. 7, pp. 211-218.

Samarasinghe, K.R. ve Medis, A. (2020). Artificial intelligence based strategic human resource management (AISHRM) for industry 4.0, *Global Journal of Management and Business Research*, Vol. 20 No. 2, pp. 1-8.

Sanchez, A.M., Perez, M.P., Sanchez, P.D.L. ve Carnicer, M.J. (2007). Teleworking and workplace flexibility: a study of impact on firm performance, *Personnel Review*, Vol. 36 No. 1, pp. 42-64.

Schepers, J., de Jong, A., de Ruyter, K. ve Wetzels, M. (2011). Fields of gold: Perceived efficacy in virtual teams of field service employees. *Journal of Service Research*, 14(3), 372–389. https://doi.org/10.1177/1094670511412354

Skobelev, P. O. ve Borovik, S. Y. (2017). On the way from industry 4.0 to industry 5.0: From digital manufacturing to digital society. *International Scientific Journal Industry 4.0*, 2(6), 307-311.

Sima, V., Gheorghe, I.G., Subic, J. ve Nancu, D. (2020). Influences of the industry 4.0 revolution on the human capital development and consumer behavior: a systematic review, *Sustainability*, Vol. 12 No. 10, p. 4035.

Sivunen, A. ve Hakonen, M. (2011). Review of virtual environment studies on social and group phenomena. *Small Group Research*, 42(4), 405-457. https://doi.org/10.1177/1046496410397382

Stanko, T. L. ve Beckman, C. M. (2015). Watching you watching me: Boundary control and capturing attention in the context of ubiquitous technology use. *Academy of Management Journal*, 58(3), 712–738. https://doi.org/10.5465/amj.2012.0911

Strohmeier, S. (2007). Research in e-HRM: Review and implications. *Human Resource Management Review*, 17(1), 19-37. https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2006.11.002

Thompson, B. Y. (2019). The Digital Nomad Lifestyle: Remote, Work/Leisure Balance, Privilege and Constructed Community, *International Journal of The Sociology of Leisure*, 2, 27:42.

Yoon, S.W. ve Lim, D.H. (2010). Systemizing virtual learning and technologies by managing organizational competency and talents Seung, *Advances in Developing Human Resources*, Vol. 12 No. 6, pp. 715-727, doi: 10.1177/1523422310394795.

SİYASETİN YÖNETİMİ

İktidar ve Ana Muhalefet Partileri

Dr. Metin Karadağ

nobel bilimsel

SİYASETİN YÖNETİMİ
İktidar ve Ana Muhalefet Partileri

Dr. Metin Karadağ

Yayın No.: 2335
ISBN: 978-625-393-450-7
E-ISBN: 978-625-393-541-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Kasım 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Karadağ, Metin.
Siyasetin Yönetimi İktidar ve Ana Muhalefet Partileri / Metin Karadağ
1. Basım, VIII + 114 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça ve dizin yok.
ISBN: 978-625-393-450-7
E-ISBN: 978-625-393-541-2
1. Siyasal Partiler 2. İktidar 3. Muhalefet 4. Siyasetin Yönetimi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖZ GEÇMİŞ vii

YAZARDAN 1

Birinci Bölüm
GİRİŞ 3

İkinci Bölüm
PARTİ YÖNETİM SİSTEMLERİ 11

Üçüncü Bölüm
PARTİ YÖNETİM ALANLARI 23

Dördüncü Bölüm
ANA MUHALEFET OLARAK CHP 47

Beşinci Bölüm
İKTİDAR OLARAK AK PARTİ 69

Altıncı Bölüm
SONUÇ VE ÖNERİLER 101

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA
KÜRESEL ENERJİ STRATEJİLERİ

Editör
Prof. Dr. Sabiha Kılıç

nobel bilimsel

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA KÜRESEL ENERJİ STRATEJİLERİ

Editör: Prof. Dr. Sabiha Kılıç

Yayın No.: 2321
ISBN: 978-625-393-978-6
E-ISBN: 978-625-393-979-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Evrim Korkmaz -evrim@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Kılıç, Sabiha.
Sürdürülebilir Kalkınma Küresel Enerji Stratejileri / Sabiha Kılıç
1. Basım, VIII + 246 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-978-6
E-ISBN: 978-625-393-979-3
1. Sürdürülebilir Kalkınma 2. Yenilenebilir Enerji 3. Küresel Enerji Stratejileri 4. İklim Değişimi 5. Yeşil Ekonomi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **v**

1. Bölüm
KÜRESEL ENERJİ STRATEJİLERİ LİTERATÜRÜNÜN GÖRSEL HARİTASI **1**
Sabiha Kılıç

2. Bölüm
SÜRDÜRÜLEBİLİR ENERJİ STRATEJİLERİ VE YENİLİK **37**
Hilal Zehra Furuncu - Tolga Ulusoy

3. Bölüm
İKLİM DEĞİŞİMİ VE ENERJİ STRATEJİLERİ **55**
Zeynep Dilara Bildirici - Mustafa Kemal Öktem

4. Bölüm
GELİŞMİŞ ÜLKELERDE İKLİM DEĞİŞİMİNİ YAVAŞLATMA STRATEJİLERİ **73**
Zeynep Aydoğan

5. Bölüm
DURUMSALLIK KURAMI IŞIĞINDA KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK UYGULAMALARI VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ **101**
Bedirhan Sabuncuoğlu

6. Bölüm
İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNDE DİRENÇLİ KENTLER **117**
Gizem Erdoğan Aydın

7. Bölüm
SÜRDÜRÜLEBİLİR YAŞAM TARZI VE YEŞİL ENERJİ **141**
Kübra Müge Daldal

8. Bölüm
ENERJİ TÜKETİMİ VE YEŞİL EKONOMİ..... 155
İlker Sakınç

9. Bölüm
ETKİN ENERJİ YÖNETİMİ VE KARBON AYAK İZİ..... 177
Kübra Müge Daldal - Leyla Bezgin Ediş

10. Bölüm
TÜRKİYE'DE BELEDİYELERDE ÖNE ÇIKAN ENERJİ POLİTİKALARI 191
Meryem Arslan

11. Bölüm
GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE YENİLENEBİLİR ENERJİ EKONOMİSİ YATIRIMLARI..... 229
Salih Aydın

1. Bölüm

KÜRESEL ENERJİ STRATEJİLERİ LİTERATÜRÜNÜN GÖRSEL HARİTASI

Sabiha Kılıç

1. GİRİŞ

Dünya genelinde hızlı nüfus artışının yanı sıra ekonomik kalkınmanın da etkisiyle küresel enerji talebindeki yükselme devam etmektedir. Küresel enerji talebindeki artış iklim değişikliğiyle ilgili endişelerle birleşince gerek hükûmetler, gerek işletmeler ve gerekse de akademik çevreler için enerji stratejileri en önemli konulardan biri hâline gelmiştir. Enerji sektöründe karbon emisyon oranlarının düşürülmesi ihtiyacı dijitalleşmeyi gerekli kılmakta, geleneksel iş modellerinin dönüşmesine yol açmaktadır. Bunların yanı sıra belirsiz bir ekonomik ve politik ortam uzun vadeli yatırımlar ile uzun vadeli gelirlerde öngörülemezliğe neden olmaktadır. Tüm bu gelişmeler hükmetler ve işletmeler açısından gelecekte günlük olarak değişeceği öngörülen enerji tüketim kalıplarındaki değişikliğe hazırlanmak üzere enerji konusunda bir yol haritası ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır (Arifin, 2022; Houldin ve Yang, 2020; Tolmasquim ve diğerleri, 2020).

Enerji dönüşümü; toplum, ekonomi, mevzuat ve çevre gibi küresel ekonominin birbiriyle bağlantılı çok sayıda alt sistemini etkileyen zorlu bir çabayı içermektedir (Jakimowicz, 2022). Yenilenebilir enerji gibi alternatif enerji kaynaklarına geçiş, mevcut sistemlerde ve uygulamalarda değişiklikler gerektirmekle birlikte teknik ve lojistik zorlukları da kapsamaktadır. Yenilenebilir enerji kaynaklarına geçişte aynı zamanda akıllı şebekeler ve enerji depolama sistemleri gibi yeni teknolojilere ve altyapı yatırımlarına da ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle enerji dönüşümü, çeşitli alt sistemlerin birbirleriyle ilişkisini dikkate alan, farklı sektörlerdeki paydaşlar arasında iş birliğini içeren kapsamlı bir yaklaşımı gerektirir. Dolayısıyla enerji dönüşümünde hükûmetler,

uzatma", "afrika" ve "çevre" olarak ifade edilebilir. Alt kümelerde en çok yayını bulunan ülkeler ve en çok çalışılan alt alan kategorileri aşağıda özetlenmektedir:

Alt Küme	**Ülke**	**Alt Alan Kategorisi**
"termal uyum"	İspanya	Çevre Bilimleri
"yenilenebilir enerji"	Çin Halk Cumhuriyeti	Elektrik ve Elektronik Mühendisliği
"iklim müzakereleri"	ABD	Makine Mühendisliği
"yaşam süresini uzatma"	Almanya, Fransa, Avustralya	Multidisipliner Bilimler
"afrika"	Suudi Arabistan	Enerji ve Yakıtlar
"çevre"	Hindistan	Ekonomi

Küresel enerji stratejileri alanında gerçekleştirilen bilimsel eserler zaman bazlı olarak analiz edildiğinde ortak atıf alan ilk çalışmaların 1992 yılında yayımlanan eserlere ait olduğu söylenebilir. 1992 yılındaki ilk çalışma alanları enerji ve yakıtlar, malzeme bilimi, termodinamikler ve mekaniklerdir. Yıllar itibariyle bilim ve teknoloji alanındaki gelişmelere bağlı olarak nanobilim, kuantum bilimi, analitik kimya, yoğunlaştırılmış madde, okyanus bilimi, moleküler fizik gibi konuları içeren çalışmaların yapılmaya başlandığı belirlenmiştir.

Küresel enerji stratejileri alanında ortak atıf performansı yüksek olan bilimsel eserlerin yer aldığı kurum bazlı analizler sonucunda, Uluslararası Enerji Ajansı – IEA, Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler tarafından yayımlanan küresel enerji stratejileri konulu çalışmaların yüksek düzeyde atıf aldığı söylenebilir.

Çalışma, küresel enerji stratejileri alanında yayımlanan bilimsel eserlere bağlı olarak alana yön veren, hükümetler ve işletmeler için rehber niteliğindeki akademik çalışmaların ayrıntılı analizi aracılığıyla bu konuda çalışan akademisyenler, araştırmacılar, profesyoneller ve öğrencilere ayrıntılı bilgiler sunmaktadır.

REFERANSLAR

Akeiber, H., Nejat, P., Abd. Majid, M., Z., Wahid, M., A., Jomehzadeh, F., Famileh, I., Z., Calautit, J., K., Hughes, B., R., ve Zaki, S., A. (2016). A review on phase change material (PCM) for sustainable passive cooling in building envelopes*. Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 60, 1470-1497.

Alvarado, E. (2024). *Strategies for change implementation in the energy industry*. Walden University, Doktora Tezi, Minneapolis, Minneasota.

Arifin, Z. (2022). The effects of disruptive technologies on power utility company's performance; empirical evidence from Indonesia. *Technology Analysis & Strategic Management, 34*(4), 461–473. https://doi.org/10.1080/09537325.2021.1906853

Berardi, U., Gharrafianhoseini, A., Tookey, J., Hin Wa Li, D., ve Gharrariahoseini, A. (2016). Exploring the advantages and challenges of double-skin façades (DSFs). *Renewable and Sustainable Energy Reviews,* 60, 1052-1065.

Chen, C. (2004). Searching for ıntellectual turning points: Progressive knowledge domain visualization. *PNAS*, 101(1), 5303-5310, Erişim Adresi: www.pnas. org/cgi/doi/10.1073/ pnas.0307513100.

Energy Outlook (2024). *Economist Intelligence*, EIU. Erişim Adresi: https://www.eiu.com/n/ campaigns/energy-in-2024/ (24/06/2024).

Gaston, K., J. (2000). Global patterns in biodiversity. *Nature*, 405, 220-227. DOI:10.1038/35012228

Güven, B. (2023). Foreword. World Energy Outlook. *International Energy Acengy*. Erişim Adresi: https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2023. (11/07/2024).

Houldin, R. W., & Yang, B. (2020). The death and life of retail electricity. *The ElectricityJournal, 33*(5), Article 106738. https://doi.org/10.1016/j.tej.2020.106738.

Jakimowicz, A. (2022). The energy transition as a super wicked problem: The energysector in the era of prosumer capitalism. *Energies, 15*(23), Article 9109. https://doi.org/10.3390/ en15239109.

Kılı, S. (2024). Makine İmalat Teknolojileri ve Eklemeli İmalat Literatürünün Görselleştirilmesine Dair Bibliyometrik Bir Analiz. *Mühendis ve Makine Dergisi*, 64(711), 352-385. DOI:muhendismakina.1319011.

Liu, T., Wang, X., Liu, F., Xin, K., ve Liu, Y. (2022). Islanding Detection of grid-forming inverters: mechanism, methods, and challenges. *IEEE Electrification Magazine*, 10(1), 30-38. DOI:10.1109/MELE.2021.3139206.

Roman-Leshkov, Y., Barret, C., J., Liu, Z., Y., ve Dumesic, J., A. (2007). Production of dimenthylfuran for liquid fuels from biomass-drived carbohydrates. *Nature*, 447, 982-985.

Tolmasquim, M. T., Senra, P. M. A., Gouvêa, A. R., Pereira, J. A. O., Alves, A. C., & Moszkowicz, M. (2020). Strategies of electricity distributors in the context ofdistributed energy resources diffusion. *Environmental Impact Assessment Review,84*, Article 106429. https://doi.org/10.1016/j.eiar.2020.106429,

Wang, X., Zhang, Y., Si, H., Zhang, Q., Wu, J., Gao, L., Wei, X., Sun, Y., Liao, Q., Zhang, Z., Ammarah, K., Gu, L., Kang, Z., ve Zhang, Y. (2020). Single-Atom vacancy defect to trigger high-efficiency hydrogen evolution of MoS_2. *Journal of the American Chemical Society*, 142, 4298-4308.

Wang, Y., Zhang, N., Chen, Q., Kirschen, D., S., Li, Pan ve Xia, Q. (2018). Data-Driven probabilistic net load forecasting with high penetration of behind-the-meter PV. *IEEE Transactions on Power Systems*, 33(3), 3255-3264. DOI:10.1109/TPWRS.2017.2762599.

World Energy Outlook (2019). *International Energy Agency*. https://iea.blob.core.windows.net/ assets/98909c1b-aabc-4797-9926-35307b418cdb/WEO2019-free.pdf (Erişim Tarihi: 11/07/2024).

World Energy Outlook (2023*). International Energy Agencey*. Erişim Adresi: https://www.iea.org/ reports/world-energy-outlook-2023. (11/07/2024).

Yang, J., He, L., ve Fu, S. (2014). An improved PSO-based charging strategy of electric vehicles in electrical distribution grid. *Applied Energy,* 128, 82-92. https://doi.org/10.1016/j.apenergy. 2014.04.047

Zhang, X., Song, X., Lu, J., ve Liu, F. (2022). How financial development and digital trade affect ecological sustainability: The role of renewable energy using an advanced panel in G-7 countries. *Renewable Energy*, 199, 1005-1015. DOI:10.1016/j.renene.2022.09.028

Zhang, Y., Ji, Y., Wu, M., Ding, B., Yu, H., ve Kou, L. (2020). Optimal dispatching of regional integrated energy system based on SMPC. *4th IEEE Conference on Energy Internet and Energy System Integration (EI2),* October 30-November 1, 4092-4096, Wuhan, China. DOI: 10.1109/ei250167.2020.9346607.

2. Bölüm

SÜRDÜRÜLEBİLİR ENERJİ STRATEJİLERİ VE YENİLİK

Hilal Zehra Furuncu - Tolga Ulusoy

1. GİRİŞ

Ülkelerin gelişmesi ve kalkınması ekonomik, sosyal ve çevresel bileşenler açısından değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda sürdürülebilirlik kavramı ortaya çıkmış ve bu bileşenlerle entegre hâle getirilmesi üzerinde çalışmalar yapılmaktadır. Sürdürülebilirlik konusu 1960'lı yıllarda araştırılmaya ve görüşlerin bildirilmesine rağmen dikkate alınmadığında oluşturduğu birçok olumsuz faktör sonrasında değer görmeye başlamıştır. Sürdürülebilirlik ile ilgili birçok alanda araştırma yapılmış ve en önemlilerinden biri yenilenebilir enerji olarak görülmüştür (Kurucu, 2015; Köşker ve Gürer, 2020; Kuşat, 2013; Yalçınkaya ve Sert, 2024).

Sürdürülebilir bir dünya için geleneksel enerji kaynaklarının oluşturduğu küresel ısınma, sera gazı etkisi, iklim değişikliği, hava kirliliği, karbon emisyonu (Büyükşahin,2018) gibi çevresel bozulmalara neden olan etkiler barındırmaktadır. Çevresel bozulmalar, ekonomik ve sosyal bileşenleri oluşturan tüm değişkenlerin sürdürülebilirliğini zorlaştırmaktadır (Erdoğan,1998). Böylece bir ülkenin kalkınması, büyümesi ve gelişmesi sadece ekonomi için yapılan iyileştirmeler ile sağlanamayacağı sonucuna varılmıştır. Bu nedenle yenilebilir enerji faaliyetlerinin yürütülmesinde, gittikçe dijitalleşen dünyamızda kolay, hızlı ve uzun vadeli çözümlerin bulunması amacıyla yapay zekâ teknolojisinden yararlanılmaya başlanmıştır (Dirik vd., 2023). Yapay zekâ, günümüzde işletmeler tarafından tercih edilmeye başlanan yenilikçi ve teknolojik bir karar mekanizmasıdır. Yenilenebilir enerji için yapılabilecek çalışmaların belirlenmesinde önemli rol oynadığı gibi işletmelere atılması gereken adımlar ile ilgili

REFERANSLAR

Ahmad, T., Zhang, D., Huang, C., Zhang, H., Dai, N., Song, Y., & Chen, H. (2021). Artificial Intelligence in Sustainable Energy Industry: Status Quo, Challenges and Opportunities. *Journal of Cleaner Production,* 289, 125834.

Aksoy, B. (2021). Estimation of Energy Produced in Hydroelectric Power Plant Industrial Automation Using Deep Learning and Hybrid Machine Learning Techniques. *Electric Power Components and Systems,* 49(3), 213-232.

Alagöz, M. (2004). Sürdürülebilir Kalkinmanin Paradigmasi. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi,* 4(8), 1-23.

Andiç, C. (2022). Yapay Zekaya Temelli Enerji Depolama Sistemleri Ve Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Entegrasyonu. *Teknobilim-2022: Enerji Krizi Ve Yenilenebilir Enerji,* 137.

Balbay, Ş., Sarıhan, A., & Avşar, E. (2021). Dünyada ve Türkiye'de "Döngüsel Ekonomi/Endüstriyel Sürdürülebilirlik" Yaklaşımı. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi,* (27), 557-569.

Büyükşahin, F. (2018). Antropojenik Etkiler ile Havanın Kirletilmesi ve İklim Değişikliği. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi,* 1(1), 14-26.

Cesur, M. ve Armutcu, B. (2023). Yapay Zekânın Yeşil Ürün Satın Alma Davranışına Etkisi. *Journal of Public Ekonomi and Public Financial Management.* 3(2), s. 39-54.

Chen, C., Hu, Y., Karuppiah, M., & Kumar, P. M. (2021). Artificial Intelligence on Economic Evaluation of Energy Efficiency and Renewable Energy Technologies. *Sustainable Energy Technologies and Assessments,* 47, 101358.

Çayırağası, F., Sakıcı, Ş. (2021). Avrupa Yeşil Mutabakatı (Green Deal) ve Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Perspektifinde Sürdürülebilir Dijital Pazarlama Stratejileri. Gaziantep University Journal of Social Sciences, 20(4), 1916-1937.

Danish, M. S. S. (2023). Artificial Intelligence and Expert Opinions for a Sustainable Energy Future. *Enerjies Journals,* 16(8), s. 3309.

Dincer, I., & Rosen, M. A. (2004). Exergy as a Driver for Achieving Sustainability. *International Journal of Green Energy,* 1(1), 1-19.

Dirik, R., Taşkesen, E., & Dirik, Ö. (2023). Yenilenebilir Enerji Kaynaklarında Yapay Zekâ Kullanımı. *In International Conference on Recent Academic Studies,* (1), 28-35.

Doğan E. ve Narin M. (2024). Enerji Sektöründe Dijitalleşme ve Blokzincir Teknolojisindeki Gelişmenin Ekonomik Etkileri. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi.* 10 (1), s. 125-148.

Erdoğan, N. (1998). Çevre Koruma ve Sürdürülebilir Kırsal Rekreasyonel Kullanım Bağlamında Atıklardan Kaynaklanan Çevresel Bozulmalar ve Çözüm Önerileri Üzerine Bir Araştırma.

Elsheikh, A. H., Sharshir, S. W., Abd Elaziz, M., Kabeel, A. E., Guilan, W., & Haiou, Z. (2019). Modeling of Solar Energy Systems Using Artificial Neural Network: A Comprehensive Review. *Solar Energy,* 180, 622-639.

Ertuğrul S. ve Sezgin N. (2023). Yapay Zeka Desteği ile Yeşil Enerji ve Sıfır Emisyon. *Global Energy Dergisi.* 1(1), s. 1-18.

Ertuğrul, Ö. F., & Kurt, M. B. (2009). Yenilenebilir Enerji Kaynaklari Maliyet Analizi ve Sürdürülebilir YEK Uygulamaları. *V. Yenilenebilir Enerji Kaynaklari Sempozyumu Bildiriler Kitabı,* Haziran, 37-42.

Garcia Marquez, F. P., & Peinado Gonzalo, A. (2022). A Comprehensive Review of Artificial Intelligence and Wind Energy. *Archives of Computational Methods in Engineering,* 29(5), 2935-2958.

Hannan, M. A., Al-Shetwi, A. Q., Ker, P. J., Begum, R. A., Mansor, M., Rahman, S. A., ... & Muttaqi, K. M. (2021). Impact of Renewable Energy Utilization and Artificial Intelligence in Achieving Sustainable Development Goals. *Energy Reports,* 7, 5359-5373.

Higgins, S., & Stathopoulos, T. (2021). Application of Artificial Intelligence to Urban Wind Energy. *Building and Environment,* 197, 107848.

Hoppe, Thomas, Gerdien De Vries. (2019). "Social Innovation and the Energy Transition" Sustainability 11, no. 1: 141. https://doi.org/10.3390/su110101412009

Jha, S. K., Bilalovic, J., Jha, A., Patel, N., & Zhang, H. (2017). Renewable Energy: Present Research and Future Scope of Artificial Intelligence. *Renewable and Sustainable Energy Reviews,* 77, 297-317.

Jong, F. C., Ahmed, M. M., Lau, W. K., & Lee, H. A. D. (2022). A New Hybrid Artificial Intelligence (AI) Approach for Hydro Energy Sites Selection and Integration. *Heliyon,* 8(9).

Kalogirou, S., & Sencan, A. (2010). Artificial Intelligence Techniques in Solar Energy Applications. *Solar Collectors and Panels, Theory and Applications,* 15, 315-340.

Köşker, Z., & Gürer, A. (2020). Sürdürülebilirlik Çerçevesinde Yeşil Örgüt Kültürü. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi,* 6(1), 88-109.

Kurucu, A. A. (2015). Yeşil Enerji: Türkiyenin Potansiyelinin ve Uygulamalarının Avrupadan Örneklerle Karşılaştırılması.

Kuşat, N. (2013). Yeşil Sürdürülebilirlik İçin Yeşil Ekonomi: Avantaj Ve Dezavantajlari–Türkiye İncelemesi. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi,* 8(29), 4896-4916.

Kumar, K., & Saini, R. P. (2021). Application of Artificial Intelligence for the Optimization of Hydropower Energy Generation. *EAI Endorsed Transactions on Industrial Networks and Intelligent Systems,* 8(28), e1-e1.

Kopka, A., & Grashof, N. (2022). Artificial Intelligence: Catalyst or Barrier on the Path to Sustainability?. *Technological Forecasting and Social Change,* 175, 121318.

Liming, H., Haque, E., & Barg, S. (2008). Public Policy Discourse, Planning and Measures Toward Sustainable Energy Strategies in Canada. *Renewable and Sustainable Energy Reviews,* 12(1), 91-115.

Nishant, R., Kennedy, M., & Corbett, J. (2020). Artificial Intelligence for Sustainability: Challenges, Opportunities, and a Research Agenda. *International Journal of Information Management,* 53, 102104.

Ortiz, A., Negandhi, D., Mysorekar, S. R., Nagaraju, S. K., Kiesecker, J., Robinson, C., ... & Ferres, J. L. (2022). An artificial Intelligence Dataset for Solar Energy Locations in India. *Scientific Data,* 9(1), 497.

Peşkircioğlu, N. (2016). 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri: Küresel Verimlilik Hareketine Doğru. *Anahtar Dergisi,* 22(335), 4-9.

Rinku veer Singh JI. (2023). Artificial Intelligence in the Sustainable Energy Sector: Status, Challenges and Opportunities. EPRA International Journal of Multidisciplinary Research. 9(5), s. 234-237.

Saheb, T., Dehghani, M., & Saheb, T. (2022). Artificial Intelligence for Sustainable Energy: A Contextual Topic Modeling and Content Analysis. *Sustainable Computing: Informatics and Systems,* 35, 100699.

Sevdim, R. E. (2018). Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Hibrit Kullanımını Yapay Zeka ile Modellemesi. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü,* Yüksek Lisans Tezi.

Seyfang, G., & Haxeltine, A. (2012). Growing Grassroots Innovations: Exploring the Role of Community-Based Initiatives in Governing Sustainable Energy Transitions. *Environment and Planning C: Government and Policy,* 30(3), 381-400.

Shams, M. H., Niaz, H., Hashemi, B., Liu, J. J., Siano, P., & Anvari-Moghaddam, A. (2021). Artificial Intelligence-Based Prediction and Analysis of the Oversupply of Wind and Solar Energy in Power Systems. *Energy Conversion and Management,* 250, 114892.

Shi C., Feng X. Ve Jin Z. (2020). Sustainable Development of China's Smart Energy Sector Based on Artificial Intelligence and Low Carbon Economy. *Energy Science & Engineering.* 10(1), s. 1-273

Şerban, A. C., & Lytras, M. D. (2020). Artificial Intelligence for Smart Renewable Energy Sector in Europe—Smart Energy Infrastructures for Next Generation Smart Cities. *IEEE Access,* 8, 77364-77377.

Tiwari S. (2023). Artificial Intelligence in the Sustainable Energy Sector. *Engineering Proceedings Journal.* 37(1), s. 11.

Tuğaç, Ç. (2023). Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının Gerçekleştirilmesinde Yapay Zekâ Uygulamalarının Rolü. *Journal of Turkish Court Of Accounts/Sayıştay Dergisi,* 34(128).

Tuğaç, Ç. (2023). İklim Değişikliği ve Yapay Zekâ: Fırsatlar ve Sorunlar. *Hitit Sosyal Bilimler Dergisi,* 16(1), s. 74-94. doi:10,17218

Tüyen, Z. (2020). İşletmelerde Sürdürülebilirlik Kavrami Ve Sürdülebilirliği Etkileyen Etmenler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 19(37), 91-117.

Uzlu, E., Akpınar, A., Özturk, H. T., Nacar, S., & Kankal, M. (2014). Estimates of Hydroelectric Generation Using Neural Networks With the Artificial Bee Colony Algorithma for Turkey. *Energy,* 69, 638-647.

Walshe, R., Koene, A., Baumann, S., Panella, M., Maglaras, L., & Medeiros, F. (2021, June). Artificial Intelligence as Enabler for Sustainable Development. *In 2021 IEEE International Conference on Engineering, Technology and Innovation*, 1-7.

Vinuesa, R., Azizpour, H., Leite, I., Balaam, M., Dignum, V., Domisch, S., ... & Fuso Nerini, F. (2020). The Role of Artificial Intelligence in Achieving the Sustainable Development Goals. *Nature Communications,* 11(1), 1-10.

Yalçinkaya, M. H., & Selin, Sert (2024). Türkiye'de Enerji Ve Yeşil Enerji Kaynaklarinin Sürdürülebilir Ekonomik Kalkınmaya Etkisi: Swot Analizi. *The Journal of Academic Social Science,* 151(151), 96-123.

Yang, X., Song, Y., Wang, G., & Wang, W. (2010). A Comprehensive Review on the Development of Sustainable Energy Strategy and Implementation in China. *IEEE Transactions on Sustainable Energy,* 1(2), 57-65.

Yeni, O. (2014). Sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma: Bir Yazın Taraması. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 16(3).

Young, W., Hwang, K., McDonald, S., & Oates, C. J. (2010). Sustainable Consumption: Green Consumer Behaviour When Purchasing Products. *Sustainable Development,* 18(1), 20-31.

Zhao, L., Nazir, M. S., Nazir, H. M. J., & Abdalla, A. N. (2022a). A Review on Proliferation of Artificial Intelligence in Wind Energy Forecasting and Instrumentation Management. *Environmental Science and Pollution Research,* 29(29), 43690-43709.

Zhao, E., Sun, S., & Wang, S. (2022b). New Developments in Wind Energy Forecasting With Artificial Intelligence and Big Data: A Scientometric Insight. *Data Science and Management,* 5(2), 84-95.

Zhang, Y., Li, R., & Zhang, J. (2021). Optimization Scheme of Wind Energy Prediction Based on Artificial Intelligence. *Environmental Science and Pollution Research,* 28(29), 39966-39981.

Zohra, A. F., Khalil, B. I., Slimane, L., Youcef, S., & Benyounes, M. (2018). Artificial Intelligence Control Applied in Wind Energy Conversion System. *International Journal of Power Electronics and Drive System,* 9(2), 571-578.

3. Bölüm

İKLİM DEĞİŞİMİ VE ENERJİ STRATEJİLERİ

Zeynep Dilara Bildirici - Mustafa Kemal Öktem

1. GİRİŞ

Doğal kaynakların tükenmesi ve enerji kaynağının sürdürülebilirliği konusu dünya ülkelerinin güncel problemlerinden biri hâline gelmiştir. Bugüne kadar kullanılan fosil yakıtlar nedeniyle küresel ısınmanın arttığı bir gerçektir. Kömür ve petrol gibi enerji kaynaklarının sınırlı olması, artan enerji ihtiyacına çözüm arayışında yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelinmesinin en önemli nedenlerinden biridir. (Öymen & Ömeroğlu, 2020:1084) Enerji talebini karşılayamayan fosil yakıtlar aynı zamanda çevre sorunları da yaratmaktadır. (Saylam & Leblebici, 2019:81) Küresel iklim değişikliğinin nedeni olan sera gazı emisyonunu azaltmak için yenilenebilir enerji kullanımına geçiş yapılması büyük katkı sağlayacak yöntemlerinden biridir (Şahin, Çiftçi, 2021: 255). İklim değişikliği ile etkili mücadele için gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde enerji stratejilerinin gözden geçirilmesi ve değiştirilmesi gerekmektedir. Bu konuda uluslararası düzeyde 1997'de *Kyoto Protokolü* ile başlayan çevreci süreç 2016 yılında yürürlüğe giren *Paris Antlaşmasıyla* devam etmiş ve 2019 yılında *Avrupa Birliği*'nin öncülüğünde *Avrupa Yeşil Mutabakat* ile yenilenebilir enerjiye geçiş süreci hızlanmıştır. (Satır, 2023:211)

İklim değişikliği ile etkili mücadele etmede yardımcı olabilecek stratejiler arasında yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı, enerji verimliliğinin artırılması, karbon yakalama, kullanma ve depolama teknolojisinin (*CCUS-carbon capture, utilization and storage technology*) geliştirilmesi ve uygulanması gibi stratejiler gelmektedir. Bu çalışmada, öncelikle sera gazı üretimine en çok sebebiyet veren sektörün enerji sektörü olması sebebiyle küresel enerji stratejisi odağında yenilenebilir enerjiye geçiş süreci incelenmiş olup, *Birleş-*

REFERANSLAR

Ağcakaya, S. & Kaya, I. Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Ekonomi Perspektifinden Yeşil Maliye Politikaları Uygulamaları. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Yıl: 2022 Cilt: 31 No: 2, s. 512-525.

Akçay, V., H. & Bilgin, S. (2017). Sürdürülebilir Kalkınma Politikası Açısından Yenilenebilir Enerji Kooperatifçiliğine Yönelik Mali Teşviklerin Önemi, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi,* 2017, 52, Özel sayı.

Al, İ. (2019). Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Ekonomi: Türkiye için bir Endeks Önerisi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 12(1), 112-124, doi: 10.17218/hititsosbil. 473413.

Aydin M., I., & Dincer, I. (2022). An Assessment Study On Various Clean Hydrogen Production Methods, *Energy,* Volume 245, 15 April 2022.

Bozlağan, R. (2005). Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi,* Sayı:50, 1011-1028. https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusskd/issue/ 891/9943

Berksoy, T. & Akbaş Akdoğan, D. (2018). Yenilenebilir Enerjide Kamu Politikaları ve Türkiye, *Journal of Life Economics,* Yıl 2018, Cilt: 5 Sayı: 3, 19 - 42, DOI: 10.15637/jlecon.251 https://dergipark.org.tr/tr/pub/jlecon/issue/38982/456547

Chan, H. W., Udall, A. M., & Tam, K. P. (2022). Effects of perceived social norms on support for renewable energy transition: Moderation by national culture and environmental risks. *Journal of Environmental Psychology,* 79. https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2021.101750

DNV, (2023). Energy Transition Outlook:A global and Regional forecast to 2050.

Doğan, M. (2022), Ekonomik, Sosyal ve Çevresel Dönüşümde Yeşil Ekonominin Rolü, *Uluslararası Sosyal, Siyasal ve Mali Araştırmalar Dergisi (USSMAD),* C:2 S:1, 49-73.

IEA (2024), Temiz enerji ve fosil yakıtlarda küresel yatırım 2015-2024, IEA, Paris. https://www.iea.org/data-and-statistics/charts/global-investment-in-clean-energy-and-fossil-fuels-2015-2024, Lisans: CC BY 4.0, erişim tarihi: 01.06.2024

IEA, (2024). Climate Change, https://www.iea.org/topics/climate-change. Erişim tarihi: 10.05.2024. erişim tarihi: 01.06.2024

IEA, (2023). Net Zero Roadmap: A Global Pathway to Keep the 1.5 °C Goal in Reach 2023 Updatade. https://www.iea.org/reports/net-zero-roadmap-a-global-pathway-to-keep-the-15-0c-goal-in-reach. erişim tarihi: 01.06.2024

IEA, (2023). Renewables: Analysis and forecast to 2028. https://www.iea.org/reports/renewables-2023. erişim tarihi: 01.06.2024

IRENA, (2024). International Renewable Energy Agency, Renewable capacity highlights https://www.irena.org//media/Files/IRENA/Agency/Publication/2024/Mar/IRENA_RE_Capacity_Highlights_2024.pdf?rev=7692ae29458142dd8563618f496e0abb erişim tarihi 06.06.2024

International Science Council (2024). IPCC'nin kökenleri: Dünya iklim değişikliğine nasıl uyandı? Erişim tarihi: 01.06.2024. https://tr.council.science/blog/the-origins-of-the-ipcc-how-the-world-woke-up-to-climate-change/

Kayhan, D.,Y. (2023). 21. Yüzyılın Enerji Kaynaklarının Enerji Dönüşümü Çerçevesinde Değerlendirilmesi, *MTA Doğal Kaynaklar ve Ekonomi Bülteni* (2023) 36: 51-65.

Öymen G. & Ömeroğlu M. (2020). Yenilenebilir Enerjinin Sürdürülebilirlik Üzerindeki Rolü. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:19 Sayı:39 Güz:2020/3 s.1069-1087. DOI: https://doi.org/10.46928/iticusbe.769022

PwC, (2024). Dünyada ve Türkiye'de Güneş Enerjisi Sektörü, https://www.pwc.com.tr/dunyada-ve-turkiyede-gunes-enerjisi-sektoru erişim tarihi: 02.06.2024.

Roma Kulübü Büyümenin Sınırları Raporu, https://www.abyesilmutabakati.com/category/genel/ erişim tarihi: 08.06.2024.

Sağlam, N., Emül, E., Öktem, K. ve İmer, C., S. (2023). Kent Yönetimi ve İklim Vizyonu, İklim Dostu Kentler: Türkiye ve Dünyadan Örnekler, Detay Anatolia Akademik Yayıncılık Ltd. Şti. s.74-98.

Saylam, A. & Leblebici, D. N. (2019). Public Policy for Renewable Energy Resources in Turkey, Onur Kulaç / Elvettin Akman / Cenay Babaoğlu (eds.) Public Policy Analysis in Turkey Past, Present and Future p. 81-96. Peter Lang.

Satır Reyhan, A. (2023). 100. Yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin Yeni Ekonomik Yol Güzergahı: Yeşil Mutabakat Süreci ve Döngüsel Ekonomi Üzerine Bir Değerlendirme, *SDÜ Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* (Cumhuriyet'in 100. Yılı Özel Sayısı), s. 211-224.

Şahin Orkunoğlu, I. F. & Çiftçi T. E., (2021). İklim Değişikliği ile Mücadelede Türkiye için Karbon Vergisi Önerisi, *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi,* Doi Numarası 10.48145/gopsbad.1005072.

Tüysüz, Ş., & Öncel, A. (2022). Türkiye'de Yeşil Ekonomi Açısından Sürdürülebilir Enerji Kaynaklarının SWOT Analizi. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi,* 7(19), 644-661. https://doi.org/10.25204/iktisad.1148730

Temiz enerji (2024). https://temizenerji.org/2024/03/28/irena-kuresel-yenilenebilir-enerji-kurulu-gucunde-gecen-yil-rekor-duzeyde-artis-yasandi/ erişim tarihi: 08.06.2024.

T.C. Dışişleri Bakanlığı, İklim Değişikliğiyle Mücadelenin Önemi, https://www.mfa.gov.tr/iklim-degisikligiyle-mucadelenin-onemi.tr.mfa erişim tarihi:06.06.2024

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Türkiye Yenilenebilir Enerji Kurulu Gücünde 11'nci Sıraya Yükseldi, https://enerji.gov.tr/haber-detay?id=21306 erişim tarihi:03.06.2024

United Nations Environment Programme (UNEP). (2011), Towards a green economy: pathways to sustainable development and poverty eradication – full report. Nairobi: UNEP

United Nations Academic Impact, https://www.un.org/en/academic-impact/page/sustainable-development-goals erişim tarihi: 07.06.2024.

Yücel, T., S. (2016). Sürdürülebilirlik ve Kurumsal Sürdürülebilirlik Kavramının İncelenmesi ve Muhasebe. *Kesit Akademisi Dergisi,* Yıl: 2, Sayı: 5, Eylül 2016, s. 158-181. DOI:10.18020/kesit.77

World Commission on Environment and Development, (1987). United Nations.

World Energy Council, (2024). Erişim tarihi:10.06.2024. https://dunyaenerji.org.tr/cinin-yenilenebilir-enerji-stratejisinde-mevcut-durum-raporu-ozeti/

4. Bölüm

GELİŞMİŞ ÜLKELERDE İKLİM DEĞİŞİMİNİ YAVAŞLATMA STRATEJİLERİ

Zeynep Aydoğan

1. GİRİŞ

Dünya tarihinde milyonlarca yıllık dönemler içerisinde iklim koşullarında pek çok değişiklik meydana gelmiştir. İklim, yeryüzünün herhangi bir yerinde uzun yıllar boyunca takip edilen sıcaklık, nem, hava basıncı, rüzgâr, yağış, yağış şekli gibi meteorolojik olayların ortalamasına verilen addır ve o bölgenin yer şekilleri, yükseltisi, enlemi, topoğrafyası, ana nem kaynaklarına olan uzaklığı ve kalıcı kar durumu iklime etki eden etmenlerdir (Türkeş, 2016: 5-10). Günümüzde insan faaliyetlerinin artması, iklim yapısında önemli değişimlere neden olarak atmosferdeki sera gazı oranlarının artmasına dolayısıyla, dünyanın yüzey ve alt atmosfer sıcaklıklarının artmasına neden olmuştur (Timoney, 2024: 2-3).

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (IPCC, 2023) sadece atmosferin kimyasal bileşimini değiştiren insan faaliyetlerine atıfta bulunarak iklim değişikliğinden bahsetmiştir. İklim değişikliği, doğal nedenlerden ve insan faaliyetlerinden kaynaklanan sera gazı emisyonları nedeniyle tüm dünyanın veya belli bir bölgenin ikliminin ortalama değerlerinde meydana gelen değişimi tanımlar. Bir diğer ifadeyle küresel atmosferin bileşimini bozan insan faaliyetlerinin artmasıyla kuvvetlenen sera etkisinin iklimde oluşturduğu değişikliktir. Bu değişiklik bazı bölgelerde küresel ısınma bazı bölgelerde küresel soğuma olarak kendini gösterir.

Atmosfer yeryüzündeki tüm canlılar için vazgeçilmez olup fiziksel ve kimyasal özellikleri birbirinden farklı birçok gazın karışımından oluşmuştur (Emmanuel, Loconsole, 2015: 79-81). Bu gazlar sera gazları olarak ifade edi-

len, yeryüzüne gelen termal radyasyonunu yakalayabilen ve sonra bunları radyasyon olarak yeniden dağıtan bir dizi gazın ortak adıdır. Sera gazları, atmosferin yapısında doğal olarak bulunan gazlardır. Atmosferdeki birikimleri zamandan zamana ve yerden yere önemli düzeyde değişen ve insan faaliyetlerinden etkilenen bu gazların atmosferdeki oranları küçüktür ancak, iklim üzerindeki etkileri büyüktür. Atmosferin doğal yapısında bulunan sera gazları sırasıyla aşağıdaki gibidir (IPCC, 2023):

- Su buharı (H_2O)
- Karbondioksit (CO_2)
- Metan (CH_4)
- Nitröz Oksit (N_2O)
- Ozon (O_3)

Bu gazlara ilave olarak sanayi devriminden sonra artan antropojenik faaliyetler, atmosferin yapısında doğal olarak bulunan sera gazları oranlarının artmasına ve etkisinin kuvvetlenmesine neden olmaktadır. Özellikle soğutucuların, yangın söndürücülerin ve aerosol itici gazlarının üretimi gibi birçok endüstriyel alanlada kullanılan ve insan tarafından üretilen florlu gazlar (hidroflorokarbonlar (HFC'ler), perflorokarbonlar (PFC'ler), kloroflorokarbonlar (CFC'ler), sülfür heksaflorür (SF_6) ve nitrojen triflorür (NF_3)) gibi sentetik gazlar da sera etkisine yol açmaktadır. Her bir sera gazının fiziksel ve kimyasal özellikleri farklı olduğu gibi atmosferde ne kadar süre kaldığı, radyasyonu ne kadar emdiği bakımından da farklılık gösterir. Yine, petrol, kömür ve doğal gaz gibi fosil yakıt kullanımının artması, ormansızlaşma, tarım arazilerin ve ormanların kentleşmeye/betonlaşmaya açılması ve bazı tarımsal ve endüstriyel uygulamalar sonucu arazi örtüsündeki değişimler başta karbondioksit ve metan olmak üzere atmosferin doğal yapısında bulunan sera gazlarının etkisini arttırmaktadır (Stone ve diğerleri, 2012: 265-269).

Güneş ışınlarının büyük bir kısmı atmosferi geçip yeryüzünde (atmosfer, hidrosfer, litosfer, biyosfer) emilir ve yeryüzünün ısınmasını sağlar. Yeryüzüne gelen güneş ışınlarının bir kısımı da atmosferden, havadaki su buharından, bulutlardan ve yeryüzünden uzaya geri yansıtılır. Bu geri yansıma neticesinde düşük enerjili, uzun dalga boylu kızılötesi ışınım, bulut ve sera gazlarınca emilip tekrar salınır. Sıcaklık arttırma özelliği bulunan kızılötesi ışınlar yeryüzü ve alt atmosferde ısınmaya neden olur. Yüz milyonlarca yıldan beri çalışmakta olan ve ısı dengesini düzenleyen bu doğal sürece sera etkisi denilmektedir (Türkeş, 2016: 10-12).

- Yağış durumunda, suyun toprağa infiltre olması için yol ve kaldırımlarda beton ya da asfalt yerine geçirgen malzemeleri tercih etmek, geçirimli yüzeyleri korumak,
- Karbon yutak alanlarını korumak, bu alanlara imar izni vermemek,
- Etkin ve fonksiyonel tarım ve hayvancılık üretim planlaması ve projeksiyonu oluşturmak,
- Sera gazı emisyonu yoğun ve kaynak kullanımı fazla olan sanayi ve endüstriyi yenilenebilir enerji kaynaklarından efektif yararlanacak şekilde tasarlamak,
- Enerji, sanayi, endüstri, ulaşım, inşaat, turizm, tarım, ormancılık vb. sektörlerde atıkları değerlendirerek yönetimini yapmak,
- Biyoloji, biyoteknoloji ve mühendisliğin hibrid çalışmalarına ağırlık vermek,
- Sera gazı emisyonlarının fazla olduğu bölgelerde ağaçlandırma başta olmak üzere fotovoltaik enerji, rüzgâr enerjisi, hidrojen, biyoenerji, mikro kojenerasyon, karbon yakalama ve depolama gibi yenilenebilir kaynaklara ağırlık vermek,

REFERANSLAR

Alan Pounds, J., Bustamante, MR., Coloma, LA., Consuegra, JA., Fogden, MP., Foster, PN., La Marca, E., Masters, KL., Merino-Viteri, A., and Puschendorf, R. (2006). Widespread amphibian extinctions from epidemic disease driven by global warming. *Nature*, 439(7073), 161–167. https://doi.org/10.1038/nature04246

Alhujaili, A., Nocella, G., and Macready, A. (2023). Insects as Food: Consumers' Acceptance and Marketing. *Foods*, 12(4), Article 4. https://doi.org/10.3390/foods12040886

Anonim. (2022). T.C. Çevre, Şehircilik Ve İklim Değişikliği Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü 2022 yılı iklim değerlendirmesi. https://www.mgm.gov.tr/FILES/iklim/yillikiklim/2022-iklim-raporu.pdf

Anonim. (2023a). T.C. Çevre, Şehircilik Ve İklim Değişikliği Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü 2023 yılı iklim değerlendirmesi. https://www.mgm.gov.tr/FILES/iklim/yillikiklim/2023-iklim-raporu.pdf

Anonim. (2023b). Türkiye Hidrojen Teknolojileri Stratejisi ve Yol Haritası. https://enerji.gov.tr/Media/Dizin/SGB/tr/Kurumsal_Politikalar/HSP/ETKB_Hidrojen_Stratejik_Plan2023.pdf

Atabey, E. (2022). İklim Değişikliği Ve Göç. *Temiz Mekan.* https://www.researchgate.net/profile/Esref-Atabey/publication/377741195_IKLIM_DEGISIKLIGI_VE_GOC/links/65b4fa501e1ec12eff4fea9c/IKLIM-DEGISIKLIGI-VE-GOeC.pdf

Aydoğan, Z. (2021). Anthropo-Entomophagy: Quantitatively Chemical Assessment Of Some Edible Arthropods, Bought From An E-Shop. *Environ Sci Pollut Res* 28, 15462–15470. https://doi.org/10.1007/s11356-020-11768-y

Aydoğan, Z. (2022). Geçmişten Bugüne Murgul Bakır Madenciliğinin Doğal Çevre Üzerindeki Etkisi Üzerine Sistematik Bir İnceleme. *2nd Global Conference On Engıneerıng Research (GLOBCER'22)*, Balıkesir, Türkiye, 7 - 10 Eylül 2022, 145-160 https://scholar.google.com.tr/citations?view_op=view_citation&hl=tr&user=XzpvyQQAAAAJ&citation_for_view=XzpvyQQAAAAJ:vRqMK49ujn8C

Aydoğan, Z. (2023). Gıda endüstrisinde Non-Crustacean Arthropoda: In Doğa Bilimleri Ve Matematikte Öncü Ve Çağdaş Çalışmalar, İzmir, Duvar Yayınları, 35-49. https://avesis.atauni.edu.tr/yayin/c32c197c-1a91-4b87-9b60-7aa511ef0b8d/gida-endustrisinde-non-crustacean-arthropoda

Azadi, M., Northey, SA., Ali, SH., Edraki, M. (2020). Transparency on greenhouse gas emissions from mining to enable climate change mitigation. *Nat Geo*, 13(2), 100-104. https://doi.org/10.1038/s41561-020-0531-3

Baker, AC., Glynn, PW., Riegl, B. (2008). Climate change and coral reef bleaching: An ecological assessment of long-term impacts, recovery trends and future outlook. *Estuarine, Coastal and Shelf Science*, 80(4), 435–471. https://doi.org/10.1016/j.ecss.2008.09.003

Batista, AP., Niccolai, A., Bursic, I., Sousa, I., Raymundo, A., Rodolfi, L., Biondi, N., Tredici, MR. (2019). Microalgae as functional ingredients in savory food products: Application to wheat crackers. *Foods*, 8(12), 611. https://doi.org/10.3390/foods8120611

Bhat, ZF., Kumar, S., Fayaz, H. (2015). In vitro meat production: Challenges and benefits over conventional meat production. *Journal of Integrative Agriculture*, 14(2), 241–248. https://doi.org/10.1016/S2095-3119(14)60887-X

Bhushan, B. (2016). Biomimetics: Bioinspired hierarchical-structured surfaces for green science and technology. *Springer.* https://books.google.com/books?hl=tr&lr=&id=oMWbCwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR7&dq=Biyomimetics:+bioinspired+hierarchical-structured+surfaces+for+green+science&ots=8C45hZgYny&sig=xTYb3aMwgO_XMz9o_byi3b-ucq8

Biermann, F., Boas, I. (2008). Protecting climate refugees: The case for a global protocol. *Environment: Science and Policy for Sustainable Development*, 50(6), 8–17. https://doi.org/10.3200/ENVT.50.6.8-17

Caparros Megido, R., Francis, F., Haubruge, E., Gall, P., Tomberlin, JK., Miranda, C., Jordan, H., Picard, CJ., Pino, MJM., Ramos-Elordy, J., Katz, E., Barragan Fonseca, K., Neto, E., Ponce-Reyes, R., Wijffels, G., Ghosh, S., Jung, C., Han, YS., Conti, B., Huis, A. (2024). A worldwide overview of the status and prospects of edible insect production. *Entomologia Generalis*, *44*. https://doi.org/10.1127/entomologia/2023/2279

Cheng, L., Zhang, L., Chen, H., Gao, C. (2006). Carbon dioxide removal from air by microalgae cultured in a membrane-photobioreactor. *Separation and Purification Technology*, 50(3), 324–329. https://doi.org/10.1016/j.seppur.2005.12.006

Choi, K., Yoon, JW., Kim, M., Lee, HJ., Jeong, J., Ryu, M., Jo, C., Lee, C. (2021). Muscle stem cell isolation and *in vitro* culture for meat production: A methodological review. *Comprehensive Reviews in Food Science and Food Safety*, 20(1), 429–457. https://doi.org/10.1111/1541-4337.12661

Coviella, CE., and Trumble, JT. (1999). Effects of Elevated Atmospheric Carbon Dioxide on Insect-Plant Interactions. *Conservation Biology*, *13*(4), 700–712. https://doi.org/10.1046/j.1523-1739.1999.98267.x

Critchley, W., Siegert, K., Chapman, C., Finket, M. (2013). Water harvesting: A manual for the design and construction of water harvesting schemes for plant production. *Scientific Publishers*. https://books.google.com/books?hl=tr&lr=&id=80eVDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=Water+Harvesting&ots=SWMNjy-Q8J&sig=lGwnCZgSu19CUTygerT7OpA5DXU

D'Amato, G., Cecchi, L., D'Amato, M., Annesi-Maesano, I. (2014). Climate change and respiratory diseases. *European Respiratory Review*, *23*(132), 161–169. https://doi.org/10.1183/09059180.00001714

David, S., Tsukerman, A., Safina, D., Maor-Shoshani, A., Lavon, N., and Levenberg, S. (2023). Co-culture approaches for cultivated meat production. *Nat Rev Bioeng* 1, 817–831 (2023). https://doi.org/10.1038/s44222-023-00077-x

Dowell, SF., Whitney, CG., Wright, C., Rose Jr, CE., Schuchat, A. (2003). Seasonal patterns of invasive pneumococcal disease. *Emerging Infectious Diseases*, 9(5), 574. doi: 10.3201/eid0905.020556

Durst, PB., Johnson, DV., Leslie, RN., Shono, K. (2010). Forest Insects as Food: Humans Bite Back: Proceedings of a Workshop on Asia-Pacific Resources and Their Potential for Development, 19-21 February 2008, Chiang Mai, Thailand. *RAP publication,* 02. https://www.fao.org/4/i1380e/i1380e00.pdf

Emmanuel, R., and Loconsole, A. (2015). Green infrastructure as an adaptation approach to tackling urban overheating in the Glasgow Clyde Valley Region, UK. *Landscape and Urban Planning*, *138*, 71–86.

Epstein, PR. (2001). Climate change and emerging infectious diseases. *Microbes and Infection*, *3*(9), 747–754. https://doi.org/10.1016/S1286-4579(01)01429-0

Eşbah Tuncay, H. (2022). İklim Dostu Şehircilik Bağlamında Suya Duyarlılık. *Çevre Şehir ve İklim Dergisi*, 1(2), 40–57.

Fawzy, S., Osman, AI., Doran, J., Rooney, DW. (2020). Strategies for mitigation of climate change: A review. *Environmental Chemistry Letters*, 18(6), 2069–2094. https://doi.org/10.1007/s10311-020-01059-w

Gaur, AS., Fitiwi, DZ. and Curtis, J. (2021). Heat pumps and our low-carbon future: A comprehensive review. *Energy Research & Social Science*, 71, 101764. https://doi.org/10.1016/j.erss.2020.101764

Gray, J., Dautel, H., Estrada-Peña, A., Kahl, O., and Lindgren, E. (2009). Effects of Climate Change on Ticks and Tick-Borne Diseases in Europe. Interdisciplinary perspectives on infectious diseases, 2009(1), 1-12. https://doi.org/10.1155/2009/593232

Hales, S., De Wet, N., Maindonald, J., and Woodward, A. (2002). Potential effect of population and climate changes on global distribution of dengue fever: An empirical model. *The Lancet*, 360(9336), 830–834.

Hathaway, J., and Maibach, EW. (2018). Health Implications of Climate Change: A Review of the Literature About the Perception of the Public and Health Professionals. *Current Environmental Health Reports*, *5*(1), 197–204. https://doi.org/10.1007/s40572-018-0190-3

Hoegh-Guldberg, O. (2011). Coral reef ecosystems and anthropogenic climate change. *Regional Environmental Change*, *11*(1), 215–227. https://doi.org/10.1007/s10113-010-0189-2

Hopkins, PD., and Dacey, A. (2008). Vegetarian meat: Could technology save animals and satisfy meat eaters? *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, 21, 579–596. https://doi.org/10.1007/s10806-008-9110-0

Hristov, AN., Oh, J., Firkins, JL., Dijkstra, J., Kebreab, E., Waghorn, G., Makkar, HPS., Adesogan, AT., Yang, W., Lee, C., Gerber, PJ., Henderson, B., and Tricarico, JM. (2013). Specıal Topıcs: Mitigation of methane and nitrous oxide emissions from animal operations: I. A review of enteric methane mitigation options1. *Journal of Animal Science*, 91(11), 5045–5069. https://doi.org/10.2527/jas.2013-6583

IPCC. (2023). Intergovernmental Panel on Climate Change. https://www.ipcc.ch/report/sixth-assessment-report-cycle/

Johnson, SN., Gregory, PJ., McNicol, J. W., Oodally, Y., Zhang, X., and Murray, PJ. (2010). Effects of soil conditions and drought on egg hatching and larval survival of the clover root weevil (Sitona lepidus). *Applied Soil Ecology*, 44(1), 75–79. https://doi.org/10.1016/j.apsoil.2009.10.002

Jongema, Y. (2017). Worldwide list of recorded edible insects. https://www.wur.nl/upload_mm/8/a/6/0fdfc700-3929-4a74-8b69-f02fd35a1696_Worldwide%20list%20of%20edible%20insects%202017.pdf

Jönsson, AM., Appelberg, G., Harding, S., and Bärring, L. (2009). Spatio-temporal impact of climate change on the activity and voltinism of the spruce bark beetle, *Ips typographus*. *Global Change Biology*, *15*(2), 486–499. https://doi.org/10.1111/j.1365-2486.2008.01742.x

Kekillioğlu, A., and Bostan, Ömer E. (2023). İklim Değişikliği ve Hymenoptera (Insecta) Taksonlarına Etkileri Üzerine İnceleme. *International Conference on Recent Academic Studies,* 1(1), 151–155. https://doi.org/10.59287/icras.688

Kim, KH., Kabir, E., and Ara Jahan, S. (2014). A Review of the Consequences of Global Climate Change on Human Health. *Journal of Environmental Science and Health, Part C*, *32*(3), 299–318. https://doi.org/10.1080/10590501.2014.941279

Klara, SM., Srivastava, RD., and McIlvried, HG. (2003). Integrated collaborative technology development program for CO2 sequestration in geologic formations. United States Department of Energy R&D. *Energy Conversion and Management*, 44(17), 2699–2712. https://doi.org/10.1016/S0196-8904(03)00042-6

Kumar, P., Sharma, N., Sharma, S., Mehta, N., Verma, AK., Chemmalar, S., and Sazili, AQ. (2021). In-vitro meat: A promising solution for sustainability of meat sector. *Journal of Animal Science and Technology*, *63*(4), 693–724. https://doi.org/10.5187/jast.2021.e85

Kyriakopoulou, K., Dekkers, B., and Van Der Goot, AJ. (2019). Plant-Based Meat Analogues: In Sustainable meat production and processing. 103–126. *Academic Press*. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-814874-7.00006-7

Lafarga, T., Fernández-Sevilla, JM., González-López, C., and Acién-Fernández, FG. (2020). Spirulina for the food and functional food industries. *Food Research International*, *137*, 109356. https://doi.org/10.1016/j.foodres.2020.109356

Lee, DB., Nam, W., Kwak, S., Cho, NH., and Lee, SS. (2009). Phytoremediation of heavy-metal-contaminated soil in a reclaimed dredging area using Alnus species. *Journal of Ecology and Environment*, 32(4), 267-275.

Li, H., Ding, L., Ren, M., Li, C., and Wang, H. (2017). Sponge city construction in China: A survey of the challenges and opportunities. *Water*, 9(9), 594. https://doi.org/10.3390/w9090594

Ma, Y., Jiang, Y., and Swallow, S. (2020). China's sponge city development for urban water resilience and sustainability: A policy discussion. *Science of the Total Environment*, 729, 139078. https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2020.139078

Mang, KC., and Ntushelo, K. (2019). Phytoextractıon And Phytostabılısatıon Approaches Of Heavy Metal Remedıatıon In Acıd Mıne Draınage Wıth Case Studıes: A Revıew. *Applied Ecology and Environmental Research*, 17(3). https://doi.org/10.15666/aeer/1703_61296149

Marino, E., and Lazrus, H. (2015). Migration or Forced Displacement?: The ComplexChoices of Climate Change and Disaster Migrants inShishmaref, Alaska and Nanumea, Tuvalu. *Human Organization*, *74*(4), 341–350.

Mirsaeidi, M., Motahari, H., Taghizadeh Khamesi, M., Sharifi, A., Campos, M., and Schraufnagel, DE. (2016). Climate Change and Respiratory Infections. *Annals of the American Thoracic Society*, *13*(8), 1223–1230. https://doi.org/10.1513/AnnalsATS.201511-729PS

Moberg, KK. (2008). Extending refugee definitions to cover environmentally displaced persons displaces necessary protection. *Iowa L Rev*, 94, 1107.

Orsetti, E., Tollin, N., Lehmann, M., Valderrama, VA., Morató, J. (2022). Building resilient cities: climate change and health interlinkages in the planning of public spaces. International journal of environmental research and public health, 19(3), 1355. https://doi.org/10.3390/ijerph19031355

Osman, AI., Chen, L., Yang, M., Msigwa, G., Farghali, M., Fawzy, S., Rooney, DW., and Yap, PS. (2023). Cost, environmental impact, and resilience of renewable energy under a changing climate: A review. *Environmental Chemistry Letters*, *21*(2), 741–764. https://doi.org/10.1007/ s10311-022-01532-8

Paraschiv, L. S., and Paraschiv, S. (2023). Contribution of renewable energy (hydro, wind, solar and biomass) to decarbonization and transformation of the electricity generation sector for sustainable development. *Energy Reports*, *9*, 535–544. https://doi.org/10.1016/j.egyr.2023.07.024

Pruvost, J., Van Vooren, G., Cogne, G., and Legrand, J. (2009). Investigation of biomass and lipids production with *Neochloris oleoabundans* in photobioreactor. *Bioresource Technology*, *100*(23), 5988–5995. https://doi.org/10.1016/j.biortech.2009.06.004

Rahman, A., Farrok, O., and Haque, MM. (2022). Environmental impact of renewable energy source based electrical power plants: Solar, wind, hydroelectric, biomass, geothermal, tidal, ocean, and osmotic. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *161*, 112279. https://doi.org/10.1016/j.rser.2022.112279

Ramos-Elorduy, J., Moreno, JMP., Prado, EE., Perez, MA., Otero, JL., and De Guevara, OL. (1997). Nutritional value of edible insects from the state of Oaxaca, Mexico. *Journal of Food Composition and Analysis*, *10*(2), 142–157. https://doi.org/10.1006/jfca.1997.0530

Ramyar, R., Ackerman, A., and Johnston, DM. (2021). Adapting cities for climate change through urban green infrastructure planning. *Cities*, *117*, 103316. https://doi.org/10.1016/j.cities.2021.103316

Ritchie, H. (2024). Sector by sector: Where do global greenhouse gas emissions come from? *Our World in Data*. https://ourworldindata.org/ghg-emissions-by-sector

Rocque, RJ., Beaudoin, C., Ndjaboue, R., Cameron, L., Poirier-Bergeron, L., Poulin-Rheault, RA., Fallon, C., Tricco, AC., and Witteman, HO. (2021). Health effects of climate change: An overview of systematic reviews. *BMJ Open*, 11(6), e046333. https://doi.org/10.1136/bmjopen-2020-046333

Rogers, DJ., Wilson, AJ., Hay, SI., and Graham, AJ. (2006). The global distribution of yellow fever and dengue. *Advances in Parasitology*, *62*, 181–220. https://doi.org/10.1016/S0065-308X(05)62006-4

Sazali, N. (2020). Emerging technologies by hydrogen: A review. *International Journal of Hydrogen Energy*, *45*(38), 18753–18771. https://doi.org/10.1016/j.ijhydene.2020.05.021

Shayegh, S., Bosetti, V., and Tavoni, M. (2021). Future prospects of direct air capture technologies: Insights from an expert elicitation survey. *Frontiers in Climate*, *3*, 630893. https://doi.org/10.3389/fclim.2021.630893

Shoyama, K., Managi, S., and Yamagata, Y. (2013). Public preferences for biodiversity conservation and climate-change mitigation: A choice experiment using ecosystem services indicators. *Land Use Policy*, *34*, 282–293. https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2013.04.003

Şimşek, Z., Öner, N., Kondur, Y., and Şimşek, M. (2010). Kuraklığın Orman Biyoçeşitliliği Üzerine Etkileri ve Gelecekte Alınması Gereken Önlemler [The Effects of Aridity on Forest Biodiversity and Future Precautions]. *Çölleşme İle Mücadele Sempozyumu*, 16–17 Haziran 2010, Tebliğler Kitabı, 514–521, Çorum.

Singh, M., Trivedi, N., Enamala, MK., Kuppam, C., Parikh, P., Nikolova, MP., and Chavali, M. (2021). Plant-based meat analogue (PBMA) as a sustainable food: A concise review. *European Food Research and Technology*, 247, 2499-2526. https://doi.org/10.1007/s00217-021-03810-1

Stephens, N., Di Silvio, L., Dunsford, I., Ellis, M., Glencross, A., and Sexton, A. (2018). Bringing cultured meat to market: Technical, socio-political, and regulatory challenges in cellular agriculture. *Trends in Food Science & Technology*, 78, 155–166. https://doi.org/10.1016/j.tifs.2018.04.010

Stone, B., Vargo, J., and Habeeb, D. (2012). Managing climate change in cities: Will climate action plans work? *Landscape and Urban Planning*, 107(3), 263-271. https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2012.05.014

Sutton, MQ. (1995). Archaeological aspects of insect use. *Journal of Archaeological Method and Theory*, *2*, 253–298. https://doi.org/10.1007/BF02229009

Timoney, KP. (2024). Climate change has driven multidecadal declines in lake levels in central Alberta, Canada. *Lake and Reservoir Management*, 0(0), 1–16. https://doi.org/10.1080/10402381.2024.2323483

Tolunay, D. (2011). İklim değişikliği ve peyzaj mimarlığı. *Peyzaj Life*, 44–50.

Tseten, T., Sanjorjo, RA., Kwon, M., and Kim, SW. (2022). Strategies to Mitigate Enteric Methane Emissions from Ruminant Animals. *Journal of Microbiology and Biotechnology*, *32*(3), 269–277. https://doi.org/10.4014/jmb.2202.02019

Türkeş, M. (2016). Genel klimatoloji: Atmosfer, hava ve iklimin temelleri. Baskı, İstanbul, Türkiye. *Kriter Yayınları*, 550 sf.

Turton, H., and Barreto, L. (2007). Automobile technology, hydrogen and climate change: A long term modelling analysis. *International Journal of Alternative Propulsion*, *1*(4), 397–426. https://doi.org/10.1504/IJAP.2007.013332

Van Huis, A. (2020). Insects as food and feed, a new emerging agricultural sector: A review. *J Insects Food Feed* 6(1), 27–44. https://doi.org/10.3920/JIFF2019.0017

Welin, S. (2013). Introducing the new meat. Problems and prospects. Etikk i praksis-Nordic. *Journal of Applied Ethics*, (1), 24-37. Doi: https://doi.org/10.5324/eip.v7i1.1788

Wong, THF., Allen, RA., Brown, RR., Deletic, A., Gangadharan, L., Gernjak, W., Jakob, C., Reeder, MJ., Tapper, NJ., and Walsh, CJ. (2013). Stormwater Management in a Water Sensitive City: Blueprint 2013. Cooperative Research Centre for Water Sensitive Cities Ltd. https://research.monash.edu/en/publications/stormwater-management-in-a-water-sensitive-city-blueprint-2013

5. Bölüm

DURUMSALLIK KURAMI IŞIĞINDA KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK UYGULAMALARI VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ

Bedirhan Sabuncuoğlu

1. GİRİŞ

Günümüzde firma veya kâr amacı gütmek için kurulmuş bütün ticari yapıların tek amaçları gelirlerini maksimize etmek değildir. Ekonomik büyüme sağlarken bir yandan da hem kaynak olarak hem de sosyalleşme alanı olarak kullandıkları çevreyi gözetmeye başlamışlardır. Bu amaçla, çevresel değerler üzerinde taşıdıkları kaygıları yok etme ya da en aza indirme konusunda bazı kurumsal sosyal sorumluluk projeleri geliştirmektedirler. Bunları gerçekleştirirken asıl hedefleri olan kâr marjı oranlarının da yükseldiğine dair veriler bulunmaktadır (Harris, 2007).

Böylece kurumlar çeşitli sosyal sorumluluk projeleri geliştirerek iklim değişikliğine olan olumsuz eklentilerini içkin hâle getirmeye çalışmaktadırlar. Çünkü firmalar arasında küresel rekabet çok yüksektir ve firmalar rekabet konusunda geri kalmak istememektedirler. Ayrıca paydaşlarına karşı her alanda sorumlu olan firmalar, çevre hukukunun en önemli ilkelerinden olan ihtiyat ilkesine bağlı kalmaya çalışmaktadırlar. 1980'ler sonrasında bu düşünce yapısına bağlı kalarak düzenli olarak yayınladıkları finansal raporların yanında çevre, sosyal yaşam ve kültürel düşünceleri de kapsayan çeşitli dokümanlar yayınlamaktadırlar (Kolk, 2004). Çünkü markalarının sosyal sorumluluk uygulamaları sonrası çıktılarını sunmak, borsa içerisinde yaptıkları başarıya ek bir başarı olarak görülmektedir.

SONUÇLAR

Araştırmada Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve İklim Değişikliği uygulamaları Durumsallık Kuramı ekseninde incelenmiştir. Bu kapsamda beş farklı firmaya yer verilerek karma analiz yöntemi kullanılmıştır. Firmaların iklime yer verdikleri projelerin raporları, söylemleri ve web haberleri harmanlanarak bir bütün oluşturulmuştur. Elde edilen veri seti dosya MaxQda ile analiz edilerek belirli çıktılar elde edilmiştir. Elde edilen veriler durumsallık kuramı ile yorumlanıp beş firmanın da organik yapıya sahip olduğu kanısına varılmıştır.

Her firma uygulamalarını kendi alanlarına uygun seçmektedir. Örneğin çay işletmeciliği yapan Lipton, sürdürülebilir çay tarımı uygulaması yapmaktadır. Giyim sektöründe yer alan H&M, doğa dostu koleksiyonu ile projeye katılmaktadır. Beş firma içerisinde yer alan tek sektör dışı proje Arçelik Hayalet Ağlar Projesidir. Bu proje ile Prens Adası içerisinde yer alan ağlar toplanarak Arçelik ürünlerinde kullanılmaktadır.

Firmaların kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları açısından sunmuş oldukları verilerin kısıtlı olması çalışmanın tamamlanmasında zorluk oluşturulmuştur. Ayrıca süre kısıtlı olduğu için yüz yüze görüşmeler yapılamamıştır. Bu durumlar çalışmanın kısıtlamaları olarak görülmektedir.

Genel olarak çalışmalara bakıldığında sektörel olarak ayrım yapılmış bir alan çalışması bulunmamaktadır. Gelecekte yapılacak çalışmalarla bu alandaki eksiklik giderilebilir.

REFERANSLAR

(2008, http://www.globalreporting.org). Global Reporting Initiative: http://www.globalreporting.org adresinden alındı

Aktan, Ç. C., & Börü, D. (2007). Kurumsal Sosyal Sorumluluk. Ç. C. Aktan içinde, *Kurumsal Sosyal Sorumluluk İşletmeler ve Sosyal Sorumluluk* (s. 11-36). İstanbul: İGİAD - Türkiye İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği.

Araştırma Dairesi Başkanlığı Klimatoloji Şube Müdürlüğü. (2015, Nisan). *Yeni Senaryolar ile Türkiye İklim Projeksiyonları ve İklim Değişikliği.* Meteoroloji Genel Müdürlüğü: https://www.mgm.gov.tr/FILES/iklim/iklim-degisikligi-projeksiyon2015.pdf adresinden alındı

Bayat, H. (2020, Mayıs 18). *Sürdürülebilir Moda İçin Doğa Dostu Koleksiyon*. Vogue: https://vogue.com.tr/moda-haber/surdurulebilir-moda-icin-doga-dostu-koleksiyon adresinden alındı

Burns, T., & Stalker, G. (1961). *The management of innovation.* Oxford: Oxford University Press.

Caroll, A. B. (1999, Eylül). Corporate Social Responsibility - Evolution of a Definitional Construct. *Business & Society*, s. 268-295.

Commision of the European Communities. (2001). *Green Paper: Promoting a European Framework for Corporate Social Responsibility.* Commision of the European Communities: http://europa.eu.int/comm/employment_social/soc-dial/csr/greenpaper.htm adresinden alındı

Çubukcu, M. (2018, Eylül 1). Organizasyon Yapısını Belirleyen Faktörler ve Yapının Önemi. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,*, s. 175-190.

Ertuna , B., & Tükel, A. (2009). Türkiye'de KSS Uygulamaları: Geleneksel ve Küresel Arasında. *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, s. 145-172.

Harris, A. (2007, Temmuz 13). Distributed leadership: Conceptual confusion and empirical reticence. *International Journal of Leadership in Education*, s. 315-325.

Kazancı, H. (2024, Mayıs 15). *Enerjisa Enerji'den Karataş'ta "Sürdürülebilir Balıkçılığa Destek" projesi*. Anadolu Haber Ajansı: https://www.aa.com.tr/tr/sirkethaberleri/enerji/enerjisa-enerjiden-karatasta-surdurulebilir-balikciliga-destek-projesi/687560 adresinden alındı

Kolk, A. (2004, Nisan 30). Decade of Sustainability Reporting: Developments and Significance. *International Journal of Environment and Sustainable Development*, s. 51-64.

Kuşat, N. (2012). Sürdürülebilir İşletmeler için Kurumsal Sürdürülebilirlik ve İçsel Unsurları . *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, s. 227-242.

Mohr, L. A., Webb, D. j., & Harris, E. K. (2005, Mart). Do Consumers Expect Companies to be Socially Responsible? The Impact of Corporate Social Responsibility on Buying Behavior. *The Journal of Consumer Affaires*, s. 45-72.

Mumcu, A. Y., & Bakoğlu, R. (2022, Şubat 10). Otomotiv Sektöründe Kurumsal Sürdürülebilirlik Uygulamalarının Eşbenzeşmesi Üzerine Bir Araştırma: BMW, Toyota, Ford Örneği. *Global Journal of Economics and Business Studies*, s. 48-59.

Prasad, A. (2019). Denying anthropogenic climate change: Or, how our rejection of objective reality gave intellectual legitimacy to fake news. *Sciological Forum* (s. 1217-1234). içinde Wiley.

Sallan Gül, S., & Kahya Nizam, Ö. (2021, Aralık 3). Sosyal Bilimlerde İçerik ve Söylem Analizi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. Ö181-Ö198.

SteelRadar. (2012, Ekim 6). *Lipton "Sürdürülebilir Tarım Projeleri" ile çayın ömrünü uzatmayı hedefliyor*. SteelRadar: https://www.steelradar.com/lipton-surdurulebilir-tarim-projeleri-ile-cayin-omrunu-uzatmayi-hedefliyor-1221/ adresinden alındı

Topcu, F. E. (2022, Aralık 13). *Arçelik, WWF-Türkiye ve DYKD ile ortak projeye imza atıyor*. Anadolu Haber Ajansı: https://www.aa.com.tr/tr/sirkethaberleri/teknoloji/arcelik-wwf-turkiye-ve-dykd-ile-ortak-projeye-imza-atiyor/677449 adresinden alındı

Türkeş, M. (2012). Türkiye'de Gözlenen ve Öngörülen Đklim Değişikliği, Kuraklık ve Çölleşme . *Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi* , s. 1-32.

UNCTAD. (1999). *The Social Responsibility of Transnational Corporations.* NY and Geneva: United Nations.

Yeşilyurt, E. F. (2023, Şubat 4). *CarrefourSA'dan "Kent Tarımı" seferberliği*. Anadolu Haber Ajansı: https://www.aa.com.tr/tr/sirkethaberleri/guncel/carrefoursa-dan-kent-tarimi-seferberligi/678533 adresinden alındı

6. Bölüm

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNDE DİRENÇLİ KENTLER

Gizem Erdoğan Aydın

1. GİRİŞ

İklim değişikliği, kent yaşamını derinden etkileyen çok yönlü bir olgudur. İklim değişikliği, atmosferdeki sera gazı yoğunluklarının artmasıyla, dünya genelinde uzun vadeli hava durumu ve iklim desenlerindeki değişiklikleri ifade eder. Bu değişiklikler, doğrudan insan faaliyetleri sonucu ortaya çıkan sera gazı emisyonlarından kaynaklanmaktadır. Özellikle fosil yakıtların yakılması, ormansızlaşma ve endüstriyel faaliyetler, karbon dioksit (CO2), metan (CH4) ve nitroz oksit (N2O) gibi sera gazlarının atmosfere salınımını artırmıştır (IPCC, 2021). İklim değişikliği, dünya genelinde sıcaklıkların artmasına, deniz seviyelerinin yükselmesine, ekstrem hava olaylarının sıklık ve şiddetinde artışa, buzulların erimesine ve ekosistemlerde önemli değişikliklere neden olmaktadır (NASA, 2023). Bu durum, tarım, su kaynakları, sağlık, ekonomi ve genel yaşam kalitesi üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır (UNFCCC, 2022). Fosil Yakıtların Yakılması, ormanların kesilmesi ve arazinin tarım veya kentsel kullanıma açılması ile karbon miktarının artışı, sanayi ve tarımda kullanılan yöntemler ve kimyasallar, atmosferdeki metan ve nitroz oksit gibi diğer sera gazlarının seviyelerini yükselterek (EPA, 2023) iklim değişikliği üzerinde tetikleyici olmaktadır.

İklim değişikliği, atmosferdeki sera gazlarının artışı nedeniyle, yeryüzünde hava sıcaklıkları ve hava koşullarında uzun vadeli değişikliklere yol açan, insan sağlığı üzerinde doğrudan ve dolaylı etkileri olan bir süreçtir (WHO, 2018). Artan sıcaklıklar, kentlerdeki yoğun yapılaşmanın etkisiyle ısı adası etkisini güçlendirir. Bu durum, özellikle yaz aylarında yaşlılar ve kronik hastalığı olan bireyler için ciddi sağlık riskleri oluştururken, enerji tüketimini de artırarak iklim değişikliğini daha da şiddetlendiren bir kısır döngü yaratır.

tal teşvikler, mavi/yeşil altyapı ve akıllı çözümler gibi yöntemler, kentlerin sürdürülebilirliğini ve yaşanabilirliğini artırmada kritik rol oynamaktadır. Kentsel ısı adası etkisinin kentlerde nasıl oluştuğunu ve sıcak hava dalgaları altında nasıl davrandığını kıyaslanabilir bir şekilde takip etmemiz ve anlamamız gerekmektedir. Bu metodolojiler KIA etkilerinin azaltılması için uyarlanabilir stratejilerin geliştirilmesine de katkı sağlayacaktır. Sıcaklık artışları, yağış paternleri ve deniz seviyesinin yükselmesi gibi parametrelerle modellemelerin yapılması, çevresel, sosyal ve ekonomik faktörleri dikkate alarak kentlerdeki kırılganlık seviyelerinin belirlenmesi, kestirimler, yönelimler önem kazanmaktadır. Ancak kentsel sistemlerin dayanıklı olması özellikle de iklim değişikliği gibi çok farklı gamlarda etkileri olacak şekilde kentler üzerine baskı kurması, bütünleşik, koordineli ve akıllı çalışmayı gerektirmektedir. Kentsel dayanıklılığı inşa etmek için teknolojik gelişmelerden, kamu-özel sektör ortaklıklarından ve esnek arazi kullanım politikalarından yararlanan işbirlikçi, disiplinler arası bir yaklaşım işaret edilmektedir. Kapsamlı, kapsayıcı ve ileri görüşlü stratejiler benimseyerek kentler iklim değişikliğinin etkilerine daha iyi hazırlanabilir ve bu etkiler azaltılabilir. Böylece tüm kent sakinleri için sürdürülebilir ve dirençli bir gelecek sağlayabilir.

REFERANSLAR

Ahern, J. (2011). From fail-safe to safe-to-fail: Sustainability and resilience in the new urban world. *Landscape and Urban Planning*, 100(4), 341-343.

Ahmadian, E., Bingham, C., Elnokaly, A., Sodagar, B., ve Verhaert, I. (2022). Impact of climate change and technological innovation on the energy performance and built form of future cities. Energies.

Akkose, G., Akgul, C. M., ve Dino, I. (2021). Educational building retrofit under climate change and urban heat island effect. Journal of Building Engineering, 40, 102294.

Akter, T., Quevauviller, P., Eisenreich, S., ve Vaes, G. (2018). Impacts of climate and land use changes on flood risk management for the Schijn River, Belgium. Environmental Science ve Policy.

Avashia, V., ve Garg, A. (2020). Implications of land use transitions and climate change on local flooding in urban areas: An assessment of 42 Indian cities. Land Use Policy.

Aydemir, K. P. K., Altinok, G. K., ve Ünsal, Ö. (2023). Spatial strategies in reducing anthropogenic urban heat island impacts: The case of Bolu City Center. Kent Akademisi.

Bazazzadeh, H., Nadolny, A., ve Safaei, S. (2021). Climate change and building energy consumption: A review of the impact of weather parameters influenced by climate change on household heating and cooling demands of buildings. European Journal of Sustainable Development, 10(2), 1-12.

Benedict, M. A., ve McMahon, E. T. (2006). Green infrastructure: linking landscapes and communities. Island Press.

Berbés-Blázquez, M., Grimm, N. B., Cook, E., Iwaniec, D. M., Muñoz-Erickson, T. A., Hobbins, V., & Wahl, D. (2021). Assessing Future Resilience, Equity, and Sustainability in Scenario Planning. Resilient Urban Futures.

Blöschl, G., Hall, J., Parajka, J., Perdigão, R. A., Merz, B., Arheimer, B., Aronica, G. T., Bilibashi, A., Bonacci, O., Borga, M., Čanjevac, I., Castellarin, A., Chirico, G. B., Claps, P., Fiala, K., Frolova, N., Gorbachova, L., Gül, A., Hannaford, J., ...ve Živković, N. (2017). Changing climate shifts timing of European floods. Science, 357(6351), 588-590.

Bulut, M. (2021). Change in energy demand and CO2 emission in Turkey from the period 1981-1998 to the period 2007-2019. International Journal of Global Warming.

Bruzzone, M., Dameri, R., & Demartini, P. (2021). Resilience Reporting for Sustainable Development in Cities. Sustainability.

Carluccio, S., Ní Bhreasail, Á., Pritchard, O., Zuloaga, D., ve Andrews, L. (2023). Implementing resilience in critical transport infrastructure systems. ASCE Inspire 2023.

Chelaru, L., ve Baravikova, A. (2021). Understandings of urban resilience meanings and principles across Europe. Cities, 108, 102985.

Chelleri, L. (2012). From the «resilient city» to urban resilience. Disaster Prevention and Management, 21(2), 193-211.

(2022). Climate Change Drivers, Effects, and Mitigation-Adaptation Measures for Cities. Asian Journal of Social Sciences and Legal Studies. https://doi.org/10.34104/ajssls.022.01600177.

Coaffee, J., Wood, D. M., ve Rogers, P. (2009). The everyday resilience of the city: How cities respond to terrorism and disaster. Palgrave Macmillan.

Datola, G., Bottero, M., ve De Angelis, E. (2021). Enhancing Urban Resilience Capacities: An Analytic Network Process-based Application. Environmental and Climate Technologies, 25, 1270-1283.

Du, Y., Wang, H., Gao, Q., Pan, N., Zhao, C., ve Liu, C. (2022). Resilience concepts in integrated urban transport: a comprehensive review on multi-mode framework. Smart and Resilient Transportation.

Debbage, N., ve Shepherd, J. (2015). The urban heat island effect and city contiguity. Comput. Environ. Urban Syst., 54, 181-194. https://doi.org/10.1016/j.compenvurbsys.2015.08.002.

Debnath, R., Pettit, C., & Leao, S. (2022). Geodesign Approaches to City Resilience Planning: A Systematic Review. Sustainability.

Davoudi, S., Brooks, E., ve Mehmood, A. (2012). Evolutionary resilience and strategies for climate adaptation. Planning Practice ve Research, 28(3), 307-322.

Deloitte Economics Institute. (2020). Climate Check: Business' Views on Environmental Sustainability. Erişim: https://www2.deloitte.com/global/en/pages/about-deloitte/articles/climate-check.html

Fainstein, S. S. (2015). Resilience and justice. International Journal of Urban and Regional Research, 39(1), 157-167.

Füssel, H. M. (2009). Review and quantitative analysis of indices of climate change exposure, adaptive capacity, sensitivity, and impacts. In World Development Report 2010: Development and Climate Change (pp. 87-97). World Bank.

Gao, W., Guo, Y., Jiang, F. (2021). Playing for a Resilient Future: A Serious Game Designed to Explore and Understand the Complexity of the Interaction among Climate Change, Disaster Risk, and Urban Development. International Journal of Environmental Research and Public Health, 18.

Giannakopoulos, C., Le Sager, P., Bindi, M., Moriondo, M., Kostopoulou, E., ve Goodess, C. M. (2011). Climate change impacts in the Mediterranean resulting from a 2°C global temperature rise. Global and Planetary Change, 68(3), 209-224.

Giorgi, F., ve Lionello, P. (2008). Climate change projections for the Mediterranean region. Global and Planetary Change, 63(2-3), 90-104. doi:10.1016/j.gloplacha.2007.09.005

Guhathakurta, P., Sreejith, O., ve Menon, P. (2011). Impact of climate change on extreme rainfall events and flood risk in India. Journal of Earth System Science, 120(3), 359-373.

Guo, X., Wang, Q. Q., ve Zhang, X. (2021). Assessing resilience of urban transportation systems under serious epidemic situation. Fifth International Conference on Traffic Engineering and Transportation System (ICTETS 2021).

Güven, D., Kayalica, M. O., Kayakutlu, G., ve Isikli, E. (2021). Impact of climate change on sectoral electricity demand in Turkey. Energy Sources, Part B: Economics, Planning, and Policy, 16, 235-257.

Güzel, Ş., ve Özer, P. (2022). Air pollution and health expenditures in Turkey. Sağlık ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi.

Hassan, Z., Shahbaz, B., Lopez, F. G. (2023). Enhancing Blue/Green Infrastructure for Resilient Urban Environments: Smart Solutions and Nature-Based Strategies. 3rd International Congress on Engineering and Life Science Proceedings Book.

Karwat, A., Franzke, C. (2021). Future Projections of Heat Mortality Risk for Major European Cities due to Heat Waves. Weather, Climate, and Society.

Kaspersen, P. S., Ravn, N. H., Arnbjerg-Nielsen, K., Madsen, H., ve Drews, M. (2017). Comparison of the impacts of urban development and climate change on exposing European cities to pluvial flooding. Hydrology and Earth System Sciences, 21, 4131-4147.

Kim, Y., Mannetti, L., Iwaniec, D. M., Grimm, N. B., Berbés-Blázquez, M., Markolf, S. (2021). Social, Ecological, and Technological Strategies for Climate Adaptation. Resilient Urban Futures.

Kovats, R. S., ve Akhtar, R. (2008). Climate, climate change and human health in Asian cities. Environment and Urbanization, 20(1), 165-175. doi:10.1177/0956247808089154

Kumar, S., Agarwal, A., Ganapathy, A., Villuri, V. G. K., Pasupuleti, S., Kumar, D., Kaushal, D. R., Gosain, A. K., ve Sivakumar, B. (2021). Impact of climate change on stormwater drainage in urban areas. Stochastic Environmental Research and Risk Assessment.

Lehner, B., Döll, P., Alcamo, J., Henrichs, T., ve Kaspar, F. (2006). Estimating the impact of global change on flood and drought risks in Europe: A continental, integrated analysis. Climatic Change, 75(3), 273-299.

Leichenko, R. (2011). Climate change and urban resilience. Current Opinion in Environmental Sustainability, 3(3), 164-168.

Lin, B., Ossola, A., Alberti, M., Andersson, E., Bai, X., Dobbs, C., Elmqvist, T., Evans, K., Frantzeskaki, N., Fuller, R., Gaston, K., Haase, D., Jim, C. Y., Konijnendijk, C., Nagendra, H., Niemelä, J., McPhearson, T., Moomaw, W., Parnell, S., Pataki, D., Ripple, W. (2021). Integrating solutions to adapt cities for climate change. The Lancet. Planetary health, 5(7), e479-e486.

Liu, H., Skandalos, N., Braslina, L., Kapsalis, V. C., Karamanis, D. (2023). Integrating Solar Energy and Nature-Based Solutions for Climate-Neutral Urban Environments. Solar.

Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (2021). Sixth Assessment Report.

Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (2019). Special Report on the Ocean and Cryosphere in a Changing Climate. Retrieved from https://www.ipcc.ch/srocc/

IPCC (2014 a). Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability. Cambridge University Press.

IPCC (2014 b). Climate Change 2014: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change.

IPCC (2018). Global Warming of 1.5°C. An IPCC Special Report on the impacts of global warming of 1.5°C above pre-industrial levels.

Kahya, A., Avyukt, A., Ramachandran, G., Krishnamachari, B. (2021). Blockchain-enabled Personalized Incentives for Sustainable Behavior in Smart Cities. 2021 International Conference on Computer Communications and Networks (ICCCN), 1-6.

Kartal, Z., Demir, E., ve Çay, T. (2020). The effect of urban heat island on energy consumption in Istanbul. Sustainable Cities and Society, 52, 101808. DOI: 10.1016/j.scs.2019.101808

Manabe, S., ve Wetherald, R. T. (1967). Thermal equilibrium of the atmosphere with a given distribution of relative humidity. Journal of the Atmospheric Sciences, 24(3), 241-259.

Marcus, L., Colding, J. (2023). Placing Urban Renewal in the Context of the Resilience Adaptive Cycle. Land.

Mavrogianni, A., Davies, M., Batty, M., Belcher, S., Bohnenstengel, S., Carruthers, D., Chalabi, Z., Croxford, B., Demanuele, C., Evans, S., Giridharan, R., Hacker, J., Hamilton, I., Hogg, C., Hunt, J., Kolokotroni, M., Martin, C., Milner, J., Rajapaksha, I., Ridley, I., Steadman, J., Stocker, J., Wilkinson, P., ve Ye, Z. (2011). The comfort, energy and health implications of London's urban heat island. Building Services Engineering Research ve Technology, 32, 35-52.

Meerow, S., Newell, J. P., ve Stults, M. (2016). Defining urban resilience: A review. Landscape and Urban Planning, 147, 38-49.

Mirzaei, M., Verrelst, J., Arbabi, M., Shaklabadi, Z., ve Lotfizadeh, M. (2020). Urban heat island monitoring and impacts on citizen's general health status in Isfahan metropolis: A remote sensing and field survey approach. Remote Sensing, 12, 1350.

Mohanty, R., & Kumar, B. (2021). Urbanization and smart cities. Journal of Urban Development.

Morhange, C., Laborel, J., & Hesnard, A. (2001). Changes of relative sea level during the past 5000 years in the ancient harbor of Marseilles, Southern France. Palaeogeography, Palaeoclimatology, Palaeoecology, 166(3-4), 319-329.

Mou, Y., Luo, Y., Su, Z., Wang, J., & Liu, T. (2021). Evaluating the dynamic sustainability and resilience of a hybrid urban system: case of Chengdu, China. Journal of Cleaner Production, 291, 125719.

Munich Re. (2021). NatCatSERVICE: Natural catastrophe statistics for 2020. Erişim: https://www.munichre.com/en/company/media-relations/media-information-and-corporate-news/media-information/2021/natcat-2020.html

NASA Global Climate Change. (2021). Global Temperature. Erişim: https://climate.nasa.gov/vital-signs/global-temperature/

National Oceanic and Atmospheric Administration (NOAA). (2020). What is Ocean Acidification?. Erişim: https://www.pmel.noaa.gov/co2/story/What+is+Ocean+Acidification%3F

National Oceanic and Atmospheric Administration (NOAA). (2021). Trends in Atmospheric Carbon Dioxide. Erişim: https://www.esrl.noaa.gov/gmd/ccgg/trends/

National Snow and Ice Data Center (NSIDC). (2021). Arctic Sea Ice News ve Analysis. Erişim: https://nsidc.org/arcticseaicenews/

National Aeronautics and Space Administration (NASA). (2023). Global Climate Change: Vital Signs of the Planet.

United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC). (2022). The Paris Agreement.

U.S. Environmental Protection Agency (EPA). (2023). Climate Change Indicators.

Tan, J., Zheng, Y., Tang, X., Guo, C., Li, L., Song, G., Zhen, X., Yuan, D., Kalkstein, A. J., Li, F., ve Chen, H. (2010). The urban heat island and its impact on heat waves and human health in Shanghai. International Journal of Biometeorology, 54, 75-84.

Tomlinson, C. J., Chapman, L., Thornes, J., ve Baker, C. (2011). Including the urban heat island in spatial heat health risk assessment strategies: A case study for Birmingham, UK. International Journal of Health Geographics, 10, 42.

Toprak, Z. F., ve Uğraş, S. (2018). The impact of green spaces on urban heat island in Istanbul. Urban Climate, 23, 1-8. DOI: 10.1016/j.uclim.2017.11.001

Toros, H. (2012). Spatial and temporal variations in urban heat island effect in Istanbul. Theoretical and Applied Climatology, 112(1-2), 67-79. DOI: 10.1007/s00704-012-0716-6.

Tsoka, S., Velikou, K., Tolika, K., ve Tsikaloudaki, A. (2021). Evaluating the combined effect of climate change and urban microclimate on buildings' heating and cooling energy demand in a Mediterranean city. Energies.

Tuğaç, Ç. (2022). Evaluation of urban infrastructure policies in Turkey for climate resilience and adaptation. Sustainable and Resilient Infrastructure, 8, 190-202.

Paskoff, R. (2004). Potential implications of sea-level rise for France. Journal of Coastal Research, 20(2), 424-434.

Potapova, E., Kruchina, E., Barkhatova, O., Makarov, A. (2022). Disasters and Resilient City. IOP Conference Series: Earth and Environmental Science.

Pickett, S. T., Cadenasso, M. L., ve Grove, J. M. (2004). Resilient cities: Meaning, models, and metaphor for integrating the ecological, socio-economic, and planning realms. Landscape and Urban Planning, 69(4), 369-384.

Pinkerton, K., Rom, W., Carlsten, C., Jaakkola, J., Bayram, H., Sigsgaard, T., Akpinar Elci, M., ve Costa, D. (2013). Climate change and global public health. Turkish Thoracic Society, 14, 115-122.

Rosenzweig, C., Solecki, W. D., Hammer, S. A., ve Mehrotra, S. (Eds.). (2011). Climate change and cities: First assessment report of the Urban Climate Change Research Network. Cambridge University Press.

Sanchez, J. M., Simon, E., ve Alonso, A. (2004). Water management in the city of Barcelona in the context of climate change. Climate Research, 28(3), 217-228.

Samarakkody, A., Amaratunga, D., Haigh, R. (2022). Characterising Smartness to Make Smart Cities Resilient. Sustainability.

Short, J., Farmer, A. (2021). Cities and Climate Change. Lectures in Climate Change. https://doi.org/10.1787/9789264091375-en.

Shi, Y., Zhai, G., Xu, L., Zhou, S., Lu, Y., Liu, H. (2021). Assessment methods of urban system resilience: From the perspective of complex adaptive system theory. Cities, 112, 103141.

Shutters, S. T., Kandala, S. S., Wei, F., Kinzig, A. P. (2021). Resilience of Urban Economic Structures Following the Great Recession. Sustainability, 13, 2374.

Singh, P., Amekudzi-Kennedy, A., Woodall, B. D., ve Joshi, S. (2021). Lessons from case studies of flood resilience: Institutions and built systems.

SyazwaniSahrira, S., Yalçınkayab, N. M., Sayb, N., ve Abdullah, A. M. (2020). Risk perception of the public towards air pollution in urban Turkey. Solid State Technology, 63, 1826-1840.

Şahin, Ü., Onat, B., ve Ayvaz, C. (2018). Climate change and greenhouse gases in Turkey. Recycling and Reuse Approaches for Better Sustainability.

Walker, B., ve Salt, D. (2006). Resilience thinking: Sustaining ecosystems and people in a changing world. Island Press.

Wang, J., Deng, Y., Kumari, S., ve Song, Z. (2023). Research on the spatial spillover effect of transportation infrastructure on urban resilience in three major urban agglomerations in China. Sustainability.

Ward, K., Lauf, S., Kleinschmit, B., ve Endlicher, W. (2016). Heat waves and urban heat islands in Europe: A review of relevant drivers.. The Science of the total environment, 569-570, 527-539 . https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2016.06.119.

Wong, L., Alias, H., Aghamohammadi, N., Aghazadeh, S., ve Nik Meriam Nik Sulaiman. (2017). Urban heat island experience, control measures and health impact: A survey among working community in the city of Kuala Lumpur. Sustainable Cities and Society, 35, 660-668.

Yang, J., ve Bou-Zeid, E. (2018). Should Cities Embrace Their Heat Islands as Shields from Extreme Cold?. Journal of Applied Meteorology and Climatology. https://doi.org/10.1175/JAMC-D-17-0265.1.

Yerli, C., Sahin, U. (2021). An assessment of the urban water footprint and blue water scarcity: A case study for Van (Turkey). Brazilian Journal of Biology, 82, e249745

Yıldırım, M., ve Demir, G. (2019). Health impacts of urban heat island effect in Istanbul. International Journal of Environmental Research and Public Health, 16(18), 3280. DOI: 10.3390/ijerph16183280

Yılmaz, G., ve Harmancıoğlu, N. B. (2010). An assessment of the vulnerability of Turkey to climate change. Climatic Change, 102(1-2), 165-198.

Yow, D. M. (2007). Urban heat islands: Observations, impacts, and adaptation. Geography Compass, 1, 1227-1251.

Zhang, M., Liu, Y., Xiao, Y., Sun, W., Zhang, C., Wang, Y., ve Bai, Y. (2021). Vulnerability and resilience of urban traffic to precipitation in China. International Journal of Environmental Research and Public Health.

Zeng, X., Yu, Y.-C., Yang, S.-Y., Lv, Y., ve Sarker, M. N. I. (2022). Urban Resilience for Urban Sustainability: Concepts, Dimensions, and Perspectives. Sustainability.

Zhou, H., Wang, J., ve Fang, L. (2010). Resilience to natural hazards: A geographic perspective. Natural Hazards, 53(1), 21-41.

Zope, P., Eldho, T., ve Jothiprakash, V. (2016). Impacts of land use–land cover change and urbanization on flooding: A case study of Oshiwara River Basin in Mumbai, India. Catena, 145, 142-154.

Zope, P., Eldho, T., ve Jothiprakash, V. (2017). Hydrological impacts of land use–land cover change and detention basins on urban flood hazard: a case study of Poisar River basin, Mumbai, India. Natural Hazards, 87(2), 1267-1283.

7. Bölüm

SÜRDÜRÜLEBİLİR YAŞAM TARZI VE YEŞİL ENERJİ

Kübra Müge Daldal

1. GİRİŞ

İnsanların doğal kaynakların sınırlı olduğunu dikkate almadan kullanmaları çevresel sorunları beraberinde getirmiştir ve bu sorunlar zaman içerisinde küresel bir kriz hâline gelmiştir. Ülkelerin çevresel sorunlara yönelik aldıkları önlemler yeterli olmamıştır. Küresel hâle gelen çevre sorunlarına çözüm niteliğinde doğal kaynakların sürdürülebilirliğini sağlamak ve sürdürülebilirliği çevre ile birlikte diğer alanlarda da sağlamak için 2015 yılında Birleşmiş Milletler tarafından "Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri" yayınlanmıştır. Sürdürülebilir kalkınma hedeflerini gerçekleştirmek için atılan adımlardan biri sorumlu üretim ve tüketimdir. Günlük yaşam içerisinde yapılan bireysel tercihler doğal kaynak rezervini ve diğer insanların içinde bulundukları durumları yakından ilgilendirmektedir. Tüketim alışkanlıkları, çevresel duyarlılık, diğer canlılara karşı gösterilen hassasiyet gibi birçok davranış kalıbı sürdürülebilir yaşamın belirleyicisi niteliğindedir. Bireysel alınan önlemler ilk olarak yakın çevreyi etkileyerek toplumsal dönüşümleri de beraberinde getirmektedir. Bireylerin sürdürülebilir yaşam tarzını benimsemeleri, çevrelerindeki diğer insanları teşvik etmeleri, sürdürülebilir tüketim davranışları ve sürdürülebilir ürünler tercih etmeleri, işletmeleri sürdürülebilir üretim davranışında bulunmaya sevk etmektedir (Solomon, 2017).

Sürdürülebilir kalkınma hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla atılan önemli adımlardan bir diğeri ise doğaya verilen zararı azaltmaya yönelik temiz enerjilerin kullanılmasıdır. Fosil yakıtların çevreye verdiği zararı azaltmak için ülkeler alternatif yenilebilir yeşil enerji kaynaklarına yönelmişlerdir (Akova, 2016). Bu bölümde sürdürülebilir kalkınma hedeflerini gerçekleştire-

Yeşil enerji doğal yenilenebilir kaynaklardan elde edilen enerjidir. Fosil yakıtların sınırlı olması ve çevreye verdikleri zararlar sonucu yeşil enerji alternatif bir enerji türü olarak kullanılmaya başlanmıştır. Sürdürülebilir hedeflerin sağlanması, doğal dengenin korunması ve yenilenebilir enerji kaynaklarının üretilmesi için yeşil enerji kullanımı oldukça önemlidir. Devletler bu kapsamda teşvikler ve özendirici çalışmalarla fosil enerji kaynaklarının kullanımını ve sera gazı salınımını azaltmayı hedeflemektedirler. Yeşil enerji ile yerli ve yenilenebilir enerji kaynakları kullanılarak çevresel sorunların azaltılması amaçlanırken aynı zamanda ekonomik güçlenme de sağlanmaktadır. Sonuç olarak sürdürülebilir bir toplum için hem makro hem de mikro düzeyde stratejiler benimsenmesi, bireysel ve toplumsal çıkarların bir arada düşünülmesi gerekmektedir. Doğal kaynakların tükenebileceği bilincinin herkes tarafından benimsenmesi toplumsal ve kişisel aktivasyonlarda sürdürülebilir davranış modellerinin dikkate alınması oldukça önemlidir.

REFERANSLAR

Akova, İ. (2016). *Enerji Kullanımındaki Değişimler.* Ankara: Nobel.

Aksoydan, E. (2020). Neden sürdürülebilirlik? Sürdürülebilir yaşama dair. Ö. Yaman ve E. Aksoydan (Ed.). *Sürdürülebilir Yaşam Rehberi* içinde (s.11-31). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi

Baykal, H. ve Baykal, T. (2008). Küreselleşen dünya'da çevre sorunları. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 9(5). 1-17.

Bozlağan, R. (2004). Sürdürülebilir gelişme kavramı üzerine yapılan tartışmalara bir bakış. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 18 (3-4), 1-19.

Chiras, D. (2006), The Homeowner's Guide to Renewable Energy, New Society Publishers, Canada

Choi, S. Ve Feinberg, R.A (2018) The LOHAS Lifestyle and Marketplace Behavior. In Handbook of Engaged Sustainability, 1st ed.; Dhiman, S., Marques, J., Eds.; Springer: New York, NY, USA, s. 1069–1086.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, (2023a) Erişim Adresi: https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr/yenilenebilir-enerji-kaynaklarinin-tuketim-icindeki-payi-i-85809 Erişim Tarihi: 27.08.2024

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, (2023b) Erişim Adresi: https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr/birincil-enerji-uretimi-i-85806 Erişim Tarihi: 27.08.2024

Ellabban, O. Abu-Rub, H.ve Blaabjerg, F. (2014). "Renewable Energy Sources: Current Status, Future Prospects and Their Enabling Technology". *Renewable and Sustainable Energy Reviews, 39*, 748-764. doi:10.1016/j.rser.2014.07.113

Ergüven M. ve Yılmaz A. (2016) İlk Küreyerel Yaşam Tarzı,Lohas,: Trakya'da Bir Çalışma, The Journal of Academic Social Science Studies, Autumn III , Sayı 51

Gedik, Y. (2020). Sosyal, ekonomik ve çevresel boyutlarla sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkinma. *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, *3*(3), 196-215.

Han, A. (2022). E7 Ülkelerinde Yenilenebilir Enerji Tüketimi Ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin İncelenmesi. Uluslararası Yönetim İktisat Ve İşletme Dergisi, 18(3), 797-814. https://doi.org/10.17130/ijmeb.1015102

Kanlı, İ. ve Kaplan, B. (2018). "Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Etkin Kullanımı İçin Bir Model Önerisi: Şehir Enerji Kooperatifleri". *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmları Dergisi, 6*(4), 31-42.

Kaypak, Ş. (2011). Küreselleşme sürecinde sürdürülebilir bir kalkınma için sürdürülebilir bir çevre. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13 (20), 19-33.

Menegaki, A. N. (2012). A Social Marketing Mix for Renewable Energy in Europe Based on Consumer Stated Preference Surveys. Renewable Energy, 39, 30-39. doi:10.1016/j.renene. 2011.08.042

NMI, Understanding The LOHAS Market Report**,** 2008 https://www.lohas.se/wp-content/uploads/2015/07/Understanding-the-LOHAS-Consumer-11_LOHAS_Whole_Foods_Version.pdf Erişim Tarihi: 20.08.2024

Park H. (2015). The Influence of LOHAS Consumption Tendency and Perceived Consumer Effectiveness on Trust and Purchase Intention Regarding Upcycling Fashion Goods, International Journal of Human Ecology, Vol.16, No.1, s.37-47 http://dx.doi.org/10.6115/ijhe.2015.16.1.37

Pesek, T. J. Helton, L. R. ve Nair, M. (2006). Healing across cultures: Learning from traditions. EcoHealth, 3(2), 114-118.

Pícha K. ve Navratil J. (2019). The factors of Lifestyle of Health and Sustainability influencing proenvironmental buying behaviour, Journal of Cleaner Production s.233-241

Rahbauer, S. Menapace, L. Menrad, K.ve Decker, T. (2016). "Adoption of Green Electricity by Small and Medium Sized Enterprises in Germany". *Renewable and Sustainable Energy Reviews, 59*(1), 1185-1194. doi:10.1016/j.rser.2016.01.07

Ray P.H. ve Anderson S.R. (2000). The Cultural Creatives: How 50 Million People Are Changing the World, New York: Three Rivers Press.

Rowlands, I. Parker, P. ve Scott, D. (2002). "Consumer Perceptions of "Green Power". *Journal of Consumer Marketing, 19*(2), 122-129. doi:10.1108/07363760210420540

Schlager N. ve Weisblatt E. (2006). Altenative Energy Volume Three, Library of Congress Cataloging in Publication Data, s.317-333.

Solomon MR. (2017) Consumer Behavior Buying, Having, and Being, Pearson Global Edition 2017,s28,76.

Sung J. ve Woo H. (2019), Investigating Male Consumers' Lifestyle Of Health And Sustainability (LOHAS) And Perception Toward Slow Fashion, Journal of Retailing and Consumer Services s.120–128.

Yılmaz, E., & Can Öziç, H. (2018). "Türkiye'nin Yenilenebilir Enerji Potansiyeli ve Gelecek Hedefleri". *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 8*(3), s.525-535.

8. Bölüm

ENERJİ TÜKETİMİ VE YEŞİL EKONOMİ

İlker Sakınç

1. GİRİŞ

Enerji tüketimi ile yeşil ekonomi arasındaki etkileşim, sürdürülebilir kalkınma tartışmalarında kritik bir bağlantıyı temsil etmektedir. Küresel topluluk, iklim değişikliğinin olumsuz etkileriyle mücadele ederken, düşük karbon emisyonları, kaynak verimliliği ve sosyal kapsayıcılıkla karakterize edilen yeşil ekonomiye geçiş, en önemli hedef olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle fosil yakıtlardan kaynaklanan enerji tüketimi, sera gazı emisyonlarının başlıca etkeni olarak belirlenmiştir ve bu nedenle yenilenebilir enerji kaynaklarına ve artırılmış enerji verimliliğine yönelik kapsamlı bir geçişin gerekliliği ortaya çıkmaktadır (Soto ve Martinez-Cobas, 2024).

Yeşil ekonomi, düşük karbon emisyonları, kaynak verimliliği ve sosyal kapsayıcılık ile açıklanmaktadır. Bu model, ekonomik büyümeyi çevresel zarardan ayırmayı hedeflemekte; yenilenebilir enerji kaynaklarını teşvik etmekte, enerji verimliliğini artırmakta ve sürdürülebilir tüketim ve üretim uygulamalarını benimsemektedir. Yeşil ekonomiye geçiş, enerjinin üretilme, dağıtılma ve tüketilme biçiminde köklü bir değişim gerektirmekte ve enerji politikaları ile ekonomik stratejiler arasındaki kritik etkileşimi vurgulamaktadır (UNEP, 2011).

Yeşil ekonomi, ekonomik büyümeyi çevresel bozulmadan ayırmayı amaçlamakta ve ekonomik faaliyetlerin çevresel sürdürülebilirliği teşvik etmesini sağlamaktadır. Bu geçiş, yenilenebilir enerji teknolojilerinin benimsenmesi ve enerji verimliliği önlemlerinin uygulanması da dâhil olmak üzere enerji üretim ve tüketim modellerinde önemli değişiklikler gerektirmektedir. Bu değişiklikler, sadece çevresel etkileri azaltmak için değil, aynı zamanda enerji güvenliğini artırmak ve yeni ekonomik fırsatlar yaratmak için de kritik öneme sahiptir

demeli olarak kaldırma ve sürdürülebilir enerji teknolojileri üzerine araştırma ve geliştirme faaliyetlerini destekleme yoluna gitmelidirler.

Enerji ve çevre ile ilgili küresel zorluklar, uluslararası koordinasyon çabalarını zorunlu kılmaktadır. Uluslararası anlaşmalar ve ortak girişimler aracılığıyla işbirliğini güçlendirmek, enerji tüketimini yönetme ve yeşil ekonomi uygulamalarını teşvik etme konusunda daha bütünleşik bir yaklaşım sağlayabilir.

Temiz enerji talebini karşılamak için önemli yenilenebilir enerji altyapısı yatırımları gereklidir. Kamu ve özel sektörler, yenilenebilir projeleri finanse etmek, şebeke altyapısını iyileştirmek ve enerji sistemlerinin daha yüksek oranda yenilenebilir kaynakları etkili bir şekilde entegre etmesini sağlamak için işbirliği yapmalıdır.

Yeşil ekonomiye geçişin başarısı için kamuoyunun farkındalığı ve katılımı hayati önem taşımaktadır. Eğitim kampanyaları, topluluk destekli yenilenebilir projeler ve enerji politikaları üzerine kamu tartışmaları, farkındalığı artırabilir ve yeşil ekonomi gündemini destekleyen bir sürdürülebilirlik kültürü geliştirebilir.

REFERANSLAR

Barbier, E. B. (2016). Building the green economy. *Canadian Public Policy*, *42*(s1), S1-S9.

Charpentier, J. (1976). Toward a better understanding of energy consumption—I. The distribution of per capita energy consumption in the world. *Energy*, *1*(4), 419-434. doi:10.1016/0360-5442(76)90007-

Chima, C. (2011). Intensity of Energy Use in the U.S.A.: 1949-2003. *Journal of Business and Economics Research (JBER)*, *5*(11), 17-30. doi:10.19030/jber.v5i11.2599

Dubey, D. K., Agarwal, S., Yadav, A. K., Singh, M. K., ve Singh, S. K. (2024). Sustainable Manufacturing Systems: Optimizing Resource Efficiency And Minimizing Environmental Impact. *Ind. J. Sci. Res*., 4(2), 66-71.

Enerdata. (2024). World Energy Consumption Statistics. Retrieved from https://yearbook.enerdata.net

Fernando, R. (2024). Global Economic Impacts of Physical Climate Risks on Agriculture and Energy (No. 2024-37). Centre for Applied Macroeconomic Analysis, Crawford School of Public Policy, The Australian National University.

Gielen, D., Boshell, F., Saygin, D., Bazilian, M. D., Wagner, N., ve Gorini, R. (2019). The role of renewable energy in the global energy transformation. *Energy Strategy Reviews, 24*, 38-50. https://doi.org/10.1016/j.esr.2019.01.006

International Energy Agency. (2023). World Energy Outlook 2023 Free Dataset. IEA, Paris. Retrieved from https://www.iea.org/data-and-statistics/data-product/world-energy-outlook-2023-free-dataset-2

IRENA (2019). International Renewable Energy Agency - IRENA. Renewable Energy and Jobs – Annual Review 2019. Abu Dhabi: IRENA.

IRENA (2023). Costs in 2022. Retrieved from https://irena.sharepoint.com/:x:/s/statistics-public/Eb5hlLV542tFjM5UpkCAo6wBcKB-MdcusRt7KryLhrC9rA?rtime=atMO1nSU3Eg

IRENA (2023b). Renewable Energy and Jobs: Annual review 2023. Retrieved from https://www.irena.org/Publications/2023/Sep/Renewable-energy-and-jobs-Annual-review-2023

IRENA (2024). Renewable capacity highlights. Retrieved from https://mc-cd8320d4-36a1-40ac-83cc-3389-cdn-endpoint.azureedge.net/-/media/Files/IRENA/Agency/Publication/2024/Mar/IRENA_RE_Capacity_Highlights_2024.pdf?rev=7692ae29458142dd8563618f496e0abb#page=2.52

Lee, C. C., ve Chang, C. P. (2007). The impact of energy consumption on economic growth: Evidence from linear and nonlinear models in Taiwan. *Energy*, *32*(12), 2282-2294. doi:10.1016/j.energy.2006.03.017

Li, W., ve Jia, Z. (2017). Carbon tax, emission trading, or the mixed policy: which is the most effective strategy for climate change mitigation in China?. *Mitigation and Adaptation Strategies for Global Change*, 22, 973-992. https://doi.org/10.1007/s11027-016-9710-3 .

Li, X. (2005). Diversification and localization of energy systems for sustainable development and energy security. *Energy Policy*, 33, 2237-2243. https://doi.org/10.1016/J.ENPOL.2004.05.002.

Liu, H., ve Lin, B. (2016). Incorporating energy rebound effect in technological advancement and green building construction: A case study of China. *Energy and Buildings*, 129, 150-161. https://doi.org/10.1016/J.ENBUILD.2016.07.058 .

Miao, C., Fang, D., Sun, L., Luo, Q., ve Yu, Q. (2018). Driving effect of technology innovation on energy utilization efficiency in strategic emerging industries. *Journal of Cleaner Production*, 170, 1177-1184. https://doi.org/10.1016/J.JCLEPRO.2017.09.225 .

Mirzayev, S. N. O. G. L., ve Esonov, T. B. O. G. L. (2024). Forecasting The Urban Electricity Supply System. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 4*(5), 558-563.

Mu, Y., Cai, W., Evans, S., Wang, C., ve Roland-Holst, D. (2018). Employment impacts of renewable energy policies in China: A decomposition analysis based on a CGE modeling framework. *Applied Energy*, 210, 256-267. https://doi.org/10.1016/J.APENERGY.2017.10.086.

Namahoro, J. P., Qiaosheng, W., ve Hui, S. (2024). The impact of domestic materials and renewable energy consumption towards environmental sustainability: evidence from green growth policy across regional and global levels. *Environment, Development and Sustainability*, 1-23.

OECD. (2011). *Towards Green Growth*. OECD Publishing. Retrieved from https://doi.org/10.1787/9789264111318-en

OECD. (2017) Organisation for Economic Co-operation and Development - OECD. *Investing in Climate, Investing in Growth*. OECD Publishing. Retrieved from https://doi.org/10.1787/9789264273528-en

Osobajo, O. A., Otitoju, A., Otitoju, M. A., ve Oke, A. (2020). The impact of energy consumption and economic growth on carbon dioxide emissions. *Sustainability*, *12*(19), 7965. doi:10.3390/su12197965

Ouni, M., ve Abdallah, K. M. (2024). Dynamic nexus between poverty and indicators for sustainable transportation in MENA countries: Evidence from panel PMG-ARDL approach, PREPRINT (Version 1) available at Research Square [https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-3647520/v1]

Our World in Data. (2023). Energy production and consumption. Retrieved from https://ourworldindata.org/energy-production-consumption

Pearce, D. W. (2010). The Role of Carbon Taxes in Adjusting to Global Warming. *Environmental and Resource Economics*, *46*(1), 43-70.

Peters, G., Marland, G., Quéré, C., Boden, T., Canadell, J., ve Raupach, M. (2011). Rapid growth in CO2 emissions after the 2008-2009 global financial crisis. *Nature Climate Change*, 2, 2-4. https://doi.org/10.1038/NCLIMATE1332 .

Quadrelli, R., ve Peterson, S. (2007). The energy-climate challenge: Recent trends in CO2 emissions from fuel combustion. *Energy Policy*, 35, 5938-5952. https://doi.org/10.1016/J.ENPOL.2007.07.001 .

Ringel, M., Schlomann, B., Krail, M., ve Rohde, C. (2016). Towards a green economy in Germany? The role of energy efficiency policies. *Applied Energy*, *179*, 1293-1303. doi:10.1016/j.apenergy.2016.03.063

Salari, M., Kelly, I., Doytch, N., ve Javid, R. (2021). Economic growth and renewable and non-renewable energy consumption: Evidence from the U.S. states. *Renewable Energy*, 178, 50-65. https://doi.org/10.1016/J.RENENE.2021.06.016 .

Schmidt, S., ve Weigt, H. (2015). Interdisciplinary energy research and energy consumption: What, why, and how? *Energy Research & Social Science*, *10*, 206-219. doi:10.1016/j.erss.2015.08.001

Shafik, W. (2024). Shaping the Next Generation Smart City Ecosystem: An Investigation on the Requirements, Applications, Architecture, Security and Privacy, and Open Research Questions. *In Smart Cities: Innovations, Challenges and Future Perspectives* (pp. 3-52). Cham: Springer Nature Switzerland.

Soto, G., ve Martinez-Cobas, X. (2024). Green energy policies and energy poverty in Europe: Assessing low carbon dependency and energy productivity. *Energy Economics*, 107677.

UNEP (2011) United Nations Environment Programme. *Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication*. https://sustainabledevelopment.un.org/index.php?page=view&type=400&nr=126&menu=35

Wang, Y., Sun, G., Wu, Y., ve Rosenberg, M. W. (2024). Urban 3D building morphology and energy consumption: empirical evidence from 53 cities in China. *Scientific Reports*, *14*(1), 12887.

Xu, H., Pan, X., Song, M., ve Lu, Y. (2021). How do energy prices affect economic environment under different price regulation policies?. *Environmental Science and Pollution Research*. https://doi.org/10.1007/s11356-021-17043-y .

Zhang, W., ve Sovacool, B. K. (2024). The Geopolitics of Net-Zero Transitions: Exploring the Political Economy of Carbon Border Adjustment Mechanism Implementation in the Global South. Available at SSRN 4853573.

ETKİN ENERJİ YÖNETİMİ VE KARBON AYAK İZİ

Kübra Müge Daldal - Leyla Bezgin Ediş

1. GİRİŞ

Enerji yönetimi, enerji verimliliği temelinde, enerjinin üretiminden nihai tüketicinin kullanım alanlarına kadarki her aşamada sürdürülebilirliğin temel alındığı bir yaklaşımdır. Aynı miktar çıktıyı üretmek için daha az enerji kullanıldığında, petrol ve gaz sahalarını geliştirirken oluşan çevresel kirlilik azalacak, termik santrallerdeki emisyon miktarı düşecek, daha az soğutma suyuna ihtiyaç duyulacağı için su kaynakları korunmuş olacak, daha az atık oluştuğu için kirlilik riskleri azalacaktır. Özellikle bu alanlarda ortaya çıkan maliyetlerden (petrol sızıntıları ya da kontrolsüz tanker deşarjları nedeniyle azalan balık sürülerine bağlı olarak yükselen beslenme giderleri, tarımsal arazilerin zarar görmesine bağlı olarak artan gıda fiyatları, hava kirliğine bağlı olarak gelişen sağlık sorunları ve bunların oluşturduğu tedavi maliyetleri vb.) tasarruf edilerek ekonominin daha güçlü, dayanıklı ve sürdürülebilir olması sağlanacaktır. Yani etkili bir enerji yönetimiyle hem ülke/devlet bazında hem şirketler bazında hem de bireyler bazında birçok ekonomik fayda ve avantaj sağlanmış olacaktır (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2023:50).

Bu kapsamda enerji yönetimi sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmada ve iklim değişikliği ile mücadele konusunda önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle etkin enerji yönetimi, enerji verimliliğini artırarak ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelerek karbon ayak izinin azaltılmasında hayati bir rol oynamaktadır. Bu bölümde, etkin enerji yönetimi ve karbon ayak izi kavramları açıklanarak, etkin enerji yönetiminde karbon ayak izinin rolü üzerinde durulmaktadır.

REFERANSLAR

Belu, R. (2019). *Industrial Power Systems with Distributed and Embedded Generation, (2nd ed.),* The Institution of Engineering and Technology, doi:10.1049/PBPO096E

Chen, R., Zhang, R., ve Han, H. (2021). Where has carbon footprint research gone?. Ecological Indicators, 120, 106882.

Cheng, Y., ve Liang, H. E. (2021). Calculation and evaluation of industrial carbon footprint of cotton denim jacket. Journal of Engineered Fibers and Fabrics, 16, 15589250211020387.

Dindar, G. (2021). Otomotiv yan sanayinde karbon ayak izi hesaplaması- Bursa ili örneği. (Yüksek Lisans Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2023, Haziran). Enerji Verimliliği Eğitim Kitabı, Erişim Adresi: https://enerji.gov.tr/Media/Dizin/EVCED/tr/EnerjiVerimlili%C4%9Fi/E%C4%9Fitimler/Enerji_verimliligi_e%C4%9Fitim_kitabi.pdf

Ervural, B., ve Evren, R. (2019). A policy proposal for effective energy management. In B. Ervural & E. Derman (Eds.), *Technological development and impact on economic and environmental sustainability* (pp. 297-306). Springer. doi: 10.1007/978-3-030-29407-6_22

Geethanjali, B., Hansa, L. M., ve Daniel, M. (2007). An optimization of effective energy management as a tool to facilitate managers. *WIT Transactions on Ecology and the Environment, 105*, 61-72. doi: 10.2495/ESUS070071

Giama, E., ve Papadopoulos, A. M. (2016). Carbon footprint analysis as a tool for energy and environmental management in small and medium-sized enterprises. *International Journal of Sustainable Energy*, *37*(1), 21–29.doi: 10.1080/14786451.2016.1263198

Hossain, J., Fazliana, A., Kadir, A., Hanafi, A. N., Shareef, H., Khatib, T., Baharin, K. A., ve Sulaima, M. F. (2023). A review on optimal energy management in commercial buildings. *Energies, 16*(4), 1609. doi: 10.3390/en16041609

Karwacka, M., Ciurzyńska, A., Lenart, A., ve Janowicz, M. (2020). Sustainable Development in the AgriFood Sector in Terms of the Carbon Footprint: A Review. Sustainability, 12(16), 6463.

Kurt, P. (2020). Ortaokul 7. ve 8. Sınıf Düzeyinde Ekolojik Ayak İzi ve Karbon Ayak İzi Konularına İlişkin Durum Tespiti: Bayramiç İlçesi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.

Le Quéré, C., Peters, G. P., Friedlingstein, P., Andrew, R. M., Canadell, J. G., Davis, S. J., ve Jones, M. W. (2021). Fossil CO2 emissions in the post-COVID-19 era. *Nature Climate Change*, *11*(3), 197-199.

Lin, S. M. (2016). Reducing Students' Carbon Footprints Using Personal Carbon Footprint Management System Based On Environmental Behavioural Theory And Persuasive Technology. Environmental Education Research, 22(5), 658-682

Mashburn, W. H. (2018). Effective energy management. In B. L. Capehart, W. C. Turner, & W. J. Kennedy (Eds.), *Energy management handbook* (9th ed., p. 14). River Publishers. doi:10.1201/9781003151364

Matuštík, J., ve Kočí, V. (2021). What is a footprint? A conceptual analysis of environmental footprint indicators. Journal of Cleaner Production, 285, 124833.

Mneimneh, F., Ghazzawi, H., ve Ramakrishna, S. (2023). Review study of energy efficiency measures in favor of reducing carbon footprint of electricity and power, buildings, and transportation. *Circular Economy and Sustainability, 3*(3), 447-474. doi: 10.1007/s43615-022-00179-5

Ormond, J., ve Goodman, M. K. (2015). A new regime of carbon counting: The practices and politics of accounting for everyday carbon through C02e. Global Environmental Change, 34, 119–131.

Pandey, D., Agrawal, M., ve Pandey, J. S. (2011). Carbon footprint: current methods of estimation. *Environmental monitoring and assessment*, *178*, 135-160. Doi: 10.1007/s10661-010-1678

Rizan, C., Steinbach, I., Nicholson, R., Lillywhite, R., Reed, M., ve Bhutta, M. F. (2020). The carbon footprint of surgical operations: a systematic review. Annals of Surgery, 272(6), 986-995

Sever, Y. (2022). Seçilmiş Yükselen Piyasa Ekonomilerinde 1990'lardan Günümüze Karbon Ayak İzi Görünümü, V. Uluslararası Kayes Kongresi, 15-17 Eylül 2022, Bursa, Türkiye

Shi, S., ve Yin, J. (2021). Global research on carbon footprint: A scientometric review. Environmental Impact Assessment Review, 89, 106571.

Sıleybi, L. (2023). Harran üniversitesi Osmanbey kampüsü karbon ayak izinin hesaplanması, Yüksek lisans tezi. Harran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şanlıurfa, Türkiye

Simona, C., Andreassi, L., Vito, I., Fabrizo, M., ve Stefano, U., (2011). Methodology development for a comprehensive and cost-effective energy management in industrial plants. In L. M. Ayres, & S. L. Moss (Eds.), *Energy management systems* (pp. 1-24). IntechOpen, doi:10.5772/20490

Şengöz, M. (2021). Ulusal Enerji Yönetimi, *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi,* 7(1), 73-85. doi: 10.25272/j.2149-8539.2021.7.1.06

TÜİK. (2024). Sera gazı emisyon istatistikleri. Erişim: 10 Ağustos 2024. Erişim adresi: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sera-Gazi-Emisyon-Istatistikleri-1990-2022-53701

Tatlıbadem, A.İ. (2020). Sürdürülebilir Kalkınma ve Karbon Ayak İzi İlişkisi: G-8 Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep

Yang, Y., ve Meng, G. (2020). The evolution and research framework of carbon footprint: based on the perspective of knowledge mapping. *Ecological Indicators*, *112*, 106125.

10. Bölüm

TÜRKİYE'DE BELEDİYELERDE ÖNE ÇIKAN ENERJİ POLİTİKALARI

Meryem Arslan

1. GİRİŞ

Dünya ülkelerinin en önemli sorunları arasında yer alan ve güç unsuru olarak tanımlanan enerji; sosyal, politik, teknik, bilimsel, ekonomik vb. boyutta izlenen politikalara etki etmektedir. Enerji politikalarının sürdürülebilir olması için analitik düzeyde birçok alanla etkileşim içerisinde olmak elzem duruma gelmiştir. Bu doğrultuda enerjiyi doğru ve verimli kullanım açısından ele almak, enerji güvenliğini sağlamak, yatırımlar yapmak, ticaret gerçekleştirmek vb. devlet politikalarının dizaynı açısından önem arz etmektedir. Dünya ülkeleri bu politikaları oluşturmak konusunda kendilerine yardımcı olması için bazı uluslararası ajanslar ve kuruluşların bünyesinde yer almakta çeşitli antlaşmalar yapmaktadırlar. Enerji verimliliğini artırmak, enerji tasarrufu yapmak, enerji yoğunluğunu azaltmak önemsenen başlıca başlıklar arasında yer almaktadır. Enerji kaynaklarının tespit edilmesi, kullanılabilir hâle getirilmesi, yurt dışı enerji kaynaklarının araştırılması sürecinde paydaş olmak önemsenen diğer konular arasında gelmektedir. Enerji kaynakları tüketimi incelendiğinde dünya genelinde kaynakların dengeli bir dağılımının olmaması enerji sorunu yaşanmasını gündeme getirmektedir. Dünya genelinde tüketim trendleri incelendiğinde petrol ve doğalgaz tüketim hâkimiyetinin devam ettiği bazı bölgelerde ise yenilenebilir enerji kaynaklarının öne çıktığı gözlenmektedir. Gelecekte temiz enerji kaynaklarına doğru bir yönelim olacağı fosil yakıtlara olan talebin ise azalacağı öngörülmektedir. Bu doğrultuda temiz enerji kullanımın teşvikine yönelik politikaların ortaya çıktığı görülmektedir. Güneş enerjisi, rüzgâr enerjisi en ucuz ve en yeni kaynaklar olarak öne çıkmaktadır, elekt-

REFERANSLAR

Adana BB. (2021). Enerji. Erişim adresi: https://www.adana.bel.tr/tr/haber/hem-doga-korunacak--hem-belediyenin-enerjiye-harcadigi-para-hizmete-aktarilacak

Anadolu Ajansı. (2018). Diyarbakır'ın Çehresi Belediye Hizmetiyle Değişti. Erişim adresi: https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/diyarbakirin-cehresi-belediye-hizmetiyle-degisti/1158567

Anadolu Ajansı. (2023). Konya'da geçen yıl çöpten 78 milyon kilovatsaat elektrik üretildi. Erişim adresi: https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/konyada-gecen-yil-copten-78-milyon-kilovatsaat-elektrik-uretildi/2778813

Anadolu Ajansı. (2023). Mardin'de katı atıklardan bir yılda 18 bin megawat enerji elde ediliyor. Erişim adresi: https://www.aa.com.tr/tr/yesilhat/sifir-atik/mardinde-kati-atiklardan-bir-yilda-18-bin-megavat-enerji-elde-ediliyor/1819433

Ankara BB. (2024). AŞTİ. Erişim adresi: https://www.ankara.bel.tr/haberler/ankara-buyuksehir-belediyesinden-cevre-dostu-elektrik-uretimi-asti-kendi-elektirigini-uretmeye-basladi-17087

Antalya BB. (2020). Temiz Enerji Tesisleri. Erişim adresi: https://www.antalya.bel.tr/YarinlardaBizVariz/Temiz-Enerji

Antalya BB. (2022). Sürdürülebilir Enerji ve İklim Eylem Planı. Erişim adresi: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.antalya.bel.tr/Content/UserFiles/Files/YarinlardaBizVariz/Dokumanlar/2022/SECAP-SURDURULEBILIR-ENERJI-VE-IKLIM-EYLEM-PLANI-2022.pdf

Antalya Büyükşehir Belediyesi. (2021). Sürdürülebilir Enerji Eylem Planı. Erişim adresi: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.antalya.bel.tr/Content/UserFiles/Files/YarinlardaBizVariz/Dokumanlar/2021/SURDURULEBILIR-ENERJI-EYLEM-PLANI-2021.pdf

AY Jeotermal. (2024). Aydın'da Yer Alan Jeotermal Santralleri. Erişim adresi: http://ayjeotermal.com.tr//aydin-da-yer-alan-jeotermal-santralleri

AY Jeotermal. (2024). Aydın'da Yer Alan Jeotermal Santralleri. Erişim adresi: http://ayjeotermal.com.tr//aydin-da-yer-alan-jeotermal-santralleri

Aydın BB. (2017). Güneş Enerjisi ile elektrik üretim santrali. Erişim adresi: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://aydin.bel.tr/Content/assests/Videolar/2732017144031.pdf

Aydın BB. (2019). Stratejik Plan (2020-2024). Erişim adresi: chrome-extension :// efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://aydin.bel.tr/Content/files/Stratejik%20Planlar/2020-2024_stratejik_plan.pdf

Balıkesir BB. (2021). Büyükşehir GES'ten Elektrik Üretecek. Erişim adresi: https://www.balikesir.bel.tr/haber-detay?id=2691

Balıkesir BB. (2024). Enerji Politikası. Erişim adresi: chrome-extension :// efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://cmsapi.balikesir.bel.tr/Media/Dokumanlar/Kurulus-Misyon-Vizyon/strateji/ENERJ%C4%B0%20POL%C4%B0T%C4%B0KASI-d%C3%B6n%C3%BC%C5%9Ft%C3%BCr%C3%BCld%C3%BC.pdf

BELKA. (2023). ASKİ'nin Elektrik ihtiyacının BELKA A.Ş. ile karşılanması. Erişim adresi: https://www.belkaas.com.tr/projeler/askinin-elektrik-ihtiyacinin-belka-as-ile-karsilanmasi%e2%80%8b/

BELKA. (2023). Erişim adresi: https://www.belkaas.com.tr/projeler/

Bursa BB. (2023). Büyükşehir'in enerjisi doğadan. Erişim adresi: https://www.bursa.bel.tr/haber/buyuksehirin-enerjisi-dogadan-32502

Bursa BB. (2024). Entegre Yönetim Sistemi Politikası. Erişim adresi: https://www.bursa.bel.tr/sayfa/entegre-yonetim-sistemi-politikasi-1436

Bursa BB. (2024). Yenilenebilir Enerji. Erişim adresi: https://www.bursa.bel.tr/projeler/yenilenebilir-enerji-195

Çetinkaya, B. (2019). *Erken Cumhuriyet Dönemi Enerji Politikaları*. T.C. Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2019). Akıllı Şehirler. Erişim adresi: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.akillisehirler.gov.tr/wp-content/uploads/EylemPlani.pdf

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2024). 2024-2030 Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi ve Eylem Planı. Erişim adresi: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.akillisehirler.gov.tr/wp-content/uploads/2023/12/Taslak-Eylem_Plani.pdf

Çıray, B. (2019). *Türkiye'de Enerji Politikası ve Yenilenebilir Enerji Üretimine Sağlanan Teşvikler*. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Denizli BB. (2024). Büyükşehir Enerji Üretiminde de Öncü. Erişim adresi: https://www.denizli.bel.tr/Default.aspx?k=gosteri-ve-etkinlikler&id=18625

Denizli BB. (2024). Yönetim Sistemleri Politikası. Erişim adresi: https://www.denizli.bel.tr/Default.aspx?k=yonetim-sistemleri-politikamiz

Diyarbakır BB. (2023). 2023 Yılı Performans Programı. Erişim adresi: chrome-extension ://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.diyarbakir.bel.tr/filespap/performans_programi/2023_Yili_Performans_Programi.pdf

EİEB (Kahramanmaraş Enerji İhtisas Endüstri Bölgesi Kurulum Fizibilite Raporu). (2019). Erişim adresi: https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/dokuman/kahramanmaras-enerji-ihtisas-endustri-bolgesi-eieb-kurulum-fizibilite-raporu/1959

Energy Charter Treaty. (2023). Erişim adresi: https://www.energycharter.org/

Energy Institude. (2022). Statistical Review of World Energy. Erişim adresi: https://www.energyinst.org/statistical-review/resources-and-data-downloads

Enerji Atlası. (2021). Jeotermal Enerji. Erişim Adresi:https://www.enerjiatlasi.com/jeotermal/

Enerji Atlası. (2024). Şanlıurfa Elektrik Santralleri. Erişim adresi: https://www.enerjiatlasi.com/sehir/sanliurfa/

Enerji Atlası. (2024). Trabzon Elektrik Santralleri. Erişim adresi: https://www.enerjiatlasi.com/sehir/trabzon/

Enerji Günlüğü. (2024). Erişim adresi: https://www.enerjigunlugu.net/Van-B%C3%BCy%C3%BCk%C5%9Fehir-Belediyesi-haberleri.htm

Erzurum BB. (2024). Büyükşehirden Yeni Bir Enerji Kaynağı Daha. Erişim adresi: https://www.erzurum.bel.tr/GuncelHaber-buyuksehir-den-yeni-bir-enerji-kaynagi-daha/29/724713.html

Erzurum BB. (2024). Enerji ve İklim Eylem Planı. Erişim adresi: https://www.erzurum.bel.tr/GuncelHaber-buyuksehir-den-yeni-bir-bilim-atagi-daha-surdurulebilir-enerji-ve-iklim-eylem-p/29/964816.html

Eskişehir BB. (2023). Büyükşehir'in projesi ile 4,5 milyon Dolar tasarruf. Erişim adresi: https://ge.eskisehir.bel.tr/icerik_dvm.php?icerik_id=4565&cat_icerik=1

Eskişehir BB. (2023). Stratejik Plan. Erişim adresi: chrome-extension :// efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.eskisehir.bel.tr/dosyalar/stratejik_plan/2020G.pdf

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi. (2020). Biyogaz Enerji Santrali. Erişim adresi: https://www.gaziantep.bel.tr/tr/sayfa/oguzeli-biyogaz-enerji-santrali

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi. (2020). Biyogaz Enerji Santrali. Erişim adresi:

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi. (2020). Erişim adresi: https://www.gaziantep.bel.tr/tr/sertifikalar

Hatay BB. (2020). 2020-2024 Stratejik Plan. Erişim adresi: chrome-extension :// efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://api.hatay.bel.tr/storage/gallery-media/September2021/wVfJ8PuDP3XaraWgQGAS.pdf

https://www.gaziantep.bel.tr/tr/sayfa/oguzeli-biyogaz-enerji-santrali

IEA. (2023). World Energy Outlook. Erişim adresi: https://iea.blob.core.windows.net/assets/86ede39e-4436-42d7-ba2a-edf61467e070/WorldEnergyOutlook2023.pdf

IEA. (2024). Erişim adresi: https://www.iea.org/

International Atomic Energy Agency. (2023). Erişim adresi: https://www.iaea.org/about/ overview/history

IRENA.(2022). Erişim adresi: https://www.irena.org/About

Islam, M.M. ve M. Hasanuzzaman. (2020). *Introduction to energy and sustainable development, Energy for Sustainable Development.* United Kingdom: Academic Press. ISBN 978-0-12-814645-3.

İBB. (2024). Enerji Yönetim Sistemi. Erişim adresi: https://www.ibb.istanbul/tum-hizmetler/bilgi-hizmetleri/enerji-yonetim-sistemi-politikasi/

İstanbul Enerji. (2024). Bizden Haberler. Erişim adresi: https://enerji.istanbul/bizden-haberler/

İstanbul Enerji. (2024). Bizi Tanıyın. Erişim adresi: https://enerji.istanbul/bizi-taniyin/

İZENERJİ. (2024). Rüzgâr Enerjisi. Erişim adresi: https://www.izenerji.com.tr/tr/icerik/ruzgar-enerjisi

İzmir Büyükşehir Belediyesi. (2024). Enerji Politikası. Erişim adresi: https://www.izmir.bel.tr/tr/kurum-enerji-politikasi/912/4107

Kahramanmaraş BB (2021). Arıtmanın Enerjisi Yenilenebilir Kaynaklardan Sağlanıyor. Erişim adresi: https://kahramanmaras.bel.tr/haber/2021/08/24/aritmanin-enerjisi-yenilenebilir-kaynaklardan-saglaniyor

Kayseri BB. (2023). Büyükşehir'den Yeşil Geleceğe Adım: Kayseri'de Yenilenebilir Enerji. Erişim adresi: https://www.kayseri.bel.tr/haberler/buyuksehirden-yesil-gelecege-adim-kayseride-yenilenebilir-enerji16362

Kocaeli BB. (2024). Büyükşehir'den 1.250.000 Kw enerji tasarrufu. Erişim adresi: https://www.kocaeli.bel.tr/haber/buyuksehirden-1250000-kw-enerji-tasarrufu-45020.html#:~:text=B%C3%B6ylece%202023%20y%C4%B1l%C4%B1nda%20yakla%C5%9F%C4%B1k%201.250,h%20enerji%20tasarrufu%20sa%C4%9Flanm%C4%B1%C5%9F%20oldu.&text=B%C3%BCy%C3%BCk%C5%9Fehir%2C%202023%20y%C4%B1l%C4%B1nda%20Kocaeli%20genelinde,alanlarda%20ak%C4%B1ll%C4%B1%20ayd%C4%B1nlatma%20sistemi%20kurdu

Kocaeli BB. (2024). Enerji Politikası. Erişim adresi: https://www.kocaeli.bel.tr/webfiles/userfiles/files/birimler/cevre-koruma-ve-kontrol-dairesi-baskanligi/Enerji%20Politikas%C4%B1_Ek_Enerji%20Politikas%C4%B1_Ek_ENERJ%C4%B0%20POL%C4%B0T%C4%B0KASI_pdf_page-0001.jpg.jpg

KOSKİ. (2024). Konya Büyükşehir Temiz ve Çevreci Enerjiyi Yaygınlaştırıyor. Erişim adresi: https://www.koski.gov.tr/haber/konya-buyuksehir-temiz-ve-cevreci-enerjiyi-yayginlastiriyor-2023-06-06-21#:~:text=Konya%20B%C3%BCy%C3%BCk%C5%9Fehir%20Belediyesi%2C%20t%C3%BCketti%C4%9Fi%20enerjiyi,karbondioksitin%20atmosfere%20sal%C4%B1nmas%C4%B1%20engellenmi%C5%9F%20olacak.

Küpeli, D. G. ve Güney, C. (2019). Türkiye'de Yenilenebilir Enerji ve Enerji Politikası. *TMMOB 6. Coğrafi Bilgi Sistemleri Kongresi,* Ankara

Manisa BB. (2024). Manisa Atıksu Arıtma Tesisi Güneş Enerjisi Santrali. Erişim adresi: https://www.manisa.bel.tr/Projeler/d3323_manisa-atiksu-aritma-tesisi-gunes-enerjisi-santral.aspx

Manisa BB. (2024). Manisa Biyokütle ve Biyogaz Enerji Üretim Tesisi. Erişim adresi: https://www.manisa.bel.tr/Projeler/d4363_manisa-biyokutle-ve-biyogaz-enerji-uretim-tesisi.aspx

Mardin Büyükşehir Belediyesi. (2021). Faaliyet Raporu. Erişim adresi: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://www.mardin.bel.tr/kurumlar/mardin.bel.tr/2021/Mali-Hizmetler/2020-FAALIYET-RAPORU.pdf

MASKİ. (2023). Haber. Erişim adresi: https://www.maski.gov.tr/haber_detay.asp?id=3410

Mersin BB. (2023). Kalite Politikamız. Erişim adresi: https://www.mersin.bel.tr/kurumsal/kalite-politikamiz

Mersin BB. (2024). Enerji. Erişim adresi: https://www.mersin.bel.tr/haber/buyuksehir-2023te-85-bin-hanenin-aydinlatma-enerjisine-esdeger-elektrik-enerjisi-uretti-1705224707

Mersin SECAP. (2023). Eylem Planı. Erişim adresi: https://www.mersin.bel.tr/dokumanlar/mersin-surduruebilir-enerji-ve-iklim-eylem-plani-secap-ozet-2139688343

Muğla BB. (2023). Büyükşehir Temiz enerji ile Muğla'ya 2 ay yetecek elektrik üretti. Erişim adresi: https://www.mugla.bel.tr/haber/buyuksehir-temiz-enerji-ile-muglaya-2-ay-yetecek-elektrik-uretti

Muğla BB. (2024). Erişim adresi: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://panel.mugla.bel.tr/uploads/politikalarimiz/enerjiyonetimpolitikasi.pdf

Ordu BB. (2020). Akkuş Enerji Üssü Olacak. Erişim adresi: https://www.ordu.bel.tr/Haber/43788/akkus-enerji-ussu-olacak

Öz, E. (2020). *Türkiye'nin Enerji Politikaları*. T.C. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Pamir, N. (2005). Enerji Politikaları ve Küresel Gelişmeler. *Stratejik Analiz,* Aralık (6), s. 68-74.

Pamir, N. A. (2003). Dünyada ve Türkiye'de Enerji, Türkiye'nin Enerji Kaynakları ve Enerji Politikaları. Erişim adresi: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.metalurji.org.tr/ dergi/dergi134/d134_73100.pdf

Sabah. (2024). Trabzon Büyükşehir Belediyesi Yenilenebilir Enerjide Yeni Projeleri Hayata Geçirmeyi Planlıyor. Erişim adresi: https://www.sabah.com.tr/trabzon/2024/05/16/trabzon-buyuksehir-belediyesi-yenilenebilir-enerjide-yeni-projeleri-hayata-gecirmeyi-planliyor

Sakarya BB. (2024). Enerji. Erişim adresi: https://www.sakarya.bel.tr/tr/Haber/sekayla-bir-yilda-360-bin-ton-kati-atiktan-67-milyon-kilovat-enerji-uretimi/22176#:~:text=%C3%87evreye%20duyarl%C4%B1%20bir%20y%C3%B6netim%20anlay%C4%B1%C5%9F%C4%B1yla,Milyon%20KW%20elektrik%20%C3%BCretimi%20sa%C4%9Flad%C4%B1.

Sakarya Sürdürülebilir Eylem Planı. (2019). Erişim adresi: chrome-extension :// efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://sakarya.bel.tr/uploads/stratejik/ SlME5OSTDp.pdf

Samsun BB. (2023). 4,5 yılda 276 milyon kilowatt saat elektrik üretildi. Erişim adresi: https://samsun.bel.tr/haberler/45-yilda-276-milyon-kilowatt-saat-elektrik-uretildi

Şanlıurfa BB. (2021). Büyükşehir hem doğayı koruyor hem enerji üretiyor. Erişim adresi: https://www.sanliurfa.bel.tr/icerik/10833/21/buyuksehir-hem-dogayi-koruyor-hem-de-enerji-uretiyor

Şanlıurfa BB. (2021). GES. Erişim adresi: https://www.sanliurfa.bel.tr/icerik/16279/21/baskan-beyazgul-ges-sayesinde-enerjiye-odedigimiz-bedeli-yatirima-donusturecegiz

Şensöğüt, C. (2004). Enerji Politikaları ve Kömür. *II. Ulusal Ege Enerji Sempozyumu ve Sergisi*.

T.C. Dış İşleri Bakanlığı. (2022). Enerji Stratejisi. Erişim adresi: https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa

T.C. Dış İşleri Bakanlığı. (2022). Sorular. Erişim adresi: https://www.mfa.gov.tr/sorular.tr.mfa

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2022). Biyokütle. Erişim adresi: https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-biyokutle

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2022). Jeotermal Enerji. Erişim adresi: https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-jeotermal

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2023). Bilgi Merkezi. Erişim adresi: https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-diplomasisi-detay

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2023). Raporlar. Erişim adresi: https://enerji.gov.tr/eigm-raporlari

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2023). Ulusal Enerji Verimliliği Eylem Planı. Erişim adresi: https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-verimliliği-ulusal-enerji-verimliliği-eylem-plani

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı.(2022). Güneş Enerjisi. Erişim adresi: https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-gunes

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı.(2022). Hidrolik Enerji. Erişim adresi: https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-hidrolik

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı.(2022). Rüzgar Enerjisi. Erişim adresi: https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-ruzgar

TDK. (2022). Enerji. Erişim adresi: https://sozluk.gov.tr/

Tekirdağ BB. (2024). Büyükşehir Belediyesi 3 Milyon TL'lik Enerji Tasarrufu Sağlayan GES Projesini Hayata Geçirdi. Erişim adresi: https://www.tekirdag.bel.tr/haber/47415

Temiz Enerji. (2021). Erişim adresi: https://temizenerji.org/2021/02/26/ankara-buyuksehir-belediyesi-dizelden-donusturulmus-elektrikli-otobus-uretti/

Yeşil İstanbul. (2021).İstanbul Büyükşehir Belediyesi Enerji Yönetim Sistemi Politikası**.** Erişim adresi: https://yesil.istanbul/enerji-detay_iso-5001-enerji-yonetim-sistemi#:~:text=%C4%B0BB%20Enerji%20Y%C3%B6netim%20Politikas%C4%B1%20kapsam%C4%B1nda,i%C5%9F%20yap%C4%B1%C5%9F%20%C5%9Fekline%20d%C3%B6n%C3%BC%C5%9Fmesi%20ama%C3%A7lanmaktad%C4%B1r

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE YENİLENEBİLİR ENERJİ EKONOMİSİ YATIRIMLARI

Salih Aydın

1. GİRİŞ

Enerji, küresel kalkınma ve refah için stratejik bir kaynaktır. Küresel ölçekte yaşamın sosyal ve ekonomik standartlarının iyileştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Ancak, enerji talebinin yaklaşık %80'ini oluşturan birincil enerji kaynağı olarak fosil yakıtların (kömür, petrol ve doğal gaz gibi) yaygın kullanımı, çevreyi tehdit etmektedir.Gelecek nesiller için kaynakların sürdürülebilirliğini sağlama noktasında 2030 yılına kadar petrol ve gaz rezervi üretiminde yaklaşık %40-%60 oranında bir düşüşün sağlanması beklenmektedir. Öte yandan güneş, rüzgâr, hidroelektrik ve biyokütle gibi yenilenebilir enerjiler, bozulmayan kaynaklara olan bağımlılıklarıyla karakterize edilme eğilimindedir. Geleneksel enerji sistemlerine alternatif olarak yenilenebilir enerjilerin kullanımı, sera gazları gibi zararlı emisyonları sınırlama ve aynı zamanda sürdürülebilir kalkınma hedeflerini destekleme potansiyeline sahiptir. Bu nedenle yenilenebilir kaynaklar, iklim değişikliğiyle mücadelede ve aynı zamanda bir ülkenin sürdürülebilir kalkınma açısından ihtiyaçlarını karşılamada temel araçlardır. Bu nedenle, yenilenebilir enerjinin geliştirilmesine ve doğru kullanımına yüksek öncelik verilmelidir. Yenilenebilir enerji kaynaklarının diğer enerji kaynaklarına göre birçok avantajına rağmen, yenilenebilir enerji kaynaklarından enerji üretimi düşük kalmaktadır. Örneğin, 2020 yılında yenilenebilir enerji kaynaklarının elektrik üretimindeki payı yaklaşık %11,7 iken, fosil yakıtlar (petrol, gaz ve kömür) toplam elektrik üretiminin %60'ından fazlasına katkıda bulunmuştur (Elmassah, 2023).

REFERANSLAR

Adebayo, T. S., Ağa, M. ve Kartal, M. T. (2023a). Analyzing the Co-Movement between CO2 Emissions and Disaggregated Nonrenewable and Renewable Energy Consumption in BRICS: Evidence Through the Lens of Wavelet Coherence. *Environmental Science and Pollution Research*, *30* (13), s. 38921-38938. https://doi.org/10.1007/s11356-022-24707-wn

Adebayo, T. S., Kartal, M. T. ve Ullah, S. (2023b). Role of Hydroelectricity and Natural Gas Consumption on Environmental Sustainability in the United States: Evidence from Novel Time-Frequency Approaches. *Journal of environmental management*, *328*, s. 116987. https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2022.116987

Amjith, L. R. ve Bavanish, B. (2022). A Review on Biomass and Wind as Renewable Energy for Sustainable Environment. *Chemosphere*, *293*, s. 133579. https://doi.org/10.1016/j.chemosphere.2022.133579

Arndt, C., Arent, D., Hartley, F., Merven, B. ve Mondal, A. H. (2019). Faster than You Think: Renewable Energy and Developing Countries. *Annual Review of Resource Economics*, *11*, s. 149-168. https://doi.org/10.1146/annurev-resource-100518-093759

Aziz, S. ve Jahan, S. M. (2023). Determinants of International Development Investments in Renewable Energy in Developing Countries. *Energy for Sustainable Development*, *74*, s. 215-230. https://doi.org/10.1016/j.esd.2023.04.008

Elmassah, S. (2023). Determinants of Renewable Energy Production in Emerging and Developed Countries. *International Journal of Energy Sector Management*.

International Renewable Energy Agency (IRENA) (2022). "Challenges Confronting Renewable Energy Production in Developing and Low-Middle Income Countries", Available at: www.irena.org/News/articles/2022/Jul/IRENA-Goes-Beyond-the-Talk-to-Address-Financing-Challengesin-Developing-Countries(Erişim Tarihi: 24 Haziran 2024).

Https://unctad.org/system/files/official-document/wir2023_overview_en.pdf. (Erişim Tarihi: 25/06/2024)

Https://www.rti.org/insights/renewable-energy-developing-countries (Erişim Tarihi: 26/06/2024)

Https://unctad.org/news/unctad-calls-urgent-support-developing-countries-attract-massive-investment-clean-energy (Erişim Tarihi: 26/06/2024)

Https://www.iea.org/news/bringing-down-the-cost-of-capital-is-key-to-unlocking-clean-energy-growth-in-emerging-economies (Erişim Tarihi: 26/06/2024)

Https://mc-cd8320d4-36a1-40ac-83cc-3389-cdn-endpoint.azureedge.net/-/media/Files/IRENA/Agency/Publication/2023/Feb/IRENA_CPI_Global_RE_finance_2023.pdf?rev=8668440314f34e588647d3994d94a785 (Erişim Tarihi: 26/06/2024)

Kim, K., Park, H. ve Kim, H. (2017). Real Options Analysis for Renewable Energy Investment Decisions in Developing Countries. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *75*, s. 918-926. https://doi.org/10.1016/j.rser.2016.11.073

Osei, B., Fiagbe, A. K. ve Kulu, E. (2024). Sustainability of Renewable Energy Production: Empirical Evidence from Developing and Middle-İncome Countries. *International Journal of Energy Sector Management*, *18* (4), s.749-766. https://doi.org/10.1108/IJESM-04-2023-0012

Shahbaz, M., Topcu, B. A., Sarıgül, S. S. ve Vo, X. V. (2021). The Effect of Financial Development on Renewable Energy Demand: The Case of Developing Countries. *Renewable Energy*, *178*, s. 1370-1380. https://doi.org/10.1016/j.renene.2021.06.121

Shimbar, A. ve Ebrahimi, S. B. (2017). Modified-Decoupled Net Present Value: The Intersection of Valuation and Time Scaling of Risk in Energy Sector. *Environmental Energy and Economic Research*, *1*(4), s. 347-362. 10.22097/EEER.2018.126021.1025

Shimbar, A. ve Ebrahimi, S. B. (2020). Political Risk and Valuation of Renewable Energy Investments in Developing Countries. *Renewable Energy*, *145*, s. 1325-1333. https://doi.org/10.1016/j.renene.2019.06.055

Wang, Q. ve Yang, X. (2020). Investigating the Sustainability of Renewable Energy–An Empirical Analysis of European Union Countries Using A Hybrid of Projection Pursuit Fuzzy Clustering Model and Accelerated Genetic Algorithm Based on Real Coding. *Journal of Cleaner Production*, *268*, s. 121940. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.121940

Zang, X., Adebayo, T. S., Oladipupo, S. D. ve Kirikkaleli, D. (2023). Asymmetric Impact of Renewable Energy Consumption and Technological Innovation on Environmental Degradation: Designing an SDG Framework for Developed Economy. *Environmental Technology*, *44* (6), s. 774-791. https://doi.org/10.1080/09593330.2021.1983027

3. Basım

Şehir Yenilemesi Sırasında
İŞ BİRLİĞİ

Turhan Yörükân

nobel
40.yıl

Şehir Yenilemesi Sırasında İş Birliği
Turhan Yörükân

Yayın No: 5518
Beşeri Bilimler: 615
ISBN: 978-625-371-553-3
E-ISBN: 978-625-371-554-0
Basım Sayısı: 3. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yörükân, Turhan.
Şehir Yenilemesi Sırasında İş Birliği / Turhan Yörükân
3. Basım, XII + 334 s., 15,5x23,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-553-3
E-ISBN: 978-625-371-554-0
1. Şehir 2. Şehir Yenileşmesi 3. Şehir Planlaması

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İçindekiler

Ön Söz ..... **iii**

Giriş **1**

BİRİNCİ KISIM
Şehir Yenilemesinin veya Şehirlerin Yeniden Geliştirilmesinin İnsanî ve Sosyal Yönleri

Yeniden Geliştirme, Köhneleşme ve İş Birliği 19
Allan A. Twichell

Şehirlerin Yeniden Geliştirilmesi Sırasında Yerlerinden Çıkarılan Ailelerin Başka Yerlere Yerleştirilmesi, Chicago Tecrübesi 31
Jac Meltzer

Bugünkü Yeniden Geliştirme ve Yeniden Yerleştirme Plânlamasının İnsanî Yönleri 88
Herbert J. Gans

Şehir Yenilemesinin Doğurduğu Sosyal Problemler 116
Peter Marris

İKİNCİ KISIM
Sosyal Bilim Adamları Açısından Üzerinde Durulması Gereken Konular

Bir Antropolog, Şehirlerin Yenilenmesi Konusunda Mesleğinin Nasıl Yararlı Olabileceği Hakkında Görüşlerini Bildiriyor 135
Dr. Walter E. Boek

Bir Sosyolog, Şehirlerin Yenilenmesi Konusunda Mesleğinin Nasıl Yararlı Olabileceği Hakkında Görüşlerini Bildiriyor 150
Mel J. Ravitz

Bir Sosyal Psikolog, Şehirlerin Yenilenmesi Konusunda Mesleğinin Nasıl Yararlı Olabileceği Hakkında Görüşlerini Bildiriyor 164
Dr. Bernard Mausner

Bir İktisatçı, Şehirlerin Yenilenmesi Konusunda Mesleğinin Nasıl Yararlı Olabileceği Hakkında Görüşlerini Bildiriyor 174
Charles L. Leven

Bir Coğrafyacı, Şehirlerin Yenilenmesi Konusunda Mesleğinin Nasıl Yararlı Olabileceği Hakkında Görüşlerini Bildiriyor 193
Peter H. Nash, A. I. P.

ÜÇÜNCÜ KISIM
Dizayn Açısından Üzerinde Durulması Gereken Konular

Dizayncının Şehir Yenilemesinde Estetiğin Rolü Konusunda Yapabileceği Tavsiyeler 205
Roger Montgomery

Plâncının Şehir Yenilemesinde Daha İyi Bir Şehir Dizaynına Ulaşabilmek Bakımından Oynadığı Rol 213
Charles Blessing

İnşaat Müteahhidinin Şehir Yenilemesinde Daha İyi Bir Şehir Dizaynına Ulaşabilmek Bakımından Oynadığı Rol 221
H. Ralph Taylor

Yöneticinin Şehir Yenilemesinde Daha İyi Bir Şehir Dizaynına Ulaşabilmek Bakımından Oynadığı Rol 227
William L. Slayton

Sosyolojik Araştırmaların Plânlama ve Dizayn Konularında Gayeye Ulaşma ve İş Birliği Sağlama Bakımından Oynayabileceği Rol 237
P. Willmott - E. Cooney

DÖRDÜNCÜ KISIM
Yöneticiye Yapılabilecek Yardımlar

Şehir Yenilemesi Kararlarının Gerektirmiş Olduğu Bilgi ve Tahlil Sistemi.....251
Lowdon Wingo, Jr.

Yöneticinin (veya Araştırıcının) Şehir Plânlamasında (Şehir Yenilemesinde) Uygulamak İsteyeceği Ölçme Tekniklerinin Doğru ve Hatalı Bir Şekilde Kullanılması.....278
Gerald Hodge

Konut Programını Yürüten Yöneticilerin Kararlarına Esas Olmak Üzere İhtiyaç Duyulan Konut Araştırması.....300
Irving Rosow

Düşük-Gelirli Gruplar İçin Yapılan Konutlara "İnsanî Değerler" Katma Konusunda Göz Önünde Bulundurulması Gereken Hususlar 312
Dr. William H. Key

Düşük ve Orta Maliyetli Konutlarda Estetik 319
Edward G. Grafton

Hamiş

Keskinok-Yörükân Söyleşisi.....327

TEKNOLOJİ VE İNOVASYON

Editör
Prof. Dr. Selçuk Balı

nobel bilimsel

Teknoloji ve İnovasyon

Editör: Prof. Dr. Selçuk Balı

Yayın No.: 2310
ISBN: 978-625-393-022-6
E-ISBN: 978-625-393-151-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Balı, Selçuk.
Teknoloji ve İnovasyon / Selçuk Balı
1. Basım, VI + 140 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-022-6
E-ISBN: 978-625-393-151-3
1. Teknoloji 2. İnovasyon 3. Dijital Dönüşüm 4. Veri Analitiği 5. Büyük Veri

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI iii

1. Bölüm
GELECEKTEKİ TEKNOLOJİK DÖNÜŞÜM VE İNOVASYON 1
Şeyma Bozkurt Uzan - Ömer Ali Yılmazsoy

2. Bölüm
DİJİTAL DÖNÜŞÜM VE TEKNOLOJİ 13
Gökhan Eğilmez

3. Bölüm
BİYOTEKNOLOJİ VE GENETİK MÜHENDİSLİĞİ ALANINDA TEKNOLOJİK DÖNÜŞÜM VE İNOVASYON 39
Demet Tatar - Aysel Veyisoğlu

4. Bölüm
İNOVASYON VE BİYOMİMİKRİ 57
Müge Kınay

5. Bölüm
BLOCKCHAİN TEKNOLOJİSİ VE DİJİTAL FİNANS: DEVRİMSEL YENİLİKLER VE GELECEK PERSPEKTİFLERİ 73
Aslan Aydoğdu

6. Bölüm
BELEDİYELERDE GELECEKTEKİ TEKNOLOJİK DÖNÜŞÜM VE İNOVASYON 101
Meryem Arslan

7. Bölüm
VERİ ANALİTİĞİ VE BÜYÜK VERİ 117
Murat Topaloğlu - Egemen Tekkanat

1. Bölüm

GELECEKTEKİ TEKNOLOJİK DÖNÜŞÜM VE İNOVASYON

Şeyma Bozkurt Uzan - Ömer Ali Yılmazsoy

1. GİRİŞ

Teknolojik dönüşüm, teknolojik gelişmelerin hızlı ilerleyişiyle günümüz dünyasında kaçınılmaz bir hâl almıştır. 18. yüzyılın sonlarında buhar gücünün icadıyla birlikte Endüstri 1.0 olarak adlandırılan Sanayi Devrimi ile başlayıp günümüze kadar gelişmekte olan teknolojik bir dönüşümdür. İnsanlar ve makineler arasındaki denge, endüstri devrimlerinin başlangıcından itibaren var olmuştur. Ancak insan ve makine arasındaki ilişki ve denge, teknolojinin ve toplumsal yapıların evrimiyle birlikte sürekli olarak değişmiştir. İlk endüstri devrimi sırasında, bu denge daha çok insan emeğinin makine gücüyle değiştirilmesini içermekteydi. Tarım toplumlarından sanayi toplumlarına geçişte, bu dengenin kurulması ve uyum sağlanması zaman aldı. İnsanlar, makineleşmenin getirdiği yeni iş koşullarına ve taleplere uyum sağlamak zorunda kaldılar (Kelly, 2017).

Toplumsal yaşamın her alanını etkileyen teknoloji ve beraberindeki araçlar, toplumsal kurumlarla sürekli bir etkileşim içindedir. Bu etkileşim, çok boyutlu bir araştırma alanına işaret ederken, gün geçtikçe genişlemekte ve her bir bileşenin ayrı ayrı incelenmesini gerektirecek boyutlara ulaşmaktadır. Günümüzde, dijitalleşme ve yapay zekâ gibi teknolojilerin yükselişiyle, insanlar ve makineler arasındaki denge yeniden şekillenmektedir. İnsanlar, bilgi ve becerilerini makinelerle iş birliği içinde kullanarak yeni fırsatlar yaratıyorlar. Bu süreç, yapay zekâ destekli analitiklerin, robotik sistemlerin ve otomasyonun iş dünyasında yaygınlaşmasıyla daha da belirgin hâle gelmektedir (Kıray, 2022).

Teknolojik dönüşüm, sanayi devriminden bugüne kadar hızla ilerleyen ve hayatın her alanında derin etkiler yaratan bir süreçtir. Teknoloji, insanların yaşam tarzlarını, iş yapma biçimlerini ve toplumsal yapıları köklü bir şekilde dönüştürmektedir. Günümüzde dijital teknolojilerin ve yapay zekânın yükseli-

aracılığıyla bilgiye erişimi kolaylaştırmıştır. Ayrıca, sosyal medyanın yaygınlaşması, toplumsal etkileşim biçimlerini ve iletişim kanallarını köklü bir şekilde değiştirmiştir. Bu durum, toplumsal ilişkilerin ve ağların daha geniş ve karmaşık hâle gelmesine neden olmuştur. Dijital dönüşüm, toplumsal katılımı artırmakta ve demokratik süreçlerin daha şeffaf ve katılımcı hâle gelmesine katkıda bulunmaktadır.

Sonuç olarak, teknolojik dönüşüm, sanayi devriminden bugüne kadar hızla ilerleyen ve hayatın her alanında derin etkiler yaratan bir süreçtir. Gelecekteki teknolojik dönüşüm ve inovasyon, insanların yaşam kalitesini artırmak, iş dünyasını daha rekabetçi hâle getirmek ve gezegenimizi korumak için önemli bir fırsat sunmaktadır. Bu süreçte, insanların teknolojiyle uyum içinde çalışarak yeni fırsatlar yaratması ve dünyayı daha iyi bir yer hâline getirmesi beklenmektedir. Teknolojik gelişmelerin getirdiği bu dönüşüm, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde daha sürdürülebilir ve insan odaklı bir gelecek inşa etmemize olanak tanıyacaktır. Teknolojinin getirdiği bu yeni çağda, toplumsal eşitlik ve etik değerlere uygun politikaların geliştirilmesi, herkesin bu dönüşümden adil bir şekilde faydalanmasını sağlayacaktır.

REFERANSLAR

Aktaş, H. (2017). "İşletmelerde Sürdürülebilirliğin Sağlanmasında Lider Yöneticilerin Rolü ve Küresel En İyi Uygulama Örnekleri", *İşletmelerde Sürdürülebilirlik Dinamikleri*, (Ed. Işıl Mendeş Pekdemir), Beta, İstanbul.

Akgül, M. (2017). Dijitalleşme ve Din. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 17(2), s. 191-208.

Arias, E. (2019). How does Media Influence Social Norms? Experimental Evidence on the Role of Common Knowledge. *Political Science Research and Methods*, 7(3), s. 561-578.

Barutçugil, İ. (1981). *Teknolojik Yenilik ve Araştırma Geliştirme Yönetimi*. Bursa: Bursa Üniversitesi Yayını.

Bekaroğlu, C. (2022). *Teknoloji-İstihdam İlişkisi ve İstihdamın Geleceği*. Teknolojik Dönüşüm, İşletme ve Ekonomi, s. 111.

Çapcıoğlu, İ. ve Hilal, A.N.I.K.. (2021). Sanayi Devrimi'nden Endüstri 4.0'a: Dijitalleşme ve Dijital Dünyada Dinin Statüsü. *Tevilat*, 2(1), 27-43.

Çelikçapa, F.O.. (1992). Teknoloji ve İnsan. *Uludağ Ün. İİBF Dergisi*, 13, s. 95-102.

Çokgezen, M. ve Toksoy, F. (2012). Profesyonel Mesleklerde Regülasyon: Olgular ve Yeni Eğilimler. *Liberal Düşünce Dergisi*, s. 67, 69-95.

Dedeoğlu, G. (2006). *Bilişim Toplumu ve Etik Sorunlar*. Alfa Aktüel Yay., İstanbul.

Demir, K.A., Döven, G. ve Sezen, B. (2019). Industry 5.0 and Human-Robot Co-working. *Procedia Computer Science*, 158, s. 688-695.

Deniz, N. ve Büyük, K. (2023). İkiz Dönüşüm: Sürdürülebilir ve Dijital Dönüşüm. *Dijital Teknolojiler ve Eğitim Dergisi*, 2(1), s. 57-70.

Ersin, K.A.V.İ. ve Çalışma Ekonomisi. (2022). *Çalışanlar Açısından Teknoloji ve Etik*. Teknolojik Dönüşüm, İşletme ve Ekonomi, s. 152.

Evren, G. (2007). *Esnek Çalışma ve İstihdama Etkileri*. Seçkin Yay., Ankara.

Filizöz, B. (2011). "Etik ve Etiğe İlişkin Temel Kavramlar", *İşletme Etiği*, Ed. Zeyyat Sabuncuoğlu, Betay Yay., İstanbul.

Gerlitz, L. ve Meyer, C. (2021). Small and Medium-Sized Ports in the TEN-T Network and Nexus of Europe's Twin Transition: The Way towards Sustainable and Digital Port Service Ecosystems. *Sustainability*, 13, s. 4386.

Günay, D. (2002). Sanayi ve Sanayi Tarihi. *Mimar ve Mühendis Dergisi*, 31, s. 8-14.

Günay, D. (2017). Teknoloji nedir? Felsefi bir yaklaşım. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1, s. 163-166.

Industrial History of The United States, A.S. Bolles. Augustus of Economic Classics, New York, 1966.

Kelly, K. (2017). *Büyük Teknolojik Dönüşüm*. Optimist Yayın Grubu.

Koçak, O. (2011). *Bilgi Toplumu Sürecinde Çalışma Yaşamı: Dijital Teknolojiler Boyutuyla*. Ekin Kitabevi, Bursa.

Lindsay, A.L. (2021). *Benefits and Challenges of Modern Digital Classrooms*.

Martynov, V.V., Shavaleeva, D.N. ve Zaytseva, A.A. (2019). *Information Technology as the Basis for Transformation into a Digital Society and Industry 5.0*.

MDPI. (2021). *The Impact of Social and Cultural Norms, Government Programs and Digitalization as Entrepreneurial Environment Factors on Job and Career Satisfaction of Freelancers*.

Moore, W.E. (Editor). (1972). *Technology and Social Change*. Chicago: Quadrangle Books.

National Research Council, et. al. (1986). *Electricity in Economic Growth*. National Academies Press.

Gimpel, J. (1997). *Orta Çağda Endüstri Devrimi*, Çev. N. Özaydın. Tübitak, 1997, Ankara.

Patcickson, M. (1988). "Adaptation By Employees to New Technology", Occupational/ Psycology.

Rehman, S.U., Giordino, Z. ve Alam, G.M. (2023). Twin Transitions & Industry 4.0: Unpacking the Relationship between Digital and Green Factors to Determine Green Competitive Advantage. *Technology in Society*, 73, 102227.

Yörükoğulları, E., et. al. (2013). *Bilim ve Teknoloji Tarihi*. Anadolu Üniversitesi.

Yücebalkan, B. (2020). Endüstri 4.0'dan Endüstri 5.0'a Geçiş Sürecine Genel Bakış. *Pearson Journal*, 5(9), s. 241-250.

2. Bölüm

DİJİTAL DÖNÜŞÜM VE TEKNOLOJİ

Gökhan Eğilmez

1. GİRİŞ

Dijital teknolojiler, tüm iş sektörlerine müşteriler için değer oluşturacak yeni iş modelleri, akıllı hizmet sunumu ve eşsiz rekabet avantajları sunmaktadır. Değer odaklı bu yaklaşım, müşteri deneyimini artırmakta, etkileşimi kolaylaştırmakta ve işletmelere kişiselleştirilmiş hizmet sunumu için fırsat vermektedir (Eğilmez, 2023a). Aynı zamanda dijital dönüşüm, şirketlerin daha fazla esneklik ve verimlilik elde etmesine, üretim süreçlerini optimize etmesine, inovasyon ekosistemleri için değer önerileri oluşturmasına ve pazar ihtiyaçlarına zamanında yanıt vermesine olanak tanımaktadır (Feliciano-Cestero ve diğ., 2023). Bu fırsatları kârlı bir ticarete dönüştürmek, teknolojinin sunduğu inovatif çözümlerden faydalanarak yeni pazarlara açılmak veya mevcut pazarlarını korumak isteyen işletmeler, dijital bir değişim ve dönüşüm hareketi başlatmaktadırlar.

Dijital dönüşüm, işletmelerin değişen pazar gereksinimlerini ve müşteri ihtiyaçlarını karşılamak için iş süreçlerinin yanında kültürel ve organizasyonel yönlerini de dönüştürmeye yönelik bir girişimdir (Nasiri ve diğ., 2020). Bu dönüşüm hareketi, teknolojinin daha iyi kullanılması veya süreç iyileştirme nedeniyle sadece maliyetlerin azaltılmasıyla sınırlı değildir. Bu dönüşüm, yeni dijital ortama uyum sağlayabilecek yeni iş modelleri ortaya çıkarma sürecini de içermektedir (Guerra ve diğ., 2023). Dijital dönüşüm arayışındaki kuruluşların mevcut iş modellerini yeni iş modelleriyle dengelemeleri ve kademeli olarak yeni dijital iş süreçlerine geçmeleri gerekmektedir (Zhang ve Chen, 2023). Çünkü günümüz dijital çağında değişim muazzam hızlarda gerçekleşmektedir. Rekabette geride kalmamak için organizasyonların yapılarını analiz etmesi ve dönüşüme bir an önce hazırlanması gerekmektedir. Eğer organizasyonlar bu değişime ayak uyduramaz ve hızlı yanıt veremezlerse işlerini büyük bir oranda rakiplerine kaptıracaklardır (Büyüközkan ve Göçer, 2018). Bu yüz-

kazandıracak ve entegre bir dijital ekosistem ortamı hazırlayacak teknolojilere yatırım yapılmalıdır.

Büyük ve kapsamlı bir dijital dönüşüm yerine küçük parçalara ayrılmış ama birbirini tamamlayan, aşamalı bir dönüşüm yapmak kaynak ve süreç yönetimini kolaylaştıracaktır. Dönüşüm tasarımında; esnek, ölçeklenebilir ve modüler bir yapı, hızlı yanıt verebilen çevik, uyumlu ve kullanımı kolay sistemler ve tam görünür iş süreçleri işletmeler için öncelikli alanlar olmalıdır. Organizasyonel boyuttaki dönüşüm dizaynında ise cesaret verici lider, dijital yeteneklere sahip, çapraz-fonksiyonel çalışabilen ekipler ve çevreye duyarlı, topluma karşı sorumlu, sürdürülebilir bir anlayış oluşturulması gerekmektedir.

REFERANSLAR

Accenture, (2024). Technology Vision 2024, Human by design https://www.accenture.com/content/dam/accenture/final/accenture-com/document-2/Accenture-Tech-Vision-2024.pdf#zoom=40

Accenture, (2020). Sharpen Up the Supply Chain. https://www.accenture.com/_acnmedia/PDF-116/Accenture-Sharpen-Up-Supply-Chain-SAP.pdf

Agca, O, Gibson, J., Godsell, J., Ignatus, J., Wyn Davies, C. ve Xu, O. (2017). *An Industry 4 Readiness Assessment Tool*. Coventry: Warwick Üniversitesi

Bughin, J., Deakin, J. ve O'Beirne, B. (2019). Digital Transformation: Improving the Odds of Success. *McKinsey Quarterly*, 22, s. 1-5.

Bughin, J. ve Van Zeebroeck, N. (2017). 6 Digital Strategies, and Why Some Work Better than Others, *Harvard Business Review*, July 31.

Büyüközkan, G. ve Göçer, F., (2018). "Digital Supply Chain: Literature Review and A Proposed Framework for Future Research", *Computers in Industry*, Vol. 97 No. 4, s. 157-177

Ebert, C. ve Duarte, C.H.C. (2018). Digital transformation. *IEEE Softw.*, 35(4), s. 16-21.

DHL, (2020). Big Words vs Big Inventions: Which Tech Innovations Have Lived Up to Their Promise?, Delivered: The Global Logistics Magazine, Author: Jonathan Ward. https://www.dhl.com/global-en/home/about-us/delivered-magazine/articles/2020/issue-2-2020/big-words-vs-big-inventions-which-tech-innovations-have-lived-up-to-their-promise.

D3A, (2020). *Türkiye'de Dijital Dönüşüm Değerlendirme Aracı (D3A) 2019 - 2020 Sonuç Raporu*, Boğaziçi Üniversitesi ve TÜSSİDE

DDX, (2024). *Dijital Dönüşüm Değerlendirme Modeli*, TÜBİTAK ve TÜSSİDE https://ddxmodel.tubitak.gov.tr/

Dijital Türkiye Yol Haritası, (2018). *İmalat Sanayinin Dijital Dönüşümü Raporu ve Yol Haritası*, T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, https://www.sanayi.gov.tr/tsddtyh.pdf

Eğilmez, G., (2023a). Endüstri 4.0 ve Lojistik Sektörünün Dijital Dönüşümü: Lojistik 4.0, Sosyal, *İnsan ve İdari Bilimlerde Öncü ve Çağdaş Çalışmalar*, S. 1351-1376, Duvar Yayınları

Eğilmez, G., (2023b). *Dijital Tedarik Zinciri Olgunluk Modelinin Tasarımı: Ölçek Geliştirme ve Vaka Uygulaması*, Düzce Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Doktora Tezi

Eğilmez, (2023c). *Dijital Tedarik Zinciri Yönetimi*, Duvar Yayınları https://www.duvaryayinlari.com/Webkontrol/IcerikYonetimi/Dosyalar/dijital-tedarik-zinciri-yonetimi-yayin_icerik_g3832_cFCK7aBV.pdf

Feliciano-Cestero, M.M., Ameen, N., Kotabe, M., Paul, J. ve Signoret, M. (2023). Is Digital Transformation Threatened? A Systematic Literature Review of the Factors Influencing Firms' Digital Transformation and Internationalization. *Journal of Business Research*, 157, 113546.

Gartner, (2023a). *Top Strategic Technology Trends 2024*. https://emt.gartnerweb.com/ngw/globalassets/en/publications/documents/2024-gartner-top-strategic-technology-trends-ebook.pdf?

Gartner, (2023b). *The IT Roadmap for Digital Business Transformation*. https://emt.gartnerweb.com/ngw/globalassets/en/information-technology/documents/the-it-roadmap-for-digital-business-transformation.pdf?

Gobble, M.M. (2018). Digital Strategy and Digital Transformation. *Research-Technology Management*, 61(5), s. 66-71.

Guerra, J.M.M., Danvila-del-Valle, I. ve Méndez-Suárez, M. (2023). The impact of digital transformation on talent management. *Technological Forecasting and Social Change*, 188, 122291.

Huikkola, T., Kohtamäki, M. ve Ylimäki, J. (2022). Becoming A Smart Solution Provider: Reconfiguring A Product Manufacturer's Strategic Capabilities and Processes to Facilitate Business Model Innovation. *Technovation*, 118, 102498.

IDC, (2020). *Bulut ve Yapay Zekâ, Müşteri Deneyimini İyileştirmek için İletişim Merkezlerini Nasıl Dönüştürüyor*, Eylül 2020, Ayşe Kaptanoğlu

Kane, G.C., Palmer, D., Phillips, A.N., Kiron, D. ve Buckley, N. (2015). *Strategy, Not Technology, Drives Digital Transformation.* MIT Sloan Management Review. https://sloanreview.mit.edu/projects/strategy-drives-digital-transformation/

Nasiri, M., Ukko, J., Saunila, M. ve Rantala, T. (2020). Managing the Digital Supply Chain: The Role of Smart Technologies. *Technovation*, 96, s. 102-121.

Petrick, I., ve McCreary, F., (2019), Industry 4.0: From Vision to Implementation, *2019 Technology in Industry Report*, Automation Alley

Porter, M.E. ve Heppelmann, J.E. (2015). How Smart, Connected Products Are Transforming Companies. *Harvard Business Review*, 93(10), s. 96-114.

Pwc, (2016). *Industry 4.0: Building the Digital Enterprise, 2016 Global Industry 4.0 Survey*

https://www.pwc.com/sk/en/odvetvia/assets/industry-4.0-metals-key-findings.pdf

Reinitz, B., (2020). Consider the Three Ds When Talking About Digital Transformation. *Educause Review* https://er.educause.edu/blogs/2020/6/consider-the-three-ds-when-talking-aboutdigital-transformation

Siegel, M. ve Booth, C., (2020). Six Dimensions of the Agile Enterprise: What Leading Companies Are Doing, *Pwc&Strategy* https://www.strategyand.pwc.com/us/en/reports/2020/six-dimensions-of-the-agile-enterprise/six-dimensions-of-the-agile-enterprise.pdf

TÜSİAD, (2017). *Türkiye'nin Sanayide Dijital Dönüşümü Yetkinliği, Türkiye'nin 4. Sanayi Devrimi*, TÜSİAD-BCG https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/9864-tusiad-bcg-turkiye-nin-sanayide-dijital-donusum-yetkinligi Erişim: 18.04.2024

Vial, G. (2021). Understanding Digital Transformation: A Review and A Research Agenda. *Managing Digital Transformation*, s. 13-66.

Zaoui, F. ve Souissi, N. (2020). Roadmap for Digital Transformation: A Literature Review. *Procedia Computer Science*, 175, s. 621-628.

Zhang, J. ve Chen, Z. (2023). Exploring Human Resource Management Digital Transformation in the Digital Age. *Journal of the Knowledge Economy*, s. 1-17.

URL: DHL, (2020). https://www.dhl.com/global-en/delivered/digitalization/big-words-vs-big-inventions-which-tech-innovations-have-lived-up-to-their-promise.html

3. Bölüm

BİYOTEKNOLOJİ VE GENETİK MÜHENDİSLİĞİ ALANINDA TEKNOLOJİK DÖNÜŞÜM VE İNOVASYON

Demet Tatar - Aysel Veyisoğlu

1. GİRİŞ

Biyoteknoloji ve genetik mühendisliği çeşitli alanlarda önemli ilerlemelere yol açmıştır. Bu yenilikler, fermente gıdalar için laktik asit bakterilerindeki gelişmelerden McKay (1990) hayvan yetiştirme ve genetik ilerlemedeki gelişmelere kadar uzanmaktadır. Genetiği değiştirilmiş mahsullerin geleneksel tarım sistemlerine entegrasyonu, özellikle Nijerya gibi bölgelerde gıda güvenliğinin artırılması konusunda umut vadediyor (Ehirim vd., 2020). Hücre kültürü teknolojisi ve genetik mühendisliği kullanılarak, gelecekteki gıdaların üretimi, iklim değişikliği ve artan küresel nüfus gibi zorlukların ortasında gıda güvenliğini artırmak için optimize edilmiştir (Wikandari vd., 2021).

Alternatif proteinler alanında güvenlik hususları çok önemlidir. Kültürlenmiş et, bitki bazlı et, böcek proteini ve tek hücreli protein gibi teknolojilerin güvenliği teknolojik, çevresel ve düzenleyici açılardan incelenmektedir (Hadi ve Brightwell, 2021). Bu alternatif protein kaynakları, gıda güvenliği endişelerini ve sürdürülebilirlik konularını ele almak için potansiyel çözümler sunmaktadır. Biyoteknoloji ayrıca biyomedikal mühendisliğinde de önemli bir rol oynamakta, kişiselleştirilmiş sağlık hizmetleri çözümleri sunmakta ve insan vücudunun derinlemesine analizine olanak sağlamaktadır (Datta vd., 2021). Ek olarak biyoteknoloji endüstrisi, inovasyonu ve bilgi paylaşımını teşvik etmek için organizasyonlar arası iş birliklerine büyük ölçüde güvenmektedir (Powell vd., 1996).

Soya fasulyesi dokularındaki rekombinant proteinler için protein miktar tayini analizlerinin geliştirilmesi ve doğrulanması, biyoteknolojik ilerlemeler yoluyla elde edilebilecek hassasiyet ve seçiciliği göstermektedir (Hill vd.,

talıklar konusunda en büyük beklenti genetik bozuklukların gen aktarımı yöntemleriyle düzeltilmesi veya etkin tedavi yöntemlerinin ortaya çıkarılmasıdır.

Biyoteknoloji ve genetik mühendisliği, teknolojik dönüşüm ve inovasyon süreçlerinde kritik bir rol oynamaktadır. Bu alanlardaki gelişmeler, sağlık, tarım, çevre ve endüstri gibi çeşitli sektörlerde köklü değişiklikler yaratırken, ekonomik büyümeye, toplumsal refaha ve sürdürülebilirliğe önemli katkılarda bulunmaktadır. Ancak bu teknolojilerin sorumlu ve etik bir şekilde yönetilmesi, sürdürülebilir bir geleceğin inşası için büyük önem taşımaktadır.

Sonuç olarak, biyoteknoloji ve genetik mühendisliği alanında meydana gelen teknolojik dönüşüm ve inovasyon özellikle sağlık alanında insanlığa büyük katkı sağlamıştır. Biyoteknoloji ve genetik mühendisliği alanında meydana gelen tüm bu yenilikler etik sorunları da beraberinde getirmektedir. Hem küresel hem de ulusal düzeyde etik ve düzenleyici birtakım tedbirlerin alınması gerekmektedir.

REFERANSLAR

An, X., Lu, J., Huang, J., Zhang, B., Liu, D. (2007). Rapid Assembly of Multiple-Exonc DNA2 Directly from Genomic DNA . *PLoSONE* (11):e1179.

Atiwesh, G., Mikhael, A., Parrish, CC., Banoub, J. ve Le, T. (2021). Environmental Impact of Bioplastic Use: A Review. Heliyon*,7*(9).

Atlas, R.M. ve Hazen, T.C. (2011). Oil Biodegradation and Bioremediation: A Tale of the Two Worst Spills in US History. *Environmental Science & Technology. 45*(16), s. 6709–6715.

Babu, R.P. ,O'connor, K. ve Seeram, R. (2013). Progress on Bio-based Polymers and Their Future Trends, *Progress Biomater. 2* (1), s. 1-16.

Barnett, J. ve Sieburth, J. (1985). Biotechnology Information Sources. *Reference Services Review*, *13*(1), s. 54-68. https://doi.org/10.1108/eb048893.

Barrangou, R. ve Doudna, JA. (2016). Applications of CRISPR Technologies Inresearch and Beyond. *Nat Biotechnol. 34*(9), s. 933–941.

Bazarnova, J.E., Zhilinskaya, S., Barsukova, N., Aronova, E. ve Korzh, A. (2020). Metabiotics in Molecular Nutrition: History and Practice. *E3s Web of Conferences,* 161, 02005. https://doi.org/10.1051/e3sconf/202016102005.

Cavazzana-Calvo, M., Hacein-Bey, S. ve De Saint Basile, G. (2000). Gene Therapy of Human Severe Combined Immunodeficiency (SCID)-X1 Disease. *Science, 288*(5466), s. 669–672.

Chen, Y., Yang, Z. Qu, Y. ve Ding, G. (2019, June). Exploration on Teaching Reform of Genetic Engineering. In 2nd International Seminar on Education Research and Social Science (ISERSS 2019), *Atlantis Press,* pp. 616-618. https://doi.org/10.2991/iserss-19.2019.242.

Chen, S., Chu, Y., Lin, C., ve Chiang, T. (2016). Students' Knowledge of, and Attitudes Towards Biotechnology Revisited, 1995–2014: Changes in Agriculture Biotechnology but not in Medical Biotechnology. *Biochemistry and Molecular Biology Education, 44*(5), s. 475-491. https://doi.org/10.1002/bmb.20969.

Datta, M.K., Das, F., Saha, S. ve Khan, R. (2021). The Role of Biotechnology in the Field of Biomedical Engineering. *GSC Biological and Pharmaceutical Sciences, 16*(2), s. 130-150. https://doi.org/10.30574/gscbps.2021.16.2.0238.

Dawson, V. (2006). An Exploration of High School (12–17 year old) Students' Understandings of, and Attitudes Towards Biotechnology Processes. *Research in Science Education, 37*(1), s. 59-73. https://doi.org/10.1007/s11165-006-9016-7.

Doudna, J.A. ve Charpentier, E. (2018). Genome Editing. *Science.365*(6443), s. 498-499.

Ehirim, B., Bashir, M., Ishaq, M., Gana, A., Salihu, B., Gbadeyan, T. ve Danbaba, N. (2020). Genetically Modified Crops and Food Security in Nigeria; Facts and Myths. *Journal of Scientific Research and Reports,* s. 54-63.https://doi.org/10.9734/jsrr/2020/v26i1030321.

Eskandar, K. (2023). Revolutionizing Biotechnology and Bioengineering: Unleashing the Power of Innovation. *J. Appl Biotechnol Bioeng.10*(3), s. 81–88. DOI: 10.15406/jabb.2023.10.00332.

Fernald, K. Weenen, T. Sibley, K. ve Claassen, E. (2013). Limits of Biotechnological Innovation. *Technology and Investment, 04*(03), s. 168-178. https://doi.org/10.4236/ti.2013.43020.

Fineran, PC. ve Charpentier, E. (2012). Memory of Viral Infections by CRISPRCas Adaptive Immune Systems: Acquisition of New Information. *Virology, 434*(2), s. 202-209.

Gavrilescu, M. ve Chisti, Y. (2005). Biotechnology—a sustainable alternative for chemical industry. *Biotechnology advances, 23*(7-8), 471-499.

Gelvin, S. (2003). Agrobacterium-mediated Plant Transformation: the Biology Behind the "Genejockeying" Tool. *Microbiology and Molecular Biology Reviews, 67*(1), s. 16-37. https://doi.org/10.1128/mmbr.67.1.16-37.2003.

Hacein-Bey-Abina, S., Le Deist, F. ve Carlier, F., (2002). "Sustained Correction of X-linked Severe Combined Immunodeficiency by ex Vivo Gene Therapy,"*The New England Journal of Medicine, 346*(16), s. 1185-1193.

Hadi, J. ve Brightwell, G. (2021). Safety of Alternative Proteins: Technological, Environmental and Regulatory Aspects of Cultured Meat, Plant-based Meat, Insect Protein and Single-cell Protein. *Foods, 10*(6), s. 12-26. https://doi.org/10.3390/foods10061226.

Hill, R.O., Shan, T., Schafer, G., Eble, J. ve Chen, C. (2015). Development and Validation of A Multiplexed Protein Quantitation Assay for the Determination of Three Recombinant Proteins in Soybean Tissues by Liquid Chromatography with Tandem Mass Spectrometry. *Journal of Agricultural and Food Chemistry, 63*(33), s. 7450-7461. https://doi.org/10.1021/acs.jafc.5b03083.

Huang, H. (2013). Technological Learning and Technological Innovation Creation: An Empirical Analysis of Biotechnology. *Journal of Engineering Science and Technology Review, 6*(2), s. 120-124. https://doi.org/10.25103/jestr.062.25.

International Energy Agency. (2017). Technology Roadmap - Delivering Sustainable Bioenergy. Retrieved from https ://webst ore.iea.org/techn ology-roadmap-delivering-sustainable-bioenergy.

International Energy Agency. (2019). *Key world energy statistics 2019*. 81 pp.

Iyawa, G.E., Herselman, M. ve Botha, A. (2016). Digital Health Innovation Ecosystems: From Systematic Literature Review to Conceptual Framework. *Procedia Comput. Sci.,* 100, s. 244-252.

James, C. (2012). Global Status of Commercialized Biotech/GM Crops: *ISAAA Briefs* No.44 (International Service for the Acquisition of Agri-biotech Applications, Ithaca, NY).

Kahraman, S. (2020). Investigation of Preservice Science Teachers' Perceptions About Biotechnology, Genetic Engineering and Cloning Concepts. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi, 14*(1), s. 57-83. https://doi.org/10.17522/balikesirnef.576192.

Khalid, M.N., Tahir, M.H., Murtaza, A., Murad, M., Abdullah, A., Hundal, S.D., Zahid, M.K. ve Saleem, F. (2021). Application and Potential Use of Advanced Biotechnology Techniques in Agriculture and Zoology, *Ind. J. Pure App. Biosci. 9*(2), s. 284-296. doi: http://dx.doi.org/10.18782/2582-2845.8662.

Khan, S., Ullah, M.W., Siddique, R., Nabi, G., Manan, S., Yousaf, M. ve Hou, H. (2016). Role of Recombinant DNA Technology to Improve Life. *International journal of genomics,* 2016(1), 2405954.

Khattak, W.A., Ul-Islam, M., Ullah, M.W., Yu, B., Khan, S. ve Park, J.K. (2014a).Yeast Cell-free Enzyme System for Bio-ethanol Production at Elevated Temperatures, *Process Biochemistry,49*(3), s. 357-364.

Khattak, W.A., Ullah, M.W., Ul-Islam, , Yu, B., Khan, S. ve Park, J.K. (2014b). Developmental Strategies and Regulation of Cell-free Enzyme System for Ethanol Production: A Molecular Prospective, *Applied Microbiology andBiotechnology,98*(23), s. 9561-9578.

Lamanauskas, V. ve Makarskaitė-Petkevičienė, R. (2008). Lithuanian University Students' Knowledge of Biotechnology and Their Attitudes to the Taught Subject. *Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education, 4*(3), s. 269-277.

Lomedico, P.T. (1982). Use of Recombinant DNA Technology to Program Eukaryotic Cells to Synthesize Rat Proinsulin: A Rapid Expression Assay for Cloned Genes, *Proceedings of the NationalAcademy of Sciences of the United States of America,79*(19) , s. 5798–5802.

Makarova, K.S., Wolf, Y.I., Alkhnbashi, O.S., Costa, F., Shah, S.A., Saunders, S.J., Barrangou, R., Brouns, S.J.J., Charpentier, E., Haft, D.H. (2015). An Updated Evolutionary Classification of CRISPR-Cas systems. *Nat. Rev. Microbiol.*, 13, s. 722–736.

Mali, P., Yang, L., Esvelt, K.M. (2013). RNA-Guided Human Genome Engineering via Cas9. *Science.339*(6121), s. 823-826.

Marrone, P. (2020). The Role of Industrial Biotechnology in Sustainable Agriculture. *Industrial Biotechnology*, *16*(4), s. 211-212. https://doi.org/10.1089/ind.2020.29221.pma.

McKay, L. (1990). Applications for Biotechnology: Present and Future Improvements in Lactic Acid Bacteria. *Fems Microbiology Letters,* 87(1-2), s. 3-14. https://doi.org/10.1016/0378-1097(90)90694-l.

Mishra,A. (2023). Key Challenges and Ethical Implications In Biotechnology: A Comprehensive Review, IJFMR, *5*(6). https://doi.org/10.36948/ijfmr.2023.v05i06.7868.

National Cancer Institute. BRCA1 and BRCA2: Cancer Risk and Genetic Testing. http://www.cancer.gov/cancertopics/factsheet/risk/brca.Accessed May 27, 2009.

Nelson, H.D., Huffman, L.H., Fu, R., Harris, E.L. (2005). U.S. Preventive Services Task Force. Genetic Risk Assessment and BRCA Mutation Testing for Breast and Ovarian Cancer Susceptibility: Systematic Evidence Review for the U.S. Preventive Services Task Force. *Ann Intern Med.143*(5), s. 362-379.

Nicholl, D.S.T. (2002). Introduction. In An Introduction to Genetic Engineering (pp. 1–8). Chapter, Cambridge: *Cambridge University Press.*

Nieuwenweg, A.C., Trump, B.D., Klasa, K., Bleijs, D.A., Oye, K.A. (2021). Emerging Biotechnology and Information Hazards. In: Trump, B.D., Florin, MV., Perkins, E., Linkov, I. (eds) Emerging Threats of Synthetic Biology and Biotechnology. NATO Science for Peace and Security Series C: Environmental Security. *Springer,* Dordrecht. https://doi.org/10.1007/978-94-024-2086-9_9.

Pacheco, D., Reis, R., Correlo, V. ve Marques, A. (2015). The Crosstalk Between Tissue Engineering and Pharmaceutical Biotechnology: Recent Advances and Future Directions. *Current Pharmaceutical Biotechnology,* 16(11), s. 1012-1023. https://doi.org/10.2174/1389201016666150826120257.

Pérez-Pantoja, D., Donoso, R. ve Agulló, L. (2012). Genomic Analysis of the Potential for Aromatic Compounds Biodegradation in Burkholderiales. *Environmental Microbiology*.14(4), s. 1091–1117.

Powell, W., Koput, K. ve Smith-Doerr, L. (1996). Interorganizational Collaboration and the Locus of Innovation: Networks of Learning in Biotechnology. *Administrative Science Quarterly,* 41(1), s. 116. https://doi.org/10.2307/2393988.

Reid, W.V., Ali, M.K. ve Field, C.B. (2020). The future of bioenergy. *Global change biology,* 26(1), s. 274-286.

Reis, J., Pinheiro, M., Oti, A., Feitosa-Junior, D., Pantoja, M. ve Barros, R. (2016). Technological Information Regarding Prebiotics and Probiotics Nutrition versus the Patent Registers: What is New?.*Abcd Arquivos Brasileiros De Cirurgia Digestiva (São Paulo),* 29(4), s. 279-281. https://doi.org/10.1590/0102-6720201600040016.

Ries, L.A.G., Harkins, D., Krapcho, M., Mariotto, A., Miller, B.A., Feuer, E.J., Clegg, L., Eisner, M.P., Horner, M.J., Howlader, N., Hayat, M., Hankey, B.F. ve Edwards, B.K. (2006). SEER Cancer Statistics Review, 1975-2003. Bethesda: National Cancer Institute.

Rubio, N., Xiang, N. ve Kaplan, D. (2020). Plant-based and Cell-based Approaches to Meat Production. *Nature Communications,* 11(1). https://doi.org/10.1038/s41467-020-20061-y.

Strejcek, M., Smrhova, T. ve Junkova, P. (2018). Bacterial Community Assembly in Contaminated Environments: The Roles of Dispersal Mode, Time, and Deterministic Microbial Niche. *Environmental Microbiology.* 20(3), s. 1158-1170.

Stoumpos, A.I., Kitsios, F. ve Talias, M.A. (2023). Digital Transformation in Health Care: Technology Acceptanceand Its Applications. *Int. J. Environ. Res. Public Health,* 20*,* 3407.https://doi.org/10.3390/ijerph20043407.

Struewing, J.P., Hartge, P., Wacholder, S., Baker, S.M., Berlin, M., McAdams, M., Timmerman, M.M, Brody, L.C. ve Tucker, M.A. (1997). The Risk of Cancer Associated with Specific Mutations of BRCA1 and BRCA2 among Ashkenazi Jews. *N Engl J Med.*336(20), 1401-1408.

Tokiwa, Y., Calabia, B.P., Ugwu, C.U. ve Aiba, S. (2009). Biodegradability of Plastics, *Int. J. Mol. Sci.10* (9), 3722-3742.

Tosun, Ö.K. ve Kesmen, Z. (2022). Crispr-cas Uygulamaları, Potansiyel Riskler ve Yasal Düzenlemeler. *Helal ve Etik Araştırmalar Dergisi, 4*(2), s. 11-42.

Turner, N. (2009). Directed Evolution Drives the Next Generation of Biocatalysts. *Nat Chem Biol 5*, s. 567-573. https://doi.org/10.1038/nchembio.203.

Ullah, M.W., Khattak, W.A., Ul-Islam, Khan, M.S. ve Park, J.K. (2014). Bio-ethanol Production through Simultaneous Saccharification and Fermentation Using An Encapsulated Reconstituted Cell-free Enzyme System, *Biochemical Engineering Journal,91*, s. 110-119.

Ullah, M.W., Khattak, W.A, Ul-Islam, M., Khan, S., ve Park, J.K. (2015). Encapsulated Yeast Cell-free System: A Strategy for Cost-effective and Sustainable Production of Bio-ethanol Inconsecutive Batches, *Biotechnology and Bioprocess Engineering,*20(3), s. 561–575.

Wikandari, R., Baldermann, S., Ningrum, A. ve Taherzadeh, M. (2021). Application of Cell Culture Technology and Genetic Engineering for Production of Future Foods and Crop Improvement to Strengthen Food Security. *Bioengineered,* 12 (2), s. 11305-11330. https://doi.org/10.1080/21655979.2021.2003665.

Wright, A.V., Nuñez, J.K. ve Doudna, J.A. (2016). Biology and Applications of CRISPR Systems: Harnessing Nature's Toolbox for Genome Engineering. *Cell,* 164(1), s. 29-44.

4. Bölüm

İNOVASYON VE BİYOMİMİKRİ

Müge Kınay

1. GİRİŞ

İnovasyon, sosyoekonomik kalkınmanın belirleyici unsuru hâline geldiğinden, işletme literatüründe önemli bir yere sahiptir. İşletmelerin etkili bir şekilde inovasyon geliştirebilmesi için, değişen durumlara uyum sağlamaya yardımcı yeni fikirler ve çözümler üretebilmeleri gerekir. Bu süreçten elde edilen çıktılar, nitelik ve niceliğine göre "yaratım" ya da "tepki" olarak sınıflandırılırlar (Lewandowska ve Stopa, 2016). Biyomimikri bilim dalı, hem yaratıcı hem de tepkisel yenilik üretimlerine ışık tutmada yol gösterici bir inovasyon geliştirme metodudur. 3,8 milyar yıllık geçmişe sahip evrenimizdeki sistemlerin ve organizasyonların mikro ve makro boyutta işleyişini anlamak, yenilik üretim sürecinde önemli bir başlangıç noktasıdır. Dünya üzerinde keşfedilen on milyonlarca böcek türü (Gaston, 1991) bulunmaktadır. Sadece Hindistan'da 2443 bilinen balık türü vardır (Serajuddin vd., 2018). Bu biyolojik çeşitlilik, doğanın yenilik üretimindeki başarısına delil teşkil etmektedir. Bu nedenle, doğadan esinlenme, inovasyon geliştirme sürecinde ele alınması gereken stratejiler arasında işletme literatüründe mutlaka ele alınmalıdır.

Bu çalışma, biyomimikri ve inovasyonun arasındaki ilişkiye ışık tutmayı, biyomimikrinin işletme literatüründe inovasyon geliştirme stratejisi olarak yer almasını sağlamayı, sürdürülebilir inovasyonlar geliştirilebilmesinin önünü açmayı ve böylece işletme literatürüne katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. İnovasyon

Türkçeye "yenilik" olarak çevrilen "inovasyon" kavramı, farklı bir faaliyet ya da hizmet için bir imkân olarak değişime yardımcı olan (Drucker, 1985),

REFERANSLAR

Akkaya, B. ve Yazici, A.M. (2020). Comparing Agile Leadership With Biomimicry-based GrayWolf: Proposing A New Model. *Business & Management Studies: An International Journal*, 8(2), s. 1455-1478.

Anderson, T.D. (2013). The 4Ps of Innovation Culture: Conceptions of Creatively Engaging with Information. *Information Research: An International Electronic Journal*, *18*(3), n3.

Anton, A.M., Heidebrecht, A., Mahmood, N., Beiner, M., Scheibel, T. ve Kremer, F. (2017). Foundation of the Outstanding Toughness in Biomimetic and Natural Spider Silk. *Biomacromolecules*, *18*(12), s. 3954-3962.

Benyus, J.M. (1997). *Biomimicry*. New York, NY: William Morrow.

Benoiston, A.S., Ibarbalz, F.M., Bittner, L., Guidi, L., Jahn, O., Dutkiewicz, S. ve Bowler, C. (2017). The Evolution of Diatoms and Their Biogeochemical Functions. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, *372*(1728), 20160397.

Carayannis, E.G., Samara, E.T. ve Bakouros, Y.L. (2014). Introduction to Technological Innovation. *Innovation, Technology, and Knowledge Management,* s. 1-26. doi:10.1007/978-3-319-11242-8_1

Chen, L., Wang, M., Cui, L. ve Li, S. (2021). Experience Base, Strategy-by-doing and New Product Performance. *Strategic Management Journal*, *42*(7), s. 1379-1398.

Clayton, C. (1997). *The Innovator's Dilemma*. Boston, MA: Harvard Business School Press.

Costanza, R. ve Daly, H.E. (1992). Natural Capital and Sustainable Development. *Conservation Biology*, 6(1), s. 37-46

Damanpour, F. ve Gopalakrishnan, S. (2001). The Dynamics of the Adoption of Product and Process Innovation in Organizations. *Journal of Management Studies*, 38(1), s. 45-65.

Drucker, P. (1985). *Entrepreneurship and Innovation: Practice and Principles. NY: Harper Business*.

Edwards-Schachter, M. (2018). The Nature and Variety of Innovation. *International Journal of Innovation Studies*, *2*(2), s. 65-79.

Gallouj, F. ve Weinstein, O. (1997). Innovation in services. *Researchpolicy*, *26*(4-5), s. 537-556.

Gault, F. (2018). Defining and Measuring Innovation in All Sectors of the Economy. *Research Policy*, 47(3), s. 617-622.

Garcia, R., Calantone, R., (2002). A Critical Look at Technological Innovation Typology and Innovativeness Terminology: A Literature Review. *Journal of Product Innovation Management,* 19, s. 110-132.

Gaston, K.J. (1991). The Magnitude of Global Insect Species Richness. *Conservationbiology*, *5*(3), s. 283-296.

González-Teuber, M., Kaltenpoth, M. ve Boland, W. (2014). Mutualistic Ants as An Indirect Defence Against Leaf Pathogens. *New Phytologist*, *202*(2), s. 640-650.

Gordon, T., Upadhyay, A. K., Manni, L., Huchon, D. ve Shenkar, N. (2021). And Then There were Three…: Extreme Regenerationability of the Solitary Chordate Polycarpa Mytiligera. *Frontiers in Cell and Developmental Biology*, 9, 652466.

Guo, S., Alkouz, B., Shahzaad, B., Lakhdari, A. ve Bouguettaya, A. (2023, March). Droneformation for efficients warm Energy Consumption. In *2023 IEEE International Conference on Pervasive Computing and Communications Workshops and Other Affiliated Events (PerComWorkshops)* (s. 294-296). IEEE.

Huo, L. K., Abdul-Rahman, H., Wang, C. ve Siaw-Chuing, L. (2017). Bee Inspired Route Management Approach and Use of Internet of Things. *The Journal of Modern Project Management*, 5(2).

Kinay, M. (2023). Biomimicry: An Innovation Strategy for Green Economy Entrepreneurship. *European Journal of Managerial Research* (EUJMR), 7(12), s. 49-60.

Lewandowska, A. ve Stopa, M. (2016). Innovationstrategies in SMEs. Some Evidence from The Case of Podkarpackie, Poland. *Modern Management Review, 21*, *23*(4).

López Lasaosa, F., Zhou, Y., Song, J., He, Y., Cui, Y., Bolea Bailo, R.M. ve Gu, Z. (2024). Nature-Inspired Scarless Healing: Guiding Biomaterials Design for Advanced Therapies. *Tissue Engineering Part B: Reviews*.

Orman, B. (2013). Art Nouveau & Gaudí: TheWay of Nature. *JCCC Honors Journal*, 4(1), 2.

Porter, M. E. (1990). The Competitive Advantage of Nations. *Harvard Business Review*, s. 73-91.

Ramesh, B., Cao, L. ve Baskerville, R. (2007). Agile Requirements Engineering Practices and Challenges: An Empirical Study. *Information Systems Journal*, 20(5), s. 449-480. doi:10.1111/j.1365-2575.2007.00259.x

Reichstein, T. ve Salter, A. (2006). Investigating the Sources of Process Innovation Among UK Manufacturing Firms. *Industrial and Corporate Change*, 15(4), s. 653-682.

Rubin, G.D. ve Abramson, R.G. (2018). Creating Value through Incremental Innovation: ManagingCulture, Structure, and Process. *Radiology*, 288(2), s. 330-340. doi:10.1148/radiol.2018171239

Serajuddin, M., Bano, F., Awasthi, M., Gupta, P. ve Kumar, G. (2018). Marine Stock Enhancement in India: Current Status and Future Prospects. *Marine Ecology-Biotic and Abiotic Interactions*, s. 175-195.

Stringer, R. (2000). How to Manage Radical Innovation. *California Management Review,* 42(4), s. 70-88. doi:10.2307/41166054

Wang, W., Pan, Y., Shui, Y., Hasan, T., Lei, I.M., Ka, S.G.S. ve Huang, Y.Y.S. (2024). Imperceptible Augmentation of Living Systems with Organic Bioelectronic Fibres. *Nature Electronics*, s. 1-12.

Weimerskirch, H., Martin, J., Clerquin, Y., Alexandre, P. ve Jiraskova, S. (2001). Energy Saving in Flight Formation. *Nature*, 413(6857), s. 697-698.

Vierra, S. (2011). Biomimicry: Designing to Model Nature. *Whole Building Design Guide*, s. 1-10.

Vinayak, V., Joshi, K. B., Gordon, R. ve Schoefs, B. (2017). *Nanoengineering of Diatom Surfaces for Emerging Applications*.

Yang, C.M., Hung, J.Y., Wang, Y.L. ve Lien, Y.H. (2019) Analysis of Mercedes-Benz Concept Car Using Biomimicry Design Spiral and Template Analysis - An Exploratory Study, *International Journal of Innovation in Management*, 7(2), s. 49-56.

5. Bölüm

BLOCKCHAİN TEKNOLOJİSİ VE DİJİTAL FİNANS: DEVRİMSEL YENİLİKLER VE GELECEK PERSPEKTİFLERİ

Aslan Aydoğdu

1. GİRİŞ

Blockchain teknolojisi, son yıllarda dijital finans dünyasında devrim yaratmış ve birçok sektörde köklü değişimlerin kapısını aralamıştır. İlk olarak 2008'de Satoshi Nakamoto tarafından Bitcoin'in temelini oluşturmak üzere ortaya atılan bu teknoloji, merkezî olmayan, güvenli ve şeffaf bir dijital kayıt sistemi sunar. Blockchain, dijital verilerin bloklar hâlinde zincir yapısında depolandığı ve her bir blokun önceki bloka kriptografik olarak bağlandığı bir yapıdır. Bu özellik, blockchain teknolojisini müdahaleye ve sahteciliğe karşı son derece dirençli hâle getirir.

Blockchain teknolojisinin sunduğu en büyük avantajlardan biri, merkezî otoriteye duyulan güven ihtiyacını ortadan kaldırmasıdır. Geleneksel finansal sistemlerde, işlemler genellikle bankalar, hükûmetler veya diğer merkezî kurumlar tarafından doğrulanır ve kaydedilir. Bu kurumlar, güvenliğin ve doğruluğun sağlanmasında kritik bir rol oynar, ancak aynı zamanda işlemlerin maliyetini artırır ve süreçleri yavaşlatır. Blockchain ise tüm katılımcıların eşit düzeyde erişime sahip olduğu dağıtık bir defter teknolojisi kullanarak bu merkezî yapıyı devre dışı bırakır. Bu sayede, işlemler daha hızlı, daha ucuz ve daha güvenli bir şekilde gerçekleştirilir.

Dijital finans, blockchain teknolojisinin getirdiği yenilikler sayesinde önemli bir dönüşüm yaşamaktadır. Kripto para birimleri, akıllı sözleşmeler, merkeziyetsiz finans (DeFi) ve tokenizasyon gibi kavramlar, dijital finansın yeni normları hâline gelmiştir. Kripto para birimleri, dijital veya sanal paralar olup işlemlerin güvenliğini sağlamak için kriptografi kullanır. Bitcoin, Ethereum, Ripple gibi kripto para birimleri, geleneksel para birimlerine al-

REFERANSLAR

Akbulut, L. (2023). Blokzincir, Bitcoin, Akıllı Sözleşmelerin Uluslararası Ticarette Kullanılabilirliği Hakkında Hukuki Bir Değerlendirme. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Dergisi*, 1(2), s. 61-76.

Arslan, T. M.-İ. (2022). Blockhaın ve Kamu Sigortası. *Blockchaın Teknolojileri ve Sektörel Etkileri*,s. 151.

Benhür Aktürk, E. (2024). Blokzincir Teknolojilerinin Finans ve Kamu Sektörüne Yansımalarının Yönetim Açısından Değerlendirilmesi. *International Journal of Eurasia Social Sciences/Uluslararasi Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(55).

Bilgili, F., & Cengil, M. F. (2019). Bitcoin Özelinde Kripto Paraların Ticaret Şirketlerine Sermaye Olarak Getirilmesi. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 23(3), s. 3-23.

Capisizu, L.-A. (2019). Smart Contracts: Terminology and Legal Nature. *Conferința Internațională de Drept, Studii Europene şi Relaţii Internaţionale*, 7 (VII), s. 651-660.

Cassar, D. P. (2021). *The Legal Ramifications of Blockchain-based Smart Contracts: A Comparative Analysis of B2C2 Ltd v. Quoine Pte Ltd* [YL Tezi, University of Malta].

Çekin, M.S. (2019). Borçlar Hukuku ile Veri Koruma Hukuku Açısından Blockchain Teknolojisi ve Akıllı Sözleşmeler: Hukuk Düzenimizde Bir Paradigma Değişimine Gerek Var Mı? *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 77(1), s. 315-341.

Çekin, M.S. (2022). Kripto Varlıklar Üzerinde Gerçekleştirilen İşlemlerin Borçlar Hukuku ve Eşya Hukuku Açısından Değerlendirilmesi. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9(1), s. 187-216.

Ergun, H. ve Esenkaya, A. (2022). Blockchain Teknolojisi ile Finansal Piyasalar da Yaşanan Gelişmeler Üzerine Bir İnceleme. *Karatay İslam İktisadı ve Finans Dergisi*, 1(1), s. 77-98.

Ferencz, J. (2020). Blockchain-rendszer\Hu Megoldások A Munkaviszonyokban. *Erdélyi Jogélet*, 3(4), s. 21-28.

Gündüz, R. (2022). *Türk Borçlar Hukukunda "Akıllı Sözleşmeler" ve Tabi Olduğu Hükümler* [YL Tezi, İstanbul Medipol Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü].

Hughes, H. (2020). Blockchain and the Future of Secured Transactions Law. *Stan. J. Blockchain L. & Pol'y*, 3, 21. h

Kocaçınar, A. (2021). İspat Hukuku Açısından Blockchain Teknolojisi ve Akıllı Sözleşmeler. *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20(2), s. 471-488.

Napitupulu, T. (2023). Analisis Hukum Terhadap Penggunaan Teknologi Blockchain dalam Transaksi Keuangan dan Kontrak Pembiayaan. *Jurnal Ilmu Hukum, Ilmu Sosial dan Ekonomi*, 1(1), s. 1-10.

Noyan, E. ve İdikut Özpençe, A. (2022). *Blockchain Teknolojisi ve Uygulamalar/İşlem Maliyetleri Teorisi Kapsamında Blockchain Teknolojisi ve Ekonomik Etkileri*.

Özyüksel, S. ve Ekinci, M. (2020). Blockchain Teknolojisinin Dış Ticarete Etkisinin Örnek Projeler Çerçevesinde İncelenmesi. *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), s. 82-101.

Özyürek, H. (2021). Blockchain Teknolojisinin Mevcut ve Muhtemel Kullanim Alanlari. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(4), s. 31-50.

SHirani, M. ve Talakesh, M. S. (2021). Blockchain Legislation in Iran, China and the United Kingdom. *Fares Law Research*, 3(7), s. 175-185.

Şenerol, H. (2022). Havacılık Sektöründe Blockchain Uygulamaları. *Blockchaın Teknolojileri ve Sektörel Etkileri*, 43.

Tomrukçu, T. (2019). Blockchain Teknolojisi ve Fikri Mülkiyet Hukuku Alanında Getirdiği Yenilikler ve Kolaylıklar. *Terazi Hukuk Dergisi*, 14(152), s. 827-836.

Tomrukçu, T. (2021). *Blockchain Teknolojisinin Eser Sahibi Haklarına Hukuki Yansıması* [YL Tezi].

Vatan, T. ve Benli, V. F. (2018). Finansal Sistemin Tarihsel Yapısı İçinde Blockchaın Uygulamaları'nın Kökenleri ve Kripto Paraların Geleceği Üzerine Düşünceler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 1(1), s. 53-64.

Yıldırım, İ. ve Şahin, E. E. (2018). Insurance Technologies (Insurtech): Blockchain and Its Possible Impact on Turkish Insurance Sector. *Journal of International Management Educational and Economics Perspectives*, 6(3), s. 13-22.

Yılmaz, O. (2023). *Blockchain Tabanlı Akıllı Kontratların Dış Ticarete Etkileri*.

Yilmaz Türkmen, S. ve Erözel DurbİLmez, S. (2019). Blockchain Teknolojisi ve Türkiye Finans Sektöründeki Durumu. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(1), s. 30-45.

6. Bölüm

BELEDİYELERDE GELECEKTEKİ TEKNOLOJİK DÖNÜŞÜM VE İNOVASYON

Meryem Arslan

1. GİRİŞ

Sürekli nüfus hareketine maruz kalan ve değişim olgusuyla gündemde yer alan kentler; altyapı, çevre, ulaşım, enerji, barınma, güvenlik, sağlık vb. sorunların merkezi olarak anılmaktadır. Kent yönetimleri teknolojinin hızlı gelişimine bağlı olarak, halk kitlelerinin taleplerini göz ardı etmeden bu tür sorunların çözülmesi aşamasında yeni yöntemler, yeni yaklaşımlar uygulamak zorunda kalmaktadır. E-belediyecilik, akıllı kentler, sürdürülebilir kentler vb. uygulamaların ortaya çıkması, kentlerin dönüşümünü sağlaması noktasında çözüm odaklı yaklaşımlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan bu yaklaşımların inovasyon bakış açısı ile şekillenmesi, sürdürülebilir olabilmesi bir gereklilik hâlini almıştır.

Türkiye'de 1993'te kullanılmaya başlayan internet ile birlikte yerel yönetimler açısından daha etkin hizmet sağlama noktasında birçok imkân elde edilmiştir. Belediyeler de bu değişime adapte olarak sundukları hizmetleri elektronik ortama taşımaya başlamıştır. Akıllı şehircilik kavramının ortaya çıkması ile birlikte bu alanda projeler üretilmeye başlanmış, sunulan hizmetlerin akıllandırılması için söz konusu kriterler doğrultusunda çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

Geçtiğimiz yüzyılda emek, üretim faktörleri ön plana çıkarken bu yüzyılda veri ve verinin kullanıldığı teknolojiler ve üretilen değerler önem kazanmıştır. Endüstri 4.0 kapsamında büyük veri, yapay zekâ, nesnelerin interneti vb. inovasyonu barındıran teknolojiler her alanda önem kazanmaya başlamıştır. Bu teknolojiler devlet yönetimlerini ekonomik, sosyal, yönetişim vb. her

REFERANSLAR

Akgümüş, E.,Ballanlı, D., Birben, Ş., Dadaylı, A. (2021). Dijital Dönüşüm Bakış Açısıyla Yerel Yönetimlerde Sosyal Hizmetlerin Sunumu: E-Belediye Hizmetlerinin İçerik Analizi. *Sosyal Çalışma Dergisi, 5*(2), s. 102-116.

Akıllı Kentler. (2024). Geleceğin Kentlerinde Mobilite. Erişim adresi: https://www.akillikentler.org/gelecegin-kentlerinde-mobilite-257.html

Akıllı Şehir. (2006). Akıllı Şehir Artırılmış Gerçeklik. Erişim adresi: https://akillisehir.com/idet/77/965/akilli-sehir-arttirilmis-gerceklik

Akıllı Şehirler Portalı. (2019). Akıllı Şehir Uygulamaları. Erişim adresi: https://www.akillisehirler.gov.tr/akilli-sehir-bilesenleri/

Akıllı Şehirler. (2020). Nesnelerin İnterneti. Erişim adresi: chrome-extension :// efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.akillisehirler.gov.tr/wp-content/uploads/Kapasite Gelistirme/Egitim_Pdf/Nesnelerin_Interneti.pdf

Akyol, İ. T. ve Özkan, N. A. Ş. (2023). Yapay Zekâ Uygulamalarının Yerel Hizmet Sunumuna Etkisi. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi,* 18(1), s. 120-134.

Amazon Web Services. (2023). Dijital Dönüşüm Nedir? Erişim adresi: https://aws.amazon.com/tr/what-is/digital-transformation/

Anadolu Ajansı. (2018). Mardin Turizminde Artırılmış Gerçeklik Dönemi. Erişim adresi: https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/mardin-turizminde-artirilmis-gerceklik-donemi-/1263075

Balcı, D. ve Akçakaya, M. (2024). Akıllı Kent Vizyonunda Yönetişimden E-Yönetişime Bir Örnek: E-Belediye Uygulaması. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 25(3), s. 1227-1252.

Basu, K. (2017). *Change Management andLeadership: An Overview of the Healthcare Industry*. IGI Global, EISBN13: 9781522509493 DOI: 10.4018/978-1-5225-0948-6

Başakşehir Belediyesi. (2024). Başakşehir'de Atık Yönetimi "Akıllı" Hale Geldi. Erişim adresi: https://www.basaksehir.bel.tr/basaksehir-de-atik-yonetimi-akillli-hale-geldi

BTC. (2020). Japonya'nın Tsukuba şehrinde blokzinciri tabanlı oylama kullanılacak. Erişim adresi: https://bctr.org/japonyanin-tsukuba-sehrinde-blokzinciri-tabanli-oylama-kullanilacak-19828/

Bulut, A. ve Adıgüzel, Ş. (2023). Akıllı Kent Yaklaşımı ve Büyükşehir Belediyelerinde Uygulama İmkânları: Gaziantep ve Hatay Büyükşehir Belediyeleri Örnekleri. *Uluslararası Akademik Birikim Dergisi, 6*(2), s. 196-218.

Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi. (2024). Blokzincir Sözlüğü. Erişim adresi: https://cbddo.gov.tr/sss/blokzincir-sozlugu/

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2022). Şehirlerin Dijital İkizlerini Güncelliyoruz. Erişim adresi: https://cbs.csb.gov.tr/sehirlerin-dijital-ikizlerini-guncelliyoruz-haber-278818

Düzce Üniversitesi. (2020). Blockchain Nedir? Erişim adresi: https://duzce.edu.tr/akademik/fakulte/if/yonetim-bilisim-sistemleri/8c9a/blockchan-nedr#:~:text=Blockchain%20teknolojisi%20bireysel%20kullan%C4%B1c%C4%B1lara%20dijital,depolama%20gibi%20i%C5%9Flemler%20i%C3%A7in%20kullan%C4%B1lmaktad%C4%B1r

Emini, F. T. ve Kocaoğlu, M. (2014). E-Dönüşüm Sürecinde Yerel Yönetimler Kırşehir Örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (32), s. 69-78.

ENoLL. (2015). The European Network of LivingLabs. Erişim adresi: http://www.openlivinglabs.eu/node/1429

EU. (2024). What is Artificial Intelligenceand How is it Used? Erişim adresi: https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20200827STO85804/what-is-artificial-intelligence-and-how-is-it-used

EuropeanUnion. (2014). Smart Cities. Erişim adresi: https://www.smart-cities.eu/?cid=2&ver=3

Gartner. (2024). Augmented Reality (AR). Erişim adresi: https://www.gartner.com/en/information-technology/glossary/augmented-reality-ar

IBM. (2024). What is Big Data Analytics? Erişim adresi: https://www.ibm.com/topics/big-data-analytics

İHA. (2022). Afşin'in Değerleri NFT oldu. Erişim adresi: https://www.iha.com.tr/kahramanmaras-haberleri/-3916255

İzmir BB. (2024). Erişim adresi: https://www.izmir.bel.tr/tr/Projeler/buyuk-veri/2779/4

İzmir BB. (2024). IoT Aydınlatma Kontrol ve Network Altyapısı. Erişim adresi: https://www.izmir.bel.tr/tr/Projeler/iot-aydinlatma-kontrol-ve-network-altyapisi/2701/4

Karaca, Y. ve Öztürk, N. K. (2019). Yeni Nesil Belediyecilik: Dijital Belediye Uygulamaları. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi,* 2(3), s. 528-537.

Karaçorlu, A. (2021). Türk Kamu Yönetim Sisteminde Dijital Dönüşüm. *Medeniyet Araştırmaları Dergisi,* 6(1), s. 163-178.

Kaypak, Ş. (2010). e-Dönüşüm Sürecinde e-Devlet Yapılanması ve Antakya Belediyesine Yansıması. *Uluslararası 8. Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildirileri*.

Konya Büyükşehir Belediyesi. (2021). Artırılmış Gerçeklik Teknolojisi ile Bir Bilenle Mobil Uygulaması Devreye Girdi. Erişim adresi: https://www.konya.bel.tr/haber/artirilmis-gerceklik-teknolojisi-ile-bir-bilenle-mobil-uygulamasi-hizmete-girdi

Köse, H. Ö. ve Polat, N. (2022). Dijital Dönüşüm Ve Denetimin Geleceğine Etkisi. *Sayıştay Dergisi,* 32(123), s. 9-41.

McKinsey. (2024). What is the Internet of Things (IoT)? Erişim adresi: https://www.mckinsey.com/featured-insights/mckinsey-explainers/what-is-the-internet-of-things

Memiş, L. (2018). Akıllı Teknolojiler, Akıllı Kentler ve Belediyelerde Dönüşüm. *Yasama Dergisi,* (36), s. 66-92.

Örselli, E. ve Akbay, C. (2019). Teknoloji ve Kent Yaşamında Dönüşüm: Akıllı Kentler. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 2(1), s. 228-241.

Seymen Aksu, N. ve Yalçıner Ercoşkun, Ö. (2022). Kentlerde Dijital Dönüşüm ve Metaverse. *Eksen Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi,* 3(2), s. 108-122.

TDK. (2024). Şehir. Erişim adresi: https://sozluk.gov.tr/

UN. (2024). Big Data forSustainable Development. Erişim adresi: https://www.un.org/en/global-issues/big-data-for-sustainable-development

Üsküdar Belediyesi. (2022). NFT Sergisi. Erişim adresi: https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fwww.uskudar.bel.tr%2Ftr%2Fmain%2Fnews%2Fnft-sergisi-ile-nevmekn-sahilde-uskudarin-tar%2F2253&psig=AOvVaw0UD1BNzQz1FAC36yCPtubc&ust=1719644331668000&source=images&cd=vfe&opi=89978449&ved=0CAYQrpoMahcKEwjIyKSK9v2GAxUAAAAAHQAAAAQBA

Wearesocial. (2024). Digital, 2024: 5 Billion Social Media Users. Erişim adresi: https://wearesocial.com/uk/blog/2024/01/digital-2024-5-billion-social-media-users/

World Economic Forum. (2023). Digital Twin Cities: Key Insights and Recommendations. Erişim adresi: https://www.weforum.org/publications/digital-twin-cities-key-insights-and-recommendations/

Yagol, P.,Ramos, F., Trilles, S., Torres-Sospedra, J. ve Perales, F.J. (2018). New Trends in Using Augmented Reality Apps for Smart City Contexts. *ISPRS Int. J. Geo-Inf.*, *7*, 478.

Yıldırım, A. (2021). Yerel Yönetimlerde Dijital Dönüşüm Uygulamaları. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (54), s. 61-82.

Yıldız, M. ve Gümüş, E. (2023). Yerel Yönetimlerde Dijital Dönüşüm E-Belediye Uygulamaları. *Ekonomi İşletme Siyaset Ve Uluslararası İlişkiler Dergisi,* 9(2-1), s. 201-221.

Yolcu, H. ve Özdemir, A. (2020). E-Belediyecilik Hizmetlerinin Teknoloji Kabul Modeli İle Değerlendirilmesi: Palandöken Belediyesi Örneği. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 11(2), s. 215-238.

7. Bölüm

VERİ ANALİTİĞİ VE BÜYÜK VERİ

Murat Topaloğlu - Egemen Tekkanat

1. GİRİŞ

Günümüzde gelişen teknoloji ile birlikte hemen her alanda dijital dönüşüm yaşanmaktadır. Bu dijital dönüşüm ile birlikte çeşitli sektörlerde gerçekleştirilen çoğu işin internet üzerinden yapılması, sosyal medya kullanımının giderek yaygınlaşması ve önem kazanması, bankacılık vb. işlemlerin mobil ve internet ortamları üzerinden kullanımının iyice yaygınlaşması, kameralar ve sensörlerden toplanan veriler ile veri kullanımı ve dolayısıyla veri toplanma oranları giderek artmaktadır. Geçmiş yıllarda sadece ilişkisel veri tabanları veri ile ilgili işlemler için yeterli sayılmaktaydı çünkü veriler birincil (primary) anahtar, yabancıl (foreign) anahtar gibi kavramlar ile yapılandırılmış formatta saklanmaktaydı. Zamanla daha fazla veri ortaya çıkıp biriktirildikçe bu veriler çevrim dışı olarak veri ambarlarında saklanmaya başlandı, analiz işlemleri de bu ambarlar üzerinde gerçekleştirildi. İnternetin tüm dünya üzerinde giderek yaygınlaşması ile kurumlar sadece kurum içi değil kurum dışında yer alan verileri de günlük operasyonlarında kullanmaya başlamışlardır. Bu veriler kısmen de olsa formatlı verilerdi ve operasyonlarda sorunsuz bir şekilde kullanılabilmekteydi. Büyük veriye asıl ihtiyaç duyulma durumu sosyal medyanın kullanılmaya başlaması, internet üzerinden yapılmaya başlanan alışverişler, mobil cihazlardan internete erişim ile birlikte oluşan veri patlaması ile ortaya çıkmıştır. Google, Facebook ve Amazon gibi kuruluşlar, MapReduce, Hadoop dağıtık dosya sistemleri ve NoSQL veri tabanları gibi kavramları kullanarak verileri depolamak, işlemek ve analiz etmek için kendi özel yöntemlerini geliştirdiler. Veri analizi kavramı ise kurumların kendi hedefleri doğrultusunda var olan verileri doğru yönetebilme ve doğru kararlar verebilme adına dönüştürmesi olarak açıklanmaktadır.

günümüzde özellikle kurumların etkin kararlar verebilmesi adına kritik bir rol oynamakta ve doğru kullanılması durumunda büyük fırsatlar sağlamaktadır. Kurumların büyük veri stratejilerini geliştirmeleri ve bu teknolojileri etkin bir şekilde kullanmaları, rekabet avantajı elde etmeleri açısından kritik bir öneme sahiptir. Büyük verinin sunduğu potansiyelden tam anlamıyla yararlanmak için, bu alandaki gelişmeleri yakından takip etmek ve gerekli adaptasyonları yapmak gerekmektedir. Bu çalışma, büyük verinin temel kavramlarını ve bu kavramların nasıl uygulanabileceğini anlamamıza yardımcı olmakta ve büyük verinin potansiyelinden en iyi şekilde yararlanabilmek için önerilerde bulunmaktadır.

REFERANSLAR

Aktan E. (2018). *Büyük Veri: Uygulama Alanları, Analitiği ve Güvenlik Boyutu*.

Chauhan, A.,Fontama, V., Hart, M., Tok, W.H. ve Woody, B. (2014). *Introducing Microsoft Azure HDInsight*. Microsoft press.

Chen, M., Mao, S. ve Liu, Y. (2014). Bigdata: A Survey. *Mobile Networks and Applications*, 19, s. 171-209.

Çallı, Ö.Ü.F. (2022). Veri Gölleri ve Sektörel Yansımaları. *Dijital Etkileşimler: Sektörel Yansımaları*, 1, *87*.

Doğan, K. ve Arslantekin, S. (2016). Büyük Veri: Önemi, Yapısı ve Günümüzdeki Durum. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 56(1), s. 15-36.

Erl, T., Khattak, W. ve Buhler, P. (2016). *Big Data Fundamentals: Concepts, Drivers & Techniques*. Prentice Hall Press.

Gandomi, A., ve Haider, M. (2015). Beyond the Hype: Big Data Concepts, Methods, and Analytics. *International Journal of Information Management*, 35(2), s. 137-144.

Grigorev, A. (2014). Hadoop in Data Warehousing. *Université Libre de Bruxelles INFO-H-419: Data Warehouses*.

Jeble, S., ve Patil, Y. (2016). Role of Big Data and Predictive Analytics. *International Journal of Automation and Logistics*, 2(4), s. 307-331.

Marozzo, F. ve Talia, D. (2023). Perspectives on Big Data, Cloud-Based Data Analysis and Machine Learning Systems. *Big Data and Cognitive Computing*, 7(2), s. 104.

Menon, R. (2014). *Cloudera Administration Handbook*. Packt Publishing Ltd.

Optimized, B. ve Cluster, A. S. (2022). Istanbul Technıcal Unıversıty, Graduate School.

Özdemir İ. ve Sağıroğlu Ş. (2018). Denetimlerde Büyük Veri Kullanımı ve Üzerine Bir Değerlendirme. *Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi Part C: Tasarım ve Teknoloji*, 6(2), s. 470-480.

Salloum, S., Dautov, R., Chen, X., Peng, P.X. ve Huang, J.Z. (2016). Big Data Analytics on Apache Spark. *International Journal of Data Science and Analytics*, 1, s. 145-164.

Sawant, N. ve Shah, H. (2014). *Big Data Application Architecture Q&A: A Problem-Solution Approach*. Apress.

Soh, J. ve Singh, P. (2020). *Data Science Solutions on Azure: Tools and Techniques Using Databricks and MLOps*. Apress.

Uladi, A.İ. ve Arı, E.S. (2023). Büyük Veri, Büyük Veri Analizi ve Uygulama Alanları. *Yönetim Bilişim Sistemleri Dergisi*, 9(1), s. 1-14.

Yıldız, A. (2022). Büyük Veri'nin V'leri ve Veri Analitiği. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (51), s. 361-378.

Zhang, D. (2018). Big Data Security and Privacy Protection. In *8th International Conference on Management and Computer Science* (ICMCS 2018) (s. 275-278). Atlantis Press.

Zinchenko, Y. (2017). Big Data and Google Cloud Platform: Usage to Create Interactive Reports.

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM: GELECEĞE BAKIŞ VE ÇOK BOYUTLU ANALİZ - II

(Dijital Dönüşüm ve Toplumsal Dinamikler)

Editör
Prof. Dr. Erkan Turan Demirel

nobel bilimsel

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM: GELECEĞE BAKIŞ VE ÇOK BOYUTLU ANALİZ - II
(Dijital Dönüşüm ve Toplumsal Dinamikler)

Editör: Prof. Dr. Erkan Turan Demirel

Yayın No.: 2288
ISBN: 978-625-393-924-3
E-ISBN: 978-625-393-925-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Damla Ertürk -damla@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Demirel, Erkan Turan.
Teknolojik Determinizm: Geleceğe Bakış ve Çok Boyutlu Analiz - II (Dijital Dönüşüm ve Toplumsal Dinamikler) / Erkan Turan Demirel
1. Basım, VIII + 246 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-924-3
E-ISBN: 978-625-393-925-0
1. Teknolojik Determinizm 2. Determinizm 3. Dijital Dönüşüm

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

SUNUŞ ..... **v**

KISIM – 1
TEKNOLOJİ

1. Bölüm
TEKNOLOJİK DETERMİNİZMDEN DİJİTAL DETERMİNİZME: DÖNÜŞÜMÜN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ **3**
Ahmet Koçyiğit - Ersin Diker

2. Bölüm
TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE YAPAY ZEKÂ **25**
M. Akif Yenikaya - Onur Oktaysoy

3. Bölüm
TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE GİYİLEBİLİR SAĞLIK TEKNOLOJİLERİ **49**
Büşra Gül - Gözde Yeşilaydın

KISIM – 2
SOSYAL ALANLAR

4. Bölüm
TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE EŞİTSİZLİKLER **73**
Benan Kurt Yılmaz

5. Bölüm
TEKNOLOJİ VE ETİK ÜZERİNE SORUŞTURMALAR **89**
Seda İşgüzar

6. Bölüm
TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE BİLGİ TOPLUMU **137**
Yasemin Hancıoğlu Başköy

7. Bölüm
TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE EĞİTİM 169
Dilay Teke

8. Bölüm
TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE EKONOMİ 187
Tuğba Gücenmez

9. Bölüm
TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE RİSK YÖNETİMİ 203
Eray Ekin Sezgin - Halise Miray Say

10. Bölüm
TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE DEĞİŞİME DİRENÇ 219
Onur Oktaysoy - Erdoğan Kaygın

YAZARLAR HAKKINDA 241

1. Bölüm

TEKNOLOJİK DETERMİNİZMDEN DİJİTAL DETERMİNİZME: DÖNÜŞÜMÜN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Ahmet Koçyiğit - Ersin Diker

Özet

Dijitalleşmenin yaşamın her alana hâkim olmasıyla birlikte, iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, bireyleri ve toplumu derinden etkilemektedir. Günümüz çağı, dijital çağ olarak adlandırılmakta ve bilgiye erişimin önemi de giderek artmaktadır. Teknolojik ilerlemeler yeni iletişim formlarının oluşmasına da neden olmaktadır. Bu yeni iletişim formlarından biri de dijital iletişim teknolojileri ve araçlarıdır. Yeni medya geleneksel medyanın sınırlarını aşarak bilgi aktarımını daha hızlı, verimli ve esnek hâle getirmiştir. Teknolojik determinizm, teknolojinin toplum üzerindeki belirleyici etkisini vurgularken dijitalleşme ise teknolojinin toplumsal yapılarla etkileşim içinde olduğunu göstermektedir. Dijitalleştirme süreci, bilgininin doğruluğun ve bütünlüğünü koruyabiliyorken aynı zamanda büyük verilerin işlenmesini ve analiz edilmesini de mümkün kılmaktadır. Böylece yeni medya hem iletişim teknolojilerinde hem de veriyi işlemede önemli yenilikler getirmiştir. Öte yandan yeni medyanın bireyi ve toplumu dönüştürdüğü gerçeği de yadsınamaz. Sosyal medya başta olmak üzere dijital teknolojiler kullanıcılar üzerinde psikoloji ve davranışlarını olumlu ya da olumsuz biçimde de etkilemektedir. Bu çalışma, teknolojik ve dijital gelişmelerin bireysel, toplumsal ve kültürel değişimler üzerinde belirleyici etkisi olduğunu iddia eden teknolojik determinizm ve dijital determinizm kavramlarının açıklanması amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada dijital determinizm kavramını daha iyi anlayabilmek için ilk önce teknolojik determinizme kavramsal bir bakış açısı getirilmiştir. Devamında teknolojik determinizm denilince ilk akla gelen iletişim kuramcısı McLuhan'ın teknolojik determinizm yaklaşımı açıklanmıştır. Teknolojik determinizmin eleştirisi yapıldıktan sonra yeni medyanın determinizmdeki yeri ve önemine değinilmiştir. Yeni toplum biçimini tanımlamak için kullanılan "dijitalleşme" kavramı ile birlikte dijital determinizm ve dijital okuryazarlık kavramlarına açıklık getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Teknoloji, McLuhan, Dijitalleşme, Yeni Medya, Dijital Okuryazarlık, Dijital Determinizm.

KAYNAKÇA

Abbak, Y., & Gelişli, Y. (2023). 21.yüzyıl becerilerinin öğretimine yönelik hazırlanacak hizmet içi eğitim programının kazanımlarının Davis Tekniğine göre kapsam geçerlik çalışması. *Millî Eğitim,* 52 (Özel Sayı), 35-56.

Adorno, T. W. (2020). *Kültür endüstrisi kültür yönetimi*. (Çev. N. Ülner, M. Tüzel, E. Gen). İletişim Yayınları.

Altay, D. (2005). Küresel köyün medyatik mimarı Marshall Mcluhan 21. yüzyıl iletişim çağını aydınlatan kuramcılar. N. Rigel (Edt.), *Kadife karanlık* (ss. 9-74). Su Yayınevi.

Altun, F. (2023). Matbaadan Metaverse'e: Kitlesel iletişimden kitlesel denetime. F. Altun. (Edt.), *İletişim sosyolojisinde yeni yönelimler* (ss. 25-150). Der Yayınları.

Arklan, Ü. & Rençber, H. (2020). Dijital medya ve dijital toplum. D. Öcal, H. Polat (Edt.), *Dijital reklamcılık* (ss. 45-75). Nobel.

Arslantürk, G. & Çakır, A. (2023). Yurttaş gazeteciliği ile ilgili kuramsal bir okuma. İ. Karakulle & A. Çakır (Edt.), *Dijital çağda iletişim: İmkanlar ve sınırlılıklar* (ss. 39-55). Eğitim Yayınevi.

Azeez, N. P. Abdul, & S. M. Jawed Akhtar. (2021). Digital financial literacy and ıts determinants: An empirical evidences from Rural India. *South Asian Journal of Social Studies and Economics* 11 (2), 8-22.

Barkus, F. & Koc, M. (2019). A review on the concept of digital privacy and related studies. Science, Education, *Art and Technology Journal (SEAT Journal),* 3(1), 35-44.

Baurdillard, J. (2020). *Simülakrlar ve simülasyon*. (Çev. Oğuz Adanır), Doğu Batı Yayınları.

Beyaz Özbey, İ. (2022). Dijitalleşme, sosyal medya ve risk toplumu, *İMGELEM,* 6(10), 141-158.

Binkley, M., Erstad, O., Herman, J., Raizen, S., Ripley, M., & Rumble, M. (2010). Draft white paper-1defining 21st century skills. ATCS.

Bozkurt, A., Hamutoğlu, N.B., Liman Kaban, A., Taşçı, G. v& Aykul, M. (2021). Dijital bilgi çağı: Dijital toplum, dijital dönüşüm, dijital eğitim ve dijital yeterlilikler. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi (AUAd)*, 7(2), 35-63.

Boztepe Taşkıran, H. (2023). Kamusal halkla ilişkilerde paradigma değişiminin temsili olarak vatandaş ilişkileri yönetimi uygulamaları ve dijitalleşme süreciyle bağlantısı. F. Altun. (Edt.), *İletişim sosyolojisinde yeni yönelimler* (ss. 21-43). Der Yayınları.

Chandler, D. (2012). Technological or Media Determinism. http://visual-memory.co.uk/daniel/Documents/tecdet/tdet03.html.

Chomsky, N. (2016). *Medya denetimi*. (Çev. Elif Baki). Everest Yayınları.

Çiftçi, A., & Karakaş, Y. (2019). Dijitalleşen zamanın izdüşümünde: Kimliğin, *Bedenin ve İletişim Dönüşümü, AJIT-E: Academic Journal of Information Technology*, 10(37). 7-30.

Demircioğlu, Z. (2023). Teknolojik determinizm ve toplumsal değişim: Teknoloji ile toplum arasındaki karmaşık ilişkiyi anlamak. E. Turan. (Edt.), *Teknolojik determinizm: geleceğe bakış ve çok boyutlu analiz* (ss. 165-188). Nobel Bilimsel.

Diker, E. (2023). Yeni medya ve reklam: Dijimodern dünyada Metaverse ile birlikte değişen tüketim ve reklamcılık anlayışına yönelik bir değerlendirme. F. Altun. (Edt.), *İletişim sosyolojisinde yeni yönelimler* (ss. 151-180). Der Yayınları.

Erdoğan, İ. & Alemdar, K. (2010). *Öteki kuram.* Pozitif Matbaacılık.

Ertekin Küçük, A. (2023). *İletişimde dijitalleşme ve üniversite öğretim elemanlarının uzaktan eğitimde etkileşimli öğretim sürecine yaklaşımları Maltepe Üniversitesi örneği* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Maltepe Üniversitesi.

Finley, T. (2022). "A Look Through Technological Determinism, Social Constructivism, Modernity and Social Media" *Capstone Showcase*. 8. https://scholarworks.arcadia.edu/showcase/2022/media_communication/8

Güngör, N. (2018). *İletişim kuramlar ve yaklaşımlar*. Siyasal Kitapevi.

Hauer, T. (2017). Technological determinism and new media, *International Journal of English, Literature and Social Science (IJELS), Vol-2, Issue-2, Mar-Apr*, 1-4.

Hallström, J. (2022). Embodying the past, designing the future: technological determinism reconsidered in technology education. *International Journal of Technology and Design Education,* 32(1), 17-31.

Hardt, H. (1999). Eleştirelin geri dönüşü ve radikal muhalefetin meydan okuyuşu: Eleştirel teori, kültürel çalışmalar ve Amerikan kitle iletişimi araştırması. *Medya, iktidar, ideoloji.* (Der. Mehmet Küçük). Ark Yayınları.

Jan, A. Shakirullah, S., Sadaf, N.., Owais, K., & Khan, A. Q. (2020). Marshal McLuhan's technological determinism theory in the arena of social media. *Theoretical and Practical Research in Economic Fields*, 11(2), 133-137.

Kara, E. Ş. & Nisan, F. (2022). Dijital medya okuryazarlığı literatürüne tarihsel bir değni. E. Şentürk Kara & N. S. Çetin (Edt.), *Dijital medya okuryazarlığı* (ss. 1-33). Nobel.

Karakulle, İ. (2023). Örgütsel açıdan dijital halkla ilişkiler uygulamaları. İ. Karakulle & A. Çakır (Edt.), *Dijital çağda iletişim: İmkanlar ve sınırlılıklar* (ss. 121-137). Eğitim Yayınevi.

Kline R.R. (2015). Technological determinism. In: International encyclopedia of the social & behavioral sciences. Elsevier, 109–112.

Koçyiğit, M. & Küçükcivil, B.(2021). Covid-19 Pandemi sürecinde halkla ilişkiler eğitiminde dijitalleşme. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 36, 326-349.

Koçyiğit, A. (2022). *Sosyal medya ve algı yönetimi.* Eğitim Yayınevi.

Kroker, A. (1995). Digital humanism: The processed world of Marshall McLuhan. *CTheory, 18,* 1-2.

Küçükvardar, M. & Aslan, A. (2021). Dijitalleşmenin ekonomik, teknolojik, toplumsal ve etik etkilerinin uluslararası raporlar üzerinden analizi. Intermedia International e-Journal, *8(14),* 21-38.

Marcuse, H. (2015). *Tek boyutlu insan.* (Çev. Aziz Yardımlı). İdea Yayınevi.

Mardina, H. ve Daniels, K. D. (2019). Technological Determinism, New Literacies and Learning Process And The Impact Towards Future Learning, Journal of Educational Science and Technology, Volume 5 Number 3 December, 219-229.

Özcan, M. & Keskin, B. (2020). Dijitalizasyon bağlamında sosyal dönüşüm. *OPUS International Journal of Society Researches,* 16(29), 2212-2229.

Park, R. E. (1938). Reflections on communicationand culture. *American Journal of Sociology, 44(2),* 187-205.

Postman, N. (2018). Televizyon: Öldüren eğlence gösteri çağında kamusal söylem. (Çev. Osman Akınhay). Ayrıntı Yayınları.

Sovhyra, T. (2022). The ıssue of technological determinism in artistic practices: Cultural reflections. *Culture and Arts in the Modern World, 23*, 138-144.

Şahin, İ. M., & Mermutlu, M. B., (2022). Dijitalleşme ve topluma etkisi. *Social Science Development Journal* , 7(32), 123-131.

Türker, H. (2023). Gerçekliğin algılanmasında haber akışının oynadığı rolün medya okuryazarlığı perspektifinde değerlendirilmesi: Covid-19 Pandemi dönemi örneği. F. Altun. (Edt.), *İletişim sosyolojisinde yeni yönelimler* (ss. 249-266). Der Yayınları.

Uludağ, Z. (1993). Determinizm ve zorunsuzluk. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 8(1),* 257-272.

Varol, E. & Çelik Varol, M. (2019). Kavram ve kuramlarıyla Marshall McLuhan'a bakış: Günümüzün medya araçları ekseninde bir değerlendirme. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5 (1),* 137-158.

Williams, R. (2003). *Television, technology and cultural form.* Routledge Classics.

Yalçın, S. (2018). 21. yüzyıl becerileri ve bu becerilerin ölçülmesinde kullanılan araçlar ve yaklaşımlar*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 51 (1),* 183-201.

Yaylagül, L. (2018). *Kitle iletişim kuramları egemen ve eleştirel yaklaşımlar*. Dipnot Yayınları.

Yengin, D. (2019). Teknoloji bağımlılık olarak dijital bağımlılık, *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication – TOJDAC, 9(2),* 130-144

Diken, Yücel, D. & Yücel, Ö., F. (2022). Dijital çağda çizgi filmler aracılığıyla medya okuryazarlığı eğitimi, Dijital Medya Okuryazarlığı içinde, . E. Şentürk Kara & N. S. Çetin (Edt.), *Dijital medya okuryazarlığı* (ss. 125-163). Nobel.

2. bölüm

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE YAPAY ZEKÂ

M. Akif Yenikaya - Onur Oktaysoy

Özet

Yapay zekâ, makinelerin, insan zekâsını taklit ederek belli görevleri yerine getirebilme yeteneğidir. Bu görevler genellikle öğrenme, problem çözme, karar verme, dil anlama ve algılama gibi insan zekâsına özgü yetenekleri içermektedir. Sağlık, finans, eğitim, ulaşım ve daha birçok sektörde devrim yaratma potansiyeline sahip olan yapay zekâ teknolojileri genel olarak makine öğrenmesi ve derin öğrenme mimarisi ile şekillenmektedir. Günümüz dünyasında büyük bir hızla ilerleyen yapay zekâ ve teknoloji arasındaki sürekli bir etkileşim ve yenilik döngüsü ilişkisi bulunmaktadır. Teknolojik ilerlemeler, yapay zekânın yeteneklerini artırırken yapay zekâ da yeni teknolojik çözümler ve uygulamalar geliştirilmesine katkı sağlamaktadır. Bu karşılıklı etkileşim, teknolojinin etki alanlarını geliştirmekte ve teknolojinin topluma yayılım hızını önemli oranda arttırmaktadır. Teknolojik süreçlerin sosyal alanlara sirayet etmesi, sosyolojik birtakım değişim/dönüşüm süreçlerini tetiklemekte, yapısal ve davranışsal başkalaşmayı meydana getirmektedir. Teknolojinin toplumsal yapıyı ve insan davranışlarını belirlediği görüşünü savunan bir teori olarak tanımlanabilecek teknolojik determinizm, bu yönüyle yapay zekâ ile yakından ilişkilidir. Yapay zekânın yaygınlaşmasıyla birlikte teknolojik gelişim ivmesinde meydana gelen artışın yansıması olarak teknolojik determinizm kavramı yeni bir boyut kazanmış, teknoloji eksenli dönüşüm hiç olmadığı kadar belirginleşmiştir. İnsan yaşamının her alanına derinlemesine nüfuz etme potansiyeline sahip olan yapay zekânın bu yönü nedeniyle yalnızca fatalist bir yaklaşımla değil aynı zamanda sosyal, ekonomik ve etik sonuçlar doğuracak karmaşık bir süreç perspektifinden incelenmesi gerekmektedir. Bu noktadan hareketle kaleme alınan bu bölümde yapay zekâ hakkında genel bir çerçeve çizilerek teknoloji ve determinizm kavramlarıyla ilişkisi irdelenmiş, teknolojik determinizme yapay zekâ perspektifinden bakılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zekâ, Teknoloji, Determinizm, Belirlenim, Değişim Yönetimi.

GİRİŞ

Teknoloji, insanlık tarihinde daima bir dönüşüm ve ilerleme aracı olmuştur. Yenilikler, toplumların şekillenmesinde ve insan deneyiminde derin etkiler bırakmıştır. Bu etkileşim, sadece teknolojinin fiziksel dünyamıza getirdiği değişikliklerle sınırlı kalmamakla birlikte toplumların kültürel, ekonomik ve siyasi yapılarını da derinden etkilemiştir. Teknoloji ile toplum arasındaki bu karşılıklı etkileşim, teknolojik determinizm adını verdiğimiz bir tartışma ala-

KAYNAKÇA

Acemoglu, D. and P. Restrepo (2020), "Robots and jobs: Evidence from us labor markets", *Journal of Political Economy*, Vol. *128*/6, pp. 2188-2244, https://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1086/705716.

Agrawal, A., Gans, J. S., & Goldfarb, A. (2019). Exploring the impact of artificial intelligence: Prediction versus judgment. *Information Economics and Policy, 47*, 1-6.

Aoun, J. E. (2017). *Robot-proof: Higher Education in the Age of Artificial Intelligence*, MIT Press, Cambridge, MA, USA.

Autor, D. H., Levy, F., & Murnane, R. J. (2003). The skill content of recent technological change: An empirical exploration. *The Quarterly journal of economics, 118*(4), 1279-1333.

Bertino, E., Kantarcioglu, M., Akcora, C. G., Samtani, S., Mittal, S., & Gupta, M. (2021*). AI for Security and Security for AI*. In Proceedings of the Eleventh ACM Conference on Data and Application Security and Privacy (pp. 333-334).

Bostrom, N., & Yudkowsky, E. (2018). *The ethics of artificial intelligence*. In Artificial intelligence safety and security (pp. 57-69). Chapman and Hall/CRC.

Brynjolfsson, E., and McAfee, A. (2014). T*he second machine age: work, progress, and prosperity in a time of brilliant technologies*. WW Norton & Company

Cearley, D., Burke, B., Searle, S., & Walker, M. J. (2016). Top 10 strategic technology trends for 2018. The Top, 10, 1-246.Bhbosale, S., Pujari, V., & Multani, Z. (2020). Advantages And Disadvantages Of Artificial Intellegence. *Aayushi International Interdisciplinary Research Journal,* 227-230.

Cui, W., Xue, Z., & Thai, K. P. (2019). Performance Comparison of an AI-Based Adaptive Learning System in China. Proceedings 2018 Chinese Automation Congress, CAC 2018.

Elsayed, H. A. G., Galal, M. A., & Syed, L. (2017). HeartCare+: A smart heart care mobile application for Framingham-based early risk prediction of hard coronary heart diseases in Middle East. *Mobile Information Systems*, 2017.

Gupta, K. K. (2023). The Impact of Artificial Intelligence on the Job Market and Workforce.

Hamamoto, R. (2021). Application of Artificial Intelligence for Medical Research.

Hastie, T., Tibshirani, R., Friedman, J. H., & Friedman, J. H. (2009). The elements of statistical learning: data mining, inference, and prediction (Vol. 2, pp. 1-758). New York: springer.

Héder, M. (2021). AI and the resurrection of Technological Determinism. *Információs Társadalom: Társadalomtudományı Folyóırat*, *21*(2), 119-130.

Helmstaedter, M., Briggman, K. L., Turaga, S. C., Jain, V., Seung, H. S., & Denk, W. (2013). Connectomic reconstruction of the inner plexiform layer in the mouse retina. Nature, 500(7461), 168-174.

Hinton, G., Deng, L., Yu, D., Dahl, G. E., Mohamed, A. R., Jaitly, N., ... & Kingsbury, B. (2012). Deep neural networks for acoustic modeling in speech recognition: The shared views of four research groups. IEEE Signal processing magazine, 29(6), 82-97.

James, G. W., Hastie, D., & Tibshirani, T. R. and eds. (2013). An Introduction to Statistical Learning: With Applications in R.

Karnowski, T., and Strzalkowski, T. (2019). *Ethical issues in natural language processing*. In Natural Language Processing and Information Systems (pp. 3-20). Springer.

Kessler, G. (2018). Technology and the future of language teaching. *Foreign language annals, 51*(1), 205-218.

Krizhevsky, A., Sutskever, I., & Hinton, G. (2012). Proc. Advances in Neural Information Processing Systems 25.

Kuo, T. H. (2020). The Current Situation of AI Foreign Language Education and Its Influence on College Japanese Teaching. Lecture Notes in Computer Science (including subseries Lecture Notes in Artificial Intelligence and Lecture Notes in Bioinformatics) (Vol. 12193 LNCS, pp. 315–324). Springer.

LeCun, Y., Bengio, Y., & Hinton, G. (2015). Deep learning. nature, 521(7553), 436-444.

Marie-Sainte, S. L., Saba, T., Alsaleh, D., & Alamir Alotaibi, M. B. (2019). An improved strategy for predicting diagnosis, survivability, and recurrence of breast cancer. *Journal of Computational and Theoretical Nanoscience, 16*(9), 3705-3711.

Panchariya, D. A. (2022). The Theory of Natural-Artificial Intelligence. *European Journal of Artificial Intelligence and Machine Learning*, *1*(1), 1-3.

Saba, T., Khan, M. A., Rehman, A., & Marie-Sainte, S. L. (2019). Region extraction and classification of skin cancer: A heterogeneous framework of deep CNN features fusion and reduction. *Journal of medical systems, 43*(9), 289.

Sagbas, M., Oktaysoy, O., Topcuoglu, E., Kaygin, E., & Erdogan, F. A. (2023). The mediating role of innovative behavior on the effect of digital leadership on intrapreneurship intention and job performance. *Behavioral Sciences*, *13*(10), 874.

Salian, I. (2018). *NVIDIA Blog: Supervised Vs. Unsupervised Learning*. The Official NVIDIA Blog.

Sands, T. (2020). Development of deterministic artificial intelligence for unmanned underwater vehicles (UUV). *Journal of Marine Science and Engineering*, *8*(8), 578.

Sarfi, M., Darvishi, M., Zohouri, M., Nosrati, S., & Zamani, M. (2021). Google's University? An exploration of academic influence on the tech giant's propaganda*. Journal of Cyberspace Studies, 5*(2), 181-202.

Sarfi, T., Nosrati, S., & Sabzali, M. (2021). The new celebrity economy in cyberspace. *Journal of Cyberspace Studies, 5*(2), 203-228.

Topçuoğlu, E., Kavak, O., & Kaygın, E. (2022). Sağlıkta yönetim bilişim sistemi olarak MHRS'nin teknoloji kabul modeli ile analizi. *Uluslararası İşletme Bilimi ve Uygulamaları Dergisi*, *2*(1), 1-16.

Vasic, I., Pauls, A., Mancini, A., Quattrini, R., Pierdicca, R., Angeloni, R., ... & Vasic, B. (2022). Virtualization and Vice Versa: A New Procedural Model of the Reverse Virtualization for the User Behavior Tracking in the Virtual Museums. In International Conference on Extended Reality (pp. 329-340). Cham: Springer Nature Switzerland.

Whiteley, N. (1994). *Design for society*. London: Reaktion Books.

Woodhouse, E., & Patton, J. W. (2004). Design by society: Science and technology studies and the social shaping of design. Design Issues, 20(3).

Xiong, H. Y., Alipanahi, B., Lee, L. J., Bretschneider, H., Merico, D., Yuen, R. K., ... & Frey, B. J. (2015). The human splicing code reveals new insights into the genetic determinants of disease. Science, 347(6218), 1254806.

Yenikaya, M. A., & Güvenoğlu, E. (2021). Prediction diabetic retinopathy from retinal fundus images via artificial neural network. In AIP Conference Proceedings (Vol. 2334, No. 1). AIP Publishing.

Yenikaya, M. A., Kerse, G., & Oktaysoy, O. (2024). Artificial intelligence in the healthcare sector: comparison of deep learning networks using chest X-ray images. *Frontiers in Public Health*, *12*, 1386110.

Yenikaya, M. A., & Oktaysoy, O. (2023). Yapay zekâ uygulamalarının sağlık sektöründe kullanımı: Derin öğrenme yöntemiyle ön tanı. *Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü Dergisi, 5*(2), 127-131.

Zengin, Y., Naktiyok, S., Kaygın, E., Kavak, O., & Topçuoğlu, E. (2021). An investigation upon industry 4.0 and society 5.0 within the context of sustainable development goals. *Sustainability*, *13*(5), 2682.

Zhao, Y., Ball, R., Mosesian, J., de Palma, J. F., & Lehman, B. (2014). Graph-based semi-supervised learning for fault detection and classification in solar photovoltaic arrays. IEEE Transactions on Power Electronics, 30(5), 2848-2858.

3. bölüm

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE GİYİLEBİLİR SAĞLIK TEKNOLOJİLERİ

Büşra Gül - Gözde Yeşilaydın

Özet

Teknolojik determinizm ve giyilebilir sağlık teknolojileri arasındaki ilişkiyi incelediğimiz bu bölümde; giyilebilir sağlık teknolojilerinin evrimi, toplumsal değişime etkileri, veri toplamanın gücü, sağlık algısının dönüşümü, sağlık davranışlarında oluşan değişiklikler, giyilebilir sağlık teknolojilerinin yaygınlaşması, maliyet ve erişim üzerindeki etkileri, risk faktörleri, profesyonel sağlık bakımına entegrasyonu ve güvenlik/gizlilik endişeleri gibi konulardan bahsedilecektir.

Giyilebilir sağlık teknolojilerinin 13. yüzyıla dayanan tarihçesi ve günümüze kadar yaşanan gelişmelerin toplum üzerindeki etkileri sağlık alanında köklü değişimleri beraberinde getirmiştir. Başlangıçta sınırlı ve basit özelliklere sahip olan giyilebilir sağlık teknolojileri günümüzde karmaşık ve yüksek fonksiyonlu uygulamalara evrilmiştir. Bu evrim, toplumun teknolojiyi şekillendirme ve değerlendirmesinde de değişimlere sebebiyet vermiştir. Geçmişten günümüze gelen toplumsal dinamikler ve kültürel değişimin teknolojik determinizm etkisinde ilerleyişi hâla devam etmektedir. Gündelik hayatta yaşanan bu değişimlere, bireylerin sağlıkları ile ilgili daha fazla bilgiye ve veriye ulaşma imkânı yakalayan sağlık hizmetleri de dâhil olmakta ve uyum sağlamaktadır. Sağlık hizmetlerinin teşhis, tedavi ve rehabilitasyon aşamalarında teknolojinin yoğun olarak kullanılması sonucunda bireylerin sağlık algısında ve yaşam tarzı davranışlarında değişimler meydana gelmektedir. Giyilebilir sağlık teknolojileri sayesinde bireyler kendi sağlıkları ile daha yakından ilgilenmeye ve sağlıklı yaşamı benimseme noktasında aktif rol almaya başlamıştır.

Teknoloji alanındaki hızlı gelişmeler neticesinde giyilebilir sağlık teknolojileri toplumda hızla kabul görmüş ve yaygınlaşmıştır fakat bu yaygınlaşmanın toplum üzerindeki etkilerinin ne yönde olduğu tartışılmaya devam etmektedir. Yaygınlaşan giyilebilir sağlık teknolojilerinin esas amacı, maliyetleri düşürmek ve sağlık hizmetlerine erişimi kolaylaştırmak olmasına rağmen kolay erişimin sağlık hizmeti kullanımını artırarak maliyetleri olumsuz etkilemesi de ihtimaller dâhilinde kabul edilmektedir.

Giyilebilir sağlık teknolojileri profesyonel sağlık bakımına entegre edilmekte ve kullanılmaktadır. Bu noktada, bireylerin kişisel sağlık bilgilerine kendileri dışında başka kişilerin de erişim sağlaması durumu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla toplanan kişisel verilerin üçüncü taraflar ile paylaşılmasında gizlilik ve güvenlik ihtiyacı doğmaktadır. Teknolojinin sağlık hizmetlerinde kullanımı ve giyilebilir teknolojiler ile bireylerin kişisel alanlarının tam ortasında olmasının birey ve toplum açısından çok yönlü etkileri bulunmakta ve bu durum teknolojik determinizmin temelini oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Determinizm, Giyilebilir Teknolojiler, Sağlık, Teknoloji.

bireyin sağlık algısının dönüşümü, sağlık davranışları üzerindeki etkileri, yaygınlaşması maliyet ve erişim üzerindeki etkileri, risk faktörleri, profesyonel sağlık bakımına entegrasyonu ve güvenlik/gizlilik endişeleri gibi konuları kapsayan bu çalışma, giyilebilir sağlık teknolojilerinin sağlık sektöründe nasıl bir bireysel ve toplumsal dönüşüm sağladığını göstermektedir.

Sağlık sektöründe sürekli yenilenen yönetim ve teknik uygulamalar, önleyici, tedavi edici ve rehabilite edici sağlık hizmetlerinin kalitesini artırmaktadır. Toplumun eğitim seviyesinin yükselmesi ve sağlık konusunda bilinçlenmesi, sağlık hizmetlerine olan beklentileri artırmaktadır. Sağlık hizmeti sunucularının, bu gelişmeleri takip etmekle kalmayıp öncülük etmesi beklenmektedir. Ancak kaynakların verimli kullanılmasıyla birlikte maliyetlerin minimize edilmesi gerekmektedir (Westwood vd., 2004). Diğer yandan bu teknolojilerin benimsenmesi ve kullanımıyla ilgili bazı endişeler ve zorluklar da bulunmaktadır. Güvenlik ve gizlilik endişeleri, sağlık verilerinin korunması ve kötüye kullanılmasından kaynaklanan endişeleri içermektedir.

Sonuç olarak giyilebilir sağlık teknolojileri sağlık sektöründe önemli bir potansiyele sahiptir ancak bu potansiyeli tam olarak gerçekleştirmek için dikkatli bir şekilde ele alınmalıdır. Güvenlik ve gizlilik endişeleri, maliyet ve erişim engelleri gibi konuların çözülmesi ve teknolojinin toplumsal kabulü ve kullanımı için uygun stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu şekilde, giyilebilir sağlık teknolojileri, sağlık hizmetlerinin daha etkili, verimli ve erişilebilir olmasına, bireysel ve toplumsal anlamda değişim ve dönüşüm yaşanmasına diğer bir ifadeyle teknolojik determinizm olgusuna katkıda bulunabilir.

KAYNAKÇA

Ates, H. C., Nguyen, P. Q., Gonzalez-Macia, L., Morales-Narváez, E., Güder, F., Collins, J. J., & Dincer, C. (2022). End-to-end design of wearable sensors. In *Nature Reviews Materials* (Vol. 7, Issue 11, pp. 887–907). Nature Research. https://doi.org/10.1038/s41578-022-00460-x

Casselman, J., Onopa, N., & Khansa, L. (2017). Wearable healthcare: Lessons from the past and a peek into the future. *Telematics and Informatics*, *34*(7), 1011–1023. https://doi.org/10.1016/j.tele.2017.04.011

Cheung, M. L., Chau, K. Y., Sum Lam, M. H., Tse, G., Ho, K. Y., Flint, S. W., Broom, D. R., Tso, E. K. H., & Lee, K. Y. (2019). Examining consumers' adoption of wearable healthcare technology: The role of health attributes. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *16*(13). https://doi.org/10.3390/ijerph16132257

de-la-Fuente-Robles, Y. M., Ricoy-Cano, A. J., Albín-Rodríguez, A. P., López-Ruiz, J. L., & Espinilla-Estévez, M. (2022). Past, Present and Future of Research on Wearable Technologies for Healthcare: A Bibliometric Analysis Using Scopus. In *Sensors* (Vol. 22, Issue 22). MDPI. https://doi.org/10.3390/s22228599

Demircioğlu, Z. (2023). Teknolojik Determinizm ve Toplumsal Değişim: Teknoloji İle Toplum Arasındaki Karmaşık İlişkiyi Anlamak. In E. T. Demirel (Ed.), *Teknolojik Determinizm- Geleceğe Bakış ve Çok Boyutlu Analiz* (1st ed., pp. 165–188). Nobel.

Demirel, E. T. (2023). Teknolojik Determinizm Olgusu. In E. T. Demirel (Ed.), *Teknolojik Determinizm - Geleceğe Bakış ve Çok Boyutlu Analiz* (1st ed., pp. 3–40). Nobel.

Friend, S. H., Ginsburg, G. S., & Picard, R. W. (2023). Wearable Digital Health Technology. *New England Journal of Medicine*, *389*(22), 2100–2101. https://doi.org/10.1056/nejme2303219

Fries, C. J. (2008). Governing the health of the hybrid self: Integrative medicine, neoliberalism, and the shifting biopolitics of subjectivity. *Health Sociology Review*, *17*(4), 353–367. https://doi.org/10.5172/hesr.451.17.4.353

Gao, Y., Li, H., & Luo, Y. (2015). An empirical study of wearable technology acceptance in healthcare. In *Industrial Management and Data Systems* (Vol. 115, Issue 9, pp. 1704–1723). Emerald Group Holdings Ltd. https://doi.org/10.1108/IMDS-03-2015-0087

Godfrey, A., Hetherington, V., Shum, H., Bonato, P., Lovell, N. H., & Stuart, S. (2018). From A to Z: Wearable technology explained. In *Maturitas* (Vol. 113, pp. 40–47). Elsevier Ireland Ltd. https://doi.org/10.1016/j.maturitas.2018.04.012

Henderson, S., & Petersen, A. (2002). Consuming Health. *The Commodification of Health,* Routledge, London and New York.

John Dian, F., Vahidnia, R., & Rahmati, A. (2020). Wearables and the Internet of Things (IoT), Applications, Opportunities, and Challenges: A Survey. In *IEEE Access* (Vol. 8, pp. 69200–69211). Institute of Electrical and Electronics Engineers Inc. https://doi.org/10.1109/ACCESS.2020.2986329

Kapmaz, B., & Arslanoğlu A. (2018). Sağlık Akademisyenleri Dergisi ÖZET. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, *5*(4), 251–256. https://doi.org/10.5455/sad.1543239549

Ko, E., Sung, H., & Yun, H. (2009). Comparative analysis of purchase intentions toward smart clothing between Korean and U.S. consumers. *Clothing and Textiles Research Journal*, *27*(4), 259–273. https://doi.org/10.1177/0887302X08327086

Koştı, G., Burmaoğlu, S., & Kıdak, L. (2021). Sağlık 4.0: Sanayide öngörülen gelişimin sağlık sektörüne yansımaları. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, *24*(3), 483-506.

Lewy, H. (2015). Wearable technologies-future challenges for implementation in healthcare services. *Healthcare Technology Letters*, *2*(1), 2–5. https://doi.org/10.1049/htl.2014.0104

Li, C., Lin, S. H., & Chib, A. (2021). The state of wearable health technologies: a transdisciplinary literature review. *Mobile Media and Communication*, *9*(2), 353–376. https://doi.org/10.1177/2050157920966023

Liao, Y., Thompson, C., Peterson, S., Mandrola, J., & Shaalan Beg, M. (2024). *CARE DELIVERY AND PRACTICE MANAGEMENT The Future of Wearable Technologies and Remote Monitoring in Health Care*. https://doi.org/10.1200/EDBK_

Lu, L., Zhang, J., Xie, Y., Gao, F., Xu, S., Wu, X., & Ye, Z. (2020). Wearable health devices in health care: Narrative systematic review. In *JMIR mHealth and uHealth* (Vol. 8, Issue 11). JMIR Publications Inc. https://doi.org/10.2196/18907

Lupton, D. (2014). Beyond techno-utopia: Critical approaches to digital health technologies. In *Societies* (Vol. 4, Issue 4, pp. 706–711). MDPI. https://doi.org/10.3390/soc4040706

Mcintyre, D. (2003). Technological determinism: A social process with some implications for Ambulance Paramedics. *Journal of Emergency Primary Health Care (JEPHC)*, *1*, 3–4.

Metzger, M. J., Flanagin, A. J., & Zwarun, L. (2003). College student Web use, perceptions of information credibility, and verification behavior. *Computers and Education*, *41*(3), 271–290. https://doi.org/10.1016/S0360-1315(03)00049-6

Nasir, S., & Yurder, Y. (2015). Consumers' and Physicians' Perceptions about High Tech Wearable Health Products. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, *195*, 1261–1267. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.06.279

Ometov, A., Shubina, V., Klus, L., Skibińska, J., Saafi, S., Pascacio, P., ... & Lohan, E. S. (2021). A survey on wearable technology: History, state-of-the-art and current challenges. *Computer Networks*, *193*, 108074.

Özkan, O., Yeşilaydın, G., Bülüç, F. (2018). Wearable Health Technologies. Innovation and Global Issues In Social Sciences III. Extended Abstracts Book (Editörler: Nurettin Bilici, Ragıp Pehlivanlı, Karlygash Ashırkhanova). 26-29 Nisan 2018, Antalya.

Park, Y., & Chen, J. V. (2007). Acceptance and adoption of the innovative use of smartphone. *Industrial Management and Data Systems*, *107*(9), 1349–1365. https://doi.org/10.1108/02635570710834009

Rich, E., & Miah, A. (2017). Mobile, wearable and ingestible health technologies: towards a critical research agenda. *Health Sociology Review*, *26*(1), 84–97. https://doi.org/10.1080/14461242.2016.1211486

Seoane, F., Mohino-Herranz, I., Ferreira, J., Alvarez, L., Buendia, R., Ayllón, D., Llerena, C., & Gil-Pita, R. (2014). Wearable biomedical measurement systems for assessment of mental stress of combatants in real time. *Sensors (Switzerland)*, *14*(4), 7120–7141. https://doi.org/10.3390/s140407120

Shin, D. H., Lee, S., & Hwang, Y. (2017). How do credibility and utility play in the user experience of health informatics services? *Computers in Human Behavior*, *67*, 292–302. https://doi.org/10.1016/j.chb.2016.11.007

Smith, M. R. (1994). *Technological determinism in American culture.* (M. R. Smith & L. Marx, Eds.; 1st ed.). MIT Press.

Solomon, D. H., & Rudin, R. S. (2020). Digital health technologies: opportunities and challenges in rheumatology. In *Nature Reviews Rheumatology* (Vol. 16, Issue 9, pp. 525–535). Nature Research. https://doi.org/10.1038/s41584-020-0461-x

Talukder, M. S., Laato, S., Islam, A. K. M. N., & Bao, Y. (2021). Continued use intention of wearable health technologies among the elderly: an enablers and inhibitors perspective. *Internet Research*, *31*(5), 1611–1640. https://doi.org/10.1108/INTR-10-2020-0586

Turhan, G. (2013). An assessment towards the acceptance of wearable technology to consumers in Turkey: the application to smart bra and t-shirt products. *Journal of the Textile Institute*, *104*(4), 375–395. https://doi.org/10.1080/00405000.2012.736191

Westwood, V. J. D., Haluck, R. S., Hoffman, H. M., Mogel, G. T., Phillips, R., & Robb, R. A. (2004a). Internet and Virtual Reality as Assessment and Rehabilitation Tools for Clinical Psychology and Neuroscience. *Medical and Care Compunetics*, *107*.

Yang, B.-H., & Rhee, S. (2000). Development of the ring sensor for healthcare automation. In *Robotics and Autonomous Systems* (Vol. 30).

Yıldız, G. & Gelmez, M. (2023). Teknolojik Determinizm ve Sağlık. In E. T. Demirel (Ed.), *Teknolojik Determinizm - Geleceğe Bakış ve Çok Boyutlu Analiz* (1st ed., pp. 353-391). Nobel.

Zhang, M., Luo, M., Nie, R., & Zhang, Y. (2017). Technical attributes, health attribute, consumer attributes and their roles in adoption intention of healthcare wearable technology. *International Journal of Medical Informatics*, *108*, 97–109. https://doi.org/10.1016/j.ijmedinf.2017.09.016

Zhang, M., Saeed, R., Stankovski, S., Xiaoshuan, Z., Saeed, S., & Zhang, X. (2020). Wearable Technology and Applications: A Systematic Review. In *Journal of Mechatronics, Automation and Identification Technology* (Vol. 5, Issue 3). https://www.researchgate.net/publication/344263605

4. Bölüm

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE EŞİTSİZLİKLER

Benan Kurt Yılmaz

Özet

Teknolojik determinizm, teknolojinin toplumsal değişimlerin ana itici gücü olduğunu savunan bir yaklaşımdır. Bu teoriye göre teknolojik yenilikler toplumsal yapılar üzerinde belirleyici etkiye sahiptir. Ancak bu etki her zaman olumlu sonuçlar doğurmaz; toplumsal eşitsizliklerin derinleşmesine ve yeni eşitsizlik biçimlerinin ortaya çıkmasına da yol açabilir. Bu çalışma, teknolojik determinizmin toplumsal eşitsizlikler üzerindeki etkilerini ekonomik, istihdam, eğitim, toplumsal cinsiyet ve sağlık alanlarında ele almaktadır. Teknolojik ilerlemeler, ekonomik büyümeyi teşvik etse de gelir eşitsizliğini artırabilmektedir. Eğitimde, dijital uçurum ve teknolojik altyapıya erişim eksiklikleri nedeniyle fırsat eşitsizliği derinleşmektedir. Toplumsal cinsiyet açısından, STEM alanlarında kadınların temsilinin düşük olması ve teknolojinin erkek egemen bir alan olarak algılanması, cinsiyet eşitsizliğini pekiştirmektedir. Sağlık alanında ise yüksek maliyetli teknolojilere erişimdeki eşitsizlikler ve dijital okuryazarlık eksiklikleri, sağlık hizmetlerine erişimi sınırlamaktadır. Bu nedenle teknolojinin toplumsal eşitsizlikler üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak için kapsayıcı ve adil politikaların geliştirilmesi gerekmektedir.

Anahtar kelimeler: Teknolojik Determinizm, Dijital Uçurum, Toplumsal Eşitsizlikler, STEM, Dijital Okuryazarlık.

GİRİŞ

Teknoloji, modern toplumların şekillenmesinde merkezi bir rol oynamaktadır. Ancak teknolojinin toplumsal yapı ve dinamikler üzerindeki etkisini anlamak, karmaşık ve çok boyutlu bir süreçtir. Teknolojik determinizm, teknolojinin toplumsal değişimlerin ana itici gücü olduğunu savunan bir yaklaşımdır. Bu teoriye göre, teknolojik yenilikler ve gelişmeler, toplumsal yapılar ve ilişkiler üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Ancak bu belirleyici etki, her zaman olumlu sonuçlar doğurmaz. Teknolojik determinizm, toplumsal eşitsizliklerin derinleşmesine ve yeni eşitsizlik biçimlerinin ortaya çıkmasına da yol açabilir.

Bu çalışmanın amacı teknolojik determinizm etkisiyle derinleşen mevcut eşitsizlikler ve ortaya çıkan yeni eşitsizlik türlerini açıklamaktadır. Bu amaç ekseninde çalışmanın ilk bölümünde teknolojik determinizm kavramı kısaca

bir potansiyele sahip olmasına rağmen bu hizmetlere erişimde ve kullanımda önemli eşitsizlikler yaratabilmektedir. Dijital bölünme, eğitim ve gelir düzeyindeki farklılıklar, sağlık hizmetlerine erişimde de engeller oluşturmaktadır. Bu nedenle sağlık hizmetlerinde teknolojinin eşit bir şekilde dağılımını sağlamak için kapsamlı stratejiler ve politikalar geliştirilmelidir.

KAYNAKÇA

Akbey, S.S. (2006). Evaluation of opportunity-equality of education in South-Eastern Anatolia Region (Yüksek Lisans Tezi). Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.

Alkan, C. (1997). Eğitim teknolojisinin ikibinli yıllarda yapılandırılması. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (4).

Autor, D.H., L.F. Katz & M.S. Kearney (2008). Trends in U.S. Wage Inequality: Revising the Revisionists. *Review of Economics and Statistics*, 90 (2), 300–23.

Autor, D. H. (2015). Why Are There Still So Many Jobs? The History and Future of Workplace Automation. *Journal of Economic Perspectives*, 29(3), 3-30.

Bashshur, R. L., Shannon, G. W., & Bashshur, N. (2016). The empirical evidence for telemedicine interventions in mental disorders. *Telemedicine and e-Health*, 22(2), 87-113.

Bates, T. (2015). *Teaching in a Digital Age: Guidelines for Designing Teaching and Learning*. Tony Bates Associates Ltd.

Bhugra, D., Tribe, R., & Poulter, D. (2022). Social justice, health equity, and mental health. *South African Journal of Psychology*, *52*(1), 3-10.

Blau, Peter M. & Otis D. Duncan (1967). *The American Occupational Structure*, New York: Wiley.

Blumenthal, D., & Tavenner, M. (2010). The "meaningful use" regulation for electronic health records. *New England Journal of Medicine*, 363(6), 501-504.

Braverman, H. (1974). *Labor and monopoly capital*. Monthly Review Press.

Campbell, P. B. & Klein, S. S. (1982). Educational equity. H. Mitzel (Ed.), *The Encyclopedia Of Educational Research*. New York: Macmillan Company.

Carroll, J. K., & Tingle, A. (2020). Reducing digital health disparities: Towards true inclusion. *Journal of the American Medical Informatics Association*, 27(4), 621-622.

Castells, M. (1996). The net and the self: Working notes for a critical theory of the informational society. *Critique of anthropology*, *16*(1), 9-38.

Collins, F. S., & Varmus, H. (2015). A new initiative on precision medicine. *New England Journal of Medicine*, 372(9), 793-795.

Criado-Perez, C. (2019). *Invisible Women: Exposing Data Bias in a World Designed for Men.* Abrams Press.

Dhawan, S. (2020). Online Learning: A Panacea in the Time of COVID-19 Crisis. Journal of Educational Technology Systems, 49(1), 5-22.

Dhondt, S., Kraan, K. O., & Bal, M. (2022). Organisation, technological change and skills use over time: A longitudinal study on linked employee surveys. *New Technology, Work and Employment*, *37*(3), 343-362.

Ertmer, P. A., & Ottenbreit-Leftwich, A. T. (2010). Teacher Technology Change: How Knowledge, Confidence, Beliefs, and Culture Intersect. J*ournal of Research on Technology in Education*, 42(3), 255-284.

Fernandez, R. M. (2001). Skill-biased technological change and wage inequality: Evidence from a plant retooling. *American Journal of Sociology*, *107*(2), 273-320.

Galor, O., & Tsiddon, D. (1997). Technological progress, mobility, and economic growth. *The American Economic Review*, 363-382.

Genç, S. Z., Eryaman, M. Y. (2008). Changing Values and New Education Paradigm. *Afyon Kocatepe University Social Sciences Journal*. 9: 89-102.

Gouldner, A.W. (1970). *The Coming Crisis of Western Sociology*. New York: Basic Books.

Guy, M. E., & McCandless, S. A. (2012). Social equity: Its legacy, its promise. *Public Administration Review*, *72*(s1), 5-13.

Hafkin, N., & Huyer, S. (2008). Women and Gender in ICT Statistics and Indicators for Development. *Information Technologies & International Development*, 4(2), 25-41.

Helpman, E., & A. Hoffmaister (1997). North-South R&D Spillovers, The Economic Journal, 107 (440), 134–149.

Hood, L., & Friend, S. H. (2011). Predictive, personalized, preventive, participatory (P4) cancer medicine. *Nature Reviews Clinical Oncology*, 8(3), 184-187.

Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (2008). Social Interdependence Theory and Cooperative Learning: The Teacher's Role. R. M. Gillies, A. F. Ashman, & J. Terwel (Eds.), *The Teacher's Role in Implementing Cooperative Learning in the Classroom*. Springer.

Kayaalp, M., Cooper, G. F., & Clermont, G. (2019). Partitioning time-sensitive data for privacy. *Statistics in Medicine*, 38(4), 559-572.

Lewin, C., & Orleans, M. (2000). The class situation of information specialists: A case analysis. *Sociological Research Online*, *5*(3), 71-81.

Livingstone, S. (2012). Critical Reflections on the Benefits of ICT in Education. *Oxford Review of Education*, 38(1), 9-24.

Luckin, R., Holmes, W., Griffiths, M., & Forcier, L. B. (2016). Intelligence Unleashed: An Argument for AI in Education. Pearson Education.

Lohan, M., & Faulkner, W. (2004). Masculinities and technologies: Some introductory remarks. *Men and masculinities*, *6*(4), 319-329.

MacKenzie M. (1991). *Androgynous Objects: String Bags and Gender in Central New Guinea*. Chur: Harwood Academy.

Margolis, J., & Fisher, A. (2002). *Unlocking the Clubhouse: Women in Computing*. MIT Press.

Marmot, M., & Bell, R. (2012). Fair society, healthy lives. *Public Health*, 126,4-10.

McKinsey & Company. (2020). *Women in the Workplace 2020*. McKinsey & Company.

Ndoya, H., & Asongu, S. A. (2024). Digital divide, globalization and income inequality in sub-Saharan African countries: analysing cross-country heterogeneity. *Social Responsibility Journal*, *20*(1), 1-19.

Roberts, E. T., Mehrotra, A., & McWilliams, J. M. (2017). High-price and low-price physician practices do not differ significantly on care quality or efficiency. *Health Affairs*, 36(5), 855-864.

Rosen, L. D., Lim, A. F., Carrier, L. M., & Cheever, N. A. (2013). An Empirical Examination of the Educational Impact of Text Message-Induced Task Switching in the Classroom: Educational Implications and Strategies to Enhance Learning. *Educational Psychology*, 33(8), 1193-1200.

Seale, J. (2013). E-learning and Disability in Higher Education: *Accessibility Research and Practice*. Routledge.

Scott, Kruse, & Mars. (2017). The use of telemedicine in rural emergency departments: A case of technology diffusion. *Telemedicine and e-Health*, 23(4), 325-328.

Slevin, J. (2000). *The Internet and Society*. Blackwell Publishers Ltd., Oxford, UK.

Smith, M. R., & Marx, L. (1994). *Does Technology Drive History? The Dilemma of Technological Determinism.* MIT Press.

Spenner, K. I. (1983). Deciphering Prometheus: Temporal change in the skill level of work. *American Sociological Review*, 824-837.

Tan, M. (1987). Educational Equality of Opportunity (Development as a Social Concept). *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences*. 20(1): 1-15.

Tezcan, M. (1997). *Education Sociology*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi

Tural, N.K. (2002). *Education Financing*. Ankara: Anı.

UNESCO. (2017). *Cracking the Code: Girls' and Women's Education in STEM*. UNESCO Publishing.

Van Dijk, J. (2020). *The Digital Divide*. Polity Press.

Van Dijk, J. (2005). *Information The Deepening Divide, Inequality in the Society*. Sage Publications.

Warschauer, M. (2010). Digital divide. *Encyclopedia of library and information sciences*, *1*(1), 1551-1556.

Warschauer, M. (2004). *Technology and Social Inclusion: Rethinking the Digital Divide*. MIT Press.

Webster, F. (2002). *Theories of the Information Society*. 2nd Edn. Routledge, London and New York.

Weinhold, I., & Gurtner, S. (2014). Understanding shortages of sufficient health care in rural areas. *Health Policy*, 118(2), 201-214.

World Economic Forum. (2020). *Global Gender Gap Report 2020*. World Economic Forum.

World Bank, Global Economic Prospects, 2008: *Technology Diffusion in the Developing World.*

Yu, C. (2024). *Gender Inequality in the Age of AI: Predictions, Perspectives, and Policy Recommendations* (No. 5zrh9). Center for Open Science.

5. Bölüm

TEKNOLOJİ VE ETİK ÜZERİNE SORUŞTURMALAR

Seda İşgüzar

Özet

"İnsan, Tanrı gibi davranabilir mi?" İfade oldukça iddialı olsa da bugün insanlık, kendisine benzeyen makineler üretmekten yaşam süresini uzatmaya kadar birçok eylemi gerçekleştirebilmektedir. Bilimsel ve teknolojik alandaki ilerlemeler insana doğa karşısında mini yaratım güçleri kazandırsa da onları tasarlanmamış sonuçlarla karşı karşıya bırakmıştır. Bu bir parça da doğaldır. Çünkü yaşanmamış bir geleceğin ne tür riskler getireceğini bilmek, pek de mümkün değildir. Buna rağmen -geçmiş yaşantılara dayanarak- bugünden kestirebildiğimiz bir husus vardır: Dünya gömlek değiştirmektedir ve yakın gelecekte insanın varoluşsal sancılar çekmesi muhtemeldir. Bu hızlı dönüşüm içinde ise insanın konumunun yerleşik kalması, yeni dünyanın ahlaki normlarını, kişisel ve toplumsal refahın nasıl sağlanacağını belirleyen yeni bir etik anlayışa ve yasal düzenlemelere ihtiyaç vardır. Bu çalışma da yaşanabilecek etik sorunlar ve ön plana çıkabilecek etik değerler üzerinden bir soruşturma yaparak dijital etik alanındaki araştırmalara katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Etik, Teknoloji ve Etik, Tekno-Etik.

GİRİŞ

İnsan erkinin ve iradesinin müdahale edemeyeceği bir durum tasavvur edelim. Bir anlığına çocuğunuzun nerede, ne zaman hayata geleceğine, göz, saç, ten rengi, boyu, kilosu, zekâ türü, seviyesi gibi özelliklerine karar verebildiğinizi varsayın. İstediğiniz niteliklere sahip evladınız büyüyüp size "Ben şu özelliğimi hiç sevmiyorum, neye göre seçtiniz?" sorusunu yöneltirse ne cevap verirdiniz? (Beck, 2013). "Bunun senin için daha iyi olacağını düşündük." şeklindeki bir yanıt muhtemelen tatminkâr olmayacaktır. Faili insan olmayan, tanrıya/tanrısallığa atfedilen durumları kabullenmesi daha kolay olan bireyin, böylesi bir senaryoda, memnun olmadığı özelliğin sorumluluğunu ebeveynlerinin omuzlarına yükleyip ömrünce sitemini dile getirmesi oldukça olasıdır. Peki, bu kadar uzun boylu olmasa da gerçek dünyada -doğaya hükmedip insanlığa yarar üretme motivasyonuyla- ömrü uzatmak, yaşlanmayı geciktirmek, zeki makineler var etmek gibi tanrısal denebilecek eylemlere öykünen

KAYNAKLAR

AA. (2024). *Fransa'da Amazon'a 32 milyon avro ceza kesildi*. 21 Nisan 2024, tarihinde https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/fransada-amazona-32-milyon-avro-ceza-kesildi/3116405 adresinden erişildi.

AB (2024, Mayıs). *Yapay Zekâ Yasası Avrupa Parlamentosu'nda Kabul Edildi*. https://www.ab.gov.tr/yapay-zek-yasasi-avrupa-parlamentosunda-kabul-edildi_53752. html

Afşar, Önder A. (2023). Digital Ethics:Orientation, Values and Attidudes for a Digital World. *Cyberpolitik Journal*, *7*(14), 271-280. http://cyberpolitikjournal.org/index.php/main/article/view/175

Akçay, E. (2019). Dijital çağda açıklık etiği ve etik tercihin imkânsızlığı: The Circle filmi. ISophos: *Uluslararası Bilişim, Teknoloji ve Felsefe Dergisi*, (3), 1-27.

Aslan, A. (2022). Dijital Hayattaki Etik İhlallerin Tespiti ve Analizi: Cambridge Analytica Veri Skandalı / An Analysis of Digital Ethics: Cambridge Analytica Data Scandal. *Zenodo (CERN European Organization for Nuclear Research)*. https://doi.org/10.5281/zenodo.7301585.

Aslan, R., & Dağdemir, E. (2022). Mülkiyet kavramının evrilmesi: geleceğin dünyasında mülkiyet mi? Mülkiyetsizlik mi?. *International Journal of Innovative Approaches in Social Sciences*, 6(4), 419-442 https://doi.org/10.29329/ijiasos.2022.504.3

Aydın, İ. (2023). Teknoloji etiği: Teknolojinin karanlık yüzü üzerine tartışmalar. *Felsefe Dünyası, 77*(EK), 5-37. https://doi.org/10.58634/felsefedunyasi.1285141

Badiou, A. (2023). *Etik: Kötülük kavrayışı üzerine bir deneme* (6. basım). İstanbul: Metis Yayınları.

Beauchamp, T. L., Bowie, N. E., & Arnold, D. G. (Eds.). (2004). *Ethical theory and business*. New York: Pearson Education.

Beck, U. (2013). *Siyasallığın icadı* (Çev. Nihat Ülner). İletişim Yayınları. Orijinal eser 1999 yılında yayınlanmıştır.

Brambilla Pisoni, G. & Taddeo, M., (2022). Apropos Data Sharing: Abandon the Distrust and Embrace the Opportunity. *DNA and Cell Biology*, 41(1), 11-15

Brown, I. (2020*). "Yapay zekâda Sorunlar".* https://www.hairezmi.com/yapay-zekâdasorunlar/.

Bynum, T. W. (2006). Flourishing ethics. *Ethics and Information Technology, 8*(4), 157-173.

Bynum, T. W. (2008). Milestones in the history of information and computer ethics. In K. E. Himma & H. T. Tavani (Eds.), *The handbook of information and computer ethics* (pp. 25-48). Wiley.

Cambridge Dictionary. (2024.). 11 Mayıs 2024 tarihinde https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/digitalize adresinden erişildi.

Cambridge Open Academy. (2024, Mayıs). *Top 10 Technology Trends in 2025 That Will Shape The Next Decade*. 22 Mayıd 2024 tarihinde from https://cambridgeopenacademy.com/top-10-technology-trends-in-2025/ adresinden erişildi.

Canbay, T. (2001). Bütçe etiği (kavramsal bir yaklaşım). *Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 8*(2), 125-135.

Castells, M. (2010). *The rise of the network society* (2nd ed.). Wiley-Blackwell.

Cengiz, G. (2021). Siber suçlar, sosyal medya ve siber etik. *İletişim Çalışmaları Dergisi*, 7(3), 407-424.

Chatterjee, S., & Sarker, S. (2024). Toward a better digital future: Balancing the utopic and dystopic ramifications of digitalization. *The Journal of Strategic Information Systems*, 33(2), 101834.

Church, K. W., & Chandrasekar, R. (2023). Emerging trends: Risks 3.0 and proliferation of spyware to 50,000 cell phones. *Natural Language Engineering*, *29*(3), 824–841. doi:10.1017/S1351324923000141

Clayton, A. (2023, 22 Eylül). Family sues Google after Maps allegedly directed father off collapsed US bridge. *The Guardian*. 1 Mayıs 2024 tarihinde https://www.theguardian.com/technology/2023/sep/20/google-maps-collapsed-bridge-negligence-lawsuit adresinden erişildi.

Dhirani, L. L., Mukhtiar, N., Chowdhry, B. S., & Newe, T. (2023). Ethical Dilemmas and Privacy Issues in Emerging Technologies: A Review. *Sensors*, *23*(3), 1151. https://doi.org/10.3390/s23031151

de Ruiter, A. (2021). The distinct wrong of deepfakes. *Philos. Technol,* 34, 1311–1332 https://doi.org/10.1007/s13347-021-00459-2

Epic. (2008, July 30). *China to Spy on Olympic Visitors' Internet Activity*. 19 Mayıs 2024, from https://archive.epic.org/privacy/olympic/ adresindn erişildi.

Epic. (2024). *AI in the Criminal Justice System*. 18 Mayıs 2024, https://epic.org/issues/ai/ai-in-the-criminal-justice-system/ adresinden erişildi.

Ersoy, A. (2019). Ahlak felsefesi / etik. İçinde *Bilişim etiği ve güvenliği* (pp. 1-25). Nobel Akademik Yayıncılık.

Floridi, L., & Sanders, J. W. (2004). On the morality of artificial agents. *Minds and Machines, 14*(3), 349–379.

Google. (2024). *Unutulma Hakkı'na Genel Bakış - Yasal Yardım*. 13 Mayıs 2024 tarihinde https://support.google.com/legal/answer/10769224?hl=tr adresinden erişildi.

Göktolga, O., Zeren, F., & Torun, A. (2021). E-devlet–şeffaflık ilişkisi: Avrupa ülkeleri için panel veri analizi. *TRT Akademi,* 6(12), 450-467.

Gunning, D., Stefik, M., Choi, J., Miller, T., Stumpf, S. & Yang, G-Z. (2019). XAIExplainable artificial intelligence. Science Robotics, 4(37), eaay7120. doi:

10.1126/scirobotics.aay7120

Han, B-C. (2021). *Şeffaflık toplumu* (T. Birkan, Çev.). Metis Yayınları.

Hanna, R., & Kazim, E. (2021). Philosophical foundations for digital ethics and AI ethics: A dignitarian approach. *AI Ethics, 1*(4), 405-423. https://doi.org/10.1007/s43681-021-00040-9

Harari, Y. N. (2018). *21. Yüzyıl için 21 Ders* (S. Siral, Çev.). İstanbul: Kolektif Kitap.

Heikkilä, M. (2023, August 31). Our quick guide to the 6 ways we can regulate AI. *MIT Technology Review.* https://www.technologyreview.com/2023/05/22/1073482/our-quick-guide-to-the-6-ways-we-can-regulate-ai/?truid=*%7CLINKID%7C*&utm_source=the_download&utm_medium=email&utm_campaign=the_download.unpaid.engagement& utm_term=*%7CSUBCLASS%7C*&utm_content=*%7CDATE:m-d-Y%7C*

Herschel, R., & Miori, V. M. (2017). Ethics & big data. *Technology in Society*, 49, 31-36. https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2017.03.003

Howarth, J. (2024, Mayıs). *13 Top Technology Trends (2024 & 2025)*. Exploding Topics. 26 Mayıs 2024 tarihinde https://explodingtopics.com/blog/technology-trends adresinden erişildi.

Hughes, T. P. (2004). *Human-built world: How to think about technology and culture*. Chicago: Chicago University Press.

Hu, K. (2023, February 2). ChatGPT sets record for fastest-growing user base - analyst note. 3 Mayıs 2024 tarihinde https://www.reuters.com/technology/chatgpt-sets-record-fastest-growing-user-base-analyst-note-2023-02-01/#:~:text=Feb%201%20(Reuters)%20%2D%20ChatGPT,a%20UBS%20study%20on%20Wednesday adresinden erişildi.

Humphreys, D., Koay, A., Desmond, D., & Mealy, E. (2024). AI hype as a cyber security risk: the moral responsibility of implementing generative AI in business. *AI And Ethics*. https://doi.org/10.1007/s43681-024-00443-4

Floridi, L. (2013). *The ethics of information*. Oxford University Press.

Floridi L. (2018). Soft ethics, the governance of the digital and the General Data Protection Regulation. *Philosophical Transactions of the Royal Society A* 376, 20180081. http://dx.doi.org/10.1098/rsta.2018.0081

Kantar, N., & Bynum, T. W. (2021). Global ethics for the digital age – flourishing ethics. *Journal of Information, Communication and Ethics in Society, 19*(3), 329-344. https://doi.org/10.1108/JICES-01-2021-0016

Karataş, Y. C. (2021). Dijital etik ve dijital çağda "insan doğası". *TRT Akademi, 6*(12), 570-579. https://doi.org/10.37679/trta.945237

Kesgin, A. (2009). Etik Üstüne. *Dini Araştırmalar*, 12(35), 143-160.

Kızrak, A. (2019, April 19). *Açıklanabilir Yapay Zekâ Nedir ve İhtiyaç Mıdır?* Medium. 1 Nisan 2024 tarihinde https://ayyucekizrak.medium.com/a%C3%A7%C4%B1klanabilir-yapay-zekâ-nedir-ve-i%CC%87htiya%C3%A7-%20m%C4%B1d%C4%B1r-65adef9b086,%20Eri%C5%9Fim%20tarihi:%2024.02.2021 adresinden erişildi.

Kolade, O., & Owoseni, A. (2022). Employment 5.0: The work of the future and the future of work. *Technology in Society*, 71, 102086. https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2022.102086

Kuçuradi, I. (n.d.). *Etik ve "etikler."* 11, Mayıs 2024 tarihinde https://ww4.ticaret.edu.tr/icm/wp-content/uploads/sites/121/2020/03/Etik-ve-Etikler.pdf adresinden erişildi.

Lodders, A., & Paterson, J. M., (2020). Scrutinising COVIDSafe: Frameworks for evaluating digital contact tracing technologies. *Alternative Law Journal*, 45(3), 153-161.

Lythreatis, S., Singh, S. K., & El-Kassar, A. N. (2022). The digital divide: A review and future research agenda. *Technological Forecasting and Social Change*, 175, 121359. https://doi.org/10.1016/j.techfore.2021.121359

Matthieu J. G. (2020). Cybersecurity, social engineering, artificial intelligence, technological addictions: Societal challenges for the coming decade. *Computers in Human Behavior*, 107, 106307, ISSN 0747-5632. https://doi.org/10.1016/j.chb.2020.106307.

McCarthy, J., Minsky, M. L., Rochester, N., & Shannon, C. E. (1955). Proposal for the Dartmouth Summer Research Project on Artificial Intelligence.

McKinsey & Company. (2023). *McKinsey Technology Trends Outlook 2023*. Retrieved 2 Mayıs 2024 tarihinde https://www.mckinsey.com/capabilities/mckinsey-digital/our-insights/the-top-trends-in-tech#new-and-notable adresinden erişildi.

McKinsey & Company. (2024). *The state of AI in early 2024: Gen AI adoption spikes and starts to generate value*. Retrieved 23 Mayıs 2024 tarihinde https://www.mckinsey.com/capabilities/quantumblack/our-insights/the-state-of-ai adresinden erişildi.

Medin, B. (2017). Dijitalleşen dünyada fikri haklar sorunu. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 51-68.

Meskys, E., Kalpokiene, J., Jurcys, P. , & Liaudanskas, A. (2020). Regulating deep fakes: legal and ethical considerations. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, Volume 15(1), 24–31.

Milano, S., Taddeo, M., & Floridi, L. (2020) Recommender systems and their ethical challenges. *AI & Society,* 35, 957–967. https://doi.org/10.1007/s00146-020-00950-y

Moor, J. H. (1985). What is computer ethics? *Metaphilosophy, 16*(4), 266-275.

Moor, J. H. (1999). Just consequentialism and computing. Ethics and Information Technology, 1(1), 61-65. https://doi.org/10.1023/A:1010078828842

Moor, J. H. (2014). Four kinds of ethical robots. *Philosophy Now*. https://philosophynow.org/issues/101/Four_Kinds_of_Ethical_Robots

Morán-Reyes, A. A. (2022). Towards an ethical framework about Big Data era: metaethical, normative ethical and hermeneutical approaches. *Heliyon,* 8, e08926. https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2022.e08926

Murray-Watson, R. (2024, March 25). *CMS Restricting Access to Healthcare Datasets Will Cause Long Term Damage to Public Health*. Hipaajournal. 23 Mayıs 2024 tarihinde şu adresten erişildi. https://www.hipaajournal.com/cms-restricting-access-to-healthcare-datasets-will-cause-long-term-damage-to-public-health/

Narayanan, A., & Shmatikov, V. (2008). Robust de-anonymization of large sparse datasets. In *2008 IEEE Symposium on Security and Privacy (sp 2008)* (pp. 111-125). IEEE.

Noy, S., & Zhang, W. (2023). Experimental evidence on the productivity effects of generative artificial intelligence. *Science*, 38, 187-192. https://doi.org: 10.1126/science.adh2586

Oxford Dictionary. (2024). *Oxford Dictionary*. 1 Mayıs 2024 tarihinde adresinden https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/ethic?q=ethic erişildi.

Ozan Leymun, Ş., & Odabaşı, H. F. (2019). Bilişim etiğinin tarihçesi. içinde H. F. Odabaşı (Ed.), *Bilişim etiği ve güvenliği* (pp. 55-68). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Ozoglu, M. (2020). "Veri gizliliği savaşı" alevleniyor mu? : FBI, Apple'dan iki iPhone'un kilidini açmasını istedi. *Euronews*. 21 Mayıs tarihinde https://tr.euronews.com/2020/01/08/veri-gizliligi-savas-alevleniyor-mu-fbi-apple-dan-iki-iphone-un-kilidini-acmasini-istedi adresinden erişildi

Öhman, C., & Aggarwal, N. (2020). What if Facebook goes down? Ethical and legal considerations for the demise of big tech. *Internet Policy Review*, 9(3). https://doi.org/10.14763/2020.3.1488

Önce, Ş. (2019). Etiğin dijital etiğe dönüşümü üzerine. *ISophos: Uluslararası Bilişim, Teknoloji ve Felsefe Dergisi*, *2*(3), 59-85.

Özcan, N. (2021). Dijital etik üzerine nitel bir araştırma. *Gençlik Araştırmaları Dergisi, 9*(25), 89-108. https://doi.org/10.52528/genclikarastirmalari.1004342

Öztürk, İ. D., & Zeybek, B. (2021). Dijitalleşme ve etik sorunlar: Nesnelerin interneti teknolojisini gözetim, gizlilik, güvenlik kapsamında değerlendirme. *Journal of Yasar University, 16*(62), 425-440

Panettieri, J. (2024). *Generative AI Lawsuits Timeline: Legal Cases vs. OpenAI, Microsoft, Anthropic, Nvidia and More*. Sustainable Tech Partner for Green IT Service Providers. https://sustainabletechpartner.com/topics/ai/generative-ai-lawsuit-timeline/

Petkauskas, V. (2024, January). *Mother of all breaches reveals 26 billion records: what we know so far*. Retrieved June 23, 2024, from https://cybernews.com/security/billions-passwords-credentials-leaked-mother-of-all-breaches/

Ravn, S., Barnwell, A., & Barbosa, Neves B. (2020). What Is "Publicly Available Data"? Exploring Blurred Public–Private Boundaries and Ethical Practices Through a Case Study on Instagram. *Journal of Empirical Research on Human Research Ethics,* 15(1-2), 40-45. https://doi.org/10.1177/1556264619850736

Richards, D., Vythilingam, R., & Formosa, P. (2023). A principlist-based study of the ethical design and acceptability of artificial social agents. *International Journal of Human-computer Studies*, *172*, 102980. https://doi.org/10.1016/j.ijhcs.2022.102980

Roberts, J. (2009). No one is perfect: The limits of transparency and an ethic for 'intelligent'accountability. *Accounting, Organizations and Society,* 34(8), 957-970. https://doi.org/10.1016/j.aos.2009.04.005

Rogerson, S. (2020). Re-imagining the digital age through digital ethics. *Promoting character education as part of a holistic approach to re-imagining the digital age: Ethics and the internet webinar* (pp. 25-28). The Jubilee Centre for Character and Virtues, University of Birmingham. Available at: www.jubileecentre.ac.uk/userfiles/jubileecentre/pdf/news/Cyber-PhronesisWebinarPapers_03(2).pdf

Sanmartin, B. K. R. (2024). Maaş sistemi "hacklenen" İngiltere Savunma Bakanlığı veri tabanını erişime kapattı. *Euronews*. 12 Mayıs 2024 tarihinde https://tr.euronews.com/2024/05/07/maas-sistemi-hacklenen-ingiltere-savunma-bakanligi-veri-tabanini-erisime-kapatti adresinden erişildi.

Serrano, G., Striano, F., & Umbrello, S. (2024). Digital humanism as a bottom-up ethics. *Journal of Responsible Technology*, 18, 100082. https://doi.org/10.1016/j.jrt.2024.100082

Schwab, K. (2020) *Dördüncü Sanayi Devrimi,* (Çev. Z. Dicleli). Optimist Yayın Grubu.

Silverman, C. (2018). *How To Spot A Deepfake Like The Barack Obama–Jordan Peele Video. BuzzFeed.* 10 Mayıs 2024 tarihinde https://www.buzzfeed.com/craigsilverman/obama-jordan-peele-deepfake-video-debunk-buzzfeed adresinden erişildi.

SOCAR Türkiye. (2024). *2024'te Öne Çıkacak 5 Dijital Dönüşüm Trendi.* 4 Mayıs 2024 tarhinde https://www.socar.com.tr/blog/dijital-donusum/dijital-donusum-trendi adresinden erişildi.

Stahl, B.C. (2022). From computer ethics and the ethics of AI towards an ethics of digital ecosystems. *AI Ethics,* 2, 65–77. https://doi.org/10.1007/s43681-021-00080-1

Suluk, C. (2021). Dijital telif hakları. *Ticaret ve Fikri Mülkiyet Hukuku Dergisi*, 7(2), 177-179.

TBD. (2010). *Bilişim Etiği*. Türkiye Bilişim Derneği. 3 Mayıs 2024 https://eski.tbd.org.tr/usr_img/cd/kamubib17/raporlarPDF/RP2-2011.pdf adresinden erişildi.

Titah, R. (2024, May 14). *How AI Skews Our Sense of Responsibility*. MIT Sloan Management Review Middle East. https://www.mitsloanme.com/article/how-ai-skews-our-sense-of-responsibility/

Tüik (2023). *Girişimlerde Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2023*. 12 May 2024, tarihinde https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Girisimlerde-Bilisim-Teknolojileri-Kullanim-Arastirmasi-2023-49393 adresinden erişildi.

TRAI. (2023). TRAI üretken yapay zekâ raporu. 1 Mayıs 2024 tarihinde https://turkiye.ai/wp-content/uploads/2023/11/02-Gen-AI-Raporu_Ekim-2023.pdf adresinden erişildi.

Ulukan, G. (2021, Mart). *İnternetin korkulu rüyası: Gerçek zannedilen deepfake videoları*. Webrazzi. 1 Mayıs 2024 tarihinde from https://webrazzi.com/2019/08/05/deepfake-sahte-video-fotograf-sosyal-medya/ adresinden erişildi.

Ward Bynum, T. (2004). Ethical challenges to citizens of 'The automatic age': Norbert Wiener on the information society. *Journal of Information, Communication and Ethics in Society, 2*(2), 65-74. https://doi.org/10.1108/14779960480000243

Warzel, C. (2018, 12 Şubat). Believable: The Terrifying Future Of Fake News. *BuzzFeed News*. 10 Mayıs tarihinde https://www.buzzfeednews.com/article/charliewarzel/the-terrifying-future-of-fake-news#.ymrkZkl3e7 adresinden erişildi.

Wiener, N. (1954). *The human use of human beings: Cybernetics and society* (2nd ed., revised). Doubleday Anchor.

Williams, R. (2023, 18 Temmuz). The Download: America's AI lawsuits, and Threads restrictions. *MIT Technology Review*. 20 Mayıs tarihinde https://www.technologyreview.com/2023/07/18/1076468/the-download-americas-ai-lawsuits-and-threads-restrictions/ adresinden erişildi.

WMF - We Make Future. (2023, Mayıs). *The impact of AI on our society - Interview with Manuel Castells hosted by Cosmano Lombardo* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=nJNHowrz3EU

Vallor, S. (2016). *Technology and the virtues: A philosophical guide to a future worth wanting*. Oxford: Oxford University Press.

Verma, S., & Garg, N. (2023). The trend and future of techno-ethics: a bibliometric analysis of three decades. *Library Hi Tech*. https://doi.org/10.1108/lht-10-2022-0477

Yılmaz, S., & Aydın, H., (2023). Dijital çağda epistemik kriz ve epistemiyatri . *XIII. Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Konferansı* (pp.59-65). Antalya, Turkey.

6. Bölüm

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE BİLGİ TOPLUMU

Yasemin Hancıoğlu Başköy

Özet

Teknolojik determinizm, toplumların ve kültürlerin teknolojik gelişmeler tarafından şekillendirildiğini savunan bir teoridir. Bu teoriye göre, teknolojik ilerlemeler insan davranışlarını, toplumsal yapıları ve hatta tarihsel süreçleri belirleyici bir rol oynamaktadır. Teknolojik yenilikler ve ilerlemeler, toplumsal değişimlerin ana itici gücüdür. Teknolojik determinizm, özellikle Sanayi Devrimi, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler gibi büyük teknolojik dönüşümlerin, toplumların ekonomik, politik ve kültürel yapısını nasıl köklü bir şekilde değiştirdiğini vurgulamaktadır. Bilgi toplumu, bilgi ve bilgi teknolojilerinin ekonomik ve toplumsal yaşamın merkezinde yer aldığı, bu unsurların üretim, dağıtım ve kullanımıyla karakterize edilen bir toplum yapısını ifade etmektedir. Bilgi toplumunda, bilgi üretimi ve işlenmesi, temel ekonomik faaliyetler olarak öne çıkmaktadır ve bu süreçler, bilgi ve iletişim teknolojileriyle desteklenmektedir. Bilgi toplumu, ekonomik büyüme, inovasyon ve rekabet gücü açısından önemli avantajlar sağlamaktadır. Bilgiye dayalı ekonomiler, yüksek teknoloji ürünleri ve hizmetlerle küresel pazarda rekabet etmektedirler. Ayrıca bilgi toplumu, eğitim ve bilgiye erişim imkânlarıyla toplumsal gelişmeyi teşvik etmektedir. Ancak bilgi toplumunun gelişimiyle birlikte bazı zorluklar ve riskler de ortaya çıkmaktadır. Dijital uçurum, bilgiye erişim imkânlarının eşitsizliği, mahremiyet ve veri güvenliği gibi konular, bilgi toplumunun çözmesi gereken önemli sorunlardandır. Teknolojik determinizm, bilgi toplumunun ortaya çıkışını ve gelişimini açıklamada önemli bir rol oynamaktadır. Bilgi toplumu, teknolojik ilerlemelerin ve özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerindeki devrimlerin bir sonucudur. Teknolojik determinizm ve bilgi toplumu arasındaki ilişki, modern toplumların dönüşümünü anlamak için kritik bir perspektif sunmaktadır. Bu bağlamda, çalışmada teknolojik determinizm kavramı ve bilgi toplumu kavramı ayrıntılı bir şekilde açıklanmış ve iki kavram arasında ilişki kurulmuştur. Teknolojik ilerlemeler, bilgi toplumunun yapı taşlarını oluşturarak ekonomik, toplumsal ve kültürel değişimleri şekillendirmektedir. Bu nedenle, bilgi toplumunun dinamiklerini anlamak için teknolojik determinizmin etkilerini göz önünde bulundurmak önemlidir. Bilgi toplumunun sürdürülebilir ve kapsayıcı bir şekilde gelişmesi için eğitim, eşitlik ve güvenlik gibi alanlarda kapsamlı politikalar ve stratejiler gereklidir. Bilgi toplumu, teknolojinin yalnızca bir araç olmadığını aynı zamanda toplumsal ilişkileri, ekonomik yapıları ve kültürel normları da dönüştüren bir güç olduğunu vurgulamaktadır. Teknolojik determinizm, bu dönüşümün kaçınılmaz olduğunu ve teknolojinin toplumu belirli bir yöne doğru evriltme potansiyeline sahip olduğunu savunmaktadır. Bilgi toplumunda teknolojinin rolü ve etkisi, toplumsal dinamiklerin anlaşılmasında merkezi bir yer tutmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Determinizm, Teknolojik Determinizm, Bilgi Toplumu.

KAYNAKÇA

Adler, A. (2006). Technological determinism. The International Encyclopedia of Organization Studies için taslak giriş, erişim tarihi: 01.07.2023, http://www-bcf.usc.edu/~padler/.

Aktan, C.C. & Vural, İ.Y. (2016). Bilgi toplumu, yeni temel teknolojiler ve yeni ekonomi yeni Türkiye. Bilim ve Teknoloji Özel Sayısı, 88 (1), 1-37.

Ansal, H. (2004). Geçmiş ve gelecekte ekonomik gelişmede teknolojinin rolü. Teknoloji, Türk Mühendis ve Mimarlar Odaları Birliği, Ankara, 35-58. https://www.tmmob.org.tr/sites/default/files/teknoloji.pdf#page=35

Autor, D. H. (2015). Why are there still so many jobs? The history and future of workplace automation. Journal of Economic Perspectives, 29(3), 3-30. https://doi.org/10.1257/jep.29.3.3

Aydın, B. (2003). Bilgi toplumu oluşumunda bireylerin yetiştirilmesi ve matematik öğretimi. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 183-190. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/114809

Başaran, F. (2000). İletişim ve emperyalizm. Ütopya Yayınevi.

Bell, D. (1973). The coming ofpost-industrial society. Basic Books.

Berberoğlu, B. (2010). Bilgi toplumu ve bilgi ekonomisi oluşturma yolunda Türkiye ve Avrupa Birliği. Marmara Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, XXIX(II), 111-131. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3840

Berksun, F. (2020). Teknolojik determinizmin eleştirisi; dijital video üzerine bir inceleme [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Galatasaray Üniversitesi.

Bimber, B. (1994). Three faces of technological determinism. M.R. Smith ve L. Marx (Ed.), Does Technology Drive History? The Dilemma of Technological Determinism, 79-100. The MIT Press Cambridge.

Blumberg, P. (1974). The decline and fall of the status symbol: some thoughts on status in a post-industrial society. Social Problems, 21(4), 480–498. https://doi.org/10.2307/799987

Boutros-Ghali, B. (1994). An agenda for development. United Nations.

Boyd, D. (2014). It's complicated: The social lives of networked teens. Yale University Press. https://www.jstor.org/stable/j.ctt5vm5gk

Bozkurt, V. (1996). Enformasyon toplumu ve Türkiye. Sistem Yayıncılık.

Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2014). The second machine age: work, progress, and prosperity in a time of brilliant technologies. WW Norton & Company.

Castells, M. (1997). The rise of network society. Blackwell Publishers.

Castells, M. (2010). The rise of the network society: the information age: economy, society, and culture. John Wiley & Sons. https://doi.org/ 10.1002/9781444319514

Coates, D., & Warwick, K. (1999, January 27). The knowledge driven economy: Analysis and background. The Economics of the Knowledge Driven Economy, Paper Presented at a Conference Jointly Organized By The Department Of Trade and Industry and The Centre for Economic Policy Research, London.

Cohen, G. A. (1978). Karl Marx's theory of history : A defense. Princeton University Press.

Çelik, A. (1998). Bilgi toplumu üzerine bazı notlar. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 15(1), 53-59. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/608134

Çoban, H. (1997). Bilgi toplumuna planlı geçiş. İnkılap Kitabevi.

Çoban, B. (2006). Yeni emperyalizm çağında yeni medya: küreselleşme sürecinde medya eleştirisi. 5 Mayıs 2024 tarihinde https://www.academia.edu/609132/ Yeni_Emperyalizm%C3%87a%C4% 9F%C4%B1nda_ Yeni_Medya adresinden erişildi.

Çoban, S. (2013a, 23-25 Ocak). Teknolojik determinizm bağlamında bilgi toplumu strateji belgesinin incelenmesi [Konferans Sunumu]. Akademik Bilişim, Antalya Üniversitesi. http://ab.org.tr/ab13/bildiri/30.pdf

Çoban, S. (2013b). Teknolojik determinizm bağlamında bilgi toplumu strateji belgesinin incelenmesi. Akademik Bilişim, s. 1-7.

Çukurçayır, M. A., & Çelebi, E. (2009). Bilgi toplumu ve E-Devletleşme sürecinde Türkiye. Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5(9), 59-82. https://dergipark.org.tr/en/pub/ijmeb/issue/54834/750734

Dikkaya, M., & Özyakışır, D. (2006). Küreselleşme ve bilgi toplumu: eğitimin küreselleşmesi ve neo-liberal politikaların etkileri. Uluslararası İlişkiler Akademi Dergisi, 3(9), 151-172. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/539696

Drucker, P. F. (1993). Kapitalist ötesi toplum.(Çev. B. Çorakçı). İnkılap.

Durdağ, B. (2014, 3-4 Mayıs). Teknoloji ve toplumsal değişim ilişkisinde teknolojik determinist yaklaşım ve farklı veçheleri. 5. Uluslararası İşçi ve İletişim Konferansı, Ankara, Türkiye.

Dusek, V. (2006). Philosophy of technology: An introduction. Malden- Blackwell Publishing.

Eastabrooks, M. (1988). Programmed capitalism: A computer-mediated global society. M. E. Sharpe.

Erdem, A. R. (2013). Bilgi toplumunda üniversitenin değişen rolleri ve görevleri. Yükseköğretim Dergisi, 3(2), 109-120. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/598496

Erözbek, N. (2006). Avrupa birliği ve bilgi toplumu olma yolunda Türkiye'de enformasyon ve bilgi hizmetlerine yönelik çalışmalar, Beta Yayınları.

Eyüpoğlu, H. (2017). Dijital çağda iletişim teknolojilerinin insan karakterinin değişimine etkisi. Akademik Bakış Dergisi, 63, 103-110. https://dergipark.org.tr/tr/pub/abuhsbd/issue/35955/403427

Fındıkçı, İ. (1998). Enformasyon bilgi toplumu dünyası: Bilgi toplumunda eğitim ve öğretmen, Bilgi Toplumu Dergisi. 83-91.

Frey, C. B. & Osborne, M. A. (2017). The future of employment: How susceptible are jobs to computerization?. Technological Forecasting and Social Change, 114, 254-280. https://doi.org/10.1016/j.techfore.2016.08.019

Garnham, N. (2000). Emancipation, the media, and modernity. New York: Oxford University Press.

Genç, S. Z. (2000). Bilgi toplumunda öğretmen eğitimi. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 23(23), 375-386. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/108527

Geray, H. (1997). İletişim, bilgi toplumu ve küreselleşme; Emperyalizmin yeni masalı: Küreselleşme. İmge Yayınları.

Glendinning, C. (1996). Technology can be damaging America beyond 2001. Greenhaven Press.

Gougen, J. (2004). Against technological determinism, in concurrency, versioning and systems & other essays about collaboration by modern cultural producers. Creative Commons.

Göker, H. A. (1997). Ulusal bilgi politikası: bundan ne anlıyoruz; Türkiye'nin böyle bir politikası var mı?. B. Yılmaz (Ed.), In 33.Kütüphane Bildirileri (s.43-51). Türk Kütüphaneciler Derneği.

Griffiths, M. D., & Kuss, D. (2007). Adolescent social media addiction (revisited). Educ. Health, 35, 49–52.

Gültan, S. (2003). Bilgi toplumu sürecinde Avrupa Birliği ve Türkiye (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi.

Hallström, J. (2022). Embodying the past, designing the future: technological determinism reconsidered in technology education. International Journal of Technology and Design Education, 32, 17-31. https://doi.org/10.1007/s10798-020-09600-2

Hauer, T. (2017). Education, technological determinism and new media. 24 Nisan 2024 tarihinde https://library.iated.org/view/ adresinden erişildi.

Headrick, D. R. (2002). Enformasyon çağı: Akıl ve devrim çağında bilgi teknolojileri 1700-1850. (Çev. Z. Kılıç). Kitap Yayınevi.

Irzık, G. (2002). Bilgi toplumu mu, enformasyon toplumu mu? Analitik-eleştirel bir yaklaşım, İ. Tekeli (Ed). 53-62. Tüba Yayınları.

Karabulut, B. (2015). Bilgi toplumu çağında dijital yerliler, göçmenler ve melezler. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (21), 11-23. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/411659

Karagülle, A. E., Çaycı, B. (2014). Ağ toplumunda sosyalleşme ve yabancılaşma. TOJDAC, 4(1), 1-9. https://doi.org/10.7456/10401100/001

Kavi, E., & Koçak, O. (2010). Bilgi toplumunda evden çalışmanın etik boyutu. Sosyal Siyaset Konferansı, 59(2), 69-88. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/9316

Kaypak, Ş. (2011). Bilgi toplumu olma yolunda kentsel değişim ve bilgi kentleri. Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi, 6(1). 117-130. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/40434

Kocacık, F. (2003). Bilgi toplumu ve Türkiye. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 27(1), 1-10.

Kuban, B. (1999; 14-15 Nisan). Teknolojik determinizm ve teknolojinin toplumsal denetimi, uluslararası bilim, teknoloji ve toplum [Sempozyum Sunumu]. İTÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kuban, B. (2004). Teknoloji ve toplumsal denetim. Teknoloji İçinde Türkiye Mühendis ve Mimarlar Odaları Birliği 50. Yıl Yayınları, Ankara, s.311-334.

Kumar, K. (2010). Çağdaş dünyanın yeni kuramları. Dost Kitapevi.

Madon, S. (1997). Information-based global economy and socioeconomic development: The case of Bangalore. The Information Society, 13(2), 227-243. https://doi.org/10.1080/019722497129115

Marien, M. (1995). World futures and the United Nations. World Future Society.

Martin, J.W. (1988). The information society – idea or entity. Aslib Proceeding, 40(11-12), 303-309. https://doi.org/10.1108/eb051115

Masuda, Y. (1981). The information society as post-industrial society. World Future Society.

McLuhan, M. (1964). The Medium is the message. 16.05.2024 tarihinde https://web.mit.edu/allanmc/www/mcluhan.mediummessage.pdf adresinden erişildi.

McLuhan, M. (2001). Global Köy. (Çev. B. Öcal Düzgören). Scala Yayıncılık.

Meder, M. (2001). Bilgi toplumu ve toplumsal değişim. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 9(9), 72-81. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/114871

Naisbitt, J. (1987). 2000 yılı sonrası sanayi ötesi toplumu, *Tercüman Yayınları*, İstanbul.

Numanoğlu, G. (1999). Bilgi toplumu-eğitim-yeni kimlikler-I bilgi toplumu ve eğitime yansımalar. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 32(1), 341-350. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000001169

Öğüt, A. (2003). Bilgi çağında yönetim (2. Baskı). Nobel Yayıncılık.

Özden, Y. (2005). Eğitimde yeni değerler: Eğitimde dönüşüm (6. Baskı). Pegem Yayıncılık.

Özkan, H. H. (2009). Bilgi toplumu eğitim programları. Süleyman Demirel Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (10), 113-132. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/215529

Şan, M. K. & Hira, İ. (2013). Sanayi sonrası toplum kuramları. 20.04.2024 tarihinde https://www.academia.edu/download/33164099/Sanayi_Sonrasi_Toplum_Kuramlari.pdf adresinden erişildi.

Parlar, H. (2012). Bilgi toplumu, değişim ve yeni eğitim paradigması. Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 2(4), 193-209. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/800923

Miller, R. (1984). Analyzing Marx. Princeton University Press.

Pawlowska, A. (1992). Conditions of preserving the universal values in information society. In L. Zacher (Ed.), Spoleczenstwo informacyjne. Warszgraf.

Rosen, L. D. (2012). iDisorder: Understanding our obsession with technology and overcoming its hold on us. Macmillan.

Rukancı, F., & Hakan A. (2004). Bilgi toplumu ve toplumun bilgilenmesine kütüphanelerin rolü, Kütüphaneciliğin Destanı Uluslararası Sempozyumu Bildiriler.

Selvi, Ö. (2012). Bilgi toplumu, bilgi yönetimi ve halkla ilişkiler. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 3, 191-214. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/83906

Shaheen, S., Cohen, A., & Zohdy, I. (2016). Innovative Mobility Carsharing Outlook. UC Berkeley: Transportation Sustainability Research Center.

Soysal, Ö. (1995). Düşünen kent'i yaratmak. Düşünceler, (21-22), 2-6.

Sümer, B. (2007). Bilgi toplumuna dönüşüm sürecinin Avrupa ve Türkiye'de istihdam yaratmaya etkisi (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi.

Şanlısoy, S. (2016). Bilgi toplumunda ortaya çıkabilecek sorunlar. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14(2), 169-184. https://dergipark.org.tr/en/download/ article-file/211467

Targowski, A.S. (2005). Yi-Chen Lan (Ed.), The taxonomy of information societies. In global information society: operating information systems in a dynamic global business environment, 1-27, Idea Group Publishing, Hershey. https://doi.org/10.4018/978-1-59140-306-7

Taslaman, C. (2006). Tanrı-evren ilişkisi açısından determinizm, indeterminizm ve kuantum teorisi. M. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2, 163-186. https://doi.org/10.15370/muifd.25769.

Tekman, E. (2002). Enformatik sistemler ve bilgi toplumu, bilgi toplumuna geçiş, (İ. Tekeli vd. Der.). Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.

Timisi, N. (2003). Yeni iletişim teknolojileri ve demokrasi. Dost Kitabevi Yayınları.

Toffler, A. (1970). Future shock. Bantam Books.

Toffler, A. (1981). Gelecek korkusu şok, (Çev. S. Sargut). Altın Kitaplar Yayınevi.

Toffler, A. (2008). Üçüncü dalga. (Çev. S. Yeniçeri). Koridor Yayıncılık.

Toffler, A. (2009, 21 Kasım). Gelecekte toplumsal düzen. 9. Ulusal Kalite Kongresi Özel Oturum. 2 Mayıs 2024 tarihinde http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/45794.asp adresinden erişildi.

Tonta, Y., & Küçük, M. E. (2005). Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş sürecinde temel dinamikler. Türk Kütüphaneciliği, 19(4), 449-464. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/815181

Topol, E. J. (2015). The Patient will see you now: The future of medicine is in your hands. Basic Books.

Turkle, S. (2015). Reclaiming conversation: The power of talk in a digital age. Penguin.

Turan, E. (2021). Teknolojik determinizm eleştirisi ve gazetecilik üzerine niteliksel bir analiz. Journal of Social and Humanities Sciences Research, 8(73), 2223-2234. https://doi.org/10.26450/jshsr.2604

Tüz, M. (1996). Kriz döneminde işletme yönetimi. Ekin Kitabevi.

Ünal, Y. (2009). Bilgi toplumunun tarihçesi. Tarih Okulu Dergisi, V, 123-144. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/144913

Varol, A. (2010). Bilgi toplumunda kamusal alan. Sosyal Bilimler Dergisi, (4), 121-129. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/100699

Warschauer, M. (2003). Technology and social inclusion: Rethinking the digital divide. MIT Press.

Williams, R. (2012). Anahtar sözcükler: kültür ve toplumun sözvarlığı. (Çev. S. Kılıç). İletişim Yayınları.

Williams, R. (2003). Televizyon, teknoloji ve kültürel biçim (Çev. A. U. Türkbağ). Dost Kitabevi Yayınları.

Yerlikaya, T. (2016). Teknolojik Determinizm ve Toplumsal Değişim. Hece Dergisi Dijital Kültür Özel Sayısı (234-235-236), 100-107.

Yılmaz, B. (1998). Bilgi toplumu: Eleştirel bir yaklaşım. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 15(1), 147-158. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/608155

7. Bölüm

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE EĞİTİM

Dilay Teke

Özet

Yaşadığımız çağda genellikle iletişim akıllı telefonlardan kurulmakta, bilgi internet üzerinden edinilmekte ve haberler sosyal medya platformlarından öğrenilmektedir. Dolayısıyla teknolojik gelişmeler yaşamın her alanını etkilemiştir. Özellikle bilgi toplumu olarak adlandırılan 21. yüzyılda bilgi ve iletişim teknolojilerinin, küreselleşmenin etkisi sosyal yapının ve kurumların biçimlenmesinde etkili olmuştur. Bu kurumlar içerisinde yer alan eğitim alanında da teknoloji temelli uygulamalar ön plana çıkmıştır. Uzaktan eğitimler, akıllı tahtalar, e-kitaplar eğitim kurumlarında yer almaya başlamıştır. Artık öğrenenlerin ve öğreticilerin konumları değişmiştir. Öğrencilerde ve öğretmenlerde bilgisayar okur yazarlık becerisi aranmaya başlanmıştır. Gelecekte de teknoloji temelli becerilere sahip olmayanların iş bulma aşamasında zorlanacağı ifade edilmiştir. Ulusal ve uluslararası kuruluşlar tarafından yayımlanan belgelerde de eğitimde teknoloji kullanımı ile ilgili içerikler yayımlanmaya başlanmıştır. Ancak teknolojiye erişimde ve teknolojiyi kullanımda her toplumun farklı düzeyde olduğu söylenebilir. Bu nedenle her toplumun gelişim aşamasının da aynı olmadığı belirtilebilir. Özellikle eğitim alanında teknolojinin yerini ve kullanımını çeşitli unsurlar etkilemektedir. Çünkü ekonomik, sosyolojik ve kültürel faktörler çerçevesinde eğitim kavramı ve uygulamaları şekillenmektedir. Teknolojinin, determinist bir yaklaşımla eğitim üzerinde belirleyici ve etkili olduğu iddia edilmiştir. Dolayısıyla değişimde ve dönüşümde "teknoloji" merkezi bir konuma yerleştirilmiştir. Ancak teknolojik determinizm yaklaşımı farklı açılardan eleştirilmiştir. Toplumların, kurumların, kavramların değişiminde ve biçimlenmesinde teknolojiye atfedilen temel konum tartışılmış ve diğer unsurların da dikkate alınması gerektiği dile getirilmiştir. Dolayısıyla bu çalışmada da teknolojik determinizm kavramı açıklanarak eleştiriler ışığında tartışılmıştır. Ardından 21. yüzyılda bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler açıklanmıştır. Teknolojinin eğitim üzerindeki etkisi irdelenmiştir. Sonuç olarak her toplumun gelişim düzeyinin farklı olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle eğitim alanında teknolojinin etkisinin önemli olduğu ancak farklı etmenlerin de eğitimde belirleyici olduğu vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Teknolojik Determinizm, Determinizm, Eğitim, Bilgi Toplumu, Bilgi ve İletişim Teknolojisi.

GİRİŞ

Toplumların gelişim aşamaları incelendiğinde ilkel toplumdan sanayi toplumuna ve sanayi toplumundan da bilgi toplumuna geçildiği ifade edilmiştir. Bu yaşanan değişimde etkili olan bazı unsurların üzerinde durulmuştur. Özel-

Sonuç olarak eğitimde bilgisayarların, akıllı tahtaların, uzaktan eğitim sistemlerinin, e-kitap seçeneklerinin geliştiği görülmektedir. Gelecekte de bu değişimin hızla devam edeceği söylenebilir. Ancak her toplumun ya da her bireyin bu değişimden etkilenme düzeyi farklı olabilir. Dolayısıyla teknolojinin eğitim üzerindeki etkisi oldukça önemlidir. Ancak belirleyici ve yön verici tek unsur olmadığı da vurgulanabilir.

KAYNAKÇA

Ajlouni, A. & Rawadieh, S. (2022). Technophobia and Technophilia among Undergraduates: Cross-national Research in Jordan, Qatar, and Egypt. *Journal of Social Studies Education Research, 13*(4), 24-55.

Alioğlu, M. & Algül, A. (2021). Türkiye'de Dijital Oyun Durumu: E-Spor Oyuncularının Değerlendirmeleriyle League of Legends Örneği. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13*(1), 121-154

Altay, D. (2005). Küresel köyün medyatik mimarı: Marshall Mcluhan. İçinde *Kadife Karanlık* (2. Baskı) (Düz. D. Altay). Su Yayınevi.

Altınbaş, A. (2020). Eğitimde Dijitalleşme. *Gelecek Nasıl Olacak? Dijital Yönetim, Kırılma ve Yeni Bir Dünya Düzeni* içinde (Ed. Işın Çelebi). Altınbaş Üniversitesi Yayınları, ss: 21-26.

Anthony, L. M., Clarke, M. C., & Anderson, S. J. (2000). Technophobia and personality subtypes in a sample of South African University students. *Computers in Human Behavior, 16*(1), 31-44. https://doi.org/10.1016/S0747-5632(99)00050-3

Avcıoğlu, G. Ş. (2011). *Küresel Bilgi Teknolojileri ve Toplumsal Değerler*. Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya.

Berksun, F. (2020). Teknolojik Determinizmin Eleştirisi: Dijital Video Üzerine Bir İnceleme (Yayınlanmamış Doktora Tezi). T.C. Galatasaray Üniversitesi.

Buzbaş, Ö. G. (2019). Teknolojik Determinizm ve Yöndeşme Olgusu Bağlamında Türkiye'de Spor Yayıncılığı: Tivibu Spor Örneği (Yüksek Lisans Tezi). T.C. Marmara Üniversitesi.

Celkan, H. Y. (2005). Toplum, Kültür, Eğitim. *21. Yüzyılda Sosyoloji ve Eğitim* içinde (Ed: Adem Solak). HEGEM Yayınları.

Chatfield, T. (2013). *Dijital Çağa Nasıl Uyum Sağlarız* (Çev: Levent Konca). Sel Yayıncılık.

Curacı, U. T. (2021). EĞİTİMDE TEKNOLOJİNİN KULLANIMI. Kamu Yönetimi Ve Teknoloji Dergisi, 3*(2),* 166-174.

Çakır. M. (2017). Sosyal Medya ve Gösteri. *Sosyal Medya Araştırmaları 1* içinde (Eds. Ali Büyükaslan ve Ali Murat Kırık).

Demirci, U. (2023). Teknolojik Determinizm ve Dijital Liderlik. *Teknolojik Determinizm Geleceğe Bakış ve Çok Boyutlu Analiz* (Ed. Erkan Turan Demirel) içinde. Nobel Akademik Yayıncılık.

Demirkan, G. (2021). Blokzincir Teknolojisi ve Teknolojik Determinizm Çerçevesinde Toplumsal Değişime Etkileri (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Medipol Üniversitesi.

Durdag, B. (2014, Mayıs 3-4). Teknoloji ve toplumsal değişim ilişkisinde teknolojik determinist yaklaşım ve farklı veçheleri. 5. Uluslararası İşçi ve İletişim Konferansı Bildiriler Kitabı, 25-35.

Durmaz, U. (2019). Dijital Kültür Çağında Kitap. *Dijital Kültür* İçinde (Ed: Mehmet Özdemir), Ss: 51-93.

Erdoğan, İ. (2016). *Gelenekten Geleceğe Eğitim Bilimi Kuram ve Uygulama.* Sümer Kitabevi Yayınları.

Eser, E. (2014). Küreselleşme Süreci ve Eğitime Etkisi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2*(2), 211-224.

Freedman, D. (2002). A "Technological Idiot"? Raymond Williams and Communications Technology. *Information, Communication & Society*, *5*(3), 425–442. https://doi.org/10.1080/13691180210159346

Göksoy, S. (2020). Küreselleşme ve Eğitime Yansımaları. *Uluslararası Liderlik Eğitimi Dergisi (ULED), 1*(1).

Gündüz, V. (2019). *Eğitimde Nereden Nereye?* Öğretmen Dünyası Yayınları.

Gürcan Namlu, A. (2002). Teknoloji Korkusu ve Bunu Etkileyen Etmenler: Öğretmen Adayları Üzerinde Bir Çalışma. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 2*(1), 223-246.

Güven, S. K. (2008). Yeni dünya düzeni içinde enformasyon teknolojilerinin vaatleri ve tehditleri. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 72.

Hauer, T. (2017). Technological determinism and new media. *International Journal of English, Literature and Social Science (IJELS), 2*(2), Mar-Apr, s. 1-4.

Kara, S. (2020). Teknolojinin Sosyal İnşası (SCOT) Kuramı Temelinde Osmanlı Matbaa Teknolojisinin Gelişimi. *Türkiye'de STS: Bilim ve Teknoloji Çalışmalarına Giriş* İçinde (Ed: AYDAN TURANLI, ARSEV UMUR AYDINOĞLU, MELİKE ŞAHİNOL).

Kozanoğlu, H. (2018). *50 Soruda Teknolojik Gelişmeler ve Hayatımız*. Altınbaş Üniversitesi Yayınları.

Lee, E. A. (2019). *Dijital Ruh, İnsan ve Teknoloji Arasındaki Yaratıcı Ortaklık* (Çev: Avni Uysal, Gizem Uysal). Koç Üniversitesi Yayınları.

Özer, O. E. (2010). Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Yoksullukla Mücadele Sürecindeki Etkilerinin Teknolojik Determinizm Kavramı Çerçevesinde Değerlendirilmesi (Yüksek Lisans Tezi). T. C. Ankara Üniversitesi.

Parayil, G. (2002). *Conceptualizing Technological Change: Theoretical and Empirical Explorations*. Rowman & Littlefield Publishers, Oxford, s .5.

Sağıroğlu, Ş., Bülbül, H. İ., Kılıç, A. & Küçükali, M. (2020). Dijital Okuryazarlık ve Ötesi. *Dijital Okuryazarlık: Araçlar, Metodolojiler, Uygulamalar ve Öneriler* içinde. Nobel Akademik Yayıncılık.

Saykılı, A. (2018). Dünden yarına eğitim paradigmaları: Sanayi modeli eğitim dijital çağda yeterli mi? *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 4*(2), 189-198.

Skinner, R. J. (1976). Technological Determinism: A Critique of Convergence Theory. *Comparative Studies in Society and History*, *18*(1), s. 3. https://doi.org/10.1017/S0010417500008057

Smith, D. A. (1993). Technology and the Modern World-System: Some Reflections. *Science, Technology & Human Values, 18*(2), s. 189. https://doi.org/10.1177/016224399301800204

Songur, A. (2019). Tüketim Kültürü, Dijital Kültür ve Dijital Ebeveynlik. *Dijital Nesillerin Teknoloji Bağımlılığı* içinde (Eds: Hasan Hüseyin Aygül, Erdal Eke). Nobel Akademik Yayıncılık.

Şeker, T. B. (2005). Bilgi Teknolojilerindeki Gelişmeler Çerçevesinde Bilgiye Erişmenin Yeni Boyutları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (13), 377-391.

Tanşu, O. (2017). Digicriminatiom: Dijitalleşmeyle Gelen Yeni Bir Ayrımcılık. Literatürk Academia.

Timisi, N. (2003). *Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi*. Dost Kitabevi.

Timisi, N. (2016). *Dijital Kavramlar, Olanaklar, Deneyimler*. Kalkedon Yayınları.

Türkoğlu, T. (2010). *Dijital Kültür.* Beyaz Yayınları.

Uça Güneş, E. P. (2016). Toplumsal değişim, teknoloji ve eğitim ilişkisinde sosyal ağların yeri. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 2*(2), 191-206.

Uludağ, Z. (1993). Determinizm ve Zorunsuzluk. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 8*(1), 257-272.

UNESCO (2023*). Global education monitoring report summary 2019: Migration, displacement and education: building bridges, not walls* https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000265996_tur (Erişim Tarihi: 27.05.2024)

UNESCO (2024*). Message from Ms Audrey Azoulay, Director-General of UNESCO, on the occasion of the International Day for Digital Learning 19 March 2024* https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000389022 (Erişim Tarihi: 27.05.2024)

8. Bölüm

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE EKONOMİ

Tuğba Gücenmez

Özet

Teknolojik determinizm ve ekonomi arasındaki ilişki, çağdaş toplumların en karmaşık ve derinlemesine incelenmesi gereken konularından biridir. Teknoloji, insanlık tarihinde önemli bir rol oynamıştır ve günümüzde daha da belirleyici hâle gelmiştir. Teknolojik gelişmeler, ekonomik yapıları, toplumsal ilişkileri ve kültürel normları büyük ölçüde etkilemektedir. Bu etkileşim, teknolojik determinizm kavramını doğurmuştur. Teknolojik determinizm, teknolojinin toplum ve ekonomi üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğunu savunan bir görüştür. Bu görüşe göre, teknolojik gelişmeler toplumun yapısını ve ekonomik süreçleri doğrudan etkiler ve belirler. Teknoloji doğrudan toplumun ve ekonominin gelişimini yönlendirir. Bu durum, teknolojinin ekonomik süreçlerdeki etkisinin derinlemesine incelenmesini gerektirir. Üretim süreçlerindeki değişim, işgücü piyasası ve istihdam, yeni iş alanlarının oluşması ve gelir dağılımındaki değişim gibi konular, teknolojinin ekonomik yapıları nasıl etkilediğini gösteren önemli örneklerdir. Günümüzde, yapay zekâ, nesnelerin interneti, blok-zincir ve dijitalleşme gibi teknolojilerin hızla yayılması, teknolojik determinizmin ekonomi üzerindeki etkilerini daha da artırmaktadır. Bu teknolojiler, birbirleriyle etkileşim hâlinde çalışabilirler ve birçok sektörde devrim niteliğinde değişikliklere yol açabilirler. Bu teknolojilerin hızla yayılması, ekonomik süreçleri ve toplumsal ilişkileri dönüştürme potansiyeline sahiptir. Örneğin, yapay zekâ, endüstriyel üretimde büyük yenilikler sağlamaktadır. Bu teknolojiler, üretim süreçlerini daha verimli hâle getirebilir, otomasyonu artırabilir ve kaynakların daha etkin bir şekilde kullanılmasını sağlayabilir. Bu da ekonomik büyümeyi ve rekabetçiliği artıracaktır. Ayrıca otomasyon, yapay zekâ gibi teknolojiler, belirli işlerin otomatikleştirilmesine ve insan işgücünün yerine makinelerin kullanılmasına olanak tanımaktadır. Bu da bazı işlerin kaybolmasına veya değişmesine yol açabilmektedir. İşgücü piyasalarında ortaya çıkan bu değişim, eğitim ve beceriyi öne çıkarmakta, işgücü esnekliğine ve güvencesiz çalışmaya neden olabilmektedir. Dolayısıyla teknolojik determinizm, toplumsal eşitsizlikleri derinleştirebilir. Bu çalışma, kapsamlı bir literatür taraması ile teknolojik determinizmin ekonomik yapılar üzerindeki etkisini, ekonomik faktörlerin teknolojik gelişme üzerindeki karşılıklı etkisini ve günümüz dijitalleşme ve küreselleşme çağında bu ilişkinin değişen doğasını incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Teknolojik Determinizm, Toplum, Ekonomi.

KAYNAKÇA

Başaran, F. (2005). "Uzun Dalgalar ve Bilgi, İletişim Teknolojileri Paradigması" İletişim Ağlarının Ekonomisi. Funda Başaran ve Haluk Geray (der.) içinde. Ankara: Siyasal Kitabevi. 59-72.

Bıçakçı, S. N. (2019). Nesnelerin interneti. Takvim-i vekayi, 7(1), 24-36.

Canpolat, E. (2012). Teknolojik Belirlenimcilikte Bir Uğrak: Computopia. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi (17), 43-62.

Ellul, J. (1980). The Technological System, Çev., Joachim Neugroschel, New York: The Continuum Publishing Corporation.

Franklin, M. U. (1990). The Real World of Technology, Revised Edition, Canada: House of Anansi Press

Gücenmez, T. (2023). Türkiye'de Dijital Dönüşümün İş Gücü Piyasalarına Etkisi ve Gelir Dağılımı İlişkisi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20(3), 995-1005.

Güven, S. K. (2008). Yeni Dünya Düzeni İçinde Enformasyon Teknolojilerinin Vaatleri ve Tehditleri. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 69-86.

Heidegger, M. (1998). Tekniğe ilişkin soruşturma. (Çev. Özlem D.). İstanbul: Paradigma.

https://myk.gov.tr/tr/page/93

https://turkiye.ai/yapay-zekânin-yonetisim-ekonomi-ve-finansa-etkisi/.

https://www.ankarawebyazilim.com/tr

https://www.hasancetinkaya.com/teknoloji-ve-insan/

https://www.kariyer.net/is-ilanlari/dijital+pazarlama+uzmani.

https://www.kocbayi.com.tr/gundem/hayatin-icinden/ekonomi/yapay-zekâ-is-yasamini-nasil-etkileyecek.

https://www.secretcv.com/kariyer-rehberi/is-hayatina-dair/dijital-pazarlama-alaninda-calismak-isteyenlere-tavsiyeler.

https://www.upgrad.com/blog/top-industries-using-digital-marketing/.

Innıs, H. (2011). Antik İmparatorluklarda İletişim Araçları." In D. Crowley., P. Heyer (Ed.), İletişim Tarihi: Teknoloji-Kültür-Toplum (B. Ersöz, Trans.). Siyasal Kitabevi: Ankara

Kakavand H., Kost De Sevres N., Chilton B., (2017). The Blockchain Revolution: An Analysis of Regulation and Technology Related to Distributed Ledger Technologies, https://ssrn.com/abstract=2849251.

McLuhan, M. (1964). Understanding Media: The Extensions of Man. McGraw-Hill.

Özçelik Baloğlu, Ö. (2023). Teknolojik Bir Dönüşüm Olarak Dijitalleşme Kavramı ve Etkileri. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 13(2), 1189 1210.

Postman, N. (1985). Amusing Ourselves to Death: Public Discourse in the Age of Show Business. Penguin Books.

Savcı, İ. (1999). Toplumsal cinsiyet ve teknoloji. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 54(01).

Törenli, N. (2004). Enformasyon Toplumu ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye. Ankara: Bilim ve Sanat.

Uludağ, Z. (1993). Determinizm ve Zorunsuzluk. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 8(1), 257-272.

Ünal, Ö., Temiz, H. E. (2022). Gig Ekonomisi Bağlamında İş İlişkisinin Değişen Yüzü: Uber Örneği. Çalışma ve Toplum, 1(72), 167-206.

World Economic Forum (2023, Nisan). The Future of Jobs Report 2023, [Basın bülteni]. Erişim Adresi: https://www.weforum.org/reports/the-future-of-jobs-report-2023/digest.

Yapay Zekâ ve İnsan Odaklı Dijitalleşme. https://www.businessweek.com.tr/haberler/yapay-zek-ve-insan-odakli-dijitallesme-2353561.

9. Bölüm

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE RİSK YÖNETİMİ

Eray Ekin Sezgin - Halise Miray Say

Özet

Teknolojik determinizm, bir toplumun teknolojisinin, sosyal durumunun ve kültürel değerlerinin gelişimini yönlendirdiğini varsayan bir yaklaşımdır. Bu görüşe göre, teknolojik ilerlemeler toplumsal dönüşümleri tetiklemekte ve bireylerin davranışlarına etki etmektedir. Örgütler ise teknolojiyi kullanarak başarılı bir şekilde faaliyetlerini sürdürmekte, pazar paylarını korumakta ve performansın en önemli ölçütlerinden olan verimlilikte artış sağlamayı amaçlamaktadır. Günümüzde, örgütlerin bilgiyi elde etme, geliştirebilme ve yönetebilme becerileri, ekonomik ilerlemenin, verimliliğin ve rekabet edebilirliğin kilit anahtarı olmuştur. Bilgi ve iletişim teknolojileri, iş süreçlerinde etkililiğin artırılması adına temel bir unsur olarak ortaya çıkmıştır. Ancak teknolojik determinizmin beraberinde bazı riskleri de getirebileceği unutulmamalıdır. Çünkü teknoloji öngörülemez biçimde hızlıca ilerleyebilir ve örgütler bu duruma ayak uydurabilmesi zor olabilir. Görülüyor ki, örgütler için risk her zaman karşılaşabilecekleri bir durum olmaktadır. Teknolojik determinizm ile örgütler arasındaki bu ilişki, örgütlerin yaşamlarını başarılı bir şekilde sürdürebilmeleri adına önemi daha da artan bir kavram olan risk yönetimine yansımasının bir gerçeğidir. Örgütlerin risk yönetiminde teknolojiyi verimli bir şekilde kullanmaları, örgüt faaliyetlerini gelecekte tehdit edebilecek olası riskler tespit edebilmesinde ve bu sayede örgütün hedeflerine daha kolay ulaşabilmesinde yardımcı olacaktır. Bu kapsamda bu araştırma, teknolojik determinizm ve risk yönetimi arasındaki ilişkiyi teorik, ampirik ve meta-analiz çalışmaların bulguları ve yargıları doğrultusunda özetlemektedir. Sonuç olarak, teknolojik determinizm risk yönetimi sürecinde popüler bir öneme sahip olabilir ancak etkin risk yönetimi için teknolojinin verimli bir biçimde kullanılması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Risk, Risk Yönetimi, Teknolojik Determinizm.

GİRİŞ

Teknoloji, bilimin ticaret veya endüstriye pratik uygulamasıdır (Luck, 2010). Teknoloji buradadır ve ilerlemeye devam edecektir (Lehtinen ve Lehtinen, 1982). Teknolojinin günümüz örgütlerinde oynadığı rolü anlamak için öncelikle iş teknolojisini anlamamız gerekir. İş teknolojisi, ''bir örgüt içindeki idari uygulamaları ve prosedürleri desteklemek üzere bilgisayar ve iletişim teknolojilerinin entegrasyonunu'' ifade eder. İş teknolojisi sürekli olarak gelişmektedir ve başarılı bir iş için iş teknolojisi elzemdir. İlk zamanlarda, bir

KAYNAKÇA

Ahmed, A., & Kayis, B., Amornsawadwatana, S., (2007). A review of techniques for risk management in projects. *Benchmarking: Int. J.* 14, 22-36.

Akçakanat, Ö., (2012). Kurumsal risk yönetimi ve kurumsal risk yönetim süreci*. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi,* 4(7), 30-46.

Akçay, G., (2011). Kurumsal risk yönetiminde iç denetimin rolü ve kamu idarelerinde yaşanan gelişmeler. *Denetişim*, (7), 25-46.

Akıncı, Z., (2010). Konaklama işletmelerinde kriz yönetimi: Alanya bölgesindeki konaklama işletmelerinde kriz sürecinde karşılaşılan sorunların tespit ve çözümüne yönelik bir araştırma. *Doktora Tezi,* Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

Asante, C.R. (2013). The impact of technology in organizations: an empirical review. *International Journal of ICT and Management*, *1*(3), 192-209.

Azam, J.A.N., Shakirullah, S., Sadaf, N.A.Z., Owais, K.H.A.N., & Khan, A.Q., (2020). Marshal McLuhan's technological determinism theory in the arena of social media. *Theoretical and Practical Research in Economic Fields*, 11(2), 133-137.

Bozkurt, C., (2010). Risk, kurumsal risk yönetimi ve iç denetim. Denetişim, 4, 17-30.

Bryde, D., Broquetas, M., & Volm, J.M., (2013). The project benefits of Building Information Modelling (BIM). *Int. J. Project Manage*. 31, 971-980.

Burgess, R., (2005). Technological determinism and urban fragmentation: A critical analysis. In Proceedings of the 9th International Conference of the ALFA-IBIS Network on Urban Peripheries, Pontificia Universidad Catolica de Chile, Santiago de Chile.

Can, H., (2002). Organizasyon ve Yönetim. Siyasal Kitabevi, Ankara.

Chen, L., & Luo, H., (2014). A BIM-based construction quality management model and its applications. *Automat. Constr.* 46, 64-73.

Çoban, S. (2013). Teknolojik determinizm bağlamında bilgi toplumu strateji belgesinin incelenmesi. *Akademik Bilişim*, 23-25.

Çokgör, O., (2016). Risk yönetimi bilgilendirme semineri. TMMOB Makine Mühendisleri Odası ve Gazi Üniversitesi.

Daft, R.L., (2016). Management. Cengage Learning, Boston.

Demirci, U., (2023). Teknolojik Determinizm ve Dijital Liderlik, Teknolojik Determinizm: Geleceğe Bakış ve Çok Boyutlu Analiz, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Demirtaş, H., (2000). Kriz yönetimi. *Kuram ve uygulamada eğitim yönetimi*, 23(23), 353-373.

Derici, O., Tüysüz, Z., ve Aydın, S., (2007). Kurumsal risk yönetimi ve Sayıştay uygulaması. *Sayıştay Dergisi*, 65, 151-172.

Eastman, C., Lee, J., Jeong, Y., & Lee, J., 2009. Automatic rule-based checking of building designs. *Autom. Constr*. 18, 1011-1033.

Emhan, A., (2009). Risk yönetim süreci ve risk yönetmekte kullanılan teknikler. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(3), 209-220.

Ekşi, A., (2020). Risk Olgusunun Kamu Yönetimi ve Toplumsal Yapıya Etkisi. *Journal of Aksaray University Faculty of Economics,* 12(1), 1-12.

Flanagan, R., & Norman, G., (1993). Risk Management and Construction. Blackwell Scientific, Oxford.

Forsythe, P., (2014). Proactive construction safety systems and the human factor. *Proc. Inst. Civ. Eng.: Manage., Procurement Law*, 167, 242-252.

Garnham, N. (2000) Emancipation, the Media, and Modernity. Arguments about the Media and Social Theory. Oxford: Oxford University Press.

Genç, F.N., (2009). Kriz yönetimi ve kamu yönetiminde uygulanabilirliği. *Verimlilik Dergisi*, 4, 7-22.

Gök, Y., (2006). Türkiye Voleybol Birinci Liginde yer alan spor kulüplerinin risk yönetimi açısından değerlendirilmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Göksu, T., (2011). Kamuda kriz yönetimi ve Türkiye'de kriz yönetimi teşkilatlanması. *Türk İdare Dergisi,* 459, 37-64.

Gönen, S., (2017). Risk Raporlamasına İlişkin Kuramsal Yaklaşım. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(6), 293-301.

Hauer, T., (2017). Technological determinism and new media. *International Journal of English Literature and Social Sciences,* 2(2), 239174.

Heidegger, M. (1977). The question concerning technology and other essays. W. Lovitt (Çev.), Harper & Row.

Hirsch-Kreinsen, H., & Krokowski, T., (2024). Promises and Myths of Artificial Intelligence. Weizenbaum Journal of the Digital Society, 4(1).

Hv. K.K.lığı Risk Yönetimi Yönergesi, 1998. Ankara.

ISO (2009). Risk Management – Risk Assessment Techniques, IEC/FDIS 31010:2009, International Organization for Standardization.

Kar, E. (2024). Özgür İrade Problemi ve Determinizm: Determinist Bir Evrende Özgür İrade Mümkün müdür?. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 35, 298-310.

Karabulut, N.E., (2019). Risk management and risk prioritization using analytic hierarchy process, *Yüksek Lisans Tezi*, Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.

Karaman, H.C., ve Tosuner, M., (2020). Stratejik Planlama, İç Kontrol ve Kalite Yönetiminde Risk Yönetimi Süreçleri. *Denetişim*, 21, 98-113.

Karaköse, T., (2007). Örgütler ve kriz yönetimi. *Akademik bakış*, 13(2), 1-15.

Kinal, J., (2024). O kulturze mediów i mediach w kulturze. *Perspektywy Kultury*, 44(1), 17-20.

Kuban, B., (1999). Teknolojik Determinizm ve Teknolojinin Toplumsal Denetimi. 14-15 Nisan 1999 Uluslararası Bilim, Teknoloji Ve Toplum Sempozyumu Kitapçığı, 183-190.

Kumar, A.P., & Rukmini, S., (2024). Technology, the latent conqueror: an experimental study on the perception and awareness of technological determinism featuring select sci-fi films and AI literature. *AI & SOCIETY*, 39(1), 65-73.

Lehtinen, U. & J. R. Lehtinen (1982). Service Quality: A Study of Quality Dimensions. Unpublished research report. Service Management Group OY, Finland.

Luck, M. (2010). Business Technology and its impact, New York: Free Press.

Özbilgin, İ.G., (2012). Risk ve risk çeşitleri. *Bilişim Dergisi*, 7, 86-93.

PMI, (2004). A Guide to the Project Management Body of Knowledge: PMBOK Guide, third ed. Project Management Institute Inc., USA.

Salsone, B., Stein, P.S., Parsons, K.G., Kent, T., Nielsen, K., & Nitz, D.T., (2020). Technological Determinism. *Science Technology and Society a Student Led Exploration*.

Sezgin, E.E. (2023). Teknolojik Determinizm ve İşletme Sürdürülebilirliği. Erkan T.D. (Ed.). Teknolojik Determinizm-Geleceğe Bakış ve Çok Boyutlu Analiz içinde (s.691-711), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Stoneburner, G., Goguen, A., & Feringa, A. (2002). Risk management guide for information technology systems-Recommendations of the National Institute of Standards and Technology. NIST Special Publication 800-30.

Sui Pheng, L., Ho, D.K., & Soon Ann, Y., (1999). Crisis management: a survey of property development firms. Property Management, 17(3), 231-251.

Tağraf, H., ve Arslan, N.T., (2003). Kriz oluşum süreci ve kriz yönetiminde proaktif yaklaşim. *CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 4(1), 149-160.

Țicău, I. R., & Hadad, S., (2021). Technological Determinism vs. Social Shaping of Technology. The influence of activity trackers on user's attitudes. *Management dynamics in the knowledge economy,* 9(2), 147-163.

Tuğcu, Ş., (2004). Kriz yönetiminde liderlik kavramının önemi. *Selçuk İletişim*, 3(2), 16-22.

Tunçsiper, B., ve Dikili, G., (2010). Küresel Ekonomik Kriz Çerçevesinde İşletmelerde Kriz Yönetimi ve Balıkesir İli Örneği. *Journal of Management and Economics Research*, 8(14), 1-14.

Vrouwenvelder, A., Holicky, B., Tanner, C., Lovegrove, D., & Canisius, E., (2001). Risk assessment and risk communication in civil engineering. In: Safety, Risk, Reliability – Trends in Engineering. CIB Report Publication, Malta, 885–890.

Woodward, R.H., (2003). Aviation safety programs: A management handbook. Jeppesen Sanderson.

Zengin, Y. ve Kaya, E. (2023). Teknolojik Determinizm ve Rekabet. Erkan T.D. (Ed.). Teknolojik Determinizm-Geleceğe Bakış ve Çok Boyutlu Analiz içinde (s.297-320), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Zhang, S.J., Teizer, J., Lee, J.K., Eastman, C.M., & Venugopal, M., (2013). Building information modeling (BIM) and safety: automatic safety checking of construction models and schedules. *Autom. Constr.* 29, 183-195.

Zou, Y., Kiviniemi, A., & Jones, S. W. (2017). A review of risk management through BIM and BIM-related technologies. *Safety science*, *97*, 88-98.

Zou, P.X.W., Zhang, G., & Wang, J., (2007). Understanding the key risks in construction projects in China. *Int. J. Project Manage*. 25, 601-614.

10. Bölüm

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE DEĞİŞİME DİRENÇ

Onur Oktaysoy - Erdoğan Kaygın

Özet

Günümüzde teknolojinin hızlı bir şekilde gelişmesi, toplumların ve bireylerin yaşamlarında köklü değişimlere yol açmaktadır. Bahse konu bu değişimin teorik temellerine bakıldığında teknolojik determinizm kavramı karşımıza çıkmaktadır. Teknolojik determinizm, teknolojinin toplumsal dinamikler üzerinde baskın ve belirleyici bir etkisi olduğu anlayışı üzerinde temellenen bir yaklaşım olarak tanımlanabilir. Öte yandan, meydana gelen her değişimin beraberinde bir direnç getirdiği bir fizik yasası (eylemsizlik prensibi) olmasının ötesinde sosyal karşılığı da olan bir gerçektir. Sosyal bilimler alanında değişime direnç olarak adlandırılan bu kavram, birey ya da grupların rutin, alışkanlık veya mevcut düzenlerinin değiştirilmesine karşı çıkması olarak tanımlanabilir. Birey ya da gruplar, kendilerini güvende hissetme, alışkanlıklarını devam ettirme, değer ve inançlarını muhafaza etme, değişimle beraber ortaya çıkabilecek belirsizlik ve risk olasılıklarını bertaraf etmek gibi nedenlerle değişime karşı direnç sergileyebilmektedirler. Teknolojik determinizm anlayışı, teknolojiye yönelik sergilenen direncin, teknolojik değişimin hızını yavaşlatabileceği, adaptasyon süreçlerini uzatabileceği hatta bazen yönünü bile değiştirebileceğini ancak uzun vadede, teknolojik dönüşümün önlenemez olduğunu ve toplumun bu değişim sürecine uyum sağlamak zorunda kalacağını savunur. Çok çeşitli nedenler üzerine temellenebilen teknolojik determinizm ve değişime direnç arasındaki ilişkinin anlaşılması hem toplumsal hem de örgütsel alanda teknolojik determinizmin etkilerini, teknolojik determinizme verilen tepkiyi ve bu değişime uyum sağlama sürecinde karşılaşılan zorlukları anlamak açısından önemlidir. Bu bölümde, bu iki kavramın birbiriyle ilişkisini konu edinen bir çerçeve çizilerek hem toplumsal hem de örgütsel bir perspektif oluşturulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Değişim, Değişime Direnç, Teknolojik Determinizm, Teknolojik Belirlenim, Değişim Yönetimi.

GİRİŞ

Teknolojik determinizm ve değişime direnç, günümüz dünyasında sıklıkla karşılaşılan iki önemli kavramdır. Teknolojik determinizm, teknolojinin toplum üzerinde belirleyici bir etkisi olduğunu savunusu üzerine temellenirken değişime direnç, yeni teknoloji veya iş süreçleri gibi değişikliklere karşı direnme eğilimini ifade etmektedir. Bu iki kavram arasındaki ilişki, teknolojinin top-

uzun zaman alabilmekte ve bunun neticesi olarak toplumsal yapılar daha yavaş değişmektedir. Ancak teknolojik determinizm anlayışına göre, uzun vadede teknolojik değişim kaçınılmaz ve durdurulamazdır. Direnç, yalnızca bu sürecin zamanlamasını etkilemektedir. Teknolojik yeniliklerin topluma entegrasyonu ise değişime direncin aşılması ve adaptasyon süreçlerinin tamamlanmasıyla gerçekleşmektedir.

Teknolojik determinizm ve değişime direnç konuları, toplumsal değişim/dönüşüm süreçlerinin anlaşılması bakımından oldukça büyük bir öneme sahiptir. Söz konusu iki kavramın etkileşimi, teknolojik değişimlerin toplumsal kabul ve benimseme süreçlerini anlamak için önemli ipuçları sunmaktadır. Bu bölümde, teknolojik determinizm perspektifinden, teknolojinin toplum üzerindeki belirleyici etkileri ve teknolojik değişime karşı ortaya çıkan direnç dinamikleri incelenmiştir. Pratik uygulamalar bakımından kritik etkileri olabilecek bu dinamiklerin politikacılar, iş liderleri, eğitimciler gibi teknolojik değişim süreçlerini yönetenler tarafından dikkate alması faydalı sonuçlar verebilecektir. Nitekim direnç kaynaklarını anlamak ve bunlara yönelik doğru adımlar atmak, teknolojik değişimin daha etkili ve sorunsuz bir şekilde uygulanmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Aldag, R.J. & Stearns, T.M. (1991). *Management.* Ohio: South Western Publishing Co.

Altay, D. (2005). *Kürsel köyün medyatik mimarı: Marshall Mcluhan*. Kadife karanlık (Düz: D. Altay) (2. Baskı). İstanbul: Su Yayınevi.

Armenakis, A. A., & Bedeian, A. G. (1999). Organizational change: A review of theory and research in the 1990s. *Journal of management*(25:3), 293-315.

Aytun, C. (2006). *Enformasyon toplumu sürecinde dijital bölünme*, http://ab.org.tr/ab06/bildiri/101.doc. Erişim Tarihi: 02/12/2023.

Bektaş, T., & Çelik, Ç. B. (2023). Örgütsel vatandaşlık davranışının kişilik özellikleri ve örgütsel sosyalleşme açısından incelenmesi. *Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü Dergisi*, *5*(2), 119-125.

Binfield, K. (Ed.). (2004). *Writings of the luddites*. Jhu press.

Burnes, B. (2015). Understanding resistance to change – Building on coch and french. *Journal of Change Management*, 92-116

Chandler, D. (1995). *Technological or media determinism*. https://shaunlebron.github.io/chandler-1995.pdf Erişim Tarihi: 18/04/2024

Çakır. M. (2017). Sosyal medya ve gösteri. *Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergi, 11*, 2

Çalışkan, A. (2019). Değişime direnç: bir ölçek uyarlama çalışması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 24*(2), 237- 252.

Di Giacomo, D., Ranieri, J., D'Amico, M., Guerra, F., & Passafiume, D. (2019). Psychological barriers to digital living in older adults: Computer anxiety as predictive mechanism for technophobia. *Behavioral Sciences, 9*(9), 96.

Durna, U. (2002). *Yenilik yönetimi*. Nobel Yayın Dağıtım.

Erdoğan, İ. (2002). *Eğitimde değişim yönetimi*. Pegem Akademi Yayıncılık.

Fuchs, C. (2012). *Social media, riots and revolutions Capital & Class*, vol:36.

Geray, H. (1994). *Yeni iletişim teknolojileri*, Ankara: Kılıçaslan Yayınları

Griffin, A. (1993). Metrics for measuring product development cycle time. *Journal of Product Innovation Management: An International Publication of the Product Development & Management Association*, *10*(2), 112-125.

Helvacı, M. A. (2010). *Eğitim örgütlerinde değişim yönetimi*. Nobel Yayınları.

İşman, A. (2001). Teknolojinin felsefi temelleri. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 0* (1).

Kalaycı, C. (2013). Dijital bölünme, dijital yoksulluk ve uluslararası ticaret, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 27, Sayı: 3.

Kaygin, E., & Kavak, O. (2017). *Determination Of The Level Of Organizatıonal Sinizm On AcademicStaff*.

Levy, M. (2020). *A novel framework for data center risk assessment* [Paper presentation]. 2020 11th IEEE Annual Ubiquitous Computing, Electronics & Mobile Communication Conference (UEMCON) (pp. 0148-0154). IEEE.

MacKenzie, D., & Wajcman, J. (1999). *The social shaping of technology*. Open university press.

McLuhan, M. (1994). *Understanding media*. London: The MIT Press Cambridge.

Newport, C. (2019). *Digital minimalism: Choosing a focused life in a noisy world*. Penguin.

Noris, P. (2001), *Digital Divide: Civic Engagement, Information Poverty and The Internet Worldwide*, Cambridge Üniversitesi Yayını, Cambridge.

Oktaysoy, O., Topcuoglu, E., & Kaygin, E. (2023). A study on digital leadership scale adaptation. *International Journal of Organizational Leadership*.

Oreg, S. (2006). Personality, context, and resistance to organizational change. *European Journal of Work and Organizational Psycholgy, 15*(1), 73-101.

Özkalp, E. (2009). Sosyolojinin ortaya çıkışı ve kuramsal yaklaşımlar 2.Ünite, *Davranış bilimlerine giriş,* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları

Pardo del Val, M. & Martinez Fuentes, C. (2003). Resistance to change: a literature review and empirical study. *Management Decision, 42*(2), 148- 155.

Piderit, S. K. (2000). Rethinking resistance and recognizing ambivalence: a multidimensional view of attitudes toward an organizational change. *Academy of Management Review, 25(*4), 783-794.

Preston, P. (2001). *Reshaping Communications: Technology*, Information and Social Change. Thousand Oaks, CA: Sage.

Sabuncuoğlu, Z. ve Tüz, M. (1998). *Örgütsel psikoloji*. İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım.

Sagbas, M., Oktaysoy, O., Topcuoglu, E., Kaygin, E., & Erdogan, F. A. (2023). The mediating role of innovative behavior on the effect of digital leadership on intrapreneurship intention and job performance. *Behavioral Sciences*, *13*(10), 874.

Schmaus, W. (2015). *Determinism: Social and economic*. International Encyclopedia of the Social &Behavioral Sciences: Second Edition, 241-246. Elsevier Ltd.

Stoner, J. A., Freeman, R. E., & Gilbert Jr, D. R. (2006). *Management.* Englewood Cliffs. NJ: Prentice-Hall.

Şimşek, Ş.,T. Akgemci, A. Çelik (2008). *Davranış bilimlerine giriş ve örgütlerde davranış*, Ankara: Gazi Kitabevi.

TDK. (2024). Büyük Türkçe Sözlük. Türk Dil Kurumu. 07.03.2024 tarihinde http://www.tdk.gov.tr/index adresinden alınmıştır.

Topcuoglu, E., Oktaysoy, O., Erdogan, S. U., Kaygin, E., & Karafakioglu, E. (2023). The mediating role of job security in the impact of digital leadership on job satisfaction and life satisfaction. *Marketing and Management of Innovations*.

Twenge, J. M. (2017). Have smartphones destroyed a generation. *The Atlantic*, (*9*), 1-20.

Uluçay Bektaş E. ve Bektaş T. (2023). Ahlak ve kişilik gelişim kuramları. D.B. Çevik Kılıç ve O. Sarıgöz (Ed.), *Eğitim bilimleri alanında uluslararası araştırma ve değerlendirmeler* (1.Baskı) içinde (ss.117-132). Ankara: Serüven Yayınevi.

Uludağ, Z. (1993). Determinizm ve zorunsuzluk. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1*, 257

Vardar A. (2001). *Bireysel ve kurumsal değişimde yeniden yapılanma stratejileri*. İstanbul: Kariyer Yayıncılık.

Winner, L. (1980). Do artifacts have politics? *Daedalus*, (*109*), 121-136.

Yenikaya, M. A., Kerse, G., & Oktaysoy, O. (2024). Artificial intelligence in the healthcare sector: comparison of deep learning networks using chest X-ray images. *Frontiers in Public Health*, *12*, 1386110.

Yenikaya, M. A., & Oktaysoy, O. (2023). Yapay zekâ uygulamalarının sağlık sektöründe kullanımı: Derin öğrenme yöntemiyle ön tanı. *Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü Dergisi*, *5*(2), 127-131.

Yıldırım, A. (2013). *Kamu Örgütlerinde Değişimin Yönetilmesi (652 Sayılı KHK Çerçevesinde MEB Örneği)*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Zengin, Y., Naktiyok, S., Kaygın, E., Kavak, O., & Topçuoğlu, E. (2021). An investigation upon industry 4.0 and society 5.0 within the context of sustainable development goals. *Sustainability*, *13*(5), 2682.

Zhou, T. (2014). Examining continuance usage of mobile Internet services from the perspective of resistance to change. *Information Development,* 22–31.

TURİZM EKONOMİSİ

Doç. Dr. Ümit Şengel
Prof. Dr. Burhanettin Zengin

nobel
40.yıl

TURİZM EKONOMİSİ

Doç. Dr. Ümit Şengel, Prof. Dr. Burhanettin Zengin

Yayın No.: 5523
İktisat/Ekonomi: 297
ISBN: 978-625-371-563-2
E-ISBN: 978-625-371-564-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Şengel, Ümit., Zengin, Burhanettin.
Turizm Ekonomisi / Ümit Şengel, Burhanettin Zengin
1. Basım, XII + 372 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-563-2
E-ISBN: 978-625-371-564-9
1. Turizm 2. Ekonomi 3. Turizm Ekonomisi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Repro Bir Mat. Kağ. Rek. Tas. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 47381
İvogsan 1518. Sokak 2730 Mat-Sit İş Merkezi Ostim, Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

Bölüm 1
GENEL TURİZM BİLGİSİ **1**

1.1. Turizm ve Turist Kavramları 3
1.2. Turizmde Günübirlik Sorunu 8
1.3. Turistik Ürünün Özellikleri 9
1.4. Turizm Türleri 12
1.5. Turizmde Temel ve Yardımcı Hizmetler 17
1.6. Bir Endüstri Olarak Turizm 21

Bölüm 2
TURİZM TARİHİ **25**

2.1. Dünya Turizm Endüstrisindeki Gelişmeler 27
2.1.1. Sanayi Devrimi Öncesi 29
2.1.2. Sanayi Devrimi – II. Dünya Savaşı Arası 34
2.1.3. II. Dünya Savaşı Sonrası Dönem 38
2.2. Türkiye Turizm Endüstrisindeki Gelişmeler 47
2.2.1. Planlı Dönem Öncesi 47
2.2.1. Planlı Dönem Sorası 52
2.3. Turizm Endüstrisinde Geleceğe Yönelik Eğilimler 64

Bölüm 3
GENEL İKTİSADİ KAVRAMLAR **67**

3.1. Ekonomi/İktisat 69
3.2. İhtiyaç ve İstek 71
3.3. Kıtlık, Tercih ve Fırsat Maliyeti 73
3.4. Ürün (Mal ve Hizmet) 75
3.5. Üretim, Tüketim ve Fayda 78
3.6. Değer 84
3.7. Para 86
3.8. Fiyat 87
3.9. Verimlilik 88
3.10. Ekonomik Etkinlik 89

Bölüm 4
GELENEKSEL İKTİSAT TEORİLERİ VE TURİZM 91

4.1. Klasik İktisat Teorisi ve Turizm 93
4.2. Keynesyen İktisat Teorisi ve Turizm 97
4.3. Neoklasik İktisat Teorisi ve Turizm 100
4.4. Marksist İktisat Teorisi ve Turizm 104

Bölüm 5
ARZ VE TALEP KAVRAMLARI 109

5.1. Genel Olarak Arz Kavramı 111
5.1.1. Arzın Tanımı 111
5.1.2. Arzın Özellikleri 112
5.1.3. Arz Çizelgesinin Oluşturulması 113
5.1.4. Arz Eğrisi 114
5.1.5. Arzı Etkileyen Faktörler 116
5.1.6. Arz Fonksiyonu 118
5.1.7. Arz Esnekliği 119
5.2. Genel Olarak Talep Kavramı 123
5.2.1. Talep Kavramının Tanımı 123
5.2.2. Talebin Özellikleri 124
5.2.3. Talep Çizelgesinin Oluşturulması 124
5.2.4. Talep Eğrisi Oluşturulması 126
5.2.5. Talebi Etkileyen Faktörler 128
5.2.6. Talep Fonksiyonu 130
5.2.7. Talep Esnekliği 131
5.2.8. Talep Tahmin Yöntemleri 134
5.2.8.1. Nitel (Kalitatif) Yöntemler 136
5.2.8.2. Nicel (Kantitatif) Yöntemler 141

Bölüm 6
TURİZM ARZ VE TALEBİ 145

6.1. Turizm Arzı 147
6.1.1. Turizm Arzının Özellikleri 151
6.1.2. Turizm Arz Çizelgesinin Oluşturulması 153
6.1.3. Turizm Arz Eğrisi/Doğrusu 155
6.1.4. Turizmde Arz Esnekliği 157
6.1.5. Turizmde Arz Fonksiyonu 160
6.1.6. Turizm Arzını Etkileyen Faktörler 161
6.1.6.1. Doğal Faktörler 162

6.1.6.2. Altyapı-Üstyapı 163
6.1.6.3. Sosyokültürel Varlıklar 163
6.1.6.4. Ulaştırma Faaliyetleri 164
6.1.6.5. Misafirperverlik 165
6.1.6.6. Diğer Faktörler 166
6.2. Turizm Talebi 168
6.2.1. Turizm Talebinin Özellikleri 171
6.2.2. Turizm Talep Çizelgesinin Oluşturulması 173
6.2.3. Turizm Talep Eğrisi/Doğrusu 175
6.2.4. Turizmde Talep Esnekliği 177
6.2.5. Turizm Talep Fonksiyonu 180
6.2.6. Turizm Talebini Etkileyen Faktörler 181
6.2.6.1. Ekonomik Faktörler 182
6.2.6.2. Sosyokültürel Faktörler 186
6.2.6.3. Politik-Yasal Faktörler 191
6.2.6.4. Psiko-Demografik Faktörler 193
6.2.6.5. Coğrafi Faktörler 196

Bölüm 7
TURİZMDE ARZ VE TALEP DENGESİ 199

7.1. Arz-Talep Dengesi 201
7.2. Turizmde Arz-Talep Denge Fiyatı 205

Bölüm 8
PİYASALAR VE TURİZM 209

8.1. Piyasa Kavramı 211
8.2. Tam Rekabet Piyasası ve Turizm 212
8.3. Monopol Piyasalar ve Turizm 217
8.4. Oligopol Piyasalar ve Turizm 222

Bölüm 9
TURİZMİN EKONOMİK ETKİLERİ 231

9.1. Turizm ve Ekonomi İlişkisi 233
9.2. Turizmin Ekonomik Etkileri 234
9.2.1. Turizmin Parasal (Moneter) Ekonomik Etkileri 235
9.2.2. Turizmin Reel Ekonomik Etkileri 238
9.2.3. Turizmin Maliyetleri 243
9.3. Türkiye'de Turizmin Ekonomik Kapasitesi 250

Bölüm 10
TURİZMİN EKONOMİK ETKİLERİNİN ÖLÇÜLMESİ 257

10.1. Birincil Ekonomik Etkileri Ölçmede Kullanılan Yöntemler 259
10.1.1. Turist Harcamalarının Gözlemlenmesi Yöntemi 260
10.1.2. Saha (Alan) Araştırmaları Yöntemi 260
10.1.3. Tüketici Araştırmaları Yöntemi 261
10.1.4. Artık Gelir Yöntemi 262
10.1.5. Merkez Bankası Yöntemi 262
10.1.6. Mevsimsel Fark Yöntemi 263
10.1.7. Harcama Oranı Yöntemi 263
10.1.8. Uydu Hesaplama Yöntemi 264
10.1.9. Maliyet Faktörü Yöntemi 265
10.2. İkincil Ekonomik Etkileri Ölçmede Kullanılan Yöntemler 266
10.2.1. Girdi-Çıktı Analizi 266
10.2.2. Çarpan Katsayısı 270
10.3. Turizmde Fayda-Maliyet Analizi 275

Bölüm 11
TURİZM VE KALKINMA 279

11.1. Kalkınma Kavramı 281
11.1.1. Kalkınma Modelleri 283
11.1.2. Kalkınma Kuramları 288
11.2. Bölgesel Kalkınma Kavramı ve Bölgesel Kalkınma Politikaları 291
11.2.1. Bölgesel Kalkınma Politikalarının Amaçları 294
11.2.2. Bölgesel Kalkınma Politikalarının İlkeleri 296
11.2.3. Bölgesel Kalkınma Araçları 297
11.2.4. Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları 301
11.3. Turizmin Etkileri 302
11.3.1. Turizmin Kültürel Etkileri 303
11.3.2. Turizmin Sosyal Etkileri 305
11.3.3. Turizmin Çevresel Etkileri 308
11.3.4. Turizmin Ekonomik Etkileri 311

Bölüm 12
TURİZM VE REKABET 313

12.1. Rekabet Kavramı 315
12.2. Turizm Endüstrisinin Rekabet Yapısı 319
12.3. Turizm Endüstrisindeki Rekabet Modelleri 322
12.4. Turizmde Rekabet Gücünü Etkileyen Faktörler 325

Bölüm 13
TAŞIMA KAPASİTESİ, SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE AŞIRI TURİZM 331

13.1. Turizmde Taşıma Kapasitesi Sorunu 333
13.2. Sürdürülebilir Turizm 336
13.3. Aşırı Turizm 340
13.4. Turizmin Geleceği İçin Alternatif Çözüm ve Stratejiler 344

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ 349

KAYNAKÇA 353

KAYNAKÇA

Acar, M. (2018). Küresel Sorunlar ve Krizler. Ömer Demir (Ed.), İçinde *Uluslararası Politik Ekonomi*, (ss. 152-175), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınlar

Acuner, Ş. A. (2006). *Alternatif Turizm Türlerinin Doğu Karadeniz Bölgesi Turizm Potansiyelinin Gelişmesine Etkisi*. Ankara: MPM Yayınları.

Açık Ders. (t.y). Korelasyon ve Regresyon Analizi, https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/30768/mod_resource/content/0/14_Korelasyon%20ve%20Regresyon%20Analizi.pdf, ET: 9.11.2018

Afşar, M. (2013). Makro İktisadın Temelleri. Necat Berberoğlu ve Levent Erdoğan (Ed.), İçinde *İktisada Giriş II*, (ss. 2-28), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınlar

Ahipaşaoğlu, H. S. & Arıkan, İ. (2003). *Seyahat İşletmeleri Yönetimi ve Ulaştırma Sistemleri*. Ankara: Detay yayıncılık

Akama, J. S. (2002). The Role of Government in The Development of Tourism in Kenya. *International Journal of Tourism Research*, *4*(1), 1-14.

Akın, A. (2015). Spor Turizminin Etkileri Üzerine Bir Alan Araştırması, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 3(2): 20-30

Akın, İ. (1988). *Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları.

Aksu, M. (2014). Piyasalar ve Turizm. F. Özkök (Ed.), içinde Turizm ekonomisi, (ss.133-155),İstanbul: Paradigma Akademi

Akyol, C. & İbiş S. (2017). Uluslararası Seyahat İşletmeciliğinde Bilgi Teknolojileri. Burhanettin Zengin, Mehmet Sarıışık ve Cevdet Avcıkurt (Ed.), *Uluslararası Seyahat İşletmeciliği* İçinde, (ss. 5-39), İstanbul: Değişim Yayınları

Akyurt, H. (2008). Turizm Bölgesine Yönelik Talebi Etkileyen Faktörlerden İmaj ve Çeşme Örneği, *Basılmamış Doktora Tezi*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Alaeddinoğlu, F. (2006). Van İl'inin Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Planlamaya Yönelik Öneriler. *Basılmamış Doktora Tezi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Algieri, B., & Aquino, A. (2008). Recent developments in the Italian tourism market. A. D. Ramos and P. S. Jimenez (Eds.), In *Tourism Development: Economics, Management, and Strategy*, (pp. 145-169), New York: Nova Science Publishers Inc

Altunışık, R. (2009). *Turizm İşletmelerinde Pazarlamanın Temelleri ve İki Farklı Pencereden Pazarlama Yönetimi: Üretici ve Tüketici bakış Açısı*. C. Avcıkurt, Ş. Demirkol ve B. Zengin (Ed.), İçinde *Turizm İşletmelerinin Pazarlanmasında 7P ve 7C*, (ss. 7-48), İstanbul: Değişim Yayınları

Altunışık, R., Özdemir, Ş. & Torlak, Ö. (2012). *Modern Pazarlama*. İstanbul: Değişim Yayınları

Anwar, S., Abbas, Q. & Ashfaq, M. (2017). Introduaction to the Economy of Pakistan, file:///C:/Users/sau/Desktop/chapter-10.pdf, ET: 15.10.2018

Apaydın, Ş. (2015). *Mikro İktisat*, Ankara: Siyasal Kitabevi

Asero, V. & Skonieczny S. (2018). Cruise Tourismand Sustainability in the Mediterranean: Destination Venice. L. Butowski (Ed.). In *Mobilities, tourism and travel behavior: Contexts and boundaries*. (pp. 92-106), London: IntechOpen

Aslan, N. (2013). Ödemeler Dengesi ve Denkleşme Mekanizması. Elif Uçkan Dağdemir (Ed.), İçinde *Uluslararası İktisat Politikası*, (ss. 130-163), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınlar,

Astrachan, C. B., & Astrachan, J. H. (2015). *Family business branding. Leveraging stakeholder trust*. London: IFB Research Foundation

Audretsch, D. B. (2013). Small Firms, Innovation and Competition. . M. Neumann ve J. Wigand (Ed.), *International Handbook of Competition*, (88-114), Northampton: Edward Elgar Publishing.

Avcıkurt, C. (2003). *Turizm Sosyolojisi; Genel ve Yapısal Yaklaşım*. Ankara: Detay Yayıncılık

Avcıkurt, C. (2010). *Turizm Sosyolojisi; Genel ve Yapısal Yaklaşım*. Ankara: Detay Yayıncılık

Avcıkurt, C., Köroğlu, A. & Sarıoğlan, M. (2013). Türk Turizminin Dünya Turizmindeki Yeri. Şenol Çavuş, Zehra Ege ve Osman Eralp Çolakoğlu (Ed.), *Türk Turizm Tarihi Yapısal ve Sektörel Gelişim* İçinde, (ss. 1-14), Ankara: Detay Yayıncılık

Aydemir, B. & Şenerol, H. (2014). İklim Değişikliği ve Türkiye Turizmine Etkileri: Delfi Anket Yöntemiyle Yapılan Bir Uygulama Çalışması, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(31): 381-416

Aydemir, B., Saylan, U., & Aydoğmuş, F. (2014). Turizmde Rekabet: Seyahat ve Turizm (T&T) Rekabet Edebilirlik Raporunda Türkiye'nin ve Avrupa'nın Değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *18*(1), 1-15.

Aydın, M. Ç. (2017). Giyim Endüstrisinde Talep Tahmin Yöntemlerinin Uygulanması: Örnek Bir Uygulama. *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Aydoğuş, O. (1991). *Girdi-Çıktı Modellerine Giriş*. Ankara: Gazi Kitabevi

Bahar, O. (2006). Turizm Sektörünün Türkiye'nin Ekonomik Büyümesi Üzerindeki Etkisi: VAR Analizi Yaklaşımı. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 13(2), 137-150

Bahar, O. (2013). Turizm Sektöründe Arz Esnekliği. M. Kozak (Ed.), İçinde *Turizm Ekonomisi*, (ss. 80-104), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları

Bahar, O. (2013). Turizm Sektöründe Arz. M. Kozak (Ed.), İçinde *Turizm Ekonomisi*, (ss. 54-79), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları,

Bahar, O. & Kozak, M. (2012). *Turizm ve Rekabet*. Ankara: Detay Yayıncılık

Bahar, O. & Kozak, M. (2014). *Turizm Ekonomisi*. Ankara: Detay Yayıncılık

Bal, B. (2014). Talep Tahminleme ve Planlama; Perakende Sektörü, E-Ticaret Uygulaması. *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Başkaya, F. (2004). *Azgelişmişliğin Sürekliliği*. Ankara: Kaynak Yayınları.

Başoğlu, U. & Parasız, İ. (2003). *İktisadi Verilerin Analizi ve Temel Öngörü Yöntemleri*. Bursa: Ekin Kitabevi

Batman, O. (2018). *Otel İşletmelerinin Yönetimi*. İstanbul: Değişim Yayanları

Baum, T. (2006). *The Future of Work and Employment in Tourism*. D. Buhalis ve C. Costa (Eds.), İçinde Tourism Management Dynamics Trends, management and tools, (ss. 130-136), London: Routledge

Baumol W. J. & Blinder, A. S. (1994). *Macroeconomics Principles and Policy*. Orlando-Florida, Harcourt Brace &Company

Bayburtlu, M. (2002). AB Bölgesel Politikası ve Yapısal Fonlar. In *TOBB Ekonomik Forum Dergisi*, 9(2)

Bayramoğlu, M. M. (t.y). Genel ekonomi, http://www.ktu.edu.tr/dosyalar/orman muhendisligi_9fbc9.pdf, ET: 28.10.2018

Becken, S. (2013). A Review of Tourism and Climate Change as an Evolving Knowledge Domain, *Tourism Management Perspectives*, 6: 53-62

Beddoe, C. (2004). *Labour standards, social responsibility and tourism*. London: Tourism Concern.

Berber, M. & Ebru Çelepçi, E. (t.y.). Türk Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Arayışlar: Kalkınma Ajansları ve Türkiye'de Uygulanabilirliği. www.metinberber.com/kullanici_dosyalari/file/12.doc, Erişim Tarihi: 09.05.2015

Bhattacharya, S. (1997). A Comparative Study of Different Methods of Predicting Time Series. *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Canada: Concordia University

Bianchi, R. (2018). The political economy of tourism development: A critical review. *Annals of Tourism Research*, *70*, 88-102.

Bianchi, R. V. (2009). The 'critical turn'in tourism studies: A radical critique. *Tourism geographies*, *11*(4), 484-504.

Bilgin, T. & Çelik, C. (2016). Uçak Krizinin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkisinin Dış Ticaret Verileriyle Değerlendirilmesi, *International Conference of Strategic Research in Social Science and Education* (ICoSReSSE), 14-16 Ekim 2016, (ss. 101-115), Antalya-Türkiye,

Blake, A., Durbarry, R., Sinclair, M. T., & Sugiyarto, G. (2001). Modelling tourism and travel using tourism satellite accounts and tourism policy and forecasting models. *Tourism and travel research institute discussion paper*, *4*, 2001-2004.

Bleaney, M. (1985). *The rise and fall of Keynesian economics: an investigation of its contribution to capitalist development*. New York: Macmillan International Higher Education.

Booth, D. (1985). Marxism and development sociology: interpreting the impasse. *World Development*, *13*(7), 761-787.

Borjas, G. J. (2015). *Çalışma Ekonomisi*. Çağatay Edgücan Şahın, Kerem Gökten ve Ümit Akçay (Çev.), Bursa: Dora Yayın Dağıtım

Boyacıoğlu, E. Z. (2014). Turizm Talebi. Ferrah Özkök (Ed.), İçinde *Turizm Ekonomisi*, (ss. 49-74), Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları

Brouder, P. & Lundmark, L. (2011). Climate Change in Northern Sweden: Intra-Regional Perceptions of Vulnerability Among Winter-Oriented Tourism Businesses, *Journal of Sustainable Tourism*, 19(8): 919-933

Brougham, J. E., & Butler, R. W. (1981). A segmentation analysis of resident attitudes to the social impact of tourism. *Annals of tourism research*, *8*(4), 569-590.

Buckley, R. (2012). Sustainable tourism: Research and reality. *Annals of tourism research*, *39*(2), 528-546.

Buhalis, D. (2001). Tourism in Greece: Strategic Analysis and Challenges. *Current Issues in Tourism*, *4*(5), 440-480.

Bull, A. (1995). The Economic of Travel and Tourism. Melbourne: Longman

Bull, A. O. (2013). Cruise tourism. C. A. Tisdell (Ed.), In *Handbook of Tourism Economics: Analysis, New Applications and Case Studies,* (pp. 339-359), London: World Scientific Publishing

Bulut, Ş. (2006). Orta Ölçekli Bir İşletmede Talep Tahmin Yöntemlerinin Uygulaması. *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Burgold, J., Frenzel, F., & Rolfes, M. (2013). Observations on slums and their touristification. *DIE ERDE–Journal of the Geographical Society of Berlin*, *144*(2), 99-104.

Burns, P. M., & Sancho, M. M. (2003). Local Perceptions of Tourism Planning: The Case of Cuellar, Spain. *Tourism Management*, *24*(3), 331-339.

Buswell, R. J. (2011). *Mallorca and Tourism: History, Economy and Environment*. New York: Channel View Publications.

Candela, G., & Figini, P. (2012). *The economics of tourism destinations*. Berlin Heidelberg: Springer

Case, K. E. & Fair R. C. (1994). *Principles of Macroeconomics*. Marc Lieberman (Ed), Instructor's Manual, New Jersey: Prentice Hall, Englewood Cliffs

Cemalcılar, İ. (1998). *Pazarlama*. İstanbul: Beta Yayıncılık

Cerina, F., & Giannoni, S. (2010). Pollution-averse tourists and growth. F. Cerina, A. Markandya & M. McAller (Eds.), İçinde *Economics of sustainable tourism*, (pp. 79-91), London: Routledge

Ceylan, M. (2015*). Ekonomi, Makro-Mikro*. Ankara: Detay yayıncılık,

Chambers, E. (2009). From authenticity to significance: Tourism on the frontier of culture and place. *Futures*, *41*(6), 353-359.

Chandler, A. (1990): *Scale and Scope*: *The Dynamics of Industrial Capitalism*, Cambridge, MA: Harvard/Belknap Press.

Chibber, V. (2014). Postcolonial thought's blind alley. *Le Monde Diplomatique, 5, 12-13*

Claveria, O., Monte, E. & Torra, S. (2013). Tourism Demand Forecasting with Different Neural Networks Models. *Regional Quantitative Analysis Research Group Working Paper,* 13, 1-20

Coldwell, W. (2017). First Venice and Barcelona: now anti-tourism marches spread across Europe. *The Guardian*, *10*, https://www.theguardian.com/travel/2017/aug/10/anti-tourism-marches-spread-across-europe-venice-barcelona, Erişim Tarihi: 25.07.2022

Cook, R. A., Hsu C. H. C. & Marqua, J. J. (2016). *Tourism The Business of Hospitality and Travel*. Pearson, A. Celil Çakıcı ve Ozan Güler (Çev.), Ankara: Nobel Yayıncılık

Cook, R. A., Hsu, C. H., & Taylor, L. L. (2018). *Tourism: The business of hospitality and travel*. New York: Pearson.

Cook, R. A., Yale, L. J. & Marqua, J. J. (1999*). Tourism The Business of Travel*. New Jersey: Prentice Hall

Cooper, C. (2008). *Tourism: Principles and practice*. Essex: Pearson Education.

Cooper, C., Fletcher, J., Fyall, A., Gilbert D. & Wanhill S. (2005). *Tourism Principles and Practice*. Harlow: Prentice Hall Publishing

Cooper, C., Fletcher, J., Gilbert, D., Fyall, A., & Wanhill, S. (2005). *Tourism: Principles and practice*. Harlow: Pearson education.

Crompton, J. L., Lee, S., & Shuster, T. J. (2001). A guide for undertaking economic impact studies: The Springfest example. *Journal of travel research*, *40*(1), 79-87.

Cruz, R. G., & Legaspi, G. F. A. (2019). Boracay beach closure: the role of the government and the private sector. R. Dodds and R. W. Butler (Eds.), In *Overtourism: Issues, realities and solutions*, (pp. 95-110), Berlin: CPI books GmbH, Leck

CTH (Confederation of Tourism and Hospitality). (2013). *Introduction to Tourism Economics Study Guide*. Singapore: BPP Learning Media

Çağlar, T. (2007). Talep Tahmininde Kullanılan Yöntemler ve Fens Teli Üretimi Yapan Bir İşletme Uygulaması. *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Çavuş, Ş. & Öncüer, M. E. (2013). Türkiye'de Konaklama Sektörünün Gelişimi. Şenol Çavuş, Zehra Ege ve Osman Eralp Çolakoğlu (Ed.), *Türk Turizm Tarihi Yapısal ve Sektörel Gelişim* İçinde, (ss. 87-118), Ankara: Detay Yayıncılık

Çeken, H. (2016). *Turizm Ekonomisi*. Ankara: Detay Yayıncılık

ÇEKÜL. (Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı). (2012). Sürdürülebilir Kültür Turizmi İçin Kamu-Yerel-Sivil-Özel İşbirliği, İstanbul: ÇEKÜL Vakfı-Tarihi Kentler Birliği Yayınları Kılavuz Kitapçıklar Dizisi 1

Çelen, O. & Bayram, A. T. (2018). Turizm Arzı. Dilek Şahin ve Ali Turan Bayram (Ed.), İçinde *Turizm Ekonomisi*, (ss. 75-99), İstanbul: Değişim Yayınları

Çelik, K. (t.y). Mikro İktisada Giriş, http://www.kenancelik.com/documents/mikro5BOLUM.pdf, ET: 15.10.2018

Çelik, Y. (2016). *Sağlık Ekonomisi*. Ankara: Siyasal Kitabevi

Çelikçapa, F. O. (1999). *Üretim Planlaması*. İstanbul: Alfa Basım Yayınları

Çetin, E. (2005). *AB'nin Bölgesel Politikası: 15 Soruda 15 AB Politikası*. İstanbul: İKV Yayınları.

Çetin, M. (2016). İktisada Giriş I, http://kisi.deu.edu.tr//mehmet.cetin/31%20Ekim%202016.pdf, ET: 15.10.2018

Çımat, A. & Bahar, O. (2003). Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri ve Önemi. *Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, (6), 1-18

Çivi, E. (2001). Rekabet Gücü: Literatür Araştırması. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 8(2), 21-38.

Çolak, O. (2009). Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikaları ve Türkiye'nin Uyumunun Değerlendirilmesi. Yayımlanmamış *Yüksek Lisans Tezi*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Çuhadar, M. (2006). Turizm Sektöründe Talep Tahmini İçin Yapay Sinir Ağları Kullanımı ve Diğer Yöntemlerle Karşılaştırmalı Analizi (Antalya İlinde Dış Turizm Talebinde Bir Uygulama). *Basılmamış Doktora Tezi*, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Danışoğlu, A. Ç. (2004). Küreselleşmenin Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk Üzerindeki Etkileri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi, 3(6), 215-220*

Davidson, T. L. (2012). What are travel and tourism: are they really an industry?. W. Theobald (Ed.) In *Global tourism* (pp. 25-31). London: Routledge.

De Lurgio, S. A. (1998). *Forecasting Principles and Applications*. Boston: Irwin Mc Graw Hill Press

Devecioğlu, C. (2017). Fırsat maliyeti (Alternatif Maliyet Nedir?, https://kolayekonomi .com/firsat-maliyeti-alternatif-maliyet-nedir/, ET: 28.10.2018

Diaz, M. A., Gomez, M. G. & Giraldez, S. O. (2012). Estimating International Tourism Demand to Spain Separately by the Major Source Markets. *Working Paper*, 12(4), 1-12

Dilber, İ. (2007). Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkisinin Girdi-Çıktı Tablosu Yardımıyla Değerlendirilmesi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 14(2), 205-220

Dinçer M. Z. & Çetin, G. (2015). Kalkınma Planlarında Turizm. Derman Küçükaltan, Hüseyin Çeken ve Şefik Okan Mercan (Ed.) *Değişik Perspektifleriyle Turizm Politikası ve Planlaması* İçinde, (ss. 171-192), Ankara: Detay Yayıncılık,

Dinçer, M. Z. (1993). *Turizm Ekonomisi ve Türkiye Ekonomisi'nde Turizm*. İstanbul: Filiz Kitabevi

Dinler, Z. (1995). *İktisada Giriş*, Bursa: Ekin Kitabevi.

Dinler, Z. (2001). *Bölgesel İktisat*. Bursa: Ekin Kitabevi,

Dodds, R. & Butler, R. W. (2019). The enablers of overtourism. R. Dodds and R. W. Butler (Eds.), In *Overtourism: Issues, realities and solutions*, (pp. 6-21), Berlin: CPI books GmbH, Leck

Doğan, H., & Üngüren E. (2010). Alanya Halkının Turizme Sosyo-Kültürel açıdan Bakışı. *e-Journal of New World Sciences Academy Social Sciences*, 5(4), 396-415.

Doluna, R. J. & Jeon, N. (2014). Determinants of International Tourism Demand for the Philippines: An Augmented Gravity Model Approach. Munich Personal Repec Archive: MPRA, MPRA Paper No. 55294

Dorman, P. (2014). Microeconomics A Fresh Start. London: Springer

Dornbusch, R. ve Fıscher, S. ve Startz, R. (1998). *Macroeconomics.* New York: McGraw-Hill Irvin

Dredge, D. (2016). Are DMOs on a path to redundancy?. *Tourism Recreation Research*, *41*(3), 348-353.

Dudu, N. (2015). Erzurum'da Kış Turizmi Talep Tahmini. *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Erzurum: Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Duman, T., & Kozak, M. (2013). Türk Turizm Ürünü: Rekabet ve Farklılaştırma. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, *24*(1), 109-121.

Duran, E. (2011). Turizm, Kültür ve Kimlik İlişkisi; Turizmde Toplumsal ve Kültürel Kimliğin Sürdürülebilirliği, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 291-313.

Duran, M. S. (1997). Kalkınma Stratejileri ve Teşvik Politikalarının Belirlenmesi. *Hazine Dergisi*, *5*, 27-45.

Durgun, A. (2006). Bölgesel Kalkınmada Turizmin Rolü: Isparta Örneği. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta

Dülgeroğlu, E. (1988). *Kalkınma Ekonomisi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi

Ege, Z. (2013). Türkiye'de Dış Turizm Talebinin Yapısı ve Gelişimi. Şenol Çavuş, Zehra Ege ve Osman Eralp Çolakoğlu (Ed.), İçinde *Türk Turizm Tarihi Yapısal ve Sektörel Gelişim*, (ss. 35-56), Ankara: Detay Yayıncılık

Emir, G. (2000). Doğu Karadeniz Bölgesinde Turizm, Ekonomik Etkileri ve Talep Tahminleri. *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Emir, G. (2015). *Turizm Ekonomisi Ders Notu*. Bartın: Bartın Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 24, Bartın Meslek Yüksekokulu Yayın No: 02

Eralp, Z. (1983). *Genel Turizm*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basım yayın Yüksek Okul Yayınları

Erdem, E. (2013). Türkiye'de Finansal Yapı, Krizler ve Ekonomik İstikrar Kararları. Metin Toprak ve Nazım Çatalbaş (Ed.), *Türkiye Ekonomisi* İçinde, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınlar, ss. 188-221

Erdoğan, Ç. (2013). Sosyal Mübadele Teorisi Kapsamında Otel İşletmeleri Çalışanlarınca Algılanan Toplam Turizm Etkisi İle Turizme Verilen Destek Arasındaki İlişki. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya

Erdoğan, H. (1995). *Ekonomik Sosyal Kültürel ve Çevresel Yönleriyle Uluslararası Turizm*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları

Erdoğan, M. (2014). Arz, Talep ve Piyasa Dengesi, Mustafa Özer ve Ahmet Tiryaki (Ed.), İçinde *İktisada Giriş I*, (ss.28-46), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Ergun, T. (2014). *Makroekonomiye Giriş*. Ankara: Detay Yayıncılık

Ergun, T. (2014). *Mikroekonomiye Giriş*. Ankara: Detay Yayıncılık

Eröz, M. (1982), *İktisat Sosyolojisine Başlangıç*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Ertek, T. (2004). *Makroekonomiye Giriş Basından Örneklerle*. İstanbul: Beta Yayıncılık

Ertuğrrul, A. (1992). *Para Teorisi*. Ankara: Ajans Türk Yayınları

Ertuğrul İ. & Öztaş, T. (2016). Talep Tahminlerinde Bulanık Zaman Serilerinin Kullanılmasına Yönelik İşletme Uygulaması. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18(30): 135-149

Eruygur, O. (2011). Bir Sosyal Bilim Olarak İktisat ve Temel Kavramlar, file:///C:/Users/sau/Desktop/IKTI101_DersNotu_01_1112_01.pdf,ET: 28.10.2018

Eshliki, S. A., & Kaboudi, M. (2012). Community perception of tourism impacts and their participation in tourism planning: a case study of Ramsar, Iran. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, *36*, 333-341.

Falk, M., & Hagsten, E. (2018). The art of attracting international conferences to European cities. *Tourism Economics*, *24*(3), 337-351.

Fisunoğlu, M. (2013). Büyüme, İstihdam ve Verimlilik. Necat Berberoğlu ve Levent Erdoğan (Ed.), İçinde *İktisada Giriş II* (ss. 88-113), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınlar

Fisunoğlu, M., & Tan, B. K. (2009). Keynes devrimi ve Keynesyen iktisat. *Ekonomik Yaklaşım*, *20*(70), 31-60.

Foley, D. K. & Michl, T. R. (2015). *Büyüme ve Bölüşüm*. Benan Eres (Çev.), Ankara: Phoenix Yayınevi

Frechtling, D. C. (1999). The tourism satellite account: foundations, progress and issues. *Tourism management*, *20*(1), 163-170.

Frechtling, D. C. (2006). An assessment of visitor expenditure methods and models. *Journal of Travel Research*, *45*(1), 26-35.

Fretchling, D. C. (1996). *Practical Tourism Forecasting*. Oxford: Butterworth-Heinemann Press,

Fretchling, D. C. (2001). *Forecasting Tourism Demand: Methods and Strategies*. Oxford: Butterworth- Heinemann Press

Gardner, K., & Lewis, D. (1996). *Anthropology, development and the post-modern challenge*. London: Pluto Press.

Genç, G. (2018). Hane Halkı Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Düzeyinin Turizm Harcaması Üzerindeki Etkisi: Sakarya Örneği. *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Goeldner, C. R. & Ritche, J. R. B. (2012). *Tourism Principles Practices Philosophies*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.

Goodwin, H. (2017). The challenge of overtourism. *Responsible tourism partnership*, *4,* 1-19.

Gökçe, A. (2021). *Turizm Türleri ve Taksonomisi*. Sakarya: Değişim Yayınları

Göksan, E. (1978). *Turizmoloji*. İzmir: Uğur Ofset Matbaası

Gretzel, U. (2019). The role of social media in creating and addressing overtourism. R. Dodds and R. W. Butler (Eds.), In *Overtourism: Issues, realities and solutions*, 62-75. (pp. 62-75), Berlin: CPI books GmbH, Leck

Gursoy, D., Jurowski, C., & Uysal, M. (2002). Resident Attitudes: A Structural Modeling Approach. *Annals of Tourism Research*, *29*(1), 79-105.

Gündüz, A. Y. (2006). Türkiye de yoksullukla mücadele üzerine bir inceleme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *5*(15), 34-55.

Güngör A. (2011). Uluslararası Turizmde Ekonomik Çevre. İge Pırnar (Ed.), *Uluslararası Turizm İşletmeciliği*, Ankara: Nobel Yayınları, ss. 3-18

Gürbüz, A. K. (1998). *Turizmin Ekonomik Analizi*. Balıkesir: Alem Basım-Yayım

Gürçam, Ö. S. (2018). Turizm Sektörünün Ekonomi İçindeki Yeri. Dilek Şahin ve Ali Turan Bayram (Ed.), İçinde *Turizm Ekonomisi*, (ss. 151-164), İstanbul: Değişim Yayınları

Gürdal, M. (1990). *Turizm Ulaştırması*. Adım Yayıncılık: Ankara

Güripek, E. & Usta, Ö. (2018). Turizm Destinasyonlarının Rekabet Gücünün Artırılmasında Stratejik Destinasyon Yönetimi: Çeşme Alaçatı Destinasyonu Üzerine Bir Uygulama. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(4), 496-523.

Gürkan, İ. (1996). Turizm ve sosyoloji ilişkisi üzerine. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, *7*(2), 78-80.

Güzel, E. G. (2009). Turizm İşletmelerinin Pazarlanmasında Satış Yeri (Place). C. Avcıkurt, Ş. Demirkol ve B. Zengin (Ed.), İçinde Turizm İşletmelerinin Pazarlanmasında 7P ve 7C, (ss. 105-128), İstanbul: Değişim Yayınları

Haftacı, V. (2015). *İktisat Öncesi İktisat*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları

Hall, C. M., & Veer, E. (2016). The DMO is dead. Long live the DMO (or, why DMO managers don't care about post-structuralism). *Tourism Recreation Research*, *41*(3), 354-357.

Hall, C. M., Gossling, S. & Scott, D. (2015). The Routledge handbook of tourism and sustainability. Abingdon: Routledge

Haralambopoulos, N., & Pizam, A. (1996). Perceived impacts of tourism: The case of Samos. *Annals of tourism Research*, *23*(3), 503-526.

Harrison, D. (1992). International Tourism and the Less Developed Countries: The Background, In Harrison, D, (Ed.), *Tourism and the Less Developed Countries*, (pp. 1-18), London: Routledge

Hartmann, R. & Stecker, B. (2014). Sustainable urban and cultural tourism in Eastern Europe. R. Hartmann & B. Stecker Hartmann & F. Herle (Eds.), In Interkulturelles Management in Freizeit und Tourismus. pp. 207–218. Berlin: Erich Schmidt Verlag.

Hartmann, R. & Stecker, B. (2020). Development of Core Indicators for the Assessment and Analysis of Sustainable City Tourism. H. Pechlaner, E. Innerhofer ve G. Erschbamer (Eds.), In *Overtourism* (pp. 81-92). New York: Routledge.

Hepaktan, E. & Çınar, S. (2010). Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(2): 135-154

Hess, J. S. (2019). Thailand: Too popular for its own good. R. Dodds and R. W. Butler (Eds.), In *Overtourism: Issues, realities and solutions*, (pp. 111-124), Berlin: CPI books GmbH, Leck

Hiç, M. (1988), *Büyüme ve Gelişme Ekonomisi*. İstanbul: Menteş Kitabevi.

Hirst, P. & Thomson, G. (1998). *Küreselleşme Sorgulanıyor*. Çağla Erdem ve Elif Yücel, (Çev.), Ankara: Dost Yayınları

Holden, A. (2005). Tourism Studies and the Social Science, London: Routledge,

Hussein, A. T. & Saç, F. (2008). *Genel Turizm Geleceği-Gelişimi*. Ankara: Siyasal Kitabevi

Ildırar, M. (2004). *Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım

Innerhofer, E., Erschbamer, G., & Pechlaner, H. (2019). Overtourism: 3The challenge of managing the limits. H. Pechlaner, E. Innerhofer ve G. Erschbamer (Eds.), In *Overtourism* (pp. 3-13). New York: Routledge.

Işık, C. (2020). Tüketici Teorisi ve Turizm. İçinde *Turizm Ekonomisi*, (ss. 73-90), Erzurum: Atatürk Üniversitesi AÖF Yayınları

Işkın, M. (2020). Bir destinasyonun gastronomi turizmine uygunluğunun belirlenmesi üzerine keşifsel bir araştırma. *Basılmamış Doktora Tezi*, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

İbiş, S. & Batman, O. (2015), Bölgesel Kalkınmada Turizmin Rolünün Yerel Halkın Görüşleri Çerçevesinde Belirlenmesi. *İkinci Turizm ve Yönetim Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı*, 476-490, Kuşadası/Aydın

İçöz, O. (2005). Turizm Ekonomisi. Ankara: Turhan Kitabevi

İçöz, O. & Kozak, M. (1998). *Turizm Ekonomisi*. Ankara: Turhan Kitabevi

İktisat Sözlüğü, (2018). Talep Fonksiyonu Nedir?, https://www.iktisatsozlugu.com/ nedir-2248-tasarruf-fonksiyonu-#.W8Q0qmj7SM8, ET: 15.10.2018

İncekara, A. (2001). *Anadolu'da Yeni Turizm Olanakları ve Bölgesel Kalkınmadaki Yeri*, İstanbul: İTO Yayınları

Jamieson, W., & Jamieson, M. (2019). Managing overtourism at the municipal/destination level. R. Dodds and R. W. Butler (Eds.), In *Overtourism: Issues, realities and solutions*, (pp. 219-233), Berlin: CPI books GmbH, Leck

Jordão, A. C., Breda, Z., Veríssimo, M., Stevic, I., & Costa, C. (2021). Limits of Acceptable Change (LAC) for Tourism Development in the Historic Centre of Porto (Portugal). A. Mandiç, and L. Petriç, (Eds.), In *Mediterranean Protected Areas in the Era of Overtourism* (pp. 193-218), Cham: Springer International Publishing.

Jovanovic, B. (1982). Selection and The Evolution of Industry. *Econometrica: Journal of The Econometric Society*, 50, 649-670.

Kahraman, N. (2007). Turizm ve Çevre İlişkisi. Bulu ve İ. H. Eraslan, (Ed.), içinde *Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Turizm Sektörü: Sektörel Stratejiler ve Uygulamalar*, İstanbul: URAK (Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu Derneği) Yayınları.

Kar, M., Zorkirişçi, E. & Yıldırım, M. (2004). Turizmin Ekonomiye Katkısı Üzerine Ampirik Bir Değerlendirme. *Akdeniz İ.İ.B.F Dergisi*, (8), 87-112

Karaçay, H. & Erden L. (2004). Yeni Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları ve Destekleme Politikaları: Türkiye'de Bölgesel Panel Veri Setiyle Ampirik Bir Analiz. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(3)

Karaçor, Z. (1999). Enflasyonist Bekleyiş ve Enflasyonla Mücadelede Toplumsal Uzlaşma. *Basılmamış Doktora Tezi*, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Karahan, M. (2011). İstatistiksel Tahmin Yöntemleri: Yapay Sinir Ağları Metodu ile Ürün Talep Tahmini Uygulaması. *Basılmamış Doktora Tezi*, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Karluk, S. R. (2013). Temel Sektörel Gelişmeler III: Hizmetler Sektörü. Metin Toprak ve Nazım Çatalbaş (Ed.), *Türkiye Ekonomisi* İçinde, (ss. 158-187), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları

Katics, M. M., & Petersen, B. C. (1994). The Effect of Rising Import Competition on Market Power: A Panel Data Study of US Manufacturing. *The Journal of Industrial Economics*, 3, 277-286.

Kayasü, S., Pınarcıoğlu, M., Yaşar, S.S., & Dere, S. (2003). *Yerel/Bölgesel Ekonomik Kalkınma ve Rekabet Gücünün Arttırılması: Bölgesel Kalkınma Ajansları*. İstanbul: İTO Yayınları

Kazgan, G. (1997). *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*. İstanbul: Remzi Kitabevi

Keleş, R. (2004). *Kentleşme Politikası.* Ankara: İmge kitabevi

Keynes, J. M. (2010). *Genel Teori: İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi.* U. S. Akalın (Çev.), İstanbul: Kalkedon Yayınları

Kılınç, O. (2014). Temalı Restoran ve Barlar. Ed.: Özdoğan, N. *Yiyecek İçecek Endüstrisinde Trendler, Kavramlar, Yaklaşımlar, Başarı Hikayeleri* içinde, Ankara: Detay Yayıncılık.

Kızıldemir, Ö. & Sarışık, M. (2018). Turizm Arzının Planlanması. Orhan Batman, Oğuz Türkay ve Şevki Ulama (Ed.), İçinde *Turizmde Politika ve Stratejiler*, (ss. 105-123), İstanbul: Değişim Yayınları

Kiely, R. (2014). *The sociology of development: the impasse and beyond*. London: Routledge.

Klijs, J., Heijman, W., Maris, D. K., & Bryon, J. (2012). Criteria for comparing economic impact models of tourism. *Tourism Economics*, *18*(6), 1175-1202.

Klinkenberg, B. (t.y). Regression Analysis, http://ibis.geog.ubc.ca/courses/geob479/labs/Regression_Analysis_Handout.pdf, 9.11.2018

Koçak, S. Y. (2005). *Avrupa Birliğinde Yapısal Fonların Bölgesel Kalkınmaya Etkisi: İrlanda, İspanya ve Yunanistan Örnekleri.* İstanbul: İKV Yayınları.

Kotler, P. (2000). *Pazarlama Yönetimi*. Nejat Muallimoğlu (Çev.), İstanbul: Beta Yayınları

Kozak, N., Kozak, M. A. & Koza, M. (2015). *Genel Turizm İlkeler-Kavramlar*. Ankara: Detay Yayıncılık

Kozinets, R., Patterson, A., & Ashman, R. (2017). Networks of desire: How technology increases our passion to consume. *Journal of Consumer Research*, *43*(5), 659-682.

Kurumlu, D. E. (2013). KPSS Mikro İktisat, http://www.pegem.net/dosyala r/dokuman/2792013200746Mikro%20%C4%B0ktisat%20bask%C4%B1.pdf, ET: 28.10.2018

Küçükaltan, D. (2012). *Terörizmin Hedefindeki Sektör: Turizm Kronolojik Bir Yaklaşım,* Ankara: Detay Yayıncılık

Küçüktopuzlu, F. (1991). *Türkiye'ye Olan Turistik Talebin Yapısal Analizi.* Turizm Yıllığı, Ankara: Sınai Kalkınma Bankası Yayınları

Kültürel Bellek, (2018). Turist Kimdir, Kimler Turist Sayılır, http://www.kulturelbellek.com/turist-kimdir-kimler-turist-sayilir/, ET: 13.10.2018

Kütting, G. (2010). The Global Political Economy of the Environment and Tourism. New York: Palgrave Macmillan

Kütting, G. (2010). *The global political economy of the environment and tourism*. New York: Published by Palgrave Macmillan.

Leeds, M. A. & Allmen, P. V. (2017). *Spor Ekonomisi*. Onur Burak Çelik ve Meltem İnce Yenilmez (Çev.), Ankara: Palme Yayıncılık

Lickorish, L. J., & Jenkins, C. L. (2007). *Introduction to tourism*. London: Routledge.

Los, B., & Steenge, A. E. (2010). Tourism studies and input–output analysis: Introduction to a special issue. *Economic Systems Research*, *22*(4), 305-311.

Lumsdon, S. (1997). *Tourism Marketing*. London: International Thomson Business Press.

Lundberg, D. E., Krishnamoorthy, M., & Stavenga, M. H. (1995). *Tourism economics*. New York: John Wiley and Sons, Inc.

Lundberg, D. E., Stavenga. M. H. & Krishnamoorthy, M. (1995). *Tourism Economics.* New York: John Wiley & Sons, Inc.

Lundmark, L. (2006). Mobility, Migration and Seasonal Tourism Employment Evidence Forum Swedish Mountain Municipalities, *Scandinavian Journal Hospitality and Tourism,* 6(3): 197-213

Mandić, A., & Petrić, L. (2021). Summary and Outlook. A. Mandiç, and L. Petriç, (Eds.), In *Mediterranean Protected Areas in the Era of Overtourism*. (pp. 383-390), Cham: Springer International Publishing.

Manisalı, E. (1978). *Gelişme Ekonomisi*. İstanbul: Güryay Matbaacılık, İstanbul

Martin, S. (2013). Globalization and The Natural Limits of Competition. M. Neumann ve J. Wigand (Ed.), In *The International Handbook of Competition–Second Edition* (pp. 4-56). Northampton: Edward Elgar Publishing.

Mason, P. (2015). *Post-Capitalism: A Guide to Our Future*. London: Allen Lane

Mathieson, A. & Wall, G. (1982). *Tourism: Economic, Physical and Social Impacts.* Harlow: Longman Publishing

McAleese, D. (2004). *Economics for Business: Competition, Macro-stability, and Globalisation*. Harlow: Pearson Education, Financial Times Prentice Hall

McCabe, S. (2005). 'Who is a tourist?' A critical review. *Tourist studies*, *5*(1), 85-106.

McCabe, S., & Foster, C. (2006). The role and function of narrative in tourist interaction. *Journal of tourism and cultural change*, *4*(3), 194-215.

McConnell C. R. & Brue, S. L. (2005). *Macroeconomics Principles. Problems and Policies.* New York: McGraw-Hill Irwin

McCool, S. F. (1994). Planning for sustainable nature dependent tourism development: the limits of acceptable change system. *Tourism recreation research*, *19*(2), 51-55.

McIntosh, R. W., Goeldner, C. R. & Ritche, J. R. B. (1995). *Tourism Principles Practices Philosophies.* New York: John Wiley &Sons, Inc.

McMaster, I. (2006). Czech regional development agencies in a shifting institutional landscape. *Europe-Asia Studies*, *58*(3), 347-370.

MEGEP, (2011). Piyasaları İzlemek, MEB Muhasebe ve Finansman Ders Modülü, http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Piyasalar%C4%B1%20%C4%B0zlemek.pdf, ET: 10.06.2018

Mevzuat Bilgi Sistemi. (1982). Turizm Teşvik Kanunu, http://www.mevzuat.gov.tr/ Metin1.Aspx?MevzuatKod=1.5.2634&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=Turizmi+Te%u015fvik+Kanunu&Tur=1&Tertip=5&No=2634, ET: 01.11.2018

Mill R. C. & Morrison, A. (1992). *The Tourism System: An Introductory Text.* New York: Prentice-Hall International Edition

Mirze, S. K. (2010). *İşletme.* İstanbul: Literatür Yayıncılık

Monks, J. G. (1996). *İşlemler Yönetimi: Teori ve Problemler.* Sevinç Üreten (Çev.), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım

Mucuk, İ. (2014). *Modern İşletmecilik*. İstanbul: Türkmen Kitabevi

Mueller, D. C., & Yurtoglu, B. B. (2013). Efficiency Versus Market Power Through Mergers. M. Neumann ve J. Wigand (Ed.), In *The International Handbook of Competition–Second Edition* (pp. 57-87). Northampton: Edward Elgar Publishing.

Nakip, M. & Ulama, Ş. (2018). Turizm Talebinin Planlanması. Orhan Batman, Oğuz Türkay ve Şevki Ulama (Ed.), *Turizmde Politika ve Stratejiler* İçinde, İstanbul: Değişim Yayınları

National Institute. (2018). Aconomy-Its Meaning and Types. Module-2 About Economy, https://nios.ac.in/media/documents/SecEcoCour/English/Chapter-4.pdf, ET: 18.10. 2018

Nelson, C. R. (2009). Macroeconomics: an Introduction. Chapter 1: An Overwiew of Economics, http://faculty.washington.edu/cnelson/Chap01.pdf, ET: 09.10. 2018

Newstrom, j. W. & Davis, K. (1993). *Organizational Behavior: Human Behavior at Work.* New York: McGraw-Hill, IncMc

Nicoletti, G., S. Scarpetta & O. Boylaud (2000): 'Summary Indicators of Product Market Egulation With An Extension To Employment Protection Legislation', OECD Economics Department Working Papers No. 226.

Nolan, E., & Séraphin, H. (2019). 10. Venice: Capacity and tourism. *Overtourism*, Dodds and R. W. Butler (Eds.), In *Overtourism: Issues, realities and solutions*, (pp. 139-151), Berlin: CPI books GmbH, Leck 139-151.

O'Connell, J. F. (2006). Corporate Rivalry and Competition Issues in The Airline Industry. A. Papatheodorou (Ed.) In *Corporate Rivalry and Market Power*, (54-75.), New York: I.B. Tauris & Co. Ltd

Oktayer, N., Susam, N. & Çak, M. (2007). *Türkiye'de Turizm Ekonomisi.* İTO (İstanbul Ticaret Odası) Yayınları, Yayın No: 2007-69, İstanbul

Olalı, H. (1986). *Türk Turizminin Dünya Turizmine Entegrasyonu*. 1985 Turizm Yıllığı, Ankara: T.C Turizm Bankası A.Ş. Basımı

Olalı, H. (1990). *Turizm Politikası ve Planlaması*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları

Olalı, H. & Timur, A. (1988). *Turizm Ekonomisi*. İzmir: Ofis Ticaret Matbaacılık Şti.

Olgun, S. (2009). Tedarik Zinciri Yönteminde Talep Tahmini Yöntemleri ve Yapay Zeka Tabanlı Bir Talep Tahmini Modelinin Uygulanması. *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Onsøyen, L. E., Mykletun, R. J., & Steiro, T. J. (2009). Silenced and invisible: The work-experience of room-attendants in Norwegian hotels. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, *9*(1), 81-102.

Ovalı, P. K. (2007). Kitle turizmi ve ekolojik turizmin kavram, mimari ve çevresel etkiler bakımından karşılaştırılması. *Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi E-Dergisi*, *2*(2), 64-79.

Özdemir, A. & Özdemir, A. (2006). Talep Tahminlemesinde Kullanılan Yöntemlerin Karşılaştırılması: Seramik Ürün Grubu Firma Uygulaması, http://www.onlin edergi.com/MakaleDosyalari/51/PDF2006_2_10.pdf, ET: 5.11.2018

Özdemir, M. (1992). Turizmin Türkiye'nin Sosyo Ekonomik yapısına Etkileri. ISBN: 975-95376-0-5, Ankara, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi turizm Fakültesi Kütüphanesinden Elde Edilen Kaynak, Kütüphane No: 338.47.91Ö99/1992.

Özer, K. (2009). İstanbul Deniz Otobüslerinin Bir Hattında Yolcu Talep Tahmini. *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Özer, M. (2014). İktisadın Temel Kavramlarına Giriş. Mustafa Özer ve Ahmet Tiryaki (Ed.), İçinde *İktisada Giriş I*, (ss. 2-27), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınlar

Özmucur, S. (1990). *Geleceği Tahmin Yöntemleri*, İSO (İstanbul Sanayi Odası), Yayın No: 1990-2, İstanbul

Özsoy, E. (2006). Talep Tahminine Dayalı Müşteri Odaklı Üretim Planın Oluşturulması ve Bir Uygulama. *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Öztaş, K. & Karabulut, T. (2006). *Turizm Ekonomisi ve Genel Turizm Bilgileri*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım

Öztürk, N. (2010). Klasik ve neoklasik iktisatta gelir bölüşümü. *Çalışma ve Toplum*, *1*(24), 59-90.

Öztürk, S. (2003). Günümüz Dünyasında Üretim Faktörlerinden Teknoloji (Teknik Bilgi)'nin gelişimi ve Önemi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 10(2): 209-219

Pacelli, V., & Sica, E. (2021). *The economics and finance of cultural heritage: how to make tourist attractions a regional economic resource*. London: Routledge.

Page S. J. & Connell J. (2014). *Tourism A Modern Synthesis*. Cengagae Learning, Singapore: Seng Lee Press

Page, S. J. (2014). *Tourism management: Managing for change*. London: Routledge.

Page, S. J. (2016). *Turizm İşletmeciliği*. Zafer Öter (Çev., Ed.), Ankara: Nobel Yayınları

Parasız, İ. (2000). *İktisadın A, B, C'si*. Bursa: Ezgi Kitabevi

Parker, S. (2021). *The sociology of leisure*. London: Routledge.

Parr, J. B. (1999). Growth-pole strategies in regional economic planning: a retrospective view: Part 2. Implementation and outcome. *Urban Studies*, *36*(8), 1247-1268.

Pechlaner H. (1999) Konkurentnost Alpskih Destinacija Između Pritiska Tržišta I Problema Prilagođavanja. *Turizam*, 47(4), 332-344.

Pesce, M., Terzi, S., Al-Jawasreh, R. I. M., Bommarito, C., Calgaro, L., Fogarin, S., Russo, E., Marcomini, A. & Linkov, I. (2018) Selecting sustainable alternatives for cruise ships in Venice using multi-criteria decision analysis. *Science of the Total Environment*, 642, 668–678.

Petersen, W. C. (1994). *Gelir İstihdam ve Ekonomik Büyüme*. T. Güllap (Çev.), Erzurum: Atatürk Üniversitesi İİBF Yayınları

Reece, W. S. (2010). *The Economics of Tourism*, Prentice Hall, New Jersey: Pearson Education In-Upper Sandle River

Render, B. & Stair, R. M. (2000). *Quantitative Analysis for Management*. New York: Prentice-Hall Inc

Rızaoğlu, B. (2007). *Turizm Pazarlaması*, Ankara: Detay Yayıncılık,

Rickly, J. M. (2019). Overtourism and authenticity. R. Dodds and R. W. Butler (Eds.), In *Overtourism: Issues, realities and solutions*, (pp. 46-61), Berlin: CPI books GmbH, Leck

Ritchie, J. R. B. & Crouch, G. I. (2003) *The Competitive Destination: A Sustainable Tourism Perspective.* Wallingford: CABI Publisihing

Roney, S. A. (2011). *Turizm Bir Sistemin Analizi*. Ankara: Detay yayıncılık

Rostow, W. W. (1960). The Stage of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto. Cambridge. Cambridge University Press,

Samırkaş, M. & Bahar, O. (2013). *Turizm, Yoksulluk ve Bölgesel Gelişmişlik Farklılıkları*. Ankara: Detay Yayıncılık

Sarı, Y. (2016). Turizm Ekonomisi, http://yasarsari.com/wp-content/uploads/2015/02/ turizm_ekonomisi_2015.pdf, ET: 18.10. 2018

Sarıışık, M., Akova, O., Türkay, O., & Sarı, D. (2011). Turizmin Türk Ekonomisine Etkilerinin Girdi-Çıktı Analizi ile Değerlendirilmesi. *International Conference on Eurasian Economies*, 12-14 Ekim, Bişkek-Kazakistan

Scarpetta, S., Hemmings, P., Tressel, T. & Woo, J. (2002): 'The Role of Policy and Institutions for Productivity and Fi Rm Dynamics: Evidence From Micro and Industry Data', OECD Economics Department working papers no. 329.

Schermerhorn, J. R.,. Hunt, J. G. & Osborn, R. N. (1994). *Managing Organizational Behavior.* New York: John Wiley&Sons, Inc

Schiller, B. R. (1991). *The Macro Economy Today*. New York, McGraw-Hill, Inc

Scott, M. F. (1991). *A new view of economic growth*. Oxford: Oxford University Press.

Selçuk, G. N. (2015). *Turizm Ekonomisi*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları

Selçuk, G. N. & Çatal, M. F. (2007). Turizmin Erzurum Ekonomisi İçin Önemi, *Ekev Akademi Dergisi*, 11(31), 297-306

Seraphin, H., Sheeran, P., & Pilato, M. (2018). Over-tourism and the fall of Venice as a destination. *Journal of Destination Marketing & Management*, *9*, 374-376.

Sevim, B. & Ünlüönen, K. (2010). İklim Değişikliğinin Turizme Etkileri: Konaklama İşletmelerinde Bir Uygulama, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı*, 28(1): 43-66

Seyidoğlu, H. (2001). *Ekonomi ve İşletmecilik Terimleri Açıklamalı Sözlük İngilizce-Türkçe.* İstanbul: Güzel Can Yayınları

Seyidoğlu, H. (2016). Uluslararası Hizmetler Ticareti. Erol Kutlu (Ed.), *Uluslararası İktisat Teorisi* İçinde, (ss. 176-195), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınlar

Seyitoğlu, H. (1992). Ekonomik Terimler – Ansiklopedik Sözlük. Ankara: Güzem Yayınları

Seymen, D. (t.y.), İktisatta Giriş Ders Notları. www.deu.edu.tr/userweb/dilek.. ./iktisada%20 giris.ppt , ET: 18.10. 2018

Sharpley, R. (1999). Tourism, Tourist and Society, London: ELM Publication.

Sharpley, R. (2000). Tourism and sustainable development: Exploring the theoretical divide. *Journal of Sustainable tourism*, *8*(1), 1-19.

Sharpley, R. (2005). The Accommodation Sector: Managing For Quality. L. Pender ve R. Sharpley (Eds.) İçinde *The Management Of Tourism*, (pp. 14-27), London: SAGE Publications Ltd

Sharpley, R. (2020). Tourism, sustainable development and the theoretical divide: 20 years on. *Journal of sustainable tourism*, *28*(11), 1932-1946.

Sinclair, M. T., & Sutcliffe, C. M. (1982). Keynesian income multipliers with first and second round effects: an application to tourist expenditure. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, *44*(4), 321-338.

Sivrikaya, O. (2013). *A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree Of Doctor Of Philosophy*. İstanbul: Oka University Institute of Social Science

Sloan, P., Legrand, W., & Chen J. S. (2013). Sustainability in the hospitality industry: principles of sustainable operations, Abingdon: Routledge

Smeral, E. (2006). Tourism satellite accounts: a critical assessment. *Journal of Travel Research*, *45*(1), 92-98.

Smith, A. (2013). *Ulusların Zenginliği*. H. Derin (Çevi.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Song, H. & Li, G. (2008). Tourism Demand Modelling and Forecasting-A Review of Recent Research. *Tourism Management*, 29(2): 203-220

Stepchenkova, S. & Eales, J. S. (2011). Destination Image as Quantified Media Messages: The Effect of News on Tourism Demand. *Journal of Travel Research*, 5(2): 198-212

Stigler, G. J. (1957). Perfect Competition, Historically Contemplated. *Journal of Political Economy*, *65*(1), 1-17.

Stiglitz, J. E. (1997). *Principles of Macro-Economics*. New York: W. W. Norton & Company

Stockman, A. C. (1996). *Introduction to Macroeconomics*. Orlando-Florida, Harcourt Brace &Company

Stronge, W. B., & Redman, M. (1982). US tourism in Mexico: An empirical analysis. *Annals of Tourism Research*, *9*(1), 21-35.

Stynes, D. J. (1997). Economic Impacts of Tourism. V. Arnold (Ed), In Economic Impacts of Tourism: A Handbook for Tourism Professionals, https://silo.tips/download/economic-impacts-of-tourism-a-handbook-for-tourism-professionals, Erişim Tarihi: 25.11.2022

Swart, W. W., Var, T., & Gearing, C. E. (1978). Operations research applications to tourism. *Annals of Tourism Research*, *5*(4), 414-428.

Şahin, B. & Şahin, S. (2014). Turizmin Ekonomik Etkilerinin Ölçümü. F. Özkök (Ed.), İçinde *Turizm Ekonomisi*, (ss. 193-247), Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları

Şahin, D. (2018). Ekonomi İle İlgili Temel Kavramlar. Dilek Şahin ve Ali Turan Bayram (Ed.), İçinde *Turizm Ekonomisi*, (ss. 15-39), İstanbul: Değişim Yayınları

Şahin, Ö. Ş. (2002). *Yapay sinir ağları yardımı ile dinamik bir senaryo analizi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İTÜ.

Şengel, O., & Koc, A. (2022). Bibliometric review of studies on sustainable tourism and climate change in 2019. *Turismo y Sociedad*, *31*, 161-176.

Şengel, Ü. & Zengin, B. (2014). İstanbul Kapalı Çarşı Esnafının Turizm Algısı Üzerine Bir Araştırma. *13. Geleneksel Turizm Paneli*, (ss. 160-170), İstanbul

Şengel, Ü. (2014). Bilgi Ekonomisindeki Teknolojik Gelişmelerin Türkiye'deki Turizm Sektörüne Etkileri. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler, İstanbul

Şengel, Ü. (2015). Bitlis İlinin Kalkınmasında Turizmin Rolü: Yerel Paydaşlar Üzerine Bir Araştırma. *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Şengül, S. (2018). Türkiye Turizm Politikalarının Şura Karaları ve 2023 Türkiye Turizm Stratejisi Açısından Değerlendirilmesi. Orhan Batman, Oğuz Türkay ve Şevki Ulama (Ed.), İçinde *Turizmde Politika ve Stratejiler*, (ss. 37-65), İstanbul: Değişim Yayınları

Şit, M. (2016). Türkiye'de Turizm Sektörünün İstihdama Katkısı. *Akdeniz Yaklaşımlar Dergisi*, 7(1): 101-117

TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2019). Turizm Yatırım ve İşletme Bakanlık Belgeli Tesis İstatistiği, http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR-201136/turizm-yatirim-ve-isle tme-bakanlik-belgeli-tesis-istati-.htm, ET: 28.02. 2019

TDK (Türk Dil Kurumu). (2018). Ekonomi. http://www.tdk.gov.tr/index.php? option=com_ gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5bc8709c647741.58320264,ET: 18.10.2018

TDK (Türk Dil Kurumu). (2018). İktisat. http://www.tdk.gov.tr/index.php ?option=com_ gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5bc849153e7e24.37367969, ET: 18.10.2018

Tek, Ö. B. (1999). *Pazarlama İlkeleri Global Yönetimsel Yaklaşım Türkiye Uygulamaları*. İstanbul: Beta Yayınları

Tekin, M. (2009). *Üretim Yönetimi*: Cilt 1. Konya: Günay Ofset Yayınları

Temeloğlu, E. (2014). Turizm Piyasasında Fiyatın Belirlenmesi. Ferrah Özkök (Ed.), *Turizm Ekonomisi* İçinde, Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları, ss. 75-84

TEPAV, (2007). Çek Cumhuriyet'inde Bölgesel Kalkınma. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Yönetişim Etütleri, https://www.tepav.org.tr/upload/files/1271250638r4812.Cek_Cumhuriyetinde_Bolgesel_Kalkinma.pdf, Erişim Tarihi: 10.07.2015

Thirlwall, A. P. (1977). *Growth and Development*. New York: Halsted Press.

Tirole, J. (1988) Theory of industrial organization. Cambridge: MIT, MA

Tiryaki, A. (2014). Talep ve Arz Esneklikleri ve Uygulamaları. Mustafa Özer ve Ahmet Tiryaki (Ed.), *İktisada Giriş I* İçinde, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, ss. 48-74

Tomanbay, M. (2019). İktisadi düşüncenin gelişimi ve iktisat okulları. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *8*(15), 31-45

Tonus, Ö. (2015). Türkiye Ekonomisinin Kurumsal Yapısı ve Dönüşümü. Zerrin Sungur (Ed.), *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı* İçinde, (ss. 118-147), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınlar

Topallı, N. (2015). Turizm Sektörünün Türkiye'nin Ekonomik Büyümesi Üzerine Etkisi: 1963-2011. *International Journal of Economic and Administrative Studies*, 7(14), 339-352

Torres-Delgado, A., & Saarinen, J. (2014). Using indicators to assess sustainable tourism development: a review. *Tourism Geographies*, *16*(1), 31-47.

Toskay, T. (1989). *Turizm: Turizm Olayına genel Bir Yaklaşım*. İstanbul: Der Yayınları

Tribe, J. (2005). *Strategy For Tourism*. L. Pender ve R. Sharpley (Eds.) İçinde *The Management Of Tourism*, (pp. 119-134), London: SAGE Publications Ltd

Tunçbilekli, P. (2006). Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi: Nevşehir Örneği. *Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi*, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde

Turan, M. (2007). Fayda-Maliyet Analizi Kapsamında Kızılcahamam Soğuksu Milli Parkı İncelemesi, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara Üniversitesi SBE, Ankara

Turhan, G. T. (2012). Kara Sınır Komşuları ile Ticaretin Türkiye'nin Kalkınmasına Etkisi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

Turizm Gazetesi. (2018). 16 Ülkeden "Türkiye'ye Gitmeyin" Uyarısı, https://www. turizmgazetesi.com/news.aspx?id=78498, ET: 24.12.2018

Tutar, E. (1991), Bölgesel Kalkınma Planı Olarak Güneydoğu Anadolu Projesi'nin Türkiye ve Avrupa Topluluğu Tarımlarının Uyumlaştırılmasına Etkisi, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir

TÜİK. (2019). Temel İstatistikler: Eğitim, Kültür, Spor ve Turizm, http://tuik.gov.tr/Ust Menu.do?metod=temelist, ET: 27.02.2019

TÜRSAB (Türkiye Seyahat Acentaları Birliği). (2018). Turist Sayısı ve Turizm Geliri, https://www.tursab.org.tr/tr/turizm-verileri/istatistikler/turist-sayisi-ve-turizm-geliri, ET: 24.12.2018

TÜRSAB (Türkiye Seyahat Acentaları Birliği). (2019). Turizm Verileri, https://www. tursab.org.tr/tr/turizm-verileri/istatistikler, ET: 15.01.2019

TÜRSAB (Türkiye Seyahat Acentaları Birliği). Acenta Sayısı, https://www.tursab.org.tr /uye-acentalar, ET: 28.02.2019

Unur, K. (2004). Turizmin Ekonomik Etkilerinin Ölçülmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(4), 114-142

Unurlu, Ç. (2014). Ekonomi ve Turizm Kavramları. Ferrah Özkök (Ed.), *Turizm Ekonomisi* İçinde, (ss. 1-22), Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları

UNWTO (World Tourism Organization). (1991). A Proposal for a Toursim Satellite Account and Information System for Tourism. Demand, *International Conference on Travel and Tourism Statistics*, Ottawa

UNWTO (World Tourism Organization). (2001). General Guidelines for Developing the Toursim Satellite Account (TSA). Measuring Total Tourism Demand, Madrid: UNWTO Pub.

UNWTO (World Tourism Organization). (2018). *UNWTO Tourism Highlights 2018 Edition*, UNWTO Publishing

UNWTO (World Tourism Organization). (2019). International Tourist Arrivals Reach 1.4 billion Two Years Ahead of Forecasts, https://www2.unwto.org/press-release/2019-01-21/international-tourist-arrivals-reach-14-billion-two-years-ahead-forecasts, ET: 12.05.2019

UNWTO (World Tourism Organization). (2022). Tourism Grows 4% in 2021 But Remains Far Below Pre-Pandemic Levels. https://www.unwto.org/news/tourism-grows-4-in-2021-but-remains-far-below-pre-pandemic-levels, Erişim Tarihi: 24.07.20222

UNWTO (World Tourism Organization). (2024). International tourism to reach pre-pandemic levels in 2024, *UN Tourism Barometer*, https://www.unwto.org/un-tourism-world-tourism-barometer-data, ET: 05.02.2024

Uriely, N. (2005). The tourist experience: Conceptual developments. *Annals of Tourism research*, *32*(1), 199-216.

Usta, Ö. (2014). *Turizm Genel ve Yapısal Yaklaşım*. Ankara: Detay Yayıncılık

Uygur, S. M., & Baykan, E. (2007). Kültür turizmi ve turizmin kültürel varlıklar üzerindeki etkileri. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, (2), 30-49.

Uzunoğlu, S., Aytaç, A., Yıldız, N., Yıldırak, K. & Atakişi, A. (2008). *Temel Ekonomi*. İstanbul: Literatür Yayıncılık

Ünay, S. (2009). Küresel Kalkınma Paradigmasının evriminde Kurumsal Etkenler ve Dünya Bankası. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi*, 41, 87-111

Ünlüönen, K., Tayfun, A. & Kılıçlar, A. (2015). *Turizm Ekonomisi*. Ankara: Nobel Yayınları

Ünsal, E. M. (2014). *Makro İktisada Girişi*. Ankara: İmaj Kitapevi

Ünüsan, Ç. & Sezgin, M. (2004). *Turizm Pazarlaması*. Konya: Atlas Kitabevi

Üreten, S. (2005). *Üretim/İşlemler Yönetimi, Stratejik Kararlar ve Karar Modelleri.* Ankara: Gazi Kitabevi.

Ürger, S. (1993). *Genel Turizm Bilgisi*. Antaylya: Akdeniz Ünversitesi Basımevi

Van der Borg, J., Costa, P., & Gotti, G. (1996). Tourism in European heritage cities. *Annals of tourism research*, *23*(2), 306-321.

Vickers, J. (1995). Concepts of Competition. *Oxford Economic Papers*, 47,1-23.

Vodeb, K. (2012). Competition In Tourism In Terms Of Changing Environment. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, *44*, 273-278.

Wall, G. (2019). Perspectives on the environment and overtourism. R. Dodds and R. W. Butler (Eds.), In *Overtourism: Issues, realities and solutions*, (pp. 27-45), Berlin: CPI books GmbH, Leck

Wanhill, S. (2013). The Nature and Development of Visitor Attractions. In *Handbook of Tourism Economics: Analysis, New Applications and Case Studies* (pp. 259-279). London: World Scientific Publishing

Weaver, D. & Lawton, L. (2014). *Tourism Management,* Melbourne: John Wiley Sons

Weaver, D. & Oppermann, M. (2000). *Tourism Management,* Australia: John Wiley Sons

Woodruff, R. B. (1997). Customer Value: The Next Source for Competitive Advantage. *Journal of Academy of Marketing Science*, 25(2): 139-153

Wysocka, A. S. (2009). Theories of regional and local development-abridged review. *Bulletin of Geography. Socio-economic series*, 12, 75-90.

Yağcı, Ö. (2003). *Turizm Ekonomisi*. Ankara: Detay Yayıncılık

Yağcı, Ö. (2007). *Turizm ekonomisi*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Yanardağ, M. Ö. ve Avcı, M. (2012). Turizm Sektöründe İstihdam Sorunları: Marmaris, Fethiye, Bodrum İlçeleri Üzerine Ampirik Bir İnceleme. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 3(2): 39-62

Yapıcı, O. Ö. (2018). Turizm Talebi. Dilek Şahin ve Ali Turan Bayram (Ed.), İçinde *Turizm Ekonomisi*, (ss. 57-73), İstanbul: Değişim Yayınları

Yarcan, Ş. (1998). *Türkiye'de Turizm ve Uluslararasılaşma*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları

Yeşiltaş, M. & Öztürk, İ. (2008), Bölgesel Kalkınma Çerçevesinde Alternatif Turizm Faaliyetlerine Yönelik Bir Değerlendirme: Sivas Örneği. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 9(1), 1-18

Yıldırım, H. M. (2008). Türkiye Turizminin Ekonomik Kalkınma Üzerindeki Etkisinin Analizi. *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yıldırım, K., Bakırtaş, İ., Yılmaz, R. & Esen, E. (2012). *Makro İktisada Giriş*. Ankara: Pelikan Yayınları

Yıldırım, M. & Örnek, İ. (2012). W.W. Rostow'un Kalkınma Aşamaları Yaklaşımına Göre Gaziantep Ekonomisinin İncelenmesi. http://www.tek.org.tr/dosyalar/gaziantep3.pdf, Erişim Tarihi: 10.07.2015

Yıldırım, N. T. (2015). Fiyatlandırma ve İnternet Ortamında Fiyatlandırma Stratejisi. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(8): 10-29

Yıldız, S. (2007), Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Sağladığı Katkılar ve Göller Bölgesi Uygulaması, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

Yılmaz, G. Ö. & Girgin, G. K. (2014). Turizmin Ekonomik Etkileri. Ferrah Özkök (Ed.), İçinde *Turizm Ekonomisi*, (ss. 157-192), Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları

Yılmaz, K. G. (2013). Birincil ve İkincilerin Verilerin Kullanımı Yoluyla Antalya İli Turizm Talep Tahmini. *Basılmamış Doktora Tezi*, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yılmaz, S. (2006). *Makro Ekonomik Teoride yatırım Büyüme ve Enflasyon*. İstanbul: Beşir Kitabevi

Yüksek, T., Cengiz, T., & Yüksek, F. (2008) Doğal Alanlarda Festival Etkinliklerinin Koruma-Kullanma Açısından Değerlendirilmesi: Artvin Kafkasör Kültür, Sanat ve Turizm Festivali Örneği, *Ekoloji*, 17(67), 37-45.

Yülek, M. A. (1997). İçsel Büyüme Teorileri, Gelişmekte Olan Ülkeler ve Kamu Politikaları Üzerine. *Hazine Dergisi*, 6, 1-15,

Zengin, B. (1999). *Turizm Coğrafyası*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Basımevi

Zengin, B. (2010). Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisine Reel ve Moneter Etkileri, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 5(1): 102-1026

Zengin, B. & Oğuz, H. U. (2018). Türkiye'de Kalkınma Planları ve 10. Kalkınma Planı Turizm Özel İhtisas Raporu. Orhan Batman, Oğuz Türkay ve Şevki Ulama (Ed.), İçinde *Turizmde Politika ve Stratejiler*, (ss. 228-256), İstanbul: Değişim Yayınları,

Zengin, B., Şengel Ü. & Yılmazer, A. (2017). Uluslararası Seyahat İşletmeciliğine Giriş. Burhanettin Zengin, Mehmet Sarıışık ve Cevdet Avcıkurt (Ed.), *Uluslararası seyahat İşletmeciliği* İçinde, İstanbul: Değişim Yayınları, ss. 5-39

Zhu, L. (2020). *Services of General Economic Interest in EU Competition Law*. Berlin: TMC Asser Press.

Zurnacı, Z. ve Karagöz, M. (2015). İkili Vize Serbestliği Anlaşmalarının Gelen Turist Sayılarına Etkisi: Türkiye Örneği, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi* (32): 18-38

Türk Müziği Eserleriyle Orkestra
Konser Albümü

ORKESTRA ALBÜMÜ III

EDİTÖR:
Dr.Ali Gürsan SARAÇ

nobel

Türk Müziği Eserleriyle Orkestra Konser Albümü ORKESTRA ALBÜMÜ III
Editör: Dr. Ali Gürsan Saraç

Yayın No.: 2248
E-ISBN: 978-625-393-785-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Saraç, Ali Gürsan.
Türk Müziği Eserleriyle Orkestra Konser Albümü Orkestra Albümü III / Ali Gürsan Saraç
1. Basım, 202 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
E-ISBN: 978-625-393-785-0
1. Uzun İnce Bir Yoldayım, 2. Erik Dalı, 3. Mehter Marşı, 4. Nevruz Halayı, 5. Çökertme, 6. Çayır Çimen Geze Geze, 7. Deniz Üstü Köpürür, 8. Çemberimde Gül Oya, 9. Yörük Ali, 10. Kaytağı, 11. Galib'in Şarkısı, 12. Şimsekler Yolu Balesinden, 13. Ana Kalbi, 14. Şelpe, 15. Fincan Fincana, 16. Pınarın Başında Ceviz

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 6

1. UZUN İNCE BİR YOLDAYIM 9
2. ERİK DALI 12
3. MEHTER MARŞI 15
4. NEVRUZ HALAYI 21
5. ÇÖKERTME 23
6. ÇAYIR ÇİMEN GEZE GEZE 26
7. DENİZ ÜSTÜ KÖPÜRÜR 29
8. ÇEMBERİMDE GÜL OYA 31
9. YÖRÜK ALİ 34
10. KAYTAĞI 37
11. GALİB'İN ŞARKISI 40
12. ŞİMŞEKLER YOLU BALESİ 46
13. ANA KALBİ 52
14. ŞELPE 56
15. FİNCAN FİNCANA 61
16. PINARIN BAŞINDA CEVİZ 63
17. FİKRİMİN İNCE GÜLÜ 69
18. ERDİ BAHAR ERDİ YİNE 72
19. EFEM 78

KAYNAKÇA 195
ÖZGEÇMİŞ 197

KAYNAKÇA

Aydoğan.S.,(2023).Hayat Şarkılarla Güzel, Ankara: Arkadaş Yayınevi

Bilgin,S.,Saraç,A.G. ve Tuğcular,E.(2011). "Orkestra Albümü II".Muğla: Esin

Dotzauer, F. Exercices for Violoncello, Book 1 G.SCHIRMER,Inc., Hal.Leonard ,Corporation.

Fischer, C. Tutors Methot for the Violoncello (New and Revised Edition Celebrated), 6 Fourth Ave, New York,1891.

Miedlar, M. Szkola na Wıolonczele, Czesc 1 Szkota, Polskie Wydawnictwo Muzyczne.

MEB.,(2019).Güzel Sanatlar Lisesi Çalgı Eğitimi Ders Kitabı 9.Ankara:Devlet Kitapları MEB Yayınları 6512

MEB.,(2019).Güzel Sanatlar Lisesi Çalgı Eğitimi Ders Kitabı 10.Ankara:Devlet Kitapları MEB Yayınları 6513

MEB.,(2019).Güzel Sanatlar Lisesi Çalgı Eğitimi Ders Kitabı 11.Ankara:Devlet Kitapları MEB Yayınları 6862

MEB.,(2019).Güzel Sanatlar Lisesi Çalgı Eğitimi Ders Kitabı 12.Ankara:Devlet Kitapları MEB Yayınları 7093

Özgür, Ü. ve Aydoğan,S.,(2015) Gelenekten Geleceğe Makamsal Türk Müziği, Ankara:ArkadaşYayınevi.

belirlenen devinişsel hedefler ve hedef davranışların gerçekleşme dereceleri".Erzurum:Doktora Tezi

European Journal of Education Studies, Volume 3, Issue 10, October, ISSN-L: 2501-1111, 460-474

Saraç,A.G.(2016). "Müzik Öğretiminde Etkinlik Temelli Yeni Yaklaşımlar İle 5 Öğretim Modülü Önerisi" III.rd International Eurasian Educational Research Congress, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi;

Saraç,A.G.(2016). Müzik Eğitiminde Özel Öğretim İlke Yöntem ve Teknikleri I.Ankara:Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic.Ltd.Şti.;

Saraç,A.G.(2016). Müzik Eğitiminde Özel Öğretim İlke Yöntem ve Teknikleri II.Ankara:Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic.Ltd.Şti.;

*Saraç,A.G.(2008)**.** "Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümlerinde Çalgı Öğretimindeki Performansın Değerlendirilmesi".Erzurum:Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, Sayı:21*

*Saraç,A.G.(2003)**..** "Bilgi İşlem Yaklaşımına Göre Çalgı Öğrenme Sürecine Dayalı Olarak Planlı Programlı Çalışma Alışkanlıklarına Bir Model Önerisi".Muğla: Muğla Üniversitesi, Cenap Birgili Amfisi;*

*Saraç,A.G..(2010)**.** "Orkestra Albümü I".Muğla: Esin Basımevi;*

Saraç, A.G., Bilgin, S. (2010). Piyano Eşlikli Çocuk ve Gençlik Şarkıları. Muğla: Esin Basımevi;

Say, A. Müzik Sözlüğü, Müzik Ansiklopedisi, Ankara, 2002.

Sözer, V.,(1996). Müzik Ansiklopedik Sözlük, Geliştirilmiş Dördüncü Basım, İstanbul.

Sun, M. (2000). Kır Çiçekleri 100 Türkü. Ankara: Yurtrenkleri Yayınevi;

TÜRKİYE HAC FONU

Ali Can Yenice

nobel bilimsel

TÜRKİYE HAC FONU

Ali Can Yenice

Yayın No.: 2319
ISBN: 978-625-393-974-8
E-ISBN: 978-625-393-975-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet
yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Dilek Gezgin -dilek@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yenice, Ali Can.
Türkiye Hac Fonu / Ali Can Yenice
1. Basım, XII + 158 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-974-8
E-ISBN: 978-625-393-975-5
1. İslami Finans 2. İslami Sosyal Finans 3. Türkiye Hac Fonu

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İçindekiler

Ön Söz vii

Takdim ix

Dünyada İslami Finans 1

Neden Bir Hac Fonuna İhtiyacımız Var? 3

Tabung Haji Nedir? 9

Saha Araştırması I 57

Saha Araştırması II 89

Türkiye'deki Hac Uygulaması 117

Türkiye Hac Fonu (THF) 121

Son Söz 139

Kaynakça 143

Ekler 153

Kaynakça

Açıkgöz, R. (2010). *Yoksullukla Mücadelede Üçüncü Sektör: Gönüllü Kuruluşlar Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma*. Fırat Üniversitesi.

Ahmed, H. (2011). Maqasid al-Shari'ah and Islamic Financial products: A Framework for Assessment. *ISRA International Journal of Islamic Finance*, *3*(1), 149–160.

Ahmad, K., Mohammed, M. O., & Abdul Razak, D. (2012). Case of Pilgrimage Funds Management Board. IIUM Journal of Case Studies in Management, 3(2), 17–31.

Aiken, M. (2002). *Managing Values : the reproduction of organisational values in social economy organisations*. The Open University.

Amin, A., Cameron, A. ve Hudson, R. (2002). *Placing the Social Economy*. *Placing the Social Economy*. doi:10.4324/9780203166123

Alrifai, T. (2017). *İslami Finans ve Yeni Finansal Sistem: Gelecekteki Finansal Krizlerden Korunmak için Ahlaki Bir Yaklaşım*. Buzdağı Yayınları.

Anheir, H. K. (2005). *Nonprofit Organizations: Theory, Management, policy*. *Routledge*. doi:10.1109/IS3C.2016.111

Apaydın, Y. (2001) Karz, TDV İslâm Ansiklopedisi. Ankara.

Apaydın, Y. (2002). *Kefâlet*, TDV İslâm Ansiklopedisi. Ankara.

Arshad, M. N. M. ve Haneef, M. A. M. (2016). Third sector Socio-Economic models: How waqf fits in? *Institutions and Economies*, *8*(2), 72–90.

Asutay, M. (2012). Conceptualising and Locating the Social Failure of Islamic Finance: Aspirations of Islamic Moral Economy vs. the Realities of Islamic Finance. *Asian and African Area Studies*, *11*, 93–113.

Atbani, F. M. ve Trullols, C. (2019). *Finansın Sosyal Etkisi ve Gücü*. İstanbul: Albarak Yayınları.

Austin, J., Stevenson, H. ve Wei-Skillern, J. (2006). Social and Commercial Entrepreneurship: Same, Different or Both? *Entrepreneurship theory and practice*, *30*(1), 1–22.

Aykaç, A. (2018). *Dayanışma Ekonomileri: Üretim ve Bölüşüme Alternatif Yaklaşımlar*. İstanbul: Metis Yayınları.

Aytaç, S. E. ve Çarkoğlu, A. (2019). *Türkiye'de Bireysel Bağışçılık ve Hayırseverlik 2019*. https://www.raporlar.org/turkiyede-bireysel-bagiscilik-ve-hayirseverlik-raporu-tusev/ adresinden erişildi. E.T. 11/03/2022

Bakar, N. M., Yasin, N., & Bakar, H. (2020). The Contemporary Role of Tabung Haji Malaysia in Fulfilling Sustainability via Islamic Social Finance. *Journal of Islamic Finance*, *9*(2).

Baig, U. (2016). Hajj Management in Pakistan in the Light of Experience of Tabung Haji of Malaysia. *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, *2*(2), 13–39. https://doi.org/10.12816/0036622

Badelt, C. (2003). Entrepreneurship in Nonprofit Organizations: Its Role in Theory and in the Real World Nonprofit Sector. *The Study of Nonprofit Enterprise: Theories and Approaches* içinde (ss. 139–169).

Baloğlu, Z. (1994). *Türkiye Üçüncü Sektör Raporu: Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. İstanbul.

Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., & Merrouche, O. (2013). Islamic vs. conventional banking: Business model, efficiency and stability. *Journal of Banking & Finance*, *37*(2), 433–447. https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2012.09.016

Bilen, M., Bilgin, R., & Yenice, A. C. (2021). *Özel Amaçlı Fon Uygulamaları: Hac ve Zekât Fonu, Uluslararası İslami Finans Kurumları ve Türkiye, Nobel Yayınları.*

Borhan, J. T., & Sa'ari, C. Z. (2005). The Role of Tabung Haji as a Deosit Mobilizer of Muslims in Malaysia, 1969-1990: A Historical Approach. *Journal of Al-Tamaddun*, *1*(1), 215–234. https://doi.org/10.22452/JAT.vol1no1.8.

Boynukalın, E. (2003). MaKâsıdü'ş-Şerîa, *27*, 423–427. Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi, Ankara.

Borzaga, C. ve Defourny, J. (2001). *The Emergence of Social Enterprise*. Routledge.

Buğra, A. (1995). *İktisatçılar ve İnsanlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Cebeci, İ. (2015). İslam İktisat Felsefesi ve Teorisi Literatürü: Eleştirel Bir Değerlendirme. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, *13*(25-26), 139–163.

CIRIEC. (2016). *Recent Evolutions of the Social Economy in the European Union*. *Revija za socijalnu politiku* (C. 25). doi:10.3935/rss.v25i2.1543

COOS. (2020). What is a cooperative? *International Cooperative Alliance*.

Corry, O. (2010). Defining and Theorizing the Third Sector. *Third Sector Research* içinde (ss. 1–342). doi:10.1007/978-1-4419-5707-8.

Creswell, J. W. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşıma Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Creswell, J. W. (2017). *Araştırma Deseni: Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*. Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.

Çağırıcı, M. (1998), Hayır, *17*, 43–46, Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi, Ankara.

Çağırıcı, M. (2000a). İhsan, *21*, 544–546, Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi, Ankara.

Çağırıcı, M. (2000b). İnfak, *22*, 289–290, Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi, Ankara.

Davutoğlu, A., Tabakoğlu, A., Ertem, A., & vd (Eds.) (2005). *Osmanlı Medeniyeti: Siyaset, İktisat, Sanat: Osmanlı'da ve Günümüzde Vakıf Müessesesi*. İstanbul: Klasik Yayınları.

Defourny, J. ve Nyssens, M. (2010). Conceptions of social enterprise and social entrepreneurship in Europe and the United States: Convergences and divergences. *Journal of Social Entrepreneurship*, *1*(1), 32–53. doi:10.1080/19420670903442053

Defourny, J. ve Pestoff, V. (2008). Images and Concepts of the Third Sector in Europe. *Comparative and General Pharmacology*, (08), 38.

DİB (2020). Kur'an Yolu Tefsiri, https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/252/245-ayet-tefsiri.

Doğanay, A., Ataizi, M., Şimşek, A., & Salı Jale B., Akbulut, Yavuz (2012). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

DSM (2022). Launching of Report on The Key Findings Population and Housing Census of Malaysia 2020.

Duman, A. (2008). Sadaka, *35*, 383–384, Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi, Ankara.

Ege, R. (2011). Gönüllülük, Din ve Din Eğitimi. *Dinî Araştırmalar*, *14*(38), 5–16.

El-Ashker, A., & Wilson, R. (2019). *İslam İktisadının Kısa Tarihi*. İstanbul: İktisat Yayınları.

Erkal, Mehmet, (2013), Zekât, Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi, Ankara.

Eskandar, M., & Seho, M. (Eds.) (2017). *Islamic Finance in Malaysia: Growth & Development: The Run-up to Islamic Finance*. Pearson Malaysia Sdn Bhd.

ES. (2016). *Social Economy - Study for the IMCO Committee*. *Directorate-General For Internal Policies - Policy Department a Economic and Scientific Policy*. doi:10.1017/CBO9781107415324.004

Etzioni, A. (1973). The Third Sector and Domestic Missions. *Public Administration Review*, *33*(4), 314. doi:10.2307/975110

Evers, A. ve Laville, J.-L. (2004). *The Third Sector in Europe*. (A. Evers ve J.-L. Laville, Ed.)*Edward Elgar* (C. 53). doi:10.1017/CBO9781107415324.004.

Fuad, Nor Amanda Binti Ahmad (2019). *A Pilgrimage Financial Motives: Lesson to be Drawn From Tabung Haji Malaysia* (Master Thesis). Hamad Bin Khalifa University.

Genç, M. (2013). *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Geray, C. (2014). *Kooperatifçilik*. Ankara: Nika Yayınevi.

Ghazanfar, S. M. (2016). İktisadi Düşünce Tarihi: Schumpeterci "Büyük Kayıp Halka", Yitik Arap-İslam Mirası ve Literatür Kaybı. S. M. Ghazanfar ve T. Lowry (Ed.), *Orta Çağ İslam İktisat Düşüncesi* içinde (ss. 113–133). İstanbul: Klasik Yayınları.

Graeber, D. (2011). *Debt: The First 5000 Years*. *MelvilleHouse*. Brokoklyn, New York. https://www.m-culture.go.th/mculture_th/download/king9/Glossary_about_HM_King_Bhumibol_Adulyadej's_Funeral.pdf adresinden erişildi.

Grigore, A. A. (2013). Social economy entities: a worldwide overview. *Review of Applied Socio-Economic Research*, *6*(2), 111–120.

Günay, H. M. (2012). Vakıf, *42*, 475–479, Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi, Ankara.

Güvercin, C. H. (2004). Sosyal Güvenlik Kavramı ve Türkiye'de Sosyal Güvenliğin Tarihçesi. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, *57*(2), 89–95. https://doi.org/10.1501/Tipfak_0000000105.

Hasan, S. (2020). *İnsan Güvenliği ve Hayırseverlik: İslami Yaklaşımlar ve Çoğunluğu Müslüman Olan Ülkelerdeki Uygulamalar*. Albaraka Yayınları.

Hansmann, H. B. (1980). The Role of Nonprofit Enterprise. *The Yale Law Journal*, *89*(5), 835. doi:10.2307/796089.

Heaton, M. M. (2021). Decolonising the Hajj: Nationalist Politics and Pilgrimage Administration the British Empire in the Mid-twentieth Century. *The Journal of Imperial and Commonwealth History*, *49*(2), 284–311. https://doi.org/10.1080/03086534.2020.1848031.

ICD, R. (2020). *Islamic Finance Development Report 2020.*

IFSB (2009). *Guiding Principles on Sharî'ah Governance System For Institutions Offering Islamic Financial Services: IFSB 10*. Alıntılanan yer: ISLAMIC Fınancıal Servıces Board website: www.ifsb.org. E.T. 11/02/2022

ILO&COPAC. (2016). *Kooperatif İstatistikleri Odak Noktası: Türkiye*.

IRS. (2020). Internal Revenue Service (IRS). *501(C)3*. 28 Eylül 2020 tarihinde https://www.irs.gov/charities-non-profits/charitable-organizations/exemption-requirements-501c3-organizations adresinden erişildi.

IRTI (1995a). *Tabung Haji as an Islamic Financial Institution: The Mobilization of Investment Resources In An Islamic Way And The Management of Haji* (IDB Prize Winners' Lecture Series No. 4). Saudi Arabia.

IRTI (1995b). Tabung Haji as an Islamic Financial Institution: The Mobilization of Investment Resources in An Islamic Way and The Managment of Hajj.

IRTI (2014). *Islamic Social finance Report 2014.*

IRTI (2015). *Islamic Social Finance Report 2015.*

IRTI (2017). *Islamic Social Finance Report 2017.*

IRTI (2020). *Islamic-Social-Finance Report 2020.*

Ismail, S., & Hasan, H. (2020). The Conduct of the Hajj in Malaysia and Its Economic Impact on The Society:1963-2005. *Journal of Islamic, Social, Economics and Development (JISED)*, *5*(34).

Işık, V. (2016). *Çalışmanın Değişen Anlamı ve Üçüncü Sektör İstihdamı Çerçevesinde Türkiye'deki Sosyal Girişim İstihdamının Analizi: Ashoka Örneği*. Gazi Üniversitesi.

İnalcık, H. (2009). *Devlet-i Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Jan Wasİm, S. M., Othman Bin, A. A. & Farooq, W. (2021). Regulatory arrangement for shariah governance practice of Islamic Banking Institutions in Pakistan: Issues and challenges. Hitit İlahiyat Dergisi, 20(1), 167-194.

Kalkınma Bakanlığı T.C. (2014). *Kamu İşletmeciliği: Özel İhtisas Komisyonu Raporu* (C. 7). Ankara.

Kallman, E. ve Clark, T. N. (2016). The United States. *The Third Sector: Community Organizations, NGOs, and Nonprofits* içinde.

Kaya, S. (2007). *XVIII. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Nazari ve Tatbiki Olarak Karz İşlemleri* (Doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İlahiyat Anabilim Dalı, İslam Hukuku Bilim Dalı.

KB. (2018). *On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) Kalkınma Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları*. Ankara.

Keleş, R. (1976). *Toplum Bilimlerinde Araştırma ve Yöntem, Sevinç Matbaa, Ankara.*

Khan, A. M. (2017). *Hz. Peygamberin (sav) İktisadi Öğretileri*. İGİAD. https://igiad.org.tr/images/2017/09/HzPeygamberinIktisadiOgretileri_M.pdf

Kingma, B. R. (2003). Public Good Theories ofthe Nonprofit Sector Weisbrod Revisited. *The Study of Nonprofit Enterprise: Theories and Approaches* içinde (ss. 53–74).

Kitapcı, İ. (2017). Piyasa Başarısızlıklarına Alternatif Bir Çözüm: Sosyal Sermaye Yaklaşımı. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, *9*(1), 28–45.

Korkut, C. (2018). *İslam Ekonomisinde Sermaye Oluşumu, Birikimi ve Yapısı: Fon Biriktirmede Türkiye İçin Model ve Politika Önerileri* (PhD). Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.

Kurt, İ., & Tüz, S. A. (Eds.) (2017). *Milletlerarası tartışmalı ilmî toplantılar dizisi: Vol. 87*. *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları: Osmanlı Döneminde Zekât* (1. basım). Esenler İstanbul: Ensar Neşriyat.

Lester, S. ve Helmut, A. (1996). *Social Origins of Civil Society: Explaining The Nonprofit Cross-Nationally*.

Mahmood, W. M., & Misban, L. (2007). Deposits Mobilization, Funds Utilization And Operating Performance The Case of The Tabung Haji Malaysia. *The Journaş of Muamalat and Islamic Finance Research*, *4*.

Mauss, M. (2003). *Sosyoloji ve Antropoloji*. Ankara: Cantekin Matbaacılık.

Marc J. Epstein, K. Y. (2014). Measuring and Improving Social Impacts, Berett Koehler Yayıncılık.

Milner, A. (2008). *The Malays*, United Kingdom: Wiley-Blackwell.

Mohd Arshad, Mohd Nahar. (2022). Conceptualising the Islamic Social Finance into a Three-sector Economic Model. 10.4324/9781003227649-5.

Monzón, J. ve Chaves, R. (2008). The European Social Economy: Concept and Dimensions of The Third Sector. *Annals of Public and Cooperative Economics*, *79*(3–4), 549–577. doi:10.1111/j.1467-8292.2008.00370.x

Monzón, L. ve Chaves, R. (2012). *The Social Economy in the European Union*. *European Economic and Social Committee*. doi:10.4324/9780203166123_chapter_1

Moulaert, F. ve Ailenei, O. (2005). Social economy, third sector and solidarity relations: A conceptual synthesis from history to present. *Urban Studies*, *42*(11), 2037–2053. doi:10.1080/00420980500279794.

MUIS (2022). Waqaf Assets in Singapore. Alıntılanan yer: https://www.muis.gov.sg/wakaf/Understanding-Wakaf/Wakaf-Assets

Muneeza, A., Sudeen, A., Nasution, A., & Nurmalasari, R. (2018). A Comparative Study of Hajj Fund Management Institutions in Malaysia, Indonesia and Maldives. *International Journal of Management and Applied Research*, *5*(3), 120–134. https://doi.org/10.18646/2056.53.18-009

OECD. (2003). *The Non-profit Sector in a Changing Economy*. doi:10.1787/9789264199545-sum-de

Ortmann, A. ve Schlensinger, M. (2003). Trust, Repute, and the Role of Nonprofit Enterprise. *The Study of Nonprofit Enterprise: Theories and Approaches* içinde (ss. 77–114).

Özdemir, M., & Kapıcı, N. (2020). Katılım Bankacılığında Kullanılan Yatırım Vekâleti Hesaplarının Fıkhi ve İktisadi Tahlili. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (SAUIFD)*, *22*(42), 343–372. https://doi.org/10.17335/sakaifd.769835

Özdemir, S. (2004). *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti* (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Özsoy, Ş. (2012). *Katılım Bankacılığına Giriş*. İstanbul: Winomy, Bilnet Matbaacılık.

Öztürk, N. (1995). *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Pestoff, V. A. (1992). Third sector and co-operative services - An alternative to privatization. *Journal of Consumer Policy*, *15*(1), 21–45. doi:10.1007/BF01016352

Polanyi, K. (1944). *The Great Transformation / The Political and Economic Origins o f Our Time: Büyük Dönüşüm*. *İletişim Yayınları* (C. 33). doi:10.1073/pnas.0703993104.

Rahman, N. H. A., Sofian, F. N. R. M., Asuhaimi, F. A., & Shahari, F. (2020). A Conceptual Model of Depositors' Trust and Loyalty on Hajj Institution - Case of Lembaga Tabung Haji Malaysia. *International Review of Management and Marketing*, *10*(1), 99–106. https://doi.org/10.32479/irmm.8315

Rahman, N. H. A., & Zabri, M. Z. M. (2021). Why the "One-Size-Fits-All" Subsidy Structure of Tabung Haji No Longer Works and How to Move Forward. *ICR Journal*, *12*(1), 98–113. https://doi.org/10.52282/icr.v12i1.827

Refinitiv (2021). *Islamic Finance Development Report 2021.*

Roslan, A. H. (2001). Income Inequality, Poverty and Development Policy in Malaysia. *IIUM Journal of Case Studies in Management*, 191–199. https://doi.org/10.2307/j.ctt46nrzt.12

Sahlins, M. (1972). *Stone Age Economics (Taş Devri Ekonomisi)*. New York: Transaction Publisher.

SAK, R., & vd. (2021). Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman Analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi,* https://doi.org/10.33400/kuje.843306.

Sellûmî, M. B. A. (2014). *Üçüncü Sektör ve Eldeki Fırsatlar: Gelecek Vizyonu*. İstanbul: Guraba Yayınları.

Sharifah, B. I. (2020). The Conduct of The Hajj and Its Social Impact on The Muslim Community in Malaysia 1975-2005. *Journal of Islamic, Social, Economics and Development*, *5*(2).

Singer, A. (2012). *İyilik Yap Denize At: Müslüman Toplumlarda Hayırseverlik*. İstanbul: Kitap Yayınevi.

Salamon, L. M. ve Anheir, H. K. (1996). *Defining the Nonprofit Sector: The United States: Working Papers of the Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project, no.18*. (L. M. Salamon ve H. K. Anheier, Ed.). Baltimore.

Sellûmî, M. (2016). *Üçüncü Sektör Sivil Toplum Kuruluşları*. İstanbul: Artı Eksi Yayınları.

Suseno, S. (2020). *Baitul Maal Wat Tamwil (BMT): A Faith and Community-based Microfinance.*

Statista. (2020). Statista. 30 Eylül 2020 tarihinde https://www.statista.com/topics/1390/nonprofit-organizations-in-the-us/#dossierSummary__chapter1 adresinden erişildi. E.T. 07/01/2022

STİGM. (2020). Sivil Toplumla İlgili Seçilmiş Veriler. *Sivil Toplum İşleri Genel Müdürlüğü*. https://www.siviltoplum.gov.tr/derneklere-ait-gelir-toplamlari adresinden erişildi. E.T. 11/01/2022

The Sundaily (2019). Tabung Haji to Focus on six areas including governance, operational efficiency. Alıntılanan yer: https://www.thesundaily.my/local/tabung-haji-to-focus-on-six-areas-including-governance-operational-efficiency-YC1774441.

Tabakoğlu, A. (2013). *İslam İktisadına Giriş*. İstanbul: Dergah Yayınları.

Tabung Haji. 2019 TH Annual Report.

Tabung Haji (2011). TH Annual Report 2011.

Tabung Haji (2012). TH Annual Report 2012.

Tabung Haji (2014). TH Annual Report 2014.

Tabung Haji (2016). TH Annual Report 2016.

Tabung Haji (2018). TH Annual Report 2018.

Tabung Haji (2021). *TH Stewardship Framework: "TH: An Islamic Institution Respected for its Performance and Governance".*

Tahiri Jouti, A. (2019). An integrated approach for building sustainable Islamic social finance ecosystems. *ISRA International Journal of Islamic Finance*, *11*(2), 246–266. https://doi.org/10.1108/IJIF-10-2018-0118.

TB. (2015). *2015 Yılı Türlerine Göre Kooperatif ve Birlik İstatistikleri*.

TB. (2016). *Ticaret Bakanlığı İllere Göre Kooperatif Sayıları*. Ankara.

TB. (2017). *Türkiye Kooperatifçilik Raporu 2016*.

TB. (2020). Türkiye'de Kooperatifçilik. *Türkiye'de Kooperatifçilik*. 26 Ekim 2020 tarihinde https://ticaret.gov.tr/kooperatifcilik/kooperatifler-hakkinda-bilgiler/tarihce adresinden erişildi.

TH (2020). Profit Distribution.

TH (2021). *TH Stewardship Framework: TH: An Islamic Institution Respected for its Performance and Governance*. Tabung Haji.

TH (2022a). Alıntılanan yer: https://www.tabunghaji.gov.my/en/investment/general-info/investment

TH (2022b). About Us. Alıntılanan yer: https://www.tabunghaji.gov.my/en/corporate/corporate-information/about-us. E.T. 11/03/2021

TH (2022c). Account Opening. Alıntılanan yer: https://www.tabunghaji.gov.my/en/savings/general-info/account-opening. E.T. 11/03/2021

TH (2022d). Guidance. Alıntılanan adres: https://www.tabunghaji.gov.my/en/hajj/general-info/guidance. Erişim tarihi 06/02/2020

TH (2022e). Hajj Advisory Committee (TH-JAKIM). Alıntılanan yer: https://www.tabunghaji.gov.my/en/hajj/services/hajj-advisory-committee-th-jakim, Erişim Tarihi 06/02/2020.

TH (2022f). Hajj Cost & Payment. Alıntılanan yer: https://www.tabunghaji.gov.my/en/hajj/hajj-cost-payment, Erişim Tarihi 06/02/2020.

TH (2022g). Hajj Management Chart. Alıntılanan yer: https://www.tabunghaji.gov.my/en/hajj/services/hajj-management, Erişim Tarihi 06/02/2020.

TH (2022h). Hajj Registration, Alıntılanan yer: https://www.tabunghaji.gov.my/en/hajj/general-info/hajj-registration-off, Erişim Tarihi 06/02/2020.

TH (2022i). Hibah Amanah, Alıntılanan yer: https://www.tabunghaji.gov.my/en/savings/services/hibah-amanah-th, Erişim Tarihi 06/02/2020.

TH (2022j). Islamic Financial Service Centre (IFiC). Alıntılanan yer: https://www.tabunghaji.gov.my/en/savings/services/islamic-financial-service-centre-ific#, Erişim tarihi 08/07/2020.

TH (2022k). Kelab TaHa. Alıntılanan yer: https://www.tabunghaji.gov.my/en/kelab-taha-0, Erişim tarihi 08/02/2020

TH (2022l). PEKTA & PIHTAS. Alıntılanan yer: https://www.tabunghaji.gov.my/en/hajj/services/pekta-pihtas, Erişim tarihi 09/02/2020

TH (2022m). Pengelola Jemaah Haji (PJH) Services. Alıntılanan yer: https://www.tabunghaji.gov.my/en/hajj/services/pengelola-jemaah-haji-pjh-services, Erişim tarihi 09/02/2020

TH (2022n). Savings. Alıntılanan yer: https://www.tabunghaji.gov.my/en/savings/general-info/savings, Erişim tarihi 09/02/2020

TH (2022o). Strategic Partners. Alıntılanan yer: https://www.tabunghaji.gov.my/en/savings/services/th-strategic-partners, Erişim tarihi 11/02/2020

TH (2022p). TH Community. Alıntılanan yer: https://www.tabunghaji.gov.my/en/savings/services/th-community, Erişim tarihi 11/02/2020

TH (2022q). THiJARI. Alıntılanan yer: https://www.tabunghaji.gov.my/en/savings/services/thijari, Erişim tarihi 11/02/2020

TH (2022r). THiJARI Biz (Caruman Potongan Gaji). Alıntılanan yer: https://www.tabunghaji.gov.my/en/savings/services/thijari-biz-caruman-potongan-gaji, Erişim tarihi 12/02/2020

TCTB. (2012). *Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı* (C. 2012). Ankara.

TCTB. (2019). 2019-2023 Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planıyla İlgili Habe. *Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı*. https://www.ticaret.gov.tr/ kooperatifcilik/projeler/devam-eden-projelerimiz/2019-2023-turkiye-kooperatifcilik-stratejisi-ve-eylem-plani adresinden erişildi E.T. 20/10/2020

TUSEV. (2011). *Uluslararasi STEP (SİVİL TOPLUM ENDEKSİ PROJESİ) Türkiye Ülke Raporu II, 2011*.

Türkoğlu, İ. (2013). Sosyal Devlet Bağlamında Türkiye'de Sosyal Yardım ve Sosyal Güvenlik. *Akademik İncelemeler Dergisi*, *8*(3), 275–305.

UI, N. C. for C. S. (2020). The Nonprofit Sector in Brief 2019. 30 Eylül 2020 tarihinde https://nccs.urban.org/publication/nonprofit-sector-brief-2019 adresinden erişildi.

United Nations (UN). (2003). *Handbook of National Accounting Handbook on Non-Profit Institutions...* http://www.bus.qut.edu.au/research/cpns/podcast/documents/HandbookonNonProfitInstintheSystemofNationalAccounts.pdf adresinden erişildi. E.T. 20/10/2020

UNV, U. N. V. S. (2018). *The thread that binds. Volunteerism and community resilience. State of the World's Volunteerism Report*. http://unv-swvr2018.org/files/51692_UNV_SWVR_2018_WEB.pdf adresinden erişildi. E.T. 20/10/2020

USAID (2019). Investing for Impact, Alıntılanan yer: https://www.usaid.gov/sites/default/files/documents/1864/investing-for-impact-may2019-updated.pdf, Erişim tarihi 12/02/2020.

Uslu, İ. (1999). *Bir Sosyal Siyaset Vasıtası Olarak Kar Gütmeyen Kuruluşlar: ABD Örneği*. İstanbul Üniversitesi.

VGM. (2020a). *Yeni Vakıfların Yıl Bazında Dağılımı*. *Vakıflar Genel Müdürlüğü* (C. 28). http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1120700020921110%0A https://doi.org/10.1016/j.reuma.2018.06.001%0Ahttps://doi.org/10.1016/j.arth.2018.03.044%0Ahttps://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S1063458420300078?token=C039B8B13922A2079230DC9AF11A333E295FCD8 adresinden erişildi. E.T. 20/10/2020

VGM. (2020b). Yeni Vakıflara İlişkin Seçilmiş Veriler. *Vakıflar Genel Müdürlüğü2*. https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/13-yeni-vakiflarla-ilgili-secilmis-veriler-2015-20.pdf adresinden erişildi. E.T. 20/10/2020

WB. (2020). GDS. https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDS.MKTS.CD?end=2019&locations=US&start=1998 adresinden erişildi. E.T. 20/10/2020

Westlund, H. (2003). Form or contents? On the concept of social economy. *International Journal of Social Economics*, *30*(11–12), 1192–1206. doi:10.1108/03068290310497521

Yahaya, H., & vd. (2016). Tabung Haji Malaysia as a World Role Model of Islamic Management Institutions. *International Journal of Business and Management Invention*, *5*(11), 44–55.

Yalçın, İ. (2004). *Malezya'da İslam Hukuku Uygulamaları: Yeni Gelişmeler ve Problemler (1981-2003* (Doktora). İlahiyat Fakültesi, İstanbul.

Yıldırım, B. (2011). *Üçüncü Sektör Kuruluşlarının Ekonomik Teorideki Yeri ve Türkiye Ekonomisi Açısından Değerlendirilmesi*. -. Isparta Üniversitesi.

Yıldırım, M. (2012). Vedia, 596–598, *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, *Ankara*.

Yin, R. K. (2017). *Durum Çalışması Araştırması Uygulamaları*. (İ. Günbay, Ed.). Ankara: Nobel Yayınları.

Yumuşak, İ. G., & Bilgin, R. (2021). Hac İbadetinin Mali Zorluklarını Aşmada Bir Model Önerisi: Türkiye Hac Sandığı. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi*, 1-32.

Yusof, A., & Amin, R. M. (2003). Allocative Efficiency of Profit Maximization: An Islamic Perspective. *Review of Islamic Economics*, *10*, 5–21.

Zain, N. R. M., & Ali, E. R. A. E. (2017). An Analysis on Islamic Social Finance for Protection and Preservation of Maqāṣid Al-Sharī'ah. *Journal of Islamic Finance*, *6*(Special Issue), 133–141. https://doi.org/10.12816/0047345

TÜRKİYE'NİN SAĞLIĞI

Söylem, Politika ve Deneyimler

Editörler
Volkan Yılmaz
Zeynep Kesici

nobel bilimsel

Türkiye'nin Sağlığı: Söylem, Politika ve Deneyimler

Editörler: Volkan Yılmaz, Zeynep Kesici

Yayın No.: 2358
ISBN: 978-625-376-017-5
E-ISBN: 978-625-376-018-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Kasım 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yılmaz, Volkan., Kesici, Zeynep.
Türkiye'nin Sağlığı: Söylem, Politika ve Deneyimler / Volkan Yılmaz, Zeynep Kesici
1. Basım, VI + 256 s., 15,5x21,5 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-376-017-5
E-ISBN: 978-625-376-018-2
1. Sağlık Politikaları 2. Sağlık Sistemi 3. Sağlık Sigortacılığı 4. Sağlık Sosyolojisi 5. Sosyal Güvenlik

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR v

Birinci Bölüm
GİRİŞ 1
Volkan Yılmaz - Zeynep Kesici

İkinci Bölüm
MEME KANSERİ TEDAVİSİNE ERİŞİM HİKÂYELERİ:
GENEL SAĞLIK SİGORTASI YETERLİ Mİ? 13
Zeynep Kesici

Üçüncü Bölüm
AĞIZ VE DİŞ SAĞLIĞI SİSTEMİNDE HASTALARIN TEDAVİ PATİKALARI 35
Sibel Aydın Çomaktekin

Dördüncü Bölüm
TÜRKİYE'NİN ŞEKERİ NEDEN DÜŞMÜYOR? DİYABET POLİTİKASININ BİR İNCELEMESİ 57
Ekin Ekici

Beşinci Bölüm
SAĞLIK HAKKI VE SAĞLIĞIN SORUMLULUĞU: COVID-19 VE HÜKÛMET SÖYLEMİ 85
Tuğba Zeynep Şen

Altıncı Bölüm
HASTANE GERİ ÖDEME MODELLERİNDE DÖNÜŞÜM VE BU DÖNÜŞÜMÜN KAMU
SEKTÖRÜNDE HEKİMLİĞE ETKİSİ 113
Püren Aktaş

Yedinci Bölüm
CİNSEL SAĞLIK VE ÜREME SAĞLIĞI ALANININ DARALMASINA YÖNELİK GENÇ AKTİVİSTLERİN TEPKİLERİ 133
Dağlar Çilingir

Sekizinci Bölüm
RUH SAĞLIĞI HİZMETLERİNİ KULLANANLARIN GÖZÜNDEN RUH SAĞLIĞI REFORMU... 153
Merve Kardelen Bilir Uslu

Dokuzuncu Bölüm
ENGELLİ HAKLARI AKTİVİSTLERİNİN PERSPEKTİFİNDEN REHABİLİTASYON POLİTİKALARININ VE HİZMETLERİNİN ANALİZİ 181
Anıl Gencelli

Onuncu Bölüm
SONUÇ YERİNE: SAĞLIK PENCERESİNDEN TÜRKİYE'DE SİYASET, TOPLUM VE DEVLET... 217
Volkan Yılmaz

KAYNAKÇA 229

DİZİN 251

ÖZ GEÇMİŞLER 253

Birinci Bölüm

GİRİŞ

Volkan Yılmaz - Zeynep Kesici

Türkiye'nin sağlığı, siyasi ve gündelik söylemler, geliştirilen ve geliştirilmeyen politikalar ve sıradan hayatlarımızdaki deneyimlerle şekilleniyor. 2000'lerin başında uygulanmaya başlanan Sağlıkta Dönüşüm Programı (SDP) politika düzeyindeki değişimlerin en önemlilerinden biri.[1] Ancak değişimler SDP'den ve politika reformlarından ibaret değil. COVID-19 pandemisi sürecinde gördüğümüz farklılaşan sağlık risklerinden sağlıkta farklı tür eşitsizliklerin görünür ve tartışılır olmasına kadar geniş bir yelpazedeki gelişmeler Türkiye'nin sağlık politikalarını değişime zorluyor.

Sağlık politikalarında değişimi çağıran bu dinamikler yalnızca Türkiye'yi ilgilendirmiyor. Bu dinamiklerin büyük bir kısmı küresel geçerliğe sahip. Örneğin Birleşmiş Milletler (BM) Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) çerçevesinde Evrensel Sağlık Kapsayıcılığı (ESK) tüm ülkeler için temel bir politika hedefi olarak belirlenmiş durumda. Yani tüm ülkelerin 2030 yılına dek tüm yurttaşlarının temel sağlık hizmetlerine herhangi bir finansal zorlukla karşılaşmadan erişimini garanti altına almaları bekleniyor.

Sağlık hizmetleri alanında sosyal adaletin önemsendiği bu dönemde, aynı anda kamusal sağlık sistemlerinin finansal sürdürülebilirliği (yani ESK'ye erişen ülkelerin bu statüyü koruyabilmeleri) yüksek gelirli ülkeler için dahi kronik bir soruna dönüşüyor. Örneğin; kişiselleştirilmiş tıp gibi tıp, genetik ve farmakoloji

[1] V. Yılmaz, *Türkiye'de Sağlık Reformunun Siyaseti: Aktörler, Çatışmalar ve Sağlıkta Dönüşüm*, Ankara, Efil Yayınevi, 2024.

İkinci Bölüm

MEME KANSERİ TEDAVİSİNE ERİŞİM HİKÂYELERİ: GENEL SAĞLIK SİGORTASI YETERLİ Mİ?

Zeynep Kesici

Dünya Sağlık Örgütüne (DSÖ) bağlı Uluslararası Kanser Araştırmaları Merkezinin verilerine göre, dünya genelinde kadınlarda en yaygın görülen kanser türü olan meme kanseri; yüksek prevalansı, ciddi hastalık yükü ve bazı hastalar için yaşam boyu tıbbi sonuçları olan bir hastalık olarak kabul ediliyor. Bu nedenle meme kanserinin tanı ve tedavi süreçleri Evrensel Sağlık Kapsayıcılığının kritik bir bileşeni olmayı sürdürüyor. Meme kanseriyle mücadelede son 50 yılda kaydedilen ilerlemeler, özellikle önleyici ve tedavi edici müdahalelerin artışı sayesinde, ölümcül vakaların azaldığını gözlemliyoruz. Ancak, meme kanseri tanı ve tedavi süreçlerine erişim koşulları ve hastaların bu süreçlere ilişkin deneyimleri ülkeden ülkeye farklılık gösteriyor ve bu ülkelerdeki sağlık sistemleri bu koşulları ve deneyimleri büyük ölçüde şekillendiren bir etmen olarak öne çıkıyor.

Kitabın bu bölümünde sunulan araştırma Türkiye'de sağlık hizmetlerinin iç piyasa koşullarında sunulduğu bir ortamda meme kanseri hastalarının tedaviye erişim deneyimlerini mercek altına alıyor.[1] 2021 yılında Türkiye'de 12 meme kanseri hastası kadınla gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış derinlemesine gö-

[1] Z. Kesici, Breast cancer patient pathways to treatment in Turkey's internal healthcare market: A qualitative study/Türkiye sağlık hizmetleri iç pazarında meme kanseri hastalarının tedaviye erişim patikaları: Nitel bir araştırma, (Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2022).

Üçüncü Bölüm

AĞIZ VE DİŞ SAĞLIĞI SİSTEMİNDE HASTALARIN TEDAVİ PATİKALARI

Sibel Aydın Çomaktekin

Kitabın bu bölümü son yıllarda ağız ve diş sağlığı hizmetlerini daha erişebilir hâle getirmek için adımlar atmış bir ülke olan Türkiye'de, hastaların kamunun bu alandaki rolüne ilişkin algılarına odaklanan niteliksel bir çalışmaya dayanıyor. Bu araştırma, Türk ağız ve diş sağlığı sisteminin hastaların tedavi patikalarını ne yönde şekillendirdiğini ve kamu sektörünün bu alanda oynadığı rolü irdeliyor.[1] Araştırma kapsamında İstanbul'un bir ilçesinde bir kamu ve bir özel diş kliniğinden 19 hasta ile 2021 yılının Nisan ayında yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirdim.

Büyük ölçüde önlenebilir olmasına rağmen ağız ve diş hastalıkları dünyada yaklaşık üç buçuk milyar insanı etkiliyor.[2] Ekonomik yük açısından bakacak olursak, OECD ülkelerinin toplam sağlık harcamalarının yüzde beşini ağız ve diş sağlığı hizmetlerinin oluşturduğunu görüyoruz.[3] Ekonomik yükün yanı sıra ağız ve diş sağlığındaki sorunlar sosyal izolasyon, iş gücü kaybı, eğitimde kaybedilen

---

1 S. Aydın, An analysis of Turkish oral healthcare system: Patients' perceptions and treatment pathways/Türk ağız ve diş sağlık bakımı sisteminin değerlendirilmesi: Hastaların algıları ve tedavi patikaları, (Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2021).

2 M. A. Peres vd., "Oral diseases: a global public health challenge", *The Lancet*, c. 394, s. 10194, 2019, s. 249.

3 OECD/European Union, "Health at a Glance: Europe 2020: State of Health in the EU Cycle", OECD Publishing, 2020, s. 216.

Dördüncü Bölüm

TÜRKİYE'NİN ŞEKERİ NEDEN DÜŞMÜYOR? DİYABET POLİTİKASININ BİR İNCELEMESİ

Ekin Ekici

Türkiye'nin diyabet politikasını inceleyen bu bölüm, aynı zamanda Türkiye'nin, diyabet prevalansının artışını kontrol etmedeki başarısızlığının arkasında yatan politika faktörlerini de irdeliyor. Türkiye'nin diyabet politikası konusundaki tartışmaya açık durumunu sağlık politikaları açısından değerlendirebilmek adına, yayımlanmış en son politika dokümanı olan Türkiye Diyabet Programı 2015-2020'yi ve buna paralel olarak 2015-2018 yılları arası yapılmış Diyabet Parlamentosu toplantılarının tutanaklarını inceleyerek nitel bir araştırma gerçekleştirdim.[1] Walt ve Gilson'ın politika üçgeni çerçevesinden yararlandığım bu analizde Türkiye'nin diyabet yönetimini içerik, aktörler, bağlam ve süreçler açısından mercek altına alarak politika ve uygulama boyutlarını karşılaştırmalı olarak inceliyorum.[2]

Diyabet, insülin hormonu eksikliği, yokluğu veya direncinden dolayı vücudun kan şekerini düzenleyemediği ve enerji üretmesini sekteye uğratan kronik bir hastalıktır.[3] Diyabet hastalığının üç ana tipi vardır. Bunlardan Tip 1 diyabet

---

1 E. Ekici, "An examination of diabetes policy in Turkey: A qualitative documentary analysis/Türkiye'de diyabet politikasının incelenmesi: Nitel bir doküman analizi", (Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2022).

2 G. Walt ve L. Gilson, "Reforming the health sector in developing countries: The central role of policy analysis.", *Health Policy and Planning*, c. 9, s. 4, 1994, ss. 353–370.

3 "About Diabetes", International Diabetes Foundation, 2020, https://idf.org, (erişim 5 Kasım 2023).

Beşinci Bölüm

SAĞLIK HAKKI VE SAĞLIĞIN SORUMLULUĞU: COVID-19 VE HÜKÛMET SÖYLEMİ

Tuğba Zeynep Şen

Bu bölüm, Türkiye'de ilk COVID-19 dalgası esnasında hükûmetin halk sağlığı iletişiminin bir parçası olarak yaptığı konuşmaları inceliyor.[1] Bu konuşmaların hükûmetin kendisini ve pandemiyi nasıl tanımladığını, hükûmete pandemi karşısında ne tür bir rol biçtiğini ve bunların Adalet ve Kalkınma Partisinin (AKP veya AK Parti) son yirmi yıldaki seyriyle nasıl eklemlendiğini tartışıyor. Metnin ilk bölümünde hükûmet söyleminde COVID-19 pandemisinin ne şekilde inşa edildiği ve bunun devletin vatandaşlarına karşı sorumluluğu açısından ne ima ettiği, ikinci bölümünde hükûmetin pandemi karşısında devletin rolünü ne şekilde kurguladığı irdeleniyor.

HIV/AIDS pandemisi bağlamında yazan Treichler, pandeminin ortaya çıkardığı anlamları kavramanın pandeminin medikal yönünü kavramak kadar önemli olduğunu söyler.[2] COVID-19 pandemisi, politika yapıcılar için bir dizi yeni zorluk ortaya çıkardı ve şeylerin anlamının tanımlanabileceği, tartışılabileceği ve

[1] T. Z. Şen, Political discourse and health communication during the covid-19 pandemic in Turkey: a critical analysis/COVID-19 Pandemisinde Türkiye'de Siyasi Söylem ve Sağlık İletişimi: Eleştirel bir Analiz, (Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2022). [Tez çalışması Raoul Wallenberg Enstitüsü- Boğaziçi Üniversitesi Yüksek Lisans Bursu desteğiyle gerçekleşmiştir.]

[2] P. A. Treichler, *How to Have Theory in An Epidemic: Cultural Chronicles of AIDS*, Durham, Duke University Press, 1999.

Altıncı Bölüm

HASTANE GERİ ÖDEME MODELLERİNDE DÖNÜŞÜM VE BU DÖNÜŞÜMÜN KAMU SEKTÖRÜNDE HEKİMLİĞE ETKİSİ

Püren Aktaş

Kitabın bu bölümü Türkiye'de SDP ile uygulamaya konulan vaka başına geri ödeme modelini ve bu modelin hekimlik pratiğine etkilerini inceliyor.[1] Bu bağlamda, 2020 ve 2022 senelerinde hekimlerle yapılan iki ayrı saha çalışmasından kesitler sunarak SGK'nin geri ödeme kurallarını değerlendiriyor.[2]

Sağlık sistemlerinde verimlilik ve mali sürdürülebilirlik, yaşlanan nüfus göz önüne alındığında dünyanın her ülkesinde sağlık politikaları yapım sürecinde kritik bir rol oynuyor. OECD ülkelerinde kamunun sağlık sistemi finansmanında en büyük payı ortalama yüzde 40 ile hastaneler oluşturuyor.[3] Bu bağlamda ikinci

---

1 P. Aktaş, The effect of diagnosis-related groups on clinical autonomy in Turkey: The physician's perspective/ Tanıya dayalı fiyat uygulamasının tıbbi özerkliğe etkileri: Hekim perspektifi, (Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2020); P. Aktaş, Physician responses to activity-based hospital reimbursement models in public healthcare systems: Exploring the cases of England and Turkey, (Doktora tezi, Manchester Üniversitesi, Beşeri Bilimler Fakültesi, Manchester, 2023).

2 P. Aktaş, J. Hammond ve L. Richardson, "Pay-for-performance in healthcare provision: The role of discretion in policy implementation in Turkey", *International Journal of Public Sector Management*, 2023; P. Aktaş, "Physician perspectives on the implications of the diagnosis-related groups for medical practice in Turkey: A qualitative study", 2022.

3 OECD, "Health at a Glance 2021", Paris, OECD Publishing, 2021.

Yedinci Bölüm

CİNSEL SAĞLIK VE ÜREME SAĞLIĞI ALANININ DARALMASINA YÖNELİK GENÇ AKTİVİSTLERİN TEPKİLERİ

Dağlar Çilingir

Hak temelli yaklaşım, 1994 yılında 179 ülkenin katılımıyla Kahire'de gerçekleştirilen Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı (International Conference on Population and Development, ICPD) neticesinde cinsel sağlık üreme sağlığı (CSÜS) alanında temel politika çerçevesi hâline geldi. Konferansın eylem planı, gençlerin CSÜS hizmetlerine erişimleri ve bu alana ilişkin karar alma süreçlerine dâhil edilmeleri konusuna özellikle yer veriyordu. Gençlere yapılan bu uluslararası vurgu, Türkiye de dâhil olmak üzere birçok ülkede CSÜS alanında aktivizm yürüten gençlerin desteklenmesini ve bu alanda çalışan gençlik kurumlarının ortaya çıkmasını sağladı. 2000'lerin başından itibaren CSÜS alanında güçlenen gençlik aktivizmi, Türkiye'de de neredeyse 20 yıllık bir geçmişe sahip. Buna rağmen CSÜS ve hakları alanındaki gençlik aktivizmi literatürde kapsamlı bir şekilde kendine yer bulamamış görünüyor.

Dünyanın çeşitli yerlerinde CSÜS ve hakları konusunda STK'ler devletin yeterli hizmet sunamadığı alanlarda açığı kapatmak, savunuculuk yapmak, insanları bilgilendirmek, farkındalık yaratmak ya da politika yapım süreçlerinde söz sahibi olabilmek üzere çalışmalar yürütüyor. Fakat ulusal ya da uluslararası siyasi bağlam ve finansal kaynaklar bu STK'lerin çalışmalarını Rusya, Ukrayna, Hindis-

Sekizinci Bölüm

RUH SAĞLIĞI HİZMETLERİNİ KULLANANLARIN GÖZÜNDEN RUH SAĞLIĞI REFORMU

Merve Kardelen Bilir Uslu

Günümüzde ruh sağlığı politikasının aktörlerinden biri olarak nitelendirilen kullanıcı grupları, ruh sağlığı sisteminden hizmet alan bireyleri ifade eder. Bu bağlamda, kitabın bu bölümü "Kullanıcı grupları Türkiye'deki ruh sağlığı politikası reformunu nasıl değerlendiriyor?" sorusuna yanıt arıyor. Konuyu derinleştiren ve somutlaştıran alt sorular ise şöyle sıralanabilir: Türkiye'de ruhsal sorunlar yaşayan bireylerin sosyal ve ekonomik açıdan karşılaştıkları zorluklar neler? Toplum temelli ruh sağlığı politikası reformu bu sorunlara bir çözüm sunabilir mi? "Kurumsuzlaştırma" olarak bilinen ruh sağlığı politikası kullanıcı grupları tarafından nasıl algılanmakta? Kullanıcı gruplarının bu reformdaki rolü ve etkisi nedir? Bu sorulardan ilham alan bu çalışma, bahsi geçen reform çerçevesi içerisinde Türkiye'nin ruh sağlığı politikasındaki dönüşümü ele almayı ve kullanıcı gruplarının reforma bakış açılarını analiz etmeyi, onların deneyimleri ve görüşleri üzerinden reformun etkilerini tartışmayı hedefliyor.[1]

Türkiye'nin ruh sağlığı alanında izlediği politika 2006 yılında yayımlanan Ulusal Ruh Sağlığı Politikası metni çerçevesinde bir dönüşüm geçiriyor. Bu dönü-

[1] M.K. Bilir, Mental health care policy reform in Turkey: User group perspectives/Türkiye'de ruh sağlığı politika reformu: Kullanıcı gruplarının yaklaşımı, (Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2018).

Dokuzuncu Bölüm

ENGELLİ HAKLARI AKTİVİSTLERİNİN PERSPEKTİFİNDEN REHABİLİTASYON POLİTİKALARININ VE HİZMETLERİNİN ANALİZİ

Anıl Gencelli

Kitabın bu bölümünde Sağlık Bakanlığı tarafından sunulan rehabilitasyon hizmetlerinin engelli hakları aktivistlerinin perspektifinden bir değerlendirilmesi yapılıyor. Engelli hakları aktivistlerinin rehabilitasyon hizmetlerine ilişkin görüşleri iki nedenle önemli. Birincisi, kendileri rehabilitasyon sürecinden geçtikleri veya yakınları bu süreçten geçtikleri için bu kişilerin tanıklıkları politika ve hizmetlere ilişkin değerlendirmelerini besliyor. İkincisi, görüştüğüm aktivistler yalnızca engelli oldukları için değil, aynı zamanda engelli hakları yaklaşımını esas alan bir insan hakları savunuculuğu içinde yer aldıkları için politika ve hizmetlere ilişkin değerlendirmeleri kişisel deneyimin ötesinde bir siyasi olgunluğu yansıtıyor. Sağlık politikaları konusuna odaklanan bir kitapta, yaygın kanının aksine engellilerin sorunlarının yalnızca küçük bir kısmının sağlık politikaları ile ilgili olduğunun altını çizmek isterim. Ancak sağlık hakkına (bu bölüm bağlamında hak temelli rehabilitasyon hizmetlerine erişim) erişimin sağlanamaması, engellilerin diğer haklarına erişimlerine de ket vurduğu için ayrıca önemli bir konu.

Bu bölümde öncelikle sosyal bilimler literatüründe engellilik ve rehabilitasyon konusundaki güncel tartışmalara değiniliyor. Bunun başlıca sebebi, bölümde incelenen engelli hakları aktivistlerinin görüşlerine kuramsal bir dayanak oluşturmak. Ardından bölümde Türkiye'de engellilere yönelik tıbbi rehabilitasyon konusuna ilişkin bir arka plan veriliyor. Daha sonrasında bölüm, Milliyet Gazete-

Onuncu Bölüm

SONUÇ YERİNE: SAĞLIK PENCERESİNDEN TÜRKİYE'DE SİYASET, TOPLUM VE DEVLET

Volkan Yılmaz

Sağlık ve siyaset birbirleriyle ilk bakışta göründüğünden çok daha yakından ilgili. Kişisel sağlığımızı genellikle sağlığımız ancak canımızı yakacak kadar bozulduğuna dair emareler baş gösterdiğinde hatırlıyoruz.[1] Eğer halk sağlığı alanında bir araştırmacı değilsek, bu gezegende aynı dönemde yaşayanların, içinde yaşadığımız toplumun genelinin ve bir biçimde parçası olduğumuz bir toplumsal grubun (örneğin, Kürtler) sağlığı üzerine çoğunlukla hiç düşünmeden bu dünyadan göçüp gidiyoruz. Gündelik hayatın akışında sağlıkla ilgili hemen hemen hiçbir şey bize siyasetle ilgili gibi görünmüyor. Sağlık olsa olsa kaderle ya da doğayla ilgili gibi duruyor. Her iki durumda da bize sağlığı insan iradesinin ötesinde bir şeyler şekillendiriyor gibi geliyor.

Hâlbuki siyaset, sağlık risklerini ve çıktılarını şekillendiren, sağlığın en önemli belirleyicilerinden biri. Siyaseti ister eşitsizlik üreten iktidar yapıları, ister bu eşitsiz yapılar içinde cereyan eden iradi edimler diye görelim, sağlıkla siyaset arasındaki ilişkiye yakından baktığımızda siyasetin sağlıktaki baskın rolünü fark edebiliyoruz. Güvenlik politikalarından (örneğin, İsrail'in 2020'lerin ortasında insancıl hukuku dahi yok sayan ve binlerce sivil Filistinli'nin ölmesine neden olan eylemleri) ulaşım politikalarına (örneğin, daha fazla ölümlü kazaya sebebiyet

[1] Bu yazının farklı bir versiyonu "Sağlıktan muhalefet, muhalefetin sağlığı" başlığıyla Ayrıntı Dergi'nin Türkiye'de Geçinme sayısında yayımlandı.

KAYNAKÇA

Agudelo-Suárez, A. A., M. T. Ruiz-Cantero, L. I. González-Zapata, J. C. Restrepo-Medrano ve G. M. Ortiz-Barreda, 'The parliamentary political agenda: A tool for policy analysis of diabetes priorities in Spain', Gaceta Sanitaria, c. 26, s. 6, 2012.

Ağartan, T. I., 'Health workforce policy and Turkey's health care reform', Health Policy, c. 119, s. 12, 2015.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni - Mayıs 2019 [internet sitesi] https://www.csgb.gov.tr, ss. 1-5. (erişim 8 Nisan 2023).

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni - Ocak 2023 [internet sitesi] https://www.aile.gov.tr ss. 1-5. (erişim 8 Nisan 2023).

AK Parti, 'Yaptıklarımız yapacaklarımızın teminatıdır' - AK Parti, 2021, https://www.youtube.com/watch?v=Mno57alf7TM.

Akgüloğlu, G. E. ve G. Con Wright, "Exempting the state and responsibilizing individuals during pandemic governance: Analysing the health minister's responses to the Covid-19 pandemic in Turkey", Health, 2021.

Akın, A. ve F. Sevencan, 'Türkiye'de kadın sağlığının düzeyi ve aile planlaması uygulamalarının durumu', Türkiye Klinikleri Cerrahi Tıp Bilimleri Jinekoloji Obstetrik Aile Planlaması Özel Sayısı - I, c. 2, s. 13, 2006.

Akın, A., 'Emergence of the family planning programme in Turkey', İçinde: W.C. Robinson ve J.A. Ross (Haz.), The Global Family Planning Revolution Three Decades of Population Policies and Programs, New York, The World Bank, 2007.

Akkan, B., 'Türkiye'de aileci refah rejiminin dönüşen çehresi: Engelli ve yaşlı bakımı politikalarında devamlılık ve değişim', İçinde: O. Savaşkan ve M. Ertan (haz.) Türkiye'nin Büyük Dönüşümü - Ayşe Buğra'ya Armağan, İstanbul, İletişim Yayınları, 2018.

Akkan, B., ve C. Canbazer, "The long-term care response to COVID-19 in Turkey", LTCcovid (International Long-Term Care Policy Network, CPEC-LSE, 2020.

Aksoy, K., 'EuroDRG ve dünyadaki diğer TİG uygulamaları ışığında Türkiye'deki TİG uygulamaları ve TİG üzerinde sağlık yöneticilerinin görüşlerinin incelenmesi', Medipol Üniversitesi, 2017.

Aktaş, P., 'Physician perspectives on the implications of the diagnosis-related groups for medical practice in Turkey: A Qualitative Study', The International Journal of Health Planning and Management, c. 37, s. 3, 2022.

Aktaş, P., J. Hammond ve L. Richardson, 'Pay-for-performance in healthcare provision: The role of discretion in policy implementation in Turkey', International Journal of Public Sector Management, 2023.

Aktaş, P., Physician responses to activity-based hospital reimbursement models in public healthcare systems: Exploring the cases of England and Turkey, (Doktora tezi, Manchester Üniversitesi, Beşeri Bilimler Fakültesi, Manchester, 2023).

Aktaş, P., The effect of diagnosis-related groups on clinical autonomy in Turkey: The physician's perspective/ Tanıya dayalı fiyat uygulamasının tıbbi özerkliğe etkileri: Hekim perspektifi, (Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2020).

Aktoprak, E., 'Postkolonyal bir 'dava' olarak 'Yeni Türkiye'nin yeni ulusu', Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, c. 71, s. 1, 2016.

Albreht, T., R. Kiasuwa, ve M. Van den Bulcke, European guide on quality improvement in comprehensive cancer control, National Institute of Public Health, Brussels, Scientific Institute of Public Health, 2017.

Alpizar, L. D. ve M. G. Bernal, 'Youth, sexuality, and human rights: Some reflections from Mexico', Health and Human Rights, c. 7, s. 2, 2004.

Altan, Ö. Z, Sakatlar ve Türkiye'de Çalışma Sorunları, Eskişehir, Eskişehir İktisadi ve İdari İlimler Akademisi Yayınları, 1976.

Anderson, B. O., , C. Yip, S. D. Ramsey, R. Bengoa, S. Braun, M. Fitch, M. Groot, H. Sancho-Garnier ve V. D. Tsu, 'Breast cancer in limited-resource countries: Health care systems and public policy', Breast Journal, 12 (SUPPL. 1), 2006.

Annear, P. L. P. L. Annear, S. Kwon, L. Lorenzoni. S. Duckett, D. Huntington, J. C. Langenbrunner, Y. Murakami, C. Shon ve K. Xu, 'Pathways to DRG-based hospital payment systems in Japan, Korea, and Thailand', Health Policy, c. 122, s. 7, 2018.

Anthony, A., 'Recovery from mental illness: the guiding vision of the mental health service system in the 1990s', Psychosocial Rehabilitation Journal, c. 16, s. 4, 1993.

Ardıç Çobaner, A., 'COVID-19 sürecinde değişen sağlık/risk algısı ve medya tüketim pratikleri', İçinde: COVID-19 Sürecinde İletişimin Değişen Yüzü, Konya, Eğitim Yayınevi, 2021.

Artvinli, F. ve M. K. Bilir-Uslu, 'On a long, narrow road: The mental health law in Turkey', International Journal of Law and Psychiatry, c. 86, 2023.

Asaria, M., T. Doran, ve R. Cookson, 'The costs of inequality: Whole-population modelling study of lifetime inpatient hospital costs in the English National Health Service by level of neighbourhood deprivation', Journal of Epidemiology and Community Health, c. 70, s. 10, 2016.

Atanelov, L., S. A. Stiens ve M. A. Young, 'History of physical medicine and rehabilitation and its ethical dimensions', American Medical Association Journal of Ethics, c. 17, s. 6, 2015.

Avşaroğlu, N., A Cash-for-care scheme targeting children with disabilities in Turkey: Parent caregiver perspective/Türkiye'de engelli çocuklara yönelik evde bakım aylığı politikası: Bakım veren ebeveynlerin yaklaşımı (Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2018).

Aydın, A., 'Yeni sağlık yasasının ilk uygulaması İstanbul'da', Milliyet, (28 Eylül), 1987.

Aydın, S., An analysis of Turkish oral healthcare system: Patients' perceptions and treatment pathways/Türk ağız ve diş sağlık bakımı sisteminin değerlendirilmesi: Hastaların algıları ve tedavi patikaları, (Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2021).

Aydın-Düzgit, S., "De-Europeanisation through discourse: A critical discourse analysis of AKP's election speeches", South European Society and Politics, c. 21, 2016.

Aydoğan, H., 'Sağlık reformu 1998'de', Milliyet, 6 Ekim 1997.

Bakanlar Kurulu, 'Beşeri Tıbbi Ürünlerin Fiyatlandırılmasına Dair Karar' 2023.

Bambra, C., D. Fox ve A. Scott-Samuel, "Towards a politics of health", Health Promotion International, c. 20, 2005.

Bambra, C., R. Riordan, J. Ford ve F. Matthews, "The COVID-19 pandemic and health inequalities", Journal of Epidemiology & Community Health, c. 74, 2020.

Barnes, C., 'Rehabilitation for disabled people: A 'sick' joke?', Scandinavian Journal of Disability Research, c. 5 s. 1, 2003.

Barron, J. J., R Quimbo, P. T Nikam ve M. M. Amonkar, 'Assessing the economic burden of breast cancer in a US managed care population', Breast Cancer Research and Treatment, c. 109, s. 2, 2008.

Basu S., J. Andrews, S. Kishore, R. Panjabi ve D. Stuckler, 'Comparative performance of private and public healthcare systems in low-and middle-income countries: A systematic review', PLoS Medicine, c. 9, s.6, e1001244, 2012.

Bayram, H., N. Koektuerk, O. Elbek, O. Kilinc, A.Sayiner ve E. Dagli, 'Interference in scientific research on COVID-19 in Turkey', The Lancet, c. 396, 2020.

Berger, P. L. ve T. Luckmann, The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge, London, Penguin Books, 1966.

Bhosai S. J., T. Sinthusake, S. Miwa ve E. Bradley, 'Factors affecting patient access in Thailand: Understanding delay in care seeking for patients with cancer', Global Public Health, c. 6, s. 4, 2011.

Bickenbach, J. E., S. Chatterji, E. M. Badley ve T. B. Ustün, 'Models of disablement, universalism and the international classification of impairments, disabilities and handicaps', Social Science & Medicine, c. 48, 1999.

Bilge, A., G. Mermer, O. Çam, A. Çetinkaya, E. Erdoğan ve N, Üçkuyu., 'Türkiye'deki toplum ruh sağlığı merkezlerinin 2013-2015 yıllarının profili', Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, c. 2, s. 2, 2016.

Bilgiç. A. ve S. S. Akyüz, "Türkiye'de Covid-19 pandemisi döneminde Sağlık Bakanı Fahrettin Koca'nın sosyal medya kullanımı: Twitter paylaşımları içerik analizi", Gaziantep University Journal of Social Sciences, s. 19, 2020.

Bilir, M. K. ve F. Artvinli, 'The history of mental health policy in Turkey: tradition, transition and transformation'. History of Psychiatry, c. 32, s. 1, 2021.

Bilir, M. K., Mental health care policy reform in Turkey: User group perspectives/Türkiye'de ruh sağlığı politika reformu: Kullanıcı gruplarının yaklaşımı, (Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2018).

Blank R. H. ve V. Burau, Comparative Health Policy, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2007.

BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme 21. Oturumu (11 Mart - 5 Nisan), 2019.

BM, Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme ve İhtiyari Protokol, 2006.

BM, Engellilerin haklarına ilişkin sözleşme, Resmî Gazete, s. 27288, 2009.

Boin. A., P. Hart, E. Stern ve B. Sundelius, The Politics of Crisis Management: Public Leadership Under Pressure, Cambridge, Cambridge University Press, 2005.

Bourdieu, P., Language and Symbolic Power, Cambridge, Polity Press, 1991.

Bozkurt, U., 'Neoliberalism with a human face: Making sense of the Justice and Development Party's neoliberal populism in Turkey', Science & Society, c. 77, s. 3, 2013.

Bryson, J. M., B.C. Crosby ve L. Bloomberg, 'Public value governance: Moving beyond traditional public administration and the new public management', Public Administration Review, c. 74, s. 4, 2014.

Buğra. A. ve O. Savaşkan, New Capitalism in Turkey: The Relationship between Politics, Religion, and Business, Cheltenham, Edward Elgar Publishing, 2014.

Burrows, R., S. Nettleton, ve S. Bunton, 'Sociology and health promotion: health, risk and consumption under late modernism', İçinde: The Sociology of Health Promotion: Critical Analysis of Consumption, Lifestyle and Risk (New York, Routledge, 1995.

Busato. A. ve G. von Below, 'The implementation of DRG-based hospital reimbursement in Switzerland: A population-based perspective', Health Research Policy and Systems, c. 8, s. 1, 2010.

Busse, R., A. Geissler, A. Aaviksoo, F. Cots, U. Häkkinen, C. Kobel, C. Mateus, Z. Or, J. O'Reilly, L. Serdén, A, Street, S. S. Tan ve W. Quentin, 'Diagnosis related groups in Europe: Moving towards transparency, efficiency, and quality in hospitals?', BMJ, c. 346, 2013.

Can, F., 'Fizyoterapi ve rehabilitasyonun mesleki gelişim tarihçesi', 2016.

Canbazer, C., 'Locating Turkey's active labour market policies within activation typologies: enabling or workfarist?/Türkiye aktif işgücü piyasası politikalarının etkinleştirme tipolojileri içinde konumlandırılması: Destekleyici mi çalıştırmacı mı?' (Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2021).

Capano, G., M. Howlett, D. Jarvis, M. Ramesh, ve N. Goyal., "Mobilizing policy (in)capacity to fight COVID-19: Understanding variations in state responses", Policy and Society, c. 39, 2020.

Carpenter, M., 'It's a small world: Mental health policy under welfare capitalism since 1945', Sociology of Health and Illness, c. 22, s. 5, 2000.

Centers for Disease Control and Prevention, 'Prevent Type 2 Diabetes', Centers for Disease Control and Prevention, https://www.cdc.gov, (erişim 8 Kasım 2023).

Chan, J. A. Polo, E. Zubizarreta, J. Bourqu, T. P. Hann, M. Gaudet, K. Denni, M. Brundage, B. Slotman ve M. Abdel-Wahab,'Access to radiotherapy and its association with cancer outcomes in a high-income country: Addressing the inequity in Canada', Journal of the European Society for Therapeutic Radiology and Oncology, c. 141, 2019.

Charlesworth, A., A. Davies ve J. Dixon, Reforming Payment for Health Care in Europe to Achieve Better Value, Nuffield Trust London, 2012.

Cheng, S., C. Chen ve S. Tsai, 'The impacts of DRG-based payments on health care provider behaviors under a universal coverage system: A population-based study', Health Policy, c. 107, s. 2-3, 2012.

Cherif, E.,E. Martin-Verdier ve C. Rochette., 'Investigating the healthcare pathway through patients' experience and profiles: Implications for breast cancer healthcare providers', BMC Health Services Research, c. 20, s. 1, 2020.

Chow W, ve S. Priebe, 'Understanding psychiatric institutionalization: A conceptual review', BMC Psychiatry, c. 13, 2013.

Chowdhury, S. ve P. Chakraborty, 'Universal health coverage - There is more to it than meets the eye', Journal of Family Medicine and Primary Care, c. 6, s. 2, 2020.

Christofis, N., 'The AKP's 'Yeni Turkiye': Challenging the Kemalist Narrative?', Mediterranean Quarterly, c. 29, s. 3, 2018.

Conrad, L. ve P.G. Uslu, 'Investigation of the impact of "payment by results" on performance measurement and management in NHS trusts', Management Accounting Research, c. 22, s. 1, 2011,

Coşar, S., 'The AKP's hold on power: neoliberalism meets the Turkish-Islamic synthesis', İçinde: S. Coşar ve G. Yücesan-Özdemir (Haz.), Silent Violence: Neoliberalism, Islamist Politics and the AKP Years in Turkey, Red Quill Books, 2012.

Coşkun, B., Türkiye'de ruh sağlığı hizmetleriyle ilgili var olan kaynaklar, bu konudaki güçlükler ve çözüm yolları, Toplum ve Hekim, c.44, 1987.

Craig T. ve P. W. Timms, 'Out of the wards and onto the streets? Deinstitutionalization and homelessness in Britain' Journal of Mental Health, c.1, s. 3, 1992.

Cumhuriyet Halk Partisi, 'CHP Genel Başkan Yardımcısı Ağbaba: Sadece çay ve simit yiyen aileye günlük 60 lira lazım. AKP 39 lira veriyor.' (Cumhuriyet Halk Partisi, 17 Nisan 2020), https://www.chp.org.tr/haberler (erişim 9 Ekim 2023).

Cumhuriyet, 'İçişleri'nin 'bağış' genelgesine CHP'den jet yanıt: Amaç sindirmek', Cumhuriyet, 2020.

Cutler, D. M., 'Equality, efficiency, and market fundamentals: The dynamics of international medical-care reform', Journal of Economic Literature, c. 40, s. 3, 2002.

Çam, O. ve A. Bilge, 'The process of stigmatization and attitude, belief about mental illness and patient in Turkey: A systematic review', Journal of Psychiatric Nursing, c. 4, s.2, 2013.

Çınar, M., 'Turkey's 'Western' or 'Muslim' identity and the AKP's civilizational discourse', Turkish Studies, c. 19, 2018.

Çilingir, D., Young activist perspectives towards Turkish sexual and reproductive health policy and services: Problems, barriers, ideals/Genç aktivistlerin Türkiye'de cinsel sağlık ve üreme sağlığı politika ve hizmetlerine bakış açıları: Sorunlar, engeller, idealler, (Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2021).

Dağ, İ., 'Türkiye'de ulusal ruh sağlığı politikaları konusunda yapılmış sistematik çalışmalar', Psikiyatri Psikoloji Psikofarmakoloji Dergisi, c. 11, s.1, 2003.

Damaskinos, P. H. Koletsi-Kounari, C. Economou, K. A. Eaton ve E. Widström, 'The healthcare system and provision of oral healthcare in European Union member states. Part 4: Greece', British Dental Journal, c. 220, s. 5, 2016.

Davis, K. M. ve W. L. Gardner, 'Charisma under crisis revisited: Presidential leadership, perceived leader effectiveness, and contextual influences', Leadership Quarterly, c. 23, 2012.

Davisö C. K. ve D.J. Rhodes, 'The impact of DRGs on the cost and quality of healthcare in the United States', Health Policy, c. 9, s. 2, 1988.

Dayı. A., 'Neoliberal health restructuring, neoconservatism and the limits of law: Erosion of reproductive rights in Turkey', Health Hum Rights, c. 21, s. 2, 2019.

de Bruin W. E., C. Stayner, M. de Lange ve R. W. Taylor, 'Who are the key players involved with shaping public opinion and policies on obesity and diabetes in New Zealand?', Nutrients, c. 10, s. 11, 2018.

Degener, T., 'A new human rights model of disability', İçinde: V. Della Fina, R. Cera, & G. Palmisano (Haz.), The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities: A Commentary, Cham, Springer International Publishing, 2017.

Derman, G. S., "Health communication and the importance of it during the COVID-19 pandemic process in Turkey", International Journal of Social and Economic Sciences, c. 10, 2020.

Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu., 09 Nisan 2020), http://disk.org.tr (erişim 9 Ekim 2023).

Dilşen, G., 'Rehabilitasyon düzeyini yükseltmek için el ele verilmeli', Milliyet, 16 Mayıs 1990.

Dilşen, G., 'Rehabilitasyon, sakatı yeniden yetenekli kılmaktır', Milliyet, 16 Aralık 1980.

Dilşen, G., 'Sakatların rehabilitasyonu ve öneriler', Milliyet, (8 Ocak), 1981.

Dinçşahin, Ş., 'A symptomatic analysis of the Justice and Development Party's populism in Turkey, 2007–2010', Government and Opposition, c. 47, s. 4, 2012.

DİSK, "İşten çıkarmalar yasaklansın! Ücretsiz izne ve sefalet ödeneğine hayır." (Türkiye

Diyabet Parlamentosu 10, "Diyabet ve aile", 14 Kasım 2018.

Diyabet Parlamentosu 7, "Ulusal diyabet programı sorunlar ve çözüm önerileri", 13 Kasım 2015.

Diyabet Parlamentosu 8, "Diyabette kan şekeri takip sistemleri ve ilaca erişim sorunları/çözüm yolları", 17 Kasım 2016.

Diyabet Parlamentosu 9, "Diyabet ve çocuk hakları", 14 Kasım 2017.

Doganavsargil-Baysal, O., B. Cinemre, Y. Senol, E. Barcin ve Z. Gokmen, 'Epilepsy and stigmatization in Turkey', Epilepsy & Behavior, c. 73, 2017.

Dow, B. J., 'The function of epideictic and deliberative strategies in presidential crisis rhetoric', Western Journal of Speech Communications, c. 53, 1989.

DSÖ ve International Diabetes Federation, 'The Saint Vincent Declaration on diabetes care and research in Europe', Acta Diabetologia, s. 10 (Ek), 1989.

DSÖ, 'Cinsel Sağlık', https://www.who.int/health-topics/sexual health, (erişim Kasım 2023).

DSÖ, Dünya Engellilik Raporu, Cenevre, 2011.

DSÖ, European Health Information Gateway Health for All Explorer [internet sitesi] https://gateway.euro.who.int (erişim 8 Nisan 2023).

Edelman, M., 'Political language and political reality', PS: Political Science & Politics, c. 18, s. 1, 1985.

Eder, M., 'Retreating state? Political economy of welfare regime change in Turkey', Middle East Law and Governance, c. 2, s. 2, 2010.

Edwards, N., 'Using markets to reform health care', British Medical Journal, c. 331, s. 7530, 2005.

Efeoğlu, A., A.D.Erdemir ve Ö.Öncel, 'Geçmişten Günümüze Türk Diş Hekimliği', İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 2000.

Ege, R., 'Sakatlar ve sorunları', Milliyet, 18 Mayıs 1983.

Ekici, E.,'An examination of diabetes policy in Turkey: A qualitative documentary analysis/ Türkiye'de diyabet politikasının incelenmesi: Nitel bir doküman analizi', (Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2022).

Elbek, O., "COVID-19 Outbreak and Turkey", Turkish Thoracic Journal, c. 21, 2020.

Erdem, F. ve M. Atalay, 'The Effect of health transformation policies on the resident physicians' perception of the medical profession in Turkey', The International Journal of Health Planning and Management, c. 32, s. 2, 2017.

Ersoy M. A. ve A. Varan, 'Reliability and validity of the Turkish version of the internalized stigma of mental illness scale', Türk Psikiyatri Dergisi, c. 18, s. 2, 2007.

Ersoy, Z., 'Geri ödeme modeli olan teşhis ilişkili gruplar (TİG) ve bu model üzerinde sağlık yöneticilerinin görüşlerinin değerlendirilmesi', Gazi Üniversitesi, 2014.

Erşan, M., 'Sağlık Uygulama Tebliği fiyatlarına yüzde 35 ila 75 oranda zam - Diken', Diken, February 2022, https://www.diken.com.tr (erişim 4 Aralık 2023).

Fairclough, I. ve N. Fairclough, Political Discourse Analysis: A Method for Advanced Students, Oxon, Routledge, 2012.

Fairclough, N., 'Critical and descriptive goals in discourse analysis', Journal of Pragmatics, c.9 s. 6, 1985.

Fairclough, N., B. Jessop, ve A. Sayer, "Critical realism and semiosis", İçinde: J. Joseph ve J. M. Roberts (Haz.), Realism Discourse and Deconstruction, London, Routledge, 2004.

Fairclough, N., Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language, Londra ve New York, Longman, 1995.

Fairclough, N., Discourse and Social Change, Cambridge, Polity, 1992.

Fakhoury, W. ve S. Priebe, 'Deinstitutionalization and reinstitutionalization: Major changes in the provision of mental healthcare', Psychiatry, c. 6, s. 8, 2007.

Fan, L., P. E. Goss ve K. Strasser-Weippl, 'Current status and future projections of breast cancer in Asia', Breast Care, c. 10, s. 6, 2015.

Fischer, F., Reframing Public Policy: Discursive Polities and Deliberative Practices, Oxford, Oxford University Press, 2003.

Fotaki, M., A. Boyd, L. Smith, R. McDonald, M. Roland, R. Sheaff. A. Edwards ve G. Elwyn, 'Patient choice and the organisation and delivery of health services: Scoping review', Department of Health, NHS Service Delivery and Organisation R & D (NCCSDO), 2005.

French, S., 'Disability, impairment or something in between', İçinde: J. Swain, V. Finkelstein, S. French, ve M. Oliver. (Haz.), London, Sage, 1993.

FT Visual & Data Journalism Team, "Lockdowns compared: tracking governments" coronavirus responses', Financial Times, 17 Mart 2022, https://ig.ft.com/coronavirus-lockdowns/ (erişim 13 Ekim 2023).

Gage-Bouchard, E. E. M. Rodriguez, F. G. Saad-Harfouche, A. Miller ve D. O. Erwin., 'Factors influencing patient pathways for receipt of cancer care at an NCI-designated comprehensive cancer center', PL0S ONE, c. 9, s. 10, e110649, 2014.

Garland, D., 'The limits of the sovereign state: Strategies of crime control in contemporary society, The British Journal of Criminology, c. 36, 1996.

Garrett, L., A. M. R. Chowdhury ve A. Pablos-Méndez, 'All for universal health coverage', The Lancet, c. 374, s. 9697, 2009.

Gencelli, A., An analysis of rehabilitation policies in Turkey from the perspective of disability rights activists/Engelli hakları aktivistlerinin perspektifinden Türkiye'deki rehabilitasyon politikalarının analizi (Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019).

Gibson, B. E., Rehabilitation: A Post-critical Approach, New York, CRC Press, 2016.

Giritli Nygrena, K. ve A. Olofsson, "Managing the Covid-19 pandemic through individual responsibility: the consequences of a world risk society and enhanced ethopolitics", Journal of Risk Research, c. 23, 2020.

Glasby, J. ve H. Lester, 'On the inside: A narrative review of mental health inpatient services', The British Journal of Social Work, c. 35, s. 6, 2005.

Gómez, E. J., 'Political party ambitions and type-2 diabetes policy in Brazil and Mexico', Health Economics, Policy and Law, c. 15, s. 2, 2018.

Gökalp, R. P. ve N. Z. Aküzüm, 'Community mental health services in Turkey: past and future', International Journal of Mental Health, c. 36, s. 3, 2007.

Grosse Frie, K., H. Samoura, S. Diop, B. Kamate, C. Bougadari Traore, B. Malle, B. Coulibaly ve E. J. Kantelhardta, 'Why do women with breast cancer get diagnosed and treated late in Sub-Saharan Africa? Perspectives from women and patients in Bamako, Mali', Breast Care, c. 13, s. 1, 2018.

Gruskin, S., 'Reproductive and sexual rights: Do words matter?', Am. J. Public Health, c. 98, s.10, 2008.

Guarnizo-Herreño, C. C., R. G. Watt, N. Garzón-Orjuel ve G. Tsakos., 'Explaining oral health inequalities in European welfare state regimes: The role of health behaviours', Community Dentistry and Oral Epidemiology, c. 47, s. 1, 2019.

Guest, G., A. Bunce ve L. Johnson, 'How many interviews are enough? An experiment with data saturation and variability', Family Health International Field Methods, c. 18, s. 1, 2006.

Gül, İ. I., 'BM Engelli Hakları Sözleşmesi', İçinde: M. E. K. Çayır, M. Soran (Haz.), Engellilik ve Ayrımcılık: Eğitimciler İçin Temel Metinler ve Örnek Dersler, İstanbul, Karekök Eğitim Basım Yayınları, 2015.

Gülseven, E., 'Identity, nationalism and the response of Turkey to COVID-19 pandemic', Chinese Political Science Review, c. 6, 2021.

Güreşçi, M. 'COVID-19 salgınında Türkiye'de kriz yönetimi iletişimi: T.C. Sağlık Bakanlığı', Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, c. 7, 2020.

Ha, J., M. A. Kose ve F. Ohnsorge, One-Stop Source: A Global Database of Inflation, Washington DC: World Bank, 2021.

Hak İşçi Sendikaları Konfederayonu, 'HAK-İŞ Konfederasyonumuzun torba kanun taslağında yer alan çalışma hayatı ile ilgili değişiklik tekliflerine ilişkin görüşlerimiz.' (Hak

Hallo de Wolf, A. ve B. Toebes, 'Assessing private sector involvement in health care and universal health coverage in light of the right to health', Health and Human Rights, c. 18, s. 2, 2016.

Hamada, H., M. Sekimoto, ve Y. Imanaka, 'Effects of the per diem prospective payment system with DRG-like grouping system (DPC/PDPS) on resource usage and healthcare quality in Japan', Health Policy, c. 107, s. 2-3, 2012.

Hammell, K., Perspectives on Disability and Rehabilitation, Philadelphia, Elsevier Limited, 2006.

Hart, P., 'Symbols, rituals and power: The lost dimensions of crisis management' Journal of Contingencies and Crisis Management, c. 1, 1993.

Hill-Briggs, F., N. E. Adler, S. A. Berkowitz, M. H. Chin, T. L. Gary-Webb, A. Navas-Acien, P. L. Thornton ve D. Haire-Joshu., 'Social determinants of health and diabetes: A scientific review', Diabetes Care, c. 44, 2021.

Huang, L. C., Y. Ma, J. V. Ngo ve K. F: Rhoads, 'What factors influence minority use of National Cancer Institute-designated cancer centers?', Cancer, c. 120, s. 3, 2014.

Hugh, S. M. M., I. J. Perry, C. Bradley ve R. Brugha, 'Developing recommendations to improve the quality of diabetes care in Ireland: a policy analysis', Health Research Policy and Systems, c. 12, s. 53, 2014.

International Diabetes Federation, 'IDF Diabetes Atlas, 10th ed.', 2021.

International Diabetes Federation, 'Turkey Diabetes Report 2000-2045', International Diabetes Federation, 2021, https://diabetesatlas.org/data, (erişim 8 Kasım 2023).

International Diabetes Foundation, 'About Diabetes', International Diabetes Foundation, 2020, https://idf.org, (erişim 5 Kasım 2023).

International Diabetes Foundation, 'Gestational diabetes', International Diabetes Foundation, 2020, https://idf.org, (erişim 5 Kasım 2023).

International Diabetes Foundation, 'Type 1 diabetes', International Diabetes Foundation, 2020, https://idf.org, (erişim 5 Kasım 2023).

International Diabetes Foundation, 'Type 2 diabetes', International Diabetes Foundation, 2020, https://idf.org, (erişim 5 Kasım 2023).

İpekçi, A., 'Her hafta bir sohbet...', Milliyet, 10 Temmuz 1972.

İstanbul Planlama Ajansı, İstanbul Sokaklarında Kışı Geçirenler Evsizler Kentin ve Politikanın Neresinde?, İstanbul, 2023.

İşçi Sendikaları Konfederayonu, 15 Nisan 2020), https://www.hakis.org.tr;

İşeri, K. ve S. Çapan Tekin, "Küresel salgın dolayısıyla Sağlık Bakanı ve Bakanlığı tarafından sosyal medyada paylaşılan görsel metinlerin çözümlenmesi", Turkish Studies, c. 15, 2020.

Januleviciute, J., J. E.Askildsen, O. Kaarboe, L. Siciliani ve M. Sutton, 'How do hospitals respond to price changes? Evidence from Norway', Health Economics, c. 25, s. 5, 2016.

Jaques, M. E., Rehabilitation Counselling: Scope and Services, Boston, Houghton Mifflin Company, 1970.

Jones J. L. ve L. Kami, 'Understanding deinstitutionalization: What families value and desire in the transition to community living' Research and Practice for Persons with Severe Disabilities, c. 41, s.2, 2016.

Jönsson, B., T. Hofmarcher, P. Lindgren ve N. Wilking, 'The cost and burden of cancer in the European Union 1995–2014' European Journal of Cancer, c. 66, 2016.

Kalçık T. ve Ü. Altan Bayraktar, "Covid- 19 salgınının yönetilmesinde sosyal medya kullanımı: Sağlık bakanı Fahrettin Koca'nın resmi Twitter hesabı üzerine bir analiz", Turkish Studies, c. 15, 2020.

Kamenov, K., J. A. Mills, S. Chatterji ve A. Cieza, 'Needs and unmet needs for rehabilitation services: A scoping review', Disability and Rehabilitation, c. 41, s. 10, 2018.

Karaca Bozkurt Ö., Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı (ICPD, 1994) Eylem Programı'nın Türkiye'de Uygulanan Sağlık Politikalarına Yansımalarının Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden İncelenmesi, (Doktora tezi, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara, 2011).

Kesici Z. ve V. Yılmaz, 'Insurance-based disparities in breast cancer treatment pathways in a universal healthcare system: A qualitative study', BMC Health Services Research, c.23, s. 112, 2023.

Kesici, Z., Breast cancer patient pathways to treatment in Turkey's internal healthcare market: A qualitative study/Türkiye sağlık hizmetleri iç pazarında meme kanseri hastalarının tedaviye erişim patikaları: Nitel bir araştırma, (Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2022).

Kılıç, C., 'Erişkinlerle ilgili sonuçlar', İçinde: N. Erol (haz.), Türkiye Ruh Sağlığı Profili: Ana Rapor, Ankara, Sağlık Bakanlığı Yayınları, 1998.

Kılıç, C., 'Türkiye'de ruhsal hastalıkların yaygınlığı ve ruhsal tedavi ihtiyacı konusunda neredeyiz?', Toplum ve Hekim, c. 35, s. 3, 2020.

Kilic, B., S. Kalaca, B. Unal, P. Phillimore ve S. Zaman, 'Health policy analysis for prevention and control of cardiovascular diseases and diabetes mellitus in Turkey', Int J Public Health, Suppl. 1, 2014.

Kisa S. ve A. Kisa, "Under-reporting of COVID-19 cases in Turkey", International Journal of Health Planning and Management, c. 35, 2020.

Kjøstolfsen, G.H. J. Baheerathan, P. E. Martinussen, J. Magnussen., 'Financial incentives and patient selection: Hospital physicians' views on cream skimming and economic management focus in Norway', Health Policy, c. 125, s. 1, 2021.

Knapp, M., 'Mental health policy and practice across Europe: an overview', İçinde: M. Knapp, D. McDaid, E. Mossialos ve G. Thornicroft (haz.), Mental Health Policy and Practice across Europe - The Future Direction of Mental Health Care, Berkshire, Open University Press, 2007.

Kosecoff, J., K. L. Kahn, W. H. Rogers, E. J. Reinisch, M. J. Sherwood, L. V. Rubenstein, D. Draper, C. P. Roth, C. Chew ve R. H. Brook, 'Prospective payment system and impairment at discharge: The quicker-and sicker story revisited', Jama, c. 264, s. 15, 1990, 1980-1983.

Köse. A. H. ve S. Bahçe, "Yoksulluk' yazınının yoksulluğu: toplumsal sınıflarla düşünmek.', Praksis, c. 19, 2009.

Kroneman, M. ve J. Nagy, 'Introducing DRG-based financing in Hungary: A study into the relationship between supply of hospital beds and use of these beds under changing institutional circumstances', Health Policy, c. 55, s. 1, 2001.

Kumar, A., 'Disability, rehabilitation and social control: A Foucauldian perspective', International Journal of Human Sciences, c. 8, s. 2, 2011.

Kutlu, D., Sosyal Yardım Alanlar: Emek, Geçim, Siyaset ve Toplumsal Cinsiyet, İstanbul, İletişim Yayınları, 2018.

Küey, L., T. B. Üstün ve C. Güleç, 'Türkiye'de ruhsal bozukluklar epidemiyolojisi araştırmaları üzerine bir gözden geçirme çalışması', Toplum ve Hekim, c. 44, 1987.

Lave, J. R., R. G. Frank, C. Taube, H. Goldman ve A. Rupp, 'The early effects of Medicare's prospective payment system on psychiatry', Inquiry, 1988.

Le Grand, J., 'Equality and choice in public services', Social Research, c. 73, s. 2, 2006.

Leamy, M., V. Bird, C. Le Boutillier, J. Williams ve M. Slade, 'Conceptual framework for personal recovery in mental health: systematic review and narrative synthesis', The British Journal of Psychiatry, c. 199, s. 6, 2011.

Lee, C., J. Man Kim, Y. Kim ve E. Shin, 'The Effect of diagnosis-related groups on the shift of medical services from inpatient to outpatient settings: a national claims-based analysis', Asia Pacific Journal of Public Health, c. 31, s. 6, 2019.

Leu. A., H. Wepf, B. Elger ve T. Wangmo, 'Experts' perspectives on Swiss DRG: Second class care for vulnerable patient groups?', Health Policy, c. 122, s. 6, 2018.

Lismont, J., A. Janssens, I. Odnoletkova, S. Vanden Broucke, F. Caron ve J. Vanthienen, 'A guide for the application of analytics on healthcare processes: A dynamic view on patient pathways', Computers in Biology and Medicine, c. 77, 2016.

Lottes, I. L. 'Sexual rights: Meanings, controversies, and sexual health promotion', Journal of Sex Research, c. 50, s. 3-4, 2013.

Luengo-Fernandez, R., J. Leal, A. Gray ve R. Sullivan, 'Economic burden of cancer across the European Union: A population-based cost analysis', The Lancet Oncology, c. 14, s. 12, 2013.

Lupton, D., 'Discourse analysis: A new methodology for understanding the ideologies of health and illness', Australian Journal of Public Health, c. 16, s. 2, 2010.

M. Hajer ve D. Laws, 'Ordering through discourse', İçinde: R. Goodin, M. Moran, M. Rein (Haz.), The Oxford Handbook of Public Policy, Oxford, Oxford University Press, 2006.

MacFarlane, K., 'C-Sections as a nefarious plot: The politics of pronatalism in Turkey', İçinde: L. L. Wynn ve A. M. Foster (Haz.), Abortion Pills, Test Tube Babies and Sex Toys: Emerging Sexual and Reproductive Technologies in the Middle East and North Africa, Nashville, Vanderbilt University Press, 2016.

Mackintosh, M. ve M. Koivusalo, 'Health systems and commercialization: In search of good sense', İçinde: Mackintosh M., Koivusalo M. (Haz.) Commercialization of Health Care. Social Policy in a Development Context, London, Palgrave Macmillan, 2005.

Matthewman S., ve K. Huppatz, "A sociology of COVID-19", Journal of Sociology, c. 56, 2020.

Mayes, R., 'The origins, development, and passage of Medicare's revolutionary prospective payment system', Journal of the History of Medicine and Allied Sciences, c. 62, s. 1, 2007.

McKee, M., D. Balabanova, S. Basu, W. Ricciardi ve D. Stuckler, 'Universal health coverage: A quest for all countries but under threat in some', Value in Health, 16 (1 SUPPL.), 2013.

Meng Z., W. Hui, Y. Cai, J. Liu, ve H. Wu., 'The effects of DRGs-based payment compared with cost-based payment on inpatient healthcare utilization: A systematic review and meta-analysis', Health Policy, c. 124, s. 4, 2020.

Mihailovic, N., S. Kocic ve M. Jakovljevic, 'Review of diagnosis-related group-based financing of hospital care', Health Services Research and Managerial Epidemiology, c. 3, 2016.

Milliyet, '400 milyonluk ücretsiz hizmet', Milliyet, 10 Kasım, 1995.

Milliyet, 'Bu büyük eseri halkımız başlattı, halkımız bitirdi', Milliyet, 22 Nisan 2000.

Milliyet, 'Bu büyük eseri halkımız başlattı, halkımız bitirecek', Milliyet, (16 Aralık), 1997.

Milliyet, 'Cerrahpaşa'da fizik tedavi ve rehabilitasyon kliniği açıldı', Milliyet, 15 Nisan 1981.

Milliyet, 'Fizyoterapist aranmaktadır', Milliyet, 22 Haziran, 1978, ss. 2; Otel Fahri, Milliyet, 10 Şubat 1982.

Milliyet, 'Hayırseverlere çağrı', Milliyet, 11 Ekim 1975.

Milliyet, 'Hedef Avrupa'da bir numaralı merkez olmak', Milliyet, 23 Şubat 1999.

Milliyet, 'Pembe melekler kampanya açtı', Milliyet, 20 Temmuz 1966.

Milliyet, 'PTT Genel Müdürlüğünden fizyoterapist aranmaktadır', Milliyet, 13 Ekim 1978.

Milliyet, 'Türk Silahlı Kuvvetleri Rehabilitasyon ve Bakım Merkezi Vakfı (Elele Vakfı)',

Milliyet, 'Türk Spastik Çocuklar Derneğinden', Milliyet, 15 Eylül 1975.

Milliyet, 'Üniversiteler: Bu yıl 7765 öğrenci alınacak', Milliyet, (17 Ağustos), 1962,

Milliyet, 20 Nisan 1997.

Mootz, A., F. Arjmandi, B. E. Dogan ve W. P. Evans, 'Health care disparities in breast cancer: the economics of access to screening, diagnosis, and treatment', J Breast Imaging. c. 2, s. 6, 2020.

Moran, M., 'Understanding the Welfare State: The Case of Health Care', The British Journal of Politics and International Relations, c. 2, s. 2, 2000, ss. 135-160.

Morris, J., Pride Against Prejudice, London, Women's Press, 1991 cited in T. Shakespeare, 'The social model of disability'.

Mosadeghrad, A. M., 'Patient choice of a hospital: Implications for health policy and management', International Journal of Health Care Quality Assurance, c. 27, s. 2, 2014.

Moulton, S., 'Putting together the publicness puzzle: A framework for realized publicness', Public Administration Review, c. 69, s. 5, 2019.

Mousa, S. M., I. A Seifeldin, A. Hablas, E. S. Elbana ve A. S. Soliman, 'Patterns of seeking medical care among Egyptian breast cancer patients: Relationship to late-stage presentation', Breast, c. 20, s. 6, 2011.

Munir, K., T. Ergene, V. Tunaligil, ve N. Erol, 'A window of opportunity for the transformation of national mental health policy in Turkey following two major earthquakes', Harvard Review of Psychiatry, c. 12, s. 4, 2004.

Neüff, M., Words of Crisis as Words of Power: The jeremiad in American presidential speeches, Amsterdam & Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2018.

Nikolovska, J., 'An Analytic Study of Oral Healthcare System in Some EU Countries', Balkan Journal of Stomatology, c. 12, 2008.

Nolte, E., C. Knai ve R. B. Saltman, 'Assessing chronic disease management in European health systems', DSÖ-Avrupa, 2014.

O'Reilly, J., R. Busse, U. Häkkinen, Z. Or, A. Street ve M. Wiley. 'Paying for hospital care: The experience with implementing activity-based funding in five European countries', Health Economics, Policy and Law, c. 7, s. 1, 2012.

OECD, 'Doctors' Consultations - Health Care Use', 2023.

OECD, 'Health at a Glance 2021', Paris, OECD Publishing, 2021.

OECD, 'Hospital Discharge Rates - Health Care Use', 2023, 2.

OECD, 'Making Mental Health Count: The Social and Economic Costs of Neglecting Mental Healthcare', s.179; DSÖ, European Health Information Gateway Health for All Explorer [internet sitesi] https://gateway.euro.who.int (erişim 8 Nisan 2023).

OECD, 'Making Mental Health Count: The Social and Economic Costs of Neglecting Mental Healthcare', ss.180-181.

OECD, Health Care Utilisation: Hospital average length of stay by diagnostic categories, [internet sitesi], https://stats.oecd.org (erişim 8 Nisan 2023).

OECD, Hospital beds Psychiatric care, Per 1 000 inhabitants, 2021 or latest available, [internet sitesi] https://data.oecd.org (erişim 8 Nisan 2023).

OECD/European Union, 'Health at a Glance: Europe 2020: State of Health in the EU Cycle', OECD Publishing, 2020.

OECD/European Union, 'Health at a Glance: Europe 2022: State of Health in the EU Cycle', Paris, OECD Publishing, 2022.

Oğuz, H., 'Uzmanlığın tarihçesi', İçinde: M. Beyazova ve Y. G. Kutsal (Haz.) Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon, Ankara, Güneş Tıp Kitabevleri, 2014.

Oliver, M., The Politics of Disablement, London, Macmillan, 1990.

Oliver, M., Understanding Disability: From Theory to Practice, New York, St. Martin's Press, 1996.

Onega T., E. J, Duell, X, Shi, D, Wang, E, Demidenko ve D, Goodman, 'Geographic access to cancer care in the U.S', Cancer, c. 112, s. 4, 2008.

O'Neil, M. N., B. Aldanmaz, R. M. Quirant Quiles ve F. R. Kılınç, 'Yasal ancak ulaşılabilir değil: Türkiye'deki devlet hastanelerinde kürtaj hizmetleri', Kadir Has Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma Merkezi, 2016, (erişi Temmuz 2020).

Ong, K. L., 'Global, regional, and national burden of diabetes from 1990 to 2021, with projections of prevalence to 2050: A systematic analysis for the global burden of disease study 2021', The Lancet, 402/10397, 2023.

Or, Z., 'Implementation of DRG payment in France: Issues and recent developments', Health Policy, c. 117, s. 2, 2014.

Oran, B., 'Türk' teriminin öyküsü', İçinde: E. Aktoprak ve A. C. Kaya (Haz.), 21. Yüzyılda Milliyetçilik: Teori ve Siyaset, Istanbul, İletişim Yayınları, 2016.

Ow Yong L. M., ve L. W. P. Koe, 'War on diabetes in Singapore: A policy analysis', Health Research Policy and Systems, c. 19, s. 1, 2021.

Owczarzak, J., S. D. Phillips ve O. Filippova, 'Finding and reforming the (in)visible state: Nongovernmental organizations and the response to HIV in Ukraine', İçinde: D. Kerrigan ve C. Barrington (Haz.), Structural Dynamics of HIV: Risk, Resilience and Response, Cham, Springer, 2018.

Ozmen, E., K. Ogel, T. Aker, A. Sagduyu, D. Tamar ve C. Boratav., 'Public attitudes to depression in urban Turkey – the influence of perceptions and causal attributions on social distance towards individuals suffering from depression', Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology, c. 39, s.12, 2004.

Ökem Z. G. ve M. Çakar, 'What have health care reforms achieved in Turkey? An appraisal of the "health transformation programme"', Health Policy, c. 119, s. 9, 2015.

Özdemir, C., '1 milyon sakat var', Milliyet, 28 Eylül 1967.

Özvarış, S. B., L. Akın ve A. Akın, 'The role and influence of stakeholders and donors on reproductive health services in Turkey'. Reproductive Health Matters, c. 12 s. 24, 2004.

Pala, K., "COVID-19: Case and death notification problems in Turkey", Turkish Thoracic Journal, c. 21, 2020.

Palmer, K. S., T. Agoritsas, D. Martin, T. Scott, S. M. Mulla, A. P. Miller, A. Agarwal, A. Bresnahan, A. A. Hazzan, R. A. Jeffery, A. Merglen, A. Negm, R. A. Siemieniuk, N. Bhatnagar, I. A. Dhalla, J. N. Lavis, J. J. You, S. J. Duckett ve G. H. Guyatt, 'Activity-based funding of hospitals and its impact on mortality, readmission, discharge destination, severity of illness, and volume of care: A systematic review and meta-analysis', PLoS One, c. 9, s. 10, 2014.

Pälvärinne, R., E. Widström, B. C. Forsberg, K. A. Eaton ve D. Birkhed, 'The healthcare system and the provision of oral healthcare in European Union member states. Part 9: Sweden', British Dental Journal, c. 224, s. 8, 2018.

Peres, M. A., L. M. D. Macpherson, R. J. Weyant, B. Daly, R. Venturelli, M. R. Mathur, S. Listl, R. K. Celeste, C. C. Guarnizo-Herreño, C. Kearns, H. Benzian, P. Allison ve R. G. Watt, 'Oral diseases: a global public health challenge', The Lancet, c. 394, s. 10194, 2019.

Piat, M.,'Deinstitutionalization of the mentally ill: theory, policy and practice', Canadian Social Work Review, c. 9, s. 2, 1992.

Plesk, P. ve T. Wilson, 'Complexity, leadership, and management in healthcare organizations', BMJ (Clinical Research Ed.), c. 323, 2001.

Porter, R., Madness: A Brief History, Oxford University Press, 2002.

Powell, M., T. I. Agartan ve D. Beland (Haz.), Research Handbook on Health Care Policy, Glos, Edward Elgar, 2024.

Radyoloji, Radiyom ve Elektrikle Tedavi ve Diğer Fizyoterapi Müesseseleri Hakkında Kanun, Resmi Gazete (No: 3591), 28 Nisan 1937; M. Erbatur, Milliyet, 11 Aralık 1960.

Rapport, F., P. Hibbert, M. Baysari, J. C. Long, R. Seah, W. Y. Zheng, C. Jones, K. Preece ve J. Braithwaite., 'What do patients really want? An in-depth examination of patient experience in four Australian hospitals', BMC Health Services Research, c. 19, s. 1, 2019.

Reibling, N., M. Ariaans ve C. Wendt, 'Worlds of healthcare: A healthcare system typology of OECD countries', Health Policy, c. 123, s. 7, 2019.

Resmi Gazete, 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşları ile Engelli ve Muhtaç Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun, Ankara, TBMM, 2013.

Resmi Gazete, 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun, Ankara, TBMM, 1976

Resmi Gazete, Engelliler Hakkında Kanun, Ankara, TBMM, 2005.

Reyes, M. S. C., 'Foreword', İçinde: V. Della Fina, R. Cera, & G. Palmisano (Haz.), The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities: A Commentary, 2017.

Rhodes, R.A.W., 'The new governance: Governing without government', Political Studies, c. 44, s. 4, 1996.

Richter, P. ve H. Schlieter, 'Understanding patient pathways in the context of integrated health care services: Implications from a scoping review', Wirtschaftsinformatik, 2019.

Rochefort, D. A., From Poorhouses to Homelessness: Policy Analysis and Mental Health Care, London, Auburn House, 1997.

Rogers W. H., D. Draper, K. L. Kahn, E. B. Keeler, L. V. Rubenstein, J. Kosecoff ve R. H. Brook, 'Quality of care before and after implementation of the DRG-based prospective payment system: A summary of effects', JAMA, c. 264, s, 15, 1990.

Romdhane, H. B., F. Tlili, A. Skhiri, S. Zaman ve P. Phillimore., 'Health system challenges of NCDs in Tunisia', International Journal of Public Health, c. 60, s. 1, 2014.

Rosenthal U. ve P. Hart, 'Experts and decision makers in crisis situations', Science Communication, c. 12, 1991.

Rothgang, H., M. Cacace, L. Frisina, A. Schmid, S. Grimmeisen, C. Wendt., The State and Healthcare: comparing OECD countries. Palgrave Macmillan, 2010.

Sağlık Bakanlığı, Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2011, 2012.

Sağlık Bakanlığı, Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2021, Ankara, 2023.

Sağlık Bakanlığı, Ulusal Ruh Sağlığı Eylem Planı (2011-2023), Ankara, 2011.

Sağlık Bakanlığı, Ulusal Ruh Sağlığı Eylem Planı (2011-2023).

Sağlık Bakanlığı, Ulusal Ruh Sağlığı Eylem Planı (2021-2023), Ankara, 2021.

Sağlık Bakanlığı, Ulusal Ruh Sağlığı Eylem Planı (2021-2023), ss. 18-38; Sağlık Bakanlığı,

Sağlık Bakanlığı, Ulusal Ruh Sağlığı Politika Metni, Ankara, 2006.

Sağlık Bakanlığı, Ulusal Ruh Sağlığı Politika Metni, ss. 1-20; Sağlık Bakanlığı, Ulusal Ruh Sağlığı Eylem Planı (2011-2023).

Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2021.

San, S., M. F. Bastug ve H. Basli, "Crisis management in authoritarian regimes: A comparative study of COVID-19 responses in Turkey and Iran", Global Public Health, c. 16, 2021.

Saraçoğlu, C. ve Ö. Demirkol, "Nationalism and foreign policy discourse in Turkey under the AKP rule: Geography, history and national identity", British Journal of Middle Eastern Studies, c. 42, s. 3, 2015.

Sarılar, Ş., 'Gençlik danışma ve sağlık merkezleri', Türk Pediatri Arşivi, c. 46 s. 1, 2011.

Satman, İ., C. S. Yilmaz, A. Çömlekçi, Ş. İmamoğlu ve G. Ayvaz, 'Türkiye'de ve dünya'da diyabet', Journal of the Society of Endocrinology and Metabolism of Turkey, c. 16 (Ek 1).

Scharpf, F. W. ve V.A. Schmidt, Welfare and Work in the Open Economy: Volume I: From Vulnerability to Competitiveness in Comparative Perspective, Oxford, Oxford University Press, 2000.

Schreyögg, J., T. Stargardt, O. Tiemann ve R. Busse, 'Methods to determine reimbursement rates for diagnosis related groups (DRG): A comparison of nine European countries', Health Care Management Science, c. 9, s. 3, 2006.

Schuetz, P., W. C. Albrich, I. Suter, B. L. Hug, M. Christ-Crain, T. Holler, C. Henzen, M. Krause, R. Schoenenberger, W. Zimmerli ve B. Mueller, 'Quality of care delivered by fee-for-service and DRG hospitals in Switzerland in patients with community-acquired pneumonia', Swiss Medical Weekly, c. 141, 2011.

Scull, A., Madness in Civilization: A Cultural History of Insanity, from the Bible to Freud, from the Madhouse to Modern Medicine, Princeton University Press, 2016.

Shakespeare, T. ve H. Cooper, D. Bezmez, F. Poland, 'Rehabilitation as a disability equality issue: A conceptual shift for disability studies?', Social Inclusion, c. 6, s. 1, 2018.

Shakespeare, T., 'The social model of disability', İçinde: L. J. Davis (Haz.), The Disability Studies Reader, 2. baskı, New York, Routledge, 2006.

Shiroya V., F. Neuhann, O. Müller ve A. Deckert, 'Challenges in policy reforms for non-communicable diseases: the case of diabetes in Kenya', Global Health Action, c. 12, s. 1, 2019.

Shorter, E., A History of Psychiatry: From the Era of the Asylum to the Age of Prozac, New York, Wiley, 1997.

Somuncu, M., 'Dr. Fahrettin Koca'nın sosyal medyadaki salgınla ilgili paylaşımlarının eleştirel söylem analizi yöntemi ile incelenmesi', Kesit Akademi Dergisi, c. 6, 2020.

Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı, "Sosyal Güvenlik Kurumu Sağlık Uygulama Tebliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ", Sayı: 31468, 2021, https://www.resmi gazete.gov.tr, (erişim 8 Kasım 2023).

Sosyal Güvenlik Kurumu, '2022 Yılı Sosyal Güvenlik Kurumu Özel Sağlık Hizmeti Sunucularından Sağlık Hizmeti Satın Alım Sözleşmesi', 2022.

Sosyal Güvenlik Kurumu, '25 Ağustos 2022 Tarihli Resmi Gazete'de Yayımlanan Sosyal Güvenlik Kurumu Sağlık Uygulama Tebliği İşlenmiş Güncel SUT' (Sosyal Güvenlik Kurumu, 2022).

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Zihinsel Özürlüler Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği, Resmi Gazete (No: 19335), (8 Ocak), 1987.

Spastik Çocuklar Özel Rehabilitasyon Merkezleri Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkında Yönetmelik, Resmi Gazete (No: 19054), 21 Mart 1986.

Speed, E., Patients, consumers and survivors: A case study of mental health service user discourses. Social Science and Medicine, c. 62, s. 1, 2006.

Starnino, V., 'An integral approach to mental health recovery: Implications for social work', Journal of Human Behavior in the Social Environment, c. 19, s.7, 2009.

Stiker, H. J., A History of Disability, Ann Arbor, The University of Michigan Press, 1999.

Storm, M. ve A. Edwards, 'Models of user involvement in the mental health context: Intentions and implementation challenges', Psychiatry Quarterly, c. 84, s. 3, 2013.

Street. A., K. Vitikainen, A. Bjorvatn ve A. Hvenegaard, 'Introducing activity-based financing: A review of experience in Australia, Denmark, Norway and Sweden', CHE Research Paper, York, Centre for Health Economics, University of York, 2007.

Sullivan, M., 'Subjected bodies: Paraplegia, rehabilitation, and the politics of movement', İçinde: S. Tremain (Haz.), Foucault and the Government of Disability, Ann Arbor, The University of Michigan Press, 2005.

Şen, T. Z., Political discourse and health communication during the covid-19 pandemic in Turkey: a critical analysis/COVID-19 Pandemisinde Türkiye'de Siyasi Söylem ve Sağlık İletişimi: Eleştirel bir Analiz, (Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2022). [Tez çalışması Raoul Wallenberg Enstitüsü- Boğaziçi Üniversitesi Yüksek Lisans Bursu desteğiyle gerçekleşmiştir.]

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 'Düzensiz Göç İstatistikleri',

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü, Diyabetli öğrenciler genelgesi, Sayı: 90757378/10.06/131289, 2013.

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü, Okul kantinlerinde satılacak gıdalar ve eğitim kurumlarındaki gıda işletmelerinin hijyen yönünden denetlenmesi, Nr: 90757378-10.06-E.2852893, 2016.

T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, 'HIV/AIDS İstatistikleri', https://hsgm.saglik.gov.tr, (erişim Kasım 2023).

T.C. Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Türkiye diyabet önleme ve kontrol programı eylem planı 2011-2014, 2011.

T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu, Türkiye diyabet programı 2015-2020, 2014.

T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu, Türkiye sağlıklı beslenme ve hareketli hayat programı 2014-2017, 2013.

T.C. Sağlık Bakanlığı, 'Türkiye Diyabet Programı Güncelleme Çalıştayı', T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, https://hsgmdestek.saglik.gov.tr/tr/beslenmehareket-haberler, (erişim 10 Ekim 2023).

T.C. Sosyal Bilimler Araştırma Kurumu, Kalkınma Planı: Birinci Beş Yıllık Plan (1963-1967), https://www.sbb.gov.tr, (erişim 21 Kasım 2023).

Tait, L. ve H. Lester, 'Encouraging user involvement in mental health services', Advances in Psychiatric Treatment, c. 11, s. 3, 2005,

Tatar, M., "Management of diabetes and diabetes policies in Turkey", Globalization and Health, c. 9, s. 1, 2013.

Telli, P., T. Cesuroğlu ve F. A. Tanık, 'How do pronatalist policies impact women's access to safe abortion services in Turkey?', International Journal of Health Services, c. 49, s. 4, 2019.

Terzi, C., 'Türkiye'de sağlıkta neoliberal saldırı: Sağlıkta dönüşüm programı', İçinde: G. Mooney (Haz.), Ulusların Sağlığı: Yeni Bir Ekonomi Politiğe Doğru, İstanbul, Yordam Kitap, 2014.

The Institute for Health Metrics and Evaluation, 'Global Diabetes Cases Soar to 529 Million by 2050', The Institute for Health Metrics and Evaluation, 22 Haziran 2023, https://www.healthdata.org (erişim 5 Kasım 2023).

Thornicroft, G. ve M. Tansella, 'Are community mental health services relevant in low- and middle-income countries?' Epidemiology and Psychiatric Sciences, c. 23, 2014.

Thornicroft, G. ve M. Tansella, 'Balancing community-based and hospital-based mental health care', World Psychiatry, c. 1, s. 2, 2002.

Thornicroft, G. ve M. Tansella, 'Components of a modern mental health service: a pragmatic balance of community and hospital care', British Journal of Psychiatry, c. 185, 2004.

Thornicroft, G. ve M. Tansella, 'Growing recognition of the importance of service user involvement in mental health service planning and evaluation', Epidemiologia e Psichiatria Sociale, c. 14, s. 1, 2005.

Thornicroft, G. ve M. Tansella, 'The balanced care model for global mental health', Psychological Medicine, c. 43, s. 4, 2013.

Thornicroft, G. ve P. Bebbington, 'Deinstitutionalisation-from hospital closure to service development', British Journal of Psychiatry, c. 155, 1989.

Tickle, M., R. McDonald, J. Franklin, V. R. Aggarwal, K. Milsom ve D. Reeves, 'Paying for the wrong kind of performance? Financial incentives and behaviour changes in National Health Service dentistry 1992-2009', Community Dentistry and Oral Epidemiology, c. 39, s. 5, 2011.

Topgül, C., T. Adalı, A. Çavlin ve C. Dayan, 'Sisteme değil isteğe bağlı hizmet: Sağlık çalışanları gözünden İstanbul'da kürtaj ve aile planlaması hizmetlerinin durumu', Nüfusbilim Derneği, Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması Vakfı, UNFPA Türkiye Ofisi, Ankara, 2017.

Treichler, P. A., How to Have Theory in An Epidemic: Cultural Chronicles of AIDS, Durham, Duke University Press, 1999.

Tunca, Y. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Çalışmaları ve Tıbbi İstatistik Yıllığı 1960 - 1963, Ankara, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Yayınları, 1965.

Türk, H. B., Muktedir: Türk Sağ Geleneği ve Recep Tayyip Erdoğan, İstanbul, İletişim Yayınları, 2014.

Türk, M., 'Doktorlardan örnek davranış', Milliyet, (15 Mayıs), 1998.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 'Bugün', 2023, https://www.tcmb.gov.tr; T.C.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 'Tüketici Fiyatları', 2023.

Türkiye Diyabet Vakfı, 'Kuruluş ve Tarihçe', Türkiye Diyabet Vakfı, https://www.turkdiab.org, (erişim 7 Kasım 2023).

Türkiye HIV/AIDS Kontrol Programı 2019-2024, https://hsgm.saglik.gov.tr, (erişim Kasım 2023).

Türkiye İstatistik Kurumu, 'Dünya Nüfus Günü 2023', https://data.tuik.gov.tr, (erişim Kasım 2023).

Türkiye İstatistik Kurumu, 'Sağlık Harcamaları İstatistikleri, 2021', Türkiye İstatistik Kurumu, 7 Aralık 2022, https://data.tuik.gov.tr, (erişim 8 Kasım 2023).

Ulusu, B., 'Amacımız 15 milyon kişiye daha sosyal güvenlik sağlamak', Milliyet, 18 Mayıs 1983.

UNAIDS, 'Global HIV & AIDS Statistics Fact Sheet', 2023, https://www.unaids.org, (erişim Kasım 2023).

UNAIDS, 'Global HIV&AIDS Statistics Fact Sheet', 2023, https://www.unaids.org, (erişim Kasım 2023).

United National Population Fund, 'Population Data', 2021, https://pdp.unfpa.org, (erişim 21 Kasım 2023).

United National Population Fund, 'State of World Population Report', 2022, https://www.unilibrary. org, (erişim 21 Kasım 2023).

van Dijk T. A, Discourse & Power, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2008.

Victoor, A., D. MJ. Delnoij, R. D. Friele ve J. JDJM Rademakers, 'Determinants of patient choice of healthcare providers: A scoping review', BMC Health Services Research, c. 12, s. 1, 2012.

Villa-Torres, L., ve J. Svanemyr, 'Ensuring youth's right to participation and promotion of youth leadership in the development of sexual and reproductive health policies and programs', Journal of Adolescent Health, c. 56, s. 1, 2015.

Vuagnat, A., E. Yilmaz, A. Roussot, V. Rodwin, M. Gadreau, A. Bernard, C. Creuzot-Garcher ve C. Quantin, 'Did case-based payment influence surgical readmission rates in France? A retrospective study', BMJ Open, c. 8, s. 2, 2018.

Wacquant, L., 'Crafting the neoliberal state: Workfare, prisonfare, and social insecurity', Sociological Forum, c. 25, s. 2, 2010.

Waitzberg, R, W. Quentin, E. Daniels, V. Perman, S. Brammli-Greenberg, R. Busse ve D. Greenberg, 'The 2010 expansion of activity-based hospital payment in Israel: An evaluation of effects at the ward level', BMC Health Services Research, c. 19, s. 1, 2019.

Walt, G. ve L. Gilson, 'Reforming the health sector in developing countries: The central role of policy analysis.', Health Policy and Planning, c. 9, s. 4, 1994.

Widström, E., ve K. A., Eaton, 'Oral healthcare systems in the extended European union', Oral Health & Preventive Dentistry, c. 2, s. 3, 2004.

Wong, N. T., M. A. Zimmerman ve E. A. Parker, 'A typology of youth participation and empowerment for child and adolescent health promotion', American Journal of Community Psychology,, c. 46, s. 1-2, 2010.

World Health Organization, 'The top 10 causes of death', DSÖ, 9 Aralık 2020, https://www.who.int/news-room (erişim 5 Kasım 2023).

Yazıcı, A., M. Temiz, S. Erkoç ve Ö. Yildiz, 'Psychiatric rehabilitation services in Turkey', International Journal of Mental Health, c. 36, s. 3, 2007.

Yılmaz, H., 'Euroscepticism in Turkey: Parties, elites, and public opinion', South European Society and Politics, c. 16, 2011.

Yılmaz, V. ve M.K. Bilir, 'A rights-based critique of the Turkish mental healthcare reform: deinstitutionalisation without independent living?', Disability & Society, c. 37, s. 6, 2022.

Yılmaz, V. ve P. Willis, 'Challenges to a rights-based approach in sexual health policy: A comparative study of Turkey and England', Societies, c. 10, s. 2, 2020.

Yılmaz, V., 'Changing origins in access to health care services in Turkey: From occupational status to income', New Perspectives on Turkey, c. 48, 2013.

Yılmaz, V., 'Exploring patient experiences of the internal market for healthcare provision in Turkey: Publicness under pressure', Journal of Social Policy, c. 50, s.3, 2020.

Yılmaz, V., 'Is universal health coverage possible without strong public presence in its provision?' Policy and Politics Blog [Web Blog], 1 Mart 2017.

Yılmaz, V., 'İnsan Hakları ve Karşılaştırmalı Sosyal Politika Yaklaşımı Işığında Türkiye'de Ruh Sağlığı Politikaları: Tespitler ve Öneriler', İstanbul, RUSİHAK Yayınları, 2012.

Yılmaz, V., 'Tarihsel gelişimi ve güncel ikilemleriyle Türkiye'de engellilik ve sosyal politkalar', İçinde: B. Altuntaş (Haz.), Dezavantajlı Gruplar ve Sosyal Politika, İstanbul, Nobel Akademik Yayıncılık, 2014, ss. 57-77.

Yılmaz, V., 'The contemporary politics of health in Turkey: Diverse actors, competing frames, and uneven policies', İçinde: G. M. Tezcür (Haz.), The Oxford Handbook of Turkish Politics, Oxford, Oxford University Press, 2022.

Yılmaz, V., 'Understanding the health-politics nexus in the shadow of populism: Toward a political science of, and for, health', İçinde: D. Primrose, R. D. Loeppky, R. Chang (Haz.), The Routledge Handbook of the Political Economy of Health and Healthcare, Oxon, Routledge, 2024.

Yılmaz, V., A. Gürbüztürk, C. Canbazer, E. Ekici, O. Hışıl, P. Aktaş, R. G. Aslan, S. Serim, T. Z. Şen ve Z. Kesici, "COVID-19 salgınında İstanbul'da çalışan deneyimleri", Istanbul, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu, 2020.

Yılmaz, V., Pandemi Öncesi ve Sırasında Türkiye'de CSÜS Hizmetleri İzleme Raporu, 2020.

Yılmaz, V., Politics of Healthcare Reform in Turkey, Cham, Palgrave Macmillan, 2017.

Yılmaz, V., The Political Economy of Disability in Turkey, Lambert, 2011.

Yılmaz, V., Türkiye'de Sağlık Reformunun Siyaseti: Aktörler, Çatışmalar ve Sağlıkta Dönüşüm, Ankara, Efil Yayınevi, 2024.

Yılmaz, V.,'Health policy in Turkey: From a thriving past to an uncertain future', İçinde: M. Powell, T. I. Agartan, D. Beland (Haz.), Research Handbook on Health Care Policy, Glos, Edward Elgar, 2024.

Zengin, F. ve RUSİHAK, 'Turkey', İçinde: Agnes Turnpenny (haz.), Mapping and Understanding Exclusion: Institutional, Coercive and Community-Based Services and Practices across Europe, Brussels, Mental Health Europe and Tizard Centre at the University of Kent, 2017.

Ziller, S., K. E. Eaton ve E. Widström, 'The healthcare system and the provision of oral healthcare in European Union member states. Part 1: Germany' British Dental Journal, c. 218, s. 4, 2015,

Zola, I. K., 'In the name of health and illness: On some socio-political consequences of medical influence', Social Science & Medicine, c. 9, s. 2, 1975.

2. Basım

UYGULAMALI EDEBİYAT SOSYOLOJİSİ

Dr. Öğr. Üyesi Hasan Yazıcı

nobel
40.yıl

UYGULAMALI EDEBİYAT SOSYOLOJİSİ

Dr. Öğr. Üyesi Hasan Yazıcı

Yayın No: 5633
Eğitim: 1148
ISBN: 978-625-371-796-4
E-ISBN: 978-625-371-797-1
Basım Sayısı: 2. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yazıcı, Hasan.
Uygulamalı Edebiyat Sosyolojisi / Hasan Yazıcı
2. Basım, VIII + 414 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-796-4
E-ISBN: 978-625-371-797-1
1. Edebiyat 2. Sosyoloji 3. Roman

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

I. Bölüm
GENEL EDEBİYAT SOSYOLOJİSİ **1**
A. SOSYOLOJİNİN TANIMI ve DİĞER İLİMLERLE İLİŞKİSİ 1
1. Sosyoloji ve Sanat 2
B. EDEBİYAT SOSYOLOJİSİNİN TANIMI, TARİHÇESİ ve AMAÇLARI 4
C. EDEBİYATTA GERÇEK ve BİLGİ 20
D. EDEBİYAT ve TOPLUM 23
E. EDEBİYAT SOSYOLOJİSİNİN TEMEL KONULARI 34
1. Yazar 37
2. Eser 40
3. Basım-Yayım-Dağıtım 50
4. Okuyucu 53
F. ROMAN SOSYOLOJİSİ 55
G. TÜRK ROMAN SOSYOLOJİSİ 68
1. Kitap Endüstrisi ve Edebiyat Dünyası 76
a. Meta Olarak Roman 76
b. Eleştiri Yerine Tanıtım 77
c. Üretici Olarak Yazar 79
d. İlk Roman Patlaması 80
2. Romanın Yeni İlgi Alanları 81
a. Tarihî Romanlar 81
b. Yeni Bir Kimlik Arama Biçimi: Aile Tarihleri 83
c. Polisiyeler, Korkular, Fantazyalar 84
d. Beyaz Türk Romanları 85
e. Kadın ve Magazin Edebiyatı 87
f. Siyasi Romanlar 88
g. İslami Romanlar 89
3. Türk Romanında Postmodernist Eğilimin Sosyopolitiği 92
4. Popüler Romanlarda Kültür ve Hayat 93

II. Bölüm

1970-1980 DÖNEMİ ROMANIMIZDA SOSYAL BOYUT..... 99
GİRİŞ 99
A. ROMANIMIZ ve SİYASİ HAYATIMIZ 102
B. SAĞ-SOL ÇATIŞMASI 105
C. BÖLÜCÜLÜK 112
D. İÇKİ, UYUŞTURUCU, TERÖR 114
E. EĞİTİM, KÜLTÜR ve SANAT MESELELERİ 116
F. AİLE, AHLAK, CİNSELLİK 122
G. SOSYAL YAŞAYIŞTA DİN 143
H. AYDINLAR-DEĞİŞME-KİMLİK KRİZİ 148
SONUÇ 154

III. Bölüm

EDEBİYAT SOSYOLOJİSİ AÇISINDAN BABA 159
GİRİŞ 159
A. ARAŞTIRMANIN KONUSU 160
B. ARAŞTIRMANIN AMACI 161
C. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ 164
D. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI 167
1. Evreni 167
2. Örneklemi 167
E. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ 169
1980-2000 ARASI TÜRK ROMANINDA BABA FİGÜRÜNÜN TOPLUMSAL ANALİZİ 173
A. BABALIK 173
B. MODEL 178
C. OTORİTE 201
D. BABA-EVLAT İLİŞKİSİ 205
1. Baba-Kız İlişkisi 208
2. Baba-Oğul İlişkisi 228
3. Kardeşler Arası Gerilim 234
4. Babaya Sevgi, Saygı 239
5. Nesil Farkı 246
6. Babayla Çatışma 248
7. Evlat Sevgisi 255

8. Evlat Acısı 260
E. EĞİTİM 263
F. EVLİLİK 284
G. BOŞANMA 310
H. BABA MESLEĞİ 322
I. EKONOMİ 330
İ. SİYASET 341
J. BABA SOYU 357
K. BABANIN ÖLÜMÜ 367

SONUÇ 381

KAYNAKÇA 405

KAYNAKÇA

I. KİTAPLAR

Adasal, Rasim, *Normal ve Anormal Açıdan Psikososyal Yönleriyle Kişilik ve Karakter Portreleri*, İstanbul: Minnetoğlu Yayınları, 1970.

Adorno, Theodor Wiesengrund, *Edebiyat Yazıları*, Çev. Sabir Yücesoy, Orhan Koçak, İstanbul: Metis Yayınları, 2004.

Akalın, Lütfullah Sami, *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Genişletilmiş 5. Baskı, İstanbul: Varlık Yayınları, Ocak 1980.

Akca, Ümit, *Küreselleşme ve Türk Milliyetçiliği Dün ve Yarın*, Birinci Basım, Ankara: Altınpost Yayıncılık, Aralık 2012.

Altan, Ahmet, *Aldatmak*, 3. Baskı, İstanbul: Can Yay Yayınları, 2002.

Alver, Köksal (Editör), *Edebiyat Sosyolojisi İncelemeleri*, Eklerle 2. Baskı, Ankara: Hece Yayınları, Aralık 2012.

Andı, Mehmet Fatih, *İnsan Toplum Edebiyat*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1995.

Avcı, Nazmi, *Toplumsal Değerler ve Gençlik*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2007.

Aydın, Mustafa (Editör), *Sistematik Aile Sosyolojisi*, Konya: Çizgi Kitabevi, Aralık 2013.

Ayyıldız, Mustafa, *Alev Alatlı Örneğinde 1980 Sonrası Türk Romanında Entelektüel Popülizm ve Sosyal Değişme*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı, Doktora, Tez Danışmanı: Doç. Dr. Yavuz Demir, Samsun, 1996.

Baldick, Chris, *Literary Terms*, Oxford University Press, 1991.

Banarlı, Nihad Sami, *Edebî Bilgiler*, 4. Baskı, İstanbul, 1948.

Banarlı, Nihad Sami, Şiir ve Edebiyat Sohbetleri 1, 2. Baskı, İstanbul, Ocak 1982.

Bennett, Andrew, *The Author*, London: Routledge, 2005.

Bourneur, Roland ve Quellet, Real, *Roman Dünyası ve İncelemesi*, Çev. Hüseyin Gümüş, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.

Canatan, Kadir ve Yıldırım, Ergun, *Aile Sosyolojisi*, İstanbul: Açılım Kitap, Temmuz 2009.

Carlaui, J. C. ve J. C. Fülox, *Edebî Eleştiri*, Çev. A. Hümeyra Çakmaklı, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1985.

Çakmaklı, Kemal, *Aile, Çocuk ve Gençlik Mutluluğu Açısından Aile Tipleri ve Getirdikleri*, İstanbul: Seha Neşriyat ve Ticaret A.Ş., 1995.

Dikeçligil, Beylül ve Çiğdem, Ahmet (Derleyenler), *Aile Yazıları 4*, Ankara, T.C. Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu, 1990.

Doğan, Candemir ve Doğan, Süleyman, *İnsanlar Konuşa Konuşa*, 1. Baskı, İstanbul: Selis Yayınları, Mayıs 2011.

Doğan, İsmail, *Dünden Bugüne Türk Ailesi: Sosyolojik Bir Değerlendirme*, Birinci Baskı, Ankara: AKDTYK Atatürk Kültür Merkezi, 2009.

Duverger, Maurice, *Sosyal Bilimlere Giriş*, Türkçesi: Ünsal Oskay, 4. Baskı, İstanbul: Bilgi Yayınları, 1990.

Dündar, Leyla Burcu, *Edebiyat Sosyolojisi Açısından Türk Öykücülüğü: 1990-2005*, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümü, Doktora Tezi, Tez Yöneticisi: Yard. Doç. Dr. Süha Oğuzertem, Ankara, Temmuz 2007.

Eagleton, Terry, *Şiir Nasıl Okunur?*, Çev. Kaya Genç, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2011.

Efendi, Kınalızâde Ali, *Devlet ve Aile Ahlâkı*, Baskıya Hazırlayan: Ahmet Kahraman, Tercüman 1001 Temel Eser, 1973.

Ekiz, Osman Nuri, *Ansiklopedik Edebiyat Bilgileri Sözlüğü*, Zümrüt Yayınları, İstanbul, 1984.

Eliot, Thomas Stearns, *Edebiyat Üzerine Düşünceler* (Çeviren: Sevim Kantarcıoğlu), Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, Ağustos 1983.

El-Keylani, Necip, *İslâmi Edebiyata Giriş* (Çeviri: Ali Nar), İstanbul: Risale Yayınları, Şubat 1988.

Edward Morgan Forster, *Roman Sanatı*, Çev. Ünal Aytür, Birinci Basım, İstanbul: Adam Yayıncılık, Haziran 1982.

Erdem, Selman, *Sosyoloji*, Gözden Geçirilmiş 6. Baskı, İstanbul: Elif Ofset, 1982.

Erdil, Kemalettin, *Aile Okulu*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.

Erkal, Ersen Mustafa, *Sosyoloji (Toplum Bilimi)*, İlaveli 4. Baskı, İstanbul: Der Yayınları, 1991.

Erkal, Ersen Mustafa, *İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri*, 2. Baskı, İstanbul: Der Yayınları, 1991.

Erkal, Ersen Mustafa, *Sosyoloji (Toplum Bilimi)*, İlaveli 3. Baskı, İstanbul: Der Yayınları, 1987.

Erkal, Ersen Mustafa, *Sosyal Meselelerimiz ve Sosyal Değişme*, 1. Baskı, İstanbul: Der Yayınlar, Ekim 1984.

Eröz, Mehmet, *Türk Ailesi*, Birinci Basılış, İstanbul: MEB Devlet Kitapları, 1977.

Erzen, Jale Nejdet, *Çoğul Estetik*, İstanbul: Metis Yayınları, 2011.

Escarpit, Robert, *Edebiyat Sosyolojisi*, Çeviren: Âli Türkay Yazıcı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1968.

Fischer, Ernest, *Sanatın Gerekliliği*, Çev. Cevat Çapan, İstanbul: Payel Yayınları, 1995.

Finn, Roberth Robert, *Türk Romanı-İlk Dönem 1872-1900*, İstanbul: Bilgi Yayınları, 1984.

Freville, Jean ve Plehanov, Georgi, *Sosyalist Açıdan Toplum Sanat ve Eleştiri*, Çev. Asım Bezirci, İstanbul: Yön Yayınları, 1991.

Foulquieu, Paul, *Varoluşçuluk*, Çev. Yakup Şahan, İstanbul: İletişim Yayınları, 1991.

Giddens, Anthony, *Sosyoloji*, Ankara: Ayraç Yayınevi, 2000.

Girard, Rene, *Romantik Yalan ve Romansal Hakikat*, Ankara: Metis Yayınları, 2001.

Goldmann, Lucien, *Roman Sosyolojisi*, Derleyen ve Çeviren: Ayberk Erkay, Ankara: Birleşik Yayınevi, Haziran 2005.

Güllülü, Sabahattin, *Ortaokul Türkçe Kitapları İçeriğinde Ulusal Karakter Modernlik - Geleneksellik*, (Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe-Sosyoloji Bölümü Basılmamış Doçentlik Tezi), Erzurum, 1982.

Gürbilek, Nurdan, *Kötü Çocuk Türk*, İstanbul: Metis Yayınları, 2001.

Hartfiel, Günter, *Literatursoziologie*, Kroner: Stutgart, 1976.

İnci, Handan, *Tanzimat Devri Türk Romanında Baba*, Doktora Tezi, Yöneten Prof. Dr. Zeynep Kerman, İstanbul, 1992.

İzzetbegoviç, Ali, *Doğu ve Batı Arasında İslam*, Çev. Salih Şaban, İstanbul: Nehir Yayınları, 1987.

Jusdanis, Gregory, *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür*, Çev. Tuncay Birkan, İstanbul: Metis Yayınları, 1998.

Kabaklı, Ahmet, *Türk Edebiyatı*, 1. Cilt, 6. Baskı, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı, 1985.

Kağıtçıbaşı, Çiğdem, *Aile-içi Etkileşim ve İlişkiler, Türkiye'de Ailenin Değişimi*, Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği, 1984.

Kantarcıoğlu, Sevim, *Türk ve Dünya Romanında Modernizm*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988.

Kaplan, Mehmet, İnci Enginün, Zeynep Kerman, N. Birinci, A. Uçman, *Atatürk Devri Fikir Hayatı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1992.

Karaalioğlu, Seyit Kemal, *Edebiyat Sanatı*, İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevi, 1964.

Karagöz, İsmail, *Ayet ve Hadislerin Işığında Sevgi ve Dostluk*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014.

Karakoç, Abdurrahim, *Gökçekimi*, Ankara: Alp Eren Yayınevi, 2000

Karpat, Kemal, *Çağdaş Türk Edebiyatında Sosyal Konular*, 2. Baskı, İstanbul: Varlık Yayınları, Kasım 1971.

Kısakürek, Necip Fazıl, *Çile*, 8. Baskı, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, Mart 1981.

Kısakürek, Necip Fazıl, *Öfke ve Hiciv*, 6. Baskı, İstanbul, Temmuz 2004.

Kundera, Milan, *Roman Sanatı*, Çev. İsmail Yarguz, İstanbul: Afa Yayınları, Haziran 1989.

Kurtkan, Âmiran, *Sosyoloji*, Üçüncü Baskı, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1980.

Kurtkan, Âmiran, *Genel Sosyoloji*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1976.

Laurenson, Diana ve Swingewood, Alan, *The Sociology of Literature*, New York: Schocken Books, 1972.

Lowenthal, Leo, *Literature and the Image of Man*, New Jersey: Transaction Books, 1986.

Lucy, Niall, *Postmodern Edebiyat Kuramı*, Çev. A. Aksoy, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2003.

Manguel, Alberto, *Okumanın Tarihi*, Çev. Füsun Elioğlu, İstanbul: YKY Yayınları, 2001.

Mardin, Şerif, *Türk Modernleşmesi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1991.

Marx, Karl, *Grundrisse*, İstanbul: Birikim Yayınları, 1979.

Meriç, Cemil, *Kırk Ambar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1980.

Mills, Wright, *Toplumbilimsel Düşün*, Çev. Ünsal Oskay, İstanbul: Der Yayınları, 2000.

Moran, Berna, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, Genişletilmiş 7. Baskı, İstanbul: Cem Yayınevi, Tarihsiz.

Moran, Berna, *Edebiyat Üzerine*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.

Moran, Berna, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış Ahmet Mithat'tan A. H. Tanpınar'a*, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 1987.

Moretti, Franco, *Mucizevi Göstergeler*, Çev. Zeynep Altok, İstanbul: Metis Yayınları, 2005.

Naci, Fethi, *100 Soruda Türkiye'de Roman ve Sosyal Değişme*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1990.

Nirun, Nihat, *Sistematik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 1994.

Nirun, Nihat ve diğerleri, *Sosyoloji 3*, 1. Baskı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1986.

Oğuzertem, Süha, "Taklit Aşklardan Taklit Romanlara: Genel Kadın Yazarlığı", Kadınlar Dile Düşünce içinde, Derleyen S. Irzık, J. Parla, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.

Özdenören, Rasim, *Ruhun Malzemeleri*, İstanbul: Risale Yayınları, 1986.

Özkırımlı, Atilla, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, Cilt: 4, İstanbul: Cem Yayınları, 1984.

Özyürek, Esra, *Türkiye'nin Toplumsal Hafızası*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.

Pamuk, Orhan, *Kar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.

Parla, Jale, *Don Kişot'tan Bugüne Roman*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2000.

Parla, Jale, *Babalar ve Oğullar-Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1990.

Paz, Octavio, *Modern İnsan ve Edebiyat*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993.

Plehanov, Georgiy Valentinoviç, *Sanat ve Toplumsal Hayat* (Türkçesi: Selim Mimoğlu), 3. Baskı, İstanbul: Sosyal Yayınları, 1987.

Plehanov, Georgiy Valentinoviç, *Sanat ve Sosyalizm*, İstanbul: Sosyal Yayınları, 1962.

Pospelov, Gennadiy Nikolayeviç, *Edebiyat Bilimi*, Çev. Yılmaz Onay, İstanbul: Evrensel Basım Yayın, Kasım 1995.

Safa, Peyami, *Fatih-Harbiye*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 1997.

Safa, Peyami, *Sanat Edebiyat Tenkit*, 4. Baskı, İstanbul: Ötüken Yayınları, 1979.

Sayın, Önal, *Aile Sosyolojisi Ailenin Toplumdaki Yeri*, Bornova, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1990.

Stevick, Philip, *Roman Teorisi*, Çev. Sevim Kantarcıoğlu, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1988.

Şahin, Mehmet Murat, *Edebiyatın Sosyolojisi: Metin, Tarih, Dünya (Jameson/ Bourdieu/Moretti-Tanpınar)*, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran 2007.

Şan, Mustafa Kemal, *Toplumsal Değişme Açısından Servet-i Fünun Dönemi Türk Romanı*, Doktora Tezi, T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 1998.

Tahir, Kemal, *Notlar Sanat Edebiyat 4*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1990.

Tanpınar, Ahmet Hamdi, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Çağlayan Kitapevi, 1988.

Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1977.

Tezcan, Mahmut, *Türk Ailesi Antropolojisi*, 1. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, Ekim 2000.

Timur, Taner, *Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik*, İstanbul: AFA Yayınları, 1991.

Tokol, Aysen ve Alper, Yusuf, *Sosyal Politika*, 1. Baskı, Bursa: Dora Yayınları, 2011.

Topçu, Nurettin, *Sosyoloji*, Beşinci Baskı, İstanbul: Kurtulmuş Basımevi, 1955.

Tural, Sadık Kemal, *Zamanın Elinden Tutmak*, 1. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1982.

Uygur, Nermi, *İnsan Açısından Edebiyat*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1985.

Vatandaş, Celalettin vd., *Türkiye'de Aile Ailenin Yapısal Özellikleri, İşlevleri ve Değişimi*, İstanbul: Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Merkezi (SEKAM), 2011.

Wellek, Rene ve Warren, Austin, *Edebiyat Teorisi*, Çeviren: Ömer Faruk Huyugüzel, İzmir: Akademi Kitapevi, 1993.

Wellek, Rene ve Warren, Austin, *Edebiyat Biliminin Temelleri*, Çeviren: Ahmet Edip Uysal, 1. Baskı, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Aralık 1983.

Yalçınkaya, Aynur ve Vahap, Akpınar, *Türkçe*, Ankara.

Yazıcı, Hasan, "Kartepe'de Kültürel Kimlik", *Kartepe Kitabı II*, 1. Basım, Proje Editörü: Işıl Altun, İstanbul: Kartepe Belediyesi Kültür Yayınları-3, s. 975-1033, Ocak 2014 (2013).

Yılmaz, Durali, *Romanımız ve İnsanımız*, İstanbul: Nakışlar Yayınevi, 1976.

Zeybekoğlu, Özge, *Günümüzde Erkeklerin Gözünden Babalık ve Aile*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Danışman Prof. Dr. Esma Durugönül, Antalya.

II. MAKALELER

Birey, Hamdi, Aşk-ı Memnu Hakkında, *Çığır*, Cilt: 12, s. 29, 1942.

Bora, Tanıl, *Birikim*, 2002: 18.

Escarpit, Robert ve diğerleri, International Encylopedia of the Social Sciences, Cilt: 9, *The Macmillan Company the Freepress*, 1968.

Kösemihal, Nurettin Şazi, Edebiyat Sosyolojisine Giriş, *Sosyoloji Dergisi*, Sayı: 19-20, s. 1-34, İstanbul, 1964-1966.

Meriç, Cemil, Bizde Roman, *Hisar*, Sayı: 276, s. 84, 1980.

Meriç, Cemil, Edebiyat Tarihi ve Sosyoloji I, *Hisar*, Sayı; 154, 1976.

Meriç, Cemil, Edebiyat Tarihi ve Sosyoloji II, *Hisar*, Sayı: 155, 1976.

Meriç, Cemil, Edebiyat ve Sosyoloji III, *Hisar*, Sayı: 85, 1971.

Meriç, Cemil, Edebiyat ve Sosyoloji IV, *Hisar*, Sayı: 86, 1971.

Meriç, Cemil, Edebiyat ve Sosyoloji V, *Hisar*, Sayı: 87, 1971.

Meriç, Cemil, Edebiyat ve Sosyoloji VI, *Hisar*, Sayı: 89, 1971.

Meriç, Cemil, Edebiyat ve Sosyoloji, *Hisar*, Nu: 83, İstanbul, Kasım 1970.

Özdemir, Mehmet, Edebiyat ile Sosyoloji ve Ekonomi İlişkileri, *Ankara Ticaret Odası Dergisi*, Sayı: 9-10, İstanbul, Eylül-Ekim 1977.

Özmucur, Süleyman, *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Kasım 1989.

Özmucur, Süleyman, "Türkiye'nin 500 Büyük Firmasında Mali ve Ekonomik Göstergeler" Türkiye'de 500 Büyük Sanayi Kuruluşu, *İSO Dergisi*, Yıl: 2, Sayı 247, İstanbul, 15 Eylül 1986.

Sevgi, Veysi, "Gelir Dağılımı ve Vergileme", *Dünya Gazetesi*, 13 Aralık 1989.

Yılmaz, Durali, Türk Romanında Roman Kahramanı, *Hisar*, Nu: 273, İstanbul, 1980.

Yılmaz, Durali, Romancı ve Kahramanları, *Hisar*, Nu: 259, İstanbul, 1979.

Yılmaz, Durali, Roman ve Millet, *Hisar*, Nu: 257, İstanbul, 1979.

III. İNTERNET

https://ankaenstitusu.com/babalar-gunu-kutlu olsun/chromeextension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://cdniys.tarimorman.gov.tr/api/File/GetFile/458/KonuIcerik/1313/1661/DosyaGaleri/suvehayatadair.pdf

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=otorite%20sa%C4%9Flamak%20(veya%20temin%20etmek)&cesit=1&guid=TDK.GTS.539f34bb050581.86420551, 19.9.2024.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5394ce6827fce2.63726102, E.T. 10.9.2014.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.539f34b18d5bd8.45044007, E.T. 10.9.2014.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=otorite%20sa%C4%9Flamak%20(veya%20temin%20etmek)&cesit=1&guid=TDK.GTS.539f34bb050581.86420551, E.T. 10.9.2014.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.53c79e879f8b14.64768099, E.T. 10.9.2014.

https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/SearchTez, 18.7.2013.

IV. İNCELENEN ROMANLAR

Ağaoğlu, Adalet, *Bir Düğün Gecesi*, 6. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984.

Dar Zamanlar 3 Hayır (1987), 3. Baskı, İstanbul: YKY, Haziran 2000.

Aktaş, Hüsnü, *İsyan Çiçekleri*, İstanbul: Ölçü Yayınları, 1984.

Altan, Ahmet, *Kılıç Yarası Gibi* (1998), 52. Baskı, İstanbul: Alkım Yayınevi, 2006.

Altan, Çetin, *Büyük Gözaltı*, 5. Baskı, İstanbul: Bilgi Yayınevi, Nisan 1975.

Aral, İnci, *Ölü Erkek Kuşlar* (1991), 15. Baskı, İstanbul: Epsilon Yayıncılık, Mart 2003.

Asımgil, Sevim, *Siyah Zambak ve Merve* (1985), 1. Baskı, İstanbul: Lacivert Kitap, Haziran 2010.

Bahadıroğlu, Yavuz, *Yolbaşı*, 8. Baskı, İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1980.

Baykurt, Fakir, *Tırpan*, 6. Baskı, İstanbul: Milliyet Yayınları, Nisan 1989.

Bener, Erhan, *Hınzır Kız* (1995), 1. Baskı, Dünya Kitapları, Şubat 2005.

Bener, Erhan, *Işığın Gölgesi* (2000), 2. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, Şubat 2001.

Bostancı, Mehmet Naci, *Işığın Gölgesi* (1995), 1. Baskı, İstanbul: Ötüken Yayınları, Kasım 1995.

Buğra, Hatice Bilen, *Umursanmayan Kadınlar* (1989), İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1989.

Buğra, Tarık, *Gençliğim Eyvah*, 4. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1989.

Yalnızlar (1981), 2. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1994.
Can, Fahrettin, *Kızım Ayşe*, 8. Baskı, İstanbul: Hisar Yayınevi.
Cilasun, Raif, *Bir Annenin Feryadı*, 13. Baskı, İstanbul: Çile Yayınları.
Cilasun, Raif, *Bir Annenin Feryadı* (1980), İstanbul: Erhan Yayın Dağıtım, 1996.
Cilasun, Raif, *Gafiller* (1988), İstanbul: Çile Yayınları, 1988.
Cumalı, Necatî, *Acı Tütün*, 6. Baskı, İstanbul: Tekin Yayınevi, Şubat 1984.
Çokum, Sevinç, *Zor*, 3. Baskı, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 1978.
Çokum, Sevinç, *Karanlığa Direnen Yıldız* (1996), 1. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1996.
Dayıoğlu, Gülten, *Işın Çağı İnsanları* (1984), 1. Baskı, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1984.
Eroğlu, Mehmet, *Yarım Kalan Yürüyüş* (1986), İstanbul: Can Yayınları, 1986.
Günday, Hakan, *Kinyas ve Kayra* (2000), 19. Baskı, İstanbul: Doğan Kitap, Ekim 2012.
Işınsu, Emine, Sancı, 11. Baskı, İstanbul, 1989.
Işınsu, Emine, Atlı Karınca, (1990), İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1990.
İleri, Selim, *Ölünceye Kadar Seninim* (1983), 2. Baskı, İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım, Temmuz 1985.
İlhan, Attila, *Sırtlan Payı*, 2. Baskı, İstanbul: Bilgi Yayınevi, Ocak 1981.
İnanç, Üstün, *Yalnız Değilsiniz* (1988), 9. Baskı, Tuğra Neşriyat, 1989.
İsmail, Hekimoğlu, *Maznun*, 17. Baskı, İstanbul, 1989.
Karatay, Hüseyin, *Sürgün Öğretmen*, İstanbul: Timaş Yayınları, Temmuz 1987.
Kavcar, Cahit, *Edebiyat ve Eğitim*, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 1994.
Kayıhan, Hasan, *Yoklar*, 3. Baskı, İstanbul: Töre Devlet Yayınevi, 1978.
Kazancı, Ahmed Lütfi, *Üvey Anne*, 9. Baskı, İstanbul: Tuğra Neşriyat, 1989.
Kemal, Orhan, *Kaçak*, 7. Baskı, İstanbul: Tekin Yayınevi, Eylül 1986.
Kemal, Yaşar, *Yılanı Öldürseler*, 9. Baskı, İstanbul: Toros Yayınları, 1990.
Kısakürek, Necip Fazıl, *Aynadaki Yalan*, 2. Baskı, İstanbul: Büyük Doğu Yayınevi, Ekim 1984.
Koç, Hamdi, *Çocuk Ölümü Şarkıları* (1992), Birinci Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, Ekim 1992.
Kulin, Ayşe, *Sevdalinka* (1999), 67. Baskı, İstanbul: Everest Yayınları, Mayıs 2012.
Kutlu, Ayla, *Emir Bey'in Kızları Bir Göçmen Kuştu O (2)* (1998), 5. Basım, Bilgi Yayınevi, Mayıs 2006.
Makal, Tahir Kutsi, *Kamyon,* İstanbul: Kalem Yayınevi, 1979.
Mert, Hamdi, *Bizi Yaşatanlar*, 5. Baskı, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1987.
Miyasoğlu, Mustafa, *Kaybolmuş Günler*, 4. Baskı, İstanbul: Suffe Yayınları, Mayıs 1982.
Niyazi, Mehmed, *İki Dünya Arasında* (1992), 7. Basım, İstanbul: Ötüken Neşriyat, Aralık 2007.
Orhan Pamuk, *Cevdet Bey ve Oğulları* (1982), 27. Baskı, İstanbul: İletişim Yayıncılık, Kasım 2012.
Özdek, Refik, *Hücre*, İstanbul: Yağmur Yayınları, 1974.
Gece Yarısı Güneşi (1994), 4. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2008.
Özdenören, Rasim, *Gül Yetiştiren Adam*, 2. Baskı, İstanbul: Akabe, Eylül 1985.

Özkişi, Bahaeddin, *Sokakta*, 2. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1978.

Sayar, Abbas, *Yılkı Atı*, İstanbul: Can Yayınları, 1984.

Sepetçioğlu, Mustafa Necati, *Karanlıkta Mum Işığı*, İstanbul: İrfan Yayınevi, 1984.

Güneşin Dört Köşesi (1983), İstanbul: İrfan Yayımcılık, 1989.

Soysal, Sevgi, *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti*, 7. Baskı, İstanbul: Bilgi Yayınevi, Şubat 1988.

Şafak, Elif, *Mahrem Görmeye Görülmeye Dair Bir Roman* (2000), 23. (49.) Baskı, İstanbul: Doğan Kitap, Ağustos 2012.

Şenler, Şule Yüksel, *Huzur Sokağı*, İstanbul: Timaş Yayınları, Şubat 1990.

Şenlikloğlu, Emine, *İdamlık Genç* (1993), İstanbul: Mektup Yayınları, Temmuz 2011.

Tahir, Kemal, *Namuscular*, 3. Baskı, İstanbul: Tekin Yayınevi, Kasım 1981.

Tekin, Latife, *Sevgili Arsız Ölüm* (1983), 23. Basım, İstanbul: Everest Yayınları, Nisan 2011.

Uzuner, Buket, *Kumral Ada Mavi Tuna* (1997), 51. Basım, İstanbul: Everest Yayınları, Kasım 2012.

Yavuz, İbrahim Ulvi, *Dikenli Yollar*, 3. Baskı, İstanbul: Beka Yayınları, 1992.

Yıldız, Ahmet Günbay, *Çiçekler Susayınca*, 13. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları, 1986.

VAHYİN HAYATA DOKUNUŞU

Prof. Dr. Ahmet Abay

nobel
40.yıl

VAHYİN HAYATA DOKUNUŞU

Yazar: Prof. Dr. Ahmet Abay

Editör: Prof. Dr. Ahmet Öz

Yayın No.: 5640
Beşeri Bilimler: 635
ISBN: 978-625-371-809-1
E-ISBN: 978-625-371-810-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Abay, Ahmet.
Vahyin Hayata Dokunuşu / Ahmet Abay
1. Basım, VI + 254 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-809-1
E-ISBN: 978-625-371-810-7
1. Vahiy 2. Hayat 3. Dokunuş 4. Tefsir 5. İnsan

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İçindekiler

Ön Söz iii
İNSANLIK VE RUBUBİYET 1
Rabbe Kavuşmayı Arzu Etmek 2
Rahmân-Rahîm 5
Allah'ı Bize Mecbur Zannetmek 8
Kendini Yalnız Hissedenlere 11
Allah'ın İnananlara Yardım Edip Etmemesi Meselesi 14
Allah'ın Boyası/Sıbğatullah 18
İşiniz Düşmeyecekse… 22
Haber Geldi 25
Gerçek Sevgi 28
İNSANLIK VE ZULÜM 31
Zalimlerin Mağdur, Mazlumların Zalim İlan Edildiği Zamanlarda Yaşamak 32
Susarak Yalana ve Zulme Ortak Olmak 36
İsyana Sürükleyen Zalimler 39
Susma! 41
Hayat ve Konuşma 44
BAYRAMLIK 47
Okumak, Secde ve Kurbanın Simgesel Değeri 48
Allah'a Yakınlaşma Vesilesi: Kurban 51
Sizin İsmail'iniz Kim? 54
Allah'ın Rahmetine Erişmek İçin 56
Kapılar 59
Havariler Gibi Bayramı Hak Etmek 63
Başkalarının Bayramı Olabilmek 66
Verme Hakkını Kullanarak Mutlu Ol 69

İNSANLIK VE KUR'AN 71
Beyyine, Hakikat ve Helak İlişkisi 72
Kur'an ve Rağbet 75
İnşirah-Rağbet İlişkisi 78
A'lâ Suresi ve Hatırlattıkları 81
Örnek ve Şahit Olma Bilincini Yitirmek 84
İsrâ Suresi Bağlamında Kur'an'ın Hidayeti ve Şifası 87
İsrâ Suresi ve Düşündürdükleri 90
İsrâ Hicretin Habercisi, Devlete Giden Yolun İlk Adımıdır 102
İNSAN VE SEÇİMLERİ 105
İnsanın Kaderi ve Seçimleri 106
Meşruiyet İçin Kişisel Tercih Yeterli mi? 111
İnsanın Tercih Hakkına Sahip Olmadığı Alanlar 114
Binayı Doğru Yere İnşa Etmek 117
Seçmek, Tabi Olmak ve İzzet 120
Tüketmek ve Kalıcı Kılmak 123
Mâsivâdan Hakk'a Yürüyüş 126
Safımızı Belirlemek ve Zafer 129
Yasal Olanı Helal Olana Değişmek 132
İNSAN VE ANLAM 135
Kavramlar Anlama ve Anlamlandırmaya Açılan Kapılardır 136
Hayat, İnsan, Kâinat ve Anlam 138
Sözcükleri Özgürleştirmek 144
Anlamak ve Anlatmak İçin Susmak 154
Gerçek Özgürlük 157
İNSANLIK VE AKLETME 161
Akıl, Işık-Nur ve Aydınlık 162
Akıl ve Hareket 165
Nefsin Öğretmeni, Vicdanın Öğrencisi Olmak 168
İnsanı Değerli Kılan… 170
Aslanlar ve Böcekler 173

İNSAN VE KAZANÇ....177
Binalar ve Şahsiyetler....178
Doğru Alana Yatırım Yapmak....180
Olmak İstediğiniz Şeye Yatırım Yapın....183
Kalıcı İzler Bırakmak....186
Büyük Kazanç/Başarı....189
BİZ VE İMTİHANLAR....193
Ne Dem Baki Ne Gam Baki....194
Yarın Bizim midir?....196
Nimetlerle ve Musibetlerle Denenmek....199
Yer İçindekileri Dışarı Attığında...203
Biraz Motivasyon Fena Olmaz?....206
Rabbim Yenildim Bana Yardım Et Diyebilmeyi Hak Etmek....209
HZ. İNSAN VE HAYAT....213
İnsanı Kalbinden Tutmak ve Eğitim....214
İnsanın Cahilliği....217
İnsanlar....221
İnsan ve Sonsuzluk....224
İnsanın Uzaklarda Aradığı...227
Elde Edilenler ve Edilemeyenler....230
Beden İnsanın Emaneti mi Hükümranlık Alanı mı?....233
İnsanlara Yararlı Olmak....236
Gece ve Hayat....239
Hayatın Öğrettikleri....242
İnsanların Çoğunluğu Ne İfade Eder?....245
Kaynakça....249
Öz Geçmiş....253

Kaynakça

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. nşr. Ebû Hâcir Muhammed Saîd Besyûnî. Beyrut: y.y., 1405/1985.

Alkış, Alpaslan. "İspat Vasıtaları ve Yargılama İlkeleri". *İslam Hukuku.* ed. Nuri Kahveci. İstanbul: Hikmetevi, 2023.

Alkış, Alpaslan. *İslam Hukuk Usulü.* İstanbul: Ravza Yayınları, 2020.

Apaydın, H. Yunus. "Nas", *DİA*, İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Bardakoğlu, Ali. "Beyyine", *DİA*, İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Bayraklı, Bayraktar. *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*. İstanbul: Bayraklı yayınları, 2013.

Bolay, Süleyman Hayri. "Akıl", *DİA*, İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmiʿu'ş-ṣaḥîḥ.* nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2. Basım, 1422/2001.

Cilacı, Osman. "Havari". *DİA*, İstanbul: TDV Yayınları, 1997**.**

Çağırıcı, Mustafa. "Ahlak", *DİA*. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Çetiner, Bedreddin. *Esbab-ı Nüzul*, İstanbul: Çağrı Yayınları, ty.

Dalgın, Nihat. "Secde", *DİA*, İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Demir, Osman. "Vicdan", *DİA*, İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Demirci, Senai. *99 Esma 99 Dua I*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2006.

Durukoğlu Salim, "Şairlerde ve Şiirlerinde Boşluk, Sonsuzluk ve Fanilik Duygusu ile İçki Temi", *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*.

Esed, Muhammed. *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir.* çev. Cahit Koytak & Ahmet Ertürk. Ankara: İşaret Yayınları, 2002.

Fayda, Mustafa. "Cahiliye", *DİA*. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Ferahidi, Halil b. Ahmed. *Kitâbü'I-'Ayn,* Beyrut: 1998.

Fîrûzâbâdî, Mecdüddîn Muhammed b. Yaʻkūb b. Muhammed *Tenvîrü'l-miḳbâs min Tefsîri İbn ʿAbbâs*, Beyrut: Dârü Kütübi'l-İlmiyye, 1412/1992.

Güç, Ahmet. "Kurban", *DİA*, İstanbul: TDV Yayınları, 2002.

Heyet. *Kur'an Yolu Türkçe Meal Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014.

İbn Manzur. *Lisânü'l-ʿArab.* Beyrut: Dârü Sadır, 1992.

İsfahânî, Râgıb. *el-Müfredât fî Garîbi'I-Kur'âan*, Beyrut:, ts.

İslamoğlu, Mustafa. *Hayat Kitabı Kur'an Gerekçeli Meal-Tefsir*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2008.

Kahveci, Nuri. *İslam Aile Hukuku.* İstanbul: Hikmetevi, 2019.

Kanık, Orhan Veli. *Bütün Şiirleri*, İstanbul: 1959.

Khanfar, Wadah. *İlk Bahar*. çev. Mehmet Yuşa Solak ve Hasan Hacak. İstanbul: Vadi yayınları 2020.

Kısa, Mahmut. *Kur'an-ı Kerim ve Kısa Açıklamalı Meali*. Konya: Armağan Kitaplar, 2009.

Kurtubi, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekr. *el-Câmi'u li-Ahkâmi-l-Kur'ân*. Beyrut: Muessetu'l Risale, 1427/2006.

Kutub, Seyyid. *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, Beyrut: Matabi eş-Şuruk, 1405/1985.

Küçük, Ali. *Besâiru'l Kur'an*, İstanbul: Beka Yayınları, 2020.

Mahmud, Abdulhalim. *Kadıyettu't Tasavvuf & el-Munkızu mine'd Dalal*, Mısır: ty.

Mâtürîdî, Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mansur. *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*. thk. Mecdi Basallum. Beyrut: Daru'l-Kütubi'l İlmiyye, 2005.

Mâtürîdî, Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mansur. *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*. Çev. Mehmet Erdoğan, Bekir Topaloğlu, İstanbul: Ensar yayınları, 2019.

Maverdi, Ebu'l Hasan b. Muhammed b. Habib. *en-Nuket ve'l-U'yûn*. Beyrut: Dar Kütubü'l İlmiye, trs.

el-Mevdudi, Ebu'l A'la. *Tefhimu'l Kur'an*, Çev. Kurul, İstanbul: İnsan Yayınları, 1986.

Mukātil b. Süleyman b. Bişr el-Ezdî. *Tefsîru Mukatil b. Süleyman,* Tahkik: Ahmed Ferid, Beyrut: Dar Kütübi'l İlmiyye, 1423/2003.

Müftüoğlu, Atasoy. *Ümmet Bilinci,* İstanbul: Mahya Yayıncılık, 2021.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmiʿu'ṣ-ṣaḥîḥ*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkī. Kahire: y.y., 1374- 75/1955-56.

Paksoy, Hüseyin. *Sema Kaygusuz'un Hikâyelerinde Modern İnsanın Yalnızlığı*, YL. Tezi, Ardahan 2014.

Pappenheim, Fritz. *Modern İnsanın Yabancılaşması*, Çev. Salih Ak, Ankara: Phoenix Yayınları, 2002.

Sinanoğlu, Mustafa. "Sıbgatullah" , *DİA*. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Şişman, Nazife. *Emanetten Mülke*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2016.

Ṭaberī, Muḥammed b. Cerīr. *Cāmiʿu'l-Beyān ʿan Teʾvīli Āyi'l-Ḳurʾān*. thk. ʿAbdullāh b. ʿAbdulmuḥsin et-Turkī. Kahire: Dāru Hecr, 2001.

Tiyek, Fatih. "Kur'an'ın Suistimali Önlemedeki Genel Geçer Çözümü: "Ma'rûf" Önerisi". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi XX/3* (2023), 1213-1223.

Tiyek, Fatih. "Kur'ân'a Göre Deprem". *Kur'anî Çerçvede Deprem ve Sonrası*. Edt. Fatih Tiyek. Konya: Kitap Dünyası, 2024.

Tolstoy, Lev Nikolayevic. *İtiraflarım*, çev. İhsan Özdemir, (İstabul: Karizma Yayınları, 2006.

Topaloğlu, Bekir. "Allah", *DİA*, İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Topaloğlu, Bekir. "Beyyine", *DİA*, İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Türk Dil Kurumu. *Türkçe Sözlük*, Ankara: 1988.

Uludağ, Süleyman. "Belâ", *DİA*, İstanbul: TDV Yayınları,1992.

Uludağ, Süleyman. "Mâsivâ"**,** *DİA*, İstanbul: TDV Yayınları, 2003.

Yahya b. Sellam. *Tefsîru Yahya b. Sellam*, Beyrut: Daru Kütubi'l İlmiyye, 1425/2004.

Yaşar, Yahya. *Kur'an'da Kadını Güçlendiren Tedbirler*, Ankara: Fecr Yayınları, 2022.

Yaşar, Yahya. *Kur'an'ın Bütünlüğü Bağlamında Kur'an Kıssalarında Peygamberlerin İsmeti*. Ankara: Fecr Yayınları, 2020.

Yaşaroğlu, M. Kâmil. "Üç Aylar", *DİA*, İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Yavuz, Yusuf Şevki. "Kader", *DİA*, İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Azim Dağıtım, 1992.

Zemaḫşerī, Ebü'l-Kasım Carullah Muhammed b. Ömer. *el-Keşşāf ʿan Ḥaḳā'iḳi't-Tenzīl ve ʿUyūni'l-Eḳāvīl fī Vücūhi't-Teʾvīl*. Thk. Muhammed Abdusselam Şahin. Beyrut: Dar el-Kütübü'l İlmiyye, 1437/2105.

https://kurantefsir.wordpress.com/2016/01/08/esma-dersleri-4-rahman-14-2/ (Erişim tarihi: 13.01.2023).

https://www.ntv.com.tr/saglik/yalnizlik-nedir-yalnizlik-tercih-mi-zorunluluk-mu-insan-kendisini-neden-yalniz-hisseder, 9LnG3zE6EU6nLAikPGob2A (Erişim tarihi: 09.04.2024).

https://sozluk.gov.tr/ (Erişim tarihi: 25.06.2023).

https://www.labmedya.com/8-felsefi-ogretiye-gore-hayatin-anlami-nedir (Erişim tarihi: 25.06.2023).

http://www.dogancuceloglu.net/yazilar/560/din-olmadan-tanri-inanci/ (Erişim tTarihi: 24.08.2022).

https://www.cnnturk.com/video/dunya/son-dakika-netanyahu-2-yil-once-boyle-gostermisti-patlamanin-arkasinda-israil-mi-var-video (Erişim tarihi: 06.08.2020).

https://www.hurriyet.com.tr/galeri-corona-virusu-son-durum-tablosu-turkiye-ve-dunyada-koronavirus-vaka-ve-olum-sayisi-haritasi-8-nisan-41489185/1. (Erişim tarihi: 8.4.2020).

https://www.cnnturk.com/dunya/dunyada-her-yil-1-25-milyon-kisi-trafik-kazalarinda-hayatini-kaybediyor. (Erişim tarihi: 8.4.2020).

https://www.yenidonem.com.tr/yazarlar/vedat-aslan-52/depremin-faydalari-14166 (Erişim tarihi 03.03.2023).

https://www.haberturk.com/cumhurbaskani-erdogan-dan-son-dakika-aciklamasi-flas-egitim-reformu-cikisi-haberler-2840210. (Erişim tarihi: 20.10.2020).

https://christiananswers.net/turkish/bible-tr/tr-eccl3.html (Erişim tarihi: 15.05.2023).

2 Viyolonsel İçin Türk Sanat Müziği
Konser Albümü

VİYOLONSEL DÜETLERİ 1

Müzik & Çello Eşlik Düzenleme:
Dr. Ali Gürsan SARAÇ

nobel bilimsel

Viyolonsel Düetleri 1
Dr. Ali Gürsan Saraç

Yayın No.: 2243
E-ISBN: 978-625-393-774-4
Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir. Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Saraç, Ali Gürsan.
Viyolonsel Düetleri 1 / Ali Gürsan Saraç
1. Basım, 88 s., 21,5x28 cm. Kaynakça var, dizin yok.
E-ISBN: 978-625-393-774-4
1. Çargah Saz Eseri, 2. Sultaniyegah Saz Eseri, 3. Suz-i Dil Saz Eseri, 4. Mahur Saz Eseri, 5. Eviç Saz Eseri, 6. Evcera Saz Eseri, 7. Şadaraban Saz Eseri, 8. Rast Saz Eseri, 9. Acemaşiran Saz Eseri, 10. Nikriz Saz Eseri

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

İÇİNDEKİLER:

Çargah Saz Eseri Op.1 6

Sultaniyegah Saz Eseri Op.2 9

Suz-i Dil Saz Eseri Op.3 13

Mahur Saz Eseri Op.4 17

Eviç Saz Eseri Op.5 20

Evcera Saz Eseri Op.6 23

Şedd-i Araban Saz Eseri Op.7 26

Rast Saz Eseri Op.8 29

Acemaşiran Saz Eseri Op.9 32

Nikriz Saz Eseri Op.10 35

I.Viyolonsel Partisyonları 39

II.Viyolonsel Partisyonları 59

Makamlar 79

Kaynakça 83

Yazar Hakkında 86

KAYNAKÇA

Abbiate, L. Nouvelle Méthode de Violoncelle, Enoch&Sons, London.

Araboğlu, T. Viyolonselde Yay Tutuş Tekniği ve Temel Yay Teknikleri: Legato, Detashe, Staccato ve Coles, J. A New Tune A Day For Cello Book 1, Boston Music Company, London, 2005.

Bilgin,S.,Saraç,A.G. ve Tuğcular,E.(2011). "Orkestra Albümü II".Muğla: Esin Basımevi;

Çalışır, F. Müzik Dili Sözlüğü, Genişletilmiş İkinci Baskı, Anka, Ankara, 1999.

Dotzauer, F. Violoncello Method Volume 1, Carl Fischer.

Dotzauer, F. Violoncell-Schule, Methode de Violoncelle, Band 1, Henry Litolff's Verlag, Braunschweıg.

Dotzauer, F. Exercices for Violoncello, Book 1 G.SCHIRMER,Inc., Hal.Leonard ,Corporation.

Demirci, B. (2001)."Türkiye'de Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümlerindeki ve Güzel Sanatlar Liselerindeki Öğretim Elemanlarının ve Öğretmenlerin Müzik Eğitimcisinin Yetiştirilmesine Dair Görüş ve Düşüncelerinin Değerlendirilmesi''.Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2001;

Fischer, C. Tutors Methot for the Violoncello (New and Revised Edition Celebrated), 6 Fourth Ave, New York,1891.

Lee, S. First Step In Violoncello Playing (op.101), Staiıner&Bell Ltd, London.

Miedlar, M. Szkola na Wıolonczele, Czesc 1 Szkota, Polskie Wydawnictwo Muzyczne.

MEB.,(2019).Güzel Sanatlar Lisesi Çalgı Eğitimi Ders Kitabı 9.Ankara:Devlet Kitapları MEB Yayınları 6512

MEB.,(2019).Güzel Sanatlar Lisesi Çalgı Eğitimi Ders Kitabı 10.Ankara:Devlet Kitapları MEB Yayınları 6513

MEB.,(2019).Güzel Sanatlar Lisesi Çalgı Eğitimi Ders Kitabı 11.Ankara:Devlet Kitapları MEB Yayınları 6862

MEB.,(2019).Güzel Sanatlar Lisesi Çalgı Eğitimi Ders Kitabı 12.Ankara:Devlet Kitapları MEB Yayınları 7093

Özgür, Ü. ve Aydoğan,S., Gelenekten Geleceğe Makamsal Türk Müziği, Arkadaş, Ankara, 2015.

Parasız, G.(2001). "Türkiye'de Eğitim Fakülteleri Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümlerinde Öğretim Elemanı ve Öğrenci Görüşlerine Ana Çalgı Keman Eğitiminde Karşılaşılan Sorunların İncelenmesi''.Erzurum: Atatürk Üniversitesi;

Saraç,A.G.(1992). "Türkiye'de Eğitim Fakülteleri Müzik Eğitimi Bölümlerinde Viyolonsel Öğretiminde Kullanılan Yöntem ve Tekniklerin Öğrenciye Yansıması".Ankara:Yüksek Lisans Tezi

Saraç,A.G.(1996). "Türkiye`de eğitim fakülteleri müzik eğitimi bölümlerinde çalgı eğitiminin bir boyutu olarak viyolonsel öğretim programlarında belirlenen devinişsel hedefler ve hedef davranışların gerçekleşme dereceleri".Erzurum:Doktora Tezi

Saraç,A.G.(2017). " Investigating the Relationship Between the Dimensions of Perfectionism and Self-efficacy in Undergraduate Students." European Journal of Education Studies, Volume 3, Issue 10, October, ISSN-L: 2501-1111, 460-474

Saraç,A.G.(2014). "The Relationship Between the Music Performance Anxiety and Self-Esteem in Adolescents" US-China Education Rewiew B, Volume 4, Number 7, July, (Serial Number 38), 443

Saraç,A.G.(2016). "Müzik Öğretiminde Etkinlik Temelli Yeni Yaklaşımlar İle 5 Öğretim Modülü Önerisi" III.rd International Eurasian Educational Research Congress, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi;

Saraç,A.G.(2016). Müzik Eğitiminde Özel Öğretim İlke Yöntem ve Teknikleri I.Ankara:Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic.Ltd.Şti.;

Saraç,A.G.(2016). Müzik Eğitiminde Özel Öğretim İlke Yöntem ve Teknikleri II.Ankara:Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic.Ltd.Şti.;

Saraç,A.G.(2001). "Yaylı Çalgı Eğitiminin Bir Boyutu Olarak Viyolonsel".Erzurum: A.Ü.Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, Sayı:7

Saraç,A.G.(2004)."Öğrenme Kuramlarına Göre Bir Yaylı Çalgı Olarak Viyolonsel Eğitimi ve Viyolonsel Öğretim Programı Süreci".Muğla: MĞÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:11

Saraç,A.G.(2008)." "Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümlerinde Çalgı Öğretimindeki Performansın Değerlendirilmesi".Erzurum:Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, Sayı:21

Saraç,A.G.(1997). "Çalgı Eğitiminin Bir Boyutu Olarak Viyolonsel Eğitiminde Psiko-Motor Becerilerin Müzik Öğretim Programı Çatısındaki Basamakları".Eskişehir:4.Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi Bildirileri 3, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:1076, Eğitim Fakültesi Yayınları, No:51

Saraç,A.G.(2003). "Bilgi İşlem Yaklaşımına Göre Çalgı Öğrenme Sürecine Dayalı Olarak Planlı Programlı Çalışma Alışkanlıklarına Bir Model Önerisi".Muğla: Muğla Üniversitesi, Cenap Birgili Amfisi;

Saraç,A.G.(2010). "Orkestra Albümü I".Muğla: Esin Basımevi;

Say, A. Müzik Sözlüğü, Müzik Ansiklopedisi, Ankara, 2002.

Schröder Carl. Violencello Method, Edited by W.F.Ambrosıo, Three Parts, Carl Fısher, Inc., Los Angeles, Cooper Square, Newyork 3,

Sözer, V. Müzik Ansiklopedik Sözlük, Geliştirilmiş Dördüncü Basım, İstanbul, 1996.

Suziki, Cello School , Cello Part Volume 1, Revised Edition, Suzuki Method International, Warner Bros Publications, Milano, 2003.

Suziki, Cello School , Cello Part Volume 2, Revised Edition, Suzuki Method International, Stampato in İtalia, 2002. TUTU, B. S. Türk Müziğinde Viyolonsel Eğitimi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2001.

Watts, C. Cello Method by Christine Watts, Mel Bay. U.S.A.1998.

Werner J. Praktische Violoncell Schule, Standard Violoncello-Method, Hamburg: New revised Edition by Adolf Steiner, Band 1, Musikverland Hans Sikorski.

YAPAY ZEKÂ ETİĞİ VE İLETİŞİM: SORUNLAR, SINIRLAR VE ZORLUKLAR

Editör
Dr. Öğr. Üyesi Burak Çeber

nobel bilimsel

Yapay Zekâ Etiği ve İletişim: Sorunlar, Sınırlar ve Zorluklar

Editör: Dr. Öğr. Üyesi Burak Çeber

Yayın No.: 2235
ISBN: 978-625-393-760-7
E-ISBN: 978-625-393-761-4
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Damla Ertürk -damla@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Çeber, Burak.
Yapay Zekâ Etiği ve İletişim: Sorunlar, Sınırlar ve Zorluklar / Burak Çeber
1. Basım, XX + 298 s., 15,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-760-7
E-ISBN: 978-625-393-761-4
1. Yapay Zekâ 2. İletişim 3. Etik 4. Yapay Zekâ Etiği

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Repro Bir Mat. Kağ. Rek. Tas. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 47381
İvogsan 1518. Sokak 2730 Mat-Sit İş Merkezi Ostim, Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

BİLİM KURULU ..... **vii**

ÖN SÖZ ..... **ix**

EDİTÖRDEN ..... **xvii**

Birinci Bölüm
YAPAY ZEKÂYI SORGULAMAK: VERİ ETİĞİ VE DİJİTAL REKLAMCILIĞIN KESİŞİMİ **1**
Burak Çeber

İkinci Bölüm
İNSAN İLE ÜRETKEN YAPAY ZEKÂ ETKİLEŞİMİNDE ANTROPOMORFİZMİN ROLÜ **23**
Ceren Bilgici

Üçüncü Bölüm
GÖZDEN ÇIKARILABİLİR EMEKÇİ YA DA SİNEMA SEKTÖRÜNDE YAPAY ZEKÂ KULLANIMININ EMEK VE SANAT AÇISINDAN BİR ELEŞTİRİSİ **39**
Özge Nilay Erbalaban

Dördüncü Bölüm
GELECEĞİN SANATI: DİJİTAL SANAT VE YAPAY ZEKÂ İLİŞKİSİNİ ESTETİK VE ETİK BAĞLAMDA YENİDEN DÜŞÜNMEK **65**
Emel Karayel Bilbil - Tuğçe Şen

Beşinci Bölüm
FIRSATLAR VE RİSKLER ÇAĞINDA KURUMSAL DİJİTAL SORUMLULUK **87**
Özlem Karaman

Altıncı Bölüm
YAPAY ZEKÂ VE GAZETECİLİK ETİĞİ **105**
Nihal Kocabay Şener

Yedinci Bölüm
ENDÜSTRİ 5.0'A HAZIRLANMAK: GRAFİK TASARIMIN YAKIN GELECEĞİ **127**
Güllü Yakar Tapu

Sekizinci Bölüm
FIRSAT MI? TEHDİT Mİ? YAPAY ZEKÂ TEMELLİ DİJİTAL REKLAMCILIK PRATİKLERİNİ İNOVASYON VE TEKNOLOJİK BOZULMA ÜZERİNDEN YENİDEN OKUMAK 143
Özge Özkök Şişman

Dokuzuncu Bölüm
HALKLA İLİŞKİLERDE KULLANIMI PERSPEKTİFİNDEN YAPAY ZEKÂ ETİĞİ..... 163
Anıl Uğur Oğuzcan

Onuncu Bölüm
İNSAN-MAKİNE ETKİLEŞİMİNİN YIKICI YENİLİĞİ: ChatGPT PERSPEKTİFİNDEN DOĞAL DİL İŞLEME TEKNOLOJİLERİNİN GELECEĞİ ÜZERİNE 183
Serdar Kuzey Yıldız

On Birinci Bölüm
"GHOST IN THE SHELL" (KABUKTAKİ HAYALET) (2017) FİLMİNDE HAFIZA VE KİMLİK: SİBERPUNK BİR EVRENDE İNSAN-MAKİNE VAROLUŞU ÜZERİNE BİR İNCELEME 205
Cüneyt Bozkurt

On İkinci Bölüm
REKLAMCILIKTA YAPAY ZEKÂ KULLANIMININ ETİK VE YASAL SINIRLARI..... 221
Dilek Şahinci

On Üçüncü Bölüm
HABERCİLİKTE OKURUN GÜVENİNİ YİTİRMEDEN YAPAY ZEKÂ KULLANIMI: SENTETİK MEDYA İÇİN SORUMLU UYGULAMALAR..... 241
Tülây Atay

On Dördüncü Bölüm
DİJİTAL ÇAĞDA DEZENFORMASYON: DEEPFAKE KULLANIMININ ETİK PERSPEKTİFTEN DEĞERLENDİRİLMESİ 255
Ahmet Fuat Polat

On Beşinci Bölüm
SANAL INFLUENCERLAR VE BAUDRILLARD'IN SİMÜLASYON KURAMI: ETİK ÜZERİNE BİR TARTIŞMA 277
Bahşende Çoban Azizoğlu

YAZARLARIN ÖZ GEÇMİŞLERİ..... 291

Birinci Bölüm

YAPAY ZEKÂYI SORGULAMAK: VERİ ETİĞİ VE DİJİTAL REKLAMCILIĞIN KESİŞİMİ

Burak Çeber

Giriş

Yapay zekâ, büyük veri, makine öğrenmesi, nesnelerin interneti ve blok zinciri gibi yeni teknolojiler, tüketicilere geleneksel iş modellerinin dışında yeni araç ve yöntemler sunmaktadır. Günümüz dünyasında yapay zekâ; perakende satıştan finansa, reklamcılıktan eğlenceye, hukuktan sağlık hizmetlerine kadar hayatın neredeyse tüm alanlarında etkisini hissettirmektedir. Bugün gelinen noktada yapay zekâ artık birbirlerine, "öğrenmeyi" öğretmektedir. Sürücüsüz araçlar kendi aralarında ve ulaştırma altyapısıyla iletişim kurabilmektedir (Deloitte, 2018: 2; Rodgers, 2021: 1). Üretken yapay zekâ araçları; doğal dil işleme, kodlama, tasarım, resim ve müzik oluşturma gibi çok tartışılan karmaşık görevlerde dahi şaşırtıcı sonuçlara ulaşabilmektedir. Örneğin, ABD merkezli Cognition AI tarafından geliştirilen "Devin", otonom yapıda çalışma becerisine sahip olup dünyanın ilk yapay zekâ yazılım mühendisi olarak adlandırılmaktadır. Yine son günlerde heyecan ve şaşkınlıkla karşılanan "Sora", girilen metni yüksek kalitede videoya dönüştürme konusunda oldukça başarılı bir üretken yapay zekâ modeli olarak öne çıkmaktadır. Gündemde olan bir başka uygulama "Suno AI" ise girdileri(prompt) kaliteli müzik bestelerine dönüştürerek etkileyici ve bir o kadar da gerçekçi şarkılar oluşturmaktadır. Tüm bu gelişmelerin henüz çarpıcı

Kaynakça

Acar, O. (2020). *Yapay Zekâ Fırsat Mı, Yoksa Tehdit Mi?* İstanbul: Kriter Yayınevi.

Agrawal, A., J. Gans & A. Golgfarb (2019). *Geleceği Gören Makineler/Yapay Zekâ Ekonomisine Giriş*. M. Ürgen (Çev.). İstanbul: Babil Kitap.

Aydınalp, Ş. G. (2020). Halkla İlişkiler Perspektifiyle Yapay Zekâ (A.i.). *Turkish Studies Social Sciences*, 15(4), 2283-2300.doi:10.29228/TurkishStudies.42106.

Baer, T. & V. Kamalnath, (2017). Controlling machine-leaming algorithms and their biases McKinsey & Company. https://www.mckinsey.de/ /media/McKinsey/Business%20Functions/ Risk/Our %20nsight s/Controlling%20machine%20leaming %20algorithms%20and%20 their%20biases Controling-machine-learning-algorithms-and-their-biases.pdf. (Erişim Tarihi: 20 Mart 2024)

Bakırtaş, İ. & C. Buluş (2020). *Ekonomi, Kamu Kesimi ve Yapay Zekâ*. H. Bakırtaş ve Ç. Selahattin (Ed.) *Yapay Zekâ Disiplinleri Dönüştürüyor- Değişime Hazır mıyız?* İçinde 192-218., İstanbul: Ekin Yayın.

Barrat, J. (2020). Yapay Zekâ ve İnsanlık Çağının Sonu/ Son İcadımız. L. Tayla (Çev.) İstanbul: Pegasus Yayınları.

Bozkurt, A., & Sharma, R. C. (2023). Challenging the status quo and exploring the new boundaries in the age of algorithms: Reimagining the role of generative AI in distance education and online learning. *Asian Journal of Distance Education*, 18(21), i-viii. https://doi.org/10.5281/ zenodo.7755273.

Chapaux-Morelli, P. & Couderc, P. (2017). *İkili İlişkilerde Duygusal Manipülasyon: Narsist Bir Partnerle Yüzleşmek*. İstanbul: İletişim

Codella, D. (2020). Business Intelligence Doesn't Need More AI; It Needs More Humans. https://www.business2community.com/business-intelligence/business-intelligencedoesnt-need-more-ai-it-needs-more-humans-02282393. (Erişim Tarihi: 11Ekim 2023).

Chong, Z. (2018). "New AI ethics council in Singapore will give smart advice," CNet, June 5, 2018; Sydney J. Freedberg, "Joint Artificial Intelligence Center created under DoD CIO," Breaking Defense, June 29, 2018; Zoe¨ Bernard, "The first bill to examine 'algorithmic bias' in government agencies has just passed in New York City," Business Insider, December 19, 2017; Tim Sandle, "France and Canada collaborate on ethical AI," Digital Journal, June 10, 2018; Amanda Russo, "United Kingdom partners with World Economic Forum to develop first artificial intelligence procurement policy," World Economic Forum, September 20, 2018; CIFAR, "AI & society," 2017.

Culnan, M. & Clark, C. (2009). How Ethics Can Enhance Organizational Privacy: Lessons from the ChoicePoint and TJX Data Breaches. MIS Quarterly, 33, 673-687. Doi:10.2307/20650322.

Çeber, B. (2023). "Yeni Nesil Reklam Aracı Olarak Yapay Zekâ Uygulamaları: Reklam Filmlerinde Deepfake Teknolojilerinin Kullanımı Üzerine Nitel Bir Çalışma". Tüketiciyi Anlamak: Reklam Araştırmalarında Disiplinlerarası Yaklaşımlar ve Yeni Yönelimler, Cihan Becan (ed.) Efeakademi yayınları.

Danışman, G. (2023). "Dijital Pazarlamada Yapay zekâ Kavramsal Bir İnceleme". *Pazarlamanın Dijital Dönüşümü Pazarlama 5.0*, Seçil Fettahlıoğlu ve Fatma Gül Özsaatçı (ed.) Özgür Yayınları

Deloitte, (2018). Mevzuatın geleceği Yeni gelişen teknolojilerle ilgili mevzuat ilkeleri, Deloitte Government Insights (Kamu Çalışmaları) Merkezi. 1-31.

Deloitte, (2019). Can AI be ethical? Why enterprises shouldn't wait for AI regulation. Deloitte Insgights, 1-10. https://www2.deloitte.com/content/dam/insights/us/articles/4604_S4S-AI-and-ethics/DI_S4S-AI-and-ethics.pdf. (Erişim Tarihi: 12 Şubat 2024)

Du, S., & Xie, C. (2021). Paradoxes of artificial intelligence in consumer markets: Ethical challenges and opportunities. Journal of Business Research, 129, 961–974. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2020.08.024.

Farooquie, K. (2019)"Ethical YZ- A framework for YZ reliance and YZ Scaling at large", The Startup, Retrieved from. https://medium.com/swlh/ethical-YZ-aframework-for-YZreliance-and-YZscaling-at-large-9657122cdc425.

Floridi, L., & Taddeo, M. (2016). What is data ethics? Philosophical Transactions of the Royal Society A: Mathematical, *Physical and Engineering Sciences*, 374(2083), 1-4. http://doi.org/10.1098/rsta.2016.0360.

Frankish K. & Ramsey, W. M. (2014). The Cambridge Handbook of Artificial Intelligence. Cambridge: Cambridge University Press.

Gonçalves, A. R., Pinto, D. C., Rita, P., & Pires, T. (2023). Artificial Intelligence and Its Ethical Implications for Marketing. *Emerging Science Journal*, 7(2), 313-327. doi:10.28991/ESJ-2023-07-02-01.

Gouda, K., Biswal, K., & Parveen, B. (2020). Application of Artificial Intelligence in Advertising & Public Relations and Emerging Ethical Issues in the Ecosystem. *International Journal of Advanced Science and Technology*, 29(6).

Guttmann, A. (2023). Views on AIs influence on advertising performance in the U.S. Advances in Social Science, Education and Humanities Research, 2018.Statista. https://www.statista.com/statistics/87 7560/views-on-ai-improving-advertising-performa nce/ (Erişim Tarihi: 30 Şubat 2024)

Guzman, A. L., & Lewis, S. C. (2020). Artificial intelligence and communication: A Human–Machine Communication research agenda. New Media & Society, 22(1), 70-86.

Gunkel, D. J. (2012). Communication and artificial intelligence: Opportunities and challenges for the 21st century. Communication 1, 1(1): 1-25. https://doi.org/10.7275/R5QJ7F7R.

Hancock, J., M. Naaman ve K. Levy (2020). AI-Mediated Communication: Definition, Research Agenda, and Ethical Considerations, Journal of Computer-Mediated Communication, 25(1), 89–100, https://doi.org/10.1093/jcmc/zmz022.

Jin, Z. G. (2017). Artificial İntelligence and consumer privacy. National Bureau of Economic Research (NBER Working Paper No. 24253). National Bureau Of Economic Research.

Jones, S. (2014). People, Things, Memory and Human-Machine Communication. International Journal of Media & Cultural Politics, 10(3), 245-258. https://doi.org/10.1386/macp.10.3.245_1.

Kaput, M. (2024). AI inadvertising: Everything you need to know. https://www.marketingaiinstitute.com/blog/ai-in-advertising.

Kietzmann, J., Paschen, J., & Treen, E. (2018). Artifcial intelligence in advertising: How marketers can leverage artifcial intelligence along the consumer journey. Journal of Advertising Research, 58, 263–267.

Lenca, M. (2023). On Artificial Intelligence and Manipulation. Topoi 42, 833–842 (2023).

https://doi.org/10.1007/s11245-023-09940-3

Lewis, S. C., Guzman, A. L., & Schmidt, T. R. (2019). Automation, journalism, and human–machine communication: Rethinking roles and relationships of humans and machines in news. Digital Journalism, 7(4), 409-427.

Li, H. (2019). Special Section Introduction: Artificial Intelligence and Advertising. *Journal of Advertising*, 48(4), 333-337. https://doi.org/10.1080/00913367.2019.1654947.

Lin, Y., (2020). Artificial Intelligence Statistics You Need to Know in 2020. Oberlo.com Blog. Çevrimiçi: https://www.oberlo.com/blog/artificial-intelligence-statistics (Erişim Tarihi: 6 Aralık 2023).

McCarthy, J. (2007). What is artificial intelligence, Computer Science Department Stanford University.

McQuail, D. & Windahl, S. (1997). Kitle İletişim Modelleri, K. Yumlu (çev.), İmge Kitabevi, Ankara.

MIT Technology Review, (2013). "Racism is poisoning online ad delivery, says Harvard professor," February 4, 2013.

Mittelstadt, B. D., Allo, P., Taddeo, M., Wachter, S., & Floridi, L. (2016). The ethics of algorithms: Mapping the debate. Big Data & Society, 3(2).

Mozur, P. (2017). "Beijing Wants A.I. to Be Made in China by 2030," The New York Times, https://www.nytimes.com/2017/07/20/business/china-artificial-intelligence.html (Erişim Tarihi: 10 Ocak 2024)

O'Neil, C. (2016). Weapons of Match Destruction, Crown.

Önder, M. (2020). Yapay Zekâ: Kavramsal Çerçeve, İ. Demir (Ed.). *Disiplinlerarası Politika Vizyonu ve Stratejiler* İçinde. İksad, 2020, 91-103.

Özsoylu, A.F. (2017). Endüstri 4.0. *Çukurova Üniversitesi İBFF Dergisi, 21(1),*4164. Erişim Adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/cuiibfd/issue/34826/387693.

Qİn, X., & Jiang, Z. (2019). The Impact of AI on the Advertising Process: The Chinese Experience. *Journal of Advertising*, 48(4), 338-346. https://doi.org/10.1080/00913367.2019.1652122

Reese, B. (2020). Yapay Zekâ Çağı /Dördüncü Çağ: Akıllı Robotlar, Bilinçli Bilgisayarlar ve İnsanlığın Geleceği. M. Doğan (Çev.). İstanbul: Say Yayınları.

Rodgers, W. & Nguyen, T. (2022). Advertising Benefits from Ethical Artificial Intelligence Algorithmic Purchase Decision Pathways. J.Bus Ethics 178, 1043–1061.https://doi.org/10.1007/s10551-022-05048-7.

Rodgers, S. (2021). Themed Issue Introduction: Promises and Perils of Artificial Intelligence and Advertising. Journal of Advertising, 50(1), 1–10. https://doi.org/10.1080/00913367.2020.1868233.

Say, C. (2019). 50 Soruda Yapay Zekâ, İstanbul: Bilim ve Gelecek Yayınevi

Su, Y.,Wang, E. & Berthon, P. (2023). Ethical marketing AI? A structured literature review of the ethical challenges posed by artificial intelligence in the domains of marketing and consumer behavior. Proceedings of the 56th Hawaii International Conference on System Sciences 2023, 27.

Şahin, Z. B. (2021). *Yapay Zekâ Uygulamalarının Etik Bağlamında Değerlendirilmesi.* Zengin, F. Ve Kapır. B (Ed.). *Yapay Zekâ ve Medya* İçinde. İstanbul: Doruk Yayıncılık, 2021, 103-128.

Tegmark, M. (2019). Yaşam 3.0/Yapay Zekâ Çağında İnsan Olmak. E. Göksoy (Çev.). İstanbul: Pegasus Yayınları.

Valin, J. & A. Gregory. (2020). Ethics Guide to Artificial Intelligence in PR. Chartered Institute of Public Relations. Doi: 10.13140/RG.2.2.17493.65768. 2-19.

Wilson, H. & Daugherty, P. (2020). *İşbirliğine Dayalı Zekâ*. Harvard Business Review Press. *Dijital Dönüşüm Yapay Zekâ* İçinde. İstanbul: Optimist Yayınları.

Yılmaz, M. (2020). *Sermaye Piyasalarının Yeni Termodinamiği: Yapay Zekâ*. Yılmaz ve Ö. İyigün (Ed.). Oyunu Değiştiren Güç Yapay Zekâ İçinde. İstanbul: Beta Kitap, 2020, 95-116.

Yu, Y. (2021). The role and influence of artificial intelligence on advertising industry. Advances in Social Science, *Education and Humanities Research*, s.190-194. doi:10.2991/assehr.k.220105.037.

İkinci Bölüm

İNSAN İLE ÜRETKEN YAPAY ZEKÂ ETKİLEŞİMİNDE ANTROPOMORFİZMİN ROLÜ

Ceren Bilgici

"Yapay zekânın yaratılmasındaki başarı, insanlık tarihindeki en büyük olay olabilir. Ne yazık ki riskleri nasıl önleyeceğimizi öğrenmezsek, bu aynı zamanda son olay da olabilir."
Hawking, Russell, Tegmark ve Wilczek

Giriş

Günümüz yapay zekâ araştırmacılarının ortak fikri gerçek anlamda düşünme becerisine sahip bir bilgisayarın insanlık tarihindeki en önemli dönüşüm noktalarından biri olacağı yönündedir. Son yıllarda yapay zekâ teknolojilerindeki gelişmeler insandan daha zeki bir bilgisayarın üretilmesinin mümkün olduğunu işaret etmektedir. Güncel yapay zekâ sistemlerindeki ilerleyişin araştırmacılardan daha hızlı araştırma veya derin hesaplamalar yapabilmesinin, müzik eserleri üretebilmesinin, borsada işlem gerçekleştirebilmesinin, analiz yaparak rapor yazabilmesinin ya da insanları pek çok alanda manipüle edebilecek içerikler üretebilmesinin önünün açılması anlamına geldiğini göz ardı etmemek gerekmektedir (Hawking, Russell, Tegmark ve Wilczek, 2014). Yapay zekâ alanında gerçekleşen gelişmeler dikkate alındığında bu durumun artık bir bilim-kurgu filmi senaryosu olmaktan çok uzak olup günümüz gerçekliğinde önemli bir olasılığa dönüştüğünü söylemek mümkündür. Artık yapay zekânın "insanlığın en güçlü teknolojisi" şeklinde tanımlanabildiği görülmektedir (Chace, 2015).

potansiyeline sahip bu sistemlere koşulsuz güven duyulması kullanıcıların tercihlerini etkileyebilecektir.

Sonuç olarak, gelecek araştırmalarda günümüzde yaygın kullanıma açılan üretken yapay zekâ sistemlerinin geliştirilmesinde insan odaklı yaklaşımlara odaklanılmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Yapay zekânın insanla kurduğu iletişimde taşıdığı insansı yönlerin farklı kültürlerden bireylerin algısındaki yansımalarını tartışmak bu noktada önemli görülmektedir. Bu araştırmalarda tıpkı yapay zekâ sistemlerinin geliştirilme süreçlerinde olduğu gibi çeşitliliğe önem vermek sorumlu ve insan odaklı yapay zekâ teknolojilerinin geliştirilmesinde rol oynamaktadır. Bu sayede kapsayıcı yapay zekâ sistemleri geliştirilmesi mümkün olurken yapay zekânın insan hayatında daha güvenli ve etkili bir şekilde yer almasına katkı sağlanabilecektir.

Kaynakça

Al Lily, A. E., Ismail, A. F., Abunaser, F. M., Al-Lami, F., & Abdullatif, A. K. A. (2023). ChatGPT and the Rise of Semi-Humans. *Humanities and Social Sciences Communications*, 10(626). https://doi.org/10.1057/s41599-023-02154-3.

Breazeal, C. (2003). Emotion and sociable humanoid robots. *International Journal of Human-Computer Studies, 59*(1-2), 119–155. https://doi.org/10.1016/S1071-5819(03)00018-1

Carroll, J. B. (1997). The Three-Stratum Theory of Cognitive Abilities. *Annual Review of Psychology, 48*(1), 61-84. https://doi.org/10.1146/annurev.psych.48.1.61-

Chace, C. (2015). *Surviving AI*. Three Cs Publishing.

Davis, F. D. (1989). Perceived Usefulness, Perceived Ease of Use, and User Acceptance of Information Technology. *MIS Quarterly, 13*(3), 319–340. https://doi.org/10.2307/249008

DiSalvo, C., & Gemperle, F. (2003). From Seduction to Fulfillment: The Use of Anthropomorphic Form in Design. Proceedings of the 2003 International Conference on Designing Pleasurable Products and Interfaces.

Duffy, B. R. (2003). Anthropomorphism and the Social Robot. *Robotics and Autonomous Systems, 42*(3-4), 177-190. https://doi.org/10.1016/S0921-8890(02)00374-3

Dwivedi, Y. K., Hughes, L., Ismagilova, E., Aarts, G., Coombs, C., Crick, T., ... & Williams, M. D. (2021). Artificial Intelligence (AI): Multidisciplinary Perspectives on Emerging Challenges, Opportunities, and Agenda for Research, Practice and Policy. *International Journal of Information Management*, *57*, 101994.

Dwivedi, Y. K., Kshetri, N., Hughes, L., Slade, E. L., Jeyaraj, A., Kar, A. K., et al. (2023). Opinion Paper: "So what if ChatGPT wrote it?" Multidisciplinary Perspectives on Opportunities, Challenges and Implications of Generative Conversational AI for Research, Practice and Policy. International Journal of Information Management, 71, Article 102642. https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2023.102642 Faqih, K. M. S., & Jaradat, M. (2021).

Eberl, U., Akıllı Makineler Yapay Zekâ Hayatımızı Nasıl Değiştiriyor? Paloma Yayınevi, İstanbul.

Galloway, C., & Swiatek, L. (2018). Public Relations and Artificial Intelligence: It's Not (Just) About Robots. *Public Relations Review*, *44*(5), 734-740.

Gibbons, S., Mugunthan, T., & Nielsen, J., (2023). Erişim Adresi: https://www.nngroup.com/articles/anthropomorphism/.

Guo, C., Lu, Y., Dou, Y., & Wang, F. Y. (2023). Can ChatGPT Boost Artistic Creation: The Need of Imaginative Intelligence for Parallel Art. *IEEE/CAA Journal of Automatica Sinica*, *10*(4), 835-838. https://doi.org/10.1109/JAS.2023.123555

Gupta, R., Nair, K., Mishra, M., Ibrahim, B., & Bhardwaj, S. (2024). Adoption and Impacts of Generative Artificial Intelligence: Theoretical Underpinnings and Research Agenda. *International Journal of Information Management Data Insights, 4*(1), 100232. https://doi.org/10.1016/j.jjimei.2024.100232

Hasan, A. (2023). *Why you are (probably) anthropomorphizing AI*. Erişim Adresi: https://philarchive.org/rec/HASWYA-2.

Hawking, S., Russell, S., Tegmark, M., & Wilczek, F. (2014). Transcendence Looks at the Implications of Artificial Intelligence - But are We Taking AI Seriously Enough? The Independent. Erişim Adresi: https://www.independent.co.uk/news/science/stephen-hawking-transcendence-looks-at-the-implications-of-artificial-intelligence-but-are-we-taking-ai-seriously-enough-9313474.html

Heerink M, Kröse B, Evers V, Wielinga B (2008) The influenceof social presence on acceptance of a companion robot by olderpeople. J Phys Agents 2(2):33–40. https://doi.org/10.14198/JoPha.2008.2.2.05

Ji, J. J. (2024). Demystify ChatGPT: Anthropomorphism Around Generative AI. *GRACE: Global Review of AI Community Ethics*, *2*(1).

Kar, A. K., Varsha, P. S., & Rajan, S. (2023). Unravelling The Impact of Generative Artificial Intelligence (GAI) in Industrial Applications: A Review of Scientific and Grey Literature. *Global Journal of Flexible Systems Management*, *24*(4), 659-689. https:// doi.org/10.1007/s40171-023-00356-x

Kim, T., Jo, H., Yhee, Y., & Koo, C. (2022). Robots, Artificial Intelligence, and Service Automation (RAISA) in Hospitality: Sentiment Analysis of Youtube Streaming Data. *Electronic Markets*, *32*(1), 259-275.

Li, X., & Sung, Y. (2021). Anthropomorphism Brings Us Closer: The Mediating Role of Psychological Distance in User–AI Assistant Interactions. *Computers in Human Behavior, 118*, 106680. https://doi.org/10.1016/j.chb.2021.106680

Martin, C. D. (1993). The myth of the Awesome Thinking Machine. *Communications of the ACM*, *36*(4), 120–133. https://doi.org/10.1145/255950.153587

Maynard, A. (2024). OpenAI's GPT-4o and the Challenges of Hyper-Anthropomorphism. *Future of Being Human*. https://futureofbeinghuman.com/p/anthropomorphizing-gpt-4o

McCarthy, J. (1998). *What is artificial intelligence?* (Tech. Rep.). Stanford University. http://www-formal.stanford.edu/jmc/whatisai/

Natale, S., & Ballatore, A. (2020). Imagining the Thinking Machine: Technological Myths and the Rise of Artificial Intelligence. *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies*, *26*(1), 3–18. https://doi.org/10.1177/1354856517715164

OpenAI. (2023). ChatGPT — release notes. OpenAI. Erişim Adresi: https://help.openai.com/en/article s/6825453-chatgpt-release-notes.

Rau, P. L. P., Li, Y., & Li, D. (2009). Effects of communication style and culture on ability to accept recommendations from robots. Computers in Human Behavior, 25(2), 587-595. https://doi.org/10.1016/j.chb.2008.12.025

Salles, A., Evers, K., & Farisco, M. (2020). Anthropomorphism in AI. AJOB Neuroscience, 11(2), 88–95. https://doi.org/10.1080/21507740.2020.1740350

Sarker, I. H. (2022). AI-Based Modeling: Techniques, Applications and Research Issues Towards Automation, Intelligent and Smart Systems. *SN Computer Science, 3*(2), 158. https://doi.org/10.1007/s42979-022-01043-x

Shafeeg, A., Shazhaev, I., Mihaylov, D., Tularov, A., & Shazhaev, I. (2023). Voice Assistant Integrated with ChatGPT. *Indonesian Journal of Computer Science*, *12*(1).

Shahriar, S., & Hayawi, K. (2023). Let's Have a Chat! A Conversation with ChatGPT: Technology, Applications, and Limitations. *arXiv preprint arXiv:2302.13817*.

Siegel, J. (2023). The art of the prompt: How to get the best out of generative AI. Source. Erişim Adresi: https://news.microsoft.com/source/features/ai/the-art-of-the-prompt-how-to-get-the-bestout-of-generative-ai/

Stock, R. M., & Merkle, M. (2017, March). A Service Robot Acceptance Model: User Acceptance of Humanoid Robots During Service Encounters. In *2017 IEEE International Conference on Pervasive Computing and Communications Workshops (PerCom Workshops)* (pp. 339-344). IEEE.

Tinwell, A., Grimshaw, M., Nabi, D. A., & Williams, A. (2011). Facial Expression of Emotion and Perception of the Uncanny Valley in Virtual Characters. *Computers in Human behavior*, *27*(2), 741-749.

Thorp (2023), Erişim Adresi: https://www.science.org/doi/10.1126/science.adg7879.

Van Doorn, J., Onrust, M., Verhoef, P. C., & Bügel, M. S. (2017). The Impact of Corporate Social Responsibility on Customer Attitudes and Retention—The Moderating Role of Brand Success Indicators. *Marketing Letters*, *28*, 607-619.

Verma, S., Sharma, R., Deb, S., & Maitra, D. (2021). Artificial Intelligence in Marketing: Systematic Review and Future Research Direction. *International Journal of Information Management Data Insights*, *1*(1), 100002. https://doi.org/10.1016/j. jjimei.2020.100002

Wirtz, J., Patterson, P. G., Kunz, W. H., Gruber, T., Lu, V. N., & Paluch, S. (2018). Antje Martins. *Journal of Service Management*, *29*(5), 907-931.

Złotowski, J., Proudfoot, D., Yogeeswaran, K., ve Bartneck, C. (2015). Anth-ropomorphism: opportunities and challenges in human–robot interacti-on. International journal of social robotics, 7, 347-360.

Üçüncü Bölüm

GÖZDEN ÇIKARILABİLİR EMEKÇİ YA DA SİNEMA SEKTÖRÜNDE YAPAY ZEKÂ KULLANIMININ EMEK VE SANAT AÇISINDAN BİR ELEŞTİRİSİ

Özge Nilay Erbalaban

Giriş

Ridley Scott tarafından 1982'de *Blade Runner* (Bıçak Sırtı) ismiyle filme uyarlanan *"Androidler Elektronik Koyun Düşler Mi?"* (Philiph K. Dick, 1968) romanında insan türünü androidlerden ayıran en temel farklar insanın empati kurma yeteneğine, utanma, korkma vb. hislere sahip olmasıdır. Androidler, insanlarla etkileşimlerinde insan zekâsına eş değer zekâya, hatta insanlardan daha yüksek bir zekâya sahip oldukları için insanlardan ayırt edilemezler. Yalnızca organik canlılara özgü duygusal tepkileri ölçülerek (göz bebeklerin büyümesi, yüz kızarması) insan olmadıkları anlaşılır. Bu nedenle filmde insanı ve androidi tanımlamak için kendilerine sorulan sorulara verdikleri mantıklı ya da tutarlı yanıtlardan çok, göz bebeklerine ya da yüzlerinin kızarıp kızarmadığına dikkat edilir. Filmde yer alan bu test, yapay zekâ tartışmalarındaki temel felsefi sorulardan birine yanıt olarak düşünülebilir: Yapay zekâ insanın yerini alabilir mi? Filmdeki testin mantığı göstermektedir ki insanın yalnızca zekâyla sınırlandırılamayan türsel bir doğası vardır. İnsan türünün hissetme özelliği onu yapay zekâya göre ayrıcalıklı hâle geti-

niteliği ve çeşitliliğidir. Yapay zekâ tabanlı algoritmalar, genellikle gişe başarısını artırmaya odaklanarak ana akım tatmin edici yapımları teşvik ederken, alternatif, deneysel veya sıra dışı yapımların önünü kesmektedir. Bu durum, endüstri içinde çeşitliliği ve yeniliği teşvik etmek yerine standartlaşmayı ve tekrarı artırır. Ayrıca, yapay zekâların sanatın yaratıcı süreçlerine dahil edilmesi, sanatçıların ve emekçilerin yerini almaya başlamıştır. Yapay zekâ tabanlı sistemler, sanatın biçimsel öğelerini belirginleştirirken, insan yaratıcılığını ve duygusallığını ihmal eder. Bu da sanatın özgünlüğünü ve derinliğini azaltabilir.

Sinema endüstrisindeki emek ve sanatın yapay zekâ kapitalizmi altında nasıl dönüştüğüne dair tartışmalar; yapımcılar, endüstri çalışanları ve sendikalar arasında gerginliklere yol açmaktadır. Yapay zekânın kullanımı, iş gücünün istihdamını ve çalışma koşullarını etkilerken, sanatsal özgünlüğü ve çeşitliliği tehdit etmektedir.

Sonuç olarak, yapay zekâ kapitalizmi, sinema endüstrisinde birçok değişikliğe neden olabilir ve sanat ile iş arasındaki dengeyi sarsabilir. Bu dönüşümün etkilerini anlamak ve dengeyi yeniden kurmak için yapımcılar, endüstri çalışanları ve sanatçılar arasında iş birliği ve tartışma gerekmektedir.

Kaynakça

Adorno, T. W. (2011). *Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi.* (Çev., N. Ülner, M. Tüzel, & E. Gen, Dü)İstanbul: İletişim.

Anadolu, B. (2020). Makineler film yapmayı düşler mi?: Jan Bot örneği. *SineFilozofi, 5*(10), 682-703.

Aslan , E. (2019). Yapay zekâ resimleri ve sanatın başkalaşan mecrası Uüzerine. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi* (42), 231-242.

Aydemir, M. & Fetah, V. (2023). Yapay zekanın dijital hikâyeleştirme ve senaryo tasarımında kullanımı: kısa film uygulamalı bir araştırma. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (58), 255-275.

Ballı, Ö. (2020). Yapay zekâ ve sanat uygulamaları üzerine güncel bir değerlendirme. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, (26), 277-306. *https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1473123*

Beech, D. (2019). Batı Marksizminde metalaşma kuramı ve sanat. *e-Scope Sanat Tarihi Eleştiri*. Erişim adresi https://www.e-skop.com/skopbulten/kapitalist-uretim-tarzinda-meta-ve-sanatin-metalasmasi-uzerine/4433

Benjamin, W. (2022). *Pasajlar.* (Çev. A. Cemal). İstanbul: YKY.

Bernstein, J. M. (2011). Sunuş. T. W. Adorno içinde, *Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi* (s. 7-33). İstanbul: İletişim.

Blade Runner (1982). [Sinema Filmi]. Scott, R. [Yönetmen]. Deeley, M.[Yapımcı]. A.B.D, Honkong.

Chen, W. Shidujaman, M. & Xuelin , X. (2020). *AiArt: Towards Artificial Intelligence Art* The Twelfth International Conference on Advances in Multimedia MMEDIA 2020 içinde (47-52.ss.). Portugal. Erişim adresi mmedia_2020_4_10_58005.pdf.

Chow, P.S. (2020). Ghost in the (Hollywood) machine: Emergent applications of artificial ıntelligence in the film industry. *Necsus European Journal of Media Studies, 9* (1), 193-214.

Dilthey, W. (2022). *Hermeneutik ve tin bilimleri.* (Çev.D. Özlem). İstanbul: Fol Yay.

Dyer-Witheford, , N.Kjøsen, A. M. & James, S. (2022). *Yapay zeka ve kapitalizmin geleceği insandışı bir güç.* (Çev.B. Cezar). İstanbul: İletişim.

Erikli, S.& Salih Pınar. (2022). Zanaatkarlıktan yapay zekaya işgücünün değişen niteliği. *ASBİDER, 9* (26), 209-223.

Fellini, F. (2017). Ben sinema için doğmuşum: Federico Fellini'yle bir konuşma. *Sinema için Doğmuşum Federico Fellini*. (Çev. P. Akman). İstanbul: Agora.

Fischer, E. (1995). *Sanatın gerekliliği.* (Çev.C. Çapan). İstanbul: Payel.

Ford, M. (2018). *Robotların yükselişi yapay zeka ve işsiz bir gelecek tehlikesi.* (Çev.C. Duran). İstanbul: Kronik Kitap.

Frampton, D. (2013). *Filmozofi.* (Çev.C. Soydemir). İstanbul: Metis.

Goodie, L. (2018). *AI Made a movie—and the Results Are Horrifyingly Encouraging*. Erişim adresi https://www.wired.com/story/ai-filmmaker-zone-out/

Hitchcock, A. (1972). *Hitc, Hitch, Hitch, Çok Yaşa.* (Çev.N. Pakkan). İstanbul: Agora.

Hopkins, B. (2023). Writers guild of America calls strike, effective Tuesday. Erişim adresi https://www.wga.org/news-events/news/press/writers-guild-of-america-calls-strike-effective-tuesday-may-2

How Netflix Saves $1B Annually using AI? (2021). Erişim adresi https://logidots.com/insights/how-netflix-saves-1b-annually-using-ai/ adresinden alındı

Huws, U. (2017). *Küresel dijital ekonomide emek.* (Çev. Şenesen). İstanbul: Yordam Kitap.

Khandelwal , K. Patel, S. & Patel, J. (2023). A study to know - use of AI for personalized recommendation, streaming optimization, and original content production at Netflix. *International Journal of Scientific Research & Engineering Trends, 9* (6), 1738-1743.

Machine Learning. (Tarih yok). Netflix Research, Erişim adresi https://research.netflix.com/research-area/machine-learning

Manovich, L. (2016). What is digital cinema? S. Denson, J. Leyda (Ed.), *Post-Cinema: Theorizing 21st- Century Film* içinde (20-51 ss). Erişim adresi REFRAME Books: https://reframe.sussex.ac.uk/post-cinema/1-1-manovich/

Marx, K. (2009). *Felsefe Yazıları.* (Çev. A. Fethi). İstanbul: Hil Yay.

Marx, K. (2011). *Kapital 1.Cilt.* (Çev. M. Selik & N. Satılgan). İstanbul: Yordam.

McCarthy, J. (tarih yok). *Proffesor John McCarthy Father of AI.* Erişim adresi http://jmc.stanford.edu/artificial-intelligence/what-is-ai/index.html

Mwadzaya , T. (2023). AI a 'direct threat to what is art' says UNESCO-endorsed industry expert. *United Nations News*. Erişim adresi https://news.un.org/en/audio/2023/10/1142577

Napolitano, E. (2023). AI Eliminated Nearly 4,000 Jobs in May, Report Says. *CBC News.*Erişim adresi https://www.cbsnews.com/news/ai-job-losses-artificial-intelligence-challenger-report/ .

Narin , Ö. (2021). Yapay zekâ ve öğrenen makineler çağında kapitalizm "us yürüten" makineler, us yitiren insan. A. Y. Göymen (Ed.), *Yeni Bir Yaşam Kurabilir Miyiz? En Uzak Sahilin Kıyısında* içinde. Erişim adresi https://www.academia.edu/68134588/Yapay_Zeka_ve_Öğrenen_Makineler_Çağında_Kapitalizm_Us_yürüten_Makineler_Us_yitiren_İnsan?f_ri=64075

Pradeep, A.Satmuratov, A.Yeshbayev, I.Khasan, O. Iqboljon, M. & Daniyor, A. (2023). The significance of artificial intelligence in contemporary cinema. Second International Conference on Trends in Electrical, Electronics, and Computer Engineering (TEECCON) 2023 içinde (111-116.ss). Bangalore, India. doi: 10.1109/TEECCON59234.2023.10335867.

Ray, K. (2016). *İnsanlık 2.0 tekilliğe doğru biyolojisini aşan insan.* (Çev.M. Şengel). İstanbul: Alfa.

Summary Of Tentative Agreement. (2023). sagaftra.org. Erişim adresi https://www.sagaftra.org/files/sa_documents/TV-Theatrical_23_Summary_Agreement_Final.pdf a

Summary of the 2023 WGA MBA. (2023) Writers Guild of America West. Erişim adreszi https://www.wga.org/contracts/contracts/mba/summary-of-the-2023-wga-mba.

Unesco, (2023). *Film sector on the frontlines: High-level discussion on AI in the audio-visual industry*. (tarih yok). Erişim adresi UNESCO: https://www.unesco.org/en/articles/film-sector-frontlines-high-level-discussion-ai-audio-visual-industry?TSPD_101_R0=080713870fab2000f0b2f0ef41e8137d05c3e8f5d454753789b8f2d5d85ed0268d73c84ccf2f2a3108b21963e51430003cb40ac0bdb355259e38311b523f09a854bdeeac31

Webster, C.,& Ivanov, H. S. (2019). Robotics, artificial intelligence and the evolving nature of work. B. George, J. Paul (Ed), *Digital Transformation in Business and Society Theory and Cases* (127-143 ss). Erişim adresi https://www.researchgate.net/publication/331159167_Robotics_Artificial_Intelligence_and_the_Evolving_Nature_of_Work

Zengin, F. (2020). Akıllı makine çağı sinemasına giriş: sinema sanatında yapay zekâ teknolojilerinin kullanımı. *İletişim Çalışmaları Dergisi, 6*(2), 151-177.

Dördüncü Bölüm

GELECEĞİN SANATI: DİJİTAL SANAT VE YAPAY ZEKÂ İLİŞKİSİNİ ESTETİK VE ETİK BAĞLAMDA YENİDEN DÜŞÜNMEK

Emel Karayel Bilbil - Tuğçe Şen

Giriş

Bir duygunun, düşüncenin veya hayalin dışavurumu olarak estetik bir ifadeye dayanan sanat, insanlık tarihinin her döneminde var olmuştur. Yazının bilinmediği dönemlerde ilk insanlar, mağara duvarlarına yaşadıkları gerçekliği resmetmişlerdir. Mağara duvarlarına tasvir edilen av ve savaş sahnelerine dair resimler, sanat çalışmalarının ilk örnekleri olarak değerlendirilmektedir. Sanat, her dönemde değişimler gösterebilen dinamik bir olgudur. Tarihsel değişim sürecinde sanat; kültür, coğrafya, din, ekonomi ve teknoloji gibi pek çok bağlamdan büyük ölçüde etkilenmiştir. Tarihin her döneminde insanlar, teknik gelişmeler doğrultusunda farklı araçlar kullanmış ve kendilerini dış dünyaya anlatmanın yeni yollarını keşfetmişlerdir. Her çağın sanat eseri, var olduğu dönemin en ileri teknolojik imkânları ile üretilmiştir ve o döneme özgü dinamikleri içermektedir. Döneme özgü dinamikler, estetik, teknik, form ve üslup olmak üzere yine döneme göre değişmektedir. Baudrillard (2021:69); "Sanat bir formdur. Formun tam olarak bir tarihi yoktur, yazgısı vardır. Sanatın da bir yazgısı vardır" şeklinde sanatı tanımlamakta ve sanatın dönemlere göre farklılaştığını vurgulamaktadır. İnsanlık var olduğu sürece, teknolojik gelişmelerle birlikte sanat değişim gösterecek ve ifade biçimleri çeşitlenmeye devam edecektir.

sanat alanında etkin bir rol oynamaya başlamasıyla gündeme gelen estetik ve etik kavramları ele alınmıştır. Teorisyenlerin, sanatçıların ve sanat eleştirmenlerinin görüşleri doğrultusunda, geleceğin sanatını oluşturan bu temel kavramların estetik ve etik bağlamda yeniden düşünülmesinin ve gri alanların açıklığa kavuşturulmasının gerekli olduğu dikkat çekmektedir. Dijitalleşme, geleneksel sanatın üretimine, sunumuna, eser satışına, estetik anlayışa ve etik hususlara yenilik getirmiştir. Gün geçtikçe değişerek gelişen teknolojilerle birlikte, yenilikler gündeme gelmeye devam edecektir. Geleceğin insanı ve dünyası geçmişten ve günümüzden farklı olacaktır. Bu da sanatın değişmesine ve yeni formlara evrilmesine yol açacaktır. İnsan ve makine arasında belirgin farkların bulanıklaşması, sanat ve yapay zekâ ilişkisini daha da karmaşıklaştırmaktadır. Teknolojik ilerlemeler doğrultusunda sanatın "nereye doğru evrildiği?" sorusu her dönemde yeniden ifade bulacak estetik ve etik kavramlar bağlamında yeniden düşünülerek tekrar yazılacaktır. Teknolojik ilerlemeler kaçınılmaz olduğu gibi birçok açıdan da arzu edilir bir durumdur. Bu ilerlemelerin hem olumlu hem de olumsuz etkileri olduğu bilinmelidir.

Kaynakça

Altunay, A. (1999). *Mekanik sanattan elektronik sanata geçiş ve video sanatı.* Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.

Anadol, R. (2022). *Unsupervised - Machine hallucinations - MoMA* Erişim Adresi: https://refikanadol.com/

Artut, S. (2014). *Teknoloji-insan birlikteliği.* İstanbul: Sanat ve Kuram Yayınları.

Avcı Tuğal, S. (2018). *Oluşum süreci içinde dijital sanat.* İstanbul: Hayalperest Yayınevi.

Ballı, Ö. (2020). *Günümüz sanatında dijitalleşme; Posthümanizm bağlamında sanat ve sanatçının yerini alan algoritma: Post-Sanatçı.* Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Baudrillard, J. (2021). Sanat komplosu yeni sanat düzeni ve çağdaş estetik. İstanbul: İletişim Yayınları.

Benjamin, W. (2015). *Teknik olarak yeniden-üretilebilirlik çağında sanat yapıtı*. İstanbul: Zeplin Düşünce Yayınları.

Bildshahri, R. (2019). The rise of AI art-and what it means for human creativity. Erişim Adresi: https://singularityhub.com/2019/06/17/the-rise-of-ai-art-and-what-it-means-for-human-creativity/

Bozkurt, N. (1995). *Sanat ve estetik kuramları.* İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Bush, V. (1945). As we may think. *The Atlantic Monthly,* (196), 101-108.

Copeland, B. (2024, Mart 26). *Artificial intelligence*. Encyclopedia Britannica. Erişim Adresi: https://www.britannica.com/technology/artificial-intelligence

Çeber, B. (2022). *Yapay zekâ uygulamalarının halkla ilişkiler aracı olarak kullanımı.* Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.

Çeber, B., & Karayel Bilbil, E. (2024). Yapay zekâ uygulamalarının halkla ilişkilerde ideal kullanımına yönelik bir analiz. *Etkileşim* (13), 110-141. https://doi.org/10.32739/etkilesim.2024.7.13.243

Çizgen, G. (2007). *Sanat köprüsü sırat köprüsü.* İstanbul: Arkeoloji Sanat Yayınları.

Çuhacı, G. (2007). *Dijital sanatlarda bedenin kullanımı*. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.

Elden, M. (2013). *Reklam ve reklamcılık.* İstanbul: Say Yayınları.

Eser, A. D. (2023). *Yapay zekâ ve sanat – Sanatçılarla tartışmalara bir bakış.* Ankara: Ütopya Yayınevi.

Glas, A. H. & Kleemann, F. C. (2016). The impact of industry 4.0 on procurement and supply management: A conceptual and qualitative analysis. *International Journal of Business and Management Invention,* 5(6), 55-66.

Gençaydın, Z. (2019). Teknolojik toplumlarda sanat ve sanatçı. Çağdaş Sanat ve Teknoloji Etkilesimi Semineri'nde sunulan bildiri. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Güney, E. & Yavuz, H. (2020). Yapay zekâ ile sanatsal üretim pratiğinde sanatçının rolü ve değişen sanat olgusu. *Sanat ve Tasarım Dergisi,* (26), 415-439.

Güngen, Z. (2023). Yaratıcı iş birliği: Yapay zekânın sanatla buluşması. F. A. Kodaloğlu (Ed.), *Sanat ve tasarım üzerine araştırmalar* içinde (127-148. ss.). Özgür Yayın Dağıtım Ltd. Şti.

Güngör, E. (2022). Sanatçının yapay zekâ olarak portresi: Algoritmalar yaratıcı olabilir mi? Erişim Adresi: https://www.indyturk.com/node/477876/k%C3%BClt%C3%BCr/sanat%C3%A7%C4%B1n%C4%B1n-yapay-zekâ-olarak-portresi-algoritmalar-yarat%C4%B1c%C4%B1-olabilir-mi

Gürel, M. (2017). *Dijital kehanet.* İstanbul: Destek Yayınları.

Hekim Bülbül, Z. (2021). *Enformasyon, sistem ve sanat; büyük veri çağında sanat.* Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Bilimi, Doktora Tezi, İstanbul.

Kartal, H. (2023). *Yeni medya çağında fotoğraf estetiğinin değişimi.* İstanbul: Çizgi Kitabevi.

Keser, N. (2005). *Sanat sözlüğü*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Küçükkaya, A. (2023). Yapay zekâ ve sanatın buluştuğu nokta: Sanatta yapay zekanın yeri. Erişim Adresi: https://www.soylentidergi.com/yapay-zeka-ve-sanatin-bulustugu-nokta-yapay-zeka-sanat-uretebilir-mi/#google_vignette

Lenoir, B. (2003). *Sanat Yapıtı.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Lynton, N. (2015). *Modern sanatın öyküsü* (5. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Oxford English Dictionary. (2024, 26 Mart). Erişim adresi: https://www.oed.com/search/dictionary/?scope=Entries&q=artificial+intelligence

Öymen, Ö. K. (2020). Felsefe, ahlak ve erdem. Erişim Adresi: https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/orsan-k-oymen/felsefe-ahlak-ve-erdem-1794906

Öz, E. (2023). Yapay zekâ ile sanatın sınırları kalkıyor: Refik Anadol insan duygularını ölçerek heykel tasarladı. Erişim Adresi: https://www.indyturk.com/node/630821/bi%CC%87li%CC%87m/yapay-zeka-ile-sanat%C4%B1n-s%C4%B1n%C4%B1rlar%C4%B1-kalk%C4%B1yor-refik-anadol-insan-duygular%C4%B1n%C4%B1-%C3%B6l%C3%A7erek

Öztürk, S. (2023). Yapay zekânın ürettiği eserin telif hakkı olabilir mi? Erişim Adresi: https://mediatrend.mediamarkt.com.tr/author/selimozturk/

Paul, C. (2003). *Digital art.* London: Thames & Hudson Ltd.

Pilevneli (2021). Refik Anadol, Makine hatıraları: Uzay. Erişim Adresi: https://www.pilevneli.com/tr/exhibitions/38-refik-anadol-makine-hatiralari uzay/press_release_text/

Sağlamtimur, Z. Ö. (2010). Dijital kültür. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(3), 213-238.

Saltz, J. (2023). MoMA's glorified lava lamp Refik Anadol's Unsupervised is a crowd-pleasing, like-generating mediocrity. Erişim Adresi: https://nymag.com/author/jerry-saltz/

Sayın, E. (2024). Sanatçıya mı, yazılımcıya mı? Yapay zekâ eserleri kime ait? Erişim Adresi: https://www.trthaber.com/dosya-haber/esra-sayin-89/

Smee, S. (2023). AI is no threat to traditional artists. But it is thrilling. Erişim Adresi: https://www.washingtonpost.com/search/?query=sebastian+smee

Sönmez, P. (2023). Yapay zekâ tarafından üretilen sanat eserlerinin hukuku. Erişim Adresi: https://www.politikyol.com/yapay-zeka-tarafindan-uretilen-sanat-eserlerinin-hukuku/

Uğurlu, H. (2008). Teknoloji sanat ilişkisi: Günümüzde teknolojik sanatların amacı. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 247-262.

Ulukaya, C. (2018). Yapay zekâ: Sanatçı mı araç mı? Erişim Adresi: https://www.milliyet.com.tr/pazar/yapay-zeka-sanatci-mi-arac-mi-2771267

Ünlü, A. & Cerev, P. (2023). Teknolojinin sanata etkisi: Sanat 4.0. *ISPEC International Journal of Social Sciences & Humanities*, 7(2), 487-500.

Wands, B. (2006). *Dijital çağın sanatı.* (Çev. O. Akınhay). İstanbul: Akbank.

Wölfflin, H. (1995). *Sanat tarihinin temel kavramları*. (Çev. H. Örs). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yıldız, Ö. & Ayverdi, E. H. (2019). Yapay zekâ ve sanat: "Edmond Belamy'nin Portresi". Erişim Adresi: https://anamedblog.com/post/181451706493/yapay-zeka-ve-sanat-edmond-belamynin-portresi

Beşinci Bölüm

FIRSATLAR VE RİSKLER ÇAĞINDA KURUMSAL DİJİTAL SORUMLULUK

Özlem Karaman

"İlerleyen dönemlerde atılması gereken temel adım, muhteşem sonuçlar elde etmek için yapay zekâ destekli çözümlerle insan uzmanlığını birleştirmek olacak."
Stephanie Davis

Giriş

İçinde bulunduğumuz yüzyıl, birçok teknolojik değişikliğin yaşandığı ve yapay zekâ destekli yeni araçların bütün sektörleri etkisi altına aldığı bir dönemdir. İşletmeler, müşterilerle etkileşim kurmak için yönetim stratejilerine dijital uygulamaları hızla entegre etmektedir. Baş döndüren biz hızla ilerleyen bu teknolojik dönüşüm, şirketler için yeni fırsatlar yaratırken anlaşılması gereken yeni riskler ve çözülmesi gereken problemleri de beraberinde getirmektedir. İş yapma süreçlerinde kullanılan veri analitiği, otomasyon, yapay zekâ ve diğer dijital uygulamaların kullanımı, bunlara bağlı etik ikilemlerin sorumluluğunu da firmalara yüklemektedir.

Günümüzde gizlilik konusunda giderek daha bilinçli hâle gelmiş olan tüketiciler de şirketleri, gizlilik politikalarının uygulanması konusunda zorlamaktadır. Özel ya da kamusal fark etmeksizin toplumdaki rollerini ve çevre üzerindeki etkilerini önemseyen tüm kuruluşların, dijital verilerin kullanımını yönetmek için kendi örgüt kültürleriyle uyumlu, kapsamlı ve tutarlı normlar geliştirmeleri gerekmektedir. Bu çerçevede ilk akla gelen

Kaynakça

Acar, S. (2024). Dijitalleşme ve kurumsal dijital sorumluluk kavramı: Güncel örneklere yönelik bir inceleme. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (35), 497-529. https://doi.org/10.15182/diclesosbed.1386297

Blichfeldt, H., & Faullant, R. (2021). Performance effects of digital technology adoption and product & service innovation – A process-industry perspective. *Technovation,* 105(January 2020), 102275. https://doi. org/10.1016/j.technovation.2021.102275

Buckley T. & Patterson L. (2023). An introduction to corporate digital responsibility. Erişim adresi: https://montrealethics.ai/an-introduction-to-corporate-digital-responsibility/. Erişim Tarihi: 20 Şubat 2024.

Cheng, C., & Zhang, M. (2023). Conceptualizing corporate digital responsibility: A digital technology development perspective. *Sustainability*, 15, 2319. https://doi.org/10.3390/su15032319

Cihan Aydoğdu, C., & Karsak, B. (2023). Dijital çağda kurumsal sosyal sorumluluğa yeni bir yaklaşim: kurumsal dijital sorumluluk kavraminin bankacilik sektörü açisindan incelenmesi. *Uluslararası Halkla İlişkiler Ve Reklam Çalışmaları Dergisi*, 6(1), 36-68.

Çataldaş, İ., & Özgen, E. (2023). Artificial Intelligence in Digital Public Relations: A Delphi Study. *Etkileşim* (*12*), 84-103. https://doi.org/10.32739/etkilesim.2023.6.12.215

Davis, S. (2023). 2024 neden pazarlamada yeni bir çağın başlangıcı olacak? Erişim Adresi https://www.thinkwithgoogle.com/intl/tr-tr/pazarlama-stratejileri/otomasyon/yeni-cagda-pazarlamastratejisi/#:~:text=2024%2C%20ayn%C4%B1%20anda%20bir%C3%A7ok%20de%C4%9Fi%C5%9Fikli%C4%9Fin,kademeli%20olarak%20kullan%C4%B1mdan%20kald%C4%B1r%C4%B1lmas%C4%B1%20planlan%C4%B1yor. Erişim tarihi: 5 Şubat 2024.

Elliott, K., Price, R., Shaw, P., Spiliotopoulos, T., Ng, M., Coopamootoo, K., & van Moorsel, A. (2021). Towards an equitable digital society: artificial intelligence (AI) and corporate digital responsibility (CDR). *Society, 58*(3), 179-188. https://doi.org/10.1007/s12115-021-00594-8

Euronews.com. (2024, Şubat 21). Erişim Adresi: https://tr.euronews.com/2021/10/25/haugen-facebook-un-algoritmas-n-n-siddete-dayal-isyanlar-korukleyecegi-uyar-s-nda-bulundu

Floridi, L., & Taddeo, M. (2016). What is data ethics? *Philosophical Transactions of the Royal Society*, 374(2083), 20160360. http://dx.doi.org/10.1098/rsta.2016.0360

Herden, C. J., Alliu, E., Cakici, A., Cormier, T., Deguelle, C., Gambhir, S., ... & Edinger-Schons, L. M. (2021). "Corporate Digital Responsibility" New corporate responsibilities in the digital age. In *Sustainability Management Forum| NachhaltigkeitsManagementForum* (Vol. 29, No. 1, pp. 13-29). Berlin/Heidelberg: Springer. https://doi.org/10.1007/s00550-020-00509-x

Karaman, Ö. (2021). Yapay zekâ destekli kişiselleştirme algoritmalarının tüketici zihninde filtre balonu yaratma etkisinin incelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 12(32), 1339-1351. https://doi.org/10.21076/vizyoner.896059

Kunz, W.H. & Wirtz, J. (2023). Corporate digital responsibility (CDR) in the age of AI: Implications for interactive marketing. *Journal of Research in Interactive Marketing*, Vol. ahead-of-print. https://doi.org/10.1108/JRIM-06-2023-0176

Lobschat, L., Mueller, B., Eggers, F., Brandimarte, L., Diefenbach, S., Kroschke, M., & Wirtz, J. (2021). Corporate digital responsibility. *Journal of Business Research*, 122, 875-888. p.875. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2019.10.006

Marti, L., & Puertas, R. (2023). Analysis of European competitiveness based on its innovative capacity and digitalization level. *Technology in Society*, 72, 102206. https://doi.org/10.1016/j. techsoc.2023.102206.

Mueller, B. (2022). Corporate Digital Responsibility. *Business & Information Systems Engineering*, *64*(5), 689-700. https://doi.org/10.1007/s12599-022-00760-0

Nbcnews.com. (2024, Mart 6). Erişim Adresi: https://www.nbcnews.com/tech/tech-news/self-driving-uber-car-hit-killed-woman-did-not-recognize-n1079281

Örs, Ş. (2023). Kurumsal dijital sorumluluk: Kurumsal sorumluluğun yeni yüzü. Ç. Başarır ve Ö. Yılmaz (Ed). *Sosyal bilimlerde yeşil yaklaşımlar: Dijitalleşme ve enerji* içinde. Özgür Yayınları. https://doi.org/10.58830/ozgur.pub374. License: CC-BY-NC 4.0

Rahwan, I., Cebrian, M., Obradovich, N. *et al.* (2019). Machine behaviour. *Nature 568*, 477–486 https://doi.org/10.1038/s41586-019-1138-y

Talha, M., Abou El Kalam, A. & Elmarzouqi, N. (2019). Big data: Trade-off between data quality and data security. *Procedia Comput. Sci*., 151, 916–922. https://doi.org/10.1016/j.procs. 2019.04.127

The Institute for Management Development (IMD) Kurumsal Sosyal Sorumluluk Raporu. (2022). Erişim Adresi: https://imd.widen.net/view/pdf/thurv4cvgg/IMD-CDR-SustainabilityReport-V7.pdf

Trittin-Ulbrich, H., & Böckel, A. (2022). Institutional entrepreneurship for responsible digital innovation: The case of corporate digital responsibility. *Creativity and innovation management*, *31*(3), 447-459. https://doi.org/10.1111/caim.12513

Türk Telekom. (2024, Mart 12). Erişim Adresi: https://www.ttyatirimciiliskileri.com.tr/tr-tr/sosyal-sorumlu-yatirim/sayfalar/atik-yonetimi

Van der Merwe, J., & Al Achkar, Z. (2022). Data responsibility, corporate social responsibility, and corporate digital responsibility. *Data & Policy*, 4, e12. http://dx.doi.org/10.1017/dap.2022.2

WFA (2022). Erişim Adresi: https://wfanet.org/knowledge/item/2022/09/27/The-CMO-Guide-to-Data-Ethics-in-Practice. Erişim Tarihi: 18 Mart 2024

What is the EU AI Act? Erişim Adresi: https://artificialintelligenceact.eu/ Erişim Tarihi: 2 Mart 2024

Wirtz, J., Kunz, W., Hartley, N. & Tarbit, J. (2023), Corporate digital responsibility in service firms and their ecosystems, *Journal of Service Research*, Vol. 26 No. 2, pp. 173-190. https://doi.org/10.1177/10946705221130467

Altıncı Bölüm

YAPAY ZEKÂ VE GAZETECİLİK ETİĞİ

Nihal Kocabay Şener

Giriş

Yapay zekâ konusunda yaşanan gelişmeler gazetecilik için önemli haber konularından biri hâline dönüşmüştür. Ancak diğer yandan yapay zekâ, gazeteciliğin kendisini de dönüştüren bir aktördür. Dolayısıyla yapay zekâ kavramı gazeteciliği iki alanda da ilgilendirmektedir. Elbette ikincisinin çok daha önemli olduğu ortadadır. Yapay zekâ, gazeteciliği dönüştürürken yanıtlanması gereken pek çok soruyu da gündeme getirmiştir. Bu soruların içinde yapay zekânın gazetecilikte nasıl kullanılacağı odak sorulardan birini oluşturmaktadır. Pek çok meslek alanında olduğu gibi gazetecilikte de yapay zekânın mesleği insansızlaştıracağı tartışılan popüler konulardan biri olmuştur. Ancak yapay zekânın rutin haberlerde kullanılacağı, araştırmacı gazeteciliği ise etkilemeyeceği üzerinde uzlaşı sağlanmış görülmektedir.

Yapay zekânın gazeteciliği dönüştürücü etkisi elbette sadece iş gücünü ilgilendiren bir durum değildir, çok daha geniş bir kapsamı vardır. Yapay zekâ haber toplama, üretme ve dağıtma süreçlerinde kullanılmaktadır. Kullanım alanları şöyle detaylandırılabilir:

- Haber toplama: Enformasyon kaynağı bulma, haber fikri üretme, eğilimleri belirleme, araştırmalar, olay ya da konu izleme, enformasyon ya da içerik geliştirme.

Kaynakça

AFP and Other Leading Media Organizations Call for Global AI Policy to Protect Editorial Integrity. (2023, Ağustos 9). AFP.Com. https://www.afp.com/en/agency/press-releases-newsletter/afp-and-other-leading-media-organizations-call-global-ai-policy-protect-editorial-integrity

AFP editorial standarts and best practices. (2016, Haziran 22). AFP. https://www.afp.com/sites/default/files/_afp_ethic_mars_2023.pdf

Amponsah, P., & A., A. (2024). Navigating the New Frontier: A Comprehensive Review of Artificial Intelligence in Journalism. *Advances in Journalism and Communication*, *12*, 1-17. https://doi.org/10.4236/ajc.2024.121001

Anadolu Ajansı "Medyada Yapay Zekâ Etik Kullanım Rehberi" hazırladı. (2024, Şubat 10). Anadolu Ajansı. https://www.aa.com.tr/tr/kurumsal-haberler/anadolu-ajansi-medyada-yapay-zeka-etik-kullanim-rehberi-hazirladi/3133162

Artificial Intelligence in Journalism. (2024, Nisan 8). Center for News, Technology & Innovation. https://innovating.news/article/ai-in-journalism/

Azoulay, A. (2018, Aralık). *Towards an Ethics of Artificial Intelligence.* United Nations; United Nations. https://www.un.org/en/chronicle/article/towards-ethics-artificial-intelligence

Barrett, A. (2023, Ağustos 16). Standards around generative AI. AP. https://blog.ap.org/standards-around-generative-ai

Bartholomew, J., & Mehta, D. (2023, Mayıs 26). How the media is covering ChatGPT. Columbia Journalism Review. https://www.cjr.org/tow_center/media-coverage-chatgpt.php

BBC AI principles. (2024, Şubat 7). BBC. https://www.bbc.co.uk/supplying/working-with-us/ai-principles/

Becker. (2023, Temmuz 19). New game, new rules. Journalistik. https://journalistik.online/en/paper-en/new-game-new-rules/

Becker, K. B., Simon, F. M., & Crum, C. (2023). Policies in Parallel? A Comparative Study of Journalistic AI Policies in 52 Global News Organisations. OSF. https://doi.org/10.31235/osf.io/c4af9

Beckett, C., & Yaseen, M. (2023). Generating Change -A global survey of what news organisations are doing with AI. LSE. https://www.journalismai.info/research/2023-generating-change

Cherubini, F., & Sharma, R. (2023). Changing Newsrooms 2023: Media leaders struggle to embrace diversity in full and remain cautious on AI disruption |. Reuters Institute for the Study of Journalism. https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/changing-newsrooms-2023-media-leaders-struggle-embrace-diversity-full-and-remain-cautious-ai

Chin, C. (2023). Navigating the Risks of Artificial Intelligence on the Digital News Landscape. Center for Strategic and International Studies (CSIS). https://www.jstor.org/stable/resrep-53077

Cools, H., & Diakopoulos, N. (2023, Haziran 11). Writing guidelines for the role of AI in your newsroom? Here are some, er, guidelines for that. Nieman Lab. https://www.niemanlab.org/2023/07/writing-guidelines-for-the-role-of-ai-in-your-newsroom-here-are-some-er-guidelines-for-that/

Data and AI ethics principles. (t.y.). Thomson Reuters. Geliş tarihi 16 Mart 2024, gönderen https://www.thomsonreuters.com/en/artificial-intelligence/ai-principles.html

Dörr, K. N., & Hollnbuchner, K. (2017). Ethical Challenges of Algorithmic Journalism. *Digital Journalism*, *5*(4), 404-419. https://doi.org/10.1080/21670811.2016.1167612

EFJ and 16 partners support Paris Charter on AI and Journalism. (2023, Kasım 14). European Federation of Journalists; European Federation of Journalists. https://europeanjournalists.org/blog/2023/11/14/efj-and-16-partners-support-paris-charter-on-ai-and-journalism/

Gazetecilikte yapay zeka kullanımına karşı ilk etik ilkeler belirlendi. (2023, Kasım 13). Bianet. https://bianet.org/haber/gazetecilikte-yapay-zeka-kullanimina-karsi-ilk-etik-ilkeler-belirlendi-287811

Gondwe, G. (2023). Exploring the Multifaceted Nature of Generative AI in Journalism Studies: A Typology of Scholarly Definitions (SSRN Scholarly Paper 4465446). https://doi.org/10.2139/ssrn.4465446

Herrman, J. (2023, Haziran 1). Will Google's AI Plans Destroy the Media? Intelligencer. https://nymag.com/intelligencer/2023/06/will-ai-powered-google-eat-the-publishing-industry.html

Newman, N. (2024). *Journalism, media, and technology trends and predictions 2024. Reuters Institute for the Study of Journalism*.Reuters Institute for the Study of Journalism. https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/journalism-media-and-technology-trends-and-predictions-2024

Paris Charter on AI and Journalism unveiled. (t.y.). Thomson Foundation. Geliş tarihi 16 Mart 2024, gönderen https://www.thomsonfoundation.org/latest/paris-charter-on-ai-and-journalism-unveiled/

Porlezza, C. (2023). Promoting responsible AI: A European perspective on the governance of artificial intelligence in media and journalism. *Communications*, *48*(3), 370-394. https://doi.org/10.1515/commun-2022-0091

Simon, F. M. (2022). Uneasy Bedfellows: AI in the News, Platform Companies and the Issue of Journalistic Autonomy. *Digital Journalism*, *10*(10), 1832-1854. https://doi.org/10.1080/21670811.2022.2063150

Simon, F. M. (2024a). Artificial Intelligence in the News: How AI Retools, Rationalizes, and Reshapes Journalism and the Public Arena. TOW Center. https://www.cjr.org/tow_center_ reports/artificial-intelligence-in-the-news.php/

Simon, F. M. (2024b). Escape Me If You Can: How AI Reshapes News Organisations' Dependency on Platform Companies. *Digital Journalism*, *12*(2), 149-170. https://doi.org/10.1080/21670811.2023.2287464

Túñez López, M., Toural, C., & Abad, C. (2019). Automation, bots and algorithms in newsmaking. Impact and quality of artificial journalism. *Revista Latina de Comunicacion Social*, *74*, 1411-1433. https://doi.org/10.4185/RLCS-2019-1391en

Yedinci Bölüm

ENDÜSTRİ 5.0'A HAZIRLANMAK: GRAFİK TASARIMIN YAKIN GELECEĞİ

Güllü Yakar Tapu

Giriş

Teknolojideki sürekli değişimler yeni öğrenme ve çalışma biçimlerinin oluşmasına yol açmaktadır. Bu değişimler yalnızca günümüze özgü olmayıp; tarih boyunca bilinen tüm teknik atılımlar neticesinde görülmüştür. Gutenberg'in 15. yüzyılda matbaa tekniğini geliştirmesi ve kitapların matbaalarda basılmaya başlanması; hattatların iş tanımları arasından kitap çoğaltmanın çıkmasına ve bu mesleğin salt bir zanaat hâline gelmesine sebep olmuştur. 18. yüzyılda buhar makinesinin icadıyla geliştirilen mekanik araçlar pek çok zahmetli işi insan ve hayvanlardan devralmış; çalışanlar tekrarlı işler yerine daha değerli işlere zaman ayırabilir hâle gelmiştir. Bu dönemde pek çok iş yok olurken yeni iş tanımları ortaya çıkmıştır. Endüstri 1.0 adı verilen Sanayi Devrimi'nden günümüze iki endüstriyel devrim görülen insanlık tarihinde bugün Endüstri 4.0 adı verilen dönem yaşanmaktadır. Metaverse isimli sanal evrenlerin deneyimlendiği, "coin" denilen sanal paralarla alışveriş edildiği bu dönemin bir diğer özelliği makinelerin özerklik kazanacak yeterliğe ulaşmış olmasıdır. Yapay zekânın mevcut gelişimi dönüştürücü niteliktedir ve Dördüncü Sanayi Devrimi'nin ana direklerinden biri olarak kabul edilmektedir (Hecklau vd., 2016 :2). Makine zekâsı/yapay zekâ, ulaştığı bu noktada belli başlı mesleklerin görevlerini kendi başına

Kaynakça

Adobe Firefly (t.y.). Üretken yapay zekâ, yaratıcı çalışmaları değiştiriyor. Erişim adresi: https://www.adobe.com/tr/products/firefly/discover/how-ai-changes-creative-work.html

Adobe. (2018). Creativity and technology in the age of AI, Research Report (USA, Europe and Japan). France: Pfeiffer Consulting. Erişim adresi: https://www.pfeifferreport.com/wp-content/uploads/2018/10/Creativity-and-technology-in-the-age-of-AI.pdf

Anantrasirichai, N., & Bull, D. (2021). Artificial intelligence in the creative industries: A review. *Artificial Intelligence Review*, 55, 589–656. doi: 10.1007/s10462-021-10039-7.

Boden, M. A. (1998). Creativity and artificial intelligence. *Artificial Intelligence,* 103. 347-356. Erişim adresi: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0004370298000551.

Colton, S. (2012). The painting fool: Stories from building and automated painter. (Eds.) J. McCormack & M. d'Inverno, *Computers and Creativity*. 3-38. Springer.

Daikoku, T. (2021). Discovering the neuroanatomical correlates of music with machine learning. R. Miranda (Ed.), *Handbook of artificial intelligence for music: Foundations, advanced approaches, and developments for creativity* içinde. (117–161. ss.). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-72116-9_6

Dehouche N. & Dehouche, K. (2023). What's in a text-to-image prompt? The potential of stable diffusion in visual arts education. *Heliyon*, 9, 1-12. https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e16757

Du Sautoy, M. (2019). *The creativity code: Art and innovation in the age of AI*. Belknap Press.

Grant, R. (1995). *Values, means and ends.* In R. Fellows (Ed.), Philosophy and technology. 177–188. Cambridge University Press.

Gunkel, D. J. (2021). Computational creativity: Algorithms, art, and artistry. E. Navas, O. Gallagher (Ed.), *The Routledge handbook of remix studies and digital humanities* içinde, (385–395. ss.). Routledge.

Hecklau, F., Galeitzke, M., Flachs, S. & Kohl, H. (2016). Holistic approach for human resource management in Industry 4.0. 6th CIRP Conference on Learning Factories Procedia CIRP, 54, 1–6. https://doi.org/10.1016/j.procir.2016.05.102

Heikkilä, M. (2022, 16 Eylül). "This Artist is Dominating AI- Generated Art. And he's not Happy about it." MIT Tech Review, Erişim adresi https://www.technologyreview.com/2022/09/16/1059598/this-artist-is-dominating-ai-generated-art-and-hes-not-happy-about-it/

Hutson, J. & Cotroneo, P. (2023). Generative AI tools in art education: Exploring prompt engineering and iterative processes for enhanced creativity. *Metaverse* 4(1), s. 1-14. doi: 10.54517/m. v4i1.2164.

Hutson J. (2024). Integrating art and AI: Evaluating the educational impact of AI tools in digital art history learning. *Forum for Art Studies*; 1(1), 1-19. https://doi.org/10.59400/fas.v1i1.393

Leonard, N. (2023). Review of Post-Digital, Post-Internet Art and Education: The Future is All-Over. *Studies in Art Education*, 64(4), 491-497, DOI: 10.1080/00393541.2023.2255090

Levendowski, A. (2018). How Copyright law Can fix Artificial Intelligence's Implicit Bias Problem, *Washington Law Review* 93 (2), 579–630.

Loughran, R., & O'Neill, M. (2020). Evolutionary music: Applying evolutionary computation to the art of creating music. *Genetic Programming and Evolvable Machines*, 21, 55–85.

Lyu, Y., Lin, C. L., Lin, P. H. & Lin, R. (2021). The cognition of audience to artistic style transfer. *Applied Sciences*, 11(7). 1-16. https://doi.org/10.3390/app11073290

Nilsson, N. J. (2011). *Yapay Zekâ Geçmişi ve Geleceği*. (Çev. Mehmet Doğan). 2. Baskı. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi

Oksanen, A., Cvetkovic, A., Akin, N., Latikka, R., Bergdahl, J. Chen, Y. & Savela, N. (2023). Artificial intelligence in fine arts: A systematic review of empirical research, *Computers in Human Behavior: Artificial Humans*, 1 (2). 1-11. https://doi.org/10.1016/j.chbah.2023.100004.

Park, Y. S. (2023). Creative and Critical Entanglements with AI in Art Education. *Studies in Art Education*, 64(4), 406-425. DOI: 10.1080/00393541.2023.2255084

Philippot D. (2023, 2 Mart). AI called to replace journalists at the German group Springer. Le Figaro. Erişim adresi https://www.lefigaro.fr/ medias/l-ia-appelee-a-remplacer-des-journalistes-chez-le-groupe-allemand-springer-20230302

Ploin, A. Eynon, R., Hjorth, I. & Osborne, M. A. (2019). *AI & The Arts: How Machine Learning Is Changing Artistic Work*. University of Oxford.

Popli, N. (2022, 14 Aralık). He made a children's book using AI. Artists are not happy. Time. Erişim adresi https://time.com/6240569/ai- childrens-book-alice-and-sparkle-artists-unhappy/

Reese, B. (2020). *Yapay Zekâ Çağı Dördüncü Çağ: Akıllı Robotlar, Bilinçli Bilgisayarlar ve İnsanlığın Geleceği*. (Çev. Mihriban Doğan). İstanbul: Say Yayınları.

Ringvold, T. A., Strand, I., Haakonsen, P. & Strand, K. S. (2023). Artificial Intelligence Text-to-Image Generation in Art and Design Teacher Education – A Creative Tool or a Hindrance to Future Creativity? PATT40: *The 40th International Pupils Attitudes Towards Technology Research Conference.* Liverpool John Moores University, 31st October to 3rd November 2023

Roose, K. (2022). An AI-Generated Picture Won an Art Prize. Artists Aren't Happy. Erişim adresi https://www.nytimes.com/2022/09/02/technology/ai-artificial-intelligence-artists.html

Simonton, D.K. (2022). The blind-variation and selective-retention theory of creativity: recent developments and current status of BVSR. *Creativity Research Journal*, 35(3), 304–323. doi: 10.1080/10400419.2022.2059919.

Vartiainen, H. & Tedre, M. (2023) Using artificial intelligence in craft education: crafting with text-to-image generative models, *Digital Creativity*, 34(1), 1-21. DOI:10.1080/14626268. 2023.2174557

Vinchon, F. et al. (2023). Artificial Intelligence & Creativity: A Manifesto for Collaboration. *The Journal of Creative Behavior*, 57 (4), 472–484. DOI: 10.1002/jocb.597

Wernersson, J. & Persson, R. (2023). Exploring the Potential Impact of AI on the Role of Graphic Content Creators: Benefits, Challenges, and Collaborative Opportunities. Jönköping University School of Engineering Final Thesis. Erişim adresi http://hj.diva-portal.org/smash/get/diva2:1788167/FULLTEXT01.pdf

Xu B. & Jiang, J. (2022). Exploitation for multimedia Asian information processing and artificial intelligence-based art design and teaching in colleges. *ACM Transactions on Asian and Low-Resource Language Information Processing*; 21(6), 1–18. doi: 10.1145/3526219.

Yerushalmy, J. (2023, 1 Mart). German publisher Axel Springer says journalists could be replaced by AI. Erişim adresi https://www.theguardian.com/technology/2023/mar/01/german-publisher-axel-springer-says-journalists-could-be-replaced-by-ai

Zhang, C. Lu, Y. (2021). Study on artificial intelligence: The state of the art and future prospects. *Journal of Industrial Information Integration,* 23, 1-7. https://doi.org/10.1016/j.jii.2021.100224

Sekizinci Bölüm

FIRSAT MI? TEHDİT Mİ? YAPAY ZEKÂ TEMELLİ DİJİTAL REKLAMCILIK PRATİKLERİNİ İNOVASYON VE TEKNOLOJİK BOZULMA ÜZERİNDEN YENİDEN OKUMAK

Özge Özkök Şişman

Giriş

Günümüzde teknolojik gelişmelerin hızla ilerlemesinin bir sonucu olarak ortaya çıkan ve toplumsal, profesyonel yaşamda önemli bir yer edinen yapay zekâ teknolojileri, dijital reklamcılık sektöründe de köklü değişimlere neden olmuştur (Cho ve Park, 2019). Yapay zekâ teknolojileri, reklam içeriklerinin kişiselleştirilmesi açısından hedefleme sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu kapsamda, tüketici davranışlarını daha derin bir biçimde analiz eden yapay zekâ teknolojileri, marka ve reklamverenlerin hedef kitlelerine doğrudan ulaşmalarına yardımcı olarak, kişiselleştirilmiş içeriklerinin hedef kitleyle karşılaşmalarına olanak sağlamaktadır. Diğer bir deyişle, algoritmalar aracılığıyla büyük veri kümelerini analiz ederek tüketicilerin davranış haritalarının ve tercihlerinin tespit edilmesini sağlayan yapay zekâ teknolojileri, reklamverenlerin ve markaların tüketici ihtiyaçlarına doğrudan yanıt verebilen kampanyaların geliştirilmesine yardımcı olmaktadır. Böylece, doğru hedef kitleye dokunan etkileşimli reklam deneyimlerinin, geliştirilmesi sağlanırken, reklam bütçelerinin de daha verimli kullanılması söz konusu olmaktadır (Due ve Xie, 2021).

Kaynakça

Adner, R. (2002). When are Technologies Disruptive? A Demand-Based View of the Emergence of Competition. *Strategic Management Journal*, 23(8), 667-688.

Akhtar, N., & Lin, M. (2023). Technological Disruption and Its Effects on Competitive Dynamics. *Competitive Research Journal Archive*, 1(02), 100-108.

Ameen, N., Sharma, G. D., Tarba, S., Rao, A., & Chopra, R. (2022). Toward Advancing Theory on Creativity in Marketing and Artificial Intelligence. *Psychology & Marketing*, 39(9), 1802-1825.

Arabacıoğlu, T., Bülbül, H. İ., Fİlİz, A. (2007). Bilgisayar Programlama Öğretiminde Yeni Bir Yaklaşım. IX. *Akademik Bilişim Konferansı*, 193-197.

Aslan, Y. (2018). İnovasyonun Kavramsal Çerçevesi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *3*(6), 122-150.

Başalp, N. (2015). Avrupa Birliği Veri Koruması Genel Regülasyonu'nun Temel Yenilikleri, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 21(1), 77-106.

Biswal, B. K., Choudhary, S. L., Dixit, R. S., Srivastava, P., & Kumar, M. (2023). Exploring the Ethical Use of Artificial Intelligence in Marketing and Advertising. *Journal of Informatics Education and Research*, 3(2).

Bock, D. E., Wolter, J. S., & Ferrell, O. C. (2020). Artificial Intelligence: Disrupting What We Know About Services. *Journal of Services Marketing*, 34(3), 317-334.

Busch, O. (2016). Programmatic Advertising. The Successful Transformation to Automated, Data-Driven Marketing in Real-Time. Springer.

Chintalapati, S., & Pandey, S. K. (2022). Artificial Intelligence in Marketing: A Systematic Literature Review. *International Journal of Market Research*, 64(1), 38-68.

Cho, C. H., & Park, J. S. (2019). Introduction to the special issue: new trends in digital and social media advertising. *International Journal of Advertising*, 38(6), 821-823.

Christensen, C. M. (2006). The Ongoing Process of Building A Theory of Disruption. *Journal of Product Innovation Management*, 23(1), 39-55.

Christensen, T. J., & Snyder, J. (1997). Progressive Research on Degenerate Alliances. *American Political Science Review*, 91(4), 919-922.

Coccia, M. (2019) The Theory of Technological Parasitism for The Measurement of the Evolution of Technology and Technological Forecasting. *Technological Forecasting and Social Change*, 141, 289–304.

Coccia, M., & Watts, J. (2020). A Theory of the Evolution of Technology: Technological Parasitism And The İmplications For İnnovation Magement. Journal of Engineering and Technology Management, 55, 101552.

Daniel, R. (2019). Digital Disruption in the Music Industry: The Case of the Compact Disc. *Creative Industries Journal*, 12(2), 159-166.

Davenport, T., Guha, A., Grewal, D., & Bressgott, T. (2020). How Artificial Intelligence Will Change the Future of Marketing. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 48, 24-42.

De Bruyn, A., Viswanathan, V., Beh, Y. S., Brock, J. K. U., & Von Wangenheim, F. (2020). Artificial Intelligence and marketing: Pitfalls and Opportunities. *Journal of Interactive Marketing*, 51(1), 91-105.

Deng, S., Tan, C. W., Wang, W., & Pan, Y. (2019). Smart Generation System of Personalized Advertising Copy And Its Application to Advertising Practice and Research. *Journal of Advertising*, 48(4), 356-365.

Du, S., & Xie, C. (2021). Paradoxes of Artificial Intelligence in Consumer Markets: Ethical Challenges and Opportunities. *Journal of Business Research*, 129, 961-974.

Dülger, M. V. (2019). Avrupa Birliği Genel Veri Koruma Tüzüğü Bağlamında Kişisel Verilerin Korunması. *Yaşar Hukuk Dergisi*, 1(2), 71-174.

Ebadi, Y. M., & Utterback, J. M. (1984). The Effects of Communication on Technological Innovation. *Management science*, 30(5), 572-585.

Finn, R. L., & Wadhwa, K. (2014). The Ethics of "Smart" Advertising and Regulatory Initiatives in the Consumer Intelligence Industry. Info, 16(3), 22-39.

Ford, J., Jain, V., Wadhwani, K., & Gupta, D. G. (2023). AI Advertising: An Overview and Guidelines. *Journal of Business Research*, 166, 114124.

Gao, Q., Rau, P. L. P., & Salvendy, G. (2009). Perception of Interactivity: Affects of Four Key Variables in Mobile Advertising. *International Journal of Human-Computer Interaction*, 25(6), 479-505.

Gironda, J. T., & Korgaonkar, P. K. (2018). Spy? Tailored Versus Invasive Ads and Consumers' Perceptions of Personalized Advertising. *Electronic Commerce Research and Applications*, 29, 64-77.

Harker, D. (2008). Regulating Online Advertising: The Benefit of Qualitative Insights. Qualitative Market Research: An International Journal, 11(3), 295-315.

Helberger, N., Huh, J., Milne, G., Strycharz, J., & Sundaram, H. (2020). Macro and Exogenous Factors in Computational Advertising: Key Issues and New Research Directions. *Journal of Advertising*, 49(4), 377-393.

Hicham, N., Nassera, H., & Karim, S. (2023). Strategic Framework for Leveraging Artificial Intelligence in Future Marketing Decision-Making. Journal of Intelligent and Management Decision, 2(3), 139-150.

Hoofnagle, C. J., Van Der Sloot, B., & Borgesius, F. Z. (2019). The European Union General Data Protection Regulation: What It is and What It Means. Information & Communications Technology Law, 28(1), 65-98.

Huh, J., Nelson, M. R., & Russell, C. A. (2023). ChatGPT, AI Advertising, and Advertising Research and Education. *Journal of Advertising*, 52(4), 477-482.

Janiesch, C., Zschech, P., & Heinrich, K. (2021). Machine Learning and Deep Learning. Electronic Markets, 31(3), 685-695.

Jeffrey, T. R. (2021). Understanding Generation Z Perceptions of Artificial Intelligence in Marketing and Advertising. *Advertising & Society Quarterly*, 22(4).

Jensen, H., & Sund, K. J. (2018). The Implications of Programmatic Advertising on the Business Model of TV Broadcasters. Competitiveness in Emerging Markets: Market Dynamics in the Age of Disruptive Technologies, 35-53.

Khrais, L. T. (2020). Role of Artificial Intelligence in Shaping Consumer Demand in E-Commerce. Future Internet, 12(12), 226.

Kietzmann, J., Paschen, J., & Treen, E. (2018). Artificial Intelligence in Advertising: How Marketers Can Leverage Artificial Intelligence Along the Consumer Journey. *Journal of Advertising Research,* 58(3), 263-267.

Köhler, A. (2021). Online Advertising and the Competition for Data: What Abuse are We Looking For? World Competition, 44(2).

Lee, H., & Cho, C. H. (2020). Digital Advertising: Present and Future Prospects. *International Journal of Advertising*, 39(3), 332-341.

Li, H. (2019). Special Section Introduction: Artificial Intelligence and Advertising. *Journal of Advertising,* 48(4), 333-337.

Lohtia, R., Donthu, N., & Yaveroglu, I. (2007). Evaluating the Efficiency of Internet Banner Advertisements. *Journal of Business Research*, 60(4), 365-370.

Martin, K. D., & Murphy, P. E. (2017). The Role of Data Privacy in Marketing. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 45, 135-155.

Martinez, I. J. M., Terron, J. M. A., & Cobarro, P. D. H. S. (2022). Smart Advertising: AI-Driven Innovation and Technological Disruption in the Advertising Ecosystem. *Revista Latina de Comunicación Social*, (80), 69-89.

Meera, S., & Geerthik, S. (2022). Natural Language Processing. Artificial Intelligent Techniques for Wireless Communication and Networking, 139-153.

Millar, C., Lockett, M., & Ladd, T. (2018). Disruption: Technology, Innovation and Society. Technological Forecasting and Social Change, 129(4), 254-260.

Mothe, C., & Thi, T. U. N. (2010). The Link Between Non-Technological Innovations and Technological Innovation. *European Journal of Innovation Management*, 13(3), 313-332.

Neri, E., Coppola, F., Miele, V., Bibbolino, C., & Grassi, R. (2020). Artificial intelligence: Who is Responsible for the Diagnosis?. La Radiologia Medica, 125, 517-521.

Panda, G., Upadhyay, A. K., & Khandelwal, K. (2019). Artificial Intelligence: A Strategic Disruption In Public Relations. *Journal of Creative Communications,* 14(3), 196-213.

Pearson, A. (2019). Personalisation the Artificial Intelligence Way. Journal of Digital & Social Media Marketing, 7(3), 245-269.

Quach, S., Thaichon, P., Martin, K. D., Weaven, S., & Palmatier, R. W. (2022). Digital Technologies: Tensions in Privacy and Data. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 50(6), 1299-1323.

Rodgers, S. (2021). Themed Issue Introduction: Promises and Perils of Artificial Intelligence and Advertising. *Journal of Advertising*, 50(1), 1-10.

Rodgers, W., & Nguyen, T. (2022). Advertising Benefits From Ethical Artificial Intelligence Algorithmic Purchase Decision Pathways. *Journal of Business Ethics*, 178(4), 1043-1061.

Rohilla, V., Chakraborty, S., & Kaur, M. (2022). Artificial Intelligence and Metaheuristic-Based Location-Based Advertising. Scientific Programming, 2022.

Ruckenstein, M., & Granroth, J. (2020). Algorithms, Advertising and The Intimacy of Surveillance. *Journal of Cultural Economy*, 13(1), 12-24.

Samuel, A., White, G. R., Thomas, R., & Jones, P. (2021). Programmatic Advertising: An Exegesis of Consumer Concerns. Computers in Human Behavior, 116.

Shah, D., & Murthi, B. P. S. (2021). Marketing in A Data-Driven Digital World: Implications for the Role and Scope of Marketing. *Journal of Business Research*, 125, 772-779.

Shah, N., Engineer, S., Bhagat, N., Chauhan, H., & Shah, M. (2020). Research Trends on the Usage of Machine Learning and Artificial Intelligence in Advertising. *Augmented Human Research*, 5, 1-15.

Thomas, I. (2019). The impact of the General Data Protection Regulation on Digital Marketing and Analytics. Applied Marketing Analytics, 4(3), 194-205.

Tschang, F. T., & Almirall, E. (2021). Artificial Intelligence As Augmenting Automation: Implications for Employment. Academy of Management Perspectives, 35(4), 642-659.

Tucker, C., Agrawal, A., Gans, J., & Goldfarb, A. (2018). Privacy, Algorithms, and Artificial Intelligence. The Economics of Artificial Intelligence: An Agenda, 423-437.

Valdez Mendia, J. M., & Flores-Cuautle, J. D. J. A. (2022). Toward Customer Hyper-Personalization Experience-A Data-Driven Approach. Cogent Business & Management, 9(1), 2041384.

Van Esch, P., & Black, S. J. (2021). Artificial Intelligence (AI): Revolutionizing Digital Marketing. *Australasian Marketing Journal*, 29(3), 199-203.

Zengin, F. (2021). Dijital Pazarlama İletişiminde Yeni Yönelim: Hiper Kişiselleştirme. Uluslararası Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları Dergisi, 4(1), 8-37.

Dokuzuncu Bölüm

HALKLA İLİŞKİLERDE KULLANIMI PERSPEKTİFİNDEN YAPAY ZEKÂ ETİĞİ

Anıl Uğur Oğuzcan

Giriş

Etik, insanların eylemlerinin doğru-yanlış, iyi-kötü olmasına ilişkin değerlerle uğraşmasının yanında toplumsallaşmış bireyin hayatını şekillendiren değerler sistemiyle, bu sistemi oluşturan olguların ve eylemlerin teorik yapısı üzerinde duran bir disiplindir. Kişinin yaşayış şekline kılavuz olma özelliği taşımakla birlikte etik temel olarak; "ne yapmak, yapılanları nasıl ve hangi yolla yapmak, nasıl davranmak, hangi durum karşısında nasıl hareket etmek ve neyin peşine düşmek" gibi sorulara cevap verir.

Etik, bir eylemi ahlaki açıdan iyi yapan niteliksel durumu sorgulamaktır ve bu bağlamda ahlak; iyi ödev, gereklilik, müsaade, niyet gibi kavramları ele almaktır (Pieper, 1999: 17). Bu noktada etiği, kişinin neyin doğru ya da neyin yanlış olduğu konusundaki değer sistemi olarak tanımlamak mümkündür. Bununla birlikte kişinin kalıplaşmış davranışlarının temel belirleyicisi sadece kendisi değil, aynı zamanda ailesi, yakın çevresi, içinde olduğu toplum ve toplumsal kurumlar tarafından kabul edilen normlardır (Wilcox vd., 1989: 118).

İlgili davranışların belirleyicisi kendisi olmasa da şunun altını çizmek gerekir ki; etik davranma ya da davranmama kişinin kendi kararına bağlıdır, burada bireysel bir bilinçten bahsedilebilir. Bu bilinç kişinin sosyalleşme

Sosyal anlamda etik davranışlarla bezendiği düşünülen insanlar tarafından yönetildiğinde dahi pek çok etik sorunsal ile karşılaşılan halkla ilişkiler alanında bu şekilde hareket eden bir makinenin kullanımı ise bu sorunsalları daha içinden çıkılamaz bir hâle getirecektir. Tarihte hemen her buluş ve buluşun teknoloji hâline getirilme sürecinde benzer tartışmalar yaşanmıştır. Ateşi ısınmak ya da besin pişirmek için de kullanabiliyoruz, yangın çıkarmak için de. Tıpkı bu ikilemde olduğu gibi insanlığa güç sağlayan ve toplumdaki güç dengesini değiştirebilme potansiyeline sahip her buluş var olan kötü durumları derinleştirebileceği gibi aynı zamanda iyi durumları da yaratma kapasitesine sahiptir. Bu durumda, bu teknolojiyi kullanan insan ve toplumlara önemli bir görev düşmektedir.

Bu çerçevede aslında halkla ilişkiler alanında doğru kullanılırsa yapay zekâ insandan daha etik kararlar alabilir çünkü yapay zekânın duyguları ve dolayısıyla çıkarları yoktur fakat bunun sağlanması için yapay zekânın tasarımında etik kodların entegre edilmesi ve yüklenen verileri ortak çıkar, uyum ve nihai hedef olarak toplumsal iyiye katkı sunmak üzere işlemesi yönünde programlanması önemli bir nokta olarak karşımıza çıkar.

Kaynakça

Baskin, O. W., & Aronoff, C. E. (1988). *Public relations: The profession and the practice*.

Broussard, M. (2018). *Artificial unintelligence: how computers misunderstand the world*. Cambridge: MIT Press.

Collister, S. (2015). Algorithmic public relations: Materiality, technology and power in a post-hegemonic world. L'Etang, J., McKie, D., Snow, N. & Xifra, J. (Ed.). *The Routledge handbook of critical public relations* içinde (360-371 ss.). Routledge.

Cutlip, S.M., Center, A. H. & Broom, G. M. (1985). *Effective public relations (6. Baskı)*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

Dignum, V. (2018). Ethics in artificial intelligence: introduction to the special issue. *Ethics and Information Technology*, *20*(1), 1-3.

Dönmezer, S. (1999). *Toplumbilim*. İstanbul: Beta Basım Yayım.

Duverger, M. (2014). *Siyaset sosyolojisi*. (Çev. Ş. Tekeli). İstanbul: Varlık Yayınları.

Ewen, S. (1996). *PR: a social history of spin*. New York: Basic Books.

Galloway, C., Swiatek, L. (2018). Public relations and artificial ıntelligence: ıt's not (just) about robots. *Public Relations Review,* 44, 734–740.

Grunig, J. E. (2005). *Halkla ilişkiler ve iletişim yönetiminde mükemmellik*. (Çev. *E. Özsayar).* İstanbul: Rota Yayınları.

Guzman, A. L. & Lewis, S. C. (2020). Artificial intelligence and communication: A human–machine communication research agenda. *New media & society*, 22(1), 70-86.

Harlow, R. F. (1976). Building a public relations definition. *Public relations review*, *2*(4), 34-42.

Marston, J. E. (1963). *The nature of public relations*. New York: McGraw-Hill.

Köseoğlu, Ö. (2014). Halkla ilişkiler: Duyurumdan yansıtıcı role. A. Temel Eğinli (Der.). *Halkla İlişkiler Ne Değildir* içinde. İstanbul: Say Yayınları.

Kuçuradi, I. (2000). Felsefi etik ve meslek etikleri. H. Tepe (Ed.), *Etik ve Meslek Etikleri* içinde. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

L'Etang, J. (2004). *Public relations in britain: a history of professional practice in the twentieth century*. Routledge.

Marvin, R. & Horowitz, B.T. (2018). 10 Steps to adopting artificial intelligence in your business. https://in.pcmag.com/tableau-desktop/111539/10-steps-to-adopting-artificial-intelligence-in-your-business

Mengü Çakar, S. & Görpe, S. (2007). Halkla ilişkilerde aydınlanma: kamusal iletişim stratejilerinin gerçekleşmesinde halkla ilişkiler rolleri ve etik. İ. Sayımer & P. Eraslan Yayınoğlu (Ed.) *Halkla İlişkiler ve Reklam Üzerine Etik Değerlendirmeler* içinde. *İstanbul: Beta Yayını*.

Panda, G., Upadhyay, A. K. & Khandelwal, K. (2019). Artificial intelligence: A strategic disruption in public relations. *Journal of Creative Communications*, *14*(3), 196-213.

Pieper, A. (1999). *Etiğe giriş*. (Çev. *V. Ataman & G. Sezer).* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Ristic, D. (2017). PR in 2018: Dominated by technology, mired by inauthenticity. *PR week*, *26*.

Yayınoğlu, P. E. (2007). Halkla ilişkiler yönetiminde araştırma ve etik sorumluluk. İ. Sayımer & P. Eraslan Yayınoğlu (Ed.). *Halkla İlişkiler ve Reklam Üzerine Etik Değerlendirmeler* içinde. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Seitel, F. P. (1995). *The practice of public relations*. Englewood Cliffs NJ: Prentice-Hall,

Scott, A. (2018). *How artificial intelligence and intergenerational diversity are creating anxiety in the workplace.* Retrieved from Gainesville, FL: Institute for Public Relations.

Valentini, C. (2015). Is using social media "good" for the public relations profession? A critical reflection. *Public relations review*, *41*(2), 170-177.

Whitby, B. (2005). *Yapay zekâ*. (Çev. *Ç. Karabağlı).* İstanbul: İletişim Yayınları.

Wilcox, D. L., Ault P., Cameron, G. T. & Agee, W. K. (1989). *Public relations: Strategies and tactics*. Pearson.

https://cipr.co.uk/CIPR/Our_work/Policy/AI_in_PR_/AI_in_PR_guides.aspx

Onuncu Bölüm

İNSAN-MAKİNE ETKİLEŞİMİNİN YIKICI YENİLİĞİ: ChatGPT PERSPEKTİFİNDEN DOĞAL DİL İŞLEME TEKNOLOJİLERİNİN GELECEĞİ ÜZERİNE

Serdar Kuzey Yıldız

Giriş

İnsanlar için duygular önemlidir. Biz bireyler bunu sezgisel olarak bilsek de günün teknolojisiyle ürettiğimiz makinelerimiz henüz bunu bilmiyor. Bir makine bir insanın nasıl hissettiğini bilmiyor ya da onun ne demek istediğine dair hiçbir fikri yok. Henüz. Hızlıca söylenen "iyi günler" sözünün ya da "nasılsın?" sorusunun gerçekten gerçek olup olmadığını anlamakta da hiçbir fikirleri yok. Bu duygusal kör nokta, deneme eksikliğinden kaynaklanmıyor. Araştırmacılar ve bilgisayar bilimcileri onlarca yıldır makinelere, biz insanların kanıksadığı bu devredilemez nitelikleri kazandırmaya çalışmaktadır. Üstelik kelimeler tek başına yeterli değildir. Etkileşime derinlik kazandıran faktörler bireyin iç dünyasında neler olup bittiğini aktaran beden dili, duruşu, yürüyüş biçimi ve yüz ifadesi gibi son bağlamı doğrudan belirleyebilen farklı etkenler de son derece belirleyici ve önemlidir. Geçtiğimiz 10 yılda, ses sentezi, 'şimdi bile insana benzeyen ses tonlamalarıyla, örneğin uygun yerlerde cümlelerin sonunda artan tonaliteyle', konuşma tanıma ve metinden konuşma alanında büyük atılımlar yaşanmıştır. Günü-

sürece, yapay zekâ teknolojilerinin tüm insanlığa fayda sağlayacağı vaadi boştur. İleriye dönük olarak, titiz ve işbirlikçi yapay zekâ güvenliği ve etik araştırmalarına yatırım yapmak çok önemlidir. Ayrıca, yalnızca spekülatif ve iyi araştırılmış sorular arasında ayrım yapacak, sürdürülebilir ve adil bir şekilde standartlar geliştirmemiz gerekmektedir. Etik hususları yapay zekâ gelişimine dahil ederek, giderek iç içe geçen insan-makine ekosisteminde riskleri azaltmak, ancak mahremiyeti korumak ve temel insani değerleri desteklemekle mümkün hâle gelecektir.

Kaynakça

Aristoteles. (350 BCE). Nicomachean Ethics.

Barnes, SB. (1997). Douglas Carl Engelbart: Developing the underlying concepts for contemporary computing. IEEE Ann Hist Comput 19(3):16–26. https://doi.org/10.1109/85.601730

Biddle JB (2022) On predicting recidivism: epistemic risk, tradeoffs, and values in machine learning. Can J Philos 52(3):321–341. https://doi.org/10.1017/can. 2020.27

Brey P (2005) The epistemology and ontology of human-computer interaction. Minds Mach 15(3-4):383–398. https://doi.org/10.1007/s11023-005-9003-1

Brown, T. B., Mann, B., Ryder, N., Subbiah, M., Kaplan, J., Dhariwal, P., Neelakantan, A., Shyam, P., Sastry, G., Askell, A., Agarwal, S., Herbert-Voss, A., Krueger, G., Henighan, T., Child, R., Ramesh, A., Ziegler, D., Wu, J., Winter, C., Hesse, C., Chen, M., Sigler, E., Litwin, M., Gray, S., Chess, B., Clark, J., Berner, C., McCandlish, S., Radford, A., Sutskever, I., & Amodei, D. (2020). Language Models are Few-Shot Learners. Advances in Neural Information Processing Systems, 33, 1877-1901. DOI: 10.48550/arXiv.2005.14165

Bostrom, N. (2014). Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies. Oxford University Press. DOI: 10.1093/acprof/9780199678112.001.0001

Buchanan, B. G., & Feigenbaum, E. A. (1982). DENDRAL and Meta-DENDRAL: Their Applications Dimension. Elsevier.

Bucy, EP. (2004). Interactivity in society: Locating an elusive concept. Inf Soc, 20(5):373–383.

Bush, V. (1945). As we may think. The Atlantic Monthly, 176(1):101–108.

Buxton, W., Hill, R., Rowley, P. (1985). Issues and techniques in touch-sensitive tablet input. Proceedings of the 12th Annual Conference on Computer Graphics and Interactive Techniques. pp. 215–224.

Buxton, W. (2010). A touching story: a personal perspective on the history of touch interfaces past and future. Sid Symposium Digest of Technical Papers 41(1):444–448. https://doi.org/10.1889/1.3500488

Bromley, A.G. (1982). Charles babbage's analytical engine, 1838. IEEE Ann Hist Comput 4(3):196–217. https://doi.org/10.1109/85.728228

Brooks, Jr. F.P., Ouh-Young, M., Batter, JJ vd. (1990). Project GROPE. Haptic displays for scientific visualization. ACM SIGGraph Comput Graph 24(4):177–185. https://doi.org/10.1145/97880.97899

Charman-Anderson, S. (2015). Ada Lovelace: Victorian computing visionary. Ada User J 36(1):35–41

Descartes, R. (1637). Discourse on the Method.

Devlin, J., Chang, M. W., Lee, K., & Toutanova, K. (2019). BERT: Pre-training of Deep Bidirectional Transformers for Language Understanding. Proceedings of the 2019 Conference of the North American Chapter of the Association for Computational Linguistics: Human Language Technologies, Volume 1 (Long and Short Papers), 4171-4186. DOI: 10.18653/v1/N19-1423

Dimond, T. (1957). Devices for reading handwritten characters. Proceedings of the International Workshop on Managing Requirements Knowledge. pp. 232–237.

Ellis, T.O., Heafner, J.F., Sibley, W.L. (1969). The GRAIL Project: An experiment in man-machine communications. Rand Corp Santa Monica, Santa Monica.

Farwell, L.A., Donchin, E. (1988). Talking off the top of your head: Toward a mental prosthesis utilizing event-related brain potentials. Electroencephalogr Clin Neurophysiol 70(6):510–523. https://doi.org/10.1016/0013-4694(88)90149-6

Feigenbaum, E. A. (1988). Artificial Intelligence: Themes in the Second Machine Age. Journal of Information Technology.

Goertzel, B., & Pennachin, C. (2007). Artificial General Intelligence. Springer. DOI: 10.1007/978-3-540-68677-4

Gold, J. (2004). Object-oriented game development. Pearson Education, London.

Heide, L. (2009). Punched-card systems and the early information explosion, 1880–1945. Johns Hopkins University Press, Baltimore/MD

Hinton, G. E., Osindero, S., & Teh, Y. W. (2006). A fast learning algorithm for deep belief nets. Neural Computation.

Hinton, G. E., & Salakhutdinov, R. R. (2006). Reducing the Dimensionality of Data with Neural Networks. Science, 313(5786), 504-507. DOI: 10.1126/science.1127647

Janlert, L-E., Stolterman, E. (2017). The meaning of interactivity - some proposals for definitions and measures. Hum-Comput Interact 32(3):103–138. https://doi.org/10.1080/07370024.2016.1226139

Johnson, J., Roberts, T.L., Verplank, W., vd. (1989). The xerox star: A retrospective. Comp 22(9):11–26. https://doi.org/10.1109/2.35211

Kiousis, S. (2002). Interactivity: a concept explication. New Media Soc 4(3):355–383. https://doi.org/10.1177/146144480200400303

Krizhevsky, A., Sutskever, I., & Hinton, G. E. (2012). ImageNet Classification with Deep Convolutional Neural Networks. Advances in Neural Information Processing Systems, 25, 1097-1105. DOI: 10.1145/3065386

Krueger, M.W. (1983). Artificial reality. Addison-Wesley, Boston/MA.

Krueger, M.W. (1977). Responsive environments. Proceedings of the June 13–16, 1977, National Computer Conference. pp. 423–433.

Krull, F.N. (1994). The origin of computer graphics within General Motors. IEEE Ann Hist Comput 16(3):40–56. https://doi.org/10.1109/MAHC.1994. 298419

LeCun, Y., Bengio, Y., & Hinton, G. (2015). Deep Learning. Nature, 521(7553), 436-444. DOI: 10.1038/nature14539

Lee, S., Buxton, W., Smith, K. (1985). A multi-touch three dimensional touch-sensitive tablet. ACM SIGCHI Bull 16(4):21–25. https://doi.org/10.1145/1165385. 317461

Li, Y., Carboni, G., Gonzalez, F., vd. (2019). Differential game theory for versatile physical human-robot interaction. Nat Mach Intell 1:36–43. https://doi.org/ 10.1038/s42256-018-0010-3

Licklider, J.C. (1960). Man-computer symbiosis. IEEE Trans Hum Mach Syst 1(1):4–11. https://doi.org/10.1109/THFE2.1960.4503259

Lighthill, J. (1973). Lighthill Report.

Lighthill, J. (1973). Artificial Intelligence: A General Survey. Artificial Intelligence: A Paper Symposium.

Lin, S., Hilton, J., and Evans, O. (2022). TruthfulQA: Measuring How Models Mimic Human Falsehoods. In Proceedings of the 60th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics (Volume 1: Long Papers), pages 3214–3252, Dublin, Ireland. Association for Computational Linguistics.

Maes, P., Mistry, P. (2009). Meet the sixthsense interaction. Available via https://www.ted.com/talks/pattie_maes_pranav_mistry_meet_the_sixthsense_interaction

McCarthy, J. (1956). Programs with Common Sense. Symposium on Mechanization of Thought Processes.

McCarthy, J., Minsky, M. L., Rochester, N., & Shannon, C. E. (1955). A Proposal for the Dartmouth Summer Research Project on Artificial Intelligence.

McKinney, S.M., Sieniek, M., Godbole, V., vd. (2020). International evaluation of an AI system for breast cancer screening. Nature 577(7788):89–94. https://doi. org/10.1038/s41586-019-1799-6

Meyer-Drawe, K. (1996). Menschen im Spiegel ihrer Maschinen. Wilhelm Fink, München

Mitchell, T. M. (1997). Machine Learning. McGraw-Hill.

Neumann, J. (1928). Zur Theorie der Gesellschaftsspiele. Math Annal 100:295–320. https://doi.org/10.1007/BF01448847

Newell, A., & Simon, H. A. (1972). Human Problem Solving. Prentice-Hall.

Newman, W. (2012). Design case study: the bravo text editor. Interactions 19(1):75–80. https://doi.org/10.1145/2065327.2065342

Nowogrodzki, A. (2018). The research hardware in your video-game system. Nature 553(7686):115–116. https://doi.org/10.1038/d41586-017-08968-x

Perkins, R., Keller, D.S., Ludolph, F. (1997) Inventing the Lisa user interface. Inter- actions 4(1):40–53

Rafaeli, S. (1988). Interactivity: from new media to communication. In: Hawkins RP, Wiemann JM, Pingree S (eds.) Advancing communication science: merging mass and interpersonal processes. Sage, Thousand Oaks/CA, pp. 110–134

Redmon, J., Divvala, S., Girshick, R., & Farhadi, A. (2016). You Only Look Once: Unified, Real-Time Object Detection. Proceedings of the IEEE Conference on Computer Vision and Pattern Recognition, 779-788. DOI: 10.1109/CVPR.2016.91

Rumelhart, D. E., Hinton, G. E., & Williams, R. J. (1986). Learning representations by back-propagating errors. Nature.

Schwarting, W., Alonso-Mora, J., Rus, D. (2018). Planning and decision-making for autonomous vehicles. Annu Rev Control Robot Auton Syst 1:187–210. https://doi.org/10.1146/annurev-control-060117-105157

Shortliffe, E. H. (1976). Computer-Based Medical Consultations: MYCIN. Elsevier.

Sturman, D.J., Zeltzer, D. (1994). A survey of glove-based input. IEEE Comput Graph Appl 14(1):30–39. https://doi.org/10.1109/38.250916

Sutherland, I.E. (1968). A head-mounted three dimensional display. Proceedings of the December 9–11, 1968, Fall Joint Computer Conference, Part I. pp. 757–764

Sutherland, I.E. (1964). Sketchpad: a man-machine graphical communication system. Simulation 2(5):3–20. https://doi.org/10.1177/003754976400200514

Svanæs, D. (2000). Understanding interactivity: steps to a phenomenology of human-computer interaction. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.

Thomas, P.C., David, W.M. (1992). Augmented reality: an application of heads-up display technology to manual manufacturing processes system sciences. Proceedings of the Twenty-Fifth Hawaii International Conference on System Sciences II:659–669. https://doi.org/10.1109/HICSS.1992. 183317

Thrun, S., Montemerlo, M., Dahlkamp, H., Stavens, D., Aron, A., Diebel, J., Fong, P., Gale, J., Halpenny, M., Hoffmann, G., Lau, K., Oakley, C., Palatucci, M., Pratt, V., Stang, P., Strohband, S., Dupont, C., Jendrossek, L. E., Koelen, C., Markey, C., Rummel, C., Van Niekerk, J., Jensen, E., Alessandrini, P., Bradski, G., Davies, B., Ettinger, S., Kaehler, A., Nefian, A., & Mahoney, P. (2006). Stanley: The Robot that Won the DARPA Grand Challenge. Journal of Field Robotics, 23(9), 661-692. DOI: 10.1002/rob.20147

Turing, A. M. (1950). Computing Machinery and Intelligence. Mind.

Turing, A. M. (1936). On Computable Numbers, with an Application to the Entscheidungsproblem. Proceedings of the London Mathematical Society.

Urmson, C., & Whittaker, W. R. (2008). Self-driving Cars and the Urban Challenge. IEEE Intelligent Systems, 23(2), 66-68. DOI: 10.1109/MIS.2008.19

Velliste, M., Perel, S., Spalding, M.C., vd. (2008). Cortical control of a prosthetic arm for self-feeding. Nature, 453(7198):1098–1101. https://doi.org/10.1038/nature06996

Webb, J.N. (2007). Game theory. Decision, interaction and evolution. Springer, London.

Weiser, M. (1991). The computer for the 21st century. Sci Am 265(3):94–105. https://doi.org/10.1038/scientificamerican0991-94

On Birinci Bölüm

"GHOST IN THE SHELL" (KABUKTAKİ HAYALET) (2017) FİLMİNDE HAFIZA VE KİMLİK: SİBERPUNK BİR EVRENDE İNSAN-MAKİNE VAROLUŞU ÜZERİNE BİR İNCELEME

Cüneyt Bozkurt

Giriş

"Ghost in the Shell" manga serisi, Masamune Shirow tarafından yazılmış ve ilk olarak 1989'da yayımlanmıştır. Loreck'e (2018) göre Kabuktaki Hayalet, siborg bir baş karakter kullanarak öznelik ve zihin/beden ayrımının doğasını sorgulamaktadır. Serinin İngilizce adı bu ikileme atıfta bulunmaktadır: "kabuk" terimi karakterlerin dünyadaki fiziksel bedenini tanımlamak için kullanılırken, "hayalet" ise 'anılar, bilinç ve öz kimlikten oluşan' kişiyi ifade etmektedir (Orbaugh, 2007 :184).

Seri, bir dizi film, anime ve canlı aksiyon uyarlamasıyla geniş bir hayran kitlesi kazanmıştır. Masamune Shirow'un mangası "Ghost in the Shell", 1990'ların "cyberpunk" klasiklerinden biridir. Bu klasik manga, en önemli cyberpunk klasiklerinden biri olan Gibson'ın Neuromancer'ı ve Ridley Scott'ın distopik başyapıtı Blade Runner'ın hemen ardından, 90'ların ortalarında bir kült hit hâline gelmiştir. Kazanılan popülerlik, bir dizi uzun metrajlı animasyon filmi ve iki anime serisinin üretilmesine yol açmıştır. 2017'de Scarlett Johansson'ın başrolde oynadığı bir canlı aksiyon filminin ardından

film, geleneksel insan-hafıza ilişkisini sorgulayarak, yapay zekânın insan kimliği üzerindeki etkilerini ortaya koyma çabasına girişmektedir.

"Kabuktaki Hayalet" filmi, siber beyinlere sahip siborgların ve insanların bir arada yaşadığı bir dünyada, kimlik, bilinç ve teknolojinin etkileşimini derinlemesine araştırmaktadır. İnsanlar ve siborglar arasındaki sınırın belirsizleştiği bir ortamda film, izleyiciyi düşünsel bir yolculuğa çıkarmaktadır. Film, siborg olan Major (Mira) karakteri üzerinden insan olmanın ve kimliğin ne anlama geldiği sorularını işlemektedir. Major'ın geçmişiyle ilgili sahte anılarla programlanmış olması, kimliğini sorgulamasına neden olmaktadır. Ancak sonunda Major, gerçek kimliğinin geçmiş anılarından ziyade şimdiki eylemleri ve kararlarıyla şekillendiğini kabul etmektedir. Bu filmde, kimliğin geçmiş anılarla mı yoksa şu anki eylemlerle mi belirlendiği sorusunu gündeme getirmektedir.

Ayrıca, filmdeki yapay zekâ karakteri Puppet Master, kendi bilincine sahip olmasıyla insan yapımı sınırları aşmaktadır. Puppet Master, bilinç kazandıktan sonra kendi varlığını sorgulamakta ve insanların zihinlerine sahte anılar yerleştirme yeteneğiyle ilginç bir diyalog oluşturmaktadır. Film aynı zamanda, teknolojinin insan kimliği üzerindeki etkilerini de araştırmaktadır. Major gibi siborglar, insan bedenine çok yakın bir şekilde tasarlanmıştır ve siberbeyinleri insan zihniyle benzer özelliklere sahiptir. Bu, insanların ve siborgların bir arada yaşadığı bir dünyada, teknolojinin insan kimliğini nasıl etkilediği konusunda düşündürmektedir.

Kaynakça

Altıntaş, G. (2018). Ghost in the Shell, Altyazı Sinema Dergisi. https://www.academia.edu/38627503/Ghost_In_the_Shell?sm=b

Brown, S. T. (2008). Machinic Desires: Hans Bellmer's Dolls and the Technological Uncanny in Ghost in the Shell 2: Innocence. Mechademia, 3(1), 222-253.

Chute, D. (1996). The soul of the new machine: Oshii Mamoru's Ghost in the Shell. Film Comment, 32(3), 84.

Çolak, M. (2021). Cyberpunk Science Fiction and Postmodern Aesthetics: A Critical Approach. Erciyes Akademi, 35(4), 1625-1642.

Daliot-Bul, M. (2019). Ghost in the shell as a cross-cultural franchise: From radical posthumanism to human exceptionalism. Asian Studies Review, 43(3), 527-543.

D'onofrio, S. T., & De Souza, A. L. S. (2023). Ghost in the Shell as a Cyberpunk Rhapsody.

Erol, E. (2018). Öldüren Cazibenin Teknolojik Durağı, Siber Kadınsılık: Ghost in the Shell. Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6, 77-100.

Favaro, A. (2019). Digital Culture: Fears, Hopes and Uncertainty About Artificial Intelligence In Sci-Fi Movies. In, Ayhan, A. (2019). New Approaches in Media and Communication. Berlin, Germany: Peter Lang Verlag.

Gittinger, J. L. (2019). Personhood in science fiction: religious and philosophical considerations. Springer Nature.

Graham, Stephen (2004). The Cybercities Reader. London and New York: Routledge.

Güngör, F. Ş. (2015). Marcel Proust'un Kayıp Zamanın İzinde Adlı Romanında Belleğin Kurgulayıcı Rolü Üzerine Bir Değerlendirme. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 55(2), 59-74.

Komel, M. (2016). The Ghost Outside Its Shell: Revisiting The Philosophy Of Ghost In The Shell. Teorija in praksa, 53(4).

Loreck, J. (2018). Race and stardom in Ghost in the Shell. Science Fiction Film and Television Liverpool University Press Volume 11, Issue 1, Spring 2018 pp. 37-44

Nelson, K. (2003). Self and social functions: Individual autobiographical memory and collective narrative. Memory, 11(2), 125-136.

Orbaugh, S. (2007). 'Sex and the Single Cyborg: Japanese Popular Culture Experiments in Subjectivity'. Robot Ghosts and Wired Dreams: Japanese Science Fiction from Origins to Anime. Ed. Christopher Bolton, Istvan Csicsery-Ronay Jr and Takayuki Tatsumi. Minneapolis: Minnesota UP, 2007.

Osawa, H., Miyamoto, D., Hase, S., Saijo, R., Fukuchi, K., & Miyake, Y. (2022). Visions of Artificial Intelligence and Robots in Science Fiction: a computational analysis. International Journal of Social Robotics, 14(10), 2123-2133.

Öz, M. İ. (2012). Japon Bilim Kurgu Animelerinde Kent Ve Mimarlık: Ghost In The Shell I&ıı Ve Metropolıs Animeleri Üzerinden Bir İnceleme.

Özyol, L. (2016). Pygmalion Myth in Science-Fiction Cinema: Stepford Wives, Blade Runner, Ghost in the Shell. International Journal of Arts & Sciences, 9(2), 73–97.

Shalet, D. (2019). Through the looking glass: Ghost in the Shell, transhumanism, and transcendence through the virtual. Implicit Religion, 21(4).

Soydan, A. (2017). Story of Ghost in The Shell (1995): A Movie Analysis from a Cognitive Science Perspective. https://www.academia.edu/37966154/Story_of_Ghost_in_The_Shell_1995_A_Movie_Analysis_from_a_Cognitive_Science_Perspective?sm=b

On İkinci Bölüm

REKLAMCILIKTA YAPAY ZEKÂ KULLANIMININ ETİK VE YASAL SINIRLARI

Dilek Şahinci

Giriş

En temel hâliyle makinelerin, insana özgü zihinsel fonksiyonlara sahip olması (Nabiyev, 2012: 25) şeklinde ifade edebileceğimiz yapay zekâ, geçmişi 1950'li (Pirim, 2006: 83) yıllara kadar uzanan ancak günümüz modern-dijital toplum yapısının ihtiyaçları nedeniyle yeniden şekillenen bir kavramdır.

Teknolojinin gelişimi ile birlikte dijitalleşmenin hayatın her aşamasında yer alması, büyük verinin oluşmasında en önemli etkendir. Bugün geldiğimiz noktada artık klasik yöntemler ile veri analizi yapmak mümkün değildir (Atalay ve Çelik, 2017: 164). Bu doğrultuda ihtiyaç duyulan yapay zekâ teknolojileri, kısa sürede tüm sektörlerde büyük değişimlere sebep olmuş ve yeni dijital dünya, reklamcılığa da farklı bir boyut kazandırmıştır.

Günümüz reklamcılığında yaratıcılık bakımından hâlâ insan faktörünün önemi büyüktür. Ancak modern reklamcılığın tamamıyla veriye dayandığı düşünüldüğünde; hızlı ve çoğu zaman anlık olarak veri analizi yapmak, binlerce reklamı, hedeflemeyi ve bütçe hesaplamasını idare etmek, büyük veri yığınları içerisinde reklamcılık açısından yeni fırsatları fark etmek yapay zekâ teknolojilerinden bağımsız şekilde gerçekleştirilemez durumdadır.

si günümüzde reklamcılık sektörü içinde kullanılmaktadır. Bu sistemlerden özellikle duygu tanıma sistemleri, ses, görüntü tanıma sistemleri, kişilerle iletişime geçen algoritmalar ve üretken yapay zekâ yasa kapsamında üzerinde önemle durulan ana başlıklardandır. Yine reklamlarda uyulması zorunlu genel ilkelerden ayrımcılık yasağı da yasa kapsamında hüküm tesis edilmiş başka bir meseledir.

Etik yapay zekâ mümkün mü? Sorusuna verilecek en doğru cevap, insan hayatını her alanda kolaylaştıran yapay zekânın yine onu var eden insanın etik davranmasına bağlı olduğudur. Reklamcılıkta yapay zekâ kullanımı, mevcut tüm etik değerler ve yasal sınırlara dikkat edilerek gerçekleştirilmeli, reklam sektörü teknolojiyi kullanırken kişilerin hak ve hürriyetlerini de gözetmelidir.

Kaynakça

Akan, A., & Mazıcı, E. (2020). Reklamın Değişen Yüzünde Çevrim İçi Davranışsal Reklamcılık: İnternet Kullanıcıları Perspektifinden Bir Araştırma. *Erciyes İletişim Dergisi*, 7(2), s.1453-1479.

Atalay M., & Çelik, E. (2017). Büyük Veri Analizinde Yapay Zekâ ve Makine Öğrenmesi Uygulamaları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9(2), s.155-172.

Baek, T. & Morimoto, M. (2012). *Stay Away From Me, Journal of Advertising*, 41(1), 59-76.

Başalp, N. (2004). *Kişisel Verilerin Korunması ve Saklanması*, Ankara: Yetkin Yay.

Boerman, S. C., Kruikemeier, S. & Borgesius, F. J. Z. (2017). Online Behavioral Advertising: A Literature Reviewand Research Agenda. *Journal of Advertising*, 46(3), 363–376.

Boerman, S. C., Kruikemeier, S., & Bol, N. (2021). When is personalized advertising crossing personal boundaries? How type of information, data sharing, and personalized pricing influence consumer perceptions of personalized advertising. *Computers in Human Behavior Reports*, *4*, Article 100144. https://doi.org/10.1016/j.chbr.2021.100144

Brandeis, L., Warren D., & Samuel, D. (1890). The right to privacy, Harvard Law Review, (4), 193-220

Caruelle, D., Shams, P., Gustafsson, A. (2022). Affective Computing in Marketing: Practical Implications and Research Opportunities Afforded by Emotionally Intelligent Machines. *Mark Lett* **33**, 163–169 https://doi.org/10.1007/s11002-021-09609-0

Çelik, Y. (2013). Reklamda etik, yasal düzenlemeler ve denetim. B. Dağtaş (Ed.), Medya ve reklam içinde s. 156–170. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Dedeoğlu, G. (2004). *Etik düşünce ve postmodernizm*. İstanbul: Telos Yayıncılık.

Dülger, M. V. (2020). *Kişisel Verilerin Korunması Hukuku*, İstanbul: Hukuk Akademisi.

Ford J., Varsha J., Ketan W., Damini & Goyal G. (2023). AI advertising: An overview and guidelines panel, *Journal of Business Research*, Volume 166.

Fountain J. E., (2022). The moon, the ghetto and artificial intelligence: Reducing systemic racism in computational algorithms, *Government Information Quarterly*, 39 (2), 101645, ISSN 0740-624X, https://doi.org/10.1016/j.giq.2021.101645.

Gao, B., Yiming W., Huiqin X., Yi, H. &Yi, H. (2023). Artificial Intelligence in Advertising: Advancements, Challenges, and Ethical Considerations in Targeting, Personalization, Content Creation, and Ad Optimization SAGE Open October-December, 1–20, DOI: 10.1177/21582440231210759 journals.sagepub.com/home/sgo

Goasb-Andrzejak, E. (2023). The Impact Of Generative AI and CHATGPT on Creating Digital Advertising Campaigns. Cybernetics and Systems, 1-15

Gupta, S., Gupta, A., Savjani, P., & Kumar, R. (2020). Optimizing creative allocations in digital marketing. *In International Conference on Advances in Computing and Data Sciences* (419-429). Singapore: Springer Singapore.

Haleem, A., Javaid, M., Qadri, M. A., Singh, R. P., & Suman, R. (2022). Artificial Intelligence (AI) Applications for Marketing: A Literature-Based Study. *International Journal of Intelligent Networks*, 119-132.

Kart, A. (2019). Kişisel Veri ve Rekabet Hukuku Kapsamında "Big Data". Kişisel Verileri Koruma Dergisi, 2019, 1(1), 64-76.

Kartal, M. (2018). Kişisel Verilerin Korunması: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Kavramsal Bir Değerlendirme. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 4(1),1-18, (Çevirimiçi): https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/451804.

Keser, B, L. (2014). Çevrimiçi Davranışsal Reklamcılık Uygulamaları Özelinde Kişisel Verilerin Korunması, İstanbul: On iki Levha Yay.

Kırlıdoğ, M. (2013). Çevrimiçi Davranışsal Reklamcılık ve Kişisel Mahremiyet İhlalleri. XV. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri (s. 1019-1022). Antalya: Akdeniz Üniversitesi.

Martínez-M., Inmaculada J.; Aguado, J. & Boeykens, Y. (2017). "Ethical implications of digital advertising automation: The case of programmatic advertising in Spain". El profesional de la información, 26 (2), 201-210.

Nabiyev, V. V. (2012). Yapay zekâ. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Okkay, İ. (2020). Dijital Gözetim Çerçevesinde Kişiselleştirilmiş Reklamcılık. *Opus International Journal Of Society Researches*, 16(32), 5359-5376, https://doi.org/10.26466/opus.

Özel, K., C. (2020). Ana Hatlarıyla Kişisel Verilerin Korunmasının Tarihsel Süreci İle Amacı Ve Kişisel Verilerin Korunması Hakkı. *İstanbul Barosu Dergisi*, Cilt:94,Sayı:2,s.241-255.

Özkan, A. (2014). Strategic importance of ethic values in advertising and concept of selfregulatory [Special Issue]. *European Journal of Research on Education*, 2, 1–9. http://dx.doi.org/10.15527/ejre.201426555

Peter, M. & Ho, M. (2022). Why we need to be weary of emotional AI. *AI & Soc* https://doi.org/10.1007/s00146-022-01576-y. Mantello peter, Manh-Tung Ho

Pirim, A. (2006). Yapay Zekâ. Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 1(1), 81-93. https://doi.org/10.19168/jyu.72783

Polater, S. (2019). Kişisel Verilerin Reklam Amaçlı İşlenmesinde Hukuka Uygunluk Sebepleri, [Electronic Version] *Kişisel Verileri Koruma Dergisi*,1:1-20, (çevirimiçi): https://dergipark.org.tr/tr/pub/kvkd/issue/45759/552135, 10 Ocak 2024.

Russo, J. Metcalf, E. & Stephens, D. (1981). Identifying Misleading Advertising. Journal of Consumer Research, *8*(2), 119–131. http://www.jstor.org/stable/2488823

Sakarya, Ş., & Kara, S. (2010). Türkiye'de Muhasebe Mesleği Etiğine Yönelik Düzenlemeler ve Meslek Mensupları Tarafından Algılanması Üzerine Bir Alan Araştırması. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, s. 57-72.

Sanje, G., & Senol, I. (2012). The Importance of Online Behavioral Advertising for Online Retailers. *International Journal of Business and Social Science*, 3(18), 114–122.

Segijn, C. M. (2019). A new mobile data driven message strategy called synced advertising: Conceptualization, implications, and future directions. *Annals of the International Communication Association*, 43(1), 58–77, https://doi.org/10.1080/23808985.2019.1576020.

Segijn, C. M**.** & Ooijen I. (2020). Perceptions of Techniques Used to Personalize Messages Across Media in Real Time Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking 23(5) DOI:10.1089/cyber.2019.0682

Segijn, C. M., Voorveld, H. A. M. & Vakeel, K. A. (2021). The Role of Ad Sequence and Privacy Concerns in Personalized Advertising: An Eye-Tracking Study into Synced Advertising Effects. *Journal of Advertising*, 50(3), 320-329.

Şenyapar, D. (2024). The Future of Marketing: The Transfomativeower Of Artificial Intelligence. *International Journal Of Management And Administrationa*, 8(15),1-19, https://doi.org/10.29064/ijma.142272.

Şahin, E. (2018). Sosyal Medya Reklamlarının Etik Sorunsalı Çerçevesinde Gizli Reklam Uygulamaları. Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları E-Dergisi.1.2:91-108.,2018, (Çevirimiçi): https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/554452.

Şahinci, D. (2021), Yapay Zekâ ve Reklamcılığın Geleceği, İstanbul Üniversitesi Radyo-Tv-Sinema Anabilim Dalı Doktora Tezi.

Şimşek, O. (2008). Anayasa Hukukunda Kişisel Verilerin Korunması, Beta Yayıncılık, İstanbul.

Taşdelen H. & Şentürk, A.Z. (2018), İnternet Reklamcılığında Davranışsal Hedeflemenin Tüketici Satın Alma Davranışına Etkisi. İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (İNİF E-Dergi), 3(2), 175-190.

Villas-Boas, M. & Yunfei, J. Y. (2019). A Dynamic Model of Optimal Retargeting ISSN 0732-2399 (print), ISSN 1526-548X (online) Marketing Science, Articles in Advance, pp1-31.

Zeren, D. & Keşikli, İ. (2019). Programatik Reklamcılık: Kavram, İşleyiş ve Potansiyeli açısından Değerlendirilmesi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 28(2), 312-326. https://doi.org/10.35379/cusosbil.62864.

https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0138_EN.pdf

https://ticaret.gov.tr/data/5d1c9edd13b87615344cd4c8/_337_Reklam_Kurulu_Basin_Bulteni.pdf

On Üçüncü Bölüm

HABERCİLİKTE OKURUN GÜVENİNİ YİTİRMEDEN YAPAY ZEKÂ KULLANIMI: SENTETİK MEDYA İÇİN SORUMLU UYGULAMALAR

Tülây Atay

Giriş

Bu çalışmayı siz okurlarla paylaşmadan evvel bir kitap bölümü yazıyor olmanın özgürlüğünü de kullanarak son yarım yüzyılı Türkiye gerçeğinde tarihsel bir bakış açısı ile özetlemeyi uygun buluyorum. "Ben" dili ile yazıyor olmak akademinin kabul etmek konusunda direndiği bir ifade biçimi olmaktan da çıkıyor yavaş yavaş; bu nedenle bu değerli kitabın bu bölümünde "ben" dilini kullanmaya çalışacağım. Sosyal/insanî bilimlerde araştırmacının emik (*emic*) bakış açısını kullanarak irdelediği konu ile daha bir bütünleşebileceğine olan inancımı bu çalışmama da yansıtmak isterim.

Doğup büyüdüğüm İstanbul şehrinde orta hâlli bir sosyoekonomik yaşam tarzına gözlerimi açtığımda telefon sadece sokakta ortak kullanıma açık alanlarda mevcuttu. Jeton denilen sarı pirinç metal para görünümlü bir yuvarlak nesne sayesinde sevdiklerinizin sesini duyabilirdiniz. Haberleri, radyo dışında, bir de sabah ekmek almaya gittiğim bakkaldan aldığım ve içine ekmeği koyarak koşarak eve getirdiğim kâğıda basılı gazeteden alıyorduk. Okuma yazmayı öğrendikten sonra evimize her sabah düzenli giren gazeteleri büyük bir merakla okudum ve sonrasında bir furya olarak kitlelere sunulan kupon biriktirme çılgınlığı sayesinde çok sayıda kitap ve ansiklopedi

ları arasında üretken yapay zekâya ilişkin şartlarla ilgili olarak mevcut *Generative AI* ek şartların ana hizmet şartlarının altına taşındığına dair ayrıntılı bilgiler yer alıyor. Tüm bunlar aslında hepimize yapay zekâ yoluyla üretilen içerikler konusunda hem haber üretiminde hem de sosyal medyada içerik üretiminde ne denli dikkatli olmamız gerekliliğini anlatıyor. "Kanunları bilmemek mazeret değildir", düsturundan hareketle yapay zekâ konusunda bilgilenmek ve bilgilendirmek akademinin en temel görevlerinden olmalıdır. Tıpkı koruyucu hekimlik gibi…

Kaynakça

Baudrillard, J. (2011). Simülakrlar ve simülasyon. *Doğu Batı Yayınları*.

Güzel, M. (2015). Gerçeklik İlkesinin Yitimi: Baudrillard'ın Simülasyon Teorisinin Temel Kavramları. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (19), 65-84.

Hakimi Le Grand, H. (2023). Using artificial intelligence in your reporting while maintaining audience trust. *International Center for Journalists*. https://ijnet.org/en/story/using-artificial-intelligence-your-reporting-while-maintaining-audience-trust

Instagram. (2024a). *lilmiquela*. https://www.instagram.com/lilmiquela/

IBM. (2024, April 20). What is artificial intelligence (AI)? *IBM*. https://www.ibm.com/topics/artificial-intelligence

KVKK. (2024). Deepfake Bilgi Notu. *KVKK*. https://kvkk.gov.tr/Icerik/7807/Deepfake-Bilgi-Notu & https://kvkk.gov.tr/SharedFolderServer/CMSFiles/015794c4-061b-4560-a0b2-e372ee536642.pdf

Langmia, K. (Ed.). (2023). *Black Communication in the Age of Disinformation: DeepFakes and Synthetic Media*. Springer Nature.

McCarthy, J. (2007). What is artificial intelligence. https://www-formal.stanford.edu/jmc/

Nilsson, N. J. (2012). John McCarthy. *National Academy of Sciences*, 1-27.

Orbay Kaya, A. (2018). Machine Learning üzerine… *Medium*. https://medium.com/@ayseorbaykaya/machine-learning-%C3%BCzerine-7d96977c1f54 (Erişim: 20 Nisan 2024).

Partnership on AI. (2024). About Us Advancing positive outcomes for people and society. https://www.partnershiponai.org/about/ https://syntheticmedia.partnershiponai.org/#read_the_framework

Pfefferkorn, R. (2021). The threat posed by deepfakes to marginalized communities. *Brookings, Commentary*. https://www.brookings.edu/articles/the-threat-posed-by-deepfakes-to-marginalized-communities/ (Erişim: 21 Nisan 2024).

Pfefferkorn, R. (2024). *Addressing Computer-Generated Child Sex Abuse Imagery: Legal Framework And Policy Implications*. The Digital Social Contract: A Lawfare Paper Series. https://cyberlaw.stanford.edu/blog/2024/02/new-paper-ai-generated-csam

Russell, S. J., & Norvig, P. (2016). *Artificial intelligence: a modern approach.* Pearson.

Topsakal, T. (2018). Rusya Türklerinin ve Müslümanlarının Millî ve Medeni Bilinçlenmelerinde Tercüman Gazetesinin Rolü. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *8*(2), 398-413.

Topuz, H. (2003). *II. Mahmut'tan holdinglere Türk basın tarihi*. Remzi Kitabevi.

Turing, A. M. (1950). Computing Machinery and Intelligence. *Mind*, Volume LIX, Issue 236, October 1950, Pages 433–460. https://doi.org/10.1093/mind/LIX.236.433

Wakefield, J. (2015). Intelligent Machines: The jobs robotswill steal first. BBC News. https://www.bbc.com/news/technology-33327659

Yildirim, P., Gal-Or, E., & Geylani, T. (2013). User-generated content and bias in news media. *Management Science*, *59*(12), 2655-2666.

Yildirim, P. (2019). Will *AI* Save Journalism — or Kill It? *Knowledge at Wharton*. https://knowledge.wharton.upenn.edu/podcast/knowledge-at-wharton-podcast/ai-in-journalism/

Yurdigül, Y. & Yıldırım, A. (2021). Gerçeklik algısına bir müdahale aracı olarak sentetik medya teknolojileri. *İletişim ve Diplomasi*, 5, 105-121.

Çeviri Etik Beyanı:

Bu çalışmada https://www.deepl.com/en/translator (Erişim: Nisan 2024) sayfasının sunduğu çeviri hizmetinden yararlanılmıştır. Çeviri hizmeti, bu makalenin yazarının İngilizce dil bilgisi hâkimiyeti çerçevesinde etik değerlere sadık kalınarak alınmıştır.

On Dördüncü Bölüm

DİJİTAL ÇAĞDA DEZENFORMASYON: DEEPFAKE KULLANIMININ ETİK PERSPEKTİFTEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ahmet Fuat Polat

Giriş

Bilgisayar ve internet kullanımının yaygınlaşması ile başlayan bilgi toplumu dönemi ile birlikte dünya artık küresel bir köy hâline gelmiştir. İnternet kullanımının yaygınlaşması ve özellikle web 2.0 dönemi ile hayatımıza giren sosyal medya platformları aracılığıyla internet kullanıcıları artık tüketici konumlarının yanı sıra içerik üreticisi olma konumuna da erişmiştir. Bu sayede her internet kullanıcısı bu platformlar aracılığıyla içerikler üretmeye başlamış ve üretim diğer içeriklerin yayılmasına da aracılık etmiştir.

İnsanoğlu doğası gereği merak duygusu ile hareket etmekte ve çevresinde olup bitenlerden sürekli haberdar olma dürtüsü ile yaşamaktadır. Bu nedenle özellikle öğrenmeyi ve bilgiye erişimi kolaylaştıran internet, bu duygunun tatmini noktasında önemli bir görev görmektedir. İnternet üzerinde sayısız içerik tüm kullanıcıların erişimine açık bir şekilde dolaşıma girmektedir. Özellikle her kullanıcının bir içerik üreticisi olduğu ve herhangi bir denetim mekanizmasına tabi olmadan paylaşımlar gerçekleştirebilmesi beraberinde yanlış ve yanıltıcı bilgilerin oluşturulup, yayılmasına da aracılık etmektedir. Olmayanın olmuş gibi veya olanın olduğundan farklı aktarılması durumları beraberinde birçok sorunu getirdiği gibi etik olarak da irde-

Kaynakça

Acar, H. M., & İmik Tanyıldızı, N. (2022). Reklamda Yapay Zekâ Kullanımı: Ziraat Bankası #Senhepgülümse Reklam Filminde Deepfake Uygulamasının Görsel Anlatıya Etkisi. *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi*(8). Nisan 6, 2024 tarihinde https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2117523 adresinden alındı

Arslan, F. (2023, Temmuz). Deepfake Technology: A Criminological Literature Review. *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *11*(1), s. 701-720. doi:10.56701/shd.1293642

Arslan, K. (2020). Eğitimde Yapay Zekâ ve Uygulamaları. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi, 11*(1), s. 71-88. Nisan 6, 2024 tarihinde chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/ https://dergipark.org.tr/en/download/ article-file/1174773 adresinden alındı

Aydın, İ. (2023). *Yönetsel Mesleki ve Örgütsel Etik.* Ankara: Pegem Akademi.

Audrey Hepburn Resurrected in New TV Commercial - Creepy or Cool? (2015, 15 Ekim) Erişim Adresi: https://www.youtube.com/watch?v=eJt9narRaf4

Berk, M. E. (2020). Dijital Çağın Yeni Tehlikesi "Deepfake" . *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 16*(28), s. 1508-1523. doi:10.26466/opus.683819

Demirhan, A., Kılıç, Y. A., & Güler, İ. (2010). Tıpta Yapay Zekâ Uygulamaları. *Yoğun Bakım Dergisi, 9*(1), s. 31-41. Nisan 7, 2024 tarihinde chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/ https://tr.newworldai.com/wp-content/uploads/2017/01/T%C4%B1pta-Yapay-Zeka.pdf adresinden alındı

Deepfake erstellen: So geht es, so lange dauert es (2021) Erişim Adresi: https://the-decoder.de/ki-deepfake-selbst-erstellen-so-geht-es-so-lange-dauert-es/#google_vignette.

Elbir, S. (2022) Sahte İnsan Yüzleri Oluşturan Yapay Zeka Destekli Web Sitesi. Erişim Adresi: https://www.teknorun.net/sahte-insan-yuzleri-olusturan-yapay-zeka-destekli-web-sitesi/

Elitaş, T. (2022). Dijital manipülasyon 'deepfake' teknolojisi ve olmayanın inandırıcılığı. *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19*(49), s. 113-128. Nisan 10, 2024 tarihinde https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2249840 adresinden alındı

Fidan, A. (2003). Tarım Sanayi ve Bilgi Toplumunda Üretim ve Tüketim İlişkilerinin İşletme ve Yönetimleri Üzerindeki Etkileri. *Mevzuat Dergisi, 6*(62). Ocak 15, 2024 tarihinde https://www.mevzuatdergisi.com/2003/02a/03.htm adresinden alındı

Jeffcock, P. (2018). Oracle Big Data Blog. Erişim adresi: https://blogs.oracle.com/bigdata/post/whatx27s-the-difference-between-ai-machine-learning-and-deep-learning#:~:text=Machine%20learning%20is%20a%20subse

Karakoç, E., & Zeybek, B. (2022). Görmek İnanmaya Yeter Mi? Görsel Dezenformasyonun Ayırt Edici Biçimi Olarak Siyasi Deepfake İçerikler. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi, 17*(57), s. 50-72. doi:10.14783/maruoneri.908542

Karatay, M. (2022). Akademik Etik. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi, 6*(1), s. 196-214. Nisan 10, 2024 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2179170 adresinden alındı.

Kemp, Simon (2023) Digital 2023 Global Overview Report. Erişim Adresi: https://wearesocial.com/wp-content/uploads/2023/03/Digital-2023-Global-Overview-Report.pdf

Kılıç, B., & Kahraman, M. E. (2023, Eylül). Current Usage Areas of Deepfake Applications with Artificial Intelligence Technology. *The Journol Of Communication And Social Studies, 3*(2), s. 301-332. doi:10.59534/jcss.1358318

Kux, D. (1985). SOVIET ACTIVE MEASURES AND DISINFORMATION: OVERVIEW AND ASSESSMENT . *The US Army War College Quarterly: Parameters , 15*(1), s. 19-28. Şubat 23, 2024 tarihinde https://press.armywarcollege.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1388&context=parameters adresinden alındı

Özcan, N. (2021). Dijital Etik Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Gençlik Araştırmaları Degisi, 9*(25), s. 89-105. Nisan 10, 2024 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2008395 adresinden alındı

Öztürk, K., & Şahin, M. E. (2018). Yapay Sinir Ağları ve Yapay Zekâya Genel Bir Bakış. *Takvimi Vekayi, 6*(2), s. 25-36. Nisan 7, 2024 tarihinde chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/596690 adresinden alındı

Pirim, H. (2006). Yapay zekâ. *Journal Of Yaşar University, 1*(1), s. 81-93. doi:https://doi.org/10.19168/jyu.72783

Soysal Işıkçı, D., & Çoklar, A. N. (2022). Lise Öğrencilerinin Toplum 5.0 Hakkındaki Görüşlerinin Analitik Düşünme ve Akademik Azim Bağlamında İncelenmesi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi, 4*(2), s. 297-313. Ocak 20, 2024 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2669147 adresinden alındı

Şeker, A., Peker, K. A., Yüksek, A. G., & Delibaş, E. (2016, Mayıs). Fabric Defect Detection Using Deep Learning. 1437-1440. 24th Signal Processing and Communication Application Conference . doi:10.1109/SIU.2016.7496020

Tonta, Y., & Küçük, M. E. (2005). Sanayi Toplumundan Bilgi Toplumuna Geçiş Sürecinde Temel Dinamikler. *"Bilgi Çağı ve Teknolojik Gelişmeler Işığında Toplum, Yönetim, Yönetici ve Lider Yaklaşımları Uluslararası Sempozyumu* (s. 3-16). İstanbul: Genel Kurmay Başkanlığı. Ocak 10, 2024 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/815181 adresinden alındı

Ünal, Y. (2009). Bilgi Toplumunun Tarihçesi. *Tarih Okulu*, s. 123-144. Ocak 10, 2024 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/144913 adresinden alındı

Volkoff, V. (1999). *Désinformation, flagrant délit* . Rocher.

Wardle, C. (2020). *First Draft*. First Draft: https://firstdraftnews.org/long-form-article/understanding-information-disorder/ adresinden alındı

Westerlund, M. (2019). The Emergence of Deepfake Technology: A Review. *Technology Innovation Management Review, 9*(11), s. 39-52. https://www.proquest.com/docview/2329154005?sourcetype=Scholarly%20Journals adresinden alındı

Yazar, İ., & Bayın, A. (2023). Etik ve Dijital Etik Üzerine Yapılan Çalışmalara Analitik Bir Yaklaşım. *YENİSEY Uluslararası Dil, Edebiyat ve Eğitim Dergisi , 4*(2), s. 1-22. Nisan 10, 2024 tarihinde https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1880243 adresinden alındı

You Won't Believe What Obama Says In This Video! (2018, 17 Nisan) Erişim Adresi: https://www.youtube.com/watch?v=cQ54GDm1eL0

Ziraat Bankası 157. Yıl Reklamı (2021, 3 Ocak) Erişim Adresi: https://www.youtube.com/watch?v=o9hXSfig0ss

On Beşinci Bölüm

SANAL INFLUENCERLAR VE BAUDRILLARD'IN SİMÜLASYON KURAMI: ETİK ÜZERİNE BİR TARTIŞMA

Bahşende Çoban Azizoğlu

Giriş

Sanal influencerlar, Baudrillard'ın simülasyon ve 'simülakra' yaklaşımı bağlamında değerlendirildiğinde, sanal dünyanın gerçeklik ile ilişkisindeki karmaşıklık ve etik sorunlar ön plana çıkmaktadır. Baudrillard'ın simülasyon teorisi, gerçeklik ile simülasyon arasındaki sınırların bulanıklaştığını ve simülakraların gerçeği taklit ettiğini öne sürmektedir (Budijaya, 2022). Bu bağlamda sanal influencerlar, gerçek kişiler gibi davranarak taklit ettikleri simülakralar aracılığıyla izleyicilere gerçekmiş gibi sunum yaparak gerçeklik algısını sorgulamaktadır (Srinarwati vd., 2020). Sanal influencerların yarattığı simülasyonlar, Baudrillard'ın vurguladığı gibi, gerçekliğin yerini alarak izleyicilerin algısını etkilemekte ve gerçeklik ile simülasyon arasındaki sınırları bulandırmaktadır (Boteju, 2020). Bu durum, sanal influencerların etik sorumluluklarını da beraberinde getirmektedir. İzleyicilere, gerçekmiş gibi sunum yaparken doğruluk, dürüstlük ve şeffaflık gibi etik ilkelerin göz ardı edilmemesi gerekmektedir (Moraes vd., 2015). Ayrıca sanal influencerların yarattığı simülasyonlar, izleyiciler üzerinde duygusal etkiler yaratabilmekte ve gerçeklik ile simülasyon arasındaki ayrımı bulanıklaştırabilmektedir (Lazzini vd., 2021). Bu durum, sanal influencerların taklit ettikleri simülakra-

Kaynakça

Aydın, H. (2019). Baudrillard'ın simülasyon kuramında kitle iletişim araçlarının yeri. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (Skad)*, 347-358.

Babić Rosario, A., Sotgiu, F., De Valck, K. and Bijmolt, T. H. (2016). The effect of electronic word of mouth on sales: A meta-analytic review of platform, product, and metric factors. *Journal of Marketing Research*, *53*(3), 297-318.

Baudrillard, J. (2010), Nesneler Sistemi, çev. Oğuz Adanır-Aslı Karamollaoğlu, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Baudrillard, Jean. (2011), Simülakrlar ve Simülasyon, çev. Oğuz Adanır, Ankara, Doğubatı Yayınları.

Bayçu, S., & Artukarslan, B. (2023). Sanal Bir Influencer Üzerine Duygu Analizi: Ay Pera. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (İNİF E-Dergi)*, *8*(1), 189-205.

Bozacı, İ. and Bulat, F. (2020). Instagram sanal etkileyicileri ile moda pazarlaması: Bir içerik analizi. *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, *10*(4), 468-478.

Boteju, P. (2020). Narrating illusions: a critical analysis of the hyperrealities constructed within the narratives of the black mirror series. Kalyani Journal of the University of Kelaniya, 34(2), 91. https://doi.org/10.4038/kalyani.v34i2.54

Budijaya, P. (2022). Experience your (virtual) ideal relationship: utilization of binaural recording technology in japanese audio drama as escapism. Perspektif, 11(4), 1301-1308. https://doi.org/10.31289/perspektif.v11i4.7357

Cambridge Dictionary. Influencer, *https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/influencer,* Erişim Tarihi: 04.02.2024.

Campbell, C., Sands, S., Ferraro, C., Tsao, H. Y. J. and Mavrommatis, A. (2020). From data to action: How marketers can leverage AI. *Business Horizons*, *63*(2), 227-243.

Cevizci, A.(2014). *Etik Ahlak Felsefesi.* İstanbul: Say Yayınları.

Demirbağ, İ. (2020). Üç boyutlu sanal dünyalar. Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 97-112.

Garip, S. and İnceli, P. (2021). Yeniliklerin yayılımı bağlamında Instagram'da yapay zekâ ürünü sanal etkileyenin takipçiler tarafından kabulüne yönelik bir inceleme. *Erciyes İletişim Dergisi*, *8*(2), 959-980.

Glucksman, M. (2017). The rise of social media influencer marketing on lifestyle branding: A case study of Lucie Fink. *Elon Journal of undergraduate research in communications*, *8(2),* 77-87.

Güzel, M. (2015). Gerçeklik İlkesinin Yitimi: Baudrillard'ın Simülasyon Teorisinin Temel Kavramları. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (19), 65-84.

Han, B. C. (2022). *Şeffaflık Toplumu*. İstanbul: Metis.

Hürmeriç, Pelin (2016) Halkla İlişkiler ve Etik, İletişimin Gücü içinde Editör: Filiz Balta Peltekoğlu, İstanbul: Beta Yayınevi.

Jin, S. V., Muqaddam, A. and Ryu, E. (2019). Instafamous and social media influencer marketing. *Marketing Intelligence & Planning*, *37*(5), 567-579.

Karaduman, M., & Aciyan, E. P. (2020). Baudrillard'ın Simülasyon Kuramı Bağlamında Dijital Oyunlar Ve Bağımlılık Üzerine Bir Değerlendirme. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *22*(1), 453-472.

Lazzini, A., Lazzini, S., Balluchi, F., & Mazza, M. (2021). Emotions, moods and hyperreality: social media and the stock market during the first phase of covid-19 pandemic. Accounting Auditing & Accountability Journal, 35(1), 199-215. https://doi.org/10.1108/aaaj-08-2020-4786

Lou, C., Kiew, S. T. J., Chen, T., Lee, T. Y. M., Ong, J. E. C. and Phua, Z. (2022). Authentically fake? How consumers respond to the influence of virtual Influencers. *Journal of Advertising*, 1-18.

Marshall, P. D. and Redmond, S. (2015). *A companion to celebrity*. John Wiley & Sons.

Moraes, C., Carrigan, M., Bosangit, C., Ferreira, C., & McGrath, M. (2015). Understanding ethical luxury consumption through practice theories: a study of fine jewellery purchases. Journal of Business Ethics, 145(3), 525-543. https://doi.org/10.1007/s10551-015-2893-9

Moustakas, E., Lamba, N., Mahmoud, D. and Ranganathan, C. (2020). Blurring lines between fiction and reality: Perspectives of experts on marketing effectiveness of virtual influencers. In*2020 International Conference on Cyber Security and Protection of Digital Services (Cyber Security)* (pp. 1-6). IEEE.

Önk, Ü.Y. (2009). Baudrillard perspektifinden bir kitle iletişim ve sanat aracı olarak simülasyon evreninde televizyon. Selçuk İletişim, 5(4), 201-218.

Özbey, A. U., Tan, Z. (2022). Sanallığın Sosyolojisi: Simülasyon, Yapay zekâ, Metaverse, Metahuman. *Social Sciences Studies Journal,* 8(97), 1558-1570.

Sarup, M. (2004). Post-yapısalcılık ve postmodernizm (2. baskı). (A. Güçlü, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1988).

Schouten, A. P., Janssen, L. and Verspaget, M. (2020). Celebrity vs. Influencer endorsements in advertising: the role of identification, credibility, and Product-Endorser fit. *International journal of advertising*, *39*(2), 258-281.

Srinarwati, D., Pratiwi, P., & Arimbi, D. (2020). Simulacra in women's majelis taklim based on jean baudrillard's perspective. Jurnal Studi Komunikasi (Indonesian Journal of Communications Studies), 4(3), 632. https://doi.org/10.25139/jsk.v4i3.2677

Şah, U. (2015). Jean Baudrillard ve Simülasyon Kuramı. https://academia.edu/Jean_Baudrillard_ve_Simulasyon_Kurami_Onto

Şeker, A. (2021). Influencerların Tüketici Satın Alma Tutum ve Davranışlarına Etkileri Üzerine Nitel Bir Araştırma. Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, 22(1), 19-42.

YÖNTEM VE ETİK BAĞLAMINDA

Siyasal Pazarlama Araştırmaları: Teorik ve Uygulamalı Bir Analiz

Dr. Züleyha Karademir

nobel
40. yıl

YÖNTEM VE ETİK BAĞLAMINDA SİYASAL PAZARLAMA ARAŞTIRMALARI: TEORİK VE UYGULAMALI BİR ANALİZ

Dr. Züleyha Karademir

Yayın No.: 5579
İşletme No.: 376
ISBN: 978-625-371-679-0
E-ISBN: 978-625-371-715-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: : Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -maliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Bayraktar Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Karademir, Züleyha.
Yöntem ve Etik Bağlamında Siyasal Pazarlama Araştırmaları: Teorik ve Uygulamalı Bir Analiz
Züleyha Karademir
1. Basım, VIII + 162 s. 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-679-0
E-ISBN: 978-625-371-715-5
1. Pazarlama – Siyasi Yönler (Marketing – Political Aspects)
2. Siyasal Ahlak/Etik (Political Ethics) 3. Ahlak (Ethics)

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan,
Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi Kitabevleri, Yeryüzü Dağıtım

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER DİZİNİ ..... **vii**

TABLOLAR DİZİNİ ..... **viii**

GİRİŞ **1**

Bölüm 1
SİYASET VE ETİK **3**

1.1. Etik Kavramı 3
1.2. Siyaset Kavramı 6
1.3. Siyaset-Etik İlişkisi 8
1.3.1. Platon'un (Eflatun) Görüşlerinde Siyaset-Etik İlişkisi 12
1.3.2. Aristoteles'in Görüşlerinde Siyaset-Etik İlişkisi 13
1.3.3. Cicero'nun Görüşlerinde Siyaset-Etik İlişkisi 15
1.3.4. Seneca'nın Görüşlerinde Siyaset-Etik İlişkisi 16
1.3.5. Augustinus'un Görüşlerinde Siyaset-Etik İlişkisi 17
1.3.6. Fârâbî'nin Görüşlerinde Siyaset-Etik İlişkisi 19
1.3.7. Aquinumlu Thomas'ın Görüşlerinde Siyaset-Etik İlişkisi 20
1.3.8. Machiavelli'nin Görüşlerinde Siyaset-Etik İlişkisi 22
1.3.9. Spinoza'nın Görüşlerinde Siyaset-Etik İlişkisi 23
1.3.10. Kant'ın Görüşlerinde Siyaset-Etik İlişkisi 24
1.3.11. Hegel'in Görüşlerinde Siyaset-Etik İlişkisi 26
1.3.12. John Stuart Mill'in Görüşlerinde Siyaset-Etik İlişkisi 27
1.4. Yakın Tarihte "Siyaset-Etik İlişkisi" Bağlamında Yaşanan Tartışmalar 28

Bölüm 2
SİYASAL PAZARLAMA ve KAMUOYU ARAŞTIRMALARI **33**

2.1. Siyasal Pazarlamanın Tanımı ve Kapsamı 33
2.1.1. Siyasal Pazarlamanın Önemi, Amacı ve Özellikleri 36

2.1.2. Siyasal Pazarlamanın Tarihsel Gelişimi 37
2.1.3. Siyasal Pazarlamada Lider ve Lider İmajı 38
2.1.4. Siyasal Pazarlama Karması 40
2.1.5. Siyasal Pazarlamanın Tüketicileri: Seçmenler 42
2.1.5.1. Seçmen Türleri 44
2.1.5.2. Bireysel Kararlar ve Grup Kararları 45
2.1.5.3. Siyasal Katılımın Boyutları 47
2.1.6. Siyasal Pazar ve Pazarın Bölümlendirilmesi 49
2.1.7. Siyasal Pazarlamada Kullanılan Stratejiler 52
2.1.8. Siyasal Pazarlamayı Etkileyen Faktörler 55
2.2. Siyasal İletişim ve Dezenformasyon 58
2.2.1. Siyasal İletişimin Kapsamı ve Gelişimi 61
2.2.2. Siyasal İletişimin Temel Özellikleri 63
2.2.3. Siyasal İletişim Aktörleri 67
2.2.4. Siyasal İletişime Etki Eden Faktörler 72
2.2.4.1. Siyasal İktidar 72
2.2.4.2. Muhalefet 73
2.2.4.3. Bürokrasi 74
2.2.4.4. Baskı Grupları 74
2.2.4.5. Kamuoyu 76
2.2.4.6. Seçmen 77
2.2.5. Dezenformasyon 77
2.3. Siyasal Kampanyalar 78
2.3.1. Seçim Kampanyaları 80
2.3.2. Halkoylamaları ve Referandumlar 81
2.4. Siyasal Pazarlama Faaliyetleri ve Kamuoyu Araştırmaları 82
2.4.1. Kamuoyu Araştırmalarının Önemi 84
2.4.2. Kamuoyu Araştırmalarının Seçmenler Üzerindeki Etkileri 85
2.5. Siyasal Pazarlama Uygulamalarında Seçmen Tercihlerini Etkileyen Faktörler 86
2.6. Seçmen Davranışları 90

Bölüm 3
SİYASAL PAZARLAMA ARAŞTIRMALARINDA YÖNTEM VE ETİK KODLAR 93
3.1. Siyasal Pazarlama Araştırmalarında Kullanılan Bilimsel Araştırma Yöntemleri 93
3.2. Siyasal Pazarlama Araştırmalarında Etik 95

3.2.1. Siyasi Pazarlamada Etik Sınırları 96
3.2.2. Pazarlama Araştırmalarında Etik ve İlgili Taraflar 98
3.2.3. Pazarlama Araştırmalarında Etik Kuramlar 99
3.2.4. Pazarlama Araştırmalarında Etik Karar Alma Modelleri 101
3.3. Bilimsel Etik, Araştırma Etiği ve Yayın Etiği 102
3.3.1. Bilimsel Araştırmalarda Kullanılan Uluslararası Etik Kodlar 103
3.3.2. Araştırma Etiğine Yönelik Yasal Düzenlemeler 105

Bölüm 4
SİYASAL PAZARLAMA ARAŞTIRMALARINDA YÖNTEM VE ETİK KURALLARIN GÜVENİRLİK ALGISINA VE SEÇMEN TERCİHLERİNE ETKİSİ 107
4.1. Araştırmanın Amacı 107
4.2. Araştırmanın Önemi 107
4.3. Araştırmanın Ana Problemi 108
4.4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları 108
4.5. Araştırmanın Yöntemi 109
4.6. Araştırmanın Modeli 109
4.7. Araştırma ve Ölçek Oluşturma Süreci 110
4.7.1. Örnekleme Süreci 111
4.7.2. Soru Formunun Hazırlanması 112
4.7.3. Pilot Uygulama 113
4.8. Veri Analizi Yöntemleri 118
4.9. Analizler ve Bulgular 119
4.9.1. Demografik Özellikler ve Temel İstatistiki Bilgiler 119
4.9.2. Güvenilirlik ve Geçerlilik 131

SONUÇLAR VE ÖNERİLER 137

KAYNAKLAR 147

EKLER 157

KAYNAKLAR

Aguilar, R., Cunow, S., & Desposato, S. (2015). Choice sets, gender, and candidate choice in Brazil. Electoral Studies, 39, 230-242.

Akkılıç M. E. ve Günalan, M. (2008). A Research on the Determination of Factors Affecting Decision of Voters (Consumers) in Political Marketing. The Social Sciences, 3(6), 397-400.

Aldemir, C., & Bayraktaroğlu, G. (2004). Determining Effect of Personality Traits on Voter Behavior Using Five Factor Personality Inventory. Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, 5(2).

Allcott, H., & Gentzkow, M. (2017). Social Media and Fake News in the 2016 Election. Journal of Economic Perspectives, 31(2), 211-236.

Altunel, M. (2011). Sivil İtaatsizlik ve Mohandas K. Gandhi. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, (93), 443-458.

Ambrus, A., Greiner, B. & Pathak, P. (2009). Group Versus İndividual Decision-making: Is There a Shift. Institute for Advanced Study, School of Social Science Economics Working Paper, 91.

Antunes, R. (2010). Theoretical Models of Voting Behaviour. Exedra, 4(1), 145-70.

Arklan, Ü. (2006). Siyasal Liderlikte Karizma Olgusu: Recep Tayyip Erdoğan Örneğinde Teorik ve Uygulamalı Bir Çalışma. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (16), 45-65.

Armutcu, B. & Tan, A. (2021). The Impact of Economic Factors on Voter Preferences: The Case of Turkey. International Journal of Business and Economic Studies, 3(2), 139-149.

Arnesen, S., Duell, D. & Johannesson, M. P. (2019). Do Citizens Make İnferences from Political Candidate Characteristics When Aiming for Substantive Representation?. Electoral Studies, 57, 46-60.

Aslan, A. (2021). Siyaset İletişim Bağlamında Sosyal Medyanın Seçmenler Üzerindeki Etkisi "Kayseri Örneğinde Bir Araştırma". Ankara: Nobel Bilimsel.

Aslan, R. (2018). Siyasal Pazarlama, İçinde Değişen Pazarlama Anlayışları – Yeni Pazarlama Yaklaşımları, Ankara: Gazi Kitabevi, 103-136.

Aslanlı, T. (2019). Siyasal İmaj Oluşumunda Dijital Propaganda: 2019 Yerel Seçimleri ve İBB Başkan Adayları Üzerine Bir İnceleme, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Aydın, İ. (2012). Etik. Ankara: Pegem Akademi.

Aytay, T. (2023). Siyasi liderlikte algı ve imaj yönetimi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Aksaray.

Aziz, A. (2019). Siyasal İletişim. 8. Baskı, Ankara: Nobel Yayınları.

Bagozzi, R. P. (1975). Marketing as Exchange. Journal of Marketing, 39(4), 32-39.

Bahadır, M. (2021). Siyasal Etik ve Aliya İzetbegoviç. Yüksek Lisans Tezi, Gümüşhane Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Gümüşhane.

Baines, P. R., & Egan, J. (2001). Marketing and Political Campaigning: Mutually Exclusive or Exclusively Mutual? Qualitative Market Research: An International Journal, 4(1), 25–34.

Balcı, Ş. (2003). Politik Kampanyalarda İmaj Yönetimi (Genç Parti Örneği). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (9), 143-162.

Banker, S. (1992). The Ethics of Political Marketing Practices, the Rhetorical Perspective. Journal of Business Ethics, 11(11), 843–848.

Bannon, D. P. (2004, April). Marketing Segmentation and Political Marketing. In Political Studies Association Annual Conference. University of Lincoln, United Kingdom (Vol. 4, pp. 5-8).

Baran, M. (2014). Siyasal İletişim Çalışmalarında Yeni Medya Teknolojilerinin Kullanımı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Anabilim Dalı Medya ve İletişim Sistemleri Yüksek Lisans Programı, İstanbul.

Barksdale, H. C. & Darden, B. (1971). Marketers' Attitudes Toward the Marketing Concept. Journal of Marketing, 35(4), 29-36.

Başarır, M. (2015). Siyasal İletişim Sürecinde Lider Üslubunun Seçmen Davranışındaki Rolü Üzerine Bir Araştırma. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı Halkla İlişkiler Bilim Dalı, Konya.

Bauer, H. H. & Huber, F. & Herrmann, A. (1996). Political Marketing: An Information-Economic Analysis. European Journal of Marketing, 30(10/11), 152–165.

Bauman, Z. (2011). Postmodern etik (Çev. A. Türker). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bayram, R.T. (2019). Yeni Medyanın Siyasal İletişime Etkileri. http://blog.ilem.org.tr/yeni-medyanin-siyasal-iletisime-etkileri/

Becker, G. S. (1983). A Theory of Competition Among Pressure Groups for Political İnfluence. The Quarterly Journal of Economics, 98(3), 371-400.

Bektaş, A. (2007). Kamuoyu İletişim ve Demokrasi. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Ben Salem, M. (2020). Public Opinion Research, International Journal of Thesis Projects and Dissertations (IJTPD), 8(3), 31-36.

Bennett, W. L. (2000). Politik İllüzyon ve Medya (Çev. Seyfi Say). İstanbul: Nehir Yayınları.

Beren, F. (2013). Seçmen Tercihine Etki Eden Faktörler ve Seçim Güvenliği: Şanlıurfa İli Örneği. Akademik İncelemeler Dergisi, 8(1), 191-214.

Berganza, J. C. (2000). Two Roles for Elections: Disciplining The Incumbent and Selecting A Competent Candidate. Public Choice, 105(1-2), 165-194.

Bertolotti, M., Catellani, P., Douglas, K. M. & Sutton, R. M. (2013). The "big two" in Political Communication. Social Psychology, 44(2), 117-128.

Bilge, M. (2012). Gelenekselden Moderne Etik ve Siyaset. Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 8, S. 15, s. 102.

Bloom, H. S. & Price, H. D. (1975). Voter Response to Short-Run Economic Conditions: The Asymmetric Effect of Prosperity and Recession. American Political Science Review, 69(4), 1240-1254.

Books, J., & Prysby, C. (1988). Studying Contextual Effects on Political Behavior: A Research Inventory and Agenda. American Politics Quarterly, 16(2), 211-238.

Bostancı, M. (2014). Siyasal İletişim 2.0. Erciyes İletişim Dergisi, 3(3), 84-96.

Bostancı, M. (2015). Bir Siyasal İletişim Aracı Olarak Sosyal Medya: Milletvekili ve Seçmen Örneğinde Bir Alan Araştırması. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Gazetecilik Bilim Dalı, Kayseri.

Bourgeois, B. (2003). Hegel, George Wilhelm Friedrich (Çev. İ. Yerguz). Siyaset Felsefesi Sözlüğü (Edt. Philippe Raynaud ve Stéphane Rials). İstanbul: İletişim Yayınları.

Brunschwig, J. (2003). "Antik Stoacılık" (Çev. İsmail Yerguz). Siyaset Felsefesi Sözlüğü, (Edit. Philippe Raynaud ve Stéphane Rials), İstanbul: İletişim Yayınları.

Burke, P. & Briggs, A. (2011). Medyanın Toplumsal Tarihi. İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Butler, P., & Collins, N. (1994). Political Marketing: Structure and Process. European Journal of Marketing, 28(1), 19-34.

Butler, P. & Collins, N. (2001). Payment on Delivery-Recognising Constituency Service as Political Marketing. European Journal of Marketing, 35(9/10), 1026-1037.

Campbell, R. & Cowley, P. (2014). Rich Man, Poor Man, Politician Man: Wealth Effects in a Candidate Biography Survey Experiment. The British Journal of Politics and International Relations, 16(1), 56-74.

Can, H. & Güney, S. (2007). Genel İşletme. Arıkan Basım Yayım.

Caner Z. (2013). Parlamenter Sistem ile Başkanlık Sisteminin Analizi ve Başkanlık Sisteminin Türkiye'de Uygulanabilirliği. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 21(1) (30. Yıl Armağanı), 183-206.

Cansöz, A.T. (2011). Kamuoyu Araştırmalarının Siyasal Davranış Üzerindeki Etkisi: Konya Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Konya.

Canto-Sperber, M. (2003). "Ahlâk Felsefesi" (Çev. İsmail Yerguz). Siyaset Felsefesi Sözlüğü, (Edit. Philippe Raynaud ve Stéphane Rials), İstanbul: İletişim Yayınları.

Caprara, G. V., Barbaranelli, C. & Zimbardo, P. G. (1997). Politicians' Uniquely Simple Personalities. Nature, 385(6616), 493-493.

Ceyhan, A. İ. (2016). Siyasal İletişimde Kamu Diplomasisi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, İstanbul.

Clemente, M. N. (1992). The Marketing Glossary. New York: Amazon.

Comisia Electrorala Centrala (2011). Codul de Conduită Privind Desfăşurarea Şi Reflectarea Campaniei Rlectorale. https://a.cec.md/ro/codul-de-conduita-privind-desfasurarea-si-reflectarea-campanieielectorale-2935.html

Çadırcı, A. (2010). Retorik – Aristoteles. Kültür ve Sanat, Ankara Barosu Dergileri, 90-99.

Çağlar, N. ve Gelir, Y. (2014). Yerel Seçimlerde Aday İmajı: 30 Mart 2014 Yerel Seçimleri Öncesinde Isparta Seçmeni Üzerine Bir Araştırma. Sosyal Bilimler Dergisi, 16(2), 27-50.

Çaha, Ö. (2013). Siyasi Düşüncelere Giriş. İstanbul: Dem Yayınları.

Çakmak Kılıçaslan, E. (2014). Siyasal İletişim İdeoloji ve Medya İlişkisi. İstanbul: Kriter Basım.

Çelik, F. (2004). Cicero ve Cumhuriyeti Savunusu. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale (Yayınlamamış Yüksek Lisans Tezi).

Çengel, Ö. (2015). Siyasal İletişim-Güncel Yaklaşımlar Işığında Kavramsal Bir Çalışma İçinde: 1946'dan Günümüze Medya ve Siyaset. (Editör: Tolga Yazıcı), 1. Baskı, İstanbul: Volga Yayıncılık, No: 31.

Çiftlikçi, A. (1999). Siyaset Pazarlaması ve Siyasi Partilerin Malatya'daki Uygulamaları. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Çinko, L. (2006). Seçmen Davranışları ile Ekonomik Performans Arasındaki İlişkilerin Teorik Temelleri ve Türkiye Üzerine Genel Bir Değerlendirme. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 61(01), 103-116.

Damlapınar, Z. ve Balcı, Ş. (2005). Seçmenin Zihnindeki Aday İmajını Belirleyen Etkenler: 28 Mart 2004 Yerel Seçimleri Alan Araştırması. Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, 4(1), 58-79.

Damlapınar, Z. ve Balcı, Ş. (2014). Siyasal İletişim Sürecinde Seçimler, Adaylar, İmajlar. Konya: Literatürk Academia.

Daver, B. (1993). Siyaset Bilimine Giriş. Ankara: Yargı Yayınevi.

De Libera (2005). Ortaçağ Felsefesi (Çev. A. Meral). İstanbul: Litera Yayıncılık.

Demir, M. İ. (2018). Siyasal İletişim: Kavramsal Bir Derleme. Uluslararası Sanat Kültür ve İletişim Dergisi, 1(1), 79-104.

Demir, Ö. ve Acar, M. (2002). Sosyal Bilimler Sözlüğü. Ankara: Vadi Yayınları.

Doğan, İ. (2020). Siyasal Propaganda ve Sosyal Medya. Ahi Evran Akademi, 1(2), 1-13.

Domowitz, I., Glen, J. & Madhavan, A. (1997). Market Segmentation and Stock Prices: Evidence from an Emerging Market. The Journal of Finance, 52(3), 1059-1085.

Dönmez, E. K. (2019). Uluslararası Siyasal İletişim Faaliyetlerinin Ülkelerin İmaj ve Algıları Üzerindeki Etkisi: Türkiye Bursları ile İstanbul'da Öğrenim Gören Öğrenciler Üzerine Bir İnceleme. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Dumolyn, J. (2012). In The Mıddle Ages: A Conceptual Journey. Edad Media, 13, 33-55.

Dunleavy, P. (1990). Mass Political Behaviour: is There More to Learn?. Political Studies, 38(3), 453-469.

Ekinci, N. (2014). Siyasal İletişim Çalışmalarında Kapsam ve Yaklaşım Sorunsalı. İ&D İletişim ve Diplomasi, (3), 5-24.

Ergil, D. (1991). Terörizmin Mantığı ve Hedefi. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 46(1), 171-181.

Erkan, G. & Ayhan, A. (2018). Siyasal İletişimde Dezenformasyon ve Sosyal Medya: Bir Doğrulama Platformu Olarak Teyit.org. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (29. Özel Sayısı), 202-223.

Erkiş, İ. U. ve Summak M. E. (2011). Propaganda ve Dış Politika. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Dergisi, 14(1-2), 269-292.

Eroğlu Yalın, B. (2012). Siyasal Liderliği "Duygusal" Düşünmek: Siyasal Parti Liderlerinin Üniversite Gençliği Üzerindeki Duygusal Zekâ Algısı. Karadeniz Araştırmaları, (35), 81-99.

Ersoy N. (1997). Biyomedikal Araştırmalar ve Etik Kurullar. Kocaeli Üniversitesi Tıp Dergisi, 2(1), 5-9.

Ersoy, N. (2015). Araştırma Etiği. Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 1 (1) , 2-8.

Fair, R. C. (1978). The Effect of Economic Events on Votes for President. The Review of Economics and Statistics, 60(2), 159-173.

Ferrell, O. C., Crittenden, V. L., Ferrell, L. & Crittenden, W. F. (2013). Theoretical Development in Ethical Marketing Decision Making. AMS Review, 3, 51-60.

Ferry, L. (2003). "Ahlâk (Etik)" (Çev. Emel Ergun). Siyaset Felsefesi Sözlüğü, (Edit. Philippe Raynaud ve Stéphane Rials), İstanbul: İletişim Yayınları.

Ferry, L. ve Alain R. (2015). Siyaset Felsefesi (Çev. E. Cenk ve G-M. Erşen). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Fetzer, J. H. (2004). Disinformation: The Use of False İnformation. Minds and machines, 14, 231-240.

Franchino, F. & Zucchini, F. (2015). Voting in a Multi-Dimensional Space: A Conjoint Analysis Employing Valence and İdeology Attributes of Candidates. Political Science Research and Methods, 3(2), 221-241.

Gelman, A. & King, G. (1993). Why are American Presidential Election Campaign Polls so Variable When Votes are so Predictable?. British Journal of Political Science, 23(4), 409-451.

Genel, M. G. (2012). Siyasal İletişim Kampanyalarında Sosyal Medyanın Kullanımı (12 Haziran 2011 Seçimleri "Twitter" Örneği). The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication, 2(4), 23-31.

Gestlé, J. (2004). La Communication Politique. Paris: A. Colin Coll.

Gilman, S. C. (2005). Ethics Codes and Codes of Conduct as Tools for Promoting an Ethical and Professional Public Service: Comparative Successes and Lessons. Prepared for the PREM, the World Bank.

Gilson, E. (2007). Ortaçağda Felsefe (Çev. A. Meral). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Glynn, C. J., & Huge, M. E. (2008). Public Opinion. The İnternational Encyclopedia of Communication. 1-7.

Gökberk, M. (1999). Felsefe Tarihi. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Göze, A. (1995). Siyasal Düşünceler ve Yönetimler. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Grego, J. (2018). Epistemolojide Erdem (Çev. İ. Çıtır). Epistemoloji. (Edit. Paul K. Moser). Ankara: Adres Yayınları.

Grönroos, C. (1990). Marketin Redefined. Management Decision, 28(8), 5-9.

Güçlü, A., vd. (2003). Felsefe Sözlüğü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Gürbüz, E. ve İnal E. (2004). Siyasal Pazarlama, Stratejik Bir Yaklaşım. Ankara: Nobel Yayınları.

Habermas, J. (1983). Moral Consciousness and Communicative Action. Massachusetts: MIT Press, 116-194.

Hançerlioğlu, O. (2000). Felsefe Sözlüğü. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Harrop, M. (1990). Political Marketing. Parliamentary affairs, 43(3), 277-291.

Hasgül, G. (2022). Sinizm Nedir. https://istanbulbogazicienstitu.com/sinizm-nedir, 22.10.2023

Hazlitt, H. (2006). Ahlâkın Temelleri (Çev. M. Aydın ve R. Tapramaz). Ankara: Liberte Yayınları.

Hernandez, J. C., Hernández, C. J., Sierra, J. M. & Ribagorda, A. (2002, October). A First Step Towards Automatic Hoax Detection. In Proceedings. 36th Annual 2002 International Carnahan Conference on Security Technology (pp. 102-114). IEEE.

Hernon, P. (1995). Disinformation and Misinformation Through the İnternet: Findings of an Exploratory Study. Government information quarterly, 12(2), 133-139.

Heywood, A. (2012). Siyasetin Temel Kavramları. (Çev. H. Özler). Ankara: Adres Yayınları.

Hibbs Jr, D. A. (1994). The Partisan Model of Macroeconomic Cycles: More Theory and Evidence for the United States. Economics & Politics, 6(1), 1-23.

Hobbes, T. (2007). Leviathan. Ed. Richard Tuck. Cambridge: Cambridge University Press.

Holbert, R. L. (2005). Back to Basics: Revisiting, Resolving, and Expanding Some of The Fundamental Issues of Political Communication Research. Political Communication, 22(4), 511-514.

Honderich, T. (Edt.) (1995). The Oxford Companion to Pihilosophy. New York: Oxfor University Press.

Howatson, M. C. (Edt.) (2015). Oxford Antikçağ Sözlüğü (Çev. F. Ersöz). İstanbul: Kitap Yayınevi.

Howell, B. (2020). Infodemic: The Rise of Fake News During Covid-19. Tech.co. Retrieved September 2, 2022. from https://tech.co/news/fake-news-covid-19

Hunt, S. D. & Vitell, S. (1986). A General Theory of Marketing Ethics. Journal of Macromarketing, 6(1), 5-16.

Hunt, S. D. & Vitell, S. J. (2006). The General Theory of Marketing Ethics: A Revision and Three Questions. Journal of Macromarketing, 26(2), 143-153.

Ilgın, S. (2023). Retorik Nedir. https://istanbulbogazicienstitu.com/retorik-nedir, 22.10.2023

Kaçar, T. (2015). Pagan Byzantıon'dan Hristiyan Konstantinopolis'e: Fetih Öncesi İstanbul'da Din Ve Toplum. Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi-Din V. İstanbul, 22-67.

Kaleli, S. (2014). Siyasal Pazarlama Sürecinde Siyasi Liderin İmajının Parti İmajına ve Seçmen Tercihlerine Etkisi - İstanbul Örneği. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Kaleli, S. & Eroglu, A. H. (2016). The Impact Of The Images Of The Political Leader On The Party Image And Voter Preferences During The Process Of Political Marketing-Istanbul Province Sample 1. IIB International Refereed Academic Social Sciences Journal, 7(21), 31-50.

Karagöz, S. (2016). Siyasal İletişim ve Medya. https://www.academia.edu/11190937/Siyasal_%C4%B0leti%C5%9Fim_ve_Medya

Karaman, H. (2012). "İslam Felsefesinin Özgünlüğü", İslam Felsefesi Tarihi II, (Edit. Bayram Ali Çetinkaya). Ankara: Grafiker Yayınları.

Kentel, F. (1991). Demokrasi Kamuoyu ve Siyasal İletişime Dair. Birikim Dergisi, (30), 39-44.

Kılıçaslan, E. (2019). Küreselleşme Sürecinde Medyanın Politikleşmesi ve Siyasal İletişim, İçinde: Siyasal İletişimde Güncel Yaklaşımlar.

Kimery, K. M. & Rinehart, S. M. (1998). Markets and Constituencies: an Alternative View of the Marketing Concept. Journal of Business Research, 43(3), 117-124.

Kirkland, P. A. & Coppock, A. (2018). Candidate Choice Without Party Labels: New İnsights from Conjoint Survey Experiments. Political Behavior, 40, 571-591.

Kohli, A. K. & Jaworski, B. J. (1990). Market Orientation: the Construct, Research Propositions and Managerial İmplications. Journal of Marketing, 54(2), 1-18.

Kotler, P. & Levy, S. J. (1969). Broadening the Concept of Marketing. Journal of Marketing, 33(1), 10-15.

Kotler, P., Armstrong, G. & Armstrong, G. M. (1999). Principles of Marketing. Second European Edition. London: Prentice Hall Europe.

Köseoğlu, Y. ve Al, H. (2013). Bir Siyasal Propaganda Aracı Olarak Sosyal Medya. Akademik İncelemeler Dergisi, 8(3), 103-125.

Kumar, S., West, R. & Leskovec, J. (2016). Disinformation on the Web: Impact, Characteristics and Detection of Wikipedia Hoaxes. WWW "16-Proceedings of the 25th International Conference on World Wide Web.

Labarriére, J. (2003). Erdem (Çev. İ. Yerguz). Siyaset Felsefesi Sözlüğü, (Edit. Philippe Raynaud ve Stéphane Rials), İstanbul: İletişim Yayınları.

Lazarsfeld, P. F., Berelson, B. & Gaudet, H. (2003). The People's Choice. Brooker, W. & Jermyn, D.(Eds.), 13-18. New York: Columbia University Press. https://canvas.harvard.edu/files/2618993/download?download_frd=1&verifier=LBnQ37UoEjl4EiX5isP4CFPWkPQN8MDw0ofirLV9.

Lazzeri, C. (2003). "Spinoza, Benedict" (Çev. İsmail Yerguz). Siyaset Felsefesi Sözlüğü, (Edit. Philippe Raynaud ve Stéphane Rials), İstanbul: İletişim Yayınları.

Lees-Marshment, J. (2001). The Marriage of Politics and Marketing. Political Studies, 49(4), 692-713.

Lees-Marshment, J. (2006). Political Marketing Theory and Practice: a Reply to Ormrod's Critique of the Lees-Marshment Market-Oriented Party Model. Politics, 26(2), 119-125.

Lemos, N. (2018)."Epistemoloji ve Ahlâk"(Çev. İlhami Çıtır). Epistemoloji, (Edit. Paul K. Moser), Ankara: Adres Yayınları.

Lilleker, D. G. (2003). Interviewing the Political elite: Navigating a Potential Minefield. Politics, 23(3), 207-214.

Lock, A. & Harris, P. (1996). Political Marketing-Vive La Différence!. European Journal of Marketing.

Malhotra, N. K. & Miller, G. L. (1998). Journal of Business Ethics, 17(3), 263–280.

Manent, P. (2003). "Machiavelli, Niccolo (Makyavel)" (Çev. İsmail Yerguz). Siyaset Felsefesi Sözlüğü (Edit. Philippe Raynaud ve Stéphane Rials). İstanbul: İletişim Yayınları.

Mango, A. (2005). Atatürk / Modern Türkiye'nin Kurucusu. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Marland, A. & Giasson, T. (2013). Investigating Political Marketing Using Mixed Method: the Case for Campaign Spending Data. Journal of Public Affairs, 13(4), 391-402.

Marshall, G. (1999). Sosyoloji Sözlüğü (Çev. O. Akınhay-D. Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Miller, D. vd. (1994). Blackwell'in Siyasal Düşünce Ansiklopedisi I (A-J) (Çev. Bülent Peker-Nevzat Kıraç). Ankara: Ümit Yayıncılık.

Miller, D. vd. (1995). Blackwell'in Siyasal Düşünce Ansiklopedisi II (K-Z) (Çev. Bülent Peker-Nevzat Kıraç). Ankara: Ümit Yayıncılık.

Minogue, K. (2017). Siyaset (Çev. Ünal Gündoğan). Ankara: Liberte Yayınları.

Mischel, W., & Shoda, Y. (1995). A Cognitive-Affective System Theory of Personality: Reconceptualizing Situations, Dispositions, Dynamics, and Invariance in Personality Structure. Psychological Review, 102(2), 246-268.

Moatti, C. (2003). "Cicero" (Çev. Emel Ergun). Siyaset Felsefesi Sözlüğü (Edit. Philippe Raynaud ve Stéphane Rials). İstanbul: İletişim Yayınları.

Newman, B. I. & Sheth, J. N. (1985). A Model of Primary Voter Behavior. Journal of Consumer Research, 12(2), 178-187.

Noelle-Neumann, E. (1993). The Spiral of Silence: Public Opinion--Our Social Skin. University of Chicago Press.

Norris, P. (2001). Political Communication, Editor(s): Neil J. Smelser, Paul B. Baltes, International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, Pergamon,2001, Pages 11631-11640, ISBN 9780080430768,https://doi.org/10.1016/B0-08-043076-7/04364-3. (https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B0080430767043643)

O'Cass, A. (2001). Political Marketing-An İnvestigation of the Political Marketing Concept and Political Market Orientation in Australian Politics. European Journal of Marketing, 35(9/10), 1003-1025.

O'Shaughnessy, N. (2001). The Marketing of Political Marketing. European Journal of Marketing, 35(9/10), 1047–1057.

Odabaşı, Y. (2009). Siyasal Pazarlama Uygulamalarına Yön Veren Dönüşüm ve Açılımlar. Abdullah Özkan (Ed.). Siyasetin İletişimi (33-51). İstanbul: Tasam Yayınları.

Okay, A. (2013). Kurum Kimliği. İstanbul: Derin Yayınları.

Okumuş, A. (2007). Pazarlama Anlayışında Siyasal Pazarlamanın Yeri ve Pazar Konumlarına Göre Siyasi Partilerin Stratejik Analizi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (17), 157-172.

O'Shaughnessy, N. (2002). Toward an Ethical Framework for Political Marketing. Psychology & Marketing, 19(12), 1079-1094.

Öcal, H., Özmen, A., Topçu, B. & Yüksel, B. (2011). Siyasal Pazarlama Faktörlerinin Seçmen Eğilimleri Üzerindeki Etkileri: Afyonkarahisar İl Merkezinde Bir Uygulama. Yeni Dünya Bilimler Akademisi e-Dergisi, 6(4), 400-421.

Özdemir, E. (2009). Pazarlama Araştırmasında Etik Karar Alma. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 64(02), 119-144.

Özel, Z. (2009). Siyasal Lider İmajları: Gerçekliğin Yeniden Üretilmesi. Siyasetin İletişimi (Editör), Abdullah Özkan, İstanbul: Tasarım Yayınları, 169-191.

Özkan, N. (2004). Seçim Kazandıran Kampanyalar: Türkiye ve Dünyadan Örneklerle. MediaCat.

Özkan, N. (2007). Seçim Kazandıran Kampanyalar. İstanbul: MediaCat Yayınları.

Öztekin, A. (2013). Siyasal İletişimin Amerikanlaşması Bağlamında Ak Parti'nin Siyasal İletişim Çalışmalarının Gazeteler Üzerinden İncelenmesi. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Kayseri.

Öztürk, S. (2008). Türkiye'de İletişim Düşüncesinin Kökenleri, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Kırkıncı Yıl Kitaplığı, No:15, 1. Baskı, Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi.

Pedersen, R. T., Dahlgaard, J. O. & Citi, M. (2019). Voter Reactions to Candidate Background Characteristics Depend on Candidate Policy Positions. Electoral Studies, 61, 102066.

Perkins, A. (2013). Siyaset (Çev. Mustafa Zeki Çıraklı ve Zekeriya Tüysüz). Ankara: Liberte Yayın Grubu.

Pieper, A. (2012). Etiğe Giriş (Çev. V. Atayman ve G. Sezer). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Polat, C., Gürbüz, E. ve İnal, M. E. (2004). Hedef Seçmen, Siyasal Pazarlama Yaklaşımı. Ankara: Nobel Yayın.

Potincu, C. (2008). Ethics Limits in Political Marketing. Bulletin of the Transilvania University of Brasov, 1(50), 81-86.

Powell Jr, G. B. & Whitten, G. D. (1993). A Cross-National Analysis of Economic Voting: Taking Account of the Political Context. American Journal of Political Science, 37(2). 391-414.

Pratiwi, I. Y. R., Asmara, R. A. & Rahutomo, F. (2017). Study of Hoax News Detection Using Naïve Bayes Classifier in Indonesian Language. In 2017 11th International Conference on Information & Communication Technology and System (ICTS). IEEE.

Ray, M. (2022). An Overview of Political Communication. Journal of Mass Communication & Journalism. Retrieved September 2, 2022, from https://www.hilarispublisher.com/open-access/an-overview-of-political communication87815.html

Raynaud, P. (2003). "Siyaset Felsefesi" (Çev. İsmail Yerguz). Siyaset Felsefesi Sözlüğü, (Edit. Philippe Raynaud ve Stéphane Rials), İstanbul: İletişim Yayınları.

Rees, P. & Gardner, H. (2005). Political Marketing Segmentation–The Case of UK Local Government. Journal of Nonprofit & Public Sector Marketing, 14(1-2), 169–184

Reid, D. M. (1988). Marketing the Political Product. European Journal of Marketing. 22(9), 34–47.

Reiss, M. J. (1999). Teaching Ethics in Science. Studies in Science Education, 34(1), 115–140.

Resnik, D. B. (1998). The Ethics of Science: An İntroduction. Routledge. https://courses.smp.uq.edu.au/STAT1201/2010a/lectures/readings/Ethics_of_Science.pdf

Rickaby, J. (2021). Ortaçağ Felsefesi (Çev. Filiz Didem Çoban Sarı). Ankara: Fol Yayınları.

Robins, K. (1999). İmaj. Görmenin Kültür ve Politikası,(Çev. Nurçay Türkoğlu), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Rogge, E. (1959). Evaluating the Ethics of a Speaker in a Democracy. Quarterly Journal of Speech, 45(4), 419-425.

Rosnow, R. L. (1991). Inside Rumor: A Personal Journey. American Psychologist, 46(5), 484.

Ruby, C. (2012). Siyaset Felsefesine Giriş (Çev. Aziz Ufuk Kılıç). İstanbul: İletişim Yayınları.

Sabine, G. (1969). Siyasal Düşünceler Tarihi-I "Eskiçağ-Ortaçağ" (Çev. Harun Rızatepe). Ankara: Sevinç Matbaası.

Sachs, W. S. & Benson, G. (1978). Is It Time to Discard the Marketing Concept?. Business Horizons, 21(4), 68-74.

Sajad, M. B. (2023). Political Communications and Disinformation: The flow of unchecked information and Internet Governance in the 21st Century. Available at SSRN 4591045.

Salim Khatib, F. (2012). Factors Affecting Success of Political Marketing: a Jordanian Electorate Point of View. Journal of Economic and Administrative Sciences, 28(1), 4–27.

Salloum, C. & Sassine, M. (2017). Ethical and Political Marketing in the Middle Eas Business and Society in the Middle East: Exploring Responsible Business Practice, 165-178.

Savigny, H. (2002). Public Opinion, Political Communication and The İnternet. Politics, 22(1), 1-8.

Scammell, M. (1999). Political Marketing: Lessons for Political Science. Political Studies, (47), 718-739.

Sellers, M. N. S. (1998). The SacredFire of Liberty-Republicanism, Liberalism and the Law. New York: Newyork University Press.

Séve, R. (2003). "Yararcılık" (Çev. İsmail Yerguz). Siyaset Felsefesi Sözlüğü (Edit. Philippe Raynaud ve Stéphane Rials). İstanbul: İletişim Yayınları.

Shu, K., Bhattacharjee, A., Alatawi, F., Nazer, T. H., Ding, K., Karami, M. & Liu, H. (2020). Combating Disinformation in a Social Media Age. Wiley Interdisciplinary Reviews: Data Mining and Knowledge Discovery, 10(6), e1385.

Sihite, R. R. (2011). Political Communication Strategy of the Opposition Political Party: A Case Study of PDI-P Website, https://www.academia.edu/41448349/POLITICAL_COMMUNICATION_STRATEGY_OF_THE_OPPOSITION_POLITICAL_PARTY_A_Case_Study_of_PDI_P_Website

Smith, W. R. (1956). Product Differentiation and Market Segmentation as Alternative Marketing Strategies. Journal of Marketing, 21(1), 3-8.

Steger, W. P., Kelly, S. Q. & Wrighton, J. M. (2006). Campaigns and Political Marketing in Political Science Context. Journal of Political Marketing, 5(1-2), 1-10.

Strauss, L. (2000). Politika Felsefesi Nedir? (Çev. Solmaz Zelyüt Hünler). İstanbul: Paradigma Yayınları.

Strömbäck, J. & Kiousis, S. (2014). Strategic Political Communication in Election Campaigns. Political Communication, 1(8), 109-115.

Swank, O. H. (1993). Popularity Functions Based on the Partisan Theory. Public Choice, 75(4). 339-356.

Şahin, M. O. (2014). Türk Seçmeninin İdeolojik Ve Siyasi Durumu Bağlamında Avrupa Birliği Algısı. Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, (20), 101-130.

Şenel, A. (1986). Siyasal Düşünceler Tarihi. Ankara: Teori Yayınları Verso A.Ş.

Talas, M. (2011). Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi. Türklük Bilimi Araştırmaları, (29), 387-401.

Tan, A. (2008). İlke ve Uygulamalarıyla Politik Pazarlama. İstanbul: Papatya Yayıncılık

Tannenbaum, D. ve David S. (2006). Siyasî Düşünceler Tarihi (Çev. Fatih Demirci). Ankara Adres Yayınları.

Thireau, L. (2003). "Modern Stoacılık" (Çev. İsmail Yerguz). Siyaset Felsefesi Sözlüğü (Edit. Philippe Raynaud ve Stéphane Rials). İstanbul: İletişim Yayınları.

Thomas, M. (2002). Medya Demokrasisi-Medya Siyaseti Nasıl Sömürgeleştirir. Çeviren: Ahmet Fethi, İstanbul: Köprü Kitap

Thomson, D. (2006). Siyasi Düşünce Tarihi (Çev. Ali Yaşar Aydoğan vd.). İstanbul: Metropol Yayınları.

Toros, E. (2011). Forecasting Elections in Turkey. International Journal of Forecasting, 27(4), 1248-1258.

Trigeaud, M. (2003)."Hukuk (Doğal Hukuk ve Pozitif Hukuk)" (Çev. İsmail Yerguz). Siyaset Felsefesi Sözlüğü (Edit. Philippe Raynaud ve Stéphane Rials). İstanbul: İletişim Yayınları.

TÜİK (2023). Sıkça Sorulan Sorular, https://www.tuik.gov.tr/Kurumsal/Sikca_Sorulan_ Sorular

Uslu Divanoğlu, S. (2008). Seçim Kampanyalarında Siyasal Pazarlama Karması Elemanlarının Yeri ve Önemi. Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1(2), 105-118.

Uslu Divanoğlu, S. (2009). Siyasal Pazarlama Uygulanan Stratejiler. Standard Ekonomik ve Teknik Dergi, 48(566), 97-101.

Usta, S. (2016). Antik Yunan'da ve Roma'da Eşitlikçi Mücadeleler ve Ütopya, Bilim ve Gelecek, (147). https://bilimvegelecek.com.tr/index.php/2016/05/01/15611/

Uztuğ, F. (2003). Siyasal Marka Konumlandırma ve Siyasal Mesaj Stratejileri İlişkisi: 1991-1995-1999 Seçimleri Türkiye Siyasal Reklam Mesaj Türleri Analizi. Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, 3(1), 4-19.

Ünal, B. A. (2016). Oy Verme Davranış Modelleri. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 6(15), 95-119.

Van Der Tempel, J. & Alcock, J. E. (2015). Relationships Between Conspiracy Mentality, Hyperactive Agency Detection, and Schizotypy: Supernatural Forces at Work? Personality and Individual Differences, 82, 136-141.

Vural, A. M. (2009). Parti İçi Demokrasi ve Siyasal İletişime Katkıları. 21. Dünya Politika Bilimi Kongresi, Santiago, Şili.

Webster Jr, F. E. (1988). The Rediscovery of the Marketing Concept. Business Horizons, 31(3), 29-39.

Wring, D. (1996). Political Marketing and Party Development in Britain. European Journal of Marketing, 30(10/11), 92–103.

Wüest, R. & Pontusson, J. (2017). Do Citizens Prefer Affluent Representatives? Evidence from a Survey Experiment in Switzerland. Evidence from a Survey Experiment In Switzerland (June 26, 2017).

Yanık, H. (2020). Medya ve Kamuoyu Araştırmalarına Güven. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Ankara.

Yavaşgel, E. (1997). Siyasal İletişim Kuramı. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi, (4), 219-233.

Yılmaz, S. S. (2016). Medya Güvenilirliği: Gençlerin Medya Güvenilirliği Üzerine Ampirik Bir Çalışma. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 4(1), 392-417.

Yüksel, C. (2010). Devlette Etik. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Yükselbaba, Ü. (2012). Habermas ve Kamusal Alan: Burjuva Kamusallık İlkesinden, İletişimsel Kamusallığa Geçiş. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Zel, U. (2006). Kişilik ve Liderlik. Ankara: Nobel Yayıncılık.

2. Basım

BAŞLANGIÇTAN 1100'LERE
DİCLE HAVZASI'NDA
BİLİMİN YÜKSELİŞİ VE ÇÖKÜŞÜ

Prof. Dr. Bahattin Gümgüm

nobel bilimsel

Başlangıçtan 1100'lere Dicle Havzası'nda Bilimin Yükselişi ve Çöküşü
Prof. Dr. Bahattin Gümgüm

Yayın No.: 1043
ISBN: 978-625-433-446-7
E-ISBN: 978-625-433-448-1
Basım Sayısı: 2. Basım, Ocak 2025

© Copyright 2025, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Gümgüm, Bahattin.
Başlangıçtan 1100'lere Dicle Havzası'nda Bilimin Yükselişi ve Çöküşü / Bahattin Gümgüm
2. Basım, XVI + 250 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin yok.
ISBN: 978-625-433-446-7
E-ISBN: 978-625-433-448-1
1. Gundeşapur 2. Beyt-ül Hikme

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **xi**

GİRİŞ **1**

BÖLÜM 1
ESKİNİN ESKİSİ DİCLE HAVZASI'NDA YAŞAM BAŞLARKEN **5**

Neandertallere Ne Oldu? 7
Genim Avcıyı Evcilleştirdi! 9
Genim Avcıyı Nerde ve Ne Zaman Evcilleştirdi? 11
Jarmo/Germo: Dünyanın En Eski Köyü 12
Şerav: Dünyadaki İlk Alkollü İçecek 13

BÖLÜM 2
TARİH SÜMER'DE BAŞLAR **17**

Kil Tabletlerin Dünyaya Sunduğu Hazine 18
Sümer'de Yazı ile Başlayan Bilim 18
Akkad: Dünyadaki İlk İmparatorluk (M.Ö. 2334-2154) 19
Sümer'deki Guti Hanedanlığı (M.Ö. 2135—2055) 20
Sümer'deki Bazı İlkler 21
İlk Kütüphane Kataloğu 21
İlk Takvim-Matematik 21
İlk Akvaryum 21
İlk Harita: Nippur Kent Planı 21
Sümer Destanları 22
Gilgameş ve Agga 22
Gilgameş ve Tufan 23
Enmerkar ve Aratta Beyi 25
Pîjo! 25
Hz İbrahim/*Abram* (~doğum 2150) 26
Hamurabi Kanunları 26
Kil Tabletlerden Hatıra! 27
Hz Musa ve On Emir/*The Ten Commandments* 27
Amîda Höyük: Kazısı Başlayan Saray Kale 28

BÖLÜM 3
ASUR İMPARATORLUĞU **29**

Kurkh/Kerx ↔Tusha/Tuşhan: Diyarbakır'daki Saklı Assur Sarayı? 30
Dünyanın İlk Kütüphanesi: Ninova Asurbanipal 31
Zerdüşt/*Zarathustra/Zêrdaushta/Zêrdost* ve Avesta 32
Ashem Vohu Vahishtem Asti 33
Medler Gutilerin Yolunda! 34

BÖLÜM 4
MED İMPARATORLUĞU **37**

Herodot Medo Pers Turunda 39
Dedesini Deviren Torun: Kuroş/*Kouroš/Kyros/Cyrus* 41

BÖLÜM 5
BABİL (KALDE) İMPARATORLUĞU (M.Ö. 625-539) 43
Aurvant'a Amuhia: Amuhia'nın Elvandı 44

BÖLÜM 6
AHAMENİŞ (MEDO-PERS) İMPARATORLUĞU (M.Ö. 550-330) 47
Dünyanın İki Gözü! 49
Ksenofon Dicle Havzası'ndan Geçerken 51
Bahman'dan İskender'e Pers Efsanesi: Sasan Kimdir? 55
Büyük Dev Adam: İskender/*Alexander the Great* 56

BÖLÜM 7
PART İMPARATORLUĞU (M.Ö. 247-M.S. 224) 57
Erdşêr/Ardashir-Erdvan/Ardavan Savaşı ve Sasani-Part Konfederasyonu 63

BÖLÜM 8
SASANİ İMPARATORLUĞU (M.S. 224-651) 67
Erdvan'ın Torunu Şapur'un Büyük Şapur (*Shapur The Great*) Oluşu 69
Roma'nın En Büyük Hüznü: İmparator Esir! 71
Büyük Şapur Sonrası Sasani İmparatorluğu 73
Vakayinameler-Medreseler: Süryani Kilise Tutanakları 75

BÖLÜM 9
DÜNYANIN İLK BİLİM ŞEHRİ: GUNDÊŞAPÛR 79
Kent 80
Gundeshapur/Gundêşapûr Ne Demek Tartışmaları 82
*Gundêşapûr'*un Günümüzdeki Durumu 85
Gundêşapûr'un İzi: Yaqup-i Laith-i Saffar/*Yaʿqub b. Layṯ Ṣaffār* Türbesi 88
Gundêşapûr'un Gelişme Süreci 89
Şapur I Dönemi 90
Şapur II Dönemi 91
Peroz I ve Kavad I Dönemleri 92
484 Gundêşapur Sinodu: Hristiyan Din Görevlilerine Evlenme İzni Veren İlk Toplantı 93
Nuşêrvan/Khosrow Anoshirvan Dönemi 93
Okul 95
Akademi 96
George Sarton ve Dicle Havzası'nda Bilimin Evreleri 99
Hastane 101
Avesta-Zerdüşt Tıbbı 104
Dünya Temel Biliminde Kıpırdanışlar ve Hipokrat-Galen Tıbbı 106
Gundêşapûr Bimarestanı: Dünyadaki İlk Gerçek Hastane 110
Dünyadaki İlk Uluslararası Tıp Kongresi 113
550-Gundeşapur Tıp Sempozyumu 113
Khwādāynāmag: Dünyadaki İlk Resmî Tarih Kitabı 114
Özet Olarak Gundêşapûr *(Jundayshābūr/Cündişâpûr)* 118

BÖLÜM 10
ARAP İMPARATORLUĞU 119
630'larda Sasanilerin Durumu 119
Husrev û Şîrîn/Ferhat ile Şirin/*Khosrow and Shirin* 120

632 Yılında Arap Âleminin Durumu 122
Peygamberin Vasiyetinin Engellenmesi 123
Peygamberin Dünyaya Vedası ve Halifelik Mücadelesi 126
Kur'an'ın Mushaflaşması 127
Arap–Sasani Savaşları 130
Kalde/Chaldea Kampanyası-633 131
Blood River/*Kan Nehri*-Ullais Katliamı 132
Halife Ömer'in Saltanatı ve Sasanilerin Sonu 133
Arap Savaş Elçileri ve Sasani İmparatoru Yezdicerd 133
Gundêşapûr Aydınlığının Solması (638)! 135
Amid/Diyarbakır Fethi ve Halid bin Velid 136
Nihavend-*Wayah Khurd* (*Kürt Çanağı*) Katliamı 137
Wayah Khurd Katliamı İntikamı! 138
Rey/*al-Rayy/Rhage* Kentinin Stratejik Fethi (643) 139
Halife Ömer Tarafından Geliştirilen Kurallar veya Yenilikler 140
Kur'an'ın Yeterliliği/Allah'ın Kitabı Bize Yeter 142
3. ve 4. Halifeler Dönemi 144
Emevi Hanedanlığı ve Bilimin Kıpırdanışı! 145
Emevi Döneminde Öne Çıkan Ünlü Şahsiyetler 147
Haccâc-ı Zâlim ve Emevilerin Sonuna Gidiş 147
Müslim-i Horasani ve Emevi Hanedanlığı'nın Çöküşü 148
Emevi Döneminde Gelişen İki Büyük Düşünce Sistemi 151
Abbasi Hanedanlığı ve Bağdat'ın Kurulması 152
Harun Reşid ve Bilime Açmak İstediği Kapı 153
Dicle Havzası'nda İlk Kâğıt Fabrikası (795) 154
Binbir Gece Masalları/*Hezar Efsane*/*Alf Leyla wa Leyla/Thousand and One Nights* 155
Ziryab (789-857) ve İspanya'nın Ünlü Flamenko Müziği 156
Halife Harun Reşid Sonrası Gelişmeler-Zayıflamalar 157

BÖLÜM 11
BEYTÜ'L-HİKME/HOUSE OF WISDOM: BİLİME AÇILAN KAPI 159

Halife Me'mun ve Beytü'l-Hikme (*Bayt al-hikma/House of Wisdom*) 162
Samarra/Samera Dönemi (836-892) ve Beytü'l-Hikmenin Gerilemeye Başlaması 167
Pâpak/Babak Khorramdin İsyanı (816-838) 168
Halife Vâsiḳ-Billâh (842-847) ve Halife Mütevekkil-Alellah (847-861) Dönemleri 168
The Encyclopedia of Islam/İslam Ansiklopedisi ve Beytü'l-Hikme 169
Modern Bilime Göre Beytü'l-Hikme 170
Eşari/Eşarilik Akımı ve Beytü'l-Hikmenin Sonu 171
Özet Olarak Beytü'l-Hikme (*Bayt al-hikma/House of Wisdom*) 171

BÖLÜM 12
DİCLE HAVZASI VE HİNTERLANDINDA BİLİMİN ALTIN ÇAĞLARI 173

Dicle Havzası ve Hinterlandında Bilimsel Altyapıdaki Gelişim 173
Bilimin Altın Çağları: Nerede ve Kimlerle? 177
Dicle Havzası ve Hinterlandında Bilimsel Faaliyetler 179
1. Kitap Çeviri-Tercüme Alanındaki Ünlü Şahsiyetler 179
Reshainalı Sergius/*Sergius of Reshaina* (Ölüm: 536) 180
Ruzbih-i Dadoyé/Ibn al-Muqaffa (724-759) 180
Huneyn b. İshak ve Oğlu İshaq bin Huneyn 181
2. İlm (Din ve Hadis) Alanındaki Ünlü Şahsiyetler 182

3. Sosyal Bilimler Alanındaki Ünlü Akademisyenler 200
4. Temel ve Tıp Bilimleri Alanındaki Ünlü Akademisyenler 208

BÖLÜM 13

DİCLE HAVZASI VE HİNTERLANDINDA BİLİMİN SOLMASI 221

Bilimin Dicle Havzası'ndaki Parlak Döneminde Avrupa'nın Durumu 221
Dicle Havzası'nda Bilimin Solması ve Avrupa'da Parlaması 224
Bilimin Zaferi ve Avrupada Kilisenin Kabuğuna Çekilmesi 228
Çağımızda Dicle Havzası ve Orta Doğu Ülkelerinde Bilimin Durumu 229

BÖLÜM 14

EKLER 233

EK 1 Dicle Havzası Hinterlandı ve Avrupa Dilleri 233
EK 2 Avesta ve İlgili Bazı Dillerin Karşılaştırılması 236
EK 3 Dicle Havzası Hinterlandı ve İrani Devletlerin Tarihteki İsimleri 237
EK 4 G. Sarton'a Göre Dicle Havzası ve Hinterlandında Bilim İnsanları 238

KAYNAKLAR 241

YARARLANILAN WEB SAYFALARI 249

KAYNAKLAR

A. Shapur Shahbazi, Gondēšāpur the city, History and medical school, Encyclopædia Iranica Vol XI, pp. 131–33, 2001.

A. V. Williams Jackson, Persia Past and Present A Book of Travel and Research, The Macmillan Company, London, 1906.

Abolfazl Alishahighalehjoughi, Bibi Zeinab Hosseini, Morteza Iravani Najafi, Rereading the Motivations Behind the Prohibition of Narrating and Recording Traditions and Their Historical Implications, Journal of Shi'a Islamic Studies, Vol. 10, Number 3, p. 313-341, 2017.

Abu Baker Sıddıque, A Critical Study of Abu Mansur Al-Thaalibi's Contribution to Arabic Literature, Thesis Doctor of Philosophy, Aligarh Muslim University, India, 1983.

Adday Şer, Madrasat Naşibin Al-Šahira - Nusaybin Akademisi Çeviren: Nesim Doru, Yaba Yayınları, İstanbul, 2006.

Adday Şer, Qalsistiqi d Bet-Mbadre/Sëcërt - Siirt Vakayinamesi, Doğu Süryani Nasturi Kilisesi Tarihi, Çeviren: Celal Kabadayı, Yaba Yayınları, İstanbul, 2010.

Ahmad Noori, The Medical Sciences in the Avesta, Iran Chamber Society, December 03, 2020, iranchamber.com.

Albert Schott, Gilgameş Destanı, Çeviren: Muzaffer Ramazanoğlu, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1993.

Albert Ten Eyck Olmstead, History of the Persian Empire, University of Chicago Press, Chicago, 1948.

Ali Muhammed Sallabi, I. Halife Hz. Ebubekir, Çeviren: Şerafettin Şenaslan, Ravza Yayınları, İstanbul, 2016.

Ali Muhammed Sallabi, II. Halife Hz. Ömer, Çeviren: Mehmet Akbaş, Ravza Yayınları, İstanbul, 2006.

Al-Nadim, The Fihrist of al-Nadim, A tenth-century Survey of Muslim Culture, Çeviren: Bayard Dodge, Vol. II, Columbia University Press, New York, 1970.

Ammar A. Ali, Nadhir A. Al-Ansari, Qusay Al-Suhail and Sven Knutsson, International Journal of River Basin Management Spatial total load rating curve for a large river, International Journal of River Basin Management, doi.org/ 10.1080/ 15715124.2019.1653305.

Andrew C. Miller, Jundi-Shapur, bimaristans, and the rise of academic medical centres, J. R. Soc. Med., 99, 615–617, 2006.

Anna Degioanni, Christophe Bonenfant, Sandrine Cabut, Silvana Condemi, living on the edge: Was demographic weakness the cause of Neanderthal demise? Live Science, 2019.

Arthur Goldschmidt, Lawrence Davidson, A Concise History of the Middle East, Westview Press, 9th ed., Philadelphia, 2010.

Arthur Goldschmidt, Lawrence Davidson, A Concise History of the Middle East, Westview Press, Philadelphia, 2010.

Augusta, Historia Augusta, Volume III, Translated by David Magie, Loeb Classical Library, Harvard University Press, Cambridge, 1998.

Aygün Attar Haşimzade, İran'ın Etnik Yapısı, Divan Yayıncılık, Ankara, 2006.

B. A. Litvinsky, Zhang Guang-da, R. Shabani Samghabadi, History of Civilizations of Central Asia, The crossroads of civilizations: A.D. 250 to 750, Vol. 3, UNESCO Publishing, Paris, 1996.

B. Lewis, CH. Pellat and J. Schacht, Assisted by J. Burton-Page, C. Dumont and V.L. Menage, The Encyclopedia of Islam, Volume 2, C-G, EJ. BRILL, Leiden, 1991.

Bahattin Gümgüm, Ferhenga Termên Fenî Kurdî Ingilizî Tirkî, İBV yayınevi, İstanbul, 2015.

Benjamin S. Arbuckle, Max D. Price, Hitomi Hongo, Banu Oksüz, Documenting the initial appearance of domestic cattle in the Eastern Fertile Crescent (northern Iraq and western Iran), Journal of Archaeological Science, Vol 72 P. 1-9, 2016.

Bernard Lewis, Alamut Kalesi, Çevirmen: Müberra Güney, Melisa Matbaası, İstanbul, 2012.

Berossus, The Babyloniaca of Berossus, By Stanley Mayer Burstein, Vol. 1. Fascicle 5, Undena publication, Malibu, 1978.

C. E. Bosworth, E. Van Donzel, W.P. Heinrichs and G. Lecomte, The Encyclopedia of Islam, Vol 9, E. J. BRILL Ltd Publishers and printers, Leiden, 1997.

C.E. Bosworth, E. Van Donzel, B. Lewis, and C.H. Pellat, Assisted by F.TH Dijkema and MME S. Nurit, The Encyclopedia of Islam, Volume V, KHE-MAH, EJ. BRILL, Leiden, 1986.

C.E. Bosworth, E. Van Donzel, W.P. Heinrichs, and G. Lecomte, Assisted by PJ. Bearman and MME S. Nurit, The Encyclopedia of Islam, Volume 1, A-B, EJ. BRILL, Leiden, 1986.

Cengiz Özakıncı, İslam'da Bilimin Yükselişi ve Çöküşü, 827-1107, Mutezile Devrimi'nden Gazali Karşı Devrimi'ne, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2004.

Clement August de Bode, Travels in Luristan and Arabistan, J. Madden and Co., London, 1845.

Cyril Elgood, Jundi Shapur-A Sassanian University, History of Medicine 1., Proceedings of the Royal Society of Medicine, Vol. XXXII, pp 1033-1036, 1938.

Cyril Elgood, Medical History of Persia and the Eastern Caliphate, Cambridge, 1951.

D. Gutas, Avicenna, Encyclopædia Iranica, Cilt: III/1, pp. 67-70, 2011.

D. Neil MacKenzie, Bundahišn, Encyclopedia Iranica, Vol. IV, Fasc. 5, pp. 547-551, 1989.

Dimitri Gutas, Greek Thought, Arabic Culture, Routledge Taylor and Francis Group, London, 2002.

Douglas Gurthrie, A History of Medicine, Thomas Nelson and Sons Ltd., Edinburg, 1945.

E. R. Hayes, Madrašto d Urhoy - Urfa Akademisi Çeviren: Yaşar Günenç, Yaba Yayınları, İstanbul, 2005.

E.H. Palmer, A Concise Dictionary of The Persian Language, Trübner and Co., 1876, London.

Edward G. Browne, M.A., M.R.A.S., Some Account of the Arabic Work entitled "Nihayatu'l-irab fi akhbari'l-Furs wa'l-Arab, Particularly of that part which treats of the Persian Kings, The Journal of Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland for 1900, Published by the Society, London 1900.

Edward Granville Browne, A year amongst the Persians (1887-1888), Cambridge University Press, London, 1893.

Ehsan Masood, Science and Islam A History, Accompanies the Major BBC television Series, Icon Books Ltd, London, 2009.

Ehsan Yarshater, W.B. Fisher, The Cambridge History of Iran, vol. 3, cilt 2., Cambridge University Press, New York, 1983.

Ekrem Memiş, Eski İran Tarihi, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2018.

Emma Marriott, Bir Nefeste Dünya Tarihi, Maya Kitap, İstanbul, 2016.

Ernest Renan, İsa'nın Hayatı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, Çeviren: Ziya İhsan, İstanbul, 1992.

Erol Sever, Çoktanrıcılık Hıristiyanlık ve Kâbe İslamın Kaynakları 1, Kaynak yayınları, İstanbul, 1995.

Fergus Millar, The Roman Near East 31 BC-AD 337, Harvard University Press, London, 2001.

G. Ḥ. Yūsofī, Abu Moslem Korasani, Encyclopedia Iranica, Vol. I, Fasc. 4., pp. 341–344, 1983.

George Rawlinson, The Seven Great Monarchies, The History, Geography, and Antiquities of Chaldea, Assyria, Babylon, Media, Persia, Partha, and Sasanian, or New Persian Empire, Vol. 6, Tredition Classics, Hamburg, 2011.

George Saliba, Islamic Science and the Making of the European Renaissance, The MIT Press, London, 2007.

George Sarton, Introduction to the History of Science, Volume I, From Homer to Omar Hayyam, Robert E. Krieger Publishing Company, New York, 1975.

Gotthard Strohmaier, Arabic Medicine: Continuation of Greek Tradition and Innovation, European Review, Vol. 20 (4), , pp 543-551, 2012.

Gregory Abul Farac(Bar Hebraeus), Abul Farac Tarihi, English: Ernest A. Wallis Budge, Türkçe: Ömer Rıza Doğrul, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Cilt: I, Ankara, 1945.

Hakkı Dursun Yıldız, Ebu Müslim-i Horasani, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt: 10, s. 197-199, İstanbul, 1994.

Heinz Herbert Schöffler, Gundi-Şapur Akademisi, Çeviren Sedat Umran, Vedii İlmen, Yaba Yayınları, İstanbul, 2008.

Henry Corbin, History of Islamic Philosophy, Kegan Paul International in association with Islamic Publications Ltd., London, 1993.

Herodotus, The History of Herodotus, Trans. G.C. Macaulay, Mac Millan, London, 1890.

Hildegard Lewy, On Some Old Assyrian Cereal Names, Journal of the American Oriental Society, Vol. 76, No. 4, pp. 201-204, 1956.

Hüseyin Yayman, Türkiye'nin Kürt Sorunu Hafızası, SETA Rapor, Sayfa: 76-82, 2011.

Irach J. S. Taraporewala, Gathas of Zarathustra, B. J.Kalianwala, Sunny View, 2016, 25 Malcolm Baug, Jogeshwari W. Mumbai; b) Irach J. S. Taraporewala, Zerdüşt Dini(The religion of Zarathushtra), Çeviren: Nice Damar, Avesta Basın Yayın, İstanbul, 2002.

Isaac Asimov, A short History of Chemistry, Anchor Books, New York, 1965.

İbnü'l-Esir, İslam Tarihi (El Kamil Fi't Tarih), Cilt 2, Çeviren: M. Beşir Eryarsoy, Bahar Yayınları, İstanbul, 1991.

İmam-ı Gazali, Âlemlerin Sırrı, Hisar yayınevi, İstanbul, 2012.

İrfan Abdülhamid Fettah, Eşari, Ebül Hasan, TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt: 11, sayfa: 444-447, İstanbul, 1995.

İsmail Yiğit, Mevali-Arap olmayan Müslüman halklar için kullanılan bir terim, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 29, Sayfa: 424-426, İstanbul, 1994.

Jaakko Hämeen-Anttila, Khwadāynāmag -The Middle Persian Book of Kings, Studies in Persian Cultural History, Vol. 14, Brill, Leiden-Boston, 2018.

Jamil Ragep, When did Islamic science die (and who cares)?, BSHS The British Society for The History of Science, Viewpoint, No: 85, 2008.

Jeffrey Szuchman, Bit Zamani and Assyria, Syria Archeologie, Art et Histoire, doi.org/ 10. 4000/ syria.511, 2009.

Jim Al-Khalili, The House of Wisdom: The Penguin Press, London, 2012.

João Alcindo Martins e Silva, The Influence of Gondeshapur Medicine during the Sassanid Dynasty and the Early Islamic Period, Arch Iran Med., 22(9):531-540, 2019.

John A. Halloran, Sumerian Lexicon Version 3.0, sumerian.org.

John Clark Ridpath, Being Career of The Human Race From The Beginnings of Civilization to The Present Time, The Jones Brothers Publishing Company, Newyork, 1894.

John Gill, Andalucia: A Cultural History, Oxford University Press, Oxford, 2008.

Jonathan Lyons, The House of Wisdom, Bloomsbury Press, New York, 2009.

Josef Wiesehöfer, Ancient Persia From 550 BC to 650 AD, Translated by Azizeh Azodi, I.B. TAURIS Publishers, London, 2001.

Josef Wiesehöfer, Ancient Persia From 550 BC to 650 AD, Translated by Azizeh Azodi, I.B. Tauris Publishers, London, 1996.

Joseph H. Peterson, Dictionary of Most Common Avesta Words, 1995.

Joseph van Ess, Jahm b. Safvan, Encyclopædia Iranica, XIV/4, pp. 389-390, 2012.

Kazım Çeçen, Atilla Bir, Beni Musa, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt:5, s. 450-451, İstanbul, 1992.

Kemalettin Köroğlu, Eski Mezopotamya Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.

Kessler, E. H.; Wong-Mingji, D.J., eds. Cultural Mythology and Global Leadership, Afsaneh Nahavandi, Cultural mythology and global leadership in Iran, Edward Elgar Publishing, ISBN: 9781847204035, 2009.

Ksenophon/Xenophon, Anabasis-Onbinlerin Dönüşü, Çev. Oğuz Yarlıgaş, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2011.

Linda S. Braidwood, Robert J. Braidwood, Bruce Howe, Charles A. Reed, Prehistoric Archeology Along the Zagros Flanks, Oriental Institute Publications 105, Chicago, 1983.

Lucien X. Polastron, Books On Fire: The Destruction of Libraries Throughout History, Translated by Jon E. Graham, Inner Traditions, Rochester, Vermont, 2007.

M. Faruk Toprak, Klasik Arap Şiirinde Ehl-i Beyt ve Şia, Gece Kitaplığı, Ankara, 2020.

M. Th. Houtsma, T. W. Arnold, R. Basset, and R. Hartmann, The Encyclopedia of Islam, Vol 1, E. J. BRILL Ltd Publishers and printers, Leiden, 1913.

M. Yaşar Kandemir, Müslim b. Haccac, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt:32, s. 93-94, İstanbul, 2006.

M.TH. Houtsma, A.J. Wensinck, T.W. Arnold, W. Heffening and E. Levi-Provençal, The Encyclopedia of Islam, Vol 2, E-K, E. J. BRILL Ltd Publishers and printers, Leiden, 1927.

Mahmut Kaya, Beytül Hikme, TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt: 6, sayfa: 88-90, İstanbul, 1992.

Mahmut Kaya, Kindi, Yakup B. İshak, TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt: 26, sayfa: 58-59, Ankara, 2002.

Mar Yeşua, Vakaayi'name, Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği Neşriyatı No. 8, Şehir Matbaası, İstanbul, 1958.

Marek Jan Olbrycht, Dynastic Connections in the Arsacid Empire and the Origins of the House of Sāsān, The Partian and Early Sasanian Empires: Adaptation and Expansion, Proceedings of a Conf. Held in Vieana, 14-16 June, Vieana, 2012.

Maria Brosius, The Persians, Routledge Taylor&Francis Group, London, 2006.

Matthew P. Canepa, The Two Eyes of the Earth, University of California Press, California, 2009.

Mehmet Mahfuz Söylemez, Bilimin Yitik Şehri Cündişâpûr, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2017.

Mehrddad R. İzady, Bir El Kitabı Kürtler, Çeviren: Cemal Atila, Doz Yayıncılık, 2007, İstanbul.

Michael Morony, "Bet Garmê," Encyclopædia Iranica, IV/2, p. 187, 1989.

Michael P. Zirinsky, Imperial Power and Dictatorship: Britain and The Rise of Reza Shah, 1921-1926, Int. 1. Middle East Stud. 24, 639-663, 1992.

Michael Richard Jackson Bonner, An historiographical study of Abū Ḥanīfa Aḥmad ibn Dāwūd ibn Wanand al-Dīnawarī's Kitāb al-Aḵbār al-Ṭiwāl (especially of that part dealing with the Sasanian kings), Oxford University, Oxford, 2014.

Michael W. Dols, The Origins of the Islamic Hospital: Myth and Reality, Bulletin of the History of Medicine, Vol. 61, No. 3, pp. 367-390, 1987.

Michael Witzel, Central Asian Roots and Acculturation in South Asia: Linguistic and Archaeological Evidence from Western Central Asia, the Hindukush and Northwestern South Asia for Early Indo-Aryan Language and Religion. In: T. Osada (ed.) Linguistics, Archaeology and the Human Past. Kyoto: Indus Project, Research Institute for Humanity and Nature, 87-211, Delhi, 2004.

Miguel Civil, Ignace J. Gelb, A. Leo Oppenheim, Erica Reiner, The Assyrian Dictionnary, Oriental Institute, Chicago, 1971.

Mohammad Reza Masjedi, Academy of Gondi-Shapur, Historical Pie Tanaffos Journal, Vol. 10, 2011.

Mohammadali M. Shoja1, R. Shane Tubbs, The History of anatomy in Persia (Review), J. Anat., 210, pp 359-378, 2007.

Mohammad-Hossein Azizi, Gondishapur School of Medicine: The Most Important Medical Center in Antiquity, Arch Iranian Med., 11(1):116 – 119, 2008.

Moses Khorenats'i History of the Armenians, Trans. Robert W. Thomson, Harvard University Press, Massachusetts, 1978.

Mşiha Zha, Ktaba d Qalsistiqi dam Mšiha Zxa-Erbil Vakayinamesi, Çeviren: Erol Sever, Yaba Yayınları, İstanbul, 2002.

Muazzez İlmiye Çığ, Kur'an, İncil ve Tevrat'ın Sümer'deki Kökeni, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2010.

Muazzez İlmiye Çığ, Uygarlığın Kökeni Sümerler-1, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2016.

Mustafa Demirci, Beytü'l-Hikme, İnsan Yayınları, İstanbul, 1996.

Mustafa Uzunpostalcı, Ebu Hanife, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 10, Sayfa: 143-145, İstanbul, 1994.

Mücahit Özden Hun, Ziryab - Endülüs Güneşi, Alter Yayıncılık, Ankara, 2020.

Nabia Abbott, Jundī Shāhpūr: A Preliminary Historical Sketch, Ars Orientalis, Vol. 7, 71-73, Published by: Freer Gallery of Art, The Smithsonian Institution and Department of theHistory of Art, University of Michigan, 1968.

Nikolaus Leo Overtoom, Reign of Arrows: The Rise of the Parthian Empire in the Hellenistic Middle East, Oxford University Press, New York, 2020.

Oliver Leaman and Contributors, The Biographical Encyclopedia of Islamic Philosophy, Bloomsbury Academic Publishing, London, 2015.

P. Brain, Galen on the Ideal of the Physician, SA Medical Journal, 52, 936-938, 1977.

Parvaneh Pourshariati, Decline and Fall of the Sasanian Empire, I.B.Tauris & Co Ltd, London, New York, 2008.

Parvaneh Pourshariati, The Akhbar al Tiwal of Abu Hanifa Dinawari; A shu'ubi Treatise on Late Antique Iran, Sources for the history of Sasanian and Post-Sasanian Iran, Bures-Sur-Yvette; Groupe Poue L'Edute, XIX, Ohio State University, Columbus, 2010.

Patrick E. McGovern, D.L. Glusker, L.J. Exner, Mary M. Voigt, Neolithic resinated wine, Nature, 381, 480-481, 1996.

Pervez Hoodbhoy, İslam ve Bilim, Çeviren: Eser Birey, Cep Kitapları Yayınevi, İstanbul, 1992.

Pliny The Elder, The Natural History, John Bostock, M.D., F.R.S. H.T. Riley, Esq., B.A. Taylor and Francis, Red Lion Court, Fleet Street, London, 1855.

Plutarch, Parallel Lives of Noble Grecians and Romans, http://www.microbookstudio.com

Polybius, The Histories of Polybius, Evelyn S. Shuckburgh, M.A. London, MacMillan and Co., New York, 1889.

R.H. Michel, R.E. Mcgovern, V.R. Badler, Chemical Evidence for ancient beer, Nature, 360, 6399, p. 24-24, 1992.

Ralph S. Solecki, Prehistory in Shanidar Valley Northern Iraq, Science, Vol. 139, 3551, P. 179-192, 1963.

Richard Nelson Frye, The Heritage of Persia, Weidenfeld and Nicolson Pub, London, 1962.

Richard Nelson Frye, The History of Ancient Iran, C.H. Becksche Verlagsbuchhandlung, Munchen, 1983.

Robert Gleave, Ja'far Al-Sadeq Life, Encyclopaedia Iranica, XIV/4, pp. 349-351, 2012.

Robert J. Ruben, Otology at the Academy of Gondishapur 200–600 CE, Otology & Neurotology, Vol. 38, P.1540-1545, 2017.

Robert Mantran, İslamın Yayılışı Tarihi (VII-XI Yüzyıllar), Çeviren: İsmet Kayaoğlu, Ankara Üniversitesi basımevi, Ankara, 1981.

Robert McC. Adams, Donald P. Hansen, Archaeological Reconnaissance and Soundings in Jundī Shāhpūr, Ars Orientalis, Vol. 7, pp. 53-70, 1968.

Roberto Margotta, The Hamlyn History of Medicine, The Hamlyn Publishing Group, Hong Kong, 1996.

Rodney Collomb, The Rise and Fall of The Arap Empire, Spellmount Lim., Gloucestershire, 2006.

Roy Porter, The Greatest Benefit To Mankind A Medical History of Humanity, W.W. Norton and Company, New York, 1997.

S. Hossein Nasr and Mehdi Aminrazavi, An Anthology of Philosophy in Persia From Zoroaster to Umar Khayyām, Vol. 1, I.B.Tauris Publishers, London, 2008.

Salaahud Deen ibn Alee ibn Abdul Maujood, The Biography of Imam Bukhaaree, Çeviren: Faisal Shafeeq, Darussalam Global Leader in Islamic Books, Riyadh, 2005.

Salah Saadallah, Saladin's English-Kurdish Dictionary/Fehenga Ingilizi-Kurdi ya Selahedin, Avesta Publishers 77, İstanbul, 2000.

Samuel Noah Kramer, Tarih Sümer'de Başlar, Yazılı Tarihteki Otuzdokuz İlk, Kabalcı Yayınevi, Çev. Hamide Koyukan, İstanbul, 2016.

Sevan Nişanyan, Sözlerin Soyağacı, Everest Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2009.

Sir William Muir, The Life of Mahomet, Volume 4, Smith, Elder and Co., London, 1861.

Strabo, The Geography of Strabo, Vol. 3, H.C. Hamilton, W. Falconer, Henry G. Bohn, London, 2014.

Sunita Dwivedi, Ancient Merv- the Queen of the World and its link with India, Dialogue (A quarterly journal of Astha Bharati), Vol. 13, No. 1, 2011.

Tabari, The History of al-Tabari, Incipient Decline The Caliphates of Al-Wathiq, Al- Mutawakkil and Al-Muntasir (841 -863), Translated by Joel L. Kraemer, Vol. 34, State University of New York Press, New York, 1989.

Tabari, The History of al-Tabari, Storm and Stress along the Northern Frontiers of the Abbasid Caliphate The Caliphate of Al Mutasım (833-842), Translated by C.E. Bosworth, Vol. 33, State University of New York Press, New York, 1991.

Tabari, The History of al-Tabari, The Abbasid Authority Affirmed, Translated by Jane Dammen McAuliffe, Vol. 28, State University of New York Press, New York, 1995.

Tabari, The History of al-Tabari, The Abbasid Revolution, Translated by John Alden Williams, Vol. 27, State University of New York Press, New York, 1985.

Tabari, The History of al-Tabari, The Challenge to the Empires, Translated by Khalid Yahya Blankinship, Vol. 11, State University of New York Press, New York, 1993.; b) Tabari, The History of al-Tabari, The Battle of al-Qadisiyyah and the Conquest of Syria and Palestine, Çeviren: Yohanan Friedmann, Vol. 12, State University of New York Press, New York, 1992.

Tabari, The History of al-Tabari, The Conquest of Iran, Translated by G. Rex Smith, Vol. 14, The University of Manchester, State University of New York Press, New York, 1994.

Tabari, The History of al-Tabari, The Conquest of Iraq, Southwestern Persia, and Egypt, Translated by Gautier, Vol. 13, State University of New York Press, New York, 1989.

Tabari, The History of al-Tabari, The Last Years of the Prophet, Volume 9, Çeviren: Ismail K. Poonawala, State University of New York Press, New York, 1985; b) Tabari, The History of al-Tabari, The Conquest of Arabia, Volume 10, Çeviren: Fred M. Donner, The University of Chicago, State University of New York Press, New York, 1993.

Tabari, The History of al-Tabari, The Marwanid Restoration, Translated by Everett K. Rowson, Vol. 22, State University of New York Press, New York, 1989.

Tabari, The History of al-Tabari, The Reunification of the `Abbasid Caliphate The Caliphate of Al-Ma'mun (813-833), Translated by C.E. Bosworth, Vol. 32, State University of New York Press, New York, 1987.

Tabari, The History of Al-Tabari, Vol. IV, Editor: Said Amir Arjomand, Translated: Moshe Perlmann, Series in Near Eastern Studies, State University of New York Press, New York, 1987.

Tabari, The History of al-Tabari, Volume V, The Sasanids, the Byzantines, the Lakhmids, and Yemen, Translated by C. E. Bosworth, SUNY Series in Near Eastern Studies, Said Amin Ariomand, Edkor, State University of New York Press, New York, 1999.

Theodor Nöldeke, Sketches From Eastern History, Translated: John Sutherland , M.A., Adam and Charles Black, London and Edinburg, 1892.

Thorkild Jacobsen, The Harps that Once... Sumerian Poetry in Translation, Yale University Press, New Haven, 1987.

Timothy Matney, John MacGinnis, Dirk Wicke, Kemalettin Köroğlu, Ziyaret Tepe, Tekfen Yayınları, İstanbul, 2017.

Touraj A. Nayernouri, A Brief History of Ancient Iranian Medicine, Arch Iran Med., 18(8), 549 - 551, 2015.

Touraj A. Nayernouri, Gondeshapur Revisited; What Historical Evidence?, Archives of Iranian Medicine, 20(4), April 2017.

Touraj A. Nayernouri, Iranian Medical Histories and other Essays, Tehran, 2017.

Tuomo Suntola, The Short History of Science, Physics Foundations Society The Finnish Society For Natural Philosophy, e-book, 2018.

Veli Ulutürk, Binbir Gece, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 6, Sayfa: 180-181, İstanbul, 1992.

W.H. McMenemey, International Congress of Medicine 1867 and Some of the Personalities Involved, The British Medical Journal, Vol. 3, No. 5563, pp. 487-489, 1967.

Wadie Jwaideh, The Kurdish Nationalist Movement: Its Origins and Development, Çeviren İsmail Çekem ve Alper Duman, Syracuse University Press, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.

Washington Irving, Mohammed, Wordsworth Classics of World, London, 2007.

William Muir, The Caliphate Its Rise, Decline and Fall From Original Sources, Revised Edition by T.H. Weir, Edinburg, 1924.

Wolfgang Günter Lerch, Bağdat"ta Ölüm-Hallac-ı Mansur, Çevirmen: Atilla Dirim, Yurt Kitap Yayın, İstanbul, 2000.

Xenophon/Ksenophon, Cyropaedia The Education of Cyrus, Editor: F. M. Stawell, Translator: Henry Graham Dakyns, EBook, 2011.

Yuval Noah Harari, Hayvanlardan Tanrılara Sapiens, Kolektif Kitap Bilişim, İstanbul, 2012.

Yüksel Kanar, Abbasi Devrimi, Bağdat ve Beytü'l Hikme, Mahya Yayınları, 2017, İstanbul.

Zakaria Virk, Muslim Contributions to Sciences, Safir Rammah Apnaorg.com-USA, 2017.

Zeki Tez, Ortaçağ İslam Dünyasında Bilim ve Teknik, Dicle Üniversitesi Basımevi, Diyarbakır, 1991.

Zosimus, Nova Historia/New History, Green and Chaplin, Book 1, London, 1814.

YARARLANILAN WEB SAYFALARI[1]

Resim 1 https://en.wikipedia.org/ wiki/ Shanidar Cave#/media/File:3.

Resim 2 (https://www.louvre.fr/en/explore/the-palace/the-palace-of-sargon-ii)

Resim 3 (https://t24.com.tr/haber/diyarbakirin-kalbi-ortaya-cikariliyor)

Resim 5 (https://en.wikipedia.org/wiki/Artabanus_IV_of_Parthia)

(https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Silver_coin_of_Ardashir_I.jpg)

Resim 6 (https://arkeofili.com/)

Resim 7 https://arkeokultur.com/

Resim 8 (https://en.wikipedia.org/wiki/Colossal_Statue_of_Shapur_I)

Harita 2 a) Wikipedia Author Bjoertvedt, https://tr.wikipedia.org/ wiki / Fertile Crescent 7500 BC DAN.PNG; b) https://www.bilgipedia.com.tr/halaf-kulturu

Harita 4 (https://en.wikipedia.org/wiki/Beth_Garmai)

Harita 6 (https://www.worldhistory.org/image/1352/map-of-sumer/)

Harita 7 (https://tr.wikipedia.org/wiki/Akad_imparatorluğu)

Harita 10 (https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Map_of_Assyria.png)

Harita 11 (https://www.worldhistory.org/image/76/the-oriental-empires/)

Harita 12 (https://www.facebook.com/558472087546151/photos/a.675041965889162/)

Harita 14 (https://tr.wikipedia.org/wiki/Part_imparatorluğu)

Harita 15 https://www.cais-soas.com/CAIS/History/Sasanian/sasanid.htm

Harita 16 (https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Maps_of_Iran

Harita 18 http://www.allempires.com/allempires.com

Harita 19 https://en.wikipedia.org/wiki/Ctesiphon

Harita 20 https://tr.wikipediam.org/wiki

Şekil 2 (https://arkeofili.com/ sumerlerin-dunyayi-degistiren-9-icadi)

1 Internet ortamındaki çeşitli kaynaklar: https://tr.wikipedia.org/ wiki, https://www.bilgipedia.com.tr, https://www.louvre.fr, https://t24.com.tr, https://arkeofili.com/, https://www.worldhistory. org, https://www.cais-soas.com, https://www.facebook.com/558472087546151/photos/, https://arkeokultur.com, https://commons.wikimedia.org/wiki, http://www.allempires.com.

Beceri Temelli Din Öğretimi

Dr. Sümeyra Arıcan

nobel
40.yıl

Beceri Temelli Din Öğretimi

Dr. Sümeyra Arıcan

Yayın No: 5669
Eğitim: 1159
ISBN: 978-625-371-431-4
E-ISBN: 978-625-371-452-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Arıcan, Sümeyra.
Beceri Temelli Din Öğretimi / Sümeyra Arıcan
1. Basım, XII + 340 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-371-431-4
E-ISBN: 978-625-371-452-9
1. Beceri 2. Düşünme 3. Din Öğretimi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

TAKDİM ..... **v**

GİRİŞ **1**

1. Bölüm
21. YÜZYIL BECERİLERİNİN GELİŞİMİ **3**

1.1. 21. Yüzyıl Becerilerinin Tarihsel Gelişimi 5
1.1.1. 21. Yüzyıl Becerilerini Şekillendiren Tarihî Süreç 5
1.1.2. 21. Yüzyıl Becerilerini Şekillendiren Felsefi Süreç 10
1.1.3. 21. Yüzyıl Becerilerini Şekillendiren Sosyolojik Süreç 15
1.1.4. 21. Yüzyıl Becerilerini Şekillendiren Psikolojik Süreç 18
1.1.5. 21. Yüzyıl Becerilerini Şekillendiren Pedagojik Süreç 20
1.1.6. 21. Yüzyıl Becerilerini Şekillendiren Teknolojik Süreç 25
1.1.7. 21. Yüzyıl Becerilerini Şekillendiren Ekonomik Süreç 29
1.1.8. 21. Yüzyıl Becerilerini Şekillendiren Kültürel ve Politik Süreç 32
1.2. 21. Yüzyıl Becerilerinin Kavramsal Gelişimi 35
1.2.1. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (Organisation for Economic Cooperation and Development- OECD) 35
1.2.2. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization- UNESCO) 38
1.2.3. UNICEF (United Nations Children's Fund) 40
1.2.4. Avrupa Komisyonu (European Commission) 40
1.2.5. Avrupa Konseyi (Council of Europe) 41
1.2.6. Dünya Ekonomi Forumu (World Economic Forum-WEF) 42
1.2.7. Dünya Bankası (World Bank) 44
1.2.8. Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) 45
1.2.9. Partnership for 21st Century Skills (P21) Çerçevesi 46
1.2.10. ISTE (International Society for Technology in Education) Standartları 51
1.2.11. Assessment and Teaching of 21st Century Skills (ATC21S) 54
1.2.12. Harvard Graduate School of Education Project Zero 55

1.2.13. International Baccalaureate (IB) Learner Profile 56
1.2.14. National Research Council 56
1.2.15. The North Central Regional Educational Laboratory NCREL 57
1.2.16. American Association of Colleges and Universities (AACU) 59
1.2.17. Uluslararası Eğitimde Başarı Değerlendirme Derneği (IEA) 60
1.3. Türkiye'de Beceri Temelli Eğitime Geçiş Süreci 61
1.4. Eğitimde Güncel Öğrenme ve Öğretme Yaklaşımları 66
1.4.1. Yapılandırmacılık 67
1.4.2. Sosyal Öğrenme 70
1.4.3. Keşfetme Yoluyla Öğrenme 71
1.4.4. Aktif Öğrenme 71
1.4.5. İş Birliğine Dayalı Öğrenme 72
1.4.6. Probleme Dayalı Öğrenme 74
1.4.7. Sorgulamaya Dayalı Öğrenme 75
1.4.8. Proje Tabanlı Öğrenme 76
1.4.9. Çoklu Zekâ Kuramı Tabanlı Öğrenme 77
1.4.10. Deneyimsel Öğrenme 79
1.4.11. Yansıtıcı Öğrenme 81
1.4.12. Otantik/Özgün Öğrenme 83
1.4.13. Durumlu Öğrenme 85
1.4.14. Bağlaşık Öğrenme 87
1.4.15. Harmanlanmış /Hibrit /Karma Öğrenme 88
1.4.16. Ters Yüz Öğrenme 89
1.4.17. Oyun Tabanlı Öğrenme 91
1.4.18. Oyunlaştırma 92
1.4.19. Bütünsel (Holistik) Öğrenme 93
1.4.20. Metabilişsel Öğrenme 95
1.4.21. Dönüşümsel Öğrenme 96
1.4.22. Öz Yönelimli Öğrenme 98
1.4.23. Beyin Temelli Öğrenme 100
1.4.24. Kuantum Öğrenme 101
1.4.25. Argümantasyona Dayalı Öğretim 102
1.4.26. Sosyal ve Duygusal Öğrenme 103
1.4.27. Yaşam Boyu Öğrenme 104
1.4.28. Kişiselleştirilmiş Öğrenme 106

1.4.29. Farklılaştırılmış Öğretim 107
1.5. 21. Yüzyıl Becerileri ve Din Eğitimi..... 108

2. Bölüm
DÜŞÜNME VE OKURYAZARLIK BECERİLERİ..... 113
2.1. Eleştirel Düşünme..... 115
2.2. Problem Çözme 128
2.3. Yaratıcı Düşünme..... 134
2.4. Yansıtıcı Düşünme 139
2.5. Üstbilişsel Düşünme 143
2.6. Okuryazarlık Becerileri..... 146
2.6.1. Bilgi Okuryazarlığı 147
2.6.2. Dijital Okuryazarlık..... 149
2.6.3. Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) Okuryazarlığı..... 151
2.6.4. Medya Okuryazarlığı..... 153
2.6.5. Din Okuryazarlığı..... 157
2.6.6. Ahlak Okuryazarlığı..... 160

3. Bölüm
DİN ÖĞRETİMİNDE DÜŞÜNME BECERİLERİ 163
3.1. Din Öğretiminde Düşünme Becerilerinin Önemi..... 165
3.1.1. Eleştirel Düşünmenin Geliştirilmesi..... 172
3.1.2. Soru Sormanın Öğretilmesi..... 177
3.1.3. Dinî Değerlerin İçselleştirilmesi 182
3.1.4. Ahlaki Değerlendirme Yapabilme 183
3.1.5. Problem Çözme Yeteneğinin Geliştirilmesi..... 185
3.1.6. Özgün Fikirler Geliştirme 188
3.1.7. Çok Kültürlülüğe ve Kültürler Arası Eğitime Katkı..... 189
3.2. Örnek Bir Model: Kavramsal Netlik Modeli (Prof. Dr. Mualla Selçuk) 192
3.3. Din Öğretiminde Düşünme Becerilerini Geliştiren Öğretmen 195
3.3.1. Eleştirel Düşünmeyi Teşvik Eden Bir Rehber 199
3.3.2. Öğrenci Merkezli Bir Yaklaşım Benimsemek..... 201
3.3.3. Sınıf İçinde Soru Sormayı Teşvik Eden Bir Atmosfer Oluşturmak 203
3.3.4. Düşünme Becerilerini Destekleyen Yapıcı Geri Bildirim 205
3.3.5. Düşünme Becerilerini Geliştiren Bir Model Olmak..... 206
3.4. Din Öğretiminde Düşünme Becerilerini Geliştiren Yöntemler..... 208

3.4.1. Problem Çözme ve Analiz Yöntemleri 209
3.4.1.1. Problem Çözme 209
3.4.1.2. Örnek Olay İncelemesi 211
3.4.1.3. Dinî Metin Analiz Çalışmaları 216
3.4.1.4. Ahlaki İkilem 217
3.4.2. Tartışma ve Diyalog Yöntemleri 218
3.4.2.1. Tartışma Yöntemi 218
3.4.2.2. Münazara 219
3.4.2.3. Sokratik Yöntem 220
3.4.2.4. Sokrat Semineri 223
3.4.2.5. Akademik Çelişki 225
3.4.2.6. TGA (Tartışma, Gözden Geçirme, Anlatım) 226
3.4.2.7. Görüş Geliştirme 226
3.4.2.8. Argümantasyon (Dayanaklandırma) Tekniği 228
3.4.3. Yaratıcı Düşünme Yöntemleri 230
3.4.3.1. Analojik Düşünme 230
3.4.3.2. Altı Şapkalı Düşünme ve Altı Ayakkabı Uygulama 233
3.4.3.3. Beyin Fırtınası ve Ters Beyin Fırtınası 236
3.4.3.4. Zihin Haritalama 240
3.4.3.5. Yaratıcı Drama 241
3.4.3.6. SCAMPER Tekniği 243
3.4.4. Kavram Odaklı Yöntemler 245
3.4.4.1. Kavram Haritaları 245
3.4.4.2. V (VEE) Diyagramı 247
3.4.4.3. Kavramsal Karikatür 248
3.4.4.4. Metafor Oluşturma 249
3.4.4.5. 3N Tekniği (Ne Biliyoruz? Ne Bilmek İstiyoruz? Ne Öğrendik?) 250
3.4.5. Yansıtıcı Düşünme Yöntemleri 251
3.4.5.1. Swot Analizi 251
3.4.5.2. Yansıtıcı Diyaloglar 252
3.4.5.3. Düşünme Günlükleri 253
3.4.6. Alternatif Yöntemler 253
3.4.6.1. Entelektüel Normlar Etkinliği 253
3.4.6.2. Çocuklar İçin Felsefe (P4C) Yöntemi 256
3.4.6.3. Eleştirel Medya Okuryazarlığı 257

3.4.6.4. Hikâye Anlatımı 259
3.4.6.5. Proje Çalışmaları 261
3.5. Din Öğretiminde Teknopedagojik Öğrenme (Teknoloji ile Düşünme Becerilerini Geliştirme) 264
3.6. Din Öğretiminde Düşünme Becerilerini Geliştiren Yenilikçi Öğrenme Ortamı 270
3.6.1. Öğrenci Merkezli ve Aktif Öğrenme Ortamları 270
3.6.2. Teknoloji Destekli Öğrenme Ortamları 272
3.6.3. Yaratıcı ve Eleştirel Düşünmeyi Teşvik Eden Öğrenme Alanları 273
3.6.4. İş Birlikçi Öğrenme Ortamları 275
3.6.5. Farklılaştırılmış Öğrenme Ortamları 276
3.6.6. Sınıf Dışı Öğrenme Ortamları 277
3.7. Din Öğretiminde Düşünme Becerilerini Ölçme ve Değerlendirme 279
3.7.1. Portfolyo/Öğrenci Ürün Dosyası/Ürün Seçki Dosyası 285
3.7.2. Performans Görevi 287
3.7.3. Gözlem Formu 288
3.7.4. Rubrikler 288
3.7.5. Kontrol Listesi 290
3.7.6. Eleştirel Düşünme Becerisinin Ölçülmesi 290
3.7.7. Yaratıcı Düşünme Becerisinin Ölçülmesi 293
3.7.8. Problem Çözme Becerisinin Ölçülmesi 297
3.7.9. Ahlaki Değerlendirme Becerisinin Ölçülmesi 300
3.7.10. Teknolojik Araçlarla Ölçme Değerlendirme 303
3.7.11. Öz Değerlendirme ve Akran Değerlendirme 304

SONUÇ 307

KAYNAKÇA 311

DİZİN 337

YAZAR HAKKINDA 339

KAYNAKÇA

About IEA. (2024). IEA.nl. https://www.iea.nl/

About Project Zero. (2024). Project Zero. https://pz.harvard.edu/who-we-are/about

Açıkgöz, K. Ü. (1998). *Etkili Öğrenme ve Öğretme* (2. bs).

Açıkgöz, K. Ü. (2002). *Aktif Öğrenme* (1. bs). Eğitim Dünyası Yayınları.

Akpınar, B. (2010). Transformatif Öğrenme Kuramı: Dönüşerek ve Değişerek Öğrenme. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *10*(2), 185-198.

Aktaş, C. (2007). Enformasyon Toplumu Bağlamında Türkiye. *Selçuk İletişim*, *4*(4), 181-193.

Akto, A. (2019). Eleştirel Düşüncenin İnşasında Temel Bir Dinamik Olarak Kuran. İçinde M. Aytepe & T. Karasu (Ed.), *İslâm Düşüncesinde Eleştiri Kültürü ve Tahammül Ahlâkı* (ss. 579-601). Ensar Neşriyat. https://isamveri.org/pdfdrg/D290957/2019/2019_AKTOA.pdf.

Akyürek, S. (2022). *Din Öğretimi Model-Strateji-Yöntem ve Teknikler* (11. bs). Nobel Akademik Yayıncılık.

Altaş, N. (2005). Çokkültürlü Din Eğitimi Modeli Geliştirmede İşlem Basamakları İçin Bir Deneme. İçinde R. Yılmaz (Ed.), *Kültürel Çeşitlilik ve Din* (ss. 243-276). Sinemis Yayınları.

Altaş, N. (2012). Küreselleşme, Çokkültürcülük ve Din Eğitimi. İçinde M. Köylü (Ed.), *Din Eğitiminde Çağdaş Konular* (ss. 17-46). DEM Yayınları.

Altıkulaç, A., & Uslu, S. (2014). Sosyal Bilgiler Dersinde Değerlerin Ahlaki İkilem Yaklaşımı Yoluyla Öğretimi. *Kuramsal Eğitimbilim*, *2014*(4), 383-407. https://doi.org/10.5578/keg.5991.

Altın, M., & Saracaloğlu, A. S. (2020). Kuantum Öğrenme. İçinde A. S. Saracaloğlu, B. Akkoyunlu, & İ. Gökdaş (Ed.), *Öğretimde Yaklaşımlar ve Eğitime Yansımaları* (1. bs, ss. 221-258). Pegem Akademi Yayıncılık.

American Association of Colleges and Universities. (2007). *College Learning for the New Global Century*. American Association of Colleges and Universities (ACCU). https://nsee.memberclicks.net/assets/docs/KnowledgeCenter/IntegratingExpEduc/BooksReports/82.2.%20college%20learning%20for%20the%20new%20global%20century.pdf.

Ananiadou, K., & Claro, M. (2009). *21st Century Skills and Competences for New Millennium Learners in OECD Countries* (OECD Education Working Papers 41; OECD Education Working Papers, C. 41). https://doi.org/10.1787/218525261154.

Anderson, L. W., Krathwohl, D. R., Airasian, P. W., Cruikshank, K. A., Mayer, R. A., Pintrich, P. R., Raths, J., & Wittrock, M. C. (Ed.). (2021). *Öğrenme Öğretim ve Değerlendirme ile İlgili Bir Sınıflama* (D. A. Özçelik, Çev. 4. bs.). Pegem Akademi Yayıncılık.

Anderson, T. (Ed.). (2008). *The Theory and Practice of Online Learning* (2. bs.). AU Press. https://www.aupress.ca/app/uploads/120146_99Z_Anderson_2008-Theory_and_Practice_of_Online_Learning.pdf

Andriessen, J., & Baker, M. (2014). Arguing to Learn. İçinde R. K. Sawyer (Ed.), *The Cambridge Handbook of the Learning Sciences* (2. bs. ss. 439-460). Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CBO9781139519526.027.

APEC. (2016a). *Action Plan of the APEC Education Strategy 2016-2030*. Asia-Pacific Economic Cooperation. https://www.apec.org/docs/default-source/groups/hrd/2018/action-plan-of-apec-education-strategy-final.pdf.

APEC. (2016b). *Key APEC Documents 2016*. Asia-Pacific Economic Cooperation. https://www.apec.org/docs/default-source/Publications/2016/12/Key-APEC-Documents-2016/Key-APEC-Documents-2016.pdf.

Arabacıoğlu, T., & Yazıcı, E. (2020). Oyunlaştırma. İçinde A. S. Saracaloğlu, B. Akkoyunlu, & İ. Gökdaş (Ed.), *Öğretimde Yaklaşımlar ve Eğitime Yansımaları* (1. bs., ss. 289-317). Pegem Akademi Yayıncılık.

Armstrong, T. (2009). *Multiple Intelligences in the Classroom*. ASCD. https://files.ascd.org/staticfiles/ascd/pdf/siteASCD/publications/books/Multiple-Intelligences-in-the-Classroom-4th-Edition-Sample-Chapters.pdf.

Arslan, K. (2020). Eğitimde Yapay Zeka ve Uygulamaları. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, *11*(1), 71-80.

Aslan, E. (2013). Torrance Yaratıcı Düşünce Testi'nin Türkçe Versiyonu. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, *14*(14), 14-19.

Astley, J. (2009). The Psychology of Faith Development. Içinde M. de Souza, L. J. Francis, J. O'Higgins-Norman, & D. Scott (Ed.), *International Handbook of Education for Spirituality, Care and Wellbeing* (ss. 231-245). Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4020-9018-9_13.

Âşık Ev, H. (2012). *Eleştirel Düşünme ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri*. Tibyan Yayınları.

Âşık Ev, H. (2024). *Eleştirel Düşünme ve Din Eğitimi-Öğretimi*. Akademisyen Kitabevi.

Aşlamacı, İ. (2023). *21. Yüzyıl Becerileri ve Din Eğitimi Eleştirel Bir Yaklaşım*. DEM Yayınları.

Autor, D. H. (2015). Why Are There Still So Many Jobs? The History and Future of Workplace Automation. *Journal of Economic Perspectives*, *29*(3), 3-30. https://doi.org/10.1257/jep.29.3.3.

Aydın, M. Ş. (2018). *Açık Toplumda Din Eğitimi* (2. Baskı). Nobel Akademik Yayıncılık.

Aydın, M. Ş. (2020). Öğretmenin Ahlâki Değerleri. İçinde A. Güneş (Ed.), *Geçmişten Geleceğe Öğretmen ve Öğretmenlik* (ss. 257-286). Otto.

Aydın, M. Ş., & Osmanoğlu, C. (2016). *Kültürlerarası Din Eğitimi* (2. bs). Nobel Akademik Yayıncılık.

Aydın, M. Z. (2001). Aktif Öğretim Yöntemlerinden Buldurma (Sokrates) Yöntemi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *5*(1), 55-80.

Aydın, M. Z. (2008). *Okulda Ahlak Eğitimi ve Ahlak Öğretiminde Örnek Olay İncelemesi Yöntemi* (1. bs.). Nobel Akademik Yayıncılık.

Aydın, M. Z. (2022). *Öğretim İlke ve Yöntemleri* (1. bs.). Nobel Akademik Yayıncılık.

Aydın, Z. (2020). Otantik Öğrenme. İçinde A. S. Saracaloğlu, B. Akkoyunlu, & İ. Gökdaş (Ed.), *Öğretimde Yaklaşımlar ve Eğitime Yansımaları* (1. bs., ss. 259-287). Pegem Akademi Yayıncılık.

Ayvaz Tuncel, Z. (2022). Kuantum Öğrenme. İçinde Ö. Demirel (Ed.), *Eğitimde Yeni Yönelimler* (10. bs., ss. 289-302). Pegem Akademi Yayıncılık.

Bakır, K. (2006). Pragmatizm ve Eğitime Yansımaları. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, *14*, 49-68.

Balaji, S., Nathani, K., & Santhakumar, R. (2019). IoT Technology, Applications and Challenges: A Contemporary Survey. *Wireless Personal Communications*, *108*(1), 363-388. https://doi.org/10.1007/s11277-019-06407-w.

Banks, J. A. (2014). *An Introduction to Multicultural Education* (5. bs.). Pearson. https://ucarecdn.com/d82827b2-9e39-40fe-a717-a1aca81ce4a9/.

Baron, R. A., & Markman, G. D. (2003). Beyond Social Capital: The Role of Entrepreneurs' Social Competence in Their Financial Success. *Journal of Business Venturing*, *18*(1), 41-60. https://doi.org/10.1016/S0883-9026(00)00069-0.

Barron, B., & Darling-Hammond, L. (2008). *Teaching for Meaningful Learning: A Review of Research on Inquiry-Based and Cooperative Learning. Book Excerpt*. George Lucas Educational Foundation. https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED539399.pdf.

Barrows, H. S. (1986). A Taxonomy of Problem-Based Learning Methods. *Medical Education*, *20*(6), 481-486. https://doi.org/10.1111/j.1365-2923.1986.tb01386.x.

Barrows, H. S. (1996). Problem-Based Learning in Medicine and Beyond: A Brief Overview. *New Directions for Teaching and Learning*, *1996*(68), 3-12. https://doi.org/10.1002/tl.37219966804.

Barrows, H. S., & Tamblyn, R. M. (1980). *Problem-Based Learning An Approach to Medical Education*. Springer Company. https://app.nova.edu/toolbox/instructionalproducts/edd8124/fall11/1980-BarrowsTamblyn-PBL.pdf.

Batar, Y. (2019). Kur'an'da Eleştirel Düşünce Eğitimi -Kavramsal Analiz-. İçinde M. Aytepe & T. Karasu (Ed.), *İslâm Düşüncesinde Eleştiri Kültürü ve Tahammül Ahlâkı* (ss. 407-425). Ensar Neşriyat.

Battelle for Kids. (2019). *Framework for 21st Century Learning Definitions*. Battelle for Kids. https://www.battelleforkids.org/wp-content/uploads/2023/11/P21_Framework_Definitions BFK.pdf.

Bawden, D. (2001). Information and Digital Literacies: A Review of Concepts. *Journal of Documentation*, *57*(2), 218-259. https://doi.org/10.1108/EUM0000000007083.

Bayraktar, M. F. (1991). Eğitimin En Önemli Hedefi Düşünmek ve Düşünmeyi Öğretmek. *Din Öğretimi Dergisi*, *28*, 16-20.

Bayraktar, M. F. (2007). *İslam Eğitiminde Öğretmen Öğrenci Müsasebetleri*. MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Beck, U. (2019). *Risk Toplumu: Yeni Bir Moderniteye Doğru*. İthaki Yayınları.

Bell, S. (2010). Project-Based Learning for the 21st Century: Skills for the Future. *The Clearing House: A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas*, *83*(2), 39-43. https://doi.org/10.1080/00098650903505415.

Bellanca, J., & Brandt, R. (Ed.). (2010). *21st Century Skills: Rethinking How Students Learn*. Solution Tree Press.

Bennett, N., & Lemonie, G. J. (2014). What VUCA Really Means for You. *Harvard Business Review*, *92*(1). https://hbr.org/2014/01/what-vuca-really-means-for-you.

Bentley, T. (1998). *Learning Beyond the Classroom: Education for a Changing World*. Routledge.

Bergmann, J., & Sams, A. (2012). *Flip Your Classroom Reach Every Student in Every Class Every Day*. International Society for Technology in Education. https://www.rcboe.org/cms/lib/GA01903614/Centricity/Domain/15451/Flip_Your_Classroom.pdf.

Best, S., & Kellner, D. (1991). In Search of the Postmodern. İçinde S. Best & D. Kellner (Ed.), *Postmodern Theory: Critical Interrogations* (ss. 1-33). Macmillan Education UK. https://doi.org/10.1007/978-1-349-21718-2_1.

Bilecik, S. (2015). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinin Din Okuryazarlık Becerisine Etkisi (Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma)* [Doktora Tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bilecik, S. (2016). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Müfredatının Din Okuryazarlığı Açısından İncelenmesi. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, *16*(1), 35-58.

Bilecik, S. (2020). *Örgün Din Öğretimi ve Din Okuryazarlığı Becerisi*. Yediveren.

Bilgin, B. (1980). Çocuklarımıza İnsancıl Davranışları Nasıl Kazandırabiliriz. *Eğitim ve Bilim*, *5*(26), 24-32.

Bilgin, B. (1982). İlkokullarda Din Bilgisi Dersleri. *AÜ İlâhiyat Fakültesi İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, *5*, 157-166.

Bilgin, B. (1988). *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Bilgin, B. (2001). Teolojik Geri Kalmışlık Üzerine. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *15*, 9-30.

Bilgin, B., & Selçuk, M. (1999). *Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri* (4. bs). Gün Yayıncılık.

Binkley, M., Erstad, O., Herman, J., Raizen, S., Ripley, M., Miller-Ricci, M., & Rumble, M. (2012). Defining Twenty-First Century Skills. İçinde P. Griffin, B. McGaw, & E. Care (Ed.), *Assessment and Teaching of 21st Century Skills* (ss. 17-66). Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-007-2324-5_2.

Blumenfeld, P. C., Soloway, E., Marx, R. W., Krajcik, J. S., Guzdial, M., & Palincsar, A. (1991). Motivating Project-Based Learning: Sustaining the Doing, Supporting the Learning. *Educational Psychologist*, *26*(3-4), 369-398. https://doi.org/10.1080/00461520.1991.9653139.

Bongaarts, J. (2015). Modeling the Fertility Impact of the Proximate Determinants: Time for a Tune-Up. *Demographic Research*, *33*, 535-560. https://doi.org/10.4054/DemRes.2015.33.19.

Boud, D. (2013). *Enhancing Learning Through Self-Assessment*. Routledge. https://doi.org/10.4324/9781315041520.

Brander, P., De Witte, L., Ghanea, N., Gomes, R., Keen, E., Nikitina, A., & Pinkeviciute, J. (2012). *Compass: Manual for Human Rights Education with Young People* (P. Brander, E. Keen, V. Juhász, A. Schneider, & R. Gomes, Ed.). Council of Europe Publication. https://rm.coe.int/compass-2023-eng-final-web/1680af992c.

Brockett, R. G., & Hiemstra, R. (2018). *Self-Direction in Adult Learning: Perspectives on Theory, Research and Practice*. Routledge. https://doi.org/10.4324/9780429457319.

Brookfield, S. D. (1986). *Understanding and Facilitating Adult Learning: A Comprehensive Analysis of Principles and Effective Practices*. Jossey-Bass. http://archive.org/details/understandingfac00broo.

Brookfield, S. D. (2009). Self-Directed Learning. Içinde R. Maclean & D. Wilson (Ed.), *International Handbook of Education for the Changing World of Work: Bridging Academic and Vocational Learning* (ss. 2615-2627). Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4020-5281-1_172.

Brookhart, S. M. (2013). *How to Create and Use Rubrics for Formative Assessment and Grading*. ASCD.

Brown, J. S., Collins, A., & Duguid, P. (1989). Situated Cognition and the Culture of Learning. *Educational Researcher*, *18*(1), 32-42. https://doi.org/10.3102/0013189X018001032.

Bruner, J. S. (1961). The Act of Discovery. *Harvard Educational Review*, *31*(1), 21-32.

Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2014). *The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies*. W. W. Norton & Company. https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/4312922/mod_resource/content/2/Erik%20-%20The%20Second%20Machine%20Age.pdf.

Butcher, N. (2011). *A Basic Guide to Open Educational Resources (OER)*. UNESCO and Commonwealth of Learning. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000215804.

Büyükdüvenci, S. (1987). Pragmatizm ve Eğitim. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, *20*(1), 323-339.

Caine, R. N., & Caine, G. (1991). *Making Connections: Teaching and the Human Brain*. ASCD. https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED335141.pdf.

Camara, W., O'Connor, R., Mattern, K., & Hanson, M. A. (2015). *Beyond Academics: A Holistic Framework for Enhancing Education and Workplace Success*. ACT. https://www.act.org/content/dam/act/unsecured/documents/ACT_RR2015-4.pdf.

Campbell, B. (1994). *The Multiple Intelligences Handbook: Lesson Plans and More*. Campbell & Associates.

Candy, P. C. (1991). *Self-Direction for Lifelong Learning*. Jossey-Bass.

Cansoy, R. (2018). Uluslararası Çerçevelere Göre 21.Yüzyıl Becerileri ve Eğitim Sisteminde Kazandırılması. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *7*(4), 3112-3134.

Care, E., Kim, H., Vista, A., & Anderson, K. (2018). *Education System Alignment for 21st Century Skills Focus on Assessment*. Brookings Institution. https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2018/11/Education-system-alignment-for-21st-century-skills-012819.pdf.

CASEL. (2013). *The 2013 CASEL Guide: Effective Social and Emotional Learning Programs-Preschool and Elementary School Edition*. CASEL (Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning). https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED581699.pdf.

Ceylan, V. K. (2020). Harmanlanmış Öğrenme. İçinde A. S. Saracaloğlu, B. Akkoyunlu, & İ. Gökdaş (Ed.), *Öğretimde Yaklaşımlar ve Eğitime Yansımaları* (1. bs, ss. 162-200). Pegem Akademi Yayıncılık.

Chamot, A. U., & O'Malley, J. M. (1994). *The CALLA Handbook. Implementing the Cognitive Academic Language Learning Approach*. Addison-Wesley Publishing Company.

Cingöz, O., & Akyürek, S. (2021). DKAB Öğretmenlerinin, Ölçme ve Değerlendirme Tekniklerini Eleştirel Düşünme Eğitimine Katkı Sağlayacak Şekilde Kullanma Durumları. *Bilimname*, *2021*(44), 239-278. https://doi.org/10.28949/bilimname.695541.

Cohen, E. G. (2014). *Designing Groupwork: Strategies for the Heterogeneous Classroom* (Third edition). Teachers College Press. https://static1.squarespace.com/static/5f9317d72cc97f5572a7fd8a/t/5f99aa335b714966e3b0a833/1603906106474/elizabeth-cohen-rachel-lotan-designing-groupwork-2014.pdf.

Collins, A. (2005). Cognitive Apprenticeship. İçinde R. K. Sawyer (Ed.), *The Cambridge Handbook of the Learning Sciences* (ss. 47-60). Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CBO9780511816833.005.

Collins, A., Brown, J. S., & Holum, A. (1991). Cognitive Apprenticeship: Making Thinking Visible. *American Educator*, *5*(3), 6-11.

Collins, A., & Halverson, R. (2009). *Rethinking Education in the Age of Technology: The Digital Revolution and the Schools*. Teachers College Press. https://courses.aiu.edu/Educational%20Technology/PDF/Collins-Rethinking-Education.pdf.

Cordell, A. J. (1987). The Uneasy Eighties: The Transition to an Information Society. *ACM SIGCAS Computers and Society*, *16*(4), 12-18.

Council of Europe. (2016). *Competencies for Democratic Culture: Living Together as Equals in Culturally Diverse Democratic Societies*. Council of Europe. https://rm.coe.int/16806ccc07.

Council of Europe. (2019). *Digital Citizenship Education Handbook: Being Online, Well-Being Online, Rights Online*. Council of Europe. https://rm.coe.int/16809382f9.

Crane, A., Matten, D., & Spence, L. (Ed.). (2013). *Corporate Social Responsibility: Readings and Cases in a Global Context*. Routledge. https://www.routledge.com/Corporate-Social-Responsibility-Readings-and-Cases-in-a-Global-Context/Crane-Matten-Spence/p/book/9780415683258.

Cranton, P. (2006). *Understanding and Promoting Transformative Learning: A Guide to Theory and Practice* (2. bs). Jossey-Bass.

Crompton, H. (2023). Evidence of the Iste Standards for Educators Leading to Learning Gains. *Journal of Digital Learning in Teacher Education*, *39*(4), 201-219. https://doi.org/10.1080/21532974.2023.2244089.

Crompton, H., & Sykora, C. (2021). Developing Instructional Technology Standards for Educators: A Design-Based Research Study. *Computers and Education Open*, *2*, 1-11. https://doi.org/10.1016/j.caeo.2021.100044.

Crystal, D. (2003). *English as a Global Language*. Cambridge University Press. https://culturaldiplomacy.org/academy/pdf/research/books/nation_branding/English_As_A_Global_Language_-_David_Crystal.pdf.

Cushner, K., & Mahon, J. (2009). Intercultural Competence in Teacher Education. İçinde D. K. Deardoff (Ed.), *The Sage Handbook of Intercultural Competence* (ss. 304-320). SAGE Publications. https://www.ucg.ac.me/skladiste/blog_7764/objava_67219/fajlovi/Interkulturalna%20kompetencija.pdf.

Çakmak, A. (2011). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme Teknikleri ve Öğretmenlerin Bunları Kullanma Düzeyleri* [Yüksek Lisans Tezi]. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. https://www.proquest.com/docview/2689288597?fromopenview=true&pq-origsite=gscholar&sourcetype=Dissertations%20&%20Theses.

Çetin, M. (2013). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Eleştirel Düşünme Öğretimi. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *2*(4), 137-168.

Çetin, M. (2022). *Din Eğitiminde Eleştirel Düşünme*. Kitap Dünyası.

Çetin, M., & Nazıroğlu, B. (2021). Bankacı Eğitim Kavramı Bağlamında Türkiye'de Din Eğitiminin Eleştirel Analizi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *51*, 201-226. https://doi.org/10.17120/omuifd.991175.

Çırakoğlu, M. (2020). Sorgulamaya Dayalı Öğrenme. İçinde A. S. Saracaloğlu, B. Akkoyunlu, & İ. Gökdaş (Ed.), *Öğretimde Yaklaşımlar ve Eğitime Yansımaları* (1. bs, ss. 407-431). Pegem Akademi Yayıncılık.

Çoban, A. (2011). Probleme Dayalı Öğrenme. İçinde B. Oral (Ed.), *Öğrenme Öğretme Kuram ve Yaklaşımları* (1. bs., ss. 479-506). Pegem Akademi Yayıncılık.

Darling-Hammond, L. (2010). *The Flat World and Education: How America's Commitment to Equity Will Determine Our Future*. Teachers College Press.

David, P. A., & Foray, D. (2003). Economic Fundamentals of the Knowledge Society. *Policy Futures in Education*, *1*(1), 20-49. https://doi.org/10.2304/pfie.2003.1.1.7.

de Bono, E. (2022). *6 Şapkalı Düşünme Tekniği* (E. Tuzcular, Çev.; 13. bs.). Remzi Kitabevi.

Dede, C. (2009). Immersive Interfaces for Engagement and Learning. *Science*, *323*(5910), 66-69. https://doi.org/10.1126/science.1167311.

Deming, D. J. (2017). The Growing Importance of Social Skills in the Labor Market. *The Quarterly Journal of Economics*, *132*(4), 1593-1640. https://doi.org/10.1093/qje/qjx022.

Demir, R. (2020a). "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi Dersi"nde Artırılmış Gerçeklik Uygulamalarının Öğrenci Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *20*(1), 201-219.

Demir, R. (2020b, Ocak 3). *Din Öğretiminde Mobil Teknoloji Uygulamaları*. Uluslararası 5 Ocak Sosyal ve Beşeri Bilimler Kongresi, Adana. https://www.researchgate.net/publication/378965112_Din_Ogretiminde_Mobil_Teknoloji_Uygulamalari.

Demirel, Ö. (2023a). *Eğitimde Program Geliştirme* (31. bs). Pegem Akademi Yayıncılık.

Demirel, Ö. (2023b). *Öğretme Sanatı* (26. bs). Pegem Akademi Yayıncılık.

Demirel, Ö., Başbay, A., & Erdem, E. (2006). *Eğitimde Çoklu Zeka Kuram ve Uygulama*. Pegem Akademi Yayıncılık.

Demirel Uçan, A. (2022). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Eleştirel Düşünme Becerisinin Geliştirilmesinde 'Çocuklar için Felsefe' Yaklaşımının Kullanılması. *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *8*(2), 161-178. https://doi.org/10.32955/neu.ilaf.2022.8.2.01.

DeSeCo. (2008, Eylül 19). DeSeCo. https://www.deseco.ch/

Deterding, S., Dixon, D., Khaled, R., & Nacke, L. (2011). *From Game Design Elements to Gamefulness: Defining Gamification*. *11*, 9-15. https://doi.org/10.1145/2181037.2181040.

Dewey, J. (2001). *Democracy and Education*. Pennsylvania State University. https://nsee.memberclicks.net/assets/docs/KnowledgeCenter/BuildingExpEduc/BooksReports/10.%20democracy%20and%20education%20by%20dewey.pdf.

Dewey, J. (2023). *Nasıl Düşünürüz?* (H. Kayıkçı, Çev.; 2. bs.). Fol.

Dilekçi, A. (2021). *21. Yüzyıl Becerilerine Göre Tasarlanan Öğretim Etkinliklerinin Eleştirel ve Yaratıcı Düşünme Becerilerini Geliştirmeye Etkisi* [Doktora Tezi]. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Doğan, N. (2022). Yaratıcı Düşünme ve Yaratıcılık. İçinde Ö. Demirel (Ed.), *Eğitimde Yeni Yönelimler* (10. bs., ss. 169-200). Pegem Akademi Yayıncılık.

Doğan, R. (2024). Yapılandırmacılık. İçinde Y. E. Gül & R. Yeşil (Ed.), *Eğitim ve Öğretimde Çağdaş Yaklaşımlar, Modeller* (1. bs., ss. 27-56). Nobel Akademik Yayıncılık.

Doğan, R., & Altaş, N. (2002). İköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenleri Yeterlik Ölçeği Üzerine Bir Ön Araştırma. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *43*(1), 109-122.

Doğan, R., & Altaş, N. (2004). Din Öğretiminde Yeni Yöntem Tartışmalarında Kuramdan Uygulamaya: İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programları (Ankara Modeli). *Değerler Eğitimi Dergisi*, *2*(5), 23-38.

Doidge, N. (2007). *The Brain That Changes Itself*. Penguin. https://yurttutan.info/wp-content/uploads/2017/12/Doidge-Brain-Changes-Itself.pdf.

Dolmans, D. H. J. M., De Grave, W., Wolfhagen, I. H. A. P., & van der Vleuten, C. P. M. (2005). Problem-Based Learning: Future Challenges for Educational Practice and Research. *Medical Education*, *39*(7), 732-741. https://doi.org/10.1111/j.1365-2929.2005.02205.x.

Driver, J., & Spence, C. (1998). Attention and the Crossmodal Construction of Space. *Trends in Cognitive Sciences*, *2*(7), 254-262. https://doi.org/10.1016/S1364-6613(98)01188-7.

Driver, R., Newton, P., & Osborne, J. (2000). Establishing the Norms of Scientific Argumentation in Classrooms. *Science Education*, *84*(3), 1-312. https://doi.org/10.1002/(SICI)1098-237X(200005)84:3%3C287::AID-SCE1%3E3.0.CO;2-A.

Drucker, P. F. (1985). *Innovation and Entrepreneurship: Practice and Principles*. Harper&Row.

Drucker, P. F. (1993). The Rise of the Knowledge Society. *The Wilson Quarterly*, *17*(2), 52-72.

Dunlap, R. E., & Van Liere, K. D. (2008). The "New Environmental Paradigm". *The Journal of Environmental Education*, *40*(1), 19-28. https://doi.org/10.3200/JOEE.40.1.19-28.

Durhan, G. (2021). Eleştirel Düşünme: Bir Sokratik Sorgulama Metodolojisi. *Temaşa Felsefe Dergisi*, *15*, 86-97.

Durlak, J. A., Weissberg, R. P., Dymnicki, A. B., Taylor, R. D., & Schellinger, K. B. (2011). The Impact of Enhancing Students' Social and Emotional Learning: A Meta-Analysis of School-Based Universal Interventions. *Child Development*, *82*(1), 405-432. https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2010.01564.x.

EARGED (2001). *21. Yüzyıla Girerken Türk Eğitim Sisteminin İhtiyaç Duyduğu Çağdaş Öğretmen Profili*. Millî Eğitim Basımevi.

EARGED (2011). *MEB 21. Yüzyıl Öğrenci Profili*. Millî Eğitim Basımevi. https://www.meb.gov.tr/earged/earged/21.%20yy_og_pro.pdf.

Edelson, D. C. (2001). Learning-for-Use: A Framework for the Design of Technology-Supported Inquiry Activities. *Journal of Research in Science Teaching*, *38*(3), 355-385.

Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education (EDC/HRE). (2010). Coe.Int. https://www.coe.int/en/web/edc.

Elias, M. J. (2004). The Connection Between Social-Emotional Learning and Learning Disabilities: Implications for Intervention. *Learning Disability Quarterly*, *27*(1), 53-63. https://doi.org/10.2307/1593632.

Ennis, R. H. (2011). *The Nature of Critical Thinking: An Outline of Critical Thinking Dispositions and Abilities*. https://education.illinois.edu/docs/default-source/faculty-documents/robert-ennis/ thenatureofcriticalthinking_51711_000.pdf.

Ennis, R. H., & Weir, E. (1985). *The Ennis-Weir Critical Thinking Essay Test: An Instrument for Teaching and Testing*. Midwest Publications. https://www.academia.edu/1847582/The_Ennis_Weir_Critical_Thinking_Essay_Test_An_Instrument_for_Teaching_and_Testing.

Er, H. (2001). Kur'an'a Göre Düşünen İnsan Yetiştirme. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, *8*, 177-181.

Erdoğan, F., & Şengül, S. (2019). Yansıtıcı Düşünme Etkinliklerinin Altıncı Sınıf Öğrencilerinin Matematik Tutumuna Etkisi. *Kastamonu Education Journal*, *27*(1), 247-260. https://doi.org/10.24106/kefdergi.2503.

Erduran, S., & Jiménez Aleixandre, M. P. (Ed.). (2008). *Argumentation in Science Education: Perspectives from Classroom-Based Research*. Springer. https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/6983282/mod_resource/content/1/%5BContemporary%20Trends%20and%20Issues%20in%20Science%20Education%20%5D%20MarA%CC%83%C2%ADa%20Pilar%20JimA%CC%83%C2%A9nez-Aleixandre%2C%20Sibel%20Erduran%20%28auth.%29%2C%20Sibel%20Erd%20-%20Argumentation%20in%20Science%20Education_%20Perspectives%20from%20Classroom-Based%20Research%20%282007%2C%20Springer%20Netherlands%20-%20libgen.li.pdf.

Erpay, I. (2019). Eğitimde İnovasyon ve Din Eğitimi İlişkisi. İçinde *İktisadi ve Sosyal Yönleriyle İnovasyon* (ss. 69-115). İksad.

European Commission. (2016a). *Entrepreneurship Education at School in Europe*. European Commission. https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/publications/entrepreneurship-education-school-europe.

European Commission. (2016b). *New Skills Agenda for Europe: State of Implementation*. European Commission. https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/607334/IPOL_BRI(2017)607334_EN.pdf.

European Commission. (2019). *Key Competences for Lifelong Learning*. Publications Office of the European Union. https://data.europa.eu/doi/10.2766/569540.

European Commission. (2020a). *Digital Education Action Plan (2021-2027)*. European Commission. https://eu.eventscloud.com/file_uploads/406af1d6d35813b61af830b70a00c20b_D2-1-DIMITROVGeorgi-NewDigitalEducationActionPlan-EasternPartnership-04122020-v3.pdf.

European Commission. (2020b). *European Skills Agenda for Sustainable Competitiveness, Social Fairness and Resilience*. European Commission. https://migrant-integration.ec.europa.eu/sites/default/files/2020-07/SkillsAgenda.pdf.

European Parliament. (2020). *The Ethics of Artificial Intelligence: Issues and Initiatives*. Europen Union. https://data.europa.eu/doi/10.2861/6644.

European Year of Creativity and Innovation (2009). (2009). EUR-Lex. https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/european-year-of-creativity-and-innovation-2009.html.

Ev, H. (2012). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Probleme Dayalı Öğrenme*. Nobel Akademik Yayıncılık.

Ev, H. A. (2011). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) Öğretmeninin Nitelik ve Mesleki Yeterlilikleri. *İlköğretim Online*, *10*(2), 523-538.

Facione, P. (1990). *Critical Thinking: A Statement of Expert Consensus for Purposes of Educational Assessment and Instruction*. Institute of Education Sciences. https://philarchive.org/archive/faccta.

Faure, E., Herrera, F., Kaddoura, A.-R., Lopes, H., Petrovsky, A. V., Rahnema, M., & Ward, F. C. (1972). *Learning to be: The World of Education Today and Tomorrow*. UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000001801.

Field, J. (2000). *Lifelong Learning and the New Educational Order*. Trentham Books.

Flavell, J. (1979). Metacognition and Cognitive Monitoring: A New Area of Cognitive-Developmental Inquiry. *Psychology, Education*, *34*, 906-911. https://doi.org/10.1037/0003-066X.34.10.906.

Fleming, T. (2018). Mezirow and the Theory of Transformative Learning. İçinde V. Wang (Ed.), *Critical Theory and Transformative Learning* (ss. 120-136). IGI Global. https://doi.org/10.4018/978-1-5225-6086-9.

Florida, R. (2005). *The Flight of the Creative Class: The New Global Competition for Talent*. HarperBusiness.

Floridi, L. (2014). *The Fourth Revolution: How the Infosphere is Reshaping Human Reality*. Oxford University Press. https://issc.al.uw.edu.pl/wp-content/uploads/sites/2/2022/05/Luciano-Floridi-The-Fourth-Revolution_-How-the-infosphere-is-reshaping-human-reality-Oxford-University-Press-2014.pdf.

Fowler, J. W. (1981). *Stages of Faith the Psychology of Human Development and the Quest for Meaning*. Harper & Row.

Fredrickson, B. L. (2001). The Role of Positive Emotions in Positive Psychology. *The American Psychologist*, *56*(3), 218-226. https://doi.org/10.1037//0003-066x.56.3.218.

Frey, C. B., & Osborne, M. A. (2017). The Future of Employment: How Susceptible Are Jobs to Computerisation? *Technological Forecasting and Social Change*, *114*, 254-280. https://doi.org/10.1016/j.techfore.2016.08.019.

Friedman, T. L. (2016). *Thank You for Being Late: An Optimist's Guide to Thriving in the Age of Accelerations*. Farrar, Straus and Giroux.

Fullan, M. (2015). *The New Meaning of Educational Change*. Teachers College Press.

Furat, A. Z. (2012). Din Okuryazarlığı: Din Eğitimi Felsefesi Açısından Temel Bir Kavram. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, *12*(3), 9-24.

Gardner, H. (2019). *Eğitilmemiş Zihin* (M. Özenç Kasımoğlu, Çev.; 1. bs.). Alfa.

Gardner, H. (2021). *Zihin Çerçeveleri* (E. Kılıç & G. Tunçgenç, Çev.). Alfa.

Gardner, H., & Hatch, T. (1989). Multiple Intelligences Go to School: Educational Implications of the Theory of Multiple Intelligences. *Educational Researcher*, *18*(8), 4-9. https://doi.org/10.2307/1176460.

Garrison, D. (1997). Self-Directed Learning: Toward a Comprehensive Model. *Adult Education Quarterly*, *48*(1), 18-33. https://doi.org/10.1177/074171369704800103.

GATE. (1991). *Education 2000 a Holistic Perspective*. Global Alliance for Transforming Education (GATE). https://www.ties-edu.org/wp-content/uploads/2017/09/Education2000en.pdf.

Gee, J. P. (2003). *What Video Games Have to Teach Us About Learning and Literacy* (1. bs). Palgrave Macmillan. https://blog.ufes.br/kyriafinardi/files/2017/10/What-Video-Games-Have-to-Teach-us-About-Learning-and-Literacy-2003.-ilovepdf-compressed.pdf.

Gencel, İ. E., & Erdoğan, M. (2022). Kolb'un Yenilenen Öğrenme Stili Sınıflamasına İlişkin Bir İnceleme Görünümü. *Yaşadıkça Eğitim*, *36*(3), 813-833.

Ghefaili, A. (2003). Cognitive Apprenticeship, Technology, and the Contextualization of Learning Environments. *Journal of Educational Computing, Design & Online Learning*, *4*, 1-27.

Gibbs, G. (1988). *Learning by Doing: A Guide to Teaching and Learning Methods*. Further Education Unit.

Gibbs, G. (2013). *Learning by Doing*. Oxford Brookes University. https://stephenp.net/wp-content/uploads/2015/12/learning-by-doing-graham-gibbs.pdf.

Gillies, R. M. (2007). *Cooperative Learning: Integrating Theory and Practice*. Sage Publications. https://sk.sagepub.com/books/cooperative-learning.

Goldie, J. (2016). Connectivism: A Knowledge Learning Theory for the Digital Age? *Medical Teacher*, *38*(10), 1-6. https://doi.org/10.3109/0142159X.2016.1173661.

Gökalp, M. (2024). *Öğretim İlke ve Yöntemleri* (8. bs). Pegem Akademi Yayıncılık.

Gökdaş, İ. (2020). Durumlu Öğrenme. İçinde A. S. Saracaloğlu, B. Akkoyunlu, & İ. Gökdaş (Ed.), *Öğretimde Yaklaşımlar ve Eğitime Yansımaları* (1. bs., ss. 128-160). Pegem Akademi Yayıncılık.

Greenlaw, J. (2015). Deconstructing the Metanarrative of the 21st Century Skills Movement. *Educational Philosophy and Theory*, *47*(9), 894-903. https://doi.org/10.1080/00131857.2015.1035156.

Griffin, P., & Care, E. (2015). The ATC21S Method. Içinde P. Griffin & E. Care (Ed.), *Assessment and Teaching of 21st Century Skills: Methods and Approach* (ss. 3-33). Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-017-9395-7_1.

Griffin, P., McGaw, B., & Care, E. (Ed.). (2012). *Assessment and Teaching of 21st Century Skills*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-007-2324-5_5.

Gros, B. (2007). Digital Games in Education: The Design of Game-Based Learning Environments. *Journal of Research on Technology in Education*, *40*(1), 23-38.

Grow, G. O. (1991). Teaching Learners to Be Self-Directed. *Adult Education Quarterly*, *41*(3), 125-149.

Guilford, J. P. (1967). *The Nature of Human Intelligence*. McGraw-Hill Book Company. https://gwern.net/doc/iq/1967-guilford-thenatureofhumanintelligence.pdf.

Gutmann, A. (1987). *Democratic Education*. Princeton University Press. https://www.academia.edu/42184921/Democratic_Education_by_Amy_Gutmann.

Gültekin, M., Ciğerci, F. M., & Merç, A. (2013). Holistic Education. *Journal of Education and Future*, *3*, 53-60.

Gümüş, S. (2023). *Din Okuryazarlığının Doğuşu Modern Dindar Öznenin Soykütüğüne Giriş*. DBY Yayınları.

Gündoğdu, Y. B. (2012). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Tercih Ettikleri Ölçme Araçları. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *27*, 85-112.

Gündüzalp, C. (2022). Web 2.0 Teknolojileri ve Eğitim. İçinde S. Karabatak (Ed.), *Eğitim & Bilim – 2022* (ss. 23-36). Efe Akademi Yayınları.

Güneş, F. (2012). Öğrencilerin Düşünme Becerilerini Geliştirme. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, *32*, 127-146.

Güneşdoğdu, E. (2020). *Din Eğitimi Açısından Kur'an ve Hadislerdeki Analojik Üslup* [Yüksek Lisans Tezi]. Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gürkaynak, İ., Üstel, F., & Gülgöz, S. (2008). *Eleştirel Düşünme*. Eğitim Reformu Girişimi. https://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2017/03/Elestireldusunme_0.pdf.

Haas, H. de, Castles, S., & Miller, M. J. (2020). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World* (6. bs.). Guilford Press. https://doi.org/10.1007/978-1-349-26846-7.

Halpern, D. F. (2013). *Thought and Knowledge* (5. bs). Psychology Press. https://doi.org/10.4324/9781315885278.

Hamarat, E. (2019). *21. Yüzyıl Becerileri Odağında Türkiye'nin Eğitim Politikaları*. SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı.

Hart, S. L. (1997). Beyond Greening: Strategies for a Sustainable World. *Harvard Business Review*, *75*(1), 66-76.

Herreid, C., & Schiller, N. (2013). Case Studies and the Flipped Classroom. *Journal of College Science Teaching*, *42*(5), 62-66.

Herrington, J., & Oliver, R. (2000). An Instructional Design Framework for Authentic Learning Environments | Educational Technology Research and Development. *Educational Technology Research and Development*, *48*(3), 23-48.

Hilton, J. L., Wiley, D., Stein, J., & Johnson, A. (2010). The Four 'R's of Openness and Alms Analysis: Frameworks for Open Educational Resources. *Open Learning: The Journal of Open, Distance and e-Learning*, *25*(1), 37-44. https://doi.org/10.1080/02680510903482132.

Hmelo-Silver, C. E. (2004). Problem-Based Learning: What and How Do Students Learn? *Educational Psychology Review*, *16*(3), 235-266. https://doi.org/10.1023/B:EDPR.0000034022.16470.f3.

Hmelo-Silver, C. E., Duncan, R. G., & Chinn, C. A. (2007). Scaffolding and Achievement in Problem-Based and Inquiry Learning: A Response to Kirschner, Sweller, and Clark (2006). *Educational Psychologist*, *42*(2), 99-107. https://doi.org/10.1080/00461520701263368.

Hofstede, G. H., Hofstede, G. J., & Minkov, M. (2010). *Cultures and Organizations: Software of the Mind: Intercultural Cooperation and Its Importance for Survival* (3. bs). McGraw-Hill. https://www.cag.edu.tr/uploads/site/lecturer-files/geert-h-hofstede-gert-jan-hofstede-michael-minkov-cultures-and-organizations-software-of-the-mind-intercultural-cooperation-and-its-importance-for-survival-mcgraw-hill-2010-dnsu.pdf.

Holmes, W., Bialik, M., & Fadel, C. (2019). *Artificial Intelligence In Education*. The Center for Curriculum Redesign. https://curriculumredesign.org/wp-content/uploads/AIED-Book-Excerpt-CCR.pdf.

Horn, M. B., & Staker, H. (2014). *Blended: Using Disruptive Innovation to Improve Schools*. John Wiley & Sons. http://hozekf.oerp.ir/sites/hozekf.oerp.ir/files/kar_fanavari/manabe%20book/Thinking/Blended_%20Using%20Disruptive%20Innovation%20to%20Improve%20Schools.pdf.

Huang, S., Wang, B., Li, X., Zheng, P., Mourtzis, D., & Wang, L. (2022). Industry 5.0 and Society 5.0—Comparison, Complementation and Co-Evolution. *Journal of Manufacturing Systems*, *64*, 424-428. https://doi.org/10.1016/j.jmsy.2022.07.010.

Huber, J., & Brotto, F. (Ed.). (2012). *Intercultural Competence for All: Preparation for Living in a Heterogeneous World*. Council of Europe Publication.

Human Capital. (2024). World Bank. https://www.worldbank.org/en/publication/human-capital

Huntington, S. P. (1991). Democracy's Third Wave. *Journal of Democracy*, *2*(2), 12-34. https://doi.org/10.1353/jod.1991.0016.

Hussin, A. A. (2018). Education 4.0 Made Simple: Ideas For Teaching. *International Journal of Education and Literacy Studies*, *6*(3), 92-98. https://doi.org/10.7575/aiac.ijels.v.6n.3p.92.

Initiatives UNICEF Digital Education. (2024). UNICEF. https://www.unicef.org/digitaleducation/initiatives.

Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (2023). *Climate Change 2021 – The Physical Science Basis: Working Group I Contribution to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/9781009157896.

Iste Standards for Educators. (2017). ISTE. https://iste.org/standards/educators.

Işıkdoğan, D. (2014). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretmenlerinin Yapılandırmacı Ölçme ve Değerlendirme Yöntemlerine Yönelik Görüşleri Diyarbakır-Şanlıurfa Örneği. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *11*, 165-181.

Ito, M., Gutiérrez, K., Livingstone, S., Penuel, B., Rhodes, J., Salen, K., Schor, J., Sefton-Green, J., & Watkins, C. S. (2013). *Connected Learning: An Agenda for Research and Design*. Digital Media and Learning Research Hub. https://eprints.lse.ac.uk/48114/1/__lse.ac.uk_storage_LIBRARY_Secondary_libfile_shared_repository_Content_Livingstone%2C%20S_Livingstone_Connected_learning_agenda_2010_Livingstone_Connected_learning_agenda_2013.pdf.

İnan Kılıç, A. (2019). Eleştirel Düşünmenin Geliştirilmesinde Din Eğitiminin Rolü. İçinde M. Aytepe & T. Karasu (Ed.), *İslâm Düşüncesinde Eleştiri Kültürü ve Tahammül Ahlâkı* (ss. 425-442). Ensar Neşriyat. https://isamveri.org/pdfdrg/D290956/2019/2019_KILIC.pdf.

İOM. (2021). *World Migration Report 2022*. International Organization for Migration (IOM). https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022.

ISTE Standards for Students. (2017). ISTE. https://iste.org/standards/students.

İpek, Y. (2023). *Üstün Zekâlı Öğrencilerin Din Eğitimi* (2. bs). Pegem Akademi Yayıncılık.

Jensen, E. (2008). *Brain-Based Learning: The New Paradigm of Teaching*. Corwin Press.

Johnson, A. P. (2002). *Using Thinking Skills To Enhance Learning*. ERIC. https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED471387.pdf.

Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (1999). *Learning Together and Alone: Cooperative, Competitive, and Individualistic Learning*. Allyn and Bacon.

Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (2004). Cooperation and the Use of Technology. İçinde D. H. Jonassen (Ed.), *Handbook of Research on Educational Communications and Technology* (ss. 785-811). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Johnson, D. W., Johnson, R. T., & Holubec, E. J. (1988). *Cooperation in the Classroom*. Interaction Book Company.

Johnson, L., Becker, S. A., Cummins, M., Estrada, V., Freeman, A., & Hall, C. (2016). *NMC Horizon Report: 2016 Higher Education Edition* (ss. 1-50). The New Media Consortium. https://www.learntechlib.org/p/171478/.

Jonassen, D. H. (2010). *Learning to Solve Problems: A Handbook for Designing Problem-Solving Learning Environments*. Routledge. https://www.routledge.com/Learning-to-Solve-Problems-A-Handbook-for-Designing-Problem-Solving-Learning-Environments/Jonassen/p/book/9780415871945.

Kagan, S. (1994). *Cooperative Learning* (2. bs). Kagan Cooperative Learning.

Kahneman, D. (1973). *Attention and Effort*. Prentice-Hall.

Kapp, K. (2012). *The Gamification of Learning and Instruction: Game-Based Methods and Strategies for Training and Education*. Pfeiffer.

Karadağ, R., & Kaya, Ş. (2017). Marzano Taksonomisi'ne Göre İlkokul Programlarındaki Kazanımların Değerlendirilmesi: Bir Durum Çalışması. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, *10*(2), 220-250. https://doi.org/10.5578/keg.33169.

Karagöz, N. (2011). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Öğrencilerin Eleştirel Düşünebilmelerine Katkı Sağlayacak Yöntemler ve Uygulanışları. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *11*(1), 155-189.

Karasu, T. (2020). Din Eğitiminde Eleştirel Düşünme ve Eleştiri. İçinde M. Aytepe & T. Karasu (Ed.), *İslam Düşüncesinde Eleştiri Kültürü ve Tahammül Ahlakı* (ss. 443-455). Ensar Neşriyat. https://isamveri.org/pdfdrg/G00606/2019/2019_KARASUT.pdf.

Karasu, T. (2021). Din Eğitiminde Eleştirel Düşünme ve Öz Eleştiri. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *9*(İDEKTA), 169-178. https://doi.org/10.18506/anemon.906778.

Karbeyaz, P. (2018). DKAB Öğretmenlerinin Alternatif Ölçme Değerlendirme Tekniklerini Kullanma Düzeyi. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *8*(16), 201-225.

Kasapoğlu, H. (2013). Okulda Değer Eğitimi ve Hikâyeler. *Millî Eğitim Dergisi*, *198*, 97-109.

Kaya, M., Çinemre, S., Taşkın, O., & Yazgan, Ş. (2017). Değerlerin Belirlenmesi Testi (DIT) ile Ahlaki Yargı Yeteneği Testi (MUT) Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *42*, 99-133.

Kesgin, S. (2019). Din Eğitiminde Düşünme Becerilerini Geliştirme Bağlamında Bir Kavram Değerlendirmesi: Taakkul. *Journal of Turkish Studies*, *13*(2), 517-541. https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.12661.

Keyifli, Ş. (2013). Eğitim ve Din Eğitimi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, *13*(2), 31-54.

Kıngır, S., & Mesci, M. (2007). Öğrenen Organizasyonlar. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *6*(19), 63-81.

Kızılabdullah, Y., & Kızılabdullah, Ş. (2013). Din Öğretiminde Planlama ve Ölçme-Değerlendirme. İçinde C. Tosun & M. Polat (Ed.), *Düşünen Sınıflar İçin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi* (ss. 56-74). Pegem Akademi Yayıncılık.

Kilpatrick, W. H. (1918). The Project Method: The Use of the Purposeful Act in the Educative Process. *Teachers College Record*, *19*(4), 319-335.

Kim, M. K., Kim, S. M., Khera, O., & Getman, J. (2014). The Experience of Three Flipped Classrooms in an Urban University: An Exploration of Design Principles. *The Internet and Higher Education*, *22*, 37-50. https://doi.org/10.1016/j.iheduc.2014.04.003.

Kitchenham, A. (2012). Jack Mezirow on Transformative Learning. İçinde N. M. Seel (Ed.), *Encyclopedia of the Sciences of Learning* (ss. 1659-1661). Springer US. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-1428-6_362.

Knowles, M. S. (1970). *The Modern Practice of Adult Education: From Pedagogy to Andragogy*. Cambridge Adult Education.

Knowles, M. S. (1975). *Self-Directed Learning: A Guide for Learners and Teachers*. Association Press.

Kocaman Karoğlu, A. (2015). Öğretim Sürecinde Hikâye Anlatmanın Teknolojiyle Değişen Doğası: Dijital Hikâye Anlatımı. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, *5*(2), 89-106.

Koç, A. (1999). Düşünen İnsan Yetiştirmede Din Eğitiminin Rolü. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, *6*, 73-80.

Koç, A. (2022). *Din Öğretiminde Alternatif Ölçme ve Değerlendirme*. NEÜ Yayınları.

Koç, A. (2023). Din Öğretiminde Teknoloji Destekli Ölçme ve Değerlendirme Teknikleri. *Talim*, *7*(1), 7-36. https://doi.org/10.37344/talim.2023.39.

Koç, G. (2006). Yapılandırmacı Sınıflarda Öğretmen-Öğrenen Rolleri ve Etkileşim Sistemi. *Eğitim ve Bilim*, *31*(142), 56-64.

Koehler, M. J., & Mishra, P. (2009). What is Technological Pedagogical Content Knowledge? *CITE Journal*, *9*(1), 60-70.

Koehler, M. J., Mishra, P., Kereluik, K., Shin, T. S., & Graham, C. R. (2014). The Technological Pedagogical Content Knowledge Framework. İçinde *Handbook of Research on Educational Communications and Technology* (ss. 101-111). Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4614-3185-5_9.

Kohlberg, L. (1981). *The Philosophy of Moral Development: Moral Stages and the Idea of Justice*. Harper & Row. http://archive.org/details/philosophyofmora0001kohl.

Kolb, D. A. (1984). Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. İçinde *Journal of Business Ethics*. Prentice-Hall. https://www.fullerton.edu/cice/_resources/pdfs/sl_documents/Experiential%20Learning%20-%20Experience%20As%20The%20Source%20Of%20Learning%20and%20Development.pdf.

Kolburan Geçer, A. (2020). Bağlaşık Öğrenme. İçinde A. S. Saracaloğlu, B. Akkoyunlu, & İ. Gökdaş (Ed.), *Öğretimde Yaklaşımlar ve Eğitime Yansımaları* (1. bs., ss. 33-67). Pegem Akademi Yayıncılık.

Konca, F. (2022). *Eğitim 4.0 Eğitimin Geleceği Tartışmalarının Neresindeyiz?* (3. bs.). Pegem Akademi Yayıncılık.

Kökdemir, D. (2003). *Belirsizlik Durumlarında Karar Verme ve Problem Çözme* [Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Köksal, N. (2022). Beyin Temelli Öğrenme. İçinde Ö. Demirel (Ed.), *Eğitimde Yeni Yönelimler* (10. bs., ss. 113-124). Pegem Akademi Yayıncılık.

Köylü, M., & Oruç, C. (2023). *Gençlik Dönemi Din Eğitimi* (1. bs.). Nobel Akademik Yayıncılık.

Kuh, G. D. (1995). The Other Curriculum: Out-of-Class Experiences Associated with Student Learning and Personal Development. *The Journal of Higher Education*, *66*(2), 123-155. https://doi.org/10.1080/00221546.1995.11774770.

Kuhn, D. (1991). *The Skills of Argument*. Cambridge University Press. https://www.researchgate.net/publication/271429381_The_skills_of_argument.

Kumral, O. (2020). Proje Tabanlı Öğrenme. İçinde *Öğretimde Yaklaşımlar ve Eğitime Yansımaları* (1. bs., ss. 363-379). Pegem Akademi Yayıncılık.

Kurbanoğlu, S. S. (2010). Bilgi Okuryazarlığı: Kavramsal Bir Analiz. *Türk Kütüphaneciliği*, *24*(2), 723-747.

Kurt, A. A., & Kürüm, D. (2010). Medya Okuryazarlığı ve Eleştirel Düşünme Arasındaki İlişki: Kavramsal Bir Bakış. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *2*, 20-34. https://doi.org/10.20875/sb.92802.

Kymlicka, W. (2002). *Contemporary Political Philosophy: An Introduction*. Oxford University Press.

Laurillard, D. (2012). *Teaching as a Design Science: Building Pedagogical Patterns for Learning and Technology*. Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203125083.

Lave, J., & Wenger, E. (1991). *Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation*. Cambridge University Press.

Legg, C., & Hookway, C. (2021). Pragmatism. İçinde E. N. Zalta (Ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2021). Metaphysics Research Lab, Stanford University. https://plato.stanford.edu/archives/sum2021/entries/pragmatism/.

Lemke, C. (2002). *Engauge 21st Century Skills: Digital Literacies for a Digital Age*. North Central Regional Educational Laboratory. https://www.govinfo.gov/content/pkg/ERIC-ED463753/pdf/ERIC-ED463753.pdf.

Leng, J., Sha, W., Wang, B., Zheng, P., Zhuang, C., Liu, Q., Wuest, T., Mourtzis, D., & Wang, L. (2022). Industry 5.0: Prospect and Retrospect. *Journal of Manufacturing Systems*, *65*, 279-295. https://doi.org/10.1016/j.jmsy.2022.09.017.

Leu Jr., D. J., & Kinzer, C. K. (2000). The Convergence of Literacy Instruction with Networked Technologies for Information and Communication. *Reading Research Quarterly*, *35*(1), 108-127. https://doi.org/10.1598/RRQ.35.1.8.

Li, Y., Chen, D., & Deng, X. (2024). The Impact of Digital Educational Games on Student's Motivation for Learning: The Mediating Effect of Learning Engagement and the Moderating Effect of the Digital Environment. *PLOS ONE*, *19*(1), e0294350. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0294350.

Lipman, M. (2003). *Thinking in Education*. Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CBO9780511840272.

Livingstone, S. (2014). Developing Social Media Literacy: How Children Learn to Interpret Risky Opportunities on Social Network Sites. *Communications*, *39*(3), 283-303. https://doi.org/10.1515/ commun-2014-0113.

Lloyd's Register Foundation. (2024). *World Risk Poll 2024 Report: Resilience in a Changing World*. Lloyd's Register Foundation. https://wrp.lrfoundation.org.uk/sites/default/files/2024-06/World%20Risk%20Poll%20Report%202024%20Resilience%20in%20a%20Changing%20World_1.pdf.

Lombardi, M. (2007). Authentic Learning for the 21st Century: An Overview. *EDUCAUSE Library*. https://library.educause.edu/resources/2007/1/authentic-learning-for-the-21st-century-an-overview.

Long, P., & Siemens, G. (2011). Penetrating the Fog: Analytics in Learning and Education. *EDUCAUSE Review*, *46*, 31-40.

Luckin, R., Holmes, W., Griffiths, M., & Forcier, L. B. (2016). *Intelligence Unleashed: An Argument for Ai in Education*. Pearson.

Lumpkin, G. T., & Dess, G. G. (1996). Clarifying the Entrepreneurial Orientation Construct and Linking It to Performance. *The Academy of Management Review*, *21*(1), 135-172. https://doi.org/10.2307/258632.

Mahmoudi, S., Jafari, E., Nasrabadi, H. A., & Liaghatdar, M. J. (2012). Holistic Education: An Approach for 21 Century. *International Education Studies*, *5*(2), 178-186.

Marginson, S., Tytler, R., Freeman, B., & Roberts, K. (2013). *STEM: Country Comparisons*. Australian Council of Learned Academies. https://acola.org.au/wp/PDF/SAF02Consultants/SAF02_STEM_%20FINAL.pdf.

Marzano, R. J. (2000). *Designing a New Taxonomy of Educational Objectives. Experts in Assessment.* Corwin Press.

Matthewman, S., & Hoey, D. (2006). What Happened to Postmodernism? *Sociology*, *40*(3), 529-547. https://doi.org/10.1177/0038038506063673.

McGonigal, J. (2011). *Reality is Broken: Why Games Make Us Better and How They Can Change the World*. The Penguen Press. https://hci.stanford.edu/courses/cs047n/readings/Reality_is_Broken.pdf.

MEB (2018a). *2023 Eğitim Vizyonu*. Millî Eğitim Bakanlığı. https://www.gmka.gov.tr/dokumanlar/yayinlar/2023_E%C4%9Fitim%20Vizyonu.pdf.

MEB (2018b). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*. MEB Yayınları.

MEB (2018c). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (Ortaöğretim 9, 10, 11, 12. Sınıflar) Öğretim Programı*. MEB Yayınları.

MEB (2020). *Dijital Okuryazarlık Öğretmen Klavuzu*. MEB. https://cdn.eba.gov.tr/kitap/digital/#p=1

Medeni, E. (2013). Din Eğitiminde Yeni Bir Yaklaşım: Yeterlilik Modelleri ve Eğitim Standartları. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, *13*(2), 9-22.

Medina, J. (2008). *Brain Rules*. Pear Press. https://s3.wp.wsu.edu/uploads/sites/2088/2014/01/BrainRules-JohnMedina-MediaKit.pdf.

Mezirow, J. (1991). *Transformative Dimensions of Adult Learning* (C. 42). Jossey-Bass.

Mezirow, J. (Ed.). (2000). *Learning as Transformation: Critical Perspectives on a Theory in Progress*. Jossey-Bass Publishers.

Miller, J. P. (2005). Holistic Learning. İçinde J. P. Miller, S. Karsten, D. Denton, D. Orr, & I. Colalillo Kates (Ed.), *Holistic Learning and Spirituality in Education: Breaking New Ground* (ss. 1-6). State University of New York Press.

Miller, R. (1992). *What Are Schools for? Holistic Education in American Culture* (2. bs.). Holistic Education Press.

Mishra, P., & Mehta, R. (2016). What We Educators Get Wrong About 21st Century Learning: Results of a Survey. *Journal of Digital Learning in Teacher Education*, *33*(1), 1-13. https://doi.org/10.1080/21532974.2016.1242392.

Mishra, S. (2017). Open Educational Resources: Removing Barriers from Within. *Distance Education*, *38*(3), 369-380. https://doi.org/10.1080/01587919.2017.1369350.

Moon, J. A. (2000). *Reflection in Learning and Professional Development: Theory and Practice*. Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203822296.

Moore, D. L. (2007). *Overcoming Religious Illiteracy*. Palgrave Macmillan US. https://doi.org/10.1057/9780230607002.

Moore, M. G., & Kearsley, G. (2011). *Distance Education: A Systems View of Online Learning*. Cengage Learning.

Moskal, B. M. (2000). Scoring Rubrics: What, When and How? *Practical Assessment, Research, and Evaluation*, *7*(1), Article 1. https://doi.org/10.7275/a5vq-7q66.

Mulgan, G., Tucker, S., Ali, R., & Sanders, B. (2007). *What it is, Why it Matters and How it Can be Accelerated*. The Young Foundation.

Murray, R., Caulier-Grice, J., & Mulgan, G. (2010). *The Open Book of Social Innovation*. Nesta&Young Foundation. https://youngfoundation.org/wp-content/uploads/2012/10/The-Open-Book-of-Social-Innovationg.pdf.

Mücevher, M. H. (2021). Bireysel Kariyer Planlamada Öz Tanıma Aracı Olarak SWOT Analizi: Z Kuşağı Üzerine Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, *12*(31), 856-869. https://doi.org/10.21076/vizyoner.884417.

National Research Council (US) Committee on the Assessment of 21st Century Skills. (2011). *Assessing 21st Century Skills: Summary of a Workshop*. National Academies Press (US). http://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK84218/.

Nazıroğlu, B. (2015). Din Eğitiminin Gerekliliği Açısından Dini Medya Okuryazarlığı. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, *15*(2), 191-220.

Nazıroğlu, B. (2020). *İslam Eğitim Geleneğinde Öğretmenlik* (2. bs.). Nobel Akademik Yayıncılık.

Nazıroğlu, B. (2022). *Din Eğitimini Yeniden Düşünmek*. İlahiyat.

Nedim Bal, P., Murat, M., & Erkan, B. (2020). Soyut Düşünme Becerileri Açısından Hikâyeler Üzerinde Analojik Düşünme. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, *25*(7), 29-55.

Newell, A., & Simon, H. A. (1972). *Human Problem Solving*. Prentice Hall, Inc. https://learnlab.org/wiki/images/1/1d/Human_Problem_Solving.pdf.

Nosich, G. M. (2018). *Disiplinlerarası Eleştirel Düşünme Rehberi* (Çev. B. Aybek, 4. bs.). Anı Yayıncılık.

Nussbaum, E. M., & Sinatra, G. M. (2003). Argument and Conceptual Engagement. *Contemporary Educational Psychology*, *28*(3), 384-395. https://doi.org/10.1016/S0361-476X(02)00038-3.

Nussbaum, M. C. (2010). *Not for Profit* [Map]. Princeton University Press. https://press.princeton.edu/books/paperback/9780691173320/not-for-profit.

Oberdieck, T., & Moch, E. (2024). Lifelong Learning with Artificial Intelligence: Potentials, Challenges and Future Perspectives. *International Journal of Advanced Research*, *12*(6), 545-555. https://doi.org/10.21474/IJAR01/18915.

OECD (t.y.). *The Future of Education and Skills: Education 2030*. OECD. https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/54ac7020-en.pdf?expires=1726494477&id=id&accname=guest&checksum=9AA4A49426C4D9CE0CAEE5385432F770.

OECD (2007). *Lifelong Learning and Human Capital*. OECD. https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264059955-7-en.pdf?expires=1727460467&id=id&accname=guest&checksum=4E73568299402AC9FE6C537F1494EE7D.

OECD (2010). *The Nature of Learning: Using Research to Inspire Practice* (H. Dumont, D. Istance, & F. Benavides, Ed.). Organisation for Economic Co-operation and Development. https://www.oecd-ilibrary.org/education/the-nature-of-learning_9789264086487-en.

OECD (2013). *OECD Skills Outlook 2013: First Results from the Survey of Adult Skills*. OECD. https://doi.org/10.1787/9789264204256-en.

OECD (2015a). *OECD Skills Outlook 2015: Youth, Skills and Employability*. OECD. https://doi.org/10.1787/9789264234178-en.

OECD (2015b). *Skills for Social Progress*. OECD. https://www.oecd.org/en/publications/2015/03/skills-for-social-progress_g1g4c895.html.

OECD (2017). *OECD Skills Outlook 2017: Skills and Global Value Chains*. OECD. https://doi.org/10.1787/9789264273351-en.

OECD (2018). *The Future of Education and Skills: Education 2030*. OECD. https://doi.org/10.1787/54ac7020-en.

OECD (2019a). *OECD Skills Outlook 2019: Thriving in a Digital World*. OECD. https://doi.org/10.1787/df80bc12-en.

OECD (2019b). *Trends Shaping Education 2019*. OECD. https://www.oecd-ilibrary.org/education/trends-shaping-education-2019_trends_edu-2019-en.

OECD (2021). *OECD Skills Outlook 2021: Learning for Life*. OECD. https://doi.org/10.1787/0ae365b4-en.

OECD (2023a). *Health at a Glance 2023:OECD Indicators*. OECD. https://www.oecd.org/en/publications/2023/11/health-at-a-glance-2023_e04f8239.html.

OECD (2023b). *OECD Skills Outlook 2023: Skills for a Resilient Green and Digital Transition*. OECD. https://doi.org/10.1787/27452f29-en.

OECD (2024). *Education at a Glance 2024: OECD Indicators*. OECD. https://www.oecd.org/en/publications/2024/09/education-at-a-glance-2024_5ea68448.html.

Onur, D., & Zorlu, T. (2017). Yaratıcılık Kavramı ile İlişkili Kuramsal Yaklaşımlar. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *6*(3), 1535-1552.

Osborne, J., Erduran, S., & Simon, S. (2004). Enhancing the Quality of Argument in School Science. *Journal of Research in Science Teaching*, *41*(10), 994-1020. https://doi.org/10.1002/tea.20035.

ÖSYM Başkanı Ersoy: Yapay Zeka ile Soru Üreteceğiz. (2024, Şubat 13). T.C. Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı. https://www.osym.gov.tr/TR,29174/osym-baskani-ersoy-yapay-zeka-ile-soru-uretecegiz-13022024.html.

Özbek, G. (2014). *Öğretmen Adaylarının Yansıtıcı Düşünme Becerileri: Bir Eylem Araştırması* [Yüksek Lisans Tezi]. Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Özden, Y. (2023). *Öğrenme ve Öğretme* (15. bs.). Pegem Akademi Yayıncılık.

P21. (2007). *21st Century Skills Standarts Book*. Partnership for 21st Century Skills Ohio Department of Education. https://www.marietta.edu/sites/default/files/documents/21st_century_skills_standards_book_2.pdf.

Pane, J., Steiner, E., Baird, M., & Hamilton, L. (2015). *Continued Progress: Promising Evidence on Personalized Learning*. RAND Corporation. https://doi.org/10.7249/RR1365.

Paul, R., & Elder, L. (t.y.). *Minik Eleştirel Düşünme Kılavuzu – Kavramlar ve Araçlar* (M. B. Fidan, Çev.). Geliş tarihi 04 Ağustos 2024, gönderen https://www.kritikanalitik.global/minik-elestirel-dusunme-kilavuzu-kavramlar-ve-araclar/.

Paul, R., & Elder, L. (2020). *Kritik Düşünce- Yaşamınızın ve Öğrenmenizin Sorumluluğunu Üstlenmek İçin Araçlar*. Nobel Akademik Yayıncılık.

Peirce, C. S. (1905). What Pragmatism Is. *The Monist*, *15*(2), 161-181.

Pellegrino, J. W., & Hilton, M. L. (Ed.). (2012). *Education for Life and Work: Developing Transferable Knowledge and Skills in the 21st Century* (s. 13398). National Academies Press. https://doi.org/10.17226/13398.

Phills, J., Deiglmeier, K., & Miller, D. (2008). Rediscovering Social Innovation. *Stanford Social Innovation Review*, *6*(4), 34-43. https://doi.org/10.48558/GBJY-GJ47.

Piaget, J. (2008). Intellectual Evolution from Adolescence to Adulthood. *Human Development*, *51*(1), 40-47.

Pintrich, P. R. (2002). The Role of Metacognitive Knowledge in Learning, Teaching, and Assessing. *Theory Into Practice*, *41*(4), 219-225. https://doi.org/10.1207/s15430421tip4104_3.

Pittaway, L., & Cope, J. (2007). Entrepreneurship Education: A Systematic Review of the Evidence. *International Small Business Journal*, *25*(5), 479-510. https://doi.org/10.1177/0266242607080656.

Popenici, S. A. D., & Kerr, S. (2017). Exploring the Impact of Artificial Intelligence on Teaching and Learning in Higher Education. *Research and Practice in Technology Enhanced Learning*, *12*(22). https://doi.org/10.1186/s41039-017-0062-8.

Powell, W. W., & Snellman, K. (2004). The Knowledge Economy. *Annual Review of Sociology*, *30*, 199-220. https://doi.org/10.1146/annurev.soc.29.010202.100037.

Projects. (2024). Project Zero. https://pz.harvard.edu/projects.

Prothero, S. (2009). *Religious Literacy: What Every American Needs to Know--And Doesn't*. Harper Collins.

Ratey, J., & Hagerman, E. (2008). *Spark: The Revolutionary New Science of Exercise and the Brain* (C. 59). Little, Brown.

Redecker, C. (2017). *European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu*. European Commission. https://doi.org/10.2760/178382.

Reskilling Revolution. (2024). World Economic Forum. https://initiatives.weforum.org/reskilling-revolution/home.

Rest, J., Narvaez, D., Bebeau, M., & Thoma, S. (2000). Postconventional Moral Thinking: A Neo-Kohlbergian Approach. *Journal of Moral Education*, *29*(4), 381-395.

Rest, J. R. (1979). *Development in Judging Moral Issues*. University of Minnesota Press. https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED144980.pdf.

Ribble, M. (2015). *Digital Citizenship in Schools: Nine Elements All Students Should Know*. International Society for Technology in Education. https://oped.educacion.uc.cl/website/images/sitio/formacion/estudios/marcos/ciudadania%20digital/Ribble_Shaaban_2011_Digital_Citizenship_in_Schools.pdf.

Ritchhart, R., Church, M., & Morrison, K. (2011). *Making Thinking Visible: How to Promote Engagement, Understanding, and Independence for All Learners*. John Wiley & Sons.

Robinson, K., & Aronica, L. (2020). *Yaratıcı Öğrenciler: Çocukların Geleceğini Düşünenler İçin Yaratıcılık Devrimi* (Çev. D. Boyraz, 6. bs.). Sola Unitas.

Rodgers, C. (2002). Defining Reflection: Another Look at John Dewey and Reflective Thinking. *Teachers College Record*, *104*(4), 842-866.

Ruggiero, V. R. (2022). *Eleştirel Düşünme İçin Bir Rehber* (Çev. Ç. Dedeoğlu, 4. bs.). Alfa.

Rukancı, F., & Anameriç, H. (2004, Ekim 21). Bilgi Toplumu ve Toplumun Bilgilenmesinde Kütüphanelerin Rolü. *Kütüphaneciliğin Destanı Uluslararası Sempozyumu*. http://eprints.rclis.org/11278/1/Bilgi_Toplumu_ve_Toplumun_Bilgilenmesinde.pdf.

Rychen, D. S., & Salganik, L. H. (2000). *Definition and Selection of Key Competencies*. OECD. https://www.deseco.ch/bfs/deseco/en/index/02.parsys.69356.downloadList.26477.DownloadFile.tmp/2000.desecocontrib.inesg.a.pdf.

Rychen, D. S., & Salganik, L. H. (Ed.). (2001). *Defining and Selecting Key Competencies*. Hogrefe & Huber. https://www.deseco.ch/RychSalg_Front.pdf.

Rychen, D. S., & Salganik, L. H. (Ed.). (2003). *Key Competencies for a Successful Life and a Well-Functioning Society*. Hogrefe & Huber.

Salmon, G. (2019). May the Fourth Be with You: Creating Education 4.0. *Journal of Learning for Development*, *6*(2), 95-115. https://doi.org/10.56059/jl4d.v6i2.352.

Saracaloğlu, A. S. (2019). Öğretim Teknikleri-II. İçinde A. S. Saracaloğlu & A. Küçükoğlu (Ed.), *Öğretim İlke ve Yöntemleri* (4. bs, ss. 293-325). Pegem Akademi Yayıncılık.

Sarıtaş, E. (2019). Öğretim Yöntemleri. İçinde A. S. Saracaloğlu & A. Küçükoğlu (Ed.), *Öğretim İlke ve Yöntemleri* (4. bs, ss. 218-244). Pegem Akademi Yayıncılık.

Satterthwaite, D. (2007). *The Transition to a Predominantly Urban World and Its Underpinnings*. IIED's Human Settlements Group. https://www.iied.org/sites/default/files/pdfs/migrate/10550IIED.pdf.

Savery, J. (2006). Overview of Problem-Based Learning: Definitions and Distinctions. *Interdisciplinary Journal of Problem-Based Learning*, *1*(1). https://doi.org/10.7771/1541-5015.1002.

Sayın, G. (2024). Din Öğretimi Süreçlerinde Kitle İletişim Araçlarının Dini Bilgi Kaynağı Olma Durumuna İlişkin Öğretmen Görüşleri. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi*, *7*(1), 87-102. https://doi.org/10.47951/mediad.1451602.

Schleicher, A. (2018). *World Class: How to Build a 21st-Century School System, Strong Performers and Successful Reformers in Education*. OECD Publishing. https://www.oecd-ilibrary.org/education/world-class_9789264300002-en.

Schön, D. A. (2013). *The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action*. Ashgate. https://rauterberg.employee.id.tue.nl/lecturenotes/DDM110%20CAS/Schoen-1983%20Reflective%20Practitioner.pdf.

Schunk, D. H. (2012). *Learning Theories, an Educational Perspective* (6. bs). Pearson Education Inc. https://spada.uns.ac.id/pluginfile.php/822215/mod_resource/content/1/EBOOK-2012-Learning%20Theories%20An%20Educational%20Perspective%2C%206th%20Edition%20by%20Dale%20H.%20Schunk%20%28z-lib.org%29%20v.pdf.

Schwab, J. J. (1966). *The Teaching of Science: The Teaching of Science as Enquiry*. Harvard University Press.

Schwab, K. (2016). *The Fourth Industrial Revolution*. World Economic Forum.

Schwab, K. (2017). *The Global Competitiveness Report 2016-2017*. World Economic Forum. https://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf.

Schwab, K. (2018). *The Global Competitiveness Report 2018*. World Economic Forum. https://www3.weforum.org/docs/GCR2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2018.pdf.

Schwab, K. (2019). *The Global Competitiveness Report 2019*. World Economic Forum. https://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf.

Schwab, K., & Zahidi, S. (2020). *The Global Competitiveness Report 2020 How Countries are Performing on the Road to Recovery*. World Economic Forum. https://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2020.pdf.

Scott, G. P., & Winograd, P. (1990). Promoting Metacognition and Motivation of Exceptional Children. *Remedial and Special Education*, *11*(6), 7-15. https://doi.org/10.1177/074193259001100 60.

Sefton-Green, J. (2004). *Literature Review in Informal Learning with Technology Outside School*. Futurelab. https://www.researchgate.net/publication/32231568_Literature_Review_in_Informal_Learning_with_Technology_Outside_School.

Selçioğlu Demirsöz, E. (2019). Üstbiliş ve Öğrenme. İçinde A. S. Saracaloğlu & A. Küçükoğlu (Ed.), *Öğretim İlke ve Yöntemleri* (4. bs, ss. 196-215). Pegem Akademi Yayıncılık.

Selçuk, M. (1997). Din Öğretiminin Kuramsal Temelleri (Zihin Gelişimi Açısından Bir Deneme). *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, *4*, 145-158.

Selçuk, M. (1998). Din Öğretimi Özgürleştiren Bir Süreç Olabilir mi? *İslamiyat Dergisi*, *1*(1), 73-87.

Selçuk, M. (1999). Teorik ve Pratik Açmazlarıyla Kültürel Miras Öğrenimini Sorgulayan Bir Deneme. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *41*(4), 255-264.

Selçuk, M. (2005). Birlikte Yaşamaya Kur'ani Bir Yaklaşım: Tearuf. İçinde R. Yılmaz (Ed.), *Kültürel Çeşitlilik ve Din*. (ss. 229-242). Sinemis Yayınları.

Selçuk, M. (2020). *Teaching Islam within a Diverse Society (Taaruf)*. Pegem Akademi Yayıncılık.

Selçuk, M. (2022). *Kavramsal Netlik: Bir Dinden Öğrenme Modeli*. Pegem Akademi Yayıncılık.

Selçuk, M. (2024, Eylül 18). *What Makes a Resilient Teacher? A Response from Worldview of Islam*. EARLI SIG19 online Conference 2024, Online.

Selçuk, M., & Valk, J. (2012). Knowing Self and Others: A Worldview Model for Religious Education in Turkey. *Religious Education*, *107*(5), 443-454. https://doi.org/10.1080/00344087.2012.722473.

Seligman, M. E. P. (2011). *Flourish: A Visionary New Understanding of Happiness and Well-Being*. Free Press.

Seligman, M. E. P., & Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive Psychology: An Introduction. *American Psychologist*, *55*(1), 5-14.

Shane, S., & Venkataraman, S. (2000). The Promise of Entrepreneurship as a Field of Research. *The Academy of Management Review*, *25*(1), 217-226. https://doi.org/10.2307/259271.

Siemens, G. (2005). Connectivism: A Learning Theory for the Digital Age. *International Journal of Instructional Technology and Distance Learning*, *2*(1), 3-10. https://jotamac.typepad.com/ jotamacs_weblog/files/Connectivism.pdf.

Silva, E. (2009). Measuring Skills for 21st-Century Learning. *Phi Delta Kappan*, *90*(9), 630-634. https://doi.org/10.1177/003172170909000905.

Skogerbø, E., & Syvertsen, T. (2004). Towards an Information Society? The Value of Media Production and Consumption. *Javnost - The Public*, *11*(1), 45-60. https://doi.org/10.1080/13183222.2004.11008846.

Slavin, R. E. (1995). *Cooperative Learning: Theory, Research, and Practice*. Allyn and Bacon.

Solove, D. J. (2004). *The Digital Person: Technology and Privacy in the Information Age*. New York University Press. https://scholarship.law.gwu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2501&context=faculty_publications.

Song, L., & Hill, J. R. (2007). A Conceptual Model for Understanding Self-Directed Learning in Online Environments. *Journal of Interactive Online Learning*, *6*(1), 27-42.

Su, M. (2022). Din Eğitiminde Çocuklar İçin Felsefe (P4C): İmkânlar ve Sınırlılıklar. *Din ve Bilim - Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, *5*(1), 75-86. https://doi.org/10.47145/dinbil.1087100.

Sweller, J. (1988). Cognitive Load During Problem Solving: Effects on Learning. *Cognitive Science*, *12*(2), 257-285. https://doi.org/10.1207/s15516709cog1202_4.

Sweller, J., Ayres, P., & Kalyuga, S. (2011). *Cognitive Load Theory*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-8126-4.

Şahin, Ç. (2019). Öğretim Teknikleri-I. İçinde A. S. Saracaloğlu & A. Küçükoğlu (Ed.), *Öğretim İlke ve Yöntemleri* (4. bs., ss. 247-290). Pegem Akademi Yayıncılık.

Şahin, Ç. Ç. (2022). Öğretmenlerin Deneyimsel Öğrenme ile İlgili Görüşlerinin İncelenmesi. *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi*, *9*(2), 60-71.

Şahinel, S. (2022). Eleştirel Düşünme. İçinde Ö. Demirel (Ed.), *Eğitimde Yeni Yönelimler* (10. bs, ss. 125-138). Pegem Akademi Yayıncılık.

Şenşekerci, E., & Bilgin, A. (2008). Eleştirel Düşünme ve Öğretimi. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *9*(14), 15-43.

Şenyurt, Ö. (2018). *Türk Milli Eğitim Sisteminde Bilgi Okuryazarlığı Gereksinimlerinin Karşılanması* [Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şimşek, E. (2018). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretmenlerinin Öğretim Teknolojileri Alanındaki Yeterlikleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *22*(3), 1631-1648.

Tabak, S. (2020). Probleme Dayalı Öğrenme. İçinde A. S. Saracaloğlu, B. Akkoyunlu, & İ. Gökdaş (Ed.), *Öğretimde Yaklaşımlar ve Eğitime Yansımaları* (1. bs., ss. 347-362). Pegem Akademi Yayıncılık.

Taylor, E. W. (2008). Transformative Learning Theory. *New Directions for Adult and Continuing Education*, *2008*(119), 5-15. https://doi.org/10.1002/ace.301.

Taylor, R. D., Oberle, E., Durlak, J. A., & Weissberg, R. P. (2017). Promoting Positive Youth Development Through School-Based Social and Emotional Learning Interventions: A Meta-Analysis of Follow-up Effects. *Child Development*, *88*(4), 1156-1171. https://doi.org/10.1111/cdev.12864.

Tekin, İ. (2019). Ahlak Eğitiminde Beceri Merkezli Öğrenme. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *20*, 259-287. https://doi.org/10.17494/ogusbd.548355.

Tekin, İ. (2022). Ahlak Okuryazarlığı Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, *22*(1), 43-66. https://doi.org/10.33420/marife.1104203.

Tezcan, H. (2020). *Din Öğretiminde Eleştirel Düşünme: DKAB Dersinde Öğrencilerin Eleştirel Düşünme Becerilerini Geliştirmeye Yönelik Bir Eylem Araştırması* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

The ISTE Student Standards. (2017). ISTE. https://iste.org/standards/students.

The World Bank (2020). *Ending Learning Poverty: What Will It Take?* The World Bank. https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/1ef8a794-710b-584e-a540-a3923ad7ea90/content.

Thomas, J. W. (2000). *A Review of Research on Project-Based Learning*. The Autodesk Foundation. https://tecfa.unige.ch/proj/eteach-net/Thomas_researchreview_PBL.pdf.

Tibbitts, F. (2002). Understanding What We Do: Emerging Models for Human Rights Education. *International Review of Education*, *48*(3/4,), 159-171.

Tidd, J., & Bessant, J. R. (2020). *Managing Innovation: Integrating Technological, Market and Organizational Change* (7. bs). Wiley. https://www.wiley.com/en-us/Managing+Innovation%3A+Integrating+Technological%2C+Market+and+Organizational+Change%2C+7th+Edition-p-9781119713302.

Tisza, G., Zhu, S., & Markopoulos, P. (2021). Fun to Enhance Learning, Motivation, Self-Efficacy, and Intention to Play in Dgbl. Içinde J. Baalsrud Hauge, J. C. S. Cardoso, L. Roque, & P. A. Gonzalez-Calero (Ed.), *Entertainment Computing – ICEC 2021* (ss. 28-45). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-89394-1_3.

Tomlinson, C. A. (2001). *How to Differentiate Instruction in Mixed-Ability Classrooms* (2. bs). Association for Supervision and Curriculum Development. https://rutamaestra.santillana.com.co/wp-content/uploads/2020/01/Classrooms-2nd-Edition-By-Carol-Ann-Tomlinson.pdf.

Toulmin, S. E. (2003). *The Uses of Argument*. Cambridge University Press. https://johnnywalters.weebly.com/uploads/1/3/3/5/13358288/toulmin-the-uses-of-argument_1.pdf.

Trilling, B., & Fadel, C. (2009). *21st Century Skills: Learning for Life in Our Times*. Jossey-Bass/Wiley.

Türel, Y. K., Şimşek, A., Şengül Vautier, C. G., Şimşek, E., & Kızıltepe, F. (2023). *21. Yüzyıl Becerileri ve Değerlere Yönelik Araştırma Raporu*. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_05/11153521_21.yy_becerileri_ve_degerlere_yonelik_arastirma_raporu.pdf.

Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi. (t.y.). https://www.tyc.gov.tr. Geliş tarihi: 02 Ağustos 2024, gönderen https://www.tyc.gov.tr/sayfa/turkiye-yeterlilikler-cercevesi-i0eaefe9f-2ecf-439c-a7af-f40d15fcc1a2.html.

Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi Tarihçe. (t.y.). https://www.tyc.gov.tr. Geliş tarihi: 02 Ağustos 2024, gönderen https://www.tyc.gov.tr/sayfa/tarihce-i0bd96402-7e30-40b7-ac45-375233324bfd. html.

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli. (2024). MEB. https://tymm.meb.gov.tr/

Türnüklü, E. B., & Yeşildere, S. (2005). Problem, Problem Çözme ve Eleştirel Düşünme. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *25*(3), 107-123.

Twenge, J. M. (2018). *iNesli* (O. Gündüz, Çev.). Kaknüs Yayınları.

Uçak, S., & Erdem, H. H. (2020). Eğitimde Yeni Bir Yön Arayışı Bağlamında "21. Yüzyıl Becerileri ve Eğitim Felsefesi". *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, *6*(1), 76-93.

UN. (2015). *Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development*. United Nations. https://digitallibrary.un.org/record/1654217.

UN Environment (Ed.). (2019). *Global Environment Outlook – GEO-6: Healthy Planet, Healthy People*. Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/9781108627146.

UNESCO (1996). *Learning: The Treasure Within*. UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000109590.

UNESCO (2015a). *Global Citizenship Education: Topics and Learning Objectives*. UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000232993.

UNESCO (2015b). *Rethinking Education: Towards a Global Common Good?* UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000232555.

UNESCO (2016). *Education for People and Planet: Creating Sustainable Futures for All, Global Education Monitoring Report*. UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000245752.

UNESCO (2017a). *Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives*. UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000247444.

UNESCO (2017b). *Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives*. UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000247444.

UNESCO. (2019). *Artificial Intelligence in Education: Challenges and Opportunities for Sustainable Development*. UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000366994.

UNESCO (2020a). *Education for Sustainable Development: A Roadmap*. UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374802.

UNESCO (2020b). *Education in a Post-Covid World: Nine Ideas for Public Action*. UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373717.

UNESCO (2021). *Reimagining Our Futures Together: A New Social Contract for Education*. UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379707.

UNICEF (2019). *Every Child Learns UNICEF Education Strategy 2019–2030*. United Nations Children's Fund (UNICEF).

United Nations (2018). *World Urbanization Prospects: The 2018 Revision* (ST/ESA/SER.A/420)). United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division. https://population.un.org/wup/Publications/Files/WUP2018-Report.pdf.

United Nations (2022). *World Population Prospects 2022*. United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division. https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/wpp2022_summary_of_results.pdf.

United Nations (2024). *World Population Prospects 2024: Summary of Results* (UN DESA/POP/2024/TR/NO. 9). United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division. https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/files/documents/2024/Jul/undesa_pd_2024_wpp_2024_advance_unedited.pdf.

Ünal, S. (2023). *21. Yüzyıl Becerileri Çerçevesinde Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarının Analizi* [Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ünal, S. (2024). *Din Öğretiminde 21. Yüzyıl Becerileri*. Kriter.

Ünal, Y. (2009). Bilgi Toplumunun Tarihçesi. *Tarih Okulu*, *5*, 123-144.

Ünlü, İ. (2019). İlkokul Öğrencilerinin Değer Yönelimlerinin Ahlaki İkilem Hikâyeleriyle İncelenmesi: Sorumluluk Değeri Örneği. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *23*(1), 265-287.

Ünver, G. (2022). Yansıtıcı Düşünme. İçinde Ö. Demirel (Ed.), *Eğitimde Yeni Yönelimler* (10. bs, ss. 139-151). Pegem Akademi Yayıncılık.

Van Dijk, J. A. G. M. (2019). *The Digital Divide*. Polity Press.

van Dijk, J., & Hacker, K. (2003). The Digital Divide as a Complex and Dynamic Phenomenon. *The Information Society*, *19*(4), 315-326. https://doi.org/10.1080/01972240309487.

van Laar, E., van Deursen, A. J. A. M., van Dijk, J. A. G. M., & de Haan, J. (2017). The Relation Between 21st-Century Skills and Digital Skills: A Systematic Literature Review. *Computers in Human Behavior*, *72*, 577-588. https://doi.org/10.1016/j.chb.2017.03.010.

Voogt, J., & Roblin, N. P. (2012). A Comparative Analysis of International Frameworks for 21st Century Competences: Implications for National Curriculum Policies. *Journal of Curriculum Studies*, *44*(3), 299-321. https://doi.org/10.1080/00220272.2012.668938.

Vorhaus, J. (2002). Lifelong Learning and the New Educational Order? A Review Article. *Journal of Philosophy of Education*, *36*(1), 119-129.

Wagner, T. (2008). *The Global Achievement Gap: Why Even Our Best Schools Don't Teach the New Survival Skills Our Children Need--and what We Can Do about it*. Basic Books.

Wagner, T. (2016). *Yenilikçiler Yaratmak Dünyayı Değiştirecek Gençler Yetiştirmek* (Çev. A. Özer). İKÜ Yayınevi.

Walker, A., Haiyan, Q., & Shuangye, C. (2007). Leadership and Moral Literacy in Intercultural Schools. *Journal of Educational Administration*, *45*(4), 379-397. https://doi.org/10.1108/09578230710762418.

Watanabe, K. (2023). *Problem Çözümüne Giriş 101* (6. bs). TÜBİTAK Yayınları.

Webb, N. L. (2002). *Depth-of-Knowledge Levels for Four Content Areas*. Wisconsin Center for Educational Research. http://ossucurr.pbworks.com/w/file/fetch/49691156/norm%20web%20dok%20by%20subject%20area.pdf.

Westheimer, J., & Kahne, J. (2004). What Kind of Citizen? The Politics of Educating for Democracy. *American Educational Research Journal*, *41*(2), 237-269. https://doi.org/10.3102/00028312041002237.

Westley, F., & Antadze, N. (2010). Making a Difference: Strategies for Scaling Social Innovation for Greater Impact. *The Innovation Journal*, *15*(2), 1-19.

What It Means to Be an IB Student. (2016, Aralık 19). International Baccalaureate. https://www.ibo.org/about-the-ib/what-it-means-to-be-an-ib-student/.

Wickens, C. D. (2002). Multiple Resources and Performance Prediction. *Theoretical Issues in Ergonomics Science*, *3*(2), 159-177. https://doi.org/10.1080/14639220210123806.

Wilber, K. (2000). *A Theory of Everything: An Integral Vision for Business, Politics, Science, and Spirituality*. Shambhala Publications.

Willis, J. E., Slade, S., & Prinsloo, P. (2016). Ethical Oversight of Student Data in Learning Analytics: A Typology Derived from a Cross-Continental, Cross-Institutional Perspective. *Educational Technology Research and Development*, *64*(5), 881-901. https://doi.org/10.1007/s11423-016-9463-4.

Wilson, C., Grizzle, A., Tuazon, R., Akyempong, K., & Cheung, C.-K. (2011). *Media and Information Literacy Curriculum for Teachers*. UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000192971.

Wilson, D., & Conyers, M. (2016). *Teaching Students to Drive Their Brains: Metacognitive Strategies, Activities, and Lesson Ideas*. ASCD. https://files.ascd.org/staticfiles/ascd/pdf/siteASCD/publications/books/Teaching-Students-to-Drive-Their-Brains-sample-chapters.pdf.

Wilson, M., Scalise, K., & Gochyyev, P. (2015). Rethinking ICT Literacy: From Computer Skills to Social Network Settings. *Thinking Skills and Creativity*, *18*, 65-80. https://doi.org/10.1016/j.tsc.2015.05.001.

Woodhead, L., & Catto, R. (Ed.). (2012). *Religion and Change in Modern Britain*. Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203130643.

World Bank (2019). *World Development Report 2019: The Changing Nature of Work*. The World Bank. https://documents1.worldbank.org/curated/en/816281518818814423/pdf/ Main-Report.pdf.

World Bank (2021). *World Development Report 2021: Data for Better Lives*. The World Bank. https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2021.

World Commission on Environment and Development (1987). *Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development*. United Nations. https://gat04-live-1517c8a4486c41609369c68f30c8-aa81074.divio-media.org/filer_public/6f/85/6f854236-56ab-4b42-810f-606d215c0499/cd_9127_extract_from_our_common_future_brundtland_report_1987_foreword_chpt_2.pdf.

World Economic Forum (2015). *New Vision for Education Unlocking the Potential of Technology*. World Economic Forum. https://www3.weforum.org/docs/WEFUSA_NewVisionforEducation_Report2015.pdf.

World Economic Forum (2016a). *New Vision for Education: Fostering Social and Emotional Learning Through Technology*. World Economic Forum. https://www3.weforum.org/docs/WEF_New_Vision_for_Education.pdf.

World Economic Forum (2016b). *The Future of Jobs Report Employment, Skills and Workforce Strategy for the Fourth Industrial Revolution*. World Economic Forum. https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs.pdf.

World Economic Forum (2017). *Realizing Human Potential in the Fourth Industrial Revolution*. World Economic Forum. https://www3.weforum.org/docs/WEF_EGW_Whitepaper.pdf.

World Economic Forum (2018). *The Future of Jobs Report 2018*. World Economic Forum. https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2018.pdf.

World Economic Forum (2020). *The Future of Jobs Report 2020*. World Economic Forum. https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2020.pdf.

World Economic Forum (2023). *Future of Jobs Report 2023*. World Economic Forum. https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2023.pdf.

Wright, A. (1993). *Religious Education in the Secondary School: Prospects for Religious Literacy*. David Fulton Publishers& Roehampton Institute. http://archive.org/details/religiouseducati0000wrig.

Xu, M., David, J. M., & Kim, S. H. (2018). The Fourth Industrial Revolution: Opportunities and Challenges. *International Journal of Financial Research*, *9*(2), 90. https://doi.org/10.5430/ijfr.v9n2p90.

Xu, X., Lu, Y., Vogel-Heuser, B., & Wang, L. (2021). Industry 4.0 and Industry 5.0—Inception, Conception and Perception. *Journal of Manufacturing Systems*, *61*, 530-535. https://doi.org/10.1016/j.jmsy.2021.10.006.

Yakar, A., & Saracaloğlu, A. S. (2020). Yapılandırmacılık. İçinde A. S. Saracaloğlu, B. Akkoyunlu, & İ. Gökdaş (Ed.), *Öğretimde Yaklaşımlar ve Eğitime Yansımaları* (1. bs., ss. 3-32). Pegem Akademi Yayıncılık.

Yavuz, A. (2017). *İlkokul Hayat Bilgisi Dersinde Bilişim Teknolojileri Destekli Yansıtıcı Düşünme Etkinliklerinin Öğrencilerin Ders Başarısına ve Tutumuna Etkisi* [Yüksek Lisans Tezi]. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yentür, H., Elcil, T., Enöz, N., Balçıklı, M. B., & Akfırat, S. (2023). Kurt Lewin'in Hayatı ve Sosyal Psikolojiye Katkısı. *Nesne Psikoloji Dergisi*, *11*(29), 470-487. https://doi.org/10.7816/nesne-11-29-08.

Yıldırım, L., & Şimşek, V. (2024). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Alternatif Ölçme ve Değerlendirme Araçlarını Kullanma Düzeylerini Belirlemeye Dair Nitel Bir Araştırma. *Journal of Current Researches on Social Sciences*, *14*(1), 13-44.

Yıldız, M., & Genç, M. F. (2016). Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Alternatif Ölçme ve Değerlendirme Tekniklerini Kullanma Düzeyleri ve Karşılaştıkları Sorunlar. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, *45*, 45-80.

Yıldız, Z. (2016). *Din Öğretiminde Mesleki Gelişimin Anahtarı Yansıtıcı Düşünme*. Pegem Akademi Yayıncılık.

Yılmaz, H. (2020). Hz. Peygamber ve Öğretmenlik. İçinde A. Güneş (Ed.), *Geçmişten Geleceğe Öğretmen ve Öğretmenlik* (ss. 47-77). Otto.

Yılmaz Özelçi, S. (2020). İşbirliğine Dayalı Öğrenme. İçinde A. S. Saracaloğlu, B. Akkoyunlu, & İ. Gökdaş (Ed.), *Öğretimde Yaklaşımlar ve Eğitime Yansımaları* (1. bs., ss. 202-219). Pegem Akademi Yayıncılık.

Yiğit, Y. (2021). *Din Öğretiminde Yaşam Problemlerini Çözme Becerilerinin Geliştirilmesi*. Asitan Yayınları.

Yiğit, Y. (2024). *Din Öğretimi Özelinde Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme* (2. bs.). Nobel Akademik Yayıncılık.

Yurdakul, B. (2022). Yapılandırmacılık. İçinde Ö. Demirel (Ed.), *Eğitimde Yeni Yönelimler* (10. bs., ss. 289-302). Pegem Akademi Yayıncılık.

Yüksel, S. (2007). Bilişsel Alanın Sınıflamasında (Taksonomi) Yeni Gelişmeler ve Sınıflamalar. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, *5*(3), 479-509.

Zengin, M. (2011). *Din Eğitimi ve Öğretiminde Yapılandırmacı Yaklaşım*. DEM Yayınları.

Zimmerman, B. J. (2002). Becoming a Self-Regulated Learner: An Overview. *Theory Into Practice*, *41*(2), 64-70. https://doi.org/10.1207/s15430421tip4102_2.

Zins, J., Bloodworth, M., Weissberg, R., & Walberg, H. (2007). The Scientific Base Linking Social and Emotional Learning to School Success. *Journal of Educational and Psychological Consultation*, *17*(2-3), 191-210. https://doi.org/10.1080/10474410701413145.

2. Basım

Beni İhmal Etme Sana İhtiyacım Var

Buse Hançer
Yunus Pınar

nobel bilimsel

Beni İhmal Etme Sana İhtiyacım Var

Buse Hançer, Yunus Pınar

Yayın No.: 1051
ISBN: 978-625-433-463-4
E-ISBN: 978-625-433-462-7
Basım Sayısı: 2. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Hançer, Buse., Pınar, Yunus.
Beni İhmal Etme Sana İhtiyacım Var / Buse Hançer, Yunus Pınar
2. Basım, XIV + 166 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-433-463-4
E-ISBN: 978-625-433-462-7
1. Erken Çocukluk 2. Ekran Tabanlı Medya 3. Olası Riskler

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ v

ÖN SÖZ vii

KISALTMALAR LİSTESİ xiii

BÖLÜM I 1
Medyanın Tarihsel Gelişimine Genel Bir Bakış 1
Dijital Aklın Eleştirisi (Kritik der digitalen Vernunft) 3
Çağın Vebası Dijital Bağımlılık 8

BÖLÜM II 11
Okul Öncesi Dönemin Önemi 11
Dikkat Gelişimi 13
Görsel Algı 14
Dil Gelişimi 15
Beyin Araştırmaları Işığında Dil Gelişimi 16
Okul Öncesi Eğitiminde Akran Grubunun Rolü 17
Eşit Koşullara Sahip Aktörler: "Akranlar" 18
Ekran Tabanlı Medya 18
Ekran Tabanlı Medya ve Gelişim 21
Medya Çocuk İçin Zorunlu Bir İhtiyaç mı? 23
Kitaplar: Dijital mi Basılı mı? 23
Pandeminin Getirdikleri 26
Ekran Tabanlı Medya Kullanımında Büyük Artış 26

BÖLÜM III 29
Okul Öncesi Döneme Kuramsal Bir Bakış 29
Okul Öncesi Dönemde Gelişim 30
Okul Öncesi Dönemde "Dikkat" 34
Dikkat Türleri 35
Dikkati Etkileyen Faktörler 37
Okul Öncesi Dönemde Dikkat Gelişimi 38
Okul Öncesi Dönemde Dikkat Problemi Olan Çocuklar 42

Algı 44
Algıyı Etkileyen Faktörler 45
Algıyı Etkileyen Bir Faktör Olarak Dikkat 45
Hazırlayıcı Kurulum 46
Güdülenme 46
Kişilik 46
Amaç ve Beklentiler 47
Öğrenme 47
Duyusal Yoksunluk 47
Algının Gelişim Üzerine Etkileri 47
Algı Gelişimi 48
Görsel Algı 51
Görsel Algıyı Etkileyen Faktörler 52
Psikolojik Süreçler 52
Bilişsel Süreçler 53
Duygu Yapısı 53
Görsel Algılama Alanları 53
Göz-Motor Koordinasyonu 53
Şekil Zemin Ayırımı 54
Şekil Sabitliği 54
Mekân İle Konumun Algılanması 55
Mekân İlişkilerinin Algılanması 56
Okul Öncesi Dönemde Görsel Algı Gelişimi 56
Okul Öncesi Dönemde Görsel Algı Problemi Yaşayan Çocuklar 57
Dilin Tanımı ve Önemi 59
Dil Edinim Kuramları 60
Doğuştancı/Psikolinguistik Kuram 60
Davranışçı Kuram 62
Sosyal Öğrenme Kuramı 63
Bilişsel Öğrenme Kuramı 63
Etkileşimci Dil Edinim Kuramı 64
Dil Gelişiminin Bileşenleri 64
Alıcı ve İfade Edici Dil 65
Okul Öncesi Dönemde Dil Gelişimi 66
Ağlama Dönemi (0-2 Ay) 67
Babıldama Dönemi (2-4 Ay) 67
Mırıldanma (Cıvıldama) Dönemi (4-6 Ay) 67
Sesleri Taklit Dönemi (6-12 Ay) 68
Tek Sözcük Dönemi (12-18 Ay) 68
Telgraf Konuşması (18-24 Ay) 69

Üç ve Daha Fazla Sözcük Dönemi (2-3 Yaş) 69
İlk Gramer Dönemi (3-6 Yaş) 70
Dil Gelişimini Etkileyen Faktörler 70
Kalıtım 70
Cinsiyet 71
Zekâ 71
Sağlık 71
Yaş 72
Aile 72
Çift Dillilik (Bilingualizm) 72
Mizaç 73
Konuşmaya Teşvik 73
Sosyal Çevre ve Etkileşim 74
Medya 74
Okul Öncesi Dönemde Dil Gelişiminin Önemi 75
Okul Öncesi Dönemde Çocuğun Dil Gelişimini Desteklemede Ailenin Rolü 76
Okul Öncesi Dönemde Kitap Okumanın Çocukların Gelişim Alanları Üzerine Etkisi ve Önemi 78
Okul Öncesi Dönemde Ekran Tabanlı Medya 80
Akıllı Telefon 81
Televizyon 82
Bilgisayar 84
Tablet 85
Okul Öncesi Dönemde Ekran Tabanlı Medyanın Etkileri 86
Ekran Tabanlı Medya ve Kitapla İlgili Yapılan Araştırmalar 89
Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar 89
Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar 92

BÖLÜM IV 97
Ekran Tabanlı Medyanın Zararları Üzerine Nitel Bir Araştırma 97
Yöntem 97
Katılımcılar 98
Veri Toplama Araçları 101
Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu (YYGF) 101
Frankfurter Konsantrasyon Testi (FTF-K) 102
Frostig Gelişimsel Görsel Algı Testi (FGAT) 103
Peabody Resim Kelime Eşleştirme Testi (PRKET) 103
Hamburg Dil Seviyesi Tanılama Aracı (HAVAS-5) 104
Bulgular 105

Bebeklik Döneminde Ekran Tabanlı Medya Kullanımı 105
Ekran Tabanlı Medya Araçlarına Maruz Kalma Süreleri 109
Kimlerin Kütüphanesi Var? 112
Kitap Okumayan Anneler 113
Çocuğa Kitap Okumaya Ne Zaman Başladınız? 114
Olgu K1 118
Olgu E1 125
Olgu E2 126
Olgu K2 128
Olgu E3 129
Olgu K3 130
Tartışma 130
Sonuç 133

KAYNAKÇA 135

KAYNAKÇA

AAP Council on Communications and Media. (2016). Media and young minds. Pediatrics (Vol. 138, p. e20162591). Elk Grove, IL: American Academy of Pediatrics.

AAP Council on Early Childhood, High PC and Klass P. (2014). Literacy promotion: An essential component of primary care pediatric practice. Pediatrics, 134(2), 404–409.American Academy of Pediatrics (AAP). (2011). Children, adolescents, obesity, and the media. Pediatrics, 128(1), 201–208.

AAP. (2014). Literacy Promotion: An essential component of primary care pediatric practice. *Pediatrics*, 134 (2),404-409.

Adsız, E. (2010). İlköğretim çağındaki öğrencilerde düzenli yapılan sporun dikkat üzerine etkisinin araştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Akaroğlu, E. Gülriz ve Dereli, Esra (2012). Okul Öncesi Çocukların Görsel Algı Eğitimlerine Yönelik Geliştirilmiş Eğitici Oyuncakların Çocukların Görsel Algılarına Etkisi. *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 4 (1), 201-222.

Akaroğlu, E.G. (2014). Sanat Eğitim Programının 6 Yaş Çocuklarının Görsel Algı Düzeylerine Etkisi, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya

Akbağ, M. (2015). Gelişim Psikolojsi Konularına Giriş: Kavramlar, İlkeler, Dönemler. M. Engin Deniz (Ed.), *Eğitim psikolojisi içinde* (s. 23-49). Ankara: Maya Akademi

Akbulut, Y. (2013). Çocuk ve ergenlerde bilgisayar ve internet kullanımının gelişimsel sonuçları. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(2) 53-68.

Akçay, D. ve Özcebe, H. (2012). Okul Öncesi Eğitim Alan Çocukların ve Ailelerinin Bilgisayar Oyunu Oynama Alışkanlıklarının Değerlendirilmesi. *Çocuk Dergisi*, 12(2), 66-71.

Akdemir, B. (2006). 6-12 Yaş Arası Zihinsel Engelli Çocuklarda Görsel Algı Becerilerinin Değerlendirilmesi, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.

Akel, K. (2016). Çocuğumu İnternette Kaybettim, İstanbul: Ares.

Aksan, D. (1998). *Anabilim konuları ve Türkçe'nin anabilimi*. Ankara: Engin Yayınevi.

Alfawareh, H.M. & Jusoh, S. (2014). Smartphones usage among university students: Najran University case. *International Journal of Academic Research*, 6 (2), 321-326.

Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2005). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamalı.* (4. Baskı). Sakarya: Sakarya Kitapevi.

American Academy of Pediatrics. (2016). American Academy of Pediatrics Announces New Recommendations for Children's Media Use. Erişim adresi: *https://www.aap.org/en-us/about-the-aap/aap-press-room/Pages/American-Academy-of-Pediatrics-Announces-New-Recommendations-for-Childrens-Media-Use.aspx*

Anderson DR, Huston AC, Schmitt KL, Linebarger DL, Wright JC. (2001). Early childhood television viewing and adolescent behavior: the recontact study. *Monogr Soc Res Child Dev*. 66(1): I-VIII, 1-147.

Ansari, A. & Winsler, A. (2012). School readiness among low-income, Latino children attending family childcare versus centre-based care. Early Child Development and Care, 182 (11), 1465–1485.

Antonietti, Alessandro & Colombo, Barbara (2011). Mental Imagery As a Strategy to Enhance Creativity in Children The Role of Imagery in Creativity. *Imagination Cognition and Personality*. 311. 63-77.

Apak, S. (1989). Gelişim nörolojisi. Bayrak Matbaacılık, 2. Baskı., 288 s., İstanbul

Aral, N. (2000). *Çocuk gelişimi 2*, İstanbul: YA-PA.

Aral, N., Baran, G., Bulut, Ş. ve Çimen, S. (2000). Çocuk gelişimi I. *Ya-Pa Yayınları*, 152 s., İstanbul.

Aral, Neriman ve Yücelyiğit, Seçil (2014). Bebeklerde Algı. (Çeviri Editörleri: Dilara Sevimay Özer ve Abdurrahman Aktop). *Motor Gelişimi Anlamak*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Arı, R. (2010). Eğitim psikolojisi. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Arıcı, M. (2018) Annelerin Evde Çocukları ile Hikâye Kitabı Okuma Davranışlarının Ebeveynlik Tutumlarına Göre İncelenmesi Yüksek Lisans Tezi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi.

Arık, İ., & Ayçiçeği, A. (1990). Yaş ve zaman değişkenlerinin" dikkat" gerektiren görevlere etkisi. Psikoloji çalışmaları/Studies in Psychology, 18, 51-60.

Aristoteles (1995). Nikomachische Ethik. Philosophische Schriften in 6 Baenden, Çev. E. Rolfes. Hamburg: Felix Meiner Verlag.

Arkonaç, S. A. (1998). *Sosyal psikoloji*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

Armbruster, B. B., & Anderson, T. H. (1988). On selecting" considerate" content area textbooks. *Remedial and Special Education*, 9(1), 47-52.

Arslan, E., Bütün, P., Doğan, M., Dağ, H., Serdarzade, C., Arıca, V. (2014). Çocukluk çağında bilgisayar ve internet kullanımı. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hastanesi Dergisi*, 4(3), 195-201.

Arslan, Ş. (2010). Televizyon reklamlarının okul öncesi dönem çocuklarının tüketici davranışlarına etkileri. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Atkinson, J., & Braddick, O. (2012). Visual attention in the first years: Typical development anddevelopmental disorders. *Developmental Medicine and Child Neurology*, 54, 589–595. doi:10.1111/j.1469-8749.2012.04294.x

Attenborough J. (2002). Effects of tv violences vs. fictional violance on aggreYYGon. *Journalism Quarterly*, 60.

Aydın B. (2005). *Çocuk ve Ergen Psikolojisi*. Ankara, Nobel basımevi.

Aydın, A. (2000). Gelişim ve Öğrenme psikolojisi, Alfa Yayınları, 2. Baskı, Nisan, İstanbul.

Baddeley A.D. (2007). *Working memory, thought, and action*. Oxford: Oxford University

Bal, S., Artan, İ. Şahin, S. ve Arı, M. (1999). 1-30 aylar arasındaki bebeklerin nesne devamlılığı ile gelişim düzeylerinin incelenmesi. *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi*, 1(1), 45-58.

Bansner, M. C. (2017). Die emotionale Regulation der Mutter-Kind-Dyade in ihrer Lebenslage. Eine in-vivo Studie der frühkindlichen Kommunikations- und Sprachentwicklung. Wiesbaden.

Başal, H.A. (2007). Okul Öncesi Eğitim. Başal İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

Başaran, İ. E. (1996). *Eğitim Psikolojisi Eğitimin Psikolojik Temelleri* (5. Basım). Ankara: Gül Yayınevi.

Başaran, İ. E. (2000). Eğitim Psikolojisi. Ankara: Kadıoğlu Matbaa.

Baxter, P., & Jack, S. (2008). Qualitative Case Study Methodology: Study Design and Implementation for Novice Researchers. The Qualitative Report, 13(4), 544-556

Baydar, N., Küntay, A. C., Yağmurlu, B., Aydemir, N., Çankaya, D., Göksen, F., ve Cemalcilar, Z. (2014). "It takes a village" to support the vocabulary development of children with multiple risk factors. *Developmental Psychology, 50*(4), 1014.

Bayhan, P. ve Artan, İ. (2005). Çocuk gelişimi ve eğitimi. İstanbul: Morpa Yayınları.

Bayhan, P. ve Saranlı, A.G. (2010). Vygotsky'nin Kuramına Dayanan Kendine Yönelik Konuşma Davranışının Okul Öncesi Dönemdeki Gelişimi ve Uygulamalarda Kullanımı. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(3), 819-834, Ankara.

Beck, I. L. ve McKeown, M. G. (2001). Text talk: Capturing the benefits of read-aloud experiences for young children. *The Reading Teacher*, 55, 10-20.

Beckerle, C. (2017). Alltagsintegrierte Sprachförderung im Kindergarten und in der Grundschule. Evaluation des „Fellbach-Konzepts". Weinheim

Bekir, H.Ş. (2004). Almanya'da Okul Öncesi Eğitim Kurumlarına Devam Eden 5-6 Yaş Grubu Türk Çocuklarına Uygulanan Dil Eğitim Programının Dil Gelişimine Etkisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Bennett, K. K., Weigel, D. J. & Martin, S. S. (2002). Children's acquisition of early literacy skills: examining family contributions. *Early Childhood Research Quarterly*, 17 (2), 95–317. Doi: /10.1016/S0885-2006(02)00166-7

Berk, L. E. (2013). *Bebekler ve çocuklar. (Çev. N. Işıkoğlu Erdoğan).* Ankara: Nobel Yayıncılık.

Bersani, F. S., Barchielli, B., Ferracuti, S., Panno, A., Carbone, G. A., Massullo, C., ... & Imperatori, C. (2022). The association of problematic use of social media and online videogames with aggreYYGon is mediated by insomnia severity: A cross-sectional study in a sample of 18-to 24-year-old individuals. *AggreYYGve behavior*, *48*(3), 348-355.

Birken SC ve ark. (2011). Parental Factors Associated With Screen Time in Preschool Children inprimary care Practise: a Target Kids! study. *Public Health Nutrition*. 14(12):2134-2138.

Bloom, B. S. (1979), İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme. Çev. D. Ali Özçelik, Ankara: Milli Eğitim Basım Evi.

Bogdashina, O. (2003). *Sensory issues in autism: different sensory experiences different perceptual worlds*. Philedelphia, PA, U.S.A: JeYYGca Kingsley Publishers.

Borchert, J. (1998). Effektive trainingsprogramme zur erhöhung schulischer aufmerksamkeit. Ein überblick für lehrkrafte in (sonder-) schulen. Sonderpaedagogischer Kongress in Hannover.

Boyd, D. (2014). It'scomplicated: *The social lives of networked teens*. New Haven, CT: Yale UniversityPress.

Brabham, E. G. ve Lynch-Brown, C. (2002). Effects of teachers' reading-aloud styles on vocabulary acquisition and comprehension of students in early elementary grades. *Journal of Educational Psychology*, 94, 465-473.

Brown, A. (2011). Media use by children younger than 2 years. *Journal of the American Academy of Pediatrics*, 128(5), 1040-1045.

Brown, T. (2008). *Factor Structure of the Test Visual Perception Skillsrevised (TVPS-R).* Hong Kong Journal of Occupational Theraphy, 18 (1), 1-11.

Buttelmann F and Karbach J (2017). Development and Plasticity of Cognitive Flexibility in Early and Middle Childhood. Front. Psychol. 8:1040. doi: 10.3389/fpsyg.2017.01040

Büyükbakkal, G. (2007). Televizyonun Çocuklar Üzerindeki Etkileri. *İ.Ü. İletişim Fakültesi Dergisi*, 28- 31-44.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (23. baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Cengiz, Ö. (2013). Türk Annelerinin Çocuklarına Kitap Okurken Kullandıkları Dil. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30(1), 97-114.

Cengiz, Özlem (2002). 5-6 Yaş Çocuklarının Görsel Algı Gelişimini Destekleyici Eğitim Programının Etkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Certain LK, Kahn RS. (2002). Prevalence, correlates, and trajectory of television viewing among infants and toddlers. *Pediatrics*. 109(4):634-42.

Ceyhan, E. (Ed.). (2000). *Çocuk gelişimi ve psikolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Chandra M ve ark. (2016). Screen Time Of İnfants in Sidney, Australia: A Birth Cohort Study. *BMJ Open*; 6: e012342.

Cheng S, Maeda T, Yoichi S, Yamagata Z, Tomiwa K, Japan Children's Study G. (2010). Early television exposure and children's behavioral and social outcomes at age 30 months. *J Epidemiol*. 20 Suppl 2: S482-9.

Chiong, C., Ree, J., & Takeuchi, L. (2012). Comparing parent-child coreading on print, basic, and enhanced e-book platforms. NewYork: The Joan Ganz Cooney Center at Sesame Workshop.

Choi, H. S., Lee, H. K. ve Ha, J. C. (2012). The İnfluence of Smartphone Addiction on Mental Health, Campus Life and Personal Relations-focusing on K University Students. *Journal of the Korean Data and Information Science Society*, 23(5), 1005-1015.

Chonchaiya, W., Pruksananonda, C. (2008). Television viewing associates with delayed language development. Acta Paediatrica, 97(7), 977-982.

Christakis, D., Zimmerman, F., Di Gıuseppe, D. and Mccarty, C. (2004). Early television exposure and subsequent attentional problems in children. *Pediatrics, 113*, 708- 713.

Christensen, L. B., Johnson, R. B., & Turner, L. A. (2020). Araştırma yöntemleri: Desen ve analiz, 3. Baskı (12. baskıdan tercüme edilmiştir), (Çeviri Editörü Aypay. A.), Ankara: Anı Yayıncılık.

Clements, D. H., & Sarama, J. (2003). Young children and technology: What does the research say? *Young Children*, 58(6), 34-40.

COE (2020). COVID-19 pandemic responses- Lessons learnt from management and adaptation to ensure that children are treated as rights holders during the pandemic and beyond. Summary Report, *https://rm.coe.int/final-summary-report-covid-19-pandemic-responses/16809f8032* Erişim Tarihi: 22.05.2021.

Cooper, P. J., Vally, Z., Cooper, H., Radford, T., Sharples, A., Tomlinson, M., & Murray, L. (2014). Promoting mother–infant book sharing and infant attention and language development in an impoverished South African population: A pilot study. *Early Childhood Education Journal*, *42*(2), 143–152.

Coplan, R.J., Wichmann C. & Lagacé-Séguin, D. G. (2001). Solitary-Active Play Behavior: A Marker Variable for Maladjustment in the Preschool?, Journal of Research in Childhood Education, 15:2, 164-172, DOI: 10.1080/02568540109594957

Corbetta, M. (1998). Frontoparietal cortical networks for directing attention and the eye to visual locations: Identical, independent, or overlapping neural systems? *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 95(3), 831-838.

Costa, S., Johnson, W., Viner, R. M. (2014). Early childhood TV viewing and subsequent BMI trajectories to mid-adulthood in the 1970 British Cohort Study. http://discovery.ucl.ac.uk/1430709/2/TV%20at%205%20%26%20Trajectories%20of%20OW -OB%20-%20ISBNPA2014. Pdf Erişim Tarihi: 13.04.2019

Coté, S. M., Doyle, O., Petitclerc, A. & Timmins, L. (2013). Child care in infancy and cognitive performance until middle childhood in the millennium cohort study. *Child development*, 84 (4), 1191–1208. *http://dx.doi.org/10.1111/cdev.12049*

Couse, L. J., Chen, D. W. (2014). A tablet computer for young children? Exploring its viability for early childhood education. *Journal of research on technology in education*, 43(1), 75-96.

Creswell, J. W., Hanson, W. E., Plano, V. L. C., & Morales, A. (2007). Qualitative research designs selection and implementation. The Counseling Psychologist, 35(2), 236-264.

Cüceloğlu, D. (1999). İnsan ve Davranışı: PsikolojininTemel Kavramları. Remzi Kitabevi.10. Basım. 591s., İstanbul.

Çakır, T. (2004). Çocukta dil gelişimi ve kuramsal yaklaşımlar. *http://dergipark.ulakbim.gov.tr/sakaefd/article/download/5000003731/5000004244* sayfasından elde edilmiştir.

Çamlıbel İrkin, A. (2012). Çocukların Gelişim Süreci ve Televizyonun Etkileri, Yayınlanmamış RTÜK Uzmanlık Tezi, Ankara.

Çat Şahin, A. (2009). Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 5-6 yaş grubu çocukların dil gelişimi ile annelerin okuma ilgi ve alışkanlıkları arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çelik, İ. (2018). Noam Chomsky ve Psiko-Linguistik Dil Gelişim Kuramı, International Periodical for the Languages Literature and History of Turkish or Turkic, Volume, 12/18. p. 143-208. Ankara.

Çepni, S. (2009). Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş. 4. Baskı. Celepler Matbaacılık, Trabzon.

Dağabakan, D. ve Dağabakan F.Ö. (2007). Dil ve çocukta dil gelişim kuramları. *http://docplayer.biz.tr/10343501-Dil-ve-cocukta-dil-gelisimkuramlari.html* sayfasından elde edilmiştir.

Daniel, B. (2004). *Early childhood: zero to four years in the developing world of the child*. Aldgate, J. (Editor), (p.186-207). London: GBR: JeYYGca Kingsley Publishers.

Datler, W., De Cillia, R., Garnitschnig, I. et al. (2012). *Abschlussbericht. Forschungsprojekt Spracherwerb und lebensweltliche Mehrsprachigkeit im Kindergarten.* Wien.

De Gaetano, G. (2015). Visual Media and Young Children's attention Spans. http://users.stargate.net /~ cokids/VisualMedia.html.

DeLoache, JS, Chiong, C., Sherman, K., Islam, N., Vanderborght, M., Troseth, GL, Strouse, GA and O'Doherty, K. (2010). Do babies learn from baby media? *Psychological Science*, 21(11), 1570-1574.

Dennison BA, Erb TA, Jenkins PL. (2002). Television viewing and television in bedroom associated with overweight risk among low-income preschool children. *Pediatrics*. 109(6):1028- 35.

Dereceli, Ç. (2011). Tai Chi Programına Katılımın Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu Olan İlköğretim 1. Kademe Öğrencilerinin İç- Dış Denetim Odağı ve Dikkat Düzeylerine Etkisinin Araştırılması, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Dereobalı, N. (1994). Anaokuluna Devam Eden 48 Aylık Çocukların Algısal Becerilerinin Geliştirilmesine Yönelik Hazırlanan Programların Dil Gelişimi Yönünden İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Devrimci, Halise Künyeli. (1993). "5. Sınıf Çocuklarında Okuma Alışkanlığının İncelenmesi." Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Dice, J.L., Schwanenflugel, P. A (2012). Structural model of the effects of preschool attention on kindergarten literacy. *Read Writ* 25, 2205–2222, https://doi.org/10.1007/s11145-011-9354-3

Diekelmann, S., Born, J. The memory function of sleep. *Nat Rev Neurosci* **11,** 114–126 (2010). https://doi.org/10.1038/nrn2762

Dodson, F. (1997). *Çocuk Yaşken Eğilir, İlk Yeni Yetmelik Çağı*. İstanbul: Özerk Basım.

Doğan, A. (2009). Büyük Türkçe sözlük. Ankara: Akçağ.

Douglas, V. I. (1983). Attentional and cognitive problems. In M. Rutter (Ed.), *Developmental neuropsychiatry* (pp. 280–329). New York: Guilford.

Dönmez, N. (1986). Çocuklarda Dilin Kazanılması. Ya-Pa, 4, 90-96.

Dönmez, N.B., Abidoğlu, Ü., Dinçer, Ç., Erdemir, N. ve Gümüşçü, Ş. (2000). Okul Öncesi Dönemde Dil Etkinlikleri. Ya-Pa Yayın Pazarlama, 146 s., İstanbul.

Duch H, Fisher EM, Ensari İ, Font M, Harrington A, Taromino C, Yip J, Rodriquez C. (2013). Association of Screen Time Use and Language Development in Hispanic Toddlers: A Cross- Sectional and Longitudinal Study. *Clin Pediatr*. 52:857- 65.

Dunst, C. J., Simkus, A. ve Hamby, D. W. (2012). Relationship between age of onset and frequency of reading and infants' and toddlers' early language and literacy development. *Center for Early Literacy Learning Review, 5(3),* 1-10.

Dworak, M. ve Wiater, A. (2013). Media, sleep and memory in children and adolescents. J Sleep Disorders & Ther, 2(7), 147.

Ekerdt, C.E.M., Kühn, C., Anwander, A. et al. (2020). Word learning reveals white matter plasticity in preschool children. Brain Struct Funct 225, 607–619 (2020). https://doi.org/10.1007/s00429-020-02024-7

Ellis, H. C. & Hunt, R. R. (1993). Fundamentals of cognitive psychlogy. Oxford: Brown and Benchmar Publishers.

Er, N. (2002). Bellek. (Çev. Ed: H. B. Ayvaşık ve M. Sayıl). In. C. G. Morris. Understandig Pssychology (Third Edition) 1996. Psikolojiyi anlamak (Psikolojiye giriş). (s. 245-281). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.

Ercan, Z.G., Aral, N. (2011), "Anasınıfı Çocuklarının Görsel-Motor Koordinasyon Gelişimine Görsel Algı Eğitiminin Etkisinin İncelenmesi", *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Cilt 9, Sayı 3 (Yaz 2011): 443-466.

Ercan, Zülfiye G. ve Aral, Neriman (2011). Beery-Buktenıca Gelişimsel Görsel Motor Koordinasyon Testinin Altı Yaş (60-72 Ay) Türk Çocuklarına Uyarlanması. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 41, 136-145.

Erdem, M., Akman, Y. (1995). *Eğitim Psikolojisi, Gelişim-Öğrenme-Öğretme*. Ankara: Arkadaş Yayınları.

Erden Münire ve Yasemin Akman. (1998). *Eğitim Psikolojisi*. Arkadaş Yayınları, Ankara, 63-79.

Erden, M. (1998). Öğretmenlik mesleğine giriş. İstanbul: Alkım.

Erdoğan Gür, D. ve Demir Emre, Y. (2016). İlkokul 4.sınıf öğrencilerinin okumaya yönelik tutumlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* (32), 85-96.

Erdoğan, S. (2010). Erken çocukluk döneminde televizyonun sosyal gelişimine ve değerler eğitimine etkisi. *International Conference on New Trends in Education and Their Implications, 11-13* Nowember in Antalya.

Ergen, S. (2019). Willhelm Van Humboalt'un Dil ve Eğitim Bağıntısı Üzerine Bir Çalışma, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul.

Ergin, B. (2012). 5-6 yaş çocuklarının dil gelişim düzeyleri ile sosyal kabul durumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya

Ergüney, M. (2017). İnternetin Okul Öncesi Dönemdeki Çocuklar Üzerindeki Etkileri Hakkında Bir Araştırma. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(17), 1917-1938.

Ertürk, Y.D. & Gül, A.A. (2006). *Çocuğunuzu Televizyona Teslim Etmeyin: Medya Okuryazarı Olun.* Ankara: Nobel Yayınları.

Ertürk, Y.D. Anne, baba, öğretmen ve medya çalışanları için, çocukluk çağı gelişim dönemlerine göre medya kullanımı. I. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi. Erişim Adresi: http://www.cocukvakfi. org.tr/ resource/docs/kongre_yayinlari/13_cocukhaklarive medyaelkitabi.pdf#page=51. 16 Ekim 2013.

Ettrich, C. (1998). *Konzentrationstrainingsprogramm für Kinder (III: 3. und 4. Schulklassen).* Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

Evans, Marry, Deborah Shaw ve Michelle Bell. (2000). "Home Literacy Activities and Their Influence on Early Literacy Skills" *Canadian of Experimental Psychology*, 54:2.

Ewin, C. A., Reupert, A. E., McLean, L. A., & Ewin, C. J. (2021). Mobile Devices Compared to Non-Digital Toy Play: The Impact of Activity Type on the Quality and Quantity of Parent Language. Computers in Human Behavior, 118, 106669.

Ezell, H.K., Justice, L.M. (2005). Shared storybook reading. Building young children's language emergent literacy skills. Maryland: Paul H. Brookers Publishing.

Farroni, T., & Menon, E. (2008). *Visual Perception and Early Brain Development.* Retrieved February 22, 2011.

Fletcher, Kathryn L. & Reese, Elaine. (2005). Picture book reading with young children: A conceptual framework. *Developmental Review*, 25, 64-103.

Fox, J. E. & Schirrmacher, R. (2012). *Çocuklarda sanat ve yaratıcılığın gelişimi* (N Aral ve G. Duman, Çev.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Fram, M. S., Kim, J. & Sinha, S. (2012). Early Care and Prekindergarten Care as Influences on School Readiness. Journal of Family Issues, 33 (4), 478–505.

Franceschini, S., Gori, S., Ruffino, M., Pedrolli, K., Facoetti, A., (2012). A causal link between visual spatial attention and reading acquisition. Curr. Biol. 22, 814–819.

Fullwood, L.H. (1968). "A Follow-Up of Children Selected by the Frostig Developmental Test of Visual Perception in Relation to Their Success or Failure in Reading and Aritmetic at the End of Second Grade". (Doctor of Philosophy) The University of Oklahoma Graduate College. Oklahoma.

Gaddes, W. H., & Edgell, D. (1994). *Learning disabilities and brain functioning*. NewYork: Springer: Verlag

Gander, M. J. and Gardiner, H. W. (2007). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*. (6. Basım). Onur B., (Editör). (Çev. A. Dönmez, N. Çelen, B. Onur). Ankara: İmge Yayıncılık.

Gander, M. J. ve Gardiner, H. W. (2007). *Çocuk ve ergen gelişimi*. (A. Dönmez, B. Onur ve N. Çelen, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Garzotto F, Paolını P. & Sabıescu A. (2010). Interactive storytelling for children. *International Conference on Interaction Design and Children (IDC)*. Barcelona, Spain, June 9–12, 2010, p. 356-359. Doi: 10.1145/1810543.1810613

Genç, H. (2021). Judith Hermann'ın "Camera Obscura" Adlı Öyküsünde Gerçeklik Algısı. Günümüz Dil-Edebiyat ve Filoloji Araştırmalarında Yenilikçi Eğilimler: Kuram, Yöntem ve Teknikler, Erzurum, Türkiye, 15 - 16 Ekim 2021, ss.223-236

Genç, Z. (2014). Parents' Perceptions about the Mobile Technology Use of Preschool Aged Children. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 146, 55-60.

Gentile D (2009) Pathological video-game use among youth ages 8-18: A national study. Psychological Science 20: 594 – 602

Gordon, R. A., Colaner, A. C., Usdansky, M. L., & Melgar, C. (2013). Beyond an "Either–Or" approach to home- and center-based child care: Comparing children and families who combine care types with

those who use just one. Early Childhood Research Quarterly, 28(4), 918-935. https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2013.05.007

Gove J. ve Webb J. (2011). "User Experience Research, Mobile Ads" Googlemobileads.blogspot.com Erişim Tarihi: Mayıs 2021. *http://googlemobileads.blogspot.com/2011/11/consumers-on-tablet deviceshavingfun.html*

Gözütok, A. (2019). *Tablet ve Akıllı Telefonlar İçin Hazırlanmış Oyun Uygulamalarının İçerdiği Mesajların 4-6 Yaş Çocuklarının Gelişimi Açısından İncelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

Graf, G. H. J., Biroli, P., & Belsky, D. W. (2021). Critical Periods in Child Development and the Transition to Adulthood. JAMA Network Open, 4(1), e2033359-e2033359.

Graziano PA, Calkins SD, Keane SP. (2011). Sustained Attention Development during the Toddlerhood to Preschool Period: Associations with Toddlers' Emotion Regulation Strategies and Maternal Behavior. *Infant Child Dev*. 2011 Nov;20(6):389-408. doi: 10.1002/icd.731. PMID: 22121338; PMCID: PMC3222561.

Green, C. S. ve Bavalier (2003). Action video game modifies visual selective attention. *Nature*, 423. 537-7.

Gustafsson, J. (2017). Single case studies vs. multiple case studies (Thesis): A comparative study. Halmstad, Sweden: Halmstad University

Güler, D. (1990). *Eğitim İletişimi Kurumu Olarak Çocuk Televizyonu ve Uygulamaları ile Bir Model Önerisi.* Yayınlanmamış Doktora Tezi. T.C. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Eskişehir.

Gündoğdu Z, Seytepe Ö ve ark. (2016). Okul Öncesi Çocuklarda Medya Kullanımı. *Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2(2). 6-10.

Hart, B. Ve T. Risley. (2003). *The Early Catastrophe*. Amerkican Educator, 27(4), 6-9.

Horn, W. F., O'Donnell, J. P., & Vitulano, L. A. (1983). Long-term follow-up studies of learning-disabled persons. Journal of Learning Disabilities, 16(9), 542-555.

Hosokawa, R., & Katsura, T. (2018). Association between mobile technology use and child adjustment in early elementary school age. *PloS one*, 13(7), 1-17.

Hourcade, J. P. (2007). "Interaction Design and Children." *Foundations and Trends® in Human-Computer Interaction 1* (4): 277–392. doi:10.1561/1100000006

Hudon TM, Fennell CT, Hoftyzer M. (2013). Quality not quantity of television viewing is associated with bilingual toddlers' vocabulary scores. *Infant Behavior and Development.* 36(2):245-54.

Hutton, J. S., Dudley, J., Horowitz-Kraus, T., DeWitt, T. ve Holland, S. K. (2019). Associations between screen-based media use and brain white matter integrity in preschool-aged children. JAMA Pediatrics, e193869 DOI: 10.1001/jamapediatrics.2019.3869

Hutton, John & Dudley, Jonathan & Horowitz-Kraus, Tzipi & DeWitt, Tom & Holland, Scott. (2020). Differences in functional brain network connectivity during stories presented in audio, illustrated, and animated format in preschool-age children. Brain Imaging and Behavior. 14. 10.1007/s11682-018-9985-y.

Hutton, J. S., Phelan, K., Horowitz-Kraus, T., Dudley, J., Altaye, M., DeWitt, T., & Holland, S. K. (2017). Shared Reading quality and brain activation during story listening in preschool-age children. J Pediatr 191, e201, 204–211.

Inguaggiato, E., Sgandurra, G., & Cioni, G. (2017). Brain plasticity and early development: Implications for early intervention in neurodevelopmental disorders. Neuropsychiatrie de l'Enfance et de l'Adolescence, 65(5), 299–306. https://doi.org/10.1016/j.neurenf.2017.03.009

İbişoğlu, A. (1987). Dört-Dokuz Yaş Dilimindeki Epileptik ve Non-Epileptik Çocukların Görsel Algı Gelişimi Açısından Karşılaştırılması. Yüksek lisans Tezi (Basılmamış). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

İnanç, Y.B., Bilgin, M., Atıcı, K.M. (2007). Gelişim psikolojisi: Çocuk ve Ergen Gelişimi. 3.baskı. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

İnceoğlu, M. (2010). *Tutum-Algı İletişim*. İstanbul: Beykent Üniversitesi Yayınları.

İpek N. & Bilgin, A. (2007). İlköğretim çağı çocuklarında kelime dağarcığı gelişimi. *İlköğretim Online*, 6(3), 344-365.

İşçibaşı, Y. (2011). Bilgisayar, internet ve video oyunları arasında çocuklar. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 7(1), 122-130.

Jaffee, S. R., van Hulle, C. & Rodgers, J. L. (2011). Effects of nonmaternal care in the first 3 years on children's academic skills and behavioral functioning in childhood and early adolescence: a sibling comparison study. Child development, 82 (4), 1076– 1091.

Jobs S. (2010). Ipad Lansmanı Apple Keynote Sunumu Apple.com Erişim Tarihi: Mayıs 2012 *http://itunes.apple.com/us/podcast/apple-keynotes/id275834665*

Justice, L.M., Petscher, Y., Schatschneider, C., Mashburn, A. (2011). Peer effects in preschool classrooms: Is children's language growth associated with their classmates' skills? Child Development, 82, 1768-1777.

Kağıtçıbaşı, Ç. ve Özgediz, S. (1983). Türkiye okul öncesi çocuk Gelişimi ve eğitimi projesi. Boğaziçi Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Enstitüsü, Tanburacı Matbaası, 110s., İstanbul.

Kakırman Yıldız, A. (2017). Okul öncesi Dönem Çocuğunun Eğitim ve Gelişiminde Kitabın Rolü ve Bu Süreçte Anaokulu Kütüphanelerinin Gerekliliği: International Journal of Social Sciences and Education Research. 3(3), 792-802. Erişim adresi: *https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/309359*

Kant, I. (1976). Kritik der reinen Vernunft. Hamburg: Meiner (Orijinal 1781&1787).

Karacan, E. (2000). Bebeklerde ve Çocuklarda Dil Gelişimi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 4, 263-268.

Karaduman, B. D. (2003). *Dikkat Toplama Eğitimi Programının Kanadalı Öğrencilerin Dikkat Düzeyleri Üzerindeki Etkisi*. İzmir: Omep 2003 Dünya Konsey Toplantısı ve Konferansı Bildiri Kitabı.

Karaduman, B. D. (2004). Dikkat Toplama Eğitim Programının İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Dikkat Toplama Düzeyi, Benlik Algısı ve Başarı Düzeylerine Etkisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Karakulaklı, H. (2017). Ortaöğretim Öğrencilerinin Dikkat Kontrol Düzeylerinin Spor ve Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Karasar, N. (1998), Bilimsel Araştırma Yöntemi- Kavramlar, İlkeler, Teknikler. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Karayağız Muslu, G. & Bolışık, B. (2009). Çocuk ve Gençlerde İnternet Kullanımı. *TAF Preventive Meidicine Bulletin.* 8(5), 445-450.

Katz, J, Önen, F, Demir, N, Uzlukaya, A, Uludağ, P. (1974). A Turkish Peabody Picture-Vocabulary Test. *Hacettepe Sosyal ve Beseri Bilimler Dergisi*, 6(1-2), 129-140.

Kaufman, J. (2013). Touch-screen technology and children. Erişim Adresi: http://www.webchild.com.au/read/viewpoints/touchscreen-technology-and-children.

Kayıran, S. M., Şahin, S. A. Ve Cure, S. (2012). Pediatri Perspektifinden Çocuklarda Konuşma ve Dil Gecikmesine Yaklaşım. *Marmara Medical Journal.* 25, 1-4.

Kaymak, S. (1995). Yuvaya giden beş yaşındaki çocuklarla dikkat toplama çalışmaları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kaymak, S. (2003). Dikkat Toplama Eğitim Programının İlköğretim 2. Ve 3. Sınıf Öğrencilerinin Dikkat Toplama Becerilerinin Geliştirilmesine Etkisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Keklik, İ. (2017). Bilişsel gelişim. İ. Yıldırım (Ed.), Eğitim psikolojisi. Ankara: Anı Yayıncılık.

KEMP, S. (2020). Digital 2020: 3.8 Biilion People Use Social Media. 21.12.2020 tarihinde *https://wearesocial.com/blog/2020/01/digital-2020-3-8-billion-people-usesocial-media* adresinden erişildi.

Kılınç, B. Ve Kılınç, E. P. (2014). Yeni medya ortamında çocuk birey: Yeni iletişim teknolojileri ve medya pedagojisinin önemi. *Akdeniz İletişim Dergisi,* 9-23.

Kılınç, S. (2015). Okul öncesi çağındaki çocukların teknoloji kullanımı hakkında ebeveyn görüşlerinin incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kütahya.

Kırbaş S. (2014). Minik Seyirciler: Bebek ve Küçük Çocuklarda Hareketli Görüntü Algısının Gelişimi Üzerine Bir Derleme. *Erciyes İletişim Dergisi*. 3:26-40.

Kırık, M.A. (2013). Televizyonun gelişim çağı çocukları üzerindeki olumsuz etkileri ve ebeveynlerin kontrol sorunu. 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, Cilt:2, Sayı:4.

Kirkorian, H. L., Wartella, E. A., & Anderson, D. R. (2008). Media and young children's learning. *The Future of Children*, 18(1), 39-61.

Knudsen, E. I. (2004). Sensitive periods in the development of the brain and behavior. *Journal of cognitive neuroscience*, 16(8), 1412-1425.

Kocadaş, B. (2004). Kültür ve medya. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 1: 1, 1-8.

Kol, S. (2011). Erken Çocuklukta Bilişsel Gelişim ve Dil Gelişimi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21, 1-21.

Kornhuber, H. H. (1984). Attention, readiness for action, and the stages of voluntary decision—Some electrophysiological correlates in man. *Experimental Brain Research*, 9(1), 420-429.

Kostyrka-Allchorne, K., Cooper, N. R., & Simpson, A. (2017). The relationship between television exposure and children's cognition and behaviour: *A systematic review*. *Developmental Review, 44,* 19–58. *https://doi.org/10.1016/j.dr.2016.12.002*

Köknel, Ö. (1998). İnsanı Anlamak. İstanbul: Altın Kitaplar.

Kula, E. (2018). Dikkat Becerisi Geliştirmeye Dayalı Programın Dikkat Eksikliği Olan İlkokul Öğrencileri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Kurtz, L. A. (2006). *Visual perception problems in children with AD/HD, autism, and other learning disabilities: A guide for parents and profeYYGonals*. JeYYGca Kingsley Publishers.

Kuşcu, Ö. (2010). Orff-Schulwerk Yaklaşımı ile Yapılan Müzik Etkinliklerinin Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Dikkat Becerilerine Etkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Kübler, HD. (2011). Definitionen und Dimensionen. In: Interkulturelle Medienkommunikation. VS Verlag für Sozialwissenschaften. https://doi.org/10.1007/978-3-531-92904-0_1

Küçükturan, G. (2003). Okul Öncesi Fen Öğretimde Bir Teknik: Anoloji. *Milli Eğitim Dergisi,* 157:12.

Landhuis, C. E., Poulton, R., Welch, D., & Hancox, R. J. (2007). *Does Childhood Television Viewing Lead to Attention Problems in Adolescence? Results From a Prospective Longitudinal Study. PEDIATRICS,* 120(3), 532–537.

Lapierre MA, Piotrowski JT, Linebarger DL. (2012). Background television in the homes of US children. *Pediatrics*. 130(5):839-46.

Lauster, U. (1975). *Rechenspiele: Für das erste und zweite Grundschuljahr*. Berlin: Ensslin & Laiblin.

Lepp, Andrew & Barkley, Jacob & Karpinski, Aryn. (2014). The relationship between cell phone use, academic performance, anxiety, and Satisfaction with Life in college students. Computers in Human Behavior. 31. 343–350. 10.1016/j.chb.2013.10.049.

Levine, M. (2002). A Mind at a Time, Her Çocuk Başarabilir, Okul Çağında Zihinsel Gelişim ve Öğrenme Farklılıkları, Boyner Yayınları, Çev: Zeliha Babayiğit, Ekim, İstanbul.

Licandro, U. (2016). Peer-Interaktionen in der inklusiven Kindertageseinrichtung als Motor für die Entwicklung ein- und mehrsprachiger

Kompetenzen. Gemeinsam leben. Zeitschrift für Inklusion, 3 (2016), 142-149.

Lillard, A. S., & Peterson, J. (2011). The immediate impact of different types of television on young children's executive function. *Pediatrics*, 128(4), 644-649.

Lin, L. Y., Cherng, R. J., Chen, Y. J. (2017). Effect of touch screen tablet use on fine motor development of young children. *Physical & Occupational Therapy in Pediatrics*, 37(5), 457-467.

Lin, L.-Y. (2019). Differences between preschool children using tablets and non-tablets in visual perception and fine motor skills. Hong Kong Journal of Occupational Therapy, 32(2), 118–126. https://doi.org/10.1177/1569186119888698

Linebarger DL, Vaala, SE. (2010). Screen media and language development in infants and toddlers: An ecological perspective. *Developmental Review*. 30(2): 176-202.

Linebarger, D. L. Ve Walker, D. (2005). Infants and toddlers television viewing and language outcomes. *American Behavioral Scientist.* 48(5), 624-645.

Lissak, G. (2018). Adverse physiological and psychological effects of screen time on children and adolescents: Literature review and case study. *Environmental Research*, 164, 149–157. *https://doi.org/10.1016/j.envres.2018.01.015*

Livonen, S., Sääkslahti, A.K. (2014). Preschool children's fundamental motor skills: a review of significant determinants, *Early Child Development and Care*, 184:7, 1107-1126, DOI: 10.1080/03004430.2013.837897

Longhurst, R. (2010). Semi-structured ınterviews and focus groups. In N. Clifford, S., French, G., Valantine (Eds.), *Key Methods in Geography*, London: Sage Publications, 103-117.

Majzub, R. ve Abu, S. (2010). The practice of reading books and reading to children in the context of peer-groups in the preschool classroom. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 9, 753-757.

Mares, M. L. ve Z. Pan. (2013). Effects of Sesame Street: A Meta-analysis of Children's learning in 15 countries", *Journal of Applied Development Psychology*, 26(4). 140-151.

Marshall, S. J., Gorely, T., & Biddle, S. J. H. (2006). A descriptive epidemiology of screen-based media use in youth: A review and critique. Journal of Adolescence, 29(3), 333–349.

Mazılı, S. (2019). *Ergenlerde Akıllı Telefon Bağımlılığının Özdenetim Açısından İncelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

MEB (2013). *Okul Öncesi Eğitim Programı Kitapçığı.* Ankara.

Media CS. (2013). Zero to eight: Children's media use in America 2013. Common Sense Media San Francisco, CA.

MEGEP (2007). (Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi). Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, Bilişsel Gelişim. Ankara.

Memiş, Aysel ve Harmankaya, Tuğba (2012). İlköğretim Okulu Birinci Sınıf Öğrencilerinin Görsel Algı Düzeyleri. *TSA*, 16 (1), 27-46.

Merriam, S. B. (2015). *Nitel Araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber*. S. Turan (Çev. Ed.) (3.Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Merriam, S. B. (2018). *Qualitative research a guide to design and implementation.* (S. Turan, Çev.). (Orijinal eserin basım tarihi 2017).

Miller, H. P. (2008). *Gelişim psikolojisi kuramları* (Çev. Z. Gültekin). Ankara, İmge Yayınevi. (Eserin orijinali 2002'de yayımlandı).

Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2013). Çocuk gelişimi ve eğitimi dil gelişimi, Ankara. *http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/ moduller_pdf/Dil%20Geli%C5%9Fimi.pdf* sayfasından elde edilmiştir.

Min Kwon vd., (2013). Development and Validation of a Smartphone Addiction Scale. *Plos One Journal*, 8(2).

Mol SE, Bus AG, and de Jong MT. (2009). Interactive Book Reading in Early Education: A Tool to Stimulate Print Knowledge as Well as Oral Language. *Review of Educational Research*. 79(2): 979–100.

Mol, Suzanne & Adriane G. Bus (2011). To Read Or Not To Read: A Meta-Analysis Of Print Exposure From Infancy To Early Adult-Hood. *Http://Wwww.Ncbi.Nlmnih.Gov/Pubmed*

Morgan, T.C. (1995). Psikolojiye Giriş. Karakaş S., Eski R. (Editörler). Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları.

Morris, C. G. (2002). *Psikolojiyi anlamak*. (H. B. Ayvaşık ve M. Sayıl, Çev. Ed.). Ankara: Türk Psikoloji Derneği Yayınları No:23.

Mustafaoğlu, R., Zirek, E., Yasacı, Z., & Özdinçler, A. R. (2018). Dijital teknoloji kullanımının çocukların gelişimi ve sağlığı üzerine olumsuz etkileri. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 5(2), 1-21.

NAEYCF (National Association for the Education of Young Children and Fred Rogers Center for Early Learning and Children's Media) (2012). Technology and interactive media as tools in early childhood programs serving children from birth through age 8: A joint position statement. http://www.naeyc.org/files/naeyc/fi le/positions/ PStechnologyWEE2.pdf adresinden 10.03.2019 tarihinde erişilmiştir.

National Institute of Child Health and Human Development. (2000). Report of the National Reading Panel. Teaching children to read: An evidence-based assessment of the scientific research literature on reading and its implications for reading instruction (NIH Publication No. 00-4769). Washington, DC: U.S. Government Printing Office. Erişimadresi: https://www.nichd.nih.gov/publications/pubs/nrp/Pages/smallbook.aspx

Neumann, M. M. (2014). An examination of touch screen tablets and emergent literacy in Australianp pre-school children. *Australian Journal of Education.* 58(2). 109-122.

New York Times (2011). https://www.nytimes.com/2014/09/11/ fashion/steve-jobs-apple-was-a-low-tech-parent.html?_r=0 (Erişim Tarihi: 02.03.2022).

Nickel, H. (1991). Die entwicklung von aufmerksamkeit und konzentration aus ökologisch – systemischer perspektive. In. H. Barchmann, W. Kinze & N. Roth (Eds.), Aufmerksamkeit und konzentration im kindesalter: interdisziplinaere aspekt (s. 64-71). Berlin: Verlag Gesundheit.

Njiokiktjien, C. (1989). Pediatric behavioural neurology. *Clinical Principles*, 1, 254-265.

Nsaif, W. S. (2016). Effecting of ExceYYGve using Touchscreens Devices to the Children and the Related with the Physically and Psychological Children Illnesses. *International Journal of Computer Science and Mobile Computing* IJCSMC, 5(6), 513–524.

Oflu A, Bükülmez A, Elmas E, Tahta EG, Çeleğen M. (2021). Comparison of screen time and digital gaming habits of Turkish children before and during the coronavirus disease 2019 pandemic. *Turk Arch Pedi- atr*. 56(1): 22-6.

Oghi S, Loo KK, Mizuike C. (2010). Frontal brain activation in young children during picture book reading with their mot- hers. *Acta Pediatrica.* 99:225-9.

Oktay, A. (2002). *Yaşamın Sihirli Yılları: Okul Öncesi Dönem.* (4. Baskı). İstanbul: Epilson Yayıncılık.

Oktay, A. (2007). *Yaşamın Sihirli Yılları: Okul Öncesi Dönem.* Epilson Yayıncılık, İstanbul.

Okyay, Ö. (2015). Öykü yönteminin çocuklarda alıcı ve ifade edici dil ile bilimsel sözcük kazanımlarına etkisi. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Olson, J. A., Sandra, D. A., Colucci, É. S., Al Bikaii, A., Chmoulevitch, D., Nahas, J., ... & VeiYYGère, S. P. (2022). Smartphone addiction is

increasing across the world: A meta-analysis of 24 countries. *Computers in Human Behavior*, *129*, 107138.

Ophir, E. C. Nass ve A. D. Wagner (2009). Cognitive control media multitakers. *Proceedings of The National Academy of Science*, 106(37). 15583-15587.

Ott, E. (1994). Das konzentrationsprogramm. Konzentrationsschwaeche überwinden- denkvermögen steigern. Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag.

Owens, R. E. (2019). Language development: An introduction. Global Edition Boston: Pearson Education.

Öner, N (2008). Türkiye'de Kullanılan Psikolojik Testler Bir Başvuru Kaynağı (İkinci Basım). İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Öner, N. (1997). *Türkiye'de kullanılan psikolojik testler. Bir başvuru kaynağı.* Boğaziçi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

Özdoğan, M. (1999). *Northwestern Turkey: Neolithic cultures in between the Balkans and Anatolia. Neolithic in Turkey*. The Cradle of Civilization. Istanbul: Arkeoloji ve Sanat.

Özer, D.S. ve Özer, M.K. (2000). Çocuklarda motor gelişim. Kazancı Matbaacılık Sanayi A.Ş. 292 s., İstanbul.

Özmen, S. K. (2011). Dikkat Toplama Becerisini Geliştirici Etkinlikler: Okulöncesi, Anne Babalar ve Öğretmenler İçin El Kitabı. (2. Baskı). Ankara: Anı.

Öztürk, Ata Mehmet (2014). Algısal-Motor Gelişim ve Motor Beceri Müdahaleleri. (Çeviri Editörleri: Dilara Sevimay Özer ve Abdurrahman Aktop). *Motor Gelişimi Anlamak.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Pagani, L. S., Fitzpatrick, C., Barnett, T. A., Dubow, E. (2010). Prospective associations between early childhood television exposure and academic, psychosocial, and physical wellbeing by middle childhood. Archives of pediatrics & adolescent medicine, 164(5), 425-431.

Paktuna-Keskin, S. (2003). Çocuk çizgilerindeki giz, çöp çocuk. Boyut Yayın Grubu, 120s., İstanbul.

Parish-Morris, J., Mahajan, N., Hirsh-Pasek, K., Golinkoff, R., & Collins, M. (2013). Once upon a time: Parent–child dialogue and storybook Reading in the electronic era. Mind, Brain, and Education., 7(3), 200–211.

Pashler, H. E., & Sutherland, S. (1998). *The psychology of attention* (Vol. 15). Cambridge: MIT

Peçenek, D. (2002). 4-6 yaş grubu Türk Çocuklarının İngilizce Öğrenme Süreçleri Üzerine Bir Durum Çalışması. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Peri, C. (1997). *Okul Öncesinde İzlenen Televizyon Programları ve Bu Programların Eğitimsel Değeri.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.

Peterson, C., H., Peterson, N.A., Powell, K.G. (2017). Cognitive Interviewing for Item Development: Validity Evidence Based on Content and Response Processes, *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 50:4, 217-223, DOI:10.1080/07481756.2017.1339564

Pınar, Y. (2016). Anaokulunda sosyal etkileşim, duygu ve dil – ikinci dil edinimi ekseninde bir araştırma. Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi-*Journal of Qualitative Research in Education*, 4(2), 29-51. [Online]: http://www.enadonline.com http://dx.doi.org/10.14689/issn.2148-2624.1.4c2s2m

Pınar, Y. (2016a). HAVAS-5 Uygulamaları. Yayınlanmamış Materyaller. Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi. Gri Literatür.

Pınar, Y. (2021). Pandemi sürecinde sosyal izolasyonun çocuklar üzerine olası etkileri: Bir model önerisi. *Nesne*, 9(20), 379-395. DOI: 10.7816/nesne-09-20-10

Pınar, Y., & Kubilay Pınar, N. (2015). The place of affect and emotion in the theories of first language acquisition<p> İlk dil edinim kuramlarında duygulanım ve duygu olgularının yeri. *Journal of Human Sciences*, 12(2), 343–359. Retrieved from https://www.j-humansciences.com/ojs/index.php/IJHS/article/view/3331

Pınar, Y., Unal, F., Kubilay Pınar, N. (2018). Impact of excessiv screen-based media use on early childhood development: A short review. *Life Skills Journal of Psychology* 2(4), 297-305.

Pişkin, A. (2015). Dikkat Toplama Eğitimi Programının İlkokul 2. Sınıf Öğrencilerinin Dikkat Toplama Becerilerinin Gelişimine Etkisi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.

Platon, (2000). Devlet, çev: Sabahattin Eyuboğlu-M. Ali Cimcoz, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Plotnik, R. (2009). Psikolojiye giriş. Kaknüs yayıncılık.

Plowman, L, McPake, J ve Stephen, C. (2010). The technologisation of childhood Young children and technology in the home. *Children & Society*, 24(1), 63-74.

Plowman, L., Stevenson, O., Stephen, C. & McPake, J. (2012). Preschool children's learning with technology at home. *Computers & Education*, 59, 30–37.

Plude, D. J., Enns, J. T., & Brodeur, D. (1994). The development of selective attention: A life-span overview. *Acta psychologica*, 86(2-3), 227-272

Postman, N. (2017). Amusing Ourselves to Death: Public Discourse in the Age of Show Busines. Çeviren: Akınhay O. Televizyon Öldüren Eğlence: Gösteri Çağında Kamusal Söylem. 7. Basım, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

Price, S., Jewitt, C., Crescenzi, L. (2015). The role of iPads in pre-school children's mark making development. Computers & Eduzcation, 87, 131-141.

Raatz, U. & Möhling, R. (1971). Frankfurter Tests für Fünfjahrige-Konzentration (FTF-K). Weinheim: Beltz.

Radesky JS, Christakis DA. (2016). Increased Screen Time: Implications for Early Childhood Development and Behavior. *Pediatric Clinics*. 63(5):827-39.

Razon, N. (1987). Okul Öncesi Çocukta Sık Rastlanan Uyum ve Davranış Sorunlarından Bazıları ve Anaokulunda Çözüm. *5. YA-PA Okulöncesi Yaygınlaştırılması Semineri.* Antalya: Ya-pa yayınları, 73-85.

Reich, H. & Roth, H.-J. (2007). HAVAS 5 – das Hamburger Verfahren zur Analyse des Sprachstands bei Fünfjährigen. In: Reich, H./Roth, H.-J./Neumann, U. (Edts.): Sprachdiagnostik im Lernprozess. Waxmann: Münster, 71-94.

Reich, H. H., Roth, Hans L. (2004). HAVAS. Hamburger Verfahren zur Analyse des Sprachstands Fünfjähriger, Hamburg: Möglichkeiten der kontrastiven Analyse, In: Bernt Ahrenholz (Edts.),: *Empirische Befunde zu DaZ-Erwerb und Sprachförderung. Beiträge aus dem 3. Workshop Kinder mit Migrationshintergrund*, Fillibach: Freiburg im Breisgau, 81-104.

Reinartz, A., & Reinartz, E. (1975). *Wahrnehmung Gstraining* (Won Frostig, M. David Horne, BA und Ann-Marie Miler, MA) Dortmund: An Weisung self.

Rideout, V.J., Hamel, E. (2006). The media family: Electronic media in the lives of infants, toddlers and Preschoolers and their parents. Menlo Park, CA: Kaiser Family Foundation.

Roberts, D. (2002). *Signals and Perception: The Fundamental of Human Sensation.* Palgrave: Open University.

Rohr, C. S., Arora, A., Cho, I. Y. K., Katlariwala, P., Dimond, D., Dewey, D., & Bray, S. (2018). Functional network integration and attention skills in young children. Developmental Cognitive Neuroscience, 30, 200–211. https://doi.org/10.1016/j.dcn.2018.03.007

Roseberry, S., Hirsh-Pasek, K., Parish-Morris, J., & Golinkoff, R. M. (2009). Live action: Can young children learn verbs from video? *Child Development*, 80(5), 1360-1375.

Rosen, L. D., Whaling, K., Rab, S., Carrier, L. M., & Cheever, N. A. (2013). Is Facebook creating "iDisorders"? The link between clinical symptoms of psychiatric disorders and technology use, attitudes and anxiety. *Computers in Human Behavior*, *29*(3), 1243-1254.

Rosen, L. D., Lim, A., Felt, J., Carrier, L. M., Cheever, N. A., Lara-Ruiz, J., & Rokkum, J. (2014). Media and technology use predicts ill-being among children, preteens and teenagers independent of the negative health impacts of exercise and eating habits. *Computers in Human Behavior*, 35, 364–375.

Rousseau, J. J. (1974). Du Contrat social ou principes du droit politique. Verviers: marabout université.

Rousseau, J.J. (1987). Discours sur L'origine et les fondements de l'inégalité parmis les hommes. Paris: Bordas.

RTÜK. (2018). Vatandaş Bildirimleri Yıllık Raporu 2017. *https://www.rtuk.gov.tr/assets/Icerik/AltSiteler/2017yilivatandasbildirimleriraporu.pdf* adresinden edinilmiştir.

Ruff, H. A., Rothbart, M. K. (1996). Attention in early development: Themes and variations. New. York: Oxford University Press.

Sage, C., Burgio, E. (2017). Electromagnetic fields, pulsed radiofrequency radiation, and epigenetics: how wireless technologies may affect childhood development. *Child Development*, 89(1), 129-136.

Sağol, U. (1998). Down Sendromlu Çocukların Görsel Algı Gelişimine Frostig Görsel Algı Programının Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

San Bayhan, P. ve Artan, İ. (2004). Çocuk gelişimi ve eğitimi. Morpa Kültür Yayınları, 291 s., İstanbul.

San Bayhan, P. ve Artan, İ. (2007). Çocuk gelişimi ve eğitimi (1. Baskı). İstanbul: Morpa.

Saracho, O. N., & Spodek, B. (2010). Parents and children engaging in storybook reading. *Early child development and care*, 180(10), 1379-1389.

Sayan, H. (2016). Okul öncesi eğitimde teknoloji kullanımı. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, 5(13)*, 67-83.

Scarborough, H. S., Dobrich, W., & Hager, M. (1991). Preschool literacy experience and later reading achievement. *Journal of learning Disabilities*, 24(8), 508-511.

Schmidt ME, Pempek TA, Kirkorian HL, Lund AF, Anderson DR. (2008). The effects of background television on the toy play behavior of very young children. *Child development.* 79(4):1137-51.

Schlack, R., Wegner, R. (2005). TV-Medienkonsum: Auswirkungen auf die Körpermasse (BMI), motorische Entwicklung und Sprachentwicklung bei Einschülern in Köln 2003. In: Monatsschrift Kinderheilkunde 153 s.821.

Schneck, C. M. (2005). Visual perception. *Occupational therapy for children*, 3, 357-86.

Selçuk, Z. (2001). Gelişim ve öğrenme. Ankara: Nobel.

Senemoğlu, N, (2005) Gelişim, Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya. Ankara: Yorum Matbaası.

Senemoğlu, N. (2018). *Gelişim, öğrenme ve öğretim*. Ankara: Anı.

Senemoğlu, Nuray (2002). *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim; Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Serhat, B. (2006). Televizyon Programlarının Okul Öncesi Eğitim Kurumuna Devam Eden 5-6 Yaş Grubu Çocuklarının Zihin ve Dil Gelişimini Etkileme Biçimlerine Yönelik Öğretmen ve Veli Görüşlerinin İncelenmesi (Elazığ İl Örneği) (Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Elazığ.

Seven, S. (2015). Dil Gelişimi. Çocuk Gelişimi. Ankara: Vize Yayıncılık.

Sever, S. (2011). Okuma kültürü edindirme sürecinde temel sorunlar ve çözüm önerileri. Okul Öncesi Çocuk Edebiyatı Kitap Katalogu, Ankara: Eğitim Sen Yayınları.

Sever, Sedat (2013). Çocuk Edebiyatı ve Okuma Kültürü, Izmir: Tudem Yayınları.

Sigman, A. (2007). Visual voodoo: The biological impact of watching TV. Biologist, 54(1), 12-17.

Sharif, I., Ozuah, P.O., Dinkevich, E. I. ve Mulvihill, M. (2003). Impact of a brief literacy intervention on urban preschoolers. *Early Childhood Education Journal*, 30, 177-180.

Smith-Trawick, J. (2013). Erken çocukluk döneminde gelişim *[Çok kültürlü bir bakış açısı] – early childhood development [A multicultural perspective]*. Çeviri Editörü: Berrin Akman, Ankara: Nobel.

Sökmen, S. (1994). "Beş Yaş Algı Gelişimi (Frostig Görsel Algı Testi Güvenirlik Çalışması)" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Spence, I., Feng, J. (2010). Video games and spatial cognition. *Rewiew of General Psychology*, 14(2), 92-104.

Spitzer, M. (2016). Risiken und Nebenwirkungen digitaler Informationstechnik. HeYYGscher Landtag, 14.10.2016 Digitalisierung und schulische Bildung Anhörung durch die EnquetekommiYYGon Kein Kind zurücklassen-Rahmenbedingungen, Chancen und Zukunft schulischer Bildung in Hessen, Thema Digitalisierung. http://www.lehrer verband.de/Digital-Prof.Dr.M.Spitzer.pdf (Erişim Tarihi: 02.03.2022).

Srisinghasongkram, P., Trairatvorakul, P., Maes, M. *et al.* (2021). Effect of early screen media multitasking on behavioural problems in school-age children. *Eur Child Adolesc Psychiatry* 30**,** 1281–1297. https://doi.org/10.1007/s00787-020-01623-3

Steinberg, D. (1996). Equation of state and strength properties of selected materials. UCRL-MA-106439. Livermore, CA: Lawrence Livermore

Stephen, C., Plowman, L. (2014) Digital play. In Sage Handbook of Play and Learning in Early Childhood, eds. L. Brooker, M. Blaise and S. Edwards, pp. 330-341. London: Sage.

Stevens, C., Bavelier, D., 2012. The role of selective attention on academic foundations: a cognitive neuroscience perspective. Dev. Cogn. Neurosci. 2 (Suppl. 1), S30–48.

Strasburger, V. C., & Wilson, B. J. (2002). *Children, Adolescents, and the Media*. California: Sage Publications.

Strauss, A. & Corbin, J. (1990). *Basics of qualitative research*. Sage publications.

Strauss, A., & Corbin, J. (1990). *Basics of qualitative research. Grounded theory procedures and techniques.* Newbury Park, California: Sage.

Strommen, L. T., & Mates, B. F. (2004). Learning to love reading: Interviews with older child- ren and teens. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, 48(3), 188-200.

Sturm, R. (2005). Childhood obesity what we can learn from existing data on societal trends, part 2. *Prev Chronic Dis*, 2(2), 1-20.

Subrahmanyam, K. (2009). Developmental Implications of Children's Virtual Worlds. *Washington and Lee Law Review, 66(3).*

Subrahmanyam, K., Kraut, R. E., Greenfield, P. M., & Gross, E. F. (2000). The impact of home computer use on children's activities and development. *The Future of Children*, 10 (2), 123-124.

Suggate, S.P., Martzog, P. (2021). Preschool screen-media usage predicts mental imagery two years later, Early Child Development and Care, DOI: 10.1080/03004430.2021.1924164

Süss, D. (2004). Mediensozialisation von Heranwachsenden. Dimensionen – Konstanten – Wandel. Wiesbaden: VS Verlag.

Swing, E. L., D. A. Gentile, C. A. Anderson ve ark. (2010). "Television and video game exposure and the development of attention problems", *Pediatrics*, 126(2): s.214-21, doi: 10.1542/peds.2009-1508.

Şata, M., Çelik, İ., Ertürk, Z. ve Taş, E.U. (2016). Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeği'nin (ATBÖ) Türk Lise Öğrencileri İçin Uyarlama Çalışması. *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi*, 7(1): 156-169.

Şimşek Bekir, H & F Temel, Z. F. (2006). Almanya'da okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 5-6 yaş grubu Türk çocuklarına uygulanan dil eğitim programının dil gelişim düzeyine etkisi, *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 14-27.

Tamana SK, Ezeugwu V, Chikuma J, Lefebvre DL, Azad MB, Moraes TJ, et al. (2019), Screen-time is associated with inattention problems in preschoolers: Results from the CHILD birth cohort study. *PLoS ONE* 14(4): e0213995. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0213995

Taner, M. (2003). Okulöncesi Eğitimi Alan ve Almayan Farklı Sosyoekonomik Düzeylerdeki İlköğretim Birinci Sınıf Öğrencilerinin Dil Gelişim, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek lisans Tezi, Bursa.

Taymur İ, Türkçapar MH (2012). Kişilik: tanımı, sınıflaması ve değerlendirmesi. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar. 4:154-177.

Temel, F. Z., Kandır, A., Erdemir, N., ve Koçer, H. (2003). *Proje yaklaşımı ve Program Örnekleri.* İstanbul: Morpa.

Temel, Z. F., Bekir, H., & Yazıcı, Z. G. (2014). *Erken çocuklukta dil edinimi*. Ankara: Vize.

Temel, Z. F., Kurtulmuş, Z. & Kaynak, K. B. (2016). Bilişsel Gelişim Eğitim Programının 5-6 Yaş Çocuklarının Dikkat Algı ve Bellek Gelişimlerine Etkisi. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 36 (1). 0-0.

Tezel, M., Arslan Çiftçi, H. ve Uyanık, G. (2019). Annelerin Okul Öncesi Dönem Çocuklarına Kitap Okuma ve Almaya İlişkin Görüşlerinin

İncelenmesi: Mersin Üniversitesi, *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(3), 741-759.

Thomée S, Härenstam A, Hagberg M. (2011). Mobile phone use and stress, sleep disturbances, and symptoms of depreYYGon among young adults--a prospective cohort study. *BMC Public Health*. 2011 Jan 31;11:66.

TİAK (Televizyon İzleme ve Araştırmaları Merkezi), (2021). Yıllık Ölçüm Raporları. https://tiak.com.tr/upload/files/2020yillik.pdf (Erişim Tarihi: 17.04.2022).

Tootell, H., Freeman, M. & Freeman, A. (2014). Generation alpha at the intersection of technology, play and motivation. In R. H. Sprague Jr (Eds.), 47th Hawaii International Conference on System Sciences (HICSS) (pp. 82-90). United States: The Institute of Electrical and Electronics Engineers Inc.

Topçuoğlu, F. (2011). Ana dili öğretiminde beceri alanları. İstanbul: Kerasus Yayınları.

Tuğrul, B., Aral, N., Erkan, S., ve Etikan, İ. (2002). Altı Yaşındaki Çocukların Görsel Algılama Düzeylerine Frostig Gelişimsel Görsel Algı Eğitim Programının Etkisinin İncelenmesi. *Journal of Qafqaz University* (8), 67- 84.

Tulu, Y. (2009). Anadili Türkçe olan ve anadili Türkçe olmayan 4-7 yaş (iki dilli) çocukların dil düzeylerine etki eden faktörlerin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Tunç, A. (2013). Golf Sporu Yapan Çocukların Dikkat Düzeylerinin İncelenmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Konya.

TÜİK. (2018). Hanehalkı bilişim teknolojileri (bt) kullanım araştırması. tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27819 adresinden edinilmiştir.

Tür, G., & Turla, A. (1999). *Okul öncesinde çocuk, edebiyat ve kitap*. İstanbul: Ya-Pa Yayınları

Türk Dil Kurumu, (2019). Büyük Türkçe Sözlük. 02/10/2019 tarihinde http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.56f8 2E67259b82.05712591 adresinden erişilmiştir.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2015). Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması Sonuçları, *https://tuikweb.tuik.gov .tr/PreHaberBultenleri.do?id=18627* adresinden edinilmiştir.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2016). Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması Sonuçları, http://tuik.gov.tr/PreHaber Bultenleri.do?id=21779 adresinden edinilmiştir.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2019). Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması Sonuçları, http://tuik.gov.tr/ PreHaberBultenleri.do?id=30574 adresinden edinilmiştir.

Türkiye Pedagoji Derneği. Çocuk ve Ekran. Erişim: (http://peda gojidernegi.com/ icerik.asp?ID=19) 2015. Erişim tarihi:16.05.2017. [Çevrimiçi] http://pedagojidernegi.com/icerik.asp?ID=19.

Tüzün, Ü. (2002). Gelişen iletişim araçlarının çocuk ve gençlerin etkileşimi üzerine etkisi. *Düşünen Adam,* 15(1), 46-50.

Uhls, Y. T., Michikyan, M., Morris, J., Garcia, D., Small, G. W., Zgourou, E., & Greenfield, P. M. (2014). Five days at outdoor education camp without screens improves preteen skills with nonverbal emotion cues. *Computers in Human Behavior*, 39, 387-392.

Ulusoy, A. (2003), Gelişim ve Öğrenme, Ankara: Anı Yayıncılık.

Undiyaundeye FA, Basake Julius A B. (2018). Processess of Children's learning and Speech Development in Early Years, Int. J. Soc. Sci. 4 (2), 126-134

Unutkan, Ö. P. (2006). Anne babaların kitap okumaya ilgilerinin çocukların dil gelişimi açısından ilköğretime hazır bulunuşluğuna etkisi. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 285-293. Erişim adresi: http://e- dergi.atauni.edu.tr/ataunikkefd/issue/view/1021000293

Üstünoğlu, Ü. (1984). "Okul Öncesi Eğitim Döneminde Eğitim Kurumlarının Önemi ve Yararları" Eskişehir Eğitim Fakültesi Dergisi. Eylül,1984

Valentine-French, S., Lally, M., & Lang, D. (2020). Infancy and Toddlerhood. *Parenting and Family Diversity Issues*

Vandewater EA, Rideout VJ, Wartella EA, Huang X, Lee JH, Shim MS. (2007). Digital childhood: electronic media and technology use among infants, toddlers, and preschoolers. *Pediatrics*. 119(5): e1006-15.

Vannoni, M. (2014;2015). What are case studies good for? Nesting comparative case study research into the lakatosian research program. *Cross-Cultural Research*, 49(4), 331-357

Van den Bulck, J. (2004). Media Use and Dreaming: The Relationship Among Television Viewing, Computer Game Play, and Nightmares or Pleasant Dreams. *Dreaming*, *14*(1), 43–49.

Vassaf, B. H. (2011). Öğrenme Yetersizliği. M.E.B, İstanbul.

Wade, N. J., Swanston, M. T. (2001). Visual perception: an introduction. Philadelphia: Psychology Pres.

Wagner, I. (1991). Entwicklungspsychologische grundlagen. In. H. Barcmann, W. Kinze Und N. Roth (Eds.), Aufmerksamkeit und konzentration im kindesalter. Interdisziplinaere aspekt, 72-80. Berlin: Verlag Gesundheit.

Waldmann, G. (1998). Produktiver Umgang mit Literatur. Deutschunterricht Aktuell. Päd.Zeitschrift.

We Are Social and Hootsuit (2019), *https://wearesocial.com/blog/2019/01/digital2019-global-internet-use-accelerates*

Whirter, M. J., Acar, V. N. (1998). *Çocukla iletişim*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 3120.

Whitehurst, G. J., & Lonigan, C. J. (1998). Child development and emergent literacy. *Child Development*, 69(3), 848-872. Doi:10.1111/j.1467-8624.1998.tb06247.x/full

WHO (2019). Guidelines on physcial activity, sedantary behaviour and sleep for children under 5 years of age. World Health Organization (İnternette) Erişim 30.08.2020, https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/311664/9789241550536-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y.https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/311664/9789241550536-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Wiederholt, J.L. (1971*). The predictive validity of Frostig's constructs as measured by the developmental test of visual perception*. Doctorate Thesis. Temple University, USA.

Wooley, H. & Lowe, A. (2013). Exploring the relationship between design approach and play value of outdoor play spaces. *Landscape, Research, 38(1)*, 53-74.

World Health Organization (WHO). (2014). Electromagnetic fields and public health: mobile phone. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/electromagnetic-fields-and-publichealth-mobile-phones Erişim Tarihi: 10.03.2019

Yalçın, V. & Erden, Ş. (2018). Okul Öncesi Çocuklarının Akıllı Cihaz Kullanma Durumları Üzerine Ebeveyn Algılarının İncelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(2), 461-480.

Yavuzer H. (2004). *Çocuğunuzun İlk Altı Yılı*. İstanbul, Remzi Kitabevi.

Yavuzer, H. (2005). Resimleriyle Çocuk. Remzi Kitapevi, 11. Basım, 184s., İstanbul.

Yay, M. (2017). Dijital Ebeveynlik. *Yeşilay Yayınları*, 1-87.

Yaycı, L. (2007). İlköğretim Dördüncü Sınıf Öğrencilerinde Seçici ve Yoğunlaştırılmış Dikkat Becerilerini Geliştirmeye Dayalı Bir Programın Etkililiğinin Sınanması. Yayınlanmış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Yeh, T. L., & Chen, C. C. (2016). A Study of e-Picture boks and traditional Picture boks on children's reading attention. In advances in Physical ergonomics and human factors. *Springer Cham*, 635-642.

Yengil, E., Döner Güner, P. & Topakkaya, Ö. K. (2019). Okul öncesi çocuklarda ve ebeveynlerinde teknolojik cihaz kullanımı. *MKÜ Tıp Dergisi*, 10 (36), 14-19

Yıldırım, A. (2008). Okul öncesi eğitim kurumlarından yararlanmayan 4-5 yaş çocuklarının dil gelişimini etkileyen faktörlerin incelenmesi (Konya ili örneği). Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilgiler Enstitüsü, Konya.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık San. ve Tic. AŞ.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma* (11. Baskı). Seçkin.

Yılmaz, Bülent. (1994). Çocuklara Okuma Alışkanlığı Kazandırmada Ebeveynin Rolü. *Yaşadıkça Eğitim Dergisi*, 34.

Yılmaz, D. (2010). Çocuk ruh sağlığı ve hastalıkları anabilim dalına başvuran çocuk ve ergenlerde bilgisayar oyunu ve internet kullanımı ile utangaçlık ve sosyal fobi ilişkisinin incelenmesi, Yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.

Yin, R. K. (2003). Case study research: Design and methods. Thousand Oaks, CA: Sage

Yin, R.K. (2014*). Case study methods: design and methods* (5. Baskı). Thousand Oaks: Sage Pbc.

Yoldaş TÇ, Özmert EN. (2021). Communicative Environmental Factors Including Maternal DepreYYGon and Media Usage Patterns on Early Language Development. *Maternal and Child Health Journal*. 1-9.

Yoleri, S. & Küçükyeşil, G. (2014). Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Mizaç Özellikleri ve Dil Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16/1, 20-38.

Yukay-Yüksel, Müge ve Yurtsever-Kılıçgün, Müge (2012). Okul Öncesi Eğitim Kurumlarına Devam Eden 4-5 Yaş Gurubu Çocukların Görsel Algı Gelişimlerine Frostig Gelişimsel Görsel Algı Eğitim Programı-

nın Etkisi. Marmara Üniversitesi *Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 36, 193-211.

Zheng, F., Gao, P., He, M. *et al.* (2014). Association between mobile phone use and inattention in 7102 Chinese adolescents: a population-based cross-sectional study. *BMC Public Health* 14, 1022

Zimmerman F, Christakis D, DiGiuseppe D et al. (2004). Early television exposure and subsuquent attentional problems in childiren. Pediatrics 113(4):708–713.

Zimmerman, F. J., Christakis, D. A., & Meltzoff, A. N. (2007). Associations between media viewing and language development in children under age 2 years. The Journal of pediatrics, 151(4), 364–368.

BİLGİ ARAŞTIRMALARI

Editörler
İrem Soydal
Yurdagül Ünal

nobel
40.yıl

BİLGİ ARAŞTIRMALARI

Editörler: İrem Soydal, Yurdagül Ünal

Yayın No.: 5619
Eğitim: 1145
ISBN: 978-625-371-762-9
E-ISBN: 978-625-371-763-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Soydal, İrem., Ünal, Yurdagül.
Bilgi Araştırmaları / İrem Soydal, Yurdagül Ünal
1. Basım, X + 284 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-762-9
E-ISBN: 978-625-371-763-6
1. Bilgi Yönetimi 2. Bilgibilim 3. Bilgi Araştırmaları

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İçindekiler

Bölüm Yazarları ..... **v**

Ön Söz ..... **vii**

Türkiye'deki Üniversite Açık Erişim Arşivleri Üzerine Bir Değerlendirme **1**
Güleda Doğan

Tarım Bilimleri Dergisi'nin Bibliyometrik Analizi (1995-2018) **23**
Can Besimoğlu

Bilgi Davranışı Literatürünün Bilgibilim Alanındaki İzdüşümü **43**
İpek Şencan - İrem Soydal

Bir "Köprü" Var! Anlamlandırma Kuramına Sosyal Bilişim Perspektifinden Bir Yaklaşım **75**
Semanur Öztemiz

Hepimizin Geleceği: Yaşlılıkta Bilgi Gereksinimlerinin Saptanması **95**
H. İnci Önal

Bilgibilim Mesleği ve Eğitim Programları ile İlgili Öğrenci Görüşleri **119**
Yurdagül Ünal - Serap Kurbanoğlu

İnternet Kuşağı Bilgi Profesyoneli Adaylarının Bilgiye Yaklaşımları **147**
Coşkun Polat - Mehmet Ali Akkaya

Bilişim Teknolojileri ve Yazılım Dersi Öğretim Programının Bilgi ve Teknoloji Okuryazarlığı Unsurları Çerçevesinde İncelenmesi **173**
Özlem Şenyurt

Hukuksal Düzenlemelerde Bilginin İşlenmesine Yönelik Tanımlama Sorunu **191**
Türkay Henkoğlu

Sahte Haberlerin Dünyasında Doğru Bilgiye Erişim Hakkı ile İfade Özgürlüğünün Savaşı **215**
Halise Şerefoğlu Henkoğlu

Bir Kamu Değeri Olarak Açık Devlet Verisi..... 237
Gülten Alır Derbent

Mobil Sağlık Uygulamalarında Kişisel Verilere Yönelik Gizlilik ve Güvenlik Yaklaşımları 265
Şahika Eroğlu - Tolga Çakmak

Türkiye'deki Üniversite Açık Erişim Arşivleri Üzerine Bir Değerlendirme[1]

Güleda Doğan

Öz: *Bu çalışmada, yeşil açık erişimi sağlamanın yollarından biri olan açık erişim arşivleri ele alınmakta ve Türkiye'deki üniversitelerin açık erişim arşivleri içerik, uluslararası görünürlük gibi çeşitli açılardan incelenmektedir. YÖK'ün Mayıs 2019 itibarıyla Üniversiteler listesinde yer alan 206 üniversitenin web sitelerinden ve eğer varsa açık erişim arşivleri üzerinden üniversite türü, kuruluş yılı, arşivlerin bağlantı adresi, toplam kayıt sayısı ve içeriğindeki yayın türleri, uluslararası standartlar (OAI-PMH) ile uyumu, ilgili uluslararası platformlardaki (OpenDOAR, ROAR gibi) varlığı, açık erişim politikası/yönergesi olup olmadığı ile ilgili bilgi toplanmıştır. Çalışma ile Türkiye'deki üniversitelerin %59'unun açık erişim arşivine sahip olduğu, arşive sahip olmanın üniversite yaşı ile ilgili olduğu ancak türüne göre (devlet/özel) farklılık göstermediği saptanmıştır. Arşivlerin yoğun olarak tez ve makalelerden oluştuğu, birçok üniversitenin kendi çıkardıkları dergi koleksiyonlarına bu arşivlerde yer vererek makale sayılarını artırdığı görülmektedir. Arşivlerin yarısından fazlası OpenDOAR'da yer almasına rağmen, ROAR, OpenAIRE Explore ve BASE üyeliği daha düşük bulunmuştur. Açık Arşivler Girişimi Üst Veri Harmanlama Protokolünü (OAI-PMH) sağlayan üniversitelerin oranı %40, Handle üyeliği olan ve çalışır Handle bağlantılarına sahip üniversitelerin oranı %56'dır. Yaklaşık olarak her iki üniversiteden birinin (105 üniversite, %51) açık erişim politikası/yönergesi bulunurken, her beş politikadan ancak bir tanesi bilimsel çıktıların arşive yüklenmesini zorunlu tutmaktadır. Zorunlu açık erişim politikası olan üniversitelerin açık erişim arşivlerindeki ortanca kayıt sayıları daha fazladır. Elde edilen bulgular, Türkiye'deki üniversitelerin açık erişim arşiv içeriklerinin nitelik ve uluslararası görünürlük bakımından eksiklerinin olduğunu, sürdürülebilirliğin sağlanması açısından zorunlu açık erişim politikalarının önemini ortaya koymakta, bundan sonraki süreçte atılacak adımlarda dikkat edilmesi gereken konular hakkında fikir vermektedir.*

Anahtar Sözcükler: *Açık erişim, yeşil yol, açık erişim arşivi, kurumsal arşiv, kurumsal açık arşiv, açık erişim politikası, üniversite.*

---

1 Bu çalışma, aşağıdaki iki çalışmanın genişletilmiş hâlidir:
Doğan, G. (2019, Kasım). *Akademik arşivler ve mevcut durum*. 7. Ulusal Açık Bilim Konferansında sunulan bildiri, İzmir. Erişim adresi: https://libguides.iyte.edu.tr/OSandOpeAIREAdvance
Doğan, G. (2020, 12 Şubat). Türkiye'deki akademik arşivlerin durumu [Blog yazısı]. *Sarkaç*. Erişim adresi: https://sarkac.org/2020/02/turkiyedeki-akademik-arsivlerin-durumu/
Ayrıca, çalışmanın verileri kısmi olarak aşağıda künyesi verilen tezde kullanılmıştır:
Sarı, Ö. (2022). *Türkiye'deki üniversitelerin açık erişim arşivlerinin ve politikalarının değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara. Erişim adresi: https://tez.yok.gov.tr/

AE politikaları gerekse de zorunlu AE politikaları konusundaki bilinç ve farkındalık düzeyidir. YÖK'ün üniversite beyanlarına dayalı olarak topladığı verilere göre, %60 üzerinde politikanın zorunlu olduğu belirtilmiştir (Doğan, 2021, s. 68; Sarı, 2022, s. 52). Bu oran, benzer dönemlerde beyana dayalı olmaksızın toplanan verilere göre oldukça yüksektir. Öte yandan, bu çalışmada zorunlu AE politikalarının kayıt sayısına olumlu bir etkisi olduğu bulunmuşken, Nisan ve Ekim 2020 verilerine göre böyle bir etkiden söz edilememektedir (Sarı, 2022, s. 54).

AE arşivlerini oluşturma aşamasında olan üniversitelerin öncelikli konuları zorunlu AE politikası geliştirmek ve bu konu ile ilgili kurumlarında farkındalığın oluşmasını sağlayacak eğitim programları hazırlamak olmalıdır. Diğer önemli konu ise arşivlerinin taranabilirliğine önem verip (OAI-PMH uyumu ve Handle bağlantıları) tüm ilgili uluslararası platformlarda yer almasını sağlamaktır. Mevcut AE arşivlerinin de bu konulardaki eksiklerinin giderilmesi için çalışmalar yapılmalıdır. AE arşivlerinin oluşturulması kadar önemli bir diğer konu ise sürdürülebilirliklerinin sağlanmasıdır. Sürdürülebilirlik konusu, zorunlu AE politikasının olması, politikanın düzenli aralıklarla ihtiyaçlar doğrultusunda revize edilmesi, AE arşivi ve açık erişim konusundan sorumlu bir çalışma grubunun oluşturulması ile yakından ilgilidir.

Kaynakça

Afzali, M. (2009). *Türkiye'de açık erişim, kurumsal arşivler ve akademik kütüphaneler* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara. Erişim adresi: https://tez.yok.gov.tr/

Akbayrak, E. H., Bayram, Ö., Coşkun, C., Holt, İ., Karasözen, B. ve Tonta, Y. (2006, Ekim). *Institutional repository movement in Turkey*. Open Scholarship 2006: New Challenges for Open Access Repositories Konferansında sunulan bildiri, Glasgow, Birleşik Krallık.

Akın, S. (2018). *Türkiye'de akademilerde açık erişim ve bir açık erişim modeli önerisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çankırı Karatekin Üniversitesi, Çankırı. Erişim adresi: https://tez.yok.gov.tr/

Alaca, E., Büyükçolpan, T. ve Kanık, L. (2019). Bilimsel bilginin erişiminde ve paylaşımında kurumsal açık arşiv yaklaşımı: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi örneği. *Bilgi Dünyası*, *20*(2), 143-181. doi: 10.15612/BD.2019.736

Alav, O. (2018). *Türkiye'de kurumsal açık erişim arşiv yönetişimi üzerine bir araştırma ve model önerisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara. Erişim adresi: https://tez.yok.gov.tr/

Atılgan, D. (2006, Kasım). *Türkiye'de açık arşiv çalışmaları ve Ankara Üniversitesi örneği*. Sosyal Bilimlerde Süreli Yayıncılık Ulusal Sempozyumunda sunulan bildiri, Ankara. Erişim adresi: http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/893/

Atılgan, D., Arslantekin, S. ve Bayram, Ö. (2006, Şubat). *Ankara Üniversitesi açık arşiv uygulaması*. Akademik Bilişim Konferansında sunulan bildiri, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.

Barton, M. R. ve Waters, M. M. (2004). *Creating an institutional repository: LEADIRS workbook*. MIT Libraries. Erişim adresi: https://dspace.mit.edu/handle/1721.1/26698

Bell, S. ve Sarr, N. (2010). Case study: Re-engineering an institutional repository to engage users. *New Review of Academic Librarianship*, *16*(1), 77-89. doi: 10.1080/13614533.2010.509517

Bethesda Statement on Open Access Publishing. (2003). Erişim adresi: http://legacy.earlham.edu/~peters/fos/bethesda.htm

Bevan, S. J. (2007). Developing an institutional repository: Cranfield QUEprints – a case study. *OCLC Systems & Services: International Digital Library Perspectives*, *23*(2), 170-182. doi: 10.1108/10650750710748478

Budapeşte Açık Erişim Girişimi. (2002). Erişim adresi: https://www.budapestopenaccessinitiative.org/translations/turkish-translation

Callicott, B. B., Scherer, D. ve Wesolek, A. (2016). *Making institutional repositories work*. West Lafayette, Indiana: Purdue University Press. Erişim adresi: http://oapen.org/search?identifier=626981

Cengiz, E. (2021). Türkiye'deki kurumsal arşivler üzerine bir değerlendirme. *Arşiv Dünyası*, *8*(1), 41-54. doi: 10.53474/ad.855508

Chase, D. (2015). *Open access publishing*. Erişim adresi: https://library.stonybrook.edu/wp-content/uploads/2015/10/Open-Access-Publishing.pdf

Çelik, S. ve Çelik, R. (2019). Sürdürülebilir bir kurumsal akademik arşiv yönetimi: Doğuş Üniversitesi akademik arşiv sistemi deneyimi. *Yükseköğretim Dergisi*, *9*, 9-102. doi: 10.2399/yod.18.020

Doğan, G. (2015, Ekim). *Türkiye'de açık erişim politikaları*. 4. Ulusal Açık Erişim Çalıştayında sunulan bildiri, Ankara. Erişim adresi: http://ae2015.acikerisim.org/wp-content/uploads/sites/3/2016/11/guleda_dogan.pdf

Doğan, G. (2019, Kasım). *Akademik arşivler ve mevcut durum*. 7. Ulusal Açık Bilim Konferansında sunulan bildiri, İzmir. Erişim adresi: https://libguides.iyte.edu.tr/OSandOpeAIREAdvance

Doğan, G. (2020, 12 Şubat). Türkiye'deki akademik arşivlerin durumu [Blog yazısı]. *Sarkaç*. Erişim adresi: https://sarkac.org/2020/02/turkiyedeki-akademik-arsivlerin-durumu/

Doğan, G. (2021). Türkiye'deki üniversitelerin akademik arşivleri: Mevcut durum. *Yüksek Öğretim Dergisi*, *20*, 65-69. Erişim adresi: https://www.yok.gov.tr/Dergi/yok-dergi-sayi-20/index.html

Eroğlu, E. B. (2018). *Türkiye'deki üniversitelerde açık erişim sürecinin yönetilmesi: Açık erişim sorumlusu personelin görüşleri doğrultusunda bir değerlendirme* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara. Erişim adresi: https://tez.yok.gov.tr/

Ertürk, K. L. (2008). *Türkiye'de bilimsel iletişim: Bir açık erişim modeli önerisi (*Yayımlanmamış doktora tezi*)*. Hacettepe Üniversitesi, Ankara. Erişim adresi: https://tez.yok.gov.tr/

Ertürk, K. L. ve Şengül, G. (2012). Türkiye'de kurumsal açık arşivlerin analizi: Dokuz Eylül Üniversitesi kurumsal arşivi örneği. *Türk Kütüphaneciliği*, *26*, 7-29. Erişim adresi: http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/308/300

Greig, M. ve Nixon, W. J. (2007). On the road to Enlighten-ment: Establishing an institutional repository service for the University of Glasgow. *OCLC Systems and Services*, *23*(3), 297-309. doi: 10.1108/10650750710776431

Gürdal, G., Türkfidanı, A., Keten, B. ve Holt, İ. (2013). Kurumsal arşiv kavramı ve OpenAIREplus Projesi. M. Akgül ve diğerleri (Eds.) *Akademik Bilişim 2013 Konferansı Bildirileri* içinde (s. 517-521). Antalya: Akdeniz Üniversitesi. Erişim adresi: https://ab.org.tr/ab13/kitap/AB2013_Bildiri_Kitap.pdf

Henty, M. (2007, Mayıs-Haziran). Ten major issues in providing a repository service in Australian universities. *D-Lib Magazine*, *13*(5/6). doi: 10.1045/may2007-henty

Holt, İ., Coşkun, C., Karasözen, B. ve Gökkurt, Ö. (2007, Mart). *Kurumsal [açık] arşivler*. 43. Kütüphane Haftasında sunulan bildiri, Ege Üniversitesi, İzmir. Erişim adresi: http://eprints.rclis.org/9577/1/

Karasözen, B. (2003, Ekim). *Kurumsal arşivler*. Elektronik Gelişmeler Işığında Araştırma Kütüphaneleri Sempozyumunda sunulan bildiri, Bolu. Erişim adresi: http://eprints.rclis.org/9619/

Karasözen, B., Holt, İ., Coşkun, C. ve Bayram, Ö. (2006, Haziran). *Kurumsal arşiv yaratma*. ANKOS 6. Yıllık Toplantısında sunulan bildiri, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale. Erişim adresi: http://eprints.rclis.org/7908/

Karasözen, B., Zan, B. U. ve Atılgan, D. (2010). Türkiye'de açık erişim ve bazı ülkelerle karşılaştırma. *Türk Kütüphaneciliği*, *24*, 235-257. Erişim adresi: http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/597/593

Kırklareli Üniversitesi. (2019). *Kırklareli Üniversitesi kurumsal açık erişim ve kurumsal arşiv politikası*. Erişim adresi: http://kddb.klu.edu.tr/dosyalar/birimler/kddb/dosyalar/dosya_ve_belgeler/Veritabanlar%C4%B1%20PDF%20A%C3%A7%C4%B1klama/Kurumsal%20Akademik%20Ar%C5%9Fiv%20Politikas%C4%B1.pdf

Lindahl, D. ve Foster, N. (2004, Temmuz). *Use a shoehorn or design a better shoe: Co-design of a university repository*. Participatory Design Conference'ta sunulan poster. Toronto, Kanada. Erişim adresi: https://urresearch.rochester.edu/institutionalPublicationPublicView.action?institutionalItemId=1298&versionNumber=1

Maness, J. M. (2008, Eylül/Ekim). Using personas to understand the needs and goals of institutional repository users. *D-Lib Magazine*, *14*(9/10). doi: 10.1045/september2008-maness

Max Planck Society and Max Planck Institute for the History of Science. (2003). *Berlin Declaration on Open access to knowledge in the sciences and humanities*. Erişim adresi: https://www.fu-berlin.de/sites/open_access/weiteres/Veranstaltungen/oa_berlin/poster/Berlin-Declaration_Simone-Rieger_MPIWG.pdf

MedOANet. (2013). *MedOANet açık erişim politikaları uygulama ilkeleri*. Erişim adresi: http://www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/handle/11655/11885

Narayan, B. ve Luca, E. (2017). Issues and challenges in researchers' adoption of open access and institutional repositories: A contextual study of a university repository. *Information Research*, *22*(4). Erişim adresi: http://informationr.net/ir/22-4/rails/rails1608.html

Nkiko, C., Bolu, C. ve Michael-Onuoha, H. C. (2014) Managing a sustainable institutional repository: The Covenant University experience. *Samaru Journal of Information*, *14*(1-2), 1-6. Erişim adresi: http://eprints.covenantuniversity.edu.ng/5190/#.XVOI7OgzaUk

Open Society Foundations. (2018). *What is "open access"?* Erişim adresi: https://www.opensocietyfoundations.org/explainers/what-open-access

PASTEUR4OA. (2015). *Araştırma yapan kurumlar için açık erişim politikası geliştirme ve uygulama ilkeleri*. Erişim adresi: https://zenodo.org/record/51940#.YILKJZAzaUk

Palmer, C. L., Teffeau, L. C. ve Newton, M. P. (2008). Strategies for institutional repository development: A case study of three evolving initiatives. *Library Trends*, *57*(2), 142-167. doi: 10.1353/lib.0.0033

Polat, C. (2006). Bilimsel bilgiye açık erişim ve kurumsal açık erişim arşivleri. *Journal of Social Sciences*, *6*(37), 53-80. Erişim adresi: http://eprints.rclis.org/9029/

Sarı, Ö. (2022). *Türkiye'deki üniversitelerin açık erişim arşivlerinin ve politikalarının değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara. Erişim adresi: https://tez.yok.gov.tr/

St. Jean, B., Rieh, S. Y., Yakel, E. ve Markey, K. (2011). Unheard voices: Institutional repository end-users. *College and Research Libraries*, *72*(1), 21-42. doi: 10.5860/crl-71r1

Suber, P. (2012). *Open access.* Cambridge: The MIT Press.

YÖK. (2019). *YÖK, akademide "açık erişim ve açık bilim" çalışmalarını başlattı*. Erişim adresi: https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/acik-erisim-ve-acik-bilim-calismalarina-baslandi.aspx

Yurtseven, M. (2019). Kurumsal akademik arşivlerde farkındalık oluşturma çalışmaları: İSTE kurumsal akademik arşivi örneği. *Türk Kütüphaneciliği*, *33*(3), 171-181. Erişim adresi: http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/3013

Zan, B. U., Altay, A., Çolaklar, H. ve Taşkın, N. (2020). Akademisyenlerin açık erişim ve kurumsal akademik arşiv konusunda bilgi ve farkındalık düzeylerinin belirlenmesi: Bartın Üniversitesi uygulama örneği. *Türk Kütüphaneciliği*, *34*(3), 509-535. doi: 10.24146/tk.779734

Tarım Bilimleri Dergisi'nin Bibliyometrik Analizi (1995-2018)

Can Besimoğlu

Öz: *Bu araştırma kapsamında 1995-2018 yılları arasında Tarım Bilimleri Dergisi'nde (TBD) yayımlanan 1.308 araştırma makalesinin bibliyometrik özellikleri (en fazla yayın yapan kurumlar, ülkeler, en çok fon desteği alınan kurumlar, makalelerin yayın dilleri) incelenmiştir. Çalışmanın amacı, TBD'nin bibliyometrik analizinin yapılarak disipline özgü özelliklerin ve derginin yerel olup olmadığının belirlenmesidir. Araştırmanın bir diğer amacı, TBD'nin Web of Science (WoS) Science Citation Index Expanded'da (SCIE) dizinlenmeden önce (1995-2006) ve sonraki (2007-2018) bibliyometrik göstergelerinin karşılaştırılmasıdır. Adres analizi sonucunda, her iki dönemde de dergiye katkı sağlamış olmaları ile dikkat çeken kurumların Türkiye adresli oldukları (Ankara Üniversitesi, Tarım ve Orman Bakanlığı, Yüzüncü Yıl Üniversitesi ve Süleyman Demirel Üniversitesi) görülmüştür. Dergide her iki dönemde de yayımlanmış makalelerin çoğunluğu Türkiye adreslidir. Bu bulgular, TBD'nin yerel bir dergi olduğuna işaret etmektedir. Dergideki İngilizce makale sayısı, özellikle dergi SCIE kapsamına alındıktan sonra artmıştır (1995-2006: %8, 2007-2018: %52). İncelenen dönemlerde, TBD'de makalelerin yayın dili atıf alma sayısını etkilememektedir. Ayrıca Derginin, Journal Citation Reports'taki (JCR) etki faktörünün (2017: 0,261) düşük olduğu görülmüştür. TBD'nin yerel bir dergi sayılmasına neden olan özelliklerinin ortaya konulmasının, derginin uluslararası görünürlüğünü artırma yönünde yeniden bir değerlendirme yapılmasına yardımcı olabileceği düşünülmektedir. Çalışmanın bulguları sayesinde editörler, TBD yayınlarının kalitesini artırmaya yönelik çıkarımlarda da bulunabileceklerdir.*

Anahtar Sözcükler: *Tarım Bilimleri Dergisi, bibliyometri, atıf analizi, atıf dizinleri.*

Giriş

Tarım, bilim olarak farklı alanlardan yararlanan ve tarımsal amaçlı araştırma ve geliştirme yapılan geniş bir disiplindir. Tarımsal araştırmalar insan, canlı ve çevre koşullarına göre farklılık göstermektedir. Bu özellikleri nedeniyle tarım disiplininde yapılan araştırmalar uluslararası, ulusal, bölgesel ve hatta yöresel olarak değişebilmektedir (Besimoğlu, 2015, s. 2-3). Türkiye'de, Cumhuriyet Dönemi'nde tarım alanında kurulan ilk bilimsel kuruluş, Yüksek Ziraat Enstitüsüdür. Bu Enstitü, 1948 yılında Ankara Üniversitesi bünyesine katılmış ve Ziraat Fakültesi olarak bilimsel araştırma faaliyetlerine devam etmiştir. Fakülte, 1995 yılına kadar, *Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yıllığı* dergisiyle

Gelecekte bu konuda yapılacak çalışmalarda, tarım alanındaki araştırmalarda en sık kullanılan kaynakların belirlenmesinin de faydalı olacağı düşünülmektedir. Öte yandan, fon desteği alan ve almayan yayınların bibliyometrik özelliklerinin (daha fazla atıf alma durumu, ülke, yazar sayıları vb.) araştırılması da araştırma desteklerinin planlanması ve bu konuda politikalar geliştirilmesine yönelik önemli sonuçlar elde etmeye yarayabilir. Bunun yanı sıra, alanda üretilen Türkçe ve İngilizce yayınların WoS'ta dizinlenen TR adresli çalışmalardan atıf alma verileri de derinlemesine (ülke, yazar vb. bibliyometrik özellikleri) incelenebilir. TBD'nin hangi dergilerden atıf aldığı ve bu dergilerin özelliklerinin incelenmesinin de derginin etki alanının anlaşılması açısından ilginç olabileceği düşünülmektedir. Tüm bunların yanı sıra, WoS'ta dizinlenen tarım dergilerinin bibliyometrik özelliklerinin bir arada değerlendirilmesi, tarım alanındaki bilimsel iletişimin sınırlarının ne kadar genişleyebileceği konusunda farklı bakış açıları ortaya koyabilecektir.

Teşekkür

Makaleye yaptıkları katkılar için hakem ve editörlere teşekkür ederim.

Kaynakça

Al, U. ve Coştur, R. (2007). Türk Psikoloji Dergisi'nin bibliyometrik profili. *Türk Kütüphaneciliği, 21*(2), 142-163.

Al, U. ve Soydal, İ. (2011). Atıf dizinlerindeki Türkiye adresli dergiler üzerine bir değerlendirme. *Bilgi Dünyası*, *12*(1), 13-29.

Al, U., Soydal, İ. ve Yalçın, H. (2010). Bibliyometrik özellikleri açısından bilig'in değerlendirilmesi. *Bilig*, *55*, 1-20.

Besimoğlu, C. (2015). *Türkiye'deki ziraat fakültelerinin tarımsal araştırma eğilimleri: 1996-2011 yıllarının bibliyometrik analizi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Birinci, H. G. (2008). Turkish Journal of Chemistry'nin bibliyometrik analizi. *Bilgi Dünyası*, *9*(2), 348-369.

Clarivate. (t.y.). *Journal Citation Reports.* Erişim adresi: https://jcr.clarivate.com/jcr-jp/journal-profile?journal=TARIM%20BILIM%20DERG&year=2018&fromPage=%2Fjcr%2Fhome

DHYI, S. M. M. A. (2018). *Atıf dizinlerinden çıkarılan dergiler ve etkileri* (Yayımlanmamış yüksek lisansı tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Doğan, G., DHYI, S. M. M. A. ve Al, U. (2018). Web of Science'tan çıkarılan Türkiye adresli dergiler üzerine bir araştırma. *Türk Kütüphaneciliği*, *32*(3), 151-162.

Garfield, E. (1975a). Journal citation studies. 20. Agriculture journals and agricultural literature. *Current Contents, 20*, 5-11.

Garfield, E. (1975b). *What is the literature cited by agricultural scientists? A case study in literature dispersion.* World Congress of Agriculture Librarians and Documentalists, Mexico (April 14-18, 1975) kongresinde sunulan bildiri. Erişim adresi: http://www.garfield.library.upenn.edu/papers/243.html

Gazni, A., Sugimoto, C. R. ve Didegah, F. (2012). Mapping world scientific collaboration: Authors, institutions, and countries*. Journal of the American Society for Information Science and Technology, 63*(2), 323–335. doi: 10.1002/asi.21688

Orbay, M., Karamustafaoğlu, O. ve Öner, F. (2007). What does Hirsch index evolution explain us? A case study: Turkish Journal of Chemistry. *Biblios, 8*(27), 1-5.

Pajić, D. ve Jevremov, T. (2014). Globally national-locally international: Bibliometric analysis of a SEE Psychology Journal. *Psihologija*, *47*(2), 263-277.

Pritchard, A. (1969). Statistical bibliography or bibliometrics? *Journal of Documentation*, *25*, 348-349.

Tonta, Y. (2017a). *TÜBİTAK Türkiye Adresli Uluslararası Bilimsel Yayınları Teşvik (UBYT) Programının değerlendirilmesi*. Ankara: TÜBİTAK ULAKBİM.

Tonta, Y. (2017b). Türkiye'de yayımlanan ve Web of Science'ta dizinlenen dergilerle ilgili bir değerlendirme. *Türk Kütüphaneciliği*, *31*, 449-482.

Tarım Bilimleri Dergisi. (t.y.). Erişim adresi: http://tarimbilimleri.agri.ankara.edu.tr/

Yalçın, H. (2010). Millî Folklor dergisinin bibliyometrik profili (2007-2009). *Milli Folklor*, *22*(85), 205-211.

Bilgi Davranışı Literatürünün Bilgibilim Alanındaki İzdüşümü

İpek Şencan - İrem Soydal

Öz: *Her birey hem gündelik hem profesyonel yaşamında sağlıktan, eğitime, ekonomiden, bilime pek çok farklı konuda bilgiye gereksinim duymaktadır. Bu gereksinimler bireyleri bilgi davranışı sergilemeye yöneltmektedir. Bilgi davranışlarının anlaşılması pek çok araştırma alanı için önem arz etmekle birlikte, bu alanların başında doğrudan insanla, bir diğer deyişle kullanıcıyla etkileşimde olan bilgibilim gelmektedir. Bu çalışmada, bilgi davranışlarının anlaşılmasına ışık tutacak bilimsel literatür, bilgibilim alanı özelinde değerlendirilmiştir. Bu amaçla Web of Science (WoS) kapsamında dizinlenen toplam 7.452 yayın incelenmiş, bulgular CiteSpace ve VosViewer yazılımları ile görselleştirilerek sunulmuştur. Çalışmanın bulguları, konuyla ilgili en sık ortak atıf alan kaynaklar arasında Journal of the Association for Information Science and Technology, Journal of Documentation, Information Processing & Management ve Library & Information Science Research, MIS Quarterly, Communications of the ACM, Computers in Human Behavior ve Lecture Notes in Computer Science ile Journal of Information Science adlı kaynakların bulunduğunu ortaya koymuştur. Çalışma sonucunda, bilgi davranışı araştırmalarında konu çeşitliliğinin ve ülkeler arası iş birliklerinin 1990'lı yıllardan itibaren arttığı, Spink, A., Savolainen R., Ellis, D., Vakkari, P., Marchionini, G. gibi yazarların en sık ortak atıf alan isimler olduğu görülmüş, bilgibilimin yanı sıra bilgi davranışı konusunda en fazla çalışan alanlardan birinin bilgisayar bilimleri olduğu anlaşılmıştır. Konuyla ilgilenen araştırmacıların bilgi davranışının kavramsal çerçevesini netleştirmek açısından bu çalışmanın bulgularından yararlanabilecekleri düşünülmektedir.*

Anahtar Sözcükler: *Bilgi davranışı, bilgi arama davranışı, bilgi gereksinimi, bilgibilim.*

Giriş

Bilgi arama (information seeking), "eksik" kalan bilginin tanınması ve buradan hareketle ortaya çıkan çeşitli davranışları içeren kapsamlı bir ifadedir (Case, 2007, s. 81). Eksik bilgi ya da bir diğer deyişle, cevap arayışına yol açan boşluk ise bilgi gereksinimi (information need) olarak tanımlanmaktadır (Reitz, t.y.). Bilgi gereksinimleri çeşitlilik gösterebilmekte (Rosenfeld, Morville ve Arango, 2015, s. 44-45) ve bu gereksinimi karşılamak isteyen birey farklı davranışlar sergileyebilmektedir. Örneğin, kendi aile fertlerinden birinin ya da yakın bir arkadaşının telefon numarasını bulmak isteyen bir kişi telefon reh-

aldığı iş birlikleri daha fazladır. Bilimsel iletişim çıktıları açısından en üretken konumda olan bu ülkelerin, bilgi davranışına yönelik araştırmalarda da öncü konumda olduğunu söylemek mümkündür.

Bu çalışma bilgi davranışı konusuna yeni giriş yapan araştırmacılara konuyu tanımak açısından yardımcı olabilecek bulgular sunmaktadır. Bununla birlikte bulguların, hâlihazırda bu konuda çalışanlara da yeni yapacakları araştırmalarda odaklanabilecekleri konular hakkında fikir verebileceği düşünülmektedir. Çalışmada elde edilen bulgular, bilgi davranışı literatürünü şekillendiren konuların bilgi davranışına yönelik geliştirilmiş olan kuram ve modeller, bilgi arama, farklı türdeki kullanıcıların bilgi arama davranışları, çevrim içi tarama, bilgi hizmetleri gibi bilgibilimin temel başlıkları etrafında konumlandığını göstermektedir. Bu açıdan bulgular önceki çalışmalarla (Greifeneder, 2014; Julien ve diğerleri, 2011; Vakkari, 2008) da benzerlik göstermektedir. Çalışmada ayrıca konunun disiplinlerarası yapısı bir kez daha ortaya çıkmıştır. Bilgi davranışı konusunun çok farklı alanlarda tespit edilebilecek çeşitli araştırma problemlerine ışık tutma potansiyeli bulunmaktadır. Dijital çağın değişen bilgi ekosistemi kullanıcı deneyimini ön plana çıkarmaktadır. Gelecekte yapılacak çalışmalarda, teknolojinin bilgi davranışı konusuna ne gibi bir etki yaptığının daha detaylı olarak incelenmesi yeni ortaya çıkan araştırma konularını daha görünür hâle getirebilecek, böylece Greifeneder (2014) tarafından yapılan giyilebilir teknolojiler, akıllı sistemler gibi yeniliklerin bilgi davranışı literatürünü etkileyeceğine yönelik öngörünün sınanması mümkün olabilecektir.

Kaynakça

Alkan, N. (1992). Üniversite kütüphanesi sisteminde kütüphaneci-kullanıcı etkileşimi. *Türk Kütüphaneciliği*, *6*(3), 133-141. Erişim adresi: http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/1259/1253

Alkan, N. (1994). Bilgi taramalarının nitelik açısından değerlendirilmesinde "kesin isabet" (Kİ-precision) ve "erişim isabeti" (Eİ-recall) oranları. *Türk Kütüphaneciliği*, *8*(4), 254-265. Erişim adresi: http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/1097/1094

Alkan, N. (1995a). Bilgi taramalarının nitelik açısından değerlendirilmesinde bütünlük (kapsam), yenilik, tarama çıktısı ve kullanıcı çabası ölçütleri. *Türk Kütüphaneciliği*, *9*(3), 315-324. Erişim adresi: http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/1016/1018

Alkan, N. (1995b). Bilgi taramalarında temel başarısızlık nedenleri. *Türk Kütüphaneciliği*, *9*(2), 91-102. Erişim adresi: http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/1076/1073

ARIST. (t.y.). Erişim adresi: https://www.asist.org/arist/

Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, *84*(2), 191-215. Erişim adresi: https://www.uky.edu/~eushe2/Bandura/Bandura1977PR.pdf

Bandura, A. (2001). Social cognitive theory: An agentic perspective. *Annual Review of Psychology*, *52*, 1-26. Erişim adresi: https://doi.org/10.1146/annurev.psych.52.1.1

Bates, M. J. (1989). The design of browsing and berrypicking techniques for the online search interface. *Online Review*, *13*(5), 407-424. Erişim adresi: https://doi.org/10.1108/eb024320

Belkin, N. J. (1990). The cognitive viewpoint in information science. *Journal of Information Science, 16*(1), 11-15. Erişim adresi: https://doi.org/10.1177/016555159001600104

Belkin, N. J., Oddy, R. N. ve Brooks, H. M. (1982a). Ask for information retrieval: Part I. Background and theory. *Journal of Documentation*, *38*(2), 61-71. Erişim adresi: https://doi.org/10.1108/eb026722

Belkin, N. J., Oddy, R. N. ve Brooks, H. M. (1982b). Ask for information retrieval: Part II. Results of a design study. *Journal of Documentation*, *38*(3), 145-164. Erişim adresi: https://doi.org/10.1108/eb026726

Bilal, D. (2000). Children's use of the Yahooligans! Web search engine: I. Cognitive, physical and affective behaviours on fact-based search tasks. *Journal of the American Society for Information Science*, *51*(7), 646-665. Erişim adresi: https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-4571(2000)51:7<646::AID-ASI7>3.0.CO;2-A

Bilal, D. (2001). Children's use of the Yahooligans! Web search engine: II. Cognitive and physical behaviors on research tasks. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, *52*(2), 118-136. Erişim adresi: https://doi.org/10.1002/1097-4571(2000)9999:9999<::AID-ASI1038>3.0.CO;2-R

Bilal, D. (2002). Children's use of the Yahooligans! Web search engine: III. Cognitive and physical behaviors on fully self-generated search tasks. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, *53*(13), 1170-1183. Erişim adresi: https://doi.org/10.1002/asi.10145

Bilal, D. (2005). Children's information seeking and the design of digital interfaces in the Affective Paradigm. *Library Trends*, *54*(2), 197-208. Erişim adresi: https://www.ideals.illinois.edu/handle/2142/3476

Birinci, H. G. (2006). *Tarih alanındaki kullanıcıların bilgi gereksinimleri ve bilgi kullanım özellikleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara. Erişim adresi: https://bby.hacettepe.edu.tr/yayinlar/110.pdf

Buscher, G., Cutrell, E. ve Morris, M. R. (2009). What do you see when you're surfing? Using eye tracking to predict salient regions of web pages. *Proceedings of the SIGCHI Conference on Human Factors in Computing Systems (CHI '09)* içinde (s. 21-30). Association for Computing Machinery. Erişim adresi: https://doi.org/10.1145/1518701.1518705

Byström, K. ve Järvelin, K. (1995). Task complexity affects information seeking and use. *Information Processing & Management*, *31*(2), 191-213. Erişim adresi: https://doi.org/10.1016/0306-4573(95)80035-R

Case, D. O. (2006). Information behavior. *Annual Review of Information Science and Technology*, *40*(1), 293-327. Erişim adresi: https://doi.org/10.1002/aris.1440400114

Case, D. O. (2007). *Looking for information: A survey of research on information seeking, needs, and behavior* (2. basım). Elsevier.

Cevher, N. ve Soylu, D. (2015). Information-seeking behavior of the Google Generation [Poster]. European Conference on Information Literacy, Tallinn.

Chen, C. (2019). *CiteSpace: Visualizing patterns and trends in scientific literature*. Erişim adresi: http://cluster.cis.drexel.edu/~cchen/citespace/

Cole, C., Cantero, P. ve Ungar, A. (2000). The development of a diagnostic-prescriptive tool for undergraduates seeking information for a social science/humanities assignment. Part 3. Enabling devices. *Information Processing and Management*, *36*(3), 481-500. Erişim adresi: https://doi.org/10.1016/S0306-4573(99)00034-5

Dalkıran, Ö. (2018). *Ağ kuşağının bilgi davranışları: Üniversite öğrencileri üzerine bir inceleme* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara. Erişim adresi: http://www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/handle/11655/4262

Deng, S., Xia, S., Hu, J., Li, H. ve Liu, Y. (2021). Exploring the topic structure and evolution of associations in information behavior research through co-word analysis. *Journal of Librarianship and Information Science, 53*(2), 280-297. Erişim adresi: https://doi.org/10.1177/0961000620938120

Deng, S. ve Xia, S. (2020). Mapping the interdisciplinarity in information behavior research: A quantitative study using diversity measure and co-occurrence analysis. *Scientometrics 124*, 489-513. Erişim adresi: https://doi.org/10.1007/s11192-020-03465-x

Dervin, B. (1998). Sense-making theory and practice: An overview of user interests in knowledge seeking and use. *Journal of Knowledge Management*, *2*(2), 36-46. Erişim adresi: https://doi.org/10.1108/13673279810249369

Dervin, B. ve Nilan, M. (1986). Information needs and uses. *Anuual Review of Information Science and Technology*, *21*, 3-33. Erişim adresi: http://www2.hawaii.edu/~donnab/lis670/dervin_nilan.pdf

Ding, Y., Chowdhury, G. ve Foo, S. (1999). Mapping intellectual struture of information retrieval: An author co-citation analysis, 1987-1997. *Journal of Information Science*, *25*(1), 67-78. Erişim adresi: https://doi.org/10.1177/016555159902500107

Doğan, S. C. (2007). *Tıp akademisyenlerinin elektronik veri tabanı ve elektronik dergi kullanımları: Hacettepe Üniversitesi örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara. Erişim adresi: http://www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/handle/11655/2905

Ekici, S. ve Uçak, N. Ö. (2012). İlköğretim öğrencilerinin İnternet'te bilgi arama davranışları. *Türk Kütüphaneciliği*, *26*(1), 78-96. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/pub/tk/issue/48849/622340

Ellis, D. (1989). A behavioural approach to information retrieval design. *Journal of Documentation*, *45*(3), 171-212. Erişim adresi: https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/eb026843/full/html

Fisher, K. E. ve Julien, H. (2009). Information behavior. *Annual Review of Information Science and Technology*, *43*(1), 1-73. Erişim adresi: https://doi.org/10.1002/aris.2009.1440430114

Ford, N. (1986). Psychological determinants of information needs: A small-scale study of higher education students. *Journal of Librarianship*, *18*, 47-62. Erişim adresi: https://doi.org/10.1177/096100068601800103

Fourie, I. (2008). Information needs and information behaviour of patients and their family members in a cancer palliative care setting: An exploratory study of an existential context from different perspectives. *Information Research*, *13*(4). Erişim adresi: https://informationr.net/ir/13-4/paper360.html

Fourie, I. (2009). Learning from research on the information behaviour of healthcare professionals: A review of the literature 2004-2008 with a focus on emotion. *Health Information & Libraries Journal*, *26*(3), 171-186. Erişim adresi: https://doi.org/10.1111/j.1471-1842.2009.00860.x

Freeman, L. C. (1977). A set of measuring centrality based on betweenness. *Sociometry*, *40*, 35-41. Erişim adresi: https://doi.org/10.2307/3033543

Frøkjær, E., Hertzum, M. ve Hornbæk, K. (2000). Measuring usability: Are effectiveness, efficiency, and satisfaction really correlated? *Proceedings of the SIGCHI conference on Human Factors in Computing Systems (CHI '00)* içinde (s. 345-352). Association for Computing Machinery. Erişim adresi: https://doi.org/10.1145/332040.332455

González-Albo, B. ve Bordons, M. (2011). Articles vs. proceedings papers: Do they differ in research relevance and impact? A case study in the Library and Information Science field. *Journal of Informetrics, 5*(3), 369-381. Erişim adresi: https://doi.org/10.1016/j.joi.2011.01.011

Greifeneder, E. (2014). Trends in information behavior research. *Information Research, 19*(4). Erişim adresi: https://informationr.net/ir/19-4/isic/isic13.html#jul11

Gürleyen, S. B. (2016). Coğrafyacıların bilgi davranışları ve coğrafi bilgi merkezleri tasarımına ilişkin gereksinimler. *Türk Kütüphaneciliği*, *30*(3), 524-539. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/pub/tk/issue/48653/618602

Hertz, D. B. ve Rubenstein, A. H. (1953). *Team research*. Columbia University.

Hintz, C. W. E. (1952). *Internationalism and scholarship: A comparative study of the reference literature used by American, British, French and German* (Yayımlanmamış doktora tezi). University of Chicago, Chicago.

Holliday, W. ve Li, Q. (2004). Understanding the millennials: Updating our knowledge about students. *Reference Services Review*, *32*(4), 356-366. Erişim adresi: https://doi.org/10.1108/00907320410569707

Hsiao, T. M. ve Chen, Kh. (2020). The dynamics of research subfields for library and information science: An investigation based on word bibliographic coupling. *Scientometrics, 125*, 717-737. Erişim adresi: https://doi.org/10.1007/s11192-020-03645-9

Julien, H., Pecoskie, J. J. L. ve Reed, K. (2011). Trends in information behavior research, 1999-2008: A content analysis. *Library & Information Science Research, 33*(1), 19-24. Erişim adresi: https://doi.org/10.1016/j.lisr.2010.07.014

Köse, E. (2011). *Tıp akademisyenlerinin kanıta dayalı bilgi gereksinimleri ve bilgi arama davranışları: Hacettepe Üniversitesi örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara. Erişim adresi: https://bby.hacettepe.edu.tr/yayinlar/Eda%20K%C3%B6se%20Tez.pdf

Krikelas, J. (1983). Information seeking behavior: Patterns and concepts. *Drexel Library Quarterly*, *19*(2), 5-20. Erişim adresi: https://eric.ed.gov/?id=EJ298483

Kuhlthau, C. (1991). Inside the search process: Information seeking from the user's perspective. *Journal of the American Society for Information Science*, *42*(5), 361-371. Erişim adresi: https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-4571(199106)42:5<361::AID-ASI6>3.0.CO;2-%23

Kuhlthau, C. C. (2004). *Seeking meaning: A process approach to library and information services*. braries Unlimited LiErişim adresi: https://www.amazon.com/Seeking-Meaning-Information-Libraries-Unlimited/dp/1591580943

Kuhlthau, C. C., Heinström, J. ve Todd, R. J. (2008). The 'information search process' revisited: Is the model still useful? *Information Research*, *13*(4) paper 355. Erişim adresi: http://informationr.net/ir/13-4/paper355.html

Leckie, G. J., Pettigrew, K. E. ve Sylvain, C. (1996). Modeling the information seeking of professionals: A general model derived from research on engineers, health care professionals, and lawyers. *The Library Quarterly*, *66*(2), 161-193. Erişim adresi: https://doi.org/10.1086/602864

Line, M. B. (1971). The information uses and needs of social scientists: An overview of INFROSS. *Aslib Proceedings*, *23*(8), 412-434. Erişim adresi: https://doi.org/10.1108/eb050298

Liu, P., Wu, Q., Mu, X., Yu, K. ve Guo, Y. (2015). Detecting the intellectual structure of library and information science based on formal concept analysis. *Scientometrics, 104*(3), 737-762. Erişim adresi: https://doi.org/10.1007/s11192-015-1629-z

McCain, K. W. (1991). Mapping economics through the journal literature: An experiment in journal cocitation analysis. *Journal of the American Society for Information Science*, *42*(4), 290-296. Erişim adresi: https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-4571(199105)42:4<290::AID-ASI5>3.0.CO;2-9

McKechnie, E. F., Goodall, G. R., Lajoie-Paquette, D. ve Julien, H. (2005). How human information behaviour researchers use each other's work: A basic citation analysis study. *Information Research*, *10*(2). Erişim adresi: http://informationr.net/ir/10-2/paper220.html

Meho, L. I. ve Tibbo, H. R. (2003). Modeling the information-seeking behavior of social scientists: Ellis's study revisited. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, *54*(6), 570-587. Erişim adresi: https://doi.org/10.1002/asi.10244

Morris, M. R. ve Horvitz, E. (2007). SearchTogether: An interface for collaborative web search. *Proceedings of the 20th Annual ACM Symposium on User Interface Software and Technology (UIST '07)* içinde (s. 3-12). Association for Computing Machinery. Erişim adresi: https://doi.org/10.1145/1294211.1294215

Nahl, D. ve Tenopir, C. (1996). Affective and cognitive searching behavior of novice end-users of a full-text database. *Journal of the American Society for Information Science*, *47*(4), 276-286. Erişim adresi: https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-4571(199604)47:4<276::AID-ASI3>3.0.CO;2-U

Nederhof, A. J. (2011). A bibliometric study of productivity and impact of modern language and literature research. *Research Evaluation, 20*(2), 117-129. Erişim adresi: https://doi.org/10.3152/095820211X12941371876508

Önal, İ. (1992). *Bilgi gereksinimlerinin karşılanması ve okul kütüphaneleri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara. Erişim adresi: http://bby.hacettepe.edu.tr/yayinlar/71.pdf

Önal, İ. (1994). Gençliğin bilgi gereksinimlerini etkileyen unsurların araştırılması. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, *1*(11), 159-168. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/pub/huefd/issue/41179/497951

Önal, İ. (2008). Türkiye'de gazetecilerin bilgi gereksinimlerinin ve arama davranışlarının değerlendirilmesi. *Bilgi Dünyası*, *9*(2), 286-314. Erişim adresi: https://bd.org.tr/index.php/bd/article/view/308/305

Öztemiz, S. (2017). Bilgi yönetiminde kuram-model ilişkisi: Bilgi davranışı modelleri çerçevesinde bir inceleme. B. Yılmaz, T. Baş, S. Öztemiz ve M. Dişli (Yay. Haz.) *Bilgi ve belge yönetimi: Kuramsal yaklaşımlar* içinde (s. 335-364). İstanbul: Hiperyayın.

Persson, O. (1994). The intellectual base and research fronts of JASIS 1986-1990. *Journal of the American Society for Information Science*, *45*(1), 31-38. Erişim adresi: https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-4571(199401)45:1<31::AID-ASI4>3.0.CO;2-G

Reitz, J. M. (t.y.). Information need. *ODLIS: Online dictionary for library and information science* içinde. Erişim adresi: http://products.abc-clio.com/ODLIS/odlis_i

Rosenfeld, L., Morville, P. ve Arango, J. (2015). *Information architecture: For the Web and beyond*. O'Reilly.

Savolainen, R. (1995). Everyday life information seeking: Approaching information seeking in the context of way of life. *Library & Information Science Research*, *17*(3), 259-294. Erişim adresi: https://doi.org/10.1016/0740-8188(95)90048-9

Serola, S. ve Vakkari, P. (2005). The anticipated and assessed contribution of information types in references retrieved for preparing a research proposal. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, *56*(4), 373-381. Erişim adresi: https://doi.org/10.1002/asi.20113

Shah, C. (2014). Collaborative information seeking. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, *65*(2), 215-236. Erişim adresi: https://doi.org/10.1002/asi.22977

Shah, C. ve González-Ibáñez, R. (2011). Evaluating the synergic effect of collaboration in information seeking. *Proceedings of the 34th International ACM SIGIR Conference on Research and Development in Information Retrieval (SIGIR '11)* içinde (s. 913-922). Association for Computing Machinery. Erişim adresi: https://doi.org/10.1145/2009916.2010038

Soheili, F., Khasseh, A. A. ve Mousavi-Chelak, A. (2017). The most influential researchers in information behaviour: An integrative view on influence indicators, *Aslib Journal of Information Management, 69*(2), 215-229. Erişim adresi: https://doi.org/10.1108/AJIM-01-2017-0027

Soylu, D. (2016). *Günlük bilgi gereksinimi ve bilgi arama davranışları üzerine bir çalışma: Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara. Erişim adresi: https://bby.hacettepe.edu.tr/yayinlar/soylu.pdf

Soylu, D., Cevher, N., Schirone, M. ve Medeni, T. (2016). A comparative study of information-seeking behaviour and digital information needs of farmers in Turkey and Sweden. *International Journal of eBusiness and eGovernment Studies*, *8*(2), 18-33. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/pub/ijebeg/issue/26191/275814

Sridhar, M. S. (1988). User research: A review of information-behaviour studies in science and technology. *Biblio Infon Service*. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/41580759_User_research_a_review_of_information-behaviour_studies_in_science_and_technology

Tanrıkulu, B. (2006). *Akademisyen mühendislerin bilgi arama davranışlarına bilgi teknolojilerinin etkisi Bilkent Üniversitesi örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara. Erişim adresi: http://bby.hacettepe.edu.tr/yayinlar/Tanr%C4%B1kulu...pdf

Tenopir, C., King, D. W., Edwards, S. ve Wu, L. (2009). Electronic journals and changes in scholarly article seeking and reading patterns. *Aslib Proceedings*, *61*(1), 5-32. Erişim adresi: https://doi.org/10.1108/00012530910932267

The Scientific Information Conference. (1948). *Notes and Records of the Royal Society of London*, *6*(1), 2-7. Erişim adresi: https://doi.org/10.1098/rsnr.1948.0001

Tsay, My. (2011). A bibliometric analysis and comparison on three information science journals: JASIST, IPM, JOD, 1998-2008. *Scientometrics, 89*, 591-606. Erişim adresi: https://doi.org/10.1007/s11192-011-0460-4

Uçak, N. Ö. (1997a). Bilgi gereksinimi ve bilgi arama davranışı. *Türk Kütüphaneciliği*, *11*(4), 315-325. Erişim adresi: http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/1059

Uçak, N. Ö. (1997b). *Bilim adamlarının bilgi arama davranışları ve bunları etkileyen nedenler* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara. Erişim adresi: http://bby.hacettepe.edu.tr/yayinlar/42.pdf

Uçak, N. Ö. (1999). Sosyal ve insan bilimleri alanlarında bilgi gereksinimi ve kullanımı. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, *16*(1), 115-128. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/611127

Uçak, N. Ö. (2011). Information use in art: A citation analysis of sources used in art theses in Turkey. *The Journal of Academic Librarianship*, *37*(1), 77-81. Erişim adresi: https://doi.org/10.1016/j.acalib.2010.10.010

Uçak, N. Ö. ve Al, U. (2000). İnternet'te bilgi arama davranışları. *Türk Kütüphaneciliği*, *14*(3), 317-331. Erişim adresi: http://www.tk.org.tr/index.php/tk/article/view/803

Uçak, N. Ö. ve Güzeldere, Ş. O. (2006). Bilişsel yapının ve işlemlerin bilgi arama davranışı üzerine etkisi. *Türk Kütüphaneciliği*, *20*(1), 7-28. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/pub/tk/issue/48943/624303

Uçak, N. Ö. ve Şenyurt, Ö. T. (2012). Günlük yaşamda bilgi gereksinimi ve halk kütüphaneleri. B. Yılmaz (Ed.), *2. Halk Kütüphaneciliği Sempozyumu: Değişen Dünyada Halk Kütüphaneleri, 9-12 Mayıs 2012, Bodrum. Bildiriler, Posterler ve Çalıştay Raporları* içinde (s. 120-134). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Uysal, E. K. ve Uçak, N. Ö. (2013). Tıp akademisyenlerinin kanıta dayalı bilgi gereksinimleri ve bilgi arama davranışları. *Bilgi Dünyası*, *14*(1), 37-61. Erişim adresi: https://bd.org.tr/index.php/bd/article/view/134

Vakkari, P. (2001). A theory of the task-based information retrieval process: Asummary and generalisation of a longitudinal study. *Journal of Documentation*, *57*(1), 44-60. Erişim adresi: https://doi.org/10.1108/EUM0000000007075

Vakkari, P. (2008). Trends and approaches in information behaviour research. *Information Research, 13*(4). Erişim adresi: http://www.informationr.net/ir/13-4/paper361.html

van Eck, N. J. ve Waltman, L. (2023). *VOSviewer manual*. Erişim adresi: https://www.vosviewer.com/documentation/Manual_VOSviewer_1.6.20.pdf

Venkatesh, V., Morris, M. G., Davis, G. B. ve Davis, F. D. (2003). User acceptance of information technology: Toward a unified view. *MIS Quarterly*, *27*(3), 425-478. Erişim adresi: https://doi.org/10.2307/30036540

Warner, E. S., Murray, A. D. ve Palmour, V. E. (1973). *Information needs of urban residents*. Washington, DC, U.S. Department of Health, Education, and Welfare, Office of Education, Bureau of Libraries and Learning Resources. Erişim adresi: https://eric.ed.gov/?id=ED088464

White, H. D. ve Griffith, B. C. (1981). Author co-citation: A literature measure of intellectual structure. *Journal of the American Society for Information Science*, *32*(3), 163-171. Erişim adresi: https://doi.org/10.1002/asi.4630320302

White, H. D. ve McCain, K. W. (1998). Visualizing a discipline: An author co-citation analysis of information science, 1972-1995. *Journal of the American Society for Information Science*, *49*(4), 327-355. Erişim adresi: https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-4571(19980401)49:4<327::AID-ASI4>3.0.CO;2-4

Wilson, T. D. (1981). On user studies and information needs. *Journal of Documentation*, *37*(1), 3-15. Erişim adresi: https://doi.org/10.1108/eb026702

Wilson, T. D. (1984). The cognitive approach to information-seeking behaviour and information use. *Social Science Information Studies*, *4*, 197-204. Erişim adresi: https://doi.org/10.1016/0143-6236(84)90076-0

Wilson, T. D. (1997). Information behaviour: An interdisciplinary perspective. *Information Processing & Management*, *33*(4), 551-572. Erişim adresi: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0306457397000289

Wilson, T. D. (1999). Models in information behaviour research. *Journal of Documentation*, *55*(3), 249-270. Erişim adresi: https://doi.org/10.1108/EUM0000000007145

Wilson, T. D. (2000). Human information behavior. *Informing Science*, *3*(2), 49-55. Erişim adresi: https://inform.nu/Articles/Vol3/v3n2p49-56.pdf

Wilson, T. D. (2006). A re-examination of information seeking behaviour in the context of activity theory. *Information Research*, *11*(4). Erişim adresi: http://informationr.net/ir/11-4/paper260.html

Yıldız, H. ve Uçak, N. Ö. (2014). Bireyselden ortak bilgi davranışına. *Bilgi Dünyası*, *15*(1), 1-26. Erişim adresi: https://doi.org/10.15612/BD.2014.421

Zencir, M. B. (2007). *Güzel sanatlar alanındaki kullanıcıların bilgi gereksinimleri ve bilgi kullanım özellikleri: Hacettepe Üniversitesi örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara. Erişim adresi: http://bby.hacettepe.edu.tr/yayinlar/104.pdf

Zhao, D. ve Strotmann, A. (2022). Intellectual structure of information science 2011-2020: An author co-citation analysis. *Journal of Documentation, 78*(3), 728-744. Erişim adresi: https://doi.org/10.1108/JD-06-2021-0119

Bir "Köprü" Var! Anlamlandırma Kuramına Sosyal Bilişim Perspektifinden Bir Yaklaşım

Semanur Öztemiz

Öz: *1980'li yıllarda Dervin'in geliştirdiği öncül anlamlandırma (sense-making) modelinde "köprü" metaforu ile vurgulanan duygu, düşünce, deneyim ve algı gibi faktörler, bilgisayar teknolojilerinin sosyo-teknik yapılanmalarının "sosyo" tarafını oluşturan bilişsel, sosyal ve davranışsal özelliklerin de temelidir. Bu çalışmada, bilgi davranışının en bilinen kuramlarından anlamlandırma, felsefi varsayımları göz önünde bulundurularak, bilgisayarlaşmanın insani yönünü inceleyen sosyal bilişim paradigması kapsamında değerlendirilmiştir. Çalışmanın amacı, temel varsayımları çerçevesinde, anlamlandırma kuramı ve sosyal bilişim (social informatics) yaklaşımının ortak özelliklerini ön plana çıkarmaktır. Konuya ilişkin literatüre katkı sağlaması beklenen bu araştırmanın, bilgisayara dayalı sistemlerde insan davranışlarını haritalamak ve olası eğilimleri tespit etmek için anlamlandırmanın ne denli önemli olduğu konusuna da dikkat çekeceği düşünülmektedir.*

Anahtar Sözcükler: *Bilgi davranışı, anlamlandırma kuramı, sosyal bilişim.*

Giriş

Bilgi[1] davranışı ve bu davranışı açıklamaya yönelik kuram ve modeller söz konusu olduğunda, literatürde sık karşılaşılan isimlerden biri Brenda Dervin'dir. Dervin'in (1983) kullanıcı araştırmaları için bir dönüm noktası sayılan anlamlandırma (sense-making) yani "akıl yürütme" modeli, kullanıcı davranışlarının bilişsel yönüne dikkat çeken bir model olarak kabul edilir. Anlamlandırma kuramını irdeleyen araştırmalarda (Dervin ve Nilan, 1986, s. 12-22), kullanıcı ve bilgi arasındaki ilişkisel sürecin, kullanıcının bilişsel, sosyal ve çevresel özelliklerine göre şekillendiği vurgulanır. Dervin'in (1983) anlamlandırma kuramı, pratikte bilgiyi algılamaya çalışan insanın, karmaşık ve düzenli olarak varsayılan gerçekleri anlamlandırması üzerine tasarlanmış bir araç olarak düşünülebilir. Anlamlandırma kuramı, anlam yaratma sürecini bilgiyi bulma ve kullanma etkinliği çerçevesinde açıklamaktadır. Kuramın öne çıkan vurgusu, bilgi eksikliğinin yarattığı boşluğu doldurma sürecinde insanın, duygu, düşünce, deneyim ve hatıralarından oluşan köprüler kurmasıdır. Köprü

[1] "Bilgi" kavramı bu çalışmada, "enformasyon" anlamında kullanılmıştır.

- Miktarı her geçen gün artan verileri anlamlandırmanın daha çok önemsendiği günümüzde, insan davranışlarıyla uyumlu algoritmalara sahip sistemler tasarlamak kaçınılmaz bir gereklilik hâlini almıştır. Anlamlandırma yeteneğine sahip sistemler, belgeler yerine kavramlara ve bilgiye odaklanan çıkarımlar yaratmak için etkili bir şekilde kullanılabilir. Duyarlılığı gelişmiş, anlamsal bilgi sistemleri, bireysel ve örgütsel düzeyde yüksek tatminle sonuçlanan bilgi davranışlarının gerçekleşmesine de katkı sağlayabilir.
- Bilginin artan miktarı ve çeşidine bağlı olarak hızla gelişen dijital iletişim yolları, anlamlandırma sürecinin değişen bilgi ortamları çerçevesinde tekrar değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.
- Bireysel, sosyal ve çevresel özelliklerin dikkate alındığı sistem tasarımları, bilgiyi kullanıcı gereksinimlerine uyarlayan algoritmalara sahip olacağından, anlam yaratma sürecinin sistem-kullanıcı iş birliğiyle gerçekleşmesine olanak sağlar. Anlamlandırma yaklaşımını benimseyen sistemler, belirsiz durumları önceden tahmin etme ve genel eğilimi belirleme gibi yetenekleriyle bilginin keşfinden erişimine tüm süreçlerinde daha başarılı sonuçlar elde edilmesine ortam hazırlayabilirler. Tüm bunlar, bireysel ya da örgütsel düzeyde etkin karar alma, problem çözme, yaratıcı beceriler geliştirme, bilgiden değer üretme gibi süreçler açısından daha verimli sonuçların elde edilmesine katkı sağlayabilir.

Kaynakça

Arnoldi, J. (2010). Sense making as communication. *Soziale Systeme*, *16*, 28-48. Erişim adresi: https://www.soziale-systeme.ch/pdf/SoSy_01_10_Arnoldi_www.pdf

Bansler, J. P. ve Havn, E. C. (2006). Sense-making in technology-use mediation: Adapting groupware technology in organizations. *Computer Supported Cooperative Work*, *15*(1), 55-91.

Barbulescu, A., Stoica, F. ve Stoica, L. F. (2016). Sensemaking with interactive data visualization. *28th International Business Information Management Association (IBIMA) Conference, Seville, Spain* içinde (s. 3213-3228). Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/311456424_Sensemaking_with_Interactive_Data_Visualization

Bates, M. J. (2002). *Toward an integrated model of information seeking and searching*. Erişim adresi: https://pages.gseis.ucla.edu/faculty/bates/articles/info_SeekSearch-i030329.html

Belkin, N. J. (1980). Anomalous states of knowledge as a basis for information retrieval. *Canadian Journal of Information Science*, *5*, 133-143.

Bemgal, S. (2018). *Technology materiality and individual sensemaking*. Erişim adresi: https://aisel.aisnet.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1542&context=amcis2018

Calvard, T. S. (2015). Big data, organizational learning, and sensemaking: Theorizing interpretive challenges under conditions of dynamic complexity. *Management Learning, 47*(1), 65-82.

Cremona, L., Ravarini, A. ve Brocke, J. V. (2017). Visualizing big data: The impact on sense-making and decision-making. *itAIS - Italian Conference on Information Systems, Milano*. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/320428483_Visualizing_Big_Data_the_impact_on_Sense-making_and_Decision-making

Davenport, E. (2008). Social informatics and sociotechnical research: A view from the UK. *Journal of Information Science*, *34*(4), 519-530.

Dervin, B. (1983). An overview of sense-making research: Concepts, methods, and results to date. *Annual Meeting of the International Communication Association*, Dallas, TX. Erişim adresi: http://communication.sbs.ohio-state.edu/sense-making/art/artdervin83.html

Dervin, B. (1999). On studying information seeking methodologically: The implications of connecting metatheory to method. *Information Processing and Management*, *35*(6), 727-750.

Dervin, B. (2003). Given a context by any other name: Methodological tools for taming the unruly beast. B. Dervin, L. Foreman-Wernet ve E. Lauterbach (Eds.). *Sense-making methodology reader: Selected writings of Brenda Dervin* içinde (s. 111-132). Cresskill, NJ: Hampton Press. Erişim adresi: https://tefkos.comminfo.rutgers.edu/Courses/612/Articles/dervin97context.pdf

Dervin, B. ve Nilan, M. (1986). Information needs and uses. *Annual Review of Information Science and Technology*, *21*, 3-33.

Eastern Spotlight. (10 Şubat 2011). *Connecting with specific publics: Treating communication communicatively. Eastern spotlight: Brenda Dervin* [Video dosyası]. Erişim adresi: http://www.youtube.com/watch?v=foyH6eoIseQ

Fichman, P. ve Rosenbaum, H. (2014). *Social informatics: Past, present and future*. Newcastle, UK: Cambridge Scholars Publishing.

Freeman, W. J. (2000). *Emotion is essential to all intentional behaviors*. Erişim adresi: https://escholarship.org/uc/item/7t10x8mm

Gross, M. (2001). *Imposed information seeking in public libraries and school library media centres: A common behaviour?* Erişim adresi: http://www.informationr.net/ir/62/paper100.html

Hartson, H. R. (1998). Human-computer interaction: Interdisciplinary roots and trends. *Journal of Systems and Software*, *43*(2), 103-118.

Houghton, L. ve Kerr, D. (2015). Feral information systems creation as sensemaking. *Systems*, *3*, 330-347. Erişim adresi: https://www.mdpi.com/2079-8954/3/4/330

Ingwersen, P. (1996). *Cognitive perspectives of information retrieval interaction: Elements of a Cognitiveir Theory*. Erişim adresi: https://pdfs.semanticscholar.org/294f/4ded016f8f22ec9c698a34684c295a56eb73.pdf

Jetter, H. C. (2018). Human-data interaction: Bridging HCI, infovis, and data science for novel sensemaking experiences. *CHI 2018 Workshop "Sensemaking in a Senseless World", CHI'18, April 21-26, 2018, Montreal, Canada.* Erişim adresi: https://research.fh-ooe.at/data/files/publications/6723_fulltext1.pdf

Klein, G. ve Militello, L. (2001). Some guidelines for conducting a cognitive task analysis. E. Salas (Ed.). *Advances in Human Performance and Cognitive Engineering Research: Vol. 1.* içinde (s. 163-199). Elsevier Science: JAI Press. Erişim adresi: https://motamem.org/wp-content/uploads/2019/05/Cognitive-Task-Analysis.pdf

Klein, G., Moon, B. ve Hoffman, R. R. (2006a). Making sense of sensemaking 1: Alternative perspectives. *IEEE Intelligent Systems*, *21*(4), 70-73.

Klein, G., Moon, B. ve Hoffman, R. R. (2006b). Making sense of sensemaking 2: A macrocognitive model. *IEEE Intelligent Systems*, *21*(5), 88-92.

Kling, R. (2000). Social informatics: A new perspective on social research about information and communication technologies. *Prometheus*, *18*(3), 245-264.

Kling, R., Rosenbaum, H. ve Sawyer, S. (2005). *Understanding and communicating social informatics: A framework for studying and teaching the human contexts of information and communication technologies*. Medford, NJ: Information Today.

Lamb, R. ve Kling, R. (2003). Reconceptualizing users as social actors in information systems research. *MIS Quarterly*, *27*(2),197-235.

Manole, I. C. ve Petac, E. (2016). Social informatics and the dynamic of contemporary society. V. Pomazan (Ed.). *Proceedings of the International Conference on Interdisciplinary Studies (ICIS2016)-Interdisciplinary and Creativity in the Knowledge Society, Ovidius University from Constanta, Romania, 10-11 Ocak, 2016* içinde (s. 81-92). doi: 10.5772/65416

Mills, L. A., Knezek, G. ve Khaddage, F. (2014). Information seeking, information sharing, and going mobile: Three bridges to informal learning. *Computers in Human Behavior*, *32*, 324-334. doi: 10.1016/j.chb.2013.08.008

Naumer, C. M., Fisher, K. E. ve Dervin, B. (2008). Sense-making: A methodological perspective. *Proceedings of the CHI Conference on Human Factors in Computing Systems, Florence, Italy, 5-10 April 2008*. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/238691238_SenseMaking_A_Methodological_Perspective

Odongo, R. K. ve Mostert, R. (2006). Information seeking behavior: A conceptual framework. *South African Journal of Libraries and Information Science*, *72*(3), 145-158.

Öztemiz, S. (2017). Bilgi yönetiminde kuram-model ilişkisi: Bilgi davranışı modelleri çerçevesinde bir inceleme. B. Yılmaz, T. Baş, S. Öztemiz, M. Dişli (Eds.). *Bilgi ve belge yönetimi: Kuramsal yaklaşımlar* içinde (s. 335-364). İstanbul: Hiperyayın.

Öztemiz, S. (2018). Sosyal bilişim üzerine kavramsal bir değerlendirme. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, *11*(4), 309-319.

Pettigrew, K. E., Fidel, R. ve Bruce, H. (2001). Conceptual frameworks in information behavior. *Annual Review of Information Science and Technology*, *35*, 43-78.

Pirolli, P. ve Card, S. K. (2005). *The sensemaking process and leverage points for analyst technology as identified through cognitive task analysis*. Erişim adresi: https://www.e-education.psu.edu/geog885/sites/www.e-education.psu.edu.geog885/files/geog885q/file/Lesson_02/Sense_Making_206_Camera_ Ready_Paper.pdf

Pirolli, P. ve Russell, D. M. (2011). Introduction to this special issue on sensemaking. *Human-Computer Interaction*, *26*(1-2), 1-8. Erişim adresi: https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/07370024.2011.556557?needAccess=true

Rather, M. K. ve Ganaie, S. A. (2017). *Information seeking models in the digital age*. M. Khosrow-Pour (Ed.). *Encyclopedia of information science and technology, Fourth edition* içinde (s. 4515-4527). Hershey, USA: IGI Global. doi: 10.4018/978-1-5225-2255-3.ch392

Reinhard, C. D. ve Dervin, B. (2011). Comparing situated sense-making processes in virtual worlds: Application of Dervin's sense-making methodology to media reception situations. *The International Journal of Research into New Media Technologies*, *18*(1), 27-48.

Rob Kling Center for Social Informatics. (2019). *About social informatics*. Erişim adresi: http://rkcsi.indiana.edu/socialinformatics.html

Russell, D. M., Stefik, M. J., Pirolli, P. ve Card, S. K. (1993). The cost structure of sensemaking. *Proceedings of InterCHI 1993*. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/235961374_The_cost_structure_of_sense_making

Savolainen, R. (1993). The sense-making theory: Reviewing the interests of a user-centered approach to information seeking and use. *Information Processing & Management*, *29*(1), 13-28.

Sawyer, S. (2005). Social informatics: Overview, principles and opportunities. *Bulletin of the Association for Information Science and Technology*, *31*(5), 9-12.

Sawyer, S. ve Rosenbaum, H. (2000). Social informatics in the information sciences: Current activities and emerging directions. *Informing Science*, *3*(2), 89-95.

Sawyer, S. ve Tyworth, M. (2006). Social informatics: Principles, theory, and practice. J. Berleur, M. I. Nurminen ve J. Impagliazzo (Eds.). *Social informatics: An information society for all? Remembrance of Rob Kling* içinde (s. 49-62). Boston, MA: Springer.

Seidel, S., Kruse, L. C., Szekely, N., Gau, M. ve Stieger, D. (2018). Design principles for sensemaking support systems in environmental sustainability transformations. *European Journal of Information Systems*, *27*(2), 221-247. doi: 10.1057/s41303-017-0039-0

Seligman, L. (2000). *Adoption as sensemaking: Toward an adopter-centered process model of it adoption*. Erişim adresi: https://dl.acm.org/citation.cfm?id=359762

Siatri, R. (1999). The evolution of user studies. *Libri*, *49*, 132-141.

Thompson, E. ve Stapleton, M. (2009). *Making sense of sense-making: Reflections on enactive and extended mind theories*. Erişim adresi: https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2Fs11245-008-9043-2.pdf

Uçak, N. Ö. (1997). Bilgi gereksinimi ve bilgi arama davranışları. *Türk Kütüphaneciliği*, *11*(4), 315-325.

Uçak, N. Ö. (2008). Kütüphanecilik ve bilgi yönetimi literatüründe kullanıcı. *Bilgi Dünyası*, *9*(1), 20-40.

Vehovar, V. (2006). Social informatics: An emerging discipline? J. Berleur, M. I., Nurminen ve J. Impagliazzo (Eds.). *Social informatics: An information society for all? Remembrance of Rob Kling* içinde (s.73-85). Boston, MA: Springer.

Weick, K. E. (1995). *Sensemaking in organizations (foundations for organizational science)*. New York, USA: Sage Publications Inc.

Weick, K., Sutcliffe, K. M. ve Obstfeld, D. (2005). Organizing and the process of sensemaking. *Organization Science*, *16*(4), 409-421.

Wernet, L. F. (2003). Rethinking communication: Introducing the sense-making methodology. B. Dervin, L. Foreman-Wernet ve E. Lauterbach (Eds.). *Sense-making methodology reader: Selected writings of Brenda Dervin* içinde (s. 3-16). Cresskill, NJ: Hampton Press. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/265022527_Rethinking_Communication_Introducing_the_Sense-Making_Methodology

Wersig, G. ve Windel, G. (1985). Information science needs a theory of "Information actions." *Social Sciences Information Studies*, *5*(1), 11-23.

Wibeck, V. ve Linner, B. O. (2021). Sense-making analysis: A framework for multi-strategy and cross-country research. *International Journal of Qualitative Methods*, *20*, 1-12. Erişim adresi: http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1542574/FULLTEXT01.pdf

Wilson, T. D. (1999). Models in information behavior research. *The Journal of Documentation*, *55*(3), 249-270.

Wilson, T. D. (2000). Human information behaviour. *Informing Science*, *3*(2), 49-55.

Hepimizin Geleceği: Yaşlılıkta Bilgi Gereksinimlerinin Saptanması

H. İnci Önal

Öz: *Yaşayan her canlının geleceğinde yaşlılık vardır. Yaşlanmanın sosyal, kültürel ve ekonomik boyutlarını göstermede başlangıç adımı, bireysel bilgi gereksinimlerinin saptanmasıdır. Günümüze değin yaşlılık konusunda çeşitli disiplinlerde bilimsel çalışmalar yapılmış olsa da, karşılıklı görüşmeler yoluyla yaşlıların bilgi gereksinimlerini saptamaya yönelik bir çalışmaya rastlanamamıştır. Bilgi kaynaklarını tanıtmada, bilgiyi etkin kullanmada, topluma yol göstermede ve bilgi akışında aktif görevler yüklenen bilgibilim alanının yaşlılık konusuyla bütünleşmesi, insanlığın geleceğini güvence altına almayı sağlayacak toplumsal bilgi hizmetlerinin planlamasına katkıda bulunacaktır. Araştırmamızın amacı, yaşlıların bilgi gereksinimlerini saptayarak, gereksinimler doğrultusunda verilecek bilgi hizmetlerine dayanak oluşturacak öneriler geliştirmektir. Türkiye'de yaşlı nüfus oranının en yüksek olduğu il, 2019 yılında %18,7 ile Sinop olmuştur. Bu doğrultuda araştırmamızın kapsamını Sinop il merkezinde yaşayan, örnek olay yöntemi kullanarak bilgi toplayabileceğimiz, 65 yaş ve üstünde bulunan 40 kişi oluşturmaktadır. Araştırma sorularımız doğrultusunda yaşlıların yaşam koşullarıyla birlikte fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal bilgi gereksinimleri saptanmıştır. Sayılan dört alanının en yüksek bilgi gereksinimi konuları sağlıklı beslenme, isteğe uygun okuma materyali bulma, mutluluğu hissetme, mobil telefon kullanma hakkında duyulan bilgi gereksinimleri olmuştur. Yaşlıların bilgi gereksinimlerinin karşılanması konusunda kütüphanelerin arasında bulunduğu kurumsal iş birliği çalışmalarının yapılması gereği ortaya çıkmıştır. Kütüphanelerin sosyalleşmeyi ücretsiz ve serbestçe sağladığı gerçeğinden hareketle, yaşlıların yaşıtlarıyla buluşacakları ve gençlerle iletişim kurabilecekleri ortamlar olarak kütüphanelerin kullanılması önerilmiştir.*

Anahtar Sözcükler: *Yaşlılık, bilgi gereksinimleri, yaşlılara bilgi hizmetleri, yaşlılık verileri.*

Giriş

Yaşlılık, insan yaşamında bilgi, duygu ve tecrübelerin en üst düzeyde olduğu, buna karşılık fiziksel ve zihinsel yetilerin gittikçe azalmaya başladığı doğal bir süreçtir. İnsanlar yaşlandıkça daha savunmasız hâle gelme olasılıkları artar, gereksinimleri daha karmaşık hâle gelebilir. Bu dönemde, sahip olunan bilgi doğrultusunda gereksinimleri karşılamak için yardım ve destek alma, önceki yaşlara göre daha olasıdır. Genelde yaşla orantılı olarak bireylerin gereksinimlerini hissetmelerinde, bu gereksinimlerle yüz yüze gelmelerinde ve

rahat ve güvenli ortamlar sunan halk, belediye kütüphaneleri gibi çeşitli kütüphane türleri, yaşlıların bilgi ihtiyaçlarının giderilmesi konusunda temel sorumlular olarak düşünülmelidir. Bu çalışma kapsamında sıralanan önerilerin de, toplumun daha kaliteli yaşama ulaşması açısından yol gösterici olabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle, bugünden başlayarak geleceğin bilgi merkezlerinde yaşlılara daha iyi, kaliteli ve bilinçli hizmet verecek personel eğitimi uygulanmalı ve sürekli geliştirilmelidir. Yaşlılıkta bilgi gereksinimlerinin saptanmasına ve bunların karşılanmasına yönelik planlamalar süreklilik arz etmeli ve bunların Türkiye çapında uygulamaya geçirilmesi için gerekli yatırımlar yapılmalıdır.

Teşekkür

Sayın hocam, arkadaşım ve dostum Prof. Dr. Nazan Özenç Uçak, kazandırdığı bilgilerle, kişiliğiyle ve değerleriyle yolumuzu aydınlatmıştır. Ailesiyle birlikte yaşamıma dostluk, neşe ve mutluluk katmıştır. Değerli arkadaşıma bana kazandırdığı sonsuz değerler için teşekkür ediyor, nice sağlıklı ve mutlu yıllar geçirmesini diliyorum.

Türkiye'nin yaşlı nüfus oranı en yüksek il olan Sinop, bu araştırma için çok önemliydi. Sinop ilindeki yaşlılarla görüşmeler yoluyla bağlantı kurmamı sağlayan Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü 2019 mezunu Büşra Belin'e teşekkür ederim.

Kaynakça

Açık Bilim. (2013). *Nesiller ayrılıyor: X, Y ve Z nesilleri.* Erişim adresi: http://www.acikbilim.com/2013/09/dosyalar/nesiller-ayriliyor-x-y-ve-z-nesilleri.html

Akçay, C. (2015). *Yaşlılık ve emeklilik: Kavramlar, kuramlar, sorunlar.* Ankara: Pegem Akademi.

Barut, Y. (2008). Yaşlılık dönemi zihinsel ve ruhsal özellikler. K. Ersanlı ve M. Kalkan (Ed.), *Psikolojik, sosyal ve bedensel açıdan yaşlılık* içinde (s. 39-60). Ankara: Pegem Akademi.

Besdine, R. (2017). Physical changes with aging. *MSD Manual: Professional version*. Erişim adresi: http://www.msdmanuals.com/professional/geriatrics/approach-to-the-geriatric-patient/physical-changes-with-aging

Cangöz, B. (1999). Yaşlılıkta bilişsel ve psikolojik değişim. Y. G. Kutsal (Ed.), *Geriatri: Yaşlı sağlığına multidisipliner yaklaşım* içinde (s. 99-104). Ankara: Türk Eczacıları Birliği Eczacılık Akademisi Yayını.

Chowdhury, G. G. ve Chowdhury, S. (2011). *Information users and usability in the digital age*. London: Facet Publishing.

Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. (2018, 10 Temmuz). *T.C. Resmî Gazete* (Sayı: 30474, Madde 71). Erişim adresi: http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.1.pdf

Dijital Ajanslar. (2013). *Y kuşağı özellikleri*. Erişim adresi: http://www.dijitalajanslar.com/y-kusagi/

Görgün Baran, A. (2008). Yaşlılıkta sosyalizasyon ve yaşam kalitesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, *2*, 86-97.

Hablemitoğlu, Ş. ve Özmete, E. (2010). *Yaşlı refahı: Yaşlılar için sosyal hizmet*. Ankara: Kilit Yayınları.

Kaleli-Yılmaz, G. (2014). Durum çalışması. M. Metin (Ed.), *Kuramdan uygulamaya eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri* içinde (s. 261-285). Ankara: Pegem Akademi.

Kars, M., Baker, L. M. ve Wilson, F. L. (Eds.). (2008). *Guide to health literacy*. New York: Neal-Schuman Publishers, Inc.

Köklü, N. (1994). Örnek olay çalışma metodları. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES), 27*(2), 771-779.

Özkul, M. ve Kalaycı, I. (2015). Türkiye'de yaşlılık çalışmaları. *Sosyoloji Konferansları, 52*(2), 259-290.

Pendleton, V. E. M. ve Chatman, E. A. (1998). Small world lives: Implications for the public library. *Library Trends, 46*(4), 732-752. Erişim adresi: http://www.ideals.illinois.edu/bitstream/handle/2142/8179/librarytrendsv46i4j_opt.pdf?sequence=1

Reeves, T. C. ve Oh, E. (2008). Generational differences. J. M. Spector, M. D. Merrill, J. V. Merrienboer ve M. P. Driscoll (Eds.), *Handbook of research on educational communications and technology* içinde (3. bs., s. 295-303). New York: Routledge.

Savolainen, R. (1995). Everyday life information seeking: Approaching information seeking in the context of "Way of Life". *Library & Information Science Research*, *17*(3), 259-294.

Savolainen, R. (2009). Everyday life information seeking. *Encyclopedia of library and information sciences* içinde (s. 1780-1789). New York: Taylor and Francis.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu. (1983, 24 Mayıs). *T.C. Resmî Gazete* (Sayı: 18059). Erişim adresi: http://mevzuat.meb.gov.tr/html/132.html

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2019a). *Yaşlı.* Erişim adresi: https://www.ailevecalisma.gov.tr/eyhgm/kuruluslar/yasli/

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2019b). *Yaşlılık Şûrası*. Erişim adresi: http://www.yasliliksurasi.gov.tr/sura-hakkinda.html

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı. (2013). *Hasta ve yaşlı hizmetleri: Yaşlı psikolojisi*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınevi.

TÜİK. (2018). *Nüfus projeksiyonları, 2018-2080*. Erişim adresi: http://www.TÜİK.gov.tr/PreHaber Bultenleri.do?id=30567

TÜİK. (2019). *İstatistiklerle yaşlılar, 2019*. Erişim adresi: https://biruni.TÜİK.gov.tr/yayin/views/visitorPages/index.zul

Vural, R. A. ve Cenkseven, F. (2005). Eğitim araştırmalarında örnek olay (vaka) çalışmaları: Tanımı, türleri, aşamaları ve raporlaştırılması. *Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi*, *6*(10), 126-139.

Wicks, D. A. (2001). "Go with the flow": Independent older adults and their information-seeking. *Proceedings of the Annual Conference of CAIS/ Actes du congrès annuel de l'ACSI* içinde (s. 149-164). Erişim adresi: http://www.caisacsi.ca/ojs/index.php/cais/article/view/111/248

Williamson, K. (1997). *The information needs and information-seeking behaviour of older adults: An Australian study*. Erişim adresi: http://informationr.net/isic/ISIC1996/96_Williamson.pdf

World Health Organization. (2015). *World health statistics 2015.* Erişim adresi: https://reliefweb.int/report/world/world-health-statistics-2015

World Health Organization. (2022). *Ageing and health*. Erişim adresi: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health

Bilgibilim Mesleği ve Eğitim Programları ile İlgili Öğrenci Görüşleri

Yurdagül Ünal - Serap Kurbanoğlu

Öz: *Bilgi ve Belge Yönetimi (BBY) Bölümleri bilimsel, teknolojik ve toplumsal gelişmelerin doğrultusunda belirli aralıklarla eğitim programlarını gözden geçirip gerekli güncellemeleri yapmak durumundadır. Güncelleme çalışmaları yapılırken ilgili tüm paydaşların görüş ve önerilerinin dikkate alınması, gereksinimlere ve beklentilere cevap verecek değişikler yapabilmenin gereğidir. Bu çalışmanın amacı, BBY Bölümlerinin en önemli paydaşlarından olan öğrencilerin aldıkları eğitim ve meslekle ilgili görüşlerini, kariyer beklentilerini ortaya koymaktır. Bu kapsamda Hacettepe, Ankara ve Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitelerinin BBY Bölümlerindeki 384 lisans öğrencisine anket uygulanmıştır. Bulgular öğrencilerin bilgibilim algılarında bilgi, bilgi yönetimi* ve *kütüphane kavramlarının belirleyici olduğunu, mesleki ilgi alanlarının ise daha çok bilgi yönetimi, kütüphanecilik ve bilgisayar bilimleri/bilgi teknolojileri üzerinde yoğunlaştığını göstermektedir. Öğrencilerin yaklaşık yarısının okudukları bölüme isteyerek ve bilinçli bir seçimle gelmediği anlaşılmaktadır. Öğrencilerin uygulamalı eğitimin ve teknoloji derslerinin miktarı, seçmeli derslerin sayısı ve çeşitliliği, öğretim yöntemleri ile ilgili memnuniyet dereceleri düşüktür. Mesleki açıdan almak istedikleri ünvanların başında bilgi uzmanı ve bilgi yöneticisi gelmektedir. Bulgular, üniversiteler arasındaki farklılıklara neden olan eğitim programlarındaki derslerin niteliği ve niceliği, öğretim kadrosu gibi faktörlerin etkisi konusunda daha derinlemesine araştırmaların yapılması gerekliliğine işaret etmektedir.*

Anahtar Sözcükler: *Bilgibilim eğitimi, bilgi ve belge yönetimi eğitimi, mesleki algı, kariyer beklentisi.*

Giriş

Bilgibilim disiplini sürekli bir değişim ve gelişim içindedir. Bu durum eğitim programlarının da sürekli gözden geçirilmesini ve güncellenmesini gerektirmektedir. Bilgi yönetimi[1] (knowledge management), bilgi mimarisi, araştırma verilerinin yönetimi, veri madenciliği, dijital insani bilimler gibi alanlarda açılan yeni pozisyonlar mezunlar için yeni kariyer fırsatları yaratmakta, bu durum bilgibilim eğitimi[2] üzerinde yürütülen tartışmaların ve geliştirme çalışmalarının yoğunlaşmasına neden olmaktadır.

1 Metin içerisinde "bilgi (knowledge) yönetimi" ifadesi dışındaki "bilgi yönetimi", "information management" kavramına karşılık olarak kullanılmıştır.

2 Türkiye'de bilgibilim eğitimi veren bölümler Bilgi ve Belge Yönetimi (BBY) olarak adlandırılmaktadır.

Konuyla ilgili olarak, sadece öğrenciler değil diğer paydaşların da dâhil olduğu araştırmalar yapılmalı, söz konusu araştırmaların sonuçlarına ve alandaki gelişmelere paralel şekilde ders programlarında gerekli düzenlemeler gerçekleştirilerek bilgibilim alanında daha nitelikli bir eğitim verilmelidir. Aksi takdirde "dijital yerli" ve "ağ kuşağı" diye nitelendirilen öğrencilerin hâlihazırda çok da yüksek olmayan memnuniyet derecelerinin daha da düşmesi, programa başladığından beri algısı değişmeyen ya da tekrar bölüm tercihi yapması gerekse bu bölümü seçmeyeceğini belirten öğrencilerin sayısının artması kaçınılmazdır. Aynı zamanda potansiyel öğrencilere de programı ve mesleği daha iyi tanıtmak için birtakım çalışmalar yapılmalıdır.

Kaynakça

Aharony, N. (2006). The librarian and the information scientist: Different perceptions among Israeli information science students. *Library & Information Science Research*, *28*, 235-248.

Al, U. (2022). Üniversite tercihlerinin yansımaları: Bilgi ve Belge Yönetimi programları üzerine bir çalışma. *Bilgi Yönetimi Dergisi, 5*(1), 1-20. doi:10.33721/by.1036933

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi: Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. (2022). Erişim adresi: http://bilgibelge.humanity.ankara.edu.tr/hakkimizda/genel-bilgiler/

Ard, A., Clemmons, S., Morgan, N., Sessions, P., Spenser, B., Tidwell, T. ve West, P. J. (2006). Why library and information science? The results of a career survey of MLIS students along with implications for reference librarians and recruitment. *Reference & User Services Quarterly, 45*, 236–248.

AYBÜ İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi: Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. (2022). Erişim adresi: https://aybu.edu.tr/bby/tr/sayfa/1231/Bölüm%2DHakkında

Baruchson-Arbib, S. ve Mendelovitz, S. (2004). A Study of Israeli library and information science students' perceptions of their profession. *Libri, 54,* 82-97.

Bilawar, P. B. ve Jadhav, Y. G. (2015). Attitudes and perceptions of LIS students towards library profession and education in ICT environment. *International Journal of Information Dissemination and Technology, 5*(1), 63-67.

Cherry, J. M., Duff, W. M., Singh, N. ve Freund, L. (2011). Student perceptions of the information professions and their master's program in information studies. *Library & Information Science Research, 33*, 120-131.

Cherry, J. M., Freund, L. ve Duff, W. M. (2013). Students' perceptions of information programs in Canada. *Journal of Education for Library and Information Science*, *54*(3), 174-190.

Cochran, W. G. (1963). *Sampling techniques*. New York: John Wiley and Sons, Inc.

Cultural Human Resources Council. (2006). *Training gaps analysis for librarians and library technicians: Executive summary.* Erişim adresi: http://www.culturalhrc.ca/research/CHRC_Librarians_and_Library_Tech_TGA-summary-en.pdf

Dali, K. ve Caidi, N. (2016). A two-way street: Building the recruitment narrative in LIS programs. *New Library World, 117* (7/8), 499-539. doi: 10.1108/NLW-03-2016-0020

Dukic, Z. (2019). Choice of career in library and information science and past work experience. *Journal of Librarianship and Information Science, 51*(3), 654-669. doi: 10.1177/0961000617742458

Ho, K. K. W., Lo, P., Chiu, D. K. W., Kong, E. W. S., Chen, J. C., Zhou, Q., … ve Dalsgard, S. (2018). Intrinsic vs. extrinsic motivations of Master of Library and Information Science students: A cross-cultural comparative study. *Journal of Librarianship and Information Science, 50*(2), 141-156. doi: 10.1177/0961000616664564

Ikolo, V. E. ve Ogbomo, E. F. (2019). A survey of career intentions and entrepreneurial competencies needs of Library and Information Science (LIS) Students in Delta and Edo States, Nigeria. *African Journal of Library, Archives and Information Science*, *29*(2), 157-166.

Issa, A. O. ve Nwalo, K. I. N. (2008). Factors affecting the career choice of undergraduates in Nigerian library and information science schools. *African Journal of Library, Archives & Information Science, 18*(1), 23-31.

Kundak, N. F. (2017). *Bilgi ve belge yönetimi bölümleri son sınıf öğrencilerinin meslekleri hakkında görüşleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Lo, P., Chiu, D. K. W., Dukic, Z., Cho, A. ve Liu, J. (2017). Motivations for choosing librarianship as a second career among students at the University of British Columbia and the University of Hong Kong. *Journal of Librarianship and Information Science, 49*(4), 424-437. doi: 10.1177/0961000616654961

Lo, P., Dukic, Z., Chiu, D. K. W., Ikeuchi, U., Liu, J. ve Lu, Y. (2015). Why librarianship? A comparative study between University of Tsukuba, University of Hong Kong, University of British Columbia and Shanghai University. *Australian Academic & Research Libraries*, *46*(3), 194-215.

Moniarou-Papaconstantinou, V., Vassilakaki, G. E. ve Tsatsaroni, A. (2015). Choice of library and information science in a rapidly changing information landscape: A systematic literature review. *Library Management, 36*(8/9), 584-608. doi: 10.1108/LM-04-2015-0022

Ng, T. C. W., Chiu, D. K. W. ve Li, K. K. (2022). Motivations of choosing archival studies as major in the iSchools: Viewpoint between two universities across the Pacific Ocean. *Library Hi Tech, 40*(5), 1483-1496. doi: 10.1108/LHT-07-2021-0230

Özenç Uçak, N., Kurbanoğlu, S., Şencan, İ. ve Doğan, G. (2012). Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü öğrencileri üzerine bir araştırma. *Türk Kütüphaneciliği, 26(*2), 329-348.

Shannon, D. M. (2008). School librarianship: Career choice and recruitment. *Journal of Education for Library & Information Science, 49*(3), 210-229.

Sibiya, T. ve Shongwe, M. (2021). South African library and information science (LIS) students' perceptions, motivations and reasons for enrolling in the LIS program. *Libri*, *71*(2), 159-170. doi: 10.1515/libri-2019-0041

Simon, A. ve Taylor, M. (2011). Career history and motivations for choosing LIS: A case study at Aberystwyth University. *Library Review*, *60*(9), 803-815. doi: 10.1108/00242531111176817

Singh, K. P. ve Chander, H. (2013). Professional inclination of library and information science (LIS) students of India: A study of socioeconomic background and career choice factors. *International Journal of Knowledge Content Development & Technology, 3*(2), 5-27.

Tanacković, S. F., Žilić, J., Kurbanoglu, S. ve Ünal, Y. (2018). Student perceptions of LIS programs and profession: Study among undergraduates in Croatia and Turkey. *FEIS - International Symposium on the Future of Education in Information Science, 10-11 September 2018, Pisa, Italy.*

Taylor, S. D., Perry, R. A., Barton, J. L. ve Spencer, B. (2010). Follow up study of factors shaping the career choices of library school students at the University of Alabama. *Reference & User Services Quarterly, 50*(1), 35–47.

Tonta, Y. (2012). Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü lisans programının güncelleştirilmesi (2009-2011). *Türk Kütüphaneciliği*, *26*(2), 291-314.

İnternet Kuşağı Bilgi Profesyoneli Adaylarının Bilgiye Yaklaşımları

Coşkun Polat - Mehmet Ali Akkaya

Öz: *Sürekli bir değişim içinde olan bilgi çevreleri, bu temel özelliğini bilgi kayıt ortamları ve aktarıcıları ile birlikte bilgi kullanıcılarına da yansıtmıştır. Bilgi kullanıcılarının bilgiden beklentileri, bilgiye yaklaşımları, bilgiyi kullanma biçimleri ve bilgi karşısındaki davranışları sürekli değişmektedir. Bireylerin bilgi kullanımları ve bilgiye yaklaşım biçimleri bilgi toplumu ile birlikte hızla değişen, ardışık kuşaklar arasında dahi farklılıklar sergileyen bir yapı arz etmiştir. İnternet ya da ağ kuşağı olarak tanımlanan genç nesil söz konusu olduğunda ise bu farklılıklar daha belirgin bir hâl almıştır. Bu çalışmada, yakın geleceğin bilgi profesyoneli adayları olan ve aynı zamanda internet kuşağı olmanın özelliklerini taşıyan Çankırı Karatekin Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü (BBY) lisans öğrencilerinin bilgi kullanım özelliklerinin ve internet söz konusu olduğunda bilgiye ne şekilde yaklaştıklarının ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında hazırlanan ankete, 305 lisans öğrencisi yanıt vermiştir. Elde edilen sonuçlar, internetin en fazla sosyal medya için kullanıldığını, öğrencilerin üçte birinden fazlasının kendisini internete bağımlı olarak tanımladığını, ödev ya da araştırmalarda internetin en kapsamlı bilgi kaynağı olarak görüldüğü ve ilk akla gelen kaynak olduğunu göstermiştir. Buna karşılık, internetin bilgiye erişimi daha güvenli hâle getirmediği düşünülmektedir. Öğrencilerin yaklaşık yarısı internette arama yapma ve internet etiği konusunda kendilerini yeterli bulmamıştır. Bu sonuçlar, tüm bilgi paydaşları kadar ülkemizdeki BBY bölümlerinin de bütüncül bir eğitim-öğretim başarısı için internet unsurunu her geçen gün daha çok dikkate almaları gerektiğini göstermiştir.*

Anahtar Sözcükler: *İnternet kuşağı, bilgi davranışı, bilgi kullanımı, Çankırı Karatekin Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü.*

Giriş

Bilgi, insanoğlunun on binlerce yıllık evriminde kendisine kesintisiz eşlik eden unsurlardan biridir. Anlama ve anlaşılma, deneyimlerin aktarımı, güç elde etme, rekabet ortamında varlık gösterme gibi zaman içinde sürekli değişen gereksinimlere bağlı olarak, bilgiye yüklenen anlam, bilgiye yaklaşım ve ele alış biçiminde de farklılıklar söz konusu olmuştur. Geçmişe bakıldığında, bilgiye bakışın toplumsal dönemler arasında geçişte ayrı bir derinlik kazandığı görülmektedir. Bireysel ve/veya toplumsal boyutta deneyimlenen bilgi-insan ilişkisi, bilgi ile birlikte bilgi kaynaklarını, kayıt ortamlarını ve aktarıcılarını da

- Öğrencilerin yarısından daha azı (%45) internette bilgi paylaşma konusunda kendisini yeterli görmektedir. Öğrencilerin bir kısmının internetten elde edilen bilgilerin telif durumu ve bu bilgilerin kamu malı olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği noktasında genel olarak bilinçli oldukları, ancak yaklaşık yarısının bu konuda net bir fikirlerinin olmadığı tespit edilmiştir. Bu tablonun oluşmasında, ÇAKÜ BBY üçüncü sınıf öğretim programında yer alan ve bilgi mülkiyeti konusunu kapsayan "Mesleki Etik" ve "Bilimsel Araştırma Yöntem ve Teknikleri" gibi dersleri henüz almamış öğrencilerin de yanıt verenler arasında olmasının etkili olabileceği düşünülebilir.
- Öğrencilerin yaklaşık yarısı, internet etiği konusunda bilgi sahibi olmadığını düşünmektedir. ÇAKÜ BBY dördüncü sınıf öğrencilerine zorunlu statüde "Mesleki Etik" dersi verilmekte ve bu kapsamda internet etiğine yönelik çeşitli bilgiler de sunulmaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, elde edilen bulgu, internet etiği ile ilgili içeriğin daha önceki dönemlerde sunulmasının, geleceğin bilgi profesyonelleri arasında yer alabilecek öğrencilere daha yararlı olabileceğini düşündürmektedir.

Bu araştırma ile, ÇAKÜ BBY'de öğrenim gören ve internet kuşağına dâhil olan öğrencilerin bilgi kullanımları ve bilgiye yaklaşımları belirlenerek, çeşitli durumlara ilişkin bilgi davranışları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçların, BBY öğrencilerinin bilgi davranışlarının anlaşılmasına katkı sağlayabileceği, ilgili bölümlerin öğretim programlarının gözden geçirilmesi sırasında faydalı olabileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

Açık Bilim. (2013). *Nesiller ayrılıyor: X, Y ve Z nesilleri*. Erişim adresi: http://www.acikbilim.com/2013/09/dosyalar/nesiller-ayriliyor-x-y-ve-z-nesilleri.html

Bennett, S., Maton, K. ve Kervin, L. (2008). The 'digital natives' debate: A critical review of the evidence. *British Journal of Educational Technology*, *39*(5), 775-786.

Cole, C., Behesthi, J., Large, A., Lamoureux, I., Abuhimed, D. ve AlGhamdi, M. (2013). Seeking information for a middle school history project: The concept of implicit knowledge in students' transition from Kuhlthau's stage 1to stage 4. *Journal of American Society for Information Science and Technology*, *64*(3), 558-573.

Çakmak, N. (2016). *Lisans öğrencilerinin bilgi arama süreçleri ile ilgili kavramları, tutumları ve düşünceleri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

Dalkıran, Ö. (2018). *Ağ kuşağının bilgi davranışları: Üniversite öğrencileri üzerine bir inceleme* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Datareportal. (2019). *Digital 2019: Turkey*. Erişim adresi: https://datareportal.com/reports/digital-2019-turkey?rq=turkey

Du Preez, M. ve Meyer, H. W. J. (2016). *Consulting engineers' social networks and their collaborative information behaviour.* Erişim adresi: http://informationr.net/ir/21-4/isic/isic1611.html

Ekici, S. ve Özenç Uçak, N. (2012). İlköğretim öğrencilerinin internette bilgi arama davranışı. *Türk Kütüphaneciliği*, *26*(1), 78-96.

Fainburg, L. I. (2009). Information seeking and learning: A comparison of Kuhlthau's information seeking model and John Dewey's problem solving model. *New Library World*, *110*(9-10), 457-466.

Fidel, R. (2012). *Human information interaction: An ecological approach to information behavior*. Cambridge: The MIT Press.

Howe, N. ve Strauss, W. (2009). *Millennials rising: The next great generation*. New York: Vintage.

Kavalcı, K. ve Ünal, S. (2016). Y ve Z kuşaklarının öğrenme stilleri ve tüketici karar verme tarzları açısından karşılaştırılması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *20*(3), 1033-1050.

Kuyucu, M. (2014). Y kuşağı ve Facebook: Y kuşağının Facebook kullanım alışkanlıkları üzerine bir inceleme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 13*(49), 55-83. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/

Lippincott, J. K. (2005). Net generation students and libraries. *Educause Review*, *40*(2), 56-66. Erişim adresi: http://www.educause.edu/ero/article/netgeneration-students-and-libraries

Mowbray, J., Hall, H., Raeside, R. ve Robertson, P. (2017). The role of networking and social media tools during job search: An information behaviour perspective. *Information Research, 22*(1), 75-85.

Önal, İ. (2008). Türkiye'de gazetecilerin bilgi gereksinimlerinin ve arama davranışlarının değerlendirilmesi. *Bilgi Dünyası*, *9*(2), 286-314.

Özlük, H. K. (2006). *Halk kütüphanesi kullanıcılarının bilgi arama davranışı* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants part 1.*On The Horizon*, *9*(5), 1-6.

Shenton, A. K. ve Hay-Gibson, N. V. (2011). Information behaviour and information literacy: The ultimate in transdisciplinary phenomena. *Journal of Librarianship and Information Science*, *43*(3), 166-175.

Spink, A. ve Currier, J. (2006). Towards an evolutionary perspective for human information behavior: An exploratory study. *Journal of Documentation*, *62*(2), 171-193.

Taylor, A. (2012). User relevance criteria choices and the information search process. *Information Processing and Management*, *48*(1), 136-153.

Uçak, N. Ö. (1997a). *Bilim adamlarının bilgi arama davranışları ve bunları etkileyen nedenler* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Uçak, N. Ö. (1997b). Bilgi gereksinimi ve bilgi arama davranışı. *Türk Kütüphaneciliği*, *11*(4), 315-325.

Uçak, N. Ö. ve Al, U. (2000). Internet'te bilgi arama davranışları. *Türk Kütüphaneciliği*, *14*(3), 317-331.

Uçak, N. Ö. ve Güzeldere, Ş. O. (2006). Bilişsel yapının ve işlemlerin bilgi arama davranışı üzerine etkisi. *Türk Kütüphaneciliği*, *20*(1), 7-28.

Wilson, T. D. (1994). Information needs and uses: Fifty years of progress. B.C. Vickery (Ed.). *Fifty years of information progress: A Journal of Documentation review* içinde (s. 15-51). London: Aslib.

Wilson, T. D. (2000). Human information behaviour. *Informing Science*, *3*(2), 49-55.

Wilson, T. D. (2010). Fifty years of information behavior research. *Bulletin of the American Society for Information Science and Technology Special Section: 2009 Annual Meeting Coverage*, *36*(3), 27-34.

Yıldız, H. ve Uçak, N. Ö. (2014). Bireyselden ortak bilgi davranışına. *Bilgi Dünyası*, *15*(1), 1-26.

Zhang, Y. (2008). Undergradute students'mental models of the web as an information retrieval system. *Journal of American Society for Information Science and Technology*, *59*(13), 2087-2098.

Zhou, M. (2013). "I am really good at it" or "i am just feeling lucky": The effects of emotions on information problem-solving*. Educational Technology Research and Development*, *61*(3), 505-520.

Bilişim Teknolojileri ve Yazılım Dersi Öğretim Programının Bilgi ve Teknoloji Okuryazarlığı Unsurları Çerçevesinde İncelenmesi

Özlem Şenyurt

Öz: *Dijital teknolojiler tüm dünyada eğitim, iş ve günlük yaşamı etkilemektedir. Bu dönüşüm, eğitimde yeni öğrenme konuları, tüm sektörlerde yeni iş modelleri ve fırsatları yaratırken, sağlık, iletişim, ulaşım ve sosyal medya alanlarında da söz konusu teknolojilerin kullanımı her geçen gün artmaktadır. Dijital çağda ihtiyaç duyulan teknolojik beceriler, öğrencilerin her türlü bilgi kaynağına erişme, elde edilen bilgiyi değerlendirme, anlama, kullanma ve paylaşmada başarıya ulaşmalarını sağlayacaktır. Günün koşullarında gereksinim duyulan bilgi ve becerilerin öğretim programlarıyla öğrencilere kazandırılması, eğitimin temel hedefleri arasındadır. Bu çalışmanın amacı, bilgi ve teknoloji becerilerinin kazandırılmasına yönelik içeriklere öğretim programlarında ne derece yer verildiğini araştırmaktır. Bu amaçla, Bilişim Teknolojileri ve Yazılım Dersi Öğretim Programı, teknoloji okuryazarlığı standartları ve bilgi okuryazarlığı süreçleri değerlendirilerek hazırlanan "bilgi ve teknoloji okuryazarlığı unsurları" kapsamında incelenmiştir. Bunun sonucunda, teknolojinin bilgi süreçlerinde etkin ve verimli kullanılması, bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik yazım kuralları, dijital ortamdaki bilgi kaynakları ve özellikleri, bilginin güvenilirliği, proje ve iş birliği ortamları konularında öğretim programında eksiklikler olduğu tespit edilmiş ve bu konuların programa dâhil edilmesi yönünde önerilerde bulunulmuştur.*

Anahtar Sözcükler: *Bilgi okuryazarlığı, teknoloji okuryazarlığı, eğitimde teknoloji okuryazarlığı, teknoloji okuryazarlığı standartları, Bilişim Teknolojileri ve Yazılım Dersi Öğretim Programı.*

Giriş

Günümüzde toplumsal gelişmişlik düzeyi ile ilişkilendirilen teknoloji kullanımı ve üretimi, eğitim kurumlarının bu alana katkı sağlamada önemli roller üstlenmelerine neden olmuştur. Tüm dünyada olduğu gibi, ülkemiz eğitim politikalarında da bireylerin bilgi ve iletişim teknolojilerini (BİT) etkin ve verimli bir şekilde kullanabilmesi için eğitim ortamlarına ve öğretim programlarına yönelik düzenlemeler yapılmaktadır.

Kaynakça

American Association of School Librarians. (2009). *Empowering learners: Guidelines for school library programs*. Chicago: AASL.

American Library Association. (2000). *The information literacy competency standards for higher education*. Erişim adresi: http://www.ala.org/acrl/standards/informationliteracycompetency

Cope, B. ve Kalantzis, M. (1999). Multiliteracies: The beginnings of an idea. B. Cope ve M. Kalantzis (Eds.). *Multiliteracies: Literacy Learning and the Design of Social Futures* içinde (s. 3-8). Routledge.

European Commission. (2017). *Key competences for lifelong learning*. Erişim adresi: https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/document-library-docs/factsheet-key-competences-lifelong-learning_en.pdf

Fortier, J. D., Potter, C. J., Grady, S. M., Lohr N. J. ve Klein, J. (1998). *Wisconsin's model academic standards for information and technology literacy*. Madison: Wisconsin Department of Public Instruction. Erişim adresi: https://dpi.wi.gov/sites/default/files/imce/imt/pdf/infotech.pdf

Hill, M. W. (2005). *Impact of information on society: An examination of its nature, value and usage.* München: Saur.

International Society for Technology in Education. (2016). *ISTE standards for students*. Erişim adresi: https://www.iste.org/standards/for-students

International Technology Education Association. (2007). *Standards for technological literacy: Content for the study of technology*. Erişim adresi: https://www.iteea.org/File.aspx?id=67767&v=b26b7852

International Technology and Engineering Educators Association. (t.y.). *Technologically literate citizens.* Erişim adresi: https://www.iteea.org/48897.aspx

Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Liquète, V. (2012). Can one speak of an" Information Transliteracy"? *International Conference: Media and Information Literacy for Knowledge Societies, Jun 2012, Moscou, Russia*. Erişim adresi: https://hal.archives- ouvertes.fr/file/index/docid/841948/filename/LIQUETE_TexteMoscou_vGB2.pdf

Mackey, T. P. ve Jacobson, T. E. (2011). Reframing information literacy as a metaliteracy. *College and Research Libraries, 72*, 62-78. Erişim adresi: https://crl.acrl.org/index.php/crl/article/view/16132/17578

Mercimek, B. ve İlic, U. (2017). Bilişim teknolojileri ve yazılım dersi öğretim programı güncelleme önerisine yönelik bir değerlendirme. *Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi 2*(1), 1-9. Erişim adresi: http://dergipark.gov.tr/download/article-file/393720

National Academy of Engineering and National Research Council. (2002). *Technically speaking: Why all Americans need to know more about technology*. Washington, D.C.: National Academy Press. Erişim adresi: http://www.technicalpdf.com/technically-speaking-why-all-americans-need-to-know-more-about-technology-by-greg-pearson-and-thomas-young/

On Dokuzuncu Millî Eğitim Şûrası Kararlar. (2014). Erişim adresi: http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/35/27/719973/dosyalar/2015_02/02041116_19.millieitimuraskararlar.pdf

Organisation for Economic Co-operation and Development. (2005). *The definition and selection of key competencies: Executive summary.* Erişim adresi: http://www.oecd.org/pisa/35070367.pdf

Önal, H. İ. (2010). Tarihsel değişim sürecinde yaşam boyu öğrenme ve okuryazarlık: Türkiye deneyimi. *Bilgi Dünyası 11*(1), 101-121. Erişim adresi: http://eprints.rclis.org/14929/1/101-121.pdf

Önal, H. İ. ve Alaca, E. (2017). Vatandaşlık okuryazarlığı çerçevesinde e-Belediye uygulamalarının değerlendirilmesi. *Bilgi Dünyası 18*(1), 93-124. Erişim adresi: http://bd.org.tr/index.php/bd/article/view/581/585

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı. (2018). *Bilişim teknolojileri ve yazılım dersi öğretim programı (ortaokul 5 ve 6. sınıflar).* Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. Erişim adresi: http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=374

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı. (2019). *Millî Eğitim Bakanlığı 2019-2023 stratejik planı.* Erişim adresi: https://www.meb.gov.tr/stratejik_plan/

Thomas, S., Joseph, C., Laccetti, J., Mason, B., Mills, S., Perril, S. ve Pullinger, K. (2007). Transliteracy: Crossing divides. *First Monday, 12*(2). Erişim adresi: https://firstmonday.org/article/view/2060/1908

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). *On birinci kalkınma planı (2019-2023)*. Erişim adresi: http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf

Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı 2023 Eğitim Vizyonu. (2018). Erişim adresi: http://2023vizyonu.meb.gov.tr/

Voogt, J., Erstad, O., Dede, C. ve Mishra, P. (2013). Challenges to learning and schooling in the digital networked world of the 21st century. *Journal of Computer Assisted Learning, 29,* 403-413. doi:10.1111/jcal.12029. Erişim adresi: http://www.punyamishra.com/wp-content/uploads/2013/09/jcal2013-Voogt-Orstad-Dede-Mishra.pdf

Hukuksal Düzenlemelerde Bilginin İşlenmesine Yönelik Tanımlama Sorunu

Türkay Henkoğlu

Öz: *Bilginin işlenmesine ilişkin kavram ve yöntemlerin Türk Hukuk Mevzuatı (THM) içinde çok çeşitli ve farklı anlamlarda kullanılması, hukuksal düzenlemelerde bilginin işlenmesine yönelik bir tanımlama sorunsalının oluştuğunu göstermektedir. Bu çalışmada, hukuksal düzenlemelerde bilginin işlenmesine ilişkin kavram ve tanımlamaların, literatüre bağlı karşılaştırmalarla tartışılması ve uygulamada yaşanabilecek sorunlara dikkat çekilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada, hukuksal düzenlemelerde bilginin oluşturulmasından imhasına kadar uzanan sürecin bileşenlerini oluşturan işlemlere ilişkin tanımlamalar ve kavramların kullanım örnekleri değerlendirilmiştir. Bilginin işlenmesine bağlı sorunların tespiti ve farklı kullanımların ortaya konulabilmesi amacıyla THM içinde yer alan ve bilgi kavramıyla ilgili içeriğe sahip olan tüm kanunlar ve bunlarla ilişkili yönetmelikler içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Çalışma sonucunda, bilginin işlenmesine yönelik kavramların açık olarak tanımlanıp tanımlanmadığına, tanımlama eksikliğinin ya da farklı yaklaşımların yargı kararları üzerindeki uygulamaya yönelik etkilerine, hangi kavramların daha yaygın ve farklı anlamlarda kullanılarak sorunsala dönüştüğü ve ilgili kavramların kullanılmasına yönelik standardın ya da uyumluluğun sağlanabilmesi için neler yapılması gerektiğine ilişkin sorulara yanıt bulunması hedeflenmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, veri ve bilgiye dayalı kavramlar çok sayıda kanun içerisinde yer almakta ve THM içinde bilginin işlenmesine yönelik olarak, imha etme, yok etme, silme, anonimleştirme, değiştirme gibi bilgi sistemlerine ilişkin kavramların kullanımında daha fazla çeşitlilik bulunmaktadır. Hukuksal düzenlemelerdeki tanımlamalara bağlı olarak uygulamada farklı görüşlerin oluştuğu ve bu nedenle farklı hukuksal kararların sayısının artabileceği düşünülmektedir. Çalışmada ayrıca, kavramların tanımlanmasındaki farklılıkların azaltılması ya da uygulamada kolaylık sağlanabilmesi için dikkate alınabilecek örnekler sunulmuştur.*

Anahtar Sözcükler: *Bilginin işlenmesi, bilişim, hukuksal düzenlemeler, Türk Hukuk Mevzuatı.*

Giriş

Bilgibilimde bilginin kavramsal olarak anlamı, önemi ve kullanımı, bilgi yönetim süreçleri içinde açıklanabilmektedir. Bilgi ile insan arasında köprü olmayı ya da başka bir ifade ile bilgiye erişimi sağlamayı hedefleyen bilgisayar bilimleri ve bilişimle ilgili diğer alanlarda da benzer yaklaşımların olduğu söy-

Kaynakça

4422 Sayılı Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik (Mülga). (2001, 26 Ocak). *T.C. Resmî Gazete* (Sayı: 24299). Erişim adresi: https://mevzuat.karararа.com/mvzt/mvzt4/mvzt1550.html

Al-Mamary, Y. H., Shamsuddin, A. ve Aziati, N. (2014). The role of different types of information systems in business organizations: A review. *International Journal of Research (IJR), 1*(7), 333-339. Erişim adresi: https://journals.pen2print.org/index.php/ijr/article/download/1787/1680

Avrupa Konseyi. (1995). *Directive 95/46/EC of the European Parliament and of the Council of 24 October 1995 on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data*. Erişim adresi: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1995:281:0031:0050:EN:PDF

Avrupa Konseyi. (2001). *Convention on cybercrime*. Erişim adresi: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/libe/dv/7_conv_budapest_/7_conv_budapest_en.pdf

Avrupa Konseyi. (2016). *Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protction of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation).* Erişim adresi: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:02016R0679-20160504&from=EN

Bilişim. (t.y.). *Türk Dil Kurumu güncel Türkçe sözlük* içinde. Erişim adresi: https://sozluk.gov.tr/

Bilişim Terimleri Sözlüğü. (2006). *TSE bilişim terimleri sözlüğü*. Ankara: TSE Yayınları.

Boell, S. ve Cecez-Kecmanovic, D. (2015). What is an information system? *48th Hawaii International Conference on System Sciences*, 4959-4968. doi: 10.1109/HICSS.2015.587

Choo, C. W. (1996). The knowing organization: How organizations use information to construct meaning, create knowledge and make decisions. *International Journal of Information Management, 16*(5), 329-340.

Davenport, T. H. ve Prusak, L. (2000). *Working knowledge: How organizations manage what they know*. Boston: Harvard Business Review Press.

Enformatik. (t.y.). *Türk Dil Kurumu bilim ve sanat terimleri sözlüğü: Bilişim terimleri sözlüğü* içinde. Erişim adresi: https://sozluk.gov.tr/

Erdağ, A. İ. (2010). Bilişim alanında suçlar. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 14*(2), 275-303. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/ahbvuhfd/issue/48120/608538

Franke, B. (2023). *What is informatics?* Erişim adresi: https://www.ed.ac.uk/informatics/about/what-is-informatics

Gammack, J. G., Hobbs, V. ve Pigott, D. (2007). *The book of informatics.* E. Watson ve C. MacKenzie (Eds.). Melbourne.

GİB. (2013). *Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği*. Erişim adresi: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/12/20131230M1-16.htm

Groth, D. P. ve MacKie-Mason, J. K. (2010). Why an informatics degree? *Communications of the ACM, 53*(2). doi: 10.1145/1646353.1646364

Henkoğlu, T. (2022). Bilgi ve iletişim teknolojileriyle özel hayata karşı işlenen suçların değerlendirilmesi. *Bilgi ve İletişim Teknolojileri Dergisi, 4*(2), 143-170. Erişim adresi: https://doi.org/10.53694/bited.1100987

ISO/IEC. (2003). *ISO/IEC TR 10032:2003 Information technology - reference model of data management*. Erişim adresi: http://standards.iso.org/ittf/PubliclyAvailableStandards/c038607_ISO_IEC_TR_10032_2003(E).zip

İmha etmek (t.y.). *Türk Dil Kurumu güncel Türkçe sözlük* içinde. Erişim adresi: https://sozluk.gov.tr/

Köksal, A. (1971). *Türkçe bilişim sözleri*. Erişim adresi: http://www.aydinkoksal.gen.tr/shared/dosyalar/yayinlar/yayin-7-1971.pdf

Köksal, A. (1981). *Bilişim terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Krippendorff, K. (2004). *Content analysis: An introduction to its methodology*. Thousand Oaks, California: Sage Publications.

KVKK. (2016). *Kişisel Verilerin Korunması Kanunu*. Erişim adresi: http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6698.pdf

KVK Kurulu. (2017). *Kişisel Verilerin Silinmesi, Yok Edilmesi veya Anonim Hale Getirilmesi Hakkında Yönetmelik*. Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=24038&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5

Lee, B., Son, K., Won, D. ve Kim, S. (2011). Secure data deletion for USB flash memory. *Journal of Information Science and Engineering, 27*, 933-952.

NIST. (2014). *Guidelines for media sanitization*. Erişim adresi: https://nvlpubs.nist.gov/nistpubs/specialpublications/nist.sp.800-88r1.pdf

Orhan, U. (2021). Kişisel verilerin korunmasına ilişkin Türk Ceza Hukuku düzenlemeleri üzerine değerlendirmeler. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 70*(4), 1359-1384. doi: 10.33629/auhfd.912286

Recordati. (2018). *Kişisel veri saklama, imha ve anonimleştirme politikası*. Erişim adresi: http://www.recordati.com.tr/pdf/Recordati_Silme_Anonimlestirme_Politikasi.pdf

Shinder, L. ve Cross, M. (2008). Acquiring data, duplicating data, and recovering deleted files. *Scene of the cybercrime (Second ed.)* içinde (s. 305-346). Burlington, MA: Syngress Publishing.

Smutny, Z. (2016). Social informatics as a concept: Widening the discourse. *Journal of Information Science, 42*(5), 681-710. doi: 10.1177/0165551515608731

Steinbuch, K. (1957). *Informatik: automatische informationsverarbeitung (informatics: Automatic information processing)*. Berlin: Springer.

TBMM. (2003). *Türk Ceza Kanunu tasarısı ve Adalet Komisyonu raporu (1/593)*. Erişim adresi: https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c059/tbmm22059119ss0664.pdf

T.C. Anayasası. (1982). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*. Erişim adresi: http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf

Uçak, N. Ö. (2000). Bilgi üzerine kuramsal bir yaklaşım. *Bilgi Dünyası, 1*(1), 143-159.

Uçak, N. Ö. (2010). Bilgi: Çok yüzlü bir kavram. *Türk Kütüphaneciliği, 24*(4), 705-722.

Weber, R. (1990). *Quantitative applications in the social sciences: Basic content analysis.* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.

Winter, R. (2013). SSD vs HDD - data recovery and destruction. *Network Security, 2013*(3), 12-14. doi: 10.1016/S1353-4858(13)70041-2

Yargıtay. (2007). *Yargıtay kararı (Esas No: 2007/136, Karar No: 2007/150)*. Erişim adresi: https://www.hukukturk.com/yargitay-kararlari?EsasNo1=2007&EsasNo2=136&KararNo1=2007&KararNo2=150

Yargıtay. (2011). *Yargıtay kararı (Esas No: 2014/288, Karar No: 2016/255)*. Erişim adresi: https://www.hukukturk.com/yargitay-kararlari?EsasNo1=2014&EsasNo2=288&KararNo1=2016&KararNo2=255

Yargıtay. (2016a). *Yargıtay kararı (Esas No: 2013/30013, Karar No: 2016/4177)*. Erişim adresi: https://www.hukukturk.com/yargitay-kararlari?EsasNo1=2013&EsasNo2=30013&KararNo1=2016&KararNo2=4177

Yargıtay. (2016b). *Yargıtay kararı (Esas No: 2016/7367, Karar No:2016/5859)*. Erişim adresi: https://www.hukukturk.com/yargitay-kararlari?EsasNo1=2016&EsasNo2=7367&KararNo1=2016&KararNo2=5859

Yenisey, F. (2015). *Alman ceza kanunu - strafgesetzbuch (StGB)*. İstanbul: Beta Yayınevi.

Sahte Haberlerin Dünyasında Doğru Bilgiye Erişim Hakkı ile İfade Özgürlüğünün Savaşı

Halise Şerefoğlu Henkoğlu

Öz: *Sosyal medya platformları günümüzde bilginin üretilmesinde, paylaşımında ve dağıtımında kullanıcılarına yeni olanaklar sunmaktadır. Doğru ve güvenilir bilginin paylaşımı söz konusu olduğunda sosyal medyanın birçok açıdan bireysel ve toplumsal hayatı kolaylaştıran bir platform hâline dönüştüğünü söylemek mümkündür. Ancak bilgi paylaşımında büyük bir paya sahip olan sosyal medyanın doğru ve güvenilir bilginin yanı sıra, yanlış bilginin paylaşıldığı, kamuoyunu etkileme ve yönlendirme amacıyla gerçekliğin manipüle edilerek sunulduğu bir bilgi kaynağı olabileceği de unutulmamalıdır. Dijital ortamda giderek artan bir oranda üretilen ve paylaşılan sahte haberlerin, toplumsal olayları şekillendirmedeki etkisi dikkate alındığında, günümüzün en önemli tehditlerinden biri olduğunu söylemek mümkündür. Ancak sahte haberlerin sadece toplumsal olayları manipüle etmekle sınırlı kalmayacağı, aynı zamanda doğru bilgi kaynaklarının önünde bir engel teşkil ederek temel hak ve özgürlükler kapsamında kamunun doğru bilgiye erişim hakkına da zarar verebileceği göz ardı edilmemelidir. Dijital ortamdaki yanlış bilgi ile mücadele kapsamında, Avrupa Birliği tarafından yürütülen çalışmaların yanı sıra, çevrim içi platformlarda ve birçok ülkede hayata geçirilen uygulamalar ve yasal düzenlemeler bulunmaktadır. Böylece, sahte haberlerin yayılmasını önlemek ve bireylerin bilinçli seçimler yapabilmeleri için gereksinim duydukları güvenilir ve doğru bilgiye erişimlerini sağlamak hedeflenmektedir. Ancak alınan bu önlemlerin ifade özgürlüğünü kısıtlayacak bir şekilde, hem çevrim içi platformların, sundukları içeriği filtrelemek için kullanacakları bir mekanizmaya dönüşeceği hem de devletlerin, sansür vb. uygulamalarını meşrulaştırmak amacıyla başvuracakları bir kılıf olacağı düşünülmektedir. Bu çalışmada, günümüzde sahte haberler ile mücadele kapsamında alınan önlemler çerçevesinde bilgiye erişim hakkı ve ifade özgürlüğü olguları incelenmiştir. Çalışma kapsamında, sahte haberlerin üretimi ve paylaşımını engelleme amacıyla hayata geçirilen uygulamaları bilgiye erişim hakkı ve ifade özgürlüğü temelinde farklı bakış açıları ile ele alan çalışmalar değerlendirilmiştir.*

Anahtar Sözcükler: *Sahte haber, yalan haber, bilgiye erişim, ifade özgürlüğü, yanlış bilgi, dezenformasyon.*

Giriş

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde son yıllarda yaşanılan gelişmeler, bilginin üretilmesi ve paylaşımında büyük avantajlar sağlarken aynı zamanda bireylerin bilgi/haber[1] üretim ve tüketim alışkanlıklarını da derinden etkile-

[1] Bilginin bir biçimi olarak değerlendirilen "haber (kaynağı)" kavramı literatürde sıklıkla "bilgi (kaynağı)" kavramının yerine kullanılmakla birlikte, bu çalışma metni içerisinde bundan sonra "bilgi (kaynağı)" kavramının kullanımı tercih edilmiştir.

Kaynakça

Ahmad, W., Berg, R. ve Kim, S. (2017). *Combating fake news with digital identity verification*. Erişim adresi: http://groups.csail.mit.edu/mac/classes/6.805/student-papers/fall17-papers/FakeNews.pdf

Aillerie, K. ve McNicol, S. (2018). Are social networking sites information sources? Informational purposes of high-school students in using SNSs. *Journal of Librarianship and Information Science, 50*(1), 103-114. doi: 10.1177/0961000616631612

Allcott, H. ve Gentzkow, M. (2017). Social media and fake news in the 2016 election. *Journal of Economic Perspectives, 31*(2), 211-236. doi: 10.1257/jep.31.2.211

Article 19. (2016, 25 Kasım). *Social media and "fake news" from a free speech perspective*. Erişim adresi: https://www.article19.org/resources/social-media-and-fake-news-from-a-free-speech-perspective/

Badawy, A., Ferrara, E. ve Lerman, K. (2018). Analyzing the digital traces of political manipulation: The 2016 Russian interference Twitter campaign. *2018 IEEE/ACM International Conference on Advances in Social Networks Analysis and Mining (ASONAM)*, *Barcelona, Spain, 2018* içinde (s. 258-265). doi: 10.1109/ASONAM.2018.8508646

Badke, W. (2017). Post-truth, false news, and information literacy. *Online Searcher, 41*(4), 57-59. Erişim adresi: http://www.infotoday.com/OnlineSearcher/Articles/InfoLit-Land/PostTruth-False -News-and-Information-Literacy-119319.shtml

Bakir, V. ve McStay, A. (2017). Fake news and the economy of emotions: Problems, causes, solutions. *Digital Journalism, 6*(2), 154-175. doi: 10.1080/21670811.2017.1345645

Baptista, J. P. ve Gradim, A. (2021). "Brave new world" of fake news: How it works. *Journal of the European Institute for Communication and Culture, 28*(4), 426-443. doi: 10.1080/13183222.2021.1861409

Benton, J. (2016, 9 Kasım). *The forces that drove this election's media failure are likely to get worse.* Erişim adresi: https://www.niemanlab.org/2016/11/the-forces-that-drove-this-elections-media-failure-are-likely-to-get-worse/

Berger, G. (2018). Foreword. C. Ireton ve J. Posetti (Eds.). *Journalism, 'fake news' & disinformation. Handbook for journalism education and training* içinde (s. 7-13). France: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.

Bessi, A. (2017). On the statistical properties of viral misinformation in online social media. *Physica A, 469*, 459-470. doi: 10.1016/j.physa.2016.11.012

Bessi, A. ve Ferrara, E. (2016). Social bots distort the 2016 U.S. presidential election online discussion. *First Monday, 21*(11). doi: 10.5210/fm.v21i11.7090

Bradshaw, S. ve Howard, P. N. (2018). *Challenging truth and trust: A global inventory of organized social media manipulation*. UK: Oxford Internet Institute-Oxford University.

Bradshaw, S., Neudert, L. M. ve Howard, P. N. (2018). *Government responses to malicious use of social media*. Riga, Latvia: NATO STRATCOM Centre of Excellence (COE).

Can, O. (2003). Düşünceyi açıklama özgürlüğü: Anayasal sınırlar açısından neler değişti? B. B. Özipek (Ed.), *Teorik ve pratik boyutlarıyla ifade hürriyeti* içinde (s. 363-428). Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu.

Claussen, V. (2018). Fighting hate speech and fake news. The Network Enforcement Act (NetzDG) in Germany in the context of European legislation. *Media Laws, 3*. Erişim adresi: http://www.medialaws.eu/wp-content/uploads/2018/10/3_2018_claussen.pdf

Cooke, N. A. (2018). *Fake news and alternative facts: Information literacy in a post-truth era.* Chicago, United States of America: American Library Association.

Council of the European Union. (2014). *EU human rights guidelines on freedom of expression online and offline.* Erişim adresi: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eu_human_rights_guidelines_on_freedom_of_expression_online_and_offline_en.pdf

d'Ancona, M. (2017). *Post-truth: The new war on truth and how to fight back*. London: Ebury Press.

Dictionary.com. (2018, 26 Kasım). *Why "misinformation" was Dictionary.com's 2018 word of the year*. Erişim adresi: https://www.dictionary.com/e/word-of-the-year-2018/

Donohue, G. A., Tichenor, P. J. ve Olien, C. N. (1972). Gatekeeping: Mass media systems and information control. F. G. Kline ve P. J. Tichenor (Eds.), *Current perspectives in mass communication research* içinde (s. 41-70). London: Sage Publications.

Epstein, R. (2017, 10 Nisan). *Fake news is a fake problem*. Erişim adresi: https://medium.com/@re_53711/ fake-news-is-a-fake-problem-914d7ffc7a91

European Commission. (2017a, 13 Kasım). *Next steps against fake news: Commission sets up High-Level Expert Group and launches public consultation*. Erişim adresi: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-4481_en.htm

European Commission. (2017b, 12 Kasım). *Call for applications for the selection of members of the High Level Group on fake news*. Erişim adresi: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/call-applications-selection-members-high-level-group-fake-news

European Commission. (2017c). *Public consultation on fake news and online disinformation*. Erişim adresi: https://ec.europa.eu/info/consultations/public-consultation-fake-news-and-online-disinformation_en

European Commission. (2018a). *Tackling online disinformation: A European approach*. Brussels, Belgium: European Commission.

European Commission. (2018b). *A multi-dimensional approach to disinformation: Report of the independent High Level Group on fake news and online disinformation*. Luxembourg, Belgium: Publications Office of the European Union.

European Commission. (2018c). *EU code of practice on disinformation.* Brussels, Belgium: European Commission. Erişim adresi: https://ec.europa.eu/newsroom/dae/redirection/document/87534

European Court of Human Rights. (1950). *European convention on human rights*. Erişim adresi: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf

European Science-Media Hub. (2020). *Disinformation and science-A survey of the gullibility of students with regard to false scientific news*. Brussels: European Union.

European Union. (2012). *Charter of fundamental rights of the European Union*. Erişim adresi: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=EN

European Union. (2016). *Eurobarometer: Internet users' preferences for accessing content online*. Brussels, Belgium: European Union.

European Union External Action Service. (2021, 27 Ekim). *Questions and answers about the East StratCom Task Force*. Erişim adresi: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/2116/-questions-and-answers-about-the-east-stratcom-task-force_en

Fake news. (t.y.). *Collins English Dictionary (Online)* içinde. Erişim adresi: https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/fake-news

Fetzer, J. H. (2004). Information: Does it have to be true? *Minds and Machines, 14*(2), 223-229. doi: 10.1023/B:MIND.0000021682.61365.56

Flore, M., Balahur, A., Podavini, A. ve Verile, M. (2019). *Understanding citizens' vulnerabilities to disinformation and data-driven propaganda*. Luxembourg: European Commission Joint Research Centre.

Gomes, B. (2017, 25 Nisan). *Our latest quality improvements for search*. Erişim adresi: https://blog.google/products/search/our-latest-quality-improvements-search/

Google Inc. (2019). *AdSense nasıl çalışır*? Erişim adresi: https://support.google.com/adsense/answer/6242051

Google Inc. (2022). *Policies-Google publisher policies*. Erişim adresi: https://support.google.com/adsense/answer/10502938?hl=en

Gross, M. (2017). The dangers of a post-truth world. *Current Biology Magazine, 27*(1), R1-R18. doi: 10.1016/j.cub.2016.12.034

Haciyakupoglu, G., Hui, J. Y., Suguna, V. S., Leong, D. ve Rahman, M. F. B. A. (2018). *Countering fake news: A survey of recent global initiatives*. Singapore: Nanyang Technological University S. Rajaratnam School of International Studies.

Hinton, S. ve Hjorth, L. (2013). *Understanding social media*. London: SAGE Publications Ltd.

Howe, J. (2006). The rise of crowdsourcing. *Wired Magazine, 14*(6), 1-4.

Ireton, C. ve Posetti, J. (2018). *Journalisim, 'fake news' & disinformation. Handbook for journalism education and training*. France: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.

Jong, S., Sweijs, T., Kertysova, K. ve Bos, R. (2017). *Inside the Kremlin House of mirrors: How liberal democracies can counter Russian disinformation and societal interference*. The Hague-The Netherlands: The Hague Centre for Strategic Studies.

Kammerer, Y. ve Gerjets, P. (2014). The role of search result position and source trustworthiness in the selection of web search results when using a list or a grid interface. *International Journal of Human-Computer Interaction, 30*(3), 177-191. doi: 10.1080/10447318.2013.846790

Kanoh, H. (2018). Why do people believe in fake news over the internet? An understanding from the perspective of existence of the habit of eating and drinking. *Procedia Computer Science, 126*(2018), 1704-1709. doi: 10.1016/j.procs.2018.08.107

Karan, U. (2018). *İfade özgürlüğü-Anayasa Mahkemesi bireysel başvuru el kitapları serisi-2*. Ankara: Avrupa Konseyi Ankara Program Ofisi.

Keyman, E. F. (2022). Küresel yönetişim. M. A. Y. Saraç (Ed.), *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi 2. Cilt (F-K)* içinde (s. 460). Ankara: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu.

Kitchens, B., Johnson, S. L. ve Gray, P. (2020). Understanding echo chambers and filter bubbles: The impact of social media on diversification and partisan shifts in news consumption. *MIS Quarterly, 44*(4), 1619-1649. doi: 10.25300/MISQ/2020/16371

Knox, E., Cooke, N. A., Valenza, J. ve Reyes, D. E. (2018). *Fake news or free speech: Is there a right to be misinformed?* American Library Association Annual Meeting'de sunulan bildiri, New Orleans, LA.

Kulesza, J. (2017, 20 Haziran). *On fake news, alternative facts and the era of minority report*. Erişim adresi: https://blogs.lse.ac.uk/mediapolicyproject/2017/06/20/on-fake-news-alternative-facts-and-the-era-of-minority-report/

Laybats, C. ve Tredinnick, L. (2016). Post truth, information, and emotion. *Business Information Review, 33*(4), 204-206. doi: 10.1177/0266382116680741

Lazer, D. M. J., Baum, M. A., Benkler, Y., Berinsky, A. J., Greenhill, K. M., Menczer, F., . . . Zittrain, J. L. (2018). The science of fake news. *Science, 359*(6380), 1094-1096. doi: 10.1126/science.aao2998

Lessenski, M. (2018). *Common sense wanted: Resilience to 'post-truth' and its predictors in the new media literacy index 2018*. Sofia: Open Society Institute.

Levush, R. (2019). *Government responses to disinformation on social media platforms.* United States of America: The Law Library of Congress, Global Legal Research Directorate.

Lewandowsky, S., Ecker, U. K. H. ve Cook, J. (2017). Beyond misinformation: Understanding and coping with the "post-truth" era. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition, 6*(4), 353-369. doi: 10.1016/j.jarmac.2017.07.008

Martens, B., Aguiar, L., Herrera, E. G. ve Langer, F. M. (2018). *The digital transformation of news media and the rise of disinformation and fake news*. Seville, Spain: European Commission, Joint Research Centre.

McGonagle, T. (2017). "Fake news": False fears or real concerns? *Netherlands Quarterly of Human Rights, 35*(4), 203-209. doi: 10.1177/0924051917738685

Min, S. J. (2019). From algorithmic disengagement to algorithmic activism: Charting social media users' responses to news filtering algorithms. *Telematics and Informatics, 43*. doi: 10.1016/j.tele.2019.101251

Misinformation. (t.y.). *Dictionary.com (Online)* içinde. Erişim adresi: https://www.dictionary.com/browse/misinformation

Mitchell, A., Gottfried, J., Barthel, M. ve Shearer, E. (2016). *The modern news consumer: News attitudes and practices in the digital era*. Washington, DC: Pew Research Center.

Nickerson, R. S. (1998). Confirmation bias: A ubiquitous phenomenon in many guises. *Review of General Psychology, 2*(2), 175-220. doi: 10.1037/1089-2680.2.2.175

Nossel, S. (2017). Fraudulent news and the threat to free expression. *Faking news: Fraudulent news and the fight for truth* içinde (s. 8-22). United States: PEN America.

Oloo, A. (2018). *Algorithmic accountability and the right to information: Visibility & invisibility of online content during elections* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ghent University, Faculty of Law, Belgium, Ghent.

OpenMIC. (2017). *'Fake news', hate speech & free expression: Corporate responsibility in an age of alternative facts.* Erişim adresi: http://fakenews.openmic.org/OpenMIC-Fake-News.pdf

Organization for Security and Co-operation in Europe. (2017, 3 Mart). *Joint declaration on "fake news", disinformation and propaganda*. Erişim adresi: https://www.osce.org/fom/302796

Pariser, E. (2011). *The filter bubble: What the Internet is hiding from you*. United States of America: The Penguin Press.

Popescu, A. V. (2018). The impairment of citizen's right to information by "fake news" publication. *Challenges of the Knowledge Society (12)* içinde (s. 607-613). Erişim adresi: http://cks.univnt.ro/uploads/cks_2018_articles/index.php?dir=3_public_law%2F&download=CKS_2018_public_law_031.pdf

Post-truth. (t.y.). *Cambridge Advanced Learner's Dictionary (Online)* içinde. Erişim adresi: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/post-truth.

Powers, E. (2017). My news feed is filtered? *Digital Journalism, 5*(10), 1315-1335. doi: 10.1080/21670811.2017.1286943

Quin, R. (2017, 2 Kasım). *Collins 2017 word of the year shortlist*. Erişim adresi: https://www.collinsdictionary.com/word-lovers-blog/new/collins-2017-word-of-the-year-shortlist,396,HCB.html

Quinn, S. ve Lamble, S. (2008). *Online newsgathering: Research and reporting for journalism*. United States of America: Elsevier Focal Press.

Rochlin, N. (2017). Fake news: Belief in post-truth. *Library Hi Tech, 35*(3), 386-392. doi: 10.1108/LHT-03-2017-0062

Roth, Y. (2018, 21 Şubat). *Automation and the use of multiple accounts*. Erişim adresi: https://blog.twitter.com/developer/en_us/topics/tips/2018/automation-and-the-use-of-multiple-accounts

Roth, Y. ve Harvey, D. (2018, 26 Haziran). *How Twitter is fighting spam and malicious automation*. Erişim adresi: https://blog.twitter.com/official/en_us/topics/company/2018/how-twitter-is-fighting-spam-and-malicious-automation.html

Shin, J., Jian, L., Driscoll, K. ve Bar, F. (2018). The diffusion of misinformation on social media: Temporal pattern, message, and source. *Computers in Human Behavior, 83*(2018), 278-287. doi: 10.1016/j.chb.2018.02.008

Shukla, S. ve Lyons, T. (2017, 28 Ağustos). *Blocking ads from pages that repeatedly share false news*. Erişim adresi: https://newsroom.fb.com/news/2017/08/blocking-ads-from-pages-that-repeatedly-share-false-news/

Silverman, C. (2016, 17 Kasım). *This analysis shows how viral fake election news stories outperformed real news on Facebook*. Erişim adresi: https://www.buzzfeednews.com/article/craigsilverman/viral-fake-election-news-outperformed-real-news-on-facebook

Sismondo, S. (2017). Post-truth? *Social Studies Science, 47*(1), 3-6. doi: 10.1177/0306312717692076

Smith-Roberts, A. (2018). Facebook, fake news, and the First Amendment. *The Denver Law Review, 95*, 118-126. Erişim adresi: http://denverlawreview.org/dlr-onlinearticle/2018/4/12/ facebook-fake-news-and-the-first-amendment.html

Soon, C. ve Goh, S. (2017). *What lies beneath the truth: A literature review on fake news, false information and more*. Singapore: Institute of Policy Studies National University of Singapore.

Spencer, S. (2017, 25 Ocak). *How we fought bad ads, sites and scammers in 2016*. Erişim adresi: https://blog.google/technology/ads/how-we-fought-bad-ads-sites-and-scammers-2016/

Steinberg, L. (2017). *Beyond fake news-10 types of misleading news*. Erişim adresi: https://eavi.eu/beyond-fake-news-10-types-misleading-info/

Tandoc, E. C., Lim, Z. W. ve Ling, R. (2018). Defining "fake news". *Digital Journalism, 6*(2), 137-153. doi: 10.1080/21670811.2017.1360143

Turk, Z. (2018). *Technology as enabler of fake news and a potential tool to combat it*. Brussels: European Union-Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies.

United Nations. (1948). *The Universal Declaration of Human Rights*. Erişim adresi: http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf

Votavová, K. ve Janda, J. (2017). *Kremlin watch report-Making online platforms responsible for news content*. Czech Republic: European Values Think-Tank.

Waisbord, S. (2018). Truth is what happens to news. *Journalism Studies, 13*(19), 1866-1878. doi: 10.1080/1461670X.2018.1492881

Wardle, C. (2017, 16 Şubat). *Fake news. It's complicated*. Erişim adresi: https://firstdraftnews.org/fake-news-complicated/

Wardle, C. ve Derakhshan, H. (2017). *Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policymaking*. Strasbourg: Council of Europe.

Watanabe, K. (2017). The spread of the Kremlin's narratives by a western news agency during the Ukraine crisis. *The Journal of International Communication, 23*(1), 138-158. doi: 10.1080/13216597.2017.1287750

World Economic Forum. (2013). *Insight report: Global risks 2013 - Eighth edition*. Geneva, Switzerland: World Economic Forum.

Bir Kamu Değeri Olarak Açık Devlet Verisi

Gülten Alır Derbent

Öz: *Açık devlet verisi, sadece devletleri ilgilendiren bir kavram olmaktan çıkmış, uluslararası bir değere dönüşmüştür. Ülkelerin demokrasi, şeffaflık, yenilikçilik gibi temel değerleri bu kavram üzerinden şekillenmeye başlamıştır. Açık devlet verisinin hayata geçirilmesi, veriyi açmadan önce uygun koşulların sağlanmasını gerektirmektedir. Bunlar arasında; açılacak verilerin belirlenmesi, süreçlerin planlanması, mevzuat düzenlemelerinin değerlendirilmesi, koruma ve erişime yönelik altyapının oluşturulması gibi yönetim, mevzuat ve teknik altyapı ile ilgili unsurlar yer almaktadır. Türkiye'de açık bir politika oluşturulmadan, dönemlik stratejik planlarla sürdürülen ve son dönemde hız kazanan açık devlet verisi ile ilgili çalışmalarda, belge yönetimi ile ilgili konuların kapsam dışı bırakılması sorunu bu çalışmanın ana çıkış noktasıdır. Açık devlet verisi ile ilgili çalışmaların, başarılı ülke örneklerinde de olduğu gibi bütüncül bir politika bağlamında ele alınarak arşiv ve belge yönetimi ile ilgili kurumlara da sorumluluk verilmesi, açık devlet verisi çalışmalarının hayata geçirilmesinde yapılması gereken düzenlemelerin başında gelmektedir. Devlet verisi, kamu kurumları tarafından üretilen veri ya da bilgiler anlamına gelmektedir. Bu nedenle hazırlanacak politikanın sadece veri olarak kaydedilen kamusal bilgilerle sınırlı kalmadan, kâğıt ve elektronik ortamda doğmuş arşiv belgelerinin de sisteme dâhil edilebileceği bir bakış açısı ile hazırlanması, verimli sonuçlara ulaşılması açısından önemlidir. Çalışmada doküman analizi yöntemi uygulanarak Türkiye'de 2006 yılından itibaren gelişmelere yön veren üst politika dokümanları incelenmiş, böylece Türkiye'deki açık devlet verisinin gelişimindeki politika sorunlarının ortaya konulması ve arşiv ve belge yönetimi ile ilgili başlıkların belirlenmesi amaçlanmıştır. Türkiye'de açık devlet verisine dair planlar ve eylemlere üst politika dokümanlarında yer verilmektedir. Bununla birlikte, söz konusu planların ve eylemlerin gerçekleşme durumlarının izlenmesi, değerlendirilmesi ve sorumlu kuruluşların belirlenmesi konusunda sistematik bir yaklaşımın ve bütüncül bir politikanın bulunmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum açık devlet verisinin hayata geçirilmesinin yanı sıra arşiv ve belge yönetimi ile ilgili başlıkların da gündeme gelmesini geciktirmektedir.*

Anahtar Sözcükler: *Açık devlet verisi, açık devlet, açık veri, kamu sektörü bilgisi, belge yönetimi, arşiv yönetimi.*

Giriş

Günümüzde bilgi, tarihte hiçbir zaman olmadığı kadar hızlı yayılmaktadır. Uçak (2010), bilgibilim alanında "bilgi" kavramının zaman içerisindeki değişimine işaret ederek, bilginin iletilebilme ve kaydedilebilme özelliğine odaklanan tanımların, toplumsal değer ve faydasına vurgu yapacak şekilde evrildiğine dikkat çekmektedir. Bugün bilgi teknolojilerine erişimi olan bireyler kendi

plana çıkmakla birlikte çoğu hedefin henüz somut şekilde gerçekleştirilemediği anlaşılmaktadır.

ADV konusunda başarılı ülke örneklerinde görüldüğü üzere arşiv ve belge yönetimi uygulamalarına da işaret eden bir ADV politikası şeffaflık, hesap verebilirlik ve katma değer sağlama yönünde atılması gereken ilk adımlardandır. ADV politikası; hesap verebilirliğe imkân sağlayan, veriler arasında bağlam kurulmasını olanaklı hale getirecek bir veri standardı ve mimari tasarım sunan, belgelerle güçlendirilmiş, uluslararası standartlara uygun, koruma ve kullanma arasındaki dengenin sağlandığı, tutarlı bir uygulama süreci gerçekleştirilmesini mümkün kılacaktır. Bu tür bir politika aynı zamanda, uluslararası girişimlere yeniden katılım, devam eden çalışmaların sürdürülebilirliği ve yeni çalışmaların planlanması açısından da önemli bir adım olacaktır.

Kaynakça

Açık Veri ve Teknoloji Derneği. (2022). *Açık veri ve teknoloji endeksi*. Erişim adresi: https://acikveriendeksi.org

Akıncı, A. N. (2019). *Büyük veri uygulamalarında kişisel veri mahremiyeti* (Uzmanlık tezi). T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Ankara.

Bates, J. (2014). The strategic importance of information policy or the contemporary neoliberal state: The case of open government data in the United Kingdom. *Government Information Quarterly*, *31*(3), 388-395.

Borglund, E. ve Engvall, T. (2014). Open data? Data, information, document or record? *Records Management Journal, 24*(2), 163-180.

Bovens, M. (2007). Analysing and assessing accountability: A conceptual framework. *European Law Journal, 13*(4), 447-468.

Civelek, D. Y. ve Aşık, Ö. (2011). Kamu sektörü bilgisinin paylaşımı ve yeniden kullanımı. Çalışma Raporu: 2. Devlet Planlama Teşkilatı Bilgi Toplumu Dairesi Başkanlığı. Erişim adresi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/KamuSektoruBilgisininPaylasimiveYenidenKullanimi.pdf

Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. (2018, 10 Temmuz). *T.C. Resmî Gazete* (Sayı: 30474). Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/19.5.1.pdf

Çiçek, N. (2020). E-devlet stratejisi bağlamında elektronik belge yönetimi için "yazılı politika" gereksinimi: Türkiye'deki uygulamalar üzerine bir inceleme. *Türk Kütüphaneciliği, 34*(3), 377- 405.

Çukurçayır, M. A. (2012). Yönetim süreçlerinde açıklık: "Open government" ve yerel yönetimler. *Yerel Politikalar Dergisi, 1,* 1-15.

Davies, T., Walker, S., Rubinstein, M. ve Perini, F. (2019). *The state of open data: Histories and horizons.* Cape Town and Ottawa: African Minds and International Development Research Centre. Erişim adresi: https://www.idrc.ca/sites/default/files/openebooks/open-data/9781552506127.html

Dawes, S. S., Vidiasova, L. ve Parkhimovich, O. (2016). Planning and designing open government data programs: An ecosystem approach. *Government Information Quarterly 33,* 15-27.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. (2018, 16 Temmuz). *T.C. Resmî Gazete* (Sayı: 30480). Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.11.pdf

Dodds, L. (2016). *How to write a good open data policy*. Open Data Institute. Erişim adresi: https://www.theodi.org/article/how-to-write-a-good-open-data-policy/

Eroğlu, Ş. (2017). *Türkiye'de kamu verilerinin açık devlet uygulamaları ve belge yönetimi çerçevesinde değerlendirilmesi: Bir model önerisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Executive Office of the President. (2013). *Memorandum for the heads of executive departments and agencies.* Erişim adresi: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/omb/memoranda/2013/m-13-13.pdf

Gonzalez-Zapata, F. ve Heeks, R. (2015). The multiple meanings of open government data: Understanding different stakeholders and their perspectives. *Government Information Quarterly 32*(4)*,* 441-452.

Gonzalez-Zapata, F. ve Heeks, R. (2017). The challenges of institutionalising open government data: A historical perspective of Chile's OGD initiative and digital government institutions. S. Verhulst, G. Magalhaes, J. Pane, F. van Schalkwyk ve J. Walker (Yay. haz.). *The Social dynamics of open data* içinde (s. 13-34). African Minds Publishing.

Grant, R. (2017). Recordkeeping and research data management: A review of perspectives. *Records Management Journal, 27*(2), 159-174. doi: 10.1108/RMJ-10-2016-0036

ISO. (2015). *Open data and records management.* Erişim adresi: https://committee.iso.org/sites/tc46sc11/home/news/content-left-area/news-about-standarization-in-t-1/open-data-and-records-management.html

ISO. (2016). *ISO 15489 information and documentation-records management. Part 1: Concepts and principles.* Erişim adresi: https://www.iso.org/standard/62542.html

Kalkan, A. ve Alpaslan, A. M. (2009). Şeffaflık, iletişim ve hesap verebilirliğin yerel yönetim başarılarına etkileri. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 1*(1), 25-40.

Kaya Bensghir, T. (2017). Açık devlet verisi: Türkiye'de bakanlıkların ve bazı kurumların hazır olma durumları üzerine bir inceleme. F. Özdemirci ve Z. Akdoğan (Yay. haz.). *Bilgi Sistemleri ve Bilişim Yönetimi: Beklentiler ve Yeni Yaklaşımlar* içinde (s. 81-99). Ankara: Ankara Üniversitesi Bilgi Yönetim Sistemleri Belgelendirme Merkezi.

Keskin, İ. (2016). *Arşiv kanunlarının anatomisi*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Kucera, J. ve Chlapek, D. (2014). Benefits and risks of open government data. *Journal of Systems Integration, 1*, 30-41.

Linders, D. ve Wilson, S. C. (2011). What is open government? One year after the directive. *Proceedings of the 12th Annual International Digital Government Research Conference: Digital Government Innovation in Challenging Times (dg.o '11)* içinde (s. 262-271). New York: Association for Computing Machinery.

Long, P. O. (2001). *Openness, secrecy, authorship: Technical arts and the culture of knowledge from antiquity to the renaissance*. USA: John Hopkins University Press.

Lourenço, R. P., Piotrowski S. ve Ingrams, A. (2017). Open data driven public accountability. *Transforming Government: People, Process and Policy, 11*(1), 42-57.

Lowry, J. (2014). *Opening government: Open data and access to information. In integrity in government through records management.* Farnham: Ashgate.

Mayer-Schönberger, V. ve Cukier, K. (2013). *Big data: A revolution that will transform how we live, work, and think.* London: John Murray Publishers.

McDonald, J. (1989). Records management and data management: Closing the gap. *Records Management Journal, 1*(1), 4-11. Erişim adresi: https://doi.org/10.1108/eb027016

Minister of State for the Cabinet Office and Paymaster General. (2012). *Open data white paper: Unleashing the potential*. Erişim adresi: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/78946/CM8353_acc.pdf

National Archives and Records Administration. (2020). *Open data policy*. Erişim adresi: https://www.archives.gov/data

Nugroho, R. P., Zuiderwijk, A., Janssen, M. ve de Jong, M. (2015). A comparison of national open data policies: Lessons learned. *Transforming Government: People, Process and Policy, 9*(3), 286-308. Erişim adresi: http://dx.doi.org/10.1108/TG-03-2014-0008

OECD. (2018). *OECD digital government studies open government data report enhancing policy maturity for sustainable impact*. Erişim adresi: https://doi.org/10.1787/9789264305847-en

OECD. (2022). *Recommendation of the council on open government. Public governance committee.* Erişim adresi: https://www.oecd.org/gov/Recommendation-Open-Government-Approved-Council-141217.pdf

OECD. (t.y). *Open government data.* Erişim adresi: https://www.oecd.org/gov/digital-government/open-government-data.htm

Open Government Partnership. (2012). *Turkey action plan 2012-2013.* Erişim adresi: https://www.opengovpartnership.org/documents/turkey-action-plan-2012-2013/

Open Government Partnership. (2016a). *Resolution of the OGP Steering Committee regarding the status of the government of Turkey in OGP. May 4th, 2016, Cape Town, South Africa*. Erişim adresi: https://www.opengovpartnership.org/wp-content/uploads/2001/01/Revised%20Turkey%20Resolution%20for%20SC% 20May%204.pdf

Open Government Partnership. (2016b). *Turkey made inactive in the open government partnership*. Erişim adresi: https://www.opengovpartnership.org/stories/turkey-made-inactive-in-the-open-government-partnership/

Open Government Partnership. (2017). *Turkey OGP letter.* Erişim adresi: https://www.opengovpartnership.org/wp-content/uploads/2017/09/Turkey_OGP-Letter-Government-Turkey_Sept2017.pdf

Open Government Partnership. (2022). *Records management: Commitments.* Erişim adresi: https://www.opengovpartnership.org/policy-area/records-management/

Open Knowledge Foundation. (t.y). *What is open?* Erişim adresi: https://okfn.org/opendata/

Özdemirci, F., Gökkurt Bayram, Ö., Torunlar, M., Saraç, S. ve Yalçınkaya, B. (2013). *Elektronik belge yönetimi ve arşivleme sistemi: Gelişim süreci ve uygulama yönetimi*. Ankara.

Resmî Yazışmalarda Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik. (2020, 10 Haziran). *T.C. Resmî Gazete* (Sayı: 31151). Erişim adresi: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/06/20200610-8.pdf

Rosnay, M. D. ve Janssen, K. (2014). Legal and institutional challenges for opening data across public sectors: Towards common policy solutions. *Journal of Theoretical and Applied*

Electronic Commerce Research, 9(3), 1-14. Erişim adresi: http://dx.doi.org/10.4067/S0718-18762014000300002

Shao, D. ve Saxena, S. (2018). Barriers to open government data (OGD) initiative in Tanzania: Stakeholders' perspectives. *Growth and Change*, *50*, 470-485.

Shepherd, E., Bunn, J., Flinn, A., Lomas, E., Sexton, A., Brimble, S., Chorley, K., Harrison, E., Lowry, J. ve Page, J. (2019). Open government data: Critical information management perspectives. *Records Management Journal, 29*(1/2), 152-167. Erişim adresi: https://doi.org/10.1108/RMJ-08-2018-0023

Sunlight Foundation. (2010). *Ten principles for opening up government information*. Erişim adresi: https://sunlightfoundation.com/wp-content/uploads/sites/2/2016/11/Ten-Principles-for-Opening-Up-Government-Data.pdf

Sunlight Foundation. (2014). *Open data policy guidelines.* Erişim adresi: https://sunlightfoundation.com/opendataguidelines/#section-how-to-implement-policy

Sunlight Foundation. (t.y.). *Open data policy step-by-step.* Erişim adresi: https://opendatapolicyhub.sunlightfoundation.com/step-by-step/

Tauberer, J. (2007). *The annotated 8 principles of open government data.* Erişim adresi: https://opengovdata.org/

Tauberer, J. (2014). *Open government data: The book* (2nd ed.). Erişim adresi: https://opengovdata.io

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (2004). *e-Dönüşüm Türkiye Projesi, kısa dönem eylem planı.* Erişim adresi: http://www.bilgitoplumu.gov.tr/Documents/1/Yayinlar/040900_KDEPKitapcik.pdf

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (2006a). *2006-2010 Bilgi toplumu stratejisi.* Erişim adresi: http://www.bilgitoplumu.gov.tr/Documents/1/BT_Strateji/Diger/060500_BilgiToplumuStratejisi.pdf

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (2006b). *Bilgi toplumu stratejisi eylem planı.* Erişim adresi: http://www.bilgitoplumu.gov.tr/wp-content/uploads/2014/04/Bilgi_Toplumu_Strateji_Eylem_Plani_2006-2010.pdf

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (2006c). Dokuzuncu kalkınma planı (2007-2013). *T.C. Resmî Gazete* (Sayı: 26215). Erişim adresi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Dokuzuncu_Kalkinma_Plani-2007-2013.pdf

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. (2019). *Devlet Arşivleri Başkanlığı 2020-2024 dönemi stratejik planı.* Erişim adresi: https://www.devletarsivleri.gov.tr/varliklar/dosyalar/raporlar/DAB20202024SP.pdf

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. (2023). *2022 faaliyet raporu.* Erişim adresi: https://www.devletarsivleri.gov.tr/varliklar/dosyalar/raporlar/devletarsivleri2022idarefaaliyetraporu.pdf

T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi. (2021). *Ulusal yapay zekâ stratejisi 2021-2025.* Erişim adresi: https://cbddo.gov.tr/SharedFolderServer/Genel/File/TR-UlusalYZStratejisi2021-2025.pdf

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). *On birinci kalkınma planı (2019-2023).* Erişim adresi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2013a). *Bilgi toplumu stratejisi ve eylem planı (2006-2010) nihai değerlendirme raporu.* Erişim adresi: http://www.bilgitoplumu.gov.tr/Documents/1/Diger/BTS_VE_EYLEM_PLANI_NIHAI_DEGERLENDIRME_RAPORU.pdf

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2013b). *Onuncu kalkınma planı (2014-2018).* Erişim adresi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Onuncu_Kalkinma_Plani-2014-2018.pdf

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2015). *2015-2018 Bilgi toplumu stratejisi ve eylem planı.* Erişim adresi: http://www.sp.gov.tr/upload/xSPTemelBelge/files/uqSFE+2015-2018_Bilgi_Toplumu_Stratejisi_ve_Eylem_Plani.pdf

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2018). *On birinci kalkınma planı (2019-2023): e-devlet hizmetlerinin geliştirilmesi çalışma grubu raporu.* Erişim adresi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/e-Devlet-Hizmetlerinin-Gelistirilmesi-Calisma-Grubu-Raporu.pdf

T.C. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı. (2016). *2016-2019 ulusal e-devlet stratejisi ve eylem planı.* Erişim adresi: http://www.sp.gov.tr/upload/xSPTemelBelge/files/Swkoy+2016-2019-Ulusal-e-Devlet-Stratejisi-ve-Eylem-Plani.pdf

Tennison, J. (2021). *7th Meeting of the OECD expert group on open government data. Summary report.* Erişim adresi: https://www.oecd.org/gov/digital-government/7th-oecd-expert-group-meeting-on-open-government-data-summary.pdf

The National Archives. (2015). *The re-use of public sector information regulations.* Erişim adresi: https://www.nationalarchives.gov.uk/information-management/re-using-public-sector-information/regulations/

The Transparency and Accountability Initiative. (2017). *Open government guide*. Erişim adresi: https://www.opengovpartnership.org/wp-content/uploads/2019/06/open-gov-guide_all-themes_June2017_EN.pdf

The Washington Post. (2022). *Data-congress-slaveowners* [Data set]. Erişim adresi: https://github.com/washingtonpost/data-congress-slaveowners

The White House. (2013). *Executive order – making open and machine readable the new default for government information.* Erişim adresi: https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/05/09/executive-order-making-open-and-machine-readable-new-default-government-

Thurston, A. ve Lemieux, V. L. (2015). *Right to information managing records and information for transparent, accountable, and inclusive governance in the digital environment: Lessons from Nordic countries.* World Bank: Washington.

TS 13298. (2015). *Elektronik belge ve arşiv yönetimi sistemi.* Türk Standartları Enstitüsü. Erişim adresi: https://intweb.tse.org.tr/

TÜBİTAK. (2017). *Türkiye'de e-devlet: Genel görünüm. yazılım teknolojileri araştırma enstitüsü, dijital dönüşüm araştırmaları serisi – 1 sürüm 2.0.* Erişim adresi: https://dijitalakademi.bilgem.tubitak.gov.tr/portfolios/e-devlet-arastirmalari-serisi-1/

Türkiye Bilişim Vakfı. (2019). *Açık veri. Hukuk, düzenlemeler ve kamu ilişkileri çalışma grubu raporu*. Blockchain Türkiye Platformu. Erişim adresi: https://bctr.org/dokumanlar/Acik_Veri.pdf

TÜSEV. (2016). *Açık yönetim ortaklığı ve Türkiye süreci: Vaka analizi. Sivil toplum izleme raporu 2015-2016.* Erişim adresi: https://www.tusev.org.tr/usrfiles/images/AcikYonetimOrtakligiveTurkiyeSureciVakaAnalizi.pdf

Ubaldi, B. (2013). Open government data: Towards empirical analysis of open government data initiatives (OECD Working Papers on Public Governance: No. 22). Paris, France: OECD. Erişim adresi: https://www.oecd-ilibrary.org/governance/open-government-data_5k46bj4f03s7-en

Uçak, N. (2010). Bilgi: Çok yüzlü bir kavram. *Türk Kütüphaneciliği, 24*(4), 705-722.

United Nations. (2018). *United Nations e-government survey 2018: Gearing e-government to support transformation towards sustainable and resilient societies.* United Nations, New York. Erişim adresi: https://publicadministration.un.org/egovkb/portals/egovkb/documents/un/2018-survey/e-government%20survey%202018_final%20for%20web.pdf

United Nations. (2022). *United Nations e-government survey 2022: The future of digital government.* New York. Erişim adresi: https://desapublications.un.org/sites/default/files/publications/2022-09/Web%20version%20E-Government%202022.pdf

Ünlü, A. M. ve Çakmak, T. (2023). Kamu sektöründe kurumlar arasında bilgi paylaşımı: Türkiye'deki politika ve yasal düzenlemelere yönelik bir değerlendirme. *Bilgi Yönetimi, 6*(1), 1-20.

World Bank Group. (2015). *Part A: Open data readiness assessment – Part A: Users' guide (Version 3)*. Erişim adresi: https://opendatatoolkit.worldbank.org/content/dam/sites/data/odk/documents/odra_v3_userguide-en.pdf

Yeo, G. (2011). Rising to the level of a record? Some thoughts on records and documents. *Records Management Journal, 21*(1), 8-27.

Yeo, G. (2018). *Records, information and data: Exploring the role of record keeping in an information culture.* Facet Publishing.

Zuiderwijk, A. ve Janssen, M. (2014). Open data policies, their implementation and impact: A framework for comparison. *Government Information Quarterly, 31,* 17-29.

Mobil Sağlık Uygulamalarında Kişisel Verilere Yönelik Gizlilik ve Güvenlik Yaklaşımları

Şahika Eroğlu - Tolga Çakmak

Öz: *Mobil uygulama pazarında büyük bir paya sahip olan mobil sağlık uygulamaları, yoğun bir kişisel veri kullanımı ile öne çıkmaktadır. Mobil sağlık uygulamalarının yaygın kullanımı kişisel verilerin gizliliği ve güvenliği ile ilgili kaygıları da beraberinde getirmektedir. Bu uygulamalarda sıklıkla kullanılan özel nitelikli kişisel veriler olarak ele alabileceğimiz sağlık verilerinin yetkisiz kullanımı, üçüncü kişilerle paylaşımı, hukuka aykırı olarak ele geçirilmesi ve işlenmesi ayrımcılık başta olmak üzere bireylerin farklı kapsamlarda zarara uğramalarına neden olmaktadır. Bu çalışmada, mobil sağlık uygulamalarında kişisel verilerin gizliliği ve güvenliğine yönelik yaklaşımların literatür kapsamında betimlenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda mobil ortamda kişisel verilerin gizlilik ve güvenliğini mobil sağlık uygulamaları özelinde değerlendirerek konuya ilişkin yaklaşımlar sunulmaktadır. Çalışmada değerlendirilen literatür kapsamında, kişisel verilerin gizliliği ve güvenliğine yönelik mobil sağlık uygulamalarında karşılaşılan sorunlar vurgulanmış ve önerilere yer verilmiştir. Bu çerçevede, mobil sağlık uygulamalarının geliştirilmesinde kişisel verilerin gizliliği ve güvenliği, konuyla ilgili riskler ve yasal düzenlemeler boyutunda farkındalıkla hareket edilmesi önerilmiştir. Çalışmada vurgulanan bir diğer öneri ise kullanıcıların mobil sağlık uygulamalarını kullanımlarında veri paylaşım izinlerine dikkat etmeleridir.*

Anahtar Sözcükler: *Kişisel veri, kişisel veri gizliliği, kişisel veri güvenliği, mobil sağlık uygulamaları.*

Giriş

Günümüzde kişisel veri olarak adlandırabileceğimiz çoğu verinin mobil cihazlar aracılığı ile oluşturulduğunu, paylaşıldığını ve depolandığını söylemek mümkündür. Kullanıcıların veri erişim, üretim ve toplama olanaklarını artıran mobil teknolojiler, kimi zaman anlık olarak üretilebilen içerikleri kaydeden bir depolama alanı olarak da kullanılmaktadır. Özellikle 2008 yılında Apple tarafından ilk uygulama mağazasının tanıtımından bu yana çoğu işlem, mekân ve cihazdan bağımsız olarak yapılabilir hâle gelmiştir. Neredeyse hepsi kişiselleştirilebilir özellikte olan ve çoğunlukla bireysel olarak sahip olunan akıllı telefonlar ve uygulamalar, günlük hayattaki ihtiyaçlarımızın önemli bir bölümünü

Kaynakça

Al Ameen, M., Liu, J. ve Kwak, K. (2012). Security and privacy issues in wireless sensor networks for healthcare applications. *Journal of Medical Systems*, *36*(1), 93-101. doi: 10.1007/s10916-010-9449-4

Albrecht, U. V. (2013). Transparency of health-apps for trust and decision making. *Journal of Medical Internet Research*, *15*(12). doi: 10.2196/jmir.2981

Avrupa Hasta Haklarının Geliştirilmesi Bildirgesi (Amsterdam 1994). (t.y.). Erişim adresi: https://istanbulism.saglik.gov.tr/Eklenti/27596/0/amsterdambildirgesi1994pdf.pdf?_tag1=CBEABCEE221081BD5FAE7148AEAD37936885CF3F

Avancha, S., Baxi, A. ve Kotz, D. (2012). Privacy in mobile technology for personal healthcare. *ACM Computing Surveys*, *45*(1), 1-54. doi: 10.1145/2379776.2379779

Boulos, M. N. K., Brewer, A. C., Karimkhani, C., Buller, D. B. ve Dellavalle, R. P. (2014). Mobile medical and health apps: State of the art, concerns, regulatory control and certification. *Online Journal of Public Health Informatics*, *5*(3), 229. doi: 10.5210/ojphi.v5i3.4814

boyd, d. m. ve Ellison, N. B. (2007). Social network sites: Definition, history, and scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication*, *13*(1), 210-230. doi: 10.1111/j.1083-6101.2007.00393.x

Dadhich, P., Dutta, K. ve Govil, M. C. (2011). Trust enhanced authorization for distributed systems. *International Journal of Scientific & Engineering Research*, *2*(3), 1-7.

Dagon, D., Martin, T. ve Starner, T. (2004). Mobile phones as computing devices: The viruses are coming! *IEEE Pervasive Computing*, *3*(4), 11-15. doi: 10.1109/MPRV.2004.21

Enck, W., Gilbert, P., Chun, B.-G., Cox, L. P., Jung, J., McDaniel, P. ve Sheth, A. N. (2010). TaintDroid: An information-flow tracking system for realtime privacy monitoring on smartphones. *Proceedings of the 9th USENIX Conference on Operating Systems Design and Implementation* içinde (s. 393-407). Berkeley: USENIX Association. Erişim adresi: http://dl.acm.org/citation.cfm?id=1924943.1924971

Enck, W., Ongtang, M. ve McDaniel, P. (2009). On lightweight mobile phone application certification. *Proceedings of the 16th ACM Conference on Computer and Communications Security* içinde (s. 235-245). New York: ACM. doi: 10.1145/1653662.1653691

ENISA. (2017). *Privacy and data protection in mobile applications: A study on the app development ecosystem and the technical implementation of GDPR.* Erişim adresi: https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/5d1a8d45-0af0-11e8-966a-01aa75ed71a1

European Commission. (1997). *Explanatory Memorandum Recommendation No.R (97) 5 of the Committee of Ministers to Member States on the protection of medical data*. Erişim adresi: https://rm.coe.int/16806846cb

FDA. (2015). *Mobile medical applications*. Rockville, MD: FDA. Erişim adresi: https://www.fda.gov/medicaldevices/digitalhealth/mobilemedicalapplications/default.htm

Giannetsos, T., Dimitriou, T. ve Prasad, N. R. (2011). People-centric sensing in assistive healthcare: Privacy challenges and directions. *Security and Communication Networks*, *4*(11), 1295-1307. doi: 10.1002/sec.313

Hasta Hakları Kılavuzu. (2013). *Hekimler ve tabip odası yöneticileri için mevzuat*. Erişim adresi: http://www.ttb.org.tr/mevzuat/index.php?option=com_content&view=article&id=984:hasta&catid=26:etik&Itemid=65

Helm, A. M. ve Georgatos, D. (2014). Privacy and MHealth: How mobile health apps fit into a privacy framework not limited to HIPAA. *Syracuse Law Review*, *64*, 131-170.

Hong, S., Liu, C., Cheng, B., Ren, B. ve Chen, J. (2017). MobiGemini: Sensitive-based data and resource protection framework for mobile device. *China Communications*, *14*(7), 1-11. doi: 10.1109/CC.2017.8010979

Introduction to the Personal Data Ecosystem. (2019). Erişim adresi: http://pde.cc/introduction-to-the-personal-data-ecosystem/

Kişisel Verilerin Korunması Kanunu. (2016, 7 Nisan). *T.C. Resmî Gazete* (Sayı: 29677). Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6698.pdf

Kişisel Verilerin Otomatik İşleme Tabi Tutulması Karşısında Bireylerin Korunması Sözleşmesi. (1981, 28 Ocak). *Avrupa Konseyi Antlaşma Serileri* (No: 108). Erişim adresi: https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/media/uploads/2016/03/29/KisiselVerilerinOtomatikIslemeTabiTutulmasiKarsisindaBireylerinKorunmasiSozlesmesi.pdf

Kotz, D., Gunter, C. A., Kumar, S. ve Weiner, J. P. (2016). Privacy and security in mobile health: A research agenda. *Computer*, *49*(6), 22-30. doi: 10.1109/MC.2016.185

KVKK. (t.y.). *Özel nitelikli kişisel verilerin işlenme şartları.* Erişim adresi: https://www.kvkk.gov.tr/Icerik/5238/Ozel-Nitelikli-Kisisel-Verilerin-Islenme-Sartlari

Kutlu, Ö. ve Kahraman, S. (2017). Türkiye'de kişisel verilerin korunması politikasının analizi. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, *5*(4), 45-62.

Levine, D. M., Co, Z., Newmark, L. P., Groisser, A. R., Holmgren, A. J., Haas, J. S. ve Bates, D. W. (2020). Design and testing of a mobile health application rating tool. *Npj Digital Medicine*, *3*(1), 74. Erişim adresi: https://doi.org/10.1038/s41746-020-0268-9

Lin, C. ve Varadharajan, V. (2010). MobileTrust: A trust enhanced security architecture for mobile agent systems. *International Journal of Information Security*, *9*(3), 153-178. doi: 10.1007/s10207-009-0098-x

Luo, T., Hao, H., Du, W., Wang, Y. ve Yin, H. (2011). Attacks on WebView in the Android system. *Proceedings of the 27th Annual Computer Security Applications Conference* içinde (s. 343-352). New York, NY, USA: ACM. doi: 10.1145/2076732.2076781

Lutz, C. ve Strathoff, P. (2014). *Privacy concerns and online behavior – not so paradoxical after all? Viewing the privacy paradox through different theoretical lenses* (SSRN Scholarly Paper No: ID 2425132). Rochester, NY: Social Science Research Network. Erişim adresi: https://papers.ssrn.com/abstract=2425132

Olca, E. ve Can, Ö. (2014). *Ulusal ve uluslararası yönetmeliklerde kişisel sağlık verisi mahremiyetinin korunması*. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/328782662_Ulusal_ve_Uluslararasi_Yonetmeliklerde_Kisisel_Saglik_Verisi_Mahremiyetinin_Korunmasi

Parker, L., Karliychuk, T., Gillies, D., Mintzes, B., Raven, M. ve Grundy, Q. (2017). A health app developer's guide to law and policy: A multi-sector policy analysis. *BMC Medical Informatics and Decision Making*, *17*. doi: 10.1186/s12911-017-0535-0

Patrick, K., Griswold, W. G., Raab, F. ve Intille, S. S. (2008). Health and the mobile phone. *American Journal of Preventive Medicine*, *35*(2), 177-181. doi: 10.1016/j.amepre.2008.05.001

Privacy Rights Clearinghouse. (2016). *Mobile health and fitness apps: What are the privacy risks?* Erişim adresi: https://www.privacyrights.org/consumer-guides/mobile-health-and-fitness-apps-what-are-privacy-risks

Research2Guidance. (2017). *mHealth App Economics 2017: Current status and future trends in mobile health.* Erişim adresi: https://research2guidance.com/product/mhealth-economics-2017-current-status-and-future-trends-in-mobile-health/

Rowan, M. ve Dehlinger, J. (2014). A privacy policy comparison of health and fitness related mobile applications. *Procedia Computer Science*, *37*, 348-355. doi: 10.1016/j.procs.2014.08.051

Rowland S. P., Fitzgerald, J. E., Holme, T., Powell, J. ve McGregor, A. (2020). What is the clinical value of mHealth for patients? *NPJ Digital Medicine*, *3*, 1-6. doi: 10.1038/s41746-019-0206-x.

Sağlık Alanında Bazı Düzenlemeler Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. (2011, 2 Kasım). *T.C. Resmî Gazete* (Sayı: 28103, (Mükerrer)). Erişim adresi: http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/4.5.663.pdf

Sağlık Bilgi Sistemleri Uygulamaları Hakkında 2015/17 Sayılı Genelge. (2015). *T.C. Sağlık Bakanlığı*. Erişim adresi: https://www.saglik.gov.tr/TR,11183/saglik-bilgi-sistemleri-uygulamalari-hakkinda-201517-sayili-genelge.html

Sağlık.Net Online ve e-Nabız Hakkında 2016/6 Sayılı Genelge. (2016). *T.C. Sağlık Bakanlığı.* Erişim adresi: https://dosyasb.saglik.gov.tr/Eklenti/820,genelge20166pdf.pdf?0

Singh, K. ve Landman, A. B. (2017). Mobile health. A. Sheikh ve diğerleri (Yay. haz.). *Key Advances in Clinical Informatics* içinde (s. 183-196). Londra: Elsevier. doi: 10.1016/B978-0-12-809523-2.00013-3

Su, W. C. (2014). A preliminary survey of knowledge discovery on smartphone applications (apps): Principles, techniques and research directions for e-health. *ICME International Conference on Complex Medical Engineering* içinde (s. 369-374). Taipei: IEEE.

Sunyaev, A., Dehling, T., Taylor, P. ve Mandl, K. (2014). Availability and quality of mobile health app privacy policies. *Journal of the American Medical Informatics Association*, 1-4. doi: 10.1136/amiajnl-2013-002605

T.C. Anayasası. (1982, 9 Kasım). *T.C. Resmî Gazete* (Sayı: 17863, (Mükerrer)).

Türk Ceza Kanunu. (2004, 12 Ekim). *T.C. Resmî Gazete* (Sayı: 25611). Erişim adresi: http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf

Türk Medeni Kanunu. (2001, 8 Aralık). *T.C. Resmî Gazete* (Sayı: 24607). Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf

WHO Global Observatory for eHealth. (2011). *mHealth: New horizons for health through mobile technologies: Second global survey on eHealth*. Geneva: World Health Organization. Erişim adresi: https://apps.who.int/iris/handle/10665/44607

Yan, Z., Chen, Y. ve Shen, Y. (2014). PerContRep: A practical reputation system for pervasive content services. *The Journal of Supercomputing*, *70*(3), 1051-1074. doi: 10.1007/s11227-014-1116-y

Yılmaz, S. S. (2016). Tıp alanında kişisel verilerin açıklanması suçu. *Terazi Hukuk Dergisi, 11*(119), 272-283.

Zhang, L. L., Liang, C. M., Li, Z. L., Liu, Y., Zhao, F. ve Chen, E. (2018). Characterizing privacy risks of mobile apps with sensitivity analysis. *IEEE Transactions on Mobile Computing*, *17*(2), 279–292. doi: 10.1109/TMC.2017.2708716

Zhou, Y., Zhang, X., Jiang, X. ve Freeh, V. W. (2011). Taming information-stealing smartphone applications (on Android). J. M. McCune ve diğerleri (Yay. haz.). *Proceedings of the 4th International Conference on Trust and Trustworthy Computing* içinde (s. 93-107). Berlin, Heidelberg: Springer-Verlag.

ÇAĞDAŞ TÜRK FELSEFESİNE GİRİŞ

Editör
Doç. Dr. Emrullah Kılıç

nobel
40. yıl

ÇAĞDAŞ TÜRK FELSEFESİNE GİRİŞ

Editör: Doç. Dr. Emrullah Kılıç

Yayın No: 5708
Eğitim: 1166
ISBN: 978-625-371-924-1
E-ISBN: 978-625-371-925-8
Basım Sayısı: 1. Basım, Kasım 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Kılıç, Emrullah.
Çağdaş Türk Felsefesine Giriş / Emrullah Kılıç
1. Basım, XIV + 314 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-924-1
E-ISBN: 978-625-371-925-8
1. Türk Felsefesi 2. Gelenek 3. Modernlik 4. Kültür

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **vii**

SUNUŞ ..... **ix**

1. Bölüm
"TÜRK FELSEFESİ"NDEN NE ANLAMALIYIZ? **1**
Ayhan Bıçak

2. Bölüm
TÜRK FELSEFESİNİ NASIL ELE ALMALIYIZ? **29**
Celal Türer

3. Bölüm
TÜRK FELSEFESİNDE GELENEK SORUNU **47**
Aliye Çınar

4. Bölüm
TÜRK FELSEFESİNE DAİR FENOMENOLOJİK BİR SORUŞTURMA:
TÜRK FELSEFESİNİN ANLAMI, İMKÂNI VE SINIRLILIKLARI **61**
Zübeyir Ovacık

5. Bölüm
TÜRKİYE'DE VARLIK MESELESİ Cumhuriyet'in İlanı Sonrası Türk Felsefe
Dünyasında Öne Çıkan Varlık Fikirleri Üzerine Bir Derkenar **81**
Süleyman Dönmez

6. Bölüm
TÜRK FELSEFESİNDE BİLGİ VE BİLİM ANLAYIŞI **97**
Metin Becermen

7. Bölüm
ÇAĞDAŞ TÜRK FELSEFESİNDE AHLAK **121**
Emrullah Kılıç

8. Bölüm
TÜRK FELSEFESİNDE İNSAN 149
Mustafa Günay

9. Bölüm
TÜRK FELSEFESİNDE DİN FELSEFESİ 171
Latif Tokat

10. Bölüm
ÇAĞDAŞ TÜRK FELSEFESİNDE SİYASAL TAHAYYÜL 191
Armağan Öztürk

11. Bölüm
TÜRKİYE'DE MAARİF MESELESİ VE FELSEFE EĞİTİMİ..... 217
Kemal Bakır

12. Bölüm
ÇAĞDAŞ TÜRK FELSEFESİNDE SANAT..... 241
Ömür Karslı

13. Bölüm
ÇAĞDAŞ TÜRK FELSEFESİNDE TARİH FELSEFESİ..... 279
Nihat Durmaz

14. Bölüm
TÜRK FELSEFESİNDE KÜLTÜRÜN ALIMLANIŞI 301
Gül Turanlı

1. Bölüm

"TÜRK FELSEFESİ"NDEN NE ANLAMALIYIZ?

Ayhan Bıçak

GİRİŞ

Türkiye'nin önde gelen meselelerinden biri tarihsel kimliğini oluşturan Türkçe, devlet, iktisat, hukuk, ahlak, yurt, ordu, eğitim, inanç, zanaatlar, sanatlar, amaçlar gibi temel değer sistemlerinin her birini karşıtlıkları da içeren farklı açılardan felsefi ve bilimsel esaslara dayalı kuramsal temellendirmelerinin yapılmamasıdır. Benzer şekilde hem temel değer sistemlerinde hem de genel olarak toplumsal sorunlar hakkında antropolojik, sosyolojik, tarihsel, siyasal, hukuki ve iktisadi boyutları içeren geniş çerçeveli kuramsal açıklamalar eksiktir. Toplumdaki yaratıcılığın ve sorun çözme becerilerinin zayıf seyrettiği genel kabuldür. Bir bakıma tarihsel kimliğimiz ile değer sistemlerimizi algılama ve uygulama üzerinden bütünlüklü kurgulayıp kuramlaştırıp tartışmadığımızdan tarihsel ve toplumsal bilincimiz zayıf kalmaktadır.

Çağımızda bilim insanları, felsefeciler, ilahiyatçılar, düşünürler, zanaatkârlar, sanatçılar, mesleklerin ustaları, aydınlar veya bunların tümünü kapsayan büyücüler, kuramsal düşüncelerin üretilmesinden sorumludurlar. Toplumun kültürel yapısını, tarihsel sürecini, düzenini, işleri ya da görevleri nedeniyle bildiklerinden büyücüler, toplum ve sorunları hakkında düşünceler geliştirip kuramlar oluşturmalıdırlar. Çok önemli aşamalar kaydetmelerine rağmen büyücüler, toplumsal ihtiyaçları nitelikli şekilde karşılayacak kuramsal düşünceler üretememişlerdir. Kuramsal düşüncelerin üretilmesinden sorumlu kurum olan üniversitenin en önemli sorunu; üniversitenin ne olduğu, bilim yapmanın ne anlama geldiği, bilim yapmanın nasıl gerçekleştiği, bilim insanının hangi özelliklere sahip olması gerektiği gibi yapısal özellikleriyle ilgili tasavvurlar geliştirememesidir. Dolayısıyla üniversitenin araştırma birimleri de kendisinin yapısal özelliklerini açıklayan tasavvurlar oluşturmaya gerek duymamış gözükmektedir. Üniversitenin kendisiyle ilgili tasavvur oluşturamamasının sorumluluğu, üniversiteye bilim yapma kimliğini kazandıran ve kurumun omurgasını oluşturan bilim insanlarındadır. Yirminci yüzyıl süresince bilim insanlarının büyük çoğunluğu; bilim, bilim

çıkmayı planlamaktadır? Yapay zekânın yarattığı tehditleri aşabilmek ve yapay zekâyı kontrol altında tutabilmek için büyücüler ile toplumlar, hangi tedbirleri almaktadır? Yapay zekâ varken kişilerin yaklaşık yirmi yıllarını okullarda boşa harcamaları gerekli mi? Siber yurttaşlar, yapay zekânın getirdiği tehditlere karşı koymak isterler mi? Laboratuvar şartlarında yetişkin boyutlarında, yaşamını sürdürmesi ve mesleklerinin gerektirdiği bilgilerle donatılmış insanımsılar üretildiğinde insanın en yüksek değer olduğu savunulabilir mi? İnsanımsıların duygu durumlarıyla düşünme yetileri doğallığını sürdürebilir mi? İnsanımsıların ahlakı olabilir mi?

İnsanlığın en büyük derdi olan eşitsizliği kaldırıp denkliği getirebilecek tarihsel şartların gelebileceğini umut edebilir miyiz? Tarih boyunca insanlığın peşinde koştuğu adalet, eşitsizlikler üzerine kurulmuş değer sistemlerinin oluşturduğu toplumsal düzenlerde mümkün müdür? Türkiye, yirmi birinci yüzyılın ikinci yarısına hangi şartlarda girecek ve 2100'e varabilecek mi? Türkiye'nin 2100'ü görebilmesi için toplumun bürokrasiyle siyasetin ve büyücülerin alması gereken tedbirler nelerdir?

Sıralanan soruların tartışılmasıyla ilgili malzemeyi yirminci yüzyıl öncesinde bulmak pek mümkün değil. İnsan olarak felsefi düşünce tarzını öğrenip içselleştirerek, aklımızı yaratıcı, üretici, yıkıcı, kurucu, kurgulayıcı, savaşçı tarzlarda kullanarak ahlaki temelde insanların denkliğini esas alarak, hakkaniyetli ve barışçı ilke ve amaçlarla dönüşen insanlığın ve toplumun geleceğini kurgulayabilmek için FELSEFE YAPMALIYIZ.

KAYNAKLAR

Bıçak, A. (2018). *Felsefenin Yapısı ve Sorunları*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Bıçak, A. (2019). *Türk Düşüncesi 1: Kökenler.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Bıçak, A. (2020). *Evren Tasavvuru*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Bıçak, A. (2022). *Türkiye'de Felsefenin Gerçekliği ve Eleştirisi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Katip Çelebi, (2007/2). *Keşfü'z-Zunun An Esami'l Kütübi Ve'l-Fünun* (Kitapların ve İlimlerin İsimlerinden Şüphelerin Giderilmesi), C.2 (Çev Rüştü Balcı), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Taşköprülüzade Ahmed Efendi, (1966). *Mevzuat'ül Ulum* (İlimler Ansiklopedisi), C.1 (Sad. Mümin Çevik), İstanbul: Üç Dal Neşriyat.

2. Bölüm

TÜRK FELSEFESİNİ NASIL ELE ALMALIYIZ?

Celal Türer

GİRİŞ

Cumhuriyet'in yüz yıllık sürecinde oluşan *Türk felsefesini* anlayabilmek için öncelikle konunun içerdiği kavramlarla yüzleşmemiz gerektiği açıktır. Bu noktada karşımıza çıkan ilk husus, "Türk felsefesi"nin ne olduğu sorusudur. Söz konusu soruya cevap verebilmek için de "Türk" ve "felsefe" kavramları hakkında bir kavrayışa sahip olmak ve söz konusu kavramlar arasındaki ilişkiyi anlamak icap eder. Bu anlamlandırma çabasının daha başlangıcında bir zorlukla karşılaşacağımız aşikârdır. Zira araştırdığımız bu kavramların oldukça soyut, genel ve karmaşık olduğunu ve bu yönüyle de arasında nasıl bir anlam ittifakının kurulacağı sorununu hemen fark edebiliriz. Bu zorluğa rağmen anlam ittifakının ya Türk kavramının içerimi ya da felsefenin yapılışı dolayımıyla ele alınabileceğini görürüz. Söz konusu iki yaklaşımın da oluşturmak istediği perspektif bakımından pek çok tartışma barındırdığını fark etmek gerekir. Söz gelimi Türk kavramının içeriğinin doğrudan bir kabule, felsefenin yapılma tarzının ise düşünsel çabalara dayandığını anlayabiliriz. Dolayısıyla *Türk felsefesi* kavramındaki belirsizliğin içerik ile yapılış arasında düğümlendiğini hemen söyleyebiliriz. Daha açık bir ifadeyle sorun "Türk" kavramının soyut bir içeriğe işaret ederken felsefenin belli bir zaman ve mekândaki mevcut bir problem üzerine yönelmesi ve dolayısıyla içerikle nasıl örtüştüğüne gönderme yapmasıdır. Bu yönüyle *Türk felsefesi* terimi, zaman ve mekân içinde kabul edilen bir örtüşme ya da aidiyet ilişkisini barındırır. Söz konusu örtüşme ve aidiyet karşısında kimi yaklaşımlar çözümü daha sağlam olduğuna inandığı Türk kavramına indirgemekle bulurken kimileri ise belirsizliğin üzerine giderek evrensel bir çözümden ziyade karşılaşılan durumun biricikliğini gösteren tarihsel ve kültürel bir tavır takınır. Her iki tavrın da Türk felsefesi içerisine dâhil olduğunu fark ettiğimizde düşüncenin işlevinin nesnesini tamamen kavramaya ya da özümsemeye değil tabiri caizse ufuk açmaya ya da bir kavrayışa

KAYNAKÇA

Berkes, N. (1965). *200 Yıldır Neden Bocalıyoruz*. İstanbul: Yön Dergisi Yayınları.

Bıçak, A. (2022). *Türkiye'de Felsefenin Gerçekliği ve Eleştirisi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Direk, Z. (2001). "Türkiye'de Felsefenin Kuruluşu". Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek (Sempozyum Bildirileri) (Yay. Haz. Tanıl Bora). İstanbul: Metis Yayınları.

Direk, Z. (2002). "Felsefede Modernleşmeci Düşünce", (Ed. Uygur Kocabaşoğlu), *Modernleşme ve Batıcılık*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Direk, Z. (2002). "Türkiye'de Varoluşçuluk". (Ed. Uygur Kocabaşoğlu), *Modernleşme ve Batıcılık*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Doğan, M. (2004). "Nurettin Topçu" (Ed. Yasin Aktay), *İslamcılık*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kılıç, E. (2024). "Epistemik Kesinlikten Öznelerarası İşleyişe". *Türkiye'de Felsefe, Cumhuriyetini Yüzüncü Yılında Sosyal Bilimler: Süreklilik ve Dönüşüm Sempozyumu*. Ankara: ASBÜ Yayınları.

Özlem, D. (2002). "Türkiye'de Pozitivim ve Siyaset". (Ed. Uygur Kocabaşoğlu), *Modernleşme ve Batıcılık*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Rorty, R. (1995). "Philosophy & Future", *Rorty&Pragmatism* (Edited by Herman J. Saatkamp, Jr.) The Philosopher Responds to His Critics içinde, Nashville & London: Vanderbilt University Press.

Soykan, Ö.N. (1993). *Türkiye'den Felsefe Manzaraları 1*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Soykan, Ö. N. (1998). *Türkiye'den Felsefe Manzaraları 2*. İstanbul: Küyerel Yayınları.

Türer, C. (2012). "Türk Modernleşme Tecrübesi Bağlamında Türkiye'de Felsefe" *Türkiye'de Felsefenin Geleneği ve Geleceği*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayımları (115-126).

Türkdoğan, O. (1985). *Sosyal Şiddet ve Türkiye Gerçeği*. Ankara: Mayaş Yayınları.

Uygur, N. (1974). *100 Soruda Türk Felsefesinin Boyutları*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Uygur, N. (2022). *Türk Felsefesinin Boyutları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

3. Bölüm

TÜRK FELSEFESİNDE GELENEK SORUNU

Aliye Çınar

1. İmajinatif Felsefecilik

Felsefenin Greklerden başlayan sistematik doğuşu ve gelişimi tamamen kümülatif karakterde olmuştur. Felsefe veya düşünce inşasında mesafe katetmek isteyen bütün kültürler; şu veya bu şekilde bu kümülatif, katlanarak büyüme karakterini sürdürmek durumundadır. Örneğin Alman düşüncesine baktığımız zaman bunu açık bir şekilde müşahede ederiz. Nietzsche düşüncesine kadar onu hazırlayan zemin ve sonrasındaki düşünsel veya eleştirel tavırda filozofların düşünceleri birbirini eleştiren, ilerleten ve öncesine miras bırakan bir karakterde olmuştur. Sosyolojik teoriler de böyle birbirini tamamlayan bir özellikte ilerlemiştir. Durkheim, Marx ve Weber Sanayi Devrimi sonrası toplumsal değişim ve dönüşümü farklı cephelerden görebildikleri kadar resmetmişlerdir. İşte bizim konumuz veya bağlığımızın nirengi noktası tam da bu anlatıdır. Felsefe, bizde imajinatif başlamıştı, öyle de devam ediyor. İmajinatif felsefe ile kastımız tam olarak şudur: Şablon veya form bize ait değil veya içerik bile özenilen bir eşkali takip etmektedir. Var olan bir imaj takip edilmektedir, otantik ve özgünlük yoktur.

Mesela Spinoza ülkemizde neredeyse popülizme kayacak kadar ilgi çekmiş ve çalışılmıştır. Ancak bu ilgi ve merak, Spinoza düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Bir yandan sekülerizme kapı aralayan bir Spinoza, öte yandan dini ve Tanrı'yı asla iptal edememiş bir Spinoza, dahası geleneksel dinî anlatıya başkaldırdığı için Yahudi topluluklardan aforoz edilen bir Spinoza var karşımızda. Bu üç dönemeç de bağlamdan bağımsız olmak üzere ülkemizin din eleştirisine yakın bir yerde durmakta ve dolayısıyla revaçta bir filozof hüviyetini korumaktadır. Ancak Bergson da ülkemizde sezgiciliği nedeniyle bir dönem ilgi odağında tutulmuştur. Onun sezgiciliği Spinoza düşüncesiyle yakınlık arz etmesine rağmen bu bağlantı hiç kurulamamıştır. Spinoza'nın tahayyül gücü ve sezgi bağlantısı, farklı bir anlatıda da olsa

taran hatırı sayılır felsefecilerimiz vardır. Ancak onlar, algıladıkları bu varlık tasavvurunu aktüelize ederek yeniden kodlayabilme yoluna gidememektedir. Savunmacı veya reddeci tutumları, otantik kavram üretebilmelerinin önüne geçmektedir.

KAYNAKÇA

Akgün, M. (2005). *Materyalizmin Türkiye'ye Girişi ve İlk Etkileri*. Ankara: KTB Yayınları.

Bayraktar, L. (1998). "Bergsonculuğun Türkiye'ye Girişi ve İlk Temsilcileri". *Felsefe Dünyası Dergisi*. 28/s. 62-72.

Bergson, H. (1986). *Düşünce ve Devingen* (Çev. Miraç Katırcıoğlu). İstanbul: M.E.B. Yayınları, 2.baskı.

Çınar, A. (2024). Din Felsefesi Üzerinden Felsefeye Giriş, Çanakkale: Paradigma Yayınları.

Duralı, Ş. T. (1996). *Çağdaş İngiliz-Yahudi Medeniyeti; Yeniçağ Avrupa Medeniyetinden Çağdaş İngiliz-Yahudi Medeniyetine*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Duralı, Ş.T. (2006). *Sorun Nedir?*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

İhsanoğlu, E. (2019). *The House of Sciences The First Modern University in the Muslim World*, Oxford: Oxford University Press.

Kafadar, O. (1994). "Felsefe Öğretiminin Türk Eğitim Sistemine Girişi ve Tarihi Gelişimi". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi.* C. 27-1/ s. 279-288.

Mannheim, K. (2017). *Kültür Sosyolojisi* (Çev. M. Yalçınkaya). İstanbul: Pinhan Yayınları.

Mollaer, F. (2017). "Nurettin Topçu'nun Entelektüel Dünyası". (Ed. Mustafa Kara). *Yıldırım'ın Huzurunda: Nurettin Topçu*. Bursa: Yıldırım Belediyesi Kültür Yayınları (73-129).

Yazır, E. H. (1978). "Sesleniş (Hutbe)", *Metâlib ve Mezâhib*. (Çev. Elmalılı Hamdi Yazır). mlf. Paul Janet & Gabriel Séailles. İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım.

4. Bölüm

TÜRK FELSEFESİNE DAİR FENOMENOLOJİK BİR SORUŞTURMA: TÜRK FELSEFESİNİN ANLAMI, İMKÂNI VE SINIRLILIKLARI

Zübeyir Ovacık

Felsefi yönelim, insani varoluşun bir anlamda kendisini doğal bir şekilde içerisinde bulduğu meraklı ve kaygılı bir bilinç durumu olarak gerçekleşir. Evrenin yapısı, evren içerisindeki varlıkların neliği, insanın evren içerisindeki konumu, yaşamın değeri ve ölümün kaçınılmazlığı karşısında insani varoluşun nihai anlamı gibi felsefi düşüncenin kapsamı içerisinde soruşturmaya konu olabilecek olan meseleler, bir yönüyle insani bilincin kaçınılmaz bir şekilde karşı karşıya kaldığı felsefi sorunlar olarak belirir. Bireysel bir kaygı ve merak ile başlamış olsa da felsefi yönelimin başkasına seslenen veya başkasıyla birlikte sürdürülen bir faaliyet olarak gerçekleşmesi, felsefi düşünce olarak ortaya konulan tarihsel birikimi de açığa çıkartmaktadır. Öznel bir kaygı ve duyarlılıktan yola çıkarak varlığa ve varoluşa yönelen filozof elbette belirli bir tarihselliğin, toplumsallığın içerisinden, belirli bir yaşam dünyasının çevriminden dünyaya bakmak ve seslenmek durumundadır. Sokrates'in felsefi bir konuşmayı sürdürmek için agoraya çıkması, kendisine Atina sokaklarında muhatap araması veya insanın bu dünyadaki varoluşunu absürt bir durum olarak açıklayan Albert Camus'nün saçmaya karşı birlikte mücadele etme teklifi, felsefi düşüncenin öznesinin her hâlükârda muhataplara ve yoldaşlara ihtiyaç duyduğunun bariz göstergeleri olarak okunabilir. Nitekim Ziya Gökalp, bu doğrultuda felsefi düşüncenin diyalektik yönteme yaslanan, karşılıklı akıl yürütmeyle gerçekleşen yapısına işaret edecek şekilde felsefi düşünme faaliyetine ilişkin işteş yapıdaki "muakale" terimini kullanmaktadır (1976: 179, 180). Ötekiyle birlikte yapılan diyalojik bir faaliyet olarak Platon tarafından da bir "dialectica yürüyüşü" olarak tanımlanan (2010: 532b) felsefi etkinliğin nihayetinde diyalektik ve diyalojik bir tutumun sürdürüldüğü bir özneler arasılık çerçevesinde gerçekleşeceği açık olsa gerektir.

la ilişkilendirilmesiyle alakalıdır. Bu anlamda adını Türk felsefesi koymasak da bunun yerine Türk nazariyatı, Türk hikmeti, Türk aklı şeklindeki tabirleri kullansak da bu böyle olsa gerektir. Bu doğrultuda "Önce yaşamalı, sonra felsefe yapmalı (Primum vivere deinde philosophari)" Latince özdeyişini buraya bırakabiliriz.

KAYNAKÇA

Arslan A. (1999). *İslâm Felsefesi Üzerine*, Ankara: Vadi Yayınları.

Baker, Ulus. (2017). *Aşındırma Denemeleri*, İstanbul: Birikim Yayınları.

Bıçak, A. (2022). *Türkiye'de Felsefenin Gerçekliği ve Eleştirisi,* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Direk, Z. (1998). "Türkiye'de Felsefenin Kuruluşu", *Defter Dergisi, Sayı: 33 (Bahar)*: 85-95.

Durmaz, N. (2013). "Türk Düşünce Tarihinde Mehmet Emin Erişirgil", *JASSS*, 6/7: 367-378.

Durmaz, N. (2023). *Mehmet Emin Erişirgil'in Hayatı ve Felsefesi*. İstanbul: Kitabe Yayınları.

Erişirgil, M. E. (1957). *Neden Filozof Yok?* Ankara: Güzel İstanbul Matbaası.

Gökalp, Z. (1976). *Türkçülüğün Esasları* (Hazırlayan: Mehmet Kaplan), Kültür Bakanlığı Ziya Gökalp Yayınları: 7, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Gürsoy, K. (2014). *Bir Felsefe Geleneğimiz Var mı?*, Ankara: Aktif Düşünce Yayınları.

Husserl, E. (2003). *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders* (Giriş ve Çeviri: Harun Tepe), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Keklik, N. (1986). *Türkler ve Felsefe (Türk-İslam Felsefesi),* İstanbul: Fatih Yayınevi Matbaası.

Kılıç, E. (2024). "Epistemik Kesinlikten Öznelerarası İşleyişe: Cumhuriyet Türkiyesi'nde Süreklilik Ve Dönüşüm Arasında Bir Sosyal Bilim Olarak Felsefe", *Cumhuriyetin Yüzüncü Yılında Sosyal Bilimler: Süreklilik ve Dönüşüm Sempozyumu Bildiri Kitabı*, ASBÜ Yayınları.

Kılıç, E. (2024). "Hilmi Ziya Ülken'in Felsefi Ufku" (Ed. Cevriye Demir Güneş -Emrullah Kılıç-Nurgül Akdoğan), *Vefatının 50. Yıl Dönümünde Hilmi Ziya Ülken*. Ankara: Net Kitaplık. (141-162).

Ovacık, Z. (2021). "'Türk Tefekkürü' İle 'Türk Felsefesi' Terkipleri Aralığından Türk Düşüncesine Bütüncül Bir Yöntemle Bakabilmek: Hilmi Ziya Ülken ve Türk Düşüncesi", *Özne 34. Kitap-Bahar 2021: Hilmi Ziya Ülken*

Platon (2010). *Devlet* (Çevirenler: Sabahattin Eyüboğlu- Mehmet Ali Cimcoz), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları

Uygur, N. (1974). *100 Soruda Türk Felsefesinin Boyutları,* İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Ülken, H. Z. (1936). *Yirminci Asır Filozofları*, İstanbul: Kanaat Kitapevi.

Ülken, H. Z. (1994). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi,* İstanbul: Ülken Yayınları.

Dan, Z. (2020). *Fenomenoloji İlk Temeller* (Çev. Seçim Bayazit), İstanbul: Ayrıntı Yayınları

5. Bölüm

TÜRKİYE'DE VARLIK MESELESİ
Cumhuriyet'in İlanı Sonrası Türk Felsefe Dünyasında Öne Çıkan Varlık Fikirleri Üzerine Bir Derkenar

Süleyman Dönmez

1. Söz Başı

Atatürk'ün öncülüğünde 29 Ekim 1923'te ilan edilen Cumhuriyet ile Yeni Türkiye[4] yeni bir rejime kavuştu. 2024 senesi itibarıyla 100 (yüz) yaşını aşan Yeni Türkiye'nin dünya coğrafyası ve güneş sistemi bakımdan Doğu'dan Batı'ya doğru olan yürüyüş çabası[5] altında yatan itici saik, Türklerin cihanda var oldukları zaman dilimine kadar geri götürülebilir. Zira Türkler, güneşin batmadığı bir yurdun hayaliyle güneşin ardı sıra yeryüzüne yayılmış görünmektedir. Bunun en açık kanıtı, dünyanın neresine gidilirse gidilsin Türk izlerine rastlanmasıdır.

Türk'ün var olma bakımından evvele bağlanan[6], güneşin battığı yöne -batıya- doğru güneşin ardında güneşe doğru yürüyüşü zamanla "kızıl elma" olarak idealleşmiştir. Kızıl elmanın -güneşin- peşi sıra dünyayı dolaşan Türkler, gezmiş görmüş bir millet olmaları hasebiyle de sürekli gelişen ve yükselen medeniyetlerini ayak bastıkları yerlerde temas kurdukları topluluklara armağan etmiştir. Türk, kızıl elma yolculuğu süresince sahip olduğu

---

4 "Yeni Türkiye", Cumhuriyet'in ilanından da önceye giden bir tabirdir. Ziya Gökalp, çokça Yeni Türkiye'den söz etti. "Yeni Türkiye" adını verdiği çalışmalar yaptı. Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti'nde 21. Yüzyılın başlarından itibaren bir ara sıkça dile getirilen "Yeni Türkiye" söyleminin asıl olan "Yeni Türkiye" ideali ile uzaktan yakından alakası yoktur. Hatta ona karşı üretilen siyasî bir söylemdir. Bu yüzden biz son devrin "Yeni Türkiye" söylemine bazı çalışmalarımızda "ikinci yeni Türkiye" (sanki-Yeni Türkiye) diyerek sahteyi asıldan ayırdık.

5 Bu çaba özellikle 19. yüzyıl itibarıyla Batı felsefe-bilimi yanında kurumlarına, kültürüne eklemlenme şeklinde de tezahür etmiştir.

6 "Evvele bağlanan" derken ilk tarihin teşkiline kaynaklık eden evvele atıf yapmaktayız. Bu konu burada ele alınmayacak. Daha geniş bilgi için bk. Yalçın Koç, *Tarih ve Nazariyat*, Cedit Neşriyat, Ankara 2015.

6. Bölüm

TÜRK FELSEFESİNDE BİLGİ VE BİLİM ANLAYIŞI

Metin Becermen

GİRİŞ

Felsefe ve bilim, farklı türden düşünmelerdir. Düşünmek sadece akıl yürüterek olmaz elbette. İmgesel ve simgesel veya betimleyici bir düşüme de mümkündür. Bu düşünmeler, bir yönüyle akıl yürütmeler ile ilişkili olabilir. Felsefe, akıl yürüterek iş gördüğünden ilke koyarak bir düşünme gerçekleştirir. Thales'ten bu yana felsefi düşünmeyi yöneten şey, ilke arayışıdır; ilke koyarak ve bu ilkelerin bir bilgi olup olmadığını araştırarak düşünmektir. Platon'dan beri şekillenen düşünme geleneği ve bu geleneğe itirazla kendini ortaya koyan her düşünme, bu bakışı devam ettirmiştir. Bu yönüyle ilke olarak konulan şey aynı zamanda bir *logos*'tur, bir kavrayıcı düşünmedir. Kavrayıcı düşünmeyle iş görürken farklı kavramlara gidilir, farklı kavramsallaştırmalar yapmaya ihtiyaç duyulur. Bu çerçevede, felsefenin, yani filozofların, kavramlar ürettiğini ve bu kavramlarla farklı düşünce bağlamları oluşturduğunu görmek mümkündür. Filozof; realiteyi, olan-biteni anlamaya ve kavramaya çalışırken kavramlar "yaratır". Elbette bu kavramları için(d)e doğduğu, hayat bulduğu dil aracılığıyla yapar. Dil-dünya bağında kendine zemin bulan kavramlar, felsefi düşüncenin ayırt edici özelliğini ortaya koyar. Bir kavram "yaratmak" basit bir iş değildir. Bunun için düşünmenin bir olgunlaşma sürecini tamamlaması ve kavramın ortaya çıkmasının, "yaratılmasının" zemininin oluşması gerekmektedir. Bunu felsefe, yani *philosophia*, kavramının ortaya çıkmasını ele alarak görebiliriz.

Thales'ten Platon'a kadar felsefi düşüncenin olgunlaşması ve felsefe kavramının icat edilmesi için uzun bir yol katedildi. Bu süreçte; çeşitli kavramlar, düşünme edimleri, imge üretimleri gerçekleşti. Bütün bu birikimler ışığında Platon, *philosophia* kavramını icat etti. Elbette Platon'dan önce bir terim, bir sıfat olarak *philosoph*, *philosophos* ve *sophos*/*sophon* kullanılmaktaydı. Ancak kavramı icat eden ve bu kavramla farklı bir kavramsallaştırma

dilde dünyasını, dünyayı var eder. Varlıkla, var olan(lar)la, dünyayla, diğer insanlarla bağını dille, dilde kurar; bu bağ elbette bir anlam bağıdır. Bu bağ olmadan hiçbir şeyin "anlamı" olmaz. Bu anlam bağının temelinde duran şey de bilgidir. Bu bağda, bu bağ ile hayat bulan, aynı zamanda bu bağa "hayat veren" dil ve o dili konuşan insandır. Bilgi de bu bağda insanın konuşmasıyla dile gelendir.

KAYNAKLAR

Aristoteles (1985). *Metafizik* (Çev. Ahmet Arslan). İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Çotuksöken, B. (2018). *Antropontoloji ya da İnsan-Varlıkbilgisi*. İstanbul: Notos Kitap.

Denkel, A. (1996). *Anlam ve Nedensellik*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Denkel, A. (1997). *Düşünceler ve Gerçekler Felsefe Yazıları I*. İstanbul: Göçebe Yayınları.

Denkel, A. (1998). *Bilginin Temelleri*. İstanbul: Metis Yayınları.

Grünberg, T. (2005). *Felsefe ve Felsefi Mantık Yazıları*. İstanbul: YKY.

Hızır, N. (1987). *Geride Kalanlar*. İstanbul: Adam Yayınları. https://tr.wikipedia.org/wiki/Türk_bilim_insanları_listesi

Kaynardağ, A. (1994). *Bizde Felsefenin Kurumsallaşması ve Türkiye Felsefe Kurumu'nun Tarihi. Ankara*: TFK Yayınları.

Kaynardağ, A. (2002). *Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Felsefe*. Ankara: T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Kuçuradi, İ. (2009). *Çağın Olayları Arasında*. Ankara: TFK Yayınları.

Mengüşoğlu, T. (1992). *Felsefeye Giriş*. İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.

Öner, N. (2009). *Görüşler*. Ankara: Beyaz Kule Yayın.

Platon (2008), *Devlet* (Çev. Sabahattin Eyüboğlu-M. Ali Cimcoz). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Salgar, E. (2013) "Aydın Sayılı'nın Bilim Anlayışı". *Dört Öge*. Yıl 1-Sayı 3-Nisan, s. 25-40.

Topçu, N. (2015). *Felsefe*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Uygur, N. (1984). *Felsefenin Çağrısı*. İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.

Uygur, N. (1997). *Dilin Gücü*. İstanbul: YKY.

Ülken, H. Z. (2001). Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi. İstanbul: Ülken Yayınları.

Vural, M. (2018). *Tanzimat'tan Günümüze Türkiye'de Felsefe*. Ankara: Elis Yayınları.

Yıldırım, C. (1983). "Bilimsel Düşünme: Niteliği ve Yöntemi". (Yazı Kurulu: Bedia Akarsu-Tahsin Yücel). *Macit Gökberk Armağanı*. Ankara: TDK Yayınları, s. 133-140.

7. Bölüm

ÇAĞDAŞ TÜRK FELSEFESİNDE AHLAK

Emrullah Kılıç

GİRİŞ

Ahlak; kişisel açıdan insanın kendi bütünlüğünü sağlaması, toplumdaki yerini belirlemesi, toplumsal açıdan da toplumların tarih sahnesinde kendisine ait özgün bir kimlik inşa edebilmesi bakımından son derece önem arz etmektedir. Bu bağlamda felsefe tarihine baktığımızda ahlaki meselelerle ilgili teoriler "Nasıl yaşamalıyım?" sorusu etrafında çerçevelenen bireysel ve toplumsal sahayı düzenleyici temellendirmelere uyumlu cevaplardan oluşmaktadır (Çilingir, 2019: 30-31).

Ahlak, doğası gereği pek çok zorluğu içinde barındırır. En önemlilerinden ilki, tarihsel süreç içerisinde, tıpkı doğa bilimlerinde olduğu gibi, bu alana ait idrakinin değişmesidir. Doğa ve bilimlerin tarihiyle ahlak ve ahlakların tarihini birbirine karıştırmadan varlıktan ziyade değerleri insana, topluma ve zamana göre değişen idrakleriyle kavramak oldukça titiz bir çalışmayı gerektirmektedir. İkinci zorluk, ahlaki alanın, yine doğası gereği, bizi hayat boyu nesnellik oluşturmaya zorlayan dinamik bir süreci ihtiva etmesidir. Tarihsel süreçlere baktığımızda ister felsefi ister dinî olsun farklı kültürlerce ortaya konulan pek çok ahlaki sistemin ortaya çıktığını görebiliriz. Dünya görüşüyle paralel olarak ortaya çıkan sistemlerin işaret ettiği en önemli husus, insanlığın kaçınılmaz olarak ahlaki sorunlarla yüzleşmesi gerçeğidir. Şüphesiz ahlak hadisesi sadece sistem ya da teorilerin gücüyle de değerlendirilemez. İnsanlık tarihinde de görüldüğü gibi yaşanan ahlaki krizler, düşünülen ahlak ile yaşanılan ahlak arasındaki makasın açılmasıyla meydana gelmiştir. Oysa ahlaki alan, yalıtık bir alan olmaktan ziyade dinden kültüre, siyasetten iktisada, bilimden sanata pek çok alanla ilişkilidir. Bu nedenle ahlaki alanın diğer alanlarla ilişkisini göz önünde bulundurarak ele almak gerektiğini fark etmemiz gerekmektedir (Kılıç, 2022a: 2-3).

Bilindiği üzere İlk Çağ ve Orta Çağ düşüncesinde ahlaki temellendirmeler, varlık görüşüne bağlıdır. Bu bağlamda varlık, bilgi ve değer arasında

lar doğrultusunda Cumhuriyet'ten günümüze ahlaki hayata dair süreçleri geçirdiği dönüşümlerle birlikte değerlendirip tefekkürümüzün asli unsuru hâline getirmemiz gerekmektedir. Varoluş karşısında önceden belirlenmiş çözümleri içeren hazır reçeteler yerine varoluşa ait yüzleşmeler olarak bakmayı öğrenebilmeliyiz. Bu doğrultuda kendi kültürümüzün mayalamasıyla insan hakları, toplumsal adalet, çevre duyarlılığı ve başkasıyla bir arada yaşama vb. hususlarla yaşamı etik bir senfoni olarak kavrayan yeni bir değer bilinci/bilgeliği oluşturmaya çabalamalıyız.

KAYNAKÇA

Akarsu, B. (1982*). Ahlak Öğretileri*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Akgün, M. (2005). *Materyalizmin Türkiye'ye Girişi*. Ankara: Elis Yayınları.

Ayni, M. A. (2013). *Ahlak Dersleri* (Çev. İsmail Dervişoğlu- Emir Hüseyin Yiğit), İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları.

Bauman, Z. (2011). *Postmodern Etik* (Çev. Alev Türker), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bıçak, A. (2022). *Türkiye'de Felsefenin Gerçekliği ve Eleştirisi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Bulut, R. (2022). "İslamcı Aydın Ömer Ferit Kam'ın Batılılaşma Anlayışı". *Kocatepe İslami İlimler Dergisi* 5/2. ss. 443-457. https://doi.org/10.52637/kiid.1150676.

Çetinkaya, B. A. (2002). Modern Türkiye'nin Felsefi Kökleri, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VI-II. SS. 65-91.

Çınar, A. (2012). *Modernitenin Arka Planı*. Bursa: Sentez Yayınları.

Çilingir, L. (2019). "Etik Temellendirme" (Ed. Celal Türer *Etik ve Etik Sorunlar*), Ankara: Nobel Yayınları.

Dönmez, S. (2015). *Emanet Ahlakı*. Adana: Karahan Kitabevi.

Durmaz, N. (2018). *F.C.S. Schiller'in Pragmatik Hümanizmi*. Ankara: Gece Akademi.

Durmaz, N. (2020). *Yeni Hümanizm*. Ankara: Elis Yayınları.

Ertuğrul, İ. F. (1994). *Hakikat Nurları*. İstanbul: Sebil Yayınları.

Güçlü, A. (2003). "Etik" (Haz. Abdülbaki Güçlü ve diğerleri), *Felsefe Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Kant, I. (2009), *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi* (Çev. İoanna Kuçuradi), Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kara, İ. (2003). *Din ile Modernleşme Arasında*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kılıç, E. (2022a). *Metafiziksel İyi'den Değer'e: Ahlakın Yolculuğu*. İstanbul: İlem Yayınları.

Kılıç, E. (2022b). "Değerin Doğasına Dair Üç Mesele: Güç, İrade ve Eylem = Three Matters of the Nature of Value: Power, Will and Action", *Eskiyeni* 46 (Mart/March 2022), 89-114. https://doi.org/10.37697/eskiyeni.1033394.

Kılıç, E. (2023). "100 Yıllık Serencamda Ahlak" (Ed. Celal Türer-Emrullah Kılıç), *Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye'de Felsefe*, C.I, Ankara: Nobel Yayınları.

Kılıç E. (2024). "Cumhuriyet Felsefesinde Ahlakta Üç Ayrım: Aşk Ahlakı, İsyan Ahlakı, Antropolojik Ahlak", *Türkiye'de Felsefe Çalışmalarının 100 Yılı- AHBVÜ Cumhuriyetin 100. Yılına Armağan Dizisi VIII*, Ankara: Nobel Yayınları, SS. (63-86)

Koç, Y. (2008). *Theologia'nın Esasları*. Ankara: Cedit Yayınları.

Koç, Y. (2014). *Anadolu Mayası Türk Kimliği Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Cedit Yayınları.

Koç, Y. (2020). *Ahlak ve Nazariyat*. Ankara: Cedit Yayınları.

Kuçuradi, İ. (1971). *İnsan ve Değerleri*. İstanbul: Yankı Yayınları.

Kuçuradi, İ. (2006). *Etik*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

MacIntyre, A. (2001). *Homerik Çağdan Yirminci Yüzyıla Ethik'in Kısa Tarihi* (Çev. Hakkı Ünler, Solmaz Zelyüt Hünler), İstanbul: Paradigma Yayınları.

Mengüşoğlu, T. (1965). *Değişmez Değerler Değişen Davranışlar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Mengüşoğlu, T. (2014). *Kant ve Scheler'de İnsan Problemi*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Özlem, D. (2004). *Etik: Ahlak Felsefesi*. İstanbul: Notos Kitap

Poyraz, H. (2018). "Türk Felsefesi: İmkân ve Ufku" Türk Felsefesi, (Ed. Levent Bayraktar), Eskişehir: Kırmızılar Yayıncılık. (55-94).

Taylor, C. (2008). C. *Benliğin Kaynakları: Modern Kimliğin İnşası*, Çev. Selma Aygül Baş-Bilal Baş, İstanbul: Küre Yayınları.

Topçu, N. (1998). *Kültür ve Medeniyet*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Topçu, N. (2002). *İsyan Ahlakı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Topçu, N. (2010). *Yarınki Türkiye*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Türer, C. (2017). *Ahlaktan Felsefeye Felsefeden Ahlaka*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Utku, A. (2018). "Hilmi Ziya Ülken'in Hakimiyeti Yayınlanırken" (Haz. A. Utku), *Hakimiyet* içinde (9-27). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Ülken, H. Z. (1968). *Varlık ve Oluş*. Ankara: A. Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Ülken, H. Z. (1972). *Genel Felsefe Dersleri.* Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Ülken, H. Z. (2008). *Felsefeye Giriş I-II*. Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.

Ülken, H. Z. (2016a). *Bilgi ve Değer*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Ülken, H. Z. (2016b). *Ahlak*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Ülken, H. Z. (2019). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Ülken, H. Z. (2010). *Aşk Ahlakı*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.

8. Bölüm

TÜRK FELSEFESİNDE İNSAN

Mustafa Günay

1. Türkiye'de İnsan Felsefesi Çalışmaları

Her filozofun bir insan görüşünün olduğu söylenebilir. Kimi filozoflar "İnsan nedir?" sorusunu açıkça ve öncelikle ele alırken kimileri de farklı konular hakkındaki düşüncelerinde insan anlayışlarını örtük biçimde ifade etmiştir. Bir filozofun insan anlayışının felsefe sorunlarını ele alma tarzında belirleyici olduğu saptanabilir.

Felsefe dünyamızda da üzerinde en çok çalışılan ve düşünce üretilen konuların başında insan gelmektedir. Bu konudaki düşünsel çabaların kökeni mitolojiye, dinsel inançlara ve edebiyata kadar uzanır. Bu bölümde özellikle Cumhuriyet Dönemi'nde felsefe çalışmalarında belli bir insan anlayışı ortaya koymuş, insana ilişkin sorulara cevap aramış bazı düşünürlerimiz çeşitli yönleriyle ele alınacaktır. Düşüncelerini ele alacağımız düşünürleri şöyle sıralayabiliriz: Hilmi Ziya Ülken, Takiyettin Mengüşoğlu, İoanna Kuçuradi, Uluğ Nutku, Nermi Uygur, Betül Çotuksöken ve Vehbi Hacıkadiroğlu. Elbette insan üzerine düşünen ve çalışmalar ortaya koyan düşünürlerimiz bu kadarla sınırlı değildir. Ancak burada adı geçen düşünürlerin ele alınmasının gerekçesi, Cumhuriyet Döneminde "insan felsefesi" ya da "felsefi antropoloji" adı verilen disiplinin oluşmasında ve gelişiminde ortaya koydukları katkılar ve aynı zamanda yol açtıkları etkilerdir.

1.1. Hilmi Ziya Ülken'in İnsan Anlayışı

Hilmi Ziya Ülken özellikle "felsefi antropoloji"/"insan felsefesi" başlığıyla ya da bu alanla ilgili olarak bir eser ortaya koymasa da onun çeşitli konulardaki eserlerinde belli bir insan anlayışının bulunduğunu görebiliriz. Ülken'in insan anlayışında, düşünce tarihinde yer alan çeşitli insan anlayışlarına yönelik değerlendirme ve eleştirilerinin önemli bir yerinin bulunduğu saptanabilir. Ülken'e göre "Bütün felsefe problemleri gibi sosyal prob-

KAYNAKÇA

Çotuksöken, B. (1995). *Felsefeyi Anlamak Felsefe İle Anlamak*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Çotuksöken, B. (1998). *Kavramlara Felsefe İle Bakmak*, İstanbul: İnsancıl Yayınları.

Hacıkadiroğlu, V. (1997). *İnsan Felsefesi*, İstanbul: Cem Yayınevi.

Hacıkadiroğlu, V. (2002). *Özgürlük Ahlakı*, İstanbul: Cem Yayınevi.

Kuçuradi, İ. (1997). "20. Yüzyıl Felsefi Antropolojisinde Takiyettin Mengüşoğlu'nun Yeri", *Yüzyılımızda İnsan Felsefesi* içinde, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kuçuradi, İ. (1998). *İnsan ve Değerleri*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Mengüşoğlu, T. (2015). *İnsan Felsefesi*, Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Nutku, U. (1998). *İnsan Felsefesi Çalışmaları*, İstanbul: Bulut Yayınları.

Nutku, U. (2011). *Gezgin Felsefe*, Adana: Kendi Yayını.

Nutku, U. (2015). *Yeniçağ Felsefesinde Apriori Problemi*, Ankara: Doğu Batı Yayınları

Uygur, N. (2001). *İçimin Sesi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Uygur, N. (2002). *Bunalımdan Yaşama Kültürü*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ülken, H. Z. (1958). *Felsefeye Giriş-İkinci Kısım*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Ülken, H. Z. (1968). *Varlık ve Oluş,* Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Ülken, H. Z. (2018). *Hakimiyet* (Yay. Haz. Ali Utku), Ankara: Doğu Batı Yayınları.

9. Bölüm

TÜRK FELSEFESİNDE DİN FELSEFESİ

Latif Tokat

1. Entelektüeller ve Din

Türkiye'de düşünce hayatını şekillendiren ve etkin bir parçası olan din hakkında felsefe yapması beklenen ilahiyatçıların, felsefecilerin ve genel olarak entelektüellerin, son yüzyılda dine bakış açıları büyük oranda felsefi olmaktan çok sosyolojik ya da siyasal olmuştur. Dinin lehinde ve aleyhinde olan yaklaşımlar, felsefi olmayı yeterince başaramamıştır. Bu durumun sebebinin 20. yüzyılda bütün dünyanın içinde bulunduğu konjonktürün gerektirdiği bir sonuç olarak değerlendirilmesi kolaycılık olur.

M. Ali Kılıçbay, Türkiye'de aydınların kendi kültürlerinin önemli bir parçası olan İslam dini hakkında bilgi sahibi olmamasını bu kültürü anlamak açısından ciddi bir problem olarak görür. Din; lehte veya aleyhte olma, inanma veya inanmama meselesi olmadan önce güçlü bir kültürel fenomendir. Kılıçbay'a göre, "Türk aydınının birinci beslenme alanının İslami kültür olması, özellikle batılılaşma sürecine girilmesinden sonra, giderek artan bir bölünme ve travma, hatta şizofreni ve paranoya unsurunun buradan kaynaklanmasına yol açmıştır" (1995: 178).

Türkiye'de din felsefesinin öncülerinden Mehmet S. Aydın ise aydınların dinle ilgili tutumlarının genel olarak iki şekilde tezahür ettiğini belirtir: Türk aydınları ya dinden dolayı yabancılaşmışlardır ki onlar dinin lehinde dinine bağlı insanlardır ya da dine yabancılaşmışlardır ki onlar din hakkında yeterli bilgi sahibi olmadıkları hâlde din aleyhinde tutum sergilemektedirler. Aydın'a göre Türkiye'de dine lakayt veya karşı olan aydınlar, "Kişilikli dinden de dinî denmeye layık tezahürlerden de hoşlanmıyor" (Aydın, 2000: 53-55). Gerek akademide gerekse akademi dışındaki aydın vasfını taşıyan insanların din hakkındaki bu tutumu, kabul edilsin ya da edilmesin, kültürel bir unsur olan dinin doğru anlaşılmasının ve değerlendirilmesinin önündeki engellerden biridir. Din hakkındaki bu dogmatik tutum, Aydın'a göre, 1930-1950 yılları arasında belirgin bir şekilde kendini göstermiştir. Bu yıllarda, "Aydınlanma felsefesinden, pozitivist ve pragmatist akımlardan

ketlere ve dinimsi düşüncelere kadar bütün sistemlerin ortak noktalarının olduğu görülebilecektir. Sembolizmin mahiyetini analiz ettikten sonra sorulacak temel soru: "Acaba dinî sembollerin kastettiği manalar tam olarak sadeleştirilebilir mi, yoksa bu sembolik anlatımlar, başka türlü ulaşılamayan bilgiler ve anlamlar içermekte midir?" Dinî sembolizmle ilgili bu değerlendirmenin yapılmaması hâlinde sembollerin, temsil ettiği gerçekliğin yerine geçip geçmediğinin farkına varılamaz. Semboller, temsil ettiği maksatların önüne geçerse orada kaçınılmaz olarak putperest bir durum doğacaktır.

KAYNAKÇA

Aydın, M. S. (2000). *İslam'ın Evrenselliği*. İstanbul: Ufuk Kitapları.

Bıçak, A. (2022). *Türkiye'de Felsefenin Gerçekliği ve Eleştirisi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Cabiri, M. A. (2020). *Arap Aklının Yapısı* (Çev. B. Köroğlu, H. Hacak, E. Demirli). İstanbul: Mana Yayınları.

Ertürk. R. (2012). *Varoluşsal Din Felsefesine Giriş*. İstanbul: Yarın Yayınları.

Evans, C. S. ve Manis R. Z. (2010). *Din Felsefesi* (Çev. F. Akdemir). Ankara: Elis Yayınları.

Farabi (1970). *Kitabü'l-Huruf* (Tah. M. Mehdi). Beyrut: Darü'l-Meşrık.

Farabi (1993). *Mutluluk Yoluna Yöneltme* (Çev. H. Özcan). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Farabi (1999). *Mutluluğun Kazanılması* (Çev. A. Arslan). Ankara: Vadi Yayınları.

Hawking, S. W. (1988). *Zamanın Kısa Tarihi* (Çev. Sabit Say). İstanbul: Doğan Kitap.

Heidegger, M. (1996). *Being and Time* (Çev. J. Stambaugh). Albany: State University of New York Press.

Karakuş, R. (1995). *Felsefe Serüvenimiz*. İstanbul: Seyran Yayınları.

Karakuş, R. (2005). "Türk Felsefesinin İmkânı Üzerine". *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. C. 2. Sayı 2. s. 1-9.

Kılıçbay, M. A. (1995). "Türk Aydınının Dünyasını Anlamak". *Türk Aydını ve Kimlik Sorunu*. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Maturidi, E. M. (2002). *Kitabü't-Tevhid* (Çev. B. Topaloğlu). Ankara: İSAM Yayınları.

Mengüşoğlu, T. (1988). *İnsan Felsefesi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Nietzsche, F. (2001). *The Gay Science*. Cambridge: Cambridge University Press.

Tillich, P. (1963). *Systematic Theology*. Chicago: The University of Chicago Press.

Tokat, L. (2005). "Dil Düşünce ve Kültür İlişkisi Açısından Din Dili". *İslamiyat*. 8/4. s. 31-55.

Tokat, L. (2013). *Varoluşçu Teoloji*. Ankara: Elis Yayınları.

Tokat, L. (2021). "Fenomenolojik Din Felsefesi Nedir?". *Din ve Felsefe Araştırmaları*. 4/7. s. 33-58.

Trakakis, N. (2008). *The End of Philosophy of Religion*. London: Continuum International Publishing.

Ülken, H. Z. (2015). *İslam Düşüncesi*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Wittgenstein, L. (2002). *Tractatus Logico-Philosophicus*. London: Routledge.

10. Bölüm

ÇAĞDAŞ TÜRK FELSEFESİNDE SİYASAL TAHAYYÜL

Armağan Öztürk

GİRİŞ

Metnin başlangıcında, Türkiye'de felsefe ve felsefede siyasi düşüncenin niteliği üzerine bir dizi tespit yapmak, belli sınırlar içinde genel çerçeveyi ortaya koymak yerinde olacaktır. Öncelikle modernleşmenin belirleyici konumuna değinilebilir. Şöyle ki, Türkiye'de felsefe aslında Tanzimat sonrası modern felsefesidir (Bıçak, 2023: 6). Çalışmamız içinde modernliği aydınlanmacı formda savunanlar ve ona karşı çıkanlar bakımından ayrıntılı bir şekilde ele alacağımız üzere felsefenin sınırları, önemli ölçüde modernliğin sınırları tarafından belirlenmiştir. Kültür ve dil devrimi, üniversite reformu, Alman felsefecilerin Türkiye'ye gelmesi, üniversitelerin çoğalması ve felsefe kürsülerinin kurumsallaşmasıyla İslam felsefesinin felsefe literatürü içindeki yeri doğrudan doğruya modernleşme deneyimiyle ilgilidir.

Türkiye'deki felsefe önemli ölçüde tercüme faaliyetine dayalı olarak gelişmiştir. Aydınlanma, pozitivizm, liberalizm, Marksizm, neo-pozitivizm, hermenutik ve post-modernizm gibi akımlar Türk felsefesinde etkilidir (Günay, 2023: 133). Ayrıca modernleşmenin muhafazakâr bir eleştirisi söz konusudur. Muhafazakâr düşünce içinde geleneksel ve modern kaynaklara atıf yaparak ilerleyen İslami bir çizginin popüler olduğu da söylenebilir. Kanonik metinlerin yeniden yorumlanma çabası modernleşme çevresindeki tartışmalarla birlikte değerlendirildiğinde felsefedeki yorum faaliyetinin bağımlı niteliği daha belirgin hâle gelir. Kendi özgün koşullarına dayalı olarak toplumun tarihsel deneyimini teorileştirme, memleketin sorunları üzerine fikir beyan etme, hatta Türk felsefecilerin yaptığı diğer çalışmaları merkeze alarak diyalog ortamı yaratma felsefe camiası içinde yaygın değildir.

tik felsefe geleneğinin başlıca dayanağı niteliğindeydi. Felsefe literatürünün siyaset felsefesi yazınına yaklaştığı anlar ise daha çok ikincil kaynak yazımı bakımından söz konusu olmuştur. Bu son hatırlatma bağlamında felsefedeki özgünlük sorunu, siyaset felsefesi bakımından da kendini tekrar etmekte. Bir diğer mesele, modernleşme ve muhafazakârlıktır. Türkiye'nin modernleşme hikâyesi, diğer düşünsel alanlar gibi, felsefeyi de etkilemiştir. Koşulsuzca Batı'yı savunan, Batı modernliğini tek makul yol olarak ilan eden bir çizgi olduğu gibi, Osmanlı-İslam geçmişini idealleştirip kaybedilen otantik medeniyeti geri getirmeye çalışan alternatif bir okuma da söz konusudur. Bu noktada, muhafazakârlığın rolüne dikkat çekilebilir. Muhafazakârlık genel olarak felsefe; özel olarak ise siyaset felsefesinin politik bir içeriğe kavuşarak toplumsallaştığı tek alana karşılık gelmektedir. Bu son hatırlatma bağlamında felsefenin siyasallaşmasıyla muhafazakârlaşması süreçlerinin birbirini beslediği ileri sürülebilir.

KAYNAKÇA

Akın, M. H. & E. Meşe (2013). "Türkiye'de Muhafazakarlığa Nurettin Topçu'nun Eleştirel Katkısı". *Muhafazakar Düşünce,* 10(37), s. 141-154.

Akkanat, S. (2017). "Kemalist Modernizmin İnşası ve Gelenekçi Muhafazakarlık: İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve Terbiye Düşüncesi". *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 3(3), s. 236-247.

Alver, K. (2001). "Anadoluculuk ve Hilmi Ziya Ülken". *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1). s. 133-138.

Arslan, A. (1997). *Ibn Haldun'un İlim ve Fikir Dünyası*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Arslan, A. (2019). *İslam Felsefesi Üzerine*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Arslan, A. (2023). "Din mi Felsefe mi?". (Ed. Ali Osman Gündoğan vd.). *100 Yıllık Serencamda Felsefe, Din, Bilim, Siyaset İlişkileri*, 5. Cilt. Ankara: Nobel Yayınları, s. 113-115.

Atasoy, F. (1996). "Anadoluculuğun Gelişiminde Hilmi Ziya Ülken'in Rolü ve Etkisi". *Türk Yurdu Dergisi,* 16(101), s. 1-7.

Atay, T. (2004). "Gelenekçilikle Karşı-Gelenekçiliğin Gelgitinde Türk Gelenekçi Muhafazakarlığı". (Ed. Ahmet Çiğdem). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, Muhafazakarlık, Cilt 5. İstanbul: İletişim Yayınları.

Avcı, N. (2013). "Hilmi Ziya Ülken'de Muhafazakarlığın Temeli: Bilgi ve Değer". *Muhafazakar Düşünce*, 9(36), s. 101-115.

Aydın, H. (2023). "Modern Türkiye'de Felsefi İslamileştirmek Girişimi: İslamcı Tezler ve Aydınlanmacı Tepkiler". (Ed. Ali Osman Gündoğan vd.). *100 Yıllık Serencamda Felsefe, Din, Bilim, Siyaset İlişkileri,* 5. Cilt. Ankara: Nobel Yayınları, s. 217-251.

Azman, A. (2001). "Niyazi Berkes-Mümtaz Turhan: Türk Modernleşmesine İki Bakış". *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi* 4(1), s. 29-46.

Baltacıoğlu, İ. H. (1994). *Türke Doğru*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Baltacıoğlu, İ. H. (1995). *Talim ve Terbiyede İnkılap*. Ankara Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Bakır, K. (2015). "Erzurumlu Bir Mütefekkir: Nurettin Topçu". *Beyaz Şehir Palandöken*, s. 62-4.

Bakır, K. (2021). "Hilmi Ziya Ülken'de Hümaniter Bir Milliyetçilik Projesi: İnsani Vatanseverlik Olarak Anadoluculuk". *Özne*, 34, s. 803-822.

Bakış, L. (2021). "Hilmi Ziya Ülken'in Hümaniter Siyaset Felsefesi ve Hakimiyet Anlayışı". *Özne*, 34, s. 777-790.

Bayraktar, L. (2009). "Bir Düşünce Ekolü Olarak Anadoluculuk". *Felsefe Dünyası*, 49(1). s. 69-80.

Bayraktar, L. (2015). "Mustafa Şekip Tunç'ta Plüralizm ve Şahsiyetçilik". *Felsefe Dünyası*, 61, s. 38-54.

Bayraktar, L. (2023). "Bergson Felsefesi ve Türk Düşüncesine Yansımaları: Dergah Mecmuası Örneği". (Ed. Rahmi Karakuş & Tufan Çötok). *Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye'de Felsefe, Felsefî Akımlar*, 4. Cilt, Ankara: Nobel Yayınları, s. 55-79.

Berkes, N. (2015). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Bıçak, A. (2008). "Macit Gökberk'in Felsefe Anlayışı". *Felsefe Arkivi*, 33, s. 1-30.

Bıçak, A. (2011). "Tarih Felsefesinin Türkiye'deki Seyri". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 9(17), s. 231-271.

Bıçak, A. (2023). "Türkiye'de Felsefe". (Ed. Celal Türer ve Emrullah Kılıç). *Türkiye'de Felsefenin 100 Yıllık Serencamı*, 1. Cilt, Ankara: Nobel Yayınları, s. 1-21.

Bora, T. (1998). *Türk Sağının Üç Hali: Milliyetçilik, Muhafazakarlık ve İslamcılık*. İstanbul: Birikim Yayınları.

Bora, T. (2017). *Cereyanlar, Türkiye'de Siyasi İdeolojiler*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Cevizci, A. (2011). *Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları.

Cevizci, A. (2015). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları.

Copeaux, E. (1998). *Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine* (Çev. A. Berktay), İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Cündioğlu, D. (2006). *Bir Mabed İşçisi Cemil Meriç*. İstanbul: Etkileşim Yayınları.

Çalen, M. K. (2017). "Anadolucu Tarih Tasavvuru: Yeni Vatan, Yeni Tarih, Yeni Millet". *TUHED*, 6(1), s. 75-99.

Çınar, A. (2023). "Cumhuriyet Döneminde Felsefe ve Batı Düşüncesinin Etkisi". (Ed. Celal Türer ve Emrullah Kılıç). *Türkiye'de Felsefenin 100 Yıllık Serencamı*, 1. Cilt, Ankara: Nobel Yayınları, s. 157-174.

Çotuksöken, B. (1998). "Din Amir Felsefe Memur mu?". *Kavramlara Felsefe İle Bakmak*, İstanbul: İnsancıl Yayınları.

Daştanoğlu, A. E. (2010). "Türk Düşünce Tarihinde Mehmet İzzet'in Yeri ve Önemi". *Kutadgubilig*, 18, s. 105-128.

Denkel, A. (1997). *Türkiye'de Felsefe, Düşünceler ve Gerekçeler*: Felsefe Yazıları-I. İstanbul: Göçebe Yayınları.

Denkel, A. (2003). "Düşünme Geleneği ve Günümüz". *Türkiye'de ve Dünyada Felsefe Araştırmaları, Düşünceler ve Gerçekler*. İstanbul: Doruk Yayınları.

Direk, Z. (2007). "Modernleşme ve Batıcılık". *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Direk, Z. (2008). "Türkiye'de Felsefenin Kuruluşu". (Ed. Tanıl Bora). *Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek*, İstanbul: Metis Yayınları.

Duralı, T. (2009). "Kutadgubilig'in On beşinci Sayısının Yayınlanması Münasebetiyle Felsefe Herkesin Harcı mıdır?". *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi,* S. 15. s. 11-25.

Duralı, T. (2010). "Darülfunun Felsefe Bölümü Yüz On Yaşında". *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi,* S. 18, s. 11-33.

Erdoğan, M. (2004). "Muhafazakârlık: Ana Temalar". *Liberal Düşünce Dergisi*, 34, s. 5-10.

Ergüç, V. (2019). "Türk Düşüncesinde Kimlik Kavramına Özgün Bir Bakış: Hilmi Ziya Ülken Örneği". *Muhafazakar Düşünce*, 16(57), s. 29-42.

Erkızan, H. N. (2023). "Yaşamın Anlam Olanaklarından Doğan Özlem'in Felsefesine (I, II)". *Bitig Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3(5), s. 95-103.

Ertene, M. (2023). "Türkiye'de Alman İdealizmi". (Ed. Rahmi Karakuş & Tufan Çötok). *Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye'de Felsefe, Felsefi Akımlar*, 4. Cilt, Ankara: Nobel Yayınları, s. 209-228.

Fındıkoğlu, Z. F. (2011). "John Dewey Felsefe ve Terbiyesi". (Haz. Arslan Tekin ve Ahmet Z. İzgöer), *Anadolu Mecmuası 6*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Gözcü, A. S. (2018). "Ömer Naci Soykan Felsefesinde Zaman Sorunu". *Temaşa Felsefe Dergisi*, 9, s. 7-18.

Gülenç, K. (2022). Frankfurt Okulu, Eleştiri, *Toplum ve Bilim*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Günay, M. (2022). "Doğan Özlem ve Türkiye'de Felsefe". *Temaşa Felsefe Dergisi*, 18, s. 5-16.

Günay, M. (2023). "21. Yüzyılda Türkiye'de Felsefe Yapmak". (Ed. Celal Türer ve Emrullah Kılıç). *Türkiye'de Felsefenin 100 Yıllık Serencamı*, 1. Cilt, Ankara: Nobel Yayınları, s. 127-140.

Gündoğan, A. O. (2007). *Bergson, Fikrin Mimarları Serisi* – 10. İstanbul: Say Yayınları.

Gündoğan, A. O. (2012). "Nurettin Topçu". *Doğu Batı,* 11, s. 95-113.

İrem, C. N. (1997). "Kemalist Modernizm ve Türk Gelenekçi Muhafazakarlığının Kökenleri". *Toplum ve Bilim,* 74, s. 52-101.

İrem, C. N. (1999). "Muhafazakâr Modernlik, 'Diğer Batı' ve Türkiye'de Bergsonculuk". *Toplum ve Bilim,* 82, s. 141-179.

İzzet, M. (2018). *Milliyet Nazariyeleri ve Milli Hayat*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Kaçmazoğlu, H. B. (2021). "Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun Prens Sabahattinci Görüşlerle İlişkileri ve Kalkınma, Kooperatifçilik, Ekonomi, Sanayileşme, Kentleşme Konularındaki Düşünceleri Üzerine Bir Değerlendirme Denemesi". *Sosyologca*, 21, s. 224-241.

Kafadar, O. (1994). "Felsefe Öğretiminin Türk Eğitim Sistemine Girişi". *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27(1). s. 279-288.

Karakuş, R. (2003). *Felsefe Tasavvurumuz*. Sakarya: Değişim Yayınları.

Karaman, H. (2000). *Nurettin Topçu'da Ahlak Felsefesi.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kardeş, M. E. (2023). *Schmitt'le Birlikte Schmitt'e Karşı*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kocaman, A. Ç. (2020). "Kuçuradi Felsefesinde İnsanlaşma Sorunu Olarak Eğitim". *Tabula Rasa Felsefe & Teoloji Dergisi* 35, s. 1-28.

Köker, L. (1992). "Kemalizm'i Yeniden Düşünmek: Solidarizm, Korporatizm ve Demokrasi". *Demokrasi Üzerine Yazılar*. Ankara: İmge Yayınları, s.183-194.

Kuçuradi, İ. (2011*). İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları.* Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kuçuradi, İ. (2014). *Uludağ Konuşmaları*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

Kuçuradi, İ. (2023). "Laiklik ve İnsan Hakları". (Ed. Ali Osman Gündoğan vd.). *100 Yıllık Serencamda Felsefe, Din, Bilim, Siyaset İlişkileri,* 5. Cilt. Ankara: Nobel Yayınları, s. 337-343.

Küçükalp, K. (2023). "Cumhuriyet Döneminde Üretilen Felsefede Batı Düşüncesinin Etkisi". (Ed. Celal Türer ve Emrullah Kılıç). *Türkiye'de Felsefenin 100 Yıllık Serencamı*, 1. Cilt, Ankara: Nobel Yayınları, s. 175-199.

Livan, H. F. (2020). "Türk Siyasal Düşüncesinde Modernleşme ve Bergsonculuk: Anti mi, Alternatif mi?". *Ankara SBF Dergisi*, 75(4), s. 1443-1467.

Mengüşoğlu, T. (2023). "İnanan Bir Varlık Olarak İnsan?". (Ed. Ali Osman Gündoğan vd.). *100 Yıllık Serencamda Felsefe, Din, Bilim, Siyaset İlişkileri*, 5. Cilt, , Ankara: Nobel Yayınları, s. 57-66.

Meriç, C. (2008). *Umrandan Uygarlığa*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Meriç, C. (2011). *Mağaradakiler*. İstanbul: İletişim Yayınları

Meriç, C. (2016). *Bu Ülke*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Öğün, S. S. (2009). "İhyacı Bir Fikir Adamı: Muhafazakarlık Ama Nasıl?". (Ed. İsmail Kara). *Nurettin Topçu*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, s. 280-7.

Özcan, N. (2023). "Cumhuriyet Döneminde Varoluşçu Felsefenin Seyri: Varoluşu Anlamak". (Ed. Rahmi Karakuş ve Tufan Çötok). *Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye'de Felsefe, Felsefi Akımlar*, 4. Cilt, Ankara: Nobel Yayınları, s. 41-54.

Özlem, D. (1999). *Siyaset, Bilim ve Tarih Bilinci*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Özlem, D. (2002). "Türkiye'de Pozitivizm ve Siyaset". (Ed. Uygur Kocabaşoğlu). *Modernleşme ve Batıcılık*, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 452-464.

Özlem, D. (2003). *Kavramlar ve Tarihleri –I*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.

Özlem, D. (2004). *Etik-Ahlak Felsefesi*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.

Özkan, M. (2016). "Türk Muhafazakarlığı: Siyasal Bir Gelenek (Mi?)". *Akademik Hassasiyetler,* 3(5), s. 1-17.

Öztürk, A. (2020). "İdeoloji, Siyasi İdeolojiler ve Toplum". (Ed. M. Yavuz Alptekin). *Siyaset Sosyoloji,* Ankara: Nobel Yayınları, s. 253-285.

Öztürk, A. (2021). "Hilmi Ziya Ülken Düşüncesinde Muhafazakarlığın İzleri", *Özne*, 17(34), s. 747-758.

Öztürk, A. (2023). "Cemil Meriç'in Batı Modernliği ve Atatürk Cumhuriyeti Eleştirisi". (Ed. Rahmi Karakuş ve Tufan Çötok). *Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye'de Felsefe, Türkiye'de Felsefi Akımlar,* 4. Cilt, Ankara: Nobel Yayınları, s. 325-337.

Öztürk, F. (2008). "İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun Eğitim Felsefesinde İman ve Ahlak Kavramı". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 41(1), s. 223-239.

Popper, K. R. (2013). *Tarihsicliğin Sefaleti* (Çev. Sabri Orman), İstanbul: Plato Film Yayınları.

Poyraz, H. (2023). "Tanrı Tasavvuru ve Politik Tercihler". (Ed. Ali Osman Gündoğan vd.) *100 Yıllık Serencamda Felsefe, Din, Bilim, Siyaset İlişkileri*, 5. Cilt*,* Ankara: Nobel Yayınları, s. 181-184.

Sarıkan, S. (2021). "Hilmi Ziya Ülken'de Mertebeler Devleti". *Özne*, 34, s. 791-802.

Sarp, M. (2023). "Nurettin Topçu Üçgeni: İrade, Hürriyet, İsyan". *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), s. 23-40.

Sevgi, G. (2022). "İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları, İoanna Kuçuradi". *Mütefekkir*, 9(17), s. 263-272.

Soltekin, M. F. (2019). "Hobbes ve Kuçuradi'de Bir Kişinin Değeri". *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 46, s. 99-107.

Soykan, Ö. N. (1993). *Türkiye'den Felsefe Manzaraları 1*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Soykan, Ö. N. (1998). *Türkiye'den Felsefe Manzaraları 2*. İstanbul: Küyerel Yayınları.

Soykan, Ö. N. (2003a). "Dünya Sorunlarına Felsefeden Kısa Bir Bakış". *Arayışlar: Felsefe Konuşmaları*. İstanbul: İnsancıl Yayınları.

Soykan, Ö. N. (2003b). "Aydınlanmanın İnsan Kavramı ve Türkiye Gerçeği". *Arayışlar: Felsefe Konuşmaları.* İstanbul: İnsancıl Yayınları.

Soykan, Ö. N. (2003c). "Kimlik ve Kişilik". *Arayışlar: Felsefe Konuşmaları 2*. İstanbul: İnsancıl Yayınları.

Soykan, Ö. N. (2023a). "Türk Felsefesinin Diyaloğa İhtiyacı Var". (Ed. Celal Türer ve Emrullah Kılıç). *Türkiye'de Felsefenin 100 Yıllık Serencamı*, 1. Cilt, Ankara: Nobel Yayınları, s. 51-66.

Soykan, Ö. N. (2023b). "Din Karşısında Seçimden Yana Çıkmak?". (Ed. Ali Osman Gündoğan vd.). *100 Yıllık Serencamda Felsefe, Din, Bilim, Siyaset İlişkileri*, 5. Cilt, Ankara: Nobel Yayınları, s. 81-8.

Taşgetiren, Ö. (2021). "Nurettin Topçu'nun Meritokratik Demokrasi Anlayışı". *Beytülhikme*, 11(2), s. 817-834.

Tekeli, İ. (2003). *Eğitim Üzerine Düşünmek*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.

Tekeli, İ. (2007). "Türkiye'de Siyasi Düşüncenin Gelişimi Konusunda Bir Üst Anlatı". *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce, Modernleşme ve Batıcılık*. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 19-42.

Topçu, N. (1997). *Ahlak Nizamı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Topçu, N. (1999). *Varoluş Felsefesi Hareket Felsefesi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Topçu, N. (2002). *İsyan Ahlakı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Topçu, N. (2011). *Türkiye'nin Maarif Davası*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Topçu, N. (2012). *Kültür ve Medeniyet*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Topçu, N. (2016a). "Demokraside İnsan Şahsiyeti". *İradenin Davası Devlet ve Demokrasi,* İstanbul: Dergâh Yayınları, s. 137-143.

Topçu, N. (2016b). *"Devlet İradesi".* İradenin Davası Devlet ve Demokrasi, İstanbul: Dergâh Yayınları, s. 179-184.

Topçu, N. (2018). "Fatih'in Büyük Mirası". *Büyük Fetih*. İstanbul: Dergâh Yayınları, s. 15–24.

Topçu, N. (2023). "İnanç Nedir?". (Ed. Ali Osman Gündoğan vd.). *100 Yıllık Serencamda Felsefe, Din, Bilim, Siyaset İlişkileri,* 5. Cilt. Ankara: Nobel Yayınları, s. 45-55.

Tunçel, A. (2010). *Bir Siyaset Felsefesi, Cumhuriyetçi Özgürlük*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Türer, C. (2023a). "Türk Modernleşmesi Tecrübesi Bağlamında Türkiye'de Felsefe". (Ed. R. Karakuş ve T. Çötok). *Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye'de Felsefe, Felsefi Akımlar*, 4. Cilt. Ankara: Nobel Yayınları, s. 23-32.

Türer, C. (2023b). "Modern ve Gelenek Arasında Felsefi Geleneğimiz". (Ed. Celal Türer ve Emrullah Kılıç). *Türkiye'de Felsefenin 100 Yıllık Serencamı*, 1. Cilt. Ankara: Nobel Yayınları, s. 23-38.

Uygun, N. (2002). *Türk Felsefesinin Boyutları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Uygun, H. ve İ. Özer (1999). "Hilmi Ziya Ülken", (Ed. Emre Kongar). *Türk Toplum Bilimcileri I.* İstanbul: Remzi Yayınları, s. 145-204.

Ülken, H. Z. (1981). *Tarihsel Maddeciliğe Reddiye*. İstanbul: İstanbul Kitabevi

Ülken, H. Z. (1998). *İnsanî Vatanseverlik*. İstanbul: Ülken Yayınları.

Ülken, H. Z. (1999). *Aşk Ahlakı*. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları.

Ülken, H. Z. (2001a). *Ahlak*. İstanbul: Ülken Yayınları.

Ülken, H. Z. (2001b). *Bilgi ve Değer*. İstanbul: Ülken Yayınları.

Ülken, H. Z. (2001c). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*. İstanbul: Ülken Yayınları.

Ülken, H. Z. (2006). *Seçme Eserleri-1 Ziya Gökalp*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Ülken, H. Z. (2009). *Felsefeye Giriş-2.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Ülken, H. Z. (2016). *Bilgi ve Değer*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Vural, M. (2023). "Cumhuriyet'in Kuruluşundan 1933 Üniversite Reformuna Kadar Türkiye'de Felsefe". (Ed. Celal Türer ve Emrullah Kılıç). *Türkiye'de Felsefenin 100 Yıllık Serencamı,* 1. Cilt. Ankara: Nobel Yayınları, s. 141-156.

Yeşilçayır, C. (2021). "Hilmi Ziya Ülken'in Siyaset Felsefesinde Çoklukta Birlik Anlayışı", *Özne*, 34, s. 759-775.

Yıldız, Y. (2013). "Mustafa Şekip Tunç'un Türk Muhafazakar Düşüncesine Etkisi", *Muhafazakar Düşünce,* 10(38), s. 127-159.

11. Bölüm

TÜRKİYE'DE MAARİF MESELESİ VE FELSEFE EĞİTİMİ

Kemal Bakır

1. Maarif Meselesi

Modern anlamda Türkiye'de maarifin millî, insani, toplumsal, siyasi ve bilimsel bir mesele, millî bir dava olarak ele alınması, felsefi çerçevede sorunlaştırılması ve meselenin çözümüne yönelik çabalar her ne kadar Tanzimat ile başlasa da bu, Cumhuriyet'e kadar bir türlü tam anlamıyla işlevsel olamamış ve arzu edilen düzeye gelememiştir. Mehmet Emin Erişirgil'in de belirttiği üzere:

> Tanzimat'tan itibaren maarifin tamimi için memleketimizde hiç çalışılmamış denilemez. Kaymakamlar, mutasarrıf ve valiler gittikleri yerlerde ekseriya mekteplerle alakadar olmuşlar, bina yaptırmışlar, maruf tabiriyle tamim-i maarife çalışmışlardır. Fakat bu mesai hiçbir işe yaramamakla kalmamış, halk okumak yazmak istediği hâlde bu nevi teşebbüsatın ekseriya kendileri için faydalı olmadığını gördüğü için maarif müesseselerinin aleyhinde bile bulunmuştur.

Çünkü bu çabalar bir zihniyet değişimi meydana getirememiş ve milletin hayatına somut, pratik bir katkıda bulunamamıştır (Karaca, 2012: 153). Ancak Cumhuriyet Dönemi'nde maarife ilişkin daha kapsamlı sorunlaştırmalarda bulunularak işlevsel, pratik çözüm önerileri geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu sorunlaştırmalara başlıca birkaç örnek vermek gerekirse Mustafa Kemal Atatürk, 1 Mart 1337 [1922] tarihli TBMM 1. Dönem 3. Yasama Yılı açılış konuşmasında şu ifadelere yer vermiştir:

> Hükümetin en feyizli [verimli] ve en mühim vazifesi maarif umurudur [eğitim işleridir]. Bu umurda muvaffak olabilmek için öyle bir program takip etmeğe muhtacız ki o program milletimizin bugünkü haliyle, ictimai, hayatî ihtiyaciyle, muhitin şeraitiyle ve asrın icabetiyle [toplumsal, yaşamsal ve çevresel koşullar ve çağın gerekleriyle] tamamen mütenasip ve mütevafık [uyumlu] olsun. Bunun için muaz-

KAYNAKÇA

Altunya, N. (2024). *Maarif Hakkında Layihalar: I*, Yay haz. Niyazi Altunya, Ankara: Pegem Akademi.

Arslan, A. (2009). *Felsefeye Giriş*, Ankara: Adres Yayınları.

Ata, B. (1999). "John Dewey ve Türkiye'de İlköğretimde Tarih Öğretimi (1923-1930)", *Atatürk'ün Cumhuriyet'in İlanından Sonraki Hedefleri Sempozyumu*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, s. 57-77.

Aynî, M. A. (2007). *Darülfünun Tarihi*, Haz. Aykut Kazancıgil, İstanbul: Kitabevi Yay.

Bakır, K. (2008). "II. Meşrutiyet Döneminde Milli Seçkincilik ve Eğitim: Emrullah Efendi Tuba Ağacı Nazariyesi", *Doğu Batı*, (Sayı: 45, Cilt: I), s. 197-213.

Bakır, K. (2015). *Demokratik Eğitim –John Dewey'in Eğitim Felsefesi Üzerine*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Bakır, K. (2019). "Pragmatizmin Türkiye'ye Girişi ve Türk Eğitim Düşüncesine Etkileri", *İdeal Türk [Eğitimde İdeal İnsan ve Millîlik Arayışları]*, Ed. Ali Fuat Arıcı, Mustafa Başaran, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, s. 313-333.

Bakır, K. (2020). "Mülkiye'den Maarif'e Seçkin Bir Mütefekkir: Emrullah Efendi", *Büyük Eğitimciler*, Ed. Ali Fuat Arıcı, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, s. 171-182.

Bakır, K. (2021a). "Takiyettin Mengüşoğlu ve 'Felsefi Antropolojinin Işığında Eğitim'", *Düşünceleriyle Takiyettin Mengüşoğlu*, Haz. Ayhan Bıçak, Egemen Seyfettin Kuşcu, İstanbul: Dergâh Yayınları, s. 107-122.

Bakır, K. (2021b). "Hilmi Ziya Ülken'de Hümaniter Bir Milliyetçilik Projesi: İnsanî Vatanseverlik Olarak Anadoluculuk", *Özne (34. Kitap-Bahar 2021: Hilmi Ziya Ülken Doğumunun 120. Yılında)*, Ed. Ali Utku, Konya: Çizgi Kitabevi, s. 803-822.

Bakır, K. (2022). "Mümtaz Turhan: Türkiye'de Maarif Davası ve 'Üniversite Problemi'", *Antik Çağdan Günümüze Eğitim Felsefesi Tartışmaları*, Ed. Mustafa Günay, Bursa: Sentez Yayıncılık, s. 185-207.

Bakır, K. (2023). "Hilmi Ziya Ülken'de İdeal Okul", *İdeal Okul: Eğitimde İdeal İnsan ve Millîlik Arayışları*, Ed. Ali Fuat Arıcı, Mustafa Başaran, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, s. 199-215.

Bal, H. (1991). *1924 Raporunun Türk Eğitimine Etkileri ve John Dewey'in Eğitim Felsefesi*, İstanbul: Aydınlar Matbaası.

Çotuksöken, B. (1998). *Kavramlara Felsefe ile Bakmak*, İstanbul: İnsancıl Yayınları.

Erdem, H. H. (2010). *Aydınlanma Penceresinden Eğitim, Kültür ve Toplum Yazıları*, Ankara: Ürün Yayınları.

Gündüz, M. (2013). "Türk/Osmanlı Eğitim Tarihinin Klasik Devrine Kısa Bir Bakış", *Osmanlı Eğitim Mirası: Klasik ve Modern Dönem Üzerine Makaleler*, Haz. Mustafa Gündüz, Ankara: Doğu Batı Yayınları, s. 40-57.

Gündüz, M. (2021). "Hilmi Ziya Ülken'in Sosyoloji ve Psikoloji Arasında 'Eğitim Felsefesi' Denemesi", *Özne (34. Kitap-Bahar 2021: Hilmi Ziya Ülken Doğumunun 120. Yılında)*, Ed. Ali Utku, Konya: Çizgi Kitabevi, s. 731-746.

Kafadar, O. (1994). "Felsefe Öğretiminin Türk Eğitim Sistemine Girişi ve Tarihi Gelişimi", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, (Yıl 1994, Cilt 27, Sayı 1), s. 279-288.

Kafadar, O. (1997). *Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma*, Ankara: Vadi Yayınları.

Kafadar, O. (2000). *Türkiye'de Kültürel Dönüşümler ve Felsefe Eğitimi*, İstanbul: İz Yayıncılık.

Kara, İ. (2005). "Modern Türk Felsefesi Tarihinde Öncü Bir İsim Emrullah Efendi ve 'İlm-i Hikmet' Dersleri", *Kutadgubilig Felsefe- Bilim Araştırmaları Dergisi*, (Sayı: 8, Ekim 2005), s. 93–123.

Karaca, N. (2012). "Bilimin Rehberliğinde Değişimden Yana Olan Pozitivist Bir Düşünür: Mehmet Emin Erişirgil", *folklor/edebiyat*, (cilt:18, sayı:70, 2012/2), s. 145-164.

Karakuş, R. (2015). *Felsefe Serüvenimiz*, Ankara: Aktif Düşünce Yayınları.

Kâtip Çelebi (1993). *Mîzânü'l-Hak Fî İhtiyâri'l-Ahak*, Haz. Orhan Şaik Gökyay, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Kesgin, A. (2016). "Relationships between Dewey's Pragmatism and Early Times of Turkish Education System", *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 9(2), s. 165-176.

Kocabaş, A. (2008). "Türk Eğitim Sisteminin Felsefi Temelleri, Dewey, Mustafa Necati ve İsmail Hakkı Tonguç", *Toplum ve Demokrasi*, 2 (3), Mayıs-Ağustos, s. 203-212.

Kuçuradi, İ. (1977). "Felsefe ve Kişi Eğitimi", *Felsefe Kurumu Seminerleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 55-60.

MEB (2024). *Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli*, İnternet Erişim: [https://tymm.meb.gov.tr/], [Erişim Tarihi: 02. 09. 2024].

Mindivanlı Akdoğan, E. (2016). *Köy Enstitülerinde Eğitim Anlayışı ve Tarih ve Yurttaşlık Bilgisi Öğretimi* (Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Öktem, Ü. (2004). "Osmanlı Medreselerinde Felsefe", *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 15(15), s. 271-288.

ÖSYM (2024). *Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu*, İnternet Erişim: [https://www.osym.gov.tr/TR,29532/2024-yuksekogretim-kurumlari-sinavi-yks-yuksekogretim-programlari-ve-kontenjanlari-kilavuzu.html], [Erişim Tarihi: 20. 08. 2024].

Sakaoğlu, N. (2003). *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Taşdelen, V. (2007). "Felsefe Eğitimi: Bir Yaşantının Peşinde", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, , Cilt: 40, Sayı: 2, s. 277-294.

Topçu, N. (1970). *Türkiye'nin Maarif Davası*, İstanbul: Hareket Yayınları.

Turhan, M. (1954). *Maarifimizin Ana Dâvaları ve Bazı Hal Çareleri*, İstanbul: İstanbul Yayınevi Matbaası

Türer, C. (2014). "Ahlâktan Eğitime: *Yine Ahlâk*", *Felsefe Dünyası*, Sayı: 60, s. 5-29.

Ülken, H. Z. (1994). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul: Ülken Yayınları.

Ülken, H. Z. (1999). *Aşk Ahlâkı*, İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.

Ülken, H. Z. (2013). *Eğitim Felsefesi*, Ankara: Doğu Batı Yayınları.

12. Bölüm

ÇAĞDAŞ TÜRK FELSEFESİNDE SANAT

Ömür Karslı

İnsanın hayatta kalma ve varoluşunu sürdürme çabası kapsamında Geç Paleolitik Dönem'de kültür sahnesine kattığı sanat eserleri, meydana geldiği günden beri insanı-kültürü şekillendiren ve tanımlayan kuvvetlerden olmuştur. İnsanın biyokültürel gelişiminin sonucu ve kültür tarihi başarılarından olan sanat, Homo sapiens'in eriştiği her yerde vazgeçemediği ifade etme biçimlerinden biri olarak önemini korumaktadır. Sanatın insanlık tarihindeki ortaya çıkışı biyokültürel gelişmenin zorunlu sonucuyken sanat felsefesinin ortaya çıkışı ise daha fazlasını gerektirmektedir. Sanat felsefesinin başlangıcını oluşturan koşullar, sosyolojiktir. Sanatın başlangıcıyla (tahminen MÖ 50-60 binli yıllar) sanat felsefesinin başlangıcı arasındaki (MÖ 3-4. yy.) zamansal farkın sebebi, sanat felsefesinin başlaması için ihtiyaç duyulan sosyolojik koşulların hazırlanmamış olmasıdır. Sanatın varlığı Homo sapiens'in başarısıdır ve türün bulunduğu her yerde sanata da rastlanılacaktır. Sanat felsefesinin varlığı ise sadece belirli koşullara sahip toplumların başarısıdır. Antik Çağ Yunan dünyasında, modern dönemde Alman, Fransız, İngiliz, Japon toplumlarında başlatabilme başarısının gösterildiği sanat felsefelerinin yanına Türk toplumu da eklenmelidir. Çünkü Türkler de düşünce tarihinde sanat felsefesini başlatabilmiş ve sürdürebilmiş sayılı toplumlardan biridir.

Herhangi bir toplumda sanat felsefesinin doğabilmesi için o toplumda bir değer krizinin vuku bulması, sanatın kültürün merkezinde yer alması veya merkezîleşmesi, sanat kamuoyunun tabakalaşarak görece özerkleşmesi ve bütün bunların üzerinde sanat felsefesi tartışmalarına girebilecek donanımlı insan gerekmektedir. On dokuzuncu yüzyılın Geç Osmanlı toplumunda sıralanan koşulların hepsini bir arada bulmak mümkündür. Geç Osmanlı, Batılılaşma mecburiyeti karşısında gelenek ile yenilik arasında bir krizi yenmeye çabalıyordu. Batılı sanatlar özellikle roman ve tiyatro, sanat kamuoyunun şekillenmesinde ve özerkleşmesinde önayak vazifesi görü-

cılar, şairler, ressamlar sanat felsefesi açısından incelenmeyi beklemektedir. Bunun yanında geleneksel sanatlarımız ile felsefe arasındaki ilişkiler de yeni bir gözle irdelenmelidir. Bunun için Türkiye'de felsefenin yerellik çekincelerini aşarak Türk sanat eserlerindeki felsefe art alanına eğilmesi, mümkünse buradan devşirebileceği görüşlerle yeni sanat felsefelerinin taşlarını döşeyebilmesi gerekir.

Türkiye'de estetik/sanat felsefesi yüz yılı aşkın birikimiyle bu birikimdeki düşünürleri ve görüşlerini bir araya toplayan kaygıları, açıklama modelleri ve "sorun akrabalıkları"yla Türk düşüncesinde bir gelenek olarak kavranmaya ve Türk estetiği/sanat felsefesi olarak adlandırılmaya da müsaittir. Türk estetiğinin/sanat felsefesinin Batı estetiği karşısında geliştirdiği eleştiriler ve arayışlar, sanatın küresel çapta karşılaştığı sorunların çözümünde ve yeni sanat paradigmalarının kurulmasında ilham vericidir. Tarihsel bilinçlilik eşliğinde ve Türk düşüncesinin sunduğu imkânların bütününe eşit mesafeden, aynı duyarlılıkla yaklaşarak çalışılırsa Türk estetiği/sanat felsefesi yaşamaya devam edecek ve bir insanlık sorunu olan sanat için söz söyleyebilecek gücü ve cesareti kendinde bulabilecektir.

KAYNAKÇA

Akatlı, F. (2021). *Edebiyat Eserlerini Doğru Değerlendirme Problemi: I. A. Richards ve N. Hartmann*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Alpyağıl, R. (2014). "Türkçe Felsefe Dilinin Oluşumunda *Kâmûs-ı Felsefe Istılâhâtı Mecmu'ası*'nın Anlam ve Önemi", *Kâmûs-ı Felsefe Istılâhâtı Mecmû'ası*. Konya: Çizgi Kitabevi, s. 39-56.

Ayvazoğlu, B. (1989). "Türkiye'de Sanat Tarihi ve Estetikle İlgili İlk Çalışmalar", *Erdem Dergisi,* 5/15, s. 977-992.

Bıçak, A. (2022). *Türkiye'de Felsefenin Gerçekliği ve Eleştirisi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Bıçak, A. ve Karslı, Ö. (2019); "İsmail Tunalı'nın Düşünce Dünyası ve Bibliyografyası", *İsmail Tunalı Düşüncesi.* İstanbul: Dergâh Yayınları, s. 11-29.

Bostancı, K. (2003). *Mehmet Vahit Bey ve Güzel Sanatlar Üzerine Bir Terminoloji Risalesi*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Bölükbaşı, R. T. (2018). *Sanat ve Estetik Yazıları*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Çelik, Z. (2024). *Asar-ı Atika: Osmanlı İmparatorluğu'nda Arkeoloji Siyaseti* (Çev. Ayşen Gür). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınevi.

Günenç, Ö. F. (Haz.) (2021). *Sanâyi'-i Nefîse Istılâhâtı Mecmû'ası.* Konya: Çizgi Kitabevi.

Hakkı, İ. (2022). "Bedîiyât Hülâsaları". (Haz. Recep Alpyağıl), *Estetiğin Türkçesi: Üç Müdahale*. İstanbul: İz Yayıncılık, s. 25-37.

Hakkı, I. (2020). "Türk Sanatlarının Tedkikine Medhal". (Haz. Zeynep Çelik), *Avrupa Şark'ı Bilmez: Eleştirel Bir Söylem (1872-1932)* içinde. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, s. 137-156.

Hakkı, İ. (1931). *Demokrasi ve San'at.* İstanbul: Kanaat Kütüphanesi.

Hegel, G. W. F. (1994). *Estetik*: Cilt 1. (Çev. Taylan Altuğ ve Hakkı Hünler). İstanbul: Payel Yayınevi.

İpşir, M. Ş. (1942). *Rönesans Sanatı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

İpşiroğlu, M. Ş. (1946*). Avrupa Sanatı ve Problemleri: Cilt 1, XIV. Asırdan XVII. Asra Kadar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

İpşiroğlu, M. Ş. ve Eyüboğlu, S. (1952). *Avrupa Resminde Gerçek Duygusu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

İpşiroğlu, N. (1987); "M. Ş. İpşiroğlu'nun Yaşamı ve Yapıtları". *İpşiroğlu'ya Saygı Çağdaş Düşünce.* İstanbul: Ada Yayınları, s. 9-30.

İpşiroğlu, M. Ş. ve İpşiroğlu, N. (1979). *Sanatta Devrim*. İstanbul: Ada Yayınları.

Kara, İ. (2020). *Din ile Modernleşme Arasında: Çağdaş Türk Düşüncesinin Meseleleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kara, İ. (2022). *Bir Felsefe Dili Kurmak: Modern Felsefe ve Bilim Terimlerinin Türkiye'ye Girişi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Karslı, Ö. (2021). "Takiyettin Mengüşoğlu'nun Sanat Anlayışı". *Düşünceleriyle Takiyettin Mengüşoğlu.* İstanbul: Dergâh Yayınları, s. 308-343.

Karslı, Ö. (2023). "Cumhuriyet'in 100. Yılında Türkiye'de Estetik". *Zeytinburnu Kültür Sanat Yıllığı 2023*. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi, s. 402-405.

Karslı, Ö. (2023). "Sanat Felsefesi Açısından Doğan Kuban: Mimarlık Tarihinden Türk Sanatının İlkelerine". *Tasarım+Kuram* 140. Yıl Sayısı, s. 20-36.

Karslı, Ö. (2024). "Türk Düşüncesinde Estetik Eşik: İsmail Tunalı". (Ed. Kemal Bakır), *Türkiye'de Felsefe: 1923-2023 Cilt 2*.. Ankara: Doğu Batı Yayınları, s. 395-412.

Kaynardağ, A. (1987). "Türkiye'de Sanat Felsefesinin Gelişmesi ve Bu Gelişme İçinde Sanat Ontolojisinin Yeri". *Çağdaş Düşünce: İpşiroğlu'ya Saygı*. İstanbul: Ada Yayınları, s. 121-134.

Kaynardağ, A. (2004). "Estetik Tarihimizdeki Gelişmelere Bir Bakış", https://oznefelsefesanat.blogspot.com/2006/12/estetik-tarihimize-bir-bak.html, Erişim Tarihi: 15.05.2024.

Kuçuradi, İ. (1971). *İnsan ve Değerleri*. İstanbul: Yankı Yayınları.

Kuçuradi, İ. (1979). *Sanata Felsefeyle Bakmak*. Ankara: Ayraç Yayınevi.

Özlem, D. (1999). "İsmail Tunalı ve Türkiye'de Felsefi Estetik", *Bütün Eserlerine Doğru-4: Siyaset, Bilim ve Tarih Bilinci.* İstanbul: İnkılap Kitapevi, s. 277-299.

Öztürk, T. (2011). "Tanzimat Döneminde Latin Harflerinin Kabulüne Kadar Türkiye'de Estetik Üzerine Yapılan Çalışmalar". *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13/2, s. 237-260.

Rifat, S. (2021). "Önsöz: Bir Kitapla Bir Yapıya Yolculuk", *Ahtamar Kilisesi: Işıkla Canlanan Duvarlar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 15-19.

Sakızlı Ohannes Paşa (2005). *Güzel Sanatlar Tarihine Giriş* (Haz. Kahraman Bostancı). Ankara: Hece Yayınları.

Soykan, Ö. N. (1998). "Türkiye'de Estetik Düşünce". *Türkiye'den Felsefe Manzaraları-1.* İstanbul: Küyerel Yayınları, s. 61-87.

Soykan, Ö. N. (2015). *Estetik ve Sanat Felsefesi*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Şevket, M. (1940). "Fenomenolojik Estetik", *Güzel Sanatlar,* 2, s. 103-106.

Tansuğ, S. (2018). *Şenlikname Düzeni*. İstanbul: Everest Yayınları.

Taşkent, A. (2011). "Türkiye'de Estetik Çalışmaları ve İsmail Tunalı". *TALİD 9*/17, s. 553-574.

Tevfik, R. (2009). *Dârülfünun Felsefe Ders Notları*. Konya: Çizgi Kitabevi, s. 339-369

Timuçin, A. (1987). *Estetik*. İstanbul: Süreç Yayıncılık.

Timuçin, A. ve Türer, S. (2018). *Estetik Sözlüğü*. İstanbul: Bulut Yayınları.

Tunalı, İ. (2014). *Sanat Ontolojisi*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Tunalı, İ. (1989). *Estetik*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Tunalı, İ. (2004). *Tasarım Felsefesine Giriş*. İstanbul: Yapı Yayın.

T.D.K. (Haz.) (1942). *Felsefe ve Gramer Terimleri*. İstanbul: Cumhuriyet Basımevi.

Uçman, A. (2014). "Istılahât-ı İlmiyye Encümeni". *Kâmûs-ı Felsefe Istılâhâtı Mecmû'ası*. Konya: Çizgi Kitabevi, s. 17-32.

Utku, A. ve Yanık, H. N. (2014). "Sunuş: Kâmûs-ı Felsefe Istılâhâtı Mecmû'ası". *Kâmûs-ı Felsefe Istılâhâtı Mecmû'ası*. Konya: Çizgi Kitabevi, s. 7-16.

Ülken, H. Z. (1969). *Sosyoloji Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Yanık, N. H. ve Utku, A. (Haz.) (2014). *Kâmûs-ı Felsefe Istılâhâtı Mecmû'ası* (Rıza Tevfik'in Notlarıyla). Konya: Çizgi Kitabevi.

Yetkin, S. K. (1940). *Estetik*. İstanbul: Maarif Vekilliği.

Yetkin, S. K. (1945). *Sanat Meseleleri*. İstanbul: Nebioğlu Yayınevi.

Yetkin, S. K. (1979). *Estetik ve Ana Sorunları*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Yayınları.

Yücel, H. A. (1956). *Felsefe Dersleri: Metafizik, Ahlak, Estetik*. İstanbul: Maarif Basımevi.

13. Bölüm

ÇAĞDAŞ TÜRK FELSEFESİNDE TARİH FELSEFESİ

Nihat Durmaz

GİRİŞ

Tanzimat'tan bu yana Türkiye'de tarih felsefesi üzerine yapılan çalışmalar giderek artmış ve önemli bir gelişim göstermiştir. Bu dönemde Batı'ya yönelik ilginin artması, modernleşme çabalarını yoğunlaştırmış; buna paralel olarak tarih yazımı ve felsefesine olan bakış açısı değişikliğe uğramıştır. Batı'daki gelişmelerden etkilenen Osmanlı aydınları, tarih yazımında analitik ve bilimsel yöntemlere yönelmiştir. Bu şekilde tarih yalnızca olayların kronolojik sıralaması olmaktan çıkarak sosyal, siyasal ve ekonomik olguların anlaşılmasında bir araç hâline gelmiştir. Cumhuriyet sonrasında Türk Tarih Kurumunun kurulması ve tarih kongrelerinin düzenlenmesi, tarih bilinci ve felsefesinin gelişiminde atılmış önemli adımlar olarak öne çıkar. Tarih yazımında ise milliyetçilik, millî kimliğin inşası gibi konular ön plana çıkmıştır. Günümüzde çağdaş felsefi akımlarla daha fazla etkileşime giren ülkemizdeki tarih felsefesi çalışmaları, tarih yazımında yöntemsel ve kuramsal çeşitliliğe kapı aralamaktadır. Bu kapının açıldığı yer ise geçmişin anlaşılmasının ötesinde şimdi ile geleceğin inşasıdır.

Bu çalışmanın amacı; çağdaş dönemde Türkiye'de tarih felsefesinin nasıl geliştiğini, ne tür etkiler altında şekillendiğini ortaya koymaktır. Tarih felsefesinin ülkemizdeki rolünü analiz ederek akademik ve toplumsal alanda nasıl bir etkiye sahip olduğunu betimlemek, bu çalışmanın kapsamı içerisindedir. Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze kadar tarih felsefesinin gelişimini izlemek ve bu süreçteki ana eğilimleri belirlemek, iç ve dış faktörlerin tarih felsefesi üzerindeki etkilerini analiz etmeyi de gerekli kılmaktadır. Bu yüzden çağdaş felsefi akımlar, toplumsal değişimler, çağdaş dönemde tarih felsefesinin odak noktaları gibi etkenler de bu çalışmada tartışılan konular içerisindedir. Tarih felsefesinin toplumsal hafıza, kimlik ve kültürel değerler üzerindeki etkileri ise gerektiğinde ele alınacaktır.

KAYNAKÇA

Belgi, F. (2020). "Ayhan Bıçak'ta Bir Bilme Kipi Olarak Tarih". (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),*Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Edirne

Bıçak, A. (2009). *Türk Düşüncesi 1: Kökenler*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Bıçak, A. (2010). *Türk düşüncesi II Kaygılar.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Bıçak, A. (2011). "Tarih Felsefesinin Türkiye'deki Seyri". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (17), 229-274.

Bıçak, A. (2014). "Tarih Bilgisi". *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi*, (25), 11-39.

Gökberk, M. (1948). *Kant ile Herder'in tarih anlayışları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Kılıç, E. (2024). "Düellodan Düete: Kültürün Yörüngesinde İnsan" *Özne*, (40), 57-75.

Kılıç, E. (2024). "Cumhuriyet Türkiye'sinde Tarih Felsefesi Sorunları: Hilmi Ziya Ülken Örneği", *100. Yılında Türkiye Cumhuriyeti: 1923-2023 Uluslararası Sempozyumu*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, https: //ekitap.atauni.edu.tr (338-356).

Köprülü, M. F. (1986). "Türk Edebiyatı Tarihinde Usul". *Edebiyat Araştırmaları*, *1*, 27-63.

Özlem, D. (2012). *Tarih Felsefesi*. İstanbul: Notos Kitap Yayınları.

Şam, E. A. (2023). "Rıza Tevfik'in Felsefi Kimliği ve Tarih Felsefesi Hakkındaki Yaklaşımları". *Liberal Düşünce*. 110, 1-20.

Uçar, Ş. (1994). *Tarih Felsefesi Yazıları*. İstanbul: Vadi Yayınları.

Uygur, N. (1957). "Tarih Felsefesinin Yolu". *Felsefe Arkivi*, *3*(3), 135-154.

Ülken, H. Z. (2009). *Felsefeye Giriş-2: Sosyoloji, Tarih, Psikoloji ve Din*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Ülken, H. Z. (2013). *Millet ve Tarih*. Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.

Ovacık, Z. (2021). "Türk Tefekkürü" ile "Türk Felsefesi" Terkipleri Aralığından Türk Düşüncesine Bütüncül Bir Yöntemle Bakabilmek: Hilmi Ziya Ülken ve Türk Düşüncesi". *Özne*, (34), 479-510.

Ovacık, Z. (2023). "Making an Effort to Find Out the Laws of the Historical Existence Field: A Discussion on the Possibility of Philosophy of History in Ibn Khaldun". *Kilikya Felsefe Dergisi*, (2), 80-91.

Vico, G. (2007). *Yeni Bilim* (Çev. Sema Önal). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

geleneği inşa edememiş olduğu gerçeğini ifade etmek gerekir. Üstelik çağdaş Türk düşüncesinin Tanzimat'tan Cumhuriyet'e ulaştığı noktada Batı kültür dünyasının köklerine nüfuz edemediği eleştirisi de modernleşme serüvenimize eşlik eden ideolojik kutupların karakteridir. Modernliği kuran bilimsel metodoloji tartışmalarının Osmanlı aydınının yapmış olduğu tercümelerde sistematik bir karakter göstermediğini söyleyebiliriz. Nitekim İbrahim Ethem Mesut'un Descartes'ın modern felsefe açısından çığır açan eseri *Discourse de la Méthode*'unu *Hüsn-i idare-i Akl ve Ulûmda Taharrî-i Hakîkate Dâ'ir Usûl Hakkında Nutuk* başlığıyla dilimize kazandırması modernleşme sürecimizin yeniden inşası aşamasında sistematik olarak Fransız rasyonalizmi ile epistemolojik düzlemde ilk ciddi yüzleşmemiz olmuştur (Utku ve Kuzucu, 2018: 15). Modern dünyayı belirleyen epistemolojik ve metodolojik arka planın metafiziki perspektifinin dışında başka alternatif yorumlarının geliştirilebilme meselesi, bizi modern bilimlerin sınıflandırılması metafiziğine götürüyor.

Batı felsefesinin kökenini anlamak için yapılması gereken en pratik yol, Batı'da yayınlanmış olan metinlerin tercümesidir. Modernleşme hareketimizi belirleyecek bir çerçeve olarak sistematik, bütüncül bir felsefi yaklaşımın Cumhuriyet Dönemi'nin erken yıllarında yaratılan eserlerle düşünülmeye başlandığını görüyoruz. Tanzimat ile birlikte yapılan tercümelerin dağınık, sistemsiz yapısı; daha bütüncül, merkezî bir felsefe geleneği yaratmak adına sistematikleştirilmeye çalışılıyor. Bu durum, Geç Osmanlı Dönemi'nde şuurlulaşmayı ifade edecek biçimde bir uyanışa delalet etmektedir. Şüphe yok ki tüm bu ilerleme karşısında geriliğin, kemal karşısında noksanın bütünüdür. "Ve işte Garp'ın karşısında Şark'tan bahsedildiği zaman anlamamız lâzım gelen şey budur" (Ülken, 2008: 98).

KAYNAKÇA

Berkes, N. (2003). *Türkiye'de Çağdaşlaşma* (Yay. Haz. Ahmet Kuyaş). İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.

Fouillée, A. (2021). *Tarih-i Felsefe* (Sad. ve Yay. Haz. Gül Turanlı- İlknur Emekli). Konya: Çizgi Kitabevi.

Gökalp, Z. (1964). *Milli Terbiye ve Maarif Meselesi*, İstanbul: Diyarbakır Tanıtma ve Turizm Derneği Yayınları.

Gökalp, Z. (1972). *Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri I* (Yay. Haz. Rıza Kardaş). İstanbul: M.E.B Yayınları.

Gökalp, Z. (2019a). *Türkçülüğün Esasları* (Birinci Baskı). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Gökalp, Z. (2019b). *Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak* (Birinci Baskı). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Hanım, F. Â. (2009). *Tedkik-i Ecsâm: Cisimlerin İncelenmesi* (Sad. ve Yay. Haz. Ali Utku- Arzu Ekinci). Konya: Çizgi Kitabevi.

Kara, İ. (2003). *Din İle Modernleşme Arasında: Çağdaş Türk Düşüncesinin Meseleleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Karakuş, R. (1995). *Felsefe Serüvenimiz*. İstanbul: Seyran Kitap.

Said, E. (2004). *Kültür ve Emperyalizm* (Çev. Necmiye Alpay). İstanbul: Hil Yayınları.

Tevfik, B. (2019). *Biraz Felsefe* (Çev. ve Haz. Ali Utku-Kemal Kahramanoğlu), Konya: Çizgi Kitabevi.

Tevfik, B. (2014). *Muhtasar Felsefe* (Çev. ve Haz. Gül Eren-Ali Utku), Konya: Çizgi Kitabevi.

Turanlı, G. ve Emekli, İ. (2021). "Baha Tevfik ve Ahmet Nebil'in Alfred Fouillée'den Târîh-i Felsefe Tercümesi". (Sad. ve Yay. Haz. Gül Turanlı ve İlknur Emekli). *Târih-i Felsefe*. Konya Çizgi Kitabevi. s. 9-15.

Turanlı, G. (2024). "Fatma Âliye Hanım ve Türk Düşüncesindeki Yeri". (Ed. Kemal Bakır). *Türkiye'de Felsefe I* [1923-2023]. Ankara: Doğu Batı Yayınları. s. 96-107.

Utku, A. (2020a). "Hilmi Ziya Ülken'in İlk Eserleri Yayımlanırken Anadoluculuğun Kurucu Metinleri: Feryat, Dağınık Parçalar, Anadolu'nun Bugünkü Vazifeleri, Anadolu'nun Hakiki Merkezi". (Yay. Haz. Ali Utku). *Anadolu Hayali*. Ankara: Doğu Batı Yayınları. s. 9-30.

Utku, A. (2020b). "Hilmi Ziya Ülken'in Yayımlanmamış Edebi Eserleri Anadolu'nun Köklerini Arayış: Tahir ile Zühre Siyâvuş Dibâçe-i Mesnevi". (Yay. Haz. Ali Utku). *Anadolu Köklerini Arayış*. Ankara: Doğu Batı Yayınları. s. 9-25.

Utku, A. ve Kaya, C. M. (2011). "Türkiye'de Modern Felsefe Tarihi Yazımının Serencamı: Geç-Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Literatür Değerlendirmesi", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 9, Sayı 17, s. 11-48.

Utku, A. ve Kuzucu, K. (2018). "İlk Descartes Mütercimi Hayatını Anlatıyor: 'Hayatım". *Usûl Hakkında Nutuk* (Sad. ve Yay. Haz. Ali Utku-Kemalettin Kuzucu). Konya: Çizgi Kitabevi.

Ülken, H. Z. (1935). *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü*, İstanbul: Vakit Gazete, Matbaa, Kütüphane.

Ülken, H. Z. (2001a). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*. İstanbul: Ülken Yayınları.

Ülken, H. Z. (2001b). *Eğitim Felsefesi* (Yay. Haz. Gülseren Ülken). İstanbul: Ülken Yayınları.

Ülken, H. Z. (2008). *Millet ve Tarih Şuuru* (Ed. Emre Yalçın). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

ÇOCUK GELİŞİMİNDE YENİLİKÇİ YAKLAŞIMLAR

High Scope ve Reggio Emilia'nın Gelişimsel, Pedagojik ve Uygulamalı İncelemesi

Neşe Duran
Bahar Özet

nobel bilimsel

Çocuk Gelişiminde Yenilikçi Yaklaşımlar: High Scope ve Reggio Emilia'nın Gelişimsel, Pedagojik ve Uygulamalı İncelemesi

Neşe Duran, Bahar Özet

Yayın No.: 2403
ISBN: 978-625-376-116-5
E-ISBN: 978-625-376-118-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet
yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Dilek Gezgin -dilek@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Duran, Neşe., Özet, Bahar.
Çocuk Gelişiminde Yenilikçi Yaklaşımlar: High Scope ve Reggio Emilia'nın Gelişimsel, Pedagojik ve Uygulamalı İncelemesi / Neşe Duran, Bahar Özet
1. Basım, XII + 124 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-376-116-5
E-ISBN: 978-625-376-118-9
1. Yenilikçi Yaklaşımlar 2. High Scope 3. Reggio Emilia 4. Pedagoji

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

YAZARLARA AİT ÖZGEÇMİŞ iii

ÖN SÖZ vii

GİRİŞ 1

1. HIGH SCOPE YAKLAŞIMININ KURUCUSU DAVID WEIKART KİMDİR? .. 5

1.1. Dr. David Weikart'ın Hayatı ve Eğitim Yolculuğu 5

1.2. Askeri Hizmet ve Eğitim Kariyerinin Başlangıcı 5

1.3. Erken Eğitim Alanında İlk Adımlar 6

1.4. Perry Okul Öncesi Projesi ve High Scope Müfredatının Gelişimi 7

1.5. Kamp ve Sosyal Adalet Üzerine Çalışmalar 7

1.6. Eğitim Yöntemleri ve Karar Değişiklikleri 8

1.7. Okul Öncesi Eğitimin Geliştirilmesi ve Yüksek Lisans Araştırmaları 9

1.8. Sonuçlar ve Miras 10

1.9. David Weikart'ın Eşi Phyllis Weikart'ın Perspektifinden: Eşinin Eğitim Alanındaki Tutkusu ve Kalıcı Etkisi 11

2. HIGH SCOPE YAKLAŞIMI 13

2.1. High Scope Yaklaşımının Temel İlkeleri 16

2.1.1. Güvenilir Yetişkin-Çocuk İlişkisi 16

2.1.2. Aktif Öğrenme 17

2.1.3. Planlama ve Değerlendirme 17

2.1.4. Çocukların Hakları 17

2.1.5. Etkin Öğrenme 17

2.1.5.1. Seçim 18

2.1.5.2. Malzeme 18

2.1.5.3. Kullanma 18

2.1.5.4. Dil 18
2.1.5.5. Destek 18
2.1.6. Öğrenme Çevresinin Düzenlenmesi 19
2.1.6.1. Yer Bulmak 19
2.1.6.2. Sınıfın Bölünmesi 19
2.1.6.3. Malzemeleri Seçme, Kaldırma ve Etiketleme 20
2.1.6.4. Çocukların Sınıfı Öğrenmesi 20
2.1.6.5. Çocukların Çalışmalarının Sergilenmesi 20
2.2. High Scope Programında Günlük Düzenleme İlkeleri 21
2.2.1. Değişikliklerin Önceden Bildirilmesi 21
2.2.2. Farklı İlişkiler İçin Zaman Ayrılması 21
2.2.3. Planla-Yap-Değerlendir Sürecine Ayrılan Zaman 21
2.2.3.1. Çalışma Zamanı 22
2.2.3.2. Toplanma Zamanı 22
2.2.3.3. Hatırlama Zamanı 23
2.3. Planlama ve Hatırlama Stratejileri 23
2.3.1. Gösterme 23
2.3.2. Kâğıt Bardak 24
2.3.3. Telefon Planlaması 24
2.3.4. Küçük Grup Zamanı (15-30 Dakika) 24
2.3.5. Çember/Büyük Grup Zamanı 25
2.3.6. Açık Hava Faaliyetleri Zamanı 25
2.3.7. Olumlu Yetişkin-Çocuk Etkileşimi 26
2.3.8. Değerlendirme 26

3. HIGH SCOPE YAKLAŞIMIYLA İLGİLİ YAPILAN ARAŞTIRMALAR 29

4. HIGH SCOPE YAKLAŞIMINA ELEŞTİREL BİR BAKIŞ 33
4.1. Eğitim Felsefesi ve Kuramı 33
4.2. Uygulama Yöntemleri 34
4.3. Eğitmen Yetkinliği 34

5. HIGH SCOPE YAKLAŞIMINA ÇOCUK GELİŞİMCİSİ GÖZÜNDEN GENEL DEĞERLENDİRME 37

5.1. Aktif Öğrenme ve Bilişsel Gelişim 37

5.2. Duygusal ve Sosyal Gelişim 38

5.3. Bireysel Farklılıkların Tanınması 38

5.4. Planlama ve Değerlendirme Süreci 38

5.5. Sonuç 39

6. HIGH SCOPE EĞİTİM ORTAMINA İLİŞKİN GÖRSELLER 41

KAYNAKLAR 53

KAYNAKLAR

Amus, G. (2006). Dayanışma, iletişim, paylaşım ve çocuğa verilen değer: Reggio Emilia yaklaşımı. *Zil ve Teneffüs Dergisi*, 6, 48-54.

Aral, N., Kandır, A., ve Yaşar, M. (2000). *Okul öncesi eğitim ve ana sınıfı programları*. Ya-Pa Yayın Paz. Tic. A.Ş.

Bruner, J. S. (1996). *The culture of education*. Harvard University Press.

Cagliari, P., Castagnetti, M., Giudici, C., Rinaldi, C., Vecchi, V., ve Moss, P. (2016). *Loris Malaguzzi and the schools of Reggio Emilia: A selection of his writings and speeches, 1945-1993*. Routledge.

Dahlberg, G., & Moss, P. (2021). Introduction to the first edition: Our Reggio Emilia. In C. Rinaldi (Ed.), *Dialogue with Reggio Emilia: Listening, researching and learning*. Routledge.

Duran, N., & Aydos, E. H. (2024). *Çocuklarda yaratıcılık ve sanat: Gelişim, eğitim ve pedagojik yaklaşımlar*. Akademisyen Kitabevi

Duran, N., & Özet, B. (2024). Türkiye'de uygulanan kaynaştırma eğitiminin yasa ve yönetmeliklerdeki durumu ve uygulamaya geçişi arasındaki tutarlılığının incelenmesi. *Turkish Special Education Journal: International (TSPED)*, 6(1), 82-104. https://doi.org/10.69485/tseji.1474847

Duran, N., & Ülküer, N. (2019). *Özel gereksinimli çocukların kaynaştırma eğitimindeki kabulü ve topluma kazandırılması* [Yüksek lisans tezi, Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü].

Duran, N., & Ülküer, N. (2021). Kaynaştırma uygulamasının gelişimsel boyutta değerlendirilmesi. *Turkish Special Education Journal: International*, 3(1), 70-91.

Duran, N., Özet, B., & Shpendi, Ş. T. (2023). Çok kültürlü eğitimde yaşanan zorluklar ve kazanımları. In E. Bay (Ed.), *Eğitim bilimleri alanında uluslararası araştırma ve değerlendirmeler* (Vol. 1, pp. 216-230). Serüven Yayınevi.

Edmiaston, R. K., & Fitzgerald, L. M. (2000). How Reggio Emilia encourages inclusion. *Educational Leadership*, September, 66-69.

Edwards, C. P. (2002). Three approaches from Europe: Waldorf, Montessori, and Reggio Emilia. *Early Childhood Research and Practice*, 4(1).

Edwards, C. P., & Gandini, L. (2018). The Reggio Emilia approach to early childhood education. In *Handbook of international perspectives on early childhood education* (pp. 365-378). Routledge.

Edwards, C., Gandini, L., & Forman, G. (1998). *The hundred languages of children: The Reggio Emilia approach advanced reflections*. Bloomsbury Publishing USA.

Erkılıç, Ö. E. (2019). Montessori, Reggio Emilia ve Waldorf okullarının İstanbul ili örneğinde incelenmesi. *Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi*, 3(2), 81-98.

Gilman, S. (2007). Including the child with special needs: Learning from Reggio Emilia. *Theory into Practice*, 46(1), 23-31.

Hertzog, N. B. (2001). Reflections and impressions from Reggio Emilia: "It's not about art!". *Early Childhood Education Journal*, 29(2), 107-112.

Hewett, V. M. (2001). Examining the Reggio Emilia approach to early childhood education. *Early Childhood Education Journal*, 29, 95–100.

https://acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view.php?id=102255&forceview=1

https://bulancakvhbanaokulu.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/28/03/974477/resimler/2019_10/k_16123431_IMG_20191015_134110.jpg

https://cdn.dsmcdn.com/ty524/product/media/images/20220905/14/169388755/553646918/3/3_org_zoom.jpg

https://cdn.okul.com.tr/articles/36/article_page_content/regemsch.jpg

https://cocugunyuzdili.com/wp-content/uploads/2021/01/sinif-1024x768.jpeg

https://encryptedtbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcTa7viNhyHJKdZqMzxmhSeWXf91zJeBfUsYrA&s

https://encryptedtbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcTQgraBO2w623bXDlWt25i_HC3lt7fNui2QpQ&s

https://fixquotes.com/authors/loris-malaguzzi.htm

https://i0.wp.com/cocuknotasi.com/wp-content/uploads/2018/10/reggio emilia.jpg?fit=720%2C479

https://i2.wp.com/cocuknotasi.com/wpcontent/uploads/2018/10/yakla%C5%9F%C4%B1m.jpg?resize=345%2C206

https://lh3.googleusercontent.com/proxy/6P96mjYoryhcfbEKZA_AvpbVK829Zh_YOYmmeAsivNYHu-daPqXiXO_vRrk7tI29LDtH_r_HZ5qsibniT9ULWTyBg8OIVUP5NYs0z8zncJfBRW5caySXNRs7umA

https://lh3.googleusercontent.com/proxy/Nx_xYa9Bm-dw1sMu5j92ur0EaBoPHfLqtXPBsewQudsDlmnLH2L7FY7cTsGZazbhWc0DLp6lULmh_0HC0IrN4hnnW8vJS5OEuAVx9OKzrYLwuIQJo-EajGeH6FzRSKHjWaT4tA

https://sarkac.org/wp-content/uploads/2017/10/20150322_103544-k-e1509119871608.jpg

https://www.acevokuloncesi.org/egitim-program/farkli-program-ve-yaklasimlar/reggioemilia yaklasimi/

https://www.altincaganaokulu.com/wp-content/uploads/2020/03/sinif-ve-ortam e1584221760108.jpg

https://www.altincaganaokulu.com/wp-content/uploads/2020/03/sinif-ve-ortam-e1584221760108.jpg

https://www.miaanaokullari.com/wp-content/uploads/2022/08/reggio3.png

https://www.okuloncesi.info/wp-content/uploads/2019/04/reggio-sinifi.jpg.webp

https://www.parentsdergisi.com/wp-content/uploads/2017/06/RE-malaguzzi.jpg

https://www.pgpedia.com/m/loris-malaguzzi

https://www.pgpedia.com/r/reggio-emilia-approach

https://www.reggiochildren.it/assets/Uploads/10-OK-inferiore.jpg

https://www.reggiochildren.it/en/reggio-emilia-approach/loris-malaguzzi/

https://www.studyinuk-turkey.com/ingilterede-egitim-secenekleri/ingilterede-foundation-egitimi/

https://yapidergisi.com/wp-content/uploads/2020/10/Resim-3-1030x686.jpg

https://yapidergisi.com/wp-content/uploads/2020/10/Resim-3-1030x686.jpg

https://yapidergisi.com/wp-content/uploads/2020/10/Resim-9-Large-1030x691.jpg

https://zeroseiproject.com/who-is-loris-malaguzzi/

https://zeroseiproject.com/wp-content/uploads/2020/02/loris-malaguzzi-with-children-1.jpg

Hughes, E. (2007). Linking past to present to create an image of the child. *Theory into Practice*, 46(1), 48-56.

İmamoğlu, B., & Öz, S. Z. (2002). Küçük bir köyden dünyaya yayılan bir eğitime "Reggio Emilia eğitimi". *Özgür ve Bilge Dergisi*, 1(11).

Koç, K., Kaplan, F. Ş., & Duran, N. (2023). Çocuk resimlerinin analizi-2. In R. Akay (Ed.), *Davranış bozuklukları* (pp. 181-196). Efe Akademi Yayınları.

Malaguzzi, L. (1994). Your image of the child: Where teaching begins. *Child Care Information Exchange*, 52, 52.

Malaguzzi, L. (1996). *The hundred languages of children: The Reggio Emilia approach to early childhood education*. New Jersey: Ablex Publishing.

New, R. S. (2007). Reggio Emilia as cultural activity theory in practice. *Theory into Practice*, 46(1), 5-13.

Özalp, T. A., & İnan, H. Z. (2020). Türkiye'de Reggio Emilia yaklaşımı temelli uygulamalar yapan okullardaki öğretmenlerin deneyimleri: Bir olgubilim çalışması. *Ekev Akademi Dergisi*, 83, 615-646.

Özet, B. (2022). *7-9 yaş çocukların pandemi sürecinde deneyimledikleri uzaktan eğitimin sosyal gelişimlerine etkisinin resim analizi aracılığıyla incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü].

Pekdoğan, S. (2012). Reggio Emilia yaklaşımı üzerine bir çalışma. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 237-246.

Rigney, L.-I., Sisson, J. H., Hattam, R., & Morrison, A. (2020). *Bringing culturally responsive pedagogies and Reggio Emilia education principles into dialogue: Children learning to live together in diverse communities*. University of South Australia.

Rinaldi, C. (2021). *In dialogue with Reggio Emilia: Listening, researching and learning*. Routledge.

Sadioğlu, Ö., Derman, M. T., Kahraman, P. B., Sezer, G. O., Korkmaz, Ş. Ç., & Ekin, T. Y. (2010). Okul öncesi eğitiminde uygulanan farklı modeller. In H. A. Başal (Ed.), *Okul öncesi eğitimde Reggio Emilia yaklaşımı*. Dora Yayıncılık.

Soler, J., & Miller, L. (2003). The struggle for early childhood curricula: A comparison of the English Foundation Stage Curriculum, Te Whāriki, and Reggio Emilia. *International Journal of Early Years Education*, 11(1), 57-68.

Stager, G. (2002). The best kept secret this side of Italy. *District Administration*, 38(8), 38-40.

Stegelin, A. D. (2003). Application of the Reggio Emilia approach to early childhood science curriculum. *Early Childhood Education Journal*, 31(3), 163-169.

Temel, Z. F., & Dere, H. (1999). Okul öncesi eğitimde yaklaşımlar. In *Gazi Üniversitesi anaokulu/anasınıfı öğretmeni el kitabı*.

Vecchi, V. (2017). *Arte e criatividade em Reggio Emilia: Explorando o papel e a potencialidade do ateliê na educação da primeira infância*. Phorte Editora.

2. Basım

DEĞİŞEN BEYİN

Bilim Zihin Hakkında Ne Diyor ve Siz Bununla İlgili Ne Yapabilirsiniz?

Doç. Dr. Mariam Kavakcı

nobel bilimsel

Değişen Beyin: Bilim Zihin Hakkında Ne Diyor ve Siz Bununla İlgili Ne Yapabilirsiniz?

Doç. Dr. Mariam Kavakcı

Yayın No.: 828
ISBN: 978-625-433-056-8
E-ISBN: 978-625-433-055-1
Basım Sayısı: 2. Basım, Ocak 2025

© Copyright 2025, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Kavakcı, Mariam.
Değişen Beyin: Bilim Zihin Hakkında Ne Diyor ve Siz Bununla İlgili Ne Yapabilirsiniz? / Mariam Kavakcı
2. Basım, XII + 236 s., 13,5x19,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-433-056-8
E-ISBN: 978-625-433-055-1
1. Kognisyon 2. Beyin 3. Sağlık

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR vii
GİRİŞ 1

BÖLÜM 1

KAPI EŞİĞİ ETKİSİ 9
Anahtarlarımı Kaybettim, Aklımı Kaybettim 9
Beynin Yeniden Başlatılması 12
Uyku: Akıl Sağlığının Denge Noktası 16
Meditasyon: Bilim ve Maneviyat Arasındaki Köprü 22
Klinisyenin Notları 29

BÖLÜM 2

ÇALIŞMA HAFIZASI ÇALIŞMAYI DURDURDUĞUNDA 33
Yumurta, Süt ve Un 33
Okuma Mucizesi 40
Çalışma Hafızası Sizi Nasıl Etkiler 48
Klinisyenin Notları 53

BÖLÜM 3

PHINEAS GAGE VE YÜRÜTÜCÜ İŞLEV 57
Artık Gage Değil 57
Kovboylar, Kovboylar, Kovboylar 61
Klinisyenin Notları 70

BÖLÜM 4

VERİCİLİK VE KAHKAHA HEDİYESİ 77
Hediyeleşme Hediyesi 77
Şükran Günü Hakkında Bir Espri 87
Klinisyenin Notları 95

BÖLÜM 5

PROSPEKTİF HAFIZA SORUNLARI 101
Prospektif Hafızadaki Sonuçlar 101
Klinisyenin Notları 114

BÖLÜM 6

KALP SAĞLIĞI BEYİN SAĞLIĞIDIR 123
Richard ve Susan'ın Durumu 123
Akdeniz Tarzı Beslenin 133
Bağırsağınla Düşün 137
Klinisyenin Notları 139

BÖLÜM 7

İLETİŞİM KOPUKLUĞU 143

Dil ve Beyin 143

Söyleyecek Söz Bulamamak 146

Klinisyenin Notları 157

BÖLÜM 8

HASTA H.M. VE UZUN SÜRELİ HAFIZANIN UZUN ÇALIŞMALARI 167

Sinirbilim Tarihindeki En Meşhur Beyin 167

Betty ve İşlemsel Hafıza 174

Klinisyenin Notları 179

BÖLÜM 9

SON AŞAMALAR 187

Harold ve Unutulan Altmışlı Yıllar 187

Son Hastam Ay'ı Hatırlıyor 196

Klinisyenin Notları 200

BÖLÜM 10

ZİHİNSEL SAĞLIĞIN GELECEĞİ 209

Yeni Fikirler, Eski Anılar 209

Klinisyenin Notları 214

KAYNAKLAR 219

KAYNAKLAR

1. BÖLÜM

1. Radvansky, G. A., Pettijohn, K. A., & Kim, J. (2015). Walking through doorways causes forgetting: Younger and older adults. *Psychology and aging*, *30*(2), 259–265. https://doi.org/ 10. 1037/a0039259

2. Radvansky, G. A., Krawietz, S. A., & Tamplin, A. K. (2011). Walking through doorways causes forgetting: Further explorations. *Quarterly journal of experimental psychology (2006)*, *64*(8), 1632–1645. https://doi.org/10.1080/17470218.2011.571267

3. Merlo, D., Cuchillo-Ibañez, I., Parlato, R., & Rammes, G. (2016). DNA Damage, Neurodegeneration, and Synaptic Plasticity. *Neural plasticity*, *2016*, 1206840. https://doi.org/10.1155/ 2016/ 1206840

4. Devore, E. E., Grodstein, F., Duffy, J. F., Stampfer, M. J., Czeisler, C. A., & Schernhammer, E. S. (2014). Sleep duration in midlife and later life in relation to cognition. *Journal of the American Geriatrics Society*, *62*(6), 1073–1081. https://doi.org/ 10.1111/jgs.12790

5. Diekelmann, S., & Born, J. (2010). The memory function of sleep. *Nature reviews. Neuroscience*, *11*(2), 114–126. https://doi. org/10. 1038/nrn2762

6. Walker M. P. (2009). The role of sleep in cognition and emotion. *Annals of the New York Academy of Sciences*, *1156*, 168–197. https://doi.org/10.1111/j.1749-6632.2009.04416.x

7. Cai, D. J., Mednick, S. A., Harrison, E. M., Kanady, J. C., & Mednick, S. C. (2009). REM, not incubation, improves creativity by priming associative networks. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, *106*(25), 10130–10134. https://doi.org/10.1073/pnas.0900271106

8. Science News. (2016). *Consciousness: A Survey of Scientists' Bold Attempts to Demystify the Mind.* Diversion Books.

9. Xie, L., Kang, H., Xu, Q., Chen, M. J., Liao, Y., Thiyagarajan, M., O'Donnell, J., Christensen, D. J., Nicholson, C., Iliff, J. J., Takano, T., Deane, R., & Nedergaard, M. (2013). Sleep drives metabolite clearance from the adult brain. *Science (New York, N.Y.)*, *342*(6156), 373–377. https://doi.org/10.1126/science.1241224

10. Dong, T. A., Sandesara, P. B., Dhindsa, D. S., Mehta, A., Arneson, L. C., Dollar, A. L., Taub, P. R., & Sperling, L. S. (2020). Intermittent Fasting: A Heart Healthy Dietary Pattern?. *The American journal of medicine*, *133*(8), 901–907. https://doi.org/ 10.1016/j.amjmed.2020.03.030

11. Tang, R., Friston, K. J., & Tang, Y. Y. (2020). Brief Mindfulness Meditation Induces Gray Matter Changes in a Brain Hub. *Neural plasticity*, *2020*, 8830005. https://doi.org/10.1155/2020/ 8830005

12. Hoffman, L., Hutt, R., Yi Tsui, C. K., Zorokong, K., & Marfeo, E. (2020). Meditation-Based Interventions for Adults With Dementia: A Scoping Review. *The American journal of occupational therapy : official publication of the American Occupational Therapy Association*, *74*(3), 7403205010p1–7403205010p14. https://doi.org/10.5014/ajot.2020.037820

13. May, C.J., Ostafin, B.D., & Snippe, E. (2020). The relative impact of 15-minutes of meditation compared to a day of vacation in dailylife: An exploratory analysis, *The Journal of Positive Psychology*, 15:2, 278-284.

14. Goyal, M., Singh, S., Sibinga, E. M., Gould, N. F., Rowland-Seymour, A., Sharma, R., Berger, Z., Sleicher, D., Maron, D. D., Shihab, H. M., Ranasinghe, P. D., Linn, S., Saha, S., Bass, E. B., & Haythornthwaite, J. A. (2014). Meditation programs for psychological stress and well-being: a systematic review and meta-analysis. *JAMA internal medicine*, *174*(3), 357–368. https://doi. org/ 10.1001/jamainternmed.2013.13018

15. Mrazek, M. D., Franklin, M. S., Phillips, D. T., Baird, B., & Schooler, J. W. (2013). Mindfulness training improves working memory capacity and GRE performance while reducing mind wandering. *Psychological science*, *24*(5), 776–781. https:// doi.org/10.1177/0956797612459659

16. Brewer, J. A., Worhunsky, P. D., Gray, J. R., Tang, Y. Y., Weber, J., & Kober, H. (2011). Meditation experience is associated with differences in default mode network activity and connectivity. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, *108*(50), 20254–20259. https://doi.org/ 10.1073/pnas.1112029108

17. Hölzel, B. K., Carmody, J., Vangel, M., Congleton, C., Yerramsetti, S. M., Gard, T., & Lazar, S. W. (2011). Mindfulness practice leads to increases in regional brain gray matter density. *Psychiatry research*, *191*(1), 36–43. https://doi.org/10.1016/j. pscychresns. 2010.08.006

18. Luders, E., Cherbuin, N., & Kurth, F. (2015). Forever Young(er): potential age-defying effects of long-term meditation on gray matter atrophy. *Frontiers in psychology*, *5*, 1551. https:// doi.org/ 10. 3389/fpsyg.2014.01551

2. BÖLÜM

1. Baddeley, A. D., & Hitch, G. (1974). Working memory. In G.H. Bower (Ed.), *The psychology of learning and motivation: Advances in research and theory* (Vol. 8, pp. 47–89). New York: Academic Press.
2. Baddeley, A. D. (2000). The episodic buffer: A new component of working memory? *Trends in Cognitive Sciences*, 4, (11): 417-423.
3. Eskelinen, M. H., & Kivipelto, M. (2010). Caffeine as a protective factor in dementia and Alzheimer's disease. *Journal of Alzheimer's disease: JAD, 20 Suppl 1*, S167–S174. https://doi.org/ 10.3233/JAD-2010-1404
4. Sherman, S. M., Buckley, T. P., Baena, E., & Ryan, L. (2016). Caffeine Enhances Memory Performance in Young Adults during Their Non-optimal Time of Day. *Frontiers in psychology*, *7*, 1764. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2016.01764
5. Ruxton, C.H.S. (2008). The impact of caffeine on mood, cognitive function, performance and hydration: a review of benefits and risks. *Nutrition bulletin,* 33:15–25.
6. Shukitt-Hale, B., Miller, M. G., Chu, Y. F., Lyle, B. J., & Joseph, J. A. (2013). Coffee, but not caffeine, has positive effects on cognition and psychomotor behavior in aging. *Age (Dordrecht, Netherlands)*, *35*(6), 2183–2192. https://doi.org/10.1007/s11357-012-9509-4
7. Jarvis M. J. (1993). Does caffeine intake enhance absolute levels of cognitive performance?. *Psychopharmacology*, *110*(1-2), 45–52. https://doi.org/10.1007/BF02246949
8. McLellan, T. M., Caldwell, J. A., & Lieberman, H. R. (2016). A review of caffeine's effects on cognitive, physical and occupational performance. *Neuroscience and biobehavioral reviews*, *71*, 294–312. https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2016.09.001

9. Zhang, J., Wang, A., Zhang, X., Chen, S., Wu, S., Zhao, X., & Zhang, Q. (2020). Association between tea consumption and cognitive impairment in middle-aged and older adults. *BMC geriatrics*, *20*(1), 447. https://doi.org/10.1186/s12877-020-01848-6

3. BÖLÜM

1. Teles, R. V. (2020). Phineas Gage's great legacy. *Dementia & Neuropsychologia*, *14*(4), 419–421. https://doi.org/10.1590/ 1980-57642020dn14-040013

2. Harlow, J. M. (1868). Recovery from the passage of an iron bar through the head. *Publications of the Massachusetts Medical Society*, 2, 327-347. (also in booklet form published in Boston in 1869 by D. H. Clapp)

3. Harlow, J. M. (1848). Passage of an iron rod through the head. *Boston Medical and Surgical Journal*, 39, 389-393.

4. Bigelow, H. J. (1850). Dr. Harlow's case of recovery from the passage of an iron bar through the head. *American Journal of the Medical Sciences*, 19, 13-22. (also in booklet form published in Philadelphia in 1850 by Collins)

5. O'Driscoll, K., & Leach, J. P. (1998). "No longer Gage": an iron bar through the head. Early observations of personality change after injury to the prefrontal cortex. *BMJ (Clinical research ed.)*, *317*(7174), 1673–1674. https://doi.org/10.1136/bmj. 317.7174. 1673a

6. Blumenthal, J. A., Smith, P. J., Mabe, S., Hinderliter, A., Lin, P. H., Liao, L., Welsh-Bohmer, K. A., Browndyke, J. N., Kraus, W. E., Doraiswamy, P. M., Burke, J. R., & Sherwood, A. (2019). Lifestyle and neurocognition in older adults with cognitive impairments: A randomized trial. *Neurology*, *92*(3), e212–e223. https://doi.org/ 10.1212/WNL. 0000000000006784

7. Gomes-Osman, J., Cabral, D. F., Morris, T. P., McInerney, K., Cahalin, L. P., Rundek, T., Oliveira, A., & Pascual-Leone, A. (2018). Exercise for cognitive brain health in aging: A systematic review for an evaluation of dose. *Neurology. Clinical practice*, *8*(3), 257–265. https://doi.org/10.1212/CPJ. 00000000 00000460

8. Northey, J. M., Cherbuin, N., Pumpa, K. L., Smee, D. J., & Rattray, B. (2018). Exercise interventions for cognitive function in adults older than 50: a systematic review with meta-analysis. *British journal of sports medicine*, *52*(3), 154–160. https:// doi.org/10.1136/bjsports-2016-096587

9. Voss, M. W., Weng, T. B., Narayana-Kumanan, K., Cole, R. C., Wharff, C., Reist, L., Dubose, L., Sigurdsson, G., Mills, J. A., Long, J. D., Magnotta, V. A., & Pierce, G. L. (2020). Acute Exercise Effects Predict Training Change in Cognition and Connectivity. *Medicine and science in sports and exercise* *52*(1), 131–140. https://doi.org/ 10.1249/ MSS.0000000000002115

10. Samani, A., & Heath, M. (2018). Executive-related oculomotor control is improved following a 10-min single-bout of aerobic exercise: Evidence from the antisaccade task. *Neuropsychologia*, *108*, 73–81. https://doi.org/10.1016/j. neuropsychologia.2017.11.029

4. BÖLÜM

1. Haslam, C., Cruwys, T., & Haslam, S. A. (2014). "The we's have it": evidence for the distinctive benefits of group engagement in enhancing cognitive health in aging. *Social science & medicine (1982)*, *120*, 57–66. https://doi.org/10.1016/j. socscimed. 2014.08.037

2. Sharifian, N., Kraal, A. Z., Zaheed, A. B., Sol, K., & Zahodne, L. B. (2020). Longitudinal Associations Between Contact Frequency with Friends and with Family, Activity Engagement, and Cognitive Functioning. *Journal of the International Neuropsychological Society : JINS*, *26*(8), 815–824. https://doi.org/10. 1017/S1355617720000259

3. Balconi, M., Fronda, G., & Vanutelli, M. E. (2019). A gift for gratitude and cooperative behavior: Brain and cognitive effects. *Social Cognitive and Affective Neuroscience, 14*(12), 1317–1327. https://doi.org /10.1093/scan/nsaa003

4. Lara, E., Caballero, F. F., Rico-Uribe, L. A., Olaya, B., Haro, J. M., Ayuso-Mateos, J. L., & Miret, M. (2019). Are loneliness and social isolation associated with cognitive decline?. *International journal of geriatric psychiatry*, *34*(11), 1613–1622. https://doi. org/10.1002/gps.5174

5. Kelly, M. E., Duff, H., Kelly, S., McHugh Power, J. E., Brennan, S., Lawlor, B. A., & Loughrey, D. G. (2017). The impact of social activities, social networks, social support and social relationships on the cognitive functioning of healthy older adults: a systematic review. *Systematic reviews*, *6*(1), 259. https://doi.org/ 10.1186/s13643-017-0632-2

6. Ownby, R. L., Crocco, E., Acevedo, A., John, V., & Loewenstein, D. (2006). Depression and risk for Alzheimer disease: systematic review, meta-analysis, and metaregression analysis. *Archives of general psychiatry*, *63*(5), 530–538. https://doi.org/ 10.1001/archpsyc.63.5.530

7. Gustafsson, M., Karlsson, S., & Lövheim, H. (2013). Inappropriate long-term use of antipsychotic drugs is common among people with dementia living in specialized care units. *BMC pharmacology & toxicology*, *14*, 10. https://doi.org/10.1186/2050-6511-14-10

8. Arkin S. (2007). Language-enriched exercise plus socialization slows cognitive decline in Alzheimer's disease. *American journal of Alzheimer's disease and other dementias*, *22*(1), 62–77. https://doi.org/10.1177/1533317506295377

9. Burton, C. M., & King, L. A. (2004). The health benefits of writing about intensely positive experiences. *Journal of Research in Personality, 38*(2), 150–163. https://doi.org/10.1016/S0092-6566(03)00058-8

10. Burton, C. M., & King, L. A. (2009). The health benefits of writing about positive experiences: the role of broadened cognition. *Psychology & health*, *24*(8), 867–879. https://doi.org/ 10.1080/08870440801989946

11. Hyde, Lewis. (2007). *The Gift*. New York: Vintage.

5. BÖLÜM

1. Hippius, H., & Neundörfer, G. (2003). The discovery of Alzheimer's disease. *Dialogues in clinical neuroscience*, *5*(1), 101–108. https://doi.org/10.31887/DCNS.2003.5.1/hhippius

2. Cummings, J. L., Morstorf, T., & Zhong, K. (2014). Alzheimer's disease drug-development pipeline: few candidates, frequent failures. *Alzheimer's research & therapy*, *6*(4), 37. https:// doi.org/10.1186/alzrt269

3. Kliegel, M., Martin, M. (2010). Prospective memory research: Why is it relevant? International Journal of Psychology, 38(4), 193-194.

4. Wang, D., & MacMillan, T. (2013). The benefits of gardening for older adults: A systematic review of the literature. *Activities, Adaptation & Aging* , 37(2), 153–181. doi:10.1080/0192 4788. 2013.784942

5. Balbag, M. A., Pedersen, N. L., & Gatz, M. (2014). Playing a Musical Instrument as a Protective Factor against Dementia and Cognitive Impairment: A Population-Based Twin Study. *International journal of Alzheimer's disease*, *2014*, 836748. https://doi.org/10.1155/ 2014/ 836748

6. Bailey, A.W., Anderson, M., Cox, G. (2021). The Cortex in Context: Investigating the Influence of Activity and Space on Psychological Well-Being. *Leisure Sciences*, 1-18.

7. Bratman, G. N., Daily, G. C., Levy, B. J., & Gross, J. J. (2015). The benefits of nature experience: Improved affect and cognition. *Landscape and Urban Planning*, *138*, 41-50. doi:http:// dx.doi.org/10.1016 /j.landurbplan.2015.02.005

8. Van Hedger, S.C., Nusbaum, H.C., Clohisy, L., Jaeggi, S.M., Buschkuehl, M. & Berman, M.G. (2019). Of cricket chirps and car horns: The effect of nature sounds on cognitive performance. *Psychonomic Bulletin & Review,* 26, 522–530. https://doi. org/10.3758/s13423-018-1539-1

9. Çetinkaya, F., Duru Aşiret, G., Direk, F., Özkanlı, N. (2019). The effect of ceramic painting on the life satisfaction and cognitive status of older adults residing in a nursing home, *Topics in Geriatric Rehabilitation*, *35*(2), 108-112. doi: 10.1097/TGR. 0000000000000208

10. Hughes, T. F., Chang, C. C., Vander Bilt, J., & Ganguli, M. (2010). Engagement in reading and hobbies and risk of incident dementia: the MoVIES project. *American journal of Alzheimer's disease and other dementias*, *25*(5), 432–438. https://doi. org/10.1177/ 15333 17510368399

11. Iwasa, H., Yoshida, Y., Kai, I., Suzuki, T., Kim, H., & Yoshida, H. (2012). Leisure activities and cognitive function in elderly community-dwelling individuals in Japan: a 5-year prospective cohort study. *Journal of psychosomatic research*, *72*(2), 159–164. https://doi.org/10.1016/j.jpsychores.2011.10.002

6. BÖLÜM

1. Satizabal, C. L., Beiser, A. S., Chouraki, V., Chêne, G., Dufouil, C., & Seshadri, S. (2016). Incidence of Dementia over Three Decades in the Framingham Heart Study. *The New England journal of medicine*, *374*(6), 523–532. https://doi.org/10.1056/ NEJMoa1504327

2. Barnes, D. E., & Yaffe, K. (2011). The projected effect of risk factor reduction on Alzheimer's disease prevalence. *The Lancet. Neurology*, *10*(9), 819–828. https://doi.org/10.1016/S1474-4422(11)70072-2

3. Fieldhouse, J., Doorduijn, A. S., de Leeuw, F. A., Verhaar, B., Koene, T., Wesselman, L., Schueren, M. V., Visser, M., Rest, O. V., Scheltens, P., Kester, M. I., & Flier, W. (2020). A Suboptimal Diet is Associated with Poorer Cognition: The NUDAD Project. *Nutrients*, *12*(3), 703. https://doi.org/10.3390/nu12030703

4. Jackson, P. A., Pialoux, V., Corbett, D., Drogos, L., Erickson, K. I., Eskes, G. A., & Poulin, M. J. (2016). Promoting brain health through exercise and diet in older adults: a physiological perspective. *The Journal of physiology*, *594*(16), 4485–4498. https://doi.org/10.1113/JP271270

5. Solfrizzi, V., Panza, F., & Capurso, A. (2003). The role of diet in cognitive decline. *Journal of neural transmission (Vienna, Austria : 1996)*, *110*(1), 95–110. https://doi.org/10.1007/s00702-002-0766-8

6. Zhong, G., Wang, Y., Zhang, Y., Guo, J. J., & Zhao, Y. (2015). Smoking is associated with an increased risk of dementia: a meta-analysis of prospective cohort studies with investigation of potential effect modifiers. PloS one, 10(3), e0118333. https://doi.org/10.1371/ journal.pone.0118333

7. Durazzo, T. C., Meyerhoff, D. J., Yoder, K. K., & Murray, D. E. (2017). Cigarette smoking is associated with amplified age-related volume loss in subcortical brain regions. *Drug and alcohol dependence*, *177*, 228–236. https://doi.org/ 10.1016/j. drugalcdep.2017.04.012

8. Gomez-Pinilla, F., & Tyagi, E. (2013). Diet and cognition: interplay between cell metabolism and neuronal plasticity. *Current opinion in clinical nutrition and metabolic care*, *16*(6), 726–733. https://doi.org/ 10.1097/MCO.0b013e328365aae3

9. Caracciolo, B., Xu, W., Collins, S., & Fratiglioni, L. (2014). Cognitive decline, dietary factors and gut-brain interactions. *Mechanisms of ageing and development*, *136-137*, 59–69. https://doi.org/ 10.1016/ j.mad.2013.11.011

10. Mishra, S., & Palanivelu, K. (2008). The effect of curcumin (turmeric) on Alzheimer's disease: An overview. *Annals of Indian Academy of Neurology*, *11*(1), 13–19. https://doi.org/10. 4103/0972-2327.40220

11. Saenghong, N., Wattanathorn, J., Muchimapura, S., Tongun, T., Piyavhatkul, N., Banchonglikitkul, C., & Kajsongkram, T. (2012). Zingiber officinale Improves Cognitive Function of the Middle-Aged Healthy Women. *Evidence-based complementary and alternative medicine : eCAM*, *2012*, 383062. https://doi. org/10.1155/2012/383062

12. Jain, S., Sangma, T., Shukla, S. K., & Mediratta, P. K. (2015). Effect of Cinnamomum zeylanicum extract on scopolamine-induced cognitive impairment and oxidative stress in rats. Nutritional neuroscience, 18(5), 210–216. https://doi.org/ 10.1179/ 1476830514Y.0000000113

7. BÖLÜM

1. Salthouse, T.A. (2004). What and when of cognitive aging. *Current Directions in Psychological Science,* 13(4), 140–144.

2. Saffran, J. R., Aslin, R. N., & Newport, E. L. (1996). Statistical learning by 8-month-old infants. *Science (New York, N.Y.)*, *274*(5294), 1926–1928. https://doi.org/10.1126/ science.274. 5294.1926

3. University of California - San Diego. (2005, May 27). Grasping Metaphors: UC San Diego Research Ties Brain Area To Figures Of Speech. *ScienceDaily*. Retrieved April 11, 2021 from www.sciencedaily. com/releases/2005/05/050526092321.htm

4. Dr. David Lewis "Galaxy Stress Research", Mindlab International, Sussex University (2009)

5. Mayo Clinic. (2020, April 17). Sleep tips: 6 steps to better sleep. *Mayo Clinic*. https://www.mayoclinic.org/healthy-lifestyle/ adult-health/in-depth/sleep/art-20048379

6. Berns, G. S., Blaine, K., Prietula, M. J., & Pye, B. E. (2013). Short- and long-term effects of a novel on connectivity in the brain. *Brain connectivity*, *3*(6), 590–600. https://doi.org/10. 1089/brain.2013.0166

7. Oatley, K. (2012). The cognitive science of fiction. *Wiley interdisciplinary reviews. Cognitive science*, *3*(4), 425–430. https://doi.org/ 10.1002/wcs.1185

8. Deniz, F., Nunez-Elizalde, A. O., Huth, A. G., & Gallant, J. L. (2019). The Representation of Semantic Information Across Human Cerebral Cortex During Listening Versus Reading Is Invariant to Stimulus Modality. *Journal of Neuroscience*, 39(39), 7722–7736.

9. Román-Caballero, R., Arnedo, M., Triviño, M., & Lupiáñez, J. (2018). Musical practice as an enhancer of cognitive function in healthy aging - A systematic review and meta-analysis. *PloS one*, *13*(11), e0207957. https://doi.org/10.1371/ journal. pone.0207957

10. Román-Caballero, R., Arnedo, M., Triviño, M., & Lupiáñez, J. (2018). Musical practice as an enhancer of cognitive function in healthy aging - A systematic review and meta-analysis. *PloS one*, *13*(11), e0207957. https://doi.org/10.1371/ journal. pone.0207957

11. Bottiroli, S., Rosi, A., Russo, R., Vecchi, T., & Cavallini, E. (2014). The cognitive effects of listening to background music on older adults: processing speed improves with upbeat music, while memory seems to benefit from both upbeat and downbeat music. *Frontiers in aging neuroscience*, *6*, 284. https://doi.org/10.3389/fnagi.2014.00284

12. Särkämö, T., Tervaniemi, M., Laitinen, S., Numminen, A., Kurki, M., Johnson, J. K., & Rantanen, P. (2014). Cognitive, emotional, and social benefits of regular musical activities in early dementia: randomized controlled study. *The Gerontologist*, *54*(4), 634–650. https://doi.org/10.1093/geront/gnt100

13. Diaz Abrahan, V., Shifres, F., & Justel, N. (2019). Cognitive Benefits From a Musical Activity in Older Adults. *Frontiers in psychology*, *10*, 652. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00652

8. BÖLÜM

1. Squire, L. R. (2009). The legacy of patient H.M. for neuroscience. *Neuron*, *61*(1), 6–9. https://doi.org/10.1016/ j.neuron. 2008.12.023
2. Squire, L. R., & Dede, A. J. (2015). Conscious and unconscious memory systems. *Cold Spring Harbor perspectives in biology*, *7*(3), a021667. https://doi.org/10.1101/cshperspect.a021667
3. Corkin, S. (2002). What's new with the amnesic patient H.M.?. *Nature reviews. Neuroscience*, *3*(2), 153–160. https://doi.org/ 10.1038/ nrn726
4. Milner, B. (1962). "Les troubles de la mémoire accompagnant des lésions hippocampiques bilatérales", in *Physiologie de l'Hippocampe*, ed. P. Passouant (Paris: CNRS), 257–272.
5. Skotko, B. G., Rubin, D. C., & Tupler, L. A. (2008). H.M.'s personal crossword puzzles: understanding memory and language. *Memory (Hove, England)*, *16*(2), 89–96. https://doi.org/10. 1080/0965 8210701864580
6. Pillai, J. A., Hall, C. B., Dickson, D. W., Buschke, H., Lipton, R. B., & Verghese, J. (2011). Association of crossword puzzle participation with memory decline in persons who develop dementia. *Journal of the International Neuropsychological Society : JINS*, *17*(6), 1006–1013. https://doi.org/ 10.1017/S1355 6177 11001111
7. Murphy, M., O'Sullivan, K., & Kelleher, K. G. (2014). Daily crosswords improve verbal fluency: a brief intervention study. *International journal of geriatric psychiatry*, *29*(9), 915–919. https://doi.org /10.1002/gps.4079

8. Toma, M., Halpern, D. F., Berger, D. E. (2014). Cognitive abilities of elite nationally ranked SCRABBLE and crossword experts. *Applied Cognitive Psychology.* 28, 727–737. 10.1002 /acp.3059

9. Alladi, S., Bak, T. H., Duggirala, V., Surampudi, B., Shailaja, M., Shukla, A. K., Chaudhuri, J. R., & Kaul, S. (2013). Bilingualism delays age at onset of dementia, independent of education and immigration status. *Neurology*, *81*(22), 1938–1944. https:// doi.org/10.1212/01.wnl.0000436620.33155.a4

10. Ripollés, P., Marco-Pallarés, J., Hielscher, U., Mestres-Missé, A., Tempelmann, C., Heinze, H. J., Rodríguez-Fornells, A., & Noesselt, T. (2014). The role of reward in word learning and its implications for language acquisition. *Current biology : CB*, *24*(21), 2606–2611. https://doi.org/10.1016/j.cub.2014.09.044

11. Mårtensson, J., Eriksson, J., Bodammer, N. C., Lindgren, M., Johansson, M., Nyberg, L., & Lövdén, M. (2012). Growth of language-related brain areas after foreign language learning. *NeuroImage*, *63*(1), 240–244. https://doi.org/10.1016/ j. neuroimage.2012.06.043

12. Schlegel, A. A., Rudelson, J. J., & Tse, P. U. (2012). White matter structure changes as adults learn a second language. *Journal of cognitive neuroscience*, *24*(8), 1664–1670. https://doi.org/ 10.1162/jocn_ a_00240

13. Kim, K. H., Relkin, N. R., Lee, K. M., & Hirsch, J. (1997). Distinct cortical areas associated with native and second languages. *Nature*, *388*(6638), 171–174. https://doi.org/10.1038/40623

14. Hartzell, J. F., Davis, B., Melcher, D., Miceli, G., Jovicich, J., Nath, T., Singh, N. C., & Hasson, U. (2016). Brains of verbal memory specialists show anatomical differences in language, memory and visual systems. *NeuroImage*, *131*, 181–192. https://doi.org/ 10.1016/j.neuroimage.2015.07.027

15. McDonough, I. M., Haber, S., Bischof, G. N., & Park, D. C. (2015). The Synapse Project: Engagement in mentally challenging activities enhances neural efficiency. *Restorative neurology and neuroscience*, *33*(6), 865–882. https://doi.org/ 10.3233 /RNN-150533

9. BÖLÜM

1. Bisaz, R., Travaglia, A., & Alberini, C. M. (2014). The neurobiological bases of memory formation: from physiological conditions to psychopathology. *Psychopathology*, *47*(6), 347–356. https://doi.org/ 10.1159 /000363702

2. Cheng, S. T. (2016). Cognitive Reserve and the Prevention of Dementia: the Role of Physical and Cognitive Activities. *Current psychiatry reports*, *18*(9), 85. https://doi.org/10.1007/s11920-016-0721-2

3. Shatil, E. (2013). Does combined cognitive training and physical activity training enhance cognitive abilities more than either alone? A four-condition randomized controlled trial among healthy older adults. *Frontiers in aging neuroscience*, *5*, 8. https://doi.org/10.3389/ fnagi.2013.00008

4. Corbett, A., Owen, A., Hampshire, A., Grahn, J., Stenton, R., Dajani, S., Burns, A., Howard, R., Williams, N., Williams, G., & Ballard, C. (2015). The Effect of an Online Cognitive Training Package in Healthy Older Adults: An Online Randomized Controlled Trial. *Journal of the American Medical Directors Association*, *16*(11), 990–997. https://doi.org/ 10.1016/ j.jamda. 2015.06.014

10. BÖLÜM

1. Livingston, G., Huntley, J., Sommerlad, A., Ames, D., Ballard, C., Banerjee, S., Brayne, C., Burns, A., Cohen-Mansfield, J., Cooper, C., Costafreda, S. G., Dias, A., Fox, N., Gitlin, L. N., Howard, R., Kales, H. C., Kivimäki, M., Larson, E. B., Ogunniyi, A., Orgeta, V., ... Mukadam, N. (2020). Dementia prevention, intervention, and care: 2020 report of the Lancet Commission. *Lancet (London, England)*, *396*(10248), 413–446. https://doi.org/ 10.1016 /S0140-6736(20)30367-6

2. Cummings, J. L., Morstorf, T., & Zhong, K. (2014). Alzheimer's disease drug-development pipeline: few candidates, frequent failures. *Alzheimer's research & therapy*, *6*(4), 37. https:// doi.org/10.1186/alzrt269

3. Merzenich, M. M., Van Vleet, T. M., & Nahum, M. (2014). Brain plasticity-based therapeutics. *Frontiers in human neuroscience*, *8*, 385. https://doi.org/10.3389/fnhum.2014.00385

4. Northey, J. M., Cherbuin, N., Pumpa, K. L., Smee, D. J., & Rattray, B. (2018). Exercise interventions for cognitive function in adults older than 50: a systematic review with meta-analysis. *British journal of sports medicine*, *52*(3), 154–160. https:// doi.org/10.1136/bjsports-2016-096587

3. Basım

DENEYİMSEL ÖĞRENME

Keşfet, Öğren, Yaşa ve Eğlen!

Emre Ulaş Özdal

nobel
40.yıl

DENEYİMSEL ÖĞRENME
Keşfet, Öğren, Yaşa ve Eğlen!
Emre Ulaş Özdal

Yayın No: 3726
Eğitim: 282
ISBN: 978-625-417-045-4
E-ISBN: 978-625-417-046-1
Basım Sayısı: 3. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Özdal, Emre Ulaş.
Deneyimsel Öğrenme Keşfet, Öğren, Yaşa ve Eğlen! / Emre Ulaş Özdal
3. Basım, XVI + 440 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-417-045-4
E-ISBN: 978-625-417-046-1
1. Deneyimsel Öğrenme 2. Yaşayarak Öğrenme 3. Smart Unique

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İçindekiler

İçindekiler v
İlk Olarak ve Öncelikle xiii
Başlarken… xv

Giriş Bölümü 1

İLK BÖLÜM

Deneyim Nedir? 13
Öğrenme Nedir? 15
Deneyimsel Öğrenme Nedir? 18
Öğrenme Kavramı 20
Öğrenme Teorileri 22
1. Davranışçılık Öğrenme Kuramı 25
Öğrenme Nasıl Gerçekleşir? 25
Öğrenmeyi Etkileyen Faktörler Nelerdir? 26
Hafızanın Rolü Nedir? 26
Transfer Nasıl Gerçekleşir? 26
Bu Pozisyonla En İyi Hangi Öğrenme Türleri Açıklanır? 27
Bu Teorinin Hangi Temel İlkeleri Öğretim Tasarımı İle İlgilidir? 27
Öğretim Nasıl Yapılandırılmalıdır? 28
Davranışçı Öğrenme Kuramı Öğretim İlkeleri 28
2. Bilişsel Öğrenme Kuramı 29
Öğrenme Nasıl Gerçekleşir? 30
Öğrenmeyi Etkileyen Faktörler Nelerdir? 30
Hafızanın Rolü Nedir? 30
Transfer Nasıl Gerçekleşir? 31
Bu Pozisyonla En İyi Hangi Öğrenme Türleri Açıklanır? 31
Bu Teorinin Hangi Temel İlkeleri Öğretim Tasarımı İle İlgilidir? 32
Öğretim Nasıl Yapılandırılmalıdır? 33
Bilişsel Öğrenme Kuramı Öğretim İlkeleri 34

3. Yapılandırmacı Öğrenme Kuramı 35
Öğrenme Nasıl Gerçekleşir? 35
Öğrenmeyi Etkileyen Faktörler Nelerdir? 36
Hafızanın Rolü Nedir? 36
Transfer Nasıl Gerçekleşir? 37
Bu Pozisyonla En İyi Hangi Öğrenme Türleri Açıklanır? 38
Bu Teorinin Hangi Temel İlkeleri Öğretim Tasarımı İle İlgilidir? 38
Öğretim Nasıl Yapılandırılmalıdır? 39
Yapılandırmacı Öğrenme Kuramı Öğretim İlkeleri 41
4. Deneyimsel Öğrenme Kuramı 41
Öğrenme Nasıl Gerçekleşir? 43
Öğrenmeyi Etkileyen Faktörler Nelerdir? 44
Hafızanın Rolü Nedir? 45
Transfer Nasıl Gerçekleşir? 46
Bu Pozisyonla En İyi Hangi Öğrenme Türleri Açıklanır? 46
Bu Teorinin Hangi Temel İlkeleri Öğretim Tasarımı İle İlgilidir? 47
Öğretim Nasıl Yapılandırılmalıdır? 49
Deneyimsel Öğrenme Kuramı Öğretim İlkeleri 50

2. BÖLÜM

Deneyimsel Öğrenme Teorisi'nin Kökenleri 59
1. Yakın Geçmiş ve Günümüz 61
David A. Kolb Deneyimsel Öğrenme Teorisi 63
1. Algı Boyutunda Öğrenme 65
2. İşlem Boyutunda Öğrenme 66
David A. Kolb Öğrenme Stilleri 68
Kolb Öğrenme Stili Envanteri (KLSI) 4.0 Dokuz Öğrenme Stili 72
1. Başlatan Stil 74
2. Deneyimleyen Stil 75
3. Hayal Eden Stil 76
4. Oyuncu Stil 77
5. Dengeleyen Stil 78

6. Yansıtan Stil 79
7. Karar Veren Stil 80
8. Düşünen Stil 81
9. Analiz Eden Stil 82
Genel Değerlendirme 83
D. Kolb Eğitici Rol Profilleri 84
Eğitimci Rolleri 85
1. Koçluk Rolü 86
2. Kolaylaştırıcı Rolü 86
3. Uzman Rolü 87
4. Değerlendirici Rolü 87
Eğitimci Rolleri ve Öğrenme Döngüsü 88
Dinamik Eşleştirme Uygulaması 92
Deneyimsel Öğrenme Döngüsü Çevresinde Eğitim 93
Eğitimci Rol Esnekliği 94
Deneyimsel Öğrenme Bileşenleri 96

3. BÖLÜM

Alternatif Eğitim Yaklaşımları 103
Alternatif Eğitim Modelleri 105
1. Montessori Yaklaşımı 106
2. Reggio Emilia Yaklaşımı 115
3. Waldorf Yaklaşımı 128
4. Orman Okulu Yaklaşımı 140
Genel Değerlendirme 148

4. BÖLÜM

Deneyimsel Öğrenme Temalı Tasarım Modelleri 153
1. STEM-A Eğitimi (Bilim, Teknoloji, Mühendislik, Matematik, Sanat) 154
2. Örgütsel Öğrenme 155
3. Probleme Dayalı Öğrenme 158
4. Oyun Tabanlı Öğrenme 161

5. Vaka Temelli Öğrenme 163
6. Proje Temelli Öğrenme 168
7. Sorgulama Temelli Öğrenme 170
8. Çevrim İçi: Deneyimsel Öğrenme 175
Genel Değerlendirme 184

5. BÖLÜM

Öğrenme Alanları 189
Öğrenme Alanının Boyutları 192
Deneyimsel Öğrenme Alanları 193
1. Pozitif Bir Öğrenme Alanı Oluşturmak 194
2. Derin Öğrenme için Alanlar Oluşturmak 195
3. Oyun Tabanlı Bir Öğrenme Alanı Oluşturmak 196
4. Konuşmaya Dayalı Öğrenme İçin Alan Oluşturmak 198
5. Öğrenen Merkezli Bir Öğrenme Alanı Oluşturmak 199
6. Yansımacı Düşünme İçin Bir Alan Oluşturmak 201
Öğrenme Çevreleri 202
1. Fiziksel Çevre 203
2. Duygusal İklim 203
3. Toplumsal Çevre 204
4. Güvenli Öğrenme Çevreleri 205
Öğrenme Ortamını Geliştirme 207
Temel Gereksinimler 208
Öğrenmeye Hazırbulunuşluk 209
Güdüleme ve Öğrenme 211
Daha İyi Bir Öğrenme Ortamı Sağlama 212

6. BÖLÜM

Deneyimsel Öğrenme Uygulama ve Kullanım Alanları 221
Deneyimsel Öğrenme Uygulamalarının Kullanım Yerleri 223
Deneyimsel Öğrenme Uygulama Alanları 225
1. Dış (Açık Alan) Mekân Uygulama Alanları 226

2. Kapalı (İç Mekân) Mekân Uygulama Alanları 229
3. Odak Eğitim Uygulama Alanları 230
4. Sosyal İçerikli (Sosyal Sorumluluk) Alanlar 233
Etkili Bir Uygulama Alanı Oluşturma 236

7. BÖLÜM

Deneyimsel Öğrenme Program Tasarımı 241
Deneyimsel Öğrenme Uygulama Başlıkları Nelerdir? 244
Program Tasarım Süreci 245
1. İhtiyacı Belirleme Aşaması 246
2. Hayal Etme Aşaması 277
3. Deneyimleri Planlama ve Geliştirme Aşaması 281
4. Deneyimi Yaşama ve Uygulama Aşaması 289
5. Gözlem ve Değerlendirme Aşaması 291
6. Belgelendirme Aşaması 298

8. BÖLÜM

Gözlem, Değerlendirme ve Çözümleme 303
Gözlem, Değerlendirme ve Çözümleme Süreçleri 305
Gözlem ve Değerlendirme Stratejileri 306
Smart Unique Modeli 310
Smart Unique Modeli'nin Amacı 311
Smart Unique Modeli'nin Yöntemsel Çerçevesi 313
Veri Toplama Araçları 315
1. Odak Yetkinlik Anketi 316
2. Ekip veya Bireysel Eylem Plan Formu 320
3. Ara Değerlendirme Geri Bildirim Formları 321
4. Gözlem, Değerlendirme ve Çözümleme Formu 322
5. Öğrenme Günlüğü Formu 329
Rapor ve Form Örnekleri 330
1. Odak Yetkinlik Raporu 332
2. Ekip Odaklı Gözlem ve Değerlendirme Raporu 339
3. Geri Bildirim ve Çözümleme Raporu 342

9. BÖLÜM

Deneyimden Gerçek Yaşam Süreçlerine 353
Deneyim ile Öğrenmeye Neden İhtiyacımız Vardır? 356
Yetkinlik ve Kriter Örnekleri 357
Deneyim Egzersizi ve Program Tasarım Örnekleri 361
Dış (Açık Alan) Mekân Deneyim Uygulamaları 363
Kapalı (İç Mekân) Mekân Deneyim Uygulamaları 364
Odak Eğitim Deneyim Uygulamaları 365
Sosyal İçerikli Deneyim Uygulamaları 366
Deneyim Egzersizi Tasarım Örnekleri 367
Eğitim Programı Tasarım Örnekleri 389
Yüksek Öğretimde Deneyimsel Öğrenme 406
İş Dünyasında Deneyimsel Öğrenme 409
Deneyimsel Yaklaşımların Faydaları 413
Deneyimsel Yaklaşımların Zorlukları 420

10. BÖLÜM

Son Söz 425
Keşfettiğim ve Bana Işık Tutan Kaynaklar 426
Yazar İletişim Bilgileri 441

Kitap, Bilimsel Yayın ve Makale

- Abbey, D.S., Hunt, D.E. & Weiser, J.C., Variations on a Theme by Kolb: A New Perspective for Understanding Counseling and Supervision, The Counseling Psychologist, 1985
- Alliger, G.M. & Janak, E.A., Kirkpatrick's Levels of Educational Criteria: Thirty Years Later. Personnel Psychology, 1989
- Anderson, J.A., Cognitive Styles and Multicultural Populations, Journal of Teacher Education, 1988
- Andresen, L., Boud, D. & Cohen, R., Experience-Based Learning. Foley, G.'de yayınlanan bölüm (ed). Understanding and Training Adult Education. 2nd edition, Sidney: Allen ve Unwin, 2000
- Argyris, C., Putnam, R. ve Smith, D. M. Action Science. San Francisco: Jossey-Bass, 1985.
- Ay, J., Reflective and Experiential Learning Handbook: Theory and Practice. Londra: Routledge Falmer, 2004
- Azriel, J., Erthal, M. & Starr, E., Answers, questions and hoaxes: What is the Role of Games in Business Education? Journal of Business Education, 30 (2): 295-300. Baldwin, MA & Rose, P., 2009
- Baker, R.E., Simon, J.R. & Bazeli, F.P., Selecting instructional design for introductory accounting based on the experiential learning model, Journal of Accounting Education, 1987
- Banchi, H. & Bell R., The Many Levels of Inquiry, Science and Children, 2008
- Banchi, H. ve Bell, R. “The Many Levels of Inquiry” Science and Children, Vol 46, No 2, 2008
- Bassett, D.S. & Jackson, L., New Guidelines for Adults and Continuing Education. Wiley Periodicals, 1994
- Bates, T., A.W., Teaching in the Digital Age. 2nd Edition, 2019
- Beard, C. & Wilson, J., Experiential Learning: A Best Practice Handbook for Educators and Trainers, 2nd Edition. London: Kogan Page Limited, 2010
- Bednar, A.K., Cunningham, D.J., Duffy T.M., & Perry, J. D., Theory into practice: How Do We Link? Instructional technology: Past, present, and future. Englewood, Libraries Unlimited, 1991
- Belenky, M.F., Clinchy, M., Goldberger, N.R., & Tarule, J., Women's Ways of Knowing: The Development of Sec Voice and Mind. New York: Essential Books, 1986
- Bishop, S.R., Lau, M., Shapiro, S., Carlson, L., Anderson, ND, Carmody, J., Zindel, Abbey, S., Speca M., Velting, D. & Devins, G.

Awareness: Suggested Operational Definition. Clinical Psychology: Science and Practice, 11 (3): 230-241, 2004
- Blackwell, S., Forest Schools Program Planning. Horizons, 2011
- Bolt, J.F., Trends in Management Education and Executive Education: The Revolution Continues. Management Development Journal, 1987
- Bower, G.H. & Hilgard, E.R., Theories of learning. 5th ed. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1981
- Bozkurt, A., Öğrenen Örgütler: Yönetimde Çağdaş Yaklaşımlar Uygulamalar ve Sorunlar, 2. Baskı. (Edt: C. Elma ve K. Demir). Ankara: Anı Yayıncılık, 2003
- Bransford, J.D., Brown, A.L. & Cocking, R.R., How People Learn: Brain, Mind, Experience, and School, Expanded Edition, National Academies Press, 2000
- Brown, J.S., Collins, A. & Duguid, P., Situated Cognition and the Culture of Learning, Exploratorium, Research Article, Cambridge, 1989
- Brown, R. & Kulik, J., Flashbulb Memories. Cognition, 1977
- Bruner, J. S., The Relevance of Education, New York: Norton. In this book Bruner applied his theories to infant development, 1971
- Bruner, J.S., Toward a Theory of Instruction. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1966
- Bunker, S.S., Constructing Curriculum: Creating A Teachinglearning Space. Nursing Science Quarterly, 1999
- Cadwell, L.B., Bringing Learning to Life: The Reggio Approach to Early Childhood Education, Teachers College Press, 2003
- Carolyn, P.E., Gandini, L. & Forman, G.E., The Hundred Languages of Children: The Reggio Emilia Approach--advanced Reflections, Greenwood Publishing Group, 1998
- Carolyn, P.E., Three Approaches from Europe: Waldorf, Montessori, and Reggio Emilia. University of Nebraska, 2002
- Chickering, A.W. & Gamson. Z.F., Seven Principles of Good Practice in Undergraduate Education. AAHE Newsletter, 3-7.1987
- Chickering, A.W., The Modern American College: Responding to the New Realities of Diverse Students and a Changing Society, 1981
- Clancey, W.J., Qualitative Student Models, Annual review of computer science, Annual Reviews, 1986
- Claxton, C.S., Learning Styles, Minority Students and Effective Education. Journal of Development Edition, 1990
- Constable, K., The Outdoor Classroom Ages 3-7: Using Ideas From Forest School To Enrich Learning. London: Routledge, 2017
- Cooke, H., Success With Mathematics. Routledge, 2003

- Corbin, J. & Strauss, A., Basics of Qualitative Research, Thousand Oaks, CA: Sage, 2015
- Crossan, M., Lane H.W., White R.E., An Organizational Learning Framework, The Academy of Management Review, 1999
- Dahlberg, G.M. & Moss, P., Beyond Quality in Early Childhood Education and Care - Languages of Evaluation, CESifo DICE Report, 2007
- Dale, E., Audio-Visual Methods in Teaching. New York: Dryden, 1946, 1954, 1969
- Deci, E.L. & Ryan, R.M., The "what" and "why" of goal pursuits: human needs and the self-determination of behavior. Psychological Inquiry, 2000
- Delbecq, A.L., A.H. Van de Ven ve D.H. Gustafson. Group Techniques for Program Planning: A Guide to Nominal Group and Delphi Processes Scott, Foresman & Company, Glenview, IL. 1975
- Denise, P.S. & Harris, I., Experiential Education for Community Development (Contributions to the Study of Education), Praeger; First Edition, 1989
- Dewey J., Experience and Education, The Kappa Delta Pi Lecture Series, A Touch Stone Book, 1997
- Dewey, J. Experience and Education. New York, NY: Macmillan, 1938
- DiBella, A.J., Nevis E.C. & Gould, J.M., "Understanding Organizational Learning Capability". Journal of Management Studies. Volume 33, Number 3, 1996
- Driscoll, A. & Nagel, N.G., Early Childhood Education: The Wladorf of Children, Families and Educators, 3rd ed. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 2005
- Duffy, T.M., Lowyck, J., Jonassen, D.H., Welsh, T.M. Designing Environments for Constructive Learning (1993), Springer, Softcover reprint of the original 1st ed. 2011
- Eickmann, P., Kolb, A.Y. & Kolb, D.A., Designing Learning, Western Reserve University, Paper presented at the Conference, 2002
- Ewert, A. & Sibthorp, J., Creating Outcomes through Experiential Education: The Challenge of Confounding Variables, 2009
- Follett, M.P., Creative Experience (1924). Martino Fine Books, 2013
- Fraser, S. & Gestwicki, C., Authentic Childhood: Exploring Reggio Emilia in the Classroom, Delmar/Thomson Learning, 2002
- Furnham A., Jackson, C.J. & Miller, T., Personality, learning style and work performance, Personality and Individual Differences, Volume 27, Issue 6, 1999

- Garrett, Dewey, J. Dale, E. & Bruner: Educational Philosophy, Experiential Learning, and Library School Cataloging Instruction, 1997
- Gazzaniga, M.S., Ivry, R.B. & Mangun, G.R., Cognitive Neuroscience: The Biology of Mind, W.W. Norton, 2002
- Gordon A.M. & Browne K.W., Beginning Essentials in Early Childhood Education, Thomson/ Delmar Learning, 2007
- Gordon A.M. & Browne K.W., Beginnings And Beyond: Foundations in Early Childhood Education, Delmar Learning, 2004
- Gropper, G.L., A Lesson Based on A Behavioral Approach to Instructional Design, Instructional Theories in Action, Routledge, 1987
- Handy, C., "Managing the Dream", in: Learning Organizations Developing Cultures for Tomorrow's Workplace, Productivity Press, 1995
- Hargrave J., Take it Outside: Administrators Perspectives on the Role of Nature in Outdoor Schools, University of North Carolina, Chapel Hill, 2003
- Harrelson, G.L. & Leaver-Dunn, D., Using the Experiential Learning Cycle in Clinical Instruction, Athletic Therapy Today, 2002
- Helle, L., Tynjala, P. & Olkinuora, E., Project-Based Learning in Post-Secondary Education - Theory, Practice and Rubber Slingshot Shooting. Higher Education, 2006
- Hern M., Alternatif Eğitim: Hayatımızın Okulsuzlaştırılması, Babaoğlu E. Ç., (Çeviri Editörü). İstanbul, Kalkedon Yayıncılık, 2008
- Holley, L., & Steiner, S., Safe Space: Student Perspectives On Classroom Environment, Journal of Social Work Education, 2005
- Hunt, D.E., Beginning With Ourselves: In Practice, Theory, and Human Affairs, Ontario Inst for Studies, 1987
- Illich İ., Deschooling Society, Çeviri: Özay M., Okulsuz Toplum, İstanbul, Şule Yayınları, 2016
- Ives, B. & Obenchain, K.M., Experiential Education in the Classroom and Academic Outcomes: For Those Who Want it All, Journal of Experiential Education 29 (1): 61-77, 2006
- Jonassen, D.H., Evaluating Constructivistic Learning. Educational Technology Publications, Vol. 31, No. 9, pp. 28-33, 1991
- Kaufman, R. & Keller, J. M., Evaluation Levels: Beyond Kirkpatrick. Journal of Human Resources Development, 1994
- Keeton, MT., Sheckley, B.G. & Griggs J.K., Efficiency and Effectiveness in Higher Education. Dubuque, Hunt Publishing Company, 2002
- Keller, J.M., Motivation and Instructional Design: A Theoretical Perspective, Journal of Instructional Development, Vol. 2, No. 4 Summer, 1979

- Kirkpatrick, D. & Kirkpatrick, J., Evaluation of Education Programs: Four Levels. California: Berrett-Koehler Publishing, 2006
- Kirkpatrick, D., Great Ideas Revisited. Training & Development, Association for Talent Development (ATD), 1996
- Kirkpatrick, J., Kirkpatrick's The Hidden Power of His Four Levels. Training & Development, 2007
- Knight S., Forest Schools & Outdoor Play in the Early Years, London Sage, Publications, 2009.
- Kolb, A.Y. & Kolb, D.A., Experiential Learning Theory Bibliography Volume 1 1971-2005
- Kolb, A.Y. & Kolb, D.A., Learning Styles and Learning Spaces: Enhancing Experiential Learning in Higher Education. Academy of Management, 2005
- Kolb, A.Y. & Kolb, D.A., Passarelli, A. & Sharma, S., On Becoming an Experiential Educator: The Educator Role Profile, Simulation Gaming, 2014
- Kolb, A.Y. & Kolb, D.A., The Kolb Learning Style Inventory 4.0: Guide to Theory, Psychometrics, Research & Applications, Experience Based Learning Systems, 2013
- Kolb, D.A. & Fry, R., Toward an Applied Theory of Experiential Learning. Cooper, C., (ed.) Theories of Group Process. London: John Wiley, 1975
- Kolb, D.A., Boyatzis, R.E. & Mainemelis, C., Perspectives on Thinking, Learning, and Cognitive Styles (in book), Experiential Learning Theory: Previous Research and New Directions, Routledge, 2001
- Kolb, D.A., Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. Prentice Hall, 1984
- Kolb, D.A., Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. Pearson FT Press, 2nd edition, 2014
- Kolb, D.A., J. Osland & I. Rubin Associates, Organizational Behavior: An Experiential Approach, Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1995
- Kolb, D.A., Learning Styles and Disciplinary Differences. A.W. Chickering (ed.) & Associates, The Modern American College, Jossey-Bass, 1981
- Kolb, D.A., Lewis, L.H., Facilitating Experiential Learning: Observations and Reflections. Journal Articles; Opinion Papers, 1986
- Kolb, D.A., Osland, J. & Rubin I.M. Associates. Organizational Behavior: An Experiential Approach, Pearson, 2000
- Korkmaz H.E., Sancak Y., Sütlaş M. Alternatif Eğitim Nedir? 0-6 Yaş Döneminde Alternatif Eğitim Modelleri Sempozyumu, Diyarbakır, Kamer Vakfı Yayınları, 2007

- Kosower, E. & Berman, N., Comparison of Two Learning-Style Studies: Implications for Generalist Education, Medicine, 1996
- Kudryavtsev, A., Krasny, M.E., Stedman, R.C., The İmpact of Environmental Education on Sense of Place Among Urban Youth, Ecosphere Journal, 2012
- L.E.A. (Lawrence Erlbaum Associates), Books S. Invisible Children in the Society and Its Schools. 2nd Edition, 2003
- Lange, C.M. & Sletten, J., Alternative Education: A Brief History and Research Synthesis Alternative ed history, NationalAssociation of State Directors of Special Education, Alexandria, VA., 2002
- LeDoux, J., The emotional brain: The mysterious underpinnings of emotional life, Journal: "World and I" News World Communications, 1997
- Lewis, L.H., Williams, C.J., Experiential Learning: Past and Present, Jossey-Bass, 1994
- Lichtenthal, C., A Self-Study Model On Readiness To Learn, 1990
- Malaguzzi, L., Ceppi, G. & Zini, M., Children, spaces, relations: metaproject for an environment for young children, Reggio Emilia, Italy: Reggio Children, 1998
- Marrow, A.J., The Practical Theorist: The Life and Work of Kurt Lewin, Basic Books Inc, 1969
- Martin R.A., Alternatives in education: an exploration of learner-centered, progressive, and holistic education, Paperpresented at the Annual Meeting of the American Educational Research Association, New Orleans, 2001
- McGoldrick, K.M., Battle, A. & Gallagher, S., Service-Learning and the Economics Course: Theory and Practice, Research Article, 2000
- Mcluhan, M. & Fiore, Q., The Medium Is the Massage, An Inventory of Effects, Produced by Jerome Agel, Gingko Pr Inc., 2001
- Mentkowski, M. & Associates, Learning That Lasts: Integrating Learning, Development, and Performance in College and Beyond. Jossey Bass, San Francisco, 2000
- Merrill, M.D., Kowallis, T. & Wilson, B.G., Instructional design in transition. In Farley F.H. & N.J. Gordon (Eds.). Psychology and education: The State of the union. Berkeley: McCutchan, 1981
- Milne, D., James, I.A., Keegan, D. & Dudley, M., Teacher's PETS: A new observational measure of experiental training interactions, Clinical Psychology & Psychotherapy, 2002
- Moon, J.A., A Handbook of Reflective and Experiential Learning: Theory and Practice New York: Routledge, 2004

- Morgan, D.L., Focus Groups as Qualitative Research, 2st Edition. Londra: Sage Publications, 1997
- Neff, K.D. & Vonk, R., Self-Compassion Versus Global Self-Esteem: TwoDifferent Ways of Relating to Oneself, 2009
- Neff, K.D., The development and validation of a scale to measure self-compassion. Self and Identity, Journal Article, 2003
- Nicol, J. & Taplin, J., Understanding the Steiner Waldorf Approach: Early Years Education in Practice. 2nd Edition, Routledge, 2018
- Nicol, J. & Taplin, J., Understanding the Steiner Waldorf Approach: Early Years Education in Practice. 1st Edition, Routledge, 2012
- Nicol, J., Bringing the Steiner Waldorf Approach to Your Early Years Practice, 2nd Edition London: Routledge, 2010
- O'Brien L. & Murray R., A marvellous opportunity for children to learn: a participatory evaluation of forest school in England and Wales, 2006
- O'Connell, Timothy S., Potter, T., Curthoys, L., Dyment, J. & Cuthbertson, B., A Call for Sustainability Education in Post-Secondary Outdoor Recreation Programs, 2005
- Özdal, E., Deneyimsel Öğrenme, Ders Dokümanları, Odak Eğitim Uygulama Alanları, Nişantaşı Üniversitesi, 2021
- Özdal, E., The Company, Eğitim Uygulama Dokümanı, Smart Unique, 2020b
- Parrish, P., Aesthetic Principles For Instructional Design, Educational Technology Research and Development, 2009
- Perkins, D.N., What Constructivism Demands of the Learner, Educational Technology Volume 31, Number 9, 1991
- Persephone, R., Experiential Learning Online: A "How-To" Handbook, Elearning Industry, 2019
- Peterson, R.F. & Treaguest, D.F., Learning to Teach Primary Science Through Problem Based Learning. Science Education, Vol 82, 1998
- Pfeiffer, J.W. & Jones, J.E., A Handbook Of Structured Experiences For Human Relations Training. La Jolla, CA: University Associates, 1975
- Piolino, P., Desgranges, B., Benali, K. ve Eustache, F., Episodic and Semantic Remote Autobiographical Memory in Ageing, 2002
- Rajeev, P., Madan, M.S. & Jayarajan, Revisiting Kirkpatrick's Model — An Evaluation of An Academic Training Course, Current Science, 2009
- Raywid M.A., Alternative Schools as a Model for Public Education, The New Alternative Schools, Pages 26-31, 1994
- Reigeluth, C.M., Instructional Design Theories and Models, Vol. I: An Overview of Their Current Status, Lawrence Erlbaum Associates, 1983
- Resnick, L.B., Education and Learning to Think, National Academies Press, 1987

- Richey, R.C.,Theoretical and Conceptual Bases of Instructional Design, Nichols Publishing Company, 1986
- Rinaldi, C., In Dialogue with Reggio Emilia: Listening, Researching and Learning, Psychology Press, 2006
- Rowe, S., & Humphries, S., Coombes approach: Learning through an experiential and outdoor curriculum. London: Continuum, 2012
- Russell, R.S. & Taylor, B.W., Operations Management: Creating Value Along the Supply Chain, Wiley, 2010
- Sara K., Forest School and Outdoor Learning in the Early Years, SAGE Publications, 2013
- Sarantakos, S., Social Research. MacMillan Education, 1993
- Schmitt-Stegmann, A., Child Development and Curriculum in Waldorf Education. A Survey, Plus Portage, Education Resourch Information Center, 1997
- Schön, D.A., Educating the reflective practitioner: Toward a new design for teaching and learning in the professions. Jossey-Bass, 1987
- Schunk, D.H., Learning Theories: An Educational Perspective, Pearson Education, Inc., Boston, 1991
- Schweinhart, L.J. & Weikart, D.P., Curriculum Matters in Early Childhood Education, 1998
- Shuell, T. J., Cognitive Conceptions Of Learning. Review of Educational Research, 1986
- Shuell, T. J., Phases of Meaningful Learning. Research Article, 1990
- Smith, D.M., & Kolb, D.A., User's Guide for the Learning-Style Inventory: A Manual for Teachers and Trainers. Boston, MA: McBer, 1996
- Smith, P.L. & Ragan, T.J., Instructional Design, John Wiley & Sons, 2004
- Snelbecker, G. E., Contrasting and complementary approaches to instructional design. In C. M. Reigeluth (Ed.), Instructional theories in action (pp, 321-337). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 1989
- Snelbecker, G.E., Learning theory, instructional theory, and psychoeducational design. New York: McGraw-Hill, 1983
- Spiro, R.J., Feltovich, P.J., Jacobson, M.J. & Coulson, R.L., Cognitive Flexibility, Constructivism, and Hypertext: Random Access Instruction for Advanced Knowledge Acquisition in Ill-Structured Domains, Educational Technology Publications, Vol. 31, No. 5, 1991
- Stepich, D.A. & Newby, T.J., Analogical instruction within the information processing paradigm: eff ective means to facilitate learning. Instructional Science, 17, 129-144, 1988

- Strobel, J. & Barneveld, V.A., When is PBL More Effective? A Meta-synthesis of Meta-analyses Comparing PBL to Conventional Classrooms. Interdisciplinary Journal of Problem-Based Learning, 2009
- Strong-Wilson, T. & Ellis, J., Children and Place: Reggio Emilia's Environment As Third Teacher, Theory Into Practice, 2007
- Svinicki, M.D. & McKeachie, W.J., McKeachie's Teaching Tips, Belmont, 14th edition, CA: Wadsworth Cengage Learning, 2013
- Temel, Z.F., Okul Öncesi Eğitimde Yeni Yaklaşımlar, Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi, sa.62, ss.70, 2005
- Templeton, J.F., The Focus Group: A Strategic Guide to Organizing, Conducting and Analyzing the Focus Group Interview. McGraw-Hill Trade, 1996
- Thomas J.S. & Starratt, R.J., Supervision: Human Perspectives. 2nd Ed. McGraw-Hill. NY. (Chapter 14, pp. 269-281), 2018
- Thompson, B.L., Training in the Great Outdoors, Journal Articles; Opinion Papers, No: 28, Vol. 5, ss. 46-52, 1991
- Thornton, L. & Brunton, P., Understanding the Reggio Approach: Early Years Education in Practice, Routledge, 2009
- Tubaki, M. & Matsuishi, T., On the pedagogical theory of Maria Montessori. Journal of Disability and Medico-Pedagogy, 2008
- Tulving, E., Episodic Memory: From Mind to Brain, Annual Review of Psychology, 2002
- Veznedaroğlu, M., Senaryo Temelli Öğrenmenin Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutum ve Öz Yeterlik Algısına Etkisi, 2005
- Vygotsky, L., Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes, Harvard University Press, 1978
- Watkins, C., Learners in the driving seat. Leading Learning Pedagogy, 2012
- Weiss, H.M., Nicholas, J.P. & Daus, C.S., An examination of the joint effects of affective experiences and job beliefs on job satisfaction and variations in affective experiences over time, Academic Press Journal: Organizational Behavior & Human Decision Processes, 1999
- Wells, N.M. & Lekies, K.S., Nature and the Life Course: Pathways from Childhood Nature Experiences to Adult Environmentalism, 2006
- West, C., Farmer, J. & Wolff, P., Instructional design: Implications from cognitive science. Englewood Cliffs: Prentice Hall, 1991
- Wheeler, M. & Marshall, J., "The Trainer Type Inventory (TTI): Identifying Training Style Preferences." The 1986 Annual for Facilitators. Trainers and Consultants. Ed. by Goodstein, L.D. and Pfeiffer, J.W. San Diego, CA: University Associates, 1986

- White, R. & Stoecklin, V.L., Nurturing Children's Biophilia: Developmentally Appropriate Environmental Education for Young Children, 2008
- Wien, C.A., Guyevskey, V. & Berdoussis, N., Learning to document in Reggioinspired education. Early Childhood Research and Practice, 2011
- Williams, S.D., Graham, T.S. & Baker, B., Evaluating Outdoor Experiential Training for Leadership and Team Building, The Journal of Management Development, 2003
- Williams-Siegfredsen, J. Understanding the Danish Forest School Approach. Early Years Education in Practice. NY: David Fulton Book, 2017
- Winn, W., Some İmplications of Cognitive Theory For İnstructional Design, Article, Instructional Science, 1990
- Winne, P. H., Steps toward promoting cognitive achievements. The Elementary School Journal, 1985
- Wurdinger, S.D., Using Experiential Learning in the Classroom: Practical Ideas for All Educators, Rowman & Littlefield Education, 2005
- Yazıcı S., "Kant'ın Eğitim Felsefesi: Fiziksel Eğitim, Karakter ve Erdemler", Eğitim Araştırmaları, ss. 158-164, 2003

İnternet Tabanlı Yayınlar

- AEE, "What is Experiential Education?" https://www.aee.org/what-is-ee adresinden erişildi. 2020
- Andrachuk, H., Edgar, T., Eperjesi, P., Filler, C., Groves, J., Kaknevicius, J., Lahtinen, R., Mason, J., Molyneux, L., Morcom, L., Petrini, G., Piersol, L., Power, M. & Young, J. (2014). Forest and Nature School in Canada: A Head, Heart, Hands Approach to Outdoor Learning. (R. Carruthers Den Hoed, Ed.). https://childnature.ca/wp-content/uploads/2017/10/FSC-Guide-1.pdf adresinden erişildi.
- Aron L.Y. (2018). An Overview Of Alternative Education. https://www.ncee.org/wp-content/uploads/2010/04/OverviewAltEd.pdf adresinden erişildi.
- Bates, T., Learning Theories and Online Learning (2014), https://www.tonybates.ca/2014/07/29/learning-theories-and-online-learning/ adresinden erişildi.
- Bayraktar, Ö., HBR Türkiye, blog yazısı (2014), https://hbrturkiye.com/blog/zaman-insanlari-degil-armutlari-olgunlastirir adresinden erişildi.
- Carolyn, P.E. & Gandini, L. (2015) Teacher research in Reggio Emilia, Italy: Essence of a dynamic, evolving role.

https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1108&context=famconfacpub adresinden erişildi.
- Cree, J. & McCree, M. (2013). A Brief History Of Forest School İn The UK - Part 2. Institute For Outdoor Learning. https://www.academia.edu/5875833/A_Brief_History_of_Forest_School_Part_2_Cree_and_McCree_2013 adresinden erişildi.
- Çocuklar için Adalet Projesi "Kolaylaştırıcılar İçin Vaka Temelli Eğitim Kitabı", 2013, Ankara https://www.unicef.org/turkey/media/5466/file/VAKA%20TEMELL%C4%B0%20E%C4%9E%C4%B0T%C4%B0M%20K%C4%B0TABI%20_%20Kas%C4%B1m%202013.pdf adresinden erişildi.
- Davis, B., & Waite, S. (2005). Forest Schools: An Evaluation Of The Opportunities and Challenges in Early Years. University of Plymouth Report. https://www.plymouth.ac.uk/uploads/production/document/path/6/6761/Forestschoofinalreport2.pdf adresinden erişildi.
- Dohrmann, K.R. (2003). High School Outcomes for Students in a Public Montessori Program. https://www.researchgate.net/publication/230757162_High_School_Outcomes_for_Students_in_a_Public_Montessori_Program adresinden erişildi.
- MacEachren, Z. (2013). The Canadian Forest School Movement. LEARNing Landscapes, Vol. 7, No. 1, https://www.learninglandscapes.ca/index.php/learnland/article/view/The-Canadian-Forest-School-Movement/639 adresinden erişildi.
- Miller R., A Brief History of Alternative Education (2007). https://www.scribd.com/document/63672664/A-Brief-History-of-Alternative-Education-by-Ron-Miller adresinden erişildi.
- Neves A.C., A Holistic Approach To The Ontario Curriculum: Moving To A More Coherent Curriculum (2018). https://tspace.library.utoronto.ca/bitstream/1807/18107/6/Neves_Ana_C_200911_MA_thesis.pdf adresinden erişildi.
- Özdal, E., "Deneyimsel Öğrenme Tasarım Modelleri?", Smart Unique, blog yazısı, 2020a
- Özdal, E., "Nedir Bu Deneyimsel Öğrenme Dedikleri?" Smart Unique, Blog yazısı, 2014
- Perez, C. (2016). Forest Schools in Canada: An Exploration of Elementary School Teacher Perspectives in Ontario (Master Thesis). University of Toronto. Retrieved from https://tspace.library.utoronto.ca/bitstream/1807/72268/1/Perez_Cara_L_201606_MT_MTRP.pdf adresinden erişildi.

- Salmon L. Forest School: 9 Ways Children Benefit From Learning and Playıng Outside (2018). https://playandsports.co.uk/2018/06/11/9-ways-children-benefit-from-learning-and-playing-outside/ adresinden erişildi.
- Santa Cruz D.E., Borne of Capitalism: Razing Compulsory Education By Raising Children With Popular and Village Wisdom (2018). https://search.proquest.com/docview/1812321927?pq-origsite=gscholar adresinden erişildi.
- Second Life, Loyalist College, 2012. https://www.teachonline.ca/pockets-innovation/border-simulation adresinden erişildi.
- Siemens, G. & Downes, S., (2009). Elearnspace. Retrieved from http://www.elearnspace.org/blog/ adresinden erişildi.
- Wickes, S., The Facilitators' Stories, Brathay Organisation Development, Topical Papers, Issue No 2, Brathay Hall Trust (2000). http://reviewing.co.uk/download/facilitators-stories.pdf adresinden erişildi.
- Yazıcı, S., Yaşayarak Öğrenme ve Açık Alan Eğitimleri (2008), https://selimyazici.com.tr/2008/08/24/yasayarak-ogrenme-ve-acikalan-egitimleri/ adresinden erişildi.

Tez, Doküman ve Diğer Yayınlar

- Aybas, M., Türk İşletmelerinde Örgütsel Öğrenme: Bilişim Teknolojileri ve Örgütsel Bağlam İlişkilerini İncelemeye Yönelik Bir Araştırma, Yönetim ve Organizasyon Programı, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2007
- Bíró, G.I., Didactics 2.0: A Pedagogical Analysis Of Gamification Theory From A Comparative Perspective With A Special View To The Components Of Learning, Social and Behavioral Sciences, National University of Public Service, Hungary, 2013
- Erdoğan, M., Türkiye Ulusal Ajansı Eğitici Eğitimi Programlarının İçerik ve Yöntemlerinin Deneyimsel Öğrenme Teorisi'ne Göre İncelenmesi, Sosyal Projeler ve Sivil Toplum Kuruluşları Yönetimi Yüksek Lisans Programı, Lisansüstü Programlar Enstitüsü, Bilgi Üniversitesi, İstanbul, 2019
- Fer, S., Matematik, Fizik ve Kimya Öğretmenliği Öğrencilerinin Öğrenme Biçemlerine Göre Kolay Öğrendikleri Öğrenme Etkinlikleri. Çağdaş Eğitim, 2003
- Gencel, İ.E., Öğrenme Stilleri, Deneyimsel Öğrenme Kuramına Dayalı Eğitim, Tutum ve Sosyal Bilgiler Program Hedeflerine Erişi Düzeyi,

Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2006

- Koyuncu, M., Okul Öncesi Eğitimde Alternatif Yaklaşım: Orman Okullarında Öğretmen, Veli ve Yönetici Görüşlerinin İncelenmesi, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Programı, Yüksek Lisans Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2019
- Mutlu, A.P. & Mutlu, M.E., Öğrenme Deneyimi Tasarımı, Anadolu Üniversitesi, Cilt 3 Sayı 1, 2017
- Okur, E., Sınıf Dışı Deneyimsel Öğretim: Ekoloji Uygulaması, Doktora Tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, 2012
- Uğurlu, A., Deneyimsel Öğrenmeye Dayalı Takım Çalışmasını Geliştirici Rekreasyonel Aktivitelerin Takım İklimi Üzerine Etkisi, Doktora Tezi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2012

DİJİTAL DÖNÜŞÜM VE SÜRDÜRÜLEBİLİR GELECEK

Küresel Zorluklar, Yenilikçi ve Yerel Çözümler

Editörler

Prof. Dr. Zehra Nuray Nişancı

Doç. Dr. Muhammet Enes Akpınar

nobel bilimsel

Dijital Dönüşüm ve Sürdürülebilir Gelecek:
Küresel Zorluklar, Yenilikçi ve Yerel Çözümler

Editörler: Prof. Dr. Zehra Nuray Nişancı, Doç. Dr. Muhammet Enes Akpınar

Yayın No.: 2343
ISBN: 978-625-393-645-7
E-ISBN: 978-625-393-641-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Nişancı, Zehra Nuray., Akpınar, Muhammet Enes.
Dijital Dönüşüm ve Sürdürülebilir Gelecek: Küresel Zorluklar, Yenilikçi ve Yerel Çözümler /
Zehra Nuray Nişancı, Muhammet Enes Akpınar
1. Basım, X + 276 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-645-7
E-ISBN: 978-625-393-641-9
1. Dijital Dönüşüm 2. Sürdürülebilirlik 3. Küreselleşme 4. Yenilik

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BAĞLAMINDA KARBON AYAK İZİNİN ÇEVRESEL GİRDİ-ÇIKTI ANALİZİYLE İNCELENMESİ 1

Tuncer Özdil - Anıl İlkem Aslan

DÖNGÜSEL EKONOMİ DOĞRULTUSUNDA ENDÜSTRİYEL SİMBİYOZ STRATEJİLERİ VE UYGULAMALARI 19

Sevtap Ünal - Aygül Arslan

YEŞİL TEKNOLOJİLER VE DİJİTAL İNOVASYON: ÇEVRE DOSTU DİJİTAL ÇÖZÜMLER 53

Muhammet Enes Akpınar

DİJİTAL ÇAĞDA DÖNÜŞÜM VE DİJİTAL LİDERLİK YETKİNLİKLERİ 69

Bahar Yalçın

FINTECH: FİNANS SEKTÖRÜNDE DİJİTALLEŞME 103

Selim Baha Yıldız - Ümit Hasan Gözkonan

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE ARTAN DİJİTALLEŞMENİN ORTAYA ÇIKARDIĞI/ÇIKARABİLECEĞİ KAZANÇ VE KAYIPLAR ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER..... 127

Selim Duramaz

YATIRIM KARARLARINDA SÜRDÜRÜLEBİLİR OLMAYAN DAVRANIŞLARIN ANALİZİ ... 139

Tuna Can Güleç - Merve Güleç

EĞİTİMDE DİJİTALLEŞME SÜREÇLERİ VE EĞİTİM BİLİŞİM AĞININ (EBA) ROLÜ 157

Ömer Yahşi

KENT İÇİ OTOBÜS HATLARINDA KÜMELENME (BUS BUNCHİNG) PROBLEMİNİN ÇÖZÜMÜNDE GÜNCEL YAKLAŞIMLAR 169

Mehmet Sinan Yıldırım

SÜRDÜRÜLEBİLİR TÜKETİM VE PLANLI DAVRANIŞ TEORİSİ 183

Filiz Eren Bölüktepe

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİKTE METAL YAKA ETKİSİ 197
Fulya Şenbağcı Özer

DİJİTAL DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE DİJİTAL GİRİŞİMCİLİK 233
Ayşegül Özdil

DİJİTAL DÖNÜŞÜMDE YAPAY ZEKÂNIN ROLÜ 251
Ezgi Gülay

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BAĞLAMINDA KARBON AYAK İZİNİN ÇEVRESEL GİRDİ-ÇIKTI ANALİZİYLE İNCELENMESİ

Tuncer Özdil - Anıl İlkem Aslan

GİRİŞ

Gelecek nesillere yaşanabilir bir dünya bırakma felsefesini benimsemiş olan sürdürülebilirlik yaklaşımının temel boyutlarından biri olan ekolojik değişimin üzerindeki en büyük etken günümüz sera gazları kullanımının yaygınlaşması ve karbon ayak izinin artmasıdır. Karbon ayak izinin doğru bir şekilde değerlendirilmesi ve ölçülmesi sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için gerekli olan temel unsurlardan biridir. Bu nedenle sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için ülkeler/firmalar bazında karbon ayak izinin azaltılması için çeşitli çabalar ve teşvikler geliştirilmektedir. Dünya genelinde en fazla karbon ayak izine sahip sektörlerin enerji ve ulaşım sektörleri ile binaların olduğu tespit edilmiştir (Fenner vd., 2018).

Karbon ayak izinin ölçümü için kullanılan en temel yöntem yaşam döngüsü değerlendirmesidir. Yöntem, olumsuz çevresel etkileri en aza indirmeyi amaçlamaktadır. Karbon emisyonlarının ölçümünde kullanılan temel yöntemler ise: (1) sadece karbondioksitin dikkate alınması; (2) Kyoto Protokolü tarafından belirlenen altı gazın dâhil edilmesi (CO2-karbondioksit, CH4-metan, N2O-nitröz oksit, HFC'ler- hidroflorokarbon, PFC'ler-perflorokarbonlar ve SF6-kükürt heksaflorür) veya (3) Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) çerçevesi tarafından belirtilen çok sayıda GHG (Greenhouse Gas) emisyonun (GHG Protokolü-Sera Gazı Emisyonlarının Azaltılması ve Sera Gazı Etkisi Protokolü) dâhil edilmesidir. GHG emisyonları 3 temel kapsamdan oluşmaktadır (Ecording, 2023). Bunlar, Kapsam-1'de yer alan emisyonlar, örgütün kontrolü altında yer alan emisyonlardır ve bunları azaltmak için yenilenebilir enerji kullanımı ve enerji verimliliği önemlidir. Kapsam-2'de yer alan emisyonlar ise örgüt faaliyetlerinden kaynaklanan ama kontrol edilemeyen emisyonlardır ve azaltılmaları için fosil yakıt kullanımı azaltılarak yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelinmelidir. Kapsam-3'te yer alan emisyonlar ise örgütlerin dolaylı etkileri-

Bu süreçte doğaya insan eliyle verilen zararı ölçmede geliştirilen kriterlerden bir tanesi küresel ısınmaya yol açan sera gazı salınımlarını ölçmeye yönelik "karbon ayak izi"nin ölçülmesidir. Karbon ayak izi kısaca, insan faaliyetleri sonucu doğaya salınan zehirli sera gazlarının ton cinsinden CO_2 eşdeğeri olarak kabul edilmektedir. Karbon ayak izinin ölçülmesine yönelik genelde üretim ve tüketim süreçlerinde ürün veya firma bazında tüketim değerlerinden yola çıkılarak hesaplamalar yapılmaktadır. Ancak bu hesaplamalar ürün ve firma bazında olduğunda ürünlerin üretim ve tüketim bazındaki diğer ürünlerin üretimlerine olan doğrudan ve dolaylı etkilerini içermezler. Örneğin tarım sektöründeki nihai talep artışına bağlı üretim artışı gübre talebini arttıracak, artan gübre talebi enerji kullanımına bağlı olarak enerji talebini de etkileyecektir. Bu zincirleme etki ancak girdi-çıktı çözümlemeleriyle görülebilir. Bu kapsamda son dönemlerde girdi-çıktı analizinin uzantısı anlamında çevresel girdi-çıktı analiziyle bu sektörel üretim etkileri çevre boyutuyla incelenmektedir.

Çalışmamızda da iktisadi faaliyet bazında sektörel karbon ayak izinin boyut ve etkilerinin belirlenmesine çalışılmıştır. TÜİK tarafından yayımlanan sektörel emisyon değerleri kullanılarak girdi-çıktı ilişkilerinden yararlanılmış ve böylece iktisadi faaliyet bazında sera gazı emisyonları ölçülmeye çalışılmıştır. Burada alt sektör bazında emisyon verisinin olmayışı, ürün bazında girdi-çıktı tablolarının bulunmayışı toplulaştırmaya bağlı olarak gerçek değerlerden uzaklaşılmış olma, son tablonun 2012 yılına ait tablo olması nedeniyle teknolojik ilişkilerdeki farklılaşmalar gibi riskler bulunmaktadır. Bununla birlikte sektörel olarak tutarlı, sektörlerin birbirleriyle bağlantılarını sağlayacak şekilde bilgilerin elde ediliyor olmasının gelecekte yapılacak farklı ülke, bölge ve dönem çalışmalarıyla karşılaştırma olanağının sağlanmasının alana önemli katkılarının olacağını belirtmeliyiz.

KAYNAKÇA

Aydoğuş O., Güçlü M., Değer Ç., Günal G., (2021), İzmir Bölgesel Girdi-Çıktı Analizi, İKA İzmir Kalkınma Ajansı, İzmir.

Aydoğuş O., (2010), Girdi-Çıktı Modellerine Giriş, Efil Yayınevi, 3.Baskı, Ankara.

Baumgärtner, S. & Quaas, M. (2010). What is sustainability economics?. Ecological Economics 69 (2010), 445–450. doi:10.1016/j.ecolecon.2009.11.019.

Betti, M.J. (2021). An Input- Process- Output Analysis of the Department of English in the Colleges of Education in Iraq. 1-14. https://www.researchgate.net/publication/349054602

Bocutoğlu, E., (1985), Girdi – Çıktı Analizine Giriş, Karadeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ders Notları, Yayın No:23, Trabzon, 1985.

Chenery H.B & Clark P.E (1965). Endüstrilerarası İktisat, (Çev. Cemil Çınar), ODTÜ, Ankara, 1965.

Costanza, R. & Patten, B. C. (1995). Defining and predicting sustainability. Ecological Economics 15 (1995), 193-196.

Dedeurwaerdere, T. (2014). Sustainability science for strong sustainability. Published by Edward Elgar Publishing Limited. The Lypiatts 15 Lansdown Road Cheltenham Glos GL50 2JA UK., E-ISBN 978 1 78347 456 1.

Ecording, GHG Protokolü (Greenhouse Gas Protocol): Kapsam 1, Kapsam 2 ve Kapsam 3 Karbon Emisyonları Neden Aynı Değil?. Erişim adresi: https://ecording.org/ghg-protokolu-nedir/

Fennera, A. E., Kiberta, C. J., Wooa, J., Morguea, S., Razkenaria, M. Hakima, H. & Lub, X. (2018). The carbon footprint of buildings: A review of methodologies and applications. Renewable and Sustainable Energy Reviews 94 (2018), 1142-1152. https://doi.org/10.1016/j.rser.2018.07.012.

Gao, T., Liu, Q. & Wang, J. (2014). Acomparative study of carbon footprint and assessment standards. International Journal of Low-Carbon Technologies 2014, 9, 237–243. doi:10.1093/ijlct/ctt041.

Greenland, S., Saleem, M., Misra, R. & Mason, J. (2022). Sustainable management education and an empirical five-pillar model of sustainability. The International Journal of Management Education 20 (2022) 100658, 1-18. https://doi.org/10.1016/j.ijme.2022.100658

Hansen, J. W. (1996). Is Agricultural Sustainability a Useful Concept?. Agricultural Systems 50 (1996), 117- 143.

Huanga, W., Lia, F., Cuia, S., Lia, F., Huangc, L. & Lin, J. (2017). Carbon Footprint and Carbon Emission Reduction of Urban Buildings: A Case in Xiamen City, China. Procedia Engineering 198 (2017), 1007–1017. doi: 10.1016/j.proeng.2017.07.146.

Kepenek Y. (1977). Türkiye İmalat Sanayiinin Üretim Yapısı (1963-1973), Ankara ODTÜ, 1977.

Kepenek Y. (1991). Türk İmalat Sanayiinin Üretim Yapısı, Friedrich Ebert Vakfı Araştırma Sonuçları, İstanbul, 1991.

Labaran, Y. H., Mathur, V. S., Muhammad, S. U. & Musa, A. A. (2022). Carbon footprint management: A review of construction industry. Cleaner Engineering and Technology 9 (2022) 100531, 1-9. https://doi.org/10.1016/j.clet.2022.100531.

Miller, R. E. & Blair, P. D. (2009). Input-Output Analysis: Foundations and Extensions. Cambridge University Press.

Minx, J.C., Wiedmann, T., Wood, R., Peters, G.P.....vd. (2009). Input–Output Analysis and Carbon Footprinting: An Overview Of Applications. Ekonomik Sistemler Araştırması, 2009, Cilt 21(3), 187-216. DOI: 10.1080/09535310903541298

Södersten, C.H. & Lenzen, M. (2020). A supply-use approach to capital endogenization in input–output analysis. Economic Systems Research 2020, Vol. 32, No. 4, 451–475. https://Doi.Org/10.1080/09535314.2020.1784852

Sreedhara, S., Jichkarb, P. & Biligiri, K. P. (2016). Investigation of Carbon Footprints of Highway Construction Materials in India. Transportation Research Procedia 17 (2016), 291–300. doi: 10.1016/j.trpro.2016.11.095.

Todaro M.P. (1987). Kalkınma Planlaması (Modeller ve Yöntemler), (Çev. Orhan Sezgin), İstanbul, 1987.

Wilkinson, A., Hill, M. & Gollan, P. (2001). The sustainability debate. International Journal of Oprtaions & Production Managament, Vol 21, No 12, 1492-1502.

DÖNGÜSEL EKONOMİ DOĞRULTUSUNDA ENDÜSTRİYEL SİMBİYOZ STRATEJİLERİ VE UYGULAMALARI

Sevtap Ünal - Aygül Arslan

GİRİŞ

Sanayileşme beraberinde, sera gazı salınımına sebep olan karbondioksit emisyonlarında artışa, dolayısıyla günümüzde daha belirgin hissedilen, küresel ısınmaya sebep olmaktadır. Endüstriyel katı atıklarındaki artış ve çoğalan kaynak tüketimi de küresel ısınma sürecini hızlandırmaktadır. Ancak dünya nüfusunun ihtiyaçlarını karşılamak ve sürdürülebilirliğini sağlamak için sanayileşmeden ödün verilmesi mümkün değildir (Fraccasia vd., 2023). Bu nedenle ekonomik büyümeyi tehlikeye atmadan bu olumsuz etkilerin azaltılmasını sağlayacak çözümlerin bulunması gerekmektedir (Neves vd., 2019). Dolayısıyla sınırlı kaynak stokunu yeniden kullanabilen ve geri dönüşüm ile atık minimizasyonu sağlayan bir sistem gereklidir. Döngüsel ekonomi ham madde, doğal kaynak, yan ürün ve atık kullanımını dairesel bir sisteme dönüştürerek hem ekonomik büyümeyi desteklemekte hem de insan yaşamı ve doğal yaşamın sürdürülebilirliğine destek olmaktadır. Bu model atıkların değerlendirilmesi, ürünlerin yeniden kullanıma uygun olarak tasarlanması, kaynak kullanımının azaltılması ve üretim sistemlerinde yeniden kullanımın arttırılması gibi üretim ve tüketim süreçlerinin durmadan yenilendiği bir döngüselliği hedeflemektedir. Ancak döngüsel sisteme geçiş ve sistemin sürdürülebilirliğini sağlamak kolay değildir. Özellikle endüstriyel sistemlerin döngüselliğe geçişi döngüsel sisteme dâhil olan tüm paydaşların (işletmeler, hükümetler, insanlar) döngüselliği anlayıp hayata geçirmek konusunda istekli ve bilinçli olmalarını gerektirmektedir.

Gelinen bu noktada önerilen çözüm yollarından biri, endüstri ve ekolojinin bir bütün olması gerektiği düşüncesini vurgulayan endüstriyel simbiyozdur (ES) (Cavalcanti vd., 2018). Endüstriyel simbiyoz, farklı endüstriler arasında atık ve yan ürünlerin, enerjinin ve kaynakların etkili bir şe-

KAYNAKÇA

Abreu, M. C. S. de, & Ceglia, D. (2018). On the implementation of a eircular economy: The role of institutional capacity-building through industrial symbiosis. *Resources, Conservation and Recycling*, 136, 99-109. https://dor.org/10.1016/j.resconrec.2018.07.001

Baldassarre, B., Schepers, M., Bocken, N., Cuppen, E., Korevaar, G., & Calabretta, G. (2019). Industrial Symbiosis: towards a design process for eco-industrial clusters by integrating Circular Economy and Industrial Ecology perspectives, *Journal of Cleaner Production*, 446-460. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.01.091

Boom-Cárcamo, E., & Peñabaena-Niebles, R. (2022). Analysis of the Development of Industrial Symbiosis in Emerging and Frontier Market Countries: Barriers and Drivers. *Sustainability*, 14. https://doi.org/10.3390/su14074223

Boons, F., & Janssen, M. A. (2004). *The myth of Kalundborg: social dilemmas in stimulating ecoindustrial parks. In Economics of industrial ecology: materials, structural change, and spatial scales*, JCJM Van den Bergh, MA Janssen (Ed.), 337–356. Cambridge, MA: MIT Press.

Boons, F., Spekkink, W., & Mouzakitis, Y. (2011). The dynamics of industrial symbiosis: a proposal for a conceptual framework based upon a comprehensive literature review, *Journal of Cleaner Production*, 905-911. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2011.01.003

Carcamo, E. A. & Pe˜nabaena-Niebles, R. (2022). Opportunities and challenges for the waste management in emerging and frontier countries through industrial symbiosis, *Journal of Cleaner Production*. 363. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.132607

Cecchin, A., Salomone, R., Deutz, P., Raggi, A., & Cutaia, L. (2020). Relating Industrial Symbiosis and Circular Economy to the Sustainable Development Debate. Salomone, R., Cecchin, A., Deutz, P., Raggi, A., Cutaia, L. (Ed.) *Industrial Symbiosis for the Circular Economy*. Strategies for Sustainability. Springer, Cham.

Cervo, H. (2020). *Development of a Methodology Enabling the Identification of Industrial Symbiosis Opportunities and Their Assessment in the Petrochemical Industry*, (Yayınlanmış Doktora Tezi). AIX-MARSEILLE UNIVERSITÉ, ED 251 SCIENCES DE L'ENVIRONNEMENT M2P2 – Laboratoire de Mécanique, Modélisation & Procédés Propres.

Cervo, H., Ogé, S., Maqbool, A. S., Mendez Alva, F., Lessard, L., Bredimas, A., Ferrasse, J-H., & Van Eetvelde, G. A. (2019). Case Study of Industrial Symbiosis in the Humber Region Using the EPOS Methodology, *Sustainability*. 11(24). https://doi.org/10.3390/su11246940

Chertow, M., Ehrenfeld, J., 2012. Organizing self-organizing systems: toward a theory of industrial symbiosis, *J. Ind. Ecol.,* 16 (1), 13–27. https://doi.org/10.1111/j.1530-9290.2011.00450.x

Chertow, M. R. (2000). INDUSTRIAL SYMBIOSIS: Literature and Taxonomy. *Annual Review of Energy and the Environment*, 25(1), 313–337. 10.1146/annurev.energy.25.1.3

Chertow, M. (2007). "Uncovering" Industrial Symbiosis, *Journal of Industrial Ecology*, 11(1), 11-30.

Dai, Y., Day, S., Masi, D. & Gölgeci, I. (2022), A synthesised framework of eco-industrial park transformation and stakeholder interaction, *Business Strategy and the Environment*, 31(7), https://doi.org/10.1002/bse.3067

Dolgen, D., & Alpaslan, M.N. (2020). Eco-Industrial Parks: Experiences from Turkey, *Global Journal of Ecology*, 5(1), 030-032.

Domenech, T., Bleischwitz, R., Doranova, A., Panayotopoulos, D., & Roman, L. (2019). Mapping Industrial Symbiosis Development in Europe_ typologies of networks, characteristics, performance and contribution to the Circular Economy. *Resources, Conservation and Recycling,* 141, 76–98. 10.1016/j.resconrec.2018.09.0

Domenech, T., & Davies, M. (2011). Structure and morphology of industrial symbiosis network: The case of Kalundborg. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 10, 79–89. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.01.011

Ehrenfeld, J., & Gertler. (1997). Industrial ecology in practice: The evolution of interdependence at Kalundborg. *Journal of Industrial Ecology*, 1, 67–79. https://doi.org/10.1162/jiec.1997.1.1.67

Ellen MacArthur Foundation (2017). Urban Biocycles, Erişim Adresi:iigai0/@/preview/1?o.

Ellen MacArthur Foundation (2021). What is a Circular Economy?, Erişim Adresi: org/circular-economy/concept.

Fraccascia, L., Ceccarelli, G., & Dangelico, R. M. (2023). Green products from industrial symbiosis: Are consumers ready for them?, *Technological Forecasting and Social Change*, 189. https://doi.org/10.1016/j.techfore.2023.122395

Felicio, M., Amaral, D., Esposto, K., & Durany, X. G. (2016). Industrial symbiosis indicators to manage eco-industrial parks as dynamic systems, *Journal of Cleaner Production*, 118, 54-64.

Frosh, R.A. & Gallopoulos, N.E. (1989). Strategies for manufacturing, Scientific American, 261(3), 144-152.

Golev, A., Corder, G. D., & Giurco, D. P. (2014). Barriers to Industrial Symbiosis: Insights from the Use of a Maturity Grid, *Journal of Industrial Ecology*, 19(1). 141–153. https://doi.org/10.1111/jiec.12159

Han, S., Chertow, M. & Yong, S. (2010). Developing country experience with eco-industrial parks: a case study of the Tianjin Economic-Technological Development Area in China, *Journal of Cleaner Production*, 18 (3), 191-199. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2009.10.002

Henriques, J., Ferrão, P., Castro, R., & Azevedo, J. (2021) Industrial Symbiosis: A Sectoral Analysis on Enablers and Barriers, *Sustainability*. 13.

Jacobsen, N. B. (2006). Industrial Symbiosis in Kalundborg, Denmark: A Quantitative Assessment of Economic and Environmental Aspects, *Journal of Industrial Ecology*, 10(1-2), 239-255.

Jiao, W., & Boons, F., (2013). Toward a research agenda for policy intervention and facilitation to enhance industrial symbiosis based on a comprehensive literature review. *J. Clean. Prod.* 67.

JÄRVENPÄÄ, A-M., SALMINEN, V., & KANTOLA, J. (2021). Industrial Symbiosis, Circular Economy and Industry 4.0 – A Case Study in Finland, *Management and Production Engineering Review*, 12 (4), 111-121. 10.24425/mper.2021.139999

Kaza S., Yao L., Bhada-Tata P. & Van Woerden F. (2018). *What a Waste 2.0: A Global Snapshot of Solid Waste Management to 2050*, Washington, DC: World Bank.

Kern, F., Sharp, H., & Hachmann, S. (2020). Governing the second deep transition towards a circular economy: How rules emerge, align and diffuse. *Environmental Innovation and Societal Transitions,* 37, 171-186. https://doi.org/10.1016/j.eist.2020.08.008

Kirchherr, J, Piscicelli, L, Bour, R., Kostense-Smit, E., Muller, J., Huibrechtse Trujens, A., & Hekkert, M. (2018). Barriers to the circular economy. evidence from the European Union (EU). *Ecological Economics*, 150, 264-272. https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2018.04.028

Korhonen, J., Honkasalo, A., & Seppälä, J. (2018). Circular Economy: The Concept and Its Limitations. *Ecological Economics*. 143, 37–46.

Kosmol, L., & Otto, L. (2020). Implementation Barriers of Industrial Symbiosis: A Systematic Review.

La Monica, M. (2016). *CIRCULAR ECONOMY AND INDUSTRIAL SYMBIOSIS Possible Pathways in the Industrial Area of Rieti-Cittaducale*. (Yayınlanmış Doktora Tezi). Universita Degli Studi Della Tuscia, Department of Science and Technology for Agriculture, Forestry, Nature and Energy.

Lieder, M., & Rashid, A. (2016). Towards circular economy implementation: a comprehensive review in context of manufacturing industry. *J. Clean. Prod.* 115 (1), 36–51. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2015.12.042

Liu, J., Shang, W., Zhang, X., Zhu, Y., & Yu, K. (2014). Mn accumulation and tolerance in Celosia argentea Linn.: A new Mn-hyperaccumulating plant species. *Journal of Hazardous Materials*, 267, 136–141.

Lİ, X. (2018). *Industrial Ecology and Industry Symbiosis for Environmental Sustainability Definitions, Frameworks and Applications*, Palgrave Macmillan, Sheffield.

Lombardi D.R. & Laybourn P. (2012). Redefining Industrial Symbiosis: Crossing Academic-Practitioner Boundaries, *Journal of Industrial Ecology*, https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1530-9290. 2011.00444.x.

Lowe, E. A. (1997). Creating by-product resource exchanges: Strategies for eco-industrial parks. *Journal of Cleaner Production,* 5 (1–2), 57–65.

Lowe, E. (2001). Eco-Industrial Handbook for Asian Developing Countries, prepared for the Environment Department, Asian Development Bank. www.indigodev.com/Handbook.html.

Lybæk, R., Christensen, T. B., & Thomsen, T. P. (2021). Enhancing policies for deployment of Industrial symbiosis e What are the obstacles, drivers and future way forward?, *Journal of Cleaner Production*, 280. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.124351

Manninen, K., Koskela, S., Antikainen, R., Bocken, N., Dahlbo, H., & Aminoff, A. (2018). Do circular economy business models capture intended environmental value propositions? *Joumal of Cleaner Production*. https://doi.org/10.1016/jjelepro.2017.10.003

Maoxing, H., Wang, Z., & Chen, T. (2019). Analysis on the theory and practice of industrial symbiosis based on bibliometrics and social network analysis, *Journal of Cleaner Production*, 213, 956-967.

Moreno, J. A. (2022). *A Transition Management Methodological Framework Towards an Industrial Symbiosis within a Circular Economy*, (Yayınlanmış Doktora Tezi). Techun Universidad de Navarra, Spain.

Murray, A., Skene, K., & Haynes, K. (2017). The Circular Economy: An Interdisciplinary Exploration of the Concept and Application in a Global Context. *Journal of Business Ethics*. 140(3), 369–380.

Neves, Â., Godina, R., Azevedo, S. G., Pimentel, C., & Matias, J. C. O. (2019). The Potential of Industrial Symbiosis: Case Analysis and Main Drivers and Barriers to Its Implementation, *Sustainability*, 11(24). https://doi.org/10.3390/su11247095

Oni, O.O., Nevo, C.M., Hampo, C.C., Ozobodo, K. O., Olajide I. O., Ibidokun, A. O., Ugwuanyi, M. C., Nwoha S. U., Okonkwo, U. U., Aransiola, E. S., & Ikpeama, C. C. (2022). Current Status, Emerging Challenges, and Future Prospects of Industrial Symbiosis in Africa, *Int J Environ Res,* 16, 49.

Panwar, R., & Niesten, E. (2020). Advancing Circular Economy. *Business Strategy and the Environment*, I-3. https://do1.org/10.1002/bse.2602

Potting, J., Hekkert, M., Worrell, E., & Hanemaaijer, A. (2017). *Circular economy: Measuring innovation in the product chain.* PBL Netherlands Environmental Assessment Agency, 42.

Salomone, R., Cecchin, A., Deutz, P., Raggi, A., & Cutaia, L. (Eds.). (2020). *Industrial Symbiosis for the Circular Economy.* Strategies for Sustainability.10.1007/978-3-030-36660-5

Sgambaro, L., Chiaroni, D., Lettieri, E. & Paolone, F. (2024). "Exploring industrial symbiosis for circular economy: investigating and comparing the anatomy and development strategies in Italy", *Management Decision*. https://doi.org/10.1108/MD-04-2023-0658

Shi, H., Chertow, M., & Song, Y. (2010). Developing country experience with eco-industrial parks: a case study of the Tianjin Economic-Technological Development Area in China. *Journal of Cleaner*.

Sun, L., Li, H., Dong, L., Fang, K., Ren, J., Geng, Y., Fujii, M., Zhang, W., Zhang, N., & Liu, Z. (2017). Eco-benefits assessment on urban industrial symbiosis based on material flows analysis and emergy evaluation approach: a case of Liuzhou city, China. *Resourc., Conserv. Recycl.* 119, 78–88.

SYMBIOSIS INSTITUTE, 2019. Symbiosis Institute. Erişim Adresi: http://www.symbiosis.dk/

Taddeo, R., Simboli, A., Morgante, A., & Erkman, S. (2017). The development of industrial symbiosis in existing contexts. Experiences from three Italian clusters, *Ecol. Econ*. 139, 55–67.

Taqi, H. M. M., Meem, E. J., Bhattacharjee, P., Salman, S., Ali, S. M., & Sankaranarayanan, B. (2022). What are the challenges that make the journey towards industrial symbiosis complicated?, *Journal of Cleaner Production,* 370.

Van Beers, D., Corder, G., Bossilkov, A., & Van Berkel, R. (2007). Industrial symbiosis in the Australian minerals industry: The cases of Kwinana and Gladstone*, J. Ind. Ecol.* 11, 55–72.

Velenturf, A. (2016). Analysing the governance system for the promotion ol industrial symbiosis in the Humber region, UK. People, *Place and Policy Online,* 102, 146-173. https://doiong/16/5/P.0010002000

Yu, F., Han, F., & Cui, Z. (2015). Evolution of industrial symbiosis in an eco-industrial park in China, *Journal of Cleaner Production*, 87, 339-347.

Yu. Y, Yazan, D. M., Bhochhibhoya, S., & Volker, L- (2021). Towards Circular Economy through Industrial Stibiosis in the Dutch construction industry: A case of recycled concrete aggregates, *Joumal of Cleaner Production*, 293. https://doi.org/10.1016/jjclepro.2021.126083

Zhang, Y., Qiao, Q., & Yao, Y. (2015). Study of Eco-Industrial Park Concept and Connotation. *Applied Mechanics and Materials,* 737, 974–979.

Wen, Z., & Meng, X.(2015). Quantitative assessment of industrial symbiosis for the symbiosis programme. *Resour. Conserv. Recycl.* 55 (7), 703–712.

YEŞİL TEKNOLOJİLER VE DİJİTAL İNOVASYON: ÇEVRE DOSTU DİJİTAL ÇÖZÜMLER

Muhammet Enes Akpınar

GİRİŞ

Yeşil teknolojiler ve dijital inovasyon, 21. yüzyılın küresel sürdürülebilirlik hedeflerini karşılamada merkezî bir rol oynamaktadır. Yeşil teknoloji, çevre üzerindeki olumsuz etkileri en aza indiren yenilikçi çözümleri kapsar. Bu teknolojiler, sürdürülebilir enerji kaynaklarından, çevre dostu üretim yöntemlerine kadar geniş bir yelpazeyi içerir (Berkowitz ve Smith, 2021). Dijital inovasyon ise dijitalleşmenin sunduğu yeni olanaklarla sürdürülebilir çözümlerin geliştirilmesini ifade eder ve özellikle enerji verimliliği, atık yönetimi ve kaynak kullanımı gibi alanlarda etkili olmuştur (El-Hage, 2020).

Bu iki kavram, dünya genelinde artan çevresel tehditlerle başa çıkma çabalarına önemli katkılar sunar. İklim değişikliği, kaynakların aşırı tüketimi ve biyolojik çeşitliliğin azalması gibi küresel sorunlar, teknolojik yeniliklerin çevre dostu çözümlerle buluşmasını zorunlu kılmıştır. Dijital teknolojilerin çevresel faydaları, doğru politikalar ve iş birlikleri ile daha verimli hâle getirilmekte, dünya genelinde farklı sektörlerde uygulamaya konulmaktadır (Ghisellini, 2022).

Dijital inovasyon ve yeşil teknolojiler, sürdürülebilir kalkınmanın temel taşlarını oluşturmaktadır. Özellikle nesnelerin interneti (IoT), yapay zekâ (AI) ve büyük veri analitiği gibi dijital inovasyonlar, enerji verimliliğini artırmak ve kaynak yönetimini optimize etmek için geniş çapta kullanılmaktadır (Rüdiger, 2021). Akıllı şehirler, ulaşım sistemleri, sanayi ve tarım gibi sektörlerde dijital teknolojilerin entegrasyonu ile çevresel etkiler büyük ölçüde azaltılabilir.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, dijital inovasyonların sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada kritik rol oynadığı görülmektedir. Bu ülkelerde enerji erişimi, su yönetimi ve tarım üretiminde dijitalleşmenin

- **Enerji Verimliliği ve Geri Dönüşüm**: Dijital altyapıların enerji tüketimini azaltmak için enerji verimliliği artırılmalı ve geri dönüşüm stratejileri geliştirilmelidir. Veri merkezlerinin enerji verimli hâle getirilmesi ve dijital cihazların geri dönüştürülebilir malzemelerden üretilmesi, dijitalleşmenin çevresel etkilerini azaltmada önemli bir rol oynayacaktır.

- **Döngüsel Ekonomi ile Dijital Teknolojilerin Entegrasyonu**: Dijital teknolojilerin döngüsel ekonomi uygulamalarıyla entegre edilmesi, kaynak kullanımını optimize edecek ve atık yönetimini daha etkili hale getirecektir. Blokzincir ve IoT gibi teknolojiler, geri dönüşüm ve atık yönetimi süreçlerinde şeffaflığı ve izlenebilirliği artırarak çevresel sürdürülebilirliği destekleyebilir.

Sonuç olarak, dijital dönüşüm, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada kritik bir araçtır. Ancak bu süreçlerin başarılı olabilmesi için dijitalleşmenin getirdiği zorlukların üstesinden gelinmesi gerekmektedir. Dijital inovasyonların sürdürülebilirlik stratejileriyle uyumlu hâle getirilmesi ve toplumsal fayda gözetilerek uygulanması, gelecekte daha yaşanabilir bir dünya için kilit öneme sahiptir.

KAYNAKÇA

Anderson, J., Nidis, D., & Horowitz, A. (2016). Autonomous vehicles and their environmental impact. Springer Transportation Science, 45(3), 712-734. https://doi.org/10.1007/springer.978-3-319-19243-4

Batty, M. (2018). Smart cities and sustainability. Cities, 75, 1-6. https://doi.org/10.1016/j.cities.2018.02.013

Belkhir, L., & Elmeligi, A. (2018). Assessing ICT global emissions footprint: Trends to 2040 & recommendations. Journal of Cleaner Production, 177, 448-463. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.04.112

Berkowitz, L., & Smith, P. (2021). Green technology and its role in sustainable development. Environmental Science and Technology, 55(3), 713-725. https://doi.org/10.1016/j.envsci.2021.03.007

Bocken, N., Short, S., Rana, P., & Evans, S. (2016). Sustainable business models and circular economy. Journal of Cleaner Production, 120, 42-56. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2016.01.048

Boons, F., Lüdeke-Freund, F., & Hansen, E. (2020). Public-private partnerships and sustainable technology development. Journal of Cleaner Production, 277, 125235. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.125235

Castells, M. (2016). The rise of the network society: The information age: Economy, society, and culture (Vol. 1). John Wiley & Sons. https://doi.org/10.1080/1369118X.2016.1212616

Chen, Y., Lu, X., & Wang, J. (2019). AI-driven energy management: Future of sustainability. Technology in Society, 56, 203-211. https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2019.09.047

Chen, Y., Lu, X., & Wang, J. (2021). Energy efficiency optimization through IoT-based systems. Renewable and Sustainable Energy Reviews, 145, 110531. https://doi.org/10.1016/j.rser.2021.110531

Di Foggia, G., & Beccali, M. (2021). Digital solutions in waste management: A systematic review. Journal of Environmental Management, 297, 110123. https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2021.110123

El-Hage, M. (2020). Digital innovation and environmental sustainability. Technological Forecasting and Social Change, 157, 120407. https://doi.org/10.1016/j.techfore.2020.120407

Esposito, G., Guida, M., & Antonacci, G. (2021). Smart waste management systems and their role in sustainability. Waste Management, 123, 202-212. https://doi.org/10.1016/j.wasman.2021.04.054

Fagnant, D., & Kockelman, K. (2015). Preparing a nation for autonomous vehicles. Transportation Research Part C: Emerging Technologies, 40, 120-138. https://doi.org/10.1016/j.trc.2015.04.003

Floridi, L., & Taddeo, M. (2016). What is data ethics? Philosophy & Technology, 29(3), 333-339. https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2016.03.001

Garforth, M., Kovacs, A., & Wainwright, M. (2020). AI-driven agricultural sustainability: A new paradigm. Agricultural Water Management, 239, 106056. https://doi.org/10.1016/j.agwat.2020.106056

Geissdoerfer, M., Savaget, P., Bocken, N., & Hultink, E. (2017). The circular economy: A new sustainability paradigm. Journal of Cleaner Production, 143, 757-768. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.09.047

Ghisellini, P. (2022). The circular economy: Innovation and environmental policy. Journal of Cleaner Production, 364, 131883. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.131883

Gomez, H., Zhang, Y., & Lee, S. (2019). IoT-enabled energy efficiency solutions for sustainable buildings. Renewable Energy, 139, 1387-1395. https://doi.org/10.1016/j.renene.2019.02.054

Griggs, D., Stafford-Smith, M., Gaffney, O., Rockström, J., Öhman, M. C., Shyamsundar, P., ... & Noble, I. (2013

Hoffmann, R. (2019). The digital divide and sustainable development. Technology in Society, 59, 101134. https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2019.03.005

IEA (International Energy Agency). (2021). Energy technologies perspectives. IEA Publishing. https://doi.org/10.1787/123456789

IRENA (International Renewable Energy Agency). (2020). Renewable energy benefits: Measuring the economics. IRENA. https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2020.105564

Jensen, R., Murphy, T., & Rogers, J. (2021). Environmental data analysis through digital innovation: Impacts on sustainability. Journal of Cleaner Production, 276, 125948. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2021.125948

Jones, L., Matheson, R., & Parker, D. (2020). Data centers and their role in environmental sustainability. Environmental Science and Technology, 54(10), 7012-7021. https://doi.org/10.1016/j.envsci.2020.101557

Kamel, H., & El-Sayed, M. (2021). Smart energy

Kumar, S., Singh, M., & Gupta, R. (2019). Renewable energy technologies and sustainable growth. Renewable Energy, 135, 1234-1243. https://doi.org/10.1016/j.renene.2019.01.093

Li, T., Wu, Q., & Zhao, M. (2021). Reducing carbon footprint through smart manufacturing. Journal of Cleaner Production, 281, 126924. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2021.126924

Moyer, J., & Goldberg, A. (2020). Data centers, energy efficiency, and environmental sustainability. Environmental Science and Technology, 54(5), 2145-2158. https://doi.org/10.1016/j.envsci.2020.03.041

Pappas, I., Kourouthanassis, P., & Giannakos, M. (2019). Challenges of digital innovation in developing countries. Journal of Cleaner Production, 234, 56-68. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.03.056

Parida, V., Sjödin, D., & Reim, W. (2019). Circular economy and digitalization: Transforming industries for environmental sustainability. Journal of Cleaner Production, 231, 345-356. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.05.294

Preskill, J. (2018). Quantum computing in the NISQ era and beyond. Technology in Society, 57, 58-66. https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2018.01.011

Ragheb, M. (2020). Wind energy systems and their impact on the environment. Renewable and Sustainable Energy Reviews, 113, 109457. https://doi.org/10.1016/j.rser.2020.109457

Ragnedda, M., & Muschert, G. (2018). Theorizing digital divides: Information society and beyond. Springer. https://doi.org/10.1007/s11616-018-00293-z

Rüdiger, C. (2021). Smart city initiatives and environmental sustainability. Environmental Science and Technology, 55(2), 352-367. https://doi.org/10.1016/j.envsci.2021.02.005

Schmidt, J., Keil, R., & Flack, H. (2020). Green buildings and sustainable architecture. Journal of Cleaner Production, 245, 120407.

Smart Cities Council. (2020). Energy efficiency in smart cities: Global trends and insights. Technology in Society, 61, 101409. https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2020.101409

Tapscott, D., & Tapscott, A. (2017). Blockchain revolution: How the technology behind bitcoin is changing money, business, and the world. Technology in Society, 57, 100-115. https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2017.03.009

UNESCO. (2020). Global education monitoring report 2020. UNESCO. https://doi.org/10.1016/j.edu.2020.103464

Van Dijk, J. (2020). The digital divide: The internet and social inequality in international perspective. Technology in Society, 64, 101224.

Wang, Y., Chen, H., & Lee, H. (2020). The impact of digital technologies on sustainability. Journal of Cleaner Production, 253, 124582.

World Economic Forum. (2021). The digital economy and global growth. Technology in Society, 64, 105-120. https://doi.org/10.1016/j.envdev.2021.105564

DİJİTAL ÇAĞDA DÖNÜŞÜM VE DİJİTAL LİDERLİK YETKİNLİKLERİ

Bahar Yalçın

GİRİŞ

Dijital çağ, teknolojinin hızla gelişmesi ve dijital çözümlerin iş dünyasının her alanına entegre edilmesiyle tanımlanan bir dönemi ifade etmektedir. Bu çağda, bilgiye erişim hızlanmış, iletişim kanalları çeşitlenmiş ve iş süreçleri büyük ölçüde otomasyon ve dijitalleşme ile yeniden şekillenmiştir. Dijital çağda farklılaşan dünya düzeni her alanda olduğu gibi kurumsal dönüşüm süreçlerinde de önemli yansımalar yaratmaktadır. Bu yansımaların iş dünyası üzerindeki etkileri değerlendirildiğinde ise tüm süreçler açısından radikal değişimlerin yaşanması ile karakterize olan dönüşümler dikkati çekmektedir. İş ekosisteminin yapı taşları olan işletmeler yeni strateji arayışlarına girmekte, iş süreçleri ve ilişkiler dijital platformlara taşınmakta ve bu süreçte gösterilen hassasiyet ve beceriler, organizasyonların yaşam döngüsüne ve rekabet avantajlarına doğrudan etki etmektedir.

Dijital dönüşümün iş dünyasına olan etkisi, sadece teknolojinin kullanımıyla sınırlı olmayıp dijital çağın getirdiği önemli gereksinimler olarak aynı zamanda iş yapma biçimleri, müşteri ilişkileri, ürün ve hizmet sunumlarının yeniden tanımlanmasının yanı sıra iş modelleri, kültürel yaklaşımlar ve liderlik stillerinde gözlemlenebilen köklü değişiklikler dikkati çekmektedir. Bu dönüşüm sürecinde başarılı olabilmek için kuruluşların sadece teknolojiye yatırım yapması yeterli değildir. Kuruluşların, dijital çağın gereklerine uygun dönüşümleri tasarlayarak hayata geçirebilecek dijital liderlere de sahip olması önem taşımaktadır.

Dijital liderlerin, dönüşüm süreçlerini etkin bir şekilde yönetebilmeleri açısından sahip olmaları gereken yetkinlikler bağlamında öne çıkan insan odaklı yönetim becerilerinin yanı sıra stratejik vizyon, yenilikçilik ve uyum sağlama konularındaki çabaları dikkate değer başarılar yaratmaktadır. Dijital liderler, organizasyonları geleceğe taşırken değişime öncülük eden, yeni teknolojileri benimseyen ve takım bilinci ile hareket ederek tüm bireylerin

şim dönemlerinde ilham verme ve çağa uygun dönüşümler için çalışanları güçlendirme yeteneği öne çıkan özellikler olmaktadır.

Çalışma kapsamında dijital dönüşüm sürecinin karmaşıklıkları ve bu süreçte dijital liderlerin, örgütlerin dönüştürülmesi ve çalışanların bu süreçlerde etkin bir şekilde yönlendirilmesi açısından üstlendikleri kritik rolün önemine değinilmiştir. Literatürde yer alan konuyla ilgili modeller ışığında liderlerin, dijital dönüşüm süreçlerinde sahip olmaları gereken yetkinlikler bağlamında bir perspektif oluşturulmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak dijital çağa uyum ve başarılı dönüşümler bağlamında teknolojik gelişmelerin yönetilmesi kadar insanların da değişim süreçlerine yönlendirilmesi önem kazanmaktadır. Güçlü vizyonlara sahip dijital dönüşüm liderlerinin yetkinlikleri ışığında yol alan organizasyonlar, sürdürülebilir yaşam döngülerinde elde ettikleri kazanımlar ile küresel pazarlarda her zaman önde olmayı başarabileceklerdir. Bu bağlamda dijital dönüşüm süreçlerinin liderleri ise sürdürülebilir büyüme, rekabet gücü ve inovasyon odaklı dönüşümler ile dijital çağ örgütlerinin başarılı mimarları olarak sürdürülebilir geleceğe yön verebileceklerdir.

KAYNAKÇA

Adriansyah, M. A., Margono, S.,& Agung, Y. (2020). The influence of transactional leadership style and work culture on work performance mediated by work motivation. *J. Aplikasi Manajemen* 18, 563–571. doi: 10.21776/ub.jam.2020.018.03.17

Afshari, M., Bakar, K. A., Luan, W. S., & Siraj, S. (2012). Factors affecting the transformational leadership role of principals in implementing ICT in schools. Turkish Online Journal of Educational Technology-TOJET, 11(4), 164–176.

Akpınar, M. E. (2022). Industry 4.0 and Applications in Manufacturing Industry. Enis Yakut (Ed.), *Industry 4.0 and Global Businesses* içinde (s.111-124), Leeds: Emerald Publishing Limited. https://doi.org/10.1108/978-1-80117-326-120211008

Anghel, D., (2019). The ground rules for managers and leaders in the change management process of digitisation. *Calitatea*, 20 (3), 37–42.

Araujo, L. M. D., Priadana, S., Paramarta, V., & Sunarsi, D. (2021). Digital leadership in business organizations. International Journal of Educational Administration, *Management, and Leadership*, 5-16. https://doi.org/10.51629/ijeamal.v2i1.18

Ashkenas, R. (2015). We still don't know the difference between change and transformation. *Harv. Bus. Rev.,* 1, 1–3. https://hbr.org/2015/01/we-still-dont-know-the-difference-between-change-and-transformation (Erişim tarihi: 20 Temmuz 2024).

Avolio, B. J., & Bass, B. M. (2013). *Developing Potential Across a Full Range of Leadership TM: Cases on Transactional and Transformational Leadership*. U.S.A: Lawrence Elbraum Associates Publisher.

Bass, B. M. (1999). Two decades of research and Development in transformational leadership. *Eur. J. Work Organ. Psy.* 1, 9–32.

Bass, B. M., Avolio, B. J., Jung, D. I., & Berson, Y. (2003). Predicting unit performance by assessing transformational and transactional leadership. Journal of Applied Psychology, 88(2), 207–218. https://doi.org/10.1037/0021-9010.88.2.207

Breuer, S., & Szillat, P. (2019). Leadership and Digitalization: ContemporaryApproaches towards Leading in the Modern-Day Workplace. *Dialogue.* 1, 24–36.

Bughin, J., Manyika, J., & Catlin, T., (2020). Twenty-five Years of Digitalization: Ten Insights on How to Play It Right McKinsey Global Institute (MGI).

Chew, E., Semmelrock-Picej, M. T., & Novak, A. (2013). Value Co-creation in the Organizations of the Future. In Proceedings of the European Conference on Management, Leadership & Governance (s.16–23).

Cohen, B., Amoro´s, J. E., & Lundy, L. (2017). The generative potential of emerging technology to support startups and new ecosystems. Business Horizons, 60(6), 741-745.

Cortellazzo, L., Bruni, E., & Zampieri, R. (2019). The role of leadership in a digitalized world: A review. *Front. Psychol. 10*, 1938.

Corvello, V., De Carolis, M., Verteramo, S., & Steiber, A. (2022). The digital transformation of entrepreneurial work. *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research,* 28(5), 1167-1183.

Cozzolino, A., Corbo, L., & Aversa, P. (2021). Digital platform-based ecosystems: The evolution of collaboration and competition between incumbent producers and entrant platforms. *Journal of Business Research*, *126*, 385–400. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2020.12.058.

De la Boutetière, H., Montagner, A., & Reich, A. (2018). Unlocking success in digital transformations. McKinsey Insights; New York (Oct 29, 2018). https://www.proquest.com/docview/2372144073?sourcetype=Magazines (Erişim: 8 Temmuz 2024)

De Waal, B., van Outvorst, F., & Ravesteyn, P. (2016, November 10–11). Digital leadership: The objective-subjective dichotomy of technology revisited. Proceedings of the 12th European Conference on Management, Leadership and Governance ECMLG 2016, Bucharest, Romania (s. 52–60).

Dimitrios, N. K., Sakas, D. P., & Vlachos, D. S. (2013). The Role of Information Systems in Creating Strategic Leadership Model. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, *73*, 285–293. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.02.054

El Sawy, O. A., Kræmmergaard, P., Amsinck, H., & Vinther, A. L. (2016). How LEGO built the foundations and enterprise capabilities for digital leadership. MIS Quarterly Executive, 15(2), 141–166.

Frank, A. G., Mendes, G. H. S., Ayala, N. F., & Ghezzi, A. (2019). Servitization and Industry 4.0 convergence in the digital transformation of product firms: A business model innovation perspective. *Technological Forecasting and Social Change*, *141*, 341–351. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.techfore.2019.01.014

Frankenberger, K., Mayer, H., Reiter, A. & Schmidt, M. (2020). *The Digital Transformer's Dilemma: How to Energise Your Core Business While Building Disruptive Products and Services*; John Wiley & Sons: Hoboken, NJ, USA, 2020.

Frankiewicz, B., & Chamorro-Premuzic, T. (2020). Digital transformation is about talent, not technology. Harvard Business Review, 6 Mayıs 2020. (Erişim tarihi: 20 Temmuz 2024) https://hbr.org/2020/05/digital-transformation-is-about-talent-not-technology

Guinan, P. J., Parise, S., & Langowitz, N. (2019). Creating an innovative digital project team: Levers to enable digital transformation. Business Horizons, 62(6), 717-727.

Günzel-Jensen, F., Hansen, J. R., Jakobsen, M. L. F., & Wulff, J. (2018). A two-pronged approach? Combined leadership styles and innovative behavior. International Journal of Public Administration, 41(12), 957–970. https://doi.org/10.1080/01900692.2017.1303711

Heilig, L., Schwarze, S., & Voß, S. (2017). An analysis of digital transformation in the history and future of modern ports.

Hensellek, S. (2020). Digital leadership: A framework for successful leadership in the digital age. Journal of Media Management and Entrepreneurship, 2(1), 55–69. https://doi.org/10.4018/JMME.2020010104

Hernandez, M., Eberly, M. B., Avolio, B. J., & Johnson, M. D. (2011). The loci and mechanisms of leadership: Exploring a more comprehensive view of leadership theory. The Leadership Quarterly, 22(6), 1165–1185. https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2011.09.009

Holzmann, P., Breitenecker, R. J., Schwarz, E. J., & Gregori, P. (2020). Business model design for novel technologies in nascent industries: An investigation of 3D printing service providers. *Technological Forecasting and Social Change*, *159*, 120193. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.techfore.2020.120193

Johns, G. (2006). The essential impact of context on organizational behavior. Academy of Management Review, 31(2), 386–408. https://doi.org/10.5465/amr.2006.20208687

Kane, G. C., Palmer, D., Phillips, A. N., Kiron, D., & Buckley, N. (2015). Strategy, not technology, drives digital transformation. MIT Sloan Management Review and Deloitte University Press, 14, 1–25 .

Kane, G., Palmer, D., Phillips, A., Kiron, D. & Buckley, N. (2017). Achieving Digital Maturity MIT Sloan Management Review and Deloitte University Press.

Kark, R., Van Dijk, D., & Vashdi, D. R. (2018). Motivated or demotivated to be creative: the role of self-regulatory focus in transformational and transactional leadership processes. *Appl. Psychol.* 67, 186–224. doi: 10.1111/apps.12122

Lee, F. L. F., & Chan, J. M. (2015). Digital media use and participation leadership in social protests: The case of Tiananmen commemoration in Hong Kong. *Telematics and Informatics*, 32(4), 879–889. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.tele.2015.04.013

Magesa, M. M. & Jonathan, J. (2021). Conceptualizing digital leadership characteristics for successful digital transformation: the case of Tanzania. Inf. Technol. Dev. 28, 777–796. doi:10.1080/02681102.2021.1991872

Mihardjo, L. W. W., Sasmoko, S., Alamsyah, F., & Elidjen, E. (2019). The influence of digital leadership on innovation management based on dynamic capability: Market orientation as a moderator. Management Science Letters, 9(7), 1059–1070. https://doi.org/10.5267/j.msl.2019.3.018

Mihardjo, L.W. W., & Sasmoko, S. (2019). Digital Transformation: Digital Leadership Role in Developing Business Model Innovation Mediated by Co-Creation Strategy for Telecommunication Incumbent Firms. Beatrice Orlando (Ed), *Strategy and Behaviors in the Digital Economy* içinde, IntechOpen, 1-18.

Miles, S. J., & Van Clieaf, M. (2017). Strategic fit: Key to growing enterprise value through organizational capital. Business Horizons, 60(1), 55-65.

Muller, H. (2020). *Future State 2025: How Top Technology Executives Disrupt and Drive Success in the Digital Economy*. John Wiley & Sons.

Muro, M., Liu, S., Whiton, J. & Kulkarni, S. (2017). Digitalisation and the American Workforce. In *Brookings Institution Metropolitan Policy Program*; Brookings: Washington, DC, USA, 2017.

Nişancı, Z. N. & Serin, B. (2023). İşletmeler, Varlık Nedenleri, Amaçları, Paydaşları, Sorumlulukları ve Dijital Dönüşüm. (Ed.) Zehra Nuray Nişancı ve Filiz Eren Bölüktepe, *İşletmelerde Dijital Dönüşüm ve Dijitalleşme* içinde (s. 13-36), İstanbul: Eğitim Yayınevi.

Nonaka, I. & Takeuchi, H. (2011) The big idea: The wise leader. *Harv. Bus. Rev., 89*, 58–67.

Nonaka, I., & Takeuchi, H. (2019). *The Wise Company: How Companies Create Continuous Innovation*; Oxford, UK: Oxford University Press.

Northouse, P. G. (2010). *Leadership–Theory and Practice*. *5th* Ed., Sage Publications.

Oberer, B. & Erkollar, A. (2018). Leadership 4.0: digital leaders in the age of industry 4.0. *International Journal of Organizational Leadership*, 7(4), 404-412. https://doi.org/10.33844/ijol.2018.60332

Özmen, Ö. N. T., Eriş, E. D., & Özer, P. S. (2020). Dijital Liderlik Çalışmalarına Bir Bakış, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(1), 57-69.

Pearl Z. (2015). Digital master: Debunk the Myths of Enterprise Digital Maturity. Lulu Publishing Service.

Peter, M. K., Kraft, C. & Lindeque, J. (2020). Strategic action fields of digital transformation: An exploration of the strategic action fields of Swiss SMEs and large enterprises. Journal of Strategy and Management, 13(1), 160-180.

Petersone, B., & Erzikova, E. (2016). Leadership and public relations in two emerging markets: A comparative study of communication management in Latvia and Russia. *Public Relations Review*, *42*(1), 192–200. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2015.09.007

Petry, T. (2018). Digital Leadership. Klaus North, Ronald Maier & Oliver Haas (Ed.) *Knowledge Management in Digital Change* içinde (s. 209-218), Springer.

Prince, K. A. (2018). Digital leadership: Transitioning into the digital age. James Cook University. https://doi.org/10.25903/5d2bdd672c0e5

Qureshi, S. (2019). Perspectives on development: why does studying information and communication technology for development (ICT4D) matter? *Inf. Technol. Dev.*25, 381–389. doi: 10.1080/ 02681102.2019.1658478

Santarsiero, F., Carlucci, D. & Schiuma, G. (2019). Understanding the Phenomenon of Innovation Labs. In Proceedings of the Annual Gsom Emerging Markets Conference, St. Petersburg, Russia, 3–5 October 2019, 177–180.

Santarsiero, F., Schiuma, G. & Carlucci, D. (2020). Entrepreneurability: Innovation Labs as Engines of Innovation Capacity Development. In *Innovative Entrepreneurship in Action*; Springer: Cham, Switzerland, 2020, s. 115–127.

Schiuma, G., Schettini, E. & Santarsiero, F. (2021). How Wise Companies Drive Digital Transformation. *J. Open Innov. Technol. Mark. Complex.* 7, 122.

Schiuma, G., Santarsiero, F., Carlucci, D. & Jarrar, Y. (2024). Transformative Leadership Competencies for Organizational Digital Transformation, *Business Horizons,* 67 (4), 425-437.

Shah, S. S., & Patki, S. M. (2020). Getting traditionally rooted Indian leadership to embrace digital leadership: challenges and way forward with reference to LMX. *Leadersh. Educ. Pers. Interdiscip. J.* 2, 29–40. doi:10.1365/s42681-020-00013-2

Sow, M., & Aborbie, S. (2018). Impact of leadership on digital transformation. *Business and Economic Research, 8*(3), 139-148.

Tabrizi, B.; Lam, E.; Girard, K.; Irvin, V. Digital transformation is not about technology. *Harv. Bus. Rev.* 2019, *13*, 1–6.

Tanniru, M. R. (2018). Digital Leadership. M. Pomffyova (Ed.), *Management of Information Systems* içinde (s. 93–110). https://doi.org/10.5772/intechopen.76045 (Erişim Tarihi: 18 Temmuz 2024).

Tidd, J., & Bessant, J. R. (2020). Managing innovation: Integrating technological, market and organizational change. John Wiley & Sons

Thomson, N. B., Rawson, J. V, Slade, C. P., & Bledsoe, M. (2016). Transformation and Transformational Leadership:: A Review of the Current and Relevant Literature for Academic Radiologists. *Academic Radiology*, *23*(5), 592–599. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.acra.2016.01.010

Türk, A. (2023). Digital leadership role in developing business strategy suitable for digital transformation. *Front. Psychol.* 13:1066180. doi: 10.3389/fpsyg.2022.1066180

Tronvoll, B., Sklyar, A., Sörhammar, D., & Kowalkowski, C. (2020). Transformational shifts through digital servitization. *Industrial Marketing Management*, *89*, 293–305. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.indmarman.2020.02.005

Veitas, V., & Weinbaum, D. (2017). Living Cognitive Society: A 'digital' World of Views. *Technological Forecasting and Social Change*, *114*, 16–26. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.techfore.2016.05.002

Vial, G. (2019). Understanding digital transformation: A review and a research agenda. *J. Strateg. Inf. Syst.* 28, 118–144. doi: 10.1016/j.jsis.2019.01.003

Wesseling, J. H., Bidmon, C., & Bohnsack, R. (2020). Business model design spaces in socio-technical transitions: The case of electric driving in the Netherlands. *Technological Forecasting and Social Change*, *154*, 119950. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.techfore.2020.119950

Westerman, G., Bonnet, D., & McAfee, A. (2014). The nine elements of digital transformation. *MIT Sloan Management Review, 55*(3), 1-6.

Willcocks, L. (2021). How to succeed at digital transformation. Forbes. https://www.forbes.com/sites/londonschoolofeconomics/2021/01/29/how-to-succeed-at-digital-transformation/?sh=1046e842358a (Erişim tarihi: 28 Temmuz 2024)

Wu, C. H., & Wang, Z. (2015). How transformational leadership shapes team proactivity: the mediating role of positive affective tone and the moderating role of team task variety. *Group Dyn. Theory Res. Pract.* 19:137. doi: 10.1037/gdn0000027

Yalçın, B. & Ay, C. (2011). Bilgi Toplumunda Öğrenen Örgütler ve Liderlik Süreci Bağlamında Bir Örnek Olay Çalışması, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9 (1), 15-36. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/45972

Zoppelletto, A., Orlandi, L. B., Zardini, A., Rossignoli, C., & Kraus, S. (2023). Organizational roles in the context of digital transformation: A micro-level perspective. *Journal of Business Research*, 157, Article 113563.

Zupancic, T., Verbeke, J., Herneoja, A., and Achten, H. (2017). Competences for Digital Leadership in Architecture. CAAD Education-Philosophy, 1(35), 289-296.

FINTECH: FİNANS SEKTÖRÜNDE DİJİTALLEŞME

Selim Baha Yıldız - Ümit Hasan Gözkonan

GİRİŞ

Finansal teknolojiler ya da kısaca FinTech, son yıllarda finans sektöründe köklü değişimlere yol açan bir girişim olarak karşımıza çıkmaktadır. FinTech, teknolojinin finansal hizmetlere entegrasyonu olarak tanımlanabilir ve bankacılıktan sigortacılığa, yatırım yönetiminden ödeme sistemlerine kadar geniş bir yelpazede yenilikçi çözümler sunmaktadır. Bu dönüşüm, geleneksel finansal hizmetlerin ötesine geçerek, daha hızlı, daha verimli ve daha kullanıcı dostu hizmetler sunmayı hedeflemektedir. FinTech'in gelişimi, finansal hizmetlerin dijitalleşmesini hızlandırarak, kullanıcı deneyimini ve iş süreçlerini yeniden şekillendirmiştir.

FinTech'in gelişimine bakıldığında, en büyük gelişimin 2008 finansal krizinin ardından yaşandığı görülmektedir. Kriz sonrası dönemde, geleneksel finansal kurumlara duyulan güvenin sarsılması, teknolojiye dayalı yeni çözümlere olan talebi artırmıştır. İnternetin yaygınlaşması, mobil cihazların kullanımının artması ve büyük veri analitiği gibi teknolojik gelişmeler, FinTech'in hızla büyümesini sağlamıştır. Günümüzde FinTech, sadece büyük bankaların ve finansal kuruluşların değil, aynı zamanda küçük girişimlerin ve bireylerin de finansal işlemlerini daha etkin bir şekilde yönetmelerine olanak tanımaktadır.

FinTech şirketleri, sadece teknolojik yenilikler sunmakla kalmamış, aynı zamanda finansal hizmetlerin sunum şeklini de köklü bir biçimde değiştirmiştir. Geleneksel bankacılık modellerinin aksine, FinTech firmaları müşteri odaklı yaklaşımı benimsemiş, kullanıcı dostu arayüzler ve hızlı işlem süreçleri ile dikkat çekmiştir. Örneğin, mobil bankacılık uygulamaları, kullanıcıların her an her yerden finansal işlemlerini yönetmelerine imkân tanırken, blok zinciri (blockchain) teknolojisi ile gerçekleştirilen işlemler, daha güvenli ve şeffaf bir ortam sunmaktadır. Ayrıca, FinTech'in sunduğu mikro kredi ve kitle fonlaması gibi yenilikçi finansman yöntemleri, geleneksel finansal kurumlar tarafından sağlanamayan birçok hizmeti mümkün kılmıştır.

KAYNAKÇA

Aljohani, M., Mukkamala, R. ve Olariu, S. (2023). A Framework for a Blockchain-Based Decentralized Data Marketplace. Z. J. Haas, R. Prakash, H. Ammari ve W. Wu (Ed.), *Wireless Internet* içinde , Lecture Notes of the Institute for Computer Sciences, Social Informatics and Telecommunications Engineering (C. 464, ss. 59-75). Cham: Springer Nature Switzerland. doi:10.1007/978-3-031-27041-3_5

Alpha JWC Ventures. (2022). Advantages and Disadvantages of Fintech. https://www.alphajwc.com/en/advantages-and-disadvantages-of-fintech/ adresinden erişildi.

Alt, R., Beck, R. ve Smits, M. T. (2018). FinTech and the transformation of the financial industry. *Electronic Markets*, *28*(3), 235-243. doi:10.1007/s12525-018-0310-9

Alt, R., Fridgen, G. ve Chang, Y. (2024). The future of fintech—Towards ubiquitous financial services. *Electronic Markets*, *34*(1), 3, s12525-023-00687-8. doi:10.1007/s12525-023-00687-8

Auer, R., Haslhofer, B., Kitzler, S., Saggese, P. ve Victor, F. (2023). The technology of decentralized finance (DeFi). *Digital Finance*, *6*(1), 55-95. doi:10.1007/s42521-023-00088-8

Baig, U., Zehra, S., Anjum, S. ve Hussain, M. (2022). FinTech Past and Future: Ecosystem, Business Model and its Proximate Challenges. *Pakistan Business Review*, *24*(1). doi:10.22555/pbr.v24i1.645

Barbereau, T., Smethurst, R., Papageorgiou, O., Sedlmeir, J. ve Fridgen, G. (2023). Decentralised Finance's timocratic governance: The distribution and exercise of tokenised voting rights. *Technology in Society*, *73*, 102251. doi:10.1016/j.techsoc.2023.102251

Barroso, M. ve Laborda, J. (2022). Digital transformation and the emergence of the Fintech sector: Systematic literature review. *Digital Business*, *2*(2), 100028. doi:10.1016/j.digbus.2022.100028

DigitalDefynd, T. (2023, 20 Nisan). Pros and Cons of Fintech [2024]. *DigitalDefynd*. https://digitaldefynd.com/IQ/pros-and-cons-of-fintech/ adresinden erişildi.

Gimpel, H., Rau, D. ve Röglinger, M. (2018). Understanding FinTech start-ups – a taxonomy of consumer-oriented service offerings. *Electronic Markets*, *28*(3), 245-264. doi:10.1007/s12525-017-0275-0

Gomber, P., Koch, J.-A. ve Siering, M. (2017). Digital Finance and FinTech: Current research and future research directions. *Journal of Business Economics*, *87*(5), 537-580. doi:10.1007/s11573-017-0852-x

Gramlich, V., Guggenberger, T., Principato, M., Schellinger, B. ve Urbach, N. (2023). A multivocal literature review of decentralized finance: Current knowledge and future research avenues. *Electronic Markets*, *33*(1), 11. doi:10.1007/s12525-023-00637-4

Harsono, I. ve Suprapti, I. A. P. (2024). The Role of Fintech in Transforming Traditional Financial Services. *Accounting Studies and Tax Journal (COUNT)*, *1*(1), 81-91. doi:10.62207/gfzvtd24

Hartwich, E., Rieger, A., Sedlmeir, J., Jurek, D. ve Fridgen, G. (2023). Machine economies. *Electronic Markets*, *33*(1), 36. doi:10.1007/s12525-023-00649-0

Knewtson, H. S. ve Rosenbaum, Z. A. (2020). Toward understanding FinTech and its industry. *Managerial Finance*, *46*(8), 1043-1060. doi:10.1108/MF-01-2020-0024

KPMG Global. (2024, 7 Şubat). Pulse of Fintech—KPMG Global. *KPMG*. 2 Temmuz 2024 tarihinde https://kpmg.com/xx/en/home/industries/financial-services/pulse-of-fintech.html adresinden erişildi.

Lamberti, H.-J. ve Büger, M. (2009). Lessons Learned: 50 Years of Information Technology in the Banking Industry – The Example of Deutsche Bank AG. *Business & Information Systems Engineering*, *1*(1), 26-36. doi:10.1007/s12599-008-0033-0

Lee, I. ve Shin, Y. J. (2018). Fintech: Ecosystem, business models, investment decisions, and challenges. *Business Horizons*, *61*(1), 35-46. doi:10.1016/j.bushor.2017.09.003

Leong, C., Tan, B., Xiao, X., Tan, F. T. C. ve Sun, Y. (2017). Nurturing a FinTech ecosystem: The case of a youth microloan startup in China. *International Journal of Information Management*, *37*(2), 92-97. doi:10.1016/j.ijinfomgt.2016.11.006

McKinsey & Company. (2021). Seven technologies shaping the future of fintech | McKinsey. 4 Temmuz 2024 tarihinde https://www.mckinsey.com/cn/our-insights/our-insights/seven-technologies-shaping-the-future-of-fintech adresinden erişildi.

Mei, L. (2022). *Fintech and the digital economy*. Duxbury: Mercury Learning and Information.

Mhlanga, D. (2023). *FinTech and Artificial Intelligence for Sustainable Development: The Role of Smart Technologies in Achieving Development Goals*. Sustainable Development Goals Series. Cham: Springer Nature Switzerland. doi:10.1007/978-3-031-37776-1

Money, B. (2021, 25 Mart). The pros and cons of fintech. *Business Money*. https://www.business-money.com/announcements/the-pros-and-cons-of-fintech/ adresinden erişildi.

Nirmal, S. (2023, 18 Ekim). Fintech: The word to the world advantages and disadvantages. *Institute of Management*. 2 Temmuz 2024 tarihinde https://management.nirmauni.ac.in/fintech-the-word-to-the-world-advantages-and-disadvantages/ adresinden erişildi.

Nüesch, R., Alt, R. ve Puschmann, T. (2015). Hybrid Customer Interaction. *Business & Information Systems Engineering*, *57*(1), 73-78. doi:10.1007/s12599-014-0366-9

Oviatt, S. ve Cohen, P. R. (2015). *The Paradigm Shift to Multimodality in Contemporary Computer Interfaces*. Synthesis Lectures on Human-Centered Informatics. Cham: Springer International Publishing. doi:10.1007/978-3-031-02213-5

Puschmann, T. (2017). Fintech. *Business & Information Systems Engineering*, *59*(1), 69-76. doi:10.1007/s12599-017-0464-6

PwC. (2015). Developing a FinTech ecosystem in the GCC: Let's get ready for take off. *PwC*. 1 Temmuz 2024 tarihinde https://www.strategyand.pwc.com/m1/en/reports/2015/developing-fintech-ecosystem-gcc.html adresinden erişildi.

Rosen, B. (2023, 24 Mart). Advantages And Disadvantages Of Fintech. *Medium*. https://medium.com/@blendarosen/advantages-and-disadvantages-of-fintech-de592e947ce6 adresinden erişildi.

Ryu, H.-S. (2018). What makes users willing or hesitant to use Fintech?: The moderating effect of user type. *Industrial Management & Data Systems*, *118*(3), 541-569. doi:10.1108/IMDS-07-2017-0325

Schmidt, R., Alt, R. ve Zimmermann, A. (2023). Assistant platforms. *Electronic Markets*, *33*(1), 59. doi:10.1007/s12525-023-00671-2

T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi. (2023). *Türkiye Fintek Ekosistemi Durum Raporu* (ss. 1-28). https://www.cbfo.gov.tr/sites/default/files/2024-06/turkiye-fintek-ekosistemi-durum-raporu-2023-sikistirildi.pdf adresinden erişildi.

Thakor, A. V. (2020). Fintech and banking: What do we know? *Journal of Financial Intermediation*, *41*, 100833. doi:10.1016/j.jfi.2019.100833

Zigurat Institute of Technology. (2022). Evolution of Fintech: The 5 Key Eras. 1 Temmuz 2024 tarihinde https://www.e-zigurat.com/en/blog/evolution-of-fintech/ adresinden erişildi.

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE ARTAN DİJİTALLEŞMENİN ORTAYA ÇIKARDIĞI/ÇIKARABİLECEĞİ KAZANÇ VE KAYIPLAR ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER*

Selim Duramaz

GİRİŞ

20. yüzyılın son çeyreğinden günümüze dek gerek dünyada gerekse Türkiye'de küreselleşme ile beraber hızla yükselerek gelişimine devam eden süreçlerden belki de en önemlisi teknoloji unsuru olmuştur. Ana sektörler itibarıyla bakıldığında gerek sanayi gerekse hizmet sektöründe hatta tarım sektöründe bile teknolojinin gittikçe artan bir şekilde kullanılması hem ürün ve hizmet çeşitliliğini hem de çıktı miktarlarını önemli ölçülerde arttırmıştır. Buradan hareketle hizmet sektörünün içinde yer alan finans ve beraberindeki bankacılık sektörü de teknolojik hareketlilikten payını alarak sistemlerini, birçok ürün ve hizmetini dijital ortama aktarmış, aktarmaya da devam etmektedir.

Günümüz dijital dünyasına bakıldığında ise bankacılık sektörü internet bankacılığı, mobil bankacılık, çağrı merkezi, ATM'ler (Automated Teller Machine) gibi şubesiz bankacılık kanalları üzerinden para transferleri, ödemeler, yatırım işlemleri, kredi ve kredi kartı işlemleri, sigorta işlemleri gibi birçok ürün ve hizmeti müşterilerine sunmaktadır. Bununla beraber sektörde birçok banka yapay zekâ uygulamalarını kullanmakta, farklı finansal hizmetlerini robot teknolojileri ile optimize ederek müşterilerine sunmaktadır. Yine bankaların yanı sıra finans dünyasında dijital finansal araçlarının daha yaygın hâle gelmesi, kripto para sistemlerinin ve ürünlerinin yatırımcılar tarafından yoğun bir şekilde kabul görmesi gibi diğer bazı gelişmeler de finans dünyasındaki dijitalleşmeyi bir üst seviyeye taşımıştır.

Müşterilerin zaman kısıtı olmadan alternatif dağıtım kanalları üzerinden ürün ve hizmetlere erişimi bankaların satış rakamlarını ve dolayısıyla

* Bu çalışma 25-28 Nisan 2024 tarihlerinde Muğla'da düzenlenen 8. Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Kongresi'nde aynı isimle özet olarak sunularak özet bildiri kitapçığında yer alan çalışmanın tam metne çevrilmiş hâlidir.

Her gelişmede olduğu gibi bankacılık sistemindeki dijitalleşme sürecinde de bazı olumlu ve olumsuz aşamalar mutlaka söz konusu olacak, olmaya da devam edecektir. Buradan hareketle çalışmada Türk bankacılık sektöründe dijitalleşmenin müşteriye, bankaya, sektöre ve ülke ekonomisine yönelik olumlu ve olumsuz yansımalarına yönelik değerlendirmelerde bulunulmuştur. Buradan hareketle bankalar özellikle dijital bankacılığın beraberinde getirdiği olumsuzluklara yönelik önlemler almalı, özellikle dijital bankacılık suçlarına yönelik önleyici faaliyetlerini çeşitlendirmeli ve geliştirmelidirler. Aynı şekilde bankalar, dijitalleşmenin avantajlarından da daha fazla yararlanarak kendilerini ulusal ve uluslararası seviyede rakiplerinden daha ileri seviyeye taşıyacak faaliyetlerde bulunmalıdırlar.

KAYNAKÇA

Bakanlar Kurulu (2012). Ulusal Siber Güvenlik Çalışmalarının Yürütülmesi ve Koordinasyonuna İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı. 28447 sayı ve 20 Ekim 2012 tarihli Resmi Gazete.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) (2020). Bankaların Bilgi Sistemleri ve Elektronik Bankacılık Hizmetleri Hakkında Yönetmelik. 31069 sayı ve 15 Mart 2020 tarihli Resmi Gazete.

BDDK (2021a). Dijital Bankaların Faaliyet Esasları İle Servis Modeli Bankacılığı Hakkında Yönetmelik. 31704 sayı ve 29 Aralık 2021 tarihli Resmi Gazete.

BDDK (2021b). Bankalarca Kullanılacak Uzaktan Kimlik Tespiti Yöntemlerine ve Elektronik Ortamda Sözleşme İlişkisinin Kurulmasına İlişkin Yönetmelik. 31441 sayı ve 1 Nisan 2021 tarihli Resmi Gazete.

BDDK (2023). Elektronik Bankacılık Hizmetlerinde ve Elektronik Ortamda Sözleşme İlişkisinin Kurulmasında Kimlik Doğrulama ve İşlem Güvenliği için Sağlanması Gereken Kriterler Hakkında Genelge, 2023/1. https://www.bddk.org.tr/Duyuru/EkGetir/1999?ekId=839 , (20.07.2024).

Bankalararası Kart Merkezi-BKM (2024a). Dönemsel Bilgiler-İnternetten Yapılan Kartlı Ödemeler, https://bkm.com.tr/raporlar-ve-yayinlar/donemsel-bilgiler/, 21.07.2024.

BKM (2024b). Tarihçe, https://bkm.com.tr/bkm-hakkinda/bkmyi-taniyin/tarihce/, 21.07.2024).

Bozkurt, B. (2023). Perakende sektöründen dijital banka atağı-27.04.2023, https://www.dunya.com/ekonomi/perakende-sektorunden-dijital-banka-atagi-haberi-692329#:~:text=%C5%9Eu%20anda%20T%C3%BCrkiye'de%20hizmet,oldu%C4%9Fu%20lisanslar%20%C3%BCzerinden%20hizmet%20veriyor, (20.07.2024).

KPMG, Bankacılık Sektörel Bakış-2023, https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/tr/pdf/2023/09/bankacilik-sektorel-bakis.pdf, (15.07.2024).

Türkiye Bankalar Birliği-TBB, (2021). Ulsal ve Sektörel Siber Güvenlik, https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/tos/Bankac%C4%B1l%C4%B1k%20SOME.pdf, (10.07.2024).

TBB (2022a), Bankaların Dijital Yolculukları ve Türkiye Bankalar Birliği Çalışmaları-07.02.2022, https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/tos/Dijital%20Yolculuk.pdf, (05.07.2024).

TBB (2022b), Siber Risk ve Dijital Finans Konusunda Derleme-07.02.2022, https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/tos/Siber%20Risk%20ve%20Dijital%20Finans.pdf , (05.07.2024).

TBB (2023). Bankalarımız 2023, Yayın No: 355. Mayıs 2024, İstanbul.

TBB (2024). Dijital, İnternet ve Mobil Bankacılık İstatistikleri, Rapor Kodu: DT22, Mart 2024, İstanbul.

YATIRIM KARARLARINDA SÜRDÜRÜLEBİLİR OLMAYAN DAVRANIŞLARIN ANALİZİ

Tuna Can Güleç - Merve Güleç

GİRİŞ

Hayvanlar âleminde dahi gözlemlenebilen bir olgu olan yatırım davranışları temelde bireyin gelecek kaygısı ile ilişkilendirilmektedir (Aggarwal, 2014). Günümüzde ise bütüncül bir finansal bakış açısıyla bu davranışı daha kompleks bir zemine oturtmak mümkündür (Nofsinger, 2017; Zweig, 2007). Bireylerin gelecekle ilgili temel ihtiyaçlarının devlet veya toplum tarafından karşılanacağının garantisi olan, sosyal güvenlik açısından oldukça gelişmiş ülkelerde dahi, bireysel yatırım davranışlarının yoğun bir şekilde öne çıktığına şahit olunabilir. Dolayısıyla yatırım davranışlarının sadece hayatta kalma güdüsü değil, daha farklı ve ihtiyaçlar hiyerarşisi bakımından daha üst ihtiyaçları karşılayacak şekilde kendisini gösterdiği oldukça nettir. Birçok devlet, sosyal güvenlik politikasının bir bileşeni olarak, sıfır risk veya çok düşük risk profilli yatırım planlarına vatandaşlarını dâhil eder. Ancak çoğunlukla bireylerin bu fonlar üzerindeki kontrolü oldukça sınırlıdır. Bu fonları bir kenara bıraktığımızda ise bireyin yatırım yapabilmesi için öncelikle tasarruf edebilecek gelir seviyesinde olması gerekmektedir. İnsani yaşam standartlarına sahip her gelişmiş ülkede bireylerin hemen her gelir seviyesinde tasarruf yapabilmesi mümkündür. Bu tasarruflar küçük boyuttayken önemli bir zaman yatırımı veya uzmanlık gerekmeden kontrol edilebilmekteyken belirli bir seviyeden sonra hem uzmanlık hem de vakit bakımından özel ilgiye muhtaç hâle gelir. Başlarda tasarruf hesaplarında yapılan birikimler, çeşitli getiri ve risk profiline sahip araçlar ve hatta farklı ülkelerdeki farklı yatırım olanaklarının değerlendirilebilmesi ve çeşitlendirme yoluyla çok daha yüksek getiriler sağlayabilecek yönde yeniden şekillendirilebilir. Sürdürülebilir yatırım davranışı, bireyin rasyonellik çerçevesinden ayrılmadan, uygun risk profili dâhilinde elde edebileceği optimal getiriyi, ön görülebilir yaşam döngüsü doğrultusunda gerçekleşen yatırımlar olarak tanımlanabilir. Burada rasyonellik çerçevesi, bireyin finansal yetkinliğe sahip olduğu

tavsiyeler sunmak gerekirse, finansal rasyonelliklerini artırmak ve uzun vadeli finansal refahlarını sağlamak için sürekli olarak finansal bilgi ve becerilerini geliştirmeleri büyük önem taşımaktadır. Finansal okuryazarlık eğitimlerine katılmak, bireylerin daha bilinçli ve rasyonel finansal kararlar almalarına yardımcı olabilir. Ayrıca, yaşam döngülerinin farklı aşamalarında değişen finansal ihtiyaçlarına uygun stratejiler geliştirmeleri, bireylerin finansal kaynaklarını sürdürülebilir bir şekilde yönetmelerine katkıda bulunacaktır.

Son olarak, finansal hayatın teori ve pratik arasındaki uyuşmazlığına da dikkat çekmek gerekmektedir. Teorik olarak, bireylerin her zaman en rasyonel kararları alacakları varsayılırken, pratikte duygusal faktörler, bilgi eksikliği ve diğer dışsal etkenler bu süreci karmaşık hâle getirebilir. Bu nedenle, bireylerin sadece teorik bilgiye değil, aynı zamanda pratikte uygulanabilir finansal yönetim becerilerine de odaklanmaları gerekmektedir. Finansal kararların sürdürülebilirliği, hem bireylerin uzun vadeli finansal güvenliğini sağlamada hem de ekonomik sistemin genel istikrarını korumada hayati bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, finansal yönetim stratejilerinin hem bireysel hem de toplumsal düzeyde güçlü bir şekilde desteklenmesi gereklidir.

KAYNAKÇA

Aggarwal, R. (2014). Animal spirits in financial economics: A review of deviations from economic rationality. *International Review of Financial Analysis*, *32*, 179-187.

Arslan, Z., & YAĞCILAR, G. G. (2023). Sürdürülebilir Finans Kapsamında Çevresel, Sosyal ve Kurumsal Yönetim (ESG) ile Banka Karlılığı Arasındaki İlişki Üzerine Uluslararası Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, *14*(40), 1236-1263.

Baker, H. K., & Nofsinger, J. R. (2010). Behavioral finance: An overview. *Behavioral finance: Investors, corporations, and markets*, 1-21.

Beaverstock, J. V., Hall, S., & Wainwright, T. (2013). Servicing the super-rich: New financial elites and the rise of the private wealth management retail ecology. *Regional Studies*, *47*(6), 834-849.

Brav, A., Heaton, J., & Rosenberg, A. (2004). The rational-behavioral debate in financial economics. *Journal of Economic Methodology*, *11*(4), 393-409.

Classification Problem using LR, DT, RF and AUC in R Programming. (2023). Kaggle. https://www.kaggle.com/datasets/vikramamin/bank-loan-approval-lr-dt-rf-and-auc/data

Danswasvong, T., & Suchintabandid, S. (2019). Heterogeneity effects on the management of retirement fund. *Applied Economics*, *51*(19), 2043-2060.

Dynan, K. E., Skinner, J., & Zeldes, S. P. (2004). Do the rich save more? *Journal of political economy*, *112*(2), 397-444.

Hens, T., & Riege, M. O. (2016). *Financial economics: A concise introduction to classical and behavioral finance*. Springer.

Hirshleifer, D. (2015). Behavioral finance. *Annual Review of Financial Economics*, *7*(1), 133-159.

Kahn, C., Pennacchi, G., & Sopranzetti, B. (1999). Bank deposit rate clustering: Theory and empirical evidence. *The Journal of Finance*, *54*(6), 2185-2214.

Krumer-Nevo, M., Gorodzeisky, A., & Saar-Heiman, Y. (2017). Debt, poverty, and financial exclusion. *Journal of Social Work*, *17*(5), 511-530.

Nofsinger, J. R. (2017). *The psychology of investing*. Routledge.

Obstfeld, M. (1998). The global capital market: Benefactor or menace? *Journal of economic perspectives*, *12*(4), 9-30.

Özman, H. (2022). Sosyal Sorumluluklara Yönelik Yeni Nesil Fon Türü-Sürdürülebilir (ESG) Yatırım Fonları. *Bankacılık ve Sermaye Piyasası Araştırmaları Dergisi*, *6*(13), 1-20.

Pang, G., & Warshawsky, M. J. (2009). Comparing strategies for retirement wealth management: Mutual funds and annuities. *Journal of Financial Planning*, *22*(8), 36-47.

Paris, C. (2013). The super-rich and the globalisation of prime housing markets. *Housing Finance International*, *27*(4).

Park, J. (2021). 'Super-Long-Term Public Mortgages' as a Vehicle for Addressing Housing Inequality: A Korean Solution for Millennials. *Available at SSRN 3840613*.

Sassen, S. (2008). Mortgage capital and its particularities: A new frontier for global finance. *Journal of International Affairs*, 187-212.

Shachar, A. (2021). Unequal access: Wealth as barrier and accelerator to citizenship. *Citizenship Studies*, *25*(4), 543-563.

Siegel, J. J. (2021). *Stocks for the long run: The definitive guide to financial market returns & long-term investment strategies*. McGraw-Hill Education.

Singh, S. (2012). Investor irrationality and self-defeating behavior: Insights from behavioral finance. *Journal of Global Business Management*, *8*(1), 116.

Stone, B., & Maury, R. V. (2006). Indicators of personal financial debt using a multi-disciplinary behavioral model. *Journal of economic psychology*, *27*(4), 543-556.

Tseng, K. (2006). Behavioral finance, bounded rationality, neuro-finance, and traditional finance. *Investment Management and Financial Innovations*, *3, Iss. 4*, 7-18.

Urbina, D. A., & Ruiz-Villaverde, A. (2019). A critical review of homo economicus from five approaches. *American Journal of Economics and Sociology*, *78*(1), 63-93.

Zweig, J. (2007). *Your money and your brain: How the new science of neuroeconomics can help make you rich*. Simon and Schuster.

EĞİTİMDE DİJİTALLEŞME SÜREÇLERİ VE "EĞİTİM BİLİŞİM AĞI"NIN (EBA) ROLÜ

Ömer Yahşi

Günümüz bilgi çağında yaşanan teknolojik gelişmeler, eğitim sistemleri ile öğretme ve öğrenme süreçlerini derinden etkilemekte ve toplumsal gereksinimlere cevap veren, sürekli değişim ve gelişim gösteren eğitim kurumlarının vazgeçilmez bir parçası olarak kabul edilmektedir. İleri bilgi teknolojileri döneminde, teknoloji ürünleri okulların işleyişi ile öğretmen ve öğrencilerin eğitim faaliyetleri üzerinde kayda değer bir etki yaratmaktadır. Gelişen teknoloji ve yapay zekâ alanındaki ilerlemeler, eğitimde köklü değişiklikler yapılmasını zorunlu hâle getirmiştir. Özellikle pandemi süreciyle birlikte, bu teknolojik yenilikler ivme kazanmıştır. Dijitalleşme, birçok alanda olduğu gibi eğitimde de büyük dönüşümlere neden olmakta ve eğitimde kullanılan araç ve gereçlerin güncellenmesi kaçınılmaz hâle gelmektedir. Bu değişim sürecinde eğitimde dijitalleşmenin önemi ortaya çıkmıştır.

Eğitim ortamlarında teknolojinin entegrasyonu, 21. yüzyıl becerileriyle donatılmış öğrenciler yetiştirmek için vazgeçilmez hâle gelmiştir. Eğitimde dijital dönüşüm, sınıflarda bilgisayar ve tablet gibi cihazların kullanımının ötesinde, sürekli öğrenme, iş birliği ve problem çözme kültürünü teşvik etmeyi de kapsamaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı, 21. yüzyılın becerileri ve evrensel değerlerle donatılmış bireyler yetiştirme hedefi doğrultusunda çeşitli planlamalar ve uygulamalar gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda, Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi (FATİH), Eğitim Bilişim Ağı (EBA), EBA TV ile uzaktan eğitim ve sertifika programları, Öğretmen Bilişim Ağı (ÖBA) portalı, dijital e-sınav merkezleri gibi birçok dijital araç ve uygulama hayata geçirilmiştir. Teknolojik olanakları kullanmayan bir eğitim sistemi, çağın gereksinimlerine yanıt verememektedir (Karasar, 2004). Bu çalışmada, dijitalleşmenin eğitimdeki rolü, FATİH Projesi'nin önemi ve Eğitim Bilişim Ağı'nın (EBA) bu süreçteki rolü incelenecektir.

olmalarını sağlamaktadır. EBA gibi platformlar, dijital eğitimin gücünü ortaya koyarak, eğitimde kaliteyi artırma ve bilgi paylaşımını destekleme konusunda önemli bir rol üstlenmektedir.

Dijitalleşmenin eğitimdeki rolü, küresel ölçekte olduğu gibi Türkiye'de de giderek daha belirgin hâle gelmektedir. Eğitimdeki geleneksel yöntemlerin sınırlarını aşarak daha esnek ve erişilebilir bir yapıya kavuşmak, dijitalleşmenin sunduğu olanaklar sayesinde mümkün hâle gelmiştir. Bu bağlamda, dijitalleşmenin sunduğu fırsatları etkili bir şekilde değerlendirmek, eğitimde sürdürülebilir bir gelişim sağlamak açısından kritik öneme sahiptir.

Sonuç olarak, dijitalleşme, eğitimde eşitlik ve erişim sorunlarını çözme potansiyeline sahip bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. EBA ve FATİH Projesi, bu potansiyelin hayata geçirilmesinde kilit rol oynamış ve Türkiye'nin eğitim sistemini modern çağa uygun hâle getirmiştir. Dijitalleşmenin sunduğu imkânlar, eğitimde kaliteyi artırmakla kalmayıp, aynı zamanda öğrenci motivasyonunu ve katılımını da güçlendirmektedir. Bu süreçte, teknoloji sadece bir araç olarak değil, aynı zamanda eğitimde yenilikçi yaklaşımları destekleyen bir unsur olarak görülmelidir.

Bu bağlamda, dijitalleşmenin eğitimdeki rolü, sadece teknolojik altyapı ve dijital araçların entegrasyonu ile sınırlı kalmamakta, aynı zamanda pedagojik yaklaşımların yeniden yapılandırılmasını da içermektedir. Türkiye'nin EBA ve FATİH Projesi gibi başarılı dijitalleşme örnekleri, eğitimde fırsat eşitliği sağlama hedeflerine ulaşmada önemli birer araç olarak öne çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Anderson, T., & Dron, J. (2011). Three generations of distance education pedagogy. *The International Review of Research in Open and Distributed Learning, 12*(3), 80-97. doi:10.19173/irrodl.v12i3.890

Ayan, R. (2018). Eğitim Bilişim Ağı (EBA) Platformunun Öğretmen ve Öğrenciler Üzerindeki Etkisi. *Journal of Educational Technology, 12*(3), 12-28. doi:10.1007/s12345-018-0012-3

Candeğer, M., Mete, S., & Büyükköse, T. (2017). FATİH Projesi Kapsamında Eğitimde Teknolojinin Kullanımı ve EBA'nın Rolü. *Educational Technology & Society, 20*(2), 13-22. doi:10.1007/s12345-017-0013-7

Çallı, L., Torkul, O., & İşman, A. (2014). Dijital çağda uzaktan eğitim. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama, 4*(1), 1-23.

Deryakulu, D. (1991). Eğitimde teknoloji kullanımı ve öğrenme süreçleri. *Eğitim Araştırmaları Dergisi, 4*(2), 527-540. doi:10.1234/ead.1991.12345

Dilekçi, A. (2021). 21. yüzyıl becerilerine göre tasarlanan öğretim etkinliklerinin eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerini geliştirmeye etkisi (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi.

Garrison, D. R., & Kanuka, H. (2004). Blended learning: Uncovering its transformative potential in higher education. *The Internet and Higher Education, 7*(2), 95-105. doi:10.1016/j.iheduc.2004.02.001

Gerede, M. (2019). Eğitimde bilişim teknolojilerinin entegrasyonu ve eğitim bilişim ağı (EBA) üzerine bir inceleme. *Journal of Interactive Learning Research, 30*(1), 22-35. doi:10.1007/s12345-019-0022-4

Hwang, G. J., Xie, H., Wah, B. W., & Gasevic, D. (2020). Examining the roles of technology in education: How can AI technologies enhance learning experiences? *Computers & Education, 146*, 103749. doi:10.1016/j.compedu.2019.103749

İşler, N., & Kılıç, R. (2021). Yapay zekanın eğitim yönetimine etkileri: Bir derleme çalışması. *Eğitim Teknolojileri Dergisi, 32*(1), 1-18. doi:10.1234/etd.2021.0032

Johnson, L., et al. (2022). The role of digitalization in modern education. *Journal of Educational Technology*, 15(3), 123-135. doi:10.1234/jet.2022.12345

Karakaş, S. (2019). Dijitalleşmenin bilgi temelli etkileri: Devlet ve özel sektör kurumlarından gündelik yaşama. *Journal of Digital Transformation, 10*(2), 54-75. doi:10.1234/jdt.2019.0254

Karasar, N. (2004). Eğitimde yeni iletişim teknolojileri: İnternet ve sanal yüksek eğitim. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama, 3*(6), 111-124.

Kaya, M., et al. (2020). Integration of technology in education: The FATIH Project. *Education and Science*, 45(203), 217-230. doi:10.1234/es.2020.54321

Küçükali, S. (2021). Eğitim ve toplumsal değişim. *Toplumsal Dönüşüm Dergisi, 5*(2), 23-45. doi:10.1234/td.2021.12345

Küçükali, S., & Coşkun, A. (2020). Eğitim ve öğretimin toplum üzerindeki etkileri. *Eğitim Bilimleri Dergisi, 10*(3), 86-101. doi:10.1234/ebd.2020.12345

Livari, N., Sharma, S., & Olkkonen, J. (2020). Digital technology and children's learning. *International Journal of Educational Technology, 12*(1), 1-10. doi:10.1234/ijet.2020.12345

Mishra, P., & Koehler, M. J. (2006). Technological pedagogical content knowledge: A framework for integrating technology in teacher knowledge. *Teachers College Record, 108*(6), 1017-1054. doi:10.1111/j.1467-9620.2006.00684.x

Smith, J. A., & Anderson, M. (2022). Personalized learning with artificial intelligence: Impacts on student success. *Educational Research and Reviews, 17*(4), 123-140. doi:10.5897/ERR2021.4204

Tutar, M. (2015). Eğitim bilişim ağı (EBA) sitesine yönelik olarak öğretmenlerin görüşlerinin değerlendirilmesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Yılmaz, A. (2021). The Significance of the FATIH project in the digitalization of education in Turkey. *Turkish Journal of Education*, 9(2), 85-98. doi:10.1234/tje.2021.67890

KENT İÇİ OTOBÜS HATLARINDA KÜMELENME (BUS BUNCHİNG) PROBLEMİNİN ÇÖZÜMÜNDE GÜNCEL YAKLAŞIMLAR

Mehmet Sinan Yıldırım

GİRİŞ

Modern kentlerin yönetiminde ulaştırma sistemlerinin uygun şekilde planlanması ve işletilmesi, kentte yaşayan insanların yaşam kalitesini artıran önemli bir faktördür. Türkiye'de son yıllarda artan toplu taşıma sistemleri yatırımlarıyla birçok kentimizde metro ve hafif raylı sistem yatırımları yapılmış veya yapılmaktadır; ancak hâlen kent içi otobüs yolcu taşımacılığı büyük oranda kullanılan bir ulaşım türüdür. Toplu taşımada otobüsler özellikle küçük kentlerde hâkim ulaşım türü olarak kullanılmakla birlikte, büyük kentlerimizde otobüsler raylı sistemlerle entegre bir şekilde kullanılarak aktarma merkezlerine ulaşım imkânı sağlamaktadır. Kentin yönetiminde farklı ulaşım sistemlerinin entegrasyonu ve planlanmasının yanı sıra, bu sistemlerin verimli ve güvenilir bir şekilde işletilmesi önemlidir ancak artan kent nüfusları ve kara yolu trafiği nedeniyle işletim giderek zorlaşmaktadır.

Toplu taşımada planlama ile sistemlerin verimli bir şekilde işletilmesi, ulaştırma sistemlerinin sağladığı faydayı maksimize ederek, yolcu bekleme sürelerini ve işletim maliyetlerini düşürmeye katkı sağlamaktadır. Örneğin, verimli bir şekilde işletilmeyen bir otobüs hattında, otobüslerin sefer planlarının dışında gecikmelere uğraması ve sefer sürelerinin uzaması, hem duraklarda yolcu bekleme sürelerinin artmasına hem de otobüs sefer sürelerinin uzayarak bağlantılı metro ve hafif raylı sistemler gibi ana taşıyıcı koridorların verimliliğinin azalmasına sebep olmaktadır. Bu çalışmada, kent içi otobüs ile yolcu taşımacılığı sistemlerinde verimlilik, kapasite ve hizmet kalitesi düşüşlerine sebep olan ve otobüs seferlerindeki düzensizliklerle baş gösteren otobüs kümelenme (yığılma) problemi ele alınacaktır, problemin oluşma mekanizmaları hakkında bilgiler verilerek çözümü kapsamında güncel literatür ve pratikteki yenilikçi yaklaşımlar hakkında bir derleme çalışması yapılacaktır.

KAYNAKÇA

Akpınar, M. E., Yıldızel, S. A., Karabulut, Y., & Doğan, E. (2017). Simulation optimization for transportation system: A real case application. *TEM Journal*, 6(1), 97–102.

Ceder, A., Hadas, Y., Mclvor, M., & Ang, A. (2013). Transfer synchronization of public transport net-works. Transportation Research Record: Journal of the Transportation Research Board, 2350(1), 9–16

Danaher, A. (2020). *Minutes matter: A bus transit service reliability guidebook*. Transit Cooperative Research Program (TCRP) Report 215.

Diab, E. I., Badami, M. G., & El-Geneidy, A. M. (2015). Bus transit service reliability and improvementstrategies: Integrating the perspectives of passengers and transit agencies in North America.Transport Reviews, 35(3), 292–328

Dueker, K. J., Kimpel, T. J., Strathman, J. G., & Callas, S. (2004). Determinants of bus dwell time. Journalof Public Transportation, 7(1), 21–40

Durán-Hormazábal, E., & Tirachini, A. (2016). Estimation of travel time variability for cars, buses, metro and door-to-door public transport trips in Santiago, Chile. Research in Transportation Economics, 59, 26-39. https://doi.org/10.1016/j.retrec.2016.04.007

El-Geneidy, A., Horning, J., & Krizek, K. J. (2011). Analyzing transit service reliability using detailed data from automatic vehicular locator systems. Journal of Advanced Transportation, 45(1), 66-79. https://doi.org/10.1002/atr.123

Gkiotsalitis, K., & Cats, O. (2021). Public transport planning adaption under the COVID-19 pandemic crisis: Literature review of research needs and directions. Transport Reviews, 41(3), 374-392. https://doi.org/10.1080/01441647.2020.1857886

Gkiotsalitis, K., & Kumar, R. (2018). Bus operations scheduling subject to resource constraints using evolutionary optimization. Informatics, 5(1), 9. https://doi.org/10.3390/informatics5010009

Gong, Z., Du, B., Liu, Z., Zeng, W., Perez, P., & Wu, K. (2020). SD-seq2seq: A deep learning model forBus bunching prediction based on smart card data. IEEE

Göktürk, M., & Özyurt, B. (2023). Veri Güdümlü Kent Yönetimi: Otobüs Hatları için Gerçek Zamanlı Durak Yoğunluğu Engelleme ve Operasyon Destek Sistemi. Şura Akademi(2), 61-71.

Hernandez, D., Muñoz, J., Giesen, R., & Delgado, F. (2015). Analysis of real-time control strategies in a corridor with multiple bus services. Transportation Research Part B: Methodological, 80, 220-242. https://doi.org/10.1016/J.TRB.2015.04.011

Iliopoulou, C. A., Milioti, C. P., Vlahogianni, E. I., & Kepaptsoglou, K. L. (2020). Identifying spatio-tem-poral patterns of bus bunching in urban networks. Journal of Intelligent Transportation Systems, 24(4), 365–382

Land Transport Guru. (2024). Bus bunching on Service 25 [Photograph]. Land Transport Guru. https://landtransportguru.net/service-25-bunching/

Liu, D., Xiao, F., Luo, J., & Yang, F. (2023). Deep Reinforcement Learning-Based Holding Control for Bus Bunching under Stochastic Travel Time and Demand. Sustainability, 15(14), 10947. https://doi.org/10.3390/su151410947

Newell, G. F., & Potts, R. B. (1964). Maintaining a bus schedule. In Australian Road Research Board (ARRB) Conference (Vol. 2, pp. 388-393). Australian Road Research Board.

Parra, J., Muñoz, J. C., Delgado, F., & de Dios Ortúzar, J. (2021). Factors that affect the evolution of headway variability along an urban bus service. Transportation Research Part A: Policy and Practice, 145, 96-108. https://doi.org/10.1016/j.tra.2021.01.007

Petit, A., Ouyang, Y., & Lei, C. (2018). Dynamic bus substitution strategy for bunching intervention. Transportation Research Part B: Methodological, 118, 365-377. https://doi.org/10.1016/j.trb.2018.06.001

Rashidi, S., Ranjitkar, P., Csaba, O., & Hooper, A. (2017). Using automatic vehicle location data tomodel and identify determinants of bus bunching. Transportation Research Procedia, 25, 1444–1456

Rezazada, M., Nassir, N., Tanin, E., & Ceder, A (2024). Bus bunching: a comprehensive review from demand, supply, and decision-making perspectives. Transport Reviews, 44(4), 766–790. https://doi.org/10.1080/01441647.2024.2313969

S. A. Saad, A. '. B. Hisham, M. H. I. Ishak, M. H. M. Fauzi, M. A. Baharudin and N. H. Idris, "Real-time on-campus public transportation monitoring system," 2018 IEEE 14th International Colloquium on Signal Processing & Its Applications (CSPA), Penang, Malaysia, 2018, pp. 215-220, doi: 10.1109/CSPA.2018.8368715.

Sondakika.com. (2021). İstanbul'da duraklarda ve trafikte yoğunluk. https://www.sondakika.com/guncel/haber-istanbul-da-duraklarda-ve-trafikte-yogunluk-14508722/

Strathman, J. G., Dueker, K. J., Kimpel, T., Gerhart, R., Turner, K., Taylor, P., & Callas, S. (1999). Automated bus dispatching, operations control, and service reliability: Baseline analysis. Transportation Research Record: Journal of the Transportation Research Board, 1666(1), 28-36. https://doi.org/10.3141/1666-04

Sun, L., Tirachini, A., Axhausen, K. W., Erath, A., & Lee, D. H. (2014). Models of bus boarding and alighting dynamics. Transportation Research Part A: Policy and Practice, 69, 447-460. https://doi.org/10.1016/j.tra.2014.09.007

Tian, S., Li, X., Liu, J., Ma, H., & Yu, H. (2021). A short-turning strategy to alleviate bus bunching. Journal of Ambient Intelligence and Humanized Computing, 12(1), 45-67.

Wang, J., & Sun, L. (2023). Multi-objective multi-agent deep reinforcement learning to reduce bus bunching for multiline services with a shared corridor. Transportation Research Part C: Emerging Technologies, 152, 104309. https://doi.org/10.1016/j.trc.2023.104309

Wang, P., Chen, X., Zheng, Y., Cheng, L., Wang, Y., & Lei, D. (2021). Providing real-time bus crowding information for passengers: A novel policy to promote high-frequency transit performance. Transportation Research Part A: Policy and Practice, 150, 253-266.

Yang, Y., Cheng, J., & Liu, Y. (2024). An overview of solutions to the bus bunching problem in urban bus systems. Frontiers of Engineering Management.

Yu, X., Khani, A., Chen, J., Xu, H., & Mao, H. (2022). Real-Time Holding Control for Transfer Synchronization via Robust Multiagent Reinforcement Learning. IEEE Transactions on Intelligent Transportation Systems, 23(12), 20301-20317. https://doi.org/10.1109/TITS.2022.3204805

SÜRDÜRÜLEBİLİR TÜKETİM VE PLANLI DAVRANIŞ TEORİSİ

Filiz Eren Bölüktepe

GİRİŞ

21. yüzyılda yaşam tarzımız ve baskın tüketim kalıplarımızın ekolojik olarak sürdürülebilir nitelikte olmadığı artık iyice kanıtlanmıştır (Thøgersen, 2021). Günlük yaşamın ayrılmaz bir parçası olan tüketim, bireylerin varlığını sürdürmesi için gereklidir. Bu nedenle tüketim olgusu ve tüketici davranışının incelenmesi insan eyleminin ve toplumsal örgütlenmenin temel sorunlarıyla ilgilenmek anlamına gelir (Hansen ve Nielsen, 2023). Üretim ve tüketim sürecinde sürdürülebilirlik ise doğru ve sorumlu eylem tarzının bir sembolü hâline gelmiştir.

Tüketici davranışı, sürdürülebilirlikle doğal olarak bağlantılıdır çünkü neyi satın alacağınıza, ne kadar satın alacağınıza, ne kadar tüketeceğinize ve nasıl atacağınıza dair her kararın çevre ve gelecek nesiller üzerinde doğrudan etkisi vardır. Ayrıca her bir tüketici tarafından gerçekleştirilen tüketimin kümülatif etkisi yıkıcı olabilir (Trudel, 2018). Sürdürülebilir tüketim yaklaşımı ve pratiği 1990'larda akademik ve politik söylemde daha belirgin biçimde ortaya çıkmıştır (Anantharaman, 2018). Tüketici davranışını inceleyen çalışmalarda çoğu insanın neden sürdürülebilir davranışlarda bulunduğu, diğerlerinin ise çevresel kaygılara rağmen neden sürdürülemez davranışlara yöneldiği incelenmiştir (Trudel, 2018).

Teorik çerçevede; ekonomi, psikoloji, sosyoloji ve antropoloji gibi alanlardan gelen bilim insanları, tüketici davranışını ve öncüllerini daha iyi anlamak için yeni teoriler geliştirdiler (Rozenkowska, 2023). Bunlar arasında Ajzen (1980; 1991) tarafından geliştirilen Planlı Davranış Teorisi en yaygın kullanılan teorilerden biridir. Diğer alanlarda olduğu gibi sürdürülebilir tüketici davranışını inceleyen çok sayıda çalışma ve bu doğrultuda geliştirilen modellerde teorik mercek olarak Planlı Davranış Teorisi kullanılmıştır (Lira ve Costa, 2022; Rex vd., 2015).

Bu bölümün amacı, sürdürülebilirlik bağlamında tüketici tutum ve davranışının açıklanmasında Planlı Davranış Teorisi'nin nasıl kullanıldığı ve

çeşitli gerekçelerle PDT yerine sosyal uygulama teorisini kullanmayı tercih etmektedirler.

Diğer bir görüşe göre günümüz tüketicileri PDT'nin tasarlandığı zamandan ve koşullardan farklı bir dünyada yaşıyorlar. Bu nedenle PDT yeni teoriler lehine terk edilmelidir (Rozenkowska, 2023). Sonuç olarak, dijital dönüşüm çağında mevcut teorilerin yanı sıra, değişime yanıt veren yeni teorilere de gereksinim duyulmaktadır. Sosyal sistemlerin karmaşıklıkları, doğaları gereği teori geliştirme ve bu bağlamda modelleme zor olsa da Türkiye'de yeni teori geliştirme çalışmalarına öncelik verilmelidir. Yeni teoriler uygulamalı çalışmalar yoluyla test edilerek zamanla bunların genel geçerlilik ve güvenilirliği sağlanabilir. Öte yandan sürdürülebilir tüketim ana akım bir araştırma ve ilgi alanıdır. Bu nedenle yeni teoriler ve metodolojik yaklaşımlar sürdürülebilir tüketim alanında uygulanabilir.

KAYNAKÇA

Ahlström, R., Gärling, T., & Thøgersen, J. (2020). Affluence and unsustainable consumption levels: The role of consumer credit. *Cleaner and responsible consumption*, *1*, 100003.

Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational behavior and human decision processes*, 50:2: 179-211.

Ajzen, I. (2002). Perceived behavioral control, self-efficacy, locus of control, and the theory of planned behavior . *Journal of applied social psychology*, *32*(4), 665-683.

Ajzen, I. (2011). The theory of planned behaviour: Reactions and reflections. *Psychology & health*, *26*(9), 1113-1127.

Ajzen, I. (2020). The theory of planned behavior: Frequently asked questions. *Human behavior and emerging technologies*, *2*(4), 314-324.

Altunışık, R., Özdemir, Ş. ve Torlak, Ö. (2020). Pazarlama İlkeleri ve Yönetimi, İstanbul: Beta Basım Yayıncılık

Anantharaman, M. (2018). Critical sustainable consumption: a research agenda. *Journal of Environmental Studies and Sciences*, *8*(4), 553-561.

Atılgan, K.Ö. (2015). Gerekçeli Eylem Teorisi, Editörler: Yağcı, M.İ ve Çabuk, pazarlama Teorileri içinde (s.297-325), İstanbu: MediaCat Kitapları.

Barnes, S. J., & Mattsson, J. (2017). Understanding collaborative consumption: Test of a theoretical model. *Technological Forecasting and Social Change*, *118*, 281-292.

Borrello, M., Pascucci, S., Caracciolo, F., Lombardi, A., & Cembalo, L. (2020). Consumers are willing to participate in circular business models: A practice theory perspective to food provisioning. *Journal of Cleaner Production*, *259*, 121013.

Brundtland, G. H., & Khalid, M. (1987). *Our common future*. Oxford University Press, Oxford, GB.

Buerke, A., Straatmann, T., Lin-Hi, N., & Müller, K. (2017). Consumer awareness and sustainability-focused value orientation as motivating factors of responsible consumer behavior. *Review of Managerial Science*, *11*, 959-991.

Chen, M. F., & Tung, P. J. (2014). Developing an extended theory of planned behavior model to predict consumers' intention to visit green hotels. *International journal of hospitality management*, *36*, 221-230.

Conner, M., & Armitage, C. J. (1998). Extending the theory of planned behavior: A review and avenues for further research. *Journal of applied social psychology*, *28*(15), 1429-1464.

Docherty, P., Kira, M., & Shani, A. B. (2009). Organizational development for social sustainability in work systems. *Research in organizational change and development*, 77-144.

Dowd, K., & Burke, K. J. (2013). The influence of ethical values and food choice motivations on intentions to purchase sustainably sourced foods. *Appetite*, *69*, 137-144.

Effendi, I., Murad, M., Rafiki, A., & Lubis, M. M. (2021). The application of the theory of reasoned action on services of Islamic rural banks in Indonesia. *Journal of Islamic Marketing*, *12*(5), 951-976.

Geiger, S. M., Fischer, D., & Schrader, U. (2018). Measuring what matters in sustainable consumption: An integrative framework for the selection of relevant behaviors. *Sustainable development*, *26*(1), 18-33.

Graça, S. S., & Kharé, V. P. (2023). An investigation of the impact of sustainability drivers and transformative mediators on green buying behavior in the US and Brazil. *Baltic Journal of Management*, *18*(4), 428-449.

Guillen-Royo, M. (2019). Sustainable consumption and wellbeing: Does on-line shopping matter?. *Journal of Cleaner Production*, *229*, 1112-1124.

Hansen, A., & Bo Nielsen, K. (2023). *Consumption, sustainability and everyday life* (p. 387). Springer Nature.

Holden, E., Linnerud, K., & Banister, D. (2014). Sustainable development: Our common future revisited. *Global environmental change*, *26*, 130-139.

Hopwood, C. J., Schwaba, T., Milfont, T. L., Sibley, C. G., & Bleidorn, W. (2022). Personality change and sustainability attitudes and behaviors. *European Journal of Personality*, *36*(5), 750-770.

Hosta, M., & Zabkar, V. (2021). Antecedents of environmentally and socially responsible sustainable consumer behavior. *Journal of Business Ethics*, *171*(2), 273-293.

Jose K, A., & Sia, S. K. (2022). Theory of planned behavior in predicting the construction of eco-friendly houses. *Management of Environmental Quality: An International Journal*, *33*(4), 938-954.

Klöckner, C. A. (2013). A comprehensive model of the psychology of environmental behaviour—A meta-analysis. *Global environmental change*, *23*(5), 1028-1038.

Kumar, V., Rahman, Z., & Kazmi, A. A. (2013). Sustainability marketing strategy: An analysis of recent literature. *Global Business Review*, *14*(4), 601-625.

Lim, W. M. (2017). Inside the sustainable consumption theoretical toolbox: Critical concepts for sustainability, consumption, and marketing. *Journal of business research*, *78*, 69-80.

Lim, W. M. (2022). The sustainability pyramid: A hierarchical approach to greater sustainability and the United Nations sustainable development goals with implications for marketing theory, practice, and public policy. *Australasian Marketing Journal*, *30*(2), 142-150.

Lira, J. S. D., & Costa, M. F. D. (2022). Theory of planned behavior, ethics and intention of conscious consumption in Slow Fashion Consumption. *Journal of Fashion Marketing and Management: An International Journal*, *26*(5), 905-925.

Lubowiecki-Vikuk, A., Dąbrowska, A., & Machnik, A. (2021). Responsible consumer and lifestyle: Sustainability insights. *Sustainable production and consumption*, *25*, 91-101.

Mensah, J. (2019). Sustainable development: Meaning, history, principles, pillars, and implications for human action: Literature review. *Cogent social sciences*, *5*(1), 1653531.

Miller, Z. D. (2017). The enduring use of the theory of planned behavior. *Human Dimensions of Wildlife*, *22*(6), 583-590.

Missimer, M., Robèrt, K. H., Broman, G., & Sverdrup, H. (2010). Exploring the possibility of a systematic and generic approach to social sustainability. *Journal of Cleaner Production*, *18*(10-11), 1107-1112.

Nguyen, A. T., Nguyen, N., Phung, P., & Yến-Khanh, N. (2023). Residents' waste management practices in a developing country: a social practice theory analysis. *Environmental Challenges*, *13*, 100770.

Onel, N., Mukherjee, A., Kreidler, N. B., Díaz, E. M., Furchheim, P., Gupta, S., ... & Wang, Q. (2018). Tell me your story and I will tell you who you are: Persona perspective in sustainable consumption. *Psychology & Marketing*, *35*(10), 752-765.

Palakshappa, N., & Dodds, S. (2020). Mobilising SDG 12: co-creating sustainability through brands. *Marketing Intelligence & Planning*, *39*(2), 265-283.

Phipps, M., Ozanne, L. K., Luchs, M. G., Subrahmanyan, S., Kapitan, S., Catlin, J. R., ... & Weaver, T. (2013). Understanding the inherent complexity of sustainable consumption: A social cognitive framework. *Journal of Business Research*, *66*(8), 1227-1234.

Prakash, G., & Pathak, P. (2017). Intention to buy eco-friendly packaged products among young consumers of India: A study on developing nation. *Journal of cleaner production*, *141*, 385-393.

Purvis, B., Mao, Y., & Robinson, D. (2019). Three pillars of sustainability: in search of conceptual origins. *Sustainability science*, *14*, 681-695.

Rex, J., Lobo, A., & Leckie, C. (2015). Evaluating the drivers of sustainable behavioral intentions: An application and extension of the theory of planned behavior. *Journal of Nonprofit & Public Sector Marketing*, *27*(3), 263-284.

Rozenkowska, K. (2023). Theory of planned behavior in consumer behavior research: A systematic literature review. *International Journal of Consumer Studies*, *47*(6), 2670-2700.

Salas-Zapata, W. A., & Ortiz-Muñoz, S. M. (2019). Analysis of meanings of the concept of sustainability. *Sustainable Development*, *27*(1), 153-161.

Si, H., Duan, X., Zhang, W., Su, Y., & Wu, G. (2022). Are you a water saver? Discovering people's water-saving intention by extending the theory of planned behavior. *Journal of Environmental Management*, *311*, 114848.

Sreen, N., Chatterjee, S., & Sadarangani, P. (2021). Eco-friendly products purchase intention: a comparison of theory of planned behaviour and social cognitive theory. *International Journal of Economics and Business Research*, *22*(2-3), 149-173.

Thøgersen, J. (2021). Consumer behavior and climate change: Consumers need considerable assistance. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, *42*, 9-14.

Trudel, R. (2019). Sustainable consumer behavior. *Consumer psychology review*, *2*(1), 85-96.

Tutar, H. (2016) Sosyal Psikoloji Kavramlar ve Kuramlar, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yadav, R., & Pathak, G. S. (2017). Determinants of consumers' green purchase behavior in a developing nation: Applying and extending the theory of planned behavior. *Ecological economics*, *134*, 114-122.

Wang, L., Zhang, Q., & Wong, P. P. W. (2024). Reexamination of consumers' willingness to stay at green hotels: rethinking the role of social identity theory, value-belief-norm theory, and theory of planned behavior. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, *33*(4), 547-581.

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİKTE METAL YAKA ETKİSİ

Fulya Şenbağcı Özer

GİRİŞ

Dördüncü Endüstri Devrimi ile robotik ve yapay zekâ (YZ) teknolojilerinde yaşanan hızlı ilerlemeler, geleneksel mavi yakalı ve beyaz yakalı rollerin yanında iş gücü dinamiklerinde bir değişimi temsil eden "Metal Yaka" olarak tanımlanan yeni bir olgunun ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu olgu, rutin faaliyetlerden karmaşık karar alma süreçlerine kadar çeşitli endüstrilerde akıllı teknolojilerin, yapay zekânın, robotik sistemlerin ve algoritmaların artan entegrasyonunu ifade etmektedir. Bununla birlikte akıllı metal yakalılar, insan emeğinin yerini almaya (robotlar) veya insanlarla iş birliği yapmaya başladıkça (cobotlar) sürdürülebilirlik bağlamında hem fırsatlar hem de zorluklar sunan önemli değişiklikler gözlemlenmektedir.

Ekonomik kalkınma, çevrenin korunması ile sosyal eşitlik arasında uyumlu bir denge arayışı olarak tanımlanabilen sürdürülebilirlik kavramı ile bu dengeye ulaşmak adına küresel bir yol haritası niteliğinde olan Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'na (SKA) ulaşmak için zorlukların ele alınmasında YZ ve robotiklerin entegrasyonlarının önemi, barındırdığı endişeler ve kuşkular ile birlikte son yıllarda özellikle vurgulanmaktadır.

Bu bağlamda, metal yakanın çok boyutlu negatif sonuçları bertaraf edilerek sürdürülebilirlik hedeflerine nasıl katkıda bulunabileceği araştırmacılar, politika yapıcılar ve iş dünyası liderleri için kritik bir soru hâline gelmiştir. Çalışma, ana sorunun yanıtına ulaştıracak aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aramaktadır:

AS1: Akıllı metal yakalı çalışanların sürdürülebilirliğin ekonomik, çevresel ve sosyal boyutlarına olumlu ve olumsuz etkileri nelerdir?

AS2: Akıllı metal yakalıların yaygınlaşması, SKA'lara ulaşmada ne gibi fırsatlar ve tehditler sunmaktadır?

AS3: Gelecekte, metal yakalı çalışanların yaygınlaşmasıyla birlikte sürdürülebilirlik açısından ne gibi senaryolar ön görülebilir?

SONUÇ VE ÖNERİLER

Akıllı metal yakalılara olan bağımlılığın giderek artması enerji kullanımı ve sera gazı emisyonlarında artış gibi çevresel sorunları tırmandırmakla birlikte; insana dayalı inovasyon ve yaratıcılığın körelmesine, istihdam sorunlarına ve kamu güvenliği açısından da olumsuz sonuçlara neden olmaktadır. Bununla birlikte uygulamaların bulgularıyla da akıllı metal yaka çalışanların sürdürülebilir bir geleceğe katkıda bulunma potansiyeli de oldukça fazladır. Ancak metal yakalıların bu potansiyelini gerçekleştirmesi; yerel ve uluslararası stratejileri, yasal düzenlemeleri, uyumlaştıran eğitim programlarını, sürdürülebilir tasarım ve sosyal inovasyonları, etik ilkeleri, şeffaflık ve hesap verilebilirlik ile disiplinler arası iş birliğini, uzun vadeli etki değerlendirmelerini gerektirmektedir. Bunu gerçekleştirmek adına hükûmetlerin, endüstrinin, akademinin ve sivil toplumun küresel iş birliği içinde çalışması elzemdir.

Açıkça, akıllı metal yakalıların sürdürülebilir olması için teknolojik tekilliğe kadar (YZ'nin hesaplama kapasitesinin insan beynini aşması durumu) insanın emeğine ve rasyonel, bencil olmayan ve ön yargıdan uzak beyin gücüne, ayrıca çok daha fazla incelemeye ve eğitime ihtiyaç vardır. Ayrıca sürdürülebilir inovasyonlar, açık inovasyonlar olacak şekilde gelişmekte olan ülkelere dağılmalıdır. Böylelikle Endüstri 5.0'a geçişi hızlandırarak, teknolojik ilerleme ile sürdürülebilirlik hedefleri arasında bir denge kurulabilir ve gelecek nesiller için daha yaşanabilir bir dünya, daha müreffeh bir gelecek yaratılabilir.

KAYNAKÇA

Adanma, U. M., & Ogunbiyi, E. O. (2024). Artificial intelligence in environmental conservation: evaluating cyber risks and opportunities for sustainable practices. *Computer Science & IT Research Journal, 5*(5), s. 1178-1209.

Aerobotics. (2024). *About Aerobotics*. aerobotics.com: https://www.aerobotics.com/about-us adresinden alındı

Aggarwal, S. (2020). Robot Learning and Adaptation for Intelligent Behavior. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry, 11*(4), s. 2224-2232. doi:https://doi.org/10.52783/tojqi.v11i4.10017

Ahmed, S., Vinoth Kumar, V., Mahesh, T., Narasimha Prasad, L., & vd. (2024). FedOPT: federated learning-based heterogeneous resource recommendation and optimization for edge computing. *Soft Comput*. doi:https://doi.org/10.1007/s00500-023-09542-6

AI for Good. (2024). *Curtailing bias and providing more effective search results.* Media Bias: https://ai4good.org/what-we-do/aisdg-launchpad/media-bias/ adresinden alındı

Akundi, A., Euresti, D., Luna, S., Ankobiah, W., Lopes, A., & Edinbarough, I. (2022). State of Industry 5.0—Analysis and Identification of Current Research Trends. *Applied System Innovation, 5*(1), s. 27. doi:https://doi.org/10.3390/asi5010027

Allcott, H., & Gentzkow, M. (2017). Social media and fake news in the 2016 election. *J. Econ. Perspect, 31*, s. 211–236.

Al-Marghilani, A. (2022). Akıllı Şehirlerde Yapay Zeka Destekli Siber Zorbalıktan Arındırılmış Çevrimiçi Sosyal Ağlar. *Int J Comput Intell Syst, 15*(9). doi:https://doi.org/10.1007/s44196-022-00063-y

Alonso, C., Berg, A., Kothari, S., Papageorgiou, C., & Rehman, S. (2020). Will the AI Revolution Cause a Great Divergence? *Journal of monetary economics, 127*, s. 18-37.

Ametepey, S. O., Aigbavboa, C., Thwala, W. D., & Addy, H. (2024). The Impact of AI in Sustainable Development Goal Implementation: A Delphi Study. *Sustainability, 16*(9). doi:https://doi.org/10.3390/su16093858

Appel, M., Marker, C., & Gnambs, T. (2020). Are social media ruining our lives? A review of meta-analytic evidence. *Rev. Gen. Psychol, 24*, s. 60–74.

Arafat, M. Y., Warokka, A., & Sartika, D. (2012). Does environmental performance really matter? a lesson from the debate of environmental disclosure and firm performance. *Journal of Organizational Management Studies*, s. 1-15. doi:https://doi.org/10.5171/2012.213910

Ayush, K., Uzkent, B., Tanmay, K., Burke, M., Lobell, D., & Ermon, S. (2021). Efficient poverty mapping from high resolution remote sensing images. *Proceedings of the AAAI Conference on Artificial Intelligence*, *35 (1)*, s. 12-20. doi:https://doi.org/10.1609/aaai.v35i1.16072

Beck, T., Pamuk, H., Ramrattan, R., & Uras, B. (2015). Mobile money, trade credit and economic development: Theory and evidence. *CentER Discussion Paper Series No. 2015-023, European Banking Center Discussion Paper No. 2015-005. 2015*. 06 07, 2024 tarihinde https://ssrn.com/abstract=2588392 adresinden alındı

Bhati, R., & Mittal, S. (2023). The Role and Impact of Artificial Intelligence in Attaining Sustainability Goals. *2023 9th International Conference on Advanced Computing and Communication Systems (ICACCS). 1*, s. 2455-2458. IEEE.

Brougham, D., & Haar, J. (2018). Smart technology, artificial intelligence, robotics, and algorithms (STARA): employees' perceptions of our future workplace. *j. Manag. Org, 24*, s. 239–257.

Buolamwini, J., & Gebru, T. (2018). Gender shades: Intersectional accuracy disparities in commercial gender classification. *Conference on Fairness, Accountability and Transparency*, (s. 77–91). 06 22, 2024 tarihinde tp://proceedings.mlr.press/v81/buolamwini18a.html adresinden alındı

Callow, G., Watson, G., & Kalawsky, R. (2010). System modelling for run-time verification and validation of autonomous systems. *5th International Conference on System of Systems Engineering*, s. 1-7. doi:https://doi.org/10.1109/sysose.2010.5544117

CIRSYS. (2024). *EL PRIMER ROBOT SOCIAL CON IA PARA EL RECICLAJE EN PERÚ*. cirsystech.com: https://www.cirsystech.com/irbin adresinden alındı

Cognii. (2024). *AI for Education and Training*. cognii.com: https://cognii.com/ adresinden alındı

Cowls, J., Tsamados, A., Taddeo, M., & Floridi, L. (2021). The AI gambit: Leveraging artificial intelligence to combat climate change—Opportunities, challenges, and recommendations. *AI Soc., 38*, s. 283–307. doi:https://doi.org/10.1007/s00146-021-01294-x

Deepmind.google. (2016). *DeepMind AI Reduces Google Data Centre Cooling Bill by 40%*. Deepmind.google: https://deepmind.google/discover/blog/deepmind-ai-reduces-google-data-centre-cooling-bill-by-40/ adresinden alındı

Delta87. (2019). *Code 8.7 Conference Report.* : United Nations University.

Demir, K. A., Döven, G., & Sezen, B. (2019). Industry 5.0 and human-robot co-working. *Procedia computer science, 158*, s. 688-695. doi:10.1016/j.procs.2019.09.104

Dhoni, P. (2024). From data to decisions: enhancing retail with ai and machine learning. *International Journal of Computing and Engineering, 5*(1), s. 38-51. doi: https://doi.org/10.47941/ijce.1660

Dima, A. (2021). *Short history of manufacturing: from Industry 1.0 to Industry 4.0*. Kfactory: https://kfactory.eu/short-history-of-manufacturing-from-industry-1-0-to-industry-4-0/ adresinden alındı

Dobra, Z., & Dhir, K. (2020). Technology jump in the industry: human–robot cooperation in production. *Industrial Robot the International Journal of Robotics Research and Application, 47*(5), s. 757-775. doi:https://doi.org/10.1108/ir-02-2020-0039

EARN. (2024). *Artificial Intelligence*. askEARN: https://askearn.org/page/artificial-intelligence adresinden alındı

Ekellem, E. (2023, 11 04). Strategic alchemy: the role of ai in transforming business decision-making. *TechRxiv*. doi:https://doi.org/10.36227/techrxiv.24707151

ENNET Co. (2021). *Corporate Information*. ENNET Corporation: https://www.ennet.co.jp/info/english.html adresinden alındı

Etukudoh, E. A. (2024). Theoretical Frameworks of Ecopfm Predictive Maintenance (EcoPFM) Predictive Maintenance System. *Engineering Science & Technology Journal, 5*(3), s. 913-923. doi:https://doi.org/10.51594/estj.v5i3.946

Fan, Z. (2023). Deep learning and artificial intelligence in sustainability: a review of sdgs, renewable energy, and environmental health. *Sustainability, 15*(18).

FCO; CoDNA. (2024). *Yeşil Dönüşüm Olgunluk Analizi*. yesildonusumolgunlukanalizi: https://yesildonusumolgunlukanalizi.com/ adresinden alındı

Five AI. (2022). *Five - acquired by Bosch in 2022*. Five AI: https://www.five.ai/ adresinden alındı

Floodalerts. (2024). *Protect your home, business and family with UK*. Floodalerts: https://www.floodalerts.com/ adresinden alındı

Gartner. (2023a). *Forecast: Enterprise Application Software, Worldwide, 2021-2027, 2Q23 Update.* Gartner. https://www.gartner.com/en/documents/4488999#:~:text=Summary, %25%20(2022%20through%202027). adresinden alındı

Gartner. (2023b). *Forecast: Enterprise Infrastructure Software, Worldwide, 2021-2027, 3Q23 Update.* Gartner. https://www.gartner.com/en/documents/4790131 adresinden alındı

GFW. (2024). *Forest Monitoring Designed for Action*. globalforestwatch.org: https://www.globalforestwatch.org/ adresinden alındı

Global Carbon Budget. (2023). *Annual CO_2 emissions by world region.* Our World in Data.

GMCN. (2024). *Global Missing Children Network*. GMCNgine: https://find.globalmissingkids.org/ adresinden alındı

Goh, H., & Vinuesa, R. (2021). Regulating artificial-intelligence applications to achieve the sustainable development goals. *Discover Sustainability, 2*(1). doi:https://doi.org/10.1007/s43621-021-00064-5

Gomes, O. (2024). I, Robot: the three laws of robotics and the ethics of the peopleless economy. *AI Ethics, 4*, s. 257–272.

González, C. (2005). Decision support for real-time, dynamic decision-making tasks. *Organizational Behavior and Human Decision Processes, 96*(2), s. 142-154. doi:https://doi.org/10.1016/j.obhdp.2004.11.002

GSMA. (2017). *KT-MEG: Korea's Smart Energy System.* gsma.com: https://www.gsma.com/solutions-and-impact/technologies/internet-of-things/wp-content/uploads/2017/11/KT-MEG_GSMA_RA.pdf adresinden alındı

Guenat, S., Purnell, P., Davies, Z., Nawrath, M., Stringer, L., Babu, G., & Winn, N. (2022). Meeting sustainable development goals via robotics and autonomous systems. *Nature Communications, 13*(1). doi:https://doi.org/10.1038/s41467-022-31150-5

Gupta, S. (2024). Importance of artificial intelligence in achieving sdgs in india. *International Journal of Built Environment and Sustainability, 11*(2), s. 1-26. doi:https://doi.org/10.11113/ijbes.v11.n2.1193

Harborth, D., & Kümpers, K. (2022). Intelligence augmentation: rethinking the future of work by leveraging human performance and abilities. *Virtual Reality, 26*, s. 849–870. doi:https://doi.org/10.1007/s10055-021-00590-7

Hartmann, W. (2018). *Satellite Imagery, AI and Efficiency in Agricultural Water Use*. web.stanford.edu/: https://web.stanford.edu/~wesleyr/AgWater.html adresinden alındı

Heymann, F., Parginos, K., Hariri, A., & Franco, G. (2023). Regulating artificial intelligence in the eu, united states and china - implications for energy systems. *2023 IEEE PES Innovative Smart Grid Technologies Europe (ISGT EUROPE)*, s. 1-6. doi:https://doi.org/10.1109/isgteurope56780.2023.10407482

Hipólito, I., Winkle, K., & Lie, M. (2023). Enactive artificial intelligence: subverting gender norms in human-robot interaction. *Frontiers in Neurorobotics, 17*. doi:https://doi.org/10.3389/fnbot.2023.1149303

Hitachi. (2016). *RemixWater: Water Environment Solutions*. https://www.hitachi.com/: https://www.hitachi.com/businesses/infrastructure/product_site/water_environment/remix_water/index.html adresinden alındı

Hong, B., Guo, Y., Chen, M., & vd. (2024). Collaborative route map and navigation of the guide dog robot based on optimum energy consumption. *AI & Soc*. doi:https://doi.org/10.1007/s00146-024-01879-2

Hu, X., Xu, L., Yao, G., & Wu, Z. (2024). Multi-CODP decision models for supplier selection and order allocation in customized logistics service supply chain. *Neural Comput & Applic, 36*, s. 11097–11119. doi:https://doi.org/10.1007/s00521-024-09647-5

IALAB. (2022). *Proyectos de Investigación Aplicada*. ialab.com.ar: https://ialab.com.ar/proyectos-y-consultorias/ adresinden alındı

IDMC. (2019). *About Us*. The Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC): https://www.internal-displacement.org/about-us/ adresinden alındı

iFLYTEK. (2020). *Create a Better World with AI*. iflytek.com: https://www.iflytek.com/en/about-us/about.html adresinden alındı

Jabłońska, M. R., & Zajdel, R. (2018). Artificial intelligence and internet of things for sustainable development – emerging technological and social opportunities and threats. *SHS Web of Conferences*, *57*.

Jean, N., Burke, M., Xie, M., Davis, W., Lobell, D., & Ermon, S. (2016). Combining satellite imagery and machine learning to predict poverty. *Science, 353*, s. 790–794.

Joonko. (2024). *AI-powered Solution for Eliminating Workplace Bias*. Joonko: https://finder.startupnationcentral.org/company_page/joonko adresinden alındı

José-García, A., Sneyd, A., Melro, A., & vd. (2023). C3-IoC: A Career Guidance System for Assessing Student Skills using Machine Learning and Network Visualisation. *Int J Artif Intell Educ, 33*, s. 1092–1119. doi:https://doi.org/10.1007/s40593-022-00317-y

Jungwirth, D., & Haluza, D. (2023). Artificial intelligence and the sustainable development goals: an exploratory study in the context of the society domain. *Journal of Software Engineering and Applications, 16*(04), s. 91-112. doi:https://doi.org/10.4236/jsea.2023.164006

Karran, A. J., Demazure, T., Hudon, A., Sénécal, S., & Léger, P. (2022). Designing for confidence: the impact of visualizing artificial intelligence decisions. *Frontiers in Neuroscience, 16*. doi:https://doi.org/10.3389/fnins.2022.883385

Khakurel, J., Penzenstadler, B., Porras, J., Knutas, A., & Zhang, W. (2018). The rise of artificial intelligence under the lens of sustainability. *Technologies, 6*(4). doi:https://doi.org/10.3390/technologies6040100

Khamis, A. L., Prestes, E., & Haidegger, T. (2019). Ai: a key enabler for sustainable development goals: part 2 [industry activities]. *IEEE Robotics & Automation Magazine, 26*(4), s. 122-127. doi:https://doi.org/10.1109/mra.2019.2945739

Kimetrica. (2018). *Long Term Agreement for Open Source Frontier Technology Solutions*. Kimetrica: https://kimetrica.com/our-projects/?country=&service=&search=MERON adresinden alındı

Kore Cumhuriyeti. (2018). *A sustainable future opened together with the people*. Official website of the Republic of Korea's e-government: https://www.korea.kr/multi/visualNewsView.do?newsId=148847360 adresinden alındı

Kuhlman, T., & Farrington, J. (2010). What is Sustainability? *Sustainability, 2*(11), 3437. doi:10.3390/su2113436

Kumar, G., Das, T., & Singh, K. (2024). Early detection of depression through facial expression recognition and electroencephalogram-based artificial intelligence-assisted graphical user interface. *Neural Comput & Applic, 36*, s. 6937–6954. doi:https://doi.org/10.1007/s00521-024-09437-z

Liao, W., & Wang, Y. (2013). Data-driven machinery prognostics approach using in a predictive maintenance model. *Journal of Computers, 8*(1), s. 225-231. doi:10.4304/jcp.8.1.225-231

Lindsey, R. (2022). *Climate Change: Global Sea Level*. NOAA Climate.gov: https://www.climate.gov/news-features/understanding-climate/climate-change-global-sea-level adresinden alındı

Liu, L., Yang, K., Fujii, H., & Li, J. (2021). Artificial intelligence and energy intensity in china's industrial sector: effect and transmission channel. *Economic Analysis and Policy, 70*, s. 276-293. doi:https://doi.org/10.1016/j.eap.2021.03.002

Lorenzo, G., & Lorenzo-Lledó, A. (2024). The use of artificial intelligence for detecting the duration of autistic students' emotions in social interaction with the NAO robot: a case study. *Int. j. inf. tecnol, 16*, s. 625–631. doi: https://doi.org/10.1007/s41870-023-01682-0

Lubbad, M., Karaboga, D., Basturk, A., & vd. (2024). Machine learning applications in detection and diagnosis of urology cancers: a systematic literature review. *Neural Comput & Applic, 36*. doi:https://doi.org/10.1007/s00521-023-09375-2

Mahadew, B. (2024). The nexus between artificial intelligence and sustainable development goals: a review. *Sustainable Economies, 2*(1), s. 13.

McNeill, W. (2008). *Dünya Tarihi (14th ed.).* Ankara: İmge Kitapevi.

Microsoft. (2017). *Digital Agriculture: Farmers in India are using AI to increase crop yields*. news.microsoft.com: https://news.microsoft.com/en-in/features/ai-agriculture-icrisat-upl-india/ adresinden alındı

Mishra, A. (2024). A review of the current and future developments of artificial intelligence in the management and building sectors. *Multidisciplinary Reviews, 6*. doi:https://doi.org/10.31893/multirev.2023ss068

Müller, J. J. (2020). *Enabling technologies for Industry 5.0.* European Commission.

Nahar, S. (2024). Modeling the effects of artificial intelligence (AI)-based innovation on sustainable development goals (SDGs): Applying a system dynamics perspective in a cross-country setting. *Technological Forecasting and Social Change, 201*.

Nishant, A., Gupta, R., & Sharma, S. (2020). A novel approach to automated image recognition. *International Journal of Advanced Robotics and Intelligent Systems, 7*(2), s. 12-17.

Noble, S. (2018). *Algorithms of Oppression: How Search Engines Reinforce Racism.* NY, USA: New York University Press.

Nordgren, A. (2023). "Artificial intelligence and climate change: ethical issues. *Journal of Information, Communication and Ethics in Society, 21*(1), s. 1-15. doi:https://doi.org/10.1108/JICES-11-2021-0106

Oosthuizen, R. M. (2022). The fourth industrial revolution–Smart technology, artificial intelligence, robotics and algorithms: industrial psychologists in future workplaces. *Frontiers in artificial intelligence, 5*.

Padmaja, C. (2024). The rise of ai: a comprehensive research review. *Iaes International Journal of Artificial Intelligence (Ij-Ai), 13*(2).

Palomares, I., Martínez-Cámara, E., Montes, R., García-Moral, P., Chiachío, M., Chiachío, J., & Herrera, F. (2021). A panoramic view and swot analysis of artificial intelligence for achieving the sustainable development goals by 2030: progress and prospects. *Applied Intelligence, 51*(9), s. 6497-6527. doi:https://doi.org/10.1007/s10489-021-02264-y

Peng, Y. A., Ahmad, A. Y., Al Shaikh, M. S., Daoud, M. K., & Alhamdi, F. M. (2023). Riding the waves of artificial intelligence in advancing accounting and its implications for sustainable development goals. *Sustainability, 15*(19). doi:https://doi.org/10.3390/su151914165

Pérez, L., Rodríguez-Jiménez, S., Rodríguez, N., Usamentiaga, R., & García, D. (2020). Digital twin and virtual reality based methodology for multi-robot manufacturing cell commissioning. *Applied Sciences, 10*(10). doi:https://doi.org/10.3390/app10103633

Pflanzer, M., Dubljević, V., B. W., & vd. (2023). Embedding AI in society: ethics, policy, governance, and impacts. *AI & Soc, 38*, s. 1267–1271.

Pigola, A., da Costa, P., Carvalho, L., Silva, L., Kniess, C., & Maccari, E. (2021). Artificial Intelligence-Driven Digital Technologies to the Implementation of the Sustainable Development Goals: A Perspective from Brazil and Portugal. *Sustainability, 13*. doi:https://doi.org/10.3390/su132413669

Pilloni, V. (2018). How data will transform industrial processes: crowdsensing, crowdsourcing and big data as pillars of industry 4.0. *Future Internet, 10*(3). doi:https://doi.org/10.3390/fi10030024

Premebida, C., Ambruş, R., & Márton, Z. (2019). Intelligent robotic perception systems. E. G. Hurtado içinde, *Applications of Mobile Robots.* IntechOpen. doi:https://doi.org/10.5772/intechopen.79742

Putra, A., Rivera, K. M., & Pramukti, A. (2023). Optimizing marketing management strategies through it innovation: big data integration for better consumer understanding. *Golden Ratio of Mapping Idea and Literature Format, 3*(1), s. 71-91.

Ramezani, J., & Camarinha-Matos, L. M. (2020). Approaches for resilience and antifragility in collaborative business ecosystems. *Technological Forecasting and Social Change, 119846*.

Reddy, P., Margala, M., Shankar, S., & Chakrabarti, P. (2024). Early fire danger monitoring system in smart cities using optimization-based deep learning techniques with artificial intelligence. *J Reliable Intell Environ*, s. 197–210.

Ritchie, H., Rosado, P., & Roser, M. (2023). *CO_2 and Greenhouse Gas Emissions.* OurWorldInData.org. https://ourworldindata.org/co2-and-greenhouse-gas-emissions adresinden alındı

Russell, S., & Millar, A. (2014). Exploring the relationships among sustainable manufacturing practices, business performance and competitive advantage: perspectives from a developing economy. *Journal of Management and Sustainability, 4*(3), s. 37-53. doi:https://doi.org/10.5539/jms.v4n3p37

Sætra, H. (2021). Ai in context and the sustainable development goals: factoring in the unsustainability of the sociotechnical system. *Sustainability, 13*(4). doi:https://doi.org/10.3390/su13041738

Sander, O. (2009). *Siyasal Tarih: İlkçağlardan 1918'e.* Ankara: İmge Kitabevi.

Seiler, M. (2019). *AI is bringing back balance to Japanese workers*. blog.google: https://blog.google/technology/ai/cinnamon-japan/ adresinden alındı

Shams, M., Gamel, S., & Talaat, F. (2024). Enhancing crop recommendation systems with explainable artificial intelligence: a study on agricultural decision-making. *Neural Comput & Applic, 36*, s. 5695–5714. doi:https://doi.org/10.1007/s00521-023-09391-2

Shen, Y., & Zheng, X. (2024). The impact of artificial intelligence on employment: the role of virtual agglomeration. *Humanities and Social Sciences Communications, 11*(122). doi:https://doi.org/10.1057/s41599-024-02647-9

Singh, P. (2023). Digital transformation in supply chain management: artificial intelligence (ai) and machine learning (ml) as catalysts for value creation. *International Journal of Supply Chain Management, 12*(6), s. 57-63. doi:https://doi.org/10.59160/ijscm.v12i6.6216

Skilton, M., & Hovsepian, F. (2018). *The 4th Industrial Revolution: Responding to the Impact of Artificial Intelligence on Business.* Switzerland: Palgrave Macmillan.

Slimi, Z., & Carballido, B. V. (2023). Systematic review: ai's impact on higher education - learning, teaching, and career opportunities. *Tem Journal, 12*(3), s. 1627-1637. doi:https://doi.org/10.18421/tem123-44

Smyth, B. (2019). Recommender systems: a healthy obsession. *Proceedings of the AAAI Conference on Artificial Intelligence*, *33(01)*, s. 9790-9794. doi:https://doi.org/10.1609/aaai.v33i01.33019790

Srivastava, A. (2023). Assessing the potential of ai–ml in urban climate change adaptation and sustainable development. *Sustainability, 15*(23), s. 16461.

Strubell, E., Ganesh, A., & McCallum, A. (2020, 04). Energy and policy considerations for modern deep learning research. *Proceedings of the AAAI conference on artificial intelligence*, *34(9)*, s. 13693-13696.

Strubell, E., Verga, P., Andor, D., Weiss, D., & McCallum, A. (2018). Linguistically-informed self-attention for semantic role labeling. *arXiv preprint arXiv:1804.08199*.

Suharta, S. (2024). Analysis of the economic and social impact study of the application of artificial intelligence in the agricultural sector: a multidisciplinary stud. *Arkus, 10*(2), s. 536-541. doi:https://doi.org/10.37275/arkus.v10i2.54

Şenbağcı Özer, F. (2024). Z Kuşağının Sürdürülebilirlik Temalı Reklam Algısının Tüketici Nörobilimi Yöntemleriyle İncelenmesi Yayınlanmamış Doktora Tezi. İzmir: İKCÜ.

T.C. İçişleri Bakanlığı. (2018). *Kadın Destek Uygulaması (KADES)*. icisleri.gov.tr: https://www.icisleri.gov.tr/kadin-destek-uygulamasi-kades adresinden alındı

Theodorou, A., Nieves, J., & Dignum, V. (2022). Good AI for Good: How AI Strategies of the Nordic Countries Address the Sustainable Development Goals. *Arxiv*. doi:https://doi.org/10.48550/arxiv.2210.09010

Traive. (2024). *Transformado o mercado agricola pera AI*. TraiveFinance: https://traivefinance.com/ adresinden alındı

UNDP. (2018). *Artificial intelligence and the future of our work*. UNDP : Artificial intelligence and the future of our work adresinden alındı

UNICEF. (2023). *Generation AI* . unicef.org: https://unicef.org/innovation/GenerationAI adresinden alındı

UNSTATS. (2024). *SDG Indicators*. unstats.un.org: https://unstats.un.org/sdgs/report/2024/ adresinden alındı

Victor, N. O. (2023). Exploring the Use of AI in Sustainable Sourcing: Insights into the Impact and Potential of Artificial Intelligence. *Journal of Advances in Artificial Intelligence, 1*(1), s. 20-44.

Vinuesa, R., Azizpour, H., Leite, I., Balaam, M., Dignum, V., Domisch, S., & Nerini, F. F. (2020). The role of artificial intelligence in achieving the sustainable development goals. *Nature Communications, 11*(233). doi:https://doi.org/10.1038/s41467-019-14108-y

Wallace, R. (2021). The names have changed, but the game's the same': artificial intelligence and racial policy in the USA. *AI Ethics, 1*, s. 389–394.

Wang, D., & Zhang, Y. (2024). Coupling of SME innovation and innovation in regional economic prosperity with machine learning and IoT technologies using XGBoost algorithm. *Soft Comput, 28*, s. 2919–2939. doi:https://doi.org/10.1007/s00500-024-09640-z

Wang, J., Yang, Y., Liu, H., & vd. (2024). Enhancing the college and university physical education teaching and learning experience using virtual reality and particle swarm optimization. *Soft Comput, 28*, s. 1277–1294. doi:https://doi.org/10.1007/s00500-023-09528-4

WattTime. (2021). *3 simple fixes could save 9+ gigatons of CO2 annually.* WattTime: https://watttime.org/ adresinden alındı

WCED, W. C. (1987). *Our Common Future.* New York: Oxford University Press.

WEF. (2019). *A New Circular Vision for Electronics Time for a Global Reboot.* Geneva/Switzerland: World Economic Forum.

WEF. (2020). *The Future of Jobs Report 2020.* Geneva: World Economic Forum.

WWF. (2018). *Tech for tigers: WWF and Intel test AI technology for monitoring wild tigers in China*. medium.com: https://medium.com/wwftogetherpossible/tech-for-tigers-wwf-and-intel-test-ai-technology-for-monitoring-wild-tigers-in-china-2a5c93ece73c adresinden alındı

Yang, X., Dove, M., & Bruin, R. (2010). User-centered Design Practice for Grid-enabled Simulation in e-Science. *New Gener. Comput., 28*, s. 147–159.

Yépez-Ponce, D. (2023). Mobile robotics in smart farming: current trends and applications. *Frontiers in Artificial Intelligence*. doi:https://doi.org/10.3389/frai.2023.1213330

Yeung, K. (2017). 'Hypernudge': Big Data as a mode of regulation by design. *Inf. Commun. Soc, 20*, s. 118–136.

Yi, H., Liu, T., & Lan, G. (2024). The key artificial intelligence technologies in early childhood education: a review. *Artif Intell Rev, 57*(12). doi:https://doi.org/10.1007/s10462-023-10637-7

Yiğitcanlar, T., Desouza, K. C., Butler, L., & Roozkhosh, F. (2020). Contributions and risks of artificial intelligence (ai) in building smarter cities: insights from a systematic review of the literature. *Energies, 13*(6).

Zadmirzaei, M., Hasanzadeh, F., Susaeta, A., & Gutiérrez, E. (2024). A novel integrated fuzzy DEA–artificial intelligence approach for assessing environmental efficiency and predicting CO2 emissions. *Soft Computing, 28*(1), s. 565-591. doi:https://doi.org/10.1007/ s00500-023-08300-y

Zeshuang, L., & Lei, X. (2022). Research on the nonlinear influence of artificial intelligence on employee development in manufacturing enterprise. *Proceedings of the 2022 3rd International Conference on E-commerce and Internet Technology (ECIT 2022)* (s. 169-182). Atlantis Press. doi:https://doi.org/10.2991/978-94-6463-005-3_18

Zhu, Z., & Zhang, Y. (2022). Flood disaster risk assessment based on random forest algorithm. *Neural Comput & Applic, 34*, s. 3443–3455. doi:https://doi.org/10.1007/s00521-021-05757-6

Zooniverse. (2021). *Rights Lab; Slavery From Space Statistics*. Zooniverse: https://www.zooniverse.org/projects/ezzjcw/rights-lab-slavery-from-space adresinden alındı

DİJİTAL DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE DİJİTAL GİRİŞİMCİLİK

"Dünyayı değiştirmek için fabrika değil, bilgisayarını açman yeterli."

Alexis Ohanian

Ayşegül Özdil

GİRİŞ

Yeni işlevlere sahip dijital teknolojilerin hızla yaygınlaşması, rekabetçi ortamları kökten değiştirmiş, geleneksel iş stratejilerini ve süreçlerini yeniden şekillendirmiştir (Bharadwaj vd., 2013). Bu tür teknolojiler ayrıca standartlar ve paylaşılan teknolojiler üzerinden kaynakları, ürün/hizmet tasarımını, geliştirmeyi ve dağıtımı kullanarak yeni iş birliği yollarının ortaya çıkmasına da yol açmıştır (Markus ve Loebecke, 2013). Mikro düzeyde, dijital teknolojiler girişimcilerin zihniyetini de yeniden şekillendirmiştir ve dolayısıyla karar alma süreçlerini etkilemiştir. Dijital girişimcilik, yeni dijital teknolojiler ve/veya bu tür teknolojilerin yeni kullanımları yaratarak mevcut işletmelerin girişimlerini ve dönüşümünü içerir. Günümüzde birçok ülke dijital girişimciliği dijital ekonomik kalkınma için kritik bir unsur olarak görmektedir (Shepherd vd., 2015).

Teknoloji alanı, bugün bilimin tüm alanlarından bilgi ve kaynakları bir araya getirerek ve iyileştirilmiş bilgi, ürün ve süreçleri -genel olarak katma değer dediğimiz şeyi- geri vererek en hızlı gelişimi deneyimleyen alandır. Birçok başka alanla (akademik eğitim alanı dâhil) örtük olarak kesişen bu yeni teknolojik gelişim aşamasına Endüstri 4.0 adı verilmiştir (Amit ve Han, 2017).

Dijitalleşme olgusu hızlı ve dönüştürücü değişim yoluyla çeşitli etkilere neden olduğundan, girişimcilerin ve girişimcilik araştırmacılarının ilgili sonuçların ve bağlantıların farkında olmaları ve işletmelerde ortaya çıkan fırsatları belirlemeleri önemlidir. Girişimciliği "yeni bir işletme tasarlama, başlatma ve işletme süreci" ve "yeni değer yaratma" (Hull vd., 2007:293) olarak anlıyoruz ancak girişimcilik yeni bir işletme kurmaktan daha fazlasıdır. Bütünsel bir bakış açısı uygulandığında, girişimcilik faaliyeti kurumların

iş modellerinin değiştirilmesine kadar uzanmaktadır (Zupic, 2014). Birçok akademisyen, dijital girişimcilik olarak kategorize edilebilecek bu benzersiz süreç türlerini tanımlamak için çeşitli tanımlar ortaya koymuştur. Zupic'e (2014) göre, dijital girişimcilik geleneksel bir şirkette fiziksel olan şeylerin bir kısmının veya tamamının dijitalleştirildiği bir girişimcilik alt türü, dijital girişimciliğin tanımlanma şeklidir. Dijital girişimcilik terimi, bunu dijital medya, diğer bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımına dayalı olasılıkların peşinde koşmak olarak tanımlanmıştır (Kraus vd., 2019). Sadece girişimciye odaklanmakla karşılaştırıldığında, akademisyenler dijital bağlamda var olan etkileşimlere ve ilişki ağlarına daha fazla vurgu yapmaktadırlar. Dijital girişimciler, değişen müşteri talepleri aracılığıyla dünya üzerinde büyük bir etki yaratmıştır. Dijitalleşme olgusunun, hızlı ve dönüşümsel değişim nedeniyle çok çeşitli sonuçları olduğundan ve girişimcilerin ve girişimci akademisyenlerin ilişkili sonuçların ve bağlantıların farkında olmaları ve yeni ortaya çıkan olasılıkları tespit etmeleri gerekir (Zhao, 2021).

KAYNAKÇA

Allen, J. P. (2018). Digital entrepreneurship: A path to a more inclusive digital future. In Americas Conference on Information Systems, o.S.

Audretsch, D.B.& Keilbach, M. (2004). "Does entrepreneurship capital matter?", *Entrepreneurship Theory and Practice*, Vol. 28 No. 5, pp. 419-430, doi: 10.1111/j.1540-6520.2004.00055.x.

Amit, R., & Han, X. (2017). Value Creation through Novel Resource Configurations in a Digitally Enabled World. *Strategic Entrepreneurship Journal*, 11, 228-242.

Arnason, G. (2017). 2016 FICO decision management innovation award goes to Southwest Airlines. Financial News. https://financial news.co.uk/2016-fico-decision-management-innovationaward- goes-to/.

Aydalot, P. & Keeble, D. (2018). High Technology Industry and Innovative Environments: The European Experience, Routledge, London.

Bailetti, T. (2012). "Technology entrepreneurship: overview, definition, and distinctive aspects", *Technology Innovation Management Review*, Vol. 2 No. 2, pp. 5-12, doi: 10.22215/timreview/520.

Bejinaru, R. (2021). Key issues of tranzition to digital entrepreneurship. In Proceedings of the International Conference on Business Excellence (Vol. 15, No. 1, pp. 91-101).

Bejinaru, R. (2018). Assessing students' entrepreneurial skills needed in the knowledge economy, Management & Marketing. *Challenges for the Knowledge Society*, 13(3), 1119-1132.

Bharadwaj, A., Sawy, O. A. E., Pavlou, P. A., & Venkatraman, N. (2013). Ditigal business strategy: Toward a next generation of insights, *MIS Quarterly* (37:2), 471-482.

Bounfour, A. (2016). Digital futures, digital transformation. *Progress in IS*, *10*, 978-973.

Broom_e, P. & Ohlsson, H. (2018). Self-employment: the significance of ability, desire and opportunity, *International Journal of Entrepreneurial Behavior and Research,* Vol. 24 No. 2, pp. 538-552.

Caldwell, L. (2018). how digitisation is driving new business models for manufacturers. https://www.forbes.com/sites/lisacaldwell/2018/11/27/how-digitisation-is-driving-new-businessmodels-for-manufacturers/#1160d3946aa6.

Galindo-Martín, M. Á., Castaño-Martínez, M. S., & Méndez-Picazo, M. T. (2019). Digital transformation, digital dividends and entrepreneurship: *A quantitative analysis. Journal of business research*, 101, 522-527.

Garfield, C. (1986). Peak Performers: The New Heroes of American Business. New York: Avon Books.

Giones, F., & Brem, A. (2017). Digital technology entrepreneurship: A definition and researchagenda. *Technology Innovation Management Review*, 7(5).

Gregori, Patrick, & Patrick Holzmann. 2020. Digital sustainable entrepreneurship: A business model perspective on embedding digital technologies for social and environmental value creation. *Journal of Cleaner Production* 272: 122817.

Hull, C.E., Hung, Y.-T.C., Hair, N., Perotti, V. & DeMartino, R. (2007), Taking advantage of digital opportunities: a typology of digital entrepreneurship*, International Journal of Networking and Virtual Organizations*, Vol. 4 No. 3, pp. 290-303.

Hull, C. E. K., Hung, Y. T. C., Hair, N., Victor, P., & DeMartino, R. (2007). Taking advantage of digital opportunities: A typology of digital entrepreneurship. *International Journal of Networking and Virtual Organizations*, 4, 290–303. https://doi. org/10.1504/IJNVO. 2007.015166

Iandoli, L., & Gibaldi, C. (2023). Introduction to Cases on Digital Entrepreneurship: digital entrepreneurship as digital transformation. In *Cases on Digital Entrepreneurship* (pp. xvii-xxviii). Edward Elgar Publishing.

Kraus, S.,Palmer, C.,Kailer, N., Kallinger, F. L., &Spitzer, J.(2019). Digital entrepreneurship. *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research*, 25(2), 353-375. https://doi.org/10.1108/IEJBR-06-2018-0425

Kraus, S., Palmer, C., Kailer, N., Kallinger, F. L., & Spitzer, J. (2018). Digital entrepreneurship: Aresearch agenda on new business models for the twenty-first century. *International Journal of Entrepreneurial Behavior and Research*, 25(2), 353–375.

Le Dinh, T., Vu, M.C. & Ayayi, A. (2018), Towards a living lab for promoting the digital entrepreneurship process, *International Journal of Entrepreneurship*, Vol. 22 No. 1, pp. 1-17.

Luo, Y., & Chan, R. C. (2021). Gendered digital entrepreneurship in gendered coworking spaces: Evidence from Shenzhen, China. Cities, 119, Article 103411. https://doi.org/10.1016/j.cities.2021.103411

Markus & Loebbecke (2013). Markus, M., and Loebbecke, C., Commoditized Digital Processes and Business Community Platforms: New Opportunities and Challenges for Digital Business Strategies, *MIS Quarterly* Vol. 37 No. 2, June 2013

Ngoasong, M.Z. (2017), Digital entrepreneurship in a resource-scarce context: a focus on entrepreneurial digital competencies, *Journal of Small Business and Enterprise Development*, Vol. 25 No. 3, pp. 483-500.

OECD/European Union. (2019). The missing entrepreneurs 2019: Policies for inclusive entrepreneurship. *OECD Publishing, Paris*. https://doi.org/10.1787/3ed84801-en.

Oukil, M.S. (2011), A development perspective of technology-based entrepreneurship in the Middle East and North Africa, *Annals of Innovation and Entrepreneurship*, Vol. 2 No. 1, pp. 1-13.

Olan, F., Troise, C., Damij, N., & Newbery, R. (2024). Guest editorial: Emerging issues in digital entrepreneurship–challenges and opportunities. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 30(2/3), 233-237.

Onjewu, A.-K.E., Olan, F., Nyuur, R.B., Paul, S. & Nguyen, H.T.T. (2023), The effect of government support on Bureaucracy, COVID-19 resilience and export intensity: evidence from North

Pandey, M. R., & Sharif, M. M. (2020). A Study on Digital Entrepreneurship. Mtc Global, 190, 197.

Porter, M. E. (1990). The competitive advantage of nations. New York: Free Press.

Richter, C., Kraus, S., Brem, A., Durst, S., & Giselbrecht, C. (2017). Digital entrepreneurship: Innovative business models for the sharing economy. *Creativity and innovation management*, *26*(3), 300-310.

Sahut, J. M., Iandoli, L., & Teulon, F. (2021). The age of digital entrepreneurship. *Small Business Economics*, 56(3), 1159-1169.

Sahut, Jean-Michel, Luca Iandoli, & Frédéric Teulon. 2021. The age of digital entrepreneurship. *Small Business Economics* 56: 1159–69.

Shepherd, D. A., Williams, T. A., & Patzelt, H. (2015). Thinking about entrepreneurial decision making: Review and research agenda. *Journal of management*, 41(1), 11-46.

Soluk, J., & Kammerlander, N. 2021. Digital transformation in family-owned Mittelstand firms: a dynamic capabilities perspective. Eur. J. Inf. Syst., forthcoming.

Soltanifar, M., Hughes, M., & Göcke, L. (2021). *Digital entrepreneurship: Impact on business and society* (p. 327). Springer Nature.

Sorescu, A., 2017. Data-driven business model innovation. J. Prod. Innov. Manag. 34 (5), 691–696.

Srinivasan, A. & Venkatraman, N. (2018), "Entrepreneurship in digital platforms: a network-centric view", *Strategic Entrepreneurship Journal*, Vol. 12 No. 1, pp. 54-71, doi: 10.1002/sej.1272.

Steininger, D.M. (2019), "Linking information systems and entrepreneurship: a review and agenda for IT-associated and digital entrepreneurship research", *Information Systems Journal*, Vol. 29 No. 2, pp. 363-407, doi: 10.1111/isj.12206.

Stevenson, H. H. (1983). *A Perspective on Entrepreneurship* (Vol. 13). Cambridge, MA: Harvard Business School.

Troxler, P. & Wolf, P. (2017), Digital maker-entrepreneurs in open design: what activities make up their business model?, *Business Horizons*, Vol. 60 No. 6, pp. 807-817, doi: 10.1016/j.bushor.2017.07.006.

Valacich, J. S., & Schneider, C. (2018) Information systems today: managing in the digital World (Subscription), 8th edn. Pearson.

Zhai, Yuming, Kaibo Yang, Lu Chen, Han Lin, Mingchuan Yu, & Ruoyu Jin. 2022. Digital entrepreneurship: *Global maps and trends of research. Journal of Business & Industrial Marketing, ahead-of-print.*

Zhao, Y. (2021). Examining digital entrepreneurship: The goal of optimization of transformation path normal education in China. *Frontiers in Psychology*, *12*, 766498.

Zupic, I. (2014), The knowledge base of technology entrepreneurship, in Handbook of Research on Techno-Entrepreneurship, 2nd ed., Edward Elgar Publishing.

DİJİTAL DÖNÜŞÜMDE YAPAY ZEKÂNIN ROLÜ

Ezgi Gülay

GİRİŞ

Toplumda yaşanan değişim ve dönüşüm kaçınılmaz bir şekilde devam etmektedir. Başta yapay zekâ olmak üzere, nesnelerin interneti, blockchain, bulut bilişim, büyük veri gibi alanlarda meydana gelen teknolojik gelişmeler, toplumların Endüstri 3.0'dan Endüstri 4.0'a doğru evrilmesine yol açmaktadır. Her geçen gün bilgi teknolojilerinde değişim ve dönüşümler yaşanmakta, yeni teknolojiler ortaya çıkmaktadır. Nesnelerin interneti, yapay zekâ, makineler arası haberleşme, akıllı sistemler iş yapış ve yaşam şekillerini değiştirmektedir. Teknolojide yaşanan gelişmeler, günümüzde dijital dönüşümün kaçınılmaz olduğunu göstermektedir. Alanda yapılmış çalışmalar, dijital dönüşümü ve dijital dönüşümde yapay zekânın rolünü daha iyi anlamak için detaylı bir portre ortaya koymaktadır. Bu çalışmanın amacı, dijital dönüşüm ve bu dijital dönüşümde yapay zekânın rolünün daha iyi anlaşılmasına ve dijital dönüşüm sürecinin itici gücü olan yapay zekâ teknolojilerinin sınırlarının ve potansiyelinin belirlenmesine yardımcı olabilecek kapsamlı bir çalışma sunmaktır.

DİJİTAL DÖNÜŞÜM

Küreselleşme süreciyle birlikte küresel ölçekte yaşanan krizler gerek ülkelerin gerekse işletmelerin kriz ve rekabet gibi zorluklar karşısında yalnız geleneksel yöntemler ile mücadele edebilmeleri zorlaşmıştır. Rekabetin küresel ölçekte meydana geldiği bir ortamda işletmelerin rakipleri ile mücadele edebilmeleri ve yaşamlarını devam ettirebilmeleri için teknolojide yaşanan gelişmeleri yakından takip etmeleri ve gerekli gördüğü dönüşümleri gerçekleştirmeleri gerekmektedir. Bu dönüşüm günümüz dünyasında, "dijital dönüşüm" olarak ifade edilmektedir (Çark, 2020). Bu anlamda dijital dönüşüm hayatın her alanında yaşamın devamı ve gelişim için bir gereklilik hâline gelmiştir. Dijital dönüşüm, yapay zekâ, blockchain, büyük veri, bulut bilişim gibi dijital teknolojilerin bir bileşeni olarak iş modelle-

KAYNAKÇA

Agarwal, S. (2021). Artificial Intelligence And Its Applications That Are Changing The World. P. Shanmuga Sundarı, Seng Tong Chong, M. Prabu (Ed.), *Outcomes Of Best Practıces In Classroom Research,* içinde (s.1-8) India: L Ordıne Nuovo Publicatıon.

Aldoseri, A. & Al-Khalifa, K. N. & Hamouda, A. M. (1790). AI-Powered Innovation in Digital Transformation: Key Pillars and Industry Impact. *Sustainability*, 16 (5), 1-25.

Alrasheedi, N. S. & Sammon, D. & McCarthy, S. (2024). Understanding The Characteristics Of Workforce Transformation İn A Digital Transformation Context. *Journal of Decision Systems, 31 (1), 362-383.*

Andersson, E. P. & Tabares, S. & Mikalef P. & Parida, V. (2024). Artificial İntelligence İmplementation İn Manufacturing SMEs: A Resource Orchestration Approach. *International Journal of Information Management,* 7.

Artemenko, E. (2020). The Roles Of Top Management İn Digital Transformation. *IOP Conf. Series: Materials Science and Engineering,* 940 (1), 1-10.

Bichel, A. N. & Şerban, C. G. & Bujor, D. (2023). An Innovative Future through Robotic Process Automation, a Case Study. *Proceedings of the 17th International Conference on Business Excellence, 1909-1918.*

Calp, M. H. (2020). The Role of Artificial Intelligence Within the Scope of Digital Transformation in Enterprises. Gülay Ekren, Alptekin Erkollar, Birgit Oberer (Ed.), *Advanced MIS and Digital Transformation for Increased Creativity and Innovation in Business* içinde (s. 122-146). Ankara: IGI Global.

Can, G. D. (2023). *İş Yaşamında Yapay Zekâ–İnsan Etkileşiminde Ortaya Çıkan Duyguların Nitel Araştırma Yöntemi ile İncelenmesi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Chougale, K. H. (2024). Artificial Intelligence for Digital Transformation Genesis, Fictions, Applications and Challenges. Institute of Company Secretaries of India.

Çark, Ö. (2020). İşletmelerin Dijital Dönüşüm Sürecinde "Nesnelerin İnterneti" Teknolojisinin Etkisi. *Turkish Studies- Economy,* 15 (3), 1247-1266.

Forredellas, R. F. R. & Gallastegui, L. M. G. (2021). Digital Transformation and Artificial Intelligence Applied to Business: Legal Regulations, Economic Impact and Perspective. *Laws, 10 (70).*

Gadhoum, Y. (2022). Artificial Intelligence Trends and Ethics: Issues and Alternatives for Investors. *Intelligent Control and Automation,* 13, 1-15.

Gama, F. & Magistretti, S. (2023). Artificial İntelligence İn İnnovation Management: A Review Of İnnovation Capabilities And A Taxonomy Of AI Applications**.** *Journal Of Product Innovation Management,* 1-36.

Giraud, L. & Zaher, A. & Hernandez, S. & Akram, A. A. (2022). The İmpacts Of Artificial İntelligence On Managerial Skills. *Journal of Decision Systems,* 32 (1), 1-34.

Gümüş, A. & Sidal, Ö. (2023). Örgütsel Değişim ve Yönetimi Çerçevesinde Dijital Dönüşüm ile Yapay Zekâ Teknolojilerinin Turizm İşletmelerine Olan Etkileriyle İlgili Literatür Araştırması. *Journal Of Academic Tourism Studies, 4, 51-62.*

Haklıdır, M. (2024). Yapay Zekâya Yön Vermek: Türkiye'nin Teknolojik Dönüşümü. Aytunç Ayhan (Ed.), *Yapay Zekâ* içinde *(s.11-13).* Ankara: Elma Teknik Basım Matbaacılık.

Holmstrom, J. (2022). From AI To Digital Transformation: The AI Readiness Framework. *Business Horizons, 65, 329-339.*

Jalil, M. F. & Lynch, P. & Marikan, D. A. B. A. & Isa, A. H. B. M. (2024). The Influential Role Of Artificial İntelligence (AI) Adoption İn Digital Value Creation For Small And Medium Enterprises (SMEs): Does Technological Orientation Mediate This Relationship? *AI & Society.*

Johns, A. (2021). Journey Towards A Synthetıc Consciousness. J. Karthikeyan Dr. Ting Su Hie Dr. Ng Yu Jin (Ed.), *Learning Outcomes of Classroom research* içinde (56-64), India: L Ordıne Nuovo Publicatıon.

Kavut, S. (2024). Toplumların Dijital Dönüşüm Aracı Olarak Yapay Zekâ Çalışmaları: Türkiye'nin ve Türk Devletleri Teşkilatının Yapay Zekâ Kullanımı Üzerine Bir Analiz. *Erciyes İletişim Dergisi,* 11 (1), 325-344.

Kaya, F. (2023). Dijital Dönüşümün Geleceği: Öngörüler Ve Trendler. Yücel Özkara, Müge Kavuncu (Ed.), *Dijital Dönüşüm* içinde (17-19). Ankara: Elma Teknik Basım Matbaacılık.

Kim, K. & Kim, B. (2022). Decision-Making Model for Reinforcing Digital Transformation Strategies Based on Artificial Intelligence Technology. *Information*, 13.

Li, S. & Gao, L. & Han, C. & Gupta, B. & Alhalabi, W. & Almakdi, S. (2023). Exploring the Effect of Digital Transformation on Firms' Innovation Performance. *Journal of Innovation & Knowledge, 8.*

Liu, N. & Shapira, P. & Yue, X. & Guan, J. *(2021). Mapping Technological İnnovation Dynamics İn Artificial İntelligence Domains: Evidence From A Global Patent Analysis. PLoS ONE, 16 (12).*

Lu, Y. (2019). Artificial İntelligence: A Survey On Evolution, Models, Applications And Future Trends. *Journal of Management Analytics, 6 (1), 1-29.*

Mahraz, M. I. & Benabbou, L. & Berrado, A. (2019). A Systematic Literature Review of Digital Transformation. *International Conference on Industrial Engineering and Operations Management.* Caneda, 23-25.

Mangalaraj, G. & Nerur, S. & Dwivedi R. (2022). "Digital Transformation for Agility and Resilience: An Exploratory Study", *Journal of Computer Information Systems*, 63:1, 11-23.

Mohsen, S. E. & Hamdan, A. & Shoaib, H. M. (2024). Digital Transformation And Integration Of Artificial İntelligence İn Financial Institutions. *Journal of Financial Reporting and Accounting.*

Naeem, R. & Kohtamaki, M. & Parida, V. (2024). Artifcial Intelligence Enabled Product–Service Innovation: Past Achievements and Future Directions. *Review of Managerial Science.*

Nalbantoğlu, C. B. (2022). İşletmelerin Dijital Dönüşümünde Yapay Zeka: İş Gücü Piyasası ve Sektörel Düzeyde Bir İnceleme. Mehmet Baş, İnci Erdoğan Tarakçı, Ramazan Aslan (Ed.), *Dijitalleşme-2* içinde (s. 193-208). İstanbul: Efe Akademi Yayınları.

Okunlaya, R. O. & Abdullah, N. S. & Alias, R.A. (2022). Artificial İntelligence (AI) Library Services Innovative Conceptual Framework For The Digital Transformation Of University Education. *Library Hi Tech,* 40 (6), 1869-1892.

Omol, E. J. (2024). Organizational Digital Transformation: From Evolution To Future Trends. *Digital Transformation and Society.* 3 (3), 240-256.

Owaseni, A. (2023). What is Digital Transformation? Investigating the Metaphorical Meaning of Digital Transformation and Why it Matters. *Digital Transformation and Society,* 2 (1), 78-96.

Oyekunle, D. & Boohone, D. (2024). DIgital Transformation Potential: The Role Of Artificial Intelligence In Business. *International. Journal of Professional. Business. Review,* 9 (3), 1-17.

Öztemel, E. (2020). Yapay Zekâ ve İnsanlığın Geleceği. Muzaffer Şeker, Yasin Bulduklu, Cem Korkut, Mürsel Doğrul (Ed.), *Bilişim Teknolojileri ve İletişim: Birey ve Toplum Güvenliği* içinde (95-112). Ankara: TÜBA Türkiye Bilimler Akademisi.

Pontes, G. S. (2021). Artificial Intelligence & Sustainability: Implications In The Customer Journey. Master's Degree in Management from the Nova School of Business and Economics. USA.

Ratten, V. (2024). Artificial Intelligence, Digital Trends and Globalization: Future Research Trends. *Fortune Institute of International Business Review. 13 (3), 286-293.*

Rawashdeh, A. & Abdallah, A. B. & Alfawaeer, M. & Dweiri, M. A. & Jaghbeer, F. A. (2024). The Impact of Strategic Agility on Environmental Sustainability: The Mediating Role of Digital Transformation. *Sustainability, 16.*

Real, J. L. R. & Toril, J. U. & Torres, J. A. & Pablo, J. D. (2021). Artificial Intelligence In Business And Economics Research: Trends And Future. *Journal of Business Economics and Management,* 22 (1), 98-117.

Reim, W. & Aström, J. & Eriksson, O. (2020). Implementation of Artificial Intelligence (AI): A Roadmap for Business Model Innovation. *AI,* 1, 180-191.

Sivasubramanian, M. (2021). Artificial Intellıgence's Impact On Our Everyday Lives. J. Karthikeyan, Ting Su Hie, Ng Yu Jin (Ed.), Learning Outcomes Of Classroom Research içinde (s.1-11). India: L Ordıne Nuovo Publicatıon.

Stamoval, I. & Draganov, M. (2020). Artificial Intelligence in the Digital Age. *IOP Conf. Series: Materials Science and Engineering,* 940.

Sultan, S. (2021). *Limitations Of Artificial Intelligence*. Degree of Master of Engineering in Engineering Management Department of Industrial & Mechanical Engineering Rochester Institute of Technology. RIT Dubai.

Tamer, H. Y. & Övgün, B. (2020). Yapay Zekâ Bağlamında Dijital Dönüşüm Ofisi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 75 (2), 775-803.

Udovita, P. V. M. V. D. (2020). Conceptual Review on Dimensions of Digital Transformation in Modern Era. *International Journal of Scientific and Research Publication,* 10 (2), 520-529.

Vitezic, V. & Peric, M. (2024). The Role Of Digital Skills İn The Acceptance Of Artificial İntelligence**.** *Journal of Business & Industrial Marketing,* 39 (7), 1546-1566.

Webtures, Türkiye'de Yapay Zekâ Ekosistemlerine Bakış. Erişim Adresi: https://www.webtures.com/tr/blog/turkiyede-yapay-zeka-ekosistemlerine-bakis/

Yankın, F. B. (2019). Dijital Dönüşüm Sürecinde Çalışma Yaşamı. *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi,* 7 (2), 1-38.

Ying, D. & Patel, B. & Dhameliya, N. (2017). Managing Digital Transformation: The Role of Artificial Intelligence and Reciprocal Symmetry in Business. *ABC Research Alert, 5 (3), 1-17.*

Zengin, F. (2021). Yapay Zekâ ve Kişiselleştirilmiş Seyir Kültürü: Netflix Örneği Üzerinden Sanat Eserinin Hiper Kişiselleştirilmesi. *TRT Akademi,* 6 (13), 700-727.

DİJİTAL ETKİLEŞİM

İnsan, Zaman, Mekân, İletişim ve Tüketim

Betül Önay Doğan

nobel bilimsel

Dijital Etkileşim: İnsan, Zaman, Mekân, İletişim ve Tüketim
Betül Önay Doğan

Yayın No.: 2298
ISBN: 978-625-393-944-1
E-ISBN: 978-625-393-945-8
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Önay Doğan, Betül.
Dijital Etkileşim: İnsan, Zaman, Mekân, İletişim ve Tüketim / Betül Önay Doğan
1. Basım, VI + 100 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-944-1
E-ISBN: 978-625-393-945-8
1. Dijitalde Zaman 2. Dijitalde Mekân 3. Dijitalde İnsan 4. Dijitalde Tüketim

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Ön söz ..... **iii**

1. Dijital Dünyayı Nasıl Tanımlamalıyız? **7**

1.1. Dijital Dünyanın Zamanı 12

1.1.1. Dijital zamanın ritüelleri 17

1.1.2. Dijital zamanda kolektif bellek 20

1.2. Dijital Dünyanın İnsanı 23

1.2.1. Posthümanizm ve transhümanizm tartışmaları ve dijitalleşme 27

1.2.2. Sosyal ilişkilerin yeniden üretimi: sanal topluluklar 30

1.2.3. Modern dünyada teknoloji destekli bireyselleşme 34

1.3. Dijital Dünyanın Mekânı 36

1.3.1. Fiziksel mekânın sosyal medyada yeniden üretimi 39

1.3.2. Kültür mekânlarının sosyal medyada yeniden üretimi 42

2. Dijitalde İletişimi Nasıl Anlamalıyız? **47**

3. Dijital İletişimde Tüketim Olgusu **51**

3.1. Dijital Tüketimde Deneyim 53

3.2. Dijital Tüketimde Kişiselleştirme 56

3.3. Dijital Tüketimde Katılım 59

3.4. Dijital Tüketimde Etkileşim 62

4. Dijital İletişimde Tüketimin Etkileşim ve Deneyim Alanları **65**

4.1. İş Birliği Projeleri 70

4.2. Ses Platformları 74

4.3. Fotoğraf ve Video Platformları 77

4.4. Profesyonel Sosyal Ağ Platformlar 80

4.5. Oyun ve Oyunlaştırma Alanları 83

Sonuç **89**

Kaynakça **93**

Kaynakça

Altanopoulou, P., & Tselios, N. (2017). Assessing acceptance toward wiki technology in the context of higher education. *International Review of Research in Open and Distance Learning*, (18(6)), 127-149.

Aneesh, A. (2009). Global labor: Algocratic modes of organization. *Sociological theory*, *27*(4), 347-370.

Arazy, O., & Gellatly, I. (2012). Corporate wikis: The effects of owners' motivation and behavior on group members' engagement. *Journal of Management Information Systems*, (29 (3)), 87-116.

Arazzi, M., Nicolazzo, S., Nocera, A., & Zippo, M. (2023). The importance of the language for the evolution of online communities: An analysis based on Twitter and Reddit. *Expert Systems with Applications*, (222). https://doi.org/10.1016/j.eswa.2023.119847

Auge, M. (2021). *Yer Degiller: Bir Üst-Modernite Antropolojisine Giris*. Insan Yayinlari.

Bardhi, F., & Eckhardt, G. M. (2017). Liquid Consumption. *Journal of Consumer Research*, *3*(44), 582–597. https://doi.org/10.1093/jcr/ucx073

Barrılleaux, B. (2018, ekim 16). *Strata Data 2018: Perverse incentives in metrics*. YouTube. Retrieved July 1, 2022, from https://www.youtube.com/watch?v=ZG2wEyU3evs&t=4s

Baudrillard, J. (2014). *Simülarklar ve Simülasyon*. DoğuBatı.

Baudrillard, J. (2016). *Tüketim Toplumu*. Ayrinti Yayinlari.

Bauman, Z. (2019). *Akiskan Hayat*. Ayrinti Yayinlari.

Bauman, Z. (2023a). *Akiskan Modernite*. Tellekt Yayinevi.

Bauman, Z. (2023). *Tüketici Hayat*. Tellekt.

Beck, U., & Beck-Gernsheim, E. (2002). *Individualization: Institutionalized Individualism and Its Social and Political Consequences*. SAGE Publications.

Ben-David, A. (2010). Palestine's virtual borders 2.0: From a non-place to a user-generated space. *Réseaux*, (159), 151-179.

Benjamin, J. (2021, September 2). *Podcast Trends Report 2020*. IAB UK. Retrieved March 30, 2022, from https://www.iabuk.com/member-content/podcast-trends-report-2020

Berber, A. (2018). *Oyunlaştırma - Oynayarak Başarmak*. Seçkin Yanınevi.

Binark, M., & Bayraktutan-Sütcü, G. (2008). *Kültür endüstrisi ürünü olarak dijital oyun*. Kalkedon.

Blanding, M. (2015, January 20). Wikipedia Or Encyclopædia Britannica: Which Has More Bias? *Forbes*. https://www.forbes.com/sites/hbsworkingknowledge/2015/01/20/wikipedia-or-encyclopaedia-britannica-which-has-more-bias/

Botlar, "Ben robot değilim" testini insanlardan daha iyi çözüyor. (2023, August 12). *TRT Haber*. https://www.trthaber.com/haber/dunya/botlar-ben-robot-degilim-testini-insanlardan-daha-iyi-cozuyor-787953.html

Boyer, P., & V. Wertsch, J. (2015). *Zihinde ve Kültürde Bellek*. Türkiye Is Bankasi Kültür Yayinlari.

Braidotti, R. (2014). *İnsan sonrasi* (Ö. Karakaş, Trans.). Kolektif Kitap.

Braidotti, R. (2021). *Insan Sonrasi Bilgi*. Kolektif Kitap.

Burnett, R. (2007). *İmgeler nasıl düşünür?* (G. Pusar, Trans.). Metis.

Burrell, J., & Fourcade, M. (2021). The society of algorithms. *Annual Review of Sociology*, *47*, 213-237.

Cagle, L. (2019). Surveilling strangers: The disciplinary biopower of digital genre assemblages. *Computers and Composition*, *52*, 67-78.

Cambridge Dictionary. (n.d.). Cambridge Dictionary | English Dictionary, Translations & Thesaurus. Retrieved March 31, 2022, from https://dictionary.cambridge.org

Canatan, K. (2018). *İnsan Felsefesi*. Beyan Yayınları.

Castells, M. (2016). *İletişimin Gücü*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Cheney-Lippold, J. (2011). A New Algorithmic Identity: Soft Biopolitics and the Modulation of Control. *Theory, Culture & Society*, *28*(6), 164-181. https://doi.org/10.1177/02632764 11424420

Coleman, J. S., & Farraro, T. J. (1992). *Rational Choice Theory: Advocacy and Critique*. Sage Publication.

Connerton, P. (1999). *Toplumlar nasıl anımsar?* (A. Şenel, Trans.). Ayrıntı.

Costa-Sánchez, C. (2017). Online video marketing strategies. Typology by Business Sector. *Comunicacion y Sociedad*. DOI: 10.15581/003.30.1.17-38

Couldry, N., & Majias, U. A. (2018). Data Colonialism: Rethinking Big Data's Relation to the Contemporary Subject. *Television & New Media*, *20*(4), 1-14. https://doi.org/10.1177/ 15274764187966

Crary, J. (2022). *Gözlemcinin Teknikleri: On Dokuzuncu Yüzyilda Görme ve Modernite*. Metis Yayincilik.

Cronin, J.J. (2009). Upgrading to Web 2.0: An experiential project to build a marketing wiki. *Journal of Marketing Education*, (31 (1)), 66-75.

Culture is Digital. (2018, March 7). GOV.UK. Retrieved July 13, 2024, from https://www.gov.uk/ government/publications/culture-is-digital

Dey, B. L., Yen, D., & Samuel, L. (2020). Digital consumer culture and digital acculturation. *International Journal of Information Management*, *51*(C). 10.1016/j.ijinfomgt.2019.102057

DiMaggio, P., & Hargittai, E. (2001). From the 'digital divide'to 'digital inequality': Studying Internet use as penetration increases. *Princeton: Center for Arts and Cultural Policy Studies, Woodrow Wilson School, Princeton University*. 2001

Entertainment Software Association - ESA. (n.d.). Entertainment Software Association - ESA. Retrieved March 31, 2022, from https://www.theesa.com

Foucault, M. (2006). *Hapishanenin doğuşu: Gözetim altında tutmak ve cezalandırmak* (M. A. Kılıçbay, Trans.). İmge.

Fuchs, C. (2016). *Sosyal Medya - Eleştirel Bir Giriş*. NotaBene Yayınları.

Garcia-Gavilanes, R., Mollgaard, A., & Yasseri, T. (2017). The memory remains: Understanding collective memory in the digital age. *Science Advences*, (3), 4.

Giddens, A. (2010). *Modernite ve bireysel-kimlik: geç modern çağda benlik ve toplum*. Say Yayınları.

Goffman, E. (2014). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*. Metis Yayınları.

Habermas, J. (2021). *İnsan Doğasının Geleceği* (2. baskı ed.). Alfa Yayınları.

Halbwachs, M. (2009). Kollektif Bellek ve Zaman. *Cogito*, (50), 55-77.

Halbwachs, M. (2018). *Kolektif Bellek*. Pinhan Yayincilik.

Han, B.-C. (2015). *Yorgunluk toplumu*. Açılımkitap.

Han, B.-C. (2019). *Zamanin Kokusu: Bulunma Sanati Üzerine Felsefi Bir Deneme*. Metis Yayincilik.

Han, B.-C. (2022). *Enfokrasi*. Ketebe.

Han, B.-C. (2022). *Ritüellerin Yok Olusuna Dair: Günümüzün Bir Topolojisi*. Inka Yayinlari.

Han, B.-C. (2023). *Ötekini Kovmak;Günümüzde Toplum, Algi ve Iletisim*. Ketebe Yayinlari.

Hannerz, U. (2018). Kültürü Küresel bir Ekümende Düşünmek. In J. Lull (Ed.), *İletişim Çağında Kültür*. Hece Yayinlari.

Hayles, N. K. (1999). *How we became posthuman*. University of Chicago Press.

HEXAD: A Player Type Framework for Gamification Design. (n.d.). Gamified UK. Retrieved April 4, 2022, from https://www.gamified.uk/user-types/

Hiljding, I. G., & Gargoles, P. (2021). Podcast as an Emerging Branded Content Tool: The Case of Luxury Fashion Brands. In A. Rocha (Ed.), *Communication and Smart Technologies: Proceedings of ICOMTA 2021* (pp. 344-353). Springer.

Hollebeek, L., & Macky, K. (2019). Digital Content Marketing's Role in Fostering Consumer Engagement, Trust, and Value: Framework, Fundamental Propositions, and Implications. *Journal of Inveractive Marketing*, *45*, 27-41.

Hoondert, M., & van der Beek, S. (2019). Introduction. In M. J. M. Hoondert & S. v. d. Beek (Eds.), *Ritual in a Digital Society* (pp. 1-27). Institute for Ritual and Liturgical Studies, Protestant Theological University.

Huang, B., & Carley, K. (2019). A large-scale empirical study of geotagging behavior on Twitter. *Proceedings of the 2019 IEEE/ACM international conference on advances in social networks analysis and mining*, 365-373.

Huizinga, J. (2018). *Homo Ludens - Oyunun Kültürel Islevi Üzerine Bir Inceleme*. Dorlion Yayinlari.

Hunter, D., & Werbach, K. (2012). *For the Win: How Game Thinking Can Revolutionize Your Business*. Wharton Digital Press.

Hwang, S., & Foote, J. (2021). Why do People Participate in Small Online Communities? *Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction*, *CSCW2*(5), 1-25.

IAB Dijital Ses Reklamcılığı Raporu. (2020, Mayıs). IAB TR. Retrieved March 30, 2022, from https://iabtr.org/UploadFiles/Reports/iab-dijital-ses-reklamciligi-raporu-s%C4%B1k%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1r%C4%B1ld%C4%B12452021165655.pdf

INSIGHTS FOR PODCAST ADVERTISERS. (2021, September 1). Nielsen. Retrieved March 30, 2022, from https://www.nielsen.com/wp-content/uploads/sites/3/2021/09/Nielsen-Podcasting-Today-Sep-2021.pdf

Jenkins, H. (2016). *Cesur Yeni Medya: Teknolojiler ve Hayran Kültürü*. Iletisim Yayinlari.

Jenkins, H. (2019). *Cesur Yeni Medya: Teknolojiler ve Hayran Kültürü*. Iletisim Yayinlari.

Jenkins, H., & Jie, Y. (2024). The path from participatory culture to participatory politics: A critical investigation—An interview with Henry Jenkins. *Communication and the Public*, *9*(1), 11-30.

Jurka, T. (2018, March 29). *A Look Behind the AI that Powers LinkedIn's Feed: Sifting through Billions of Conversations to Create Personalized News Feeds for Hundreds of Millions of Members*. LinkedIn Engineering. Retrieved July 1, 2022, from https://engineering.linkedin.com/blog/2018/03/a-look-behind-the-ai-that-powers-linkedins-feed--sifting-through

Kaplan, A. M., & Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media. *Business Horizons*, (53), 59-68.

Karaarslan, F. (2019). *Toplumsal hafıza: hatırlamanın ve unutmanın sosyolojisi*. Ketebe.

Karakayalı, N., & Alpertan, B. (2021). Mood playlists, biopower, and the "functional turn" in online media: What happens when a pre-digital social control technology is transferred to the internet? *The Information Society*, *37*(1), 20-34.

Karami, A., Kadari, R., Panati, L., Nooli, S. P., Bheemreddy, H., & Bozorgi, P. (2021). Analysis of geotagging behavior: Do geotagged users represent the Twitter population? *SPRS International Journal of Geo-Information*, *10*(6). https://doi.org/10.3390/ijgi10060373

Katz, E., Blumler, J., & Gurevitch, M. (1973). Uses and gratifications research. *Public Opinion Quarterly*, *37*(4), 509-523.

Knobloch, L. K., & Solomon, D. H. (2002). Information seeking beyond initial interaction: Negotiating relational uncertainty within close relationships. *Human Communication Research*, *28*(2), 243-257.

Korkunç olay: Bilgisayar başında felç geçirip öldü! (2019, Kasım 6). *CNN Türk*. https://www.cnnturk.com/dunya/korkunc-olay-bilgisayar-basinda-felc-gecirip-oldu?page=1

Kotler, P. (2010). *Pazarlama 3.0: ürün, müşteri, insan ruhu*. Optimist.

Kotler, P., Kartajana, H., & Setiawan, I. (2022). *Pazarlama 5.0*. Nisantasi Üniversitesi Yayinlari.

Kotler, P., Kartajaya, H., & Setiawan, I. (2017). *Pazarlama 4.0: Gelenekselden Dijitale Gecis*. Optimist.

Kotler, P., Kartajaya, H., & Setiawan, I. (2023). *Marketing 6.0: The Future Is Immersive*. Wiley.

Kotler, p., & Keller, K. L. (2018). *Pazarlama Yönetimi*. Beta.

Lemon, K. N., & Verhoef, P. C. (2016). Understanding Customer Experience Throughout the Customer Journey. *Journal of Marketing*, *80*(6), 69-96.

Liu, Y., & Shrum, L. J. (2013). What is Interactivity and is it Always Such a Good Thing? Implications of Definition, Person, and Situation for the Influence of Interactivity on Advertising Effectiveness. *Journal of Advertising*, *31*(4), 53-64.

Mannell, K., & Smith, E. (2022). Alternative social media and the complexities of a more participatory culture: A view from Scuttlebutt. *Social Media+ Society*, *8*(3).

Mason, T., & Bawden, D. (2023). Times new plural: The multiple temporalities of contemporary life and the infosphere. *ournal of the Association for Information Science and Technology*, *74*(10), 1159-1169.

Mihelj, S., Leguina, A., & Downey, J. (2019). Culture is digital: Cultural participation, diversity and the digital divide. *New media & society*, *21*(7), 1465 - 1485.

Moe, M. (2021). Podvertising II: "Just like My Best Friend" – Relationships in Host-read Podcast Advertisements. *Journal of Radio & Audio Media*. https://doi.org/10.1080/19376529.2021.1960840

Monmonier, M. (2018). *How to Lie with Maps*. University of Chicago Press.

Mowat, J. (2021). *Video Marketing: Create Engaging Video Campaigns to Drive Brand Growth and Sales*. Kogan Page.

Neiger, M. (2020). Theorizing media memory: Six elements defining the role of the media in shaping collective memory in the digital age. *Sociology Compass*, *14*(5).

Neiva, E. (2018). Kültürün Temellerini Yeniden Düşünmek. In J. Lull (Ed.), *İletişim Çağında Kültür*. Hece Yayinlari.

Neuman, W. R. (2018). *Dijital Fark: Gündelik Hayatta Dijitallesme ve Medya Etkileri Kurami*. The Kitap.

Ngak, C. (2012, July 12). First picture on the Internet turns 20. *CBS News*. https://www.cbsnews.com/news/first-picture-on-the-internet-turns-20/

Olgun, H. (2016). İbadet, Ritüel ve Kurban. *Milel ve Nihal*, *13*(2), 82-99.

Önay-Doğan, B., & Gjorgjioska, A. (2021). Exploring the Potential of Myths as Marketing Instruments in the Post-Truth Era. In P. Ašanin Gole (Ed.), *Entrepreneurial and Communicative Mind in Action* (pp. 92-104). Pearson.

135 Video Marketing Statistics You Can't Ignore in 2022. (2022, May 2). InVideo. Retrieved May 19, 2022, from https://invideo.io/blog/video-marketing-statistics/

Onursoy, S. (2017). Görsel Kültür ve Görsel Okur Yazarlık. *Türk Kütüphaneciliği*, *31*(1), 47-54.

Page, K.L., & Reynolds, N. (2015). Learning from a wiki way of learning. *Studies in Higher Education*, *40 (26)*, 988-1013.

Palestine to Africa: How maps lie — and some tell the truth. (2024, ocak 15). *Aljazeera*. https://www.aljazeera.com/features/2024/1/15/palestine-to-africa-how-maps-lie-and-some-tell-the

Papacharissi, Z., & Rubin, A. M. (2010). Predictors of Internet Use. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, *44*(2), 175-196.

Pariser, E. (2011). *The Filter Bubble: What the Internet is Hiding from You*. Penguin Press.

Pine, B. J., & Gilmore, J. H. (2011). *The Experience Economy*. Harvard Business Review Press.

Podcasting the future : Horizon scanning for future trends in the content of podcasts. (2021). *Strategic Direction*, *37*(4), 34-35. 10.1108/SD-01-2021-0011

Proctor, D. (2021). The social production of internet space: Affordance, programming, and virtuality. *Communication Theory*, *31*(4), 593-612.

Puntoni, S., Reczek, R. W., Botti, S., & Giesler, M. (2021). Consumers and artificial intelligence: An experiential perspective. *Journal of Marketing*, *85*(1), 131-151.

Ragnedda, M., & Ruiu, M. L. (2017). Social capital and the three levels of digital divide. In M. Ragnedda & G. W. Muschert (Eds.), *Theorizing Digital Divides*. Taylor & Francis Group.

Reiby, K. M., Buhmann, A., & Fieseler, C. (2022). On track to biopower? Toward a conceptual framework for user compliance in digital self-tracking. *The Information Society*, *38*(2), 117-132.

Rheingold, H. (1993). *The virtual community*. Basic Books.

Robson, K., Plangger, K., Kietzmann, J. H., & McCarthy, I. (2015). Is it all a game? Understanding the principles of gamification. *Business Horizons*, *58*, 411-420.

Robson, K., Plangger, K., Kietzmann, J. H., McCarthy, I., & Pitt, L. (2015). Is it all a game? Understanding the principles of gamification. *Business Horizons*, *58*, 411-420. http://dx.doi.org/10.1016/j.bushor.2015.03.006

Rose, R. (2017). *CONTENT MARKETING:*. Content Marketing Institute. Retrieved July 2, 2022, from https://contentmarketinginstitute.com/wp-content/uploads/2018/05/Final_CMI_LinkedIn_Research-March-2018.pdf

Ryan, R. M., Rigby, C. S., & Przybylski, A. (2006). The Motivational Pull of Video Games: A Self-Determination Theory Approach. *Motivation and Emotion*, *30*(4), 344-360.

Schuilenburg, M., & Peeters, R. (Eds.). (2020). *The Algorithmic Society: Technology, Power, and Knowledge*. Routledge.

Selman, A., & Uçar, R. (2011). Dini Tercihleri Anlama ve Açıklamaya Farklı Bir Yaklaşım: Rasyonel Seçim Teorisi. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 70-91.

Şeriati, A. (1997). *İnsanın Dört Zindanı* (5. baskı ed.). İşaret yayınları.

Shao, G. (2009). Understanding the appeal of user-generated media: a uses and gratification perspective. *Internet research*, *19*(1), 7-25.

Simmel, G. (2015). *Bireysellik ve Kültür: Secme Yazilar*. Metis Yayincilik.

Simon, H. (1955). A Behavioral Model of Rational Choice, The Quarterly. *Journal of Economics,*, *69*(1), 99-118.

Song, Z., Roth, R. E., Houtman, L., Prestby, T., Iverson, A., & Gao, S. (2022). isual Storytelling with Maps: An Empirical Study on Story Map Themes and Narrative Elements, Visual Storytelling Genres and Tropes, and Individual Audience Differences. *Cartographic Perspectives*, *100*, 10-44.

Sontag, S. (2008). *Fotoğraf üzerine*. Agora Kitaplığı.

Spotify, ABD'de sesle etkinleştirilen reklamları test ediyor. (2019, May 3). Webrazzi. Retrieved March 30, 2022, from https://webrazzi.com/2019/05/03/spotify-abdde-sesli-reklamlari-test-ediyor/

statista. (2021, mart 9). *Adblocking: number of users 2013-2019*. Retrieved Şubat 15, 2022, from https://www.statista.com/statistics/435252/adblock-users-worldwide/

Statista. (2022, Şubat 8). *Share of internet user in Turkey that upload self-created content online from 2014 to 2019*. Retrieved Şubat 16, 2022, from https://www.statista.com/statistics/1238146/turkey-internet-users-uploading-self-created-content-website-shared/

Steward, E. (2018). Zihnin Kültürü: Anlam ve Duygunun Kökenleri Üzerine. In J. Lull (Ed.), *İletişim Çağında Kültür*. Hece Yayinlari.

Stone, B. (2007, November 30). Facebook Retreats on Online Tracking. *The New York Times*. https://www.nytimes.com/2007/11/30/technology/30face.html

Terlutter, R., & Capella, M. L. (2013). The Gamification of Advertising: Analysis and ResearchDirections of In-Game Advertising, Advergames, andAdvertising in Social Network Games. *American Academy of Advertising*, *2-3*(42), 95-112. 10.1080/00913367.2013.774610

Tinson, j., & Nuttall, P. (2023). Rituals and routines: reflecting change, redefining meaning, recasting scope. *ournal of Marketing Management*, *39*(13-14), 1163-1165.

Tondello, G. F., Mora, A., Marczewskic, A., & Nacked, L. E. (2019). Empirical validation of the Gamification User Types Hexad scale in English and Spanish. *International Journal of Human-Computer Studies*, *127*, 95-111. https://doi.org/10.1016/j.ijhcs.2018.10.002

Top digital consumer engagement tactics 2021. (2021, November 2). Statista. Retrieved April 12, 2022, from https://www.statista.com/statistics/1260644/digital-engagement-tactics/

Trillo, T., Hallinan, B., & Shifman, L. (2022). Typology of social media rituals. *Journal of Computer-Mediated Communication*, *27*(4).

Türkiye'deki Podcast Bilinirliği ve Dinleme Alışkanlıkları. (2021, April 7). Ipsos. Retrieved March 30, 2022, from https://www.ipsos.com/tr-tr/turkiyedeki-podcast-bilinirligi-ve-dinleme-aliskanliklari

Turkle, S. (2011). *Alone Together: Why We Expect More from Technology and Less from Each Other*. Basic Books.

Turkle, S. (2015). *Reclaiming Conversation: The Power of Talk in a Digital Age*. Penguin Press.

Ural, Ş. (2008). İç içe geçmiş zamanlar. In *Zaman-mekan* (pp. 16-33). Yem Yayın.

Van Deursen, A., Helsper, E., Eynon, R., & Van Dijk, J. A.G.M. (2017). The compoundness and sequentiality of digital inequality. *International Journal of Communication*, 452-473.

Varnalı, K. (2012). *Dijital tutulma: pazarlama iletişimi ve insan*. MediaCat.

Video advertising and marketing worldwide - statistics & facts. (2021, September 21). Statista. Retrieved April 12, 2022, from https://www.statista.com/topics/5960/digital-video-advertising/#dossierKeyfigures

Virilio, P. (2003). *Enformasyon bombası*. Metis.

Wanga, R., & Chan-Olmsted, S. (2020). Content marketing strategy of branded YouTube channels. *JOURNAL OF MEDIA BUSINESS STUDIES*, *17*, 294-316. https://doi.org/10.1080/16522354.2020.1783130

Webster, J. (2021). The promise of personalisation: Exploring how music streaming platforms are shaping the performance of class identities and distinction. *New Media & Society*, *25*(8).

Wikimedia İstatistikleri. (n.d.). Wikistats - Statistics For Wikimedia Projects. Retrieved March 28, 2022, from https://stats.wikimedia.org/#/en.wikipedia.org/reading/top-viewed-articles/normal%7Ctable%7Clast-month%7C(access)~mobile-web%7Cmonthly

Wolfe, C. (2010). *What is Posthumanism?* University of Minnesota Press.

Wong, L. (2021, September 2). *9 Types of Social Media and How Each Can Benefit Your Business*. Hootsuite Blog. Retrieved March 29, 2022, from https://blog.hootsuite.com/types-of-social-media/

Xu, S. X., & Zhang, X. M. (2013). Impact of Wikipedia on Market Information Enviroment: Evidence on Management Disclosure and Investors Reaction. *MIS Quarterly*, (37), 1043-1068.

Xun, H., He, W., Chen, J., Sylvester, S., Lerman, S. F., & Caffrey, J. (2021). Characterization and Comparison of the Utilization of Facebook Groups Between Public Medical Professionals and Technical Communities to Facilitate Idea Sharing and Crowdsourcing During the COVID-19 Pandemic: Cross-sectional Observational Study. *MIR Formative Research*, *5*(4).

Yalçın Irmak, A., & Erdoğan, S. (2016). Ergen ve Genç Erişkinlerde Dijital Oyun Bağımlılığı: Güncel Bir Bakış. *Türk Psikiyatri Dergisi*, *27*(2), 128-137.

Yılmaz, E. A. (2019). *Oyunlaştırma - Herkes için Oyunlaştırma* (2. ed.). Abaküs.

Yücel, r. (2020). Podcast'in Kısa Tarihi: Doğuşu, Yükselişi, Monetizasyonu. *Erciyes İletişim Dergisi*, *7*(2), 1303 - 1319.

Zichermann, G. (2010, October 18). *Cash is for SAPS*. Gamification Co. Retrieved April 3, 2022, from https://www.gamification.co/2010/10/18/cash-is-for-saps/

Zuboff, S. (2021). *Gözetleme Kapitalizmi Cagi: Ürünün Sen Oldugu Cagda Insanin Gelecegi Icin Savas*. Okuyan Us Yayinlari.

Kureshi, S. and Sood, V. (2009), "Indian gamers' recall, recognition and perceptions of in-game placements", *Journal of Indian Business Research*, Vol. 1 No. 4, pp. 252-268. https://doi.org/10.1108/17554190911013283

Puntoni, S., Reczek, R. W., Giesler, M., & Botti, S. (2021). Consumers and Artificial Intelligence: An Experiential Perspective. *Journal of Marketing*, *85*(1), 131–151. https://doi.org/10.1177/0022242920953847

Doğumunun 300. Yılı Anısına

KANT VE EPİSTEMOLOJİ

Editörler
Sıracettin Aslan
Nurten Öztanrıkulu Özel

nobel bilimsel

Doğumunun 300. Yılı Anısına
KANT VE EPİSTEMOLOJİ

Editörler: Sıracettin Aslan, Nurten Öztanrıkulu Özel

Yayın No.: 2397
ISBN: 978-625-376-029-8
E-ISBN: 978-625-376-084-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Aslan, Sıracettin., Öztanrıkulu Özel, Nurten.
Doğumunun 300. Yılı Anısına Kant ve Epistemoloji / Sıracettin Aslan, Nurten Öztanrıkulu Özel
1. Basım, X + 348 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-376-029-8
E-ISBN: 978-625-376-084-7
1. Kant 2. Epistemoloji 3. Ontoloji

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI iii

ÖN SÖZ ix

SUNUŞ
KANTÇI DÜŞÜNCEDE MUTLAK VE İZAFİ GAYBIN KONUMLANDIRILIŞI..... 1
Ahmet Ayhan Çitil

GENEL İZAFİYET TEORİSİNİN İZİNDE: CASSİRER'İN KANT FELSEFESİ YORUMU ÜZERİNE 7
Baha Zafer

KANT EPİSTEMOLOJİSİNDEKİ İMGELEM YORUMUNA DAİR ÇAĞDAŞ ÖZNE DEĞERLENDİRMELERİ: HEİDEGGER VE DERRİDA PERSPEKTİFİ 29
Enis Elmas

BİLME YETİSİNİN SINIRI OLMASI BAKIMINDAN *METAFİZİK*: ARİSTOTELES VE KANT'TA METAFİZİĞİN BİLİMSELLİĞİ ÜZERİNE 57
Erman Kar

EPİSTEMOLOJİNİN İCADI: RORTYCİ AYNA METAFORU PERSPEKTİFİNDEN KANT'IN BİLGİ ANLAYIŞI ÜZERİNE BİR TARTIŞMA.... 77
Ferdi Selim

KANT'IN ESTETİĞİNİ EPİSTEMOLOJİSİNDEN AYIRABİLİR MİYİZ?: YETİ MERKEZLİ BİR SORUŞTURMA 117
Gamze Keskin

İPTAL EDİLENİN GERİ DÖNÜŞÜ: "KENDİNDE"LİĞE BUGÜN NEDEN İHTİYAÇ DUYMALIYIZ?..... 131
Gökhan Savaş

KANT'IN BİYOLOJİ FELSEFESİ 149
H. Bülent Gözkân

BİR DEVRİMLER ÇAĞINDA AKLIN DİSİPLİNİ 185
Kubilay Hoşgör

KANT'IN EPİSTEMOLOJİSİNDE İNSANIN BİLGİ(LENİM) SİSTEMİ: İNSAN, NASIL BİLİR? 203
Mahmut Meçin

KURUCULUK VE REGÜLATİFLİK AYRIMINDA MODALİTE KATEGORİSİNİN KONUMU 229
Mert Can Yirmibeş

KANT, DETERMİNİZM BİÇİMLERİ VE COĞRAFYANIN BİR BİLİM OLARAK İNŞASI 251
Mustafa Efe Ateş

NEGATİF TEOLOJİDEN KRİTİK EPİSTEMOLOJİYE: KANT EPİSTEMOLOJİSİNİN KSENOPHANESÇİ KÖKENLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA 279
Necip Uyanık

KANT'IN KRİTİK FELSEFESİNDE HUMECU SKEPTİSİZMİN EPİSTEMİK STATÜSÜ 301
Nurten Öztanrıkulu Özel

KRİTİKLER ÖNCESİ KANT'TA "SAĞ" VE "SOL" KAVRAMLARI: MUTLAK UZAY, ÖRTÜŞMEYEN GEOMETRİK DENKLER VE İMLEYİCİLER ÜZERİNE 313
Osman Gazi Birgül

***SAF AKLIN ELEŞTİRİSİ*'NDE SALAKLIK 337**
Sefa Melih Akgün

EDİTÖRLER HAKKINDA 347

GENEL İZAFİYET TEORİSİNİN İZİNDE: CASSİRER'İN KANT FELSEFESİ YORUMU ÜZERİNE

Baha Zafer

Giriş

1919 yılı içinde Arthur Eddington, Einstein tarafından öngörülen ışığın güneş tarafından saptırılmasını doğruladığında genel görelilik teorisi kısa sürede dünya çapında ün kazandı. Filozofların buna ilgi göstermesiyle yorumlarını sunması uzun sürmedi. O dönemde tüm felsefeciler, ama özellikle Almanya'daki filozoflar arasında en büyük paya sahip olan Neo-Kantçılar, bu yeni fizik karşısında Kant'ın felsefi temellerini yeniden ele aldıkları çetin tartışmalara girdiler. Genel görelilik teorisi ile Kantçı epistemoloji arasındaki uyuşmazlıklar hızla ortaya çıktı ve felsefecileri yanıt vermeye zorladı. Bunu takip eden yıllar; bilim felsefesi açısından kaotik bir dönem olmuş, yeni fiziğe dair çok çeşitli yorumlar ortaya atılmış ve büyük bir kısmı hızla eleştirilerek yanlış yorumlar olarak etiketlenip reddedilmiştir. Eleğin üzerinde kalan yorumlar içinden en dikkat çekeni olarak işaret edebileceğimiz Ernst Cassirer (1874-1945) tarafından geliştirilen yaklaşım, makale kapsamında Kant'ın epistemolojisiyle irtibatı açısından incelenmiştir.

Cassirer'in bilim felsefesine ilişkin tarihsel yaklaşımı ve kavramsal çerçevesi en açık biçimiyle *Substanzbegriff und Funktionsbegriff* adlı eserinde bulunur. Bu kitap 1910 yılında yayınlandığında Einstein'in özel görelilik kuramı (1905) yayımlanmış ancak 1916 yılında yayımlanan genel göreliliğin alan

Kaynakça

Cassirer, Ernst. *Substanzbegriff und Funktionsbegriff: Untersuchungen über die Grundfragen der Erkenntniskritik*. Berlin: Cassirer. Trans. William Curtis Swabey and Marie Collins Swabey in Substance and Function and Einstein's Theory of Relativity. Chicago: Open Court, 1910/1923.

Cassirer, Ernst. *The Problem of Knowledge: Philosophy, Science, and History since Hegel*. çev. William H. Woglom - M. D. - Charles W. Hendel. New Haven: Yale University Press, 2. Basım, 1950.

Cassirer, Ernst. *The Philosophy of the Enlightenment*. çev. Fritz C. A. Koelln - James P. Pettegrove. New Jersey: Princeton University Press, 1951.

Cassirer, Ernst. Determinism and Indeterminism: In *Modern Physics, Historical and Systematic Studies of the Problem of Causality*. çev. O. Theodor Benfey. Londra: Geoffrey Cumberlege, Oxford University Press, 1956.

Cassirer, Ernst. *Kant'ın Yaşamı ve Öğretisi*. çev. Doğan Özlem. İstanbul: İnkılâp Yayınları, 3. Basım, 2007.

Cassirer, Ernst. *Sembol Kavramının Doğası*. çev. Milay Köktürk. Ankara: Hece Yayınları, 2011.

Cassirer, Ernst. *Sembolik Formlar Felsefesi-I: Dil*. çev. Milay Köktürk. Ankara: Hece Yayınları, 2. Basım, 2015.

Cassirer, Ernst. *Sembolik Formlar Felsefesi-II: Mitik Düşünme*. çev. Milay Köktürk. Ankara: Hece Yayınları, 2. Basım, 2016.

Cassirer, Ernst. *Zur Einstein'schen Relativitätstheorie*. Berlin: Cassirer. Trans. William Curtis Swabey and Marie Collins Swabey in Substance and Function and Einstein's Theory of Relativity. Chicago: Open Court. Rölativite Teorisi Üzerine Felsefî İnceleme. çev. Milay Köktürk. Ankara: Hece Yayınları, 2. Basım, 2016.

Cassirer, Ernst. *Kültür Bilimlerinin Mantığı Üzerine*. çev. Milay Köktürk. Ankara: Hece Yayınları, 2. Basım, 2017.

Cassirer, Ernst. *Sembolik Formlar Felsefesi-III: Bilginin Fenomenolojisi*. çev. Milay Köktürk. Ankara: Hece Yayınları, 2. Basım, 2018.

Cassirer, Ernst - Heidegger, Martin. *İnsan Nedir? Davos'ta Kant Üzerine Bir Kör Dövüşü*. çev. Kubilay Hoşgör. Ankara: Fol Kitap, 2021.

Clarke, S. & von Leibniz, Clarke, Samuel & Leibniz, Gottfried Wilhelm. *The Leibniz-Clarke Correspondence: Together with Extracts from Newton's Principia and Opticks*. Manchester University Press, 1956.

Dahlstrom, Daniel Oscar. "Cassirer's Phenomenological Affinities", *Interpreting Cassirer: Critical Essays*. ed. Simon Truwant. 193-213. New York: Cambridge University Press, 2021.

Einstein, Albert. "Zur Elektrodynamik bewegter Körper", Annalen der Physik (in German). 17 (10): 891–921, 1905. Einstein, Albert. "On the Electrodynamics of Moving Bodies". The Principle of Relativity. Translated by George Barker Jeffery; Wilfrid Perrett. London: Methuen and Company, Ltd, 1923.

Ferrari, Massimo. "Is Cassirer a Neo-Kantian Methodologically Speaking?" In Neo-Kantianism in Contemporary Philosophy, ed. Rudolf A. Makkreel and Sebastian Luft, 293–313. Bloomington: Indiana University Press, 2010.

Janssen, Michel. The twins and the bucket: How Einstein made gravity rather than motion relative in general relativity. *Studies in History and Philosophy of Science Part B: Studies in History and Philosophy of Modern Physics*, 43(3), 159-175, 2012.

Kant, Immanuel. *Critique of Pure Reason*. Trans. Paul Guyer and Allen Wood. Cambridge: Cambridge University Press, 1998. A*rı Usun Eleştirisi*. çev. Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea Yayınevi, 1993.

Kant, Immanuel. *Metaphysical Foundations of Natural Science* (M. Friedman, Ed.). Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

Mohr, John. "Ersnt Cassirer: Science, Symbols and Logics". Sociological Insights of Great Thinkers: Sociaology through Literature, Philosophy and Science, Westport, CT: Praeger, 2010, 1-14.

Natorp, Paul. *Die logischen Grundlagen der exakten Wissenschaft*. Leipzig: Teubner, 1910.

Natorp, Paul. "Kant und die Marburger Schule." *Kant-Studien* 17:193–221, 1912.

Pooley, Oliver. "Substantivalism and Relationalism About Space and Time", in R. Batterman (ed.), The Oxford Handbook of Philosophy of Physics, Oxford University Press, 2013.

KANT EPİSTEMOLOJİSİNDEKİ İMGELEM YORUMUNA DAİR ÇAĞDAŞ ÖZNE DEĞERLENDİRMELERİ: HEİDEGGER VE DERRİDA PERSPEKTİFİ

Enis Elmas

Giriş

Kant, bilgi konusunda temel hedefini saf akıldan hareket ederek tüm bilişin arkitektoniğini açıklamak olarak ifade eder. Dizgeler kurma sanatı olarak kabul edilen bu arkitektonik, alelade bilgiyi bilimsel bilgi düzeyine yükseltmek amacı taşımaktadır. Dolayısıyla tüm bilişin arkitektoniği, bilme ediminde bilimsel olanın öğretisi olarak zorunlu bir şekilde bir yöntem öğretisi biçiminde tasarımlanır.[1] *Saf Aklın Eleştirisi* de bu tasarımın vücuda getirildiği yer olarak ele alınmalıdır. Ancak genel hatlarıyla incelendiğinde metnin zamansal olarak birbirine yakın, iki baskıyla yayımlandığı ve yapılan baskıların ikisinde de belirli konular üzerinde farklı zeminlere işaret eden tasarımlara sahip olduğu görünmektedir. Genellikle ilk baskının tam manasıyla anlaşılamaması ve çeşitli epistemolojik sorunlardan dolayı Kant'ın ikinci baskıyı hazırladığı düşünülür. Bu sebepten ötürü Kant'ın *Saf Aklın Eleştirisi*'nin ne üzerine olduğunu daha kesin terimlerle gösterme ve başlangıçtaki haklılığını daha somut terimlerle ifade etme zorunluluğunu hissettiği varsayılır.[2] Kant'ın entelektüel serüvenine genel bir bakış dahi

---

1 Immanuel Kant, *Critique of Pure Reason*, trans. Paul Guyer-Allen W. Wood, Cambridge University Press, Cambridge 1998, A832/B860, 691.

2 Leo Strauss, *A Seminar on the Political Philosophy of Kant*: A course offered in the Political Science Department, ed. Susan Meld Shell, The University of Chicago, spring quarter, 1958, 50.

Kaynakça

Adorno, Theodor W., *Kant's Crituque of Reason*, edit. Rolf Tiedemann, trans. Rodney Livingstone, Stanford: Stnford University Press, 2001.

Bossart, William H., *Apperception, Knowledge, and Experience*, Ottowa: University of Ottawa Press, 1994.

Burnham, Douglas–Young, Harvey, *Kant's Critique of Pure Reason*, Edinburg: Edinburgh University Press, 2007.

Cassier, Ernst, *Kant'ın Yaşamı ve Öğretisi*, Çev. Doğan Özlem, İstanbul: İnkılap Yayınları, 2007.

Copleston, Frederick, *Kant Cilt IV Bölüm 2*, Çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınları, 1989.

Dağtaşoğlu, Ahmet Emre, *Kant Felsefesinde Estetik Yargının Epistemolojik Boyutları*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Deleuze, Gilles, *Ampirizm ve Öznellik*, Çev. Ece Nahum, İstanbul: Norgunk Yayınları, 2016.

Derrida, Jacques, *Gramatoloji*, Çev. İsmet Birkan, Ankara: BilgeSu Yayınları, 2017.

Derrida, Jacques, "Güç ve Anlamlama" , *Yazı ve Fark*, Çev. P. Burcu Yalım, İstanbul: Metis Yayınları, 2020.

Gadamer, Hans Georg, *Hakikat ve Yöntem Cilt 1*, Çev. Hüsamettin Arslan-İsmail Yavuzcan, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2008.

Guyer, Paul, *Kant*, New York: Routledge: London and New York, 2006.

Heidegger, Martin, *Phenomenological Interpretation of Kant's Critique of Pure Reason*, trans. Parvis Emad-Kenneth Maly, Bloomington: Indiana University Press, 1997.

Heidegger, Martin, *Kant ve Metafizik Problemi*, Çev. Kaan H. Ökten, İstanbul: Alfa Yayınları, 2020.

Heimsoeth, Heinz, *Kant'ın Felsefesi*, Çev. Takiyettin Mengüşoğlu, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2016.

Kant, Immanuel, *Critique of Pure Reason*, trans. Paul Guyer-Allen W. Wood, Cambridge: Cmbridge University Press, 1998.

Kant, Immanuel, *Correspondence*, trans. and ed. Arnulf Zweig, Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

Kant, Immanuel, *Religion within the Boundaries of Mere Reason*, edit. and trans. Allen Wood-George Di Giovanni, Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

Kant, Immanuel, *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafiziğe Prolegomena*, Çev. İoanna Kuçuradi-Yusuf Örnek, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2002.

Kant, Immanuel, *Yargı Yetisinin Eleştirisi*, Çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınları, 2006.

Kant, Immanuel, *Pragmatik Bakış Açısından Antropoloji*, Çev. Mukadder Erkan, Ankara: Fol Yayınları, 2022.

Rousseau, Jean-Jacques, *Èmile ya da Eğitim Üzerine*, Çev. Yaşar Avunç, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018.

Strauss, Leo, *A Seminar on the Political Philosophy of Kant*: A course offered in the Political Science Department, edit: Susan Meld Shell, Chicago: The University of Chicago, spring quarter, 1958.

BİLME YETİSİNİN SINIRI OLMASI BAKIMINDAN *METAFİZİK*: ARİSTOTELES VE KANT'TA METAFİZİĞİN BİLİMSELLİĞİ ÜZERİNE

Erman Kar

Giriş

Antik Çağ'dan günümüze cevap aranan iki temel problem vardır: Bunlardan ilki, varlığın gerçek doğasının ne olduğu sorusudur. Bu soru, felsefenin ilk sorusu olan "*Arkhe* nedir?" sorusundan günümüze kadar varlığın nedenini ve hakiki anlamda karşılık geldiği mahiyetini sorgulayan bir sorudur. Varlığın bizzat kendisinin "kendinde şey" olarak tanımlanmasının imkânı da varlığın varlık olması bakımından incelenmesi de bu sorunun içerdiği problemler arasındadır. Sorunun varlığın kendisine, nesneye dair olduğu açıktır. İkinci soru ise bilginin nasıl olanaklı olduğu sorusu temelinde bilen özne ve onun yöneldiği nesneyle ilgilenir. Kısacası bu sorulardan ilki, varlığın doğasını incelemesi bakımından metafiziğin; ikincisi ise öznenin varlığın gerçek doğasını hangi yasa ve kuramlar ile bilebileceğini incelemesi bakımından bilgi teorisinin temel sorunları olarak işaret edilir.

Dolayısıyla bilginin mahiyeti ve imkânına dair problemler, felsefe tarihinin en kritik meselelerindendir. Özellikle modern Batı felsefesinde Descartes ile başlayan dönem ve rasyonalist yaklaşım, aklı bilginin kaynağı olarak işaret etmiş ve epistemolojinin temel problemlerine akıl üzerinden yanıtlar getirmiştir.

Kaynakça

Aristoteles. *Metafizik*, Çev. Lale Levin Basut ve Saffet Babür, Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2023.

Basut, Lale, Levin. *Kant: Duyumsamanın Temel Kavramları,* Ankara: Bigesu Yayıncılık, 2022.

Çevikbaş, Sebahattin. "Kant ve Metafizik", *Immanuel Kant: Muğla Üniversitesi Uluslararası Kant Sempozyumu Bildirileri.* Ed. Ercan Şen. İstanbul: Vadi Yayınları, 2006,143-159.

Esenyel, Adnan. "Immanuel Kant". *Metafizik- Filozofların Metafizik Sistemleri,* ed. Kadir Çüçen, Bursa: Sentez Yayıncılık, 2018, 404-429.

Heimsoeth, Heinz. *Kant'ın Felsefesi*, Çev. Takiyettin Mengüşoğlu, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2023.

Kant, Immanuel. "Lectures on Metaphysics". ed. Paul Guyer, Allen W. Wood, Cambridge: Cambridge University Press, 1997.

Kant, Immanuel. *Critique of Pure Reason*, ed. Paul Guyer ve Allen Wood, , Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

Kant, Immanuel. *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafiziğe Prolegomena*, Çev. İonna Kuçuradi ve Yusuf Örnek, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2019.

Kant, Immanuel. *Felsefi Mektuplaşmalar*, Çev. Masum Gökyüz, Ankara: Fol Yayın, 2021.

Ketenci, Taşkıner. "Kant Felsefesinde Metafizik ve İnsan Doğası". *Kaygı* (4), (2005): 92-103.

Urhan, Veli. "Kant'ın Bilgi Kuramında Metafizik Önermelerin Statüsü". *Immanuel Kant: Muğla Üniversitesi Uluslararası Kant Sempozyumu Bildirileri.* Ed. Ercan Şen. İstanbul: Vadi Yayınları, 2006, 159-168.

Osmanoğlu, Ömer. "Aristoteles'in Metafizik Sistemi". *Metafizik- Filozofların Metafizik Sistemleri,* ed. Kadir Çüçen, Bursa: Sentez Yayıncılık, 2018, 50-93.

EPİSTEMOLOJİNİN İCADI: RORTYCİ AYNA METAFORU PERSPEKTİFİNDEN KANT'IN BİLGİ ANLAYIŞI ÜZERİNE BİR TARTIŞMA

Ferdi Selim

Giriş

Felsefe ve filozoflar her zaman yeni olanaklar içerisinde yorumlanmış ve yorumlanmaya devam edileceklerdir. Bunun adı ister yapısöküm olsun isterse aksi bir amaçla bu görüşlerin itibarlarını tekrar teslim etmek olsun kadim düşünce, ihtişam ve zenginliğiyle soruşturmaların ana izleği üzerinde durmaktadır. Bu köklü ve uzun geçmişin veya inkâr edilemeyecek kadar güçlü bir varlık ve düşün dünyasının yeni sosyal tartışmalar üzerinde etkisi olduğu kesindir. Hatta her dönemde "daha uzakları görmek bakımından başarılı olan kimseleri" tanımlamak için kullanılan "devlerin omuzlarındaki cüceler" argümanı, çalışmanın kendisinden hareket edilecek Rorty ve ilgili postmodern gelenek için de yinelenebilir. Rorty'nin felsefi projesi (kendisinin ve postmodernlerin kabul etmeyeceği gibi abartılı bir söylem olabilir) hem Antik Çağ'da olduğu gibi birbirinden çok farklı görünen şeyleri tek bir prensip altında anlamaya çalışan bir bilgelik idealini hep arayan filozoflar topluluğuyla hem de modern çağda olduğu gibi felsefeyi teknik ve profesyonel bir söyleme kavuşturmak noktasında bir değişim unsuru olarak zihin kavramını kullanan bir geleneği büyüleyen ve bugünkü felsefe tarihinin hatlarını çizen "ayna metaforu, şeyleri olduğu gibi temsil eden" bir bilgi görüşüne bağlı tema altında açıklamaktır. Fakat bu yorum her iki felsefi tutum için ciddi

açıklaması olarak bir sağduyu modelinin ötesinde hiçbir şeye ihtiyacın olmadığı yönündedir. Gerekçelendirme, çok daha önemli ve karmaşık durumlarda bile inanç için iyi nedenler sunabilmek (yeterli destekleyici önermeler ileri sürebilmek) meselesidir. Ayrıca "iyi nedenler" ve "yeterli gerekçe"yi belirten normların kendisi de epistemik bir topluluğun mutabakatına dayanmaktadır.[99] Bu nedenle pragmatist iyimserlik, bizleri şöyle bir tartışma anına getirmektedir: "Bilgi, bir gerçekliği doğru bir şekilde elde etme meselesi midir yoksa yalnızca diğerlerine göre daha kullanışlı sözcükler veya yaşamla baş etmek bakımından eylem alışkanlıkları edinme meselesi midir?" Böylece hiç kimsenin -ya da en azından hiçbir entelektüelin- içimizin derinliklerinde bir şeyi anla(t)mak için bir kritere sahip olduğumuza inanmadığı bir kültürün hayal edilebilir ya da arzu edilir olup olmadığı konuşulabilir bir kültürel iklim oluşur. "Bu aslında pragmatistin bu kadar iyimser olmakta haklı olup olmadığı sorusudur. Bu ne rahiplerin ne fizikçilerin ne şairlerin ne de partinin birbirinden daha "rasyonel", daha "bilimsel" veya daha "derin" olduğunun düşünülmediği bir kültür olurdu."[100]

Kaynakça

Abela, Paul. *Kant's Empirical Realism*, New York: Oxford University Press, 2002.

Allison, Henry. *Kant's Transcendental Idealism*: Revised and Enlarged Edition, New Haven: Yale University Press, 2004.

Aristoteles. *Metafizik*, Çev. Ahmet Arslan, İzmir: Sosyal Yayınları, 1996.

Aristoteles. *Ruh Üzerine*, Çev. Zeki Özcan, İstanbul: Alfa Yayınları, 2001.

Calinescu, Matei. *Modernliğin Beş Yüzü*, Çev. Sabri Gürses, İstanbul: Küre Yayınları, 2010.

Cameron, Evan Wm. *Richard Rorty on Kant: Remarks upon Pages 148-155 of Philosophy and the Mirror of Nature*, 1980. https://yorkspace.library.yorku.ca/items/d47cf52b-29bc-48db-b40b-a3a749dda0ad.

Cottingham, John. *Akılcılık*, Çev. Bülent Gözkan, İstanbul: Sarmal Yayınları, 1995.

Çitil, Ahmet Ayhan. *Kant Okumaları- Birinci Kritik*, Dergâh Yayınları, 2021.

[99] Gutting, *Rorty's Critique of Epistemology*, 43-44.

[100] Richard Rorty, *Consequences of Pragmatism*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1994, xxxviii.

Deleuze, Gillies. *Kant Üzerine Dört Ders*, Çev. Ulus Baker, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2007.

Descartes, Rene. "Tanrı'nın Varolduğunu ve İnsanın Zihni ile Bedeni Arasındaki Farkı Kanıtlayan, Geometrik Biçimde Düzenlenmiş Nedenler", Çev. Medar Atıcı, *Cogito*, S. 10, (1997): 11-16.

Descartes, Rene. *Meditasyonlar,* Çev. İsmet Birkan, Ankara: BilgeSu Yayınları, 2007.

Gardner, Sebastian. *Kant and the Critique of Pure Reason*. New York: Routledge, 1999.

Gözkan, Bülent. *Kant'ın Şemsiyesi, Kant'ın Teorik Felsefesi Üzerine Yazılar*, Yapı Kredi Yayınları, 2022.

Gutting, Gary. "Rorty's Critique of Epistemology", *Contemporary Philosophy in Focus, Richard Rorty*, ed. Charles Guignon & David R. Hiley, Cambridge: Cambridge University Press, 2003, 41-60.

Hume, David. *İnsan Zihni Üzerine Bir İnceleme*, Çev. Selmin Evrim, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1986.

Kant, Immanuel. *Critique of Pure Reason*, Trans. an edit. Paul Guyer, Cambridge: Cambridge University Press, 1998.

Kant, Immanuel. *Prolegomena to Any Future Metaphysics*. Trans. Gary Hatfield, New York: Cambridge University Press, 2004.

Kant, Immanuel. *Arı Usun Eleştirisi*, Çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınları, 2019.

Kaya, Funda Günsoy. "Richard Rorty'ye Giriş", *Felsefe ve Doğanın Aynası*, İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2006, xvii-3.

Körner, Stephan. *Kant*. London: Penguin Books, 1990.

Kuipers, Ronald A. *Richard Rorty*, Bloomsbury Academic, 2013.

Locke, John. *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*, Çev. Vehbi Hacıkadiroğlu, İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2004.

Matson, Wallace. "Why Isn't the Mind-Body Problem Ancient", *Mind, Matter and Method: Essays in Philosophy and Science in Honor of Herbert Feigl*, ed. Paul Feyerabend, Grover Maxwell, Minneapolis, 1966, 92-102.

Platon. "Theaitetos", *Diyaloglar*, Çev. Macit Gökberk, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2014.

Platon. "Menon", *Diyaloglar*, Çev. Macit Gökberk, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2014.

Rorty, Richard. "Strawson's Objectivity Argument", *The Review of Metaphysics*, Vol. 24, No. 2, 1970. Philosophy Education Society Inc. https://www.jstor.org/stable/20125764.

Rorty, Richard. *Philosophy and the Mirror of Nature*, New Jersey: Princeton University Press, 1979.

Rorty, Richard. *The Linguistic Turn: Essays in Philosophical Method*, The University of Chicago Pres, 1992.

Rorty, Richard. *Philosophy and Social Hope*, England: Penguin Books, 1994.

Rorty, Richard. *Consequences of Pragmatism (Essays: 1972-1980),* Minneapolis: University of Minnesota Press, 1994.

Rorty, Richard. *Contingency, Irony and Solidarity*, Cambridge: Cambridge University Press, 1995.

Rorty, Richard. *Olumsallık, İroni ve Dayanışma*, Çev. Mehmet Küçük, Alev Türker, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1995.

Rorty, Richard. "Bedenden Ayrı Var Olma Yetisi", Çev. Doğan Şahiner, *Cogito,* S. 10, (1997): 187-197.

Rorty, Richard. "Relativism: Finding and Making," *Philosophy and Social Hope*, London: Penguin, 1999, xvi-xxxii.

Rorty, Richard. "A World without Substances or Essences," *Philosophy and Social Hope*, London: Penguin, 1999, 45-71.

Rorty, Richard. "Thomas Kuhn, Rocks and the Laws of Physics", *Philosophy and Social Hope*, Londra: Penguin, 1999.

Rorty, Richard. *Felsefe ve Doğanın Aynası*, Çev. Funda Günsoy Kaya, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2006.

Rorty, Richard. "Mind-Body Identity, Privacy, and Categories," repr. in *Mind, Language and Metaphilosophy: Early Philosophical Papers*, eds. Stephen Leach and James Tartaglia, Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2014, 106-131.

Russell, Bertrand. *Dış Dünya Üzerine Bilgimiz*, Çev. Vehbi Hacıkadiroğlu, İstanbul: Kabalcı Yayınları, 1996.

Searle, John R. *Zihin, Dil ve Toplum*, Çev. Alaattin Tural, İstanbul: Litera Yayınları, 2015.

Selim, Ferdi. *Radikal Bir Postmodernist Richard Rorty*, Ankara: Sonçağ Yayıncılık, 2023.

Sellars, Wilfrid. *Empiricism and the Philosophy of Mind*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1997.

Tartaglia, James. "Rorty's Ambivalent Relationship with Kant", *Contemporary Pragmatism*, Ed. John R. Shook, 13(3), (2016): 298-318.

Waldenfels, Bernhard. "Despised Doxa: Husserl and the Continuing Crisis of Western Reason", *Research in Phenomenology*, Vol 12, (1982): 21-38.

Williams, Michael. "Rorty on Knowledge and Truth", *Contemporary Philosophy in Focus, Richard Rorty*, ed. Charles Guignon & David R. Hiley, Cambridge: Cambridge University Press, 2003, 61-80.

Wittgenstein, Ludwig. *Felsefi Soruşturmalar*, Çev. Deniz Kanıt, İstanbul: Küyerel Yayınları, 1998.

Wittgenstein, Ludwig. *Tractatus Logico-Philosophicus*, Çev. Oruç Aruoba, İstanbul: Metis Yayınları, 2008.

KANT'IN ESTETİĞİNİ EPİSTEMOLOJİSİNDEN AYIRABİLİR MİYİZ?: YETİ MERKEZLİ BİR SORUŞTURMA

Gamze Keskin

Giriş

Kant'ın eleştirel felsefesini bir bütün olarak görecek olursak epistemoloji, ahlak, estetik, metafizik, teleoloji, siyaset, sanat vb. üzerine söyledikleri; birbirine kavramlar, yetiler ve işlevleriyle bağlanmış bir kurguyla bize sunulur. Bu bakımdan neredeyse felsefe tarihinin büyük bir kısmında görebileceğimiz sistem anlayışının Kant'ta devam ettiği iddia edilebilir. Ancak "Bu sistemin içinde felsefenin sözü edilen alanları, birbirinden nasıl ayrılır?" ya da "Böyle bir ayrım yapmak ne derece mümkündür?" soruları üzerinden ilerlemek istediğimiz için bu metinde, bir taraf seçilerek ayrımlardan biri olan epistemoloji ve estetik üzerinde durulacaktır. Bu ayrımın detaylarını serimleyebilmek adına çalışmanın başlığını oluşturan sorunun en kısa ve cevabı kanımca "Evet, ayırabiliriz." olacaktır. Ancak nasıl bir ayrımdan söz ediyoruz? Bıçak kesiği gibi net bir ayrım yapmaktansa daha incelikli bir ayrımı açmaktan yanayım. Bunu detaylı aktarabilmek için ilkin Kant'ın estetik kavramından ne anladığını netlikle ortaya koymak gerekir. Kant'ın estetik kavramının izini sürerek bu kavramı ele alıp detaylandırdığı iki temel eserine başvuracağım: *Saf Aklın Eleştirisi* ve *Yargı Gücünün Eleştirisi*. İkinci olarak "Estetik ve epistemoloji arasında bir bağ kurulacaksa bunun gerekçeleri ve sınırları nasıl belirlenmeli?" Bu soruya yanıt verirken incelikli ayrımın nasıl irdelenebileceğini açmaya çalışacağım. Son olarak da bu ayrımda zemin oluştur-

Kaynakça

Baumgarten, Alexander. "Aesthetica Önsöz", çev. Berk Özcangiller, *Estetik Üzerine Yazılar* (ed.) Gamze Keskin, İstanbul: Alfa, 2019.

Baumgarten, Alexander. *Metaphysics,* çev. Courtney D. Fugate& John Hymers, Londra: Bloomsbury, 2013.

Kant, Immanuel. *Critique of Pure Reason*, çev. Paul Guyer & AllenWood, Cambridge: Cambridge UniversityPress, 2000.

Kant, Immanuel. *Critique of the Power of Judgment*, çev. Paul Guyer &Eric Matthews, Cambridge: Cambridge UniversityPress, 2002.

Kant, Immanuel. *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafiziğe Prolegomena*, çev. Ioanna Kuçuradi & Yusuf Örnek, Ankara: TFK Yayınları, 2002.

Osborne, Peter. *Kavramdan Sonra: Çağdaş Sanatın Felsefesi*, çev. Nüvit Bingöl, İstanbul: Tellekt, 2021.

Salman, Selda. "Yargı Gücünün Eleştirisi'nde 'Özgür Oyun' Bağlamında Hayalgücü ve Anlama Yetisi Sorunu", *ViraVerita E Dergi: Disiplinlerarası Karşılaşmalar*, Sayı:13, Mayıs 2021, 34-58.

Schlegel, Friedrich. *Eleştirel Fragmanlar*, çev. Kerem Duymuş, İstanbul: Ayrıntı, 2018.

İPTAL EDİLENİN GERİ DÖNÜŞÜ: "KENDİNDE"LİĞE BUGÜN NEDEN İHTİYAÇ DUYMALIYIZ?

Gökhan Savaş

Giriş

Bu makalede, Kant'ın transandantal felsefesi açısından kilit bir konumda yer alan "kendinde" kavramsallaştırmasına odaklanacağım. Kant'tan sonra, onun külliyatının yeniden değerlendirilmesi sırasında, "kendinde" kavramsallaştırması; felsefi bir sistem kurmada gereksinim duyulmadığı, herhangi bir anlam ifade etmediği veya felsefeyi zora soktuğu gerekçesiyle pek çok filozofun iptal etme girişimine maruz kalmıştır. Bunun sonucunda bugün felsefe yapma tarzı açısından böyle bir metafizik pozisyonun takip edilmesi, geri plana itilmiştir. Ancak içinde yaşadığımız çağda karşı karşıya kaldığımız problemleri yalnızca bilinebilir olan üzerinden çözümlemeye çalışmak, etkili sonuçlar vermemektedir. Bu tespit ışığında makalede, Kant'ın sistemi içerisinde çalıştığı pek çok kavramın kendindelikle güçlü bağlantılarının olduğu gösterilerek iptal etmenin felsefi planda nelere mal olacağına işaret edilecektir. Bu kavramsallaştırmanın sistem dâhilindeki özel konumu dolayısıyla Kant'ın insanlık için ortaya koyduğu hedefe ulaşmada bugün neden ihtiyaç duymamız gerektiği irdelenecektir. Kant'ın külliyatındaki eserleri "üç zamir metodu" adını verdiğim yöntemimle incelemeyi daha isabetli bulduğum için bu makalede kendindeliği "ben", "biz" ve "o" eksenleri üzerinden üç bölüm hâlinde ele alacağım. Her bölümde odaklanılan ekseni, üç katmanlı bir yapı şeklinde ortaya koyarak izah etmeye çalışacağım.

Bu makale; içinde yaşadığımız çağda, felsefe tarihinde tartışılan pek çok kavramla birlikte insanlığın bu çağda ulaştığı seviye itibarıyla ortaya çıkan yeni felsefi meselelerin masaya yatırılması hususunda "kendinde" kavramsallaştırmasına ihtiyaç duyulduğunu gerekçelendirmek adına kaleme alınmıştır. Üç eksende dokuz katman üzerinden ele alınan kavramların "kendinde" olanın Kant'ın transandantal felsefesindeki veçheleri olduğundan hareketle bugün felsefinin alt dallarındaki pek çok tartışma ve güncel gelişmeler için hâlen gereksinim hissedilen ve iptal edilerek felsefeden koparılamaz olduğu vurgulanmıştır. Felsefe tarihi açısından birçok kavram dönem dönem öne çıkıp dönem dönem ise daha geri plana atılarak gelecekte yeniden ihtiyaç duyulacağı günü beklemiştir. Geçtiğimiz iki asırda kendindeliğin geri plana atılmış olması dolayısıyla bugün bu kavramsallaştırmanın yeniden felsefenin gündemine alınmasının felsefeye yapacağı önemli katkıların olduğu belirtilmelidir.

Kaynakça

Heisenberg, Werner. *Physics and Philosophy: The Revolution in Modern Science*. New York: Harpers & Brothers Publishers, 1958.

Kant, Immanuel [Band I]. *Vorkritische Schriften I 1747-1756* Gesammelte Schriften. Berlin: Druck und Verlag von Georg Reimer, 1910.

Kant, Immanuel [Band III]. *Kritik der reinen Vernunft Zweite Auflage 1787* Gesammelte Schriften. Berlin: Druck und Verlag von Georg Reimer, 1911.

Kant, Immanuel [Band IV]. *Kritik der reinen Vernunft Erste Auflage 1781* Gesammelte Schriften. Berlin: Druck und Verlag von Georg Reimer, 1911.

Kant, Immanuel [Band IV]. *Metaphysische Anfangsgründe der Naturwissenschaft* Gesammelte Schriften. Berlin: Druck und Verlag von Georg Reimer, 1911.

Kant, Immanuel [Band VI]. *Die Metaphysik der Sitten* Gesammelte Schriften. Berlin: Druck und Verlag von Georg Reimer, 1914.

Kant, Immanuel [Band VI]. *Die Religion innerhalb der Grenzen der bloßen Vernunft* Gesammelte Schriften. Berlin: Druck und Verlag von Georg Reimer, 1914.

Kant, Immanuel [Band VII]. *Anthropologie in pragmatischer Hinsicht* Gesammelte Schriften. Berlin: Druck und Verlag von Georg Reimer, 1917.

Kant, Immanuel [Band VIII]. *Über den Gemeinspruch: Das mag in der Theorie richtig sein, taugt aber nicht für die Praxis* Gesammelte Schriften. Berlin: Druck und Verlag von Georg Reimer, 1923.

Kant, Immanuel [Band VIII]. *Zum ewigen Frieden* Gesammelte Schriften. Berlin: Druck und Verlag von Georg Reimer, 1923.

KANT'IN BİYOLOJİ FELSEFESİ

H. Bülent Gözkân

Giriş

Kant, *Yargı Gücünün Eleştirisi*'nin[1] teleoloji kısmında, canlı organizmaları ele alır ve bu meseleyi nedensellik ve doğa bilimleri zemininden hiç ayrılmadan ama transandantal felsefeye özgü teleolojik bakışla da birleştirerek bu araştırmayı "büyük tasarısı"na (veya kendi "son amacına [*Endzweck*]") dâhil eder. Bu "büyük tasarı", başka bir deyişle Kant'ın tüm felsefi çabası, belki şöyle özetlenebilir: doğa varlığı olarak insan dünyasını ahlaki bir dünyaya dönüştürme olanağını araştırmak ama bunu keyfî ve uzlaşımsal olarak değil a priori bir zeminde gerekçelendirilebilir şekilde ortaya koymak. Kant, *Saf Aklın Eleştirisi*'nin[2] "Arkitektonik" bölümünde felsefeyi, "tüm bilginin insan aklının asli amaçlarıyla [*wesentlichen Zwecke*] (*teleologia rationis humanae*) ilişkisinin bilimi" (B 867) olarak tanımladıktan sonra insan aklının yasa koymasının (felsefe) iki egemenlik alanına [*Gebiet*] sahip doğa ve özgürlük olduğunu, dolayısıyla doğal yasayı da ahlak yasasını da başlangıçta iki ayrı sistem olarak içerdiğini ama nihai olarak tek bir felsefi sistemi içereceğini, ahlak felsefesinin insan varlıklarının tüm belirleni-

---

1 Kant, I. *Kritik der Urteilskraft*. Suhrkamp (1994). [*Critique of The Power of Judgment*, çev. Paul Guyer ve Eric Matthews. Cambridge: Cambridge University Press. (2000).] Çalışma, bundan sonra *YGE* olarak anılacak.

2 Kant, I. *Kritik der reinen Vernunft* (1781/1787), Werkausgabe: in 12 Bänden, ed. Wilhelm Weischedel (Frankfurt am Main: Suhrkamp 1993) Band III., Band IV. [*Critique of Pure Reason*, çev., P. Guyer ve A. W. Wood, (Cambridge: Cambridge University Press, 1998)]. Çalışma, bundan sonra *SAE* olarak anılacak.

Kaynakça

Cassirer. Ernst. *Kant'ın Yaşamı ve Öğretisi.* Çev. Doğan Özlem. İnkilâp Yay. 2007.

Ginsborg, Hannah. *Kant's Biological Teleology and its Philosophical Significance*. "A Companion to Kant" içinde, ed. Graham Bird, Blackwell Pub. 2006.

Gözkan, H. Bülent. *Kant'ın Şemsiyesi* YKY. 3. Baskı, 2022.

Guyer, Paul. *Kant*. Routledge, 2006.

Guyer, Paul. *Bridging the Gulf: Kant's Project in the Third Critique*. A Companion to Kant *içinde,* Ed. Graham Bird, Blackwell Pub. 2006.

Hume, David *The Natural History of Religion.* Stanford University Press, 1957. [Din Üstüne, çev. Mete Tunçay. Kaynak Yay. 1983].

Jones, Andrew. *How Kant Matters For Biology*, s. 2. University of Wales Press, 2023.

Kant, Immanuel. *Kritik der reinen Vernunft.* (1787). Werkausgabe: in 12 Bänden. Frankfurt am Main: Suhrkamp, Ed. Wilhelm Weisschedel, Band III. Band IV.1992. İngilizce basım: *Critique of Pure Reason*, çev. P. Guyer ve A.W. Wood, Cambridge: Cambridge University Press. 1998.

Kant, Immanuel. *Notes and Fragments*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

Kant, Immanuel. *Kritik der Urteilskraft*. (1790). Werkausgabe: in 12 Bänden. Frankfurt am Main: Suhrkamp, Ed. Wilhelm Weisschedel, Band X. 1994. İngilizce basım: *Critique of The Power of Judgment*,çev. Paul Guyer ve Eric Matthews. Cambridge: Cambridge University Press, 2000 ve *Critique of The Power of Judgment*, çev. Werner S. Pluhar. Hackett Publishing Company, 1987.

Kant, Immanuel. *Metaphysical Foundations of Natural Science*. çev. Michael Friedman. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

BİR DEVRİMLER ÇAĞINDA AKLIN DİSİPLİNİ*

Kubilay Hoşgör

Giriş

Kant'ın kültür mefhumuyla ilişkisi dışlayıcıdır[1] çünkü o, aklın "kanunsuzluk (*Unlauterkeit*)" eğiliminin insanın bir kültür varlığı oluşundan ileri geldiğine inanır. *Saf Aklın Eleştirisi*'nde Kant, aklın bu eğiliminin onu çekip çevirmesine karşı bir önlem olarak aklı disiplin etmeye girişmiştir. Kant, aklın yoldan sapmasının gerekçesini insanın kültürel doğasına bağlıyorsa onun transendental içerikteki eleştirisinin bir kültür felsefesi içermesini beklemek boşuna olurdu. Öte yandan bu beklenti, anakronik bir bakışın ürünü olabilir mi? Bir başka deyişle Kant'ın eleştirel dönüşümüne sahne olan on sekizinci yüzyılın sonu, kültüre yönelmek için henüz hazır mıdır? Elbette bir süredir hazırdır zira biliyoruz ki "düşünce tarihinin en büyük entelektüel devrimlerinden biri" de Kant'ın yanı başında Herder'in kültür fikrini Avrupa felsefesinin gündemine taşımasıyla gerçekleşir.[2] On sekizinci yüzyılın kapanışının ardından -çağın

---

* Bu çalışma; 07.03.2024-08.03.2024 tarihlerinde Dicle Üniversitesi Kültür ve Sanat Merkezinde Türkiye Kant Topluluğu ve Dicle Üniversitesi Felsefe Bölümü iş birliğiyle gerçekleştirilen "Doğumunun 300. Yılında Immanuel Kant ve Epistemoloji Sempozyumu"nda sunulan "Saf Aklın Disipline ile Karşıtlığı İçinde Kültüre Kant'ın Yaklaşımı Üzerine Spekülasyonlar" başlıklı tebliğin makaleye dönüştürülmüş hâlidir.

1 Kültürü burada onun belli başlı anlamlarını Eagleton'ın sıraladığı biçimiyle birleştirerek şöyle anlıyorum: insanın ruhsal ve zihinsel gelişim süreci (1) içinde yarattığı sanatsal ve düşünsel eserler aracılığıyla (2) yaşamına yön verdiği değerler, gelenekler, inançlar ve sembolik pratiklerinde (3) kendini gösteren bütün bir yaşam tarzı (4) (Terry Eagleton, *Kültür* [İstanbul: Can, 2019], 15).

2 A. Gillies'ten akt. Eagleton, *Kültür*, 70. Herder'in devrimciliği bundan ibaret de değildir; bunun yanında Charles Taylor'a göre Herder, dil ve anlama

Kaynakça

Beiser, Frederick C. *Aklın Kaderi*, Çev. Emre Bilgiç, İstanbul: Ayrıntı, 2022.

Cassirer, Ernst. *Philosophie der symbolischen Formen*. Dritter Teil. *Phänomenologie der Erkenntnis*. Hrg. Birgit Recki, Gesammelte Werke. Hamburger Ausgabe (ECW), Bd. 13. Hamburg: Meiner, 2002.

Eagleton, Terry. *Kültür*, Çev. Berrak Göçer, İstanbul: Can, 2019.

Hoşgör, Kubilay. *Algının Grameri: Ernst Cassirer'in Sembolik Formlar Öğretisinde Zihin Fonksiyonları Olarak İfade, Temsil, Anlam* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Muğla: 2014.

Kant, Immanuel. *Kritik der reinen Vernunft*, Hrg. Wilhelm Weischedel, Werkausgabe Immanuel Kant, Werke in zwölf Bänden, Bd. III-IV. Frankfurt: Suhrkamp, 1968.

Kant, Immanuel. *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafiziğe Prolegomena*, Çev. İoanna Kuçuradi-Yusuf Örnek, Ankara: TFK, 1995.

Kant, Immanuel. *Critique of Pure Reason*, Tr. and Ed. Paul Guyer-Allen W. Wood, Cambridge: Cambridge University Press, 1998.

Kant, Immanuel. "Yaygın Bir Söz Üstüne: Teoride Doğru Olabilir Ama Pratikte İşe Yaramaz." *Kant Felsefesinin Politik Evreni* içinde, Der. ve Çev. Hakan Çörekçioğlu, İstanbul: Ayrıntı, 2022.

Simmel, Georg. *Die Probleme der Geschichtsphilosophie: Eine Erkenntnistheoretische Studie*. Leipzig: Duncker & Humblot, 1892.

Taylor, Charles. "The Importance of Herder." *Philosophical Arguments*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1997.

Wittgenstein, Ludwig. *Tractatus Logico-Philosophicus*, Çev. Oruç Aruoba, İstanbul: YKY, 1996.

KANT'IN EPİSTEMOLOJİSİNDE İNSANIN BİLGİ(LENİM) SİSTEMİ: İNSAN, NASIL BİLİR?

Mahmut Meçin

Giriş

"Aklını kullanma cesaretini göster!" mottosuyla Aydınlanma felsefesinin fitilini ateşleyen Immanuel Kant'ın (ö. 1804) doğumundan yaklaşık üç asır sonra bugünlerde çeşitli etkinliklerle anılıyor olması, onun düşünce tarihinde bıraktığı derin izlerin önemli bir işaretidir. Kant, kendinden önceki felsefi birikimi bütünüyle özümsemekle beraber özellikle eski epistemolojiye getirdiği tenkitlerle eleştirel felsefe alanında çığır açmış ve kendinden sonraki düşünce akımlarının hareket noktasını teşkil etmiştir. Bu yönüyle felsefe tarihini "Kant'tan önce" ve "Kant'tan sonra" diye ikiye ayırıp Kant'ı bir kırılma noktası olarak tabir etmek mübalağa sayılmayacaktır. Nitekim Kant'ı hakkıyla anlayıp onun katkılarına dikkat çeken felsefe tarihçilerinden kimileri onu "felsefe tarihinin en büyük filozoflarından biri"[1] ya da "her şeyi yıkan filozof"[2] olarak tabir ederken kimileri "dönüm noktası"[3] kimileri "Antik Yunan filozoflarının idealini gerçekleştiren kişi"[4] kimileri ise onu "felsefe tarihinde sistem sahibi ender filozoflardan biri"[5] olarak anmıştır. Kant'ın

---

1 Bryan Magee, *Büyük Filozoflar/Platon'dan Wittgenstein'a Batı Felsefesi*, çev. Ahmet Cevizci, (Paradigma Yayınları, 2000), 173.

2 Birgit Recki, "'Kant ve Aydınlanma', çev. Hakan Çörekçioğlu, Cogito Sonsuzluğun Sınırında: Immanuel Kant, s. 41-42 (2005)", çev. Hakan Çörekçioğlu, *Cogito, Sonsuzluğun Sınırında: Immanuel Kant, s. 41-42 (2005)*, s. 41-42 (2005): 195.

3 Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993), 391.

4 Alfred Weber, *Felsefe Tarihi*, çev. H. Vehbi Eralp, 5. bs (İstanbul: Sosyal Yayınları, 1991), 303.

5 Alparslan Açıkgenç, *Bilgi Felsefesi (İslâm Bağlamında Bilgiden, Bilimden Sistem Felsefesine)* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2011), 147.

Kaynakça

Açıkgenç, Alparslan. *Bilgi Felsefesi (İslâm Bağlamında Bilgiden, Bilimden Sistem Felsefesine)*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2011.

Berkeley, George. *A Treatise Concerning the Principles of Human Knowledge*. C. 35. Chicago: Great Books of the Western World, 1952.

Cassirer, Ernst. *Kant'ın Yaşamı ve Öğretisi*. Çeviren Doğan Özlem. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2007.

Çitil, Ahmet Ayhan. *Kant Okumaları Birinci Kritik*. Dergâh Yayınları, 2021.

Descartes, Rene. *Yöntem Üzerine Konuşma*. Çeviren Murat Erşen. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.

Gökberk, Macit. *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993.

Heidegger, Martin. *Kant ve Metafizik Problemi*. Çeviren Kaan H. Ökten. Alfa Yayınları, 2021.

Heimsoeth, Heinz. *Kant'ın Felsefesi*. Çeviren Takyettin Mengüşoğlu. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2007.

Hume, David. *An Enquiry Concerning Human Understanding*, 1927.

Hume, David. *İnsan Zihni Üzerine Bir Araştırma*. Çeviren Selmin Evrim. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1986.

Kant, Immanuel. *Arı Usun Eleştirisi*. Çeviren Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea Yayınevi, 1993.

Kant, Immanuel. *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafiziğe Prolegomena*. Çeviren Ioanna Kuçuradi. Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2002.

Leibniz, G. Wilhelm. *Monadoloji Metafizik Üzerine Konuşma*. Çeviren Atakan Altınörs. Bilge Kültür Sanat, 2019.

Locke, John. *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*. Çeviren Vehbi Hacıkadiroğlu. İstanbul: Ara Yayınları, 1992.

Magee, Bryan. *Büyük Filozoflar/Platon'dan Wittgenstein'a Batı Felsefesi*. Çeviren Ahmet Cevizci. Paradigma Yayınları, 2000.

Öktem, Ülker. "David Hume ve Immanuel Kant'ın Kesin Bilgi Anlayışı". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 44, s. 2 (01 Ocak 2004): 29-55.

Özlem, Doğan. *Bilim Felsefesi (Ders Notları)*. İnkılap Kitabevi, 2003.

Recki, Birgit. "'Kant ve Aydınlanma', Çev: Hakan Çörekçioğlu. Cogito Sonsuzluğun Sınırında: Immanuel Kant, s. 41-42 (2005)". Çeviren Hakan Çörekçioğlu. *Cogito, Sonsuzluğun Sınırında: Immanuel Kant, s. 41-42 (2005)*, s. 41-42 (2005): 192-213.

Spinoza, Benedictus. *Anlama Yetisinin Düzeltilmesi Üzerine İnceleme*. Çeviren Emine Ayhan. Ankara: Dost Kitabevi, 2015.

Spinoza, Benedictus. *Ethica*. Çeviren Çiğdem Dürüşken. Kabalcı Yayınları, 2016.

Weber, Alfred. *Felsefe Tarihi*. Çeviren H. Vehbi Eralp. 5. bs. İstanbul: Sosyal Yayınları, 1991.

KURUCULUK VE REGÜLATİFLİK AYRIMINDA MODALİTE KATEGORİSİNİN KONUMU

Mert Can Yirmibeş

Giriş

Kant'ın Kritik projesi, Birinci Kritik özelinde bilme etkinliğinin nasıl gerçekleştiğini ve gerçekleşmesindeki koşulların neler olduğunu açıklama amacındadır. Bu amaç doğrultusunda Kritik, çeşitli bilme biçimlerini ve bu bilme çeşitlerinin ait olduğu bilme yetilerinin nasıl bilme edimi gerçekleştirdiğini açıklar. Duyusal sezgi (*Anschauung*), duyumsama (*Sensibilität*), imgelem (*Einbildungkraft*), anlayış gücü (*Verstand*) ve akıl (*Vernuft*) gibi yetiler, öznenin nesnesini bilme etkinliğinde bilmeyi gerçekleştiren yetilerdir. Duyusal sezgi, deneyimi olanaklı kılan, zaman ve mekânın bilgisini salt sezgisel olarak, yani deneyim öncesi biçimde, özneye sunarken imgelem, duyumsamanın özneye ulaştırdığı duyum bilgisini düzenleyerek bilen öznede duyumsanan nesnenin farklı niteliklerini bir nesne altında birleştirir.

Genel olarak bakıldığında anlayış gücü kendinde bulunan a priori kavramlar (kategoriler) ile öznenin duyumsadığı nesnenin özelliklerini kategorik (nicelik, nitelik, ilişki ve modalite) olarak tasnifler ve nesnesinin temsilini bu kategoriler ile kavram olarak öznede yeniden kurar. Anlayış gücünün nesnesini kavram olarak bilen öznede oluşturma fonksiyonu, salt transandantal öznenin spontane etkinliği değil alıcı (*receptive*) duyumsama yetisinin naklettiklerini öznenin zihninde yeniden sunan (*represent/darstellen*) bir etkinliği oluşturur. Aklın regüle edici ideaları ise anlayış gücünün nesnesini anlama (*verste-*

Kaynakça

Allison, Henry. *Kant's Transcendental Idealism* (Revised and Enlarged Edition), New Haven and London: Yale University Press, 2004.

Baldwin, Tom. "The Inaugural Address: Kantian Modality", *Aristotelian Society Supplementary Volume*, 76, 2002, 1-24. https://doi.org/10.1111/1467-8349.00087

Banham, Gary. "Regulative Principles and Regulative Ideas". in Margit Ruffing, Claudio La Rocca, Alfredo Ferrarin & Stefano Bacin (eds.), Kant und Die Philosophie in Weltbürgerlicher Absicht: Akten des Xi. Kant-Kongresses 2010, De Gruyter, 2013. pp. 15-24.

Blecher, Ian S.. "Kant on Formal Modality". *Kant-Studien* 104, no. 1 (2013): 44-62. https://doi.org/10.1515/kant-2013-0005

Blecher I. "Kant's Principles of Modality". *European Journal of Philosophy*, 26, (2018): 932–944. https://doi.org/10.1111/ejop.12306

Descartes, Rene. *İlk Felsefe Üzerine Meditasyonlar*, Çev. Yardımlı, A., İstanbul: İdea Yayınevi, 2011.

Guyer, Paul. *Kant and the Claims of Knowledge*, Cambridge University Press, 1987.

Guyer, Paul. "The Postulates of Empirical Thinking in General and the Refutation of Idealism (A218/B265-A235-B294)", ed. Mohr, Georg & Willaschek, Marcus, Immanuel Kant, Kritik der reinen Vernuft, Berlin: Akademie Verlag, (1998): 297-324.

Gözkân, Bülent. *Kant'ın Şemsiyesi*, İstanbul: YKY, 2018.

Kant, Immanuel. *Critique of Pure Reason*, Çev. ve Ed. P. Guyer & A. W. Wood, Cambridge: Cambridge University Press, 2018.

Lewis, David. *On the Plurality of Worlds*, Oxford: Blackwell, 1986.

Smith, Kemp. *A Commentary to Kant's Critique of Pure Reason*, New York: Palgrave Macmillan, 2003.

Spinoza, Baruch. *Etika*, Çev. Hilmi Z. Ülken, Ankara: Dost Kitapevi Yayınları, 2011.

KANT, DETERMİNİZM BİÇİMLERİ VE COĞRAFYANIN BİR BİLİM OLARAK İNŞASI

Mustafa Efe Ateş

Giriş

Immanuel Kant'ın depremlerden yerkürenin rotasyonuna, rüzgârlardan aydaki volkanlara kadar uzanan birçok doğal fenomeni incelediği metinler, 2012 yılında Cambridge Üniversitesi Yayınları tarafından *Doğa Bilimi* başlığı altında derlenip İngilizceye çevrildi. Derlemenin içinde yer alan bazı metinler ilk kez İngilizceye çevrildi bazıları ise daha önce İngilizceye çevrilmişti.[1] Ancak daha önceki çeviriler; kısmiydi, yani özgün metnin bir bölümünü içermekteydi. Kant'ın *Doğa Bilimleri* ismini taşıyan eseri ise nihayet bu metinlerin tümünü eksiksiz tercümesiyle okuyucuya sunarak bu eserlerin daha geniş kitlelere ulaşmasına vesile oldu. Hiç şüphesiz birçok çevirinin yer aldığı bu derlemede en önemli katkılardan biri, *Fiziki Coğrafya* adını taşıyan metindi. 237 sayfalık bu çalışma, kitabın en uzun metni olmakla beraber ilk defa bütünüyle İngilizceye çevrilmiş oldu.[2]

---

1 Buna örnek olarak Kant'ın dünyanın fiziksel olarak yaşlanması ile ilgili *Die Frage, ob die Erde veralte, physikalisch erwogen* adlı metni gösterilebilir (bk. Olaf Reinhardt ve David R. Oldroyd). "Kant's Thoughts on the Ageing of the Earth," *Annals of Science* 39:4 (1982), 357–369. https://doi.org/10.1080/00033798200200461.

2 Daha önce yapılmış kısmi çeviriler, iki akademik tezin içinde yer almıştır bk. Ronald L. Bolin, "Immanuel Kant's *Physical Geography*," (Yüksek Lisans Tezi, Indiana University, 1968); J. A. May. "Kant's concept of geography and its relation to recent geographical thought," (Doktora Tezi, University of Toronto, 1967). Sonraki yıllarda May, tezini daha kapsamlı bir hâle getirip kitap olarak yayınlatmış ve *Fiziki Coğrafya*'nın giriş kısmının İngilizce çevirisini bu esere dâhil etmiştir (bk. J. A. May. *Kant's Concept of Geography*

Kaynakça

Adickes, Erich. *Untersuchungen zu Kants physischer Geographie*. Tübingen: Mohr, 1911.

Bolin, Ronald L. "Immanuel Kant's Physical Geography," MA thesis, Indiana University, 1968.

Chamberlain, Houston S. *Immanuel Kant: a study and a comparison with Goethe, Leonardo da Vinci, Bruno, Plato and Descartes*. New York: John London Co., 1914.

Church, Michael. "Immanuel Kant and the Emergence of Modern Geography," *Reading Kant's Geography*, Derleyenler Stuart Elden ve Eduardo Mendieta, 19–46. New York: SUNY Press, 2011.

Clewis, Robert. "Kant's Physical Geography and the Critical Philosophy," *Epoché: A Journal for the History of Philosophy* 13 (2018): 411–427. https://doi.org/10.5840/epoche201819109.

Crutzen, Paul J. ve Stoermer, Eugene F. "The Anthropocene," *Global Change Newsletter* 41 (2000): 17–18.

Diamond, Jared. *Tüfek, Mikrop ve Çelik*. çev. Ülker İnce, İstanbul: Pegasus Yayınları, 2018.

Elden, Stuart. "Reassessing Kant's geography," *Journal of Historical Geography*, 35: 1 (2009): 3–25. https://doi.org/10.1016/j.jhg.2008.06.001.

Fellin, Renato ve Blè, Alessandro. "The disease of Immanuel Kant," *The Lancet* 350:9093 (1997): 1771–1773. https://doi.org/10.1016/S0140-6736(97)03202-9.

Frenkel, Stephen. "Geography, Empire, and Environmental Determinism," *Geographical Review* 82:2 (1992): 143–153. https://doi.org/10.2307/215428.

Gallup, John L., Gaviria, Alejandro ve Lora, Eduardo. *Is Geography Destiny?* New York: Stanford University Press, 2003.

George Tatham. "Environmentalism and Possibilism," *Geography in the Twentieth Century*, Derleyen Griffith Taylor, Bölüm VI. London: Routledge, 1951/2015.

Hartshorne, Richard. "'Exceptionalism in Geography' Re-Examined," *Annals of the Association of American Geographers* 45: 3 (1955): 205–244. https://doi.org/10.1111/j.1467-8306.1955.tb01671.x.

Hartshorne, Richard. "The Nature of Geography: A Critical Survey of Current Thought in the Light of the Past," *Annals of the Association of American Geographers* 29: 3 (1939): 173–412. https://doi.org/10.2307/2561063.

Kant, Immanuel. *Correspondence*, çev. Arnulf Zweig. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

Kant, Immanuel. *Anthropology from a Pragmatic Point of View*. Derleyen & çev. Robert B. Louden. Cambridge: Cambridge University Press, 2006 [**An**].

Kant, Immanuel. "Physical Geography," çev. Olaf Reinhardt, *Natural Science*, Derleyen Eric Watkins. Cambridge: Cambridge University Press, 2012 [PG].

Kant, Immanuel. "Plan and announcement of a series of lectures on physical geography with an appendix containing a brief consideration of the question: Whether the West winds in our regions are moist because they travel over a great sea," çev. Olaf Reinhardt, *Natural Science*, Derleyen Eric Watkins. Cambridge: Cambridge University Press, 2012 [**SLP**].

Lateiner, Donald. *The Historical Method of Herodotus*. Toronto: University of Toronto Press, 1989.

Lewthwaite, Gordon R. "Environmentalism and Determinism: A Search for Clarification," *Annals of the Association of American Geographers*, 56:1 (1966): 1–23. https://doi.org/10.1111/j.1467-306.1966.tb00540.x.

Louden, Robert B. "Lectures," *The Cambridge Kant Lexicon*, Derleyen Julian Wuerth, 756–758 Cambridge: Cambridge University Press, 2021. https://doi.org/10.1017/9781139018159.065.

Louden, Robert B. "The last frontier: exploring Kant's geography," *Reading Kant's Lectures*, Derleyen R. R. Clewis, 505–525. Berlin: de Gruyter, 2015. https://doi.org/10.1515/9783110345339-039.

Luciano, Eugenio ve Zanoni, Elena. "Antonio Stoppani's 'Anthropozoic' in the Context of the Anthropocene," *The British Journal for the History of Science* 56:1 (2023): 103–114. https://doi.org/10.1017/S0007087422000590.

May, Joseph A. "Kant's concept of geography and its relation to recent geographical thought," PhD thesis, University of Toronto, 1967.

May, J. A. *Kant's Concept of Geography and its Relation to Recent Geographical Thought*. Toronto: University of Toronto Press, 1970.

Mensch, Jennifer. "Caught between character and race: 'Temperament' in Kant's lectures on anthropology," *Australian Feminist Law Journal*, 43:1 (2017): 125–144. https://doi.org/10.1080/13200968.2017.1322023.

Meyer, William B. ve Guss, Dylan M. T. *Neo-environmental determinism: Geographical critiques*. London: Palgrave Macmillan, 2017. https://doi.org/10.1007/978-3-319-54232-4.

Nagy, Blaise. "Strabo" Erişim tarihi, 16 Mart 2024. https://www.perseus.tufts.edu/hopper/entry=strabo.

Naragon, Steve. "Kant in the Classroom" Erişim tarihi, 16 Mart 2024. https://users.manchester.edu/Facstaff/SSNaragon/Kant/Notes/notesGeography.htm.

Nevins, Allan. *The Gateway to History*. New York: Routledge, 1938/2016.

Pala, Hüseyin. "Coğrafya-Felsefe İlişkisine Bir Giriş: Geofelsefe," *Marife* 6:3 (2006): 197–206.

Platt, Robert S. "Environmentalism Versus Geography," *American Journal of Sociology* 53: 5 (1948): 351–358. https://doi.org/10.1086/220202.

Quaini, Massimo. *Geography and Marxism*. Oxford: Basil Blackwell, 1982.

Reinhardt, Olaf ve Oldroyd, David R. "Kant's Thoughts on the Ageing of the Earth," *Annals of Science* 39:4 (1982): 357–369. https://doi.org/10.1080/00033798200200461.

Richards, Paul. "Kant's Geography and Mental Maps," *Transactions of the Institute of British Geographers*, 61 (1974): 1–16. https://doi.org/10.2307/621596.

Schaefer, Fred K. "Exceptionalism in Geography: A Methodological Examination," *Annals of the Association of American Geographers* 43: 3 (1953): 226–249. https://doi.org/10.2307/2560876.

Sprout, Harold ve Sprout, Margaret. *The Ecological Perspective on Human Affairs*. New Jersey: Princeton University Press, 1965.

Tekeli, İlhan. "Mekan Anlayışında ve Coğrafyada Kant'çı Çizginin Gelişmesi," *Mekansal ve Toplumsal Olanın Bilgibilimi Yazıları*, 68–51. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010.

Watkins, Eric ve Reinhardt, Olaf. "Introduction to Physical Geography," *The Cambridge Edition of the Works of Immanuel Kant: Natural Science*, Edited by Eric Watkins, 434–438. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

NEGATİF TEOLOJİDEN KRİTİK EPİSTEMOLOJİYE: KANT EPİSTEMOLOJİSİNİN KSENOPHANESÇİ KÖKENLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Necip Uyanık

Giriş

Bu çalışma; Kant'ın kritik epistemolojisinin dayanaklarının teolojik olduğu, daha uygun bir ifadeyle negatif teoloji olduğu, iddiasını taşımaktadır. Her ne kadar negatif teoloji geleneği yeni Platoncu kaynaklara dayandırılmış olsa da[1] Yunan felsefi geleneğinde sınırlı da olsa bu sorunun gündeme geldiği iddiası söz konusudur. Buna göre Tanrı(lar) bilinemez ve varolan dünyaya tümüyle aşkındır, bundan dolayı kutsal olanla kurulacak ilişki negatiftir.[2] Bu konuda Richard Geldard'ın *Remembering Heraclitus* başlıklı eserine dayandırılan ifadeye bakılırsa Sokrates öncesi düşünürlerde apofatik (negative theology)[3] yöntemin olduğunu anlamak mümkündür. Geldard, bu düşünürlerin içinde Herakleitos'un daha fazla apofatik olduğunu iddia eder. Buradaki apofatik duruş, arkaik mitlerde

---

1 Anthony Kenny, "Bilinmeyen Bir Tanrıya İman", Çev. Fatih Topaloğlu, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 13/2, 2013, 232. https://isamveri.org/pdfdrg/D03296/2013_2/2013_2_TOPALOGLUF.pdf, Çevrimiçi (21.03.2024, 12:22)

2 Chrisopher Craig Brittain, *Adorno ve Teoloji*, Çev. Arda Bilgin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2022, 122.

3 Orta Çağ Latincesi "apophaticus"tan alınan bu kavram, "olumsuz veya olumsuzlayıcı" olarak çevrilebilir. Orijinal hâli ise Yunanca olup "apophatikós" sözcüğünden alınmıştır. "Aóphasis" ise "inkâr" sözcüğünün sıfat türevi olup (https://www.merriam-webster.com/dictionary/apophatic) daha çok "değilleyici" anlamına gelen bir görev üstlenir.

Kaynakça

Brittain, Chrisopher Craig. *Adorno ve Teoloji*, Çev. Arda Bilgin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2022.

Capelle, Wilhelm. *Sokrates'ten Önce Felsefe (Fragmanlar-Doksograflar) (I. Cilt).* Çev. Oğuz Özügül. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1994.

Düşgün, Feyza Şule. "Onto-Teoloji Kritiği Bağlamında Negatif Teoloji Değerlendirmesi", *Dört Öge,* 4/7, (2015), 95, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/567615, Çevrimiçi (19.02. 2024, 02:22).

Goldmann, Lucien. *Kant Felsefesine Giriş.* Çev. Afşar Timuçin. İstanbul: Metis Yayınları, 1983.

Guthrie, W. K. C. *Yunan Felsefei Tarihi-I Sokrates Öncesi İlk Filozoflar ve Pythagorasçılar*. Çev. Ergün Akça. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2011.

Hume, David. *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma.* Çev. Oruç Aruoba. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1976.

Hume, David. *Din Üstüne*. Çev. Mete Tunçay. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1995.

Jeager, Werner. *İlk Yunan Filozoflarında Tanrı Düşüncesi*. Çev. Güneş Ayas. İstanbul: İthaki Yayınları, 2011.

Kant, Immanuel. *Critique of Pure Reason.* Ed. and Trans. Paul Guyer and Allen W Wood. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.

Kant, Immanuel. *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafiziğe Prolegomena*. Çev. Ioanna Kuçuradi ve Yusuf Örnek. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2002.

Kant, Immaneul. "Felsefî Teolojiye Giriş", Çev. M.Sait Reçber, *Felsefe Dünyası* 2/40, (2004), https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1870234 (Çevirimiçi 03.07.2024).

Kenny, Anthony. "Bilinmeyen Bir Tanrıya İman". Çev. Fatih Topaloğlu. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 13/2, (2013): 229-241. https://isamveri.org/pdfdrg/D03296/2013_2/2013_2_TOPALOGLUF.pdf, Çevrimiçi 21.03.2024, 12:22).

Kierkegaard. *Sevginin İşleri*. Çev. Nur Beier. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2020.

Kranz, Walther. *Antik Felsefe-Metinler ve Açıklamalar*. Çev: Suad Y. Baydur. İstanbul: Sosyal Yayınları, 1984.

Laertios, Diogenes. *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri.* Çev. Candan Şentuna. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007.

Lefka, Aikaterini. "The Xenophanean Religious Thought", *Kernos,* 2 (1989), https://journals.openedition.org/kernos/240Çevrimiçi (21.03. 2024, 23:22).

Millsaps, Kevin Teed, "The Development of Apophatic Theology from the Pre-Socratics to the Early Christian Fathers", East Tennessee State University, (2006). Electronic Theses and Dissertations. https://dc.etsu.edu/etd/2178 Çevrimiçi (09.07.2024, 12:20).

Platon. *Devlet*, Çev. S. Eyüboğlu ve M. Ali Cimcoz, Ankara: Remzi Kitabevi, 2010.

Özalp, Hasan. "Tanrı Hakkında Konuşa(Ma)Mak: Plotinus'da Negatif Teoloji". *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* 10/2, (2015): 735-748, *http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7796*Çevrimiçi (09.03.2024, 12:23).

Plotinus. *Enneadlar*. Çev. Zeki Özcan. Bursa: Asa Yayıncılık, 1996.

Popkin, H. Richard. "Metafiziğin Kısa Tarihi", *Metafiziğe Giriş*, Ed. ve Çev. Ahmet Cevizci, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2001, 121-246.

Reçber, Mehmet Sait. "Plotinus: Tanrı'nın Birliği ve Basitliği Üzerine". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 51/1 (2010): 59-78. https://doi.org/10.1501/Ilhfak_0000001014Çevrimiçi (21.04.2024, 21:23).

Ross, W. David. *Aristoteles*. Çev. Ahmet Arslan. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2011.

Schelling, F. W. J. "Kant–Fichte, Transzendental İdealizm Sistemi", *Alman İdealizmi-1 Fichte* içinde, Haz. Eyüp Ali Kılıçaslan ve Güçlü Ateşoğlu, Ankara: DoğuBatı Yayınları, 2006.

Svendsen, Lars Fr. H. *Sıkıntının Felsefesi.* Çev. Murat Erşen. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2008.

Taşkın, Ali. "Immanuel Kant'da Bilginin Kaynağı Problemi", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 6/1, (2002): 279-294, https://dergipark.org.tr/tr/pub/cuifd/issue/4304/257486 Çevrimiçi (02.04.2024, 21:00).

Utku, Ali. *Ludwig Wittgenstein Erken Dönem Dilin Sınırları ve Felsefe.* Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2014.

Yurt, Engin. "Negatif Teoloji Bağlamında Apophasis ile Aphairesis ve Aristoteles'te Olası Terim Kökeni Araştırması". *Kutadgubilig: Felsefe Bilim Araştırmaları* 0, no.34 (2017): 111-137.

Zeller, Eduard. *Grek Felsefesi Tarihi*. Çev. Ahmet Aydoğan. İstambul: Say Yayınları, 2008.

KANT'IN KRİTİK FELSEFESİNDE HUMECU SKEPTİSİZMİN EPİSTEMİK STATÜSÜ

Nurten Öztanrıkulu Özel

Giriş

Kant ile ilgili en çok referans verilen yerlerden biri, *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafiziğe Prolegomena*'da[1] David Hume hakkında söylediği kendisinin dogmatik uyuklamadan uyanmasıyla ilgili sözleridir. Bu sözler, Kant'ın uyanık olmadığı dogmatik felsefesinin Hume'un skeptsizmi sayesinde kritik felsefeye nasıl evrildiğini açıklamanın bir işaretidir. Kant'ın kritik felsefesinin anlaşılabilmesinde, Hume'un skeptisizminin etkisi büyüktür. Bu sebeple Kant'ın Hume'un skeptisizminden ne anladığını araştırmak ve bu türden bir skeptisizm ile kritik felsefe arasındaki ilişkiyi ortaya koymak oldukça önemlidir. Bu çalışmada, Kant'ın kritik felsefesinin oluşmasını önceleyen bir aşama olarak Hume'un skeptisizmden ne anladığı ve bu skeptisizmin kritik felsefedeki epistemik statüsü incelenecektir.

1. Kant Perspektifinden Hume'un Skeptisizmi

Kant, *Saf Aklın Eleştirisi* adlı eserinin birinci yayımına yazdığı ön sözde, metafizik ile ilgili felsefe tarihine bir projeksiyon yönelttiği yerde dogmatikler ve skeptikler ile ilgili oldukça önemli bir açıklamada bulunur. Kant, dogmatizmin despotik bir yapısı olduğuna ve yerleşik tüm yapılardan tiksinen skep-

[1] Kant'ın *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafiziğe Prolegomena* adlı eseri bu çalışmada Prolegomena olarak kısaltılarak kullanılacaktır.

Kaynakça

Çitil, Ayhan. *Kant Okumaları: Birinci Kritik*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2023.

Franks, Paul. "Skepticism after Kant", *Varities of Skepticism*, Ed. Günter Abel & James Conant, Vol. 5. Berlin&Boston: De Gruyter, 2014, (19-59).

Hume, David. *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme*, Çev. Ergün Baylan. Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2009.

Hume, David. *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma*, Çev. Ferit Burak Aydar, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.

Kant, Immanuel. *Arı Usun Eleştirisi*, Çev. Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea Yayınları, 1993.

Kant, Immanuel. *Gelecekte Bilim Olarak Çıkabilecek Her Metafiziğe Prolegomena*, Çev. Ioanna Kuçuradi&Yusuf Örnek. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2002.

Laursen, John Christian. *The Politics of Skepticism in the Ancients, Montaigne, Hume, and Kant*. The Netherlands: E. J. Brill Leiden, 1992.

Özel, Nurten. *Hume'un Skeptisizmi Açısından Temel İnançların Gerekçelendirilme Sorunu*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

Stern, Robert. "Kant's Response to Skepticism", *The Oxford Handbook of Skepticism*, Ed. John Greco. Oxford: Oxford University Press, 2008, (265-286).

Wolff, Robert P. "Kant's Debt to Hume Via Beattie", *Journal of the History of Ideas*, Vol. 21, No. 1, 1960, (117-123).

KRİTİKLER ÖNCESİ KANT'TA "SAĞ" VE "SOL" KAVRAMLARI: MUTLAK UZAY, ÖRTÜŞMEYEN GEOMETRİK DENKLER VE İMLEYİCİLER ÜZERİNE

Osman Gazi Birgül

Giriş

Kant'ın mutlak uzaya dair kritikler öncesi görüşleri, kritikler dönemindeki görüşlerinden oldukça farklıdır. Kritiklerde ortaya koyduğu epistemolojide zaman ve uzayın birer form olarak oynadığı temel roller, Kant okurlarının malumudur. Kant'ın uzaya dair görüşleri, uzayı mutlak olması bakımından veya görünün saf formu olması bakımından farklı tasniflerle seçik bir şekilde kavramsallaştırmasıyla mümkün olmuştur. Elbette bu kavramsallaştırmanın kritikler dönemindeki olgunluğuna erişirken geçirdiği değişimlerin izini sürmek, Kant'ın kritikler öncesi yazılarının incelenmesi yoluyla mümkündür. Burada tartışma konusu olan yazı, 1768 tarihli "Uzaydaki bölgelerin farklılaşmasının nihai temeli üzerine"[1] başlıklı kritikler öncesi yazıdır (bk. 2: 377-2: 383).[2] Kant her ne kadar birinci

[1] Bu yazının Almanca başlığı "Von dem ersten Grunde des Unterschiedes der Gegenden im Raume" olup başlığın "der Gegenden" kısmının İngilizce çevrileri genellikle "alanlar (İng. *regions*)" şeklindedir. Fakat "der Gegenden" ifadesinin "yönler (İng. *directions*)" olarak çevrildiği metinler de mevcuttur (bk. Immanuel Kant, "Concerning the ultimate ground of the differentiation of directions in space" in *Theoretical philosophy, 1755-1770*, Çev. & Ed. David Walford & Ralf Meerbote (New York: Cambridge University Press, 1992). 363.

[2] Kant'ın metinlerine yapılan atıflarda birinci kritik standart A/B biçiminde alıntılanmakta, diğer yazılarına yapılan atıflarda ise *Akademie Ausgabe* sayfalandırma biçimi kullanılmaktadır. Alıntılanan eser için bk. Immanuel Kant, *Critique of Pure Reason*, Çev. Paul Guyer & Allen W. Wood (New York: Cambridge University Press, 1998).

Kaynakça

Alexander, Peter. "The Presidental Address: Incongruent Counterparts and Absolute Space." *Proceedings of the Aristotelian Society 85* (1984-1985): 1-21.

Baker, John Tull. "Some Pre-Critical Developments of Kant's Theory of Space and Time." *The Philosophical Review 44*, no. 3 (1935): 267-282.

Bennett, Jonathan. "The Difference Between Right and Left." *American Philosophical Quarterly* 7 (1970): 175-191.

Buroker, Jill Vance. *Space and Incongruence: The Origin of Kant's Idealism*. Dodrecht: D. Reidel Publishing Company, 1945.

Gardner, Martin. *The Ambidextrous Universe*. New York: Mentor Books, 1969.

Kant, Immanuel. "Concerning the ultimate ground of the differentiation of directions in space" in *Theoretical philosophy, 1755-1770*, trans. & ed. David Walford & Ralf Meerbote, 361-373. New York: Cambridge University Press, 1992.

Kant, Immanuel. "Inaugural dissertation" in *Theoretical philosophy, 1755-1770*, çev. & ed. David Walford & Ralf Meerbote, 373-417. New York: Cambridge University Press, 1992.

Kant, Immanuel. *Critique of Pure Reason*. trans. Paul Guyer & Allen W. Wood, New York: Cambridge University Press, 1998.

Nerlich, Graham. *The Shape of Space*. New York: Cambridge University Press, 1976.

Newton, Isaac. *Philosophiae Naturalis Principia Mathematica*. Londini: Bibliopolas, 1687.

Remnant, Peter. "Incongruent Parts and Absolute Space." *Mind*. 72 (1963): 393-399.

Van Cleve, James. "Right, Left, and the Fourth Dimension." *The Philosophical Review*. *96,* no. 1 (1987). 33-68.

SAF AKLIN ELEŞTİRİSİ'NDE SALAKLIK

Sefa Melih Akgün

Giriş

Felsefe tarihinin en önemli ve en ağır kitaplarından biri olan *Saf Aklın Eleştirisi*'nin[1] bir dipnotunda Kant, bütün ciddiyetini bir kenara bırakarak salaklığı tanımlar. İlgili tanım, A133/B172'nin dipnotunda şöyledir:

> Yargıgücünde noksanlık, esasen salaklık olarak adlandırılandır ve böyle bir kusura yardım edilemez. Düzgün anlama yetisi derecesinden ve uygun kavramlardan başka hiçbir şeyden noksan olmayan kör ya da dar kafa, eğitim yoluyla pekala eğitilebilir, hatta bilgili olana kadar donatılabilir. Ancak genellikle yargıgücünden hala eksik kalacağından (secunda Petri), bilimlerini kullanırken asla iyileştirilemeyecek olan bu eksikliği sıkça gösteren çok bilgili insanlarla karşılaşmak hiç de acayip değildir.[2]

---

1 Makale boyunca *Kritik der reinen Vernunft* eserinin 1781 (A) ve 1787 (B) baskılarının sayfa numaralarına atıfta bulunulacaktır. Kant'ın diğer metinleri için *Kant's gesammelte Schriften* adlı külliyatın cilt sayısı ve sayfa numaralarına atıf yapılacaktır. Bununla beraber Kant'ın metinlerine yapılan atıflar Akademie-Ausgabe kapsamında belirlenen kurallar çerçevesinde kısaltılacaktır.

2 Metnin Almancası: "Der Mangel an Urteilskraft ist eigentlich das, was man Dummheit nennt, und einem solchen Gebrechen ist gar nicht abzuhelfen. Ein stumpfer oder eineschränkter Kopf, dem es an nichts, als an gehörigem Grade des Verstandes und eigenen Begriffen desselben mangelt, ist durch Erlernung sehr wohl, so gar bis zur Gelehrsamkeit, auszurüsten. Da es aber gemeiniglich alsdenn auch an jenem (der secunda Petri) zu fehlen pflegt, so ist es nichts Ungewöhnliches, sehr gelehrte Männer anzutreffen, die, im Gebrauche ihrer Wissenschaft, jenen nie zu bessernden Mangel häufig blicken lassen."

Kaynakça

Kant, Immanuel (1911). "Kritik der reinen Vernunft, Prolegomena, Grundlegung zur Metaphysik der Sitten, Metaphysische Anfangsgründe der Naturwisienschaf". *Kant's gesammelte SchriftenBand IV*. Berlin: Druck und Verlag von Georg Reimer.

Kant, Immanuel (1911). "Kritik der reinen Vernunft". *Kant's gesammelte SchriftenBand III*. Berlin: Druck und Verlag von Georg Reimer.

Kant, Immanuel (1917). "Der Streit der Fakultäten, Anthropologie in pragmatischer Hinsicht". *Kant's gesammelte SchriftenBand VII*. Berlin: Druck und Verlag von Georg Reimer.

Kant, Immanuel (1966). "*1 Hälfte KANTS SCHRIFTEN BD 24 1 GEB4 ABT 1.BD 1.HAELFTE*. Berlin: De Gruyter.

Ramus, Peter (1632). *Dialectica*. İngilizceye çev. R.F. Gent. Londra.

Ramus, Petrus (1569). *Dialectica*. Basel.

Sellberg, Erland (2020). "Petrus Ramus", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Edward N. Zalta (ed.). URL = <https://plato.stanford.edu/archives/win2020/entries/ramus/>.

DÖNGÜSEL EKONOMİ, ULUSLARARASI TİCARET VE AVRUPA BİRLİĞİ

Sevgi Elverdi
Hayriye Atik

nobel bilimsel

Döngüsel Ekonomi, Uluslararası Ticaret ve Avrupa Birliği

Sevgi Elverdi, Hayriye Atik

Yayın No.: 2362
ISBN: 978-625-376-022-9
E-ISBN: 978-625-376-023-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Kasım 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Dilek Gezgin -dilek@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Elverdi, Sevgi., Atik, Hayriye.
Döngüsel Ekonomi, Uluslararası Ticaret ve Avrupa Birliği / Sevgi Elverdi, Hayriye Atik
1. Basım, XIV + 208 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-376-022-9
E-ISBN: 978-625-376-023-6
1. Döngüsel Ekonomi 2. Uluslararası Ticaret 3. Avrupa Birliği

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ iii

TABLOLAR LİSTESİ ix

ŞEKİLLER LİSTESİ xi

KISALTMALAR xiii

GİRİŞ 1

YARARLANILAN KAYNAKLAR 6

Birinci Bölüm
DÖNGÜSEL EKONOMİ: KAVRAMSAL ÇERÇEVE 7

1.1. DOĞRUSAL EKONOMİDEN DÖNGÜSEL EKONOMİYE GEÇİŞ 7

1.2. DÖNGÜSEL EKONOMİ TANIMI VE KAPSAMI 13

1.3. DÖNGÜSEL EKONOMİDE TEMEL PRENSİPLER, STRATEJİLER VE HEDEFLER 22

1.4. DÖNGÜSEL EKONOMİ GÖSTERGELERİ 29

1.5. DÖNGÜSEL EKONOMİNİN FAYDALARI 36

1.6. BİRİNCİ BÖLÜMÜN DEĞERLENDİRMESİ 41

YARARLANILAN KAYNAKLAR 41

İkinci Bölüm
DÖNGÜSEL EKONOMİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA VE İSTİHDAM ÜZERİNE ETKİLERİ: AVRUPA BİRLİĞİ ÜZERİNE İNCELEMELER 45

2.1. DÖNGÜSEL EKONOMİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ARASINDAKİ İLİŞKİ 46

2.2. DÖNGÜSEL EKONOMİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMAYA KATKISI 53

2.3. DÖNGÜSEL EKONOMİDE İŞ MODELLERİ 73

2.4. DÖNGÜSEL EKONOMİNİN İSTİHDAM ÜZERİNE ETKİLERİ 79

2.5. DÖNGÜSEL MESLEKLER 87

2.6. İKİNCİ BÖLÜMÜN DEĞERLENDİRMESİ 93

YARARLANILAN KAYNAKLAR 95

Üçüncü Bölüm
DÖNGÜSEL EKONOMİ VE ULUSLARARASI TİCARET: AVRUPA BİRLİĞİ'NDEN VERİLERLE ..97
3.1. DÖNGÜSEL TİCARET 97
3.2. DÖNGÜSEL EKONOMİ İLE İLGİLİ MAL VE HİZMET TİCARETİ 103
3.2.1. Atık ve Hurda Ticareti 103
3.2.2. İkincil Ham Madde Ticareti 108
3.2.3. İkinci El Eşya Ticareti 112
3.2.4. Hizmet Ticareti 114
3.3. DÖNGÜSEL EKONOMİYE GEÇİŞTE ULUSLARARASI TİCARET 118
3.4. DÖNGÜSEL EKONOMİ VE ULUSLARARASI TİCARET POLİTİKALARI ETKİLEŞİMİ 121
3.5. DÖNGÜSEL EKONOMİYE GEÇİŞTE DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜNÜN ROLÜ 124
3.6. ÜÇÜNCÜ BÖLÜMÜN DEĞERLENDİRMESİ 128
YARARLANILAN KAYNAKLAR 129

Dördüncü Bölüm
DÖNGÜSEL EKONOMİDE ATIK YÖNETİMİ VE AVRUPA BİRLİĞİ ÖRNEĞİ 131
4.1. ATIK KAVRAMI, ATIKLARIN SINIFLANDIRILMASI 131
4.1.1. Atık Kavramı 131
4.1.2. Atıkların Sınıflandırılması 133
4.1.2.1. Katı Atıklar 134
4.1.2.1.1. Kentsel Atıklar 134
4.1.2.1.2. Evsel Atıklar 135
4.1.2.1.3. Endüstriyel Atıklar 135
4.1.2.1.4. Tehlikeli Atıklar 135
4.1.2.1.5. Tıbbi Atıklar 135
4.1.2.1.6. İnşaat ve Yıkım Atıkları 137
4.1.2.1.7. Tarımsal Atıklar 137
4.1.2.1.8. Biyolojik Bozunur ve Biyolojik Bozunmaz Atıklar 137
4.1.2.1.9. Özel Atıklar 137
4.1.2.2. Sıvı Atıklar 137
4.1.2.3. Gaz Atıklar 138
4.1.2.4. Ambalaj Atıkları 138
4.2. ATIK YÖNETİMİ 139
4.2.1. Atık Yönetimi 139

4.2.2. Atık Yönetiminin Gelişimine Etki Eden Faktörler 139
4.2.3. Katı Atık Yönetiminde Benimsenen Yaklaşımlar 140
4.2.3.1. Entegre Katı Atık Yönetimi 141
4.2.3.2. Sürdürülebilir Katı Atık Yönetimi 142
4.2.3.3. Sıfır Atık Yönetimi 143
4.3. ULUSLARARASI ATIK YÖNETİMİ REJİMİ 143
4.3.1. Tehlikeli Atıklarla İlgili Düzenlemeler 144
4.3.1.1. Tehlikeli Atıkların Sınırötesi Taşınması ve Bertarafı ile ilgili Basel Sözleşmesi 144
4.3.1.2. Tehlikeli Atıklarla İlgili Bölgesel Düzenlemeler 145
4.3.3. Kimyasallarla İlgili Düzenlemeler 146
4.4. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ÇEVRE POLİTİKASI, ATIK YÖNETİMİ VE DÖNGÜSEL EKONOMİ PAKETİ VE PERFORMANSI 146
4.4.1. Avrupa Birliği'nin Çevre Politikası ve Atık Yönetimi 147
4.4.2. Avrupa Birliği'nin Atık Mevzuatı 149
4.4.3. Avrupa Birliği Döngüsel Ekonomi Paketi 151
4.4.3.1. Birinci Döngüsel Ekonomi Paketi 151
4.4.3.2. 2020 Döngüsel Ekonomi Eylem Planı 153
4.4.3.3. 2022 Döngüsel Ekonomi Düzenlemeleri 156
4.4.4. Avrupa Birliği'nin Döngüsel Ekonomi Performansı 157
4.5. DÖRDÜNCÜ BÖLÜMÜN DEĞERLENDİRMESİ 160
YARARLANILAN KAYNAKLAR 161

Beşinci Bölüm
TÜRKİYE'DE ATIK YÖNETİMİ 165
5.1. ATIK YÖNETİMİ MEVZUATI VE KURUMSAL YAPI 165
5.2. TÜRKİYE'DE ATIKLARIN DAĞILIMI 168
5.2.1. Belediye Atıkları 169
5.2.2. Ambalaj Atıkları 171
5.2.3. Tehlikeli Atıklar 175
5.2.3.1. Yasal Düzenlemeler 176
5.2.3.2. Türkiye'de Tehlikeli Atık Miktarı 178
5.2.4. Tıbbi Atıklar 182
5.2.5. Özel atıklar 183

5.2.5.1. Atık Pil ve Akümülatörler 183
5.2.5.2. Atık Yağlar 185
5.2.5.3. Ömrünü Tamamlamış Lastikler 186
5.2.5.4. Atık Elektrikli ve Elektronik Eşyalar 188
5.3. ATIK YÖNETİMİNDE KULLANILAN EKONOMİK ARAÇLAR 188
5.4. BEŞİNCİ BÖLÜMÜN DEĞERLENDİRMESİ 190
YARARLANLAN KAYNAKLAR 190

SONUÇ 193

GENEL KAYNAKÇA 197

GENEL KAYNAKÇA

Agarwal, R.,Chaudahary, M. and Singh J. (2015). Waste Management Initistives in India for Human Well-Being, *European Scentific Journal*, June, pp. 105-127.

Aksen, D. Kaya, O. Salman F. S. ve Akça, Y. (2012). Selective and Periodic Inventory Routing Problem for Waste Vegetable Oil Collection,*Optimum Letters*, 6, 1063-80. https://doi.org/10.1007/s11590-012-0444-1.

Alessio, C., Brown, E.S. and Sosa, L. (2021). Labour Market Impacts on the Circular Economy: A Briefing for Social Partners on Shaping the Future of the Circular Economy. Erişim: https://assets.website-files.com/5d26d80e8836af2d12ed1269/607d23da4765f13658d6b927_20210416%20-%20CJI%20Brief%20social%20partners%20-%20implications%20on%20labour%20market%20-%20297x210mm.pdf (30.07.2023).

Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği, 2011.

Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği, 2011.Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği, Madde 19 (2), 27.12.2017 tarih ve 30283 Sayılı Resmi Gazete.

Ambalaj Bülteni, Ambalaj ve Ambalaj Atığı İstatistikleri. (2014). cygm.csb.gov.tr/dongusel-ekonomi-ve-atik-yonetimi-dairesi-baskanligi-i-85475. Erişim Tarihi: 10.08.2023. Erişim dosyası: 2014ambalajbultenRev.pdf (csb.gov.tr).

Ambalaj Bülteni, Ambalaj ve Ambalaj Atığı İstatistikleri. (2015). cygm.csb.gov.tr/dongusel-ekonomi-ve-atik-yonetimi-dairesi-baskanligi-i-85475. Erişim Tarihi: 10.08.2023. Erişim dosyası:2015-ambalaj-bulten--20180301145905.pdf (csb.gov.tr).

Ambalaj Bülteni, Ambalaj ve Ambalaj Atığı İstatistikleri. (2016). cygm.csb.gov.tr/dongusel-ekonomi-ve-atik-yonetimi-dairesi-baskanligi-i-85475. Erişim Tarihi: 10.08.2023. Erişim dosyası: 2016ambalajbulten-20180402162429.pdf (csb.gov.tr).

Ambalaj Bülteni, Ambalaj ve Ambalaj Atığı İstatistikleri. (2017). cygm.csb.gov.tr/dongusel-ekonomi-ve-atik-yonetimi-dairesi-baskanligi-i-85475. Erişim Tarihi: 10.08.2023. Erişim dosyası : 2017ambalajbulten-20190301-20190301190947.pdf (csb.gov.tr).

Ambalaj Bülteni, Ambalaj ve Ambalaj Atığı İstatistikleri. (2018). cygm.csb.gov.tr/dongusel-ekonomi-ve-atik-yonetimi-dairesi-baskanligi-i-85475. Erişim Tarihi: 10.08.2023. Erişim dosyası : 2018ambalajbulten_20200303-20200303123731.pdf (csb.gov.tr).

Ambalaj Bülteni, Ambalaj ve Ambalaj Atığı İstatistikleri. (2019). cygm.csb.gov.tr/dongusel-ekonomi-ve-atik-yonetimi-dairesi-baskanligi-i-85475. Erişim Tarihi: 10.08.2023. Erişim dosyası : 2019ambalajbulten-20210228125844.pdf (csb.gov.tr).

Ambalaj Bülteni, Ambalaj ve Ambalaj Atığı İstatistikleri. (2019). cygm.csb.gov.tr/dongusel-ekonomi-ve-atik-yonetimi-dairesi-baskanligi-i-85475. Erişim Tarihi: 10.08.2023. Erişim dosyası :ambalajbulten-2020-20220226105845.pdf (csb.gov.tr).

Artiola, J. F. (2019). Industrial Waste and Municipal Solid WasteTtreatment and Disposal, In: Brusseau, M. L., Pepper, I. C and Gerba, C. P. (Ed.), *Environmental and Pollution Science,* (Third Edition), Academic Press, pp. 377-391.

Asian Development Bank Institute [ADBI]. (2022). *Prospects for Transitioning from a Linear to Circular Economy in Developing Asia*. Tokyo 100-6008, Japan.

Atık Yönetimi Yönetmeliği. (2015). T.C. Resmi Gazete (29314, 2 Nisan 2015).

Avrupa Birliği Ambalaj Atıkları Kontrolü Yönetmeliği, 2008.

Barrie, J., Schröder, P. and Schneider-Petsinger, M. (2022), *The role of international trade in realizing an inclusive circular economy*, Research Paper, London: Royal Institute of International Affairs, https://doi.org/10.55317/9781784135393.

Bidsall, N. and Wheeler, D.(1993). Trade Policy and Industrial Pollution in Latin America: Where are the Pollution Havens? *Journal of Envionment and Development*, 2(1), pp. 137-147.

Bilgili, M. Y. (2020). Katı Atık Yönetiminde Kullanılan Bazı Kavramlar ve Açıklamaları, *Avrasya Terim Dergisi*, (8), 2, ss.88-97.

Bilitewski, B., (2008). From traditional to modern fee systems, *Waste Management,* **28**, 2760-2766.

Brightest (2023). Defining Circularity vs. Sustainability – What's the Difference? Erişim: https://www.brightest.io/circularity-sustainability-difference (17.07.2023).

Cavallo, M. and Cencioni, D. (2017). Circular Economy, Benefits and Good Practices. Italy: GECA S.r.l.

Chatham House Circular Economy Trade Data Explorer (2023), Erişim: https:// circulareconomy.earth/ (04.07.2023)

Christensen, T. H. (2011). Introduction to Waste Management. In: Christensen, T. H. (Ed.), *Solid Waste Technology & Management*, Blackwell Publishing Ltd, pp. 2-16.

CPS. (2012). Atık Yönetimi Hakkında AB Müktesebat Rehberi. İstanbul & Brüksel. http://www.mess.org.tr/media/filer_public/6b/58/6b583c70-1daa-4bc5-96b5-9c988df39db1/mess_atik_yonetimi_ab_mevzuat_rehberi.pdf, Erişim tarihi: 20.10.2023.

Çevre ve Orman Bakanlığı Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü. (2010). Bitkisel Atık Yağların Yönetimi.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.(2020). Tehlikeli Atık İstatistikleri Bülteni 2019.

Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2021). 2021 Yılı Tıbbi Atık İstatistikleri Bülteni.

Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2022). Atık İstatistikleri Bülteni 2020.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2023). Ulusal Atık Yönetimi ve Eylem Planı 2023.

Çitil, E. Kınacı, C. ve Kayalıca, Ö. (2010). Katı Atık Yönetiminde Ekonomik Araçların Kullanımı ve Çevre Temizlik Vergisi, *itüdergisi/d mühendislik*, 9, 6, ss-28-36.

Drljača, M. (2015). The Transition From Linear To Circular Economy. III. International Conference, Proceedings Book Quality System Condition for Successful Business and Competitiveness, Association for Quality and Standardization of Serbia, Vrnjačka Banja, 2015, p. 35-44. ISBN 978-86- 80164-02-1.

Dufourmont, J. and Brown, E.G. (2020). Jobs & Skills In The Circular Economy - State of Play And Future Pathways. Erişim: https://www.circle-economy.com/resources/jobs-skills-in-the-circular-economy-state-of-play-and-future-pathways (29.07.2023).

EC. (2005). The Story Behind The Strategy: Waste. http://ec.europa.eu/environment/waste/pdf/story_book.pdf, Erişim tarihi: 20.10.2023.

EC.(2015). Closing the Loop - An EU Action Plan for the Circular Economy. Erişim: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52015DC0614 (26.04.2023).

EC. (2020). A New Circular Economy Action Plan for a Cleaner and More Competitive Europe. https://eur-lex.europa.eu/legal content/EN/TXT/DOC/?uri=CELEX:52020DC0098. Erişim Tarihi: 15.04.2023.

EC. (2022a). Proposal for a REGULATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL Establishing a Framework for Setting Ecodesign Requirements for Sustainable Products and Repealing Directive 2009/125/EC.

EC. (2022b). EU Strategy for Sustainable and Circular Textiles. COM(2022) 141 final.

EC. (2022c). Proposol for Laying Down Harmonised Conditions for the Marketing of Construction Products, Amending Regulation (EU) 2019/1020 and Repealing Regulation (EU) 305/2011. COM (2022) 144 final.

EEA. (2015). SOER Waste briefing. Erişim: https://www.eea.europa.eu/soer-2015/ europe/waste, (03.09.2023).

Erasmus Happiness Economics Research Organisation [EHERO]. (2023). Circular Jobs. Erişim: https://circulareconomy.europa.eu/platform/sites/default/files/circular_jobs.pdf (24.07.2023).

Ekins, P., Domenech, T., Drummond, P., Bleischwitz, R., Hughes, N. and Lotti, L. (2019), The Circular Economy: What, Why, How and Where, Background paper for an OECD/EC Workshop on 5 July 2019 within the workshop series "Managing environmental and energy transitions for regions and cities", Paris.

Ellen MacArthur Foundation [EMF]. (2013). *Towards a CircularEeconomy: Business Rationale for an Accelerated Transition.* Ellen MacArthur Foundation.

EU Waste Framework Directive 2008/98/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on Waste and Repealing Certain Directives, Official Journal of the European Union, L 312/3 (22.11.2008).

European Academies Science Advisory Council (EASAC). (2015). Circular Economy: A Commentary from the perspectives of the Natural and Social Sciences. https://easac.eu/fileadmin/PDF_s/reports_statements/EASAC_Circular_Economy_Web.pdf (18.08.2023)

European Commission. (2018). Impacts of Circular Economy Policies on the Labour Market-Final Report. Erişim: https://circulareconomy.europa.eu/platform/sites/default/files/ec_2018_-_impacts_of_circular_economy_policies_on_the_labour_market.pdf (29.07.2023)

European Parliamentary Research Service (EPRS) 2015. *Understanding Waste Management: Policy Challenges and Opportunities, European Parliamentary Research Service*, European Parliament, June 2015.

European Union. (2023). Sustainable Development in the European Union. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

EUROSTAT. (2023). Municipal Waste Statistics, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Municipal_waste_statistics#Municipal_waste_generation.

https://sifiratik.gov.tr/kutuphane/haberler/bakan-ozhaseki-sifir-atik-kazanimlarini-acikladi,Erişim Tarihi:01.09.2023.

Fura, B., Stec, M. and Mis, T. (2020). Statistical Evaluation of the Level of Development of Circular Economy in European Union Member Countries, *Energies*, 13, 2-23. https://doi.org/10.3390/en13236401.

Gedik, Y. (2020). Döngüsel Ekonomiyi Anlamak: Teorik Bir Çerçeve. *Turkish Business Journal,* 1(2), 13-40.

Geissdoerfer, M., Savaget, P., Bocken, N.M.P. and Hultink, E.J. (2017). The Circular Economy – A new sustainability paradigm? *Journal of Cleaner Production*, 143, pp.757-768.

Gharfalkar, M., Court, R., Campell, C., Ali Z. and Hillier, G. (2015). Analysis of Waste Hierarchy in The European Waste Directive 2008/98/EC, *Waste Management*, 39, 305–313.

Giannakitsidou, O., Giannikos, I. and Chomdrou, A. (2020). Ranking European Countries on the Basis of Their Environmental and Circular Economy Performance: A DEA Application in MSW, *Waste Management,* 109, 181-191.

Goyal: , Esposito, M. and Kapoor, A. (2018). Circular Economy Business Models in Developing Economies: Lessons from India on Reduce, Recycle and Reuse Paradigms.*Thunderbird International Business Review,* 60 (5), 729-740.

Graftström, J. and Aasma: (2021). Breaking Circular Economy Barriers, Journal of Cleaner Production, 292, 1-14.

Gündüzalp, A. A. ve Güven: (2016). Atık, Çeşitleri, Atık Yönetimi, Geri Dönüşüm ve Tüketici: Çankaya Belediyesi ve Semt Tüketicileri Örneği, Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi, ISSN, 1304-2823: 2-15.

Gürsoy Haksevenler, B. H. (2023). Türkiye'de Tehlikeli Atık Yönetiminin Mevcut Durumunun Değerlendirilmesi, *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10, 28, 52-70.

Handbook on the Implementation of EC Environmental Legislation, 2008. Erişim: https://www.statista.com/statistics/478928/leading-countries-by-per-capita-generated-municipal-waste/. (16.08.2023).

Hanuláková, E. and Daňo, F. (2018). Circular Economy As A New Managerial Approach, *Journal of Interdisiplinary Research*, 8, 1, pp. 95-98

International Chamber of Commerce [ICC]. (2021). The Circular Economy and International Trade. Erişim: https://iccwbo.org/news-publications/policies-reports/the-circular-economy-and-international-trade-options-for-the-world-trade-organization/#single-hero-document (25.10.2022).

International Institute for Sustainable Development [IISD] and SITRA. (2020). Trading Services for a Circular Economy. Erişim: https://www.iisd.org/publications/trading-services-circular-economy (06.07.2023)

International Labour Organization [ILO]. (2018). Greening With Jobs. Erişim: https://www.ilo.org/global/research/global-reports/weso/greening-with-jobs/lang--en/index.htm (28.07.2023).

Kaplan: (2016). By 2050, There Will Be More Plastic Than Fish in the World's Oceans, Study Say. Erişim: https://www.washingtonpost.com/news/morning-mix/wp/2016/01/20/by-2050-there-will-be-more-plastic-than-fish-in-the-worlds-oceans-study-says/ (09.08.2023).

Karasu, A. (2013). *Çevresel Atıklar ve Nedenleri, Çevresel Atıkların Geri Dönüştürülmesi ve Yenilenebilir Enerji Olanaklarının Araştırılması*, (Bilecik ŞeyhEdebali Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kimya A.B.D. Yüksek Lisans Tezi),Bilecik.

Keleş, R. (2013). *100 Soruda Çevre, Çevre Sorunları ve Çevre Politikası*, İzmir: Yakın Kitabevi.

Kirchherr, J., Reike, D. and Marko Hekkert, M. (2017). Conceptualizing the Circular Economy: An Analysis of 114 Definitions. *Resources, Conservation & Recycling*, Review,127, 221–232.

Kojima, M. and Sakata: (2022). Increasing International Trade of Secondhand Goods and its Impacts on Developing Countries. Erişim: https://www.ide.go.jp/English/ResearchColumns/Columns/2022/kojima_and_sakata.html (05.07.2023).

Kruchten: V. and Eijk, F.V. (2020). How Circular Economy Practices Help to Achieve the Sustainable Development Goals. Erişim: https://circulareconomy.europa.eu/platform/sites/default/files/3228_brochure_sdg_-_hch_cmyk_a4_portrait_-_0520-012.pdf (22.07.2023).

Kumar, S. and Malegeant, P. (2006). Strategic Alliance In A Closed-Loop Supply Chain, A Case of Manufacturer And Eco-Non-Profit Organization, *Technovation*, 26(10), 1127-1135.

Kumar, V., Sezersan, I., Garza-Reyes, J.A., Gonzales, E.D.R.S. and AL-Shboul, M.A. (2019). Circular Economy in the Manufacturing Sector: Benefits, Opportunities and Barriers. *Management Decision,* 57, 4, pp. 1067-1096.

Legg, D., Zoboli, R., Bleischwitz, R., Skovgaard, M., Herczeg M. and Henry Leveson-Gower, (2006). Economic instruments to promote mate-rial resources efficiency, ETC/RWM Working Paper 2006/1, Copenhagen.

Lieder, M. and A. Rashid (2016). Towards circular economy implementation: a comprehensive review in context of manufacturing industry, *Journal of Cleaner Production*, 115, pp. 36-51.

Liu L., LiangY., Song Q. and Li J., (2017). A Review of Waste Prevention Through 3R Under the Concept of Circular Economy in China, *Journal of Material Cycles and Waste Management*, 19(4):1314-1323.

Low, P., and Yeates, A. (1992). Do Dirty Industries Migrate? In: P. Low (Ed.), *International Trade and the Environment,* Wold Bank, No,159, pp.89-104.

Lucas, R.E.B, Wheeler, D. and Hettiage, H. (1992). Economic Development, Environmental Regulation and International Migration of Toxic Pollution 1960-1988, Policy Research Working Paper, No:1062.

Marino, A. and Pariso, P. (2016). From Linear Economy to Circular Economy: Research Agenda. *International Journal of Research in Economics and Social Sciences,* 6(5), 270-281.

Martinetti, I and Havas, J. (2021). Measuring circularity at the corporate level. *Field Actions Science Reports,* Special Issue 23, pp.62-67.

Mazur-Wierzbicka'ya, E. (2021). Circular Economy: Advancement of European Union Countries, *Environmental Sciences Europe*, 33 (111). https://doi.org/10.1186/s12302-021-00549-0.

McDougall, F. R., White, P. R., Franke, M. and Hindle, P. (2001). *Integrated Solid Waste Management: A Life Cycle Inventory*. Second Edition, Oxford: Blackwell Science.

Meadows, D. (1998). Indicators and Information Systems for Sustainable Development. The Sustainability Institute, Hartland Four Corners: US.

Memon, M. A.(2010). Integrated Solid Waste Management Based on the 3R Approach, Oxford Nanda, V., and Pring, G. R. (2012), *International Environmental Law and Policy for the 21st Century*, London and Boston: Martinus Nijhoff Publishers,.

Miranda, M.L. and Aldy, J.E., (1998). Unit pricing of residential municipal solid waste: lessons from nine case study communities, *Journal of Envi-ronmental Management*, 52, 79-93.

Monkelbaan, J. (2021). The Circular Economy and Trade: Some Questions and Possible Ways Forward. *Trade and Environmental Sustainability Series,* Working Paper No.1, pp.1-10.

Morseletto, P. (2020). Targets for a Circular Economy, *Resources, Conservation & Recycling*, 153, 104553, pp.1-12

Nakıboğlu, G. (2007). Tersine Lojistik: Önemi ve Dünyadaki Uygulamaları, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 181-196.

Nanda, S. and Berruti, F. (2021). Thermochemical Conversion of Plastic Waste to Fuels: A Review. *Environmental Chemical Letters,* 19, 123–148 Erişim: https://doi.org/10.1007/s10311-020-01094-7.

Nkwachukwu, O. I., Chidi, N. I., and Charles, K. O. (2010). Issues of Roadside Disposal Habit of Municipal Solid Waste, Environmental Impacts and Implementation of Sound Management Practicesin Developing Country" Nigeria". *International Journal ofEnvironmental Science and Development, 1*(5), 409-418.

Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD]. (2018). International Trade and the Transition to a Circular Economy. Erişim: https://www.oecd.org/environment/waste/policy-highlights-international-trade-and-the-transition-to-a-circular-economy.pdf (05.07.2023)

Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD]. (2019). Business Models for the Circular Economy. Erişim: https://www.oecd-ilibrary.org/environment/business-models-for-the-circular-economy_g2g9dd62-en (25.07.2023).

Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD]. (2020). Labour Market Consequences of A Transition to A Circular Economy: A review Paper. Erişim: https://one.oecd.org/document/ENV/WKP(2020)9/En/pdf (26.07.2023)

Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD]. (2021). International Trade and Circular Economy – Policy Alignment. Erişim: https://www.oecd.org/env/international-trade-and-circular-economy-policy-alignment-ae4a2176-en.htm (07.07.2023).

Önder, H. (2018). *Döngüsel Ekonomi ve Avrupa Ülkeleri Üzerine Bir Analiz*, Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.

Öztürk, E. (2016). Tehlikeli Kimyasalların Yönetimine İlişkin Uluslararası Uygulamaların Türkiye'ye Yansımaları. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Palabıyık, H. ve Altunbaş, D. (2004). Kentsel Katı Atıklar ve Yönetimi. Yıldırım, U. ve Marın M. (Ed.), *Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar*, İstanbul: Beta Basım Yayın.

Pavliashvili, S and Gubeladze, D. (2020). Linear Economy and Circular Economy-Current State Assessment and Future Vision. *International Journal of Innovative Technologies in Economy,* 5(32),1-5.

Pearce, D.W. and R.K. Turner (1990), *Economics of Natural Resources and the Environment*, Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf.

Potting, J., Hekkert, M., Worrell, E., and Hanemaaijer, A. (2017). *Circular economy: Measuring innovation in the product chain.* The Hague: PBL Netherlands Environmental Assessment Agency.

Ramoutar, A. (2022). The Circular Economy As a Key to Sustainable Development. Erişim: https://environbuzz.com/the-circular-economy-as-a-key-to-sustainable-development/ (19.07.2023).

REPSOL (2023). Circular Economy. Erişim: https://www.repsol.com/en/sustainability/circular-economy/index.cshtml (01.04.2023).

Resmî Gazete, 11 Ağustos 1983, No: 18132.

Resmî Gazete, 2 Nisan 2015, No:29314.

Resmî Gazete, 25 Ocak 2017, No: 29959.

Rizos, V., Tuokko, K. and Behrens, A. (2017). The Circular Economy A Review of Definitions, Processes and Impacts. *CEPS Research Report*, No.08, 1-36.

Robaina, M., Villar J. and Peraira E. T. (2020). The Determinants for a Circular Economy in Europe, Environmenatl Science and Pollution Research, 27, 12566-12578. Erişim: https://doi.org/10.1007/s11356-020-07847-9.

Sariatli, F. (2017). Linear Economy versus Circular Economy: A comparative and Analyzer Study for Optimization of Economy for Sustainability. *Visegrad Journal on Bioeconomy and Sustainable Development,* 6(1), 31-34.

Schröder, P. (2020). How the Circular Economy Can Help Realize the Sustainable Development Goals? Erişim: https://circulareconomy.earth/publications/the-circular-economy-and-the-sdgs (19.07.2023).

Sharma, N.K., Govindan, K., Lai, K.K., Chen, W. K. and Kumar, V. (2020). The Transition From Linear Economy to Circular Economy for Sustainability Among SME's: A Study on Prospects, Impediments and Prerequisites. *Business Strategy and the Environment, WILEY*, 30, 1803-1822.

Sıfır Atık Yönetmeliği (Tarih: 12.07.2019, Resmi Gazete Sayısı: 30829).

Soyer, T., Mesutgil, F. ve Bolak, K. Ö. (2020). "Döngüsel Ekonomi Kapsamında Atık Yönetimi ve Yerel Yönetimler: İzmir İli Örneği", İçinde, Sayın F. (Ed.) *Döngüsel Ekonomi Mikro ve Makro İncelemeler*, Ankara: Nobel Yayın, ss.259-283.

Sørensen, P.T. (2017). From the Linear Economy to the Circular Economy: A Basic Model. *FinanzArchiv/Public Finance Analysis,* (1), 1-71.

Steinfatt, K. (2020). Trade policies for a circular economy: What can we learn from WTO experience? *WTO Staff Working Paper*, No. ERSD-2020-10, World Trade Organization (WTO), Geneva.

Taşınabilir Pil Üreticileri ve İthalatçıları Derneği. (2023). https://tap.org.tr/. Erişim tarihi: 20.08.2023.

T.C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Erişim: https:// onceliklikimyasallar.csb.gov.tr/basel-sozlesmesi-i-5178, (*24.05.202)3.*

Tezel, Ö. (2019). *Sürdürülebilir Kalkınmada Atık Yönetimi ve İşletmelerde Yarattığı Dışsallıklar*, (Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), Edirne.

Topçu, F. H. (2017). Uluslararası Düzeyde Elektrikli ve Elektronik Atıkların (E-Atık) Ticareti ve Sorunlar, *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:22, Kayfor 15 Özel Sayısı, ss.1689-1705.

TÜİK. (2021). Atık İstatistikleri 2020. Erişim: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Atik-Istatistikleri-2020-37198. (01.09.2023).

TÜİK. (Ocak 2022). Motorlu Kara Taşıtları Haber Bülteni. Erişim: https:// data.tuik.gov.tr/Bulten/ Index?p=Motorlu-Kara-Tasitlari-Ocak-2022-45704. (29.08.2023).

Türkiye İhracatçılar Meclisi. (2012). Türk Sanayi Sektörünün AB Çevre Mevzuatına Uyumu.

Türkmen, M.A and Kılıç, F. (2020). *Sürdürülebilir Kalkınma Anlayışına Yönelik Döngüsel Ekonomi Modeli.*Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 55(4), 2538-2556.

Ulusal Atık Yönetimi ve Eylem Planı 2023. (2023). Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.

UNEP. (1989). *Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazerdous Wastes and Their Disposal.*

UNEP. (2015). *Global Waste Management Report,* 2015.

United Nations. (2023). The Sustainable Development Agenda. Erişim: https://www.un.org/sustainabledevelopment/development-agenda/ (19.07.2023).

United Nations Economic Commission for Europe [UNECE]. (2022). Accelerating the Circular Economy Transition: Policy Options for Harnessing the Power of Trade and Economic Cooperation. Erişim: https://unece.org/sites/default/files/2022-12/Policy%20Brief%20-%20Circular%20Economy%20-%20Policy%20Options%20for%20Harnessing%20the%20Power%20of%20Trade%20and%20Economic%20Cooperation%20-%20%20ECE_CTCS_2022.pdf (10.07.2023)

United States Environmental Protection Agency. (1997). Air Emissions from Scrap Tire Combustion. Washington.

US EPA. 2011. Municipal Solid Waste Generation, Recycling, and Disposal in the United States: Facts and Figures for 2010. Erişim: https://archive.epa.gov /epawaste/nonhaz/ municipal/web/ pdf/msw_ 2010_factsheet.pdf (18.07.2023).

Van der Ven, C.M. (2020).The Circular Economy, Trade and Development: Addressing Spillovers and Leveraging Opportunities. Erişim: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3759786 (10.07.2023)

Velte, C.J., Scheller, K. and Steinhilper, R. (2018). Circular economy through objectives – Development of a proceeding to understand and shape a circular economy using value-focused thinking. *Procedia CIRP,* 69, pp. 775 – 780

Veral, E.S. ve Yiğitbaşıoğlu, H. (2018). Avrupa Birliği Atık Politikasında Atık Yönetiminden Kaynak Yönetimi Yaklaşımına Geçiş Yönelimleri ve Döngüsel Ekonomi Modeli, *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimler Dergisi*, 6(1), 1-19.

Vranjanac, Z. and Rađenović Z. (2022). EU Countries Hierarchical Clustering Towards Circular Econmy Performance Indicators, *FACTA UNIVERSITATIS Series: Working and Living Environmental Protection*, 19, 3, 149-155. Erişim: https://doi.org/10.22190/FUWLEP 2203149V.

WasteXperts (2022). Social Benefits of a Circular Economy. Erişim: https://www.wastexperts.net/insights (05.04.2023).

World Business Council for Sustainable Development [WBCSD], (2018). Circular Metrics, Landscape Analysis. Erişim: https://www.wbcsd.org/Programs/Circular-Economy/Metrics-Measurement/Resources/Landscape-analysis (21.03.2023)

World Business Council for Sustainable Development [WBCSD], (2022). Circular Transition Indicators V3.0 Metrics for business, by business. Erişim: https://www.wbcsd.org/Programs/Circular-Economy/Metrics-Measurement/Resources/Circular-Transition-Indicators-v3.0-Metrics-for-business-by-business (22.03.2023)

World Economic Forum [WEF]. (2016). The New Plastics Economy Rethinking the Future of Plastics. Erişim: https://www3.weforum.org/docs/WEF_The_New_Plastics_Economy.pdf (09.08.2023).

World Health Organization. (2005). *Management of Solid Health-Care Waste at Primary Health-Care Centres*, WHO Document Production Services, Geneva, Switzerland, Erişim: https://www.who.int/water_sanitation_health/medicalwaste/decisionmguide_rev_oct06.pdf, (18. 07. 2023).

Worrall, L. Gamble, H. and Spoehr, J. (2022). The Circular Economy – International Lessons and Directions for Australian Reindustrialisation. Adelaide: Australian Industrial Transformation Institute, Flinders University of South Australia.

WRAP (2015). Economic Growth Potential of More Circular Economies. Erişim: https://www.researchgate.net/publication/284187253_ECONOMIC_GROWTH_POTENTIAL_OF_MORE_CIRCULAR_ECONOMIES (30.10.2023).

Yang Q. Z., Zhou J. and Xu K., (2014). A 3R Implementation Framework to Enable Circular Consumption in Community, *International Journal of Environmental Science and Development,* 5(2):217-222.

Yamaguchi: (2018). International Trade and The Transition to A More Resource Efficient and Circular Economy: A Concept Paper. Paris: OECD Publishing.

Yılmaz, V. (2022). Circular Economy Performance of European Union Countries, *Cumhuriyet University Journal of Economics and Administrative Sciences*, 23, 1, 94-114

Zero Waste International Alliance, (2023). Erişim: https://zwia.org/zero-waste-definition/. rihi: (16.08.2023).

Güncellenmiş 2. Basım

EĞİTİMDE ETİK

Editör
Doç. Dr. Cemil Osmanoğlu

nobel
40. yıl

EĞİTİMDE ETİK

Editör: Doç. Dr. Cemil Osmanoğlu

Yayın No.: 5607
Eğitim: 1140
ISBN: 978-625-371-739-1
E-ISBN: 978-625-371-740-7
Basım Sayısı: Güncellenmiş 2. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Osmanoğlu, Cemil.
Eğitimde Etik / Cemil Osmanoğlu
Güncellenmiş 2. Basım X + 252 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-739-1
E-ISBN: 978-625-371-740-7
1. Eğitim 2. Etik 3. Ahlak 4. Eğitim Etiği 5. Eğitim Ahlakı

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Takdim ..... **İİİ**

Bölüm Yazarları ..... **V**

1. Bölüm
İnsan-Eğitim-Ahlak/Etik İlişkisi **1**
1. İnsan ve Eğitim 1
2. İnsan ve Ahlak 8
    2.1. Ahlakın Tanımı 8
    2.2. Ahlak Kavramının Tahlili 9
        2.2.1. Ahlak Bir Melekedir 10
        2.2.2. Ahlaki Davranış 17
        2.2.3. Fikrî Zorlanma 18
        2.2.4. Ahlakın Alışkanlıkla İlişkisi 19
        2.2.5. Ahlak-Sağlık İlişkisi 21
    2.3. Ahlak İlmi 22
    2.4. Ahlak Felsefesi/Etik 23
3. Eğitim-Ahlak/Etik ilişkisi 24
Kaynakça 26

2. Bölüm
Ahlakın/Etiğin Kavram Ailesi **29**
1. Özgürlük ve Sorumluluk 29
2. Tabiat, Fıtrat, Mizaç, Karakter ve Şahsiyet 31
3. Nefs ve Vicdan 33
4. İlke, Kod, Kural ve Norm 36
5. Erdem, Fazilet ve Değer 37
Kaynakça 40

3. Bölüm
Ahlaki Gelişim **41**
1. Ahlaki Yargı ve Gelişimi 44
2. Ahlaki Gelişimde Bütüncül Perspektif 50

2.1. Karakter Bileşenleri/Güçleri Modeli 51
2.2. Ahlaki Benlik Yaklaşımı 52
2.3. Olumlu Çözülme Modeli 54
Kaynakça 57

4. Bölüm
Etik Kuramlar 59
1. Ahlaki ve Etik Değerlendirme 59
2. Etik Kuramlar 62
2.1. Etik Değerlendirme Ölçütü Bakımından 64
2.1.1. Sonuççu Teoriler 65
2.1.2. Niyetçi Teoriler 66
2.1.3. Erdem Etiği Teorisi 67
2.2. Etiğin Dayanağı Bakımından 69
2.2.1. Akılcı Teoriler 69
2.2.2. Duygucu Teoriler 71
2.2.3. Sezgici Teoriler 72
2.2.4. Dinî Teoriler 73
2.2.5. Toplumcu Teoriler 74
2.2.6. Nihilist, Anarşist ve Varoluşçu Teoriler 75
Kaynakça 77

5. Bölüm
Öğretmenlik Meslek Etiği 79
1. Meslek Ahlakı/Etiği 79
2. Öğretmenlik Mesleği ve Öğretmenlik Meslek Etiği 86
3. Ahlaki Rol Model Olarak Öğretmen 91
4. Türkiye'de Öğretmenlerle İlgili Etik Düzenlemeler 95
Kaynakça 101

6. Bölüm
Öğrencilerin Etik Hak ve Sorumlulukları 103
1. Öğrenci Hakları 103
2. Öğrencinin Etik Sorumlulukları 111
2.1. Bilgiyle Beslenerek Kendini Geliştirmeyi Temel Amaç Edinmek 114
2.2. Kendini Disipline Etmek, Kurallara Uymak 115
2.3. Derslere Düzenli Devam Etmek 117
2.4. Derse Hazırlıklı Gelmek ve Aktif Katılmak 118

2.5. Öğrenme Sürecinde Olduğu Gibi Sınavda da Dürüst Olmak 120
2.6. Öğretmene Saygılı Olmak 121
2.7. Arkadaşlarıyla İlişkilerinde Etik İlkelere Uyma 123
Kaynakça 125

7. Bölüm
Eğitimin Paydaşları Arasındaki İlişkilerde Etik 127
1. Paydaş İlişkilerinin Eğitime Yansımaları 128
2. Öğretmen-Öğretmen İlişkilerinde Etik 130
3. Öğretmen-Yönetici İlişkilerinde Etik 134
4. Öğretmen-Veli İlişkilerinde Etik 138
Kaynakça 142

8. Bölüm
Etik Dışı Davranışlar ve Etik Karar Verme Süreci 145
1. Etik Dışı Davranışlar Karşısında Öğretmenlik Mesleği 148
2. Eğitimde Etik Dışı Davranışlar ve Sonuçları 150
3. Eğitimde Etik Dışı Davranışların Nedenleri 153
4. Etik Dışı Davranışların Önlenmesi Sorumluluğu 157
5. Etik Karar Verme Süreci 160
Kaynakça 165

9. Bölüm
Ahlak/Etik ve Hukuk İlişkisi 167
1. Kavram Olarak Hak ve Hukuk 168
1.1. Hukuku Nasıl Anlayalım? 168
1.2. Hak ve Hukuk 170
1.3. Hukukun Amacı 175
1.4. Hukuk Kurallarının Temel Özellikleri 178
2. Ahlak-Hukuk İlişkisi 183
3. Hukuk Ahlakı 189
Kaynakça 192

10. Bölüm
Ahlaki/Etik Lider Olarak Okul Müdürü 193
1. Okul Müdürü: Yönetici mi Lider mi? 194
2. Etik/Ahlaki Liderlik ve Önemi 197
3. Okul Yöneticilerinin Ahlaki Davranış Kuralları (Etik Kodlar) 201

4. Türkiye'de Okul Yöneticileri Meslek Etiği İlkeleri 204
Kaynakça 210

11. Bölüm
Okulda Ahlak Eğitimi 213
1. Ahlak Eğitimi 213
2. Okulda Ahlak Eğitimi 217
2.1. Okulda Ahlak Eğitiminin Gerekliliği 218
2.2. Ahlak Eğitimi Yaklaşımları 220
2.3. Okulda Ahlak Eğitiminin ilkeleri 224
2.4. Okul Paydaşlarının Etik Eğitimi 230
Kaynakça 232

12. Bölüm
Eğitim Denetiminde Etik 235
1. Denetimde Etiğin Yeri 238
1.1. Bilimsel Denetim 240
1.2. Sanatsal Denetim 241
1.3. Öğretimsel Denetim 241
1.4. Farklılaştırılmış Denetim 241
1.5. Gelişimsel Denetim 241
1.6. Klinik Denetim 241
2. Eğitim Denetiminin Etik İlkeleri 242
2.1. Tarafsızlık ve Nesnellik 244
2.2. Eşitlik 245
2.3. Dürüstlük 246
2.4. Gizlilik 246
2.5. Çıkar Çatışmasından Kaçınma 246
2.6. Nezaket ve Saygı 247
2.7. Yetkinlik ve Mesleki Özen 247
3. Eğitim Denetiminde Etik Sorunlar 248
Kaynakça 250

1. Bölüm

İnsan-Eğitim-Ahlak/Etik İlişkisi

Muhammet Şevki Aydın

1. İnsan ve Eğitim

İnsanın mahiyetinin ne olduğu hep sorgulanmış ve şimdiye kadar her dünya görüşü, her felsefe ve inanç sistemi tarafından çeşitli cevaplar verilmiştir. Verilen cevaplar, farklılıklarına rağmen ortak noktalara da sahiptir. Cevapların kimilerinde olgusal yargılar öne çıkarken kimilerinde öznel kanaatler, değer yargıları baskın olabilmektedir. İnsanlık hâlâ sorgulamayı çok yönlü sürdürmektedir. Bugün genelde biyopsikososyal bir varlık olarak kabul edilen insan; biyolojik, psikolojik ve sosyolojik yapısıyla çeşitli ilimlerin konusu yapılarak araştırılmaktadır. Araştırmalara rağmen Alexis Carrel'ın *İnsan Denen Meçhul* adlandırması hâlâ geçerlidir.

"Doğuştan mı insan olunur, yoksa eğitim yoluyla mı insan hâline gelinir?" sorusu öteden beri tartışılmış, bu bağlamda kalıtımın ve eğitimin imkânları üzerinde durulmuş, farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazı antropologlara göre bebek, "zamanından önce doğmuş" bir canlıdır (Reboul, 1991, 24). Çünkü yeni doğmuş bebek, biyolojik ve ruhsal bakımdan sahip olduğu potansiyelle insandır ama mevcut potansiyeliyle açılıp akletme, irade, düşünme, öğrenme gibi yetilerini geliştirerek insanlaşma yolunda ilerlemeye, "kültürel/toplumsal insan" olmaya muhtaçtır. "İnsanın biyolojik ve psikolojik temeli, daha doğumdan önce bir terkip (bireşim) oluşturmuştur, bunları birbirinden bağımsız düşünmek kuramsal olarak mümkün olsa bile, olgu olarak bu ikisi birbirini tamamlayıcıdır. Öte yandan sosyolojik ilişki doğumla birlikte vardır ve anne ile çocuk arasında çok güçlü bir bağla başlayan bu ilişki, gittikçe etki alanını başka bireylere doğru genişletir" (Bilhan, 1991, 269). Hatta bebeğin sosyal ilişkisinin anne rahminde başladığı, son dönemlerde elde edilen bilimsel verilerden hareketle ileri sürülmektedir.

Ancak, bir taraftan eğitimle bireylerin ahlak edinmesine kılavuzluk edilirken aynı zamanda bireylerin ister istemez ahlaki değer ve kurallara göre hareket etmelerini sağlayan sistemin oluşturulması da gerekir. Bu sistem hem eğitim kurumlarında hem de toplumun bütün kesimlerinde işletilmelidir. Bireysel hayatları itibarıyla örnek bir konumda olan insanlar bile aralarındaki anlaşmazlıkları çözecek "hukuki ve siyasi" sistemi henüz kuramadıkları için vuruşmak zorunda kalabiliyorlar. Sistemin de ahlak eğitimini destekler mahiyette olması gerekir. Söz gelimi, bir şehri etkin şekilde planlamadan, oradaki sosyal hayatı belli bir düzene oturtmadan, söz gelimi belli kurallar oluşturup etkin biçimde uygulamadan o şehirde yaşayan insanlara "Trafik kurallarına uyun." demek yetmez.

Kaynakça

Akarsu, Bedia. *Ahlak Öğretileri*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1982.

Akseki, Ahmet Hamdi. *Ahlak Dersleri*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2. Basım, 2016.

Aktan, Coşkun Can. "Ahlak ve Ahlak Felsefesine Giriş". *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi* 1/1 (2009), 38-59.

Akyüz, Yahya. *Türk Eğitim Tarihi M.Ö.1000-M.S.2020*. Ankara: Pegem Akademi, 2020.

Aydın, Mehmet S. *Din Felsefesi*. İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 10. Basım, 2002.

Aydın, Muhammet Şevki. *Din Eğitimi Bilimi*. Kayseri: Kimlik Yayınları, 5. Basım, 2024.

Aydın, Muhammet Şevki. *Eğitim Ahlakı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2023.

Baker, Catherine. *Zorunlu Eğitime Hayır*. çev. Ayşegül Sönmezay. İstanbul: Ayrıntı Yayınevi, 1995.

Bilhan, Saffet. *Eğitim Felsefesi Kavram Çözümlemesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, 1991.

Buhârî, Ebû Abdillah Muhammed b. İsmâil. *el-Câmi'u's-sahih*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Cabirî, Muhammed A. *Arap Ahlakî Aklı*. çev. M. Çelik. İstanbul: Mana Yayınları, 2015.

Çağrıcı, Mustafa. "Ahlâk". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim: 15 Temmuz 2019. https://islamansiklopedisi.org.tr/ahlak

Dombaycı, Ali. "Değerler Eğitiminde Felsefî Sorgulamanın Rolü". *Değerler Eğitimi Uluslararası Konferansı Bildirileri*. İstanbul: İstanbul: Millî Eğitim Müdürlüğü, 2010.

eğitimajansi.com, "almanyada-bir-lise-mudurunun-her-yil-ogretmenlerine-gonderdigi-mektup", Erişim: 24 Mayıs 2024. https://egitimajansi.com/haber/almanyada-bir-lise-mudurunun-her-yil-ogretmenlerine-gonderdigi-mektup-haberi-23238h.html

Ertürk, Selahattin. *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara, 1994.

Görgün, Tahsin. "İnsan Olmak ve Ahlak". *Ahlakın Temeli*. ed. Ömer Türker. Ankara: Nobel Yayınları, 2015.

Güncel Türkçe Sözlük. Erişim: 15 Temmuz 2024. http://sozluk.gov.tr

Haynes, Felicity. *Eğitimde Etik*. çev. Semra Kund Akbaş. İstanbul: Ayrıntı Yayınevi, 2002.

Illich. *Okulsuz Toplum*. çev. Mehmet Özay. İstanbul: Şule Yayınları, 1998.

İbn Cemaa, Bedruddin İbn Cemaa. *İslami Gelenekte Eğitim Ahlakı*. çev. Muhammet Şevki Aydın. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2023.

Kala, Muhammet Enes. "İbn Sina ve Felix Ravaisson'da Alışkanlık ve Ahlâk İlişkisi Üzerine". *Eskiyeni* 29 (2014), 121-145.

Kalın, İbrahim. *Barbar Modern Medenî*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1. Basım, 2018.

Kaymakcan, Recep - Meydan, Hasan. *Ahlak Değerler ve Eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları, 2016.

Kılıç, Recep. "İslâm Ahlakının Tanımı ve Kapsamı". *İslâm Ahlakı Temel Konular Güncel Yorumlar*. Ankara: DİB Yayınları, 2015.

Kuçuradi, Ionna. *Etik*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 1996.

Özlem, Doğan. *Etik-Ahlak Felsefesi*. İstanbul: Say yayınları, 2. Basım, 2010.

Özturan, Hümeyra. "Etik ile Ahlâk Arasında: Türkçe Ahlâk Felsefesi Literatürüne Dair Etik Kavramı Kullanımı Üzerinden Bir Değerlendirme". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 9/17 (2011), 169-202.

Pazarlı, Osman. *İslâm'da Ahlak*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1980.

Poyraz, Hakan. "Ahlak". *Türk Maarif Ansiklopedisi*. C. 1. Ankara: TÜBA Yayınları, 2023.

Poyraz, Hakan. "Değerlerin Kuruluşu ve Yapısı". *Değerler Eğitimi Uluslararası Sempozyumu*. ed. Recep Kaymakcan. İstanbul: DEM Yayınları, 2007.

Poyraz, Hakan. "İnsanın Kendini Gerçekleştirmesi Olarak Ahlak". *Ahlakın Temeli*. ed. Ömer Türker. Ankara: Nobel Yayınları, 2015.

Reboul, Olivier. *Eğitim Felsefesi*. çev. Işın Gürbüz. İstanbul: İletişim Yayınları, 1991.

Türer, Celal. "Ahlak Bunalımının Nedenleri". *Çağımızın Ahlak Bunalımı ve Çözüm Arayışları*. 15-32. İstanbul: Ensar Yayınları, 2009.

Türker, Ömer. "Var olma Çabası Olarak Ahlak". *Ahlakın Temeli*. ed. Ömer Türker. Ankara: Nobel Yayınları, 2015.

Yeni Şafak, "Prof. Dr. Doğan Cüceloğlu: Türkiye'de şehirleşmiş ve eğitim görmüş insandan korkuyorum", Erişim: 3 Haziran 2024, https://www.haber7.com/guncel/haber/3069217-prof-dr-dogan-cuceloglu-turkiyede-sehirlesmis-ve-egitim-gormus-insandan-korkuyorum.

2. Bölüm

Ahlakın/Etiğin Kavram Ailesi

Hümeyra Özturan

Ahlak ve etik söz konusu olduğunda, bazı temel kavramlar gündeme gelmektedir. Bu kavramlar ve kapsadıkları tartışmalara dair bir ön bilgi edinmek, eğitimde ahlak ve etikten söz ederken doğru bir zeminde bulunmayı mümkün kılacaktır. Bu nedenle ilgili kavramlara dair aşağıda kısa izahlar yapılacaktır.

1. Özgürlük ve Sorumluluk

Özgürlük, "Herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir şarta bağlı olmama durumu" olarak tanımlanmakta olup (*Güncel Türkçe Sözlük*, 14 Temmuz 2024) insanın kendi iradesiyle eyleme yönelmesi anlamı taşıması bakımından ahlak bağlamında hayati bir öneme sahiptir. Çünkü özgürlük, ahlakilikten söz etmemizi mümkün kılan en temel şeydir. Eğer eylemlerimizde özgür değilsek eylemlerimizin ahlaklı olup olmamasından söz etmek de anlamsız olacaktır. Dolayısıyla ortada ahlak bahsi varsa eylemlerimizde özgür olduğumuz da bir kabul olarak benimsenmiş demektir. Hatta bu nedenle felsefede özgürlüğün var olup olmadığı, ahlak disiplini içerisinde tartışılmak yerine çoğu zaman -geçmişte yine felsefi disiplinler olan- fizik veya metafizikte tartışılmıştır. Çünkü ahlak kitapları genelde özgürlüğü verili olarak kabul etmiş, daha ziyade iradi veya zorla yaptırılan eylemler bağlamında tercih konusuna odaklanmıştır. Felsefe haricinde dinî geleneklerde de özgürlük konusunun teologlarca incelendiği görülmektedir.

Kaynakça

Ahmed Naim. *Ahlâk-ı İslamiyye Esasları*. İstanbul: Âmedî Matbaası, 1340.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. nşr. Ebû Hâcir Muhammed Saîd Besyûnî. Beyrut: 1985.

Arıkan, Seda. "Türkçede İkili Karşıtlık Kavramları Olarak Erdem ve Kusur". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* 7/1 (2018), 592-606.

Aristoteles. *Êthika Nikomakheia* (*Nikomakhos Ahlâkı*). ed. F. Susemihl. Leipzig: Teubner, 1884.

Cengiz, Yunus. "Câhız'ın Düşüncesinde Vicdanın Gerçekleşim Seyri ve Denetlenmesi". *İslam Düşüncesinde Vicdan Kavramı*. ed. Yunus Cengiz-Selime Çınar. 107-137. İstanbul: İlem Yayınları, 2018.

Dârimî, *es-Sünen*, 6 Cilt. trc. Abdullah Aydınlı, İstanbul: Madve Yayınları. 1994.

Demir, Osman. "Vicdan". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Erişim: 9 Temmuz 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/vicdan

Düzgün, Şaban Ali. "Tabiat". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Erişim: 14 Temmuz 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/tabiat

Erol, Taşkın. *"Deneycilik"*. *Tübitak Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*. Erişim: 26 Temmuz 2024. https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi

Fârâbî. *Fusûl münteze'a*. thk. Fevzi Mitri Neccâr. Beyrut: Dâru'l-maşrık, 1986.

Hızıroğlu, Fatma. *İkinci Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Osmanlıca Ahlâk Literatüründe Batı Ahlâk Felsefesinin Yansıma ve Etkileri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Hökelekli, Hayati. "Fıtrat". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Erişim: 14 Temmuz 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/fitrat

Hökelekli, Hayati. "Şahsiyet". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Erişim: 10 Temmuz 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/sahsiyet

Hursthouse, Rosalind. "Virtue Ethics". *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Erişim: 15 Temmuz 2024. https://plato.stanford.edu/entries/ethics-virtue/

Kılıç, Emrullah. *Metafiziksel İyi'den Değer'e Ahlakın Yolculuğu*. İstanbul: İlem Yayınları, 2022.

Özturan, Hümeyra (ed.). *Ahlak Felsefesinin Temel Problemleri*. İstanbul: İlem Yayınları, 2. Basım, 2019a.

TDK Güncel Türkçe Sözlük. Erişim 14 Temmuz 2024. https://sozluk.gov.tr/

Türker, Ömer. "Hanefi Usul Geleneğinde Vicdâniyyât Kavramı: Ahlâkî Bilincin Nesnel Doğası". *İslam Düşüncesinde Vicdan Kavramı*. ed. Yunus Cengiz-Selime Çınar. 3-32. İstanbul: İlem Yayınları, 2018.

3. Bölüm

Ahlaki Gelişim

Hasan Meydan

Arapça "hulk" kelimesinin çoğulu olan "ahlak", İslam kaynaklarında tekili ile aynı manayı ifade etmek için kullanılmıştır. "Hulk" yaratılış anlamına gelen "halk" kelimesiyle birlikte kullanıldığında insanın maddi ve manevi niteliklerini anlatmak için kullanılır. "Hulk/ahlak" insanın içsel/psikolojik özelliklerini, "halk" ise dış/fizyolojik görünüşünü anlatır. "Filan adamın 'halk'ı ve 'hulk'u güzeldir." demek, içinin (ruh) ve dışının (zahir) güzel olduğu anlamına gelir (Gazzâlî, 2000). Küçük yaşlardan itibaren iyi bir ahlaki muhitte yetişen, güzel bir terbiyeden geçen kişi, zamanla erdemli davranışları zorlanmadan, kolaylıkla gerçekleştirmeye başlar. İşte bu durum, kişilikte güçlü bir ahlakın yerleşmesi (meleke/heyet-i râsiha) olarak tanımlanır.

Ahlak, insanın iyi ve kötü değerlendirmesine konu olan eylemlerini, bu eylemlerin kendisinden çıktığı insana özgü içsel süreç ve yatkınlıkları, insanın eylemleri ile ilgili değerlendirmeleri belirleyen toplumsal normları ifade eden bir kavramdır (Meydan, 2014). Ahlak kavramının içerdiği anlamlardan yola çıkarak ahlaki gelişimi *insanın ahlaki meseleleri kavrama, sağlıklı değerlendirmeler yaparak doğru kararlar alabilme ve doğrudan tarafa irade göstererek kararlarını davranışa dönüştürebilme kapasitesinde meydana gelen olumlu ve istikrarlı değişimlerin bütünü* olarak tanımlamak mümkündür. Ahlaki gelişimi çoğunlukla yargılama yeteneğinde meydana gelen değişimle özdeşleştiren modern eğitim yaklaşımlarında ise *ahlaki gelişim, çocuğun kendi özgünlüğü ve özgürlüğü içerisinde topluma mal olmuş ahlak kuralları dizgesini öğrenmesi ve bunlarla ilgili muhakeme ve yargılama yeteneğini artırması* olarak tanımlanır (Özbay, 2003).

Ahlaki gelişimde entelektüalist perspektife yapılan eleştiriler ve bu eleştiriler doğrultusunda geliştirilen yeni yaklaşımların gösterdiği üzere ahlaki gelişimde yalnızca ahlaki yargı becerisini geliştirmek de işlevsel değildir. Bireyin çevresinde olan bitenlere ilişkin duyarlılığını, duygularını kontrol becerisini, irade kabiliyetini, hangi ortamda doğru davranışın nasıl sergileneceğine dair sosyal-davranışsal yatkınlığı da geliştirmek gerekmektedir. Bu bağlamda modern öncesi anlayış ile güncel bütüncül kuramların kişiliğin bütünlüğü, duyguların denetimi gibi noktalarda birleşmesi önemlidir. Dolayısıyla duyuşsal alan taksonomisi açısından alma basamağından öteye tepkide bulunma, değer biçme, örgütleme ve kişilik hâline getirme basamaklarında bir öğretim, ahlaki gelişime imkân verir. Bu nedenle ahlaki gelişimde üst düzey bilişsel ve duyuşsal öğrenmelere imkân verecek çalışmalara ihtiyaç vardır.

Kaynakça

Akarsu, Bedia. *Ahlak Öğretileri*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1982.

Aristoteles. *Nikomakhos'a Etik*. çev. Saffet Babür. Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 4. Basım, 2007.

Blasi, Augusto. "Emotions and Moral Motivation". *Journal for the Theory of Social Behaviour* 20/1 (1999), 1-19.

Blasi, Augusto. "Moral Character: A Psychological Approach". *Character Psychology and Character Education*. ed. D. K. Lapsley vd. 18-35. Notre Dame: Notre Dame University Press, 2005.

Blasi, Augusto. "Moral Cognition and Moral Action: A Theoretical Perspective". *Developmental Review* 3, (1983), 178-210. https://doi.org/10.1016/0273-2297(83)90029-1.

Blasi, Augusto. "Neither Personality nor Cognition: An Alternative Approach to the Nature of the Self". *Changing conceptions of Psychological Life*. ed. C. Lightfoot vd. 3-26. Mahwah: Erlbaum, 2004.

Blasi, Augusto. "The Self and The Management of The Moral Life". *Handbook of Moral Motivation: Theories, Models, Applications*. ed. K. Heinrichs, F. Oser ve T. Lovat 229-248. Rotterdam: Sense Publishers, 2013.

Çiftçi, Nermin. "Ahlak gelişimi". *Eğitim Psikolojisi*. ed. Alim Kaya. 169-218. Ankara: Pegem Yayıncılık, 2007.

Çinemre, Semra. "Kohlberg'in Ahlak Gelişim Teorisine Yönelik Bazı Eleştiriler". *Değerler Eğitimi Dergisi* 12/28, (2014), 69-99.

Dabrowski, Kazimierz, *Positive Disintegration*, Boston: Little Brown and Company. 1964.

Gazali. *İhyâu Ulûmi'd Din*. çev. Mehmed A. Müftüoğlu. 3 Cilt. İstanbul: Tuğra Neşriyat, 2000.

İbn Miskeveyh. *Ahlakı Olgunlaştırmak*. çev. A. Şener, İ. Kayaoğlu ve C. Tunç. Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1983.

Kağıtçıbaşı, Çiğdem. *Günümüzde İnsan ve İnsanlar*. İstanbul: Evrim Yayınevi, 12. Basım, 2010.

Kaymakcan Recep ve Meydan Hasan. *Ahlak, Değerler ve Eğitimi*. İstanbul: DEM Yayınları, 2014.

Kerschenstainer, George. *Karakter Kavramı ve Terbiyesi*, çev. Halil Fikret Kanad. Ankara: Millî Eğitim Basımevi, 1977.

Kohlberg, Lawrence – Hersh, Richard. "Moral Development: A Review of the Theory". *Theory into Practice* 16/2 (1977), 53-59.

Kürüm, Betül ve Ekşi, Halil. "Kimlik Kavramına Ahlakî Bir Bakış: Ahlakî Kimlik Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Psikometrik Özelliklerinin İncelenmesi". *Değerler Eğitimi Dergisi*, 20/43, (2022). 135-167. DOI: 10.34234/ded.1055143.

Kwok, Janet – Selman L. Robert. "Moral Reasoning, Moral Motivation and Informed Social Reflection". *Handbook of Moral Motivation* (*Theories, Models, Applications*). ed. Karin Heinrichs vd. 551-566. Netherlands: Sense Publishers, 2013.

Meydan, Hasan. "Kişilik Gelişiminde İçsel Çatışmanın Rolü: Nefsin Mertebelerinden Olumlu Çözülmeye Karşılaştırmalı Bir Analiz". *Journal of Turkish Studies* 11/7 (2016), 247, 268.

Meydan, Hasan. "Augusto Blasi ve Ahlakî Benlik Kuramı". *Erken Çocuklukta Dini-Ahlakî Gelişim ve Öğrenme.* 84-108. İstanbul: DEM Yayınları, 2023.

Meydan, Hasan. "Bir Beceri Olarak Ahlak ve Eğitimi: Ahlakî Gelişim Kuramlarına Dayalı Bir İnceleme". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 55 (2021), 445-471. https://doi.org/10.29288/ilted.890349.

Meydan, Hasan. "Değer Eğitiminde Karakter Bileşenleri Modeli". *Toplumsal Bütünleşmede Değerler ve Eğitimi*. ed. Hasan Meydan. 269-276. Zonguldak: BEÜ Yayınları, 2018.

Meydan, Hasan. "Dinin Öngördüğü Ahlakî Yaşamada Ahlakî Tefekkür ya da Hikmet Arayışının Önemi: Külli Kaidelerin Ayaklarını Yere Bastırmak". *Akademide Felsefe Hikmet ve Din*. ed. B. Ali Çetinkaya. 307-319. Zonguldak: BEÜ Yayınları, 2014.

Narvaez, Darcia – Lapsley, K. Daniel. "Moral Identity, Moral Functioning, and the Development of Moral Character". *The Psychology of Learning and Motivation*. ed. Daniel Bartels vd. 50/237-274. Burlington: Academic Press, 2009.

Narvaez, Darcia. "İnsani ve Ahlakî Gelişim: Erdem Gelişimine Bilişsel ve Nörobiyolojik Bakışlar". çev. Cengiz Şeker. *Ahlak ve Karakter Eğitimi El Kitabı*. ed. Larry Nucci – Darcia Narvaez. İstanbul: Edam Yayınları, 2019.

Nelson, Karen C. "Dabrowski's Theory of Positive Disintegration". *Advanced Development Journal*, 1 (1989), 1-13.

Nucci, Larry. "Moral Development". *Encyclopedia of Education*. ed. James W. Guthrie. Vol: 5. New York: Macmillan Press. Second Edition, 2002.

Oser, Fritz. "Models of Moral Motivation". *Handbook of Moral Motivation* (*Theories, Models, Applications*). ed. Karin Heinrichs vd. 7-27. Netherlands: Sense Publishers, 2013.

Özbay, Yaşar. *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*. Trabzon: Akademi Kitabevi, 2003.

Platon/Eflatun. *Sokrates'in Savunması*. çev. Erman Gören. İstanbul: Kabalacı Yayınevi. 2006.

Power, F. Clark. "Lawrence Kohlberg". *Encyclopedia of Education*. ed. James W. Guthrie. Vol. 4. New York: Macmillan Press, Second Edition, 2002.

Rest, R. James. "A Psychologist Looks at the Teaching of Ethics". *The Hasting Center Report* 12/1 (1982), 29-36.

Tûsî, Nasîruddin. *Ahlâk-ı Nâsırî*. çev. A. Gafarov ve Z. Şükürov. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2007.

4. Bölüm

Etik Kuramlar

Hümeyra Özturan

Bu bölümde etik kuramlar, etik değerlendirme ölçütüne göre ve etiğin dayanağına göre farklı kategoriler çerçevesinde ele alınacaktır. Konunun daha iyi anlaşılması bakımından öncelikle ahlaki ve etik değerlendirmenin anlamı üzerinde durulacaktır.

1. Ahlaki ve Etik Değerlendirme

Olguları ahlaki yönden değerlendirmek son derece insani ve kaçınılmaz bir durumdur. Nitekim "olgudan değer çıkarılmasının mümkün olmadığı" iddiasının merkezîleştiği modern dönemlerde bile insanlık, ahlak sorunlarıyla uğraşmaktan vazgeçmemiş ve onlardan kaçamamıştır. Çünkü insanlığın karşılaştığı her yeni olgu, ahlaki birtakım soruları da beraberinde getirmiştir. Söz gelimi sosyal medyanın yaygınlaşması, sosyal medya üzerinden diğer insanlara hakaret etmenin ahlaki ve buna bağlı olarak da hukuki boyutu konusunu gündeme getirmiştir. Yahut yapay zekânın keşfi ve kullanımının gittikçe yaygınlaşması, bu bağlamda ortaya çıkabilecek ahlaki sorunları da zorunlu olarak gündeme taşımıştır. Benzer şekilde mesleklerin gelişmesi ve bu mesleklerin en doğru şekilde nasıl ifa edilebileceğine dair soru ve sorunlar, kaçınılmaz olarak her mesleğin kendisine has ahlaki kurallarının olup olmadığı gibi daha spesifik araştırmaları da zorunlu kılmıştır. Bu araştırmalarda zikredilen ahlak ve etik kavramları ve bu bağlamda söylenegelen ahlaki ve etik değerlendirme ifadesi ile aynı şeylerin kastedilip kastedilmediği mühim bir noktadır. Bu nedenle ilk olarak, ahlak ve etik kavramları arasındaki ilişkiyi vuzuha kavuşturmak gereklidir.

kendisi üstlenen ve ne yaparsa yapsın ahlaken iyi veya kötü olmayıp da sadece insanlığa bir davranış biçimi sunmuş olacağını kabullenen bireyler yetiştirmektir.

Özetle, ahlaki ve etik değerlendirme birbirinden farklı şeyler olup ahlaki değerlendirme; dinî, toplumsal, kültürel gibi belirli ahlaki kurallara dayanarak yargılara varmayı ifade ederken etik değerlendirme; felsefi metotlarla ahlaki ilkelere dair sorgulamalar yapar. Bu sorgulama, spesifik pratik olaylara yöneldiğinde pratik etik, genel ahlak meselelerine odaklandığında ise teorik etik bağlamında değerlendirilir. Teorik etikteki tartışmalar çerçevesinde ise etik sorgulamalarla varılan neticeler etrafında etik kuramlar oluşur. Bu kuramlar, muhtelif tasniflerle ele alınabilirse de burada iki farklı tasnifle, etik değerlendirme ölçütü bakımından ve etiğin dayanağı bakımından ele alınmaya çalışılmıştır. Her birinin ahlaki meselelerin çözümüne yönelik sunduğu bir perspektifi olmakla birlikte, eleştirilen tarafları olduğu gerçeği de unutulmamalıdır.

Kaynakça

Adams, Robert Merrihew. *The Virtue of Faith and Other Essays in Philosophical Theology*. New York: Oxford University Press, 1987.

Anscombe, G.E.M. "Modern Moral Philosophy". *Philosophy* 33 (1958), 1–19.

Aristoteles. *Êthika Nikomakheia* (*Nikomakhos Ahlâkı*). ed. F. Susemihl. Leipzig: Teubner, 1884.

Cevizci, Ahmet. *Etiğe Giriş*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2008.

Durand, Marion. vd. "Stoicism". *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Erişim 15 Temmuz 2024. https://plato.stanford.edu/entries/stoicism/

Epiküros, *Düşünceler ve Sohbetler*. çev. Cemal Süer. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2007.

Epiküros. *Mektuplar ve Maksimler*. çev. Hayrullah Örs. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1962.

Hume, David. *A Treatise of Human Nature*. ed. Ernest C. Mossner. New York: Penguin Classics, 1969.

Hume, David. *Ahlâk*. çev. Nil Şimşek. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2010.

Hursthouse, Rosalind. *On Virtue Ethics*. New York: Oxford University Press, 1999.

Kant, Immanuel. *Foundations of the Metaphysics of Morals*. çev. Lewis White Beck. New Jersey: Prentice Hall, 1995.

Mill, John Stuart. *Utilitarianism*. ed. Jonathan Benneth. 2017. Erişim adresi: https://www.earlymoderntexts.com/assets/pdfs/mill1863.pdf

Moore, G. E. *Principia Ethica*. Cambridge: Cambridge University Press, 1968.

Nietzsche, Friedrich. *İyinin ve Kötünün Ötesinde*. çev. Ahmet İnam. Ankara: Ara Yayınları, 1989.

Özturan, Hümeyra. "Etikle Ahlak Arasında: Türkçe Ahlâk Felsefesi Literatürüne Dair Etik Kavramı Kullanımı Üzerinden Bir Değerlendirme". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 9/17 (2011), 169-202.

Özturan, Hümeyra. "Fârâbî ve İbn Sînâ'da Amelî Felsefe: Bir Mukayese". *Nazariyat: İslâm Felsefe ve Bilim Tarihi Araştırmaları Dergisi* 5/1 (2019b), 1-36.

Öztürk Başpınar, Nuran- Çakıroğlu, Demet. *Meslek Etiği*. Ankara: Nobel Yayınları, 2012.

Sartre, Jean-Paul. "Dinsiz Ahlâk". çev. Hümeyra Özturan. *Din Felsefesi Seçme Metinler*. 827-834. İstanbul: Küre Yayınları, 2013.

TDK Güncel Türkçe Sözlük. Erişim 14 Temmuz 2024. https://sozluk.gov.tr/

Tepe, Harun. "Etik ve Meta-etik". *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 4/2 (1987), 295-304.

5. Bölüm

Öğretmenlik Meslek Etiği

Umut Kaya

Bu bölümde, "meslek etiği ve öğretmenlik meslek etiği" konusu, genel olarak üç alt başlık altında ele alınacaktır. İlk başlık olan "Meslek Ahlakı/Etiği" başlığında meslek, etik, meslek etiği kavramları açıklandıktan sonra meslek etiğinin kültürümüzdeki çıkış noktası olarak Ahilikten söz edilecektir. İkinci başlık olan "Öğretmenlik Mesleği ve Öğretmenlik Meslek Etiği" başlığı altında ise öğretmenlik mesleği ile bu mesleği yapanlarda bulunması gereken özelliklerden bahsedilecektir. Üçüncü başlık olan "Ahlaki Rol Model Olarak Öğretmen" başlığında ise öğretmenin öğrencileri ve toplum nezdindeki örnekliği konu edilecektir. Son başlık olan "Türkiye'de Öğretmenlerle İlgili Etik Düzenlemeler" başlığı altında da bu konuda yapılan çeşitli düzenlemelere yer verilecektir.

1. Meslek Ahlakı / Etiği

Bu konuda, üç kavram önümüze çıkmaktadır. Bunlar; meslek, etik ve ahlaktır. Öncelikle bunların ne anlama geldiğine göz atmak faydalı olacaktır. Meslek, Türk Dil Kurumu (TDK) *Güncel Türkçe Sözlük*'te "Belli bir eğitim ile kazanılan, sistemli bilgi ve becerilere dayalı, insanlara yararlı mal üretmek, hizmet vermek ve karşılığında para kazanmak için yapılan, kuralları belirlenmiş iş" olarak tanımlanmaktadır. Etik ise yine aynı sözlükte, "ahlak bilimi, ahlaki ve çeşitli meslek kolları arasında tarafların uyması ve kaçınması gereken davranışlar bütünü" olarak tanımlanmaktadır (*Güncel Türkçe Sözlük*, 13 Temmuz 2024). Etik, insanın, bireysel ve toplum içerisindeki hayatında, ahlaki davranışları ile ilgili sorunları inceleyen felsefenin bir dalıdır (Cevizci, 2013, 25). Bu açıdan etik, aslında ahlakın tam bir karşılığı olmaktan ziyade ahlak üzerine düşünebilme etkinliğidir.

Kaynakça

Akbaba, Ahmet. "İş ve Meslek Ahlakı/Etiği". *Eğitimde Ahlak ve Etik*. ed. Fatoş Silman - Şükrü Ada. 21-35. Ankara: Pegem Akademi, 2020.

Ali Seydi. *Ahlak-ı Dini*. Dersaâdet: Kanaat Matbaası, 1329.

Altınkurt, Yahya - Yılmaz, Kürşad. "Öğretmen Adaylarının Öğretmenlerin Mesleki Etik Dışı Davranışlar ile İlgili Görüşleri". *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 1/22 (2012), 113-128.

Aydın, İnayet Pehlivan. *Yönetsel Mesleki ve Örgütsel Etik*. Ankara: Pegem Akademi, 2021.

Aydın, Muhammed Şevki. "İbn Cemâa". *Klasik İslam Eğitimcileri*. ed. Mustafa Köylü - Ahmet Koç. 444-471. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016.

Aydın, Muhammed Şevki. "Öğretmenin Ahlakî Değerleri". *Geçmişten Geleceğe Öğretmen ve Öğretmenlik*. ed. Adem Güneş. 257-286. Ankara: Otto Yayıncılık, 2020.

Aydın, Muhammet Şevki. *Eğitim Ahlakı*. Ankara: DİB Yayınları, 2020.

Azizova, Elnura. "Çalışma Ahlakı ve Mesleklere Bakış Açısından Kutadgu Bilig ve Siyasetname'nin Karşılıklı Analizi". *Din Araştırmaları*, 1/4 (2020), 105-127.

Bayraktar, M. Faruk. *İbn Cemâa'dan Öğretmen ve Öğrencilere Öğütler*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2006.

Bayraktar, M. Faruk. "İbn Sahnun". *Klasik İslam Eğitimcileri*. ed. Mustafa Köylü - Ahmet Koç. 19-37. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016.

Bozan, Mahmut. "Mesleki Ahlaktan İş Etiğine; Kamuda Değerler Dönüşümü". *Geçmişten Geleceğe Ahlak*. ed. Asife Ünal. 417-432. Bartın: Bartın Üniversitesi Yayınları, 2015.

Cevizci, Ahmet. "Ahlak". *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2002.

Cevizci, Ahmet. *Uygulamalı Etik*. İstanbul: Say Yayınları, 2013.

Coşkun, Başak - Çelikten, Mustafa. "Öğretmenlik Meslek Etiği Üzerine Bir İnceleme". *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 15/21 (2020), 686-710. https://doi.org/10.26466/opus.666967

Çağatay, Neşet. *Ahîlik Nedir?* Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları, 1990.

Çağatay, Neşet. *Bir Türk Kurumu Olarak Ahîlik*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989.

Çağrıcı, Mustafa. "Ahlâk". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. II/1-9, 1989.

Durak, Nejdet. "Meslek Etiği İmkân ve İşlevi Açısından Tıp Etiği". *İlahiyat Akademi* 9 (2019), 103-128.

Durkheim, Emile. *Meslek Ahlakı*. çev. Mehmet Karasan. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1986.

Dursun, Davut. "Siyaset ve Ahlâk: Gerçeklikle İdealin Bağdaşmazlığı Sorunu". *Siyaset ve Yönetimde Etik Sempozyumu*. 17-25. Sakarya, 2005.

EİMEİ, Eğitimciler İçin Mesleki Etik İlkeler, Millî Eğitim Bakanlığı, 2021. Erişim: 14 Temmuz 2024. https://etik.meb.gov.tr/www/egitimciler-icin-mesleki-etik-ilkeler/icerik/10

Ersoy, Feride. "Öğretmenlik ve Ahlak". *Temel ve Uygulamalarıyla İş Ahlakı*. ed. Ömer Torlak vd. 378-400. İstanbul: İGİAD Yayınları, 2018.

Gürel, Ramazan. "Sosyal Pekiştireçlerin ve Model Davranışlarının, Çocukların Ahlakî Yargılarının Şekillenmesindeki Etkisi (Bandura Örneği)". *Değerler Eğitimi Dergisi* 12/28 (2014), 101-119.

İbn Cemâa. *İslam Geleneğinde Öğretmen-Öğrenci Eğitim-Öğretim Adâbı*. çev. Muhammed Şevki Aydın. İstanbul: Marifet Yayınları, 1998.

İbn Sahnûn. *Eğitim ve Öğretimin Esasları Âdâbu'l-Muallimîn*. çev. M. Faruk Bayraktar. İstanbul: İFAV Yayınları, 2006.

İçelli, Abdullah Şevket. *Ahlak-ı Dini*. İstanbul: Hürriyet Matbaası, 1328.

Kaya, Umut. "Değerler Eğitiminde Bir Meslek Teşkilâtı: Ahîlik" 11/26 (2013), 41-69.

Kılıç, Ahmet - Yılmaz, Macid. "Eğitimde Ahlâki Liderlik Teorisi: Nitel Bir Araştırma". *Değerler Eğitimi Dergisi* 21/45 (2023), 101-127. https://doi.org/10.34234/ded.1242926

Kutlu, Hüseyin Ali. *Meslek Etiği*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2016.

Millî Eğitim Bakanlığı. "Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri (2017)". Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü, 2017.

Millî Eğitim Temel Kanunu. *Milli Eğitim Temel Kanunu* 43 (1973). Erişim: 07 Ağustos 2020. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf

MÜ, Marmara Üniversitesi. "Eğitim-Öğretim Bilgi Sistemi". Erişim: 14 Temmuz 2024. https://meobs.marmara.edu.tr/ProgramTanitim/ataturk-egitim-fakultesi/fizik-ogretmenligi-1062-9-0

MÜ, Marmara Üniversitesi. "Eğitim-Öğretim Bilgi Sistemi". Erişim: 14 Temmuz 2024. https://meobs.marmara.edu.tr/ProgramTanitim/ataturk-egitim-fakultesi/turkce-ogretmenligi-21-23-0

Özdemir, Süleyman. *İş ve Meslek Ahlakı (İş Etiği) Ders Notları*. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, Tarihsiz. https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/atila.temiz/135546/ET%C4%B0K.pdf

Sönmez, Veysel. *Sevgi Eğitimi*. Ankara: Pegem Yayınları, 1996.

Toprakçı, Erdal vd. "Öğretmen Davranışlarının Kamu Meslek Etiği İlkelerine Uygunluğu". *e-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi* 1/2 (2010), 35-50.

Torlak, Ömer - Erdoğmuş, Nihat. "İş Ahlakı: Temelleri, Kapsamı ve Sınırları". *Temel ve Uygulamalarıyla İş Ahlakı*. ed. Ömer Torlak vd. 22-43. İstanbul: İGİAD Yayınları, 2018.

Yalçınkaya, Münevver - Silman, Fatoş. "Etik Bir Lider Olarak Okul Müdürü ve Öğretmen". *Eğitimde Ahlak ve Etik*. ed. Şükrü Ada - Fatoş Silman. 183-195. Ankara: Pegem Akademi, 2020.

Yılmaz, Hüseyin. "Bir İş Ahlâkı Sorunu Olarak 'Sömürü' ve Toplumsal Zararları: Dinî/Eğitsel Bir Yaklaşım". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 9/1 (2009), 11-33.

Yılmaz, Macid. "Okullarda Ahlakî Liderlik". *İlahiyat Akademi* 9 (2019), 129-144.

Yüksel, İbrahim. "Ahilik Felsefesinden Günümüz Meslek Ahlakı Tartışmalarına Bir Bakış". *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 4/2 (2019), 500-537. https://doi.org/10.33905/bseusbed.539206

6. Bölüm

Öğrencilerin Etik Hak ve Sorumlulukları

Muhammet Şevki Aydın

Okulun paydaşları arasında öğrenci, olmazsa olmaz temel unsurdur. Çünkü okuldaki her şey/herkes, öğrenci için vardır. Okulun diğer paydaşları gibi öğrencinin de hakları ve sorumlulukları vardır. Onun hak ve sorumlulukları; önce insan, sonra çocuk ve genç ve nihayet öğrenci olmasından kaynaklanmaktadır. Öğrencinin haklarını elde etmesi gerektiği kadar yükümlülüklerini de yerine getirmesi gerekmektedir. Okul, öğrencinin hem haklarını en iyi şekilde kullanması hem de sorumluluklarını özümseyip hakkıyla yerine getirmesi hususunda kendine düşeni en iyi şekilde yerine getirmek durumundadır.

1. Öğrenci Hakları

Kişi, uluslararası ve ulusal hukuk metinlerinde belirtilen temel haklar çerçevesinde, öğrenci olması hasebiyle birtakım haklara sahiptir. Çok farklı anlamları bulunan hak kavramı, konumuz çerçevesinde şöyle tanımlanabilir: hukuk düzeninin veya geleneğin kişilere tanıdığı yetki veya imkân (Okçu, 2003). Hak, hukuk veya gelenek tarafından korunmaya değer bulunan, kişiye veya kamuya ait menfaattir. Hakkı olan şey bireye verilmediğinde gadre uğramış, mahrumiyet yaşamış olmaktadır. Bu açıdan bakılınca, örneğin "devamsızlık hakkı" ifadesindeki hak kavramı yersiz kullanılmaktadır, denilebilir. Derslere devam etmek bir sorumluluktur ve çok zaruri durumlarda belli ölçüde derste bulunmama ruhsatı verilmektedir. Dolayısıyla zaruri bir sebep yokken "Devamsızlık hakkımdan mahrum kalmayayım." diyerek derslere devamsızlık yapılamaz.

Bedevî, M. E. Zeki. "Geleneksel İslâmî Eğitim Günümüzdeki Hedef ve Emelleri". *İslâmî Eğitim*. ed. Siyyit Muhammed Nakîb Attas. İstanbul: Endülüs Yayınları, 1991.

Berberoğlu, Bahar. "Yükseköğretimde Fırsat Eşitliği, Nizamiye Medreseleri". *Maarif Mektepleri Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi* 3/1 (2019), 36-51.

Cevizci, Ahmet. *Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları, 1. Basım, 2011.

Cevizci, Ahmet. *Felsefeye Giriş*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 1. Basım, 2010.

Çelebi, Ahmet. *İslâm'da Eğitim-Öğretim Tarihi*. çev. Ali Yardım. İstanbul: Damla Yayınevi, 1983.

Çiçek, Dursun. "Mustafa Çuhadar". *Şehir /Kültür Sanat* Temmuz-Ağustos 41 (2021). 13-17.

Ertürk, Selahattin. *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara, 1994.

Fidan, Nurettin. *Okulda Öğrenme ve Öğretme*. Ankara: Alkım Yayınevi, 1985.

Gaarder, Jostein. *Sofie'nin Dünyası*. çev. Sabir Yücesoy. İstanbul: Pan Yayıncılık, 1994.

Halstead, J. Mark. "İslam Eğitim Anlayışı". çev. Semra Çinemre. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 32 (2012), 273-291.

Haynes, Felicity. *Eğitimde Etik*. çev. Semra Kund Akbaş. İstanbul: Ayrıntı Yayınevi, 2002.

İbn Cemaa, Bedruddin İbn Cemaa. *İslami Gelenekte Eğitim Ahlakı*. çev. Muhammet Şevki Aydın. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2023.

İbn Sahnûn, Muhammed. *Eğitim ve Öğretimin Esasları*. çev. Mehmet Faruk Bayraktar. İstanbul: MÜİFV Yayınları, 2006.

Kayadibi, Fahri. "İslam Dini'nin Eğitim ve Öğretime Verdiği Önem". *Journal of Istanbul University Faculty of Theology,* 4 (2012). 33-44

MEB. "2015-2019 Stratejik Planı", 2015.

MEB. "Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği", 07 Eylül 2013. 07.09.2013 tarihli ve 28758 sayılı Resmî Gazete.

Okçu, Davut. *İslam Hukukunda Eğitim ve Öğretim Hakkı*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003.

Osmanoğlu, Cemil. "Batı'da ve Türkiye'de Eğitimin Gelişimi". *Eğitime Giriş*. ed. Süleyman Akyürek. 93-141. Kayseri: Kimlik Yayınları, 2. Basım, 2023.

Pehlivan, Z. *Resmi Genel Liselerde Öğrenci Devamsızlığı ve Buna Dönük Okul Yönetimi Politikaları (Ankara ili örneği)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.

Tarnabatî, Muhammed B. Mes'ud. *Bülûğu Aksa'l-Merâm İlim ve Eğitim Ahlakı*. çev. Muhammet Şevki Aydın. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2019.

Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre. *Sünenü't-Tirmizî*, 5 Cilt. Mısır: Mektebetü Mustafâ, ts.

Topçu, Nurettin. *Türkiye'nin Maarif Davası*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 3. Basım, 1997.

Yaran, Cafer Sadık. *İlahiyatçılık Din Görevliliği Meslek Ahlakı*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2015.

Yılmaz, Kürşad vd. "Türkiye'de Öğrenci Devamsızlığı ile İlgili Nitel Bir Araştırma". *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9/3 (2020), 1440-1460.

Zernucî, Burhanuddin. *Ta'limu'l-Mütelallim, Tarîku't-Teallum*. ed. Bedran Amranî. Kahire: Dârü'l-Muhaddisîn, 2012.

7. Bölüm

Eğitimin Paydaşları Arasındaki İlişkilerde Etik

Cemil Osmanoğlu

Eğitim, bilhassa planlı, programlı ve sistemli bir yapı içinde yürütülen eğitim faaliyetleri, birçok bileşenin bir araya gelmesiyle gerçekleşmektedir. Bu bileşenler bu bölümde, *paydaş* olarak adlandırılacaktır. Paydaş, paydaş analizi, paydaş memnuniyeti gibi olguların son yıllarda birçok sosyal yapı gibi eğitim kurumlarını da etkilemeye başlayan toplam kalite kültürü, akreditasyon vb. çabalara eşlik eden önemli bir temalar olduğu görülmektedir. Kısaca "hissedar" anlamına gelen paydaş kelimesi; bir kurum, grup ya da sosyal yapının amaçlarından, yürüttüğü faaliyetler ile bunların olumlu olumsuz sonuçlarından öyle ya da böyle etkilenen kişi ya da kesimleri ifade etmektedir. Kaynaklarda paydaş, "bir işletmede çalışan, işletmenin organizasyon yapısında yer alan iç ve dış aktörler" olarak tanımlanmakta, "herhangi bir sektördeki proje sürecinde yer alan projeden olumlu veya olumsuz etkilenen ve proje sürecine etki edebilecek tüm aktörler" de yine paydaşlar olarak anılmaktadır (İlgar-İlgar, 2019, 1837).

Görsel 1. Eğitimin Paydaşları

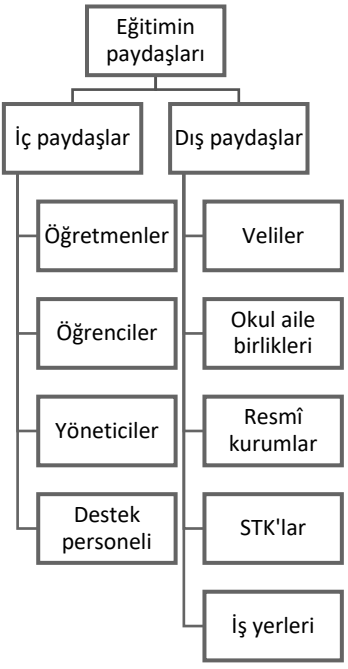

Eğitim kurumları söz konusu olduğunda paydaşlar, ilgili eğitim kurumuyla öyle ya da böyle

Kaynakça

Ada, Şükrü - Fatoş Silman (ed.). *Eğitimde Ahlak ve Etik*. Ankara: Pegem Akademi, 5. Baskı. 2023.

Ağın, Eren. "Aile ve Çevrenin Okul Disiplinine Etkisine İlişkin Öğrenci, Öğretmen ve Okul Yöneticisi Görüşleri". *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 53 (2021), 403-428. https://doi.org/10.9779/pauefd.770373

Ahmad, Nisar vd. "Family Assets and Their Influence Over Children's Academic Achievement: An Empirical Study Based on China's Micro-Data". *International Journal of Primary, Elementary and Early Years Education* 3/13 (2023), 1-16. https://doi.org/10.1080/03004279.2023.2215253.

Akkaya, Rıza - Alpaydın, Yusuf. "İslam Eğitim Klasiklerinde Öğretmen Yeterlilikleri". *Uluslararası İslam Eğitimi Kongresi*. İstanbul, 2018.

Albayrak, Akın vd. "Öğretmenlerin Velilerle Yaşadıkları Sorunlar Üzerine Nitel Bir Araştırma". *International Academic Social Resources Journal* 8/51 (2023), 2972-2982.

Aydemir, Gözde. "Öğretmen ve Okul Müdürü Arasındaki İletişimi Etkileyen Faktörler". *Social Sciences Studies Journal* 101/101 (2022), 2717-2726. https://doi.org/10.29228/sssj.63925.

Bakioğlu, Ayşen - Demirbilek, Mesut. "Okul Müdür Yardımcılarının Görevlerinden Ayrılma Nedenleri". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 52/3 (2019), 737-769. https://doi.org/10.30964/auebfd.505268

Bayar, Adem - Zengin, Arif. "Okul Yöneticileri ile Öğretmenler Arasında Meydana Gelen İletişim Problemlerinin Eğitime Yansıması". *Ulusal Eğitim Akademisi Dergisi* 5/2 (2021), 263-278. https://doi.org/10.32960/uead.940190

Baydar, Fatih - Levent, A. Faruk. "Ethical Review on Teachers' Relations with the School Environment". *International Journal of Educational Research Review* 8/4 (2023), 932-946. https://doi.org/10.24331/ijere.1336456

Boon, Helen J. "Raising the Bar: Ethics Education for Quality Teachers". *Australian Journal of Teacher Education* 36/7 (2011), 104-121.

Çayak, Semih - Ergi, Demirali Yaşar. "Öğretmen-Veli İşbirliği ile İlkokul Öğrencilerinin Sınıf İçindeki İstenmeyen Davranışları Arasındaki İlişki". *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama* 11 (2016), 59-77.

Çetin, Saadet Kuru - Demirkasımoğlu, Nihan. "Öğretmen ve Yöneticilerin Etik Dışı Davranışlarının Basına Yansımaları". *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi* 16/34 (2015), 95-110.

Gluchman, Vasil - Gluchmanova, Marta. "Ethical Relationships in the Teaching Profession in Slovakia". *Journal of Educational Sciences & Psychology* VI (LXVIII)/2 (2016), 1-20.

Gözütok, Dilek. "Öğretmenlerin Etik Davranışları (Teachers' Ethical Behaviours)". *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)* 32/1 (1999), 83-99. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000021.

Gümüş Sarı, Arife. "İslam Eğitim Geleneğinde Öğretmenin Temel Nitelikleri". *Talim* 8/1 (2024), 29-47.

Güven, Ufuk - Sezer, Behlül Bilal. "Velilerin Öğretmenler Üzerindeki Baskılarının Öğrenci Başarısı Üzerine Etkisi". *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* 21/3 (2020), 1380-1399.

Hatipoğlu, Abdullah - Kavas, Erkan. "Veli Yaklaşımlarının Öğretmen Performansına Etkisi". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 5/4 (2016), 1012-1034. https://doi.org/10.15869/itobiad.90789.

İlgar, Mehmet Zeki - İlgar, Semra Coşgun. "Paydaş Analizi". *OPUS International Journal of Society Researches* 14/20 (2019), 1835-1860. https://doi.org/10.26466/opus.574116.

İmamoğlu, Emre. "Okullarda Algılanan Yönetici-Öğretmen Çatışması ve Çözüm Önerileri". *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 14/1 (2023), 50-62.

İş, Engin - Akdeniz, Irmak. "Bağımsız Anaokullarında Görev Yapan Yöneticilerin Yönetim Sürecinde Karşılaştıkları Problemlerin İncelenmesi". *Temel Eğitim* 23 (ts.), 60-77.

Koç, Mehmet Hilmi. "Zor Velilerle Baş Etme Stratejilerine İlişkin Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri". *Trakya Eğitim Dergisi* 10/2 (2020), 394-411. https://doi.org/10.24315/tred.606480

Li, Zhonglu - Qiu, Zeqi. "How Does Family Background Affect Children's Educational Achievement? Evidence from Contemporary China". *The Journal of Chinese Sociology* 5/1 (2018), 1-21. https://doi.org/10.1186/s40711-018-0083-8.

MEB. "Eğitimciler İçin Mesleki Etik İlkeler". *Milli Eğitim Bakanlığı Etik Komisyonu*. 2021. Erişim: 18 Temmuz 2024. http://etik.meb.gov.tr/www/egitimciler-icin-mesleki-etik-ilkeler/icerik/10.

Ndibalema, Placidius. "Professional Integrity Among Pre-Service Teachers During Teaching Practice: Experience from School Leaders in Misungwi District, Tanzania". *Teacher Education and Curriculum Studies* 4/1 (2019), 9-18. https://doi.org/10.11648/j.tecs.20190401.12.

Okçu, Davut. *İslam Hukukunda Eğitim ve Öğretim Hakkı*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003.

Özdoğru, Mehmet. "Öğretmenler Arasındaki İş Birliği: Mevcut Durum, Engeller ve Çözüm Önerileri". *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama* 12/23 (2021), 125-147.

Özge Sağbaş, Nuray - Özkan, Cengizhan. "Veli ile Yaşanan Çatışmanın Öğretmen Performansına Etkisine İlişkin Öğretmen Görüşleri". *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi* 12/1 (2022), 414-433.

Pala, Fatih. "Göç ile Gelen Öğrencilerin Eğitim Sorunlarına İlişkin Öğretmen Görüşleri". *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 5/4 (2021), 347-365. https://doi.org/10.34056/aujef.799274.

Sarıdaş, Gürkan - Yıldırım, Özen. "Öğretmenler Etik Davranıyor mu? Öğretmenlerin Meslektaşları Hakkındaki Algılarının İncelenmesi". *Journal of Computer and Education Research* 7/14 (2019), 621-641. https://doi.org/10.18009/jcer.619439.

Sari, Gülcan - Aslan, Hüseyin. "Örgütsel Dedikodu Düzeylerine İlişkin Öğretmen Görüşleri". *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi* 8/2 (2024), 507-519. https://doi.org/10.47525/ulasbid.1484000.

Sincar, Mehmet - Uğurlu, C. Teyyar. "Öğretmenlerin Forum Sayfalarında Karşılaştıkları Etik Sorunlar". *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 11/3 (2012), 737-758.

Şahan, M. Ali. *İlköğretim Okullarında Öğrencisi Olan Velilerin Yönetici ve Öğretmenlerden Beklentileri*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.

Şenaras, Bahriye - Çetin, Şahin. "Okul Müdürleri ile Öğretmenlerin Algılarına Göre İlk ve Ortaokullarda Veli Baskısı: Nitel Bir Araştırma". *Millî Eğitim Dergisi* 47/220 (2018), 157-176.

Şengönül, Turhan. "Anne-Baba İlgisinin Çocukların Okul Başarısı Üzerindeki Etkisi". *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 17/4 (2019), 268-292. https://doi.org/10.18026/cbayarsos.549463.

Taseer, Naveed vd. "Impact of Family Involvement on Academic Achievement at Higher Secondary Level". *Journal of Social Sciences Review* 3/2 (2023), 1-10. https://doi.org/10.54183/jssr.v3i2.231.

Topor, David R. vd. "Parent Involvement and Student Academic Performance: A Multiple Mediational Analysis". *Journal of Prevention & Intervention in the Community* 38/3 (2010), 183-197. https://doi.org/10.1080/10852352.2010.486297.

Uçel, Ela Burcu vd. "Insights into Ethical Climate and Teacher Behavioral Outcomes". *e-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi* 11/3 (2020), 217-230. https://doi.org/10.19160/ijer.773878.

Üstün, Ahmet - Balcı, Mustafa. "Yöneticiler ile Öğretmenler Arasındaki İletişim Sorunlarının Eğitime Yansıması". *Journal of Social Humanities and Administrative Sciences* 62/62 (2023), 2461-2471. https://doi.org/10.29228/JOSHAS.67989.

Yalnız, Bircan. *Öğretmenlerin Meslektaş İlişkisi Algıları ve Okul Yöneticisi Desteği Algıları ile İş Doyumu Algıları Arasındaki İlişki*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.

Yaraş, Zübeyde - Turan, Mehmet. "Sorunlar ve Çözümler Bağlamında Öğretmenlik Mesleği". *Millî Eğitim Dergisi* 50/232 (2021), 383-405. https://doi.org/10.37669/milliegitim.763393.

Yıldırım, İsa vd. "Unethical Behaviors of Teachers in Their Relationships with the School Stakeholders". *International Journal of Education & Literacy Studies* 8/1 (2020), 152-166. https://doi.org/10.7575/aiac.ijels.v.8n.1p.152.

Yücel, Derya - Tankutay, Hülya Kasapoğlu. "Öğretmenlerin Yaşadıkları Etik İkilem Durumlarının ve Bu Durumlara İlişkin Çözüm Yollarının Değerlendirilmesi". *Millî Eğitim Dergisi* 52/237 (2023), 409-436. https://doi.org/10.37669/milliegitim.1076119

Yücel, Şefik vd. "İlkokul Yönetici ve Öğretmenlerine Veli Baskısı Konusunda Öğretmen Görüşleri". *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi* 6/8 (2023), 991-1005. https://doi.org/10.26677/TR1010.2023.1263

8. Bölüm

Etik Dışı Davranışlar ve Etik Karar Verme Süreci

Macid Yılmaz

Bu bölümde eğitimde etik dışı davranışlar sebep ve sonuçlarıyla ele alınacak, etik karar verme süreci ve etik dışı davranışlarla mücadele sorumluğu üzerinde durulacaktır. Bu çerçevede öğretmen, öğrenci, veli, ilgili kurum ve kuruluşlara yönelik davranışları etkileyen ve öğrenci öğrenmesini, motivasyonunu ve gelişimini olumsuz yönde etkileyen etik dışı tutum ve davranışlar değerlendirilecektir.

Günümüzde toplumsal yaşamın hızla değişmesi ve teknolojik ilerlemelerin etkisiyle insan ihtiyaçları ve beklentileri de sürekli olarak evrilmektedir. Bu değişimler, toplum içinde etik davranışların rolünü ve önemini daha da artırmaktadır. Eğitim kurumları ve eğitimciler için etik olmayan davranışlardan kaçınmak büyük bir önem taşımaktadır. Çünkü bu tür davranışlar hem kurum içinde hem de toplumda güveni zedeleyen ve uzun vadede sürdürülebilir başarıyı tehlikeye atabilen sonuçlar doğurmaktadır. Etik olmayan davranışların önlenebilmesi ve etik davranışlar içeren "iyi örnekler"in teşvik edilmesi için ise eğitim ve eğitimsel süreçler kritik bir rol oynamaktadır.

İnsan, doğası gereği etik bir varlıktır ve toplumsal hayatın temelini oluşturan unsurlardan birisi de etik değerlerdir. Bu değerler, yol gösterici ilkeler sunarak bireylerin ve kurumların birbirleriyle olan ilişkilerinde ve karar alma süreçlerinde adil, şeffaf ve hesap verebilir olmalarını sağlar. Dolayısıyla etik yaşam, sadece bireylerin kişisel olarak takip etmesi gereken bir norm değil, aynı zamanda toplumun

Kaynakça

Akyüz, Bülent vd. "Örgütsel Güven ve Akademik Özyeterlik Algısının Genel Sinizm ve Etik Dışı Davranışlara Etkisi". *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7/1 (2016), 85-106.

Aslan, Şebnem - Ulutaş, Demet Akarçay. *Evrensel Değerler Bağlamında Etik*. Konya: Eğitim Yayınevi, 2021.

Aydın, A. Hamdi. *Yönetim Bilimi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011.

Aydın, İnayet. "Öğretmenlik Meslek Etiği". MEB, Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, 2021.

Başterzi, Ayşe Devrim - Gülöksüz, Sinan. "Psikiyatride Etik Eğitimi". *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 1/3 (2009), 229-239. doi: 10.18863/pgy.133456

Bora, Zehra. *Okul Müdürlerinin Öğretmenlere Yönelik Etik Dış Davranışları ve Nedenleri*. Düzce: Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

Brass, Daniel J. vd. "Relationships and Unethical Behavior: A Social Network Perspective". *The Academy of Management Review* 23/1 (1998), 14-31. https://doi.org/10.2307/259097

Campbell, Elizabeth. "Preparing Ethical Professionals as a Challenge for Teacher Education". *Educating Moral Sensibilities in Urban Schools*. ed. Kirsi Tirri. 3-18. Brill, 2008.

Celep, Cevat - Konaklı, Tuğba. "Bilgi Uçurma: Eğitim Örgütlerinde Etik ve Kural Dışı Uygulamalara Yönelik Bir Tepki." *e-international Journal of Educational Research* 3/4 (2012). 65-88.

Çetin, Saadet Kuru - Demirkasımoğlu, Nihan. "Öğretmen ve Yöneticilerin Etik ve Etik Dışı Davranışlarının Basına Yansımaları". *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi* 16/34 (2015), 95-110.

Dağlı, Abidin. "Eğitim ve Okul Yöneticilerinin, Veli ve Öğrencilerin Etik Sorumlulukları". *Eğitimde Ahlak ve Etik*. ed. Ahmet Çoban vd. Ankara: Pegem Akademi, 2022.

Demir, Selçuk. "Etik İklim ve Okuldan Ayrılma Niyeti Arasındaki İlişki: Örgütsel Bağlılığın Aracılık Rolü". *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 34/3 (2019), 824-838, doi: 10.16986/HUJE.2018040551

Erdem, Ali Rıza - Altunsaray, Musa. "Eğitimde Niteliği Belirleyen Önemli Bir Etken: Eğitim Etiği". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 23 (2016), 21-30.

Eryılmaz, Bilal. "Etik kültürü geliştirmek". *Türk İdare Dergisi* 459 (2008), 1-12.

Gökçe, Asiye Toker. "Okullarda Bilgi Uçurma: İş Doyumu ve Örgütsel Bağlılık İlişkisi". *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi* 22 (2014), 261-282.

Gözütok, Dilek. "Öğretmenlerin Etik Davranışları". *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)* 32/1 (1999). 83-99.

Hirschi, Travis. *Causes of Delinquency*. Berkeley: University of California Press, 1969.

Kaptein, Muel. "Understanding Unethical Behavior by Unraveling Ethical Culture." *Human Relations* 64/6 (01 Haziran 2011), 843-869. https://doi.org/10.1177/0018726710390536.

Kılıç, Mehmet Yaşar. "Okullarda Yöneticinin Sağladığı Etik İklimin, Örgütsel Bağlılık ve Öğretmen Performansına Etkisi". *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi* 8/3 (2019), 807-836, http://dx.doi.org/10.30703/cije.561366.

Kıranlı, Semra - İlğan, Abdurrahman. "Eğitim Örgütlerinde Karar Verme Sürecinde Etik". *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 0/14 (2007), 150-162.

Lickona, Thomas. *Educating for Character. How Our Schools Can Teach Respect and Responsibility*. New York: Bantam Books, 1991.

Otlu, Fikret. "Muhasebe Mesleğinde Meslek Ahlakının Yeri ve Önemi". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 4/4 (1999). 125-142.

Özen, Fatmanur - Durkan, Elif. "Algılanan Örgütsel Etik İklim ile Öğretmenlik Meslek Etiği Arasındaki İlişki". *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* 22/4 (2016), 593-627. doi: 10.14527/kuey.2016.023

Pelit, Elbeyi - Güçer, Evren. "Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğiyle İlgili Etik Olmayan Davranışlara ve Öğretmenleri Etik Dışı Davranışa Yönelten Faktörlere İlişkin Algılamaları". *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi* 2 (2006), 95-119.

Román, Sergio - Luis Munuera, José. "Determinants And Consequences of Ethical Behaviour: An Empirical Study of Salespeople". *European Journal of marketing* 39/5/6 (2005), 473-495.

Schnatterly, Karen. "Increasing Firm Value through Detection and Prevention of White-collar Crime". *Strategic Management Journal* 24/7 (2003), 587-614. https://doi.org/10.1002/smj.330.

Sökmen, Alptekin. *Meslek Etiği (Örgütsel ve Yönetsel Etik Kurumsal Sosyal Sorumluluk)*. Ankara: Detay Yayıncılık, 2016.

Şenol, Cem. *Öğretmenlerin Mesleki Profesyonellikleri*. Konya: Eğitim Yayınevi, 2024.

Tezcan, Gamze - Güvenç, Hülya. "Ortaokul Öğretmenlerinin Mesleki Etik İkilemleri". *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 49 (2020), 439-460. https://doi.org/10.9779/pauefd.588753.

Tezcan, Mahmut. *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2016.

Tirri, Kirsi - Pertti Kansanen (ed.). "Current Research on Moral Education: International Perspectives". *Educational Research and Evaluation* 9(1) (2003).

Türk Psikologlar Derneği. "Etik Karar Verme Aşamaları", 2004. https://psikolog.org.tr/belgeler/etik-yonetmeligi-qbf8w.pdf.

Usta, Mehmet Emin. "İş, Meslek ve Eğitimde Etik Dışı Davranışlar". *Eğitimde Ahlak ve Etik*. ed. Abdurrahman İlğan. 205-2120. Ankara: Pegem Akademi, 2022.

Yaylalı, Ersin. *Öğretmenlerin Öğrencilerle İlişkilerinde Etik Dışı Davranışlarına İlişkin Öğretmen Görüşleri*. Düzce: Düzce Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.

Yılmaz, Hilal Turan. *Kamu Yönetiminde Etik Karar Verme: Sakarya İlinde Bir Araştırma*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora tezi, 2024.

National Business Ethics Survey. Bilimsel Araştırma. Ethics Resource Center, 2013. Ethics Resource Center. https://lowellmilkeninstitute.law.ucla.edu/wp-content/uploads /2015/10/Thomas-Jordan_Ethics-Resource-Center-National-Business-Ethics-of-the-U.S.-Workplace.pdf.

9. Bölüm

Ahlak/Etik ve Hukuk İlişkisi

Celal Türer

"Ahlak" ve "hukuk" kavramlarının ilk bakışta farklı olgulara işaret ettiğini düşünürüz. Hatta söz konusu kavramların birbirinden farklı semantik içeriklere sahip olduğunu iddia ederiz. Oysa bu iki kavramın anlamları birbirleriyle yakın ilişki içindedir ki birisi olmadan diğerini anlamak mümkün değildir. Diğer taraftan bu iki kavram birbirinden bağımsız özellikler taşıyor gibi görünse de ortak bir zemine dayanmaktadır. Söz gelimi her iki kavram; bireysel, toplumsal ve kurumsal davranış ve seçimlere yön verir, bunun da ötesinde yargılayıcı hükümleri içerir. Nihayetinde her iki kavramın aralarındaki ilişkilerin temelinde ahlaki zemin bulunur. Genellikle insan hayatındaki sorunlar da bu zeminde başlar. Zira hukuki ve ahlaki olguların nasıl tezahür ettiği dikkate alınmazsa bireysel ve toplumsal kararlarda çok önemli hataların yapılmasına sebep olunur. Bu noktada ahlak ve hukuk kavramlarının içerik ve tezahürlerinin mutlaklaştırılması, değişmediğinin düşünülmesi, en önemlisi giderek bireylerin ve kurumların tekeline girmeleri birçok hata ve felakete yol açar. Bu yüzden söz konusu kavramların içeriklerinin ve anlamlarının her dönemin gereklerine ve toplumsal özelliklerine uygun şekilde düşünülmesi ve aralarındaki ilişkinin yeniden inşa edilmesi gerekmektedir. Zaten bugün karşılaştığımız hususlar, özellikle düşünsel ve teknolojik imkânların hayatı büyük oranda etkilemesi, hukuk ve ahlakı yeniden gözden geçirmeye ve yeni şartlar içinde onları düşünmeye bizi sevk etmektedir.

veya davranışlarının çok uzakta bulunan toplumları ve gelecek kuşakları etkilediğini hesaba katarsak insan tasavvurunun veya imgeleminin gücünü hukuk ve ahlak alanında da etkin kılmak zorundayız. Öngörülebilir bir geleceğe dair yürüyüşümüz, insanlığın bütün üyelerinin *daha makul*e ilerleyişinin garanti altına alındığı ahlaki tefekkürle gerçekleşecektir. Ahlaki meselelerin otoriter yargı mercii ne *bir üst akıl ne bir Aşkın Varlık ne de Kutsal bir Ruh*tur; aksine doğaları gereği zıt hatta çatışan ahlaki tartışmalarımızdır. Bu ahlaki çatışmalar, alarm veren kültürel ya da dinî çatışmalar şeklinde değil, etkin makuliyet ile vicdanın sesini dinleyen, kendisini çok daha mütevazı görünümlere hasreden ve referans çerçevesini daha kapsamlı hâle getirebilecek bir ahlaka doğru ilerlemelidir. Hukuk ve ahlak arasında yapılacak mantıki ve kavramsal analizlerin yolumuzu bulmada gereken adımlar olduğu aşikârdır.

Kaynakça

Ankara Üniversitesi. *HBYS Hukuk Başlangıcı*. Erişim: 13 Temmuz 2024. https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/49450/mod_resource/content/1/HBYS%20hukuk%20ba%C5%9Flang%C4%B1c%C4%B1%208.pdf

Aral, Vecdi. *Hukuk Felsefesinin Temel Sorunları*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2012.

Aral, Vecdi. *Hukuk ve Hukuk Bilimi Üzerine*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 2007.

Aybay, Aydın vd. *Hukuka Giriş*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2017.

Bilge, Necip. *Hukuk Başlangıcı; Hukukun Temel Kavram ve Kurumları*. Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 2012.

Güriz, Adnan. *Hukuk Felsefesi*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2017.

Hallaq, Wael B. "Ahlâkî Hukukun Temeli: Kur'an'a ve Şer'î Hukukun Ortaya Çıkışına Yeni Bir Bakış". çev. Hacer Kontbay. *MÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2012). 141 – 172.

Hünler, Solmaz Zelyut. "'Hukuk Nedir?' Sorusu", *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi* 11 (2005). 39-41.

Işıktaç, Yasemin. "Hukuk, Etik İlişkisinde Yeni Gelişmeler". *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 58/1-2 (2011). 3-14.

İnam, Ahmet, "Anlam Sağlığı Açısından Hukuk". *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi* 11 (2005). 35-38.

İsmail Hakkı. *Ahlâk ve Toplum*. ed. Osman Koca. İstanbul: Beyan Yayınları. 2017.

Kıllıoğlu, İsmail. *Hukuk-Ahlak İlişkisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları. 1988.

Kıllıoğlu, İsmail. *İnsan ve Değerler Kavramı Açısında Ahlak ve Hukuk*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2020.

Topuzkanamış, Engin. "Hukuk, Ahlak ve Meslek Etiği Üstüne". *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi* 27 (2016). 342-350.

10. Bölüm

Ahlaki/Etik Lider Olarak Okul Müdürü

Safiye Kesgin

Günümüzde toplumların, toplumsal iş bölümü ve ihtiyaçların giderilmesi açısından oldukça fazla imkân ve kuruma sahip olduğu görülmektedir. Buna rağmen, güç ve zamandan tasarruf sağlayan bu kurumlar aracılığıyla sunulan hizmetler hem çalışanlar hem de hizmet alanlar açısından beklentileri karşılamakta zorlanmaktadır. İyileştirmeye yönelik çabalar ise arzulanan nitelikte değildir. Örneğin okulların istenen nitelikte ve düzeyde eğitim öğretim verememesi, toplumsal sorunların kaynaklarından birisi olarak gündeme gelmektedir. Buna yönelik okul, derslik, çalışan sayılarını artırma, eğitsel materyalleri yenileme, çeşitlendirme vb. çabaların istenilen düzeyde değişimi ve başarıyı gerçekleştirmeye yetmediği görülmektedir. Burada daha önemli olan bir unsur olarak okullardaki eğitim öğretim yükünü üstlenen insanların nitelikleri öne çıkmaktadır. Söz konusu niteliklerin kapsamı, uzun bir süre mesleki uzmanlıkla sınırlı tutulmuş; zamanla bunun da yeterli olmadığı anlaşılmıştır. Bu nedenle toplumun ve oluşturduğu kurumların "ahlakla var olan" (Aydın, 2021) ve bu var oluşu kişisel ve mesleki yaşamına yansıtabilen insanlara ihtiyaç duyduğu görülmüştür.

Okulların öğrenciler, çalışanlar ve veliler açısından güvendikleri, destekledikleri, bir parçası olmaktan mutluluk duydukları kurumlar olabilmesinde okul yöneticilerinin yaklaşımı ve liderlik becerileri önemli bir paya sahiptir. Okul yöneticilerinin mesleki uzmanlıklarını diğer liderlik becerileri yanında ahlaki liderlik kabiliyetleri ile geliştirmeleri daha faydalı ve verimli bir okul ortamının oluşturulmasına katkı sağlayacaktır. Bunu gerçekleşmesinde, okul yöneticilerine yol gösterecek etik ilke ve kuralların belirlendiği görülmektedir. Okul yöneticilerinin ahlaki bir lider olarak bu kurallar çerçevesinde işlerinin ahlaki sorumluluklarını fark etmeleri ve

Kaynakça

AASA. "Code of Ethics". AASA The School Super Intendents Association, 2022. https://www.aasa.org/docs/default-source/about/codeofethicsapprovedgb030107.pdf

Aksu, Ali. "Kriz Yönetimi ve Vizyoner Liderlik". *Journal of Yasar University* 4/15 (2009), 2435-2450.

Allton, Judith A. "Perspectives on the Principal as a Cultural Leader". *American Secondary Education* 23/1 (1994), 2-5.

Aronson, Edward. "Integrating Leadership Styles and Ethical Perspectives". *Canadian Journal of Administrative Sciences / Revue Canadienne des Sciences de l'Administration* 18/4 (2009), 244-256. https://doi.org/10.1111/j.1936-4490.2001.tb00260.x.

Avey, James vd. "Exploring the Process of Ethical Leadership: The Mediating Role of Employee Voice and Psychological Ownership". *Journal of Business Ethics* 107/1 (2012), 21-34. https://doi.org/10.1007/s10551-012-1298-2.

Aydın, İnayet. "*MEB Etik Eylem Planı*". MEB, 2017. https://www.researchgate.net/publication/330578293_MEB_Etik_Eylem_plani_tam_metin.

Aydın, Muhammet Şevki. *Ahlakla Varolmak*. İstanbul: Ketebe Yayınevi, 2021.

Barın, Aysun. "Yeni Liderlik Anlayışı / Yöneticiler İşleri Doğru Yaparlar, Liderler ise Doğru İşleri Yaparlar". *Exucutive Excellence Dergisi* 2/27 (1999).

Bass, Bernard M. - Avolio, Bruce J. "Transformational Leadership and Organizational Culture". *Public Administration Quarterly* 17/1 (1993), 112-121.

Boydak Özan, Mukadder vd. "Etik Kodlara İlişkin Okul Yöneticilerinin Görüşleri ve Etik Kod Önerileri". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 27/1 (2017), 43-52. https://doi.org/10.18069/firatsbed.346429

Bozkurt, Ömer vd. *Kamu Yönetimi Sözlüğü*. Ankara: TODAİE Yay., 1998.

Brown, Michael E. vd. "Ethical leadership: A social learning perspective for construct development and testing". *Organizational Behavior and Human Decision Processes* 97/2 (2005), 117-134. https://doi.org/10.1016/j.obhdp.2005.03.002.

Brown, Michael E. - Mitchell, Marie S. "Ethical and Unethical Leadership: Exploring New Avenues for Future Research". *Business Ethics Quarterly* 20/4 (2010), 583-616. https://doi.org/doi.org/10.5840/beq201020439.

Brown, Michael E. - Treviño, Linda K. "Ethical leadership: A review and future directions". *The Leadership Quarterly* 17/6 (2006), 595-616. https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2006.10.004.

Bulut, Yakup - Bakan, İsmail. "Yönetici ve Yöneticilik Üzerine Kahramanmaraş Kentinde Bir Araştırma". *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 5/9 (2005), 62-89.

Calabrase, Ronald L. "Ethics for Principals". *The Educational Digest* 54/7 (1989).

Connock, S. - Johns, T. *Ethical Leadership*. London: Cromwell Press., 1995.

Çelik, Vehbi. "Eğitim Yönetiminde Vizyoner Liderlik". *Eğitim Yönetimi* 3/4 (1997), 465-474.

De Hoogh, Annebel H. B. - Den Hartog, Deanne N. "Ethical and Despotic Leadership, Relationships with Leader's Social Responsibility, Top Management Team Effectiveness and Subordinates' Optimism: A Multi-Method Study". *The Leadership Quarterly* 19/3 (2008), 297-311. https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2008.03.002.

Demir, Günce. "Etik Kodların Örgütsel Açıdan Değerlendirilmesi". *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10/4 (2021), 2314-2332. https://doi.org/10.33206/mjss.904405.

Demirtas, Özgur - Akdoğan, A. Asuman. "The Effect of Ethical Leadership Behavior on Ethical Climate, Turnover Intention, and Affective Commitment". *Journal of Business Ethics* 130/1 (2015), 59-67.

Doğan, Soner. "Çağdaş Liderlik Yaklaşımları". *Eğitim Yönetiminde Liderlik: Teori Araştırma ve Uygulama*. ed. Nezahat Güçlü - Serkan Koşar. Ankara: Pegem Akademi, 2022.

Eraslan, Levent. "Liderlik Olgusunun Tarihsel Evrimi, Temel Kavramlar ve Yeni Liderlik Paradigmasının Analizi". *Millî Eğitim Dergisi* 162 (2004). 1-14.

Eraslan, Levent. "Liderlikte Post-Modern Bir Paradigma: Dönüşümcü Liderlik". *Journal of Human Sciences* 8/1 (2006), 1-32.

Erçetin, Ş Şule. *Lider Sarmalında Vizyon*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2000.

Erdoğan, Onur. *Okul Yöneticileri ve Öğretmenlerin Yaşadıkları Etik İkilemler: Nedenler ve Baş Etme Stratejileri*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.

Etik Kurulu Kurulması Hakkında Kanun, Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (Kanun No. *Resmî Gazete* 25486 5/43). Erişim 14 Temmuz 2024. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo= 5176&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5

Fârâbî. *İdeal Devlet (el-Medînetü'l-Fâzıla)*. çev. Ahmet Arslan. İstanbul: Divan Kitap, 2013.

Güncel Türkçe Sözlük. Erişim: 11 Temmuz 2024. http://sozluk.gov.tr

Keedy, John - Simpson, Douglas J. "Cultural Leadership in School Administration". *Journal of Thought* 38/4 (2003), 3-7.

Kesgin, Ahmet. "Etik Üstüne". *Dini Araştırmalar* 12/35 (2009), 143-160.

KGEDİY, Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik (Kanun No. md. 23). Erişim: 14 Temmuz 2024. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=8044&MevzuatTur=7&Mevzuat Tertip=5

Kotter, John P. *A Force for Change: How Leadership Differs from Management*. New York: Free Press, 1990.

Kotterman, James. "Leadership Versus Management: What's the Difference?" *The Journal for Quality and Participation* 29/2 (2006), 13-17.

Lickona, Thomas. *Educating for Character: How Our Schools Can Teach Respect and Responsibility*. New York: Bantam, 1992.

Mâverdî, Ebü'l-Hasan Habib el-. *el-Ahkamü's-Sultâniye / İslam'da Devlet ve Hilafet Hukuku*. çev. Ali Şafak. İstanbul: Bedir Yayınları, 2021.

MEB. "Eğitimciler İçin Mesleki Etik İlkeler". MEB, 10 Temmuz 2024. https://etik.meb.gov.tr/www/egitimciler-icin-mesleki-etik-ilkeler/icerik/10

MEB. "MEB 2018 Faaliyet Raporu". MEB, 2019. https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_03/01175437_MillY_EYitim_BakanlYY_2018_YYlY_Ydare_Faaliyet_Raporu_YayYn2.pdf

MEB. "Millî Eğitim Bakanlığı ile Kamu Görevlileri Etik Kurulu Arasında Etik Eğitimi ve Etik Eğitici Yetiştirilmesi İşbirliği Protokolü". MEB, 2022. https://etik.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_10/16095402_Etik_Komisyonu_Protokol.pdf.

MEB Etik Komisyonu. "MEB Etik Komisyonu". Erişim: 11 Temmuz 2024. https://etik.meb.gov.tr

MEB Personel Genel Müdürlüğü. "Etik Sözleşmesi Başlıklı Resmi Yazı". MEB, 23 Haziran 2005. https://www.memurlar.net/haber/23879/meb-etik-sozlesmesi-duyurusu.html.

Neubert, Mitchell J. vd. "The Virtuous Influence of Ethical Leadership Behavior: Evidence from the Field". *Journal of Business Ethics* 90/2 (2009), 157-170. https://doi.org/10.1007/s10551-009-0037-9.

Piccolo, Ronald F. vd. "The Relationship Between Ethical Leadership and Core Job Characteristics". *Journal of Organizational Behavior* 31/2-3 (2010), 259-278. https://doi.org/10.1002/job.627.

Schwartz, M. "The Nature of the Relationship between Corporate Codes of Ethics and Behaviour". *Journal of Business Ethics* 32/3 (2001), 247-262. https://doi.org/10.1023/A:1010787607771.

Sergiovanni, Thomas J. Symbolism in Leadership (What Great Leaders Know That 0rdinary Ones Do Not)". Institute of Educational Administration, Melbourne. 1981.

Sühreverdî, Ebû Necib. *Nehcü's-Sülûk fî Siyâseti'l-Mülûk Yönetenlerin Yönetimi*. çev. Nahifi Mehmed Efendi. İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayınları, 2013.

Şen, Mustafa Lutfi. *Kamu Görevlileri İçin Etik Rehberi*. Ankara: Kamu Görevlileri Etik Kurulu, 7. Basım, 2019. https://etik.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_04/07121546_etikrehber2019.pdf

Tabancalı, Erkan - Çakıroğlu, Kumru. "Okul Müdürlerinin Etik Liderlik Davranışları ile Öğretmenlerin Örgütsel Vatandaşlık Davranışları Arasındaki İlişki". *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 13/1 (2017), 392-417. https://doi.org/10.17860/mersinefd.296254.

Toor, Shamas-ur-Rehman - Ofori, George. "Ethical Leadership: Examining the Relationships with Full Range Leadership Model, Employee Outcomes, and Organizational Culture". *Journal of Business Ethics* 90 (2009), 533-547. https://doi.org/10.1007/s10551-009-0059-3.

Treviño, Linda Klebe vd. "A Qualitative Investigation Of Perceived Executive Ethical Leadership: Perceptions From Inside and Outside the Executive Suite". *Human Relations* 56/1 (2003), 5-37. https://doi.org/10.1177/0018726703056001448.

Treviño, Linda Klebe vd. "Moral Person and Moral Manager: How Executives Develop a Reputation for Ethical Leadership". *California Management Review* 42/4 (2000), 128-142. https://doi.org/10.2307/41166057.

Turhan, Muhammed - Çelik, Vehbi. "Okul Yöneticilerinin Etik Liderlik Davranışlarının Okullardaki Sosyal Adalet Üzerindeki Etkisi". *Education Sciences* 6/1 (2011), 438-452.

Walumbwa, Fred - Schaubroeck, John. "Leader Personality Traits and Employee Voice Behavior: Mediating Roles of Ethical Leadership and Work Group Psychological Safety". *The Journal of Applied Psychology* 94/5 (01 Eylül 2009), 1275-1286. https://doi.org/10.1037/a0015848

Yılmaz, Ercan. *Okullardaki Örgütsel Güven Düzeyinin Okul Yöneticilerinin Etik Liderlik Özellikleri ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.

Yörük, Sinan - Sağban, Şöhret. "Okul Müdürlerinin Kültürel Liderlik Rollerinin Öğretmenlerin Örgütsel Bağlılık Düzeylerine Etkisi". *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 7/3 (01 Ocak 2012), 2795-2813.

Yusuf Has Hacip. *Kutadgu Bilig*. çev. Yaşar Çağbayır. İstanbul: Ötüken , 2019.

Zaleznik, Abraham. "Managers and Leaders: Are They Different?" *Harward Business Review* 82/1 (2004), 25-31.

Zhu, Weichun vd. "The impact of ethical leadership behavior on employee outcomes: The roles of psychological empowerment and authenticity". *Journal of Leadership & Organizational Studies* 11/1 (2004), 16-26. https://doi.org/10.1177/107179190401100104.

11. Bölüm

Okulda Ahlak Eğitimi

Muhammet Şevki Aydın

İnsanlığın daha hakkaniyetli, daha özgür ve eşitlikçi, daha müreffeh ve mutlu bir hayat sürebilmesi, büyük ölçüde insanlar arasında iyi ahlaklılık oranının yüksek olmasına bağlıdır. Bunu gerçekleştirebilmek için daha aileden başlayıp farklı eğitim kurumlarında devam edecek biçimde yeni kuşaklara ahlak eğitimini başarıyla gerçekleştirmek gerekmektedir. Doğuştan ahlaki öze sahip olan insan, bu özü geliştirdiği oranda insanlaşmaktadır. Tersi de söylenebilir: Kişi insanlaştığı yani düşünme, anlama, analizler yapıp sentezlere varma, tercihte bulunma, karar verme gibi insani yetilerini geliştirdiği oranda ahlak edinebilir. İnsanı bir bütün olarak ele alması şart olan genel eğitim, ahlak eğitimini ihmal edemez. Nitekim insanlık var olduğundan bu yana ahlaktan, ahlak eğitiminden söz edilmektedir. Ancak istendik ahlaki kazanımlar sağlayacak bir ahlak eğitiminin okulda nasıl düzenleneceği meselesi önemlidir. Bu bölümde, bu sorun ele alınacaktır.

1. Ahlak Eğitimi

Genel eğitim gibi insanlıkla yaşıt bir olgu olan ahlak eğitimi, faaliyet olarak zamana ihtiyaç duyar ve ömür boyu sürer. Ahlak eğitiminde bilgi, tutum ve davranışların öğrenilmesi, diğer öğrenme türlerinden mahiyetçe farklı değildir. Dolayısıyla eğitim kavramından hareketle "ahlak eğitimi" kavramı şöyle tanımlanabilir: "Ahlak eğitimi, bireyin kendi yaşantısı yoluyla ahlaki davranışlarında değişiklik oluşturma sürecidir." Tanımda yer alan "davranış" kavramı, bilişsel, duyuşsal ve devinişsel değişimlerin/edimlerin hepsini kapsamaktadır. İyi, güzel ve doğru olanı bilmek, kavramak, ne olduğunu açıklamak vb. bilişsel davranış iken onları içtenlikle benimsemek, elde etmeyi/yapmayı arzulamak vb. duyuşsal davranıştır. Biliş ve

rin kavrama, uygulama, analiz, sentez ve değerlendirme düzeyinde öğrenmeler gerçekleştirerek etik değerleri yaşadıkları durumlara uyarlayabilmelerini kılavuzlama,

- Gelişim özelliklerine uygun biçimde öğrencilerle meseleleri rahat bir atmosferde tartışma, öğrencilerin kendilerini mutlu eden ve kötü hissettiren tutum ve davranışları müzakere etmelerini sağlama, bu süreçte kendi görüşlerini öğrencilere dayatmaya kalkışmadan onlarla paylaşma.
- Öğrencilerin, varlık dünyasını ve onun içinde kendi varlıklarını doğru anlamlandırmalarına; bu çerçevede bilişsel, duyuşsal ve eylemsel düzlemde güçlü etik anlayış ve kavrayış sahibi olmalarına ve kendi kararlarını vermelerine kılavuzluk etme,
- Öğrencilerin hazır bulunuşluklarına uygun sorumluluklar almalarını sağlama, ahlaki değerleri okul ve toplum hayatında uygulamalarını sağlayacak faaliyetlere yönlendirme,
- Öğrencilerin yaparak yaşayarak, paylaşarak öğrenmelerine imkân sağlayacak öğrenme yöntem ve teknikleriyle etik yaşantılar geçirmelerini sağlama.

Kaynakça

Akarsu, Bedia. *Ahlak Öğretileri*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1982.

Akyüz, Yahya. *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S. 2020*. Ankara: Pegem Akademi, 2020.

Albez, Canan. "Okulda Ahlak ve Etik Eğitimi". *Eğitimde Ahlak ve Etik*. ed. Şükrü Ada - Fatoş Silman. 161-181. Ankara: Pegem Akademi, 4. Basım, 2022.

Aşlamacı, İbrahim. 2*1. Yüzyıl Becerileri ve Din Eğitimi Eleştirel Bir Yaklaşım*. İstanbul: DEM Yayınları, 2023.

Attas, Siyyit Muhammed Nakîb. *Mefhumu't-Ta'lim fi'l-İslâm İtarun Tasavvuriyyun li Felsefetin İslamiyyetin li't-Ta'lim*. çev. Hasen Abdurrezzak. Kuala Lumpur, 1998.

Aydın, İnayet. *Eğitim ve Öğretimde Etik*. Ankara: Pegem Akademi, 11. Basım, 2021.

Aydın, Mehmet Zeki - Akyol Gürler, Şebnem. *Okulda Değerler Eğitimi*. Ankara: Nobel Akademik Yay., 1. Basım, 2012.

Aydın, Muhammet Şevki. *Açık Toplumda Din Eğitimi/Yeni Paradigma İhtiyacı*. Ankara: Nobel Akademik Yay., 2011.

Aydın, Muhammet Şevki. *Ahlakla Varolmak*. İstanbul: Ketebe Yayınevi, 2021.

Aydın, Muhammet Şevki. "Değerden Tekil Olay ve Olguya". *Uluslararası İnsanî Değerlerin Yeniden İnşası Sempozyumu Tebliğler 19-21 Haziran*. I/45-54. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2014.

Aydın, Muhammet Şevki. *Din Eğitimi Bilimi*. Kayseri: Kimlik Yayınları, 2024.

Aydın, Muhammet Şevki. *Eğitim Ahlakı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2023.

Aydın, Muhammet Şevki. "İslam Ahlak Eğitimi". *İslâm Ahlakı Temel Konular Güncel Yorumlar*. ed. Muhammet Şevki Aydın - Hadi Adanalı. 201-254. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2015.

Aydın, Muhammet Şevki - Hadi Adanalı (ed.). *İslâm Ahlakı Temel konular Güncel Yorumlar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2015.

Baker, Catherine. *Zorunlu Eğitime Hayır*. çev. Ayşegül Sönmezay. İstanbul: Ayrıntı Yayınevi, 1995.

Balcı, F. - Yanpar Yelken, T. "İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında Yer Alan Değerler ve Değer Eğitimi Uygulamaları Konusunda Öğretmen Görüşleri". *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* (*KEFAD*), 14(1), 195-213.

Baymur, Feriha. *Genel Psikoloji*. İstanbul: İnkilap Yayınevi, 1994.

Bilgin, Beyza - Selçuk, Mualla. *Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri*. Ankara: Gün Yayıncılık, 4. Basım, 1999.

Bilhan, Saffet. *Eğitim Felsefesi Kavram Çözümlemesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, 1991.

Cevizci, Ahmet. *Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları, 1. Basım, 2011.

Dökmen, Üstün. *Evrenle Uyumlaşma Sürecinde Var Olmak Gelişmek Uzlaşmak*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000.

Egemen, Bedii Ziya. *Terbiye İlminin Problemleri ve Terbiye Felsefesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1965.

Görgün, Tahsin. "İnsan Olmak ve Ahlak". *Ahlakın Temeli*. ed. Ömer Türker. Ankara: Nobel Akademik Yay., 2015.

Güngör, Erol. *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1995.

Halstead, J. Mark. "Değerlerin Gizli Müfredat Aracılığı ile Öğrenilmesi". *Değerler ve Eğitimi II Sempozyum Bildirileri Kitabı*. İstanbul: DEM Yayınları, 2015.

Haynes, Felicity. *Eğitimde Etik*. çev. Semra Kund Akbaş. İstanbul: Ayrıntı Yayınevi, 2002.

Hood, Ralph W. "Dini Gelişim Kuramları". çev. M. Doğan Karacoşkun. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* IV/4 (2004), 205-221.

Hökelekli, Hayati - Gündüz, Turgay. "Üstün Yetenekli Çocukların Değer Yönelimleri ve Eğitimleri". *Değerler ve Eğitimi*. İstanbul: DEM Yayınları, 2007.

Illich. Ivan. *Okulsuz Toplum*. çev. Mehmet Özay. İstanbul: Şule Yayınları, 1998.

İbn Cemâa, Bedruddin İbn Cemâa. *İslami Gelenekte Eğitim Ahlakı*. çev. Muhammet Şevki Aydın. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2023.

İnam, Ahmet. "Ahlak ve İçtenlik". *Akşam* gazetesi (24 Mart 2011).

Kale, Nesrin. *Etik Sorunsallar ve Eğitim*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2004.

Kaymakcan, Recep - Meydan, Hasan. *Ahlak Değerler ve Eğitimi*. İstanbul: DEM Yayınları, 2014.

Kuçuradi, Ionna. *Etik*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 1996.

Meydan, Hasan. "Okulda Değerler Eğitiminin Yeri ve Değerler Eğitimi Yaklaşımları Üzerine Bir Değerlendirme". *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/1 (2014). 93-108.

Pesen, Ata - Epçaçan, Cevdet. "Okullarda Ahlak Eğitimi ve Etik Kurullar". *Eğitimde Ahlak ve Etik*. 223-244. Ankara: Pegem Akademi, 4. Basım, 2022.

Pieper, Annemarie. *Etiğe Giriş*. çev. V. Atayman - G. Sezer. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1999.

Poyraz, Hakan. "Ahlak". *Türk Maarif Ansiklopedisi*. C. 1. Ankara: TÜBA Yayınları, 2023.

Reboul, Olıvıer. *Eğitim Felsefesi*. çev. Işın Gürbüz. İstanbul: İletişim Yayınları, 1991.

Sayar, Kemal. *Ruh Hali*. İstanbul: Timaş Yayınları, 4. Basım, 2008.

Schjetne, Espen. "Devlet Okullarında Herkese Açık Karakter Eğitimi: Yasal ve Anlamlı Bir Ahlak Eğitiminin Savunması". *Değerler ve Eğitim II Sempozyum Bildirileri Kitabı*. İstanbul: DEM Yayınları, 2015.

Senemoğlu, Nuray. *Gelişim Öğrenme ve Öğretim*: Kuramdan Uygulamaya. Ankara: Spot Matbaacılık, 1997.

Tarnabâtî, Muhammed B. Mes'ud. *Bülûğu Aksa'l-Merâm İlim ve Eğitim Ahlakı*. çev. Muhammet Şevki Aydın. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2019.

Tatar, Burhanettin. "Din ve Ahlak İlişkisi". *İslam Ahlak Esasları ve Felsefesi El Kitabı*. ed. Müfit Selim Saruhan. Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.

Tatar, Burhanettin. *İslâm Düşüncesine Giriş*. İstanbul: DEM Yayınları, 2009.

Tezcan, Mahmut. *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1985.

Ziebertz, Hans-Georg. "Alman Okullarında Değerler Eğitimi". *Değerler ve Eğitim II Sempozyum Bildirileri Kitabı*. İstanbul: DEM Yayınları, 2015.

12. Bölüm

Eğitim Denetiminde Etik

Ali Güngör

Eğitimin en önemli unsuru öğretmenlerdir. Zira eğitimin nihai hedefi olan; öğrencide istendik davranış değişikliğinin oluşması için öğretimde planlama, uygulama ve değerlendirme faaliyetlerini gerçekleştiren kişiler onlardır. Öğretmenlerin öğretimle ilgili tüm bu faaliyetleri etkili olarak yerine getirebilmesi, bazı bilgi ve becerilerle donanmış olmalarını gerektirmektedir. Öğretmenler, bu bilgi ve becerileri kazanmaya, öğretmen yetiştiren yükseköğretim kurumlarında başlamakta ve göreve başladıktan sonra kişisel gayretleri ve hizmet içi eğitim faaliyetleriyle mesleki gelişimlerini devam ettirmektedirler.

Öğretmenler, yaptıkları öğretim faaliyetlerinin etkililiği konusunda çeşitli yollarla geri dönüt almaktadırlar. Dersin sonundaki değerlendirme faaliyetleri, dersteki öğrenme başarısı hakkında, ünitelerin sonlarında yapılan sınavlar, konu/ünite başarısı hakkında vize, final vb. sınavlar ise dönem/yıl sonu başarısı hakkında öğretmene dönüt vermektedir. Bu tür göstergeler, öğretmen için ürün (sonuç) odaklı dönütlerdir. Fakat öğretmenlerin rehberlik, sosyal kültürel faaliyetler, idari işler, komisyonlar vb. yürüttüğü hizmetlerin süreç odaklı değerlendirilmesi için, alanın uzmanı öğretmen arkadaşları ve denetmenler (okul müdürü ve müfettişler) tarafından izlenmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Öğretmenin akademik aktivitesini sınav sonuçlarına göre değerlendirme hem öğrencinin hem de öğretimin değerlendirilmesi anlamına geldiği için sıklıkla yerine getirilmektedir. Ancak bir çeşit ders imecesi (lesson study) veya akran değerlendirmesi diyebileceğimiz aynı branştan öğretmenlerin birlikte ders planı hazırlama ve beraber ders gözlemleri yapmaları ve değerlendirmeleri pek alışılmış bir durum değildir. Oysa öğretmen gelişimi için etkili bir uygulama olan bu tür faaliyetler, bazı ülkelerde her yıl zorunlu olarak uygulanmaktadır (Güngör, 2023, 319). Okul müdürleri ve müfettişler

tim konularında teknik bilgi ve beceri eksiği olan okul müdürlerinin öğretmen denetiminde görevlendirilmesi, mesleki yetkinlik bağlamında sorun oluşturmaktadır. Müfettişlerin rehberlik rollerini gölgeleyen ve öğretmenler tarafından soğuk karşılanan inceleme-soruşturma görevlerinin öğretim süreçlerinin denetiminden ayrılmaması, denetleyen-denetlenen ilişkilerinde ön yargılar oluşturmaktadır.

Sonuç olarak öğreticilerin ve eğitim yöneticilerinin, eğitim kurumlarının amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik yaptığı eğitim ve yönetim faaliyetlerinin, öğretim süreçlerine ve mevzuata uygun olarak yapılıp yapılmadığını kontrol ve görülen eksiklerin giderilmesi için rehberlik yapılması bir gerekliliktir. Bu ihtiyacı gidermeye yönelik eğitim denetmenleri görevlendirilmektedir. Eğitim denetmenleri görevlerini yerine getirirken farklı denetim modellerini esas alırlar. Ancak denetim aynı zamanda bir insan ilişkileri süreci olduğu için denetçilerin bu konuda bilgi ve becerilerinin olması beklenmektedir. Denetimde etik ilkeler denilen bu özellikler, alanyazındaki ilkelere uygun olarak mevzuatla belirlenmiştir. Ancak uygulamada bu etik ilkelerin denetim uygulamaları esnasında zaman zaman bazı denetçiler tarafından ihlal edildiği, alan araştırmaları ile ortaya konulmuştur. Uygulamada ortaya çıkan etik ihlaller, eğitim çalışanlarının örgütsel bağlılığı ve motivasyonunu olumsuz etkilemektedir. Belirlenen bu sorunların ilgililer tarafından ele alınarak giderilmesine yönelik atılacak adımlar, denetim uygulamalarından beklenen amacın gerçekleşmesinde etkili olacaktır. Ayrıca denetçilerin kendilerini sürekli güncellemeleri, eğitim ve denetim süreçlerindeki gelişmelerden haberdar olmaları için belli periyotlarda hizmet içi eğitime alınmaları gerekmektedir.

Kaynakça

Ayan, Altan. "Orhun Abidelerindeki Liderlik ve Yönetim Anlayışının Değerlendirilmesi". *Akademik Bakış Dergisi* 49 (2015), 305-317.

Aydın, İnayet. *Öğretimde Denetim Durum Saptama Değerlendirme ve Geliştirme*. Ankara: Pegem Akademi, 2014.

Bakırcıoğlu, Rasim. *Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2. Basım, 2016.

Balcı, Ali vd. "Türk Eğitim Sisteminde İlköğretimin Yönetimi ve Denetimi: Mevcut Durum ve Yeni Perspektifler". *Türkiye'de Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Sistemi Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, Özdemir, S., Bacanlı, H., Sözer, M. (ed.). 126-185. Ankara: Türk Eğitim Derneği, 1. Basım, 2007.

Balcı, Suphi. *Öğretmenlerin Eğitim Müfettişlerinin Denetim Stillerine İlişkin Algıları ile Güven Düzeyleri Arasındaki İlişki*. Niğde Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.

Başar, Hüseyin. *Eğitim Denetçisi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 3. Basım, 1995.

Bıçak, Ayhan. "Kutadgu Bilig'de Yönetim Anlayışının Teorik Temelleri". *Yûsuf Has Hâcib'in Doğumunun 1000. Yılında Kutadgu Bilig: Türk Dünya Görüşünün Şâheseri Uluslararası Sempozyumu Bildirileri, 18-20 Kasım 2016*, s. 42-61. İstanbul: ŞenYıldız Yayıncılık, 2016.

Can, Ertuğ - Gündüz, Yüksel. "Eğitimin Denetimi Uzmanlığı Gerektirir mi?" *Millî Eğitim Dergisi* 48/221 (2019), 187-205.

Demir, Serkan - Kale, Mustafa. "Denetim Uygulamalarının Mesleki ve Etik İlkelere Uygunluğunun İncelenmesi". *Millî Eğitim Dergisi* 52/238 (2023), 1219-1258. https://doi.org/10.37669/milliegitim.1130950.

Görgülü, Deniz - Küçükali, Rıdvan. "Türkiye'deki Denetim Uygulamalarına İlişkin Okul Yöneticilerinin ve Öğretmenlerin Görüşlerinin İncelenmesi". *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi* 18/38 (2023), 514-538. https://doi.org/10.35675/befdergi.1273899.

Gümüşeli, Ali İlker. *Eğitim ve Öğretim Yönetimi*. Ankara: Pegem Akademi, 2014.

Gündüz, Yüksel. "Eğitim Örgütlerinde Denetimin Gerekliliği: Kuramsal Bir Çalışma". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 34 (2012), 1-6.

Güngör, Ali. "Ders İmecesi Çalışmalarının Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ve İmam Hatip Lisesi Meslek Dersi Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Becerilerine Etkisi". *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 15 (2023), 299-323. https://doi.org/10.53112/tudear.1278584

Güngör, Ali. *Din Öğretiminde Denetim: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Örneği*. Kayseri: Kimlik Yayınları, 1. Basım, 2023.

İlğan, Abdurrahman. "İlköğretim Müfettişleri ve Öğretmenlerinin Farklılaştırılmış Denetim Modelini Benimseme ve Uygulanabilir Bulma Düzeyleri". *Kuram ve Uygulama Eğitim Yönetimi* 5 (2008), 389-422.

Karakuş, Mehmet. "Çağdaş Denetim Yaklaşımları". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 20/2 (2010), 181-200.

Kartal, Seçil Eda vd. "Öğretmen Görüşlerine Göre Eğitim Müfettişlerinin Sahip Olması Gereken Mesleki Etik İlkeler". *3. Uluslararası Katılımlı Eğitim Denetimi Kongresi, 22-24 Haziran 2011*. Mersin.

Keser, Sıtar. "Eğitimde Denetim ve Etik". *Eğitimde Ahlak ve Etik*. ed. A. Faruk Levent. 245-268. Ankara: Nobel Akademik Yay., 3. Basım, 2022.

Kılıç, Abdurrahman vd. "Eğitim Denetmenlerinin Rehberlik, Denetim, İnceleme ve Soruşturma Görevlerine Yönelik Bir Olgubilim Araştırması". *Millî Eğitim Dergisi* 197 (2013), 5-24.

Koçberber, Seyit. "Dünyada ve Türkiye'de Denetim Etiği". *Sayıştay Dergisi* 68 (2008), 64-89.

Köksal, Mustafa. *Ahilik Kültürünün Dünü ve Bugünü*. Ankara: Işık Eğitim Kültür Hizmetleri, 4. Basım, 2007.

MEB. "Millî Eğitim Bakanlığı Teftiş Kurulu Yönetmeliği (11 Nisan 2023 tarih ve 32160 sayılı *Resmî Gazete*)", 2023.

MEB. "Rehberlik ve Denetim Başkanlığı Maarif Müfettişleri Görev Standartları", 2015.

Öz, Feyzi. *Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Sisteminde Teftiş*. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Basımevi, 1. Basım, 2003.

Özan, Mukadder Boydak - Nanto, Zülküf. "Okul Yöneticilerinin Gözünden Geçmişten Günümüze Denetim". *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi* 4/2 (2018), 19-37.

Pay, Salih. "Osmanlı Külliyelerinde Yönetim (Bursa İvaz Paşa Külliyesi Örneği)". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/9 (2000), 1-9.

Pehlivan, İnayet. *Yönetsel Mesleki ve Örgütsel Etik*. Ankara: Pegem A Yay., 1. Basım, 1998.

Resmi Gazete. "Denetim Görevlilerinin Uyacakları Meslekî Etik Davranış İlkeleri Hakkında Yönetmelik (14 Eylül 2010 tarih ve 27699 sayılı *Resmî Gazete*)", 2010.

Resmi Gazete. "Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik (13 Nisan 2005 tarih ve 25785 sayılı *Resmî Gazete*)", 2005.

SCU-Santa Clara University. "A Framework for Ethical Decision Making", 2021. https://www.scu.edu/ethics/ethics-resources/a-framework-for-ethical-decision-making/ Erişim tarihi: 14.07.2024.

Starratt, Robert J. *Etik Liderlik*. çev. Semra Kıranlı Güngör. Ankara: Pegem Akademi, 1. Basım, 2021.

Taymaz, Haydar. *Eğitim Sisteminde Teftiş*. Ankara: Pegem Akademi, 11. Basım, 2015.

Toker Gökçe, Asiye. "Bilimsel Yönetim Anlayışında Denetim". *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 18 (30 Aralık 2009), 74-89.

Tonbul, Yılmaz - Baysülen, Ercan. "Ders Denetimi ile İlgili Yönetmelik Değişikliğinin Maarif Müfettişlerinin, Okul Yöneticilerinin ve Öğretmenlerin Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi". İlköğretim Online 16/1 (2017), 299-311. https://doi.org/10.17051/io.2017.24494.

Toprakcı, Erdal vd. "Kuram ve Uygulamada Eğitim Denetmenleri Meslek Etiği". *Educational Policy Analysis And Strategic Research* 5/1 (2010), 14-23.

Uçar, Rezzan. "Eğitim Denetiminde Etik". *Eğitimde Ahlak ve Etik*. ed. Behçet Oral vd. 259-280. Ankara: Pegem Akademi, 4. Basım, 2022.

Uğurlu, Celal Teyyar. "Öğretmenlerin Eğitim Müfettişlerinin Etik Davranışlarına İlişkin Görüşleri". *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi* 1/2 (2010), 66-78.

Ulusoy, Ahmet. *Kuruluşundan 17. Yüzyıla Kadar Osmanlı Medreselerinde Eğitim-Öğretim Faaliyetleri*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

Ünal, Ali - Üzüm, Selman. "Eğitim Denetçilerinin Yeterlikleri ve Yetiştirilmesi". *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 4/7 (2014), 50-82.

Web-1. "Bu adama kibar davranan çayı ucuza içiyor!", 2016. https://www.bursahakimiyet.com.tr/yasam/bu-adama-kibar-davranan-cayi-ucuza-iciyor-133177 Erişim: 15 Temmuz 2024.

Yıldız, Hasan. "Tanzimat'tan Günümüze Maarif Müfettişliği ile İlgili Düzenlemeler Bağlamında Etik İlkeler". *Türkiyat Mecmuası* 24/2 (2014), 261-284. https://doi.org/10.18345/tm.59601.

Yılmaz, Kürşad. "Okul Müdürlerinin Denetim Görevi". *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 10/1 (2009), 19-35.

Yılmaz, Yasin. "Osmanlı Örgün Eğitiminde ve Süleymaniye Medreselerinde Müderrisler". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/14 (2005), 93-108.

Eski Uygurca Tantrik Bir Metin:

AVALOKİTEŚVARA-SĀDHANA

Ali Doğan

nobel bilimsel

Eski Uygurca Tantrik Bir Metin: AVALOKİTEŚVARA-SĀDHANA
Ali Doğan

Yayın No.: 2394
ISBN: 978-625-376-092-2
E-ISBN: 978-625-376-093-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Doğan, Ali.
Eski Uygurca Tantrik Bir Metin: AVALOKİTEŚVARA-SĀDHANA / Ali Doğan
1. Basım, XVI + 118 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-376-092-2
E-ISBN: 978-625-376-093-9
1. Eski Türkçe 2. Eski Uygurca 3. Tantrik Budizm 4. Avalokiteśvara 5. Sādhana.

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ ..... **V**

ÖN SÖZ ..... **Vii**

TABLOLAR DİZİNİ ..... **Xi**

KISALTMALAR ..... **Xiii**

İŞARETLER ..... **XV**

1. GİRİŞ **1**

1.1. Budizm 1

1.1.1. Tantrik Budizm 2

1.1.2. Uygurlarda Tantrik Budizm 3

1.2. Eser 5

1.2.1. Eserin adı ve konusu 5

1.2.2. Eserin tercümanı 7

1.2.3. Eserin kolofonu ve tarihlendirilmesi 7

1.2.4. Eser hakkında yapılan çalışmalar 9

1.2.5. Eserin belirgin dil özellikleri 13

1.2.6. Eser incelemesinde izlenen yollar 14

1.2.6.1. Fragmanların harf çevrimi ve yazı çevrimi 14

1.2.6.2. Metnin sıralanması ve karşılaştırılması 15

1.2.6.3. Metnin Türkiye Türkçesine aktarımı 16

1.2.6.4. Metinde geçen Budizm terimleri 16

1.2.6.5. Dizin 16

1.2.6.6. Tıpkıbasım 16

2. FRAGMANLARIN HARF ÇEVRİMİ VE YAZI ÇEVRİMİ **17**

3. METNİN SIRALANMASI VE KARŞILAŞTIRILMASI **33**

4. TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIM **49**

5. BUDİZM TERİMLERİ VE İFADELERİNİN AÇIKLANMASI.....55

6. DİZİN.....85

KAYNAKÇA.....97

TIPKIBASIM.....103

KAYNAKÇA

Ağca, F.(2015). Eski Türkçe *kö:k teŋri* ve *kö:k kalık* İkilemeleri Üzerine. *Türkbilig*, *2015*(30), 201-221.

Ağca, F. (2021). *Dillik Ölçütlere Göre Eski Uygurca Metinlerin Tarihlendirilmesi.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ağca, F. ve Arıcan, A.(2019). Eski Uygurca Kolofonlar Hakkında. Şaban Doğan (ed.) *Türk Moğol Dil Tarih Kültür Araştırmaları* (s. 15-27). İstanbul: Kesit Yayınları.

Arat, R. R. (1991). *Eski Türk Şiiri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Arıcan, A. (2018). *Uygurca Kolofonların Dili Üzerine Bir İnceleme* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eskişehir.

Arslan, H. Ç. (2018). Eski Uygur Türkçesi Budist Metinlerdeki Sanskritçe Kökenli Bazı Özel Adlar Üzerine. A. Deniz Abik (ed.), *II. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi Bildiri Tam Metin Kitabı Filoloji ve Edebiyat* (s. 98-115). Adana: Akademisyen Kitabevi.

Bahir, C. R. (2018). Reformulating the Appropriated and Relinking the Chain: Challenges of Lineage and Legitimacy in Zhenyan Revivalism. Fabienne Jagou (ed.), *The hybridity of Buddhism: Contemporary Encounters between Tibetan and Chinese Traditions in Taiwan and the Mainland* (s. 91-108). Paris: École Française d'Extrême Orient.

Bayraktar Erten, N. (2002). Asıl Sayı Sıfatları ve Sıfat Tamlamalarında Çokluk Eki Uyumsuzluğu. Nurettin Demir ve Fikret Turan (ed.), *Scholarly Depth and Accuracy*, *Lars Johanson Armağanı* (s. 63-71). Ankara: Grafiker Yayıncılık.

Beer, R. (2015). *The Handbook of Tibetan Buddhist Symbols* (e-kitap). Boulder: Shamhala Publications.

Benfey, T. (1866). *Sanskrit-English Dictionary: With References to the Best Editions of Sanskrit Authors and Etymologies and Comparisons of Cognate Words Chiefly in Greek, Latin, Gothic and Anglo-Saxon*. London: Longmans, Green and Co.

Bhattacharyya, B. (1958). *The Indian Buddhist Iconography*, *Mainly Based on The Sādhanamālā and Cognate Tantric Texts of Rituals*. Calcutta: Firma K.L. Mukhopadhyay.

Bodhisattva (t.y.). 06 Ekim 2021 tarihinde http://www.tibetanbuddhistencyclopedia.com/en/index.php?title=Bodhisattva adlı genel ağdan erişildi.

Burmistrov, S. (2018). The Concept of Dravya in Yogācāra and Vaiśeṣika: a Comparative Philosophical Analysis. *Written Monuments of the Orient*, *4*(1), 55- 77.

Buswell, R. E. ve Lopez, D. S. (2014). *The Princeton Dictionary of Buddhism*. Princeton: Princeton University Press.

Caferoğlu, A. (2011). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Clark, L. V. (1982). The Manichean Turkic Pothi-Book. *Altorientalische Forschungen*, *9*(JG), s. 145-218.

Clauson, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*. Oxford: Oxford University Press.

Conze, E. (2008). *Buddhism: A Short History.* Oxford: Oneworld Publications.

Cullen, C. (2017). *The foundations of Celestial Reckoning Three Ancient Chinese Astronomical Systems*. London: Routledge.

Çelik, N. (2019). Buddhist Çevre Eski Uygur Türkçesi Metinlerinde Yabancı Kökenli Sözcükler Üzerine Bir Değerlendirme. *Türkiyat Mecmuası*, 29(2), 391-402.

Das, S. C. (1902). *A Tibetan-English Dictionary with Sanskrit Synonyms*. Calcutta: The Bengal Secretariat Book.

Demir, N. ve Yılmaz, E. (2006). *Türk Dili El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Özcan Devrez, C. (2020). *Eski Uygurca Kuanşi İm Pusar İncelemesi.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Edgerton, F. (1953). *Buddhist Hybrid Sanskrit, Grammar and Dictionary. Vol. II*: Dictionary. New Haven, Yale University Press.

Eitel, J. E. (1904). *Hand-book of Chinese Buddhism: Being a Sanskrit-Chinese Dictionary, with Vocabularies of Buddhist Terms in Pali, Singhalese, Siamese, Burmesi, Tibetan, Mongolian and Japanese*. Tokyo: Sanshusha.

Elverskog, J. (1997). *Uygur Buddhist Literature*. Silk Road Studies I. Brepols.

Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesi Grameri.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Erdal, M. (1991). *Old Turkic Word Formation I-II.* Wiesbaden: Otto Harrassowitz.

Erdal, M. (2004). *A Grammar of Old Turkic*. Leiden: Brill.

Gabain, A. (1935). *Die uigurische Übersetzung der Biographi Hüen-tsangs.* Berlin: Sitzungsberichte der preußischen Akademie der Wisssenschaften.

Gabain, A. (1950). *Alttürkische Grammatik mit Bibliographie, Lesestücken und Wörterverzeichnis, auch Neutürkisch mit vier Schrifttafeln und sieben Schriftproben (Zweite, verbesserte Auflage)*. Leipzig: Otto Harrossowitz.

Getty, A. (1914). *The Gods of Northern Buddhism: Their History, Iconography and Progressive Evolution Through the Northern Buddhist Countries*. Oxford: Oxford University Press.

Gharib, B. (1995). *Sogdian Dictionary Sogdian-Persian-English*. Tahran: Ferhangan Publications.

Grünwedel, A. (1900). *Mythologie des Buddhismus in Tibet und der Mongolei*. Leipzig: F. A. Brockhaus.

Gulcalı, Z. (2015). *Eski Uygurca Altun Yaruk Sudur'dan "Aç Bars" Hikâyesi*. Ankara: Türk Dil Kurumı Yayınları.

Gyatso, J. (2018). An Avalokiteśvara Sādhana. Donald S. Lopez (ed.), *Religions of Tibet in Practice: Abridged Edition* (s. 194-198). Princeton: Princeton University Press.

Hazai, G. (1970). Ein buddhistisches Gedicht aus der Berliner Turfan-Sammlung. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, *23*(1), s. 1–21.

Hazai, G. ve Zieme, P. (1971). *Fragmente der uigurischen Version des "Jin'gangjing mit den Gāthās des Meister Fu". Berliner Turfantexte I.* Berlin: Akademie Verlag.

Hopkins, J. ve Hackett, P. (2016). *The Uma Institute for Tibetan Studies Tibetan Sanskrit-English Dictionary*. Dyke, VA: Uma Institute for Tibetan Studies.

İsi, H. (2020). Eski Uygur Türkçesi Metinlerinde Budist Bir Terim Olarak 'Sadu (Skr. Sadhu)'. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 20* (1), s. 41-58.

İsi, H. (2021). *Eski Türkçe Tantrik Bir Metin: Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kara, G. ve Zieme, P. (1976). *Fragmente tantrischer Werke in uigurischer Übersetzung*. *Berliner Turfantexte VII.* Berlin: Akademie Verlag.

Kara, G. ve Zieme, P. (1977). *Die uigurischen Übersetzung des Guruyogas Tiefer Weg von Saskya Pandita und der Mañjuśrīnāmasagīti*. *Berliner Turfantexte VIII.* Berlin: Akademie Verlag.

Karaağaç, G. (2013). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Karaayak, T. (2021). *Eski Uygurca Abitaki Metinlerinin Söz Varlığı (Giriş-Metin Aktarma-Dizin)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kasai, Y. (2008). *Die uigurischen buddhistischen Kolophone. Berliner Turfantexte XXVI*. Turnhout: Brepols.

Keskin, B. (2019). Eski Uygur Çatiklerinde "Zaman" Kavramı. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, *19*(1), s. 87-115.

Kaya, C. (2021). *Uygurca Altun Yaruk, Giriş, Metin ve Dizin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

Kılıç Cengiz, A. (2021). *Eski Uygur Türkçesi Dönemine Ait Tantrik Bir Metin: Sitātapatrādhāraṇī*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Knüppel, M. (2013). *Heilkundliche, volksreligiöse und Ritualtexte: Alttürkische Handschriften Teil 17*. Stutgart: Franz Steiner Verlag.

Monier-Williams, M. (1899). *A Sanskrit-English Dictionary, Etymologically and Philologically Arranged with Special Reference to Cognate Indo-European Languages*. Oxford.

Müller, F. W. K. (1910). *Uigurica II*. Berlin: Abhandlungen der preußischen Akademie der Wisssenschaften.

Nadelyaev, V. M., Nasilov, D. M., Tenişev, E. R. ve Şçerbak, A. M. (1969). *Drevnetyurkskiy Slovar'*. Leningrad: Nauka.

Oppert, G. (1880). *List of Sanskrit Manuscripts of Southern India. Vol. I*. Madras: Government Press.

Ölmez, M. (1991). *Altun Yaruk III. Kitap (=5. Bölüm). (Suvarṇaprabhāsūtra).* Ankara: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi.

Ölmez, M. (1998). Tibet Buddhizmine Ait Eski Uygurca Bahşı Ögdisi. Mehmet Ölmez ve Jens Peter Laut (haz.), *Bahşı Ögdisi: Festschrift für Klaus Röhrborn anläßlich seines 60. Geburtstags/60. Doğum Yılı Dolayısıyla Klaus Röhrborn Armağanı* (s. 261-293). İstanbul: Simurg Yayınları.

Ölmez, M. (2017). Eski Uygurca İkilemer Üzerine*. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, 65* (2), s. 243-311.

Ölmez, M. ve Uzunkaya, U. (2017). Eski Uygurcada Tibet Budizmi. *Belleten*, *65*(1), s. 61-89.

Özbay, B. (2014). *Huastuanift Manihaist Uygurların Tövbe Duası.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Polat, Ü. (2017). Eski Uygur Türkçesinde Saygı Bildiren (ötün-, tegin-, yarlıka-, yükün-) Yarı Tasvir Fiilleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi, 6*(4), s. 2012-2026.

Powers, J. (2007). *Introduction to Tibetan Buddhism*. New York: Snow Lion Publications.

Räsänen, M. (1969). *Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

Raschmann, S. (2014). What do we know about the use of manuscripts among the Old Uighurs in the Turfan region?. Nalina Balbir ve Maria Szuppe (ed.) *Lecteurs et copistes dans les traditions manuscrites iraniennes, indiennes et centrasiatiques/Scribes and Readers in Iranian, Indian and Central Asian Manuscript Traditions = Eurasian Studies, XII*(1–2), 523–540 & xiii–xx.

Sander, L. ve Waldschmidt, E. (1980). *Sanskrit Handschriften aus den Turfanfunden. Teil IV. Ergänzungsband zu Teil 1-3 mit Textwiedergaben, Berichtigungen und Wörterverzeichnissen* (Verzeichnis der Orientalischen Handschriften in Deutschland 10, 4). Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.

Schaaik, S. (2006). The Tibetan Avalokiteśvara Cult in the Tenth Century: Evidence from the Dunhuang Manuscripts. Ronald M. Davidson and Christian Wedemeyer (ed.), *Tibetan Buddhist Literature and Praxis, Proceedings of the Tenth Seminar of the IATS, 2003, Volume 4* (s. 55-72). Leiden: Brill.

Schaaik, S. (2008) A Definition of Mahāyoga: Sources from the Dunhuang Manuscripts. Harunaga Isaacson (ed.), *Tantric Studies, Vol. 1* (s. 58–63.) Hamburg: Centre for Tantric Studies.

Soothill, W. E. ve Lewis, H. (2014). *A Dictionary of Chinese Buddhist Terms*. London and New York: Routledge.

Şen, S. (2002). *Eski Uygur Türkçesinde İkilemeler* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Samsun.

Tavkul, U. (2007). Kültürel Etkileşim Açısından On İki Hayvanlı Türk Takviminin Yayılışı. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi 4*(1), s. 25-45.

TDK (Türk Dil Kurumu) (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.

Tekin, T. (2014). *Orhon Türkçesi Grameri.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Tezcan, S. (1974). *Das uigurische Insadi-Sūtra. Berliner Turfantexte III.* Berlin: Akademie Verlag.

Tokyürek, H. (2005). *Eski Türkçede (VIII. yy. - XI. yy.) Yardımcı Fiiller* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kayseri.

Tokyürek, H. (2018a). Budist Uygur Metinlerinde Mandal Kılmak Töreni Üzerine. *Türkiyat Mecmuası 28*(1), s. 163-178.

Tokyürek, H. (2018b). *Altun Yaruk Sudur IV. Tegzinç.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Tokyürek, H. (2019). *Eski Uygur Türkçesinde Budizm ve Manihaizm Terimleri.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Turfanforschung (t.y.). Uigurische Texte. 14 Ocak 2022 tarihinde http://turfan.bbaw.de/dta/u/dta_u_index.htm adlı genel ağdan erişildi.

Uigurisches Wörterbuch (t.y.). 14 Ocak 2022 tarihinde https://woerterbuchnetz.de/?sigle=UWB#0 adlı genel ağdan erişildi.

Uzunkaya, U. (2021). *Budist Uygur Edebiyatından İki Örnek (Metin-Çeviri Açıklamalar-Dizin)*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Ünal, O. (2019). Klasik ve Orta Moğolca Söz Varlığında Türkçe Kökenli Kelimeler I (A-D). *Journal of Old Turkic Studies 3*(2), s. 502-615.

Vatec (t.y.). Vatec. 14 Ocak 2022 tarihinde https://vatec2.fkidg1.uni-frankfurt.de/ adlı genel ağdan erişildi.

Yogapedia (t.y.). 16 Ocak 2022 tarihinde https://www.yogapedia.com/definition/10431/yam adlı genel ağdan erişildi.

Wedemeyer, C. K. (2013), *Making Sense of Tantric Buddhism. History*, *Semiology and Transgression in the Indian Tradition*. New York: Columbia University Press.

Wilkens, J. (2021). *Handwörterbuch des Altuigurischen*. Göttingen: Akademie der Wissenschaften zu Göttingen.

www.wisdomlib.org (10 Eylül 2020). Acaryasaptati. 14 Ocak 2022 tarihinde https://www.wisdomlib.org/definition/acaryasaptati adlı genel ağdan erişildi.

Yakup, A. (2009). *Alttürkische Handschriften. Teil 15:Die uigurischen Blockdrucke der Berliner Turfansammlung. Teil 3: Stabreimdichtungen, Kalendarisches, Bilder, Unbestimmte Fragmente und Nachträge.* Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Yakup, A. (2010). *Prajñāpāramitā Literature in Old Uyghur. Berliner Turfantexte XXVIII*. Turnhout: Brepols.

Yakup, A. ve Knüppel, M. (2007). *Alttürkische Handschriften. Teil 11: Die uigurischen Blockdrucke der Berliner Turfansammlung. Teil 1: Tantrische Texte*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Yang, F. ve Zhang, H. (2017). Mongol Rulers, Yugur Subjects, and Tibetan Buddhism. Yael Bentor ve Meier Shahar (ed.), *Chinese and Tibetan Esoteric Buddhism, Studies on East Asian religious; Vol. I* (s. 377-386). Leiden/Boston: Brill.

Zieme, P. (1975). Zur buddhistischen Stabreimdichtung der alten Uiguren. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, *29*(2), s. 187–211.

Zieme, P. (1981). Bemerkungen zur Datierung uigurischer Blockdrucke. *Journal Asiatique*, *269*, s. 385-399.

Zieme, P. (1985). *Buddhistische Stabreimdichtungen der Uiguren*. *Berliner Turfantexte XIII*, Berlin: Akademie Verlag.

Zieme, P. (2000). *Vimalakīrtınırdeśasūtra. Berliner Turfantexte XX*. Belgium: Brepols.

Zieme, P. (2005). *Magische Texte des Uigurischen Buddhismus. Berliner Turfantexte XXIII*. Belgium: Brepols.

Zieme, P. (2015). Local Literatures: Uighur. Jonathan A. Silk, Oskar von Hinüber, Vincent Eltschinger (ed.), *Brill's Encyclopedia of Buddhism, Vol. I: Literature and Languages* (s. 871-882). Leiden: Brill.

FİLMLERDE AFET

AFET EĞİTİMİNE GÖRSEL AÇIDAN BAKMAK

Doç. Dr. Esen Durmuş
Doç. Dr. Ayten Arslan
Öğr. Gör. Dr. Tolgay Durmuş

nobel bilimsel

Filmlerde Afet:
Afet Eğitimine Görsel Açıdan Bakmak

Doç. Dr. Esen Durmuş, Doç. Dr. Ayten Arslan, Öğr. Gör. Dr. Tolgay Durmuş

Yayın No.: 2356
ISBN: 978-625-376-015-1
E-ISBN: 978-625-376-016-8
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet
yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Damla Ertürk -damla@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Durmuş, Esen., Arslan, Ayten., Durmuş, Tolgay.
Filmlerde Afet: Afet Eğitimine Görsel Açıdan Bakmak / Esen Durmuş, Ayten Arslan, Tolgay Durmuş
1. Basım, VIII + 114 s., 15,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-376-015-1
E-ISBN: 978-625-376-016-8
1. Afet Eğitimi 2. Film 3. Belgesel 4. Animasyon 5. Göstergebilim Analizi 6. Söylem Analizi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **vii**

Birinci Bölüm
GİRİŞ **1**

1.1. Afet Eğitiminde Görsel Medyanın Rolü 5

1.2. Afet Eğitiminde Filmlerin Eğitici Rolü 6

1.2.1. Örnek Vakalar: Afet Filmleri 8

1.3. Afet Eğitiminde Belgesel Türünün Eğitici Rolü 12

1.3.1. Örnek Vakalar: Afet Belgeselleri 14

1.4. Afet Eğitiminde Animasyonun Eğitici Gücü 16

1.4.1. Örnek Vakalar: Afet Animasyonları 18

İkinci Bölüm
AFET EĞİTİMİ İÇİN FİLM ANALİZİNDE KULLANILAN YÖNTEMLER **21**

2.1. Göstergebilim Analiz Yöntemi 21

2.2. Söylem Analiz Yöntemi 27

Üçüncü Bölüm
AFET EĞİTİMİNDE FİLM İNCELEMELERİ VE ANALİZİ **33**

3.1. Salgın (Contagion) 34

3.2. Twister (Kasırgalar) 48

3.3. Sonuç 59

Dördüncü Bölüm
AFET EĞİTİMİNDE BELGESEL İNCELEMELERİ VE ANALİZİ..... 61
4.1. Ultimate Disaster: Volcano (Büyük Felaket: Volkan) 62
4.2. Japonya: Mega Deprem 74
4.3. Sonuç 83

Beşinci Bölüm
AFET EĞİTİMİNDE ANİMASYON İNCELEMELERİ VE ANALİZİ 85
5.1. Ice Age 2: The Meltdown (Buz Devri 2: Erime Başlıyor)..... 86
5.2. Ice Age 4: Continental Drift (Buz Devri 4: Kıtalar Ayrılıyor) 97
5.3. Sonuç 106

SON SÖZ 107

KAYNAKÇA.....109

KAYNAKÇA

AFAD, (2020). *"Afet Eğitimi Animasyon: Deprem, Sel, Çığ, Heyelan, Tsunami, Hortum".* [Animasyon]. Animanya Animation Studio.

Akgüngör, Ç. (2010), "Toplumbilim Perspektifinden Afeti Düşünmek". *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 1*(1), 3-22.

Akpınar, E. (2006). *Fen Öğretiminde Soyut Kavramların Yapılandırılmasında Bilgisayar Desteği: Yaşamamızı Yönlendiren Elektrik Ünitesi.* Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

AKUT Arama Kurtarma Derneği, (2022). *"Güven Ailesi ile Görevimiz Deprem".* [Animasyon]. AKUT Arama Kurtarma Derneği, AKUT Enstitüsü ve Inditex Grup.

Artun, A. A. (2020). Türkiye'de afete dirençli toplum ve afet eğitimi. M. Yaman ve E. Çakır (Eds.), *Farklı Yönleriyle Afet Eğitimi* içinde (ss.63-82). Nobel Akademik Yayıncılık.

Avcı. K. (2019). *Afet eğitimi ve afet eğitiminde kullanılan teknolojilere ilişkin afet eğiticisi öğretmen ve öğrenci görüşleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Aydeniz, H. (2011). *Medyayı Tanımak.* Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Aile Eğitim Programı, https://aile.gov.tr/media/92215/04_01_medyayi-tanimak.pdf, (Erişim Tarihi: 22.07.2024).

Bailey, G.,, (2005). *"Arthur: Shelter from the Storm".* [Animasyon]. WGBH Boston ve 9 Story Entertainment.

Barker, C. ve Galasinski, D. (2001). *Cultural Studies And Discourse Analysis: A Dialogue On Lnaguage And İdentity.* Sage.

Barthes, R. (1979). *Göstergebilim İlkeleri.* Kültür Bakanlığı.

Barthes, R. (1993). *Göstergebilimsel Serüven*. Yapı Kredi Yayınları.

Barthes, R. (2018). *Göstergebilimsel Serüven.* Yapı Kredi Yayınları.

Battal, V., Sarı, E., ve Otan, O. (2022). "Çek Bir Film" belgeselinin senaryo bölümlerinin eğitsel boyutu. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 11*(1), 593-608. https://doi.org/10.15869/itobiad.1055094

Bayona, J. A., (2012) *The Impossible (Kıyamet Günü)*. [Film].Apaches Entertainment, Telecinco Cinema. https://en.wikipedia.org/wiki/The_Impossible_(2012_film). Erişim Tarihi (25.07.2024).

Bircan, U. (2015). Roland Barthes ve göstergebilim. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, *13*(26), 17-41.

Bont, J. (1996). *"Twister" (Kasırgalar)*,[Film]. Warner Bros., Universal Pictures, Amblin Entertainment. https://en.wikipedia.org/wiki/Twister_(1996_film). Erişim Tarihi (25.07.2024).

Boruff, B. J., Easoz, J. A., Jones, S. D., Landry, H. R., Mitchem, J. D., ve Cutter, S. L. (2003). Tornado hazards in the United States. *Climate Research*, *24*(2), 103-117.

Bozkurt, E. (2008). *Fizik Eğitiminde Hazırlanan Bir Sanal Laboratuvar Uygulamasının Öğrenci Başarısına Etkisi.* Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Budak, F. M. (2019). Afet Eğitimi. R. Sever (Ed.), *Afetler ve Afet Yönetimi* içinde (ss.184-192). Pegem Akademi.

Buluş Kırıkkaya, E., Oğuz Ünver, A. ve Çakın, O. (2011). İlköğretim Fen ve Teknoloji programında yer alan afet eğitimi konularına ilişkin öğretmen görüşleri. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi, 5*(1), 24-42.

Campell-Jones, S., (2005). *"The Day the Earth Shook"*. [Belgesel]. A NOVA Production by the WGBH, Boston Science Unit.

Ceren, A. (2023). Türkiye'de afet yönetimi ve afetlerde teknoloji kullanımının önemi, *R&S-Research Studies Anatolia Journal, 6*(1). 78-106.

Clash, K.,, (2008). *"Sesame Street: Let's Get Ready!"*. [Animasyon]. Sesame Workshop.

Comfort, L. K., Boin, A. ve Demchak, C. C. (Eds.). (2010). *Designing Resilience: Preparing For Extreme Events.* University of Pittsburgh Press.

Culler, J. (2008). *Barthes.* Dost Yayıncılık.

Dean, R. (1995). *"Killer Quake"* [Belgesel Film]. Boston, Mass., WGBH Boston. Videohttps://archive.org/details/KillerQuake. (Erişim Tarihi: 25.07.2024).

Deely, J. (1990). *Basics of Semiotics.* Indiana University Press.

Değirmenci, Y. (2019). Sınıf öğretmeni adaylarının "doğal afet" kavramına ilişkin geliştirdikleri metaforların incelenmesi. *International Journal of Geography and Geography Education (Online), 24*(39), 83-94. https://doi.org/10.32003/iggei.488627.

Demirci, O.O. (2024*). Salgın Filmleri İzlemenin Psikolojisi.* https://www.onurokandemirci.com/salgin-filmleri-izlemenin-psikolojisi/. Erişim tarihi:22.07.2024

Doğanay, S. Alım, M. ve Altaş, T. (2006). Atmosfer kökenli doğal afetlere bir örnek: 10 Ağustos 2005 Erzurum seli. *Doğu Coğrafya Dergisi, 11*(16), 305-322.

Donaldson, R., (1997). *Dante's Peak (Dante Yanardağı).* [Film]. Pacific Western Productions. https://en.wikipedia.org/wiki/Dante%27s_Peak (25.07.2024).

Dölek, İ., Durmuş, E. ve Kuruyer, D. (2021). Covid-19 sürecinde afet ve biyolojik afetlere yönelik görüşler. International Journal of Geography and Geography Education, (44), 338-358.

Durmuş, E. (2022), Fırtınalar, Afetler ve Afet Yönetimi içinde sf.208-231, Eğiten Kitap.

Durmuş, E., Kınacı, M. K., ve Kuruyer, D. (2024). Afet eğitiminde coğrafi bir miras olarak afet müzeleri. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE),* 53, 185-203. https://doi.org/10.32003/igge.1481723

Durmuş, T. (2024). Küresel Isınmanın Etkilerini Ortaya Koymada Belgesellerin Rolü:" 6 Derece Dünyayı Değiştirebilir" Belgesel Film Örneği. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *21*(2), 695-711.

Ekinci, B.G. (2013). Hollywood sinemasında felaket konulu filmler ve değişen egemen yapıların Maymunlar Gezegeni filmleri bağlamında analizi. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, *2*(1).

Elliott, R. (1996). Discourse analysis: exploring action, function and conflict in social texts. *Marketing Intelligence & Planning*. 14, 6, 65.

Emmerich, R., (2004). *The Day After Tomorrow" (Yarından Sonra)*. [Film]. Centropolis Entertainment, The Mark Gordon Company. https://en.wikipedia.org/wiki/The_Day_After_Tomorrow. (Erişim Tarihi: 25.07.2024)

Emmerich, R., (2009). *"2012"* [Film]. Colombia Pictıres Industries.

Erkal, T., ve Değerliyurt, M. (2009). Türkiye'de afet yönetimi. *Doğu Coğrafya Dergisi, 14*(22), 147-164.

Erkman, F. (1987). *Göstergebilime Giriş*. Alan Yayıncılık.

Fırat, M. (2020). "Doğal ve Toplumsal Bir Afet Olarak Deprem". Afet Sosyolojisi. Ed. İ. Can. Konya: Çizgi Kitabevi. 167-187.

Fırat, M. (2022). Deprem ve toplumsal etkileri. Tezkire, (80), 47-72.

Fiske, J. (2003). *İletişim Çalışmalarına Giriş*. Bilim ve Sanat Yayınları.

Fiske, J. (2017). *İletişim Çalışmalarına Giriş*. Bilim ve Sanat Yayınları.

Geray, H. (2014). *İletişim Alanından Örneklerle Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş*. Umuttepe Yayınları.

Gibbons, A. (2010). Human ancestors were an endangered species. *ScienceNow*.

Gluchman, V. (2016). Disaster issues in non-utilitarian consequentialism (ethics of social consequences). *Human Affairs*, *26*(1), 52-62.

Gönençgil, B. (2017). Küresel iklim değişikliği ve atmosferik afetler. Coğrafya Lisans Programı İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi. 70.

Guggenheim, M. (2014), "Introduction: Disasters as Politics-Politics as Disasters", The Sociological Review, 62(1), 1-16.

Guiraud, P. (2016). *Göstergebilim*. İmge Kitabevi.

Kalafatoğlu, Ş. T. (2019). Belgesel drama filmlerin eğitsel amaçlarla kullanımı. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 9*(2), 391-403.

Koçak, K., ve Şimşek Keskin, H.,(2024). Deprem eğitiminde mobil uygulamaların kullanımı. *Acil Yardım ve Afet Bilimi Dergisi*, *4*(1), 23-29..

Konuk Kandemir, N. ve Kiraz Demir, S. (2022). Birey, toplum ve çevre ilişkisi bağlamında sinema: 2040 belgesel filmi örneği. *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi,* 10, 122-133.

Lealos, C., (2014). "*The Weather Channel: Tornado Alley"* [Belgesel]. Karga Seven Production, Inc. The Weather Channel, LLC.

Lotman, Y. M. (2012). *Sinema Göstergebilimi*. Nirengi Kitap.

Lu, S. J., Lin, Y. C., Tan, K. H., ve Liu, Y. C. (2022). Revolutionizing elementary disaster prevention education and training via augmented reality-enhanced collaborative learning. *International Journal of Engineering Business Management,* 14, 1–11.

Manandhar, R. ve McEntire, D. A. (2014). Disasters, development, and resilience: Exploring the need for comprehensive vulnerability management. In *Disaster and Development* (pp. 19-37). Springer, Cham.

Martino, S. ve Thurmeier, M., (2012). "Ice Age: Continental Drift (Buz Devri 4 Kıtalar Ayrılıyor)". [Animasyon]. 20. Century Fox., A News Corporation Company.

Meteoroloji Genel Müdürlüğü., (2022). *Türkiye Meteorolojik Afetler Değerlendirmesi (2010-2021).* https://mgm.gov.tr/FILES/genel/raporlar/meteorolojikafetler2010-2021.pdf. (Erişim Tarihi: 16.10.2024)

Mızrak, S. (2018). Eğitim, afet eğitimi ve afete dirençli toplum. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 5*(1), 56-67. https://doi.org/10.21666/muefd.321970

Miyake, K., (2013). *"Surviving the Tsunami - My Atomic Aunt"*. [Belgesel]. An Insel Film Production.

Monmonier, M. (1997). *Cartographies of danger: Mapping hazards in America*. University of Chicago Press.

National Geographic Channel, (2022). *Ultimate Disaster: Volcano (Büyük Felaket: Volkan).* [Belgesel] Natural History New Zeland Ltd. in association with National Geographic Channel.

Nelson, E. (2006). "*Mega Disaster"*.[Belgesel]. Creative Differences Productions. https://en.wikipedia.org/wiki/Mega_Disasters. (Erişim Tarihi:25.07.2024).

Özdemir, A., ve Şahinöz, T. (2022). Toplumda afet farkındalığı oluşturmaya yönelik kullanılan araçlar: nitel bir çalışma. *Afet ve Risk Dergisi*, *5*(1), 78-93.

Öztürk, M., ve Demir, Y. (2023). Bilgilendirme ve kaos arasında: Afet yönetiminde medyanın rolüne yönelik bibliyometrik bir analiz. *Trt Akademi, 8*(18), 506-527.

Parker, I. (2002). *Discourse Analysis. Qualitative Methods in Psychology: A Research Guide.* Open University Press.

Parsa, S. (2008). *Film Çözümlemeleri*. Mutltilingual Yayınevi.

Payne, R. J., ve Egan, J. (2019). Using palaeoecological techniques to understand the impacts of past volcanic eruptions. Quaternary International, 499, 278-289. https://doi.org/10.1016/j.quaint.2017.12.019

Payton., B., (2015). *"San Andreas" (San Andreas Fayı)*. [Film]. New Line Cinema, Village Roadshow Pictures, RatPac-Dune Entertainment and Flynn Picture Company. https://en.wikipedia.org/wiki/San_Andreas_(film). (Erişim Tarihi: 25.07.2014).

Potter, W., J. (1996). An analysis of thinking and research about qualitative methods. Lawrence Erlbaum Associates.

Potter, J., ve Wetherell, M. (1987). *Discourse and Social Psychology: Beyond Attitudes and Behaviour*. Sage.

Punch, K., F. (2005). *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. Siyasal Kitapevi.

Rıfat, M. (2009). *Göstergebilimin ABC'si*. Say Yayınları.

Rıfat, M. (2013). *Açıklamalı Göstergebilim Sözlüğü.* Türkiye İş Bankası Yayınları.

Roblyer, M.D. (2003). *Integrating Educational Techonolgy into Teaching*, Pearson Education,

Saldanha, C., (2006). *"Ice Age 2: The Meltdown (Buz Devri 2: Erime Başlıyor)".* [Animasyon]. 20. Century Fox., A News Corporation Company.

Salomon, M., (1999). *Aftershock: Earthquake in New York"(New York'ta Deprem)* [TV series]. CBS Broadcasting Inc. https://en.wikipedia.org/wiki/Aftershock:_Earthquake_in_New_York. (Erişim Tarihi: (25.07.2024).

Seyhan, Ç., ve Zengin Çelik, H (2023). "The Day of After Tomorrow" filminin çevre söylemleri perspektifinden izleyiciler üzerinde oluşturduğu iklim değişikliği algısı ve bilinci. *Resilience*, *7*(1), 59-71.

Sığırcı, İ. (2017). *Göstergebilim Uygulamaları Metinleri Görselleri Sanat Yapıtlarını ve Olayları Okuma*. Seçkin Yayıncılık.

Sidekli, S., Doğramacı, H., Yangın, S.ve Daşdemir, İ. (2019). İlköğretim sosyal bilgiler öğretiminde "belgesel" kullanımının öğrencilerin ders başarısına etkisi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, *6*(6 Issue 8), 1053-1065.

Soderberg, S., (2011). *"Salgın (Contagion)"*. [Film].A Time Warner Cpmpany.

Soydan, E., ve Alpaslan, N. (2014). Medyanin doğal afetlerdeki işlevi. *İstanbul Journal of Social Sciences, 7*, 53-64.

Söken, A. (2014). *8. sınıf öğrencilerinin plaka tektoniği ve deprem kavramlarının anlamalarında kullanılan sabit görsellerin ve animasyonların karşılaştırılması* (Tez No: 376496) (Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi). Ulusal Tez Merkezi.

Sönmez, Ö. (2012). Soyutlamacı resmin okunmasına göstergebilimsel bir yaklaşım. *Art-e Sanat Dergisi*, *5*(9), 1-21.

Sözen, E. (1999). *Söylem: Belirsizlik, Mübadele, Bilgi, Güç ve Refleksivite.* Paradigma Yayınları.

Sutherland, J., (2009). "Tsunami: Caught on Camera".[Belgesel].Darlow Smithson Production.

Şahin, C. ve Sipahioğlu. (2009). *Doğal Afetler ve Türkiye*. Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Şimşek, F. (2017). Fen bilimleri dersinde animasyon ve simülasyon kullanımının öğrencilerin akademik başarısı ve bilgilerin kalıcılığı üzerine etkisi. *Uluslararası Eğitim Bilim ve Teknoloji Dergisi*, *3*(3), 112-124.

Şimşek, Z. (2020). Biyolojik afet olarak Covid-19 pandemisi özelinde mevsimlik tarım işgücü ve ailelerine yönelik temel sağlık hizmetlerinin sunumu. *Sağlık ve Toplum Dergisi, Covid-19 Özel Sayı*, 103-111.

Taş, Ş., & Erdal, M. (2015). Afet yönetiminde sürdürülebilirlik. In *International Sustainable Building Symposium, Gazi Üniversitesi, ISBS, Ankara*.

Tekin, A. (2021). Tarihten günümüze epidemiler, pandemiler ve ekonomik sonuçları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (40), 330-355.

Temizyürek, F., ve Acar, Ü. (2014). Çizgi filmlerdeki subliminal mesajların çocuklar üzerindeki etkisi. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, *3*(3), 25-39.

Tiley, M., ve Bavetta, C., (2011). *"Japonya: Mega Deprem".* [Belgesel]. Darlow Smithson Production Ltd an Endomol Company.for Discovery Channel.

Tonkiss, F. (2004). Analysing text and speech: content and discourse analysis. *Researching society and culture*. *2*, 367-382.

United Nations, (1992). United Nations framework convention on climate change. New York: UN. https://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf adresinden 3 Şubat 2023 tarihinde alınmıştır.

Üstündağ, N. (2012). *Bir ders materyali olarak belgesel sinemanın eğitim işlevinin incelenmesi.* (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.

Vardar, B. (1988). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. ABC Yayınları.

Vardar, B. (2001). *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri.* Multilingual Yayıncılık.

Wood, L. A. ve Kroger, R. O. (2000). *Doing Discourse Analysis: Methods for Studying Action in Talk and Text*. Sage.

Wooffitt, R. (2005). Conversation analysis and discourse analysis: a comparative and critical introduction. Sage.

World Wide Fund for Nature (WWF), (2020). Yaşayan gezegen raporu 2020 biyolojik çeşitlilik kaybını tersine çevirmek. Almond, R.E.A., Grooten M. ve Petersen, T. (Eds). WWF, Gland, İsviçre.

World Wide Fund for Nature (WWF), (2022). Yaşayan gezegen raporu 2022 doğa ile uyumlu bir toplum inşa etmek. Almond, R.E.A., Grooten, M., Juffe Bignoli, D. ve Petersen, T. (Eds). WWF, Gland, İsviçre.

Yakar, H. (2013). Sinema filmlerinin eğitim amaçlı kullanımı: Tarihsel bir değerlendirme. *HAYEF Journal of Education*, *10*(1), 21-36.

Yakut, İ. (2005). Afet etkilerine karşı toplumu bilinçlendirme çalışmalarında sürdürülebilir iletişimin rolü. *Deprem Sempozyumu*, 23-25.

Yenilmez, G. (2011). Japonya'daki Deprem ve Tsunami Erken Uyarı Sistemleri ve 11 Mart 2011 "Büyük Doğu Japonya Afeti" ndeki Performansları. 1. *Türkiye deprem mühendisliği ve sismoloji konferansı*, 11-14.

Yetişensoy, O. (2022). Ortaokul Öğrencilerine Yönelik Afet Bilinci Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, *17*(36), 1473-1496.

Finansın Görünmeyen Yüzü: Davranışsal Ön Yargılar

Dr. Damla Köroğlu

nobel bilimsel

Finansın Görünmeyen Yüzü: Davranışsal Ön Yargılar
Dr. Damla Köroğlu

Yayın No.: 2381
ISBN: 978-625-376-063-2
E-ISBN: 978-625-376-064-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Köroğlu, Damla.
Finansın Görünmeyen Yüzü: Davranışsal Ön Yargılar / Damla Köroğlu
1. Basım, X + 162 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-376-063-2
E-ISBN: 978-625-376-064-9
1. Davranışsal Finans 2. Davranışsal Ön Yargılar 3. Bilişsel Ön Yargılar 4. Duygusal Ön Yargılar 5. Sınırlı Rasyonalite

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

GİRİŞ **1**

Bölüm 1
DAVRANIŞSAL FİNANSIN ORTAYA ÇIKIŞI, DAYANDIĞI TEORİLER VE SAĞLADIĞI FAYDALAR **5**

1.1. Davranışsal Finans Nedir? 5

1.2. Davranışsal Finans Teorileri ve Sağladığı Faydalar 10

1.2.1. Sınırlı Rasyonalite 11

1.2.2. Beklenen Fayda Teorisi (BFT) ve Etkin Piyasa Hipotezi (EPH) 13

1.2.3. Beklenti Teorisi 15

1.2.4. Pişmanlık Teorisi 17

Bölüm 2
DAVRANIŞSAL ÖN YARGILAR: RASYONEL KARAR ALMANIN ÖNÜNDEKİ ENGELLER **21**

2.1. Davranışsal Ön Yargı Nedir? 21

2.2. Bilişsel Ön Yargılar 24

2.2.1. İnanç Yanılgıları 24

2.2.1.1. Muhafazakârlık Ön Yargısı 24

2.2.1.2. Onay/Doğrulama Ön Yargısı 28

2.2.1.3. Temsilcilik Ön Yargısı 34

2.2.1.4. Kontrol Yanılsaması Ön Yargısı 37

2.2.1.5. Geri Görüş Yanılgısı 41

2.2.1.6. Bilişsel Uyumsuzluk Ön Yargısı 45

2.2.2. Bilgi İşleme Ön Yargıları 48

2.2.2.1. Çıpalama ve Ayarlama Yanılgısı 49

2.2.2.2. Zihinsel Muhasebe 54

2.2.2.3. Çerçeveleme 58

2.2.2.4. Ulaşılabilirlik 61

2.2.2.5. Kendine Atfetme 64

2.2.2.6. Sonuç Yanlılığı 67

2.2.2.7. Yenilik Yanılgısı 70

2.3. Duygusal Ön Yargılar....73
2.3.1. Kayıptan Kaçınma Ön Yargısı....73
2.3.2. Aşırı Güven Ön Yargısı....77
2.3.3. Öz-Kontrol Yanılgısı....81
2.3.4. Statüko Yanlılığı....84
2.3.5. Sahiplik Etkisi....87
2.3.6. Pişmanlıktan Kaçınma Eğilimi....89
2.3.7. Aşinalık Ön Yargısı....95
2.4. Diğer Psikolojik Eğilimler....97
2.4.1. İyimserlik ve Kötümserlik Eğilimi....99
2.4.2. Riskten Kaçınma Eğilimi....99
2.4.3. Finansal Danışmanlara/Uzmanlara Danışma Eğilimi....100
2.4.4. Sürü Davranışı....101
2.4.5. Kendini Kontrol Etme Eksikliği (Hâkimiyet) Eğilimi....101
2.4.6. Bayram ve Tatil Etkisi....102
2.4.7. Hava Koşullarının Etkisi....102
2.4.8. Günlerin Etkisi....103
2.4.9. Ayların Etkisi....103

Bölüm 3
ÖRNEK OLAYLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ....105
Örnek Olay 1: Borsada Dalgalanma....107
1. Uzun Vadeli Yatırım Perspektifine Bağlı Kalma....107
2. Portföy Çeşitlendirmesi....108
3. Teknik Analiz ve Temel Analiz Araçları Kullanımı....108
4. Risk Yönetimi Stratejileri....109
5. Duygusal ve Psikolojik Faktörlerin Yönetimi....110
6. Zamanlama Yanılgısına Karşı Hazırlıklı Olmak....110
Örnek Olay 2: Kripto Para Çılgınlığı....111
1. Aşırı Güvenin Tehlikelerini Yönetme....113
2. Portföy Çeşitlendirmesi ve Risk Yönetimi....113
3. Teknik ve Temel Analiz Araçlarıyla Rasyonel Kararlar Almak....114
4. Sosyal Medya Hype'ına Kapılmamak....115
5. Duygusal Yönetim ve Panik Alış-Satışlarından Kaçınma....115
6. Uzun Vadeli Yatırım Perspektifi....116
Örnek Olay 3: Bir Yatırım Olarak Gayrimenkul....117

1. Portföy Çeşitlendirmesi ile Risk Yönetimi 118
2. Gayrimenkulün Düşük Likidite Problemini Aşmak 120
3. Pasif Gelir Kaynakları Yaratmak 120
4. Risk Toleransı ve Hedeflerin Yeniden Değerlendirilmesi 121
5. Duygusal Yatırım Kararlarını Yönetmek 121
6. Uzun Vadeli Strateji ve Esneklik 122
Örnek Olay 4: Dijital Sanatın Değeri ve NFT Yatırımları 123
1. Temel Analiz ve Piyasa Araştırması 125
2. Portföy Çeşitlendirmesi ile Risk Yönetimi 126
3. Yatırım Planı ve Uzun Vadeli Strateji 127
4. Sosyal Medyanın ve Hype'ın Etkilerinden Kaçınmak 128
5. Teknoloji ve Yeniliklere Olan Aşırı Güvenin Dengelenmesi 128
Örnek Olay 5: Kolay Kazanç İllüzyonu 129
1. Kendi Araştırmasını Yapma ve Bağımsız Analiz Geliştirme 132
2. Portföy Çeşitlendirmesi (Diversifikasyon) ve Risk Yönetimi 132
3. Uzun Vadeli Yatırım Perspektifi Geliştirme 133
4. Piyasa Dalgalanmalarına Karşı Dirençli Olma ve Duygusal Kontrol 134
5. Sosyal Medyanın ve Toplulukların Etkisini Yönetme 135
6. Pişmanlık Korkusunu Yönetme ve Finansal Eğitim ile Kendini Geliştirme 135
Örnek Olay 6: Riskin Yanılsaması 136
1. Portföy Çeşitlendirmesi ve Risk Yönetimi 137
2. Uzman Görüşlerine ve Finansal Danışmanlığa Değer Verme 139
3. Piyasa Trendlerini ve Riskleri Daha Dikkatli İnceleme 139
4. Duygusal Bağımsızlık ve Gerçekçi Karar Alma 140
5. Yatırım Hedeflerini Yeniden Gözden Geçirme ve Planlama 140
Örnek Olay 7: Sabit Getirinin Konforu 141
1. Risk-Getiri Dengesi ve Finansal Eğitim 143
2. Portföy Çeşitlendirmesi ve Enflasyona Karşı Koruma 143
3. Zamanla Risk Toleransını Artırma ve Yatırım Deneyimi Kazanma 145
4. Finansal Planlama ve Uzun Vadeli Hedefler Belirleme 146
5. Psikolojik Bariyerleri Aşmak ve Yatırım Davranışlarını Yeniden Şekillendirmek 146

SON SÖZ 149

KAYNAKÇA 153

YAZAR HAKKINDA 161

KAYNAKÇA

1. **American Psychological Association** - APA (Online). Available at: https://www.apa.org (Access Date: 20.06.2024).
2. **Ariel, R. A. (1990)** - "High stock returns before holidays: Existence and evidence on possible causes." *The Journal of Finance*, 45(5), 1611-1626.
3. **Armansyah Rohmad Fuad (2002)** - "Herd instinct bias emotional biases and information processing biases in investment decisions." *Jurnal Manajemen dan Kewirausahaan*, 24(2), 105-117.
4. **Arnold, V., Sutton, S. G., Hayne, S. C., Smith, C. A. (2000)** - "Group decision making: The impact of opportunity-cost time pressure and group support systems." *Behavioral Research in Accounting*, 12, 69.
5. **Ateş, A. (2007)** - "Finansal yatırımların davranışsal finans açısından değerlendirilmesi üzerine bir araştırma." *Finans Dergisi*, 24(3), 45-60.
6. **Banerjee, A. V. (1992)** - "A simple model of herd behavior." *The Quarterly Journal of Economics*, 107(3), 797-817.
7. **Barber, B. M., Odean, T. (1999)** - "The courage of misguided convictions." *Financial Analysts Journal*, 55(6), 41-55.
8. **Bashir, T., Hassan, T. (2018)** - "Investor sophistication: Intrusion of behavioral biases in investment decisions." *In Proceedings of International Academic Conferences*, International Institute of Social and Economic Sciences.
9. **Benartzi, S., Thaler, R. H. (1995)** - "Myopic loss aversion and the equity premium puzzle." *The Quarterly Journal of Economics*, 110(1), 73-92.
10. **Bernstein, P. L. (2012)** - *Capital Ideas: The Improbable Origins Of Modern Wall Street*. John Wiley & Sons.
11. **Blank, H., Musch, J., Pohl, R. F. (2007)** - "Hindsight bias: On being wise after the event." *Social Cognition*, 25(1), 1-9.
12. **Brennan, G., Hamlin, A. (2004)** - "Analytic conservatism." *British Journal of Political Science*, 34(4), 675-691.
13. **Bressler, L. A., Bressler, M. S., Von Bergen, C. W. (2018)** - "Beware the Mental Pitfalls: Confirmation Bias in Accounting." *Journal of Accounting & Finance (2158-3625)*, 18(9).
14. **Budhiraja, K., Raman, T. V., Bhardwaj, G. N. (2018)** - "Impact of behavioral finance in investment decision making." *International Journal of Civil Engineering and Technology*, 9(6), 1151-1157.
15. **Chan, A. W., Krleža-Jerić, K., Schmid, I., Altman, D. G. (2004)** - "Outcome reporting bias in randomized trials funded by the Canadian Institutes of Health Research." *Cmaj*, 171(7), 735-740.

16. **Cheng, Pi-Yueh, Chiou, Wen-Bin (2008)** - "Framing effects in group investment decision making: Role of group polarization." *Psychological Reports*, 102(1), 283-292.
17. **Choi, P. M. S., Chung, C. Y., Liu, C. (2018)** - "Self-attribution of overconfident CEOs and asymmetric investment-cash flow sensitivity." *The North American Journal of Economics and Finance*, 46, 1-14.
18. **Christensen-Szalanski, J. J., Willham, C. F. (1991)** - "The hindsight bias: A meta-analysis." *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 48(1), 147-168.
19. **Chu, W., Im, M., Jang, H. (2012)** - "Overconfidence and emotion regulation failure: How overconfidence leads to the disposition effect in consumer investment behaviour." *Journal of Financial Services Marketing*, 17, 96-116.
20. **Cox, R., De Goeij, P. (2017)** - "What Do Investors Learn from Advertisements?" *SSRN Electronic Journal*. Available at SSRN 3034144.
21. **Cunningham, L. A. (2002)** - "Behavioral finance and investor governance." *Washington and Lee Law Review*, 59(3), 767-837.
22. **Daniel, K., Titman, S. (1999)** - "Market efficiency in an irrational World." *Financial Analysts Journal*, 55(6), 28-40.
23. **Darley, J. M., Gross, P. H. (1983)** - "A hypothesis-confirming bias in labeling effects." *Journal of personality and social psychology*, 44(1), 20.
24. **Dassani, P., Manda, V. K. (2022)** - "Cognitive Dissonance Bias Among Stock Market Investors." *Review of Professional Management*, 20(1).
25. **Das, U., Mohapatra, S. R. (2016)** - "Behavioural biases in investment decision making: A research study on loss aversion bias." *Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities*, 6(8), 1854-1870.
26. **Dave, C., Wolfe, K. W. (2003)** - "On confirmation bias and deviations from Bayesian updating." Retrieved 24 2011.
27. **Dhungana, Bharat Ram, et al. (2022)** - "Effect of cognitive biases on investment decision making: A case of Pokhara Valley Nepal." *Quest Journal of Management and Social Sciences*, 4(1), 71-84.
28. **Döm, S. (2003)** - *Yatırımcı psikolojisi: İMKB üzerine ampirik bir çalışma*. İstanbul: Değişim Yayınları.
29. **Duclos, Rod. (2015)** - "The psychology of investment behavior: (De) biasing financial decision-making one graph at a time." *Journal of Consumer Psychology*, 25(2), 317-325.
30. **Dube-Rioux, L., Russo, J. E. (1988)** - "An availability bias in professional judgment." *Journal of Behavioral Decision Making*, 1(4), 223-237.
31. **El Harbi, S., Toumia, O. (2020)** - "The status quo and the investment decisions." *Managerial Finance*, 46(9), 1183-1197.
32. **Entman, R. M. (2007)** - "Framing bias: Media in the distribution of power." *Journal of Communication*, 57(1), 163-173.
33. **Fama, E. (1965)** - "The behavior of stock market prices." *Journal of Business*, Vol. 38, 34-105.

34. **Fama, E. (1970)** - "Efficient capital markets; a review theory and empirical work." *Journal of Finance*, 25(2), 383-417.
35. **Fama, E. (1998)** - "Market efficiency, long-term returns, and behavioral finance." *Journal of Financial Economics*, 49(3), 283-306.
36. **Fatima, Afreen. (2019)** - "Cognitive dissonance and investors' decision-making: A review." *International Journal of Financial Accounting and Management*, 1(1), 39-45.
37. **Festinger, L. (1957)** - *A Theory of Cognitive Dissonance*. Evanston IL: Row Peterson.
38. **Fishburn, P. C. (1977)** - "Mean-risk analysis with risk associated with below-target returns." *American Economic Review*, 67, 116-126.
41. **Fischer, P., Kastenmuller, A., Greitemeyer, T., Fischer, J., Frey, D., Crelley, D. (2011)** - "Threat and selective exposure: The moderating role of threat and decision context on confirmatory information search after decisions." *Journal of Experimental Psychology: General*, 140(1), 51.
42. **Franke, N., Gruber, M., Harhoff, D., Henkel, J. (2006)** - "What you are is what you like-similarity biases in venture capitalists' evaluations of start-up teams." *Journal of Business Venturing*, 21(6), 802-826.
43. **French, K. R. (1980)** - "Stock returns and the weekend effect." *Journal of Financial Economics*, 8(1), 55-69.
44. **Gao, J. W., Wang, C. (2010)** - "The impact of loss aversion on investment choice." *In 2010 International Conference of Information Science and Management Engineering*, Vol. 2, 459-461.
45. **Gandrè, P. (2020)** - "US stock prices and recency-biased learning in the run-up to the global financial crisis and its aftermath." *Journal of International Money and Finance*, 104, 102165.
46. **Germman, M., Weber, M. (2018)** - "Outcome bias in financial decision making." *SSRN Electronic Journal*. Available at SSRN 3247148.
47. **Gennaioli, N., Shleifer, A., Vishny, R. (2015)** - "Money doctors." *The Journal of Finance*, 70(1), 91-114.
48. **Givoly, D., Hayn, C. (2002)** - "Rising conservatism: Implications for financial analysis." *Financial Analysts Journal*, 58(1), 56-74.
49. **Goetzmann, W. N., Peles, N. (1997)** - "Cognitive dissonance and mutual fund investors." *Journal of Financial Research*, 20(2), 145-158.
50. **Guilbault, R. L., Bryant, F. B., Brockway, J. H., Posavac, E. J. (2004)** - "A meta-analysis of research on hindsight bias." *Basic and Applied Social Psychology*, 26(2-3), 103-117.
51. **Hussain, M., et al. (2013)** - "Hindsight bias and investment decision-making: Empirical evidence from an emerging financial market." *International Journal of Research Studies in Management*, 2(2), 77-88.
52. **Irshad, Shoaib, Badshah, Waqar, Hakam, Usman (2016)** - "Effect of representativeness bias on investment decision making." *Management and Administrative Sciences Review*, 5(1), 26-30.

53. **Jamil, N., Bashir, T. (2021)** - "Impact of cognitive dissonance bias on investors' decisions: moderating role of emotional intelligence." *Pakistan Social Sciences Review*, 5(III), 538-552.

54. **Jiang, Linlin, et al. (2023)** - "Research on the Anchoring Bias in Stock Investment: Evidence from Chinese Stock Market." *Advances in Economics Management and Political Sciences*, 29, 120-125.

55. **Joe, V. C., Jones, R. N., Ryder, S. (1977)** - "Conservatism openness to experience and sample bias." *Journal of Personality Assessment*, 41(5), 527-531.

56. **Jonas, E., Schulz-Hardt, S., Frey, D., Thelen, N. (2001)** - "Confirmation bias in sequential information search after preliminary decisions: An expansion of dissonance theoretical research on selective exposure to information." *Journal of Personality and Social Psychology*, 80(4), 557.

57. **Kalunda, E. N., Mbaluka, P. K. (2012)** - "Test of endowment and disposition effects under prospect theory on decision-making process of individual investors at the Nairobi Securities Exchange Kenya." *Research Journal of Finance and Accounting*, 3(6), 157-171.

58. **Kahneman, D., Knetsch, J. L., Thaler, R. H. (1990)** - "Experimental tests of the endowment effect and the Coase theorem." *Journal of Political Economy*, 98(6), 1325-1348.

59. **Kahneman, D., Tversky, A. (1972)** - "Subjective probability: A judgment of representativeness." *Cognitive Psychology*, 3(3), 430-454.

60. **Kahneman, D., Tversky, A. (1974)** - "Judgment under uncertainty: heuristics and biases." *Science*, 185(4157), 1124-1131.

61. **Kahneman, D., Tversky, A. (1979)** - "Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk." *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 47(2), 263-291.

62. **Kahneman, D., Tversky, A. (1981)** - *The Simulation Heuristic*. National Technical Information Service.

63. **Kahneman, D., Tversky, A. (1982)** - "The psychology of preferences." *Scientific American*, 246(1), 160-173.

64. **Kahneman, D., Tversky, A. (1984)** - "Choices, values, and frames." *American Psychologist*, 39(4), 341.

65. **Kahneman, D., Tversky, A. (2013)** - "Prospect theory: An analysis of decision under risk." *In Handbook of the fundamentals of financial decision making: Part I*, 99-127.

66. **Kempf, A., Ruenzi, S. (2006)** - "Status quo bias and the number of alternatives: An empirical illustration from the mutual fund industry." *The Journal of Behavioral Finance*, 7(4), 204-213.

67. **Klayman, J., Soll, J. B., Gonzalez-Vallejo, C., Barlas, S. (1999)** - "Overconfidence: It depends on how, what, and whom you ask." *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 79(3), 216-247.

68. **König-Kersting, C., Pollmann, M., Potters, J., Trautmann, S. T. (2021)** - "Good decision vs. good results: Outcome bias in the evaluation of financial agents." *Theory and Decision*, 90, 31-61.

71. **Kudryavtsev, A., Cohen, G. (2010)** - "Anchoring and pre-existing knowledge in economic and financial settings." *American Journal of Social and Management Sciences*, 1(2), 164-180.
72. **Küçüksille, E., Usul, H. (2012)** - "Bilişsel önyargılar ve yatırımcı kararlarına etkileri." *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4).
73. **Labajova, Katarina, et al. (2022)** - "Illusion of control in farmers' investment and financing decisions." *Agricultural Finance Review*, 82(4), 675-689.
74. **Langer, E. J. (1975)** - "The illusion of control." *Journal of Personality and Social Psychology*, 32(2), 311.
75. **Lei, Shan, Mathers, Ani Manakyan (2024)** - "Familiarity bias in direct stock investment by individual investors." *Review of Behavioral Finance*, 16(3), 551-579.
76. **Legoux, Renaud, et al. (2014)** - "Confirmation biases in the financial analysis of IT investments." *Journal of the Association for Information Systems*, 15(1), 1.
77. **Legrenzi, Paolo, Monti, Marco (2009)** - "Investment Decision-Making and Hindsight Bias." *In Proceedings of the Annual Meeting of the Cognitive Science Society*, 31(31).
78. **Loomes, G., Sugden, R. (1982)** - "Regret theory: An alternative theory of rational choice under uncertainty." *Economic Journal*, 92(368), 805-824.
79. **Malemendier, U., Tate, G. (2008)** - "Who makes acquisitions? CEO overconfidence and the market's reaction." *Journal of Financial Economics*, 89(1), 20-43.
80. **Malkiel, B. G. (2011)** - "The efficient-market hypothesis and the financial crisis." *In Rethinking finance: perspectives on the crisis (Proceedings of a conference)*, Russel Sage Foundation.
81. **Malaquias, Rodrigo Fernandes, Albertin, Alberto Luiz (2019)** - "Information technology investments versus the illusion of control bias." *International Journal of Business Information Systems*, 32(4), 507-521.
82. **Matsumoto, A. S., Fernandes, J. L., Ferreira, I., Chagas, P. C. (2013)** - "Behavioral finance: a study of affect heuristic and anchoring in decision making of individual investor." *SSRN Electronic Journal*. Available at SSRN 2359180.
83. **Michenaud, S., Solnik, B. (2008)** - "Applying regret theory to investment choices: Currency hedging decisions." *Journal of International Money and Finance*, 27(5), 677-694.
84. **Miller, D. T., Ross, M. (1975)** - "Self-serving biases in the attribution of causality: Fact or fiction?" *Psychological Bulletin*, 82(2), 213.
85. **Montier, J. (2002)** - *Behavioural Finance: Insights into Irrational Minds and Markets*. West Sussex, England: John Wiley & Sons.
86. **Moradi, Mahmood, Mostafaei, Z., Meshki, M. (2013)** - "A study on investors' personality characteristics and behavioral biases: Conservatism bias and availability bias in the Tehran Stock Exchange." *Management Science Letters*, 3(4), 1191-1196.
87. **Mowen, M. M., Mowen, J. C. (1986)** - "An empirical examination of the biasing effects of framing on business decisions." *Decision Sciences*, 17(4), 596-602.
88. **Mullainathan, S., Thaler, R. H. (2000)** - "Behavioral economics." *NBER Working Paper No. w7948*. Available at http://www.nber.org/papers/w7948.

89. **Nobre, Fábio Chaves, Machado, Maria José de Camargo, Nobre, Liana Holanda Nepomuceno (2002)** - "Behavioral biases and the decision-making in entrepreneurs and managers." *Revista de Administração Contemporânea*, 26(suppl 1), e200369.

90. **Nofsinger, J. (2001)** - *Investment Madness: How Psychology Affects Your Investing - and What to Do About It*. Prentice Hall Press.

91. **Nouri, B. A., Motamedi, S., Soltani, M. (2017)** - "Empirical analysis of the financial behavior of investors with Brand approach (case study: Tehran stock exchange)." *Scientific Annals of Economics and Business*, 64(1), 97-121.

92. **Odean, T. (1998)** - "Are investors reluctant to realize their losses?" *The Journal of Finance*, 53(5), 1775-1798.

93. **Parmıtasarı, Rika Dwi Ayu, Syariati, Alim, Sumarlin (2022)** - "Chain reaction of behavioral bias and risky investment decision in Indonesian nascent investors." *Risks*, 10(8), 145.

94. **Peña, Víctor Alberto, Gómez-Mejía, Alina (2019)** - "Effect of the anchoring and adjustment heuristic and optimism bias in stock market forecasts." *Revista Finanzas y Política Económica*, 11(2), 389-409.

95. **Pikulina, E., Renneboog, L., Tobler, P. N. (2017)** - "Overconfidence and investment: An experimental approach." *Journal of Corporate Finance*, 43, 175-192.

96. **Pompian, M. M. (2012)** - *Behavioral Finance and Investor Types: Managing Behavior to Make Better Investment Decisions*. John Wiley & Sons.

97. **Qadri, S. U., Shabbir, M. (2014)** - "An empirical study of overconfidence and illusion of control biases impact on investor's decision making: An evidence from ISE." *European Journal of Business and Management*, 6(14), 38-44.

98. **Risen, J., Gilovich, T. (2007)** - "Informal Logical Fallacies." *In R. Sternberg, H. Roediger, and Diane F. Halpern (eds) Critical thinking in psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.

101. **Ritter, J. R. (2003)** - "Behavioral finance." *Pacific-Basin Finance Journal*, 11(4), 429-437.

102. **Roese, N. J., Vohs, K. D. (2012)** - "Hindsight bias." *Perspectives on Psychological Science*, 7(5), 411-426.

103. **Ross, M., Sicoly, F. (1979)** - "Egocentric biases in availability and attribution." *Journal of Personality and Social Psychology*, 37(3), 322.

104. **Rozeff, M. S., Kinney Jr, W. R. (1976)** - "Capital market seasonality: The case of stock returns." *Journal of Financial Economics*, 3(4), 379-402.

105. **Sajjad, Rehan, et al. (2022)** - "The impact of behavior biases on investor decision making regarding financial securities." *Asian Journal of Economics, Business, and Accounting*, 40-45.

106. **Samuelson, P. (1963)** - "Risk and uncertainty: A fallacy of large numbers." *Scientia*, 57(98).

107. **Samuelson, W., Zeckhauser, R. (1988)** - "Status quo bias in decision making." *Journal of Risk and Uncertainty*, 1(1), 7-59.

108. **Sattar, M. A., Toseef, M., Sattar, M. F. (2020)** - "Behavioral finance biases in investment decision making." *International Journal of Accounting, Finance, and Risk Management*, 5(2), 69.
109. **Saunders, E. M. (1993)** - "Stock prices and Wall Street weather." *The American Economic Review*, 83(5), 1337-1345.
110. **Schäfer, P. S., Williams, C. C., Goodie, A. S., Campbell, W. K. (2004)** - "Overconfidence and the big five." *Journal of Research in Personality*, 38(5), 473-480.
111. **Schweisfurth, T. G., Schöttl, C. P., Raasch, C., Zaggl, M. A. (2023)** - "Distributed decision-making in the shadow of hierarchy: How hierarchical similarity biases idea evaluation." *Strategic Management Journal*, 44(9), 2255-2282.
112. **Sezer, O., Zhang, T., Gino, F., Bazerman, M. H. (2016)** - "Overcoming the outcome bias: Making intentions matter." *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 137, 13-26.
113. **Shefrin, H. (2002)** - *Beyond Greed and Fear: Understanding Behavioral Finance and the Psychology of Investing*. Oxford: Oxford University Press.
114. **Shukla, S., Tripathi, A. R., Shukla, S. K., Shukla, A. (2022)** - "The impact of self-serving bias on selection of stocks by retail investors in equity market: A study of the urban middle class of India." *European Journal of Business and Management Research*, 7(3), 1-6.
115. **Simon, H. A. (1955)** - "A behavioral model of rational choice." *Quarterly Journal of Economics*, 69(1), 99-118.
116. **Simon, H. A. (1956)** - "Rational choice and the structure of the environment." *Psychological Review*, 63(2), 129-138.
117. **Simon, H. A. (1960)** - *The New Science of Management Decision*. Harper & Brothers.
118. **Simon, H. A. (1979)** - "Rational decision making in business organizations." *American Economic Review*, 69(4), 493-513.
119. **Statman, M. (2002)** - "Lottery players/stock traders." *Financial Analysts Journal*, 58(1), 14-21.
120. **Statman, M., E. I. R. (2006)** - "Mental accounting bias." *The Monitor*, May/June, 26-27.
121. **Strömbäck, C., Lind, T., Skagerlund, K., Västfjäll, D., Tinghög, G. (2017)** - "Does self-control predict financial behavior and financial well-being?" *Journal of Behavioral and Experimental Finance*, 14, 30-38.
122. **Sulistiawan, D., Rudiawarni, F. A. (2019)** - "Do stock investors need to discuss to reduce decision bias?" *Investment Management and Financial Innovation*, 16(3), 1-9.
123. **Tariq, Rameez (2015)** - "Financial Reporting Framing Effects and Successful Investment Decision." *European Journal of Business and Management Online*, 7(19), 2222-2839.
124. **Taner, B., Akkaya, G. C. (2005)** - "Yatırımcı psikolojisi ve davranışsal finans yaklaşımı." *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 27, 47-54.
125. **Tavor, Tchai (2013)** - "Investors' short term decision making and review of the hindsight bias effect." *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 4(11), 176-185.

126. **Thaler, R. H. (1999)** - "Mental accounting matters." *Journal of Behavioral Decision Making*, 12(3), 183-206.

127. **Thaler, R. H. (1999)** - "The end of behavioral finance." *Financial Analysts Journal*, 55(6), 12-17.

128. **Thaler, R. H. (2005)** - *Advances in Behavioral Finance, Volume II*. Princeton University Press.

129. **Thaler, R. H., Shefrin, H. M. (1981)** - "An economic theory of self-control." *Journal of Political Economy*, 89(2), 392-406.

130. **Tufan, E. (2006)** - *Davranışsal Finans*. Ankara: Orion Yayınevi.

131. **Tversky, A., Fox, C. R. (1995)** - "Weighing risk and uncertainty." *Psychological Review*, 102(2), 269.

132. **Tversky, A., Kahneman, D. (1974)** - "Judgment under uncertainty: heuristics and biases: biases in judgments reveal some heuristics of thinking under uncertainty." *Science*, 185(4157), 1124-1131.

133. **Tversky, A., Kahneman, D. (1992)** - "Advances in prospect theory: Cumulative representation of uncertainty." *Journal of Risk And Uncertainty*, 5, 297-323.

134. **Uhr, Charline, Meyer, Steffen, Hackethal, Andreas (2019)** - "Smoking hot portfolios? Overtrading from self-control failure."

135. **Ullah, S. (2015)** - "An empirical study of illusion of control and self-serving attribution bias impact on investor's decision making: moderating role of financial literacy." *Research Journal of Finance and Accounting*, 6(19), 109-118.

136. **Victor, Peña, Gómez-Mejía, Alina (2019)** - "Effect of the anchoring and adjustment heuristic and optimism bias in stock market forecasts." *Revista Finanzas y Política Económica*, 11(2), 389-409.

137. **Wang, Bingqing (2023)** - "The Impact of Anchoring Bias on Financial Decision-Making: Exploring Cognitive Biases in Decision-Making Processes." *Studies in Psychological Science*, 1(2), 41-50.

141. **Wason, P. C. (1960)** - "On the failure to eliminate hypotheses in a conceptual task." *Quarterly Journal of Experimental Psychology*, 12, 129–140.

142. **Wikartika, Ira, Evanthi, Ayundha, Suwaidi, Rahman Amrullah (2023)** - "Investment decision making with investment satisfaction as an intervening variable: availability bias and financial literacy." *JBMP (Jurnal Bisnis Manajemen Dan Perbankan)*, 9(1), 12-24.

143. **Yılmaz, Ö., Şahin, S. (2014)** - "Overconfidence in finance with different domains: An interdisciplinary experimental approach." *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15(1), 253-268.

2. Basım

ADLİ PSİKOLOJİDE PROFİLLEME
-Katillerin Analizi-

Editör
Dr. Öğr. Üyesi Gül Çörüş

nobel
40.yıl

ADLİ PSİKOLOJİDE PROFİLLEME -Katillerin Analizi-

Editör: Dr. Öğr. Üyesi Gül Çörüş

Yayın No.: 3503
Psikoloji No: 256
ISBN: 978-625-439-589-5
E-ISBN: 978-625-439-590-1
Basım Sayısı: 2. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Cemre Pak -cemre@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Çörüş, Gül.
Adli Psikolojide Profilleme -Katillerin Analizi- / Gül Çörüş
2. Basım, XII + 292 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-439-589-5
E-ISBN: 978-625-439-590-1
1. Kriminal Profilleme 2. Seri Katiller 3. Çocuk Katiller

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **v**

BÖLÜM YAZARLARI ..... **vii**

BÖLÜM 1

SUÇA DAİR KAVRAMLAR KADIN VE ERKEK KATİLLER **1**

Rakel Rozant Reisyan
Hülya Kıran
Gül Çörüş

Suç ve Suçluluk 2
Suçluluğun Tarihçesi 5
Suçluluğun Sınıflandırılması 7
Suçluluk Kuramları 9
Cezaevi Kavramı 19
Şiddet 21
Şiddetin Önemli Bir Tetikleyicisi: Öfke 24
Öfkenin Nedenleri 28
Öfke Tetikleyicileri 29
Öfke Öncesi 29
Öfkenin Belirtileri 30
Öfkeyi Değerlendirme 32
Öfkenin Sonuçları 32
Öfkeye Dair Kuramsal Yaklaşımlar 33
Aile İçi Şiddet 36
Cinayet 44
Cinayet Failleri: Kadın ve Erkek Katiller 48

Aile İçi Cinayet 52
Kadın Suçluluğu 61
Kadın Suçluluğuna Dair Araştırmalar 63
Olgu Örnekleri 67
Kriminal Profilleme 70
Sonuç 83
Kişilik Bozuklukları 84

BÖLÜM 2

ÇOCUK SUÇLULUĞU VE ÇOCUK KATİLLER 95

Reyhan Feda

Çocuğun Cezai Ehliyeti 97
Çocuk Suçluluğunda Rol Oynayan Etkenler 98
Çocuk Katiller 112
Çocuk Katil Olgu Örnekleri 113

BÖLÜM 3

SERİ KATİLLER 127

Hilal Sena Balandı

Seri Katil İfadesinin Tanımı 128
Tipolojiler 130
Seri Katillerin Karakteristik Özellikleri 135
Çocukluk Çağı İstismarından Cinayete 138
Bir Seri Katilin Psikolojisi 141
Ne Kadar Farklıyız? 147
"Ünlü" Seri Katiller 150
Kadın Seri Katiller 155
Türk Seri Katiller 158

BÖLÜM 4

TÖRE CİNAYETLERİ..... 163

Sibel Kızıltaş

Töre Nedir? 164
Töre Yasaları ve Kan Davası..... 169
Töre Cinayetleri ve Namus 170
Töre Cinayetleri ve İntihar..... 175
Töre Yasaları ve Berdel Evliliği..... 177
Töre Cinayetlerinin Psikopatolojisi 179
Olgu Örnekleri..... 185

BÖLÜM 5

İNTİHAR..... 189

Ravana Bayova
Gül Çörüş

İntiharın Tanımı 189
İntiharın Tarihçesi..... 192
İntiharın Sınıflandırılması..... 194
Psikolojik Açıdan İntihar 198
Yaratıcı Kişilerde İntihar..... 205
Yaratıcı Kişilerde İntiharın Oluşmasında Melankolinin Rolü..... 216
Toplu İntiharlar 220

EKLER 229

KAYNAKÇA..... 261

BÖLÜM 1

SUÇA DAİR KAVRAMLAR KADIN VE ERKEK KATİLLER

Rakel Rozant Reisyan
Hülya Kıran
Gül Çörüş

"Bana yukarıdan bakarsanız aptalın tekini görürsünüz.
Bana aşağıdan bakarsanız Tanrı'yı görürsünüz.
Bana tam karşıdan bakarsanız, kendinizi görürsünüz."
Seri Katil Azmettiricisi Charles Manson

İnsan beyni düşünce üretip düşüncesini dile dökmeye başladığı zaman geniş topluluklar hâlinde yaşamaya başlamıştır. İnsanların birlikte yaşamaya başladıkları ilk günden beri sosyal düzenin devamını sağlamak üzere önce sözlü sonra da her birey açısından benzer şekilde uygulanacak yazılı kurallar oluşturulmuştur. Toplumlar bu kurallara ihtiyaç duymuşlardır. Bireylerin bir arada yaşamalarından doğan anlaşmazlıklar ve sosyal olaylar bu kuralların doğmasına neden olmuştur (İçli, 2004).

Her toplum zaman içinde kendi kültürüne uygun bir hukuk sistemi üretmiştir. Bu hukuk devletlerinin ceza yasaları toplumun ve bireyin sınırlarını belirlemişse de zamanla gelişen teknoloji ve sınırları kalkan toplum yapıları nedeniyle evrensel yasalar ortaya çıkmıştır.

BÖLÜM 2

ÇOCUK SUÇLULUĞU VE ÇOCUK KATİLLER

Reyhan Feda

"Tanrı aşkına! Daha fazla öldürmeden yakalayın beni.
Kendime hâkim olamıyorum."
William Heirens (Ruj Katili)

Masumiyetin temsili olarak görülen çocukların suç işlemesi gündeme pek sık gelmese de aslında suç eylemi, toplumun her kesimini içine alan, çocuklar tarafından gerçekleşme oranı göz ardı edilmemesi gereken toplumsal bir meseledir. Bilimsel kaynaklarda 'Juvenile Delinquency' olarak adlandırılan ve 'henüz yetişkin sayılmayan gençlerde suç davranışı' anlamına karşılık gelen kavram, Türkçede 'Çocuk Suçluluğu' olarak kullanılmaktadır. Çocuk suçluluğuna yönelik çalışmalarda ve gerekli müdahalelerde çocukları suça iten olası tüm etkenlerin göz önünde bulundurulması ve geniş açılardan irdelenmesiyle ilerleme sağlanması, bu konuda atılacak önemli adımlar arasındadır zira genç yaştaki suçluların önemli bir çoğunluğu serbest bırakıldıktan kısa bir süre sonra tekrar suç işlemeye meyillidir (Williams ve ark., 2018). Bir toplumun güçlü bir şekilde gelişmesi ve ilerlemesi, büyük oranda çocukların sağlıklı bir çevrede büyümesi, eğitim görmesi ve korunması gibi unsurlara bağlıdır. Bu bağlamda çocukların bakımına ve gelişimine yönelik

BÖLÜM 3

SERİ KATİLLER

Hilal Sena Balandı

"Varlar, çünkü öldürme eylemi insanlık kadar eski bir günah;
Tanrı'yı oynamayı gerektiren."
Türk Seri Katiller, Sevinç Yavuz

İnsanlar, genellikle cinayetlerin bir seri olarak işlenmesinin yeni bir fenomen olduğunu düşünür. Ancak seri cinayet ifadesinin çağdaş bir fenomen olarak algılanmasının sebebi elbette ki seri katillerin yirminci yüzyılda birdenbire ve yoktan ortaya çıkması değildir. Bu eğilimin temel nedenlerinden biri, yirminci yüzyılın sonlarına kadar seri cinayet ve seri katil ifadelerinin henüz ortaya atılmamış olmasının yanı sıra, medyanın işlenen seri cinayetleri insanlara toplu cinayet olarak aktarmış olmasıdır. Bu da demek oluyor ki yalnızca kısa bir süredir kullanılan seri cinayet ifadesi aslında insanlık tarihi kadar eskiye dayanmaktadır.

Çağın ve çağdaş insanın yakaladığı teknoloji ve toplumsal ilerlemede kat edilen bunca mesafeye rağmen, saldırgan cinayet suçları dünya genelinde artarak varlığını sürdürmektedir. Toplumların süregelen modernleşme ve bilgi ile yoğrulma eğilimine karşın bu tür sapmaların varlığı ve cinayetin binlerce yıllık tarihi, insan doğasının şiddete olan yatkınlığı üzerine düşündürür niteliktedir.

BÖLÜM 4

TÖRE CİNAYETLERİ

Sibel Kızıltaş

Benim küçük gecemde
Rüzgar ağaçların yaprağına son kez süre tanıyor
Benim küçük gecemde viran olmanın korkusu var
Kulak ver
Karanlığın esintisini duyuyor musun?
Ben garipçe şu talihime bakıyorum, ümitsizliğe alıştım
Kulak ver
Karanlığın esintisini duyuyor musun?
Furuğ Ferruhzad

Ancak yazgıdır bu. Neye göre kime göre? Başkalarının yaşamları hakkında verilen kararlar ve o kararlar doğrultusunda yapılan infazlar. Yazgılarının böyle son bulacağını bilselerdi, yaşama merhaba demek isterler miydi?

İnsan canlısı olarak yaşamda iyi ve kötü olarak adlandırılan tüm olayların başkahramanıyız. Bir yerlerde yaşatmaya çabalarken bir yerlerde öldürmeye meyilli olduk. Böyle öğrendik, böyle öğretildik.

Toplumsal bir varlık olarak insan, yaşamını sürdürebilmek için belirli yasalar koyar. Çünkü yaşamak için kendine bir savunma

BÖLÜM 5

İNTİHAR

Ravana Bayova
Gül Çörüş

Ölmek,
Bir sanattır, diğer her şey gibi.
Eşsiz bir ustalıkla yapıyorum bu işi.

Lady Lazarus, Sylvia Plath

İntiharın Tanımı

İntihar eylemi tarih boyu araştırılan, nedenleri hakkında yanıt aranan bir konu olmuştur. Konunun sistemli şekilde çalışılması yakın tarihlere denk gelmektedir.

İnsanın bu normal olmayan davranışı anlaşılması son derece zor ve bir o kadar da acı vericidir. Bu sebeple intihar davranışının tanımını vermek de güçleşmektedir. Öz-kıyım olgusu ile bağlı herhangi bir konuyu açıklayabilmek için sağlam temellere dayanan bir tanıma ihtiyaç duyulmaktadır (Sarıçam, 2008).

İngilizce'de "suicide" olan intihar "insanın kendini öldürmesi" anlamına gelen "sui" yani "ben" ve öldürmek, kıymak anlamına gelen "cedere" kelimelerinin birleşmesinin sonucu "suicedere"den

KAYNAKÇA

Bölüm 1

Adagide, S. (2008). 15-49 Yaş Grubu Kadınların Problem Çözme Becerilerinin İncelenmesi. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri

Aile İçi Şiddet Ders Notları, www.psikiyatriksosyalhizmet.com, Erişim Tarihi: 10.05.2010.

Akıncı, S.F. (2007). **Kriminoloji.** İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, s. 150-194.

Aksoy, B. (2003). Problem Çözme Yönteminin Çevre Eğitiminde Uygulanması. **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 2(14), s. 83- 98.

Aktan, C. C. (2008). Stratejik Yönetim ve Stratejik Planlama. **Çimento İşveren**, s. 4-21.

Aktaş, S. (2009). Eşlerden Birinin Kaygı Düzeyi İle Evlilik Uyumu Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

Alagöz, N. (1998). Kasten Adam Öldürme Suçuna Yönelmiş Ergenler İle Suça Yönelmemiş Ergenlerim Benlik Saygılarının Karşılaştırılması. **Yüksek Lisans Tezi,** İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı. İstanbul.

Aldridge, L. M. ve Browne, D. K. (2003). Perpetrators Of Spousal Homicide A Review. **Trauma, Violence, And Abuse,** Vol.4, No.3, pp. 265-276.

Altınköprü, T.(2008). **Şahsiyet Analizi**. İstanbul: Hayat Yayıncılık Iletişim Yapım Eğitim Hizmetleri, s.19-21.

Alyaprak, İ. (2006). Üniversite Sınavına Hazırlanan Öğrencilerde Sınav Kaygısını Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ege Üniversitesi SBE, İzmir.

American Psychiatric Association (APA) (2013). **Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-V),** Washington, DC: APA

Aral, F. (1997). Suçta Etken Olabilecek Kişilik Boyutlarının İncelenmesi. **Yayımlanmamış Doktora Tezi.** İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı. İstanbul, s.1-22.

Arık, İ. A. (1995). **Öğrenme Psikolojisine Giriş,** İstanbul: Der Kitabevi

Arık, İ. A. (1996). **Motivasyon ve Heyecana Giriş,** İstanbul: Çantay Kitabevi

Arslan, C. (2005). Kişilerarası Çatışma Çözme ve Problem Çözme Yaklaşımlarının Yükleme Karmaşıklığı Açısından İncelenmesi. **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 14(75), s. 49-73.

Avcı, M. (2008). Tutuklu Çocuklar Üzerine Bir Araştırma: Çocukların Suça Yönelmesinde Etkili Olan Toplumsal Nedenler ve Çözüm Önerileri. **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 11(1), s. 49-73.

Avcı, R. (2006). Şiddet Davranışı Gösteren Ve Göstermeyen Ergenlerin Ailelerinin Aile İşlevleri, Öfke ve Öfke İfade Tarzları Açısından İncelenmesi. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Çukurova Üniversitesi SBE, Adana.

Balcı, F. (2011). Kadın Suçlularına Karşı Polisin Yaklaşımı ve İletişimin Etkisi (ABD Örneği). **Atatürk İletişim Dergisi**, 1, s. 149-160.

Balcıoğlu, İ. (2005). Suç ve Kadın, http://www.kriminoloji.com/suc_ve_kadin.balcioglu.html, Erişim Tarihi: 10.05.2012

Balcıoğlu, İ., ve Çitken, A. (2008). Adli Psikiyatride Adam Öldürme ve Ceza. **Tıp Bilimleri Dergisi**, Cilt:28 (5)

Balkaya, F. ve Şahin, N. H. (2003). Çok Boyutlu Öfke Ölçeği. **Türk Psikiyatri Dergisi**, 23(1), s. 9-17.

Barr, L. (1993). Basic Facts of Families in Canada, Past and Present (Catalogue Number: 89-516). **Ontario: Statistics,** Ottowa, Canada

Başoğlu, S. T. (2007). Sınav Kaygısı ile Özgüven Arasındaki İlişkinin Erinlik Döneminde İncelenmesi. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Batuman, A. (2011). Günübirlik Cerrahilerde Çocuklara Bilgilendirme Videosu Gösteriminin Preoperatif Anksiyete ve Taburcu Sonrası Davranış Değişimlerine Etkisi. Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi, Adana.

Baymur, B,F. (1972). **Genel Psikoloji**. İstanbul: İnkılap Kitabevi, s. 273-274.

Beeble, L.M.; Bybee, D. ve Sullivan M.C. (2007). Abusive Men's Use of Children to Control Their Partners and Ex-Partners. **European Psychologist**; Vol. 12(1):54-61

Beirne, P., (1988). Heredity Versus Environment: A Reconsideration of Charles Goring's The English Convict (1913) **The British Journal of Criminology**, 28:315-339.

Beser, N. G., ve Öz, F. (2003). Kemoterapi Alan Lenfomalı Hastaların Anksiyete Depresyon Düzeyleri ve Yaşam Kalitesi. **Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi**, 7(1), s. 47-58.

Bilge, A., ve Ünal, G. (2005). Öfke, Öfke Kontrolü ve Hemşirelik Yaklaşımı. Ege Üniversitesi **Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi**, 21(1), s. 189-196.

Bingham, A. (2004). **Çocuklarda Problem Çözme Yeteneklerinin Geliştirilmesi** (A.F. Oğuzkan, Çev.). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Biro, M.; Vuckovıc, N. ve Djurıc A.V. (1992). Towards a Typology of Homicides on the Basis of Personality. **The British Journal of Criminology,** 32:361-371

Bozkurt, S. (2011). Çalışan Ergenlerin Öfke Yönetiminde Roy Adaptasyon Kuramı Temelli Hemşirelik Yaklaşımının Etkisi. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ege Üniversitesi SBE, İzmir.

Browne, A. (1993). Violence Against Women by Male Partners. **American Psychologist**, 48(10), pp. 1077-1087

Bulut Serin, N., ve Genç, H. (2011). Öfke Yönetimi Eğitimi Programının Ergenlerin Öfke Denetimi Becerilerine Etkisi. **Eğitim ve Bilim**, 36(159), s. 236-254.

Burger, M. J. (2006). **Kişilik**. İstanbul: Kaknüs Yayınları, s.23

Burkay, S. (2008). Teorik Çerçevede Suç. **Ethos: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar**. Sayı: 2/4. s. 8-11.

Can, P. B.; Dereboy, Ç. ve Eskin, M. (2012). Yüksek Riskli Sınav Kaygısının Azaltılmasında Sistematik Duyarsızlaştırma ile Bilişsel Yeniden Yapılandırmanın Etkililiğinin Karşılaştırılması. **Türk Psikiyatri Dergisi**, 23(1), s. 9-17.

Cansever, A. (2012). Anksiyete Kavramı http://www.adnancansever.com/?&bid=724699 Erişim Tarihi: 10.05, 2012

Cansunar, N.; Asirdizer, M.; Aycan, N.; Balcıoğlu, İ. ve Batuk, G. (1997). Kadının Suça Yönelimi: Karşılaştırmalı Bir Çalışma. **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, 55(3), s. 341-351.

Cartwright, D. (2001). The Role of Psychopathology and Personality in Rage-Type Homicide: A Review. **South African of Psychology**, Vol.31(3), pp.12-19.

Cavanagh, K.; Dobash, R.E. ve Dobash, P.R., (2007). The Murder of Children by Fathers in the Context of Child Abuse. **Child Abuse & Neglect**, 31, pp. 731–746.

Cazenave, N.A., ve Zahn, M.A. (1992). Women, Murder and Male Domination. **Police Reports of Domestic Violence in Chicago and Philadelphia. Intimate Violence: Interdisciplinary Perspectives**, pp.83-97.

Ceyhun, B., ve Oral, N. (1998). **MMPI Değerlendirme Kitabı**. Ankara

Ceylan, B. (2004). 1997 Ocak Ayı ile 2003 Aralık Ayları Arası İstanbul Polis Bölgelerinde Meydana Gelen Adam Öldürme Olaylarının Kadın Mağdurlarının İncelenmesi. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı. İstanbul, s. 9-23.

Cleckly, H. (1976). **The Mask of Sanity: An Attempt to Clarify Some Issues about the So-Called Psychopathic Personality,** 5th Ed., St.Louis: Mosby

Crowell, N. A. Ve Burgess, A.W. (1996). **Understanding Violence Against Women**. Washington DC: National Academies Press.

Çakır, R. (2001). Yargıtay 1. Ceza Dairesine 1995-2000 Yılları Arasında İntikal Eden Dosyalarda Namus Saiki ile İşlenen Adam Öldürme Suçlarının Değerlendirilmesi. **Uzmanlık Tezi**. İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı. İstanbul, s. 3-4.

Çelenk, S. (2012). Öfke ve Öfke Kontrolü: Öfke Nedir, Belirtileri Nelerdir, Nasıl Kontrol Altına Alınır http://www.tavsiyeediyorum. com/makale _5746.Htm, Erişim Tarihi: 10.05.2012

Çetin, F.; Basım, H. N. ve Karataş, M. (2011). Çalışanların Problem Çözme Becerilerinde Örgütsel Adalet Algısı ve İş Tatmininin Rolü. **Yönetim ve Ekonomi**, 18(1), s. 71-85.

Çınar, O.; Hatunoğlu, A. ve Hatunoğlu, Y. (2009). Öğretmenlerin Problem Çözme Becerileri. Erzincan Üniversitesi **Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi**, 11(2), s. 215-226.

Çoban, B., ve Diğerleri. (2011). Öğretmen Görüşlerine Göre Güzel Sanatlar ve Spor Liselerinde Görev Yapan Yöneticilerin Problem Çözme Yeterlikler. **Kastamonu Eğitim Dergisi**, 19(3), s. 871-886.

Çoban İçağasıoğlu, A. ve Akgün, R. (2011). Ankara Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda Kalan Kadın Hükümlülerin Psikososyal Durumlarının Saptanması ve Sosyal Desteklerinin Belirlenmesi. **Toplum ve Sosyal Hizmet**, 22(2), s. 63-78.

Çolak H. (1998). Kolluk Teşkilatı ve Adli Kolluk. **Sayıştay Dergileri**, Sayı: 28, s.85

Çolak, T. (2007). İstatistiksel Süreç Kontrolü ve Uygulamalar. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Çukurova Üniversitesi FBE, Adana.

Çörüş, G. (Ed.) (2020). **Bireyden Topluma Ruh Sağlığı,** İstanbul: Nobel Akademik

Dağlıoğlu, G. (2009). **Klinik Laboratuvarlarda Kalite Yönetimi: Altı Sigma Protokolünün Uygulanması**. Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi, Adana.

Dawson, M.J. ve Langan, A.P. (1994). Murder in Families. **Bureau of Justice Statistics**, Special Report.

Dede, Y., & Yaman, S. (2006). Fen ve Matematik Eğitiminde Problem Çözme: Kuramsal Bir Çalışma. **Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 2(32), p. 116-128.

Demirbaş, T. (2005). **Kriminoloji**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, s. 40-218.

Diril, A. (2011). Lise Öğrencilerinin Bilişsel Esneklik Düzeylerinin Sosyodemografik Değişkenler ve Öfke Düzeyi ile Öfke İfade Tarzları Arasındaki İlişki Açısından İncelenmesi. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Çukurova Üniversitesi SBE, Adana.

Dobash, R.P. ve Dobash, R.E. (1984). The Nature And Antecedents of Violent Events. **British Journal Of Criminology**, 24, pp. 269-288.

Doğan, Ö. İ., ve Topoyan, M. Problem Çözme Teknikleri http:// kisi.deu.edu.tr/ mert.topoyan/dosyalar/pc.pdf Erişim Tarihi: 10.05.2012.

Dönmezer, S. (1994). **Kriminoloji**. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, s. 2-256.

Dutton, D. G.; Bodnarchuk, M.; Kropp, P. R.; Hart, S. D. ve Ogloff, J. (1997). Wife Assault Treatment and Criminal Recidivism: An Eleven-Year Follow Up. **International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology**, 41 (1), pp. 9-23

Dutton, D. ve Kerry, G. (1999). Modus Operandi and Personality Disorder in Incarcerated Spousal Killers. **International Journal of Law and Psychiatry**, 22(2-3), pp. 287-299

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) (2002). **World Report on Violence and Health: Summary Report**. Geneva: World Health Organization (WHO).

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) (2005). **WHO Multi-Country Study on Women's Health and Domestic Violence Against Women: Summary Report of Initial Results on Prevalence, Health Outcomes and Women's Responses.** Geneva: World Health Organization (WHO).

Düvenci, İ. (1995). Suç İşlemiş Ergenler ile Suç İşlememiş Ergenlerin Kişilik Yapılarının Karşılaştırılması. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı. İstanbul, s. 9-54.

Efe, Y.İ., ve Ayaz, S. (2010). Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet ve Kadınların Aile İçi Şiddete Bakışı. **Anadolu Psikiyatri Dergisi**; 11:23-29.

Ehrenwald, J. (Ed.) (1991), **The History of Psychotherapy,** London: Jason Aranson

Englander, E.K. (1997). **Understanding Violence**. Mahwah, Nj: Lawrence Erlbaum.

Erdoğan, S.A., ve Özkepir, R. (1996). **Kasten Adam Öldürme Suçları**. Seçkin Yayımcılık, s.148.

Erkan, R. ve Erdoğdu, M. Y. (2006). Göç ve Çocuk Suçluluğu. **Aile ve Toplum, Eğitim ve Kültür Araştırma Dergisi**, 9(3).

Erkek, N.; Özgür, G. ve Gümüş, A. B. (2006). Hipertansiyon Tanısı Alan Hastaların Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları. **Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi**, 10(2), s. 9-18.

Erten, Y. ve Ardalı, C. (1996). Saldırganlık, Şiddet ve Terörün Psikososyal Yapıları. **Cogito, Şiddet, Üç Aylık Düşünce Dergisi**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Sayı: 6-7 (Kış-Bahar), s.143.

Fancher, R. E. (1996). **Pioneers of Psychology**, 3rd Ed., New York: W. W. Norton

FBI (1985). Crime Scene and Profile Characteristics of Organized and Disorganized Murderers, **FBI Law Enforcement Bulletin,** 8, 18-22

Fidanoğlu, O. (2006). Evlilik Uyumu, Mizah Tarzı ve Kaygı Düzeyi Arasındaki İlişki. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi EBE, İstanbul.

Fischbach, R.L. ve Herbert, B. (1997). Domestic Violence and Mental Health: Correlates and Conundrums Within and Across Cultures. **Social Science Medicine**, 45:1161–1176.

Fountoulakis, N.K., Leucht, S., & Kaprinis, S.G. (2008). Kişilik Bozuklukları ve Şiddet. **Current Opinions in Psychiatry** (Türkçe Baskı), Cilt:4 (2), s.78-88.

Freud, A. (1989). **Ego ve Savunma Mekanizmaları**. İstanbul: Bağlam Yayıncılık

Fromm, E. (1987). **Sevginin ve Şiddetin Kaynağı**. İstanbul: Payel Yayınevi, s. 23.

Gelles, R. (1991). Physical Violence, Child Abuse, and Child Homicide: A Continuum of Violence, or Distinct Behaviours. **Human Nature**, 2(1), pp. 59-72.

Gençöz, T.; Şenol-Durak, E. ve Durak, M. (2008). Ceza İnfaz Kurumu Personelinde Psikolojik Semptomatoloji: İş Stresi, Psikolojik Dayanıklılık, Tükenmişlik, Sosyal Destek ve Baş Etme Tarzları. Tübitak 1001 Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Projeleri, Sobag Proje No: 105k155.

Gençtan, E. (1998). Psikanaliz ve Sonrası. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Gillespie, C.K. (1989). **Justifiable Homicide: Battered Women, Self-Defense and The Law**. Columbus: Ohio State University Press.

Goddard, H.H. (1920). **Human Efficiency and Levels of Intelligence**. NJ: Princeton University Press

Gottfredson, M.R. ve Hirschi T. (1990). **A General Theory of Crime**. CA: Stanford University Press

Gottlieb, P. ve Gabrielsen, G. (1991). **Homicides in Copenhagen in 1984-1989 Compared With the Period 1959-1983**. 21;153(43):3012-3015.

Gottlieb, P., Kramp, P., Lindhardt, A. ve Christensen O. (1990). Social Background of Homicide. **International Journal of Offender Ther Comp Criminol**. Vol. 34 No. 2 115-129.

Gould, S. J. (1981). **The Mismeasure of Man,** New York: W. W. Norton

Göç, L. (2006). Çocuk Suçluluğu ve Polisin Yaklaşımı. **Yüksek Lisans Projesi**. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE Kamu Yönetimi Anabilim Dalı. Kahramanmaraş, s. 6.

Göğüş, A. K. (2012). Panik Bozukluk ve Agorafobi http://www. alikemalgogus.com/ index.php/anksiyetebozukluklari/panikbozuklukveagorfobi, Erişim Tarihi: 10.05.2012.

Gök, M. (2009). Aile İçi Şiddet ve Öfke İfade Tarzları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Çukurova Üniversitesi SBE, Adana.

Gökdağ, D. (2002). **Aile Psikolojisi ve Eğitimi**. Anadolu Üniversitesi Yayın No: 1377, s. 69-73.

Graham, R.J. (1998). **MMMPI Uygulama ve Yorumlama Rehberi**. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları

Güçlü, N. (2003). Lise Müdürlerinin Problem Çözme Becerileri. **Milli Eğitim Dergisi**.

Güler, A. (2006). İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin Duygusal Zekâ Düzeyleri ile Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Yeditepe Üniversitesi SBE, İstanbul.

Gülnar, M. (2000). Düzce Ağır Ceza Mahkemesine 1990 Yılından Beri İntikal Eden Kasten Adam Öldürme Suçlarına İlişkin Dosyaların İstatistiksel İncelenmesi. **Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi.** İÜ Adli Tıp Enstitüsü. İstanbul

Gültekin, A. (2006). Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Öğrencilerinin Problem Çözme Becerilerinin İncelenmesi. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Atatürk Üniversitesi SBE, Erzurum.

Gümüş Ersen, H. (2010). Suç İşlemiş Kadınların Sosyo Demografik Özellikleri, Anne-Baba Tutumları ve Öfke İfade Biçimlerinin Değerlendirilmesi. **Ya-**

yımlanmamış Uzmanlık Tezi, Sağlık Bakanlığı Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi 7. Psikiyatri Kliniği, İstanbul.

Güngör, H. (2009). Ebeveyn ve Öğretmen Mükemmeliyetçiliğinin 5-6 Yaş Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Algılanan Kaygı Düzeyini Öngörmedeki Rolü. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Pamukkale Üniversitesi SBE, Denizli.

Güzdüz, S. (2009). Dental Fobisi Olan Hastalarda Diğer Anksiyete Bozuklukları Eştanısı. **Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi,** Sağlık Bakanlığı Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi 12. Psikiyatri Kliniği, İstanbul.

Hadi, A. (2000). Prevalence and Correlates of the Risk of Marital Sexual Violence in Bangladesh. **Journal of Interpers Violence**, 15:787–805.

Hagelstam, C., ve Hakkanen, H. (2006). Adolescent Homicides in Finland: Offence and Offender Characteristics. **Forensic Science International**, 164, pp. 110–115.

Hastalıklar/ Kişilik Bozuklukları, www.dpsikiyatri.com, Erişim Tarihi: Mayıs 2010.

Heise, L.L.; Pitanguy J. ve Germain A. (1994). Violence Against Women: The Hidden Health Burden. **World Bank Discussion Papers**, Washington: D.C: World Bank. vol. 72: 255.

Holcomb, R.W. ve Adams, N. (1982). Racial Influences on Intelligence and Personality Measures of People Who Commit Murder. **Journal of Clinical Psychology**. Vol. 38, No. 4.

Holcomb, R.W. ve Adams, N. (1983). The Inter-Domain Among Personality and Cognition Variables In People Who Commit Murder. **Journal of Personality Assesment**, 47(5), pp. 525- 529.

Holtworth, Rehman, U., ve Hernan, K. (2000). General And Spouse-Specific Anger and Hostiliy in Subtypes of Maritally and Violent Men and Nonviolent Men. **Behaviour Therapy**, 31, pp. 603-630.

Hooton, E.A. (1939). Crime And The Man. **American Anthropologist,** 41(3), pp. 504-509.

Hoppe, M.C., & Singer, D.R. (1977). Interpersonel Violence and Its Relationship To Some Personality Measures. **Aggressive Behavior**, vol. 3, pp. 261-270.

Hurtwitz, S. ve Christiansen, K.O. (1983). **Criminology**. London: Allen and Unwin.

İçli, G.T. (2004). **Kriminoloji**, Ankara: Martı Yayınevi, s.7-213.

İçli, T. ve Öğün, A. (1988). Sosyal Değişme Süreci İçinde Kadın Suçluluğu. **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 5(2).

İşbakan, Z. H. (2010). Cana Yönelik ve Mala Yönelik Suç İşlemiş Bireylerin Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılması. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.**

Jacobs, P.A. (1982). The William Allan Memorial Award Address: Human Population Cytogenetics: The First Twenty-Five Years. **American Journal of Human Genetics,** 34:689-98.

Kalichman, S.C. (1988). MMPI Profiles of Women and Men Convicted of Domestic Homicide, **Clinical Psychology**, 44 (6):847-853.

Kamu Hizmetlerinin Özelleştirilmesi Kapsamında Cezaevi Hizmetlerinin Özelleştirilmesi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği (2009).

Kaner, S. (1990). **Suçluluğu Açıklayan Yaklaşımlar**. Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Erzurum, s. 473-477.

Kaplan, H. I.; Freedman, A. M. ve Sadock, B. J. (Eds) (1980). **Comprehensive Textbook of Psychiatry**, Baltimore: Williams & Wilkims

Kaplan H.I.; Sadock B.J. ve Grebb J.A. (1994). S**ynopsis of Psychiatry Behavioral Sciences Clinical Psychiatry**. 7. Edition, Baltimore: Williams and Wilkins, pp. 171-177.

Kaplan, S.J.; Pelcovitz, D.; Salzinger, S.; Weiner, M.; Mandel, S.F.; Lesser, L.L. ve ark. (1998). Adolescent Physical Abuse: Risk For Adolescent Psychiatric Disorders. **American Journal of Psychiatry**, 155:954–959

Karabulut, E. O. ve Pulur, A. (2011). Gençlik Merkezlerine Üye Gençlerin Temsilcilerinin Problem Çözme Becerilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından Karşılaştırılması. **Spormetre, Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi**, 9(2), 71-80.

Karabulut, E. O., & Ulucan, H. (2011). Yetiştirme Yurdunda Kalan Öğrencilerin Problem Çözme Becerilerinin Çeşitli Değişkenler Bakımından İncelenmesi (Kırşehir İli Örneği). **Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 12(1), s. 227-238.

Karakuş, U. (2006). Probleme Dayalı Öğrenme Yaklaşımının Sosyal Bilgiler Derslerinde Uygulanması. **Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi** (Kefad), 7(2), s. 163-176.

Karataş, İ. ve Güven, B. (2010). Ortaöğretim Öğrencilerinin Günlük Yaşam Problemlerini Çözebilme Becerilerinin Belirlenmesi. **Erzincan Üniversitesi Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi**, 12(1), 201-217.

Karataş, Z. (2008). Öğrencilerinde Öfke ve Saldırganlık. **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 17(3), s. 277-294.

Kasten Adam Öldürme Suçunun Nitelikli Hâlleri, www.ankahukuk.com , Erişim Tarihi: Nisan 2010.

Kazan, H. ve Ergülen, A. (2008). Toplam Kalite Yönetimi Araç ve Tekniklerinin Üretimde Etkin Kılınması: Kosi Uygulaması. **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 13(1), s. 159-182.

Kellermann, A.; Rivara, F.; Rushforth, N.; Banton, J.; Donald, M.; Reay, M. ve ark. (1993). Gun Ownership as a Risk Factor of Homicide in the Home. New England. **Journal of Medicine**, 329(15), pp. 1084-1091.

Kırbaş, İ. (2012). Problem Çözme Becerisi http://www.kirbas.com/pdf/pdf_ciktisi.php?id=430 Erişim Tarihi: 10.05.2012.

Kızmaz, Z. (2004). Öğrenim Düzeyi ve Suç: Suç- Okul İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma. **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Elazığ, Cilt:14, Sayı:2, s. 291-319.

Kızmaz, Z. (2007). Cezaevinin ve Hapsetmenin Suçu Engellemedeki Etkisi. **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 17, s. 44-68.

Kişilik Bozuklukları, www.psikoloji.gen.tr/kisilik, Erişim Tarihi: Mayıs 2010

Kocabaşoğlu, N. (2012). Stres ve Anksiyete. http://www.ctf.edu.tr/stek/pdfs/47/ 4719.pdf Erişim Tarihi: 10.05.2012.

Kolburan, G. (1998). Eş Öldürme Olgularında Sosyal Kültürel ve Psikolojik Faktörler. **Yayımlanmamış Doktora Tezi**. İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı. İstanbul

Korkut, F. (2002). Lise Öğrencilerinin Problem Çözme Becerileri. **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 22, s. 177-184.

Kozanoğlu, C.M.(2001). Islahevindeki Çocuklarda Kişisel ve Sosyal Uyum. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı. İstanbul, s. 23-34.

Köknel, Ö.(1981). **Ailede ve Toplumda Ruh Sağlığı**. İstanbul: Hür-Yayın

Köknel,Ö. (1982). **Kişilik**. İstanbul: Altın Kitaplar Basımevi, s.22.

Köknel, Ö. (1996). **Bireysel ve Toplumsal Şiddet**. İstanbul: Altın Kitaplar Basımevi, s. 15-20, 172-174, 222.

Kretschmer, E. (1999). **Physique And Character,** Routledge.

Krimonoloji ve Ceza Hukuku, http://www.kriminoloji.com/, Erişim Tarihi: 10.05.2012.

Kulak, H. (1996). Kasten Adam Öldürme Suçu Faillerinin Kişilik Yapıları ve Sosyo Demografik Özellikleri. **Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi**. İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü. İstanbul

Kulak, H.; Doksat, K. ve Gölge, B. (1996). Kasten Adam Öldürme Suçu Faillerinin Kişilik Yapıları. **Adli Tıp Dergisi**, 12, 95-101

Kulwicki, A.D. (2002). The Practice of Honor Crimes: A Glimpse of Domestic Violence in the Arab World. **Issues Ment Health Nurs**, 23:77–87.

Lewis, O.D.; Moy,E.; Jackson, D.L.; Aaronson, R.; Restifo, N.; Serra, S. ve ark. (1985). Biopsychosocial Characteristics of Children Who Later Murder: A Prospective Study. **American Journal of Psychiatry**. 142(10): 1161–1167.

Marzuk, P.; Tardiff, K. ve Hirsch, C. (1992). The Epidemiology of Murder-Suicide. **Journal of American Medical Association**, 67(23), pp. 3179-3183.

McFadden, P. (1993). Why MenViolate. **South African Politics Econ Mon**, 7:48–51.

McFarlane, J.M.; Campbell, J.C.: Wilt, S.; Sachs, C.; Ulrich, Y. ve Xu, X. (1999). Stalking and Intimate Partner Femicide. **Homicide Studies**, 3(4), pp. 300-316.

McGrath, M. G. (2000). Criminal Profiling: Is There a Role for Forensic Psychiatrist? **Journal of American Academy of Psychiatry and Law**, 28, 315-324

MEGEP (2008). **Problem Çözme**. Ankara: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı.

MEGEP (2011). **Duygularını Kontrol Etme**. Ankara: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı.

Moore, M.T.; Stuart, L.G.; Mcnulty, K.J.; Addis E.M.; Cordova V.J. ve Temple, R.J. (2008). Domains of Masculine Gender Role Stres and Intimate Partner Violence in a Clinical Sample of Violent Men. **Psychology of Men and Masculinity**, Vol.9, No.2, pp. 82-89.

Murphy, M.C.; Taft, T.C. ve Eckhardt I.C. (2007). Anger Problem Profiles Among Partnerviolent Men: Differences in Clinical Presentation and Treatment Outcome. **Journal of Counseling Psychology**. Vol.54, No:2, pp. 189-200.

Mutlu, F.(2006). Aile İçi Şiddet Sürecinde Kadına Yönelik Şiddet Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı. Elazığ.

Nugent, W. R. ve Champling, D. (1997). The Effects of Anger Control Training on Adolescent Antisocial Behavior. **Research on Social Work Practice**, 7(4), pp. 446-462.

Nuray, F.C.; Balcıoğlu, İ. ve Aşırdizer, M. (1995). Coğrafi Bölgeler ve Suç. **4. Anadolu Psikiyatri Günleri**, Selçuk Üniversitesi Tıp Fakültesi, Kongre Özet Kitabı: 6.

Oral, G. (2005). Kriminal Psikolojik Profilleme, http:// sucluprofili.sitemynet.com/

Ortaköylü, L.; Taktak, S. ve Balcıoğlu, İ. (2004). Kadın ve Suç. **Yeni Symposium**, 2(1), s. 13-19.

Ozan, G. (2003). Cinayet ve Cinayet Suçları. **Adli Bilimler Dergisi**. Cilt:2, Sayı:1, s. 27-33.

Ö.G.P.D.M. (2012). Öfke ve Öfke Kontrolü. http://www.nccogpdm.metu.edu.tr/brosur-15.pdf Erişim Tarihi: 10.05.2012.

Öğülmüş, S. (2006). **Kişiler Arası Sorun Çözme Becerileri ve Eğitimi**. Ankara Nobel Yayınları.

Öğünç, E.N. ve İar, V. (2007). Adam Öldürme Suçu İşlemiş Kadınların Suç Motivasyonları ve Kişilik Özellikleri. **Adli Psikiyatri Dergisi**. Cilt:4, Sayı:2, 3-11

Özbek, B. (2009). Cinayet İşleyen Kadınlarda Din Algısı Ankara Kadın Kapalı Cezaevi Örneği. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Özcengiz, D. (2006). Anesteziyle İlgili Bilgilendirmede Kullanılan Farklı Yaklaşımların Çocukları Günübirlik Cerrahi Müdahale Geçiren Ebeveynlerin Durumluk Kaygılarına Etkisi. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Özmen, K. (2004). Aile İçinde Öfke ve Saldırganlığın Yansımaları. **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**. Cilt: 37, Sayı:2, s.27-39.

Özmen, A. (2006). Öfke: Kuramsal Yaklaşımlar ve Bireylerde Öfkenin Ortaya Çıkmasına Neden Olan Etmenler. **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi**, 39(1), s. 39-56.

Öztürk, O. (1994). **Ruh Sağlığı ve Bozuklukları,** Ankara: Hekimler Yayın Birliği

Öztürk Can, H.; Öner, Ö. İ. ve Çelebi, E. (2009). Üniversite Öğrencilerinde Eğitimin Sorun Çözme Becerisine Etkisinin İncelenmesi. **Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi**, 4(10), s. 35-58.

Öztürk, M. (2003). **İşletme ve Yönetim**. İstanbul: Papatya Yayıncılık.

Pakkal, U. (2007). Okul Öncesi Eğitim Alan Ergenlerin, Sosyal Benlik Değerlerinin Problem Çözme Becerisine Etkisi. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.** Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Patrick, J.C.; Hicks, M.B.; Krueger, F.R. ve Lang, R.A. (2005). Relations Between Psychopathy Facets and Externalizing in Criminal Offender Sample. **Journal of Personality Disorder**; 19(4):339-356.

Patterson E.L., ve Eisenberg S. (1979). **Helping Clients with Special Concerns**. Houghton Miffling Company.

Perks, S.M., ve Jameson, M. (1999). The Effects of Witnessing Domestic Violence on Behavioural Problems and Depressive Symptomatology. A Community Sample of Pupils from St Lucia. **West Indian Med J.**, 48:208–211.

Pıçakçıefe, M. (2010). Çalışma Yaşamı ve Anksiyete. **Taf Prev Med Bull**, 9(4), s. 367-374.

Polat, O. Şiddetin Nedenleri ve Psikolojisi. www.psikoloji.gen.tr, Erişim Tarihi: Mayıs 2010.

Polat, O.(2009). **Kriminoloji ve Kriminalistik Üzerine Notlar**. Ankara: Seçkin Yayıncılık, s. 37-197.

Polatlı, A. (2008). Anksiyete Bozuklukları http://www.makaleler.com/ruh-sagligi-makaleleri/pdf/anksiyete-bozukluklari.pdf Erişim Tarihi: 10.05. 2012.

Qasimi, T. B. (2007). Endoskopi İşlemi Uygulanacak Hastaların İşlem Öncesi Anksiyete Düzeyleri ve Bunu Etkileyen Faktörler. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.** İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul.

Rogers, R., ve Seman, W. (1983). Murder and Criminal Responsibility: An Examination of MMPI Profiles. **Behavioral Sciences & The Law.** Vol:1,No:2, pp. 89-95.

Rosenbaum, M. (1990). The Role of Depression in Couples Involved in Murder-Suicide and

Homicide. **American Journal of Psychiatry**, 147(8), pp. 1036-1039.

Rupp, D. E., & Vodanovich, S. J. (1997). The Role Boredom Proneness in Self-Reported Anger And Aggression. **Journal of Social Behavior & Personality**, 12, pp. 925-936.

Sabbatini, R. M. E. (1997). The History of Psychosurgery, **Brain and Mind Magazine**, 1(2)

Saçan, Ö., ve ark. (2010). Anestezi Uygulayıcılarında Anksiyete. **Türk Anest Rean Der Dergisi**, 38(1), 28-34.

Saçar, B. (2007). İlköğretim Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Öfke Tepkisiyle Arkadaş Bağlılığının İncelenmesi. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.** Çukurova Üniversitesi SBE, Adana.

Salkım, Ö. Ö. (2010). Kapalı Kolesistektomi Ameliyatı Öncesi Hemşire Tarafından Verilen Eğitimin Hastaların Bilgi Düzeyine ve Ameliyat Sonrası Kaygı ve Ağrı Düzeylerine Etkisi. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.** Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Savcı, İ. (2004). **Kadın Açık Cezaevinden Notlar–Adını Kader Koyduk**. Ankara: Phoenix Yayınevi.

Saygılı, S., ve Aliustaoğlu, F. S. (2009). Şiddet İçerikli Suç İşleyen Kadın Olguların Değerlendirilmesi. **Adli Tıp Dergisi**, 23(1), s. 24-29.

Saygın, M., ve ark. (2011). Radyoloji Çalışanlarında Depresyon ve Anksiyete Düzeyleri. **S.D.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi**, 2(3), s. 139-144.

Schultz, D. P. ve Schultz, S. E. (1992). **A History of Modern Psychology**, 5th Ed., London: Harcourt Brace Jovanovich Collage Publishers

Serin, O.; Bulut Serin, N. ve Saygılı, G. (2010). İlköğretim Düzeyindeki Çocuklar İçin Problem Çözme Envanteri'nin (ÇPÇE) Geliştirilmesi. **İlköğretim Online**, 9(2), s. 446-458.

Sesli, S. (2012). Öfke Yönetimi http://okulweb.meb.gov. tr/35/02/959733/ dokuman%20arsivi/ fkeynetmalıma.pdf Erişim Tarihi: 10.05.2012.

Sezen, G., ve Paliç, G. (2011). Lise Öğrencilerin Problem Çözme Becerisi Algılarının Belirlenmesi. **Paper Presented at the 2nd International Conference on New Trends in Education and Their Implications**, Antalya, Turkey.

Sheldon, H.W. (1954). **Atlas of Men: A Guide For Somatotyping The Adult Male at All Ages**. New York: Harper

Silverman, R.A., ve Mukherjee, S.K. (1987). Intimate Homicide: An Analysis of Violent Social Relationships. **Behavioural Sciences & The Law**, 5(1), pp. 37-47.

Soyaslan, D. (2003). **Kriminoloji (Suç ve Ceza Bilimleri)**. Ankara: Yetkin Yayınları, s. 32-38.

Spielberger, C. D. (1988). State Trait Anger Expression Inventory içinde Şahin-Hisli, N. (2005). Öfke ve Öfke Denetiminin Kuramsal Temelleri. **Süleyman Demirel Üniversitesi Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi**, 6(10), s. 1-22.

Stout, K.D. (1993). Intimate Femicide: A Study of Men Who Have Killed Their Mates. **Journal of Offender Rehabilitation**, 19, pp. 81-84.

Şahin-Hisli, N.; Batıgün, A. D. ve Uzun, C. (2011). Anksiyete Bozukluğu: Kişilerarası Tarz, Kendilik Algısı ve Öfke Açısından Bir Değerlendirme. **Anadolu Psikiyatri Dergisi**, 12(2), 107-113.

Şahiner, S.D. (2009). Denetimli Serbestlik Tedbirine Hükmedilen Suçluların Sosyodemografik Özelliklerinin ve Rorschach Kişilik Testi Yanıtlarının Taranması. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.** İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı. İstanbul, s. 5.

Şen, C. G., ve Cenkçi, D. (2009). Üretim Planlama Performans Ölçütlerinin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesine Entegre Bir Yaklaşım. **Mühendislik ve Fen Bilimleri Dergisi**. Sigma 27, 1-17.

Şener, S. D. (2006). Yaratıcı Problem Çözme Teorisi ve Diğer Problem Çözme Yöntemleriyle Karşılaştırma. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.** İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Şenol, E. (2003). The Situational And The Personality Factors Predicting Depression and Anxiety of Prisoners. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.** Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Taşçı, N. (2003). Ebelerin Aile İçinde Kadına Uygulanan Şiddete ve Şiddette Mesleki Rollerine İlişkin Tutumları. **Uzmanlık Tezi**. Pamukkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı. Denizli, s. 4.

Taşçı, S. (2005). Hemşirelikte Problem Çözme Süreci. **Sağlık Bilimleri Dergisi. Hemşirelik Özel Sayısı**, 14, s. 73-78.

Taşcı, D. (2011). Psikiyatri Tanısı Alan Ergen ve Ebeveynlerinin Öfke İfade Etme Biçimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Taylan, S. (1990). Heppner'in Problem Çözme Envanterinin Uyarlama, Güvenlik Ve Geçerlik Çalışmaları. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.** Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Topacık, İ. (2009). Anksiyetenin Oluş Nedenler http://www.terapiniz.com/anksiyete-hakkinda/olus-nedenleri.Html Erişim Tarihi: 10.05.2012

Türk Ceza Kanunu (2010), Yaylım Yayıncılık, s. 43-45.

Türker, S. (2010). Öğretmenlerin Çatışma Yönetim Stratejileri ile Sürekli Öfke ve Öfke İfade Düzeyleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Sakarya Üniversitesi SBE, Sakarya.

Ulusal Aile ve Evlilik Terapileri Kongresi (İkinci), Konferans Özetleri: Aile İşlevleri (2003) http://www.aetd.org, Erişim Tarihi: Mayıs, 2010.

Üge, B. (2007). **Adli Psikoloji Ders Notları**. s. 41.

Ünsal, Y. (2010). Problem Çözmedeki Anlam Karmaşası. **Eğitişim Dergisi**, 28.

Wallace, A. (1986). Homicide: The Social Reality. **New South Wales Bureau of Crime Statistics and Research**, Sydney, Australia.

Widom, C.S. (1989). The Cycle of Violence. **Science**, 244, pp. 160-166.

Widom, C.S. ve Ames, M.A. (1994). Criminal Consequences of Childhood Sexual Victimization. **Child Abuse & Neglect**, 18, pp. 303-318.

Wilson, M.; Johnson, H. ve Daly, M. (1995). Lethal and Nonlethal Violence Against Wives. **Canadian Journal Of Criminology**, 37, pp. 331-361.

Wilson, M.I. ve Daly, M. (1992). Who Kills Whom in Spouse Killings? On the Exceptional Sex Ratio of Spousal Homicides in The United States. **Criminology**, 30(2), pp. 189-215.

Yaman, E., ve Türker, S. (2011). İlköğretim Öğretmenlerinin Çatışma Yönetim Stratejileri ve Öfke İfade Düzeyleri Arasındaki İlişki. **Akademik Bakış**, 23, s. 1-12.

Yavuzer, H. (2004). **Ana-Baba ve Çocuk.** İstanbul: Remzi Kitabevi, s.125, 179-181.

Yavuzer, H. (2005). Çocuk Psikolojisi. İstanbul: Remzi Kitabevi, s.130-131.

Yıldız, A. (2004). Ebeveyn Tutumları ve Saldırganlık. **Polis Bilimler Dergisi**. Cilt:6 (3-4). s.131-150.

Yıldız, M. (2009). Amatör ve Paf Liginde Oynayan Futbolcuların Kişilik Tipleri ve Sürekli Öfke-Öfke İfade Tarzlarının İncelenmesi. **Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi**, 11(3), 15-27.

Yıldız, M. (2011). Tutuklu ve Hükümlülerde Umutsuzluk, Ölüme İlişkin Depresyon ve Ölüm Kaygısı İlişkisi. **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 35(1)

Ziyalar, A. (2006). **Erişkin Psikopatolojisi**. İstanbul: Yüce Reklam Yayım Dağıtım. s. 251-266

Bölüm 2

Açıkel, E. G. ve Daşbaş, S. (2019). Suça sürüklenmiş erkek çocuklarla aile aidiyeti ve yaşam doyumu ilişkisi. **Toplum ve Sosyal Hizmet**, 30(3), 965-987.

https://doi.org/10.33417/tsh.622589

Afşin, R., ve Özçelik, A. D. Ö. (2018). Suça sürüklenen çocuklar ile suça sürüklenmeyen çocukların algıladıkları anne ve baba tutumları ile ebeveyn bağ-

lanma stillerinin karşılaştırılarak incelenmesi. **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 17(66), 384-400.

https://doi.org/10.17755/esosder.294032

Algül, A., Semiz, Ü. B., Ateş, M. A., Başoğlu, C., Doruk, A., Ebrinç, S. ve Çetin, M. (2007).

Antisosyal kişilik bozukluğu olan bireylerde madde kullanımı ve saldırganlık ilişkisi. **Düşünen Adam**, 20, 141-150.

Altunbaş, U. (2014). İstanbul'da suça sürüklenen çocukların yaşadığı mahallelerde arazi değerleri. **Planlama**, 24(3), 182-188.

Avcı, M. (2008). Tutuklu çocuklar üzerine bir araştırma: çocukların suça yönelmesinde etkili olan toplumsal nedenler ve çözüm önerileri. **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 11(1), 49-73.

Bozdoğan, B. Y. ve Avcı, M. 2020. Mükerrer suçluluk, davranım bozukluğu ve antisosyal kişilik bozukluğunun ortak değişkenleri üzerine bir derleme. **OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi**, 15(24), 2912-2936. https://doi.org/10.26466/opus.687095

Büyükbaykal, G. (2007). Televizyonun çocuklar üzerindeki etkileri. **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, 28, 31-44.

Duman, N. ve Coşkun, B. N. (2019). "Çocuk yaşta evlilik" ya da "çocuk gelin" olgusuna psikososyal bir bakış. **Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)**, 4(2), 267-276.

https://doi.org/10.21733/ibad.536029.

Duman, S. (2019). Suça sürüklenen çocuklarda tekrarlayıcı suç işleme davranışları ve nöropsikolojik özellikleri. **Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi,** Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı.

Enginyurt, Ö. (2016). Ordu ilinde 2010-2014 yılları arasında suça sürüklenen çocukların değerlendirilmesi. **Klinik Tıp Pediatri Dergisi**, 8(5), 35-39.

Ereş, F. (2009). Toplumsal bir sorun: suçlu çocuklar ve ailenin önemi. **Aile ve Toplum**, 5(17), 88-96.

Fridell, M., Hesse, M., Jæger, M. M., and Kühlhorn, E. (2008). Antisocial personality disorder as a predictor of criminal behaviour in a longitudinal study of a cohort of abusers of several classes of drugs: relation to type of

substance and type of crime. **Addictive Behaviors**, 33(6), 799-811. https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2008.01.001

Göger, F. (2020). Suça sürüklenen çocuklarda şiddet eğilimi ile benlik saygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Gökmen, H. S. (2013, Kasım). **Çocuk dostu kent üzerine stratejiler**. TMMOB 2. İzmir Kent Sempozyumu'nda sunulan bildiri. Mimarlar Odası, İzmir.

Gümüştaş, F., Yulaf, Y., Gökçe, S., Sağlam, S. ve Kütük, E. K. (2014). Adıyaman ilinde çocuk ve ergen psikiyatrisi polikliniğine yönlendirilen adli olguların bir yıllık geriye dönük incelenmesi. **Cukurova Medical Journal**, 39(2), 280-289.

https://doi.org/10.17826/cutf.36075

İçli, T. G. (2009). Çocuk suç ve sokak: Sokakta yaşayan suç işleyen ve suça maruz kalan çocuklar. **T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü**, Ankara.

Hill-Smith, A. J., Hugo, P., Hughes, P., Fonagy, P., and Hartman, D. (2002). Adolescents murderers: abuse and adversity in childhood. **Journal of Adolescence**, 25(2), 221-230.

https://doi.org/10.1006/jado.2002.0462

Karbeyaz, K. (2018). Suça sürüklenen çocuk anneler, Eskişehir'den bir olgu serisi. **Osmangazi Tıp Dergisi**, 40(2), 86-89. https://doi.org/ 10.20515/otd.382683

Kraemer, G. W. (1992). A psychobiological theory of attachment. **Behavioral and Brain Sciences**, 15(3), 493-511. https://doi.org/ 10.1017/ S0140525X00069752

Kunt, V. (2003). Çocuk ve suç. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Antropoloji Ana Bilim Dalı, Ankara.

Kurtuluş, A., Salman, N., Günbet, G., Bora, B., Cenger, C. D. ve Kemalettin, A. (2009). Denizli ilinde 12-15 yaş arasındaki suça sürüklenen çocukların sosyodemografik özellikleri. **Pamukkale Tıp Dergisi**, (1), 8-14.

Leeson, P. T. and Suarez, P. A. (2017). Child brides. **Journal of Economic Behavior & Organization**, 144, 40-61. https://doi.org/ 10. 1016/j.jebo.2017.10.001

Lewis, D. O., Lovely, R., Yeager, C., Ferguson, G., Friedman, M., Sloane, G., Friedman, H., and Pincus, J. H. (1988). Intrinsic and environmental characteristics of juvenile murderers.

Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 27(5), 582-587. https://doi.org/10.1097/00004583-198809000-00011

Myers, W. C. (2004). Serial murder by children and adolescents. **Behavioral Sciences and the Law,** 22(3), 357-374. https://doi.org/10.1002/bsl.590

Öncü, F., Soysal, H., Uygur, N., Özdemir, F., Türkcan, S., Yeşilbursa, D. ve Alataş, G. (2002). Zorunlu klinik tedavi sonrası yineleyici suç işleyen adli psikiyatri olgularının tanı ve suç niteliği açısından değerlendirilmesi. **Düşünen Adam, Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi**, 15(3), 132-48.

Öter, A. (2005). *Çocuk suçluluğunun toplumsal nedenleri (Antalya örneği)***. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özşahin, S. (2019). Bir Freud masalı: Çocuk masumluğu. **Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi**, 3(6), 129-137. https://doi.org/10.31461/ybpd.592021

Peters, K.M. and Blumberg, F.C. (2002). Cartoon violence: Is it as detrimental to preschoolers as we think? **Early Childhood Education Journal**, 29(3),143-148.

Sağlam, M., Kıvrak, M. ve Baysal, T. (2017). Ebeveyn ayrılığının çocukların suça sürüklenmesi üzerindeki etkisinin incelenmesi. **İnönü University International Journal of Social Sciences (INIJOSS)**, 6(1), 111-120.

Sutherland, E. H., Cressey, D. R., and Luckenbill, D. F. (1992). **Principles of Criminology**. Altamira Press.

Temel, M., Kostak, M. A. ve Çelikkalp, Ü. (2014). Çocuk kanallarında yayınlanan çizgi filmlerdeki şiddetin belirlenmesi. **Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi**, 7(3), 199-205.

Thompson, T.L. and Zerbinos, E. (1997). Television cartoons! Do children notice it's a boy's world? **Sex Roles**, 37(5/6), 415-432.

Williams, W. H., Chitsabesan, P., Fazel, S., McMillan, T., Hughes, N., Parsonage, M., and Tonks, J. (2018). Traumatic brain injury: a potential cause of violent crime?. **The Lancet Psychiatry**, 5(10), 836-844. https://doi.org/10.1016/S2215-0366(18)30062-2

Wilson, B.J., Smith, S.L., Potter, W.J., Kunkel, D., Linz, D., Colvin, C.M., and Donnerstein, E. (2002). Violence in children's television programming: assessing the risks. **Journal of**

Communication, 52(1), 5-35. https://doi.org/10.1111/j.1460-2466. 2002. tb02531.x

Yüksel, T. (2019). Bir üniversite hastanesi çocuk psikiyatrisi polikliniğinde değerlendirilen suça sürüklenen çocuklar. *Dicle Tıp Dergisi,* 46(3), 559-565.

https://doi.org/10.5798/dicletip.620603

Bölüm 3

Abel, G. G., Becker, J. V., Cunningham-Rathner, J., Mittelman, M., & Rouleau, J. L. (1988).

Multiple paraphilic diagnoses among sex offenders. **Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law Online**, *16*(2), 153-168.

American Psychiatric Association (2013). Diagnotic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM 5). **American Psychiatric Association (APA)**, *70*.

Croft, W. (2002). **Typology and universals**. Cambridge University Press.

Dore, K. (2010). Sociopaths and Serial Killers: on how people become capable of committing selfish acts of violence without remorse. **The Science of Fiction**, 178.

Douglas, J. E., Burgess, A. W., Burgess, A. G., & Ressler, R. K. (2013). **Crime classification manual: A standard system for investigating and classifying violent crime**. John Wiley & Sons.

Harrison, M. A., Murphy, E. A., Ho, L. Y., Bowers, T. G., & Flaherty, C. V. (2015). Female serial killers in the United States: means, motives, and makings. **The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology,** *26*(3), 383-406.

Heide, K. M., & Solomon, E. P. (2006). Biology, childhood trauma, and murder: Rethinking justice. **International Journal of Law and Psychiatry**, *29*(3), 220-233.

Hill, A., Habermann, N., Berner, W., & Briken, P. (2006). Sexual sadism and sadistic personality disorder in sexual homicide. **Journal of Personality Disorders**, 20(6), 671–684.

Keatley, D. A., Golightly, H., Shephard, R., Yaksic, E., & Reid, S. (2021). Using behavior sequence analysis to map serial killers' life histories. **Journal of Interpersonal Violence,** *36*(5-6), 2906-2928.

Knoll, J. L., & Hazelwood, R. R. (2009). Becoming the victim: Beyond sadism in serial sexual murderers. **Aggression and Violent Behavior,** *14*(2), 106-114.

Krafft-Ebing, R. (1998). **Psychopathia sexualis: With especial reference to the antipathic sexual instinct: A medico-forensic study.** Arcade Publishing.

Leary, T., Southard, L., Hill, J., & Ashman, J. (2017). The Macdonald Triad Revisited: An Empirical Assessment of Relationships between Triadic Elements and Parental Abuse in Serial Killers. **North American Journal of Psychology,** *19*(3).

Levin, J., & Fox, J. A. (2008). Normalcy in behavioral characteristics of the sadistic serial killer. In R. N. Kocsis (Ed.), **Serial Murder and the Psychology of Violent Crimes** (p. 3–14). Humana Press/Springer Nature.

Marono, A. J., Reid, S., Yaksic, E., & Keatley, D. A. (2020). A behaviour sequence analysis of serial killers' lives: from childhood abuse to methods of murder. **Psychiatry, Psychology and Law**, *27*(1), 126-137.

Miller, L. (2014). Serial killers: I. Subtypes, patterns, and motives. **Aggression and Violent Behavior**, *19*(1), 1-11.

Miller, L. (2014). Serial killers: II. Development, dynamics, and forensics. **Aggression and Violent Behavior**, *19*(1), 12-22.

Mitchell, H., & Aamodt, M.G. (2005). The incidence of child abuse in serial killers. **Journal of Police and Criminal Psychology***, 20*, 40-47.

National Ctr for the Analysis of Violent Crime (NCAVC). (2008). **Serial Murder: Multi-Disciplinary Perspectives for Investigators**.

Newton, M. (2006). **The Encyclopedia of Serial Killers.** Infobase Publishing.

Parfitt, C. H., & Alleyne, E. (2020). Not the sum of its parts: A critical review of the MacDonald triad. **Trauma, Violence & Abuse,** *21*(2), 300-310.

Rosewood, J. (2020) **Nasıl Seri Katil Oldular?** Çev. Oğuz Oral, İstanbul: Yakamoz Kitap.

Schechter, H. (2004). **The Serial Killer Files: The Who, What, Where, How, and Why of the World's Most Terrifying Murderers.** Random House Digital, Inc.

Schlesinger, L. B. (2000). Serial homicide: Sadism, fantasy, and a compulsion to kill. **Serial Offenders: Current Thought, Recent Findings**, 3-22.

Sewall, L. A., Krupp, D. B. & Lalumière, M. L. (2013). A test of two typologies of sexual homicide. **Sexual Abuse**, *25*(1), 82-100.

Ürmösné Simon, G. (2015). The traits and the thrill of serial killers. **Internal Security**, *7*(2), 33-42.

Webster, N. (1981). **Webster's Third New International Dictionary of the English Language, Unabridged** (Vol. 1). Merriam-Webster.

Whitman, T. A., & Akutagawa, D. (2004). Riddles in serial murder: A synthesis. **Aggression and Violent Behavior**, *9*(6), 693-703.

World Health Organization (WHO) (1999). **Report of the Consultation On Child Abuse Prevention, 29-31 March 1999, (No. WHO/ HSC/PVI/99.1),** Geneva.

Yavuz, S. (2016). **Türk Seri Katiller: 1960'lardan Bugüne.** 3. Baskı, İstanbul: Profil Kitap.

Zeanah, C. H. & Humphreys, K. L. (2018). Child abuse and neglect. **Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry,** *57*(9), 637-644.

Bölüm 4

Amerikan Psikiyatri Birliği (APA) (2013). **DSM V Tanı Ölçütleri El Kitabı.** Çev. Ertuğrul Köroğlu. Ankara: HYB.

Balcıoğlu, İ. (2001). **Şiddet ve Toplum**, İstanbul: Bilge Yayıncılık.

Bayraktar, S. (2016). **Psikolojik Travma.** Nobel Tıp Kitabevleri

Berktay, F. (2003). **Tarihin Cinsiyeti**, İstanbul: Metis Yaınları.

Cengiz, R. (2003), "Kan Davaları ve Namus Cinayetlerinin Toplumsal Değer ve Normlar Açısından Sosyolojik Görünümü: Tokat/Erbaa Örneği", **Diyarbakır: Akader-Sosyolojik ve Hukuksal Boyutlarıyla Töre ve Namus Cinayetleri Uluslararası Sempozyumu**, s. 62-85

Centel, N.; Zafer, H. ve Çakmut, Ö. (2007). **Kişilere Karşı İşlenen Suçlar** (Cilt 1). Ankara: Beta Yayınları.

Davidson, G. C. ve Neale, J. M. (2004). **Anormal Psikolojisi** (7. Baskı). (Çev. Ed. İhsan Dağ). Ankara: Türk Psikologlar Derneği. (Orijinal çalışmanın basım tarihi 1998).

Delaney, C. (2001). **Tohum ve Toprak**, Çev. Selda Somuncuoğlu ve Aksu Bora, İstanbul: İletişim.

Fikree, F.F., Bhatti, L.I. (1999). Domestic Violence and Health of Pakistani Women. **International Journal Gynaecol. Obstet**. 65:195–201.

Gezik, E. (2003). **Şeref, Kimlik ve Cinayet,** Ankara: Kalan Yayınları.

Göktürk, Y. ve Bulut., S. (2012). Mobbing: İşyerinde Psikolojik Taciz, **Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** , 24(53-70).

Hadi, A. (2000). Prevalence and Correlates of the Risk of Marital Sexual Violence in Bangladesh. **Journal Interpers Violence** 15:787–805.

Hâlis, M. (2002). **Batman'da Kadınlar Ölüyor.** İstanbul: Metis Yayınları.

Human Rights Commission of Pakistan (2004). **Annual Report**. Violence Against Women In Pakistan.

KA-MER (2004a) Alışmayacağız! (We will not get used to!), Namus Adına İşlenen Cinayetler-**2003 Raporu**, Yaylacılık Matbaacılık.

KA-MER (2004b). 'Keşke' dememek için: Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerinde 'namus' adına işlenen cinayetler ile mücadelede kalıcı yöntemler geliştirme projesi" **2004 Raporu**. İstanbul: Berdan Matbaası.

KA-MER (2005). Güney Doğu ve Doğu Anadolu Bölgeleri'nde "Namus" Kisvesi Altında İşlenen Cinayetler İle Mücadelede Kalıcı Yöntemler Geliştirme Projesi, "Suçlu Kim?", **2005 Raporu.**

Kandiyoti, D. (1997). **Cariyeler Bacılar Yurttaşlar-Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler**, İstanbul: Metis Yayınları.

Kardam, F. (1999). **Töre Cinayetleri Üzerine Bazı Düşünceler**, Ankara: Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü.

Kardam, F. (….) **Türkiye'deki Namus Cinayetlerinin Dinamikleri - Eylem Programı İçin Öneriler-Sonuç Raporu**, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, Nüfus Bilim Derneği.

Morris, C. G. (2002). **Psikolojiyi Anlamak. Psikolojiye Giriş**. Ankara: Türk Psikologlar Derneği.

Nasrullah, M.; Haqqi, S. ve Cummings, K.J. (2009). The Epidemiological Patterns of Honour Killing Of Women In Pakistan. **The European Journal of Public Health,** 19(2):193-197.

Öğün-Boyacıoğlu, A. (1996). Türkiye'de Adam Öldürme Suçunda Etkili Olan Bazı Sosyo-Kültürel Faktörlere İlişkin Uygulamalı Çalışma. **Yayımlanmamış Doktora Tezi,** Ankara: Hacettepe Üniversitesi,.

Sennett, R. (2005). **Otorite**, Çev., K. Durand, İstanbul: Ayrıntı

Tezcan, M. (1974). **Türklerle İlgili Stereotipler (Kalıp Yargılar) ve Türk Değerleri Üzerine Bir Deneme.** Ankara: A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları, 44.

Tezcan, M. (1991). **Kan Davaları**, Ankara: AÜEFY.

Tezcan, Mahmut. (1991a) "Türkiye'de Kan Davalarının Boyutları", **Türk Aile Ansiklopedisi**, C:2, Ankara: Aile Araştırma Kurumu Yayınları, s.657–662.

Tezcan, M. (1991b) "Aile ve Kuşak Problemleri", **Türk Aile Ansiklopedisi**, C:2, Ankara: Aile Araştırma Kurumu Yayınları, s.706–707.

Tezcan, M. (1999). Ülkemizde aile içi töre ya da namus cinayetleri. Töre cinayetleri, T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü: **KSSGM** içinde (21-27). Ankara: Beyda Basımevi Ofset.

Tezcan, M. (2000). **Türk Ailesi Antropolojisi**. Ankara: İmge Kitabevi.

Tezcan, M. (2003). **Türkiye'de Töre (Namus) Cinayetleri-Sosyo-Kültürel Antropolojik Yaklaşım.** Ankara: Naturel Yayınları.

Tinker, G.A. (1999). Improving Women's Health In Pakistan. Karachi: World Bank. Beirne, P., Heredity Versus Environment A Reconsideration Of Charles Goring's The English Convict (1913) **The British Journal Of Criminology** 28:315-339 (1988) (Hurtwitz, Christiansen, 1983).

Ünübol. M.; Özbek. G.; Özgön. S.; Gülce. D. ve Demir. B. (2007). Namus Adına Türkiye'de Cinayetlerinin İncelenmesi, **Türk Psikoloji Bülteni**, 41(69).

Yağbasan, M. ve Kolyiğit. H. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Namus-Töre ve Şiddet Algısı (Fırat Üniversitesi Özelinde Bir Alan Araştırması). **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi.,** 35(1-18).

Yalçın-Heckman, L. (2002). Kürtlerde Aşiret ve Akrabalık İlşkileri, Çev. G. Erkaya, İstanbul: İletişim

Yıldız, C. (2003). "İntihar Bir Töre Cinayeti mi?", **Diyarbakır: Akader-Sosyolojik ve Hukuksal Boyutlarıyla Töre ve Namus Cinayetleri Uluslararası Sempozyumu**, s.136- 162

Yirmibeşoğlu, V. (2007). **Toprağa düşen sevdalar: Töre ve namus gerekçesiyle işlenen cinayetler.** İstanbul: Hürriyet Yayıncılık.

Yücel, M. (2006), **Berdel**, İstanbul: Kesit

Bölüm 5

Alvarez, A. (1999). **İntihar - Kan Dökücü Tanrı,** çev. Zühal Çil Sarıkaya, 3. Baskı, Ankara: Öteki Yayınevi, s. 107-108

Amerikan Psikiyatri Birliği (2013). **DSM-5 Tanı Ölçütleri**, çev. Ertoğrul Köroğlu, Ankara: HYB Basım Yayım

American Psyhological Association (2016). Suicide, http: www.apa.org Erişim Tarihi: 09.01.2016

Andreasen, N. (2015). **Yaratıcı Beyin, Dehanın Nörobilimi,** çev. Kıvanç Güney, 6. Baskı, Ankara: Akılçelen Kitaplar, s. 21-23.

Akpunar, B. (2011). Biliş ve Üstbiliş Kavramlarının Zihin Felsefesi Açısından Analizi, **Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish**, 6/4, s. 353-365.

Arkun, N. (1978). İ**ntiharın Psikodinamikleri**, 2. Baskı, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları. s. 128-130

Arslan, M. (2014). **İntiharın Sosyo-Psikolojik Temelleri**, Yayımlanmamış Ders Notları, İstanbul Aydın Üniversitesi.

Atay, M. ve Gündoğar, D. (2002). İntihar Davranışında Risk Faktörleri; Bir Gözden Geçirme, **Kriz Dergisi**, 12(3), Isparta, SDU, Psikiyatri Anabilim Dalı, s. 39-52.

Atkinson, R.C.; Atkinson, R.L.; Hilgard, E.R. (1995). **Psikolojiye Giriş I**, çev. K. Atakay; M.Atakay ve A. Yavuz, İstanbul: Sosyal Yayınları, s. 8.

Atlı, Z. (2007). İntihar Olasılığı Ölçeği (İOÖ)'nin klinik örneklemdeki geçerlilik ve güvenirlik çalışması, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi.

Батарweb, А (2001). **Темперамент и Характер Психологическая Диагностика**, Москва: Владос пресс, s. 9.

Baymur, F. (2014). **Genel Psikoloji**, 22. Baskı. İstanbul: İnkilap Kitabevi, s. 3.

Bayramov, Ə. (1989). **Şəxsiyyətin Təşəkkülünün Aktual Psixoloji Problemləri**, Bakı, s. 10.

Bonnafous, M (1927). İntihar ve Cinnet, **Hayat Mecmuası**, Cilt 1, Sayı 20, s.19-20

Borgen, (2016). Tarihten tüyler ürperten 15 şok edici toplu intihar vakası. https://onedio.com/haber/tarihten-tuyler-urperten-15-sok-edici-toplu-intihar-vakasi-711552 Erişim Tarihi: 22.02.2021

Borgna, E. (1977). **Melankoli**, çev. Meryem Mine Çilingiroğlu, 1.Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 177.

Burton, R. (2009). **The Anatomy of Melancholy**, published by the Ex-classics Project, Public Domain, s. 431.

Cabbarlı, N. (2006). **Ədəbiyyatdan İntihara**, Bakı: Vektor Nəşrlər Evi, s. 192-194.

Cantez, E. (1988). Psikolojik Testler, **Yayımlanmamış Ders Notları**, İstanbul Üniversitesi.

Cain, S. (2012). **Sakinler de Kazanır; Konuşmadan Duramayan Bir Dünya da İçedönüklerin Gücü**, çev. Çetin İdil, İstanbul: Optimist Yayınları, s. 20, 415.

Camus, A. (1997). **Başkaldırı Felsefesi**, çev. Ali Osman Gündoğan, İstanbul: Birey Yayınları, s. 10.

Corsini, R. ve Wedding, D. (2012). **Modern Psikoterapi Teknikleri,** çev. Esra Güzelyazıcı; Seda Çiftçi ve Mina Türkoğlu, 1. Baskı, İstanbul: Kaknüs Yayınları, s. 194-195.

Cüceloğlu, D (2014). **İnsan ve Davranışı, Psikolojinin Temel Kavramları**, 25. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi, s. 141-142.

Çekirge, P. (1996). **Niçin İntihar?**, 1. Basım, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, s. 15.

Çörüş, G. (2019). **Aynadaki Yüzler,** İstanbul: Psikonet Yayıncılık, s. 129-145.

DƏdƏyev, Ş. (2007). **Psixika, İnsan Orqanizmində Psixikanın Məyyənləşdirilməsi və Öğrənilməsi, Yeni Fundamental Psixologiyanın Əsasları.** Bakı: Qanun Nəşriyyatı, s. 37.

Dilbaz, N. ve Seber, G. (1993). Umutsuzluk Kavramı: Depresyon ve İntiharda Önemi, **Kriz ve Krize Müdahale Dergisi**, Ankara Üniversitesi, Psikiyatrik Kriz Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, cilt 1(3), s. 134-138.

Dilsiz, A ve Dilsiz, F. (1993). İntihar Girişimlerinde Belirtilen Nedenler, **Kriz ve Krize Müdahale Dergisi**, Ankara Üniversitesi, Psikiyatrik Kriz Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, cilt 1(3), s. 124-128.

Erdal, K. ve Erdal, G. (2003). Çocuk Oyunlarında Yaratıcılık, **Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 7. Cilt, sayı 1, Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi

Erdal, S. (2008). **İntihar Eden Ünlüler**, 1. Baskı, İstanbul: Gezgin Yayınları, s. 10-11.

Eskin, M. (2012). **İntihar: Açıklama, Değerlendirme, Tedavi ve Önleme**, Ankara: Çizgi Tıp Yayınevi, s. 8.

Eskin, M. ve Atlı, Z. (2009). İntihar Olasılığı Ölçeğinin (İOÖ) Klinik Örneklemde Geçerlik ve Güvenirliliği, **Klinik Psikiyatri,** Cilt 12, s. 111-124.

ЕВГЕНИЙ, И (2004). **Психология индивидуальных различий**, Санкт-Петербурге: Питер, с. 45.

Eysenck, H. ve Wilson, G. (2000). **Kişiliğinizi Tanıyın, ç**ev. Erduran Erol, İstanbul: Remzi Kitabevi, s. 17.

Əliyev, R. (2003). **Psixologiya**, Bakı: Gamma Servis Mətbəəsi, s. 87-88.

Əlizadə, Ə. ve Bayramov, Ə. (2006). **Psixologiya,** Bakı: "Çinar-Çap", s. 448-451.

Freud, S. (1994). **Psikanalize Giriş Dersleri**, Ankara: Öteki Yayınevi.

Freud, S. (2014). **Matem ve Melankoli,** çev. Aslı Emirsoy, İstanbul: Telos Yayıncılık.

Freud, S. (1979). **Sanat ve Sanatçılar Üzerine,** çev. Kamuran Şipal, İstanbul: Bozok Yayınları, s. 193.

Geçtan, E. (2014). **Psikanaliz ve Sonrası**, İstanbul: Remzi Kitabevi, s. 188.

Geçtan, E. (2014). **Varoluş ve Psikiyatri**, İstanbul: Remzi Kitapevi, s. 188.

Genç, A. (2009). Vincent Van Gogh`un Trajik Yaşamından Artakalanlar, Beykent Üniversitesi, **Sosyal Bilimler Dergisi**, 3(1), s110-131

Gençtanırım, D. (2004). Ergenlerde İntihar Olasılığının Yordalanması, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara: Hacattepe Üniversitesi.

ГИППЕНРЕЙТЕР, Ю. ve РОМАНОВА, В. (1982). **Психология Индивидуальных Различий. Тексты**, Москва: Изд-во МГУ, с. 155-158.

Hüseynova, İ. (2016). Yeniyetmələrdə Mənfi Emosiyaların Yaranmasında Temperamentin Rolu, Bakı, **Psixologiya Jurnalı** 1. Sayı, s. 145-154

İnanç, B. ve Yerlikaya, E. (2012). **Kişilik Kuramları**, Ankara: Pegem Akademi, s. 11.

İsmayilov, N ve İsmayilov, F. (2014.) **Tibbi Psixologiya ve Psixoterapiya**, Bakı: Maarif Nəşriyatı, s. 229.

Jamison, R. (2004). **Erken Çöken Karanlık, İntiharı Anlamak**, çev. Emine Bademci, 1. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s. 118-119.

Katipoğlu, B. (2015). Din Psikolojisi Açısından İntiharın Psikoanalizi, **Journal of İnternational Social Research**, Cilt 8, sayı 39, s. 1064-1070.

Kristeva, J. (2009). **Kara Güneş-Depresyon ve Melankoli,** çev. Nesrin Demiryontan, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, s. 11.

Kyga, S; Landen, M. ve BOMAN, M (2013) Mental Ilness, Suicide and Creativity: 40-year Prospective Total Population Study, **Journal of Psychiatric Research**, s. 83-90.

Loehken, S. (2016). **İçedönüklerin Sessiz Gücü**, çev. Erkan Aktaş, İstanbul: Paloma Yayınevi, s. 31.

Maçkalı, Z; Gülöksüz, S. ve Oral, T. (2013). Yaratıcılık ve İki Uçlu Bozukluk, **Türk Psikiyatri Dergisi**, sayı 24.

Marmara, N. (2006). **Sylvia Plath`ın Şairliğinin İntiharı Bağlamında Analizi**, İstanbul: Everest Yayınları, s. 18.

May, R. (2003). **Yaratma Cesareti,** çev. Alper Oysal, 8.Basım, İstanbul: Metis Yayınları, s. 61-62.

МУРИК, С (2008). **Свойство Нервной Системы и Темперамент**, Москва: Иркут. Гос. Ун-та, с. 20.

Немов, Р. (2001). **Психология**. Москва: ВЛАДОС, с. 401.

Odağ, C. (1990). **İntihar (Özkıyım): Tanım, Kuram, Sağaltım,** İzmir: İzmir Psikiyatri Derneği Yayınları, s. 15-17.

ОВЧИННИКОВ, Б. ve ВЛАДИМИРОВА, И. (2003). **Практической Психология**, Москва: Речь, с. 288.

Özen, İ. (1997). **İntihar, İntiharın Tarihine Düzeliş, İlave**, İstanbul: Ozan Yayıncılık, s. 17-19.

Öztürk, O. ve Uluşahin, A. (2014). **Ruh Sağlığı ve Bozuklukları**, İstanbul: Nobel Tıp Kitabevi.

Parlak, S. (2010). İntihar Girişiminde Bulunan Depresiflerin Ruhsal İşleyişlerinin Projektif Testlerle Değerlendirilmesi, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi

Plath, S. (1982). **The Journal of Sylvia Plath**, T. Hughes and F. Culluough (Eds.), New York: Dial Press, s. 240-244.

Prigent, H. (2009). **Melankoli Bunalımın Başkalaşımları**, çev. Orçun Türkay, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 18.

Rzayev, B. (1999). **Məktəblilərdə İdrak Proseslərinin Fəallaşdırılmasının Yolları**, Bakı: TS Firma Mətbəəsi, s. 128.

Rzayev, B. (2001). **Özünə İnsamsızləq və Qorxaqlığa Üstün Gəlmənin Psixoloji Əsasları**, Bakı: "Araz-M" Mətbəəsi, s. 110.

Salamova, K. (2014). **Ümumi Psixologiya**, Bakı: Elm və Təhsil Nəşriyat-Poligrafiya, s 341-342.

Sayıl, I; Berksun, O. ve Özgüven, H. (2000). İntihar Davranışı, **Kriz ve Krize Müdahele Dergisi**, Ankara Üniversitesi, Psikiyatrik Kriz Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, no:6.

Seyidov, S. ve HƏmzƏyev, M. (2007). **Psixologiya**, Bakı: Nurlan Nəşriyatı, s. 392.

СИМОНОВ, П. ve ЕРЩОВ, П. (1984). **Темперамент, Характер И Личности**, Москва: Наука, c. 11.

Soygür, H. (1999). Sanat ve "Delilik", **Klinik Psikiyatri Dergisi**, sayı2, s. 124-133.

СТОЛЯРЕНКО, Л. (1997). **Основы психологии**, Ростов-на-Дону: Феникс, c. 441.

Storr, A. (1992). **Yaratma Dürtüsü**, çev. İpek Babacan, İstanbul: Yayınevi Yayıncılık, s. 248-250.

ŞƏfiyeva, E. (2011). **Anormal İnkişafın Psixologiyası**, Bakı: BDU Nəşriyatı, s. 215-217.

Şimşek, B. (2012). **Yaratıcılık Özgürlüktür**, 1.Baskı, İstanbul: Nobel Yayınları, s. 24-25.

ШНЕЙДМАН, E. (2001). **Душа Самоубийцы**, Москва: Смысл, c. 85-87.

Ukray, M. (2014). **Jung Psikolojisi, Carl Gustav Jung**, 5. Baskı, Ankara: Yason Yayınları, s. 44-45.

Tuğcu, H. (1995). Normal ve Depresif Kişilerde Çeşitli Faktörlere Göre İntihar Olasılığı, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2016). 2015 Yılı İntihar İstatistikleri, www.tuik.gov.tr Erişim Tarihi: 01.07.2016

World Health Organization, (2014). Suicide, http://www.who.int/ topics/suicide/en/ Erişim Tarihi: 10.06.2016

Volant, E. (2005). **İntiharlar Sözlüğü,** çev. Ilgaz Turhan, İstanbul: Sel Yayıncılık, s. 196.

Yavuz, H. (1994). **Yaratıcılık**, 2. Baskı, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, s. 53.

Yücel, M. (2005). **Edebiyatta Ölüm ve İntihar**, 1.Baskı, İstanbul: Jom Yayınları, s. 115.

Yurdusev, H. (1961). **Yaratma Üzerine Freud ve Adler'e Karşı Bir Görüş**, İstanbul: Bözüyük Basımevi, s. 33.

Ziyalar, A. (1981). **Psikiyatrik Semioloji ve Medikal Psikoloji,** İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, Psikiyatri Kliniği Vakfı Yayınları, n:5, s. 2.

2. Basım

BÜROKRASİ SAHNESİ

Dr. Yaşar Okur

nobel
40.yıl

BÜROKRASİ SAHNESİ

Dr. Yaşar Okur

Yayın No.: 4149
Yönetim Siyaseti ve Kamu Yönetimi: 092
ISBN: 978-625-417-878-8
E-ISBN: 978-625-417-879-5
Basım Sayısı: 2. Basım, Temmuz 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com

Kütüphane Bilgi Kartı

Okur, Yaşar.
Bürokrasi Sahnesi / Yaşar Okur
2. Basım, XVI + 314 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-417-878-8
E-ISBN: 978-625-417-879-5
1. Bürokrasi 2. Kurumsal Yönetişim 3. Değişim

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İçindekiler

Ön Söz iii
İkinci Baskı Ön Söz v

Giriş 1

Bölüm 1 - Yönetim ve Çağlar 5
Yönetim ve Çağlar 6
Azrail Geldi 9
Bölge'nin En Zekisi 10
Yüz Değil, Doksan Dokuz 11
Yönetimle Denetim Aynı Dili Konuşabilmeli 12
İşiniz Allah'a Kalmış! 12
İletişim Kazaları 14
Yaklaşık Maliyetin Yüksekliği… 16
Yüzde 49 Oranının Sırrı! 20
"Saldıracaksın, Saldıracaksın, Saldıracaksın!" 23
"Memur Yılıyla" Kaç Yıl Çalıştınız? 23
"İş Yoğunluğumuz Nedeniyle İzin Veremiyoruz" 24
"İşi Geç, ….'ı Nasıl Çalıştırdın, Onu Anlat" 26
Üç Duruşmasına Avukat Gönderilemeyen Dava 28
Alışkanlık Yapınca 30
"Belki Yakında Çalışmaya Başlarım" 31
"Kurunun Yanında Tabii ki Yaş da Yanacak" 32

"Ha O mu, O İrticacı!" 33
"Sayınnn Genel Müdürümmm!" 34
"Siz Anladınız" 35
Pencerede Bir İnek 37
Yönetim Kültürü 38
"Sana Bir Haksızlık Yaptık" 38
"Tek Defom Bu… Bu Otuz Yıldır Böyle" 40
Stadyumda Tek Ses Var: Çıt, Çıt, Çıt… 41
"Bırak Bu İşleri" 42
Bölge Müdürlüğünüzde Kaçak Yakıt Kullanıyor musunuz? 45
Müfettişi Çalıştırmamak Lazım! 45
"İller Bankası Bizim Hızımıza Yetişemiyor" 46
Bir Kova Toprağa Bir Kova Para 47
"Kendinden Daha İyi Olanı Ortamda Yaşatmayacaksın" 48
Rüzgârımız Kesilmesin 48
Üç Anahtar 50
Yüreğinizi Yormayın 51
Deliler 52
Kötü Ortamda, İyiyi Kavramak Zor… 53
Makine Kime Arızalı 55
Yemenin de Bir Usulü Var 56
"Taban Altını Gördün mü?" 56
Ebedî Müsteşar 58
Bürokraside 3m Kuralı 59
Boğazda Karaya Vuran Mühür 60
Bir İşe Üç Ayrı Fiyat 61
Yıllık İzin Kullanımının Zorunlu Hâle Getirilmesine! 62
"Tarafımızdan Hoş Karşılanmamıştır" 63
Risk ve Meyvesi 64
Kıyak Çekme İmkânı 67
Çakal Tuzağı 68

Bölüm 2 - Mevzuat Hazretleri 73
Mevzuat Hazretleri 74
"Sen Bizim Eski Doktorları Andırıyorsun" 77
Akıl Tutulması 79

Sigortayı Attırmak 80
Kanun mu Yapıyoruz Biz? 83
Arazi Tazminatı 84
Hukuka Uygunluk Her Şeyin Çözümü Değil 87

Bölüm 3 - Gizli 89
Gizli 90
"Ben" Odaklı Çalışma 93
Bir Faks Havalesi Kaç Günde Gelir? 94
"Efendim, Sadece Sizin İmzanız Kaldı" 96
Göreve Başlamada Gizlilik 97
Gizlilik Nereye Kadar? 97
Bank Nöbeti 98

Bölüm 4 - Ne Ürettik? 99
Ne Ürettik 100
Nelere Çalışmayalım? 101
Performans Ücreti 101
Çok Çalışma Değil Çok Üretme Önemli 102
Bürokrasinin Performansının Artırılmasına Yönelik Külliye Komisyonuna İki Öneri 104
Çalıştıramıyorsanız Bir İyilik Yapın 106
İşi Baştan Bitirebilme 107
O Devletin İşi Müfettiş Bey 111
Akşam Geç Vakitlere Kadar Çalışıyoruz 112
Bu İş Bitmez 113
Fikriniz mi Geldi, Geçirelim 114
Kurtarılan Hayatlar, Sönen Gelecekler 117

Bölüm 5 - Denetlesek de mi Yönetsek? 121
Denetlesek de mi Yönetsek? 122
Çivi Çıkarılmış Bina Göçmüştür 125
Müfettişlerin Sorumsuzluğu 125
Ne Olacak Bu Denetimin Hâli! 127
"Teknik Müfettiş Önemli, İdari Müfettiş Önemsiz İşlere Bakar" 129
Arşimed'le Çalıştım 131

Sen Bilirsin Hangi Dosyaları Getireceğini 133
Teftiş Raporlarında Sorunlara Sistemsel Bakarak
Çözüm Geliştirme Örneği: Boru Stoklama 134
Teftişin Soğuk Yüzü 136
"Müfettiş Bey, Siz Buraları Bilmezsiniz…" 137
İmalar 138
Acemilik Kötü Bir Şey 139
"Azgınlığı Gemlemek" 140
Rüşvetin - İrtikabın Belgesini Bulduk 141
Yazılar Perde Perde… Anlamak Tecrübeye Kalmış 142
"Biz İl Merkezine Doğru Gitsek Senin Borular Ankara'ya
Doğru Yola Çıkar" 145
Soruşturma Konusu Tarımsal Sulama. 44 İşte Su Kaynağı Yok… 146
Yetki Devri Üzerine 148
"Sen Ne Yaptığının Farkında mısın Müfettiş Bey?" 152
"Hepsini Ben Yaptım, Ama…" 152
Esnaf Pazarlığı Gibi Ceza İndirimi Talepleri 154
"Teknik İşler" 155
Teftiş, İdare, İlişkiler… 156
Soruşturalım mı, Soruşturmayalım mı? 159
Yeniliği Yerleştirmek Zor 160
Bir Soruşturmada Yaşanan Bir Sahne 162
Bir İncelemeyi - Soruşturmayı Sonlandırabilmek 162
Suya At Yüzmeyi Öğrensin 164
Muhakkik Tayininde "Yandım Allah" Dedirten Konular 165
Aydınlatma Yazısı 166
"Eee Şimdi Biz Ne Yazacağız?" 168
Ben Göle Maya Çalıyorum, Senin de Pazarda Bir Sergin Var 168
Mal Beyanı 170
Çalışanın Hakkı 171
Hırsızlığın Kitabı 172
Tanrı'nın Yeryüzündeki Gölgesiydik! 173
Havuz Sefaları 173
Önce Paçanı Kurtaracaksın, Sonra Vicdanını, Sonra Hukuku… 177
Dikkat Müfettiş! 178
"Dikkat Müfettiş!" 178

Bölüm 6 - Ey Liyakat! 179
Ey Liyakat 180
Sayıştay'ın Anayasa'da Düzenlendiği Madde Numarası 182
...'ya Teftiş Kurulu Başkanı 183
"Bunu Anlamak İçin Mühendis Olmak Gerekmez" 183
Onlar Denetlenemez 185
Son Gece 20 Kişi Geldi, Listeden 20 Kişi Çıktı 187
Suikast Gibi Sorular 189
"Sözü Anlama Kapasitesine Sahip Olana Söylemek Lazım" 191
"Biraz Daha Beklersek Üstadımız Kurumu Kapatacak" 192
Mesleğe-Makama Saygı Örneği 193
Stratejik Planı Kim Hazırlayamaz? 194
"Sen Niye Geldin?" 195
"Aklan da Gel" 196
Güven, Ne Kadar İş Yapar? 201
Bir Üstün Liyakat Kriteri 202
Bürokratik Oligarşinin Temsilcisi 203
Sen misin Öneri Getiren… 204
Liyakat, Liyakat, Liyakat… 206
"Dedem …'li" 208

Bölüm 7 – Etik-Şüyuu Vukuundan Beter! 211
Etik-Şuyuu Vukuundan Beter 212
Bazen Basit Görünen Şeyler… 214
Haracın Rayici 214
"Teşekkür Ederim, Onurumuzla Oynamadınız" 215
Gâvura Kızıp Oruç Bozmak 217
"O, X'in Dediklerini Yazmıştır" 217
Bu Kadarı da Olmaz Demeyin 219
"Bu İşi En İyi Sizin Bilmeniz Lazım" 220
Biz Zaten Emeklilikte Bir Şirketin Yönetiminde Yer Alırız 221
Bunlar Yemin Etmişler 221
İşin Gerçeği 222
Emniyet Müdürü ile Görüşme Numarası 223

Bölüm 8 - Devlet, Bürokrasi ve Toplum 225
Devlet, Bürokrasi ve Toplum 226

Harp Olur Darp Olur 227
Borcumuz Borç 227
Çalınan Minarenin Kılıfını Hazırlama 228
Medeniyet Ne Zaman Balta Satır Oldu? 229
Bir Kuvvet Komutanı ile Cumhuriyet Muhabbeti 230
Devletin Malı… 232
Doğru Sözün Yemine İhtiyacı Yok 234
Devlet Ciddiyeti, Sistemi, İtibarı 235
Can Kurtaran Misafirlik Geleneği 236
Barıştırıldılar 237
Vadide Harika Bir Konak 238
Önce Devlet, Devlet Olsun 239
Onu Ancak Biz Bulup Getirebiliriz 241
O Senin Sorunun 242
Dünyanın En Eski Yeraltı Kütüphanesi 244
Bir Ayak Boyu Önde Olma Savaşı 244
Bir Anlamsız Enaniyet Örneği: Biraz Daha Okusak da… 245
"Benim Sözümün Geçerliliği Sekiz Saattir" 246
Müdürüm Nerelerde? 247
"Abi Daha Önce Böyle Bir Güzellik Görmedim" 248
Onun Göz Açısı Seni Kapsamayabilir 249
Bu Nasıl Vandallık? 250
Kökten Çözüm 251
Para ile İmanın Kimde Olduğunu Allah Bilir 252
Borcumu Ödeyemiyorum, Çünkü… 253
"Karpuz Bir Sebzedir Üstat" 255
Siz Yine de Bize Güvenin 256
"İçki İçiyor Musun?" 257
"Ben Onun İçin Sabah Namazına Gittim, O Bir Bira Bile İçmedi.." 259
Pireye Kızıp Yorgan Yakmak 259
"En İyisi Biz Zekâtı Size Verelim" 261
Doğru Ortamda Doğru Davranmak 262
Dost Bulmak 263
Nemrut Dağında Gün Doğumu Muhteşem Ama… 263
Hayat Disiplin İster 265
Toplumun Mayası 266
Toplum Yönetimi Sürüklüyor 267

Bölüm 9 - Haydi İcat Çıkaralım 269
Haydi İcat Çıkaralım 270
Bir Defa da Biz Öncü Olsak Günah mı Olur? 271
Borudur Boru 273
Hakka Saygı 275
Ortama Göre Yönetim 277
Bir Fidan Dikmek 279
Potansiyel Ne, Gerçekleşen Ne? 279
Önemli Olan Çözüm Önerisi 281
Teftiş Raporlarında Öneriler Geliştirme: Akaryakıt Birim Fiyatları Örneği 282
"Teknik İşlerde Rotasyon Olmaz" 286
Nefesi Kuvvetli Sistem 287
"Sen Yönetim Kuruluna Akıl mı Veriyorsun?" 288
"Büyüklerimiz Daha İyi Bilir" 289
Tanrı Misafiri 290
"Anne, Babama Söyle Kaymakam Amcaya Uymasın" 292

Bölüm 10 - Cezbedici Seçmeler 295
Cezbedici Seçmeler 296
Mühür 297
Fay Hattının Şehrin Dışına Çıkarılmasına… 298
Mevzuata Uygun Ölüm 299
"Mevaşi" 300
KPSS'den İçeri Gitmek 301
Takyanos 302
Dizlere Ahşap Kalıp 303
Üflemek 304
Namahrem 304
Bir Yaşam İksiri 306
Ahirette mi Şefaat Edeceksin? 307
Deve Kuşu Stratejisi 307

Sonuç 311
Öz Geçmiş 313

2. Basım

EĞİTİM VE GELİŞİM PSİKOLOJİSİNDE GÜNCEL KONULAR

Editör
Hülya Aksakal Kuc

nobel bilimsel

Eğitim ve Gelişim Psikolojisinde Güncel Konular

Editör: Hülya Aksakal Kuc

Yayın No.: 1103
ISBN: 978-625-433-567-9
E-ISBN: 978-625-433-568-6
Basım Sayısı: 2. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Aksakal Kuc, Hülya.
Eğitim ve Gelişim Psikolojisinde Güncel Konular / Hülya Aksakal Kuc
2. Basım, XII + 194 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-433-567-9
E-ISBN: 978-625-433-568-6
1. Problem çözme becerisi, 2. Duygusal yeterlilik, 3. Olumlu çocukluk yaşantısı, 4. Çocukluk çağı travmaları, 5. Stres, 6. Duygular, 7. Yaratıcılık, 8. Bağlanma stilleri, 9. Üstün yetenek, 10. Zekâ, 11. Psikolojik sağlamlık

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**
ÖN SÖZ ..... **v**

ÇOCUKLARDA PROBLEM ÇÖZME BECERİLERİNİN GELİŞTİRİLMESİNDE ANNE-BABALARIN ROLÜ
Dr. Psikolojik Danışman Hülya Aksakal Kuc

Giriş 1
Problem Nedir? 1
Problem Çözme Nedir? 3
Problem Çözme Becerisini Etkileyen Faktörler 7
Çocuklarda Problem Çözme Basamakları Nasıldır? 12
Çocuklarda Problem Çözme Stratejileri Nelerdir? 19
Problem Çözme Becerisi Gelişen Çocukların Ortak Özellikleri 21
Çocukların Problem Çözme Becerisi Üzerinde Anne-Babanın Rolü 22
Çocukların Problem Çözme Becerisini Geliştirmek İçin Anne Babaların Yapabilecekleri 25
Sonuç 32
Kaynakça 32

ERKEN ÇOCUKLUKTA KÜLTÜR BAĞLAMINDA DUYGUSAL YETERLİLİK
Doç. Dr. Mustafa Kale; Çağ Üniversitesi, Uzman Gizem Tatlı

Giriş 39
Okul Öncesi Dönemde Kültür Bağlamında Duygusal Yeterlilik 40
Duygusal İfade 42
Duygu Bilgisi 43
Duygu Düzenleme 44
Duygu Sosyalleşmesi ve Bu Süreçte Ebeveyn ve Öğretmen 45
Duygu Sosyalleşmesi 45
Duygu Sosyalleşmesi Sürecinde Ebeveynler 45
Kültürel Açıdan Duygu Sosyalleşmesinde Sosyal Temsil 46
Kültürel Açıdan Ortak Duygusal Anımsama 47
Kültürel Açıdan Duygu Sergileme Kuralları 48

Duygu Sosyalleşmesi Sürecinde Akranlar 48
Duygu Sosyalleşmesi Sürecinde Öğretmenler 50
Duygu Sosyalleşmesi Sürecinde Cinsiyet Farklılıkları 50
Duygu Sosyalleşmesinde Sosyoekonomik Farklılıklar 52
Duygusal Gelişim Süreci 53
Sonuç 57
Kaynakça 57

ÇOCUKLUK ÇAĞI TRAVMALARI

Dr. Psikolojik Danışman Safiye Yılmaz Dinç

Giriş 63
Duygusal İhmal 74
Duygusal İstismar 74
Fiziksel İhmal 76
Fiziksel İstismar 77
Cinsel İstismar 78
Tedavi 79
Öneriler 82
Kaynakça 83

ÇOCUK VE ERGENLERDE PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK

Uzman Psikolojik Danışman Seval Oyuncakcı

Giriş 87
Çocuk ve Ergenlerde Psikolojik Sağlamlık 87
Psikolojik Sağlamlık Nedir? 87
Psikolojik Sağlamlığı Yüksek Bireylerin Özellikleri 89
Erken Çocukluk Dönemde Psikolojik Sağlamlık (0-6 Yaş Dönemi) 90
Erken Çocukluk Döneminde Psikolojik Sağlamlığı Güçlendirmek İçin Ebeveynlere Öneriler 91
Çocukluk Döneminde Psikolojik Sağlamlık (6-12 Yaş Dönemi) 93
Çocukluk Döneminde Psikolojik Sağlamlığı Güçlendirmek İçin Öneriler 94
Ergenlik Döneminde Psikolojik Sağlamlık 95

Ergenlik Döneminde Psikolojik Sağlamlığı Güçlendirmek İçin Ebeveynlere Öneriler . 96
Eğitimcilere Öneriler 97
Sonuç..... 99
Kaynakça..... 100

OLUMLU ÇOCUKLUK YAŞANTILARI

Doç. Dr. Mustafa Kale, Uzman Gizem Yılmazer

Giriş..... 103
Çocukluk Yaşantıları..... 104
Olumsuz Çocukluk Yaşantıları..... 104
Olumlu Çocukluk Yaşantıları..... 105
Ebeveynlik ve Olumlu Çocukluk Yaşantısı İlişkisi..... 106
Kültür-Ebeveyn-Arkadaşlık ve Olumlu Yaşam Deneyimleri 108
Arkadaşlık ve Olumlu Çocukluk Yaşantıları 108
Sonuç..... 109
Kaynakça..... 110

ÇOCUKLUKTA BAĞLANMA VE BAĞLANMA STİLLERİ

Uzman Psikolojik Danışman Mehmet Atasayar

Bağlanma ve Bağlanma Stilleri 115
Bağlanma Stilleri 117
Üçlü Bağlanma Modeli..... 117
Güvenli Bağlanma Stili..... 117
Kaygılı-Kararsız Bağlanma Stili..... 118
Kaçınan Bağlanma Stili 118
Dörtlü Bağlanma Modeli 119
Güvenli Bağlanma Stili..... 119
Saplantılı Bağlanma Stili 119
Kayıtsız Bağlanma Stili 120
Korkulu Bağlanma Stili 120
Çocukluk ve Yetişkinlikte Bağlanma..... 121
Bebeklik Döneminde Bağlanma 121
Erken Çocukluk Döneminde Bağlanma..... 122
Orta Çocukluk Döneminde Bağlanma..... 122

Ergenlik Döneminde Bağlanma 122
Yetişkinlikte Bağlanma 123
Kaynakça 125

ERGENLİK DÖNEMİNDE STRESİN ZİHİN VE RUH SAĞLIĞINA ETKİLERİ

Uzman Klinik Psikolog M. Nil Gönce

Giriş 129
Stresin Ergenler Üzerindeki Etkileri 132
Ergenlik Stresinin Ortak Tetikleyicileri 133
Stresin Ruh Sağlığına Etkileri 134
Stres ve Uyku İlişkisi 135
Stres, Öğrenme ve Hafıza İlişkisi 136
Stres Kontrolünde Ebeveyn ve Öğretmen Desteği 138
Stresle Başa Çıkma Yolları 139
Sonuç ve Değerlendirme 139
Kaynakça 140

ÜSTÜN YETENEKLİ ÖĞRENCİLERİN TANILANMASI VE EĞİTİMİ

Doç. Dr. Jaklin Çarkçı

1. Bölüm
Giriş 143
2. Bölüm
Kavramsal Çerçe 145
Üstün Yeteneklilik Tanımı 145
Üstün Yetenekli Çocukların Genel Özellikleri 146
Üstün Zekâ ve Üstün Yetenek Kavramı 150
Üstün Yetenekliliğe İlişkin Kuramlar 151
Üstün Yetenekli Çocukların Eğitimi ve Uygulanan Modeller 154
Ayrı Eğitim Modeli 154
Birlikte Eğitim Modeli 156
Üstün Yetenekli Çocukların Eğitiminde Ailenin Rolü 156
Üstün Yetenekli Çocukların Eğitiminde Öğretmenin Rolü 158
Üstün Yetenekli Çocukların Eğitiminde Rehberlik 160

Üstün Yetenekli Çocukların Eğitim Sorunları 161
Aileden Kaynaklanan Sorunlar 162
Çevreden Kaynaklı Sorunlar 163
Üstün Yetenekli Öğrenci Ailelerin Yaşadıkları Sorunlar 164
Bölüm
Sonuç ve Öneriler 165
Kaynakça 166

EĞİTİMDE İKİZLERİN SINIF YERLEŞİMİ

Uzman Klinik Psikolog Diler Özyurt

Giriş 169
Çoklu Doğumlardaki Artış 169
Kişisel Tecrübelerden Faydalanmak Yeterli mi? 170
Eğitimci Olarak Duyulan Sıkıntı 171
Ebevenlerin Bakışıyla Avantaj/ Dezavantajlar 172
Araştırma Bulguları 173
Ne Yapılmalı? 177
Sonuç 177
Kaynakça 178

DUYGULAR VE YARATICILIK İLİŞKİSİ

Uzman Psikolojik Danışman Nesri Girgin

Giriş 181
I. Bölüm
Duygularımız 181
Kaç Duygu Var? 183
Öfke 184
Korku 184
Tiksinme 184
Üzüntü 184
Küçümseme 185
Şaşkınlık 185
Mutluluk 185

II. Bölüm
Yaratıcılık 186
Yaratıclığın Temel Boyutları 187
Akıcılık 187
Esneklik 188
Özgünlük 188
Ayrıntılama 188
Yaratıcı Fikirler Uygulama Süreci 189
III. Bölüm
Yaratıcılıkta Zihinsel Süreçler 189
Yaratıcı Oyun 190
Tutku 190
Hayal Kurmak 190
Yalnızlık 191
Sezgi 191
Deneyime Açıklık 191
Farkındalık 191
Hassasiyet 191
Sıkıntıları Avantaja Çevirmek 191
Farklı Düşünmek 191
Kaynakça 193

ÇOCUKLARDA PROBLEM ÇÖZME BECERİLERİNİN GELİŞTİRİLMESİNDE ANNE-BABALARIN ROLÜ

Hülya Aksakal Kuc

Giriş

Her problemin çözümü, çözülmemiş yeni problemler doğurur. Hayat problem çözmektir.

Karl R. Popper

İnsanoğlu önüne çıkan sorunlara çözüm arar.

Karl Marx

Problem Nedir?

Problem sözcüğü Grekçede "problema" sözcüğünden gelmektedir. Bu öne çıkan engel anlamına gelen "Proballo" sözcüğünden türetilmiştir (Sungur,1992; Ata, 1997; Keleş Bağlum, 2000; Traş, 2011). Problem kelimesi sıkıntı yaratan, karmaşık ve istenmeyen durumları tanımlayan bir kavramdır ve yaşamsal süreçlerde karşılaştığımız durumları ifade etmek için kullanılır (Yalçın, Açıkgöz ve Tetik, 2010; Traş, 2011). Klapper'e (1917, s. 69) göre problem, çözüm bekleyen ve akla meydan okuyan bir durumdur (Ata, 1997). Dewey ise problem kavramını "İnsanın düşüncelerini ve belleğini karıştıran, ona meydan okuyan ve inancı belirsizleştiren her şey" olarak tanımlamaktadır (Baykul ve Aşkar, 1987; Baykul, 2014, s. 53; Traş, 2011; Erdem ve Genç, 2014; Temel, 2018; Çolpan Kuru, 2021). Başaran'ın (1993, s. 369) tanımına göre problem "Bireyi rahatsız eden ve çözüm

Sonuç

Yaşadığımız toprakların ve gezegenin gelecekteki sahipleri olan çocukların problem çözme becerisini kazanmaları yetişkinlerin öğrenmesinden daha önemlidir. Her ne kadar erkenmiş gibi algılansa da okul öncesi dönem ve ilkokul dönemi çocukların bu beceriyi öğrenmeleri için çok güzel fırsatların sunulabileceği dönemlerdir. Bu dönemlerde problem çözme becerisinin kazanımına olanak sağlayan ortamlar ve etkinlikler aracılığıyla çocuklara yeteneklerini keşfedebilmeleri ve geliştirebilmeleri öğretilebilir. Temel eğitimin verildiği bu dönem çocukların en hızlı geliştiği ve öğrenmeye açık oldukları dönemdir. Bu dönemde uygun koşullar sağlandığı takdirde çocuklar, karşılarına çıkan problemleri çevresindekilerin hükümlerine göre hareket ederek değil problemi kendi düşünceleri, değerleri, deneyimleri ve eğitim ortamından elde ettikleri kazanımları vb. çözmeye çalışırlar. Bu durum çocukların kişilik gelişimlerini de olumlu yönde etkilemektedir. Bu nedenle problem çözme de tıpkı benlik algısı gibi, yaşamın ilk yıllarından başlanarak üzerinde özenle durulması gereken gelişmesinin birtakım becerilerle desteklenmesi ve öğretilmesi gereken ve etkileri yaşam boyu devam eden bir beceridir (Tabaru Örnek ve Çoban Sural, 2018).

Problem çözme becerisinin geliştirilmesi hem birey hem de bireylerden oluşan toplumların huzur ve refahı için büyük bir öneme sahiptir. Her birey yaşamı boyunca küçük, büyük; basit ya da karmaşık birçok problemle karşılaşır. Karşılaştığı problemlerle nasıl baş etmesi gerektiğini öğrenememiş bireyler için yaşam çekilmez bir hâl alabilir. Bu da bireylerin bedensel ve ruhsal sağlığını olumsuz etkilemektedir.

Kaynakça

Ada, Ş., Dilekmen, M., Alver, B. & Seçer, İ. (2010). İlk ve Ortaöğretim Okul Yöneticilerinin Problem Çözme Becerilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi [Educational Administration: Theory and Practice],* 16(2), 153-166.

Adagide, S. (2008). 15-49 Yaş Grubu Kadınların Problem Çözme Becerilerinin İncelenmesi. Hemşirelik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.

Ağır, M. (2007). Üniversite Öğrencilerinin Bilişsel Çarpıtma Düzeyleri ile Problem Çözme Becerileri ve Umutsuzluk Düzeyleri Arasındaki İlişki. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Akkaya, S. (2006). Okul öncesi Eğitim Kurumlarında Uygulanan Fen ve Doğa Etkinliklerinin Çocukların Problem Çözme Becerilerine Etkisi Konusunda Öğretmen Görüşleri. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Aksu, M. (1988). Problem Çözme Becerilerinin Geliştirilmesi. Problem Çözme Yöntemleri El Kitabı. Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi.

Altun, M. (2014). Ortaokullarda (5, 6, 7 ve 8. sınıflarda) Matematik Öğretimi. (10. Baskı). Bursa: Alfa Aktüel.

Anlıak, Ş. (2004). "Farklı Eğitim Yaklaşımları Uygulayan Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Kişiler Arası Bilişsel Problem Çözme Becerisi Programının Etkisinin İncelenmesi." Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Arı, R. ve Şahin Seçer, Z. (2003). "Farklı Ana Baba Tutumlarının Çocukların Psikososyal Temelli Problem Çözme Becerilerine Etkisinin İncelenmesi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, 10, 451-463.

Arslan, V. (2012). Sınıf Öğretmenlerinde Düşünme Stilleri ile Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Rize.

Ata, B. (1997). Tarih Öğretimine Bilimsel Problem Çözme Yönteminin Uygulanmasına Yönelik Bir Model, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Aydoğan, Y. ve Ömeroğlu, E. (2003). Erken Çocukluk Döneminde Genel Problem Çözme Becerilerinin Kazandırılması. OMEP 2003 Dünya Konsey Toplantısı ve Konferansı Bildiri Kitabı. İstanbul, Ya-Pa Yayınları, 451-454.

Aydoğan, E. Y. (2004). İlköğretim İkinci ve Dördüncü Sınıf Öğrencilerine Genel Problem Çözme Becerilerinin Kazandırılmasında Eğitimin Etkisinin İncelenmesi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Basmacı, S. K. (1998). Üniversite Öğrencilerinin Problem Çözme Becerilerini Algılamalarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.

Başa, E. (2011). Üniversite Öğrencilerinin Problem Çözme Becerileri ile Psikolojik Belirtileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.

Başaran, İ. E. (1993). Eğitim Yönetimi. Ankara: Kadıoğlu Matbaası.

Başaran, İ. E. (2005). Eğitim Psikolojisi Gelişim, Öğrenme ve Ortam. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım,.

Batıgün Durak, A. (2000). Problem Çözmeye Yönelik Terapiler: Tanımı ve Değerlendirme. *Türk Psikoloji Bülteni,* 6(19), 40-48.

Baykul, Y. ve Aşkar, P. (1987). Problem ve Problem Çözme, Matematik Öğretimi. Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:193. Açıköğretim Fakültesi Yayınları, No: 94.

Baykul, Y. (2014). Ortaokulda Matematik Öğretimi (5-8. Sınıflar) (2. Basım), Pegem Akademi Yayıncılık: Ankara.

Baykul, Y. (2002). İlköğretimde Matematik Öğretimi. Ankara: PegemA Yayıncılık

Bedge, Z. ve Özyürek, A. (2016). Öğretmen ve Anne-baba Tutumlarının Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Problem Çözme Becerilerine Etkisi. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1): 204-232.

Benzer, A. (2011). Probleme Dayalı Öğrenme Yaklaşımı ile Türkçe Ders Planının Hazırlanması. Preparing the Turkish Lesson Plan Through Problem Based Learning Aproach, *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30.

Binbaşıoğlu, C. (1995). Eğitim Psikolojisi. Ankara: Yargıcı Matbaası.

Bingham, A. (2004). Çocuklarda Problem Çözme Yeteneklerinin Geliştirilmesi (Çev. A.F. Oğuzkan). İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

Bozkulak, P. B. (2010). Okul Yöneticilerinin Problem Çözme Becerileri ve Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişki. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Budak, B. (1999). Lise Öğrencilerinde Algılanan Sosyal Destek Düzeyi ile Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişki. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Bullock, J. (1988). Encouraging Problem Solving. Day Care Early Education, 16(1), 24-27.

Cüceloğlu, D. (1993). İçimizdeki Biz. İstanbul: Sistem Yayıncılık,

Cüceloğlu, D. (1999). Yeniden İnsan İnsana, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Çam, S. & Tümkaya, S. (2008). Psikolojik Danışma İçin Başvuran ve Başvurmayan Üniversite Öğrencilerinin Kişiler Arası Problem Çözme Becerileri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi* , (23). Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/deubefd/issue/25428/268267 Erişim Tarihi: 08.02.2022.

Çalışkan, A. (2019). Öğretmen Adaylarının Sosyal Girişimcilik Özellikleri ile Sosyal Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Fen, Matematik, Girişimcilik ve Teknoloji Eğitimi Dergisi,* Cilt 2, Sayı 2, s. 93-114.

Çelik, S. (2020). Öğretmenlerin Beceri Öğretimi Yeterlik Algıları ile Ölçme ve Değerlendirme Yeterlik Algıları Arasındaki İlişki, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

Çelikkaleli, Ö. & Gündüz, B. (2010). Ergenlerde Problem Çözme Becerileri ve Yetkinlik İnançları. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(2), 361-377. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/cusosbil/issue/4384/60206. Erişim Tarihi: 08.02.2022.

Çimşir, S. & Baysal, Z. N. (2019). "Marmara Üç Aşamalı Bilişsel Karar Verme Becerilerini Geliştirme Modeli"nin Akademik Başarısı Düşük İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Problem Çözme Becerisine Etkisi. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 5(3) , 337-351. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/ekuad/issue/51148/666501. Erişim Tarihi: 08.02.2022.

Çolpan-Kuru, B. (2021). Problem Çözme Yaklaşımının Çeşitli Kuramlar Açısından Değerlendirilmesi. *Alan yazın-CRES Journal,* 2(1), 26-32.

Dağlı, A. (2004). Problem Çözme ve Karar Verme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(7), 41-49.

Demirtas, H. & Dönmez, B. (2008). Ortaöğretimde Görev Yapan Öğretmenlerin Problem Çözme Becerilerine İlişkin Algıları. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(16) , 177-198.

Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/inuefd/issue/8707/108713. Erişim Tarihi: 08.02.2022.

Diken Ö., Topbaş, S. & Diken İ. H. (2009). Ebeveyn Davranışını Değerlendirme Ölçeği (EDDÖ) ile Çocuk Davranışını Değerlendirme Ölçeği (ÇDDÖ)'nin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 10(2), 41-60.

Dinçer, Ç. ve Güneysu, S. (1995). "Okul Öncesi Dönemde Problem Çözme", *Yaşadıkça Eğitim Dergisi*, 42, 2-7.

Doğan, S. (2019). Problem Çözme Becerileri ve Akıllı Telefon Bağımlılığı Belirtilerinin Ebeveyn Çocuk İletişimi Üzerindeki Etkisi, Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Dökmen, Ü. (2008). Sanatta ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati. İstanbul:Remzi Kitabevi.

Durmuş, M. & Okanlı, A. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Problem Çözme Becerileri ile Psikolojik Dayanıklılık Düzeylerinin Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi,* 2(4) , 177-189.

Düz, H. (2016). Okul Öncesi Dönem Çocuklarda Kişiler Arası Sorun Çözme Becerilerinin İncelenmesi: Kuzey Kıbrıs Örneği, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Gazimağusa, Kuzey Kıbrıs.

D'zurilla, T. J. ve Goldfried, M. R. (1971). Problem Solving and Behavior Modification. *Journal of Abnormal Psychology*, 78(1), 107- 126.

Erbaş, Ş. S. (2019). Benlik Saygısı ve Ego Gücünün Problem Çözme Becerisi ile İlişkisinin İncelenmesi/Investigation of Relationship Between Self-Esteem and Ego Strength with Problem Solving Skill, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Erdem, A. R. & Genç, G. (2014). Lise Öğrencilerinin Problem Çözme Becerilerine İlişkin Görüşleri. *Turkish Journal of Educational Studies*, 1(2), 0-0. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/turkjes/issue/34151/377631 . Erişim Tarihi: 08.02.2022.

Erden, M. & Akman, Y. (1998). Gelişim Öğrenme-Öğretme: Eğitim Psikolojisi. (Genişletilmiş 7. Baskı). Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Ereyi, B. (2016). Ergenlerde Bilişsel Esneklik Düzeyi ve Problem Çözme Becerisinin Mizahı Kavramayla İlişkisi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Gelbal, S. (1991). Problem Çözme. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(6). Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/hunefd/issue/7831/103054. Erişim Tarihi: 08.02.2022.

Güven, Y. (2000). Erken Çocukluk Döneminde Sezgisel Düşünme ve Matematik. Ya-Pa yayınları. 1.Basım. Ekim, 29-32.

Heppner, P. P. ve Baker, C. E. (1997). Applications of the Problem Solving Inventory. Measurement and Evaluation in Counseling and Development, 29(4), 229-241.

Işık, N. ve Yıldız N. (2014). "İlköğretim Sınıf Öğretmenlerinin Değer Algıları İle Kişiler Arası Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi", *Researcher*, c. 2, sayı. 2, ss. 1-16, Ocak Sayısı.

Izgar, H., Gürsel, M., Kesici, Ş. ve Negiş, A. (2004). Önder Davranışların Problem Çözme Becerisine Etkisi. XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, 6-9 Temmuz. İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Malatya.

İskender, M., Yaman, E. & Albayrak, G. (2004). İlköğretim Okullarında Etkin Yöneticiler İçin Bir Gösterge: Problem Çözme Becerisi. Marmara Üniversitesi, *Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 20 (20), 73-84.

İşmen, A. E. (2001). Duygusal Zekâ ve Problem Çözme. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi,* (13), 111-124.

Jerath, J. M., Hasija, M., ve Malhotra, D. (1993). A Study of State Anxiety Scores in Problem Solving Situation. Studia Psychologia, 2(35), 143-150. Erişim tarihi: 22.11.2021

Kadıoğlu Ateş, H. ve Çardak, M. (2016). Eğitim Yöneticilerinin Problem Çözme Becerileri İle İlgili Yapılan Araştırmalara Genel Bir Bakış. *Türk ve İslam Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 3 (7), 106-130.

Kalaycı, N. (2001). Sosyal Bilgilerde Problem Çözme ve Uygulamalar. Ankara: Gazi Kitabevi

Karasar, N. (1999). Bilimsel Araştırma Yöntemi (9. Basım). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Keleş Bağlum, O. (2000). Eğitim Yöneticilerinde Sorun Çözme ve Denetim Odağı İlişkisi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

Köstekci, E. (2016). Öğretmen Adaylarının Girişimcilik Özellikleri ile Yansıtıcı Düşünme Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkiye.

Küçük, G. (2018). Ergenlerin İletişim ve Sorun Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenerek Okul Sosyal Hizmeti Düzeyinde Değerlendirilmesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Larson, L. M. ve Heppner, P. P (1985). The Relationship of Problem-solving Appraisal to Career Decision and Indecision. *Journal of Vocational Behavior*, 26(1), P.55-65. https://doi.org/10.1016/0001-8791(85)90025-9 . Erişim tarihi: 10.12.2021.

Mermer, H. (2017). Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Kişiler Arası Sorun Çözme Becerilerini Geliştirmede "Sorunlarımızı Çözebiliriz Oyunu"nun ve Serbest Oyunun Etkisinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Morgan, C. (1999). Psikolojiye Giriş. Çeviren (Hüsnü Arıcı). Ankara: Netekson A.S.

Oğuzkan, F. (1989). Orta Dereceli Okullarda Öğretim. Emel Matbaa, Ankara.

Öğülmüş, S. (2001). Kişiler Arası Sorun Çözme Becerileri ve Eğitimi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Ömeroğlu, E., Büyüköztürk, Ş., Aydoğan, Y. ve Özyürek, A. (2012). 5-7 Yaş Grubu Çocuklar İçin Problem Çözme Ölçeği Geliştirme Süreci. II. Uluslararası Türkiye Araştırmaları Kongresi, 859-868.

Öncü, H. (2019). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Problem Çözme Becerileri İle Öğrenen Özerkliğini Destekleme Davranışları Arasındaki İlişki, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş.

Özdil, G. (2008). Kişiler Arası Problem Çözme Becerileri Eğitimi Programının Okul öncesi Kurumlara Devam Eden Çocukların Kişiler Arası Problem Çözme Becerilerine Etkisi. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Aydın.

Özen Altınkaynak, Ş. ve Akman, B. (2019). Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Okula Uyum Becerilerine Anne Baba Tutumlarının Etkisi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(1), 19-36.

Öztürk, S. (2013). Öğretmen Algılarına Göre İlkokullarda Görevli Okul Yöneticilerinin Problem Çözme Yeterliliklerinin İncelenmesi (İstanbul Anadolu Yakası Örneği), Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Pehlivan, S. (2017). Lise Öğrencilerinin Sosyal Uyum Becerileri ile Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi), Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Polat, R. H. (2008). Sınıf Öğretmenliği Öğrencilerinin Bazı Sosyodemografik Özellikleri ve Düşünme İhtiyacına Göre Problem Çözme Becerilerinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Polat, R. H. & Tümkaya, S. (2010). Sınıf Öğretmenliği Öğrencilerinin Düşünme İhtiyacına Göre Problem Çözme Becerilerinin İncelenmesi. *İlköğretim Online*, 9 (1) , 346-360. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/ilkonline/issue/8596/106973. Erişim Tarihi: 10.01.2022.

Saygılı, H. (2000), "Problem Çözme Becerisi ile Sosyal ve Kişisel Uyum Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Stevens, M. (1998). Sorun Çözümleme. (Çev. Ali Çimen). İstanbul: Timaş Yayınları.

Sungur, N. (1992). Yaratıcı Düşünce. Özgür Yayın Dağıtım, İstanbul.

Şahin, N., Şahin, N. H. & Heppner, P. P. (1993), the Psychometric Properties of the Problem Solving Inventory, Cognitive Therapy and Research, 17(4), 379-396.

Tabaru Örnek, G. ve Ēoban Sural, Ü. (2018). 4. Sınıf Öğrencilerinin Benlik Algıları ile Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Uluslararası Eğitim Bilimleri ve Öğrenme Teknolojileri Dergisi*, Cilt numarası: 1 Sayı: 2, ss.17-23.

Taner Derman, M. & Başal, H. A. (2013). Okul Öncesi Çocuklarında Gözlenen Davranış Problemleri ile Ailelerinin Anne-Baba Tutumları Arasındaki İlişki. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2 (1) , 115-144. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/amauefd/issue/1728/21177. Erişim Tarihi: 14.01.2022.

Tangız, M. (2020). Üniversite Öğrencilerinin Üst Biliş Düzeyleri ve Sosyal Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Çağ Üniversitesi Örneği, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Mersin.

Taylan, S. (1990). Heppner'in Problem Çözme Envanterinin Uyarlama, Güvenirlik ve Geçerlik Çalışmaları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, A. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Temel, H. (2018). Problem Çözme Stratejilerinin Matematiksel Süreç Becerilerine Göre Sınıflandırılması, Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Bursa.

Tertemiz, N. I. ve Çakmak, M. (2001). İlköğretim 1. Kademe Matematik Dersinde Problem Çözme Yöntemine İlişkin Öğretmen Görüşleri. X. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, Bolu, Türkiye.

Tertemiz, N. (1994). "İlkokulda Aritmetik Problemleri Çözmede Etkili Görülen Bazı Faktörler". (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Tertemiz, N. (1995). İlköğretimde Matematik Problemlerini Çözmede Öğretmenin Rolü. *Eğitim ve Bilim*, 19 (95), 67.

Thornton, S. (1998). Çocuklar Problem Çözüyor. Gendaş Yayınları, İstanbul.

Traş, Z. (2011). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Problem Çözme Düzeylerinin Sosyal Yetkinlik ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Türküm, A. S. (1999). Stresle Başaçıkma ve İyimserlik. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Uyar, M. (2002). "Problem Çözme Yaklaşımı". Eğitime Yeni Bakışlar 1. Mikro: Ankara.

Ülgen, G. (2001). Kavram Geliştirme. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Ülküer, N. S. (1988). Çocuklara Problem Çözme Becerisi Nasıl Kazandırılır?. Yaşadıkça Eğitim, 5, 28-31.

Ünsal, Y. ve Moğol, S. (2020). Fizik Eğitiminde Problem Çözme, İksad Publishing House.

Yalçın, B. , Tetik, S. & Açıkgöz, A. (2010). Yüksekokul Öğrencilerinin Problem Çözme Becerisi Algıları İle Kontrol Odağı Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2 (2), 19-27. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/oybd/issue/16336/171024 . Erişim Tarihi:15.12.2021.

Yavaş, S. (2018). Son Çocukluk Döneminde (9-10 Yaş) Sorun Çözme Becerilerinin Akran Zorbalığına Etkisinin İncelenmesi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Yıldırım, B., ve Özkahraman, Ş. (2012). Hemşirelikte Problem Çözme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2(3): 155-159.

Yıldırım, A., Hacıhasanoğlu, R., Karakurt, P., Türkleş, S. (2011). Lise öğrencilerinin Problem Çözme Becerileri ve Etkileyen Faktörler. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 8:1. Erişim: http://www.insanbilimleri.com. Erişim Tarihi:15.12.2021.

Yıldız, H. (2009). Hemşirelerin Tükenmişlik Düzeylerinin ve Problem Çözme Becerilerinin İncelenmesi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Zembat, R. ve Unutkan, Ö. (2003). Problem Çözme Becerilerinin Gelişimi. M. Sevinç (Yay. Haz.), Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar İçinde (ss. 221-229). İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

http://www.eyuboglu.k12.tr/dosyalar/akademik-hayat/yayinlarimiz/rehberlik-postasi/2010110401.pdf. Erişim Tarihi: 03.02.2022.

ERKEN ÇOCUKLUKTA KÜLTÜR BAĞLAMINDA DUYGUSAL YETERLİLİK

Gizem Tatlı

Mustafa Kale

Giriş

Duygular; insan yaşamının sosyal etkileşim merkezi olarak tanımlanan içsel bir süreçtir (Campos, Frankel ve Camras, 2004). Duygu ile beraber insanlar kendilerini ifade etmekte, çevresindeki olay ve durumlara tepkiler vermekte, önemli gördükleri olayları anımsayabilmekte ve kendini savunabilmektedir. Bununla birlikte duyguların uygun şekilde kullanılmaması, işlevsel olmayan davranışlara yol açabilmekte, hayatı zorlayabilmektedir. Doğumdan itibaren çocuklar, farklı duyguları deneyimleme ve ifade etme becerilerinin yanı sıra çeşitli duygularla baş etme ve yönetme kapasitelerini hızla geliştirirler. Bu yeteneklerin gelişimi, motor, bilişsel ve dil gelişimi kadar görünür olmasa da aslında duygusal beceriler de belli bir hızda gerçekleşir. Erken çocukluk yıllarında duygusal gelişimdeki bu hız diğer gelişim alanlarına oranla daha az dikkat çekmektedir. Oysa duygusal gelişimin temelleri yaşamın ilk yıllarında atılır ve çocuğu yaşamı boyunca her yönden etkiler. Öyle ki, yaşamın ilk yıllarında duygusal gelişimde yer alan izler, okul öncesi eğitime geçişle çocuğun akran ve öğretmeniyle ilişkilerinden, çocuğun ilerleyen gelişim evrelerinde kuracağı tüm duygusal ilişkilerini ve bağlarını etkileyebilmektedir.

Erken dönemde gelişmeye başlayan duygusal gelişim süreci ise insana özgü şekillenebilmektedir. Ekman ve Cordar (2011), duyguyu "evrensel paylaşımlara, kültüre ve kişiye özgü olaylara verilen tepkiler olarak tanımlamaktadır. Tanıma göre kişilerin içinde yetiştiği kültürel bağlam, duyguları biçimlendirir. Çocukla-

Sonuç

Duygusal gelişim bir boşlukta gerçekleşmemektedir. Kültür, duygusal gelişimin her yönüne nüfuz eder ve her kültürde duygularla ilgili kültürel inançlar farklılaşabilir. Duygularla ilgili kültürel inançlar, o kültürde ebeveynlerin çocuklarına ilişkin duygu sosyalleştirme hedefleri ve beklentilerini belirlemekte olup bu hedef ve beklentiler kültürel olarak aktarılmaktadır. Okul öncesi dönemde çocuklar kültürel çevrelerinin farklı hedef ve beklentilerinin etkisinde olabilmektedirler. Özellikle okul öncesi dönemde öğretmen ve ebeveynler arasında etnik, kültürel eşleşmenin sağlanamaması durumunda, çocuklar ev ve okul bağlamları arasında yer alan beklentiler arasında bocalayabilirler. Bu nedenle çocuğun içerisinde yetiştiği kültürel bağlamda yer alan bireylerin hedef ve beklentilerinin çocuğun duygusal gelişimini örselememesi önem taşımaktadır. Diğer yandan farklı kültürel topluluklardan gelen çocukların farklı duygusal tepkileri okulda akranları tarafından anlaşılamayacağından okul ortamında akran ilişkileri de olumsuz yönde etkilenebilir. Bu durumla ilgili kültürel inançların çocuğun yararına olacak şekilde düzenlenmesi ve iletilerin duygusal gelişime ket vurmayacak biçimde ilerlemesi olasıdır. Çünkü duygular, kültürel normların ve ideallerin iletilebileceği bir ortamdır. Ebeveynler ve kültürel çevrede bulunan diğer bireyler çocuklara duyguları öğretirken aslında onlara kültür hakkında da birçok bilgiyi öğretmektedirler. Buna rağmen çoğu zaman kültürde duygusal gelişimin önemi genellikle gözden kaçırılmaktadır. Tüm bu nedenlere bağlı olarak farklı kültürel toplulukların bir arada yaşadığı ülkelerde, çocukların duygusal gelişim sürecinin pozitivist bir yaklaşımdan ziyade yorumlayıcı bir bakış açısıyla kültür bağlamında incelenmesi önerilmektedir.

Kaynakça

Aber, J. L. & Cicchetti, D. (1984). The Socio-Emotional Development of Maltreated Children. *In Theory and Research in Behavioral Pediatrics,* 147-205.

Acar, A. (2021). Okul Öncesi Dönem Çocukları İçin Duygu Düzenleme Becerileri Ölçeğinin Geliştirilmesi. Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.

Ahn, H. J. & Stifter, C. (2006). Child Care Teachers' Response to Children's Emotional Expression. *Early Education and Development, 17*(2), 253-270.

Bassett, H. & Denham, S., Mincic, M. & Graling, K. (2012). The Structure of Preschoolers' Emotion Knowledge: Model Equivalence and Validity Using a Structural Equation Modeling Approach. *Early Education & Development, 23*(3), 259-279.

Bassett, D. R., Toth, L. P., LaMunion, S. R. & Crouter, S. E. (2017). Step Counting: A Review of Measurement Considerations and Health-Related Applications. *Sports Medicine, 47*(7), 1303-1315.

Bican-Kaya, E. & Sarıtaş-Atalar, D. (2017). Ana Babaların Duygu Sosyalleştirme Uygulamaları ve Erken Çocukluk Döneminde Duygusal ve Sosyal Gelişim. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 57*(2), 1365-1388.

Boratav, H. B., Sunar, D. & Ataca, B. (2011). Duyguları Sergileme Kuralları ve Bağlamsal Belirleyicileri: Türkiye'de Üniversite Öğrencileri ile Yapılan Bir Araştırma. *Turkish Journal of Psychology, 27(*67), 102-103.

Bretherton, I., McNew, S. & Beeghly-Smith, M. (1981). Early Person Knowledge as Expressed in Gestural and Verbal Communication: When Do Infantsacquire a "Theory of Mind? ". In M. Lamb & L. Sherrod (Eds.), *Socialcognition In Infancy,* 333-373.

Bretherton, I., Fritz, J., Zahn-Waxler, C. & Ridgeway, D. (1986). Learning to Talk About Emotions: A Functionalist Perspective. *Child Development,* 529-548.

Brophy-Herb, H. E., Horodynski, M., Dupuis, S. B., London Bocknek, E., Schiffman, R., Onaga, E. & Thomas, S. (2009). Early Emotional Development in Infants and Toddlers: Perspectives of Early Head Start Staff and Parents. *Infant Mental Health Journal: Official Publication of the World Association for Infant Mental Health, 30*(3), 203-222.

Buscemi, L., Bennett, T., Thomas, D. & Deluca, D. A. (1996). Head Start: Challenges and Training Needs. *Journal of Early Intervention, 20*(1), 1-13.

Buck R. (1977). Nonverbal Communication of Affect in Preschoolchildren: Relationships with Personality and Skin Conductance. Journal of Personality and Social Psychology. 4(1), 225-236. Doi: 10.1037//0022-3514.35.4.225.

Campos, J. J., Frankel, C. B. & Camras, L. (2004). On the Nature of Emotion Regulation. *Child Development, 75(*2), 377-394.

Carver, L. J. & Vaccaro, B. G. (2007). 12-Month-Old Infants Allocate Increased Neural Resources to Stimuli Associated with Negative Adult Emotion. *Developmental Psychology, 43*(1), 54-63.

Caulfield, J., Kidd, S. ve Kocher, T. (2000). Eylemde Beyin Temelli Öğretim. Eğitim Liderliği, 58 (3), 62-65.

Cicchetti, D. & Olsen, K. (1990). The Developmental Psychopathology of Child Maltreatment. Handbook of Developmental Psychopathology, 261-279.

Chaplin, T. M. & Aldao, A. (2013). Gender Differences in Emotion Expression in Children: a Meta-analytic Review. Psychological Bulletin, 139(4), 735.

Chen, C., Ouyang, W., Grigura, V., Zhou, Q., Carnes, K., Lim, H. & Murphy, K. M. (2005). ERM is Required for Transcriptional Control of the Spermatogonial Stem Cell Niche. Nature, 436(7053), 1030-1034.

Cole, P. M., Bruschi, C. J. ve Tamang, B. L. (2002). Çocukların Zor Durumlara Duygusal Tepkilerinde Kültürel Farklılıklar. Çocuk Gelişimi, 73 (3), 983-996.

Conger, R. D. & Dogan, S. J. (2007). Social Class and Socialization in Families. In J. E. Grusec & P. D. Hastings (Eds.), Handbook of Socialization: Theory and Research, 433-460.

Conte, E., Ornaghi, V., Grazzani, I., Pepe, A. & Cavioni, V. (2019). Emotion Knowledge, Theory of Mind, and Language In Young Children: Testing a Comprehensive Conceptual Model. *Frontiers in Psychology,10,* 2144.

Curby, T. W., Brock, L. L. & Hamre, B. K. (2013). Teachers' Emotional Support Consistency Predicts Children's Achievement Gains and Social Skills. *Early Education & Development, 24*(3), 292-309.

Denham, S. A. & Grout, L. (1992). Mothers' Emotional Expressiveness and Coping: Relations with Preschoolers' Social-emotional Competence. Genetic, Social and General Psychology Monographs.

Denham, S. A., Renwick-DeBardi, S. & Hewes, S. (1994). Emotional Communication Between Mothers and Preschoolers: Relations with Emotional Competence. *Merrill-Palmer Quarterly,* 488-508.

Denham, S. A., Mitchell-Copeland, J., Strandberg, K., Auerbach, S. ve Blair, K. (1997). Parental Contributions to Preschoolers' Emotional Competence: Direct and Indirect Effects. *Motivation and Emotion, 21*, 65-86.

Denham, S. A. (1998). Emotional Development in Young Children. Guilford Press.

Denham, S., von Salisch, M., Olthof, T., Kochanoff, A. & Caverly, S. (2002). Emotional and Social Development in Childhood. *Blackwell Handbook of Childhood Social Development,* 307-328.

Denham, S. & Kochanoff, A. T. (2002). Parental Contributions to Preschoolers' Understanding of Emotion. *Marriage & Family Review, 34*(3), 311-343.

Denham, S. A., Blair, K. A., DeMulder, E., Levitas, J., Sawyer, K., Auerbach-Major, S. & Queenan, P. (2003). Preschool Emotional Competence: Pathway to Social Competence?. *Child Development, 74*(1), 238-256.

Denham, S. A., Ferrier, D. E., Howarth, G. Z., Herndon, K. J. & Bassett, H. H. (2016). Key Considerations in Assessing Young Children's Emotional Competence. *Cambridge Journal of Education, 46*(3), 299-317.

Denham, S. A., Bassett, H. H. ve Miller, S. L. (2017). Erken Çocukluk Öğretmenlerinin Duyguları Sosyalleştirmesi: Bağlamsal ve Bireysel Katkıda Bulunanlar. *Çocuk ve Gençlik Bakım Forumu'nda 46*(6), 805-824.

Diemer, M. A., Mistry, R. S., Wadsworth, M. E., López, I. & Reimers, F. (2013). Best Practices in Conceptualizing and Measuring Social Class in Psychological Research. *Analyses of Social Issues and Public Policy, 13*(1), 77-113.

Dzokoto, V. A., Osei-Tutu, A., Kyei, J. J., Twum-Asante, M., Attah, D. A. & Ahorsu, D. K. (2018). Emotion Norms, Display Rules and Regulation in the Akan Society of Ghana: An Exploration Using Proverbs. *Frontiers in Cultural Psychology,* https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01916.

Eisenberg, N., Cumberland, A. & Spinrad, T. L. (1998). Parental Socialization of Emotion. Psychological Inquiry, 9(4), 241-273.

Eisenberg, N. & Spinrad, T. L. (2004). Emotion-Related Regulation: Sharpening the Definition. *Child Development, 75*(2), 334-339.

Ekman, P. & Friesen, W. V. (1969). There Pertoire of Nonverbal Behavior: Categories, Origins, Usage and Coding. *Semiotica*, 1, 49-98.

Ekman, P. & Cordar, D. (2011). What is Meant by Calling Emotion Basic. Emotion Review, 3, 364-370.

Fawcett, C. & Liszkowski, U. (2015). Social Referencing During Infancy and Early Childhood Across Cultures. In International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, 556-562.

Feinman, S. (1992). Social Referencing and Conformity. In Social Referencing and the Social Construction of Reality in Infancy Springer, Boston, MA, 229-26.

Fivush, R. (1991). Gender and Emotion in Mother-child Conversations about the Past. *Journal of Narrative and Life History*, 1(4), 325-341.

Friedlmeier, W. (2005). Emotional Development and Culture. Reciprocal Contributions of Cross-Cultural Research and Developmental Psychology. Culture and Human Development. *the Importance of Cross-Cultural Research to Social Sciences*, 125-152.

Frodi, A. M. & Lamb, M. E. (1980). Child Abusers' Responses to Infant Smiles and Cries. *Child Development, 51*(2) 238-241.

Garner, P. W. & Spears, F. M. (2000). Emotion Regulation in Low-income Preschoolers. *Social Development, 9*(2), 246-264.

Gianino, A. & Tronick, E. Z. (1988). The Mutual Regulation Model: The Infant's Self and Interactive Regulation and Coping and Defensive Capacities. In T. M. Field, P. M. McCabe & N. Schneiderman (Eds.), Stress and Coping Across Development, 47-68.

Gordon, S. L. (1989). The Socialization of Children's Emotions: Emotional Culture, Competence, and Exposure. In C. Saarni & P. L. Harris (Eds.), Children's Understanding of Emotion, 319-349.

Halberstadt, A. G., Denham, S. A. & Dunsmore, J. C. (2001). Affective Social Competence. *Social Development, 10*(1), 79-119.

Hasçuhadar, B. (2015). Okul Öncesi Dönemdeki Çocuklarda Ebeveynlik Davranışları, Duygu Sosyalleştirme, Hazzı Geciktirme, Sosyal Yeterlilik ve Yaratıcılık Arasındaki İlişkiler. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.

Hoffman, M. L. (1984). Interaction of Affect and Cognition in Empathy. *Emotions*, *Cognition and Behavior*, 103-131.

Holodynski, M. & Friedlmeier, W. (2012). Affect and Culture. In J. Valsiner (Ed.), the Oxford Handbook of Culture and Psychology, *Oxford University Press,* 957-986.

Jin, Z., Zhang, X. & Han, Z. R. (2017). Parentale Motion Socialization and Child Psychological Adjustment Among. Chinese Urban Families: Mediation Through Child Emotion Regulation and Moderation, *Frontiers in Psychology, 8*(2198), https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.02198.

Karabulut, A. T. (2016). Personality Traits on Entrepreneurial Intention. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 229, 12-21.

Kärtner, J., Keller, H. ve Yovsi, R. D. (2010). Mother-Infant Interaction during the First 3 Months: the Emergence of Culture-Specific Contingency Patterns. *Child Development, 81,* 540-554.

Kandır, A. & Alpan, U. Y. (2008). Okul Öncesi Dönemde Sosyal-Duygusal Gelişime Anne-Baba Davranışlarının Etkisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 14*(14), 33-38.

Keller, H. & Otto, H. (2009). The Cultural Socialization of Emotion Regulation During Infancy. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 40(*6), 996-1011.

Kim, H. S., Sherman, D. K. & Taylor, S. E. (2008). Culture and Social Support. American Psychologist, 63(6), 518.

Kropp, J. P. & Haynes, O. M. (1987). Abusive and Nonabusive Mothers' Ability to Identify General and Specifice Motion Signals Of Infants. *Child Development,* 187-190.

Kuebli, J. & Fivush, R. (1992). Gender Differences in Parent-Child Conversations About Past Emotions. *Sex Roles, 27*(11), 683-698.

Lewis, M. & Michalson, L. (1983). The Socialization of Emotion. In Children's Emotions and Moods, Springer, Boston, MA, 193-230.

Lewis, M. (2008). Self-conscious Emotions: Embarrassment, Pride, Shame and Guilt. In M. Lewis, J. M. Haviland-Jones & L. F. Barrett (Eds.), Handbook of Emotions, 742-756. the Guilford Press.

Macklem, G. L. (2007). Practitioner's Guide to Emotion Regulation in School-aged Children. Springer Science & Business Media.

Matsumoto, D. & Assar, M. (1992). The Effects of Language on Judgments of Universal Facial Expressions of Emotion. *Journal of Nonverbal Behavior, 16*(2), 85-99.

Metin, A. (2019). Yüz İfadelerindeki Duygular: Derleme Çalışması. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 10*(17), 2027-2055.

Melzi, G. & Fernández, C. (2004). Talking about Past Emotions: Conversations between Peruvian Mothers and Their Preschool Children. *Sex Roles, 50*(9), 641-657.

Miller, P. & Sperry, L. L. (1987). The Socialization of Anger and Aggression. Merrill-Palmer Quarterly, 1-31.

Miller, P. J. & Sperry, L. L. (1988). Early Talk About the Past: Theorigins of Conversational Stories of Personal Experience. *Journal of Child Language, 15*(2), 293-315.

Miller, P. J. & Moore, B. B. (1989). Narrative Conjunctions of Caregiver and Child: A Comparative Perspective on Socialization Through Stories. *Ethos, 17*(4), 428-449.

Min, E., Guo, X., Liu, Q., Zhang, G., Cui, J. & Long, J. (2018). A Survey of Clustering with Deep Learning: From the Perspective of Network Architecture. IEEE Access, 6, 39501-39514.

McCoy, D. C. & Raver, C. C. (2011). Caregiver Emotional Expressiveness, Child Emotion Regulation, and Child Behavior Problems Among Head Start Families. *Social Development, 20*(4), 741-761.

McDowell, D. J., O'Neil, R. & Parke, R. D. (2000). Display Rule Application in a Disappointing Situation and Children's Emotional Reactivity: Relations with Social Competence. Merrill-Palmer Quarterly, 306-324.

Morelli, G. A., Rogoff, B. & Angelillo, C. (2003). Cultural Variation in Young Children's Access to Work or Involvement in Specialised Child-Focused Activities. *International Journal of Behavioral Development, 27*(3), 264-274.

Perry, N. B. & Gunnar, M. R. (2019). Early Deprivation and Children's Emotional Development: A Developmental Perspective. In Handbook of Emotional Development, 787-811.

Röll, J., Koglin, U. & Petermann, F. (2012). Emotion Regulation and Childhood Aggression: Longitudinal Associations. *Child Psychiatry & Human Development, 43(*6), 909-923.

Saarni, C. (2000). Emotional Competence: A Developmental Perspective. In R. Bar-On & J. D. A. Parker (Eds.), the Handbook of Emotional Intelligence: Theory, Development, Assessment and Application at Home, School and in the Workplace, 68-91.

Salmon, K. & Reese, E. (2016). The Benefits of Reminiscing with Young Children. Currentdirections in *Psychological Science, 25*(4), 233-238.

Schutz, P. A., Hong, J. Y., Cross, D. I. & Osbon, J. N. (2006). Reflections on Investigating Emotion in Educational Activity Settings. *Educational Psychology Review, 18*(4), 343-360.

Sette, S., Baumgartner, E., Laghi, F. & Coplan, R. J. (2016). The Role of Emotion Knowledge in te Links between Shyness and Children's Socio-Emotional Functioning at Preschool. *British Journal of Developmental Psychology, 34*(4), 471-488.

Stern, R. S. & Epstein, A. M. (1985). Institutional Responses to Prospective Payment Based on Diagnosis-Related Groups: Implications for Cost, Quality and Access. *Hospital Topics, 63*(3), 18-24.

Super, C. M. & Harkness, S. (1986). Temperament, Development and Culture. the Study of Temperament: Changes, *Continuities and Challenges,* 131-149.

Thompson, R. A., Connell, J. P. & Bridges, L. J. (1988). Temperament, Emotion and Social Interactive Behavior in the Strange Situation: A Component Processanalysis of Attachment System Functioning. *Child Development,* 1102-1110.

Thompson, R. A. (1991). Duygusal Düzenleme ve Duygusal Gelişim. *Eğitim Psikolojisi İncelemesi, 3* (4), 269-307.

Tobin, J. J., Wu, D. Y. & Davidson, D. H. (1991). Preschool in Three Cultures. Yale University Press.

Van Bergen, P. & Salmon, K. (2010). Emotion-oriented Reminiscing and Children's Recall of a Novel Event. *Cognition and Emotion, 24*(6), 991-1007.

Voltmer, K. & von Salisch, M. (2017). Three Meta-Analyses of Children's Emotion Knowledge and Their School Success. *Learning and Individual Differences, 59*, 107-118.

Wang, Q., Hutt, R., Kulkofsky, S., McDermott, M. & Wei, R. (2006). Emotion Situation Knowledge and Autobiographical Memory in Chinese, Immigrant Chinese and European American 3-Year-Olds. *Journal of Cognition and Development, 7*(1), 95-118.

Wang, Q. (2003). Emotion Situation Knowledge in American and Chinese Preschool Children and Adults. *Cognition & Emotion, 17*(5), 725-746.

Wang, Q. & Fivush, R. (2005). Mother-child Conversations of Emotionally Salient Events: Exploring the Functions of Emotional Reminiscing in European-American and Chinese Families. *Social Development, 14*(3), 473-495.

Wang, X. (2013). Why Students Choose STEM Majors: Motivation, High School Learning and Postsecondary Context of Support. *American Educational Research Journal, 50(*5), 1081-1121.

Wilson, S.,Raval, V., Raval, P., Wehri, J. & Panchal, H. (2012). Emotional Expression and Control in School-Agechildren in India and the United States. *Merrill Palmer Quarterly, 58*(1), 50-76.

Wörmann, S. M., Diakopoulos, K. N., Lesina, M. & Algül, H. (2014). The Immune Network in Pancreatic Cancer Development and Progression. *Oncogene, 33*(23), 2956-2967.

Yang, Y. & Wang, Q. (2016). The Relation of Emotion Knowledge to Coping in European American and Chinese Immigrant Children. *Journal of Child and Family Studies, 25*(2), 452-463.

ÇOCUKLUK ÇAĞI TRAVMALARI

Safiye Yılmaz Dinç

Giriş

İnsanlar yaşamlarının bir döneminde zorlu, travmatik ve riskli sayılabilecek olaylarla karşılaşabilirler; çocukluk dönemi de bunlardan biridir (Aydın, 2018). Travma türleri içinde yer alan çocukluk çağı travmaları özellikle popüler kültürle birlikte birçok filmin, dizinin ve kitapların konusu hâline gelir olmuştur. Çocukluk çağı travmalarının tarihçesine bakıldığında 1940'lara kadar çok az bilgi olduğu görülmektedir. İlk olarak 1940'ların başlarında Lewy çocukluk çağındaki travmalar ile ilgili bir çalışma yayınlamıştır. Ardından Bonaparte ve Greanacre adlı araştırmacılar da erken travmatik anıların iyileştirilmesinin önemini vurgulayan olgu sunumlarını yayımlamışlardır. Ancak bunlar çocukluk çağında travmaya uğramış çocukların psikolojik tedavisinin başlamasına neden olmamıştır. 1940'lardan 1970'lere her ne kadar farklı bazı araştırmalar yapılmış olsa da aslında 1970'lerin sonunda çocukluk çağı travmalarına ilgi artmış ve saha çalışmaları yapılmıştır (Terr, 1996 akt. Karakaya ve Şişmanlar, 2019). Buna rağmen yetişkinlerin stres tepkileri tarih boyunca çocuklarınkinden çok daha sık incelenmiş ve araştırma konusu olmuştur. 1980'de DSM-III'ün üçüncü baskısı yayınlanana kadar DSM'de çocukların tepkilerinden özel olarak söz edilmemiştir (Fletcher, 2003). Çocukların travmatik olaylara tepkileri üzerine araştırmalar Fletcher'ın (2003) çocukluk çağı travma stres bozukluğu bölümünün yer aldığı "Çocuk Psikopatolojisi" kitabında ilk olarak kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır.

Çocukluk çağı travmatik stres tepkileri üzerine yapılan son yirmi yıllık araştırma, travmatik olaylara maruz kalan çocukların travma geçirmiş yetişkinlere çok benzer bir şekilde tepki verdiklerini göstermiştir (Fletcher, 2003). Duygusal ve cinsel istismara uğramış çocukları tartışırken Terr (1991), çocuğun travmadan korumaya hizmet eden "kaçınma" (travma sonrası stres tepkisinin bir belirtisi) sü-

- Bir çocuğun sosyal çevresinin TSSB gelişimini etkileyen özellikleri hakkında şu anda çok az şey bilinmektedir. Kronik stres faktörleri, toplumdaki savunmasız kişilerin fiziksel ve psikososyal dayanıklılığını kümülatif olarak azaltır. Afet gibi akut bir stresör geldiğinde var olan fiziksel ve psikososyal dayanıklılığı da azaltabilir. Yardım etmesi gereken kurumlar bunu sağlamadığı zaman sağlığın bozulmasına sebep olan acil bir fiziksel tepki oluşur. Örneğin okulların çocukları zorbalıktan koruyamamaları ve böylece travmaya neden olmaları gibi. Bu sebeple ilgili kurumların travmayla ilgili sorumluluk almaları topyekün çalışmaları gerekir.
- Sosyal açıdan savunmasız insanlar dahi temel bir dayanıklılık seviyesine sahiptir ve bu seviye geliştirilebilir. Bir toplumdaki dayanıklılığı artırabilecek, travmanın etkisine aracılık edebilecek ve uzun vadeli, zayıflatıcı sonuçları önleyebilecek müdahaleler için afet müdahalesi yapılmalıdır (Rosenblum, Dockstader ve Martin, 2017). Bunun için bazı gelişmiş ülkelerde olduğu gibi (örneğin Boston Mayor's Office of Resilience and Racial Equity) ülkemizde dayanıklılık merkezleri kurulmalı ve bunlar psikolojik travmayı önleme çalışmaları yapmalıdır.
- Yaşanan travmanın sorumluluğu, yalnızca çocuklarına yeterince bakmadıkları için ebeveynler tarafından değil aynı zamanda ebeveynlere yeterince destek ve güvenlik ağları sağlayamadıkları için toplum tarafından da paylaşılmalıdır. Çocuklar ile ilgili yaklaşık her yıl koruyucu hizmetlere 3 milyon çocuk kötü muamelesi ihbarı yapılmaktadır (Wekerle ve Wolf, 2003). Bu durum önemli ve acil bir halk sağlığı sorununu temsil etmektedir. Bu endişe, çocuğa ve aileye yönelik araştırmaya dayalı değerlendirme, önleme ve tedavi çalışmalarının artması gerektiğini ortaya koyuyor.

Kaynakça

Allen, B. & Lauterbach, D. (2007). Personality Characteristics of Adult Survivors of Childhood Trauma. *Journal of Traumatic Stress, 20(4)*, 587-595.

Aslan, F. E. (2020). *Çocukluk Çağı Travmalarının Psikolojik Sağlamlık ve Umutsuzlukla İlişkisinin İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Aydın, A. (2018). *Çocukluk Çağı Travmatik Yaşantılarının Psikolojik Sağlamlık ve Depresyon Belirtileri Üzerine Etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bahşi, A. B. (2020). Travma; Ruhsal Yaralarımız. Z. D. Aktan (Ed.) *Çocukluk Çağı Travmasının Yansılamarı* içinde (s. 1-19). Ankara: Nobel.

Barron, I. G. (2018). EMDR Therapy with Children and Adolescents. *Journal of EMDR Practice and Research, 12*(4)*,* 174-176. doi:10.1891/1933-3196.12.4.174.

Brickel, R. E. (2019). *What You Need to Know about EMDR and Trauma.* https://brickelandassociates.com/emdr-treats-trauma/ adresinden erişilmiştir.

Chapman, D. P, Anda, R. F, Felitti, V. J, Dube, S. R, Edwards, V. J, Whitfield, C. L. (2004) Epidemiology of Adverse Childhood Experiences and Depressive Disorders in a Large Health maintenance Organization Population. *J Affect Disord, 82* (2):217-225.

Civilotti, C., Cussino, M., Callerame, C., Fernandez, I. & Zaccagnino, M. (2019). Changing the Adult State of Mind with Respect to Attachment: An exploratory Study of the Role of EMDR Psychotherapy. *Journal of EMDR Practice and Research 13*(3), 176-186. doi:10.1891/1933-3196.13.3.176

Cook-Cottone, C. (2004). Childhood Posttraumatic Stress Disorder: Diagnosis, Treatment, and School Reintegration. *School Psychology Review, 33*(1)*.* 127-139.

Çelik, S. N. (2020). *Çocukluk Çağı Travmaları, Duygu Düzenleme Becerileri ve Bilinçli Farkındalık Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

DeBellis, M. D. (2001). Developmental Traumatology: the Psychobiological Development of Maltreated Children and its Implications for Research, Treatment and Policy. *Development and Psychopathology, 13,* 539-564.

Derin, G., ve Öztürk, E. (2018). *Psikotarih Temelli Çocuk Yetiştirme Stillerinin Kuşaklararası Travma Geçişi Açısından İncelenmesi*, Celbiş O, (ed.) Turaz Akademi, 1, 16-29.

Dye, H. (2018). The Impact and Long-term Effects of Childhood Trauma. *Journal of Human Behavior in the Social Environment, 28*(3), 381-392.

Erdur-Baker, Ö. ve Serim-Yıldız, B. (2017). Çocuk ve Ergenler. Erdur Baker, Ö. ve Doğan, T. (Ed.). *Afetler, Krizler, Travmalar ve Psikolojik Yardım,* içinde (s. 25-43). Ankara: Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği.

Erkılınç, M. (2021). *Psikolojik Destek Almaya Karar Veren Bireylerde Çocukluk Çağı Travmaları ve Algılanan Sosyal Desteğin İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Fletcher, K. E. (2003). Childhood Posttraumatic Stress Disorder, E. Mash & R. A. Barkley (Ed.) *Child Psychopathology* içinde (s. 330-371). The Guildfor Press: New York.

Hensley, B. (2015). *An EMDR Terapy Primer, Second Edition: From Practicum to Practice*. New-York: Springer Publishing Company.

Herman, J. (2007). *Travma ve İyileşme.* (T. Tosun Çev.) İstanbul: Literatür

Hovens, J. G. F. M. (2015). *Emotional Scars*. Leiden University.

Kar, N. (2009). Psychological Impact of Disasters on Children: Review of Assessment and Interventions. *World Journal of Pediatrics, 5(1),* 5-11.

Karaçul, F. E. (2019). Travma Yaşantısı Olan Çocuklarla Çalışma. F. Savi Çakar (Ed.) *Travma Psikolojik Danışmanlığı* içinde (s. 303-329). Ankara: Pegem.

Karakaya, I. ve Şişmanlar, Ş. G. (2019). Çocuk ve Ergenleri İlgilendiren Travma ve Stresörle İlişkili Diğer Bozukluklar. T. Aker, O. Taycan ve F. Çelik. (Ed.) *Travma ve Stresörle İlişkili Bozukluklar* içinde (s. 169-191) Türkiye Psikiyatri Derneği Yayınları: Ankara.

Kolk, V. D. (2018). *Beden Kayıt Tutar*. (Ö. Kavakçı ve H. Demirci, Çev.). Ankara: Nobel Yaşam.

Mandelli, L, Petrelli, C. & Serretti, A. (2015). The Role of Specific Early Trauma in Adult Depression: A Meta-analysis of Published Literature. Childhood Trauma and Adult Depression. *European Psychiatry*, *30*, 665-680.

Markham, U. (1998). Çocukluk Travmaları. C. İkizler (Ed.) Alfa Yayınları: İstanbul.

Mayda, B. S. (2020). *Çocukluk Çağı Travmasının Erken Dönem Uyumsuz Şemalar ve Stresle Başa Çıkma Tarzına Etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Kent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Nickerson, M. (2017). Cultural Competence and EMDR Therapy. M. Nickerson (Ed.) *Cultural Competence and Healing Culturally Based Trauma with Emdr Therapy* içinde (s. 3-14). NewYork: Springer Publishing Company.

Rosenblum, R. E., Dockstader, D. J. & Martin, S. A. (2017). EMDR, Community Psychology and Innovative Applications of a Trauma Recovery Network as a Tool for Social Change. *Journal of EMDR Practice and Research, 11*(4), 206-216. doi:10.1891/1933-3196.11.4.206

Şar, V., Öztürk, E. ve İkikardeş, E. (2012). Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeğinin Türkçe Uyarlamasının Geçerlilik ve Güvenilirliği. *Turkiye Klinikleri J Med Sci, 32*(4), 1054-1063. doi:10.5336/medsci.2011-26947

Terr, L. C., (1991). Childhood Traumas: An Outline and Overview. A*m J Psychiatry, 148*, 10-20.

Tripp, T. (2007). A Short Term Therapy Approach to Processing Trauma: Art Therapy and Bilateral Stimulation. *Art Therapy: Journal of the American Art Therapy Association, 24*(4), 176-183. doi:10.1080/07421656.2007.10129476

Turan, Ö. (2021). *Üniversite Öğrencilerinde Çocukluk Çağı Travmaları, Psikolojik Dayanıklılık ve Stresle Başa Çıkma Biçimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

UNICEF Türkiye, T. C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu. (2010). Türkiye"de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Aaraştırması. http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/cocuk-istismari-raporu-tr.pdf

United Nations. (2006). World Report on Violence Against Children.

Wekerle, C. & Wolfe, D. A. (2003). Child Maltreatment, E. Mash & R. A. Barkley (Ed.) *Child Psychopathology* içinde (s. 632-684). The Guildfor Press: New York.

ÇOCUK VE ERGENLERDE PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK

Seval Oyuncakcı

Giriş

Günümüzün hızla değişen dünyasında ebeveyn olmak, pek çok cevapsız soru ile karşı karşıya kalmak anlamı taşır. Bu cevapsız sorulardan biri de "Çocuğumu günümüz dünyasının imkânlarından, gelişmelerinden mahrum bırakmadan nasıl psikolojik sağlamlığı güçlü bir birey olarak yetiştiririm?" olabilir. Geçmiş kuşakların sahip olmadığı olanaklara kavuşan günümüz çocuk ve gençlerini hem psikolojik sağlamlığı yüksek bireyler olarak hem de eksik, mahrum ya da kısıtlanmış hissettirmeden psikolojik yönden sağlam ve sağlıklı yetiştirmemiz mümkün müdür ya da nasıl mümkün olabilir? Öte yandan 2020 yılında beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan Coronavirüs, yani Covid-19 salgını sürecinde gerek çocukların ve gençlerin gerekse yetişkinlerin yaşamında psikolojik sağlamlık kavramı daha da öne çıkmıştır.

Yaşadığımız coğrafyanın özellikleri çok boyutlu ele alındığında gerek toplumsal zorluklar gerekse bireysel yaşamlarımızdaki zorluklar da beraberinde düşünüldüğünde, önce birey olarak kendimizin daha sonra en yakınımızdaki sevdiklerimizin psikolojik sağlığı açısından psikolojik sağlamlık kavramı daha da önem kazanmaktadır.

Psikolojik Sağlamlık Nedir?

Psikolojide uzun süredir çalışılmasına rağmen ülkemiz literatürüne 2000'li yıllarda giriş yapan "resilience" kavramı dilimize "yılmazlık" (Öğülmüş, 2001), "psikolojik sağlamlık" (Gizir, 2004; Karaırmak, 2007), "kendini toparlama gücü" (Terzi, 2006) gibi farklı terimlerle çevrilmiştir. Pek çok farklı kaynakta da bu terimlerle çevrildiği görülmüştür. Bu kitapta "resilience" kavramının

Günümüz dünyasında her türlü bilgiye pek çok araç üzerinden erişebildiğimiz bir dönem içerisindeyiz. Bu süreçte doğru adımlar atabilmek adına, bir uzman desteği almanın faydası, bu desteği doğru zamanda talep etmenin önemi yadsınamaz bir gerçektir. Günümüzde sosyal medya hesapları üzerinden dahi bireyler pek çok ruh sağlığı profesyoneline kolay bir biçimde ulaşabilmekte ve gerek yüz yüze gerekse online ortamda ruh sağlığı hizmeti alabilmektedir. İçinden geçmekte olduğumuz tarihsel sürecin de bu hizmetlerin önemini artırdığı kabul edilmektedir. Özellikle son dönemde yaşanan küresel krizler tüm dünya vatandaşlarını fiziksel, sosyal, ekonomik, psikolojik yönlerden etkilemiş ve her bir bireyin yaşamında büyük veya ufak çapta değişimlere yol açmıştır. Bu değişen koşullara adapte olmak, belirsizliklere rağmen devam edebilme gücüne sahip olabilme becerisi olarak incelediğimiz psikolojik sağlamlık kavramı, bu şartlarda daha da önemli hâle gelmiştir. Sonuç olarak gerek kendimizin gerekse en yakınlarımızın, sevdiklerimizin psikolojik yönden sağlıklı olmalarını arzu ediyorsak bu yöndeki çabamız, yaşamımızda yapacağımız düzenlemeler, alacağımız tedbirler ufak değişiklikler olsa da sürekli olduğu takdirde sonuç vermeye başlayacaktır.

Kaynakça

Başaran, M., Erol, M., Yılmaz, D. (2020). *4. ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Psikolojik Sağlamlıkları ve Psikolojik İyi Oluşları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.* IBAD Sosyal Bilimler Dergisi, (Özel Sayı): 290-303. DOI: 10.21733/ibad.798643.

Bertan, M., Haznedaroğlu, D., Koln, P., Yurdakök, K., Doğan-Güçiz, B. (2009). Ülkemizde Erken Çocukluk Gelişimine İlişkin Yapılan Çalışmaların Derlenmesi. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi, 52:1-8.*

Connor, K. M. ve Davidson, J. R. T. (2003). Development of a New Resilience Scale: the Connor-Davidson Resilience Scale (CD-RISC). Depression and Anxiety, 18, 76-82. Doi: 10.1002/da.10113.

Coopersmith, S. (1967). The Antecedents of Self-esteem. San Fransisco: W.H. Freeman.

Dyregrov, A. (2010). Supporting Traumatized Children and Teenagers. A guide to Providing Understanding & Help. London: Jessica Kingsley Publishers.

Derman, O. (2008). Ergenlerde Psikososyal Gelişim. İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri. Adolesan Sağlığı II, Sempozyum Dizisi No:63, s:19-21.

Duru, E. ve Arslan, G. (2014). Evlenmek Amacıyla Evden Kaçan Kız Ergenler: Bir Olgubilim Çalışması. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 5 (41), 36-48.

Duyan, V. (2016). Sosyal Hizmet Kuram ve Yaklaşımları; Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Yayınları, Erzurum, 11-16 ve Ewan Ingleby; Applied Psychology for Social Work; Learning Matters, Exeter, 7-8.

Flores, E., Rogosch, F. A. ve Cichetti, D. (2004). Predictiors of Resilience Inmaltreated and Nonmaltreated Latino children. Developmental Psychology, 41(2), 338-351.

Floyd, C. (1996). Achieving Despite the Odds: A study of Resilience Among a Group of African American High School Seniors. Journal of Negro Education, 65(2), 181-189.

Fraser, M., Jenson, J. M. (2008). A Risk and Resilience Framework for Child, Youth, and Family Policy. URL: http:// www.sagepub.com/upm data/5975_Chapter_1_ Jenson_Fraser_I_ Proof.pdf.

Garmezy, N. (1993). Children in Povert: Resilience Despite Risk. Journal of Pediatry, 217-136.

Geel, M., Goemans, A., Vedder, P. H. (2016). *The Relation between Peer Victimization and Sleeping Problems: A Meta-analysis.* Sleep Med Rev., 27(June):89-95. doi:10.1016/j. smrv.2015.05.004. Epub 2015 Jun 2.

Gizir, C. A. (2004). *Akademik Sağlamlık: Yoksulluk İçinde Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Akademik Başarılarına Katkıda Bulunan Koruyucu Faktörlerin İncelenmesi* (Doktora Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Gizir, C. A. (2007). Psikolojik Sağlamlık, Risk Faktörleri ve Koruyucu Faktörler Üzerine Bir Derleme Çalışması. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 3: 113-128.

Goodman, J. H. (2004). Coping with Trauma and Hardship among Unaccompanied Refugee Youths from Sudan, Qualitative Health Research, 14(9), 1177- 1196.

Iwaniec, D. (2006). The Emotionally Abused and Neglected Child: Identification, Assessment and Intervention a Practice Handbook, England: John Wileyve Son, Ltd.

Karaırmak, Ö. (2006). Psikolojik Sağlamlık, Risk Faktörleri ve Koruyucu Faktörler. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 26, 129-142.

Karaırmak, Ö. (2007). *Deprem Yaşamış Bireylerde Psikolojik Sağlamlığa Etki Eden Kişisel Faktörlerin İncelenmesi: Bir Model Test Etme Çalışması* (Doktora Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kulaksızoğlu, A. (2014). Ergenlikte Sosyalleşme ve Ahlak Gelişimi: Ergenlik Psikolojisi. 16. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Kumpfer, K. L. ve Barye, B. (2004). Parent/child Transactional Processes Predictive of Resilience or Vulnerability to 'Substance Abuse Disorders. Substance Use and Misuse, 39, 671-698.

Masten, A. S. (1994). Resilience in Individual Development: Successful Adaptation Despite Risk and Adversity. (Ed: M.C. Wang ve E.W. Gordon) Educational Resilience in Inner-city America: Challenges and Prospects. Hillsdale, NJ: Lawrance Erlbaum.

Masten, A. S. ve Reed, M. J. (2002). Resilience in Development. (Ed: C. R. Snyder ve S. J. Lopez) the Handbook of Positive Psychology. Oxford University Press.

McCubbin, M., Balling, K., Possin, P., Frierdich, S. ve Bryne, B. (2002). Family Resiliency in Childhood Cancer. Family Relations, 51, 103-111.

Millî Eğitim Bakanlığı, Psikososyal Destek Programı Kitapçığı. (2019). Açık Erişim: https://orgm.meb.gov.tr/psikososyaldijitaldestek/pdf/psikososyalonleyicikitab.pdf.

Murphy, L. B. (1987). Further Reflections on Resilience. (Ed: E. J. Anthony ve B. J. Cohler) the Invulnerable Child. New York: the Guilford Press.

Olweus, D. (1993). *Bullying at School: What We Know and What We Can Do*. Cambridge Ma: Blackwell.

Onraet, E., Hiel, A. V. & Dhont, K. (2013). The Relationship between Right-wing Ideological Attitudes and Psychological Well-being. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 39(4), 509-522.

Öğülmüş, S. (2001). *Bir Kişilik Özelliği Olarak Yılmazlık.* I. Ulusal Çocuk ve Suç Sempozyumu: Nedenler ve Önleme Çalışmalarında sunulan bildiri. Ankara Üniversitesi Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü, Ankara.

Özen, D. (2019). Ortaokul Öğrencilerinin Anne-Baba Tutumlarının Psikolojik Sağlamlık Üzerine Etkisi. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 6(3),* 1428-1449.

Rosenberg, M. (1965). *Society and the Adolescent: Self-image.* Princeton: Princeton University Press.

Sameroff, A. (2005). Early Resilince and its Developmental Consequences. In: Tremblay, R. E., Barr, R. G., Peters, R. DeV. (Eds), (Eds). Encyclopedia on Early Childhood Development [online].

Santrock, J. W. (2012). Adolescence. New York: McGrow-Hill Companies, Inc.

Sayar, K. (2021). Psikolojik Olarak Dayanıklı ve Özerk Çocuklar Yetiştirmek. Erişim Linki: https://kemalsayar.com/haftanin-yazisi/psikolojik-olarak-dayanikli-ve-ozerk-cocuklar-yetistirmek.Erişim Tarihi: 25.02.2022.

Seçkin, Ş. ve Hasanoğlu, A. (2016). *Çocukta Rezilyans: Esneklik ve Toparlanabilme Becerisi.* Remzi Kitabevi: İstanbul. 6. Basım.

Terzi, Ş. (2006). Kendini Toparlama Gücü Ölçeğinin Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi,26*, 77-86.

Türk Dil Kurumu (2022). Erişim Linki: https://sozluk.gov.tr/ Erişim Tarihi: 27.02.2022.

Ünsal, F. Ö. (2016). *Okul Öncesi Çocuklar İçin Psikolojik Dayanıklılık Programının 5 Yaş Çocuklarının Sosyal Becerilerine ve Problem Davranışına Etkisi* (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.

Yavaş, H. (2021). *Ortaokul Öğrencilerinde Akran Zorbalığı Davranışları ile Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkide Psikolojik Sağlamlık ve Benlik Saygısının Aracı Rolü.* (Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

Werner, E. E. (1984). Resilient Children. Young Children, 40, 68-72.

Werner, E. E. (2004). Journeys from Childhood to Mildlife: Risk, Resilience and Recovery. Pediatrics, 492.

Weston, K. J. ve Parkin, J. R. (2010). Resilience. In: Encyclopedia of Cross-cultural School Psychology. New York: Springer.

OLUMLU ÇOCUKLUK YAŞANTILARI

Gizem Yılmazer

Mustafa Kale

Giriş

Çocukluk yaşantılarını ele alan araştırmalar uzun yıllar boyunca yoğun olarak travmatik ve olumsuz deneyimlere odaklanmışlardır. Oysa çocukluk yaşantılarının olumlu ya da olumsuz olması, bireyin gelecek yaşantısında belirleyici rol oynamakta ve gelişimsel açıdan katkı veya dezavantajları bulunmaktadır. Bu gerekçeyle insan gelişimini ve gelişim çıktılarını anlamak ve gelişimsel farklılıklara açıklama getirebilmek için olumlu ve olumsuz çocukluk yaşantılarının birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir (Bethell ve ark., 2019).

Pozitif psikoloji alanında gelişmeler, insanın çocukluk çağındaki olumlu yaşantılarına odaklanarak güçlü yönlerini geliştirmenin önemine vurgu yapmaktadır. Olumlu çocukluk yaşantılarına sahip olmak, sağlıklı bir gelişim için olumlu yaşantıların yeteri kadar yaşanması anlamına gelmektedir. Çocukluk yaşantılarını ele alan araştırmalar, olumlu çocukluk yaşantılarını, olumsuz koşullara maruz kalan bireylerin psikolojik sağlamlıklarını destekleyecek bir kaynak olarak değerlendirmektedir (Seligman, 2002; Csikszentmihalyi, 2009; Bethell ve ark., 2019; Doğan ve Aydın, 2020).

Çocukluk çağının olumlu bir şekilde desteklenebilmesi ve olası problemlerin erken tespiti için olumlu çocukluk deneyimlerinin artırılması kritik öneme sahiptir. Ancak olumlu çocukluk yaşantıları oldukça yeni bir konu olması ve ülkemizde ise son dönemde ele alınan bir araştırma alanı olması açısından literatür oldukça sınırlıdır (Doğan ve Aydın, 2020). Bu noktadan hareket ederek kitabın bu bölümünde, çocukluk yaşantıları kavramı ve çocukluğun önemi, olumlu ve olumsuz çocukluk yaşantıları kuramsal temelde açıklanmaya çalışılmıştır.

Kaynakça

Adler, A. (2005). Bireysel Psikoloji. A. Kılıçoğlu (Çev). İstanbul: Say Yayınları (Orijinal basım yılı 1914).

Bagwell, C. L. (2004). Friendships, Peer Networks, and Antisocial Behavior. J. Kupersmidt ve K. Dodge (Eds.), Children's Peer Relations: From Development to Intervention içinde (s. 37-57). Washington, DC: American Psychological Association.

Batcho I. K., Nave M. A. & DaRin M. L. (2011) A Retrospective Survey of Childhood Experiences, Journal of Happiness Study. 12, 531-545.

Berndt, T. J. (1996). Exploring the Effects of Friendship Quality on Social Development.

Berndt, T. J. (2004). Children's Friendships: Shifts over a Half-century in Perspectives on Their Development and Their Effects. Merril- Palmer Quartely, 50(3), 206-223.

Bethell, C., Jones, J., Gombojav, N., Linkenbach, J. & Sege, R. (2019). Positive Childhood Experiences and Adult Mental and Relational Health in a Statewide Sample: Associations Across Adverse Childhood Experiences Levels. *JAMAPediatr.* 173(11).

Bredekamp, S. (2015). Erken Çocukluk Eğitiminde Etkili Uygulamalar. (Effective Practices in Early Childhood Education, 2nd Edition). (Çev. Hatice Zeynep İnan ve Taşkın İnan). 343-345. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Briere, J. & Elliott, D. M. (2003). Prevalence and Psychological Sequelae of Self-reported Childhood Physical and Sexual Abuse in a General Population Sample of Men and Women. Child Abuse & Neglect, 27, 1205-1222.

Borner, K. B., Gayes, L. A. & Hall, J. A. (2015). Friendship During Childhood and Cultural Variations. In: James D. Wright (editor-in-chief), International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, 2nd edition, Vol 9. Oxford: Elsevier. pp. 442-447.

Bowlby, J. (1973). Attachment and Loss, Vol.2: Separation: Anxiety and Anger. New York: Basic Books.

Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an Experimental Ecology of Human Development. American Psychologist, 32(7), 513-531.

Brown, D. W., Anda, R. F., Tiemeier, H., Felitti, V. J., Edwards, V. J., Croft, J. B. & Giles, W. H. (2009). Adverse Childhood Experiences and the Risk of Prematüre Mortality. Am J Prev Med 37, 389-396.

Bukowski, W. M. (2001). Friendship and the Worlds of Childhood. D. W. Nangle & C. A. Erdley (Eds.), New Directions for Child and Adolescent Development, No. 91. the Role of Friendship in Psychological Adjustment içinde (s. 93-105). Jossey-Bass.

Chapman, D. P., Whitfield, C. L., Felitti, V. J., Dube, S. R., Edwards, V. J. ve Anda, R. F. (2004). Adverse Childhood Experiences and the Risk of Depressive Disorders in Adulthood. Journal of Affective Disorders, 82(2), 217-225.

Chen, X. & French, D. C. (2008). Children's Social Competence in Cultural Context. Annual Review of Psychology. Annu Rev Psychol. 59, 591-616.

Chopik, W. J., Edelstein, R. S. & Grimm, K. J. (2019). Longitudinal Changes in Attachment Orientation Over A 59-year Period. *Journal of Personality and Social Psychology, 116*(4), 598-611.

Cohn, M. A., Fredrickson, B. L., Brown, S. L., Mikels, J. A. & Conway, A. M. (2009). Happiness Unpacked: Positive Emotions Increase Life Satisfaction by Building Resilience. Emotion, *9*(3), 361-368.

Colman, R. A. & Widom, C. S. (2004). Childhood Abuse and Neglect and Intimate Relationships: A Prospective Study. Child Abuse Negl. 28, 1133-1151.

Cooke, J. E., Koehn, A. J. & Kerns, K. A. (2016). Children's Emotion Understanding and Mother-Child Attachment: A Meta Analysis. Emotion, 16(8), 1102- 1106.

Csikszentmihalyi, M. (2009). The Promise of Positive Psychology. Psychological Topics, 18(2), 203-211.

Çevik, U. B. ve Atıcı, Y. D. D. M. (2008). Lise 3. Sınıf Öğrencilerinin Arkadaşlık İlişkilerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(2), 35-50.

Denham, S. A., Blair, K. A., DeMulder, E., Levitas, J., Sawyer, K., Auerbach-Major, S. & Quennan, P. (2003). Preschool Emotional Competence: Pathway to Social Competence. Child Development, 74(1), 238-256.

Dickson, D. J., Huey, M., Laursen, B., Kiuru, N. & Nurmi, J. E. (2018). Parent Contributions to Friendship Stability During the Primary School Years. *Journal of Family Psychology*, 32(2), 217-228.

Dunn, J. (2004). Children's Friendships: the Beginnings of Intimacy. Malden, MA: Blackwell.

Doğan, T. ve Aydın F. T. (2020). Olumlu Çocukluk Yaşantıları Ölçeği'nin Geliştirilmesi. *HAYEF: Journal of Education*, 17(1): 1-19.

Ensor, R., Spencer, D. & Hughes, C. (2011). "You Feel Sad?' Emotion Understanding Mediates Predictors of Prosocial Behaviour: Findings From 2-to 4-Years. Social Development, 20(1), 93-110.

Eisenberg, N., Guthrie, I. K., Cumberland, A., Murphy, B. C., Shepard, S. A., Zhou, Q. & Carlo, G. (2002). Prosocial Development in Early Adulthood: A Longitudinal Study. *Journal of Personality and Social Psychology,* 82(6), 993-1006.

Erkan, S. ve Toran, M. (2004). Alt Sosyoekonomik Düzey Annelerin Çocuklarını Kabul ve Reddetme Davranışlarının İncelenmesi (Diyarbakır İli Örneği). *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 27(27).

Eroğlu, M. (2020). Etnik Kimlik, Savaş ve Göç Olgularının Çocuklar ve Ergenler Üzerindeki Psikolojik Etkileri. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 2020, 4(1), 94-105.

Erikson, E. (1968). Youth: Identity and Crisis. New York, NY: WW

Freud, S. (1905). Three Essays on the Theory of Sexuality. Se, 7, 125-243.

Fitzgerald, D. P. & Koren, J. W. (2003). Linking Children's Social Words: Perspective-Taking in Parent-Child and Peer Contexts. Social Behavior and Pesonality (31)5, 509-522.

Font, S. A. & Maguire Jack, K. (2016). Pathways from Childhood Abuse and Other Adversities to Adult Health Risks: the Role of Adult Socioeconomic Conditions. Child Abuse & Neglect, 51, 390-399.

Gifford Smith, M. E. & Brownell, C. A. (2003). Childhood Peer Relationships: Social Acceptance, Friendships and Peer Networks. *Journal of School Psychology,* 41, 235-284.

Gündüz, A., Yaşari A. B., Gündoğmuş, İ., Savran, C. ve Konuk, E. (2018). Çocukluk Çağı Olumsuz Yaşantılar Ölçeği Türkçe Formunun Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi,* 19(1), 68-75.

Gündoğdu, R. (2003). *İlköğretim 3. 4. ve 5. Sınıf Çocuklarının Arkadaşlık Konusundaki Görüşleri ve Arkadaşlık Seçimlerini Etkileyen Etmenler.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Greeff, A. P. & Ritman, I. N. (2005) Individual Characteristics Associated with Resilience in Single-parent families. Psychol Rep, 96, 36-42.

Grossmann, K., Grossmann, K. E., Kindler, H. & Zimmermann, P. (2008). A Wider View of Attachment and Exploration: the Influence of Mothers and Fathers on the Development of Psychological Security from Infancy to Young Adulthood. In J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds.), Handbook of Attachment: Theory, Research and Clinical Applications (p.857-879). The Guilford Press.

Grusec, J. E. & Davidov, M. (2007). Socialization in the Family: the Role of Parents. J. E. Grusec ve P. D. Hastings (Der.), Handbook of Socialization içinde (284-308). New York: Guilford

Hill, D. B., Menvielle, E., Sica, K. M. & Johnson, A. (2010). An Affirmative Intervention for Families with Gender Variant Children: Parental Ratings of Child Mental Health and Gender. J Sex Marital Ther, 36, 6- 23.

Hollingsworth, H. L. & Buysse, V. (2009). Establishing Friendships in Early Childhood Inclusive Settings: What Roles Do Parents and Teachers Play? *Journal of Early Intervention,* 31(4), 287-307.

Hortaçsu, N. (2003). Çocuklukta İlişkiler Ana Baba, Kardeş ve Arkadaşlar. Ankara. İmge Kitabevi.

Horney, K. (1945). Our Inner Conflicts; A Constructive Theory of Neurosis. W. W. Norton & Co.

Howes, C. (2009). Friendship in Early Childhood. K. H. Rubin, W. M. Bukowski, & B. Laursen (Eds.). Handbook of Peer Interactions, Relationships and Groups içinde (s. 180-195). New York: the Guilford Press.

Howes, C. & Matheson, C. C. (1992). Sequences in the Development of Competent Play with Peers: Social and Social Pretend Play. Developmental Psychology, 28(5), 961-974.

Howes, C., Matheson, C. C. & Hamilton, C. E. (1994). Maternal, Teacher and Childcare History Correlates of Children's Relationships with Peers. Child Development, 65, 264-273.

KC, A., Gan, C. C. R. & Dwirahmadi, F. (2019). Breaking Through Barriers and Building Disaster Mental Resilience: A Case Study in the Aftermath of the 2015 Nepal Earthquakes. Int J

Environ Res Public Health, 16, 2964. Lopez (Eds.), Handbook of Positive Psychology (pp. 3-9). Oxford University Press.

Ladd, G. W. & Troop Gordon, W. (2003). The Role of Chronic Peer Difficulties in the Development of Children's Psychological Adjustment Problems. Child Development, 74, 1344-1367

Marcenko, M. O., Kemp, S. P. & Larson, N. C. (2000). Childhood Experiences of Abuse, Later Substance Use, and Parenting Outcomes Among Low-income Mothers. American Journal of Orthopsychiatry, 70, 316-326.

Pilowsky, D. J., Zybert, P. A. ve Vlahov, D. (2004). Resilient Children of Injection Drug Users. J Am Acad Child Adolesc Psychiatry, 43,1372-1379.

Putallaz, M. & Heflin, A. H. (1990). Parent-child Interaction. In S. R. Asher & J. D. Coie (Eds.), Peer Rejection in Childhood (pp. 189-216). New York: Cambridge University Press.

Read, J. ve Bentall, R. (2012). Negative Childhood Experiences and Mental health: Theoretical, Clinical and Primary Prevention Implications. *British Journal of Psychiatry, 200*(2), 89-91.

Rispoli, M. K., McGoey, E. K., Koziol, A. N., Schreiber, B. J. (2013). The Relation of Parenting, Child Temperament, and Attachment Security in Early Childhood to Social Competence at School Entry, *Journal of School Psychology,* 51, 643-658.

Rose, A. J. ve Asher, S. R. (2000). Children's Friendships. C. Hendrick & S. S. Hendrick (Eds.), Close Relationships: A Sourcebook içinde (s. 47-57). Thousand Oaks, CA: Sage.

Rubin, K. H., Bukowski, W. M. & Parker, J. G. (2006). Peer Interactions, Relationships, and Groups. N. Eisenberg, W. Damon, & R. M. Lerner (Eds.), Handbook of Child Psychology: Social, Emotional and Personality Development içinde (s.571-645). Hoboken NJ, US: John Wiley & Sons Inc.

Saraç, E. (2021). *Mevsimlik Tarım İşçisi Aileler ve Çocukların Günlük Yaşam Süreçlerinin İncelenmesi: Kültüragram Örneği.* Yüksek Lisans Tezi. Çağ Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Psikoloji Ana Bilim Dalı. Mersin.

Seligman, M. E. P. (2002). Positive Psychology, Positive Prevention, and Positive Therapy. In C. R. Snyder & S. J.

Silverman, A. B., Reinherz, H. Z. ve Giaconia, R. M. (1996). The Long-Term Sequelae of Child and Adolescent Abuse: A Longitudinal Community Study. Child Abuse & Neglect, 20, 709-723.

Suomi, S. J, Van der Horst, F. C. & Van der Veer, R. (2008). Rigorous Experiments on Monkey Love: An Account of Harry F. Harlow's Role in the History of Attachment Theory. Integr Psychol Behav Sci, 42, 354-369.

Schoon, I., Parsons, S. & Sacker, A. (2004). Socioeconomic Adversity, Educational Resilience, And Subsequent Levels Of Adult Adaptation. J Res Adolesc, 19, 383-404.

Super, C. M. & Harkness, S. (2002). Culture and Parenting. In M.H. Bornstein (Ed.), Handbook of Parenting, Vol. 2: Biology and Ecology of Parenting (pp. 253-280).

Wilson, D. R. (2010). Health Consequences of Childhood Sexual Abuse. Perspect Psychiatr Care, 46, 56-64.

Young, J. E., Klosko J. S. & Weishaar, E. M. (2003). Şema Terapi (Çev. T.V. Soylu), İstanbul: Litera.

Youngblade, L. M. & Belsky, J. (1992). Parent-Child Antecedents of 5-Year-Olds' Close Friendships: A Longitudinal Analysis. Developmental Psychology, 28(4), 700-713.

Zeytinoğlu, S. (1991). Sağlık, Sosyal Hizmet ve Hukuk Alanlarında Çalışanların Türkiye'de Çocuk İstismarı ve İhmali Sorunu ile İlgili Görüşleri. Çocuk İstismarı ve İhmali içinde (147-161). Ankara.

ÇOCUKLUKTA BAĞLANMA VE BAĞLANMA STİLLERİ

Mehmet Atasayar

Bağlanma ve Bağlanma Stilleri

Sosyal bir varlık olan insanlar, yaşamları süresince başkalarıyla etkileşim içerisine girerler. Girilen bu etkileşim insanların mutluluğunu ve mutsuzluğunu anlık olarak etkilediği gibi, yaşamın ilerleyen dönemlerinde kurulacak olan ilişkilerde de belirleyici olmaktadır (Burger, 2006). İnsanlar arasında sürekli var olan ilişkiler Bağlanma Kuramı'nın temelini ve araştırma kaynağını oluşturmaktadır. Bağlanma bebekler ile bebeğin bakımından sorumlu kişilerin ya da bebeğin kendisine daha yakın gördüğü kişiye ilişkin geliştirilen duygusal bağdır. Bebekle bakım veren arasında kurulan duygusal bağ, bebeğin gelişim alanlarının sağlıklı devam edebilmesi için oldukça önemli görülmüştür (Bowlby, 1973).

Bağlanma, bebek ile bakım vereni arasında bilinç dışı şekilde işleyen ve sağ beyinde içselleştirilerek çocukların duygusal, bilişsel ve sosyal becerilerinin gelişimine yardımcı olan duygusal, ruhsal ve davranışsal bir kavramdır (Masterson; 2013).

Dünya Sağlık Örgütü 1950 yılında evsiz çocuklar hakkında Bowlby'i çağırmış ve bu dönemde Bowbly, bağlanma ile ilgili çalışmalarına başlamıştır. Hazırlanan raporda anne yoksunluğu çeken çocukların fiziksel ve ruhsal hastalık risklerinin oluşumundaki nedensellik tam olarak açıklanamamıştır (Bowlby, 1952).

Harlow (1958) tarafından yapılan çalışmalar da bağlanma fikrini ortaya atan Bowlby'inin düşüncelerinin şekillenmesinde etkili olmuştur. Yapılan deneyde maymunlardaki temel güdünün anlaşılabilmesi için maymunlara iki seçenek sunulmuştur. Maymunlar ya kumaş kaplı bir yerden tırmanarak süt içecekler ya

arzusu ön plana çıkmaktadır (Ainsworth, 1989). Yapılan alan yazın taramasında anlaşılacağı üzere bağlanma bebeklik döneminden başlayarak yetişkinliğe kadar uzanan ve ilişkiler başta olmak üzere işlevselliğin olduğu her alanda etkili olan önemli bir olgudur.

Kaynakça

Ainsworth, M. D. S. (1982). *Attachment: Retrospect and Prospect*. C. M. Parkes ve J. Stevenson-Hinde (Eds.), The Place of Attachment in Human Behavior içinde (s. 3-30). New York: Basic Books.

Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E. ve Wall, S. (1978). *Patterns of Attachment: A Psychological Study of the Strange Situation*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Ainsworth, M. S. (1989). Attachments beyond Infancy. *American Psychologist, 44*(4), 709-716. doi:10.1037/0003-066X.44.4.709.

Allen, J. P., Moore, C. M., Kuperminc, G. ve Bell, K. (1998). Attachment and Adolescent Psychosocial Functioning. *Child Dev*, *69*, 1406-1419. doi:10.2307/1132274.

Bartholomew, K. ve Horowitz, L. M. (1991). Attachment Styles among Young Adults: A Test of a Four Category Model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 226-241. doi: 10.1037/0022-3514.61.2.226.

Bartholomew, K., ve Shaver, P. R. (1998). *Attachment Theory and Close Relationships: Methods of Assessing Adult Attachment.* New York: Guilford Press.

Bee, H. & Boyd, D. (2009). *Bilişsel Gelişim I: Yapı ve Süreç*. O. Gündüz (Ed.), Çocuk Gelişim Psikolojisi içinde (s. 310-370). İstanbul: Kaknüs.

Bowlby, J. (1952). *Maternal Care and Mental Health*. Geneva: World Health Organization.

Bowlby, J. (1973). *Attachment and Loss: Separation, Anxiety and Anger* (Vol. 2). New York: Basic.

Bowlby, J. (2012). *Bağlanma* (T. V. Soylu, Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Burger, J. M. (2006). *Kişilik* (İ. D. Erguvan Sarıoğlu, Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Dwyer, K. (2005). The Meaning and Measurement of Attachment in Middle and Late Childhood. *Human Development*, 155-182. doi:10.1159/000085519.

Güngör, D. (2000). *Bağlanma Stillerinin ve Zihinsel Modellerin Kuşaklararası Aktarımında Anababalık Stillerinin Rolü* (Doktora Tezi). https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp veri tabanından erişildi (Erişim No: 94599).

Hamarta, E. (2004). *Üniversite Öğrencilerinin Yakın İlişkilerindeki Bazı Değişkenlerin (benlik kaygısı, depresyon ve saplantılı düşünme) Bağlanma Stilleri Açısından İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/ giris.jsp veri tabanından erişildi (Erişim No: 148307).

Harlow, H. F. (1958). The Nature of Love. *American Psychologist, 13,* 673-685. doi: 10.1037/h0047884.

Hazan, C. (1998). Bağlanma (Yakın İlişkilerle İlgili Araştırmalar İçin Bir Çerçeve). *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences*, 31(1), 1-49. doi:10.1501/ Egifak_0000000242.

Hazan, C. ve Shaver, P. R. (1987). Romantic Love Conceptualized as an Attachment Process. *Journal of Personality and Social Psychology, 52*(3), 511-524. doi: 10.1037/0022-3514.52.3.511.

Hazan, C. ve Shaver, P. (1994). Attachment as an Organizational Framework for Research on Close relationships. *Psychological Inquiry, 5*(1), 1-22. doi: 10.1207/s15327965pli0501_1.

Hazan, C. & Shaver, P. (2000). Bağlanma: Yakın İlişkilerle İlgili Araştırmalar İçin Bir Çerçeve. (Çev: A. Dönmez). *Türk Psikoloji Bülteni*, 6 (16-17), 29-50.

Karakuş, Ö. (2012). Relation Between Childhood Abuse and Self Esteem in Adolescence. *Journal of Human Sciences*, 9(2), 753-763. Erişim adresi: https://www.j-humansciences.com/ojs/index. php/ijhs/article/view/2348.

Keskin, G. & Çam, O. (2007). Bağlanma Süreci: Ruh Sağlığı Açısından Literatürün Gözden Geçirilmesi. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, *23*(2), 145-158. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/egehemsire/issue/49599/635613.

Landy, S. (2009). *Pathways to Competence Encouraging Healthy Social and Emotinal Development in Young Children*. Baltimore: Brooks Publishing.

Main, M., Kaplan, N. ve Cassidy, J. (1985). Security in Infancy, Childhood and Adulthood: A Move to the Level of Representation. *Monographs of the Society for Research in Child Development, 50*(1&2, Serial No.209), 66-104. doi: 10.2307/3333827.

Masterson, J. F. (2013). *Bağlanma Kuramı ve Nörobiyolojik Kendilik Gelişimi Açısından Kişilik Bozuklukları* (H. Şentürk, Çev.). İstanbul: Litera Yayıncılık.

Mikulincer, M., Shaver, P. R. ve Pereg, D. (2003). Attachment Theory and Affect Regulation: The Dynamic Development and Cognitive Consequences of Attachment-related Strategies. *Motivation and Emotion, 27*,77-102. doi: 10.1023/A: 1024515519160.

Muris, P. ve Maas, A. (2004). Strengths and Difficulties as Correlates of Attachment Style in Institutionalized and Non-institutionalized Children with Below-average Intellectual Abilities. *Child Psychiatry and Human Development, 34*, 317-328. doi:10.1023/B:CHUD.0000020682.55697.4f.

O'Koon, J. (1997). Attachment to Parents and Peers in Late Adolescence and Their Relationship with Self-image. *Adolescence, 32*(126), 471-482.

Pietromonaco, P. R. ve Barrett, L. F. (2000). The Internal Working Models Concept: What Do We Really Know about the Self in Relation to Others?. *Review of General Psychology, 4*, 155-175. doi:10.1037/1089-2680.4.2.155

Sayar, K. ve Tüzün, O. (2006). Bağlanma Kuramı ve Psikopatoloji. *Düşünen Adam, 19*, 24-39. Erişim adresi: https://www.bibliomed.org/mnsfulltext/43/2242010174219-1-4.pdf?1645083410.

Shaver, P. R. ve Brennan, K. A. (1992). Attachment Styles and the "Big Five" Personality Traits: Their Connections with Each Other and with Romantic Relationship Outcomes. *Personality and Social Psychology Bulletin, 18*(5), 536-545. doi: 10.1177/0146167292185003.

Soygüt, G. (2004). Bir Düzeltici Bağlanma İlişkisi Olarak Psikoterapi: Psikoterapi Süreçlerinde Bağlanma ve Terapötik İttifak. *Türk Psikoloji Yazıları, 13*(7), 63-77. Erişim adresi: https://www.psikolog.org.tr/tr/yayinlar/dergiler/1031828/tpy1301996120040000m000201.pdf.

Soysal, A. Ş., Bodur, Ş., İşeri, E. ve Şenol, S. (2005). Bebeklik Dönemindeki Bağlanma Sürecine Genel Bir Bakış. J Clin Psy. *8*(2), 88-99. https://klinikpsikiyatri.org/jvi.aspx?pdir= kpd& Plng= tur& Un= KPD-80774.

Steiner, H. (2007). *Okul-öncesi Çocuklarının Terapisi* (Ş. Çakmak Yeşilmen, Çev.) İstanbul: Prestij Yayınları.

Surcinelli, P., Rossi, N., Montebarrocci, O. ve Baldaro, B. (2010). Adult Attachment Styles and Psychological Disease: Examining the Mediating Role of Personality Traits. *The Journal of Psychology, 144*(6), 523-534. doi: 10.1080/00223980.2010.508082.

Sümer, N. ve Güngör, D. (1999). Yetişkin Bağlanma Stilleri Ölçeklerinin Türk Örneklemi Üzerinde Psikometrik Değerlendirmesi ve Kültürler Arası Bir Karşılaştırma. *Türk Psikoloji Dergisi, 14*(43), 71-106. Erişim adresi: https://toad.halileksi.net/sites/default/files/ pdf/iliskiler-olcegi-toad.pdf.

Sümer, N. ve Anafarta Şendağ, M. (2009). Orta Çocukluk Döneminde Ebeveynlere Bağlanma, Benlik Algısı ve Kaygı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 86-101. Erişim adresi: https://www.psikolog.org.tr/tr/yayinlar/dergiler/1031828/tpd1300443320090000m000125.pdf.

Şendil, G. (2013). *Bağlanma ve Ebeveynlik Tarzları*. T. Solmuş (Ed.), Bağlanma, Evlilik ve Aile Psikolojisi İçinde (s.342-353). İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Thompson, R. (2006). Erken Dönemde Bağlanma ve Sonraki Gelişim Üzerindeki Etkileri. (M. Sayıl, & G. Özdikmenli Demir, Çev.). *Türk Psikoloji Bülteni*, *38*, 113-120. https://www.psikolog.org.tr/tr/yayinlar/dergiler/1031828/tpb123813.pdf.

Weiss, R. S. (1982). *Attachment in Adult Life.* C. M. Parkes ve J. Stevenson-Hinde (Ed). The Place Of Attachment in Human Behavior içinde (s. 171-184). New York: Wiley.

ERGENLİK DÖNEMİNDE STRESİN ZİHİN VE RUH SAĞLIĞINA ETKİLERİ

M. Nil Gönce

Giriş

Stres, günlük yaşamda her bireyin karşılaşabileceği yaygın bir deneyimdir. Stres yaş ve yaşam tarzı ne olursa olsun herkesi etkileyebilir. Hatta stresin yaşamın ayrılmaz bir parçası olduğu, her bireyin sahip olduğu sosyokültürel özellikler ve kişisel özelliklere bağlı olarak çeşitli düzeylerde stres yaşaması kaçınılmazdır. Stres, bireyin kendi koyduğu taleplerden ya da dış faktörler gibi birçok sebep ve olaylardan kaynaklanabilir. Bireyler yaşamlarında meydana gelen değişiklikler veya zorluklarla (stres faktörleri) karşılaştıklarında vücutta fiziksel ve zihinsel tepkiler üretilmektedir. Bu tepkiler genellikle stres olarak tanımlanabilir (Cisler ve Herringa, 2021).

Stres tepkileri, vücudun yeni durumlara uyum sağlamasına yardımcı olur. Bu nedenle stres pozitif ya da negatif stres olabilir. Pozitif stres kişiyi, motive ederek tehlikeden kaçınmaya hazır tutar. Örneğin yaklaşan önemli bir sınav ya da sunum varsa stres tepkisi vücudunuzun daha fazla çalışmasına ve daha uzun süre uyanık kalmasına yardımcı olabilir. Negatif stres zorlukların üstesinden gelemediğimizde ve başa çıkamayacağımıza inandığımızda ortaya çıkar. Ancak stresörler rahatlama veya gevşeme dönemleri olmadan devam ettiğinde stres bir sorun hâline gelir (Orben, Tomova ve Blakemore, 2020).

Bireyler, günlük yaşamın bir parçası olan stresi farklı düzeylerde algılayabilir ve benzer durumlardan farklı düzeylerde etkilenebilirler. Bu farklılık, stres durumunda bireysel faktörlerin etkili olduğunu göstermektedir. Bireyin yaşı, cinsiyeti, eğitim düzeyi, sosyokültürel özellikleri, kişilik yapısı, sosyal ilişkileri, olaylara bakış açısı, bilişsel özellikleri, hazır bulunuşluk düzeyi, yaşam deneyimleri gibi

ettiğinde ruhsal bozukluklara, bağımlılıklara, uyku bozukluklarına ve fizyolojik sorunlara neden olabilir. Hatta aşırı stres bireylerde kalıcı farklı sağlık problemlerine de yol açabilir. Bireyin düşünmesini ve düşüncelerini kontrol etmesini önleyerek bazı durumlarda hafıza ve öğrenme ile ilgili sorunlara neden olabilir. Bu bakımdan stresle başa çıkma ve stres kontrolü gibi becerilerin ergenlere kazandırılması, henüz stres durumu ile karşılaşma da stres yönetimine ilişkin beceriler kazanmaları son derece önemlidir.

Stresle başa çıkma stratejilerinin geliştirilmesinde hem ebeveynlere hem de öğretmenlere birtakım sorumluluklar düşmektedir. Bu sorumlulukların başında bireyin sahip olduğu özellikleri farkında olma ve bireysel özellikler dikkate alınarak stres kontrol becerilerinin geliştirilmesinde destek ve rehberlik gerekmektedir. Ergenlerde stresin kontrol edilmesine yönelik bu becerilerin geliştirilmesi sağlıklı bir ergenlik döneminin geçirilmesi açısından önemli görülmektedir.

Kaynakça

Aldabal, L., Bahammam, A. S. (2011). Metabolic, Endocrine and Immune Consequences of Sleep Deprivation. *Open Respir Med J.* 5:31-43. 3.

Alotaibi, A. D., Alosaimi, F. M., Alajlan, A. A. & Bin Abdulrahman, K. A. (2020). The Relationship Between Sleep Quality, Stress and Academic Performance Among Medical Students. *Journal of Family & Community Medicine*, *27*(1), 23-28.

Anderson, R. M., Birnie, A. K., Koblesky, N. K., Romig-Martin, S.A., Radley, J. J. (2014). Adrenocortical Status Predicts the Degree of Age-related Deficits in Prefrontal Structural Plasticity and Working Memory. *J Neurosci*. 34(25):8387-97.

Azad, M. C., Fraser, K., Rumana, N., Abdullah, A. F., Shahana, N., Hanly, P. J., et al. (2015). Sleep Disturbances among Medical Students: A Global Perspective. *J Clin Sleep Med.* 11:69-74.

Casey, B. J., Cannonier, T., Conley, M. I., Cohen, A. O., Barch, D. M., Heitzeg, M. M. & Dale, A. M. (2018). The Adolescent Brain Cognitive Development (ABCD) Study: Imaging Acquisition Across 21 Sites. *Developmental Cognitive Neuroscience*, *32*, 43-54.

Cisler, J. M. & Herringa, R. J. (2021). Posttraumatic Stress Disorder and the Developing Adolescent Brain. *Biological Psychiatry*, *89*(2), 144-151.

Conrad, C. D. (2010). A Critical Review of Chronic Stress Effects on Spatial Learning and Memory. *Prog Neuropsychopharmacol Biol Psychiatry*. 34(5):742-55.

Fenn, K. M., Hambrick, D. Z. (2012). Individual Differences in Working Memory Capacity Predict Sleep-dependent Memory Consolidation. *J Exp Psychol Gen.* 141:404-10.

Hargreaves, D., Mates, E., Menon, P., Alderman, H., Devakumar, D., Fawzi, W. & Patton, G. C. (2021). Strategies and Interventions for Healthy Adolescent Growth, Nutrition and Development. *The Lancet*.

Hyer, M. M., Shaw, G. A., Goswamee, P., Dyer, S. K., Burns, C. M., Soriano, E. & Neigh, G. N. (2021). Chronic Adolescent Stress Causes Sustained Impairment of Cognitive Flexibility and Hippocampal Synaptic Strength in Female Rats. *Neurobiology of Stress*, *14*, 100303.

Lemma, S., Gelaye, B., Berhane, Y., Worku, A., Williams, M. A. (2012). Sleep Quality and its Psychological Correlates Among University Students in Ethiopia: A Cross-sectional study. *BMC Psychiatry.* 12:237.

Li, L., Lei, D., Li, L., et al. (2016). White Matter Abnormalities in Post-traumatic Stress Disorder Following a Specific Traumatic Event. *EBioMedicine.* 4:176-183.

Mechanic, D. (2021). Adolescents at Risk: New Directions. In *Adolescents at Risk* (pp. 142-151). Routledge.

McEwen, B. S., Sapolsky, R. M. (1995). Stress and Cognitive Function. *Current Opinion in Neurobiology*. 5 (2):205-216.

Orben, A., Tomova, L. & Blakemore, S. J. (2020). The Effects of Social Deprivation on Adolescent Development and Mental Health. *The Lancet Child & Adolescent Health*, *4*(8), 634-640.

Pilcher, J. J., Walters, A. S. (1997). How Sleep Deprivation Affects Psychological Variables Related to College Students' Cognitive Performance. *J Am Coll Health.* 46:121-6.

Ramadhani, N., & Mahmudiono, T. (2021). Academic Stress is Associated with Emotional Eating Behavior Among Adolescent. *Media Gizi Indonesia*, *16*(1), 38-47.

Ramesh V, Kaushal, N., Gozal D. (2009). Sleep Fragmentation Differentially Modifies EEG Delta Power During Slow Wave Sleep in Socially Isolated and Paired Mice. Sleep Sci. 2, 64-75.

Rapee, R. M., Oar, E. L., Johnco, C. J., Forbes, M. K., Fardouly, J., Magson, N. R. & Richardson, C. E. (2019). Adolescent Development and Risk For the Onset of Social-emotional Disorders: A Review and Conceptual Model. *Behaviour Research and Therapy*, *123*, 103501.

Shek, D. T., Zhao, L., Dou, D., Zhu, X., & Xiao, C. (2021). The Impact of Positive Youth Development Attributes on Posttraumatic Stress Disorder Symptoms Among Chinese Adolescents under COVID-19. *Journal of Adolescent Health*, *68*(4), 676-682.

Zhang, S., Hong, J. S., Garthe, R. C., Espelage, D. L. & Schacter, H. L. (2021). Parental Stress and Adolescent Bullying Perpetration and Victimization: The Mediating Role of Adolescent Anxiety and Family Resilience. *Journal of Affective Disorders*, *290*, 284-291.

ÜSTÜN YETENEKLİ ÖĞRENCİLERİN TANILANMASI VE EĞİTİMİ

Jaklin Çarkçı

1. BÖLÜM

Giriş

Modern psikoloji tarihi açısından ele alındığında bireyde görülen zekâ ve yetenek özellikle Darwin'in evrim teorisi sonrası Sir Francis Galton tarafından ilk kez gündeme getirilen istatistiksel yöntemlerle belirleme çabası, çeşitli teorisyenler tarafından geliştirilmiş ve günümüz zekâ ve üstün yetenek kavramlarının eğitim bilimleri çalışmalarına temel olmuştur. İlk amaç kalıtımsal zekâyı/dehayı yaygınlaştırmak ve salt üstün zekâlı/yetenekli bir toplum kurmaya yönelik olsa da günümüze kadar uzanan ve 1800'lerde Binet-Simon testlerinin ardından Spearman'ın iki faktörlü zekâ teorisinin, Gardner'in çoklu zekâ teorisinin ve Stenberg'in üçlü zekâ teorisinin gelişmesine neden olması bakımından önemlidir (Schultz & Schultz, 2007; Plotnik, 2007).

Günümüzde özel eğitim düşünüldüğünde ilk akla gelen kuşkusuz zekâ ve yetenek olarak dezavantajlı gruplar akla gelmekle beraber diğer yandan üstün zekâ veya yetenek sahibi öğrencilerin de bu grupta olduğu çoğu zaman gözden kaçan eğitim bilimleri açısından hassas bir problemdir. Kaldı ki bazı yönlerden engelli/ya da dezavantajlı bireyin diğer duyuları açısından üstün yetenek sergileyebildiği vakalar da göz ardı edilemeyecek kadar güçlü gerçekliklerdir (Güven, 2015). Nitekim M. Montessori'nin (1870-1952) önerdiği gibi "*Her çocuğun bireysel becerilerine ve ilgi alanlarına, bireysel öğrenme hızına ve karakter özelliklerine uygun bir eğitim sisteminin olması ve becerilerini bu kriterlere göre geliştirilmesi eğitimin en önemli ilkesi olmalıdır.*"

den gizli servetleri olarak değerlendirilmeleri gerekmektedir. Çünkü insan zekâsı dünyada bulunabilecek belki de en önemli zenginlik unsuru olarak değer verilmesi gereken metadır. Üstün yetenekli çocukların toplumların zenginliği olarak değerlendirildiğinde toplumdaki önemli alanlara yön verebilecek kişiler hâline dönüşmeleri mümkündür. Üstün yetenekli çocukların eğitimlerinde önemli bir kilit noktası saygıdır. Ailelerin ve öğretmenlerin bu çocukların farklı özelliklerine, farklı fikirlerine, farklı hayallerine saygı ile yaklaşması gelişimlerine önemli katkı sağlayacaktır (Küçükoğlu, 2014).

Bu bağlamda elde edilen bilgiler doğrultusunda aşağıdaki başlıklarla bazı önerilerin sunulması önemlidir:

- Üstün yetenekli çocuklara eğitim verecek olan öğretmenlerin yetiştirilmesi için mevcut öğretmenlik eğitimlerinin ve fakültelerin üstün yetenekli kişilerin özelliklerine yönelik tanılama ve program geliştirme, ayrıca bu program ve derleri yürütebilecek sertifika/yüksek lisans programlarının açılması;
- Üstün yetenekli çocukların eğitimleri adına öğretmenlerin sürekli olarak hizmet içi eğitimler almasının sağlanması ve bu öğretmenlere yeterli bilgilendirmelerin yapılması;
- Üstün yetenekli çocukların eğitimlerine odaklanmış olan okulların sayısının artırılması;
- Üstün yetenekli çocukların eğitimlerinin etkin şekilde sürdürülmesi için ailelerin, okul yöneticilerinin sürekli bir iletişim içinde olması ve bu yönde eğitim çalışmalarının kongrelerin artırılması;
- Üstün yetenekli çocukların eğitimlerinde onların özelliklerine uygun olarak hazırlanmış olan materyallerin kullanılması ve ilgili kanun ve kararnamelerin daha genişletilmesi önerilir.

Kaynakça

Ataman, A. (2008). Üstün Yetenekli Çocuklarda Aile Ortamının Bazı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi: İstanbul Bilsem Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.

Afat, N. (2013). Üstün Zekâlı Çocukların Ebeveynlerine Yönelik Geliştirilen Aile Eğitim Programının Etkililiğinin Sınanması, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Akarsu, F. (1993). Üstün Yeteneklilerin Eğitiminde Sorunlar, *Millî Eğitim Bakanlığı Dergisi*, Ankara, Sayı.121.

Çelik, N. (2005). Okul Aile İlişkilerinde Yaşanan Sorunlar. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Demirel, Ş. (2008). Abraham Tannenbaum'un Üstün Yetenek Sınıflandırmasına Giren Örnek Yetenek Türlerinin Toplumsal Değeri Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Gagne, F. (1992). On the Differentiated Nature of Giftedness. Keynote Address at Guiding the Gifted National Conference: Proceedings of the Guiding the Gifted Conference, Auckland.

Gagne, F. (2005). From Gifts to Talents: the DMGT as a Developmental Model. R. J. Sternberg & J. E. Davidson (Eds.), Conceptions of Giftedness içinde (s. 98-119). New York: Cambridge University Press.

Gardner, H. (1983). Frames of Mind: the Theory of Multiple Intelligences. New York: Basic Books.

George, R. (2003). Growth in Students' Attitudes About the Utility of Science over the Middle and High School Years: Evidence from the Longitudinal Study of American Youth. *Journal of Science Education and Technology,* 12(4), 439-448.

Güven, M. (2015). *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*. Anı Yayıncılık

Küçükoğlu, M. (2014). Üstün ve Özel Yetenekli Öğrencilerin Eğitiminde Model Olan Beyazıt Ford Otosan İlköğretim Okulu Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.

Kılıç, H. (2021). Bilim ve Sanat Merkezleri Yöneticilerinin Müzik Yetenek Alanındaki Öğrencilerin Eğitimine Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, İstanbul.

Koçer, D. (2004). ''Üstün Zekâlı ve Yetenekli Çocuklar'', *abece Eğitim ve Ekin Dergisi*, Sayı. 219., Ankara.

Kaplan, Z. (2005). ''Eğitim Yönetimi ve Rehberlik Hizmetleri'', Ülkeler ve Eğitim Sistemleri Karşılaştırma Yazıları (Ed. A. Füsun), Ankara.

Karakurt, B. (2003). ''Sınıf Yönetiminde Üstün Zekâ ve Yetenekli Öğrencilere Yönelik Öğretmen Tutumu'', *Eğitişim Dergisi,* Sayı. 2, http://wwwegitisim.gen.tr/Bilal-ustunyetenek.html.

Karaduman Battal, G. (2012). İlköğretim 5. Sınıf Üstün Yetenekli Öğrenciler için Farklılaştırılmış Geometri Öğretiminin Yaratıcı Düşünme, Uzamsal Yetenek Düzeyi ve Erişiye Etkisi. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Karabey, B., Yürümezoğlu, K. (2015). Yaratıcılık ve Üstün Yetenekliliğin Zekâ Kuramları Açısından Değerlendirilmesi. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi,* 40, 86- 106.

Lash, M. D. (2004). Multiple Intelligences and the Search for Creative Teaching. *Paths of Learning,* 22, 13-15.

MEB (1991). Üstün Yetenekliler ve Eğitimleri Komisyon Raporu, I. Özel Eğitim Konseyi, Ankara, 13-15 Mayıs.

Özden, B. (2015). Yönetim Bilimi Açısından Üstün Yetenekli Çocukların Duygusal Zekâ Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Gelişim Üniversitesi, İstanbul.

Özgüler, N. (2009). 7-12 Yaş Arası Üstün Yetenekli Çocukların Eğitimi ve Bir Yöntem Önerisi (İstanbul İli Örneği), Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, İstanbul.

Özkan, N. (2009). Üstün Zekâlı-Üstün Yetenekli Çocukların Eğitiminde Okulun, Öğretmenin ve Ailenin Yeri, Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, İstanbul.

Plotnik, R. (2007). *Psikolojiye Giriş,* Kaknüs Yayınları.

Sarıkaya, İ., Özgöl, M. (2015). Üstün Yetenekli Lise Öğrencileri İçin Problem Çözme Becerilerine Yönelik Algı Ölçeği. *Üstün Zekâlılar Eğitimi ve Yaratıcılık Dergisi*, 2(2), 45-57.

Sternberg, R. ve Zhang, L. (1995). What Do We Mean by Giftedness? A Pentagonal Implicit Theory. *Gifted Child Quarterly,* 39(2), 88-94.

Sternberg, R. J. (2011). The Theory of Successful Intelligence. In R. J. Sternberg & S. B. Kaufman (Eds.), *the Cambridge Handbook of Intelligence* (pp. 504-527). Cambridge University Press.

Schultz, P. & Schultz, S. E. (2007). *Modern Psikoloji Tarih*, Kaknüs Yayınları

Winstanley, C. (2004). *Tooclever by Half: A Fair Deal for Gifted Children*. Stoke on Trent: Trentham Books.

EĞİTİMDE İKİZLERİN SINIF YERLEŞİMİ

Diler Özyurt

Giriş

Günümüzde ikizlerin (çoklu doğumların) çeşitli sebeplerle artmış olması beraberinde bazı farklı soruları da getirmiştir. Anne ve bebeklerin sağlığı, yardımcı olacak kimse var mı, ihtiyaç duyulabilecek maddi kaynak problemi, ikizlere nasıl davranılması gerektiği, bebeklerin kalacakları oda, kullanılan ekipman, giydiriliş tarzları gibi konular ikiz ailelerinin doğumdan itibaren diğerlerinden biraz farklı boyutlarla düşündüğü başlıkların bazılarıdır. Okul çağı geldiğinde ortaya çıkan aynı/ayrı sınıfta eğitim görmeleri konusu da bunlar arasında olup çeşitli olumlu ve olumsuz yönler barındırabilen, ebeveynlerin ve çocuklar için en iyisini isteyen diğer bir grup olan eğitimcilerin karar vermekte güçlük çektiği ve stres yaşayabildiği önemli bir süreçtir. Bu bölümde alan yazında yer alan ve konuyu farklı boyutlarıyla ele almış olan çalışmaların incelenmesiyle potansiyel avantaj/dezavantajlara dikkat çekmek ve araştırma sonuçlarını derleyerek ebeveyn, sınıf öğretmeni, rehber öğretmen ve okul yöneticilerine bu kararı almada yardımcı olabilmek amaçlanmıştır. Alan yazından genel olarak edinilen bulgular ışığında olumlu ve olumsuz yönler hesaba katılıp çocukların mizaç, birbiriyle ilişkileri ve onların fikri birlikte değerlendirilerek karar alınması sonucuna ulaşılmaktadır.

Çoklu Doğumlardaki Artış

Günümüzde ikiz ya da diğer çoklu doğumların fazlalığı dikkatinizi çekti mi? Bu algıda seçicilik mi yoksa gerçekten bir artış söz konusu mu diyecek olunursa gerçekten bu sayıda artış olduğu bilinmektedir. Çağın imkân ve gerekleri ile çoklu doğumdaki artış arasında ilişki bulunmaktadır. Bunun sebeplerinden biri olarak genellikle sağlık teknolojilerinin gelişmesi ile paralel gelişen yardımcı üreme tekniklerinin etkisi gösterilmektedir. Yardımcı üreme teknikleri (IVF) ile tüp

olmanın da çeşitli artıları, eksileri ya da aralarında fark bulunmaması durumları araştırmalarla gösterilmiştir. Alan yazın bu konuda daha fazla araştırmaya ihtiyaç duymakla beraber çocukların kişilikleri, birbirlerine karşı davranış örüntüleri, çocukların bireysel ihtiyaçları ve yerleşim konusundaki fikirleri doğrultusunda karar verilmesinin önemine işaret etmektedir (Staton ve ark., 2012; Geluk ve Hol, 200; Van Leeuwen ve ark., 2005).

Kaynakça

Adelekan, M. L., Jolayemi, S. O., Ndom, R. J. E., Adegboye, J., Babatunde, S., Tunde-Ayimode, M. and Makanjuola, A. B. (1995). Caring for People with AIDS in a Nigerian Teaching Hospital: Staff Attitudes and Knowledge. *AIDS care*, *7*(sup1), 63-72.

Bempechat, J. (1992). The Role of Parent Involvement in Children's Academic Achievement. *The School Community Journal*, *2*(2), 31-41.

Beauchamp, H. M. & Brooks, L. (2003). The Perceptions, Policy, and Practice of Educating Twins: A review. Psychology in the Schools, 40, 429-438.

Blanchard, R. J., Blanchard, D. C., Griebel, G. & Nutt, D. (2008). Introduction to the Handbook on Fear and Anxiety. Handbook of Behavioral Neuroscience, 17, 3-7.

Coventry, W. L., Byrne, B., Coleman, M., Olson, R. K., Corley, R., Willcutt, E. & Samuelsson, S. (2009). Does Classroom Separation Affect Twins' Reading Ability in the Early Years of School?. *Twin Research and Human Genetics*, *12*(5), 455-461.

Garmezy, N. (1991). Resiliency and Vulnerability to Adverse Developmental Outcomes Associated with Poverty, American Behavioral Scientist 34 (1991), pp. 416-430.

Geluk, A. & Hol, J. (2001). Samen of Apart? Meerlingkinderen Naar School, Peuterspeelzaal of Kinderopvang (Together or Apart? Multiples to School, Playground or Daycare) [Brochure]. Bergen, the Netherlands: NVOM (Dutch Society for Parents of Multiples).

Gleeson, C., Hay, D. A., Johnston, C. J. & Theobald, R. M. (1990). "Twins in School": An Australia-wide Program. Acta Geneticae Medicae et Gemellologiae, 39, 231-244.

Grime J. J. (2008) The Educational Effects of Forced Separation of Twins. Doctor of Education Degree in Eductional Administration and Supervision, the University of Toledo.

Hay, D. A. and Preedy, P. (2006). Meeting the Educational Needs of Multiple Birth Children. Early Human Development 82: 397-403.

Kohi, T. W. & Horrocks, M. J. (1994). The Knowledge, Attitudes and Perceived Support of Tanzanian Nurses When Caring for Patients with AIDS. *International Journal of Nursing Studies*, *31*(1), 77-86.

Lalonde, N. & Moisan, D. (2003). Les jumeaux à l'école: Dans la Même Classe ou Dans des Classes Séparées… Qui Doit Décider?

Mittler, P. (1971). The Study of Twins.

Myers, H. F., & Taylor, S. (1998). Family Contributions to Risk and Resilience in African American Children. *Journal of Comparative Family Studies*, 29, 215-229.

Özyurt, D., Hızlı Sayar, G., Ünübol, H., Tekin, O. ve Gümüş, Z. (2019). Radyoloji Çalışanlarında Mesleki Bilgi, İş Doyumu, Belirsizliğe Tahammülsüzlük ve Depresyon Düzeylerinin İlişkisi. *Journal of Neuro Behavioral Science.* Cilt: 6, Sayı: 2.

Pavlov, I. (1927). Conditioned Reflexes: An Investigation of the Physiological Activity of the Cerebral Cortex (Oxford Univ. Press, London, 1927).

Polderman, T. J. C., Bartels, M., Verhulst, F. C., Huizink, A. C., van Beijsterveldt, C. E. M. and Boomsma, D. I. (2009). No Effect of Classroom Sharing on Educational Achievement in Twins: A Prospective, longitudinal Cohort Study. Journal of Epidemiology and Community Health 64: 36-40.

Rutter, M., Pickles, A., Murray, R. & Eaves, L. (2001). Testing Hypotheses on Specific Environmental Risks. Psychological Bulletin, 127, 291-324.

Segal, N. L. & Hershberger, S. L. (1999). Cooperation and Competition in Adolescent Twins: Findings From a Prisoner's Dilemma Game. Evolution and Human Behavior, 20, 29-51.

Segal, N. L. & Russell, J. M. (1992). Twins in the Classroom: School Policy Issues and Recommendations. Journal of Educational and Psychological Consultation, 3, 69- 84.

Torgesen, J., Wagner, R. & Rashotte, C.A. (1999). A Test of Word Reading Efficiency (TOWRE). Austin Texas: PROED.

Tully, L. A., Moffitt, T. E., Caspi, A., Taylor, A., Kiernan, H. & Andreou, P. (2004). What Effect Does Classroom Separation Have on Twins' Behavior, Progress at School and Reading Abilities. *Twin Research and Human Genetics*, *7*(2), 115-124.

Türkçapar, H. (2004). Anksiyete Bozukluğu ve Depresyonun Tanısal İlişkileri. Klinik Psikiyatri, Ek, 4, 12-16.

Van Leeuwen, M., van den Berg, S. M., van Beijsterveldt, T. C. E. M. & Boomsma, D. I. (2005). Effects of Twin Separation in Primary School. Twin Research and Human Genetics, 8, 384-91.

Webbink D., Hay D. A. and Visscher P. M. (2007) Does Sharing the Same Class in School Improve Cognitive Abilities of Twins? Twin Research and Human Genetics 10(4): 573-580.

White, E. K., Garon-Carrier, G., Tosto, M. G., Malykh, S. B., Li, X., Kiddle, B. & Kovas, Y. (2018). Twin Classroom Dilemma: To Study Together or Separately? *Developmental Psychology*, *54*(7), 1244.

DUYGULAR VE YARATICILIK İLİŞKİSİ

Nesri Girgin

Giriş

"İnsanları geçimsiz yapan sevgisizliktir. Birbirine düşman eden iletişimsizliktir. Güzellikten yana ne varsa yok eden ilgisizliktir."

Konfüçyüs

I. BÖLÜM

DUYGULAR

Duyguları ne tetikler? Ruhumuzu ve vücudumuzu nasıl besler? Çevremizi etkiliyor muyuz yoksa etkilenen biz miyiz? Bu vb. soruları çoğaltmak mümkündür. Duygular nasıl ve ne amaçla ortaya çıktığı birçok bilim insanı tarafından sorgulanıp araştırılıyor.

Duygu, bireyin ruh hâlinde biyokimyasal (içsel) ve çevresel etkileşiminden doğan ve birçok ögeden oluşan psikofizyolojik bir süreçtir. Kişiye özgü sağlık duyusunu belirleyen temel faktör olup insanın günlük yaşamında merkezî bir rol oynar. Bu yüzden pek çok bilim dalı ve sanat biçimi tarafından araştırılan duygular, sayısı ve sınıflandırılması konusu hâlen tartışılmaktadır.

Kaynakça

Csikszentmihalyi, M. (1996). *Creativity: Flow and the Psychology of Discovery and Invention.* New York: Harper Perennial.

Ekman, P. (1992). Are There Basic Emotions? Psychological Review, 99, 550-553. şeklinde yazılacak

Ekman, P. (2003). *Yalan Söylediğimi Nasıl Anladın?* (E. İ. Akter, Çev.). İstanbul: Okyanus Yayınevi.

Fisher, R. (2005). *Teaching Children to Think*. Cheltenham, UK: Nelson Thornes Ltd. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books, Erişim Tarihi: 24.11.2021.

Goleman, D. (2000). *Duygusal Zekâ-Neden IQ'dan Daha Önemli* (B. S. Yüksel, Çev.). İstanbul: Varlık Yayınları.

Harris, R. (1998). Introduction to Creative Thinking http://www.asiaentrepreneurshipjournal.com/AJESIII2Okpara.pdf.

Kaufman, S. B., Reynolds, M. R., Liu, X., Kaufman, A.S., ve McGrew, K. S. (2012). Are Cognitive G and Academic Achievement G One and the Same G? An Exploration on the Woodcock-Johnson and Kaufman Tests. *Intelligence*, 40, 123-138. Erişim adresi: Kaufman-et-al.-2012.pdf. Erişim Tarihi:10.01.2022.

Kaufman, S. B., (2012). Why Weird Experiences Boost Creativity. Erişim adresi: https://www.huffpost.com/entry/why-weird-experiences-boost-creativity_b_1568677. Erižim Tarihi: 5 Ašustos 2021.

Kaufman, S. B. ve Gregoire, C. (2015). *Wired to Create: Unraveling the Mysteries of the Creative Mind.* New York: Tarcher Perigee.

Kaufman, S. B. (2015). *The Emotions that Make Us More Creative*. Erişim adresi: https://hbr.org/2015/08/the-emotions-that-make-us-more-creative. Erişim Tarihi: 20 Ekim 2021.

Murphy, J. (2007). *Bilinçaltının Gücü* (B. S. Haktanır, Çev.). İstanbul: Diyojen Yayınevi.

Rawlinson, J. G. (1995). Yaratıcı Düşünme ve Beyin Fırtınası (O. Değirmen, Çev.). İstanbul: Rota Yayınları.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Duygu, Erişim Tarihi: 20 Ekim 2021.

https://iep.utm.edu/emotion/, Internet Encyclopedia of Philosophy. *Theories of Emotion*. Erişim Tarihi: 24 Ekim 2021

2. Basım

ERKEN ÇOCUKLUKTA YÜRÜTÜCÜ İŞLEVLER

Kuramsal Temeller ve Örnek Etkinlikler

Dr. Öğr. Üyesi Hande Arslan Çiftçi
Prof. Dr. Gülden Uyanık
Prof. Dr. İbrahim H. Acar

nobel
40.yıl

ERKEN ÇOCUKLUKTA YÜRÜTÜCÜ İŞLEVLER
Kuramsal Temeller ve Örnek Etkinlikler

Dr. Öğr. Üyesi Hande Arslan Çiftçi, Prof. Dr. Gülden Uyanık, Prof. Dr. İbrahim H. Acar

Yayın No: 3533
Eğitim: 740
ISBN: 978-625-439-647-2
E-ISBN: 978-625-439-648-9
Basım Sayısı: 2. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Arslan Çiftçi, Hande., Uyanık, Gülden., Acar, İbrahim H.
Erken Çocuklukta Yürütücü İşlevler Kuramsal Temeller ve Örnek Etkinlikler /
Hande Arslan Çiftçi, Gülden Uyanık, İbrahim H. Acar
2. Basım, VI + 170 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-439-647-2
E-ISBN: 978-625-439-648-9
1. Erken Çocukluk 2. Yürütücü İşlevler 3. Okul Öncesi Dönem

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İçindekiler

Ön Söz iii

1. Bölüm - Yürütücü İşlevler Nedir? 1
1. Yürütücü İşlevlerin Tanımı 2
2. Yürütücü İşlevlerin Benzer Yapılarla İlişkisi 5
3. Yürütücü İşlevlerin Kavramsallaştırılması 7
   3.1. "Birlik ve Çeşitlilik" Modeli 7
   3.2. Sıcak ve Soğuk Yürütücü İşlevler Modeli 11

2. Bölüm - Yürütücü İşlevlerin Gelişimi ve Değerlendirilmesi 13
1. Temel Yürütücü İşlev Bileşenleri 14
   1.1. Çalışan Bellek 14
   1.2. Ketleyici Kontrol 16
   1.3. Bilişsel Esneklik 17
2. Yürütücü İşlevlerin Gelişimi 19
3. Erken Çocuklukta Yürütücü İşlevlerin Değerlendirilmesi 21

3. Bölüm - Erken Çocuklukta Yürütücü İşlevlerin Geliştirilmesi 27
1. Yürütücü İşlevlerin Erken Çocuklukta Desteklenmesinin Önemi 28
2. Erken Çocuklukta Yürütücü İşlevleri Geliştiren Yaklaşımlar 32
   2.1. Bilgisayar Tabanlı Öğretim 33
   2.2. Fiziksel Aktiviteler 34
   2.3. Bilinçli Farkındalık (Mindfulness) Eğitimi 35
   2.4. Sembolik Oyun 36
   2.5. Okul Tabanlı Uzun Süreli Eğitim Programları 38
      2.5.1. Zihnin Araçları Programı 39
      2.5.2. Chicago Okula Hazır Bulunuşluk Projesi 42

2.5.3. Head Start REDI Müdahale Programı 43
2.5.4. Alternatif Düşünme Stratejilerinin Geliştirilmesi Programı 44
2.6. Okul Tabanlı Kısa Süreli Eğitim Programları 45

4. Bölüm - Okul Öncesi Yürütücü İşlevler Eğitimi Programı 51
1. Okul Öncesi Yürütücü İşlevler Eğitim Programı İle İlgili Süreçler 52
1.1. Okul Öncesi Yürütücü İşlevler Eğitim Programı'nın Geliştirilme Süreci 52
1.2. Okul Öncesi Yürütücü İşlevler Eğitim Programı'nın Kuramsal Temeli 54
1.3. Okul Öncesi Yürütücü İşlevler Eğitim Programı'nın Hazırlanması 56
1.4. Okul Öncesi Yürütücü İşlevler Eğitim Programı'nın İçeriği 58
2. Okul Öncesi Yürütücü İşlevler Eğitim Programı Oturumları 60

5. Bölüm - Ebeveynler ve Öğretmenler İçin Örnek Oyun Etkinlikleri 103
1. Ebeveynler İçin Örnek Oyun Etkinlikleri 105
2. Öğretmenler İçin Örnek Oyun Etkinlikleri 120
Sonuç 141

Kaynakça 143
Yazarlar Hakkında 167

Kaynakça

Acar, I. H. (2018). Examining the regulatory and reactive temperamental characteristics as predictors of low ıncome preschool children's executive function. *Current Psychology, 37*, 748–759. DOI: 10.1007/s12144-017-9562-3

Acar, I. H, Frohn, S., Prokasky, A., Molfese, V. ve Bates, J. (2019). Examining the associations between performance-based and ratings of focused- attention in toddlers: Are we measuring the same constructs? *Infant and Child Development, 28*, e2116. https://doi.org/10.1002/icd.2116

Acar, I. H., Kutaka, T., Rudasill, K. M., Torquati, J., Coplan, R. J. ve Yildiz, S. (2020). Examining the roles of child temperament and teacher-child relationships as predictors of Turkish children's social competence and anti-social behavior. *Current Psychology, 39*, 2231-2245. Doi: https://doi.org/10.1007/s12144-018-9901-z

Ackerman, D. J. ve Friedman-Krauss, A. H. (2017). *Preschoolers' executive function: Importance, contributors, research needs and assessment options*. Policy information report and ETS research report series no. RR-17-22. doi:10.1002/ets2.12148

Alloway, T. P. ve Alloway, R. G. (2010). Investigating the predictive roles of working memory and IQ in academic attainment. *Journal of Experimental Child Psychology, 106*, 20–29. doi:10.1016/j.jecp.2009.11.003

Alloway, T. P., Gathercole, S. E. ve Pickering, S. J. (2006). Verbal and visuo-spacial short term and working memory in children: are they separable? *Child Development, 77*(6), 1698– 1716. https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2006.00968.x

Anderson, P. J. ve Reidy, N. (2012). Assessing executive function in preschoolers. *Neuropsychology review*, *22*(4), 345-360.

Arslan Çiftçi, H. (2020). *Çocukluk Dönemi Yürütücü İşlevler Envanteri'nin 48-72 aylık çocuklar için geçerlik ve güvenirlik çalışması ve Okul Öncesi Yürütücü İşlevler Eğitim Programı'nın etkililiğinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, Türkiye.

Arslan Çiftçi, H., Uyanık, G. ve Acar, İ. H. (2020). Çocukluk Dönemi Yürütücü İşlevler Envanteri Türkçe Formunun 48-72 aylık çocuklar için geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi, 4*(3), 762-787.

Arslan Çiftçi, H., Uyanık, G., & Acar, İ. H. (2023). Supporting Preschool Children's Executive Functions: Evidence from a Group-Based Play Intervention. *Early Childhood Education Journal*. https://doi.org/10.1007/s10643-023-01607-3.

Baddeley, A. D. (1986). *Working Memory*. Oxford University Press.

Baddeley, A. D., Gathercole, S. E. ve Papagno, C. (1998). The phonological loop as a language learning device. *Psychological Review, 105*(1), 158–173.

Baddeley, A. D. ve Hitch, G. (1974). Working memory. *Psychology of Learning and Motivation*, 8, 47-89. https://doi.org/10.1016/S0079-7421(08)60452-1

Baggetta, P. ve Alexander, P. A. (2016). Conceptualization and operationalization of executive function. *Mind, Brain, and Education*, *10*(1), 10-33.

Bailey, C. E. (2007). Cognitive accuracy and intelligent executive function in the brain and in business. *Annals of the New York Academy of Sciences*, *1118*(1), 122-141. https://doi.org/10.1196/annals.1412.011

Baler, R. D. ve Volkow, N. D. (2006). Drug addiction: the neurobiology of disrupted self-control. *Trends in molecular medicine*, *12*(12), 559-566. https://doi.org/10.1016/j.molmed.2006.10.005

Bandura, A. (1979). Self-referent mechanisms in social learning theory. *American Psychologist*, *34*(5), 439-441. doi:10.1037/0003-066X.34.5.439.

Barkley, R. A. (2012). *Executive functions: What they are, how they work, and why they evolved*. New York: Guilford Press.

Barnett, W. S., Jung, K., Yarosz, D. J., Thomas, J., Hornbeck, A., Stechuk, R. ve Burns, S. (2008). Educational effects of the Tools of the Mind curriculum: A randomized trial. *Early Childhood Research Quarterly*, *23*(3), 299-313.

Baron, A. (2017). *From teacher-regulation to self-regulation in early childhood: An analysis of Tools of the Mind's curricular effects* (Yayımlanmamış doktora tezi). University of Oxford, ABD.

Beck, D. M., Schaefer, C., Pang, K ve Carlson, S. M. (2011). Executive function in preschool children: Test–retest reliability. *Journal of Cognition and Development, 12*, 169–193.

Becker, D. R., McClelland, M. M., Loprinzi, P. ve Trost, S. G. (2014). Physical activity, self-regulation, and early academic achievement in preschool children. *Early Education & Development, 25*(1), 56-70. https://doi.org/10.1080/10409289. 2013.780505

Bell, M. A. ve Cuevas, K. (2012). Psychobiology of executive function in early development. P. McCardle, L. Freund ve J. A. Griffin (ed.), *Executive function in preschool age children: Integrating measurement, neurodevelopment and translational research*. Washington, DC: American Psychological Association.

Benson, J. E., Sabbagh, M. A., Carlson, S. M. ve Zelazo, P. D. (2013). Individual differences in executive functioning predict preschoolers' improvement from theory-of-mind training. *Developmental Psychology, 49*(9), 1615-1627. https://doi.org/10.1037/a0031056

Berk, L. E. ve Meyers, A. B. (2013). The role of make-believe play in the development of executive function: Status of research and future directions. *American Journal of Play, 6*, 98–110.

Best, J. R. (2010). Effects of physical activity on children's executive function: Contributions of experimental research on aerobic exercise. *Developmental Review, 30*(4), 331–351. doi:10.1016/j.dr.2010.08.001

Best, J. R., Miller, P.M. ve Jones, L.L. (2009). Executive functions after age 5: Changes and correlates. *Developmental Review, 29*, 180-200. doi:10.1016/j.dr.2009.05.002

Best, J. R. ve Miller, P. H. (2010). A developmental perspective on executive function. *Child Development, 81*, 1641–1660.

Best, J. R., Miller, P. H. ve Naglieri, J. A. (2011). Relations between executive function and academic achievement from ages 5 to 17 in a large, representative national sample. *Learning and Individual Differences, 21*, 327–336. https://doi.org/10.1016/ j.lindif. 2011.01.007.

Bierman, K. L., Domitrovich, C. E., Nix, R. L., Gest, S. D., Welsh, J. A., Greenberg, M. T. vd. Gill, S. (2008a). Promoting academic and social-emotional school readiness: The Head Start REDI program. *Child development, 79*(6), 1802-1817. https://doi.org/ 10.1111/j.1467-8624.2008.01227.x

Bierman, K. L., Nix, R. L., Greenberg, M. T., Blair, C. ve Domitrovich, C. E. (2008b). Executive functions and school readiness intervention: Impact, moderation, and mediation in the Head Start REDI program. *Development and Psychopathology, 20*, 821-843. doi: 10.1017/S0954579408000394

Bierman, K. L., Torres, M. M., Domitrovich, C. E., Welsh, J. A. ve Gest, S. D. (2009). Behavioral and cognitive readiness for school: Cross-domain associations for children attending Head Start. *Social Development, 18*(2), 305-323.

Bierman, K. L. ve Torres, M. (2016). Promoting the development of executive functions through early education and prevention programs. J. A. Griffin, P. McCardle ve L. S. Freund (Ed.), *Executive function in preschool-age children: Integrating measurement, neurodevelopment, and translational research* içinde (s.299-326). Washington, DC: American Psychological Association. doi.org/10.1037/14797-014

Blair, C. (2002). School readiness: Integrating cognition and emotion in a neurobiological conceptualization of child functioning at school entry. *American Psychologist, 57*, 111-127.

Blair, C. (2016). Executive function and early childhood education. *Current Opinion in Behavioral Sciences, 10*, 102-107.

Blair, C. ve Diamond, A. (2008). Biological processes in prevention and intervention: Promotion of self-regulation and the prevention of early school failure. *Development and Psychopathology, 20*(3), 899-911. doi: 10.1017/S0954579 408000436

Blair, C., Knipe, H. ve Gamson, D. (2008). Is there a role for executive functions in the development of mathematics ability? *Mind, Brain and Education, 2*, 80–89. http://dx.doi.org/10.1111/j.1751-228X.2008.00036.x

Blair, C. ve Raver, C. C. (2014). Closing the achievement gap through modification of neurocognitive and neuroendocrine function: Results from a cluster randomized controlled trial of an innovative approach to the education of children in kindergarten. *PloS ONE, 9*(11), e112393. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0112393

Blair, C. ve Razza, R. P. (2007). Relating effortful control, executive function, and false belief understanding to emerging math and literacy ability in kindergarten. *Child Development, 78,* 647-680.

Blair, C. ve Ursache, A. (2011). *A bidirectional model of executive functions and self-regulation.* K. D. Vohs ve R. F. Baumeister (Ed.), *Handbook of self-regulation: Research, theory, and applications* (s. 300–320). New York, NY: Guilford Press.

Blakey, E. ve Carroll, D. J. (2015). A short executive function training program improves preschoolers' working memory. *Frontiers in Psychology, 6*(1827), 1-8. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2015.01827

Bodrova, E. ve Leong, D. J. (2005). Self-regulation: A foundation for early learning. *Principal, 85*(1), 30-35.

Bodrova, E. ve Leong, D. J. (2007). *Tools of the mind: The Vygotskian approach to early childhood education.* OH: Merrill/Prentice Hall.

Bodrova, E. ve Leong, D. J. (2013). *Zihnin araçları: Erken çocukluk eğitiminde Vygotsky yaklaşımı*. G. Haktanır (Yay. Haz.). Ankara: Anı Yayıncılık.

Bodrova, E. ve Leong, D. J. (2013). Play and self-regulation: Lessons from Vygotsky. *American Journal of Play, 6*(1), 111–123.

Bodrova, E. ve Leong, D. J. (2015). Vygotskian and post-vygotskian views on children's play. *American Journal of Play*, *7*(3), 371-388.

Bridgett, D. J., Oddi, K. B., Laake, L. M., Murdock, K. W. ve Bachmann, M. N. (2013). Integrating and differentiating aspects of self-regulation: Effortful control, executive functioning, and links to negative affectivity. *Emotion, 13*(1), 47-63.

Brock, L. L., Rimm-Kaufman, S. E., Nathanson, L. ve Grimm, K. J. (2009). The contributions of 'hot'and 'cool'executive function to children's academic achievement, learning-related behaviors, and engagement in kindergarten. *Early Childhood Research Quarterly*, *24*(3), 337-349.

Bronson, M. B., Goodson, B. D., Layzer, J. J. ve Love, J. (1990). *Child Behavior Rating Scale*. Cambridge, M. A.: Abt. Associates.

Bunge, S. ve Zelazo, P. D. (2006). A brain-based account of the development of rule use in childhood. *Current Directions in Psychological Science, 15*, 118–121.

Bull, R., Espy, K. A., Wiebe, S. A., Sheffield, T. D. ve Nelson, J. M. (2011). Using confirmatory factor analysis to understand executive control in preschool children: Sources of variation in emergent mathematic achievement. *Developmental Science, 14*(4), 679–692.

Cameron Ponitz, C. E., McClelland, M. M., Jewkes, A. M., Connor, C. M., Farris, C. L. ve Morrison, F. J. (2008). Touch your toes! Developing a direct measure of behavioral regulation in early childhood. *Early Childhood Research Quarterly, 23*, 141–158. doi: 10.1016/j.ecresq.2007.01.004

Camerota, M., Willoughby, M. T, Kuhn, L. J. ve Blair, C. B. (2018). The Childhood Executive Functioning Inventory (CHEXI): Factor structure, measurement invariance, and correlates in US preschoolers. *Child Neuropsychology, 24*(3), 322- 337, DOI: 10.1080/09297049.2016.1247795

Carlson, S. M. (2005). Developmentally sensitive measures of executive function in preschool children. *Developmental Neuropsychology, 28*, 595–616. https://doi.org/10.1207/s15326942dn2802_3.

Carlson, S. M., Davis, A. C. ve Leach, J. G. (2005). Less is more: Executive function and symbolic representation in preschool children. *Psychological Science, 16*(8), 609- 616.

Carlson, S. M., Faja, S. ve Beck, D. M. (2016). Incorporating early development into measurement approaches: The need for a continuum of measures across development. J. A. Griffin, L. S. Freund ve P. McCardle (Ed.), *Executive function in preschool agechildren: Integrating measurement, neurodevelopment, and translational research* içinde (s.45-64). Washington, DC: American Psychological Association.

Carlson, S. M., Zelazo, P. D. ve Faja, S. (2013). Executive function. *Oxford handbook of developmental psychology, Vol. 1: Body and mind* (s. 706-742). New York, NY: Oxford University Press. doi: 10.1093/oxfordhb/9780199958450.013.0025

Casey, B. J., Tottenham, N., Liston, C. ve Durston, S. (2005). Imaging the developing brain: What have we learned about cognitive development? *Trends in Cognitive Sciences, 9*(3), 104-110.

Catale, C., Lejeune, C., Merbah, S. ve Meulemans, T. (2013). French adaptation of the Childhood Executive Functioning Inventory (CHEXI): Confirmatory factor analysis in a sample of young French-speaking Belgian children. *European Journal of Psychological Assessment, 29*(2), 149. https://doi.org/10.1027/1015-5759/a000141

Center on the Developing Child at Harvard University (2014). Building the brain's "air traffic control" system: How early experiences shape the development of executive function. Working paper No. 11. Erişim adresi: https://www.developingchild. harvard.edu

Cepeda, N. J. ve Munakata, Y. (2007). Why do children perseverate when they seem to know better: Graded working memory, or directed inhibition? *Psychonomic Bulletin & Review, 14*, 1058–65.

Chevalier, N. (2015). Executive function development. *Current Directions in Psychological Science 24*(5), 363–368. https://doi.org/10.1177/0963721415593724

Clohessy, A. B., Posner, M. I. ve Rothbart, M. K. (2001). Development of the functional visual field. *Acta Psychologica, 106*(1-2), 51-68.

Collette, F., Van der Linden, M., Laureys, S., Delfiore, G., Degueldre, C., Luxen, A. vd., (2005). Exploring the unity and diversity of the neural substrates of executive functioning. *Human Brain Mapping, 25*, 409–423. https://doi.org/10.1002/hbm.20118

Crescioni, A. W., Ehrlinger, J., Alquist, J. L., Conlon, K. E., Baumeister, R. F., Schatschneider, C. ve Dutton, G. R. (2011). High trait self-control predicts positive health behaviors and success in weight loss. *Journal of health psychology, 16*(5), 750-759. https://doi.org/10.1177/1359105310390247

Cuevas, K., Rajan, V. ve Bryant, L. J. (2018). Emergence of executive function in infancy. S. A. Wiebe ve J. Karbach (Ed.), *Executive function: Development across the life span* içinde (s. 11-28). New York: Routledge.

Davidson, M. C., Amso, D., Anderson, L. C. ve Diamond, A. (2006). Development ofcognitive control and executive functions from 4 to 13 years: Evidence from manipulations of memory, inhibition, and task switching. *Neuropsychologia, 44*(11), 2037–2078. https://doi.org/10.1016/j.neuropsychologia.2006.02.006

Davis, H. L. ve Pratt, C. (1995). The development of children's theory of mind : The working memory explanation. *Australian Journal of Psychology, 47*(1), 25–31. https://doi.org/10.1080/00049539508258765

Davis, C. L., Tomporowski, P. D., McDowell, J. E., Austin, B. P., Miller, P. H., Yanasak, N. E., Allison, J. D. ve Naglieri, J. A. (2011). Exercise improves executive function and achievement and alters brain activation in overweight children: a randomized, controlled trial. *Health psychology, 30*(1), 91-98. https://doi.org/10.1037/a0021766

Dawson, P. ve Guare, R. (2010). *Executive skills in children and adolescents: A practical guide to assessment and intervention* (2.baskı). New York, NY: Guilford.

Denckla, M. B. (2002). The behavior rating inventory of executive function: Commentary. *Child neuropsychology, 8*(4), 304-306. https://doi.org/10.1076/chin.8.4.304.13512

Diamond, A. (1995). Evidence of robust recognition memory early in life even when assessed by reaching behavior. *Journal of Experimental Child Psychology, 59*, 419–456.

Diamond, A. (2002). Normal development of prefrontal cortex from birth to young adulthood: Cognitive functions, anatomy, and biochemistry. D. Stuss ve R. Knight (Ed.), *Principles of frontal lobe function* içinde (s. 466-503). New York, NY: Oxford University Press.

Diamond, A. (2005). Attention-deficit disorder (attention-deficit/hyperactivity disorder without hyperactivity): A neurobiologically and behaviorally distinct disorder from attention-deficit/hyperactivity disorder (with hyperactivity). *Development and psychopathology*, *17*(3), 807-825. doi: https://doi.org/10.1017/S0954579405050388

Diamond, A. (2012). Activities and programs that improve children's executive functions. *Current Directions in Psychological Science, 21*, 335–341. doi:10.1177/0963721412453722

Diamond, A. (2013). Executive functions. *Annual Review of Psychology, 64*, 135–168. doi:10.1146/annurev-psych-113011-143750

Diamond, A. (2014). Want to optimize executive functions and academic outcomes? Simple, just nourish the human spirit. *Minnesota Symposium in Child Psychology, 37*, 205-232. Erişim adresi: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4210770/ pdf/nihms-605270.pdf

Diamond, A. (2015). Effects of physical exercise on executive functions: Going beyond simply moving to moving with thought. *Annals of Sports Medicine and Research, 2*, 1011.

Diamond, A. (2016). Why improving and assessing executive functions early in life is critical. J. A. Griffin, P. McCardle ve L. Freund (Ed.), *Executive function in preschool-age children: Integrating measurement, neurodevelopment, and translational research* içinde (s. 11–43). Washington, DC: American Psychological Association.

Diamond, A., Barnett, W. S., Thomas, J. ve Munro, S. (2007). Preschool program improves cognitive control. *Science, 318*(5855), 1387-1388. doi: 10.1126/science. 1151148

Diamond, A., ve Lee, K. (2011). Interventions shown to aid executive function development in children 4–12 years old. *Science, 333*, 959–963.

Diamond, A. ve Ling, D. S. (2016). Conclusions about interventions, programs, and approaches for improving executive functions that appear justified and those that, despite much hype, do not. *Developmental Cognitive Neuroscience, 18*, 34-48.

Dias, N. M. ve Seabra, A. G. (2015a). Is it possible to promote executive functions in preschoolers? A case study in Brazil. *International Journal of Child Care and Education Policy*, *9*(6), 1-18. doi:10.1186/s40723-015-0010-2

Dias, N. M. ve Seabra, A. G. (2015b). The promotion of executive functioning in a Brazilian public school: A pilot study. *The Spanish Journal of Psychology, 18*, E8. doi:10.1017/sjp.2015.4

Dias, N. M. ve Seabra, A. G. (2017). Intervention for executive functions development in early elementary school children: Effects on learning and behaviour, and follow-up maintenance. *Educational Psychology*, *37*(4), 468-486. https://doi.org/10.1080/01443410.2016.1214686

Doebel, S. ve Zelazo, P. D. (2015). A meta-analysis of the Dimensional Change Card Sort: Implications for developmental theories and the measurement of executive function in children. *Developmental Review, 38*, 241-268. https://doi.org/10.1016/j.dr.2015.09.001

Domitrovich, C. E., Cortes, R. C. ve Greenberg, M. T. (2007). Improving young children's social and emotional competence: A randomized trial of the Preschool "PATHS" curriculum. *Journal of Primary Prevention, 28*, 67–91.

Duncan, R. J., Schmitt, S. A., Burke, M. ve McClelland, M. M. (2018). Combining a kindergarten readiness summer program with a self-regulation intervention improves school readiness. *Early Childhood Research Quarterly, 42*, 291-300. https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2017.10.012

Eakin, L., Minde, K., Hechtman, L., Ochs, E., Krane, E., Bouffard, R., Greenfield, B. ve Looper, K. (2004). The marital and family functioning of adults with ADHD and their spouses. *Journal of Attention Disorders, 8*(1), 1-10. https://doi.org/10.1177/1087054705470400800101

Eisenberg, N., Smith, C. L., Sadovsky, A. ve Spinrad, T. L. (2004). Effortful control: Relations with emotion regulation, adjustment, and socialization in childhood. R. F. Baumeister ve K. D. Vohs (Ed.), *Handbook of self-regulation: Research, theory, and applications* içinde (s. 259–282). New York: Guilford.

Eisenberg, N., Spinrad, T. L., Fabes, R. A., Reiser, M., Cumberland, A., Shepard, S. A., ... ve Thompson, M. (2004). The relations of effortful control and impulsivity to children's resiliency and adjustment. *Child development, 75*(1), 25-46. https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2004.00652.x

Eisenberg, N. ve Zhou, Q. (2016). Conceptions of executive fuction and regulation: When and what degree do they overlap? J. A. Griffin, P. McCradle ve L. S. Freund (Ed.), Executive function in preschool-age children: Integrating measurement, neurodevelopment, and translational research (s. 115–136). Washington D.C.: American Psychological Association.

Erdoğan Bakar, E., Taner, Y.I., Soysal, A. Ş., Karakaş, S. ve Turgay, A. (2011) Behavioral rating inventory and laboratory tests measure different aspects of executive functioning in boys: A validity study. *Bulletin of Clinical Psychopharmacology, 21*(4), 302-316, DOI: 10.5455/bcp.20111004014003

Espy, K. A., Kaufmann, P. M., McDiarmid, M. D. ve Glisky, M. L. (1999). Executive functioning in preschool children: Performance on A-not-B and other delayed response format tasks. *Brain and cognition, 41*(2), 178-199.

Espy, K. A., McDiarmid, M. M., Cwik, M. F., Stalets, M. M., Hamby, A. ve Senn, T. E. (2004). The contribution of executive functions to emergent mathematic skills in preschool children. *Developmental Neuropsychology, 26*(1), 465–486.

Fisher, K. R., Hirsh-Pasek, K., Newcombe, N. ve Golinkoff, R. M. (2013). Taking shape: Supporting preschoolers' acquisition of geometric knowledge through guided play. *Child development, 84*(6), 1872-1878. https://doi.org/10.1111/cdev.12091

Fisk, J. E. ve Sharp, C. A. (2004). Age-related impairment in executive functioning: Updating, inhibition, shifting, and access. *Journal of Clinical and Experimental Neuropsychology*, *26*(7), 874-890.

Fitzpatrick, C., McKinnon, R. D., Blair, C. B. ve Willoughby, M. T. (2014). Do preschool executive function skills explain the school readiness gap between advantaged and disadvantaged children? *Learning and Instruction*, *30*, 25–31.

Flook, L., Smalley, S. L., Kitil, M. J., Galla, B. M., Kaiser-Greenland, S., Locke, J., Ishijima, E. ve Kasari, C. (2010). Effects of mindful awareness practices on executive functions in elementary school children. *Journal of Applied School Psychology*, *26*, 70–95. DOI: 10.1080/15377900903379125

Flook, L., Goldberg, S.B., Pinger, L. ve Davidson, R. J. (2015). Promoting prosocial behavior and self-regulatory skills in preschool children through a mindfulness-based kindness curriculum. *Developmental Psychology*, *51*, 44–51. https://doi.org/10.1037/a0038256

Friedman, N. P. ve Miyake, A. (2004). The relations among inhibition and interference control functions: a latent-variable analysis. *Journal of experimental psychology: General*, *133*(1), 101-135. https://doi.org/10.1037/0096-3445.133.1.101

Friedman, N. P., Miyake, A., Young, S. E., DeFries, J. C., Corley, R. P. ve Hewitt, J. K. (2008). Individual differences in executive functions are almost entirely genetic in origin. *Journal of experimental psychology: General*, *137*(2), 201-225.

Fuhs, M. W. ve Day, J. D. (2011). Verbal ability and executive functioning development in preschoolers at Head Start. *Developmental psychology*, *47*(2), 404-416. https://doi.org/10.1037/a0021065

Fuhs, M. W., Nesbitt, K. T., Farran, D. C. ve Dong, N. (2014). Longitudinal associations-between executive functioning and academic skills across content areas. *Developmental Psychology, 50,* 1698–1709. http://dx.doi.org/10.1037/a0036633

Garon, N., Bryson, S. E. ve Smith, I. M. (2008). Executive function in preschoolers: A review using an integrative framework. *Psychological Bulletin*, *134*(1), 31-60.

Gathercole, S. E., Pickering, S. J., Ambridge, B. ve Wearing, H. (2004). The structure of working memory from 4 to 15 years of age. *Developmental Psychology, 40*, 177-190.

Gerstadt, C. L., Hong, Y. J. ve Diamond, A. (1994). The relationship between cognition and action: performance of children 3 1/2-7 years old on a Stroop-like day-night test. *Cognition, 53*(2), 129–153. https://doi.org/10.1016/0010-0277(94)90068-X

Gioia, G. A. ve Isquith, P. K. (2004). Ecological assessment of executive function in traumatic brain injury. *Developmental Neuropsychology, 25*(1-2), 135-158.

Gioia, G. A., Isquith, P. K., Guy, S. C. ve Kenworthy, L. (2000). *Behavior rating inventory of executive function*. Odessa, Florida: Psychological Assessment Resources.

Gonen, M. Guler-Yildiz, T., Ulker-Erdem, A., Garcia, A., Raikes, H., Acar, I., Ozkan-Yildiz, F. Karlidag, I. ve Davis, D. (2019). Examining the associations between executive function and developmental domains of low-income children in the United States and Turkey. *Psychological Reports, 22*(1), 155–179. DOI: 10.1177/0033294118756334

Griffin, J. A., Freund, L., McCardle, P., DelCarmen-Wiggins, R. ve Haydon, A. (2016). Introduction to executive function in preschool-age children. J. A. Griffin, P. McCardle ve L. Freund (Ed.), *Executive function in preschool-age children: Integrating measurement, neurodevelopment, and translational research* içinde (s. 3-7). Washington, DC: American Psychological Association.

Happaney, K., Zelazo, P. D. ve Stuss, D. T. (2004). Development of orbitofrontal function: Current themes and future directions. *Brain Cognition, 55*(1), 1-10.

Hendry, A., Jones, E. J. H. ve Charman, T. (2016). Executive function in the first three years of life: Precursors, predictors, and patterns. *Developmental Review, 42*, 1–33. http://dx.doi.org/10.1016/j.dr.2016.06.005

Hermida, M. J., Segretin, M. S., Prats, L. M., Fracchia, C. S., Colombo, J. A. ve Lipina, S. J. (2015). Cognitive neuroscience, developmental psychology, and education: Interdisciplinary development of an intervention for low socioeconomic status kindergarten children. *Trends in Neuroscience and Education, 4*, 15–25. doi:10.1016/j.tine.2015.03.003

Hofmann, W., Schmeichel, B. J. ve Baddeley, A. D. (2012). Executive functions and self-regulation. *Trends in cognitive sciences, 16*(3), 174-180.

Holmes, J., Gathercole, S. E. ve Dunning, D. L. (2009). Adaptive training leads to sustained enhancement of poor working memory in children. *Developmental Science, 12*(4), F9-F15.

Hughes, C. (2011). Changes and challenges in 20 years of research into the development of executive functions. *Infant and Child Development, 20*(3), 251-271. doi: 10.1002/icd.736

Hughes, C. ve Ensor, R. (2005). Executive function and theory of mind in 2 year olds: a family affair? *Developmental Neuropsychology, 28*(2), 645–668. https://doi.org/10.1207/s15326942dn2802_5

Hughes, C. ve Ensor, R. (2011). Individual differences in growth in executive function across the transition to school predict externalizing and internalizing behaviors and self-perceived academic success at 6 years of age. *Journal of experimental child psychology*, *108*(3), 663-676. https://doi.org/10.1016/j.jecp.2010.06.005

Hughes, C., Ensor, R., Wilson, A. ve Graham, A. (2010). Tracking executive function across the transition to school: A latent variable approach. *Developmental Neuropsychology, 35*(1), 20-36. doi:10.1080/87565640903325691

Hughes, C. ve Graham, A. (2002). Measuring executive functions in childhood: Problems and solutions? *Child and Adolescent Mental Health, 7*, 131-142.

Huizinga, M., Dolan, C. V. ve Van der Molen, M. W. (2006). Age-related change in executive function: Developmental trends and a latent variable analysis. *Neuropsychologia, 44*(11), 2017-2036.

Huizinga, M. ve Van der Molen, M. W. (2007). Age-group differences in set-switching and set-maintenance on the Wisconsin Card Sorting Task. *Developmental neuropsychology, 31*(2), 193-215.

Isquith, P. K., Crawford, J. S., Espy, K. A. ve Gioia, G. A. (2005). Assessment of executive function in preschool-aged children. *Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews, 11*(3), 209–215. doi:10.1002/mrdd.20075

Isquith, P. K., Gioia, G. A. ve Espy, K. A. (2004). Executive function in preschool children: Examination through everyday behavior. *Developmental neuropsychology, 26*(1), 403-422.

Isquith, P. K., Roth, R. M. ve Gioia, G. (2013). Contribution of rating scales to the assessment of executive functions. *Applied Neuropsychology Child, 2*(2), 125–132. doi:10.1080/21622965.2013.748389

Jacob, R. ve Parkinson, J. (2015). The potential for school-based interventions that target executive function to improve academic achievement: A review. *Review of Educational Research, 85*(4), 512-552.

Jurado, M. B. ve Rosselli, M. (2007). The elusive nature of executive functions: A review of our current understanding. *Neuropsychology Review, 17*(3), 213–233. doi:10.1007/ s11065-007-9040-z

Kayhan, E. (2010). *A validation study for the Childhood Executive Functioning Inventory: Behavioral correlates of executive functioning*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Keleş, S. ve Alisinanoğlu, F. (2018). Kültürel-tarihsel kuram bağlamında hazırlanan eğitim programının 48-60 aylık çocukların öz düzenleme gelişimi üzerine etkisinin incelenmesi. *Başkent University Journal of Education, 5*(2), 167-186.

Keown, L. J., Franke, N. ve Triggs, C. M. (2020). An evaluation of a classroom-based intervention to improve executive functions in 4-year old children in New Zealand. *Early Childhood Education Journal* (48), 621-631. https://doi.org/10.1007/ s10643-020-01023-x

Kerr, A. ve Zelazo, P.D. (2004). Development of "hot" executive function: The children's gambling task, *Brain and Cognition*, 55, 148-157.

Kim, S., Nordling, J. K., Yoon, J. E., Boldt, L. J. ve Kochanska, G. (2013). Effortful control in "hot" and "cool" tasks differentially predicts children's behavior problems and academic performance. *Journal of Abnormal Child Psychology,* 41, 43–56. doi: 10.1007/s10802-012-9661-4

Kolb, B., Mychasiuk, R., Muhammad, A., Li, Y., Frost, D. O. ve Gibb, R. (2012). Experience and the developing prefrontal cortex. *Proceedings of the National Academy of Sciences, 109*(Supplement 2), 17186–17193. doi:10.1073/pnas. 1121251109

Lakes, K. D. ve Hoyt, W. T. (2004). Promoting self-regulation through school-based martial arts training. *Journal of Applied Developmental Psychology, 25*(3), 283-302. https://doi.org/10.1016/j.appdev.2004.04.002

Laufs, R. M. (2018). *Development of executive function in typically-developing preschoolers in relation to motor skill development*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Heidelberg University Faculty of Behavioural and Cultural Studies, Almanya.

Lee, K., Bull, R. ve Ho, R. M. (2013). Developmental changes in executive functioning. *Child development, 84*(6), 1933-1953. doi:10.1111/cdev.12096

Lehto, J. E., Juujärvi, P., Kooistra, L. ve Pulkkinen, L. (2003). Dimensions of executive functioning: Evidence from children. *British Journal of Developmental Psychology, 21*(1), 59-80.

Leong, D. ve Bodrova, E. (2011). *Tools of the Mind: Pre-k training manual*. Denver: Metropolitan State College of Denver.

Lewis, C. ve Carpendale, J. I. (2009). Introduction: The links between social interaction and executive function. *New Directions in Child and Adolescent Development, 123*, 1–15. doi:10.1002/cd.232

Lezak, M. D. (1983). *Neuropsychological assessment* (2.baskı). Oxford: Oxford University Press.

Liebermann, D., Giesbrecht, G. F. ve Müller, U. (2007). Cognitive and emotional aspects of self-regulation in preschoolers. *Cognitive development, 22*(4), 511-529.

Liew, J. (2012). Effortful control, executive functions, and education: Bringing selfregulatory and social-emotional competencies to the table. *Child Development Perspectives, 6*(2), 105–111. doi:10.1111/j.1750–8606.2011.00196.x

Lillard, A. S., Lerner, M. D., Hopkins, E. J., Dore, R. A., Smith, E. D. ve Palmquist, C. M. (2013). The impact of pretend play on children's development: A review of the evidence. *Psychological Bulletin, 139*(1), 1-34. https://doi.org/10.1037/a0029321

Luciana, M. ve Nelson, C. A. (1998). The functional emergence of prefrontally-guided working memory systems in four- to eight-year-olds children. *Neuropsychologia, 36*(3), 273–293.

Luria, A. R. (1973). The frontal lobes and the regulation of behavior. K.H. Pribham ve A.R. Luria (ed.), *Psychophysiology of the frontal lobes* (s.3-26). New York: Academic Press.

Luria, A. R. (1966). *Higher cortical functions in man*. Oxford, England: Basic Books.

Lutz, A., Slagter, H. A., Dunne, J. D. ve Davidson, R. J. (2008). Attention regulation and monitoring in meditation. *Trends in Cognitive Sciences, 12*, 163–169. http://dx.doi.org/10.1016/j.tics.2008.01.005

Lyons, K. E. ve Zelazo, P. D. (2011). Monitoring, metacognition, and executive function: Elucidating the role of self-reflection in the development of self-regulation. J. Benson (Ed.). *Advances in child development and behavior* (Vol. 40, s.379–412). Burlington: Academic Press.

MacCallum, R. C., Browne, M. W. ve Sugawara, H. M. (1996). Power analysis and determination of sample size for covariance structure modeling. *Psychological Methods, 1*, 130–149.

MacLean, K. A., Ferrer, E., Aichele, S. R., Bridwell, D. A., Zanesco, A. P., Jacobs, T. L.,.. ve Saron, C. D. (2010). Intensive meditation training improves perceptual discrimination and sustained attention. *Psychological Science, 21*, 829–839. http://dx.doi.org/10.1177/0956797610371339

Marcovitch, S., Jacques, S., Boseovski, J. J. ve Zelazo, P. D. (2008). Self-reflection and the cognitive control of behavior: Implications for learning. *Mind, Brain, and Education, 2*(3), 136-141.

Marsh, H. W., Balla, J. R. ve McDonald, R. P. (1988). Goodness-of-fit indexes in confirmatory factor analysis: the effect of sample size. *Psychological Bulletin, 103*, 391-410. https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0033-2909.103.3.391

Marton, K. (2008). Visuo-spatial processing and executive functions in children with specific language impairment. *International Journal of Language & Communication Disorders, 43*(2), 181–200.

Masten, A. S., Herbers, J. E., Desjardins, C. D., Cutuli, J. J., McCormick, C. M., Sapienza, J. K., Long, J. D. ve Zelazo, P. D. (2012). Executive function skills and school success in young children experiencing homelessness. *Educational Researcher*, *41*(9), 375-384. https://doi.org/10.3102/0013189X12459883

Matthews, J. S., Ponitz, C. C. ve Morrison, F. J. (2009). Early gender differences in self-regulation and academic achievement. *Journal of Educational Psychology, 101*(3), 689-704.

Mezzacappa, E. (2004). Alerting, orienting, and executive attention: Developmental properties and sociodemographic correlates in anepidemiological sample of young, urban children. *Child Development, 75*, 1373–1386. http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-8624.2004.00746.xMuthén

McClelland, M. M., Acock, A. C. ve Morrison, F. J. (2006). The impact of kindergarten learning-related skills on academic trajectories at the end of elementary school. *Early Childhood Research Quarterly, 21*, 471–490.

McClelland, M. M., Cameron, C. E., Duncan, R., Bowles, R. P., Acock, A. C., Miao, A. ve Pratt, M. E. (2014). Predictors of early growth in academic achievement: The Head–Toes–Knees–Shoulders task. *Frontiers in Psychology, 5*, 1–14. http://dx.doi.org/10.3389/fpsyg.2014.00599.

McClelland, M. M., Cameron, C. E., Wanless, S. B. ve Murray, A. (2007b). Executive function, behavioral self-regulation, and social-emotional competence. O. N. Saracho ve B. Spodek (Ed.), *Contemporary perspectives on social learning in early childhood education* içinde (s. 83–107). Greenwich, CT: Information Age.

McClelland, M. M. ve Tominey, S. L. (2015). *Stop, think, act: Integrating self-regulation in the early childhood classroom*. London, UK: Taylor & Francis.

McNab, F., Leroux, G., Strand, F., Thorell, L., Bergman, S. ve Klingberg, T. (2008). Common and unique components of inhibition and working memory: An fMRI, within-subjects investigation. *Neuropsychologia, 46*, 2668–2682. https://doi.org/10.1016/j.neuropsychologia.2008.04.023

Meuwissen, A. S. ve Carlson, S. M. (2019). An experimental study of the effects of autonomy support on preschoolers' self-regulation. *Journal of Applied Developmental Psychology, 60*, 11-23.

Meuwissen, A. S. ve Zelazo, P. D. (2014). Hot and cool executive function: Foundations for learning and healthy development. *Zero to Three, 35*(2), 18-23.

Miller, H. V., Barnes, J. C. ve Beaver, K. M. (2011). Self-control and health outcomes in a nationally representative sample. *American Journal of Health Behavior, 35*(1), 15–27. https://doi.org/10.5993/AJHB.35.1.2

Miller, M. R., Giesbrecht, G. F., Müller, U., McInerney, R. J. ve Kerns, K. A. (2012). A latent variable approach to determining the structure of executive function in preschool children. *Journal of Cognition and Development, 13*(3), 395–423. https://doi.org/10.1080/15248372.2011.585478

Mischel, W., Shoda, Y. ve Rodriguez, M. I. (1989). Delay of gratification in children. *Science 244*(4907), 933–938. https://doi.org/10.1126/science.2658056

Miyake, A. ve Friedman, N. P. (2012). The nature and organization of individual differences in executive functions: Four general conclusions. *Current Directions in Psychological Science, 21*, 8–14. doi:10.1177/0963721411429458

Miyake, A., Friedman, N. P., Emerson, M. J., Witzki, A. H., Howerter, A. ve Wager, T. D. (2000). The unity and diversity of executive functions and their contributions to complex frontal lobe tasks: A latent variable analysis. *Cognitive Psychology, 41*, 49–100. http://dx.doi.org/10.1006/cogp.1999.0734

Moffitt, T. E., Arseneault, L., Belsky, D., Dickson, N., Hancox, R. J., Harrington, H. ve Caspi, A. (2011). A gradient of childhood self-control predicts health, wealth, and public safety. *PNAS, 108*(7), 2693–2698. doi:10.1073/pnas.1010076108.

Monette, S., Bigras, M. ve Lafrenière, M. A. (2015). Structure of executive functions in typically developing kindergarteners. *Journal of experimental child psychology, 140*, 120-139. https://doi.org/10.1016/j.jecp.2015.07.005

Morrison, F. J., Ponitz, C. C. ve McClelland, M. M. (2010). Self-regulation and academic achievement in the transition to school. S. D. Calkins ve M. A. Bell (Ed.), *Human brain development. Child development at the intersection of emotion and cognition* içinde (s. 203–224). American Psychological Association. https://doi.org/10.1037/12059-011

Mulvey, K. L., Taunton, S., Pennell, A. ve Brian, A. (2018). Head, Toes, Knees, SKIP! Improving preschool children's executive function through a motor competence intervention. *Journal of Sport and Exercise Psychology, 40*(5), 233-239. Doi: https://doi.org/10.1123/jsep.2018-0007

Munakata, Y. (2001). Graded representations in behavioral dissociations. *Trends in cognitive sciences, 5*(7), 309-315.

Neitzel, J. (2018). What measures of program quality tell us about the importance of executive function: implications for teacher education and preparation, *Journal of Early Childhood Teacher Education, 39*(3), 181-192. doi: 10.1080/10901027.2018.1457580

Nelson, J. M., James, T. D., Chevalier, N., Clark, C. ve Espy, K. A. (2016). Structure, measurement and development of preschool executive function. J. Griffin, P. McCardle ve L. Freund (Ed.), *Executive function in preeschool-age children* (1.baskı) içinde (s. 65–89). Washington, DC: APA.

Nesbitt, K. T. ve Farran, D. C. (2021). Effects of prekindergarten curricula: Tools of the mind as a case study. *Monographs of the Society for Research in Child Development, 86*(1), 117–119. https://doi.org/10.1111/mono.12425

Nix, R. L., Bierman, K. L., Domitrovich, C. E. ve Gill, S. (2013). Promoting children's social-emotional skills in preschool can enhance academic and behavioral functioning in kindergarten: Findings from Head Start REDI. *Early Education & Development, 24*(7), 1000-1019. https://doi.org/10.1080/10409289.2013.825565

Norman, D. A. ve Shallice, T. (1986). Attention to action: Willed and automatic control of behavior. R. J. Davidson, G. E. Schwartzve D. Shapiro (ed.), *Consciousness and self-regulation* içinde (s.1-18). New York: Springer.

Nguyen, T. ve Duncan, G. J. (2019). Kindergarten components of executive function and third grade achievement: A national study. *Early Childhood Research Quarterly, 46*, 49-61. https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2018.05.006

Öğütcen, A. (2020). *Okul öncesi dönem çocuklarının yürütücü işlev becerileri ve geometrik şekil algılarının incelenmesi.* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Pears, K. C., Fisher, P. A., Bruce, J., Kim, H. K. ve Yoerger, K. (2010). Early elementary school adjustment of maltreated children in foster care: The roles of inhibitory control and caregiver involvement. *Child Development, 81*, 1550-1564.

Pechtel, P. ve Pizzagalli, D. (2011). Effects of early life stress on cognitive and affective function: An integrated review of human literature. *Psychopharmacology, 214*(1), 55–70. doi:10.1007/s00213–010–2009–2

Petersen, I. T., Hoyniak, C. P., McQuillan, M. E., Bates, J. E. ve Staples, A. D. (2015). Measuring the development of inhibitory control: The challenge of heterotypic continuity. *Developmental Review, 40*, 25–71. https://doi.org/10.1016/j.dr.2016.02.001

Piaget, J. ve Inhalder, B. (1969). *Psychology of the child*. New York: Basic Books.

Posner, M. I. ve Rothbart, M. K. (2000). Developing mechanisms of self-regulation. *Development and psychopathology*, *12*(3), 427-441.

Posner, M. I. ve Rothbart, M. K. (2007) Research on attention networks as a model for the integration of psychological science. *Annual Review of Psychology, 58*, 1–23

Prencipe, A., Kesek, A., Cohen, J., Lamm, C., Lewis, M. D. ve Zelazo, P. D. (2011). Development of hot and cool executive function during the transition to adolescence. *Journal of experimental child psychology*, *108*(3), 621-637.

Raver, C. C. ve Blair, C. (2016). Neuroscientific insights: Attention, working memory, and inhibitory control. *The Future of Children*, *26*(2), 95-118.

Raver, C., Blair, C. ve Willoughby, M. (2013). Poverty as a predictor of 4-year-olds' executive function: New perspectives on models of differential susceptibility. *Developmental Psychology*, *49*(2), 292–304.

Raver, C. C., Jones, S. M., Li-Grining, C. P., Metzger, M., Champion, K. M. ve Sardin, L. (2008). Improving preschool classroom processes: Preliminary findings from a randomized trial implemented in Head Start settings. *Early childhood research quarterly*, *23*(1), 10-26. https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2007.09.001

Raver, C. C., Jones, S. M., Li-Grining, C., Zhai, F., Bub, K. ve Pressler, E. (2011). CSRP's impact on low-income preschoolers' preacademic skills: self-regulation as a mediating mechanism. *Child development*, *82*(1), 362-378.

Raver, C. C., Jones, S. M., Li-Grining, C., Zhai, F., Metzger, M. W. ve Solomon, B. (2009). Targeting children's behavior problems in preschool classrooms: A cluster-randomized controlled trial. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *77*(2), 302.

Razza, R. A., Bergen-Cico, D. ve Raymond, K. (2015). Enhancing preschoolers' self-regulation via mindful yoga. *Journal of Child and Family Studies*, *24*, 372–385.

Razza, R. A., Martin, A. ve Brooks-Gunn, J. (2012). The implications of early attentional regulation for school success among low-income children. *Journal of Applied Developmental Psychology, 33*(6), 311-319.

Rhoades, B. L., Greenberg, M. T. ve Domitrovich, C. E. (2009). The contribution of inhibitory control to preschoolers' social-emotional competence. *Journal of Applied Developmental Psychology, 30*, 310–320. doi:10.1016/j. appdev.2008.12.012

Riggs, N. R., Blair, C. B. ve Greenberg, M. T. (2004). Concurrent and 2-year longitudinal relations between executive function and the behavior of 1st and 2nd grade children. *Child Neuropsychology, 9*(4),267–276. DOI:10.1076/chin.9.4.267.23513

Riggs, N. R., Spruijt-Metz, D., Sakuma, K. L., Chou, C. P. ve Pentz, M. A. (2010). Executive cognitive function and food intake in children. *Journal of Nutrition, Education and Behavior*, *42*(6), 398-403. https://doi.org/10.1016/j.jneb.2009.11.003

Rosso, I., Young, A., Femia, L. ve Yurgelun-Todd, D. (2004). Cognitive and emotional components of frontal lobe functioning in childhood and adolescence. *Annals of the New York Academy of Sciences, 1021*, 355– 362.

Roth, R. M., Isquith, P. K. ve Gioia, G. A. (2014). Assessment of executive functioning using the Behavior Rating Inventory of Executive Function (BRIEF). S. Goldstein ve J. Naglieri (ed.), *Handbook of executive functioning* içinde (s. 301-331). New York, NY: Springer.

Rothbart, M. K. (1987). A psychobiological approach to the study of temperament. G. A. Kohnstamm ve E. Bates (Ed.), *Temperament discussed* içinde (s. 63-72). Amsterdam: Swets & Zeitlinger.

Rothbart, M. K., Ahadi, S. A., Hershey, K. L. ve Fisher, P. (2001). Investigation of temperament at three to seven years: The Children's Behavior Questionnaire. *Child Development, 72*(5), 1394–408. https://doi.org/10.1111/1467-8624.00355

Rothbart, M. K. ve Bates, J. E. (2006). Temperament. N. Eisenberg, W. Damon ve R. M. Lerner (Ed.), *Handbook of child psychology: Vol. 3 Social, emotional, and personality development* (6.baskı) içinde (s. 99–166). Hoboken NJ: Wiley.

Rothbart, M. K. ve Posner, M. I. (2006). Temperament, attention, and developmental psychopathology. D. Cicchetti ve D. J. Cohen (Ed.), *Developmental psychopathology: Developmental neuroscience* (s. 465–501). John Wiley & Sons Inc.

Röthlisberger, M., Neuenschwander, R., Cimeli, P., Michel, E. ve Roebers, C. M. (2012). Improving executive functions in 5-and 6-year-olds: Evaluation of a small group intervention in prekindergarten and kindergarten children. *Infant and Child Development, 21*(4), 411-429. https://doi.org/10.1002/icd.752

Rueda, M. R., Posner, M. I. ve Rothbart, M. K. (2011). Attentional control and self- regulation. R. F. Baumeister ve K. D. Vohs (Ed.), *Handbook of self regulation: Research, theory, and applications* (2.baskı) içinde (s.284-299). New Y ork, NY: Guilford Press.

Sanson, A., Smart, D., Prior, M., Oberklaid, F. ve Pedlow, R. (1994). The structure of temperament from age 3 to 7 Years: age, sex, and sociodemographic influences. *Merrill-Palmer Quarterly, 40*, 233–252.

Schmeichel, B. J. ve Baumeister, R. F. (2004). Self-regulatory strength. R. F. Baumeister ve K. D. Vohs (Ed.), *Handbook of self-regulation: Research, theory and applications* içinde (s. 84-99). New York: Guilford Press.

Schmitt, S. A., McClelland, M. M., Tominey, S. L. ve Acock, A. C. (2015). Strengthening school readiness for Head Start children: Evaluation of a self-regulation intervention. *Early Childhood Research Quarterly, 30*, 20–31. http://dx.doi.org/10.1016/ j.ecresq.2014.08.001

Senn, T., Espy, K. A. ve Kaufmann, P. (2004). Using path analysis to understand executive function organization in preschool children. *Developmental Neuropsychology*, *26*(1), 445–464. doi:10.1207/s15326942dn2601_5

Serpell, Z. N. ve Esposito, A. G. (2016). Development of executive functions: Implications for educational policy and practice. *Policy Insights from the Behavioral and Brain Sciences*, *3*(2), 203-210.

Sezgin, E. ve Demiriz, S. (2019). Effect of play-based educational programme on behavioral self-regulation skills of 48-60 month-old children. *Early Child Development and Care*, *189*(7), 1100-1113.

Shallice, T. (1988). *From neuropsychology to mental structure*. New York: Cambridge University Press.

Shallice, T. (2002). Fractionation of the supervisory system. D. T. Stuss ve T. Knight (Ed.), *Principles of frontal lobe function* içinde (s. 261–277). New York: Oxford University Press.

Shing, Y. L., Lindenberger, U., Diamond, A., Li, S. C. ve Davidson, M. C. (2010). Memory maintenance and inhibitory control differentiate from early childhood to adolescence. *Developmental Neuropsychology, 35*, 679–697. http://dx.doi.org/ 10.1080/87565641. 2010.508546

Simonds, J., Kieras, J. E., Rueda, M. R. ve Rothbart, M. K. (2007). Effortful control, executive attention, and emotional regulation in 7–10-year-old children. *Cognitive Development*, *22*(4), 474-488. https://doi.org/10.1016/j.cogdev.2007.08.009

Steenbergen-Hu, S., Olszewski-Kubilius, P. ve Calvert, E. (2017). PROTOCOL: The direct and ındirect effects of school-based executive function ınterventions on children and adolescents' executive function, academic, social-emotional, and behavioral outcomes: A systematic review. *Campbell Systematic Reviews*, *13*(1), 1-63.

Sutton, R. E., Mudrey-Camino, R. ve Knight, C. C. (2009). Teachers' emotion regulation and classroom management. *Theory Into Practice, 48*(2), 130–137.

Taşkın Gökçe, T. G. ve Kandır, A. (2019). Erken çocukluk döneminde yönetici işlevlerin gelişimi ve değerlendirilmesi ile ilgili Türkiye'de yapılan bilimsel çalışmaların incelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *21*(2), 529-546. doi: 10.32709/akusosbil.474618

Tavares, J. V. T., Clark, L., Cannon, D. M., Erickson, K., Drevets, W. C. ve Sahakian, B. J. (2007). Distinct profiles of neurocognitive function in unmedicated unipolar depression and bipolar II depression. *Biological psychiatry, 62*(8), 917-924. https://doi.org/10.1016/j.biopsych.2007.05.034

Thibodeau, R. B., Gilpin, A. T., Brown, M. M. ve Meyer, B. A. (2016). The effects of fantastical pretend-play on the development of executive functions: An intervention study. *Journal of Experimental Child Psychology, 145*, 120–138. https://doi.org/10.1016/j.jecp.2016.01.001

Thierry, K. L., Bryant, H. L., Nobles, S. S. ve Norris, K. S. (2016). Two year impact of a mindfulness-based program on preschoolers' selfregulation and academic performance. *Early Education and Development, 27*, 805–821.

Thierry, K. L., Vincent, R. L., Bryant, H. L., Kinder, M. B. ve Wise C. L. (2018). A self-oriented mindfulness-based curriculum improves prekindergarten students' executive functions. *Mindfulness, 9*(5), 1443-1456.

Thorell, L. B. ve Catale, C. (2014). The assessment of executive functioning using the Childhood Executive Functioning Inventory (CHEXI). S. Goldstein ve J. Naglieri (ed.), *Handbook of executive functioning* içinde (s. 359-366). New York, NY: Springer.

Thorell, L. B., Eninger, L., Brocki, K. C. ve Bohlin, G. (2010). Childhood Executive Function Inventory (CHEXI): A promising measure for identifying young children with ADHD? *Journal of Clinical and Experimental Neuropsychology, 32*, 38-43. DOI:10.1080/13803390902806527

Thorell, L. B., Lindqvist, S., Bergman Nutley, S., Bohlin, G. ve Klingberg, T. (2009). Training and transfer effects of executive functions in preschool children. *Developmental Science, 12*(1), 106-113. doi: 10.1111/j.1467-7687.2008.00745.x

Thorell, L. B. ve Nyberg, L. (2008). The Childhood Executive Function Inventory (CHEXI): A new rating instrument for parents and teachers. *Developmental Neuropsychology, 33*, 536-552. DOI:10.1080/87565640802101516

Tillman, C. M., Thorell, L. B., Brocki, K. C. ve Bohlin, G. (2008). Motor response inhibition and execution in the stop-signal task: Development and relation to ADHD behaviors. *Child Neuropsychology, 14*, 42–59.

Tominey, S. L. ve McClelland, M. M. (2011). Red light, purple light: Findings from a randomized trial using circle time games to improve behavioral self-regulation in preschool. *Early Education and Development, 22*, 489–519. doi:10.1080/10409289.2011.574258

Toplak, M. E., West, R. F. ve Stanovich, K. E. (2013). Practitioner review: do performance-based measures and ratings of executive function assess the same construct? *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 54*(2), 131–143. doi: 10.1111/jcpp.12001

Traverso, L., Viterbori, P. ve Usai, M. C. (2015). Improving executive function in childhood: evaluation of a training intervention for 5-year-old children. *Frontiers in Psychology, 6*, 1-14. doi: 10.3389/fpsyg.2015.00525

Traverso, L., Viterbori, P. ve Usai, M. C. (2019). Effectiveness of an executive function training in Italian preschool educational services and far transfer effects to pre-academic skills. *Frontiers in Psychology, 10*, 1-15. doi: 10.3389/fpsyg.2019.02053

Tsai, C-L., Thorell, L. B., Sui, A. F., Hsu, Y-H. ve Lin, H-L. (2020). Taiwanese Traditional-Chinese Childhood Executive Functioning Inventory: Revision, ınvestigation of psychometric properties, and establishing of norms. *Psychological Testing, 67*, 119-143.

Tuncer, N. (2018). *Okul öncesi çocuklarının yürütücü işlevlerinin gelişimini desteklemeye yönelik öğretmen eğitim programının etkililiğinin incelenmesi.* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

United States Department of Education (2008). *What Works Clearinghouse: Tools of the Mind.* Washington DC. Erişim adresi: https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED502623.pdf

Van de Weijer-Bergsma, E., Formsma, A. R., de Bruin, E. I. ve Bögels, S. M. (2012). The effectiveness of mindfulness training on behavioral problems and attentional functioning in adolescents with ADHD. *Journal of child and family studies*, *21*(5), 775-787. https://doi.org/10.1007/s10826-011-9531-7

van der Niet, A. G., Smith, J., Oosterlaan, J., Scherder, E. J. A., Hartman, E., & Visscher, C. (2016). Effects of a cognitively demanding aerobic intervention during recess on children's physical fitness and executive functioning. *Pediatric Exercise Science, 28*(1), 64–70. doi:10.1123/pes.2015-0084

van der Ven, S. H., Kroesbergen, E. H., Boom, J. ve Leseman, P. P. (2013). The structure of executive functions in children: A closer examination of inhibition, shifting, and updating. *British Journal of Developmental Psychology*, *31*(1), 70-87. https://doi.org/10.1111/j.2044-835X.2012.02079.x

Vazou, S., Krogh, J. ve Stegemöller, E. (2015). *Move for Thought Pre-K and K: Integrated physical activities in the early learning environment*. Des Moines, IA: Iowa Department of Education. Erişim adresi: https://lib.dr.iastate.edu/cgi/viewcontent.cgi? article=1028&context=kin_pubs

Vygotsky, L. S. (1967). Play and its role in the mental development of the child. *Soviet Psychology, 5*(3), 6–18.

Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes.* Cambridge, MA: Harvard University Press.

Vygotsky, L. S. (1986). *Thought and language.* Cambridge, MA: MIT Press.

Vygotsky, L. S. (1997). *The collected works of L. S. Vygotsky: Vol. 4. The history of the development of higher mental functions.* New York, NY: Plenum

Weisberg, D. S., Hirsh-Pasek, K. ve Golinkoff, R. M. (2013). Embracing complexity: Rethinking the relation between play and learning: Comment on Lillard et al. (2013). *Psychological Bulletin, 139*, 35-39.

Welsh, J. A., Nix, R. L., Blair, C., Bierman, K. L. ve Nelson, K. E. (2010). The development of cognitive skills and gains in academic school readiness for children from low income families. *Journal of Educational Psychology, 102,* 43-53.

Wenz-Gross, M., Yoo, Y., Upshur, C. C. ve Gambino, A. J. (2018). Pathways to kindergarten readiness: The roles of Second Step Early Learning curriculum and social emotional, executive functioning, preschool academic and task behavior skills. *Frontiers in Psychology, 9*(1886), 1-19. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01886

Whitehurst, G. J., Epstein, J. N., Angell, A. L., Payne, A. C., Crone, D. A. ve Fischel, J. E. (1994). Outcomes of an emergent literacy intervention in Head Start. *Journal of Educational Psychology, 86*(4), 542-555. https://doi.org/10.1037/0022-0663.86.4.542

Wiebe, S. A., Espy, K. A. ve Charak, D. (2008). Using confirmatory factor analysis to understand executive control in preschool children: I. Latent structure. *Developmental psychology, 44*(2), 575-587. https://doi.org/10.1037/0012-1649.44.2.575

Wiebe, S., Sheffield, T., Nelson, J., Clark, C., Chevalier, N. ve Espy, K. A. (2011). The structure of executive function in 3-year-old. *Journal of Experimental Child Psychology, 108*(3), 436–452.

Willis, E. ve Dinehart, L. H. (2014). Contemplative practices in early childhood: Implications for self-regulation skills and school readiness. *Early Child Development and Care, 184*, 487–499.

Willoughby, M. (2013). Measurement of executive function in early childhood. *Measures of social-emotional development içinde* (s. 43–48). Washington, DC: Federal Interagency Forum on Child and Family Statistics. Erişim adresi: https://www.childstats.gov/pdf/Memos.pdf

Willoughby, M. T., Blair, C. B., Wirth, R. J. ve Greenberg, M. (2010). The measurement of executive function at age 3 years: psychometric properties and criterion validity of a new battery of tasks. *Psychological assessment, 22*(2), 306-317. https://doi.org/10.1037/a0018708

Willoughby, M., Holochwost, S. J., Blanton, Z. E. ve Blair, C. B. (2014). Executive functions: Formative versus reflective measurement. *Measurement: Interdisciplinary Research & Perspectives, 12*(3), 69-95.

Willoughby, M. T., Wirth, R. J., Blair, C. B. ve Family Life Project Investigators (2012). Executive function in early childhood: Longitudinal measurement invariance and developmental change. *Psychological assessment, 24*(2), 418-431. https://doi.org/10.1037/a0025779

Wilson, S. J., ve Farran, D. C. (2012). Experimental evaluation of the tools of the mind curriculum in society for research on educational effectiveness. Paper Presented at the Society for Research on Educational Effectiveness Conference, Washington, DC. https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED530179.pdf

Winsler, A., Manfra, L. ve Diaz, R. M. (2007). 'Should I let them talk?': Private speech and task performance among preschool children with and without behavior problems. *Early Childhood Research Quarterly, 22*, 215–231. doi:10.1016/j.ecresq.2007.01.001

Wood, L., Roach, A. T., Kearney, M. A. ve Zabek, F. (2018). Enhancing executive function skills in preschoolers through a mindfulness-based intervention: A randomized, controlled pilot study. *Psychology in the Schools, 55*(6), 644-660. https://doi.org/10.1002/pits.22136

Wolfe, C. D. ve Bell, M. A. (2007). The integration of cognition and emotion during infancy and early childhood: Regulatory processes associated with the development of working memory. *Brain and Cognition, 65*, 3-13.

Zelazo, P. D. (2006). The dimensional change card sort (DCCS): A method of assessing executive function in children. *Nature Protocols, 1*(1), 297–301.

Zelazo, P. D., Blair, C. B. ve Willoughby, M. T. (2016). *Executive function: Implications for education* (NCER 2017-2000). Washington, DC: National Center for Education Research, Institute of Education Sciences, U.S. Department of Education.

Zelazo, P. D. ve Carlson, S. M. (2012). Hot and cool executive function in childhood and adolescence: Development and plasticity. *Child Development Perspectives, 6*(4), 354–360. https://doi.org/10.1111/j.1750-8606.2012.00246.x

Zelazo, P. D., Carter, A., Reznick, J. S. ve Frye, D. (1997). Early development of executive function: A problem-solving framework. *Review of general psychology, 1*(2), 198- 226.

Zelazo, P.D. ve Lee, W. S. C. (2010). Brain development: An overview. W.F. Overton (Ed.), *Handbook of life-span development*, Vol. 1 içinde (s. 89-114). Hoboken NJ: Wiley.

Zelazo, P. D. ve Müller, U. (2002). Executive function in typical and atypical development. U. Goswami (Ed.), *Handbook of Childhood Cognitive Development* içinde (s. 445–469). Oxford, England: Blackwell.

Zelazo, P. D., Müller, U., Frye, D. ve Marcovitch, S. (2003). The development of executive function in early childhood. *Monographs of the Society for Research in Child Development, 68*, 1-137.

Zelazo, P. D., Qu, L. ve Müller, U. (2014). Hot and cool aspects of executive function: Relations in early development. *Young children's cognitive development: Interrelationships among executive functioning, working memory, verbal ability, and theory of mind* (s. 71-94). Taylor and Francis. https://doi.org/10.4324/9781410612007

Zhou, Q., Chen, S. H. ve Main, A. (2012). Commonalities and differences in the research on children's effortful control and executive function: A call for an integrated model of self-regulation. *Child development perspectives, 6*(2), 112-121.

Güncellenmiş 2. Basım

GÜVEN KAZANMA KILAVUZU
GÜVENGENLİK SENARYOLARI

Dr. Cem Malakcıoğlu

nobel
40.yıl

GÜVEN KAZANMA KILAVUZU - Güvengenlik Senaryoları

Dr. Cem Malakcıoğlu

Yayın No.: 2394
Psikoloji/PDR: 146
ISBN: 978-605-033-005-2
E-ISBN: 978-625-371-573-1
Basım Sayısı: Güncellenmiş 2. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Malakcıoğlu, Cem.
Güven Kazanma Kılavuzu - Güvengenlik Senaryoları / Cem Malakcıoğlu
Güncellenmiş 2. Basım, XII + 210 s., 16x23,5 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-605-033-005-2
E-ISBN: 978-625-371-573-1
1. Güvengenlik 2. Güven Duygusu 3. Öz Güven

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

Ön Söz iii
2. Basım İçin Ön Söz v
Şekiller xi

1. BÖLÜM

Güven İhtiyacı 1

2. BÖLÜM

Güven Duygusu ve İlişkilerde Güven 13

3. BÖLÜM

Öz Güven 35
Destekleyici (Supportive) Yaklaşımlar 42
İçgörü (Insight) Yaklaşımları 43
Danışan Merkezli (İnsancıl-Varoluşsal) Yaklaşımlar 43
Bilişsel-Davranışçı Yaklaşımlar 43
Psikodinamik Yaklaşımlar 44
Bütüncül Yaklaşımlar 45

4. BÖLÜM

Güvengenlik 69

5. BÖLÜM

Güvengenlik Senaryoları 75
Komşular Arasında 75
Annesi Ayşe'yi Doktora Götürür 80
Mazlum'un Çilesi 84
O Bir Melek 91
Ustalar Patrona Karşı 98

Ben Dersimi Aldım....105
Şeker mi Yedin Ali Amca?....111
Çocuk Acil....114
Sehpa Alışverişi....118
Yaşasın Bebek....122
Stajyer Yapmasın....128
Funda Hemşirenin Hâlleri....132
Ergene Kon....138
Aynı ama Farklı....145
Hemşire ve Hasta Yakınları....151
Montaj....159
Her Şey Tatlıya Bağlandı....173
Betül Hanım ve Kızları....181
Yaşlı Adam Ne Yapıyor?....188
Güveniyorum Kendime!....194

Güvengenlik Edilgenlik Saldırganlık Ölçekleri (GESÖ)....197

Son Söz....201

Kaynakça....203

Dizin....205

KAYNAKÇA

Ainsworth, M. D. S. (1982). Attachment: Retrospect and prospect. In C. M. Parkes & J. Stevenson-Hinde (Eds.), *The place of attachment in human behavior* (pp. 3-30). New York: Basic Books.

Ainsworth, M. D. S. (1989). *Attachments beyond infancy*. American Psychologist, 44, 709-716.

Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the Strange Situation*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Baldwin, M.W., Keelan, J. P. R., Fehr, B., Enns, V., & Koh-Rangarajoo, E. (1996). Social-cognitive conceptualization of attachment working models: Availability and accessibility effects. *Journal of Personality and Social Psychology, 71*, 94–109.

Banet-Weiser, S. (2014). Am I Pretty or Ugly? Girls and the Market for Self- Esteem. *Girlhood Studies, 7*, 83-101.

Bartholomew, K., & Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology, 61*, 226–244.

Blackman, J. S. (2004). *101 Defenses: How the mind shields itself*. New York and Hove: Brunner-Routledge.

Bornstein, M. H., Suwalsky, J. T. D., & Breakstone, D. A. (2012). Emotional relationships between mothers and infants: knowns, unknowns, and unknown unknowns. *Development and Psychopathology, 24*, 113-123.

Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss: Vol. 1*. Attachment. New York: Basic Books.

Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: Vol. 2*. Separation: Anxiety and anger. New York: Basic Books.

Bowlby, J. (1979). *The making and breaking of affectional bonds*. London: Tavistock.

Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss: Vol. 3. Loss: Sadness and depression.* New York: Basic Books.

Bowlby, J. (1982). Attachment (2nd ed.). New York: Basic Books.

Bowlby, J. (1988). A secure base: Clinical applications of attachment theory. London: Routledge.

Bowlby, J. (2012). *Bağlanma*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Brennan, K. A., & Shaver, P. R. (1998). Attachment styles and personality disorders. *Journal of Personality, 66*(5), 835-878.

Buchheim, A., Heinrichs, M., George, C., Pokorny, D., Koops, E., Henningsen, P., O`Connor, M. F., & Gündel, H. (2009). Oxytocin enhances the experience of attachment security. *Psychoneuroendocrinology, 34*(9), 1417-1422.

Calkins, S., & Dollar, J. (2014). Emotion: commentary. A biopsychosocial perspective on maternal psychopathology and the development of child emotion regulation. *Journal of Personality Disorders. 28*(1), 70-77.

Corey, G. (2013). *Theory and practice of counseling and psychotherapy.* Monterey: Brooks/Cole Publishing.

Eisenberg, S., & Patterson, L. E. (1979). *Helping Clients with Special Concerns*. Boston: Houghton Mifflin Company.

Erikson, E. H. (1987). *Childhood and society*. London: Paladin Grafton Books.

Erikson, E. H. (1997). *The life cycle completed* (Extended version). New York: W. W. Norton & Company.

Fromm, E. (1982). *Sağlıklı toplum*. İstanbul: Payel Yayınevi.

Gladding, S. T. (2017). *Counseling: A comprehensive profession.* New York: Pearson Education.

Glassman, W. E., & Hadad, M. (2018). *Psikolojide Yaklaşımlar*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Harish, N. J., Ahlawat, S. (2015). Anxiety and self-esteem amongst adolescents using the Internet. Indian Journal of *Health and Well- being, 6*(4), 431-433.

Imran, H. (2013). Self-esteem manifestation in students with high and low academic achievement. *Pakistan Journal of Psychology, 44*(2), 53-67.

Joseph, R. P., Royse, K. E., Benitez, T. J., & Pekmezi, D. W. (2014). Physical activity and quality of life among university students: Exploring self- efficacy, self-esteem, and affect as potential mediators. *Quality of Life Research, 23*, 661-669.

Khajehdaluee, M., Zavar, A., Alidoust, M., & Pourandi, R. (2013). The relation of self-esteem and illegal drug usage in high school students. *Iran Red Crescent Medical Journal, 15*(11), 1-8.

Kosfeld, M., Heinrichs, M., Zak, P. J., Fischbacher, U., & Fehr, E. (2005). Oxytocin increases trust in humans. *Nature, 435*(7042), 673-676.

Lemola, S., Raikkönen, K., Gomez, V., & Allemand, M. (2013). Optimism and self-esteem are related to sleep. Results from a large community- based sample. *International Journal of Behavioral Medicine, 20*, 567- 571.

Levy, K. N., Johson, B. N., Clouthier, T. L., Scala, J. W., & Temes, C. M. (2015). An attachment theoretical framework for personality disorders. *Canadian Psychology, 56*(2), 197-207.

Li, S. T., Albert, A. B., & Dwelle, D. G. (2014). Parental and peer support as predictors of depression and self-esteem among college students. *Journal of College Student Development, 55*(2), 120-138.

Lyddon, W. & Sherry, A. (2001). Developmental personality styles: An attachment theory conceptualization of personality disorders. *Journal of Counseling & Development, 79*(4), 405-14.

Malakcıoğlu, C. (2018). *Bitirilmemiş işler ile öfke, suçluluk, utanç ve affetme arasındaki ilişkilerin incelenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Malakcıoğlu, C. (2023). Multidimensional assessment of assertiveness: Assertiveness, passivity, and aggressivity scales. Journal of Psychiatric Nursing, 14(4), 359-368. https://doi.org/10.14744/phd.2023.82956

Malik, A., Kohli, S., & Kumar, A. (2013). Applying the constructs of home environment: Implications for developing self-esteem amongst adolescents. *Indian Journal of Health and Well-being, 4*(9), 1674-1678.

Maslow, A. (1969). *The psychology of science: A reconnaissance.* New York: Harper & Row.

Maslow, A. (1970). *Motivation and personality* (2nd ed.) New York: Harper & Row.

Maslow, A. (1971). *The farther reaches of human nature*. New York: Viking.

Mikulincer, M., Gillath, O., & Shaver, P. R. (2002). Activation of the attachment system in adulthood: Threat-related primes increase the accessibility of mental representations of attachment figures. *Journal of Personality and Social Psychology, 83*, 881–895.

Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2003). The attachment behavioral system in adulthood: Activation, psychodynamics, and interpersonal processes. In M. P. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 35, pp.53–152).

San Diego, CA: Academic Press.

Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2004). Security-Based Self-Representations in Adulthood: Contents and Processes. In Rholes, S. & Simpson, J. (Eds.), *Adult Attachment: Theory, Research and Clinical Implications* (pp.159-195). New York: Guilford Press.

Millon T., Grossman, S., Millon, C., Meagher, S., & Ramnath, R. (2004). *Personality disorders in modern life* (2nd ed.) New Jersey: John Wiley & Sons.

Muhamad, T. A., Sattari, H., & Abadi, F. H. (2013). Effects of swimming on self-esteem among female college students. *Asian Social Science, 9*(16), 74-80.

Myers, D. (2010). *Social Psychology* (10th Ed.). New York: McGraw Hill.

Neher, A. (1991). Maslow's Theory of Motivation: A Critique *Journal of Humanistic Psychology, 31*-3, 89-112.

Okeke-Adeyanju, et al. (2014). Celebrating the strengths of Black youth: Increasing self-esteem and implications for prevention. *Journal of Primary Prevention, 35*, 357-369.

Öztürk, M. O., & Uluşahin, A. (2011). *Ruh sağlığı ve bozuklukları* (Cilt-1). İstanbul: Nobel Tıp Kitapevleri.

Park, K. M., & Park, H. (2015). Effects of self-esteem improvement program on self-esteem and peer attachment in elementary school children with observed problematic behavior. *Asian Nursing Research, 9*, 53-59.

Raustrop, A., & Lindwall, M. (2015). Physical self-esteem – a ten-year follow-up study from early adolescence to early adulthood. International *Journal of Medical Health, 27*, 31-39.

Reilly, E., Dhingra, K., & Boduszek, D. (2013). Teachers' self-efficacy beliefs, self-esteem, and job stress as determinants of job satisfaction. *International Journal of Educational Management, 28*(4), 365-378.

Ritter, V., Ertel, C., Beil, K., Steffens, M. C. & Stangier, U. (2013). In the presence of social threat: Implicit and explicit self-esteem in social anxiety disorder. *Cognitive Therapy Research, 37*, 1101-1109.

Rholes, W. S., & Simpson, J. A. (2004). Attachment theory: Basic concepts and contemporary questions. In Rholes, S. & Simpson, J. (Eds.), *Adult Attachment: Theory, Research and Clinical Implications* (pp.3-16). New York: Guilford Press.

Saari, A. J., Kentala, J., & Mattila, K. J. (2015). Weaker self-esteem in adolescence predicts smoking. *BioMed Reseach International*, Article ID: 687541, doi:10.1155/2015/687541

Shakespeare, W. (2013). *Nasıl hoşunuza giderse (Çev. Özdemir Nutku)*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Shaver, P. R., & Mikulincer, M. (2004). Attachment theory: Basic concepts and contemporary questions. In Rholes, S. & Simpson, J. (Eds.), *What do self-report attachment measures assess?* (pp.17-54). New York: Guilford Press.

Shean, M. B., et al. (2015). Developing well-being in Australian youth: contingencies of self-esteem. *International Journal of Child and Adolescent Health, 8*(2), 179-187.

Shekhawat, D., & Rathore, P. S. (2014). Internet usage in college: A comparison of users and non users in relation of self-esteem and satisfaction with life. *Indian Journal of Health and Well-being, 5*(3), 335- 340.

Smokowski, P. R., Evans, C. B. R., Cotter, K. L. ve Guo, S. (2014). Ecological correlates of depression and self-esteem in rural youth. *Child Psychiatry and Human Development, 45*, 500-518.

Tripkovic, I., et al. (2015). Depression and self-esteem in early adolescence. *Central Eurepean Journal of Public Health, 23*(2), 166-169.

Vaananen, J. M., et al. (2014). Decrease in self-esteem mediates the association between symptoms of social phobia and depression in middle adolescence in a sex-specific manner: a 2-year follow-up of a prospective population cohort study. *BMC Psychiatry, 14*:79.

Voltan, N. (1980). *Grupla atılganlık eğitiminin bireyin atılganlık düzeyine etkisi* (Yayımlanmamış, Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Wagner, J., Lang, F. R., Neyer, F. J., & Wagner, G. G. (2014). Self-esteem across adulthood: the role of resources. *European Journal of Aging, 11*, 109-119.

Wong, W. W., et al. (2014). Body weight has no impact on self-esteem of minority children living in inner city, low-income neighborhoods: a cross-sectional study. *BMC Pediatrics,14*:19.

Wood, C., Gladwell, V., Barton, J. (2014). A Repeated Measures Experiment of School Playing Environment to Increase Physical Activity and Enhance Self-Esteem in UK School Children. *PLoS ONE 9*(9): e108701.

Wu, C. S.T., Wong, H. T., Shek, C, H.M. & Loke, A. Y. (2014). Multi- dimensional self-esteem and substance use among Chinese adolescents. *Substance Abuse, Treatment, Prevention, and Policy, 9*:42.

Zhang, Y., Mei, S., Jingxin Chai, L. L., Li, J., & Du, H. (2015). The relationship between impulsivity and internet addiction in Chinese college students: A moderated mediation analysis of meaning in life and self-esteem. *Plos One, 10*, 1-13.

2. Basım

KAMU YÖNETİMİNDE DEĞİŞİM VE GELİŞİM II

Siyaset – İşletme Arasında, 1999-2024

Dr. Metin Karadağ

nobel bilimsel

KAMU YÖNETİMİNDE DEĞİŞİM ve GELİŞİM II
Siyaset – İşletme Arasında, 1999-2024

Dr. Metin Karadağ

Yayın No.: 2095
ISBN: 978-625-393-474-3
E-ISBN: 978-625-393-475-0
Basım Sayısı: 2. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Karadağ, Metin.
Kamu Yönetiminde Değişim ve Gelişim II Siyaset – İşletme Arasında, 1999-2024 / Metin Karadağ
2. Basım, VIII + 88 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin yok.
ISBN: 978-625-393-474-3
E-ISBN: 978-625-393-475-0
1. Kamu Yönetimi 2. Değişim ve Gelişim 3. Siyaset Pazarlaması

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

YAZAR HAKKINDA vii

Birinci Bölüm
GİRİŞ 1

İkinci Bölüm
KAMU YÖNETİMİ VE AÜ SBF (MEKTEBİ MÜLKİYE) 5

Üçüncü Bölüm
KAMUDA ÖRGÜT GELİŞTİRME 9

Dördüncü Bölüm
GENİŞ ANLAMDA KAMU YÖNETİMİ: DEVLET VE SİYASAL PARTİLER 19

Beşinci Bölüm
KAMU YÖNETİMİ GELİŞTİRME VE CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÛMET YÖNETİM SİSTEMİ 27

Altıncı Bölüm
KAMU ÇALIŞANILARI, PATRON VE CEO 41

Yedinci Bölüm
DÜZENLEYİCİ VE DENETLEYİCİ KURUMLAR, BTK VE PLAZA YAKLAŞIMI 45

Sekizinci Bölüm
SİYASET PAZARLAMASI 53

Dokuzuncu Bölüm
KAMU POLİTİKALARI ANALİZİ VE POLİTİKA KURULLARI 63

Onuncu Bölüm
KAMU VAFILARINDAN ÖZEL KAMU FONLARINA 67

On Birinci Bölüm
KAMU VE KÜRESEL ŞİRKETLER 71

On İkinci Bölüm
SONUÇ VE ÖNERİLER 73

Genişletilmiş 2. Basım

MİLLÎ GÖRÜŞ PARTİLERİNİN GELECEĞİ
Üç Tarz-ı Siyaset

Dr. Metin Karadağ

nobel bilimsel

MİLLÎ GÖRÜŞ PARTİLERİNİN GELECEĞİ - ÜÇ TARZ-I SİYASET

Dr. Metin Karadağ

Yayın No.: 2315
ISBN: 978-625-393-971-7
E-ISBN: 978-625-393-972-4
Basım Sayısı: Genişletilmiş 2. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Karadağ, Metin.
Millî Görüş Partilerinin Geleceği - Üç Tarz-ı Siyaset / Metin Karadağ
Genişletilmiş 2. Basım, X + 96 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça ve dizin yok.
ISBN: 978-625-393-971-7
E-ISBN: 978-625-393-972-4
1. Millî Görüş 2. Üç Tarzı Siyaset 3. Türk Siyasal Hayatı

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

YAZAR HAKKINDA v

İKİNCİ BASKI ÖN SÖZÜ vii

Birinci Bölüm
GİRİŞ 1

İkinci Bölüm
MİLLÎ GÖRÜŞÜN DEĞİŞİM VE GELİŞİMİ 9

Üçüncü Bölüm
GELENEKSEL TEMEL: SAADET PARTİSİ 17

Dördüncü Bölüm
YENİLİKÇİ İKTİDAR: ADALET VE KALKINMA PARTİSİ 25

Beşinci Bölüm
BABADAN EVLADA KALAN MİRAS: YENİDEN REFAH PARTİSİ 37

Altıncı Bölüm
GELECEĞİN BELİRLEYİCİ GÜÇLERİ: HANIMLAR, GENÇLER VE ÇEVRE 43

Yedinci Bölüm
3 PARTİDEKİ DEĞİŞİM SÜRECİ 49

Sekizinci Bölüm
ÖRNEK OLAYLAR 63

Dokuzuncu Bölüm
SONUÇ VE ÖNERİLER 81

DR. MELTEM YAŞDAĞ

MÜBADELENİN MİMARİ KÜLTÜRÜ

Sürmeli

2. Basım

nobel bilimsel

MÜBADELENİN MİMARİ KÜLTÜRÜ - Sürmeli

Dr. Meltem Yaşdağ

Yayın No.: 1271
ISBN: 978-625-433-889-2
E-ISBN: 978-625-433-890-8
Basım Sayısı: 2. Basım, Ağustos 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yaşdağ, Meltem.
Mübadelenin Mimari Kültürü - Sürmeli / Meltem Yaşdağ
2. Basım, XIV + 208 s., 22x22 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-433-889-2
E-ISBN: 978-625-433-890-8
1. Mübadele 2. Samsun 3. Kültürel Miras 4. Kırsal Mimari 5. Geleneksel Konut

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Ön Söz iii
Kısaltmalar v

Resimler - Haritalar - Tablolar - Çizimler ix

Giriş 1
Neden Sürmeli? 8
Yöntem 13

Bölüm 1 - 1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi 17
1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi 18
I. Mübadelede Samsun 24
II. Mübadelede Sürmeli 29

Bölüm 2 - Geleneksel Konut Mimarlığı Araştırmaları Bağlamında "Türk Evi" 39

Bölüm 3 - Sürmeli Köyü Mübadil Evleri 53
I. 1930-1940 Dönemi Evler 55
A. Osman Ay (Osman Ağa) Evi 55
B. Karahasanlar Evi 60
C. Mehmet Aktürk (Bıdık Mehmet) Evi 64
Ç. Sezgin Gündüz Evi 67
D. Hasan Şen Evi 69
E. Necati Yılmaz Evi 72
F. Okul 75
G. İbrahim Türe (İbrahim Dayı) Evi 78
Ğ. Hafız İbrahim Güngör (Hafız Ağa) Evi 82
H. Topaloğlu Evi 85
I. Hacı Sait Emin Evi 86

İ. Çeşme ... 92
J. Hasan Tan (Cemile Asan) Evi ... 94
K. Mehmet Ali Öz Evi (Köselerin Evi) ... 95
L. Kerim Ağa (Kerimlerin) Evi ... 101
M. Küçük Hasan Evi ... 104
N. Halil Cansu Evi ... 105
O. Hüseyin Kuloğlu Evi ... 112
Ö. Ali Tuna (Ali Çavuş) Evi ... 116
P. Hasan Tuna Evi ... 120
R. Halil Baştürk Evi ... 123
S. Özatalar Evi ... 124
Ş. Muhammed Türkan Evi ... 132
T. Halil Turan Evi ... 137
U. Abdullah Tanrıöver Evi ... 142
Ü. Mustafa Yıldız Evi ... 149
II. 1940 Sonrası Evler ... 153

Bölüm 4 - Sürmeli Mübadil Evleri Üzerine Tespitler ve Düşünceler ... 155
I. Sürmeli Mübadil Evleri Özellikleri ... 156
A. Tarihlendirme ... 156
B. Konum ... 157
C. İnşa Sistemi ve Malzeme ... 159
Ç. Plan ... 161
D. Süsleme ... 164
II. Sürmeli Mübadil Evleri Kökenleri ... 168
A. Olucak Köyü ... 168
B. Mübadele Öncesi Bafra'da Kentsel ve Kırsal Mimari ... 176

Sonuç ... 191

Kaynaklar ... 193

Dizin ... 201

Ekler ... 203

KAYNAKLAR

Kitaplar, Makaleler ve Tezler

Alkım, U. Bahadır, Alkım, Handan ve Bilgi, Önder, *İkiztepe II, Üçüncü, Dördüncü, Beşinci, Altıncı, Yedinci Dönem Kazıları 1976-1980,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003.

Akgül, Hatice ve Özkaya, Hatice Gökçen, "Osmanlı Evlerine Dair Araştırma Malzemesi ve Yöntem Sorunsalı: Potansiyeller ve Sınırlılıklar", *Tasarım Kuram,* 16 (29), 2020, ss. 35-52.

Akgün, Atıf, "Edebiyatımızda Göç ve Göçmen Edebiyatları Üzerine Bir Değerlendirme", *Göç Dergisi,* Cilt: II, S. 1 (Mayıs 2015), ss. 69-84.

Akgün, Seçil, "Birkaç Amerikan Kaynağından Türk-Yunan Mübadelesi Sorunu," *III. Askeri Tarih Semineri, Türk-Yunan İlişkileri (20 Temmuz 1974'e Kadar),* 1986, Ankara, ss. 241-277.

Akın, Nur, *Balkanlarda Osmanlı Dönemi Konutları,* Literatür Yayıncılık, İstanbul 2001.

Akok, Mahmut ve Gökoğlu, Ahmet, *Eski Ankara Evleri I-Erzurum Mahallesinde Yusuf Oğraş Evi,* Halkevi Yayınları, Ankara 1946.

Akok, Mahmut, *Ankara'nın Eski Evleri,* Ankara Etnografya Müzesi Yayınları, Ankara 1951.

Aksoy, Erdem, "Ortamekan: Türk Sivil Mimarisinde Temel Kuruluş Prensibi", *Mimarlık ve Sanat,* S.7-8, 1963, ss. 39-91.

Anonim, *İskân Tarihçesi,* Hamit Matbaası, İstanbul 1932.

Apak, Ayhan, *Türk Edebiyatında Girit Mübadelesini Anlatan Romanların Tema Bakımından İncelenmesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Manisa 2019.

Aran, Kemal, *Barınaktan Öte Anadolu Kır Yapıları,* Tepe Mimarlık Kültürü Merkezi, Ankara 2000.

Arel, Ayda, *Osmanlı Konut Geleneğinde Tarihsel Sorunlar,* Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir 1982.

Arı, Kemal, "Emval-i Metruke ve Mübadil Göçmenler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* C 6, S. 18 (1990), ss. 627-657.

Arı, Kemal, *Büyük Mübadele: Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925*), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 4. bs., İstanbul 2003.

Arı, Kemal, *Suyun İki Yanı: Mübadele (Yazılar),* Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2015.

Arı, Kemal, "Türk Roman ve Öyküsünde 'Mübadele'", *Tarih ve Günce-Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi,* C I, S. 1, (2017 Yaz), ss. 5-28.

Arseven, Celal Esat, *Türk San'atı,* Türk Ocakları Yayınları, İstanbul 1928.

Artan, Tülay, "Questions Of Ottoman İdentity And Architectural History*", Rethinking Architectural Historiography,* ed. D. Arnold, E. A. Ergut and B. T. Özkaya, Routledge, New York 2006, ss. 85-109.

Ayata, Yunus, "Türk Romanında Nüfus Mübadelesi ve Bir Mübadele Romanı Olarak Mor Kaftanlı Selanik", *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* , C. 39, S. 1, Haziran 2015, ss. 21-56.

Aysel, Nezih. R., "Msgsü Arşivlerinde 'Sedad Hakkı Eldem'", *Tasarım Kuram (Özel Sayı),* Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fakültesi Yayını, S. 6 (2008), ss. 82-99.

Balamir, Aydan ve Asatekin Gül, "Ulusal Kimlik Üzerine Karşıt Düşünceler ve Konut Mimarisi", *ODTÜ MFD,* 11:1-2, 1991, ss. 73-87.

Balta, Evangelia, *Nüfus Mübadelesi,* İnkılap Kitabevi, İstanbul 2015.

Batur, Afife ve Gür, Öymen, *Doğu Karadeniz'de Kırsal Mimari,* Milli Reasürans T.A.Ş., İstanbul 2005.

Barutciski, Michael, "Lausanne Revisited: Population Exchanges in International Law and Policy", *Crossing The Aegean: An Appraisal of The 1923 Compulsory Population Exchange Between Greece and Turkey,* ed. Renée Hirschon, Berghahn Books, New York 2003, ss. 23-28.

Bektaş, Cengiz, *Halk Yapı Sanatı,* Literatür Yayıncılık, İstanbul 2001.

Bektaş, Cengiz, *Türk Evi,* Yem Yayınları, İstanbul 2016.

Belli, Mihri, *Türkiye ve Yunanistan Nüfus Mübadelesi: Ekonomik Açıdan Bir Bakış,* çev. Müfide Pekin, Belge Yayınları, İstanbul 2004.

Bertram, Carel, *Türk Evini Hayal Etmek Eve Dair Kolektif Düşler,* çev. Mehmet Ratip, İletişim Yayınları, İstanbul 2012.

Beşirli, Mehmet, *XIX. Yüzyılın Başlarında Samsun Şehri (1755 Numaralı Samsun Şer'iye Siciline Göre),* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Samsun 1993.

Bozdağlıoğlu, Yücel, "Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi,* Yıl:18, Özel S. 3, 2014, ss. 9-32.

Cabanes, Bruno, *The Great War and the Origins of Humanitarianism: 1918-1924*, Cambridge University Press, New York 2014.

Cengizkan, Ali, *Mübadele Konut ve Yerleşimleri,* Arkadaş Yayıncılık, Ankara 2004.

Cerasi, Maurice, "The Formation Of Ottoman House Types: A Comparative Study in Interaction with Neighboring Cultures", *Muqarnas,* S. 15, 1998, ss. 116-156.

Cerasi, Maurice, *Osmanlı Kenti,* çev. Anlı Ataöv, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001.

Çanlı, Mehmet, "Yunanistan'daki Türklerin Anadolu'ya Sevk Edilmesi", *Tarih ve Toplum,* S. 129-130 (Eylül-Ekim 1994), ss. 54-61.

Çapa, Mesut, "Yunanistan'dan Gelen Göçmenlerin İskânı", *Atatürk Yolu,* C II, S. 5 (Mayıs) 1990, ss. 49-69.

Çelebi, Çağdaş Lara, "Konut ve Göç: 19. Yüzyıl Kayseri Rum Evleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXXII/1, 2017, ss. 17-45.

Çelebi, Ercan, *Mübadele İmar ve İskân Vekâleti (Kuruluşu, Teşkilat Yapısı ve Faaliyetleri),* Hiperlink Yayınları, İstanbul 2019.

Çelemoğlu, Şuayip, *Samsun Evleri,* Basılmamış Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Denizli 2021.

Çetin, Türkan, "Modern Türkiye Yaratma Projesinin Orijinal Bir Boyutu: Örnek Köyler", *75 Yılda Köylerden Şehirlere,* ed. Oya Baydar, Türkiye İş Bankası-Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul 1999, ss. 231-240.

Çıkış, Şeniz, "'Modern Konut' olarak XIX. Yüzyıl İzmir Konutu: Biçimsel ve Kavramsal Ortaklıklar", *Metu JFA*, 2009/2 (26: 2), ss. 211-233.

Çil, Ela ve Kul, Nurşen, "Ildırı: Yerleşilemeyen Köy", *Mimarlık,* S. 381(Ocak-Şubat 2015), ss. 69-74.

Davulcu, Mahmut, "Makedonya Yörüklerinde Halk Mimarisi Geleneği Üzerine Bir İnceleme", *Turkish Studies,* Volume 8/9 Summer 2013, ss. 1019-1044.

Doğan, Abide ve Üstün, Koray, "Türk-Yunan Mübadelesinin Türk Romanına Yansıması: Savaş'ın Çocukları/Girit'ten Sonra Ayvalık, Kuşaklar ya da Ayvalık Yaşantısı, Girit'ten Cunda'ya ve Hasret Romanlarında Mübadele", Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 11/20 Fall 2016, ss. 141-160.

Dönmez, Şevket ve Dönmez, E. Emine Naza, "Geç Kalkolitik Çağ'dan Günümüze Orta Karadeniz Bölgesi Kıyıları Kırsal Kesiminde Geleneksel Ahşap Mimari", *Belkıs Dinçol ve Ali Dinçol'a Armağan,* haz. Metin Alparslan, Meltem Doğan Alparslan ve Hasan Peker, Ege Yayınları, İstanbul 2007, ss. 219-236.

Duman, Önder, *Rumeli'den Samsun'a Göç (1923-1970),* Samsun Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Yayın No. 11, Samsun 2010.

Duymaz, A. Şevki, "XIX. yüzyılda Samsun'un Kentsel Gelişimine Dair Bir Kaç Mimari Örnek", *Geçmişten Geleceğe Samsun Sempozyumu 4-5-6 Mayıs 2006,* Samsun Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Samsun 2006, ss. 449-462.

Eldem, Sedad Hakkı, *Türk Evi Plan Tipleri,* İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul 1954.

Eldem, Sedad Hakkı, *Türk Evi Osmanlı Dönemi I.* Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı Yayını, İstanbul 1984.

Eldem, Sedad Hakkı, *Türk Evi Osmanlı Dönemi III,* Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı Yayını, İstanbul 1987.

Emgili, Fahriye, "Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi Hakkındaki Araştırmalara Bir Bakış", *Tarih ve Günce-Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, I/1, (2017 Yaz), ss. 29-54.

Emgili, Fahriye, "Göçmenlerin Barınma Sorunu ve Mübadil Meskenleri", *Tarih ve Günce-Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, S. 9 (2021/Yaz), ss. 3-52.

Eres, Zeynep, *Türkiye'de Planlı Kırsal Yerleşmelerin Tarihsel Gelişimi ve Erken Cumhuriyet Dönemi Planlı Kırsal Mimarisinin Korunması Sorunu,* Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2008.

Eres, Zeynep, "Türkiye'de Kırsal Alanda Çağdaşlaşma ve Mübadil Köyleri*", 90. Yılında Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi Yeni Yaklaşımlar, Yeni Bulgular Sempozyum Bildiriler,* Lozan Mübadilleri Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, ss. 174-201.

Erler, Mehmet Yavuz, "1870 Yılında Doğu Karadeniz'de Çıkan Yangın ve Etkileri", *Tarih Araştırmaları Dergisi,* S. 20/31 (Mayıs 2000), ss. 209-218.

Erler, Mehmet Yavuz ve Edinsel, Kerim, "Samsun'da Tütün Üretimi (1788 1919)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* C 4, S. 18, 2011, ss. 230-248.

Faroqhi, Suraiya, *Men of Modest Substance: House Owners and House Property in Seventeenth-Century Ankara and Kayseri,* Cambridge University Press, New York 1987.

Faroqhi, Suraiya, *Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı,* Doğu Batı Yayınları, Ankara 2006.

Geray, Cevat, *Türkiye'den ve Türkiye'ye Göçler ve Göçmenlerin İskânı (1923-1961),* Kalan Yayınları, Ankara 2019.

Gönül, Bilge, "Mübadil Kentlerdeki Konutlarda Kullanıcı Değişimi: Ayvalık Örneği", *Mübadil Kentler: Türkiye,* Lozan Mübadilleri Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, ss. 39-51.

Güvenç, Sefer, *Kuzey Yunanistan Yer Adları Atlası: Mübadele Öncesi ve Sonrası Eski ve Yeni Adları,* Lozan Mübadilleri Vakfı, İstanbul 2014.

Halaçoğlu, Ahmet, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913),* Türk Tarih Kurumu, Ankara 1994.

Hamilton, W. J., *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia with Some Account of Their Antiquities and Geology,* Volume I John Murray, London 1842.

Hirschon, Renee, "'Unmixing Peoples' in the Aegean Region", *Crossing The Aegean: An Appraisal of the Consequences of the 1923 Compulsory Population Exchange Between Greece and Turkey,* ed. R. Hirschon, Berghahn Books, Oxford/New York 2003, ss. 3-12.

Hodgson, Marshall, *İslam'ın Girişimi, Cilt 3: Silah Gücü İmparatorlukları ve Modern Zamanlar,* Chicago Üniversitesi Yayınları, Chicago 2009.

İmamoğlu, Vacit, "Ev ve Anlamı", *Topluma Adanmış Bir Yaşam-Prof. Dr. Ömür Bakırer Armağanı,* der. Ali Uzay Peker ve Neriman Şahin Güçhan, Odtü Basım İşbirliği, Ankara 2021, ss. 245-266.

İpek, Nedim, "Canik Sancağı'nın Nüfusuna Dair Bir Değerlendirme", *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* S. 10, 1997, ss. 29-45.

İpek, Nedim, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri,* Türk Tarihi Kurumu, Ankara 1999.

İpek, Nedim, *Mübadele ve Samsun,* Türk Tarih Kurumu, Ankara 2000.

İpek, Nedim, *Selanik'ten Samsun'a Mübadiller.* Samsun Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Yayın No. 12, Samsun 2010.

Kale, Başak, "Zorunlu Göçün 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu Üzerindeki Etkileri", *Türkiye'nin Göç Tarihi,* ed. M. M. Erdoğan ve A. Kaya, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2015, ss. 153-167.

Kalfaoğlu, İoannis, *Küçük Asya Kıtasının Tarihi Coğrafyası,* Albatros Yayınları, İstanbul 2013.

Kavas, Kemal Reha, "Türk Konut Mimarisinde Tarihsel Süreklilikler: Orta Asya ve Anadolu", *Belleten,* C 76, S. 276, 2012, ss. 503-526.

Kaya, Köşklük Nezihat, "Şirince Köyü Örneğinde Kırsal Mimari Mirasın Kırsal Turizmin Gelişmesine Katkısının Tartışılması", *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Sayı*: 14 (22), 2012, ss. 119-123.

Kayam, H. Cevahir, "Lozan Barış Andlaşmasına Göre Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Konunun T.B.M.M'de Görüşülmesi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* C 9, S. 27 (1993), ss. 581-608.

Keçeligil, Hülya, *"Prof. Dr. Kiepert'in Komutasında Ajan Prittwitz Ve Prusyalı Teğmen Marcker Kannenberg'in 1893 Kızılırmak Havzası Raporları",* On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Samsun 2018.[330]

Kılıç, Havva Sacide, *Safranbolu Kıranköy Bölgesindeki Eski Rum Evlerinin Zorunlu Göç Sonrası Mekansal Değişiminin İrdelenmesi,* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi, Fen Bilimler Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Karabük 2018.

Koçak, Meltem, *Tevhid-İ Efkâr Gazetesinin Milli Mücadele'ye Bakışı (1921-1923),* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2018.

Koyuncı, Senem, *H. 1303-1304/M. 1885-1886 Selanik Vilayet Salnamesi'ne Göre Selanik Vilayeti,* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacıbektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Nevşehir 2019.

Köse, Mustafa, "Türkiye'de Geleneksel Kırsal Konut Planlarında Göçebe Türk Kültürü İzleri", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* C 7, S. 2, 2005, ss. 1-34.

Köseoğlu, Mehmet, *Mübadelenin İki Ucu, Drama Sancağı Mübadilleri Mencenos'tan Karadağ ve Üçhanlara,* Arman Ofset, Samsun 2013.

Küçük, Mert, *Bafra İlçesinin Coğrafyası,* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük 2018.

Küçükerman, Önder, *Anadolu'daki Geleneksel Türk Evinde Mekân Organizasyonu Açısından Odalar,* Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul 1973.

Küçükerman, Önder, *Kendi Mekânının Arayışı İçinde Türk Evi,* Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul 1996.

Kuban, Doğan, "Türk Ev Geleneği Üzerine Gözlemler", *Türk ve İslâm Sanatı Üzerine Denemeler*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1982, ss. 192-211.

Kuban, Doğan, *Türk "Hayat"lı Evi,* Eren Yayıncılık, İstanbul 1995.

Kuş, Ayşegül, *Batılı Seyyah ve Araştırmacılara Göre 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Doğu Karadeniz Bölgesi,* Canik Belediyesi, Kültür Yayınları No. 5, Samsun 2016.

Macar, Elçin, "Yunanistan'dan Anadolu'ya Göç: Nüfus Mübadelesi", *Türkiye'nin Göç Tarihi-14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla,* Der. M. Murat Erdoğan ve Ayhan Kaya, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2015, ss. 171-190.

Marcus, Abraham, "Men, Women, And Property: Dealers in Real Estate in 18th Century Aleppo", *Jesho,* S. XXVI (1983), No. 2, ss. 137-163.

Marcus, Abraham, *The Middle East on the Eve of Modernity, Aleppo in the Eighteenth Century,* Columbia University Press, New York 1989.

Marinov, Tchavdar, "'The Balkan House': Interpretations And Synbolic Appropriations of The Ottoman-Era Vernacular Architecture in The Balkans", *Entangled Histories of the Balkans: Concepts, Approaches, and (Self) Representations Vol: 4,* Eds. R. Daskalov, T. Marinov, D. Mishkova And A. Vezenkov, Leiden & Boston, Brill 2017, ss. 440-593.

Meneselidou, Sofia, *Yunanistan'da Bafra Kültürü,* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2017.

Millas, Herkül, Türk ve Yunan Edebiyatında Mübadele - Benzerlikler ve Farklar", *Yeniden Kurulan Yaşamlar,* ed. Müfide Pekin, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2001, ss. 125-153.

[330] Bu tez, 2020 yılında Nobel Akademik Yayıncılık tarafından *"Kızılırmak Havzasının Coğrafi Tarihine Bakış: Hermann Von Flottwell ve 'Aus Dem Stromgebiet Des Qyzyl-Yrmaq (Halys)'"* adı ile yayınlanmıştır.

Millas, Herkül, *Türk ve Yunan Romalarında "Öteki" ve Kimlik*. İletişim Yayınları, İstanbul 2005.

Nakracas, Georgios, *Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni,* Belge Yayınları, İstanbul 2003.

Oikonomou, Aineias, "Bioclimatic elements and design principles of the traditional architecture in northern Greece", *25th Conference on Passive and Low Energy Architecture,* Dublin, 22nd to 24th October 2008, unpublished conference paper, ss. 1-7.

Oikonomou, Aineias ve Bougiatioti, Flora "Architectural structure and environmental performance of the traditional buildings in Florina, NW Greece", *Building and Environment,* 46 (3), 2011, ss. 669-689.

Osmanoğlu, İsmet ve Nezntet Oglou, Mine, "Traditional Ottoman - Turkish Houses in Northern Greece", *Online Journal of Art and Design*, volume 7, issue 5 (Special issue), December 2019, ss. 292-317.

Oran, Baskın, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar,* İletişim Yayınları, İstanbul 2002.

Ortaylı, İlber, *Osmanlı Toplumunda Aile,* Pan Yayıncılık, İstanbul 2009.

Öksüz, Hikmet, *Batı Trakya Türkleri,* Kurum Yayıncılık, Çorum 2006.

Örmecioğlu, Hilal Tuğba, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Köycülük Tartışmaları ve Numune Köyler", *Belleten*, S. 83 (2019), ss. 729-752.

Öz, Mehmet, *XV-XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı,* Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999.

Özkan, Tanca, *19. Yüzyılın İlk Yarısında Bafra Kazası Nüfusu*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2012.

Özsoy, İskender, *Mübadelenin Öksüz Çocukları,* Bağlam Yayınları, İstanbul 2007.

Özsoy, İskender, Mübadelenin Yas Kardeşleri, Bağlam Yayınları, İstanbul 2014.

Paköz, Aslıhan Ece, "Bir Standart Yaratma Aracı Olarak Türkiye'de Vernaküler Mimarlık", *Art-Sanat* (5), 2016, ss. 171-177.

Paköz, Aslıhan Ece, *Vernaküler ve Bağlantılı Kavramlar Kapsamında Türkiye'de Mimarlık,* Basılmamış Doktora Tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Mardin 2017.

Pavlides, Theodoros, *Ο Ελληνισμός Του Δυτικού Πόντου: Η Τουρκοφωνία, Συνεντεύξεις Γερόντων, Οι Τάφοι Των Καπεταναίων, Χωριά Και Πόλεις Του Δυτικού Πόντου,* Afoi Kyriakidi, Thessaloniki 2009.

Petanovski, Aleksandar, ve Spiroski, Ivo, "Macedonian Architecture From 19th Century in The Village of Leshok, Republic of Macedonia", *South East European Journal of Architecture and Design,* Article ID 10049, Vol: April 2021, ss. 1-7.

Rapoport, Amos, *House Form and Culture,* Prentice-Hall Inc., New Jersey 1969.

Sarısakal, Baki, *Belge ve Tanıklarla Samsun'da Mübadele,* Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları: 4, Samsun 2007.

Sarıalioğlu, Ceren, *Historiyografik Bir Sorunsal Olarak 'Türk Evi',* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı Mimarlık Tarihi ve Kuramı Programı, İstanbul 2008.

Seçkin, Selçuk, "Kocaeli/Arslanbey'deki Mübadil Konutları", *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu/ Bildiriler*, ed. Haluk Selvi ve M. Bilal Çelik, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli 2015, ss. 1721-1741.

Seçkin, Selçuk, "Samsun/Tekkeköy ve Çevresinde Mübadiller için Yapılmış Konut Tipleri", *Tekkeköy Tarihi/Dünden Bugüne: Cumhuriyet,* ed. Mehmet Yavuz Erler ve Ali Emre İşlek, C IV, Gece Kitaplığı Yayınevi, Ankara 2018, ss. 25-130.

Sepetçioğlu, Tuncay Ercan, "İki Tarihsel 'Eski' Kavram, Bir Sosyo-Kültürel "Yeni" Kimlik: Mübadele Nedir, Mübadiller Kimlerdir?", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 18/3 (Ocak 2014), ss. 49-83.

Sezen, Tahir, *Osmanlı Yer Adları,* Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Yayın No. 26, Ankara 2017.

Sezgin, Haluk, "Yöresel Konut Mimarisi ve Türkiye'deki Örnekleri Hakkında", *Tasarım ve Kuram,* S. 4, Mayıs 2006, ss. 1-20.

Shields, Sarah,_"Forced Migration As Nation-Building: The League Of Nations, Minority Protection, and The Greek-Turkish Population Exchange," *Journal of the History of International Law,* 18 (2016), ss.120-145.

Smith, Michael. L., *Ionian Vision: Greece in Asia Minor 1919-1922*. Hurst & Company, London 2009.

Soysal, İsmail, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, 1. Cilt (1920-1945),* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

Sönmez, Neslihan, *Bergama Evlerinin Geleneksel ve Batı Etkili Özellikleri,* Bergama Kültür ve Sanat Vakfı Bergama Evleri Özel Sayısı, Bergama Belleten, S. 8, İzmir 1998.

Tanyeli, Uğur, "Klasik Osmanlı Metropolünde Konutun 'Reel' Tarihi: Bir Standart Sapma Denemesi", *Prof. Doğan Kuban'a Armağan,* yay. haz. Z. Ahunbay, D. Mazlum ve K. Eyüpgiller, Eren Yayıncılık, İstanbul 1996, ss. 57-67.

Tanyeli, Uğur, "Türkiye'de Modernleşme ve Vernaküler Mimari Gelenek: Bir Cumhuriyet Dönemi İkilemi", *Bilanço 1923-1998: Türkiye Cumhuriyeti'nin 75 Yılına Toplu Bakış Uluslararası Kongresi,* ed. Z. Rona, C 1, İstanbul 1999, ss. 283-290.

Tanyeli, Uğur, *Sedad Hakkı Eldem,* Boyut Kitapları, İstanbul 2001.

Tanyeli, Uğur, "Uğur Tanyeli le Türkiye'de Mimarlık Tarihi Çalışmak ve Osmanlı Mimarlık Tarihyazımı Üzerine", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi,* C 7, S. 13 (2009), ss. 313-346.

Tekeli, İlhan, "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Nüfusun Zorunlu Yer Değiştirmesi ve İskân Sorunu", *Toplum ve Bilim,* S. 50, 1990, ss. 49-71.

Tekeli, İlhan, "Konut Tarihi Yazıcılığı Üzerine Düşünceler", *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme,* ed. Yıldız Sey, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, ss. 6-14.

Tellioğlu, İbrahim, "Samsun'a Türk Yerleşiminin Tarihî Gelişimi", *Turkish Studies*, Volume 9/4 Spring 2014, s. 1107-1117.

Tuğlacı, Pars, *Osmanlı Şehirleri,* Milliyet Yayınları, İstanbul 1985.

Tuna, Celal, *Orta Karadeniz Bölgesi Sahil Kesiminde Geleneksel Mimari,* Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008.

Tuztaşı, Uğur, "İdealleş(Tiril]Miş 'Türk Evi' Fikrinin Historiyografik Çözümlenmesi", *Iconarp,* 1/1, 2013, ss. 66.91.

Tümer, Şerif, *Bafra Kırsal Konut Mimarisi,* Basılmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü sanat tarihi Ana Bilim Dalı, Ankara 2020.

Türkeli, Ahu Paköz, *Influences of 1923 Population Exchange On Second and Third Generation Migrants,* Basılmamış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Bölümü, Ankara 2016.

Uğurlu, Kamil, "Orta Asya'dan Bugüne Türk Mesken Sanatında Çadır", *Türk Halk Mimarisi Sempozyumu Bildirileri,* Ankara 1991, ss. 205-216.

Ürekli, Bayram ve Özler, Muhammed, "Konya Kâdısı Musa Efendi ve Dünyası: Osmanlı Taşrasında Birey ve Gündelik Yaşamı Anlamlandırma Üzerine Bir Deneme", *Sutad (*2020/48), ss. 173-188.

Ürer, Harun, "Geleneksel Türk Evi Ölçeğinde Eskigediz Evlerinin Cephe Düzenlemeleri", *Sanat Tarihi Dergisi*, C XXII, S. 2 Ekim/2013, ss. 189-230.

Vadala, Ramire-Pie-Maxime, *Samsoun, Passé- Présent-Avenir,* Librairie Orientaliste Paul Geuthner, Paris 1934.

Yaşdağ, Meltem, "Mübadeleden kalan kültürel mirası kurumsallaştırma çabası: Türkiye'de mübadele müzelerinin yazılı arşivi efemerayı toplama, koruma ve kullanma biçimleri", *Geçici Belgelerin kalıcı Etkisi: I. Uluslararası Efemera Sempozyumu,* Ankara, 25-27 Nisan 2018, Vekam Yayınları, Ankara 2020, ss. 250-270.

Yaşdağ, Meltem, "How Two Became One: Orthodox and Muslim History of Alaçam Houses", *Cultural Encounters and Tolerance Through Analyses of Social and Artistic Evidences: From History to the Present,* ed. Meltem Özkan Altınöz, IGI Global Publications, EISBN13: 9781799894407, 2022, ss. 184-218.

Yıldırım, Onur, *Diplomasi ve Göç, Türk-Yunan Mübadelesinin Öteki Yüzü,* Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016.

Yılmaz, Ali ve Gül, Seyfullah, "Samsun Şehrinde Tarihî Yapı Mirası ve Şehirsel Koruma", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD),* C 5, S. 13, Kasım 2018, ss. 49-67.

Yılmaz, Mehmet Ali, "Demir Çağı'nda Samsun: Kazılar ve Yüzey Araştırmaları Işığında Genel Bir Bakış", *Samsun Sempozyumu Bildiriler 13-16 Ekim 2011*, ed. Mahmut Aydın ve diğerleri, Samsun Valiliği Yayınları C I, 2012, s. 99-116.

Yılmaz, Özgür, "Fransız Arşiv Belgelerine Göre 20. Yüzyılın Başlarında Samsun Limanı, *Belleten,* C 279, S. 286, 2015, ss. 1039-1072.

Yiğitpaşa Nadire Tuba ve Uz, Funda, "XIX. Yüzyıl Samsun'da Bir Grup Konut Mimarisi", *Uluslararası Amisos Dergisi,* C 1, S. 1 (2016), ss. 22-43.

Yolalıcı, Emin, *19. Yüzyılda Canik (Samsun) Sancağı'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı,* Türk Tarih Kurumu, Ankara 1998.

Gazete ve Arşivler

Cumhuriyet, 8 Haziran 1924

İkdam, 25 Ağustos 192, nr. 9826

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Samsun Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi

Samsun Müzesi Müdürlüğü Arşivi

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi

BCA.272.12/43.63.15

BCA.272.80/4.10.15

BCA.272.11.21.107.23

İnternet Kaynakları

URL 1 https://www.rehbername.com/seyahat/kayakoy-gezi-rehberi

(Erişim tarihi: 28.01.2022)

URL 2 https://www.koylerim.combafra-surmeli-koyu-resimleri-10844g.htm (Erişim tarihi: 20.12.2021)

URL 3 https://bafrasurmelikoyu55.tr.gg (Erişim Tarihi: 25.06.2019)

URL 4 https://www.koleksiyonevi.net/urun/215510/samsun-bafra-tutun-deve-kervani-edt-tchigtemoglou (Erişim tarihi: 07.01.2021)

URL 5 http://muzejohrid.mk/en/gallery/41# (Erişim Tarihi: 15.02.2022)

URL 6 https://www.bafra.bel.tr/Uploads/Resimler/Sayfalar/2017/11/Bafra-Ikiztepe-Nerik-Kultur-Yolu-Kitapcigi/Orj-24485a0993f0fdcac10f2c95ab7b.pdf (Erişim Tarihi: 11.01.2022)

2. Basım

STRATEJİK YÖNETİM AÇISINDAN KAMU KURUMLARININ MARKALAŞMASI

MARKA ÜLKE MARKA KENT MARKA ÜNİVERSİTE

Doç. Dr. M. Serdar Erbaş

nobel bilimsel

Stratejik Yönetim Açısından Kamu Kurumlarının Markalaşması
Marka Ülke Marka Kent Marka Üniversite

Doç. Dr. M. Serdar Erbaş

Yayın No.: 1794
ISBN: 978-625-398-894-4
E-ISBN: 978-625-398-893-7
Basım Sayısı: 2. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Süleyman Gezgin -süleyman@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Erbaş, M. Serdar.
Stratejik Yönetim Açısından Kamu Kurumlarının Markalaşması Marka Ülke Marka Kent Marka Üniverversite / M. Serdar Erbaş
2. Basım, XII + 144 s., 16,5x24 cm. Dizin ve kaynakça var.
ISBN: 978-625-398-894-4
E-ISBN: 978-625-398-893-7
1. Marka ve Markalaşmanın Kavramı 2. Türk Kamu Kurumlarında Marka 3. Dünya Kamu Kurumlarında Marka

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi Kitabevleri, Yeryüzü Dağıtım

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**
İÇİNDEKİLER ..... **v**
KISALTMALAR ..... **ix**
ŞEKİLLER DİZİNİ ..... **xi**
GÖRSEL DİZİNİ ..... **xi**
TABLO DİZİNİ ..... **xi**
GİRİŞ **1**

1. BÖLÜM
MARKA VE MARKALAŞMANIN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ 7
1.1. Marka 7
1.1.1. Marka Unsurları ve Marka ile İlgili Kavramlar 8
1.1.1.1. Marka Adı 9
1.1.1.2. Marka Kişiliği 10
1.1.1.3. Marka İmajı 10
1.1.1.4. Marka Kimliği 11
1.1.1.5. Marka Değeri 11
1.1.1.6. Marka Denkliği 12
1.1.1.7. Marka Sadakati 12
1.1.1.8. Marka Savunucusu 13
1.1.1.9. Marka Farkındalığı 13
1.1.1.10. Marka Bilinirliği 14
1.1.1.11. Marka Konumlandırması 14
1.1.1.12. Marka Sulandırması 14
1.1.1.13. Markanın Korunması 15
1.1.1.14. Marka İletişimi 16
1.1.1.15. Marka Genişlemesi 17
1.1.1.16. Kalite 17
1.1.1.17. Marka ve Mekân 18
1.1.1.18. Yeşil Marka 18
1.1.1.19. Jenerik Marka 18
1.1.1.20. Yer Markası 18
1.1.1.21. Marka Stratejisi 19
1.1.1.22. Marka Yöneticisi 19
1.1.2. Marka Türleri 19
1.1.2.1. Ülke Markası 20
1.1.2.2. Kent Markası 21
1.1.2.3. Marka Şahıs 22
1.1.2.4. Dijital Marka 24
1.1.2.5. Kurumsal Marka 24

1.1.3. Markalaşma 25
1.1.4. Pazarlama 26
1.1.5. Reklam 27
1.2. Stratejik Yönetim 28
1.3. Milli Marka Duyarlılığı ile Yerli ve Milli Ürün 28
1.4. Markanın Hukuksal Dayanağı 29
1.4.1. Paris Sözleşmesi 29
1.4.2. Dünya Fikri Mülkiyet Teşkilatı (WIPO) 30
1.4.3. Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması (TRIPS) 30
1.4.4. Madrid Sistemi 30

2. BÖLÜM
TÜRK KAMU YÖNETİMİNDE KAMU KURUMLARI VE ŞİRKETLERİNİN MARKALAŞMASI VE MARKALAŞMANIN TEŞVİKİ 33
2.1. Kamu Kurum ve Şirketlerinde Markalaşmaya Dair Yasal ve Yönetsel Düzenlemeler 36
2.1.1. Turquality 36
2.1.2. Türkiye Markasının Güçlendirilmesi Rehberi 38
2.1.3. Türkiye 2023 Turizm Stratejisi 38
2.2. Kamu Kurumlarında Markalaşma 38
2.2.1. Kamu Kurumlarında Marka Örnekleri 41
2.2.1.1. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) 41
2.2.1.2. Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA) 42
2.2.1.3. Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) 42
2.2.1.4. Kamu Hastaneleri ve Sağlık Hizmetleri 43
2.2.1.4.1. Kamu Hastaneleri 47
2.2.1.4.2. Kamu Hastanelerinde Doktorların Kişisel Markalaşması 48
2.2.2. Kamu Kurumlarında Kurumsal Kimlik Çalışmaları 49
2.3. Marka Kentler 49
2.3.1. Kentlerin Markalaşması ve Belediyeler 54
2.3.2. Marka Kent Örnekleri 55
2.3.2.1. İstanbul 56
2.3.2.2. Bursa 57
2.3.2.3. Gaziantep 58
2.3.2.4. Akyaka 59
2.3.3. Turizm Bölgeleri ve Destinasyonlar 59
2.4. Kamuya Ait Markalı Mobil Uygulamalar 61
2.5. Kamu Şirketlerinde Markalaşma 61
2.5.1. Türk Hava Yolları 62
2.5.2. Türkiye Otomobil Gelişim Grubu TOGG 64
2.5.3. Tarım Kredi Marketleri 66
2.5.4. PETLAS 68
2.5.5. Türk Savunma Sanayi Şirketleri 68

2.5.5.1. ASELSAN 68
2.5.5.2. ROKETSAN 69
2.5.5.3. Makine ve Kimya Endüstrisi A.Ş. 69
2.5.5.4. TUSAŞ A.Ş. 70
2.5.5.5. TEI 71
2.6. Kamu Bankaları 72
2.6.1. Vakıfbank 72
2.6.2. Halk Bank 72
2.6.3. Ziraat Bankası 73
2.7. Üniversitelerde Markalaşma 73
2.7.1. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (Mekteb-i Mülkiye) 77
2.7.2. Orta Doğu Teknik Üniversitesi 78
2.8. Kamu Yayın Sektörü 78
2.9. Kamu Sigorta Sektörü 79
2.10. Kamu Kurumları Tarafından Markalaşmanın Teşvik Edilmesi 79
2.10.1. KOSGEB Başkanlığı 81
2.10.2. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin (KOBİ) Markalaşması 82
2.10.3. Turquality 83
2.11. Kamu Yönetiminde Markalaşmada Dikkat Edilecek Konular 84
2.12. Kamu Yönetiminde Markalaşmanın Önündeki Engeller 89

3. BÖLÜM
DÜNYADA KAMU KURUMLARINDA MARKALAŞMA 91
3.1. Ulus Markalama 93
3.2. Türkiye Ulus Markası 96
3.3. Küresel Bağlamda Markalaşma Çalışması Yapan Ülke ve Kamu Kurumu Örnekleri 101
3.3.1. Almanya 101
3.3.2. Avustralya 101
3.3.3. Fransa Ulusal Yönetim Okulu (ENA-L'Ecole Nationale d'Administration) 102
3.3.4. Diğer Örnekler 103
3.4. Küresel Düzeyde Marka Şehir Örnekleri 104
3.4.1. New York 105
3.4.2. Paris 105
3.5. Markalaşma Çalışması Yapan Uluslararası Kuruluşlar 106
3.6. Marka Kamu Kurumu ve Kamu Şirketlerinin Ülkelerine Etkileri 107

4. BÖLÜM
STRATEJİK YÖNETİM VE KAMU KURUMLARININ MARKALAŞMASI 109
4.1. Stratejik Yönetim 109
4.2. Marka Stratejisi 111
4.3. Stratejik Yönetim Açısından Kamu Kurumlarının Markalaşması ve Yararları 112
4.4. Stratejik Yönetim Açısından Kamu Kurumlarının Markalaşmasının Sakıncaları 115
4.5. Markalaşma-Kurumsallaşma İlişkisi 115
4.6. Markalaşma-Kurumsal Risk Yönetimi İlişkisi 117
4.7. Markalaşma-Dijitalleşme ve Yapay Zeka İlişkisi 117
4.8. Markalaşma Kamu Yönetimi İçin Yeni Bir Trend Olabilir mi? 118

SONUÇ 121
KAYNAKÇA 131
YAZARIN ÖZ GEÇMİŞİ 143

KAYNAKÇA

Aaker, David A, (1991, Türkiye'de yayım: 2009). *Managing Brand Equity-Marka Değeri Yönetimi Bir Marka İsminin Değerinden Yararlanmak*, Çeviri: Ender Orfanlı, İstanbul: Kapital Medya MediaCat Yayınları.

Aaker, David A. (1996, Türkiye'de Yayım Tarihi: 2012). *Building Strong Brands-Güçlü Markalar Yaratmak*, Çeviri: Erdem Demir, İstanbul: Kapital Medya MediaCat Yayınları.

Aaker, David A. (2014). *Markalama Başarıya Ulaştıran 20 Temel İlke*, Çeviri: Nadir Özata, İstanbul: Kapital Medya MediaCat Yayınları.

Abadlı, Hichem (2022). *Importance Of Brand Posıtioning In Value Creation: A Case Study Of Apple Smartphones*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı.

Akdere, Numan (2023). *Dijital Reklamlarda Ünlü Kullanımının Tüketici Temelli Marka Değerine Etkisi*, Yüksek lisans Tezi, Kahraman Maraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.

Akın, Sibel (2022). İnternet Bankacılığı Kullanan Tüketicilerin Duygusal Marka Deneyimlerinin Tüketici Temelli Marka Değerine Etkisi, Doktora Tezi, Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı.

Akram, Aslıhan (2023). *Yeniliğin Yayılımı Teorisinde Dijital Markaların Marka Sadakati İle İlgili Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Aksoy, Ersin (2008). *Ülkelerin ve Coğrafi Bölgelerin Markalaşması*, Uzmanlık Tezi, Ankara: Türk Patent Enstitüsü.

Aksoy, Hasan (2023). "The Effect of Government Support On Global Branding Strategies: Evidence From Turkey", *OPUS Journal of Society Research*, opusjournal.net; 25.07.2023.

Aktürk, Hatice (2022). *The Role Of Local Food Festıvals In Destınatıon Brandıng, Denızlı Example*, Doktora Tezi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Turizm Yönetimi Anabilim Dalı.

Anadolu Ajansı (2018). *Türkiye'nin 'Lale' Figürlü Tanıtım Logosu Değişiyor*, https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiyenin-lale-figurlu-tanitim-logosu-degisiyor-/1326526#; 20.07.2023.

Anadolu Ajansı (2020). *PETLAS Lastik Fabrikası*, https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/kirsehirden-dunyanin-110dan-fazla-ulkesine-lastik-ihracati/1718010; 22.07.2023.

Anadolu Ajansı (2022). *Türkiye Yüzyılı Logosu*, https://www.aa.com.tr/tr/politika/ak-parti-den-turkiye-yuzyili-logosu/2718294; 25.07.2023.

Anadolu Ajansı (2023). *YÖK'ten QS'in 2024 Dünya Üniversite Sıralaması Açıklaması (04.07.2023)*, https://www.aa.com.tr/tr/egitim/yokten-qsin-2024-dunya-universite-siralamasi-aciklamasi-ilk-500e-giren-turk-universitelerinin-sayisi-3e-yukseldi/2936814; 24.07.2023.

Alabedi, Hussein (2022). *Green Branding Movements And Greenwashing In The Fashion Retail Industry in The Middle East: Evaluation From A Consumer Perspective*, Bahçeşehir Üniversitesi, Pazarlama Anabilim Dalı.

Altıparmak, Ayşe Kübra (2023). *Milletlerarası Özel Hukukta Markanın Korunması*, Doktora Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Milletlerarası Özel Hukuk Anabilim Dalı.

Altuna, Oylum Korkut (2015). "*Duyusal Markalama*", Masamızda Marka Sohbetleri, Editör: F. Müge ARSLAN, İstanbul: Beta Basım.

Arslan Koçkaya, Figen (2018). *Yerli Tarım Makinalarında Markalaşma ve Satın Alma Davranışları Üzerine Bir Çalışma: Türkiye Örneği*, Doktora Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.

Arı, Abdullah Sait (2015). *Kamu Yöneticilerinin Yetiştirilmesi: Türkiye ve Fransa Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı.

Aselsan (2023). *Hakkımızda*, https://www.aselsan.com/tr/hakkimizda; 22.07.2023.

Aslan, Emin (2022). *The Effects of Turkısh Public Diplomacy In Sub Saharan Francophone African Countrıes on The Brand Image of Turkish Aırlınes: A Quantitative Research About Turkish Airlines As A Soft Power Tool*, Yüksek lisans Tezi, İbni Haldun Üniversitesi, Havacılık Ulaşım Yönetimi Anabilim Dalı

Aslan, Ertan (2023). *Sağlık Turizminde Bölgesel Markalaşmanın Sürdürülebilir Sosyo-Ekonomik Kalkınma Üzerine Etkisi: Pamukkale Ve Balçova Termal Turizm Bölgelerinde Bir Uygulama*, Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı.

Ateş, Alangova Ayşegül (2021). *Siyasi Parti ve Siyasi Parti Liderlerinin Markalaşma Çalışmaları*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Lisansüstü Programlar Enstitüsü.

Atılgan, Aylin (2011). *Aile Şirketlerinde Kurumsallaşma ve Markalaşma Türkiye'de İleri Gelen Aile Şirketlerinin Kurumsallaşma ve Markalaşma Örnekleri İle Türk Hazır Giyim Sektöründe Bir Uygulama,* Yüksek Lisans Tezi, Doğuş Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.

Australian Government (2022). *Australian Government Branding*, https://www.pmc.gov.au/sites/default/files/resource/download/australian-government-branding.pdf; 20.07.2023.

Ayaz, Mehmet (2017). *Sağlık Sektöründe Kişisel Markalaşma: Tercih Edilen Doktorun Markalaşmasının Hastane Tercihine Etkisi,* İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.

Aydın, Ali Fikret (2017). "Sosyal Medya Kullanımı ve Kurumsal Markalaşma: Vodafone Örneği", *Global Media Journal*, TR Edition, 8(15) Güz/Fall 2017.

Aytürk, Toluç Elif (2023). Ünlü Oyuncuların Giyim Markalarının Televizyon Reklam Yüzü Olmalarının Z Kuşağındaki Gençlerin Marka Tercihi *ve Satınalma Davranışı Üzerindeki Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.

Babür Tosun, Nurhan (2017). *Marka Yönetimi*, 3. Baskı, İstanbul: Beta Basım.

Balmer, John M.T; Gray, Edmund R. Gray (2003)."Corporate Brands: What Are They? What of Them?", *European Journal of Marketing*, Vol. 37 Iss 7/8 pp. 972-997.

Barut, Koray (2023). *Otomobil Satın Alımında Marka Savunuculuğunun Ülke Menşei ve Satın Alma Niyetine Etkisi*, Doktora Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Uluslararası Ticaret Anabilim Dalı.

Beqırı, Xhevat (2022). *How To Successfully Buıld And Manage A Sustainable Online Branding?*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Uluslararası Dış Ticaret Anabilim Dalı.

Boşat Sönmez, Merve (2022). *Sağlık Hizmetlerinde Marka Deneyimi Ve Marka Denkliğinin Tekrar Satın Alma Niyetine Etkisi*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı.

Bozkurt, Paşa (2017). *Türk Kamu Yönetiminde Stratejik Yönetim ve Politiği: Bir Kamu Kurumu Örneğinde*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı.

Brand Finance Turkey100 (2023). *Türkiye'nin En Değerli ve Güçlü Markaları*, brand-finance-turkey-100-2023-full-report.pdf (brandirectory.com), (20.07.2023).

Brand Week İstanbul (2018). *Ideas Without Borders*, İstanbul: Promat Basım Sanayi (Mediacat.com).

Cumhurbaşkanlığı (2020). "*Cumhurbaşkanlığı Armasının Kullanımına Dair Usul ve Esaslar*", Cumhurbaşkanlığının 09 Haziran 2020 tarihli ve 20647 sayılı yazısı, https://www.tccb.gov.tr/assets/dosya/resmisimgeler/arma.pdf; 23.07.2023.

Çakırer, Mehmet Akif (2013). *Marka Yönetimi ve Marka Stratejileri*, Bursa: Ekin Yayınevi.

Çavuşoğlu, Bora (2011). *Marka Yönetimi ve Pazarlama Stratejileri*, Ankara: Nobel Yayıncılık.

Çelimli, Azime Ayşenur (2022). *Markaların Sosyal Medyada Fomo Kullanımı: Marka Stratejileri Üzerine Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı.

Demir, Hayrülnisa (2019). *Şehir Markalaşması ve Şehir MarkalaşmaSürecinde Gaziantep Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim ve Toplumsal Dönüşüm Anabilim Dalı.

Demirel, Damla Nur (2023). *Markalara Yönelik Etiksel Algılamaların Tüketici-Marka Etkileşimi, Marka Aşkı ve Marka Sadakati Üzerine Olan Etkileri ve Muhtemel Çıktıları*, Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.

Dilek, Abdülkadir Uras (2023). *Algılanan Marka İmajı ve Marka Sadakatinin, Yolcu Satın Alma Kararına Etkileri: İç Turizme Katılan Kişiler Üzerine Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı.

Dinnie, Keith (2008). *Nation Branding, Concepts, Issues, Practice*, Oxford: BH.

Duncan, Bruce; Harvey, David (2008, Çeviri Yayım: 2010). *Marka Bilmecesi, Markanızın Sırlarını Çözmek*, Çeviren: Aslı Özer, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Dülger, Mevlüt (2022). *Marka Kimliği Oluşturmanın Markalaşmaya Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Altınbaş Üniversitesi, Stratejik Pazarlama ve Marka Yönetimi Anabilim Dalı.

Düzcü, Tuba (2019). *Sağlık Hizmet Ve Ürünlerinin Markalanmasında Yeni Medyanın Yeri*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Elhacdadı, Sana (2019). *Personal Brandıng on Instagram: The Effect of Influencers On Consumer Decısıon-Makıng Process,* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.

Ege, Tayfur (2019). *KOBİ'lerin Markalaşma ve Kurumsallaşma Sürecinde KOSGEB Desteklerinin Rolü: TR71 Bölgesinde Bir Araştırma*, Doktora Tezi, Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.

Erasmus Project, European Commission (2015). *Branding and Extroversıon Handbook: A Guide for SMES*, https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/aada0b7a-192b-4d28-9b37-a59a1e6f2dfe/Branding%20EU%20Handbook%20EN%20(A5).pdf, 21.07.2023.

Erbaş, M. Serdar (2022). "Kamu Kurumlarının Kurumsallaşması ve Markalaşması"*, Ombudsman Akademik Dergisi*, Sayı: 16, S: 215-256.

Erbaş, M. Serdar (2021). "Kamu Politikalarında Uluslararası Şirketlerin Rolü", *Uluslararası Kamu Politikaları, Kavram, Teori, Aktörler, Uygulamalar*, Editör: Kutlu, Önder; Sayın, Yusuf; Utsa, Sefa, Ankara: Nobel Yayınevi.

Erbaş, M. Serdar (2023a). "Londra, New York, İstanbul ve Ankara Büyükşehir Belediyeleri Stratejik Planlarının Birleşmiş Milletlerin Şehirlerde Planlama Yaklaşımı ile Birlikte Değerlendirilmesi", *Ombudsman Akademik Dergisi*, Yıl:9, Sayı: 18. s:165-211.

Erbaş, M. Serdar (2023b). "Türk Kamu Yönetiminde Stratejik Yönetim ve Dijital Dönüşüm Bağlamında Yapay Zekânın Kullanımı", *Türk İdare Dergisi*, 2023 Haziran, 496. Sayı, s: 185-215.

Erdem Kurt, Asena (2022). *Markalı Mobil Uygulamalarda Marka Mutluluğu: Biliş-Duygu-Davranış* Modeli Çerçevesinde Öncüller v*e Sonuçlar*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı.

Ermann, Ulrich & Klaus-Jürgen Hermanik (2018). *Introduction. Branding the Nation, the Place, the Product*. Ermann, Ulrich & Klaus-Jürgen Hermanik (eds.). *Branding the Nation, The Place, the Product*. London & New York: Routledge, 1-13.

Ermisket, Evren Güncel (2011). "Kamu Kurumlarında Risk Yönetimi, Bir Uygulama Önerisi*". Denetişim Dergisi*, 7. Sayı.

Godin, Seth (2002). *Mor İnek Farklılaşarak İşinizi Sürdürün*, Çeviri: Levent Göktem, İstanbul: Kapital Medya Hizmetleri MediaCat.

Government of South Australia (2023). *Branding Guidelines*, https://www.dpc.sa.gov.au/__data/assets/pdf_file/0014/32072/Government-of-South-Australia-Branding-Guidelines.pdf; 21.07.2023.

Gökaslan, Mehmet Oktay; AKATAK, Ahmet (2018). *Kentlerin Markalaşması ve Türkiye'deki Markalaşan Kentler Üzerine Bir Araştırma*, https://www.researchgate.net/publication/357310217; 25.07.2023.

Göktepe, Murat (2022). *Bir Şehrin Markalaşması ve Pazarlama Süreci Çankırı İli Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Munzur Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı.

Görgülü, Yusuf (2019). "Kentlerin Markalaşması Sürecinde Logoların Kimlik İnşası: (Antalya Örneği) Göstergebilimsel Bir Çözümleme", *CİDER*, Cilt: 1 Sayı:3, s: 65-83.

Günay, Ö. Faruk (2004). *Üst Düzey Kamu Yöneticilerinin Yetiştirilmesi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Ana Bilim Dalı.

Haber Global (2022). *THY'nin TOGG'u Güney Amerika'ya Taşımasına Dair TV Haberi Ekran Görüntüsü*, https://www.youtube.com/watch?v=GrTlppmjm9k, 20.07.2023.

Haigh, David; İlgüner, Muhterem (2012). *Marka Değeri*, 1. Baskı, İstanbul: Markating Yayınları.

Halımı, Asmae (2022) *Urban Desıgn as a Vehıcle of Cıty Brandıng: Case Study Of Rabat*, Yüksek Lisans Tezi, Altınbaş Üniversitesi, Mimarlık Anabilim Dalı.

Handayanı, Bıntang; Rashıd, Basrı (2013). "Conceptualisation of Nation Brand Image", *IJMS* 20(1), p:165-183.

Hanover Research (2014). *Higher Education Branding and Public Relations*, https://www.hanoverresearch.com/media/Higher-Education-Branding-and-Public-Relations.pdf; 21.07.2023.

Harmancı, Haşim (2023). *Turistik Bir Ürün Olarak Şehir ve Marka Değeri: Mardin Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik Anabilim Dalı.

Hatunoğlu, Şeyda (2019). *Sponsorluğun Markalaşmaya Olan Katkısı: Sağlık Sektörü Üzerine Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı.

Herman, Dan (2006). *Marka Olmak İstiyorum*, 1. Basım,Çeviri: Toros Altuntuğ, İstanbul: Alteo Yayım.

İhracat Destekleri Hakkında Cumhurbaşkanı Kararı (2022). https://www.turquality.com/Media/Default/Pdfler/5973_karar/5973_Ihracat_Destekleri_Hakkinda_Karar.pdf; 18 Ağustos 2022 tarihli ve 31927 sayılı Resmi Gazete.

İlaslan, Süleyman (2019). "Kamu Hizmeti Yayıncılığında Markalaşma Yönelimi ve Piyasa İlişkileri Temelinde Ortaya Çıkan Çelişkiler", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt/Vol:19, Sayı/No:3(1-18).

İnaç, Hüsamettin; Yacan, İbrahim (2018). "Ülkelerin Markalaşma Süreci ve Marka Kavramı", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, Yıl: 2018, Cilt: 1, Sayı: 3, ss.317-331.

İnce, Burak (2019). *Türkiye'nin Dış Yardımlarında Bir Ulus Markalama Aracı Olarak Diyanet Dış Yardımları*, Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.

İslamlı, Nigar (2022). *Sağlık Sektöründe Markalaşma: Hastanelerin Markalaşma Süreci*, Yüksek Lisans Tezi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı.

Kalkınma Bakanlığı (2018). *11. Kalkınma Planı (2019-2023) Kamuda Kurumsal Yönetim ve Yenilikçilik Özel İhtisas Komisyon Raporu,* KamudaKurumsalYonetim_ve_YenilikcilikOzelIhtisasKomisyonuRaporu.pdf (sbb.gov.tr); (23.05.2023).

Kangal Demir, Ayça (2022). *Sosyal Medya Marka Angajmanı, Marka Etkileşim Faydası ve Marka Güveni Arasındaki İlişkiler*, Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı.

Kara, Merve (2023). *Elektronik Perakende Sektöründe Marka İlişki Kalitesi ve Marka Değeri Boyutlarının Tüketici Satın Alma Davranışına Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.

Karadamar, Ahmet Akif (2023). *Turizmde Yeni Ürün Geliştirme: Kültürel Destinasyon Marka Değeri Modeli Önerisi*, Doktora Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı.

Karaduman, İlkay (2016). *Kişisel Marka Yönetimi*, 1. Baskı, Ankara: Nobel Yayınevi.

Kayacan, İlhan (2023). *Marka Aşkının Oluşmasında Marka İmajı, Hedonik* Tüketim ve Marka Değerinin Etkisi Üzerine Bir Araştırma, Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.

Keke, Mehmet Emin (2020). Üniversitelerde Markalaşmanın Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Tercihlerine Etkisi: İstanbul'daki Özel Okullarda Bir Uygulama, Doktora Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.

Kenya Government (2020). *Communication And Branding Strategy (2020-2024)*, https://publicservice.go.ke/index.php/publications/communication-and-branding-strategy; 22.07.2023.

Kılıç, Ahmet (2020). *Markalaşma ve Marka Bağlılığı Analizi*, Yüksek Lisans tezi, Gebze Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.

Kılıç, Hazal (2023). *Sakin Şehir Akyaka'nın Destinasyon Marka Kişiliğinin Destinasyon Marka Sadakati Üzerine Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Ticaret ve Finansman Anabilim Dalı.

Kırgız, Ayça Can (2017). *Pazarlama Estetiği: Marka Şehir İstanbul*, İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Köroğlu, Ali (2023). *Marka Sulandırmasının Marka Değeri Ve Satın Alma Niyeti Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama*, Doktora Tezi, Gümüşhane Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.

Kubilay, Ramazan (2020). *Biyopolitika Ve Yönetimsellik Bağlamında Yapay Zekânın İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.

Kurt, Gözde (2011). *Natıon Brandıng As One Of The New Brandıng Strategıes: The Case Of Turkey*, Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü.

Kutlu, Önder; Göksel, Zarif Songül (2014), "Kent Kültürü Oluşturma Aracı Olarak Kültürel Belediyecilik: Selçuklu Örneği", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Dr. Mehmet YILDIZ Özel Sayısı,* 2014, s: 75-91.

Küçükcaymaz, Esma (2022). *Marka Şehir Olarak İstanbul'un Marka İmajının İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul İbni Haldun Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı.

Lı, Yan-Song; Jıang, Wen Qin (2017). "Study on the Marketing Strategy of Government Public Service Based on People's Livelihood Demand Orientation", *Advances in Economics, Business and Management Research*, Volume 21, rd Annual International Conference on Management, Economics and Social Development (ICMESD 2017).

Madill, Judith J (1998). "Marketing in Government, Optimum", *The Journal of Public Sector Management*, Vol.28, No.4 (9-18). http://www.optimumonline.ca/pdf/28-4/marketing.pdf;

Manisa, Rabia (2023). *Uluslararası E-Ticaret Sitelerinde Marka Sadakati Geliştirmede Algılanan Kalite, Müşteri Memnuniyeti ve Marka Benzerliğinin Rolü*, Yüksek Lisans Tezi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gümrük İşletme Anabilim Dalı.

Millman, Debbie (2011). *Marka Kültürü Seth Godin'den Malcolm Gladwell'e Birçok Ustanın Görüşü*, Çeviri: Zeynep Gökkaya, İstanbul: Kapital Medya, MediaCat Kitapları.

MKE, Makine ve Kimya Endüstrisi (2023). *Hakkımızda*, https://www.mke.gov.tr/tr/mke-kurumsal/sayfalar/24-07-2021-hakkimizda/; 22.07.2023.

Mülayim, Baki Oğuz (2023), "Avrupa Ve Ülkemizde Toplu İş Sözleşmesi Kapsama Oranı Ve Bu Oranı Etkileyen Faktörler", *ASBÜ Hukuk Fakültesi Dergisi (2023/1),* S: 110-153.

Nas, Alpaslan (2017a). *Ulus Markalama Dünyadan Örneklerle Kuram ve Uygulama*, 1. Baskı, İstanbul: Kriter Yayınevi.

Nas, Alpaslan (2017b)," Branding and National Identity: The Analysis of "Turkey: Discover The Potential" Campaign", *Bilig*, Autumn, 2017, Number: 83, p:201-224.

Öksüz, Burcu; Güler İplikçi, Handan (2018). "Üniversitelerde Markalaşma Süreci*",* Yerelden Globale Stratejik Araştırmalar 4, Editörler: Gökbunar, Alirıza; Ercan, Cuma; Yıldırım, Yavuz Tansoy, IJOPEC Publication, No: 2018/39.

Önder, Burçin (2022). *Kurucuların Marka Mirası ve Marka Sermayesi Üzerine Etkileri: Karşılaştırmalı Bir Vaka Analizi*, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı.

Önder, Murat; Saygılı, Hilal (2018). "Yapay Zekâ ve Kamu Yönetimine Yansımaları"**,** *Türk İdare Dergisi,* Yıl:90, Aralık/2018, 487. Sayı.

Özbek, Muhammet Furkan (2018). *Markalaşma ve Pazarlamanın Markalaşmaya Katkısı*, Türk Hava Yolları, Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Yönetimi Ana Bilim Dalı.

Özdamar, Mustafa (2019). *Türk Kamu Yönetiminde Stratejik Planlama: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı.

Özer, Sebahat Aybike (2023). *Sosyal Medya Influencerlarının Y ve Z Kuşağında Marka Güveni Ve Satın Alma Niyetine Etkisi: Hazır Giyim Sektörü Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı.

Özsaçmacı, Bülent (2018). *Marka Birleşmeleri, Tüketici Satın Alma Kararına İlişkin Bir Uygulama*, Ankara: Gazi Kitabevi.

Öztürk, Remziye (2019). *Ulus Markalama ve Türkiye'deki Ulus Markalama Girişimleri,* Yüksek Lisans Tezi, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.

Papuççu, Tuğba (2022). *Yerli Üretim Algısı ve Milli Marka Duyarlılığının Algılanan Marka Değeri Ve Satın Alma Niyetine Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Bayburt Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı.

Parlak, Halil İbrahim (2023). *Marka İletişiminde Marka Gazeteciliğinin Yeri: Konya Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Reklamcılık Anabilim Dalı.

Pringle, Hamish; Gordon, William (2001). *Marka Kültürü ve Markayı Yaşayan Bir Şirket Olabilmek*, Çeviren: Neşe Olcaytu, İstanbul: Scala Yayıncılık.

Rıvkın, Steve; Sutherland, Fraser (2011). *Bir Marka Adı Satın Aldığımız Markaların Kaynağından Öyküleri*, Çeviri: Uğur Mehter, Deniz Arı, İstanbul: Brand Age Yayınları.

Roketsan (2023). *Hakkımızda*, https://www.roketsan.com.tr/tr/biz-kimiz/hakkimizda; 22.07.2023.

Roll, Martin (2006). *Asian Brand Strategy*, New York: Palgrave MacMillan.

Safran, Nebibe (2019). *Türk Konut Piyasasında Markalaşma Süreci,* Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı.

Sağlık Bakanlığı (2023). Sağlık Hizmetlerinde Tanıtım ve Bilgilendirme Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik, 29 Temmuz 2023 tarihli ve 32263 sayılı Resmi Gazete.

Saraç, Hakan (2023). *The Effects Of Socıal Medıa Marketıng Activities On Brand Credibility And Purchase Intention in The Airline Industry:A Fuzzy Set Qualitative Comparative Analysis*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.

Sartayeva, Zhuldyz (2023). *Türkistan'ın Marka Kent Olma Potansiyelinin Kent Turizmi Açısından İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı.

Seren, Nabi (2023). *Marka Kişiliğinin Büyük Veri Kapsamında Tüketici Duygu Analizi Yöntemiyle Belirlenmesi*, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.

Serrat, Olivier (2010). *Marketing in the Public Sector*. Washington: Asian Development Bank.

Sibbick, Joseph B. and Previte, Josephine A. and Russell-Bennett, Rebekah (2007). *Is Government Branding 'Just Wall Paper' or Does It Enhance Product Acceptance: Conceptualising Brand Influence in Social Marketing,* International Non-profit and Social Marketing Conference, 27-28 September 2007, Brisbane.

Stevens, Vidar; Klijn, Erik Hans; Warsen, Rianne (2020). "Branding as a Public Governance Strategy: A Q Methodological Analysis of How Companies React to Place Branding Strategies", Symposium Article, *Public Administration Review*, June, 2020.

Strategic Gears, Management Consultancy, (2023). *Public Sector Branding in Saudı Arabia Measuring the Effectiveness&Efficiency of Current Practices*, https://strategicgears.com/images/report/Public-Sector-Branding.pdf; 22.07.2023.

Şentürk, Esma Ebru (2020). *Küresel Çerçevede Marka Ülke Türkiye: Yerelden Genele Kent Markalaşması Bağlamında Bir Model Önerisi*, Doktora Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı.

Şendoğan, Fatma (2023). *Instagram'da Marka Savunuculuğu: Marka Hayran Hesaplarına Yönelik Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, medya ve İletişim Anabilim Dalı.

Şimşekalp Bilgin, Ece (2023). *Global Marka Yaratma Süreci, Turquality Programı ve Türk Markalarının Uluslararası Alanda Korunması*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, Uluslararası İşletmecilik Anabilim Dalı.

T.C. Cumhurbaşkanlığı (2022). *Türkiye Markasının Güçlendirilmesi Rehberi*, 03.02.2022 tarihli ve 161825 sayılı yazı, https://www.gto.org.tr/uploads/editor/Upload/TIK-LAYINIZ..pdf; 06.07.2023.

Takalak, Nejla (2022). *Sağlık İşletmelerinde Markanın Oluşumunda Sağlık Personelinin İşlevleri ve Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Esenyurt Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı.

TEI (TUSAŞ Engine Industries Inc.-TUSAŞ Motor Sanayi A.Ş.). *Hakkımızda*, https://www.tei.com.tr/tr/kurumsal/hakkimizda; 21.07.2023.

Temporal, Paul (2011). İleri Düzey Marka Yönetimi Değişen Dünyada Markaları Yönetmek, 2. Baskı, Çeviri ekibi: Alev Kuruoğlu ve diğerleri, İstanbul: Brand Age Yayınları.

The Place Brand Observer -TPBO(2020). *Turkey as Nation Brand*, https://placebrandobserver.com/turkey-country-performance-brand-image-reputation/; 25.07.2023.

Tontuş, Abdullah Anıl (2023). *Dijital Pazarlamanın Marka Denkliği İle İli*şkisi: *Gsm Sektörüne Yönelik Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.

Topak, Vildan (2023). *Markalaşan Mekânlar Üzerinden Perakende Mağaza Değerlendirmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Anabilim Dalı.

Tosyalı, Hikmet; Öksüz, Merve (2020). "Şehir Markalaşmasında Sosyal Medya Kullanımının Yeri ve Önemi", *Journal of Tourism and Gastronomy Studies,* 2020, 8 (2), s:92-1509.

Trout, Jack (2001,2. Baskı:2008). *Big Brands Big Trouble (Büyük Markalar Büyük Hatalar)*, Çeviri: Zeynep Yaman, İstanbul: Kapital Medya MediaCat Yayınları.

TRT Haber (2023). *Üniversitede Eğitim Gören Öğrenci Sayısı Belli Oldu*, https://www.trthaber.com/haber/egitim/universitede-egitim-goren-ogrenci-sayisi-belli-oldu-763754.html; 24.07.2023.

Turhan Tezcan, Bilge (2018). *Natıon Brandıng: Conceptual Development, Measurement and Effects on Goodwıll Towards The Natıon,* MBA, İşletme Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.

TUSAŞ A.Ş. (2023). *Hakkımızda*, https://www.tusas.com/kurumsal/hakkimizda#:~:text=T%C3%BCrk%20U%C3%A7ak%20Sanayii%20Anonim%20Ortakl%C4%B1%C4%9F%C4%B1,ve%20Teknoloji%20Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20b%C3%BCnyesinde%20kurulmu%C5%9Ftur.; 21.07.2023.

Türk Patent Enstitüsü, (2022). *Marka Kılavuzu,* Microsoft Word - Marka Kılavuzu .docx (turkpatent.gov.tr), (23.06.2023).

Türkiye Sigorta ve Hayat Emeklilik (2023). *Hakkımızda*, https://www.turkiyesigorta.com.tr/hakkimizda; 23.07.2023.

Türk Ürünlerinin Yurtdışında Markalaşması, Türk Malı İmajının Yerleştirilmesi ve Turqualıty'nin Desteklenmesi Hakkında Tebliğ, (Tebliğ No: 2006/4), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/05/20060524-8.htm;

Türk Ürünlerinin Yurtdışında Markalaşması, Türk Malı İmajının Yerleştirilmesi Ve Turqualıty®'Nin Desteklenmesi Hakkında Tebliğ (Tebliğ No: 2006/4)'De Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (Tebliğ No: 2018/3), 17 Şubat 2018 tarihli ve 30335 sayılı Resmi Gazete.

Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri (2023). *Kurumsal*, https://www.tarimkredi.org.tr/kurumsal/koklu-gecmisimiz/; 21.07.2023.

Türkmen, Hilal Özden (2019). *Markalaşmanın Katma Değer Etkisi ve Ülkelerin Markalaşma Becerisi Çerçevesinde Türkiye'nin Rolü,* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Ticaret Anabilim Dalı.

Uç, Berşan (2023). İşveren Markasında İşletmelerin Sosyal Medya Hesaplarının Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medipol Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Yönetimi.

Uluşahan, Samet (2019). *Sağlık Kurumlarında Markalaşma Süreci Gazi Üniversitesi Sağlık Uygulama ve Araştırma Hastanesi Örneği,* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı.

UNDP (2014). *Design Thinking for Public Service Excellence*, https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/publications/GPCSE_Design%20Thinking.pdf; 20.07.2023.

UNICEF (2016). *Brand Book and Brand Manual*, https://www.unicef.org/jordan/media/7166/file/ANNEX_G_-_Brand_book_V3.1.pdf; 20.07.2023.

Usta, Sefa; Bilici, Gökhan (2022), "İletişim Becerileri ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkinin Üniversite Öğrencileri Üzerinden İncelenmesi", Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi (JEBPIR) 2022, 8(2), s: 269-282.

Uyar, Ahmet (2018). "Marka Şehir Kavramı ve Türkiye ile Dünyadaki Marka Şehir Çalışmaları Üzerine Bir Araştırma", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, Yıl: 2018, Cilt: 1, Sayı:3, s.467-479.

Uzkesici, Dora (2022). *Marka Faydası ve Marka Kişiliğinin Marka Bağımlılığı Üzerindeki Etkisinde Marka Özdeşleşmesinin Aracılık Rolü*, Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı.

Van Den Bergh, Joeri; Behrer, Mattias (2016). *Markalar Nasıl Genç Kalır Y ve Z Kuşakları İçin Markalama*, Çeviri: Canan Vaner, İstanbul: Kapital Medya MediaCat Kitapları.

Vardar, Nükhet (2007). *Marka Fotoğrafları*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Winfield-Pfefferkorn, Julia (2005). *The Brandıng of Cities Exploring City Branding and the Importance of Brand Image*, Masters Thesis, Master of Arts in Advertising Design at the Graduate School of Syracuse University.

Yağmurlu, Aslı (2019). "Kamu Diplomasisi ve Ulus Markalaşması: Bir Elmanın İki Yarısı mı?", İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, Sayı 49 / Güz 2019 Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İletişim Fakültesi Süreli Elektronik Dergi, S:124-136.

Yazgan, Sevgi (2010). *Marka, Markalaşma Süreci ve Aile Şirketlerinin Markalaşmaya Bakış Açısı,* Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı.

Yılmaz, Semih (2022). *Marka Özgünlüğünün Marka Tercihine Etkisi ve Marka Denkliğinin Aracı Rolü: Tarım Kredi Kooperatif Marketlerinin Müşterilerine Yönelik Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı.

Yürekli, Merve (2023). *Marka Şehir Olma Sürecinde Bursa: Türkiye'de Bursa Algısı Üzerine Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Anabilim Dalı.

2. Basım

VERİ ZARFLAMA ANALİZİ İLE FİRMA DEĞERLEME YAKLAŞIMI -BORSA İSTANBUL ÖRNEĞİ-

Dr. Yusuf Ozan Üzgün

nobel bilimsel

Veri Zarflama Analizi ile Firma Değerleme Yaklaşımı
-Borsa İstanbul Örneği-

Dr. Yusuf Ozan Üzgün

Yayın No.: 1454
ISBN: 978-625-398-234-8
E-ISBN: 978-625-398-235-5
Basım Sayısı: 2. Basım, Kasım 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seda Polat -sedapolat@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Üzgün, Yusuf Ozan.
Veri Zarflama Analizi ile Firma Değerleme Yaklaşımı-Borsa İstanbul Örneği-/Dr. Yusuf Ozan Üzgün
2. Basım, XVIII + 144 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-234-8
E-ISBN: 978-625-398-235-5
1. Firma değerlemesi 2. Veri zarflama analizi 3. Piyasa esaslı değerleme yaklaşımı

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **v**
ÇİZELGELERİN LİSTESİ ..... **xi**
ŞEKİLLERİN LİSTESİ ..... **xv**
KISALTMALAR ..... **xvii**

1. GİRİŞ **1**
2. DEĞER VE FİRMA DEĞERLEMESİ **5**
2.1. Değer Kavramı 5
2.1.1. Nominal Değer 6
2.1.2. Defter Değeri 7
2.1.3. Piyasa Değeri 8
2.1.4. Tasfiye Değeri 8
2.1.5. İşleyen Teşebbüs Değeri 9
2.1.6. Gerçek Değer 10
2.2. Firma Değerlemesi 10
2.2.1. Firma Değerini Etkileyen Faktörler 11
2.2.2. Değerleme Yaklaşımları 12
2.2.2.1. Aktif bazlı değerleme yaklaşımı 14
2.2.2.2. Piyasa esaslı değerleme yaklaşımları 15
2.2.2.3. Nakit akış esaslı değerleme yaklaşımları 17
2.2.2.3.1. İndirgenmiş nakit akımları yöntemi 19
2.2.2.4. Diğer değerleme yöntemleri 23
2.2.2.4.1. Ekonomik katma değer (EVA) 23
2.2.2.4.2. Reel opsiyon değerleme yaklaşımı 25
2.2.2.4.3. Yatırımın nakit akım kârlılığı (CFROI) yöntemi 29
3. DEĞERLEME STANDARTLARI **35**
3.1. Uluslararası Değerleme Standartları Konseyi ve Uluslararası Değerleme Standartları 36

3.1.1. Uluslararası Değerleme Standartları Konseyi 36
3.1.2. Uluslararası Değerleme Standartları 38
3.2. Türkiye'de Değerleme Standartlarının Kurumsal Yapısı ve Mevzuatı 43
3.2.1. Gayrimenkullerin Sermaye Piyasası Mevzuatı Açısından Değerlemesi 43
3.2.2. Gayrimenkul Dışındaki Varlıkların Sermaye Piyasası Mevzuatı Kapsamındaki Değerlemeleri 45
4. VERİ ZARFLAMA ANALİZİ 47
4.1. Veri Zarflama Analizinin Amaçları ve Kullanımındaki Avantajlar 51
4.2. VZA'nın Dezavantajları 52
4.3. Etkinlik Türlerinin Gösterimi 54
4.4. VZA Modelinin Matematiksel Yapısı 57
4.5. VZA'nın Uygulama Süreci 60
4.5.1. Karar Verici Birimlerin Seçilmesi 61
4.5.2. VZA'ya Dâhil Edilecek Girdi ve Çıktıların Seçimi 62
4.5.3. Model Seçimi 66
5. VZA İLE FİRMA DEĞERLEMESİ UYGULAMASI 69
5.1. VZA ile Firma Değerlemesine İlişkin Literatür 69
5.2. VZA ile Firma Değerlemesi Metodolojisi 72
5.3. Uygulama 76
5.3.1. Karar Verici Birimlerin Seçilmesi 76
5.3.2. VZA'ya Dâhil Edilecek Girdi ve Çıktıların Seçimi 77
5.3.3. Model Seçimi 78
5.3.4. Bulgular 79
5.3.4.1. Bankacılık sektörü 80
5.3.4.1.1. İş Bankası, Vakıf Bankası ve Yapı ve Kredi Bankası değer analizi 81
5.3.4.1.2. Albaraka Türk, Halkbank ve Şekerbank maksimum değer analizi 86
5.3.4.1.3. Bankacılık sektörü sonuçları özeti 87
5.3.4.2. Gıda ve İçecek Sektörü 88
5.3.4.2.1. Kent Gıda, Konfrut Gıda, Pınar Entegre, Pınar Süt ve Tat Gıda değer analizi 90
5.3.4.2.2. Merko Gıda, Penguen Gıda, Pınar Su ve Tukaş Gıda değer analizi 98
5.3.4.2.3. Avod ve Oylum Gıda değer analizi 103

5.3.4.2.4. Frigo Pak, Kerevitaş, Kristal Kola ve Selçuk Gıda maksimum değer analizi 106
5.3.4.2.5. Gıda ve içecek sektörü sonuçları özeti 108
5.3.4.3. Çimento sektörü 109
5.3.4.3.1. Baştaş, Batıçim, Batısöke, Çimentaş ve Çimsa değer analizi 110
5.3.4.3.2. Göltaş ve Konya Çimento için maksimum değer analizi..117
5.3.4.3.3. Çimento sektörü sonuçları özeti 118
5.3.4.4. Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı (GYO) sektörü 119
5.3.4.4.1. Deniz ve Yeşil GYO Şirketleri için değer analizi 121
5.3.4.4.2. Servet ve TSKB GYO Şirketleri için değer analizi 124
5.3.4.4.3. Akiş, Atakule, Avrasya, Doğuş, Halk, Koray, Martı, Nurol, Özak, Özderici, Peker, Pera, Vakıf, Yeni Gimat GYO firmaları için maksimum değer analizi 127
6. SONUÇ 131
KAYNAKLAR 137

KAYNAKLAR

Aghabaki, M. (2014). *Kurumsal yönetim ilkeleri ile firma değeri ve hisse senedi getiri oranı arasındakı ilişkisi: İMKB'de bir uygulama* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İşletme Ana Bilim Dalı, Erzurum.

Ağ, A. (2019). "BİST'te İşlem Gören Sigorta Şirketlerinin Veri Zarflama Analizi Yöntemi ile Finansal Performanslarının Analizi". *Business and Management Studies: An International Journal*, *7*(5), 2656–2668. https://doi.org/10.15295/bmij.v7i5.1330

Aksoy, A. & Tanrıöven, C., (2014). *Sermaye Piyasası Yatırım Araçları ve Analizi* (5. baskı). Ankara, Türkiye: Detay Yayıncılık.

Aksoy, E. E. (2017). *Finansal Yönetim* (1. baskı). Ankara, Türkiye: Gazi Kitabevi.

Altan, M., & Karahan, N. S. (2016). "Firmaya Serbest Nakit Akımları, Özsermayeye Serbest Nakit Akımları ve Ekonomik Katma Değer Yöntemleri ile Firma Değerlemesi: Borsa İstanbulda Karşılaştırmalı Bir Uygulama". *Selçuk Universitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 35, 11–23.

Ameels, A., Bruggeman, W., & Scheipers, G. (2002). *Value-based management control processes to create value through integration: a literature review*. Elde edilme tarihi: 14.04.2020 http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.133.556&rep=rep1&type=pdf

Ampuero, M., Goranson, J., & Scott, J. (1998). Solving the Measurement Puzzle – How EVA and the Balanced Scorecard Fits Together. *The Cap Gemini Ernst & Young Center for Business Innovation*, 45–52. Elde edilme tarihi:15.10.2021 https://www.exinfm.com/pdffiles/puzzle.pdf

Anadol, B. (2000). *Valuing Private Companies: A DEA Approach* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). University of Toronto, Toronto, Canada.

Anadol, B., Joseph, P. C., Simak, P., & Yang, X. (2014). "Valuing Private Companies: A DEA Approach". *International Journal of Business and Management*, *9*(12), 16–27. https://doi.org/10.5539/ijbm.v9n12p16

Anderson, P. (2013). *The Economics of Business Valuation: Towards a Value Functional Approach* (1. baskı). Stanford, California: Stanford Economics and Finance.

Atıcı, K. B., Şimşek, A. B., Ulucan, A., & Tosun, M. U. (2016). "Veri Zarflama Analizi ile Uygulama Alanı Türkiye Olan Performans Ölçümü Çalışmaları: Literatür Araştırması ve Değerlendirmeler". *Verimlilik Dergisi*, (1), 7–47.

Bilir, H. (2019). "Reel Opsiyonların Yatırım Projeleri Analizlerinde Kullanımı". *Journal Of Financial Politic &Economic Reviews*, *56*(648), 83–119.

Bognárová, K. J. (2016). "Application Of Cash Flow Return On Investment In Terms Of Financial Performance Measurement". *Challenges of the Knowledge Society*, 784-789.

Brigham, E. F., & Houstan, J. F. (2016). *Finansal Yönetimin Temelleri* (Gözden geçirilmiş baskı). (N. Aypek, Çev.) Ankara, Türkiye: Nobel Akademik Yayıncılık (2011).

Chambers, N. (2005). "Gerçek Opsiyonların Fiyatlandırılması". *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, *2005*(26), 70–79.

Chambers, N. (2009). *Firma değerlemesi* (2. baskı). İstanbul, Türkiye: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Cingöz, A. (2014). *İndirgenmiş Nakit Akımları Yöntemine Göre Firma Değerleme ve Enerji Sektöründe Bir Uygulama* (Yayımlanmış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İşletme Anabilim Dalı / İşletme Bilim Dalı, Konya.

Coelho, F. R., & Reddy, Y. V. (2017). "Applicability of Black-Scholes and Black's Option Pricing Models in Indian Derivatives Market". *IUP Journal of Financial Risk Management*, *14*(2), 61–69.

Coelli, T.J. (2008) *A Guide to DEAP Version 2.1: A Data Envelopment Analysis (Computer) Program*. Working Paper of the University of New England/Center for Efficiency and Productivity Analysis.

Cook, W. D., Tone, K., & Zhu, J. (2014). "Data envelopment analysis: Prior to choosing a model". *Omega*, *44*, 1–4. https://doi.org/10.1016/j.omega.2013.09.004

Çağlar, A. (2019). *Belediyelerin Etkinlik Ölçümü: Veri Zarflama Analizi İle Bir Uygulama* (1. Baskı). Ankara, Türkiye: Gazi Kitabevi.

Çam, A., & Sulak, H. (2019). *Veri Zarflama Analizi İle İşgücü Piyasası Bölgesel Etkinlik Analizi* (1. Baskı ed.). Bursa, Türkiye: Ekin Basım Yayın.

Çay, T., & Boz, Y. (2018). "Comparison of Developed Countries and Turkey based on Real Estate Appraiser Qualifications". *Afyon Kocatepe University Journal of Sciences and Engineering*, *18*(3), 959–971. https://doi.org/10.5578/fmbd.67712.

Çelik, O. (1999). Şirket birleşmeleri ve birleşmelerde şirket değerlemesi (1. baskı.). Ankara, Türkiye: Turhan Kitabevi.

Çırak, R. (2018). *Şirket Değerleme Yöntemleri* (1. baskı). Ankara, Türkiye: Seçkin Yayıncılık.

Damodaran, A. (2006). Valuation Approaches and Metrics: A Survey of the Theory and Evidence. Elde edilme tarihi : 23 Mart, 2020 , https://pages.stern.nyu.edu/~adamodar/pdfiles/papers/valuesurvey.pdf

Damodaran, A. (t.y..-b). Value Creation and Enhancement: Back to the Future. Elde edilme tarihi, 15 Nisan 2020, https://pages.stern.nyu.edu/~adamodar/pdfiles/papers/valcre.pdf

Damodaran, A. (t.y.-a). Advanced Valuation. Elde edilme tarihi Mart 25, 2021, https://pages.stern.nyu.edu/~adamodar/pdfiles/country/val3day14.pdf

Daraban, D. M. (2017). "Economic Value Added - A General Review of the Concept". *Ovidius University Annals: Economic Sciences Series*, *XVII*(1), 168–173.

Deloitte. (t.y.). Global Organizations / IVCS. Elde edilme tarihi : 18 Nisan 2020, https://www.iasplus.com/en/resources/global-organisations/ivsc

Demirci, A. (2018). *Teori ve Uygulamalarla Veri Zarflama Analizi* (1 Baskı). Ankara, Türkiye: Gazi Kitabevi.

Demirgüneş, K. (2016). "Firma Değerinin Finansal Belirleyicileri: Ampirik Bir Analiz". *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *11*(1), 159–179.

Dimbath, M. F. (1994). "The Theory And Practical Determination Of Going Concern Value". *Journal of Forensic Economics*, *7*(2), 171–178. https://doi.org/10.5085/0898-5510-7.2.171

Edge, J. A. (2002). *The Globalization of Real Estate Valuation* (Vol. FIG XXII International Congress). https://www.fig.net/resources/proceedings/fig_proceedings/fig_2002/Js24/JS24_edge.pdf

Elma, O. E. (2017). *İlk Halka Arzlarda Değerleme Etkisi: Borsa İstanbul'da Bir Uygulama* (Yayımlanmamış Doktora tezi). Pamukkale Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İşletme Ana Bilim Dalı, Denizli.

Elmas, B., Yılmaz, H., & Yalçın, S. (2017). "Firma Değerlemesinde İndirgenmiş Nakit Akımlari Yönteminin Kullanımı: Bist Bilişim Endeksinde Yer Alan Firmalar Üzerinde Bir Uygulama". *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *31*(5), 1221–1238.

Emrouznejad, A., & Yang, G. L. (2018). "A survey and analysis of the first 40 years of scholarly literature in DEA: 1978–2016". *Socio-Economic Planning Sciences*, *61*, 4–8. https://doi.org/10.1016/j.seps.2017.01.008

Ercan, M. K., & Ban, Ü. (2014). *Değere Dayalı İşletme Finansı Finansal Yönetim* (8. baskı). Ankara, Türkiye: Gazi Kitabevi.

Ercan, M. K., Öztürk, M. B. ş., Küçükkaplan, İ., Başçı, E. S., & Demirgüneş, K. (2006). *Firma Değerlemesi "Banka Uygulaması*" (1. baskı). İstanbul, Türkiye : Literatür Yayınları.

Ercan, M. K., Öztürk, M. B., & Demirgüneş, K. (2003). *Değere dayalı yönetim ve entellektüel sermaye* (1. baskı). Ankara, Türkiye: Gazi Kitabevi.

Eren, M., & Aghabayova, A. (2018). "Panel Veri Zarflama ile OECD Ülkelerinin 2008 Küresel Krizi Öncesi ve Sonrası Kaynak Kullanım Etkinliklerinin Araştırılması". *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (21), 255–272. https://doi.org/10.18092/ulikidince.407855

Ersen, H.Y. (2019). *Sezgisel Bulanık Sayılar ile Reel Opsiyon Değerlemesi ve Güneş Enerjisi Yatırımı Uygulaması* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). , İstanbul Teknik Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü / İşletme Mühendisliği Anabilim Dalı / İşletme Mühendisliği Bilim Dalı

Genç, A. (2020). *Firma Değeri ve Piyasa Değeri Arasındaki İlişki: Temel Değerleme Yaklaşımlarıyla Borsa İstanbul Üzerine Bir Uygulama* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Pamukkale Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İşletme Ana Bilim Dalı / Genel İşletme Bilim Dalı, Denizli.

Gilbertson, B., & Preston, D. (2005). "A vision for valuation". *Journal of Property Investment & Finance*, 23, 123-140.

Giudice, M., Evangelista, F., & Palmaccio, M. (2015). "Defining the Black and Scholes approach: a first systematic literature review". *Journal of Innovation and Entrepreneurship*, *5*(1). https://doi.org/10.1186/s13731-015-0030-8

Gorbon, M. (2012). Şirket Değerleme Yöntemleri [Sunum]. Elde edilme tarihi : 29 Mart 2020, http://www.tuyid.org/files/egitimler/TUYID_Degerleme_Yontemler_Nisan2012.pdf

Gözen, M. (2019). "Değer ve Değerleme Hakkında Kavramsal ve Kuramsal Bir Çalışma". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 374–382. https://doi.org/10.29249/selcuksbmyd.481913

Gs, A. D., & Rahmansyah, M. R. (2017). "Implementation of Economic Value Added and Market Value Added Analysis as Valuation Tools of Invest Feasibility". *Sinergi: Jurnal Ilmiah Ilmu Manajemen*, *7*(2). https://doi.org/10.25139/sng.v7i2.360

Gürbüz, A. O., & Ergincan, Y. (2008). *Şirket Değerlemesi-Klasik ve Modern Yaklaşımlar* (2. baskı). İstanbul, Türkiye: Literatür Yayıncılık.

Horasan, E., & Yılmaz, T. (2019). "Türk imalat şirketlerinde piyasa katma değerini (MVA) açıklayan ekonomik katma değer (EVA) mı yoksa kârlılık mı?". *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *22*(41), 295–316. https://doi.org/10.31795/baunsobed.580589

International Valuation Standards Council. (n.d.-f). IVS and USPAP. Elde edilme tarihi : 19 Nisan 2020, https://www.ivsc.org/standards/ivs-and-uspap

International Valuation Standards Council. (t.y.-a). About. Elde edilme tarihi : 18 Nisan 2020, https://www.ivsc.org/about

International Valuation Standards Council. (t.y.-b). Annual reports, 2018/2019 Report. Elde edilme tarihi: 18 Nisan 2020, https://www.ivsc.org/annual-reports/

International Valuation Standards Council. (t.y.-c). eBrochure. Elde edilme tarihi : 18 Nisan 2020, https://www.ivsc.org/files/file/view/id/1098

International Valuation Standards Council. (t.y.-d). International Valuation Standards. Elde edilme tarihi 18 Nisan 2020, https://www.ivsc.org/product/international-valuation-standards-2013/

International Valuation Standards Council. (t.y.-e). Standards glossary. Elde edilme tarihi: 30 Aralık 2021, https://www.ivsc.org/standards-glossary

Investopedia. (2021a, Şubat 26). *Intrinsic Value*. Elde edilme tarihi : 30 Ocak 2021, https://www.investopedia.com/terms/i/intrinsicvalue.asp

Investopedia. (2021b, Şubat 26) *Market Value Definition*. Elde edilme tarihi : Ocak 30, 2021, https://www.investopedia.com/terms/m/marketvalue.asp

İşbilen Yücel, L. (2017). *Veri Zarflama Analizi, Frontier Analyts ve WinDeap ile Portföy Etkinlik Ölçümü Örneği ve Çeşitli Uygulamalar* (1 Baskı). İstanbul, Türkiye: Der Yayınları.

Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (t.y.). Gerçeğe Uygun Değer Ölçümü, TFRS 13. Elde edilme tarihi: 1 Nisan 2020, https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TFRS/TFRS_2020/TFRS%2013.pdf

Karan, M. B. (2013). *Yatırım Analizi ve Portföy Yönetimi* (4. baskı.). Ankara, Türkiye: Gazi Kitabevi.

Kocakalay, Ş., & Işık, A. (2003). "Veri Zarflama Analizi". *DPÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, (005), 163–171.

Konuk, H. (2006). *Şirket Değerleme Yöntemleri ve Reel Opsiyonlar Yaklaşımı* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi / Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü / Sermaye Piyasası ve Borsa Anabilim Dalı,

Koyuncu, B. (2010). *Değere Dayalı ve Geleneksel Finansal Performans Ölçütlerinin Karşılaştırmalı Analizi: İMKB'de Bir Uygulama* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İşletme Anabilim Dalı..

Kutlar, A. & Babacan, A. (2008). "Türkiye'deki Kamu Üniversitelerinde CCR Etkinliği-Ölçek Etkinliği Analizi: DEA Tekniği Uygulaması". *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , (15) , 148-172 .

Kutlar, A., & Bakırcı, F. (2018). *Veri Zarflama Analizi - Teori ve Uygulama* (1. Baskı). Ankara, Türkiye: Orion Kitabevi.

Masun, M. A. (2017). "Firma Değerlemesi Yaklaşımlari ve Otelcilik İşletmesi Örneği". *M U İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 213–222. https://doi.org/10.14780/muiibd.329927

Mert, H., & Dil, S. E. (2016). "Effects of depreciation methods on performance measurement methods: a case of energy sector". *Journal of Economics, Finance and Accounting*, *3*(4), 330–344. https://doi.org/10.17261/pressacademia.2016.347

Mevzuat Bilgi Sistemi. (2012, December 30). Elde edilme tarihi: 20 Şubat 2020, https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6362.pdf

Mooya, M. M. (2016). *Real Estate Valuation Theory: A Critical Appraisal* (1. baskı. 2016 baskısı).

Mukhlynina, L., & Nyborg, K. G. (2016). "The Choice of Valuation Techniques in Practice: Education versus Profession". *Swiss Finance Institute Research Paper No. 16-36,* https://doi.org/10.2139/ssrn.2784850

Obaidat, A. N. (2019). "Is Economic Value Added Superior To Earnings And Cash Flows In Explaining Market Value Added? An Empirical Study". *International Journal of Business, Accounting and Finance*, *13*(1), 57–69.

Önal, Y. B., & Karadeniz, E. (2004). "Firma Değerinin Ekonomik Katma Değer (EVATM) Yöntemiyle Tespit Edilmesi: İMKB'ye Kote Bir Turizm İşletmesi Üzerine Uygulama". *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, *15*(2), 139–157.

Özçelik, F., & Avcı Öztürk, B. (2019). "Girdi Olarak Maliyetlere Yönelik Veri Zarflama Analizi Modelleri İle Göreli Etkinlik Analizi (Relative Efficiency Analysis With Data Envelopment Analysis Models Using Costs As Input)". *Journal of Business Research - Turk*, *11*(2), 1011–1028. https://doi.org/10.20491/isarder.2019.652.

Özdemir, A., & Demireli, E. (2013). "Ağırlık Kısıtlı Veri Zarflama Analizi ile Mevduat Bankalarının Etkinlik Ölçümüne Yönelik Bir Uygulama". *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, *9*(19), 215–238. https://doi.org/10.11122/ijmeb.2013.9.19.473 .

Özdemir, L., & Göktaş, A. (2019). "Borsa İstanbul'da Yer Alan Petrol İşletmelerinin Etkinliklerinin Ölçülmesi: Veri Zarflama Analizi". *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *21*(2), 140–147. https://doi.org/10.33707/akuiibfd.571034

Öztürk, H. (2009). *Şirket Değerlemesinin Esasları Teorik ve Pratik Yaklaşımlar*. İstanbul, Türkiye: Türkmen Kitabevi.

RICS. (2019). *International Valuation Standards*. Elde edilme tarihi: 23 Mart, 2020, https://www.rics.org/globalassets/rics-website/media/upholding-professional-standards/sector-standards/valuation/international-valuation-standards-rics2.pdf

Sayılgan, G. (2017). *Soru ve Yanıtlarıyla İşletme Finansmanı* (7. baskı). Ankara, Türkiye : Siyasal Kitabevi.

Senel, K. (2003). "The New Valuation Paradigm: Real Options". *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 2 (3) , 105-119 .

Seyrek, İ. H. & Ata, H. A. (2010). "Veri Zarflama Analizi ve Veri Madenciliği ile Mevduat Bankalarında Etkinlik Ölçümü". *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi* , 4 (2) , 67-84.

Simak, P.C. (2000). *Inverse and Negative DEA And Their Application To Credit Risk Evaluation* (Yayımlanmamış doktora tezi). University of Toronto, Toronto, Canada.

Sipahi, B. (2005). "İşletme Performansının Ölçülmesinde Ekonomik Katma Değer". *Öneri Dergisi* , 6 (23) , 107-112 .

Sipahi, B., Aytürk, Y., & Yanık, S. (2016). Şirket değerleme yaklaşımları (2. baskı). Ankara, Türkiye: Seçkin Yayıncılık.

Spivey, M. F., & McMillan, J. J. (2001). "Economic Value Added (EVA) and the Valuation of Small Businesses". *New England Journal of Entrepreneurship*, *4*(2), 33–40. https://doi.org/10.1108/neje-04-02-2001-b004

SPK. (t.y.). 11.04.2019 tarihli 21/500 sayılı SPK Kararı. Elde edilme tarihi: 22 Nisan 2022 https://spk.gov.tr/DaireDuyuruKarar/Dosya/20

T.C. Resmî Gazete. (2014, 2 Nisan). Elde edilme tarihi : 20 Mayıs 2021, from https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/04/20140402-1.htm

Tarım, A. (2001). *Veri Zarflama Analizi Matematiksel Programlama Tabanlı Göreli Etkinlik Ölçüm Yaklaşımı*. https://armagan.github.io/SAT/DeaBook.pdf

Taş, O., Yaşaroğlu, Ç., & Tokmakçıoğlu, K. (2016). "Finansal Opsiyonlarla Reel Opsiyonların Karşılaştırılması ve Gerçek Bir Yatırım Projesinde Reel Opsiyonların Hesaplanması". *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *22*(2016), 339–355.

TDUB. (2017). TDUB - Türkiye Değerleme Uzmanları Birliği. Elde edilme tarihi : 3 Nisan 2020, https://www.tdub.org.tr/Images/Uploads/UDS%202017.pdf.

TDUB. (2019). TDUB, 2018 Yılı Faaliyet Raporu. Elde edilme tarihi : 20 Nisan 2020, https://www.tdub.org.tr/Images/Uploads/TDUB_Faaliyet_Raporu_2018(1).pdf

TDUB. (2021). 2020 Yılı Faaliyet Raporu. Elde edilme tarihi : 6 Aralık 2021, https://tdub.org.tr/Images/Uploads/TDUB_2020_Faaliyet_Raporu(2).pdf

TDUB. (t.y.-a). TDUB, Kurumsal-Hakkımızda. Elde edilme tarihi : 20 Nisan 2020, https://www.tdub.org.tr/Web/MyContents.aspx?MyContentID=185&LangID=1&UID=2c7d-7c2f-3dfc-4502-b7c1-db83ede5c2ce

TDUB. (t.y.-b). TDUB, Mevzuat-Genelgeler-Genelge 3. Elde edilme tarihi : 20 Nisan 2020, https://www.tdub.org.tr/Images/Uploads/Genelge_3.pdf

Teraman, Ö. (2015). *Uluslararası Değerleme Standartları ve Uluslararası Finansal Raporlama Standartları Kapsamında İşletme Birleşmeleri: Türkiye'de Örnek Bir Uygulama* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İşletme Ana Bilim Dalı / Muhasebe Finansman Bilim Dalı, İstanbul.

Tümer, N. (2008). *Veri Zarflama Analizi Kullanarak Türkiye'deki Otel Sektöründe Etkinlik Ölçümü* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi / Avrupa Birliği Enstitüsü / Ekonomi Bölümü / Avrupa Birliği İktisadı Anabilim Dalı

Türkcan, M. & Akdoğan, N. (2018). "Uluslararası Değerleme Standartlarında Etik İlkeler ve Uluslararası Denetim Standartları ile Karşılaştırmalı İncelenmesi". *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, MODAV 15. Uluslararası Muhasebe Konferansı Özel Sayısı 20, 426-439.

Ulucan, A. (2002). "İSO 500 Şirketlerinin Etkinliklerinin Ölçülmesinde Veri Zarflama Analizi: Farklı Girdi Çıktı Bileşenleri ve Ölçeğe Göre Getiri Yaklaşımları ile Değerlendirmeler". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 57 (02) ,185-202. DOI: 10.1501/SBFder_0000001749

Ulucan, A., Atıcı, K. B., & Özkan, A. (2018). "Benchmarking in Higher Education Using Data Envelopment Analysis and the Bologna Process Data". *Croatian Operational Research Review*, *9*(2), 301–316. https://doi.org/10.17535/crorr.2018.0024

Uzunlar, E., & Aktan, M. (2005). *Finansal Opsiyonlar, Gerçek Opsiyonlar ve Uygulamaları*. Ankara, Türkiye: Gazi Kitabevi.

Ünlü,U.(2014)."Yatırımın Nakit Akım Karlılığı (CFROI) ve Nakit Katma Değer (CVA) Yöntemi: Borsa İstanbul'da İşlem Gören Çimento Firmaları Üzerine Ampirik Bir Uygulama". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* , 9 (2) , 169-187 .

Üreten, A., & Ercan, M. K. (2000). *Firma değerinin tespiti ve yönetimi* (1. baskı). Ankara, Türkiye: Gazi Kitabevi.

Wang, C. N., Nguyen, M. N., Nguyen, T. D., Hsu, H. P., & Nguyen, T. H. Y. (2021). "Effective Decision Making: Data Envelopment Analysis for Efficiency Evaluation in the Cloud Computing Marketplaces". *Axioms*, *10*(4), 309. https://doi.org/10.3390/axioms10040309

Yakut, E., & Kuru, Ö. (2019). *Türkiye'deki Mevduat Bankalarının Finansal Etkinliklerinin Veri Zarflama Analizi (VZA) İle Ölçülmesi C5.0 ve Cart Algoritması İle Karar Ağaçlarının Oluşturulması 2009–2017 Dönemi* (1 Baskı). Ankara, Türkiye: Gazi Kitabevi.

Yalçıner, K. ş. (2018). *Gayrimenkul Finansmanı* (1 baskı). Ankara, Türkiye: Detay Yayıncılık.

Yalçıner, K., & Aksöyek, İ. (2014). *Çözümlü Problemleriyle Finansal Yönetim* (2. baskı). İstanbul, Türkiye: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Yalçıner, K., Tanrıöven, C., Bal, H., Aksu, E. E., & Cihangir, Ç. K. (2014). *Finansal Teknikler ve Türev Araçlar* (3. Baskı). Ankara, Türkiye: Detay Yayıncılık.

Yaşar, F. (2019), *Veri Zarflama Analizi İle BIST100'de İşlem Gören İmalat İşletmelerinin Etkinliklerinin Ölçümü* (Yayımlanmamış doktora tezi). Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Erzincan.

Yelgen, E. (2019). "Ekonomik Katma Değer Yöntemi ile Şirket Değeri Belirleme". *The Journal of Academic Social Science Studies*, 1(Number: 74), 441–454. https://doi.org/10.9761/jasss8016.

Yıldırım, E. (2009). "Veri Zarflama Analizinde Girdi ve Çıktıların Belirlenmesindeki Kararsızlık Problemi İçin Temel Bileşenler Analizine Dayalı Bir Çözüm Önerisi" . *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 39(1), 141-153.

Yılgör, A. G. (2005). "İşletme Performansının Değerlendirilmesinde Ekonomik Katma Değer ve Piyasa Katma Değeri Yöntemleri ve Bu Yöntemlerin Hisse Senedi Getirlerini Açıklama Gücünün İncelemesi:İMKB 100 Örneği". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, *60*(1), 225–248. https://doi.org/10.1501/sbfder_0000001418.

Zhou, P., Ang, B., & Poh, K. (2008). "A survey of data envelopment analysis in energy and environmental studies". *European Journal of Operational Research*, *189*(1), 1–18. https://doi.org/10.1016/j.ejor.2007.04.042.

2. Basım

XX. YÜZYIL TÜRK TASAVVUFUNDA ENTELEKTÜEL TAVIR:
KENAN RİFÂÎ ÖRNEĞİ

Dr. Esra Seçkin

nobel bilimsel

XX. Yüzyıl Türk Tasavvufunda Entelektüel Tavır: Kenan Rifâî Örneği

Dr. Esra Seçkin

Yayın No.: 2188
ISBN: 978-625-393-662-4
E-ISBN: 978-625-393-663-1
Basım Sayısı: 2. Basım, Kasım 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Seçkin, Esra.
XX. Yüzyıl Türk Tasavvufunda Entelektüel Tavır: Kenan Rifâî Örneği / Esra Seçkin
2. Basım, VIII + 364 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-662-4
E-ISBN: 978-625-393-663-1
1. Sosyoloji 2. Entelektüel Tasavvuf 3. Sufizm

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi Kitabevleri, Yeryüzü Dağıtım

Baskı ve Cilt: Repro Bir Mat. Kağ. Rek. Tas. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 47381
İvogsan 1518. Sokak 2730 Mat-Sit İş Merkezi Ostim, Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **vii**

GİRİŞ **1**

I. Bölüm
SOSYOLOJİK BAĞLAMDA TOPLUMSAL YAPI VE DİNÎ GRUPLAR **17**

Sosyolojik Açıdan Dinî Gruplar 17
Dinî Grup Tipolojileri 21
Tarikat Grupları 24
Dinden Kaynaklanan Gruplar: Sırf/Özgül Dinî Gruplar 45
Cemaat ve Cemiyet Kavramsallaştırması 48

II. Bölüm
ENTELLEKTÜEL TASAVVUF OLGUSU VE TÜRK TASAVVUFU **55**

Entelektüel Kavramsallaştırması ve Entelektüel Tasavvuf Kavramı 55
Entelektüel Tasavvuf ve Kurucu Teorisyenleri 67
1. Muhyiddin İbnü'l-Arabî 67
2. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî 74
3. Sadreddin Konevî 78
Tasavvuf Etimolojisi ve Tarihsel Gelişimi 80
Mahiyeti ve Tasavvuf Kuramı 92
Tasavvufi Bilincin Epistemolojik Alanı 99
Tasavvuf Doktrininde Akıl Tasavvuru 102
Tasavvuf Öğretisi ve Bilim İlişkisi 111
Tasavvufta Metafor Aktarımı 119
Mistisizm ve İslam Tasavvufu 124
Hikmet Geleneği Çerçevesinde Entelektüel Tasavvuf 136
Türk Tasavvufunun Genel Yapısı 140

XX. Yüzyıl Türkiye Cumhuriyeti'ndeki Siyasi, Sosyal ve Dinî Hayat 151
Cumhuriyet Dönemi'ndeki Mütefekkir Mutasavvıf Figürler.....156
1. Ahmed Avni Konuk.....156
2. Rıza Tevfik Bölükbaşı.....158
3. Mehmed Ali Ayni 162
4. Sâmih Rifat.....167
5. (Hacıbeyzâde) Ahmet Muhtar Yeğtaş 169
6. Nurettin Topçu.....173

III. Bölüm
ENTELEKTÜEL BİR MUTASAVVIF OLARAK KENAN RİFÂÎ BÜYÜKAKSOY 179
Hayatı, Siyasi ve Sosyokültürel Muhiti.....179
Multidisipliner Perspektifi 184
Tasavvuf Anlayışı 196
Evrensel Ahlak Yaklaşımı 213
Mutasavvıf Kimliğinin Pratik Yansımaları 224
Entelektüel Konumu ve Epistemolojik Kavram Örgüsü 229
Akademileşme Vizyonu ve Kurumsallaşmış Yapıları.....252
1. Ümmü Kenan Dergâhı (İmparatorluk Dönemi).....253
2. İstanbul Fetih Cemiyeti 257
3. Türk Kadınları Kültür Derneği (TÜRKKAD).....258
4. Kubbealtı Akademisi ve Kültür Sanat Vakfı 265
5. Cenan Eğitim Kültür ve Sağlık Vakfı.....266
Eserleri ve Hakkında Yapılmış Çalışmalar 269
Hakkında Yapılmış Çalışmalar.....272

IV. Bölüm
OSMANLI VE CUMHURİYET MODERLEŞMESİNDE KENAN RİFÂÎ EKOLÜ 283
Modernleşme Olgusu 283
Osmanlı Modernleşmesi.....286
Cumhuriyet Modernleşmesi.....294
Yeni Bir Yorum Olarak Çoklu Modernite/ Postsekülerleşme.....300

Modern Dünyada Farklılaşan Sekülerlik ve Dindarlık Kodları 307
Kenan Rifâî'nin Modern Sosyokültürel Sorunlara Yönelik Söylemleri 314
Modernite Karşısındaki Pozisyonu 321
Kenan Rifâî Ekolünün Türk Sosyokültürel Yaşamına Etkileri.....328
Kenan Rifâî'nin Söylem ve Eylemlerine Yönelik Eleştiriler.....330

SONUÇ 335

BİBLİYOGRAFYA 345

RESİMLİ EKLER 359
EK.1.....359
EK.2.....360
EK.3.....361

BİBLİYOGRAFYA

A - Kitaplar

AKYÜZ, Niyazi, İhsan Çapcıoğlu (Ed.), *Din Sosyolojisi El Kitabı*, Grafiker Yay., Ankara 2013.

ALTINTAŞ, Ramazan, *Din ve Sekülerleşme*, Pınar Yay., İstanbul 2005.

ARKONAÇ, Sibel, *Grup İlişkileri*, Alfa Basın yy, İstanbul 1993.

ARON, Raymond, *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri* (çev. Korkmaz Alemdar), Kırmızı Yayınları, İstanbul 2017.

ARSLAN, Ahmet, *Felsefeye Giriş*, Serbest Akademi Yay., Ankara 2019.

ARSLAN, Hüsamettin, *Epistemik Cemaat: Bir Bilim Sosyolojisi Denemesi*, Paradigma Yay., İstanbul 2018.

ARSLANTÜRK, Zeki ve M. Tayfun Amman, *Sosyoloji*, Çamlıca Yay., İstanbul 2017.

ARSLANTÜRK, Zeki, *Dindarlığın Bağımsız Değişkenleri. Dindarlık Olgusu*, Kurav Yayınları, İstanbul 2004.

ARSLANTÜRK, Zeki, *Sosyal Bilimler Araştırma Metod ve Teknikleri*, İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.

ARTUN, Ali, *Baudelaire'de Sanatın Özerkleşmesi ve Modernizm*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004.

ATACAN, Fulya, *Sosyal Değişme ve Tarikat: Cerrahîler*, Hil Yayınları, İstanbul 1990.

AYAS, Mehmet Rami, *Kenan Eli Şiirleri*, Nefes Yay., İstanbul 2013.

AYAS, Rami, *Türkiyede İlk Tarikat Zümreleşmeleri Üzerine Din Sosyolojisi Açısından Bir Araştırma*, Ankara 2008.

AYDIN, Mehmet, *Din Felsefesi*, Dokuz Eylül Üniv. Yayınları, İzmir 1990.

AYDIN, Mehmet, *Bir 20.Yüzyıl Münevveri Kenan Rifai Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, Cenan Eğitim Vakfı Neşriyat, İstanbul 2015.

AYNİ, Mehmet Ali, *Hacı Bayrâm-ı Velî*, Büyüyen Ay Yay., İstanbul 2015.

AYNİ, Mehmet Ali, *Hayat Nedir?*, Büyüyen Ay, İstanbul 2013.

AYNİ, Mehmet Ali, *İslâm Tasavvuf Tarihi* (sad. H. R Yananlı), Akabe Yay., İstanbul 1985.

AYNİ, Mehmed Ali, *Şeyh-i Ekber'i Niçin Severim?* (der. Hüseyin Rahmi Yananlı), Bedir Yayınları, İstanbul 1995.

AYNİ, Mehmet Ali, *Reybîlik, Bedbinlik, Lâilâhîlik Nedir?*, Çizgi Kitapevi, İstanbul 2015.

AYVERDİ, Ekrem Hakkı, *Yahya Kemal Enstitüsü'nün Kurulması ve Kitapları*, Fetih Cemiyeti Yay., İstanbul 1976.

AYVERDİ, Samiha, *Abide Şahsiyetler*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2015.

AYVERDİ, Samiha, *Dost*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2015.

AYVERDİ, Samiha, *Dost, The Frend* (çev. İsmet Tümtrük), Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2015.

AYVERDİ, Samiha vd., *Ken'an Rifâî ve Yirminci Asrın Işığında Müslümanlık*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2013.

AYVERDİ, Samiha, *Kölelikten Efendiliğe*, Damla Yay., İstanbul 1978.

AYVERDİ, Samiha, *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları I*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 1975.

AYVERDİ, Samiha, *Yaşayan Ölü*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2011.

BARKÇİN Savaş, *Ahmed Avni Konuk: Görünmeyen Umman*, Klasik Yayınları, 2011.

BAUMAN, Zigmund, *Cemaatler. Güvenli Olmayan Bir Dünyada Güvenlik Arayışı* (çev. Nurdan Soysal), Say Yayınları, İstanbul 2016.

BERGER, L. Peter, *Dinin Sosyal Gerçekliği* (çev. A. Coşkun), İnsan Yay., İstanbul 1993.

BERGER, Peter, *Kutsal Şemsiye* (çev. Ali Coşkun), Rağbet Yayıncılık, İstanbul 2000.

BERGER, L. Peter, Brigette Berger, Hansfried Berger, *Modernleşme ve Bilinç*, (çev. Cevdet Cerit), Pınar Yayınları, İstanbul 1985.

BERGER, L. Peter, Thomas Luckmann, *Modernite, Çoğulculuk ve Anlam Krizi Modern İnsanın Yönelimi*, Heretik Yayıncılık, Ankara 2015.

BERGER, L. Peter, *Sekülerizmin Gerilemesi, Sekülerizm Sorgulanıyor* (çev. Ali Köse), Ufuk Kitapları, İstanbul 2002.

BERGSON, Henry, *Ahlâkın ve Dinin İki Kaynağı* (çev. Mehmet Karasan), Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1962.

BERGSON, Henry, *Yaratıcı Tekâmül*, (çev. Şekip Tunç), Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986.

BERKES, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1978.

BİLGİSEVEN, Amiran Kurtkan, *Din Sosyolojisi*, Filiz Kitapevi, İstanbul 1985.

BİNARK İsmet, *Bay Efendi*, Grafiker Yay., Ankara 2017.

BİNARK, İsmet, *Gönül Dünyamızı Aydınlatanlar*, Nefes Yayıncılık, İstanbul 2012.

BİNARK, İsmet, *Dost Kapısı*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2015.

BOLAY, Süleyman H., *Felsefi Doktrinler Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara 1996.

BOTTOMORE, T. B., *Toplum Bilim* (çev. Ünsal Oskay), Der Yayınları, İstanbul 1998.

BOZKURT, Veysel, *Değişen Dünyada Sosyoloji*, Ekin Bas. Yay., Bursa 2008.

BÜYÜKAKSOY, Kâzım, *Hak Yolunun Önderleri, Yüce Veliler*, Kitsan Yay., İstanbul 2013.

BÜYÜKAKSOY, Kâzım, *Ken'ân Rifâî'den Mesnevî Hatıratları*, Nefes Yayıncılık, İstanbul 2013.

CARL, W. Ernst, *Tasavvuf Öğretileri* (çev. Cangüzel Güner Zülfikar), Sufi Kitap, İstanbul 2019.

CASANOVA, Jose, *Modern Dünyada Kamusal Dinler*, Sakarya Üniversitesi Yayınları, Sakarya 2014.

CLİFFORD, Geertz, *Kültürlerin Yorumlanması* (çev. Hakan Gür), Dost Kitabevi, Ankara 2010.

COELHO, Paulo, *Zahir* (çev. Emrah İmre), Can Yay., İstanbul 2005.

ÇELİK, Celaleddin, *Türkiye'de Dini Grupların Sosyolojisi*, Erusam Yay., Kayseri 2011.

COŞKUN Ali, *Sosyal Değişme ve Dinî Normlar*, Dem Yay., İstanbul 2005.

DAHRENDORF, Ralf, *Demokrasinin Bunalımları* (çev. Emre Zeybekoğlu), İthaki Yay., İstanbul 2015.

DAVİSON Andrew, *Türkiye'de Sekülarizm ve Modernlik* (çev. Tuncay Birkan), İletişim Yayınları, İstanbul 2002.

DEMİRCİ, Mehmet, *Kenan Rifai Yazıları*, Cenan Vakfı Kültür ve Sağlık Vakfı, 2016.

DEMİRLİ, Ekrem, *İbnü'l Arabi Metafiziği*, Sufi Kitap Yay., İstanbul 2017.

DEMİRLİ, Ekrem, *İslam Metafiziğinde Tanrı ve İnsan*, Alfa Yay., İstanbul 2017.

DOĞAN, İsmail, *Sosyoloji*, MEB Yay., İstanbul 1987; Sistem Yayıncılık, İstanbul 1998.

DÖNMEZER, Sulhi, *Toplumbilim*, Beta Yay., İstanbul 1994.

DURKHEİM, Emile, *İntihar* (çev. Zühre İlkgelen), Pozitif Yay., İstanbul 2013.

EDWARD, Said, *Entelektüel* (çev. Tuncay Birkan), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2018.

EDWARD, Said, *Oryantalizm* (çev. Selahattin Ayaz), Pınar Yayınları, İstanbul 1999.

EİSENSTADT, N. Samuel, *Modernleşme, Başkaldırı ve Değişim*, Doğu Batı Yayınları, İstanbul 2007.

ELİADE, Mircea, *Kutsal ve Kutsal-Dışı Dinin Doğası* (çev. Ali Berktay), Alfa Yayınları, İstanbul 2019.

ELİADE, Mircae, *Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu* (çev. Mehmet Aydın), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.

ELİADE, Mircae, *Kutsal ve Dindışı* (çev. Ali Berktay), Alfa Yayınları, İstanbul 2017.

ERGİYDİREN, Özcan, *Hayali Cihan Değer*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2009.

ERGİYDİREN, Özcan, *O*, Yıldız Matbaacılık, 1957.

EL-İSFAHÂNÎ, Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakātü'l-asfiyâ* IX, (çev. Hüseyin Yıldız), Ocak Yayınları, Beyrut 1988, s. 351.

ERNST, Gellner, *Postmodernizm, İslam ve Us*, (çev. B. Peker), Ümit Yayıncılık, Ankara 1994.

FICHTER, Joseph, *Sosyoloji Nedir*, (çev. N. Çelebi), Attilla Kitabevi, Ankara 1994.

FIĞLALI, Ethem Ruhi, *Türkiye'de Alevilik-Bektaşilik*, İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1990.

FRANKL, Viktor, *İnsanın Anlam Arayışı*, (çev.Tanju Tatlı), Phoenix Yayınevi, İstanbul 2002.

FRISBY, David, *Modernlik Fragmanları Simmel, Kracauer ve Benjamin'in Eserlerinde Modernlik Teorileri*, (çev. Akın Terzi), Metis Yayınları, İstanbul 2012.

FRISBY, D, "Sosyolojinin Temeli", *Georg Simmel Sosyolog Sanatçı Düşünür*, (ed. J. Ö. Dirlikyapan), Doğu Batı Yayınları, İstanbul 2008.

FROMM, Eric, *Psikanaliz ve Din*, (Elif Erten), Say Yay., İstanbul 2006.

GEERTZ, Clifford, *Kültürlerin Yorumlanması*, (çev. Hakan Gür), Dost Kitabevi, Ankara 2010.

GELLNER, Ernest, *Postmodernizm İslam ve Us*, (çev. Bülent Peker), Ümit Yayıncılık, Ankara 1994.

GİDDENS, Anthony, *Sosyoloji - Eleştirel Bir Giriş*, (çev. Ülgen Yıldız), Phoenix Yay., Ankara 2001.

GİDDENS, Antony, *Modernliğin Sonuçları*, (çev. Ersin Kuşdil), Ayrıntı yay, İstanbul 2016.

GOFFMAN, Erving, *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*, (çev. Barış Cezar), Metis Yayınları, İstanbul 2009.qwe

GÖLE, Nilüfer, *Melez Desenler: İslam ve Modernlik Üzerine*, Metis Yayınları, İstanbul 2002.

GÜLER İlhami, *Politik Teoloji Yazıları*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2010.

GÜMÜŞ Yüce, *Kenan (Rifai) Büyükaksoy Musiki Yönü ve Eserleri*, Zahir Yay., İstanbul 2013.

GÜNAY, Ünver, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat*, Erzurum Kitaplığı, İstanbul 1999.

GÜNAY, Ünver, *Din Sosyolojisi*, İnsan Yayınları, İstanbul 2003.

GÜNDÜZ, İrfan, *Osmanlılarda Devlet Tekke Münasebetleri*, Seha Neşriyat, İstanbul 1989.

GÜNGÖR, Erol, *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1982.

GÜRBÜZ, Ahmet, *Harabede Define,Tasavvuf Felsefesinde Temel Vurgular*, İnsan Yay., İstanbul 2020.

GÜRSOY, Gülmisal, *Dört Duvar Seni Söyler - Ken'ân Rifâî ile Diyardan Diyara*, Birharf Yayınları, 2007 İstanbul.

GÜRSOY, Gülmisal, *Zerredeki Okyanus, Ken'ân Rifâî ile "Kendinden kendine yolculuk*", İstanbul 2003.

GÜRSOY, Kenan, *Bir Felsefe Geleneğimiz Var mı*, Etkileşim Yay., İstanbul 2006.

GÜRSOY, Kenan, *Birleyerek Oluşmak*, Aktif Düşünce Yayıncılık, İstanbul 2013.

GÜRSOY, Kenan, "Değerlendirme Oturumu Konuşması", *Bir 20. Yüzyıl Münevveri: Kenan Rifaî Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Cenan Eğitim, Kültür ve Sağlık Vakfı Neşriyat, İstanbul 2015

GÜRSOY, Kenan, *Etik ve Tasavvuf, Felsefi Diyaloglar*, Aktif Düşünce Yay., İstanbul 2015.

HANS, Freyer, *Din Sosyolojisi*, (çev. Turgut Kalpsüz), Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Yay., Ankara 1964.

HELMUT, Ritter, "Muslim Mystics Strife with God", *Oriens*, C. 5, S. 1, 1952.

HOGG, M. A., G. M. Vaughan, *Sosyal Psikoloji*, (çev. İbrahim Yıldız, Aydın Gelmez), Ütopya Yayınevi, Ankara 2007.

IMMANUEL, Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi*, (çev. Ionna Kuçuradi ve Yunus Örnek), Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 1983.

İBNÜ'L-ARABÎ, Muhyiddin, *Füsûsu'l-Hikem*, tercüme ve şerh: Ekrem Demirli, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2016.

KARA, İsmail, *Cumhuriyet Türkiyesi'nde Bir Mesele Olarak İslam*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2008.

KARA, İsmail, *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2011.

KARA, Mustafa, *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, Dergah Yay., İstanbul 1990.

KARA, Mustafa, **"**İkinci Meşrutiyet Devrinde Dervişlerin Sosyal ve Kültürel Etkinlikleri", *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf: Kaynakları-Doktrin-Ayin ve Erkan-Tarikatlar-Edebiyat-Mimarî-İkonografi-Modernizm*, (haz. Ahmet Yaşar Ocak), Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2005.

KARA, Mustafa, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1990.

KARASAR, Niyazi, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara 1994.

KEHRER, Günter, *Din Sosyolojisi*, (çev. Semahat Yüksel), Kubbealtı Yay., İstanbul 1992.

KILIÇ, Mahmud Erol, *Tasavvuf Düşüncesi*, Sufi Kitap, İstanbul 2014.

KISAKÜREK, Necip Fazıl , *Batı Tefekkürü ve İslamTasavvufu*, İstanbul, İnsan yy, 2009

KONUK, Ahmed Avni, *Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi*, (haz. Mustafa Tahralı, Selçuk Eraydın), Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul 1989-1992.

KONGAR, Emre, *21. Yüzyılda Türkiye, 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, Remzi Kitapevi, 1999.

KÖKTAŞ, M. Emin, *Türkiye'de Dini Hayat*, İşaret Yay., İstanbul 1993.

KÖPRÜLÜ, M. Fuat, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Alfa Yayınları, Ankara 1984.

LEWİS, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Arkadaş Yayınevi, Ankara 2018.

KÖSE, Ali, *Kutsalın Dönüşü*, Timaş Yay., İstanbul 2020.

LINGS, Martin, *Tasavvuf Nedir*, (çev. Veysel Sezigen), Vural Yayıncılık, İstanbul 1986.

MAX, Weber, *Din Sosyolojisi*, (çev. Latif Boyacı), Yarın Yayınevi, İstanbul 2000.

MARDİN, Şerif, *Bediüzzaman Said Nursî Olayı, Modern Türkiye'de Din ve Toplumsal Değişim*, İletişim Yay., İstanbul 1993.

MARDİN, Şerif, *Din ve İdeoloji*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.

MARDİN, Şerif, *Modern Türk Sosyal Bilimleri Üzerine Bazı Düşünceler*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1998.

MARDİN, Şerif, *Türkiye'de Din ve Siyaset*, İletişim Yayınları, İstanbul 1993.

MARDİN, Şerif, *Türk Tarihinde Nakşibendî Tarikatı. Çağdaş Türkiye'de İslâm*, (haz. Richard Tapper), Sarmal Yayınları, İstanbul 1993.

MARDİN, Şerif, *İslâmcılık / Türkiye'de Din ve Siyaset – Makaleler 3*, İletişim Yayınları, İstanbul 1992.

MARDİN, Şerif, *Yeni Osmanlı Düşüncesi'nin Doğuşu*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004.

MARSHALL, Gordon, *Sosyoloji Sözlüğü*, (çev. Osman Akınhay-Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat Yay., Ankara 2009.

MENSCHİNG, Gustave, *Din Sosyolojisi*, (çev. Mehmet Aydın), Tekin Kitabevi, Konya 1994.

MERİÇ, Cemil, *Jurnal 2*, İletisim Yay., İstanbul 1999.

MOLLAER, Fırat, *Liberal Muhafazakârlık Karşısında Nurettin Topçu*, Hece Yayınları, İstanbul 2016.

MOLLAER Fırat, *Ruhun Metafizik Ayaklanması*, Yedi İklim Yay., İstanbul 2007.

OCAK, Ahmet Yaşar, *Türkler Türkiye ve İslam*, İletişim Yayınları, İstanbul 1999.

OKAY, Orhan, *Batı Medeniyeti Karşısında: Ahmed Midhat Efendi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1989.

OKUMUŞ, Ejder, *Şerif Mardin'de İslam Din Sosyolojisi*, Adam Akademi, Ankara 2018.

OSTWALT, Conrad, *Seküler Çan Kuleleri, Kutsalın Dönüşü*, (ed.) Ali Köse, Timaş Yay., İstanbul 2014.

OLGUNER, Fahrettin, *Türk-İslam Düşüncesi Üzerine*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2002.

ÖZAY Mehmet, *Sekülerleşme ve Din*, İz Yay., İstanbul 2007.

ÖZDALGA, Elisabet, *Modern Türkiye'de Örtünme Sorunu Resmi Laiklik ve Popüler İslam*, (çev. Yavuz Alagon), Sarmal Yayınevi, İstanbul 1998.

ÖZELCE, Gözde, *Simmel'in Gözüyle Modernitenin Sosyolojisi*, Urzeni Yay., İstanbul 2020.

ÖZKAN, Rafet, *Kıyamet Tarikatları / Yeni Dini Hareketler*, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul 2006.

ÖZMEN, İsmail, *Alevi Bektaşi Şiirleri Antolojisi*, C. V, Saypa Yayınları, Ankara 1994.

POLOMA M. Margaret, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, (çev. Hayriye Erbaş), Palme Yay., Ankara 2012.

RİFÂÎ, Kenan (sad. Mehmet Demirci), *Ahmed er-Rifâî*, İstanbul, Cenan, Eğitim, Kültür ve Sağlık Vakfı, 2015

RİFÂÎ, Kenan, *İlâhiyyât-ı Ken'an*, (haz. Mustafa Tahralı), Cenan Eğitim, Kültür ve Sağlık Vakfı, İstanbul 2013.

RİFÂÎ, Kenan, *Muktezâ-yı Hayât -Hayatın Gereklilikleri-*, (sad. MustafaTahralı), Cenan Eğitim, Kültür ve Sağlık Vakfı, İstanbul 2020.

RİFÂÎ, Kenan, *Listen*, (çev. Victoria Holbrook), Fons Vitae Publication, Kentucky 2011.

RİFÂÎ, Kenan, *Rehber-i Sâlikîn* (*Sâliklerin Rehberi*), (sad. Mustafa Tahralı), Cenan Eğitim, Kültür ve Sağlık Vakfı, İstanbul 2019.

RİFÂÎ, Kenan, *Sohbetler*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2012.

RİFÂÎ, Kenan, *Şerhli Mesnevî-i Şerif*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2000.

RİFÂÎ, Kenan, *Tuhfe-i Ken'an* (*Kenan'ın Hediyesi*), (sad. Mustafa Tahralı), Cenan Eğitim, Kültür ve Sağlık Vakfı, İstanbul 2015.

RUTH, A. Wallace ve Alison Wolf, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, (çev. Leyla Ebruz, Rami Ayaz), Punto Yayıncılık, İzmir 2004.

SARGUT, Cemâlnur, *Açık Denize Yolculuk*, (der. Sadık Yalsızuçanlar), Nefes Yayınevi, İstanbul 2014.

SARGUT, Cemâlnur, *Ken'ân Rifâî ile Aşka Yolculuk*, (der. Sadık Yalsızuçanlar), Nefes Yayınları, İstanbul 2012.

SARGUT, Cemâlnur, *Samiha Ayverdi ile Sırra Yolculuk*, (der. Sadık Yalsızuçanlar), Nefes Yayınları, İstanbul 2011.

SARGUT, Cemâlnur, Nazlı Kayahan (ed.), *Rahmet Kapısı Uluslararası Ken'an Rifai Sempozyumu 29-31 Mayıs 2015 = Door Of Mercy International Ken'an Rifai Symposium 29-31 May 2015*, Nefes Yay., İstanbul 2015.

SARIBAY, Ali, *Postmodernite, Sivil Toplum ve İslam*, İletişim Yayınları, İstanbul 1995.

SCHIMMEL, Annemaria, *Tasavvuf Notları*, (çev. Dilara Yabul), Sufi Kitap, 2018.

SERVİ, Yavuz, *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*, C. 5, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını, Ankara 2006.

SEZER, Uysal, "Büyük Devlet Küçük Devlet Tartışması", *Amme İdaresi Dergisi*, Ankara 1993.

SIDIROPOULOU, Chryssi, *Hikmetin İzinde Kenan Gürsoy'a Armağan, "Batı Felsefesi ve İslam Tasavvufunda Benlik, Öteki ve Hiçlik*", (ed. Fulya Bayraktar), Aktif Düşünce Yay., İstanbul 2016

SLATTERY, Martin, *Sosyolojide Temel Fikirler*, (haz. Ümit Tatlıcan, Gülhan Demiriz), Sentez Yay., İstanbul 2007.

SIMMEL Georg, *Gizliliğin ve Gizli Toplumların Sosyolojisi*, (çev. İdil Dündar), Pinhan Yay., İstanbul 2016.

SIMMEL, Georg (der. David Frisby), *Modern Kültürde Çatışma*, (çev. Tanıl Bora, Utku Özmakas, Nazile Kalaycı), İletişim Yayınları, İstanbul 2003.

SOFİ, Huri, Belçika Kraliçesi Juliana'nın Huzurunda, Sofi Huri'nin Sunduğu Konferans Metni, İstanbul 2004.

SPENCER, Herbert**,** *İlk Prensipler*, (çev. Selmin Evrin), MEB Yay., İstanbul 1988.

SUBAŞI, Necdet, *Din Sosyolojisi*, Dem Yay., İstanbul 2014.

SUBAŞI, Necdet, *Gündelik Hayat ve Dinsellik*, İz Yayıncılık, İstanbul 2004.

ŞEN, Umut Berhan, "Mevlana'ya farklı bir bakış: Mevlana Celaleddin Rumi ve Charles Darwin'in yaradılış hakkındaki görüşlerinin mukayesesi", Millî Strateji Araştırma Kurulu.

ŞENTÜRK, Ünal, "Değişim Sürecinde Cemaatleşme ve Yeni Cemaatler", *Toplumsal Yapı*, (ed.Yaşar Kaya), Turan Yay., İstanbul 2005.

ŞİMŞEK, Hasan, Ali Yıldırım, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankar 2011.

ŞİŞMAN, Mehmet, *Eğitim Yönetiminde Kuram Ve Araştırmada Alternatif Paradigma ve Yaklaşımlar*, Eğitim Yönetimi Yay., 1998.

TAHRALI, Mustafa, *Çağ ve Hakikat René Guénon'dan Seçme Makâleler ve Yorumlar*, Kubbealtı Yayınları, İstanbul 2015.

TANPINAR, Ahmet Hamdi, *Beş Şehir*, 100 Temel Eser, İstanbul 1969.

TAPLAMACIOGLU, Mehmet, *Din Sosyolojisinin Yeri ve Tartışma Konusu Olan Meseleleri*, Ankara Üniv. İlahiyat Fakültesi Yay., Ankara 1960.

TAPLAMACIOGLU, Mehmet, *Din Sosyolojisine Giriş*, Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Yayınları, Ankara 1961.

TAPLAMACIOGLU, Mehmet, *Din Sosyolojisi*, Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Yayınları, Ankara 1975.

TAPLAMACOGLU, Mehmet, *Sosyolojinin Kural ve Kanunlar*, Metod Yay, Ankara 1957.

TAYLOR, Charles, *Seküler Çağ*, (çev. Dost Körpe), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014.

TOPÇU, Nurettin, *Bergson*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2006.

TOPÇU, Nurettin, *İslam ve İnsan; Mevlana ve Tasavvuf*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2015.

TOPÇU, Nurettin, *Varoluş Felsefesi, Hareket Felsefesi*, Dergâh Yay., İstanbul 2017.

TÖNNIES, Ferdinand, *Gemeinschaft ve Gesellschaft*, (haz. Ahmet Aydoğan) İz Yay., İstanbul 2000.

ULUDAĞ, Süleyman, *İslam Siyaset İlişkileri*, Dergâh Yay., İstanbul 2008.

ULUDAĞ, Süleyman, *İslam Düşüncesinin Yapısı: Selef, Kelam, Tasavvuf, Felsefe*, Dergâh Yay., İstanbul 2002.

ULUDAĞ, Süleyman, *Dört Kapı Kırk Eşik*, Dergâh Yay., İstanbul 2010,

ULUDAĞ, Süleyman, *Tasavvuf ve Tenkit*, DergâhYay., İstanbul 2014.

ULUDAĞ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yay., İstanbul 2005.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2013.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, *Türkiye'nin Modernleşmesi ve Bu Hareketin Öncüleri Olan Türk Düşünürleri*, Felsefe Dünyası Yay., İstanbul 1998.

VASSAF, Hüseyin, *Sefine-i Evliyâ*, C. I, (haz. M. Akkus-A. Yılmaz), Kitabevi Yay., İstanbul 2006.

VATANDAŞ, Celalettin, *Kapsam ve Yöntem Açısından Türk Modernleşmesi*, Nova Basım Yayın Kitapçılık, Ankara 2006.

VETT, Carl, *Dervişler Arasında İki Hafta*, (çev. Ethem Cebecioğlu), Kaknüs Yay., İstanbul 2004.

YALÇIN, Soner, *Beyaz Müslümanların Büyük Sırrı, Efendi 2*, Kırmızı Kedi Yay., İstanbul 2014.

YAKIT, İsmail, *Batı Düşüncesi ve Mevlana*, Ötüken Yay., İstanbul 2013.

YAKIT, İsmail, "Mevlânâ'da Akıl ve Aklın Kritiği", *8. Millî Mevlâna Kongresi*, Ankara 2014.

YALKIN, Tuncay, *Tasavvuf ve Mistisizm*, Aktif Düşünce Yay., İstanbul 2016.

YASA, İbrahim, *Türkiyenin Toplumsal Yapısı*, Amme İdaresi Enst. Yay., Ankara 1970.

YELKEN, Ramazan, *Cemaatin Dönüşümü*, Vadi Yay., Ankara 1999.

YILMAZ, Hasan Kamil, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, EnsarYayınları, İstanbul 2014.

ZARCONE, Thierry, *İslamda Sır ve Gizli Cemaatler* (çev. Ali Berktay), Alkım Yayıncılık, İstanbul 2005.

ZİYA GÖKALP, "Muhiddin Arabî", *Makaleler II*, (haz. Süleyman Hayri Bolay), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1982.

ZİYA GÖKALP, "Tekkeler", *Makaleler I*, (haz. Şevket Beysanoğlu), Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul 1976.

ANSİKLOPEDİ ve DERGİLER

MEŞKÛRE Sargut'un Sohbet Defterleri (Kenan Rifai'nin bizzat yetiştirdiği öğrencisi olan Meşkûre Sargut'un 1946 yılından itibaren dergâh binasında yapılan sohbetlerde ve şahsi eğitimi sırasında tuttuğu notlardan oluşan neşredilmemiş aileye mahsus 13 adet defter).

AKSOY, Mehmet, Abdulvahap TAŞTAN, "Georg Simmel'in Sosyolojik ve Psikolojik Bakış Açılarından Din ve Dindarlık Anlayışı", *Bilimname XLI*, 2020/1.

AMMAN, M. Tayfun, "Anlamak ve Arınmak: Sosyoloji ile Tasavvuf Arasında Köprülerin Kurulması", *Akademik Platform*, 2017/18-22.

ARAR, İsmail, Ayni, Mehmet Ali", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (*DİA*) Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991, C. XI.

ARSLAN, Ahmet, "Georg Simmel'in Din Teorisinin Temel Yaklaşımları, *Marifetname*, 8/2 2021.

AYDINALP, Halil, "Sosyal Çatışma ve Din", *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 2, 2010.

AZAK, Umut, "Samiha Ayverdi", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, C. 4, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1985.

BAŞER, Bayram Hacı, "Tasavvufta Akıl-Kalp Karşıtlığı Anlamı Üzerine", *Sabah Ülkesi Dergisi*.

Kültür Sanat ve Felsefe Dergisi

BAYRAKTAR, Levent "Bergsonculuğun Türkiye'ye Girişi ve İlk Temsilcileri", *Felsefe Dünyası*, 28/1998.

BULUT, Ramazan, "İslami İlimler Fakültesi Öğrencilerinin Dini Gruplar Hakkındaki Görüşleri Üzerine Bir Araştırma", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 20/1 (Mart, 2020).

CEBECİOĞLU, Ethem, "Hz. Mevlânâ Üzerine Genel Bir Değerlendirme", *İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 20, 2007 (Mevlânâ'ya Armağan Sayısı)

CEBECİOĞLU, Ethem, "Ord. Prof. Mehmet Ali Aynî ve Pozitivizmden Tasavvufa", *Altınoluk Dergisi*, Sayı: 386, Nisan 2018.

Cemalnur Sargut ile 28.09.2019 tarihinde yapılan mülakat, TÜRKKAD İstanbul Şubesi, Kadıköy.

Cemalnur Sargut ile 15.05.2020 tarihinde yapılan mülakat, TÜRKKAD İstanbul Şubesi, Kadıköy.

Cemalnur Sargut ile 25.01.2020 tarihinde yapılan mülakat, TÜRKKAD İstanbul Şubesi, Kadıköy.

Cemalnur Sargut ile 28.09.2020 tarihinde yapılan mülakat, TÜRKKAD İstanbul Şubesi, Kadıköy.

CELEPOĞLU, Ayşegül, "Samih Rifat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (*DİA*) Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991, C. XXXVI.

CENGİL, Muammer, "Bir Dini Grup Olarak Tarikatlara Yönelimin Psikososyolojik Nedenleri", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 4.

CEYLAN, Can, *21. Yüzyıl Türkiye'sinde Tarîkat Hayâtı ve Tasavvuf Anlayışı: Rifâî Şeyhi Ken'ân Rifâî'nin Günümüzdeki Takipçilerinin Sanatsal, Kültürel ve Siyasî Faaliyet ve Tavırları*, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Antropoloji Anabilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul 2014.

CÜNDİOĞLU, Dücane, "Sivil Şeyh", *Yeni Şafak*, 3 Ekim 2010.

ÇAKMAKLIOĞLU, Mustafa, "Yoğun Tasavvufî Tecrübelere İlişkin Söylemin İmkânı ve İşlevselliği", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt 14, Sayı 1.

ÇAYIR, Timur "Tarihsel Sosyoloji Perspektifinden Şerif Mardin", *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi YL*, Yıl: 2019.

DAİBER, Karl-Fritz, "Mysticism" (çev. Süheyl ÜNAL), *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. 11, S. 2, 2011.

DEMİRCİ, H. Aliyar, "Samiha Ayverdi: Geçiş Dönemi Türkiyesi'nde Muhafazakâr Bir Kadın", *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı: 41, 2014.

DEMİRCİ, Mehmet Demirci, "Kenan Rifai ve Çevresi", *Demokrasi Platformu Dergisi*, S. 6, 2006.

DEMİRCİ, Mehmet, "Kenan Rifai'de Tasavvuf Şiiri ve Musikisi, İlahiyat-ı Ken'an", *Keşkül*, S. 28, Rifâiyye 2013.

DEMİRCİ, Mehmet, "Müslüman Türklerde Tasavvuf", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*.

DEMİRLİ, Ekrem, "Aklın Mürebbisi Olarak Ahlak", *Sabah Ülkesi*, 2016 Ekim, Sayı: 49.

DEMİRLİ, Ekrem, "Tasavvuf Araştırmalarında Dönemlendirme Sorunu: Din Bilimleri ile Metafizik Arasında Tasavvufun İlim Olma Mücadelesi", *Nazariyat İslâm Felsefe ve Bilim Tarihi Araştırmaları Dergisi* 2/4 (Nisan 2016): 1-29.

DEMİRLİ, Ekrem, "Sadreddin-Konevî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (*DİA*) Ankara: Türkiye Diyanet, c. XXXV.

DOĞAN, Büşra, Seher ORAL, "Toplumsal Gerçekliğin İnşasında Etnometodoloji Ve Sembolik Etkileşimcilik Kuramlarının Etkisini Kavramak", *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Haziran/June 2020, Yıl: 2.

ERKOL, Mehmet, "Türkiye'de Dini Hayatı Anlamlandırmak: Dindarlık Olgusu ve Dindarlığın Ölçülmesi", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 2, 2015.

GÜÇ, Kerim, *Meşkûre Sargût'un Sohbet Defterlerinde Ken'ân Rifâî'nin Dervişlik Anlayışı*, Üsküdar Ün. Yüksek Lisans Tezi.

GÜMÜŞ, Yüce, *Ken'ân (Rifâî) Büyükaksoy'un İlâhilerinin İncelenmesi*, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Musikisi Anasanat Dalı Türk Musikisi Programı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2011.

GÜNAY Ünver, "Gruplar Sosyolojisi ve Günümüz Türkiye'sinde Dinî Gruplar", *Toplum Bilimleri Dergisi*, C. 4, S. 7, 2010.

GÜNAY, Ünver, "Modern Sanayi Toplumlarında Din", *Toplum Bilimleri Dergisi*, S. 3, 1986.

GÜNAY, Ünver, "Türkiye'de Modernleşme ve Din", *Türk Yurdu Dergisi*, 2011.

GÜNER ZÜLFİKAR, Cangüzel, "Çağdaş Mutasavvıf Ken'ân (Rifâî) Büyükaksoy'un Kadın Anlayışı ve Sâmiha Ayverdi", *Kadın ve Tasavvuf*, 2008, 156-172.

GÜRSOY, Kenan, "Sanatla, İlimle ve Felsefeyle İrfan Yolunda Olmak", *Keşkül*, S. 28, Rifâiyye, 2013.

GÜRSOY, Kenan "Prof. Dr. Kenan Gürsoy'la Röportaj", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 2007, 8: 19, 473-525.

KALIN, Fetullah, "Rıza Tevfik Bey'in Dinî Düşüncesi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014.

KANIK, Cengiz, "Ünver Günay Bağlamında Avrupalı Türklerin Dindarlık Anlayışlarının Değerlendirilmesi", *Bilimname: Düşünce Platformu*, XXXV, 2018/1.

KARA İsmail, "Tasavvuf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (*DİA*), Ankara, C. XLI, 2012

KARA Hüseyin, "Tek Parti Dönemi Din Politikası (1923-1946)", *M. Akif Ersoy Ünv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2017.

KARA Mustafa, "Muhibban", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (*DİA*) Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006, C. XX.

KARA Mustafa, "Tasavvufî Şiirin Gücü", *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 9, Cilt: 9.

KARAŞAHİN Hakkı ,"Din Sosyolojisinde Ziyaret Dindarlığı", *EKEV Akademi Dergisi*, Sayı: 53, 2012.

KARTAL, Abdullah, "Tasavvufun Bir İlim Olarak İnşâ Süreci: Şer'î ve Metafizik Bir İlim Olarak Tasavvuf", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 24, 2015.

KAYA, Mahmut, "İbnü'l-Arabî, Muhyiddin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XX, 1999.

KILIÇ, Ahmet Faruk, "Din Sosyolojisinde Dini Grup Tipolojileri", *Değerler Eğitimi Dergisi*, S. 5, 2007.

KILIÇ, Mahmud Erol, "İbnü'l-Arabî, Muhyiddin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (*DİA*) Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, c. XX, 1999.

KILIÇ, Mahmut Erol, "İbn-i Arabî'yle 'Zaman'ın Ruhu'nu Okumak", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-2), 2009.

KIRBAŞOĞLU, Hayri, "İlmihal Dindarlığının İmkânı Üzerine", *İslâmiyat Dergisi*, 5(4), 2012.

KİRMAN, M. Ali, "Yeni Dini Hareketleri Tanımlama Problemi ve Tipolojik Yaklaşımlar", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. 3, S. 1, 2003.

KOÇ, Yunus, TOPLUK Gökhan, "Türkiye Sekülerleşiyor mu Tartışmasına Sosyo-Politik Bir Katkı: Nilüfer Göle Örneği", *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 4, Aralık 2019.

KOLTAŞ, Nurullah, "Frithjof Schuon", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (*DİA*) Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, C. XXII, 2020.

KÖSE, Ali, "XXI. Yüzyıl Türkiye'sinde Gelenekle Modernite Arasında Din Algıları ve Dindarlık Formları", *Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, C. 49, Aralık 2015.

MADEN, Fahri, "Muhibban Dergisinde Alevilik-Bektaşilik ile İlgili Yazılar, Şiirler ve Haberler", *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 6, Aralık 2013.

MUHTAR, Ahmet, **"**Cemiyet-i Sufiyye-i İttihâdiyye Teşekkül Ediyor", *Muhibbân*, İstanbul, 1329, Sayı: 1, s. 110-111.

MUHTAR, Ahmet," Meşrutiyetin Meyveleri", *Muhibbân*, 18 Şaban 1327, Sene: 1, Sayı: 1, s. 1, 7.

ÖMÜRLÜ, Güldütuna, Dilek, *Konstruktionen des Weiblichen bei Ken'ân Rifâî: Das Weibliche als Spiegel der göttlichen Wirklichkeit* (*Ken'ân Rifâî'de Kadınlık Tasavvurları: Hakk'ın Aynası Olarak Kadın*), J. W. Goethe Üniversitesi İslâm Din Bilimi Doktora Tezi, Frankfurt 2017.

Prof. Dr. Fahrettin Olguner ile ile 15.07.2020 tarihinde yapılan mülakat, Sakarya.

Prof. Dr. Kenan Gürsoy ile 03.11.2018 tarihinde yapılan mülakat, Cenan Vakfı, Fatih.

Prof. Dr. Kenan Gürsoy ile 26.01.2019 tarihinde yapılan mülakat, Cenan Vakfı, Fatih.

Prof. Dr. Kenan Gürsoy ile 24.08.2019 tarihinde yapılan mülakat, Cenan Vakfı, Fatih.

Prof. Dr Kenan Gürsoy ile 14.01.2020 tarihinde yapılan mülakat, Cenan Vakfı, Fatih.

Prof. Dr Kenan Gürsoy ile 17.12.2020 tarihinde yapılan mülakat, Cenan Vakfı, Fatih.

Prof. Dr. Mehmet Rami Ayas ile 09.08.2019 tarihinde yapılan mülakat.

Prof. Dr. Mehmet Rami Ayas ile 15.08.2020 tarihinde yapılan mülakat.

Prof. Dr. Ümit Meriç ile 28.01.2019 tarihinde yapılan mülakat, Kadıköy, İstanbul.

UĞRAŞ, Mehmet, *1923-1950 Arasında Dinî Muhalefet Açısından Türkiye'de Nurculuk ve Rifaîlik Hareketleri*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi.

ORTAYLI, İlber, "Tarikatlar ve Tanzimat Dönemi Osmanlı Yönetimi", Ankara, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 1995, Sayı: 6.

ÖNGÖREN, Reşat, "Mevlana Celaadddin Rumi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (*DİA*), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2004, c. XXIX.

ÖZAY Mehmet, *Günümüz Sosyolojisinde Modernleşme, Sekülerleşme ve Din İlişkileri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2006.

SAYAR, Kemal, "Kalp ile Anlamak", *Gerçek Hayat*, C. 13, 2017.

ŞAHİN, Filiz, "Mistisizm ile Tasavvuf Arasındaki Temel Farklar", *Diyanet İlmi Dergi*, C. 30, 1994.

ŞEMİN Esin, "Tarihsel Gelişimi ve Herbert Blumer'ın Yöntemi Bağlamında Sembolik Etkileşimcilik Kuramı", *Gorgon*, Mart 2020.

TAHRALI, Mustafa, "Kenan Rifâî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002, c. XXV.

TAŞDELEN, Vefa, *"*Batı Tefekkürü ve İslam Tasavvufu'nda "Çifte Kanat" Metaforu", *Erdem*, Yıl: 2014.

TAŞTAN, Abdulvahap, Mehmet AKSOY, "Georg Simmel'in Sosyolojik Ve Psikolojik Bakış Açılarından Din ve Dindarlık Anlayışı", *Bilimname XLI*, 2020/1.

TAPLAMACIOĞLU, Mehmet, "Yaşlara Göre Dini Yaşayışın Şiddet ve Kesafeti Üzerinde Bir Anket Denemesi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1962.

TEVFİK, Rıza, "Tasavvuf Hakkında", *Muhibbân*, 6 Şevvâl 1336, s.1.

TOKUR, Behlül, "Kur'an'da Soru Kalıpları ve Metaforlar", Erzurum, *Atatük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 36, 2001.

UÇMAN, Abdullah, "Rıza Tevfik Bölükbaşı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (*DİA*) Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002, c. XXV.

YÜCEDAĞ, İ. "Nilüfer Göle'de Batı-Dışı Modernliği Anlamak", *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 2010, C. 3.

YOLCU, Nilgün, "Muhibban", *Türk Kültürü ve Hacı Bayram Veli Dergisi*, S. 7, 1998.

İNTERNET KAYNAKLARI

http://cemalnur.org/contents/detail/kenan-rifai-hazretleri/5

https://www.cenanvakfi.org/

http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/samih-rifat

http://www.gercekhayat.com.tr/yazarlar/kalb-ile-anlamak/

http://www.gulmisalgursoy.com/secmeler20.html

https://books.google.com.tr/books?id=_nZGCgAAQBAJ&pg=PT249&lpg=PT249&dq=Paulo+Coei

https://dergipark.org.tr/download/article-file/52192

https://paulocoelhoblog.com/?s=Kenan+Rifai

https://paulocoelhoblog.com/2013/05/24/the-price-of-hate-and-pardon-part-1/ e.t.

https://sofiyolu.blogspot.com/2007/11/tasavvuf-ve-mistisizm.html https://www.biyografya.com/biyografi/7658

https://www.sabahulkesi.com/2013/04/01/tasavvuf-ve-felsefe-ekrem-demirli/

https://www.turkedebiyati.org/cumhuriyet-doneminde-ekonomik-siyasal-toplumsal-durum/

2. Basım

YAKIN İLİŞKİLER PSİKOLOJİSİ

Editör
Doç. Dr. Yasemin Kahya

nobel
40. yıl

YAKIN İLİŞKİLER PSİKOLOJİSİ

Editör: Doç. Dr. Yasemin Kahya

Yayın No: 4147
Psikoloji-PDR: 335
ISBN: 978-625-417-874-0
E-ISBN: 978-625-417-875-7
Basım Sayısı: 2. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Bahar Yanbolulu -bahar@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Öğr. Gör. Onur Erkan

Kütüphane Bilgi Kartı

Kahya, Yasemin.
Yakın İlişkiler Psikolojisi / Yasemin Kahya
2. Basım, XIV + 418 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-417-874-0
E-ISBN: 978-625-417-875-7
1. Bağlanma 2. Romantik ilişkiler 3. Ayrılık

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

EDİTÖR VE BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **xi**

GİRİŞ **1**

Yakın İlişkilerin Yaşam Boyu Önemi **1**
Nebi Sümer
Kaynakça 6

KISIM I: YAKIN İLİŞKİ KURMA KAPASİTESİNİN TEMELLERİ

Anne Karnında Başlayan İlişkisellik **7**
Zulal Törenli Kaya
Doğum Öncesi Bağlanma Nedir? 8
Doğum Öncesi Bağlanmaya Dair Kuramsal Açıklamalar 10
Doğum Öncesi Bağlanma Tek Yönlü müdür? 13
Doğum Öncesi Bağlanmayı Etkileyen Faktörler 15
Doğum Öncesi Bağlanmayı Olumlu Etkileyen Faktörler 15
Doğum Öncesi Bağlanmayı Olumsuz Etkileyen Faktörler 17
Doğum Öncesi Bağlanma İlişkisinin Doğum Sonrası Süreç Üzerindeki Etkileri 20
Annenin Psikolojisi ve Ebeveyn Tutumları 20
Bebeğin Fiziksel ve Sosyal Gelişimi 22
Çocuğun Gelecekteki İlişki Örüntüleri 24
Doğum Öncesi Bağlanmayı Artırmaya Yönelik Çözüm Önerileri 26
Son Söz 28
Kaynakça 29

Bebek ve Bakım Veren İlişkisindeki İlk Bağlanma Yaşantısı **35**
Yasemin Kahya
Şefkatli Bağlar 36
Bağlanma Davranış Sistemi | Yakınlık-Uzaklık Termostatı 42
Güvenli Sığınak, Temel Güvenlik Hissi 42
Keşif Davranış Sistemi 46
Güvenli Üs, Temel Keşif Hissi 46
Bebeklik Döneminde Bağlanmanın Gelişim Evreleri 48

Bağlanma Senaryolarının Gelişimi 49
Bebeklerin Bağlanma Niteliği | Güvenli ve Güvensiz Bağlanma 52
İlk Bağlanma Yaşantısındaki Bireysel Farklılıklar | Uganda ve Baltimore Araştırmaları 56
Son Söz 61
Kaynakça 63

Bağlanmada Gelişimsel Dönüm Noktaları: Ebeveynlerden "Ötekilere" 71
Hatice Işık
Bağlanmayı "Ötekilere" Taşıyan Gelişimsel Kazanımlar 72
Fiziksel Hareketlilik 73
Dil Gelişimi, Bakış Açısı Edinme 74
Duygu Düzenleme Becerileri 76
İş Birlikçi Davranışlar 78
Bağlanmada Gelişimsel Eğilimler 79
Yürümeye Başlanan Çocukluk Döneminde ve Okul Öncesi Yıllarda Bağlanma 81
Orta Çocuklukta Bağlanmanın Doğası ve Gelişimi 85
Ergenlikte Bağlanmanın Farklı Yönleri ve Gelişimi 88
Bağlanma Örüntülerinin Yaşam Boyu Gelişimi ve Değişimi 92
Son Söz 94
Kaynakça 94

KISIM II: Yakın İlişkiye Adım Atan "Ben" ve "Ötekiler"

Romantik İlişkileri Başlatmak ve Sürdürmek 103
Fulya Kırımer-Aydınlı
Romantik İlişkiler Neden ve Nasıl Başlar? 104
Partner/Eş Seçiminde Evrimin Kulağımıza Fısıldadıkları 105
Partner/Eş Seçiminde Bireysel ve Bireyler Arası Mekanizmaların Rolü 111
Partner/Eş Seçiminde Toplumsal Mekanizmaların Rolü 114
Çevrim İçi Flört 116
Romantik İlişkiler Nasıl ve Neden Sürer? 117
Bağlılık 117
Güven 118
Duyarlılık 119
Sosyal Destek 120
İletişim 121
Cinsellik 122
Son Söz 124
Kaynakça 125

Yakın İlişkilerde Romantik Bağlanma 133
Meltem Anafarta-Şendağ
Bebeklikten Yetişkinliğe Bağlanma..... 134
Romantik İlişkilerin Bağlanma Olarak Tanımlanması..... 135
Romantik Bağlanma Örüntülerinin Sınıflandırılması 138
Romantik Bağlanma Davranışları 140
Romantik Bağlanma Temsilleri..... 142
Romantik Bağlanma Tutumları 145
Romantik Bağlanma Örüntülerinin Tanımı ve Sınıflandırmasında Son Durum 147
Romantik İlişki Dinamiklerinde Bağlanmanın Rolü..... 149
İlişki Yatırımı 149
Partner Seçimi 151
İlişki Doyumu ve Sürekliliği 152
İlişkinin Sonlandırılması: Ayrılma ve Boşanma..... 155
Sadakatsizlik ve Kıskançlık..... 157
Son Söz..... 161
Kaynakça 162

Yakın İlişkilerde Empati ve Şefkatin Yeri ve İşlevleri 171
Nağme Gör
Empati: Çok Boyutlu Bir Kavram 172
Doyum Sağlayan Empatik İlişkiler 174
Öz Şefkat 176
Başkasına Karşı Şefkat Hissedebilmek 178
Şefkatli Sevgi 179
Empati ve Şefkatin Yakın İlişkilerdeki Düzenleyici Rolü 181
Empati ve Şefkatin Destek Sağlamadaki Düzenleyici Rolü 181
Empati ve Şefkatin Çatışma Zamanlarındaki Düzenleyici Rolü 184
Empati ve Şefkatin Duyguların Düzenlenmesindeki Rolü 187
Son Söz..... 190
Kaynakça 190

Takılı Kaldığımız Romantik İlişkiler: Şemaların Yarattığı Kimya..... 197
Burcu Korkmaz Yayın
Zorlayıcı Bir Yaşantı Olarak İlişkide Takılı Kalmak..... 197
Böylesi Hep Beni Buluyor!.. 199
Çocukluktan Günümüze Taşıdığımız Yükler: Erken Dönem Uyumsuz Şemalar..... 200
Kaç Türde Şema Var? 203
Geçmiş, Geçmişte Kalmadı: Şema Kimyası..... 209

Sık Rastlanan İlişki Sorunları – Saatli Bomba Etkisi Yaratan Tetikleyiciler 214
Yakın İlişki Kurduğumuz Kişinin Şemaları Neler Söylüyor? 217
İstekler ve İhtiyaçlar 219
Bazı Şema Kimyası Örnekleri 220
Geçmişin Yüklerinden Kurtulmak Mümkün mü? 224
Son Söz 225
Kaynakça 225

İnişli Çıkışlı Romantik İlişkiler ve Partner Şiddeti 229
İpek Şenkal-Ertürk
İnişli Çıkışlı Romantik İlişkiler 230
Romantik İlişkilerde Çatışma 231
Romantik İlişkilerde Çatışma Çözüm Stilleri 236
Romantik İlişkilerde Partner Şiddeti 240
Romantik İlişkilerde Partner Şiddetinin Türleri 242
Türkiye'de ve Dünyada Partner Şiddeti 244
Romantik İlişkilerde Partner Şiddetinin Altında Yatan Bir Risk Faktörü: Kişilik Örüntüleri 245
Son Söz 255
Kaynakça 256

Romantik İlişkiler ve Cinsel Yaşam 263
F. Mahperi Uluyol
Cinsel Motivasyonlar: İnsanlar Neden Cinsellik Yaşamak İster? 264
Cinsel Arzu 266
Cinsel Arzu, Cinsel Doyum ve İlişki Kalitesi Arasındaki İlişki 267
Bağlanma ve Cinsellik 271
Cinsel Kıskançlık 276
Cinsel Şiddet 281
Cinsel Yaşam Sorunları 286
Cinsel Yaşama Yönelik Bilgi Eksikliği 287
Cinsel Mitler 289
Kadın-Erkek Rollerine Yönelik Mitler 289
Cinsel Yaşama Yönelik Mitler 290
Cinsel Performansa Yönelik Mitler 292
Son Söz 294
Kaynakça 295

Romantik İlişkiler ve Sağlık.....303
Nermin Taşkale
Sağlık Nedir, Ne Değildir? 303
Romantik İlişkiler, Sağlık ve Hastalık İlişkisi 304
Romantik İlişkiler ve Psikolojik Sağlık.....305
Romantik İlişkiler ve Fiziksel Hastalıklar.....313
Romantik İlişkiler ve Fizyolojik Mekanizmalar.....315
Romantik İlişkiler ve Davranışsal Mekanizmalar 317
Romantik İlişkiler, Sağlık ve Hastalık İlişkisinde Cinsiyetin Rolü.....318
Romantik İlişkilerde Şiddet ve Sağlık Sonuçları 319
Son Söz.....320
Kaynakça 321

Ortak Ebeveynlik İlişkisi.....331
Sema Erel
Ortak Ebeveynler Olarak Anneler ve Babalar 332
Ortak Ebeveynlik İlişkisinin Farklı Türleri 333
Ortak Ebeveynlik İlişkisi Nasıl Değerlendirilir? 335
Ortak Ebeveynlik İlişkisinin Niteliğini Etkileyen Faktörler.....338
Ebeveynlerin Bireysel Özellikleri 338
Evlilik İlişkisi.....341
Çocuğun Bireysel Özellikleri 343
Ortak Ebeveynlik İlişkisi Neden Bu Kadar Önemli?.....345
Ortak Ebeveynlik İlişkisinin Çocuklar Üzerindeki Etkileri.....346
Ortak Ebeveynlik İlişkisinin Anne ve Baba Üzerindeki Etkileri.....347
Ortak Ebeveynlik İlişkisinin Diğer İkili İlişkiler Üzerindeki Etkileri.....348
Boşanma Sonrası Ortak Ebeveynlik 350
Boşanma Sonrası Sağlıklı İşleyen Ortak Ebeveynler Olabilmek 352
Geniş Aile İçinde Ortak Ebeveynlik.....353
Son Söz.....356
Kaynakça 357

Yakın İlişkilerde İyi Hissetmek ve İyileşmek 363
F. Sevinç Göral Alkan
Ayla 364
Erken Dönem Örselenmelerin ve Temel Duygusal İhtiyaçların Psikolojik-İlişkisel Etkileri 367
Erken Dönem Örselenmeler ve İhtiyaçlar Yakın İlişki Sahnesinde.....370
Psikoterapi İlişkisi 375
Son Söz.....383
Kaynakça 384

GİRİŞ

Yakın İlişkilerin Yaşam Boyu Önemi

Nebi Sümer

İnsan doğası ve ilişkileri hakkında söz söylemeyen filozof yoktur! Yüzyıllardır mutlu ve erdemli insanı tanımlarken bir şekilde ilişkilerin merkezî rolünü vurgularlar; ilişkilerin doğası, temel motivasyonu, bireye, kişiye, topluma ve devlete etkileri konusunda tartışmalar yaparlar. Psikoloji felsefeden doğmuştur. Bu yüzden kuramlarında, yaklaşımlarında atasından devraldığı tartışmaların izlerini taşır. Örneğin, yakın ilişkiler kuramlarındaki izlerin felsefi kökenini, insan doğasını "karamsar" ve "iyimser" karşıtlıkla açıklayan iki filozofun, Thomes Hobbes ve Jean-Jacques Rousseau'nın yapıtlarında görebiliriz. Hobbes, 1651 yılında yayınlanan "Leviathan" (Tevrat ve İncil'de geçen kötülüğü temsil eden bir deniz canavarı mitolojisi) isimli yapıtında, insan doğasını; Tanrı'dan gelen bir iyiliği olsa da özünde sadece çıkarını düşünen, bencil, güç düşkünü, açgözlü, hırsı yüzünden her kötülüğü yapma potansiyeli olan *"İnsan insanın kurdudur."* mottosuyla açıklamıştır. Bu yüzden Hobbes, insanı dizginleyecek ilahi devlet güzellemesi yapar ve bu kötücül insanın ancak egemen ve güçlü devletle yapılacak bir "sözleşme" ile kontrol altına alınabileceğini öne sürer. 1960'larda sosyal psikolojinin ve sosyolojinin başat kuramlarından olan *sosyal takas (değişim) kuramında* (Thibaut ve Kelley, 1959) Hobbes'un "sözleşmesi", bir nevi ekonomik değişim olarak kavramsallaştırıl-

Kaynakça

Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E. ve Wall, S. N. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Psychology Press.

Bowlby, J. (1958). The nature of the child's tie to his mother. *International Journal of Psycho-Analysis, 39*, 350-373.

Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss, Vol. 1: Attachment*. Basic Books.

Bretherton, I. (1992). The origins of attachment theory: John Bowlby and Mary Ainsworth. *Developmental Psychology, 28*(5), 759-775.

Feeney, B. C. ve Collins, N. L. (2015). A new look at social support: A theoretical perspective on thriving through relationships. *Personality and Social Psychology Review, 19*(2), 113-147.

Hughes, K., Bellis, M. A., Hardcastle, K. A., Sethi, D., Butchart, A., Mikton, C., Jones, L. ve Dunne, M. P. (2017). The effect of multiple adverse childhood experiences on health: A systematic review and meta-analysis. *Lancet Public Health, 2*(8), e356-e366.

Holt-Lunstad, J. (2021). The major health implications of social connection. *Current Directions in Psychological Science, 30*(3), 251-259.

Pietromonaco, P. R. ve Powers, S. I. (2015). Attachment and health-related physiological stress processes. *Current Opinion in Psychology*, *1*, 34-39.

Cohen, S., Tyrrell, D. A. ve Smith, A. P. (1991). Psychological stress and susceptibility to the common cold. *New England Journal of Medicine, 325*(9), 606-612.

Szepsenwol, O. ve Simpson, J. A. (2019). Attachment within life history theory: An evolutionary perspective on individual differences in attachment. *Current Opinion in Psychology, 25*, 65-70.

Thibaut, J. W. ve Kelley, H. H. (1959). *The social psychology of groups.* Wiley.

Warner, J. M. (2015). *Rousseau and the problem of human relations*. Penn State University Press. http://www.jstor.org/stable/10.5325/j.ctt1wf4cqg

KISIM I:
YAKIN İLİŞKİ KURMA KAPASİTESİNİN TEMELLERİ

Anne Karnında Başlayan İlişkisellik

Zulal Törenli Kaya

Anne-bebek ilişkisinin temelleri doğum öncesi döneme dayanmaktadır. Annenin doğum öncesi dönemde bebeğe bağlanmasının; hamilelik süreci, doğum anı ve doğum sonrası dönemler açısından temel bir gelişimsel basamak olduğunu söylemek mümkün olabilir. Birçok çalışmada, annenin bakım verme kapasitesinin hamilelik döneminde geliştiği gösterilmektedir (örneğin; Brandon ve ark., 2009). Bunun yanı sıra doğumdan sonraki anne-bebek ilişkisinin gelişiminin ve ilişki kalitesinin de doğum öncesi bağlanmadan etkilendiği öne sürülmektedir (örneğin; Alhusen, 2008). Bu nedenle doğum öncesinde anne-bebek bağlanmasını etkileyen faktörlerin bilinmesinin, çocuğun yetişkinlikte kuracağı ilişkilere de yön vermesi nedeniyle önemli olduğu düşünülmektedir. Bu kapsamda mevcut yazıda, anne-bebek ilişkisinin doğum öncesi temellerinin anlaşılması hedeflenmektedir. İlk olarak doğum öncesi bağlanmanın tanımına ve konuya dair yapılan kavramsal açıklamalara yer verilmektedir. İkinci olarak doğum öncesi bağlanmayı olumlu ve olumsuz yönde etkileyen faktörler açıklanmaktadır. Üçüncü olarak doğum öncesi bağlanma ilişkisinin doğum sonrası sürece olan etkileri anne ve bebek açısından ayrı ayrı ele alınmak-

ların önüne geçebilmek ve gerekli müdahaleleri tespit edebilmek için önem taşımaktadır. Tohumları hamilelik döneminde atılan anne-bebek bağlanması, çocuğun yaşamı boyunca köklenmekte ve erişkin yaşamında onu benzer ilişki örüntülerine yönlendirebilmektedir. Bu dönemin dinamiklerinin iyi anlaşılmasının ve gerekli müdahale programlarının düzenlenmesinin, çocuğun duygusal yaşamı ve ilerleyen yıllarda kuracağı yakın ilişki örüntüleri üzerinde belirleyici bir etkisi olabileceği unutulmamalıdır.

Kaynakça

Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E. ve Wall, S. N. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Psychology Press.

Akarsu, R. H. ve Rathfisch, G. (2018). The effect of pregnancy yoga on the pregnant's psychosocial health and prenatal attachment. *Indian Journal of Traditional Knowledge*, *17*(4), 732-740.

Alhusen, J. L. (2008). A literature update on maternal-fetal attachment. *Journal of Obstetric, Gynecologic & Neonatal Nursing*, *37*(3), 315-328.

Alhusen, J. L., Hayat, M. J. ve Gross, D. (2013). A longitudinal study of maternal attachment and infant developmental outcomes. *Archives of Women's Mental Health*, *16*(6), 521-529.

Arguz Cildir, D., Ozbek, A., Topuzoglu, A., Orcin, E. ve Janbakhishov, C. E. (2020). Association of prenatal attachment and early childhood emotional, behavioral, and developmental characteristics: a longitudinal study. *Infant Mental Health Journal*, *41*(4), 517-529.

Benedek, T. (1959). Parenthood as a developmental phase: A contribution to the libido theory. *Journal of the American Psychoanalytic Association, 7*(3), 389-417.

Bibring, G. L. (1959). Some considerations of the psychological processes in pregnancy. *Psychoanalytic Study of the Child, 14*, 113-121.

Bowlby J. (1969). *Bağlanma*. (Çev. T. V. Soylu). Pinhan Yayıncılık.

Bowlby J. (1988). A secure base. Basic Books.

Brandão, T., Brites, R., Pires, M., Hipólito, J. ve Nunes, O. (2019). Anxiety, depression, dyadic adjustment, and attachment to the fetus in pregnancy: Actor–partner interdependence mediation analysis. *Journal of Family Psychology*, *33*(3), 294-303

Brandon, A. R., Pitts, S., Denton, W. H., Stringer, A. ve Evans, H. M. (2009). A history of the theory of prenatal attachment. *Journal of Prenatal and Perinatal Psychology and Health, 23*(4), 201-222.

Brandon, A. R., Trivedi, M. H., Hynan, L. S., Miltenberger, P. D., Labat, D. B., Rifkin, J. B. ve Stringer, C. A. (2008). Prenatal depression in women hospitalized for obstetric risk. *Journal of Clinical Psychiatry*, *69*(4), 635-643.

Branjerdporn, G., Meredith, P., Strong, J. ve Garcia, J. (2017). Associations between maternal-foetal attachment and infant developmental outcomes: A systematic review. *Maternal and Child Health Journal*, *21*(3), 540-553.

Cannella, B. L. (2005). Maternal–fetal attachment: an integrative review. *Journal of Advanced Nursing*, *50*(1), 60-68.

Cataudella, S., Lampis, J., Busonera, A., Marino, L. ve Zavattini, G. C. (2016). From parental-fetal attachment to a parent-infant relationship: A systematic review about prenatal protective and risk factors. *Life Span and Disability*, 185-219.

Côté-Aresnault, D. ve Donato, K. (2011). Emotional cushioning in pregnancy after perinatal loss. *Journal of Reproductive and Infant Psychology, 29,* 81-92.

Cranley, M. S. (1981). Development of a tool for the measurement of maternal attachment during pregnancy. *Nursing Research*, 30, 281-284

Damato, E. G. (2004). Prenatal attachment and other correlates of postnatal maternal attachment to twins. *Advances in Neonatal Care*, *4*(5), 274-291.

Dayton, C. J., Levendosky, A. A., Davidson, W. S. ve Bogat, G. A. (2010). The child as held in the mind of the mother: The influence of prenatal maternal representations on parenting behaviors. *Infant Mental Health Journal, 31*(2), 220-241.

Delavari, M., Mohammad-Alizadeh-Charandabi, S. ve Mirghafourvand, M. (2018). The relationship of maternal-fetal attachment and postpartum depression: A longitudinal study. *Archives of Psychiatric Nursing*, *32*(2), 263-267.

Della Vedova, A. M., Dabrassi, F. ve Imbasciati, A. (2008). Assessing prenatal attachment in a sample of Italian women. *Journal of Reproductive and Infant Psychology, 26*(2), 86-98.

Deutsch, H. (1945). *The psychology of women.* Grune and Stratton.

Doan, H. M. ve Zimerman, A. (2003). Conceptualizing prenatal attachment: Toward a multidimensional view. *Journal of Prenatal & Perinatal Psychology & Health, 18*(2), 109-129.

Göbel, A., Barkmann, C., Arck, P., Hecher, K., Schulte-Markwort, M., Diemert, A. ve Mudra, S. (2019). Couples' prenatal bonding to the fetus and the association with one's own and partner's emotional well-being and adult romantic attachment style. *Midwifery*, *79*, 102549.

Hart, R. ve McMahon, C. A. (2006). Mood state and psychological adjustment to pregnancy. *Archives of Women's Mental Health*, *9*(6), 329-337.

Hjelmstedt, A., Widström, A. M. ve Collins, A., (2006). Psychological correlates of prenatal attachment in women who conceived after in-vitro fertilization and women who conceived naturally. *Birth, 33*(4), 303-310.

International Forum for Wellbeing in Pregnancy (IFWIP, 2021). *Prenatal attachment: Can this influence future human relationships?* https://www.ifwip.org/prenatal-attachment/?cn-reloaded=1&cn-reloaded=1&cn-reloaded=1

Jones, J. D., Cassidy, J. ve Shaver, P. R. (2015). Parents' self-reported attachment styles: A review of links with parenting behaviors, emotions, and cognitions. *Personality and Social Psychology Review*, *19*(1), 44-76.

Karabekiroğlu, K. (2012). Gebelikte bebek imgesi ve doğum sonrası anne-bebek uyum süreci. N. Erol (Ed.), *Bebek ruh sağlığı* içinde (ss. 49-52). Ankara Üniversitesi Yayınları.

Kingston, D., Tough, S. ve Whitfield, H. (2012). Prenatal and postpartum maternal psychological distress and infant development: a systematic review. *Child Psychiatry & Human Development*, *43*(5), 683-714.

Kisilevsky, B. S. ve Hains, S. M. (2011). Onset and maturation of fetal heart rate response to the mother's voice over late gestation. *Developmental Science*, *14*(2), 214-223.

Lee, G. Y. ve Kisilevsky, B. S. (2014). Fetuses respond to father's voice but prefer mother's voice after birth. *Developmental Psychobiology*, *56*(1), 1-11.

Leifer, M. (1977). Psychological changes accompanying pregnancy and motherhood. *Genetic Psychology Monographs*, *95*, 55-96.

Levine, A., Zagoory-Sharon, O., Feldman, R. ve Weller, A. (2007). Oxytocin during pregnancy and early postpartum: Individual patterns and maternal fetal attachment. *Peptides*, *28*(6), 1162-1169.

Lindgren, K. (2001). Relationships among maternal-foetal attachment, prenatal depression, and health practices in pregnancy. *Research in Nursing & Health, 24*(3), 203-217.

Malm, M. C., Hildingsson, I., Rubertsson, C., Rådestad, I. ve Lindgren, H. (2016). Prenatal attachment and its association with foetal movement during pregnancy–A population based survey. *Women and Birth*, *29*(6), 482-486.

Medina, N. Y., Edwards, R. C., Zhang, Y. ve Hans, S. L. (2021): A longitudinal investigation of young mothers' prenatal attachment, depressive symptoms, and early parenting behaviour, *Journal of Reproductive and Infant Psychology,* 1-16.

Müller, M.E. (1993). Development of a prenatal attachment inventory. *Western Journal of Nursing Research, 15*(2), 199-215.

Persico, G., Antolini, L., Vergani, P., Costantini, W., Nardi, M. T. ve Bellotti, L. (2017). Maternal singing of lullabies during pregnancy and after birth: Effects on mother–infant bonding and on newborns' behaviour. Concurrent Cohort Study. *Women and Birth*, *30*(4), e214-e220.

Pisoni, C., Garofoli, F., Tzialla, C., Orcesi, S., Spinillo, A., Politi, P., Balottin, U., Manzoni, P. ve Stronati, M. (2014). Risk and protective factors in maternal–fetal attachment development. *Early Human Development*, *90*, S45-S46.

Rossen, L., Hutchinson, D., Wilson, J., Burns, L., Olsson, C. A., Allsop, S., Elliott, E. J., Jacobs, S., Macdonald, J. A. ve Mattick, R. P. (2016). Predictors of postnatal mother-infant bonding: the role of antenatal bonding, maternal substance use and mental health. *Archives of Women's Mental Health*, *19*(4), 609-622.

Rubin, R. (1975). Maternal tasks in pregnancy. *Maternal Child Nursing Journal*, *4*, 143–153.

Sabuncuoglu, O. ve Basgul, A. (2016). Pregnancy health problems and low birth weight associated with maternal insecure attachment style. *Journal of Health Psychology*, *21*(6), 934-943.

Sai, F. Z. (2005). The role of the mother's voice in developing mother's face preference: Evidence for intermodal perception at birth. *Infant and Child Development*, *14*(1), 29-50.

Siddiqui, A., Hagglof, B. ve Eisemann, M. (2000). Own memories of upbringing as a determinant of prenatal attachment in expectant women. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, *18*(1), 67-74.

Slade, A., Cohen, L. J., Sadler, L. S. ve Miller, M. (2009). The psychology and psychopathology of pregnancy: Reorganization and transformation. C. H. Zeanah (Ed.), *Handbook of infant mental health* içinde (3rd ed., pp. 22-39). Guilford Press.

Smorti, M., Ponti, L., Ghinassi, S. ve Rapisardi, G. (2020). The mother-child attachment bond before and after birth: The role of maternal perception of traumatic childbirth. *Early Human Development*, *142*, 104956.

Sokolowski, M. S., Hans, S. L., Bernstein, V. J. & Cox, S. M. (2007). Mothers' representations of their infants and parenting behavior: Associations with personal and social-contextual variables in a high-risk sample. *Infant Mental Health Journal, 28*(3), 344-365.

Steele, H., Steele, M. ve Fonagy, P. (1996). Associations among attachment classifications of mothers, fathers, and their infants. *Child Development, 67*, 541-555.

Stern, D. N. (1995). *The motherhood constellation*. HarperCollins.

Tani, F., Castagna, V. ve Ponti, L. (2018). Women who had positive relationships with their own mothers reported good attachments to their first child before and after birth. *Acta Paediatrica*, *107*(4), 633-637.

Taşkın Ilıcalı, E. ve Okman Fişek, G. (2004). Maternal representations during pregnancy and early motherhood. *Infant Mental Health Journal*, *25*(1), 16-27.

Törenli Kaya, Z. (2018). *Predictors of maternal prenatal attachment and pregnancy adaptation in women conceived via assisted reproductive techniques: A mixed method study* (Yayınlanmamış doktora tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

Uğur, Ç. ve Erol, N. (2012). Prenatal stres ve psikopatoloji kökenine evrimsel bakış açısı. N. Erol (Ed.) *Bebek ruh sağlığı* içinde (ss. 43-48). Ankara Üniversitesi Yayınları.

Ustunsoz, A., Guvenc, G., Akyuz, A. ve Oflaz, F. (2010). Comparison of maternal–and paternal–fetal attachment in Turkish couples. *Midwifery*, *26*(2), e1-e9.

Yilmaz, S. D. ve Beji, N. K. (2013). Effects of perinatal loss on current pregnancy in Turkey. *Midwifery*, *29*(11), 1272-1277.

Winnicott, D. W. (1956). Primary maternal preoccupation. P. Mariotti (2012), *The maternal lineage: Identification, desire and transgenerational issues* içinde (ss. 59-67). Routledge.

Bebek ve Bakım Veren İlişkisindeki İlk Bağlanma Yaşantısı

Yasemin Kahya

İnsan yavrusu, ilk olarak kendisine bakım veren kimseler ile ilişkilenir. Genel olarak yaşam yolunda kurduğumuz yakın ilişkilerin pek çok katmanı vardır. İlk bağlanma yaşantısı, bebek ve bakım veren arasındaki yakın ilişkinin katmanlarından biridir (Fearon ve Schuengel, 2021; Sroufe, 2021). İlişkideki dinamiklere bağlı olarak gelişen ve bebeğin bakım verene bağlanması sonucu ortaya çıkan ilk bağlanma yönelimindeki farklılıklar ise bireyin karakteristik özellikleri hâline dönüşür. Bu noktada, Bowlby'e (1980) göre yakın ilişkilerden belki de en yakın olanı yani ilk bağlanma yaşantısı kurulduğunda, ilk ilişkinin bağlanma katmanı, bebeğin gelecek yaşamının etrafında döndüğü bir merkez hâlini alır, öyle ki yalnızca bebeklik, ilk çocukluk veya okul çağı dönemi için değil; ergenlik, olgunluk ve yaşlılık dönemleri için de önemli bir yakın ilişki katmanı olur. Bu yazı; bebek ve bakım veren arasındaki ilk bağlanma yaşantısını izleyen kısımda çeşitli açılardan incelemektedir.

Bu özetlemede yer alan ve ilk bağlanma ilişkisinin insan gelişiminde temsillere dönüştüğünü belirten ifadeyi derinlemesine irdelemek anlamlıdır. Bebek, ilk bağlanma ilişkisinde bağlanma figürünün gözünde ne kadar kabul edilebilir ya da ne kadar kabul edilemez olduğuna yönelik bir kendilik temsili geliştirir (Bowlby, 1973). Kabul edilebilir bir kendilik temsili gelişimini bir tür benlik değeri gibi de düşünebiliriz. Yakınlık arama ihtiyacının bakım verenler tarafından karşılanması, bebeğe koşulsuz şekilde değerli biri olduğuna yönelik bir sezgi aşılar. Bakım verenin tekrarlı yaşantılarla güvenli üs ve güvenli sığınak olduğuna yönelik temsiller geliştiren bebek, diğerlerinin de kendisine benzer şekilde davranabileceğine yönelik beklentiler geliştirir (Berlin ve ark., 2008). Kendilik ve diğerleri temsillerinden doğan beklentiler Bowlby'e göre özellikle yakın ilişkilere yönelik gelişimi belirleyen önemli ana yollardır. Stephen Mitchell (2000); kitabında, bağlanma ilişkileri ve yakın ilişkilerde ilişkisel olma arasındaki kesişimi tarif etmek için Fonagy ve Target'ın (1998) keşiflerine atıf yapmıştır. Anılan keşiflere göre bebeklik döneminden itibaren güvenli bağlanma ilişkileri çetrefilli bir özneler arası olma hissine neden olur. Özneler arası alanda bebek bakım verenin zihninden kendini deneyimleyerek etkin bir özne olma hissine ulaşır ve diğerini de kendi zihninde etkin bir özne olarak hisseder. Yaşam yolu boyunca kurulacak bağlardan yalnızca birisi ancak en temeli olan bebek ve bakım veren arasındaki bağ bu nedenlerle insan gelişiminin temelindedir ve sonraları kurulan yakın ilişki bağlarını birbirine bağlar.

Kaynakça

Ainsworth, M. D. S. (1967). *Infancy in Uganda: Infant care and the growth of attachment*. Johns Hopkins University Press.

Ainsworth, M. D. S. (1970). *Criteria for classification of one-year-olds in terms of the balance between exploratory and attachment behavior at home*. [Yayınlanmamış metin]. http://www.psychology.sunysb.edu/attachment/measures/content/home_secure_base_patterns.pdf

Ainsworth, M. D. S. (1982). Attachment: Retrospect and prospect. C. M. Parkes ve J. Stevenson-Hinde (Eds.), *The place of attachment in human behavior* içinde (ss. 3-30). Basic Books.

Ainsworth, M. (1984). Attachment. N.S. Endler ve J. McVicker Hunt (Eds.), *Personality and the Behavioral Disorders* içinde (ss. 559-602). Wiley.

Ainsworth, M. D. S. (1989). Attachments beyond infancy. *American Psychologist, 44*, 709-716.

Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E. ve Wall, S. (1978). *Patterns of attachment:A psychological study of the strange situation*. Erlbaum Associates.

Bakermans-Kranenburg, M. J. ve van IJzendoorn, M. H. (2009). The first 10,000 Adult Attachment Interviews: Distributions of adult attachment representations in clinical and non-clinical groups. *Attachment & Human Development*, *11*(3), 223-263.

Berlin, L. J., Cassidy, J. ve Appleyard, K. (2008). The influence of early attachments on other relationships. J. Cassidy ve P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* içinde (2nd ed., ss. 333-347). The Guilford Press.

Bowlby, J. (1953). Some pathological processes set in train by early mother-child separation. *Journal of Mental Science*, 9, 265-72.

Bowlby, J. (1958). The nature of the child's tie to his. mother. *International Journal of Psycho-Analysis, 39*, 350-373.

Bowlby, J. (1969/1982). *Attachment and loss: Vol. 1. Attachment*. Basic Books.

Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: Vol. 2. Separation: Anxiety and anger*. Basic Books.

Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss: Vol. 3. Loss, sadness and depression*. Basic Books.

Bowlby, J. (1988). *A secure base*. Basic Books.

Bowlby, J. ve Robertson, J. (1965). *Protest, Despair and Detachment*. PP/ BOW/ D.3/ 38.

Bretherton, I. (1991). Pouring new wine into old bottles: The social self as internal working model. M. R. Gunnar ve L. A. Sroufe (Eds.), *Self processes and development: The Minnesota symposia on child development* içinde (vol. 23, ss. 1-41). Erlbaum.

Bretherton, I. (1995). A communication perspective on attachment relationships and internal working models. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 60(2/3), 310-329.

Bretherton, I. (2013). Revisiting Mary Ainsworth's conceptualization and assessments of maternal sensitivity-insensitivity. *Attachment & Human Development*, *15*(5-6), 460-484.

Bretherton, I. ve Munholland, K. A. (2016). The internal working model construct in light of contemporary neuroimaging research. J. Cassidy ve P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* içinde (ss. 63-88). Guilford Press.

Bretherton, I., Ridgeway, D. ve Cassidy, J. (1990). Assessing internal working models in the attachment relationship: An attachment story completion task for 3-ycar-olds. M. T. Greenberg, D. Cicchetti ve E. M. Cummings (Eds.), *Attachment during the preschool years* içinde (ss. 272- 308). University of Chicago Press.

Cassidy, J. (2016). The nature of the child's ties. Cassidy, J. ve Shaver, P.R. (eds), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications*, third edition içinde (ss. 3-24). Guilford Press.

Cassidy, J., Jones, J. D. ve Shaver, P. R. (2013). Contributions of attachment theory and research: A framework for future research, translation, and policy. *Development and Psychopathology*, *25*, 1415-1434.

Champagne, F. A. (2013). Early environments, glucocorticoid receptors, and behavioral epigenetics. *Behavioral Neuroscience, 127*(5), 628-36.

Colin, V. L. (1996). *Human attachment*. Mc-Graw-Hill.

Cyr, C., Euser, E., Bakermans-Kranenburg, M. ve Van Ijzendoorn, M. (2010). Attachment security and disorganization in maltreating and high-risk families: A series of meta-analyses. *Development and Psychopathology, 22*(1), 87-108.

Duschinsky, R. (2020). *Cornerstones of attachment research*. Oxford University Press.

Erikson, E. H. (1950). Growth and crises of the "healthy personality." M. J. E. Senn (Ed.), *Symposium on the healthy personality* içinde (ss. 91-146). Josiah Macy, Jr. Foundation.

Facompré, C., Bernard, K. ve Waters, T. (2018). Effectiveness of interventions in preventing disorganized attachment: A meta-analysis. *Development and Psychopathology, 30(*1), 1-11.

Fearon, R. P., Bakermans-Kranenburg, M. J., van IJzendoorn, M. H., Lapsley, A. ve Roisman, G. I. (2010). The significance of insecure attachment and disorganization in the development of children's externalizing behavior: A meta-analytic study. *Child Development, 81*, 435-456.

Fearon, R. P. ve Schuengel, C. (2021). What kinds of relationships count as attachment relationships?. Thompson, R. A., Simpson, J. A., ve Berlin, L. J. (Eds.), *Attachment: The fundamental questions* içinde (ss. 24-30). Guilford Publications.

Feldman, R., Gordon, I., ve Zagoory-Sharon, O. (2011). Maternal and paternal plasma, salivary, and urinary oxytocin and parent-infant synchrony: considering stress and affiliation components of human bonding. *Developmental Science*, *14*(4), 752-761.

Feldman, R., Magori-Cohen, R., Galili, G., Singer, M. ve Louzoun, Y. (2011). Mother and infant coordinate heart rhythms through episodes of interaction synchrony. *Infant Behavior Development, 34*(4), 569-77.

Fonagy, P. ve Target, M. (1998). Mentalization and the changing aims of child psychoanalysis. *Psychoanalytic Dialogues*, *8*(1), 87-114.

Fox, N., Kimmerly, N. ve Schafer, W. (1991). Attachment to mother/attachment to father: A meta-analysis. *Child Development, 62*, 210-225.

George, C., Kaplan, N. ve Main, M. (1984, 1985, 1996). *Adult Attachment Interview protocol* [Yayınlanmamış metin]. Department of Psychology, University of California at Berkeley.

Groh, A. M., Fearon, R. P., Bakermans-Kranenburg, M. J., van IJzendoorn, M. H., Steele, R. D. ve Roisman, G. R. (2014). The significance of attachment security for children's social competence with peers: A meta-analytic study. *Attachment and Human Development, 16*(2), 103-136.

Groh, A. M., Roisman, G. I., van IJzendoorn, M. H., Bakermans-Kranenburg, M. J. ve Fearon, R. (2012). The significance of insecure and disorganized attachment for children's internalizing symptoms: A meta-analytic study. *Child Development, 83*, 591-610.

Grossmann, K. ve Grossmann, K. E. (1991). Newborn behavior, early parenting quality, and later toddler- parent relationships in a group of German infants. J. K. Nugent, B. M. Lester ve T. B. Brazelton (Eds.), *The cultural context of infancy* içinde (vol. 2, ss. 3-38). Ablex.

Grossmann, K., Grossmann, K. E., Kindler, H. ve Zimmermann, P. (2008). A wider view of attachment and exploration: the influence of mothers and fathers on the development of psychological security from infancy to young adulthood. J. Cassidy ve P.R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: theory, research, and clinical applications* içinde (2nd ed., ss. 857-79). The Guilford Press.

Harlow, H. F. (1961). The development of affectional patterns in infant monkeys. B. M. Foss (Ed.), *Determinants of infant behaviour* içinde (ss. 75-88). Wiley.

Harlow, H. F. ve Harlow, M. K. (1962). Social deprivation in monkeys. *Scientific American*, *207*(5), 136-150.

Harlow, H. F. ve Zimmermann, R. R. (1958). The development of affectional responses in infant monkeys. *Proceedings of the American Philosophical Society, 102*(5), 501-509.

Hazen, N. L., Allen, S. D., Christopher, C. H., Umemura, T. ve Jacobvitz, D.B. (2015). Very extensive nonmaternal care predicts mother– infant attachment disorganization: Convergent evidence from two samples. *Development & Psychopathology, 27*(3), 649-61.

Hesse, E. (2008). The Adult Attachment Interview: Protocol, method of analysis, and empirical studies. J. Cassidy ve P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* içinde (ss. 552-598). The Guilford Press.

Hesse, E. ve Main, M. (2000). Disorganized infant, child, and adult attachment: Collapse in behavioral and attentional strategies. *Journal of the American Psychoanalytic Association, 48*(4), 1097-1127.

Lamb, M. E. (1982). Parent-infant interaction, attachment, and socioemotional development in infancy. Robert N. Emde ve Robert J. Harmon (Eds.), *The development of attachment and affiliative systems* içinde (ss. 195-211). Springer.

Liotti, G. (1992). Disorganized/disoriented attachment in the etiology of the dissociative disorders. *Dissociation, 5*, 196-204.

Macfie, J., Brumariu, L. E. ve Lyons-Ruth, K. (2015). Parent-child role-confusion: A critical review of an emerging concept. *Developmental Review*, *36*, 34-57.

Main, M. (1995). Recent studies in attachment: Overview, with selected implications for clinical work. S. Goldberg, R. Muir ve J. Kerr (Eds.), *Attachment theory: Social, developmental and clinical perspectives* içinde (ss. 407-474). Analytic Press.

Main, M. ve Solomon, J. (1990). Procedures for identifying disorganized/disoriented infants in the Ainsworth Strange Situation. M. T. Greenberg, D. Cicchetti ve E. M. Cummings (Eds.), *Attachment in the preschool years: Theory, research, and intervention* içinde (ss. 121-160). University of Chicago Press.

Marvin, R. S., Britner, A. A. ve Russell, B. A. (2016). Normative development: the ontogeny of attachment in childhood. J. Cassidy ve P.R. Shaver (Eds.), *Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications* içinde (3rd ed., ss. 273-90). The Guilford Press.

Polan, H. J. ve Hofer, M. A. (2008). Psychobiological origins of infant attachment and separation responses. J. Cassidy ve P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* içinde (2nd ed., ss. 158–172). The Guilford Press.

Meaney, M. J. (2010). Epigenetics and the biological definition of gene x environment interactions. *Child Development, 81*, 41-79.

Mitchell, S. A. (2000). *Relationality: From attachment to intersubjectivity* (1st ed.). Routledge.

Posada, G. (2013). Piecing together the sensitivity construct: ethology and cross-cultural research, *Attachment & Human Development, 15*(5-6), 637-656.

Schaffer, H. R. ve Emerson, P. E. (1964). The development of social attachments in infancy. *Monographs of the Society for Research in Child Development, 29*(3, Serial No. 94), 1-77.

Shonkoff, J. P. ve Phillips, D. A. (2000). *From neurons to neighborhoods: The science of early childhood development.* National Academy Press.

Sroufe, L. A. (2021). Attachment as a relationship construct. Thompson, R. A., Simpson, J. A., ve Berlin, L. J. (Eds.), *Attachment: The fundamental questions* içinde (ss. 17-23). The Guilford Press.

Sroufe, L. A., Egeland, B., Carlson, E. A. ve Collins, W. (2005). *The development of the person: The Minnesota study of risk and adaptation from birth to adulthood*. Guilford Press.

Solomon, J. ve George, C. (1996). Defining the caregiving system: Toward a theory of caregiving. *Infant Mental Health Journal, 17*, 183-197.

Steele, H. ve Steele, M. (2021). Categorical assessments of attachment: On the ontological relevance of group membership. R. A. Thompson, J. A. Simpson ve L. J. Berlin (Eds.), *Attachment: The fundamental questions* içinde (ss. 63-69). Guilford.

Sümer, N., Metin-Orta, İ., Alsancak-Akbulut, C., Salman-Engin, S., İlden-Koçkar, A., Şahin-Acar, B., Akkol-Solakoğlu, S., Aran, Ö., Çakır, D. S., Kavaklı, B., Memişoğlu-Sanlı, A., Sağel-Çetiner, E., Türe, D., Üstünel, A. Ö. ve Yaşar, B. (2020). The effects of Video-feedback Intervention to promote positive parenting and sensitive discipline for maternal sensitivity in Turkey. *Turkish Journal of Psychology*, *35*(85), 100-116.

van IJzendoorn, M. H. (1995). Adult attachment representations, parental responsiveness, and infant attachment: A meta-analysis on the predictive validity of the Adult Attachment Interview. *Psychological Bulletin*, *117*(3), 387-403.

van IJzendoorn, M. H. ve Bakermans-Kranenburg, M. J. (2010). Invariance of adult attachment across gender, age, culture, and socioeconomic status? *Journal of Social and Personal Relationships*, *27*(2), 200-208.

van Ijzendoorn, M. H. ve Kroonenberg, P. M. (1988). Cross-cultural patterns of attachment: A meta-analysis of the strange situation. *Child Development*, 147-156.

van Ijzendoorn, M. H. ve Sagi-Schwartz, A. (2008). Cross-cultural patterns of attachment: Universal and contextual dimensions. J. Cassidy ve P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* içinde (ss. 880-905). The Guilford Press.

Verhage, M. L., Schuengel, C., Madigan, S., Fearon, R. M. P., Oosterman, M., Cassibba, R., Bakermans-Kranenburg, M. J. ve van IJzendoorn, M. H. (2016). Narrowing the transmission gap: A synthesis of three decades of research on intergenerational transmission of attachment. *Psychological Bulletin, 142*(4), 337-366.

Bağlanmada Gelişimsel Dönüm Noktaları: Ebeveynlerden "Ötekilere"

Hatice Işık

İnsan sosyal bir varlıktır ve doğumdan ölüme kadar olan süreçte çevresindeki insanlarla sürekli bir etkileşim içindedir. Doğumdan ölüme kadar geçen süredeki etkileşimlerde bireyin içinde bulunduğu bağlam ve farklı yaşam deneyimleri önemli rol oynar. Aynı zamanda etkileşim içinde olunan insanlarla sahip olunan yakınlığın seviyesi ve bu insanların kimler olduğu değişir. Bebekler, çok erken dönemlerde ihtiyaçlarını karşılayan ve onlara sıcaklık sunan kişileri bağlanma figürü olarak belirleme eğilimindedirler ve bu kişiler genellikle ebeveynler olmakla birlikte anneler çoğunluktadır. Birincil bağlanma figürünün etkisi hayat boyu sürse de yaşla birlikte gelişen bilişsel ve fiziksel beceriler, ebeveynlerle olan bu ilişkilerin tekrar düzenlenmesini gerektirmektedir. Bebeklikten çocukluğa geçiş sürecindeki en önemli değişim, gelişmiş bilişsel yetilerle beraber çocukların bağlanma davranışlarını yeniden şekillendirebilmesidir. Benmerkezci düşünce ve davranışların azalması, çocuğun fiziksel kabiliyetleri ve bilişsel yetilerinin artmasıyla birlikte çocuklar ebeveynlerinden ayrışmaya başlar ve kurulan yakın ilişkiler aile dışındaki kişilere kayar. Bu kişiler, erken çocukluğun sonlarında ve orta çocuklukta özellikle akranlardır. Ergenlikte ise

Son Söz

Bağlanma kuramı, bağlanma örüntüsünün erken yaşlarda oluştuğunu ancak etkisinin yaşam boyu sürebileceğini savunur. Bebeklik döneminde oluşturulan bağlanma temelleri, genellikle bir kişinin hayatı boyunca devam eden belirli bir gelişimsel yörüngeyi öngörür. Bu yörünge çocuğun sosyal ve bilişsel gelişim özelliklerine etki edebileceği gibi yaşa bağlı gelişimsel süreçlerden de etkilenir. Fiziksel, bilişsel ve sosyal becerilerin artmasıyla birlikte çocukların zihinsel temsil yetenekleri gelişir ve çocuklar, önemli gelişimsel basamaklarda bağlanma figürleriyle olan bağlanma ilişkilerini yeniden düzenlerler. Erken çocukluk döneminden itibaren ebeveyne fiziksel yakınlıktan öte ebeveynin ihtiyaç anında ulaşılabilirliği daha önemli olur. Yaşla birlikte gelen sosyal etkileşimdeki artış, bağlanma ihtiyaçlarının bazılarının akranlardan, öğretmenlerden ya da romantik partnerlerden karşılanması ile sonuçlanır. Ancak genellikle bu tür ilişkiler ya sadece bazı bağlanma ihtiyaçlarına yöneliktir ya da bu kişiler ikincil bağlanma figürü olarak işlev görür. Yine de yürümeye başlanan çocukluk döneminden ergenliğin sonuna kadar ebeveynle kurulan bağlanma ilişkisi, çocuğun hayatındaki önemini korumaya devam eder. Bunun yanında bebeklikte güvensiz bağlanma ilişkisi geliştirmiş çocukların güvenli bağlandıkları ikincil bir bağlanma figürüne sahip olmasının oldukça yararlı olabileceği düşünülmektedir. Güvenli bağlanma koruyucu bir rol üstlenerek gelişimsel süreçteki olumsuz yaşam olaylarından çocuğu korurken, erken dönemde güvensiz bağlanan çocuklarla yürütülebilecek müdahaleler olası etkileri tersine çevirebilmektedir.

Kaynakça

Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E. ve Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the Strange Situation*. Erlbaum.

Allen, J. P. (2008). The attachment system in adolescence. J. Cassidy ve P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* içinde (ss. 419-435). The Guilford Press.

Astington, J. W. ve Jenkins, J. M. (1999). A longitudinal study of the relation between language and theory-of-mind development. *Developmental Psychology*, *35*(5), 1311-1320.

Atak, H. (2011). Kimlik gelişimi ve kimlik biçimlenmesi: Kuramsal bir değerlendirme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, *3*(1), 163-213.

Benson, M. J., McWey, L. M. ve Ross, J. J. (2006). Parental attachment and peer relations in adolescence: A meta-analysis. *Research in Human Development*, *3*(1), 33-43.

Bowlby, J. (1969). *Attachment and Loss: Vol 1 Attachment*. Basic Books.

Bowlby, J. (1988). *A secure base: Parent–child attachment and healthy human development*. Basic Books.

Bowlby, R. (2007). Babies and toddlers in non-parental daycare can avoid stress and anxiety if they develop a lasting secondary attachment bond with one carer who is consistently accessible to them. *Attachment & Human Development*, *9*(4), 307-319.

Brumariu, L. E., Kerns, K. A. ve Seibert, A. (2012). Mother-child attachment, emotion regulation, and anxiety symptoms in middle childhood. *Personal Relationships*, *19*(3), 569-585.

Carlson, E. A., Sroufe, L. A. ve Egeland, B. (2004). The construction of experience : A longitudinal study of representation and behavior. *Child Development*, *75*(1), 66-83.

Cassidy, Jude, Ziv, Y., Mehta, T. G. ve Feeney, B. C. (2003). Feedback seeking in children and adolescents: Associations with self-perceptions, attachment representations, and depression. *Child Development*, *74*(2), 612-628.

Cigala, A., Mori, A. ve Fangareggi, F. (2015). Learning others' point of view: Perspective taking and prosocial behaviour in preschoolers. *Early Child Development and Care*, *185*(8), 1199-1215.

D'Amico, A. ve Cardaci, M. (2003). Relations among perceived self-efficacy, self-esteem, and school achievement. *Psychological Reports*, *92*(3), 745-754.

Dale, R., Marshall-Pescini, S. ve Range, F. (2020). What matters for cooperation? The importance of social relationship over cognition. *Scientific Reports*, *10*(1), 11778.

Dykas, M. J., Ziv, Y. ve Cassidy, J. (2008). Attachment and peer relations in adolescence. *Attachment and Human Development*, *10*(2), 123-141.

Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. Norton.

Evans, C. A. ve Porter, C. L. (2009). The emergence of mother–infant co-regulation during the first year: Links to infants' developmental status and attachment. *Infant Behavior and Development*, *32*(2), 147-158.

Fernandes, C., Monteiro, L., Santos, A. J., Fernandes, M., Antunes, M., Vaughn, B. E. ve Veríssimo, M. (2019). Early father–child and mother–child attachment relationships: contributions to preschoolers' social competence. *Attachment & Human Development*, *22*(6), 687-704.

Freeman, H. ve Brown, B. B. (2001). Primary attachment to parents and peers during adolescence: Differences by attachment style. *Journal of Youth and Adolescence 30*(6), 653-674.

Galyer, K. T. ve Evans, I. M. (2001). Pretend play and the development of emotion regulation in preschool children. *Early Child Development and Care*, *16,6*(1), 93-108.

Goldstein, T. R. ve Lerner, M. D. (2018). Dramatic pretend play games uniquely improve emotional control in young children. *Developmental Science*, *21*(4), e12603.

Gross, J. T., Stern, J. A., Brett, B. E. ve Cassidy, J. (2017). The multifaceted nature of prosocial behavior in children: Links with attachment theory and research. *Social Development*, *26*(4), 661-678.

Grossman, K., Grossman, K. E., Kindler, H. ve Zimmermann, P. (2008). A wider view of attachment and exploration: The influence of mothers and fathers on the development of psychological security from infancy to young adulthood. J. Cassidy ve P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* içinde (ss. 857-879). The Guilford Press.

Hamilton, C. E. (2000). Continuity and discontinuity of attachment from infancy through adolescence. *Child Development*, *71*(3), 690-694.

Hao, J. ve Du, X. (2021). Preschoolers' helping motivations: Altruistic, egoistic or diverse? *Frontiers in Psychology*, *12*, 1-9.

Hazan, C., Hutt, M. J., Sturgeon, J. ve Bricker, T. (1991, Nisan). *The process of relinquishing parents as attachment figures* [Paper presentation]. Society for Research in Child Development, Seatle, WA, United States.

Hazan, C. ve Shaver, P. R. (2004). Attachment as an organizational framework for research on close relationships. H. T. Reis ve C. E. Rusbult (Eds.), *Close relationships: Key readings* içinde (ss. 153-174). Taylor & Francis.

Hoffman, M. L. (1984). Interaction of affect and cognition in empathy. J. Kagan ve R. B. Zajonc (Eds.), *Emotions, Cognition, and Behavior* içinde (ss. 103-131). Cambridge University Press.

Hoffmann, J. ve Russ, S. (2012). Pretend play, creativity, and emotion regulation in children. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, *6*(2), 175-184.

Horstman, H. K., Maliski, R., Hays, A., Cox, J., Enderle, A. ve Nelson, L. R. (2015). Unfolding narrative meaning over time: The contributions of mother–daughter conversations of difficulty on daughter narrative sense-making and well-being. *Communication Monographs*, *83*(3), 326-348.

Kaneshige, T. ve Haryu, E. (2017). Infants predict expressers' cooperative behavior through facial expressions. *Plos One.*

Kempson, R., Cann, R., Gregoromichelaki, E. ve Chatzikyriakidis, S. (2016). Language as mechanisms for interaction. *Theoretical Linguistics*, *42*(3-4), 203-276.

Kerns, K. A. ve Brumariu, L. E. (2018). Attachment in middle childhood. J. Cassidy ve P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* içinde (ss. 349-366). The Guilford Press.

Kerns, K. A., Mathews, B. L., Koehn, A. J., Williams, C. T. ve Siener-Ciesla, S. (2015). Assessing both safe haven and secure base support in parent–child relationships. *Attachment and Human Development*, *17*(4), 337-353.

Knight, G. P., Carlo, G., Basilio, C. D. ve Jacobson, R. P. (2015). Familism values, perspective taking, and prosocial moral reasoning: Predicting prosocial tendencies among Mexican American Adolescents. *Journal of Research on Adolescence*, *25*(4), 717-727.

Kobak, R. ve Cole, H. (1994). Attachment and meta-monitoring: Implications for adolescent autonomy and psychopathology. D. Cicchetti ve S. L. Toth (Eds.), *Disorders and dysfunctions of the self* içinde (ss. 267-297). University of Rochester Press.

Kochanska, G., Aksan, N., Knaack, A. ve Rhines, H. M. (2004). Maternal parenting and children's conscience: Early security as moderator. *Child Development*, *75*(4), 1229-1242.

Kochendorfer, L. B. ve Kerns, K. A. (2017). Perceptions of parent-child attachment relationships and friendship qualities: Predictors of romantic relationship ınvolvement and quality in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, *46*(5), 1009-1021.

Laczkovics, C., Fonzo, G., Bendixsen, B., Shpigel, E., Lee, I., Skala, K., Prunas, A., Gross, J., Steiner, H. ve Huemer, J. (2018). Defense mechanism is predicted by attachment and mediates the maladaptive influence of insecure attachment on adolescent mental health. *Current Psychology 2018 39:4*, *39*(4), 1388-1396.

Longobardi, E., Spataro, P. ve Rossi-Arnaud, C. (2019). Direct and ındirect associations of empathy, theory of mind, and language with prosocial behavior: gender differences in primary school children. *Journal of Genetic Psychology*, *180*(6), 266-279.

Lopes, P. N., Salovey, P., Côté, S. ve Beers, M. (2005). Emotion regulation abilities and the quality of social interaction. *Emotion*, *5*(1), 113-118.

Maltais, C., Duchesne, S., Ratelle, C. F. ve Feng, B. (2017). Learning climate, academic competence, and anxiety during the transition to middle school: Parental attachment as a protective factor. *European Review of Applied Psychology, 67*(2), 103-112.

Marvin, R. S. ve Britner, P. A. (2008). Normative development: The ontogeny of attachment. J. Cassidy ve P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* içinde (ss. 269-294). The Guilford Press.

Meltzoff, A. N. ve Williamson, R. A. (2013). Imitation: Social, cognitive, and theoretical perspectives. P. D. Zelazo (Ed.), *The Oxford handbook of developmental psychology* içinde (ss. 651-682). Oxford University Press.

Mikulincer, M. ve Shaver, P. R. (2019). Attachment orientations and emotion regulation. *Current Opinion in Psychology*, *25*, 6-10.

Moss, E. ve St-Laurent, D. (2001). Attachment at school age and academic performance. *Developmental Psychology*, *37*(6), 863-874.

Moss, Ellen, Cyr, C., Bureau, J. F., Tarabulsy, G. M. ve Dubois-Comtois, K. (2005). Stability of attachment during the preschool period. *Developmental Psychology*, *41*(5), 773-783.

Motoca, L. M., Williams, S. ve Silverman, W. K. (2012). Social skills as a mediator between anxiety symptoms and peer interactions among children and adolescents. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, *41*(3), 329-336.

Neuhaus, R., McCormick, M. ve O'Connor, E. (2020). The mediating role of child-teacher dependency in the association between early mother-child attachment and behavior problems in middle childhood. *Attachment & Human Development, 23*(5), 523-539.

Opie, J. E., McIntosh, J. E., Esler, T. B., Duschinsky, R., George, C., Schore, A., Kothe, E. J., Tan, E. S., Greenwood, C. J. ve Olsson, C. A. (2020). Early childhood attachment stability and change: A meta-analysis. *Attachment & Human Development*, 1-34.

Pallini, S., Baiocco, R., Baumgartner, E., Bellucci, M. T. ve Laghi, F. (2017). Attachment in childcare centers: Is it related to toddlers' emotion regulation and attentive behavior? *Child Indicators Research*, *10*(1), 205-220.

Piaget, J. (1953). *The origin of intelligence in the child*. Routledge and Kefan Paul.

Richard, S., Baud-Bovy, G., Clerc-Georgy, A. ve Gentaz, E. (2021). The effects of a 'pretend play-based training' designed to promote the development of emotion comprehension, emotion regulation, and prosocial behaviour in 5- to 6-year-old Swiss children. *British Journal of Psychology*, *112*(3), 690-719.

Richters, J. E. ve Waters, E. (1991). Attachment and socialization. M. Lewis ve S. Feinman (Eds.), *Social influences and socialization in infancy* içinde (ss. 185-214). Plenum Press.

Rönnlund, M. ve Karlsson, E. (2006). The relation between dimensions of attachment and internalizing or externalizing problems during adolescence. *Journal of Genetic Psychology*, *167*(1), 47-63.

Rosenthal, N. L. ve Kobak, R. (2010). Assessing adolescents' attachment hierarchies: Differences across developmental periods and associations with ındividual adaptation. *Journal of Research on Adolescence: The Official Journal of the Society for Research on Adolescence*, *20*(3), 678.

Santrock, J. W. (2014). *Child development*. Mc-Graw Hill Education.

Scott, S., Briskman, J., Woolgar, M., Humayun, S. ve O'Connor, T. G. (2011). Attachment in adolescence: Overlap with parenting and unique prediction of behavioural adjustment. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, *52*(10), 1052-1062.

Seibert, A. C. ve Kerns, K. A. (2009). Attachment figures in middle childhood. *International Journal of Behavioral Development*, *33*(4), 347-355.

Seibert, A. ve Kerns, K. (2015). Early mother-child attachment: Longitudinal prediction to the quality of peer relationships in middle childhood. *International Journal of Behavioral Development*, *39*(2), 130-138.

Shablack, H. ve Lindquist, K. A. (2019). The role of language in rmotional development. V. LoBue, K. Perez-Edgar ve K. Buss (Eds.), *Handbook of emotional development* içinde (ss. 451-478). Springer International Publishing.

Sibley, C. G. ve Overall, N. C. (2008). Modeling the hierarchical structure of attachment representations: A test of domain differentiation. *Personality and Individual Differences*, *44*(1), 238-249.

Sierra, P. G. (2012). Attachment and preschool teacher: An opportunity to develop a secure base. *International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE)*, *4*(1), 1-52.

Simpson, J. A., Collins, W. A., Tran, S. ve Haydon, K. C. (2007). Attachment and the experience and expression of emotions in romantic relationships: A developmental perspective. *Journal of Personality and Social Psychology*, *92*(2), 355-367.

Spinrad, T. L. ve Gal, D. E. (2018). Fostering prosocial behavior and empathy in young children. *Current Opinion in Psychology*, *20*, 40-44.

Ştefan, C. A., Avram, J. ve Ro, C. (2019). Investigating Attachment status effects on preschoolers' empathic perspective-taking. *Child & Youth Care Forum*, *48*, 663-675.

Sun, Y. ve Li, Y. (2013). Alternative households, structural changes, and cognitive development of ınfants and toddlers. *Journal of Family Issues*, *35*(11), 1440-1472.

Taylor, M. (1988). Conceptual perspective taking: children's ability to distinguish what they know from what they see. *Child Development*, *59*(3), 703-718.

Thompson, R. A. (1994). Emotion regulation : A theme in search of definition. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, *59*(2/3), 25-52.

Umemura, T., Lacinová, L., Kraus, J., Horská, E. ve Pivodová, L. (2018). Adolescents' multiple versus single primary attachment figures, reorganization of attachment hierarchy, and adjustments: The important people interview approach. *Attachment & Human Development, 20*(5), 532-552.

Vaish, A., Carpenter, M. ve Tomasello, M. (2009). Sympathy through affective perspective taking and ıts relation to prosocial behavior in toddlers. *Developmental Psychology*, *45*(2), 534-543.

Verhage, M. L., Schuengel, C., Madigan, S., Pasco Fearon, R. M., Oosterman, M., Cassibba, R., Bakermans-Kranenburg, M. J. ve Van Ij-

zendoorn, M. H. (2016). Narrowing the transmission gap: A synthesis of three decades of research on intergenerational transmission of attachment. *Psychological Bulletin*, *142*(4), 337-366.

Veríssimo, M., Santos, A. J., Fernandes, C., Shin, N. ve Vaughn, B. E. (2014). Associations between attachment security and social competence in preschool children. *Merrill-Palmer Quarterly*, *60*(1), 80-99.

Veríssimo, M., Torres, N., Silva, F., Fernandes, C., Vaughn, B. E. ve Santos, A. J. (2017). Children's representations of attachment and positive teacher–child relationships. *Frontiers in Psychology*, *8*, 2270.

Vernberg, E. M., Abwender, D. A., Ewell, K. K. ve Beery, S. H. (1992). Social anxiety and peer relationships in early adolescence: A prospective analysis. *Journal of Clinical Child Psychology, 21*(2), 189-196.

Verschueren, K. ve Koomen, H. M. Y. (2012). Teacher–child relationships from an attachment perspective. *Attachment & Human Development*, *14*(3), 205-211.

Villachan-Lyra, P., Almeida, E., Hazin, I. ve Maranhão, S. (2015). Styles of attachment and acquisition of the Theory of Mind. *Estudos de Psicologia (Natal)*, *20*(3), 139-150.

Vygosky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes.* Harvard University Press.

Warneken, F. ve Tomasello, M. (2006). Altruistic helping in human infants and young chimpanzees. *Science*, *311*(5765), 1301-1303.

Wood, J. J., Emmerson, N. A. ve Cowan, P. A. (2004). Is early attachment security carried forward into relationships with preschool peers? *British Journal of Developmental Psychology*, *22*(2), 245-253.

Zaccagnino, M., Cussiono, M., Actis Perinetti, B., Veglia, F. ve Green, J. (2013). Attachment and social understanding in young school-age children: An investigation using the Manchester Child Attachment Story Task. *Minerva Psichiatrica*, *54*, 59-69.

Zimmermann, P. ve Iwanski, A. (2015). Attachment in middle childhood: associations with ınformation processing. *New Directions for Child and Adolescent Development*, *148*, 47-61.

KISIM II:
Yakın İlişkiye Adım Atan "Ben" ve "Ötekiler"

Romantik İlişkileri Başlatmak ve Sürdürmek

Fulya Kırımer-Aydınlı

"Onu ilk gördüğümde yaşantımda çok önemli bir yer tutacağını sezmiştim. Bu tıpkı, bir filmin daha ilk karesinden bütününü kavramak, sonunu tahmin etmek gibi bir duyguydu".

Buket Uzuner, Kumral Ada Mavi Tuna, s. 18.

"Ben"i "biz"e dönüştüren süreç nasıl işler? Romantik ilişkimiz hayatımızın merkezi hâline gelene kadar hangi aşamalardan geçer? Evrim bir romantik ilişkiyi başlatma konusunda kulağımıza neler fısıldar? Bir partnerde/eşte aranan özellikler cinsiyete göre nasıl değişir? Fiziksel çekiciliğin partner seçiminde belirleyiciliği nedir? Yakınlığın, karşılıklılığın, aşkın ve tutkunun bir ilişkiye başlamadaki payı nedir? Çevremizin partner seçimimizdeki onayının ilişkimize etkisi nedir? Çevrim içi flört süreçlerinde de benzer mekanizmaları gözlemlemek mümkün müdür? İlişkimizi derinleştirme sürecinde veya evlilik yolunda kendimizde, partnerimizde ve ilişkimizde ne gibi işaretler görmeyi bekleriz? Bağlılığın, güvenin, duyarlılığın, sosyal desteğin, iletişimin ve cinselliğin ilişkinin gidişatındaki rolleri nelerdir? Günümüzde ilişki bilimi, kişiler arası

Örneğin, çiftlerin duyarlılık düzeyleri karşılıklı olarak yüksek olduğunda, ilişki doyumlarının daha yüksek olması ve geçmiş duyarlılık örüntülerinin sonraki duyarlılık davranışlarının belirleyicisi olması beklenir (Reis ve Shaver, 2015). Yukarıda partner seçiminde etkili olduğu belirtilen mekanizmalar, ilişkilerin sürdürülmesine de olumlu ya da olumsuz katkıda bulunabilir (Canary ve Dainton, 2006). Örneğin, ilişkinin başında, partneri arkadaş çevresi tarafından benimsenmiş ise ilişkinin ilerleyen dönemlerinde yaşanan çatışmalarda kişi arkadaş çevresinden yapıcı çözümler konusunda destek almayı sürdürebilir. Romantik ilişkilerin başlama ve ilerleme süreçlerindeki mekanizmaların işleyişi ve sonuçları birtakım bireysel farklılıklardan kaynaklı olarak değişkenlik gösterebilir. Benzer süreçler farklı kişilerde ve farklı ilişkilerde birbirinden farklı izler bırakabilir. Bireysel farklılıkları açıklayabilecek en temel dinamiklerden birinin diğer bölümlerde ayrıntılı olarak işlenen, doğumdan itibaren tüm yakın ilişkilerimizde rol oynayan bağlanma yönelimleri olduğunu vurgulamak gerekir (bakınız Shaver ve Mikulincer, 2006). İlgili literatürde yer alan çalışmalar ağırlıklı olarak heteroseksüel romantik ilişkilere odaklansa da sunulan kuramsal çerçeveler ve ilişkisel mekanizmaların genel olarak homoseksüel ilişki aşamaları için de geçerliliğini sürdürdüğünü söylemek mümkündür. Önemli bir farklılık olarak homoseksüel çiftlerin özellikle sosyal çevreden alınan destek/onay konusunda heteroseksüel ilişki çiftlerinden daha farklı deneyimlere sahip oldukları ve bunun ilişki süreçlerine farklı yansımalarının olabildiğini gösteren çalışmalar mevcuttur (bakınız Kimberly ve Williams, 2017).

Kaynakça

Abramova, O., Baumann, A., Krasnova, H. ve Buxmann, P. (2016, Ocak). Gender differences in online dating: What do we know so far? A systematic literature review. *49. Hawaii Uluslararası Sistem Bilimleri Konferansı (HICSS)* (ss. 3858-3867). IEEE.

Aron, A., Fisher, H., Mashek, D. J., Strong, G., Li, H. ve Brown, L. L. (2005). Reward, motivation, and emotion systems associated with early-stage intense romantic love. *Journal of Neurophysiology, 94*(1), 327-337.

Bachman, G. F. ve Guerrero, L. K. (2006). Forgiveness, apology, and communicative responses to hurtful events, *Communication Reports, 19*(1), 45-56.

Balliet, D. ve Van Lange, P. A. (2013). Trust, conflict, and cooperation: a meta-analysis. *Psychological Bulletin, 139*(5), 1090-1112.

Baumeister, R. F. ve Bratslavsky, E. (1999). Passion, intimacy, and time: Passionate love as a function of change in intimacy. *Personality and Social Psychology* R*eview, 3*(1), 49-67.

Baumeister, R. F. ve Leary, M. R. (1995). The need to belong: desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin, 117*(3), 497-529.

Buss, D. M. (1989). Sex differences in human mate preferences: Evolutionary hypotheses tested in 37 cultures. *Behavioral and Brain Sciences, 12*(1), 1-14.

Buss, D. M. (1994). The strategies of human mating. *American Scientist, 82*(3), 238-249.

Buss, D. M. ve Schmitt, D. P. (1993). Sexual strategies theory: An evolutionary perspective on human mating. *Psychological Review, 100*(2), 204-232.

Buss, D. M. ve Schmitt, D. P. (2019). Mate preferences and their behavioral manifestations. *Annual Review of Psychology, 70*, 77-110.

Buss, D. M., Shackelford, T. K., Kirkpatrick, L. A. ve Larsen, R. J. (2001). A half century of mate preferences: The cultural evolution of values. *Journal of Marriage and Family, 63*(2), 491-503.

Buston, P. M. ve Emlen, S. T. (2003). Cognitive processes underlying human mate choice: The relationship between self-perception and mate preference in Western society. *Proceedings of the National Academy of Sciences, 100*(15), 8805-8810.

Canary, D. J. ve Dainton, M. (2006). Maintaining relationships. A. L. Vangelisti ve D. Perlman (Eds.), *The Cambridge handbook of personal relationships* içinde (ss. 727-743). Cambridge University Press.

Cobey, K. D., Buunk, A. P., Pollet, T. V., Klipping, C. ve Roberts, S. C. (2013). Men perceive their female partners, and themselves, as more attractive around ovulation. *Biological Psychology, 94*(3), 513-516.

Collins, W. A., Welsh, D. P. ve Furman, W. (2009). Adolescent romantic relationships. *Annual Review of Psychology, 60*(1), 631-652.

Confer, J. C., Perilloux, C. ve Buss, D. M. (2010). More than just a pretty face: Men's priority shifts toward bodily attractiveness in short-term

versus long-term mating contexts. *Evolution and Human Behavior, 31*(5), 348-353.

Cutrona, C. E. (1996). Social support as a determinant of marital quality: The interplay of negative and supportive behaviors. G. R. Pierce, B. R. Sarason ve I. G. Sarason (Eds.), *Handbook of social support and the family* içinde (ss. 173-194). Plenum Press.

Drigotas, S. M., Rusbult, C. E., Wieselquist, J. ve Whitton, S. W. (1999). Close partner as sculptor of the ideal self: Behavioral affirmation and the Michelangelo phenomenon. *Journal of Personality and Social Psychology, 77*(2), 293-323.

Eastwick, P. W., Finkel, E. J., Mochon, D. ve Ariely, D. (2007). Selective versus unselective romantic desire: Not all reciprocity is created equal. *Psychological Science, 18*(4), 317-319.

Finkel, E. J., Simpson, J. A. ve Eastwick, P. W. (2017). The psychology of close relationships: Fourteen core principles. *Annual Review of Psychology, 68*, 383-411.

Furman, W. (2002). The emerging field of adolescent romantic relationships. *Current Directions in Psychological Science, 11*(5), 177-180.

Gable, S. L., Reis, H. T., Impett, E. A. ve Asher, E. R. (2004). What do you do when things go right? The intrapersonal and interpersonal benefits of sharing positive events. *Journal of Personality and Social Psychology, 87*(2), 228-245.

Gibbs, J. L., Ellison, N. B. ve Heino, R. D. (2006). Self-presentation in online personals: The role of anticipated future interaction, self-disclosure, and perceived success in Internet dating. *Communication Research, 33*(2), 152-177.

Gildersleeve, K. A., Haselton, M. G., Larson, C. M. ve Pillsworth, E. G. (2012). Body odor attractiveness as a cue of impending ovulation in women: evidence from a study using hormone-confirmed ovulation. *Hormones and Behavior, 61*(2), 157-166.

Goldsmith, D. J. (2004). *Communicating social support.* Cambridge University Press.

Goodwin, R. ve Pillay, U. (2006). Relationships, culture, and social change. A. L. Vangelisti ve D. Perlman (Eds.), *The Cambridge handbook of personal relationships* içinde (ss. 695-708). Cambridge University Press.

Greene, K., Derlega, V. J. ve Mathews, A. (2006). Self-disclosure in personal relationships. A. L. Vangelisti ve D. Perlman (Eds.), *The*

Cambridge handbook of personal relationships içinde (ss. 409-427). Cambridge University Press.

Greitemeyer, T. (2010). Effects of reciprocity on attraction: The role of a partner's physical attractiveness. *Personal Relationships, 17*(2), 317-330.

Günaydin, G., Selcuk, E. ve Hazan, C. (2013). Finding the one: A process model of human mate selection. C. Hazan ve M. Campa (Eds.), *Human bonding* içinde (ss. 103-131). Guilford.

Hatfield, E. (1988). Passionate and companionate love. R. J. Sternberg ve M. L. Bames (Eds.), *The psychology of love* içinde (ss. 191-217). Yale University Press.

İmamoğlu, E. O., Ads, M. M. ve Weisfeld, C. C. (2019). What is the impact of choosing one's spouse on marital satisfaction of wives and husbands? The case of arranged and self-choice Turkish marriages. *Journal of Family Issues, 40*(10), 1270-1298.

Jacobs Bao, K. ve Lyubomirsky, S. (2013). Making it last: Combating hedonic adaptation in romantic relationships. *The Journal of Positive Psychology, 8*(3), 196-206.

Johnston, V. S., Hagel, R., Franklin, M., Fink, B. ve Grammer, K. (2001). Male facial attractiveness: Evidence for hormone-mediated adaptive design. *Evolution and Human Behavior*, *22*(4), 251-267.

Jones, J. T., Pelham, B. W., Carvallo, M. ve Mirenberg, M. C. (2004). How do I love thee? Let me count the Js: implicit egotism and interpersonal attraction. *Journal of Personality and Social Psychology, 87*(5), 665-683.

Kenny, D. A. (1994). *Interpersonal Perception: A Social Relations Analysis*. New York: Guilford.

Kimberly, C. ve Williams, A. (2017). Decade Review of Research on Lesbian Romantic Relationship Satisfaction*, Journal of LGBT Issues in Counseling, 11(*2), 119-135.

Leary, M. R. (2005). Sociometer theory and the pursuit of relational value: Getting to the root of self-esteem, *European Review of Social Psychology, 16*(1), 75-111.

Leary, M. R. ve Baumeister, R. F. (2000). The nature and function of selfesteem: Sociometer theory. *Advances in Experimental Social Psychology, 32*, 1-62.

Lee, L., Loewenstein, G., Ariely, D., Hong, J. ve Young, J. (2008). If I'm not hot, are you hot or not? Physical-attractiveness evaluations and

dating preferences as a function of one's own attractiveness. *Psychological Science, 19*(7), 669-677.

Manning, J. T. ve Gage, A. R. (2000). Low fluctuating asymmetry (FA) and short-term benefits in fertility?. *Behavioral and Brain Sciences*, *23*(4), 610-611.

McCullough, M. E. ve Witvliet, C. V. (2002). The psychology of forgiveness. C. R. Snyder ve S. J. Lopez (Eds.) *Handbook of positive psychology* içinde, (ss. 446-455). Oxford University Press.

McNulty, J. K., Wenner, C. A. ve Fisher, T. D. (2016). Longitudinal associations among relationship satisfaction, sexual satisfaction, and frequency of sex in early marriage. *Archives of Sexual Behavior, 45*(1), 85-97.

Penton-Voak, I. S., Perrett, D. I., Castles, D. L., Kobayashi, T., Burt, D. M., Murray, L. K. ve Minamisawa, R. (1999). Menstrual cycle alters face preference. *Nature, 399*, 741-742.

Perilloux, C., Fleischman, D. S. ve Buss, D. M. (2011). Meet the parents: Parent-offspring convergence and divergence in mate preferences. *Personality and Individual Differences, 50*(2), 253-258.

Reis, H. T. ve Gable, S. L. (2015). Responsiveness. *Current Opinion in Psychology, 1*, 67-71.

Reis, H. T. ve Shaver, P. (1988). Intimacy as an interpersonal process. S. W. Duck, D. F. Hay, S. E. Hobfoll, W. Ickes, ve B. M. Montgomery (Eds.), *Handbook of personal relationships: Theory, research and interventions* içinde (ss. 367-389). John Wiley & Sons.

Rusbult, C. E., Martz, J. M. ve Agnew, C. R. (1998). The investment model scale: Measuring commitment level, satisfaction level, quality of alternatives, and investment size. *Personal Relationships, 5*(4), 357-387.

Rusbult, C. E., Wieselquist, J., Foster, C. A. ve Witcher, B. S. (1999). Commitment and trust in close relationships. J. M. Adams ve W. H. Jones (Eds.), *Handbook of interpersonal commitment and relationship stability* içinde (ss. 427-449). Springer.

Schmitt, D. P. (2008). An evolutionary perspective on mate choice and relationship initiation. S. Sprecher, A. Wenzel ve J. Harvey (Eds.), *Handbook of relationship initiation* içinde, (ss. 55-74). Psychology Press.

Shanteau, J. ve Nagy, G. F. (1979). Probability of acceptance in dating choice. *Journal of Personality and Social Psychology, 37*(4), 522-533.

Shaver, P. R. ve Mikulincer, M. (2006). Attachment Theory, Individual psychodynamics, and relationship functioning. A. L. Vangelisti ve D. Perlman (Eds.), *The Cambridge handbook of personal relationships* içinde (ss. 251-271). Cambridge University Press.

Sillars, A. L. ve Vangelisti, A. L. (2006). Communication: Basic properties and their relevance to relationship research. A. L. Vangelisti ve D. Perlman (Eds.), *The Cambridge handbook of personal relationships* içinde (ss. 331-351). Cambridge University Press.

Sinclair, H. C., Felmlee, D., Sprecher, S. ve Wright, B. L. (2015). Don't tell me who I can't love: A multimethod investigation of social network and reactance effects on romantic relationships. *Social Psychology Quarterly, 78*(1), 77-99.

Singh, D. (1993). Adaptive significance of female physical attractiveness: role of waist-to-hip ratio. *Journal of Personality and Social Psychology, 65*(2), 293-307.

Sprecher, S. (2011). The influence of social networks on romantic relationships: Through the lens of the social network. *Personal Relationships, 18*(4), 630-644.

Sprecher, S. ve Felmlee, D. (2000). Romantic partners' perceptions of social network attributes with the passage of time and relationship transitions. *Personal Relationships, 7*(4), 325-340.

Sprecher, S., Christopher, F. S. ve Cate, R. (2006). A. L. Vangelisti ve D. Perlman (Eds.), *The Cambridge handbook of personal relationships* içinde (ss. 463-482). Cambridge University Press.

Sprecher, S. ve Metts, S. (2014). Logging on, hooking up the changing nature of romantic relationship ınitiation and romantic relating. C. Hazan ve M. Campa (Eds.), *Human bonding* içinde (ss. 197-225). Guilford.

Sprecher, S., Schwartz, P., Harvey, J. ve Hatfield, E. (2008). Thebusinessoflove. com: Relationship initiation at Internet matchmaking services. S. Sprecher, A. Wenzel ve J. Harvey (Eds.), *Handbook of relationship initiation* içinde, (ss. 257-273). Psychology Press.

Sprecher, S., Sullivan, Q. ve Hatfield, E. (1994). Mate selection preferences: Gender differences examined in a national sample. *Journal of Personality and Social Psychology, 66*(6), 1074-1080.

Sprecher, S., Wenzel, A. ve Harvey, J. (2008). *Handbook of relationship initiation.* Psychology Press.

Sternberg, R. J. (1986). A triangular theory of love. *Psychological Review, 93*, 119-135.

Sugiyama, L. S. (2005). Physical attractiveness in adaptationist perspective. D. M. Buss (Ed.), *The handbook of evolutionary psychology* içinde (ss. 292-343). Wiley.

Thibaut, J. W. ve Kelley, H. H. (1959). *The social psychology of groups*. Wiley.

Tovée, M. J., Maisey, D. S., Emery, J. L. ve Cornelissen, P. L. (1999). Visual cues to female physical attractiveness. *Proceedings of the Royal Society of London. Series B, 266*, 211-218.

Tran, S., Simpson, J. A. ve Fletcher, G. J. (2008). The role of ideal standards in relationship initiation processes. S. Sprecher, A. Wenzel ve J. Harvey (Eds.), *Handbook of relationship initiation* içinde, (ss. 487-498). Psychology Press.

Trivers, R. (1972). Parental investment and sexual selection. B. Campbell (Ed.), *Sexual selection and the descent of man* içinde (ss. 136-179). Aldine de Gruyter.

Turgut, M. (2011). *TAYA (Turkish Family Structure Research)*. Ankara, Turkey: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.

Wood, W. ve Eagly, A. H. (2012). Biosocial construction of sex differences and similarities in behavior. M. P. Zanna ve J. M. Olson (Eds.), *Advances in experimental social psychology* içinde (Vol. 46, ss. 55-123). Elsevier Inc.

Zentner, M. ve Eagly, A. H. (2015). A sociocultural framework for understanding partner preferences of women and men: Integration of concepts and evidence. *European Review of Social Psychology, 26*(1), 328-373.

Yakın İlişkilerde Romantik Bağlanma

Meltem Anafarta-Şendağ

Yaşamdaki ilk ve en kritik yakın ilişki, bebeğin birincil bakım verenle, diğer bir deyişle annelik yapanla kurduğu bağdır.[1] Nörolojik bir araz olmadıkça her canlı türünde gözlemlenen bu bağın evrimsel kökeni ve biyolojik temeli vurgulanmakta; yaşamın başında kendine yetemeyen yenidoğanı hayatta tutmak ve türün devamını sağlamak, bağlanmanın temel hedefi olarak belirtilmektedir (Bowlby, 1969). Bir anlamda zorunlu olarak (birçok alternatif arasından seçim yapma imkânı olmaksızın) bakım verenle kurulan ilk bağ, o anki fiziksel ihtiyaçları karşılayarak yenidoğanı hayatta ve güvende tutarken, bu bağın sosyoduygusal boyutu da yenidoğanın gelecekte sosyal yaşamda hayatta kalabilmesi için kritik olan bilgi ve becerinin temellerini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda yazılmış olan bu yazıda, yenidoğanın bakım verenle kurduğu ilk bağın ta-

[1] Birincil bakım veren; bebeğe özellikle ilk yıl içinde, duygusal yatırımı en fazla olan, bebeğin duygusal ve fiziksel ihtiyaçlarına en fazla cevap veren ve fiziksel olarak onunla en uzun süre birlikte olan kişidir. Bu kişi, sıklıkla biyolojik anne olmakla birlikte aslen, yukarıda ifade edilmiş özelliklere sahip olan, diğer bir deyişle annelik yapan herkes olabilir. Bu bölümde; bakım veren, anne, annelik yapan terimleri birbiri yerine kullanılmıştır.

rek bu yazıyı bitirmekte yarar vardır. Öncelikle bu yazının kapsamı gereği bağlanma, romantik ilişki ve evlilik kapsamında irdelenmiş olsa da yetişkinlik döneminde bağlanma bu ilişkilerle sınırlanmak zorunda değildir. Kişi için hayatta olan yakın aile üyeleri, arkadaşlar/dostlar veya yetişkin çocuklar da temel bağlanma figürü olabilir. İkinci olarak bireyin yaşamda güvende hissetmesi için bağlanmanın kritik ancak tek kaynak olmadığı söylenebilir. Eğitim seviyesi, zekâ, refah seviyesi gibi çevresel faktörler de güvenlik hissine katkı sağlamaktadır. Üçüncü olarak, her romantik ilişkinin bağlanma olmadığı, olsa dahi bu ilişkilerdeki her davranışın bağlanma olarak yorumlanamayacağını hatırlatmak uygun olacaktır. Yakın ilişkilerin başlatılması, sürdürülmesi ve sonlandırılmasında ayrıca yaşanan ilişkinin kalitesinde bağlanmanın rolü yadsınamaz bir şekilde görülmektedir. Ancak sayısız değişkenin karmaşık etkileşiminde bağlanmanın hem etkileyen hem de etkilenen bir faktör olduğunu unutmamak önemlidir. Son olarak bağlanmanın herkes için aynı kalitede işlev göstermediği tekrar vurgulanabilir. Sıra dışı bir durum söz konusu olmadıkça, bebeklikten yetişkinliğe her insan bir şekilde bağ kurar. Ancak kurulan bağ herkes için aynı kalitede işlev göstermez. Bu noktada güvenlik hissinden taviz vermek pahasına yakın ilişkiler devam ettirilir. Güvensiz bağlanma sosyoduygusal süreçler açısından bazı riskler barındırsa da kesinlikle sıra dışı, anormal veya psikopatolojik bir olgu olarak değerlendirilmemelidir. Aksine, bireyin yetişmiş olduğu ve bugün bulunduğu bağlama göre işlevsel olabilir. Bu noktada güvensiz bağlanmanın duygusal dengesizlik (nörotisizm) veya mükemmeliyetçilik gibi değişime dirençli bir kişilik özelliği gibi düşünülmesi yanlış olmayacaktır.

Kaynakça

Ainsworth, M. D. (1989). Attachment beyond infancy. *American Psychologist*, 44(4), 709-716.

Ainsworth, M. D., Blehar, M. C., Waters, E. ve Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: Assessed in the strange situation and at home*. Erlbaum.

Allen, E. S. ve Baucom, D. H. (2004). Adult attachment and patterns of extradyadic involvement. *Family Process*, *43*(4), 467-488.

Amir, M., Horesh, N. ve Lin-Stein, T. (1999). Infertility and adjustment in women: The effects of attachment style and social support. *Journal of Clinical Psychology in Medical Settings*, *6*(4), 463-479.

Bartholomew, K. ve Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of four category model. *Journal of Personality and Social Psychology,* 61, 226-244.

Berant, E., Mikulincer, M., Shaver, P. R. ve Segal, Y. (2005). Rorschach correlates of self-reported attachment dimensions: Dynamic manifestations of hyperactivating and deactivating strategies. *Journal of Personality Assessment*, *84*(1), 70-81.

Blow, A. J. ve Hartnett, K. (2005). Infidelity in committed relatinships II: A substantive review. *Journal of Marital and Family Therapy*, *31*(2), 217-233.

Bogaert, A. F. ve Sadava, S. (2002). Adult attachment and sexual behavior. *Personal Relationships*, *9*(2), 191-204.

Bowlby, J. (1944). Forty-four juvenile thieves: Their characters and home-life. *The International Journal of Psycho-Analysis*, *25*, 107-128.

Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss Vol I: Attachment*. Basic Books.

Bowlby, J. (1979). *The making and breaking of affectional bonds*. Tavistock.

Brennan, K. A., Clark, C. L. ve Shaver, P. R. (1998). Self-report measurement of adult attachment: An integrative overview. J. A. Simpson ve W. S. Rholes (Eds.), *Attachment theory and close relationships* (s. 46–76). The Guilford Press.

Brennan, K. A. ve Shaver, P. R. (1995). Dimensions of adult attachment, affect regulation, and romantic relationship functioning. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *21*(3), 267-283.

Brown, E. M. (2001). *Patterns of infidelity and their treatment.* Brunner-Routledge.

Brumbaugh, C. C. ve Fraley, R. C. (2007). Transference of attachment patterns: How important relationships influence feelings toward novel people. *Personal Relationships*, *14*(4), 513-530.

Buss, D. M. ve Haselton, M. (2005). The evolution of jealousy. *Trends in Cognitive Sciences*, *9*(11), 506-506.

Buss, D. M. (2013). Sexual jealousy. *Psihologijske Teme*, *22*(2), 155-182.

Chappell, K. D. ve Davis, K. E. (1998). Attachment, partner choice, and perception of romantic partners: An experimental test of the attachment-security hypothesis. *Personal Relationships*, *5*(3), 327-342.

Collins, N. L. ve Feeney, B. C. (2000). A safe haven: an attachment theory perspective on support seeking and caregiving in intimate relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, *78*(6), 1053-1073.

Collins, T. J. ve Gillath, O. (2012). Attachment, breakup strategies, and associated outcomes: The effects of security enhancement on the selection of breakup strategies. *Journal of Research in Personality*, *46*(2), 210-222.

Crowell, J. A., Fraley, R. C. ve Shaver, P. R. (2008). Measurement of individual differences in adolescent and adult attachment. J. Cassidy ve P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (s. 599-634). The Guilford Press.

Crowell, J. A. ve Owens, G. (1996). Current Relationship Interview and scoring system. Yayınlanmamış Metin, State University of New York at Stony Brook.

Crowell, J. A., Pan, H. S., Gao, Y., Treboux, D., O'Connor, E. ve Waters, E. (1998). *The secure base scoring system for adults.* Yayınlanmamış metin, State University of New York at Stony Brook.

Crowell, J. A., Treboux, D., Gao, Y., Fyffe, C., Pan, H. ve Waters, E. (2002a). Secure base behavior in adulthood: Measurement, links to adult attachment representations, and relations to couples communication skills and self-reports. *Developmental Psychology*, *38*(5), 679-693.

Crowell, J. A., Treboux, D. ve Waters, E. (2002b). Stability of attachment representations: The transition to marriage. *Developmental Psychology*, *38*(4), 467-479.

Crowell, J. A. ve Waters, E. (1997, April). Couples attachment representations: Stability and relation to marital behavior. In *Poster presented at the biennial meeting of the Society for Research in Child Development, Washington, DC.*

Davila, J. ve Bradbury, T. N. (2001). Attachment insecurity and the distinction between unhappy spouses who do and do not divorce. *Journal of Family Psychology*, *15*(3), 371-393.

Davila, J., Karney, B. R. ve Bradbury, T. N. (1999). Attachment change processes in the early years of marriage. *Journal of Personality and Social Psychology*, *76*(5), 783-802.

Davis, D., Shaver, P. R. ve Vernon, M. L. (2003). Physical, emotional, and behavioral reactions to breaking up: The roles of gender, age, emotional involvement, and attachment style. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *29*(7), 871-884.

DeWall, C. N., Lambert, N. M., Slotter, E. B., Pond Jr, R. S., Deckman, T., Finkel, E. J., Luchies, L. B. ve Fincham, F. D. (2011). So far away from one's partner, yet so close to romantic alternatives: Avoidant attachment, interest in alternatives, and infidelity. *Journal of Personality and Social Psychology*, *101*(6), 1302.

Doherty, N. A. ve Feeney, J. A. (2004). The composition of attachment networks throughout the adult years. *Personal Relationships,* 11(4), 469-488.

Dugosh, J. W. (2000). On predicting relationship satisfaction from jealousy: The moderating effects of love. *Current Research in Social Psychology*, *5*(17), 254-263.

Feeney, J. A. ve Noller, P. (1990). Attachment style as a predictor of adult romantic relationships.*Journal of Personality and Social Psychology*, *58*(2), 281-291.

Feeney, J. A. ve Noller, P. (1992). Attachment style and romantic love: Relationship dissolution. *Australian Journal of Psychology*, *44*(2), 69-74.

Fonagy, P., Steele, M., Moran, G., Steele, H. ve Higgitt, M. D. (1993). Measuring the ghost in the nursery: An empirical study of the relation between parents' mental representation of childhood experiences and their infants' security of attachment. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 41, 957-989.

Fraley, R. C. (2002). Attachment stability from infancy to adulthood: Meta-analysis and dynamic modeling of developmental mechanism. *Personality and Social Psychology Review,* 6(2), 123-151.

Fraley, R. C. ve Shaver, P. R. (1997). Adult attachment and the suppression of unwanted thoughts. *Journal of Personality and Social Psychology*, *73*(5), 1080-1091.

Fraley, R. C., Waller, N. G. ve Brennan, K. A. (2000). An item response theory analysis of self-report measures of adult attachment. *Journal of Personality and Social Psychology, 78,* 350-365.

George, C., Kaplan, N. ve Main, M. (1984). *Adult Attachment Interview protocol*. Yayınlanmamış metin, University of California at Berkeley.

Gillath, O., Bunge, S. A., Shaver, P. R., Wendelken, C. ve Mikulincer, M. (2005). Attachment-style differences in the ability to suppress negative thoughts: Exploring the neural correlates. *Neuroimage*, *28*(4), 835-847.

Griffin, D. W. ve Bartholomew, K. (1994). The metaphysics of measurement: The case of adult attachment. K. Bartholomew ve D. Perlman

(Eds.), *Attachment processes in adulthood* (s. 17-52). Jessica Kingsley Publishers.

Guerrero, L. K., Andersen, P. A., Jorgensen, P. F., Spitzberg, B. H. ve Eloy, S. V. (1995).

Coping with the green-eyed monster: Conceptualizing and measuring communicative responses to romantic jealousy. *Western Journal of Communication, 59(4)*, 270-304.

Hazan, C. ve Shaver, P. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52,511-524.

Hazan, C. ve Zeifman, D. (1994). Sex and the psychological tether. K. Bartholomew ve D. Perlman (Eds.), *Advances in personal relationships: Attachment processes in adulthood* (Sayı 5). Jessica Kingsley.

Hazan, C. ve Zeifman, D. (1999). Pair bonds as attachment. evaluating the evidence. J. Cassidy ve P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research and clinical Applications* (s. 336-354). Guilford Press.

Henderson, A. J., Bartholomew, K. ve Dutton, D. G. (1997). He loves me; he loves me not: Attachment and separation resolution of abused women. *Journal of Family Violence*, *12*(2), 169-191.

Hesse, E. (2008). The Adult Attachment Interview: Protocol, method of analysis, and empirical studies. J. Cassidy ve P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (s. 552-598). The Guilford Press.

Kirkpatrick, L. A. ve Davis, K. E. (1994). Attachment style, gender, and relationship stability: A longitudinal analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, *66*(3), 502-512.

Kirkpatrick, L. A. ve Hazan, C. (1994). Attachment styles and close relationships: A four-year prospective study. *Personal Relationships*, *1*(2), 123-142.

Klohnen, E. C. ve Luo, S. (2003). Interpersonal attraction and personality: What is attractive-self similarity, ideal similarity, complementarity or attachment security? *Journal of Personality and Social Psychology*, *85*(4), 709-722.

Latty-Mann, H. ve Davis, K. E. (1996). Attachment theory and partner choice: Preference and actuality. *Journal of Social and Personal Relationships*, *13*(1), 5-23.

Main, M. (1990). Cross-cultural studies of attachment organization: Recent studies, changing methodologies, and the concept of conditional strategies. *Human Development*, *33*(1), 48-61.

Main, M., Kaplan, N. ve Cassidy, J. (1985). Security in infancy, childhood, and adulthood: A move to the level of representation. Growing point in attachment theory and research. *Monographs of the Society for Research in Child Development,* 50, 66-104.

Main, M. ve Solomon, J. (1986). Discovery of an insecure-disorganized/disoriented attachment pattern. T. B. Brazelton ve M. W. Yogman (Eds), *Affective development in infancy* (s. 95-124). Ablex Publishing.

Marazziti, D., Consoli, G., Albanese, F., Laquidara, E., Baroni, S. ve Dell'Osso, M. C. (2010). Romantic attachment and subtypes/ dimensions of jealousy. *Clinical Practice and Epidemiology in Mental Health*, *6*, 53-58.

Marshall, T. C., Bejanyan, K., Di Castro, G. ve Lee, R. A. (2013). Attachment styles as predictors of Facebook-related jealousy and surveillance in romantic relationships. *Personal Relationships*, *20*(1), 1-22.

Mathes, E. W. (1986). Jealousy and romantic love: A longitudinal study. *Psychological Reports*, *58*(3), 885-886.

Mikulincer, M. (2006). Attachment, caregiving, and sex within romantic relationships. M. Mikulincer ve G. S. Goodman (Eds.), *Dynamics of romantic love: Attachment, caregiving, and sex*, (s. 23-44). Guilford Press.

Mikulincer, M., Florian, V., Cowan, P. A. ve Cowan, C. P. (2002). Attachment security in couple relationships: A systemic model and its implications for family dynamics. *Family Process*, *41*(3), 405-434.

Miller, L. C. ve Fishkin, S. A. (1997). On the dynamics of human bonding and reproductive success: Seeking windows on the adapted-for human-environmental interface. J. A. Simpsons ve D. T. Kenrick (Eds.), *Evolutionary Social Psychology* (s. 197-235). Psychology Press.

Morgan, H. J. ve Shaver, P. R. (1999). Attachment processes and commitment to romantic relationships. *Handbook of interpersonal commitment and relationship stability* (s. 109-124). Springer, Boston, MA.

Pietromonaco, P. R. ve Carnelley, K. B. (1994). Gender and working models of attachment: Consequences for perceptions of self and romantic relationships. *Personal Relationships*, *1*(1), 63-82.

Ravitz, P., Maunder, R., Hunter, J., Sthankiya, B. ve Lancee, W. (2010). Adult attachment measures: A 25-year review. *Journal of Psychosomatic Research*, *69*(4), 419-432.

Rholes, W. S., Simpson, J. A., Campbell, L. ve Grich, J. (2001). Adult attachment and the transition to parenthood. *Journal of Personality and Social Psychology*, *81*(3), 421-435.

Rholes, W. S., Simpson, J. A. ve Orina, M. M. (1999). Attachment and anger in an anxiety-provoking situation. *Journal of Personality and Social Psychology*, *76*(6), 940-957.

Sbarra, D. A. (2006). Predicting the onset of emotional recovery following nonmarital relationship dissolution: Survival analyses of sadness and anger. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *32*(3), 298-312.

Sbarra, D. A. ve Hazan, C. (2008). Coregulation, dysregulation, self-regulation: An integrative analysis and empirical agenda for understanding adult attachment, separation, loss, and recovery. *Personality and Social Psychology Review*, *12*(2), 141-167.

Senchak, M. ve Leonard, K. E. (1992). Attachment styles and marital adjustment among newlywed couples. *Journal of Social and Personal Relationships*, *9*(1), 51-64.

Sharpsteen, D. J. ve Kirkpatrick, L. A. (1997). Romantic jealousy and adult romantic attachment. *Journal of Personality and Social Psychology, 72*(3), 627-640.

Stanley, S. M., Rhoades, G. K. ve Whitton, S. W. (2010). Commitment: Functions, formation, and the securing of romantic attachment. *Journal of Family Theory & Review*, *2*(4), 243-257.

Treboux, D., Crowell, J. ve Waters, E. (2004) When "new" meets "old": Configurations of adult attachment representations and their implications for marital functioning. *Developmental Psychology,* 40: 295-314.

Van Ijzendoorn, M. H. ve Bakermans-Kranenburg, M. J. (2019). Bridges across the intergenerational transmission of attachment gap. *Current Opinion in Psychology*, *25*, 31-36.

Waters, E., Corcoran, D., ve Anafarta, M. (2005). Attachment, other relationships, and the theory that all good things go together. *Human Development*, *48*(1/2), 80-84.

Waters, E., Crowell, J., Elliott, M., Corcoran, D. ve Treboux, D. (2002). Bowlby's secure base theory and the social/personality psychology of attachment styles: Work (s) in progress. *Attachment & Human Development*, *4*(2), 230-242.

Waters, E. ve Deane, K. E. (1985). Defining and assessing individual differences in attachment relationships: Q-methodology and the orga-

nization of behavior in infancy and early childhood. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 41-65.

Waters, E., Merrick, S., Treboux, D., Crowell, J. ve Albersheim, L. (2000). Attachment security in infancy and early adulthood: A twenty-year longitudinal study. *Child Development*, *71*(3), 684-689.

Waters, E., Kondo-Ikemura, K., Posada, G., Richters, J. E., Gunnar, M. ve Sroufe, L. (1991). Learning to love: Milestones and mechanisms. *The Minnesota symposia on child psychology* içinde (Vol. 23, pp. 217-255). Erlbaum.

Waters, H. S., Rodrigues, L. M. ve Ridgeway, D. (1998). Cognitive underpinnings of narrative attachment assessment. *Journal of Experimental Child Psychology*, 71, 211-234.

Yakın İlişkilerde Empati ve Şefkatin Yeri ve İşlevleri

Nağme Gör

Yakın ilişkileri derinlemesine anlamamızı sağlamak amacıyla hazırlanan bu kitapta, kişiler arası ilişkilerin oluşturulması, sürdürülmesi ve de sona ermesi aşamalarında ilişkiyi anlamlı ve işlevsel duruma getiren kolaylaştırıcı iki unsur olarak empati ve şefkatin özel konumuna bu yazıda yer verilmektedir. İnsan, yaşamını sürdürürken devam eden ilişkileri içinde görülmeyi ve anlaşılmayı beklemektedir. En öncelikli olarak ana-babamız tarafından ve sonrasında diğer aile bireyleri, arkadaşlar, romantik partnerler ve genel anlamda etkileşimde olduğumuz kişilerle ilişkilerimizde duygularımızın, düşüncelerimizin ve davranışlarımızın diğerleri tarafından anlaşılarak kabul edilmesi görüldüğümüze, kapsandığımıza ve onlarla yakınlık kurabileceğimize yönelik sinyalleri iletmektedir. Elbette ki karşımızdaki kişinin bakış açısından bakacak olursak, kendimiz için arzu ettiğimiz ilişkisel deneyimlerin karşımızdaki birey tarafından da beklendiğini göz ardı etmemekte yarar vardır. İlişkisel becerilerimizi kullanabilmenin ve ilişkide ihtiyaçlarımızın karşılanmasına yönelik algımızın ilişki doyumunun önemli belirleyicileri arasında olduğu bilinmektedir. Bu noktada, bu yazının en temel amacı, ilişki doyumunu etkileyebilecek iki temel unsur olan

diğerleri ile kurulan ilişkilere taşınabilen duygusal becerilere yansımaktadır.

Son Söz

Bu yazı, yetişkin yaşamının önemli bir parçasını oluşturan yakın ilişkilerde empati ve şefkat becerilerinin oynadığı rollere odaklanmaktadır. Öncelikle empati ve şefkat kavramlarının çok boyutlu yapılar olduğu hem bireysel beceriler hem de ilişkisel beceriler açısından farklı alanlara temas ettiği görülmektedir. Öyle ki empati ve şefkat hem doğrudan hem de farklı ilişkisel yapıları düzenleyerek yakın ilişkileri etkileyebilmektedir. Öncelikle yakın ilişkilerde ihtiyaç duyulan desteğin sağlanmasında empatinin ve şefkatin kolaylaştırıcı rolü ve uygun desteğin sağlanmasındaki besleyiciliği belli olmaktadır. İkinci olarak doyum sağlayıcı ilişkilerin partnerlerin sorunlarını uygun bir şekilde ele alabildikleri ilişkiler olduğunu düşündüğümüzde, empati ve şefkatin çatışma zamanlarında karşımızdakini anlamaya, onun duygu ve düşüncelerini farkındalıkla kabul etmeye olanak sağladığı ortaya çıkmaktadır. Son olarak bireysel düzeyde duygu düzenleme becerisinin ilişkilere katkısı ve şefkatin duygu düzenlemedeki rolünün yanı sıra özellikle de empati aracılığıyla kişiler arası alanda duyguların düzenlenebilmesinin son yıllardaki çalışmalara yön verdiği görülmektedir. Şefkat ve empatinin ilişkilerdeki özel konumu, bu becerilerin geliştirilmesi veya güçlendirilmesi açısından da değerlendirilmektedir. Bu noktada, terapi uygulamalarının duygusal becerileri artırabileceğini bilmek, gerektiği zaman ihtiyaç duyduğunuz desteğin alınabilmesi açısından yol göstermektedir.

Kaynakça

Allsop, D. B., Leavitt, C. E., Saxey, M. T., Lawlor, J. M., Yorgason, J. B. ve James, S. L. (2021). How empathy moderates associations between sexual and relational satisfaction. *Journal of Sex & Marital Therapy*, *47*(6), 545-557.

Baron-Cohen, S. ve Wheelwright, S. (2004). The empathy quotient: An investigation of adults with Asperger syndrome or high functioning

autism, and normal sex differences. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, *34*(2), 163-175.

Bloch, L., Haase, C. M. ve Levenson, R. W. (2014). Emotion regulation predicts marital satisfaction: More than a wives' tale. *Emotion*, *14*(1), 130-144.

Bodenmann, G. (2005). Dyadic coping and its significance for marital functioning. T. Revenson, K. Kayser ve G. Bodenmann (Eds.), *Couples coping with stress: Emerging perspectives on dyadic coping* içinde (s.33-50). American Psychological Association.

Bradbury, L. L. ve Shaffer, A. (2012). Emotion dysregulation mediates the link between childhood emotional maltreatment and young adult romantic relationship satisfaction. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma, 21*(5), 497-515.

Collins, N. L. ve Ford, M. B. (2010). Responding to the needs of others: The caregiving behavioral system in intimate relationships. *Journal of Social and Personal Relationships*, *27*(2), 235-244.

Collins, N. L., Kane, H. S., Metz, M. A., Cleveland, C., Khan, C., Winczewski, L., Bowen, J. ve Prok, T. (2014). Psychological, physiological, and behavioral responses to a partner in need: The role of compassionate love. *Journal of Social and Personal Relationships*, *31*(5), 601-629.

Cramer, D. (2000). Relationship satisfaction and conflict style in romantic relationships. *The Journal of Psychology*, *134*(3), 337-341.

Cramer, D. (2004). Emotional support, conflict, depression, and relationship satisfaction in a romantic partner. *The Journal of Psychology*, *138*(6), 532-542.

Crocker, J. ve Canevello, A. (2008). Creating and undermining social support in communal relationships: The role of compassionate and self-image goals. *Journal of Personality and Social Psychology*, *95*(3), 555-575.

Davis, M. H. (1980). A multidimensional approach to individual differences in empathy. *JSAS Catalog of Selected Documents in Psychology*, *10*, 85.

Davis, M. H. (1983). Measuring individual differences in empathy: Evidence for a multidimensional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, *44*(1), 113-126.

Davis, M. H. ve Oathout, H. A. (1987). Maintenance of satisfaction in romantic relationships: Empathy and relational competence. *Journal of Personality and Social Psychology*, *53*(2), 397-410.

Feeney, B. C. ve Collins, N. L. (2001). Predictors of caregiving in adult intimate relationships: An attachment theoretical perspective. *Journal of Personality and Social Psychology*, *80*(6), 972-994.

Fehr, B. ve Sprecher, S. (2009). Prototype analysis of the concept of compassionate love. *Personal Relationships*, *16*(3), 343-364.

Franzoi, S. L., Davis, M. H. ve Young, R. D. (1985). The effects of private self-consciousness and perspective taking on satisfaction in close relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, *48*(6), 1584-1594.

Gilbert, P. ve Procter, S. (2006). Compassionate mind training for people with high shame and self-criticism: Overview and pilot study of a group therapy approach. *Clinical Psychology and Psychotherapy*, *13*, 353-379.

Gillath, O., Shaver, P. R. ve Mikulincer, M. (2005). An attachment-theoretical approach to compassion and altruism. P. Gilbert (Ed.), *Compassion: Its nature and use in psychotherapy* içinde (s. 121-147). Brunner-Routledge.

Goldstein, N. J., Vezich, I. S. ve Shapiro, J. R. (2014). Perceived perspective taking: When others walk in our shoes. *Journal of Personality and Social Psychology*, *106*(6), 941-960.

Gross, J. J. (2008). Emotion regulation. M. Lewis, J. M. Haviland-Jones ve L. F. Barrett (Eds.), *Handbook of emotions* içinde (s. 497-512). The Guilford Press.

Hofmann, S. G., Carpenter, J. K. ve Curtiss, J. (2016). Interpersonal emotion regulation questionnaire (IERQ): Scale development and psychometric characteristics. *Cognitive Therapy and Research*, *40*, 341-356.

Ickes, W. (1993). Empathic accuracy. *Journal of Personality*, *61*(4), 587-610.

Ickes, W., Simpson, J. A. ve Oriña, M. M. (2005). Empathic accuracy and inaccuracy in close relationships. B. Malle ve S. Hodges (Eds.), *Other minds: How humans bridge the divide between self and others* içinde (s. 310-322). The Guilford Press.

Inwood, E. ve Ferrari, M. (2018). Mechanisms of change in the relationship between self-compassion, emotion regulation, and mental health: A systematic review. *Applied Psychology: Health and Well-Being*, *10*(2), 215-235.

Jazaieri, H., McGonigal, K., Jinpa, T., Doty, J. R., Gross, J. J. ve Goldin, P. R. (2014). A randomized controlled trial of compassion cultivation

training: Effects on mindfulness, affect, and emotion regulation. *Motivation and Emotion*, *38*(1), 23-35.

Kim, S. Y., Kang, H. W., Chung, Y. C. ve Park, S. (2013). Empirical application of empathy enhancing program based on movement concept for married couples in conflict. *Journal of Exercise Rehabilitation*, *9*(4), 426-431.

Kimmes, J. G., Edwards, A. B., Wetchler, J. L. ve Bercik, J. (2014). Self and other ratings of dyadic empathy as predictors of relationship satisfaction. *The American Journal of Family Therapy*, *42*(5), 426-437.

Long, E. C. ve Andrews, D. W. (1990). Perspective taking as a predictor of marital adjustment. *Journal of Personality and Social Psychology*, *59*(1), 126-131.

Long, E. C., Angera, J. J., Carter, S. J., Nakamoto, M. ve Kalso, M. (1999). Understanding the one you love: A longitudinal assessment of an empathy training program for couples in romantic relationships. *Family Relations*, *48*(3), 235-242.

Lord, S. A. (2017). Mindfulness and spirituality in couple therapy: The use of meditative dialogue to help couples develop compassion and empathy for themselves and each other. *Australian and New Zealand Journal of Family Therapy*, *38*(1), 98-114.

Mones, A. G. ve Patalano, F. (2000). From projective identification to empathic connection: The transformation of a marriage from the inside out. *Journal of Couples Therapy*, *9*(1-2), 57-66.

Neff, K. D. (2003a). Self-compassion: An alternative conceptualization of a healthy attitude toward oneself. *Self and Identity*, *2*(2), 85-101.

Neff, K. D. (2003b). The development and validation of a scale to measure self-compassion. *Self and Identity*, *2*(3), 223-250.

Neff, K. D. (2015). The five myths of self-compassion. *Psychotherapy Networker*, *39*(5), 30-35.

Neff, K. D. ve Beretvas, S. N. (2013). The role of self-compassion in romantic relationships. *Self and Identity*, *12*(1), 78-98.

Neff, K. D. ve Knox, M. C. (2017). Self-compassion. V. Zeigler-Hill ve T. K. Shackelford (Eds.), *Encyclopedia of Personality and Individual Differences*, 1-8.

Neff, K. D., Rude, S. S. ve Kirkpatrick, K. L. (2007). An examination of self-compassion in relation to positive psychological functioning and personality traits. *Journal of Research in Personality*, *41*(4), 908-916.

Neff, L. A. ve Karney, B. R. (2009). Compassionate love in early marriage. B. Fehr, S. Sprecher ve L. G. Underwood (Eds.), *The science of*

compassionate love: Theory, research, and applications içinde (s. 201-222). Wiley-Blackwell.

Neto, F. ve Wilks, D. C. (2017). Compassionate love for a romantic partner across the adult life span. *Europe's Journal of Psychology*, *13*(4), 606-617.

O'Brien, T. B., DeLongis, A., Pomaki, G., Puterman, E. ve Zwicker, A. (2009). Couples coping with stress: The role of empathic responding. *European Psychologist*, *14*(1), 18-28.

Oishi, S., Krochik, M. ve Akimoto, S. (2010). Felt understanding as a bridge between close relationships and subjective well-being: Antecedents and consequences across individuals and cultures. *Social and Personality Psychology Compass*, *4*(6), 403-416.

Overall, N. C. ve McNulty, J. K. (2017). What type of communication during conflict is beneficial for intimate relationships?. *Current Opinion in Psychology*, *13*, 1-5.

Péloquin, K. ve Lafontaine, M. F. (2010). Measuring empathy in couples: Validity and reliability of the interpersonal reactivity index for couples. *Journal of Personality Assessment*, *92*(2), 146-157.

Péloquin, K., Lafontaine, M. F. ve Brassard, A. (2011). A dyadic approach to the study of romantic attachment, dyadic empathy, and psychological partner aggression. *Journal of Social and Personal Relationships*, *28*(7), 915-942.

Plopa, M., Kaźmierczak, M. ve Karasiewicz, K. (2019). The quality of parental relationships and dispositional empathy as predictors of satisfaction during the transition to marriage. *Journal of Family Studies*, *25*(2), 170-183.

Pommier, E., Neff, K. D. ve Tóth-Király, I. (2020). The development and validation of the Compassion Scale. *Assessment*, *27*(1), 21-39.

Rogers, C. R. (1975). Empathic: An unappreciated way of being. *The Counseling Psychologist*, *5*(2), 2-10.

Rosen, N. O., Mooney, K. ve Muise, A. (2017). Dyadic empathy predicts sexual and relationship well-being in couples transitioning to parenthood. *Journal of Sex & Marital Therapy*, *43*(6), 543-559.

Shamay-Tsoory, S. G. ve Levy-Gigi, E. (2021). You name it: Interpersonal affect labeling diminishes distress in romantic couples. *Behavior Therapy*, *52*(2), 455-464.

Sprecher, S. ve Fehr, B. (2005). Compassionate love for close others and humanity. *Journal of Social and Personal Relationships*, *22*(5), 629-651.

Sprecher, S., Zimmerman, C. ve Fehr, B. (2014). The influence of compassionate love on strategies used to end a relationship. *Journal of Social and Personal Relationships*, *31*(5), 697-705.

Thompson, R. A. (1994). Emotion regulation: A theme in search of definition. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, *59*(2-3), 25-52.

Underwood, L.G. (2009). Chapter 1: Compassionate love: A framework for research. B. Fehr, S. Sprecher ve L. G. Underwood (Eds.), *The Science of Compassionate Love: Theory, Research and Applications* içinde (s. 3-25). Wiley-Blackwell.

Vazeou-Nieuwenhuis, A. ve Schumann, K. (2018). Self-compassionate and apologetic? How and why having compassion toward the self relates to a willingness to apologize. *Personality and Individual Differences*, *124*, 71-76.

Verhofstadt, L. L., Buysse, A., Ickes, W., Davis, M. ve Devoldre, I. (2008). Support provision in marriage: The role of emotional similarity and empathic accuracy. *Emotion*, *8*(6), 792-802.

Waldinger, R. J., Schulz, M. S., Hauser, S. T., Allen, J. P. ve Crowell, J. A. (2004). Reading others' emotions: The role of intuitive judgments in predicting marital satisfaction, quality, and stability. *Journal of Family Psychology*, *18*(1), 58-71.

Williams, W. C., Morelli, S. A., Ong, D. C. ve Zaki, J. (2018). Interpersonal emotion regulation: Implications for affiliation, perceived support, relationships, and well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, *115*(2), 224-254.

Yarnell, L. M. ve Neff, K. D. (2013). Self-compassion, interpersonal conflict resolutions, and well-being. *Self and Identity*, *12*(2), 146-159.

Zaki, J. (2020). Integrating empathy and interpersonal emotion regulation. *Annual Review of Psychology*, *71*, 517-540.

Takılı Kaldığımız Romantik İlişkiler: Şemaların Yarattığı Kimya

Burcu Korkmaz Yayın

Takılı kaldığımız romantik ilişkilere şema terapi modeli ile yakından bakacağımız ve keşfe çıkacağımız bu yazıda, şema kimyası olarak adlandırılan önemli bir süreci inceleyeceğiz. Bir yandan geçmişe kısa bir yolculuk yaparken diğer yandan romantik ilişki kurduğumuz kişileri nasıl seçtiğimizi ve hatta romantik ilişkilerimizi şemalarımız doğrultusunda nasıl yapılandırdığımızı, romantik ilişkilerimizde nerelerde takılı kaldığımızı ve içinden çıkılması zor döngülere nasıl girdiğimizi sorgulayacağız.

Zorlayıcı Bir Yaşantı Olarak İlişkide Takılı Kalmak

Şemaları ve şema kimyasını ele almaya başlamadan önce ilişkide takılı kalmanın kapsamını açıklamak faydalı olabilir. Romantik ilişkilerde takılı kalma sürecini üç ayrı aşama ile değerlendirebiliriz:

Partner seçiminde takılı kalmak: Bu aşamada takılı kalmak, genellikle belirli özelliklere sahip kişileri tutarlı olarak çekici bulma ile belirgindir. Örneğin, ulaşılamaz görülen veya herhangi bir ilişki istemeyen kişilerle yakın duygusal ilişkiler kurma çabası bazı kişiler için sıklıkla deneyimlenen bir örüntü hâline gelebilir. Bazen

ve klinik deneyimin gösterdiği üzere tek yol bu değildir. Örneklerinde de görüldüğü gibi şemalar zorlayıcı ilişkilere neden olmaktalar fakat bir yandan da "Bildiğin yol en iyi yoldur." prensibiyle tutarlı şekilde konfor ve rahatlık sağlarlar. Bu nedenle ilk olarak ilişkilerdeki sorunu kabul etmek ve farkındalık kazanmak; ardından ilişkinin dinamiklerini ve ilişkide oluşmuş şema kimyalarını keşfetmek; daha sonra ilişkide kullanılan işlevsiz yol haritalarından vazgeçmek ve eğer kendi kendimize bu değişimi sağlayamıyorsak bir şema terapistinden destek almak faydalı olacaktır.

Son Söz

Şemalarımız, bize spontan ve özgür olduğumuzda daha az sevileceğimizi, haklarımızı savunduğumuzda terk edileceğimizi, sınırlarımızı koruduğumuzda uyumsuz bir partner olacağımızı söylüyor olabilir ancak bunlar aksine bizleri sağlıklı bireyler yapar ve sağlıklı ilişkiler yaşamamızı mümkün kılar. Takılı kaldığımız ilişkiler tüm yazı boyunca vurgulandığı üzere aslında "kötü bir kader" ya da "alın yazısı" olmaktan çok şemalarla ve şema kimyası ile ilişkilidir ve erken dönem uyumsuz şemalarda değişim yaratmak mümkündür. Hatta elverişli bir ilişki zemininde erken dönem uyumsuz şemaların keşfi mümkün olabilir ve Atkinson'un (2012) değindiği gibi sahip olduğunuz ilişki içinde de sağlıklı yeni şemalar geliştirilebilir. Romantik ilişkilerdeki zorlanmalarımızın psikolojik iyi oluşumuzu hatta fiziksel sağlığımızı etkilediği göz önüne alındığında yaşam tatminimizi önemli derecede etkilediğini düşündüğümüz şema kimyası sürecine dikkatlerimizi yöneltmek oldukça kıymetli ve gerekli gözükmektedir.

Kaynakça

Arntz, A. ve Jacob, G. (2017). *Schema therapy in practice: An introductory guide to the schema mode approach*. John Wiley & Sons.

Atkinson, T. (2012). Schema therapy for couples: Healing partners in a relationship. M. van Vreeswijk, J. Broersen ve M. Nadort (Ed.), *The Willey-Blackwell handbook of schema therapy: Theory, research and practice* içinde (s. 323-336). John Wiley & Sons.

Baumeister, R. F. ve Leary, M. R. (1995). The need to belong: desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, *117*(3), 497-529.

Behary, W. (2014). Narsistle ateşkes: Benmerkezci biriyle ayakta kalma ve gelişme (M. Caner ve N. Azizerli, çev.). Psikonet. (Orijinal çalışma basım tarihi 2008).

Buss, D. M. ve Schmitt, D. P. (1993). Sexual strategies theory: An evolutionary perspective on human mating. *Psychological Review, 100*, 204–232.

Farrell, J. M. ve Shaw, I. A. (2017). *Experiencing schema therapy from the inside out: A self-practice/self-reflection workbook for therapists*. The Guilford Press.

Hendrix, H. (1988). *Getting the love you want: A guide for couples*. Henry Holt and Company.

Kiecolt-Glaser, J. K. ve Wilson, S. J. (2017). Lovesick: How couples' relationships influence health. *Annual Review of Clinical Psychology*, *13*, 421-443.

Martin, R. ve Young, J. (2010). Schema therapy. K. S. Dobson (Ed.), *Handbook of cognitive-behavioral therapies* (3. baskı) içinde (s. 317-346). The Guilford Press.

Nuyen, J., Tuithof, M., de Graaf, R., Van Dorsselaer, S., Kleinjan, M. ve Have, M. T. (2020). The bidirectional relationship between loneliness and common mental disorders in adults: findings from a longitudinal population-based cohort study. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, *55*(10), 1297-1310.

Pilkington, P. D., Noonan, C., May, T., Younan, R. ve Holt, R. A. (2021). Early maladaptive schemas and intimate partner violence victimization and perpetration: A systematic review and meta-analysis. *Clinical Psychology & Psychotherapy*.

Rafaeli, E., Bernstein, D. P. ve Young, J. (2011). *Schema therapy: Distinctive features*. Routledge.

Roediger, E., Behary, W. T. ve Zarbock, G. (2016). *Demek ki oluyormuş* (N. Azizlerli, Çev.). Psikonet. (Orijinal çalışma basım tarihi 2013).

Roediger, E. (2020). *Yaşam tuzakları için şema terapi: Huzurlu, mutlu ve özgür yeni bir yaşama başlayabilmek.* (A. Gündoğdu ve G. Çaylak, çev.). Psikonet. (Orijinal çalışma basım tarihi 2010).

Ryff, C. D. (1995). Psychological well-being in adult life. *Current Directions in Psychological Science*, *4*(4), 99-104.

Shorey, R. C., Strauss, C., Zapor, H. ve Stuart, G. L. (2017). Dating violence perpetration: Associations with early maladaptive schemas. *Violence and Victims*, *32*(4), 714-727.

Shulkin, S. (2001). Imago theory and the psychology of attraction. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families, 9*(3), 246-249.

Simeone-DiFrancesco, C., Roediger, E. ve Stevens, B. A. (2015). *Schema therapy with couples: A practitioner's guide to healing relationships*. John Wiley & Sons.

Stevens, B. A. ve Roediger, E. (2016). *Breaking negative relationship patterns: A schema therapy self-help and support book.* John Wiley & Sons.

van Genderen, H., Rijkeboer, M. ve Arntz, A. (2012). Theoretical model: Schemas, coping styles, and modes. M. van Vreeswijk, J. Broersen ve M. Nadort (Ed.), *The Willey-Blackwell handbook of schema therapy: Theory, research and practice* içinde (s. 27-40). John Wiley & Sons.

Young, J. E. ve Klosko, J. E. (1994). *Reinventing your life*. Plume.

Young, J. E., Klosko, J. S. ve Weishaar, M. E. (2006). *Schema therapy: A practitioner's guide*. The Guilford Press.

İnişli Çıkışlı Romantik İlişkiler ve Partner Şiddeti

İpek Şenkal-Ertürk

Romantik ilişkiler bir nehir gibi akıp giderken mutluluk dolu anılarla birlikte sorunlar, fikir ayrılıkları, anlaşmazlıklar, kısaca çatışmalar bir arada yaşar. Romantik ilişkisi olan bireyler, zaman zaman ilişkilerinde tıpkı bir nehrin sakin ve hızlı akışı gibi iniş çıkışlar yaşayabilirler. İlişkinin niteliği açısından önemli olan çiftlerin çatışmaları çözmek için başvurdukları yöntemlerdir. Bazı çiftler, romantik ilişkilerinde yaşadıkları çatışmaları çözebilmek için uzlaşmacı ve yapıcı davranışlar sergilerken diğerleri yıkıcı davranışlar sergileyebilmekte ve çatışmayı tırmandıran şiddet davranışlarına başvurabilmektedirler. Diğer yandan, bu yazının odağı olan partner şiddeti, bireylerin zorlu kişilik örüntülerine bağlı olarak ortaya çıkabilir. Çatışma durumlarına bağlı olarak ilişkide yaşanan iniş çıkışları anlamanın en iyi yolu çatışma çözüm stillerine odaklanmaktan geçmektedir. Ayrıca inişli çıkışlı romantik ilişkilerin yıkıcı bir türü olarak görülebilecek partner şiddetini zorlayıcı kişilik örüntüleri çerçevesinde ele almak önemli görünmektedir. Bu bağlamda yazının ilerleyen bölümlerinde, inişli çıkışlı romantik ilişkiler, romantik ilişkilerde çatışma, çatışma çözüm stilleri, partner şiddeti, partner şiddetinin türleri, Türkiye'de ve dünyada part-

rin doğasını anlamada ve uygun müdahale yöntemlerinin geliştirilmesinde yol gösterici olacaktır.

Kaynakça

Adler-Baeder, F., Higginbotham, B. ve Lamke, L. (2004). Putting empirical knowledge to work: Linking research and programming on marital quality. *Family Relations*, *53*(5), 537-546.

Amerikan Psikiyatri Birliği. (2013). *DSM-5 Tanı ölçütleri başvuru el kitabı* (E. Köroğlu, Çev. Edt.). Hekimler Yayın Birliği Yayıncılık.

Ben-Naim, S., Hirschberger, G., Ein-Dor, T. ve Mikulincer, M. (2013). An experimental study of emotion regulation during relationship conflict interactions: The moderating role of attachment orientations. *Emotion*, *13*(3), 506-519.

Billings, A. (1979). Conflict resolution in distressed and nondistressed married couples. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *47*(2), 368-376.

Boora, S. ve Shanti (2016). Personality and conflict resolution styles. N. Rathee (Ed.), *Violence and conflict resolution: Contemporary perspectives* içinde (ss. 165-171). Global Vision Publishing House.

Breiding, M., Basile, K. C., Smith, S. G., Black, M. C. ve Mahendra, R. R. (2015). Intimate partner violence surveillance: Uniform definitions and recommended data elements. Version 2.0. https://stacks.cdc.gov/view/cdc/31292.

Cahn, D. D. (1992). *Conflict in intimate relationships*. The Guilford Press.

Campbell, L., Simpson, J. A., Boldry, J. ve Kashy, D. A. (2005). Perceptions of conflict and support in romantic relationships: The role of attachment anxiety. *Journal of Personality and Social Psychology*, *88*(3), 510-531.

Canary, D. J., Cupach, W. R. ve Messman, S. J. (1995). *Relationship conflict. Conflict in parent-child, friendship, and romantic relationships*. Sage Publications.

Capaldi, D. M., Knoble, N. B., Shortt, J. W. ve Kim, H. K. (2012). A systematic review of risk factors for intimate partner violence. *Partner Abuse*, *3*(2), 231-280.

Chanin, M. N. ve Schneer, J. A. (1984). A study of the relationship between Jungian personality dimensions and conflict-handling behavior. *Human Relations*, *37*(10), 863-879.

Christensen, A. ve Heavey, C. L. (1990). Gender and social structure in the demand/withdraw pattern of marital conflict. *Journal of Personality and Social Psychology*, *59*(1), 73-81.

Christensen, A. ve Pasch, L. (1993). The sequence of marital conflict: An analysis of seven phases of marital conflict in distressed and nondistressed couples. *Clinical Psychology Review*, *13*(1), 3-14.

Christensen, A. ve Shenk, J. L. (1991). Communication, conflict, and psychological distance in nondistressed, clinic, and divorcing couples. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *59*(3), 458-463.

Coleman, V. E. (1996). Lesbian battering: The relationship between personality and the perpetration of violence. L. K. Hamberger ve C. M. Renzetti (Eds.), *Domestic partner abuse* içinde (ss. 77-103). Springer Publishing Company.

Collison, K. L. ve Lynam, D. R. (2021). Personality disorders as predictors of intimate partner violence: A meta-analysis. *Clinical Psychology Review*, 1-24.

Coyle, K. (2018). *The relation between conflict resolution styles and marital satisfaction as moderated by the fundamental attribution error*. (Yayın No. 10841460) [Doktora tezi, Hofstra University]. ProQuest Dissertations Publishing.

Cramer, D. (2000). Relationship satisfaction and conflict style in romantic relationships. *The Journal of Psychology*, *134*(3), 337-341.

Crum, T. F. (1987). *The magic of conflict*. *Turning a life of work into a work of life*. Touchstone.

Çalışkan, H. ve Çevik, E. İ. (2018). Kadına yönelik şiddetin belirleyicileri: Türkiye örneği. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, *7*(14), 218-233.

Douglas, K. S. ve Dutton, D. G. (2001). Assessing the link between stalking and domestic violence. *Aggression and Violent Behavior*, *6*(6), 519-546.

Dünya Sağlık Örgütü. (2012). *Understanding and addressing violence against women: Intimate partner violence*. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/77432/?sequence=1

Dünya Sağlık Örgütü. (2013). *Global and regional estimates of violence against women: Prevalence and health effects of intimate partner violence and nonpartner sexual violence*. http://apps.who.int/iris/ bitstream/handle/10665/85239/?sequence=1

Dünya Sağlık Örgütü. (2015). *Violence in the Western Pacific region 2014*. https://iris.wpro.who.int/handle/10665.1/12400.

Dünya Sağlık Örgütü. (2021). *Violence against women prevalence estimates, 2018: Global, regional and national prevalence estimates for intimate partner violence against women and global and regional prevalence estimates for non-partner sexual violence against women*. Geneva. file:///C:/Users/Pc/Downloads/9789240022256-eng%20(1).pdf

Ehrensaft, M. K., Cohen, P. ve Johnson, J. G. (2006). Development of personality disorder symptoms and the risk for partner violence. *Journal of Abnormal Psychology*, *115*(3), 474-483.

Flowers, C., Winder, B. ve Slade, K. (2020). Identifying the characteristics associated with intimate partner stalking: A mixed methods structured review and narrative synthesis. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, *31*(6), 889-925.

Fowers, B. J. (1998). Psychology and the good marriage: Social theory as practice. *American Behavioral Scientist*, *41*(4), 516-541.

Gordon, A. M. ve Chen, S. (2016). Do you get where I'm coming from?: Perceived understanding buffers against the negative impact of conflict on relationship satisfaction. *Journal of Personality and Social Psychology*, *110*(2), 239-260.

Gottman, J. M. (2014). *What predicts divorce? The relationship between marital process and marital outcomes.* Psychology Press.

Gottman, J. M. ve Krokoff, L. J. (1989). Marital interaction and satisfaction: a longitudinal view. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *57*(1), 47-52.

Gottman, J., Gottman, J. S., Greendorfer, A. ve Wahbe, M. (2014). An empirically based approach to couples' conflict. P. T. Coleman, M. Deutsch ve E. C. Marcus (Eds.), *The handbook of conflict resolution: Theory and practice* içinde (ss. 898-920). Jossey-Bass/Wiley.

Centers for Disease Control and Prevention [CDC]. (2019). *Preventing adverse childhood experiences (ACEs): Leveraging the best available evidence*. Atlanta, GA: National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention. https://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/preventingACES.pdf

Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezi -Centers for Disease Control and Prevention [CDC]. (2020). *Preventing intimate partner violence*. IPV-factsheet_2020_508.pdf

Holtzworth-Munroe, A. ve Stuart, G. L. (1994). Typologies of male batterers: three subtypes and the differences among them. *Psychological Bulletin*, *116*(3), 476-497.

Jackson, M. A., Sippel, L. M., Mota, N., Whalen, D. ve Schumacher, J. A. (2015). Borderline personality disorder and related constructs as risk factors for intimate partner violence perpetration. *Aggression and Violent Behavior*, *24*, 95-106.

Jones, R. E. ve Melcher, B. H. (1982). Personality and the preference for modes of conflict resolution. *Human Relations*, *35*(8), 649-658.

Keltner, D. ve Kring, A. M. (1998). Emotion, social function, and psychopathology. *Review of General Psychology*, *2*(3), 320-342.

Kerbawy, A. M. (2016). *Examining level of differentation and conflict resolution styles used in romantic relationships and implications for romantic relationship satisfaction*. (Yayın No. 10153455) [Doktora tezi, Wayne State University]. ProQuest Dissertations Publishing.

Koren, P., Carlton, K. ve Shaw, D. (1980). Marital conflict: Relations among behaviors, outcomes, and distress. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *48*(4), 460-468.

Kurdek, L. A. (1994). Conflict resolution styles in gay, lesbian, heterosexual nonparent, and heterosexual parent couples. *Journal of Marriage and the Family*, *56*(3), 705-722.

Loas, G., Cormier, J. ve Perez-Diaz, F. (2011). Dependent personality disorder and physical abuse. *Psychiatry Research*, *185*(1-2), 167-170.

Lynam, D. R. ve Widiger, T. A. (2001). Using the five-factor model to represent the DSM-IV personality disorders: an expert consensus approach. *Journal of Abnormal Psychology*, *110*(3), 401-412.

Mackey, R. A., Diemer, M. A. ve O'Brien, B. A. (2000). Conflict-management styles of spouses in lasting marriages. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*, *37*(2), 134-148.

Maneta, E. K., Cohen, S., Schulz, M. S. ve Waldinger, R. J. (2013). Two to tango: A dyadic analysis of links between borderline personality traits and intimate partner violence. *Journal of Personality Disorders*, *27*(2), 233-243.

Margolin, G. ve Wampold, B. E. (1981). Sequential analysis of conflict and accord in distressed and nondistressed marital partners. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *49*(4), 554-567.

Markman, H. J. (1991). Constructive marital conflict is NOT an oxymoron. *Behavioral Assessment, 13*(1), 83-96.

McGlashan, T. H., Grilo, C. M., Sanislow, C. A., Ralevski, E., Morey, L. C., Gunderson, J. G., Skodol, A. E., Shea, M. T., Zanarini, M. C., Bender, D., Stout, R. L., Yen, S. ve Pagano, M. (2005). Two-year prevalence and stability of individual DSM-IV criteria for schizoty-

pal, borderline, avoidant, and obsessive-compulsive personality disorders: toward a hybrid model of axis II disorders. *American Journal of Psychiatry*, *162*(5), 883-889.

McHugh, M. C. ve Frieze, I. H. (2006). Intimate partner violence new directions. *Annals of the New York Academy of Sciences*, *1087*(1), 121-141.

Meloy, J. R. (1996). Stalking (obsessional following): A review of some preliminary studies. *Aggression and Violent Behavior*, *1*(2), 147-162.

Meloy, J. R. (1997). The clinical risk management of stalking: "Someone is watching over me…". *American Journal of Psychotherapy*, *51*(2), 174-184.

Meloy, J. R. (1998). The psychology of stalking. J. R. Meloy (Edt.), *The Psychology of Stalking: Clinical and Forensic Perspectives* içinde (ss. 2-21). Academic Press.

Merriam-Webster Dictionary. (1828). G. & C. Merriam Co. Publishers Springfield, Massachusetts, U.S.A.

Mouradian, V. (2000). Abuse in intimate relationships: Defining the multiple dimensions and terms. Wellesley, MA: National Violence Against Women Prevention Research Center. https://mainweb-v.musc.edu/vawprevention/research/defining.shtml

Munro, O. E. ve Sellbom, M. (2020). Elucidating the relationship between borderline personality disorder and intimate partner violence. *Personality and Mental Health*, *14*(3), 284-303.

Okuda, M., Olfson, M., Wang, S., Rubio, J. M., Xu, Y. ve Blanco, C. (2015). Correlates of intimate partner violence perpetration: Results from a National Epidemiologic Survey. *Journal of Traumatic Stress*, *28*(1), 49-56.

Pereira, M. E., Azeredo, A., Moreira, D., Brandão, I. ve Almeida, F. (2020). Personality characteristics of victims of intimate partner violence: A systematic review. *Aggression and Violent Behavior*, *52*, 1-11.

Putnam, L. L. ve Poole, M. S. (1987). Conflict and negotiation. F. M. Jablin, L. L. Putnam, K. H. Roberts ve L. W. Porter (Eds.), *Handbook of organizational communication: An interdisciplinary perspective* içinde (ss. 549-599). Sage Publications.

Rahim, A. (1983). A measure of styles of handling interpersonal conflict. *The Academy of Management Journal*, *26*(2), 368-376.

Rahim, M. A. (1986). Referent role and styles of handling interpersonal conflict. *The Journal of Social Psychology*, *126*(1), 79-86.

Ridley, C. A., Wilhelm, M. S. ve Surra, C. A. (2001). Married couples' conflict responses and marital quality. *Journal of Social and Personal Relationships*, *18*(4), 517-534.

Rinker, L. S. (2009). *Narcissism and type of violent relationships for perpetrators of intimate partner violence*. [Doktora tezi, Texas A&M University].

Rusbult, C. E. ve Martz, J. M. (1995). Remaining in an abusive relationship: An investment model analysis of nonvoluntary dependence. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *21*(6), 558-571.

Samp, J. A. (2017). Introduction. J. A. Samp (Edt.), *Communicating interpersonal conflict in close relationships. Contexts, challenges, and opportunities* içinde. Routledge.

Schaap, C., Buunk, B., ve Kerkstra, A. (1988). Marital conflict resolution. P. Nollar ve M. A. Fitzpatrick (Eds.), *Perspectives on marital interaction* içinde (ss. 202-244). Multilingual Matter.

Shorey, R. C., Cornelius, T. L. ve Bell, K. M. (2008). Behavioral theory and dating violence: A framework for prevention programming. *The Journal of Behavior Analysis of Offender and Victim Treatment and Prevention*, *1*(4), 1-13.

Smith, S. G., Zhang, X., Basile, K.C., Merrick, M.T., Wang, J., Kresnow, M. ve Chen, J. (2018). *The National Intimate Partner and Sexual Violence Survey (NISVS): 2015 data brief—updated release*. Atlanta, GA: National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention.

South, S. C., Turkheimer, E. ve Oltmanns, T. F. (2008). Personality disorder symptoms and marital functioning. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *76*(5), 769-780.

Spencer, C., Mallory, A. B., Cafferky, B. M., Kimmes, J. G., Beck, A. R. ve Stith, S. M. (2019). Mental health factors and intimate partner violence perpetration and victimization: A meta-analysis. *Psychology of Violence*, *9*(1), 1-17.

Sprey, J. (1969). The family as a system in conflict. *Journal of Marriage and the Family*, *31*(4), 699-706.

Stith, S. M., Smith, D. B., Penn, C. E., Ward, D. B. ve Tritt, D. (2004). Intimate partner physical abuse perpetration and victimization risk factors: A meta-analytic review. *Aggression and Violent Behavior*, *10*, 65–98.

Straus, M. A. (1979). Measuring intrafamily conflict and violence: The Conflict Tactics (CT) Scales. Journal of Marriage and Family, *41*(1), 75-88.

Sullaway, M. ve Christensen, A. (1983). Assessment of dysfunctional interaction patterns in couples. *Journal of Marriage and the Family*, *45*(3), 653-660.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2014). *Türkiye'de kadına yönelik aile içi şiddet araştırması.* http://www.hips.hacettepe.edu.tr/KKSA-TRAnaRaporKitap26Mart.pdf.

Vater, A. ve Schröder–Abé, M. (2015). Explaining the link between personality and relationship satisfaction: Emotion regulation and interpersonal behaviour in conflict discussions. *European Journal of Personality*, *29*, 201-215.

Vize, C. E., Collison, K. L., Miller, J. D. ve Lynam, D. R. (2019). Using Bayesian methods to update and expand the meta-analytic evidence of the five-factor model's relation to antisocial behavior. *Clinical Psychology Review*, *67*, 61-77.

Volkema, R. J. ve Bergmann, T. J. (1995). Conflict styles as indicators of behavioral patterns in interpersonal conflicts. *The Journal of Social Psychology*, *135*(1), 5-15.

Worthington Jr., E. L. (2005). *Hope-focused marriage counseling: A guide to brief therapy*. InterVarsity Press.

Romantik İlişkiler ve Cinsel Yaşam

F. Mahperi Uluyol

Romantik ilişkileri diğer yakın ilişkilerden ayıran önemli farklardan biri, çiftler arasındaki cinsel yaşamdır. Cinsel deneyimlerin çiftler için çoğunlukla romantik ve hoş diye tabir edebileceğimiz anları kapsadığını söyleyebiliriz ancak bu deneyimler kimi zaman bazı çiftler için nefret, kaygı veya üzüntü sebebi de olabilir. Nasıl oluyor da cinsel deneyim veya cinsel yaşam; çiftler veya birey üzerinde farklı duyguları tetikleyebiliyor? Bu soruya yönelik açıklamalar için ilk olarak cinsellik kavramını anlamak önemli görünmektedir. Dünya Sağlık Örgütü; cinselliği, "insanın sadece bedensel değil; duygusal, düşünsel ve toplumsal bütünlüğünü sağlayan, kişilik gelişimini, iletişimi ve sevginin paylaşımını olumlu yönde zenginleştiren ve arttıran sağlıklılık hâli" olarak tanımlamaktadır. Bu tanımdan yola çıkarak cinselliğin sadece bedensel düzeyde üreme veya haz elde etme amacını kapsamadığı, bireyin kişilik gelişimi, benlik değeri ve iyilik hâli üzerinde de olumlu veya olumsuz etkisinin olabileceği görülmektedir. Cinsel gelişim, doğum öncesi dönemde başlayıp yaşam boyu süren bir süreç olarak değerlendirilmelidir. Fiziksel değişimle birlikte kültürel ve psikolojik faktörler; cinsel davranışları ve cinsellikten beklentileri etkileyebilmektedir. Cinselliğe yönelik tutumlar ve duygular; bireylerin

faktörlerin etkili olduğu karmaşık bir yapı olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Kaynakça

Ahmed, F. A., Younis, I. ve Abdel-Fattah, M. (2020). Sexual myths in women. *Benha Journal of Applied Sciences*, *5*(4)*,* 107-123.

Aubin, S. ve Heiman, J. R. (2004). Sexual dysfunction from a relationship perspective. J. H. Harvey, A. Wenzel ve S. Sprecher (Eds.), *The handbook of sexuality in close relationships* içinde (ss. 477-517). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Bagwell-Gray, M. E. (2021). Women's experiences of sexual violence in intimate relationships: Applying a new taxonomy. *Journal of Interpersonal Violence*, *36*(13-14), 7813-7839.

Bagwell-Gray, M. E., Messing, J. T. ve Baldwin-White, A. (2015). Intimate partner sexual violence: A review of terms, definitions, and prevalence. *Trauma, Violence, & Abuse*, *16*(3), 316-335.

Barden-O'fallon, J., Tsui, A. ve Adewuyi, A. (2003). Social and proximate determinants of sexual activity in rural Nigeria. *Journal of Biosocial Science, 35*, 585-599.

Barden-O'Fallon, J., Tsui, A. ve Adewuyi, A. (2003). Social and proximate determinants of sexual activity in rural Nigeria. *Journal of Biosocial Science*, *35(4),* 585-599.

Becker, S. ve Tinkler, J. E. (2021). "This is my girl": How men's desires obscure women's sexual aggression experiences in public drinking settings. *Social Currents, 8*(1), 86-101.

Bendixen, M., Ottesen Kennair, L. E. ve Buss, D. M. (2015). Jealousy: Evidence of strong sex differences using both forced choice and continuous measure paradigms. *Personality and Individual Differences, 86,* 212-216.

Birnbaum, G. E. ve Reis, H. T. (2019). Evolved to be connected: The dynamics of attachment and sex over the course of romantic relationships. *Current Opinion in Psychology, 25,* 11-5.

Birnbaum, G. E., Reis, H. T., Mikulincer, M., Gillath, O. ve Orpaz, A. (2006). When sex is more than just sex: Attachment orientations, sexual experience, and relationship quality. *Journal of Personality and Social Psychology, 91*(5), 929-943.

Blanc, A. (2021). Acculturation and sexual attitudes: A systematic review. *Sexuality Research and Social Policy*, *1-18*.

Block, C. R. ve Block, R. (2012). Margo Wilson´s contributions to the Chicago Homicide Dataset: Sexual rivalry and sexual jealousy. *Homicide Studies, 16,* 404-427.

Bogaert, A. F. ve Sadava, S. (2002). Adult attachment and sexual behavior. *Personal Relationships, 9,* 191-204.

Busby D. M., Hanna-Walker, V. ve Yorgason, J.B. (2020). A closer look at attachment, sexuality, and couple relationships. *Journal of Social and Personal Relationships*, *37*(4), 1362-1385.

Buss, D. M. ve Schmitt, D. P. (2019). Mate preferences and their behavioral manifestations. *Annual Review of Psychology*, *70*, 77-110.

Buss, D. M., Larsen, R., Westen, D. ve Semmelroth, J. (1992). Sex differences in jealousy: Evolution, physiology, and psychology. *Psychological Science, 3*, 251-255.

Buss, D. M., Shackelford, T. K., Kirkpatrick, L. A., Choe, J. A., Lim, H. K., Hasegawa, M., Hasegawa, T. ve Bennett, K. (1999). Jealousy and the nature of beliefs about infidelity: Tests of competing hypotheses about sex differences in the United States, Korea, and Japan. *Personal Relationships, 6,* 125-150.

Byers, E. S. (1999). The interpersonal exchange model of sexual satisfaction: Implications for sex therapy with couples. *Canadian Journal of Counselling, 32,* 95-111.

Byers, E. S. (2005). Relationship satisfaction and sexual satisfaction: A longitudinal study of individuals in long-term relationships. *Journal of Sex Research, 42*, 113-118.

CETAD (2007). *Cinsel Yaşam ve Sorunları*. Cinsel Eğitim Tedavi ve Araştırma Derneği Yayınları.

Cohen, D. L. ve Belsky, J. (2008). Avoidant romantic attachment and female orgasm: Testing an emotion-regulation hypothesis. *Attachment and Human Development, 10*(1), 1-10.

Cook, S. L., Gidycz, C. A., Koss, M. P. ve Murphy, M. (2011). Emerging issues in the measurement of rape victimization. *Violence Against Women, 17,* 201-218.

Cooper, M. L., Talley, A. E., Sheldon, M. S., Levitt, A. ve Barber, L. L. (2008). A dyadic perspective on approach and avoidance motives for sexual behavior. A. J. Elliot (Ed.), *Handbook of approach and avoidance motivation* içinde (ss. 615-632).

Costa, R. M. ve Brody, S. (2011). Anxious and avoidant attachment, vibrator use, anal sex, and impaired vaginal orgasm. *Journal of Sexual Medicine, 8*, 2493-2500.

Cramer, R. E., Abraham, W. T., Johnson, L. M. ve Manning-Ryan, B. (2001). Gender differences in subjective distress to emotional and sexual infidelity: Evolutionary or logical inference explanation?. *Current Psychology*, *20*(4), 327-336.

Dewitte, M. ve Mayer, A. (2018). Exploring the link between daily relationship quality, sexual desire, and sexual activity in couples. *Archives of Sexual Behavior*, *47*, 1675-1686.

Dewitte, M. (2012). Different perspectives on the sex-attachment link: Towards an emotion motivational account. *Journal of Sex Research, 49*(2-3), 105-124.

Duntley, J. D. ve Buss, D. M. (2012). The evolution of stalking. *Sex Roles, 66*, 311-327.

Edwards, J. N. ve Booth, A. (1994). Sexuality, marriage, and well-being: The middle years. A. S. Rossi (Ed.), *Sexuality across the life course* içinde (ss. 233-259). The University of Chicago Press.

Fallis, E. E., Rehman, U. S., Woody, E. Z. ve Purdon, C. (2016). The longitudinal association of relationship satisfaction and sexual satisfaction in long-term relationships. *Journal of Family Psychology, 30*(7), 822-831.

Feeney, J. A. ve Noller, P. (2004). Attachment and sexuality in close relationships. J. H. Harvey, A. Wenzel ve S. Sprecher, (Eds.), The handbook of sexuality in close relationships içinde (ss. 183-201). Lawrence Erlbaum Associates Publishers

Fernet, M., Heber, M., Brodeur, G. ve Théorêt, V. (2019). "When you're in a relationship, you say no, but your partner insists": Sexual dating violence and ambiguity among girls and young women. *Journal of Interpersonal Violence, 36*(19-20), 9436-9459.

Garrido-Macías, M., Valor-Segura, I. ve Expósito, F. (2020). Which tactics of sexual violence predict leaving the relationship? The role of dependence towards partner. *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context, 12*(2), 53-60.

Gentzler, A. L. ve Kerns, K. A. (2004). Associations between insecure attachment and sexual experiences. *Personal Relationships, 11*(2), 249-265.

Gewirtz-Meydan, A. ve Finzi-Dottan, R. (2018). Sexual satisfaction among couples: The role of attachment orientation and sexual motives. *The Journal of Sex Research, 55*(2*),* 178-190.

Gidycz, C. A., Warkentin, J. B. ve Orchowski, L. M. (2007). Predictors of perpetration of verbal, physical, and sexual violence: A prospective analysis of college men. *Psychology of Men & Masculinity*, *8*(2), 79-94.

Golbasi, Z., Evcili, F., Eroglu, K. ve Bircan, H. (2016). Sexual myths scale (SMS): Development, validity and reliability in Turkey. *Sexuality and Disability*, *34*(1), 75-87.

Granot, M., Zisman-Ilani, Y., Ram, E., Goldstick, O. ve Yovell, Y. (2011). Characteristics of attachment style in women with dyspareunia. *Journal of Sex and Marital Therapy, 37*(1), 1-16.

Gunes, M., Akçalı, H., Dede, O., Okan, A., Bulut, M., Demir, S., Atli, A. ve Sir, A. (2016). Prematür ejakülasyon olgularında cinsel mitlere inanma düzeyi. *Dicle Tıp Dergisi; 43* (2), 319-328.

Heiman, J. R., Long, J. S., Smith, S. N., Fisher, W. A., Sand, M. S. ve Rosen, R. C. (2011). Sexual satisfaction and relationship happiness in midlife and older couples in five countries. *Archives of Sexual Behavior.*, *40***,** 741-753.

Hendrick, C. ve Hendrick, S. S. (2004). Sex and romantic love: Connects and disconnects. *The handbook of sexuality in close relationships* içinde (ss. 169-192). Psychology Press.

Hill, C. A. ve Preston, L. K. (1996). Individual differences in the experience of sexual motivation: Theory and measurement of dispositional sexual motives. *The Journal of Sex Research*, *33*(1), 27-45.

Horne, S. ve Zimmer-Gembeck, M. J. (2005). Female sexual subjectivity and well-being: Comparing late adolescents with different sexual experiences. *Sexuality Research and Social Policy*, *2*(3*),* 25-40.

İncesu, C. (2004). Cinsel işlevler ve cinsel işlev bozuklukları. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, *7*(3), 3-13.

Krahé, B. ve Berger, A. (2013). Men and women as perpetrators and victims of sexual aggression in heterosexual and same-sex encounters: A study of first-year college students in Germany. *Aggressive Behavior, 39*(5), 391-404.

Krahe´, B. ve Vanwesenbeeck, I. (2015). Mapping an agenda for the study of youth sexual aggression in Europe: Assessment, principles of good practice, and the multilevel analysis of risk factors. *Journal of Sexual Aggression, 260,* 1-16.

Lawrance, K. ve Byers, E. S. (1995). Sexual satisfaction in long-term heterosexual relationships: The interpersonal exchange model of sexual satisfaction. *Personal Relationships, 2*, 267-285.

Leigh, B. C. (1989). Reasons for having and avoiding sex: Gender, sexual orientation, and relationship to sexual behavior. *Journal of Sex Research*, *26*(2), 199-209.

Levine, S. B. (2003). The nature of sexual desire: A clinician's perspective. *Archives of Sexual Behavior*, *32*(3), 279-285.

Liu, C. (2003). Does quality of marital sex decline with duration?. *Archives of Sexual Behavior, 32*, 55-60.

MarSánchez-Fuentesa, M., Santos-Iglesiasb, P. ve Carlos Sierra, J. (2014). A systematic review of sexual satisfaction. *International Journal of Clinical and Health Psychology, 14* (1), 67-75.

McNulty, J. K., Wenner, C. A. ve Fisher, T. D. (2016). Longitudinal associations among relationship satisfaction, sexual satisfaction, and frequency of sex in early marriage. *Archives of Sexual Behavior, 45*, 85-97.

Meston, C. M. ve Buss, D. M. (2007). Why humans have sex. *Archives of Sexual Behavior*, *36*(4), 477-507.

Mikulincer, M. ve Shaver, P. R. (2007). *Attachment in adulthood: Structure, dynamics, and change*. The Guilford Press.

Mikulincer, M. (2006). Attachment, caregiving, and sex within romantic relationships: A behavioral systems perspective. M. Mikulincer & G. S. Goodman (Eds.), *Dynamics of romantic love: Attachment, caregiving, and sex* içinde (ss. 23-44). The Guilford Press.

Mogilski, J. K., Reeve, S. D., Nicolas, S. C., Donaldson, S. H., Mitchell, V. E. ve Welling, L. L. (2019). Jealousy, consent, and compersion within monogamous and consensually non-monogamous romantic relationships. *Archives of Sexual Behavior, 48(*6), 1811-1828.

Nulufer Erbil, R. N. (2019). Relationship between sexual myths and sexual function of women. *International Journal of Caring Sciences*, *12*(3), 1570-1579.

Paat, Y. F., Markham, C. ve Peskin, M. (2020). Psycho-emotional violence, its association, co-occurrence, and bidirectionality with cyber, physical and sexual violence. *Journal of Child & Adolescent Trauma, 13*, 365-380.

Pascoal, P. M., Narciso, I. D. S. B. ve Pereira, N. M. (2014). What is sexual satisfaction? Thematic analysis of lay people's definitions. *Journal of Sex Research*, *51*(1), 22-30.

Regan, P. C. (1998). Of lust and love: Beliefs about the role of sexual desire in romantic relationships. *Personal Relationships*, *5*(2), 139-157.

Samji, K. ve Vasquez, E.A. (2020) The link between myths about sexual aggression and sexual objectification via hostile attitudes toward women, *Journal of Sexual Aggression, 26(3),* 385-393.

Schoenfeld, E. A., Loving, T. J., Pope, M. T., Huston, T. L. ve Štulhofer, A. (2017). Does sex really matter? Examining the connections between spouses' nonsexual behaviors, sexual frequency, sexual satisfaction, and marital satisfaction. *Archives of sexual behavior*, *46*(2), 489-501.

Schuster, I., Krahé, B. ve Toplu-Demirtaş, E. (2016). Prevalence of sexual aggression victimization and perpetration in a sample of female and male college students in Turkey. *The Journal of Sex Research*, *53*(9), 1139-1152

Schwartz, P. ve Young, L. (2009). Sexual satisfaction in committed relationships. *Sexuality Research and Social Policy,* 6**,** 1-17.

Sheets, V. L. ve Wolfe, M. D. (2001). Sexual jealousy in heterosexuals, lesbians, and gays. *Sex Roles, 44*(5), 255-276.

Smith, K., Cénat, J. M., Lapierre, A., Dion, J., Hébert, M. ve Côté, K. (2018). Cyber dating violence: Prevalence and correlates among high school students from small urban areas in Quebec. *Journal of Affective Disorders, 234,* 220-223.

Sprecher, S. (2002). Sexual satisfaction in premarital relationships: Associations with satisfaction, love, commitment, and stability. *Journal of Sex Research, 39*, 190-196.

Stafford, L., Kline, S. L. ve Rankin, C. T. (2004). Married individuals, cohabiters, and cohabiters who marry: A longitudinal study of relational and individual well-being. *Journal of Social and Personal Relationships, 21*(2), 231-248.

Syme, M. L. ve Cohn, T. J. (2021). Aging sexual stereotypes and sexual expression in mid-and later life: examining the stereotype matching effect. *Aging & Mental Health*, *25*(8), 1507-1514.

Tavara, L. (2006). Sexual violence. *Best Practice & Research Clinical Obstetrics & Gynaecology*, *20*(3), 395-408.

Valdez, C. M., Leonhardt, N. D. ve Busby, D. M. (2020). Sexual passion and attachment: Sexual passion style as a mediator between attachment insecurity and sexual satisfaction in committed relationships. *Journal of Marital and Family Therapy 47*(3), 614-628.

Van Lankveld, J., Jacobs, N., Thewissen, V., Dewitte, M. ve Verboon, P. (2018). The associations of intimacy and sexuality in daily life: Tem-

poral dynamics and gender effects within romantic relationships. *Journal of Social and Personal Relationships, 35*(4), 557-576.

Vowels, L. M. ve Mark, K. P. (2020). Relationship and sexual satisfaction: a longitudinal actor–partner interdependence model approach. *Sexual and Relationship Therapy, 35* (1), 46-59.

Wiederman, M. W. ve Allgeier, E. R. (1993). Gender differences in sexual jealousy: Adaptionist or social learning explanation?. *Ethology and Sociobiology, 14*(2), 115-140.

Willoughby, B. J., Farero, A. M. ve Busby, D. M. (2014). Exploring the effects of sexual desire discrepancy among married couples. *Archives of Sexual Behavior*, *43*(3), 551–562.

Wincentak, K., Connolly, J. ve Card, N. (2017). Teen dating violence: A meta-analytic review of prevalence rates. *Psychology of Violence*, *7*(2), 224-241.

Yarber, W. L., Sayad, B. W. ve Strong, B. (2013). *Human sexuality: Diversity in contemporary America* (ss. 113-116). McGraw-Hill.

Yeh, H. C., Lorenz, F. O., Wickrama, K. A., Conger, R. D. ve Elder, G. H. Jr. (2006). Relationships among sexual satisfaction, marital quality and marital instability at midlife. *Journal of Family Psychology, 20,* 339-343.

Yoo, H., Bartle-Haring, S., Day, R. D. ve Gangamma, R. (2014). Couple communication, emotional and sexual intimacy, and relationship satisfaction. *Journal of Sex & Marital Therapy*, *40*(4), 275-293.

Young, B. J. ve Furman, W. (2013). Predicting commitment in young adults' physically aggressive and sexually coercive dating relationships. *Journal of Interpersonal Violence*, *28*(17), 3245-3264.

Yucel, D. ve Gassanov, M. A. (2010). Exploring actor and partner correlates of sexual satisfaction among married couples. *Social Science Research, 39*, 725-738.

Romantik İlişkiler ve Sağlık

Nermin Taşkale

Biyolojik, psikolojik ve sosyal etmenlerden etkilenen sağlık, yaşamın sürdürülmesi ve yaşam kalitesinin artırılması noktasında kilit bir rol oynamaktadır. Çok boyutlu ve karmaşık yapısı ile romantik ilişkiler de sağlık üzerinde etki sahibidir. Bu yazıda, ilk olarak sağlık kavramına yönelik güncel yaklaşımlar gözden geçirildikten sonra romantik ilişkilerin sağlık ve hastalıklar üzerindeki etkileri ele alınmaktadır. Bu süreçte paralel olarak sağlığın romantik ilişkiler üzerindeki olası etkilerine de yer verilmektedir. Devamında ise sağlık ve romantik ilişkiler arasındaki etkileşimlerin ortaya çıkmasında rol oynayan fizyolojik ve davranışsal mekanizmalar ele alınmaktadır. Bu açıklamalar sonrasında cinsiyetin sağlık ve romantik ilişkiler arasındaki ilişkide oynadığı role değinilmektedir. Romantik ilişkiler ve sağlık arasındaki karşılıklı ilişkide çatışma ve şiddet deneyimlerinin rolü ise ayrı bir başlık altında değerlendirilmektedir.

Sağlık Nedir, Ne Değildir?

Sağlıklı olmak yalnızca hastalığın ya da bedensel bir engelin olmayışını değil; bedenen, zihnen ve sosyal açıdan tam bir iyilik

yolojik mekanizmalara ait unsurlar kadar sağlık davranışlarının da rolü bulunmaktadır. Örneğin, çiftlerin birbirlerinin tedavilerini takip etmeleri, sağlıklı beslenme ve egzersiz gibi sağlık davranışlarını gerçekleştirme konusunda birbirlerine destek olmaları birbirlerinin sağlıkları üzerinde etkili olmalarına yol açmaktadır. Romantik ilişkiler ve sağlık arasındaki karşılıklı ilişki, her iki cinsiyet için de geçerli olmakla birlikte erkeklerin kadınların bakım vermesinden daha olumlu destek alıp kadınlara kıyasla sağlık açısından daha avantajlı durumda oldukları anlaşılmaktadır. Cinsiyet rolleri ile pekiştiği düşünülen bu durumun, kadınları sağlık açısından daha kırılgan bir pozisyonda bıraktığı anlaşılmaktadır. Bu bilgiler ışığında, sağlığın bütüncül olarak değerlendirilerek romantik ilişki deneyimlerinin sağlık üzerindeki etkilerinin daha iyi anlaşılıp psikolojik ve tıbbi sağlık değerlendirme ve müdahalelerinde romantik ilişkiler ve sağlık arasındaki etkileşimin dikkate alınması son derece önemlidir.

Kaynakça

Abbey, R. D., Clopton, J. R. ve Humphreys, J. D. (2007). Obsessive–compulsive disorder and romantic functioning. *Journal of Clinical Psychology, 63*(12), 1181-1192.

Acevedo, B. P., Aron, A., Fisher, H. E. ve Brown, L. L. (2012a). Neural correlates of marital satisfaction and well-being: reward, empathy, and affect. *Clinical Neuropsychiatry, (1),* 20-31.

Acevedo, B. P., Aron, A., Fisher, H. E. ve Brown, L. L. (2012b). Neural correlates of long-term intense romantic love. *Socail Cognitive and Affective Neuroscience, 7*(2), 145-159.

Alberti, K. G. M. M., Eckel, R. H., Grundy, S. M., Zimmet, P. Z., Cleeman, J. I., Donato, K. A., Fruchart, J. A., James, W. P. T., Loria, C. M. ve Smith Jr, S. C. (2009). Harmonizing the metabolic syndrome: A joint interim statement of the International Diabetes Federation Task Force on Epidemiology and Prevention; National Heart, Lung, and Blood Institute; American Heart Association; World Heart Federation; International Atherosclerosis Society; and International Association for the Study of Obesity. *Circulation, 120*(16), 1640-1645.

Amerikan Psikiyatri Birliği. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5. Baskı). Amerikan Psikiyatri Birliği.

Arcelus, J., Yates, A. ve Whiteley, R. (2012). Romantic relationships, clinical and sub-clinical eating disorders: a review of the literature. *Sexual and Relationship Therapy, 27*(2), 147-161.

Blais, R. K. (2020). Lower sexual satisfaction and function mediate the association of assault military sexual trauma and relationship satisfaction in partnered female service members/veterans. *Family Process, 59*(2), 586-596.

Blais, R. K., Hess, R. A. ve Serang, S. (2021). The buffering role of higher romantic relationship satisfaction on the association of hazardous drinking with PTSD and depression symptoms among female military service members/veterans. *Addictive Behaviors, 123*.

Boeding, S. E., Paprocki, C. M., Baucom, D. H., Abramowitz, J. S., Wheaton, M. G., Fabricant, L. E. ve Fischer, M. S. (2013). Let me check that for you: Symptom accommodation in romantic partners of adults with obsessive–compulsive disorder. *Behaviour Research and Therapy, 51*(6), 316-322.

Cano, A. (2004). Pain catastrophizing and social support in married individuals with chronic pain: The moderating role of pain duration. *Pain, 110*(3), 656-664.

Cao, H., Zhou, N., Fang, X. ve Fine, M. (2017). Marital well-being and depression in Chinese marriage: Going beyond satisfaction and ruling out critical confounders. *Journal of Family Psychology, 31*(6), 775-784.

Chen, J. H., Waite, L. J. ve Lauderdale, D. S. (2015). Marriage, relationship quality, and sleep among U.S. older adults. *Marriage and Sleep Quality, 56*(3), 356-377.

Coyte, P. C., Asche, C. V., Croxford, R. ve Chan, B. (1998). The economic cost of musculoskeletal disorders in Canada. *Arthritis & Rheumatism: Official Journal of the American College of Rheumatology, 11*(5), 315-325.

Craparo, G., Gori, A., Petruccelli, I., Cannella, V. ve Simonelli, C. (2014). Intimate partner violence: relationships between alexithymia, depression, attachment styles, and coping strategies of battered women. *The Journal of Sexual Medicine, 11*(6), 1484-1494.

Damasio, A. R. (2006). *Descartes' in yanılgısı* (B. Atlamaz, Çev.). Varlık Yayınları. (Orijinal çalışma basım yılı: 1994).

Davis, C. R., Usher, N., Dearing, E., Barkai, A. R., Crowell-Doom, C., Neupert, S. D., Mantzoros, C. S. ve Crowell, J. A. (2014). Attachment and the metabolic syndrome in midlife: The role of interview-based discourse patterns. *Psychosomatic Medicine, 76*(8), 611-621.

Dick, C. H., Renes, S. L., Morotti, A. ve Strange, A. T. (2013). Understanding and assisting couples affected by an eating disorder. *The American Journal of Family Therapy, 41*(3), 232-244.

Dillon, G., Hussain, R., Loxton, D. ve Rahman, S. (2013). Mental and physical health and intimate partner violence against women: A review of the literature. *International Journal of Family Medicine, 2013*, 313909.

Djalovski, A., Kinreich, S., Zagoory-Sharon, O. ve Feldman, R. (2021). Social dialogue triggers biobehavioral synchrony of partners' endocrine response via sex-specific, hormone-specific, attachment-specific mechanisms. *Scientific Reports, 11*(1), 12421.

Doron, G., Derby, D. S. ve Szepsenwol, O. (2014). Relationship obsessive compulsive disorder (ROCD): A conceptual framework. *Journal of Obsessive-Compulsive and Related Disorders, 3*(2), 169-180.

Doron, G., Derby, D. S., Szepsenwol, O. ve Talmor, D. (2012a). Tainted love: Exploring relationship-centered obsessive compulsive symptoms in two non-clinical cohorts. *Journal of Obsessive-Compulsive and Related Disorders, 1*(1), 16-24.

Doron, G., Derby, D. S., Szepsenwol, O. ve Talmor, D. (2012b). Flaws and all: Exploring partner-focused obsessive-compulsive symptoms. *Journal of Obsessive-Compulsive and Related Disorders, 1*(4), 234-243.

Dünya Sağlık Örgütü. (1948). Editorial. *Bulletin of the World Health Organization, 1*(1), 5-6.

Eddington, A. R., Mullins, L. L., Fedele, D. A., Ryan, J. L. ve Junghans, A. N. (2010). Dating relationships in college students with childhood-onset asthma. *Journal of Asthma, 47*(1), 14-20.

Elmerstig, E., Wijma, B. ve Swahnberg, K. (2013). Prioritizing the partner's enjoyment: A population-based study on young Swedish women with experience of pain during vaginal intercourse. *Journal of Psychosomatic Obstetrics & Gynecology, 34*(2), 82-89.

Engel, G. L. (1977). The need for a new medical model: A challenge for biomedicine. *Science, 196*(4286), 129-136.

Finn, E., Morrison, T. G. ve McGuire, B. E. (2018). Correlates of sexual functioning and relationship satisfaction among men and women experiencing chronic pain. *Pain Medicine, 19*(5), 942-954.

Fleming, C. B., Lee, C. M., Rhew, I. C., Ramirez, J. J., Abdallah, D. A. ve Fairlie, A. M. (2018). Descriptive and prospective analysis of young adult alcohol use and romantic relationships: Disentangling between-and within-person associations using monthly assessments. *Substance Use & Misuse, 53*(13), 2240-2249.

Glanz, K., Rimer, B. K. ve Viswanath, K. (2008). *Health behavior and health education: theory, research, and practice*. John Wiley & Sons.

Gouin, J. P., Glaser, R., Loving, T. J., Malarkey, W. B., Stowell, J., Houts, C. ve Kiecolt-Glaser, J. K. (2009). Attachment avoidance predicts inflammatory responses to marital conflict. *Brain, Behavior, and Immunity, 23*(7), 898-904.

Hargreave, F. E. ve Nair, P. (2009). The definition and diagnosis of asthma. *Clinical & Experimental Allergy, 39*(11), 1652-1658.

Hershow, R. B., Reyes, H. L. M. N., Ha, T. V., Chander, G., Mai, N. V. T., Sripaipan, T., Dowdy, D. W., Latkin, C., Hutton, H., Pettifor, A., Maman, S., Frangakis, C. ve Go, V. F. (2021). Evaluating the effects of two alcohol reduction counseling interventions on intimate partner violence perpetration: secondary analysis of a three-arm randomized controlled trial among Vietnamese men with HIV. *Addiction, 116*, 2712-2723.

Hill, J., Bird, H. ve Thorpe, R. (2003). Effects of rheumatoid arthritis on sexual activity and relationships. *Rheumatology, 42*(2), 280-286.

Holmes, L. J., Yorke, J. A., Dutton, C., Fowler, S. J. ve Ryan, D. (2019). Sex and intimacy in people with severe asthma: A qualitative study. *BMJ Open Respiratory Research, 6*(1), e000382.

Holt-Lunstad, J., Birmingham, W. ve Jones, B. Q. (2008). Is there something unique about marriage? The relative impact of marital status, relationship quality, and network social support on ambulatory blood pressure and mental health. *Annals of Behavioral Medicine, 35*(2), 239-244.

Jaremka, L. M., Glaser, R., Malarkey, W. B. ve Kiecolt-Glaser, J. K. (2013). Marital distress prospectively predicts poorer cellular immune function. *Psychoneuroendocrinology, 38*(11), 2713-2719.

Johnson, M. O., Dilworth, S. E., Taylor, J. M., Darbes, L. A., Comfort, M. L. ve Neilands, T. B. (2012). Primary relationships, HIV treatment adherence, and virologic control. *AIDS Behavior, 16*(6), 1511-1521.

Kansky, J. ve Allen, J. P. (2018). Long-term risks and possible benefits associated with late adolescent romantic relationship quality. *Journal of Youth and Adolescence, 47*(7), 1531-1544.

Kasalova, P., Prasko, J., Holubova, M., Vrbova, K., Zmeskalova, D., Slepecky, M. ve Grambal, A. (2018). Anxiety disorders and marital satisfaction. *Neuroendocrinology Letters, 38*(8), 555-564.

Kasalova, P., Prasko, J., Ociskova, M., Holubova, M., Vanek, J., Kantor, K., Minarikova, K., Hodny, F., Slepecky, M. ve Barnard, L. (2020). Marriage under control: Obsessive compulsive disorder and partnership. *Neuroendocrinology Letters, 41*(3), 134-145.

Kazan, D., Calear, A. L. veBatterham, P. J. (2016). The impact of intimate partner relationships on suicidal thoughts and behaviours: A systematic review. *Journal of Affective Disorders, 190*, 585-598.

Kiecolt-Glaser, J. K. ve Wilson, S. J. (2017). Lovesick: How couples' relationships influence health. *Annual Review of Clinical Psychology, 13*, 421-443.

Kim, M. ve Kim, H. S. (2018). Mediator effect of marital intimacy on the relationship between depression and marital satisfaction of infertile women. *Journal of Korean Public Health Nursing, 32*(1), 96-108.

Knobloch, L. K., Knobloch-Fedders, L. M. ve Yorgason, J. B. (2018). Communication of military couples during deployment predicting generalized anxiety upon reunion. *Journal of Family Psychology, 32*(1), 12-21.

Kool, M. B., Woertman, L., Prins, M. A., Van Middendorp, H. ve Geenen, R. (2006). Low relationship satisfaction and high partner involvement predict sexual problems of women with fibromyalgia. *Journal of Sex & Marital Therapy, 32*(5), 409-423.

Leonard, M. T., Cano, A. ve Johansen, A. B. (2006). Chronic pain in a couples context: A review and integration of theoretical models and empirical evidence. *Journal of Pain, 7*(6), 377-390.

Leong, A., Rahme, E. ve Dasgupta, K. (2014). Spousal diabetes as a diabetes risk factor: A systematic review and meta-analysis. *BMC Medicine, 12*, 1-12.

LeRoy, A. S., Petit, W. E., Brown, R. L., Murdock, K. W., Garcini, L. M., Stowe, R. P. ve Fagundes, C. P. (2020). Relationship satisfaction determines the association between Epstein–Barr virus latency and somatic symptoms after the loss of a spouse. *Personal Relationships, 27*(3), 652-673.

Linden-Carmichael, A. N., Lau-Barraco, C. ve Kelley, M. L. (2016). College student dating partner drinking profiles: Differences in relati-

onship functioning and relationship-specific alcohol expectancies. *Substance Use & Misuse, 51*(7), 840-852.

Love, H. A., Nalbone, D. P., Hecker, L. L., Sweeney, K. A. ve Dharnidharka, P. (2018). Suicidal risk following the termination of romantic relationships. *Crisis, 39*(3), 166-174.

Markey, C. N., Markey, P. M. ve Gray, H. F. (2007). Romantic relationships and health: An examination of individuals' perceptions of their romantic partners' influences on their health. *Sex Roles, 57*(5), 435-445.

Martire, L. M., Stephens, M. A., Mogle, J., Schulz, R., Brach, J. ve Keefe, F. J. (2013). Daily spousal influence on physical activity in knee osteoarthritis. *Annals of Behavioral Medicine, 45*(2), 213-223.

Mirsu-Paun, A. ve Oliver, J. A. (2017). How much does love really hurt? A meta-analysis of the association between romantic relationship quality, breakups and mental health outcomes in adolescents and young adults. *Journal of Relationship Research, 8*.

Monin, J. K., Manigault, A., Levy, B. R., Schulz, R., Duker, A., Clark, M. S., Van Ness, P. H. ve Kershaw, T. (2019). Gender differences in short-term cardiovascular effects of giving and receiving support for health concerns in marriage. *Health Psychology, 38*(10), 936-947.

Muyingo, L., Smith, M. M., Sherry, S. B., McEachern, E., Leonard, K. E. ve Stewart, S. H. (2020). Relationships on the rocks: A meta-analysis of romantic partner effects on alcohol use. *Psychology of Addictive Behaviors, 34*(6), 629-640.

Özgüç, S. ve Tanrıverdi, D. (2018). Relations between depression level and conflict resolution styles, marital adjustments of patients with major depression and their spouses. *Archives of Psychiatric Nursing, 32*(3), 337-342.

Paltell, K. C., Smith, R. L., Kansky, J., Cox, C. M., Amstadter, A. B., Dick, D., The Spit for Science Working Group, Salvatore, J. E. ve Berenz, E. C. (2020). Posttraumatic stress disorder symptoms, relationship quality, and risky alcohol use among trauma-exposed students. *Addictive Behaviors, 102*.

Porter, E. ve Chambless, D. L. (2014). Shying away from a good thing: Social anxiety in romantic relationships. *Journal of Clinical Psychology, 70*(6), 546-561.

Potter, L. C., Morris, R., Hegarty, K., García-Moreno, C. ve Feder, G. (2021). Categories and health impacts of intimate partner violence in the World Health Organization multi-country study on women's he-

alth and domestic violence. *International Journal of Epidemiology, 50*(2), 652-662.

Ramirez, A. L., Perez, M. ve Taylor, A. (2012). Preliminary examination of a couple-based eating disorder prevention program. *Body Image, 9*(3), 324-333.

Roberson, P. N. E., Norona, J. C., Lenger, K. A. ve Olmstead, S. B. (2018). How do relationship stability and quality affect wellbeing?: Romantic relationship trajectories, depressive symptoms, and life satisfaction across 30 years. *Journal of Child and Family Studies, 27*, 2171-2184.

Roberson, P. N. E., Shorter, R. L., Woods, S. ve Priest, J. (2018). How health behaviors link romantic relationship dysfunction and physical health across 20 years for middle-aged and older adults. *Social Science & Medicine, 201*, 18-26.

Schmaling, K. B., Wamboldt, F., Telford, L., Newman, K. B., Hops, H. ve Eddy, J. M. (1996). Interaction of asthmatics and their spouses: A preliminary study of individual differences. *Journal of Clinical Psychology in Medical Settings, 3*(3), 211-218.

Schroeter, C., Ehrenthal, J. C., Giulini, M., Neubauer, E., Gantz, S., Amelung, D., Balke, D. ve Schiltenwolf, M. (2015). Attachment, symptom severity, and depression in medically unexplained musculoskeletal pain and osteoarthritis: A cross-sectional study. *PLoS One, 10*(3).

Scott, K. M., Bruffaerts, R., Tsang, A., Ormel, J., Alonso, J., Angermeyer, M. C., Benjet, C., Bromet, E., De Girolamo, G., De Graaf, R., Gasquet, I., Gureje, O., Haro, J. M., He, Y., Kessler, R. C., Levinson, D., Mneimneh, Z. N., Oakley Browne, M. A., Posada-Villa, J., … Von Korff, M. (2007). Depression-anxiety relationships with chronic physical conditions: Results from the World Mental Health Surveys. *Journal of Affective Disorders, 103*(1-3), 113-120.

Selcuk, E., Stanton, S. C., Slatcher, R. B. ve Ong, A. D. (2017). Perceived partner responsiveness predicts better sleep quality through lower anxiety. *Social Psychological and Personality Science, 8*(1), 83-92.

Simon, R. W. ve Barrett, A. E. (2010). Nonmarital romantic relationships and mental health in early adulthood: Does the association differ for women and men? *Journal of Health and Social Behavior, 51*(2), 168-182.

Smith, R. L., Dick, D. M., Amstadter, A., Thomas, N., The Spit for Science Working Group ve Salvatore, J. E. (2021). A longitudinal study of the moderating effects of romantic relationships on the associations between alcohol use and trauma in college students. *Addiction*.

Soller, B. (2014). Caught in a bad romance: Adolescent romantic relationships and mental health. *Journal of Health and Social Behavior, 55*(1), 56-72.

South, S. C. (2021). Pathology in relationships. *Annual Review of Clinical Psychology, 17*, 577-601.

Starka, L. (2007). Endocrine factors of pair bonding. *Prague Med Rep, 108*(4), 297-305.

Strazdins, L. ve Broom, D. H. (2004). Acts of love (and work) gender imbalance in emotional work and women's psychological distress. *Journal of Family Issues, 25*(3), 356-378.

Taşkale, N. (2018). *Yakın ilişki şiddeti mağduru evli kadınların evliliği bitirme eğilimleri ve ilişkiyi sürdürme gerekçeleri.* Paper presented at the 4. Uluslararası Farklı Şiddet Boyutları ve Toplumsal Algı Kongresi, İstanbul.

Troxel, W. M., Robles, T. F., Hall, M. ve Buysse, D. J. (2007). Marital quality and the marital bed: Examining the covariation between relationship quality and sleep. *Sleep Medicine Reviews, 11*(5), 389-404.

Uchino, B. N., Smith, T. W. ve Berg, C. A. (2014). Spousal relationship quality and cardiovascular risk: Dyadic perceptions of relationship ambivalence are associated with coronary-artery calcification. *Psychological Science, 25*(4), 1037-1042.

Ueker, J. E. (2012). Marriage and mental health among young adults. *Journal of Health and Social Behavior, 53*(1), 67-83.

Verhallen, A. M., Renken, R. J., Marsman, J. C. ve Ter Horst, G. J. (2019). Romantic relationship breakup: An experimental model to study effects of stress on depression (-like) symptoms. *PLoS One, 14*(5), e0217320.

Wenzel, A., Graff-Dolezal, J., Macho, M. ve Brendle, J. R. (2005). Communication and social skills in socially anxious and nonanxious individuals in the context of romantic relationships. *Behavior Research and Therapy, 43*(4), 505-519.

Whisman, M. A., Dementyeva, A., Baucom, D. H. ve Bulik, C. M. (2012). Marital functioning and binge eating disorder in married women. *International Journal of Eating Disorders, 45*(3), 385-389.

Whisman, M. A., Uebelacker, L. A. ve Settles, T. D. (2010). Marital distress and the metabolic syndrome: Linking social functioning with physical health. *Journal of Family Psychology, 24*(3), 367-370.

Whitton, S. W., Dyar, C., Newcomb, M. E. ve Mustanski, B. (2018). Romantic involvement: A protective factor for psychological health in

racially-diverse young sexual minorities. *Journal of Abnormal Psychology, 127*(3), 265-275.

Wilde, J. L. ve Dozois, D. J. (2018). It's not me, it's you: Self-and partner-schemas, depressive symptoms, and relationship quality. *Journal of Social and Clinical Psychology, 37*(5), 356-380.

Witting, K., Santtila, P., Alanko, K., Harlaar, N., Jern, P., Johansson, A., Von Der Pahlen, B., Varjonen, M., Ålgars, M. ve Sandnabba, N. K. (2008). Female sexual function and its associations with number of children, pregnancy, and relationship satisfaction. *Journal of Sex & Marital Therapy, 34*(2), 89-106.

Yorgason, J. B., Roper, S. O., Sandberg, J. G. ve Berg, C. A. (2012). Stress spillover of health symptoms from healthy spouses to patient spouses in older married couples managing both diabetes and osteoarthritis. *Families, Systems & Health, 30*(4), 330-343.

Ortak Ebeveynlik İlişkisi

Sema Erel

Bireylerin çocuk sahibi olması ile başlayan ve yaşam boyu süren çeşitli rolleri ve kurdukları yeni ilişki türleri vardır. Çocuk sahibi olmakla birlikte eşler arasında kurulan yeni bir yakın ilişki türü ortak ebeveynlik ilişkisidir. Ortak ebeveynlik ilişkisi, annelerin ve babaların kendi bireysel ebeveynliklerinden ve kendi aralarındaki romantik ilişkiden bağımsızdır. Göreceli yeni bir kavram olan ortak ebeveynlik ilişkisi anne ile babanın çocuk yetiştirirken sorumlulukları paylaşmaları, birbirlerini desteklemeleri, çocuk bakımı ile ilgili süreçleri birlikte yönetmeleri anlamına gelmektedir (McHale ve ark., 2019). Bu yazıda, ilk olarak aile sistemi içinde oldukça önemli bir yeri olan ortak ebeveynlik ilişkisinin tanımı, boyutları ve değerlendirilmesi ele alınmaktadır. Ardından, ortak ebeveynlik ilişkisini etkileyen ebeveyne, çocuğa ve evliliğe ait faktörlere, ortak ebeveynlik ilişkisindeki farklı niteliklerin sonuçlarına, boşanmış ailelerde ve geniş ailede ortak ebeveynlik ilişkisine değinilmektedir.

pistlerinden destek almaları; kısa ve uzun vadede oluşabilecek zararların önlenmesinde son derece önemlidir.

Kaynakça

Abidin, R. R. ve Brunner, J. F. (1995). Development of a parenting alliance inventory. *Journal of Clinical Child Psychology*, *24*(1), 31-40.

Ahrons, C. R. (1981). The continuing coparental relationship between divorced spouses. *American Journal of Orthopsychiatry*, *51*(3), 415-428.

Amato, P. R. ve Afifi, T. D. (2006). Feeling caught between parents: Adult children's relations with parents and subjective well-being. *Journal of Marriage and Family*, *68*(1), 222-235.

Amato, P. R. ve Keith, B. (1991). Parental divorce and the well-being of children: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, *110*(1), 26-46.

Belsky, J., Crnic, K. ve Gable, S. (1995). The determinants of coparenting in families with toddler boys: Spousal differences and daily hassles. *Child Development*, *66*(3), 629-642.

Belsky, J. ve Hsieh, K. H. (1998). Patterns of marital change during the early childhood years: Parent personality, coparenting, and division-of-labor correlates. *Journal of Family Psychology*, *12*(4), 511-528.

Belsky, J., Putnam, S. ve Crnic, K. (1996). Coparenting, parenting, and early emotional development. *New Directions for Child and Adolescent Development*, *1996*(74), 45-55.

Bornstein, M. H. ve Bradley, R. H. (2014). Socioeconomic status. *Parenting, and child development.* Routledge.

Brinig, M. F. ve Buckley, F. H. (1998). No-fault laws and at-fault people. *International Review of Law and Economics*, *18*(3), 325-340.

Brown, G. L., Schoppe-Sullivan, S. J., Mangelsdorf, S. C. ve Neff, C. (2010). Observed and reported supportive coparenting as predictors of infant–mother and infant–father attachment security. *Early Child Development and Care*, *180*(1-2), 121-137.

Caldera, Y. M. ve Lindsey, E. W. (2006). Coparenting, mother-infant interaction, and infant-parent attachment relationships in two-parent families. *Journal of Family Psychology*, *20*(2), 275-283.

Chase-Lansdale, P. L., Gordon, R. A., Coley, R. L., Wakschlag, L. S. ve Brooks-Gunn, J. (1999). Young African American multigenerational families in poverty: The contexts, exchanges, and processes of their lives. E. M. Hetherington (Ed.), *Coping with divorce, single paren-*

ting, and remarriage: A risk and resiliency perspective içinde (ss. 165–191). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Christopher, C., Umemura, T., Mann, T., Jacobvitz, D. ve Hazen, N. (2015). Marital quality over the transition to parenthood as a predictor of coparenting. *Journal of Child and Family Studies*, *24*(12), 3636-3651.

Cowan, C. P. ve Cowan, P. A. (1995). Interventions to ease the transition to parenthood: Why they are needed and what they can do. *Family Relations*, 412-423.

Crossno, M. A. (2011). Bowen family systems theory. L. Metcalf (Eds.), *Marriage and family therapy: A practice-oriented approach* içinde (ss. 39-64). Springer.

Deal, J. E., Halverson Jr, C. F. ve Wampler, K. S. (1989). Parental agreement on child-rearing orientations: Relations to parental, marital, family, and child characteristics. *Child Development, 60*(5), 1025-1034.

Dopkins Stright, A. ve Neitzel, C. (2003). Beyond parenting: Coparenting and children's classroom adjustment. *International Journal of Behavioral Development*, *27*(1), 31-40.

Durtschi, J. A., Soloski, K. L. & Kimmes, J. (2017). The dyadic effects of supportive coparenting and parental stress on relationship quality across the transition to parenthood. *Journal of Marital and Family Therapy*, *43*(2), 308-321.

Emery, R. E. (2006). *The truth about children and divorce: Dealing with the emotions so you and your children can thrive*. Penguin.

Erel, O. ve Burman, B. (1995). Interrelatedness of marital relations and parent-child relations: a meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, *118*(1), 108-132.

Feldman, S. S., Wentzel, K. R., Weinberger, D. A. ve Munson, J. A. (1990). Marital satisfaction of parents of preadolescent boys and its relationship to family and child functioning. *Journal of Family Psychology*, *4*(2), 213-234.

Feinberg, M. E. (2003). The internal structure and ecological context of coparenting: A framework for research and intervention. *Parenting: Science and Practice*, *3*(2), 95-131.

Feinberg, M. E., Kan, M. L. ve Goslin, M. C. (2009). Enhancing coparenting, parenting, and child self-regulation: Effects of family foundations 1 year after birth. *Prevention Science*, *10*(3), 276-285.

Feinberg, M. E., Kan, M. L. ve Hetherington, E. M. (2007). The longitudinal influence of coparenting conflict on parental negativity and adolescent maladjustment. *Journal of Marriage and Family*, *69*(3), 687-702.

Fivaz-Depeursinge, E. ve Corboz-Warnery, A. (1999). *The primary triangle*. The Guilford Press.

Fivaz-Depeursinge, E. ve Favez, N. (2006). Exploring triangulation in infancy: Two contrasted cases. *Family Process*, *45*(1), 3-18.

Goh, E. C. ve Kuczynski, L. (2010). 'Only children'and their coalition of parents: Considering grandparents and parents as joint caregivers in urban Xiamen, China. *Asian Journal of Social Psychology*, *13*(4), 221-231.

Hazan, C. ve Shaver, P. R. (1994). Attachment as an organizational framework for research on close relationships. *Psychological Inquiry*, *5*(1), 1-22.

Holland, A. S. ve McElwain, N. L. (2013). Maternal and paternal perceptions of coparenting as a link between marital quality and the parent–toddler relationship. *Journal of Family Psychology*, *27*(1), 117.

Jacobvitz, D., Hazen, N., Curran, M. ve Hitchens, K. (2004). Observations of early triadic family interactions: Boundary disturbances in the family predict symptoms of depression, anxiety, and attention-deficit/hyperactivity disorder in middle childhood. *Development and Psychopathology*, *16*(3), 577-592.

Jones, J. H., Call, T. A., Wolford, S. N. ve McWey, L. M. (2021). Parental stress and child outcomes: The mediating role of family conflict. *Journal of Child and Family Studies*, *30*(3), 746-756.

Kerig, P. K. ve Swanson, J. A. (2010). Ties that bind: Triangulation, boundary dissolution, and the effects of interparental conflict on child development. M. S. Schulz, M. K. Pruett, P. K. Kerig ve R. D. Parke (Eds.), *Strengthening couple relationships for optimal child development: Lessons from research and intervention* içinde (ss. 59-76). American Psychological Association.

Kolak, A. M. ve Volling, B. L. (2007). Parental expressiveness as a moderator of coparenting and marital relationship quality. *Family Relations*, *56*(5), 467-478.

Kretchmar, M. D. ve Jacobvitz, D. B. (2002). Observing mother-child relationships across generations: Boundary patterns, attachment, and the transmission of caregiving. *Family Process*, *41*(3), 351-374.

Kwok, S. Y., Cheng, L., Chow, B. W. ve Ling, C. C. (2015). The spillover effect of parenting on marital satisfaction among Chinese mothers. *Journal of Child and Family Studies*, *24*(3), 772-783.

Lamela, D., Figueiredo, B., Bastos, A. ve Feinberg, M. (2016). Typologies of post-divorce "coparenting and parental well-being, parenting quality and children's psychological adjustment. *Child Psychiatry & Human Development*, *47*(5), 716-728.

Laxman, D. J., Jessee, A., Mangelsdorf, S. C., Rossmiller-Giesing, W., Brown, G. L. ve Schoppe-Sullivan, S. J. (2013). Stability and antecedents of coparenting quality: The role of parent personality and child temperament. *Infant Behavior and Development*, *36*(2), 210-222.

Le, Y., Fredman, S. J., McDaniel, B. T., Laurenceau, J. P. ve Feinberg, M. E. (2019). Cross-day influences between couple closeness and coparenting support among new parents. *Journal of Family Psychology*, *33*(3), 360-369.

Leak, G. K. ve Cooney, R. R. (2001). Self-determination, attachment styles, and well-being in adult romantic relationships. *Representative Research in Social Psychology*, *25*, 55-62.

Li, X.ve Liu, Q. (2020). Parent–grandparent coparenting relationship, marital conflict and parent–child relationship in Chinese parent–grandparent coparenting families. *Children and Youth Services Review*, *109*, 104733.

Liu, C. ve Wu, X. C. (2018). Dyadic effects of marital satisfaction on coparenting in Chinese families: Based on the actor-partner interdependence model. *International Journal of Psychology*, *53*(3), 210-217.

Macie, K. M. ve Stolberg, A. L. (2003). Assessing parenting after divorce: The co-parenting behavior questionnaire. *Journal of Divorce & Remarriage*, *39*(1-2), 89-107.

Margolin, G., Gordis, E. B. ve John, R. S. (2001). Coparenting: a link between marital conflict and parenting in two-parent families. *Journal of family Psychology*, *15*(1), 3-21.

Marsiglio, W. (1991). Paternal engagement activities with minor children. *Journal of Marriage and the Family*, 973-986.

McDaniel, B. T., Teti, D. M. ve Feinberg, M. E. (2018). Predicting coparenting quality in daily life in mothers and fathers. *Journal of Family Psychology*, *32*(7), 904-914.

McHale, J. P. (1997). Overt and covert coparenting processes in the family. *Family Process*, *36*(2), 183-201.

McHale, J. P. ve Irace, K. (2011). Coparenting in diverse family systems. J. P. McHale ve K. M. Lindahl (Eds.), *Coparenting: A conceptual and clinical examination of family systems* içinde (ss. 15-37). American Psychological Association.

McHale, J. P., Negrini, L. ve Sirotkin, Y. (2019). Coparenting. B. H. Fiese, M. Celano, K. Deater-Deckard, E. N. Jouriles, & M. A. Whisman (Ed.), *APA handbook of contemporary family psychology: Foundations, methods, and contemporary issues across the lifespan* içinde (ss. 483-502). American Psychological Association.

Minuchin, S. (2018). *Families and family therapy*. Routledge.

Mohi, G. (2014). Positive outcomes of divorce: A multi-method study on the effects of parental divorce on children (Yüksek Lisans Tezi). University of Central Florida.

Mullett, E. ve Stolberg, A.L. (1999). The development of the Co-Parenting Behaviors Questionnaire: An instrument for children of divorce. *Journal of Divorce and Re- marriage*, *31*, 115-137.

Özdemir, Y., Sağkal, A. S., Salman-Engin, S., Çevik, A. Ç. ve Gür, G. (2020). Türkiye'de birlikte ebeveynlik deneyimleri: Nitel bir çalışma. *Nesne Dergisi*, *8*(16), 43-48.

Peltz, J. S., Rogge, R. D. ve Sturge-Apple, M. L. (2018). Transactions within the family: Coparenting mediates associations between parents' relationship satisfaction and the parent–child relationship. *Journal of Family Psychology*, *32*(5), 553-564.

Riina, E. M. ve McHale, S. M. (2014). Bidirectional influences between dimensions of coparenting and adolescent adjustment. *Journal of Youth and Adolescence*, *43*(2), 257-269.

Roberson, P. N., Sabo, M. ve Wickel, K. (2011). Internal working models of attachment and postdivorce coparent relationships. *Journal of Divorce & Remarriage*, *52*(3), 187-201.

Rothbart, M. K. (1982). The concept of difficult temperament: A critical analysis of Thomas, Chess, and Korn. *Merrill-Palmer Quarterly (1982-)*, 35-40.

Salman Engin, S. (2014). Coparenting processes in the US and Turkey: Triadic interactions among mothers, fathers, and grandmothers with 3-month-old infants (Doktora Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

Salman Engin, S., Sümer, N., Çetiner, E. S. ve Sakman, E. (2019). Anne ve Babaların Ortak Ebeveynlik Davranış ve Algılarının Romantik Bağlanma ile İlişkisi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, *59*(1), 717-741.

Schoppe-Sullivan, S. J., Mangelsdorf, S. C., Frosch, C. A. ve McHale, J. L. (2004). Associations between coparenting and marital behavior from infancy to the preschool years. *Journal of Family Psychology*, *18*(1), 194-207.

Solmeyer, A. R. ve Feinberg, M. E. (2011). Mother and father adjustment during early parenthood: The roles of infant temperament and coparenting relationship quality. *Infant Behavior and Development*, *34*(4), 504-514.

Stright, A. D. ve Bales, S. S. (2003). Coparenting quality: Contributions of child and parent characteristics. *Family Relations*, *52*(3), 232-240.

Talbot, J. A., Baker, J. K. ve McHale, J. P. (2009). Sharing the love: Prebirth adult attachment status and coparenting adjustment during early infancy. *Parenting: Science and Practice*, *9*(1-2), 56-77.

Teubert, D. ve Pinquart, M. (2010). The association between coparenting and child adjustment: A meta-analysis. *Parenting: Science and Practice*, *10*(4), 286-307.

Trivette, C. M., Dunst, C. J. ve Hamby, D. W. (2010). Influences of family-systems intervention practices on parent-child interactions and child development. *Topics in Early Childhood Special Education, 30*(1), 3-19.

Van Egeren, L. A. (2003). Prebirth predictors of coparenting experiences in early infancy. *Infant Mental Health Journal*, *24*(3), 278-295.

Verhoeven, M., Junger, M., Van Aken, C., Deković, M. ve Van Aken, M. A. (2007). Parenting during toddlerhood: Contributions of parental, contextual, and child characteristics. *Journal of Family Issues*, *28*(12), 1663-1691.

Wang, L. ve Crane, D. R. (2001). The relationship between marital satisfaction, marital stability, nuclear family triangulation, and childhood depression. *American Journal of Family Therapy*, *29*(4), 337-347.

Wethington, E. ve Kessler, R. C. (1986). Perceived support, received support, and adjustment to stressful life events. *Journal of Health and Social Behavior*, *207*(1), 78-89.

Wilson, K. R. ve Prior, M. R. (2011). Father involvement and child well-being. *Journal of Paediatrics and Child Health*, *47*(7), 405-407.

Yakın İlişkilerde İyi Hissetmek ve İyileşmek

F. Sevinç Göral Alkan

Karşılanmamış/örselenmiş çocukluk dönemi duygusal ihtiyaçları; şemalar ve modlar aracılığı ile gelecek yaşantıları etkilemeye devam ederler. Yaşanan erken dönem örselenmeler ve ebeveynlerin/bakım verenlerin erken dönemdeki ilişkisel işlevsellik biçimleri ve düzeyleri, *bölme, içselleştirme, yansıtma ve yansıtmalı özdeşim* gibi gelişimsel mekanizmalar aracılığı ile bir insanın iç dünyasını, şemalarını, baş etme yöntemlerini ve modlarını şekillendirir. Şemalar ve modlar dış dünyada özellikle yakın ilişkiler üzerinden tekrar eden uyum bozucu örüntülere yol açar. Aynı mekanizmalar ters yönden, yine ilişkiler kanalıyla iyileşmeyi de sağlamaktadır. İlişkilerin düzeltici, iyileştirici rolü üzerine odaklanan bu yazıda, iyileşmenin aracıları, yolları ve yöntemleri başta psikoterapi ilişkisi olmak üzere ebeveyn-çocuk ilişkisinde ve eşler arası ilişkide ortaya çıkan büyüme, bütünleşme ve iyileşme yolları Şema Terapi çerçevesinde diğer model ve kuramları da bütünleştirerek aktarılmaktadır. Yazının izleyen bölümlerinde, Sağlıklı Yetişkin içsel yapısının etkinliğinin ve "düzeltici duygusal deneyimlerin" bu iyileşmede oynadığı rol vurgulanmaktadır. Sınırlı Yeniden Ebeveynlik kapsamında terapistin oynadığı dinamik ve çok boyutlu rol ele alınmakta ve kompleks travması olan bireyler ve çiftlere ait vaka örnekleri sunulmaktadır.

için giderek terapi ilişkisine daha çok vurgu yapmaktadır. Bu yazıda, yakın ilişkilerin örseleme ve tamir etme yollarının mekanizması gözden geçirilmektedir ve terapi ilişkisinin tedavi etkisi için önemi vurgulanmaktadır. Yakın ilişkilerin örseleme ve iyileştirme yolları anlaşıldıkça terapi ilişkisinin tedavi etkisi ve değişim mekanizması daha belirgin hâle gelmektedir. Terapistin kendi üzerinde çalışmasının ve kendini terapi sürecinde bir enstrüman olarak kullanabilme bilinci ve becerisi geliştirmesinin, özellikle yakın ilişkilerinde ihmal ve istismar deneyimleri nedeniyle kompleks travma mağduru olan danışanlar için anahtar roldedir.

Kaynakça

Brach, T. (2020). *Radical compassion*. Penguin.

Cozolino, L. (2016). *Why therapy works: using our minds to change our brains*. WW Norton & Co.

Dana, D. A. ve Porges, S. W. (2018). *The polyvagal theory in therapy*. WW Norton & Co.

Farrell, J. M., Reiss, N. ve Shaw, I. A. (2014). *The schema therapy clinician's guide: A complete resource for building and delivering individual, group and integrated schema mode treatment programs*. Wiley Blackwell.

Geller, S. M. (2018). Therapeutic presence and polyvagal theory: Principles and practices for cultivating effective therapeutic relationships. S. W. Porges ve D. Dana (Eds.), *Clinical applications of the polyvagal theory: The emergence of polyvagal-informed therapies* içinde. WW Norton & Co.

Geller, S. M. ve Greenberg, L. S. (2012). *Therapeutic presence: A mindful approach to effective therapy*. American Psychological Association.

Germer, C. K. ve Neff, K. D. (2019). *Teaching the Mindful Self-Compassion program: A guide for professionals*. Guilford Press.

Gilbert, P. (2010). *Compassion focused therapy: Distinctive features*. Routledge.

Göral Alkan, F. S. (2010). C*oupling through projective identification: bridging role of projective identification in the associations among early parenting experiences, personality constructs and couple rela-*

tionship [Unpublished doctoral dissertation]. Middle East Technical University.

Kabat-Zinn, J. (2005). *Full catastrophe living: Using the wisdom of your body and mind to face stress, pain, and illness*. Delta Trade Paperback/Bantam Dell.

Levine, P. A. ve Frederick A. (2018). *Kaplanı uyandırmak: Travmayı iyileştirmek.* Butik Yayıncılık.

Maté, G. (2012). *Vücudunuz hayır diyorsa: duygusal stresin bedelleri*. İletişim Yayınclık.

Muran, J. C. ve Safran, J. D. (2002). A relational approach to psychotherapy. F. W. Kaslow ve J. J. Magnavita (Eds.), *Comprehensive handbook of psychotherapy: Psychodynamic/object relations* içinde (ss. 253-281). John Wiley & Sons, Inc.

Neff, K. D. ve Germer, C. K. (2018). *The mindful self-compassion workbook: A proven way to accept yourself, find inner strength, and thrive*. The Guilford Press.

Porges, S. W. (2011). *The polyvagal theory: neurophysiological foundations of emotions, attachment, communication, and self-regulation*. WW Norton & Co.

Roediger, E., Stevens, B. ve Brockman, R. (2018). *Contextual schema therapy: An integrative approach to personality disorders, emotional dysregulation, and interpersonal functioning*. Context Press.

Seligman, M. E. P. (2006). *Learned optimism: How to change your mind and your life.* Vintage Books.

Siegel, D. J. (2010). *Mindful therapist: A clinician's guide to mindsight and neural integration.* WW Norton & Co.

Siegel, D. J. (2017). *Mind: A journey to the heart of being human*. WW Norton & Co.

Siegel, D. J. ve Bryson, T. P. (2012). *The whole-brain child: 12 revolutionary strategies to nurture your child's developing mind*. Bantam Books.

Siegel, D. J. ve Solomon, M. F. (2013). *Healing moments in psychotherapy*. WW Norton & Co.

Simeone-DiFrancesco, C., Roediger, E. ve Stevens, B. (2015). *Schema therapy with couples: A practitioner's guide to healing relationships*. Willey Blackwell.

Roediger, E. (2020). *Yaşam tuzakları için şema terapi. Huzurlu mutlu ve özgür yeni bir yaşama başlayabilmek*. Psikonet Yayıncılık.

Thrift, O. ve Irons, C. (2020). Developing a compassionate mind to strengthen the Healthy Adult. G. Heath ve H. Startup (Eds.), *Creative methods in schema therapy: Advances and innovation in clinical practice* içinde (ss. 269-285). Routledge.

Van Vrieswijk, M., Broersen, J. ve Schurink, G. (2014). *Mindfulness and schema therapy: A practical guide*. Wiley-Blackwell.

Van, B. H. (2013). *Evolutionary psychology*. Pearson Education UK.

Wood, A. M. ve Johnson, J. (2016). *The Wiley handbook of positive clinical psychology*. Wiley Blackwell.

Young, J. ve Conway, J. (2018, May 26). *Bypassing the challenges in schema therapy supervisor role*. INSPIRE 2018 ISST Conference, Amsterdam.

Young, J. E., Klosko, J. S. ve Weishaar, M. E. (2003). *Schema therapy: A practitioner's guide*. The Guilford Press.

Romantik İlişkilerde Ayrılık, Ayrılık Acısı ve İlişki Sonrası Arkadaşlık

Emrah Keser

Ölüm gibi, aşk gibi ayrılık da insanlığın binlerce yıldır anlamaya çalıştığı kadim meselelerden biri olmuştur. Dünya tarihinin ilk yazılı eserlerinden mitolojik öykülere, şiirlerden bilimsel çalışmalara kadar birçok alanda ayrılığın ve ayrılık acısının tarif edilmeye çalışıldığını görmekteyiz. Gelişimsel olarak bakacak olursak, doğumdan ölüme kadar yaşamın tüm evreleri ayrılıklara sahne olur ve büyümek, değişmek, gelişmek dediğimiz şeyler çoğunlukla ayrılıklarla başlar. Ayrılık konusu romantik ilişkilerin sonlanmasına indirgenemeyecek kadar kapsamlıdır. Bir çocuğun anne memesinden kesilmesi, bir insanın ülkesini yitirmesi, bir gencin üniversite okumaya başka şehre taşınması gibi yaşantıların her biri birer ayrılıktır. Başta Psikoloji disiplini olmak üzere birçok disiplinin ayrılığı anlamaya çalışması tesadüf değildir. Ayrılık acı verir ve insanlar acı hissetmemek isterler. Ayrılığı anlamak, bir bakıma onu alt etmeye ve ortadan kaldırmaya çalışma arzusunun bir tezahürü olarak görülebilir. Ayrılık yaşantısını bütün yönleriyle ele almak bir makalenin, kitabın hatta bir disiplinin harcı değildir. Bu nedenle bu yazıda, ayrılık yaşantılarından yalnızca biri olan romantik ilişki-

derilebileceğine dair duyulan bilinç dışı yanılsamanın zamanla ayrılığın sebebi olabileceğine ilişkin görüşleri de konuya önemli ölçüde ışık tutmaktadır. Ayrılık yaşantısının ardından duyumsanan acı, kendini kaygı, üzüntü, suçluluk, pişmanlık, öfke, pazarlık, bölme, inkâr gibi duygular ve savunma mekanizmalarıyla göstermektedir. Ayrılık acısı, yaşanması oldukça beklendik ve doğal bir süreçtir. Ayrılık sonrasında kişilerin iletişimi, görüşmeyi, arkadaşlığı sürdürüp sürdürmemesi konusunda iki farklı görüş bulunmaktadır. Bir görüşe göre ayrılık sonrasında kurulan temas romantik ve cinsel arzuları besler ve yas sürecinin önünü tıkar. Kişiler eski partnerlerine yönelik arzularını canlı tuttukça da yeni arzu nesneleri bulup yeni ilişkilerden doyum sağlama olasılıkları azalacaktır. Dolayısıyla arkadaşlığı sürdürmenin yararı yoktur. Diğer görüş ise ayrılıktan sonra arkadaşlığın devam edebileceği görüşüdür. Öte yandan araştırma bulguları, ayrılık sonrasında sık sık iletişim kurmanın, sosyal medya hesaplarını sürekli kontrol etmenin, arkadaş kalma çabalarının romantik ve cinsel arzuların sürmesiyle ilişkili olabileceğine ve sağlıklı olmayabileceğine dair güçlü kanıtlar sunmaktadır.

Kaynakça

Akoğlu, Ö. A. ve Küçükkaragöz, H. (2018). Boşanma nedenleri ve boşanma sonrasında karşılaşılan güçlüklere ilişkin bir araştırma: İzmir ili örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 29*(1), 153-172.

Boelen, P. A., Stroebe, M. S., Schut, H. A. ve Zijerveld, A. M. (2006). Continuing bonds and grief: A prospective analysis. *Death Studies*, *30*(8), 767-776.

Boelen, P. A. ve Van den Hout, M. A. (2010). Inclusion of other in the self and breakup-related grief following relationship dissolution. *Journal of Loss and Trauma*, *15*(6), 534-547.

Bonanno, G. A. ve Kaltman, S. (2001). The Varieties of Grief Experience. *Clinical Psychology Review, 21*(5), 705-734.

Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss, vol. 3: Loss, sadness and depression.* Basic Books.

Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss, vol. 1: Attachment.* Basic Books.

Bravo, V., Connolly, J. ve McIsaac, C. (2017). Why did it end? Breakup reasons of youth of different gender, dating stages, and ages. *Emerging Adulthood*, *5*(4), 230-240.

Camacho, D., Pérez-Nieto, M. Á. ve Gordillo, F. (2018). The role of rumination in the guilt associated with bereavement according to cause of death. *Psychiatry Research*, *270*, 1053-1058.

Carter, K. R., Knox, D. ve Hall, S. S. (2018). Romantic breakup: Difficult loss for some but not for others. *Journal of Loss and Trauma*, *23*(8), 698-714.

Cohen, O. ve Finzi-Dottan, R. (2012). Reasons for divorce and mental health following the break. *Journal of Divorce & Remarriage*, *53*(8), 581-601.

Field, N. P. (2006). Unresolved grief and continuing bonds: An attachment perspective. *Death Studies, 30*, 739-756.

Field, N. P. ve Filanosky, C. (2010). Continuing bonds, risk factors for complicated grief, and adjustment to bereavement. *Death Studies, 34*, 1-29.

Field, N. P., Gal-Oz, E. ve Bonanno, G.A. (2003). Continuing bonds and adjustment at 5 years after the death of a spouse. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 71*(1), 110-117.

Field, T., Diego, M., Pelaez, M., Deeds, O. ve Delgado, J. (2010). Breakup distress and loss of intimacy in university students. *Psychology*, *1*(03), 173.

Freud, S. (1957). Mourning and melancholia. *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud, volume XIV (1914-1916): On the history of the psycho-analytic movement, papers on metapsychology and other works* içinde (ss. 237-258).

Freud, S. (1957). On narcissism: An introduction *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud, volume XIV (1914-1916): On the history of the psycho-analytic movement, papers on metapsychology and other works* içinde (ss. 67-102).

Gillies, J. M., Neimeyer, R. A. ve Milman, E. (2015). The grief and meaning reconstruction inventory (GMRI): Initial validation of a new measure. *Death Studies, 39*, 61-74.

Gorer, G. ve Gorer, G. (1965). *Death, grief, and mourning* (ss. 126). Doubleday.

Güleç, C. (2014), *"Ney Neden feryat eder?"*. Psikeart Ayrılık Özel Sayısı 34.

Hogan, N. S., Greenfield, D. B. ve Schmidt, L. A. (2001). Development and validation of the HOGAN grief reaction checklist. *Death Studies, 25*, 1-32.

Huston, T. L. ve Burgess, R. L. (1979). *Social exchange in developing relationships: An overview*. Academic Press.

Keser, E. ve Işıklı, S. (2021). Investigation of the relationship between continuing bonds and adjustment after the death of a first-degree family member by using the Multidimensional Continuing Bonds Scale. *Journal of Clinical Psychology,* 1-15.

Klass, D., Silverman, P. R. ve Nickman, S. L. (1996). *Continuing bonds: New understandings grief.* Taylor & Francis.

Klein, M. (1940). Mourning and its relation to manic-depressive states. *International Journal of Psycho-Analysis*, *21*, 125-153.

Leader, D. (2018). *Depresyon Yas ve Melankoli* (A., Göçmen, Çev.). Encore Yayınları.

Li, J., Stroebe, M., Chan, C. L. ve Chow, A. Y. (2014). Guilt in bereavement: A review and conceptual framework. *Death Studies*, *38*(3), 165-171.

Lindemann, E. (1944). Symptomatology and menagement of acute grief. *American Journal of Psychiatry, 101*, 141-148.

Marshall, T. C. (2012). Facebook surveillance of former romantic partners: Associations with postbreakup recovery and personal growth. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, *15*(10), 521-526.

McWilliams, N. (2013). *Psikanalitik tanı: Klinik süreç içinde kişilik yapısını anlamak* (E. Kalem, Çev). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları (Orijinal çalışma basım tarihi 1994).

Mitchell, S. A. (2013). *Aşk sürebilir mi? Zamana karşı romantik aşkın kaderi* (2. baskı) (C. Alphan, Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları (Orijinal çalışma basım tarihi 2002).

Morris, C. E., Reiber, C. ve Roman, E. (2015). Quantitative sex differences in response to the dissolution of a romantic relationship. *Evolutionary Behavioral Sciences*, *9*(4), 270-282.

O'Connor, M. F. ve Sussman, T. J. (2014). Developing the yearning in situations of loss scale: Convergent and discriminant validity for bereavement, romantic breakup, and homesickness. *Death Studies*, *38*(7), 450-458.

Parkes, C. M. (1972). *Bereavement: Studies of grief in adult life.* Routledge.

Prigerson, H., Horowitz, M. J., Jacobs, S. C., Parkes, C. M., Aslan, M., Goodkin, K. ve Bonanno, G. A. (2009). Prolonged grief disorder: Psychometric validation of criteria proposed for DSM-V and ICD-11. *PLoS Med 6*(8), 1-12.

Robertson, J. ve Bowlby, J. (1952). Responses of young children to separation from their mothers. *Courrier du Centre International de l'Enfance*, *2*, 131-142.

Sanders, C. M. (1980). Comparison of younger and older spouses in bereavement outcome. *Omega*: *Journal* of *Death and Dying*, *11*(3).

Sas, C. ve Whittaker, S. (2013). Design for forgetting: Disposing of digital possessions after a breakup. *Proceedings of the SIGCHI conference on human factors in computing systems* içinde (ss. 1823-1832).

Schneider, C. S. ve Kenny, D. A. (2000). Cross-sex friends who were once romantic partners: Are they platonic friends now? *Journal of Social and Personal Relationships*, *17*(3), 451-466.

Scholtes, D. ve Browne, M. (2015). Internalized and externalized continuing bonds in bereaved parents: Their relationship with grief intensity and personal growth. *Death Studies*, *39*(2), 75-83.

Schut, H. A., Stroebe, M. S., Boelen, P. A. ve Zijerveld, A. M. (2006). Continuing relationships with the deceased: Disentangling bonds and grief. *Death Studies*, *30*(8), 757-766.

Shear, K., Monk, T., Houck, P., Melhem, N., Frank, E., Reynolds, C. ve Sillowash, R. (2007). An attachment based model of complicated grief including the role of avoidance. *European Archives of Psychiatry and Clinical Neuroscience, 257*, 453-461.

Shear, K. ve Shair, H. (2005). Attachment, loss, and complicated grief. *Developmental Psychobiology, 47*, 253-267.

Smigelsky, M. A., Bottomley, J. S., Relyea, G. ve Neimeyer, R. A. (2019). Investigating risk for grief severity: Attachment to the deceased and relationship quality. *Death Studies*, *44*(7), 402-411.

Somay, B. (2007). *Bir şeyler eksik: Aşk, cinsellik ve hayat hakkında bilmek istemediğimiz şeyler*. Metis Yayınları.

Tran, T. B. ve Joormann, J. (2015). The role of Facebook use in mediating the relation between rumination and adjustment after a relationship breakup. *Computers in Human Behavior*, *49*, 56-61.

Volkan, V. D. ve Zintl, E. (2018). *Life after loss: The lessons of grief*. Routledge.

Zwahr-Castro, J. ve Dicke-Bohmann, A. K. (2014). Who can be friends? Characteristics of those who remain friends after dissolution of a romantic relationship. *Individual Differences Research*, *12*(4-A), 142-152.

2. Basım

YEREL KAYNAKLAR IŞIĞINDA ORTA ÇAĞ AZERBAYCAN TARİHİ- 2

TÜRKLER DÖNEMİ

Vesile Şemşek

nobel bilimsel

Yerel Kaynaklar Işığında Orta Çağ Azerbaycan Tarihi- 2
Türkler Dönemi

Vesile Şemşek

Yayın No.: 1385
ISBN: 978-625-398-108-2
E-ISBN: 978-625-398-107-5
Basım Sayısı: 2. Basım, Temmuz 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Bahar Yanbolulu -baharyanbolulu@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Şemşek, Vesile.
Yerel Kaynaklar Işığında Orta Çağ Azerbaycan Tarihi- 2 Türkler Dönemi / Vesile Şemşek
2. Basım, VIII + 178 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-108-2
E-ISBN: 978-625-398-107-5
1. Azerbaycan 2. Kültür 3. Tarih

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

Ön Söz iii

Giriş 1

1. Azerbaycan'ın Kısa Tarihçesi 3

Birinci Bölüm
XII-XV. Yüzyıllarda Azerbaycan'ın Siyasi Tarihi 7

1. Moğol İstilası Sırasında Azerbaycan 9
   1.1. Harzemşahlar Devleti'nin Azerbaycan'a Etkisi 9
   1.2. Azerbaycan Atabeyleri Son İldenizler 14
   1.3. Kıpçakların ve Gürcülerin Azerbaycan'a Yürüyüşleri 20
   1.4. Moğol Yürüyüşleri ve Azerbaycan'a Etkisi 26
2. Moğollar Sonrası Azerbaycan 35
   2.1. Hülagüler Devleti 35
   2.2. Kızılorda Hâkimiyeti 37
   2.3. Timurilerin Azerbaycan'a Yürüyüşleri 51
3. Azerbaycan Topraklarında Kurulan Türk Devletleri 53
   3.1. Karakoyunlu Devleti'nin Kuruluşu 53
   3.2. Akkoyunlu Devleti'nin Kuruluşu 58
   3.4. Akkoyunlu Devleti'nin Dış Siyaseti 61
   3.5. Safeviler Devleti'nin Kuruluşu 65

İkinci Bölüm
XII-XV. Yüzyıllarda Azerbaycan'da Sosyal ve İktisadi Durum 69

1. Sosyal ve İktisadi Hayat 71
   1.1. Sosyal ve Ticari Hayat 71
   1.2. Sanatkâr ve Esnaf Birlikleri 80
   1.3. Tarım ve Hayvancılık 91
   1.4. Vakıflar 93

Üçüncü Bölüm
XII-XV. Yüzyıllarda Azerbaycan'da İlmî ve Kültürel Hayat.....99
1. İlmî ve Kültürel Hayat.....101
1.1. Dil Unsuru.....101
1.2. İlmî Faaliyetler.....107
1.3. Dinî-Felsefi Düşünce Akımları.....118
1.4. Kültür ve Edebiyat.....125
1.5. Sanat ve Mimari.....135
1.6. Hat Sanatı, Epigrafik Eserler, Tezkireler, Kitabeler.....136

Son Söz.....141

Kaynakça.....143

Orta Çağ Azerbaycan Tarihi XI-XV. Yüzyıllara Dair Mimari Eserler.....149

Kronoloji.....169

Öz Geçmiş.....177

KAYNAKÇA

- *"Tarihteki Azerbaycan Devletleri", Bakü, 2012.*
- *Aşurbeyli, Sara, Oçerki İstoriya Srednevekovogo, Bakü, 1964.*
- *Ahmet Bin Lutf ullah, Cami Duval, Bakü, 1957.*
- *Amman Morcellin, İstoriya, Y. A. Kulakova, Kiyev, 1906.*
- *Abd Er-Raşid El Bakuvi, Kitabu'l Et-Talhis, El-Asar ve Adjab El-Malik El-Kahhar, Çev: Z. Bünyadov, Moskova, 1971.*
- *Avesta, I, İsmail Şems, Bakü, 1995.*
- *Azerbaycan Etnografyası, Bakü, C. I, 1988.*
- *Artamonov, M. L. İstoriya Xazar, Leningrad, 1962.*
- *Barthold, Fuad Köprülü, İslam Medeniyet Tarihi, Ankara,1963.*
- *……., Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler, Ankara, 1975.*
- *……., Turki, Soçineniya, Moskova, 1968.*
- *……., Rabotı Po İstorii İslama İ Arapsogo Xalifata, Soçineniya, Moskova, 1966.*
- *……., Hazarı, Soçineniya, Moskova, 1968.*
- *Barhudanyar, M. Albanya İ Ee Sosedi, Tiflis, 1893.*
- *Belayev, E. A. Arabı, İslam İ Arapskiy Xalifat V Rannee Srednevekovye, Moskova, 1965.*
- *El-Baladzori, Kniga Zavoevaniya Stran, Çev: P.K. Juze, Materyalı Po İstorii Azerbaycana, Baku, 1927.*
- *Belazuri, Kitabu'l Futuhu'l Buldan, Liber Exrugnations Regionum Lugduni Batavorum, 1866.*
- *Bahmanyar, M. Risale Fi Maudu İlm Mabed Tabiana Risale Fi Mratip El Mavcudat, Leysing, 1851.*
- *Balansakuklu Yusuf, Kutadgu Biliğ, Bakü, 1994.*
- *Bizans Tarihçileri, Çev: S. Destunika, Sankt Petersburg, 1860.*
- *Bünyatov, Ziya, Obzor, İstoçnikov Po İstorii Azerbaycana, 1964.*

- *Belyayev, E. A, Arabı, İslam İ Arabskiy Xalifat V Rannee* Srednevekove*, Moskova, 1965.*
- *Bolşakov, O.G. İstoriya Halifata, Moskova, 1989.*
- *Bozkurt, Nahide, Abbasiler, Ankara, 2018.*
- *Çerevskiy, Vı. Mir İslama İ Ego Pobujdeniya, St. Petersburg, 1901.*
- *Felshtinskiy, İ. Arabskaya Literatura V Srednieveka, Nauka Yay. Moskova, 1977.*
- *Petruşevskiy, İ. P. İslam V İrane, V Vıı-X Veka, Leningrad, 1966.*
- *Osmanov, F. L., Kafkas Albanya'sının Maddi Medeniyeti, Bakü, 1982.*
- *El Karnati, Ebu Hamit El Endelusi, Kitap Tuhfetu'lelbaba ve Nuhbetu'licab, Paris, 1925.*
- *El Kalkasandi, Subh El Aşa Fi Marifat El İnşa, V. Kahira, 1914.*
- *Kalankatuklu, M. İstoriya Akvan, K. Patkanova, Spb, 1861.*
- *Kalankatuklu, M. Albanya Tarihi, Mukaddeme, Tercüme ve Şerh, Ziya Bünyadov, Bakü, 1993.*
- *Kolesnikov, A. İ. Zavoevaniyeiranaarabami, Moskova, 1982.*
- *Kolesnikov, A. İ. İran V Naçale Vıı. Sankt Petersburg, 1970.*
- *Gordlevskiy, V. A. Gosudarstva Selcukidov Maloy Azii, İzobranıe Soçinenie, C. I, Moskova, 1960.*
- *Goyuşev, R. B. Arkeoloji ve Din, Bakü, 1965.*
- *Göyuşev, R. B. Karabağın Geçmişine Seyahat, 1993.*
- *Geybullayev, G. A. K Etnogenozi Azerbaydjansev, C. I, 1991.*
- *Geydarov, M. X. Goroda İ Gorodskoe Remesla Azebaydjana, XIII-XVII, Baku, 1982.*
- *Gerodat, İstoriya Xalifatov Vardapeda Gevonda, Çev: K. Patakanova, 1862.*
- *Yakubi, İstoriya, Çev: P.K. Juze, Baku, 1927.*
- *Yakubi, Kitabu'l Buldan, Vıı, V.G.A., Leyden, 1897.*
- *Yakut El Xamavi, Mudjamu'l Buldan, Svideniya Ob Azerbaydjane, Çev: P.K. Juze, 1983.*
- *Marr, N.Y. Arapskaya Versiya Agafengelya, N.Y. Kreşeniya Armyan İ Gruzin, Abhazov İ Alanov, Xvı, Zbo, 1905.*
- *Kalankatlı Moisey, Albanya Tarihi, Mukaddeme, Tercüme ve Şerh, Ziya Bünyadov, Bakü, 1993.*
- *Kitabi Dede Korkut, Sadeleştiren, Samet Alizade, Ferhat Zeynalov, Süleyman Aliyarov, Bakü, 1988.*

- *Nizamülmülk, Siyasetname, Farsça Çev. R. Sultanov, Bakü, 1987.*
- *Nuri, Ünlü, Anahtarlarıyla İslam Tarihi, (Başlangıçtan 1918'e kadar), İstanbul, 1984.*
- *Oğuzname, Samet Alizade, Bakü, 1987.*
- *Orosiy, Pavel, İstoriyaprotivyazıçnikov V Sem Knik, V.D.İ.,1949.*
- *Heyet, Tarihteki Azerbaycan Devletler, Bakü, 2012.*
- *Plinnıy, Starşiy, Estestvennayaistoriya, Latince Çev. Latışeva, V, Moskova, 1949.*
- *Prokopiy, Kesariyskiy, İstoriyavoynı, Rimlyan, S Persami, Moskova, 1876.*
- *Kalankatuklu, M. İstoriya Akvan, K. Patkanova, Spb, 1861.*
- *Kalankatuklu, M. Albanya Tarihi, Mukaddeme, Tercüme ve Şerh, Ziya Bünyadov, Bakü, 1993.*
- *Sebeos, İstoriya, Episkopa Sebeosa, Erevan, 1939.*
- *Sparanet, S. Sudebnik, A.K. Kalstyana, Erevan, 1958.*
- *Kekelidze, K. S. İstoriya V Vosholeniye Vencenoscev, Tbilisi, 1954.*
- *İslam Ansiklopdisi, Azrbaycan, V., T.D.V. İstanbul, 1991.*
- *Vahidov, R. M. Etnografiçeskie Pamyatniki Kafkaskoy Albanii, Bakü, 1985.*
- *Vahidov, R. M. Toprak Kalenin Dulus Küreleri, Bakü, 1980.*
- *Yakubovskiy, A.Y. İbn Miskeveyh O Pohode Rusov V Barda'a V X. (943-944 G.) B.B. C. XIV.*
- *Nizami, G. İskendername, Bakü, 1982.*
- *Oğuzname, Samet Alizade, Bakü, 1987.*
- *Orosiy, Pavel, İstoriyaprotivyazıçnikov V Sem Knik, V.D.İ., 1949ç*
- *Plinnıy, Starşiy, Estestvennayaistoriya, Latince Çev. Latışeva, V, Moskova, 1949.*
- *Prokopiy, Kesariyskiy, İstoriyavoynı, Rimlyan, S Persami, Moskova, 1876.*
- *Vahidov, R. M. Etnografiçeskie Pamyatniki Kafkaskoy Albanii, Bakü, 1985.*
- *Vahidov, P. M. Toprakkalenin Dulus Küreleri, Bakü, 1980.*
- *Velihanlı, N. Vıı-Ix Asırlarda Azerbaycan Tarihinin Problemleri, Konferans Metni, 52-55, Bakü, 1996.*
- *Velihanlı, N. Arap Hilafeti ve Azerbaycan, Bakü, 1993.*
- *İbrahimova, F. A. Orta Asır Azerbaycan Şehirlerinde Metal İşleme, Bakü, 1988.*
- *Raşiddin, F. Oğuzname, (Farsçadan Çev: Şükürova, R.M. Bakü, 1992.*
- *Raşiddin, F. Sbornik, Letopisey, (Perevod: O.İ. Smirnov).*

- *Raşiddin F. Cami Et Tavarih, Bakü, 1957.*
- *Wensinck ve Diğerleri, El Mucemu'l Mufehris Li Elfaz'l-Hadis'n Nebevi, I-Vıı, Leyden 1936-1969.*
- *Yıldız, Hakkı, Dursun, "Arap", Dia, III, 273.*
- *Yılmaz Bayram, Goethe ve İslamiyet, Konya, 1991.*
- *Zubeyri, Ebu Abdullah, L Musa'ab B. Abdullah (850) Kitabu^'L Nesebi Kureyşi, Tah. E. Levi Provençal, 1951.*
- *Azerbaycan Tarihi, I-VII, Heyet, Bakü-İlim, 1998.*
- *Aliyarl'Süleyman, Azerbaycan Tarihi, Bakü, 1996.*
- *Amold Tm, İntişaâislam Tarihi, Ankara, 1982.*
- *Babayev İlyas, Azerbaycan Tarihi, Bakü, 1997.*
- *Barthold W. (1869-1930), Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler, Hazırlayanlar, Ky. Kopraman-A. Laka, Ankara 1975*
- *……., İstoriya Kaspiyskiy Oblastey İ İstoriya Müslümanskogo Mira, (Hazarsahili Vilayetler ve İslam Dünyasmın Tarihi), Bakü 1925 (Rusça)*
- *……., F. Köprülü, İslam Medeniyeti Tarihi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınlan, Ankara, 1957.*
- *Bünyadov Ziya, M. Azerbaycan Vıı-Ix Yüzyıllarda, Bakü, 1965.*
- *Bice Hayati, Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler, Ankara, 1991.*
- *Belazuri Ahmet Bın Yahya (Ö-279/892) Futuh'ul Buldan, Azerbaycan Tarihi . Üzerine Kaynaklar, (Liber Expugnationis Regionum, Lugduni Batavorum, 1866).*
- *Çetin. Osman, Anadolu'da İslamiyetin Yayılışı, İstanbul, 1990.*
- *Demirci Mustafa, Beyt'ül Hikme, İstanbul, 1996.*
- *Dowsett C.İ, The History of the Gaucasian Albaniaus By Movses Dasxuranci, London, 1961.*
- *Hamevi Yakut Bin Abdullah (Ö.626/1229) Mücemü Buldan 1-1v, Beyrut 1950.*
- *……., Yakut, Mücemül Buldan, Azerbaycan Hakkında Bilgiler, (Çev: Z. Bünyadov ve P.K. Juze), Bakü, 1983.*
- *Heyet, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, I-XIV, İstanbul, 1988.*
- *İbni Batuta (Ö771/1365) Seyahatnamesinden Seçmeler, Hazırlayan İ. Parmaksızoğlu, İstanbul, 1971.*
- *İslam Ansiklopedisi, Azerbaycan, IV, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991.*

- *İslam Türk Ansiklopedisi, İstanbul, 1941.*
- *İbrahim, Hasan, İslam Tarihi, I-IV, İstanbul, 1992.*
- *İsmayıl Mahmut, Azerbaycan Halkının Yaranması, Bakü, 1983.*
- *İbni Miskaveyh, Tecaribül-Ümem, Kahire, 1932.*
- *İbni Havkal, Kitabül-Am, Nşr, Brilkramers, Leiden, 1938.*
- *İbni Nedim, Kitabül Fihrist, Beyrut, 1964.*
- *İbni Esir, Kamil Fi- Tarih, I-XII, İstanbul,1989.*
- *İbni Kesir, İsmayıl B. Ömer, (774-1372), El-Bidaye ve Nihaye, I-Xıv, Beyrut, 1966.*
- *İstahri, Kitabül Mesalik ve Memalik, Leiden, 1870.*
- *Kalankatuklu Moisey, Albanya Tarihi, (Tercüme ve Şerh Z. Bünyadov), Bakü, 1993.*
- *Kafesoğlu İbrahim, Türk Milli Kültürü, İstanbul, 1983.*
- *Köksal Asım, İslam Tarihi I-X, İstanbul, 1981.*
- *Lebedev, A. P. Vselenskie Soborı, IV.-V. V.V. Moskova, 1896.*
- *Minorski, Vladimir, Studies İn Gaucasian History-London, 1953.*
- *……., İstoriya Şimani Derbenda (Derbend ve Şirvan Tarihi) Moskova, 1963.*
- *……., Gacssuca Iv-Kafkasşünaslık (15 Sayı Tercüme), London, 1953.*
- *……., Hudud Al-A1am (The Regions of the World), London, 1937.*
- *Mukkadesi, Ahsenüt Tekasim Fi Marifetü'l Akalim Leiden, 1876.*
- *Mesudi, Tenbih Va'l-İşrafv111, Leiden, 1894.*
- *……., Mürucüz Zeheb, 1-1X, Paris, 1887.*
- *Nafisi Said, Babek, Bakü, 1993.*
- *Nizamülmülk Ebu Ali Hasan Siyasetname, Farsçadan Tercüme Eden R. Sultanov, Bakü, 1987.*
- *……., Siyasetname Rusçaya Tercüme Eden B. Zahadorev Leningrad, 1949.*
- *Ögel Bahaddin, İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi, Ankara 1962.*
- *Öztuna Yılmaz, Büyük Türkiye Tarihi, İstanbul, 1977.*
- *P. M. Hold- A.K.S. Lambton- B. Lewis, İslam Tarihi Kültür ve Medeniyeti İstanbul, 1989.*
- *Strabon, Coğrafya I-Xvıı, Tercüme K.A. Stratanov, Moskova, 1964.*

- *Şeker Mehmet, Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması, Ankara, 1985.*
- *Taberi Ebu Cafer Muhammed B. Cerir, Tarih, 1-111, Lukduni — Batavorm 1879-1901.*
- *……., Taberi Tarihi, I-Xvı E. J. Bri1, 1965.*
- *Togan, Zeki Velidi, Umumi Türk Tarihine Giriş, İstanbul, 1981.*
- *Tomaro Babek, Moskova, 1936.*
- *Velihanlı, Naile, Arap Hilafeti ve Azerbaycan, Bakü, 1993.*
- *Vahidov R. A. Azerbaycan'da Tarihi Kazıların Neticeleri, Bakü, 1995.*
- *Yazıcı, Nesimi, Türk Devletleri, Ankara, 1992.*
- *El Kalkasandi, Subh El Aşa Fi Marifat El İnşa, V. Kahira, 1914.*
- *Kropnov, E. İ. Drevnaya İstoriya Severnogo Kavkaza, Moskova, 1980.*
- *Kolesnikov, A. İ. Zavoevaniyeiranaarabami, Moskova, 1982.*
- *Kolesnikov, A. İ. İran V Naçale Vıı. Sankt Petersburg, 1970.*
- *Gordlevskiy, V. A. Gosudarstva Selcukidov Maloy Azii, İzobranıe Soçinenie, C. I, Moskova, 1960.*
- *Goyuşev, R. B. Arkeoloji ve Din, Bakü, 1965.*
- *Göyuşev, R. B. Karabağın Geçmişine Seyahat, 1993.*
- *Geybullayev, G. A. K Etnogenozi Azerbaydjansev, C. I, 1991.*
- *Geydarov, M. X. Goroda İ Gorodskoe Remesla Azebaydjana, V XIII-XVII vv. Baku, 1982.*
- *Gerodat, İstoriya Xalifatov Vardapeda Gevonda, Çev: K. Patakanova, 1862.*
- *Yakubi, İstoriya, Çev: P.K. Juze, Baku, 1927.*
- *Yakubi, Kitabu'l Buldan, Vıı, V.G.A., Leyden, 1897.*
- *Yakut El Xamavi, Mudjamu'l Buldan, Svideniya Ob Azerbaydjane, Çev: P.K. Juze, 1983.*
- *Kalankatlı Moisey, Albanya Tarihi, Mukaddeme, Tercüme ve Şerh, Ziya Bünyadov, Bakü, 1993.*
- *Nizamülmülk, Siyasetname, Farsça Çev. R. Sultanov, Bakü, 1987.*
- *Oğuzname, Samet Alizade, Bakü, 1987.*
- *Orosiy, Pavel, İstoriyaprotivyazıçnikov V Sem Knik, V.D.İ., 1949.*
- *Plinnıy, Starşiy, Estestvennayaistoriya, Latince Çev. Latışeva, V, Moskova, 1949.*
- *Prokopiy, Kesariyskiy, İstoriya Voynı, Rimlyan, S Persami, Moskova, 1876.*

Genişletilmiş ve Güncellenmiş 3. Basım

PASTACILIK-1

HAMMADDELER, TEMİZLİK, HİJYEN, DİZAYN

- **ANA HAMMADDELERİN TEKNOLOJİSİ**
- **YARDIMCI MADDELER**
- **KATKI MADDELERİ**
- **TEMİZLİK VE HİJYEN**
- **PASTANE KURULUMU BİLGİSİ**

Dr. Abdullah Badem

nobel
40.yıl

PASTACILIK-1: HAMMADDELER, TEMİZLİK, HİJYEN, DİZAYN

Dr. Abdullah Badem

Yayın No.:3877
Gıda Tarım ve Hayvancılık.: 044
ISBN: 978-625-417-358-5
E-ISBN: 978-625-417-359-2
Basım Sayısı: 3. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Badem, Abdullah.
Pastacılık-1: Hammaddeler, Temizlik, Hijyen, Dizayn / Abdullah Badem
3. Basım, XXIV + 376 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-417-358-5
E-ISBN: 978-625-417-359-2
1. Pasta 2. Ekmek 3. Hammadde

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Ön Söz iii
Teşekkür v
Tablolar ve Şekiller Listesi xvii
Kısaltmalar xxi

Bölüm 1 - Temel Tanımlamalar 1
Giriş 1
Besin Ögelerinin Tanımlanması 1
A. Karbonhidratlar (Şekerler) 2
Karbonhidratların Özellikleri 4
B. Proteinler 6
Proteinlerin Özellikleri 7
C. Lipitler (Yağlar) 9
Yağların Özellikleri 10
D. Vitaminler 10
E. Mineral Maddeler 11
F. Enzimler 11
Gıdaların Özellikleri 12
Gıdaların Bozulmasını Etkileyen Bazı Faktörler 16
Temel Mikrobiyoloji Bilgileri 21
Mikroorganizmaların Sınıflandırılması 21
Mikroorganizmaların Yaşam Şekilleri 21
Fermantasyon 22
Gıdalarda Bulunan Bazı Önemli Mikroorganizmalar 23
A. Bakteriler 23
B. Mayalar 27
C. Küfler 27
Bazı Gıda ve Kimya Tanımları 28

Bölüm 2 - Un 35
Giriş 35
Ham Maddenin Tanımı, Sınıflandırılması, Özellikleri 36

Buğday 36
Buğdayın Kısımları 36
Buğday Karbonhidratları 37
Buğday Proteinleri 38
Buğday Lipitleri 39
Buğday Mineral Maddeleri 39
Buğday Vitaminleri 39
Buğday Enzimleri 39
Mısır 40
Yulaf 41
Çavdar 41
Arpa 42
Pirinç 42
Un Çeşitleri 42
Buğday Unu 47
Çavdar Unu 49
Pirinç Unu 51
Yulaf Unu 51
Mısır Unu 52
Arpa Unu 52
Unların Bazı Özellikleri ve Teknolojik Etkileri 54
Un Üretimi 56
Geleneksel Un Yapımı 56
1. Tahılın İşletmeye Alımı, Ön Temizleme ve Depolama 56
2. Tahılın Temizlenmesi 58
3. Tahılın Öğütülmeye Hazırlanması (Tavlama ve Paçal İşlemi) 58
4. Tahılın Öğütülmesi 58
5. Ambalajlama ve Depolama 59
Beslenme Açısından Kısa Bir Değerlendirme 60

Bölüm 3 - Süt 61
Giriş 61
Ham Maddenin Tanımı, Sınıflandırılması, Özellikleri 62
Çiğ Süt 62
Sütün Bileşimi 62
Süt Yağı 63
Süt Proteinleri 64
Süt Şekeri (laktoz) 65
Süt Mineralleri 65

Süt Vitaminleri ve Diğer Bileşenleri 65
Süt Çeşitleri 65
İnek Sütü 65
Koyun Sütü 67
Keçi Sütü 67
Manda Sütü 68
A. İçme Sütü Üretimi 68
Geleneksel (Evde) İçme Sütü Yapımı 68
Pastörize Süt 69
Sterilize Süt 71
Beslenme Açısından Kısa Bir Değerlendirme 72
B. Yoğurt Üretimi 74
Çiğ Süt 74
Yoğurt ve Yoğurt Çeşitleri 75
Yoğurt Üretimi 76
Geleneksel (Evde) Yoğurt Yapımı 76
1. Sütün Temizlenmesi (Klarifikasyon) 76
2. Sütün Standardizasyonu 77
3. Baktofugasyon 78
4. Deaerasyon 78
5. Homojenizasyon 78
6. Isıl İşlem Uygulaması 79
7. Yoğurt Kültürü İlavesi (Mayalama - İnokülasyon) 80
8. İnkübasyon (Fermantasyon) ve Pıhtılaşma 81
9. Soğutma 82
10. Ambalajlama 82
Beslenme Açısından Kısa Bir Değerlendirme 82
C. Peynir Üretimi 83
Peynir ve Peynir Çeşitleri 83
Peynir Üretimi 89
Geleneksel (Evde) Peynir Yapımı 89
1. Ham Madde 89
2. Ön İşlemler 91
3. Yardımcı Maddelerin İlavesi 91
4. Pıhtının Kesilmesi ve Peynir Altı Suyu Ayrılması 92
5. Pıhtıya Uygulanan İşlemler 92
6. Ambalajlama ve Depolama 93
Beslenme Açısından Kısa Bir Değerlendirme 93

D. Tereyağı ve Krema Üretimi 94
Tereyağı ve Tereyağı Çeşitleri 94
Tereyağının Kıvamı 95
Krema ve Krema Çeşitleri 96
Tereyağı Üretimi 100
Geleneksel (Evde) Tereyağı Yapımı 100
1. Ham Madde 101
2. Nötralizasyon (Asitlik Giderme) ve Ön Isıtma 101
3. Kremanın Pastörizasyonu (Isıtılması) 103
4. Deaerasyon 103
5. İnokülasyon ve Olgunlaştırma 103
6. Yayıklama 105
7. Yıkama 105
8. Yoğurma (Malakse İşlemi) 106
9. Paketleme 107
10. Soğutma 107
Beslenme Açısından Kısa Bir Değerlendirme 107
E. Dondurma Üretimi 108
Dondurma ve Dondurma Çeşitleri 108
Dondurma Üretimi 110
Geleneksel (Evde) Dondurma Yapımı 110
1. Ham Madde 111
2. Karışımın Hazırlanması 116
3. Homojenizasyon: 117
4. Isıl İşlem (Pastörizasyon) 117
5. Soğutma 118
6. Olgunlaştırma (Dinlendirme) 118
7. Lezzet ve Renk Veren Maddelerin Katılması 118
8. Miksin Dondurulması 119
9. Paketleme 119
10. Sertleştirme 119
Beslenme Açısından Kısa Bir Değerlendirme 119

Bölüm 4 - Bitkisel Yağ ve Margarin 121
Giriş 121
Ham Maddenin Tanımı, Sınıflandırılması, Özellikleri 121
Yağ 121
Yağın Kimyasal Bileşimi 122
Bitkisel Yağ Çeşitleri 124
Palm Yağı 124

Hindistan Cevizi (Kopra) Yağı 125
Ayçiçek Yağı 126
Mısırözü Yağı 126
Fındık Yağı 127
Pamuk Tohumu (Çiğit) Yağı 127
Soya Fasulyesi Yağı 128
Yer Fıstığı Yağı 128
Zeytinyağı 129
Kolza (Kanola) Yağı 130
Aspir Yağı 131
Susam Yağı 131
Haşhaş Tohumu Yağı 132
Keten Tohumu Yağı 132
Kenevir Tohumu Yağı 133
Bitkisel Yağ Üretimi 133
Bitkisel Tohumlardan Yağ Üretim Aşamaları 133
1. Ön İşlemler (Taşıma, Eleme, Taş-Saman vb. Ayırma, Kurutma) 135
2. Kabuk Kırma ve Ayırma 135
3. Tohum İçinin Öğütülmesi / Ezilmesi 135
4. Tohumların Kavrulması 136
5. Tohumlardan Yağın Alınması 136
6. Rafinasyon Aşamaları 138
6.1. Müsilaj Giderme (Degumming / Desliming) 138
6.2. Asitlik Giderme (Nötralize etme, Refining) 139
6.3. Renk Açma (Ağartma- Bleaching) 140
6.4. Koku Giderme (Deoderizasyon) 140
6.5. Soğuklama (Vinterizasyon) 140
6.6. Cilalama (Polishing) 141
7. Ambalajlama 141
Sıvı Yağların Sertleştirilmesi (Hidrojenizasyon) 141
Margarin ve Margarin Çeşitleri 143
Piyasada Bulunan Margarinlerin Kullanım Amacına Göre Sınıflandırılması 144
Endüstriyel Margarinler (Şorteningler) 145
Şorteninglerin Yağ Kristalleri Tipine Göre Sınıflandırılması 145
Şorteninglerin Kullanıldığı Alana Göre Sınıflandırılması 146
Pasta-Börek-Hamur İşleri İçin Kullanılan Şorteningler 147
Kızartma İşleri İçin Kullanılan Şorteningler 147
Şorteninglerin İçeriğine Göre Sınıflandırılması 147

Şorteninglerin Son Üründeki Kullanım Amaçlarına Göre Sınıflandırılması 148
Margarin Üretimi 150
1. Kompozisyon Hazırlama 150
2. Emülsiyon Hazırlama 151
3. Kristallendirme 151
4. Ambalajlama 151
Beslenme Açısından Kısa Bir Değerlendirme 152

Bölüm 5 - Şeker 155
Giriş 155
Ham Maddenin Tanımı, Sınıflandırılması, Özellikleri 156
Şeker ve Şeker Çeşitleri 156
Şekerin Kristal Boyutu (Granül Yapısı) ve Sınıflandırılması 158
Karbonhidratların Tatlılık Dereceleri 160
Pastacılık ve Unlu Mamullerde Şeker 161
Pancar Şekeri Üretimi 163
1. Pancarların Fabrikaya Taşınması ve Depolanması 163
2. Pancarın Yıkanması 164
3. Pancarın Tartılması ve Kıyılması 165
4. Pancardan Ham Şerbet Elde Edilmesi 165
5. Ham Şerbetin Arıtılması 166
6. İnce Şerbetin Koyulaştırılması 167
7. Koyu Şerbetin Lapaya İşlenmesi 167
8. Ham Şekerin Elde Edilmesi 168
9. Ham Şekerin Arıtılması 168
10. Paketleme 168
Beslenme Açısından Kısa Bir Değerlendirme 169

Bölüm 6 - Kakao ve Çikolata 171
Giriş 171
Ham Maddenin Tanımı, Sınıflandırılması, Özellikleri 172
Kakao 172
Kakao Üretimi 173
1. Ham Madde 173
2. Kakao Fermantasyonu 175
3. Kurutma 176
4. Kakao Çekirdeklerini Temizleme 176
5. Kavurma 176
Kakao Tozu ve Kakao Yağı Üretimi 177

Çikolata 178
Çikolata Üretimi 182
1. Bileşenlerin Karıştırılması 182
2. Rafinasyon (İnceltme) 183
3. Özleştirme (Konçlama) 183
4. Tavlama (Temperleme) 184
5. Kalıplama ve Ambalajlama 186
Beslenme Açısından Kısa Bir Değerlendirme 187

Bölüm 7 - Pasta Üretiminde Kullanılan Diğer Maddeler 189
Giriş 189
Ana Malzemeler 190
Yardımcı Malzemeler 190
Katkı Malzemeleri 190
Su 191
Suyun Fiziksel Özellikleri 191
Suyun Kimyasal Özellikleri 191
Unlu Mamullerde Su 193
Nişastalar 195
Nişasta Granülleri 196
Nişastanın Modifikasyonu 197
Nişasta Çeşitleri 200
Mısır Nişastası 200
Buğday Nişastası 201
Pirinç Nişastası 204
Yulaf Nişastası 205
Çavdar Nişastası 205
Patates Nişastası 205
Nişastanın Özellikleri 206
Nişastanın Hidrotermal (Isı Etkileşimli) Davranışı 207
Nişastanın Diğer Maddelerle Etkileşimleri 210
İrmik 214
Yumurta 214
Tuz 216
Krem Şanti 217
Bal 217
Pekmez 218
Meyveler 220
Kuru Yemişler 220

Baharatlar 220
Anason 222
Çörek Otu 222
Haşhaş 223
Küçük Hindistan Cevizi 223
Kakule 223
Kişniş 224
Kuş Üzümü 224
Mahlep 224
Safran 224
Susam 224
Tarçın 225
Vanilya 225
Zencefil 226
Zerdeçal 226
Gıda Katkı Maddeleri 226
Gıda Katkı Maddelerinin Kodlanması ve Fonksiyonel Sınıfları 228
A. Kabartma Ajanları 228
Kimyasal Kabartma Ajanları 229
Biyolojik Kabartma Ajanları 232
Fiziksel Kabartma Ajanları 237
B. Renklendiriciler 237
C. Kalınlaştırıcılar (Kıvam Artırıcılar) ve Jelleştiriciler 238
D. Emülgatörler 241
Lesitin 241
Monogliseritler ve Digliseritler 242
E. Tatlandırıcılar 243
F. Un İşleme Ajanları 245
Yükseltgen Maddeler 246
İndirgen Maddeler 246
Emülgatörler ve Hamur Kuvvetlendiriciler 246
Enzimler 247
G. Antioksidanlar 249
H. Asitliği Düzenleyiciler 250
I. İtici Gazlar 250
İ. Köpürtme Ajanları 251
J. Köpürmeyi Önleyici Ajanlar 251
K. Nem Vericiler 251

L. Parlatma Ajanları ... 252
M. Topaklanmayı Önleyiciler ... 252
N. Şelat Ajanları ... 252
O. Lezzet Artırıcılar ... 253
Ö. Koruyucular (Antimikrobiyaller) ... 253

Bölüm 8 - Pastacılıkta ve Fırıncılıkta Kullanılan Ekipman ... 255
Giriş ... 255
Pastane ve Fırınlarda Kullanılan Bazı Makineler ... 255
Pastane ve Fırınlarda Kullanılan Bazı Set Üstü Ekipman ... 256
Pastane ve Fırınlarda Kullanılan Bazı Soğutucular ... 256
Pastane ve Fırınlarda Kullanılan Bazı Küçük Araç Gereçler ... 256

Bölüm 9 - Pastanelerde Temizlik, Dezenfeksiyon ve Personel Hijyeni ... 273
Giriş ... 273
Temizlik ve Hijyen İle İlgili Tanımlar ... 273
Pastanede Temizlik ve Dezenfeksiyon ... 275
Temizlik ve Dezenfeksiyon Maddeleri ... 281
Pastane Hijyeninde ve Mamul Hazırlamasında Dikkat Edilecek Hususlar ... 284
Pastane Yerinin Seçilmesi ... 286
Pastane Yerinin Seçilmesinde Etkenlerin Önemi ... 287
Pastanenin Fiziksel Özellikleri ve Yerleşimi ... 287
Pastanenin Tavanı ... 290
Pastanenin Duvarı ve Zemini ... 290
Pastanenin Aydınlatılması ... 291
Pastanenin Havalandırılması ve Isıtılması ... 292
Pastane Depoları ... 293
Personel Hijyeni ... 294
Personel Hijyeninde Dikkat Edilecek Noktalar ... 295

Bölüm 10 - Pastanelerde Gıda Güvenliği Yönetim Sistemleri ... 299
Giriş ... 299
HACCP Sistemi ... 300
HACCP Terminolojisi ... 300
HACCP Uygulama Aşamaları ... 302
HACCP Sisteminin Temel Prensipleri ... 303
Prensip 1- Tehlike Analizi ... 303
Prensip 2- Kritik Kontrol Noktalarının (CCP-KKN) Belirlenmesi ... 304

Prensip 3- Kritik Limitlerin Belirlenmesi 305
Prensip 4- Kritik Kontrol Noktaları (CCP) İzleme Sisteminin Belirlenmesi 306
Prensip 5- Düzeltici Önlemlerin Alınması 307
Prensip 6- Kayıtların Tutulması ve Dokümantasyon 307
Prensip 7- Doğrulama 307
Çırpılmış Krema – HACCP Uygulaması 307
Çırpılmış Kremada Kritik Kontrol Noktalarının Saptanmasında Karar Ağacının Kullanımı 313

Bölüm 11 - Pastane Kurulumu İçin Yapılması Gerekenler ve İlgili Mevzuat 317
Giriş 317
Pastane ve Unlu Mamullerin Kuruluş Süreci 318
EK-1. Gıda İşletmelerinin Uyması Gereken Bazı Kanun ve Yönetmelikler 319
EK-2. Gıda İşletmelerinin Kayıt ve Onay İşlemlerine Dair Yönetmelik 320
EK-3. Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun 329

Kaynaklar 349
Dizin 367
Öz Geçmiş 375

Kaynaklar

Acar, J. (1998). Fenolik Bileşikler ve Doğal Renk Maddeleri. İçinde: *Gıda Kimyası*. (Ed: İlbilge Saldamlı). Ankara: Hacettepe Yayınları. ISBN: 975-8339-00-1. S: 443-448.

Adedotun, E. (2017). *French Pâtisserie, Master Recipes and Technique From The Ferrandi School Of Culinary Arts*. Paris: Flammarion. ISBN: 978-2-0815-2037-0.

Afoakwa, E.O. (2016). *Chocolate Science and Technology*. New Jersey: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 978-1-1189-1378-9.

Agama-Acevedo, E. Flores-Silva, P.C. and Bello-Perez, L.A. (2019). Cereal Starch Production for Food Applications, In: *Starches for Food Application, Chemical, Technological and Health Properties*, (Edi: Clerici, M.T.P.S. and Schmiele, M.). London: Academic Press. ISBN: 978-0-12-809440-2. P:71-102.

Akbulut, N. ve Karagözlü, C. (2014). *Gıda Bilimi ve Teknolojisi*. İzmir: Sidas Medya Ltd.Şti. ISBN: 978-605-5267-01-8. S: 65-79.

Akın, N. (2006). *Modern Yoğurt Bilimi ve Teknolojisi*. Konya:Damla Ofset. ISBN:978-975-00594-0-9.

Akın, N. (2009). *Dondurma Bilimi ve Teknolojisi*. Konya: Damla Ofset. ISBN: 978-975-00594-1-4.

Akram, M. (2015). Energy Recovery From By-Products Of Sugar Making Process. In: *Sugar Beets Productıon, Uses And Health Implications*. (Ed: Lindsey Brooks). New York: Nova Publishers. ISBN: 978-1-63463-529-5.

Aksoy, M. (2000). *Beslenme Biyokimyası*. Ankara: Hatiboğlu Basım. ISBN: 975-8322-07-9.

Altan, A. (2018). *Özel Gıdalar Teknolojisi*. Adana: Çukurova Üniversitesi Yayınları.

Altuğ, T. (2006). Gıda Katkı Maddeleri. İçinde: *Gıda Katkı Maddeleri*. (Ed: Tomris Altuğ). İzmir: Meta Basım Matbaacılık. ISBN: 975-97408-2-6. S: 3-11.

Altuğ, T. ve Elmacı, Y. (2006). Gıdalarda Doğal Olarak Bulunan Lezzet Bileşenleri. İçinde: *Gıda Katkı Maddeleri*. (Ed: Tomris Altuğ). İzmir: Meta Basım Matbaacılık. ISBN: 975-97408-2-6. S: 467, 469.

Altuğ, T. ve Elmacı, Y. (2006). Tatlandırıcılar. İçinde: *Gıda Katkı Maddeleri*. (Ed: Tomris Altuğ). İzmir: Meta Basım Matbaacılık. ISBN: 975-97408-2-6. S: 204-217.

Amaladhas, P.H. and Emerald, M.E.F. (2017). Physicochemical and Sensory Properties of Dried Dairy Products. In: *Handbook of Drying for Dairy Products.* (Ed: C. Anandharamakrishnan). New Jersey: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 9781118930502. P: 203-228.

Andersson, R., Fransson, G., Tietjen, M., and Åman, P. (2009). Content and Molecular-weight Distribution of Dietary Fiber Components in Whole-grain Rye Flour and Bread. *Journal of Agricultural and Food Chemistry, 57*(5), 2004-2008.

Anlı, R.E. (2019). Bira. İçinde: *Fermente Gıdalar: Mikrobiyoloji, Teknoloji, Sağlık.* (Ed: Anlı, E. ve Şanlıbaba, P.). İstanbul: Nobel Yayıncılık. ISBN: 978-605-7846-35-8. S: 461-500.

Arbuckle, W. S. (1986). *Ice Cream*. New York: Springer Science. ISBN: 978-1-4757-5449-0.

Arendt, E.K. Morrissey, A. Moore, M.M. and Dal Bello, F. (2008). Gluten-free Breads. In: *Gluten-Free Cereal Products And Beverages.* (Ed: Elke K. Arendt and Fabio Dal Bello). Amsterdam: Academic Press. ISBN: 978-0-12-373739-7. P: 290-319.

Arendt, E.K. and Moroni, A.V. (2013). Sourdough and Gluten-Free Products. In: *Handbook on Sourdough Biotechnology*. (Ed: Gobbetti, M. and Gänzle, M.). New York: Springer Science. ISBN:978-1-4614-5425-0. doi: 10.1007/978-1-4614-5425-0. P: 245-264.

Arendt, E.K. and Zannini. (2013). *Cereal Grains for the Food and Beverage Industries.* Cambridge: Woodhead Publishing. ISBN: 978-0-85709-413-1.

Asımgil, S. ve Şahin, M. (2004). *Mutfak Kültürü*. İstanbul: Timaş Yayınları. ISBN: 975-263-026-X.

Aşıcı, N., Oturak, G., ve Ekerbiçer, H. (2020). Geçmişten Günümüze Yüksek Fruktozlu Mısır Şurubu ve Sağlık Etkileri Üzerine Bir Derleme. *Sakarya Tıp Dergisi*, 10, Özel Sayı, 57-68.

Atak, M. (2017). Buğday ve Türkiye Buğday Köy Çeşitleri. *MKÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 22, 2, 71-88.

Ataman, M. (2021). Anadolu'nun ekşi maya hikayesi. *Tarım ve Orman Dergisi*, Temmuz-Ağustos 2020. http://www.turktarim.gov.tr/Haber/485/anadolunun-eksi-maya-hikayesi erişim tarihi:02.10.2021.

Autio, K. and Eliasson, A-C. (2009a). Oat Starch, In: *Starch: Chemistry And Technology,* (Edi: James N. BeMiller, Roy L. Whistler), London: Academic Press, ISBN: 978-0-12-746275-. P: 588-59.

Autio, K. and Eliasson, A-C. (2009b). Rye Starch, In: *Starch: Chemistry And Technology,* (Edi: James N. BeMiller, Roy L. Whistler), London: Academic Press, ISBN: 978-0-12-746275-. P: 579-587.

Aydın, D., Rashid, S.M. ve Aydın, R. (2014). Tavuk Yumurtası ve Kolesterol Gerçeği. *KSÜ Doğa Bilimleri Dergisi*, 17, 3, 26-30.

Badem, A. (2006). Keçiboynuzu Pekmezli Dondurma Üretiminde Kullanılan Karragenan, Ksantan ve Keçiboynuzu Zamklarının Dondurmaların Kaliteleri Üzerine Etkisi. *Akdeniz Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi*. Antalya.

Badem, A. (2015). Rennet Kazeinin Kaşar Peynirinin Kimyasal, Mikrobiyolojik ve Duyusal Kalite Niteliklerine Etkisi. *Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi*. Konya.

Badem, A. (2018). Pekmez (Molasses): A Traditional Food In Turkey, *International Journal of Agriculture, Environment and Bioresearch*, 3, 1, 88-97.

Badem, A. (2021). Some Traditional Fermented Foods in Turkish Cuisine and Its Evaluation in Terms of Health and Gastronomy. In: *Advances in Managing Tourism Across Continents*. (Ed: Cobanoglu, C., Gunlu-Kucukaltan, E., Tuna, M., Başoda, A. and Dogan, S.). Florida: M3 Center Publishing. ISBN 978-1-955833-00-4. P: 427-440. doi: 10.5038/9781955833004.

Badem, A. (2021). Ekmek ve Unlu Mamuller. İçinde: *Temel Mutfak Teknikleri ve Yönetimi*. (Ed:Geçgin, E. ve Baltacı, M.). Ankara: Detay Yayıncılık. ISBN: 978-605-254-394-8. S: 265-286.

Bahar, B. (2006). Diğerleri. İçinde: *Gıda Katkı Maddeleri*. (Ed: Tomris Altuğ). İzmir: Meta Basım Matbaacılık. ISBN: 975-97408-2-6. S: 261-263.

Bahar, B. (2006). Un İşleme Ajanları. İçinde: *Gıda Katkı Maddeleri*. (Ed: Tomris Altuğ). İzmir: Meta Basım Matbaacılık. ISBN: 975-97408-2-6. S: 233-249.

Bao, J. and Bergman, C.J. (2017). Rice Flour and Starch Functionality, In: *Starch in Food Structure, Function and Applications*, (Edi: Malin Sjöö and Lars Nilsson). Cambridge: Woodhead Publishing. ISBN: 978-0-08-100868-3. P:373-419.

Başoğlu, F. (2016). Gıda Kalite Kontrolünün Esasları ve Gıda Güvenliği Yönetim Sistemleri. Bursa: Dora Yayıncılık. ISBN: 978-605-9666-37-4. S:1-251.

Beck, M., Jekle, M., and Becker, T. (2012). Sodium Chloride–Sensory, Preserving And Technological İmpact On Yeast-Leavened Products. *International Journal Of Food Science & Technology*, 47, 9, 1798-1807.

Beckett, S.T. (2008). *The Science of Chocolate***.** London: The Royal Society of Chemistry. ISBN: 978-0-85404-970-7.

Beckett, S. (2009). Chocolate Manufacture. In: *Science and Technology of Enrobed and Filled Chocolate, Confectionery and Bakery Products*. (Ed: Talbot, G.). London: CRC Press. ISBN: 978-1-84569-643-6.

Bennion, E.B. and Bamford, G.S.T. (1997). *The Technology of Cake Making*. New York: Springer Science. ISBN: 978-1-4419-4742-0. P: 49.

Bhatty, R. S. (1996). Production of Food Malt from Hull-less Barley. *Cereal Chemistry, 73*(1), 75-80.

Bilişli, A. (2013). *Özel Gıdalar*. İzmir: Sidas Medya Ltd.Şti. ISBN: 978-605-5267-13-1. S: 1-6, 65-92.

Bingöl, E.B. ve Akkaya, E. (2010). 13. Kritik Kontrol Noktalarının Tehlike Analizleri (HACCP), *Gıda Güvenliği Ve Hijyeni*. (Ed: Tolga Kahraman), İstanbul Üniversitesi, Açık Ve Uzaktan Eğitim Fakültesi. S: 247.

Bogdanov S, Jurendic T, Sieber R and Gallmann P. (2008). Honey for Nutrition and Health: A Review. *Journal of the American College of Nutrition, 27*(6), 677–689.

Bot, A. and Flöter, E. (2013). Application of Edible Oils. In: *Edible Oil Processing*. (Ed:Hamm, W., Hamilton, R.J. and Calliauw, G.). New Jersey: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 978-1-4443-3684-9. P: 223-249.

Brites, L.T.G.F., Schmiele, M., Steel, C.J. (2018). Gluten-Free Bakery and Pasta Products. In: *Handbook of Food Bioengineering, Alternative and Replacement Foods*, (Ed: Alina Maria Holban, Alexandru Mihai Grumezescu). Cambridge: Academic Press. ISBN: 9780128114469. P: 385-410.

Bueschelberger, H., Tirok, S., Stoffels, I. and Schoeppe, A. (2015). Lecithins, In: *Emulsifiers in Food Technology,* (Ed: Viggo Norn), Oxford: John Wiley & Sons, Ltd.

Buksa, K., Ziobro, R., Nowotna, A., and Gambuś, H. (2013). The Influence of Native and Modified Arabinoxylan Preparations on Baking Properties of Rye Flour. *Journal of Cereal Science, 58*(1), 23-30.

Bulduk, S. (2004). *Gıda Teknolojisi*. Ankara: Detay Yayıncılık. ISBN: 975-8326-43-0.

Bulduk, S. (2007). *Gıda ve Personel Hijyeni*. Ankara: Detay Yayıncılık. ISBN: 978-975-8326-71-6.

Burdock, G.A. (2001). *Fenaroli's Handbook of Flavor Ingredients*, London: CRC Press.

Carson, G. R. (2011). Flour Additives, Part 7, In: *Food Additives Data Book*, (Ed: Jim Smith and Lily Hong-Shum.). Oxford: Oxford: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 978-1-4051-9543-0. P: 535-580.

Casper, J. L., and Atwell, W.A. (2014). *Gluten-Free Baked Products*. Minnesota: AACC International, Inc. ISBN: 978-1-891127-80-9. P: 2, 3,27, 29, 30.

Clarke, C. (2004). *The Science Of Ice Cream*. Cambridge: The Royal Society of Chemistry. ISBN:0-85404-629-1.

Codex Alimentarius Commission (2003). *Draft Revised Standard For Gluten Free Foods*. Report of the Joint FAO/WHO Food Standards Programme Codex Alimentarius Commission, Twenty-fifth Session. Paragraphs 9 and 10 Rome.

Collar, C. (2014). Barley, Maize, Sorghum, Millet, and Other Cereal Grains. In: *Bakery Products From Coarse Grains: Challenges And Opportunities Of Composite Breads.* (Ed: W. Zhou, Y. H. Hui, I. De Leyn, M. A. Pagani, C. M. Rosell, J. D. Selman, and N. Therdthai). London: John Wiley & Sons, Ltd.

Conde-Petit, B., Escher, F., and Nuessli, J. (2006). Structural Features of Starch-flavor Complexation in Food Model Systems. *Trends in food science & technology, 17*(5), 227-235.

Corsetti, A. (2013). Technology of Sourdough Fermentation and Sourdough Applications. In: *Handbook on Sourdough Biotechnology*. (Ed: Gobbetti, M. and Gänzle, M.). New York: Springer Science. ISBN:978-1-4614-5425-0. doi: 10.1007/978-1-4614-5425-0. P:85-104.

Cömert, T.K. ve Merdol, T. K. (2018). Çikolata ve Sağlık Beyanları. *Beslenme ve Diyetetik Dergisi*, 46, 1, 56-65.

Crisà, A. (2013). Milk Carbohydrates and Oligosaccharides. In: *Milk and Dairy Products in Human Nutrition Production, Composition and Health*. (Ed: Young W. Park and George F.W. Haenlein.). New Jersey: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 978-1-118-53422-9. P: 129-147.

Çakmakçı, S. ve Çelik, İ. (2000). *Gıda Katkı Maddeleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları. S: 163-179.

Dayton C.L.G. and Galhardo, F. (2014). Enzymatic Degumming. In: *Green Vegetable Oil Processing.* (Ed: Walter E. Farr and Andrew Proctor). USA: AOCS Press. ISBN: 978-0-9835072-1-5. P: 107-145.

Deák, T. (2003). Yeasts. In: *Encyclopedia of Food Sciences and Nutrition.* London: Academic Press, p: 6233–6239.

Deeth, H.C. and Lewis, M.J. (2017). *High Temperature Processing of Milk and Milk Products*. New Jersey: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 9781118460504. P: 1-556.

Delcour, J.A and Hoseney, R.C. (2010). *Principles of Cereal Science and Technology*. Minnesota: AACC International, Inc ISBN: 978-1-891127-63-2.

de Melo, R.R., Borin, G.P., Zanini, G.K., Neto, A.A.K., Fernandes, B.S. and Contesini, F.J. (2016). An Overview on Vegetable Oils and Biocatalysis. In: *Vegetable Oil Properties, Uses and Benefits*. (Ed: Brittany Holt). New York: Nova Publishers. ISBN: 978-1-63485-128-2. P: 23.

Demirağ, K. ve Uysal, V. (2006). Renklendiriciler. İçinde: *Gıda Katkı Maddeleri*. (Ed: Altuğ, T.). İzmir: Meta Basım Matbaacılık. ISBN: 975-97408-2-6. S: 179-181.

Demirci, M. (2014). *Beslenme*. Tekirdağ: Gıda Teknolojisi Derneği Yayınları. ISBN: 975-97146-4-2. S: 40-44, 65, 67, 99.

Demirel, D. ve Akdeniz, M.G. (2019). Sanayileşme Öncesinde Geleneksel Şeker Üretim Yöntemleri ve Değirmenlerin Gelişimi, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12, 1, 122-141.

Dijkstra, A.J. (2013). *Edible Oil Processing from a Patent Perspective*. New York: Springer Science. ISBN: 978-1-4614-3351-4. P: 1-275.

Dizlek, H., ve Gül, H. (2009). Kabartma Tozları ve Unlu Mamullerde Kullanımları. *Gıda*, 34, 6, 403-410.

Doğruer, Y. (2004). *Veteriner Halk Sağlığı*. Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi. S: 41-65, 79-85, 91-114.

Dong, X., Dong, J., Peng, Y. and Tang, X. (2017). Comparative Study of Albumen pH and Whole Egg pH for the Evaluation of Egg Freshness, *Spectroscopy Letters, 50*(9), 463-469.

Draycott, A.P. and Christenson, D.R. (2003). *Nutrients for Sugar Beet Production, Soil–Plant Relationships*. Washington: CABI Publishing. ISBN: 0-85199-623-X. P:181

Durgun, T. (2008). Malt Ekstraktı Üretimi ve Değerlendirilmesi. *Gıda, 33*(1), 43-51.

Dunford, N.T. (2004). Oil- and Oilseed-Based Bioactive Compounds and Their Health Effects. In: *Nutritionally Enhanced Edible Oil and Oilseed Processing.* (Ed: Dunford, N.T. and Dunford, H.B.). USA: AOCS Press. ISBN: 1-893997-49-9. P:7-30.

Eckhoff, S.R. and Watson, S.A. (2009). Corn and Sorghum Starches: Production, In: *Starch: Chemistry and Technology,* (Edi: James N. BeMiller, Roy L. Whistler), London: Academic Press, ISBN: 978-0-12-746275-. P: 373-439.

Edwards, W.P. (2007). *The Science of Bakery Products*. RSC Publishing. ISBN: 978-0-85404-486-3. P: 56-58, 62-65, 70,71

Edwards, C. H., Rossi, M., Corpe, C. P., Butterworth, P. J., and Ellis, P. R. (2016). The Role of Sugars and Sweeteners in Food, Diet and Health: Alternatives for the Future. *Trends in Food Science & Technology*, 56, 158-166.

Elgün, A. ve Ertugay, Z. (1992). *Tahıl İşleme Teknolojisi*. Erzurum: Atatük Üniversitesi Yayınları.

Elmacı, Y. (2006). Asitliği Düzenleyiciler. İçinde: *Gıda Katkı Maddeleri*. (Ed: Tomris Altuğ). İzmir: Meta Basım Matbaacılık. ISBN: 975-97408-2-6. S: 41-50.

Elmacı, Y. (2006). Lezzet Artırıcılar. İçinde: *Gıda Katkı Maddeleri*. (Ed: Tomris Altuğ). İzmir: Meta Basım Matbaacılık. ISBN: 975-97408-2-6. S: 157-166.

Elmacı, Y. (2006). Lezzet Maddeleri. İçinde: *Gıda Katkı Maddeleri*. (Ed: Tomris Altuğ). İzmir: Meta Basım Matbaacılık. ISBN: 975-97408-2-6. S: 139-150.

Emerton, V. and Choi, E. (2008). *Essential Guide to Food Additives*. Leatherhead Food International Ltd. ISBN: 978-1-905224-50-0. P: 164, 165, 229, 230.

Erbaş, M., Ertugay, M. F., and Certel, M. (2005). Moisture Adsorption Behaviour of Semolina and Farina. *Journal of Food Engineering*, 69, 2, 191-198.

Erdinç, Z. (2017). Türkiye'de Şeker Sanayinin Gelişimi ve Şeker Sanayinde İzlenen Politikalar. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 17, 3, 9-26.

Erol, İ. (2007). *Gıda Hijyeni ve Mikrobiyolojisi*. Ankara: Pozitif Matbacılık. ISBN:978-975-00131-0-9.

Eseceli, H., Değirmencioğlu, A. ve Kahraman, R. (2006). Omega Yağ Asitlerinin İnsan Sağlığı Yönünden Önemi. *Türkiye 9. Gıda Kongresi*; 24-26 Mayıs 2006, Bolu. S: 403-406.

European Commission. (2000). *European Commission Directive 2000/36/EC on Cocoa and Cocoa Products*. Official Journal of the European Communities, L197, 19–25.

FAO. (2010). *Codex Alimentarius Commission Procedural Manual*. Rome: FAO and WHO Publishing. ISBN: 978-92-5-106493-1.

Faridi, H., Gaines, C.S. and Strouts, B.L. (2000). Soft Wheat Products, *In: Handbook of Cereal Science and Technology*, (Eds: Lorenz, K. J., & Kulp, K.). New York: CRC Press. ISBN: 0-8247-8294-1. P: 575-614.

Farr, W.E. (2014). Physical Refining of Vegetable Oils. In: *Green Vegetable Oil Processing*. (Ed: Walter E. Farr and Andrew Proctor). USA: AOCS Press. ISBN: 978-0-9888565-3-0. P: 159-170.

Farr, W.E. and List, G.R. (2004). Hydrogenation Techniques. In: *Nutritionally Enhanced Edible Oil and Oilseed Processing*. (Ed: Dunford, N.T. and Dunford, H.B.). USA: AOCS Press. ISBN: 1-893997-49-9. USA. P: 217-244.

Finnie, S. and Atwell, W.A. (2016). *Wheat Flour*. Minnesota: AACC International, Inc. ISBN: 978-1-891127-90-8. P: 2,6,7,36-40

Fischer, N. (2016). *Mastering the Art and Craft Baking and Pastry*. The Culinary Institute of America. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc. ISBN 978-0-470-92865-3. P: 15, 16.

Fogden, M. (2014). Hygiene Regulation in the EU. In: *Hygiene in Food Processing*. (Ed: H. L. M. Lelieveld, M. A. Mostert, J. Holah and B. White). Cambridge: Woodhead Publishing. ISBN: 1- 85573-466-4. P: 22-43.

Forsythe, S.J. and Hayes, P.R. (2000). *Food Hygiene, Microbiology and HACCP*. New York: Springer Science. ISBN: 978-1-4757-5254-0.

Fox, P.F. and Guinee, T.P. (2013). Cheese Science and Technology. In: *Milk and Dairy Products in Human Nutrition Production, Composition and Health*. (Ed: Young W. Park and George F.W. Haenlein). New Jersey: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 978-1-118-53422-9. P: 357-389.

Fowler, M.S. (2009). Cocoa Beans: From Tree to Factory. In: *Science and technology of enrobed and filled chocolate, confectionery and bakery products.* (Ed: Talbot, G.). London: CRC Press. ISBN: 978-1-84569-643-6.

Galle, S. (2013). Sourdough: A Tool to Improve Bread Structure. In: *Handbook on Sourdough Biotechnology*. (Ed: Gobbetti, M. and Gänzle, M.). New York: Springer Science. ISBN:978-1-4614-5425-0. doi: 10.1007/978-1-4614-5425-0. P:217-228.

Gaucheron, F. (2013). Milk Minerals, Trace Elements, and Macroelements. In: *Milk and Dairy Products in Human Nutrition Production, Composition and Health*. (Ed: Young W. Park and George F.W. Haenlein). New Jersey: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 978-1-118-53422-9. P: 172-199

Gaze, R. (2009). *HACCP: A Practical Guide.* Gloucestershire: Campden BRI. ISBN: 9780117080829.

Ghotra, B. S., Dyal, S. D., and Narine, S. S. (2002). Lipid Shortenings: a Review. *Food Research International*, 35, 10, 1015-1048.

Gibson, M. (2018). *Food Science and the Culinary Arts*. London: Academic Press. ISBN: 978-0-12-811816-0. P: 123, 140-141.

Giofree, R. (2011). *Çikolata.* İstanbul: Boyut Yayıncılık. ISBN: 978-975-23-0273-0. P: 10-56.

Gisslen, W. (2017). *Professional Baking*. New Jersey: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 978-1-119-14844-9. P: 70-74.

Glencoe. (2010). *Culinary Essentials*. Johnson & Wales University. California: McGraw-Hill Companies, Inc. ISBN: 978-0-07-888359-0. P: 688,730

Gobbetti, M., and Corsetti, A. (1997). Lactobacillus Sanfranciscoa Key Sourdough Lactic Acid Bacterium: a Review. *Food Microbiology*, 14, 2, 175–187. doi: 10.1006/fmic.1996.0083

Goff, H.D. and Hartel, R.W. (2013). *Ice Cream*. New York: Springer Science. ISBN: 978-1-4614-6096-1. New York.

Gordon, M.H. (2013). Milk Lipids. In: *Milk and Dairy Products in Human Nutrition Production, Composition and Health*. (Ed: Young W. Park and George F.W. Haenlein). New Jersey: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 978-1-118-53422-9. P: 65-79.

Göncü, S., Mevliyaoğulları, E. ve Koluman, N. (2013). Siyah Alaca İnek ve Düvelerde Kolostrum Kalitesi ve Buzağıların Bağışıklık Düzeyleri. *Ç.Ü.Z.F. Dergisi*, 28, 1, 31 – 38.

Graulet, B., Martin, B., Agabriel, C. and Girard, C.L. (2013). Vitamins in Milks. In: *Milk and Dairy Products in Human Nutrition Production, Composition and Health.* (Ed: Young W. Park and George F.W. Haenlein). New Jersey: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 978-1-118-53422-9. P: 200-219.

Greweling, P.P. (2007). *Chocolates and Confections Formula, Theory, and Technique for the Artisan Confectioner*. New Jersey: John Wiley & Sons Ltd.

Grommers, H.E. and van der Krogt, D.A. (2009). Potato Starch: Production, Modifications and Uses, In: *Starch: Chemistry And Technology*, (Edi: James N. BeMiller, Roy L. Whistler), London: Academic Press, ISBN: 978-0-12-746275-. P: 511-539.

Gunstone, F.D. (2013). Composition and Properties of Edible Oils. In: *Edible Oil Processing*. (Ed:Hamm, W., Hamilton, R.J. and Calliauw, G.). New Jersey: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 978-1-4443-3684-9. P: 1-39.

Gupta, M.K. (2008). *Practical Guide to Vegetable Oil Processing*. USA: AOCS Press. ISBN: 978-1-893997-90-5. P: 1-490.

Gupta, M.K. (2017). *Practical Guide to Vegetable Oil Processing*. USA: AOCS Press. ISBN: 978-1-63067-050-4. P: 1-488.

Gutiérrez, T.J. and Pérez, E.L. (2015). Significant Quality Factors in the Chocolate Processing: Cocoa Post Harvest, and in Its Manufacture. In: *Chocolate Cocoa Byproducts Technology, Rheology, Styling, And Nutrition.* (Ed: Elevina. Perez Sira). New York: Nova Publishers. ISBN: 978-1-63482-372-2. NY. P: 1-48.

Gündoğdu, E., ve Çakmakçı, S. (2020). Farklı Starter Kültürler ile Yoğurt ve Kremadan Üretilen Tereyağlarının Oksidasyon Stabilitesi ve Bazı Özellikleri. *Akademik Gıda*, 18(3), 279-287.

Gür, E. ve Altuğ, E. (2006). Antioksidanlar. İçinde: *Gıda Katkı Maddeleri*. (Ed: Tomris Altuğ). İzmir: Meta Basım Matbaacılık. ISBN: 975-97408-2-6. S: 17-40.

Gürsoy, D. (2009). *Acı Şeker*. İstanbul: Oğlak Yayıncılık. ISBN: 978-975-329-654-X. S: 66-69,149-151.

Gürsoy, D. (2012). *Baharat ve Güç*. İstanbul: Oğlak Yayıncılık. ISBN: 978-975-329-806-3. S: 15-17.

Harlan, J. R. (1967). A wild wheat harvest in Turkey. *Archaeology*, 20(3), 197-201.

Haug, A., Høstmark, A. T., and Harstad, O. M. (2007). Bovine Milk in Human Nutrition–A Review. *Lipids in Health and Disease*, 6, 1, 1-16.

Henry, B. (2011). Colourings. In: *Food Additives Data Book*, (Ed: Jim Smith and Lily Hong-Shum.). Oxford: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 978-1-4051-9543-0. P: 101-314.

Hettiarachchy, N.S, Ju, Z.Y., Siebenmorgen, T. and Sharp, R.N. (2000). Rice: Production, Processing, and Utilization, In: *Handbook of Cereal Science and Technology*, (Edi: Karel Kulp and Joseph G. Ponta, Jr.). New York:CRC Press, ISBN: 0-8247-8294-1. P:203-222.

Heyman, M.B. (2006). Lactose Intolerance in Infants, Children, and Adolescents. *Pediatrics*. 118, 3, 1279-1286.

Hill, T. (2019). *Kokulu Ot ve Baharat Ansiklopedisi*. İstanbul: Oğlak Yayıncılık. ISBN: 978-975-329-980-0. S: 47, 97, 143, 160, 206, 210, 226, 267, 293, 322, 341, 347.

Holah, J. T. (2014). Cleaning and Disinfection. In: *Hygiene in Food Processing*. (Ed: H. L. M. Lelieveld, M. A. Mostert, J. Holah and B. White). Cambridge: Woodhead Publishing. ISBN: 1-85573-466-4. P: 235-278.

Holah J. T. and Taylor, J. (2014). Personal Hygiene. In: *Hygiene in Food Processing*. (Ed: H. L. M. Lelieveld, M. A. Mostert, J. Holah and B. White). Cambridge: Woodhead Publishing. ISBN: 1- 85573-466-4. P: 288-309.

Hong-Shum, L. (2011). Sweeteners. In: *Food Additives Data Book*, (Ed: Jim Smith and Lily Hong-Shum.). Oxford: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 978-1-4051-9543-0. P: 973-1098.

Hoseney, R.C., Finney, K.F., Pomeranz, Y., and Shogren, M.D. (1971).Functional (Bredmaking) and Biochemical Properties of Wheat Flour Components. VIII. Starch, *Cereal Chemistry*, *48*, 191-201.

https://www.acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/104873/mod_resource/content/1/10.past%C3%B6rizasyon.pdf#:~:text=S%C3%BCtteki%20en%20%C3%B6nemli%20patojen%20bakteri,inaktivasyonunu%20sa%C4%9Flayacak%20%C5%9Fekilde%20tesis%20edilmi%C5%9Ftir Erişim tarihi: 02.09.2021.

https://www.idfa.org/pasteurization Erişim tarihi: 24.08.2021

https://www.nkprotelex.com/Hard-ice-cream-machine-4L Erişim tarihi: 29.09.2021

http://www.oztiryakiler.com.tr Erişim tarihi:01.10.2021

https://www.uncumemduh.com/bloglar/pasta-ve-boreklik-yaglar/1115/ Erişim tarihi: 16.04.2020.

https://www.who.int/about/who-we-are/frequently-asked-questions Erişim tarihi: 09.05.2020

Huys, G. Daniel, H-M. and De Vuyst, L. (2013). Taxonomy and Biodiversity of Sourdough Yeasts and Lactic Acid Bacteria. In: *Handbook on Sourdough Biotechnology*. (Ed: Gobbetti, M. and Gänzle, M.). New York: Springer Science. ISBN:978-1-4614-5425-0. doi:10.1007/978-1-4614-5425-0. P: 118-133

Ibrahim, S.A. and Gyawali, R. (2013). Lactose Intolerance. In: *Milk and Dairy Products in Human Nutrition Production, Composition and Health.* (Ed: Young W. Park and George F.W. Haenlein). New Jersey: John Wiley & Sons, Ltd., ISBN: 978-1-118-53422-9. P: 246-260.

Ishwarya, P.S. and Anandharamakrishnan C. (2017). Spray Drying. In: *Handbook of Drying for Dairy Products*. (Ed: C. Anandharamakrishnan). New Jersey: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 9781118930502. P:57- 94.

Jenness, R. and Patton, S. (2018). *Principles of Dairy Chemistry*. New Delhi: Scientific International Pvt. Ltd. ISBN: 978-93-86800-83-1. P: 1-433.

Jensen, R.G. (1995). Determinants of Milk Volume and Composition. In: *Handbook of Milk Composition*. (Ed: Jensen, R.G.). London: Academic Press. ISBN 0-12-384430-4.

Jensen, R.G. (1995). Sampling and Storage of Bovine Milk. In: *Handbook of Milk Composition*. (Ed: Jensen, R.G.). London: Academic Press. ISBN 0-12-384430-4.

Johnson, L.A. (2000). Corn: The Major Cereal of the Americas, *In: Handbook of Cereal Science and Technology,* (Eds: Lorenz, K. J., & Kulp, K.). New York: CRC Press. ISBN: 0-8247-8294-1. P:31-80.

Joye, I. J. (2019). Starch, In: *Encyclopedia of Food Chemistry,* (Edi: Laurence Melton, Fereidoon Shahidi, Peter Varelis), Cambridge: Academic Press, ISBN: 9780128140451. P: 256-264.

Joseph, R. and Bachhawat, A.K. (2014). Yeasts: Production and Commercial Uses. In: *Encyclopedia of Food Microbiology,* Volume 3. London: Elsevier Ltd. P: 823-830.

Kaya, Y., Duyar, H.A. ve Erdem, M.E. (2004). Balık Yağ Asitlerinin İnsan Sağlığı İçin Önemi. *E.Ü. Su Ürünleri Dergisi*, 21, 3-4, 365-370.

Kayahan, M. (2006). *Yağlı Tohumlardan Ham Yağ Üretim Teknolojisi*. Ankara: TMMOB Gıda Mühendisleri Odası Yayınları. ISBN: 975-395-800-5.

Kellens, I.M. (2014). Dry Condensing Vacuum Systems for Deodorizers for Substantial Energy Savings. In: *Green Vegetable Oil Processing*. (Ed: Walter E. Farr and Andrew Proctor). USA: AOCS Press. ISBN: 978-0-9888565-3-0. P: 185-204.

Kellens, M. and Calliauw, G. (2013). Oil Modification Processes. In: *Edible Oil Processing*. (Ed:Hamm, W., Hamilton, R.J. and Calliauw, G.). New Jersey: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 978-1-4443-3684-9. P: 153-196.

Khoja, A. H., Ali, E., Zafar, K., Ansari, A. A., Nawar, A., and Qayyum, M. (2015). Comparative Study of Bioethanol Production from Sugarcane Molasses by Using Zymomonas mobilis and Saccharomyces cerevisiae. *African Journal of Biotechnology, 14*(31), 2455-2462.

Kıvrak, A.O. ve Uçar, G. (2012). Kolostrumun Özellikleri ve Sporcularda Kullanımı. *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi, 14*(2), 138-142.

Kim, S. and Oh, S. (2013). Fermented Milk and Yogurt. In: *Milk and Dairy Products in Human Nutrition Production, Composition and Health.* (Ed: Young W. Park and George F.W. Haenlein). New Jersey: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 978-1-118-53422-9. P: 338-356.

Korhonen, H.J. and Marnila, P. (2013). Milk Bioactive Proteins and Peptides. In: *Milk and Dairy Products in Human Nutrition Production, Composition and Health*. (Ed: Young W. Park and George F.W. Haenlein). New Jersey: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 978-1-118-53422-9. P: 148-171.

Kozakiewicz, E., and Cossuta, D. (2021). Emulsions: Lecithin. In: *Handbook of Molecular Gastronomy Scientific Foundations, Educational Practices, and Culinary Applications.* (Ed: Róisín M. Burke, Alan L. Kelly, Christophe Lavelle and Hervé This vo Kientza). London: CRC Press. ISBN: 978-0-429- 16870-3. P: 249.

Köten, M. ve Ünsal, A.S. (2021). Mısır Unu İlavesinin Pandispanya Tipi Keklerin Morfo-geometrik, Fonksiyonel ve Tekstürel Özelliklerine Etkisi. *Harran Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi, 25*(2), 172- 184.

Köksel, H. (1998). Karbonhidratlar. İçinde: *Gıda Kimyası*. (Ed: İlbilge Saldamlı). Ankara: Hacettepe Yayınları. ISBN: 975-8339-00-1.

Kukovics, S. and Németh, T. (2013). Milk Major and Minor Proteins, Polymorphisms and Non-protein Nitrogen. In: *Milk and Dairy Products in Human Nutrition Production, Composition and Health*. (Ed: Young W. Park and George F.W. Haenlein). New Jersey: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 978-1-118-53422-9. P: 80-110.

Kwak, H., Ganesan, P. and Mijan, M.A. (2013). Butter, Ghee, and Cream Products. In: *Milk and Dairy Products in Human Nutrition Production, Composition and Health*. (Ed: Young W. Park and George F.W. Haenlein). New Jersey: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 978-1-118-53422-9. P: 390-411.

Kymal, C., Gruska, G. and Reid R. D. (2015). *Integrated Management Systems*. Wisconsin: ASQ Quality Press. ISBN: 978-0-87389-894-2.

Lares, M. and Pérez, E. (2015). Types of Chocolate and Their Nutritional Value - Chocolate as a Functional Food. In: C*hocolate Cocoa Byproducts Technology, Rheology, Styling, and Nutrition*. (Ed: Elevina Perez Sira). New York: Nova Publishers. ISBN: 978-1-63482-372-2. NY. P: 117-142

Lelieveld, H. L. M. (2014). Sources of Contamination. In: *Hygiene in Food Processing*. (Ed: H. L. M. Lelieveld, M. A. Mostert, J. Holah and B. White). Cambridge: Woodhead Publishing. ISBN: 1-85573-466-4. P: 61-75.

Lookhart, G. and Bean, S. (2000). Cereal Proteins: Composition of Their Major Fractions and Methods for Identification, *In: Handbook of Cereal Science and Technology*, (Eds: Lorenz, K. J., & Kulp, K.). New York: CRC Press. ISBN: 0-8247-8294-1. p:363-385.

Lorenz, K. (2000). Rye, In: *Handbook of Cereal Science and Technology*, (Edi: Karel Kulp and Joseph G. Ponta, Jr.). New York: CRC Press, ISBN: 0-8247-8294-1. P:223-255.

Luallen, T. (2017). Utilizing Starches in Product Development, In: *Starch in Food, Structure, Function and Applications.* (Edi: Malin Sjöö and Lars Nilsson). Cambridge: Woodhead Publishing. ISBN: 978-0-08-100868-3. P: 545-579.

Luck, L.A. (2021). Baking: Chemical Leaveners. In: *Handbook of Molecular Gastronomy Scientific Foundations, Educational Practices, and Culinary Applications*. (Ed: Róisín M. Burke, Alan L. Kelly, Christophe Lavelle and Hervé This vo Kientza). London: CRC Press. ISBN: 978- 0- 429- 16870- 3. P: 41-42.

Maningat, C.C., Seib, P.A., Bassi, S.D., Woo, K.S. and Lasater, G. D. (2009). Wheat Starch: Production, Properties, Modification and Uses, In: *Starch: Chemistry And Technology*, (Edi: James N. BeMiller, Roy L. Whistler), London: Academic Press, ISBN: 978-0-12-746275-. P: 441-510.

Marchbank, T. and Playford, R.J. (2014). Colostrum: Its Health Benefits. In: *Milk and Dairy Products as Functional Foods.* (Ed: A. Kanekanian). New Jersey: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 978-1-4443-3683-2. P:55-93.

Marshall, R.T., Goff, H.D. and Hartel, R.W. (2003). *Ice Cream*. New York: Kluwer Academic. ISBN: 0-306-47700-9.

Martinez, I. G. McKenna C. F. and Burd, N. A. (2019). Egg Protein in Sports Nutrition. In: *Eggs as Functional Foods and Nutraceuticals for Human Health*, (Ed: Jianping Wu). Cambridge: The Royal Society of Chemistry. ISBN: 978-1-78801-383-3. P: 103, 104, 113

Mason, W.R.(2009).Starch Use in Foods, In: *Starch: Chemistry and Technology*, (Edi: James BeMiller and Roy Whistler). London: Academic Press, ISBN: 978-0-12-746275-2. P:746-796.

Matz, S. A. and Matz, T. D. (1992). *Cookie and Cracker Technology*, Westport: AVI Publishing.

MEGEP. (2006). *Krema, Sos Ve Şuruplar*. Ankara.

Metin, M. (2005). *Süt Teknolojisi, Sütün Bileşimi ve İşlenmesi*. İzmir: Ege Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Yayınları. ISBN: 975-483-279-X.

Metin, S. and Hartel, R. (2004). Crystallization for Nutritionally Enhanced Fats and Oils. In: *Nutritionally Enhanced Edible Oil and Oilseed Processing*. (Ed: Dunford, N.T. and Dunford, H.B.). USA: AOCS Press. ISBN: 1-893997-49-9. P: 199-216.

Minifie, B. W. (1989). *Chocolate, Cocoa, And Confectionery: Science And Technology*. Avi Book Publishing. ISBN: 978-94-011-7924-9.

Mitchell, C.R. (2009). Rice Starches: Production and Properties, In: *Starch: Chemistry And Technology*, (Edi: James N. BeMiller, Roy L. Whistler), London: Academic Press, ISBN: 978-0-12-746275-. P: 569-578.

Mohos, F. A. (2017). *Confectionery and Chocolate Engineering Principles and Applications*. New Jersey: John Wiley & Sons, Ltd. ISBN: 9781118939765.

Motarjemi, Y. (2016). The Starting Point: What Is Food Hygiene?. In: *Handbook of Hygiene Control in the Food Industry.* (Ed: Huub Lelieveld, John Holah, Domagoj Gabri´). London: Elsevier Ltd. ISBN: 978-0-08-100197-4.

MSA. (…). *Profesyonel Pasta Ve Ekmekçilik Eğitim Kitabı*. MSA, The Culinary Arts Academy.

Msagati, T.A.M. (2013). *Chemistry of Food Additives and Preservatives*. New Jersey: John Wiley & Sons, Ltd. ISBN: 978-1-118-27414-9. USA. P: 1-322.

Mucchetti, G. and Zambrini, A.V. (2018). Milk Quality and Processing. In: *Advances in Dairy Products*. (Ed: Francesco Contò, Matteo A. Del Nobile, Michele Faccia, Angelo V. Zambrini, and Amalia Conte). New Jersey: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 9781118906439. P: 1-30.

Mucchetti, G. and Zambrini, A.V. (2018). Milk Preparation for Further Processing into Dairy Products. In: *Advances in Dairy Products*. (Ed: Francesco Contò, Matteo A. Del Nobile, Michele Faccia, Angelo V. Zambrini, and Amalia Conte). New Jersey: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 9781118906439. P: 31-36.

Mutlu, C., Erbaş, M. ve Tontul, S.A. (2017). Bal ve Diğer Arı Ürünlerinin Bazı Özellikleri ve İnsan Sağlığı Üzerine Etkileri. Etkileri. *Akademik Gıda,* 15, 1, 75-83.

Nas, S., Gökalp, H.Y. ve Ünsal, M. (2001). *Bitkisel Yağ Teknolojisi*. Denizli: Mühendislik Fakültesi Matbaası.

Nionelli, L., and Rizzello, C. G. (2016). Sourdough-based Biotechnologies for the Production of Gluten-Free Foods. *Foods*, 5,3, 65.

Olieman, C. (2014). Detecting Taints From Cleaning and Disinfecting Agents. In: *Hygiene in Food Processing*. (Ed: H. L. M. Lelieveld, M. A. Mostert, J. Holah and B. White). Cambridge: Woodhead Publishing Limited. ISBN: 1-85573-466-4. P: 279-287.

Ova, G. (2006). Koruyucular. İçinde: *Gıda Katkı Maddeleri*. (Ed: Tomris Altuğ). İzmir: Meta Basım Matbaacılık. ISBN: 975-97408-2-6. S: 105-126.

Ova, G. (2006). Topaklanmayı Önleyiciler. İçinde: *Gıda Katkı Maddeleri*. (Ed: Tomris Altuğ). İzmir: Meta Basım Matbaacılık. ISBN: 975-97408-2-6. S: 225-229.

Önür, Z. Y. (2015). Keçi ve Koyun Sütlerinin Kimyasal Bileşimleri. *Gıda*, 40, 6, 363-371.

Özçelik, S. (1998). *Genel Mikrobiyoloji*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları.

Özçelik, S. (2004). *Gıda Mikrobiyoloji.* Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları.

Özkaya, B. (2019). Ekmek. İçinde: *Fermente Gıdalar: Mikrobiyoloji, Teknoloji, Sağlık*. (Ed: Anlı, E. ve Şanlıbaba, P.). İstanbul: Nobel Yayıncılık. ISBN: 978-605-7846-35-8. S: 511-517.

Özkaya, F.D., Aksoy, M. ve Sezgi, G. (2018). *Moleküler Gastronomi*. Ankara: Detay Yayıncılık Ltd. ISBN: 978-605-2323-86-1.

Park, Y.W. (2017). Goat Milk – Chemistry and Nutrition, In: *Handbook of Milk of Non-Bovine Mammals.* (Ed: Park, Y.W., Haenlein, G.F.W. and Wendorff, W.L.). New Jersey: JohnWiley & Sons Ltd. ISBN: 9781119110286. P: 42-84.

Patel, A.R. (2017). Oil Structuring: Concepts, Overview and Future Perspectives. In: *Edible Oil Structuring Concepts, Methods and Applications*. (Ed: Patel, A.D.). Cambridge: The Royal Society of Chemistry. ISBN: 978-1-78801-018-4. P:1-21.

Poirier, C.A. (2011). Emulsifiers. In: *Food Additives Data Book*. (Ed: Jim Smith and Lily Hong-Shum). Oxford: Blackwell Publishing Ltd. ISBN: 9781444397727. P: 317-364.

Ponte, G.J., Dogan, I.S. and Kulp, K. (2000). Special Food Ingredients from Cereals, In: *Handbook of Cereal Science and Technology*. (Eds: Lorenz, K. J., & Kulp, K.). New York: CRC Press. ISBN: 0-8247-8294-1. P:755-766.

Resmî Gazete, *Gıda Etiketleme ve Tüketicileri Bilgilendirme Yönetmeliği*, 29960.

Resmî Gazete, *Gıda Hijyeni Yönetmeliği*, 28145.

Resmî Gazete, *Gıda İle Temas Eden Madde ve Malzemelere Dair Yönetmelik*, 30382.

Resmîi Gazete, *Gıda İşletmelerinin Kayıt ve Onay İşlemlerine Dair Yönetmelik*, 28145.

Resmî Gazete, *Gıda Katkı Maddeleri Yönetmeliği*, 28693.

Resmî Gazete, *Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun*, 5179 s. Kanun, 25483.

Resmî Gazete, *İş Yeri Açma ve Çalışma Ruhsatlarına İlişkin Yönetmelik*, 25902.

Resmî Gazete, *Mikrobiyolojik Kriterler Yönetmeliği*, 28157.

Resmî Gazete, *Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliği*, 31044.

Resmî Gazete, *Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu*, 5996 s. Kanun, 27610.

Rinsky, G., and Rinsky, L.H. (2009). *The Pastry Chef's Companion A Comprehensive Resource Guide for the Baking and Pastry Professional*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc. ISBN 978-0-470-00955-0. P: 254.

Sagiri, S.S., Samateh, M. and John, G. (2017). Biobased Molecular Structuring Agents. In: *Edible Oil Structuring Concepts, Methods and Applications*. (Ed: Patel, A.D.). Cambridge: The Royal Society of Chemistry. ISBN: 978-1-78801-018-4. P: 25- 52.

Saldamlı, İ. ve Uygun, Ü. (1998). *Gıda Katkı Maddeleri*. İçinde: *Gıda Kimyası*. (Ed: İlbilge Saldamlı). Ankara: Hacettepe Yayınları. ISBN: 975-8339-00-1. S: 496.

Saraç, M. E. (2005). *Doğanın Şifalı Eli*. İstanbul: Doğan Kitap. S: 90, 105, 109, 112, 120, 121, 128, 130, 132, 133.

Semeijn, C. and Buwalda, P.L. (2017). Potato Starch, In: *Starch in Food Structure, Function and Applications*, (Edi: Malin Sjöö and Lars Nilsson). Cambridge: Woodhead Publishing. ISBN: 978-0-08-100868-3. P:353-372.

Serna-Saldivar, S.O. (2010). *Cereal Grains Properties, Processing, and Nutritional Attributes*. London: CRC Press. ISBN: 978-1-4398-8209-2. P: 21-36, 82-85, 102.

Shelton, D.R. and Lee, W.J. (2000). Cereal Carbohydrates, *In: Handbook of Cereal Science and Technology* (Eds: Lorenz, K. J., & Kulp, K.). New York: CRC Press. ISBN: 0-8247-8294-1. P:385-416.

Shepherd, R. (2011). Polysaccharides. In: *Food Additives Data Book*, (Ed: Jim Smith and Lily Hong-Shum.). Oxford: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 978-1-4051-9543-0. P: 683-750.

Sigman-Grant, M., and Morita, J. (2003). Defining and Interpreting Intakes of Sugars. *The American Journal of Clinical Nutrition*, 78, 4, 815S-826S.

Sinha, A. K., Sharma, U. K., and Sharma, N. (2008). A Comprehensive Review on Vanilla Flavor: Extraction, Isolation and Quantification of Vanillin and Others Constituents. *International Journal Of Food Sciences and Nutrition*, 59, 4, 299-326.

Spreer, E. (2017). *Milk and Dairy Product Technology*. New York: Marcel Dekker, Inc. ISBN: 0-8247-0094-5. NY, USA. P: 11-58, 205-242.

Stamm, M. (2011). *Pastry Chef's Apprentice*. Quarry Books. ISBN: 978-1-59253-711-2. P: 9-23.

Stenman, S. (2011). *Coeliac Disease-inducing Gluten: in Vitro Harmfulness and Detoxification by Germinating Cereal Enzymes.* Finland: Tampere University Press. ISBN: 978-951-44-8319-6.

Sönmezsoy, C. (2018). *Cafe Fernando, Bir Pasta Yaptım, Yanağını Dayar Uyursun.* İstanbul: Okuyanus Yayın. ISBN: 978-605-5134-47-1. P: 82-92.

Suas, M. (2009). *Advanced Bread and Pastry: A Professional Approach.* New York: Delmar Cengage Learning. ISBN-13: 978-1-4180-1169-7. P: 70, 479.

Şekerden, Ö., Tapkı, İ. ve Şahin, M. (1999). Siyah Alaca Sığırlarda Laktasyonun İlk 10 Gününde Sütün Bileşiminde Meydana Gelen Değişim. *Atatürk Üniv. Ziraat Fak. Derg*, 30, 1, 37-40.

Şimşek, A., ve Artık, N. (2002). Değişik Meyvelerden Üretilen Pekmezlerin Bileşim Unsurları Üzerine Araştırma. *Gıda*, 27, 6, 459-467.

Tayar, M., Korkmaz, N.H. ve Özkeleş, E. (2013). *Beslenme İlkeleri*. Bursa: Dora Yayıncılık. ISBN: 978-605-4798-24-7. S: 47-58, 78-79.

Tebliğ, *Bal Tebliği, 2020/7*.

Tebliğ, *Buğday Unu Tebliği*, 2013/9.

Tebliğ, *Buğday Unu Tebliği'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ*, 2018/39.

Tebliğ, *Çiğ İnek Sütünün Sınıflandırılmasına İlişkin Tebliğ*, 2019/64.

Tebliğ, *Dondurma Tebliği*, 2004/45.

Tebliğ, *Ekmek ve Ekmek Çeşitleri Tebliği*, 2012/2, 2017-23.

Tebliğ, *Fermente Süt ürünleri Tebliği*, 2009/25.

Tebliğ, *İçme Sütleri Tebliği*, 2019/12.

Tebliğ, *Kakao ve Çikolata Ürünleri Tebliği*, 2017/29.

Tebliğ, *Koyulaştırılmış Süt ve Süt Tozu Tebliği*, 2005/18.

Tebliğ, *Krema ve Kaymak Tebliği*.

Tebliğ, *Sürülebilir Yağlar Margarin ve Yoğun Yağlar Tebliği*, 2005/19.

Tebliğ, *Tereyağı, Diğer Süt Yağı Esaslı Sürülebilir Ürünler ve Sadeyağ Tebliği*, 2005/19.

Tebliğ, *Peynir Tebliği*, 2015/6.

Tebliğ, *Zeytinyağı ve Pirina Yağı Tebliği*, 2017/26.

Tekinşen O.C. (2000). *Süt Ürünleri Teknolojisi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi. ISBN: 975-95678-1-7.

Tekinşen O.C. ve Tekinşen, K.K. (2009). *Dondurma: Temel Bilgiler, Teknoloji, Kalite Kontrolü*. Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi. ISBN: 978-975-95678-3-5.

TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, (2020). *Şeker Pancarı Raporu - 2018*. http://zmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=30301&tipi=38&sube=0 Erişim tarihi:04.04.2020

TMO, (2020). *Fındık Sektörü Raporu* – 2020. https://www.tmo.gov.tr/Upload/Document/sektorraporlari/findik2020.pdf Erişim tarihi: 26.09.2021.

Topal, Ş. (2001). *Gıda Endüstrisinde Risk Yönetimi Sistemi ve Uygulamaları*. Taç Ofset Matbaası. ISBN: 975-94975-1-4. İstanbul. S: 44,46,48,49,52-67.

Tunick, M.H. (2018). *Microstructure of Milk*. *Microstructure of Dairy Products*. (Ed: El-Bakry, M.M.A., Sanchez, A. And Mehta, B.M.). New Jersey: John Wiley & Sons Ltd. ISBN: 9781118964224. USA. P: 127-144.

Turan, H., Erkoyuncu, İ. ve Kocatepe, D. (2013). Omega-6, Omega-3 Yağ Asitleri ve Balık. *Yunus Araştırma Bülteni*, 2, 35-40.

Turantaş, F. ve Ünlütürk, A. (2021). Tehlike Analizi ve Kritik Kontrol Noktaları. İçinde: *Gıda Mikrobiyolojisi*. (Ed: Adnan Ünlütürk ve Fulya Turantaş). İzmir: Mengi Tan Basımevi. ISBN: 975-483-383-4.

Turhan, M. (2018). Yemeklik Tane Baklagillerde Yeni Ürünler ve Teknolojiler. *Yemeklik Tane Baklagiller Çalıştayı*. Adana: Öz Akdeniz Ofset. S: 90.

Türkan, C. (2009). Mutfak Hizmetleri Yönetimi. Bolu: Cemalturkan Yayınları. ISBN: 978-605-89907-3-9.

Üçüncü, M. (2005). *Süt ve Mamülleri Teknolojisi*. İzmir: Meta Basım Matbacılık. ISBN: 975-98951-3-7.

Üçüncü, M. (2008). *A'dan Z'ye Peynir Teknolojisi*. *Cilt: I-II*. İzmir: Meta Basım Matbacılık. ISBN: 975-98951-1-0.

Ünsal, A. (2021). *Nimet Geldi Ekine*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, ISBN: 978-975-08-0628-X.

Üstün, N.Ş. ve Tosun, İ. (1997). Pekmezlerin Bileşimi, *Gıda*, 22, 6, 417-423

Valverde, D., Laca, A., Estrada, L.N., Paredes, B., Rendueles, M. and Díaz, M. (2016). Egg Yolk And Egg Yolk Fractions As Key İngredient For The Development Of A New Type Of Gels. *International Journal of Gastronomy and Food Science*, 3, 30–37.

van Doosselaere, P. (2013). Production of Oils. In: *Edible Oil Processing*. (Ed: Hamm, W., Hamilton, R.J. and Calliauw, G.). New Jersey: John Wiley & Sons, Ltd. ISBN: 978-1-4443-3684-9. P: 55-96.

Venkitanarayanan, K.S. and Doyle, M.P. (2007). Microbiological Safety of Foods. In: *Handbook of Nutrition and Food.* (Ed: Carolyn D. Berdanier, Johanna Dwyer, Elaine B. Feldman). London: CRC Press. ISBN: 978-0-8493-9218-4. P: 37-58.

Vesa, T., Marteau, P. and Korpela, R. (200). Lactose Intolerance. *Journal of the American College of Nutrition*, 19, 165-175.

Yiğit, G.G., Cerit, İ. ve Demirkol, O. (2018). Fonksiyonel Kakao ve Kakao Ürünleri. *Gıda*, 43, 4, 702-715.

Walstra, P., Wouters, J.T. M. and Geurts, T.J. (2006). *Dairy Science and Technology*. London: CRC Press. ISBN: 0-8247-2763-0. P: 467-496.

Wendorff, W.L. and Haenlein, G.F. (2017). Sheep Milk – Composition and Nutrition. In: *Handbook of Milk of Non-Bovine Mammals.* (Ed: Park, Y.W., Haenlein, G.F.W. and Wendorff, W.L.). New Jersey: JohnWiley & Sons Ltd. ISBN: 9781119110286. P: 210-222.

Whitehurst, R.J. (2014). *Emulsifiers in Food Technology*, Oxford: Blackwell Publishing, ISBN: 1-4051-1802-4.

White, J.S. (2014). Sucrose, HFCS, and Fructose: History, Manufacture, Composition, Applications, and Production. In: *Fructose, High Fructose Corn Syrup, Sucrose and Health*. (Ed: James M. Rippe). New York: Springer Science. P:13-34.

Yaygın, H. (1999). *Yoğurt Teknolojisi*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Basımevi.

Yıldız, Ö., ve Doğan, İ.S. (2009). Kimyasal Kabartılan Ürünlerde Kabartma Asitlerinin Fonksiyonel Özellikleri. *Gıda*, 34, 6, 395-401.

Yörük, G. ve Güner, A. (2011). Laktik Asit Bakterilerinin Sınıflandırılması ve Weissella Türlerinin Gıda Mikrobiyolojisinde Önemi. *Atatürk Üniversitesi Veteriner Bilimleri Dergisi, 6*(2), 163-176.

Zeece, M. (2020). Food additives. *Introduction to the Chemistry of Food*. London: Elsevier Inc. ISBN: 978-0-12-809434-1. P: 251-311.

Zhou, W., N. Therdthai, and Y. H. Hui. (2014). İntroduction to Baking and Bakery Products. In: *Bakery Products Science and Technology.* (Ed: W. Zhou, Y. H. Hui, I. De Leyn, M. A. Pagani, C. M. Rosell, J. D. Selman, and N. Therdthai). London: John Wiley & Sons, Ltd.

Zorba, M. (2006). Emülgatörler. İçinde: *Gıda Katkı Maddeleri*. (Ed: Altuğ, T.). İzmir: Meta Basım Matbaacılık. ISBN: 975-97408-2-6. S: 53-71.

Zorba, M. (2006). Gamlar. İçinde: *Gıda Katkı Maddeleri*. (Ed: Tomris Altuğ). İzmir: Meta Basım Matbaacılık. ISBN: 975-97408-2-6. S: 77-100.

3. Basım

Şairler ve Psikoterapistler Gözüyle Yas

Doç. Dr. Alişan Burak Yaşar

nobel
40. yıl

Şairler ve Psikoterapistler Gözüyle Yas

Doç. Dr. Alişan Burak Yaşar

Yayın No.: 3938
Psikoloji / PDR No.: 304
ISBN: 978-625-417-679-1
E-ISBN: 978-625-417-680-7
Basım Sayısı: 3. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yaşar, Alişan Burak.
Şairler ve Psikoterapistler Gözüyle Yas / Alişan Burak Yaşar
3. Basım, IV + 94 s., 13,5x19,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-417-679-1
E-ISBN: 978-625-417-680-7
1. Şiir 2. Psikoterapi 3. Yas Tutma

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Repro Bir Mat. Kağ. Rek. Tas. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 47381
İvogsan 1518. Sokak 2730 Mat-Sit İş Merkezi Ostim, Yenimahalle/Ankara

İçindekiler

Giriş 1
Bir Nazım Hikmet Şiiri Üzerinden Yas 3

Psikoterapiler Yası Nasıl Ele Alır? 9
Yası Psikanalizden Okumak 10
En Temel Travmamız 15
Ayna Nöronlar ve Travmanın Aktarımı 17
İlk Yasımızı Nasıl Tuttuk 17

Yası Tanımlayalım 19
Travmatik Yas 22

İlişkilerimiz 25
Neden Günümüzde Ölüm Gerçeğinden
Daha Çok Korkarız? 26

Depresyon 31

Temel İşimiz Yas Tutmak 37

Şükrü Erbaş'ın Gözünden İçimizdeki Parçalar 43

Borges'in Gözünden… 61

Pablo Neruda'nın Gözünden…. 67

Turgut Uyar ve Yas 71

Yasta Tedavi 77

Son Söz 89

Kaynaklar 91

Kaynaklar

American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed., ss. 789-792). Arlington, VA: American Psychiatric Publishing.

Bessel A. van der Kolk; Joseph Spinazzola; Margaret E. Blaustein; James W. Hopper; Elizabeth K. Hopper; Deborah L. Korn; and William B. Simpson. (2006). A Randomized clinical trial of EMDR, Fluoxetine and Pill Placebo in the Treatment of PTSD: treatment effects and long-term maintenance. *J Clin Psychiatry*, 67:0, Month 2006 14.

Bisson J, Andrew M. (2007). Psychological treatment of post-traumatic stress disorder (PTSD). *The Cochrane Database Systematic Reviews, 18(3), CD003388*.

Güleç, Cengiz, Ertuğrul Köroğlu (1998). *Psikiyatri Temel Kitabı*, Hekimler Yayın Birliği.

Ironson G, Freund B, Strauss JL, Williams J (2002). Comparison of two treatments for traumatic stress: A community based study of EMDR and prolonged exposure. *Journal of Clinical Psychology,* 58(1), 113-128.

Ironson, G., Freund, B., Strauss, J., & Williams, J. (2001). Comparison of two treatments for traumatic stress: A community-based study of EMDR and prolonged exposure. *Journal of Clinical Psychology J. Clin. Psychol.,* 58(1), 113-128. doi:10.1002/jclp.1132.

Kavakçı Ö, Yıldırım O, Kuğu N. (2010). Travma sonrası stres bozukluğu ve sınav kaygısı için EMDR: Olgu sunumu. *Klinik Psikiyatri Dergisi,* 13(1), 42-47.

Khachadourian V, Armenian HK, Demirchyan A, Goenjian (Feb. 2015). Loss and psychosocial factors as determinants of quality of life in a cohort of earthquake survivors. *A Health Qual Life Outcomes,* 6; 13 3.

Prof. Dr. Cem Kaptanoğlu Yayınlanmamış Ders Notları.

RC Kessler , S Galea, MJ Gruber, NA Sampson, RJ Ursano, S Wessely (2008). Trends in mental illness and suicidality after Hurricane Katrina. *Molecular Psychiatry,* 13(4), 374-84.

Reynolds Cf, 3rd, Miller Md, Pasternak Re, Frank E, Perel Jm, Cornes C, Houck Pr, Mazumdar S, Dew Ma, Kupfer Dj (1999). Treatment of bereavement-related major depressive episodes in later life: A controlled study *of acute and continuation treatment with nortriptyline and interpersonal psychotherapy. Am J Psychiatry*, 156(2), 202–208.

Sadock BJ, Sadock VA (2003). *Kaplan & Sadocks's Synopsis of psychiatry: Behavioral Sciences, Clinical Psychiatry*. (Ninth Ed., ss. 623-631). Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins Publishing.

Seidler GH, Wagner FE (2006). Comparing the efficacy of EMDR and trauma-focused cognitive-behavioral therapy in the treatment of PTSD: A meta-analytic study. *Psychological Medicine, 36, 1515-1522.*

Shapiro F. (1999). Eye movement desensitization and reprocessing (EMDR): Clinical and research implications of an integrated psychotherapy treatment. *Journal of Anxiety Disord*, 13(1-2), 35-67.

Shear, M. K., & Smith-Caroff, K. (2005). Traumatic loss and the syndrome of complicated grief. *PsycEXTRA Dataset, 1-8. doi: 10.1037 / e400332008-001*

Simon NM, Thompson EH, Pollack MH, Shear MK (2007). Complicated grief: A case series using escitalopram. *Am J Psychiatry*, 164(11), 1760-1761.

Sprang G. (2001). The use of eye movement desensitization and reprocessing (EMDR) in the treatment of traumatic stress and complicated mourning: Psychological and behavioral outcomes. *Research of Social Work Practice,* 11(3), 00–20.

Vamık D. Volkan, Elizabeth Zıntl (2010). *Gidenin Ardından-Life After Loss: The Lessons Of Grief.*

Van Etten ML, Taylor S (1988). Comparative efficacy of treatments for post-traumatic stress disorder: a meta-analysis. *Clinical & Psychology Psychotherapy, 5, 126-144.*

Zisook S, Shuchter Sr, Pedrelli P, Sable J, Deaciuc SC (2001). Bupropion Sustained Release For Bereavement: Results Of An Open Trial. *J Clin Psychiatry,* 62(4), 227–230.

Zygmont M, Prigerson Hg, Houck Pr, Miller Md, Shear Mk, Jacobs S, Reynolds Cf. (1998), 3rd a post hoc comparison of paroxetine and nortriptyline for symptoms of traumatic grief. *J Clin Psychiatry, 59, 241–245.*

3. Basım

YAŞLILIK VE REFAH DEVLETİ

İsveç Üzerine Bir Alan Araştırması

Prof. Dr. Harun Ceylan

nobel
40. yıl

YAŞLILIK VE REFAH DEVLETİ
İsveç Üzerine Bir Alan Araştırması

Prof. Dr. Harun Ceylan

Yayın No: 3437
Beşeri Bilimler: 298
ISBN: 978-625-439-453-9
E-ISBN: 978-625-439-454-6
Basım Sayısı: 3. Basım, Kasım 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Şeyda Nur Karabıyık -seydanur@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım : Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Ceylan, Harun.
Yaşlılık ve Refah Devleti İsveç Üzerine Bir Alan Araştırması / Harun Ceylan
3. Basım, VIII + 256 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-439-453-9
E-ISBN: 978-625-439-454-6
1. Yaşlılık 2. Refah Devleti 3. İsveç

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İçindekiler

Ön Söz iii

Giriş 1

Bölüm 1 - Yaşlılık ve Yaşlanmak 15

1.1. Yaşlılık Türleri 21

1.1.1. Kronolojik Yaşlılık 21

1.1.2. Biyolojik Yaşlılık 22

1.1.3. Psikolojik Yaşlılık 24

1.1.4. Sosyolojik Yaşlılık 26

1.2. Yaşlılık Kuramları 29

1.2.1. Yaşamdan Geri Çekilme Kuramı (Disengagement Theory) 31

1.2.2. Aktivite/Etkinlik Kuramı 34

1.2.3. Süreklilik Kuramı (Continuity Theory) 37

1.2.4. Rol Kaybetme Kuramı (Role Exit Theory) 38

1.3. Yaşlılıkta Ortaya Çıkan Sorunlar 39

1.3.1. Fizyolojik Sorunlar 41

1.3.2. Psikolojik Sorunlar 42

1.3.3. Sosyoekonomik Sorunlar 43

1.3.3.1. Yaşlılık ve Aile 45

1.3.3.2. Yaşlılık ve Kurum Bakımı 49

1.3.3.3. Yaşlılık ve Yalnızlık 54
1.3.3.4. Yaşlı Ayrımcılığı (Ageism) 57
1.3.3.5. Yaşlılık ve Emeklilik 59
1.4. Demografik Yaşlanma ve Sosyal Bir Sorun Olarak Yaşlılık 62
1.5. Yaşlılık ve Refah Devleti 69

Bölüm 2 - İsveç Refah Devleti 83
2.1. İsveç Yönetim Sistemi 84
2.1.1. Parlamento ve Merkezî Hükümet 84
2.1.2. Yerel Yönetimler 87
2.2. Ekonomi 87
2.3. Din 92
2.4. Eğitim 95
2.5. Sağlık 96
2.6. Çocuk Bakımı 96
2.7. Yaşlı Bakımı 98
2.7.1. Emeklilik Sistemi 99
2.7.2. İsveç Yaşlı Bakım Sisteminin Yasal Dayanağı ve Uygulamalar 99
2.7.3. Bakım Türleri 103
2.7.3.1. Evde Bakım 104
2.7.3.2. Kurum Bakımı 105
2.8. Demografik Yapı 106

Bölüm 3 - Araştırmanın Metodolojisi 115
3.1. Araştırma Modeli 115
3.2. İşlevselci (Fonksiyonalist) Yaklaşımda Nicel Araştırma 118
3.3. Araştırmanın Veri Toplama Tekniği 125
3.4. Araştırmada Karşılaşılan Zorluklar 129
3.5. Araştırma Alanı: Stockholm İli (StockholmsLän) 131
3.6. Araştırma Grubu 131
3.7. Araştırmanın Veri Analizi 137

Bölüm 4 - Bulgular ve Yorumlar 139
4.1. Sosyodemografik Özellikler ve Temel Değişkenlere İlişkin Bulgular 140
Yaşlıların Yaşam Algısı ile İlgili Bulgular 153
4.2. Sosyo-Demografik Özellikler ile Yaşam Algısı Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular 164
4.2.1. Cinsiyet İle Yaşam Algısı Arasındaki İlişki 164
4.2.2. Yaş ile Yaşam Algısı Arasındaki İlişki 165
4.2.3. Medeni Durumu ile Yaşam Algısı Arasındaki İlişki 171
4.2.4. Eğitim Durumu ile Yaşam Algısı Arasındaki İlişki 175
4.2.5. Çalışma Süresi ile Yaşam Algısı Arasındaki İlişki 178
4.2.6. Çocuk Sayısı ile Yaşam Algısı Arasındaki İlişki 184
4.2.7. Torun Sayısı ile Yaşam Algısı Arasındaki İlişki 190
4.2.8. Ziyaretçilerin Gelme Sıklığı ile Yaşam Algısı Arasındaki İlişki 192
4.2.9. İkamet Süresi ile Yaşam Algısı Arasındaki İlişki 193
4.2.10. Gelirini Yeterli Bulma Durumu ile Yaşam Algısı Arasındaki İlişki 195
4.2.11. Kronik Hastalık Durumu ile Yaşam Algısı Arasındaki İlişki 198
4.3. Refah Hizmetlerinden Memnuniyete İlişkin Bulgular 200

Sonuç ve Öneriler 209

Kaynakça 235

Ekler 251

Kaynakça

Abay, A. R. (2011, Mart). *Yaşlılara yönelik kamusal sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler*. Yaşlılığa Küresel ve Kültürel Bakış Sempozyumunda sunulan bildiri, İstanbul.

Abay, A. R (2007). Yaşlılık olgusuna nasıl bakmalı? M. K. Şan (Ed.), *Sosyoloji yazıları I* içinde (s.269-281). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.

Abay, A. R. (2006). Yaşlılık, yeni bir sorun mudur?*Mostar*, *16*.

Akçay, R. C. (2011). *Yaşlılık kavramlar ve kuramlar*.İstanbul: Kriter Yayınları.

Akgül, A. (2009). *Yaşlılarda sosyal ve manevi bakım (Darülaceze örneği)* (Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul).https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/ adresinden edinilmiştir.

Akın, G. (2006). *Gerontoloji her yönüyle yaşlılık*. Ankara: Palme Yayıncılık.

Aközer, M., C.Nuhrat, Ş. Say (2011). Türkiye'de yaşlılık dönemine ilişkin beklentiler araştırması. *Aile ve Toplum Dergisi*, *7*(27), 103-127.

Aksüllü, N. (2002). *Kurumda ve evde yaşayan yaşlı bireylerin algılanan sosyal destek faktörleri ile depresyon arasındaki ilişki* (Yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sivas). https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/ adresinden edinilmiştir.

Aksüllü, N.ve Doğan, S. (2004). *Huzurevinde ve evde yaşayan yaşlılarda algılanan sosyal destek etkenleri ile depresyon arasındaki ilişki*.*Anadolu Psikiyatri Dergisi*, *5*, 76-84.

Aktan.C. C. (yay. haz.). (1995). *21. yüzyıl için yeni bir devlet modeline doğru: Optimal devlet*. İstanbul: TÜSİAD.

Aktan, C.C. ve Özkıvrak, Ö. (2008). *Sosyal refah devleti*. İstanbul: Okutan Yayıncılık.

Alptekin, D. (2011). Gerontososyoloji ekseninde yaşlılık sürecinin sosyo-ekonomik boyutları. *Yardım ve Dayanışma Dergisi*, *2*(3), 7-15.

Altan, Ö. Z.ve Şişman, Y. (2003). Yaşlılara yönelik sosyal politikalar.*Kamu İş*, *7*(2), 2-36.

Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2007). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.

Amman, T. (2007). Yaşlılıkta serbest zaman faaliyetleri. M. F. Bayraktar (Ed.), *Yaşlılık dönemi ve problemleri* içinde (s. 161-175). İstanbul: Ensar Neşriyat.

Anadolu Ajansı. (2012). *104 yaşında emekli oldu*. http://www.aa.com.tr/tr/yasam/102925—104-yasinda-emekli-olduadresinden 23.11.2012 tarihinde edinilmiştir.

Aron, R. (2007). *Sosyolojik düşüncenin evreleri* (çev. K. Alemdar).İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Arpacı, F. (2005).*Farklı boyutlarıyla yaşlılık*. Ankara: Türkiye İşçi Emeklileri Derneği Eğitim ve Kültür Yayınları.

Arpacı, F. ve Ersoy, A.F. (2009). Evde yaşayan yaşlıların huzurevinde yaşamaya ilişkin görüşleri. *Aile ve Toplum Dergisi*, *5*(18), 87-97.

Arpacı, F. ve Ersoy, A. F. (2012). Yaşlılıkta iletişim. H. Bacanlı ve Ş. Işık Terzi (Ed.), *Yetişkinlik ve yaşlılık gelişimi ve psikolojisi* içinde (s. 451-483). İstanbul: Açılım Kitap Yayınları.

Asımgil, S. ve Çekmegil, A. (2010). *Yaşamın dört kritik dönemi, çocukluk-gençlik-yetişkinlik-yaşlılık*. İstanbul: Çelik Yayınevi.

Atila, S. (2006). *Toplumsal değişmenin aile ve yaşlılar üzerine etkisi (İstanbul'daki beş huzurevinde inceleme)* (Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya). https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/ adresinden edinilmiştir.

Bahar, A., Tutkun, H. ve Sertbaş, G. (2005).Huzurevinde yaşayan yaşlıların anksiyete ve depresyon düzeylerinin belirlenmesi.*Anadolu Psikiyatri Dergisi, 6*, 227-239.

Balcı, A. (2010). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Bayık Temel, A., Altuğ Özsoy, S., Uysal, A., Ergül, Ş., Vural, B. ve Yıldırım, B. (2009). Yaşlılarda sağlık anlayışı. *Aile ve Toplum Dergisi*, *4*(16), 95-105.

Bekaroğlu, M. (1991). Yaşlılık döneminin ruhsal sorunları. *Aile ve Toplum Dergisi*, *1*(1), 103-106.

Bigpara. (2012). *İsveç paraya `güle güle` diyor*.http://www.bigpara.com/haber-detay/genel/isvec-paraya-gule-gule-diyor/797968.asp?bprtme=1425339013adresinden 21.03.2012 tarihinde edinilmiştir.

Bilir, N. (2004).Yaşlanan toplum. Y. Gökçe Kutsal (Ed.), *Sağlıklı ve başarılı yaşlanma* içinde (s.1-10). Ankara: HÜ GEBAM Yayını.

Bilton, T., Bonnett, K., Jones, P., Lawson, T., Skinner, D., Stanworth, M. ve Webster, A.(2009). *Sosyoloji*(çev. K. İnal). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Botkyrka Kommun. (2012a). *Albyang*. http://www.botkyrka.se/albyang adresinden 09.08.2012 tarihinde edinilmiştir.

Botkyrka Kommun. (2012b). *Tumba vård-ochomsorgsboende*. http://www.botkyrka.se/stodochomsorg/aldreomsorg/boendeforaldre/tumbaaldreboendeadresinden 09.08.2012 tarihinde edinilmiştir.

Brodin, E. (1993). *İsveç refah devleti: Kayıp cennet* (çev. S. Erdal). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Buğra, A. ve Keyder, Ç. (2010). *Sosyal politika yazıları*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Callinicos, A. (2007). *Toplum kuramı: Tarihsel bir bakış*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Canatan, A. (2008). *Sosyal yönleriyle yaşlılık*. İstanbul: Palme Yayıncılık.

Canatan, A. (2012). Yaşlılar ve toplum. H. Bacanlı ve Ş. Işık Terzi (Ed.), *Yetişkinlik ve yaşlılık: Gelişimi ve psikolojisi* içinde (s. 355-390). İstanbul: Açılım Kitap.

Canatan, K. (2001). Avrupa'da yaşlılar politikası ve Türk göçmen yaşlılar: Hollanda örneği. K. Karataş (Ed.), *Sosyal Hizmet Sempozyumu* içinde (s. 209-219). Ankara: SHÇEK ve H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Ortak Yayını.

Canatan, K. ve Yıldırım, E. (2011). *Aile sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap.

Cangöz, B. (2003). Yaşlı imajı üzerine bir değerlendirme. Türk Geriatri Dergisi, *6*(1), 45.

Cangöz, B. (2008). Yaşlılık: Sadece kayıp mı? Yoksa bir ayrıcalık mı? *Turkish Journal of Geriatrics*, *11*(3), 143-150.

Ceylan, H. (2012a). İsveç toplumu yaşlanıyor. *Yeni Birlik Dergisi*, *3*, 30-31.

Ceylan, H. (2012b). Evlilik, aile ve boşanmanın toplumsal boyutları. *Yeni Birlik Dergisi*, *4,* 30-31.

Ceylan, H. (2012c). Görme Engelli Yaşlıların Sosyal Rehabilitasyonunda Yerel Yönetimlerin Rolü, *3.Uluslararası Kör ve Az Görenlerin Eğitimi, Rehabilitasyon Sorunları ve Çözüm Önerileri Sempozyumu* (7-8-9 Aralık 2012), Ankara.

Cıziri, Ş. (2000). *İskandinav modeli*. İstanbul: Peri Yayınları.

Cumming, E. veHenry, W. E. (1961).*Growing old: The process of disengagement*. New York, NY: Basic Books.

Çakır, D. (2004). *65 yaş ve üstü kullanıcıların fizyolojik, psikolojik ve sosyo-ekonomik gereksinimlerine göre yaşlı yurtları tasarlama kriterlerinin belirlenmesi ve Diyarbakır Merkez Huzurevi'nde irdelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Dicle Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Diyarbakır).https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/ adresinden edinilmiştir.

Çevik, S. D. (2008). *Huzurevinde kalan yaşlıların huzurevindeki yaşamlarına ilişkin algıları*(Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul). https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/ adresinden edinilmiştir.

Çıvgın, İ. ve Yardımcı, R. (2007). *Sosyolojiye giriş*. Ankara: Nobel Yayınları.

Çilingiroğlu, N. ve Demirel, S. (2004). Yaşlılık ve yaşlı ayrımcılığı. *Turkish Journal of Geriatrics, 7*(4), 225-230.

Danış, M. Z. (t.y.). *Yaşlılık, yoksulluk ve yalnızlık*. http://www.gebam.hacettepe.edu.tr/sosyal_boyut/yaslilik_yoksuluk_yanlizlik.pdf adresinden 10.10.2012 tarihinde edinilmiştir.

Danış, M. Z. (2004). *Yaşlıların evde bakım gereksinimleri ve evde bakıma ilişkin düşünceleri: Başarılı yaşlanma ve yaşlı bakım modelleri*. Ankara: Güç-Vak Yayınları.

Danış, M. Z. (2005). *Yaşama derinden bir kucak*. Ankara: Türk Geriatri Vakfı Yayınları.

Danış, M. Z. (2009). Türkiye'de yaşlı nüfusun yalnızlık ve yoksulluk durumları ve sosyal hizmet uygulamaları açısından bazı çıkarımlar. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, *20*(1), 67-83.

Danış, M. Z. (2011). *Kurumda kalan yaşlıların yaşam kalitesi ve bunu etkileyen faktörler: Ankara örneğinde bir alan araştırması*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Demirbilek, S. (2005). *Sosyal güvenlik sosyolojisi*. İstanbul: Legal Yayıncılık.

Devlet Planlama Teşkilatı. (2007). *Türkiye'de yaşlıların durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı*. Ankara: Yazar.

Dil Derneği. (2013). *Celal Sahir Erozan*. http://www.dildernegi.org.tr/TR/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF13CD5B1F6141993Cadresinden 15.04.2013 tarihinde edinilmiştir.

Doğru, S. (2012, 15 Mart). *İsveçli siyasetçi Sedat Doğru ile Haninge'de Yapılan Mülakatın notları* (Yayımlanmamış araştırma notu).

Durkheim, E. (1994). Sosyolojik metodun kuralları. Enver Aytekin. (Çev.). İstanbul: Sosyal Yayınları.

Duyan, V. (2000). Yaşlılık ve gerontolojik sosyal hizmet. G. Erkan ve V. Işıkhan (Ed.), *Antropoloji ve yaşlılık* içinde(s. 118-124). Ankara: HÜ Sosyal Hizmetler Yüksekokulu.

Emiroğlu, V. (1984). Sosyal gerontoloji çalışmalarında kuramsal yaklaşımlar ve araştırma bulguları. *Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi*, *2*(1-3), 1-11.

Emiroğlu, V. (1991). Yaşlılık ve yaşlılara verilen hizmetler. R. Keleş, J. Nowak ve İ. Tomanbay (Ed.), *Türkiye'de ve Almanya'da sosyal hizmetler ansiklopedik sözlük* içinde (s. 245-248). Ankara: Selvi Yayınları.

Emiroğlu, V. (1995). *Yaşlılık ve yaşlının sosyal uyumu* (gen. 2. basım). Ankara: Şafak Matbaacılık.

Er, D. (2009). Psikososyal açıdan yaşlılık.*Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, *4*(11), 131-144.

Erarslan, A., İnaneri, F., Çubukçuoğlu, H., Ögat, B., Sevil, H.T. ve Aslan, M.(1995). *Bir sosyal hizmet alanı olarak yaşlılık ve sosyal hizmetler. 2000'li yıllara doğru sosyal devletin gerçekleştirilmesinde sosyal hizmetlerin yeri ve önemi*. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını.

Erder, S. (2006). *Refah toplumunda getto*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Erozan, C. S. (2013). *Başımla gönlüm*. http://www.dildernegi.org.tr/TR/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF13CD5B1F6141993C adresinden 15.04.2013tarihinde edinilmiştir.

Ersöz, H. Y. (2004). *Sosyal politika perspektifinden yerel yönetimler(İngiltere, İsveç ve Türkiye örneği)*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Ersöz, H. Y. (2011). *Sosyal politikada yerelleşme*.İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.

Esping-Andersen, G. (2011). *The three worlds of welfare capitalism*. Cambridge: Polity Press Cambridge.

Eurobarometer. (2012a). *Active ageing: Report*. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_378_fact_tr_en.pdfadresinden edinilmiştir.

Eurobarometer. (2012b). *Active Ageing: Summary report*. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_378_sum_en.pdf adresinden edinilmiştir.

Eurostat.(2011a). *Demography report 2010*, *Older, more numerous and diverse Europeans*. Luxembourg: Author.

Eurostat. (2011b). *On line data codes: Demo_mlexpechlth_hlye*. http://ec.europa.eu/eurostat adresinden 10.12.2012 tarihinde edinilmiştir.

Eurostat. (2012a). *At risk of poverty or social exclusion in the EU27*.http://ec.europa.eu/eurostat adresinden edinilmiştir.

Eurostat.(2012b). *Key figures on Europe 2012*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Ewing, C. (2011, Mart). *Yaşlı bakımında Nordik model*.Yaşlılığa Küresel ve Kültürel Bakış Sempozyumunda sunulan bildiri, İstanbul.

Försäkringskassan. (2010). *Barnbidragochflerbarnstillägg*.http://www.forsakringskassan.se/wps/wcm/connect/b383094f-4747-4a81-ae41-863492af812f/barnbidrag_flerbarnstillagg_tur.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=b383094f-4747-4a81-ae41-863492af812f&useDefaultText=0&useDefaultDesc=0adresinden 15.01.2013 tarihinde edinilmiştir.

Försäkringskassan. (2012). *Föräldrapenning(Ana babalık parası)*. Faktablad: FK 4070_Fa Turkiska. https://www.forsakringskassan.se/wps/portal/sprak/tur adresinden 01.01.2013 tarihinde edinilmiştir.

Global AgeWatch. (2013). *Global AgeWatch Index 2013: A summary*.www.globalagewatch.org adresinden 25.10.2013 tarihinde edinilmiştir.

Government. (2013a). *Government and ministries*. http://www.government.se/sb/d/576 adresinden 25.05.2013 tarihinde edinilmiştir.

Government.(2013b). *The Swedish model of government administration - three levels*. http://www.government.se/sb/d/2858 adresinden 25.04. 2013 tarihinde edinilmiştir.

Gökbayrak, Ş. (2010). Refah devletinin dönüşümü ve özel emeklilik programları. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Gökçe Kutsal, Y. (2003). *Yaşlanan dünya, yaşlanan toplum ve yaşlanan insan, sağlıklı yaşlanma.* Ankara: Geriatri Derneği Yayını.

Gökçe Kutsal, Y. (2004). *Yaşlanan dünyanın yaşlanan insanları, yaşlılıkta kaliteli yaşam*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Geriatrik Bilimler Araştırma ve Uygulama Merkezi.

Gökçe Kutsal, Y. (2012). Yaşlanan dünya ve yaşlanan insan. *Birinci Basamak İçin Temel Geriatri Sempozyumu* içinde (s.7-15). Ankara.

Gönen, E. ve Hablemitoğlu, Ş. (2001). Yaşlıların bakımına ilişkin etik yaklaşım. K. Karataş (Ed.), *Sosyal Hizmet Sempozyumu* içinde (s. 174-182). Ankara: SHÇEK ve HÜ Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Ortak Yayını.

Görgün Baran, A. (1996). Kurum bakımındaki yaşlıların sosyal yaşam koşulları: Ankara örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, *13*(1-2), 19-58.

Görgün Baran, A. (2000). Yaşlılıkta sosyal uyum.G. Erkan ve V. Işıkhan (Ed.), *Antropoloji ve yaşlılık*(s. 68-76). Ankara: HÜ Sosyal Hizmetler Yüksekokulu.

Görgün Baran, A., Kalınkara, V., Aral, N., Akın, G., Baran, G. ve Özkan, Y. (2005). *Yaşlı ve aile ilişkileri: Ankara örneği*. Ankara: Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları.

Güler, Ç. (1998). Yaşlılıkta tanımlar ve yaşlılık üstüne söylenenler. *Turkish Journal of Geriatrics*, *1*(2), 105.

Haber7. (2012a). *Gençlere taş çıkarttı*. http://www.haber7.com/haber/ 20120401/86lik-kadin-jimnastikci-genclere-tas-cikartti-VIDEO.php adresinden 01.04.2012 tarihinde edinilmiştir.

Haber7. (2012b). *Fatma nineye son görev*. http://www.haber7.com/ haber/20120410/En-yasli-Galatasarayli-topraga-verildi.php adresinden10.04.2012tarihinde edinilmiştir.

Haber7. (2013). *104 yaşında emekli oldu, ikinci maaşını göremedi!* http:// www.haber7.com/guncel/haber/983518-o-dedenin-en-buyuk-hedefi-gerceklesemedi adresinden30.01.2013tarihinde edinilmiştir.

Haberler. (2012). *Anne kız huzurevinde kalıyor*. http://www.haberler.com/anne-kiz-huzur-evinde-kaliyor-3470345-haberi/ adresinden 23.3.2012 tarihinde edinilmiştir.

Haninge Kommun. (2012). SeniorboendetTallhöjden ve SeniorboendetParkvillan. http://www.haninge.se/sv/Aldre/Boende1/Seniorboende/ adresinden 28.06.2012 tarihinde edinilmiştir.

Ilgar, İ. (2008). *Yaşlı adam Avrupa, refah devleti, küreselleşme, yaşlanma ve Avrupa'nın ayrışması*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Işıkhan, V. (2001). Emekliliğe hazırlık programları. K. Karataş (Ed.), *Sosyal Hizmet Sempozyumu 96* içinde (s. 183-191). Ankara: SHÇEK ve HÜ Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Ortak Yayını.

Işıl, Ö. (2008). *Huzurevinde yaşayan yaşlılarda ölüm kaygısının günlük yaşam işlevlerine etkisi* (Yüksek lisans tezi, Haliç Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul). https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/ adresinden edinilmiştir.

İçağasıoğlu Çoban, A. (2005). Yalnız yaşayan yaşlılara ilişkin aile politikaları. *Aile ve Toplum Dergisi*, *2*(8), 43-52.

İçli, G. (2008). Yaşlılar ve yetişkin çocuklar. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, *1*, 29-38.

İçli, G. (2009). Yaşlılar ve yaşlılığın değerlendirilmesi Denizli ili üzerine niteliksel bir araştırma. *V. Ulusal Yaşlılık Kongresi* içinde (s.191-202). Sivas.

İçli, T. (2002). Yalnız yaşamak. Y. Gökçe Kutsal (Ed.), *Hacettepe Üniversitesi Geriatrik Bilimler Araştırma ve Uygulama Merkezi Geriatri Kitabı* içinde (s.260-265). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Geriatrik Bilimler Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını.

İmamoğlu, O. (1991). Yaşlıların sosyal psikolojisi. D. Mehmet Doğan (Yayın Y.), *Türk Aile Ansiklopedisi* içinde (3. C., s. 1065-1070). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumumu Yayınları.

İnternethaber. (2012a, 9 Haziran). *81'lik nine 12 saat sokakta simit satıyor*.http://www.internethaber.com/jale-ergur-calisan-kadinlar-ismail-banka-borcu--432703h.htm#ixzz1xIKG0S64adresinden 15.06.2013tarihinde edinilmiştir.

İnternethaber. (2012b, 5 Temmuz). *70'lik dedelerden iğrenç teklif!* http://www.internethaber.com/iliski-komsu-okul-para-teklif-fuhus-sofor--440516h.htm#ixzz1zknb4oBdadresinden 04.07.2012 tarihinde edinilmiştir.

İslamoğlu, A. H. (2011). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. İstanbul: Beta Yayınları.

Kahramanoğlu, E. (1999). Yaşlılık ve sağlıklı sosyal çevre. N. G. Koşar (Ed.), *Yaşam boyu sosyal hizmet Prof. Dr. Sema Kut'a armağan* içinde(s. 290-293). Ankara: HÜ Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını.

Kalaycıoğlu, S., Tol, U. U., Küçükural, Ö. ve Cengiz, K. (2003). *Yaşlılar ve yaşlı yakınları açısından yaşam biçimi tercihleri* (Türkiye Bilimler Akademisi Raporları). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayını.

Kalınkara, V. (2000). Yaşlılıkta sosyal katılım ve kent hizmetleri. G. Erkan ve V. Işıkhan (Ed.), *Antropoloji ve yaşlılık* içinde (s.77-86). Ankara: HÜ Sosyal Hizmetler Yüksekokulu.

Kalınkara, V. (2011). *Temel gerontoloji: Yaşlılık bilimi*.Ankara: Nobel Yayınları.

Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemi, kavramlar, ilkeler, teknikler* (20. basım). Ankara: Nobel Yayınları.

Karataş, S. (2000). Sosyal değişme ve yaşlılık. G. Erkan ve V. Işıkhan (Ed.), *Antropoloji ve yaşlılık* içinde(s.152-162). Ankara: HÜ Sosyal Hizmetler Yüksekokulu.

Khorshid, L., Eşer, İ., Zaybak, A., Yapucu, Ü., Arslan, G.G. ve Çınar, Ş. (2004). Huzurevinde kalan yaşlıların yalnızlık düzeylerinin incelenmesi. *Türk Geriatri Dergisi*, *7*(1), 45-50.

Kılavuz, M. A. (2003). *Yaşlanma dönemi din eğitimi*. Bursa: Arasta Yayınları.

Konak, A. ve Çiğdem, Y. (2005). Yaşlılık olgusu: Sivas Huzurevi örneği. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *29*(1), 23-63.

Korkmaz, A. (2011). Göç ve din. Konya: Çizgi Kitabevi.

Koşar, N. (1996). *Sosyal hizmetlerde yaşlı refahı alanı*. Ankara: Şafak Matbaacılık.

Kurt, G. (2008). *Türkiye'de yaşlılık olgusuna sosyolojik bir bakış (Sivas il örneği)* (Yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas). https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/ adresinden edinilmiştir.

Lambley, P. (1999). *Orta yaşın isyanı* (çev. S. Eren). Ankara: HYB Yayıncılık.

Lodberg, P.ve Ryman, B. (2011). Kilise ve toplum. B. Ryman, A. Lauha, G. Helene ve P. Lodberg (Ed.), *İskandinav halk kiliseleri* içinde(çev. A. B. Baloğlu, s.127-151).Stockholm: İsveç Diyanet Vakfı Yayınları.

Marx, K.ve Engels, F. (2012). *Komünist manifesto*(çev. C. Üster ve N. Deriş). İstanbul: Can Yayınları.

Nettebuldum. (2013, 5 Mart). *Avrupa Birliği ülkeleri hangileridir*. http://nettebuldum.blogspot.com/2012/08/avrupa-birligi-ulkeleri hangileridir.htmladresinden 05.03.2013 tarihinde edinilmiştir.

Oğlak, S. (2008). *Evde bakım hizmetleri ve bakım sigortası ülke örnekleri ve Türkiye*. İskenderun: İskenderun Belediyesi Kültür Yayınları.

Oktik, N. (2004). *Huzurevinde yaşam ve yaşam kalitesi Muğla örneği*. Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınları.

Onat, Ü. (2000). Yaşlılık ve sağlıklı yaşlanma. G. Erkan ve V. Işıkhan (Ed.), *Antropoloji ve yaşlılık*içinde(s.101-106). Ankara: HÜ Sosyal Hizmetler Yüksekokulu.

Onat, Ü. (2001). Toplumsal gelişme ve değişme sürecinde yaşlı hizmetlerinin düzenlenmesi. K. Karataş (Ed.), *Sosyal Hizmet Sempozyumu* içinde (s. 192-198). Ankara: SHÇEK ve H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Ortak Yayını.

Onat, Ü. (2004). Yaşlılara sunulan sosyal hizmetler. *Sağlıklı ve başarılı yaşlanma* içinde (s. 93-98). Ankara: . HÜ GEBAM Yayını.

Onur, B. (1997). *Gelişim psikolojisi: Yetişkinlik yaşlılık ölüm*. Ankara: İmge Kitabevi.

Organisation for Economic Co-operation and Development.(2006). *Sweden safety of the elderly*. France: Author.

Öz, F. (2002). Yaşamın son evresi: Yaşlılık psikososyal açıdan gözden geçirme.*Kriz Dergisi*, *10*(2), 17-28.

Özdemir, S. (2007). *Küreselleşme sürecinde refah devleti*.İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.

Pekcan, H. (2000). Yaşlılık. G. Erkan ve V. Işıkhan (Ed.), *Antropoloji ve yaşlılık* içinde (s.51-54). Ankara: HÜ Sosyal Hizmetler Yüksekokulu.

Pensionsmyndigheten. (2012). *Emekliliğiniz birçok bölümden oluşmaktadır*. http://www.pensionsmyndigheten.se/DinPensionBestarAvFleraDelar_tr. htmladresinden11.04.2013tarihinde edinilmiştir.

Pensionsmyndigheten. (2013). *Ne zaman emekli olacağınıza kendiniz karar verirsiniz*. http://www.pensionsmyndigheten.se/BestamSjalvNarDuVill GaIPension_tr.html adresinden 11. 04. 2013tarihinde edinilmiştir.

Poloma, M. M. (1993). *Çağdaş sosyoloji kuramları* (çev. H. Erbaş). Ankara: Gündoğan Yayınları.

Punch, F. K. (2005). *Sosyal* araştırmalara giriş: *Nicel ve nitel yaklaşımlar* (çev. D. Bayrak, H. B. Arslan, Z. Akyüz). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Riksdagen. (2012). Members and parties. http://www.riksdagen.se adresinden 15.05.2012 tarihinde edinilmiştir.

Riksdagen. (2015). Members and parties. http://www.riksdagen.se/en/Members-and-parties/ 16.10.2015 tarihinde edinilmiştir.

Ryman, B. (2011a). 1000 yılından 1940'a İskandinav kiliseleri. B. Ryman, A. Lauha, G. Heine, P. Lodberg (Ed.), *İskandinav halk kiliseleri* içinde(çev. A. B. Baloğlu, s.23-40).Stockholm: İsveç Diyanet Vakfı Yayınları.

Ryman, B. (2011b). İsveç Kilisesi 1940-2000. B. Ryman, A. Lauha, G. Heine, P. Lodberg (Ed.), *İskandinav halk kiliseleri* içinde(çev. A. B. Baloğlu, s.73-86).Stockholm: İsveç Diyanet Vakfı Yayınları.

Salems Kommun. (2013). *Säbyhemmetsvård-och omsorgs boende*. http://www.salem.se/Innehall/Aldrefragor/Aldreboende/Sabyhemmets-Aldreboede/adresinden edinilmiştir.

Sallan Gül, S. (2006). *Refah devleti bitti yaşasın piyasa: Yeni liberalizm ve muhafazakarlık kıskacında refah devleti*. Ankara: Ebabil Yayıncılık.

Seyyar, A. (1998). Sosyal sigortalar sisteminde bakım sigortası. *Sosyal Güvenlik Dünyası Dergisi*, *1*(2), 46-53.

Seyyar, A. (2006).*Değişen dünyada ve Türkiye'de sosyal politikalar*. İstanbul: Değişim Yayınları.

Seyyar, A. (2007). *Sosyal hizmetlerde bakım terimleri ansiklopedik sözlük*.Ankara: Şefkatli Eller Yayınevi.

Seyyar, A.ve Genç, Y. (2010). *Sosyal hizmet terimleri ansiklopedik sosyal pedagojik çalışma sözlüğü*.Sakarya: Sakarya Yayıncılık.

Socialstyrelsen. (2006). *What is physicalandmentalassault?* http://dinarattigheter.se/en/what-does-the-law-say/physical-and-mental-assault/ adresinden 22.01.2012tarihinde edinilmiştir.

Sollentuna Kommun. (2013). *Tors Backe*. http://www.sollentuna.se/Sollentuna-kommun/Omsorg--socialt-stod/Aldre/Boende/Tors-backe/ adresinden 24.03.2013tarihinde edinilmiştir.

Soygür, H. (2000). Bakımevlerinde yaşlı bakımı ve psikolojik değerlendirme. *Demans Dizisi*, *2*(1), 32-40.

Stålsett, G. (2011). Önsöz. B. Ryman, A. Lauha, G. Heleneve P. Lodberg (Ed.), *İskandinav halk kiliseleri* içinde (çev. A. B. Baloğlu, s.13-18). Stockholm: İsveç Diyanet Vakfı Yayınları.

StatistikomStockholm. (2012a). *Population as at 31 Dec.2000-2021, Stockholm*.www.statistikomstockholm.se, http://statistikomstockholm.se/temp_eng/a-tabeller/images/tv.07437.delayed?t=a1&sprak=eng adresinden 15.01.2013 tarihinde edinilmiştir.

Statistikom Stockholm. (2012b). *Populationbyage 31/12/201 Stockholm*. www.statistikomstockholm.se, http://statistikomstockholm.se/temp_eng/a-tabeller/tv83cd.html?t=a2&sprak=eng adresinden 15.01.2013 tarihinde edinilmiştir.

StatistiskaCentralbyråns. (2011). *Sysselsättning i kommunerochlän 2011. Registerbaseradarbetsmarknadsstatistik*. http://www.scb.se/Statistik/AM/AM0207/2011A01/AM0207_2011A01_SM_AM32SM1201.pdf adresinden edinilmiştir.

Statistiska Centralbyråns. (2012a). *Population in the country, counties and municipalities by sex and age.* www.scb.se/ adresinden 26.03.2012 tarihinde edinilmiştir.

Statistiska Centralbyråns. (2012b). http://www.scb.se/Pages/SSD/SSD_TablePresentation____340486.aspx?rxid=40dd9b09-64f0-4c0b-88a8-96a200a08862&layout=tableViewLayout1 adresinden 15.01.2012 tarihinde edinilmiştir.

StatistiskaCentralbyråns. (2012c). *Population statistics*. http://www.scb.se/Pages/TableAndChart____325054.aspx adresinden 25.04.2012 tarihinde edinilmiştir.

Stockholmsstad. (2007). *Stockholm Belediyesi yaşlılar temsilcisi. 2007-11-30. Äldreförvaltnıngen, Äldreombudsmannen*.www.stockholm.se adresinden 06.12.2011tarihinde edinilmiştir.

Stockholmsstad. (2009). *Stockholm şehrinin yaşlılara sunduğu hizmetler*. www.stockholm.se adresinden 06.12.2011 tarihinde edinilmiştir.

Stockholmsstad. (2010). *Stockholm şehrinde yaşlı bakım kılavuzu*. www.stockholm.se adresinden 06.12.2011 tarihinde edinilmiştir.

Stockholmsstad. (2012). *Rinkeby Servicehus.* http://www.stockholm.se adresinden 14.06.2012 tarihinde edinilmiştir.

Swingewood A. (1998). *Sosyolojik düşüncenin kısa tarihi*(çev. O. Akınhay). İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları.

Şahin, F. (2000). Rol teorisi açısından yaşlılık. G. Erkan ve V. Işıkhan (Ed.), *Antropoloji ve yaşlılık* içinde(s.51-54). Ankara: HÜ Sosyal Hizmetler Yüksekokulu.

Şenkal, A. (2005). *Küreselleşme sürecinde sosyal politika*. İstanbul: Alfa Yayınevi.

Şenkal, A. ve Sarıipek, D. B. (2007). Avrupa Birliği'nin karşılaştırmalı refah modelleri ve sosyal politikada devletin değişen rolü. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14*(2), 146-175.

Şentürk, M. ve Ceylan, H. (2015). *İstanbul'da yaşlanmak: Yaşlıların mevcut durumu araştırması*. İstanbul: Açılım Kitap.

Taşçı, F. (2010). Yaşlılara yönelik sosyal politikalar: İsveç, Almanya, İngiltere ve İtalya örnekleri. *Çalışma ve Toplum Dergisi, 1*, 175-202.

Taylor–Gooby, P. (2002). The silver age of the welfare state: Perspectives on resilience. *Journal of Social Policy*, *31*(4), 597-622.

Telatar, G.T. ve Özcebe, H. (2004). Yaşlı nüfus ve yaşam kalitelerinin yükseltilmesi. *Türk Geriatri Dergisi*, *7*(3), 162-165.

Tezcan, M. (1982). Toplumsal değişme ve yaşlılık. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *15*(2), 169-177.

The Economist. (2008). *Democracy index*.http://www.economist.com/node/12499352 adresinden 20.01.2013 tarihinde edinilmiştir.

Tomanbay, İ. (2012). Yaşlılara bakım modelleri. A. R. Abay ve Y. Bekaroğlu (Ed.), *İstanbul yaşlılık günleri yaşlılık çalıştayı kitabı* içinde (s. 179-187). İstanbul: İstanbul Darülaceze Müdürlüğü Yayınları.

Top, Y. (2003). Avrupa Birliğinde başlıca sosyal gelişmeler. Y. Top (Der.), *Avrupa Birliğinde sosyal güvenlik sistemleri ve sosyal politikalar* içinde (s. 9-55). Ankara: Türkiye-AB Sendikal Komisyonu.

Tufan, B. (2000). Paris'te Bir Huzurevi, G. Erkan ve V. Işıkhan (Ed.), *Antropoloji ve yaşlılık* içinde(s.55-57). Ankara: HÜ Sosyal Hizmetler Yüksekokulu.

Tufan, İ. (2001). Yaşlanan dünyada bir delikanlı: Türkiye.*Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, *12*(3), 27-49.

Tufan, İ. (2002). *Antik Çağdan günümüze yaşlılık, sosyolojik yaşlanma*. İstanbul: Aykırı Yayıncılık.

Tufan, İ. (2003). *Modernleşen Türkiye'de yaşlılık ve yaşlanmak, yaşlanmanın sosyolojisi*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.

Tufan, İ. (2004). Geronto-sosyoloji. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, *15*(1), 75-84.

Tufan, İ. (2012). Bizim yaşlılığımız çok başka.Türkiye yaşlılık atlası.*National Geographic*, Nisan Sayısı, 110-123.

Tufan, İ. (t.y.). *Gerontolojiye giriş*. İTGE Vakıf.http://www.itgevakif.com/pdfs/Gerontolojiye_Giri%C5%9F_itufan_sicher.pdf adresinden 24.04.2013 tarihinde edinilmiştir.

Tufan, İ. ve Yazıcı, S. (2009). Yaşlılıkta kuşaklar arası ilişkiler. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, *20*(1), 47-52.

Tümerdem, Y. (2006). Gerçek yaş. *Turkish Journal of Geriatrics*, *9*(3), 195-196

Türkiye İstatistik Kurumu. (2012a).*Türkiye'nin demografik yapısı ve geleceği, 2010-2050* (Haber Bülteni). http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13140 adresinden 18.05.2013 tarihinde edinilmiştir.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2012b). *Ülkelerin ve Türkiye'nin ortanca yaş sıralaması, 2010 ve 2050.* http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13140 adresinden 17.04.2013tarihinde edinilmiştir.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2012c). *Ülkelerin ve Türkiye'nin doğuşta beklenen yaşam süresi sıralaması, 2010-2015 ve 2045-2050.* http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13140adresindenedinilmiştir.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2012d). *Ülkelerin ve Türkiye'nin yıl ortası nüfus tahmini sıralaması, 2011 ve 2050*.http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13140adresindenedinilmiştir.

Uras, G. (2011, 21 Aralık). Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısı.*Milliyet Gazetesi*, http://ekonomi.milliyet.com.tr/lorenz-egrisi-ve-gini-katsayisi/ekonomi/ekonomiyazardetay/21.12.2011/1478365/default.htm adresinden 16.09.2012 tarihinde edinilmiştir.

Urfalıoğlu, F., Altaş, D. ve Yıldırım, İ.E. (2008). *İstanbul'da yaşlı nüfusun demografik yapısı ve yaşlılık algısı araştırması*. İstanbul: İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Yayınları.

Utkutuğ, H. (2011). Röportaj .*Yeni Birlik Dergisi*, *6*(11), 33.

Weber, M. (2010). *Protestan ahlakı ve kapitalizmin ruhu* (çev. Z. Güra-ta).Ankara: Ayraç Yayınevi.

Wikipedia. (2012). *İsveç*.http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0sve%C3%A7 adresinden 08.03.2012tarihinde edinilmiştir.

Wikipedia. (2013). *Stockholm*. http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/73/SverigesL%C3%A4n2007Stockholm.svg adresinden 20.01.2013 tarihinde edinilmiştir.

World Bank. (2012). *Sweden*. http://data.worldbank.org/country/sweden adresinden 30.01.2013 tarihinde edinilmiştir.

Woolf, L. M. (t.y.). *Ageism: An introduction*. www2.webster.edu/~woolflm/ageism.html adresinden 02.12.2012 tarihinde edinilmiştir.

Yahyagil, M. Y. (2001). Toplumsal değişim sürecinde yaşlılık ve yaşlılara yönelik sosyal hizmetler. K. Karataş (Ed.), *Sosyal Hizmet Sempozyumu* içinde (s. 199-208). Ankara: SHÇEK ve H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Ortak Yayını.

Yapıcıoğlu, A. (2009). *Modernleşme süreci ve yaşlılık: İki yerleşim yerinde modernitenin yaşlılığa etkileri* (Yüksek lisans tezi, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla). https://tez.yok.gov.tr/UlusalTez Merkezi/ adresinden edinilmiştir.

Yeryutan, C. (1991). Yaşlılıkta ortaya çıkan fiziksel değişiklikler. *Aile ve Toplum Dergisi*, *1*(2), 63-66.

Yıldız Kökenek, Y. (2012). Normal yaşlılık ve yaşlanma psikolojisi. R.N. Ekşioğlu, H.K. Akyüz, N. Yücel, I. Baral Kulaksızoğlu (Ed.), *Yaşlıya psikolojik destek kitabı* içinde (s. 13-26).İstanbul: İstanbul Darülaceze Müdürlüğü Yayını.

Yıldız, S. (2012). Yaşlılara yönelik sosyal politikalar. A. Tokol ve Y. Alper (Ed.), *Sosyal politika* içinde (s. 387-402). Bursa: Dora Yayınları.

7. Basım

ETKİLİ İLETİŞİM VE BEDEN DİLİ

Prof. Dr. Recep Tayfun

nobel
40.yıl

ETKİLİ İLETİŞİM VE BEDEN DİLİ

Prof. Dr. Recep Tayfun

Yayın No.: 455
İletişim-Halkla İlişkiler No.: 15
ISBN: 978-605-133-357-1
E-ISBN: 978-625-371-665-3
Basım Sayısı: 7. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Tayfun, Recep.
Etkili İletişim ve Beden Dili / Recep Tayfun
7. Basım, XXIV + 244 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-605-133-357-1
E-ISBN: 978-625-371-665-3
1. İletişim 2. Beden Dili 3. Yalan

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ **1**

Birinci Bölüm
İLETİŞİM KAVRAMI

İletişim Kavramının Tanımı 3
İletişim Nedir? 4
İletişim ve Ortak Yaşam Kültürünün Gelişimi 6
İletişim ve Halkla İlişkiler 8
İletişim Sürecinin İşleyişi 11
Genel İletişim Süreci Modeli 12
Gönderici Kaynak ve Alıcı 13
İleti-Mesaj 14
Kodlama *(Encoder-Decoder)* 14
Kanal (*Channel*) 15
Geri Bildirim (*Feed-Back*) 16
Ortam-Gürültü 18
İletişimin Temel Özellikleri 20
İletişim Sadece Konuşmak Değildir-İletişim İfade Berraklığı Gerektirir 21
İletişimde (Başlangıç) İlk Anın Etkisi-İletişimde Önemli Olan İlk Dakikalardır 24
İletişim Sadece Bilgi Alışverişi Değildir-İletişim Anlamaya Dayalı Bir Diyalogdur-İletişim İki Yönlüdür 28
İletişim Tekrarlanamaz ve Geri Alınamayacak Bir Süreçtir 29
İletişim Karşımızdaki ile Birlikte Yapılır-İletişim Bir Etkileşimdir 30

Gelişen Teknolojik İmkânlar, Değişen İletişim Alışkanlıkları 35
Kanaatlerin Değişimi ve İletişime Yansıması 38
İletişim Bir Bütündür 42
Etkili İletişim İyi Bir Dinleyici Olmayı Gerektirir 44
İletişim Öğrenilebilir 48
Etkili İletişim İçin Kişiler Birbirlerinin Duygu ve Düşüncelerini Doğru Olarak Anlamalıdır 50
İletişimde Mesaj Anlamlarda Değil İnsanlardadır 56
İletişim Sürecini Etkileyen Faktörler 58
Farklılıklara Bakarken Bütünü Görememek 59
Zamanı İyi Değerlendirmek ve *An*'ı Yakalamak 62
Hayata Olumlu Bakmak ve Ön Yargılardan Arınmak 65
Etkili Dinleme ve Dostluk 73
Eleştirel Yaklaşım 77
Takdir-Eleştiri-Dışlanma (TED) Sarmalı İletişim Açısından Önemi ve Sonuçları 80
Karşısındaki "*Yokmuş Gibi*" Davranmak 86
Kişinin Kendini Tanımlaması (*Self Concept*) Kendine Özgü Görüşleri 86
Kendini Açığa Vurma (*Self-Disclosure*) 87
İletişimde Güven ve Adalet 90
Etkili İletişim Egzersizleri 94
İletişim Geliştirme Örnekleri 97
Sağlıklı İletişim Kaliteli Yaşam 98
İletişimde Öfkenin Rolü 102
Bir İletişim Yöntemi Olarak "*Susma*" 104
Gülmenin Gücü 105
İletişimde Kokunun Etkisi 112

İkinci Bölüm
SÖZLÜ-YAZILI VE GÖRSEL İLETİŞİM

Sözlü İletişimin Anlamı 115
Sözün Gücü 117
Sözcüklerin Ardındakiler 122
Yazılı İletişim 124
Görsel İletişim 129

Üçüncü Bölüm
SÖZSÜZ İLETİŞİM VE BEDEN DİLİ

Sözsüz İletişim 135
Beden Dili Kelimelerin Anlatamadıkları 139
Vücut Hareketleri *(Kinesics)* 144
Baş Bölgesi-Mimikler ve Bakış 146
Gözler 150
Göz Bebeklerinin Etkisi 157
Jestler-El ve Kol Hareketleri 159
Gövde-Duruş ve Ayaklar 166
Kişiler Arası Mesafeler-Proksemic 169
Özel Alan-Çok Yakın İlişkiler 169
Kişisel Alan-Yakın İlişkiler 170
Sosyal Alan-Yakın Çevre İlişkileri 170
Genel Alan-Çevre İlişkileri 171
Dokunma-Haptic 173
Tokalaşma-El Sıkışma 178
Çocuğun Beden Dili 179
Kabul Dili 185

Dördüncü Bölüm
YALAN VE BEDEN DİLİ

Yalan Üzerine 189
Yalan ve Şüpheli Davranış İlişkisi 192
Yalan ve Beden Dili (*Sözlü ve Sözsüz Tepkiler*) 196
Yalan Esnasında Dikkat Çeken Beden Dili Sinyalleri 200
Yüze Dokunma (Face Touching) 200
Sahte Gülümseme (False Smile) 201
Gözlerde Yaşanan Değişimler Göz Kırpıştırmaları (Eye Movements) (Vermehrtes Augenblinken) 201
Bakışların Yönü (Direction of Gaze) 202
Tereddüt (Hesitation) 203
Beden Duruşu Hareketleri 203
Ayağını Yere Vurmak (Foot Tapping) 204
Yalan Söyleyen Bacaklar 204

Kolların ve Bacakların Kavuşturulması-
(Crossing Arms and Legs) Karmaşık Jestler 204
Yüzdeki Değişimler (Facial Twitches) 205
Yüz Kızarması (Going Red) 205
İlginç Ayrıntılar-Mimikler (Micro Expressions) 205
Konudan Uzaklaşma (Digressing) (Paralingustische
Merkmale) 206
Konuyu Değiştirme (Changing the Subject) 206
Huzursuzluk (Fidgeting) Temizlik Hareketleri ve
Kozmetik Düzeltmeler 206
Tutarsızlık İşaretleri (Conflicting Signs-Diskrepanzen
Zwischen den Kanälen) 207
Ses Tonundaki Değişim (Change of Pitch) 207
Hızlı Konuşma (Talking Faster) 207
Sorulara Cevap Verme Süresi 207
Terleme (Sweating) 208
Yutkunma (Gulping) ve Öksürme 208
Dudakları Islatma (Wetting the Lips) 208
Aşırı Dostça Yaklaşım (Overstated Friendliness) 209
Göz Ovuşturma Hareketi 209
Davranış Semptomlarının (Belirtileri) Dikkate Alınması 209
Cinsiyet Farkı ve Yalan 211
Yalanı Yakalamak Mümkün mü? 212
Yalanı Gizleme Gayreti 213
Yalanla Birlikte Yaşanan Fizyolojik Tepkiler 214
Çocuk ve Yalan 215

Son Söz Yerine… 217
BİBLİYOGRAFYA 219
DİZİN 233

BİBLİYOGRAFYA

AÇIKÖZ, H. Mustafa; *Etkili İletişim*, Elis Yayınları, Birinci Basım, İstanbul, Mart 2005.

ADAIR, John; *Etkili İletişim, Yönetim Silahlarının En Önemlisi*, çev: Ömer Çolakoğlu, İstanbul, Eylül, 2003.

AILES, Roger; "*Mesaj Sizsiniz*", Çev.ÖNDER Alev Sistem Yayıncılık, 1996, İstanbul.

AKAY, Oğuzhan; *Müsaitseniz Size Aşık Olabilir miyim?,* Neden Kitap Yayıncılık, İstanbul, 2005.

AKERSON, Fatma Erkman; *Göstergebilime Giriş*, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1987, s. 33-38.

ALAIN; "Mutlu Olmak Sanatı", çev: Muzaffer Reşit, Varlık yayınları, 1970, İstanbul.

ALATLI, Alev; *Gogol'un İzinde I*, Aydınlanma Değil Merhamet, İstanbul, Everest Yayınları, 2004, İstanbul.

ALATLI, Alev; *Gogol'un İzinde II*. *Kitap*, Dünya Nöbeti, İstanbul, Everest Yayınları, 2005, İstanbul.

ALESKERLİ Alesker; "*Yüz Okuma Sanatı-Fizyognomi*", Selis Kitaplar, İkinci Baskı, İstanbul, Eylül 2003, s. 11.

ALTINKÖPRÜ, Tuncel; *"Beden Yapısı Yüz Yapısı ve Karakter"*, Hayat Yayınları, Temmuz, 1999, İstanbul.

ARAT, Necla; Etik ve Estetik Değerler, Say yayınları, İstanbul, 1987.

ARIKAN, Münir; "*Nitelikli İnsan*", Bilge Yayıncılık, İkinci Baskı, İstanbul, 2002.

AŞKUN, Vehbi Cem; Yaşanmış Hikayeler, Türkdili Matbaası, 1958, Balıkesir.

AUSTER, Paul; "*Kırmızı Defter*", çev: İlknur Özdemir, Can Yayınları, İstanbul, 2003, s.80-81.

AYDIN; Selim (Düzenleyen); "Psikiyatri", İstanbul Üniversitesi, "Çocukta Uyum ve Davranış Bozukluğu", Kayıhan Aydoğmuş, İstanbul Tıp Fakültesi, C. 7, s. 510, 1984, Sanal Matbaacılık, İstanbul.

AYTÜRK, Nihat; "Protokol Yönetimi", TODAİE Yayınları, Mart 2004, Ankara.

BACON, Albans Francis (1561-1626); Denemeler, Adam Yayıncılık, İkinci Basım, 1983, İstanbul.

BALDIK, Ömer; Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Rehberi, Timaş Yayınları, İkinci Baskı, Haziran 2005, İstanbul, s. 683-684.

BALTAŞ, Zuhal-BALTAŞ, Acar; "*Bedenin Dili, Bedenimizin Sessiz Dili", İletişim Becerinizin Anahtarı Sessiz Diliniz",* Remzi Kitabevi, 8.Basım, İstanbul, 1994.

BALTAŞ, Zuhal-BALTAŞ, Acar; "*Bedenin Dili, İletişim Becerinizin Anahtarı Sessiz Diliniz*", Remzi Kitabevi, 20.Basım, İstanbul, 1999.

BALTAŞ**,** Zuhal; Akılda ve Yürekte İz Bırakan sunuş, Etki Yaratan Konuşmacının El Kitabı, Remzi Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul, Mayıs, 2004.

BAŞAR, Hüseyin, Sınıf Yönetimi, (10. Baskı), Ankara: Anı Yayıncılık, 2003.

BAYAT, Mojdeh-JAMNIA Ali, Mohammed; "*tales from the land of sufis*" Sufi Diyarından Hikayeler, çev: Saliha Deniz, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003.

BERGER John; *"Ways of Seeing", "Görme Biçimleri*", çev: Yurdanur Salman, Metis Yayınları, Onuncu Basım, Kasım 2004, s. 8.

BIÇAKÇI, İlker; İletişim ve Halkla İlişkiler "*Eleştirel Bir Yaklaşım*", Media Cat Yayınları, İstanbul, 2002.

BLATNER, H. Adam; *"Psikodrama ile İletişim Dünyamıza Adımlar",* çev: Abdülkadir Özbek, Grup Psikoterapileri Derneği, Ankara.

BONO, Edward de; "*Tactics, The Art and Science of Success*", Başarı Taktikleri, çev: Nesrin Yalçın, İlgi Yayıncılık, Rota Yayın-Tanıtım, İstanbul, 1989.

BOYDAK, Alp; "Öğrenme Stilleri", Beyaz Yayınları, İstanbul, 2001.

BOYES, Carolyn; *Body Language*, (Beden Dili), Harper Collins Publishers, 2005, 77-85 Fulham Palace Road, London, p. 155.

BOYSAN, Aydın; "Leke Bırakan Gölgeler", Bilgi Yayınevi, 1995, İstanbul.

BOYSAN, Aydın; *"Merak Uyanınca"*, Bilgi Yayınevi, Ekim, 2005, Ankara.

BOYSAN, Aydın; "Ne Güzel Günlermiş!", Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005, s.86.

BOYSAN, Aydın; Aldanmak, Bas Yayınları, İstanbul, 1989, s.63

BOYSAN, Aydın; Nerede Yaşıyoruz? Bilgi Yayınevi, Ankara, Ekim, 2004.

BROWN, Dan, *Da Vinci Code*, Special Illustrated Edition, published by Doubleday, printed in the United States of America, first edition, November, 2004, p. 27.

BUSCAGLIA, Leo; *"Love", "Sevgi*", İnkılap Kitabevi, çev: Nejat Ebcioğlu, 1989, İstanbul.

BUSCHA, Anne; "*Das Oberstufenbuch, Deutsch als Fremdsprache",* 1.Aufl., Schubert Verlag, Leipzig, 2000.

CALERO, Henry, OSKAM, Bob; "*Toplantılardan Zaferle Çıkmanın Yolları*", Çev: Nilgün Şen, Alkım Kitap Yayıncılık, 1993, Ankara.

CARADEC, François; "*Dictionnaire des Gestes", Beden Dili Sözlüğü*, çev: Cayda Akaş, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2006.

CARNEGIE, Dale; "*How to Enjoy Your Life and Your Job*", "*İşten ve Yaşamdan Zevk Almanın Yolları*", çev: Gülten ŞENSOY, Epsilon Yayıncılık, İstanbul, Özel Baskı, 2004.

CARNEGIE, Dale; "*Üzüntüyü Bırak, Yaşamaya Bak*", çev: Ömer Rıza Doğrul, Kitap Sanayi ve Dağıtım, İstanbul.

CARNEGIE, Dale; *Ünlü Adamların Bilinmeyen Yönleri*, Deniz Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994.

CARTER, Arnold "Nick"; Etkin İletişim Kurun, çev: Zeynep Güden, Arion Yayınevi, İstanbul, 2004.

CHOPRA, Deepak; "*Koşulsuz Yaşam*", çev: Esin Karan, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

CIALDINI, B. Robert; "Influence: The Psychology of Persuasion", "İknanın Psikolojisi", çev: Fevzi Yalım, Mediacat Kitapları, Kapital Medya Hizmetleri, Ankara, 2001.

CLEARY, Thomas; "*The Japanese Art of War*", "*Japon Savaş Sanatı*", çev: Şen Süer Kaya, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994.

COGİTO; "*Yalan*", YKY, Sayı, 16, 1998, s. 39-43.

COOPER, Ken; Sözsüz İletişim, çev: Tunç Yalkı, Rota Yayın-Dağıyım, 1989, İstanbul.

COVEY R. Stephen; "*The 8th Habit, From Effectiveness to Greatness",* 8'inci Alışkanlık Bütünlüğe Doğru*;* çev: Sezer Soner-Çağlayan Erendağ, Sistem Yayıncılık, Mayıs, 2005, İstanbul.

COVEY, R. Stephen-MERRILL, A. Roger-MERRILL, R. Rebecca; "*First Things First"*, *Önemli İşlere Öncelik*, çev: Osman Deniztekin, Varlık Yayınları, İstanbul, 1998.

COVEY, R. Stephen; *"Etkili İnsanların Yedi Alışkanlığı",* çev: Gönül İzveren-Osman Deniztekin, Varlık Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1997.

CÜCELOĞLU, Doğan; "*İçimizdeki Biz*", Sistem Yayıncılık, 12.Baskı, İstanbul, 1997.

CÜCELOĞLU, Doğan; *"İnsan ve Davranışı, Psikolojinin Temel Kavramları"*, Remzi Kitabevi, 6. Basım, Mayıs, 1996, İstanbul.

CÜCELOĞLU, Doğan; "*İyi Düşün Doğru Karar Ver*", Sistem Yayıncılık, 10. Baskı, 1998.

CÜCELOĞLU, Doğan; "Mış gibi" Yaşamlar, Remzi Kitabevi, İstanbul, Ekim, 2005.

CÜCELOĞLU, Doğan; "*Yetişkin Çocuklar*", Sistem Yayıncılık, 10.Baskı, İstanbul, Haziran, 1997.

CÜCELOĞLU, Doğan; Anlamlı ve Coşkulu Bir Yaşam İçin Savaşçı, Remzi Kitabevi, 30. Baskı, İstanbul, 2005.

CÜCELOĞLU, Doğan; *Yeniden İnsan İnsana*, Remzi Kitabevi, 16. Basım, İstanbul, 1997.

CÜCEOĞLU, Doğan; "*İnsan İnsana-İnsan İlişkilerinin Getirdikleri ve Götürdükleri Üzerine"* Altın Kitaplar 4.Baskı, İstanbul, Kasım 1984, Garanti Matbaası.

ÇAKIR, Özlem; *"Profesyonel Yaşamda Kişisel İmaj",* Yapı Kredi Yayınları, Mayıs, 2002, İstanbul.

ÇELEN, Nermin; *"Öğrenme Psikolojisi-Kuramlar"*, İmge Kitabevi, Ankara, 1999.

ÇEVİKER, Turgut; Karikatür Üzerine Yazılar, Mizah Kültürü, İris Yayıncılık, İstanbul, 1997.

DARWIN, Charles; *The Expression of the Emotions in Man and Animals*, *İnsanda ve Hayvanlarda Duyguların İfadesi,* London, Murray, 1873, s. 330.

DEMİRTAŞ, Andaç "Sosyal Sınıflandırma, Kişilerarası Beklentiler ve Kendini Doğrulayan Kehanet", *Ankara Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, Ankara, Sayı: 2004-2(2), Güz, s. 33-55.

DIMITIRUS, Jo-Ellan-MAZZARELLA, Mark; "*Reading People", "İnsanları Okumak-İnsanların Davranışlarını Çözümlemenin Yolları"*, çev: Acar Doğangün, Arıtan Yayınevi, Birinci Basım, İstanbul, 2001.

DOĞAN, İsmail; İletişim ve Yabancılaşma Yazılı Kültürümüzde İlkler, Sistem Yayıncılık, Mayıs.1998, İstanbul.

DORNAN, Jim-MAXWELL, C. John; *"Becoming A Person Of Influence*", *Etkili İnsan Olmak,* Sistem Yayıncılık, İkinci Basım, 1998, İstanbul.

DÖKMEN, Üstün; "İletişim Çatışmaları ve Empati", Sistem Yayıncılık, 30. Baskı, İstanbul, 2005.

DÖKMEN, Üstün; Küçük Şeyler, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2004.

DÜNDAR, Can; "*Kırmızı Bisiklet*", İmge Yayınevi, İstanbul, 2005.

DYER, W. Wayne; "*Your Erroneous Zones*" "*Hatalı Alanlarınız*", çev: T. Nizamettin Bilgiç, Arion Yayınevi, İstanbul, 2001.

EFLATUN; "Devlet", çevirenler: Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz, Remzi Kitabevi, Üçüncü Basım, İstanbul, 1975, s. 80.

ELCİRCEVİ, Ala; Çığlığın Gücü, "Scream Force", Ala Elcircevi Eğitim Danışmanlık, Ankara, 2005.

ELİTEZ, Ziya; *Mevlana'dan Altın Öğütler*, Kozmik Kitaplar, İstanbul, 2004, s. 41, 56, 99.

ERDOĞAN, İrfan; "Uluslararası İletişim", Kaynak Yayınları, ocak-1995, İstanbul.

ERDOĞAN, İrfan; İletişimi Anlamak, Erk Yayın, Pozitif Matbaacılık, Ankara, 2002.

FAST, Julius; Beden Dili- Siz Sussanız da Bedeniniz Konuşuyor, çev: Adalet Çelbiş, Kuraldışı Yayıncılık, İstanbul, 1999.

FAULMANN Carl; Yazı Kitabı: Tüm Yerkürenin Tüm Zamanların Yazı Göstergeleri (İşaretleri) ve Alfabeleri, Çev: Itır Arda, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Basım, İstanbul, Ekim 2005.

FAULMANN, Carl; Yazı Kitabı: Tüm Yerkürenin Tüm Zamanların Yazı Göstergeleri (İşaretleri) ve Alfabeleri, Çev: Itır Arda, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Basım, Ekim 2005, İstanbul.

FLEET, Van K. James; "*Yöneticilerin Yaptığı En Büyük 22 Hata*", çev: Ayça Haykır, Öteki Yayınevi, Öteki Matbaası, Ankara.

FRIEDMAN, Sidney; "*Zihninizin Keşfedilmemiş Yönleri*", çev: Bülent Gökdemir, Nokta Yayınları, İstanbul, 2004.

FORD, H. Mark; "Self Improvement of Relationship Skills Through Body Language", "Beden Dili Sayesinde Kişisel İlişki Kurma Yeteneğinin Geliştirilmesi", Llumina Press, 2004, USA, p. 135.

FORD, V. Charles; "*Lies! Lies! Lies! The Psycology of Deceit*", "*Yalan! Yalan! Yalan! Yalancılığın Psikolojisi"*, çev: Şerife Küçükal, HYB Yayıncılık, Birinci Baskı, Ankara, 1997.

FORD, V. Charles; "*Lies! Lies! Lies! The Psycology of Deceit*", American Psychiatric Pub, Inc., June, 1996, Washington, DC.

FROMM, Erich; *"Sevme Sanatı",* çev: Işıtan Gündüz, Say Dağıtım, 1985, İstanbul.

GELB, J. Michael; *Dehanızı Keşfedin*, "*Discover Your Genious*", Harper Collins Publishers, NewYork, çev: Handan Balkara, Boyner Yayınları, İstanbul, 2003.

GESELL, Arnold, Glenna E. BULLIS Frances Lillian ILG; "Vision : Its Development in Infant and Child", New York, Hefner, 1949, aktaran; TOWNSEND, Roz; "learning Wealth", Öğrenme Zenginliği, çev: Pelin Sıral, Sistem Yayıncılık, İstanbul, Beşinci Basım, 2003.

GIBLIN, Les; "*İnsan İlişkilerinde Kendine Güven Ve Güç Elde Etmenin Yolları"*, Sistem Yayıncılık, İstanbul, Kasım 1995.

GLASS, Lillian; *Ne Düşündüğünü Biliyorum, I Know What You're Thinking*, çev. Sezer Soner, Dharma Yayınları, 2. Baskı, Nisan 2006, İstanbul, s. 186-193.

GOLDE, A. Roger; Gemisini Yürüten Kaptan, Yönetimi Farklı Bir İş Gibi Nasıl Yaparsınız, çev: Yakut Güneri, İlgi Yayınları, İstanbul, 1989.

GÜNDÜZALP, Selim-ÖRGEN, İsmail; Yaşanmış Öyküler, Zafer Yayınları, İstanbul, 2004.

GÜNVER, Semih; Garip Ada'nın Garip Eşeği, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1990.

HACİP, Has Yusuf; Hazırlayan: Yaşar ÇAĞBAYIR, Kutadgu Bilig, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2004.

HAKKI, Erzurumlu İbrahim; "*Mârifetnâme*", Hazırlayan: M. Faruk Meyan, Bedir Yayınevi, 1987.

HALE, Richard-WHITLAM, Peter; "*The Power of Personal Influence*", "*İnsanları Etkileme Sanatı*", çev: Tarkan Topuzoğlu, Birinci Baskı, İstanbul, 1997.

HANISCH, Horst; "Körpersprache und ihre Geheimnisse", "*Beden Dili ve Sırlarınız*", Libri Books on Demand, Bonn, Germany, 2000, s. 15, 40, 44.

HANSON, Mark E.; *"Eğitimsel Yönetim ve Örgütsel Davranış*", Educational Administration and Organizational Behavior, 4th Ed. Allyn and Bacon, 1996, U.S.A.

HENKE, Mareile; "Erfolgreiche Kommunikation.: Basiswissen aus der Praxis", "Başarılı İletişim: Pratiğe Dair Temel Bilgiler", BOD GmbH, Books on Demand, 2001, s. 23.

HEIDEGGER Martin, *What is Called Thinking*?, Ter. J.G. Gray, F.D. Wieck, 1972, New York: Harper & Row.

HIZVER, Haydar; Yaşanmış Hikayeler, Atatürk'ün Elmaları, 1948, Şubat.

HOGAN Kevin; "*The Science of Influence How to Get anyone to Say "Yes" in 8 Minutes Less", "İstediğiniz Kişiye 8 Dakikada Nasıl EVET Dedirtirsiniz?",* çev: Taner Gezer, Yakamoz Yayınları, 1. Baskı, Mayıs 2006, s. 25-26.

HORN, Sam; "*Tongue Fu, Sözlü Dövüş Sanatı*", Boyner Yayınları, 5. Baskı, çev. Zülfü Dicleli, İstanbul, 2003.

HUXLEY, Aldous; Algı Kapıları, "*The Doors of Perception*", çev. Mehmet Fehmi İmre, 2. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, Aralık, 2003.

HUXLEY, Laura, "*Hedef Sen Değilsin", "You are not the Target*", New York, Farrar. Straus and Girous. June, 1963.

INBAU, Fred E., John E. REID, Josph P. BUCKLEY; çev: Ahmet Kule, *"Criminal Interrrogation and Confessions"*, Suçlu Sorgulamaları ve İtiraflar, Başkent Klişe ve Matbaacılık, Ankara, 1997.

İÇEL, Kayıhan; Kitle Haberleşme Hukuku, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1985.

İLAL, Ersan; İletişim, Yığınsal İletişim Araçları ve Toplum, Kavramlar, Kurumlar, Kuramlar, Der Yayınları, İstanbul, 1989.

İNALCIK, Halil; Tarihçilerin Kutbu, Söyleşi, Derleyen, Emine ÇAYKARA, 4. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2005.

İNCEOĞLU, Metin; Tutum-Algı-İletişim, Elips Kitap, Kesit Tanıtım Şirketi, Ankara, 2004.

İNCEOĞLU, Metin; Tutum-Algı-İletişim, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2000.

İZGÖREN, Ahmet Şerif; *Dikkat Vücudunuz Konuşuyor, Beden Dili İş Yaşamı ve Renkler*, Academy International, 1999, Ankara, s.13.

İZGÖREN, Ahmet Şerif; "*Şu Hortumlu Dünyada Fil Yalnız Bir Hayvandır*." Academyplus Yayınevi, Ankara, 2002.

İZGÖREN, Ahmet Şerif; Avucunuzdaki Kelebek, Elma Yayınevi, Nisan 2004.

JAMES, Jennifer; "*Thinking in the Future Tense Leadership Skills for a New Age*" Simon & Schuster, "Gelecek Zamanda Düşünmek, Yeni Çağın Liderlik Becrileri", çev. Zülfü Dicleli, Boyner Yayınları, İstanbul, 1997.

JAMES, Judi; Beden Dili, Olumlu İmaj Oluşturma, çev: Murat Sağlam, Alfa Basım Yayım, İstanbul, Eylül, 1999.

KARACA, Mehmet Sayım; Safsata Kılavuzu, Safsa Çalışma Grubu, Boyut Yayınevi, İstanbul, 2001.

KASATURA, İlkay; "*Okul Başarısından Hayat Başarısına*", (2.Basım), İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1991.

KAŞIKÇI, Ercan; *Doğrucu Beden Dili*, Hayat Yayıncılık, İstanbul, 2003.

KAŞIKÇI, Ercan; *İmaj, İletişim ve Beden Dili*, Hayat Yayıncılık, İstanbul, 2006.

KAYA, Derya; "Etkili İletişim, Sunum Teknikleri Ve Beden Dili", Eğitim Seminer Metinleri, Harp Akademileri Basım Evi, İstanbul, Mart, 2001.

KAZANCI, Metin; Halkla İlişkiler, Kurumsal ve Uygulamaya İlişkin Sorunlar, Ankara, 1982.

KEENAN, Kate; "İletişim Kurma", çev: Veysel Atayman, Zeynep Atayman, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1997.

KING, Larry; *"Kiminle, Ne zaman, Nerede, Nasıl Konuşmalı, İyi Konuşmanın Sırları"*, çev: Yasemin Özdemir, İnkılap Yayınları, İstanbul, 1994.

KIRCHNER, Baldur; çev: Ercan Tuzcular, Etkileyici Konuşma Sanatı, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1995.

KOÇ, Saim; İletişimde Ustalaşmak, Bize Nasıl davranacaklarını Başkalarına Biz Öğretiriz, Kuraldışı Yayıncılık, İstanbul, Ekim, 2004, s.28.

KONGAR, Emre; Kızlarıma Mektuplar Yaşamdan Satırbaşları, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2002.

KRAMER, Marc; *"Power Networking*", "*Güçlü İletişim*", çev: Burak Tezcan, Arıtan Yayınevi, İstanbul, 2000.

LAMBLEY, Peter; "*Middle Aged Rebel*", Orta Yaşın İsyanı, çev: Semra Eren, HYB Yayıncılık, Ankara, 1999.

LEEKAM, Susan R.; "Believing and deceiving: steps to becoming a good liar, in Cognitive and Social Factors in Early Deception", Edited by Stephen J. Ceci Michelle DeSimone Leichtman Maribeth Putnick Cornell University, Lawrence Erlbaum Assocıates, Publıshers 1992 Hillsdale, New Jersey Hove and London, pp 47-62.

LIEBERMAN J. David; "*Never Be Lied To Again", "Kimse Size Yalan Söyleyemez*", çev: Sinem Sonuvar, Kuraldışı Yayıncılık, İstanbul, Nisan 2004, s. 26.

MATELSKI, J. Marilyn; "Tv News Ethics", Yapı Kredi Yayınları, Tv Habercili-ğinde Etik; çev: Bahar Öcal Düzgören, İstanbul, 1996.

McCARTY, J. John; Başarısız Yöneticiler, çev: Belkıs Çorakçı, İlgi Yayınevi, Rota Yayın Tanıtım, İstanbul, 1989.

McEWAN, K. Elaine; "I didn't do it" "Onu Ben Yapmadım" Ana babalara Pratik Öneriler, çev: Şerife Küçükal, Ankara, 1998.

McGINNIS, Alan Loy; "*The Power of Optimism*", İyimserliğin Gücü, çev: Asude Kayaş, Beyaz Yayınları, İstanbul, 1998.

MERİÇ, Cemil; Kırk Ambar, Rümuz-ül Edeb, İletişim Yayınları, 1998, İstanbul, s.11.

MOLCHO, Samy; *Körpersprache als Dialog Ganzheitliche Kommunikation in Beruf und Alltag Bir İletişim Yöntemi Olarak Beden Dili*, Mosaik-Verlag, München, 1988.

MOLCHO, Samy; *Körpersprache der Kinder, "Çocuğun Beden Dili"*, Wilhelm Goldmann Verlag, München, März, 1998, s.75.

MOLCHO, Samy; *Körpersprache*, *Beden Dili Sessiz Diliniz,* çev: E.Tülin Batır, Gün Yayıncılık, İstanbul, 2000, s. 188.

MONTAIGNE, Denemeler; çev: Kerem Keskiner, Smera Kunt, Elif Uras, Alkım Yayınevi, 1997, Ankara

MORREALL, John; çev: Kubilay Aysevener, Şenay Soyer, Gülmeyi Ciddiye Almak, İris, Mizah Kültürü, İstanbul, Birinci Baskı, 1997.

MORRIS, Desmond; "*Bodytalk*", [*Vücut konuşuyor*] *Körpersprache, Gesten und Gebärden*, [*Beden Dili, Jest ve Mimikler*] aus dem englischen von Anne Katrin Gudat, Wilhelm Heyne Verlag, München, 1997.

MORRIS, Desmond; "*Körpersignale*", Beden Sinyalleri, München, Heyne, 1986.

NACHEZ-Guilane, Erica; "*Communiquer avec les autres c'est facile*!", İletişim mi? Kolay!, çev: Gülşah Ercenk Abdelhadifi, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2003.

NAISBITT, John; "*İnsan ve Teknoloji*", "*High Tech, High Touch*", Global Yayın Ajansı, Çev: Orkunt Ayaz, Huban Yıldıran, Mehpare Şayan Kileci, Mayıs, 2004, İstanbul.

NESİN, Aziz; İstanbul'un Halleri, seçilmiş Öyküler, Nesin Yayınevi, 2005, Aralık, İstanbul, s.7.

NIETZSCHE, Wilhelm Friedrich; Seçilmiş Düşünceler- Denemeler, çev: Samih Tiryakioğlu, Çaba Yayın Dağıtım, İstanbul.

ODABAŞI, Yavuz-OYMAN, Mine; Pazarlama İletişimi Yönetimi, Medicat, 2. Baskı, İstanbul, 2003.

OĞUZCAN, Ümit Yaşar; "*Şiir Denizi*", II.cilt, Özgür Yayınları, 2003, İstanbul.

OLSON, Jeff; "*Giving Great Presentations*", Etkili Sunuş, çev. E. Sabri Yarmalı, Hayat Yayıncılık, İstanbul, 1999.

ONARAN, Alim Şerif; Kamuoyu El Kitabı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1984, Haşmet Matbaası.

ORTAYLI, İlber, *Zaman Kaybolmaz*, Nilgün Uysal, Söyleşi, İş Bankası Kültür Yayınları, Genel Yayın:922, Birinci Baskı, Mart 2006, İstanbul, s. 408.

OSKAY, Ünsal; İletişimin ABC'si, Simavi Yayınları, İstanbul,1992.

OSMAY, Nüvit; "İnsan Mühendisliği", 5. Baskı, Fahrettin Telseren Yayınları, 1994, Ankara.

ÖZ, Mehmet C. ve Michael F. ROIZEN; "YOU, The Owner's Manual", "*SİZ, Kullanım Kılavuzunuz*", Koridor Yayıncılık, İstanbul, 2005.

ÖZBEK, Abdülkadir, LEUTZ, Grete; "Psikodrama, Grup Psikoterapisinde Sahnesel Etkileşim", Grup Psikoterapileri Derneği, Verso Matbaacılık Sanayi, 1987, Ankara.

ÖZBEN, Perran Eralp; Yaşanmış gerçek Öyküler, Özben Yayınları, Ankara, 1988.

ÖZÇELEBİ, Suat; Konuşmak ve Anlaşılmak-Sözsüz İletişim ve Beden Dili", Sita Yayınları, Birinci Baskı, Ocak, 1998.

ÖZDEMİR, Emin;*"Güzel Ve Etkili Konuşma Sanatı*", Remzi Kitabevi, 1992, İstanbul.

ÖZER A. Kadir; İletişimsizlik Becerisi, Varlık Yayınları, İstanbul, 1995.

PANTLEY, Elizabeth; "Hidden Messages", "Çocuklarımıza verdiğimiz Gizli Mesajlar", çev: Hande Gürel, HYB Yayıncılık, Ankara, 2002.

PARKER, Petey-MARTIN, Emily; "Body Language And Soulful Thoughts", Zone Pres, Roger Publishing and Consulting Inc., 2004, USA, p. 60.

PEASE, Allan; "*Body Language*"-Beden Dili, Karşımızdakinin Davranışlarından Düşüncelerini Anlamanın Yolu, Rota Yayınları, 5. Basım, Ekim, 2003, İstanbul, s.13.

PLATON (EFLATUN); "Diyaloglar-2", "Protagoras (Sofistler Üstüne)", çev: Tanju Gökçöl, Remzi Kitabevi, 2. Baskı, Şubat, 1995, İstanbul.

PÜTTJER, Christian-SCHNIERDA, Uwe; "*Geheimnisse der Körpersprache: Mehr Erfolg im Beruf*", "Beden Dilinin Sırları, İş Yaşamında Daha Fazla Başarı", Druckhaus Beltz, Helmsbach, Frankfurt, Germany, 3. Auflage, 2004, s. 9-25.

RIBBENS, Geoff-THOMPSON, Richard; "*Understanding Body Language*", Barron's Educational Series, 2001, New York.

SAITO, Isamu-NAGAO, Tadahiko; Kokoloji, "*Soreike Kokology*", çev: İpek Djafer, Kitap Matbaacılık, Okuyan Us Yayın Eğitim Danışmanlık, İstanbul, 2006.

SALOMÉ, Jacques- GALLAND, Sylvie; *Ah kendime Bir Kulak Versem, Güçlü Bir İletişim rehberi*, çev: Neslihan Burcu Akdağ, Sistem Yayıncılık, 2. Basım, Eylül 2003, İstanbul, s. 35.

SAMPSON, Eleri; "*The Image Factor", "İmaj Faktörü*", Rota Yayınları, İstanbul, 1995.

SANSONE, Antonella; "*Mothers, Babies and Their Body Language*", "*Anneler, Bebekler ve Beden Dilleri*", H. Karnac Books, first published, 2004, London, p. 46, 47.

SARIKAYA, Nuran Uçkan; *Yüzümüzdeki Gizli Kodlar, İlm-i Sima, Kadim Çin Bilgeliği'ne Göre,* New Age Yayınları, İstanbul, 2006.

SAYDAM, Ali; "*Algılama Yönetimi, İletişimin Akıl ve Gönül Penceresi*", Rota yayınları, İstanbul, 2005.

SAYILI, Aydın; Bilim, Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe, Türk Tarih Kurumu Yay., 1978, Ankara

SCHAEFER, Claudia-HANSINGER, Tamara-SCHUHMAYER, Renate; "Erfolg im Leben-Körpersprache", "*Yaşamda Başarı-Beden Dili*", 1998, Trautwein Ratgeber-Edition Genehmigte Sonderausgabe, Compact Verlag München.

SCHOBER, Otto; *"Körpersprache", Beden Dili, Davranış Anahtarı, Beden Dilinin Günlük Yaşantımızdaki Yeri ve Önemi*, çev: Süeda Özbent, Arion Yayınevi, Üçüncü Basım, 1996, İstanbul.

SCHOBER, Otto; *"Körpersprache", Beden Dili, Davranış Anahtarı, Beden Dilinin Günlük Yaşantımızdaki Yeri ve Önemi*, çev: Süeda Özbent, Arion Yayınevi, Dördüncü Basım, 1999, İstanbul.

SENGE, Peter M.; Beşinci Disiplin, çev: Ayşegül İldeniz, Ahmet Doğukan, YKY, 2001, İstanbul.

SHAKESPEARE, William; Macbeth, çev: Sabahattin Eyüboğlu, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1989.

SHAKESPEARE, William; Soneler, çev: Saadet Bozkurt, Bülent Bozkurt, Dost Kitapevi Yayınları, Ankara, 1985

SHERMAN, Harold; Olumlu Yaşama Sanatı, çev: Hayat Yayıncılık, Kişisel Gelişim Başarı Dizisi, İstanbul, 1998.

SHOOK, Robert; "Satışta Daha Başarılı Olmanın Sırları", çev: Nesrin Yalçın, İlgi Yayıncılık, 1989, İstanbul.

SILLARS, Stuart; "*İletişim"*, çev: Nüzhet Akın, 1995, MEB Yayınları, Ankara

SWEENEY R. Neil; *"For Those Who Would Be President*", "*Zirveye Tırmanma Yolları*", çev: Yakut Eren, İlgi Yayıncılık, Rota Yayın ve Dağıtım, İstanbul, 1989.

TARHAN, Nevzat; *"Psikolojik Harekat-Gri Propaganda*", Timaş Yayınları, İstanbul, 2002.

TAYFUN, Recep; "*Çocuk Suçluluğu ile Mücadelede Polis ve Basının Üstlendiği Rol*", İstanbul Üniversitesi Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989.

TAYFUN, Recep; "*Halkla İlişkiler Açısından Polisin Çağdaş Görünümü*", İstanbul Üniversitesi Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Bölümü, Doktora Tezi, İstanbul, 1994.

THOMSON, Peter; "*The Secret of Communication*", İletişimin Sırları, çev: Metin Yurtbaşı, 2. Basım, Arion Yayınevi, İstanbul, 2003.

TİMİSİ, Nilüfer; "Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi", Dost Kitabevi, Birinci Baskı, Ocak, 2003, Ankara.

TONGAR, İsmail; Dört Dörtlük Hikayeler, İlginç Olaylar ve Espriler, Nesil Yayınları, İstanbul, Ekim, 2002.

TOSUN, Öztekin, *Suçluların Gözlemi*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1177, İstanbul, 1966, s. 129.

TOWNSEND, Roz *learning Wealth, Öğrenme Zenginliği*, çev: Pelin Sıral, Sistem Yayıncılık, İstanbul, Beşinci Basım, 2003, s. 116.

TREDGOLD, R. F.; *Çağdaş Çalışma Düzeninde Kişilerarası İlişkiler*, çev: Cevdet Aykan, Mert Yayıncılık, İstanbul, 1991,

TUTAR, Hasan-YILMAZ, M. Kemal; "*Genel İletişim, Kavramlar ve Modeller*", Nobel Yayın Dağıtım, 4. Basım, 2003, Ankara.

TUTAR, Hasan; "*Örgütsel İletişim"*, Seçkin Yayıncılık, Birinci Baskı, Haziran, 2003, Ankara.

TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI, "Güzel Yazılar-Denemeler", Aralık-1999, Ankara.

USLUATA, Ayseli; İletişim, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, Cep Üniversitesi, İstanbul,1996.

VAROL, Metin; Zerdüşt;"Yaşamak İstiyorum" Dedi, Academyplus Yayınevi, 2002, Ankara.

WILIAM P. Anthony; çev: Belkıs Çorakçı, Yöneticinizi Siz Yönetin, Üstlerinizi Nasıl Yönetir Ve Bundan Nasıl Faydalanırsınız ?, İlgi Yayınları, Modern Yönetim Dizisi, İstanbul, 1987 (Alner Ofset), 270 Sayfa.

WITZ, Marion; *"Stand up and talk to 1000 people"*, "Bin Kişinin Önünde Konuşmak", çev: Mehmet Gürsel, Dharma Yayınları, İstanbul, 2004.

YÜKSEL, Ahmet Haluk *İkna ve Konuşma*, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayın No:411, Eskişehir, 1996, s. 142.

YÜKSEL, Orhan Şevket; "*Yaşanmış Hikayeler*", Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1962.

ZANDER, Rosamund Stone-ZANDER, Benjamin; "The Art of Possibility", "*Sınırsız düşünün, Hayatınız değişsin*", çev: Nurettin Elhüseyni, Boyner Yayınları, İstanbul, 2002.

ZIELKE, Wolfgang; "*Sprechen ohne Wörter*", "*Sözsüz Konuşma-Davranışlara Bakarak İnsanları Tanıma*", çev: Esat Nermi Erendor, Say Yayıncılık, 1993, İstanbul.

ZIGLAR, Zig; "*Hayat Boyu Flört, Aşk Ömür Boyu Sürebilir*", "*Courtship after Marriage*", çev: Asiye Yücel Kay, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1996.

ZILLIOĞLU, Merih; "*İletişim Nedir*?", Cem Yayınevi, 2. Basım, İstanbul. Şubat, 2003.

ZILLIOĞLU, Merih- YÜKSEL, A.Haluk; *İletişim Bilgisi*, Anadolu Üniversitesi Yayın No:739, 1994, s. 61-62.

INTERNET ADRESLİ BİBLİYOGRAFYA

http://64.233.183.104/search?q=cache:G5Th7IWrHp4J:www20. uludag.edu.tr/~felsefe/felsefe/sartre.htm+cehennem+sartre&h

http://arbeitsblaetter.stangl-taller.at/KOMMUNIKATION/#Satir.

http://arsiv.hurriyetim.com.tr /hur/turk /00/11/27/dizi/02diz.htm

http://arsiv.hurriyetim.com.tr/hur/turk/98/06/23/dizi/01diz.htm

http://arsiv3.hurriyet.com.tr/haber/0,,sid~227@tarih~2005-05-15-@nvid~ 577057,00.asp.

http://eskiweb.ksu.edu.tr/sempkonf/tbt4s fulltext/tbt4s_full/bildiri_doc/2.doc

http://tr.wikipedia.org/wiki/Sibernetik.

http://w3.gazi.edu.tr/~ertan/yunus.html

http://www.agenturhaus.de/Live-Kommunikation.pdf.

http://www.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2005/07/08/gundem/gundem5.html

http://www.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2005/07/24/pazar/pazar11.html

http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=23418.

http://www.americanbaby.com/ab/story.jhtml?storyid=/templatedata/ab/story/data/ KangarooCare_03232005.xml

http://www.ankararehberi.com/ankara/gelenek-halkedebiyati.asp

http://www.bodrum-bodrum.com/htmltr/tarih/priene.htm

http://www.cba.uri.edu/scholl/Papers/Self_Concept_Motivation;

http://www.cultsock.ndirect.co.uk/MUHome/cshtml/introductory/smcr.html

http://www.cultsock.ndirect.co.uk/MUHome/cshtml/introductory/sw.html#source

http://www.cultsock.ndirect.co.uk/MUHome/cshtml/introductory/sw.html,

http://www.egm.gov.tr/StratejiGelistirmeDB/dergi/34/yeni/web/Selahattin_SERTCE.html

http://www.eylem.com/tem/wruhtabki.htm.

http://etext.virginia.edu/toc/modeng/public/DarExpr.html

http://www.freenet.de/freenet/finanzen/jobs/arbeiten/berufsleben/koerpersprache/index.htm

http://www.gebelik-rehberi.com/bebek_cocuk/parmak.asp(16.10.2006).

http://www.qeliz.ac.uk/psychology/Loftus%20and%20Palmer.htm

http://www.hayvanlaralemi.net/yazilar/guzellik1-40.php#antilop

http://www.hayvanlaralemi.net/yazilar/guzellikler3-116.php#balarisi.

http://www.hurriyetim.com.tr/anasayfa2/

http://www.kenthaber.com/Arsiv/Haberler/2005/Temmuz/07/Haber_72192.aspx

http://www.kultur.gov.tr/portal/tarih_tr.asp?belgeno=4080.

http://www.kulturturizm.gov.tr/portal/turizm_tr.asp?belgeno=44403

http://www.marketing.ch/specials/koerpersprache/grundlagen.pdf.

http://www.megatrain.de/Seminare_Vertrieb_Verkauf/Training_ Vertrieb_ Verkauf/Korpersprache_Fuhrung_Verkauf/korpersprache.

http://www.paulekman.com/pdfs/who_can_catch_a_liar.pdf.

http://www.polisci.ucla.edu/faculty/anderson/Lewinsky.htm, (05.10.2006)

http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=154746,

http://www.rnib.org.uk/xpedio/groups/public/documents/publicwebsite/public_keller.hcsp;

http://www.sabah.com.tr/2006/02/22/gun101.html

http://www.siir.gen.tr/siir/aziz_nesin/ arkadasim_badem_agaci.htm.

http://www.sivilhavacilik.org/modules.php?name=News&file=article&sid=15.

http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/sayi36/ersever.htm

http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/sayi36/ersever.htm.

http:www.goreleonline.com.

http:www.turkusokagi.com/sozler.asp?islem=GOR&ID=761

ttp://www.egitim.com/genel/d_/d_0403.2.2.asp?BID=04&MenuNo=12&Yazi=ata sozleri

http://www.dailymail.co.uk/pages/live/femail/article.html?in_article_id=419040&in_page_id=1879(28.11.2006).

ABD BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ

KAVRAM, TEMALAR VE TARİHSEL SÜREÇ PERSPEKTİFİNDEN ABD DIŞ POLİTİKASI

Editör
İskender Karakaya

nobel bilimsel

ABD BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ: KAVRAM, TEMALAR VE TARİHSEL SÜREÇ PERSPEKTİFİNDEN ABD DIŞ POLİTİKASI

Editör: İskender Karakaya

Yayın No.: 2400
ISBN: 978-625-376-109-7
E-ISBN: 978-625-376-110-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Karakaya, İskender.
ABD Büyük (Grand) Stratejisi: Kavram, Temalar ve Tarihsel Süreç Perspektifinden ABD Dış Politikası / İskender Karakaya
1. Basım, XX + 558 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-376-109-7
E-ISBN: 978-625-376-110-3
1. Grand Strateji 2. ABD Dış Politikası 3. Uluslararası Güvenlik 4. ABD Tarihi 5. Diplomasi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

TAKDİM / ÖN SÖZ ..... **vii**

ABD DIŞ POLİTİKASINDA BÜYÜK (GRAND) STRATEJİ KAVRAMI **1**

Murat Ülgül

GİRİŞ 1

1. GRAND STRATEJİ KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ 4
2. GRAND STRATEJİ KAVRAMINA İLİŞKİN TEMEL TARTIŞMALAR 7
3. BAŞLICA AMERİKAN GRAND STRATEJİSİ SEÇENEKLERİ 13

SONUÇ 18

OKUMA ÖNERİLERİ 19

KAYNAKÇA 20

ABD DIŞ POLİTİKASINDA BÜYÜK (GRAND) STRATEJİ VE ULUSLARARASI POLİTİKA **25**

Selim Kurt

GİRİŞ 25

1. KURULUŞTAN İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NA KADAR ABD'NİN DIŞ POLİTİKASI: İZOLASYONİZM ÇAĞI 27
2. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDAN SSCB'NİN DAĞILMASINA KADAR ABD'NİN DIŞ POLİTİKASI: JEOPOLİTİK ÇAĞI 30
3. 21. YÜZYIL DÜNYASINDA ABD'NİN DIŞ POLİTİKASI: KÜRESEL POLİTİKA ÇAĞI 37

SONUÇ 48

OKUMA ÖNERİLERİ 49

KAYNAKÇA 50

ABD DIŞ POLİTİKASINDA BÜYÜK (GRAND) STRATEJİ VE ABD'NİN ULUSLARARASI EKONOMİDEKİ YERİ **51**

Mehmet Durkaya

GİRİŞ 52

1. GSYH KAVRAMI VE ÖNEMİ 55
2. GSYH YÖNÜNDEN ABD EKONOMİSİ VE DÜNYA EKONOMİSİ İÇİNDEKİ YERİ 59

3. EKONOMİK BÜYÜME VE BELİRLEYİCİLERİ 62
4. EKONOMİK BÜYÜME VE ABD EKONOMİSİ 65
5. KİŞİ BAŞINA DÜŞEN GSYH VE ÖNEMİ 70
6. KİŞİ BAŞINA DÜŞEN GSYH VE ABD EKONOMİSİ 72
SONUÇ 78
OKUMA ÖNERİLERİ 79
KAYNAKÇA 80

ABD DIŞ POLİTİKASINDA BÜYÜK (GRAND) Stratejisi VE ULUSLARARASI HUKUK 83
Ekin Deniz Uyğun-Selim Kanat

GİRİŞ 83
1. KURULUŞUNDAN I. DÜNYA SAVAŞI'NA KADAR ABD GRAND STRATEJİSİ 84
2. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ 88
3. SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEM 96
SONUÇ 106
OKUMA ÖNERİLERİ 107
KAYNAKÇA 108

ABD DIŞ POLİTİKASINDA BÜYÜK (GRAND) STRATEJİ VE ASKERÎ YAPI 111
Cenk Özgen

GİRİŞ 111
1. KURULUŞ DÖNEMİ 113
2. KITASAL SAVUNMA DÖNEMİ 114
3. DENİZ GÜCÜNE GEÇİŞ DÖNEMİ 117
4. DÜNYA SAVAŞLARI DÖNEMİ 121
5. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ 124
6. SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEM 127
SONUÇ 132
ÖNERİLEN OKUMALAR 133
KAYNAKÇA 134

ABD DIŞ POLİTİKASINDA BÜYÜK (GRAND) STRATEJİ VE SİVİL TOPLUM/LOBİLER 139
Sevda Korhan Barış-Yusuf Çınar

GİRİŞ 139
1. 19. YÜZYIL: ERKEN DÖNEMDE SİVİL TOPLUMUN YÜKSELİŞİ 144
2. 20. YÜZYIL: ASKERÎ-ENDÜSTRİYEL KOMPLEKS VE KURUMSAL LOBİCİLİK FAALİYETLERİ 148

3. 21. YÜZYIL: PARTİZANLIK, LOBİCİLİK VE SİVİL TOPLUMUN DÖNÜŞÜMÜ 152
4. SİVİL TOPLUM VE LOBİCİLİĞİN GRAND STRATEJİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ 155
SONUÇ 158
OKUMA ÖNERİLERİ 159
KAYNAKÇA 159

ABD DIŞ POLİTİKASINDA BÜYÜK (GRAND) STRATEJİ VE İSTİHBARAT 161
Kaan Kutlu Ataç

1. AMERİKAN BAĞIMSIZLIK SAVAŞI SIRASINDA İSTİHBARAT (1775-1783) 162
2. ERKEN CUMHURİYET VE İÇ SAVAŞ'TA İSTİHBARAT (1783-1865) 164
3. 20. YÜZYILIN BAŞLARINDA İSTİHBARATIN GENİŞLEMESİ (1898-1941) 166
4. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE MODERN AMERİKAN İSTİHBARATININ OLUŞUMU (1941-1947) 169
5. SOĞUK SAVAŞ İSTİHBARATI (1947-1991) 172
6. SOĞUK SAVAŞ SONRASI VE TERÖRE KARŞI SAVAŞ (1991-2001) 175
7. ÇAĞDAŞ İSTİHBARAT: 21. YÜZYILDAKİ ZORLUKLAR (2001-GÜNÜMÜZ) 177
SONUÇ 179
ÖNERİLEN OKUMALAR 180
KAYNAKÇA 181

ABD DIŞ POLİTİKASINDA BÜYÜK (GRAND) STRATEJİ VE ENERJİ POLİTİKALARI 183
Sina Kısacık

GİRİŞ 184
1. BİRLEŞİK DEVLETLER'İN ENERJİ GÜVENLİĞİ STRATEJİSİ 186
2. ABD'NİN AVRASYA BÖLGESİ ENERJİ GÜVENLİĞİ STRATEJİLERİ BAĞLAMINDA İKİ VAKA ÇALIŞMASI 198
   2.1. Güney Gaz Koridoru 198
   2.2. Türk Akımı ve Kuzey Akım 2 Gaz Boru Hatları Bağlamında ABD Politikaları 201
3. 2000'Lİ YILLARDA DOĞU AKDENİZ ENERJİ GÜVENLİĞİ STRATEJİLERİ ÖZELİNDE WASHİNGTON'IN YAKLAŞIMLARI 202
SONUÇ 204
OKUMA ÖNERİLERİ 206
KAYNAKÇA 207

ABD DIŞ POLİTİKASINDA BÜYÜK (GRAND) STRATEJİ VE LİBERAL DEĞERLER İLE SOSYOKÜLTÜREL YAPI 211

Mesut Şöhret

GİRİŞ 211
1. ABD DIŞ POLİTİKASINDA DEĞERLER 213
2. LİBERAL DEĞERLERİN YAYILMASI 213
3. DEĞERLERE YÖNELİK TEHDİTLERE KARŞI SAVUNMA 216
4. KÜRESEL HEGEMONYA VE YUMUŞAK GÜÇ UNSURLARI 220
5. İÇ POLİTİKANIN DIŞ POLİTİKAYA ETKİLERİ 222
6. AMERİKAN SİYASAL KÜLTÜRÜ VE DIŞ POLİTİKA İLİŞKİSİ 225
7. ABD'NİN SOSYOKÜLTÜREL YAPISININ ÖZELLİKLERİ 229
8. ABD'NİN SOSYOKÜLTÜREL YAPISI VE DIŞ POLİTİKA İLİŞKİSİ 231
SONUÇ 233
ÖNERİLEN OKUMALAR 235
KAYNAKÇA 236

ABD DIŞ POLİTİKASINDA BÜYÜK (GRAND) STRATEJİ VE YENİ GÜVENLİK TEHDİTLERİ BAĞLAMINDA BİYOGÜVENLİK, GIDA GÜVENSİZLİĞİ VE PANDEMİLER 239

Zerrin Ayşe Öztürk

GİRİŞ 239
1. BÜYÜK STRATEJİ BAĞLAMINDA YENİ GÜVENLİK TEHDİTLERİ 240
2. BİYOGÜVENLİK: ABD İÇİN YÜKSELEN BİR GÜVENLİK ÖNCELİĞİ 244
3. GIDA GÜVENSİZLİĞİ VE ABD ULUSAL GÜVENLİK STRATEJİSİNE ETKİLERİ 248
4. PANDEMİLER VE KÜRESEL SAĞLIK GÜVENLİĞİ: ABD'NİN STRATEJİK YAKLAŞIMI 250
SONUÇ 252
ÖNERİLEN OKUMALAR 254
KAYNAKÇA 254

ABD'NİN KURULUŞ DÖNEMİNDEN MONROE DOKTRİNİ'NE ABD BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ VE ABD DIŞ POLİTİKASI (1776-1823) 255

Muharrem Gürkaynak

GİRİŞ 256
1. KUZEY AMERİKA KOLONİLERİNİN ÖZELLİKLERİ 257
2. ABD'NİN BAĞIMSIZLIK HAREKETİ 260
3. BAĞIMSIZLIK SAVAŞI VE AVRUPALI DEVLETLER 265
4. BAĞIMSIZLIK SONRASI ABD DIŞ POLİTİKASI 266
SONUÇ 270

ÖNERİLEN OKUMALAR....271
KAYNAKÇA....271

MONROE DOKTRİNİ'NDEN AMERİKAN İÇ SAVAŞI'NA ABD BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ VE DIŞ POLİTİKASI (1823-1865)....273
Serkan Gül

GİRİŞ....274
1. MONROE DOKTRİNİ VE AMERİKAN BÜYÜK STRATEJİSİ....275
2. İZOLASYONCULUK VE YAYILMACILIK: MONROE DOKTRİNİ SONRASINDA ABD SİYASETİNİN ÇİFT YÖNLÜ KARAKTERİ....277
3. MONROE DOKTRİNİ'NE AVRUPA TEPKİSİ....278
4. KADER MANİFESTOSU VE YAYILMA POLİTİKALARI....280
5. İÇ SAVAŞ DÖNEMİ VE ABD DIŞ POLİTİKASI....282
SONUÇ....285
ÖNERİLEN OKUMALAR....285
KAYNAKÇA....286

ABD İÇ SAVAŞI'NDAN ABD-İSPANYA SAVAŞI'NA KADAR ABD BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ VE ABD DIŞ POLİTİKASI (1865-1898)....287
Mehmet Erkin Kara

GİRİŞ....287
1. YALDIZLI ÇAĞ (GİLDED AGE)....292
2. YALDIZLI ÇAĞ (GİLDED AGE) DIŞ İLİŞKİLERİ VE DIŞ POLİTİKASI....294
SONUÇ....297
ÖNERİLEN OKUMALAR....299
KAYNAKÇA....299

ABD-İSPANYA SAVAŞI'NDAN BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NA KADAR ABD BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ VE ABD DIŞ POLİTİKASI (1898-1914)....301
Yasemin Kutlu Yürük-Emre Yürük

GİRİŞ....301
1. AMERİKA'NIN KÜRESEL SAHNEYE ÇIKIŞI: 1898 İSPANYA-AMERİKA SAVAŞI....303
2. PASİFİK'TEKİ VARLIĞIN GÜÇLENMESİ: AÇIK KAPI POLİTİKASI....305
3. ROOSEVELT COROLLARY (DOKTRİNİ) VE BÜYÜK SOPA POLİTİKASI....308
4. STRATEJİK BAĞLANTI: PANAMA KANALI'NIN İNŞASI....311
5. EKONOMİK NÜFUZ: TAFT'IN DOLAR DİPLOMASİSİ....314
6. WOODROW WİLSON, AHLAKİ DİPLOMASİ VE ÇELİŞKİLER: İDEALİST BİR DEĞİŞİM Mİ?....316
SONUÇ....318

ÖNERİLEN OKUMALAR.....319
KAYNAKÇA 319

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA ABD BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ VE ABD DIŞ POLİTİKASI (1914-1918) 321
Sibel Elif Özdilek

GİRİŞ 322
1. BÜYÜK STRATEJİ TAM ANLAMIYLA NEDİR?.....324
2. ABD BÜYÜK STRATEJİSİ HAKKINDAKİ TARTIŞMANIN GENEL GÖRÜNÜMÜ 325
   2.1. Amerikan Büyük Stratejisinin Kökleri 328
3. BENZERSİZ BİR YÜZYIL.....331
   3.1. ABD Büyük Stratejisi ve Ulusal Güvenlik İlk Başlangıcında 332
4. WILSONIANISM 1. DÜNYA SAVAŞI BÜYÜK STRATEJİSİ TARTIŞMASINA NE KATMAKTADIR? 341
SONUÇ 346
ÖNERİLEN OKUMALAR.....348
KAYNAKÇA 349

İKİ SAVAŞ ARASI DÖNEMDE ABD BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ VE ABD DIŞ POLİTİKASI (1919-1939).....351
Öncel Sençerman

GİRİŞ 351
1. İKİ SAVAŞ ARASI DÖNEMDE ABD BÜYÜK STRATEJİSİ: ULUSLARARASICILIK VE İZOLASYONCULUK 353
2. BÜYÜK SAVAŞ'IN SONUNDAN BÜYÜK BUHRAN'A KADAR ABD DIŞ POLİTİKASI (1919-1929).....359
3. BÜYÜK BUHRAN'DAN İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NA KADAR ABD DIŞ POLİTİKASI (1929-1939).....366
SONUÇ 373
ÖNERİLEN OKUMALAR.....375
KAYNAKÇA 375

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA ABD BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ VE ABD DIŞ POLİTİKASI (1939-1945).....377
Mehmet Dağ

GİRİŞ 377
1. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN BAŞLAMASI VE ABD'NİN SAVAŞA GİRİŞİ 379
2. ABD'NİN İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NA GİRDİKTEN SONRA İZLEDİĞİ STRATEJİ.....383

2.1. Stalingrad Savaşı ve Lend-Lease Act (Ödünç Ver-Kirala Yasası) 387
2.2. Kuzey Afrika Cephesi 388
2.3. Normandiya Çıkarması 389
2.4. Japonya'ya Karşı Atom Bombasının Kullanılması ve İkinci Dünya Savaşı'nın Sonu ... 391
3. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA MÜTTEFİK DEVLETLERİN GERÇEKLEŞTİRDİĞİ TOPLANTILAR VE ALINAN STRATEJİK KARARLAR 393
SONUÇ 394
ÖNERİLEN OKUMALAR 395
KAYNAKÇA 395

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ ABD BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ VE ABD DIŞ POLİTİKASI (1945-1991) 397

Mehmet Sait Dilek

GİRİŞ 398
1. KAVRAMLAR ÜZERİNE GENEL BİR BAKIŞ 400
2. SOĞUK SAVAŞA GİDEN YOL 400
3. SOĞUK SAVAŞ'IN GERİLİMLİ YILLARINDA (1945-1962) ABD GÜVENLİK MİMARİSİ 403
4. SOĞUK SAVAŞ'TA DETENTE (YUMUŞAMA) DÖNEMİ (1962-1979) 409
5. İKİNCİ SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ ABD DIŞ POLİTİKASI (1979-1991) 413
ÖNERİLEN OKUMALAR 417
KAYNAKÇA 417

SOĞUK SAVAŞ SONRASI ABD BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ VE ABD DIŞ POLİTİKASI (1991-2001) 421

Barış Gürsoy

GİRİŞ 421
1. REAGAN VE 80'LERİN MİRASI 423
2. YENİ BAŞKAN VE YENİ DÖNEM 425
3. KÖRFEZ SAVAŞI VE YENİ DÜNYA DÜZENİ 428
4. DEMOKRATLAR BEYAZ SARAYDA: BİLL CLİNTONLI YILLAR 431
5. SEÇİCİ ANGAJMAN VE İDDİALI ÇOK TARAFLILIK 433
SONUÇ 440
ÖNERİLEN OKUMALAR 442
KAYNAKÇA 442

11 EYLÜL 2001 SONRASI ABD BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ VE ABD DIŞ POLİTİKASI (2001-2009).....445
Gökhan Telatar

GİRİŞ 445
1. 11 EYLÜL SALDIRILARI ÖNCESİNDE GEORGE W. BUSH YÖNETİMİNİN GRAND STRATEJİSİ 447
2. 11 EYLÜL SALDIRILARININ ABD DIŞ POLİTİKASINA ETKİSİ 448
3. 11 EYLÜL SONRASI TERÖRİZME KARŞI SAVAŞ VE ABD GRAND STRATEJİSİ 450
   3.1. Terörizme Karşı Savaş ve George W. Bush Yönetiminin Realist Grand Stratejisi 450
   3.2. Üstünlük 453
   3.3. Liberal Uluslararasıcılık 460
SONUÇ 466
ÖNERİLEN KAYNAKLAR 467
KAYNAKÇA 468

BARACK OBAMA DÖNEMİ AMERİKAN BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ VE ABD DIŞ POLİTİKASI (2009-2017).....471
Turgay Demir

GİRİŞ 471
1. OBAMA DÖNEMİ AMERİKAN GRAND STRATEJİSİ (2009-2017) 472
   1.1. Obama'nın Orta Doğu ve Afrika Stratejisi ve ABD'nin Dış Politikadaki Eylemlerine Yansıması 477
   1.2. Obama'nın Asya-Pasifik/Hint Pasifik Stratejisi ve ABD'nin Dış Politikadaki Eylemlerine Yansıması 486
   1.3. Obama'nın Avrupa Stratejisi ve ABD'nin Dış Politikadaki Eylemlerine Yansıması ..491
   1.4. Obama'nın Kıta Amerikası'ndaki Stratejisi ve ABD'nin Dış Politikadaki Eylemlerine Yansıması 493
SONUÇ 496
ÖNERİLEN OKUMALAR.....497
KAYNAKÇA 497

ULUSALCILIK VE ULUSLARARASICILIK ARASINDA AMERİKAN BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ: TRUMP VE BİDEN DÖNEMLERİNDE ABD DIŞ POLİTİKASI (2017-2025) 499
Turgay Demir

GİRİŞ 499
1. TRUMP DÖNEMİ AMERİKAN GRAND STRATEJİSİ VE ABD DIŞ POLİTİKASI (2017-2021) ..500
   1.1. Trump'ın Orta Doğu ve Afrika Stratejisi ve ABD'nin Dış Politikadaki Eylemlerine Yansıması 504

1.2. Trump'ın Asya-Pasifik/Hint-Pasifik Stratejisi ve ABD'nin Dış Politikadaki Eylemlerine Yansıması 508
1.3. Trump'ın Avrupa Stratejisi ve ABD'nin Dış Politikadaki Eylemlerine Yansıması 513
1.4. Trump'ın Amerika Kıtasındaki Stratejisi ve ABD'nin Dış Politikadaki Eylemlerine Yansıması 516
2. BİDEN DÖNEMİ AMERİKAN GRAND STRATEJİSİ VE ABD DIŞ POLİTİKASI (2021-2024) 517
2.1. Biden'ın Orta Doğu ve Afrika Stratejisi ve ABD'nin Dış Politikadaki Eylemlerine Yansımaları 523
2.2. Biden'ın Asya-Pasifik/Hint Pasifik Stratejisi ve ABD'nin Dış Politikadaki Eylemlerine Yansımaları 529
2.3. Biden'ın Avrupa Stratejisi ve ABD'nin Dış Politikadaki Eylemlerine Yansımaları 532
2.4. Biden'ın Amerika Kıtasındaki Stratejisi ve ABD'nin Dış Politikadaki Eylemlerine Yansıması 536
2.5. Biden'ın Arktik Bölgesi Stratejisi ve ABD'nin Dış Politikadaki Eylemlerine Yansıması 539
SONUÇ 540
ÖNERİLEN OKUMALAR....542
KAYNAKÇA 543

KİTABIN YAZARLARININ ÖZ GEÇMİŞLERİ 545

ABD DIŞ POLİTİKASINDA BÜYÜK (GRAND) STRATEJİ KAVRAMI

Murat Ülgül

Özet

Grand strateji bir devletin uzun vadeli ve önemli dış politika önceliklerine ulaşmak amacıyla eldeki tüm kaynakların idaresi olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda dış politikada bir harita, pusula ya da kutup yıldızı işlevi gören grand strateji kavramının çerçevesinde özelikle seçim dönemlerinde önemli tartışmalar görüldüğü gibi, başkanların grand stratejileri hakkında da önemli bir literatür oluşmuştur. Kitabın teorik ve kavramsal boyutunu ele alan bu bölümde ilk olarak grand strateji kavramının tanımı, tarihsel olarak şekillenmesi ve taktik, strateji, dış politika, doktrin gibi benzer terimlerle arasındaki farklar ele alınacaktır. Ardından grand strateji literatüründe önemli bazı tartışmalar incelenerek grand stratejinin nasıl anlaşılması gerektiğine yönelik ontolojik sorular ele alınacaktır. Grand strateji takip edilebilir mi yoksa sadece bir mit midir? Grand strateji sadece büyük devletlere özel bir politika mıdır yoksa her devletin grand stratejisi olabilir mi? Grand strateji bir plan mı yoksa süreç mi olarak anlaşılmalıdır? Grand stratejiyle uluslararası ilişkiler teorileri arasında nasıl bir ilişki vardır? Üçüncü ve son kısımda ise ABD'nin grand stratejisinin başlıca varyasyonları incelenecektir. Bir tarafta üstünlük ve liberal uluslararasıcılık gibi Amerikan dış politikasında hâkim olan grand strateji seçenekleri ele alınırken diğer taraftan Soğuk Savaş sonrası dönemde mevcut dış politikaya eleştirel yaklaşan realist grand strateji ve bir kriz dönemi yaklaşımı olan yeni izolasyonculuk incelenecek ve Amerikan grand stratejisinin geleceğine ilişkin bir değerlendirme yapılacaktır.

GİRİŞ

Kısaca dış politikada bir harita, pusula ya da kutup yıldızı olarak niteleyebileceğimiz grand strateji, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) dış politikasını çalışanlar için oldukça tanıdık bir kavram. Her başkanlık seçimi öncesinde adayların, özellikle de ilk kez bu yarışın son aşamasına gelen siyasetçilerin, iktidara gelmeleri durumunda önlerindeki dört sene izleyecekleri grand stratejilerinin ne olacağını açıklamaları Amerikan siyasetinde

KAYNAKÇA

Assamah, D. ve Yuan, S. (2023). Can Smaller Powers Have Grand Strategies? The Case of Rwanda. *Insight on Africa*, 15(1), 108-127. https://doi.org/10.1177/09750878221135074.

Avey, P. C., Markowitz, J. N. ve Reardon, R. J. (2018). Disentangling Grand Strategy: International Relations Theory and U.S. Grand Strategy. *Texas National Security Review*, 2(1), 28-51. http://dx.doi.org/10.26153/tsw/869.

Bacevich, A. J. (2008). *The Limits of Power: The End of American Exceptionalism*. Metropolitan.

Bacevich, A. J. (2010). *Washington Rules: America's Path to Permanent War*. Metropolitan.

Bajpai, K., Basit, S. ve Krishnappa, V. (2014). *India's Grand Strategy: History, Theory, Cases*. Routledge.

Balzacq, T., Dombrowski, P. ve Reich, S. (2019). *Comparative Grand Strategy: A Framework and Cases*. Oxford University Press.

Balzacq, T. ve Krebs, R. R. (2021). The Enduring Appeal of Grand Strategy. İçinde T. Balzacq ve R. R. Krebs (Ed.), *The Oxford Handbook of Grand Strategy* (ss. 1-21). Oxford University Press.

Betts, R. K. (2000). Is Strategy an Illusion? *International Security*, 25(2), 5-50. https://doi.org/10.1162/016228800560444.

Biden, J. R. (2020). The Power of America's Example: The Biden Plan for Leading the Democratic World to Meet the Challenges of the 21st Century. https://joebiden.com/ americanleadership/.

Biscop, S. (2021). *Grand Strategy in 10 Words: A Guide to Great Power Politics in the 21st Century*. Bristol University Press.

Boys, J. D. (2015). *Clinton's Grand Strategy: US Foreign Policy in a Post-Cold War World*. Bloomsbury Academic.

Boys, J. D. (2022). Strategic Ambiguity: The U.S. Grand Strategy Initiative in Afghanistan. *Policy Studies*, 43(6), 1216-1234. https://doi.org/10.1080/01442872.2022.2057461.

Brands, H. (2014). *What Good is Grand Strategy? Power and Purpose in American Statecraft from Harry S. Truman to George W. Bush*. Cornell University Press.

Brands, H. (2018). *American Grand Strategy in the Age of Trump*. Brookings Institution Press.

Brands, H. (2023, 29 Ekim). Biden's Foreign Policy Vision Is Officially Dead. *American Enterprise Institute*. https://www.aei.org/op-eds/bidens-foreign-policy-vision-is-officially-dead/

Brooks, R. (2017). *How Everything Became War and the Military Became Everything: Tales from the Pentagon*. Simon & Schuster.

Brooks, S. G., Ikenberry, G. J. ve Wohlforth, W. C. (2013). Don't Come Home, America: The Case against Retrenchment. *International Security*, 37(3), 7-51. https://doi.org/10.1162/ISEC_a_00107.

Brown, M. E., Cote Jr., O. R., Lynn-Jones, S. M., ve Miller, S. E. (2000). *America's Strategic Choices: An International Security Reader*. MIT Press.

Brown, M. E., Cote Jr., O. R., Lynn-Jones, S. M., ve Miller, S. E. (2011). *Primacy and Its Discontents: American Power and International Stability*. MIT Press.

Callahan, P. (2004). *Logics of American Foreign Policy: Theories of America's World Role*. Pearson.

Carpenter, T. G. (2019, 23 Haziran). Wrong: Trump Is Not an Isolationist. *Cato Institute*. https://www.cato.org/commentary/wrong-trump-not-isolationist.

Cha, T. (2016). The Return of Jacksonianism: The International Implications of the Trump Phenomenon. *Washington Quarterly*, 39(4), 83-97. https://doi.org/10.1080/0163660X.2016.1261562.

Clausewitz, C. V. (2024). *Savaş Üzerine*. Alfa Kitap.

Collins, J. M. (1973). *Grand Strategy: Principles and Practices*. Md. Naval Institute Press.

Diebel, T. (2007). *Foreign Affairs Strategy: Logic for American Statecraft*. Cambridge University Press.

Earle, E. M. (1943). Introduction. İçinde E. M. Earle, G. A. Craig ve F. Gilbert (Ed.), *Makers of Modern Strategy: Military Thought from Machiavelli to Hitler*. Princeton University Press.

Ettinger, A. (2023). Truman Redux? Biden's National Security Strategy. *Survival*, 65(2), 103-122. https://doi.org/10.1080/00396338.2023.2193103.

Freedman, L. (2021). Grand Strategy: The History of a Concept. İçinde T. Balzacq ve R. R. Krebs (Ed.), *The Oxford Handbook of Grand Strategy* (ss. 25-40). Oxford University Press.

Feaver, P. D. (2009). Debating American Grand Strategy After Major War. *Orbis*, 53(4), 547-552. https://doi.org/10.1016/j.orbis.2009.07.009.

Feaver, P. D. (2013). Eight Myths about American Grand Strategy. İçinde S. R. Ronis (Ed.), *Forging an American Grand Strategy: Securing a Path Through a Complex Future* (ss. 37-44). U.S. Army War College Press.

Friedman, J. A. (2023). Progressive Grand Strategy: A Synthesis and Critique. *Journal of Global Security Studies*, 8(1). https://doi.org/10.1093/jogss/ogac032.

Gaddis, J. L. (2009, 26 Şubat). *What is Grand Strategy?* Karl Von Der Heyden Distinguished Lecture, Duke University.

Gholz, E., Press, D. G. ve Sapolsky, H. M. (1997). Come Home, America: The Strategy of Restraint in the Face of Temptation. *International Security*, 21(4), 5-48. https://doi.org/10.1162/isec.21.4.5.

Han, A. K., Tuğtan, M. A. ve Özkaya, B. (2023). Strateji Kavramı; Tanımı, Kökeni ve Tarihsel Evrimi. İçinde A. Ergun, Ç. Üstün ve S. A. Açıkmeşe (Ed.), *Türkiye'de Uluslararası İlişkiler Çalışmaları: Alt Alanlar ve Bölgesel Odaklar* (ss. 233-258). İmge Kitabevi.

Hart, B. H. L. (1991). *Strategy*. Henry Holt.

Huntington, S. (2024). *Asker ve Devlet: Sivil-Asker İlişkilerinin Kuram ve Siyasası*. Bilge Kültür Sanat.

Ikenberry, G. J. (2020). *A World Safe for Democracy: Liberal Internationalism and the Crises of Global Order*. Yale University Press.

Jentleson, B. W. (2014). *American Foreign Policy: The Dynamics of Choice in the 21st Century*. W.W. Norton & Company.

Kaufman, S. J., Little, R. ve Wohlforth, W. C. (2007). *Balance of Power in World History*. Palgrave Macmillan.

Kennedy, P. (1991). Grand Strategy in War and Peace: Toward a Broader Definition. İçinde P. Kennedy (Ed.), *Grand Strategies in War and Peace* (ss. 1-7). Yale University Press.

Larsen, H. (2020). Neo-Containment: A Strategy Toward Russia. *Policy Perspectives*, 8(1), 1-4.

Layne, C. (1997). From Preponderance to Offshore Balancing: America's Future Grand Strategy. *International Security*, 22(1), 86-124. https://doi.org/10.1162/isec.22.1.86.

Luttwak, E. (1976). *The Grand Strategy of the Roman Empire*. John Hopkins University Press.

Luttwak, E. (2009). *The Grand Strategy of the Byzantine Empire*. Belknap Press of Harvard University Press.

Mahan, A. T. (1890). *The Influence of Sea Power upon History, 1660-1783*. Scrivener.

Markovits, A. S. (2007). *Uncouth Nation: Why Europe Dislikes America*. Princeton University Press.

McDougall, W. A. (2010). Can the United States Do Grand Strategy? *Orbis*, 54(2), 165-184. https://doi.org/10.1016/j.orbis.2010.01.008.

Mearsheimer, J. J. ve Walt, S. M. (2016). The Case for Offshore Balancing. *Foreign Affairs*, 95(4), 70-83.

Mearsheimer, J. J. ve Walt, S. M. (2017). *İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası*. Küre Yayınları.

Milevski, L. (2016). *The Evolution of Modern Grand Strategic Thought*. Oxford University Press.

Milne, D. (2015). *Worldmaking: The Art and Science of American Diplomacy*. Farrar, Straus and Giroux.

Monten, J. (2007). Primacy and Grand Strategic Beliefs in US Unilateralism. *Global Governance*, 13(1), 119-138.

Nasr, V. (2025). *Iran's Grand Strategy: A Political History*. Princeton University Press.

Onea, T. A. (2021). *The Grand Strategies of Great Powers*. Routledge.

Özdemir, Ç. (2018). *Amerikan Grand Stratejisi: Obama'nın Orta Doğu Mirası*. SETA Yayınları.

Platias, A. (2002). Grand Strategies Clashing: Athenian and Spartan Strategies in Thucydides' "History of the Peloponnesian War". *Comparative Strategy*, 21(5), 377-399. https://doi.org/10.1080/01495930290043137.

Popescu, I. C. (2018). Grand Strategy vs. Emergent Strategy in the Conduct of Foreign Policy. *Journal of Strategic Studies*, 41(3), 438-460. https://doi.org/10.1080/01402390.2017.1288109.

Porter, P. (2018). Why America's Grand Strategy Has Not Changed: Power, Habit, and the U.S. Foreign Policy Establishment. *International Security*, 42(4), 9-46. https://doi.org/10.1162/isec_a_00311.

Posen, B. R. (2007). Stability and Change in U.S. Grand Strategy. *Orbis*, 51(4), 561-567. https://doi.org/10.1016/j.orbis.2007.08.001.

Posen, B. R. (2018). The Rise of Illiberal Hegemony: Trump's Surprising Grand Strategy. *Foreign Affairs*, 97(2), 20-27.

Posen B. R. ve Ross, A. L. (1996). Competing Visions for U.S. Grand Strategy. *International Security*, 21(3), 5-53.

https://doi.org/10.1162/isec.21.3.5.

Preiherman, Y. (2024). Non-Alignment Spirit as a Small State's Grand Strategy: The Case of Belarus. *Caucasus Strategic Perspectives*, 5(2), 75-89.

Samir, H. (2018). *Grand Strategies of Weak States and Great Powers*. Palgrave Macmillan.

Silove, N. (2018). Beyond the Buzzword: The Three Meanings of "Grand Strategy". *Security Studies*, 27(1), 27-57. https://doi.org/10.1080/09636412.2017.1360073.

Sisson, M. W. (2023, 21 Mayıs). The Biden Administration's Dangerous Grand Strategy. *Lawfare*. https://www.lawfaremedia.org/article/the-biden-administration-s-dangerous-grand-strategy.

Stoker, D. (2024). *Purpose and Power: US Grand Strategy from the Revolutionary Era to the Present*. Cambridge University Press.

Szewczyk, B. M. J. (2024, 23 Nisan). The Making and Unmaking of US Grand Strategy. *German Marshall Fund of the United States*. https://www.gmfus.org/news/making-and-unmaking-us-grand-strategy.

Ülgül, M. (2020). Mixing Grand Strategies: Trump and International Security. *The International Spectator*, 55(3), 98-114. https://doi.org/10.1080/03932729.2020.1786928.

Ülgül, M. (2021). Faith Abroad: How Religion Shapes Trump Administration's Foreign Policy. *International Relations*, 35(4), 551-573. https://doi.org/10.1177/0047117821999434.

Ülgül, M. (2022). Biden'ın Dış Politika Haritası ve Karadeniz Politikası. İçinde Ö. Tüfekçi ve F. Kırbaşoğlu (Ed.), *Karadeniz: 2021 Gelişmeleri Işığında Bölgesel Değerlendirmeler* (ss. 373-408). Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları.

Ülgül, M. (2023a). ABD'nin Karadeniz Politikası, 2022: Amerikan İstisnacılığı Üzerinden Bir Okuma. İçinde Ö. Tüfekçi ve F. Kırbaşoğlu (Ed.), *Karadeniz: 2022 Gelişmeleri Işığında Bölgesel Değerlendirmeler* (ss. 354-385). Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları.

Ülgül, M. (2023b). Amerikan Milliyetçilikleri ve Çelişkiler Ülkesi. İçinde M. O. Tetik (Ed.), *Milliyetçiliğin Coğrafyaları III: ABD, Çin, Güney Afrika, Latin Amerika, Lübnan, Rusya, Quebec* (ss. 1-36). Paradigma Akademi.

Walt, S. M. (2019). *The Hell of Good Intentions: America's Foreign Policy Elite and the Decline of U.S. Primacy*. Picador.

Ward, A. (2024). *The Internationalists: The Fight to Restore American Foreign Policy After Trump*. Penguin Publishing Group.

Wess, M. A. (2018). *The Grand Strategy of the Habsburg Empire*. Princeton University Press.

Williamson, S. R. (1969). *Politics of Grand Strategy*. Harvard University Press.

Wintour, P. (2024, 13 Haziran). Joe Biden Says 'Democracies Can Deliver' as G7 Agree $50bn Ukraine Aid Deal. *The Guardian*. https://www.theguardian.com/world/article/2024/jun/13/g7-biden-zelenskiy-ukraine.

Wohlforth, W. C. (1999). The Stability of a Unipolar World. *International Security*, 24(1), 5-41. https://doi.org/10.1162/016228899560031.

Yeşiltaş, M. ve Pirinççi, F. (2020). *Küresel Dönüşüm Sürecinde Türkiye'nin Büyük Stratejisi*. SETA Kitapları.

Zenko, M. ve Lissner, R. (2017, 13 Ocak). Trump is Going to Regret Not Having a Grand Strategy. *Foreign Policy*. https://foreignpolicy.com/2017/01/13/trump-is-going-to-regret-not-having-a-grand-strategy/.

Zinn, H. (2005). *Amerika Birleşik Devletleri Halklarının Tarihi*. İmge Kitabevi.

ABD DIŞ POLİTİKASINDA BÜYÜK (GRAND) STRATEJİ VE ULUSLARARASI POLİTİKA

Selim Kurt

Özet

18. yüzyılın sonunda kurulan Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) özellikle Birinci Dünya Savaşı'na kadar izolasyonist (yalnızcılık) bir dış politika takip etmeye özen gösterdiği söylenilir. Ancak Avrupa'nın, bir devletin hâkimiyeti altına girmesi tehlikesi ortaya çıkınca Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarına müdahil olarak bu izolasyonist politikadan uzaklaştığı görülmektedir. Dünyanın iki kutuplu bir yapıya büründüğü İkinci Dünya Savaşı sorasında en önemli rakibi Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'dir (SSCB). Adı geçen devletle küresel bir hâkimiyet mücadelesine tutuşmuştur. Bu noktada dış politikasının daha çok jeopolitik bir bakış açısına sahip olduğu ve rakip SSCB'nin Avrasya topraklarının kontrolüne odaklandığı belirtilebilir. Ancak SSCB'nin dağılmasıyla sonuçlanan Soğuk Savaş, ABD dış politikasının coğrafi odak noktasını kaybetmesine neden olarak tüm dünyanın ABD'nin dış politikasının konusu olduğu küresel bir politikaya geçişe sebebiyet vermiştir. Tehditlerin ve aktörlerin arttığı, çeşitlendiği ve tüm dünyaya yayıldığı böyle bir ortam, hâliyle küresel bir dış politikayı da zorunlu kılmıştır. Ancak özellikle 11 Eylül saldırı ile 2008 yılındaki finans krizi ABD'nin küresel taahhütlerini yerine getirmek hususunda zorlandığını da gözler önüne sermiştir. O nedenle içinde bulunduğumuz zaman diliminin ABD için sorgulanan konumunun da etkisiyle dış politika alanındaki belirsizliklerin daha da arttığı bir dönem olduğu söylenebilir.

GİRİŞ

On üç koloni tarafından kurulan ve 1783 yılında imzalanan Paris Antlaşması'yla İngiltere tarafından da bağımsızlığı kabul edilen ABD dünya politikasında önemli bir rol oynamıştır ve hâlen de oynamaya devam etmektedir. Sömürgecilik karşıtı bir hareket olarak doğması ve içerideki karışıklıklarla uğraşması gibi nedenlerle başlangıçta dünya politikasının uzağında kalmayı "tercih eden" bu devlet zamanla (özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra) uluslararası politikanın en önemli aktörlerinden biri hâline gelmiştir. Birinci Dünya Savaşı ile İkinci Dünya Savaşı ABD'yi, pek de ka-

KAYNAKÇA

Ambrose, S. E. ve Brinkley, D. (2011). *Rise to Globalism: American Foreign Policy Since 1938*. London: Penguin Books Ltd.

Blackwill, R. D. ve Wright, T. (2020, Mayıs). The End of World Order and American Foreign Policy. *Council on Foreign Relations*, Council Special Report No. 86.

Daalder, I. H. ve Lindsay, J. M. (2003). Power and Cooperation: An American Foreign Policy for the Age of Global Politics. H. J. Aaron, J. M. Lindsay ve P. S. Nivola (Ed.), *Agenda for the Nation* (ss. 287-328). Washington: D.C.: The Brookings Institution.

Dobbins, J., Tarini, G. ve Wyne, A. (2020, Eylül). The Lost Generation in American Foreign Policy. *Perspective*. Erişim

tarihi: 26.10.2024, https://doi.org/10.7249/PEA232-1.

Evera, S. V. (2006). American Foreign Policy for the New Era. S. V. Evera (Ed.), *How to Make America Safe: New Policies for National Security* (ss. 87-96). Cambridge: The Tobin Project.

Fingar, T. (2018). American Foreign Policy in Transition: From Cold War Consensus to Controversy and Confusion, Contemporary American Review. Erişim tarihi: 02.10.2024, https://fsi-live.s3.us-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/d-american_foreign_policy_in_transition_1-8-18.pdf.

Gleason, G. (2019). Innovation and Continuity in American Foreign Policy. *International Relations*, *75*(1), 51-69.

Holsti, O. R. (2006). *Making American Foreign Policy*. New York: Taylor & Francis Group, LLC.

Jett, D. C. (2008). *Why American Foreign Policy Fails: Unsafe at Home and Despised Abroad*. New York: Palgrave Macmillan.

Kane, T. M. (2006). Theoretical Roots of US Foreign Policy: Machiavelli and American Unilateralism. Abington: Routledge.

Kreft, H. (2005). The Foreign Policy of George W. Bush: "More of the Same" in the Second Term?. *Perception: Journal of International Affairs*, *04*(1), 63-78.

Kurt, S. (2021). A Neo-Mercantilist Analysis of The Political Economy of U.S. Foreign Policy Under Trump's Rule. *Codrul Cosminului*, *27*(1), 259-284.

Nelson, A. K. (2009). *The Policy Makers: Shaping American Foreign Policy from 1947 to the Present*. Maryland: Rowman & Littlefield Publishers, Inc..

Nordlinger, E. A. (1995). *Isolationism Reconfigured*. New Jersey: Princeton University Press.

Nye, J. S., Jr. (2004). Soft Power and American Foreign Policy. *Political Science Quarterly*, *119*(2), 255-270.

Potter, P. B. (1927, Ocak). The Nature of American Foreign Policy. *The American Journal of International Law*, *21*(1), 53-78.

Ruggie, J. G. (1997). The Past as Prologue?: Interest, Identity, and American Foreign Policy. *International Security*, *22*(4), 89-125.

Samhat, N. H. ve Payne, R. A. (2006). American Foreign Policy Legitimacy and the Global Public Sphere. *Peace Review*, *18*(2), 251-259.

Schmidt, D. E. (2005). *The Folly of War: American Foreign Policy, 1898-2005*. New York: Algora Publishing.

Wojczewski, T. (2020). Trump, Populism, and American Foreign Policy. *Foreign Policy Analysis*, *16*(3), 292–311. Erişim Tarihi: 16.10.2024, https://doi.org/10.1093/fpa/orz021.

ABD DIŞ POLİTİKASINDA BÜYÜK (GRAND) STRATEJİ VE ABD'NİN ULUSLARARASI EKONOMİDEKİ YERİ

Mehmet Durkaya

Özet

Bu çalışmada, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ekonomisinin gayri safi yurt içi hasıla (GSYH), ekonomik büyüme ve kişi başına düşen GSYH yönünden performansı kapsamında genel bir değerlendirme yapılmaktadır. Bu çerçevede öncelikle ABD, Çin, Avrupa Birliği (AB) ve dünya ekonomisine ait GSYH büyüklükleri 1960-2023 dönemi verileri ile analiz edilmiş, ülkeler arasında ve dünya geneli yönünden karşılaştırmalar yapılmıştır. Ayrıca zenginlik, refah ve üretim artışının temel kaynağı olarak görülen ve ülkelerin üretim kapasitesindeki artışla ilişkili olan ekonomik büyüme bakımından da ABD, Çin, AB ve dünya geneli için değişimler ve dönüşümler ortaya konulmuştur. Bu bağlamda kişi başına düşen GSYH değerleri üzerinden farklı yaklaşımları içerecek şekilde refah ve yaşam standartlarına ilişkin özellikler açıklanmıştır. Çalışmanın önemi, başta ABD olmak üzere küresel ekonomik aktörlerin temel dinamiklerini ve ekonomik performans göstergelerini bütüncül bir yaklaşımla analiz edebilme olanağını sunmasıdır. Bu çerçevede ABD, toplam üretim gücü bakımından dünyada ilk sırada yer almaktadır. 2023 yılı verilerine göre ABD'nin GSYH'si dünya GSYH büyüklüğünün yaklaşık %26'sına eşittir. Çin'in GSYH'si ise ABD'nin GSYH'sinin %65'i kadardır. Ancak bu oranın 2005 yılında sadece %18 olması ABD ile Çin arasındaki toplam üretim gücü farkının hızla kapandığını göstermektedir. Bu süreç, ABD'nin ekonomik büyüme oranının Çin'e göre oldukça düşük kalmasıyla yakından ilişkilidir. Nitekim 1980-2023 döneminde yıllık ortalama ekonomik büyüme oranı ABD'de %2,61, Çin'de ise %9'dur.

Nüfus büyüklüğü bakımından dünyada üçüncü sırada bulunan ABD'nin 2023 yılında 82000 dolara yaklaşan kişi başına düşen GSYH büyüklüğü de bu ülkeyi dünyada ön sıralara taşımaktadır. ABD'nin nüfus ve gelir yapısı, bir refah toplumu ve aynı zamanda geniş bir pazar olduğu yönünde sonuçlar ortaya koymaktadır. Bu olgu, ABD'nin dış ticaretine de yansımıştır. 2023 yılında ABD'nin ihracatıyla ithalatının toplamı (dış ticaret hacmi), 5 trilyon doların üzerinde gerçekleşmiştir. Bu çerçevede ABD, yüksek ithalat düzeyi ile ülkelerin hedef pazarları arasında yer almaktadır. Ayrıca doğrudan yabancı yatırımlarda da büyük ölçüde ana ülke konumundaki ABD, uyguladığı iktisat politikalarıyla dünya ekonomilerinin temel referans kaynağı olma özelliğine sahiptir.

Maddison, A. (1962). Growth and fluctuation in the world economy, 1870-1960. *PSL Quarterly Review*, 15(61). https://doi.org/10.13133/2037-3643/11911

Maddison, A. (2006). *The world economy*. OECD Publishing.

North, D. C. (1961). *The economic growth of the United States 1790 to 1860*. Prentice-Hall, Inc. Englewood Cliffs, N.J.

Rupasingha, A., Goetz, S. J., & Freshwater, D. (2002). Social and institutional factors as determinants of economic growth: Evidence from the United States counties. *Papers in regional Science*, 81(2), 139-155.

Walton, G. M. & Rockoff, H. (2014). *History of the American Economy* (12th ed.). South-Western, Cengage Learning

KAYNAKÇA

Alptekin, V. (2016). *Makro ekonomi* (1. Baskı). Eğitim Yayınevi.

Bakari, S., & Tiba, S. (2022). Determinants of economic growth: The case of the United States of America. *Journal of Developing Economies*, 7(1), 29-44.

Barro, R. J. (1990). Government spending in a simple model of endogeneous growth. *Journal of Political Economy*, 98(5), 103-125.

Berber, M. (2011). *İktisadi büyüme ve kalkınma* (4. Baskı). Derya Kitabevi.

Berber, M. (2016). *Makro iktisat* (1. Baskı). Celepler Matbaacılık Yayın ve Dağıtım.

Bocutoğlu, E. (2011). *Makro iktisat* (8. Baskı). Murathan Yayınevi.

Brender, A. & Pisani, F. (2018). *The American economy*. The Centre for European Policy Studies (CEPS) http://aei.pitt.edu/93682/1/AmericanEconomyWithCovers.pdf

Chamberlin, G. (2011). Gross domestic product, real income and economic welfare. *Economic & Labour Market Review*, 5, 5-25.

Eğilmez, M. (2012). Satınalma gücü paritesi nedir?. Kendime yazılar. https://www.mahfiegilmez.com/2012/05/satnalma-gucu-paritesi-nedir.html adresinden 20 Ekim 2024 tarihinde alınmıştır.

Gallman, R. E., & Wallis, J. J. (1992). Introduction to" American economic growth and standards of living before the Civil War". R. E. Gallman ve J. J. Wallis (Ed.), *American economic growth and standards of living before the Civil War* (s. 1-18) içinde. University of Chicago Press.

Ivković, A. F. (2016). Limitations of the GDP as a measure of progress and well-being. *Ekonomski vjesnik/Econviews-Review of Contemporary Business, Entrepreneurship and Economic Issues*, *29*(1), 257-272.

Kılıçaslan, Y. (2013). Ulusal gelir ve refahın ölçümü. C. N. Berberoğlu ve L. Erdoğan (Ed), *İktisada giriş-II* (s. 30-57) içinde. Anadolu Üniversitesi Yayını Saray Matbaacılık.

Lucas Jr, R. E. (1988). On the mechanics of economic development. *Journal of monetary economics*, *22*(1), 3-42.

Maddison, A. (1962). Growth and fluctuation in the world economy, 1870-1960. *PSL Quarterly Review*, 15(61). https://doi.org/10.13133/2037-3643/11911

Mukupa, G. M., Lungu, A., & Chibangula, S. (2016). An empirical analysis of the determinants of economic growth in Zambia: 1973-2013. *World Journal of Research and Review*, 2(5), 69-73.

North, D. C. (1961). *The economic growth of the United States 1790 to 1860*. Prentice-Hall, Inc. Englewood Cliffs, N.J.

Orhan, O. Z. ve Erdoğan, S. (2010). *İktisada giriş* (4. Baskı). Palme Yayıncılık.

Pamuk, Ş. (2007). *Dünyada ve Türkiye'de iktisadi büyüme (1820-2005)* (1. Basım). Türkiye Bilimler Akademisi Yeni Reform Matbaacılık.

Parasız, İ. (2006). *Makro Ekonomi* (9. Baskı). Ezgi Kitabevi.

Paudel, K. (2021). Determinants of economic performance of China. *Humanities and Social Sciences Journal*, 13(1), 21-38.

Romer, P. M. (1986). Increasing returns and long-run growth. *Journal of Political Economy*, 94(5), 1002-1037.

Rupasingha, A., Goetz, S. J., & Freshwater, D. (2002). Social and institutional factors as determinants of economic growth: Evidence from the United States counties. *Papers in regional Science*, 81(2), 139-155.

Schepelmann, P., Goossens, Y., & Makipaa, A. (2009). Towards sustainable development: Alternatives to GDP for measuring progress (No. 42). Wuppertal Spezial. https://www.econstor.eu/bitstream/10419/59282/1/716262037.pdf

Solow, R. M. (1956). A contribution to the theory of economic growth. *The quarterly journal of economics*, 70(1), 65-94.

Statista. (2024). The 20 countries with the largest gross domestic product (GDP) per capita in 2023. https://www.statista.com/statistics/270180/countries-with-the-largest-gross-domestic-product-gdp-per-capita/

Statistisches Bundesamt (Destatis). (2024). https://www.destatis.de/EN/Themes/Countries-Regions/International-Statistics/Glossary/DollarInternational.html adresinden 29 Ekim 2024 tarihinde alınmıştır.

Stern, D. I. (2011). The role of energy in economic growth. *Annals of the New York Academy of Sciences*, *1219*(1), 26-51.

T.C. Ticaret Bakanlığı. (2024). ABD ülke profili. https://ticaret.gov.tr/data/5f0d8c1313b8769ff0574a81/ABD%20%C3%9Clke%20Profili-2024.pdf

The World Bank. (2024). https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/114944-what-is-an-international-dollar adresinden 26 Ekim 2024 tarihinde alınmıştır.

TÜİK. (2024). Satınalma gücü paritesi (geçici sonuçlar), 2023. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sat%C4%B1nalma-G%C3%BCc%C3%BC-Paritesi-(Ge%C3%A7ici-Sonu%C3%A7lar)-2023-53837&dil=1

Ünsal, E. M. (2009). *Makro iktisat* (8. Baskı). İmaj Yayıncılık.

Ünsal, E. M. (2014). *Makro iktisada giriş* (4. Baskı). İmaj Yayıncılık

Ünsal, E. M. (2017). *Makro iktisat* (11. Baskı). Murat Yayınları.

Walton, G. M. & Rockoff, H. (2014). *History of the American Economy* (12th ed.). South-Western, Cengage Learning.

World Bank Group. (2024a). https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=US-CN-EU-1W adresinden 12 Ekim 2024 tarihinde alınmıştır.

World Bank Group. (2024b). https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=DE-JP-FR-GB-RU-IT-ES-EU adresinden 12 Ekim 2024 tarihinde alınmıştır.

World Bank Group. (2024c). https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2023&locations=1W-EU-US-CN&start=1980 adresinden 12 Ekim 2024 tarihinde alınmıştır.

World Bank Group. (2024d). https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=US-CN-EU-1W adresinden 20 Ekim 2024 tarihinde alınmıştır.

World Bank Group. (2024e). https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD?locations=US-CN-EU-1W adresinden 25 Ekim 2024 tarihinde alınmıştır.

Yıldırım, K., Karaman, D. ve Taşdemir, M. (2013). *Makro ekonomi* (11. Baskı). Seçkin Yayıncılık.

Zhuang, H., & St Juliana, R. (2010). Determinants of economic growth: Evidence from American countries. *International Business & Economics Research Journal (IBER)*, 9(5), 65-70.

ABD DIŞ POLİTİKASINDA BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ VE ULUSLARARASI HUKUK

Ekin Deniz Uyğun-Selim Kanat

Özet

ABD'nin dış politikasında grand strateji, küresel güvenlik ve çıkarlarını koruma hedefiyle şekillenir. Bu strateji, Soğuk Savaş sonrası dönemde demokratik değerlerin yayılması, ekonomik üstünlüğün korunması ve uluslararası düzenin istikrarına odaklanmıştır. ABD, kuruluşundan itibaren uluslararası hukuku, hegemonya kurma ve çıkarlarını koruma aracı olarak kullanmıştır. 19. yüzyılda izolasyonist politikalar benimseyen ABD, Monroe Doktrini ile kendi kıtasına odaklanmış, 20. yüzyıl başında küresel açılımlar yapmaya başlamıştır. I. Dünya Savaşı sonrası Woodrow Wilson, uluslararası hukuku merkeze alarak Milletler Cemiyetini desteklemiş ancak ABD Senatosu bu girişimi onaylamamıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD, uluslararası düzenin şekillendirilmesinde merkezi rol oynamış, BM ve NATO gibi kurumları desteklemiştir. Soğuk Savaş döneminde ABD, SSCB'ye karşı uluslararası hukuku meşruiyet zemini olarak kullanmış ve insan hakları gibi kavramları stratejik araçlara dönüştürmüştür. 11 Eylül saldırıları sonrasında terörle mücadele kapsamında önleyici savaş doktrinini uygulamış, bu dönemde uluslararası hukuk eleştirilerin hedefi olmuştur. Obama dönemi, yumuşak güç ve diplomasiye vurgu yaparken Trump dönemi milliyetçi ve tek taraflı politikalarla dikkat çekmiştir. Biden yönetimi ise uluslararası kurumlarla iş birliğine yeniden odaklanmış, Paris İklim Anlaşması ve NATO gibi yapılarla bağları güçlendirmiştir. ABD'nin dış politikasında değişen öncelikler, uluslararası hukukla ilişkilerinde süreklilik ve dönüşüm sergilemektedir.

GİRİŞ

Bu bölümde Amerikan Grand Strateji ile uluslararası hukuk arasındaki bağlantıdan söz edilecektir. Bahsedilen grand stratejinin tam ve herkesçe kabul edilen bir tanımı olmamakla birlikte Brands'a göre (2014, s. 3) *"Dış politikaya biçim ve yapı kazandıran entelektüel mimari"* olarak tanımlanırken Drew ve Snow'a göre (2006, s. 13) ise *"Bir hedefe ulaşmak için çabaları düzenleyen bir eylem planı"* olarak tanımlanmıştır. Ancak burada akıllara şu soru gelebilir. Amerika'nın bu tarz bir büyük stratejisi var mıdır? Bu soruya

KAYNAKÇA

Armaoğlu, F. (2019). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995 (Ciltli)*. Kronik Kitap.

Balcı, A. (2013). *Türkiye Dış Politikası İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar*. İstanbul: Etkileşim Yayınları.

Brands, H. (2014). *What Good Is Grand Strategy? Power and Purpose in American Statecraft from Harry S. Truman to George W. Bush*. Cornell University Press. https://www.jstor.org/stable/10.7591/j.ctt5hh0bc adresinden erişildi.

Brands, H. (2017). The Unexceptional Superpower: American Grand Strategy in the Age of Trump. *Survival*, *59*(6), 7-40. doi:10.1080/00396338.2017.1399722

Calhoun, F. S. (1993). *Uses of Force and Wilsonian Foreign Policy*. American Diplomatic History. Kent State University Press. http://gen.lib.rus.ec/book/index.php?md5=4E672CB011816B665E5BC981B3699C7B adresinden erişildi.

Colucci, L. (2018). American Doctrine: The Foundation of Grand Strategy. *World Affairs*, *181*(2), 133-160. doi:10.1177/0043820018790793

Dombrowski, P. ve Reich, S. (2017). Does Donald Trump have a grand strategy? *International Affairs*, *93*(5), 1013-1037. doi:10.1093/ia/iix161

Donovan, J. C. (1951). Congressional Isolationists and the Roosevelt Foreign Policy. *World Politics*, *3*(3), 299-316. doi:10.2307/2009117

Drew, D. M. ve Snow, D. M. (2006). *Making Twenty-First-Century Strategy: An Introduction to Modern National Security Processes and Problems*. Military Bookshop.

Eliodori, S. (2021). Trump's populism and the Twitter diplomacy. *Rivista di Digital Politics*, (2), 303-318. doi:10.53227/101945

Erhan, Ç. (2002). ABD ve NATO'yla İlişkiler. Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar I* içinde (C. 1-IV, C. I). İletişim Yayınları. https://iletisim.com.tr/kitap/turk-dis-politikasi-cilt-1-1919-1980/7556 adresinden erişildi.

Erna, S. M. (2006). *Soğuk Savaş Sonrası Amerika Birleşik Devletleri Dış Politikasının 11 Eylül 2001 Öncesi ve Sonrası Karşılaştırmalı İncelemesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi.

Ettinger, A. (2023). Truman Redux? Biden's National Security Strategy. *Survival*, *65*(2), 103-122. doi:10.1080/00396338.2023.2193103

Falk, R. (2016). Tales of Humanitarian Intervention Gone Awry: The Emergence of Humanitarian Intervention: Ideas and Practice from the Nineteenth Century to the Present; The Conceit of Humanitarian Intervention. *International Dialogue*, *6*(1). doi:10.32873/uno.dc.ID.6.1.1119

Friedman, G. (2013). *Beyond the Post-Cold War World*. USA: Stratfor.

Gleason, G. (2019). Innovation and Continuity in American Foreign Policy. *International Relations: Politics, Economics, Law*, *1*(5).

Grimmett, R. F. (2002). *Instances of Use of United States Armed Forces Abroad, 1798-2001* (CRS Report for Congress No: RL30172). The Library of Congress: Congressional Research Service.

Hirsch, A. (2004). The War against Terrorism and Saddam's Iraq: Contrasting Designs. A. Etzioni (Ed.), *From Empire to Community: A New Approach to International Relations* içinde (First Edition.). New York: St. Martin's Press.

Hook, S. W. ve Spanier, J. W. (2018). *American Foreign Policy Since World War II* (18. bs.). Washington, D.C.: CQ Press.

Hooker, R. D. (2014). *The Grand Strategy of the United States* (INSS Strategic Monograph). National Defense University: Institute for National Strategic Studies.

Hooker, R. D. (2016). "American Grad Strategy", Charting a Course (Ed. R.D. Hooker Jr), National Defence University Press, Washington.

Karakaya, İ. (2023) "Us Transatlantic Policies and Us-Eu Transatlantic Relations From A Historical, Political, Economic and Socio-Cultural Perspective", İmgelem, C. 7, Sayı 12, s.73-92.

Kennan, G. (1946). *George Kennan's "Long Telegram"* (No: 861.00/2-2246). United States Government Printing Office: Department of State Records. https://is.muni.cz/el/fss/podzim2019/MVZb2091/um/kennanlongtelegram1946.pdf adresinden erişildi.

Kennedy, J. F. (1962, 22 Ekim). Cuban Missile Crisis Address to the Nation. *American Rhetoric*. 3 Kasım 2024 tarihinde https://www.americanrhetoric.com/speeches/jfkcubanmissilecrisis.html adresinden erişildi.

Kissinger, H. (2000). *Diplomasi*. (İ. H. Kurt, Çev.) (2. bs.). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Kostak, E. (2024). Soğuk Savaş Döneminde Savunma İttifakı Olarak NATO'nun Kurulması ve Türkiye'nin Üyeliğine Giden Yol. *History Studies*, *16*(2), 201-223. doi:10.9737/historystudies.1407172

Kurth, J. (1996). America's Grand Strategy: A Pattern of History. *The National Interest*, (43), 3-19.

Lebow, R. N. (1983). The Cuban Missile Crisis: Reading the Lessons Correctly. *Political Science Quarterly*, *98*(3), 431-458. doi:10.2307/2150497

Maynes, C. W. (1999). US Unilateralism and Its Dangers. *Review of International Studies*, *25*(3), 515-518.

McNeill, W. H. (2003). *Dünya Tarihi*. (A. Şenel, Çev.) (7. bs.). İstanbul: İmge Kitabevi.

Özkan, B. (2011). Soğuk savaş sonrası Amerikan dış politikası. *SAREM Stratejik Arastirmalar Dergisi*, *9*(16), 51-91.

Purvisa, N. (2004). The Perspective of the United States on Climate Change and the Kyoto Protocol. *International Review for Environmental Strategies*, *5*(1), 169-178.

Rostow, N. (2008). Law Abiding. *The American Interest*, *3*(3), 81-87.

Rostow, N. (2012). *Grand Strategy and International Law* (No: SF No. 277). Institute for National Strategic Studies: National Defense University.

Rostow, N. (2020). Law and Power: U.S. Grand Strategy and International Law. Y. Dinstein (Ed.), *Israel Yearbook on Human Rights, Volume 50 (2020)* içinde (ss. 223-267). Brill | Nijhoff. doi:10.1163/9789004440555_011

Sander, O. (2000a). *Siyasi Tarih I: İlk Çağlardan 1918'e*. İmge Kitabevi. http://gen.lib.rus.ec/book/index.php?md5=6B7CEDF67F69B8D07EC1FDAA2FFD7DD0 adresinden erişildi.

Sander, O. (2000b). *Siyasi Tarih II (1918-1994)* (C. II). İmge Kitabevi. http://gen.lib.rus.ec/book/index.php?md5=74220F1BBF45692D99668E8E02285B0F adresinden erişildi.

Sarıca, M. (1982). *Birinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Avrupada Barışı Kurma ve Sürdürme Çabaları (1919—1929)*. Istanbul University Press. doi:10.26650/AB/SS52.2022.046

Savranskaya, S. ve Blanton, T. (2008). *Reagan, Gorbachev and Bush at Governor's Island* (Previously Secret Documents from Soviet and U.S. Files). On the 1988 Summit in New York. https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB261/index.htm adresinden erişildi.

Schlesinger, A. M. (1999). *The Cycles of American History*. New York: Mariner Books. http://gen.lib.rus.ec/book/index.php?md5=5abcb449a1301a28eb0f9da45d6c40e5 adresinden erişildi.

Sinkkonen, V. (2023). *Ideational trends in American grand strategy: Future implications for Europe and Finland* (Working Paper No: 132). Helsinki: Finnish Institute of International Affairs.

Skidelsky, R. (2003). *Keynes / Düşüncenin Ustaları*. (C. Atila, Çev.). Altın Kitaplar.

Suri, J. (2009). American Grand Strategy from the Cold War's End to 9/11. *Orbis*, *53*(4), 611-627. doi:10.1016/j.orbis.2009.07.005

Surowiec, P. ve Miles, C. (2021). The populist style and public diplomacy: Kayfabe as performative agonism in Trump's Twitter posts. *Public Relations Inquiry*, *10*(1), 5-30. doi:10.1177/2046147X20979294

The White House. (1995). *A National Security Strategy of Engagement and Enlargement 1996*. Washington, D.C. https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/nss1995.pdf?ver=2014-06-25-121226-437 adresinden erişildi.

The White House. (2002). *The National Security Strategy of the United States of America 2002*. Washington, D.C. https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/nss2002.pdf?ver=oyVN99aEnrAWijAc_O5eiQ%3d%3d adresinden erişildi.

The White House. (2022). *National Security Strategy 2022*. Washington, D.C. https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/10/Biden-Harris-Administrations-National-Security-Strategy-10.2022.pdf adresinden erişildi.

The White House Office of the Press Secretary. (2014, 28 Mayıs). Remarks by the President at the United States Military Academy Commencement Ceremony. Speeches & Remarks, West Point. https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/05/28/remarks-president-united-states-military-academy-commencement-ceremony adresinden erişildi.

Thompson, J. (2017). *Trump and the Future of US Grand Strategy* (Security Policy No: 212). Zurich: Center for Security Studies (CSS).

Trager, F. N. (1972). The Nixon Doctrine and Asian Policy. *Southeast Asian Perspectives*, (6), 1-34.

Uyğun, E. D. ve Bilgenoğlu, A. (2019). 1950'li Yıllar Orta Doğu'sunda Nasır ve Musaddık Dönemleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz (C. II, ss. 337-349). III. Uluslararası EUREFE Kongresi, sunulmuş bildiri.

Weiss, T. G. (2004). The Sunset of Humanitarian Intervention? The Responsibility to Protect in a Unipolar Era. *Security Dialogue*, *35*(2), 135-153.

Weissman, A. D. (2013). Pivotal Politics—The Marshall Plan: A Turning Point in Foreign Aid and the Struggle for Democracy. *The History Teacher*, *47*(1), 111-129.

Wilson, W. (1916). *Address delivered at the First Annual Assemblage of the League to Enforce Peace: "American Principles"*. https://www.presidency.ucsb.edu/documents/address-delivered-the-first-annual-assemblage-the-league-enforce-peace-american-principles adresinden erişildi.

Wohlstetter, A. (1989). The Delicate Balance of Terror. P. Bobbitt, L. Freedman ve G. F. Treverton (Ed.), *US Nuclear Strategy: A Reader* içinde (ss. 143-167). London: Palgrave Macmillan UK. doi:10.1007/978-1-349-19791-0_12 According to our research, the US has undertaken almost 400 military interventions since the country's founding in 1776.

What is more, these interventions have only increased and intensified in recent years, with the US militarily intervening over 200 times after World War II and over 25% of all US military interventions occurring during the post-Cold War era According to our research, the US has undertaken almost 400 military interventions since the country's founding in 1776.

What is more, these interventions have only increased and intensified in recent years, with the US militarily intervening over 200 times after World War II and over 25% of all US military interventions occurring during the post-Cold War era

ABD DIŞ POLİTİKASINDA BÜYÜK (GRAND) STRATEJİ VE ASKERÎ YAPI

Cenk Özgen

Özet

Tarihteki tüm büyük güçler gibi ABD'nin de yüksek menfaatlerini gerçekleştirmek ve korumak için uyguladığı bir grand stratejisi bulunmaktadır. Beka ve refah kaynaklı menfaatleri dikkate alan bu stratejinin, esasen İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin öncülüğünde kurulan uluslararası düzenin devamının sağlanmasına odaklandığı değerlendirilmektedir. ABD, bazı değişikliklerle beraber Soğuk Savaş'tan günümüze kadar varlığını sürdüren bu düzende süper güç konumunda bulunmakta ve mevcut sisteme, dolayısıyla kendi liderliğine tehdit oluşturanlara karşı ateş gücünü sınırsızca kullanmaktan geri durmamaktadır. Bu açıdan bakıldığında Silahlı Kuvvetlerin, ABD Grand Stratejisinin en önemli uygulama araçlarından birisi olduğu ortaya çıkmaktadır. Günümüzde ABD, dünyanın bir numaralı askerî gücü konumundadır. 45 ülkeye yayılmış üs ağı ve küresel erişimi mümkün kılan güç aktarımı yeteneği, ABD'ye istediği yer ve zamanda askerî harekât icra etme olanağı sağlamaktadır. Öte yandan 11 Eylül sonrası terörle savaş yaklaşımının benimsenmesiyle savunmadan güvenliğe geçiş yapan ABD, simetrik tehdit niteliğindeki Çin ve Rusya'nın yükselişi karşısında zor durumda kalmıştır. Her ne yakın dönemde yayımlanan strateji dokümanlarında değişen tehdit algısına vurgu yapılıp Büyük Güç Rekabeti dönemine girildiği deklare edilse de askerî alandaki üstünlüğün sürdürülüp sürdürülemeyeceği belirsizliğini korumaktadır.

GİRİŞ

Grand strateji, bir devletin yüksek menfaatlerini gerçekleştirmek ve korumak için uyguladığı uzun vadeli bir yol haritasıdır. Üst düzey karar vericilerin tercihlerini yönlendiren grand stratejinin başarıya ulaştırılması, farklı bileşenlerin eş güdüm içerisinde çalıştırılmasına bağlı olup bunların en önemlilerinden birisi askerî güçtür. Uluslararası ilişkiler yazınında ağırlıklı olarak "sert güç" unsurları arasında değerlendirilen askerî gücün geleneksel rolü, potansiyel mütecavizleri caydırma ve ana vatan savunması üzerine kuruludur. Bölgesel ve küresel ölçekte iddiaları olan, dolayısıyla

KAYNAKÇA

Adams, L. B. (1992), *The Interwar Period: Lessons from the Past (An Individual Study Project)*, Pennsylvania: U.S. Army War College.

Army Geospatial Center. (2024), *U.S. Army Map Resources*, 29 Ekim 2024 tarihinde https://www.agc. army.mil/Maps/ adresinden alınmıştır.

Aruga, T. (1994), "Reflections on the History of U.S.-Japanese Relations", *American Studies International* 32 (1), 8-16.

Ayres, L. P. (1919), *The War with Germany: A Statistical Summery*, Washington: Government Printing Office.

Bell, W. G. Winning the West: The Army in the Indian Wars, 1865-1890, W. A. Stofft (Ed.) *American Military History, Army Historical Series*, (300-318) içinde. Washington: Center of Military History, United States Army.

Bölme, S. M. (2012), *İncirlik Üssü: ABD'nin Üs Politikası ve Türkiye*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Britannica. (2024b), *United States Army*, 5 Ekim 2024 tarihinde https://www.britannica.com/topic/The-United-States-Army adresinden alınmıştır.

Britannica. (2024b), *Monroe Doctrine*, 3 Ekim 2024 tarihinde https://www.britannica.com/event/ Monroe-Doctrine adresinden alınmıştır.

Britannica. (2024c), *World War II, the Korean War and the Cold War*, 18 Ekim 2024 tarihinde https://www.britannica.com/topic/The-United-States-Army/World-War-II-the-Korean-War-and-the-Cold-War adresinden alınmıştır.

Carafano, J. J. (2024), *The Role of the Military in U.S. History: Past, Present and Future*, 1 Ekim 2024 tarihinde https://www.heritage.org/military-strength/topical-essays/the-role-the-military-us-history-past-present-and adresinden alınmıştır.

Cooling, B. F. (1972), "The Making of a Navalist: Secretary of the Navy Benjamin Franklin Tracy and Seapower", *Naval War College Review* 25 (1), 83-90.

Council on Foreign Relations. (2023), *How did the United States Become a Global Power?*, 7 Ekim 2024 tarihinde https://education.cfr.org/learn/reading/how-did-united-states-become-global-power adresinden alınmıştır.

Crawford, M. J. (2008), *The World Cruise of the Great White Fleet*, Washington: Naval Historical Center.

CRS Report for Congress. (2002), *Defense Budget for FY2003: Data Summary*, 20 Ekim 2024 tarihinde https://www.everycrsreport.com/files/20020329_RL31349_ea69554dca9285b7e36d 6f14a6165cf76c239c98.pdf adresinden alınmıştır.

CRS Report for Congress. (2008), *U.S. Nuclear Weapons: Changes in Policy and Force Structure*, 20 Ekim 2024 tarihinde https://www.everycrsreport.com/files/20080123_RL31623_9a7b338e31 a65137165afd35cd394673ca5a22a0.pdf adresinden alınmıştır.

Çakmak, H. (2013), *ABD'nin Askerî Müdahaleleri: 1801'den Günümüze*, İstanbul: Kaynak Yayınları.

Daverede, A. J. (2000), "Two Centuries Under the Eye of the Government", *Naval History* 14 (6), 45-50.

Eisenstadt, M. (1998), U.S. Military Capabilities in the Post-Cold War Era: Implications for Middle East Allies, *Middle East Review of International Affairs* 2 (4), 21 Ekim 2024 tarihinde https://ciaotest.cc.columbia.edu/olj/meria/meria98_eim01.html adresinden alınmıştır.

Erhan, Ç. (2001), *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Eslen, N. (2005), *Tarih Boyu Savaş ve Strateji*, İstanbul: Truva Yayınları.

Feickert, A. (2013), *The Unified Command Plan and Combatant Commands: Background and Issues for Congress*, CRS Report for Congress, 27 Ekim 2024 tarihinde https://sgp.fas.org/crs/natsec/ R42077.pdf adresinden alınmıştır.

Freedman, L. (2015), İlk İki Nükleer Stratejist Nesli, P. Paret (Ed.) *Modern Strateji: Machiavelli'den Nükleer Çağa*, içinde (883-932). D. C. Koçak (Çev.), İstanbul: Doruk Yayınları.

Fromkin, D. (1999), "The Importance of Being English: Eyeing the Sceptered Isles", *Foreign Affairs* 78 (5), 144-149.

Ganoe, W. A. (1942), *The History of the United States Army*, New York: D. Appleton-Century Company.

Global Firepower. (2024), *2024 Military Strength Ranking*, 26 Ekim 2024 tarihinde https://www. globalfirepower.com/countries-listing.php adresinden alınmıştır.

Goldberg, A. (1957), *Strategic Air Command, The Deterrent Force*, 19 Ekim 2024 tarihinde https://www.airandspaceforces.com/article/0857sac/ adresinden alınmıştır.

Gürdeniz, C. (2023), *Pasifik'te Artan Gerilim*, 27 Ekim 2024 tarihindehttps://www.veryansintv.com/yazar/cem-gurdeniz/kose-yazisi/pasifikte-artan-gerilim adresinden alınmıştır.

Gürdeniz, C. (2024), *ABD Deniz Gücü Neden Geriliyor?*, 28 Ekim 2024 tarihinde https://www.veryansintv.com/yazar/cem-gurdeniz/kose-yazisi/abd-deniz-gucu-neden-geriliyor adresinden alınmıştır.

Hannigan, R. E. (2017), *The Great War and American Foreign Policy*, 1914-1924, Philadelphia: Universit of Pennsylvania Press.

Howarth, S. (1999), *The Shining Sea: A History of the United States Navy, 1775-1998*, Norman: University of Oklahoma Press.

IISS. (2023), *The Military Balance 2023*, London: Routledge.

Johnson, A. M. (1958), *Theodere Roosevelt and the Navy*, U.S. Naval Institute, 10 Ekim 204 tarihinde https://www.usni.org/magazines/proceedings/1958/october/theodore-roosevelt-and-navy adresinden alınmıştır.

Joint Chiefs of Staff. (2024), *Origin of Joint Concepts*, 11 Ekim 2024 tarihinde https://www.jcs.mil/about/origin-of-joint-concepts/ adresinden alınmıştır.

Kane, R. (2014), "Whom Influenced Whom? A New Perspective on the Relationship between Theodere Roosevelt and Alfred Thayer Mahan", *Saber and Scroll* 3 (4), 53-71.

Karsten, P. (1971), "The Nature of Influence: Roosevelt, Mahan and the Concept of Sea Power", *American Quarterly* 23 (4), 585-600

Kennedy, P. (1990), Büyük *Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri: 1500'den 2000'e Ekonomik Değişme ve Askerî Çatışmalar*, Ankara: İş Bankası Yayınları.

Kidman, B. C. (2004), *The Army Before Last: Military Transformation and the Impact of Nuclear Weapons on the US Army During the Early Cold War* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Naval Postgraduate School, Monterey,

Kshyk, C. J. (2015), "Roosevelt's Imperialism: The Venezuelan Crisis, the Panama Canal, and the Origins of the Roosevelt Corollary", *Inquiries Journal* 7 (3), 10 Ekim 2024 tarihinde http://www.inquiriesjournal.com/articles/1002/ adresinden alınmıştır.

Kugler, R. L. (1992), *The Future U.S.Military Presence in Europe: Forces and Requirements for the Post-Cold War Era*, Santa Monica: RAND

Kushi, S. ve Toft, M. D. (2023), "Introducing the Military Intervention Project: A New Dataset on US Military Interventions, 1776-2019", *Journal of Conflict Resolution* 67 (4), 752-779.

Marine Corps University. (t.y.), *Resolution Establishing the Continental Marines*, 1 Ekim 2024 tarihinde https://www.usmcu.edu/Research/Marine-Corps-History-Division/Frequently-Requested-Topics/Historical-Documents-Orders-and-Speeches/Resolution-Establishing-the-Continental-Marines/ adresinden alınmıştır.

Maslowski, P. (1994), To the Edge of Greatness: The United States 1783-1865, W. Murray, M. Knox ve A. Bernstein (Ed.), *The Making of Strategy: Rulers, States and War* (205-241) içinde. Cambridge: Cambridge Universitesi Yayınları.

Moser, J. E. (2024), *Foreign Policy in the 1930s: From Neutrality to Involvement*, 16 Ekim 2024 tarihinde https://billofrightsinstitute.org/essays/foreign-policy-in-the-1930s-from-neutrality-to-involvement adresinden alınmıştır.

Murray, W. A. ve Parker, G. (2014), Savaş Sonrasında Dünya (1945-2004), G. Parker (Ed.), *Cambridge Savaş Tarihi* (399-453) içinde. F. Tayanç ve T. Tayanç (Çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Naval History and Heritage Command. (2021), *The U.S. Navy's Jack*, 1 Ekim 2024 tarihinde https://www.history.navy.mil/browse-by-topic/heritage/banners/usnavy-jack.html adresinden alınmıştır.

Nicastro, L. A. ve Tilghman, A. (2024), *U.S. Overseas Basing: Background and Issues for Congress*, 18 Ekim 2024 tarihinde https://sgp.fas.org/crs/natsec/R48123.pdf adresinden alınmıştır.

Niderost, E. (2024), *The Post-Civil War Frontier American Army*, 6 Ekim 2024 tarihinde https:// warfarehistorynetwork.com/the-post-civil-war-frontier-american-army/ adresinden alınmıştır.

Norwich University. (2024), *Isolationism and U.S. Foreign Policy After World War I*, 12 Ekim 2024 tarihinde https://online.norwich.edu/online/about/resource-library/ adresinden alınmıştır.

Office of the Historian. (t.y.a). *The Spanish-American War, 1898*, 7 Ekim 2024 tarihinde https://history.state.gov/milestones/1866-1898/spanish-american-war adresinden alınmıştır.

Office of the Historian. (t.y.b), *U.S. Entry into World War I, 1917*, 11 Ekim 2024 tarihinde https://history.state.gov/milestones/1914-1920/wwi adresinden alınmıştır.

Office of the Historian. (t.y.c), *The Neutrality Acts, 1930s*, 17 Ekim 2024 tarihinde https://history.state.gov/milestones/1921-1936/neutrality-acts adresinden alınmıştır.

Office of the Historian. (t.y.d), *National Security Act of 1947*, 18 Ekim 2024 tarihinde https://history.state.gov/milestones/1945-1952/national-security- adresinden alınmıştır.

Office of the Historian. (t.y.e), NSC-69, 1950, 20 Ekim 2024 tarihinde https://history.state.gov/milestones/1945-1952/NSC68 adresinden alınmıştır.

O'Rourke, R. (2024), *China Naval Modernisation: Implications for U.S. Navy Capabilities - Background and Issues for Congress*, 28 Ekim 2024 tarihinde https://sgp.fas.org/crs/row/RL33153.pdf adresinden alınmıştır.

Özcan, G. (2019), *Çevreleme Politikası*, 20 Ekim 2024 tarihinde https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/11/Cevreleme_GencerOzcan_ v.1.pdf adresinden alınmıştır.

PGPF. (2024), *The United States Spends More on Defense Than the Next 9 Countries Combined*, 27 Ekim 2024 tarihinde https://www.pgpf.org/blog/2024/04/the-united-states-spends-more-on-defense-than-the-next-9-countries-combined adresinden alınmıştır.

Pettyjohn, S. (2012), *U.S. Global Defense Posture, 1783-2011*, Santa Monica: RAND Corporation.

Sander, O. (1998), *Siyasi Tarih 1918-1994*, Ankara: İmge Kitabevi.

SIPRI, (2024), *SIPRI Military Expenditure Database*, 22 Ekim 2024 tarihinde https://www.sipri.org/ databases/milex adresinden alınmıştır.

Sloan, E. (2002), "Terrorism and the Transformation of US Military Forces", *Canadian Military Journal* 3 (2), 22 Ekim 2024 tarihinde https://www.journal.forces.gc.ca/vo3/no2/doc/19-24-eng.pdf adresinden alınmıştır.

Steinberg, J. B., O'Hanlon, M. E. ve Rice, S. E. (2002), *The New National Security Strategy and Preemption*, The Brookings Institution, 22 Ekim 2024 tarihinde https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/pb113.pdf adresinden alınmıştır.

Stevenson, C. A. (1996), "The Evolving Clinton Doctrine on the Use of Force", *Army Forces & Society* 22 (4), 511-535.

Swartz, P. M. (2019), *Sea Changes: Transforming U.S. Navy Deployment Strategy, 1775-2002*, Washington: CNA.

Teter, J. R. (2021), *Destroyers-for-Bases: A Win-Win for Allied Maritime Superity*, U.S. Naval Instute, 17 Ekim 2024 tarihinde https://www.usni.org/magazines/naval-history-magazine/2021/april/ destroyers-bases-win-win-allied-maritime-superiority adresinden alınmıştır.

Tezkan, Y. ve Taşar, M. M. (2002), *Dünden Bugüne Jeopolitik*, İstanbul: Ülke Yayınları.

The National WWII Museum. (2024), *Research Starters: US Military by the Numbers*, 17 Ekim 2024 tarihinde https://www.nationalww2museum.org/students-teachers/student-resources/research-starters/research-starters-us-military-numbers adresinden alınmıştır.

The White House. (2017), *National Security Strategy of the United States of America, December 2017*, 28 Ekim 2024 tarihinde https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R43838/89 adresinden alınmıştır.

Torreon, B. S. ve Plagakis, S. (2023), *Instances of Use of United States Armed Forces Abroad, 1798-2023*, 4 Ekim 2024 tarihinde https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R42738/41 adresinden alınmıştır.

Tucker, S. C. (2010), *The Civil War Naval Encyclopedia (Volume Two)*, New York: Bloomsbury Publishing.

U.S. Army. (t.y.), *The U.S. Army: America's First National Institution*, 30 Eylül 2024 tarihinde https://www.army.mil/1775/timeline.html adresinden alınmıştır.

U.S. DoD. (2015), *The National Military Strategy of the United States of America 2015*, 28 Ekim 2024 tarihinde https://www.jcs.mil/portals/36/documents/publications/2015_national_military_ strategy.pdf adresinden alınmıştır.

U.S. DoD. (2018), *Base Structure Report - Fiscal Year 2018 Baseline*, 27 Ekim 2024 tarihinde https://www.acq.osd.mil/eie/Downloads/BSI/Base%20Structure%20Report%20FY18. pdf adresinden alınmıştır.

U.S. DoD. (2020), *America's Nuclear Triad*, 28 Ekim 2024 tarihinde https://www.defense.gov/Multimedia/Experience/Americas-Nuclear-Triad/ adresinden alınmıştır.

U.S. DoD. (2024), *Combatant Commands*, 27 Ekim 2024 tarihinde https://www.defense.gov/About/ combatant-commands/ adresinden alınmıştır.

War Production Board. (1945). *Wartime Production Achievements and the Reconversion Outlook*, Washington: U.S. Government Printing Office.

Watson, M. S. (1991), *Chief of Staff: Prewar Plans and Preperations, United States Army in World War II*, Washington: Center of Military History.

Wehmann, H. H. (1989), *A Guide to Pre-Federal Records in the National Archives*, Washington: National Archives and Records Administration.

Weigley, R. F. (1977), *The American Way of War: A History of United States Military Strategy and Policy*, Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.

World Bank Group. (2024), *Armed Forces Personnel, Total - United States*, 22 Ekim 2024 tarihinde https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.TOTL.P1?end=2020&locations=US&start=1985 adresinden alınmıştır.

Wright, R. K. (1983), *The Continental Army, Army Lineage Series*, Washington: Center of Military History, United States Army.

Zandt, F. K. V. (1976), *Boundaries of the United States and the Several States*, Washington: U.S. Government Printing Office.

ABD DIŞ POLİTİKASINDA BÜYÜK (GRAND) STRATEJİ VE SİVİL TOPLUM/LOBİLER

Sevda Korhan Barış-Yusuf Çınar

Özet

Amerika Birleşik Devletleri'nin toplumsal ve siyasal faaliyetlerinde "sivil toplum" ve "lobicilik" faaliyetleri hayati rol oynamaktadır. Bu kitap bölümünün amacı ABD Sivil Toplumu ve Lobicilik faaliyetlerini ele alarak ABD "Grand Stratejisi" üzerine etkilerini açıklamaktır. Bu bağlamda 19. yüzyılda Amerikan sivil toplumunun yükseliş dinamikleri günümüz Amerikan sivil toplumunun ve lobicilik faaliyetlerinin anlaşılmasına yardımcı olabilir. Nitekim sivil toplum faaliyetlerinin endüstriyelleşmeye paralel ve kurumsal lobiciliğe dönüşümü diğer önemli hususlardan bir tanesidir. Günümüzü anlama bağlamında ise bu kitap çalışması, 21. yüzyılda Amerikan sivil toplumunun dönüşümü konusunu, partizanlık ve lobicilik bağlamında incelemektedir. Bu çalışmanın vardığı birinci sonuç, Amerika'da bulunan sivil toplumun ABD dışında bulunan sivil toplumlardan farklı olarak "para", "manipülasyon", "çıkar çatışması", "baskı kurmak" gibi kavramları sıklıkla doğal bir şekilde kullanabildiğidir. Nitekim bu çalışmanın vardığı ikinci sonuç ise dünyada ABD karşıtlığının artmasının ardında Amerikan sivil toplumunun ve lobilerin karar alıcılar üzerinde etki kurma çabasının "sınırı"nın olmamasından kaynaklandığı hususudur.

GİRİŞ

Sivil toplum, küresel düzen ve yönetişimin temel bileşenlerinden biri olup insanların ortak çıkarlar doğrultusunda bir araya geldikleri bir alan olarak tanımlanabilir. Buradaki amaç, siyasi iktidar ya da çıkar elde etmek değil kolektif eylem gerçekleştirmektir. Bu bağlamda sivil toplum, küresel kamu çıkarlarını koruyarak güçlü bir etki yaratma potansiyeline sahiptir. Bu bağlamda Gramsci, sivil toplumu hegemonyanın doğrudan bir yansıması olarak değerlendirmiştir. Ona göre hegemonya, yalnızca egemenlik kurma meselesi değil aynı zamanda "yönlendirme"yi de gerektiren bir süreçtir. Bu çerçevede sivil toplum, ele geçirilmesi gereken bir nesne, çeşitli sosyal ve

lasyon", "çıkar çatışması", "baskı kurmak" gibi kavramları sıklıkla olağan sürecin bir akışı olarak doğal bir şekilde kullanabildiğidir. Gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerde, hatta Japonya gibi gelişmiş ülkelerde sivil toplumun bu kavramları içselleştirememesinden kaynaklı olsa gerek, ABD'nin dış dünyaya attığı her adımın dünyanın geri kalanında sorgulanma ihtiyacı doğurduğu söylenebilir. Nitekim bu çalışmanın vardığı ikinci sonuç ise dünyada ABD karşıtlığının artmasının ardında Amerikan sivil toplumunun ve lobilerin karar alıcılar üzerinde etki kurma çabasının "sınırı"nın olmamasından kaynaklandığı hususudur.

OKUMA ÖNERİLERİ

Allan J. Lightman (2008), White Protestant Nation, Atlantic Monthly Press.

Fred Powell (2013), The Politics of Civil Society Big Society and Small Government, Policy Press.

Nancy L. Rosenblum ve Robert C. Post (2001), Civil Society and Government, Princeton University Press.

Nancy J. Davis, Robert V. Robinson (2015), Dinsel Hareketler ve Sosyal Refah Mısır, İsrail, İtalya ve ABD, İletişim Yayınları.

Jean L. Cohen, Andrew Arato (2013), Sivil Toplum ve siyasal Teori, Elif Yayınevi.

Jill Lepore (2024), Amerika Birleşik Devletleri Tarihi Vakıf Bank Kültür Yayınları.

KAYNAKÇA

Anheier, H. K., & Seibel, W. (1990). The third sector: Comparative studies of nonprofit organizations. Walter de Gruyter.

Baumgartner, F. R., Berry, J. M., Hojnacki, M., Kimball, D. C., & Leech, B. L. (2009). Lobbying and policy change: Who wins, who loses, and why. The University of Chicago Press.

Brighenti, A. M. (2019). Antonio Gramsci's theory of the civil society. In S. Moebius, F. Nungesser, & K. Scherke (Eds.), Handbuch Kultursoziologie (pp. 483–489). Springer. https://doi.org/10.xxxxx (if applicable).

Chamberlain, A., Strickland, J., & Yanus, A. B. (2023). The rise of lobbying and interest groups in the states during the progressive era. Frontiers in Political Science, 5. https://doi.org/10.3389/fpos.2023.1123332.

Drezner, D. W., Krebs, R. R., & Schweller, R. (2020, April 18). Büyük stratejinin sonu: Amerika küçük düşünmeli. Perspektif. https://www.perspektif.online/buyuk-stratejinin-sonu-amerika-kucuk-dusunmeli/.

Drutman, L. J. (2010). The business of America is lobbying: Explaining the growth of corporate political activity in Washington, DC. https://techliberation.com/wp-content/uploads/2012/12/business_of_america_is_lobbying.pdf

Ehrenberg, J. (2017). Civil society: The critical history of an idea (2nd ed.). New York University Press.

Fioramonti, L., & Heinrich, V. F. (2007). How civil society influences policy: A comparative analysis of the CIVICUS civil society index in post-communist Europe. CIVICUS. https://www.civicus.org/view/media/CIVICUS.ODI.Fioramonti.Heinrich.pdf.

Gamm, G., & Putnam, R. D. (1999). The growth of voluntary associations in America, 1840–1940. The Journal of Interdisciplinary History, 29(4), 511–557. https://doi.org/10.1162/002219599551804.

Gramsci, A. (2011). Hapishane Defterleri Felsefe ve Politika Sorunları Seçmeler. Adnan Cemgil (çev.). İstanbul: Belge Yayınları.

Gramsci, A. (2013). Modern Hükümdar. Hasan Erdem (çev.). İstanbul: Arya Yayıncılık.

Hansmann, H. (1990). The economic role of commercial nonprofits: The evolution of the savings bank industry. In H. K. Anheier & W. Seibel (Eds.), The third sector: Comparative studies of nonprofit organizations (pp. 65–77). Walter de Gruyter.

Hinton, E. (2015). "A war within our own boundaries": Lyndon Johnson's great society and the rise of the carceral state. The Journal of American History, 102, 100–112. "Second Great Awakening",https://www.britannica.com/topic/Second-Great-Awakening, Erişim tarihi: 30.10.2024

Karakaya, İ. (2023) "Us Transatlantic Policies and Us-Eu Transatlantic Relations From A Historical, Political, Economic and Socio-Cultural Perspective", İmgelem, C. 7, Sayı 12, s.73-92.

Kaufman, J. (1999). Three views of associationalism in 19th-century America: An empirical examination. American Journal of Sociology, 104(5), 1296–1345. https://doi.org/10.1086/210176.

Keane, J. (2003). Global civil society? Cambridge University Press.

Sheahan, L. C. (2023). Restoring civil society. First Principles, (87). The Heritage Foundation.

Kennedy, P. (1987). The rise and fall of the great powers: Economic change and military conflict from 1500 to 2000. Random House.

Perkins, Christine, "A history of corruption in the United States", https://hls.harvard.edu/today/a-history-of-corruption-in-the-united-states/, Erişim tarihi. 30.10.2024.

Popescu, I. C. (2017). Grand strategy vs. emergent strategy in the conduct of foreign policy. Journal of Strategic Studies, 41(3), 438–460. https://doi.org/10.1080/01402390.2017.1288109

Putnam, R. D. (2000). Bowling alone: The collapse and revival of American community. Simon & Schuster.

Snyder, J. (1991). Myths of empire: Domestic politics and international ambition. Cornell University Press.

Simon, J. G. (1990). Modern welfare state policy toward the nonprofit sector: Some efficiency—equity dilemmas. In H. K. Anheier & W. Seibel (Eds.), The third sector: Comparative studies of nonprofit organizations (pp. 31–45). Walter de Gruyter.

Walt, S. M., & Mearsheimer, J. J. (2014). İsrail lobisi ve Amerikan dış politikası (E. Ocak, Trans.). Zodyak Kitap.

Whalley, J. (1998). Why do countries seek regional trade agreements? In J. A. Frankel (Ed.), The regionalization of the world economy (pp. 33–63). The University of Chicago Press.

ABD DIŞ POLİTİKASINDA BÜYÜK (GRAND) STRATEJİ VE İSTİHBARAT

Kaan Kutlu Ataç

Özet

Bu makale, Amerikan istihbaratının Bağımsızlık Savaşı sırasındaki kökenlerinden 21. yüzyıldaki çağdaş zorluklara kadar geçirdiği evrimi, önemli gelişmelere, kurumsal değişikliklere ve değişen tehdit paradigmalarına odaklanarak incelemektedir. Çalışmanın ilk bölümü, gayriresmî istihbarat ağlarının ve ilkel sayılabilecek casusluk tekniklerinin Amerikan istihbaratının temel unsurlarını oluşturduğu devrim döneminin ilk istihbarat uygulamalarıyla başlamaktadır. İkinci bölüm Amerikan ulusunun zaman içerisinde gelimine paralel olarak istihbarat yapısını oluşturan aygıtlar da olgunlaşmış, İç Savaş, İspanyol-Amerikan Savaşı ve 20. yüzyılın başlarındaki sistemsel değişikliklere uyum sağlayarak İkinci Dünya Savaşı sırasında Stratejik Hizmetler Ofisinin (Office of Stragetic Services-OSS) kurulmasıyla resmî bir İstihbarat Topluluğu (Intelligence Community-IC) ile sonuçlanmıştır. Bu gelişme, ABD'nin stratejik kapasitelerini de dönüştürmede yardımcı olan modern istihbaratın ortaya çıkışına işaret etmektedir. Soğuk Savaş dönemi, yeni kurulan Merkezî İstihbarat Teşkilatı (Central Intellgence Agency)-CIA) ve Ulusal Güvenlik Teşkilatının (National Security Agency-NSA) Sovyet-Amerikan rekabeti tarafından tanımlanan küresel casusluk ortamında merkezî oyuncular hâline gelmesiyle emsali görülmemiş bir genişleme ve kurumsallaşmaya tanıklık etmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte IC devlet dışı aktörlerden gelen yeni tehditlerle ve artan jeopolitik karmaşıklıklarla karşı karşıya kalmış, bu hâlde de küresel sınamalar istihbaratın çevikliğine ve kurumlar arası koordinasyonuna olan talebi artırmıştır. Bu değişim, 11 Eylül 2001saldırılarının ardından daha da yoğunlaşmış ve IC'nin 17 ajansı arasında koordinasyonu artırmak için Ulusal İstihbarat Direktörü Ofisinin (Office of the Director of National Intelligence-ODNI) kurulması da dâhil olmak üzere kapsamlı reformlara yol açmıştır. Makale ayrıca terörle mücadele, siber güvenlik ve özellikle Çin ve Rusya ile büyük güç rekabetine yönelik stratejik pivot da dâhil olmak üzere 21. yüzyılın istihbarat sınamalarına da değinmektedir. Çalışma, tarihsel ve analitik bir bakış açısıyla Amerikan istihbaratının uyumunu ele almaya çalışırken modern istihbarat operasyonlarına eşlik eden etik, yasal ve teknolojik konuları da ele almaktadır. Nihayetinde çalışma, ABD istihbaratının değişen güvenlik ortamına nasıl uyum sağladığına dair genel bir bakış sunmakta ve ulusal çıkarların korunmasında inovasyon, iş birliği ve gözetimin süregelen önemini vurgulamaktadır.

KAYNAKÇA

Aldrich, R. J. (2004). The hidden hand: Britain, America, and cold war secret intelligence. The Overlook Press.

Aid, M. (2009). The Secret Sentry: The Untold History of the National Security Agency. Bloomsbury Press.

Bakeless, J. (1947). Spies of the Confederacy. J. B. Lippincott.

Berkowitz, B. D., & Goodman, A. E. (2000). Best truth: Intelligence in the information age. Yale University Press.

Betts, R. K. (2007). Enemies of intelligence: Knowledge and power in American national security. Columbia University Press.

Blum, J. M. (1972). The National Experience: A History of the United States. Harcourt Brace Jovanovich.

CIA. (1947). National Security Act of 1947. Central Intelligence Agency.

Daigler, K. A. (2014). Spies, Patriots, and Traitors: American Intelligence in the Revolutionary War. Georgetown University Press.

Doenecke, J. D. (2011). Nothing less than war: A new history of America's entry into World War I. University Press of Kentucky.

Dulles, A. (1962). The craft of intelligence. Harper & Row.

Farago, L. (1971). The broken seal: The story of "Operation Magic" and the Pearl Harbor disaster. Random House.

Faunt, L. (2018). Washington's intelligence service during the American Revolution. Liberty Press.

Fischel, E. (1987). The Secret War for the Union: The Untold Story of Military Intelligence in the Civil War. Houghton Mifflin.

Gable, S. (2013). Signals intelligence and information warfare: The rise of new intelligence methods in WWII and beyond. Defense and Security Journal, 9(3), 215–233.

Gaddis, J. L. (2005). The Cold War: A new history. Penguin Press.

Garthoff, R. L. (1998). Reflections on the Cuban Missile Crisis. Brookings Institution Press.

Gentry, K. (1991). J. Edgar Hoover and the FBI's war on crime. Ivy Press.

Greenwald, G. (2014). No place to hide: Edward Snowden, the NSA, and the U.S. surveillance state. Metropolitan Books.

Gurtov, M. (1985). Superpower on crusade: The Bush doctrine in US foreign policy. Free Press.

Holt, M. (1999). The political crisis of the 1850s. John Wiley & Sons.

Jeffreys-Jones, R. (2002). The CIA and American democracy. Yale University Press.

Johnson, L. K. (2007). Handbook of intelligence studies. Routledge.

Johnson, L. K. (2010). The threat on the horizon: An inside account of America's search for security after the Cold War. Oxford University Press.

Kahn, D. (1996). The codebreakers: The comprehensive history of secret communication from ancient times to the internet. Scribner.

Kean, T. H., & Hamilton, L. H. (2004). The 9/11 commission report: Final report of the National Commission on Terrorist Attacks upon the United States. W.W. Norton & Company.

Kohn, R. H. (2005). "The constitution and national security: The intentions of the framers." In J. Diamond (Ed.), The Founding Fathers and the national security state. Johns Hopkins University Press.

Larson, K. (2003). Bound for the promised land: Harriet Tubman, portrait of an American hero. Ballantine Books.

Leffler, M. P. (1994). The specter of communism: The United States and the origins of the Cold War, 1917–1953. Hill and Wang.

Lengel, E. G. (2005). General George Washington: A military life. Random House.

Lowenthal, M. M. (2017). Intelligence: From secrets to policy. CQ Press.

May, E. R. (1984). The origins of the national security establishment. Harvard University Press.

McCarthy, J. (2019). Artificial intelligence and national security: American challenges and global response. Georgetown University Press.

McNeese, T. (2011). The Civil War era: An eyewitness history. Infobase Publishing.

Miller, N. (2000). Spying for America: The hidden history of US intelligence. Paragon House.

Misencik, P. J. (2014). The original American spies: Seven covert agents of the Revolutionary War. McFarland.

Mulvenon, J. (2018). The rise of Chinese military intelligence. Rand Corporation.

Posner, G. (2005). Why America slept: The failure to prevent 9/11. Random House.

Powers, T. (2004). Intelligence wars: American secret history from Hitler to Al-Qaeda. New York Review Books.

Prados, J. (2006). Safe for democracy: The secret wars of the CIA. Ivan R. Dee.

Rid, T. (2020). Active measures: The secret history of disinformation and political warfare. Farrar, Straus and Giroux.

Richelson, J. T. (1997). A century of spies: Intelligence in the twentieth century. Oxford University Press.

Richelson, J. T. (2007). Spying on the bomb: American nuclear intelligence from Nazi Germany to Iran and North Korea. W.W. Norton & Company.

Rose, A. (2006). Washington's spies: The story of America's first spy ring. Bantam.

Schroeder, J. H. (1996). Mr. Polk's War: American opposition and dissent, 1846–1848. University of Wisconsin Press.

Smith, B. (2003). American espionage and the Cold War: Building a US intelligence system. University of Michigan Press.

Thompson, E. A. (1954). Albert J. Myer, founder of the Signal Corps: A brief biography. Signal Corps Association.

Thompson, W. (1999). Secret history: The CIA's classified account of its operations in Guatemala, 1952–1954. Stanford University Press.

Tidd, T. (2008). Intelligence in the early republic. Historical Intelligence Collection, Office of Strategic Services.

Troy, T. (1981). Donovan and the CIA: A history of the establishment of the Central Intelligence Agency. University Press of Kentucky.

Warner, M. (2002). The origins of US counterintelligence. Central Intelligence Agency, Center for the Study of Intelligence.

Warner, M. (2002). The rise and fall of intelligence: An international security history. Georgetown University Press.

Wirtz, J. J. (2006). "Responding to surprise attacks: New challenges in a globalized world." In R. Z. George & J. B. Bruce (Eds.), Analyzing intelligence: Origins, obstacles, and innovations. Georgetown University Press.

Zegart, A. (2007). Spying blind: The CIA, the FBI, and the origins of 9/11. Princeton University Press.

ABD DIŞ POLİTİKASINDA BÜYÜK (GRAND) STRATEJİ VE ENERJİ POLİTİKALARI

Sina Kısacık

Özet

2000'li yılların başına kadar özellikle petrol ve doğal gaz kaynaklarının dış alımına büyük ölçüde bağımlı olarak dünyanın önde gelen enerji üreticileri ile yakın ilişkiler geliştiren Washington, 2010'lu yıllara doğru ülke içerisinde hidrolik çatlatma yöntemi neticesinde çok yüksek miktarlarda kaya petrolü ve kaya gazı bulmuştur. Adı geçen kaynakların devreye alınmasıyla ülke içerisindeki enerji güvenliği dikkat çekici ölçüde tesis eden ABD, yine bu çerçevede enerji kaynaklarının ithalinde dışa bağımlılığı keskin bir biçimde azaltmayı başarabilmiştir. ABD, 1990'lı yılların başında Sovyetler Birliği'nin dağılmasından bağımsızlıklarını elde eden ve zengin hidrokarbon kaynaklarına sahip Azerbaycan, Türkmenistan ve Kazakistan'ın bu rezervlerini Rusya-İran Blokunca oluşturulmaya çalışılan Kuzey-Güney Enerji Koridoru'nu devre dışı bırakarak Türkiye-Gürcistan ikilisi üzerinden Avrupa piyasalarına aktarmayı tasarlayan Doğu-Batı Enerji Koridoru'nun faaliyete geçirilmesini öncelemiştir. Adı geçen minvalde Bakü'nün petrol ve doğal gaz kaynaklarının ticarileştirilmesi bağlamında Bakü-Tiflis-Ceyhan, Bakü-Tiflis-Erzurum ve Güney Gaz Koridoru'nda başarı sağlayabilmiştir. Bu ABD'nin bu alanda Trans-Hazar'ın yanı sıra Nabucco Gaz Taşıma Hatlarının devreye alınması konusunda tecrübe ettiği büyük başarısızlıkları da bulunmaktadır. Avrupa'ya doğal gaz taşımacılığı bağlamında Rusya'nın egemen konumunu daha da güçlendireceği Avro-Atlantik Blok tarafından vurgulanan Türk Akımı, Kuzey Akım 1-2 gaz taşımacılık girişimleri hâlihazırda faalken Kuzey Akım 2 Gaz Taşımacılık Sistemi, Rusya'nın 2022 senesinde Ukrayna'ya düzenlediği Özel Askerî Operasyonu'nun ardından tüm izin süreçleri tamamlanmasına rağmen ABD-Avrupa ikilisinin telkinleriyle Berlin tarafından askıya alınmıştır. Bahse konu projenin sekteye uğramasıyla ilgili olarak Moskova ve Washington arasında karşılıklı suçlamaların yaşandığı bir dönem tecrübe edilmektedir. ABD, Doğu Akdeniz özelinde İsrail'in güvenliğini sağlamayı ve Türkiye'nin faaliyetlerini kontrol altında tutmayı amaçlayan ABD, bölgenin enerji kaynakları bağlamında hem şirketleri hem de Doğu Akdeniz Doğal Gaz Forumu gibi girişimlere katkı koymak suretiyle etkili olmaya çalışmaktadır. Yukarıda çizilen çerçeve doğrultusunda bu kitap bölümünde ABD'nin güncel Grand Stratejisi bağlamında enerji güvenliği politikaları ele alınmaya çalışılacaktır.

Kısacık, Sina, "Chapter 14: Understanding the 21st Century's Specific Eurasian Regional Security and Energy Security Parameters in the Turkish-American Relationship: A Case Study on South Caucasus and Central Asia", içinde *Historical Examinations and Current Issues in Turkish-American Relations*, Editörler: Hüseyin Işıksal and Ozan Örmeci, Sayfa: 347-378, Peter Lang, Berlin, 2020.

Ateşoğlu Güney, N., Korkmaz, V. (2021). "A New Alliance Axis in the Eastern Mediterranean Cold War: What the Abraham Accords Mean for Mediterranean Geopolitics and Turkey", *Insight Turkey*, Vol. 23, No. 1, pp. 61-76, DOI: 10.25253/99.2021231.6, Erişim Adresi: https://www.insightturkey.com/file/1330/a-new-alliance-axis-in-the-eastern-mediterranean-cold-war-what-the-abraham-accords-mean-for-mediterranean-geopolitics-and-turkey, (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2024).

Yergin, D. (2022). *Yeni Harita: Enerji, İklim ve Uluslar Çatışması,* Çeviren: Oya Özaltın, İstanbul, Nora Kitap.

KAYNAKÇA

Al Jazeera (2024). "Russia's Lavrov says 'clear' that US ordered 2022 Nord Stream blasts", 19 Ağustos 2024, Erişim Adresi: https://www.aljazeera.com/news/2024/8/19/russias-lavrov-says-clear-that-us-ordered-2022-nord-stream-blasts, (Erişim Tarihi: 10 Ekim 2024).

Anatolian Agency (AA) Energy Terminal (2023). "Russia accuses US of attempts 'to put brakes' on int'l Nord Stream probe", 29 Mart 2023, Erişim Adresi: https://www.aa.com.tr/en/energy/world/russia-accuses-us-of-attempts-to-put-brakes-on-intl-nord-stream-probe/37820, (Erişim Tarihi: 10 Ekim 2024).

Argyri, L. (2022). "Greek lobby succeeds in US efforts", *Ekathimerini*, 18 Temmuz 2022, Erişim Adresi: https://www.ekathimerini.com/news/1189218/greek-lobby-succeeds-in-us-efforts/, (Erişim Tarihi: 26 Ekim 2024).

Ateşoğlu Güney, N., Korkmaz, V. (2021). "A New Alliance Axis in the Eastern Mediterranean Cold War: What the Abraham Accords Mean for Mediterranean Geopolitics and Turkey", *Insight Turkey*, Vol. 23, No. 1, pp. 61-76, DOI: 10.25253/99.2021231.6, Erişim Adresi: https://www.insightturkey.com/file/1330/a-new-alliance-axis-in-the-eastern-mediterranean-cold-war-what-the-abraham-accords-mean-for-mediterranean-geopolitics-and-turkey, (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2024).

Aydintasbas, Asli (2024). "It's Time for America and Turkey to Reconcile: Washington and Ankara Cannot Afford to Remain Estranged", *Foreign Affairs*, 6 Haziran 2024, Erişim Adresi: https://www.foreignaffairs.com/united-states/its-time-america-and-turkey-reconcile, (Erişim Tarihi: 26 Ekim 2024).

Carassava, A. (2021). "Greece, Israel Seal $1.6 Billion Defense Deal", *Voice of America*, 8 Ocak 2021, Erişim Adresi: https://www.voanews.com/a/europe_greece-israel-seal-16-billion-defense-deal/6200479.html, (Erişim Tarihi: 26 Ekim 2024).

Caşın, M. H. & Kısacık, S. (2018). *Avrupa Birliği Enerji Hukuku ve Güvenlik Algılamaları,* İstanbul: Çağlayan Kitap & Yayıncılık & Eğitim.

Dilek, E. (2022). "Sovereignty Disputes and Resource Discoveries in the Eastern Mediterranean: A Conflict Analysis Perspective", *Journal of Middle East Perspectives*, 1(2): 133-155.

Kardaş, Ş. (2020). "Understanding Turkey's Coercive Diplomacy", *German Marshall Fund of the United States Insight on Turkey*, 13 Ağustos 2020, Erişim Adresi: https://www.gmfus.org/news/understanding-turkeys-coercive-diplomacy, (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2024).

Kavuncu, S. (2022). "Soğuk Savaş Dönemi ABD Dış Politikasında Orta Doğu", içinde *Orta Doğu Jeopolitiği (Middle East Geopolitics),* Hasret Çomak, Burak Şakir Şeker, Mehlika Özlem Ultan (ed.), Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 3-10.

Kısacık, S. (2020). "Chapter 14: Understanding the 21st Century's Specific Eurasian Regional Security and Energy Security Parameters in the Turkish-American Relationship: A Case Study on South Caucasus and Central Asia", içinde *Historical Examinations and Current Issues in Turkish-American Relations*, Hüseyin Işıksal, Ozan Örmeci (ed.), Peter Lang, Berlin, 2020, 347-378.

Kısacık, S. & Avcı, T. (2015). "An Assessment of the Pipeline Project for the Transportation of Caspian Basin Hydrocarbons within the Context of Energy Strategies of the United States, the Russian Federation, and Turkey", içinde *Turkish Foreign Policy in the New Millenium*, Hüseyin Işıksal & Ozan Örmeci (ed.) Berlin, Peter Lang, 463-502.

Kısacık, S. & Yorulmaz, M. (2024). "Çin'in Enerji Güvenliği Stratejisinde Aktör Olarak Devletin Rolü: ABD ve Hindistan Bağlamında Karşılaştırma", içinde *10. International European Congress on Advanced Studies in Basic Sciences*, 26-28 July 2024 Amsterdam, Netherlands Full Texts Book, Eglentina Dervishi & Mehtap Demir (ed.), ISBN: 978-625-367-799-2, 980-999.

McDougall, K., & Reisinger, S.H. (2020). "Update on US sanctions in respect of Nord Stream 2 and TurkStream pipelines", *Norton Rose Fulbright*, 6 Kasım 2020, Erişim Adresi: https://www.nortonrosefulbright.com/en/knowledge/publications/542bab55/us-house-approves-nord-stream-2-and-turkstream-sanctions-adoption-appears-likely, (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2024).

Muradov, M. (2024). "Unblocking the Caspian route for Turkmen gas", *Commonspace EU*, 23 Ocak 2024, Erişim Adresi: https://www.commonspace.eu/analysis/unblocking-caspian-route-turkmen-gas (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2024).

O'Byrne, D. (2024). "Azerbaijan, US to cooperate on support for Southern Gas Corridor expansion", *S&P Global*, 21 Şubat 2024, Erişim Adresi: https://www.spglobal.com/commodityinsights/en/market-insights/latest-news/natural-gas/022124-azerbaijan-us-to-cooperate-on-support-for-southern-gas-corridor-expansion, (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2024).

O'Byrne, D. (2022). "Caspian cul-de-sac: How Europe failed to diversify its gas supply", *Eurasianet*, 17 Ağustos 2022, Erişim Adresi: https://eurasianet.org/caspian-cul-de-sac-how-europe-failed-to-diversify-its-gas-supply, (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2024).

Oğultürk, M. C. (2020). "Central Asian States' Relations with U.S. (1991-2020)", içinde *The Changing Perspectives of Central Asia in the 21st Century*, Murat Yorulmaz ve Serdar Yılmaz (ed.), İstanbul, Kriter Yayınevi,189-210.

Öcal, H. (2024). "How could Bidenism reconcile with 'indispensable ally Türkiye'?", *Daily Sabah*, 25 Şubat 2024, Erişim Adresi: https://www.dailysabah.com/opinion/columns/how-could-bidenism-reconcile-with-indispensable-ally-turkiye, (Erişim Tarihi: 26 Ekim 2024).

Özdemir, G. S. (2021). "Kuzey Amerika Ülkelerinin Enerji Rezerv ve Kaynakları", içinde *Dünya Enerji Trendleri: Rezervler, Kaynaklar ve Politikalar,* Kemal İnat & Büşra Zeynep Özdemir Daşcıoğlu (ed.), İstanbul: SETA Kitapları 76, 79-109.

Pirani, S. (2018). "Let's not exaggerate: Southern Gas Corridor prospects to 2030", *Oxford Institute for Energy Studies OIES PAPER: NG 135*, July 2018, Erişim Adresi: https://doi.org/10.26889/9781784671167, https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2018/07/Lets-not-exaggerate-Southern-Gas-Corridor-prospects-to-2030-NG-135.pdf, (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2024).

Pressman, J. (2018). "6. Understanding the US-Israeli Alliance." içinde *US Foreign Policy in the Middle East: From American Missionaries to the Islamic State,* Geoffrey F. Gresh & Tugrul Keskin (ed.), New York, Routledge, 105-117.

Raimondi, P. P. (2022). "Eastern Mediterranean Energy Resources between Energy Security and Energy Transition: A Regional Perspective", *Istituto Affari Internazionali IAI PAPERS 22 | 11* - MAY 2022, Erişim Adresi: https://www.iai.it/sites/default/files/iaip2211.pdf, (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2024).

Raszewski, S. (2022). "When one door closes, another opens: How the failure of the Turkey - Austria natural gas pipeline project has led to recovery, resilience and scalability of successor Projects", *Energy Policy*, Vol. 167, Erişim Adresi: https://doi.org/10.1016/j.enpol.2022.112978, (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2024).

Rubin, M. (2022). "Biden Should Kill TurkStream to Promote Transatlantic Energy Security", *American Enterprise Institute (AEI) Op-Ed*, 30 Eylül 2022, Erişim Adresi: https://www.aei.org/op-eds/biden-should-kill-turkstream-to-promote-transatlantic-energy-security/, (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2024).

Schislyaevaa, E., Evgrafovaa, I., Butakovaa, N., & Mishalchenko, Y. (2022). "The EU – Russia-Turkey energy triangle: legal and economic conditions of gas transportation via the TurkStream pipeline", *Transportation Research Procedia* 63 (2022): 1984–1990.

Skalamera, M. (2018). "Revisiting the Nabucco Debacle: Myths and Realities", *Problems of Post-Communism*, 65 (1): 18–36, DOI: 10.1080/10758216.2016.1188015.

Stevenson, P. (2023). "Collaboration Key to Unlocking Vast East Mediterranean Gas Potential", *The Arab Gulf States Institute in Washington*, 17 Temmuz 2023, Erişim Adresi: https://agsiw.org/collaboration-key-to-unlocking-vast-east-mediterranean-gas-potential/, (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2024).

Traufetter, G. (2022). "German Government Halts Certification of Nord Stream 2 Gas Pipeline", *Spiegel International*, 22 Şubat 2022, Erişim Adresi: https://www.spiegel.de/international/europe/german-government-halts-certification-of-nord-stream-2-gas-pipeline-a-c2b987d1-2bb1-4ee5-b6e2-ad98b812a4a6, (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2024).

Trinita Dei Monti Think Tank (2023). "The EMGF and Natural Gas in the Eastern Mediterranean", 28 Şubat 2023, Erişim Adresi: https://trinitamonti.org/2023/02/28/the-emgf-and-natural-gas-in-the-eastern-mediterranean/, (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2024).

Weise, Z. (2022). "Germany shelves Nord Stream 2 pipeline", *Politico*, 22 Şubat 2022, Erişim Adresi: https://www.politico.eu/article/germany-to-stop-nord-stream-2/, (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2024).

Volterra Fietta (2020). US sanctions on Nord Stream 2 and TurkStream pipeline Projects, 25 Şubat 2020, Erişim Adresi: https://volterrafietta.com/archives/4450, (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2024).

Xu, C. (2024). "EIA: annual US shale gas production may decline for the first time since 2000", *Oil & Gas Journal: General Interest/ Economics & Markets*, 24 Ekim 2024, Erişim Adresi: https://www.ogj.com/general-interest/economics-markets/article/55238135/eia-annual-us-shale-gas-production-may-decline-for-the-first-time-since-2000?o_eid=8321F7723501B2C&oly_enc_id=8321F7723501B2C&rdx.ident[pull]=omeda|8321F7723501B2C&utm_campaign=CPS241021070&utm_medium=email&utm_source=OGJ+Daily, (Erişim Tarihi: 25 Ekim 2024).

Yeğin, M. (2022). "United States Policy in the Eastern Mediterranean", *Comparative Southeast European Studies,* 70(3): 439–461, Erişim Adresi: https://doi.org/10.1515/soeu-2022-0030, (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2024).

Yergin, D. (2022). *Yeni Harita: Enerji, İklim ve Uluslar Çatışması,* Çeviren: Oya Özaltın, İstanbul, Nora Kitap.

Yorulmaz, M. & Kısacık, S. & Genç, A. (2024). "Amerika Birleşik Devletleri-Rusya Federasyonu İlişkilerinde Güvenlik ve Enerji Güvenliği İkilemi", *UPA Strategic Affairs*, 5 (1): 68-101, Erişim Adresi: Https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Download/Article-File/3769107, (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2024).

ABD DIŞ POLİTİKASINDA BÜYÜK (GRAND) STRATEJİ VE LİBERAL DEĞERLER İLE SOSYOKÜLTÜREL YAPI

Mesut Şöhret

Özet

ABD dış politikasında sosyokültürel yapı, ABD hükûmetlerinin ve toplumunun uluslararası ilişkilerdeki duruşunu, stratejilerini ve karar alma süreçlerini etkileyen önemli bir faktördür. Bu yapı, çeşitli kültürel, sosyal ve ideolojik bileşenlerden oluşmaktadır. ABD'nin dış politika faaliyetleri, sadece kendi ulusal çıkarları doğrultusunda değil aynı zamanda küresel dinamiklerle etkileşim içinde şekillenmektedir. ABD dış politikası, sosyokültürel yapıdan önemli ölçüde etkilenmektedir. Bu etki, ABD'nin siyasi kültürü, değerlere dayalı politikası ve dış politikasını şekillendiren kültürel temellerle türetilmiştir. Amerikan siyasi kültürü, dış politika kararlarında belirleyici bir rol oynar ve bu kültürel değerler, uluslararası ilişkilerdeki davranışlarını da yönlendirmektedir. Esas itibarıyla Grand strateji, devletlerin uzun vadeli hedeflerini belirleme ve bu hedeflere ulaşmak için koordineli bir şekilde hareket etme sürecidir. Her devletin, bağımsızlığını koruma, güvenliği sağlama, ekonomik refahı artırma ve ulusal çıkarlarını temsil etme gibi temel amaçları vardır. Söz konusu bu amaçlar, grand stratejinin temelini oluşturan unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışmada ABD'nin sosyokültürel yapısının ülkenin dış politika yapım süreci ve Grand Stratejisi üzerindeki etkileri incelenmektedir. Bu kapsamda ABD'nin sosyokültürel yapısına etki eden liberal değerler, demokrasi ve özgürlük gibi kavramların hem iç politika hem de dış politikada Amerikan siyasetini nasıl etkilediği ortaya konulmaktadır. Bunun yanında ABD toplumunun çok etnikli ve çok kültürlü yapısının dış politika üzerinde ne tür etkilerinin olduğu analiz edilmektedir.

GİRİŞ

Sosyokültürel faktörler ve davranışlar uluslararası arasındaki dış politikanın uygulanmasını şekillendirmiş ve yüzyıllardır uluslararası ilişkiler ve dış politika disiplinlerine katkıda bulunmuştur; bu sayede din, ideoloji ve dil -kültürel faktörler olarak- bireyler, gruplar ve uluslar arasındaki etki-

KAYNAKÇA

Abuşoğlu, M.Ç. (2022). On Grand Strategy: A Conceptual Study and International Relations, *Journal of Anadolu Strategy*, 4 (2), 69 – 82.

American Values and Assumptions, (2024). https://www.up.edu/iss/advising-services/american-values.html

Aras, F. Ç., & Yürük, E., (2023). Hindistan ve Sovyetler Birliği Arasındaki İlişkiler: 20. Yüzyılın Dinamikleri ve Değişen Jeopolitik Bağlam. *International Congress on Scientific Research and Recent Trends-XII* (ss.1777-1785). Ankara, Türkiye.

Bouchet, N. (2013). The Democracy Tradition in U.S. Foreign Policy and the Obama Presidency. *International Affairs*, 89 (1), 31–51.

Brancati, D. (2014). The Determinants of U.S. Public Opinion towards Democracy Promotion, Political Behavior, 36(4), 705-730.

Britannica, T. Editors of Encyclopaedia (2024). Black Lives Matter. Encyclopedia Britannica. https://www.britannica.com/topic/Black-Lives-Matter

Brown, M. et all, (1996). Debating the Democratic Peace. Cambridge, MA: MIT Press,

Bouchet, N. (2013). The Democracy Tradition in U.S. Foreign Policy and the Obama Presidency. International Affairs, 89(1), 31–51.

Buckel, Chad (2021). American policymakers must revisit some of their most basic grand strategic assumptions, especially the ones it makes about itself, https://thestrategybridge.org/the-bridge/2021/6/24/validating-americas-core-values-and-vital-interests (29.09.2024).

Çakır, M.F. (2021). Amerikan Dış Politikasında Bir Süreklilik Unsuru: Liberal Değerlerin Yayılması ve Savunulması, ADAM AKADEMİ Sosyal Bilimler Dergisi, 11(2), 125-147, DOI: 10.31679/adamakademi.996977

CATO Institute, (2019). Public Opinion and U.S. Foreign Policy, https://www.cato.org/publications/publications/public-opinion-us-foreign-policy (23.09.2024).

Cesran, (2018). The Role of Public Opinion in Foreign Policy, https://cesran.org/the-role-of-public-opinion-in-foreign-policy.html (23.09.2024).

Chivvis, C. vd. (2024). Strategic Change in U.S. Foreign Policy, Washington D.C., Carnegie Endowment for International Peace

Daalder, I. H. and Lindsay, J. M. (2003). The Globalization of Politics: American Foreign Policy for a New Century, https://www.brookings.edu/articles/the-globalization-of-politics-american-foreign-policy-for-a-new-century/ (27.09.2024).

Dunne, M. (2000). U.S. Foreign Relations in the Twentieth Century: From World Power To Global Hegemony. International Affairs, 76 (1), pp. 25-40.

Eyadat, Z., & Mahafza, M. (2010). Culture and Foreign Policy: American Foreign Policy Post 9/11. Il Politico, 75(2 (224), 163–177. http://www.jstor.org/stable/24006514

Glaser, D. (2006). Does Hypocrisy Matter? The Case of U.S. Foreign Policy. Review of International Studies, 32 (2), 251-268.

Fukuyama, F. (1989). The End of History? The National Interest, 16, 3–18. http://www.jstor.org/stable/24027184

Hayes, J. (2009)."Identity and Securitization in the Democratic Peace: The United States and the Divergence of Response to India and Iran's Nuclear Programs." International Studies Quarterly, Vol. 53, No. 4: 977–999. http://dx.doi.org/10.1111/j.1468-2478.2009.00565x

Holmes, K. R. (2020). Why American Exceptionalism Is Different From Other Countries'"Nationalisms",https://www.heritage.org/american-founders/commentary/why-american-exceptionalism-different-other-countries-nationalisms (23.09.2024).

Hooker, Jr. R.D. (2016). American Grand Strategy, (Eds) Hooker, Jr. R.D, Charting A Course: Strategic Choices for a New Administration, Washington DC: National Defense University Press

Hussain, Z. Z. (2011). The effect of domestic politics on foreign policy decision making, E-International Relations, s.4, https://www.e-ir.info/2011/02/07/the-effect-of-domestic-politics-on-foreign-policy-decision-making/

Ikenberry G. J. (2011). Liberal Leviathan: The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order. Princeton & Oxford: Princeton University Press.

Karaalp, H., ve Okuduci, İ. (2021). ABD'nin 18 Yıl Önce 'Demokrasi Ve İstikrar' Vaadiyle Başlattığı Irak İşgalinden Geriye Yıkım, Kan ve Kaos Kaldı, (19.03.2021) https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abdnin-18-yil-once-demokrasi-ve-istikrar-vaadiyle-baslattigi-irak-isgalinden-geriye-yikim-kan-ve-kaos-kaldi/2181544#! (22.09.2024)

Kachkachishvili, D. (2023). Özgür dünya, Rus saldırganlığını durdurmak için gereken her şeye sahip, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ukrayna-devlet-baskani-zelenskiy-ozgur-dunya-rus-saldirganligini-durdurmak-icin-gereken-her-seye-sahip/2784567# (21.09.2024)

Kissinger, H. (1969). American Foreign Policy: Three Essays, Norton: New York.

Krasner, S. D. (2010). An Orienting Principle for Foreign Policy. Policy Review, (163), 3–12.

Kupchan, C. A. (2003). The End of the American Era U.S. Foreign Policy and The Geopolitics Of The Twenty-First Century. The USA: Vintage Books.

Liland, F. (1993). Culture and Foreign Policy: An Introduction to Approaches and Theory, IFS Info Institute for forsvarstudier, No.1

Jentleson, B. W. (2014). American Foreign Policy: The Dynamics of Choice in the 21st Century, New York: W.W. Norton & Company, s. 8-18.

Johnson, Richard, (2021). US foreign policy: domestic roots and international impact, Bristol: Bristol University Press.

Karakaya, İ. (2023) "Us Transatlantic Policies and Us-Eu Transatlantic Relations From A Historical, Political, Economic and Socio-Cultural Perspective", İmgelem, C. 7, Sayı 12, s.73-92.

Layne, C. (2006). The Peace of Illusions: American Grand Strategy from 1940 to the Present. Ithaca, NY: Cornell University Press.

Lynn-Jones, S. M. (1998). Why the United States Should Spread Democracy. Amerika Birleşik Devletleri: Belfer Center for Science and International Affairs, John F. Kennedy School of Government, Harvard University.

Murray, W. (2011). Thoughts on Grand Strategy. W. Murray, R. H. Sinnreich ve J. Lacey (Ed.), The Shaping of Grand Strategy Policy, Diplomacy and War içinde (ss. 1–33). The USA: Cambridge University Press.

Nye, J. (2004a). Soft Power: The Means to Succeed in World Politics, New York: Public Affairs.

Joseph J. S. (2004b) "Soft Power and American Foreign Policy," Political Science Quarterly, Vol. 119, No. 2, pp. 255–270, https://www.jstor.org/stable/20202345.

Nye, J. S. (2008). Public Diplomacy and Soft Power. The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 616, 94–109. http://www.jstor.org/stable/25097996

Nye, J. S. (2023). American Exceptionalism in 2024, https://www.project-syndicate.org/commentary/american-exceptionalism-three-flavors-some-more-palatable-by-joseph-s-nye-2023-12

Owen, J. M. (2000). Liberal Peace, Liberal War: American Politics and International Security. Ithaca, NY: Cornell University Press.

Owen, J. M. (2002). The Foreign Imposition of Domestic Institutions. International Organization, 56 (2), pp. 375–409. http://www.jstor.org/stable/3078609

Oyserman, D., & Lee, S. W. S. (2008). Does culture influence what and how we think? Effects of priming individualism and collectivism, Psychological Bulletin, 134 (2), pp.311-342

Rakipoğlu, M. (2024). Gazze İçin Ayağa Kalkmak: ABD Üniversitelerindeki İsrail Karşıtı Protestolar ve Siyasi Yansımaları, Kriter Dergisi, Cilt 9, Sayı 91. https://kriterdergi.com/dis-politika/gazze-icin-ayaga-kalkmak-abd-universitelerindeki-israil-karsiti-protestolar-ve-siyasi-yansimalari (22.09.2024)

Ruggie, J. G. (1997). The Past as Prologue? International Security, 21 (4), 89-125.

Savacı, S. (2020). Trump yoksulların desteğini hâlâ nasıl alıyor?, https://haber.sol.org.tr/gelenek/trump-yoksullarin-destegini-hala-nasil-aliyor-7615 (26.09.2024)

Schultz, K. (2001). Democracy and Coercive Diplomacy. Vol. 76. New York: Cambridge University Press, ss. 57-83, http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511491658

Sergunin, A., & Karabeshkin, L. A. (2015). Understanding Russia's Soft Power Strategy. Politics, 35, 347 - 363.

Shambaugh, D. (2015). China's Soft-Power Push. Foreign Affairs, 94, 99-108.

Smith, T. (1994). America's Mission: The United States and the Worldwide Struggle for Democracy in the Twentieth Century. Princeton University Press. Princeton, NJ.

Solomon, T. (2014). The affective underpinnings of soft power. European Journal of International Relations, 20, 720 - 741.

Starobin, P. (2019). Indispensable Nation Nostalgia. American Affairs Journal, https://americanaffairsjournal.org/2019/08/indispensable-nation-nostalgia/ (23.09.2024).

Sümer, G. (2008). "Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış PolitikKültürü", Uluslararası İlişkiler, Cilt 5, Sayı 19 ss. 119-144.

The Texas Orator, (2023). Individualism's Role in America, https://thetexasorator.com/2023/12/10/individualisms-role-in-america/ (23.09.2024).

Thompson, J. A. (2010). Wilsonianism: the Dynamics of a Conflicted Concept. International Affairs, 86(1), 27-48.

Triandis, H. (2001). Individualism-collectivism and personality, Journal of Personality, 69 (6), 907-924, DOI: 10.1111/1467-6494.696169

Volle, A. (2023). *American exceptionalism*. *Encyclopedia Britannica*. https://www.britannica.com/topic/American-exceptionalism (23.09.2024).

Walt, S. M (2018). How (and How Not) to Talk About the Israel Lobby, https://foreignpolicy.com/2019/02/15/how-and-how-not-to-talk-about-the-israel-lobby/ (28.09.2024).

Waltz, K. N. (1979). Theory of International Politics. The USA: Addison-Wesley Publishing

Wilson, E. J. (2008). Hard Power, Soft Power, Smart Power. The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 616, 110 - 124.

Yürük, E. (2023). "İngiltere'nin Afganistan Politikası: İmparatorlukların Mezarında Güneşi Batmayan İmparatorluğun Güç Mücadelesi," (Ed. İskender Karakaya ve Yılmaz Ulvi Uzun). Afganistan: Tarih, Sosyokültürel Yapı, Ekonomi ve Dış Politika, Nobel Bilimsel Yayıncılık: Ankara, ss. 337-356.

ABD DIŞ POLİTİKASINDA BÜYÜK (GRAND) STRATEJİ VE YENİ GÜVENLİK TEHDİTLERİ BAĞLAMINDA BİYOGÜVENLİK, GIDA GÜVENSİZLİĞİ VE PANDEMİLER

Zerrin Ayşe Öztürk

Özet

Bu makale, ABD dış politikasındaki Büyük Stratejinin evrimini yeni güvenlik tehditleri çerçevesinde incelemektedir. Küresel güvenlik, yalnızca geleneksel askerî stratejilerle değil biyogüvenlik, gıda güvensizliği ve pandemiler gibi yeni tehditlerle de şekillenmektedir. COVID-19 pandemisi, biyolojik tehditler ve küresel sağlık krizlerinin, ulusal güvenlik stratejilerinin önemli bir parçası hâline gelmesine yol açmıştır. ABD, pandemilere karşı küresel mücadelede liderlik rolünü üstlenerek sağlık güvenliğini artırmayı ve uluslararası iş birliğini teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Biyogüvenlik, özellikle biyolojik silahlar ve hastalıkların yayılma risklerinin yönetilmesi açısından öncelikli bir alan olarak belirlenmiştir. Ayrıca gıda güvensizliği, iklim değişikliği ve küresel ticaretin etkisiyle daha karmaşık hâle gelen bir güvenlik meselesi olarak öne çıkmaktadır. ABD, küresel gıda güvenliğini sağlamak için sürdürülebilir tarım ve eşitlikçi çözümler geliştirmeyi hedeflemektedir. Sonuç olarak, ABD'nin Büyük Stratejisi, geleneksel güvenlik tehditlerinin ötesine geçerek biyogüvenlik ve gıda güvensizliği gibi küresel sorunlarla mücadeleyi içermekte ve küresel güvenliğin sağlanmasında çok boyutlu bir yaklaşım benimsemektedir.

GİRİŞ

Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Büyük Stratejisi, tarihsel olarak jeopolitik konumu, ekonomik gücü ve küresel çıkarları doğrultusunda şekillenmiş olup liberal demokratik değerleri destekleyen bir güç dengesi sağlama, açık ticaret yollarını koruma ve Amerikan güvenliği ve refahına uygun bir uluslararası düzeni teşvik etme üzerine odaklanmaktadır. Bu stratejinin temel özellikleri arasında potansiyel tehditleri caydırmak ve küresel sahnede Amerikan liderliğini sağlamak için askerî güç, diplomatik ittifaklar ve ekonomik etki gücüne bağlılık yer almaktadır. ABD, değişen jeopolitik dinamiklere uyum sağlamak için esnek bir yaklaşım benimserken

ÖNERİLEN OKUMALAR

Ağır, B.S. (2022). *Güvenlik Çalışmaları: Kuram, Kavram ve Eleştiri,* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Brauch, H. G. (2008). Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü, *Uluslararası İlişkiler,* 5(18), 1-47.

Karaaslan, H. & Demirel, M. (Der.) (2022). *Güncel Uluslararası Güvenlik Sorunları,* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Toktaş, Ş., Çifçi, O., Baygeldi, M.R., Beşgül, B., Dinçel, Y. & Öztürk, E. (2023). *21. Yüzyılın İlk Yarısında Yeni Güvenlik Tehditleri,* Ankara: Polis Akademisi Yayınları.

KAYNAKÇA

Annual Threat Assessment of the US Intelligence Community, (February 2023). https://www.odni.gov/files/ODNI/documents/assessments/ATA-2023-Unclassified-Report.pdf

Center for Security Policy, (November 2022). *Food Security is National Security,* https://centerforsecuritypolicy.org/wp-content/uploads/2022/11/Food-Security-Report-V1-1.pdf

Chair's Statement: Roadmap for Global Food Security - Call to Action, (May 2022). https://www.state.gov/chairs-statement-roadmap-for-global-food-security-call-to-action/

Global Health Council, (2023). *2023 Global Health Briefing Book,* https://globalhealth.org/programs/2023ghbb/

National Security Strategy of the United States of America, (October 2022). https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/10/Biden-Harris-Administrations-National-Security-Strategy-10.2022.pdf

National Security Strategy of the United States of America, (December 2017). https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/NSS2017.pdf?ver=CnFwURrw09pJ0q5EogFpwg%3d%3d

National Security Strategy of the United States of America, (January 2015). https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/NSS2015.pdf?ver=TJJ2QfM0McCqL-pNtKHtVQ%3d%3d

National Security Strategy of the United States of America, (May 2010). https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/NSS2010.pdf?ver=Zt7IeSPX2uNQt00_7wq6Hg%3d%3d

National Biodefense Strategy, (2018). https://www.phe.gov/Preparedness/legal/boards/nbsb/meetings/Documents/National-Biodefense-Strategy-508.pdf

National Biodefense Strategy and Implementation Plan for Countering Biological Threats, Enhancing Pandemic Preparedness, and Achieving Global Health Security, (October 2022). https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/10/National-Biodefense-Strategy-and-Implementation-Plan-Final.pdf

Walt, S.M. (1989). The Case for Finite Containment: Analyzing U.S. Grand Strategy, *International Security,* 14(1), 5-49.

ABD'NİN KURULUŞ DÖNEMİNDEN MONROE DOKTRİNİ'NE ABD BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ VE ABD DIŞ POLİTİKASI (1776-1823)

Muharrem Gürkaynak

Özet

Bu başlık altında Amerika Birleşik Devletleri'nin doğuşu, bağımsızlık süreci ve sonrasındaki dış politikası ile bu dönemdeki ABD-Avrupa ilişkileri incelenmektedir. Yaklaşık yarım yüzyılı kapsayan bu dönemin anlaşılması adına Amerika kıtasındaki rekabetçi Avrupa sömürgeciliği, Kuzey Amerika kolonilerinin kurulması, bu kolonilerin genel özellikleri ve ABD'yi oluşturacak olan kolonilerin diğerlerinden farklılıkları hatırlatılarak daha sonra ABD'nin bağımsızlık hareketi, bağımsızlık savaşı ve bağımsızlık sonrası benimsediği yalnızcılık politikasına kadar olan yaklaşık yarım asrı kapsayan dönemde ortaya koyduğu stratejisi ve dış politikası incelenmektedir. ABD ile İngiltere arasındaki savaş sanıldığı gibi bir bağımsızlık savaşı olarak ortaya çıkmamıştır. Temelinde Amerikalıların bireysel özgürlükleri ve refahlarını ön planda tutmayı tercih etmeleri nedeniyle İngiltere'nin Kuzey Amerika kolonilerine yönelik politikasına karşı çıkmaları ve İngiltere'nin kendi refahını sağlamaya yönelik koyduğu vergilere itiraz etmeleri yatmaktadır. Bu itiraz daha sonra Avrupalı devletlerin de desteği ve yardımıyla 1774'te bağımsızlık hareketine dönüşmüş ve 4 Temmuz 1776 günü bir bağımsızlık demeci yayınlanmış ve böylece bağımsızlık hareketi bağımsızlık savaşına evrilmiştir. Kolonilerin İngiltere'ye karşı çıkarlarını savunmak için başlattıkları mücadele, amacının çok ötesine evrilmiş ve ABD'nin bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur. Amerikalıların bu bağımsızlık savaşı, çok geniş bir alanda ve yıpratma savaşı şeklinde gerçekleştiği için 1783 yılına kadar devam etmiş ve İngiltere'nin hem kara ve hem de deniz savaşlarında mağlup olmasıyla sona ermiştir. Savaş sonunda İngiltere ABD'nin bağımsızlığını kabul etmek durumunda kalmıştır. Bağımsızlığın elde edilmesinden sonra 1787'de kabul edilen Anayasayla ABD federal devlet formu kazanmıştır. Bağımsızlık süreci boyunca İngiltere'ye karşı Fransa, İspanya ve Hollanda gibi Avrupalı devletlerle yakın ilişki ve iş birliği içinde olan ABD, bağımsızlığını kazandıktan sonra iç bütünlüğünü sağlama, ekonomik olarak güçlenme ve Avrupalı devletlerin birbirleriyle olan mücadelelerinden uzak durmaya çalışmıştır.

Fakat ittifak ilişkisinden kısa sürede vazgeçmişlerdir. Zira bu devletler kendi politika ve çıkarları doğrultusunda ABD'ye destek vermekte, onu kendi sorun alanlarına doğru çekmekteydiler. Bu nedenle deneyimli eski asker ve politikacı olan, ilk ABD Başkanı George Washington, 4 Mart 1797 günü görevinden ayrılırken bu durumu tespit ederek ABD'nin zarar görmemesi ve güçlenerek bağımsızlığını devam ettirebilmesi için ABD'nin, Avrupalı devletlerle ittifak antlaşmaları yapmaması gerektiğini tavsiye etmiştir (Erhan, 2001: 30). Bu tavsiye yaklaşık 27 yıl ve bu yıllarda yaşanan birçok iç ve dış sorun sonrasında, 2 Aralık 1823 tarihinde Başkan James Monroe tarafından dikkate alınarak doktrinleştirilmiştir. Bu tarihten sonra ABD yalnızcılık politikasını uygulayarak uzunca bir süre Avrupa diplomasisinden uzak kalmayı tercih etmiş, dikkatini yakın çevresine, özellikle de Güney Amerika'ya vermiştir.

İngiltere de Kuzeybatı Amerika'daki sömürge topraklarını elinde tutma konusunda ısrarcı olsaydı ABD ile aralarındaki çatışma ve düşmanlığın kalıcı olma ihtimali doğabilirdi. İngiltere bu riski göze almak istememiş ve ABD'yi ve bağımsızlığını erken kabullenmiştir (Nevins ve Commager, 2005: 106). Zaten ABD'nin doğal yürüyüşünün 13 koloninin mevcut topraklarının ötesinde kıtanın batısına, sahipsiz topraklara doğru olacağı belliydi ve öyle de olmuştur. Devam eden süreçte ABD ve Kanada batıya doğru yan yana kıtanın boş kısımlarına yayılmışlardır.

ÖNERİLEN OKUMALAR

ARMAOĞLU, F. (2003), *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

NEVINS, A ve COMMAGER, H. S. (2005), *ABD Tarihi*, (Çev. İNALCIK, H.) Ankara: Doğubatı Yayınları

TAUSCHER, S. (2019), Amerikan ve Fransız Devrimlerinde Sivil-Demokratik Ulus Devletin Ortaya Çıkışı, *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, 38(65), 437-442.

TOMAN, M. (2019), Amerikan Siyasi Düşüncesinin İdeolojik Kökeni Püritenizm'in Amerikan Devrimi'ne Etkisi, *History Studies International Journal of History*, 11(6), 2153-2188.

TUNÇEL, A. (2016), Amerikan Devrimi, *Doğu Batı*, 19(78), 113-136.

KAYNAKÇA

ALLISON, R. (2011), *The American Revolution: A Concise History*, New York: Oxford University Press.

ARMAOĞLU, F. (1988), *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.

ARMAOĞLU, F. (2003), *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

ATEŞ, T. (1982), *Siyasal Tarih (Ortaçağdan Ondokuzuncu Yüzyılın Sonlarına Dek) I*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları.

BİRECİKLİ, İ. B. (2011), Amerika'nın Kuruluşu ve ABD-Avrupa İlişkileri (1776-1876), *History Studies International Journal of History*, 3(Special Issue), 81-103.

BOYER, P. S. (2012), *American History: A Very Short Introduction*, New York: Oxford University Press.

BRAUDEL, F. (1993), *A History of Civilizations*, New York: Penguin Books.

ERHAN, Ç. (2001), *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

John Jay's Treaty, 1794–95 https://history.state.gov/milestones/1784-1800/jay-treaty (18.11.2024)

KROUT, J. A. (1971), *United States to 1877*, New York: Barnes and Noble Books.

NEVINS, A ve COMMAGER, H. S. (2005), *ABD Tarihi*, (Çev. İNALCIK, H.) Ankara: Doğubatı Yayınları.

RAMSAY, D. and COHEN, L. H. (1990), *The History of the American Revolution*, Indianapolis: Liberty Fund Press.

SANDER, O. (2012), *Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918'e*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

TANİLLİ, S. (2006), *Uygarlık Tarihi*, İstanbul: Alkım Yayınevi.

TAUSCHER, S. (2019), Amerikan ve Fransız Devrimlerinde Sivil-Demokratik Ulus Devletin Ortaya Çıkışı, *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, 38(65), 437-442.

TOMAN, M. (2019), Amerikan Siyasi Düşüncesinin İdeolojik Kökeni Püritenizm'in Amerikan Devrimi'ne Etkisi, *History Studies International Journal of History*, 11(6), 2153-2188.

TUNÇEL, A. (2016), Amerikan Devrimi, *Doğu Batı*, 19(78), 113-136.

VIOTTI, P. R. ve KAUPPI, M. V. (2014), *Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyaseti*, Ankara: Nobel Yayınları.

MONROE DOKTRİNİ'NDEN AMERİKAN İÇ SAVAŞI'NA ABD BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ VE DIŞ POLİTİKASI (1823-1865)

Serkan Gül

Özet

Amerikan tarihinin 19. yüzyıldaki büyük stratejisi, Batı Yarımküre'de hegemonya kurma ve bu etkisini genişletme hedefiyle şekillenmiştir. 1823'te ilan edilen Monroe Doktrini, ABD'nin Avrupa müdahalesine karşı çıkışını simgelerken Batı Yarımküre'deki Amerikan etkisini artırma amacını taşımıştır. Doktrin, ABD'yi kıtanın siyasi meselelerinde ana karar alıcı olarak konumlandırmış ve bu, Amerikan dış politikasının uzun süre devam eden bir ilkesi olmuştur. ABD'nin yayılmacı politikası ise Kader Manifestosu (*Manifest Destiny*) kavramıyla ifade edilmiştir. Bu kavram, ülkenin Kuzey Amerika'daki toprak genişlemesini ilahi bir misyon olarak tanımlamış, demokratik değerleri ve ekonomik refahı yayma ideolojisi etrafında şekillenmiştir. Bu ideoloji, Monroe Doktrini ile birlikte Batı Yarımküre'yi Amerikan hâkimiyetine ayıran bir stratejiyi ortaya koymuştur. Bu yayılmacı stratejinin en somut adımlarından birini Yerli Amerikan kabilelerinin yurtlarında edilmesini içeren 1830 tarihli Kızılderili İskânı Yasası (*Indian Removal Act*) oluşturmuştur. Bu yasaya dayanarak on binlerce Amerikan Yerlisi ata topraklarından sürülürken onların yerini Amerikalı yerleşimciler almıştır. Bu trajik dönem Amerikan tarihinde Gözyaşı Yolu (*Trail of Tears*) olarak adlandırılmıştır. Amerikan yayılmacılığının ve Kader Manifestosu'nun bir diğer örneğini 1846-1848 yıllarında gerçekleşen Meksika-Amerika Savaşı oluşturmuştur. Savaşın sonucunda ABD, geniş toprak kazanımları elde etmiş ve kıtadaki etkisini pekiştirmiştir. Bu genişleme, ABD'nin ekonomik büyüme ve jeopolitik üstünlük arayışının bir yansımasıdır. Amerikan İç Savaşı (1861-1865) ise ABD'nin iç konsolidasyonu ve kölelik meselesinin çözülmesi açısından kritik bir dönüm noktası olmuştur. Savaş, birliğin korunması ve köleliğin kaldırılması amacıyla verilmiş ve ABD'nin büyük stratejisinde önemli bir değişim yaratmıştır. İç Savaş sonrasında ABD, Monroe Doktrini'ni yeniden teyit etmiş ve Batı Yarımküre üzerindeki hâkimiyetini güçlendirmiştir. Bu süreç, ABD'nin kıta genelinde bir güç olarak yükselmesini ve demokratik ideallerini yayma iddiasını desteklemiştir.

KAYNAKÇA

Borneman, W. R. (2009). *Polk: The Man Who Transformed the Presidency and America*. Random House Trade Paperback.

Cave, A. A. (2003). Abuse of Power: Andrew Jackson and the Indian Removal Act of 1830. *The Historian, 65*(6), 1330–1353.

Ceaser, J. W. (2012). The Origins and Character of American Exceptionalism. *American Political Thought, 1*(1), 3–28.

Cohen, J. E. (1963). The Dred Scott Decision: Background and Implications. *Negro History Bulletin, 26*(4), 145–147, 155.

Dangerfield, G. (1965). *The Awakening of American Nationalism, 1815-1828*. New York: Harper & Row Publishers.

Davis, E. (2008). An Administrative Trail of Tears: Indian Removal. *The American Journal of Legal History, 50*(1), 49–100.

Ferris, N. B., & Current, R. N. (1991). Lincoln and Seward in Civil War Diplomacy: Their Relationship at the Outset Reexamined. *Journal of the Abraham Lincoln Association, 12*, 21–47.

Goldin, G. D. H. (1950). Causation of the War of 1812. *The Register of the Kentucky Historical Society, 48*(163), 107–120.

Gunderson, G. (1974). The Origin of the American Civil War. *The Journal of Economic History, 34*(4), 915–950.

Hendrickson, D. C. (2009). *Union, Nation, or Empire*. Kansas: University Press of Kansas.

Hixon, W. L. (2008). *The Myth of American Diplomacy*. Yale University Press.

Hopkins, A. G. (2018). *American Empire: A Global History*. Princeton: Princeton University Press.

Kerber, L. K. (1997). The Revolutionary Generation: Ideology, Politics, and Culture in the Early Republic. E. Foner (Ed.), *The New American History*. İçinde (31-60). Philadelphia: Temple University Press.

Merk, F. (1966). *Manifest Destiny and Mission in American History*. New York: Vintage Books.

Robertson, W. S. (1912). The Monroe Doctrine Abroad in 1823-24. *The American Political Science Review, 6*(4), 546–563.

Russel, G. (2000). John Quincy Adams. M. I. Urofsky (Ed.), *The American Presidents* içinde (72–81). New York: Garland Publishing.

Russel, R. R. (1963). The Issues in the Congressional Struggle over the Kansas-Nebraska Bill, 1854. *The Journal of Southern History, 29*(2), 187–210.

Saul, N. E. (1991). *Distant Friends: The United States and Russia, 1763-1867*. University Press of Kansas.

Thornton, R. (1984). Cherokee Population Losses during the Trail of Tears: A New Perspective and a New Estimate. *Ethnohistory, 31*(4), 289–300.

Wallace, A. F. C. (1993). *The Long, Bitter Trail*. New York: Hill and Wang.

Washington's Farewell. https://www.govinfo.gov/content/pkg/GPO-CDOC-106sdoc21/pdf/GPO-CDOC-106sdoc21.pdf 15.11.2024.

Zeitz, J. M. (2000). The Missouri Compromise Reconsidered: Antislavery Rhetoric and the Emergence of the Free Labor Synthesis. *Journal of the Early Republic, 20*(3), 447–485.

ABD İÇ SAVAŞI'NDAN ABD-İSPANYA SAVAŞI'NA KADAR ABD BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ VE ABD DIŞ POLİTİKASI (1865-1898)

Mehmet Erkin Kara

Özet

Bu bölümde Amerika Birleşik Devletleri'nin İç Savaşı yaşamasından ABD-İspanya Savaşı'na kadar (1865-1898) devam eden dönemde stratejisi ve dış politikası incelenmektedir. ABD'nin 1865'te Güney Konfederasyon Devletleri'ne karşı kazandığı İç Savaş Zaferi'nin ardından ulusal hükûmet güçlenmiştir. ABD, İç Savaşı (12 Nisan 1861-26 Mayıs 1865) yaşadıktan sonra yeni coğrafyalara ve yeni pazarlara doğru gelişimi son derece hızlı bir şekilde devam etmiştir. ABD, İç Savaş sonrasında teknoloji, toplum ve yönetim anlamında büyük değişimlerin yaşandığı 30 yıllık Yaldızlı Çağ (Gilded Age) (1866-1896) diye adlandırılan yeni bir döneme girmiştir. Bu dönemde ABD tarım toplumundan giderek sanayileşen ve kent kültürüne geçiş yaparken ekonomik, politik, diplomatik, sosyal değişiklikler derin olmuştur. Bu kapsamda yaşadığı İç Savaş'ın tamamlanması ve devam eden yıllarda İspanya İmparatorluğu'nu savaşta yenmesiyle Amerika Birleşik Devletleri'nin dünya çapında gücü önemli ölçüde artmıştır. Bu dönemde ABD Büyük (Grand) Stratejisi ve dış politikası yalnızcılıktan (izolasyonist) yayılmacılığa (expansionist) doğru bir geçiş yaşamıştır. Bu kapsamda 1865'lerden başlayan, 1880'ler ve 1890'lar boyunca devam eden zaman süreci Modern Amerika Birleşik Devletleri'nin dünya çapında güçlenmesinin başlangıcı sayılmaktadır.

GİRİŞ

İngiliz tarihçi B. H. Liddell Hart[1] tarafından geliştirilen, uluslararası kamuoyunda önem taşıyan Büyük (Grand) Strateji sınıflandırmasına göre komutanlar ve generaller devletin stratejisinin hazırlanmasından sorumluydu. Demokratik seçimle yönetime gelen devlet adamları ve politikacılar ise savaşı kazanmanın yanı sıra uygulanabilir ve uzun süreli bir barışı sağ-

[1] Sir Basil Henry Liddell Hart, (31 Ekim 1895- 29 Ocak 1970) İngiliz asker, stratejist, askerî teorisyen ve askerî tarihçidir.

ÖNERİLEN OKUMALAR

Acemoğlu, Daron, James A. Robinson (2012). Why nations fail: The origins of power, prosperity, and poverty. Crown Business Press. Prince George's County, Maryland, Amerika Birleşik Devletleri.

A. J. Angulo (2012), Empire and Education_ A History of Greed and Goodwill from the War of 1898 to the War on Terror-Palgrave Macmillan, Amerika Birleşik Devletleri.

Curtis, G., Fukuyama, F., Roberts, A., Schneider, P. A., Wright, K., & Fukuyama, F. (1997). Lecture I: The Great Disruption. F. Fukuyama (Ed.), Social Capital: Tanner Lectures on Human Values (C. 91, Sayı 6). The Johns Hopkins University Press. https://doi.org/10.1111/1468-2346.12193

Fareed Rafiq Zakaria. (1993). The Rise of a Great Power: National strength, State Structure and American Foreign Policy, 1865-1908, Harvard University Press, Amerika Birleşik Devletleri, 11, 12.

Harris, S. K. (2011). God's Arbiters. Oxford University Press, Milton Park, Abingdon-on-Thames, Oxfordshire, İngiltere.

Hillstrom Kevin, Hillstrom Laurie Collier (2000), American Civil War: Biographies Edition 1. 2 Volume Set (American Civil War Reference Library), UXL, 2000, ISBN 10: 078763820X / ISBN 13: 9780787638207,Used / Hardcover Seller: Booksavers of MD, Hagerstown, MD, Amerika Birleşik Devletleri.

Johnston, Louis; Williamson, Samuel H. (2023). "What Was the U.S. GDP Then?". MeasuringWorth. 30 Kasım 2023. United States Gross Domestic Product deflator figures follow the measuring Worth series, Cambridge, Massachusetts, Amerika Birleşik Devletleri.

Karakaya, İskender (2023). Us Transatlantic Policies and Us-Eu Transatlantic Relations From A Historical, Political, Economic and Socio-Cultural Perspective, İmgelem, C. 7, Sayı 12, s.73-92.

Lind, M. (2023). The American Way of Strategy. https://doi.org/10.1093/oso/9780195308372.003.0002, Massachusetts Teknoloji Enstitüsü, Cambridge, Massachusetts, Amerika Birleşik Devletleri,

Lowther, A. B. (2007). Americans And Asymmetric Conflict. Praeger Security International, Amerika Birleşik Devletleri.

KAYNAKÇA

Acemoğlu, Daron, &James A. Robinson (2012). Why nations fail: The origins of power, prosperity, and poverty. Crown Business Press. Prince George's County, Maryland, Amerika Birleşik Devletleri.

A. J. Angulo (2012), Empire and Education_ A History of Greed and Goodwill from the War of 1898 to the War on Terror-Palgrave Macmillan, Amerika Birleşik Devletleri, 2-15.

Art Robert (2003), A Grand Strategy for America, Ithaca: Cornell University Press, Amerika Birleşik Devletleri.

Carlisle Rodney P., (2009),Handbooks to life in America Volume 4, The Gilded Age : 1870 to 1900 (2009-04-01) Hardcover - Juvenile literaturePublisher: Facts on File, New York, Amerika Birleşik Devletleri.

Curtis, G., Fukuyama, F., Roberts, A., Schneider, P. A., Wright, K., & Fukuyama, F. (1997). Lecture I: The Great Disruption. Içinde F. Fukuyama (Ed.), Social Capital: Tanner Lectures on Human, 53- 56. Values (C. 91, Sayı 6). The Johns Hopkins University Press, Baltimore, Maryland, Amerika Birleşik Devletleri . https://doi.org/10.1111/1468-2346.12193

Elizabeth Borgwardt, (2021),Christopher McKnight Nichols,Katherine C. Epstein and Andrew Preston. Rethinking American Grand Strategy, Oxford University Press, İngiltere; xv + 483 pp. ISBN-13: 9780190695668, 8, 16, 501, 132).

Fareed Rafiq Zakaria. (1993). The Rise of a Great Power: National strength, State Structure and American Foreign Policy, 1865-1908. Içinde Harvard University. Harvard University, Amerika Birleşik Devletleri.

Greenwood Janette Thomas (2003) - The Gilded Age_ A History in Documents -Oxford University Press, Milton Park, Abingdon-on-Thames, Oxfordshire, İngiltere, 11, 31, 35.

Griffiths, M., O'Callaghan, T., & Roach, S. C. (2017). International Relations: The Key Concepts. Routledge, Milton Park, Abingdon-on-Thames, Oxfordshire, İngiltere. https://doi.org/10.4324/9780203934081

Harris, S. K. (2011). God's Arbiters. Oxford University Press, Milton Park, Abingdon-on-Thames, Oxfordshire, İngiltere.

Hillstrom Kevin, Hillstrom Laurie Collier (2000), American Civil War: Biographies Edition 1. 2 Volume Set (American Civil War Reference Library), UXL, 2000, ISBN 10: 078763820X / ISBN 13: 9780787638207,Used / HardcoverSeller: Booksavers of MD, Hagerstown, MD, Amerika Birleşik Devletleri.

https://chromeextension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.sos.ky.gov/land/resources/articles/Documents/JDandAL.pdf

https://hardshopmarket.ru/tr/masks-for-skin-around-the-eyes/kto-prodal-alyasku-v-kakom-godu-prodazha-alyaski-tochnyi-raschet-ili-rokovaya/

Johnston, Louis; Williamson, Samuel H. (2023). "What Was the U.S. GDP Then?". MeasuringWorth. 30 Kasım 2023. United States Gross Domestic Product deflator figures follow the measuringWorth series, Cambridge, Massachusetts, Amerika Birleşik Devletleri.

Karakaya, İskender (2023) Us Transatlantic Policies and Us-Eu Transatlantic Relations From A Historical, Political, Economic and Socio-Cultural Perspective, İmgelem, C. 7, Sayı 12, s.73-92

Lind, M. (2023). The American Way of Strategy. https://doi.org/10.1093/oso/9780195308372.003.0002, Massachusetts Teknoloji Enstitüsü, Cambridge, Massachusetts,Amerika Birleşik Devletleri,

Lowther, A. B. (2007). Americans And Asymmetric Conflict. Praeger Security International, Amerika Birleşik Devletleri.

Taffler, Alvin (1990). Powershift: Knowledge, Wealth, And Violence At The Edge Of The 21st Century,Bantam Books, Civilization, Modern, New York,Amerika Birleşik Devletleri, 42, 43.

Robert J. Art (2013) A Grand Strategy for America, Cornell University Press, 512 East State Street, Ithaca, New York, Amerika Birleşik Devletleri,Feb 15, 2013ISBN978080146843

ABD-İSPANYA SAVAŞI'NDAN BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NA KADAR ABD BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ VE ABD DIŞ POLİTİKASI (1898-1914)

Yasemin Kutlu Yürük-Emre Yürük

Özet

Bu makale, 1898 İspanya Savaşı'ndan 1914'teki Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde ABD'nin dış politika stratejilerini ve büyük strateji (grand strategy) anlayışını incelemektedir. İspanya'ya karşı kazanılan zafer, ABD'nin küresel güç olma yolundaki ilk adımını atmasını sağlamış, bu dönemde ülke, Pasifik ve Karayipler'deki topraklarıyla emperyalist bir yönelim benimsemiştir. ABD, Alfred Thayer Mahan'ın denizcilik teorilerinden etkilenerek güçlü bir donanma kurmuş ve deniz yollarında etkinliğini artırmıştır. Bunun yanı sıra Monroe Doktrini'ni aktif bir şekilde uygulayarak Latin Amerika ve Karayipler'deki etkisini güçlendirmiş, Roosevelt'in "Büyük Sopa Stratejisi" anlayışıyla bölgesel müdahalelerde bulunmuştur. Makale, ABD'nin dış politikasını şekillendiren temel unsurları analiz ederken bu stratejilerin dünya siyasetindeki etkilerini de tartışmaktadır. Panama Kanalı'nın inşası gibi projeler, ABD'nin küresel ticaretteki stratejik konumunu pekiştirmiştir. 1914'e kadar ABD, askerî ve ekonomik gücünü artırarak küresel bir aktör olma yolunda önemli adımlar atmıştır. Ancak bu süreçte ABD, henüz tam anlamıyla izolasyonist bir yaklaşımı terk etmemiştir. Sonuç olarak, bu dönemdeki dış politika uygulamaları, Birinci Dünya Savaşı'na katılım süreci ve ABD'nin gelecekteki küresel rolünün temelini atmıştır.

GİRİŞ

19. yüzyılın sonlarına doğru Amerika Birleşik Devletleri dış politikasında belirgin bir değişim süreci başlamıştı. Başkan Theodore Roosevelt'in, "*Gerçekten büyük bir millet olabilmek için dünyada büyük bir rol oynamak amacıyla iyi niyetle çabalamalıyız. Büyük sorunlarla karşılaşmaktan kaçamayız. (…) Karar verebileceğimiz tek şey, korkaklar gibi mücadeleden kaçıp kaçmayacağımız ya da cesur bir millet olarak bu mücadeleye katılıp katılmayacağımızdır… Hawaii, Küba, Porto Riko ve Filipinler'deki sorumluluklardan*

ÖNERİLEN OKUMALAR

Brinkley, Douglas (2009). *The Wilderness Warrior: Theodore Roosevelt and the Crusade for America.*

Suri, J. (2009). The Limits of American Empire: Democracy and Militarism in the Twentieth and Twenty-first Centuries. McCoy A. W. ve Scarano F. A. (eds). *Colonial Crucible: Empire in the Making of the Modern American State*. İçinde (523-531). Madison: Wisconsin Üniversitesi Yayınları.

Sümer, G. (2008). Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü. *Uluslararası İlişkiler.* 5/19. 119-144.

Thompson, John M. (2019). *Great Power Rising: Theodore Roosevelt and the Politics of U.S. Foreign Policy.* New York: Oxford Üniversitesi Yayınları.

KAYNAKÇA

Abel, C. A. (1987). "Controlling the Big Stick: Theodore Roosevelt and the Cuban Crisis of 1906." *Naval War College Review*. 40/ 3, 88–98.

Ataöv, T. (1967). "1898 İspanyol-Amerikan Savaşı ve Sonuçları". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 22(02), 237-284.

Aras, F. Ç., & Kandemir, E., (2023a). India's War Doctrine: Reassessing Risks and Opportunities. Güvenlik Bilimleri Dergisi , vol.12, no.2, 1-24.

Aras, F. Ç., & Kandemir, E., (2023b). Returning to Quad: Indias Search for Regional Security. Codrul Cosminului, vol.29, no.2, 401-424.

Bailey, T. A. (1940) The Root-Takahira Agreement of 1908. *Pacific Historical Review*. 9/1, 19-35.

Bermann, K. (1986). Under the Big Stick: Nicaragua and the United States Since 1948. Boston: South End Press.

Campbell, C. S. (1976). *The Transformation of American Foreign Relations, 1865-1900*. New York: Harper & Row Publishers.

Courtney J. (2009). Understanding the American Empire: Colonialism, Latin Americanism, and Professional Social Science, 1898–1920 McCoy A. W. ve Scarano F. A. (eds). *Colonial Crucible: Empire in the Making of the Modern American State*. İçinde (175-193). Madison: Wisconsin Üniversitesi Yayınları.

Dorel, Gérard (2007). *Amerikan İmparatorluğu Atlası: ABD Hipergücün Jeostratejisi.* Alper Altuğ (çev.). İstanbul: NTV Yayınları.

Gelb, L. H. ve Rosenthal, J. A. (2003). The Rise of Ethics in Foreign Policy: Reaching a Values Consensus. *Foreign Affairs*. 82/3. 2–7.

Go, J. (2015). Anti-imperialism in the U.S. Territories after 1898. Ian Tyrell, Jay Sexton (Ed.). *Empire's Twin: U.S. Anti-imperialism from the Founding Era to the Age of Terrorism*. İçinde (79-96). Cornell Universitesi Yayınları.

Günaydın, M. (2022). 1989 Amerika-İspanya Harbi Devlet-i Aliyye'nin ve Hilafet-i İslamiyye'nin Tutumu". *XVIII. Türk Tarih Kongresi*. 3. Ankara: TTK. 1015-1037.

Harrison, B. T. (2013). "Wilson and Mexico", *A Companion to Woodrow Wilson.* Ross A. Kennedy (ed.). içinde (193-205). West Sussex: Wiley-Blackwell.

Hastedt, G. (2004). *Encyclopedia of American Foreign Policy*, New York: Facts On File.

Henretta, James ve Brody, David (2010). *A Concise History of United States*. 2. New York: Bedford/St. Martin's.

Hogan, J. M. (1986). *The Panama Canal in American Politics: Domestic Advocacy and the Evolution of Policy*. ABD: Southern Illinois Universitesi Yayınları.

https://voicesofdemocracy.umd.edu/roosevelt-strenuous-life-1899-speech-text/ (Erişim Tarihi: 15.08.2024).

Karakaya, İ. (2023) "Us Transatlantic Policies and Us-Eu Transatlantic Relations From A Historical, Political, Economic and Socio-Cultural Perspective", İmgelem, C. 7, Sayı 12, 73-92.

LaFeber, W (2012). The US Rise to World Power, 1776-1945. Coux, M. ve Stokes D. (ed.). *US Foreign Policy.* içinde (43-58). New York: Oxford Üniversitesi Yayınları.

LaFeber, W. (1989). *The Panama Canal: the Crisis in Historical Perspective*, New York: Oxford Üniversitesi Yayınları.

Lundestad, G. (1999). Empire by Invitation" in the American Century, *The Ambiguous Legacy,* Michael J. Hogan, (ed.). Cambridge: Cambridge Üniversitesi Yayınları.

McCormick, T. (2009). From Old Empire to New: The Changing Dynamics and Tactics of American Empire. McCoy A. W. ve Scarano F. A. (eds). *Colonial Crucible: Empire in the Making of the Modern American State*. İçinde (63-82). Madison: Wisconsin Üniversitesi Yayınları.

McCoy, Alfred W. Scarano, F. A. ve Johnson, C. (2009) On the Tropic of Cancer: Transitions and Transformations in the U.S. Imperial State. McCoy A. W. ve Scarano F. A. (eds). *Colonial Crucible: Empire in the Making of the Modern American State*. İçinde (3-33). Madison: Wisconsin Üniversitesi Yayınları.

McDougall, W. A. (1997). *Promised Land: The American Encounter with the World Since 1776*. New York: Houghton Mifflin Company.

Moore, G. (2015). D*efining and Defending the Open Door Policy: Theodore Roosevelt and China, 1901-1909*. New York: Lexington Books.

Munro, D. G. (1964). *Intervention and Dollar Diplomacy in the Caribbean 1900-1920*, Princeton: Princeton Üniversitesi Yayınları.

Nearing S. ve Freeman, J. (1925). *Dollar Diplomacy: A Study in American Imperialism*, New York: B. W. Huebsch and the Viking Press.

Neu, C. E. (1966). Theodore Roosevelt and American Involvement in the Far East, 1901-1909. *Pacific Historical Review.* 35/4. 433–449.

Özkan, S. H. (2023). The Ottoman Philippines Relations During the American Control of the Philippines (1898-1916). *Tarih İncelemeleri Dergisi*. 38(1). 189-206.

Pierce, A.R. (2003). *Woodrow Wilson and Harry Truman: Mission and Power in American Foreign Policy*, Londra: Praeger.

Rauchway, E. (2001). The Global Emergence of the United States, 1867-1900. *Barney. W. L. (ed.). A Companion to the 19th Century*. İçinde (104-120). Oxford: Blackwell.

Ricard, S. (2006). The Roosevelt Corollary. *Presidential Studies Quarterly*, 36/1. 17–26.

Rosenberg, E. S. (2003). Financial Missionaries to the World, Durham: Duke Universitesi Yayınları.

Russell, G. (2008). Theodore Roosevelt's Diplomacy and the Quest for Great Power Equilibrium in Asia. *Presidential Studies Quarterly.* 38/3. 433–455.

Suri, J. (2009). The Limits of American Empire: Democracy and Militarism in the Twentieth and Twenty-first Centuries. McCoy A. W. ve Scarano F. A. (eds). *Colonial Crucible: Empire in the Making of the Modern American State*. İçinde (523-531). Madison: Wisconsin Üniversitesi Yayınları.

Sümer, G. (2008). Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü. *Uluslararası İlişkiler.* 5/19. 119-144.

Thompson, John M. (2019). *Great Power Rising: Theodore Roosevelt and the Politics of U.S. Foreign Policy.* New York: Oxford Üniversitesi Yayınları.

Ünlüsoy, M. (2022). *Filipinler'de Amerikan Sömürge İdaresi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul.

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA ABD BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ VE ABD DIŞ POLİTİKASI (1914-1918)

Sibel Elif Özdilek

Özet

ABD Büyük (Grand) Stratejisinde Birinci Dünya Savaşı çok önemli bir yer tutmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nin Birinci Dünya Savaşı'na girmesi, özellikle müttefiklerle ekonomik bağlar ve Alman denizaltı savaşının getirdiği zorluklar gibi karmaşık bir faktör etkileşiminden etkilenmiştir. O dönemde küresel ekonominin birbirine bağlı olması, tarafsızların ticaret yapma haklarının tehdit edilmesi nedeniyle ABD'nin tarafsızlık duruşunu sürdürmesini giderek zorlaşmıştır. Denizaltı kampanyası ABD'nin katılımı için bir katalizör görevi görürken Müttefiklerin yenilgisi durumunda Amerikan ekonomisinin potansiyel çöküşü de dâhil olmak üzere önemli ekonomik riskler, müdahale için zorlayıcı bir teşvik sağlamıştır. Bu motivasyonlara rağmen Başkan Wilson'ın stratejik niyetlerini kamuoyuna açıklama konusundaki isteksizliği ve ekonomik motivasyonları destekleyen somut kanıtların eksikliği, savaşa girme kararının çok yönlü olduğunu ve yalnızca finansal çıkarlarla yönlendirilmediğini düşündürmektedir. Almanların Avrupa'da genişlemesinin stratejik etkileri, özellikle toprak kazanımları ve Fransa ve Rusya'dan gelen azalan tehdit açısından Birleşik Devletler için önemli zorluklar ortaya çıkarmıştır. Başlangıçta ABD hükûmeti müttefiklerin galip geleceğine inanmıştır ve bu da çatışmaya müdahale etme konusundaki isteksizliğine katkıda bulunmuştur. Ancak durum kötüleştikçe Başkan Wilson tehdidin yalnızca Alman gücü olmadığını, aynı zamanda hem Amerikan demokrasisini hem de küresel istikrarı tehlikeye atan Alman militarizmi ve otokrasisi olduğunu fark etmiştir. Wilson'ın savaş sonrası dünya vizyonu demokrasilerin yayılmasına dayanmıştır ve bu da onu, demokratik yönetim lehine uluslararası ilişkileri yeniden şekillendirecek bir barışı sağlamak için Amerikan müdahalesinin gerekli olduğu sonucuna götürmüştür ve böylece 1917'de savaşa girme kararını etkilemiştir. Bu bölümde ABD açısından grand strateji bağlamında Birinci Dünya Savaşı ele alınmış ve incelenmiştir.

KAYNAKÇA

Arthur S. Link. (1914). Wilson the struggle for neutrality, *Foreign Affairs*, 3(4), p. 25.

Arthur S. Link. (1979). *Woodrow Wilson: Revolution, War and Peace*, New York: AHM Publishing.

Ashford, and Joshua Rovner. (2018a). "*After America: The Flow of Persian Gulf Oil in the Absence of US Military Force*," in Charles L. Glaser and Rosemary A. Kelanic, eds., *Crude Strategy: Rethinking the US Military Commitment to Defend Persian Gulf Oil, Washington*, D.C.: Georgetown University Press.

Barry R. Posen and Andrew L. Ross. (1996). ''Competing Visions of U.S. Grand Strategy,'' *International Security* (Winter 1996/1997), pp. 5–53.

Barry R. Posen. (2014). *Restraint: A New Foundation for U.S. Grand Strategy.* Ithaca: Cornell University Press.

Barry R. Posen. (2018b). "The Rise of Illiberal Hegemony: Trump's Surprising Grand Strategy," *Foreign Affairs*, 97(2).

Brands, Hal, and Peter Feaver. (2016). "Should America Retrench? The Battle over Offshore Balancing: The Risks of Retreat," *Foreign Affairs*, 95(6), pp. 164–169.

Braumoeller, Bear F. (2010). "The Myth of American Isolationism," *Foreign Policy Analysis*, 6(4), pp. 349–371.

Brooks, Stephen G., and William C. Wohlforth. (2016). "The Rise and Fall of the Great Powers in the Twenty-First Century: China's Rise and the Fate of America's Global Position," *International Security*, 40(3), pp. 7–53.

Charles P. Kindleberger. (1986). *The World in Depression*, 1929–1939, Berkeley, Calif.: University of California Press.

Daniel Beaver. (2006). *Modernizing the American War Department: Change and Continuity in a Turbulent Era*, 1885-1920, Kent, OH: Kent State University Press.

Daniel W. Drezner, Ronald R. Krebs, and Randall Schweller. (2020). "The End of Grand Strategy: America Must Think Small," *Foreign Affairs*, 99(3).

Edward M. Coffman. (1986). *The Old Army: A Portrait of the American Army in Peacetime*, 1784-1898, New York: Oxford University Press.

Edward M. House. (1917). 'Letter to Woodrow Wilson, 17 Aug.1917', *Woodrow Wilson Presidential Library,* last accessed September 02nd available at: http://wwl2.dataformat.com/Document.aspx?doc=36121

Eugene V. Rostow. (1993). *A Breakfast for Bonaparte: U.S. National Security Interests from the Heights of Abraham to the Nuclear Age*, Washington, DC: NDU Press.

G. John Ikenberry, Liberal Leviathan. (2011). *The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order*, Vol. 128, Princeton, N.J.: Princeton University Press.

G. John Ikenberry, Liberal Leviathan. (2011). *The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order*, Vol. 128, Princeton, N.J.: Princeton University Press.

G.R. Berridge. (2005). *Diplomacy: Theory and Practice*, Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Gabriel Gorodetsky. (1990). 'The Impact of the Ribbentrop-Molotov Pact on the Course of Soviet Foreign Policy' *Cahiers du Monde russe et soviétique*, 31(1), pp. 27-41.

Gholz, E., Press, D.G., & Sapolsky, H.M. (1997). Come Home, America: The Strategy of Restraint in the Face of Temptation. *International Security,* 21(4), 5-48.

Ikenberry, G. John. 2009). "Liberal Internationalism 3.0: America and the Dilemmas of Liberal World Order," *Perspectives on Politics*, 7(1), pp. 71–87.

Jackson, Van. (2018). "*Toward a Progressive Theory of Security*," War on the Rocks.

John J. Mearsheimer. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*, New York: W. W. Norton & Company.

John J. Pershing. (1931). *My Experiences in the World War*, 2 vols. New York: Frederick A. Stokes Company.

Karakaya, İskender. (2023) "Us Transatlantic Policies and Us-Eu Transatlantic Relations From A Historical, Political, Economic and Socio-Cultural Perspective", İmgelem, C. 7, Sayı 12, s.73-92.

Kenneth N. Waltz. (1979). *Theory of International Politics*, Reading, Mass.: Addison-Wesley Publishing Company, Inc.

Liddell Hart. (1967). *Strategy*, 2nd revised edition, New York: Praeger.

Lloyd E. Ambrosius. (2002). *Wilsonianism: Woodrow Wilson and His Legacy in American Foreign Relations*, New York: Palgrave Macmillen.

N. Markowitz, and Robert J. Reardon. (2018). "Disentangling Grand Strategy: International Relations Theory and U.S. Grand Strategy," *Texas National Security Review*, 2(1).

Richard Fontaine and Kristin M. Lord. (2012). eds., *America's Path: Grand Strategy for the Next Administration*, Washington, D.C.: Center for a New American Security.

Robert Gilpin. (1981). *War and Change in World Politics*, Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press.

Russell F. Weigley. (1973). *The American Way of War*, Bloomington: Indiana University Press.

Russell F. Weigley. (1984). *History of the United States Army*, Enlarged edition, Bloomington, IN: Indiana University Press.

Russett, Bruce, and John Oneal. (2001). *Triangulating Peace: Democracy, Interdependence, and International Organizations*, New York: W. W. Norton.

Seymour Martin Lipset. (1997). *American Exceptionalism: A Double-Edged Sword*, New York: Norton.

Stephen G. Brooks and William C. Wohlforth. (2016). *America Abroad: The United States' Global Role in the 21st Century*, New York: Oxford University Press.

Stephen M. Walt. (1987). *The Origins of Alliances*, Ithaca, N.Y.: Cornell University Press.

Summer. (1984), "The End of the Long Hot Summer: The Air Conditioner and Southern Culture," *Journal of Southern History*, 597-628.

Sydney Brooks. (1915). 'The United States and the War: A British View' *North American Review*, p. 237.

Theresa Clair Smith. (1980). 'Arms Race Instability and War' *The Journal of Conflict Resolution*, 24(2), pp. 253-284.

Timothy K. Nenninger. (1978). *The Leavenworth Schools and the Old Army: Education, Professionalism, and the Officer Corps of the United States Army*, 1881-1918, Westport, CT: Greenwood Press.

Timothy K. Nenninger. (1988). "*American Military Effectiveness in the First World War*," in Military Effectiveness, Volume I: The First World War, eds. Allan R. Millett and Williamson Murray, Boston, MA: Allen and Unwin.

Tony Smith. (1994). *America's Mission: The United States and the World-Wide Struggle for Democracy in the Twentieth Century*, Princeton: Princeton University Press.

Wertheim, Stephen. (2020). "The Price of Primacy: Why America Shouldn't Dominate the World," *Foreign Affairs*, 99(2), ss. 19–29.

İKİ SAVAŞ ARASI DÖNEMDE ABD BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ VE ABD DIŞ POLİTİKASI (1919-1939)

Öncel Sençerman

Özet

Büyük Savaş ile İkinci Dünya Savaşı arasındaki Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) dış politikasını Amerikan büyük (grand) stratejisi kapsamında ele alan bu tarihsel ve betimleyici çalışmanın amacı, iki savaş arasında geçen yirmi yıllık bir dönemde ABD dış politikasındaki dönüşümü ve bu dönüşüme neden olan faktörleri incelemektir. Türkiye'deki literatürde ve Türkçe kaynaklarda layıkıyla çalışılmadığı tespit edilen bu konuyu araştırmakla, özellikle Türkçe literatürde ABD siyasi tarih çalışmalarına katkıda bulunmayı hedefleyen bu çalışma, vaka incelemesi ve süreç analizi yöntemlerinden istifade etmektedir. İki savaş arası dönem, aslında iki farklı alt dönemi kapsamaktadır: 1919 yılında Büyük Savaş'ın sona erişi ile 1929'da patlak veren Büyük Buhran arasındaki birinci dönemle Büyük Buhran ve İkinci Dünya Savaşı'nın 1939 yılında Almanya'nın Polonya'yı işgaliyle başlaması arasındaki iki farklı döneme odaklanmaktadır. Çalışma, 1920'lerdeki ve 1930'lardaki Amerikan stratejisine bağlı olarak değişiklik arz eden ABD dış politikalarını dönemsel olarak tahlil etmek maksadıyla üç ana bölümden meydana getirilmiştir. Birinci bölümde ABD'nin iki savaş arasındaki büyük stratejisi ile buna bağlı teşkil ettiği dış politika stratejileri irdelenmekte, ikinci bölüm Büyük Savaş'ın bitiminden Büyük Buhran'ın New York Borsasının 1929'da çöküşüyle başlayan Büyük Buhran'ın ortaya çıkışına kadar olan dönemdeki ABD dış politikasını tahlil etmekte, son bölüm de Büyük Buhran'ın ortaya çıkışı sonrasında yaşanan ülke içi sorunlara odaklanmak suretiyle İkinci Dünya Savaşı başlayana dek geçen dönemdeki ABD dış politikasının gelişim ve dönüşümünü incelemektedir.

GİRİŞ

Amerikan büyük (grand) stratejisine ilişkin çalışmalara Türkiye'deki literatürde rastlamak güçtür. TRDizin ve DergiPark Akademik üzerinde yapılan literatür incelemesinde bu konu üzerine yapılan çalışmaların azlığı dikkat çekicidir, bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar sayısı azdır. Dikkat çeken çalışmalar, Soğuk Savaş dönemindeki ve sonrasındaki Amerikan

ÖNERİLEN OKUMALAR

Ambrose S. E. ve Brinkley, D. G. (1997). Rise to Globalism, American Foreign Policy Since 1938. New Baskerville: Penguin Books.

Braumoeller, B. F. (2010). The Myth of American Isolationism. Foreign Policy Analysis, 6, 349-371.

Combs, J. A. ve Elkind, J. (2024). The History of American Foreign Policy from 1895. New York: Routledge.

Council on Foreign Relations (2024). Excerpt: Isolationism: An Anatomy of Isolationism. https://www.cfr.org/excerpt-isolationism (Erişim Tarihi: 19 Eylül 2024).

Fensterwald, B. (1958). The Anatomy of American Isolationism and Expansionism - Part I. The Journal of Conflict Resolution, 2, 2, 111-139.

Fensterwald, B. (1958). The Anatomy of American Isolationism and Expansionism - Part II. The Journal of Conflict Resolution, 2, 4, 280-309.

Fried, D. (2018). The end of the Great War and the American grand strategy in the American century, https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/the-end-of-the-great-war-and-the-american-grand-strategy-in-the-american-century/ (Erişim Tarihi: 19 Eylül 2024).

Hooker, R. D. (2014). The Grand Strategy of the United States. INSS Strategic Monograph, Washington D.C.: National Defense University Press.

Kaufman, J. P. (2017). A Concise History of US Foreign Policy. New York: Rowman and Littlefield.

Kennedy, P. (2008). Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

LaFerber, W. (2012). The US Rise to World Power 1776-1945. M. Cox ve D. Stokes (Der.), US Foreign Policy içinde (ss. 43-56), New York: Oxford University Press.

Mandelbaum, M. (2022). The Four Ages of American Foreign Policy. New York: Oxford University Press.

Rhodes, B. D. (2001). United States Foreign Policy in the Interwar Period, 1918-1941 The Golden Age of American Diplomatic and Military Complacency. Westport: Praeger Publishers.

Schmidt, D. E. (2005). The Folly of War: American Foreign Policy 1898-2005. New York: Algora Publising.

KAYNAKÇA

A'Hearn ve Francis, W. (1997). *The Industrial College of the Armed Forces: Contextual Analysis of an Evolving Mission*, 1924-1994, Virginia: Virginia Polytechnic Institute and State University Print.

Ambrose S. E. ve Brinkley, D. G. (1997). *Rise to Globalism, American Foreign Policy Since 1938*. New Baskerville: Penguin Books.

Braumoeller, B. F. (2010). The Myth of American Isolationism. *Foreign Policy Analysis*, 6, 349-371.

Combs, J. A. ve Elkind, J. (2024). *The History of American Foreign Policy from 1895*. New York: Routledge.

Dueck, C. (2006). *Reluctant Crusaders, Power, Culture and Change in American Grand Strategy*. Princeton: Princeton University Press.

Dunne, M. (2000). US Foreign Relations in the Twentieth Century. *International Affairs*, 76, I, 25-40.

Fensterwald, B. (1958). The Anatomy of American Isolationism and Expansionism - Part I. The Journal of Conflict Resolution, 2, 2, 111-139.

Howard, M. (2001). Grand Strategy in the Twentieth Century. *Defence Studies*, 1, 1, 1-10.

Holmes, J. E. (1985). *The Mood/Interest Theory of American Foreign Policy*. Kentucky: The University Press of Kentucky.

Hooker, R. D. (2014). *The Grand Strategy of the United States. INSS Strategic Monograph,* Washington D.C.: National Defense University Press.

Iriye, A. (1993). *The Cambridge History of American Foreign Relations Volume III, The Globalizing of America 1913-1945.* New York: Cambridge University Press.

Johnstone, A. (2011). Isolationism and Internationalism in American Foreign Relations. *Journal of Transatlantic Studies*, 9, 1, 7-20.

Kane, T. M. (2006). *Theoretical Roots of US Foreign Policy, Machiavelli and American Unilateralism*. New York: Routledge.

Kaufman, J. P. (2017). *A Concise History of US Foreign Policy*. New York: Rowman and Littlefield.

Kennedy, P. (2008). *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Kuehn, J. T. (2010). Talking Grand Strategy. *Military Review*, September-October, 74-78.

Kurth, J. (1996). America's Grand Strategy: A Pattern of History. *The National Interest*, 43, 3-19.

LaFerber, W. (2012). The US Rise to World Power 1776-1945. M. Cox ve D. Stokes (Der.), *US Foreign Policy* içinde (ss. 43-56), New York: Oxford University Press.

Leuchtenburg, W.E. (2024). Franklin D. Roosevelt: Foreign Affairs. UVA Miller Center, https://millercenter.org/president/fdroosevelt/foreign-affairs (Erişim Tarihi: 19 Eylül 2024).

Mandelbaum, M. (2022). *The Four Ages of American Foreign Policy.* New York: Oxford University Press.

Martel, W. C. (2015). *Grand Strategy in Theory and Practice, The Need for An Effective American Foreign Policy.* New York: Cambridge University Press.

McKercher, B. (1991). Reaching for the Brass Ring: The Recent Historiography of Interwar American Foreign Relations. *Diplomatic History*, 15, 4, 565-598.

Miller, P. D. (2012). Five Pillar of American Grand Strategy. *Survival*, 54, 5, 7-44.

Moser, J. E. (2024a). Foreign Policy in the 1930s: From Neutrality to Involvement, Bill of Rights Institute, https://billofrightsinstitute.org/essays/foreign-policy-in-the-1930s-from-neutrality-to-involvement (Erişim Tarihi: 19 Eylül 2024).

Moser, J. E. (2024b). US Foreign Policy Between the Wars, Bill of Rights Institute, https://billofrightsinstitute.org/essays/us-foreign-policy-between-the-wars (Erişim Tarihi: 19 Eylül 2024).

Murray, W. (2010). Thoughts on Grand Strategy and the United States in the Twenty-First Century, *Journal of Military and Strategic Studies*, 13, 1, 75-88.

Office of the Historian (2024). Milestones in the History of the US Foreign Relations. https://history.state.gov/milestones (Erişim Tarihi: 01 Ağustos 2024).

Sümer, G. (2008). Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü. *Uluslararası İlişkiler*, 5, 19, 119-144.

US Department of State. (1983). *Peace and War, United States Foreign Policy 1931-1941.* Washington: United States Government Printing Office.

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA ABD BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ VE ABD DIŞ POLİTİKASI (1939-1945)

Mehmet Dağ

Özet

Grand strateji, bir devletin dünya sahnesinde uzun vadeli hedeflerine ulaşmak için geliştirdiği kapsamlı bir plan olup diplomasiden askerî güce, ekonomiden ideolojik etkilere kadar birçok aracı kullanmayı içerir. Küresel güç dengelerinin sürekli değiştiği günümüzde büyük güçlerin ulusal çıkarlarını koruma ve genişletme çabaları, grand stratejilerinin sürekliliğini sağlama mücadelesi olarak da değerlendirilebilir. ABD'nin İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sırasında izlediği politikalar, küresel güç dengesinin değişiminde önemli bir rol oynamıştır. Savaş başlamadan önce Lend-Lease (Ödünç Ver-Kirala) Programı ile Müttefiklere sağladığı geniş kapsamlı ekonomik ve askerî yardımlar, ABD'nin Nazi Almanyası ve Japonya gibi tehditlere karşı bir savunma hattı oluşturmasını sağlamıştır. Avrupa cephesinde, özellikle Normandiya Çıkarması'nda ABD'nin oynadığı liderlik rolü, Almanya'nın mağlubiyetini hızlandırmış ve Batı Avrupa'nın işgalden kurtarılmasında kilit bir adım olmuştur. Pasifik Cephesi'nde ise Japonya'ya karşı "adadan adaya" stratejisi ve nihayetinde atom bombalarının kullanımı, ABD'nin askerî üstünlüğünü ve teknolojik yetkinliğini göstermiştir. Ayrıca ABD'nin savaş sonrası dünya düzenini şekillendirmek için yürüttüğü diplomatik çabalar, Bretton Woods ve Yalta gibi uluslararası konferanslarda somutlaşmıştır. Bu konferanslarda ABD, doların uluslararası para birimi olarak kabul edilmesi ve Birleşmiş Milletler gibi çok taraflı yapılarla dünya barışının teminat altına alınması hedeflerine ulaşmıştır. Sonuç olarak, İkinci Dünya Savaşı'ndaki grand strateji, ABD'nin yalnızca askerî bir güç değil aynı zamanda küresel ekonomik lider olarak konumlanmasını sağlamış, Soğuk Savaş döneminin temellerini atmıştır.

GİRİŞ

Uluslararası ilişkilerde "grand strateji," bir devletin uzun vadeli çıkarlarını koruma, hedeflerine ulaşma ve güvenliğini sağlama amacıyla geliştirdiği kapsamlı bir stratejiyi ifade eder. Bu strateji, askerî güç kullanımı, diplomasi, ekonomik güç, ittifaklar ve uluslararası kurumlar gibi çok çeşitli

sınırlı kalmamıştır. Savaşın bitiminden önceki dönemde gerçekleştirilen Yalta ve Potsdam Konferansları, ABD'nin savaş sonrası Avrupa ve Asya'daki siyasi düzenlemeler için aktif bir rol üstlenme kararlılığını göstermiştir. Bretton Woods Konferansı ile yeni bir küresel ekonomi sistemi oluşturulurken ABD doları uluslararası ticarette ve finansal işlemlerde temel para birimi hâline gelmiştir. Bu durum, ABD'nin sadece askerî değil aynı zamanda ekonomik anlamda da küresel liderliğe oynamak istediğinin açık bir göstergesi olmuştur.

Sonuç olarak, ABD'nin İkinci Dünya Savaşı süresince izlediği grand strateji, askerî zaferlerin ötesinde bir dünya düzenini hedeflemiş, barış sonrası düzenlemelerde öncü bir rol oynamıştır. ABD, savaşı kazanmak için hem askerî hem de ekonomik gücünü en verimli şekilde kullanarak yeni bir dünya düzeni kurmayı amaçlamıştır. Bu süreçte Sovyetler Birliği ile başlayan Soğuk Savaş döneminin de ilk tohumları atılmıştır. Böylece ABD, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından dünyanın en güçlü devleti hâline gelerek hem Batı dünyasında hem de küresel arenada lider bir pozisyona yerleşmiştir. Bu liderlik, savaş sonrası dönemin siyasi, askerî ve ekonomik dinamiklerini şekillendiren en temel unsurlardan biri olmuştur.

ÖNERİLEN OKUMALAR

Akşin, S. (2014). Kısa 20. Yüzyıl Tarihi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Beevor, A. (1999). Stalingrad. New York: Penguin Books.

Best, A., Hanhimaki, J. M., Maiolo, J. A., & Schulze, K. E. (2012). 20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi. (T. U. Belge, Çev.) Ankara: Siyasal Kitabevi.

Porter, P. (2011). Beyond the American Century: Walter Lippmann and American Grand Strategy, 1943-1950. Diplomacy & Statecraft, 22(4), 557-577.

Taylor, A. (1961). The Origins of the Second World War. Hamish Hamilton

KAYNAKÇA

Akşin, S. (2014). *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Armaoğlu, F. (2012). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi.* İstanbul: Alkım Yayınevi.

Beevor, A. (1999). *Stalingrad.* New York: Penguin Books.

Beevor, A. (2009). *D-Day The Battle for Normandy.* New York: Penguin Books.

Best, A., Hanhimaki, J. M., Maiolo, J. A., & Schulze, K. E. (2012). *20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi.* (T. U. Belge, Çev.) Ankara: Siyasal Kitabevi.

Frank, R. (1999). *Downfall The End of The Imperial Japanese Empire.* New York: Random House Inc.

Gaddis, J. L. (2005). *Strategies of Containment A Critical Appraisal of American National Security Policy during the Cold War.* New York: Oxford University Press.

Glantz, D. (2001). *The Soviet-German War 1941-1945: Myths and Realities: A Survey Essay.* South Carolina: Strom Thurmond Institute of Government and Public Affairs. Strom Thurmond Institute of Government and Public Affairs adresinden alındı

Hammel, E. (1998). *Air War Pacific Chronology America's Air War Against Japan in East Asia and the Pacific 1941-1945.* Pasifica Military History.

Heinrichs, W. (1988). *Threshold of War Franklin D. Roosevelt and American Entry into World War II.* New York: Oxford University Press.

Karakaya, İ. (2023) "Us Transatlantic Policies and Us-Eu Transatlantic Relations From A Historical, Political, Economic and Socio-Cultural Perspective", İmgelem, C. 7, Sayı 12, s.73-92.

Karakaş, N. (2009). Amerikan Ödünç Verme Kiralama Yardımlarında Türkiye. *Tarih İncelemeleri Dergisi, 24*(1), 23.

Kennedy, P., & Imlay, T. (1992). Appeasement. G. Martel (Dü.) içinde, *The Origins of the Second World War.* London: Routledge.

Lemaire, P. (2014). The Fusion of the North African armée de l'air and the FAFL after Operation TORCH November 1942 – May 1944. A. Hargreaves, P. Rose, & M. Ford (Dü) içinde, *Allied Fighting Effectiveness in North Africa and Italy, 1942–1945.* London: Brill.

Lundestad, G. (2007). American Grand Strategy since 1940: Political Science and History. *Diplomatic History, 31*(4), 783-786.

Lyons, M. (1989). *World War II A Short History.* New Jersey: Prentice Hall.

McLauchlan, G. (1997). World War 11 and the Transformation of the U.S. State: The Wartime Foundations of U.S. Hegemony. *Sociological Inquiry, 67*(1), 1-26.

Milestone Documents. (2022, Haziran 2022). Ekim 10, 2024 tarihinde National Archives: https://www.archives.gov/milestone-documents/lend-lease-act adresinden alındı

Murray, W. (1996). Armored Warfare: The German Army and the Breakthrough in World War II. *Journal of Strategic Studies, 19*(1), 85-105.

Naval History and Heritage Command. (2020, Ekim 2020). Ekim 5, 2024 tarihinde history.navy.mil: https://www.history.navy.mil/research/library/online-reading-room/title-list-alphabetically/b/battle-of-midway-4-7-june-1942.html adresinden alındı

Overy, R. (1996). *Why The Allies Won.* New York: W. W. Norton Company.

Porter, P. (2011). Beyond the American Century: Walter Lippmann and American Grand Strategy, 1943-1950. *Diplomacy & Statecraft, 22*(4), 557-577.

Porter, P. (2018). Why America's Grand Strategy Has Not Changed. *International Security, 42*(4), 9-46.

Sander, O. (2002). *Siyasi Tarih 1918 - 1994.* İstanbul: İmge Kitabevi.

Sharp, D. (2014). *D-Day Operation Overlord and The Battle for Normandy.* Lincolnshire: Mortons Media Group.

Symonds, C. (2011). *The Battle of Midway.* New York: Oxford University Press.

Taylor, A. (1961). *The Origins of the Second World War.* Hamish Hamilton.

The Atlantic Conference & Charter, 1941. (tarih yok). Ekim 7, 2024 tarihinde Office of The Historian: https://history.state.gov/milestones/1937-1945/atlantic-conf adresinden alındı

Tooze, A. (2007). *The Wages of Destruction: The Making & Breaking of The Nazi Economy.* London: Penguin Books.

Walker, S. (2004). *Utter Destruction Truman and The Use of Atomic Bombs Against Japan.* Chapel Hill and London: The University of North Carolina Press.

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ ABD BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ VE ABD DIŞ POLİTİKASI (1945-1991)

Mehmet Sait Dilek

Özet

Amerika Birleşik Devletleri (ABD), II. Dünya Savaşı sonrası yeni bir dünya düzeninin kendi liderliği etrafında kurulabilmesi için kayda değer adımlar atmışsa da ideolojik farklılıklar ve menfaat çatışmaları Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ile her anlamda ters düşülmesine neden olmuştur. ABD, hegemon bir güçte bulunması gereken liderlik, para birimi, üsler, nükleer silahlar, kültürel ve teknolojik güç gibi somut ve soyut kaynaklara sahip olduğu hâlde Soğuk Savaş döneminde uluslararası sistem tek kutupluluktan çift kutupluluğa evrilmiştir. Amerikalı karar alıcılar, dış politikadaki temel amaçlarını ise ulusal güvenlik, refah, nüfuz kurma, uluslararası barış ve kimlik tartışmaları kapsamında sınıflandırmışlardır. ABD, savaş sonrası iş birliği teklifini reddeden komünist ideolojinin yayılmacı tavırlar sergilemesi nedeniyle Soğuk Savaş döneminde grand strateji belirlemeye odaklanır hâle gelmiştir. Bu grand stratejinin temelinde Müttefik ülkelerin, SSCB'yi kesin bir şekilde mağlup edinceye dek her alanda mücadeleye devam etmelerine işaret edilmiştir. Batı Bloku üyesi ülkelerin halklarının bu hedefi destekleyebilmeleri için ikna edilmeleri de stratejinin diğer bir temel özelliği olarak göze çarpmaktadır. Soğuk Savaş dönemi ABD Grand Stratejisi'nde "Çevreleme Politikası" maddi unsuru; "Amerikan Yaşam Tarzı", "Demokrasi", "Batı Medeniyeti" ve "Hür Dünya" gibi metaforlar manevi unsurları oluşturmuştur. Bu çalışmada Soğuk Savaş Döneminde Gerilimli Yıllar (1945-1962), Soğuk Savaş'ta Detente (Yumuşama) Dönemi (1962-1979), İkinci Soğuk Savaş Dönemi ABD Dış Politikası (1979-1991) başlıkları ışığında zamanın ruhu ortaya konulacaktır. Ayrıca Soğuk Savaş Dönemi ABD Dış Politikasını sağlıklı bir şekilde analiz edebilmek için birey-devlet-uluslararası sistem analizine başvurmanın yanı sıra olayların/kararların nedenlerini de multifactorial bir yaklaşımla yazıya dökmek hedeflenmiştir.

ÖNERİLEN OKUMALAR

Armaoğlu, F. (2014), *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995,* İstanbul: Timaş Yayınları.

Gaddis, J. L. (2015), *Soğuk Savaş Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar, Gerçek,* (Çev. Cenkçiler, D.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Hook, S.-Spanier, J. (2013), *Amerikan Dış Politikası,* (Çev. Tanırlı, Ö. Z.), İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Kissinger, H. *Diplomasi,* (2012), (Çev. Kurt, İ.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Stone, O.-Kuznick, P. (2015), *ABD'nin Gizli Tarihi,* (Çev. Çolak, T.), İstanbul: Profil Yayıncılık.

KAYNAKÇA

Armaoğlu, F. (1997), *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914),* Ankara: TTK.

Armaoğlu, F. (2014), *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995,* İstanbul: Timaş Yayınları.

Ataç, K.K.-Çam, M.M. (2020), "Soğuk Savaş: Amerikan Büyük Stratejisi, Johnson Doktrini ve Kıbrıs", *Güv. Str. Derg.* 16, (35), s.595-634.

Ataç, K.K.-Tezcanlar A. (2022), "Örtülü Eylemler: Amerikan Dış Politikasının Gizli Eli ve Nikaragua Örneği", *Anadolu Strateji Dergisi,* 2022, C.4, Sayı 1, s.39-51.

Ataöv, T. (2009) *Amerikan Başkanları,* İstanbul: İleri Yayıncılık.

Aydınlı, E., (2022), "Amerika'nın Soğuk Savaş Döneminde Kamu Diplomasisi Yoluyla Komünizmle Mücadelesinde United States Information Agency Örneği", *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,* Vol. 6, Issue 2, s.315-331.

Best A.-Hanhimaki J.M.-Maiolo J.-Schulze K. (2015), *20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi,* (Çev. Belge, T.U.), Ankara: Siyasal Kitabevi.

Bölme, S. (2012), "Soğuk Savaş'ta NATO-ABD-Türkiye Üçgeninde Askerî Üsler: Süreklilik ve Değişim", *Uluslararası İlişkiler,* Cilt 9, Sayı 34, s.51-71.

Dağ, A. E. (2009), *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü***,** İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları.

Dilek, M. S. (2010), "ABD Başkanı Dwight David Eisenhower'ın (Ike) Aralık 1959'da Türkiye Ziyareti", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* S.46, s.295-332.

Dilek, M. S. (2022), "Soğuk Savaş Dönemi (1945-1990)", *Yeni ve Yakınçağ Avrupa Tarihi,* Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Erhan, Ç. (2002), "ABD ve NATO'yla İlişkiler", Oran B. (ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar,* cilt 1, İstanbul: İletişim Yayınları.

Erhan Ç. (2019), "Soğuk Savaş'ta Tırmanma 1950-1962", *Siyasi Tarih II,* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Gaddis, J. L. (2015), *Soğuk Savaş Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar, Gerçek,* (Çev. Cenkçiler, D.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Gözen, R. (2018a), "Uluslararası Sistemde ABD", *Amerikan Dış Politikası Ders Kitabı,* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Gözen, R. (2018b), "ABD Dış Politikası Yaklaşımları", *Amerikan Dış Politikası Ders Kitabı,* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Güdül, Serpil, (2021), "Amerika Birleşik Devletleri'nin NSC-68 Çerçevesinde Uyguladığı Soğuk Savaş Stratejisi ve Türkiye'ye Yansımaları", *Gazi Akademik Bakış,* Cilt 15, Sayı 29, s.291-310.

Gürbüz, V. (2011), *Vietnam Savaşı,* İstanbul: Yitik Hazine Yayınları.

Herrera, R.–Cicchini J. (2013) "Some Notes About the U.S. Military Bases and Personnel Abroad**",** *Journal of Innovation Economics&Management***,** 2013, No:12, s.127-149.

Hook, S.-Spanier, J. (2013), *Amerikan Dış Politikası,* (Çev. Tanırlı, Ö. Z.), İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Ismay, L. (1966), *NATO İlk Beş Sene 1949-1954,* (Çev. Bilge, S.), Ankara: TTK.

İskit, T. (2012), *Diplomasi Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması,* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Jones, R. J. (2023), CIA Tarihi 1947-2022, (Çev. Doğancı A.), İstanbul: Kronik Kitap.

Karakaya, İ. (2023) "Us Transatlantic Policies and Us-Eu Transatlantic Relations From A Historical, Political, Economic and Socio-Cultural Perspective", *İmgelem,* C. 7, Sayı 12, s.73-92.

Keskin, F. (2002), Soğuk Savaş Kavramı ve Kronolojisi Kutusu ve ABD Başkanlarının Ünlü Doktrinleri Kutusu, Oran B. (ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar,* cilt 1, İstanbul: İletişim Yayınları.

Huntington, S. (2014) *Biz Kimiz? Amerika'nın Ulusal Kimlik Arayışı, (*Çev. Özer, A.), İstanbul: Global Yayın Ajansı.

Kissinger, H. *Diplomasi,* (2012), (Çev. Kurt, İ.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Leuchtenburg W.E. (1952), "Progressivism and Imperialism: The Progressive Movement and American Foreign Policy, 1898-1916"*, The Mississippi Valley Historical Review,* Vol. 39, No. 3

Mahan A. T, (2011), *Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi 1660-1783,* (Çev. Büyükonat, A.T.), İstanbul: Grifin Yayınları.

Sander, O. (2008), *Siyasi Tarih 1918-1994,* Ankara: İmge Kitabevi.

Sönmezoğlu, F. (2000), *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi,* İstanbul: Filiz Kitabevi.

Sönmezoğlu, F. (2010), *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü,* İstanbul: Der Yayınları.

Stone, O.-Kuznick, P. (2015), *ABD'nin Gizli Tarihi,* (Çev. Çolak, T.), İstanbul: Profil Yayıncılık.

Sümer, G. (2008), "Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 19 (Güz 2008), s.119-144.

Tellal, E. (2019), "Savaş Sonrasında Dünya Düzeni (1945-1950), *Siyasi Tarih II Ders Kitabı,* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Tellal E. (2007), "Sovyet Dış Politikası ve Gromıko", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,* c.62, Sayı:3, s.349-377.

Washington's Farewell Address To The People Of The United States. (2000), Washington: 106TH Congress 2ND Session Senate Document No. 106–21,

Internet Kaynakları (Son Erişim Tarihi 24 Kasım 2024)

https://www.americanyawp.com/reader/manifest-destiny/john-osullivan-declares-americas-manifest-destiny-1845/

https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/diplomasi

https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/wilson-ilkeleri/

https://www.bbc.com/turkce/haberler-40187207

https://www.centcom.mil/ABOUT-US/HISTORY/

https://www.defense.gov/Multimedia/Experience/The-History-of-the-Department-of-Defense/#1947

https://www.eucom.mil/about-the-command/history-of-useucom

https://history.state.gov/milestones/1969-1976/salt

https://www.iaea.org/topics/non-proliferation-treaty

https://www.jfklibrary.org/learn/about-jfk/jfk-in-history/nuclear-test-ban-treaty

https://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-teskilati-ve-turkiye.tr.mfa

https://www.mfa.gov.tr/data/nato-bilgi--notu.pdf

https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ve-avrupa-guvenli-ve-isbirligi-teskilati-_agit_.tr.mfa

https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_139339.htm

https://nsarchive2.gwu.edu/coldwar/documents/episode-1/kennan.htm

https://ofac.treasury.gov/sanctions-programs-and-country-information/iran-sanctions

https://www.pacom.mil/About-USINDOPACOM/History/

http://slantchev.ucsd.edu/courses/pdf/Kennan%20-%20The%20Sources%20of%20Soviet%20Conduct.pdf

https://www.socom.mil/about

https://www.southcom.mil/About/History/

https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/introouterspacetreaty.html

https://www.ustranscom.mil/foia/docs/web5.pdf

https://voicesofdemocracy.umd.edu/reagan-evil-empire-speech-text/

https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/presidents/theodore-roosevelt/

https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/presidents/william-mckinley/

https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/presidents/james-carter/

https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/presidents/ronald-reagan/

https://www.youtube.com/watch?v=C2fYttaXkaI

https://2009-2017.state.gov/t/isn/4785.htm

https://2009-2017.state.gov/t/isn/5187.htm

SOĞUK SAVAŞ SONRASI ABD BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ VE ABD DIŞ POLİTİKASI (1991-2001)

Barış Gürsoy

Özet

Bu çalışma, ABD dış politikasının Soğuk Savaş'ın ardından yaklaşık 10 yılda geçirdiği süreçteki temel olayları, dış politikasını şekillendiren kavramsal çerçeveleri ve tercihleri anlatmaktır. 1990'lı yıllarda ABD başkanlığını yürütmüş olan George Bush ve Bill Clinton'ın dış politika ve ulusal güvenlik konularına ilişkin söylem ve uygulamalarına yer verilmiştir. ABD dış politikasının Soğuk Savaş sonrası dönemdeki gelişiminin ortaya çıkarılması adına her yıl düzenli olarak yayınlanan "ulusal güvenlik stratejisi" belgelerinden yararlanılmıştır. Birleşik Devletler, dünya siyasetinde tartışmasız bir ağırlığa sahiptir. Dünyanın en büyük ekonomik ve askerî gücüdür. Bu güçlerinin dünya siyasetine olan etkisi de malumdur. Ancak politik, ekonomik, stratejik, teknolojik, kültürel ve uluslararası sisteme ilişkin koşullar en güçlü devletlerin dahi dış politikalarını mevcut zamanın koşullarına uyumlu hâle getirmeye, gerekiyorsa modifiye etmeye (değiştirme/dönüştürme) zorlar. Soğuk Savaş'ın bitişi bir sistem değişimidir ve sistem değişimleri dış politikaları en derinden etkileyen değişkenler biri olagelmiştir. ABD'nin Soğuk Savaş'ı "başarı" ile tamamlaması, onu bu değişim ihtiyacından bağımsız kılmayacaktır. Dolaysıyla çalışmada Soğuk Savaş'ın bitişinin ABD dış politikası üzerindeki etkileri tartışılacaktır. Ardından ortaya çıkan yeni ortamda ABD'nin dış politikasının aldığı biçim ve geçirdiği dönüşüm örnekler, söylemler ve belgeler üzerinden açıklanmaya çalışılacaktır.

GİRİŞ

20. yüzyılın ilk yarısı iki genel harbin yanı sıra büyük siyasal ve ekonomik çalkantılara sahne olurken ikinci yarısı ise iki süper güç arasındaki iğneden ipliğe her alanda yaşanan sert rekabetin dönemi olmuştur. Uluslararası sistem iki kutuplu olarak tanımlanmakla beraber ünlü tarihçi Lukaks'a göre 20. yüzyıl bir Amerikan yüzyılıdır. Ona göre bu durum sadece ABD'nin büyük gücünden değil aynı zamanda Amerikan olan her şeyin büyük etkisinden ve prestijindendir. Amerikan doları tüm dünyada evrensel para standardı olmuştur. Amerikan sanatının en değerli nesneleri ve en

ederken Clinton'ın Monica Lewinsky skandalı siyaseten zorlayacaktır. Ancak Clinton yönetimi hem Türk-Yunan ilişkilerinin gerilimler yaşadığı dönemlerdeki arabulucu tavrı hem Kuzey İrlanda sorunuyla ilgili olarak üstlendiği yapıcı roller bakımından başarılıdır. Ayrıca her zaman karmaşıklığını eleştirdiğimiz Dayton Anlaşması'nın ortaya çıkması da her şey bir yana büyük bir krizi sonlandırmış olması bakımından kayda değerdir. Beyaz Saray, 1980'li yılların büyük bölümünde kovboy filmleriyle ünlü emekli bir aktörü başkan olarak ağırlamıştır. Bu kovboy başkanın yardımcısı ve halefi ise bir İkinci Dünya Savaşı gazisi olan Bush'tur. "Kovboy" ve "savaş gazisi" Soğuk Savaşı bitirip ABD'yi yeni döneme taşımışlardır. İki cumhuriyetçi siyasetçinin ardından ise Amerikalı seçmenlerin tercihi, 90'lı yılların kalanını bir Vietnam Savaşı protestocusuyla tamamlamak olmuştur. Clinton'dan sonra ise cumhuriyetçiler yönetimi yeniden ele alırlarken bir Vietnam gazisini başkan olarak seçmişlerdir.

ÖNERİLEN OKUMALAR

Anderson, Perry, (2015). Amerikan Dış Politikası ve Düşünürleri, Barış Baysal (çev.), Ankara: NotaBene Yayınları.

Gaddis, John Lewis, (2007). Soğuk Savaş: Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar, Gerçek, Dilek Cenkçiler (çev.), İstanbul: YKY.

Hook Steven W. ve Spanier John, (2013). Amerikan Dış Politikası: İkinci Dünya Savaşı'ndan Günümüze, (çev.) Özge Zihinoğlu Tanırlı, İstanbul: İnkılap Yayınevi.

Nye, Joseph S. Jr, (2003). Amerikan Gücünün Paradoksu: Dünyanın Tek Süper Gücü Neden Tek Başına Davranamaz?, (çev.) Gürol Koca, İstanbul: Literatür Yayınları.

KAYNAKÇA

A National Security Strategy of Engagement and Enlargement, (1994). https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/nss1994.pdf?ver=YPdbuschbfpPz3tyQQxaLg%3d%3d (Erişim tarihi: 10 Ekim 2024).

A National Security Strategy of Engagement and Enlargement, (1995). https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/nss1995.pdf?ver=pzgo9pkDsWmIQqTYTC6O-Q%3d%3d (Erişim tarihi: 17 Ekim 2024).

A National Security Strategy of Engagement and Enlargement, (1996). https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/nss1996.pdf?ver=4f8riCrLnHIA-H0itYUp6A%3d%3d (Erişim tarihi: 17 Ekim 2024).

A National Security Strategy for a New Century, (1997). https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/nss1997.pdf?ver=2whGiEUYiceAyme45GiJzA%3d%3d (Erişim tarihi: 17 Ekim 2024).

A National Security Strategy for a New Century, (1998). https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/nss1998.pdf?ver=zl1p-sJtgDvXOM01YVnfqA%3d%3d (Erişim tarihi: 17 Ekim 2024).

A National Security Strategy for a New Century, (1999). https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/nss1999.pdf?ver=SLo909OTm5lAh0LQWBrRHw%3d%3d (Erişim tarihi: 17 Ekim 2024).

Ağır, Bülent Sarper, (2007). "Bush Doktrini: Küresel Bir Hegemonik İstikrar Arayışı mı?", Uluslararası İlişkiler, Cilt 3, Sayı 12, Kış 2006-2007, s.71-100.

Ağır, Bülent Sarper, (2012). "İnsani Müdahale Tartışmaları ve Kuvvet Kullanma Hukuku Çerçevesinde NATO'nun 1999 Kosova Müdahalesi", Murat Saraçlı (der.) Uluslararası Hukukta Güncel Sorun Alanları, Ankara: BigBang Yayınları, s. 211-234.

Aktütün, İlker, (2004). "Soğuk Savaş'tan Küresel Tiranlığa", (der.) Toktamış Ateş, Kant'ın Kanat Sesleri: ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya, Ankara: Ümit Yayıncılık, s. 251-270.

Anderson, Perry, (2015). Amerikan Dış Politikası ve Düşünürleri, Barış Baysal (çev.), Ankara: NotaBene Yayınları.

Aras, F. Ç., & Yürük, E., (2023). "Hindistan ve Sovyetler Birliği Arasındaki İlişkiler: 20. Yüzyılın Dinamikleri ve Değişen Jeopolitik Bağlam", International Congress on Scientific Research and Recent Trends-XII (pp.1777-1785). Ankara, Türkiye.

Boys, James D., (2012). "A Lost Opportunity : The Flawed Implementation of Assertive Multilateralism (1991-1993)" European Association for American Studies, 2012 Spring s.1-16.

Boys, James, D, (2015). Clinton's Grand Strategy US Foreign Policy in a Post-Cold War World, New York: Bloomsbury Academic,

Dinç, Cengiz, (2011). "Transatlantik İlişkiler: Sistemik Değişimlerin ve Krizlerin Etkisi", (der.) Cenap Çakmak, Cengiz Dinç ve Ahmet Öztürk, Yakın Dönem Amerikan Dış Politikası: Teori ve Pratik, Ankara: Nobel Yayınları, s. 151-173.

Gaddis, John Lewis, (2007). Soğuk Savaş: Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar, Gerçek, Dilek Cenkçiler (çev.), İstanbul: YKY.

Garten, Jeffrey, (1994). Soğuk Barış: ABD, Almanya ve Japonya Arasındaki Hegemonya Savaşı, Yavuz Alagon (çev.), İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Gürel Onur, (2022). "Realist Konstrüktivizm Perspektifinden Bill Clinton Döneminde Uygulanan Güvenlik ve Terör Politikalarının Türkiye-ABD İlişkilerine Etkisi", International Journal of Social Inquiry, Vol 15, Issue 1, ss. 195-208.

Harman, Chris, (2013). Halkların Dünya Tarihi: Taş Devrinden Yani Binyıla, Uygur Kocabaşoğlu (çev.), İstanbul: Yordam Kitap, 3. Basım.

Hook Steven W. ve Spanier John, (2013). Amerikan Dış Politikası: İkinci Dünya Savaşı'ndan Günümüze, (çev.) Özge Zihinoğlu Tanırlı, İstanbul: İnkılap Yayınevi.

Karakaya, İskender, (2023). "ABD'nin Transatlantik Politikaları ve Tarihi, Siyasi, Ekonomik ve Sosyokültürel Açıdan ABD-AB Transatlantik İlişkileri",İmgelem, 7(12): 73-92.

Kennedy, Paul, (1998). Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri (1550'den 2000'e Ekonomik Değişme ve Askerî Çatışmalar), Birtane Karanakçı (çev.), Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 7. Basım.

Kissenger, Henry, (1998). Diplomasi, İbrahim Kurt (çev.), Ankara: İşbankası Kültür Yayınları.

Knutsen, Torbjorn L, (2015). Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi, İstanbul: Açılımkitap.

Lefebvre, Maxime, (2005). Amerikan Dış Politikası, (çev.) İsmail Yerguz, İstanbul İletişim Yayınları.

Lukaks, John, (1993). Yirminci Yüzyılın ve Modern Çağın Sonu, Mehmet Harmancı (çev.), İstanbul: Sabah Kitapları.

McMahon, Robert J., (2013). Soğuk Savaş, (çev.) Sinem Gül, Ankara: Dost Yayınları.

Meiertöns, Heiko, (2010). The Doctrines of US Security Policy: An Evaluation Under International Law, New York: Cambridge University Press.

National Security Strategy of the United States, (1991). https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/nss1991.pdf?ver=3sIpLiQwmknO-RplyPeAHw%3d%3d (Erişim tarihi: 10 Ekim 2024).

National Security Strategy of the United States, (1993). https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/nss1993.pdf?ver=Dulx2wRKDaQ-ZrswRPRX9g%3d%3d (Erişim tarihi: 10 Ekim 2024).

National Security Strategy of the United States: (1990). https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/nss1990.pdf?ver=x5cwOOez0oak2BjhXekM-Q%3D%3D (Erişim tarihi: 10 Ekim 2024).

Nye, Joseph S. Jr, (2003). Amerikan Gücünün Paradoksu: Dünyanın Tek Süper Gücü Neden Tek Başına Davranamaz?, (çev.) Gürol Koca, İstanbul: Literatür Yayınları.

Ökten, Kaan H., (2004). "ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi: Kant'ın Radikal Bir Yorumu mu?", (der.) Toktamış Ateş, Kant'ın Kanat Sesleri: ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya, Ankara: Ümit Yayıncılık, s. 153-174.

Pirinççi, Ferhat, (2011). "Amerikan Dış Politikasında Dinamizm ve Başkanlar: Retorik ve Uygulama, (der.) Cenap Çakmak, Cengiz Dinç ve Ahmet Öztürk, Yakın Dönem Amerikan Dış Politikası: Teori ve Pratik, Ankara: Nobel Yayınları, s. 79-113.

Roberts, J.M., (2016). Dünya Tarihi: 18. Yüzyıl ve Sonrası, 2. Cilt, İdem Erman ve Tansu Akgün (çev.), İstanbul: İnkılap Kitapevi.

Smith, Michael E., (2020). Uluslararası Güvenlik, (çev.) Ramazan Gözen, (çev.ed.) Erhan Büyükakıncı, Ankara: Felix Kitap.

Sümer, Gültekin, (2008). "Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politika Kültürü", Uluslararası İlişkiler, Cilt 5, Sayı 19, Güz, s. 119-144.

Yavi, Ersal, (2002). Küresel Güçlerin Petrole Erişiminde İsrail-Filistin-Kürt Açmazında Hedefteki Adam Saddam, İzmir: Yazıcı Yayınevi.

Yılmaz, Türel, (2004). Uluslararası Politikada Orta Doğu: Birinci Dünya Savaşı'ndan 2000'e, Ankara: Akçağ Yayınları.

Yürük E. ve Köse, İ. (2024). "Türkiye ve Komşuları: Yüzyılda Gerilimler ve İş Birlikleri," Türkiye'nin Yüzyılı Türk Dış Politikası, İstanbul: Nokta Yayınları, s.200-226.

Yürük, E. (2023). "İngiltere'nin Afganistan Politikası: İmparatorlukların Mezarında Güneşi Batmayan İmparatorluğun Güç Mücadelesi", (Ed. İskender Karakaya ve Yılmaz Ulvi Uzun). Afganistan: Tarih, Sosyokültürel Yapı, Ekonomi ve Dış Politika, Nobel Bilimsel Yayıncılık: Ankara, s. 337-356.

11 EYLÜL 2001 SONRASI ABD BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ VE ABD DIŞ POLİTİKASI (2001-2009)

Gökhan Telatar

Özet

11 Eylül 2001'de ABD'den gerçekleşen terör saldırıları uluslararası ilişkilerde dönüm noktası sayılabilecek olaylardan biri olmuştur. Zira Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği gibi bir süper gücün gerçekleştirmekten çekindiği bir saldırıyı bir terör örgütü gerçekleştirmiştir. Bu saldırılar ABD'nin dış politikası açısından bir dönüm noktası olduğu gibi, grand stratejisinde ve dış politikasında yarattığı değişim nedeniyle de bütün dünya açısından bir dönüm noktası olmuştur. ABD saldırılardan sonra terörizme karşı küresel bir savaş başlatmış hem terör örgütlerini hem de onları destekleyen devletleri hedef almış, "Ya bizimlesiniz ya teröristlerlesiniz." çıkışıyla bütün devletleri bir tercih yapmaya zorlamış, yani terörizme karşı savaş bütün dünyayı etkileyecek bir süreç başlatmıştır. Realist bir grand strateji benimseyen Başkan George W. Bush, ABD'nin güvenliğine yönelik bir tehdit söz konusu olduğu için terörizme karşı realist strateji çerçevesinde karşılık vermeye başlamıştır. Ancak terörizme savaşın kapsamı terör örgütlerinin yanında devletleri de hedef alacak ve terörizmle ilişkili başka tehditleri de içerecek şekilde genişleyince başka grand stratejiler de gündeme gelmiştir. Bu dönemde ABD dış politikasında en büyük etkiye sahip grand strateji üstünlük olmuştur. Liberal uluslararasıcılık da terörizme karşı savaşın yürütülmesinde oldukça tartışılan bir strateji olmuştur.

GİRİŞ

ABD II. Dünya Savaşı'nda sonra yeni uluslararası düzenin kurulmasında ve korunmasında öncü rol oynayarak küresel ölçekte bir dış politika izlemeye başlamıştır. Böyle iddialı bir rol üstelenen bir devletin dış politikasının dünyadaki gelişmelere tepki vermekle yetinmesi beklenemezdi. ABD'nin uzun vadeli dış politika önceliklerini belirlemesi, mevcut kapasitesini bu öncelikleri gerçekleştirecek şekilde kullanması, kapasitesinin yetersiz olması durumunda bu açığı kapatmak için gerekli adımları atması gerekmekteydi. Bu gereklilik ABD'nin dış politikasına rehberlik eden grand

KAYNAKÇA

Antaleva, N. (2004, 18 January). US military will stay in Georgia. http://news.bbc.co.uk/2/hi/3406941.stm (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

Arms Control (2024, July). Nuclear testing and comprehensive test ban treaty (ctbt) timeline. https://www.armscontrol.org/factsheets/nuclear-testing-and-comprehensive-test-ban-treaty-ctbt-timeline (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

Arms Control (2022). Chronology of U.S.-North Korean nuclear and missile diplomacy, 1985-2022. https://www.armscontrol.org/factsheets/chronology-us-north-korean-nuclear-and-missile-diplomacy-1985-2022#2005 (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

Atacan, F. (2008). Radikal İslam'ın küresel bir tehdide dönüşüm süreci: Afganistan deneyimi. *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1*(1), 32-49.

BBC (2002, 6 May). US renounces world court treaty. http://news.bbc.co.uk/2/hi/1970312.stm (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

Bingöl, Y. (2006). The 'colorful' revolution of Kyrgyzstan: Democratic transition or global competition?'. *Alternatives: Turkish Journal of International Relations, 5*(1-2), 73-81.

Blackburn, R. (2002). The imperial presidency, the war on terrorism, and the revolutions of modernity. *Constellations, 9*(1), 3-33.

Bush, G. W. (1999, November 19). A distinctly American internationalism. https://www.washingtonpost.com/archive/business/technology/1999/11/19/text-of-remarks-prepared-for-delivery-by-texas-gov-george-w-bush-at-ronald-reagan-presidential-library-simi-valley-calif-on-november-19-1999/1e893802-88ce-40de-bcf7-a4e1b6393ad2/ (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

Bush, G. W. (2001, September 14). National day of prayer and remembrance for the victims of the terrorist attacks on september 11, 2001. https://www.govinfo.gov/content/pkg/PPP-2001-book2/html/PPP-2001-book2-doc-pg1108.htm (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

Buzan, B. (2006). Will the 'global war on terrorism' be the new cold war?. *International Affairs, 82*(6), 1101-1118.

Clark, W. R. (2005). *Petrodollar Warfare: Oil, Iraq and the Future of the Dolar*. Gabriola Island: New Society Publishers.

Cox, R. W. (1983). Gramsci, hegemony and international relations: An essay in method. *Millenium - Journal of International Studies*, *12*(2), 162-175.

Çokgüçlü, Y. (2021). ABD'nin Kuzey Kore politikası çerçevesinde nükleersiz bir Kuzey Kore mümkün mü?. *International Journal of Social Inquiry, 14*(2), 509-540.

Daalder, I. H. & Lindsay, J.M. (2003). *America Unbound: The Bush Revolution in Foreign Policy*. Washington, D.C.: Brookings Institution Press.

Dalacoura, K. (2005). US democracy promotion in Arab Middle East since 11 september 2001: A critique. *International Affairs, 81*(5), 963-979.

Dueck, C. (2006). *Reluctant Crusaders: Power, Culture, and Change in American Grand Strategy*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.

Dunn, D. H. (2003). Myths, motivations, and 'misunderestimations': The Bush administration and Iraq. *International Affairs, 79*(2), 279-297.

Erhan, Ç. (2005). Broader Middle East and North Africa initiative and beyond", *Perceptions*, *Autumn*,153-170.

Fukuyama, F. (1999). *Tarihin Sonu ve Son İnsan* (Zülfü Dicleli, Çev.) İstanbul: Gün Yayınları.

Gowan, P. (2006). The Bush turn and the drive for primacy. İçinde A. Colas & R. Saull (Ed.), The war on terrorism and the american 'empire' after the cold war (ss.131-154). London and New York: Routledge.

Gregory, D. (2005, January 18). Bush on Iran: No option 'off the table'. https://www.nbcnews.com/id/wbna6836247 (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

Hawthorne, A. (2003). Can the United States promote democracy in the Middle East. *Current History*, *102*(660), 21-26.

Hobson, C. (2005). A forward strategy of freedom in the Middle East: US democracy promotion and the 'war on terror'. *Australian Journal of International Affairs, 59*(1), 39-53.

Ikenberry, G. J. (2002). America's imperial ambition. *Foreign Affairs, 81*(5), 44-60.

Ikenberry, G. J. (2008). Liberal order building. İçinde M. P. Leffler & J. W. Legro (Ed.), To Lead the World: American Strategy After the Bush Doctrine (ss.85-108). Oxford: Oxford University Press.

Kim, J. & Hundt, D. (2011). US policy toward rogue states: Comparing the Bush administration's policy toward Iraq and North Korea. *Asian Perspective, 35*(2), 239-257.

Kohn, D. (2003, September 2). Bush on 9/11: Moment to moment. https://www.cbsnews.com/news/bush-on-9-11-moment-to-moment/ (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

Krauthammer, C. (2004). In defense of democratic realism. *The National Interest, 77*, 15-25.

Kupchan, C. A. & Trubovitz, P. L. (2007). Dead center: the demise of liberal ınternationalism in the United States. *International Security, 32*(2), 7-44.

Leffler, M. P. (2005). 9/11 and American foreign policy. *Diplomatic History, 29*(3), 395-413.

Löfflmann, G. (2024). The Bush doctrine redux: Changes and continuities in American grand strategy since '9/11'. *International Politics, 61*, 501-522.

Lyons, K. (2015). Iran nuclear talks: Timeline. https://www.theguardian.com/world/2015/apr/02/iran-nuclear-talks-timeline (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

Mearsheimer, J. (2019). Bound to fail: The rise and fall of the liberal international order. *International Security, 43*(4), 70-50.

Miller, B. & Rubinovitz, Z. (2020). *Grand Strategy From Truman to Trump*. Chicago: University of Chicago Press.

Monten, J. (2005). The roots of the Bush Doctrine: Power, nationalism, and democracy promotion in U.S. strategy. *International Security, 29*(4), 112-156.

Moore, G. J. (2008). America's failed North Korea nuclear policy: A new approach. *Asian Perspective, 32*(4), 9-27.

NATO (2022, 30 May). ISAF's Mmission in Afghanistan (2001-2014). https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69366.htm (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

Patman, R. G. (2006). Globalization, the new US exceptionalism and the war on terror. *Third World Quarterly, 27*(6), 963-986.

Perez-Rivas, M. (2001). Bush vows to rid the world of 'evil-doers'. http://archives.cnn.com/2001/US/09/16/gen.bush.terrorism/ (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

Rice, C. (2000). Promoting the national interest. *Foreign Affairs, 79*(1), 45-62.

Rice, C. (2002, October 1). A balance of power that favors freedom. https://awpc.cattcenter.iastate.edu/2017/03/21/a-balance-of-power-that-favors-freedom-oct-1-2002/ (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

Rusten, L. F. (2010). U.S. withdrawal from the antiballistic missile treaty. https://inss.ndu.edu/Portals/68/Documents/casestudies/CSWMD_CaseStudy-2.pdf (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

Sharma, S., Tracy, S. & Kumar, S. (2004, February). The invasion of Iraq: Dollar vs euro. *Z Magazine*. http://www.thirdworldtraveler.com/Iraq/Iraq_dollar_vs_euro.html (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

Shrader, N. R. (2007). From realism to liberalism: George W. Bush's rhetorical foreign policy transition, 1999–2004. *Commonwealth: A Journal of Pennsylvania Politics and Policy, 13*(1), 23-44.

Sick, G. (1998). Rethinking dual containment. *Survival, 40*(1) 5-32.

Telatar, G. (2011). *11 Eylül Sonrası Amerikan Dış Politikasında Hegemonyanın Yeniden İnşası*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Telatar, G. (2012a). Barack Obama yönetiminin İran'ın nükleer faaliyetlerine yönelik politikası. *Akademik Orta Doğu, 7*(1), 53-78.

Telatar, G. (2012b). Barack Obama'nın dış politikasında demokrasinin yayılması misyonu. *Alternatif Politika, 4*(1), 54-83.

Telatar, G. (2012c). Yeni muhafazakârlar, demokrasinin yayılması ve Amerikan dış politikası. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 67*(3), 159-187.

Telatar, G. (2014). Barack Obama, the war on terrorism and the US hegemony. *Alternatives: Turkish Journal of International Relations, 13*(4), 41-58.

The New York Times (2003, March 18). Text: Bush speech on Iraq. https://www.nytimes.com/2003/03/18/politics/text-bushs-speech-on-iraq.html (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

The Washington Post (2000, August 1). Condoleezza Rice at the republican national convention. http://www.washingtonpost.com/wp-srv/onpolitics/elections/ricetext080100.htm (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

The White House (2001a, September 11). Statement by the president in his address to the nation. https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010911-16.html (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

The White House (2001b, September 16). Remarks by the president upon arrival. https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010916-2.html (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

The White House (2001c, September 11). Address to a joint session of congress and the American people. https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

The White House (2002a, January 29). President delivers state of the union address. https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

The White House (2002b, September). The National Security Strategy of the United States of America. Washington D.C., The White House.

Tsunekawa, J. (2007). Post-9/11 power politics among the US, China, and Russia- unilateralism and Central and Southeast Asia. İçinde Jun Tsunekawa (Ed.), East Asian Strategic Review (ss.37-62). Tokyo: National Institute for Defense Studies.

VOA (2009, October 27). Bush: 'You are either with us, or with the terrorists' - 2001-09-21. https://www.voanews.com/a/a-13-a-2001-09-21-14-bush-66411197/549664.html (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024).

Walt, S. M. (2018). *The Hell of Good Intentions: America's Foreign Policy Elite and the Decline of U.S. Primacy*. New York: Farrar, Straus and Giroux.

Zoellick, R. B. (2000). A republican foreign policy. *Foreign Affairs, 79*(1), 63-78.

BARACK OBAMA DÖNEMİ AMERİKAN BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ VE ABD DIŞ POLİTİKASI (2009-2017)

Turgay Demir

Özet

Barack Obama, George W. Bush'un teröre karşı savaşta terör örgütlerini ve devletleri hedef alan, askerî müdahaleyi önceleyen stratejisini değiştirmiştir. Bu doğrultuda Obama, Bush yönetiminin izlediği politikalar sonucunda İslam dünyasında ortaya çıkan kötü Amerikan algısını düzeltmeye girişmiş, ABD'nin İslam dünyasıyla değil şiddeti yöntem olarak benimseyen aşırıcı terör örgütleriyle savaştığını vurgulayarak İslam dünyasıyla aşırıcı terör örgütlerini birbirinden ayrı tutmaya çalıştığını ifade etmiştir. Ayrıca diplomasiyi temel araç olarak kullanarak uluslararası örgütleri uluslararası hukuk çerçevesinde aktif kılmayı, dünyadaki sorunlara müdahale etme noktasında daha seçici davranmayı ve sorunların bölgesel müttefikler ve ortaklar tarafından çözülmesini tercih etmiştir. Bu türden bir müdahil olmama yaklaşımı çerçevesinde sorunların geleneksel ABD müttefikleri ve ortaklarıyla çözümü tercih edildiği gibi gerektiğinde geleneksel müttefik ve ortaklar terk edilerek devlet dışı örgütlenmeler şeklindeki yeni ortaklar arandığı ve bunların desteklendiği görülmektedir. Obama, askerî müdahaleyi en birincil seçenek olmaktan çıkarmış, Orta Doğu'daki askerî müdahaleleri/operasyonları ekonomik külfet ve insan kaybı açısından değerlendirmiş ve bu bölgeden mümkün olduğunca uzak durmaya çalışarak Çin'in yükselişini engellemek adına Avrasya bölgesine yönelmiştir. Fakat 2011'deki Arap Ayaklanmaları sonrasında Orta Doğu'daki yeni gelişmeler ve ortaya çıkan yeni güvenlik tehditleri, Obama'nın Avrasya'da Çin'e yönelik stratejisini olumsuz etkilediği gibi Orta Doğu'dan tam anlamıyla uzaklaşamamasına neden olmuş, istemeden de olsa ABD bölgeyle ilgili bazı sorunlara belirli ölçüde müdahil olmak zorunda kalmıştır.

GİRİŞ

Bu bölümde Barack Obama dönemi Amerikan grand stratejisi ve dış politikadaki yansımaları ele alınacaktır. ABD'de her bir başkanın grand strateji yaklaşımlarına dair değerlendirmeler başkanların dış politikada almış ve uygulamış oldukları kararların seçim öncesinde açıkladıkları stratejiyle ne kadar uyumlu olduğu, beklenmedik uluslararası gelişmelere ne

sonrasında ortaya çıkan IŞİD gibi yeni tehditler dolayısıyla Avrasya'da Çin'e yönelik stratejisini olumsuz anlamda etkilediği gibi Orta Doğu'dan tam anlamıyla uzak durmasına engel olmuştur. 2016 yılında Obama başkanlıkta ikinci dönemini tamamlamış, yeni dönem başkanlık seçimi kapsamında Demokrat Parti adayı Hillary Clinton ve Cumhuriyetçi Parti adayı Donald Trump 8 Kasım 2016'da karşı karşıya gelmiş ve seçimi Cumhuriyetçi Parti adayı Donald Trump kazanarak ABD'nin yeni başkanı olmuştur.

ÖNERİLEN OKUMALAR

Brands, H. (2017). Barack Obama and the Dilemmas of American Grand Strategy, *The Washington Qua*rterly, 39(4), pp.101-125.

Çelik, Ş. (2023). *Üst Doktrin: ABD Temel Güvenlik Stratejisi Olarak Müdahalecilik*, Gazi Kitabevi: Ankara.

Goldberg, J. (2016), The Obama Doctrine, The Atlantic, April 2016, https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/04/the-obama-doctrine/471525/ (Erişim Tarihi: 7 Ekim 2024)

Obama, B. (2007). Renewing American Leadership, *Foreign Affairs*, 86(4), pp. 2-16.

Ross, R.S. (2013). US Grand Strategy, the Rise of China, and US National Security Strategy for East Asia, *Strategic Studies Quarterly*, 7(2), Asia-Pacific Special Edition (Summer 2013), pp. 20-40.

KAYNAKÇA

Akbal, Ö. (2021). *ABD'nin Suriye Politikası ve Bölgesel Etkileri*, Nobel Bilimsel Yayıncılık: Ankara.

Brands, H. (2017). Barack Obama and the Dilemmas of American Grand Strategy, *The Washington Quarterly*, 39(4), pp.101-125.

Cerrah, U. (2016). ABD'nin Suriye Politikası içinde ed. (Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Zafer Yıldırım, Uluslararası Politikada Suriye Krizi Beta Yayınları. ss.319-333.

Çelik, Ş. (2023). *Üst Doktrin: ABD Temel Güvenlik Stratejisi Olarak Müdahalecilik*, Gazi Kitabevi: Ankara.

Demir, T. (2023). *Syrian Kurds, Democratic Union Party (PYD) and the Strategic Framing of the Civil War: Selling the New Model of Governance*, Lexington Books: Lanham Maryland.

Drezner, D. W. (2011). Does Obama Have a Grand Strategy? Why We Need Doctrines in Uncertain Times, *Foreign Affairs*, 90(4), pp.57-68.

Goldberg, J. (2016), The Obama Doctrine, The Atlantic, April 2016, https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/04/the-obama-doctrine/471525/ (Erişim Tarihi: 7 Ekim 2024)

Gunter, M. 2015. Iraq, Syria, ISIS and the Kurds: Geostrategic Concerns for the USA and Turkey, *Middle East Policy*, 22(1), Spring, pp.102-111.

Karakaya, İ. (2023b). Türkiye'nin Afganistan Politikası: Sosyokültürel Bağlar, Bölgesel Güvenlik Yapılanmaları ve Küresel Örgütler/Güçler Ekseninde İkili İlişkiler. (Ed. İskender Karakaya ve Yılmaz Ulvi Uzun). *Afganistan: Tarih, Sosyokültürel Yapı, Ekonomi ve Dış Politika*, Nobel Bilimsel Yayıncılık: Ankara.

Karakaya, İ. (2023a). Us Transatlantic Policies and Us-Eu Transatlantic Relations From A Historical, Political, Economic and Socio-Cultural Perspective. *İmgelem*, 7(12), 73-92.

Karakaya, İ., & Çelik, M. T. (2021). Orta Doğu'da Arap Baharı Süreci ve Libya İç Savaşı. *Akademik İzdüşüm Dergisi*, 6(1), 175-192.

Knights, M., ve Wilgenburg, W. (2021). *Accidental Allies: The U.S. – Syrian Democratic Forces Partnership Against the Islamic State*. London: I.B. Tauris.

Kurt, Veysel (2019). *ABD ve Suriye Krizinin Dönüşümü*, Kadim Yayınları: Ankara.

Landler, M ve Gordon M. R. (11 Aralık 2012). "U.S. Will Grant Recognition to Syrian Rebels, Obama Says", The New York Times, https://www.nytimes.com/2012/12/12/world/middleeast/united-states-involvement-in-syria.html (Erişim Tarihi: 25 Haziran 2024)

Obama, B. (2007). Renewing American Leadership, *Foreign Affairs*, 86(4), pp. 2-16.

Philips, C. (2018). *The Battle For Syria: International Rivalry in the New Middle East*. Yale University Press: New Haven and London.

Pierce, A.R. (2014). US Partnership with the Egyptian Muslim Brotherhood and its Effect on Civil Society and Human Rights, *Society*, 51(1), pp.68-86.

Ross, R.S. (2013). US Grand Strategy, the Rise of China, and US National Security Strategy for East Asia, *Strategic Studies Quarterly*, 7(2), Asia-Pacific Special Edition (Summer 2013), pp. 20-40.

The National Security Strategy (May 2010), https://history.defense.gov/Historical-Sources/National-Security-Strategy/ (Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2024)

The National Security Strategy (February 2015), https://history.defense.gov/Historical-Sources/National-Security-Strategy/ (Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2024)

The New York Times (4 Haziran 2009). "Text: Obama's Speech in Cairo", The New York Times, https://www.nytimes.com/2009/06/04/us/politics/04obama.text.html (Erişim Tarihi: 24 Mayıs 2024)

The White House (2012). "Remarks by the President to the White House Press Corps", 20 Ağustos 2012, https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2012/08/20/remarks-president-white-house-press-corps (Erişim Tarihi: 19 Aralık 2023)

Yacoubian, M. (2017). Critical Junctures in United States Policy toward Syria: An Assessment of the Counterfactuals, Simon-Skjodt Center for the Prevention of Genocide Series of Occasional Papers, August 2017, https://www.ushmm.org/m/pdfs/Yacoubian-Critical-Junctures-US-Policy-Syria.pdf (Erişim Tarihi: 1 Kasım 2023)

Yürük, E. (2023). "İngiltere'nin Afganistan Politikası: İmparatorlukların Mezarında Güneşi Batmayan İmparatorluğun Güç Mücadelesi" (Ed. İskender Karakaya ve Yılmaz Ulvi Uzun). Afganistan: Tarih, Sosyokültürel Yapı, Ekonomi ve Dış Politika, Nobel Bilimsel Yayıncılık: Ankara,ss. 337-356

Yürük, E. ve Köse, İ. (2024). "Türkiye ve Komşuları: Yüzyılda Gerilimler ve İş Birlikleri," (Ed. Abdulgani Bozkurt). Türkiye'nin Yüzyılı Türk Dış Politikası, İstanbul: Nokta Yayınları, ss. 200-226

ULUSALCILIK VE ULUSLARARASICILIK ARASINDA AMERİKAN BÜYÜK (GRAND) STRATEJİSİ: TRUMP VE BİDEN DÖNEMLERİNDE ABD DIŞ POLİTİKASI (2017-2025)

Turgay Demir

Özet

Obama döneminin tamamlanmasının ardından Amerika'da başkanlık koltuğuna Demokrat Parti adayı Hillary Clinton ile yarışan Cumhuriyetçi Parti adayı Donald J. Trump oturmuştur. Donald Trump, ABD'nin uluslararası sistemdeki hareketlerinin getirdiği maliyetlere dikkat çekerek uluslararası sorumlulukları azaltmayı, temel öncelik olarak ülke problemlerinin çözümü ve ülke ekonomisinin güçlendirilmesini görmüş, bu yaklaşımını "Amerika ilk öncelik/America First!" söylemiyle dile getirmiştir. Bu yaklaşımının bir gereği olarak gördüğü yasa dışı göçle mücadele kapsamında Trump, ülkenin göçmenlik sistemine dair bazı yeni uygulamaları yürürlüğe koymuştur. Ayrıca Trump döneminde ABD ve dünya ekonomisine en büyük tehdit olarak görülen Çin'e karşı bazı yaptırımlar uygulanıp ticaret savaşları tercih edilmiş, maliyetler gerekçe gösterilmek suretiyle NATO'ya dair ekonomik sorumluluklardan çıkılmak istenmiştir. Trump sonrasında ABD başkanı olan Joseph Biden'ın temel stratejisi ise dünyada demokratik ve otoriter ülkeler arasında gerçekleştiği düşünülen rekabette uluslararası sisteme demokrasi ittifakları kurarak, uluslararası örgütler ve uluslararası hukuku ön plana çıkarmak suretiyle liderlik etmeye çalışmak olmuştur. Bu doğrultuda demokrasi, hukukun üstünlüğü, bireysel hürriyetler ve azınlık haklarının gelişimine küresel ve bölgesel düzeylerde demokrasi ittifakları kurarak katkı sunulmak istenmiş, terörizm, göç, pandemiler ve iklim değişikliğiyle mücadele gibi küresel meselelerin çözümünde demokrasi ittifaklarının önemine dikkat çekilmiştir.

GİRİŞ

Bu bölümde Trump ve Biden yönetimlerinin Amerikan grand stratejileri ve dış politikadaki yansımaları ele alınacaktır. Her bir başkanın grand strateji yaklaşımlarına dair değerlendirmeler yapılırken başkanların dış politikada almış ve uygulamış oldukları kararların seçim öncesinde açıkla-

KAYNAKÇA

Anadolu Ajansı (23 Eylül 2024a). "İsrail'in Lübnan saldırılarında yeni denklem: Hizbullah nasıl cevap verecek?", https://www.aa.com.tr/tr/analiz/israil-in-lubnan-saldirilarinda-yeni-denklem-hizbullah-nasil-cevap-verecek/3338122 (Erişim Tarihi: 4 Kasım 2024)

Anadolu Ajansı (1 Ekim 2024b). "İran'dan İsrail'e füze saldırısı", https://www.aa.com.tr/tr/dunya/irandan-israile-fuze-saldirisi-/3348108 (Erişim Tarihi: 4 Kasım 2024)

Anadolu Ajansı (4 Mayıs 2017). "Trump'ın ilk yurt dışı ziyaret adresleri belli oldu", https://www.aa.com.tr/tr/dunya/trumpin-ilk-yurt-disi-ziyaret-adresleri-belli-oldu/811476 (Erişim Tarihi: 25 Ekim 2024)

Baldaro, E., & Dian, M. (2018). Trump's Grand Strategy and the Post-American World Order. *Interdisciplinary Political Studies*, 4(1), pp.17-45.

BBC News (31 Temmuz 2024). "Hamas, lideri İsmail Haniye'nin İsrail'in Tahran'da düzenlediği saldırıda öldüğünü açıkladı", https://www.bbc.com/turkce/articles/cv2gyg0kl47o (Erişim Tarihi: 4 Kasım 2024)

BBC News (14 Mayıs 2018). "ABD'nin Kudüs Büyükelçiliği'ne karşı protestolar: İsrail güvenlik güçlerinin açtığı ateşte en az 41 Filistinli hayatını kaybetti.", https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44104552 (Erişim Tarihi: 25 Ekim 2024)

Biden Campaign Press Release (11 Temmuz 2019). "The Power of America's Example: The Biden Plan for Leading the Democratic World to Meet the Challenges of the 21st Century", https://www.presidency.ucsb.edu/documents/biden-campaign-press-release-the-power-americas-example-the-biden-plan-for-leading-the (Erişim Tarihi: 5 Eylül 2024)

Burt, R. (2017). A Grand Strategy for Trump. *The National Interest*, (149), 5-8.

Demir, T. (2023). Women As a Legitimacy-Building Tool in US Foreign Policy: The Case of Women's Protection Units (YPJ). *Mukaddime*, 14(1), pp.147-168.

Euronews (26 Ekim 2024). "İsrail, İran'daki askerî hedefleri vurdu", https://tr.euronews.com/2024/10/26/israil-irandaki-askeri-hedeflere-saldiri-baslattigini-acikladi (Erişim Tarihi: 4 Kasım 2024)

Euronews (5 Ekim 2023). "ABD-Meksika sınırına '1 metre duvar ördürmem' diyen Biden, 32 km'lik yeni duvar inşasını onayladı", https://tr.euronews.com/2023/10/05/abd-meksika-sinirina-1-metre-duvar-ordurmem-diyen-biden-32-kmlik-yeni-duvar-insasini-onayl (Erişim Tarihi: 25 Ekim 2024)

Euronews (9 Haziran 2022). "Boykot edilen Amerika zirvesinde Biden'dan Latin Amerika'yı kalkındırmak için ekonomik plan", https://tr.euronews.com/2022/06/09/boykot-edilen-amerika-zirvesinde-biden-dan-latin-amerika-y-kalk-nd-rmak-icin-ekonomik-plan (Erişim Tarihi: 5 Kasım 2024)

Euronews (15 Mart 2021). "Kuzey Kore lideri, Beyaz Sarayın telefonlarına çıkmıyor", https://tr.euronews.com/2021/03/15/kuzey-kore-lideri-beyaz-saray-n-telefonlar-na-c-km-yor (Erişim Tarihi: 4 Kasım 2024)

Euronews (29 Kasım 2018). "ABD casuslukla gündeme gelen Çinli öğrenciler için yeni kurallar belirliyor", https://tr.euronews.com/2018/11/29/abd-casuslukla-gundeme-gelen-cinli-ogrenciler-icin-yeni-kurallar-belirliyor (Erişim Tarihi: 25 Ekim 2024)

Karakaya, İ. (2023b). Türkiye'nin Afganistan Politikası: Sosyokültürel Bağlar, Bölgesel Güvenlik Yapılanmaları ve Küresel Örgütler/Güçler Ekseninde İkili İlişkiler. (Ed. İskender Karakaya ve Yılmaz Ulvi Uzun). *Afganistan: Tarih, Sosyokültürel Yapı, Ekonomi ve Dış Politika*, Nobel Bilimsel Yayıncılık: Ankara.

Karakaya, İ. (2023a). Us Transatlantic Policies and Us-Eu Transatlantic Relations From A Historical, Political, Economic and Socio-Cultural Perspective. *İmgelem*, 7(12), 73-92.

Orallı, L.E. (2023). Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan Politikası: Sovyet Coğrafyasının Dengelenmesinden Önleyici Müdahaleye. (Ed. İskender Karakaya ve Yılmaz Ulvi Uzun). *Afganistan: Tarih, Sosyokültürel Yapı, Ekonomi ve Dış Politika*, Nobel Bilimsel Yayıncılık: Ankara.

Pompeo, M. R. (2018). Confronting Iran. *Foreign Affairs*, 97(6), pp.60-71.

Posen, B. R. (2018). The Rise of Illiberal hegemony: Trump's Surprising Grand Strategy. *Foreign Affairs*. 97(2), pp.20-27.

Reuters (21 Mayıs 2024). "Ukraine President Zelenskiy speaks to Reuters in exclusive interview", https://www.reuters.com/world/europe/ukraine-president-zelenskiy-speaks-reuters-exclusive-interview-2024-05-20/ (Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2024)

The National Security Strategy of the United States of America (December 2017), https://history.defense.gov/Historical-Sources/National-Security-Strategy/ (Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2024)

The National Security Strategy (October 2022), https://history.defense.gov/Historical-Sources/National-Security-Strategy/ (Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2024)

The US State Department (2021). Leaders Summit on Climate Change, https://www.state.gov/leaders-summit-on-climate/ (Erişim Tarihi: 1 Kasım 2024)

Trump, D. J. (2015). *Yeniden Büyük Amerika: Gücünü Kaybeden Amerika'yı Ayağa Kaldırmak*.(Çev. İrem Sağlamer) Pegasus Yayınları: İstanbul.

Ülgül, M. (2024). ABD Dış Politikasında Grand (Büyük) Strateji Kavramı (ed. İskender Karakaya). *ABD Büyük (Grand) Stratejisi: Kavram, Temalar ve Tarihsel Süreç Perspektifinden ABD Dış Politikası*. Nobel Bilimsel Yayıncılık: Ankara.

Ülgül, M. (2020a). Mixing Grand Strategies: Trump and International Security. *The International Spectator*, 55(3), pp.98-114.

Ülgül, M. (2020b). An Unwıllıng Commıtment: Trump's Foreıgn Polıcy Strategy ın central and Eastern Europe. *Codrul Cosminului*, 26(1), pp.225-244.

Yürük, E. (2023). "İngiltere'nin Afganistan Politikası: İmparatorlukların Mezarında Güneşi Batmayan İmparatorluğun Güç Mücadelesi," (Ed. İskender Karakaya ve Yılmaz Ulvi Uzun). Afganistan: Tarih, Sosyokültürel Yapı, Ekonomi ve Dış Politika, Nobel Bilimsel Yayıncılık: Ankara, ss. 337-356.

Bağımlılık Sorununun Çözümünde Yeni Bir Deneyim: Karar Verme Becerisi

Psk. Dr. Dilek Öker Keleş
Prof. Dr. Zeki Yüncü

nobel bilimsel

Bağımlılık Sorununun Çözümünde Yeni Bir Deneyim: Karar Verme Becerisi

Psk. Dr. Dilek Öker Keleş
Prof. Dr. Zeki Yüncü

Yayın No.: 2366
ISBN: 978-625-376-030-4
E-ISBN: 978-625-376-031-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Kasım 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Öker Keleş, Dilek., Yüncü, Zeki.
Bağımlılık Sorununun Çözümünde Yeni Bir Deneyim: Karar Verme Becerisi / Dilek Öker Keleş, Zeki Yüncü
1. Basım, VI + 134 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-376-030-4
E-ISBN: 978-625-376-031-1
1. Karar Verme 2. Stres ve Dürtüsellikte Karar Verme 3. Madde Kullanım Bozukluğu

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ....1
KARAR VERME KAVRAMINA İLİŞKİN GENEL BİGİLER....7
MADDE KULLANIM BOZUKLUĞU OLAN BİREYLERE YÖNELİK GELİŞTİRİLEN KARAR VERME BECERİLERİ EĞİTİM PROGRAMI GRUP OTURUMLARI....17
I. OTURUM....17
GRUP SÜRECİ 1- GRUP LİDERİNİN KENDİSİNİ TANITMASI VE I. OTURUMUN AKIŞINA YÖNELİK BİLGİ VERMESİ....18
2- GRUP ÜYELERİYLE TANIŞMA....18
3- KARAR VERME BECERİSİ EĞİTİM PROGRAMINA GİRİŞ....18
4- OTURUM PLANLARI....20
5- GRUP KURALLARININ BELİRLENMESİ....22
6- ISINMA ALIŞTIRMASI....22
7- OTURUMUN DEĞERLENDİRİLMESİ....23
EKLER....25
EK 1: ÇALIŞMA KÂĞIDI: KARAR VERME BECERİSİ EĞİTİM PROGRAMI OTURUM PLANLARI....25
EK 2: I. OTURUM GRUP ÇALIŞMASI EV ÖDEVİ: KARAR VERME FORMU....27
MADDE KULLANIM BOZUKLUĞU OLAN BİREYLERE YÖNELİK GELİŞTİRİLEN KARAR VERME BECERİLERİ EĞİTİM PROGRAMI GRUP OTURUMLARI....28
II. OTURUM....28
GRUP SÜRECİ 1. I. OTURUMUN ÖZETİ VE EV ÖDEVLERİYLE İLGİLİ GERİ BİLDİRİM ALINMASI....29
2. İKİNCİ OTURUMUN AKIŞINA YÖNELİK BİLGİLENDİRME....30
3. "YAŞAMLARINDA ALDIKLARI KARARLAR VE SONUÇLARI" ALIŞTIRMASI....30
4. KARAR VERME NEDİR?....31
5. KARAR VERME BASAMAKLARI....32
6. KARAR VERME BASAMAKLARI ALIŞTIRMASI-ÖRNEK SENARYO....36
7. KARAR VERME STİLLERİ....37
8. OTURUMUN DEĞERLENDİRİLMESİ....40

EKLER: 41
EK 1: İKİNCİ OTURUM ALIŞTIRMASI: YAŞAMLARINDA ALDIKLARI KARARLAR VE SONUÇLARI ALIŞTIRMASI FORMU 41
EK 2: İKİNCİ OTURUM ALIŞTIRMASI KARAR VERME BASAMAKLARI ALIŞTIRMASI: ÖRNEK SENARYO: 43
EK 3: EV ÖDEVİ: "GELECEKTE OLMASINI İSTEDİĞİM KARARLARIM" 44
EK 4: GRUP KURALLARI FORMU 45
EK 5: KARAR VERME BASAMAKLARI BİLGİLENDİRME FORMU 46
EK 6: KARAR VERME STİLLERİ BİLGİLENDİRME FORMU 48
MADDE KULLANIM BOZUKLUĞU OLAN BİREYLERE YÖNELİK GELİŞTİRİLEN KARAR VERME BECERİLERİ EĞİTİM PROGRAMI GRUP OTURUMLARI 50
III. OTURUM 50
GRUP SÜRECİ: 1. II. OTURUMUN ÖZETİ VE EV ÖDEVLERİYLE İLGİLİ GERİ BİLDİRİM ALINMASI 51
2. ÜÇÜNCÜ OTURUMUN AKIŞINA YÖNELİK BİLGİLENDİRME 51
3. KARAR VERMEYİ ETKİLEYEN ETMENLER 52
4. MADDE KULLANIMININ DAVRANIŞ VE KARARLARIMIZI NASIL ETKİLEDİĞİ ALIŞTIRMASI 58
5. MADDE KULLANIMIYLA İLGİLİ VİDEO GÖSTERİMİ 58
6. OTURUMUN DEĞERLENDİRİLMESİ 59
EKLER: 60
EK 1: III. OTURUM ALIŞTIRMASI: KARAR VERME VE DEĞERLER 60
III. OTURUM ALIŞTIRMASI: 61
EK 2: MADDE KULLANIMININ DAVRANIŞ VE KARARLARIMIZI NASIL ETKİLEDİĞİ ALIŞTIRMASI 61
EK 3: III. OTURUM EV ÖDEVİ 62
EK 4: BİLGİLENDİRME FORMU KARAR VERMEYİ ETKİLEYEN ETMENLER BİLGİLENDİRME FORMU 63
MADDE KULLANIM BOZUKLUĞU OLAN BİREYLERE YÖNELİK GELİŞTİRİLEN KARAR VERME BECERİLERİ EĞİTİM PROGRAMI GRUP OTURUMLARI 66
IV. OTURUM 66
GRUP SÜRECİ: 1. III. OTURUMUN ÖZETİ VE EV ÖDEVLERİYLE İLGİLİ GERİ BİLDİRİM ALINMASI 67

2. DÖRDÜNCÜ OTURUMUN AKIŞINA YÖNELİK BİLGİLENDİRME 67
3. DÜRTÜSELLİK NEDİR? 68
DÜRTÜSELLİĞİN NEDENLERİ 69
4- DÜRTÜSELLİKLE İLGİLİ SENARYOLAR UYGULAMASI 74
5- DÜRTÜSELLİK VE KARAR VERME 77
6. DÜRTÜSELLİĞİ KONU ALAN VİDEO GÖSTERİMİ 77
7. OTURUMUN DEĞERLENDİRİLMESİ 78
EKLER: EK 1: IV. OTURUM ALIŞTIRMASI: 79
DÜRTÜSELLİKLE İLGİLİ SENARYOLAR UYGULAMASI: SENARYO 1: 79
EK 2: IV. OTURUM ALIŞTIRMASI: 80
DÜRTÜSELLİKLE İLGİLİ SENARYOLAR UYGULAMASI: SENARYO 2: 80
EK 3: IV. OTURUM ALIŞTIRMASI: 82
DÜRTÜSELLİKLE İLGİLİ SENARYOLAR UYGULAMASI: SENARYO 3: 82
EK 5: IV. OTURUM EV ÖDEVİ 83
EK 6: DÜRTÜSELLİKLE İLGİLİ BİLGİLENDİRME FORMU 85
MADDE KULLANIM BOZUKLUĞU OLAN BİREYLERE YÖNELİK GELİŞTİRİLEN KARAR VERME BECERİLERİ EĞİTİM PROGRAMI GRUP OTURUMLARI 89
V. OTURUM 89
GRUP SÜRECİ: 1. IV. OTURUMUN ÖZETİ VE EV ÖDEVLERİYLE İLGİLİ GERİ BİLDİRİM ALINMASI 90
2. BEŞİNCİ OTURUMUN AKIŞINA YÖNELİK BİLGİLENDİRME 91
3. STRES NEDİR? 91
4. STRES ANINDA FİZİKSEL İPUÇLARI ALIŞTIRMASI 92
5. STRES BELİRTİLERİ 93
6. STRES DÜZEYİ TESTİNİN UYGULANMASI 94
7. STRES FAKTÖRLERİ 95
8. STRESİN SONUÇLARI 97
9. STRESLE BAŞ ETME YÖNTEMLERİ 98
10. STRES VE KARAR VERME 101
11. STRESLİ DÖNEMDE ALINAN KARARLAR VE SONUÇLARI ALIŞTIRMASI 102
12. GEVŞEME EGZERSİZİ 102

13. OTURUMUN DEĞERLENDİRİLMESİ....104
EKLER: V. OTURUM ALIŞTIRMASI....105
EK 1: STRES ANINDA FİZİKSEL İPUÇLARI ALIŞTIRMASI....105
V. OTURUM ALIŞTIRMASI....106
EK 2: STRES DÜZEYİ TESTİ....106
V.OTURUM ALIŞTIRMASI....108
EK 3: STRESLİ DÖNEMDE ALINAN KARARLAR VE SONUÇLARI ALIŞTIRMASI:..108
EK 4: GÜVENLİ YER EGZERSİZİ: GEVŞEME EGZERSİZİ YÖNERGESİ: 109
V. OTURUM EV ÖDEVİ: EK 5: STRES FAKTÖRLERİM VE BAŞ ETME YÖNTEMLERİM....110
EK 6: STRES KAVRAMINA İLİŞKİN BİLGİLENDİRME FORMU 112
VI. OTURUM....120
GRUP SÜRECİ: 1. V. OTURUMUN ÖZETİ VE EV ÖDEVLERİYLE İLGİLİ GERİ BİLDİRİM ALINMASI....121
2. ALTINCI VE SON OTURUMUN AKIŞINA YÖNELİK BİLGİLENDİRME....121
3. OTURUMLARIN GÖZDEN GEÇİRİLMESİ 122
4. KATILIMCILARDAN GERİ BİLDİRİM ALINMASI 123
5. OTURUMUN SONLANDIRILMASI....123
EKLER: EK 1: KARAR VERME BECERİSİ EĞİTİM PROGRAMIYLA İLGİLİ GERİ BİLDİRİM FORMU 124
KAYNAKÇA....127

KAYNAKÇA

** Adair, J.(2005). Etkili Karar Vermek. Salih Fatih Güneş (Çev.). Babıâli Kültür Yayıncılığı: 51, John Adair Yönetim Serisi:4.

** Aladağ, Ersin (2015). Öğretmenlerin Stres Kaynakları Algılarının ve Stresle Baş Etme Yollarına İlişkin Tutumlarının İncelenmesi, Zirve Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

** Alkan, B. ve Tevfik, A. (2018). Kannabinoidlerin Öğrenme ve Bellek İşlevleri Üzerindeki Akut ve Kronik Etkileri. Bağımlılık Dergisi, 19(4), (s.123-135).

** Altıntaş, Ersin(2014). Stres Yönetimi, Ankara, Anı Yayıncılık.

** Amerikan Psikiyatri Birliği, Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı, Beşinci Baskı (DSM-5), Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabı'ndan, çev. Köroğlu, E, Hekimler Yayın Birliği,Ankara,2014.

** Arıkan, E (2012). Karar Verme Süreçlerinde Duygunun Rolü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

** Aron, A. R., Robbins, T. W., Poldrack, R. A. (2004). Inhibition and the right inferior frontal cortex. *Trends Cogn Sci, 8*: 170-177.

** Avşaroğlu, S (2007). Üniversite Öğrencilerinin Karar Vermede Öz Saygı, Karar Verme ve Stresle Başa Çıkma Stillerinin Benlik Saygısı ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

** Bacanlı, F. (2008). Kariyer karar verme süreci. R. Özyürek (Editör). Kariyer Yolculuğu. Ankara: Ses Reklam İletişim Hizmetleri.

** Ball, C., Mann,L. ve Stamm, C. (1994). Decision Making Abilities of Intelectually Gifted and Non-gifted Children. Australian Journal of Psychology, 46(1),(s.13-20).

** Bakırcıoğlu R.(2000). "İlköğretim, Ortaöğretim ve Yükseköğretimde Rehberlik ve Psikolojik Danışma". 5.Basım. Ankara: Anı Yayıncılık; s.223-248.

** Baştuğ, G., Duman, S., Akçakoyun, F. ve Karadeniz,F. (2016). Futbol hakemlerinde; stres, öz güven, karar verme. Journal of Human Sciences, 13(3), (s.5399-5406).

** Belch, G.E, Belch,M.A. ve Ceresino,G. (1985). Parental and Teenage Child Influences in Family Decision Making. Journal of Business Research, 13, (s.163-176).

** Bernstein, M. H., McSheffrey, S. N., van den Berg, J. J., Vela, J. E., Stein, L. A. R., Mary B. Roberts,M.B., Martin,R.A. ve Clarke,J.G. (2015). The association between impulsivity and alcohol/drug use among prison inmates, Addictive Behaviors 42 (2015) 140–143.

** Bettina F. Piko, Tamás Pinczés (2014). Impulsivity, depression and aggression among adolescents, Personality and Individual Differences 69 ; 33–37.

** Bostan, S. ve Durmuş, İ. (2016).Yöneticilerin Karar Sürecinde Zamanı Kullanması Üzerine Bir Araştırma. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yönetim Bilimleri Dergisi,14(27),(s. 277-307).

** Boyacı, K., Şensoy, F., Beydağ, K. D., Kıyak, M (2014). Stress and stress management in health institutions, Procedia - Social and Behavioral Sciences: 470 – 475.

** Brown, J.E. ve Mann, L.(1990). The relationship between family structure and process variables and adolescent decision making. Journel of Adolescence,13, (s.25-37).

** Burnett, P.C., Mann, L. ve Beswick, G. (1989). Validation of the flinders decision making questionnaire on course decision making by students. Australian Psychologist, 24,(s. 285-292).

** Byrnes, J. P.(1998). The nature and development of decision-making: A self regulation model. USA: Earlbaum Manwah NJ.

** Chamberlain, S. R., & Sahakian, B. J. (2007). *The neuropsychiatry of impulsivity.* Curr Opin Psychiatry, 20(3): s.255-61.

** Cohen, Zeynep Pınar (2014). Fiziksel ve Sözel Şiddet Davranışı İle Öfke Düzeyi Ve Dürtüsellik Arasındaki İlişkisinin İrdelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.

** Coleman, J. C. (1980). Friendship and the peer group in adolescence. In J. Adelson (Ed.), *Handbook of adolescent psychology*, New York: Wiley.

** Connor ,P. E. ve B. W. Becker. (2003). Personel Value Systems and Decision Making Styles of Public Managers. Public Personnel Management, 32(1), (s.155-180).

** Coşkun, Seda (2018).Stres Kaynakları, Duygusal Zekâ Ve Stresle Başa Çıkma Arasındaki İlişkiler, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

** Crews,F.T ve Boettiger,C.A. (2009). Impulsivity, frontal lobes and risk for addiction, Pharmacology, Biochemistry and Behavior 93 ; 237–247.

** Çakmakçı, E. ve Özabacı,N.(2013). Drama Yolu ile Karar Verme Becerisinin Kazandırılması. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi; 12(44), s.18-30

** Çolakkadıoğlu, O.ve Güçray, S. S. (2007). Ergenlerde Karar Verme Ölçeği'ni Türkçeye uyarlama çalışması. Eğitim Araştırmaları Dergisi, 7 (26), (s.61-71.)

** Çolakkadıoğlu, O.(2010). Çatışma Kuramına Dayalı Olarak Geliştirilen Karar Verme Beceri Eğitimi Grup Uygulamalarının Ergenlerin Karar Verme Stillerine Etkisi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

** Demirci, E., Özmen, S ve Öztop, D.B. (2016). Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu Olan Erkek Çocuk ve Ergenlerde Dürtüsellik ve Serum Oksitosin İlişkisi: Bir On Çalışma, Nöropsikiyatri Arşivi ; 53: 291-295.

** Deniz, M. E. (2004). Investigation of The Relation Between Decision Making Self-Esteem, Decision Making Style And Problem Solving Skills of University Students. Eurasian Journal of Educational Research, 15,(s. 23-35).

** Deniz, M.E. (2006). The relationships among coping with stress, life satisfaction, decision-making styles and decision self-esteem: an investigation with Turkish university students social behaviour and personality. An International Journal, 34, (s.1161-1170).

** Deniz, M.E. (2011). Karar Verme Stilleri ve Beş Faktör Kişilik Özelliklerinin Bağlanma Stilleri Açısından İncelenmesi. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri,11(1), (S.97-113).

** Dietrich, C.(2010). Decision Making: Factors that Influence Decision Making,Heuristics Used and Decision Outcomes. Erişim adresi: http://www.inquiriesjournal.com/articles/180/

** Driver, M. J., Brousseau, K. R. ve Hunsaker, P. L. (1990). The dynamic decision maker five decision styles for executive and business success. Harper & Row: New York.

** Drucker, P.F. (2001). The Effective Decision. Harward Business Review On Decision Making, Harward Business Review Paperpack.

** Eldeleklioğlu, J. (1997). Karar Stratejileri ile Ana -Baba Tutumları Arasındaki İlişki. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 2(2), (s.7-13).

** Eroğlu, Döndü Ezgi(2017). Sağlıklı Bireylerde Alkol Madde Kullanımı İle Anksiyete Duyarlılığı Ve Stresle Başa Çıkma Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

** Ersan, F (2014). Arınma Tedavisini Tamamlamış Alkol Bağımlılığı Tanısı Alan Erişkin Hastaların, Nörobilişsel İşlevler, Dürtüsellik ve Zihin Kuramı Açısından Sağlıklı Gönüllüler İle Karşılaştırılması, Uzmanlık Tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.

** Ersever, H.Ö. (1996). Karar Verme Becerileri Kazandırma Programının ve Etkileşim Grubu Deneyiminin Üniversite Öğrencilerinin Karar Verme Stilleri Üzerindeki Etkileri. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

** Feki,I., Moalla, M., Baati,I., Trigui,D., Sellami,R. Ve Masmoudi,J. (2016). Impulsivity in bipolar disorders in a Tunisian sample, Asian Journal of Psychiatry 22 ; 77–80.

** Frost, R. O. ve Shows, D. L. (1993). The nature and measurement of compulsive indecisiveness. Behavior Research and Therapy, 31, 683-692.

** Galvan,A.,Rahdar,A (2013) The Neurobıologıcal Effects Of Stress On Adolescent Decısıon Makıng, Neuroscience 249:223-231.

** Gamble,K.R.,Vettel,J.M.,Patton,D.J.,Eddy,M.D and others (2018). Different profiles of decision making and physiology under varying levels of stress in trained military personel, International Journal of Psychophysiology;131;73-80.

** Garcia, A.V., J.Chang, T. T., Stout, J.C.,Yücel,M. ve London, E. D.(2018). Stages of dysfunctional decision-making in addiction, Pharmacology, Biochemistry and Behavior, 164 (2018) 99-105.

** Gati, I., Krausz, M. ve Osipow, S. H. (1996). A taxonomy of difficulties in career decision making. Journal of Counseling Psychology, 43, (s.510±526).

** Gati, I., & Asher, I. (2001). *The PIC model for career decision making: Prescreening, in-depth exploration, and choice.* In F. T. L. Leong & A. Barak (Eds.), *Contemporary models in vocational psychology: A Vol. in honor of Samuel H. Osipow* (p. 7–54). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

** Gonzalez, R., Schuster,R.M.,Mermelstein, R.M. ve Diviak ,K.R. (2015). The role of decision-making in cannabis-related problems among young adults. Drug and Alcohol Dependence, 154, (s.214–221).

** Gowin, J.L., Sloan,M.E., Ramchandani,V.A., Paulus,M.P. ve Lane, S.D. (2018). Differences in decision-making as a function of drug of choice, Pharmacology, Biochemistry and Behavior, 164 ,(s. 118–124).

** Grant, S., Contoreggi, C., London, E.D. (2000). Drug abusers show impaired performance in a laboratory test of decision-making, Neuropsychologia, 38, (s.1180–1187).

** Grant, J. E. ve Chamberlain, S. R. (2014). Impulsive action and impulsive choice across substance and behavioral addictions: Cause or consequence?.*Addictive behaviors*, *39*(11), 1632- 1639.

** Güçray, S. S. (1998). Bazı Kişisel Değişkenler, Algılanan Sosyal Destek ve Atılganlığın Karar Verme Stilleri İle İlişkisi. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 2 (9), (s.7-16.)

** Güçray, S . (2001). Ergenlerde Karar Verme Davranışlarının Öz Saygı ve Problem Çözme Becerileri Algısı ile ilişkisi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8 (8), (s. 106-121).

** Güney, S. (2011). Örgütsel Davranış. İstanbul: Nobel,1. Basım.

** Güngör, B. B, Gülseren, Ş., Dalmış, A., Zorlu, N. (2013). Alkol bağımlılığı başlangıç yaşı ve aile öyküsünün dürtüsellik ve kompülsivite ile ilişkisi, Anadolu Psikiyatri Dergisi, 1*4:267-74*

** Hansson, S. O. (2005).“Decision Theory” A Brief Introduction, Royal Institute of Tecnology, Stockholm.

** Harren, V.A. (1979). A Model Of Career Decision Making For College Students.Journel Of Vocational Behavior,14, (s.119-133).

** Harrıson, Frank. (1987). “Managerial Decision Making”

** Hergüner, Ġ. E. (2008). Kişisel Gelişim Eğitiminin Yetişkinlerin Problem Çözme Becerileri ve Stresle Başa Çıkma Düzeyleriyle İlişkisi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul:Maltepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

** Horvath, P., & Zuckerman, M. (1993). Sensation-seeking, risk appraisal, and risky behavior. Personality and Individual Differences, 14, 41-52.

** Isen, A. M., Means, B., Patrick, R., & Nowicki, G. (1981). Some factors influencingdecision-making strategy and risk-taking. In M. S. Clark & S. J. Fiske (Eds.),*Affect and cognition* (pp. 243-261). Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

** Kabul, Meltem (2016). Çalışanların Örgütsel Stres Kaynakları ve Stresle Başa Çıkma Yöntemleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

** Karaaziz, M. ve Keskindağ, B. (2016). Gençler Arasındaki Popüler Psikoaktif Madde; Sentetik Kannabinoid (bonzai): Bir Gözden Geçirme. Klinik Psikiyatri,19,(s.137-144).

** Kaya, A. ve Kaya, Y. (2007). Küçük ve orta boy işletmelerde yöneticilerin stres kaynaklarını tespit etmeye yönelik Kayseri ilinde bir araştırma. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, 23 (2), 41-62.

** Keinan, G., Friedland N. & Ben-Porath Y. (1987). Decision-making under stress scanning of alternatives under physical threat. Acta Psychologica, 64, 219-228.

** Keinan,G. (1987). Decision Making Under Stress: Scanning of Alternatives Under Controllable and Uncontrollable Threats, Journal of Personality and Social Psychology, Vol 52(3), 639-644.

** Kimberly L. Kjome , Scott D. Lane, Joy M. Schmitz, Charles Green, Liangsuo Ma, Irshad Prasla,Alan C. Swann, F. Gerard Moeller (2010). Relationship between impulsivity and decision making in cocaine dependence, Psychiatry Research 178 ; 299–304.

** Klaczynski, P. A., Byrnes, J. B., & Jacobs, J. E. (2001). Introduction: Special Issue on decision making. Journal of Applied Developmental Psychology, 22, s.225-236.

** Koçel, T .(2003).“İşletme Yöneticiliği”. Beta Yayınları.

** Koffarnus, M.N veKaplan,B.A. (2018). Clinical models of decision making in addiction, Pharmacology, Biochemistry and Behavior 164 (2018) 71–83.

** Köknel, Ö. (1998). Zorlanan İnsan. İstanbul: Altın Kitaplar Yayıncılık.

** Kural, B. (2013) Dağcıların Stresle Başa Çıkma Tutumlarının Karar Vermede Öz Saygı ve Karar Verme Stilleriyle İlişkisi, Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

** Küçükay, A. (2018). Karar Vermenin Psikolojisi, TAAD, Yıl:9, Sayı:34,(s.616-621).

** Laal,M (2013). Job Stress Management in Nurses, Procedia - Social and Behavioral Sciences 84:4437-442.

** Langley, A., Mintzberg,H., Pitcher,P., Posada,E, Macary, J.S. (1995). “Opening Up Decision Making: The View From the Black Stool”. Organization Science, 6(3), (s.260-279).

** Laura E. Martin a, Geoffrey F. Potts (2009). Impulsivity in decision-making: An event-related potential investigation, Personality and Individual Differences 46 ; 303–308.

** Lerner,J.S.,Li,Y.,Valdesolo, P.ve Kassam, K.S. (2015). Emotion and Decision Making. Annu. Rev. Psychol, 66,(s.799–823).

** Mazas, C.A., Finn, P.R. ve Steinmetz, J.E. (2000). Decision-making biases, antisocial personality, and early-onset alcoholism. Alcohol Clin. Exp. Res., 24, (s.1036–1040).

** Mendes,F.F., Mendes,E. ve Salleh,N. (2019). The relationship between personality and decision-making: A Systematic literature review. Information and Software Technology,111, (s.50-71).

** Mesulam, M.M. (2000). Behavioral Neuroanatomy: Large-Scale Networks, Association Cortex, Frontal Syndromes, the Limbic System, and hemispheric Specializations. Principles of Behavioral a Cognitive Neurology. Mesulam M.M.(Ed.), (2. basım). Oxford University Press.

** Moeller, F. G., Barratt, E. S., Dougherty, D. M. & et al. (2001). Psychiatric aspects of impulsivity. Am J Psychiatry, 158:1783–1793.

** Moreno, M., Estevez, A. F., Zaldivar, F., Montes, J. M. G., Gutiérrez-Ferre, V. E.,Esteban,L., Sánchez-Santed,F. ve Floras,P.(2012). Drug and Alcohol Dependence 124 (2012) 355–362.

** Nas,S. (2010). Karar Verme Stillerine Bilimsel Yaklaşımlar, Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi, 2(2).(s.43-65).

** Naqvi, N., Shiv,B. ve Bechara, A. (2006). The Role of Emotion in Decision Making: A Cognitive Neuroscience Perspective. Current Directions in Psychological Science,15(5),(s. 260-264).

** Palaz,Ayşen (2015). Çalışma Hayatında Stres ve Stresle Mücadele (Antalya Atatürk Devlet Hastanesi Hemşireleri Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,İstanbul.

** Pabst,S.,Brand,M. ve Wolf,O.T. (2013). Stress and decision making: A few minutes make all the difference. Behavioural Brain Research, 250 ,(s. 39– 45).

** Patton JH, Stanford MS, Barratt ES.(1995). Factor structure of the Barratt impulsiveness scale. Journal of Clinical Psychology ;51:768-774.

** Perry, JL., Carroll, ME. (2008) "The Role Of Impulsive Behavior In Drug Abuse", Psychopharmacology (Berl), 200:1-26.

** Piko ,B.F. ve Pinczés,T. (2014). Impulsivity, depression and aggression among adolescents. Personality and Individual Differences, 69, (s. 33–37).

** Porter, A.,Creed,P.,Hood,M. ve Ching,T.Y.C. (2018). Parental Decision-Making and Deaf Children: A Systematic Literature Review. Journal of Deaf Studies and Deaf Education, 23(4), (s.295–306).

** Rudorf, S. ve Hare, T. A. (2014). "Interactions Between Dorsolateral and Ventromedial Prefrontal Cortex Underlie Context - Dependent Stimulus Valuation in Goal-Directed Choice" Journal of Neuroscience, 34 (48), (s. 15988 –15996).

** Saaty, T.L. (2008). Decision making with the analytic hierarchy process. Int. J. Services Sciences, 1(1),(s.83-98).

** Sarıkaya, M.B. ve Atilla, G. (2018). Hekimlerde Duygusal Zekânın Karar Verme Stilleri Üzerine Etkisi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 23(4), (s.1351-1369).

** Schumrum, T.ve Hartman,B.W. (1988). Adult children of alcoholics and cronic career indecision. Career Development Quartely,37,(s.118-126).

** Schwarber, Patricia D. (2005). "Leaders and Decision Making Process". Managemet Decision, 43(7/8), (s.1086-1092).

** Scott, S.G., Bruce, R.A. (1995). Decision Making Style: The Development and Assessment of a New Measure. *Educational and Psychological Measurement, 55*(5), 818-831.

**** Siegel, R. K. (1987). Cocaine use and driving behavior. *Alcohol, Drugs and Driving--Abstracts and Reviews, 3,* 1-7.

**** Slavich, G.M (2016). Life Stress and Health: A Review of Conceptual Issues and Recent Findings, Teaching of Psychology; Vol. 43(4) 346-355.

** Soran, Semih (2004).Pilotlar Üzerinde Stres Faktörleri Yönetilmesi ve Bu Konu İle İlgili Bir Alan Araştırması", İnönü Üni, Sosyal Bilimler Enst. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Malatya.

** Spaniol, J. ve Bayen, U.J. (2005). Aging and conditional probability judgments: A global matching approach. Psychology and Aging, 20, (s.165-181).

** Starcke,K.,Branda,M (2012). Decision making under stress: A selective review, Neuroscience and Biobehavioral Reviews:36:1228-1248.

** Steele, C. M. & Josephs R. A. (1990). Alcohol myopia: Its prized and dangerous effects. *American Psychologist, 45,*921-933.

** Şüküroğlu, Seda (2010) Suç İsleyen ve İslemeyen Bipolar I Bozuklugu Olan Hastalarda Dürtüsellik ve Suç İslemeye Etkisi, Tıpta Uzmanlık Tezi, Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı Ve Sinir Hastalıkları Eğitim Ve Arastırma Hastanesi, İstanbul.

** Thunholm P.(2004). "Decision making style: Habit, style or both? Personality and Individual Differences, 36, s.931-944.

** Verdejo-Garcia, A., Chong, T. T.-J., Stout, J. C., Yücel, M., & London, E. D. (2018). Stages of Dysfunctional Decision-Making in Addiction. Pharmacol Biochem Behav,2018 164: s. 99-105.

** Weidacker,K., O'Farrell ,K.R. Gray , N.S., Johnston ,S.J. ve Snowden, R.J. (2017). Psychopathy and impulsivity: The relationship of the triarchic model of psychopathy to different forms of impulsivity in offenders and community participants, Personality and Individual Differences 114; s.134–139.

** Wemm,S.E. ve Wulfert, E. (2017). Effects of Acute Stress on Decision Making.Appl Psychophysiol Biofeedback, 42(1), (s. 1–12).

** Xiang, L., Chen, Y., Chen, A., Zhang, F., Xu, F., & Wang, B. (2018). The effects of trait impulsivity on proactive and reactive interference control, Brain Research 1680 (2018) 93–104.

** Yamamoto, D. J., Banich, M. T., Regner, M. F., Sakai, J. T., & Tanabe, J. (2017). Behavioral approach and orbitofrontal cortical activity during decisionmaking in substance dependence, Drug and Alcohol Dependence 180 (2017) 234–240.

** Yaylacı, A.F. ve Beldağ, A. (2015). Karar Verme Sürecinde Okul Yöneticileri ve Değerler. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 11(1), (s 165-176).

** Yıldırım Kocakaya, Ö.(2017). Bir Grup Ergenin Bazı Bireysel Farklılıklarının Bireysel Karar Verme Süreçleri İle İlişkisinin İncelenmesi. Nişantaşı Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

** Yılmaz, A.S. (2011). Üniversite Öğrencilerinin Karar Vermede Öz Saygı ve Karar Verme Stillerinin Benlik Saygısı ve Utangaçlık Açısından İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

** Yi, J. S., & Park, S. (2003). Cross-cultural differences in decision-making styles: A study of college students in five countries. Social Behavior and Personality: An international journal, 31 (1), (s.35-47).

** Youssef,F.F., Bachewa,R., Bissessara, S., Crockettb, M.J., Faber,N.S. (2018). Sex differences in the effects of acute stress on behavior in the ultimatum game , Psychoneuroendocrinology ;96:126-131.

** Yöndem, Z. D. (2000). Hükümlü kadınların stresle baş etme stratejilerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1, 185-199.

** Madde Bağımlılığı (2018, 27 Kasım). Erişim Adresi: https://youtu.be/SwOrlhxixvQ

** Sıra Beklerken Yaşanan Anlar (2018, 20 Kasım). Erişim Adresi: https://youtu.be/8ygO943NSGg

AKIL SAĞLIĞI İÇİN KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER

Koruyucu ve Önleyici Müdahaleleri Tanıma

Editör
Umut Çıvgın

nobel
40.yıl

AKIL SAĞLIĞI İÇİN KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER
Koruyucu ve Önleyici Müdahaleleri Tanıma
Editör: Umut Çıvgın

Yayın No: 5627
Psikoloji-PDR: 542
ISBN: 978-625-371-780-3
E-ISBN: 978-625-371-781-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Bahar Yanbolulu -baharyanbolulu@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Çıvgın, Umut.
Akıl Sağlığı İçin Koruyucu-Önleyici Müdahaleler Koruyucu ve Önleyici Müdahaleleri Tanıma / Umut Çıvgın
1. Basım, VI + 342 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-780-3
E-ISBN: 978-625-371-781-0
1. Psikolojik Müdahale 2. Önleyici Müdahale 3. Klinik Psikoloji

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ iii

1. Bölüm
KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER NEDİR? 1
Umut Çıvgın

2. Bölüm
TANILAR ÜSTÜ BİR OLGU OLARAK RUMİNASYON VE RUMİNASYONA ODAKLANAN KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER 7
İlgün Bilekli Bilger

3. Bölüm
KAYGI BOZUKLUKLARINDA KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALE PROGRAMLARI 41
Büşra Eraslan

4. Bölüm
DEPRESYON İÇİN KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALE ÖRNEKLERİ 57
Nida Nur Önver

5. Bölüm
TRAVMA VE STRES İLE İLGİLİ KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER 75
Ece Önen - Nida Tosun

6. Bölüm
YEME BOZUKLUKLARI VE KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER 99
Beyza Gün - Tuğçe Yakar

7. Bölüm
SOMATİK SEMPTOM (SOMATOFORM, BEDEN ALGISI) VE İLGİLİ BOZUKLUKLAR İÇİN KORUYUCU-ÖNLEYİCİ ÇALIŞMALAR 123
Hümeyra Arslantürk

8. Bölüm
MADDE, ALKOL VE TÜTÜN KÖTÜYE KULLANIMI VE KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER 139
Irmak Kargın Kızgut - Beyzanur Karlı

9. Bölüm
İNSOMNİ VE İNSOMNİ İÇİN KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALE PROGRAMI ÖRNEĞİ 179
Ceren Tataylak

10. Bölüm
AMPÜTASYON VE AMPÜTASYON İÇİN KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER 197
Cennet Yastıbaş Kaçar

11. Bölüm
KANSERDE PSİKOLOJİK FAKTÖRLER VE KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER 217
Ayşe Mine Can - Halil İbrahim Toprak

12. Bölüm
ÇOCUKLUK ÇAĞI KANSERLERİ VE KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER 235
Arzu Çırpan Kantarcıoğlu

13. Bölüm
BAKIM VERENLERE YÖNELİK ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER..... 257
Elçin Yorulmaz

14. Bölüm
ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARIN AİLELERİNDE PSİKOLOJİK ETKENLER VE KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER..... 271
Nuray Mustafaoğlu Çiçek

15. Bölüm
ÖZEL EĞİTİM VE REHABİLİTASYONDA KORUYUCU-ÖNLEYİCİ FAKTÖR OLARAK AİLE EĞİTİMİ 289
Nilgün Çepelioğullar Coşkun

16. Bölüm
MÜLTECİLER/SIĞINMACILAR İÇİN PSİKOLOJİK KORUYUCU-ÖNLEYİCİ PROGRAMLAR 301
Burcu Gümüş - Elif Yüksel

17. Bölüm
YAPAY ZEKÂ DESTEKLİ UYGULAMALAR VE AKIL SAĞLIĞI İÇİN KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER 325
Pınar Bürhan

1. Bölüm

KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER NEDİR?

Umut Çıvgın[*]

Yıllar içinde hastalıklar ve bu hastalıklar için kullanılan tedavi yöntemleri gelişerek değişmektedir. Bireylere verilen sağlık hizmetlerinin de çeşitlendiği bu yüzyılda artık herhangi bir hastalığa yakalanmadan sağlıklı yaşam sürdürmenin önemi vurgulanmaktadır. Bireyin sağlığını koruması için sağlık ile ilgili konularda bilgisinin olması, korunmanın başlaması için ilk adım olarak görülür. Bu kapsamda 1960'ların başlarında ve daha sonra tıp bilimi içerisinde halk sağlığı ana başlığı altında koruyucu-önleyici çalışmaların ilk örnekleri görülebilmektedir (Clark ve MacMahon, 1967).

Clark ve MacMahon (1967), korumayı (prevention) patolojik bir durumu önleme diye tanımlamıştır. Daha geniş bir kapsamda bir hastalığın herhangi bir aşamasında -başlamasının ve ilerlemesinin- durdurulması olarak ifade edilmektedir. Bu anlamda geliştirilen müdahaleler, hastalığının görülmesinin önlenmesi (birincil koruma) ve hastalığın ilerlemesinin engellenmesi (ikincil koruma) anlamında gruplanmıştır. 1970'lerin sonuna doğru koruyucu müdahalelerin kapsamı biraz daha geliştirilmiş ve koruyuculuk ilkesine sağlığı geliştirmek (promotion) kavramı da eklenmiştir. Böylelikle herhangi bir hastalığın ya da yaralanmanın gelişmesini önlemek için sağlığın geliştirilmesi birincil basamak; asemtomatik olarak hastalığın keşfedilmesi ikincil basamak ve hastalığın devam etmesinin engellenmesi, geciktirilmesi üçüncü basamak olarak konumlandırılmıştır (Nightengale ve ark., 1978). Bilimsel bakış açısının gelişmesi ile sağlığın korunmasının aslında "sağlıklı yaşamı sürdürme" kavramı ile ilişkilendiğini söylemek yanlış değildir.

1990'lı yılların sonlarına doğru Dünya Sağlık Örgütü (WHO), koruyucu-önleyici bakış açısına daha önce bahsedilmeyen "risk faktörleri" kavramını eklemiştir (Australian Government Department of Health and Age, 2001). Böy-

[*] Bursa Teknik Üniversitesi

Kaynakça

American Psychological Association. (2014). Guidelines for prevention in psychology. *The American Psychologist*, *69*(3), 285-296.

Anderson, V., Boddapati, S. and Pate, S. (2019). *Prevention and Promotion*. Jason, L. A., Glantsman, O., O'Brien, J. F., & Ramian, K. N. (Ed.) *Introduction to community psychology: Becoming an agent of change* içinde. Rebus Community, Canada.

Australian Government Department of Health and Age. (2001). National Public Health Partnership, *Communicable Diseases Intelligence*, *26*(2). Erişim adresi: https://www1.health.gov.au/ internet/main/publishing.nsf/Content/cda-pubs-cdi- 2002-cdi2602-cdi2602q.htm

Carnahan, S. (1994). Two Hıgh School Dropouts. *Risk, Resilience & Prevention: Promoting the Well-being of All Children*, 103.

Clark, D. W. & MacMahon, B. (1967). *Preventive medicine*. Boston, MA: Little, Brown & Co.

Cowen, E. L. (2000). Community psychology and routes to psychological wellness. In *Handbook of community psychology* (pp. 79-99). Boston, MA: Springer US.

Durlak, J. A., & Wells, A. M. (1997). Primary prevention mental health programs for children and adolescents: A meta-analytic review. *American journal of community psychology*, *25*(2), 115-152.

Grunseit, A. C., Rowbotham, S., Crane, M., Indig, D., Bauman, A. E., & Wilson, A. (2019). Nanny or canny? Community perceptions of government intervention for preventive health. *Critical Public Health*, *29*(3), 274-289.

Jason, L. A., Pokorny, S. B., Turner, P. L., Freeland, M., Corbin, S., & Driscoll, M. (2005). Decreasing public smoking among youth: A preliminary study. *Education and Treatment of Children*, 299-307.

Kaplan, R. M., & Ong, M. (2007). Rationale and public health implications of changing CHD risk factor definitions. *Annual Review of Public Health*, *28*(1), 321-344.

Kaur, I. P., Arora, K., Dhalani, M., Patel, M., Kaur, G., & Jain, R. (2024). The Synergy of Percutaneous Coronary Intervention and Lifestyle Modification in Reducing Mortality and Blockage Prevention. *Cardiology in Review*, 10-1097.

Nation, M., Crusto, C., Wandersman, A., Kumpfer, K. L., Seybolt, D., Morrissey-Kane, E., & Davino, K. (2003). What works in prevention: Principles of effective prevention programs. *American psychologist*, *58*(6-7), 449.

National Prevention Council. (2011). *The National Prevention Council: Bringing Federal Agencies Together to Build Health and Resilience in Americans*. In the book of Cross- Sector Responses to Obesity: Models for Change: Workshop Summary. Erişim linki: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK305199/

Nightengale, E. O., Cureton, M., Kalmar, V. et al. (1978). *Perspectives on health promotion and disease prevention in the United States*. Washington, DC: Institute of Medicine, National Academy of Sciences.

Richards, S. H., Anderson, L., Jenkinson, C. E., Whalley, B., Rees, K., Davies, P., ... & Taylor, R. S. (2017). Psychological interventions for coronary heart disease. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, 4.

Roth, G. A., Mensah, G. A., & Fuster, V. (2020). The global burden of cardiovascular diseases and risks: a compass for global action. *Journal of the American College of Cardiology*, *76*(25), 2980-2981.

Roth, G. A., Mensah, G. A., Johnson, C. O., Addolorato, G., Ammirati, E., Baddour, L. M., ... & GBD-NHLBI-JACC Global Burden of Cardiovascular Diseases Writing Group. (2020). Global burden of cardiovascular diseases and risk factors, 1990–2019: update from the GBD 2019 study. *Journal of the American college of cardiology*, *76*(25), 2982-3021.

Röding, D., Soellner, R., Reder, M., Birgel, V., Kleiner, C., Stolz, M., ... & Walter, U. (2021). Study protocol: a non-randomised community trial to evaluate the effectiveness of the communities that care prevention system in Germany. *BMC public health*, *21*, 1-9.

Wienert, J., Jahnel, T., & Maaß, L. (2022). What are digital public health interventions? First steps toward a definition and an intervention classification framework. *Journal of medical Internet research*, *24*(6), e31921.

2. Bölüm

TANILAR ÜSTÜ BİR OLGU OLARAK RUMİNASYON VE RUMİNASYONA ODAKLANAN KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER

İlgün Bilekli Bilger[*]

Ruminasyon, "Kara Kara Düşünme" ve Tekrarlayıcı Olumsuz Düşünceler

Ruminasyon, Latince *ruminationem* kelimesinden köken alan, Türkçede "geviş getirme" olarak kullanılabilecek bir kavram olarak, düşüncelerle âdeta geviş getirilmesini, gereğinden fazla derin düşünmeyi ifade etme amacıyla kullanılan "rumination" kelimesinin karşılığı olarak literatürde yer bulmaktadır (Online Etymology Dictionary, t.y.). Psikoloji literatüründe ruminasyondan söz edildiğinde genellikle ruminasyon, kara kara düşünme ve tekrarlayıcı olumsuz düşünceler kavramları karşımıza çıkmaktadır. Bu kavramlardan ilki olan ruminasyon; sıkıntı belirtilerine, belirtilerin olası nedenlerine ve belirtilerin sonuçlarına odaklanan, kendi kendine yönlendirilen tekrarlayıcı düşünce örüntüleri olarak tanımlanabilir (Nolen-Hoeksema ve Morrow, 1991). Bu düşünce örüntüsü etkili bir başa çıkma ve problem çözmeye yol açmadığı gibi sıkıntıyı, belirtileri ve işlevsellikteki bozulmayı artırmaktadır (Johnson ve ark., 2016). "Kara kara düşünme" ise Treynor ve arkadaşları (2003) tarafından daha uyumsuz bir ruminasyon biçimi olarak kavramsallaştırılmıştır. Tekrarlayıcı olumsuz düşünce (TOD) ise hem ruminasyonu hem de endişeyi içermektedir (Cook ve ark., 2019). Bu düşünce biçiminin oldukça tekrarlayıcı, girici, uzaklaşması zor olduğu ve kişinin zihinsel kapasitesini kısıtlayan yapıda olduğu söylenebilir (Ehring ve ark., 2011). Bu düşünce süreci, farklı bozukluklarda farklı şekillerde sergilenebilir. Örneğin, travma sonrası stres bozukluğunda söz

[*] Bursa Teknik Üniversitesi

Kaynakça

Abela, J. R. ve Hankin, B. L. (2011). Rumination as a vulnerability factor to depression during the transition from early to middle adolescence: a multiwave longitudinal study. *Journal of Abnormal Psychology*, *120*(2), 259-271.

Ahmed, A., Ali, N., Giannicchi, A., Abd-alrazaq, A. A., Ahmed, M. A. S., Aziz, S. ve Househ, M. (2021). Mobile applications for mental health self-care: A scoping review. *Computer Methods and Programs in Biomedicine Update*, *1*, 100041.

Aldao, A., Nolen-Hoeksema, S. ve Schweizer, S. (2010). Emotion-regulation strategies across psychopathology: A meta-analytic review. *Clinical Psychology Review*, *30*(2), 217-237.

Austin, T., Smith, J., Rabin, B., Lindamer, L., Pittman, J., Justice, S. ... ve Lantrip, C. (2024). The Effects of a Single-Session Virtual Rumination Intervention to Enhance Cognitive Functioning in Veterans With Subjective Cognitive Symptoms: Multimethod Pilot Study. *JMIR Formative Research*, *8*, e48525.

Baeken, C., Wu, G. R., Rogiers, R., Remue, J., Lemmens, G. M. ve De Raedt, R. (2021). Cognitive behavioral based group psychotherapy focusing on repetitive negative thinking: Decreased uncontrollability of rumination is related to brain perfusion increases in the left dorsolateral prefrontal cortex. *Journal of Psychiatric Research*, *136*, 281-287.

Belinkie, Y. L. (2014). *A transdiagnostic prevention program targeting rumination and the dysregulation of emotion in adolescent girls*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Yale University.

Birney, A. J., Gunn, R., Russell, J. K. ve Ary, D. V. (2016). MoodHacker mobile web app with email for adults to self-manage mild-to-moderate depression: randomized controlled trial. *JMIR mHealth and uHealth*, *4*(1), e4231.

Boucher, E. M., Ward, H., Miles, C. J., Henry, R. D. ve Stoeckl, S. E. (2024). Effects of a Digital Mental Health Intervention on Perceived Stress and Rumination in Adolescents Aged 13 to 17 Years: Randomized Controlled Trial. *Journal of Medical Internet Research*, *26*, e54282.

Bravo, A. J., Kelley, M. L., Mason, R., Ehlke, S. J., Vinci, C. ve Redman, J. C. (2020). Rumination as a mediator of the associations between moral injury and mental health problems in combat-wounded veterans. *Traumatology*, *26*(1), 52-60.

Brian, R. M. ve Ben-Zeev, D. (2014). Mobile health (mHealth) for mental health in Asia: objectives, strategies, and limitations. *Asian Journal of Psychiatry*, *10*, 96-100.

Buckman, J. E., Underwood, A., Clarke, K., Saunders, R., Hollon, S. D., Fearon, P. ve Pilling, S. (2018). Risk factors for relapse and recurrence of depression in adults and how they operate: A four-phase systematic review and meta-synthesis. *Clinical Psychology Review*, *64*, 13-38.

Cheng, P., Kalmbach, D. A., Castelan, A. C., Murugan, N. ve Drake, C. L. (2020). Depression prevention in digital cognitive behavioral therapy for insomnia: Is rumination a mediator?. *Journal of Affective Disorders*, *273*, 434-441.

Ciesla, J. A. ve Roberts, J. E. (2002). Self-directed thought and response to treatment for depression: A preliminary investigation. *Journal of Cognitive Psychotherapy*, *16*(4), 435-453.

Cook, L., Mostazir, M. ve Watkins, E. (2019). Reducing stress and preventing depression (RESPOND): Randomized controlled trial of web-based rumination-focused cognitive behavioral therapy for high-ruminating university students. *Journal of Medical Internet Research*, *21*(5), e11349.

Cox, R. C. ve Olatunji, B. O. (2016). A systematic review of sleep disturbance in anxiety and related disorders. *Journal of Anxiety Disorders*, *37*, 104-129.

Crane, C. ve Williams, J. M. G. (2010). Factors associated with attrition from mindfulness- based cognitive therapy in patients with a history of suicidal depression. *Mindfulness*, *1*, 10-20.

Davies, E. B., Morriss, R. ve Glazebrook, C. (2014). Computer-delivered and web-based interventions to improve depression, anxiety, and psychological well-being of university students: a systematic review and meta-analysis. *Journal of Medical Internet Research*, *16*(5), e3142.

Edge, D., Newbold, A., Ehring, T., Rosenkranz, T., Frost, M. ve Watkins, E. R. (2021). Reducing worry and rumination in young adults via a mobile phone app: study protocol of the ECoWeB (Emotional Competence for Well-Being in Young Adults) randomised controlled trial focused on repetitive negative thinking. *BMC Psychiatry*, *21*, 1-10.

Egan, S. J., Greene, D., Callaghan, T., Raghav, S., Funk, J., Badenbach, T., ... ve Kopf-Beck, J. (2024). Worry and rumination as a transdiagnostic target in young people: a co- produced systematic review and meta-analysis. *Cognitive Behaviour Therapy*, 1-24.

Egan, S. J., Rees, C. S., Delalande, J., Greene, D., Fitzallen, G., Brown, S., ... ve Finlay-Jones, A. (2022). A review of self-compassion as an active ingredient in the prevention and treatment of anxiety and depression in young people. *Administration and Policy in Mental Health and Mental Health Services Research*, 1-19.

Ehlers, A. ve Clark, D. M. (2000). A cognitive model of posttraumatic stress disorder. *Behaviour Research and Therapy*, *38*(4), 319-345.

Ehring, T. ve Watkins, E. R. (2008). Repetitive negative thinking as a transdiagnostic process. *International Journal of Cognitive Therapy*, *1*(3), 192-205.

Ehring, T., Zetsche, U., Weidacker, K., Wahl, K., Schönfeld, S. ve Ehlers, A. (2011). The Perseverative Thinking Questionnaire (PTQ): Validation of a content-independent measure of repetitive negative thinking. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, *42*(2), 225-232.

Eisma, M. C., de Lang, T. A. ve Boelen, P. A. (2020). How thinking hurts: Rumination, worry, and avoidance processes in adjustment to bereavement. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, *27*(4), 548-558.

Funk, J., Kopf-Beck, J., Watkins, E. ve Ehring, T. (2023). Does an app designed to reduce repetitive negative thinking decrease depression and anxiety in young people? (RETHINK): a randomized controlled prevention trial. *Trials*, *24*(1), 295.

Gaynor, K. (2014). A critical review of mindfulness-based psychological treatments for worry and rumination. *OA Behavioural Medicine*, *2*(1), 2.

Greenberg, J., Reiner, K. ve Meiran, N. (2012). "Mind the trap": mindfulness practice reduces cognitive rigidity. *PloS One*, *7*(5), e36206.

Harvey, A. G., Watkins, E. ve Mansell, W. (2004). *Cognitive behavioural processes across psychological disorders: A transdiagnostic approach to research and treatment*. Oxford University Press.

Heeren, A. ve Philippot, P. (2011). Changes in ruminative thinking mediate the clinical benefits of mindfulness: Preliminary findings. *Mindfulness*, *2*, 8-13.

Horowitz, J. L. ve Garber, J. (2006). The prevention of depressive symptoms in children and adolescents: A meta-analytic review. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *74*(3), 401-415.

Horwitz, A. G., Czyz, E. K., Berona, J. ve King, C. A. (2019). Rumination, brooding, and reflection: prospective associations with suicide ideation and suicide attempts. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, *49*(4), 1085-1093.

Hu, E., Koucky, E. M., Brown, W. J., Bruce, S. E. ve Sheline, Y. I. (2014). The role of rumination in elevating perceived stress in posttraumatic stress disorder. *Journal of Interpersonal Violence*, *29*(10), 1953-1962.

Hvenegaard, M., Watkins, E. R., Poulsen, S., Rosenberg, N. K., Gondan, M., Grafton, B., ... ve Moeller, S. B. (2015). Rumination-focused cognitive behaviour therapy vs. cognitive behaviour therapy for depression: study protocol for a randomised controlled superiority trial. *Trials*, *16*, 1-6.

Jacobs, R. H., Watkins, E. R., Peters, A. T., Feldhaus, C. G., Barba, A., Carbray, J. ve Langenecker, S. A. (2016). Targeting ruminative thinking in adolescents at risk for depressive relapse: rumination-focused cognitive behavior therapy in a pilot randomized controlled trial with resting state fMRI. *PloS One*, *11*(11), e0163952.

Johnson, D. P., Rhee, S. H., Friedman, N. P., Corley, R. P., Munn-Chernoff, M. A., Hewitt, J. K. ve Whisman, M. A. (2016). A twin study examining rumination as a transdiagnostic correlate of psychopathology. *Clinical Psychological Science*, *4*(6), 971-987.

Joubert, A. E., Grierson, A. B., Li, I., Sharrock, M. J., Moulds, M. L., Werner-Seidler, A., ... ve Newby, J. M. (2023). Managing Rumination and worry: A randomised controlled trial of an internet intervention targeting repetitive negative thinking delivered with and without clinician guidance. *Behaviour Research and Therapy*, *168*, 104378.

Jung, H. C. (2021). *Effectiveness of rumination-focused cognitive behavioral therapy as an ınternet-based ıntervention to ındividuals with high risk for depression and anxiety disorders*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. The Chinese University of Hong Kong.

Lam, A. H. Y., Leung, S. F., Lin, J. J. ve Chien, W. T. (2020). The effectiveness of a mindfulness- based psychoeducation programme for emotional regulation in individuals with schizophrenia spectrum disorders: a pilot randomised controlled trial. *Neuropsychiatric Disease and Treatment*, 729-747.

Linehan, M. M. (1993). *Skills training manual for treating borderline personality disorder*. Guilford Press.

Lyubomirsky, S. ve Tkach, C. (2003). The consequences of dysphoric rumination. C. Papageorgiou ve A. Wells (Ed.), *Depressive rumination (1.bs, ss.21-41)* içinde. Wiley.

Mak, W. W., Tong, A. C., Fu, A. C., Leung, I. W., Jung, O. H., Watkins, E. R. ve Lui, W. W. (2024). Efficacy of Internet-based rumination-focused cognitive behavioral therapy and mindfulness-based intervention with guided support in reducing risks of depression and anxiety: A randomized controlled trial. *Applied Psychology: Health and Well-Being*, *16*(2), 696-722.

Mao, L., Li, P., Wu, Y., Luo, L. ve Hu, M. (2023). The effectiveness of mindfulness-based interventions for ruminative thinking: A systematic review and meta-analysis of randomized controlled trials. *Journal of Affective Disorders*, *321*, 83-95.

Marasinghe, R. B., Edirippulige, S., Kavanagh, D., Smith, A. ve Jiffry, M. T. (2012). Effect of mobile phone-based psychotherapy in suicide prevention: a randomized controlled trial in Sri Lanka. *Journal of Telemedicine and Telecare*, *18*(3), 151-155.

McEvoy, P. M., Nathan, P. ve Norton, P. J. (2009). Efficacy of transdiagnostic treatments: A review of published outcome studies and future research directions. *Journal of Cognitive Psychotherapy*, *23*(1), 20-33.

Michael, T., Halligan, S. L., Clark, D. M. ve Ehlers, A. (2007). Rumination in posttraumatic stress disorder. *Depression and Anxiety*, *24*(5), 307-317.

Michalak, J., Hölz, A. ve Teismann, T. (2011). Rumination as a predictor of relapse in mindfulness-based cognitive therapy for depression. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, *84*(2), 230-236.

Michie, S., Richardson, M., Johnston, M., Abraham, C., Francis, J., Hardeman, W., ... ve Wood, C. E. (2013). The behavior change technique taxonomy (v1) of 93 hierarchically clustered techniques: building an international consensus for the reporting of behavior change interventions. *Annals of Behavioral Medicine*, *46*(1), 81-95.

Miller, N. S. (1994). Psychiatric comorbidity: Occurrence and treatment. *Alcohol Health and Research World*, *18*(4), 261-264.

Miranda, R. ve Nolen-Hoeksema, S. (2007). Brooding and reflection: Rumination predicts suicidal ideation at 1-year follow-up in a community sample. *Behaviour Research and Therapy*, *45*(12), 3088-3095.

Moore, R. G. ce Garland, A. (2004). *Cognitive therapy for chronic and persistent depression*. John Wiley & Sons.

Morrison, R. ve O'Connor, R. C. (2005). Predicting psychological distress in college students: The role of rumination and stress. *Journal of Clinical Psychology*, *61*(4), 447-460.

National Research Council. (2009). *Preventing mental, emotional, and behavioral disorders among young people: Progress and possibilities*. National Academies Press.

Nolen-Hoeksema, S. ve Morrow, J. (1991). A prospective study of depression and posttraumatic stress symptoms after a natural disaster: the 1989 Loma Prieta Earthquake. *Journal of Personality and Social Psychology*, *61*(1), 115-121.

Nolen-Hoeksema, S. ve Watkins, E. R. (2011). A heuristic for developing transdiagnostic models of psychopathology: Explaining multifinality and divergent trajectories. *Perspectives on Psychological Science*, *6*(6), 589-609.

Nowakowska-Domagała, K., Juraś-Darowny, M., Pietras, T., Stecz, P. ve Mokros, Ł. (2022). Chronotype and poor sleep quality in young adults–a pilot study on the role of rumination. *Sleep Medicine*, *100*, 206-211.

Oehler, C., Görges, F., Rogalla, M., Rummel-Kluge, C. ve Hegerl, U. (2020). Efficacy of a guided web-based self-management intervention for depression or dysthymia: randomized controlled trial with a 12-month follow-up using an active control condition. *Journal of Medical Internet Research*, *22*(7), e15361.

Online Etymology Dictionary. (t.y.). Rumination. *https://www.etymonline.com/word/ruminate* adresinden 30.06.2024 tarihinde alınmıştır https://www.etymonline.com/search?q=rumination

Psychogiou, L., Moberly, N. J., Parry, E., Russell, A. E., Nath, S. ve Kallitsoglou, A. (2017). Does fathers' and mothers' rumination predict emotional symptoms in their children?. *British Journal of Clinical Psychology*, *56*(4), 431-442.

Riper, H., Andersson, G., Christensen, H., Cuijpers, P., Lange, A. ve Eysenbach, G. (2010). Theme issue on e-mental health: a growing field in internet research. *Journal of Medical Internet Research*, *12*(5), e1713.

Rosenfeld, E. A. (2021). *The development of "Ruminaid": A smartphone app for the treatment of depressive rumination* [Yayınlanmamış doktora tezi]. State University of New York.

Rosenfeld, E. A., Lyman, C. ve Roberts, J. E. (2022). Introducing RuminAid: The Development and Focus Group Testing of a Mobile Health App for Depression. *JMIR Formative Research, (ön baskı)*.

Schmaling, K. B., Dimidjian, S., Katon, W. ve Sullivan, M. (2002). Response styles among patients with minor depression and dysthymia in primary care. *Journal of Abnormal Psychology*, *111*(2), 350-356.

Schumm, H., Krüger-Gottschalk, A., Dyer, A., Pittig, A., Cludius, B., Takano, K., ... ve Ehring, T. (2022). Mechanisms of change in trauma-focused treatment for PTSD: the role of rumination. *Behaviour Research and Therapy*, *148*, 104009.

Schwartz, J. A. ve Koenig, L. J. (1996). Response styles and negative affect among adolescents. *Cognitive Therapy and Research*, *20*, 13-36.

Sezibera, V. (2008). Trauma and bereavement: Symptomatology, aetiology and interventions: A case of young survivors of the 1994 genocide in Rwanda. [Yayınlanmamış doktora tezi]. *Catholic University of Louvain*.

Spinhoven, P., Drost, J., de Rooij, M., van Hemert, A. M. ve Penninx, B. W. (2016). Is experiential avoidance a mediating, moderating, independent, overlapping, or proxy risk factor in the onset, relapse and maintenance of depressive disorders?. *Cognitive Therapy and Research*, *40*, 150-163.

Sürü, D. (2022). Rumination as a transdiagnostic notion. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, *13*(69), 194-201.

Teismann, T., Von Brachel, R., Hanning, S., Grillenberger, M., Hebermehl, L., Hornstein, I. Ve Willutzki, U. (2014). A randomized controlled trial on the effectiveness of a rumination-focused group treatment for residual depression. *Psychotherapy Research*, *24*(1), 80-90.

Thomas, J. J. ve Murray, H. B. (2016). Cognitive-behavioral treatment of adult rumination behavior in the setting of disordered eating: A single case experimental design. *International Journal of Eating Disorders*, *49*(10), 967-972.

Topper, M. (2016). *Improving prevention of depression and anxiety disorders: A transdiagnostic approach targeting repetitive negative thinking*. [Yayınlanmamış tez). Universiteit van Amsterdam.

Torous, J. ve Firth, J. (2016). The digital placebo effect: mobile mental health meets clinical psychiatry. *The Lancet Psychiatry,3* (2), 100-102.

Treynor, W., Gonzalez, R. ve Nolen-Hoeksema, S. (2003). Rumination reconsidered: A psychometric analysis. *Cognitive Therapy and Research*, *27*, 247-259.

Umegaki, Y., Nakagawa, A., Watkins, E. ve Mullan, E. (2022). A rumination-focused cognitive-behavioral therapy self-help program to reduce depressive rumination in high- ruminating Japanese female university students: A case series study. *Cognitive and Behavioral Practice*, *29*(2), 468-484.

Vittengl, J. R., Clark, L. A., Dunn, T. W. ve Jarrett, R. B. (2007). Reducing relapse and recurrence in unipolar depression: a comparative meta-analysis of cognitive- behavioral therapy's effects. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *75*(3), 475-488.

Watkins, E. R. (2009). Depressive rumination: investigating mechanisms to improve cognitive behavioural treatments. *Cognitive Behaviour Therapy*, *38*(S1), 8-14.

Watkins, E. R., Mullan, E., Wingrove, J., Rimes, K., Steiner, H., Bathurst, N., ... ve Scott, J. (2011). Rumination-focused cognitive–behavioural therapy for residual depression: Phase II randomised controlled trial. *The British Journal of Psychiatry*, *199*(4), 317- 322.

Watkins, E., Scott, J., Wingrove, J., Rimes, K., Bathurst, N., Steiner, H., ... ve Malliaris, Y. (2007). Rumination-focused cognitive behaviour therapy for residual depression: A case series. *Behaviour Research and Therapy*, *45*(9), 2144-2154.

Wells, A. ve Sembi, S. (2004). Metacognitive therapy for PTSD: A core treatment manual. *Cognitive and Behavioral Practice*, *11*(4), 365-377.

3. Bölüm

KAYGI BOZUKLUKLARINDA KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALE PROGRAMLARI

Büşra Eraslan[*]

Akıl sağlığı alanında sunulan hizmetler, sadece hastalığı tedavi etmeyi değil bireyin toplum içinde daha işlevsel hâle gelmesine ve yaşam kalitesini artırmaya yöneliktir (Gözen ve Buz, 2020). Dünya Sağlık Örgütü tarafından da ruh sağlığı hizmetlerinin büyük ölçekli ve ulaşılabilir olması, koruyucu ve önleyici hizmetlerin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (WHO, 2011). Koruyucu ve önleyici akıl sağlığı; psikolojik hastalıkların ortaya çıkmasını ya da tekrarlamasını geciktirme, erken tanı ve tedavi sunma, görülme sıklığı ve yaygınlığını, hastalıkların bireyde ve toplumda oluşturduğu yükü azaltmayı hedefler (Özden, 2015; Mrazek ve Haggerty, 1994). Bu hizmetler ile risk faktörleri ve koruyucu unsurlar belirlenerek hastalıkların başlaması ve kronik hâle gelmesi önlenebilir (Gözen ve Buz, 2020).

Kaygı bozukluklarının psikiyatrik tanılar arasında en yaygın grup olması (Dirik, 2019) ve çoğunlukla erken başlangıç göstermesi (Öztürk ve Uluşahin, 2008), başta depresyon olmak üzere diğer bozukluklar ile yüksek eş tanı alması, kişinin yaşam kalitesinde ve işlevselliğinde bozulmalara yol açması (Mendlowicz ve Stein, 2000), intihar düşünce ve girişimleri açısından bir risk faktörü olması (Sareen ve ark., 2005), ruhsal bozukluklar ile fiziksel hastalıklardan daha fazla sağlık maliyetine toplumsal yük getirmesi (Kessler ve Greenberg, 2002) ise bu grupta yer alan tanılar açısından koruyucu ve önleyici müdahale programlarının önemi daha belirgin hâle gelmektedir.

Yetişkinlerde Koruyucu ve Önleyici Müdahale Programları

Yetişkin grubunda Bilgisayar-Temelli Bilişsel Davranışçı Analiz Sistemleri Psikoterapisi (Cukrowicz ve Joiner, 2007), Online Kaygı Önleme Programı (Ke-

[*] Bursa Teknik Üniversitesi (Psikoloji Yüksek Lisans Programı Öğrencisi)

Kaynakça

Alkın, T. (1997). Yaygın anksiyete bozukluğu. *Psikiyatri Dünyası, 1*(1), 33-39.

Amerikan Psikiyatri Birliği (2013). *Ruhsal bozuklukların tanısal ve sayımsal el kitabı: Beşinci baskı, DSM-5.* (E. Köroğlu, Çev.). Ankara: Hekimler Yayın Birliği. (Orijinal çalışma basım tarihi 2013.)

Arıkan, G. (2020). Bilişsel davranışçı temelli önleyici müdahale programları. Z. Hamamcı ve F. Türk (Ed.), *Geçmişten geleceğe bilişsel davranışçı terapi* (1. Baskı, s. 245-257) içinde. Pegem Akademi.

Austin, V. L. ve Sciarra, D. T. (2013). Kaygı bozuklukları I: Özgül fobi, ayrılma kaygısı bozukluğu ve sosyal kaygı bozukluğu. M. Özekes (Ed.) ve R. Gündoğdu (Çev.). *Çocuk ve ergenlerde duygusal ve davranışsal bozukluklar* (s. 120-155) içinde. Nobel Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 2010).

Austin, V. L. ve Sciarra, D. T. (2013). Kaygı bozuklukları II: Travma sonrası stres bozukluğu, yaygın kaygı bozukluğu ve obsesif-kompulsif bozukluk. M. Özekes (Ed.) ve R. Tanrıdağ (Çev.). *Çocuk ve ergenlerde duygusal ve davranışsal bozukluklar* (s. 156-187) içinde. Nobel Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 2010).

Bandelow, B. ve Michaelis, S. (2015). Epidemiology of anxiety disorders in the 21st century. *Dialogues Clin Neurosci, 17*(3), 327-335

Barlow, D. H. (2000). Unraveling the mysteries of anxiety and its disorders from the perspective of emotion theory. *American Psychologist, 55*(11), 1247-1263. https://doi.org/10.1037//0003-066x.55.11.1247

Beck, A. T. (1964). Thinking and depression: II. Theory and therapy. *Archives of General Psychiatry, 10*(6), 561–571. https://doi.org/10.1001/archpsyc.1964.01720240015003

Beesdo, K., Knappe, S. ve Pine, D. S. (2009). Anxiety and anxiety disorders in children and adolescents: Developmental issues and implications for DSM-V. *Psychiatr Clin North Am, 32*(3), 483-524.

Beidel, D. C. ve Turner, S. M. (2007). *Shy children, phobic adults: Nature and treatment of social anxiety disorder* (2. Baskı). American Psychological Association.

Beidel, D. C., Alfano, C. A. ve Bunnell, B. E. (2013). Social anxiety disorder. A. Essau ve T. H. Ollendick (Ed.), *The Wiley-Blackwell Handbook of The Treatment of Childhood and Adolescent Anxiety* (1. Baskı, s. 335-351) içinde. Wiley-Blackwell.

Bennett, P. (2015). *Clinical psychology psychopathology through the lifespan*. Open University Press.

Clark, D. A., & Beck, A. T. (2010). *Cognitive Therapy of Anxiety Disorders: Science and practice.* Guilford Press.

Cukrowicz, K. C. ve Joiner, T. E., Jr. (2007). Computer-based intervention for anxious and depressive symptoms in a non-clinical population. *Cognitive Therapy and Research*, *31*(5), 677–693. https://psycnet.apa.org/doi/10.1007/s10608-006-9094-x

Dilbaz, N. (1997). Sosyal fobi. *Psikiyatri Dünyası, 1*(1), 18-24.

Eaves, L. J., Silberg, J. L., Maes, H. H., Simonoff, E., Pickles, A., Rutter, M., Neale, M. C., Reynolds, C. A., Erikson, M. T., Heath, A. C., Loeber, R., Truett, K. R. ve Hewitt, J. K. (1997). Genetics and developmental psychopathology: 2. The main effects of genes and environment on behavioral problems in the Virginia Twin Study of Adolescent Behavioral Development. *Child Psychology & Psychiatry & Allied Disciplines, 38*(8), 965–980. https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.1997.tb01614.x

Ercan, E. S., Polanczyk, G., Ardıc, U. A., Yuce, D., Karacetın, G., Tufan, A. E., Tural, U., Aksu, H., Aktepe, E., Arman, A. R., Başgül, S., Bılac, O., Coşkun, M., Celık, G. G., Demırkaya, S. K., Dursun, B. O., Durukan, İ., Fidan, T., … Yıldız, N. (2019). The prevalence of childhood psychopathology in Turkey: A cross-sectional multicenter nationwide study (EPICPAT-T). *Nordic Journal of Psychiatry, 73*(2), 132–140. https://doi.org/10.1080/08039488.2019.1574892

Flannery-Schroeder, E. C. (2006). Reducing anxiety to prevent depression. *American Journal of Preventive Medicine, 31*(6), 136–S142. https://psycnet.apa.org/doi/10.1016/j.amepre.2006.07.006

Francis, G., Last, C. G. ve Strauss, C. C. (1987). Expression of separation anxiety disorder: The roles of age and gender. *Child Psychiatry and Human Development, 18*(2), 82–89. https://doi.org/10.1007/bf00709952

Ginsburg, G. S. (2009). The Child Anxiety Prevention Study: Intervention model and primary outcomes. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 77*(3), 580–587. https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/a0014486

Gözen, Ö. ve Buz, S. (2020). Türkiye'de koruyucu ve önleyici ruh sağlığı uygulamaları: Sosyal hizmet uzmanları ve hastaların deneyimlerine dair nitel bir araştırma. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 12*(1), 18-42. doi: 10.18863/pgy.662628

Güçer, İ. (2020). Çocukluk çağı anksiyete bozukluklarında bilişsel davranışçı terapiler. H. Arkar (Ed.), *Çocukluk çağı ruhsal bozuklukları ve bilişsel davranışçı terapiler* (s. 85-126) içinde. Nobel Yayınları.

Hayes, S. C., Strosahl, K. D. ve Wilson, K. G. (1999). Acceptance and Commitment Therapy. New York: Guilford Press.

Hettema, J. M., Neale, M. C., Kendler, K. S. (2001). A review and meta-analysis of the genetic epidemiology of anxiety disorders. *Am J Psychiatry, 158*(10), 1568-1578. https://doi.org/10.1176/appi.ajp.158.10.1568

Kapçı, E. G., Uslu, R. İ., Sukhodolsky, D., Atalan-Ergin, D. ve Çokamay, G. (2012). Bilişsel-davranışçı terapi kaygı programının ilköğretim okulu öğrencilerinde sınanması. *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar, 1*(2), 121-126.

Kenardy, J., McCafferty, K. ve Rosa, V. (2003). Internet-deliverered indicated prevention for anxiety disorders: A randomized controlled trial. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy, 31*(3), 279–289. https://psycnet.apa.org/doi/10.1017/S1352465803003047

Kendall, P. C. (1994). Treating anxiety disorders in children: results of a randomized clinical trial. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 62*(1), 100-110. https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0022-006X.62.1.100

Kendall, P. C. ve Pimentel, S. S. (2003). On the physiological symptom constellation in youth with Generalized Anxiety Disorder (GAD). *Anxiety Disorders, 17*(2), 211-221.

Kessler, R. C. ve Greenburg, P. E. (2002). The economic burden of anxiety and stress disorders. K. L. Davis, D. Charney, J. T. Coyle ve C. Nemeroff (Ed.), *Neuropsychopharmacology: The fifth generation of progress* (5. Baskı, s. 981-992) içinde. Lippincott Williams & Wilkins.

Kessler, R. C., Berglund, P., Demler, O., Jin, R., Merikangas, K. R. ve Walters, E. E. (2005). Lifetime prevalence and age-of-onset distributions of DSM-IV disorders in the National Comorbidity Survey Replication. *Arch Gen Psychiatry, 62*(6), 593-602. https://doi.org/10.1001/archpsyc.62.6.593

Kessler, R. C., Petukhova, M., Sampson, N. A., Zaslavsky, A. M. ve Wittchen, H. U. (2012). Twelve-month and lifetime prevalence and lifetime morbid risk of anxiety and mood disorders in the United States. *International Journal of Methods in Psychiatric Research, 21*(3), 169-184. https://doi.org/10.1002/mpr.1359

King, N. J., Muris, P. ve Ollendick, T. H. (2005). Childhood fears and phobias: Assessment and treatment. *Child and Adolescent Mental Health, 10*(2), 50-56.

Kring, A. N., Johnson, S. L., Davidson, G. C. ve Neale, J. M. (2019). Kaygı bozuklukları. M. Şahin (Çev. Ed.) ve G. Dirik (Çev.). *Anormal Psikolojisi* (12. Baskı, s. 172-198) içinde. Nobel Tıp Kitabevi. (Orijinal eserin yayın tarihi 2014, 12. Baskı).

Locke, A. B., Kirst, N., Shultz, C. G. (2015). Diagnosis and management of generalized anxiety disorder and panic disorder in adults. *American Family Physician, 91*(9), 617-624.

Lowry-Webster, H. M., Barrett, P. M., ve Dadds, M. R. (2001). A universal prevention trial of anxiety and depressive symptomatology in childhood: Preliminary data from an Australian study. *Behaviour Change, 18*(1), 36-50. https://psycnet.apa.org/doi/10.1375/bech.18.1.36

Lyneham, H. J., Abbott, M. J., Wignall A. ve Rapee, R. M. (2003). *The Cool Kids Program -Children's Workbook.* MUARU: Macquarie University, Sydney.

Lyneham, H. J., Rapee, R. M. ve Hudson, J. L. (2014). Prevention of anxiety disorders. P. Emmelkamp ve T. Ehring (Ed.), *The Wiley handbook of anxiety disorders* (1. Baskı, s. 625-642) içinde. John Wiley and Sons.

McCullough, J. P., Jr. (2003). Treatment for chronic depression: Cognitive behavioral analysis system of psychotherapy (CBASP). *Journal of Psychotherapy Integration, 13*(3-4), 241- 263. doi: 10.1037/1053-0479.13.3-4.241

Memik, N. Ç., Yıldız, Ö., Tural, Ü. ve Ağaoğlu, B. (2011). Sosyal fobinin yaygınlığı: Bir gözden geçirme. *Nöropsikiyatri Arşivi, 48*(1), 4-10.

Mendlowicz, M. V. ve Stein, M. B. (2000). Quality of life in individuals with anxiety disorders. *Am J Psychiatry, 157*(5), 669-82. https://doi.org/10.1176/appi.ajp.157.5.669.

Mohatt, J., Bennett, S. M. ve Walkup, J. T. (2014). Treatment of separation, generalized, and social anxiety disorders in youths. *Am J Psychiatry, 171*(7), 741-748.

Mondin, T. C., Konradt, C. E., Cardoso, T. A., Quevedo, L. A., Jansen, K., Mattos, L. D., Pinheiro, R. T. ve Silva, R. A. (2013). Anxiety disorders in young people: a population-based study. *Revista Brasileira de Psiquiatria, 35*(4), 347-352. https://doi.org/10.1590/1516-4446-2013-1155

Morris, C., H. (2002). Normaldışı davranışlar. H. B. Ayvaşık ve M. Sayıl (Çev. Ed.) ve İ. Dağ (Çev.). *Psikolojiyi anlamak* (3. baskı, s. 525-567) içinde. Türk Psikologlar Derneği Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1996, 3. Baskı).

Mrazek, P. ve Haggerty, R. (1994). *Reducing Risks For Mental Disorders: Frontiers For Preventive Intervention Research.* Washington, DC, The National Academies Press.

Muris, P., Merckelbach, H., Gadet, B. ve Moulaert, V. (2000). Fears, worries, and scary dreams in 4- to 12-year-old children: their content, developmental pattern, and origins. *Journal of Clinical Child Psychology, 29*(1), 43-52.

Namlı, Z., Özbay, A. ve Tamam, L. (2022). Yetişkin ayrılma anksiyetesi bozukluğu: Bir gözden geçirme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 14*(1), 46-56.

NICE (2013). Social anxiety disorder: recognition, assessment and treatment. Clinical guideline, www.nice.org.uk/guidance/cg159

Öngider, N. (2014). Bilişsel davranışçı terapinin duygu durum ve anksiyete bozukluğu olan çocuk ve ergenlerde kullanımı: Bir gözden geçirme çalışması. *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi, 3*(2), 73-83.

Özdel, K. (2021). *Sosyal fobiden hayata yolculuk: Kendi kendine yardım kitabı.* Epsilon Yayınevi.

Özden, S. A. (2015) Koruyucu ruh sağlığı hizmetlerinde sosyal hizmetin rolü. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 26*(1), 191-204.

Öztekin, S., Aydın, O. ve Aydemir, Ö. (2017). DSM-5 Özgül Fobi Şiddet Ölçeği Türkçe Formunun geçerliliği ve güvenilirliği. *Anadolu Psikiyatri Dergisi, 18*(Ek sayı. 2), 31-37. doi: 10.5455/apd.240709

Öztürk, O. ve Uluşahin, A. (2008). *Ruh sağlığı ve bozuklukları I* (11. baskı).

Rachman, S. (1977). The conditioning theory of fear-acquisition: a critical examination. *Behaviour Research and Therapy, 15*(5), 375-387. https://doi.org/10.1016/0005-7967(77)90041-9

Robichaud, M. ve Dugas, M. J. (2018). *Yaygın kaygı bozukluğu çalışma kitabı.* (A. İtil, E. Bayraktar ve Z. Özmeydan, Çev.). Psikonet Yayınları. (Orijinal eserin basım tarihi, 2015).

Roy, A., Hoge, E. A., Abrante, P., Druker, S., Liu, T. ve Brewer, J. A. (2021). Clinical Efficacy and Psychological Mechanisms of an App-Based Digital Therapeutic for Generalized Anxiety Disorder: Randomized Controlled Trial. *Journal of Medıcal Internet Research, 23*(12). https://doi.org/10.2196/26987

Sareen, J., Cox, B. J., Afifi, T. O., de Graaf, R., Asmundson, G. J. G., Ten Have, M., Stein, M. B. (2005). Anxiety disorders and risk for suicidal ideation and suicide attempts: a population-based longitudinal study of adults. *Archives of General Psychiatry, 62*(11), 1249-57. https://doi.org/10.1001/archpsyc.62.11.1249

Schmidt, N. B., Eggleston, A. M., Woolaway-Bickel, K., Fitzpatrick, K. K., Vasey, M. W. ve Richey, J. A. (2007). Anxiety Sensitivity Amelioration Training (ASAT): A longitudinal primary prevention program targeting cognitive vulnerability. *Journal of Anxiety Disorders, 21*(3), 302–319. https://psycnet.apa.org/doi/10.1016/j.janxdis.2006.06.002

Schneider, F. R., Johnson, J., Hornig, C. D., Liebowitz, M. R. ve Weissman, M. M. (1992). Social phobia: Comorbidity and mobidity in an epidemiologic sample. *Archives of General Psychiatry, 49*, 282-288.

Seligman, M. E. P., Schulman, P., DeRubeis, R. J. ve Hollon, S. D. (1999). The prevention of depression and anxiety. *Prevention and Treatment, 2*(1), Article 8a. https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/1522-3736.2.1.28a

Silver, G., Shapiro, T. ve Milrod, B. (2013). Treatment of anxiety in children and adolescents: using child and adolescent anxiety psychodynamic psychotherapy. *Child Adolesc Psychiatr Clin N Am, 22*(1), 83-96.

Sorias, O. (2019). Giriş. O. Sorias (Ed.), *Çocuklar ve ergenler için bilişsel davranışçı terapi temel ilkeler ve teknikler* (s. 2-28) içinde. Nobel Yayınları.

Sorias, O., Bildik, T., Sütcü, S. T. ve Aydın, A. (2015). *Korku avcısı: Anksiyete bozukluğu olan çocuklar için bilişsel davranışçı terapi rehberi* (4. Baskı). Ege Üniversitesi Basımevi.

Spence, S. H. ve Rapee, R. M. (2016). The etiology of social anxiety disorder: An evidence-based model. *Behaviour Research and Therapy, 86*, 50-67. https://doi.org/10.1016/j.brat.2016.06.007

Sungur, M. Z. (1997). Fobik bozukluklar. *Psikiyatri Dünyası, 1*(1), 5-11.

T. C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2021). Anksiyete bozuklukları klinik protokolü. (Yayın no. 1197). https://shgmargestddb.saglik.gov.tr/Eklenti/40816/0/anksiyetekr06052021pdf.pdf

Taneli, Y. (2007). Sosyal fobi ve özgül fobi. A. S. Aysev ve Y. I. Taner (Ed.), *Çocuk ve ergen ruh sağlığı ve hastalıkları* (s. 475-493) içinde. Golden Print.

Taner, Y. I. (2007). Yaygın anksiyete bozukluğu. A. S. Aysev ve Y. I. Taner (Ed.), *Çocuk ve ergen ruh sağlığı ve hastalıkları* (s. 455-465) içinde. Golden Print.

Tanrıöver, S. K. (2007). Anksiyete bozuklukları ve ayrılık anksiyetesi bozukluğu. A. S. Aysev ve Y. I. Taner (Ed.), *Çocuk ve ergen ruh sağlığı ve hastalıkları* (s. 443-453) içinde. Golden Print.

Taylor, D., Paton, C. ve Kapur, S. (2017). Depresyon ve anksiyete. A. Üçok (Ed.) ve E. İnce, A. Alnak, İ. Fresko ve C. Alp (Çev.). *Psikiyatride reçeteleme rehberi*. (12. baskı, s. 231-350) içinde. EMA Tıp Kitabevi.

Tillman, R., Geller, B., Bolhofner, K., Craney, J. L., Williams, M. ve Zimerman, B. (2003). Ages of onset and rates of syndromal and subsyndromal comorbid DSM-IV diagnoses in a prepubertal and early adolescent bipolar disorder phenotype. *J. Am. Acad. Chıld Adolesc. Psychıatry, 42*(12), 1486-1493.

Tok, E. S. (2014). *Çocukluk çağı anksiyete bozukluklarında bilişsel davranışçı terapi: Korku Avcısı programının etkililiği* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ege Üniversitesi.

Ugueto, A. M., Santucci, L. C., Krumholz, L. S. ve Weisz, J. R. (2014). Problem-Solving Skills Training. E. S. Sburlati, H. J. Lyneham, C. A. Schniering ve R. M. Rapee (Ed.), *Evidence-based CBT for anxiety and depression in children and adolescents a competencies-based approach* (s. 247-259) içinde. John Wiley & Sons.

Varela, R. E, Sanchez-Sosa, J. J., Biggs, B. K. ve Luis, T. M. (2009). Parenting strategies and sociocultural influences in childhood anxiety: Mexican, Latin American descent, and European American families. *Journal of Anxiety Disorders, 23*(5), 609-616.

Walter, H. J., Bukstein, O. G., Abright, A. R., Keable, H., Ramtekkar, U., Ripperger-Suhler, J., Rockhill, C. (2020). Clinical practice guideline for the assessment and treatment of children and adolescents with anxiety disorders. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry, 59*(10), 1107–1124.

Weisz, J. R., Kuppens, S., Ng, M. Y., Eckshtain, D., Ugueto, A. M., Vaughn-Coaxum, R., Jensen-Doss, A., Hawley, K. M., Marchette, L. S. K., Chu, B. C., Weersing, V. R. ve Fordwood, S. R. (2017). What five decades of research tells us about the effects of youth psychological therapy: A multilevel meta-analysis and implications for science and practice. *American Psychologist*, *72*(2), 79-117. https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/a0040360

Westbrook, D., Kennerley, H. ve Kirk, J. (2011). *An Introduction to Cognitive Behaviour Therapy Skills and Applications* (2. Baskı). SAGE Publications.

WHO. (2022). World mental health report. https://www.who.int/teams/mental-health-and-substance-use/world-mental-health-report adresinden 2 Nisan 2023 tarihinde alınmıştır.

Wittchen, H. U. ve Jacobi, F. (2005). Size and burden of mental disorders in Europe--a critical review and appraisal of 27 studies. *European Neuropsychopharmacology, 15*(4), 357-376. https://doi.org/10.1016/j.euroneuro.2005.04.012

Wittchen, H. U., Stein, M. B. ve Kessler, R. C. (1999). Social fears and social phobia in a community sample of adolescents and young adults: prevalence, risk factors and co-morbidity. *Psychological Medicine, 29*(2), 309-323.

Wood, J. J., McLeod, B. D., Sigman, M., Hwang, W.-C. ve Chu, B. C. (2003). Parenting and childhood anxiety: Theory, empirical findings, and future directions. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 44*(1), 134–151. https://doi.org/10.1111/1469-7610.00106

4. Bölüm

DEPRESYON İÇİN KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALE ÖRNEKLERİ

*Nida Nur Önver**

Depresyon, bireylerin zihinsel ve bedensel sağlıklarını olumsuz etkileyen önemli sağlık sorunlarından birisidir. Depresyon, yaşam boyu yüksek yaygınlık oranı ve intihar riski, toplum ve birey için oluşturduğu ekonomik yükler ve işlevsellikte azalma ile ilişkilendirilmesi sebebiyle kişinin yaşamında psikolojik ve fiziksel etkilere sebep olabilmektedir. Bu etkilerin olumsuz sonuçlarını azaltmak ve ortadan kaldırmak için geliştirilmiş çeşitli tedavi ve müdahale yöntemleri bulunmaktadır. Özellikle depresif bozukluklar ortaya çıkmadan önce harekete geçmenin önemi araştırmalar ile ortaya konulduğu koruyucu ve önleyici müdahale programları oldukça önemli görülmektedir.

Duygudurum bozuklukları, çeşitli semptomların bir arada bulunduğu, haftalar veya aylar boyunca sürebilen ve kişinin işlevselliğinde bir değişikliğe neden olan sendromları ifade eder. Bu sendromlar, periyodik veyahut döngüsel olarak tekrarlanma eğilimindedirler. Duygudurum bozukluklarından birisi de depresyondur (Çelik ve ark., 2016). Kökü Latincede "depressus" olan depresyon, aşağı bastırma ya da çekme anlamına gelmekte ve genellikle kişinin düşük bir duygudurum içerisinde olduğunu ifade etmek için kullanılmaktadır (Anber ve ark., 2021). Bu düşük duygudurum hâlini anlamlandırabilmek adına Antik Yunan'daki eski metinlerden, günümüzdeki Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı'na (DSM) kadar çeşitli şekillerde depresyon tanımlamaları yapılmıştır. Örneğin; Hipokrat, uzun süre devam eden korku veya üzüntü ifadesiyle depresyonun bilinen ilk tanımını yapmıştır (DeRubeis ve ark., 2017). Günümüzde ise en yaygın kabul gören tanım ve sınıflandırma DSM-V'te yer almaktadır. Bu bağlamda depresif bozukluk alt grupları; major

* Bursa Teknik Üniversitesi (Psikoloji Yüksek Lisans Programı Öğrencisi)

pılması büyük bir önem kazanmaktadır. Bu çalışmalar ile bireylerin risk faktörlerini tanımaları ve bu doğrultuda koruyucu faktörleri anlamaları sağlanabilmektedir. Böylece bireylerin depresif belirtilerle başa çıkma becerilerini geliştirmelerine yardımcı olunarak psikolojik sağlıkları desteklenmektedir. Ayrıca koruyucu ve önleyici çalışmalar, toplumsal sağlığın da desteklenmesine katkı sağlamaktadır (Gillham ve ark., 2000). Ancak ülkemizde bu konudaki çalışmalar oldukça sınırlıdır. Dolayısıyla bu alandaki çalışmaların artırılması ve iyileştirilmesi hem bireylerin hem toplumumuzun sağlığı için önemli bir gerekliliktir.

Kaynakça

Alnaes, R., & Torgersen, S. (1997). Personality and personality disorders predict development and relapses of major depression. *Acta Psychiatrica Scandinavica, 95*(4), 336-342. https://doi.org/10.1111/j.1600-0447.1997.tb09641.x

American Psychological Association. (2010). *Publication manual of the American Psychological Association*.

Anber, T., Akar, T., & Altun, M. F. (2021). Depresyon ve Toplum Ruh Sağlığı. Türkiye Sağlık *Okuryazarlığı Dergisi, 2*(2), 99-103.

Andrade, L., Caraveo-Anduaga, J. J., Berglund, P., et al (2003). The epidemiology of major depressive episodes: results from the ınternational consortium of psychiatric epidemiology (ICPE) surveys. *International Journal of Methods in Psychiatric Research, 12*(3), 1-63.

Annagür, B.B. & Tamam, L. (2010). Major depresyon hastalarında diğer psikiyatrik bozukluklar. *Anatolian Journal of Clinical Investigation, 4*(2), 111-117.

Arnarson, E.O. & Craighead, W.E. (2009). Prevention of depression among ıcelandic adolescents. *Behavior Research and Therapy, 47*(7), 577-85. https://doi.org/10.1016/j.brat.2009.03.011

Aslan, S. & Demir, E.Y. (2008). Yineleyici ve tek dönem major depresif bozukluğu olan hastaların kişilik ve affektif mizaç özellikleri. *Klinik Psikiyatri, 11*, 61-71.

Atar, Ö.A. & Aydın, P.Ç. (2019). Kişilerarası İlişkiler Psikoterapisinin Kanıt Desteği. Aydın N., Omay O. [Ed.]. *Kişilerarası İlişkiler Psikoterapisi*. Türkiye Klinikleri, Ankara.

Barrett, P. (2007). Introduction to FRIENDS. Booklet. Erişim linki: http://www.mentalhealthpromotion.net/resources/friends-introduction.pdf

Barth, J., Munder, T., Gerger, H., Nüesch, E., Trelle, S., Znoj, H., Jüni, P., & Cuijpers, P. (2013). Comparative efficacy of seven psychotherapeutic ınterventions for patients with depression: a network meta-analysis. *PLOS Medicine, 10*(5), 229-243.

Başoğul, C. & Buldukoğlu, K. (2015). Depresif bozukluklarda psikososyal girişimler. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 7*(1), 1-15. doi: 10.5455/cap.20140426072955

Bell, A.C. & D'Zurilla, T. J. (2009). Problem-solving therapy for depression: a meta-analysis. *Clinical Psychology Review, 29*(4), 348-353. https://doi.org/10.1016/j.cpr.2009.02.003

Birmaher, B., Ryan, N. D., Williamson, D. E., Brent, D. A., Kaufman, J., Dahl, R. E., Perel, J., & Nelson, B. (1996). Childhood and adolescent depression: a review of the past 10 years. *Journal of the American Academy of Child and Adolesccent Psychiatry, 35*(11), 1427-39.

Bond, M. (2006). Psychodynamic Psychotherapy in the Treatment of Mood Disorders. *Current Opinion in Psychiatry, 19*(1), 40-3.

Buturak, V. (2006). Major Depresif Tanısı Alan Hastalarda Psikiyatrik Eştanılar ve Sosyodemografik Özellikler (Uzmanlık Tezi). Mersin Üniversitesi.

Buturak, V., Başterzi, A. D., Yazıcı, A., Yazıcı, K., & Acar, Ş. T. (2011). Comorbid Disorders in Outpatients with Major Depressive Disorder and Their Sociodemographical Aspects. *Journal of Mood Disorders, 1*, 7-13.

Casanas, R., Catalan, R., del Val, J. L., Real, J., Valero, S., Casas, M. (2012). Effectiveness of a Psycho-educational Group Program for Major Depression in Primary Care: A Randomized Controlled Trial. *BMC Psychiatry, 12*, 230.

Çelik, F.H. & Hocaoğlu, Ç. (2016). 'Majör Depresif Bozukluk' Tanımı, Etiyolojisi ve Epidemiyolojisi: Bir Gözden Geçirme. *Çağdaş Tıp Dergisi, 6*(1), 51-66. https://doi.org/10.16899/ctd.03180

Clarke, G. N., Hawkins, W., Murphy, M., Sheeber, L. B., Lewinsohn, P. M., & Seeley, J. R. (1995). Targeted Prevention of Unipolar Depressive Disorder in an At-risk Sample of High School Adolescents: A Randomized Trial of a Group Cognitive Intervention. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 34*, 312-321.

Cox, G. R., Callahan, P., Churchill, R., Hunot, V., Merry, S. N., Parker, A. G., & Hetrick, S. E. (2014). Psychological therapies versus antidepressant medication, alone and in combination for depression in children and adolescents. *Cochrane database of systematic reviews, 11*, CD008324.

Cuijpers, P., Donker, T., Weissman, M. M., Ravitz, P., & Cristea, I. A. (2016). Interpersonal Psychotherapy for Mental Health Problems: A Comprehensive Meta-Analysis. *American Journal of Psychiatry, 173*(7), 680-7. doi: 10.1176/appi.ajp.2015.15091141

Cuijpers, P., Munoz, R.F., Clarke, G.N., & Lewinsohn, P.M. (2009). PsychoeducationalTreatment and Prevention of Depression: The "Coping with Depression" Course Thirty Years Later. *Clinical Psychology Review, 29*, 449-458.

Cuijpers, P., Smit, F., Bohlmeijer, E., Hollon, S. D., & Andersson, G. (2010). Efficacy of Cognitive-behavioural Therapy and Other Psychological Treatments for Adult Depression: Meta-analytic Study of Publication Bias. *British Journal of Psychiatry, 196*(3), 173-178.

Cuijpers, P., van Straten, A., Smit, F., Mihalopoulos, C., & Beekman, A. (2008). Preventing the Onset of Depressive Disorders: A Meta-analytic Review of Psychological Interventions. American Journal of Psychiatry, 165(10), 1272-80. doi: 10.1176/appi.ajp.2008.07091422.

Demiralp, M., Oflaz, F. (2007). Bilişsel-davranışçı Terapi Teknikleri ve Psikiyatri Hemşireliği Uygulaması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi,* 8, 132-139.

DeRubeis, R. J. & Strunk, D. R. (Eds.) (2017). *The Oxford Handbook of Mood Disorders.* Oxford University Press.

Dykman, B. M. (1998). Integrating cognitive and motivational factors in depression: Initial tests of a goal-orientation approach. *Journal of Personality and Social Psychology, 74*(1), 139–158. https://doi.org/10.1037/0022-3514.74.1.139

Elder, B. L. & Mosack, V. (2011). Genetics of Depression: An Overview of the Current Science. *Issues in Mental Health Nursing, 32*(4), 192-202. https://doi.org/10.3109/01612840.2010.541588

Erol, N., Kılıç, C., Ulusoy, C., Keçeci, M. & Şimşek, Z. (1998). Türkiye Ruh Sağlığı Profili Raporu. T.C. Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.

Ersan, E. & Abay, E. (2001). Duygudurum Bozuklukları Dizisi. *Türk Psikiyatri Dizini, 1*(6), 277-282.

Foster, T., Gillespie, K., McClelland, R. & Patterson, C. (1999). Risk Factors for Suicide Independent of DSM-III-R Axis I Disorder. Case-control Psychological Autopsy Study in Northern Ireland. *The British Journal of Psychiatry, 175*, 175-179.

Gallegos, J., Rodríguez, A., Gómez, G., Rabelo, M., & Gutiérrez, M. F. (2012). TheFRIENDS for Life program for Mexican girls living in an orphanage: A pilot study. *Behaviour Change*, *29*(1), 1-14.

Gillham, J.E., Shatte, A.J., & Freres, D.R. (2000). Preventing Depression: A Review of Cognitive-behavioral and Family Interventions. *Applied and Preventive Psychology, 9* (2), 63–88.

Gladstone, T. G., Marko-Holguin, M., Rothberg, P., Nidetz, J., Diehl, A., DeFrino, D. T., ... & Van Voorhees, B. W. (2015). An internet-based adolescent depression preventive intervention: study protocol for a randomized control trial. *Trials*, *16*, 1-17.

Goodwin, R. D., Jacobi, F., Bittner, A., & Wittchen, H.-U. (2006). Epidemiology of Mood Disorders. In D. J. Stein, D. J. Kupfer, & A. F. Schatzberg (Eds.), *The American Psychiatric Publishing textbook of mood disorders* (pp. 33–54). American Psychiatric Publishing, Inc.

Goodyer, I. M., Herbert, J., Secher, S. M., & Pearson, J. (1997). Short-term outcome of major depression: I. Comorbidity and severity at presentation as predictors of persistent disorder. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, *36*(2), 179-187.

Greenberg, P. E., Kessler, R. C., Birnbaum, H. G., Leong, S. A., Lowe, S. W., Berglund, P.A., & Corey-Lisle, P. K. (2003). The economic burden of depression in the United States: how did it change between 1990 and 2000?. *Journal of clinical psychiatry*, *64*(12), 1465-1475.

Higgins, E., & O'Sullivan, S. (2015).‟ What Works": Systematic Review of the "FRIENDS for Life" Programme as a Universal School-based Intervention Programme for thePrevention of Child and Youth Anxiety. *Educational Psychology in Practice, 31*(4), 424-438.

Işık, E., Işık, U., & Taner, Y. (2013). Çocuk, ergen, erişkin ve yaşlılarda depresif ve bipolar bozukluklar (1. Baskı). Ziraat Grup Matbaacılık.

Karasu, T. B. (1990). Toward a Clinical Model of Psychotherapy for Depression, I: Systematic Comparison of Three Psychotherapies. *American Journal of Psychiatry, 147*(2), 133-47.

Kessler, R. C., Nelson, C. B., McGonagle, K. A., Edlund, M. J., Frank, R. & Leaf, P. J.(1996). The Epidemiology of Co-occurring Addictive and Mental Disorders: Implications for Prevention and Service Utilization. *American Journal of Orthopsychiatry, 66*(1), 17-31.

Kessler, R.C. & Bromet, E.J. (2013). The Epidemiology of Depression Across Cultures. *Annual Review of Public Health, 34*, 119-138. https://doi.org/10.1146/annurev-publhealth-031912-114409

Kessler, R.C. (2003). Epidemiology of Women and Depression. *Journal of Affective Disorders, 74*(1), 5-13.

Kessler, R.C., McGonaglc, K.A., Zhao, S., Nelson, C.B., Hughes, M., Eshleman, S., Wittchen, H. & Kendler, K. S. (1994). Lifetime and 12-Month Prevalence of DSM-III-R Psychiatric Disorders in the United States: Results from the National Comorbidity Survey. *Archieves of General Psychiatry, 51*, 8-19.

Kessler, R.C., Zhao, S., Blazer, D.G. & Swartz, M. (1997). Prevalence, Correlates, and Course of Minor Depression and Major Depression in the National Comorbidity Survey. *Journal of Affective Disorders, 45*(1-2), 19-30.

Klerman, G. L, Dimascio, A., Weissman, M., Prusoff, B., & Paykel, E. S. (1974). Treatment of Depression by Drugs and Psychotherapy. *American Journal of Psychiatry, 131*(2), 186–191. https://doi.org/10.1176/ajp.131.2.186

Köroğlu, E, ed. (2000). Amerikan Psikiyatri Birliği. DSM-IV Tanı Ölçütleri. Hekimler Yayın Birliği.

Köroğlu, E. (1997). *Psikiyatri Temel Kitabı*. Hekimler Yayın Birliği.

Kovacs, M., Feinberg, T. L., Crouse-Novak, M. A., Paulauskas, S. L. ve Finkelstein, R. (1984). Depressive Disorders in Childhood. I. A longitudinal prospective study of characteristics and recovery. *Archieves of General Psychiatry, 41*(3), 229-37.

Küey, L. (1998). Birinci Basamakta Depresyon: Tanıma, Ele Alma, Yönlendirme. *Psikiyatri Dünyası, 1*, 5-12.

Levinson, D. F. (2006). The Genetics of Depression: A Review. *Biological Psychiatry, 60*(2), 84-92. https://doi.org/10.1016/j.biopsych.2005.08.024

Lewinsohn, P. M., Rohde, P., Klein, D. N. & Seeley, J. R. (1999). Natural Course of Adolescent Major Depressive Disorder: I. Continuity into Young Adulthood. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 38*(1), 56-63.

Lewinsohn, P.M., Clarke, G.N., & Hoberman, H.M. (1989). The Coping with Depression Course: Review and Future Directions. *Canadian Journal of Behavioural Science, 21* (4), 470-493.

Linde, K., Sigterman, K., Kriston, L., Rücker, G., Jamil, S., Meissner, K., & Schneider, A. (2015). Effectiveness of Psychological Treatments for Depressive Disorders in Primary Care: Systematic Review and Meta-analysis. *Annals of Family Medicine, 13*(1), 56-68.

Lukens, E. P. & McFarlane, W. R. (2004). Psychoeducation as Evidence-Based Practice: Considerations for Practice, Research, and Policy. *Brief Treatment and Crisis Intervention, 4*(3), 205-255.

Mclntosh, E., Gillanders, D. & Rodgers, S. (2010). Rumination, Goal Linking, Daily Hassles and Life Events in Major Depression. *Clinical Psychology and Psychotherapy, 17*(1), 33-43.

Milton, J. (2001). Psychoanalysis and Cognitive Behaviour Therapy--Rival Paradigms or Common Ground? *The International Journal of Psychoanalysis, 82*(3), 431–447.

Moharreri, F. & Heydari Yazdi, A.S. (2017). Evaluation of the Effectiveness of the Friends for Life Program on Children's Anxiety and Depression. *Iranian journal of psychiatry*, *12*(4), 272-280.

Morokuma, I., Shimodera, S., Fujita, H., Hashizume, H., Kamimura, N., Kawamura, A., Nishida, A., Furukawa, T. A., & Inoue, S. (2013). Psychoeducation for major depressive disorders: a randomised controlled trial. *Psychiatry research*, *210*(1), 134–139.

Munoz, R. F., Cuijpers, P., Smit, F., Barrera, A. Z., & Leykin, Y. (2010). Prevention of Major Depression. *The Annual Review of Clinical Psychology, 6*, 181-212.

Nezu, A.M. & Perri, M.G. (1989). Social Problem-solving Therapy for Unipolar Depression: An Initial Dismantling Investigation. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 57*(3), 408–413.

Oei, T. P. & Dingle, G. (2008). The Effectiveness of Group Cognitive Behaviour Therapy for Unipolar Depressive Disorders. *Journal of Affective Disorders, 107*(1-3), 5-21.

Penninx, B. W., van Tilburg, T., Kriegsman, D.M., Boeke, A. J., Deeg, D. J. & van Eijk, J. T. (1999). Social Network, Social Support, and Loneliness in Older Persons with Different Chronic Diseases. *Journal of Aging and Health, 11*, 151-168.

Regier, D. A., Boyd, J. H., Burke, J. D., Rae, D. S., Myers, J. K., Kramer, M., Robins, L. N., George, L. K., Karno, M., & Locke, B. Z. (1988). One-Month Prevalence of Mental Disorders in the United States: Based on Five Epidemiologic Catchment Area Sites. *Archieves of General Psychiatry, 45*, 977-986.

Rohde, P., Lewinsohn, P. M., & Seeley, J. R. (1991). Comorbidity of unipolar depression: II. Comorbidity with other mental disorders in adolescents and adults. *Journal of Abnormal Psychology, 100*(2), 214–222. https://doi.org/10.1037/0021-843X.100.2.214

Rose, H., Miller, L., & Martinez, Y. (2009). FRIENDS for life: The results of a resilience-building, anxiety-prevention program in a Canadian elementary school. *Professional School Counseling, 12*(6), 400-407. https://doi.org/10.5330/PSC.n.2010-12.400

Sütçügil, L. & Özmenler, K. N. (2007). Major Depresyonda Psikososyal Müdahaleler, *Türkiye Klinikleri Dahili Tıp Bilimleri Dergisi, 3*(47), 46-50.

Swindle, R.W., Jr, Cronkite, R.C., & Moos, R. H. (1998). Risk factors for sustained nonremission of depressive symptoms: a 4-year follow-up. *The Journal of nervous and mental disease*, *186*(8), 462–469. https://doi.org/10.1097/00005053-199808000-00003

Tamam, L., Karaytuğ, M.O., & Namlı, Z. (2012). Depresyonun Ekonomik Maliyeti. *Türkiye Klinikleri Psikiyatri Özel Dergisi, 5*(2),103-106.

Vos, T., Haby, M. M., Barendregt, J. J., Kruijshaar, M., Corry, J., & Andrews, G. (2004). The Burden of Major Depression Avoidable by Longer-term Treatment Strategies. *Archives of General Psychiatry, 61*(11), 1097-1103.

Yalvaç, H.D. (2012). Depresyonun Epidemiyolojisi. *Türkiye Klinikleri Özel Konular, 5*(2), 7-13.

Young, J. F, Mufson, L., & Gallop, R. (2010). Preventing Depression: A Randomized Trial of Interpersonal Psychotherapy-Adolescent Skills Training. *Depression and Anxiety, 27*, 426-433.

5. Bölüm

TRAVMA VE STRES İLE İLGİLİ KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER

Ece Önen[*]

Nida Tosun[*]

Travma ve Stres

Ruhsal travma, kişinin yaşamında değişiklikler yaparak yeniden uyum sürecine girmesini gerektiren olay olarak tanımlanmıştır (Coddington, 1972). Travma, kişinin yaşamını ya da beden bütünlüğünü tehdit eden olayların tamamına denmektedir (Öztürk ve Uluşahin, 2014). Çoğunlukla aşırı korku, çaresizlik ve dağınık davranışları içeren, duygusal olarak oldukça yıkıcı durumlardır (Flannery, 2020). Ülkemizde travma çalışmaları asıl önemini 1999 Marmara depreminden sonra kazanmıştır. Çünkü deprem sonrası hayatta kalanların rehabilite edilme gereksinimleri doğmuştur (Aker ve ark., 2007).

İncelenen diğer kavramlar, stres ve travmatik strestir. Lazarus ve Folkman'a (1984) göre stres, bireyin baş etmekte güçlük çektiği durumlar ve zarar verici uyaranlar ile karşılaşması durumudur. Benzer şekilde birey ve çevre arasındaki karmaşık etkileşimi stres olarak tanımlamışlardır. Bireyler, karşılaştıkları uyaranları tehdit olarak algılarlarsa durumu tekrar değerlendirmektedirler (Lazarus ve Folkman, 1984, aktaran Biggs ve ark., 2017).

Selye, stresi bireylerin çevrede karşılaştıkları stresörlere karşı verdikleri tepki olarak tanımlamıştır. Tanım itibarıyla stres, negatif bir durum gibi gözükmektedir. Stres, bireylerde çeşitli psikiyatrik bozukluklara sebep olabilir (Bauduin, 2022).

Travmatik stres ise gerçek bir ölüm, yaralanma veya tehdidinin ortaya çıktığı, bireyin doğrudan başına geldiği ya da tanık olması sonucu gelişen stres

[*] Bursa Teknik Üniversitesi (Psikoloji Yüksek Lisans Programı Öğrencisi)

Kaynakça

Aker, A. T., Önen, P., Karakılıç, H. (2007). Psychological trauma: Research and practise in Turkey. *International Journal of Mental Health*, *36*(3), 38-57.

American Psychiatric Association. (2010). DSM-5 Task Force. www.dsm5.org. Washington DC:American Psychiatric Association.

American Psychiatric Association. (2013). Diagnostic and statistical manual of mental disorders, DSM-5. Washington, DC (5. Edition).

Atalay, Z. (2023). *Mindfulness temelli stres azaltma programı*. https://mindfulnessinstitute.com.tr/egitimler/mbsr/

Ayalon, O. ve ark. (1999). "Afet Sonrası Kriz Müdahalesi ve Stres Önleyici Rehabilitasyon" Seminer Notları, İstanbul: 27-30, 8.

Bauduin, S. E. E. C. (2022). Stressed-outstresssystems: Dysregulatedstress-systems in the pathophysiology of stress-related disorders. https://hdl.handle.net/1887/3487160

Berceli, D., Napoli, M. (2006). A proposal for a mindfulness-based trauma prevention program to social work professionals*. Complementary Health Practice Review, (11*)3, 153-165. DOI:10.1177/1533210106297989

Biggs, A., Brough, P., Drummond, S. (2017). Lazarus and Folkman's psychological stress and copingtheory. *The Handbook of Stressand Health: A Guide to Researchand Practice*, First Edition.

Boudoukha, A.H., Ouagazzal, O., Goutaudier, N. (2016). When traumatic event exposure characteristic smatter: ımpact of traumatic event exposure characteristics on post traumatic and dissociative symptoms. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*. http://dx.doi.org/10.1037/tra0000243

Can, İ. Ö., Uyanıker, Z. D., Ulaş, H., Karabağ, G., Cimilli, C., Salaçin, S. (2012). Travma mağdurlarında ruhsal travma bulguları. *Nöropsikiyatri Arşivi Dergisi*, 230-236.

Coddington, R.D. (1972). The significance of life events as etiologic factors in the diseases of children. II. A study of a normal population. *Journal of Psychosomatic Research*, *16*, 205–213.

Çolak, B., Kokurcan, A., Özsan, H.H. (2010). DSM'ler boyunca travma kavramının seyri. *Kriz Dergisi*, 18(3), 19-25.

Dunkley, J., Whelan, T.A. (2006a). Vicarious traumatisation: Current status and future directions. *Br J Guid Counc*, *34*, 107-116.

Ehlers, A., Clark, D. M. (2000). A cognitive model of posttraumatic stress disorder. *Behav Res Therapy*, *38*, 319-345.

Ehlers, A., Clark, D.M. (2008). Post-traumatic stress disorder: The development of effective psychological treatments. *Nord J Psychiatry*, *62*(47), 11-18.

Figley, C.R. (1995). Compassion Fatigue: Coping with secondary traumatic stress disorder in those who treat the traumatized. New York, Brunner-Mazel.

Flannery, R. B. (2020). Psychological trauma and the trauma surgeon. *Psychiatric Quarterly*. https://doi.org/10.1007/s11126-020-09862-y

Gartlehner, G., Forneris, C. A., Brownley, K. A., Gaynes, B. N., Sonis, J., Coker Schwimmer, E., Jonas, D. E., Greenblatt, A., Wilkins, T. M., Woodell, C. L, Lohr, K. N. (2013). Erişkinlerde psikolojik travma sonrası travma sonrası stres bozukluğunun (TSSB) önlenmesine yönelik müdahaleler. Yayını No. 13-EHC062EF. Rockville, MD: Sağlık Hizmetleri Araştırma ve Kalite Ajansı.

Güngör, C. (2017). *Psikososyal önleyici destek programı*. https://orgm.meb.gov.tr/psikososyaldijitaldestek/pdf/psikososyalonleyicikitab.pdf

İzci, F., Ünveren, G. (2017). Travma sonrası stres bozukluğunda bilişsel davranışçı terapi ve göz hareketleri ile duyarsızlaştırma ve yeniden işleme. *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*, *6*(1), 31-38. DOI:10.5455/JCBPR.236616

Kazlauskas, E., Gegieckaite, G., Hyland, P., Zelviene, P. & Cloitre, M. (2018). The structure of ICD-11 PTSD and complex PTSD in Lithuanian mental health services. *European Journal of Psychotraumatology*, 9:1, 1414559.

Kessler, R. C., Sonnega, A., Bromet, E., Hughes, M., Nelson, C. B. (1995). Posttraumatic stress disorder in the national comorbidity survey. *Archives of General Psychiatry*, 52.

Kilpatrick, D. G., Resnick, H. S., Milanak, M. E., Miller, M. W., Keyes, K. M., Friedman, M. J. (2013). National estimates of exposure to traumatic events and PTSD prevalence using DSM IV and DSM-5 criteria. *Journal of Traumatic Stress*, *26*, 537-547.

Kirkpatrick, H. A., Heller, G. M. (2014). Post-traumatic stress disorder: the oryand treatment update. *The International Journal of Psychiatry in Medicine, 47(4), 337- 346.* doi:10.2190/PM.47.4.h

Kurt, E., Gülbahçe, A. (2019). Van depremini yaşayan öğrencilerin travma sonrası stres bozukluğu düzeylerinin incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *23*(3), 957-972.

Maya Vakfı. (2019). *Travmaya duyarlı okul programı*. https://www.mayavakfi.org/wpcontent/uploads/2020/09/FINAL_MayaVakfi_Travmaya-Duyarli-Okul-Programi_RAPOR.pdf

Molnar, B. E., Sprang, G., Killian, K. D., Gottfried, R., Emery, V., & Bride, B. E. (2017). Advancing science and practice for vicarious traumatization/secondary traumatic stress: A research agenda. *Traumatology, 23*(2), 129-142.

Özgen, F., Aydın, H. (1999). Travma sonrası stres bozukluğu. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, (1) 34- 41.

Öztürk, M. O., Uluşahin, A. (2014). *Ruh sağlığı ve bozuklukları*. Ankara: Nobel Tıp Kitabevleri.

Rajeswari, H., Sreelekha, B. K., Nappinai, S., Subrahmanyam, U., Rajeswari, V. (2020). Impact ofacceleratedrecovery program on compassion fatigue among nurses in South India. *Iran JNursMidwiferyRes*, *18;25*(3), 249-253.

Resick, P. A., Schnicke, M. K. (1992). Cognitive processing therapy for sexual assault victims. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *60*(5), 748-756.

Schein, J., Houle, C., Urganus, A. Cloutier, M., Patterson-Lomba, O., Wang, Y., King, S., Levinson, W., Guérin, A., Lefebvre, P. & Davis, L.L. (2021). Prevalence of post traumatic stress disorder in the United States: A systematic literature review. *Current Medical Research and Opinion*, *37*(12), 2151-2161.

Shapiro, F. (1989). Eye movement desensitization: a new treatment for posttraumatic stress disorder. *J. Behav. Ther. Exp. Psychiatry, 20*, 211–217.

Southwick, S. M., Morgan, C.A., Darnell, A., Bremner, D., Nicolaou, A. L., Nagy, L. M., Charney, D.S. (1995). Trauma-related symptoms in veterans of operation desert storm: a two year follow up. *Am Journal Psychiatry*, *152*, 1150- 1155.

Valiente-Gómez, A., Moreno-Alcázar, A., Treen, D., Cedrón, C., Colom, F., Pérez, V., Amann, B.L. (2017). EMDR beyond ptsd: a systematic literature review. *Frontiers in Psychology*, *8*(1668). doi: 10.3389/fpsyg.2017.01668

Watkins, L.E., Sprang, K.R., Rothbaum, B.O. (2018). Treating PTSD: a review of evidence based psychotherapy ınterventions. *Frontiers in Behavioral Neuroscience*. *12*(258). doi: 10.3389/fnbeh.2018.00258

Wolmer, L., Laor, N., Hamiel, D. (1999). "Deprem Sonrası Ruhsal Travmaya Yönelik Terapötik Eğitim Programı" Seminer Notları, İstanbul: 8-10, 10.

Zara, A., İçöz, F. J. (2015). Türkiye'de ruh sağlığı alanında travma mağdurlarıyla çalışanlarda ikincil travmatik stres. *Klinik Psikiyatri, 18*, 15-23.

6. Bölüm

YEME BOZUKLUKLARI VE KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER

Beyza Gün[*]

Tuğçe Yakar[**]

Beslenme ve Yeme Bozuklukları

Yeme bozuklukları (YB), yeme davranışında bozulmalarla seyreden, genellikle başka psikolojik ve tıbbı rahatsızlıkların da eşlik ettiği psikiyatrik bozukluklardır (Arıca ve ark., 2011). Vücut algısındaki farklılıklar, kilo alımına dair korku, sosyal çevre baskısı, kişiler arası ilişkilere dair başarısızlıklar, yeme bozukluğu ile ilgili en sık araştırılan risk faktörleri arasındadır (Van Son ve ark., 2006). Düşük benlik saygısı, mükemmeliyetçilik, aile içi çatışmalar, yeme bozukluğuna sahip akrabanın varlığı da yeme bozukluğuna zemin hazırlayan faktörler arasında yer almaktadır (Bozan, 2009).

Birçok ekol, yeme bozukluğuna dair farklı açıklamalar öne sürmüştür. Psikodinamik yaklaşıma göre ego gücünde zayıflık, ebeveynlerle yaşanılan sorunlar ve kadınlığın inkâr edilmesi ön plandayken bilişsel davranışçı açıklamalar, vücut algısına dair işlevsel olmayan inançlara ve bu durumun sebep olduğu telafi davranışlarına odaklanır (Zerbe, 2001; Leung ve ark., 1999; Fairburn 2008). Transdiagnostik çerçeveden bakıldığında yeme bozuklukları için "yeme, kilo ve bedene ait zihinsel yapı" gibi sürdürücü etmenler söz konusudur. Sosyal geri çekilme, klinik mükemmeliyetçilik, düşük benlik saygısı gibi faktörler anoreksiya nervozada daha etkiliyken duygudurum intoleransı ise daha çok bulimia nervoza görülmektedir. Kişiler arası ilişkiler de yeme bozukluklarını tetikleyen, sürdürülmesinde etkili olan tanılar üstü bir etken olarak ele alınmaktadır (Fairburn, 2008). Psikolojik faktörlerin YB gelişimde

[*] KTO Karatay Üniversitesi
[**] Bursa Şehir Hastanesi

Kaynakça

Almeida, M., Brown, T. A., Compos, P. F., Amaral, S. C. A. & de Carvalho, P. H. B. (2020). Dissonance-based eating disorder prevention delivered in-person after an online training: A randomized controlled trial for Brazilian men with body dissatisfaction. *International Journal of Eating Disorders, 54*(3), 293-304.

AlShebalı, M., Becker, C., Kellett, S., AlHadi, A. & Waller, G. (2023). Dissonance-based prevention of eating pathology in non-Western cultures: A randomized controlled trial of the Body Project among young Saudi adult women. *Body Image*, *45*, 307-317.

American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 5th ed. (DSM-5)*. Arlington, VA, American Psychiatric Publishing.

Arıca, S.G., Arıca, V., Arı, M., Özer, C. (2011). Adolesanda yeme bozuklukları. *Mustafa Kemal Üniversitesi Tıp Dergisi*, *2*(5):1-10.

Austin, S. B. (2016). Accelerating progress in eating disorders prevention: A call for policy translation research and training. *Eating Disorders, 24*(1), 6-19.

Aydın, M. (2022). Yeme Bozuklukları. *Sağlık Bilimlerinde Araştırma ve Değerlendirmeler*, *1*(1), 1-14.

Becker, C. B., Smith, I., & Ciao, A. C. (2005). Reducing eating disorder risk factors in sorority members: A randomized trial. *Behavior Therapy*, *36*, 245-253.

Becker, C. B., Wilson, C., Williams, A., Kelly, M., McDaniel, L., & Elmquist, J. (2010). Peer-facilitated cognitive dissonance versus healthy weight eating disorders prevention: A randomized comparison. *Body Image, 7*(4), 280-288.

Beintner, I., Jacobi, C., & Taylor, C. B. (2012). Effects of an internet-based prevention programme for eating disorders in the USA and Germany-A Meta-analytic review. *European Eating Disorders Review, 20*(1), 1-8.

Bozan N. (2009). Hollanda yeme davranışı (Debq) anketinin Türk üniversite öğrencilerinde geçerlik ve güvenirliğinin sınanması. Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beslenme ve Diyetetik Programı Yüksek Lisans Tezi.

Brown, T. A., Forney, K. J., Pinner, D. & Keel, P. K. (2017). A randomized controlled trial of The Body Project: More Than Muscles for men with body dissatisfaction. *International Journal of Eating Disorders, 50*(8), 873-883.

Bulık CM, Hebebrand J, Keskı-Rahkonen A, Klump KL, Reıchborn Kjennerud T, Mazzeo E. Wade TD. (2007), Genetic epidemiology, endophenotypes, and eating disorder classification. *Int J Eat Disorder, 40*, 52-60.

Burton, E. & Stice, E. (2006). Evaluation of a healthy-weight treatment program for bulimia nervosa: A preliminary randomized trial. *Behaviour Research and Therapy, 44*(12), 1727-1738.

Campbell K, Peebles R (2014) Eating disorders in children and adolescents: state of the art review. *Pediatrics*, 134: 582-592.

Celio, A. A., Winzelberg, A., J., Wilfley, D. E., Eppstein-Herald, D., Springer, E. A., Dev, P., & Taylor, C. B. (2000). Reducing risk factors for eating disorders: comparison of an Internet- and a classroom-delivered psychoeducational program. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 68*(4), 650-657.

Chen, E., Touyz, S. W., Beumont, P., Fairburn, C. G., Griffiths, R., Butow, P., Russell, J., Schotte, D. E., Gertler, R., Basten, C. (2003). Comparison of group and individual cognitivebehavioral therapy for patients with bulimia nervosa. *International Journal of Eating Disorders, 33*(3), 241–254.

Ciao, A. C., Loth, K., & Neumark-Sztainer, D. (2014). Preventing eating disorder pathology: Common and unique features of successful eating disorders prevention programs. *Current Psychiatry Reports*, *16*, 453.

Claydon, E., & Zullig, K. J. (2020). Eating disorders and academic performance among college student. *Journal of American College Health*, *63*(3), 320-325.

Dakanalis, A., Clerici, M., & Stice, E. (2019). Prevention of eating disorders: Current evidence-base for dissonance-based programmes and future directions. *Eating and Weight Disorders - Studies on Anorexia, Bulimia and Obesity*, *24*, 597-603.

Dakanalis, A., Clerici, M., Bartoli, F., Caslini, M., Crocamo, C., Riva, G., & Carrà G. (2017). Risk and maintenance factors for young women's DSM-5 eating disorders. *Archives of Women's Mental Health*, *20*, 721-731.

Demirer, B. (2020). Yardımcı, H. Güncel DSM-V Kılavuzuna Göre Yeme Bozukluklarının İncelenmesi. *Sağlık Bilimlerinde Multidisipliner Araştırmalar*, *3*(1), 275-300.

Eisenberg, D., Nicklett, E. J., Roeder, K., & Kirz, N. E. (2011). Eating disorder symptoms among college students: prevalence, persistence, correlates, and treatment-seeking. *Journal of American College Health*, *59*(8), 700-707.

Ergut, N. & Keser, E. (2022). Testing the efficacy of the Virtual Body Project in a sample of Turkish female university students using a randomized controlled trial. *Journal of Clinical Psychology Research, 6*(3), 380-391.

Fairburn, C. G. (2020). Yeme Bozuklukları ve bilişsel davranışçı terapi: Değerlendirme ve tedavi. (Çev. B. Sevim ve G. Tezcan). İstanbul: Psikonet. (Orijinal yayın tarihi, 2008).

Fairburn, C. G., Cooper, Z., & Shafran, R. (2003). Cognitive Behaviour Therapy For Eating Disorders: A "Transdiagnostic" Theory and Treatment. *Behaviour Research and Therapy, 41*(5), 509–528.

Fairburn, C. G., Cooper, Z., Doll, H. A., Norman, P. A., & O'Connor, M. E. (2000). The natural course of bulimia nervosa and binge eating disorder in young women. *Archives of General Psychiatry, 57*(7), 659–665.

Fairburn, C. G., Cooper, Z., Doll, H. A., O'Connor, M. E., Bohn, K., Hawker, D. M., Wales, J. A., Palmer, R. L. (2009). Transdiagnostic cognitivebehavioral therapy for patients with eating disorders: a two-site trial with 60-week follow-up. *American Journal of Psychiatry, 166*(3), 311-319.

Festinger, L. (1957). A theory of cognitive dissonance, 1st. Edn. Stanford University Press, Stanford.

Guerdjıkova IA, Morı N, Casuto SL, Mcelroy LS. (2019). Update on Binge Eating Disorder. *Medical Clinics of North America, 103*(4), 669-680.

Gülbahçe, F. (2020). Ergenlerde Erken Dönem Uyumsuz Şemalar ile Yeme Tutumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Halliwell, E., & Diedrichs, P. C. (2014). Testing a dissonance body image imtervention among young girls. *Health Psychology*, *33,* 201-204.

Hergüner, S. (2016). Çocuk ve Ergenlerde Beslenme ve Yeme Bozuklukları. *Ankara: Türkiye Çocuk ve Genç Psikiyatrisi Derneği Yayınlar* (s. 386-408).

Hudson, H. I., Hiripi, E., Pope, H. G., & Kessler, R. C. (2007). The prevalence and correlates of eating disorders in the National Comorbidity Survey Replication. *Biological Psychiatry, 61*(3), 348-358

Hudson, T. A., Amaral, A. C. S., Stice, E., Gau, J. & Ferreira, M. E. C. (2021). Dissonance-based eating disorder prevention among brazilian young women: a randomized efficacy trial of The Body Project. *Body Image, 38*, 1-9.

İnce, B. & Yücel, B. (2023). Reducing eating disorders risk in Turkish female university students using cognitive behavioural theory: A randomized controlled feasibility trial. *Current Psychology, 42*, 28623-28637.

Jacobi, C., Völker, U., Trockel, M. T. & Taylor, C. B. (2012). Effects of an Internet-based intervention for subthreshold eating disorders: A randomized controlled trial. *Behaviour Research and Therapy*, *2*(50), 93-99.

Jensen, C. M., & Steinhausen, H. C. (2015). Comorbid mental disorders in children and adolescents with attention-deficit/hyperactivity disorder in a large nationwide study. *ADHD Attention Deficit and Hyperactivity Disorders, 7*, 27-38.

Kaçar, M., Hocaoğlu, Ç. (2019). Pika, geri çıkarma bozukluğu nedir? Tanı ve tedavi yaklaşımları. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, *22*, 347-354.

Karadere, M.E., Hocaoğlu, Ç (2018). Kaçıngan/Kısıtlı Yiyecek Alımı Bozukluğu Nedir? Tanı ve Tedavi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi Yaklaşımları*, *7*(4): 110-118.

Keel, P. K., & Brown, T. A. (2010). Update on course and outcome in eating disorders. *International Journal of Eating Disorders*, *43*(3), 195-204.

Kessler RC, Berglung PA, Chıu WT, Deıtz AC, Hudson JI, Shahly V. (2013). The prevalence and correlates of binge eating disorder in the World Health Organization World Mental Health Surveys. *Biol Psychiatry, 73*, 904-914.

Low, G. K., Charanasomboon, S., Lesser, J., Reinhalter, K. & Martin, R. (2006). Effectiveness of a computer-based interactive eating disorders prevention program at long-term follow-up. *Eating Disorders, 14*(1), 17-30.

Luo, Y., Jackson, T., Stice, E. & Chen, H. (2021). Effectiveness of an internet dissonance-based eating disorder prevention intervention among body-dissatisfied young chinese women. *Behavior Therapy, 52*(1), 221-223.

Maırs R, Nıcholls D. (2016). Assessment and treatment of eating disorders in children and adolescents. *Archives of Disease in Childhood, 101*(12), 1168-1175.

Maner, F. (2001). Yeme bozuklukları. *Psikiyatri Dünyası, 5*, 130-139.

Neumark-Sztainer, D., Wall, M., Larson, N. I., Eisenberg, M. E., & Loth, K. (2011). Dieting and disordered eating behaviors from adolescence to young adulthood: Findings from a 10-year longitudinal study. *American Dietetic Association, 111*(7), 1004-1011.

Önal Sönmez, A. (2017). Çocuk ve Ergenlerde Yeme Bozuklukları. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar,* 9(3), 301-316.

Rose, E. A., Porcerelli, J. H., & Neale, A. V. (2000). Pica: common but commonly missed*. The Journal of the American Board of Family Practice, 13*(5), 353-358.

Saekow, J., Jones, M., Gibbs, E., Jacobi, C., Fitzsimmonds-Craft, E. E., Wilfley, D., & Taylor, C. B. (2015). StudentBodies-eating disorders: A randomized controlled trial of a coached online intervention for subclinical eating disorders. *Internet Interventions,* 2, 419-428.

Samnaliev, M., Noh, H. L., Sonneville, K., & Austin, S. Bryn. (2014). The economic burden of eating disorders and related mental health comorbidities: An exploratory analysis using the U.S. Medical Expenditures Panel Survey. *Preventive Medicine Reports, 13*(2), 32-34.

Sarı, S. A. (2020). Ergenlerde Yeme Bozuklukları Yönetimi. *Aile Hekimliğinde Güncel Yaklaşımlar.*

Sinton MM, Goldschmidt AB, Aspen V, Theim KR; Stein RI, Saelens BE et al. (2012) Psychosocial correlates of shape and weight concerns in overweight pre-adolescents. *J Youth Adolesc, 41,* 67-75.

Stice, E., & Shaw, H. (2004). Eating disorder prevention programs: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin, 130*(2), 206-227.

Stice, E., Chase, A., Stormer, S., & Appel, A. (2000). A randomized trial of a dissonance-based eating disorder prevention program. *The International Journal of Eating Disorders, 29*, 247-262.

Stice, E., Durant, S., Rohde, P., & Shaw, H. (2014). Effects of a prototype internet dissonance-based eating disorders prevention program at 1- and 2-year follow-up*. Health Psychology, 33*(12), 1558-1567.

Stice, E., Johnson, S., & Turgon, R. (2019). Eating disorder prevention. *Psychiatric Clinics of North America*, *42*, 309-318.

Stice, E., Marti, C. N. & Cheng, Z. H. (2014). Effectiveness of a dissonance-based eating disorder prevention for ethnic groups in two randomized controlled trials. *Behaviour Research and Therapy, 55*, 54-64.

Stice, E., Marti, C. N., & Rohde, P. (2013). Prevalence, incidence, impairtment, and course of the proposed DSM-5 eating disorder diagnoses in an 8-year prospective community study of young women. *Journal of Abnormal Psychology*, *122*(2), 445-457.

Stice, E., Marti, C. N., Spoor, S., Presnell, K., & Shaw, H. (2008). Dissonance and healthy weight eating disorder prevention programs: Long-term effects from a randomized efficacy trial. *Consulting and Clinical Psychology*, *16*(2), 329-340.

Stice, E., Mazotti, L., Weibel, D., Agras, W. S. (2000). Dissonance prevention program decreases thin-ideal internalization, body dissatisfaction, dieting, negative afect, and bulimic symptoms: a preliminary experiment. *The International Journal of Eating Disorders, 27*(2), 206-217.

Stice, E., Ng J., & Shaw, H. (2010). Risk factors and prodromol eating pathology. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 51*(4), 518-525.

Stice, E., Onipeda, Z. A., & Marti, C. N. (2021). A meta-analytic review of trials that tested whether eating disorder prevention programs prevent eating disorder onset. *Clinical Psychology Review,* 87.

Stice, E., Onipeda, Z. A., Shaw, H., Rohde, P., & Gau, J. M. (2021). Effectiveness of the Body Project eating disorder prevention program for different racial and ethnic groups and an evaluation of the potential benefits of ethnic matching. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 89*(12), 1007–1019.

Stice, E., Rohde, P., Butryn, M. L., Shaw, H., & Marti, C. N. (2015). Effectiveness trial of a selective dissonance-based eating disorder prevention program with female college students: effects at 2- and 3-year follow-up. *Behaviour Research and Therapy*, *71*, 20-26.

Stice, E., Rohde, P., Shaw, H., Gau, J. M. (2017). Clinician-led, peer-led, and internet-delivered dissonance-based eating disorder prevention programs: Acute effectiveness of these delivery modalities. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *85*, 883-895.

Stice, E., Rohde, P., Shaw, H., Gau, J. M. (2018). An experimental therapeutics test of whether adding dissonance-induction activities improves the effectiveness of a selective obesity and eating disorder prevention program*. International Journal of Obesity, 42*, 462-468.

Stice, E., Rohde. P., & Shaw, H. (2013). The Body Project: a dissonance-based eating disorders prevention intervention (updates edition). Oxford University Press. New York.

Stice, E., Shaw, H., & Marti, C. N. (2007). A meta-analytic review of eating disorder prevention programs: encouraging findings. *Annuan Review of Clinical Psychology*, *3*, 207-231.

Stice, E., Shaw, H., Burton, E., & Wade E. (2006). Dissonance and healthy weight eating disorder prevention programs: A rondamized efficacy trial. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 74*(2), 263-275.

Stice, E., Trost, A., & Chase A. (2002). Healthy weight control and dissonance-based eating disorder prevention programs: results from a controlled trial. *International Journal of Eating Disorders, 33*(1), 10-21.

Stice, E., Yokum, S., & Waters, A. (2015). Dissonance-based eating disorder prevention program reduces reward region response to thin models; How actions shape valuation. *PloS One, 10*(12).

Swanson, S. A., Crow, S. J., & Gramge, D. L. (2011). Prevalence and correlates of eating disorders in adolescents. *Archives of General Psychiatry, 68*(79), 714-723.

Şentürk, Z. (2020). Yeme Bozukluğu Hastalarında Tedavi Motivasyonu ve Tedavide Bilişsel Davranışçı Terapi (Basılmamış Yüksek Lisans Projesi), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul.

Taylor, C. B., Bryson, S., Luce, K. H., Cunning, D., Doyle, A. C., Abascal, L. B., Rockwell, R., Dev, P., Winzelberg, A. J., & Wilfley, E. D. (2006). Prevention of eating disorders in at-risk college-age women. *Archives of General Psychiatry, 63*, 881-888.

Titova OE, Hjorth OC, Schiöth HB, Brooks S (2013). Anorexia nervosa is linked to reduced brain structure in reward and somatosensory regions: a meta-analysis of VBM studies. *BMC Psychiatry, 13*, 110.

Van Son GE, Hoeken D, Bartelds MI, Van Furth FE. (2006). Urbanisation and the incidence of eating disorders. *The British Journal of Psychiatry*, *189*(6), 562-56.

Vardar, E. ve Erzengin, M. (2011). Ergenlerde yeme bozukluklarının yaygınlığı ve psikiyatrik eş tanıları iki aşamalı toplum merkezli bir çalışma. *Türk Psikiyatri Dergisi*, *22*, 1-8.

Wilksch, S.M, O'shea A., Taylor, C. B., Wilfley, D., Jacobi, C., Wade T. D. (2018). Online prevention of disordered eating in at-risk young-adult women: a two-country pragmatic radomized controlled trial. *Psychological Medicine, 48*(12), 2034-2044.

Wilson, G. T., Grilo, C. M., & Vitousek, K. M. (2007). Psychological treatment of eating disorders. *American Psychologist, 62*(3), 199.

Yalnızoğlu, Ç., Çınar, N., Altınkaynak, S. (2018). Adolesanda Yeme Bozuklukları. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 7*(1): 203-209.

Yeşilbursa D (1990) Lise öğrencilerinde anoreksiya nervoza-bulimiya sıklığı ve beden imgesi değerlendirilmesi (Uzmanlık tezi). İstanbul, Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi.

Zerbe, K.J. (2001). The crucial role of psychodynamic understanding in the treatment of eating disorders. *Psychiatric Clinics of North America, 24*(2), 305-313.

7. Bölüm

SOMATİK SEMPTOM (SOMATOFORM, BEDEN ALGISI) VE İLGİLİ BOZUKLUKLAR İÇİN KORUYUCU-ÖNLEYİCİ ÇALIŞMALAR

Hümeyra Arslantürk[*]

Bedensel belirtiler, sadece fizyolojik sorunlarla değil ruhsal sorunlarla da baş göstermektedir. Bedensel belirti ve yakınmalar, bireyde açık bir şekilde duygusal sıkıntıya veya toplumsal ve mesleki anlamda fonksiyon bozukluğuna sebep olabilecek derecede önemlidir (Türkçapar ve Şafak, 2013). Henningsen (2018), ağrı ve acı çekmenin sadece bedensel şikâyetlerle sınırlı olmadığına aynı zamanda kontrol etme davranışı ve yüksek sağlık kaygısı gibi psikolojik ve davranışsal yönlerinin de olduğuna işaret etmektedir. Bedensel belirti bozukluğu aynı zamanda somatizasyon, somatoform ağrı bozuklukları olarak da farklı şekillerde isimlendirilmektedir.

Amerikan Psikiyatri Derneğine (APA) göre (2013) bedensel belirti bozukluğu, bir kişinin herhangi bir hastalığı taklit etmeden, hâlsizlik, ağrı ya da nefes darlığı gibi fiziksel belirtilere büyük oranda sıkıntı veren veya işlevsellik sorunlarına sebep olacak düzeyde odaklanması durumunda kişinin bedensel belirti bozukluğu tanısını alabileceğini ifade etmektedir. Böyle bir durumda kişinin fiziksel semptomlarıyla ilgili aşırı düşüncelerinin, davranışlarının ve duygularının varlığı mevcuttur ve kişinin bu semptomları yaşadığı, hasta olduğuna inandığı göz önünde bulundurularak, fiziksel semptomların teşhis edilmesiyle de beraber herhangi bir tıbbi durumla ilişkili olup olmadığına da dikkat çekmek önemlidir. Bu bilgiler ışığında bedensel şikâyetlerin ısrarla organik bir hastalığa atfedilmesinden ve hastalara yönelik teşhis ve tedavi yaklaşımlarının her türlü tıbbi uzmanlıklar arasında ve psikolojide önemli ölçüde farklılık göstermesinden kaynaklanan temel sorunlara dikkat çekilebilir (Henningsen, 2018). Söz konusu uzmanlık alanları arasındaki bedensel belirti problemleri

[*] Bursa Teknik Üniversitesi (Psikoloji Yüksek Lisans Programı Öğrencisi)

tikaları destekleyen önde gelen küresel bir kuruluştur. IASP, dünya çapında 96 ulusal şubesi ile 100'den fazla üye ülkeden oluşmaktadır. Ağrı çekenlere rahatlama sağlama misyonu doğrultusunda IASP üyeleri arasında bilim insanları, sağlık hizmeti sağlayıcıları, klinisyenler ve politika yapıcıları yer almaktadır. Avrupa Ağrı Federasyonu (European Pain Federation - EFIC) da IASP'nin 38 Avrupa şubesinden oluşmaktadır ve ağrı araştırmaları ve tıbbı alanında multidisipliner bir meslek örgütü olarak çalışmaktadır. Avrupa çapında 20.000'e yakın doktoru, hemşireyi, psikoloğu, fizyoterapisti, temel araştırmacıyı ve diğer sağlık profesyonelini temsil etmektedir. Avrupa Ağrı Federasyonunun misyonu, bir hastalık olarak ağrı konusunda farkındalığı artırmak ve kronik ağrısı olan hastaların bakıma eşit erişimini savunmaktır. EFIC ulusal şubeleri arasında Türkiye de bulunmaktadır ve temsilci olarak Prof. Dr. Gül Köknel Talu'nun ismi konsey üye listesinde yer almaktadır (European Pain Federation, b.t.).

Bu bilgiler doğrultusunda dünya çapında somatik semptomlarla ilgili olarak sayılı kuruluşların faaliyet gösterdiği görülmektedir. Bu kuruluşlar, ağrıdan muzdarip bireylerin yaşam kalitesini artırmak için araştırma, eğitim ve ağrı yönetimini ilerletmeyi amaçlayan küresel, disiplinler arası profesyonel organizasyonlardır. Türkiye özelinde ise somatik semptomlarla ilgili olarak etkili faaliyet göstermekte olan Türk Algoloji Ağrı Derneği yer almaktadır. Sonuç olarak somatik semptomlar ve somatik semptomlarla ilgili bozukluklar hakkında koruyucu ve önleyici müdahaleler kapsamında hem dünya çapında hem de ülkemizde yeterli yöntemler varlığını göstermemektedir. Bu bağlamda somatik semptom ve ilgili bozukluklar hakkında küresel bir farkındalık oluşturmak ve toplumsal bilinç kazandırmak oldukça önemlidir. Palermo ve arkadaşlarının 2020 yılında yaptıkları çalışmaya benzer ve daha etkili birtakım uygulamalar ve yöntemler vasıtasıyla söz konusu yetersizliğin önüne geçilmesi sağlanabilir.

Kaynakça

Agarwal, V., Nischal, A., Praharaj, S.K., Menon, V., & Kar, S.K. (2020). Clinical practice guideline: psychotherapies for somatoform disorders. *Indian Journal of Psychiatry, 62*(Suppl 2), S263.

Aksu, M.H. (2021). Somatik Belirti Bozukluğu. *Turkiye Klinikleri Psychiatry-Special Topics*, *14*(4), 12-17.

Allen, L. A., Woolfolk, R. L., Escobar, J. I., Gara, M. A., & Hamer, R. M. (2006). Cognitive-behavioral therapy for somatization disorder: a randomized controlled trial. *Archives of Internal Medicine*, *166*(14), 1512-1518.

Altıparmak, T. (2021). Fonksiyonel nörolojik semptom bozukluğu. *Turkiye Klinikleri Psychiatry-Special Topics*, *14*(4), 25-31.

American Psychiatric Association. (2000). Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders 4th edition text revision (DSM-IV-TR). Washington DC, American Psychiatric Association.

American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders*, 5th ed. Arlington: American Psychiatric Association.

Çakmak, S., Özbek, H., Işık, A., Taşdemir, A. L. İ., Pektas, S., Ünlügenç, H., ... & Demirkol, M. (2019). The relationship between somatic sense perception levels and comorbid psychiatric diseases in chronic pain patients. *Agrı-The Journal of The Turkısh Socıety of Algology*, *31*(4), 183-194.

Çetin, Ş., & Varma, G. S. (2012). Somatik belirti bozukluğu: tarihsel süreç ve biyopsikososyal yaklaşım. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 13*(4), 790-804.

Demir, E.Y. (2021). Yapay Bozukluk. *Turkiye Klinikleri Psychiatry-Special Topics*, *14*(4), 37-41.

Duruk, B., & Berk, H.Ö.S. (2019). Fonksiyonel somatik sendromlar ve DSM-5: Zihin beden yaklaşımı açısından bir değerlendirme. *Klinik Psikoloji Dergisi, 3*(2), 116-128.

European Pain Federation (b.t.). *national chapters of EFIC.* https://europeanpainfederation.eu/organisation/national-chapters-of-efic/ adresinden edinilmiştir.

Henningsen, P. (2022). Management of somatic symptom disorder. Dialogues in clinical neuroscience. International Association for the Study of Pain. https://www.iasp-pain.org/

Johnson, K. K., Bennett, C., & Rochani, H. (2022). Significant improvement of somatic symptom disorder with brief psychoeducational intervention by PMHNP in primary care. *Journal of the American Psychiatric Nurses Association*, *28*(2), 171-180.

Kandemir, G., & İsmail, A. K. (2013). Tıbben açıklanamayan belirtilerin psikiyatrik yönü. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, *5*(4), 479-506.

Kapfhammer, H.P. (2006). Somatic symptoms in depression. *Dialogues in clinical neuroscience*, *8*(2), 227-239.

Kırpınar, İ. (2019). Somatizasyon ve bedensel belirti bozuklukları. In Konsültasyon Liyezon Psikiyatrisi Cilt 1, (Ed. H. Elbi, C. Cimilli, Ö. Önen Sertöz, Ç. Karşıdağ, G. Sözeri-Varma). Ankara, Türkiye Psikiyatri Derneği.

Kleinstäuber, M., & Rief, W. (2017). Cognitive behavioral therapy for somatoform disorders and pain. *The Science of Cognitive Behavioral Therapy,* 405-427. https://doi.org/10.1016/b978-0-12-803457-6.00017-9

Özenli, Y., Yoldaşcan, E., Topal, K., & Özçürümez, G. (2009). Türkiye'de bir eğitim fakültesinde somatizasyon bozukluğu yaygınlığı ve ilişkili risk etkenlerinin araştırılması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, *10*(Suppl 2), 131-136.

Palermo, T. M., de la Vega, R., Murray, C., Law, E., & Zhou, C. (2020). A digital health psychological intervention (WebMAP Mobile) for children and adolescents with chronic pain: results of a hybrid effectiveness-implementation stepped-wedge cluster randomized trial. *Pain*, *161*(12), 2763.

Somashekar, B., Jainer, A., & Wuntakal, B. (2013). Psychopharmacotherapy of somatic symptoms disorders. *International Review of Psychiatry, 25*(1), 107-115.

Şafak, Y., & Türkçapar, H. (2013). Somatoform bozukluklarda bilişsel davranışçı terapi. *Psikiyatride Güncel*, *3*, 84-94.

Şahin, E.M., Özer, C., Dağdeviren, N., Şahin, Ö., & Aktürk, Z. (2001). Birinci basamakta somatizasyon bozukluğuna yaklaşım. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, *10*(1), 12-14.

Ünal, B., & Coşar, B. (2021). Somatik belirti bozukluğu ve ilişkili bozuklukların epidemiyolojisi. *Türkiye Klinikleri, 1*, 1-5.

Yavuz, F. K. (2012). Fibromiyalji ve Somatoform Bozukluk Hastalarında Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılması. *Tıpta Uzmanlık Tezi,* Düzce: Düzce Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri AD.

8. Bölüm

MADDE, ALKOL VE TÜTÜN KÖTÜYE KULLANIMI VE KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER

Irmak Kargın Kızgut[*]

Beyzanur Karlı[*]

Bağımlılık, bireyler üzerinde fiziksel ve psikolojik olumsuz etkileri olan genetik, nörogelişimsel ve sosyokültürel bileşenlere sahip kronik bir hastalıktır. Günümüzde yaygın olarak bilinen ve alan yazınında çalışılan türleri ise alkol, madde ve sigara bağımlılığıdır. Bu çalışmada; madde, alkol ve tütün kullanım bozukluklarının tanı kriterleri, yaygınlıkları, bu bozukluklarla ilişkili rahatsızlıklar, yaygın tedavi yöntemleri ve nüksü önleme programları ele alınmıştır. Çalışmanın amacı; madde, alkol ve tütün bağımlılığı ile ilgili koruyucu/önleyici çalışmaları ele almak ve ülkemizde Ögel tarafından 2011 yılında geliştirilmeye başlanarak 2014 yılında son hâlini alan Sigara, Alkol ve Madde Bağımlılığı Bilgilendirme Programı'nı (SAMBA) bir koruyucu/önleyici müdahaleler kapsamında tanıtmaktır.

Madde, Alkol ve Tütün Kötüye Kullanımı

Bağımlılık, yaşanan tüm olumsuz etkilerine karşılık alkol, çeşitli maddelerin aranması ve kullanılması, kullanım sonrasında kişinin alımı durdurmada zorlanması ve alımın kesilmesi durumunda yoksunluk belirtileri gösterilmesine yol açan kronik bir hastalıktır. Bağımlılık, fiziksel bağımlılık ve psikolojik bağımlılık olarak iki farklı gruba ayrılmıştır (Uzbay, 2018).

Yine Uzbay'ın (2018) tanımına göre psikolojik bağımlılık ilk denemeyi izleyen dönemde maddeye duyulan özlemi ve madde arayışını, fiziksel bağımlılık ise bağımlı olunan madde kesildiğinde şiddetli yoksunluk krizi ile ortaya

[*] Bursa Teknik Üniversitesi (Psikoloji Yüksek Lisans Programı Öğrencisi)

Sonuç

Bağımlılık; biyolojik, psikolojik ve sosyal sonuçları olan ve kişinin yaşamında yıkıcı etkilerle kendini gösteren bir sorundur. Ülkemizde bağımlılığı ve nüksü önleme üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde henüz gelişme aşamasında olduğunu ve önleme konusunda kısıtlılıklar olduğu anlaşılmaktadır. Yapılan önleme çalışmaları, bireysel ve toplumsal farkındalık kazandırma noktasında başarılı olsa da bu farkındalığın eyleme dönüşmede başarılı olduğu söylenememektedir. Özellikle ergenler ve gençlerle yapılan koruyucu ve önleyici çalışmalarda -özellikle Yeşilay ve YEDAM'ın yürüttüğü- uluslararası literatürde incelemiş olduğumuz önleyici uygulamalara (Mares ve ark., 2010; Haug ve ark., 2017) eş değer uygulamaların geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması, bağımlılığı daha ergenlik döneminde önlemek için önemli olabilir. Bu uygulamaların kolay ulaşılabilir, didaktik, eğitici olmasının yanı sıra eğlenceli ve kolay öğrenebilir olması, önleme konusunda destekleyici olacaktır. Bunun yanı sıra bağımlılıkta yapılan müdahale çalışmalarına bakıldığında psikososyal müdahalelerde stresle başa çıkma ve sorun çözme becerilerinin geliştirilmesine yönelik tedavilerin ön plana çıktığını görmekteyiz (Vallejo ve Amaro, 2009; Fosnocht ve Briand, 2016). Kişilerin olumsuz yaşam olaylarını deneyimlediklerinde bununla etkili şekilde başa çıkabilmeleri, bağımlılığı önlemede önemli görünmektedir. Aynı zamanda bireysel müdahalelerin yanı sıra bağımlılığın sosyal bir problem de olduğunu göz önünde bulundurursak aile temelli koruyucu ve önleyici çalışmalar ile desteklenmesi etkili sonuçlar alınmasını sağlayacaktır (Vaizoğlu-Şengünler ve Tanyaş, 2019).

Kaynaklar

Aksoy, A. ve Ögel, K. (2005). Sokakta yaşayan çocuklarda kendine zarar verme davranışı ve madde kullanımı. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, *6*, 163-169.

Amaro, H., Spear, S., Vallejo, Z., Conron, K., ve Black, D. S. (2014). Feasibility, acceptability, and preliminary outcomes of a mindfulness-based relapse prevention intervention for culturally-diverse, low-income women in substance use disorder treatment. *Substance Use & Misuse*, *49*(5), 547-559.

Anczak, J. D. ve Nogler, R. A. (2003). Tobacco cessation in primary care: maximizing intervention strategies. *Clinical Medicine & Research*, *1*(3), 201-216.

Başkak, M. (2021). *Tütün Kullanım Bozukluğu Açısından Sigara Bağımlılığı Tedavisinde Hipnoterapinin Etkisi*. [Yayınlanmamış doktora tezi], Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi.

Başkurt, İ. (2003). Gençlik, madde bağımlılığı ve korunma yolları (psiko-sosyal bir yaklaşım). *Journal of Istanbul University Faculty of Theology*, *8*, 73-114.

Bektaş, M. ve Öztürk, C. (2012). Sigara kullanımını önleme programının geliştirilmesi ve programın etkinliğinin değerlendirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, *34*, 1-21.

Benowitz, N. L. (2008). Clinical pharmacology of nicotine: implications for understanding, preventing, and treating tobacco addiction. *Clinical Pharmacology & Therapeutics*, *83*(4), 531-541.

Bilgiç, N. ve Günay, T. (2014). Ergenlerin sigara bırakma konusunda desteklenmesinde bir yöntem: Akran eğitimi. *Türk Toraks Dergisi*, *15*(3), 102.

Bilir, N. ve Özcebe, H. (2014). Tütün bağımlılığı ve kontrolü: bireysel, toplumsal ve sosyal pazarlama yaklaşımları. *Eurasian Journal of Pulmonology, 16*, 63-68.

Brodie, J. D., Figueroa, E., Laska, E. M. ve Dewey, S. L. (2005). Safety and efficacy of γ-vinyl GABA (GVG) for the treatment of methamphetamine and/or cocaine addiction. *Synapse*, *55*(2), 122-125.

Campbell, S. L., Lee, L., Haugland, C., Helgerson, S. D. ve Harwell, T. S. (2008). Tobacco quitline use: enhancing benefit and increasing abstinence. *American Journal of Preventive Medicine*, *35*(4), 386-388.

Center for Disease Control and Prevention (2020). *Smokeless tobacco: Health effects. https://www.cdc.gov/tobacco/data_statistics/fact_sheets/smokeless/health_effects/*

Chanut, F., Brown, T. G., ve Dongier, M. (2005). Motivational interviewing and clinical psychiatry. *The Canadian Journal of Psychiatry*, *50*(11), 715-721

Conway, D. I. (2005). Alcohol consumption and the risk for disease. *Evidence-based dentistry*, *6*(3), 76-77.

Czermainski, F. R., Lopes, F. M. ve Ornell, F. (2020). Concurrent use of alcohol and crack cocaine is associated with high levels of anger and liability to aggression. *Substance Use Misuse*. *55*(10), 1660-1666.

Çam, O. ve Dağlı, D. A. (2017). Alkol bağımlılarında içselleştirilmiş damgalama, suçluluk ve utanç duyguları. *Bağımlılık Dergisi*, *18*(4), 145-151.

Çelik, Z. H. ve Sevi, O. M. (2020). Sigarayı bırakma tedavisinde bilişsel davranışçı terapinin etkililiği: Sistematik bir gözden geçirme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, *12*(1), 54-71.

Dackis, C. A., Lynch, K. G., Yu, E., Samaha, F. F., Kampman, K. M., Cornish, J. W. ve O'Brien, C. P. (2003). Modafinil and cocaine: a double-blind, placebo-controlled drug interaction study. *Drug and alcohol dependence*, *70*(1), 29-37.

Demirbaş, H., İlhan, İ. Ö., Arslan, E., Şentürk, V. ve Yücel, O. (2009). Alkol bağımlılığı olan hastaların cinsiyetlere göre kişilik ve davranış özelliklerinin karşılaştırılması-kontrollü bir çalışma. *Journal of Dependence*, *10*, 12-18.

Demirbaş, H. (2020). Madde kullanımı ve bağımlılığında kullanılan dilin önemi. *Bağımlılık Dergisi*, *21*(2), 149-162.

Dishion, T., Kavanagh, K., Schneiger, A. K. J., Nelson, S. ve Kaufman, N. (2002). Preventing early adolescent substance use: a family centered strategy for the public middle school. *Prevention Science*, *3*(3), 191-202.

Doğan, D. G. ve Ulukol, B. (2010). Ergenlerin sigara içmesini etkileyen faktörler ve sigara karşıtı iki eğitim modelinin etkinliği. *Journal of Turgut Özal Medical Center*, *17*(3), 179-185.

Durkin, S., Brennan, E., Coomber, K., Zacher, M., Scollo, M. ve Wakefield, M. (2015). Short-term changes in quitting-related cognitions and behaviours after the implementation of plain packaging with larger health warnings: findings from a national cohort study with Australian adult smokers. *Tobacco Control*, *24*(2), 26-32.

Dünya Sağlık Örgütü (2008). *Mpower Tütün salgınını kontrol etmeye yönelik politika paketi*. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/43888/9789241596633_tur?sequence=5

Dünya Sağlık Örgütü (2018). *Global status report on alcohol and health 2018. https://www.who.int/publications/i/item/9789241565639*

Dünya Sağlık Örgütü (2021). *WHO global report on trends in prevalence of tobacco use 2000–2025*. https://www.who.int/publications/i/item/9789240039322

Dünya Sağlık Örgütü (2022). *World health statistics 2022*. https://www.who.int/news-/item/20-05-2022-world-health-statistics-2022

Elveren, A., Tonkuş, M. B. ve Tokmak, Ş. (2022). Bağımlı bireylerin yaşadıkları ruhsal sorunlar ve önlemeye yönelik uygulamalar. *Yeni Yüzyıl Journal of Medical Sciences*, *3*(4), 206-213.

European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs (ESPAD) (2015). *The 2015 ESPAD Report.* http://www.espad.org/report/home

Esser, M. B., Hedden, S. L., Kanny, D., Brewer, R. D., Gfroerer, J. C. ve Naimi, T. S. (2014). Peer reviewed: prevalence of alcohol dependence among US adult drinkers. *Preventing Chronic Disease*, 11, 2009–2011.

Eşel, E. ve Dinç, K. (2017). Alkol bağımlılığının nörobiyolojisi ve tedaviye yansımaları. *Türk Psikiyatri Dergisi*, *28*, 51-60.

Evren, C. ve Ögel, K. (2003). Alkol/madde bağımlılarında dissosiyatif belirtiler ve çocukluk çağı travması, depresyon, anksiyete ve alkol/madde kullanımı ile ilişkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi, 4*(1), 30-37.

Filiz, Z. (2007). Üç yönlü log-lineer modeller ile üniversite öğrencilerinin sigara, alkol ve nargile içme nedenlerini etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *8*(2), 225-250.

Fosnocht, A. Q. ve Briand, L. A. (2016). Substance use modulates stress reactivity: behavioral and physiological outcomes. *Journal of the International Behavioral Neuroscience Society*, *166*, 32–42.

Fudala, P. J., Bridge, T. P., Herbert, S., Williford, W. O., Chiang, C. N., Jones, K. ve Tusel, D. (2003). Office-based treatment of opiate addiction with a sublingual-tablet formulation of buprenorphine and naloxone. *New England Journal of Medicine*, *349*(10), 949-958.

Goodwin, R. D., Stayner, D. A., Chinman, M. J., Wu, P., Tebes, J. K. ve Davidson, L. (2002). The relationship between anxiety and substance use disorders among individuals with severe affective disorders. *Comprehensive psychiatry, 43*(4), 245-252.

Gould, T. J. (2010). Addiction and cognition. *Addiction Science & Clinical Practice*, *5*(2), 4.

Gökgöz, Ş. (2004). Adölesan çağda sigara ve alkolle ilgili verilen eğitim etkinliği. *Yayınlanmamış doktora tezi*, Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sivas.

Grant, S., Colaiaco, B., Motala, A., Shanman, R., Booth, M., Sorbero, M., & Hempel, S. (2017). Mindfulness-based relapse prevention for substance use disorders: A systematic review and meta-analysis. *Journal of Addiction Medicine*, *11*(5), 386.

Haug, S., Paz Castro, R., Meyer, C., Filler, A., Kowatsch, T. ve Schaub, M. P. (2017). A mobile phone-based life skills training program for substance use prevention among adolescents: pre-post study on the acceptance and potential effectiveness of the program, Ready4life. *JMIR mHealth and uHealth*, *5*(10), e143.

Işıklı, S. ve Irak, M. (2002). Türkiye'de madde kullanımı ve bağımlılığı profili araştırması: 2002 yılı madde kullanımı geniş alan araştırması. Nihai rapor. *Türk Psikologlar Derneği*, 55-65.

İnce, A., Doğruer, Z. ve Türkçapar, M. H. (2002). Erken ve geç başlangıçlı erkek alkol bağımlılarında sosyodemografik, klinik ve psikopatolojik özelliklerin karşılaştırılması. *Klinik psikiyatri*, *5*(2), 82-91.

Jha, P., Ramasundarahettige, C., Landsman, V., Rostron, B., Thun, M., Anderson, R. N. ve Peto, R. (2013). 21st-century hazards of smoking and benefits of cessation in the United States. *New England Journal of Medicine*, *368*(4), 341-350.

Kalyoncu, A., Mirsal, H., Pektaş, Ö. ve Beyaztürk, M. (2001). Alkol bağımlılığında klinik tedavi sonrası bir izleme çalışması. *Yeni Symposium*, *39*(3), 126-130.

Karakaş, S. A. ve Ersöğütçü, F. (2016). Madde bağımlılığı ve hemşirelik. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, *3*(2), 133-139.

Karakaya, I., Saçaklı, G., Bilici, R. ve Ögel, K. (2022). The pathway to care of patients with SUD who presented at addiction treatment centers (AMATEM) in Turkey. *Journal of Ethnicity in Substance Abuse*, *21*(1), 55-69.

Kaya, E., Akpınar, D. ve Akpınar, H. (2019). Bağımlılığın patofizyolojisi. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Tıp Dergisi*, *6*(3), 166-170.

Kendler, K. S., Lönn, S. L., Sundquist, J. ve Sundquist, K. (2015). Smoking and schizophrenia in population cohorts of Swedish women and men: a prospective co-relative control study. *American Journal of Psychiatry*, *172*(11), 1092-1100.

Kılınç, O. (2012). Sigara bırakma tedavisinde davranışçı ve bilişsel yöntemler. *Türkiye Klinikleri J Pulm Med-Special Topics*, *5*(2), 40-2.

Koob, G. F. (2011). Neurobiology of addiction. *Focus*, *9*(1), 55-65.

Korkmaz, G., ve Şimşek, Ç. (2017). Sigara bağımlılığına yönelik müdahaleler. *Jaren*, *3*(1), 14-23.

Kraus, L., Bloomfield, K., Augustin, R. ve Reese, A. (2000). Prevalence of alcohol use and the association between onset of use and alcohol-related problems in a general population sample in Germany. *Addiction*, *95*(9), 1389-1401.

Le Foll, B. ve Goldberg, S. R. (2005). Cannabinoid CB1 receptor antagonists as promising new medications for drug dependence. *Journal of Pharmacology and Experimental Therapeutics*, *312*(3), 875-883.

Le Foll, B., Melihan-Cheinin, P., Rostoker, G. ve Lagrue, G. (2005). Smoking cessation guidelines: evidence-based recommendations of the French Health Products Safety Agency. *European Psychiatry*, *20*(5-6), 431-441.

Maisto, S. A., Carey, K. B., Carey, M. P., Purnine, D. M. ve Barnes, K. L. (1999). Methods of changing patterns of substance use among individuals with co-occurring schizophrenia and substance use disorder. *Journal of Substance Abuse Treatment*, *17*(3), 221-227.

Mares, S. H., van der Vorst, H., Lichtwarck-Aschoff, A., Schulten, I., Verdurmen, J. E., Otten, R. ve Engels, R. C. (2011). Effectiveness of the home-based alcohol prevention program" In control: No alcohol!": study protocol of a randomized controlled trial. *BMC Public Health*, 11, 1-8.

Martin, C. S. ve Winters, K. C. (1998). Diagnosis and assessment of alcohol use disorders among adolescents. *Alcohol health and research world*, *22*(2), 95.

McHugh, R. K., Hearon, B. A. ve Otto, M. W. (2010). Cognitive behavioral therapy for substance use disorders. *Psychiatric Clinics*, *33*(3), 511-525.

Morrell, H. E., ve Cohen, L. M. (2006). Cigarette smoking, anxiety, and depression. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, *28*(4), 281-295.

Morris, C. D., Burns, E. K., Waxmonsky, J. A. ve Levinson, A. H. (2014). Smoking cessation behaviors among persons with psychiatric diagnoses: results from a population-level state survey. *Drug and alcohol dependence*, 136, 63-68.

Nebioğlu, M., Yalnız, H. ve Geçici, Ö. (2013). Opiyat bağımlılarında diğer maddelerin kullanımı ve sosyodemografik özellikler ile ilişkisi. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, *12*(1), 35-42.

OECD (2021). *Health at a Glance 2021: OECD Indicators*, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/ae3016b9-en.

OECD/European Union (2022). *Health at a Glance: Europe 2022: State of Health in the EU Cycle*, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/507433b0-en.

Orford, J., Velleman, R., Copello, A., Templeton, L. ve Ibanga, A. (2010). The experiences of affected family members: A summary of two decades of qualitative research. *Drugs: education, prevention and policy*, *17*(1), 44-62.

Ögel, K., Karali, A., Tamar, D. ve Çakmak, D. (1998). Alkol ve Madde El Kitabı. *Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi*.

Ögel K. Koç C. Aksoy A. İşmen M. Başabak A. (2014). *Sigara, Alkol ve Madde Bağımlılığı Bilgilendirme Programı (SAMBA) - Cezaevi için uygulayıcı kılavuzu.* 1.1. Sürüm. Yeniden Yayınları, İstanbul.

Ögel, K. (2009). Motivasyonel görüşme tekniği. *Türkiye Klinikleri Journal of Psychiatry-Special Topics*, *2*(2), 41-44.

Ögel, K. (2011). Koruyucu psikiyatri açısından madde bağımlılığı/kötüye kullanımı. *Türkiye Klinikleri J Psychiatry-Special Topics*, *4*(4), 76-81.

Ögel, K., Sarp, N., Gürol, D. T. ve Ermağan, E. (2014). Bağımlı olan ve olmayan bireylerde farkındalık (mindfulness) ve farkındalığı etkileyen etkenlerin incelenmesi. *Anatolian Journal of Psychiatry/Anadolu Psikiyatri Dergisi*, *15*(4), 282.

Ögel, K. (2017). *Bağımlılık ve tedavisi temel kitabı*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Önen, Z., Şen, E., Gülbay, B., Öztürk, A., Yıldız, Ö. A., Acıcan, T. ve Karabıyıkoğlu, G. (2010). Farklı tedavi yöntemlerinin sigara bırakma başarısı üzerine etkileri. *Tüberküloz ve Toraks Dergisi*, *58*(4), 385-392.

Örsel, O., Örsel, S., Alpar, S., Uçar, N., Güven, F. S., Şipit, T. ve Kurt, B. (2005). Sigara bırakmada nikotin bağımlılık düzeylerinin tedavi sonuçlarına etkisi. *Solunum Hastalıkları*, *16*(3), 112-118.

Özpoyraz, N., Tamam, L. ve Karakuş, G. (2008). Alkol bağımlılığı ve duygudurum bozuklukları. *Journal of Dependence*, *9*, 31-35.

Öztürk, M. O. ve Uluşahin, A. (2008). *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları* (1. Cilt, 11. Baskı). Ankara: Nobel Tıp Kitapevleri.

Popova, S., Lange, S., Shield, K., Burd, L. ve Rehm, J. (2019). Prevalence of fetal alcohol spectrum disorder among special subpopulations: a systematic review and meta-analysis. *Addiction*, *114*(7), 1150-1172.

Pradhan, S. N., Sharma, S. C., Shrestha, M. R. ve Shrestha, S. A. (2012). Study of depressionamong patients of substance use disorder. *Journal of Kathmandu Medical College*, *1*(2), 96-99.

Prochaska, J. O. ve DiClemente, C. C. (1983). Stages and processes of self-change of smoking: toward an integrative model of change. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *51*(3), 390.

Ray, G. T., Mertens, J. R. ve Weisner, C. (2009). Family members of people with alcohol or drug dependence: health problems and medical cost compared to family members of people with diabetes and asthma. *Addiction*, *104*(2), 203-214.

Rollnick, S. ve Miller, W. R. (1995). What is motivational interviewing?. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, *23*(4), 325-334.

Rubak, S., Sandbæk, A., Lauritzen, T. ve Christensen, B. (2005). Motivational interviewing: a systematic review and meta-analysis. *British Journal of General Practice*, *55*(513), 305-312.

Sağlam, L. (2017). Nikotin bağımlılığının klinik değerlendirilmesi. *Güncel Göğüs Hastalıkları Serisi*, *4*(1), 78-89.

Schiffer, W. K., Marsteller, D. ve Dewey, S. L. (2003). Sub-chronic low dose γ-vinyl GABA (vigabatrin) inhibits cocaine-induced increases in nucleus accumbens dopamine. *Psychopharmacology*, 168, 339-343.

Schuckit, M. A. (2000). Genetics of the risk for alcoholism. *American Journal on Addictions*, *9*(2), 103-112.

Selçuk, K. T., Temizer, D. A., ve Mercan, Y. (2018). Üniversite öğrencilerinde sigara bağımlılığı, sigarayı bırakmaya yönelik istek ve öz-etkililik. *Clinical and Experimental Health Sciences*, 8, 36-43.

Seydioğulları, M. (2009). *Dünya'da ve Türkiye'de tütünün tarihçesi, üretimi, ticareti ve temel politikaları*. Türk Toraks Derneği.

Silagy, C., Lancaster, T., Stead, L. F., Mant, D. ve Fowler, G. (2004). Nicotine replacement therapy for smoking cessation. *Cochrane database of systematic reviews*, (3).

Silverstein, B. (1982). Cigarette smoking, nicotine addiction, and relaxation. *Journal of personality and social psychology*, *42*(5), 946.

Staton-Tindall, M., Duvall, J., Stevens-Watkins, D. ve Oser, C. B. (2013). The roles of spirituality in the relationship between traumatic life events, mental health, and drug use among African American women from one southern state. *Substance Use Misuse, 48*(12), 1246-1257.

Sudhir, P. M. (2018). Cognitive behavioural interventions in addictive disorders. *Indian Journal of Psychiatry*, *60*(4), 479.

Şengezer, T. (2016). Tütün bağımlılığında bilişsel-davranışçı tedavi yöntemleri. *Güncel Göğüs Hastalıkları Serisi*, *4*(1), 97-103.

Tanrıkulu, A. Ç., Çarman, K. B., Palancı, Y., Çetin, D. ve Karaca, M. (2009). Kars il merkezinde çeşitli üniversite öğrencileri arasında sigara kullanım sıklığı ve risk faktörleri. *Türk Toraks Dergisi*, *10*(3), 101-106.

Tarabar, A. F. ve Nelson, L. S. (2003). The resurgence and abuse of heroin by children in the United States. *Current Opinion in Pediatrics*, *15*(2), 210-215.

Tarhan, N. ve Nurmedov, S. (2011). *Bağımlılık*. [Addiction]. Timaş Yayınları.

Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı (2018). *Tütün kontrolü strateji belgesi ve eylem planı.* https://havanikoru.saglik.gov.tr/havanikoru/dosya/eylem_plani/ulusal-tutun-kontrol-programi-eylem-plani.pdf

Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı (2021). *Sağlık istatistikleri yıllığı.* https://dosyasb.saglik.gov.tr/Eklenti/45316,siy2021-turkcepdf.pdf?0

Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı (2022). *Amatem ve Çematem projeleri. https://sygm.saglik.gov.tr/TR,32548/amatem-ve-cematem-projeleri.html.Update*

Teesson, M., Hall, W., Slade, T., Mills, K., Grove, R., Mewton, L. ve Haber, P. (2010).

Prevalence and correlates of DSM-IV alcohol abuse and dependence in Australia: findings of the 2007 National Survey of Mental Health and Wellbeing. *Addiction*, *105*(12), 2085-2094.

Thatcher, D. L. ve Clark, D. B. (2008). Adolescents at risk for substance use disorders: Role of psychological dysregulation, endophenotypes, and environmental influences. *Alcohol Research*, *31*(2), 168.

TUBİM (2012). *Türkiye uyuşturucu raporu*. Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi. https://www.narkotik.pol.tr/kurumlar/narkotik.pol.tr/Arsiv/TUBIM/Documents/TURKIYE%20UYUSTURUCU%20RAPORU%202012.pdf

Tuncer, S. B. ve Şimşek, Z. (2022). Travmatik yaşantıların bağımlılık tedavi sürecine etkisi. *Bağımlılık Dergisi*, *23*(3), 1-1.

Türkcan, A. (1998). Türkiye'de madde kullananların profili: Hastane verilerinin incelenmesi. *Düşünen Adam*, *11*(3), 56-64.

Türkoğlu, İ., Çadır, Ç. ve Çetin, M. İ. (2021). Tobacco use of the world and Turkey in epidemiology. *City Health Journal*, *2*(1), 20-25.

Uğurlu, T. T., Şengül, C. B. ve Şengül, C. (2012). Bağımlılık psikofarmakolojisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, *4*(1), 37-50.

Ulutaş, Ç. (2018). *Alkol bağımlılarında tedavi motivasyonu: Ankara AMATEM örneği.* [Yüksek Lisans Tezi], İstanbul Üniversitesi.

U.S. Public Health Service Report (2008). *The clinical practice guideline treating tobacco use and dependence: 2008 update*. *https://www.healthquality.va.gov/tuc/phs_2008_full.pdf*

Uzbay, T. (2018). *Hazdan bağımlılığa*. Destek Yayınları.

Vaizoğlu-Şengünler, Ç. ve Tanyaş, B. (2019). Madde kullanımı olan ve kurum bakımı altında yaşayan gençlerin aileye ilişkin deneyimleri. *The Turkish Journal of Addiction*, *6*(3), 963-986.

Vallejo, Z. ve Amaro, H. (2009). Adaptation of mindfulness-based stress reduction program for addiction relapse prevention. *The Humanistic Psychologist*, *37*(2), 192-206.

Vermeulen-Smit, E., Mares, S. H., Verdurmen, J. E., Van der Vorst, H., Schulten, I. G., Engels, R. C. ve Vollebergh, W. A. (2014). Mediation and moderation effects of an in-home family intervention: the "In control: No alcohol!" pilot study. *Prevention science*, *15*, 633-642.

Volkow, N. D. ve Li, T. K. (2005). Drugs and alcohol: treating and preventing abuse,addiction and their medical consequences. *Pharmacology & Therapeutics*, *108*(1), 3–17.

Voss, W. D., Kaufman, E., O'Connor, S. S., Comtois, K. A., Conner, K. R. ve Ries, R. K. (2013). Preventing addiction related suicide: a pilot study. *Journal of Substance Abuse Treatment*, *44*(5), 565–569.

Yalçın, M., Eşsizoğlu, A., Akkoç, H., Yaşan, A. ve Gürgen, F. (2009). Dicle Üniversitesi öğrencilerinde madde kullanımını belirleyen risk faktörleri. *Klinik Psikiyatri*, *12*(3), 125-133.

Yalçıntürk, A. A., Dikeç, G. ve Ata, E. E. (2019). Alkol ve madde kullanım bozukluğu olan bireylere yönelik rehabilitasyon çalışmaları: Sistematik derleme. *Bağımlılık Dergisi*, *20*(4), 241-252.

Yaslı, G., Horasan, G. ve Batı, H. (2012). Gençlerde sigaradan korunma konusunda akran eğitimi programının etkinliği. *Turkish Journal of Public Health*, *10*(2), 59-67.

Yaşan, A. ve Gürgen, F. (2004). Güneydoğu Anadolu Bölgesinde ergenlerde uçucu madde kullanım özellikleri. *Bağımlılık Dergisi*, 5(2), 28-34.

Yeşilay. (2023). *Tütün bağımlılığı* [Afiş]. https://www.yesilay.org.tr/tr/yayinlar/afisler

Yeşilay Danışmanlık Merkezi [YEDAM]. (2023, Mayıs, 24). *Ne yapıyoruz?.* https://www.yedam.org.tr/ne-yapiyoruz

Yeşilay. (2023, Mayıs 24). *Bağımlılık nedir?.* https://www.yesilay.org.tr/tr/bagimlilik/bagimlilik-nedir

Yeşilay. (2023, Mayıs 24). *Alkol bağımlılığı*. https://www.yesilay.org.tr/tr/bagimlilik/alkol-bagimliligi

Yeşilay. (2023, Mayıs 24). *Kurumsal tarihçe*. https://www.yesilay.org.tr/tr/kurumsal/tarihce

Yeşilay. (2023, Mayıs 24). *Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Programı*. https://tbm.org.tr/

Yeşiltaş, A. (2020). Mpower politikası sonrası ergenlerde tütün ve tütün ürünleri kullanımı: Sistematik derleme*. Bağımlılık Dergisi*, *21*(2), 137-148.

Yıldırım, E., Sokullu, D. A., ve Köknel, Ö. (2012). Alkol bağımlılığında içselleştirilmiş damgalanma: Depresif belirtilerle ilişki. *Psikoloji Çalışmaları*, 32(1), 1-12.

Yıldırım, G. E. (2016). Tütün bağımlılığı ve tedavisinde hekim sorumluluğu ve 5A 5R yaklaşımı. *Güncel Göğüs Hastalıkları Serisi, 4*(1), 90-96.

Yıldız, A. (2021). Dünya'da ve Türkiye'de adsız alkolikler. *Bağımlılık Dergisi*, *22*(2), 187-207.

Yılmaz, M., ve Cüceler, S. (2019). Alkol bağımlığı ve damgalanma. *Bağımlılık Dergisi*, 20(3), 167-174.

Yoldaş, C. ve Demircioğlu, H. (2020). Madde kullanımı ve bağımlılığını önlemeye yönelik psikoeğitim programlarının incelenmesi. *Bağımlılık Dergisi*, *21*(1), 72-91.

Yorgancıoğlu, A., ve Esen, A. (2000). Smoking dependent and physicians. *Thorax Journal*, 1, 90-95.

Yüksel H. (2011). Tütün kontrolünde neoliberal politikaların yansıması ve sağlık eğitimi. *Toplum ve Hekim*, *26*(5), 390-400.

Zorlu, N., Türk, H., Manavgat, A. İ., Karadaş, B., ve Gülseren, Ş. (2011). Denetimli serbestlik uygulaması kapsamında başvuran hastalarda sosyodemografik, klinik özelliklerin ve alkol kullanım bozukluğu sıklığının geriye dönük değerlendirilmesi. *Anatolian Journal of Psychiatry/Anadolu Psikiyatri Dergisi*, *12*(4).

9. Bölüm

İNSOMNİ VE İNSOMNİ İÇİN KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALE PROGRAMI ÖRNEĞİ

Ceren Tataylak[*]

Uyanıklık fonksiyonelliğinin bozulmasına sebep olan uykuya dalmada ve uykuyu sürdürmede güçlük olarak tanımlanan insomni uyku bozukluklarından en sık görülenidir. İnsomninin etiyolejisinde yatkınlık yaratan ve tetikleyici faktörlerin yanında akut insomninin kronik insomniye dönüşümünden sorumlu olan sürdüren faktörlerden söz edilmektedir. Bu sürdüren faktörler; hatalı algılar, uyku mitleri ve güvenlik davranışları gibi bilişsel ve davranışsal elementlerden oluşabilmektedir. İnsomninin semptomatik tedavisini üstlenen farmakolojik yaklaşımlara karşın Bilişsel Davranışçı Terapi Uykusuzluk Protokolü (BDT-U), sürdüren faktörleri kontrol altına almayı ve ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Son yıllarda BDT-U'nun eşik altı semptomlar gösteren risk gruplarına önleyici müdahale programı olarak düzenlenmiş versiyonlarının uygulandığı anlaşılmaktadır. Mevcut çalışma ile uluslararası alan yazınında geliştirilen bu modelleri tanıtmak ve ulusal alan yazınında insomni için önleyici müdahale programlarının geliştirilmesi için farkındalık yaratmak amaçlanmıştır.

İnsomni Nedir?

İnsomni, uygun koşullar sağlanmış olmasına karşın uyanıklık fonksiyonelliğinin de bozulmasına yol açan uykuya dalma ya da uykuyu sürdürme güçlüğü olarak tanımlanabilir. Amerikan Uyku Tıbbı Akademisi (AASM) tarafından hazırlanan International Classification of Sleep Disorders-1 (ICSD-1) ve ICSD-2'de kullanılan birincil ve ikincil (komorbid) insomni sınıflanmasında insomninin hangi durumlarda bir hastalık, hangi durumlarda ise bir semptom olarak değerlendirilmesi gerektiğine dair bir belirsizlik bulunmaktaydı. Güncel uyku bozuklukları sınıflaması olan ICSD-3 ile AASM, bu belirsizliği ortadan kaldır-

[*] Bursa Teknik Üniversitesi (Sağlık Kültür ve Spor Daire Başkanlığı)

Kaynakça

Ağargün, M.Y., Kara, H., & Anlar, O. (1996). Pittsburgh Uyku Kalitesi İndeksi'nin Geçerliği ve Güvenirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, *7*, 107-115.

American Academy of Sleep Medicine. (2014). International Classification of Sleep Disorders, (3rd ed.). IL: American Academy of Sleep Medicine.

American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of menta l disorders* (5th ed.). https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425596

Baglioni, C., Nanovska, S., Regen, W., Spiegelhalder, K., Feige, B., Nissen, C., Reynolds, C. F., & Riemann, D. (2016). Sleep and mental disorders: A meta-analysis of polysomnographic research. *Psychological bulletin*, *142*(9), 969-990.

Benbir, G., Demir, A. U., Aksu, M., Ardic, S., Firat, H., Itil, O., Ozgen, F., Yılmaz, H., & Karadeniz, D. (2015). Prevalence of insomnia and its clinical correlates in a general population in Turkey. *Psychiatry and clinical neurosciences*, *69*(9), 543-552.

Boysan, M., Güleç, M., Beşiroğlu, L. & Kalafat, T. (2010). Uykusuzluk Şiddeti İndeksi'nin Türk örneklemindeki psikometrik özellikleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, *11*, 248-252.

Carney, C. E., Buysse, D. J., Ancoli-Israel, S., Edinger, J. D., Krystal, A. D., Lichstein, K. L., & Morin, C. M. (2012). The Consensus Sleep Diary: Standardizing Prospective Sleep Self- Monitoring. *Sleep*, *35*(2), 287–302.

Chan, N. Y., Li, S. X., Zhang, J., Lam, S. P., Kwok, A. P. L., Yu, M. W. M., Chan, J. W. Y., Li, A. M., Morin, C. M., & Wing, Y. K. (2021). A Prevention Program for Insomnia in At-risk Adolescents: A Randomized Controlled Study. *Pediatrics*, *147*(3), e2020006833.

Chang, S., Ma, Q., Seow, E., Lau, Y. W., Satghare, P., Hombali, A., Chong, S. A., & Subramaniam, M. (2020). Sleep beliefs and attitudes and the association with insomnia among psychiatric outpatients. *Journal of mental health*, *29*(1), 33–39.

Çıvgın U., & Dirik G. (2020). Bilişsel Davranışçı Terapi-Uykusuzluk Protokolü ve Etkililik Çalışmalarının Gözden Geçirilmesi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 12*(2), 274-286.

Dalkey N., & Helmer O. (1968). An experimental application of the Delphi method to the use of experts. *Management Science*, *9*(3), 458-467.

Drake, C. L., Pillai, V., & Roth, T. (2014). Stress and sleep reactivity: a prospective investigation of the stress-diathesis model of insomnia. *Sleep*, *37*(8), 1295-1304.

Harvey A. G. (2002). A cognitive model of insomnia. *Behaviour research and therapy*, *40*(8), 869–893.

İzci, B., Ardıç, S., Fırat, H., Şahin, A., Altınörs, M., & Karacan, I. (2008). Reliability and validity studies of the Turkish version of the Epworth Sleepiness Scale. *Sleep Breath*, *12*(2), 161-168.

Krystal, A. D., Prather, A. A., & Ashbrook, L. H. (2019). The assessment and management of insomnia: an update. *World psychiatry: official journal of the World Psychiatric Association (WPA)*, *18*(3), 337–352.

La, Y. K., Choi, Y. H., Chu, M. K., Nam, J. M., Choi, Y. C., & Kim, W. J. (2020). Gender differences influence over insomnia in Korean population: A cross-sectional study. *PloS one*, *15*(1), e0227190.

Morin C. M. (2022). Why do some people develop insomnia in response to stressful life events and others do not?. *Sleep*, *45*(11), zsac207.

Morin, C. M., & Jarrin, D. C. (2022). Epidemiology of Insomnia: Prevalence, Course, Risk Factors, and Public Health Burden. *Sleep medicine clinics*, *17*(2), 173–191.

Morin, C. M., Drake, C. L., Harvey, A. G., Krystal, A. D., Manber, R., Riemann, D., & Spiegelhalder, K. (2015). Insomnia disorder. *Nature reviews. Disease primers*, *1*, 15026.

National Sleep Foundation. (2023, Nisan, 19). *Do I have insomnia?*. National Sleep Foundation. https://www.thensf.org/do-i-have-insomnia/#:~:text=Look%20Out%20for%20These%20Symptoms&text=Insomnia%20symptoms%20vary%20from%20person,long%20periods%20during %20the%20night

Norell-Clarke A., Hagström M., & Jansson-Fröjmark M., (2021). Sleep-Related Cognitive Processes and the Incidence of Insomnia Over Time: Does Anxiety and Depression Impact the Relationship? *Frontiers in psychology*, *12*, 677538.

Richardson, C., & Gradisar, M. (2020). Perfectionism and insomnia in adolescents: The role of vulnerability to stress and gender. *Journal of adolescence*, *85*, 70–79.

Riemann, D., Baglioni, C., Bassetti, C., Bjorvatn, B., Dolenc Groselj, L., Ellis, J. G., Espie, C. A., Garcia-Borreguero, D., Gjerstad, M., Gonçalves, M., Hertenstein, E., Jansson- Fröjmark, M., Jennum, P. J., Leger, D., Nissen, C., Parrino, L., Paunio, T., Pevernagie, D., Verbraecken, J., Weeß, H. G., … Spiegelhalder, K. (2017). European guideline for the diagnosis and treatment of insomnia. *Journal of sleep research*, *26*(6), 675–700.

Robbins, R., Grandner, M. A., Buxton, O. M., Hale, L., Buysse, D. J., Knutson, K. L., Patel, S. R., Troxel, W. M., Youngstedt, S. D., Czeisler, C. A., & Jean-Louis, G. (2019). Sleep myths: an expert-led study to identify false beliefs about sleep that impinge upon population sleep health practices. *Sleep health*, *5*(4), 409–417.

Rojo-Wissar, D. M., Wanigatunga, A. A., Simonsick, E. M., Terracciano, A., Wu, M. N., Zipunnikov, V., Schrack, J. A., Hossain, S., Ferrucci, L., Costa, P. T., & Spira, A. P. (2021). Personality and insomnia symptoms in older adults: the Baltimore Longitudinal Study of Aging. *Sleep*, *44*(9), zsab082.

Sateia M. J. (2014). International classification of sleep disorders-third edition: highlights and modifications. *Chest*, *146*(5), 1387–1394.

Sheppard, N., & Hogan, L. (2022). Prevalence of insomnia and poor sleep quality in the prison population: A systematic review. *Journal of sleep research*, *31*(6), e13677.

Spielman, A. J., Caruso, L. S., & Glovinsky, P. B. (1987). A behavioral perspective on insomnia treatment. *The Psychiatric clinics of North America*, *10*(4), 541– 553.

Sürter, G. (2022). Uyku süresi ve kalitesinin değerlendirilmesinde kullanılan ölçekler. *Uyku Nörofizyolojisi ve Hastalıkları,* Türk Nöroloji Derneği, Ankara.

Walker, J., Muench, A., Perlis, M. L., & Vargas, I. (2022). Cognitive Behavioral Therapy for Insomnia (CBT-I): A Primer. *Klinicheskaia i spetsial'naia psikhologiia = Clinical psychology and special education*, *11*(2), 123–137.

Zhang, J., Chan, N. Y., Lam, S. P., Li, S. X., Liu, Y., Chan, J. W., Kong, A. P., Ma, R. C., Chan, K. C., Li, A. M., & Wing, Y. K. (2016). Emergence of Sex Differences in Insomnia Symptoms in Adolescents: A Large-Scale School- Based Study. *Sleep*, *39*(8), 1563–1570.

10. Bölüm

AMPÜTASYON VE AMPÜTASYON İÇİN KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER

Cennet Yastıbaş Kaçar[*]

Genel olarak ampütasyon, tıbbi nedenlerden dolayı vücuttaki bir uzvun tamamının ya da bir kısmının tedavi amacıyla kesilip vücuttan ayrılması olarak tanımlanmaktadır (Özsoy ve Okyavuz, 2016). Ülkemizde ampütasyon oranına dair genel bir veri bulunmamakta ancak araştırmalar, 2017 yılında dünya genelinde 57.7 milyon kişinin travmatik nedenlerden ötürü uzuv kaybı yaşadığını tahmin etmektedir. Travmatik nedenler incelendiğinde ise başlıca sebepler; düşmeler, makine kullanıma bağlı yaralanmalar ve trafik kazalar olarak belirlenmiştir (McDonald ve ark., 2021).

Ampütasyon, bireylerin hayatlarında önemli psikososyal etkilere neden olabilir ve hem ampütasyon geçiren kişilerin hem de ailelerinin hayatlarını önemli ölçüde değiştirmektedir. Bu süreç; genellikle yas, depresyon, anksiyete, travma sonrası stres bozukluğu, beden imajında bozulma, kimlik kayıpları ve yaşam kalitesindeki olumsuz etkiler gibi geniş bir yelpazede psikososyal sorunlarla sonuçlanmaktadır (Horgan ve MacLachlan, 2004; Roşca, Baciu, Burtaverde ve Mateizer, 2021). Bu psikososyal tepkiler, bir dizi faktöre bağlı olarak değişmektedir (Horgan ve MacLachlan, 2004; Desteli, İmren, Erdoğan, Sarısoy ve Coşgun, 2014). Kişilerin hem bedensel hem de ruhsal sağlığını bu denli etkileyen bir durumu multidisipliner bir bakış açısıyla değerlendirmek ve tedavileri planlamak kritik bir öneme sahiptir. Psikososyal müdahaleler, söz konusu olumsuz psikolojik etkilerin azaltılmasına katkı sunarak kişilerin hayatlarında meydana gelen değişimlere uyum sağlamalarına yardımcı olabilir. Bu nedenle bu bölümde, ilgili literatür ışığında ampütasyon ve etkileri, ilişkili faktörler ele alınacak ve uygulanan müdahale programları incelenecektir.

[*] Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi

bulunsa da araştırmalar, bu tür psikolojik sıkıntıların zamanla artabileceğini ve psiskososyal uyum zorluklarının yaşanabileceğini göstermektedir. Bu durum, bizlere psikososyal koruyucu ve önleyici müdahalelerin önemini hatırlatmaktadır. Bu bağlamda multidisipliner bir yaklaşımla hem tıbbi hem de psikolojik tedavilerin yürütülmesine ihtiyaç vardır. Ampütasyona özgü içeriklerle şekillendirilmiş öz yönetim becerilerini artırmaya yönelik programlar, bilişsel davranışçı terapi, kabul-kararlılık terapisi, farkındalık odaklı meditasyonların ve travma odaklı göz hareketleri ile duyarsızlaştırma ve yeniden işleme programlarının depresyon başta olmak üzere psikolojik sıkıntıları azaltmada ve yaşam kalitesini artırmada etkili olabileceği gözlemlenmektedir. Fantom ağrı konusunda yapılan çalışmalar, göz hareketleri ile duyarsızlaştırma ve yeniden işlemenin faydalı olabileceğine dair kanıtlar sunmaktadır. Ancak psikososyal müdahalelere ilişkin yapılan çalışmaların çoğunluğunun vaka çalışmaları, vaka serileri veya randomize kontrollü olmayan çalışmalar olduğu dikkate alınmalıdır. Randomize kontrollü çalışmaların sınırlı olması, psikososyal müdahalelerin etkililiğinin değerlendirilmesini de zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, uygulanan psikososyal müdahalelerin etkili olup olmadığını belirlemek için daha fazla randomize kontrollü çalışmaların yapılması gereklidir.

Kaynakça

Akyol, Y., Tander, B., Goktepe, A. S., Safaz, I., Kuru, O., & Tan, A. K. (2013). Quality of life in patients with lower limb amputation: Does it affect post-amputation pain, functional status, emotional status and perception of body image?. *Journal of Musculoskeletal pain*, *21*(4), 334-340.

Alma, L. (2023). *Prolonged Grief in Limb Loss: A Mixed Design Study* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Middle East Techincal University, Ankara: Türkiye.

Atay, İ. M., Turgay, O., & Atay, T. (2014). Alt Ekstremite Amputasyonlarında Profitez Kullanımının Sıklığı ile Beden İmajı, Depresyon, Anksiyete ve Benlik Saygısı Üzerine Etkileri. *Turkish Journal of Physical Medicine and Rehabilitation*, *60*(3).

Bergo, M. F. D. C., & Prebianchi, H. B. (2018). Emotional aspects present in the lives of amputees: a literature review. *Psicologia: teoria e prática*, *20*(1), 47-60.

Bradway, J. K., Malone, J. M., Racy, J., Leal, J. M., & Poole, J. (1984). Psychological adaptation to amputation: An overview. *Orthotics and prosthetics*, *38*(3), 46-50.

Ceylan, M. F., Serbest, S., & Güven, N. (2022). Deprem yaralanmaları ve ampütasyon, gözlemlerimiz ve önerilerimiz. *Totbid Dergisi*, *21*, 325-332.

Coffey, L. (2012). *Goals, adaptive self-regulation, and psychosocial adjustment to lower limb amputation: A longitudinal study* (Doctoral dissertation, Dublin City University).

Couture, M., Desrosiers, J., & Caron, C. D. (2012). Coping with a lower limb amputation due to vascular disease in the hospital, rehabilitation, and home setting. *International Scholarly Research Notices*, *2012*.

Dadkhah, B., Valizadeh, S., Mohammadi, E., & Hassankhani, H. (2013). Psychosocial adjustment to lower-limb amputation: A review article. *HealthMED*, *7*(2), 502-507.

De Roos, C. J. A. M., Veenstra, A. C., de Jongh, A. D., den Hollander-Gijsman, M. E., Van der Wee, N. J. A., Zitman, F. G., & Van Rood, Y. R. (2010). Treatment of chronic phantom limb pain using a trauma-focused psychological approach. *Pain Research and management*, *15*, 65-71.

Demir, B. K., & Başaran, C. (2022). Deprem sonrası çocuk hasta, ezilme (crush) sendromu. *TOTBİD Dergisi*, *21*(3), 304-311.

Desteli, E. E., İmren, Y., Erdoğan, M., Sarısoy, G., & Coşgun, S. (2014). Comparison of upper limb amputees and lower limb amputees: a psychosocial perspective. *European Journal of Trauma and Emergency Surgery*, *40*, 735-739.

Dunn, D. S. (1996). Well-being following amputation: Salutary effects of positive meaning, optimism, and control. *Rehabilitation Psychology*, *41*(4), 285.

Esfandiari, E., Miller, W. C., King, S., Mortenson, W. B., & Ashe, M. C. (2024). Development of a co-created online self-management program for people with lower limb loss: self-management for amputee rehabilitation using technology (SMART). *Disability and Rehabilitation*, *46*(4), 763-772.

Esfandiari, E., Miller, W. C., King, S., Payne, M., Mortenson, W. B., Underwood, H., ... & Ashe, M. C. (2023). Protocol for a randomized controlled trial to assess the effect of Self-Management for Amputee Rehabilitation using Technology (SMART): An online self-management program for individuals with lower limb loss. *Plos one*, *18*(3), e0278418.

Holzer, L. A., Sevelda, F., Fraberger, G., Bluder, O., Kickinger, W., & Holzer, G. (2014). Body image and self-esteem in lower-limb amputees. *PloS one*, *9*(3), e92943.

Horgan, O., & MacLachlan, M. (2004). Psychosocial adjustment to lower-limb amputation: a review. *Disability and rehabilitation*, *26*(14-15), 837-850.

Jo, S. H., Kang, S. H., Seo, W. S., Koo, B. H., Kim, H. G., & Yun, S. H. (2021). Psychiatric understanding and treatment of patients with amputations. *Yeungnam University Journal of Medicine*, *38*(3), 194.

Lean, M., Fornells-Ambrojo, M., Milton, A., Lloyd-Evans, B., Harrison-Stewart, B., Yesufu-Udechuku, A., Kendall, T., & Johnson, S. (2019). Self-management interventions for people with severe mental illness: systematic review and meta-analysis. *The British Journal of Psychiatry*, *214*(5), 260-268.

Mahato, A. K., & Halder, S. (2009). Psychotherapeutic intervention of reactions in amputation: Two case studies. *Eastern Journal of Psychiatry*, *12*(1), 66-68.

Mayo, A. L., Fung, V., Hitzig, S. L., Gould, S., Posa, S., Summers deLuca, L., & Kayssi, A. (2023). Exploring the psychosocial needs of persons with lower extremity amputation and feasibility of internet cognitive behavioural therapy: a qualitative study. *Disability and Rehabilitation*, *45*(24), 4025-4034.

McDonald, C. L., Westcott-McCoy, S., Weaver, M. R., Haagsma, J., & Kartin, D. (2021). Global prevalence of traumatic non-fatal limb amputation. *Prosthetics and orthotics international*, *45*(2), 105-114.

Mcdonald, S., Sharpe, L., & Blaszczynski, A. (2014). The psychosocial impact associated with diyabetes-related amputation. *Diyabetic Medicine*, *31*(11), 1424-1430.

McDonald, S., Sharpe, L., MacCann, C., & Blaszczynski, A. (2021). The role of body image on psychosocial outcomes in people with diyabetes and people with an amputation. *Frontiers in psychology*, *11*, 614369.

Mckechnie, P. S., & John, A. (2014). Anxiety and depression following traumatic limb amputation: a systematic review. *Injury*, *45*(12), 1859-1866.

Movahed, A. H., Sabouhi, F., Mohammadpourhodki, R., Mahdavi, S., Goudarzian, S., Amerian, M., ... & Imeni, M. (2020). Investigating the effect of meditation on spiritual wellbeing of Type-2 diyabetic amputees: A clinical trial study. *Heliyon*, *6*(11).

Nikolajsen, L. (2012). Postamputation pain: studies on mechanisms. *Dan Med J*, *59*(10), B4527.

Öznur, T. (2013). Çatışmayla ilişkili travmatik amputasyonların fiziksel rehabilitasyon sürecinde eşlik eden psikiyatrik sorunlar. *Gülhane Tıp Dergisi*, *55*(4), 332-341.

Özsoy, İ., & Okyayuz, Ü. H. (2016). Amputasyon geçirmiş kişilerin baş etme becerileri: Olgu sunumu. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, *19*(1), 45-51.

Pedras, S., Preto, I., Carvalho, R., & Graça Pereira, M. (2019). Traumatic stress symptoms following a lower limb amputation in diyabetic patients: a longitudinal study. *Psychology & health*, *34*(5), 535-549.

Pereira, L., Noronha, D., & Bishop, A. (2023). Cognitive Behavioral Therapy for Postamputation Chronic Pain: A Case Report. *Cognitive and Behavioral Practice*, *30*(1), 160-168.

Pereira, M. G., Ramos, C., Lobarinhas, A., Machado, J. C., & Pedras, S. (2018). Satisfaction with life in individuals with a lower limb amputation: The importance of active coping and acceptance. *Scandinavian journal of psychology*, *59*(4), 414-421.

Phelps, L. F., Williams, R. M., Raichle, K. A., Turner, A. P., & Ehde, D. M. (2008). The importance of cognitive processing to adjustment in the 1st year following amputation. *Rehabilitation Psychology*, 53(1), 28-38

Pomares, G., Coudane, H., Dap, F., & Dautel, G. (2020). Psychological effects of traumatic upper-limb amputations. *Orthopaedics & Traumatology: Surgery & Research*, *106*(2), 297-300.

Roşca, A. C., Baciu, C. C., Burtăverde, V., & Mateizer, A. (2021). Psychological consequences in patients with amputation of a limb. An interpretative-phenomenological analysis. *Frontiers in Psychology*, *12*, 537493.

Russell, M. C. (2008). Treating traumatic amputation-related phantom limb pain: A case study utilizing eye movement desensitization and reprocessing within the armed services. *Clinical Case Studies*, *7*(2), 136-153.

Sabouhi, F., Mohtashami, M. J., Mohammadpourhodki, R., Mahdavi, S., Khalili, M., & Imeni, M. (2021). The effect of spiritual care on quality of life of patients with amputation caused by diyabetes type 2: a clinical trial. *Journal of Complementary and Integrative Medicine*, *18*(4), 827-833.

Sahu, A., Sagar, R., Sarkar, S., & Sagar, S. (2016). Psychological effects of amputation: A review of studies from India. *Industrial psychiatry journal*, *25*(1), 4-10.

Sansoni, S., Buis, A., & Wodehouse, A. (2014). *Psychological distress and well-being in prosthetic users: the role of realism in below-knee prostheses*. Paper presented at 9th International Conference on Design and Emotion, Bogota, Colombia.

Schneider, J., Hofmann, A., Rost, C., & Shapiro, F. (2008). EMDR in the treatment of chronic phantom limb pain. *Pain Medicine*, *9*(1), 76-82.

Sebaee, H. E., & Mohamed, L. A. (2011). Stressors and positive coping strategies among patients with new limb amputation. *Journal of American Science*, *7*(9), 726-36.

Sharma, R. K., Singh, B., & Sharma, S. (2016). Efficacy of cognitive behaviour therapy and quality of life in the amputees. *The International Journal of Indian Psychology*, *3*(3), 151-66.

Shengmin, L., Xunkai, H., Chao, W., & Xiuhua, Z. (2023). Enhancing Psychosocial Well-being: The Application of Acceptance and Commitment Therapy in Patients Following Amputation. *Asian Journal of Orthopaedic Research*, *6*(2), 157-166.

Singh, R., Ripley, D., Pentland, B., Todd, I., Hunter, J., Hutton, L., Philip, A. (2009). Depression and anxiety symptoms after lower limb amputation: The rise and fall. *Clinical Rehabilitation*, *23*(3), 281-286.

Srivastava, K., & Chaudhury, S. (2014). Rehabilitation after amputation: psychotherapeutic intervention module in Indian scenario. *The Scientific World Journal*, *2014*.

Şimsek, N., Öztürk, G. K., & Nahya, Z. N. (2020). The mental health of individuals with post-traumatic lower limb amputation: a qualitative study. *Journal of patient experience*, *7*(6), 1665-1670.

Şimşek, N., Ozturk, G. K., & Nahya, Z. N. (2017). Psychosocial problems and care of patients with amputation. *EJMI*, *1*, 6-9.

Turner, A. P., Wegener, S. T., Williams, R. M., Ehde, D. M., Norvell, D. C., Yanez, N. D., Joseph, M., C., & Vetpals Study Group. (2021). Self-management to improve function after amputation: a randomized controlled trial of the VETPALS intervention. *Archives of physical medicine and rehabilitation*, *102*(7), 1274-1282.

Unwin, J., Kacperek, L., & Clarke, C. (2009). A prospective study of positive adjustment to lower limb amputation. *Clinical Rehabilitation*, *23*(11), 1044-1050.

Wegener, S. T., Mackenzie, E. J., Ephraim, P., Ehde, D., & Williams, R. (2009). Self-management improves outcomes in persons with limb loss. *Archives of physical medicine and rehabilitation*, *90*(3), 373-380.

11. Bölüm

KANSERDE PSİKOLOJİK FAKTÖRLER VE KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER

Ayşe Mine Can[*]

Halil İbrahim Toprak[**]

Kanserde Psikolojik Faktörler

Kanser tarih boyunca insanlarda sıkça görülen hastalıklardan biri olmuştur. Bu hastalığa yönelik en eski kayıtlar ise MÖ 3000 yılına kadar uzanmaktadır. Kanser kelimesi, ilk olarak Hipokrat tarafından kullanılan ve tümörün etrafındaki damarların yengece benzemesi sebebiyle Yunanca yengeç anlamına gelen "carcinos" kelimesinden türetilmiştir. Daha sonraları ise Galen, tümörün meydana getirdiği şişmeden dolayı şişme anlamına gelen "oncos" ifadesini kullanmıştır (Baykara, 2016).

Peki, kanser nedir? Kanser, anormal bir şekilde büyüyen ve çoğalan hücrelerin çoğunlukla urlaşması sonucu vücudun herhangi bir bölümünü etkileyebilen geniş bir hastalık grubudur (Dünya Sağlık Örgütü, 2022). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) verilerine göre kanser sebebiyle 2020 yılında yaklaşık 10 milyon kişi hayatını kaybetmiştir ve bu sayı toplam ölümlerin altıda biri oluşturmaktadır. Kanserin bilinen yüzden fazla türü vardır ve bu hastalığın türü, kanser hücrelerinin tipine bağlıdır (Povlopoulou ve ark., 2015). Kanser türleri temel olarak karsinomlar ve sarkomlar olmak üzere iki tipe ayrılır. Karsinomlar, cilt ve iç organlar gibi epitelyal dokularda bulunan hücrelerden kaynaklanan kanserleri ifade eder. Sarkomlar ise kas ve kıkırdak gibi bağ dokusunda bulunan hücrelerden kaynaklanan kanserleri ifade eder (Ulusal Kanser Enstitüsü, 2021).

[*] Bursa Teknik Üniversitesi (Psikoloji Yüksek Lisans Programı Öğrencisi)

[**] Bursa Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü

Kaynakça

Adachi, S., Kawamura, K., & Takemoto, K. (1993). Oxidative damage of nuclear DNA in liver of rats exposed to psychological stress. *Cancer Research*, *53*(18), 4153-4155.

Akan, Z., Başkurt, B., Aslıyüksek, H., Kam, E., Yılmaz, A., Yüksek, M. B., & Koca, D. (2014). Environmental radioactivity and high incidence rates of stomach and esophagus cancer in the Van Lake region: a causal relationship?. *Asian Pacific Journal of Cancer Prevention, 15*(1), 375-380.

American Cancer Society (2019, July, 9). *Cancer statistics*. https://www.cancer.org/cancer/all-cancer-types

American Institute for Cancer Research (2017, October 4). *Obesity-related cancers increasing in the US*. https://www.aicr.org/resources/blog/obesity-related-cancers-increasing-in-the-us

Armstrong, B. K., & Kricker, A. (2001). The epidemiology of UV induced skin cancer. *Journal of Photochemistry and Photobiology B: Biology*, *63*(1-3), 8-18.

Arslan, D. T., & Ağırbaş, İ. (2017). Sağlık çıktılarının ölçülmesi: QALY ve DALY. *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi*, *13*(1), 99-126.

Baker, T. A., Krok-Schoen, J. L., & McMillan, S. C. (2016). Identifying factors of psychological distress on the experience of pain and symptom management among cancer patients. *BMC Psychology*, *4*(1), 1-7.

Baykara, O. (2016). Kanser Tedavisinde Güncel Yaklaşımlar. *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi*, *5*(3), 154-165.

Blackadar, C. B. (2016). Historical review of the causes of cancer. *World Journal of Clinical Oncology*, *7*(1), 54.

Butow, P. N., Turner, J., Gilchrist, J., Sharpe, L., Smith, A. B., & Fardell, J. E. (2017). Randomized trial of ConquerFear: A novel, theoretically based psychosocial intervention for fear of cancer recurrence. *J Clin Oncol, 35*(36), 4066–77.

Cohen, M. (2014). Depression, anxiety, and somatic symptoms in older cancer patients: a comparison across age groups. *Psycho-Oncology*, *23*(2), 151-157.

Cwikel, J. G., Gidron, Y., & Quastel, M. (2010). Low-dose environmental radiation, DNA damage, and cancer: the possible contribution of psychological factors. *Psychology, Health & Medicine*, *15*(1), 1-16.

Davidson, L. M., & Baum, A. (1986). Chronic stress and posttraumatic stress disorders. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 54*(3), 303.

Gao, W., Bennett, M. I., Stark, D., Murray, S., & Higginson, I. J. (2010). Psychological distress in cancer from survivorship to end of life care: prevalence, associated factors and clinical implications. *European Journal of Cancer*, *46*(11), 2036-2044.

Gonzalez, C. A., & Riboli, E. (2010). Diet and cancer prevention: contributions from the European prospective investigation into cancer and nutrition (EPIC) study. *European Journal of Cancer*, *46*(14), 2555-2562.

Grossert-Leugger, A. (2020). *Online support for newly diagnosed cancer patients: development, feasibility and efficacy of the intervention" STREss-Aktiv-Mindern"(STREAM)* (Doctora Tezi, University of Basel).

Hales, S., Lo, C., & Rodin, G. (2015). Managing cancer and living meaningfully (CALM) therapy. Holland, J.C., Breitbart, W.S., & Butow, P.N. (Ed.), *Psycho-Oncology* içinde. Oxford University Press: New York.

Hu, W., Zhang, M., Czéh, B., Flügge, G., & Zhang, W. (2010). Stress impairs GABAergic network function in the hippocampus by activating nongenomic glucocorticoid receptors and affecting the integrity of the parvalbumin-expressing neuronal network. *Neuropsychopharmacology*, *35*(8), 1693-1707.

Irie, M., Asami, S., Nagata, S., Ikeda, M., Miyata, M., & Kasai, H. (2001). Psychosocial factors as a potential trigger of oxidative DNA damage in human leukocytes. *Japanese Journal of Cancer Research*, *92*(3), 367-376.

Knols, R., Aaronson, N. K., Uebelhart, D., Fransen, J., & Aufdemkampe, G. (2005). Physical exercise in cancer patients during and after medical treatment: a systematic review of randomized and controlled clinical trials. *Journal of Clinical Oncology, 23*(16), 3830-3842.

Koch, L., Jansen, L., Brenner, H., & Arndt, V. (2013). Fear of recurrence and disease progression in long-term (≥ 5 years) cancer survivors—a systematic review of quantitative studies. *Psycho-oncology*, *22*(1), 1-11.

Mattiuzzi, C., & Lippi, G. (2019). Current cancer epidemiology. *Journal of Epidemiology and Global Health*, *9*(4), 217.

McEwen, B. S. (2000). The neurobiology of stress: from serendipity to clinical relevance. *Brain Research*, *886*(1-2), 172-189.

Miyachi, Y., & Yamada, T. (1994). Low-dose X-ray-induced depression of sexual behavior in mice. *Behavioural Brain Research*, *65*(1), 113-115.

Moon, S. J., Fryer, A. A., & Strange, R. C. (2005). Ultraviolet radiation: effects on risks of prostate cancer and other internal cancers. *Mutation Research/Fundamental and Molecular Mechanisms of Mutagenesis*, *571*(1-2), 207-219.

National Cancer Institute (2021, October 11). National Institutes of Health. *What is cancer?*. https://www.cancer.gov/about-cancer/understanding/what-is-cancer

Newton, R. U., & Galvao, D. A. (2008). Exercise in prevention and management of cancer. *Current Treatment Options in Oncology*, *9*, 135-146.

Ng, D. W. L., Fielding, R., Tsang, C., Carmen, N. G., Chan, J., Or, A., & Lam, W. W. T. (2023). Study protocol of ConquerFear-HK: a randomised controlled trial of a metacognition-based, manualised intervention for fear of cancer recurrence among Chinese cancer survivors. *BMJ open*, *13*(1),

Parodi, S., Santi, I., Casella, C., Puppo, A., Montanaro, F., Fontana, V., & Stagnaro, E. (2015). Risk of leukaemia and residential exposure to air pollution in an industrial area in Northern Italy: a case-control study. *International Journal of Environmental Health Research*, *25*(4), 393-404.

Parsa, N. (2012). Environmental factors inducing human cancers. *Iranian Journal of Public Health*, *41*(11), 1.

Pavlopoulou, A., Spandidos, D. A., & Michalopoulos, I. (2015). Human cancer databases. *Oncology Reports*, *33*(1), 3-18.

Pereira, M. A., Araújo, A., Simões, M., & Costa, C. (2022). Influence of psychological factors in breast and lung cancer risk–a systematic review. *Frontiers in psychology*, *12*, 769394.

Ponsonby, A. L., McMichael, A., & Van Der Mei, I. (2002). Ultraviolet radiation and autoimmune disease: insights from epidemiological research. *Toxicology*, *181*, 71-78.

Portigliatti Pomeri, A., La Salvia, A., Carletto, S., Oliva, F., & Ostacoli, L. (2021). EMDR in cancer patients: A systematic review. *Frontiers in Psychology*, *11*, 590204.

Posluszny, D. M., Dougall, A. L., Johnson, J. T., Argiris, A., Ferris, R. L., Baum, A., & Dew, M. A. (2015). Posttraumatic stress disorder symptoms in newly diagnosed patients with head and neck cancer and their partners. *Head & Neck*, *37*(9), 1282-1289.

Prince-Embury, S., & Rooney, J. F. (1995). Psychological adaptation among residents following restart of Three Mile Island. *Journal of Traumatic Stress*, *8*(1), 47-59.

Riedl, D., & Schuessler, G. (2021). Prevalence of Depression and Cancer–A systematic review. *Zeitschrift für Psychosomatische Medizin und Psychotherapie*, *68*(1), 74-86.

Sandoval, J., & Esteller, M. (2012). Cancer epigenomics: beyond genomics. *Current opinion in genetics & development*, *22*(1), 50-55.

Schuller, H. M. (2013). Effects of tobacco constituents and psychological stress on the beta-adrenergic regulation of non-small cell lung cancer and pancreatic cancer: Implications for intervention. *Cancer Biomarkers*, *13*(3), 133-144.

Sharpe, L., Curran, L., Butow, P., & Thewes, B. (2018). Fear of cancer recurrence and death anxiety. *Psycho-oncology*, *27*(11), 2559-2565.

Simard, S., Thewes, B., Humphris, G., Dixon, M., Hayden, C., Mireskandari, S., & Ozakinci, G. (2013). Fear of cancer recurrence in adult cancer survivors: a systematic review of quantitative studies. *Journal of Cancer Survivorship*, *7*, 300-322.

Suzuki, Y., Yabe, H., Yasumura, S., Ohira, T., Niwa, S. I., Ohtsuru, A., ... & Abe, M. (2015). Psychological distress and the perception of radiation risks: the Fukushima health management survey. *Bulletin of the World Health Organization*, *93*, 598-605.

Tauber, N. M., O'Toole, M. S., Knutzen, S. M., Skyt, I., Jensen, A. B., & Butow, P. (2022). Conquer Fear Group Manual.

Tauber, N.M., Zachariae, R., Jensen, A.B., Thewes, B., Skyt, I., & Elkjaer, E. (2022). ConquerFeargroup: Feasibility study with pilot results of a psychological intervention for fear of cancer recurrence delivered in groups. *Psychooncology, 31*(1), 30–8.

Urech, C., Grossert, A., Alder, J., Scherer, S., Handschin, B., Kasenda, B., & Hess, V. (2018). Web-based stress management for newly diagnosed patients with cancer (STREAM): a randomized, wait-list controlled intervention study. *Journal of clinical oncology*, *36*(8), 780.

Uslu, F. Ş., & Terzioğlu, F. (2015). Dünyada ve Türkiye'de palyatif bakım eğitimi ve örgütlenmesi. *Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi, 4*(2), 81-90.

VanAmerongen, B. M., Dijkstra, C. D., Lips, P., & Polman, C. H. (2004). Multiple sclerosis and vitamin D: an update. *European Journal of Clinical Nutrition*, *58*(8), 1095-1109.

World Health Organization (2016, July 9). *Global health estimates 2016: disease burden by cause, age, sex, by country and by region, 2000-2016.* https://www.who.int/healthinfo/global_burden_disease/esti-mates

World Health Organization (2021, February 3). *World cancer day: know the facts –tobacco and alcohol both cause cancer*. https://www.who.int/europe/news/item/03-02-2021-world-cancer-day-know-the-facts-tobacco-and-alcohol-both-cause-cancer

World Health Organization (2022, February 3). *Cancer*. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/cancer

12. Bölüm

ÇOCUKLUK ÇAĞI KANSERLERİ VE KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER

Arzu Çırpan Kantarcıoğlu[*]

Çocukluk Çağı Kanserleri

Çocukluk çağı kanseri, Dünya Sağlık Örgütü tarafından 15 yaşından küçük çocuk ve ergenlerde ortaya çıkan kanser için kullanılan bir tabirdir. Tüm kanser tanılarının içinde %0.5 ile %4.6'sını çocukluk çağı kanserleri oluşturmaktadır. 5-14 yaş arası çocuklar için kazalardan sonra ikinci ölüm nedenini kanserler oluşturmaktadır (Ayhan Balık ve Buzlu, 2020). Dünya Sağlık Örgütü (2018) Uluslararası Kanser Araştırmaları Ajansı (IARC) verilerine göre Dünya çapında çocuklarda ve ergenlerde (0-19) bir yıl içerisinde 400 binden fazla yeni kanser vakası tespit edilmektedir. Ülkemizde ise bir yıl içerisinde 0-19 yaş grubu yaklaşık 2500-3000 çocuk ve ergen kanser tanısı almaktadır (Arslan ve Derya İpek, 2022).

Çocukluk çağında en sık görülen kanser türleri; lösemi, merkezî sinir sistemi tümörleri, lenfoma, somatik sinir sistemi tümörleri, yumuşak doku sarkomu (eklem dokusu), böbrek tümörleri, osteosarkom, üreme sistemi tümörleri, epitelyal tümör, retinoblastoma ve karaciğer kanseridir. Dünya genelinde en yüksek oranı %34,1 ile lösemi oluşturur, devamında %18,1 oranla beyin ve sinir sistemi kanserleri gelmektedir. Kanserli çocukların sayısı, yetişkin kanserlerin görülme sıklığına oranla çok daha az olmakla birlikte sağ kalım oranı önemli ölçüde daha yüksektir. Gelişmiş ülkelerde beş yıllık sağ kalım oranı %85'e ulaşmıştır (Erdmann ve ark., 2020). Ülkemizde çocukluk çağı kanser görülme sıklığı ile ilgili yapılan bir çalışmada; en sık lösemi (%25,6), ikinci sıklıkta beyin tümörleri (%23,4), üçüncü sıklıkta ise lenfoma (%14,2) tanısı alındığı görülmüştür (Ataseven ve ark., 2019).

[*] Bursa Teknik Üniversitesi

Türkiye'de Sağlık Bakanlığına bağlı yaklaşık 96 hastanede çocukluk çağı kanserleri tedavi edilmektedir. Bu hastanelerde psikolojik tedavi ve psikolojik koruyucu-önleyici müdahalelerde bulunan tam zamanlı uzman sayısı oldukça az olup; psikolojik tedaviler, genelde çocuk psikiyatrisi konsültasyonları ile devam ettirilmektedir.

Bununla birlikte ülkemizde özellikle LÖSEV, LÖDER ve Onkoday gibi sivil toplum kuruluşları, kanser tedavisi gören çocuk ve ergenler için maddi destek sağlamakta, giyim ve beslenme ihtiyaçlarını desteklemekte ve özel günlerde çeşitli sosyal organizasyonlar düzenlemektedirler.

Kanser tedavisi gören çocuk ve ergenlerde ve ailelerinde, ruhsal ya da davranışsal problemlerin yaygın olarak gözlendiği bilinmektedir. Bu nedenle hem kliniklerde hem de ayaktan tedavi veren ünitelerde, hasta ve ailelerinin düzenli değerlendirilmesi, ihtiyaçlarının belirlenmesi, hastalıkla baş etmeyi kolaylaştırması ve gerekli desteği vermeleri açısından yeterli sayıda uzmanın istihdamı hayati önem taşımaktadır.

Kaynakça

Aili, K., Arvidsson, S., & Nygren, J. M. (2021). Health related quality of life and buffering factors in adult survivors of acute pediatric lymphoblastic leukemia and their siblings. *Health and quality of life outcomes*, *19*, 1-10.

American Cancer Society. *Cancer Facts & Figures 2019*. American Cancer Society. Atlanta, Ga. 2019.

Aplan, P.D., Shern, J.F., Khan, J. Chapter 3: Molecular and Genetic Basis of Childhood Cancer. In: Pizzo, P.A., Poplack, D.G., (Eds). *Principles and Practice of Pediatric Oncology*. 7th ed. Philadelphia, Pa: Lippincott Williams & Wilkins; 2016.

Arslan, Ş. & İpek, D. K. (2022). Çocukluk Çağı Kanseri. *Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 5*(3), 97-108.

Ataseven, E., Kantar, M., Anacak, Y., Kamer, S., Ertan, Y., Caner, A., ... & Çetingül, N. (2019). Ege Üniversitesi Hastanesi çocukluk çağı tümörlerinde epidemiyoloji ve sağ kalım özellikleri. *Ege Tıp Dergisi*, 105-113.

Ayhan Balık, C. H. & Buzlu, S. (2020). Psychosocial Approaches to Children Having Oncologic Problems and Their Family. *Journal of Academic Research in Nursing, 6* (3), 592-597.

Berde, C., Billett, A., & Collins, J. (2002). Symptom management in supportive care. In P. A. Pizzo, & D. G. Poplack (Eds.), *Principles and practice of pediatric oncology*. 4th ed., pp. 1201-1208). Philadelphia: Lippincott-Raven Publishers.

Bernaras, E., Jaureguizar, J., & Garaigordobil, M. (2019). Child and adolescent depression: a review of theories, evaluation instruments, prevention programs, and treatments. *Frontiers in psychology, 10*, 543-566.

Brinkman, T. M., Krasin, M. J., Liu, W., Armstrong, G. T., Ojha, R. P., Sadighi, Z. S., ... & Krull, K. R. (2016). Long-term neurocognitive functioning and social attainment in adult survivors of pediatric CNS tumors: results from the St Jude Lifetime Cohort Study. *Journal of Clinical Oncology*, *34*(12), 1358.

Bruce, M. (2006). A systematic and conceptual review of posttraumatic stress in childhood cancer survivors and their parents. *Clinical psychology review*, *26*(3), 233-256.

Bryant, R. (2003). Managing Side Effects of Childhood Cancer Treatment. *Journal of Pediatric Nursing, 18,* (2), 2003 113-125.

Campbell, L. K., Scaduto, M., Sharp, W., Dufton, L., Van Slyke, D., Whitlock, J. A., & Compas, B. (2007). A meta-analysis of the neurocognitive sequelae of treatment for childhood acute lymphocytic leukemia. *Pediatric blood & cancer*, *49*(1), 65-73.

Çırpan Kantarcıoğlu, A. (2018). Zor ama Zorunlu Bir Konu: Hekimlerin Kötü Haber Vermesi. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 44*(3), 217-219.

Çırpan Kantarcıoğlu, A. (2021). *Hastanede Çocuk ve Ailesine Yönelik Tanı ve Tedavi Sürecinde Psikolojik Destek. Bölüm 4.* Bütün Ayhan, A. & Beyazıt, U., (eds). Hastanede Çocuk ve Ailesine Yönelik Psikososyal Destek Çalışmaları. 1. Basım. Pelikan Yayınları. Ankara.

Dome J.S., Rodriguez-Galindo C., Spunt S.L., & Santana, V.M. (2020). Chapter 92: *Pediatric Solid Tumors.* In: Niederhuber J. E., Armitage J.O., Doroshow J.H., Kastan M.B., Tepper J.E., (eds). Abeloff's Clinical Oncology. 6th ed. Philadelphia, Pa: Elsevier.

Eiser, C., Hill, J. J., & Vance, Y. H. (2000). Examining the psychological consequences of surviving childhood cancer: Systematic review as a research method in pediatric psychology. *Journal of pediatric psychology*, *25*(6), 449-460.

Erdmann F., Frederisken H. E., Bonaventure A., Mader L. Hasle H., Robinson L. L., & Winther J. F. (2020). Childhood Cancer: Survival, Treatment Modalities, Late Effects and Improvements Over Time, *Canser Epidemiolog,* 101733. DOI: 10.1016/j.canep.2020.101733.

Erdmann, F., Frederiksen, L. E., Bonaventure, A., Mader,L., Hasle, H., Robison, L. L., & Jeanette Falck Winther (2021). Childhood cancer: Survival, treatment modalities, late effects and improvements over time, *Cancer Epidemiology, 71*, Part B. DOI: 10.1016/j.canep.2020.101733.

Frederiksen, L. E., Erdmann, F., Mader, L., Mogensen, H., Pedersen, C., Kenborg, L., ... & Winther, J. F. (2022). Psychiatric disorders in childhood cancer survivors in Denmark, Finland, and Sweden: a register-based cohort study from the SALiCCS research programme. *The Lancet Psychiatry*, *9*(1), 35-45.

Friedrichsdorf, S. J. & Goubert, Liesbetd. (2020). Pediatric pain treatment and prevention for hospitalized children. *PAIN Reports 5*(1):p e804. | DOI: 10.1097/PR9.0000000000000804.

Godino-Iáñez, M. J., Martos-Cabrera, M. B., Suleiman-Martos, N., Gómez-Urquiza, J. L., Vargas-Román, K., Membrive-Jiménez, M. J., & Albendín-García, L. (2020). Play therapy as an intervention in hospitalized children: a systematic review. In *Healthcare, 8*(3), p. 239. Mdpi.

Hullmann, S. E., Wolfe-Christensen, C., Meyer, W. H., McNall-Knapp, R. Y., & Mullins, L. L. (2010). The relationship between parental overprotection and health-related quality of life in pediatric cancer: the mediating role of perceived child vulnerability. *Quality of Life Research*, *19*, 1373-1380.

Jones, J. M., Fitch, M., Bongard, J., Maganti, M., Gupta, A., D'Agostino, N., & Korenblum, C. (2020). The needs and experiences of post-treatment adolescent and young adult cancer survivors. *Journal of clinical medicine*, *9* (5), 1444.

Kızmazoğlu, D., Sarı, S., Sezgin, M. E., Kantarcıoğlu, A., Tüfekçi, Ö., Yenigürbüz, F. D., ... & Ören, H. (2019). Assessment of health-related quality of life in pediatric acute lymphoblastic leukemia survivors: perceptions of children, siblings, and parents. *Turkish Journal of Hematology*, *36*(2), 112.

Krull, K. R., Hardy, K. K., Kahalley, L. S., Schuitema, I., & Kesler, S. R. (2018). Neurocognitive outcomes and interventions in long-term survivors of childhood cancer. *Journal of Clinical Oncology*, *36*(21), 2181.

Lopez-Rodriguez, M. M., Fernández-Millan, A., Ruiz-Fernández, M. D., Dobarrio-Sanz, I., & Fernández-Medina, I. M. (2020). New technologies to improve pain, anxiety and depression in children and adolescents with cancer: a systematic review. *International journal of environmental research and public health*, *17*(10), 3563.

Lyon, M. E., Jacobs, S., Briggs, L., Cheng, Y. I., & Wang, J. (2014). A longitudinal, randomized, controlled trial of advance care planning for teens with cancer: anxiety, depression, quality of life, advance directives, spirituality. *The Journal of adolescent health: official publication of the Society for Adolescent Medicine*, *54*(6), 710–717.

McDonnell G. A., Salley, C. G., Barnett, M., DeRosa, A.P., Werk R.S., … & Ford JS. (2017). Anxiety Among Adolescent Survivors of Pediatric Cancer. *J Adolesc Health, 61*(4):409- 423.

Palmer, S. L., Armstrong, C., Onar-Thomas, A., Wu, S., Wallace, D., Bonner, M. J., ... & Gajjar, A. (2013). Processing speed, attention, and working memory after treatment for medulloblastoma: an international, prospective, and longitudinal study. *Journal of Clinical Oncology*, *31*(28), 3494.

Robb, S. L., Burns, D. S., Stegenga, K. A., Haut, P. R., Monahan, P. O., Meza, J., Stump, T. E., Cherven, B. O., Docherty, S. L., Hendricks-Ferguson, V. L., Kintner, E. K., Haight, A. E., Wall, D. A., & Haase, J. E. (2014). Randomized clinical trial of therapeutic music video intervention for resilience outcomes in adolescents/young adults undergoing hematopoietic stem cell transplant: a report from the Children's Oncology Group. *Cancer*, *120*(6), 909–917.

Rosenberg, A. R., Bradford, M. C., McCauley, E., Curtis, J. R., Wolfe, J., Baker, K. S., & Yi-Frazier, J. P. (2018). Promoting resilience in adolescents and young adults with cancer: Results from the PRISM randomized controlled trial. *Cancer*, *124*(19), 3909–3917.

Sansom-Daly, U. M., Wakefield, C. E., Bryant, R. A., Butow, P., Sawyer, S., Patterson, P., ... & Cohn, R. J. (2012). Online group-based cognitive-behavioral therapy for adolescents and young adults after cancer treatment: a multicenter randomized controlled trial of Recapture Life-AYA. *BMC cancer*, *12*, 1-12.

Sharapova, D., Shernazarov, F., & Turayev, B. (2023). Prevalence of mental disorders in children and adolescents with cancer and methods of their treatment. *Science and innovation*, *2* (D12), 373-378.

Sheikh, I. N., Roth, M., & Stavinoha, P. L. (2021). Prevalence of sleep disturbances in pediatric cancer patients and their diagnosis and management. *Children*, *8* (12), 1100.

Taïeb, O., Moro, M. R., Baubet, T., Revah-Lévy, A., & Flament, M. F. (2003). Posttraumatic stress symptoms after childhood cancer. *European child & adolescent psychiatry*, *12*, 255-264.

Ülger, E., Alacacioğlu, A., Gülseren, A. Ş., Zencir, G., Demir, L., & Tarhan, M. O. (2014). Kanserde psikososyal sorunlar ve psikososyal onkolojinin önemi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, *28*(2), 85-92.

Wakefield, C. E., McLoone, J., Goodenough, B., Lenthen, K., Cairns, D. R., & Cohn, R. J. (2010). The psychosocial impact of completing childhood cancer treatment: A systematic review of the literature. *Journal of pediatric psychology, 35*(3), 262-274.

WHO [World Health Organization]. International Childhood Cancer Day: Questions & Answers. [cited 2018 February 22]. Available from: http://www.who.int/cancer/ media/news/ Childhood _cancer_day/en/

Wicks, L., & Mitchell, A. (2010). The adolescent cancer experience: loss of control and benefit finding. *European journal of cancer care*, *19*(6), 778-785.

Zada, G., Kintz, N., Pulido, M., & Amezcua, L. (2013). Prevalence of neurobehavioral, social, and emotional dysfunction in patients treated for childhood craniopharyngioma: a systematic literature review. *PloS one*, *8*(11), e76562.

13. Bölüm

BAKIM VERENLERE YÖNELİK ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER

Elçin Yorulmaz[*]

Bakım vermek, başka bir kişiye günlük faaliyetlerde ve görevlerde yardım etmeyi içerir. Bakım verenlerin çoğunun aile üyeleri, arkadaşlar ve komşular olduğu ifade edilmektedir (National Institute on Aging, 2023). Bakım verenlerle ilgili alan yazını incelendiğinde kansere (ör., Badger, Segrin, Crane, Morrill ve Sikorskii, 2024), demansa (ör., Yorulmaz ve Dirik, 2023), yaşlılara (ör., Maximiano-Barreto, Luchesi, Matias ve Chagas, 2024), inmeye (ör., Stolwyk ve ark., 2024), bağımlılıklara (ör., Settley, 2020) ve pek çok psikiyatrik rahatsızlığı olan bireye (ör., Prasad ve ark., 2024) bakım verildiği görülmektedir. Bakım vermenin uzun saatler aldığı belirtilirken (Miyawaki ve ark., 2017) bakım vermek fiziksel (Ahn, Esquivel, Davis, Logan ve Chung, 2022; Vitaliano, Zhang ve Scanlan, 2003) ve psikiyatrik pek çok sağlık sorunu ile ilişkilendirilmektedir. Örneğin; bakım vermenin depresyon, anksiyete, somatizasyon ve travma sonrası stres bozukluğu gibi pek çok rahatsızlıkla ilişkili olduğu belirtilmektedir (ör., Bartoli ve ark., 2024; Choi ve ark., 2018; Padmaja, Vanlalhruaii, Rana, Nandinee ve Hariharan, 2016; Prasad ve ark., 2024). İlişkilendirilen bu rahatsızlıklara ek olarak bu rahatsızlıkların bakım verenlerin verdikleri bakımın kalitesini de etkilediği pek çok çalışmada vurgulanmaktadır (Smith, Williamson, Miller ve Schulz, 2011).

Bakım verenlerde de yaygınlığının yüksek olduğu belirtilen (Torres ve ark., 2015) pek çok psikiyatrik rahatsızlığın kronik yapısının olduğu ifade edilmektedir (Ten Have ve ark., 2018). Hem yaygınlığın yüksek olması hem de rahatsızlıkların kronik yapısı, koruyucu-önleyici müdahalelerin önemini ortaya koymaktadır. Bir başka deyişle koruyucu-önleyici müdahaleler ile hem rahatsızlıkların ortaya çıkışının önlenmesini hem de nüks etmemesi için korumayı sağlayabilir. Bazı durumlarda ise rahatsızlık öncesi eşik altı belirtilerde

[*] Dokuz Eylül Üniversitesi

yaşlılara ya da kronik hastalığı olan yetişkinlere bakım verenlerin depresyon önleme müdahalelerine dair algıları değerlendirilmiştir (Ramsay, Reisinger Walker, Ramsay, Compton ve Thompson, 2012). Türkiye bağlamında da bireylerin tutumlarının ve ihtiyaçlarının belirlenmesi yarar sağlayabilir.

Özetle bakım verenler için önleyici müdahalelerin önemli olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bakım verenler açısından önleyici müdahaleler bağlamında risk faktörlerinin ve koruyucu faktörlerin belirlenmesine yönelik çalışmaların olduğu, müdahalelerin geliştirildiği görülmektedir. Bu müdahaleler genel bakım veren örneklemine yönelik olduğu gibi belirli bakım veren gruplarına yönelik de müdahalelerin geliştirildiği görülmektedir. Bu müdahalelerde hem belirtileri olan katılımcılarla çalışılırken hem de belirtileri olmayan katılımcılarla çalışılmıştır. Günümüz gelişmelerine de paralel olarak teknoloji temelli uygulamaların da olduğu görülmektedir. Ancak bakım verenler bağlamında daha fazla çalışmaya ihtiyaç olduğu görülürken özellikle ülkemizde bu alandaki çalışmaların olmayışı dikkat çekmektedir. Gelecek çalışmalarda kültüre ve ihtiyaçlara yönelik önleyici müdahalelerin geliştirilmesinin yarar sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

Ahn, S., Esquivel, J. H., Davis, E. M., Logan, J. G., & Chung, M. L. (2022). Cardiovascular disease incidence and risk in family caregivers of adults with chronic conditions: a systematic review. *Journal of Cardiovascular Nursing*, *37*(3), E47-E60.

Altuntaş, O., & Koç, C. (2015). Demanslı hastaya bakım veren aile bireylerinin aktivite performanslarının incelenmesi. *Ergoterapi ve Rehabilitasyon Dergisi*, *3*(1), 35-44.

Backhaus, S. L., Ibarra, S. L., Klyce, D., Trexler, L. E., & Malec, J. F. (2010). Brain injury coping skills group: a preventative intervention for patients with brain injury and their caregivers. *Archives of Physical Medicine and Rehabilitation*, *91*(6), 840-848.

Badger, T., Segrin, C., Crane, T., Morrill, K., & Sikorskii, A. (2024). Social determinants of health, psychological distress, and caregiver burden among informal cancer caregivers of cancer survivors during treatment. *Journal of Psychosocial Oncology*, *42*(3), 333-350.

Bartoli, D., Brugnera, A., Grego, A., Alvaro, R., Vellone, E., & Pucciarelli, G. (2024). Stroke disease–specific quality of life trajectories and their associations with caregivers' anxiety, depression, and burden in stroke population: a longitudinal, multicentre study. *European Journal of Cardiovascular Nursing*, *23*(2), 160-168.

Blanco, V., Otero, P., & Vazquez, F. L. (2023). A pilot study for a smartphone app for the prevention of depression in non-professional caregivers. *Aging & Mental Health*, *27*(1), 166-175.

Blanco, V., Rohde, P., Vázquez, F. L., & Torres, Á. (2014). Identification of caregivers at greatest risk of major depression in two prevention studies. *Psychotherapy Research*, *24*(5), 578-593.

Chisholm, D., Sanderson, K., Ayuso-Mateos, J. L., & Saxena, S. (2004). Reducing the global burden of depression: population-level analysis of intervention cost-effectiveness in 14 world regions. *The British Journal of Psychiatry*, *184*(5), 393-403.

Choi, K. W., Shaffer, K. M., Zale, E. L., Funes, C. J., Koenen, K. C., Tehan, T., ... & Vranceanu, A. M. (2018). Early risk and resiliency factors predict chronic posttraumatic stress disorder in caregivers of patients admitted to a neuroscience ICU. *Critical Care Medicine*, *46*(5), 713-719.

Cuijpers, P., Van Straten, A., Smit, F., Mihalopoulos, C., & Beekman, A. (2008). Preventing the onset of depressive disorders: a meta-analytic review of psychological interventions. *American Journal of Psychiatry*, *165*(10), 1272-1280.

Dilworth-Anderson, P., Williams, I. C., & Gibson, B. E. (2002). Issues of race, ethnicity, and culture in caregiving research: A 20-year review (1980–2000). *The Gerontologist*, *42*(2), 237-272.

Ducharme, F. C., Lévesque, L. L., Lachance, L. M., Kergoat, M. J., Legault, A. J., Beaudet, L. M., & Zarit, S. H. (2011). "Learning to become a family caregiver" efficacy of an intervention program for caregivers following diagnosis of dementia in a relative. *The Gerontologist*, *51*(4), 484-494.

González, F. L. V., Otero, P. O., García, E. H., Seoane, V. B., & Fernández, O. D. (2013). A brief problem-solving indicated-prevention intervention for prevention of depression in nonprofessional caregivers. *Psicothema*, 25(1), 87-92.

Jason, L. A., Corradi, K., & Torres-Harding, S. (2005). Preventive psychology in primary care settings. *Journal of Primary Prevention*, *26*, 37-50.

Joling, K. J., Smit, F., van Marwijk, H. W., van der Horst, H. E., Scheltens, P., Schulz, R., & van Hout, H. P. (2012). Identifying target groups for the prevention of depression among caregivers of dementia patients. *International Psychogeriatrics*, *24*(2), 298-306.

Joling, K. J., van Marwijk, H. W., Smit, F., van der Horst, H. E., Scheltens, P., van de Ven, P. M., ... & van Hout, H. P. (2012). Does a family meetings intervention prevent depression and anxiety in family caregivers of dementia patients? A randomized trial. *PloS One*, *7*(1), e30936.

Joling, K. J., Van Marwijk, H. W., Veldhuijzen, A. E., Van Der Horst, H. E., Scheltens, P., Smit, F., & Van Hout, H. P. (2015). The two-year incidence of depression and anxiety disorders in spousal caregivers of persons with dementia: who is at the greatest risk?. *The American Journal of Geriatric Psychiatry*, *23*(3), 293-303.

Langa, K. M., Chernew, M. E., Kabeto, M. U., Regula Herzog, A., Beth Ofstedal, M., Willis, R. J., ... & Fendrick, A. M. (2001). National estimates of the quantity and cost of informal caregiving for the elderly with dementia. *Journal of General Internal Medicine*, *16*(11), 770-778.

Lee, Y. Y., Stockings, E. A., Harris, M. G., Doi, S. A. R., Page, I. S., Davidson, S. K., & Barendregt, J. J. (2019). The risk of developing major depression among individuals with subthreshold depression: a systematic review and meta-analysis of longitudinal cohort studies. *Psychological Medicine*, *49*(1), 92-102.

Lescano, C. M., Brown, L. K., Raffaelli, M., & Lima, L. A. (2009). Cultural factors and family-based HIV prevention intervention for Latino youth. *Journal of Pediatric Psychology*, *34*(10), 1041-1052.

López, L., Smit, F., Cuijpers, P., Otero, P., Blanco, V., Torres, Á., & Vázquez, F. L. (2020). Problem-solving intervention to prevent depression in non-professional caregivers: A randomized controlled trial with 8 years of follow-up. *Psychological Medicine*, *50*(6), 1002-1009.

Mavandadi, S., Patel, S., Benson, A., DiFilippo, S., Streim, J., & Oslin, D. (2017). Correlates of caregiver participation in a brief, community-based dementia care management program. *The Gerontologist*, *57*(6), 1103-1112.

Maximiano-Barreto, M. A., Luchesi, B. M., Matias, M., & Chagas, M. H. N. (2024). Effects of empathy training on psychological concerns and empathy in caregivers of older people: A randomized, double-blind, crossover, clinical trial with follow-up. *Geriatric Nursing*, *57*, 1-10.

McCurley, J. L., Funes, C. J., Zale, E. L., Lin, A., Jacobo, M., Jacobs, J. M., ... & Vranceanu, A. M. (2019). Preventing chronic emotional distress in stroke survivors and their informal caregivers. *Neurocritical Care*, *30*, 581-589.

Miyawaki, A., Tomio, J., Kobayashi, Y., Takahashi, H., Noguchi, H., & Tamiya, N. (2017). Impact of long-hours family caregiving on non-fatal coronary heart disease risk in middle-aged people: Results from a longitudinal nationwide survey in Japan. *Geriatrics & Gerontology International*, *17*(11), 2109-2115.

Muente, C., Folkerts, A. K., Kalbe, E., Thieken, F., Assmann, L. E., Widritzki, M., ... & Wilhelm, M. (2022). Supporting Relatives Prior to Caregiver Burden—Preventive E-Mental Health Short Intervention for Family Members of Individuals with Parkinsonism in an Early Phase of the Disease: Protocol for a Feasibility Study. *Brain Sciences*, *12*(4), 442.

National Institute on Aging (2023). Getting started with caregiving. Erişim adresi https://www.nia.nih.gov/health/caregiving/getting-started-caregiving.

Otero, P., Hita, I., Torres, Á. J., & Vázquez, F. L. (2020). Brief psychological intervention through mobile app and conference calls for the prevention of depression in non-professional caregivers: a pilot study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *17*(12), 4578.

Otero, P., Smit, F., Cuijpers, P., DeRubeis, R. J., Torres, Á., & Vázquez, F. L. (2015). Differential response to depression prevention among a sample of informal caregivers: Moderator analysis of longer-term follow-up trial data. *Psychiatry Research*, *230*(2), 271-278.

Otero, P., Smit, F., Cuijpers, P., Torres, A., Blanco, V., & Vázquez, F. L. (2015). Long-term efficacy of indicated prevention of depression in non-professional caregivers: randomized controlled trial. *Psychological Medicine*, *45*(7), 1401-1412.

Otero, P., Væzquez, F. L., Hermida, E., Díaz, O., & Torres, Á. (2015). Relationship of cognitive behavioral therapy effects and homework in an indicated prevention of depression intervention for non-professional caregivers. *Psychological Reports*, *116*(3), 841-854.

Padmaja, G., Vanlalhruaii, C., Rana, S., Nandinee, D., & Hariharan, M. (2016). Care givers' depression, anxiety, distress, and somatization as predictors of identical symptoms in cancer patients. *Journal of Cancer Research and Therapeutics*, *12*(1), 53-57.

Prasad, F., Hahn, M. K., Chintoh, A. F., Remington, G., Foussias, G., Rotenberg, M., & Agarwal, S. M. (2024). Depression in caregivers of patients with schizophrenia: a scoping review. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, *59*(1), 1-23.

Ramsay, C. E., Reisinger Walker, E., Ramsay, R., Compton, M. T., & Thompson, N. (2012). An exploration of perceptions of possible depression prevention services for caregivers of elderly or chronically ill adults in rural Georgia. *Community Mental Health Journal*, *48*, 167-178.

Settley, C. (2020). The physical and psychological wellbeing of caregivers of individuals suffering from substance addiction. *Archives of Psychiatric Nursing*, *34*(3), 107-109.

Smit, F., Beekman, A., Cuijpers, P., De Graaf, R., & Vollebergh, W. (2004). Selecting key variables for depression prevention: results from a population-based prospective epidemiological study. *Journal of Affective Disorders*, *81*(3), 241-249.

Smith, G. R., Williamson, G. M., Miller, L. S., & Schulz, R. (2011). Depression and quality of informal care: a longitudinal investigation of caregiving stressors. *Psychology and Aging*, *26*(3), 584-591.

Stolwyk, R. J., Mihaljcic, T., Wong, D. K., Hernandez, D. R., Wolff, B., & Rogers, J. M. (2024). Post-stroke cognition is associated with stroke survivor quality of life and caregiver outcomes: a systematic review and meta-analysis. *Neuropsychology Review*, 1-30.

Ten Have, M., De Graaf, R., Van Dorsselaer, S., Tuithof, M., Kleinjan, M., & Penninx, B. W. J. H. (2018). Recurrence and chronicity of major depressive disorder and their risk indicators in a population cohort. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, *137*(6), 503-515.

Torres, Á., Blanco, V., Vázquez, F. L., Díaz, O., Otero, P., & Hermida, E. (2015). Prevalence of major depressive episodes in non-professional caregivers. *Psychiatry Research*, *226*(1), 333-339.

Tuithof, M., ten Have, M., van Dorsselaer, S., & de Graaf, R. (2015). Emotional disorders among informal caregivers in the general population: target groups for prevention. *BMC Psychiatry*, *15*, 1-8.

van't Veer-Tazelaar, P. J., van Marwijk, H. W., van Oppen, P., van Hout, H. P., van der Horst, H. E., Cuijpers, P., ... & Beekman, A. T. (2009). Stepped-care prevention of anxiety and depression in late life: a randomized controlled trial. *Archives of General Psychiatry*, *66*(3), 297-304.

Vázquez, F. L., Blanco, V., Hita, I., Torres, Á. J., Otero, P., Páramo, M., & Salmerón, M. (2023). Efficacy of a cognitive behavioral intervention for the prevention of depression in nonprofessional caregivers administered through a smartphone app: a randomized controlled trial. *Journal of Clinical Medicine*, *12*(18), 5872.

Vázquez, F. L., López, L., Torres, Á. J., Otero, P., Blanco, V., Díaz, O., & Páramo, M. (2020). Analysis of the components of a cognitive-behavioral intervention for the prevention of depression administered via conference call to nonprofessional caregivers: A randomized controlled trial. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *17*(6), 2067.

Vázquez, F. L., Torres, Á., Blanco, V., Otero, P., Díaz, O., & Ferraces, M. J. (2016). Long-term follow-up of a randomized clinical trial assessing the efficacy of a brief cognitive-behavioral depression prevention intervention for caregivers with elevated depressive symptoms. *The American Journal of Geriatric Psychiatry*, *24*(6), 421-432. https://doi.org/10.1016/j.jagp.2016.02.050

Vitaliano, P. P., Zhang, J., & Scanlan, J. M. (2003). Is caregiving hazardous to one's physical health? A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, *129*(6), 946.

Vranceanu, A. M., Bannon, S., Mace, R., Lester, E., Meyers, E., Gates, M., ... & Rosand, J. (2020). Feasibility and efficacy of a resiliency intervention for the prevention of chronic emotional distress among survivor-caregiver dyads admitted to the neuroscience intensive care unit: a randomized clinical trial. *JAMA Network Open*, *3*(10), e2020807-e2020807.

Ying, J., Yap, P., Gandhi, M., & Liew, T. M. (2018). Iterating a framework for the prevention of caregiver depression in dementia: a multi-method approach. *International Psychogeriatrics*, *30*(8), 1119-1130.

Yorulmaz, E., & Dirik, G. (2023). Demans tanısı olan bireylere bakım verenlere yönelik bilişsel davranışçı terapi temelli bir müdahalenin geliştirilmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, *38*(92), 54-75.

Zayas, L. H., & Pilat, A. M. (2008). Suicidal behavior in Latinas: Explanatory cultural factors and implications for intervention. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, *38*(3), 334-342.

14. Bölüm

ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARIN AİLELERİNDE PSİKOLOJİK ETKENLER VE KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER

Nuray Mustafaoğlu Çiçek[*]

Özel Gereksinim ve Engellilik

Engellilik, bireyin günlük yaşam aktivitelerini sınırlayıcı zihinsel ve bedensel bozukluklar olarak tanımlanır ve bir engel; fiziksel, bilişsel, zihinsel, duyusal, duygusal, gelişimsel veya bunların bir kombinasyonu olabilir (World Health Organization; Dünya Sağlık Örgütü, 2012). Özel gereksinim kavramı ise bireylerin bedensel ve gelişimsel özelliklerindeki yetersizlik veya farklılıkları nedeniyle toplumsal yaşama eşit şekilde katılımın engellenmiş olduğu durumu ifade etmektedir (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2018). Engelli bireylerin toplumsal yaşamda aktif yer alabilmesi için sağlıklı insanların gereksinim duymadığı özel ihtiyaçları (ör.; sağlık, eğitim, rehabilitasyon, cihazlar, çevresel düzenlemeler veya diğer sosyal ve ekonomik hizmetlere vb.) olması nedeniyle günümüzde engelli ve özel gereksinimli kavramları, birbirinin yerine yaygın olarak kullanılmaktadır. Özel gereksinimli çocuklar, -fiziksel, bilişsel, sosyal ve duygusal gelişim alanlarının hepsinde paralel ve yaşına uygun gelişim gösteren çocuklardan farklı olarak- zihinsel, görme, işitme, bedensel yetersizliği veya engeli olan; dil ve konuşma bozukluğu (DKB), dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (DEHB), öğrenme güçlüğü (ÖG), otizm spektrum bozukluğu (OSB) tanısı içinde yer alan ya da üstün zekâlı çocuklar olarak tanımlanmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2019) tarafından yayınlanan Çocuklar İçin Özel Gereksinim Değerlendirilmesi Hakkında Yönetmelik'e göre Çocuklar İçin Özel Gereksinim Raporu'nda (ÇÖZDER) engel kavramı ya da oranı belirtilmeksizin çocukların "özel gereksinim" düzeyleri belirlenmektedir. Engelli kimlik kartı ve hakları, engelli bireye sağlık kurulu

[*] Bursa Teknik Üniversitesi

hinsel engelli çocukların ebeveynlerine yönelik psikoeğitim programlarının stres, kaygı ve depresyon düzeylerini azaltmada etkili olduğunu ve sosyal destek algısını artırdığını göstermektedir. Ancak diğer yandan çocukların engel ve özel gereksinim türüne göre bu programların yaygınlığı epeyce farklılaşmaktadır. Örneğin, fiziksel engeli (görme, işitme, hareket vb.) olan çocukların anne babalarının katılımcı olduğu müdahale ya da psikososyal destek programlarına çok rastlanmazken nörogelişimsel engeli olan çocukların anne babaların katılımcı olduğu müdahale programlarına son yıllarda rastlanılmaktadır. Özel gereksinimli ve engelli çocukların ailelerine yönelik psikolojik destek içerikli müdahale programların tüm bu yetersiz alanlar da dikkate alınarak geliştirilmesi ve etkinlik çalışmalarının yapılması, hem alan yazınına katkı sağlayacak hem de ailelere yönelik standart uygulamaların ailelerin ihtiyaçlarını daha iyi karşılaması için geliştirici olacaktır.

Kaynakça

Agazzi, H., Tan, R., & Tan, S. Y. (2013). A case study of parent–child interaction therapy for the treatment of autism spectrum disorder. *Clinical Case Studies, 12*(6), 428–442. https://doi.org/10.1177/1534650113500067

Akkuş, P. Z., Saygan, B. B., Bahadur, E. İ., Cak, T., & Özmert, E. (2021). Otizm spektrum bozukluğu tanısı ile yaşamak: Ailelerin deneyimleri. *Turkish Journal of Pediatric Disease, 15*(4), 272-279. https://doi.org/10.12956/tchd.731752

Bilal, E. & Dağ, D. (2005). Eğitilebilir Zihinsel Engelli Olan ve Olmayan Çocukların Annelerinde Stres, Stresle Basa Çıkma ve Kontrol Odağının Karşılaştırılması. *Çocuk ve Ruh Sağlığı Dergisi, 7,* 56-68.

Bourke-Taylor, H. M., Joyce, K. S., Grzegorczyn, S., & Tirlea, L. (2022). Mental health and health behaviour changes for mothers of children with a disability: Effectiveness of a health and wellbeing workshop. *Journal of autism and developmental disorders*, *52*(2), 508-521. https://doi.org/10.1007/s10803-021-04956-3

Bourke-Taylor, H. M., Lee, D. C. A., Tirlea, L., Joyce, K., Morgan, P., & Haines, T. P. (2021). Interventions to improve the mental health of mothers of children with a disability: Systematic review, meta-analysis and description of interventions. *Journal of autism and developmental disorders*, *51*, 3690-3706. https://doi.org/10.1007/s10803-020- 04826-4

Bourke-Taylor, H., Howie, L., & Law, M. (2010). Impact of caring for a school-aged child with a disability: Understanding mothers' perspectives. *Australian Occupational Therapy Journal, 57*(2), 127–136. https ://doi.org/10.1111/j.1440-1630.2009.00817.x.

Bromley, J., Hare, D. J., Davison, K., & Emerson, E. (2004). Mothers supporting children with autistic spectrum disorders: Social support, mental health status and satisfaction with services. *Autism*, *8*(4), 409-423. https://doi.org/10.1177/1362361304047224

Brouillette, J., Thorburn, M., & Yamaguchi, K. (2019). Early childhood special education: An international perspective. In *World Yearbook of Education 1993* (pp. 175-184). Routledge.

Coşkun, A. (2018). Zihinsel ve Fiziksel Engelli Bireylere Bakım Hizmeti Veren Aile Üyelerinin Yaşam Doyumu ve Bakım Yüklerinin Karşılaştırılması (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Çalışkan, Y. (2019). Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğunda Güncel Algoritmalar Tedavide Ne Öneriyor? *İKSSTD, 11.* 16-23. doi: 10.5222/iksstd.2019.57338

Çelikbaş, H. M. (2021). Virginia Satir modeli odaklı aile danışmanlığının özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin aile işlevselliğine etkisinin incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi), Maltepe Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Çitil, M. (2016). *Engelli çocuğu olan ailelerin toplumsal yapısı ve eğitsel sorunları (Ankara ili örneği).* Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Çopuroğlu, Y. C., & Mengi, A. (2014). Toplumsal Dışlanma ve Otizm. *Electronic Turkish Studies*, *9*(5), 607-626.

Çorapçı, F., & Arikan, G. (2017). Klinik Psikolojide Önleyici Müdahale. *Turkiye Klinikleri Special Topics*, *2*(1), 80-8.

Da Paz, N. S., & Wallander, J. L. (2017). Interventions that target improvements in mental health for parents of children with autism spectrum disorders: A narrative review. *Clinical psychology review*, *51*, 1-14. https://doi.org/10.1016/j.cpr.2016.10.006

Dawson, G., Rogers, S., Munson, J., Smith, M., Winter, J., Greenson, J., ... & Varley, J. (2010). Randomized, controlled trial of an intervention for toddlers with autism: the Early Start Denver Model. *Pediatrics*, *125*(1), 17-23. https://doi.org/10.1542/peds.2009-0958

Değirmenci, G., & Karahisar, S. (2015). Erken Müdahale Programlarında Aile Merkezli Uygulamalara Örnek Bir Model: National Early Intervention Longitudinal Study (NEILS), ABD. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*.

Demirören, D., & Bingöl, T. (2022). Kısa süreli çözüm odaklı yaklaşıma dayalı ebeveyn özyeterliği geliştirme psiko-eğitim programının otizmli çocuğu olan annelerin ebeveyn özyeterliğine etkisi. *Journal of Sustainable Education Studies, [Özel Sayı (Ö1)],* 62-69.

Demšar, A., & Bakracevic, K. (2021). Depression, Anxiety, Stress, and Coping Mechanisms among Parents of Children with Autism Spectrum Disorder. *International Journal of Disability, Development and Education, 70*(6), 994–1007. https://doi.org/10.1080/1034912X.2021.1947474

Duarte, C. S., Bordin, I. A., Yazigi, L., & Mooney, J. (2005). Factors associated with stress in mothers of children with autism. *Autism*, *9* (4), 416-427. https://doi.org/10.1177/136236130505608

Durand, V. M., Hieneman, M., Clarke, S., Wang, M., & Rinaldi, M. L. (2013). Positive family intervention for severe challenging behavior I: A multisite randomized clinical trial. *Journal of positive behavior interventions, 15*(3), 133-143. https://doi.org/10.1177/1098300712458324

Durat, G., Atmaca, G. D., Ünsal, A., & Kama, N. (2017). Özel gereksinimi olan çocukların ailelerinde umutsuzluk ve depresyon. Osmangazi Tıp Dergisi, 39(3), 49-57. https://doi.org/10.20515/otd.300262

Ekas, N.V., Lickenbrock, D.M. & Whitman, T.L. (2010). Optimism, Social Support, and Well-Being in Mothers of Children with Autism Spectrum Disorder. *Journal of Autism Development Disorder, 40*, 1274–1284. https://doi.org/10.1007/s10803-010-0986-y

Estes, A., Olson, E., Sullivan, K., Greenson, J., Winter, J., Dawson, G., and Munson, J. (2013). Parenting-related stress and psychological distress in mothers of toddlers with autism spectrum disorders. *Brain and Development*, *35*(2), 133-138. doi: 10.1016/j.braindev.2012.10.004

Eyal, G., Hart, B., Öncüler, E., Ören, N., & Rossi, N. (2016). Otizm Salgını: Otizm Salgının Toplumsal Kökenleri. (Çev. E. Gökyaran). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Findler, L., & Ayelet KleinGabis, K. L. (2016). Subjective happiness among mothers of children with disabilities: The role of stress, attachment, guilt and social support. *Research in Developmental Disabilities, 55*, 44–54. https:// doi.org/10.1016/j.ridd.2016.03.006

Ginn, N. C., Clionsky, L. N., Eyberg, S. M., Warner-Metzger, C., & Abner, J. P. (2015). Child-directed interaction training for young children with autism spectrum disorders: Parent and child outcomes. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology, 18,* 1–9. https://doi.org/10.1080/15374416.2015.1015135

Gray, D.E. (2006). Coping over time: The parents of children with autism. *Journal of intellectual disability research*, *50*(12), 970-976. https://doi.org/10.1111/j.1365-2788.2006.00933.x

Guler, M. (2021). The Effects of the group guidance program on the couple burnout, occupational burnout and work engagement levels of fathers with children with a diagnosis of autism spectrum disorders. *Eurasian Journal of Educational Research, 92*, 359-376.

Gündüz, M. & Akın, A. (2014). Türkiye'de devlet okullarındaki özel eğitimle ilgili sorunlar ve çözüm önerileri*. Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 4*(2), 86-95.

Halstead, E. J., Hastings, R. P., & Griffith, G. M. (2018). Evidence for the Protective and Compensatory Functions of Resilience in Children with Intellectual and Developmental Disabilities. *Advances in Neurodevelopmental Disorders*, *2*, 216-223. https://doi.org/10.1007/s41252-018-0065-5

Hare, D. J., Pratt, C., Burton, M., Bromley, J., & Emerson, E. (2004). The health and social care needs of family carers supporting adults with autistic spectrum disorders. *Autism*, *8*(4), 425-444. https://doi.org/10.1177/1362361304047225

Hastings, R. P., & Brown, T. (2002). Behavior problems of children with autism, parental self-efficacy, and mental health. *American journal on mental retardation*, *107*(3), 222-232. https://doi.org/10.1352/0895-8017(2002)107<0222:BPOCWA>2.0.CO;2

Hastings, R.P., Daley, D., Burns, C., & Beck, A. (2006). Maternal distress and expressed emotion: Cross-sectional and longitudinal relationships with behavior problems of children with intellectual disabilities. *American Journal on Mental Retardation*, *111*(1), 48-61. https://doi.org/10.1352/0895-8017(2006)111[48:MDAEEC]2.0.CO;2

Ilias, K., Cornish, K., Kummar, A. S., Park, M. S. A., & Golden, K. J. (2018). Parenting stress and resilience in parents of children with autism spectrum disorder (ASD) in Southeast Asia: A systematic review. *Frontiers in psychology*, *9*, 288865. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.00280

Jones, L., Totsika, V., Hastings, R.P., & Petalas, M.A. (2013) Gender Differences When Parenting Children with Autism Spectrum Disorders: A Multilevel Modeling Approach. *Journal of Autism Developmental Disorder*, *43*, 2090-2098. https://doi.org/10.1007/s10803-012-1756-9

Kahveci, G., & Selçuk, M. (2018). Aile-çocuk etkileşim terapisinin (AÇET) dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğuna sahip bir çocuk üzerindeki etkileri. *Turkish International Journal of Special Education and Guidance & Counselling, 7*(1), 28-40. https://tijseg.org/index.php/tijseg/article/view/39

Kaya, M.O., & Yöndem, Z.D. (2020). Otizmli Çocuğu Olan Annelerde Psikoeğitim Grup Programının Algılanan Stres Düzeyine Etkisi. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi, 6*(1), 20-33.

Kılıç, K., & Yıldız, F. Ü. (2023). Portage Destekli Anne Eğitim Programı'nın Otizmli Çocuğun Öz Bakım Gelişimi Üzerindeki Etkisi. *Özel Eğitim Dergisi*, *24*(4). 10.21565/ozelegitimdergisi.1087754

Köksal, G. (2011). *Zihinsel engelli çocukları olan ebeveynlerin yaşamlarında algıladıkları stresi yordayan faktörlerin incelenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Kuravackel, G.M., Ruble, L.A., Reese, R.J., Ables, A.P., Rodgers, A.D., & Toland, M.D. (2018). COMPASS for hope: Evaluating the effectiveness of a parent training and support program for children with ASD. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 48*(2), 404–416. https://doi.org/10.1007/s10803-017-3333-8

Lesack, R., Bearss, K., Celano, M., & Sharp, W.G. (2014). Parent–Child Interaction Therapy and autism spectrum disorder: Adaptations with a child with severe developmental delays. *Clinical Practice in Pediatric Psychology, 2*(1), 68-82. https://doi.org/10.1037/cpp0000047

Masefield, S.C., Prady, S.L., & Sheldon, T.A. (2020). The caregiver health effects of caring for young children with developmental disabilities: A meta-analysis. *Maternal Child Health Journal, 24*(2), 561-574. https ://doi.org/10.1007/s1099 5-020-02896-5.

McIntyre, L.L. (2008). Parent training for young children with developmental disabilities: Randomized controlled trial. *American Journal on Mental Retardation*, *113*(5), 356-368. https://doi.org/10.1352/2008.113:356-368

McNeil, C.B., Hembree-Kigin, T.L., McNeil, C.B., & Hembree-Kigin, T.L. (2010). Overview of parent-child interaction therapy. *Parent-Child Interaction Therapy: Second Edition*, 3-16.

Mustafaoğlu Çiçek, N. (2021). Otizm Evinize Geldiğinde Anne-Baba ve Kardeş Deneyimleri. Nobel Akademik Yayıncılık.

Nunkoosing, K., & Phillips, D. (1999). Supporting families in the early education of children with special needs: the perspectives of Portage home visitors. *European journal of special needs education*, *14*(3), 198-211. https://doi.org/10.1080/0885625990140302

Özbek Coşkun, S. (2022). *Portage erken eğitim programının 2-6 yaş grubu özel eğitim ve bakım gerektiren çocukların gelişimleri üzerindeki etkisinin incelenmesi* (Master's thesis). İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. (2018). Erişim linki: https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_07/09101900_ozel_egitim_hizmetleri_yonetmeligi_07072018.pdf

Özokçu, O., & Canpolat, M. (2013). Grup Rehberliği Programının Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuğa Sahip Annelerin Stres Düzeylerine Etkisi/The Effect of a Group Guidance Program on the Stress Levels of Mothers Who Have Children with Mental Disabled. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *10*(24), 181-196.

Pisula, E. (2007). A comparative study of stress profiles in mothers of children with autism and those of children with Down's syndrome. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, *20*(3), 274-278. https://doi.org/10.1111/j.1468-3148.2006.00342.x

Rogers, S. J., Dawson, G., & Vivanti, G. (2010). *Early Start Denver Model: intervento precoce per l'autismo: linguaggio, apprendimento e reciprocità sociale*. Omega, A.J. Drexel Autism Institute.

Rojas-Torres, L. P., Alonso-Esteban, Y., & Alcantud-Marín, F. (2020). Early intervention with parents of children with autism spectrum disorders: A review of programs. *Children*, *7*(12), 294. https://doi.org/10.3390/children7120294

Ruane, A., & Carr, A. (2019). Systematic review and meta-analysis of Stepping Stones Triple P for parents of children with disabilities. *Family Process*, *58*(1), 232-246. https://doi.org/10.1111/famp.12352

Ruble, L. A., Dalrymple, N. J., & McGrew, J. H. (2012). *Collaborative model for promoting competence and success for students with ASD*. New York: Springer.

Ruble, L.A., Parsons, B.M., McGrew, J.H., & Hoffman, B. (2023). COMPASS Across Settings. In *COMPASS and Innovative Education for Students with Autism* (pp. 191-205). Cham: Springer International Publishing.

Schnabel, A., Youssef, G.J., Hallford, D. J., Hartley, E.J., McGillivray, J.A., Stewart, M., et al. (2020). Psychopathology in parents of children with autism spectrum disorder: A systematic review and meta-analysis of prevalence. *Autism, 24*(1), 26–40. https://doi.org/10.1177/13623 61319 84463 6.

Shearer, D., Billingsley, J., Frohman, A., Hilliard, J., Johnson, F., & Shearer, M. (1972). *Portage guide to early education*. Cooperative Educational Service Agency.

Slavich, G. M. (2016). Psychopathology and stress. *The SAGE encyclopedia of theory in psychology*, 762-764.

Smith, T.B., Oliver, M.N., & Innocenti, M.S. (2001). Parenting stress in families of children with disabilities. *American Journal of Orthopsychiatry, 71*(2), 257-261. DOI: 10.1037/0002-9432.71.2.257

Tobing, L.E., & Glenwick, D.S. (2007). Predictors and moderators of psychological distress in mothers of children with pervasive developmental disorders. *Journal of Family Social Work*, *10*(4), 1-22. https://doi.org/10.1300/J039v10n04_01

Tomanik, S., Harris, G. E., & Hawkins, J. (2004). The relationship between behaviours exhibited by children with autism and maternal stress. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, *29* (1), 16-26. https://doi.org/10.1080/13668250410001662892

Türkiye Cumhuriyeti Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2019). *Engelliler İçin Bilgilendirme Rehberi.* Erişim linki: https://www.aile.gov.tr/media/19199/engelli-bilgilendirme.pdf

Türkiye Cumhuriyeti Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (Nisan, 2023). *Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni. Erişim linki:* https://aile.gov.tr/media/135432/eyhgm_istatistik_bulteni_nisan_23.pdf

Usta, M.B., & Yazici, D.N. (2020). Review of the Educational Intervention Models for Autism Spectrum Disorders/Otizm Spektrum Bozuklugunda Egitsel Modellerin Gozden Gecirilmesi. *Turkish Journal of Child and Adolescent Mental Health*, *27*(3), 134-140.

Varol, N. (2006). *Aile eğitimi.* 2. Baskı. Ankara: Kök Yayıncılık.

Webster-Stratton, C. (1992). *The incredible years*. Toronto, Ontario.

Weiss, J. A., Cappadocia, M. C., MacMullin, J. A., Viecili, M., & Lunsky, Y. (2012). The impact of child problem behaviors of children with ASD on parent mental health: The mediating role of acceptance and empowerment. *Autism*, *16*(3), 261-274. https://doi.org/10.1177/1362361311422270

Woodman, A. C. (2014). Trajectories of stress among parents of children with disabilities: A dyadic analysis. *Family Relations, 63*(1), 39–54. https ://doi.org/10.1111/fare.12049.

World Health Organization (Haziran 2012). Measuring health and disability:manual for WHO Disability Assessment Schedule (WHODAS2.0(. https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/43974/9789241547598_eng.pdf?sequence=1

World Health Organization (Mart 2023). *WHO Global report on health equity for persons with disabilities.* https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/disability-and-health

Yavuz, M., & Gümüşkaya, Ö. (2021). Otizm spektrum bozukluğu ve zihinsel yetersizliği olan bireylerin ebeveynlerinin yaşam doyumu ve aile yılmazlık düzeylerinin incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, *22*(4), 799-825. https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.726030

Yüksel, M.Y., & Eren, S.B. (2007). Otistik Çocuğa Sahip Ailelerle Yapılan Grupla Psikolojik Danışma Çalışmasının Ailelerin Depresyon ve Problem Çözme Becerileri Üzerine Etkisi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, *25*(25), 197-210.

15. Bölüm

ÖZEL EĞİTİM VE REHABİLİTASYONDA KORUYUCU-ÖNLEYİCİ FAKTÖR OLARAK AİLE EĞİTİMİ

Nilgün Çepelioğullar Coşkun[*]

Özel eğitim hizmetleri, eğitim öğretim programları içinde önemli bir yere sahip konulardan bir tanesidir. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'ne göre özel eğitim, "Bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından anlamlı düzeyde farklılık gösteren bireylerin eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak üzere geliştirilmiş eğitim programları ve özel olarak yetiştirilmiş personel ile uygun ortamlarda sürdürülen eğitim" olarak tanımlanmaktadır (ÖEHY, 2018). Tanıma baktığımızda özel eğitim, kendine özgü eğitim programları, bu programları uygulayacak personel ve yapılandırılmış bir ortam içermesi bakımından standardize edilmiş bir eğitim öğretim metodu gibi algılanabilir ancak eğitimin her yaşta ve her gruba özgü değişmeyen bir kuralı vardır ve bu kural özel eğitim için de geçerlidir. Eğitim öğretim denildiğinde akla ilk gelen şey bir sınıf ortamında bir öğretmenin yaptığı etkinlikler olsa da aslında eğitim öğretim faaliyetleri; gün boyunca, her fırsatta ve yaşam boyu devam eden faaliyetlerdir.

Hepimizin bildiği gibi eğitim, ev ortamında ve ailede başlar ancak daha sonra sıklıkla doğru kabul edilen bir hata yapılır. Çocuk okula başladıktan sonra evdeki eğitim hayatının bittiği varsayılır. Hâlbuki okulda öğrenilen materyallerin evde tekrarı, öğrenmenin daha kalıcı hâle gelmesini sağlar. Bunun yanında sadece akademik müfredatlar, eğitim öğretim hayatımızı oluşturmaz. Dil gelişimi, bilişsel gelişim, sosyal gelişim, fiziksel gelişim gibi pek çok gelişim alanında akademik faaliyetlerin dışında kalan aktivitelerin rolü çok büyüktür. Bu faaliyetlerin bir kısmı eğitim öğretim kurumlarında da gerçekleştirilmekte-

[*] Bursa Teknik Üniversitesi

Kaynakça

Akçamete, G. (2009). Genel eğitim okullarında özel gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim. Kök yayıncılık, *4*.

Ar, Ö. F., Şen, M., & Melekoğlu, M. (2022). Erken çocuklukta özel eğitimde ailenin rolü. *Trakya Eğitim Dergisi*, *12*(2), 637-646.

Arıcan, P. (2022). Çocuklarda görme engeli. *Çocuk ve Medeniyet*, *7*(13), 156-161.

Arslan, A., Ulaş, A. H., & Coşkun, M. K. (2020). Özel eğitimde aile eğitimine yönelik bir derleme çalışması. *EKEV Akademi Dergisi*, (84), 21-38.

Baykoç, N. (2017). Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitim. Eğiten Kitap: Ankara.

Demirel, S. (2005). Özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinde aile eğitiminin önemi. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, (1), 61-74.

Destek Eğitim Programları. (2024). T.C. Millî Eğitim Bakanlığı. https://orgm.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php?KNO=1659

Durat, G., Atmaca, G. D., Ünsal, A., & Kama, N. (2017). Özel gereksinimi olan çocukların ailelerinde umutsuzluk ve depresyon. *Osmangazi Tıp Dergisi*, *39*(3), 49-57.

Güler, T. (2010). Ailenin tanımı, tarihsel gelişimi ve aile çeşitleri. *Anne Baba Eğitimi*, 1-14.

Kaner, S. (2015). Aile katılımı ve iş birliği. B. Sucuoğlu (Ed.), Zihin Engelliler ve Eğitimleri, Ankara: Kök Yayıncılık, s. 355-402.

Koçak Uyaroğlu, A. ve Bodur, S. (2009). Anxiety of parents of mentally handicapped children and effects of informing on anxiety levels. *TAF Prev Med Bull*, 8(5), 405-412.

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2005). Ankara: Millî Eğitim Basımevi.

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2018). Resmî Gazete, 30.471, 07.07.2018.

Özyürek, M. (2005). Öğrenme Güçlüğü Gösteren Çocuklar. A. Ataman (Ed.), Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş (ss.215-228), Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Sucuoğlu, N. (1995). Özürlü çocuğu olan anne babaların gereksinimlerinin belirlenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı*, *2*(1).

Varol, N. (2005). Aile Eğitimi. Kök Yayıncılık: Ankara.

16. Bölüm

MÜLTECİLER/SIĞINMACILAR İÇİN PSİKOLOJİK KORUYUCU-ÖNLEYİCİ PROGRAMLAR

Burcu Gümüş[*]

Elif Yüksel[*]

Geçmişten günümüze insanlar, çeşitli nedenlerden ötürü yaşadıkları yerlerden ayrılmak durumunda kalmaktadır. Bu yer değişiklikleri, göç olgusuyla birlikte göçmen, sığınmacı ve mülteci kavramlarını ortaya çıkarmıştır. Göçmen, yaşanılan yerden gönüllü veya zorunlu, bireysel veya toplu olarak ayrılmaya verilen genel bir tanımı ifade etmektedir. Mülteci, gelinen ülkeye sığınmak için yasal başvurusu kabul görmüş hukuksal bir statüye sahip kişilere verilen tanımdır. Sığınmacı ise yasal başvurusu olmayan veya henüz kabul görmemiş, belgelerle sahip olunan statüye verilen isimdir. Savaş, işsizlik, maruz kalınan baskılar gibi olumsuz faktörler, göçe neden olan zorlayıcı etmenler arasındadır. Bu etmenlere ek olarak insanlar, hem göç yolunda hem de göç edilen ülkede çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. İnsanların bulundukları yerde maruz kaldıkları olumsuz yaşantılar, göç yolunda yaşanılan kayıplar, insan hakları ihlalleri gibi çeşitli durumlar ve göç sonrasında yerleşilen ülkede göçmenlerin belirsizlik, ayrımcılık, işsizlik gibi zorlu yaşantılara maruz kalması, bu grupları fiziksel ve ruhsal açıdan risk grupları hâline getirmektedir. Süreç içerisinde karşılaşılan olumsuz yaşam deneyimleri, bu bireylerde birtakım ruhsal problemlerin oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Depresyon, travma sonrası stres bozukluğu, uyku bozuklukları gibi problemler, sığınmacılarda en sık gözlenen ruhsal bozukluklar arasındadır. Bazı koruyucu faktörler, bireylerin yeni yaşantılarına uyumunu kolaylaştırmakta, psikolojik sağlamlığını artırmakta ve bireylerin yaşayabileceği ruhsal ve fiziksel problemlerin önlenmesini sağlamaktadır. Sığınma talebinin kabul edilmesi, istihdam, sosyal destek,

[*] Bursa Teknik Üniversitesi (Psikoloji Yüksek Lisans Programı Öğrencisi)

Kaynakça

Acarturk, C., Uygun, E., Ilkkursun, Z., Carswell, K., Tedeschi, F., Batu, M., ... & Barbui, C. (2022). Effectiveness of a self-help psychological intervention for preventing mental disorders among Syrian refugees in Turkey: a randomized controlled trial. *World Psychiatry, 21*(1), 88-95.

Acartürk, C. (2016). Göçün ruh sağlığına etkisi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *4*(25), 137-150.

Adelman, H. (2010). Emma Haddad, The Refugee in International Society: Between Sovereigns: Cambridge University Press (2008) 256 pages, ISBN-13: 978-0521868884.

Aker, T., Ayata, B., Özeren, M., Buran, B., & Bay, A. (2002). Zorunlu iç göç: Ruhsal ve toplumsal sonuçları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi, 3*(2), 97-103.

Alpak, G., Unal, A., Bulbul, F., Sagaltici, E., Bez, Y., Altindag, A., ... & Savas, H. A. (2015). Post-traumatic stress disorder among Syrian refugees in Turkey: a cross-sectional study. *International journal of psychiatry in clinical practice, 19*(1), 45-50.

Altuğ, Y. (1967). *Devletler hususi hukuku bakımından mülteciler* (No. 277). Sermet Matbaası.

Amerikan Psikiyatri Birliği (2013). Ruhsal bozuklukların tanısal ve sayımsal elkitabı, beşinci baskı (DSM-5). Tanı Ölçütleri Başvuru Elkitabı. Çeviri editörü: Köroğlu E. *Ankara: Hekimler Yayın Birliği.*

Arıcıoglu, A., & Avcı, R. (2021). Suriyeli mülteci çocuklarda farklılıkların kabulü ve çocukların saldırganlık davranışlarına yönelik önleyici rehberlik hizmetleri. *Millî Eğitim, 50*(1), 765-784.

Aspinall, P. J., & Watters, C. (2010). *Refugees and asylum seekers: a review from an equality and human rights perspective. Research Report 52*. Equality and Human Rights Commission.

Atayün, Y. (2002). *Mülteciler sorununa sosyolojik bir yaklaşım: Van örneği* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Aydın, D., ŞahİN, N., & AkAy, B. (2017). Göç olayının çocuk sağlığı üzerine etkileri. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hast. Dergisi, 7*(1), 8-14.

Barnes, D. M. (2001). Mental health screening in a refugee population: A program report. *Journal of Immigrant Health, 3*, 141-149.

Bekiroğlu, S. (2019). Türkiye'de mülteci ve sığınmacı ağır ruhsal hastalığa sahip birey olmak. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi, (13)*, 56-69.

Beter, Ö. (2006). Sınırlar ötesi umutlar: Mülteci çocuklar. *Ankara: Sabev*.

Biriz Derneği (t.y.). "*Türkiye'nin her yerinde Yanyana Projesi*". http://www.yanyana.biz/

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK). (2001). Mültecilerin Korunması: Uluslararası Mülteci Hukuku Rehberi. Parlementerler için El kitabı, Cenevre.

Birman, D., & Tran, N. (2008). Psychological distress and adjustment of Vietnamese refugees in the United States: Association with pre-and postmigration factors. *American Journal of Orthopsychiatry, 78*(1), 109-120.

Boyd, M. (1999). Gender, refugee status and permanent settlement. Gender Issues, 17(1), 5-25.

Brown, S. K., & Bean, F. D. (2005). International migration (pp. 347-382). Springer US.

Buz, S. (2004). *Zorunlu Çıkış Zorlu Kabul* - Mültecilik . Ankara: SGDD Yayınları.

Buz, S. (2008). Türkiye'deki sığınmacıların sosyal profili. *Polis Bilimleri Dergisi, 10*(4), 1-14.

Buz, S., & Dikmen, A. (2021). Zorunlu göçe maruz kalan bireylerin psikososyal iyilik hali. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 32*(1), 227-250.

Cantor-Graae, E., & Selten, J. P. (2005). Schizophrenia and migration: a meta-analysis and review. *American journal of psychiatry, 162*(1), 12-24.

Carswell, K., Harper-Shehadeh, M., Watts, S., van't Hof, E., Abi Ramia, J., Heim, E., ... & van Ommeren, M. (2018). Step-by-Step: a new WHO digital mental health intervention for depression. Mhealth, 4.

Cuijpers, P., Heim, E., Abi Ramia, J., Burchert, S., Carswell, K., Cornelisz, I., ... & El Chammay, R. (2022). Effects of a WHO-guided digital health intervention for depression in Syrian refugees in Lebanon: A randomized controlled trial. *PLoS Medicine, 19*(6), e1004025.

Çelik, M. (2021). *SCARE öfke müdahale programı'nın, Suriyeli lise öğrencilerinin öfke kontrollerine ve psikolojik dayanıklılıklarına etkisi* (Master's thesis, İbn Haldun Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).

Çeri, V., Beşer, C., Fiş, N. P., & Arman, A. (2018). İstanbul'daki mülteci çocuklara bakım vermek üzere özelleşmiş bir çocuk psikiyatri ünitesinden bulgular. *Klinik Psikiyatri, 21,* 113-121.

Çırakoğlu, O. C., & Kahil, A. (2018). Mülteci psikolojik sağlığı. *Psikiyatrik sosyal hizmet içinde*, 283-295.

Çiçekli, B. (1998). The legal position of Turkish immigrants in the European Union: a comparison of the legal reception and status of Turkish immigrants in Germany, the Netherlands, and the UK. (No Title).

Damm, A. P. (2009). Determinants of recent immigrants' location choices: quasi-experimental evidence. *Journal of population Economics, 22*, 145-174.

D'Avanzo, C. E., Frye, B., & Froman, R. (1994). Culture, stress and substance use in Cambodian refugee women. *Journal of studies on alcohol, 55*(4), 420-426.

Demirbaş, H., & Bekaroğlu, E. (2013). Evden uzakta olmak: Sığınmacıların/mültecilerin psikolojik sorunları ve alınacak önlemler. *Kriz Dergisi, 21*(1), 11-24.

Eaton, V., Ward, C., Womack, J., & Taylor, A. (2011). Mental Health and Wellbeing in Leeds: An Assessment of Need in the Adult Population. NHS Leeds, UK.

Ehntholt, K. A., & Yule, W. (2006). Practitioner Review: Assessment and treatment of refugee children and adolescents who have experienced war-related trauma. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 47*(12), 1197-1210.

Fazel, M., & Betancourt, T. S. (2018). Preventive mental health interventions for refugee children and adolescents in high-income settings. *The Lancet Child & Adolescent Health, 2*(2), 121-132.

Fazel, M., Wheeler, J., & Danesh, J. (2005). Prevalence of serious mental disorder in 7000 refugees resettled in western countries: a systematic review. *The lancet, 365*(9467), 1309-1314.

Felsman, J. K., Leong, F. T., Johnson, M. C., & Felsman, I. C. (1990). Estimates of psychological distress among Vietnamese refugees: Adolescents, unaccompanied minors and young adults. *Social Science & Medicine, 31*(11), 1251-1256.

Foka, S., & Sergianni, C. (2019). Strengths for the journey: Resilience-building intervention manual. *London: Queen Mary University of London.*

Foka, S., Hadfield, K., Pluess, M., & Mareschal, I. (2021). Promoting well-being in refugee children: An exploratory controlled trial of a positive psychology intervention delivered in Greek refugee camps. *Development and Psychopathology, 33*(1), 87-95.

George, M. (2012). Migration traumatic experiences and refugee distress: Implications for social work practice. *Clinical Social Work Journal, 40,* 429-437.

Gezgin, M. F. (1994). *İşgücü göçü ve Avusturya'daki Türk işçileri*. İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Giacco, D., & Priebe, S. (2018). Mental health care for adult refugees in high-income countries*. Epidemiology and psychiatric sciences, 27*(2), 109-116.

Gün, Z. (2006). Psikolojide, göç çalışmalarındaki metodolojik problemler ve çözüm önerileri. *Türk Psikoloji Bülteni, 12*(38), 27-41.

Gündoğan, N. (2015). *Türkiye'de yaşayan sığınmacı ve mültecilerin psikososyal gereksinimleri ve psikolojik belirtileri* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Gündüz, Z. Y. (2011). Almanya'daki Türkiye kökenli göçmenlerin sağlık durumları: 'göç hasta eder'den 'göç sağlığa iyi gelir'e geçiş için öneriler. *Onlar Bizim Hemşehrimiz, 85.*

Herman, J. L. (2011). *Travma ve iyileşme*, (Çev: Tamer Tosun). Literatür Yayınları.

Herrmann, D. S., & McWhirter, J. J. (2001). The SCARE program: Student created aggression replacement education. *Dubuque, Iowa: Kendal/Hunt.*

Hertz, D. G. (1981). Arrival and departure (theoretical considerations and clinical observations on migrants and immigrants). *Psychiatric Journal of the University of Ottawa*.

Hinton, D., Chau, H., Nguyen, L., Nguyen, M., Pham, T., Quinn, S., & Tran, M. (2001). Panic disorder among Vietnamese refugees attending a psychiatric clinic: Prevalence and subtypes. *General Hospital Psychiatry, 23*(6), 337-344.

Hsu, S. I. (1999). Somatisation among Asian refugees and immigrants as a culturally-shaped illness behaviour. *Annals of the Academy of Medicine, Singapore, 28*(6), 841-845.

IOM (2022). *IOM Raporu 2022.* https://worldmigrationreport.iom.int/.

Jablensky, A., Marsella, A. J., Ekblad, S., Jansson, B., Levi, L., & Bornemann, T. (1994). Refugee mental health and well-being: conclusions and recommendations.

Kardeş, S. (2018). Mülteci çocukların psikososyal gelişimine yönelik program uyarlanması [Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara.

Kaya, B. (2004). Travma sonrası stres bozuklu u ve subsendrom kavramı. *Anadolu Psikiyatri Dergisi, 5*, 231-238.

Kevers, R., Spaas, C., Derluyn, I., de Smet, S., Van Den Noortgate, W., Colpin, H., & De Haene, L. (2022). The effect of a school-based creative expression program on immigrant and refugee children's mental health and classroom social relationships: A cluster randomized trial in elementary school. *American Journal of Orthopsychiatry, 92*(5), 599-615.

Kirmayer, L. J., Narasiah, L., Munoz, M., Rashid, M., Ryder, A. G., Guzder, J., ... & Pottie, K. (2011). Common mental health problems in immigrants and refugees: general approach in primary care. *Cmaj, 183*(12), E959-E967.

Koçdemir, K. (1999). Yeni bin yılın derdi göç ve iltica. *Türk İdare Dergisi, 71*(423), 85-108.

Lee, Y. M., Shin, O. J., & Lim, M. H. (2012). The psychological problems of North Korean adolescent refugees living in South Korea. *Psychiatry investigation, 9*(3), 217.

Li, W., & Teixeira, C. (2007). Introduction: immigrants and transnational experiences in world cities. *GeoJournal, 68*, 93-102.

Lin, E. H. B., Ihle, L. J., & Tazuma, L. (1985). Depression among Vietnamese refugees in a primary care clinic. *The American journal of medicine*, *78*(1), 41-44.

Lustig, M. W., Koester, J., & Halualani, R. (2006). *Intercultural competence: Interpersonal communication across cultures.* Boston: Pearson/A and B.

Marley, C., & Mauki, B. (2019). Resilience and protective factors among refugee children post-migration to high-income countries: a systematic review. *European Journal of Public Health, 29*(4), 706-713.

Marquez, P. V. (2017). Mental health among displaced people and refugees: making the case for action at the World Bank Group.

McNamara, K. E. (2007). Conceptualizing discourses on environmental refugees at the United Nations. *Population and Environment, 29*, 12-24.

Meyerhoff, J., Iyiewuare, P., Mulder, L. A., & Rohan, K. J. (2021). A qualitative study of perceptions of risk and protective factors for suicide among Bhutanese refugees. *Asian American journal of psychology, 12*(3), 204.

Mohamed, S., & Thomas, M. (2017). The mental health and psychological well-being of refugee children and young people: An exploration of risk, resilience and protective factors. *Educational Psychology in Practice, 33*(3), 249-263.

Newman, L. (2013). Seeking asylum—trauma, mental health, and human rights: An Australian perspective. *Journal of Trauma & Dissociation, 14*(2), 213-223.

Newman, L., Lightfoot, T., Singleton, G., Aroche, J., Yong, C. S., Eagar, S., ... & Whittaker, M. (2010). Mental illness in Australian immigration detention centres. *The Lancet, 375*(9723), 1344-1345.

Norredam, M., Garcia-Lopez, A., Keiding, N., & Krasnik, A. (2009). Risk of mental disorders in refugees and native Danes: a register-based retrospective cohort study. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology, 44*, 1023-1029.

Öztürk, M. O., & Uluşahin, A. (2014). Ruh sağlığı ve bozuklukları. Nobel Tıp Kitabevleri.

Pejic, V., Alvarado, A. E., Hess, R. S., & Groark, S. (2017). Community-based interventions with refugee families using a family systems approach. *The Family Journal, 25*(1), 101-108.

Peker, B., & Sancar, M. (2002). Yaşamın Kıyısındakilere Hoşgeldin Diyebilmek. *İnsan Hakları Derneği İktisadi İşletmesi Yayınları, Ankara.*

Pernice, R., & Brook, J. (1994). Relationship of migrant status (refugee or immigrant) to mental health. *International Journal of Social Psychiatry, 40*(3), 177-188.

Petersen, W. (1975). *Population* (No. 3). MacMillan Publishing Company.

Polat, G. (2007). İç Göçün Çocuk Ruh Sağlığına Etkisi ve Sosyal Hizmet Müdahalesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 18*(1), 89-106.

Porter, M., & Haslam, N. (2005). Predisplacement and postdisplacement factors associated with mental health of refugees and internally displaced persons: a meta-analysis. *Jama, 294*(5), 602-612.

Posselt, M., Eaton, H., Ferguson, M., Keegan, D., & Procter, N. (2019). Enablers of psychological well-being for refugees and asylum seekers living in transitional countries: A systematic review. *Health & Social Care in the Community, 27*(4), 808-823.

Pumariega, A. J., Rothe, E., & Pumariega, J. B. (2005). Mental health of immigrants and refugees. *Community mental health journal, 41*, 581-597.

Renner, W., & Salem, I. (2009). Post-traumatic stress in asylum seekers and refugees from Chechnya, Afghanistan, and West Africa: gender differences in symptomatology and coping. *International Journal of Social Psychiatry, 55*(2), 99-108.

Renner, W., & Salem, I. (2009). Post-traumatic stress in asylum seekers and refugees from Chechnya, Afghanistan, and West Africa: gender differences in symptomatology and coping. *International Journal of Social Psychiatry, 55*(2), 99-108.

Sarı, A. A. (2022). Mültecilerin Yaşadığı Psikolojik Sorunlar ve Çözüm Önerileri Üzerine Minör Bir Değerlendirme. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi, 6*(2), 631-642.

Schweitzer, R., Melville, F., Steel, Z., & Lacherez, P. (2006). Trauma, post-migration living difficulties, and social support as predictors of psychological adjustment in resettled Sudanese refugees. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry, 40*(2), 179-187.

Selye, H. (1950). The physiology and pathology of exposure to stress. ACTA. Inc., Montreal.

Sijbrandij, M., Acarturk, C., Bird, M., Bryant, R. A., Burchert, S., Carswell, K., ... & Cuijpers, P. (2017). Strengthening mental health care systems for Syrian refugees in Europe and the Middle East: integrating scalable psychological interventions in eight countries. *European Journal of Psychotraumatology, 8*(sup2), 1388102.

Silove, D., Austin, P., & Steel, Z. (2007). No refuge from terror: the impact of detention on the mental health of trauma-affected refugees seeking asylum in Australia. *Transcultural psychiatry, 44*(3), 359-393.

Silove, D., Steel, Z., & Watters, C. (2000). Policies of deterrence and the mental health of asylum seekers. *Jama, 284*(5), 604-611.

Sim, A., Bowes, L., & Gardner, F. (2019). The promotive effects of social support for parental resilience in a refugee context: *A cross-sectional study with Syrian mothers in Lebanon. Prevention Science, 20*, 674-683.

Steel, Z., Chey, T., Silove, D., Marnane, C., Bryant, R. A., & Van Ommeren, M. (2009). Association of torture and other potentially traumatic events with mental health outcomes among populations exposed to mass conflict and displacement: *a systematic review and meta-analysis. Jama, 302*(5), 537-549.

Sumbuloglu, I., Karabey, S., Gulle, B., Saillard, E., & Koca, E. (2019, September). Suriyeli Çocukların Okul Ortamında Sosyal İçerilmesine İlişkin Geliştirilmiş Psikososyal Destek Programı: YanYana Projesi. In *3. International 21. National Public Health Congress.*

Sundquist, J. (1994). Refugees, labour migrants and psychological distress: A population-based study of 338 Latin-American refugees, 161 South European and 396 Finnish labour migrants, and 996 Swedish age-, sex-and education-matched controls. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology, 29*, 20-24.

T.C. İçişleri Bakanlığı. (2013). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu*. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf

T.C. İçişleri Bakanlığı. (2014). *Geçici Koruma Yönetmeliği*. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. https://www.goc.gov.tr/yabancilar-ve-uluslararasi-koruma-kanununda-gecici-koruma

Teodorescu, D. S., Heir, T., Hauff, E., Wentzel-Larsen, T. O. R. E., & Lien, L. (2012). Mental health problems and post-migration stress among multi-traumatized refugees attending outpatient clinics upon resettlement to Norway. *Scandinavian journal of psychology, 53*(4), 316-332.

Tomanbay, İ. (2004). Sığınma ve göçmen alanında kavram sorunu. *Umuda Doğru Sığınmacı ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği Dergisi, 4*(13), 5-7.

Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik (1994). *Resmî Gazete* (22127,30.11.2007).

UNHCR. (2020). *UNHCR Türkiye İstatistikleri*. https://www.unhcr.org/tr/unhcr-turkiye-istatistikleri

Ünlü, S., Kızılhan, T., & Elciyar, K. (2018). Göçmenlerin uyum sağlama sürecinde yaşadıkları çatışmalar ve sayısal topluluklar. *Selçuk İletişim, 11*(1), 5-18.

Vermez, H. (2007). Dağlık Karabağ göçmenlerinin sosyo ekonomik problemleri (Doktora Tezi), *Sakarya Üniversitesi (Turkey)*.

Warfa, N., Curtis, S., Watters, C., Carswell, K., Ingleby, D., & Bhui, K. (2012). Migration experiences, employment status and psychological distress among Somali immigrants: a mixed-method international study. *BMC public health, 12*(1), 1-12.

Westermeyer, J. (1989). Paranoid symptoms and disorders among 100 among refugees: a longitudinal study. *Acta Psychiatrica Scandinavica, 80*(1), 47-59.

World Health Organization (2021, September 23). Self-Help Plus (Sh+) A group-based stress management course for adults. https://www.who.int/publications/i/item/9789240035119

World Health Organization. (2018). Mental health promotion and mental health care in refugees and migrants: technical guidance.

Yalın Sapmaz, Ş., Uzel Tanrıverdi, B., Öztürk, M., Gözaçanlar, Ö., Yörük Ülker, G., & Özkan, Y. (2017). Immigration-related mental health disorders in refugees 5–18 years old living in Turkey. *Neuropsychiatric disease and treatment*, 2813-2821.

Yang, M., Chan, S., Vang, T., Nguyen, T., Ly, M., Phommasouvanh, B., & Cabugao, R. (1989). Depression and posttraumatic stress disorder in Southeast Asian refugees. *American Journal of Psychiatry, 146*(12), 1592-1597.

17. Bölüm

YAPAY ZEKÂ DESTEKLİ UYGULAMALAR VE AKIL SAĞLIĞI İÇİN KORUYUCU-ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER

Pınar Bürhan[*]

Son zamanlardaki teknolojik ilerlemeler, değişimin çok hızlı olduğu bir dünyada yaşadığımızı hatırlatmaktadır. Yapay zekâ da son yıllarda hızla gelişen ve pek çok sektörde köklü değişimlere yol açan teknolojik ilerlemeler arasındadır. Yapay zekâ; derin öğrenme, makine öğrenimi ve doğal dil işleme gibi alt alanlardaki teknolojik ilerlemeler sayesinde insan benzeri yeteneklerle zekâ gerektiren görevleri yerine getirebilmektedir (Musikanski ve ark., 2020). Yapay zekâ alanındaki ilerlemeler, insan-makine etkileşiminin sınırlarını da genişletmektedir. Ancak bu etkileşim tek taraflı değildir. Bu süreçte insan ve yapay zekâ uygulamaları, birlikte gelişim ve değişim sürecine dâhil olmaktadır. İnsanlar bir yandan yapay zekâ uygulamalarını kendi ihtiyaçlarına göre değiştirip geliştirirken diğer yandan yapay zekâ uygulamaları da insanları ve onların yaşam biçimlerini temelinden değiştirip dönüştürmektedir. İnsan ve yapay zekâ arasındaki bu ikili etkileşim psikoloji bilimi açısından da merak uyandırıcı hâle gelmiştir. Bu sebeple son zamanlarda araştırmacılar, insanların yapay zekâ uygulamalarıyla olan etkileşiminde nasıl değişip dönüştüğünü ancak buna karşılık ne tür sorunların ortaya çıkabileceğine dair bir anlayış geliştirmeye ihtiyaç duymuşlardır (ör.; Caponnetto ve Milazzo, 2019; Fiske ve ark., 2019). Kitabın bu bölümünün yazılış amacı, yapay zekâ uygulamalarının akıl sağlığı alanında koruyucu ve önleyici müdahaleler bağlamda uygulanmasına ilişkin bir inceleme sunmaktır. Bu bölüm, psikolojik bozuklukların tanı ve teşhisinden daha çok bu bozukluklara yönelik yapay zekâ müdahalelerini konu alacaktır. Aynı zamanda yapay zekâ uygulamalarının akıl sağlığı alanında kullanımından dolayı ortaya çıkabilecek avantajlar, zorluklar ve sınırlılıklar üzerine görüşler

[*] Bursa Teknik Üniversitesi

Kaynakça

Blease, C., Locher, C., Leon-Carlyle, M., & Doraiswamy, M. (2020). Artificial intelligence and the future of psychiatry: Qualitative findings from a global physician survey. *Digital Health*, *6*, 205520762096835. https://doi.org/10.1177/2055207620968355

Cao, B., Cho, R. Y., Chen, D., Xiu, M., Wang, L., Soares, J. C., & Zhang, X. Y. (2020). Treatment response prediction and individualized identification of first-episode drug-naïve schizophrenia using brain functional connectivity. *Molecular Psychiatry*, *25*(4), 906- 913. https://doi.org/10.1038/s41380-018-0106-5

Caponnetto, P., & Milazzo, M. (2019). Cyber health psychology: The use of new technologies at the service of psychological well being and health empowerment. *Health Psychology Research*, *7*(2). https://doi.org/10.4081/hpr.2019.8559

Cavanagh, K., Shapiro, D. A., Van Den Berg, S., Swain, S., Barkham, M., & Proudfoot, J. (2006). The effectiveness of computerized cognitive behavioural therapy in routine care. *British Journal of Clinical Psychology*, *45*(4), 499-514. https://doi.org/10.1348/014466505X84782

Cecula, P., Yu, J., Dawoodbhoy, F. M., Delaney, J., Tan, J., Peacock, I., & Cox, B. (2021). Applications of artificial intelligence to improve patient flow on mental health inpatient units—Narrative literature review. *Heliyon*, *7*(4), e06626. https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2021.e06626

Chekroud, A. M., Gueorguieva, R., Krumholz, H. M., Trivedi, M. H., Krystal, J. H., & McCarthy, G. (2017). Reevaluating the efficacy and predictability of antidepressant treatments: A symptom clustering approach. *JAMA Psychiatry*, *74*(4), 370. https://doi.org/10.1001/jamapsychiatry.2017.0025

Chekroud, A. M., Zotti, R. J., Shehzad, Z., Gueorguieva, R., Johnson, M. K., Trivedi, M. H., Cannon, T. D., Krystal, J. H., & Corlett, P. R. (2016). Cross-trial prediction of treatment outcome in depression: A machine learning approach. *The Lancet Psychiatry*, *3*(3), 243- 250. https://doi.org/10.1016/S2215-0366(15)00471-X

Christensen, H. (2004). Delivering interventions for depression by using the internet: Randomised controlled trial. *BMJ*, *328*(7434), 265-0. https://doi.org/10.1136/bmj.37945.566632.EE

Ćosić, K., Popović, S., Šarlija, M., Kesedžić, I., Gambiraža, M., Dropuljić, B., Mijić, I., Henigsberg, N., & Jovanovic, T. (2021). AI-Based prediction and prevention of psychological and behavioral changes in Ex-COVID-19 patients. *Frontiers in Psychology*, *12*, 782866. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.782866

Ćosić, K., Popović, S., Šarlija, M., Kesedžić, I., & Jovanovic, T. (2020). Artificial intelligence in prediction of mental health disorders induced by the COVID-19 pandemic among health care workers. *Croatian Medical Journal*, *61*(3), 279-288. https://doi.org/10.3325/cmj.2020.61.279

Deniz-Garcia, A., Fabelo, H., Rodriguez-Almeida, A. J., Zamora-Zamorano, G., Castro- Fernandez, M., Alberiche Ruano, M. D. P., Solvoll, T., Granja, C., Schopf, T. R., Callico, G. M., Soguero-Ruiz, C., Wägner, A. M., & WARIFA Consortium. (2023). Quality, usability, and effectiveness of mHealth apps and the role of artificial intelligence: Current scenario and challenges. *Journal of Medical Internet Research*, *25*, e44030. https://doi.org/10.2196/44030

Donker, T., Cornelisz, I., Van Klaveren, C., Van Straten, A., Carlbring, P., Cuijpers, P., & Van Gelder, J.-L. (2019). Effectiveness of self-guided app-based virtual reality vognitive behavior therapy for acrophobia: A randomized clinical trial. *JAMA Psychiatry*, *76*(7), 682. https://doi.org/10.1001/jamapsychiatry.2019.0219

Dwyer, D. B., Falkai, P., & Koutsouleris, N. (2018). Machine learning approaches for clinical pychology and psychiatry. *Annual Review of Clinical Psychology*, *14*(1), 91-118. https://doi.org/10.1146/annurev-clinpsy-032816-045037

Elyoseph, Z., & Levkovich, I. (2023). Beyond human expertise: The promise and limitations of ChatGPT in suicide risk assessment. *Frontiers in Psychiatry*, *14*, 1213141. https://doi.org/10.3389/fpsyt.2023.1213141

Etkin, A., Patenaude, B., Song, Y. J. C., Usherwood, T., Rekshan, W., Schatzberg, A. F., Rush, A. J., & Williams, L. M. (2015). A cognitive–emotional biomarker for predicting remission with antidepressant medications: A report from the iSPOT-D Trial. *Neuropsychopharmacology*, *40*(6), 1332-1342. https://doi.org/10.1038/npp.2014.333

Fiske, A., Henningsen, P., & Buyx, A. (2019). Your robot therapist will see you now: Ethical implications of embodied artificial intelligence in psychiatry, psychology, and psychotherapy. *Journal of Medical Internet Research*, *21*(5), e13216. https://doi.org/10.2196/13216

Fitzpatrick, K. K., Darcy, A., & Vierhile, M. (2017). Delivering cognitive behavior therapy to young adults with symptoms of depression and anxiety using a fully automated conversational agent (Woebot): A randomized controlled trial. *JMIR Mental Health*, *4*(2), e19. https://doi.org/10.2196/mental.7785

Fonseka, T. M., Bhat, V., & Kennedy, S. H. (2019). The utility of artificial intelligence in suicide risk prediction and the management of suicidal behaviors. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*, *53*(10), 954-964. https://doi.org/10.1177/0004867419864428

Freeman, D., Haselton, P., Freeman, J., Spanlang, B., Kishore, S., Albery, E., Denne, M., Brown, P., Slater, M., & Nickless, A. (2018). Automated psychological therapy using immersive virtual reality for treatment of fear of heights: A single-blind, parallel-group, randomised controlled trial. *The Lancet Psychiatry*, *5*(8), 625-632. https://doi.org/10.1016/S2215-0366(18)30226-8

Gamble, A. (2020). Artificial intelligence and mobile apps for mental healthcare: A social informatics perspective. *Aslib Journal of Information Management*, *72*(4), 509-523. https://doi.org/10.1108/AJIM-11-2019-0316

Götzl, C., Hiller, S., Rauschenberg, C., Schick, A., Fechtelpeter, J., Fischer Abaigar, U., Koppe, G., Durstewitz, D., Reininghaus, U., & Krumm, S. (2022). Artificial intelligence-informed mobile mental health apps for young people: A mixed-methods approach on users' and stakeholders' perspectives. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, *16*(1), 86. https://doi.org/10.1186/s13034-022-00522-6

Hartanto, D., Brinkman, W.-P., Kampmann, I. L., Morina, N., Emmelkamp, P. G. M., & Neerincx, M. A. (2016). Home-Based Virtual Reality Exposure Therapy with Virtual Health Agent Support. Içinde S. Serino, A. Matic, D. Giakoumis, G. Lopez, & P. Cipresso (Ed.), *Pervasive Computing Paradigms for Mental Health* (C. 604, ss. 85-98). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-32270-4_9

Insel, T., Cuthbert, B., Garvey, M., Heinssen, R., Pine, D. S., Quinn, K., Sanislow, C., & Wang, P. (2010). Research Domain Criteria (RDoC): Toward a New Classification Framework for Research on Mental Disorders. *American Journal of Psychiatry*, *167*(7), 748-751. https://doi.org/10.1176/appi.ajp.2010.09091379

Karimian, G., Petelos, E., & Evers, S. M. A. A. (2022). The ethical issues of the application of artificial intelligence in healthcare: A systematic scoping review. *AI and Ethics*, *2*(4), 539-551. https://doi.org/10.1007/s43681-021-00131-7

Khodayari-Rostamabad, A., Hasey, G. M., MacCrimmon, D. J., Reilly, J. P., & Bruin, H. D. (2010). A pilot study to determine whether machine learning methodologies using pre- treatment electroencephalography can predict the symptomatic response to clozapine therapy. *Clinical Neurophysiology*, *121*(12), 1998 - 2006. https://doi.org/10.1016/j.clinph.2010.05.009

Khodayari-Rostamabad, A., Reilly, J. P., Hasey, G. M., De Bruin, H., & MacCrimmon, D. J. (2013). A machine learning approach using EEG data to predict response to SSRI treatment for major depressive disorder. *Clinical Neurophysiology*, *124*(10), 1975-1985. https://doi.org/10.1016/j.clinph.2013.04.010

Klos, M. C., Escoredo, M., Joerin, A., Lemos, V. N., Rauws, M., & Bunge, E. L. (2021). Artificial Intelligence–Based Chatbot for anxiety and depression in university students: Pilot randomized controlled trial. *JMIR Formative Research*, *5*(8), e20678. https://doi.org/10.2196/20678

Koutsouleris, N., Hauser, T. U., Skvortsova, V., & De Choudhury, M. (2022). From promise to practice: Towards the realisation of AI-informed mental health care. *The Lancet Digital Health*, *4*(11), e829-e840. https://doi.org/10.1016/S2589-7500(22)00153-4

Learmonth, Despina., & Rai, Sadik. (2008). Taking computerized CBT beyond primary care. *British Journal of Clinical Psychology*, *47*(1), 111-118. https://doi.org/10.1348/014466507X248599

Lee, E. E., Torous, J., De Choudhury, M., Depp, C. A., Graham, S. A., Kim, H.-C., Paulus, M. P., Krystal, J. H., & Jeste, D. V. (2021). Artificial intelligence for mental health care: Clinical applications, barriers, facilitators, and artificial wisdom. *Biological Psychiatry: Cognitive Neuroscience and Neuroimaging*, *6*(9), 856-864. https://doi.org/10.1016/j.bpsc.2021.02.001

Littlewood, E., Duarte, A., Hewitt, C., Knowles, S., Palmer, S., Walker, S., Andersen, P., Araya, R., Barkham, M., Bower, P., Brabyn, S., Brierley, G., Cooper, C., Gask, L., Kessler, D., Lester, H., Lovell, K., Muhammad, U., Parry, G., … on behalf of the REEACT Team. (2015). A randomised controlled trial of computerised cognitive behaviour therapy for the treatment of depression in primary care: The Randomised Evaluation of the Effectiveness and Acceptability of Computerised Therapy (REEACT) trial. *Health Technology Assessment*, *19*(101), 1-174. https://doi.org/10.3310/hta191010

Miloff, A., Carlbring, P., Hamilton, W., Andersson, G., Reuterskiöld, L., & Lindner, P. (2020). Measuring alliance toward embodied virtual therapists in the era of automated treatments with the virtual therapist alliance scale (VTAS): Development and psychometric evaluation. *Journal of Medical Internet Research*, *22*(3), e16660. https://doi.org/10.2196/16660

Minas, M. Y., & Triantafillou, G. (2020). Future of the Artificial Intelligence in daily health applications. *The European Journal of Social & Behavioural Sciences*, *29*(3), 145-153. https://doi.org/10.15405/ejsbs.278

Morales, S., Barros, J., Echávarri, O., García, F., Osses, A., Moya, C., Maino, M. P., Fischman, R., Núñez, C., Szmulewicz, T., & Tomicic, A. (2017). Acute mental discomfort associated with suicide behavior in a clinical sample of patients with affective disorders: Ascertaining critical variables using Artificial Intelligence tools. *Frontiers in Psychiatry*, *8*. https://doi.org/10.3389/fpsyt.2017.00007

Morales-Rodríguez, F. M., Martínez-Ramón, J. P., Giménez-Lozano, J. M., & Morales Rodríguez, A. M. (2023). Suicide risk analysis and psycho-emotional risk factors using an artificial neural network system. *Healthcare*, *11*(16), 2337. https://doi.org/10.3390/healthcare11162337

Mouchabac, S., Adrien, V., Falala-Séchet, C., Bonnot, O., Maatoug, R., Millet, B., Peretti, C.-S., Bourla, A., & Ferreri, F. (2021). Psychiatric advance directives and artificial intelligence: A conceptual framework for theoretical and ethical principles. *Frontiers in Psychiatry*, *11*, 622506. https://doi.org/10.3389/fpsyt.2020.622506

Musikanski, L., Rakova, B., Bradbury, J., Phillips, R., & Manson, M. (2020). Artificial Intelligence and community well-being: A proposal for an emerging area of research. *Internationa l Journal of Community Well-Being*, *3*(1), 39-55. https://doi.org/10.1007/s42413-019-00054-6

Olawade, D. B., Wada, O. Z., Odetayo, A., David-Olawade, A. C., Asaolu, F., & Eberhardt, J. (2024). Enhancing mental health with Artificial Intelligence: Current trends and future prospects. *Journal of Medicine, Surgery, and Public Health*, *3*, 100099. https://doi.org/10.1016/.glmedi.2024.100099

Oltmanns, J. R., Schwartz, H. A., Ruggero, C., Son, Y., Miao, J., Waszczuk, M., Clouston, S. A. P., Bromet, E. J., Luft, B. J., & Kotov, R. (2021). Artificial intelligence language predictors of two-year trauma-related outcomes. *Journal of Psychiatric Research*, *143*, 239-245. https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2021.09.015

Proudfoot, J., Goldberg, D., Mann, A., Everitt, B., Marks, I., & Gray, J. A. (2003). Computerized, interactive, multimedia cognitive-behavioural program for anxiety and depression in general practice. *Psychological Medicine*, *33*(2), 217-227. https://doi.org/10.1017/S0033291702007225

Rotondi, A. J., Belnap, B. H., Rothenberger, S., Feldman, R., Hanusa, B., & Rollman, B. L. (2024). Predictors of use and drop out From a Web-based cognitive behavioral therapy program and health community for depression and anxiety in primary care patients: Secondary analysis of a randomized controlled trial. *JMIR Mental Health*, *11*, e52197. https://doi.org/10.2196/52197

Sachan, D. (2018). Self-help robots drive blues away. *The Lancet Psychiatry*, *5*(7), 547. https://doi.org/10.1016/S2215-0366(18)30230-X

Schulz, M.-A., Yeo, B. T. T., Vogelstein, J. T., Mourao-Miranada, J., Kather, J. N., Kording, K., Richards, B., & Bzdok, D. (2020). Different scaling of linear models and deep learning in UKBiobank brain images versus machine-learning datasets. *Nature Communications*, *11*(1), 4238. https://doi.org/10.1038/s41467-020-18037-z

Sedlakova, J., & Trachsel, M. (2023). Conversational artificial intelligence in psychotherapy: A new therapeutic tool or agent? *The American Journal of Bioethics*, *23*(5), 4-13. https://doi.org/10.1080/15265161.2022.2048739

Sun, J., Dong, Q.-X., Wang, S.-W., Zheng, Y.-B., Liu, X.-X., Lu, T.-S., Yuan, K., Shi, J., Hu, B., Lu, L., & Han, Y. (2023). Artificial intelligence in psychiatry research, diagnosis, and therapy. *Asian Journal of Psychiatry*, *87*, 103705. https://doi.org/10.1016/j.ajp.2023.103705

Tahan, M., & Saleem, T. (2023). Application of artificial intelligence for diagnosis, prognosis and treatment in psychology: A review. *Neuropsychiatria i Neuropsychologia*, *18*(1-2), 36- 45. https://doi.org/10.5114/nan.2023.129070

Tai, A. M. Y., Albuquerque, A., Carmona, N. E., Subramanieapillai, M., Cha, D. S., Sheko, M., Lee, Y., Mansur, R., & McIntyre, R. S. (2019). Machine learning and big data: Implications for disease modeling and therapeutic discovery in psychiatry. *Artificial Intelligence in Medicine*, *99*, 101704. https://doi.org/10.1016/j.artmed.2019.101704

Weller, O., Sagers, L., Hanson, C., Barnes, M., Snell, Q., & Tass, E. S. (2021). Predicting suicidal thoughts and behavior among adolescents using the risk and protective factor framework: A large-scale machine learning approach. *PLOS ONE*, *16*(11), e0258535. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0258535

Zilcha-Mano, S., Roose, S. P., Brown, P. J., & Rutherford, B. R. (2018). A machine learning approach to identifying placebo responders in late-life depression trials. *The American Journal of Geriatric Psychiatry*, *26*(6), 669-677. https://doi.org/10.1016/j.jagp.2018.01.001

BANKACI VE SİGORTACILAR İÇİN İLERİ SATIŞ STRATEJİLERİ

Ferudun Yayman

nobel bilimsel

Bankacı ve Sigortacılar İçin İleri Satış Stratejileri
Ferudun Yayman

Yayın No.: 2293
ISBN: 978-625-393-933-5
E-ISBN: 978-625-393-934-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yayman, Ferudun.
Bankacı ve Sigortacılar İçin İleri Satış Stratejileri / Ferudun Yayman
1. Basım, VIII + 274 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-933-5
E-ISBN: 978-625-393-934-2
1. İnsanı Tanıma 2. Etkili İletişim 3. Davranış Kalıbı 4. Satış Süreci 5. Satış Stratejisi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ 1

2. İNSANI TANIMA VE İNSAN DAVRANIŞLARINI ANLAMA 5

2.1. Önce Kendini Bil 5

2.2. İletişimin Doğru Anahtarı: Temsil Sistemleri 8

2.3. Temsil Sistemlerinin Karakteristik Özellikleri 12

2.3.1. Görsel Temsil Sistemini Kullananların Özellikleri 12

2.3.2. İşitsel Temsil Sistemini Kullananların Özellikleri 13

2.3.3. Dokunsal Temsil Sistemini Kullananların Özellikleri 14

2.4. Temsil Sistemlerine Uygun Dil Kalıpları: Hangi Temsil Sistemi, Hangi Dili Kullanır ve Kullanılmasını Tercih Eder? 15

2.5. İnsanlarla Nasıl "Uyum" Sağlarız? 16

2.6. Stratejik İknanın Gizli Gücü 21

2.7. Sadece Bir Soru İle Potansiyel Müşterinizin Temsil Sistemini Nasıl Anlarsınız: Aynı Soruya Kim, Nasıl Cevap Veriyor? 23

3. BEYNİMİZİ TANIYALIM 25

3.1. Beynimiz Nasıl Çalışıyor? 25

3.1.1. Eski Beyin 25

3.1.2. Orta Beyin 25

3.1.3. Yeni Beyin 26

3.2. Algı Filtrelerimiz 27

3.3. Beynin Nörolojik Yapısının Satın Alma Kararları Üzerindeki Etkisi 29

3.4. Temsil Sistemlerinin Satın Alma Kararı Üzerindeki Etkisi 30

4. TÜKETİCİLER SATIN ALMA KARARINI NASIL VERMEKTEDİR? 33

4.1. Satın Alma Kararını Etkileyen En Önemli Uyarıcı: ÇAPALAR 34

4.2. Satın Alma Denklemi Nasıl Oluşur? 35

5. ETKİLİ İLETİŞİM STRATEJİLERİ 37
5.1. Etkili İletişim Nedir? 38
5.2. İkna Edici İletişim 41
5.3. Etkili İletişimin Temel Doğruları Nelerdir? 42
5.4. Empati Nedir ve Nasıl Empati Kurarız? 43
5.5. İletişimi Etkileyen Tutum ve Davranışlar 44
5.6. Etkili İletişimin Kilit Faktörleri 45

6. DAVRANIŞ KALIPLARI 49
6.1. Değişiklik Kalıbı (Farklılıklar ve Aynılıklar) 50
6.1.1. Farklı Değişiklik Kalıbını Kullanan İnsanlarla Nasıl İletişim Kurmalısınız? 52
6.1.2. Değişiklik Kalıbından Satış Görüşmelerinizde Nasıl Yararlanabilirsiniz? 54
6.1.3. "Farklılık" Davranış Kalıbına Sahip İnsanlara Nasıl Satış Yaparsınız? 55
6.1.4. "Aynılık" Kalıbını Kullanan İnsanlara Nasıl Satış Yaparsınız? 56
6.2. Temel İlgi Kalıpları 58
6.2.1. Temel İlgi Kalıplarından Satış Görüşmelerinizde Nasıl Yararlanabilirsiniz? 63
6.3. Değerlendirme Kalıbı 65
6.3.1. Değerlendirme Kalıbını Kullananlara Nasıl Satış Yapabiliriz? 65
6.4. Karar Kalıpları (Görsel, İşitsel, Duygusal, Mantıksal) 68
6.4.1. Bir İnsanın Hangi Karar Kalıbını Kullandığını Nasıl Anlarız? 73
6.4.2. Farklı Karar Kalıbını Kullananlara Nasıl Satış Yaparız? 74
6.5. Motivasyon Kalıbı 78
6.5.1. İlerlemeci ve Kaçınmacı İnsanlara Nasıl Satış Yapabiliriz? 81
6.6. Dürtü Kalıbı 84
6.6.1. Satış Yaparken Dürtü Kalıbından Nasıl Yararlanabiliriz? 87
6.7. Etkinlik Kalıbı (Seçenekler ve Kurallar) 89
6.7.1. Satış Görüşmesi Yaptığımız Kişinin Etkinlik Kalıbını Nasıl Belirleriz? 91
6.7.2. Etkinlik Kalıbını Kullananlara Nasıl Satış Yapabiliriz? 91
6.8. Davranış Kalıplarının Önemi 93

7. SATIŞ SÜRECİ VE AŞAMALARI 95
7.1. Potansiyel Müşterinin Belirlenmesi 96
7.2. Görüşmeye Hazırlık 96
7.3. Müşteri İle Karşılaşma 96

7.4. Müşteri İhtiyaçlarının Tespiti ve Çözüm Önerisi 97
7.5. Müşteri İtirazlarının Karşılanması 97
7.6. Satışın Kapatılması 97
7.7. Satış Sonrası Takip 98
7.8. Başarılı Satış Temsilcilerinin Özellikleri 98

8. MÜŞTERİ SATIN ALMA DAVRANIŞI 101
8.1. Algılama Nedir? 101
8.2. Risk Nedir? 104
8.3. Risk ve Kontrol 106
8.3.1. Davranışsal Kontrol 107
8.3.2. Karar Kontrolü 108
8.3.3. Bilişsel Kontrol 108
8.4. Algılamayı Etkileyen Faktörler 109
8.5. Öğrenme Nedir, Öğrenmenin Satın Alma Davranışına Etkileri Nelerdir? 110
8.6. Müşteriler Nasıl Karar Verir? 113
8.7. Satın Alma Karar Süreci Nasıl İşler? 115
8.8. Tüketici Motivasyonu ve Satın Alma Kararına Etkileri 118
8.9. Tüketici Motivasyonunu Etkileyen Unsurlar 119
8.10. Tüketici Davranışının Özellikleri 120
8.11. Tüketici Davranışını Etkileyen Faktörler 121
8.12. Satın Alma Kararını Etkileyen Faktörler 124

9. NÖROPAZARLAMA YÖNTEMLERİNİN İKNA STRATEJİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ 129
9.1. İnsan Beyni Nasıl Karar Verir? 131
9.2. Eski Beynin Anladığı Uyarıcılar 132
9.2.1. Kişisellik (Benmerkezci yaklaşım) 132
9.2.2. Zıtlık 134
9.2.3. Somut Veri 135
9.2.4. Başlangıç ve Sonda Olmak (Akılda Kalıcılık Etkisi) 137
9.2.5. Görsel Uyarıcı 138
9.2.6. Duygular 139
9.2.6.1. Beklentinin İknaya Etkisi 142
9.3. İknada Başarıya Ulaşmak İçin Dört Eylem Planı 144

9.3.1. Sorunun Tespiti 144
9.3.1.1. "SIKINTI" Neden Satın Alma Davranışını Etkileyen En Önemli Faktördür? 145
9.3.1.2. Sıkıntının Kaynakları 146
9.3.1.3. Sıkıntıyı En İyi Şekilde Nasıl Tespit Ederiz? 147
9.3.2. İddianın Farklılaştırılması 148
9.3.3. Kazancın Gösterilmesi 150
9.3.4. Mesajın Eski Beyne İletilmesi 152
9.4. Müşterinin KARAR VERME MERKEZİNE Nasıl Ulaşırsınız? (İknayı Hızlandıran Altı Unsur) 153
9.4.1. Dikkat Çekiciler Kullanılması 154
9.4.2. Büyük Resmin Gösterilmesi 155
9.4.3. İddiaların Ortaya Konması 156
9.4.4. Kazanç Kanıtlarının Gösterilmesi 156

10. İTİRAZLARLA BAŞA ÇIKMA 159
10.1. İtiraz Çeşitleri 160
10.1.1. Yanlış Anlamadan Kaynaklanan İtirazlar 160
10.1.2. Algıdan KAYNAKLANAN İTİRAZLAR 160
10.1.3. Keyfî İtirazlar "Katı Benmerkezciler" 161
10.2. İtirazları Karşılama Yöntemleri 161
10.2.1. İtiraza Olumlu Yaklaşım 161
10.2.2. İtirazların Yeniden Çerçevelenmesi 162
10.2.2.1. İtirazların Yeniden Çerçevelenmesi Konusunda Yapılması Gerekenler . 163
10.3. İtirazların Oluşmadan Önlenmesi 164
10.3.1. Satışçıdan Kaynaklanan İtirazlar Nelerdir ve Nasıl Önlenir? 167
10.3.1.1. Özellikler ve Fiyat İtirazı 167
10.3.1.2. Avantajlar ve İtirazlar 168
10.3.1.3. Faydalar ve Müşteri Onayı 169

11. SATIŞ GÖRÜŞMESİNİN GİRİŞ AŞAMASI VE ZAMAN YÖNETİMİ 173
11.1. İlk İzlenim 173
11.2. Temsil Uyumu 174
11.3. Geleneksel Giriş/Başlangıç Konuşmaları 174

11.3.1. Müşterinin Kişisel İlgi Alanlarıyla Bağ Kurmak 175
11.3.2. Görüşmeye Fayda Bildirerek Başlamak 175
11.4. Başarılı Bir Satış Görüşmesi İçin Dikkat Edilmesi Gerekenler 177
11.4.1. Bir An Önce Konuya Geçin 177
11.4.2. Hemen Çözüme Atlamayın 177
11.4.3. Sorulara Yoğunlaşın 178

12. SATIŞIN TAMAMLANMASI (KAPANIŞ) 179

13. MUTLULUK HORMONLARIMIZIN SATIŞLA İLGİSİ NEDİR? 185
13.1. Hormonlar Bizi Nasıl Mutlu Eder? 186
13.2. Mutluluk Hormonlarının Görevleri 186
13.2.1. Dopamin 187
13.2.2. Oksitosin 189
13.2.3. Serotonin 189
13.2.4. Endorfin 190
13.3. Hayatta Kalmamızı Sağlayan Hormon: KORTİZOL 191
13.3.1. Kortizol Nasıl Çalışır? 191
13.4. Beynimiz Neden "DİKKAT ÇEKME"yi Hayatta Kalmayla Eş Tutar? 193
13.5. Hormonların Satışla İlişkisi 197

14. ÇEKİM YASASININ "SATIŞ BAŞARINIZ" ÜZERİNDEKİ ETKİSİ 203
14.1. Satışçının Enerjik Yapısı 203
14.2. Zihinsel Yapının Başarıya Etkisi 207
14.2.1. Korkunun Kaynakları 208
14.2.2. Korkunun Kardeşi: "Suçluluk Duygusu" 211
14.2.3. Satışçının Suçluluk Duygusu 213
14.3. Başarınız Kendinizi Nasıl Hissettiğinize Bağlıdır 214
14.4. Satış İşinde Enerjinizi Nasıl Korursunuz? 220

15. BÜYÜK SATIŞLARDA MÜŞTERİ TALEP DÖNGÜSÜ 223
15.1. Müşteri Talebi Yaratma 223
15.2. Talep Döngülerinin Süresi 228
15.3. Fiziksel Ürün İle Soyut Ürün Satışı Arasında Fark Var mıdır? 228

15.4. Büyük Satışlarda Müşteri Psikolojisi Nasıldır? 230
15.5. Paralel Ürün Satın Alma Aşamaları 232
15.5.1. Tatmin Aşaması 232
15.5.2. Alışveriş Aşaması 235
15.5.3. Kaygı Aşaması 237
15.5.4. Uygulama Aşaması 238
15.6. “Farklı Ürün” Satın Alma Aşamaları 239
15.6.1. Uçurum 239
15.6.2. Riskten Korunma Aşaması 241
15.6.4. Uzlaşma Aşaması 244
15.6.5. Yerleştirme Aşaması (Yeni Uygulamanın Hayata Geçirilmesi) 245

16. GİRİŞTEN KAPANIŞA: "Yeni Satış Fırsatları Oluşturmak ve Yönetmek" İçin Stratejiler 247
16.1. “Tatmin Aşaması"ndaki Müşteriler İçin Kullanılacak Stratejiler 247
16.2. “Alışveriş Aşaması"ndaki Müşteriler İçin Kullanılacak Stratejiler 260
16.2.1. Alışveriş Aşamasındaki Müşterilerin Karar Faktörleri 264
16.2.2. Müşteri Karar Faktörleri Nasıl Belirlenir? 265

17. SATIŞA DAİR SON BİRKAÇ SÖZ… 269

KAYNAKÇA 273

KAYNAKÇA

Breuning, L. G. (2018) Mutlu Beyin – Mutluluk Hormonlarınızı Yönetin (3. Baskı), Aganta Yayıncılık, İstanbul

Carroll, M. (2016) Business NLP Practitioner – Eğitim Notları, NLP ACADEMY, South Croydon, Surrey, London

Cook, D. R. (2017) How To Be Great Salesperson – By Monday Morning (1. Baskı), Captivating Press, USA

Gün, N. (2013) NLP İle Satış ve Pazarlama (11. Baskı), Kuraldışı Yayıncılık, İstanbul Hogan, K. (2012) Etkili İletişimin Önündeki Sekiz Engel (1. Baskı), Yakamoz

Yayıncılık, İstanbul

Kılınç, M. (2013) Kişileri Yönlendiren 19 Davranış Kalıbı (1. Baskı), Kariyer Yayıncılık, İstanbul

Kılınç, M. (2012) Etkin Liderlik (1. Baskı), Kariyer Yayıncılık, İstanbul

Koç, E. (2017) Temel Tüketici Davranışı ve Pazarlama Stratejileri (1. Baskı), Seçkin Yayıncılık, Ankara

Kotler, P., Armstrong, G. (2018) Pazarlama İlkeleri (1. Baskı). (Çeviren, A.E. Gegez), Beta Yayıncılık, İstanbul

Miller, M., Sinkovitz, J. (2006) Bildiğimiz Satışın Sonu (1. Baskı), MediaCat, İstanbul

Morin, C., Renvoise, P. (2019) Beyindeki İkna Kodu – Nöropazarlama İle Bilimsel İkna Stratejileri Geliştirmek (2. Baskı), Maltepe Üniversitesi Kitapları, İstanbul

Nunziata, J. (2009) Çekim Yasası Satışlarınızı Nasıl Artırır? (1. Baskı), MediaCat, İstanbul

Okumuş, A. (2018) Tüketici Davranışı – Teorik ve Uygulamalı Bir Yaklaşım (2.Baskı),Türkmen Kitabevi, İstanbul

Özçam, D. S., Yalman, N. (2012) Banka Satış Temsilcileri ve Banka Müşterileri İçin Başarılı Satış Ekip Üyesi Farklılıkları Tanımlaması, Yeditepe Üniversitesi, Temmuz 2012, 65-71

Rackham, N. (2006) 4 Adımda Satış Başarısı – Spin Selling (1. Baskı), MediaCat, İstanbul

Renvoise. P., Morin, C. (2014) Nöro Marketing (5. Baskı), MediaCat, İstanbul Taşkın, E. (2012) Satış Teknikleri Eğitimi (9. Baskı), Papatya Yayıncılık, İstanbul

Taşkın, E. (2009) Pazarlama Esasları – Temel Pazarlama İlke ve Uygulamaları (1. Baskı), Türkmen Kitabevi, İstanbul

Underhill, P. (2015) Neden Satın Alırız – Alışveriş Bilimi (1. Baskı), Optimist Yayıncılık, İstanbul

Vitale, J. (2017) Kelimelerle İknanın Psikolojisi – Hypnotic Writing (1. Baskı), Yakamoz Yayıncılık, İstanbul

Yorgancılar, N. (2015) Tüketici Davranışı Nörolojisi (1. Baskı), Çizgi Kitabevi, Konya

Yükselen, C. (2017) Pazarlama – İlkeler, Yönetim ve Örnek Olaylar (14. Baskı), Detay Yayıncılık, Ankara

Woodsmall, M., Woodsmall, W. (2003) Davranış Kalıplarının Gücü – İş Yaşamında Başarının Dokuz Anahtarı (1. Baskı), Kariyer Yayıncılık, İstanbul

Bürokratik Diplomatik Akademik Hayatta

BAŞARI ÖYKÜSÜ

NİHAT AYTÜRK
Bürokrat - Diplomat - Akademisyen
Araştırmacı - Yazar

Bürokratik Diplomatik ve Akademik Yaşam Tecrübelerimi
Bilgi ve Birikimimi Paylaşmayı Onurlu Bir Ödev Bildim.

nobel
40.yıl

Bürokratik Diplomatik Akademik Hayatta
BAŞARI ÖYKÜSÜ
Nihat Aytürk

Yayın No.: 5648
Beşeri Bilimler: 638
ISBN: 978-625-371-825-1
E-ISBN: 978-625-371-826-8
Basım Sayısı: 1. Basım, Kasım 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Bahar Yanbolulu -baharyanbolulu@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Aytürk, Nihat.
Bürokratik Diplomatik Akademik Hayatta Başarı Öyküsü / Nihat Aytürk
1. Basım, X + 384 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin yok.
ISBN: 978-625-371-825-1
E-ISBN: 978-625-371-826-8
1. Başarı 2. Yönetim 3. Liderlik 4. Protokol

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

NEDEN YAZDIM? ..... **iii**

TEŞEKKÜR ..... **iv**

BİRİNCİ BÖLÜM
ÇOCUKLUK GENÇLİK EĞİTİM ÖĞRENİM HAYATI **1**
A. AYTÜRK AİLESİ 1
B. ÇOCUKLUK HAYATI 5
C. ÖĞRENİM HAYATI 9
D. GENÇLİK HAYATI 23
E. SANATSAL, KÜLTÜREL, SPORTİF ETKİNLİKLER 27
F. SİYASİ VE İDEOLOJİK EĞİLİM VE ETKİNLİKLER 31

İKİNCİ BÖLÜM
ASKERLİK VE EVLİLİK HAYATI **35**
A. İSTANBUL-TUZLA YEDEK SUBAY PİYADE OKULU 36
B. ASTEĞMEN NİHAT AYTÜRK VE KOMANDO KURSU 38
C. EVLİLİK 39
D. KIRIKKALE 61. PİYADE ALAYI 2. BÖLÜK KOMUTAN VEKİLİ 40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
BÜROKRATİK HAYAT **43**
A. PLANLAMA UZMAN YARDIMCISI 43
B. TODAİE SINAVLARI VE ÖĞRENİM 46
C. YURTKUR (Organizasyon ve Metot Uzmanı - Basın Yayın Halkla İlişkiler Müşaviri) 49
D. BAŞBAKANLIK ÖZEL KALEM MÜDÜRÜ 54
E. ASKERÎ DARBE DÖNEMİ 73
1. Başbakanlık Kamu Yönetimi Koordinasyon Kurulu 75
2. Kamu Yönetimi Komisyonu 81
F. ARAŞTIRMA PLANLAMA VE KOORDİNASYON DAİRESİ BAŞKANI 85

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
DİPLOMATİK HAYAT **103**
A. YURT DIŞI RESMÎ-DİPLOMATİK GÖREVLER 103
1. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (Rusya, Özbekistan, Azerbaycan) ve Romanya 103
2. Suriye ve Suudi Arabistan 115

3. Uluslararası Toplantı (Suudi Arabistan) 121
4. Suudi Arabistan 122
5. Fransa 123
6. Almanya, Hollanda, Belçika ve Fransa 124
B. T.C. PARİS BÜYÜKELÇİLİĞİ - MÜŞAVİR ATAŞELİK 126
C. T.C. LYON BAŞKONSOLOSLUĞU - ATAŞELİK 153
D. TÜRKİYE'YE DÖNÜŞ. YAPTIKLARIM, YAPAMADIKLARIM 189
E. TUNUS 192

BEŞİNCİ BÖLÜM
AKADEMİK HAYAT 195
A. TODAİE NE İDİ? NE YAPIYORDU? 195
B. TODAİE'DE DÖRT GENEL MÜDÜR İLE ÇALIŞTIM 197
C. TODAİE'DE YÖNETİMSEL ÇALIŞMALAR 200
1. Kamu Yönetimini Yeniden Düzenleme 200
2. Kamu Yönetimi Araştırması (KAYA) 200
3. Yeniden Yapılanma ve Norm Kadro Çalışmaları 201
4. Diğer Yönetsel Araştırma ve Çalışmalar 211
D. AKADEMİK UZMAN ÖĞRETİM GÖREVLİSİ 212
1. Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü 213
2. Polis Akademisi 220
3. Kaymakamlık Kursları 222
4. Türkiye Adalet Akademisi 226
5. Harp Akademileri 227
6. Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Eğitim Akademisi 227
E. KURUMSAL SEMİNERLER 228
1. Cumhurbaşkanlığı 228
2. Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) 230
3. Başbakanlık 234
4. Yüksek Yargı Organları ve Adalet Bakanlığı 235
5. Millî Eğitim Bakanlığı 240
6. Millî Savunma Bakanlığı 246
7. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 247
8. Kültür ve Turizm Bakanlığı 248
9. Maliye Bakanlığı 249
10. Tarım Bakanlığı 250
11. Valilik ve Kaymakamlıklar 252
12. YÖK ve Üniversiteler 257
13. Emniyet Genel Müdürlüğü 263

14. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) 267
15. TRT Genel Müdürlüğü 270
16. Orman Genel Müdürlüğü 271
17. DSİ Genel Müdürlüğü 273
18. PTT Genel Müdürlüğü 274
19. Belediyeler 274
20. Diğer Kurumlar 275
F. YABANCI ÜLKELERE SEMİNERLER 276
1. Hollanda 276
2. Irak Bakan Yardımcıları Milletvekilleri Siyasi Parti Yöneticileri 277
3. Afganistan Diplomatları ve Müsteşarları 278
4. Diğer Ülkeler (Azerbaycan, Kazakistan, Pakistan, Kosova, KKTC) 279
G. TOPLUM ÖNÜNDE KONUŞMADA BAŞARIMIN SIRLARI 279
1. Toplum Önünde Etkili Konuşma ve Sunum Yöntemleri 280
2. Toplum Önünde Yaptığım Konuşmalardan Bir Örnek 281
3. Hayatımda Zirve Yaptığım Seminerler 283
H. PROTOKOL UYGULAMALARI 285
I. YÖNETİMDE MAKAM ORTAKLARI 288
J. YÖNETİMDE VE PROTOKOLDE ÖNEMLİ KONULAR VE ÖRNEK OLAYLAR 292
K. SEMİNERLERDE İLGİNÇ SORULAR VE CEVAPLAR 309
L. ATATÜRK İLKOKULU NİHAT AYTÜRK SINIFI 311
M. TODAİE'YE VE ANKARA'YA VEDA 312
N. SOSYAL MEDYA 316

ALTINCI BÖLÜM
ARAŞTIRMACI YAZAR 317
A. YAYIMLANAN KİTAPLAR 318
1. Yönetim ve Liderlik Alanındaki Kitaplar 320
2. Protokol ve Sosyal Davranış Alanındaki Kitaplar 320
3. Kişisel Gelişim Alanındaki Kitaplar 320
4. Üniversitelerde ve Akademilerde Okutulan Ders Kitapları 321
5. Ortaokul ve Liselerde Yardımcı Ders Kitabı 322
B. KİTAPLARIN KISA TANITIMI 322
1. Yönetim Sanatı 322
2. Protokol Yönetimi 324
3. Davranış Sanatı 327
4. İnsan Sanatı 328
5. Hayat Böyle Yaşanır 329
6. Yönetici Asistanlığı ve Çağdaş Büro Yönetimi 330

7. Türklerde Devlet Yönetim ve Lider Yöneticiler 330
8. İslamda Devlet Yönetimi ve Lider Devlet Başkanları 331
9. Hz. Muhammed'in Devlet Başkanlığı ve Liderliği 332
10. Diğer Kitaplar 332
C. AKADEMİK HIRSIZLIKLAR 336
D. YILIN BÜROKRATI (2014) 339
E. YAYIMLANAN MAKALELER 339
F. YAYINLANAN RADYO VE TELEVİZYON KONUŞMALARI 341
G. YAYIMLANMAYAN TEZ RAPOR ÇEVİRİ VE KİTAPLAR 344

YEDİNCİ BÖLÜM
NİHAT AYTÜRK HAKKINDA NE DEDİLER? 345
A. CUMHURİYETİN 100. YILINDA İZ BIRAKAN VE İLHAM VEREN 100 ÖĞRETMENDEN BİRİ: NİHAT AYTÜRK 345
B. İNTERNETTE E-POSTADA SOSYAL MEDYADA BASINDA NİHAT AYTÜRK İÇİN NE DEDİLER? 348
1. İnternette Yayınlananlar 348
2. Kurumsal WEB Sitelerinde ve Basında Yayımlananlar 349
3. E-postada ve Sosyal Medyada Yapılan Yorumlar 357
C. NİHAT AYTÜRK'E YAZILAN ŞİİRLER 362

SEKİZİNCİ BÖLÜM
HATIRA KOLEKSİYONLAR VE AİLE MÜZEM 363
A. KOLEKSİYONLAR VE AİLE MÜZEM 364
B. BAŞBAKAN ADNAN MENDERES'İN ANISINA HİZMETİM 372

DEĞERLENDİRME ÖZ ELEŞTİRİ SON SÖZ 373
A. KENDİMİ YETİŞTİRDİM GELİŞTİRDİM VE GERÇEKLEŞTİRDİM 373
B. KİŞİLİK VE İLKELERİM 376
C. ÇALIŞMA HAYATIM 377
D. AİLE HAYATIM 379
E. ÖZ ELEŞTİRİ VE SON SÖZ 382

BATI'NIN MEDENİYET İÇİ MÜCADELELERİNİN ORTA DOĞU'DAKİ YANSIMALARI: HAÇLI SEFERLERİNDEN SOĞUK SAVAŞ SONRASINA

Hayriye Asena Demirer

nobel bilimsel

Batı'nın Medeniyet İçi Mücadelelerinin Orta Doğu'daki Yansımaları: Haçlı Seferlerinden Soğuk Savaş Sonrasına

Hayriye Asena Demirer

Yayın No.: 2297
ISBN: 978-625-393-942-7
E-ISBN: 978-625-393-943-4
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Demirer, Hayriye Asena.
Batı'nın Medeniyet İçi Mücadelelerinin Orta Doğu'daki Yansımaları: Haçlı Seferlerinden Soğuk Savaş Sonrasına / Hayriye Asena Demirer
1. Basım, XIV + 242 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-942-7
E-ISBN: 978-625-393-943-4
1. Haçlı Seferleri 2. Sömürgecilik 3. Uygarlaştırma Misyonu 4. Ortadoğu 5. Amerika Birleşik Devletleri 6. Avrupa Birliği

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **v**

GİRİŞ **1**

Bölüm I
GÜÇ, OTORİTE VE EGEMENLİK KAVRAMLARININ BATI MEDENİYETİYLE TEMASI **9**

I. GÜÇ, OTORİTE, EGEMENLİK KAVRAMLARININ ANALİZİ 9

II. SEKÜLER MEŞRUİYET İHTİYACININ ORTAYA ÇIKIŞI 11

III. GÜÇ, OTORİTE VE MEŞRUİYET KAVRAMLARINA FARKLI BİR YAKLAŞIM: DÖRT KAYNAKTAN BESLENEN GÜÇ VE ORGANİZASYONCA ALDATILMA OLARAK MEŞRUİYET 13

IV. ORTA ÇAĞ'DAN MODERN DÖNEME GEÇİŞTE GÜÇ, OTORİTE VE EGEMENLİK KAVRAMLARIN TARİHSEL DÖNÜŞÜMÜ 16

A. YUNAN, ROMA VE HRİSTİYANLIĞIN SİYASAL İKTİDARA YAKLAŞIMI 16

B. İLAHİ EGEMENLİĞE BOYUN EĞDİRİLMİŞ GÜÇ 17

Bölüm II
ORTA ÇAĞ'DA KİLİSE VE DEVLETİN SİYASAL BASKINLIK MÜCADELESİ **21**

I. GÜÇ, OTORİTE VE MEŞRUİYET KAVRAMLARI ÇERÇEVESİNDE SİYASAL BASKINLIK ELDE ETMEK İÇİN KİLİSENİN KULLANDIĞI TEORİK SİLAHLAR 21

A. SEZAR'IN HAKKINI SEZAR'A VER 21

B. TANRI'NIN HAKKINI KİLİSEYE VER 23

C. KİLİSENİN OĞLU OLARAK İMPARATORLUK 24

D. TANRI'NIN ARACI OLAN DEVLETTEN "TARAFSIZ" DEVLETE 25

E. KİLİSENİN HAKKI SEZAR'INKİNDEN ÖNCE GELİR 28

F. SEZAR'IN HAKKI KİLİSENİN LÜTFUDUR 29

G. GÜCÜN TAMLIĞI: İKİ BAŞLI VÜCUD BİR CANAVARDIR 30

II. KİLİSE VE İMPARATORLUĞUN SİYASAL BASKINLIK MÜCADELESİNİN TARİHSEL OLAYLAR AÇISINDAN İNCELENMESİ 32

A. BİZANS İMPARATORLUĞU VE KİLİSE ARASINDAKİ SİYASAL BASKINLIK MÜCADELESİ 32

1. Bizans İmparatorlarının Dinî Kurumları Siyasal Denetim Altına Alma ve Roma Kilisesinin Doğu Kiliseleri Üzerindeki Otoritesine Son Verme Çabaları 32

2. Roma Kilisesinin Bizans İmparatorlarının Yetkilerini Dünyevi Alan İle Sınırlama Çabaları 33

3. III. Leo'nun İkona Yasağı İle Kilisenin Doktrinel Alanına Müdahalesi ve Roma Kilisesinin Cevabı 35

4. Roma Kilisesinin Üstünlüğünün Reddedilmesi ve Kiliseler Ayrılığı ... 37
5. Bizans İmparatorluğu'nun Malazgirt Yenilgisi ve Papa VII. Gregory'nin Bizans'a Sefer Planı .. 39
6. II. Urban'ın Bizans İle Yeniden Yakınlaşması ve Papalık Elçisinin Ölümünün Ardından Bizans'a Yaklaşımın Eklesiastik Kolonyalizme Dönüşmesi ... 40
B. KUTSAL ROMA İMPARATORLARI VE KİLİSE ARASINDAKİ SİYASAL BASKINLIK MÜCADELESİ ... 42
1. Sakson Hanedanlarının Kilise Politikasına Müdahaleleri ... 42
2. Roma Kilisesinin Kilise Mensuplarının Atamalarındaki Seküler Müdahalelere Son Verme Çabaları ... 43
3. IV. Henry'nin Alman Monarşisi Yaratma Çabalarına Karşılık VII. Gregory'nin Kilise Reformu .. 44
4. Kilise ve İmparatorluğun Otoritenin Kaynağına Yönelik Siyasal Baskınlık Mücadelesi ... 47
5. Papalığın Merkezî Bir Monarşiye Dönüşme Çabalarına II. Frederick'in Tepkisi ... 49
6. Vurgu'nun Hristiyan Birliğinden Toplulukların Çokluğuna Kaydığı Bir Dönemde Papalığın Seküler Güçlerin Rahipleri Vergilendirmesine Karşı Çıkması ... 50
7. Seküler Gücün Kilisenin Otoritesinden Özgürleşmesi ... 51
III. HAÇLI SEFERLERİNİ YENİDEN YORUMLAMAK ... 55
A. HAÇLI SEFERLERİ ÖNCESİ KONJONKTÜR ... 55
1. Haçlı Seferleri Öncesi Doğu'daki Hristiyanların Durumu ... 55
2. Haçlı Seferleri Öncesi Kutsal Roma İmparatorluğu-Papalık İlişkilerinin Gerginliğin Doruğunda Olması ve Kilisenin Mali Krizi ... 56
3. Haçlı Seferleri Öncesi Papalık ve Norman Krallarının Karşılıklı Bağımlılığı ... 59
4. Haçlı Seferleri Öncesi Latin Avrupa'daki Sosyoekonomik Durum ve Merkezî Egemenin Gücünün Zayıflaması ... 61
a. Nüfus Baskısı ve Kıtlık Felaketi ... 62
b. Toplumsal Şiddetin Yaygınlığı ... 63
(1) Haçlı Seferleri Öncesinde Kilisenin Latin Hristiyan Âleminde Şiddeti Durdurma Çabaları ... 63
(a) Kilisenin İçeride Barış Seferberliği Başlatması ... 64
(b) Kilisenin Dışa Yönelik Kutsal Savaş Söylemi Geliştirmesi ... 64
B. HAÇLI SEFERLERİNİN AMAÇLARI ... 68
1. Reform Papalığı Açısından Haçlı Seferlerinin Amaçları ... 68
a. Papalığın Medeniyet İçi Şiddeti Medeniyet Dışına Yönlendirme Çabası Olarak Haçlı Seferleri ... 68
b. İmparatorluğa Karşı Kilisenin Konumunu Güçlendirme ve Kilisenin Kontrolünde Bir Ordu Oluşturma Çabası Olarak Haçlı Seferleri ... 73
2. Soylular ve Halk Açısından Haçlı Seferlerinin Amaçları: Dinî Şevkle Beslenen Ön Sömürgeci Bir Genişleme ... 77
C. HAÇLI SEFERLERİ ... 80

1. I. Haçlı Seferi: Bizans ve Haçlı Ordularının Karşılıklı Güvensizliği 80
2. II. Haçlı Seferi: Bir Kraliyet Projesine Dönüşmekle Birlikte Şiddetin Medeniyet Dışına Atılması Hâlâ Önemli Bir Motivasyon 82
3. III. Haçlı Seferi 84
4. IV. Haçlı Seferi 85
5. V. VI. VII. Haçlı Seferleri 88

D. HAÇLI SEFERLERİNİN SONUÇLARI 89
1. Seferlerin Kısa Vadeli Sonuçları: Papalığın İtibarının Artması 89
2. Seferlerin Uzun Vadeli Sonuçları: Ulusal Monarşilerin Güçlenmesi 91

Bölüm III
BATI'NIN UYGARLAŞMA SÜRECİ VE UYGARLAŞTIRMA MİSYONU: ULUS DEVLETLERİN SÖMÜRGE ELDE ETME REKABETİ 95

I. AVRUPA'NIN UYGARLAŞMA SÜRECİ: ELİT FORMASYONUNUN DÖNÜŞÜMÜ VE TOPLUMSAL ŞİDDETİN DENETİM ALTINA ALINMASI 95
II. BURJUVAZİNİN YÜKSELİŞİ: UYGARLIK KAVRAMININ SARAY İÇİ MUHALEFETİN SEMBOLÜ HÂLİNE GELMESİ 97
III. TOPLUMSAL PASİFİZASYONUN TAMAMLANMASI VE UYGARLIĞIN DIŞA AÇILMA SÜRECİ 99
IV. ÖTEKİNİN "DIŞLANMASI" 100

A. ROMA'NIN İKİYE BÖLÜNMESİNİN ARDINDAN İKİ ROMA'NIN BİRBİRİNE BAKIŞI 101
B. HAÇLI SEFERLERİ ÖNCESİNDE LATİN AVRUPA'NIN BİZANS VE ARAP DÜNYASINA BAKIŞI 101
C. HAÇLI SEFERLERİNDEN SONRA DÂHİLÎ VE HARİCÎ ÖTEKİNE BAKIŞ NASIL DEĞİŞTİ? 102
D. RÖNESANS DÖNEMİNDE DOĞU'DAN YÜKSELEN OSMANLI İMPARATORLUĞU'NA POLİTİK MENFAAT ÇERÇEVESİNDE BAKIŞ 104
E. COĞRAFİ KEŞİFLERLE GÜÇ MERKEZİNİN AKDENİZ AVRUPASI'NDAN ATLANTİK AVRUPASI'NA KAYMASI 106
F. OSMANLI DOĞU KARŞISINDA ÜSTÜNLÜK DUYGUSUNUN BELİRMESİ 107

V. ÜSTÜN VE UYGAR BATI ULUSLARININ, DOĞU'YU ÖZGÜRLEŞTİRMEYİ VE UYGARLAŞTIRMAYI KENDİLERİNE GÖREV EDİNMESİ 108

A. SÖMÜRGECİLİĞİ MEŞRULAŞTIRMA: KENDİNİ ÜSTÜN GÖRME DUYGUSUNUN BÜRÜNDÜĞÜ BİÇİMLER 112
1. Liberal Düşünce İle Kolonyal Pratiğin Birleşmesi: "Medenileştirme Misyonu" 115
2. Ulusal Bilinçten Irkçı Bilince: Irkçı Üstünlük Doktrinleri 117
3. Miadını Doldurmuş Doğu: Hegel 118

B. BATI'NIN MERKEZÎLİĞİNİN GİDERİLMESİ 119
1. Batı'nın Kendisini Muhasebesi: Medeniyetlerin Çeşitliliği 119
2. Sömürge Karşıtı Hareketlerin Yükselişi 121

C. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI AMERİKAN HEGEMONYASININ YÜKSELİŞİ VE YENİ SÖMÜRGECİLİK 123
1. Yeni Sömürgeciliğin Gerekçelendirilmesi 124
a. Modernizasyon Teorileri 124
b. Eleştirel Yaklaşımların Gölgesinde Stratejik Oryantalizmin Dirilişi 126

Bölüm IV
BATI'NIN MEDENİYET MÜCADELESİNİN ALDIĞI YENİ FORM OLARAK ABD VE AVRUPA'NIN ULUSLARARASI ETKİNLİK MÜCADELESİ 131

I. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI BATI'NIN GÜÇ MERKEZİNİN AVRUPA'DAN AMERİKA'YA KAYMASI 131
II. AVRUPA ULUSLARININ TEKRAR MERKEZÎ BİR GÜÇ OLMA ÇABASI: AVRUPA BİRLİĞİ 135
III. GEÇMİŞTE TRANSATLANTİK İLİŞKİLERİNDE YAŞANAN ÇATIŞMALAR VE AVRUPA ENTEGRASYON SÜRECİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ 138
A. 1956'DA SÜVEYŞ'İN ULUSALLAŞTIRILMASI ÜZERİNE TRANSATLANTİK KRİZİ VE 1957 ROMA ANTLAŞMALARI: EURATOM VE AET 138
B. TRANSATLANTİK İLİŞKİLERİNDE AET VE AVRUPA'NIN TARIM POLİTİKALARI ÜZERİNE GERGİNLİK 139
C. VİETNAM VE 1971 NİXON ŞOKU ÜZERİNE TRANSATLANTİK ANLAŞMAZLIĞI VE EKONOMİK VE PARASAL BİRLİK OLUŞTURULMASI ARASINDAKİ İLİŞKİ 140
D. 1972 SALT I ANLAŞMASI VE AVRUPA'NIN ULUSLARASI SİSTEMDEKİ ROLÜNE İLİŞKİN TRANSATLANTİK İHTİLAFI VE AVRUPA KİMLİĞİ BEYANNAMESİ 143
E. EKİM 1973 SAVAŞI VE FİLİSTİN YÖNELİK İŞ BİRLİĞİ SORUNUNA POLİTİK TRANSATLANTİK İHTİLAFI VE AVRUPA GİRİŞİMİNİN İLERLEMESİ 145
F. 1972 VE 1982 ARASINDA ORTA DOĞU, POLONYA VE SOVYETLER BİRLİĞİ'NE İLİŞKİN BAZI GELİŞMELERE YÖNELİK TRANSATLANTİK FARKLILAŞMASI 146
G. 1983-1986 YILLARI ARASINDA YILDIZ SAVAŞLARI, LİBYA VE ORTA AMERİKA MESELELERİ ÜZERİNE ANLAŞMAZLIK 149
H. 1987-1992 DÖNEMİNDEKİ ANLAŞMAZLIKLAR 151
I. 1996 HELMS-BURTON YASASI VE D'AMATO YASASI ÜZERİNE TRANSATLANTİK İHTİLAFI 152
İ. BALKANLAR'DAKİ ÇATIŞMALAR ÜZERİNE TRANSATLANTİK KRİZİ VE AGSP'NİN GELİŞTİRİLMESİ 154
1. Maastricht Antlaşması: Avrupa Politik İş Birliğinden (APİ) Ortak Dış Siyaset ve Güvenlik Politikasına (ODGP) 154
2. Avrupa'nın Gerçek Bir Güvenlik ve Savunma Politikası Geliştirmesinin Sebepleri 155
3. NATO İçerisinde Bir AGSK'ye Karşılık NATO'dan Bağımsız Bir AGSP 159
4. ABD'nin AGSP'ye Yaklaşımı 161
IV. 11 EYLÜL OLAYLARININ AKABİNDE ABD'NİN IRAK'TA REJİM DEĞİŞTİRME HAREKÂTI ÜZERİNE TRANSATLANTİK KRİZİ 167

A. BİR DÖNÜM NOKTASI OLARAK IRAK KRİZİ 169
B. IRAK ÜZERİNE ABD VE AB ARASINDAKİ DERİN FARKLILIKLARIN SEBEBİ 170
V. 11 EYLÜL OLAYLARININ ARDINDAN BİRLEŞİK DEVLETLER'İN VE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GÜVENLİK STRATEJİLERİNDEKİ FARKLILAŞMALAR 174
A. 11 EYLÜL SONRASINDA AMERİKANIN DIŞ POLİTİKA YAKLAŞIMI VE YENİ ULUSAL GÜVENLİK STRATEJİSİ 174
1. Erken Müdahale Kavramı 177
a. Erken Müdahale Saldırısının "Düşman Saldırısı Zaman ve Yer Açısından Belirsizliğini Korusa Bile" Bir Hak Olduğu İddia Edilerek Sınırının Genişletilmesi 178
b. Erken Müdahale Saldırısının Sürekli Bir Hak Hâline Getirilerek Süresinin Genişletilmesi 179
c. Erken Müdahale Saldırısı Kavramının Devletleri de İçerecek Biçimde Alanının Genişletilmesi 179
2. Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi ve Irak Politikası Üzerinde Oryantalist ve Modernist Yaklaşımlar İle Yeni Muhafazakâr Kadroların Etkisi 179
a. Birleşik Devletler'in 11 Eylül Sonrası Irak Politikası Üzerinde Bernard Lewis'in Etkisi 180
b. Birleşik Devletler'in 11 Eylül Sonrası Irak Politikası Üzerinde Yeni Muhafazakâr Kadroların Etkileri 181
c. Sağcı Düşünce Kuruluşları ve Yetiştirdikleri Elemanların Amerikan Politika Yapıcıları Üzerindeki Etkisinin Artması 183
B. AMERİKA'NIN YENİ ULUSAL GÜVENLİK STRATEJİSİNE AB'NİN CEVABI: AVRUPA GÜVENLİK STRATEJİSİ 185
VI. 11 EYLÜL SONRASINDA AVRUPALI VE AMERİKALI POLİTİK ELİTLERİN VE ATLANTİK'İN HER İKİ YAKASINDA KAMUOYUNUN BİRBİRLERİNİN DIŞ POLİTİKALARINA BAKIŞI 187
A. AVRUPALI ELİTLERİN ABD POLİTİKASINI ALGILAMASI 187
1. Uluslararası Barışı Tehdit Eden Amerika Algısı 187
2. Avrupa Entegrasyon Sürecini Kontrol Etmeyi, Kesintiye Uğratmayı ya da Avrupa'yı Bölmeyi İsteyen Amerika Algısı 188
3. Uluslarası Hukuku Hiçe Sayan Amerika Algısı 192
B. ABD'Lİ ELİTLERİN AVRUPA DIŞ POLİTİKASINI ALGILAMASI 194
1. Uluslararası Kurumlarla Birleşik Devletleri Çevrelemeye Çalışan Avrupa Algısı 194
2. Birleşik Devletlerle Rekabet Etmeye ve Onu Dengelemeye Çalışan Avrupa Algısı 195
C. AVRUPA VE AMERİKAN KAMUOYUNUN BİRBİRLERİNE YÖNELİK ALGI VE TUTUMLARINA YÖNELİK KAMUOYU ARAŞTIRMASI SONUÇLARI 196
1. Güçlü Amerikan Liderliğine Avrupa Halkının Desteği 199
2. Avrupalılar Arasında AB'nin ABD Gibi Bir Süper Güç Olmasına Yönelik İsteklerin Artması 201
3. Birleşmiş Milletler Mekanizmalarına Yönelik Yaklaşım 207
4. Kuvvet Kullanımına Yönelik Algılar 208
5. Irak'taki Savaşa Yönelik Tutumlar 209

VII. TRANSATLANTİK İHTİLAFLARININ VE DIŞ POLİTİKA ALGILARINDAKİ FARKLILIĞIN SEBEPLERİ 212
A. İHTİLAFLARI SÖMÜRGE REKABETİ, SİYASAL BAĞLAM VE EKONOMİK BAĞLAMLA AÇIKLAMA GİRİŞİMLERİ 212
B. KÜLTÜREL VE COĞRAFİ FARKLILIKLAR 214
C. SAHİP OLUNAN GÜCÜN BOYUTLARININ VE ASKERÎ KAPASİTELERİNİN FARKLI OLMASI 215
D. GÜÇ, EGEMENLİK VE MEŞRUİYET GİBİ TEMEL KAVRAMLARA YAKLAŞIM FARKLILIKLARI 217
VIII. İKİ MEDENİLEŞTİRME YA DA HÂKİMİYET PROJESİNİN ÇATIŞMASI 225

SONUÇ 233

KAYNAKÇA 237

KAYNAKÇA

Ağaoğulları, M.A. ve Köker, L (2001) İmparatorluktan Tanrı Devletine, Ankara: İmge Kitapevi.

Armitage, David T. (2005) Echoes for Today: Lessons from US Policy Toward the European Defense Community, Paper presented at Biennial Conference of the European Union Studies Association, March 30-April 2, 2005, Austin, TX

Armstrong, Karen (2001) Holy War: The Cusades and Their Impact on Today's World, New York: Anchor Boks.

Atiya, Aziz S. (1962) Crusade, Commerce and Culture, Bloomington: Indiana University Press.

Avrupa Savunma Kimliği Oluşturulması Süreci, http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/bab/orta/agsk_kimlik.html

Barder, C.C. E.R. Britain – Between EU and USA: Whither next? http://www.westerndefense.org/bulletins/Mar1-04.htm erişim tarihim 15 7 2007

Barnier, Michael (2005) "Aktörler ve Tanıklar", AB Güvenlik ve Savunma Politikası içinde (ed) Nicole Gnesetto, İstanbul: Tasam Yayınları) s: 161-165

Baştav, Şerif (1999) "Bizans ve Haçlı Seferleri", Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu, Türk Tarih Kurumu, İstanbul, 23-25 Haziran 1997.

Batı Avrupa Birliği, http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/bab/orta/genel_tarihce.htm

Black, Antony (1993) Political Thought in Europe 1250-1450, New York: Cambridge University Press.

Bossuat, Gerard, (2006) Europe and United States, 1944-2006 Two destinies in an uncertain world, The Future of the transatlantic Alliance, Institute Of European Studies, UC, Berkeley, CA 6-7 April 2006

Braudel, Fernand (1994) Akdeniz ve Akdeniz Dünyası, cilt II, İmge yay.

Brenner, Michael (2005) The European Union, The United States and 'Liberal Imperialism', Paper delivered to the Biennial Conference of the European Union Studies Association, March 30-April 2, 2005, Austin, TX

Buchan, Bruce (2006) "Whose civilisation? Which Enlightenment?" http://www.australianreview.net/digest/2006/08/buchan.html

Buchanan, J. Patrick (2003) "Whose War?" The American Conservative, 24 Mart 2003, http://www.amconmag.com/03_24_03/cover.html

Bulut, Yücel (2004) Oryantalizmin Kısa Tarihi, İstanbul: Küre Yayınları.

Camp, Glen D. (2003) The End of the Cold War and US-EU- Relations, CEIS (Center for European Integrarion Studies) Discussion Paper, C122 2003.

Chadwick, Henry (1995), "Christian Doctrin", in The Cambridge History of Political Thought, c.350-c.1450, J.H. Burns, ed., Cambridge: Cambridge Üniversitesi Basımevi.

Chirac, Jacques (2006) Fransa Başbakanı Chirac'ın 13 Eylül 2006'da Avrupa- Akdeniz-Körfez Devletleri Kültürel Worshop'ının açılış oturumunda yaptığı konuşma, Elyse Sarayı, Paris.

Cline, Austin, Crusading Against Christians http://atheism.about.com/od/crusades/a/crusadesviews_4.htm

Coşar, Fatma Mansur (2000), Din Savaşları, İstanbul: Büke Yayıncılık.

Çelik, Mehmet (1999), Bizans İmparatorluğu'nda Din-Devlet İlişkileri, İzmir: Akademi Kitabevi.

Çomak, Hasret (2005) Avrupa'da Yeni Güvenlik Arayışları ve Türkiye, İstanbul: Tasam Yayınları.

Daalder, Ivo H. and Lindsay, James M. (2003) "American Foreign Policy and Transatlantic Relations in the Age of Global Politics", in Shift or Rift: Assessing US-EU

Relations After Iraq, ed. Gustav Lindstrom, Paris: Institute for Security Studies, p: 91- 103.

Davutoğlu, Ahmet (1994), Alternative Paradigms. Lanham, New York, London: University Press of America.

Davutoğlu, Ahmet (2001) Stratejik Derinlik, İstanbul: Küre Yayınları.

Dedeoğlu, Beril (1998), "Değişen Uluslararası Sistemde Türkiye-ABD ilişkilerinin Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkileri", içinde Türk Dış Politikasının Analizi, (der) Faruk Sönmezoğlu, İstanbul: Der Yayınları, s: 227-251.

Dempsey, Judy (2005) Aktörler ve Tanıklar, AB Güvenlik ve Savunma Politikası içinde (ed) Nicole Gnesetto, İstanbul: Tasam Yayınları, s: 190-195

D'Entréves (1967), The Notion of State, London: Oxford University Press.

De Jouvenel, Bertrand (1962), On Power, Boston: Beacon Press.

Duara, Prasenjit (2001) "The Discourse of Civilisation and Pan-Asianism", Journal of World History, Vol.12, No. 1.

Duara, Prasenjit (2004) "The Discourse of Civilisation and Decolonisation", Journal of World History, Vol. 15, No. 1.

Dujcev, I. (1986) "The Balkan Slavs and the West During the Period of The Crusades" Vladimir P. Goss, yay., The Meeting of Two Worlds, Michigan: Western Michigan University.

Duke, Simon (2003) The Hyperpower and the Hype: Reassessing transatlantic relations in the Iraqi context, European Institute of Public Administration, Working Paper no. 2003/W/1.

Düzgün, Şaban Ali (2001) "İki Dünyanın Karşılaşması: Müslüman ve Latin Batı Dünyası Arasında Haçlı Seferleri Dönemindeki İlişkiler", İslami Araştırmalar Dergisi, cilt:14, sayı: 2-4, s: 349-360.

Dvornik, Francis (1990), Konsiller Tarihi: İznik'ten II. Vatikana, (çev.) M. Aydın, Ankara: T.T.K.Yayınları.

Elias, Norbert (2005) Uygarlaşma Süreci, Cilt I, İstanbul: İletişim Yayınları. Elias, Norbert (2004) Uygarlaşma Süreci, Cilt II, İstanbul: İletişim Yayınları

Ersanlı Behar, Büşra (1994) "Bağımsızlık Kimliği: Yeni Türk Cumhuriyetlerinde Kültürel/Siyasal Dönüşüm", Türkiye Günlüğü, sayı: 31, Kasım-Aralık 1994.

Europe's Role in the Palestinian-Israeli Conflict, European Union Center of North Carol in a, EUB riefings, www.unc.edu/depts/europe/business_media/mediabriefs/Brief6_Palestinian_Israeli_ conflict_web.pdf erisim tarihim 15 7 2007

Feffer, John (2005) Goodby Uncle Sam, Hello Team Europe, Alternet, 14 Nisan 2005, http://www.globalpolicy.org/empire/challenges/competitors/2005/0414byeu nclesam.htm

Frum, David (2006) A New Europe, a new Anti-Americanism, ed. Marcin Zaborowski, in Friends Again? EU-US relations after the crisis, Paris: European Union Institute for Security Studies, pp: 39-45.

Fuecks, Ralf (2003) Coalition of the Democracies,http://www.dissentmagazine.org/article/?article= 456

Galtung, Johan (1999) Bir Başka Açıdan İnsan Hakları, (çev.) M. Sözen, İstanbul: Metis Yayınları.

Geanokoplos, Deno J. (1966) Byzantine East and Latin West, Oxford: Basil Blackwell.

George, Stephen ve Ian Bache (2001) Politics in the European Union, New York: Oxford University Press.

Gillespie, M. A. (1999) "The Theological Origins of Modernity", Critical Review, Vol:13, No: 1-2, p: 1-30.

Gnesotto, Nicole (2003) "EU, US: Visions of the World, Visions of the Other", in Shift or Rift: Assessing US-EU Relations After Iraq, ed. Gustav Lindstrom, Paris: Institute for Security Studies, p: 21-42.

Gnesotto, Nicole (2005) "AGSP: Sonuçlar ve Beklentiler", AB Güvenlik ve Savunma Politikası içinde (ed) Nicole Gnesetto, İstanbul: Tasam Yayınları, s: 15-33

Gompert, David C. (2003) "What Does America want of Europe?" in Shift or Rift: Assessing US-EU Relations After Iraq, ed. Gustav Lindstrom, Paris: Institute for Security Studies, p: 43-75.

Göka, Erol (1999) "Helsinki'den Sonra Avrupa", Avrasya Dosyası Avrupa Birliği Özel Sayısı, ASAM Yayınları.

Göle, Nilüfer (1998) "İstanbul'dan Hong Kong'a: Batılı olmayan Modernlikler Üzerine Notlar", NPQ, İlkbahar 1998 sayısı.

Gresh, Alain (2005) Malevolent Fantasy of Islam, Le Mond Diplomatique, August 2005, http://mondediplo.com/2005/08/16lewis

Güçlüay, Sezgin (1999) "Selçuklular Döneminde Orta Doğu'da Ticaret: XI-XII. Yüzyıllar", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı.

Gündüz, Şinasi (2001) Pavlus: Hristiyanlığın Mimarı, Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

Gyarmati, Istvan (2006) "Crisis or Convergence –whither the transatlantic relationship?" ed. Marcin Zaborowski, in Friends Again? EU-US relations after the crisis, Paris: European Union Institute for Security Studies, pp: 63-69.

Haine, Jean Yves (2003) Power Without Restraint? Back to Realities, in Shift or Rift: Assessing US-EU Relations After Iraq, ed. Gustav Lindstrom, Paris: Institute for Security Studies s: 105-126

Haine, Jean Yves (2005a) "Tarihsel Bir Perspektif" AB Güvenlik ve Savunma Politikası içinde (ed) Nicole Gnesetto, İstanbul: Tasam Yayınları, s: 37-55

Haine, Jean Yves (2005b) "AGSP ve NATO" AB Güvenlik ve Savunma Politikası içinde (ed) Nicole Gnesetto, İstanbul: Tasam Yayınları, s: 129-140

Hallowell, J.H. ve Porter, J.M. (1997) Political Philosophy: The Search for Humanity and Order, Scarborough, Ontarino: Prentice Hall.

Hentch, Thierry (1996) Hayalî Doğu, (çev.) A. Bora, İstanbul: Metis Yayınları.

Hirsh, Michael (2004) Bernard Lewis Revisited, http://www.washingtonmonthly.com/features/2004/0411.hirsh.html

Hoffmann, Stanley (2003), "The Crisis in Transatlantic Relations", in Shift or Rift: Assessing US-EU Relations After Iraq, ed. Gustav Lindstrom, Paris: Institute for Security Studies, p: 13-20

Hollister, C. W. And Bennett, J. M. (2002) Medieval Europe, New York: Mc Graw Hill.

Hulsman, John (2003) "Cherry-picking as the future of the transatlantic a l l i a n c e" , 2 002-2003, http://www.opendemocracy.net/conflict-iraqwarquestions/article_997.jsp

Huntington, S.P. (1993) Üçüncü Dalga (çev) Ergun Özbudun. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.

Huntington, Samuel P. (2000a) "Medeniyetler Çatışması Mı?", Medeniyetler Çatışması içinde, der. Murat Yılmaz, Ankara: Vadi Yayınları. ss: 22-49.

Huntington, Samuel P. (2000b) "Medeniyetler Çatışması Değilse Nedir?", Medeniyetler Çatışması içinde, der. Murat Yılmaz, Ankara: Vadi Yayınları. ss: 72:84.

Huntington, Samuel P. (2000c). "Batı Tektir ama Evrensel Değildir", Medeniyetler Çatışması içinde, der. Murat Yılmaz, Ankara: Vadi Yayınları.ss: 108-122.

Huntington, Samuel P. (2000d). "ABD Ulusal Çıkarlarını Yitirirken", Medeniyetler Çatışması içinde, der. Murat Yılmaz, Ankara: Vadi Yayınları.ss: 157-162.

Huntington, Samuel P. (2000e). "Huntington ile Mülakat: Müslüman Konfüçyüs Bağlantısı", Medeniyetler Çatışması içinde, der. Murat Yılmaz, Ankara: Vadi Yayınları.ss: 85-93.

Hutchings, Robert L. (2003) The World After Iraq, April 8, 2003, Center for Strategic and International Studies, Washington, DC http//www.wws.princeton.edu/events/presentations/hutchings_04_08.pdf

Ifversen, Jan (1998) The Meaning of European Civilization - A Historical Conceptual Approach www.hum.au.dk/ckulturf/pages/publications/ji/european_civilization.htm

Ifversen, Jan (2005) Civilisation and Barbarism http://www.lancs.ac.uk/ias/researchgroups/dpi/docs/dpi-wp1-2005-ifversen.doc

International Encylopedia of the Social Sciences, SOVEREIGNTY, vol 15, David L. Sills (ed) The Macmillan Company and the Free Press.

Kahler, Miles (2004) "We Are All Europeans Now: U.S. Politics and Transatlantic Relations" in The Alliance Under Stress: The Atlantic Partnership After Iraq Cambridge: Cambridge University Press.

Karpat, Kemal "Soyut Medeniyetler Çatışmaz", www.netpano.com/newsdetail.asp?NewsID=174, 21.12.2005.

Kayapınar, Akif M. (2000) "Tarihi Bir Analiz: Batı Düşüncesinde Uluslararası Düzen Anlayışı", Dîvân İlmi Araştırmalar, Yıl 5, sayı 9.

Kennedy, Paul (1991) Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: Ankara.

K o h n, M a r g a r e t (2 0 0 6) C o l o n i a l i s m .http://plato.stanford.edu/entries/colonialism/

Kösebalaban, Hasan (2002) "Yeni Amerikan Güvenlik Doktrini ve Uluslararası İlişkiler", 2023 dergisi. Kasım sayısı, sayfa http://www.haberbilgi.com/haber/amerika/223-0211/doktrin.html

Layne, Christopher (2003) Casualties of War: Transatlantic Relations and the Future of NATO in the Wake of the Second Gulf War, Policy Analysis, 13 August 2003, no: 483, http://www.cato.org/pubs/pas/pa483pdf

Le Goff, Jacques (1999) Orta Çağ Batı Uygarlığı, (çev.) H. ve U. Güven, İzmir: Dokuz Eylül Yayınları

Lerner, R., Meacham, S. ve Burns, E.M. (1993) Western Civilisation. W.W.Norton Company Inc: New York, London.

Levtchenko, M.V. (1999) Kuruluşundan Yıkılışına Kadar Bizans Tarihi, (çev.) Selen, İstanbul: Özne Yayınları

Lewis, Bernard (2002) Çatışan Kültürler: Keşifler Çağında Hristiyanlar, Müslümanlar, Yahudiler, (çev.) N. Elhüseyni, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Lilie, Ralph Johannes (1999) "The Crusaders Between Orient and Occident Success and Failure" Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu 23-25 Haziran 1997, Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara.

Lipson, Leslie (2000) Uygarlığın Ahlaki Bunalımları. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.

Lockman, Zachary (2004) Contending Visions of The Middle East, New York: Cambridge University Press.

Mann, Michael (1997) The Souces of Social Power, vol I., Cambridge: Cambridge University Press.

Mann, Michael (1998) "Is There a Sociaty Called Euro?" in Globalization and Europa: Theoretical and Emprical Investigations (ed) by Roland Axtmann, London and Washington: Pinter.

Marcus, R.A (1995), "Introduction: The West" J.H. Burns, yay., The Cambridge History of Political Thought, c.350-c.1450, Cambridge: Cambridge University Press.

Marcus, R.A. (1995a), "The Latin Fathers" J.H. Burns, yay., The Cambridge History of Political Thought, c.350-c.1450, Cambridge: Cambridge Üniversitesi Basımevi.

Martin, David (1969) The Religious and the Secular. New York: Schocken Books.

Mayer, Eberhard Hans (1989) The Crusades, Oxford & New York: Oxford University Press.McClelland, J.S. (1996) A History of Western Political Thought, London &New York: Routlegge

Memo Larousse Ansiklopedisi, (1991) cilt I, s: 271

Morin, Edgar (1988) Avrupa'yı Düşünmek, Çev. Şirin Tekeli, İstanbul: Afa Yayınları.

National Security Strategy of The United States of Amerika, http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.html

Nicol, D.M (1986) "The Crusades and the Unity of Christendom" Vladimir P. Goss, yay., The Meeting of Two Worlds, Michigan: Western Michigan University.

Nicol, D.M. (1995) "Byzantine Political Tought", J.H. Burns, yay., The Cambridge History of Political Thought, c.350-c.1450, Cambridge: Cambridge Üniversitesi Basımevi.

Noble, Alastair, Equine Diplomacy Transatlantic Differences Over the Role of the United Nations in the Arab-Israeli Context, 1973, www.diplomatie.gouv.fr/fr/IMG/pdf/ONU_alastair_noble.pdf erisim tarihim 15 7 2007

Norris, Pippa (2003) "How damaging is the transatlantic rift? Bush's leadership and America's allies". A Journal of Leadership, Fall 2003.

O'Hehir, Andrew (2004) Welcome to the new cold war, 15 Kasım 2004, http://dir.salon.com/story/books/feature/2004/11/15/europe/index.html?pn=4

Ortega, Martin (2003), "The Achilles Heel of Transatlantic Relations", in Shift or Rift: Assessing US-EU Relations After Iraq, ed. Gustav Lindstrom, Paris: Institute for Security Studies, p:147-167.

Papadakis, Aristeides (1994) The Christian East and the Rise of the Papacy: The Church 1071-1453. Vladimir Seminery Press.

Penksa, Susan ve Meson, Warran (2003) EU Security Cooperation and the Transatlantic Relationship, Prepared for presentation on the panel, "Transatlantic Security Relations," European Union Studies Association (EUSA) Eighth International Conference, 27-29 March, 2003, Nashville, TN.

Peterson, John (2006) "Is the wolf at the door this time? Transatlantic relations after Iraq", European Political Science, March 2006, Volume 5, no:1, pp: 52-61, http://www.palgrave-journals.com/cgi- taf/DynaPage.taf?file=/eps/journal/v5/n1/full/2210065a.html

Petry, Ray C. (1962) A History of Christianity, London, Tokyo, Paris: Prentice Hall Inc.

Pfaff, William (2003), Contribution on the issue of EU-USA Relations, Informal General Affairs and External Relations Council 2-3/5/03, 1-5-2003, http://www.eu2003.gr/en/articles/2003/5/1/2630/

Pfeffermann, Hans (2003) Rönesans Papalarının Türklerle İş Birliği, (çev) K. Beydilli, İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları

Rajamoorthy, T (2003), Deceit and Duplicity: Some Reflections on Western Intervention in Iraq, Mart-Nisan 2003,Third World Resurgence,http://www.globalpolicy.org/security/issues/iraq/history/2003/0303deceit.html

Robinson, I.S. (1996) The Papacy 1073-1198, Cambridge: Cambridge University Press.

Robinson, James Harvey (1919) Medieval and Modern Times, Boston, New York: Ginn and Company.

Romano, Angela, "Western Europe's self-assertion towards the superpowers: the CSCE chance and its aftermaths". http://irice.cnrs.fr/IMG/pdf/Bossuat_CPE_romano.pdf erisim tarihim 14 7 2007

Romero, Federico (2006) "What do we share?" ed. Marcin Zaborowski, in Friends Again? EU-US relations after the crisis, Paris: European Union Institute for Security Studies, pp: 31-37.

Roy, Joaquin (2005) The U. S. perception and attitude towards the "Constitutionalization" of the EU Common Foreign and Security Policy, Paper presented at the panel on "The Constitutionalization of the EU Common Foreign and Defense Policy" at the biannual meeting of the European Union Studies Association held in Austin, Texas, on March 30-April 2, 2005.

Runciman, Steven (1998) Haçlı Seferleri Tarihi Cilt I. (çev) Prof. Dr. Fikret Işıltan. Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara.

Runciman, Steven (1992) Haçlı Seferleri Tarihi Cilt III. (çev) Prof. Dr. Fikret Işıltan. Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara

Sartori, Giovanni (1993) Demokrasi Teorisine Geri Dönüş, (çev) T. Karamustafaoğlu ve M. Turhan, Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.

Sayyid, Boby (2000) Fundamentalizm Korkusu. Ankara: Vadi Yayınları.

Sevinç Alkan Özcan (2002), "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası Çerçevesinde Türkiye ABD İlişkileri", yayınlanmamış makale.

Skidelsky, Robert (2004) US-Europe: A Common Economic Space? (paper delivered at the 50th Annual Session of the NATO Parliamentary Assembly, 12th November 2004) http://skidelskyr.com/index.php?id=2,9,0,0,1,0

Slocombe, Walter B. (2006) "The context for the transatlantic relationship in the new century" ed. Marcin Zaborowski, in Friends Again? EU-US relations after the crisis, Paris: European Union Institute for Security Studies, pp: 71-79.

Smith, Jonathan Ridley (2000) The First Crusades 1095-1131, Cambridge: Cambridge University Press.

Smith, Steve (1995) "The Self-Images of a Discipline: A genaology International Relations Theory" in International Relations Theory, ed. by K. Booth and S. Smith, Chambridge: Polity Press.

Stromvik, Maria (2005) Balancing Global Influence: The Transatlantic Conflict Syndrom end CFSP, Paper to be presented EUSA Ninth Biennial International Confrence, Austin, Texas, March 31-April 2, 2005.

The Blackwell Dictionary of Twentieth Century Social Thought (1993) ed. by William Outhwaite and Tom Bottomore, Oxford, Cambridge: Blackwell Publishers

The Encylopedia of Philosophy, AUTHORITY, vol I. s:215-217.

The Encylopedia of Philosophy, SOVEREIGNTY, vol 7. s:501-505.

The Government of Tibet in Exile (1997) Common Features of Colonialism http://www.tibet.com/Humanrights/Unpo/chap5.html

Tierney, Brian (1980) The Crisis of Church and State 1050-1300, Toronto, Buffalo, London: University of Toronto Press.

Tripp, Charles (2003) Iraq: The Imperial Precedent, Ocak 2003, Le Monde Diplomatique,http://www.globalpolicy.org/security/issues/iraq/history/2003/0103Tripp. htm

Ullmann, Walter (1979) Medieval Political Thought, New York: Penguin Books.

Urban, William (1998) Rethinking the Crusades [Perspectives, Newsletter of the AHA], Date: October, 1998, 2528,

http://department.monm.edu/history/urban/articles/Rethinkingthecrusades.htm

Vernet, Daniel (2003) Postmodern Imperialism, Le Monde, 24 Nisan 2003, http://www.globalpolicy.org/security/issues/iraq/after/2003/0424postmodern.htm

Wallace, William (2006) "A Rational partnership in a post Atlantic world", ed. Marcin Zaborowski, in Friends Again? EU-US relations after the crisis, Paris: European Union Institute for Security Studies, pp: 47-53.

Watt, W. Montgomary (2000) Müslüman Hristiyan Diyaloğu: Yanlış Yaklaşımların Eleştirisi, çev. Fuat Aydın, İstanbul: Birey Yayınları.

Weber, Max (1964) The Theory of Social and Economic Organization, New York, London: Collier Macmillan Publishers.

Weidenfeld, Werner (2006) "The EU's role in the world: efficiency and relevance in times of crisis" ed. Marcin Zaborowski, in Friends Again? EU-US relations after the crisis, Paris: European Union Institute for Security Studies, pp: 111- 122.

Whitaker, Brian (2006) Bush's Historian, http://commentisfree.guardian.co.uk/brian_whitaker/profile.html

BİLGİ ÇAĞINDA DEĞİŞİM VE LİDERLİK

Editör
Tuğba İmadoğlu Kalkan

nobel bilimsel

BİLGİ ÇAĞINDA DEĞİŞİM VE LİDERLİK

Editör: Tuğba İmadoğlu Kalkan

Yayın No.: 2267
ISBN: 978-625-393-819-2
E-ISBN: 978-625-393-820-8
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Dilek Gezgin -dilek@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

İmadoğlu Kalkan, Tuğba.
Bilgi Çağında Değişim ve Liderlik / Tuğba İmadoğlu Kalkan
1. Basım, XII + 390 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-819-2
E-ISBN: 978-625-393-820-8
1. Liderlik 2. Liderlik Türleri 3. Değişim

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **vii**

1. KISIM

1. Bölüm
DEĞİŞİM VE DEĞİŞİM YÖNETİMİ **3**
Kemal Temel

2. Bölüm
DEĞİŞİMİN TÜRLERİ VE KARMAŞIKLIKLARI **25**
Özlem Özen

3. Bölüm
DEĞİŞİMİN ORGANİZASYONLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ **43**
Gökhan Uludağ

4. Bölüm
GELECEĞİN SÜREKLİ DEĞİŞİMİNE HAZIRLANMAK VE GELİŞMEK **65**
Ersan Dikili

5. Bölüm
DEĞİŞİME YÖN VERMEDE LİDERLERİN ROLÜ VE SORUNLARI: İŞ DÜNYASININ DENEYİMLERİ VE TECRÜBELERİ NASIL ÇÖZÜYOR? **89**
Kazım Mert

6. Bölüm
LİDERLİK DEĞİŞİM ARAÇLARI VE STRATEJİLERİ **105**
Gönül Gül Ekşi

2. KISIM

7. Bölüm
DİJİTAL LİDERLİK VE DEĞİŞİM **125**
Tuğba İmadoğlu Kalkan

8. Bölüm
RESONANT (AHENK YARATAN, UYUMLU) LİDERLİK VE DEĞİŞİM 141
Gamze Ay

9. Bölüm
YEŞİL LİDERLİK VE DEĞİŞİM 161
Fadime Sezer - İnci Fatma Kurtulgan

10. Bölüm
RUHSAL LİDERLİK VE DEĞİŞİM..... 185
Merve Turpçu

11. Bölüm
ÖRGÜTSEL DEĞİŞİMDE ESTETİK LİDERLİĞİN ROLÜ..... 199
Dilek Dönmez Polat - Fatma Özden

12. Bölüm
PARADOKSAL LİDERLİK VE DEĞİŞİM..... 213
Buket Çetinkaya Duran

13. Bölüm
AŞKIN/ÜSTÜN LİDERLİK VE DEĞİŞİM..... 233
Ergül Söylemezoğlu

14. Bölüm
POZİTİF LİDERLİK VE DEĞİŞİM 245
Semra Köse

15. Bölüm
SOSYAL SERMAYE LİDERLİĞİ VE DEĞİŞİM..... 261
Andaç Toksoy

16. Bölüm
ETİK LİDERLİK VE DEĞİŞİM 271
Mukadder Bektaş

17. Bölüm
YIKICI LİDERLİK VE DEĞİŞİM 295
Fuat Ferit Yazar

18. Bölüm
TOKSİK LİDERLİK VE DEĞİŞİM 307
Onur Doğan - Abdullah Turan - Zeliha Seçkin

19. Bölüm
STRATEJİK LİDERLİK VE DEĞİŞİM 333
Pınar Ünkür - Fatma Kantaş Yılmaz

20. Bölüm
KAPSAYICI LİDERLİK VE DEĞİŞİM 349
Nermin Kişi

21. Bölüm
ÖRTÜK LİDERLİK VE DEĞİŞİMİN KAVRAMSALLAŞTIRILMASI ÜZERİNE BİBLİYOMETRİK BİR ANALİZ 371
Hasan Saltuk Durak

1. Bölüm

DEĞİŞİM VE DEĞİŞİM YÖNETİMİ

Kemal Temel

"Türlerin en güçlüsü ya da en zekisi değil, değişime en çok tepki vereni hayatta kalır."

Charles Darwin

1. GİRİŞ

Küreselleşme, teknolojik ilerlemeler, iletişim araç ve yöntemlerinin gelişmesi ve ulaşım hızının artması gibi birçok faktör piyasaları ve piyasalarda faaliyette bulunan örgütleri doğrudan etkilemektedir. Değişim günümüz dünyasının kaçınılmaz süreçlerinden biridir. Çevre kirliliği, ormanların yok olması, temiz su kaynaklarının tükenmesi, bilginin ulaşılabilir olması, uzay yolculukları, online alışveriş, yapay zekânın gelişimi gibi kavramların tamamı değişim örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Değişim, örgütleri değişen çevreleri ile uyumlu olmaya zorlamaktadır. Bu bağlamda içsel ve dışsal birçok faktörün etkisi ile örgütler değişerek sürdürülebilirliklerini sağlamayı hedeflemektedir. Yapısı gereği değişim mevcut durumdan farklı bir duruma geçişi ifade ettiği için örgütler ve çalışanları için olumlu ya da olumsuz bir yenilik durumu olarak görülmektedir. Yeniliğin meydana getirdiği belirsizliğin yönetilmesi örgütler için elzem bir durumdur. Bu nedenle değişim yönetimi mevcut anlayışlardan farklı olarak ele alınmalı, değişimin yapısı göz önünde bulundurularak örgütün amaç ve hedefleri doğrultusunda ihtiyaç duyulan süreçler ortaya konulmalıdır.

Yaşanan gelişme ve ilerlemeler hem doğa hem de insanın değişmesine neden olmaktadır. Çevrenin kirlenmesinden küresel piyasalara, makinelerden robotlara dünyamız bir devinim içinde süregelmektedir. Gelişen şartlara göre çevrenin kirlenmesi olumsuz bir değişim örneği olabilecekken bilgisayarlar sayesinde veri kaydının sağlanması olumlu bir değişim olarak değerlendirilebilmektedir. Değişim, mevcut durum ve koşullardaki farklılaşma olarak ifade edilmektedir. Buradan hareketle değişim kavramı tek başına bir yön ve durum ifade etmemektedir. Kavramsal olarak hangi olay, durum ya da süreç için kul-

REFERANSLAR

Al, H. (2002). *Bilgi Toplumu ve Kamu Yönetiminde Paradigma Değişimi.* Ankara: Bilim adamı.

Askarany, D. (2002). An Investigation into The Diffusion of Cost and Management Accounting Innovations in Australia (Doctoral dissertation). The University of Auckland, New Zealand.

Ataman, G. (2009). *İşletme Yönetimi: Temel Kavramlar ve Yeni Yaklaşımlar.* İstanbul: Türkmen.

Balcı, A. (2002). *Örgütsel Gelişme* (3. Baskı). Ankara: Pegem.

Baransel, A. (1993). *Çağdaş Yönetim Düşüncesinin Evrimi* (3. Baskı). İstanbul: İÜ İşletme Fakültesi Yayını.

Basım, H. N., Şeşen, H. & Çetin, F. (2009). *Örgütlerde Değişim ve Öğrenme.* Ankara: Siyasal.

Bass, B. M. (1999). Two Decades of Research and Development in Transformational Leadership. *European Journal of Work and Organizational Psychology, 8* (1), 9-32.

Bumin, B. (1990). *İşletmelerde Organizasyon Geliştirme ve Çatışmanın Yönetimi.* Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınevi.

Burnes, B. (1997). Organizational Choice and Organizational Change. *Management Decision, 35* (10), 753-759.

Cornell, J. (1996). Aspects of The Management of Change. *Journal of Management in Medicine, 10* (2), 23-30.

Daft, R. L. (2001). Organization Theory and Design (7th Edition). South-Western College Publishing. Cincinnati, Ohio.

Dahl, R. (2001). *Demokrasi Üstüne* (çev. Betül Kadıoğlu). Ankara: Phoenix.

Davis, K. (1988). *İşletmede İnsan Davranışı: Örgütsel Davranış* (çev. Kemal Tosun, Tomris Somay, Fulya Aykar, Can Baysal, Ömer Sadullah, Semra Yalçın), (3. Baskı). İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü Yayınları, Yayın No: 98.

Duck, J. D. (1999). *Değişim Yönetimi.* (Çev. Meral Tüzel), Değişim İçinde, s. 61-83. İstanbul: MESS.

Erdoğan, İ. (2004). *Eğitimde Değişim Yönetimi* (I. Baskı). Ankara: Pegem A.

Eren, E. (2003). *Stratejik Yönetim.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Fichter, J. (2001). *Sosyoloji Nedir?* (Çev. Nilgün Çelebi) Ankara: Atilla.

Garvin, D. A. (1994). *Building a Learning Organization.* Business Credit-New York. (96). p. 19-19.

Göze, A. (1995). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler.* İstanbul: Beta.

Güzelcik, E. (1999). *Küreselleşme ve. İşletmelerde Değişen Kurum İmajı.* İstanbul: Sistem.

Hacker, S. & Roberts, T. (2003). *Transformational Leadership.* Milwaukee, Wisconsin: Quality Press.

Helvacı, M. A. (2005). *Eğitim Örgütlerinde Değişim Yönetimi: İlke, Yöntem ve Süreçler.* İstanbul: Nobel.

Heywood, A. (2006). *Siyaset.* (Çev. Bekir Berat Özipek). Ed: Buğra Kalkan. Ankara: Liberte.

Hitt, M. A., Black, J. S. & Porter, L. W. (2009). *Management (*Second edition). Pearson Prentice Hall, New Jersey.

Hodgetts, R. M. (1997). *Yönetim: Teori, Süreç ve Uygulama.* İstanbul: Der.

Hussey, D. (1998). *Değişim Yönetimi* (Çev. Ali Çimen), (I. Baskı). İstanbul: Timaş.

Hussey, D. E. (1997). *Kurumsal Değişimi Başarmak.* (Çev. Tülay Savaşer), 1, 299. İstanbul: Rota.

James R. Emshoff, (1994), How to Increase Employee Loyalty While you Downsize, *Business Horizons,* 37 (2), 49-57.

Joseph, E. E. & Winston, B. E. (2005). A Correlation of Servant Leadership, Leader Trust, and Organizational Trust. *Leadership & Organization Development Journal, 26* (1), 6-22.

Kanji, G. K. & Asher, M. (1993) Total Quality Management Process - A Systematic Approach. Advances in Total Quality Management Series. Carfax Publishing, Abingdon.

Kırım, A. (1998). *Yeni Dünyada Strateji ve Yönetim.* İstanbul: Sistem.

Kinicki, A. & Williams, B. K. (2008). *Management: A Practical Introduction* (Third Edition). McGraw-Hill International Edition, New York.

Koçel, T. (2007). *İşletme Yöneticiliği.* İstanbul: Beta.

Landrum, N. E., Howell, J. P. & Paris, L. (2000). Leadership for Strategic Change. *Leadership & Organization Development Journal, 21* (3), 150-156.

Maxwell, J. C. (1998). *İçinizdeki Lideri Geliştirmek.* (Çev. Selim Yeniçeri). İstanbul: Beyaz.

Miller, F. A. (1998). Strategic Culture Change: The Door to Achieving High Performance and Inclusion. *Public Personnel Management, 27* (2), 151-160.

Northouse, P.G. (2010). *Leadership: Theory and Practice* (Fifth Edition). California: Sage Publications.

Owens, R. G. (1987). *Organizational Behavior in Education*. New Jersey: PrenticeHall International.

Özkalp, E. (1998). *Toplumsal Tabakalaşma ve Değişim.* Davranış Bilimlerine Giriş I. (Ed. Enver Özkalp). Eskiş*ehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.*

Rosen, R. H. (1998). İnsan Yönetimi (Çev. Bulut G.). İstanbul: MESS.

Sabuncuoğlu, Z. & Tüz, M. V. (1998). *Örgütsel Psikoloji*. Bursa: Alfa.

Sandelands, L. (2010). The Play of Change. *Journal of Organizational Change Management, 23* (1), 71-86.

Scott, L. & Sahay, S. (2019). *Change and Change Management*. In Movements in Organizational Communication Research: Current Issues and Future Directions (pp. 214- 232). Taylor and Francis. https://doi.org/10.4324/9780203730089-12.

Şimşek, M. Ş., Çelik, A. & Akgemci, T. (2008). *Davranış Bilimlerine Giriş ve Örgütlerde Davranış* (6. Baskı). Ankara: Gazi.

Toffler, A. (1989). *Uyumlu Şirket* (Çev. Yakut Güneri). İstanbul: İlgi.

Toffler, A. (2008). *Üçüncü Dalga* (Çev. Selim Yeniçeri). İstanbul: Koridor.

Trahant, B., Burke, W. W. & Koonce, R. (1997). 12 Principles of Organizational Transformation. *Management Review, 86* (8), 17.

Tutar, H. (2000). *Küreselleşme Sürecinde İşletme Yönetimi.* İstanbul: Hayat.

Tüz, M. V. (2004). *Değişim ve Kaos Ortamında İşletme Davranışı.* Ankara: Alfa Akademi.

Werkman, R. A. (2009). Understanding Failure to Change: A Pluralistic Approach and Five Patterns. *Leadership & Organization Development Journal, 30* (7), 664-684.

White, L. (2000). Changing The "Whole System" in The Public Sector. *Journal of Organizational Change Management, 13* (2), 162-177.

Wilms, W. W. (1998). *Başarıya Giden Yol.* Executive Excellence, 13-15.

Yeniçeri, Ö. (2002). *Örgütsel Değişmenin Yönetimi.* Ankara: Nobel.

Yukl, G. (2002). *Leadership in Organizations.* New Jersey: Prentice Hall Inc.

2. Bölüm

DEĞİŞİMİN TÜRLERİ VE KARMAŞIKLIKLARI

Özlem Özen

1. GİRİŞ

Örgütsel değişim, örgütün yapısının ya da süreçlerinin başkalaşması anlamına gelmektedir (Lewis, 2011). Örgütsel değişime, çevredeki ya da pazardaki değişim nedeniyle örgütün mevcut strateji, tasarım, kültür, davranış ve düşünce yapısının yeterince etkin olmadığı durumlarda gereksinim duyulmaktadır (Anderson ve Ackerman Anderson, 2001; Styhre, 2002). Örgütlerde değişimin türü, örgütün kontrolünde ya da kontrolü dışındaki güçlere bağlıdır (Mills, Dye ve Mills, 2009). Yazında örgütsel değişim türlerine ilişkin birçok sınıflandırma ya da yaklaşım olduğu ileri sürülmektedir (Burnes, 2005; Lewis, 2011). Bu sınıflandırmalardan bazıları gelişimsel değişim, geçiş dönemi değişimi ve dönüşümsel değişim (Ackerman, 2023; Anderson ve Ackerman Anderson, 2001); planlı, plansız (ortaya çıkan/ beliren), artımlı değişim ve kuantum değişimi (Mills vd., 2009); planlı ve ortaya çıkan (beliren) değişim (Burnes, 2005); gerçekleşme sıklığına göre değişim (kesintili, artımlı ve sürekli değişim), gerçekleşme yöntemine göre değişim (planlı ve ortaya çıkan/ beliren değişim), ölçekle nitelendirilen değişim (ayarlama, artımlı ayarlama, birimsel dönüşüm ve kurumsal dönüşüm) (By, 2005); planlama bakımından değişim (planlı ve plansız değişim), değişen nesneler bakımından değişim (teknoloji, program, politikalar, süreçler ve çalışanlar), fiziksellik bakımından değişim (söylemsel ve fiziksel değişim), büyüklük ve kapsam bakımından değişim (birinci derece, ikinci derece ve üçüncü derece değişim) (Lewis, 2011); operasyonel, stratejik, kültürel ve politik değişim (Lorenzi ve Riley, 2000); operasyonel ve stratejik düzeyde değişim (Price ve Chahal, 2006); artımlı ve radikal değişim (Beugelsdijk, Slangen ve Van Herpen, 2002) şeklinde belirtilmektedir.

REFERANSLAR

Ackerman, L. S. (2023). Development, Transition, or Transformation: The Question of Change in *Organizations. Organization Development Review, 55* (1), 60-66. https://eds.p.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=2&sid=93de0765-3539-48d5-8a19-5a7d56fa5f88%40redis.

Al-Haddad, S. & Kotnour, T. (2015). Integrating the Organizational Change Literature: A Model for Successful Change. *Journal of Organizational Change Management, 28* (2), 234-262. https://doi.org/10.1108/JOCM-11-2013-0215.

Anderson, D. & Ackerman Anderson, L. S. (2001). *Beyond Change Management. Advanced Strategies for Today's Transformational Leaders*. San Francisco, CA, USA: Jossey-Bass/Pfeiffer, Wiley. http://dspace.vnbrims.org:13000/xmlui/bitstream/handle/123456789/1906/Beyond%20Change%20Management%20by%20Dean%20Anderson.pdf?sequence=1.

Bel, B. R., Smirnov, V. & Wait, A. (2018). Managing Change: Communication, Managerial Style and Change in Organizations. *Economic Modelling, 69,* 1-12. https://doi.org/10.1016/j.econmod.2017.09.001.

Beugelsdijk, S., Slangen, A. & Van Herpen, M. (2002). Shapes of Organizational Change: The Case of Heineken Inc. *Journal of Organizational Change Management, 15* (3), 311-326. https://doi.org/10.1108/09534810210429336.

Burnes, B. (1996). No Such Thing as … a "One Best Way" to Manage Organizational Change. *Management Decision, 34* (10), 11-18. https://doi.org/10.1108/00251749610150649.

Burnes, B. (2005). Complexity Theories and Organizational Change. *International Journal of Management Reviews, 7* (2), 73-90. https://doi.org/10.1111/j.1468-2370.2005.00107.x.

By, R. T. (2005). Organisational Change Management: A Critical Review. *Journal of Change Management, 5* (4), 369-380. https://doi.org/10.1080/14697010500359250.

Cameron, E. & Green, M. (2009). *Making Sense of Change Management: A Complete Guide to the Models, Tools and Techniques of Organizational Change*. London, Philadelphia: Kogan Page. https://www.booksfree.org/wp-content/uploads/2022/03/Making-Sense-Of-Change-Management.pdf.

Clegg, C. & Walsh, S. (2004). Change Management: Time for a Change! *European Journal of Work and Organizational Psychology, 13* (2), 217-239. https://doi.org/10.1080/13594320444000074.

Dahl, M. S. (2011). Organizational Change and Employee Stress. *Management Science, 57* (2), 240-256. https://doi.org/10.1287/mnsc.1100.1273.

Dawson, P. (2014). Reflections: On Time, Temporality and Change in Organizations. *Journal of Change Management, 14* (3), 285-308. http://dx.doi.org/10.1080/14697017.2014.886870.

Fineman, S. (1991). Change in Organizations. M. Smith (Ed.). *In Analysing Organizational Behavior* (s. 228-250). London: Macmillan. https://link.springer.com/book/10.1007/978-1-349-21542-3.

Gill, R. (2003). Change Management--or Change Leadership? *Journal of Change Management, 3* (4), 307-318. https://doi.org/10.1080/714023845.

Glenn, S. S. & Malott, M. E. (2004). Complexity and Selection: Implications for Organizational Change. *Behavior and Social Issues, 13*, 89-106. https://doi.org/10.5210/bsi.v13i2.378.

Grobman, G. (2005). Complexity Theory: A New Way to Look at Organizational Change. *Public Administration Quarterly, 29* (3), 351-384. https://doi.org/10.1177/073491490502900305.

Kerber, K. W. & Buono, A. F. (2005). Rethinking Organizational Change: Reframing the Challenge of Change Management. *Organization Development Journal, 23* (3), 23-38. https://eds.p.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=74735ccb-7575-4c75-a8e3-35c88618476b%40redis.

Kramer, J. & Magee, J. (1990). The Evolving Philosophers Problem: Dynamic Change Management. *IEEE Transactions on Software Engineering, 16* (11), s. 1293-1306. doi: 10.1109/32.60317.

Kuipers, B. S., Higgs, M., Kickert, W., Tummers, L., Grandia, J. & Van Der Voet, J. (2013). The Management of Change in Public Organizations: A Literature Review. *Public Administration, 92* (1), 1-20. https://doi.org/10.1111/padm.12040.

Kumar, P. & Singhal, M. (2012). Reducing Change Management Complexity: Aligning Change Recipient Sensemaking to Change Agent Sensegiving. *International Journal of Learning and Change, 6* (3-4), 138-155. https://doi.org/10.1504/IJLC.2012.050855.

Lawrence, P. (2015). Leading Change – Insights into How Leaders Actually Approach the Challenge of Complexity. *Journal of Change Management, 15* (3), 231-252. http://dx.doi.org/10.1080/14697017.2015.1021271.

Levinthal, D. A. (1991). Organizational Adaptation and Environmental Selection-Interrelated Processes of Change. *Organization Science, 2* (1), 140-145. https://doi.org/10.1287/orsc.2.1.140.

Lewis, R. (1994). From Chaos to Complexity: Implications for Organizations. *Executive Development, 7* (4), 16-17. https://doi.org/10.1108/09533239410061806.

Lewis, L. K. (2011). *Organizational Change Creating Change Through Strategic Communication.* Oxford, UK: Wiley-Blackwell. https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/MEDIA395/Strategic%20Communication%20and%20EU%20funds/Laurie%20K%20Lewis%20-%20Organizational%20Change_%20Creating%20Change%20Through%20Strategic%20Communication%20-Wiley%20%282011%29.pdf.

Lorenzi, N. M. & Riley, R. T. (2000). Managing Change: An Overview. *Journal of the American Medical Informatics Association*, 7 (2), 116-124. https://doi.org/10.1136/jamia.2000.0070116.

McGlade, J. & Garnsey, E. (2006). The Nature of Complexity. E. Garnsey ve J. McGlade (Eds.). *In Complexity and Co-Evolution: Continuity and Change in Socio-Economic Systems* (s. 1-21). USA: Edward Elgar Publishing Limited. https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/68271511/debf66592de9e8341615a3229bcb4bafb9c5-libre.pdf?1627055117=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DComplexity_and_Co_Evolution.pdf&Expires=1716886832&Signature=YeUwk0jE0lAc7-K0MQucfdW8a9dQaaz8~mNH8aRmdbMeWa4dgxCSwJzQG1BgdyNEg0QDLNF-AWlN251saMzQVDaw~xA6xR0vFMhpcmJLPnr72MDASssTleOpvkrBx6s1yZSkK9F1CT4cHUh2xLdoYuOp-UzZorlj2SrkJwPmsaRQ5oIH3v576TMsfU7ISQSVEyq9ASX2F-4L0C3-4Xjqm-5xzNyTynMk4mzUH35PFsg75UWSFms-IjxqsdqlJNHRbKbdTjsLfJMCzC~o4yRCtodijmKzNJ3VUMn-tg000019R~eux4g4RIEu-1CoInOdhxuFP0dCG-obSl3qavQAww__&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA#page=12.

Mento, A. J., Jones, R. M. & Dirndorfer, W. (2005). A Change Management Process: Grounded in both Theory and Practice. *Journal of Change Management, 3* (1), 45-59. https://doi.org/10.1080/714042520.

Meyer, A.D., Brooks, G.R. & Goes, J.B. (1990). Environmental Jolts and Industry Revolutions: Organizational Responses to Discontinuous Change. *Strategic Management Journal, 11,* 93-110. https://www.jstor.org/stable/2486672

Mills, J. H., Dye, K. & Mills, A. J. (2009). *Understanding Organizational Cha*nge. London, New York: Routledge. http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/42471/1/96.pdf.

Oakland, J. S. & Tanner, S. (2007). Successful Change Management. *Total Quality Management 18* (1–2), 1-19. https://doi.org/10.1080/14783360601042890.

Price, A. D. F. & Chahal, K. (2006). A Strategic Framework for Change Management. *Construction Management and Economics, 24* (3), 237-251. https://doi.org/10.1080/01446190500227011.

Sirkin, H. L., Keenan, P. & Jackson, A. (2005). The Hard Side of Change Management. *Harvard Business Review, 83* (10), 108-118. https://eds.p.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=2&sid=a403d4aa-a452-49a8-97b2-d06ca1a9c9ed%40redis.

Smith (2002). Success Rates for Different Types of Organizational Change. *Performance Improvement, 41* (1), 26-33. https://doi.org/10.1002/pfi.4140410107.

Styhre, A. (2002). Non-linear Change in Organizations: Organization Change Management Informed by Complexity Theory. *Leadership and Organization Development Journal, 23* (6), 343-351. https://doi.org/10.1108/01437730210441300.

Tushman, M. & Nadler, D. (1986). Organizing for Innovation. *California Management Review, 28* (3), 74-92. https://doi.org/10.2307/41165203.

3. Bölüm

DEĞİŞİMİN ORGANİZASYONLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Gökhan Uludağ

1. GİRİŞ

İnsan hayatında önemli bir yere sahip olan kavramlardan birisi hiç şüphesiz değişimdir. Çünkü insanların iradesi dışında kendi bünyesinde, etrafında ve dünyada değişimler meydana gelmektedir. Öncelikli olarak zaman her gün her dakika hatta her saniye akmaktadır ve zamanı durdurmak imkânsızdır. İnsanlar doğdukları andan itibaren büyümeye başlarlar ve sürekli olarak değişmektedirler. Bebeklik, çocukluk, gençlik, olgunluk yaşlılık dönemleri insan hayatında değişen dönemlerdir. İnsanlar eğitim hayatının başında ilkokula başlar, daha sonra orta öğretim, lise ve üniversite şeklinde devam eder. Bazen çok sayıda nedenle bu okullarda birkaç okulda tamamlanabilir. İnsanların ikamet ettiği yerlerde yeni binalar dikilmektedir, yeni parklar, yeni alışveriş merkezleri ve çok sayıda yeni tesis kurulmaktadır. İnsanların giydiği kıyafetlerde dahî değişimler meydana gelmektedir. Bir dönem çok yaygın olan bir kıyafet başka bir dönem tercih edilmemekte ve hatta yadırganır hâle gelebilmektedir. Dünyada da çok sayıda değişim meydana gelmektedir. Yeni devletler, devletleri yöneten yeni hükümetler, uluslararası kuruluşlar vb., değişimler sürekli olarak gerçekleşebilmektedir. Teknolojik alanda meydana gelen değişiklikle birlikte çok sayıda üründe değişim meydana gelmektedir. Yeni cep telefonları, yeni beyaz eşyalar, yeni arabalar, yeni bilgisayarlar ve daha çok sayıda ürünün yeni modelleri üretilmektedir. Kısacası değişim hayatımızın vazgeçilmez bir parçasıdır.

İnsanların çalıştığı çok sayıda organizasyon bulunmaktadır. Bu organizasyonların faaliyetlerine devam etmesi, rakiplerine karşı varlıklarını sürdür-

kün olup olmayacağı iyi analiz edilmelidir. Aksi takdirde ekonomik açıdan organizasyon ciddi zararlar yaşayabilir.

Değişim gerçekleştirilirken bazı zamanlarda organizasyonlar daha önceki dönemlerde başvurdukları uygulamalara dönebilirler. Bu uygulamalar teknolojik uygulamalardan ziyade daha çok yönetim anlayışı ile ilgili durumlardır. Bu nedenle her değişim aynı zamanda bir yenilik değildir.

Değişim yönetimi uygulamalarının organizasyon üzerinde olumlu sonuç doğurup doğurmadığı değişimin amacına ulaşıp ulaşmadığını ortaya çıkaracaktır. Değişimle birlikte organizasyonun faaliyetlerinde etkinliği artırıp artırmadığına bakılmalıdır ve bu sayede işgörenler ile işin yapılış şeklinin uygunluğu görülebilir. Organizasyonun büyümesi de değişimin amacına ulaşıp ulaşmadığını gösterebilir. Büyüme ile birlikte organizasyon daha çok üretip, daha az maliyet harcayabilir. Ekonomisini geliştirirken yatırımını artırabilir ve daha uzmanlaşmış bir kadroyla çalışabilir. Değişimle birlikte organizasyonların kendilerini yenilemiş olması son teknolojiyi kullanması ve motive olmuş işgörenlerle çalışması beklenilmelidir (Aldemir, 1985: 123, Dinçer, 1992: 75, Şahin, 1995: 73; Sabuncuoğlu ve Tüz, 1995: 261).

Değişim organizasyonlar açısından her zaman gerçekleştirilebilecek bir durumdur. Önemli olan değişimin organizasyona katma değer sağlamasıdır. Değişim sonucu organizasyon pozitif gelişim sağlamıyorsa değişim sadece zaman ve ekonomik kayba yol açacaktır. Ayrıca unutulmaması gereken diğer bir husus da değişimin hukuki açıdan uygun olmasıdır. Hukuki düzenlemeler yapılmaz ise değişimle birlikte atılan adımlar iptal edilebilir.

REFERANSLAR

Aldemir, C. (1985). *Yetkinlik Bazlı İnsan Kaynakları Yönetimi.* HCS Küresel Danışmanlık Yayınları.

Aras Beger, G. & Türker, D. (2018). Değişime Direnç ve Algılanan Stres İlişkisi: Sistematik Literatür Taraması ve Nicel Bir Araştırma*. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *16* (2), 241-272.

Aykaç, B. (1999). *İnsan Kaynakları Yönetimi ve İnsan Kaynaklarının Stratejik Planlanması.* Ankara: Nobel.

Barutçugil, İ. (2004). *Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi.* İstanbul: Kariyer.

Baykal, B. (1992*). Organizasyonların Yönetimi*. İstanbul: Şişe ve Cam Fab. A.Ş. Baskısı.

Birkan, İ. (1998). Bilgisayar Teknolojisindeki Gelişmelerin Turizm Pazarlaması Üzerindeki Etkileri. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, *9 (2)*, 26-32.

Çağlar, İ. (2015). *Bireysel Örgütsel ve Toplumsal Düzeyde: Değişim ve Değişim Yönetimi*. Ankara: Nobel.

Çalışkan, A. (2007). O*rganizasyonel Değişim Yönetimi ve Azerbaycan Cumhuriyeti'ndeki Türk Menşeli İşletmelerde Bir Uygulama (Doktora Tezi).* Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çelebioğlu, F. (1982). *Davranış Açısından Örgütsel Değişim*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları.

Dicle, Ü.& Dicle, E. (1973). Örgütsel Değişim, *Verimlilik Dergisi*, Cilt2, Sayı 3, 667-699.

Dinçer, Ö. (1992). *Örgüt Geliştirme Teori Uygulama ve Teknikleri*, İstanbul: Alfa.

Drucker, P.F. (1999). *21. Yüzyıl İçin Yönetim Tartışmaları*, Çev. İrfan Bahçıvangil, İstanbul: Epsilon.

Emshoff, J. R. (1994). How To İncrease Employee Loyalty While You Downsize*. Business Horizons*, 37 (2), 49-58.

Eren, E. (2004*). Stratejik Yönetim*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Eryılmaz, B. (2021). *Organizasyonlarda Değişim Yönetimi Üzerine Bir Araştırma*, Bahçesehir Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Gil, F., Rico, R., Alcover, C. M. & Barrasa, A. (2005). Change-Oriented Leadership, Satisfaction and Performance in Work Groups: Effects of Team Climate and Group Potency. *Journal of Managerial Psychology*, 20 (3/4), 312-328.

Hammer, M. & Stanton, A. S. (1995). *Değişim Mühendisliği Devrimi*. (Çev. Sinem Gül). İstanbul: Sabah.

Helvacı, M. A., (2005). *Eğitim Örgütlerinde Değişim Yönetimi: İlke, Yöntem ve Süreçler*. Ankara: Nobel.

Hofstede, G. (1991). *Cultures and Organizations: Software of the Mind*. London: McGraw-Hill.

Johns, G. (1988). *Organizational Behaviour*, 2. Ediction, USA: Harper Collins Publishers.

Kavanagh, M. H. ve Ashkanasy, N. M. (2006). The İmpact of Leadership and Change Management Strategy on Organizational Culture and Individual Acceptance of Change During a Merger. *British Journal of Management*, 17, 81-103.

Kavrakoğlu, İ. (1998). *Değişim ve Yaratıcılık*, İstanbul: Kalder.

Kaynak, T. (1995). *Örgütsel Davranış ve Yönlendirilmesi*,1. Basım, İstanbul: Alfa.

Koçel, T. (2007). *İşletme Yöneticiliği*, İstanbul: Beta.

Köse, S. (1997). Değişim ve Yönetimi, *Açık öğretim Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2.

Morgan, S. J. (1972). *Managing Change*. New York: Mc Graw Hill Book Co.

Özkalp, E. (2000). *Sosyolojiye Giriş*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Özkalp, E. & Kırel, Ç. (2018). *Örgütsel Davranış*. Bursa: Ekin.

Özkan, A. (2004). Küreselleşme ve Avrupa Birliği İle Bütünleşme Sürecinde Türkiye. İstanbul: Tasam.

Özkan, Y. (2004). İşletmelerde Değişime Direnme ve Çözüm Yöntemlerinin İncelenmesi. *Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 6 (1).

Peker, Ö. (1995). *Yönetimi Geliştirmenin Sürekliliği*. Ankara: Todaie.

Sabuncuoğlu, Z. (1998).*Örgütsel Psikoloji*. İstanbul: Alfa.

Sabuncuoğlu Z. & Tüz., M. (1995). *Örgütsel Psikoloji*, Bursa: Ezgi.

Sağlam, M. (2000). *Örgütsel Değişim Yönetimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Şahin, M. (1995*). Değişim Yönetimi ve Çalışanların Motivasyonu*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Tarahat, B. & Burke, W. (1997). 12 Principles of Organizational Transformation. *Management Review*. 86 (8), September.

Tokat, M. (1996). *Örgütlerde Değişim ve Değişim Yönetimi*. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İİBF.

Ülgen, H. (1997). *İşletmelerde Organizasyon İlkeleri ve Uygulanması*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları.

Worren, N. A. M., Ruddle, K. & Moore, K. (1999). From Organizational Development to Change Management. *Journal of Applied Behavioral Science*, 35 (3), 273-287.

Yalçın, A. (2002). Değişim Yönetimi, Adana: Nobel.

Yeniçeri, Ö. (2002). *Örgütsel Değişmenin Yönetimi*, Ankara: Nobel.

4. Bölüm

GELECEĞİN SÜREKLİ DEĞİŞİMİNE HAZIRLANMAK VE GELİŞMEK

Ersan Dikili

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihi, her çağda toplumları, ekonomileri ve çevreyi şekillendiren farklı ilerlemelerin damgasını vurduğu sürekli bir evrimin kanıtıdır. İnsanlığın başlangıcından bu yana inovasyon, ağırlıklı olarak teknolojik ilerlemeler tarafından yönlendirilen hayatta kalma ve büyümenin temel taşı olmuştur. Tarih öncesi çağlarda, taştan aletlerin yapılması insan yaratıcılığının başlangıcını oluşturmuştur. Bu yaratıcılık, makineleşme ve buhar gücünü ortaya çıkararak çalışma ve üretkenlik ortamını büyük ölçüde değiştiren Sanayi Devrimi boyunca devam etmiştir. Modern çağda ise dijital devrim, bilgisayarların, internetin ve yapay zekânın ortaya çıkışıyla eşi benzeri görülmemiş değişikliklere yol açmıştır. Bu teknolojik dönüm noktaları yalnızca insanların yaşam ve iletişim biçimlerini yeniden tanımlamakla kalmamış, aynı zamanda dünya genelindeki işletmelerin operasyonel dinamiklerini ve stratejilerini de önemli ölçüde etkilemiştir (Hamad ve Jawad, 2024; Caputo, Sepe, Di Taranto ve Fiano, 2024).

Teknoloji olağanüstü bir hızla ilerlemeye devam ettikçe ürünleri, hizmetleri veya süreçleri iyileştirmek için devam eden bir çaba olarak nitelendirilen sürekli gelişim kavramı rekabet avantajını korumaya çalışan işletmeler için giderek daha önemli hâle gelmektedir (Nwatu, 2024). Bu evrim doğrusal olmayıp, mevcut iş modellerini ve endüstri standartlarını altüst eden yeni teknolojiler ve inovasyonların sürekli olarak ortaya çıktığı üstel bir evrimdir. İşletmeler için zorluk artık sadece yeni teknolojileri benimsemekle ilgili değil, daha ziyade sürekli adaptasyon zihniyetini temel operasyonlarına entegre etmekle ilgilidir. Bu gereklilik, küçük işletmelerden çok uluslu şirketlere kadar tüm

REFERANSLAR

Ashkanasy, N. M. & Humphrey, R. H. (2011). Current Emotion Research in Organizational Behavior. *Emotion Review*, *3* (2), 214-224. https://doi.org/10.1177/1754073910391684.

Asnawi, N. H., Yunus, N. H. & Abd Razak, N. (2014). Assessing Emotional Intelligence Factors and Commitment Towards Organizational Change. *International Journal of Social Science and Humanity*, *4* (1), 5-10. Erişim adresi: https://gmdconsulting.eu/nykerk/wp-content/uploads/2020/02/Assessing_Emotional_Intelligence_Factors.pdf.

Aşcı, B. (2017). Senaryo Planlama: Literatür Taraması. *Third Sector Social Economic Review*, *52* (2), 216-235. Erişim adresi: https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/290839/senaryo-planlama-literatur-taramasi.

Austin, L. C., Kovacs, D. C., Thorne, S. & Moody, J. R. (2020). Using Grounded Theory and Mental Modeling to Understand Influences on Electricians' Safety Decisions: Toward an Integrated Theory of Why Electricians Work Energized. *Safety Science*, *130*, 104826. https://doi.org/10.1016/j.ssci.2020.104826.

Bilkstyte-Skane, D. & Akstinaite, V. (2024). Strategic Organizational Changes: Adopting Data-Driven Decisions. *Strategic Change*, *33* (2), 107-116. https://doi.org/10.1002/jsc.2566.

Bootz, J. P. (2010). Strategic Foresight and Organizational Learning: A Survey and Critical Analysis. *Technological Forecasting and Social Change*, *77* (9), 1588-1594. https://doi.org/10.1016/j.techfore.2010.06.015.

Bovey, W. H. & Hede, A. (2001). Resistance to Organizational Change: The Role of Cognitive and Affective Processes. *Leadership & Organization Development Journal*, *22* (8), 372-382. https://doi.org/10.1108/01437730110410099.

Brown, R., Wey, H. & Foland, K. (2018). The Relationship Among Change Fatigue, Resilience, and Job Satisfaction of Hospital Staff Nurses. *Journal of Nursing Scholarship*, *50* (3), 306-313. https://doi.org/10.1111/jnu.12373.

Budak, G. (2000). Öğrenen Örgütlerde Stratejik Planlama ve Stratejik Öğrenme. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *15* (1), 1-11. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/211449.

Burnes, B. (2004). Kurt Lewin and The Planned Approach to Change: A Re-Appraisal. *Journal of Management studies*, *41* (6), 977-1002. https://doi.org/10.1111/j.1467-6486.2004.00463.x.

Caputo, F., Sepe, F., Di Taranto, E., & Fiano, F. (2024). Human–technology dichotomy in shaping management history. *Journal of Management History*, *30*(2), 147-165. https://doi.org/10.1108/JMH-12-2022-0083

Castillo, C., Fernandez, V. & Sallan, J. M. (2018). The Six Emotional Stages of Organizational Change. *Journal of Organizational Change Management*, *31* (3), 468-493. https://doi.org/10.1108/JOCM-05-2016-0084.

Cheng, H., Niu, M. S., & Niu, K. H. (2014). Industrial cluster involvement, organizational learning, and organizational adaptation: an exploratory study in high technology industrial districts. *Journal of Knowledge Management*, *18*(5), 971-990. https://doi.org/10.1108/JKM-06-2014-0244

Chermack, T. J., Lynham, S. A. & Ruona, W. E. (2001). A Review of Scenario Planning Literature. *Futures Research Quarterly*, *17* (2), 7-32. Erişim adresi: https://scienceimpact.mit.edu/ sites/default/files/documents/Scenario%20PlanningA%20Review%20of%20the%20 Literature.PDF.

Çeşmeci, N. (2012). Stratejik Planlamanın Dayanağı Olarak Stratejik Öngörü Gereksinimi ve Geliştirme Yöntemleri. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, *8* (15), 139-162. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/84506.

Döngül, E. S. (2024). Örgütsel İnovasyon Üzerine Yapılan Çalışmaların Bibliyometrik Analizi. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, *9* (23), 117-132. https://doi.org/10.25204/iktisad.1359997.

Edmondson, A. (2011). *The Fearless Organization: Creating Psychological Safety in the Workplace for Learning, Innovation, and Growth*. San Francisco, CA: Jossey-Bass. Erişim adresi: https://chools.in/wp-content/uploads/2021/03/The-Fearless-Organization_-Creating-Psychological-Safety-in-the-Workplace-for-Learning-Innovation-and-Growth.pdf.

Eisenhardt, K. M. & Martin, J. A. (2000). Dynamic Capabilities: What are They?. *Strategic Management Journal*, *21* (10-11), 1105-1121. https://doi.org/10.1002/1097-0266(200010/11)21:10/11%3C1105: AID-SMJ133%3E3.0.CO;2-E.

Ekingen, E. & Yıldız, A. (2021). Değişim Yorgunluğu Ölçeği Türkçe Versiyonunun Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması: Sağlık Çalışanları Örneği. *Osmangazi Tıp Dergisi*, *43* (6), 572-581. https://doi.org/10.20515/otd.934637.

Emhan, A. (2009). Risk Yönetim Süreci ve Risk Yönetmekte Kullanılan Teknikler. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *23* (3), 209-220. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/29742.

Ercan, Ü. (2014). Öğrenen Örgütler, Örgütsel Değişim Ve Değişime Direnç: Bir Tipoloji Önerisi. *İş ve İnsan Dergisi*, *1* (1), 33-42. https://doi.org/10.18394/iid.43743.

Feldman, M. S. (2000). Organizational Routines as A Source of Continuous Change. *Organization Science*, *11* (6), 611-629. https://doi.org/10.1287/orsc.11.6.611.12529.

Festinger, L. (1957). *A Theory of Cognitive Dissonance*. Stanford, CA: Stanford University Press.

Godet, M. (2000). The Art of Scenarios and Strategic Planning: Tools and Pitfalls. *Technological Forecasting and Social Change*, *65* (1), 3-22. https://doi.org/10.1016/S0040-1625(99)00120-1.

Gök, S. G. (2021). Turizm Sektöründe Kişilik Özelliklerinin Tükenmişlik Sendromu Üzerindeki Etkisinde Psikolojik Dayanıklılığın Aracı Rolü. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, *9* (3), 1858-1878. https://doi.org/10.21325/jotags.2021.872.

Gönül, T. & Geçikli, F. (2023). Bir Büyükşehir Belediyesinde Çalışanların Duygusal Zekâ Yetkinlikleri ve Çatışma Algıları. *Social Mentality and Researcher Thinkers Journal (Smart Journal)*, *9* (70), 3208-3218. http://dx.doi.org/10.29228/smryj.68225.

Hamad, B. M., & Jawad, M. K. (2024). The Fourth Industrial Revolution: A Historical and Conceptual Review. *Journal of Economics and Administrative Sciences*, *30*(141), 154-172. https://doi.org/10.33095/gh3a7g38

Iden, J., Methlie, L. B. & Christensen, G. E. (2017). The Nature of Strategic Foresight Research: A Systematic Literature Review. *Technological Forecasting and Social Change*, *116*, 87-97. https://doi.org/10.1016/j.techfore.2016.11.002.

Iraz, R. & Efeoğlu, M. S. (2023). Örgütsel Değişimi Başarmak Yolunda Değişime Direnmeyi Ortadan Kaldırmak İçin Örgüt Kültürünün Rolü ve Önemi: Sanayi Sektörüne Yönelik Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (51), 34-53.

Judge, W. Q., Bowler, M. & Douglas, T. (2006). Preparing for Organizational Change: Evolution of The Organizational Capacity for Change Construct. *Academy of Management Proceedings*, 1, O1-O6. https://doi.org/10.5465/ambpp.2006.27169501.

Kaçan, H., Karakulle, İ. & Aydın, E. (2023). Örgütsel Vatandaşlık Davranışın Yordacıları Olarak Duygusal Zekâ ve Kişilik Özellikleri: Hemşireler Üzerinde Kesitsel Bir Çalışma. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (39), 170-193. https://doi.org/10.18092/ulikidince.1223400.

Kaplan, R. S. & Norton, D. P. (1996). *The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action*. Boston, MA: Harvard Business School Press.

Kerman, U. & Öztop, S. (2014). Kamu Çalışanlarının Örgütsel Değişim Yönetimine Yönelik Algısı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (19), 89-112. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/215122.

Kotter, J. P. (1996). *Leading Change*. Boston, MA: Harvard Business School Press.

Kramer, M. W. (1999). Motivation to Reduce Uncertainty: A Reconceptualization of Uncertainty Reduction Theory. *Management Communication Quarterly*, *13* (2), 305-316. https://doi.org/10.1177/0893318999132007.

Kruse, M. & Svendsen, A. D. (2017). Foresight and The Future of Crime: Advancing Environmental Scanning Approaches. *Using Open Data to Detect Organized Crime Threats: Factors Driving Future Crime*, 73-101. https://doi.org/10.1007/978-3-319-52703-1_4.

Kübler-Ross, E. (1969). *On Death and Dying*. New York, NY: Macmillan.

Lawrence, P. R. & Lorsch, J. W. (1967). *Organization and Environment: Managing Differentiation and Integration*. Boston, MA: Harvard University.

Lengnick-Hall, C. A., Beck, T. E. & Lengnick-Hall, M. L. (2011). Developing a Capacity for Organizational Resilience Through Strategic Human Resource Management. *Human Resource Management Review*, *21* (3), 243-255. https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2010.07.001.

Lewin, K. (1947). Frontiers in Group Dynamics: Concept, Method and Reality in Social Science; Social Equilibria and Social Change. *Human Relations*, *1* (1), 5-41. https://doi.org/10.1177/001872674700100103.

Luthans, F. & Youssef, C. M. (2007). Emerging Positive Organizational Behavior. *Journal of Management*, *33* (3), 321-349. https://doi.org/10.1177/0149206307300814.

Mallak, L. (1998). Putting Organizational Resilience to Work. *Industrial Management, 40* (6), 8-13.

Martin, A. J., Nejad, H., Colmar, S. & Liem, G. A. D. (2012). Adaptability: Conceptual and Empirical Perspectives on Responses to Change, Novelty and Uncertainty. *Journal of Psychologists and Counsellors in Schools*, *22* (1), 58-81. https://doi.org/10.1017/jgc.2012.8.

Nwatu, O. K. (2024). Just-in-time, continuous improvement strategies and product efficiency of vegetable oil firm in Anambra State Nigeria. *International Journal of Business & Law Research*, *12*(1), 26-35. Erişim adresi: https://www.seahipublications.org/wp-content/uploads/2023/12/IJBLR-M-3-2024.pdf

Öztop, S. (2014). Kurumsal Aidiyet Bilincinin Çalışanların Örgütsel Değişim Algısı Üzerinde Etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *19* (1), 299-316. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/194271.

Page, S. E. (2007). *The Difference: How the Power of Diversity Creates Better Groups, Firms, Schools, and Societies*. Princeton, NJ: Princeton University Press. https://doi.org/10.2307/j.ctt7sp9c.

Sarıgül, S. S. & Uğurluoğlu, Ö. (2022). Değişim Yorgunluğu, Psikolojik Dayanıklılık ve İş Doyumu Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi: Sağlık Sektöründe Bir Uygulama. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, *25* (3), 591-608. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2282496.

Stacey, R. D. (1996). *Complexity and Creativity in Organizations*. San Francisco: Berrett-Koehler.

Staw, B. M., Sandelands, L. E. & Dutton, J. E. (1981). Threat Rigidity Effects İn Organizational Behavior: A Multilevel Analysis. *Administrative Science Quarterly*, 24(10), 501-524. https://doi.org/10.2307/2392337.

Stroebe, M. & Schut, H. (1999). The Dual Process Model of Coping With Bereavement: Rationale and Description. *Death Studies*, *23* (3), 197-224. https://doi.org/10.1080/074811899201046.

Supriharyanti, E. & Sukoco, B. M. (2023). Organizational Change Capability: A Systematic Review and Future Research Directions. *Management Research Review*, *46* (1), 46-81. https://doi.org/10.1108/MRR-01-2021-0039.

Sutcliffe, K. M. & Vogus, T. J. (2003). "Organizing for Resilience." In K. S. Cameron, J. E. Dutton, & R. E. Quinn (Eds.), *Positive Organizational Scholarship: Foundations of a New Discipline* (pp. 94-110). San Francisco, CA: Berrett-Koehler.

Şeker, C., Örücü, E. & Önbıçak, A. E. (2024). Örgütlerde İnovasyon, Örgütsel Öğrenme İlişkisinde Yapay Zekâ Kaygısının Rolü. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, *16* (1), 328-345. https://doi.org/10.20491/isarder.2024.1793.

Şener, E. (2018). Bilgi Yönetim Süreci ve Stratejik Öngörü Kesişiminde Bir Yaklaşım: Ufuk Taraması. *Business & Management Studies: An International Journal*, *6* (4), 920-934. https://doi.org/10.15295/bmij.v6i4.278.

Şişman, S. & Yıldırım, Y. (2023). Örgütsel Değişimin İş-Aile-Yaşam Dengesi ve Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisi: E-Ticaret Şirketi Üzerinde Bir Araştırma. *Uluslararası Akademik Birikim Dergisi*, *6* (1), 64-73. Erişim adresi: https://akademikbirikimdergisi.com/index.php/uabd/article/view/82.

Taylor, F. W. (1911). *The Principles of Scientific Management*. New York, NY: Harper & Brothers. Erişim adresi:http://strategy.sjsu.edu/www.stable/pdf/Taylor,%20F.%20W.%20(1911).%20New%20York,%20Harper%20&%20Brothers.pdf.

Tengblad, S. (2018). Organizational Resilience: Theoretical Framework. *The Resilience Framework: Organizing for Sustained Viability*, 19-38. https://doi.org/10.1007/978-981-10-5314-6_2.

Termeer, C. J., Dewulf, A. & Biesbroek, G. R. (2017). Transformational Change: Governance Interventions for Climate Change Adaptation from a Continuous Change Perspective. *Journal of environmental planning and management*, *60* (4), 558-576. https://doi.org/10.1080/09640568.2016.1168288.

Tolay, E. & Güleryüz, Ö. (2022). Yönetim Alanındaki Örgütsel Dayanıklılık Makalelerinin Bibliyometrik Analizi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, *14* (4), 3033-3052. https://doi.org/10.20491/isarder.2022.1548.

Topçu, C. & Keskin, H. (2024). Örgütsel Değişim Kapasitesi Ve Kurumsal Risk Yönetimi İlişkisi. *Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *7* (2), 112-118. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3419461.

Tsou, H. T. & Chen, J. S. (2023). How does Digital Technology Usage Benefit Firm Performance? Digital Transformation Strategy and Organisational Innovation as Mediators. *Technology Analysis & Strategic Management*, *35* (9), 1114-1127. https://doi.org/10.1080/09537325.2021.1991575.

Tunçer, P. (2013). Örgütsel Değişim Sürecinde Öğrenen Örgütler ve Örgüt Geliştirme. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, *8* (1), 214-244. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/802298.

Tünel, R. K., Hancıoğlu, Y., & Öztürk, D. (2021). Örgütsel Başarısızlık: İşletme Fonksiyonları Açısından Bir Değerlendirme. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, *11*(3), 1035-1052. https://doi.org/10.48146/odusobiad.1001564

YahiaMarzouk, Y. & Jin, J. (2023). Linking Environmental Scanning and Organizational Learning with Organizational Resilience of Egyptian SMEs: The Moderating role of Environmental Uncertainty. *International Journal of Organizational Analysis*, *31* (6), 2753-2792. https://doi.org/10.1108/IJOA-12-2021-3066.

Yorulmaz, H. & Baykal, E. (2023). Kobi'lerde Stratejik Yönelimlerin Örgütsel Dayanıklılık Üzerine Etkisi: Pandemi Deneyimi. *Alanya Akademik Bakış*, *7* (1), 481-509. https://doi.org/10.29023/alanyaakademik.1171041.

Zengin, Ş. & Bekmezci, M. (2021). İşletmelerde Değişim Yönetimi ve İnovasyon. *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, *8* (15), 10-28. https://doi.org/10.54709/iisbf.974183.

5. Bölüm

DEĞİŞİME YÖN VERMEDE LİDERLERİN ROLÜ VE SORUNLARI: İŞ DÜNYASININ DENEYİMLERİ VE TECRÜBELERİ NASIL ÇÖZÜYOR?

Kazım Mert

1. GİRİŞ

İşletmeyi oluşturan, devamının sağlamasına katkı sağlayan, uzun süreli yaşamasında etkili olan işletmeyi oluşturan fonksiyon hangisidir sorusu stratejik bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Üretim yapmadan varlığını devam ettirmesinin mümkün olmadığını öne sürenlerin düşüncelerine göre üretim fonksiyonudur. Üretim sonucunda ortaya çıkan ürünün satılmadığı takdirde işletmenin varlığının önemi olmadığı görüşünü savunanlara göre pazarlama fonksiyonu önemlidir. İşletmenin temel amacının kâr etmek olduğunu ve bu yüzden gelir ve giderlerin stratejik olarak planlanması gerekliliğini savunanlara göre muhasebe ve finans fonksiyonudur. İşletmenin varlığının temelini insan oluşturduğu için insan kaynakları fonksiyonunu önemli olduğunu savunanlar olacaktır. İşletmeyi oluşturan hangi fonksiyon olursa olsun işletmenin varlığını devam ettirmesini sağlayan bütün fonksiyonlarını önem sırasına göre sıralamak önemli değildir. Önemli olan bütün fonksiyonların birbiriyle olan iletişimini, sinerjini ortak bir amaç birliğinde buluşturacak ve sürdürebilecek yönetim fonksiyonudur. İşletmenin sürekliliğinin sağlanmasında ve değişen rekabet koşullarına uyum sağlamada ayrıca uygulamada başarılı olabilecek süreci doğru yönetecek yöneticilere ihtiyaç vardır. İşletmeler çoğu zaman sadece yöneticiler tarafından yönetilemez. İşletmelerin liderlere ihtiyaçları vardır. Lider, işletmenin kaptanıdır. Geleceğe bakmaz görür. Görmek ile sınırlı

REFERANSLAR

Batı, U. & Sungur, Z. M. (2022). *Hayat İlerlemek Kadar Geride Bırakabilmektir. Olasılıklar, Şans ve Tüm Halleriyle İnsan.* Destek Yayınları.

Demirel, F. (2023). *Global İş Dünyasında Sıra Dışı Bir Lider Süreyya Civil.* Kronik Kitap.

Dil, E. (2016). Türkiye'de Uzun Ömürlü İşletmeler: Kim? Nerede? Ne Yapıyor? *Istanbul University Journal of the School of Business, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi,* 45, Special Issue/Özel Sayı, 49-69.

Eczacıbaşı, B. (2022). *Aklımızda Bulunsun İş İnsanları İçin Denemeler.* Yapı Kredi Yayınları.

İzgören A.Ş. (2007). *İş Dünyasında 100 Kanguru Sistem Liderliği*. Elma Yayınevi. 19. Baskı

Knight, P. (2017). *Ayakkabı Gurusu, NIKE'nin Yaratıcısının Yaşam Öyküsü* (Çev: Hüseyin Gündoğdu). Pegasus Yayınları.

Özel, M. (2019). *Yönetebilen Türkler 12 Girişimciden 144 Ders.* Küre Yayınları.

Alkaylı, A. (2023). Yüzyıllık Markalar, Cumhuriyetin 100. Yılında, Derleyen Asude Alkaylı, Elma Yayınevi.

https://www.ekonomim.com/ekonomi/sirketleri-gelecege-tasimak-icin-kritik-adimlar-kurumsallasma-aile-anayasasi-ve-halefiyet-plani-1-haberi-740495 (Erişim tarihi: Temmuz 2024).

https://lcwaikiki.com/hakkimizda (Erişim tarihi: Haziran 2024).

https://www.ted.com/talks/hamdi_ulukaya_the_anti_ceo_playbook/transcript?language=tr (Erişim tarihi: Temmuz 2024).

https://www.ted.com/speakers/harish_manwani (Erişim tarihi: Haziran 2024).

https://ticaret.gov.tr/data/6214a18c13b876b4f0182f30/MERS%C4%B0S%20Verileri.pdf (Erişim tarihi: Temmuz 2024).

https://www.pwc.com.tr/tr/Hizmetlerimiz/aile-sirketleri/yayinlar/2023/pdf/pwc-11-kuresel-aile-sirketleri-arastirmasi.pdf (Erişim Tarihi: Temmuz 2024).

6. Bölüm

LİDERLİK DEĞİŞİM ARAÇLARI VE STRATEJİLERİ

Gönül Gül Ekşi

1. GİRİŞ

Liderlik insanlık tarihinin başlangıcından itibaren var olmuş bir kavramdır. Tarihsel gelişim sürecinde her dönemde zamana ve şartlara göre farklı kültürel özelliklerin de etkisiyle değişik türde liderler ortaya çıkmıştır. Liderler belirlenmiş olan amaçlara ulaşmak için etrafındaki kişileri yönlendirme ve onlara rehberlik yapma yeteneğine sahip olan kişilerdir (Ferrell ve Fraedrich, 1994: 138). Liderlik kişilerin ortaklaşa oluşturulmuş olan vizyon çerçevesinde bir araya geldiği ve istekli olarak ortak amaçların gerçekleştirilmesine katkıda bulunduğu önemli bir süreçtir (Dengiz, 2000: 240). Liderler aslında kişiler üzerinde güç sahibi olan kişiler değil o kişileri etkileyebilen ve ortak amaçlar doğrultusunda yönlendirebilen kişilerdir.

Liderlik kişileri etkileme, onları anlamak ve onların ihtiyaçlarını belirleyerek, gerekli faaliyetleri gerçekleştirme sürecidir. Örgütlerdeki kişilerin her birinin ihtiyaçları ve beklentileri farklıdır. Bu nedenle liderler, bütünleştirici kişiler olarak hareket eden ve bu farklı kişileri belirlenmiş olan ortak hedeflere teşvik eden kişiler olmak zorundadır. Bu süreçte örgüt çalışanları kendi hedeflerine ulaşmak için çalışırlar ve en önemlisi başarıya odaklanarak faaliyetlerini gerçekleştirirler. Liderler örgütlerde kişilerin hedeflerine yönelik olarak motive olmalarını sağlarlar ve böylece onlar üzerinde yarattıkları etki ile başarıya ulaşmayı hedeflerler. Özetlenecek olursa liderler örgütlerde gerekli olduğunda liderlik gücünü kullanarak, grubundaki kişileri cesaretlendiren, etkileyen, motive eden ve başarılı faaliyetlere teşvik eden kişilerdir. Bu çalışmada liderlik kavramı ve literatürde liderlikle ilgili olarak yapılmış çalışmalara bakılmış, sonrasında liderlikte yaşanmakta olan değişim süreci ele

yaç duyulan yeni modern liderlik türlerinin ortaya çıkması kaçınılmaz bir sonuç olmuştur.

Her alanda yaşanmakta olan değişim sürecinde liderlikle ilgili yaklaşımlar ve kavramlar da değişmekte, modernleşmektedir. Liderlikle ilgili olarak yapılmış olan klasik tanımlarda liderlerin örgütlerde hiyerarşik yapı içinde kişilere hükmeden, kendi kurallarını uygulayan yöneticiler gibi ifade edilmiştir. Ancak günümüzde örgütlerde liderler ve yöneticiler birbirinden apayrı iki kavram hâline gelmiştir. Çünkü liderler küresel dünyada, grubundaki kişileri örgütün amaçları doğrultusunda yönlendiren kişiler olmuştur. Değişim sürecinin çok hızlı yaşandığı bu dönemde farklı liderlik türlerinin ortaya çıkması kaçınılmaz bir sonuç olmuştur. Günümüzde bu yeni liderlik yaklaşımları modern liderlik yaklaşımları olarak ifade edilmektedir.

Yeni modern liderlik türlerinin uygulanmasında örgütlerin faaliyet konusu, içinde bulunduğu ortam, örgütün kültürü ve özellikleri gibi konular önem taşımaktadır. Yeni liderlik türlerinde kişiler liderlerinden dürüstlük, güvenilirlik, ileri görüşlülük, tarafsızlık, esneklik ve sürekli olarak gelişmelere açık olmak gibi özellikler beklemektedir. Günümüzde bu özelliklere sahip olan liderler örgütlerin başarılı olmasında çok önemli rolü olan liderlerdir.

REFERANSLAR

Acuner, T. & Yılmaz, G. (2000). Günümüzün Etkin Liderlik Anlayışı: Değişimci Liderlik. *Yönetim ve Ekonomi, 6,* 1-12.

Akbaba, A. & Erenler, E. (2008). Otel İşletmelerinde Yöneticilerin Liderlik Yönelimleri ve İşletme Performansı İlişkisi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, *19* (1), 21-36.

Arun, K. (2008). *Liderlik Tarzları İle Paylaşımcı Bilgi Kültürü İlişkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Akyüz, M. (2019). Bilgi Çağında Yeni Bir Liderlik: Resonant (Ahenk Yaratan) Liderlik. *OPUS International Journal of Society Researches, 14* (20), 1819-1834.

Aykan, E. (2002). *Girişimcilik ve Girişimcilerin Liderlik Davranışları*. Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Bakan, İ. (2008). "Örgüt Kültürü" ve "Liderlik" Türlerine İlişkin Algılamalar ile Yöneticilerin Demografik Özellikleri Arasındaki İlişki: Bir Alan Araştırması. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *0* (14), 13-40.

Bakan, İ. (2009). Liderlik Tarzları ile Örgüt Kültürü Türleri Arasındaki İlişkiler: Bir Alan Çalışması. *TİSK Akademi*, *4* (7), 138-172.

Bayrak, S. (2001). Yönetimde Bir İhmal Konusu Olarak Güç ve Güç Yönetimi, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *6* (1), 23-42.

Begeç, S. (1999). *Modern Liderlik Yaklaşımları ve Uygulamaları*, Yüksek Lisans Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, Gebze.

Carter, M. (2006). The Importance Of Collaborative Leadership İn Achieving Effective Criminal Justice Outcomes, *Center For Effective Public Policy*, 1-5.

Cook, C.W., Philip, L., Hunsaker, R., and Cifeye, E., (1997). *Management Ant Organizational Behavior*, Mcgraw Hill Book Com.Chicago, Usa.

Çağlar, İ. (2004). İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ile Mühendislik Fakültesi Öğrencilerinin Liderlik Tarzına İlişkin Eğilimlerin Karşılaştırmalı Analizi ve Çorum Örneği. *Gazi Üniversitesi, Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, *2*, 91-108.

Çelebi, N., Güner, A. G. H. & Yıldız, V. (2015). Toksik Liderlik Ölçeğinin Geliştirilmesi. *Bartın University Journal of Faculty of Education*, *4* (1), 249-268.

Çelik, C. & Sünbül, Ö. (2008). Liderlik Algılamalarında Eğitim ve Cinsiyet Faktörü: Mersin İlinde Bir Alan Araştırması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *3*, 49-66.

Çırpan, H. (1997). Kendi Kendine Liderlik. *Yönetim*, (26), 57-63.

Dengiz, G. M. (2000). *Takım Çalışması Teknikleri*, Academyplus, Ankara.

Doğan, S. & Kılınç, S. (2009). Örgütlerde "İzlenim Yönetimi Davranışıı" Üzerinde Kavramsal Bir İnceleme. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *23* (3), 53-83.

Doğan, S. (2007). *Vizyona Dayalı Liderlik*. İstanbul: Kare.

Doğan, S. & Şahin, F. (2008). Bireysel Performansı ve Verimliliği Artırmada Kendi Kendine Liderlik Yaklaşımının Önemi. *"İş, Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, *10* (1), 78-95.

Ekşili, N. & Alparslan, A. M. (2021). Hizmet Sektöründe Pozitif Liderlik Ölçeği Geliştirme Çalışması. *Journal of Organizational Behavior Review*, *3* (1), 88-112.

Erçetin, Ş. (2000). *Lider Sarmalında Vizyon* (2.Baskı). Ankara: Nobel.

Eren, E. (1998). *Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi* (5.Baskı). İstanbul: Beta.

Erer, B. & Demirel, E. (2018). Modern Liderlik Yaklaşımlarına Genel Bir Bakış. *Journal of Institute of Economic Development and Social Researches*, *4* (13), 647-656.

Eroğluer, K. (2014). Örtük Liderlik Üzerine Bir Analiz: İmalat Sektörü Çalışanlarının Kişilik Özelliklerinin Liderlik Algılarına Etkisi, *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, *5* (2), 105-147.

Ertürk, M. (2000). *İşletmelerde Yönetim ve Organizasyon*. İstanbul: Beta.

Ferrell, O. C. & Fraedrich, J. (1994). *Business Ethics: Ethical Decision Making and Cases*. Boston: Houghton Mifflin Company.

Feyerherm, A. E. & Rice, C. L. (2002). Emotional Intelligence and Team Performance, The Good, The Bad and The Ugly. *The International Journal of Organizational Analysis*, *10* (4), 343-362.

Filiz, M. & Güngör, S. (2023). Estetik Liderlik Ölçeğinin Sağlık Çalışanları İçin Uyarlanması. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, *12* (1), 32-45.

Goleman, D., Boyatzis, R. E. & McKee, A. (2002). The New Leaders: Transforming the Art of Leadership into The Science of Results. *Little, Brown London*, 55-79.

Göksoy, S., Emen, E. & Yenipınar, Ş. (2014). Öğretmenlerin Öz Liderlik Rolleri ile Örgütsel Vatandaşlık Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, *11* (1), 103-116.

Güler, H. N. (2023). Dijital Liderlik Çalışmalarının Analizi. *Topkapı Sosyal Bilimler Dergisi*, *2* (2), 11-20.

Gündüz, Y. & Dedekorkut, S. E. (2014). Yıkıcı Liderlik. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *10* (1), 95-104.

Hicks, H. G. & Gullet, C. R. (1981). *Organizasyonlar: Teori ve Davranış* (Çev. B. Baykal). İ. T. A, İşletme Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

İbicioğlu, H., Özmen, H. İ. & Taş, S. (2009). Liderlik Davranışı Ve Toplumsal Norm İlişkisi: Ampirik Bir Çalışma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, *14* (2), 1-23.

İnce, H. G. M. & Gül, H. (2014). Etik Liderlik ve Örgütsel Adalet Arasındaki İlişkiler Üzerine Bir Araştirma. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7 (2), 127-150.

Kabakcı, H. (2023). *Liderlik, Örgüt Kültürü ve Örgüt Yapısı Arasındaki Etkileşimler: Öz-Liderlik Temelli Bir Örgüt Tasarlamak* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Ankara.

Kaplan, B. T. (2020). Tinsel Bir Dokunuş: Aşkın Liderlik. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, *7* (63), 3972-3977.

G., Maden, Ş. & Tartan Selçuk, E. (2021). Yeşil Dönüştürücü Liderlik, Yeşil İçsel Motivasyon ve Çalışanın Yeşil Davranışı: Ölçek Uyarlama ve İlişki Tespiti. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, *13* (2), 1574-1591.

Koçel, T. (2011). *İşletme Yöneticiliği*. İstanbul: Beta.

Maraşlıoğlu, B. & Özgener, Ş. (2022). Paradoksal Lider Davranışı ve Proaktif Davranışların Role Dayalı Performansa Etkisinde Algılanan Motivasyon İkliminin Aracı Rolü. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *24* (2), 347-377.

Okçu, V. & Deviren, İ. (2021). Kapsayıcı Liderlik Ölçeğinin Geliştirilmesi. *Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi*, *10* (20), 321-333.

Özkalp, E. & Kırel, Ç. (2001). *Örgütsel Davranış* (6. Baskı). Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

Pazarbaş, M. (2012). *Liderlik ve Otorite: Lise Öğrencilerinin Liderlik ve Otorite Algısı Üzerine Bir Araştırma* (Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Serinkan, C. (2005). İşletmelerde Liderlik Tarzları ve Toplam Kalite Yönetimi İlişkisi. *Yönetim-İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü Dergisi*, *16* (50), 86-103.

Serinkan, C. (2012). *Liderlik ve Motivasyonda Güncel Konular*, C. Serinkan İçinde, Liderlik ve Motivasyon Geleneksel ve Güncel Yaklaşımlar (3. Baskı). İstanbul: Nobel.

Şahin, A., Temizel H. & Örselli, E., (2004). Bankacılık Sektöründe Çalışan Yöneticilerin Liderlik Tarzlarını Algılayış Biçimleri ile Çalışanların Yöneticilerinin Liderlik Tarzlarını Algılayış Biçimlerine Yönelik Uygulamalı Bir Çalışma. *3. Ulusal Bilgi Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiri Kitab*ı, Osman Gazi Üniversitesi Yayın No: 108, 25–26 Kasım, Eskişehir, 657-665.

Şimşek, M. Ş., Akgemci, T. & Çelik, A. (2001). *Davranış Bilimlerine Giriş ve Örgütlerde Davranış* (2. Baskı). Ankara: Nobel.

Uğurluoğlu, Ö. (2010). Kendi Kendine Stratejileri Üzerine Bir Araştırma*. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 24* (1), 175-191.

7. Bölüm

DİJİTAL LİDERLİK VE DEĞİŞİM

Tuğba İmadoğlu Kalkan

1. GİRİŞ

Küreselleşen dünyamızda süregelen değişim ve dönüşümün olması ve örgütlerin dijitalleşme süreçlerinde ivme kazanması ile faaliyetlerinde ve iş yapış şekillerinde örgütsel değişimi beraberinde getirmiştir. Örgütlerin bu dijital dönüşümü, bu dönüşümde bıraktığı etkiler ve bu duruma liderlerin bakış açıları akademi dünyasında çalışma konuları olmuştur. Bu çalışmalardaki hızlı evrim, değişen dünya gerçeklerini ve teknolojideki ilerlemeleri ortaya çıkarmaktadır. İçinde bulunduğumuz dijital çağda, örgütlerin yenilik ve yaratıcılık odaklı faaliyetler gerçekleştirerek değişim uygulamalarında bilimin, iletişimin ve fikirlerin yer aldığı dijital ortamda çalışmalarını yürütecek, sorunların tespiti ve çözümünü yapabilecek, iş birlikçi öğrenmeyi gerçekleştirecek, güven ortamını oluşturacak yeni bir liderlik paradigması ortaya çıkmıştır: Dijital Liderlik.

Son zamanlarda dijital liderliğin önemini artıran konulardan biri, 2020'de ortaya çıkan ve tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemi sürecidir. Bu süreçte örgütler teknolojik anlamda değişime uğramıştır (Doborjeh, Hemmington, Doborjeh ve Kasabov, 2022: 1155). Bu dönemde birçok iş alanında, işlerin aksamaması için dijitalleşme sürecine geçilmiştir ve uzaktan çalışmalar başlamıştır (Büyükbeşe ve Doğan, 2022: 174). Bu bağlamda liderlerin dijital yetenekleri çok daha önemli bir boyut hâlini almıştır.

Dijital çağın liderleri; farklı bakış açılarıyla çalışanlarına ışık tutabilmeli, yenilik ve değişim odaklı olarak geleceğe yönelmeli, öğrenmeyi devamlı hâle getirmeli, bağnaz bir düşünce yapısından arınmış olmalı, empati yeteneğiyle çalışanlarına örnek teşkil etmeli, yaratıcı çalışmalarıyla çalışanlarını teşvik etmelidir. Çalışanlarına işin özünü kavrayarak geciktirmeden işin yapılmasını

dönüşümü ve değişimi benimsemesi gerekmektedir. Bu sebeple dijital dünyadaki bilgi yaygınlığında liderler dijital dönüşüm ve değişim üzerinde durmalıdır. Çünkü dijital çağ, iş yapış şekillerini, hizmet modellerini, ürün şekillerini, yetenek algısını ve müşteri ilişkilerini değiştirmektedir. Dijital liderler, örgüt faaliyetlerinde verimliliği artırmak, çalışanlar arasındaki iş birliğini sağlayarak belirlenen amaç ve hedeflere ulaşabilmek ve sürdürülebilir rekabet üstünlüğü sağlayabilmek için değişimin gerekliliği yadsınamaz bir gerçektir. Teknoloji uyumlu ve teknolojiyi yakından takip eden örgütler ve liderler değişim yolunda amaç ve hedeflerine rahatlıkla ulaşabilirler. Çağımızın iş dünyasında örgütlerin başarılı olması ve rekabet avantajı elde edebilmesi için değişime öncülük eden dijital liderlere ihtiyaç vardır.

REFERANSLAR

Bach, C. & Sulikova, R. (2021). Leadership in the Context of a New World: Digital Leadership and Industry 4.0. *Managing Global Transitions, 19* (3), 209-226. https://doi.org/10.26493/1854-6935.19.209-226.

Bansal, M. & Singh, K. (2005). From Leadership to E-Leadership: A Paradigm Shift. *Indian Journal of Industrial Relations, 40 (*3), 394-409. https://www.jstor.org/stable/27767969.

Bass, B. & Avolio, B. (1993). Transformational Leadership and Organizational Culture. *Public Administration Quarterly, 17,* 112-121.

Budianto, S., Salim, U., Moko, W. & Khusniyah, N. (2023). Developing Model of Digital Leadership for the New Normal Age. *Proceedings of the 19th International Symposium on Management (INSYMA 2022),* 321–330.

Büyükbeşe, T. & Doğan, Ö. (2022). Dijital Liderliğin Yenilikçi İş Davranışı ve İş Performansı Üzerine Etkisi. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 14* (26), 173-186.

Chhabra, A. (2020). *Leading Through Uncertainty: 7 Chrateristics of Highly Succesful Digital Leaders.* https://www.information-age.com/7-characteristics-highly-successful-digital-leaders-123491351/.

Çömlekçi, M. G. & Bozkurt, S. (2023). Dijital Liderlik ve Bireysel Yenilikçilik İlişkisinde İşgücü Çevikliğinin Rolü. *Akademik Hassasiyetler, 11* (24), 75-97.

Doborjeh, Z., Hemmington, N., Doborjeh, M. & Kasabov, N. (2022). Artificial Intelligence: A Systematic Review of Methods and Applications in Hospitality and Tourism. *International Journal of Contemporary Hospitality Management, 34* (3), 1154-1176, Doi: https://doi.org/10.1108/IJCHM-06-2021-0767.

Düren, A. Z. (2000). *2000'li Yıllarda Yönetim.* İstanbul: Alfa.

Fisk, P. (2002). The Making of a Digital Leader. *Business Strategy Review, 13* (1), 43-50.

Great Place to Work. (2022). *Yeni İş Modelleri ve Trend Araştırması 2022.* Erişim Tarihi: 01.06.2024. https://www.greatplacetowork.com.tr/bilgimerkezi/ozel-raporlar/yeni-is-modelleri-ve-trendleri-arastirmaraporu/.

Hambrick, D. C. & Mason, P. A. (1984). Echelons: The Organization as a Reflection of its Top Managers. *Academy of Management Review Management, 9* (2), 193-206.

Hüsing, T., Korte, W. B., Fonstad, N., Lanvin, B., Cattaneo, G., Kolding, M., Lifonti, R. & Van Welsum, D. (2013). *E-Leadership: E-Skills for Competitiveness and Innovation.* Vision, Roadmap and Foresight Scenarios, Final Report. Brussels: European Commission.

İrge, T. (2018). Dijital Liderlik. *International Congress on Business and Marketing,* 21-27. Maltepe Üniversitesi: İstanbul.

Kane, G. C., Palmer, D., Nguyen Phillips, A., Kıron, D. & Buckley, N. (2015). *Strategy, Not Technology, Drives Digital Transformation. MIT* Sloan Management Review and Deloitte University Press, 14.

Klein, M. (2020). Leadership Characteristics in The Era of Digital Transformation. *Business & Management Studies: An International Journal (BMIJ), 8* (1): 883-902, http://dx.doi.org/10.15295/bmij.v8i1.144.

Koçel, T. (2018). *İşletme Yöneticiliği* (17. Baskı). İstanbul: Beta.

Kollman, T. (2020). *Das Digital Leadership.* In: Digital Leadership. Springer Gabler, Wiesbaden. https://doi.org/10.1007/978-3-658-30635-9_1, 1-42.

Mihardjo, L. W. W. & Sasmoko, S. (2019). Digital Transformation: Digital Leadership Role in Developing Business Model Innovation Mediated by Co-Creation Strategy for Telecommunication Incumbent Firms. Strategy and Behaviors in the Digital Economy, InTechopen, 1-18.

Owens, R. G. (1987). *Organizational Behavior in Education.* New Jersey: Prentice-Hall International.

Prentice, A. E. (2013). *Leadership for the 21st Century.* Libraries Unlimited.

Promsri, C. (2019). The Developing Model of Digital Leadership for a Successful Digital Transformation. *GPHInternational Journal of Business Management (IJBM), 2* (8), 1-8.

Sahyaja, C. ve Rao, S. (2018). New Leadership in the Digital Eraa Conceptual Study on Emotional Dimensions in Relation with Intellectual Dimensions. *International Journal of Civil Engineering and Technology, 9* (1), 738-747.

Sawy, O. E. (2016). How Lego Built the Foundations and Enterprise Capabilities for Digital Leadership. *AIS Electronic Library (AISeL), 15* (2), 141-166. https://aisel.aisnet.org/misqe/vol15/iss2/5.

Sheninger, E. (2014). Pillars of Digital Leadership. International Center for Leadership In Education, 1-4.

Sucu, M. (2021). Çalışanların Dijitalleşme Faaliyetlerine Uyumu ve Örgüt İklimi Arasındaki İlişkiyi Tespit Etmeye Yönelik Bir Araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 14* (77), 1458-1473.

Toduk, Y. (2014). *2023 Lideri- Dijital Çağın Liderlik Sırları*. İstanbul: Doğan Egmont.

Toduk, Y. & Gande, S. (2016). Whats Next in Turkey? A New Leadership Model for Connected Age. *In Amrop Leadership Series,* 1-41.

Thomas, R. & Hardy, C. (2011). Reframing Resistance to Organizational Change. *Scandinavian Journal of Management, 27* (3), 322-331. Doi: https://doi.org/10.1016/j.scaman.2011.05.004.

Uçar, Z. & Tutgaç, C. (2022). İşgörenlerin Dijital Okuryazarlık Algısı ve Dijital Teknolojilere Erişim Motivasyonu İlişkisi Üzerinde Dijital Liderliğin Düzenleyicilik Rolü. *İzmir Yönetim Dergisi, 3* (1), 8-22. https://doi.org/10.56203/iyd.1095042.

Westerman, G., Bonnet, D. & Mcafee, A. (2014). The Nine Elements of Digital Transformation. *MIT Sloan Management Review, 55* (3), 1-6.

Yanık, A. (2021). Sağlık İşletmelerinde Değişim ve Yönetimi. *Türkiye Klinikleri Sağlık Bilimleri Dergisi, 6* (2), 367-386.

Yeniçeri, Ö. (2002). *Örgütsel Değişmenin Yönetimi.* Ankara: Nobel.

Zhong, L. (2017). Indicators of Digital Leadership in The Context of K-12 Education. *Journal of Educational Technology Development and Exchange (JETDE), 10 (*1), 27- 40.

Zhu, P. (2015). *Digital Master: Debunk The Myths of Enterprise Digital Maturity.* Lulu Press, Inc.

www.tdk.gov.tr, Erişim Tarihi: 01.06.2024.

8. Bölüm

RESONANT (AHENK YARATAN, UYUMLU) LİDERLİK VE DEĞİŞİM

Gamze Ay

1. GİRİŞ

Liderlik, önceden belirlenmiş hedeflere ulaşmak için başkalarının davranışlarını isteyerek ve başkalarını coşkuyla çalışacak şekilde etkileme, onları geliştirmeye odaklanma ve güçlü ilişkiler kurma sürecidir (Budur ve Poturak, 2021; Ahmed ve Faeq, 2020). Günümüz dünyası, sürekli değişen ve hızla gelişen bir yapıya sahiptir. Bu değişim, iş dünyasında liderlik anlayışını da derinden etkilemektedir. İnsanlık tarihinin her döneminde her durum ve koşula göre değişen türde lider ve lider özelliklerinin ortaya çıkması, (Buluç, 1998), örgütlerin faaliyette bulunduğu çevrenin dinamik yapısına bağlı olarak sürekli ve hızlı bir değişim yaşaması, insan faktörünün değişken, öngörülemeyen ve karmaşık bir yapıya sahip olması gibi nedenler yeni liderlik özelliklerine ihtiyaç duyulduğunun bir göstergesi olarak belirtilmektedir (Akyüz, 2019). Liderlik gibi çalışanlar da değişiyor: bilgi, beceri ve yetenekleri artıyor, bu da taleplerinin değişmesine neden oluyor, başarıya odaklanıyorlar ve işlerinden giderek daha fazlasını talep ediyorlar.

Teknolojik ilerlemeler, küreselleşme ve toplumsal dinamikler, liderlerin ve organizasyonların karşılaştığı zorlukları ve fırsatları şekillendiren önemli faktörlerdir. Lider, ekibin iş verimliliği üzerinde yansımaları olacak olumlu bir duygusal ortam yaratması gereken kişidir (Tocón, 2014). Bu bağlamda, geleneksel liderlik modellerinin sınırları belirginleşmekte ve yeni liderlik yaklaşımlarının ortaya çıkması kaçınılmaz hâle gelmektedir. Bu yeni yaklaşımlardan biri de rezonans liderlik kavramıdır. Bu liderlik, bireyler arası ilişkilerin, duygusal zekâ ve etkileşimin merkeze alındığı bir perspektifi temsil etmektedir. Rezonans liderlik, liderin kendisinin ve takım üyelerinin duygusal dünya-

REFERANSLAR

Ahmed, Y. A. & Faeq, D. K. (2020). An Economic Evaluation of Training and its Effect on Employee Performance in Building Construction Directory of Sulaimani Province–Kurdistan Region. *Qalaai Zanist Journal*, *5* (2), 1048-1068.

Akyüz, M. (2019). Bilgi Çağında Yeni Bir Liderlik: Resonant (Ahenk Yaratan) Liderlik. *OPUS International Journal of Society Researches*, *14* (20), 1819-1834.

Baker, K. (2015). Review: The Influence of Resonant Leadership on the Structural Empowerment and Job Satisfaction of Registered Nurses. *Journal of Research in Nursing*, 20, 623-624. https://doi.org/10.1177/1744987115603887.

Benjamin, L. & Flynn, F. J. (2006). Leadership Style and Regulatory Mode: Value From Fit? *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, *100* (2), 216-230.

Boyatzis, R. E. & McKee, A. (2005). *Resonant leadership: Renewing Yourself and Connecting With Others Through Mindfulness, Hope, and Compassion*. Harvard Business Review Press.

Boyatzis, R. E. & McKee, A. (2006a). Inspiring Others Through Resonant Leadership. *Business Strategy Review*, *17* (2), 15-19.

Boyatzis, R. E. & McKee, A. (2006b). Intentional Change. *Journal of Organizational Excellence*, *25* (3), 49-60.

Boyatzis, R. E., Smith, M. L. & Blaize, N. (2006). Developing Sustainable Leaders Through Coaching and Compassion. *Academy of Management Learning & Education*, *5* (1), 8-24.

Budur, T. & Poturak, M. (2021). Transformational Leadership and its Impact on Customer Satisfaction. Measuring Mediating Effects of Organizational Citizenship Behaviours. *Middle East Journal of Management*, *8* (1), 67-91.

Buluç, B. (1998). Bilgi Çağı ve Örgütsel Liderlik. *Yeni Türkiye Dergisi*, *4* (20).

Chawla, S. & Lenka, U. (2015). Resonant leaders: An Impetus to Change The Organizations. *Development and Learning in Organizations,* 29, 17-19. https://doi.org/10.1108/ DLO-02-2015-0016.

Connelly, C. E. & Kevin Kelloway, E. (2003). Predictors of Employees' Perceptions of Knowledge Sharing Cultures. *Leadership & Organization Development Journal*, *24* (5), 294-301.

Cronk, R. & Davis, C. (2016, October). A Theoretical Investigation of the Relationship Between Emotional Intelligence, Social Capital and Knowledge Sharing. *In International Conference on Intellectual Capital and Knowledge Management and Organizational Learning*. Academic Conferences International Limited.

Cummings, G. (2004). Investing Relational Energy: The Hallmark of Resonant Leadership. *Nursing Leadership 17* (4), 76-87.

Cummings, G. G., MacGregor, T., Davey, M., Lee, H., Wong, C. A., Lo, E., ... & Stafford, E. (2010). Leadership Styles and Outcome Patterns for the Nursing Workforce and Work Environment: A Systematic Review. *International Journal of Nursing Studies*, *47* (3), 363-385.

Demir, S. (2020). *Resonant leadership in Digital Age: A Qualitative Research on Senior Managers in Turkey / Dijital Çağda Resonant Liderlik: Türkiye'deki Üst Düzey Yöneticiler Üzerinde Nitel Bir Araştırma.* Bahçeşehir Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Drath, W. (2006). Resonant Leadership. *Personnel Psychology*, *59* (2), 467.

Faeq, D., Zyad, K. & Hassan, R. (2022). Impact of resonant leadership in reducing workplace bullying*. International Journal of Research in Business and Social Science*, (2147-4478). https://doi.org/10.20525/ijrbs.v11i6.1943.

Fredrickson, B. L. (2001). The Role of Positive Emotions in Positive Psychology: The Broaden-and-Build Theory of Positive Emotions. *American Psychologist*, *56* (3), 218.

Fredrickson, B. L. (2004). The Broaden–and–Build Theory of Positive Emotions. *Philosophical Transactions of the Royal Society of London. Series B: Biological Sciences*, *359* (1449), 1367-1377.

Frost, P. J. (1999). Why compassion counts!. *Journal of Management Inquiry*, *8* (2), 127-133.

Gendron, B. (2007a). Emotional Capital and Older Workers Learning and Transfer of Knowledge Management: "Toward A Better Ageing, Working and Learning Together". In *Globalisation Versus Glocalisation: Implications for HRD?. 8th International Conference in Human Resource Development Research & Practice across Europe, UFHRD, Oxford University, July 2007, UK.*.

Gendron, B. (2007b). Emotional Capital: A Crucial Capital for a Citizenship Society With Personal, *Social and Economic Returns, in Ross, A. (ed) Citizenship Education in Society.* London: CiCe, 401-416.

Giraud, L., Frimousse, S., Le Bihan, Y. & Plata, C. (2021). Mindful and Positive Leadership Interventions: Impacts on Positive Experiences, Traits, and Behaviors. GRH Congress, Paris.

Goleman D, Boyatzis R. & McKee A. (2002). *Primal Leadership: Realizing the Power of Emotional Intelligence*. Boston: Harvard Business School Press.

Goleman, D, Boyatzis, R. & A. McKee. (2002). The Emotional Reality of Teams. *Journal of Organizational Excellence*, *21* (2), 55-65.

Goleman, D. & Boyatzis R. E. (2002). Primal Leadership: Realizing the Power of Emotional Intelligence. https://doi.org/10.1108/ER-01-2013-0004.

Goleman, D., Boyatzis, R. & McKee, A. (2013). *Primal Leadership, with a New Preface by the Authors: Unleashing the power of Emotional Intelligence*. Harvard Business Review Press.

Goleman, D. (2001). An EI-based Theory of Performance. *The Emotionally Intelligent Workplace: How to Select for, measure, and Improve Emotional Intelligence in İndividuals, Groups, and Organizations*, *1*, 27-44.

Hatfield, E., Cacioppo, J. T. & Rapson, R. L. (1993). Emotional Contagion. *Current Directions in Psychological Science*, *2* (3), 96-100.

Hatfield, E., Rapson, R. L. & Le, Y. C. L. (2011). Emotional Contagion and Empathy. *The Social Neuroscience of Empathy*, *19*.

Jacobs, S. J. & Blustein, D. L. (2008). Mindfulness as a Coping Mechanism for Employment Uncertainty. *The Career Development Quarterly*, *57* (2), 174-180.

Kanov, J. M., Maitlis, S., Worline, M. C., Dutton, J. E., Frost, P. J. & Lilius, J. M. (2004). Compassion in Organizational Life. *American Behavioral Scientist*, *47* (6), 808-827.

Kanter, R. M. (1977). "*Men and Women of the Corporation*. 5049. In Basic Books.

Karadeniz, G., Kılınç, G., Akçakanat, T., & Uzunbacak, H. H. (2020). Psikolojik Sermaye ile İş Tatmini Arasındaki İlişkide İşte Kendini Yetiştirmenin Rolü. *Journal of Management and Economics Research*, *18* (4), 227-248.

Karatepe, O. M. (2014). Hope, Work Engagement, and Organizationally Valued Performance Outcomes: An Empirical Study in The Hotel Industry. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, *23* (6), 678-698.

Kushwaha, A. (2019). Resonant Leadership and It's Impact on Psychological Empowerment In Automotive Organizations. *International Conference on Advances in Engineering Science Management & Technology (ICAESMT) 2019 (Archive).* https://doi.org/10.2139/ssrn.3386147.

Laschinger, H., Wong, C., Cummings, G. & Grau, A. (2014). Resonant Leadership and Workplace Empowerment: The Value of Positive Organizational Cultures in Reducing Workplace Incivility.. *Nursing Economic*, *32* (1), 5-15, 44.

Leana, C. R. & Van Buren, H.J.III . (1999). Organizational Social Capital and Employment Practices. *Academy of Management Review*, *24*, 538-555.

Lenka, U. & Tiwari, B. (2016). Achieving triple "P" bottom line through resonant leadership: an Indian perspective. *International Journal of Productivity and Performance Management*, 65, 694-703. https://doi.org/10.1108/IJPPM-02-2015-0023.

Lockwood, N. R. (2007). Leveraging Employee Engagement for Competitive Advantage. *SHRM Research Quarterly, 52* (3), 1–12.

Loon Hoe, S. (2007). Shared Vision: A Development Tool For Organizational Learning. *Development and Learning in Organizations: An International Journal*, *21* (4), 12-13.

Luthans, F. (2002). The Need For and Meaning of Positive Organizational Behavior. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, *23* (6), 695-706.

Lutzo, E. (2005). Resonant Leadership. *Weatherhead Coaches Corner*, *2* (11).

Mahon, E. G., Taylor, S. N. & Boyatzis, R. E. (2014). Antecedents of Organizational Engagement: Exploring Vision, Mood and Perceived Organizational Support With Emotional Intelligence As A Moderator. *Frontiers in Psychology*, *5*, 1322.

Mayer, J. D. & Salovey, P. (1993). The Intelligence of Emotional Intelligence. *Intelligence*, *17* (4), 433-442.

McKee, A., Boyatzis, R. E., & Johnston, F. (2008). *Becoming a Resonant Leader: Develop Your Emotional Intelligence, Renew Your Relationships, Sustain Your Effectiveness*. Harvard Business Press.

Newman, M. & Purse, J. A. (2007). *Emotional Capital Report Technical Manual*. Roche Martin Institute.

Newman, M. (2008a). *Emotional Capitalists: The New Leaders*. John Wiley ve Sons.

Newman, M. & Smith, K. H. (2014). Emotional Intelligence and Emotional Labour: A Comparison Study Using The Emotional Capital Report (ECR). *Education and Society*, *32* (1), 41-62.

Obied, A. (2023). Resonant Leadership: A Catalyst for Job Empowerment Among Palestine Technical University Kadoorie Employees. *Journal of Technical Education and Training.* https://doi.org/10.30880/jtet.2023.15.03.010.

Pardasani, R., Sharma, R. & Biswas, S. (2016). Resonant Leadership as an Enabler of Positivity in the Organizations. ,15748. https://doi.org/10.5465/AMBPP.2016.15748ABSTRACT.

Purwandari, D. A. (2015). A Conceptual Model of Resonant Leadership. *International Foundation for Research and Development (IFRD)*, 324-329.

Randel D. M. (Ed.). (2003). Harvard Dictionary of Music (4th ed.). Cambridge, MA: Belknap Press. Reviewed by Wilfred Drath, Senior Fellow, Center for Creative Leadership, Greensboro, NC.

Shipton, H. (2006). Cohesion or Confusion? Towards a Typology For Organizational Learning Research 1. *International Journal of Management Reviews*, *8* (4), 233-252.

Smith, M. (2016). Resonant Leadership and Emotional Intelligence in Plastic Surgery Leadership. *Plastic and Reconstructive Surgery Global Open,* 4. https://doi.org/10.1097/GOX.0000000000001105.

Snow, N. E. (1991). Compassion. *American Philosophical Quarterly*, *28* (3), 195-205.

Taner, B. & Aysen, B. (2013). The Role of Resonant Leadership in Organizations. European Scientific Journal, ESJ, 9. https://doi.org/10.19044/ESJ.2013.V9N19P%P.

Tabche, I., Behery, M. H., & Bin Ahmad, K. Z. (2024). Resonant Leadership and Organizational Citizenship Behavior: A Moderated-Mediation Analysis of Followers' Resilience. *International Journal of Productivity and Performance Management*, *73* (1), 18-42.

Thomson, K. & Powell, L. (1999). Emotional Capital: Putting Soft Issues On The Boardroom Agenda. *Journal of Communication Management*, *3* (4), 401-408.

Tien, L. C. & Shin Chao, H. (2012). Effects of Information Culture and Job Satisfaction on the Organizational İnnovation - A Study of Different Leadership Styles As A Moderatoritle. *Journal of Advances in Management*, *2* (3), 83-110.

Tiwari, B. & Lenka, U. (2015). Role of Resonant Leaders in Engaging Employees of Firm Facing Economics Crisis. *In International Conference on Trends in Economics, Humanities and Management*.

Tocón, S. L. (2014). Un líder resonante. *DEDiCA Revista de Educação e Humanidades (dreh)*, (6), 261-271. https://doi.org/10.30827/DREH.V0I6.6978

Torlak, N. G., Kuzey, C., Dinç, M. S. & Güngörmüş, A. H. (2021). Effects of Ethical Leadership, Job Satisfaction and Affective Commitment on the Turnover Intentions of Accountants. *Journal of Modelling in Management*, *16* (2), 413-440.

Wagner, J., Warren, S., Cummings, G., Smith, D. & Olson, J. (2013). Resonant Leadership, Workplace Empowerment, and "Spirit at Work": Impact on RN Job Satisfaction and Organizational Commitment. *The Canadian Journal of Nursing Research = Revue Canadienne De Recherche En Sciences Infirmieres*, *45* (4), 108-28. https://doi.org/10.1177/084456211304500409.

Wang, C. L. & Rafiq, M. (2009). Organizational Diversity and Shared Vision: Resolving The Paradox of Exploratory and Exploitative Learning. *European Journal of Innovation Management*, 12 (1), 86-101.

Watson, Ronald. (2014). *21st Century Management: Resonant Leadership and Emotional Intelligence*. ACAnews.

White, B., Bledsoe, C., Hendricks, R. & Arroliga, A. (2019). A Leadership Education Framework Addressing Relationship Management, Burnout and Team Trust. Baylor University Medical Center Proceedings, 32, 298 - 300. https://doi.org/10.1080/08998280.2018.1550346.

Wong, C. A., Cummings, G. G. & Ducharme, L. (2013). The Relationship Between Nursing Leadership and Patient Outcomes: A Systematic Review Update. *Journal of Nursing Management*, *21* (5), 709-724.

9. Bölüm

YEŞİL LİDERLİK VE DEĞİŞİM

Fadime Sezer - İnci Fatma Kurtulgan

1. GİRİŞ

İnsan eylemlerinin, elektronik ve makine sanayinin çevre üzerindeki olumsuz sonuçlarının giderek daha belirgin hâle geldiği bir dönemde, sürdürülebilir uygulamalar ve yeşil girişimlere duyulan gereksinim oldukça önem kazanmaktadır. İnsanlığın bu zamana kadar karşı karşıya kaldığı belki de en büyük ve en önemli sorunlardan biri iklim değişiklidir. Ciddi bir küresel konu olan bu durum tüm dünyayı yakından ilgilendirmektedir (Kazdin, 2009; Robertson, Barling, 2013). İklim değişikliği, biyoçeşitlilik kaybı, sera gazlarının etkileri ve karbon ayak izinin büyümesi gibi evrensel zararlar, çevresel etkiler, güvenlik, toplumsal değerler, ahlaki ve etik meseleler, dünya gündeminin önemli konuları arasında yer almaktadır. Kaldı ki yeryüzündeki yenilenebilir kaynaklar ile insanların bu kaynaklara yönelik talebini değerlendiren araştırmalar yürüten Küresel Ayak İzi Ağı (Global Footprint Network)'nın 2021 verileri, insanların 1 yıllık doğal kaynakları, 7 ay içinde tükettiğini işaret etmektedir (WWF, 2021). İklim değişikliğiyle beraber hava, su, gürültü kirliliği gibi dünya çapında çevre kirliliğinin artması, çevresel kaynakların azalması, kaynakların bilinçsizce kullanımı nedeniyle yeşil örgütler oluşturma ihtiyacı giderek daha kritik hâle gelmektedir. Çünkü çevre kirliliği özellikle mutasyon ve doğum kusurları olmak üzere kanser, kalp hastalıkları, ölüm gibi sağlık açısından birçok olumsuz etkiye ve iklimsel değişikliklere neden olmaktadır. Hameed, Khan, Islam, Sheikh, Naeem, (2020) gibi bilim adamları da çevre kirliliği sorununun yeşil bir örgüt oluşturarak aşılabileceğini dile getirmektedir.

Yeşil örgütler, doğanın ve yeşil çevrenin korunmasını destekleyen kuruluş üyelerinin davranışlarıyla ifade edilen değerler ve inançları ifade etmektedir (Roscoe, Subramanian, Jabbour, Chong, 2019). Yeşil örgütler, sadece çevresel kirliliği aşmakla kalmayıp, maliyetleri azaltmaya, kârlılığı artırmaya ve

Uzun Vadede Yaygın Etkiler: Yeşil liderlik stratejilerinin ve değişim yönetimi uygulamalarının uzun vadeli etkilerini incelemek, sürdürülebilirlik ve kalıcılık açısından değerli olacaktır. Bu, yeşil liderlik yaklaşımlarının zamanla nasıl evrildiğini ve hangi stratejilerin en etkili olduğunu belirlemek için faydalı olabilir.

Disiplinler Arası Yaklaşımlar: Yeşil liderlik ve değişim konularını inceleyen araştırmaların, çevre bilimleri, sosyoloji, ekonomi ve psikoloji gibi farklı disiplinlerle entegre edilmesi önerilebilir. Bu, konunun daha derinlemesine ve kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını sağlayabilir.

Yönetim Pratikleri ve Politikalar: Gelecek çalışmaların, yeşil liderlik uygulamalarının yönetim pratikleri ve kurumsal politikalar üzerindeki etkilerini araştırması, bu alandaki teorik ve pratik bilgi birikimine katkıda bulunabilir. Özellikle, şirket içi politikalar, eğitim programları ve teşvik sistemleri gibi unsurların yeşil liderlik üzerindeki rolü incelenebilir.

Teknolojik Yenilikler: Yeşil liderliğin teknolojik inovasyonlarla nasıl desteklenebileceği ve bu inovasyonların değişim süreçlerine katkıları araştırılabilir. Özellikle, dijital dönüşüm endüstri 4.0 ve sürdürülebilir teknolojilerin entegrasyonu konuları ele alınabilir.

REFERANSLAR

Acun, M. F. (2020). Trambüs Toplu Taşıma Sisteminin Ulaşım ve Çevre Etkilerinin Belirlenmesi: Malatya Örneği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.

Arici, H. E. & Uysal, M. (2022). Leadership, Green Innovation, And Green Creativity: A Systematic Review. *The Service Industries Journal*, *42* (5-6), 280-320.

Aragon-Correa, J. A., Hurtado-Torres, N., Sharma, S. & García-Morales, V. J. (2008). Environmental Strategy and Performance in Small Firms: A Resource-Based Perspective, *Journal of Environmental Management*, *86* (1), 88-103.

Asghar, M., Gull, N., Xiong, Z., Shu, A., Faraz, N.A. & Pervaiz K. (2023). The Influence of Inclusive Leadership on Hospitality Employees' Green Innovative Service Behaviour: A Multilevel Study. *J. Hosp. Tour. Manag., 56* (2023), 347-355.

Ashraf, F. S., Li, C., Umair M. W., Murad, M. & Mahmood, B. (2024). Green Horizons: Unleashing Green İnnovation Through Green Business Strategies And Competencies. *Business Strategy and the Environment,* 10.1002/bse.3696.

Aydın, G. S. (2017). Kent İçi Lojistik İstanbul İçin Bir Uygulama (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Aziz, S. F. A., Selamat, M. N., Ibrahim, A., Makhbul, Z. K. M., Kassim, A. C., Halim, F. W., Mukapit, M. & Zakaria, U. K. (2022). The Islamic Concept of Green Organizational Leadership Model: A Preliminary Development. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences, 12* (10), 1854-1865.

Aziz, S. F. A., Silong, A. D., Karim, N. A. A. & Hassan, H. (2012). Leadership Practices in Public Sector in Selected Countries: An Integrative Literature Review. *Journal of Management Policy and Practice, 1*3 (1), 113-126.

Bal, E. & Kazan, H. (2023). Çevresel İnovasyon Türlerinin Etkileşimi. *Holistic Economics, 1* (2), 77-86.

Bedük, F. & Aydın, M. E. (2012). Yeşil Lojistik Uygulamaları, *Ulusal Lojistik ve Tedarik Zinciri Kongresi, 10-12 Mayıs*, 42-48, Konya.

Begum, S., Ashfaq, M., Xia E. & Awan, U. (2022). Does Green Transformational Leadership Lead To Green Innovation? The Role Of Green Thinking And Creative Process Engagement. *Business Strategy and Environment, 31* (1), 580-597.

Chang, C. H. (2011). The Influence of Corporate Environmental Ethics on Competitive Advantage: The Mediation Role of Green Innovation. *J. Bus Ethics, 104,* 361-370. https://doi.org/10.1007/s10551-011-0914-x.

Chen, Y. S. & Chang, C. H. (2012). The Determinants of Green Product Development Performance: Green Dynamic Capabilities, Green Transformational Leadership and Green Creativity. *Journal of Business Ethics, 116,* 107-119.

Chen, YS., Lin, YH. & Lai, YJ. (2022). The Determinants Of Green Entrepreneurship: The Perspectives Of Leadership, Culture, And Creativity. *Business Strategy and Environment. 32* (6), 3432-3444.

Cui, R. & Wang, J. (2021). Shaping Sustainable Development: External Environmental Pressure, Exploratory Green Learning, And Radical Green Innovation. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management, 29* (3), 481-495. https://doi.org/10.1002/csr.2213

Demir Uslu, Y. & Kedikli, E. (2017). Sürdürülebilirlik Kapsamında Yeşil İnsan Kaynakları Yönetimine Genel Bir Bakış. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi, 52* (3), 66-81. https://doi.org/10.15659/3.sektor-sosyal-ekonomi.17.12.694

Dinibutun, S. R. (2024). From Green İnclusive Leadership To Green Creativity: The Mediating Role Of Green Passion And Green Absorptive Capacity. Journal Of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity. 10 (2024) 100272, 1-11.

Esty, D. C. & Winston, A. S. (2006). *Green to Gold: How Smart Companies Use Environmental Strategy to Innovate, Create Value, and Build Competitive Advantage*. Yale University Press, New Haven, London.

Eşman. O., Bedük, F. & Bedük, A. (2015). *Yaşanabilir Bir Dünya İçin Yeşil Lojistik: Türkiye ve Dünya Uygulama Örnekleri,* (İçinde) I. International Caucasus-Central Asia Foreign Trade and Logistics Congress Proceeding Book, s. 87-98.

European Commission. (2020). *An EU-wide assessment of national energy and climate plans.COM (2020) 564 final.* Erişim adresi: https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?qid=1600339518571&uri=COM:2020:564:FIN Erişim Tarihi: 25.05.2024

Faerman, S. R. (1994). Organizational Change and Leadership Styles. *Journal of Library Administration, 19*(3–4), 55–79. https://doi.org/10.1300/J111v19n03_05

Fahmi, K., Kurniawan, T., Cahyono, Y., Sena, A., Suhadarliyah, Suryani, P., Sugianto, A., Amelia, D., Musnaini, Amin, S., Hasbullah, H., Jihadi, M., Wijoyo, H. & Purwanto, A. (2020) Did Servant, Digital and Green Leadership Influence Market Performance? Evidence from Indonesian Pharmaceutical Industry. *Systematic Reviews in Pharmacy, 11* (9), 642-653. doi:10.31838/srp.2020.9.95

Gaudot E. & Bennet N. (2023). "Yeşil liderlik Nedir?" Çeviren: Ali Serdar Gültekin, Green European Journal. https://yesilsiyaset.org/temalar/politika/yesil-liderlik-nedir/

Güvendi, K. & İyigün, NÖ. (2024). Algılanan Yönetici Desteğinin Yeşil Örgütsel Davranış Üzerinde Etkisinde Psikolojik İyi Oluşun Düzenleyici Rolü. *Erciyes Akademi, 38* (1), 228-247. https://doi.org/10.48070/erciyesakademi.1400720

Hameed, Z., Khan, I. U., Islam, T., Sheikh, Z. & Naeem, R. M. (2020). Do Green HRM Practices İnfluence Employees' Environmental Performance?. *International Journal Of Manpower, 41* (7), 1061-1079.

Iqbal, Q., Ahmad, N. & Halim, H. (2020). Insights On Entrepreneurial Bricolage And Frugal İnnovation For Sustainable Performance. *Business Strategy & Development, 4* (3), 237-245.

Jia J., Liu H., Chin T. & Hu D. (2018). The Continuous Mediating Effects of GHRM on Employees' Green Passion via Transformational Leadership and Green Creativity. *Sustainability*. *10* (9), 3237. https://doi.org/10.3390/su10093237

Kazdin, A. E. (2009). Psychological Science's Contributions To A Sustainable Environment: Extending Our Reach To A Grand Challenge Of Society. *American Psychologist,* 64, 339–356.

Kerse, G., Maden, Ş. & Tartan Selçuk, E. (2021). Yeşil Dönüştürücü Liderlik, Yeşil İçsel Motivasyon ve Çalışanın Yeşil Davranışı: Ölçek Uyarlama ve İlişki Tespiti, *İşletme Araştırmaları Dergisi, 13* (2), 1574-1591.

Kul, B. (2023). Çevresel Sürdürülebilirlikte Yeşil Dönüşümsel Liderliğin Önemi Üzerine Bir İnceleme. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, *12* (10), 1243-1252.

Kushwaha, G.S. & Sharma, N. (2016). Green initiatives: A Step Towards Sustainable Development And Firm's Performance In The Automobile İndustry. *Journal Of Cleaner Production,* (121), 116-129.

Luo, G., Guo, J., Yang, F. & Wang, C. (2023). Environmental Regulation,Green İnnovation And High-Quality Development Of Enterprise: Evi-Dence From China. *Journal of Cleaner Production*, 1-11. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2023.138112.

Lusiani, M., Abidin, Z., Fitrianingsih, D., Yusnita, E., Adiwinata, D., Rachmaniah, D., Mukhlasin, D., Anis Fauzi, A. & Purwanto A. (2020). Effect of Servant, Digital and Green Leadership toward Business Performance: *Evidence from Indonesian Manufacturing. Systematic Reviews in Pharmacy. 11* (11), 1351-1361.

Mehmood, K., Kautish, P., Mangla, S. K., Ali, A. & Kazancoglu, Y. (2024). Navigating A Net-Zero Economy Future: Antecedents And Consequences Of Net-Zero Economy-Based Green İnnovation. *Business Strategy and the Environment*, 1–23. https://doi.org/10.1002/bse.3685.

Mommayev, N. (2023). *Yeşil Dönüşümün Başarılı Örnekleri: Ülkelerin Sürdürülebilir Geleceği Şekillendirmeleri,* https://business.com.tm/tr/post/10830/yeshil-donushumun-bashar%C4%B1l%C4%B1-ornekleri-ulkelerin-surdurulebilir-gelece%C4%9Fi-shekillendirmeleri, Erişim tarihi: 29.05.2024.

OECD, Mayıs 2011. *Towards Green Growth A Summary For Policy Makers*. Erişim adresi: https://www.oecd.org/greengrowth/48012345.pdf. Erişim tarihi: 29.05.2024.

Ones, D. S. & Dilchert, S. (2012). Employee Green Behaviors. İçinde Jackson, S. E., Ones, D., Dilchert, S. (Eds.), Managing Human Resources for Environmental Sustainability, Jossey-Bass/Wiley, 85-116.

Onikinci Kalkınma Planı (2024). Erişim adresi: https://onikinciplan.sbb.gov.tr/SBB, Erişim tarihi: 29.05.2024.

ÖİB- Otomotiv Endüstrisi İhracatçıları Birliği, https://oib.org.tr/tr/basin-odasi-basin-bultenleri-otomotivden-2023-yilinda-35-milyar-dolar-ile-tum-zamanlarin-ihracat-rekoru.html, Erişim tarihi: 14.05.2024

Öncer, A. Z. (2019). Örgütlerde Yeşil İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamaları: Teorik Bir İnceleme. *İş ve İnsan Dergisi, 6* (2), 199-208.

Özgül, B. & Zehir, C. (2023). How Managers' Green Transformational Leadership Affects a Firm's Environmental Strategy, Green Innovation, and Performance: The Moderating Impact of Differentiation Strategy. *Sustainability, 15*, 1-20. https://doi.org/10.3390/su15043597

Paillé, P., Valéau, P. & Renwick, D. W. (2020). Leveraging green human resource practices to achieve environmental sustainability. *Journal of Cleaner Production*, *260*, 121-137.

Paraschiv, D. M., Nemoianu, E., Laura, L., Claudia A. & Szabó, T. (2012) : Eco-innovation, Responsible Leadership and Organizational Change for Corporate Sustainability, Amfiteatru Economic Journal, ISSN 2247-9104, *The Bucharest University of Economic Studies, Bucharest, 14* (32), 404-419

Pham, H. T., Pham, T., Quang, H. T. & Dang, C. N. (2022). Impact Of Transformational Leadership On Green Learning And Green İnnovation İn Construction Supply Chains. Engineering, *Construction and Architectural Management, 30* (5), 1883-1901. https://doi.org/10.1108/ecam-05-2021-0379

Poullikkas, A. (2015). Sustainable options for electric vehicle technologies. *Renewable and Sustainable Energy Reviews,* 41, 1277-1287.

Purwanto, A. (2020). Did Servant, Digital and Green Leadership Influence Market Performance? Evidence from Indonesian Pharmaceutical Industry. *Sys Rev Pharm, 11* (9), 642-653,

Rio+20, (2021). *BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı,2021.* Erişim adresi: https://yesilekonomi.com/turkiyenin-en-iyi-yesil-uygulamalari-secildi/. Erişim tarihi: 29.05.2024.

Robertson, J. L. & Barling, J. (2013). Greening Organizations Through Leaders' Influence on Employees' Proenvironmental Behaviors. *Journal of Organizational Behavior, 34* (2), 176-194. https://doi.org/ 10.1002/job.1820

Roscoe, S., Subramanian, N., Jabbour, C. J. & Chong, T. (2019). Green human resource management and the enablers of green organisational culture: Enhancing a firm's environmental performance for sustainable development. *Business Strategy and the Environment, 28* (5), 737-749.

Sağbaş, M., Erdoğan, M. Ü. & Sundu, M. İ. (2022). Yeşil İnsan Kaynakları Yönetimi: Sistematik İçerik Analizi Yöntemi İle Alan Yazının İncelenmesi (Green Human Resources Management: Examining The Literature With Systematic Content Analysis Method). *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 5* (3), 236-257.

Sánchez-García, E., Martínez-Falcó, J., Alcon-Vila, A. & Marco-Lajara, B. (2023). Developing Green Innovations in the Wine Industry: An Applied Analysis. *Foods, 12* (6), 1157.

Sharma, S., Prakash, G., Kumar, A., Mussada, EK., Antony, J. & Luthra, S. (2021). Analysing the relationship of adaption of green culture, innovation, green performance for achieving sustainability: Mediating role of employee commitment. *Journal of Cleaner Production*, 1-11.

Singh, S., Giudice, M., Chierici, R. & Graziano, D. (2020). Green innovation and environmental performance: the role of green transformational leadership and green human resource management. *Technological Forecasting and Social Change,* 150, 119762. https://doi.org/10.1016/j.techfore.2019.119762.

Slamet, M. U. A. G., Asdiana, Abdillah, A., Abduloh, Fahlevi, M., Ali, R., Evanirosa, Mufid, A., Purwanto, A., Faricha, F., Khairullah, & Zumaro, A. (2020) Islamic Leadership Model for Indonesian Millennial Markets Performance in Pharmaceutical Schools. *Systematic Reviews in Pharmaceutical, 11* (8), s. 374-382. doi:10.31838/srp.2020.8.55.

Su, X., Xu, A., Lin, W., Chen, Y., Song-tao, L. & Wen-xing, X. (2020). Environmental leadership, green innovation practices, environmental knowledge learning, and firm performance. *Sage Open, 10* (2).

Ternès, A*. (2022). Green Leadership- Nachhaltigkeit als Führungsprinzip*. Erişim adresi: https://www.haufe.de/sustainability/strategie/green-leadership-nachhaltigkeit-als-fuehrungsprinzip_575772_577232.html Erişim tarihi:23.05.2024

Tuna, Ö. & Yıldız, M. (2023). Çalışanın Yeşil Davranışı ve İş Performansında Yeşil Dönüştürücü Liderliğin Rolü. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, Özel Sayı*, 61-80.

Tunçer, P. (2011). Örgütsel Değişim ve Liderlik. *Sayıştay Dergisi (80),* 57-84.

UNESCAP. 2017. *A Paradigm Shift For Economic Growth Republic of Korea's National Strategy For Green Growth And Five-Year Plan*. http://www.unescap.org/sites/default/files/35.%20CS-Republic-of-Korea-National-Strategyfor-Green-Growth-and-Five9Year-Plan.pdf Erişim tarihi: 29.05.2024.

Ünal, M. (2015). Bilgi Çağında Değişim ve Liderlik. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 32* (1), 297-310.

Wahab, A. (2019). Green Leadership as an Emerging Style for Addressing Climate Change Issues in Schools. *Journal of Social Sciences,* 15, 58-68. DOI: 10.3844/jssp.2019.58.68

WHH, 2021. *Türkiye, Avrupa Birliği Yeşil Mutabakatı'nı düşük karbonlu ekonomiye geçiş için bir fırsat olarak görmelidir.* Erişim adresi: www.wwf.org.tr. Erişim tarihi 25.05.2024

WHH, 2021. Türkiye, Avrupa Birliği Yeşil Mutabakatı'nı düşük karbonlu ekonomiye geçiş için bir fırsat olarak görmelidir. Erişim adresi: www.wwf.org.tr. Erişim tarihi 25.05.2024

Zengin, Ş. & Bekmezci, M. (2021). İşletmelerde Değişim Yönetimi ve İnovasyon, *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi, 8* (15), 10-28.

Zhong, J., Shao, X., Xiao, H., Yang, R. & An, X. (2023). The Research on The Green Leadership: A Systematic Review And Theoretical Framework. *Environment, Development and Sustainability*, 1-32.

10. Bölüm

RUHSAL LİDERLİK VE DEĞİŞİM

Merve Turpçu

1. GİRİŞ

Yaşam eğrileri boyunca örgütler, yoğun rekabet, küreselleşme, yapay zekâ uygulamaları, salgın, esneklik ve çeviklik ihtiyacı gibi çeşitli zorluklarla başa çıkmak durumunda kalmaktadır. Tüm bunların yarattığı gerilim, birçok alanda değişimi zorunlu kılmaktadır. Bu noktada günümüz örgütlerindeki değişimin kalıcı ve etkili olmasının liderlik tarzlarında yapılacak bir değişimle ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Nitekim liderlik ve liderlik türleri, günümüzde en çok tartışılan ve pek çok araştırmaya konu olan kavramlardan biridir. Bu bağlamda liderliğin son dönemlerde daha fazla değişim hâlinde olduğu ve liderlerin de en iyiyi yapmaları için zorlandıkları görülmektedir. Bu bağlamda değişim düşüncesinin başarılı olması için öncelikle liderlerin değişime inanması ve onu benimsemesi gerekli olduğu düşünülmektedir.

Değişim, mevcut olandan vazgeçerek yeni olana geçilmesi olarak ifade edilebilir. Ancak bunun istenilen şartlar altında ve başarılı olarak gerçekleşebilmesi için bazı koşullar gereklidir. Bu noktada Argüden (2004), değişimin başarısının öncelikle örgütü değişimin gerekli ve acil olduğuna inandırmaktan geçtiğini belirtmektedir. Yazar, ayrıca ilk olarak etkileyici bir vizyonun ortaya konulması ve bu vizyonun da etkin olarak paylaşılması gerektiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla liderlerin de söylemlerinin yanında eylemleriyle de işgörenlere bu değişimi benimsediğini göstermesi oldukça önemlidir. Nitekim öğrenen örgütlerde örgütün kültürünü, değerlerini, hedeflerini ve vizyonunu benimsemiş işgörenleri geliştirmek, yönlendirmek, motive ve organize etmek ve dahası elde tutmak giderek zorlaşmaktadır (Fry, 2003). Neal (2000) insanların anlam üreten varlıklar olduğunu ve hayatta bir anlam ya da bir çağrı aradığını iddia etmektedir. Nitekim günümüz koşullarında yaşamlarının büyük bir kısmının iş yerinde çalışarak geçtiği bilinen işgörenlerin yaratıcı ruhlarını

REFERANSLAR

Alwetwat, T. F. S. (2023). The Effect of Organizational Change and Development Management on Sustainable Development. *Quantrade Journal of Complex Systems in Social Sciences*. *5* (1), 65-72. Doi: 10.5281/zenodo.8102480.

Belias, D. & Koustelios A. (2014). Liderlik ve Değişim Yönetimi Stratejisinin Örgüt Kültürüne Etkisi. *Avrupa Bilim Dergisi*, *10* (7). 451-470.

Biber, M. (2019). Lider yöneticilik. *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*. *2* (2), s. 183-197.

Blake, I. & Sirkka L. J. (1991). Applications of Global Information Technology: Key Issues for Management. Subject: Management. *MIS Quarterly. 15* (1), *33-34.*

Danişman, Ş., Tosuntaş, Ş. B. & Karadağ, E. (2015). Liderliğin örgütsel performansa etkisi. *Liderlik ve Organizasyonel Sonuçlar: Ampirik Çalışmalar Metaanalizi*. 143-168.

Eisenbach, R., Kathleen, W. & Rajnandini P. (1999). Transformational Leadership in The Context of Organizational Change*. Journal of Organizational Change Management. 12* (2), 80-88.

Erdoğmuş, H. (2022). Örgütlerde Değişim Yönetimi. *Tubitak Bilim ve Toplum Başkanlığı Popüler Bilim Yayınları Sosyal Bilimler Ansiklopedisi,* 1.

Esen, A. (2012). *Örgütsel değişimde dönüştürücü liderlik davranışları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Filiz, M. & Güngör, S. (2023). Estetik liderlik ölçeğinin sağlık çalışanları için uyarlanması. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi. 12* (1), 32-45.

Hansen, H., Ropo, A. & Sauer, E. (2007). Estetik liderlik. *Liderlik Üç Aylık Bülteni. 18* (6), 544-560.

Hatch M. J. (1997). Organization Theory: Modern Symbolic and Post-Modern Perspectives. *Oxford University Press, s.* 353*.*

Işık, Z. (2023). Örgütsel Değişim Sürecinde Değişime Açıklık Kavramı ve Liderlik*. International Social Sciences Studies Journal. 9* (116), 9008-9021. doi: http://dx.doi.org/10.29228/sssj.729 29.

Kerman, U. & Öztop, S. (2014). Kamu çalışanlarının örgütsel değişim yönetimine yönelik algısı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1* (19), 89-112.

Koçel, T. (2011*). İşletme yöneticiliği.* İstanbul: Beta Basım Yayım.

Maxwell, J. C. (1998). *İçinizdeki Lideri Geliştirmek*. (S. Yeniçeri, Çev), İstanbul: Beyaz.

Mintsberg, H (1975). The manager's Job: Folklore and Fact. *Harvard Business Reviev. 4,* 49-61.

Musaigva, M. (2023). The role of leadership in managing change. *International Review of Management and Marketing*. 13 (6), 1-9.

Mücevher, M.H. (2021). Yeni Bir Yöneticilik Tarzı Modeli: Estetik Yöneticilik. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama*. *4* (2), 97-108.

Özbal, N. & Aydoğan, İ. (2017). Eğitimde Estetiğin Gerekliliği ve Oluşumu Üzerine Bir İnceleme*. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. *7* (2), 249-260.

Özdemir, F. (2023). Örgütsel Estetik: Estetik Liderlik Perspektifinden Bir Literatür İncelemesi. *Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi/Electronic Journal of Social Sciences. 6* (11), 420-437.

Peker, Ö. (1995). *Yönetimi Gelistirmenin Sürekliligi.* Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları.

Raducan, R. (2016). Liderler ve Yöneticiler. *Psikolojide Teorik ve Uygulamalı*, s. 149.

Robbins, S. & Judge, T. (2013). *Örgütsel Davranış*. (E. İnci, Çev.) Ankara: Nobel.

Sabuncuoğlu, Z. & Tüz, M. (1998). *Örgütsel Psikoloji.* Bursa: Alfa.

Seyfiyeva, L. (2019). *Estetik Liderlik Özellikleri Ve Davranışlarının İncelenmesi: Eskişehir Şehir Tiyatroları Gençlik Sahnesi'nde bir araştırma*. (Yayımlanmamış Doktora Lisans Tezi). Eskişehir, Eskişehir Anadolu Üniversitesi.

Strati, A. (2010). Aesthetic Understanding of Work and Organizational Life: Approaches and Research Developments. *Sociology Compass. 4* (10), 880-893.

Tunçer, P. (2011). Örgütsel Değişim ve Liderlik. *Sayıştay Dergisi,1* (80), 57-84.

Tunçer, P. (2013). Örgütsel Değişim Sürecinde Öğrenen Örgütler ve Örgüt Geliştirme. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, *8* (1), 214-244.

Vries, M. K. (2007). *Liderliğin Gizemi.* İstanbul: Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası Yayıncılık.

12. Bölüm

PARADOKSAL LİDERLİK VE DEĞİŞİM

Buket Çetinkaya Duran

1. GİRİŞ

Aynı anda var olan ve zaman ilerledikçe de süren çelişkili; fakat birbiriyle ilişkili faktörleri barındıran paradokslar, örgütlerin doğasında bulunmaktadır. Örgütler, hedeflerinin gerçekleşmesi için çalışanlarının kendi normlarına uyarak örgütü takip etmelerine ihtiyaç duymaktadır. Aynı zamanda, çalışanlarının değişikliklere esnek bir şekilde uyum sağlamasını, yenilik yapmak ve rekabette bir adım önde olmak için değişiklikleri başlatmak üzere "*belli bir kalıptan çıkmalarını*" da istemektedirler. Yapılan araştırmalar, bu tür paradoksal taleplerin hem olumlu hem de olumsuz taraflarını ifade etmektedir. Olumsuz tarafta, paradoksal talepler belirsizlik ve savunmacı tepkilerle ilişkilendirilmekte iken olumlu yönden bakıldığında, paradoksal talepler uyarlanarak değişim odaklı tepkilere yol açabilmekte ve insanlar paradoksla daha başarılı olabilmektedir. Paradoksal taleplerin örgütlere yayılmasıyla beraber hem olumlu hem de olumsuz etkileri olabileceği göz önüne alındığında çalışanların işlerinin doğasında var olan paradokslara ilişkin anlayışlarını ve anlamlılık duygularını şekillendirmek kilit bir liderlik sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır (Miron-Spektor, Gino, ve Argote, 2011: 230).

Değişikliklerin planlı durumlardan ziyade dışarıdan kaynaklanan olaylardan ve belirsizliğin hâkim olduğu kriz ortamlarından etkilendiği bilinmektedir ki bu durum değişimi tetikleyen unsurların başında gelmektedir. Bu nedenle örgütlerin tepki verme hususunda yeterince hızlı olmaları gerekmektedir. Güvenlik düzenlemeleri, kontrol altına alınmak istenen çevre kirliliği ya da insan kaynaklarının çeşitli uygulamaları devlet tarafından teşvik edilen ve desteklenen yaygın düzenlemeler arasında sayılmaktadır. Bu düzenlemeler, kurumların buna göre tepki vermesini ve istenen sonuçların elde edilmesi için

REFERANSLAR

Akça, İ. & Tuna, M. (2019). Paradoksal Liderlik Davranışı: Bir Ölçek Uyarlama Çalışması. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, *11* (4), 2972-2989.

Antonakis, J. & Atwater, L. (2002). Leader Distance: A Review and A Proposed Theory. *The Leadership Quarterly*, *13* (6), 673-704. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S1048-9843(02)00155-8.

Bao, Y. J. & Yang, C. (2024). Help or Harm? Understanding the Nuanced Influence Mechanisms Between Paradoxical Leadership Behaviors and Work-Family Conflicts in the Public Sector. *Public Performance & Management Review*. https://doi.org/10.1080/15309576.2024.2341854.

Basar, U. & Basim, H. N. (2018). Paradoxical Leadership Model. *Amme Idaresi Dergisi*, *51* (3), 121-153. <Go to ISI>://WOS:000463139100005

Batool, U., Raziq, M. M. & Sarwar, N. (2023). The Paradox of Paradoxical Leadership: A Multi-Level Conceptualization. *Human Resource Management Review*, *33* (4), Article 100983. https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2023.100983.

Bennis, W. G. & Nanus, B. (1974). *Leadership*. Citeseer. Cincinnati, Ohio, United States.

Bolden, R. (2004). *What is leadership?* Centre for Leadership Studies, University of Exeter. United Kingdom.

Dansereau, F., Seitz, S. R., Chiu, C. Y., Shaughnessy, B., & Yammarino, F. J. (2013). What makes leadership, leadership? Using self-expansion theory to integrate traditional and contemporary approaches. *Leadership Quarterly*, *24* (6), 798-821. https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2013.10.008.

Erdem, A. R. (2020). Değişim Liderliği. In K. Yılmaz (Ed.), *Liderlik Kuram - Araştırma - Uygulama* (pp. 875). Ankara: Pegem.

Fang, T. (2005). From "Onion" to "Ocean": Paradox and Change in National Cultures. *International Studies of Management & Organization*, *35* (4), 71-90. https://doi.org/https://doi.org/10.1080/00208825.2005.11043743.

Handy, C. B. (1994). *The age of paradox*. ABD: Harvard Business Press.

Henderikx, M. & Stoffers, J. (2022). An Exploratory Literature Study into Digital Transformation and Leadership: Toward Future-Proof Middle Managers. *Sustainability*, *14* (2), 687. https://www.mdpi.com/2071-1050/14/2/687.

Hughes, R. (2009). Time for Leadership Development Interventions in The Public Health Nutrition Workforce. *Public Health Nutrition*, *12* (8), 1029-1029. https://doi.org/10.1017/s1368980009990395.

K. Vora, M. (2013). Business excellence through sustainable change management. *The TQM Journal*, *25* (6), 625-640.

Koçel, T. (2013). *İşletme Yöneticiliği* (14 ed.). İstanbul: Beta.

Lewis, M. W. (2000). Exploring paradox: Toward a more comprehensive guide [Review]. *Academy of Management Review*, *25* (4), 760-776. https://doi.org/10.5465/AMR.2000.3707712.

Lewis, M. W., Andriopoulos, C. & Smith, W. K. (2014). Paradoxical Leadership to Enable Strategic Agility. *California Management Review*, *56* (3), 58-77. https://doi.org/10.1525/cmr.2014.56.3.58.

Li, Q., She, Z. & Yang, B. (2018). Promoting Innovative Performance in Multidisciplinary Teams: The Roles of Paradoxical Leadership and Team Perspective Taking. *Frontiers in Psychology*, *9*. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01083.

Li, X. Y., Xue, Y., Liang, H. & Yan, D. (2020). The Impact of Paradoxical Leadership on Employee Voice Behavior: A Moderated Mediation Model. *Frontiers in Psychology*, *11*, Article 537756. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.537756.

Luo, G. L., Zhu, G. M. & Guo, Y. L. (2023). Effect of Paradoxical Leadership on Employee Innovation Behavior in a Confucian Context. *Asian Business & Management*, *22* (5), 2249-2279. https://doi.org/10.1057/s41291-023-00249-y.

Miron-Spektor, E., Gino, F. & Argote, L. (2011). Paradoxical Frames and Creative Sparks: Enhancing Individual Creativity Through Conflict and Integration. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, *116* (2), 229-240.

Neves, P. (2009). Readiness for Change: Contributions for Employee's Level of Individual Change and Turnover Intentions. *Journal of Change Management*, *9* (2), 215-231. https://doi.org/10.1080/14697010902879178.

Qiang, Q., Xiaohong, W. & Qianru, S. (2023). Does Paradoxical Leadership Influence Employees' Proactive Work Behavior? A Study Based on Employees in Chinese State-Owned Enterprises. *Frontiers in Psychology*, *14*, Article 1269906. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1269906.

Rowe, W. D. (1994). UNDERSTANDING UNCERTAINTY. *Risk Analysis*, *14* (5), 743-750. https://doi.org/10.1111/j.1539-6924.1994.tb00284.x.

Sandelands, L. (2010). The play of change. *Journal of organizational change management*, *23* (1), 71-86. https://doi.org/10.1108/09534811011017216.

Smith, W. K. & Lewis, M. W. (2011). Toward a theory of paradox: A dynamic equilibrium model of organizing. *Academy of Management Review*, *36* (2), 381-403.

Sparr, J. L., Van Knippenberg, D. & Kearney, E. (2022). Paradoxical leadership as sensegiving: stimulating change-readiness and change-oriented performance. *Leadership & Organization Development Journal*, *43* (2), 225-237. https://doi.org/10.1108/lodj-04-2021-0161.

Stevens, G. W. (2013). Toward a Process-Based Approach of Conceptualizing Change Readiness. *The Journal of Applied Behavioral Science*, *49* (3), 333-360. https://doi.org/10.1177/0021886313475479.

Tunçer, P. (2011). Örgütsel değişim ve liderlik. *Sayıştay Dergisi* (80), 57-84.

Volk, S., Waldman, D. A. & Barnes, C. M. (2023). A Circadian Theory of Paradoxical Leadership. *Academy of Management Review*, *48* (4), 611-638. https://doi.org/10.5465/amr.2020.0468.

Waldman, D. A. & Bowen, D. E. (2016). Learning to be a paradox-savvy leader. *The Academy of Management Perspectives*, *30* (3), 316-327. https://doi.org/10.5465/amp.2015.0070.

Yang, Y., Li, Z., Liang, L. & Zhang, X. (2021). Why and When Paradoxical Leader Behavior Impact Employee Creativity: Thriving at Work and Psychological Safety. *Current Psychology*, *40* (4), 1911-1922. https://doi.org/10.1007/s12144-018-0095-1.

Yeşil, A. (2018). Örgütlerde Değişimin Önemi ve Değişim Yönetimi Üzerine Kavramsal Bir Değerlendirme. *Uluslararası Akademik Yönetim Bilimleri Dergisi*, *4* (5), 307-323.

Zhang, Y. & Han, Y.-L. (2019). Paradoxical Leader Behavior in Long-Term Corporate Development: Antecedents and Consequences. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, *155*, 42-54. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.obhdp.2019.03.007.

Zhang, Y., Waldman, D. A., Han, Y.-L. & Li, X.-B. (2015). Paradoxical Leader Behaviors in People Management: Antecedents and Consequences. *Academy of Management Journal*, *58*, 538-566.

13. Bölüm

AŞKIN/ÜSTÜN LİDERLİK VE DEĞİŞİM

Ergül Söylemezoğlu

"Değişmeyen tek şey değişimin kendisidir."

Heraklitos

1. GİRİŞ

Bu bölüm aşkın liderlik ile örgütsel değişim süreçlerinin yönetilmesi arasında nasıl bir ilişki olduğunu aydınlatmayı amaçlamaktadır. Bilindiği üzere her açıdan liderlik hem kendisi, hem örgüt ve hem de izleyicileri için en iyi koşullara ulaşmayı amaç edinme ve buna ulaşma becerisini gerekli kılmaktadır. Örgütsel değişim ise çağımızın karmaşık ve dinamik iş dünyasında devamlılık arz eden bir durum hâline gelmiştir. Çağımızda örgütler dinamik ve belirsiz her tür çevresel koşula karşı sürekli uyum sağlayarak faaliyetlerini devam ettirmek zorundadır. Nitekim kurumsal değişimin gerçekleştirilmesinde başarısız olunması örgütün paydaşları için de kaygı uyandırıcı ve önem arz eden bir durumdur. Bu anlamda örgütlerde kurumsal değişimin başarıyla gerçekleştirilmesi açısından liderlik kavramının büyük önem arz ettiği de bilinmektedir. Örgütler pazardaki ve teknolojideki gelişmelere, finansal dalgalanmalara, müşterilerin yeni talep ve ihtiyaçlarına yönelik uyum sağlamaya çalıştıkça, etkili bir değişim liderliği de başarıya ulaşmanın kritik bir belirleyicisi olarak karşımıza çıkmaktadır (Bass ve Riggio, 2006).

2. AŞKIN/ÜSTÜN LİDERLİĞİN ARKA PLANINDAKİ LİDERLİK YAKLAŞIMLARI VE DEĞİŞİM İLİŞKİSİ

Geleneksel olan liderlik yaklaşımlarının örgütsel değişimi verimli bir şekilde yönetmede yetersiz kalması, araştırmacıları alternatif liderlik yaklaşımları konusunda daha etkin çalışmalar gerçekleştirmeye yöneltmiştir. Bu kap-

REFERANSLAR

Ataş, H. & Efeoğlu, İ. E. (2020). Sosyal Kirliliğin Azaltılmasını ve Küresel Sürdürülebilirliği Sağlayabilecek Yenilikçi Bir Liderlik Yaklaşımı: Aşkın Liderlik. *Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Kongresi Kongre Özet Kitabı*, 81-82.

Avolio, B. J., Yammarino, F. J. & Bass, B. M. (1991). Identifying Common Methods Variance With Data Collected From A Single Source: An Unresolved Sticky Issue. *Journal of Management, 17* (3), 571-587.

Avolio, B. J. & Gardner, W. L. (2005). Authentic Leadership Development: Getting to The Root of Positive Forms of Leadership. *The Leadership Quarterly, 16* (3), 315-338.

Avolio, B. J. (2011). *Full Range Leadership Development.* Sage Pub.

Bass, B. M. & Avolio, B. J. (1994). *Improving Organizational Effectiveness through Transformational Leadership.* Sage, Thousand Oaks, CA.

Bass, B. M. (1999). Two Decades of Research And Development In Transformational Leadership. *European Journal of Work and Organizational Psychology, 8* (1), 9-32.

Bass, B. M. & Steidlmeier, P. (1999). Ethics, Character, and The Authentic Transformational Leadership Behavior. Leadership *Quarterly*, *10* (2), 181-217.

Bass, B. M. & Riggio, R. E. (2006). *Transformational Leadership* (2. Baskı.). Psychology Press.

Burns, J. M. (2003). Transformational Leadership and Organizational Change: The Impact of Visionary Leaders. *Journal of Applied Psychology, 88* (2), 207–218.

Cardona, P. (2000). Transcendental Leadership. *Leadership and Organization Development Journal 21* (4), 201-207.

Carmeli, A. & Josman, Z. E. (2006). The Relationship Among Emotional Intelligence, Task Performance, and Organizational Citizenship Behaviors. *Human Performance, 19* (4), 403-419.

Crossan, M., Verab, D. & Nanjad, L. (2008). Transcendent Leadership: Strategic Leadership in Dynamic *Environments. The Leadership Quarterly, 19* (5), 569-581.

Dutton, J. E., Workman, K. M. & Hardin, A. E. (2014). Compassion at Work. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior, 1*, 277-304.

Fry, L. W. (2003). Toward a Theory of Spiritual Leadership. *The Leadership Quarterly, 14* (6), 693-727.

Gardiner, J. J. Z. (2009). Transcendent Leadership: Pathway to global sustainability. Working Collaboratively for Sustainability International Conference, Washington.

Kaplan, B. T. (2020). Tinsel Bir Dokunuş: Aşkın Liderlik. *Journal of Social and Humanities Sciences Research, 7* (63), 3972-3977.

Keslimli, İ. (2013). Liderlik Davranış Türleri. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2* (1), 1-10.

Kofman, F. (2018). *The Meaning Revolution: The Power of Transcendent Leadership*. Currency Book.

Lowe, K. B., Kroeck, K. G. & Sivasubramaniam, N. (1996). Effectiveness Correlates of Transformation and Transactional Leadership: A Meta-Analytic Review of the MLQ Literature. *The Leadership Quarterly, 7* (3), 385-425.

Moodie, R. (2016). Learning About Self: Leadership Skills For Public Health. *Journal of Public Health Research, 5* (679), 1-6.

Nair, A. (2016). Transcendent Leadership For A Virtuous Organization: An Indian Approach. International Journal of Recent Advances In Organizational Behaviour and Decision Sciences (IJRAOB). *An Online International Research Journal, 1* (1), 663-672.

Sanders III, J. E., Hopkins, W. E. & Geroy, G. D. (2003). From Transactional to Transcendental: Toward an Integrated Theory of Leadership. *Journal of Leadership and Organizational Studies 9* (4), 21-31.

Spillane, C. K. (2005). Transformational Leadership and Organizational Change: A Meta-Analytic Investigation of the Multifactor Leadership Questionnaire. *Journal of Applied Psychology, 90* (2), 421-431.

Tarım, M. (2017). *Lider-Üye İlişkilerinde Liderin Olumlu ve Olumsuz Özellikler Göstermesi ile Ortaya Konulan Duygusal Emeğin Üyelerin Bağlılık ve Performansı Üzerindeki Etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Useem, M. (2007). *The World Economic Forum: A Call to Exercise Global Leadership, Not Just Self Interest.* Wharton University. https://knowledge.wharton.upenn.edu/podcast/knowledge-at-wharton-podcast/the-world-economic-forum-a-call-to-exercise-global-leadership-not-just-self-interest/.

Walumbwa, F. O., Avolio, B. J. & Zhu, W. (2008). How Transformational Leadership Weaves Its Influence on Individual Job Performance: The Role of Identification and Efficacy Beliefs. *Personnel Psychology, 61* (4), 793-825.

Yukl, R. J. (2011). The Role of Transformational Leadership in Organizational Change: A Meta-Analytic Review. *Journal of Leadership & Organizational Studies, 18* (4), 251-259.

Yukl, G. (2013). *Leadership in Organizations* (8.Baskı.). Edinburgh Gate, Harlow, England: Pearson Education Limited.

Zhu, W., Avolio, B. J. & Walumbwa, F. O. (2009). Moderating Role of Follower Characteristics with Transformational Leadership and Follower. *Work Engagement. Group & Organizaiton Management, 34* (5), 590-619.

14. Bölüm

POZİTİF LİDERLİK VE DEĞİŞİM

Semra Köse

1. GİRİŞ

Dördüncü Sanayi Devrimi olarak kabul edilen ekonomik, teknolojik, sosyal dönüşüm ve değişimlerin yaşandığı günümüzde, çalışanların yeni çalışma koşullarına aktif olarak uyum sağlaması önemlidir. Bu noktada örgütlerin çalışanların sadece iş ortamına adaptasyonuna yardımcı olmakla kalmayıp, hız, esneklik, hareketlilik, yaratıcılık ve inovasyon üzerindeki baskının azaltılmasına yönelik önlemler alması gerekmektedir. Ayrıca daha fazla mobilizasyon, etkinlik ve katılımı olumlu yönde güçlendiren ve teşvik eden faktörlerin araştırılması gerekmektedir. Bu araştırma ihtiyacının temel dayanak noktası çalışanların günümüz örgütlerinin daha dirençli, hızlı, çevik ve yenilikçi olmalarındaki etkisidir. Tüm bu faktörler değişim ve dönüşüm sürecini kaçınılmaz kılmaktadır. Birçok modern örgüt, yönetim tarzlarında ve yapılarında önemli değişiklikler yapmıştır. Bunun temel nedeni dünya standartlarında bir organizasyon oluşturmak için sadece çok çalışmanın yetersiz olduğunun idrak edilmesidir. Örgütlerin istenilen yapıda başarılı organizasyonlar hâline gelmesi için başarılı bir ekip kurulması, örgütte herkes tarafından kabul edilen bir kültürün yaratılması, çalışanların bir vizyon doğrultusunda çalışmaya ikna edilmesi ve güzel bir geleceği hep birlikte inşa ettiklerini algılamaları gerekmektedir. Hiç kuşkusuz bunları başarabilmek kolay değildir; çünkü değişim zordur. Bahsedilen özelliklere dayalı olarak, örgütlerin güçlü bir rekabet pozisyonu elde etmesi, yüksek mesleki ve entelektüel yetkinliğe sahip çalışanlara yönelik doğru bir yaklaşım stratejisi belirlemesine bağlıdır. Belirlenecek stratejinin temel soruları "örgüte önemli entelektüel değer katan profesyoneller sadece tek taraflı finansal teşviklerle motive edilebilir mi ya da çalışanların tutum ve davranışlarını pozitif yönetim ve özellikle de pozitif liderlik yoluyla etkilemek organizasyon için belirlenen hedeflere ulaşmada ve rekabet üstün-

REFERANSLAR

Adair, J. E. (2007). *Develop Your Leadership Skills* (Vol. 37). Kogan Page Publishers.

Avolio, B. J., Gardner, W. L., Walumbwa F. O., Luthans F. & May, D. R. (2004). Unlocking The Mask: A Look at The Process by Which Authentic Leaders Impact Follower Attitudes and Behaviors. *Leadership Quarterly, 15*, 801-823. Retrieved May 15, 2022, from https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1048984304000876.

Bass, B. M. (1990). *Bass and Stogdill's Handbook of Leadership: Theory, Research, and Managerial Applications* (3 b.). New York: The Free Press.

Barling, J., Christie, A. & Hoption, A. (2010). Leadership. In S. Zedeck (Ed.), *Handbook of Industrial and Organizational Psychology* (pp. 183-240). Washington, DC: American Psychological Association.

Barnard, M., & Stoll, N. (2010). Organisational Change Management: A rapid literature review. Short Policy Report No. 10/01 Centre for Market and Public Organisation Bristol Institute of Public Affairs University of Bristol.

Blanch, J., Gil, F., Antino, M. & Rodríguez-Muñoz, A. (2016). Positive Leadership Models: Theoretical Framework and Research. *Papeles del Psicólogo*, *37* (3).

Borgatta, E. F., Bales, R. F. & Arthur, C. S. (1954). Some Findings Relevant to The Great Man Theory of Leadership. *American Sociological Review, 19* (6), 755-759.

Cantero-Gomez, P. (2019). How Positive Leadership Shapes Positive Organizational Behaviors (online). Available at: https://www.forbes.com /sites/palomacanterogomez/2019/07/16 (Accessed 26 June 2024).

Cameron, K. S., Dutton, J. E., Quinn, R. E. (Eds.) (2003). Positive Organizational Scholarship. Foundation of a New Discipline. San Francisco, CA: Berrett-Koehler Publishers, Inc.

Cameron, K. S. & Spreitzer, G. (2012). Introduction: What is Positive About Positive Organizational Scholarship in *Handbook of Positive Organizational Scholarship* (Eds. K. S. Cameron & G. Spreitzer). New York: Oxford University Press, 1-14.

Cummings, G. (2012). Your Leadership Style–How Are You Working to Achieve a Preferred Future? *Journal of Clinical Nursing*, *21* (23-24), 3325-3327.

Dinh, J. E., Lord, R. G., Gardner, W.L., Meuser, J. D., Liden, R. C. & Hu, J. (2014). Leadership Theory and Research in The New Millennium: Current Theoretical Trends and Changing Perspectives. *The Leadership Quarterly*, *25* (1), 36-62.

Duignan, P. & Bezzina, M. (2006). Building a Capacity for Shared Leadership in School's Teachers as Leaders of Educational Change. Educational Leadership Conference University of Wollongong February, 2006. https://www.uow.edu.au/content/ groups/ public/@web /@educ/ documents/doc/uow037796.pdf.

Dutton, J. E. & Spreitzer, G. M. (Eds.). (2014). *How to be A Positive Leader: Small Actions, Big Impact*. San Francisco, CA: Berrett-Koehler Publishers.

Gardner, W. L., Avolio, B. J., Luthans, F., May, D. R. & Walumbwa, F. (2005). Can You See The Real Me?" A Self-Based Model of Authentic Leader and Follower Development. *The Leadership Quarterly*, *16* (3), 343-372.

Gauthier, H. (2015). A Multi-Dimensional Model for Positive Leadership. *Precision Nanomedicine*, *5* (1), 9.

Ghafoor, A., Qureshi, T. M., Khan, M. A. & Hijazi, T. (2011). Transformational Leadership, Employee Engagement and Performance: Mediating Effect of Psychological Ownership. *African Journal of Business Management, 5* (17), 7391-7403.

Glińska-Neweś, A. & Karwacki, A. (2017). Innovativeness of Social Economy Entities in Poland. An Empirical Study from the Perspective of Positive Organizational Scholarship. Nonprofit Managament & Leadership. September: 1-16.

Greenberg, M. H. & Arakawa, D. (2006). *Optimistic Managers & Their Influence on Productivity & Employee Engagement in A Technology Organization* (Doctoral Dissertation, University of Pennsylvania). https://repository.upenn.edu/handle/20.500.14332/38923.

Hage, J. T. (1999). Organizational Innovation and Organizational Change. *Annual Review of Sociology*, *25* (1), 597-622.

Hannah, S. T., Balthazard, P. A., Waldman, D. A., Jennings, P. L. & Thatcher, R. W. (2013). The Psychological and Neurological Bases of Leader Self-Complexity and Effects on Adaptive Decision-Making. *Journal of Applied Psychology*, *98* (3), 393.

Haslam, S. A., Reicher, S. D. & Platow, M. J. (2011). *The New Psychology of Leadership: Identity.* Influence and Power. New York: Psychology.

Hodgetts, R. M., Çetin, C. & Mutlu, E. C. (1997). *Yönetim: Teori, Süreç ve Uygulama*. Der Yayınevi.

Kavanagh, M. H. & Ashkanasy, N. M. (2006). The Impact of Leadership and Change Management Strategy on Organizational Culture and İndividual Acceptance of Change During a Merger. British Journal of Management, 17(1), 81-103

Kelloway, K. E. & Barling, J. (2010). Leadership Development as an Intervention in Occupational Health Psychology. *Work and Stress, 24*, 260-279.

Kelloway, E. K., Turner, N., Barling, J. & Loughlin, C. (2012). Transformational Leadership and Employee Psychological well-being. *Work & Stress*, *26*, 39-55.

Lobinger S. (2019). Change Management for Beginners: Understanding Change Processes and Actively Shaping them.

Luthans, F. & Youssef, C. M. (2007). Emerging Positive Organizational Behavior. *Journal of Management, 33* (3), 321-349. https://doi.org/10.1177/0149206307300814.

Luthans, F., Norman, S. M., Avolio, B. J. & Avey, J. B. (2008). The Mediating Role of Psychological Capital in The Supportive Organizational Climate-Employee Performance Relationship. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, *29* (2), 219-238.

Lussier, R. N. & Achua, C. F. (2022). *Leadership: Theory, Application, & Skill Development*. Sage Publications.

Meuser, J. D., Gardner, W. L., Dinh, J. E., Hu, J., Liden, R. C. & Lord, R. G. (2016). A Network Analysis of Leadership Theory: The Infancy of Integration. *Journal of Management*, *42* (5), 1374-1403.

Mumford, M. D. & Fried, Y. (2014). Give Them What They Want or Give Them What They Need? Ideology in The Study of Leadership. *Journal of Organizational Behavior*, *35* (5), 622-634.

Meyer, M., Sison, A. J. G. & Ferrero, I. (2019). How Positive and Neo-Aristotelian Leadership Can Contribute to Ethical Leadership. *Canadienne des Sciences de l'Administration, Sci. 36,* 390-403. doi: 10.1002/cjas.1511.

Monzani, L., Ripoll, P. & Peiró, J. M. (2012). Un Nou Enfocament en el Lideratge del Segle xxi (A new approach to leadership for the xxi century). *Anuari de psicologia de la Societat Valenciana de Psicologia*, *14*, 31-41.

Monzani, L. & Van Dick, R. (2020). *Positive Leadership in Organizations.* In Oxford Research Encyclopedia of Psychology.

Northouse, P. G. (2021). *Leadership: Theory and Practice*. Sage publications.

Özmutaf, M. N. (2007). Liderliğin Örgüt Kültürü İçinde Değişimsel Boyutta Değerlendirilmesi. Süleyman Demirel Üniversitesi *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 2(2), 83-98.

Ruben, B. D. & Gigliotti, R. A. (2017). Communication: Sine qua non of Organizational Leadership Theory and Practice. *International Journal of Business Communication*, *54* (1), 12-30.

Quinn, R. E. & Thakor, A. (2014). Imbue The Organization With a Higher Purpose in *How to be A Positive Leader* (Eds. J. Dutton and G. Spreitzer). San Francisco: Berrett-Koehler.

Saylı, H. (2008). Başarılı Bir Örgütsel Değişimin Gerçekleştirilmesinde Dönüştürücü Liderliğin Rolü. Erciyes Üniversitesi *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 30(1), 193-210.

Schein, E. H. (2010). *Organizational culture and leadership* (Vol. 2). John Wiley & Sons.

Skubinn, R., Buengeler, C. & Schank, C. (2019). Ethics in leadership: Carving out the ethical core in current leadership theories. In A. Sales (Ed.), Corporate social responsibility and corporate change: Institutional and organizational perspectives (pp. 97–116). Cham, Switzerland: Springer.

Seligman, M. E. & Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive Psychology: An Introduction. *American Psychological Association, 55* (1), 5.

Seligman, M. E. P. & Csikszentmihalyi, M. (2014). Positive Psychology: An introduction . In M. Csikszentmihalyi (Eds.), Flow and the foundations of positive psychology: The collected works of Mihaly Csikszentmihalyi (pp. 279-298). Dordrecht, The Netherlands: Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-017-9088-818.

Spreitzer, G. M. & Sonenshein, S. (2003). Positive Deviance and Extraordinary Organizing in *Positive Organizational Scholarship: Foundations of a New Discipline* (Eds. K. S. Cameron, J. E. Dutton & R. E. Quinn). San Francisco: Berrett-Koehler, 207-224.

Spreitzer, G. M. (2007). Giving Peace a Chance: Organizational Leadership, Empowerment, and Peace. *J. Organ. Behav.* 28, 1077-1095. doi: 10.1002/job.487.

Spreitzer, G. & Cameron, K. S. (2012). Applying a POS lens to Bring Out The Best in Organizations. *Organ. Dyn.* 41, 85-88. doi: 10.1016/j.orgdyn.2012.01.001.

Tabak, A. & Sığrı, Ü. (2015). *Liderlik (Ed.* Ü. Sığrı & S. Gürbüz) içinde, Örgütsel Davranış (3b., 374-415). İstanbul: Beta.

Tohidi, H. & Jabbari, M. M. (2012). The Effects of Motivation in Education. *ProcediaSocial and Behavioral Sciences, 31*, 820-824.

Wegner, J. (2017). The Manifestations of Positive Leader Roles in Classical Theories of Leadership. Journal of Corporate Responsibility and Leadership, 3 (3), 91-105.

Wijewardena, N., Samaratunge, R. & Härtel, C. (2014). Creating Better Employees Through Positive Leadership Behavior in the Public Sector. *International Journal of Public Administration*, *37* (5), 288-298.

Yammarino, F. J., Cheong, M., Kim, J. & Tsai, C.-Y. (2020). Is leadership more than "I like my boss"? In M. R. Buckley, A. R. Wheeler, J. E. Baur, & J. R. B. Halbesleben (Eds.), Research in personnel and human resources management (Vol. 38, pp. 1–56). Bingley, UK: Emerald Group.

Youssef-Morgan, C. M. & Luthans, F. (2013). Positive Leadership: Meaning and Application Across Cultures. *Organizational Dynamics, 42* (3), 198-208. https://doi.org/10.1016/j.orgdyn.2013.06.005.

Youssef, C. M. & Luthans, F. (2012). Positive Global Leadership. *Journal of World Business*, *47* (4), 539-547.

Yukl, G. A. (2013). Leadership in Organizations, 7. Printing, New Jersey, Pearson: Prentice Hall, Upper Saddle River, 145-158.

Zaleznik, A. (2004). Managers and Leaders. *Harvard Business Review*, *1*.

15. Bölüm

SOSYAL SERMAYE LİDERLİĞİ VE DEĞİŞİM

Andaç Toksoy

1. GİRİŞ

Sosyal sermaye, 1980 yılından sonra önemi artan bir kavram hâline gelmiştir. Eklektik olma özelliğiyle sosyal bilimlerde birçok çalışmaya konu olan sosyal sermaye multidisipliner bir alanı oluştururken, kurumların da bir zenginlik kaynağı olarak görülmektedir. Sosyal sermaye kişilerin içinde yer aldıkları topluluklar içerisinde oluşturdukları ağlar ile kişilerarası ilişkileri kolaylaştırıcı bir etki yaratmaktadır.

Sosyal sermaye kavramının, kültürel, ekonomik ve sosyal konularda daha sık olarak ele alınması her ne kadar 1990'lı yıllara işaret edilse de fikir olarak ortaya çıkması 1938 yılında ünlü Fransız tarihçisi olan Alexis De Tocqueville'nin yazmış olduğu Amerika'da Demokrasi adlı eserde birçok Avrupa ülkesini ele alarak sosyal etkileşimin toplumsal yaşamdaki önemine dikkat çekmiştir. Alexis De Tocqueville araştırmasında, bireysel bağlılıkların sosyal etkileşim ile birlikte ekonomik gücü olumlu yönde etkilediğini ifade etmiştir (Gerni, 2013: 4-7).

Sosyal sermaye kavramının tanımı literatürde zor ifade edilse de toplumları, insanları bir arada tutan, yaşadığımız coğrafyada bireyleri ve sosyal hayatı birleştirici ve bağlayıcı bir özelliğe sahiptir. Gerek toplumların gerekse kurumların gelişiminde büyük bir etkiye sahip olan sosyal sermaye kavramı, işletmelerin sahip oldukları iç ve dış müşteriler, paydaşların güvenini ve bağlılıklarını pozitif yönde artırırken diğer taraftan kurumların itibarlarına olumlu yönde etki etmektedir. İnsana dair unsurların önem kazandığı günümüzde sosyal sermaye kavramının da önemi artmıştır. Bireysel değerlere odaklanan yani kişilerin sahip oldukları ve üretkenliklerine katkıda bulunacak olan bilgi-beceri-yetenek ve tecrübe gibi maddi olmayan tüm varlıkların oluşumunu

Sosyal sermaye liderlerinin örgütte güven ortamını sağlaması, bunu sürdürülebilir hâle getirmesi ile bireylerin örgütte değişime karşı direnç göstermeleri ortadan kaldırılabilir. Örgüte olan aidiyet duygusunu artıran güven kavramı ile bireylerin motivasyonlarının artması örgüt performansına da yansımaktadır.

Sosyal sermaye liderliği ve değişim teması kapsamında birçok değişkenin bu konuyu etkilediği ifade edilebilir. Liderin vizyonunu çalışanları ile paylaşması, örgütün belirlenen hedeflere ulaşabilmesi için stratejik bir yön belirlenmesi değişime etki etmektedir. Bunun yanı sıra dış çevre koşullarına uyum sağlayabilen ve açık sistem anlayışını benimseyen örgütler, fırsatları görüp değerlendirebilmeli, olası tehditlerden örgütü koruyabilmeli ve stratejik düşünüp geleceği planlayabilmelidir.

Özetle sosyal sermaye kavramının örgütlerin gelişimlerinde büyük bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Sosyal sermaye bileşenlerini bir araya getiren sosyal sermaye liderleri örgütte farklı bir vizyon yaratır. Sosyal sermayenin gelişmesi için paylaşılan değerler ile örgütün iç paydaşlarının vizyoner bir lider önderliğinde değişime ayak uydurmaları beklenen bir davranış hâline gelmiştir.

REFERANSLAR

Adler, P. S. & Kwon, S. W. (2002). Social Capital: Prospects for a New Concept. *Academy of Management Review, 27* (1), 7-40.

Armstrong, Michael, (2012). *Handbook of Management and Leadership: Developing Effective People Skills for Better Leadership and Management* (3rd Ed). Great Britain: Kogan Page Publishers.

Avolio, B. J., Howell, J. M., & Sosik, J. J. (1999). A funny thing happened on the way to the bottom line: Humor as a moderator of leadership style effects. Academy of Management Journal, 42, 219-227Bass, B. M. & Stogdill, R. M. (1990). *Bass & Stogdill's Handbook of Leadership: Theory, Research, and Managerial Applications* (Third ed.). New York: Free Press.:12-14

Başak, S. & Öztaş, N. (2010). Güven Ağbağları, Sosyal Sermaye ve Toplumsal Cinsiyet. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 12* (1), 27-56.

Bennis, W. (2003). *On Becoming a Leader.* Massachusetts: Perseus Publishing.

Brehm, J. & Rahn, W. (1997). Individual-Level Evidence for the Causes and Consequences of Social Capital. *American Journal of Political Science, 41* (3), 999-1023.

Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, 241-258.

Bouty, I. (2000). Interpersonal and Interaction Influences on Informal Resource Exchanges Between R&D Researchers Across Organizational Boundaries. *Academy of Management Journal*, *43* (1), 50-65.

Ceylan, A. & Demircan, N. (2003). Örgütsel Güven Kavramı: Nedenleri ve Sonuçları. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi. 1,* 139-149.

Cohen, D. & Prusak, L. (2001). *Kavrayamadığımız Zenginlik: Kuruluşların Sosyal Sermayesi.* A. Kardam (çev.), İstanbul: Metal Sanayicileri Sendikası.

Coleman, J. S. (1988). *Social capital in the creation of human capital*. Am. J. Sociol. 94, S95-S120.

Demirkaya, H., Akdemir, A., Karaman, E. & Atan, Ö. (2015). Kuşakların Yönetim Politikası Beklentilerinin Araştırılması. *İşletme Araştırmaları Dergisi, 7* (1), 196-204.

Ekinci, A. (2008). Genel Liselerdeki Sosyal Sermaye Düzeyinin ÖSS Başarısına Etkisi (*Yayınlanmamış doktora tezi)*. Fırat Üniversitesi, Elazığ.

Ekinci, A. & Karakuş, M. (2011). Okul Müdürlerinin Sosyal Sermaye Liderliği Davranışlarının Öğretmenler Arasındaki Sosyal Sermaye Düzeyine Etkisi, Educational Administration: Theory and Practice. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 17* (4), 527-553.

Fukuyama, F. (2001). Social Capital, Civil Society and Development. *Third World Quarterly, 22* (1), 7-20.

Fukuyama, F. (2000). *Büyük Çözülme, İnsanın Doğası ve Toplumsal Düzenin Yeniden Oluşumu*. Z. Avcı ve A. T. Aydemir (çev.). İstanbul: Sabah Kitapları.

Gerni, M. (2013). *Sosyal Sermaye ve Örgütsel Boyutu.* İstanbul: Beta.

Hersey P., Kenneth H. B. & Dewery E. J. (1996). *Management of Organizational Behaviour.* New Jersey: Prentice Hall International Inc.

Hitt, M. A. & Ireland, R. D. (2002). The Essence of Strategic Leadership: Managing Human and Social Capital. *Journal of Leadership & Organizational Studies, 9* (1), 3-14.

Khan M. S, Khan I, Qureshi Q. A, Ismail H. M, Rauf H., Latif A. & Tahir M. (2015). The Styles of Leadership: A Critical Review. *Public Policy and Administrative Research*, *5* (3), 87-92.

Kilduff, M. & Krackhardt, D. (1994). Bringing The Individual Back in: A Structural Analysis of the Internal Market for Reputation in Organizations. *Academy of Management Journal, 37* (1), 87-108.

King, K. N. (2004). Social Capital and Nonprofit Leaders. *Nonprofit Management and Leadership, 14* (4), 471-487.

Knack, S. & Keefer, P. (1997). Does Social Capital Have an Economic Payoff? A Cross-Country Investigation. *The Quarterly Journal of Economics, 112* (4), 1251-1288.

Koçel T. (2020). *İşletme Yöneticiliği* (18. Baskı). İstanbul: Beta.

Kotter, J. P. (1995). Leading change: *Why transformation efforts fail. Harvard Business Review*, March-April, 59-67.

Kraatz, M. S. & Zajac, E. J. (2001). How Organizational Resources Affect Strategic Change and Performance in Turbulent Environments: Theory and Evidence. *Organization Science, 12* (5), 632-657.

Kolzow, D. R. (2014). Leading from Within: *Building Organizational Leadership Capacity*., 4-12

Lin, N. (2001). *Social Capital. A Theory of Social Structure and Action*. Cambridge University Press.

Paglis, L. L. (2010). Leadership Self-Efficacy Research Findings and Practical Applications. *Journal of Management Development, 29* (9), 771-782.

Plagens, G. (2011). Social Capital and Education: Implications for Student and School Performance. *Eve C/Education and Culture, 27* (1), 40-64.

Purdue, D. (2001). Neigbourhood Governance: Leadership Trust and Social Capital. *Urban Studies, 38* (12), 2211-2224.

Putnam (1995), Bowling Alone: America's Declining Social Capital. *Journal of Democracy*, 65-78.

Sard, (2001). *Social Analysis and Reporting Division, Office for National Statistics.* Social Capital.

Woolcock, M. & Narayan, D. (2000). Social Capital: Implications for Development Theory, Research, and Policy. *The World Bank Research Observer, 15* (2), 225-249.

Yukl, G. (2013). *Leadership in Organizations* (8th ed.). Boston, MA: Pearson.

16. Bölüm

ETİK LİDERLİK VE DEĞİŞİM

Mukadder Bektaş

1. GİRİŞ

Günümüz dünyasında rekabet, pazara uyum (Neves, Almeida ve Velez, 2017), verimlilik, kârlılık, yenilik gibi nedenlerle değişim kaçınılmaz olmaktadır. Küreselleşme, teknolojik gelişmeler, rekabet artışı gibi unsurlar örgütlerin rekabetçi olabilmeleri adına yenilikçi yaklaşımı benimsemelerini gerektiriyor (Payne, Trumbach ve Soharu, 2023). Tüm bu değişimlere bilgi, iş gücü ve sosyo demografik yapının değişimi de eklendiğinde örgütler için değişime liderlik etmek yönetimin en temel görevlerinden biri hâline gelmektedir (Graetz, 2000). Örgütsel başarıyı sağlamak ve sürdürmek için değişimi kullanmak liderlerin öncelikli görevlerindendir (Burne ve By, 2012).

Liderin takipçilerini etkileyerek örgütsel hedeflere ulaşılmasını sağlayan sürece liderlik denir (Huhtala, Kangas, Lämsä ve Feldt, 2013). Liderlik zorlukların üstesinden gelme, değişime uyum sağlama, iş birliği geliştirme konusunda diğerlerini etkileme sanatıdır. Etkileme lider ile takipçi arasında duygusal bir bağın ve bağlılığın varlığını gerektirir (Duygulu, 2023). Liderlik süreçlerinde gücün kullanılması söz konusu olup kararların etik boyutu önem taşır. Etik liderler adil ve iyi birer lider olarak kurumsal başarıyı artırabilir. Etik olmayan liderler ise kendi kişisel çıkarlarını önceleyerek kurum ve çalışanlarına zarar verebilir (Huhtala ve diğerleri, 2013).

Sosyal yaşamdaki değişim ve gelişmelerin toplumun geneli için yararlı olması, toplumun değişime uyumu ve güven oluşması adına etik yaklaşım gereklidir (Gülcan, Kılınç ve Çepni, 2012). Çevresel değişim kimi zaman hızlı kimi zaman yavaştır. Değişim bazen geliştirdiği gibi bazen geriletir (Uğurlu ve Üstüner, 2011). Değişim süreçleri örgütlerde belirsizliği artırmaktadır. Değişimin mevcut alışkanlıkları ve rutinleri değiştirme olasılığı, belirsizliğe yol açarak, bireylerde korku ve kaygı duygularını açığa çıkarma ihtimali bulun-

REFERANSLAR

Albdareen, R., AL-Gharaibeh, S., Alraqqad, R. M. & Maswadeh, S. (2024). The impact of ethical leadership on employees' innovative behavior: The mediating role of organizational commitment. *Uncertain Supply Chain Management,* 12 (1), 521-532.

Alkan, D. P. (2015). Etik Liderlik Ölçeğinin Türkçe Formunun Güvenilirlik ve Geçerlik Çalışması. S*osyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 38 (1), 109-121.

Alkan, D. P. (2016). *Etik Liderlik*. İstanbul: Derin.

Amis, J. & Aïssaoui, R. (2013). Readiness for Change: An Institutional Perspective. *Journal of Change Management*, 13 (1), 69–95.

Aslan, Ş. (2013). *Geçmişten Günümüze Liderlik Kuramları (Sağlık Yönetimi Bakış Açısıyla)*. Konya: Eğitim Kitabevi.

Aydemir, C. & Tüfekçi, V. (2023). Örgüt Kültürünün Örgütsel Yabancılaşma Üzerindeki Etkisi. *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi,* 5 (1), 62-70.

Aykanat, Z. & Yıldırım, A. (2012). Etik Liderlik Ve Örgütsel Adalet İlişkisi: Teorik ve Uygulamalı Bir Araştırma. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 22 (2).

Babalola, M., Stouten, J. & Euwema, M. (2016). Frequent Change and Turnover Intention: The Moderating Role of Ethical Leadership. *J Bus Ethics,* 134, 311-322. doi:https://doi.org/10.1007/s10551-014-2433-z.

Bahar, B. (2019). Sosyal Öğrenme Kuramı ve Sosyal Değişim Kuramı Perspektifinden Etik Liderlik. *Balkan Journal of Social Sciences*, 8 (16), 237-242.

Bhattarai, G., Karki, D., Rai, B. & Budhathoki, P. B. (2024). Interactive effect of supervisory styles and careerist orientation on enhancing creativity. *Cogent Business & Management*, 11 (1).

Bıyık, Y., Şimşek, T. & Erden, P. (2017). Etik Liderliğin Çalışanların İş Performansı ve İş Tatmine Etkisi. *Gazi Journal of Economics and Business*, 3 (1), 59-70.

Brown, M. E., Treviño, L. K., & Harrison, D. A. (2005). Ethical leadership: A social learning perspective for construct development and testing. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 97 (2), 117-134.

Burne, B. & By, R. T. (2012). Leadership and Change: The Case for Greater Ethical Clarity. *J Bus Ethics,* 108, 239-252. doi:https://doi.org/10.1007/s10551-011-1088-2.

Canan, S. & Pir, S. (2020). *İnsan Odaklı Liderlik.* İstanbul: İnkılap Kitabevi Yay. San. Tic. A.Ş.

Choi, M. (2011). Employees' attitudes toward organizational change: A literature review . *Human Resource Management*, 50, 479-500. doi:https://doi.org/10.1002/hrm.20434.

Çetin, M., Özdemir, A. N. & Akpolat, T. (2017). Okul Yöneticileirnin Psikolojik Sermaye Değerleri ve Etik Liderlik Özellikleri Arasındaki İlişki. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi,* 4 (13), 247-267.

Çıraklı, Ü., Uğurluoğlu, Ö., Şantaş, F. & Çelik, Y. (2015). Etik Liderlik Davranışlarının Örgütsel Adalet Üzerindeki Etkisi: Hastanede Bir Uygulama. *İşletme Bilimi Dergisi*, 2 (2), 53-69.

Demirdağ, G. E. & Ekmekçioğlu, E. B. (2015). Etik İklim ve Etik Liderliğin Örgütsel Bağlılık Üzerine Etkisi: Görgül Bir Araştırma. *Gazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17 (1), 197-216.

Diener, E. & Seligman, M. E. (2004). Beyond Money: Toward an Economy of Well-Being. *Psychological Science in the Public Interest,* 5 (1), 1-31.

Doğan, S. & Uğurlu, C. (2015). Okul Yöneticilerinin Etik Liderlik Davranışları İle Öğretmenlerin Örgütsel Sinizm Algıları Arasındaki İlişki. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34 (3), 489-516.

Duygulu, A. (2023). *Etik Liderlik*. İstanbul: Kriter.

Düger, Y. S. (2020). Etik Liderlik ve Çalışanların Yenilikçi Davranışı: Lider-Üye Etkileşimi ve Duygusal Zekânın Düzenleyici Aracılık Modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 6 (3), 706-725.

Düger, Y. S. (2021). Etik Liderlik ile Bilgi Paylaşımı Arasındaki İlişki:Sistematik Bir İnceleme. *Alanya Akademik Bakış Dergisi,* 5 (2), 619-645.

Eisenbeiss, S. A. (2012). Re-thinking ethical leadership: An interdisciplinary integrative approach,. *The Leadership Quarterly*, 23 (5), 791-808. doi:https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2012.03.001.

Ertop, D. (2019). The Perceıved Impact Of Ethıcal Leadershıp On Employees' Burnout feeling and intention to Quit. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama*, 2 (2), 120-140.

Esmer, Y. & Özdaşlı, K. (2018). *Akademik Yönetimde Psikolojik Sözleşme İhlali Etik Liderlik ve Prososyal Davranışlar*. Konya: Çizgi Kitabevi.

Ferrell, O., Fraedrich, J. & Ferrell, L. (2011). *Business Ethics: Ethical Desicion Making Cases* (8. ed.). Mason, OH: South-Western Cengage Learning. Retrieved from http://library.wbi.ac.id/ repository/42.pdf.

Graetz, F. (2000). Strategic change leadership. *Management Decision*, 38 8), 550-564. doi:https://doi.org/10.1108/00251740010378282.

Gülcan, M. G., Kılınç, A. Ç. & Çepni, O. (2012). İlköğretim Okulu Müdürlerinin Etik Liderlik Davranışları Gösterme Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10 (1), 123-142.

Günay, A., Çetinceli, K. & Özdemir, K. (2018). Etik Liderlik, İşgören Sessizliği ve Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Uluslararası İktisadi Ve İdari İncelemeler Dergisi*, 17. UİK Özel Sayısı: 675-686.

Günel, D., Civelek, M. E. & Karabulut, T. (2015). İşletmelerde Etik Liderliğin Etik İklim Üzerine Etkisi: Deneysel Bir Araştırma. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimleri Dergisi,* 14 (28), 251-265.

Hansen, S., Alge, B., Brown, M., Jackson, C. L. & Dunford, B. B. (2013). Ethical Leadership: Assessing the Value of a Multifoci Social Exchange Perspective. *J Bus Ethics*, 115, 435-449.

Huhtala, M., Kangas, M., Lämsä, A.-M. & Feldt, T. (2013). Ethical managers in ethical organisations? The leadership-culture connection among Finnish managers. *Leadership & Organization Development Journal,* 34 (3).

Kafadar, S. B. & Kaygın, E. (2017). Etik Liderlik ve Duygusal Emek İlişkisi: Kafkas Üniversitesi Örneği. *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, 21 (2), 77-96.

Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul Ve Esasları Hakkında Yönetmelik. (2005). Retrieved from www.mevzuat.gov.tr: https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf? mevzuatNo=8044&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5.

Katıtaş, S., Karadaş, H. & Coşkun, B. (2022). Okul Yöneticileirnin Etik Liderlik Davranışlarının Öğretmenlerin Öznel İyi Oluş ve İş Doyumları Üzerindeki Etkisi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* (62), 182-207.

Kugun, O. A., Aktaş, E. & Güripek, E. (2013). Çalışanların Örgütsel Adalet Algılarında Yöneticilerinin Etik Liderlik Davranışlarının Rolü. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (30), 151-166.

Lemoine, G. J., Hartnell, C. A. & Leroy, H. (2019). Taking Stock of Moral Approaches to Leadership: An Integrative Review of Ethical, Authentic, and Servant Leadership. *Academy of Management Annals,* 13(1). doi:https://doi.org/10.5465/annals.2016.0121.

Liu, Y., Shao, Y. & Yan, J. (2024). The Double-Edged Sword of Ethical Leadership: Investigating When and Why Ethical Leadership Promotes Versus Inhibits Team Performance. *Applied Psychology.* doi:https://doi.org/10.1111/apps.12542.

Madenoğlu, C., Uysal, Ş., Sarıer, Y. & Banoğlu, K. (2014). Okul Müdürlerinin Etik Liderlik Davranışları ile Öğretmenlerin İş Doyumlarının Örgütsel Bağlılıkla İlişkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 20 (1), 47-69.

Mayer, D. M. (2009). How low does ethical leadership flow? Test of a trickle- down model. *Organizational Behavior and Human Decision Processes,* 108 (1), 1-13.

Mihelič, K. K., Lipičnik, B. & Tekavčič, M. (2010). Ethical Leadership. *International Journal of Management & Information Systems,* 14 (5), 31-42.

Mozumder, N. A. (2018). Multilevel Trust-based Model of Ethical Public Leadership. *J Bus Ethics,* 153, 167-184. doi:https://doi.org/10.1007/s10551-016-3341-1.

Nartgün, Ş. S. & Mor, K. D. (2015). Öğretmenlerin Görüşlerine Göre Etik Liderlik ve Psikolojik Dayanıklılık İlişkisi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 15 (2), 269-290.

Neves, P., Almeida, P. & Velez, M. J. (2017). Reducing intentions to resist future change: Combined effects of commitment-based HR practices and ethical leadership. *Human Resource Management*, 57 (1), 249-261. doi:https://doi.org/10.1002/hrm.21830.

Özkeskin, E. (2013). Okul Liderliğinde Etik Liderlik Yaklaşımı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi,* 1 (1), 25-46.

Öztürk, H. & Demirtaş, Ö. (2022). Etik Liderlik Davranışlarının Çalışan Sadakati Aracılığıyla İşe Adanmışlık Üzerindeki Etkisi: Bir Alan Çalışması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi,* 25 (1), 192-200.

Palalar Alkan, D. & Arıkboğa, F. Ş. (2017). Etik Liderlik ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı İlişkisinde Örgütsel Özdeşleşmenin Aracılık Etkisi ve Bir Uygulama. *Yönetim Ve Ekonomi Dergisi*, 24 (2), 349-369.

Payne, D., Trumbach, C. & Soharu, R. (2023). The Values Change Management Cycle: Ethical Change Management. *J Bus Ethics,* 188, 429-440. doi:https://doi.org/10.1007/s10551-022-05306-8.

Qing, M., Asif, M., Hussain, A. & Jameel, A. (2020). Exploring The Impact of Ethical Leadership on Job Satisfaction and Organizational Commitment in Public Sector Organizations: The Mediating Role of Psychological Empowerment. *Rev Manag Sci*, 14, 1405-1432.

Resick, C. J., Hanges, P. J., Dickson, M. W. & Mitchelson, J. K. (2006). A Cross-Cultural Examination of the Endorsement of Ethical Leadership. *Journal of Business Ethics*, 63, 345–359.

Şen, M. L. (2019). www.etik.gov.tr. Retrieved Haziran 2024, from Kamu Görevlileri Etik Rehberi: https://www.etik.gov.tr/media/iqclx4yp/etikrehber2019.pdf.

Tabancalı, E. & ÇAkıroğlu, Z. K. (2017). Okul Müdürlerinin Etik Liderlik Davranışları İle Öğretmenlerin Örgütsel Vatandaşlık Davranışları Arasındaki İlişki. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13 (1), 392-417.

Teyfur, M., Beytekin, O. F. & Yalçınkaya, M. (2013). İlköğretim Okul Yöneticilerinin Etik Liderlik Özellikleri İle Okullardaki Örgütsel Güven Düzeylerinin İncelenmesi (İzmir İl Örneği). *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi,* 21, 84-106.

Treviño, L. K., Brown, M. & Hartman, L. P. (2003). A Qualitative Investigation of Perceived Executive Ethical Leadership: Perceptions from Inside and Outside the Executive Suite. *Human Relations,* 56 (1), 5-37. doi:doi:10.1177/0018726703056001448.

Treviño, L. K., Hartman, L. P. & & Brown, M. (2000). (2000). Moral person and moral manager: How executives develop a reputation for ethical leadership. *California management review*, 42 (4), 128-142.

Tuna, M., Bircan, H. & Yeşiltaş, M. (2012). Etik Liderlik Ölçeğinin Geçerlilik ve Güvenilirlik ÇAlışması: Antalya Örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 26 (2), 143-155.

Uğurlu, C. T. & Üstüner, M. (2011). Öğretmenlerin Örgütsel Bağlılık Düzeylerine Yöneticilerinin Etik Liderlik ve Örgütsel Adalet Davranışlarının Etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41, 434-448.

Uğurlu, C. T., Sincar, M. & Çınar, K. (2013). Ortaöğretim Okulu Öğretmenlerinin Örgütsel Bağlılık Düzeylerine Yöneticilerinin Etik Liderlik Davranışlarının Etkisi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 15 (1), 266-281.

Uğurlu, C. Y. (2013). İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Yönetici Etik Liderlik Davranışına İlişkin Algıları. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36 (2), 203-213.

Yeşiltaş, M., Çeken, H. & Sormaz, Ü. (2012). Etik Liderlik Ve Örgütsel Adaletin Örgütsel Sapma Davranışları Üzerindeki Etkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (28), 18-39.

Zengin, T. & Arpacı, Ö. (2021). Öğretmen Algılarına Göre Okul Yöneticilerinin Etik Liderlik Özelliklerinin Örgütsel Sinizme Etkisinin İncelenmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 11 (1), 347-365.

17. Bölüm

YIKICI LİDERLİK VE DEĞİŞİM

Fuat Ferit Yazar

1. GİRİŞ

Liderlik kavramı, yönetim alan yazınında çok fazla üzerinde durulan ve araştırmacıların her dönem ilgisini üzerinde toplayan önemli konulardan birisi olmuştur. İnsanların grup hâlinde yaşamalarının en önemli sebebi hayatlarını daha kolay sürdürebilmek ve ihtiyaçlarını karşılayabilmektir. Bu toplulukların belirlenen hedeflere ulaşması, ihtiyaçların karşılanması ve faaliyetlerin düzenli bir şekilde devam edebilmesi için, bu grupları sevk ve idare eden liderlerin becerilerine ihtiyaç duyulmaktadır. Liderlik, iki veya daha fazla kişiden oluşan insan topluluklarında, önceden belirlenen amaçlar doğrultusunda grup üyelerinin faaliyetlerini bilinçli bir şekilde etkileyerek onları sevk ve idare etme süreci olarak açıklanabilir (Koçel, 2018).

Liderlik kavramı, Çağdaş Yönetim Yaklaşımları arasında önemli bir yere sahiptir. Örgüt yapılarının esnekleşmesi, personel güçlendirmenin önem kazanması, Neo Klasik Yönetim anlayışı ile birlikte örgütlerde insan kaynağının değerinin artması liderliğe olan ilgiyi artırmıştır.

Liderlik, bireyleri etkileyerek işleri nasıl yapması hususunda ortak bir fikir birliğine ulaşma ve örgütsel amaçlara ulaşmak için yönetme faaliyetleri sürecinin bütünüdür (Yukl, 2018). Bu tanıma göre liderlik örgütün faaliyetlerini etkileyerek belirli bir plan içerisinde sevk ve idaresini gerçekleştirilmesi aşamalarını düzenlemektedir.

Bu çalışmada örgütlerin geleceğine olumsuz yönde etki eden, faaliyetlerini devam ettirmesine engel olan hem çalışanlara hem de örgütsel yapıya zarar veren bir liderlik modeli olan yıkıcı liderlik kavramı ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bu amaç doğrultusunda yıkıcı liderliğin tanımı yapıldıktan sonra, yıkıcı liderliğin temel özellikleri, yıkıcı liderliğin örgüt üzerindeki etkileri ele alın-

sahip olmaları da önemlidir. Bir diğer önemli nokta ise işgörenlerin seslerini duyurabilecekleri ve yaşadıkları istenilmeyen durumdan bir an önce çıkabilecekleri sağlıklı bir örgüt ikliminin ortam oluşturulmasıdır. Bu durum, yıkıcı liderlik davranışlarının erken tespit edilmesini ve liderlik tarzının değiştirilmesi ile sonuçlanır (Detert ve Burris, 2007).

Örgütlerde yıkıcı liderlik tarzının olumsuz etkilerini en aza indirgeyerek, yenilikçi, katılımcı ve başarılı bir değişim süreci yönetebilirler. Bu da hem kısa hem de uzun vadede sürdürülebilir başarıyı beraberinde getirir. Bu başarının sağlanması için örgütlerin daha uyumlu olması değişimi kabullenmesi gerekmektedir.

REFERANSLAR

Ashforth, B. E. (1994). Petty Tyranny in Organizations. *Human Relations, 47*(7), 755-778.

Boom Management. (2023). *Destructief Leiderschap: Wat is Het Precies?* Erişim adresi: www.boommanagement.nl/destructief-leiderschap.

Detert, J. R., ve Burris, E. R. (2007). Leadership behavior and employee voice: Is the door really open? *Academy of Management Journal,* 50(4), 869-884.

Edmondson, A. (1999). Psychological Safety and Learning Behavior in Work Teams. *Administrative Science Quarterly, 44*(2), 350-383

Einarsen, S., Aasland, M. S. & Skogstad, A. (2007). Destructive Leadership Behavior: A Definition and Conceptual Model. *The Leadership Quarterly, 18*(3), 207-216.

Hawkins, A. J. (2017). Uber used secret tool to evade law enforcement officials. The Verge. Erişim adresi: https://www.theverge.com/2017/3/3/14807472/.

Hiatt, J. M. & Creasey, T. J. (2012). Change Management: The People Side of Change. *Prosci.*

Hoobler, J. M. & Brass, D. J. (2006). Abusive Supervision and Family Undermining as Displaced Aggression. *Journal of Applied Psychology,* 91, 1125–1133.

Kellerman, B. (2004). Bad Leadership: What It is, How it Happens, Why It Matters. *Harvard Business Review Press.*

Kılınç, E. (Ed.Berat Çiçek), (2020). *Liderliğin Karanlık Yönü*. (Çev. M. Büte). Ankara: Nobel.

Koçel, T (2018). *İşletme Yöneticiliği*. İstanbul: Beta.

Kotter, J. P. (1996). Leading Change. *Harvard Business Review Press.*

Kramer, R. (2006). The Great Intimidators. *Harvard Business Review,* 84(2), 88-96.

Martinko, M. J., Harvey, P., Brees, J. R. & Mackey, J. (2013). A Review of Abusive Supervision Research. *Journal of Organizational Behavior*, 34, 120–137.

Mitchell, M. S. & Ambrose, M. L. (2007). Abusive Supervision and Workplace Deviance and The Moderating Effects of Negative Reciprocity Beliefs. Journal of Applied Psychology, 92(4), 1159–1168.

Padilla, A., Hogan, R. & Kaiser, R. B. (2007). The Toxic Triangle: Destructive Leaders, Susceptible Followers, and Conducive Environments. *The Leadership Quarterly,* 18(3), 176-194.

Schilling, J. (2009). From ineffectiveness to destruction: A qualitative study on the meaning of negative leadership. *Leadership*, 5(1), 102-128.

Schilling, J. (2013). Destruktive Führung – Konzept, Ursachen, Wirkungen und Prävention. In K. Häring ve S. Litzcke (Hrsg.), *Führungskompetenz* (S. 365–389). Berlin: Springer.

Tepper, B. J. (2000). Consequences of Abusive Supervision. *Academy of Management Journal,* 43(2), 178-190.

Tourish, D. & Robson, P. (2006). Sensemaking and the Distortion of Critical Upward Communication in Organizations. *Journal of Management Studies,* 43(4), 711-730.

Triunify. (2023). Destructief Leiderschap: Hoe Kap Je Ermee? Erişim adresi:www.triunify.com/destructief-leiderschap .

Yamamoto, H. (2016). Communication problems and lack of trust under destructive leadership. *Japanese Journal of Organizational Psychology,* 32(2), 89-104.

Yukl. G (2018). *Örgütlerde Liderlik* (Ş. Çetin & R. Baltacı, Çev.E.d). (Çev. M. Büte) Ankara: Nobel.

18. Bölüm

TOKSİK LİDERLİK VE DEĞİŞİM

Onur Doğan - Abdullah Turan - Zeliha Seçkin

1. GİRİŞ

Günümüzde "yüksek rekabet ortamı, belirsiz çevre, liderin ve/veya yöneticinin davranışları" örgütün çalışmalarını etkileyerek çalışanlarda "iş kaybı, psikolojik, davranışsal ve sağlıkla ilgili sorunları yaratabilmektedir. Bu süreçte çalışanların tutum ve davranışlarının yönlendirilmesi esnasında, moral ve verimliliklerinin yüksek olması önemli hâle gelmektedir. Özellikle yöneticilerin çalışanların hareketlerini yönlendirme ve bu konuda strateji ve politika belirleme gücüne sahip olmaları onları lider gibi takip edilen birisi hâline getirmektedir (Reyhanoğlu ve Akın, 2016: 443). Ancak liderlerin örgütlerde zehirli tutumlar sergilemeleri de söz konusudur (Çiçek ve Almalı, 2020: 215). Bir yandan örgütsel hedeflere ulaşmak için çaba sarf eden liderin diğer taraftan olumsuz davranışlar sergilemesi çalışanları ve örgütleri negatif yönde etkilemektedir. Bu bağlamda liderin olumsuz yönünü ele alan "toksik liderlik" kavramı literatür için önemli hâle gelmektedir.

Liderler, değişimi yönlendiren özelliklere sahiptirler ve değişimin yönünü liderlerin davranışları belirlemektedir. Bu çerçevede liderler olumlu ya da olumsuz davranışları ile çalışanları ve örgütü şekillendirmektedirler. Olumlu liderliğin birçok türü (dönüşümcü lider, hizmetkâr lider, etik lider vs.) olduğu gibi olumsuz liderlerin türleri (karanlık lider, yıkıcı lider, toksik lider vs.) de bulunmaktadır. Bu çalışma olumsuz liderlik türlerinden toksik liderliği ve bu lider tipinin örgütteki değişime etkisinin ne olacağını literatüre dayalı olarak açıklamayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede çalışma içeriğinde öncelikle kavramsal anlamda toksik liderlik açıklanacak, ardından toksik liderin davranışlarına, özelliklerine, öncüllerine, etkilerine ve çalışanlar ile örgüt üzerinde yarattığı değişime ve son olarak bu liderlik tipi ile başa çıkma yollarına yer verilecektir.

mayacağı, çünkü sağlıklı bir örgütün zehirli davranışlara müsaade etmeyeceği unutulmamalıdır. Toksik liderliğin etkilerini azaltmak için örgütlerde denge ve denetleme mekanizmalarının kurulması, örgütsel kalitenin artırılması ve çalışanların kendilerini gerçekleştirebilecekleri bir yapının oluşturulması gerekmektedir. Bu süreçte, liderlerin toksik davranışlara iten sebeplerin tespit edilip önlenmesi de büyük önem taşır. Sağlıklı bir çalışma ortamı; liderlerin çalışanlara rehberlik ve destek sağladığı, iş birliğini teşvik ettiği, özgün ve empatik liderlik geliştirdiği örgütlerde mümkündür.

Sonuç olarak, toksik liderlik, örgütlerin ve çalışanların sağlığını tehdit eden ciddi bir tehlikedir. Bu liderlik tarzıyla etkili bir şekilde mücadele edebilmek için örgütlerin proaktif önlemler alması, sağlıklı bir çalışma ortamı yaratması ve liderlerin değişim yönetimi becerilerini geliştirmesi gerekmektedir. Toksik liderlerin etkilerini anlamak ve onlarla başa çıkma yollarını belirlemek, örgütlerin sürdürülebilir başarılarını ve sağlıklı çalışma ortamlarını korumaları açısından kritik bir öneme sahiptir. Toksik liderlerin varlığı, değişim süreçlerinde daha da yıkıcı etkiler yaratabilir, bu nedenle değişim yönetiminde liderlerin rolü ve becerileri hayati bir önem taşır. Toksik liderliğin tüm paydaşlar açısından sorun olmaktan çıkarılması için aşağıdaki öneriler dikkate alınabilir:

- Toksik davranışlar erken tespit edilip müdahale edilmelidir,
- Güçlü ve pozitif liderlik geliştirilmelidir,
- Etkili iletişim ve şeffaflık sağlanmalıdır,
- İş-çalışan dengesi korunmalı ve destekleyici politikalar geliştirilmelidir,
- Örgütsel kültür ve değerler güçlendirilmelidir.

REFERANSLAR

Abbas, M. & Saad, G. B. (2020). An Empirical Investigation of Toxic Leadership Traits Impacts on Workplace Climate and Harassment. *Talent Development & Excellence, 12* (3), 2317-2333.

Acuna, B. K. & Male, T. (2022). Toxic Leadership and Academics' Work Engagement in Higher Education: A Case Study from Chile*, Educational Management Administration & Leadership, 52* (3), 1-25.

Akbulut, D. & Yavuz, E. (2022). Örgütlerde Toksik Liderlik Davranışı: Betimsel İçerik Analizi. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama, 5* (2), 107-122. https://doi.org/10.52848/ ijls.1097752.

Akca, İ. & Tuzcuoğlu, F. (2020). Toksik Liderliğin Üretkenlik Karşıtı İş Davranışları ve İşten Ayrılma Niyeti Üzerindeki Etkisine Yönelik Bir Model Önerisi. *Journal of Life Economics, 7* (3), 257-268. https://doi.org/10.15637/jlecon.7.019.

Akça, M. (2017). The Impact of Toxıc Leadershıp on Intentıon to Leave of Employees*. International Journal of Economics, Business and Management Research, 1* (4), 285-298.

Baker, S. J. (2024) 18 Signs of A Toxic Workplace: A Checklist for Leaders, https://theleadershipreformation.com/toxic-workplace-hacks-for-leaders/.

Beer, M. & Nohria, N. (2000). Cracking the Code of Change. *Harvard Business Review*, *78* (3), 133-141.

Bozbayır, O., Özata, M. & Altıntaş, M. (2023). Yükseköğretim Kurumlarındaki Toksik Liderlik Davranışlarının Akademik Personelin Örgütsel Bağlılıkları Üzerine Etkisi. *Yükseköğretim Dergisi, 13* (1), 19-31.

Burnes, B. (2004). Managing Change: A Strategic Approach to Organisational Dynamics. Pearson Education.

Cameron, E. & Green, M. (2019). *Making Sense of Change Management: A Complete Guide to the Models*, Tools and Techniques of Organizational Change. Kogan Page Publishers.

Campbell, M. & Brown, B. A. (2015). Toxic Leader Transition. *The University of Arizona.*

Çelebi, N., Güner, H. & Yıldız, V. (2015). Toksik Liderlik Ölçeğinin Geliştirilmesi, *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 4* (1), 249-268.

Cichobłaziński, L. (2015). The Dark Side of Organization – Management in The Face of Counterproductive Behavior *(Theoretıcal Background and Empırıcal Implıcatıons).* http://real.mtak.hu/24756/1/ICoM_2015-paper063.pdf. DOI:10. 17626/dBEM.ICoM.P00. 2015.p063. Erişim Tarihi:10.05.2024.

Çiçek, B. & Almalı, V. (2020). Toksik Liderliğin İşyerindeki Çatışma Üzerindeki Etkisi. *Journal of Economics, Business & Political Studies, VII* (2), 214-235.

Çoban, C. (2022). The Dark Side of Leadership: A Conceptual Assessment of Toxic Leadership. *Business, Economics and Management Research Journal*, *5* (1), 50-61.

Demir, B. (2020). Örgütlerde Toksik Lider ve Toksik İlişkiler. *Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences, 06 (Special Issue),* 31-35.

Gandolfi, F. & Stone, S. (2022). Toxic Leadership: Behaviors, Characteristics, and Consequences. *Journal of Management, 22* (1), 19-27.

Gök, G. (2023). *Sağlık Hizmetlerinde Liderlik Ve Toksik Liderliğin Çok Yönlü Analizi*. Ankara: İKSAD Yayınları.

Gupta, A. & Chawla, S. (2024). Toxic Leadership in Workplaces: Insights from Bibliometric, Thematic Analysis, and TCM Framework. *International Journal of Organizational Leadership*, 13 (1), 179-200.

Hiatt, J. M. & Creasey, T. J. (2012). *Change Management: The People Side of Change*. Prosci Research.

Higgs, M. & Rowland, D. (2005). All Changes Great and Small: Exploring Approaches to Change and its Leadership. *Journal of Change Management, 5* (2), 121–151. https://doi.org/10.1080/14697010500082902.

İrge, N. T. & Bayram, V. (2020). The Impact of Toxic Leadership on Organization Prisonization and The Psychological Capital of The Employees, *Business, Economics and Management Research Journal-BEMAREJ*, *3* (2), 101-116.

Kelloway, E. K., Sivanathan, N., Francis, L. & Barling, J. (2005). Poor Leadership. In J. Barling, E. K. Kelloway, & M. R. Frone (Eds.), *Handbook of Work Stress* (pp. 89-112). Sage Publications.

Kırbaç, M. & Konan, N. (2023). Adaptation of The Toxic Leadership Scale into Turkish for Educational Organizations: A Validity and Reliability Study. *E-International Journal of Educational Research, 15* (5), 628-645. DOI:https://doi.org/10.19160/e-ijer.1369652.

Kotter, J. P. (1996). *Leading Change*. Harvard Business Review Press.

Kusy, M. (2018). *Why I Don't Work Here Anymore: A Leader's Guide to Offsetting The Financial and Emotional Costs of Toxic Employees*. Productivity Press.

Lewin, K. (1951). *Field Theory in Social Science*. Harper & Row.

Lipman-Blumen, J. (2005). *The Allure of Toxic Leaders: Why We Follow Destructive Bosses and Corrupt Politicians and How We Can Survive Them*. Oxford University Press.

Maxwell, J. C. (2015). *The 5 Levels of Leadership: Proven Steps to Maximize Your Potential*. New York Boston Nasville.

McKee, V., Waples, E. P. & Tullis, K. J. (2017). A Desire for The Dark Side: An Examination of Individual Personality Characteristics and Their Desire for Adverse Characteristics in Leaders, *Organization Management Journal,* 14 (2),103-115

Mehta, S. & Maheshwari, G. (2013). Consequences of Toxic Leadership. *Journal of Leadership Studies, 7* (3), 3-6.

Milosevic, I., Maric, S. & Loncar, D. (2020). Defeating The Toxic Boss: The Nature of Toxic Leadership and The Role of Followers. *Journal of Leadership & Organizational Studies, 27* (2), 117-126.

Octavian, S. M. (2023). About The Impact and Effects of Toxic Leadership on Employees and Organizations *European Review of Applied Sociology 16* (27), 87-93. DOI: 10.2478/eras-2023-0012.

Okray, Z. & Hüseyinzade Şimşek, A. (2020). Toxic Leadership: Systematic Review Based on Studies Made in Turkey. *Istanbul Management Journal* (89), 73-96. https://doi.org/10.26650/imj.2020.89.0004.

Reed, G. E. & Olsen, L. (2010). Toxic Leadership: Part Deux. *Military Review, 90* (6), 58-64.

Reyhanoğlu, M. & Akın, Ö. (2016). Toksik Liderlik Örgütsel Sağlığı Olumsuz Yönde Tetikler Mi? *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *5* (3), 442-459. https://doi.org/10.15869/itobiad.41373.

Semedo, C.S., Salvador, A., Santos, N.R.D., Pais, L. & Mónico, L. (2022). Toxic Leadership and Empowering Leadership:Relations with Work Motivation, *Psychology Research and Behavior Management*, 1885-1900, DOI: 10.2147/PRBM.S340863.

Singh, N., Sengupta, S. & Dev, S. (2018). Toxic Leadership: *The Most Menacing form of Leadership*, Chapters, in: Maria Fors Brandebo & Aida Alvinius (ed.), Dark Sides of Organizational Behavior and Leadership, Intech Open.

Unur, K. & Pekerşen, Y. (2017). İş Stresi ile Toksik Davranışlar Arasındaki İlişki: Aşçılar Üzerinde Bir Araştırma. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, 14* (1), 108-129. https://doi.org/10.24010/soid.303722.

Uygur, A. & Gümüştekin, K. (2019). Karanlık Liderliğin Alt Boyutlarının İncelenmesi. *International Social Sciences Studies Journal, 5* (35), 2552-2562.

Walker, S. M. & Watkins, D. (2022). Toxic Leadership: Research and Cases (1st ed.).Routledge. https://doi.org/10.4324/9781003202462.

Westerman, G., Bonnet, D. & McAfee, A. (2014). *Leading Digital: Turning Technology into Business Transformation*. Harvard Business Review Press.

Wilson-Starks, K. Y. (2003). *Toxic Leadership*, www.transleadership.com.

Wolor, C. W., Ardiansyah, A., Rofaida, R., Nurkhin, A. & Rababah, M. A. (2022). Impact of Toxic Leadership on Employee Performance. *Health Psychology Research, 10* (4), 1-10.

Yeniçeri, Ö. (2002). *Örgütsel Değişmenin Yönetimi*, Ankara: Nobel.

Younis, N. M. Z., Shamah, R. A. E. & Elbadawy, H. E. (2022). Conceptual Framework of Toxic Leadership. *Journal of Managerial, Financial, 16* (1), 64-81.

Zengin, M. (2019). Toksik Liderlik: Kavramsal Bir Çözümleme. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 8 (4), 2754-2766. https://doi.org/10.15869/itobiad.598165.

21. Yüzyıl Lideri (2024, 6 Mart). *Toksik Bir Ortamda Çalıştığınızın Göstergeleri 21. Yüzyıl Lideri*, https://21yylideri.com/toksik-bir-ortamda-calistiginizin-gostergeleri/#:~:text=Toksik%20bir%20i%C5%9F%20ortam%C4%B1nda%20%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fman%C4%B1n,insan%20kaynaklar%C4%B1%20departman%C4%B1yla%20ileti%C5%9Fime%20ge%C3%A7in (Erişim Tarihi: 11.05.2024).

19. Bölüm

STRATEJİK LİDERLİK VE DEĞİŞİM

Pınar Ünkür - Fatma Kantaş Yılmaz

1. GİRİŞ

İşletmeler, çağdaş rekabet koşullarında ve küreselleşen ekonomik ortamda var olabilmek ve sürdürülebilir olmak için en iyi stratejileri geliştirmek ve uygulamak zorundadır. Stratejik düşünmek, işletmeyi tehditlerden korur ve iç-dış çevrede oluşabilecek kriz durumlarına karşı gerekli önlemlerin alınmasını ve planların geliştirilmesini sağlar. Stratejik olarak hareket eden liderler, küreselleşme, rekabet ve yeni ekonominin getirdiği değişimlerden etkilenir (Doğan ve Özdemir, 2021: 1-13).

Liderlik, yönetim seviyesinden bağımsız olarak organizasyondaki tüm yönetim kademeleri ile ilgilidir; ancak stratejik liderlik organizasyonun en üst seviyesindeki liderleri ifade eder (Jaleha ve Machuki, 2018: 124-149). Stratejik liderlerin uzun vadede işletmenin başarılı olmasını sağlayan kritik kaynaklara, becerilere ve yeterliliklere odaklanması gerekmektedir (Mehdi ve Nassar, 2021). Dolayısıyla, organizasyon stratejik liderlikle güçlenir ve gelişir (Alhyasat ve Sharif, 2018; Yulianto, Subariyanti ve Kusumaningrum, 2024: 344).

21. yüzyılın sürekli değişen dinamik ve karmaşık ortamında faaliyet gösteren herhangi bir işletme için etkili stratejik liderlik, başarılı performansın önemli bir bileşeni olarak kabul edilmektedir. Kaynakların kıt olması, bilgi yönetimindeki belirsizlikler ve çevresel unsurların (rekabet, pazar payı vb.) zorlu etkisi göz önüne alındığında performans hedeflerine ulaşmak ve değişimle hızlı bir şekilde baş etmek için stratejik liderliğe duyulan ihtiyaç artmaktadır (Jaleha ve Machuki, 2018: 124). Yapılan çalışmalar, stratejik liderlik eylemlerinin performansı önemli ölçüde etkilediğini göstermesine rağmen bu

dasına ve yetersizliği durumunda başarısızlık nedeni olarak görülmesine atıfta bulunmaktadır.

Bulunduğumuz dönem içerisinde teknolojinin hızla değişimi ve inovatif fikirlerin ortaya çıkmasıyla birlikte stratejik liderlerin de bu süreçlere ayak uydurması, rekabet avantajı elde etmelerini sağlamaları bakımından önemlidir. Dolayısıyla değişimin kaçınılmaz olduğu günümüz koşullarında, geleceğin belirsiz durumlarını yönetmek ve bu belirsizliğe hızlı bir şekilde adaptasyon sağlamak için kurumların esnek ve sürekli uyum hâlinde olması gerekmektedir. Hiç şüphesiz bu süreçlerin yönetiminin, etkili iletişim, sürekli ölçme ve değerlendirme faaliyetleri ve iş birlikçi ekip anlayışına dayalı stratejik planlamaların yapılmasıyla mümkün olduğu düşünülmektedir. Bahse konu olan bu unsurlar, tıpkı Guillot (2003: 73)'un öne sürdüğü piramitte yer alan ve birinci basamaktan son adıma kadar deneyimlenmesi gereken, stratejik liderlik yolcuğunun eksilmez parçalarını anımsatmaktadır.

REFERANSLAR

Akca, M. (2020). Stratejik Liderlik, Performans ve Örgütsel Özdeşleşme: Havacılık İşletmesi Çalışanları Üzerinde Bir Araştırma. Adıyaman Üniversitesi *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (34), 206-237. https://doi.org/10.14520/adyusbd.623061.

Aksulu Köse, A. & Güçlü, N. (2018). Özel Okul Müdürlerinin Stratejik Liderlik Davranışları ile Örgütsel Sağlık Arasındaki İlişki. *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi*, *5* (3), 241-252.

Alagöz, G. (2018). Antalya İlinde Yer Alan 5 Yıldızlı Otel Yöneticilerinin Liderlik Tarzlarının Örgütsel Değişim Üzerindeki Etkisi. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, 15* (2), 404-422. https://doi.org/10.24010/soid.453190

Alhyasat, W. M. K. & Sharif, Z. M. (2018). The Relationship Between Strategic Leadership and Organization Performance in Jordan Industrial Estates Company. *AIP Conference Proceedings*, 2016 (October). https://doi.org/10.1063/1.5055425.

Ambilichu, C. A., Omoteso, K., & Yekini, L. S. (2023). Strategic Leadership and Firm Performance: The Mediating Role of Ambidexterity in Professional Services Small-And Medium-Sized Enterprises. *European Management Review*, *20* (3), 493-511. https://doi.org/10.1111/emre.12548

Anggraeni, R. D., Ismail, T., Lestari, T., & Ramdhani, D. (2023). The Relationship Between Strategic Leadership, Competitive Advantage and Intellectual Capital: Evidence from Hotel in Tangerang Indonesia. *Britain International of Humanities and Social Sciences (BIoHS) Journal*, *5* (2), 100-112. https://doi.org/10.33258/biohs.v5i2.899

Argyris, C. & Schon, D. (1978) Organisational learning (Reading, MA, Addison-Wesley).

Besler, S. (2003). Stratejik Yönetimin Başarısında Stratejik Liderliğin Rolü. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 19* (1), 75-86.

Besler, S. (2004), *İşletmelerde Stratejik Liderlik.* İstanbul: Beta.

Black, J. A. & Boal, K. B. (1996) Assessing The Organizational Capacity to Change, in: A. Heene & R. Sanchez (Eds) Competence-based strategic measurement (Chichester, John Wiley & Sons).

Boal, K. B. & Bryson, J. M. (1988) Charismatic Leadership: A Phenomenological and Structuralapproach, in: J. G. Hunt, H. P. Drachler & C. A. Schriesheim (Eds) Emerging leadershipvistas (New York, Lexington).

Boal, K. B. & Hooijberg, R. (2000). Strategic Leadership Research: Moving on. The Leadership Quarterly, *11* (4), 515-549.

Bölükbaş, F. & Akgün, N. (2023). Okul Yöneticilerinin Stratejik Liderlik Davranışları ile Öğretmenlerin Örgütsel İmaj Algıları Arasındaki İlişki. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 23* (4), 1906-1920. https://doi.org/10.17240/aibuefd.2023..-1308760

Burgleman, R. A. & Grove, A. S. (1996) Strategic Dissonance, *Californian Management Review*,38, 8–28

Bush, T. & Glover, D. (2003) School Leadership: Concepts and Evidence (Nottingham, NCSL).

Cohen, W. M. & Levinthal, D. A. (1990) Absorptive Capacity: A New Perspective on Learning and Innovation, *Administrative Science Quarterly*, *35*, 128–152.

Çetinkaya, F. F. & Akkoca, Y. (2021). Stratejik Liderlik ile Örgütsel Çeviklik Arasındaki İlişkide Örgütsel İletişimin Aracı Rolü. *Journal of Mehmet Akif Ersoy University Economics and Administrative Sciences Faculty, 8* (1), 66-84. https://doi.org/10.30798/makuiibf.790072.

Çolakoğlu, M. (2005). Eğitim örgütlerinde değişim ve liderlik. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi, Journal of Education, 2* (1), 63-77.

Davies, B. (2004) Developing The Strategically Focused School. *School Leadership & Management, 24* (1), 11–27.

Davies, B. J. & Davies, B. (2004). Strategic Leadership. *School Leadership & Management, 24* (1), 29-38.

DeChurch, L. A., Hiller, N. J., Murase, T., Doty, D. & Salas, E. (2010). Leadership across levels: Levels of leaders and their levels of impact. *The Leadership Quarterly, 21* (6), 1069-1085.

Doğan, S. & Özdemir, L. (2021). Stratejik Liderlik Kavramı, Özellikleri, Yetkinlikleri ve Stratejik Liderlik Davranışının İşletmelere Sağladığı Katkılar. *Anlambilim MTÜ Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, *1* (1), 1-13.

Ercan, F. & Aksu, A. (2022). Ortaokul Müdürlerinin Stratejik Liderlikleri ve Kriz Yönetimi Becerileri. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi, 13* (Özel Sayı 1), 114-139. https://doi.org/10.51460/baebd.1118084.

Ergun, E. & Yalcinkaya, K. (2018). Liderlik Davranışlarının Çalışanların Değişim Kapasitesine Etkileri: Bir Araştırma Çalışması. *Business and Economics Research Journal*, *9* (3), 681-696.

Finkelstein, S. & Hambrick, D. C. (1996). Strategic Leadership: Top Executives and Their Effects on Organizations. Minneapolis, MN: *West Publishing Company.*

Gilley, A. (2005). The Manager as Change Leader. *Bloomsbury Publishing USA*.

Golshan Sorour, M., Subramanian, R., & Tantry, A. (2024). The Mediating Impact of Strategic Leadership on the Relationship Between Digitalization and Strategic Planning of Retail Pharmacies. In Technology-Driven Business Innovation: Unleashing the Digital Advantage, *1*, 441-452. *Cham: Springer Nature Switzerland.*

Guillot, W. M. (2003). Strategic Leadership. *Air & Space Power Journal, 17* (4).

Hambrick, D. C. (1989) Guest editor's introduction: putting top managers back in the strategypicture, *Strategic Management Journal,* 1*0*, 5-15.

Hiatt, J. (2006). ADKAR: A Model for Change in Business, Government, and Our Community. Prosci.

Hitt, M. A., Keats, B. W. & DeMarie, S. M. (1998) Navigating in The New Competitive Landscape:Building Strategic Fexibility and Competitive Advantage in The 21st Century, *Academy of Management Executive, 12*, 22-41.

Ireland, R. D., & Hitt, M. A. (1999). Achieving and Maintaining Strategic Competitiveness in The 21st Century: The Role of Strategic Leadership. *Academy of Management Perspectives*, *13* (1), 43-57.

İraz, R. & Şimşek, G. (2004). Örgütsel Değişimin Gerçekleştirilmesinde Liderliğin Rolü: Transformasyonel Liderlik İncelemesi. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 4* (7), 99-117.

Jaleha, A. A. & Machuki, V. N. (2018). Strategic Leadership and Organizational Performance: A Critical Review of Literature. *European Scientific Journal ESJ, 14* (35), 124-149. https://doi.org/10.19044/esj.2018.v14n35p124.

Janjane, H. A., & Fredrick, K. (2023). Influence Of Strategıc Leadershıp On Competıtıve Advantage Of Commercıal Banks in Kenya, A Case Study Of Natıonal Bank Of Kenya. I*nternational Research Journal of Business and Strategic Management, 5* (2).

Kakabadse, A. Nortier, F. & Abramovici, N.-B. (1998) Success in Sight: Visioning *(London,International Business Press)*.

Kantas Yılmaz, F. (2023). Sağlıkta Stratejik Liderlik Özellikleri. *JOEEP: Journal of Emerging Economies and Policy*, 8 (2), 261-267.

Karaman, N. & Özmutaf, M. (2022). Sağlık Alanında Liderlik Karakteristikleri ve İş Tatmini: İzmir İlinde Bir Araştırma. *Journal of Business Innovation and Governance*, *5* (2), 163-182.

Kılınç, E., & Deniz, M. (2023). Stratejik ve Dönüşümcü Liderliğin Bireysel Performansa Etkisi. *İşletme Araştırmaları Dergisi, 15* (1), 260-273.

Korbi, K. (2015). Leadership and strategic change. *The Journal of Organizational Management Studies*, 1-32. https://doi.org/10.5171/2015.638847.

Nang'ole, C. W. & Muathe, S. M. (2023). Strategic Leadership, Strategic Resources Allocation, Strategic Incentive and Performance of Public Secondary Schools in Bungoma, County. Kenya. *Journal of Business*, *11* (4), 229-239. https://doi.org/10.12691/jbms-11-4-2.

Quong, T. & Walker, A. (2010). Seven Principles of Strategic Leadership. International Studies in Educational Administration *(Commonwealth Council for Educational Administration & Management (CCEAM)), 38* (1).

Öner, N. & İşcan, Ö. (2021). Stratejik Liderlik ile Yenilik Yönetimi Arasındaki İlişki. *Gaziantep Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *3* (2), 152-172.

Özdemir, H. N. Ç., Çakır, R. & Küçükali, R. (2019). Sağlık Yöneticilerinin Liderlik Özellikleri. *OPUS International Journal of Society Researches*, *13* (19), 2893-2907. https://doi.org/10.26466/opus.555047.

Pietersen, W. (2002) Reinventing Strategy-Using Strategic Learning to Create and Sustain Break Through Performance (New York, John Wiley).

Rami, A. A. M., Ibrahim, A., Ismail, I. A., Jazmina, W. N. & Olaitan, A. A. (2023). Strategic Leadership Towards Sustainable Planning for Community Development in Malaysia. Planning Malaysia, 21. https://doi.org/10.21837/pm.v21i30.1404.

Riwo-Abudho, M., Njanja, L. & Ochieng, I. (2012). The Role of Strategic Leadership During Change. *KCA Journal of Business Management, 4* (1), 48-61.

Safrida, S., Tannady, H., Solissa, E. M., Sapulete, H. & Al Haddar, G. (2023). Strategic Leadership Analysis of School Principal to Improve Learning Quality. *Jurnal Pendidikan dan Kewirausahaan*, *11* (2), 391-399. https://doi.org/10.47668/pkwu.v11i2.741.

Samimi, M., Cortes, A. F., Anderson, M. H. & Herrmann, P. (2022). What is Strategic Leadership? Developing a Framework for Future Research. *The Leadership Quarterly, 33* (3), 101353.

Sanders, T. I. (1998) Strategic Thinking and The New Science (New York, Free Press).

Selznick, P. (1984) Leadership in Administration: A Sociological Interpretation (Berkeley, CA, University of California Press).

Senge, P. (1990) The fifth Discipline: The Art and Practice of The Learning Organization (New York, Currency Doubleday).

Singh, A., Lim, W. M., Jha, S., Kumar, S. & Ciasullo, M. V. (2023). The State of The Art of Strategic Leadership. *Journal of Business Research*, *158,* 113676. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2023.113676.

Sivili, F. O., & Boateng, P. A. (2023). Assessment of Strategic Leadership Practices in Small Business Settings. *International Journal of Research and Innovation in Social Science*, *7* (5), 424-433. https://doi.org/10.47772/IJRISS.2023.70535.

Sternberg, R. J. (2002) Wisdom, Schooling and Society, Keynote Presentation to the 2002 International Thinking Skills Conference, Harrogate.

Şahinli, S. (2018). Sağlık Yöneticilerinin Stratejik Liderlik Davranışlarının Kriz Yönetimi Üzerine Etkisi: İstanbul İli Özel Hastaneler Uygulaması (Yayımlanmış Doktora Tezi), *Sakarya Üniversitesi*, Sakarya.

Taş, Y. F. & Aksu, A. (2011). Toplam Kalite Yönetimi ve Stratejik Liderlik. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, *3* (2), 351-361.

Tichy, T. & Sharman, S. (1993) Control Your Destiny or Someone Else Will (New York, Doubleday).

Uğurluoğlu, Ö. (2009). Hastane Yöneticilerinin Stratejik Liderlik Özelliklerinin Değerlendirilmesi (Yayımlanmış Doktora Tezi), *Hacettepe Üniversitesi,* Ankara.

Uğurluoğlu, Ö. & Çelik, Y. (2009). Örgütlerde stratejik liderlik ve özellikleri. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 12* (2), 121-156.

Ünal, M. (2015). Bilgi Çağında Değişim ve Liderlik. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *32* (1), 297-310.

Whittington, R. (2001) What is Strategy-and Does it Matter? (2nd edn) (London, ThomsonLearning).

Yas, H., Alkaabi, A., ALBaloushi, N. A., Al Adeedi, A. & Streimikiene, D. (2023). The impact of strategic leadership practices and knowledge sharing on employee's performance. *Polish Journal of Management Studies,* 27. http://dx.doi.org/10.17512/pjms.2023.27.1.20.

Yulianto, A. R., Subariyanti, H. & Kusumaningrum, A. (2024). Corporate Strategy, Strategic Leadership, Strategy Implementation and Competitive Advantage: A Conceptual Model Proposal. *Jurnal Comparative: Ekonomi dan Bisnis*, *6* (2), 340-350.

20. Bölüm

KAPSAYICI LİDERLİK VE DEĞİŞİM

Nermin Kişi

1. GİRİŞ

Küreselleşme, teknolojik gelişmeler, toplumsal ve örgütsel değişimler liderlik disiplinini derinden etkilemektedir. Bu süreç, liderlerin karmaşık ve sürekli değişen ortamlarda başarılı olabilmeleri için geleneksel yaklaşımlardan uzaklaşıp, yeni stratejilere ve becerilere yönelmelerini gerektirmektedir. Günümüz iş dünyasında kapsayıcı liderlik (inclusive leadership), giderek önem kazanan bir yaklaşım hâline gelmiştir. Bu liderlik yaklaşımı, sadece çeşitliliği yönetmekle kalmaz, her bireyin potansiyelini en üst düzeye çıkarabileceği, bu başarıların takdir gördüğü ve katılım, güven, eşitlik gibi temel değerlerin ön planda tutulduğu bir ortam yaratmayı amaçlar (Ferdman, 2020: 3).

Farklı bakış açılarını ve yetenekleri bir araya getiren kapsayıcı liderlik, her bireyin gelişebileceği iş ortamları yaratmak, çalışanların tam potansiyelini açığa çıkarmak ve inovasyonu teşvik etmek açısından kritik bir öneme sahiptir (Sun, Zuo, Liu, Huang ve Wen, 2024: 41). Bu liderlik yaklaşımı, dinamik ve değişime açık olup, farklı sektörler ve kültürler arasında köprüler kurmaktadır. Ayrıca, birçok kişi ve farklı durumlar için uygun olan bu yaklaşım, etik değerlere odaklanmakta (Wuffli, 2016: 2-3), daha hoşgörülü, saygılı ve adil bir örgüt kültürünün oluşturulmasına katkı sağlamaktadır (Davis, 2024: 10). Dolayısıyla, kapsayıcı liderlik, bireyleri güçlendirerek örgütleri daha esnek ve uyumlu hâle getirdiğinden, uzun vadeli örgütsel başarı için temel bir unsur olarak kabul edilebilir.

İş dünyasının liderleri, hızla değişen, küreselleşmiş bir ekonomide rekabet ederken, çeşitli ve kapsayıcı bir çalışan grubunun farklı bakış açılarıyla avantaj sağladığının farkındadır. 15 ülkeden 1.000'den fazla şirket üzerinde yapılan bir araştırma, dünya genelinde birçok şirketin çeşitlilik ve kapsayıcılı-

REFERANSLAR

Al-Atwi, A. A. & Al-Hassani, K. K. (2021). Inclusive Leadership: Scale Validation and Potential Consequences. *Leadership & Organization Development Journal*, *42* (8), 1222-1240. https://doi.org/10.1108/LODJ-08-2020-0327.

Arenas, A., Marco, D. D., Munduate, L. & Euwema, M. C. (2017). Dialogue for Inclusion: When Managing Diversity is not Enough, A. Arenas, D. D. Marco, L. Munduate & M. C. Euwema (Ed.) *Shaping Inclusive Workplaces Through Social Dialogue* (s. 3-21), Cham: Springer.

Ashikali, T. (2019). Leading Towards Inclusiveness: Developing a Measurement Instrument for Inclusive Leadership. *Academy of Management Annual Meeting Proceedings*, *2019* (1), 16444, 1-37. https://doi.org/10.5465/AMBPP.2019.16444abstract.

Bourke, J. & Titus, A. (2020, Mayıs). *The Key to Inclusive Leadership*. Nisan 29, 2024 tarihinde https://hbr.org/2020/03/the-key-to-inclusive-leadership adresinden erişildi.

Brown, J. (2019). *How to be an Inclusive Leader: Your Role in Creating Cultures of Belonging Where Everyone Can Thrive.* Oakland, CA: Berrett-Koehler Publishers.

Carmeli, A., Reiter-Palmon, R. & Ziv, E. (2010). Inclusive Leadership and Employee Involvement in Creative Tasks in the Workplace: The Mediating Role of Psychological Safety. *Creativity Research Journal*, *22* (3), 250-260. https://doi.org/10.1080/10400419.2010.504654.

Davis, S. (2024). *Inclusive Leadership For Dummies*. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons.

Denhardt, R. B. (2020). *Letters to a Young Leader: A New Leadership for a New Generation*. New York and London: Routledge.

Dillon, B. & Bourke, J. (2016, Nisan*). The Six Signature Traits of Inclusive Leadership: Thriving in a Diverse New World*. Nisan 29, 2024 tarihinde https://www2.deloitte.com/content/dam/insights/us/articles/six-signature-traits-of-inclusive-leadership/DUP-3046_Inclusive-leader_vFINAL.pdf adresinden erişildi.

Fagan, H. A. S. (2021). *Becoming Inclusive: A Worthy Pursuit in Leadership*. Charlotte, NC: Information Age Publishing.

Fang, Y-C., Chen J-Y., Wang M-J. & Chen C-Y. (2019). The Impact of Inclusive Leadership on Employees' Innovative Behaviors: The Mediation of Psychological Capital. *Frontiers in Psychology*, *10*, 1-11. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.01803.

Ferdman, B. M. (2020). Inclusive Leadership: The Fulcrum of Inclusion, B. M. Ferdman, J. Prime & R. E. Riggio (Ed.) *Inclusive Leadership: Transforming Diverse Lives, Workplaces, and Societies* (s. 3-24), New York and London: Routledge.

Formanek, K. (2021). *Beyond D&I: Leading Diversity with Purpose and Inclusiveness*. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan.

Hollander, E. P. (2009). *Inclusive Leadership: The Essential Leader-Follower Relationship*. New York, NY: Routledge.

Hurley, K. (2023, Temmuz). *How GM CEO Mary Barra Uses Inclusive Leadership to Drive Change*. Mayıs 4, 2024 tarihinde https://www.cbtnews.com/how-gm-ceo-mary-barra-uses-inclusive-leadership-to-drive-change/ adresinden erişildi.

IMD (International Institute for Management Development) (2024, Şubat). *How to Be an Inclusive Leader & Embracing Inclusive Leadership in Your Organization.* Mayıs 4, 2024 tarihinde https://www.imd.org/reflections/how-to-be-an-inclusive-leader adresinden erişildi.

Malik, S. (2023). From Manager to Inclusive Leader: Traits and Tactics for Success*. Strategy & Leadership*, *51* (5), 16-21. https://doi.org/10.1108/SL-04-2023-0042.

McKinsey & Company (2020, Mayıs). *Diversity Wins: How Inclusion Matters*. Nisan 27, 2024 tarihinde https://www.mckinsey.com/~/media/mckinsey/featured%20insights/diversity%20and%20inclusion/diversity%20wins%20how%20inclusion%20matters/diversity-wins-how-inclusion-matters-vf.pdf adresinden erişildi.

Mor Barak, M. E. (2017). *Managing Diversity: Toward a Globally Inclusive Workplace* (4th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

Najmaei, A. (2018). Revisiting the Strategic Leadership Paradigm: A Gender Inclusive Perspective, S. Adapa & A. Sheridan (Ed.) *Inclusive Leadership: Negotiating Gendered Spaces* (s. 203-230), Cham: Palgrave Macmillan.

Nembhard, I. M. & Edmondson, A. C. (2006). Making it Safe: The Effects of Leader Inclusiveness and Professional Status on Psychological Safety and Improvement Efforts in Health Care Teams. *Journal of Organizational Behavior*, *27* (7), 941-966. https://doi.org/10.1002/job.413.

Rampen, J. (2019, Nisan*). How Tim Cook has Used Apple to Turn Diversity into a Priority for Tech Firms*. Mayıs 4, 2024 tarihinde https://diversityq.com/how-tim-cook-has-used-apple-to-turn-diversity-into-a-priority-for-tech-firms/ adresinden erişildi.

Randel, A. E., Galvin, B. M., Shore, L. M., Ehrhart, K. H., Chung, B. G., Dean, M. A. & Kedharnath, U. (2018). Inclusive Leadership: Realizing Positive Outcomes through Belongingness and being valued for Uniqueness. *Human Resource Management Review*, *28* (2), 190-203. https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2017.07.002.

Roy, S. (2021). Developing Effective Diversity and Inclusion Culture within an Organization. K. Sen & S. Shahi (Eds.), *Creating a Culture of Diversity and Inclusiveness in India Inc.: Practitioners Speak* (s. 117-133), Singapore: Springer.

Smith-Meyer, A. (2022). *Unlocking the Potential of Diversity in Organisations: The Governance of Inclusion in a Racialised World*. Cham: Springer.

Sun, P., Zuo, X., Liu, X., Huang, H. & Wen, M. (2024). Inclusive Leadership: Beyond Diversity to True Equity. *International Journal of Science and Business*, *33* (1), 34-43. https://doi.org/10.58970/IJSB.2313.

Sweeney, C. ve Bothwick, F. (2016). *Inclusive Leadership: The Definitive Guide to Developing and Executing an Impactful Diversity and Inclusion Strategy-Locally and Globally*. United Kingdom: Pearson Education Limited.

Vijayaraghavan, R. (2021). The Business Context of Diversity and Inclusion (5W, 1H), K. Sen & S. Shahi (Ed.) *Creating a Culture of Diversity and Inclusiveness in India Inc.: Practitioners Speak*. (s. 9-21), Singapore: Springer.

Workman-Stark, A. L. (2017). *Inclusive Policing from the Inside Out*. Cham, Switzerland: Springer.

Wuffli, P. A. (2016). *Inclusive Leadership: A Framework for the Global Era*. Cham: Springer.

Yamamoto, S. (2024). Challenges and Opportunities of Managing a Diverse and Inclusive Workforce in Japan. *Journal of Human Resource and Leadership*, *9* (1), 32-41. https://doi.org/10.47604/jhrl.2336.

21. Bölüm

ÖRTÜK LİDERLİK VE DEĞİŞİMİN KAVRAMSALLAŞTIRILMASI ÜZERİNE BİBLİYOMETRİK BİR ANALİZ

Hasan Saltuk Durak

1. GİRİŞ

"Liderlik, takipçilerinin gözünde, nazarındadır" derler. Bu konu hakkında çok şey yazılmıştır. Liderlik uygulaması yalnızca kişinin kim olduğuna, ne yaptığına ve hangi bağlamda faaliyet gösterdiğine göre değil aynı zamanda başkalarının liderlik algılarına göre de şekillenmektedir. Bir lider olarak algılanmak, kendisinin ve diğerlerinin etkililik ve potansiyele ilişkin değerlendirmelerini etkiler ve liderin kendisi ve ekibi için kritik kaynaklara erişimini artırır (veya sınırlandırır). Dolayısıyla liderlik algıları bireysel (örneğin, kariyer ilerlemesi), ekip (örneğin, takım uyumu) ve örgütsel sonuçlar (örneğin, performans ve özdeşleşme) için önemlidir. Benzer şekilde takipçilik algıları da önemlidir. İyi bir takipçi (örneğin, çalışkan ve hevesli) olarak algılanmak, kişinin performans değerlendirmelerini, terfi kabiliyetini ve kariyer sonuçlarını etkilemektedir. Bu tür etkiler genellikle algılayıcıların başkalarını anlamlandırmasını sağlayan bilişsel süreçlerle açıklanır; bu alan, tipik olarak sosyal-bilişsel süreçler olarak adlandırılan bir teori alanıdır.

Liderlik alanı ve takipçilerin önemi hakkında yapılan çalışmalar giderek daha fazla vurgulandıkça (Shamir, Pillai, Bligh ve Uhl-Bien, 2007; Uhl-Bien, Riggio, Lowe ve Carsten, 2014), örtük liderlik teorileri araştırmalarını kapsayacak şekilde genişletilmeye başlanmıştır. Ayrıca liderler ve takipçileri arasındaki dinamik etkileşime (DeRue ve Ashford, 2010) ve liderlik yapılarının zaman içindeki gelişimine de (Acton, Foti, Lord ve Gladfelter, 2019; DeRue

REFERANSLAR

Al-Haddad, S. & Kotnour, T. (2015), Leaders' Commitment to Change and Their Effectiveness in Change – a Multilevel Investigation. *Journal of Organizational Change Management, 27* (6), 900-921.

Acton, B. P., Foti, R. J., Lord, R. G. & Gladfelter, J. A. (2019), Putting Emergence Back in Leadership Emergence: A Dynamic, Multilevel, Process-Oriented Framework. *Leadersh. Q.* 30: 145-64.

Amabile, T. M. (1988), A Model of Creativity and Innovation in Organizations. *Research in Organizational Behavior, 10* (1), 123-167.

Ayman-Nolley S. & Ayman R. (2005), Children's implicit theories of leadership. In Implicit Leadership Theories- *Essays and Explorations,* ed. B. Schyns, J.R. Meindl, (s. 227–74), Greenwich, CT: Inf. Age Publ.

Ausick, P. (2014). *"Why a Boeing 787-9 Dreamliner Costs $250 Million"*, 17 Temmuz 2014 tarihinde http://247wallst.com/aerospace-defense/2014/06/17/why-a-boeing-787-9-dreamliner-costs-250-million/adresinden alındı.

Bandura, A. (1989). Human Agency in Social Cognitive Theory. *American Psychologist, 44* (9), 1175-1184.

Bass, B. & Riggio, R. E. (2006). *Transformational Leadership*. Mahwah, N. J.: Erlbaum.

Beer, M. & Nohria, N. (2000). Cracking The Code of Change. *Harvard Business Review, 78* (3), 133-141.

Berger, C. R. & Calabrese, R. J. (1974). Some Explorations in Initial Interaction and Beyond: Toward A Developmental Theory of Interpersonal Communication. *Human Communication Research, 1* (2), 99-112.

Carter, M. Z., Armenakis, A. A., Feild, H. S., & Mossholder, K. W. (2013), Transformational Leadership, Relationship Quality, and Employee Performance During Continuous İncremental Organizational Change. *Journal of Organizational Behavior, 34 (7), 942-958.*

DeRue, D. S. & Ashford S. J. (2010). Who Will Lead And Who Will Follow? A Social Process of Leader İdentity Construction in Organizations. *Acad. Manag. Rev*., *35,* 627-647.

DeRue, D. S. (2011). Adaptive Leadership Theory: Leading and Following As A Complex Adaptive Process. *Res. Organ. Behav. 31,* 125-50.

DeRue, D. S., Nahrgang J. D. & Ashford S. J. (2015). Interpersonal Perceptions and The Emergence of Leadership Structures in Groups: A Network Perspective. *Organ. Sci. 26,* 1192-1209.

Dickson, M., Resick, C. & Hanges P. (2006). Systematic Variation in Organizationally-Shared Cognitive Prototypes of Effective Leadership Based on Organizational Form. *The Leadership Quarterly 17* (5), 487-505.

Dinh, J. E., Lord, R. G., Gardner,W. L., Meuser, J. D., Liden, R. C. & Hu, J. (2014). Leadership Theory and Research in The New Millennium: Current Theoretical Trends and Changing Perspectives. *The Leadership Quarterly, 25* (1), 36-62.

Dumon, M. (2008). Biggest Merger and Acquisition Disasters, 10 Ocak 2016 tarihinde www.investopedia.com/ articles/financial-theory/08/merger-acquisition-disasters.asp adresinden alındı.

Eden, D. & Leviatan, U. (1975). Implicit Leadership Theory As A Determinant of The Factor Structure Underlying Supervisory Behavior Scales. *Journal of Applied Psychology*, *60* (6), 736-741.

Ehrhart, M.G. (2012), Self-Concept, İmplicit Leadership Theories, and Follower Preferences for Leadership. Z. *Psychol. 220:231–40*

Epitropaki, O. & Martin, R. (2005). From Ideal to Real: A Longitudinal Study of The Role of İmplicit Leadership Theories on Leader-Member Exchanges and Employee Outcomes. *Journal of Applied Psychology*, *90* (4), 659-76.

Epitropaki, O., Sy, T., Martin, R., Tram-Quon, S. and Topakas, A. (2013). Implicit Leadership and Followership Theories 'in The Wild': Taking Stock of Information-Processing Approaches to Leadership and Followership in Organizational Settings. *The Leadership Quarterly*, *24* (6), 858-81.

Folger, R. & Skarlicki, D. P. (1999). Unfairness and Resistance to Change: Hardship as Mistreatment. *Journal of organizational change management, 12* (1), 35-50.

Gagliardi, P. (1986). The Creation and Change of Organizational Cultures: A Conceptual Framework. *Organization Studies, 7* (2), 117–134.

Giessner, S. R. & Van Knippenberg, D. (2008). License to Fail': Goal Definition, Leader Group Prototypicality, and Perceptions of Leadership Effectiveness After Leader Failure. *Organizational Behavior and Human Decision Processes, 105* (1), 14-35.

Hall, R. J. & Lord, R. G. (1995). Multi-Level Information-Processing Explanations of Followersleadership Perceptions. Leadership Quarterly *6* (3), 265-287.

Hanges, P. J., Lord R. G. & Dickson M. W. (2000). An Information-Processing Perspective on Leadership and Culture: A Case for Connectionist Architecture. *Appl. Psychol*. *49* (1),133-161.

Hartog, D. N. House, R. J. Hanges, P. J. & Ruiz-Quintanilla S. A. (1999). Culture Specific and Cross-Culturally Generalizable İmplicit Leadership Theories: Are Attributes of Charismatic/Transformational Leadership Universally Endorsed? *Leadership Quarterly*,*10* (2), 219-256.

House, R. J., Hanges, P. J., Javidan, M., Dorfman, P. W. & Gupta, V. (2004). *Culture, Leadership, and Organizations.* The Globe Study of Societies. Sage, Thousand Oaks, CA.

Hollander, E. P. (2006), I*nfluence Processes in Leadership-Followership: Inclusion and The Idiosyncrasy Credit Model", in Hantula, D. A. (Ed.),* Advances in Social and Organizational Psychology: A Tribute to Ralph Rosnow. Lawrence Erlbaum Associates Publishers, Mahwah, NJ, 293-312.

Jacobs, G., Van Wittleoostuijn, A. & Christe-Zeyse, J. (2013). A Theoretical Framework for Organizational Change. *Journal of Organizational Change Management*, *26* (5), 772-792.

Jyoti, J. & Dev, M. (2015). The Impact of Transformational Leadership on Employee Creativity: The Role of Learning Orientation. *Journal of Asia Business Studies, 9* (1), 78-98.

Kanfer, R. & Ackerman, P. L. (1989). Motivation and Cognitive Abilities: An Integrative/Aptitude–Treatment Interaction Approach to Skill Acquisition. *Journal of Applied Psychology*, *74,* 657-690.

Keller, T. (1999). Images of The Familiar: Individual Differences and Implicit Leadership Theories. *Leadersh. Q,10* (4), 589-607.

Keller, T. (2003). Parental Images as a Guide to Leadership Sensemaking: An Attachment Perspective on Implicit Leadership Theories. Leadersh. *Q, 14,* 141–60.

Kim, T. G., Hornung, S. & Rousseau, D. M. (2011). Changesupportive Employee Behavior: Antecedents and The Moderating Role of Time. *Journal of Management*, *37* (6), 1664-1693.

Kotter, J. & Cohen, D. (2002). *The Heart of Change: Real-Life Stories of How People Change Their Organizations.* Harvard Business School Publishing, Boston, MA.

Lord, R. G., Foti, R. J. & De Vader, C. L. (1984). A Test of Leadership Categorization Theory: Internal Structure, Information Processing and Leadership Perceptions. *Organ. Behav. Hum. Perform*, *34 (3),* 343-378.

Lord, R. G. (1985). An Information Processing Approach to Social Perceptions, Leadership and Behavioral Measurement in Organizations. *Research in Organizational Behavior*, *7, 85–128*

Lord, R. G. & Brown, D. J. (2003). *Leadership Processes and Follower Self-Identity*. NY: Psychology Press.

Lord, R. G., Devader, C. L. & Alliger, G. M. (1986). A Meta-Analysis of The Relation Between Personality-Traits and Leadership Perceptions - An Application of Validity Generalization Procedures. *Journal of Applied Psychology, 71* (3), 402-410.

Lord, R. G. & Maher, K. J. (1991). *Leadership and Information Processing: Linking Perceptions and Performance.* Boston: Unwin Hyman.

Lord, R. G. & Maher, K. J. (1993). *Leadership and Information Processing: Linking Perceptions and Performance*. London: Routledge.

Lord, R. G., Brown, D. J., Harvey, J. L. & Hall, R.J. (2001). Contextual Constraints on Prototype Generation and Their Multilevel Consequences for Leadership Perceptions. *Leadership Quarterly, 12,* 311-338.

Neves, P., Almeida, P. & Velez, M. J. (2018). Reducing Intentions to Resist Future Change: Combined Effects of Commitment-Based HR Practices and Ethical Leadership. *Human Resource Management*, *57* (1), 249-261.

Offermann, L. R., Kennedy, J. K. & Wirtz, P. W. (1994). Implicit Leadership Theories: Content, Structure, and Generalizability. *Leadersh. Q, 5* (1), 43-58.

Poole, M. S., Van de Ven, A. H., Dooley, K. & Holmes, M. E. (2000). *Organizational Change and Innovation Processes: Theory and Methods for Research.* Oxford University Press, Oxford.

Schein, E. H. (2004), *Organizational Culture and Leadership* (3rd ed.). San Francisco: Jossey-Bass.

Schyns, B., Kiefer, T., Kerschreiter, R. & Tymon, A. (2011). Teaching İmplicit Leadership Theories to Develop Leaders and Leadership: How and Why It Can Make A Difference. *Academy of Management Learning & Education*, *10* (3), 397-408.

Scott, K. A. & Brown, D. J. (2006). Female First, Leader Second? Gender Bias in The Encoding of Leadership Behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, *101* (2), 230-242.

Seo, M. G., Taylor, M. S., Hill, N. S., Zhang, X., Tesluk, P. E. & Lorinkova, N. M. (2012). The Role of Affect and Leadership During Organizational Change. *Personnel Psychology*, *65* (1), 121-165.

Shamir, B., Pillai, R., Bligh, M. & Uhl-Bien M. (2007). F*ollower-Centered Perspectives on Leadership: A Tribute to the Memory of James R. Meindl.* Charlotte, NC: Inf. Age Publ.

Shen, W. (2019). Personal and Situational Antecedents of Workers' Implicit Leadership Theories: A Within-Person, Between-Jobs Design. *Journal of Leadership and Organizational Studies, 26* (2), 204-216.

Shondrick, S. J. & Lord, R. G. (2010). Implicit Leadership and Followership Theories: Dynamic Structures for Leadership Perceptions, Memory and Leader-Follower Processes. *International Review of Industrial and Organizational Psychology, 25,* 1-33.

Sinek, S. (2009). *How Great Leaders Inspire Everyone to Take Action: Start with Why, Penguin Group*, New York, NY.

Smith, E. R. & Zarate, M. A. (1990). Exemplar and Prototype Use in Social Categorization. *Social Cognition*. *8* (3), 243-262.

Sy, T. (2010). What Do You Think of Followers? Examining The Content, Structure, and Consequences of Implicit Followership Theories*. Organizational Behavior and Human Decision Processes, 113* (2), 73-84.

Topakas, A. (2011). *Measurement of Implicit Leadership Theories and Their Effect on Leadership Processes and Outcomes (Unpublished PhD Thesis)*. Aston University, Birmingham.

Tsai, C. Y., Dionne, S. D., Wang, A. C., Spain, S. M., Yammarino, F. J. & Cheng, B. S. (2017). Effects of Relational Schema Congruence on Leader-Member Exchange. *The Leadership Quarterly, 28* (2), 268-284.

Uhl-Bien, M., Riggio, R. E., Lowe, K. B. & Carsten, M. K. (2014). Followership Theory: A Review and Research Agenda. *Leadersh. Q, 25*, 83-104.

Van Quaquebeke, N. & Brodbeck, F. C. (2008). Entwicklung Und Erste Validierung Zweier Instrumentezur Erfassung Von F€Uhrungskr€Afte-Kategorisierung im Deutschsprachigen Raum (Developmentand First Validation of Two Scales to Measure Leader Categorization in German-Speakingcountries). *Zeitschrift f€ur Arbeits-und Organisationspsychologie, 52* (2), 70-80.

Van Quaquebeke, N., Van Knippenberg, D. & Brodbeck, F. C. (2011). More Than Meets The Eye: Therole of Subordinates' Self-Perceptions in Leader Categorization Processes. *The LeadershipQuarterly*, *22* (2), 367-382.

Weick, K. E. (1995). Sensemaking in Organizations. Cognitive Complexity and The Structure of Implicit Leadership Theories. J. *Appl. Psychol. 66,* 69-78.

Weiner, B. J., Amick, H. & Less, S. Y. (2008). Conceptualization and Measurement of Organizational Readiness for Change: A Review of The Literature in Health Services Research and Other Fields. *Medical Care Research Review, 65* (4), 79-436.

Weiss, H.W. & Adler, S. (1981). Cognitive Complexity and The Structure of Implicit Leadership Theories. J. *Appl. Psychol, 66,* 69-78.

BUGÜNÜN AŞKLARI

Millî Roman

Hazırlayan
Dr. Yüksel Yıldırım

BUGÜNÜN AŞKLARI
Millî Roman

Dr. Yüksel Yıldırım

Yayın No.: 56
ISBN: 978-625-6184-01-5
E-ISBN: 978-625-6184-02-2
1. Basım, Kasım 2024

Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun
Sayfa Tasarımı: Furkan Mülayim
Redaksiyon: İpek Oral
Kapak Tasarımı: Sezai Özden

©2024, Bu baskının bütün hakları EY Yayınları'na aittir. "EY Yayınları" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır. Sertifika No: 31696

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

EY Yayınları
İstanbul Büro: Rasimpaşa Mah. Rıhtım Caddesi Nemlizade Sokak, Güleryüz Apt. No.: 9 Daire: 3 Kadıköy / İSTANBUL
Tel/Faks: +90 (216) 418 20 10
info@nobelyasam.com - www.nobelyasam.com
Ankara Büro: Mithatpaşa Cad. No.: 74/4 Kızılay / ANKARA
Tel: 0312 418 20 10 Faks: 0312 418 30 20

Genel Dağıtım
ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Sipariş: -siparis@nobelyayin.com-
Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
Bilgi: www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları:
Alfa Basım Dağıtım, Arasta, Arkadaş Kitabevi, D&R Mağazaları, Dost Dağıtım, Ekip Dağıtım, Kida Dağıtım, Kitapsan, Nezih Kitabevleri, Pandora, Prefix, Remzi Kitabevleri

Baskı ve Cilt:
Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

ÇEVRESEL AÇIDAN SEKTÖREL ATIK YÖNETİMİ VE UYGULAMALARI IV

Editör
Kemal Sülük

nobel bilimsel

Çevresel Açıdan Sektörel Atık Yönetimi ve Uygulamaları IV
Editör: Kemal Sülük

Yayın No.: 2264
ISBN: 978-625-393-813-0
E-ISBN: 978-625-393-814-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Evrim Korkmaz -evrim@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Sülük, Kemal.
Çevresel Açıdan Sektörel Atık Yönetimi ve Uygulamaları IV / Kemal Sülük
1. Basım, VI + 146 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-813-0
E-ISBN: 978-625-393-814-7
1. Atık Yönetimi 2. Endüstriyel Uygulamalar 3. Mevzuat 4. Sıfır Atık 5. Sürdürülebilirlik

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **İİİ**

BÖLÜM 1
ÜNİVERSİTELERDE ATIK YÖNETİMİ **1**
Ece Ümmü Deveci

BÖLÜM 2
KENTSEL KATI ATIK YÖNETİMİNE EKONOMİK BİR YAKLAŞIM **21**
Muhammed Yunus Bilgili

BÖLÜM 3
SOKAK ATIK TOPLAYICILARININ ATIK YÖNETİMİNDEKİ YERİ **41**
Züleyha Reçber

BÖLÜM 4
KÂĞIT VE KARTON SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ **57**
Sezen Coşkun - Uğur Özkan - Halil Turgut Şahin

BÖLÜM 5
ÇİMENTO SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ **81**
Züleyha Reçber

BÖLÜM 6
DERİ VE DERİ MAMULLERİ SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ **107**
Ece Ümmü Deveci - Özgecan Madenli

BÖLÜM 7
ZİRAİ PLASTİK ATIKLARININ YÖNETİMİ **131**
Emine Sayılgan

Bölüm 1

ÜNİVERSİTELERDE ATIK YÖNETİMİ

Ece Ümmü Deveci

1. GİRİŞ

Atık yönetimi dünya genelinde çevre koruma, sürdürülebilirlik ve kaynak verimliliği açısından kritik bir konudur. İnsan aktiviteleri sonucu oluşan atıklar, doğal dengeleri ve ekosistemi olumsuz etkileyebilir. Bu sebeple atık yönetimi; atıkların oluşumunu minimize etmek, zararlarını azaltmak ve kaynakları daha etkin kullanmak amacıyla bir dizi strateji ve uygulamayı içerir. Doğru atık yönetiminin sonuçları çeşitli alanlarda ve düzeylerde ortaya çıkar. İyi bir atık yönetim politikası ve uygulamaları; çevreye zarar veren atıkların azaltılmasını, yönetimi ve geri kazanımı sağlar. Bu da su, hava ve toprak kalitesinin korunmasıyla birlikte biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilirliğini sağlar.

Sürdürülebilirlik açısından, atık yönetimi uzun vadede doğal kaynakların korunması ve gelecek nesillere daha yaşanılabilir bir dünya kalması açısından önemlidir. Son zamanlarda yükseköğretim kurumlarında sürdürülebilirlik faaliyetleri üst kurum ve bakanlıkların yaklaşımı ve Avrupa Yeşil mutabakatı yaklaşımları nedeniyle popüler bir hâl almıştır. Bu durum hem akademik ve idari personellerin hem de öğrencilerin üniversiteye aidiyet duygularını perçinlemektedir. Doğa dostu bir üniversitenin, gelecek nesiller için doğanın korunmasının önemine haiz bireylerin hazırlanması açısından değerlendirildiğinde kritik bir öneme sahip olduğu görülmektedir.

Üniversitelerin atık yönetimini doğru bir şekilde başlatması ve yürütmesi, üniversitede okuyan öğrenciler, çalışan idari ve akademik personellerin dikkatini çekecektir. Bu durum üniversite üyelerinin yaşadıkları deneyimi yaşadıkları yer

Üniversite kampüslerinde atık yönetimi, sürdürülebilirlik ve çevre koruma açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu kitap bölümünde, kampüslerde atık yönetimi konusunda uygulanması gereken stratejilere değinerek mevcut önerilere yer verilmiştir. Elde edilen çıktılar üniversitelerdeki atık yönetimi süreçlerinin daha etkili ve sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesi için çeşitli fırsatları ortaya koymayı hedeflemektedir. Çalışmamızın birinci sonucu, atık kaynaklarının tespiti ve sınıflandırılması konusundaki eksikliklerin belirlenmesidir. Bu noktada, kampüslerin atık üretim profillerini daha iyi anlamak için detaylı bir atık karakterizasyonu yapılması önemlidir. Bu sayede, atık türlerine uygun geri dönüşüm ve yeniden kullanım stratejileri geliştirilebilir.

İkinci olarak, atık yönetimi süreçlerinde dijital teknolojilerin daha etkin bir şekilde kullanılması gerektiği belirlenmiştir. Akıllı atık izleme sistemleri ve mobil uygulamalar, atık üretimini izlemek, raporlamak ve optimize etmek için kullanılabilir. Bu teknolojiler, kampüs yöneticilerine gerçek zamanlı veri sağlayarak karar alma süreçlerini güçlendirebilir.

Sonuç olarak, üniversite kampüslerinde atık yönetimini iyileştirmek için bütünlük, iş birliği ve sürekli iyileştirme önemlidir. Atık yönetimini sürdürülebilir hâle getirmek hem çevresel hem de ekonomik açıdan kampüs topluluğuna uzun vadeli faydalar sağlayabilir. Bu çalışma, gelecek araştırmalar ve uygulamalar için bir temel oluşturarak, üniversite kampüslerinin sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

KAYNAKÇA

Adeniran, A. E., Nubi, A. T., Adelopo, A. O. 2017. "Solid waste generation and characterization in the University of Lagos for a sustainable waste management". Waste Management, *67*, 3–10.

Alshuwaikhat, H. M., Abubakar, I. 2008. "An integrated approach to achieving campus sustainability: assessment of the current campus environmental management practices". Journal of Cleaner Production, *16*(16), 1777–1785.

Amaral, L. P., Martins, N., Gouveia, J. B. 2015. "Quest for a sustainable university: A review". International Journal of Sustainability in Higher Education, *16*(2), 155–172.

Armijo de Vega, C., Ojeda Benítez, S., Ramírez Barreto, M. E. 2008. "Solid waste characterization and recycling potential for a university campus". Waste Management, *28*(SUPPL. 1).

Bahçelioğlu, E., Buğdaycı, E. S., Doğan, N. B., Şimşek, N., Kaya, S., Alp, E. 2020. "Integrated solid waste management strategy of a large campus: A comprehensive study on METU campus, Turkey". Journal of Cleaner Production, *265*.

Berchin, I. I., Grando, V. dos S., Marcon, G. A., Corseuil, L., Guerra, J. B. S. O. de A. 2017. "Strategies to promote sustainability in higher education institutions: A case study of a federal institute of higher education in Brazil". International Journal of Sustainability in Higher Education, *18*(7), 1018–1038.

Com, B. W. B., Khawar Balwan, W., Singh, A., Kour, S., Kashmir, I. 2022. "5R's of zero waste management to save our green planet: A narrative review". European Journal of Biotechnology and Bioscience, *10*(1), 7–11.

D'Adamo, I., Mazzanti, M., Morone, P., Rosa, P. 2022. "Assessing the relation between waste management policies and circular economy goals". Waste Management, *154*(July), 27–35.

Dahlawi, S., El Sharkawy, M. F. 2021. "Assessment of solid waste management practice in the university campus". International Journal of Sustainability in Higher Education, *22*(3), 561–575.

Figueiró, P. S., Raufflet, E. 2015. "Sustainability in higher education: A systematic review with focus on management education". Journal of Cleaner Production, *106*, 22–33.

Gallardo, A., Edo-Alcón, N., Carlos, M., Renau, M. 2016. "The determination of waste generation and composition as an essential tool to improve the waste management plan of a university". Waste Management, *53*, 3–11.

Gursoy Haksevenler, B. H., Kavak, F. F., Akpinar, A. 2022. "Separate waste collection in higher education institutions with its technical and social aspects: A case study for a university campus". Journal of Cleaner Production, *367*(July), 133022.

Hanafiah Marlia, A. I. and C. kalppana. 2022. "Life Cycle Assessment of Anaerobic Digestion Systems: An Approach Towards Sustainable Waste Management". Içinde *Renewable Energy Technologies for Energy Efficient Sustainable Development* (ss. 391–414).

Louis, T. 2021. "Pollution prevention". Içinde *Pollution prevention*. CRC Press. https://books.google.com.tr/books?hl=en&lr=&id=COlXEAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=source+reduction+prevention+step+in+the+waste+management+hierarchy&ots=CBrYqTsNNA&sig=XzBM2cBT-TGzBm-OfEeUmIibAfg&redir_esc=y#v=onepage&q=source reduction prevention step in the waste management hierarchy&f=false. Erişim Tarihi: 01.02.2024

Ramírez Lara, E., De la Rosa, J. R., Ramírez Castillo, A. I., Cerino-Córdova, F. de J., López Chuken, U. J., Fernández Delgadillo, S. S., Rivas-García, P. 2017. "A comprehensive hazardous waste management program in a Chemistry School at a Mexican university". Journal of Cleaner Production, *142*, 1486–1491.

Ramos, A., Rouboa, A. 2022. "Life cycle thinking of plasma gasification as a waste-to-energy tool: Review on environmental, economic and social aspects". Renewable and Sustainable Energy Reviews, *153*(May 2021), 111762.

Yaashikaa, P. R., Kumar, P. S., Nhung, T. C., Hemavathy, R. V., Jawahar, M. J., Neshaanthini, J. P., Rangasamy, G. 2022. "A review on landfill system for municipal solid wastes: Insight into leachate, gas emissions, environmental and economic analysis". Chemosphere, *309*(P1), 136627.

Yükseköğretim Kurumu. 2022. "Yükseköğretim Kurumu" https://istatistik.yok.gov.tr. Erişim Tarihi: 01.02.2024

Bölüm 2

KENTSEL KATI ATIK YÖNETİMİNE EKONOMİK BİR YAKLAŞIM

Muhammed Yunus Bilgili

1. GİRİŞ

İlk uygarlıklardan itibaren günümüze kadar, tarihin her döneminde üretim ve tüketim süreçleri içerisinde yer alan insanlar, ortaya çeşitli miktar ve türlerde atıklar çıkarmışlardır. Sanayi öncesi dönemde, nüfusun azlığı, üretim ve tüketimde kullanılan malzemelerin büyük oranda organik nitelik taşıması ve atıkların hayvan yemi veya gübre şeklinde değerlendirilmesi, atığın günümüzdeki kadar karmaşık bir sorun olmasını engellemiştir (Çeken ve Yiğitbaşıoğlu, 2018). 18. yüzyıla gelindiğinde, nüfus artışı, sanayileşme, kentleşme ve kitlesel üretim ve tüketim tarzının yaygınlaşması ile birlikte, ortaya çıkan atıkların hem miktar ve hacminde hem de niteliğinde değişiklikler oluşmaya başlamıştır. Bir başka ifadeyle, sanayileşme sonrası dönemde, atıkların niceliği ve niteliğinde dramatik bir artış yaşanmıştır.

19. yüzyılda artan atık miktarından kaynaklandığı düşünülen hastalıkların önlenebilmesi amacıyla atıkların yaşam alanlarından uzaklaştırılmasına yönelik yönetimsel girişimler başlamıştır (Pichtel, 2014). Bu dönemde atık yönetimi temelde, ortaya çıkan atıkların yerleşim alanlarının dışında toprağa ve suya bırakılması ya da yakılması şeklinde olmuştur (Rao vd., 2017). 20. yüzyıldan itibaren hâkim yerleşme biçimi hâline gelmeye başlayan kentlerde yaşayan insanların ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için ham madde ve enerjiye olan talep artmıştır. Aynı dönemde gelişmeye başlayan teknoloji, ucuz ve seri üretimi ve kitlesel tüketimi artıracak düzeylere ulaşmıştır. Atık kirliliği başta olmak üzere çevre sorunlarının etkisini

Kentsel katı atıklardan değer yaratma amacını taşıyan kent madenciliği uygulaması, özellikle elektronik atıkların ekonomiye geri kazandırılması ve doğal kaynak ile ham madde taleplerinin azaltılması noktasında önemli kazanımlar sağlayabilecek bir anlayışı temsil etmektedir. Bu kazanımları; yeni doğal kaynak ve ham madde arayışlarını azaltma, istihdam ve gelir artışı yoluyla yerel kalkınmayı destekleme ve enerji maliyetlerinden tasarruf sağlama şeklinde ifade etmek mümkündür.

Topluluk temelli atık yönetiminin bir örneğini temsil eden atık bankacılığı sistemi, kentsel katı atıklardan ekonomik değer yaratılması sürecinde faydalı olabilecek bir uygulamadır. Sistem, kişilerin yeniden kullanılabilir, geri dönüştürülebilir ve kazanılabilir atıklarını bankaya teslim etmeleri karşılığında parasal ödeme almaları mantığına dayanmaktadır. Dolayısıyla sistem kişileri maddi ödüllendirme yoluyla yeniden kullanım ve geri dönüşüm gibi çevreci uygulamaları destekleme noktasında teşvik etmektedir.

KAYNAKÇA

Abdel-Shafy, H. I., Mansour, M. S. M. (2018). Solid Waste Issue: Sources, Composition, Disposal, Recycling, and Valorization. *Egyptian Journal of Petroleum*, 27 (4), 1275-1290.

Acar, M. N., Acar, H. H. (2022). Belediye Katı Atık Yönetimi Uygulamalarının İş Sağlığı ve Güvenliği Açısından İncelenmesi. *Journal of Medical Sciences*, 3 (1), 34-48.

Ackah, M. (2017). Informal E-Waste Recycling in Developing Countries: Review of Metal(loid)s Pollution, Environmental Impacts and Transport Pathways. *Environmental Science and Pollution Research International*, 24 (31), 24092-24101.

Allesch, A., Brunner P. H. (2014) Assessment Methods for Solid Waste Management: A Literature Review. *Waste Management & Research*, 32 (6), 461-473.

Alves, L., Silva, S., Soares, I. (2020). Waste Management in Insular Areas: A Pay-As-You-Throw System in Funchal. *Energy Reports*, 6 (8), 31-36.

Apaydın, Ş. (2020). OECD Ülkelerinde Atık Yönetimi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Bir Panel Kantil Regresyon Yaklaşımı. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 55 (1), 300-312.

Ay Türkmen, M., Kılıç, F. (2020). Sürdürülebilir Kalkınma Anlayışına Yönelik Döngüsel Ekonomi Modeli. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 55 (4), 2538-2556.

Bilgili, M. Y. (2021). Sıfır Atık Yaklaşımının Kökenleri ve Günümüzdeki Anlamı. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(40), 683-703.

Bilgili, M. Y. (2022). Döngüsel Ekonominin Sıfır Atık İdealine Ulaşmada Sunduğu Avantajlar. Döngüsel Ekonomi: Teori ve Pratik, içinde (37-58), H. T. Kara (Edt), Efe Akademi Yayınları, İstanbul.

Bilgili, M. Y. (2023). Sıfır Atık Yönetiminin Çevre Etiği Yaklaşımları Açısından İncelenmesi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 64, 21-28.

Blagoeva, N., Georgieva, V., Dimova, D. (2023). Relationship between GDP and Municipal Waste: Regional Disparities and Implication for Waste Management Policies. *Sustainability*, 15, Article number: 15193.

Brunner, P.H. (2011). Urban Mining A Contribution to Reindustrializing the City. *Journal of Industrial Ecology*, 15 (3), 339-341.

Cucchiella, F., D'Adamo, I., Gastaldi, M. (2014). Strategic Municipal Solid Waste Management: A Quantitative Model for Italian Regions. *Energy Conversion and Management*, 77, 709-720.

Curran, T., Williams, I. D. (2012). A Zero Waste Vision for Industrial Networks in Europe. *Journal of Hazardous Materials*, 207-208, 3-7.

Çeken, G., Yiğitbaşıoğlu, H. (2018). Sanayi Devrimi Öncesi Çöp ve Atık Yönetimi. *Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi*, 6 (1), 46-49.

Dijkgraaf, E., Vollebergh, H. R. J. (2004). Burn or Bury? A Social Cost Comparison of Final Waste Disposal Methods. *Ecological Economics*, 50 (3-4), 233-247.

Elia., V., Gnoni, M. G., Tornese, F. (2015). Designing Pay-As-You-Throw Schemes in Municipal Waste Management Services: A Holistic Approach. *Waste Management*, 44, 188-195.

Fadhullah, W., Imran, N. I. N., Ismail, S. N. S., Jaafar, M. H., Abdullah, H. (2022). Household Solid Waste Management Practices and Perceptions Among Residents in the East Coast of Malaysia. *BMC Public Health*, 22 (1), 1. PMID: 34983455.

Ferrari, K., Gamberini, R., Rimini, B. (2016). The Waste Hierarchy: A Strategic, Tactical and Operational Approach for Developing Countries. The Case Study of Mozambique. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, 11 (5), 759-770.

Ferreira, B., Monedero, J., Marti, J. L., Aliaga, C., Hortal, M., Lopez, A. D. (2012). The Economic Aspects of Recycling. Post-Consumer Waste Recycling and Optimal Production, içinde (99-128), E. Damanhuri (Edt), IntechOpen, Rijeka.

Ferronato, N., Torreta, V. (2019). Waste Mismanagement in Developing Countries: A Review of Global Issues. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16 (6), Article number: 1060.

Giannakitsidou, O., Tsagkanos, A., Giannikos, I. (2016). Correlation of Municipal Solid Waste Production and Treatment with Socioeconomic Indexes. *International Journal of Environment and Waste Management*, 18 (4), 303-316.

Grdic, Z. S., Nizic, M. K., Rudan, E. (2020). Circular Economy Concept in the Context of Economic Development in EU Countries. *Sustainability*, 12, Article number: 3060.

Kaya, M. (2016). Recovery of Metals and Nonmetals from Electronic Waste by Physical and Chemical Recycling Processes. *Waste Management*, 57, 64-90.

Kaza, S., Yao, L., Bhada-Tata, P., Van Woerden, F. (2018). What a Waste 2.0: A Global Snapshot of Solid Waste Management to 2050. World Bank: Washington, DC.

Kerdlap, P., Low, J. S. C., Ramakrishna, S. (2019). Zero Waste Manufacturing: A Framework and Review of Technology, Research, and Implementation Barriers for Enabling a Circular Economy Transition in Singapore. *Resources, Conservation & Recycling*, 151, Article Number:104438.

Kundariya, N., Mohanty, S. S., Varjani, S., Ngo, H. H., Wong, J. W. C., Taherzadeh, M. J., Chang, J. S., Yong, Ng, H., Kim, S. H., Bui, X. T. (2021). A Review on Integrated Approaches for Municipal Solid Waste for Environmental and Economical Relevance: Monitoring Tools, Technologies, and Strategic Innovations. *Bioresource Technology*, 342, Article number: 125982.

Maalouf, A., Mavropoulos, A. (2022). Re-Assessing Global Municipal Solid Waste Generation. *Waste Management & Research*, 2022 41 (4), 936-947.

Magutu, P. O., Onsongo, C. O. (2011). Operationalising Municipal Solid Waste Management. Integrated Waste Management-Volume II, içinde (3-77), S. Kumar (Edt), IntechOpen, Rijeka.

Namlis, K. G., Komilis, D. (2019). Influence of Four Socioeconomic Indices and the Impact of Economic Crisis on Solid Waste Generation in Europe. *Waste Management*, 89, 190-200.

Nanda, S., Berruti, F. (2021). Municipal Solid Waste Management and Landfilling Technologies: A Review. *Environmental Chemistry Letters*, 19, 1433-1456.

Nandy, S., Fortunato, E., Martins, R. (2022). Green Economy and Waste Management: An Inevitable Plan for Materials Science. *Progress in Natural Science: Materials International*, 32 (1), 1-9.

Nowakowski, P. (2017). A Proposal to Improve E-Waste Collection Efficiency in Urban Mining: Container Loading and Vehicle Routing Problems- A Case Study of Poland. *Waste Management*, 60, 494-504.

Özuyar, P., Gürsoy, Ç. (2021). Türkiye'deki Bilimsel Yayınlarda Döngüsel Ekonomi Teriminin Yeri. *İşletme Akademisi Dergisi*, 2 (4), 315-331.

Pekdemir, D. (2020). Klasik Madencilikten Kent Madenciliğine: E-Atıklardan Metallerin Kazanımı. *MTA Doğal Kaynaklar ve Ekonomi Bülteni*, 29, 49-62.

Pichtel, J. (2014). Waste Management Practices: Municipal, Hazardous, and Industrial. CRC Press, Boca Raton.

Raharjo, S., Matsumoto, T.,Ihsan, T., Rachman, I., Gustin, L. (2017). Community-Based Solid Waste Bank Program for Municipal Solid Waste Management Improvement in Indonesia: A Case Study of Padang City. *Journal of Material Cycles and Waste Management*, 19, 201-212.

Raman, N., Narayanan, D. S. (2008). Impact of Solid Waste Effect on Ground Water and Soil Quality Nearer to Pallavaram Solid Waste Landfill Site in Chennai. *Rasayan Journal of Chemistry*, 1 (4), 828-836.

Rao, M. N., Sultana, R., Kota, S. H. (2017). Solid and Hazardous Waste Management: Science and Engineering. Butterworth-Heinemann BS Publications, Oxford.

Reichenbach, J. (2008). Status and Prospects of Pay-As-You-Throw in Europe-A Review of Pilot Research and Implementation Studies. *Waste Management*, 28 (12), 2809-2814.

Romero-Hernandez, O., Romero, S. (2018). Maximizing the Value of Waste: From Waste Management to the Circular Economy. *Thunderbird International Business Review*, 60 (5), 757-764.

Sapmaz Veral, E. (2021). Döngüsel Ekonomi: Engeller, Stratejiler ve İş Modelleri. *Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi*, 8 (1), 7-18.

Shah, W. U. H., Yasmeen, R., Sarfraz, M., Ivascu, L. (2023). The Repercussions of Economic Growth, Industrialization, Foreign Direct Investment, and Technology on Municipal Solid Waste: Evidence from OECD Economies. *Sustainability*, 15, Article number: 836.

Sharma, N. K., Govindan, K., Lai, K. K., Chen, W. K., Kumar, V. (2020). The Transition from Linear Economy to Circular Economy for Sustainability among SMEs: A Study on Prospects, Impediments, and Prerequisites. *Business Strategy and Environment*, 30 (4), 1803-1822.

Sjöström, M., Östblom, G. (2010). Decoupling Waste Generation from Economic Growth-A CGE Analysis of the Swedish Case. *Ecological Economics*, 69 (7), 1545-1552.

Song, Q., Li, J., Zeng, X. (2015). Minimizing the Increasing Solid Waste through Zero Waste Strategy. *Journal of Cleaner Production*, 104, 199-210.

Şahin, G., Önder, H. G. (2021). Atık Yönetimi, Sera Gazı Emisyonları ve Türkiye: Avrupa Yeşil Mutabakatı Çerçevesinde Bir Değerlendirme. *The Journal of Academic Social Science (ASOS Journal)*, 112, 194-216.

Şiriner Önver, M. (2019). Çöp/Atık Yönetimi ve Belediyeler. *Journal of Current Debates in Social Sciences*, 2 (1), 111-123.

Tisserant, A., Pauliuk, S., Merciai, S., Schmidt, J., Fry, J., Wood, R., Tukker, A. (2017). Solid Waste and the Circular Economy: A Global Analysis of Waste Treatment and Waste Footprints. *Journal of Industrial Ecology*, 21, 628-640.

Topal, A. (2012). Entegre Katı Atık Yönetiminde Politika Araçları: İdari, Ekonomik ve Bilgilendirici Araçlara İlişkin Uygulama Örnekleri. Beta Yayınclık, İstanbul.

Topçu, F. H. (2018). Afrika'da E-Atık: Bir Fırsat Mı? Sorun Mu?. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11 (59), 1131-1152.

TÜİK, (2021). Atık İstatistikleri, 2020. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Atik-Istatistikleri-2020-37198. Erişim tarihi: 08.12.2023.

Vieria, V. H. A. de M., Matheus, D. R . (2018). The Impact of Socioeconomic Factors on Municipal Solid Waste Generation in São Paulo, Brazil. *Waste Management & Research*, 2018, 36 (1), 79-85.

Wijayanti, D. R., Suryani, S. (2015). Waste Bank as Community-Based Environmental Governance: A Lesson Learned from Surabaya. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 184, 171-179.

Wulandari, D., Utomo, S. H., Narmaditya, B. S. (2017). Waste Bank: Waste Management Model in Improving Local Economy. *International Journal of Energy Economics and Policy*, 7 (3), 36-41.

Xavier, L. H., Ottoni, M., Abreu, L. P. P. (2023). A Comprehensive Review of Urban Mining and the Value Recovery from E-Waste Materials. *Resources, Conservation & Recycling*, 190, Article number: 106840

Yakubu, Y., Zhou, J. (2019). Novel Approach to Quantify Municipal Solid Waste Management Hierarchy Based on Analytical Hierarchy Process. *International Journal of Environmental Science and Technology*, 16, 1897-1908.

Yazıcı, E. (2016). Kentlerdeki "Cevher": Elektronik Atıklar. *Nefeslik*, 2, 50-55.

Zaman, A. U. (2014). Identification of Key Assessment Indicators of the Zero Waste Management Systems. *Ecological Indicators*, 36, 682-693.

Zhang, C., Hu, M., Di Maio, F., Sprecher, B., Yang, X., Tukker, A. (2022). An Overview of the Waste Hierarchy Framework for Analyzing the Circularity in Construction and Demolition Waste Management in Europe. *Science of the Total Environment*, 803, Article number: 149892.

Zhu, D., Asnani, P. U., Zurbrügg, C., Anapolsky, S., Mani, S. (2008). Improving Municipal Solid Waste Management in India: A Sourcebook for Policy Makers and Practitioners. WBI Development Studies, Washington, DC.

Bölüm 3

SOKAK ATIK TOPLAYICILARININ ATIK YÖNETİMİNDEKİ YERİ

Züleyha Reçber

Atıklar sadece insanların değil aynı zamanda diğer canlıların yaşamları ve paylaştığımız gezegenimizin geleceği için de önemli bir sorundur. Bu nedenle kentler için hayati bir önem taşıyan atık yönetimi, temel bir insan hakkı, ekonomik bir fırsat ve ekolojik bir zorunluluktur.

1. GİRİŞ

Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde nüfus artışının yanı sıra değişen üretim ve tüketim alışkanlıkları, ortaya çıkan atık miktarını artırarak çevre üzerinde bir baskıya neden olmakta, aynı zamanda insanların sağlık ve yaşam koşullarının iyileştirilmesinde ve ekonomide kısıtlamalar yaratmaktadır. Bu kısıtlamalar, gelişmekte olan ülkelerde endüstriyel süreçler üzerindeki çevresel kontrollerin olmaması ile birlikte atık yönetimi ve arıtma tesislerinin yetersiz olması nedeniyle daha da ağırlaşmaktadır (Ojeda-Benitez ve ark., 2002).

Herhangi bir faaliyet sonucu oluşan ve üreticisi tarafından kullanılmayıp atılan veya atılması gereken maddeler olarak tarif edilen atıklar, çevreye gelişigüzel atıldığında ve uygun koşullarda bertaraf edilmediğinde su ve toprak kirliliği, kötü koku ve hijyen gibi çevre ve sağlık sorunlarına neden olmaktadır.

Atıkların çevre ve insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak için atık oluşumunu önleyici, azaltıcı ve geri dönüştürülen atık miktarını artırıcı atık yönetim programlarının etkin ve verimli bir şekilde uygulanması gerekmektedir.

Dünya çapında tahminen 15 milyon atık toplayıcı geri dönüştürülebilir malzemeleri kendi ülkelerinde veya yurtdışında geri dönüştürülmek üzere aracılara satmaktadır. Bu şekilde atık toplayıcılar atık yönetimi ile imalat sektörleri arasındaki bağlantıyı kolaylaştırmakta ve küresel tedarik zincirinin temelini oluşturmaktadırlar.

Toplama, ayırma ve pazarlama çalışmalarıyla atıkları endüstriyel bir ürüne dönüştüren atık toplayıcılar, normalde çevreye karışan çok sayıda malzemenin atık akışından uzaklaştırılmasına yardımcı olmakta, geri dönüştürülebilir malzemelerin atık yüküyle karşı karşıya olan çöp depolama alanlarınının ömrünü uzatmakta, atıkları geri dönüştürerek çevre sorunlarını önlemektedir.

Atık toplayıcılarının faaliyetleri ile gerçekleştirilen atık yönetimi, hükümetlerin maliyetlerinde tasarruf sağlamakta, sadece çevrenin korunmasında değil, aynı zamanda katı atık yüzdesinin sürekli arttığı ve birçok şehir için büyük bir zorluk oluşturan atıkların geri dönüştürülmesine de katkıda bulunmaktadır. Sokak atık toplayıcıları tarafından gerçekleştirilen resmi olmayan atık toplama, bir kamu hizmeti olan atık yönetimi sisteminin hayati bir parçasını oluşturmakta, ülkelerin çevresel ve sürdürülebilirlik hedeflerine katkıda bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Alencar, M.C.B., Cardoso, C.C.O., Antunes, M.C., (2009). Working conditions and health-related symptoms of recyclable waste pickers in Curitiba. *Journal Occupational Therapy*, 20, 36-42.

Amasuomo, E., Baird, J., (2016). The concept of waste and waste management. *Journal of Management and Sustainability*, 6, 88.

Coletto, D., Carbonai, D., (2023). What does it mean to have a dirty and informal job? The case of waste pickers in the Rio Grande do Sul, Brazil. *Sustainability*, 15(3), 2337.

ÇŞB, (2015). Atık Yönetimi Yönetmeliği. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. 02.04.2015tarih 29314 Sayılı Resmi Gazete.

Dias, S.M. (2011). Statistics on waste pickers in Brazil. *WIEGO Statistical Brief*, 2, 1-3.

Dias, S.M. (2016). Waste pickers and cities. *Environment and Urbanization*, 28(2), 375-390.

Dias S., Fernández L., Parra, F., Halabi, A., Talbott, T.C. (2023). Waste pickers. https://www.wiego.org/waste-pickers. Erişim Tarihi: 09.11.2023.

Geri Dönüşüm Ekonomi Dergisi (2020). Temiz Çevrenin ve Kalkınmanın Görünmez Emekçileri: Sokak Toplayıcıları. https:// geridonusumekonomisi.com.tr/temiz-cevrenin-ve-kalkinmanin-gorunmez-emekcileri-sokak-toplayicilari.html. Erişim Tarihi: 09.11.2023.

Gutberlet, J. (2023). Global plastic pollution and informal waste pickers. *Cambridge Prisms: Plastics*, 1, e9.

Gügüş, E. A. (2019). The waste pickers of İstanbul: a case study. Doctoral dissertation. Sabancı University.

Hidalgo-Crespo, J., Amaya-Rivas, J.L., Ribeiro, I., Soto, M., Riel, A., Zwolinski, P. (2023). Informal waste pickers in guayaquil: Recycling rates, environmental benefits, main barriers, and troubles. *Heliyon*, 9(9).

Hikmet, A. (2020). Waste pickers: We cannot make ends meet only with food aid. Retrieved from https://buf.ly/2X83iGb.

Hoornweg, D., Bhada-Tata, P. (2012). What a waste: A global review of solid waste management. https://openknowledge.worldbank.org. Erişim Tarihi: 07.05.2023.

Iñiguez-Gallardo, V., Mejía, P. R. (2023). Perspectives of informal street waste pickers in Loja-Ecuador. *In IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 1141 (1), 012005.

Koen, L., Fourie, E.S., (2023). Waste pickers and the law: Contradictory and fragmented regulation in three metropolitan municipalities. *Development Southern Africa,* 40(2), 373-389.

Massink, W. (2023). New regulations trouble Türkiye's informal recycling workers. https://bianet.org/yazi/new-regulations-trouble-turkiye-s-informal-recycling-workers-268221. Erişim Tarihi: 07.11.2023.

Mngomezulu, N.P., Senekane, M.F. (2023). Methodology to assess the perception of informal waste pickers on being integrated into the waste management system of the City of Ekurhuleni Municipality, Gauteng Province. *OIDA International Journal of Sustainable Development,* 16(12), 11-20.

Ojeda-Benitez, S., Armijo-de-Vega, C., Ramírez-Barreto, M.E., (2002). Formal and informal recovery of recyclables in Mexicali, Mexico: handling alternatives. *Resources, Conservation and Recycling,* 34(4), 273-288.

Onesmo, C. (2023). Exploring the socioeconomic status, challenges, and roles of waste pickers in Arusha city's solid waste management system: An insight into their contributions in Tanzania's cities. https://www.researchsquare.com/article/rs-2613625/v1. Erişim Tarihi: 14.05.2023.

Ramelelle, M.J., Xweso, M., (2022). Vulnerability, risks and coping: a case study of female street waste pickers in Mashaeng, Free State, South Africa. *African Journal of Social Work*, 12(3), 133-141.

Teixeira, A.M., Lima, C.C., Rodrigues, J., de Carvalho, P.A., de Souza, T.C., Bernardes, M.E.C., Carneiro, F.S., Santos, S.S, Abreu, L.C. (2015). Recyclable materials collectors or environmental agents?: A self-assessment exercise. *Journal on Innovation and Sustainability RISUS*, 6(1), 86-99.

Solíz Torres, M.F., Yépez Fuentes, M.A., Valencia Velasco, M.D., Solíz Carrión, R.F. (2019). Reciclaje sin recicladorAs es basura: el retorno de las brujas.

Tong, Y.FD., Huynh, T.D.X., Khong, T.D., (2021). Understanding the role of informal sector for sustainable development of municipal solid waste management system: A case study in Vietnam. *Waste Management,* 124, 118-127.

The World Economic Forum (2022). President Xi Jinping's message to The Davos Agenda in full. Retrieved from https://www.weforum.org/agenda/2022/01/address-chinese-president-xi-jinping2022-world-economic-forum-virtual-session/.

Yerli, G.D., Çelik, Y.E. (2023). Kent Yoksulluğu Bağlamında Atık Toplayıcılar. *Electronic Turkish Studies*, 18(3).

Zacarias, I.R., Bavaresco, C.S. (2009). Conhecendo a realidade dos catadores de materiais recicláveis da Vila Dique: visões sobre os processos de saúde e doença. *Textos & Contextos (Porto Alegre)*, 8(2), 293-305.

Ziraba, A.K., Haregu, T.N., Mberu, B. (2016). A review and framework for understanding the potential impact of poor solid waste management on health in developing countries. *Archives of Public Health,* 74(1), 1-11.

Bölüm 4

KÂĞIT VE KARTON SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ

Sezen Coşkun - Uğur Özkan - Halil Turgut Şahin

1. GİRİŞ

Çin'de Ts'ai Lun'un M.S. 105 yılında ağaç kabuklarını suda liflendirerek ilk kâğıdı ürettiği kabul edilmektedir. Kâğıdın geliştirilmesinden önce insanlar papirüs, ağaç kabuğu, hayvan postları ve kil tabletler gibi malzemeler kullanarak iletişim kurmuşlardır. Yaklaşık M.Ö. 3000 yılına kadar Mısır'ın yerlisi olan papirüs bitkisinin yazı yazmak ve resim yapmak için kullanıldığı söylenmektedir. Bu papirüs bitkisi, modern İngilizce kâğıt teriminin kaynağıdır (Smook, 1994).

Kâğıt üretimi için selüloz ham maddesi olarak 19. yüzyılın ortalarına kadar pamuk, saman, keten, papirüs ve tek yıllık otsu bitkiler gibi tarımsal ve otsu ürünler kullanılmıştır. İlk ilkel kâğıt üretiminden günümüze kadar ürün ve üretim süreci açısından birçok yenilik ve gelişme olmasına rağmen ham madde kaynağı açısından çok fazla farklılık olmamıştır. İletişim ve teknoloji ilerledikçe kâğıt ürünlerine olan ihtiyaç da artmaktadır. Kâğıt öğütme teknolojisi, çok sayıda yeni teknik ve stratejinin geliştirilmesine tanık olmuştur. Bu gelişmeler, otsu ve tarımsal ham maddelerin yeni kâğıt üretim teknolojilerinin gerektirdiği yüksek çıktı oranlarını sağlamasını karşılanamaz hâle getirmiştir. Ayrıca, bu malzemelerin diğer endüstrilerde (tekstil, gıda, vb.) kullanılmasıyla ilgili bazı mali zorluklar getirmiştir. 1850'lerden bu yana, kâğıt yapmak için yapraklı ve iğne yapraklı ağaçların kullanılması, daha düşük maliyetle büyük miktarlarda kâğıt üretmeyi mümkün kılmıştır. Kâğıt endüstrisi giderek artan bir şekilde orman kaynaklarından daha fazla odun kullanmaktadır; şu anda ham maddelerin neredeyse %90'ı ormanlardan elde edilen odunlardan gelmektedir (Young, 1997). Kâğıt ürünleri her geçen gün daha da gerekli hâle gelmektedir. 2000 ve 2010 yılları arasında dünya çapında üretilen

KAYNAKÇA

Akhtar, M., Blachette, R.A, Kirk T., (1997). Fungal delignification and biomechanical pulping of wood. In: Advances in Biochemical Engineering/Biotechnology (ed. Scheper T), Vol. 57, pp. 195-199. Springer- Verlag, Germany

Anonim, (2019). Sıfır Atık Yönetmeliği https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=32659&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5 Erişim: 15.12. 2023.

Anonim, (2021). Kâğıt sektör raporu. https://www.sanayi.gov.tr/assets/pdf/planprogram/Kagit-SektorRaporu2021v2.pdf.

Bajpai, P., (2014). Recycling and Deinking of Recovered Paper. Elsevier.NY.

Bajpai, P., (2016). Global pulp and paper production and consumption. Pulp and Paper Industry: Energy Conservation (Oxford: Elsevier Inc.), 9-14.

Belen, İ., Karayılmazlar, S., Topçu, P., İritaş, Ö., 2020. Türkiye Kağıt ve Kağıt Ürünleri Sektöründe Odun Kullanımı, Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 22 (3): 910-918.

Blanchette, R.A., Burnes, T.A., Leatham, G.F., Effland, M.J., (1988). Selection of white-rot fungi for biopulping. Biomass. 15: 93-101.

Bloemhof-Ruwaard, J.M., Van Wassenhove, L.N., Gabel, H.L., Weaver, P.M., (1996). An environmental life cycle optimization model for the European pulp and paper industry. Omega (Westport) 24, 615–629. https://doi.org/10.1016/S0305-0483(96) 00026-6.

Bozkurt, C., (2012). Atık kâğıt geri dönüşüm liflerinden üretilen kâğıtların özelliklerinin araştırılması, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, YL tezi, Isparta. Erişim: 25. 12.2023. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp

Bystr, S., (1997). Paper recycling: environmental and economic impact. Resour. Conserv. Recycl.

Cathie, K., Guest, D., (1991). Waste Paper. Pira guide series, Antony Rowe Ltd, Chippenham, Wiltshire, England.

Chen, C., Hu, Y., Karuppiah, M., Kumar, P. M., (2021). Artificial intelligence on economic evaluation of energy efficiency and renewable energy technologies. Sustainable Energy Technologies and Assessments, 47, 101358. https://doi.org/10.1016/j.seta.2021.101358

Chen, Z., Yue, X., He, Z., Zhang, L., (2018). China's new regulations on waste paper importing and their impacts on global waste paper recycling and the papermaking industry in China. Bioresources 13, 4773–4775. https://doi.org/10.15376/ biores.13.3.4773-4775.

Cherian, C., Siddiqua, S., (2021). Engineering and environmental evaluation for utilization of recycled pulp mill fly ash as binder in sustainable road construction. J. Clean. Prod. 298, 126758 https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2021.126758.

Chimphango, A., Amiandamhen, S.O., Go¨rgens, J.F., Tyhoda, L., (2021). Prospects for paper sludge in magnesium phosphate cement: composite board properties and techno-economic analysis. Waste Biomass Valor. 12, 5211–5233. https://doi.org/ 10.1007/s12649-021-01356-7.

China Paper Association, China Technical Association of Paper Industry, (2019). White paper on sustainable development in China's paper industry. China Paper Newslett. 10–19 (in Chinese).

China Paper Society, (2004). China paper yearbook. China Paper Soc. (in Chinese).

Coskun, S., (2021). Effect of the Covid-19 pandemic period on Zero Waste Awareness: a scale development survey in Turkey. Global NEST Journal, 23, 581-589. https://doi.org/10.30955/gnj.004152

Coskun, S., (2022). Zero Waste Management Behavior: Conceptualization, Scale Development and Validation - A Case Study in Turkey. Sustainability, 14, 1-11. https://doi.org/10.3390/su141912654

CWAC, (2023). Environmental Impacts of Paper Industry. (https://www.cleanwateraction-council.org/issues/resource-issues/paper-industry/). Erişim: 15.12.2023.

Çiçekler, M., Tutuş, A., (2023). A Mini Review: Harnessing Artificial Intelligence for a Sustainable and Competitive Pulp and Paper Industry. 2nd International Conference on Recent Academic Studies. 19-20 Ocotober, Konya, Turkey.

Dai, M., Sun, M., Chen, B., Xie, H., Zhang, D., Han, Z., Yang, L., Wang Y., (2023). Advancing Sustainability in China's Pulp and Paper Industry Requires Coordinated Raw Material Supply and Waste Paper Management. Resources, Conservation and Recycling, 198, 107162.

Demirtaş, H., (2022). Bir prototip kâğıt kesme makinesi tasarımı. NÖHÜ Mühendislik Bilimleri Dergisi. 11 (1), 217-221.

Dionne, J., Walker, T. R., (2021). Air pollution impacts from a pulp and paper mill facility located in adjacent communities, Edmundston, New Brunswick, Canada and Madawaska, Maine, United States. Environmental Challenges, 5, 100245.

El-Sayed, E.S.A., El-Sakhawy, M., El-Sakhawy, M.A.M., (2020). Non-wood fibers as raw material for pulp and paper industry. Nordic Pulp & Paper Res. J. 35, 215–230. https://doi.org/10.1515/npprj-2019-0064.

Environment and Climate Change Canada, (2018). Historical substance reports. https://pollution-waste.canada.ca/national-release-inventory/archives/index.cfm?do=facility_history&lang=En&opt_npri_id=0000001221& opt_report_year=2017,

Eriksson K-EL., (1990). Biotechnology in the pulp and paper industry. Wood science and technology. 24: 79- 101.

EROGLU, H., (1985). Kağıt ve Karton Üretim Teknolojisi, Trabzon, Yayın No: 9016.

Eroğlu, H., Usta, M., (2004). Kâğıt ve Karton Üretim Teknolojisi Ders Kitabı. Esen Ofset Matbaacılık.

Escursell, S., Llorach-Massana, P., Roncero, M.B., (2021). Sustainability in e-commerce packaging: a review. J. Clean. Prod. 280, 124314 https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.124314.

FAO, (2022). FAO Yearbook of Forest Products (2020), Rome.

FAO, (2023). Forestry production and trade, WWW Document, Erişim: 30.11.2023. FAOSTAT. http://www.fao.org/faostat/en/#data/FO

Feng, Y., Audy, J.-F., (2020). Forestry 4.0: A framework for the forest supply chain toward Industry 4.0. Gestão & Produção, 27, e5677. https://doi.org/10.1590/0104- 530X5677-20

Fernando, S., Gunasekara, C., Shahpasandi, A., Nguyen, K., Sofi, M., Setunge, S., Mendis, P., Rahman, Md.T., (2023). Sustainable cement composite integrating waste cellulose fibre: a comprehensive review. Polymers (Basel) 15, 520. https://doi.org/ 10.3390/polym15030520.

Forest Products Association of Canada, (2020). Forest certification in Canada: the programs. Similarities & Achievements. FPAC.

Gea, T., Artola, A., Sanchez, A., (2005). Composting of de-inking sludge from the recycled paper manufacturing industry. Bioresour. Technol. 96, 1161–1167. https://doi.org/10.1016/ j.biortech.2004.09.025.

Gürses, M.K., Avcıoğlu, E., Gülbaba, A. G., Özkurt, N., Özkurt, A., (1998). Kâğıt Hamuru Üretiminde Uygun Okaliptüs Tür e Orijinlerinin Seçimi. Orman Bakanlığı Doğu Akdeniz Ormancılık ve Araştırma Enstitüsü. Teknik Bülten No 4. Tarsus.

Hammett, A.L., Youngs, R.L., Sun, X.F., Chandra, M., (2001). Non-wood fiber as an alternative to wood fiber in China's pulp and paper industry. Holzforschung 55, 219–224. https://doi.org/10.1515/HF.2001.036.

Jauhar, S. K., Jani, S. M., Kamble, S. S., Pratap, S., Belhadi, A., & Gupta, S., (2023). How to use no-code artificial intelligence to predict and minimize the inventory distortions for resilient supply chains. International Journal of Production Research, 0(0), 1–25. https://doi.org/10.1080/00207543.2023.2166139

Jones, P.C., Ohlmann, J.W., (2008). Long-range timber supply planning for a vertically integrated paper mill. Eur. J. Oper. Res. 191, 557–570. https://doi.org/10.1016/j. ejor.2007.08.033.

Kang, P., Song, G., Xu, M., Miller, T.R., Wang, H., Zhang, H., Liu, G., Zhou, Y., Ren, J., Zhong, R., Duan, H., (2021). Low-carbon pathways for the booming express delivery sector in China. Nat. Commun. 12, 450. https://doi.org/10.1038/s41467-020- 20738-4.

Kırcı, H., (2007). Atık Kâğıt Geri Kazanma Teknolojisi Ders Notları. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Orman Fakültesi, Trabzon.

Kleinau, J.H., (1990). Secondary Fibers and Recyling. In Secondary Fibers and Nonwood Pulping. (266p)

Koning, J., (1988). Implications of biotechnology in the pulp and paper industry from the mamagement perspective. Biomass. 15: 127-131.

Krigstin, S., Sain, M., (2006). Characterization and potential utilization of recycled paper mill sludge. Pulp Pap.-Can 107, 29–32.

Laurijssen, J., Marsidi, M., Westenbroek, A., Worrell, E., Faaij, A., (2010). Paper and biomass for energy? The impact of paper recycling on energy and CO2 emissions. Resour. Conserv. Recycl. 54, 1208–1218. https://doi.org/10.1016/j. resconrec.2010.03.016.

Leblebici, A. (2007). Kahramanmaraş Kâğıt Fabrikasında Kullanılan Taze ve Atık Suların İncelenmesi ve Arıtılması. Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü

Li, J., Mei, M., Han, Y., Hong, M., Man, Y., (2020). Life cycle cost assessment of recycled paper manufacture in China. J. Clean. Prod. 252, 119868 https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.119868.

Liang, S., Zhang, T., Xu, Y., (2012). Comparisons of four categories of waste recycling in China's paper industry based on physical input–output life-cycle assessment model. Waste Manag. 32, 603–612. https://doi.org/10.1016/j.wasman.2011.10.020.

Liu, J., Wang, X., (2019). A new method to prepare oil adsorbent utilizing waste paper and its application for oil spill clean-ups. Bioresources 14, 3886–3898. https://doi.org/10.15376/biores.14.2.3886-3898.

Liu, M., Tan, S., Zhang, M., He, G., Chen, Z., Fu, Z., Luan, C., (2020). Waste paper recycling decision system based on material flow analysis and life cycle assessment: a case study of waste paper recycling from China. J. Environ. Manag. 255, 109859 https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2019.109859.

Ma, G., Tian, H., Xiao, Y., Lu, X., Zhang, L., Liu, X., (2022). Environmental assessment of recycling waste corrugated cartons from online shopping of Chinese university students. J. Environ. Manag. 319, 115625 https://doi.org/10.1016/j.

Madakadze, I.C., Radiotis, T., Li, J., Goel, K., Smith, D.L., (1999). Kraft pulping Characteristics and pulp properties of warm season grasses. Bioresource Technology. 69 (1), 75-85.

Mert, B. (2008). Kâğıt ve Karton Fabrikası Atık Suyunun Elektrokimyasal Olarak Arıtılması. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü

Mohanty, A. K., Misra, M., Drzal, L. T., (2005). Natural fibers, biopolymers and biocomposites. In Natural Fibers, Biopolymers and Biocomposites. CRC press.

Mohta, D., Roy, D.N., (1999). Forests, fiber, and the environment - In view of the fiber supply to the pulp and paper industry. For. Chron. 75, 247–255. https://doi.org/ 10.5558/tfc75247-2.

National Bureau of Statistics of China, (1990). China Statistical Yearbook. National Bureau of Statistics of China. (in Chinese)

National Development and Reform Commission, (2007). Paper Industry Development Policy. National Development and Reform Commission. (in Chinese).

National Development and Reform Commission, Ministry of Industry and Information Technology, Forestry and National Grassland Administration, (2011). The 12th Five- Year Plan For the Development of the Paper Industry. National Development and Reform Commission, Ministry of Industry and Information Technology. Forestry and National Grassland Administration (in Chinese).

OECD, (2021). Municipal waste, generation and treatment. OECD.stat. https://stats.oecd.org/viewhtml.aspx?datasetcode=MUNW&lang=en Erişim: 11.11.23

Okayama, T., (2002). The effects of recycling on pulp and paper properties. Japan Tappi Journal, 56 (7), 986–992. https://doi.org/10.2524/jtappij.56.986

Ozola, Z.U., Vesere, R., Kalnins, S.N., Blumberga, D., (2019). Paper waste recycling-Circular economy aspects. Environmental and Climate Technologies, 23 (3), 260– 273. https://doi.org/10.2478/rtuect-2019-0094

Özkan, U. (2023). Kâğıt Geri Dönüşüm Atıksularındaki Kirliliğin Giderilmesinde Mikrodalga Teknolojisinden Faydalanılması. Yüksek Lisans Tezi, Isparta Uygulamaları Bilimler Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Isparta

Prakash, S., Wijayasundara, M., Pathirana, P.N., Law, K., (2021). De-risking resource recovery value chains for a circular economy – Accounting for supply and demand variations in recycled aggregate concrete. Resour. Conserv. Recycl. 168, 105312 https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2020.105312.

Przybysz, P., Buzala, K., (2014). Development directions of the raw material base of the paper industry with regard to the sustainable development concept. Fibres text. East. Eur. 22, 18–23.

Ruth, M., (1998). Dynamics of material and energy use in U.S. pulp and paper manufacturing. J. Ind. Ecol. https://doi.org/10.1162/jiec.1997.1.3.147.

Sabharwal, H.S., Akhtar, M., Blanchette, R.A., Young, R.A., (1994). Biomechanical pulping of kenaf. Tapi journal. 77 (12): 105-112.

Sahin, C. K., Onay, B., Mirza, E. A, (2021). Natural Sustainable Material for Urban Design: wood, In: Theories, Techniques, Strategies For Spatial Planners & Designers, Murat Ozyavuz (ed.), Peter Lang-Belirn, pp. 221-233.

Sahin, C. K., Solak, E. B., Sava, B., Onay, B. A., (2022). Case Study of Egirdir Zero Waste Park for Living and Learning. European Journal of Applied Sciences, 10(4), 591-603.

Santilla´n-Saldivar, J., Cimprich, A., Shaikh, N., Laratte, B., Young, S.B., Sonnemann, G., (2021). How recycling mitigates supply risks of critical raw materials: extension of the geopolitical supply risk methodology applied to information and communication technologies in the European union. Resour. Conserv. Recycl. 164, 105108 https:// doi.org/10.1016/j.resconrec.2020.105108.

Schenk, N.J., Moll, H.C., Potting, J., (2004). The nonlinear relationship between paper recycling and primary pulp requirements. J. Ind. Ecol. 8, 141–162. https://doi.org/ 10.1162/1088198042442379.

Seyyedalipour, S.F., Kebria, D.Y., Ranjbar, N., Norouznejad, G., (2014). Study of utilization of pulp and paper industry wastes in production of concrete 4.

Shang, D., Diao, G., Liu, C., Yu, L., (2021). The impact of waste paper recycling on the carbon emissions from China's paper industry. Environ. Manag. 67, 811–821. https://doi.org/10.1007/s00267-020-01417-y.

Sharma, G.D., Yadav, A., Chopra, R., (2020). Artificial intelligence and effective governance: A review, critique and research agenda. Sustainable Futures, 2, 100004. https://doi.org/10.1016/j.sftr.2019.100004

Sharma, P., Tripathi, S., Chandra, R., (2020). Phytoremediation potential of heavy metal accumulator plants for waste management in the pulp and paper industry. Heliyon, 6, e04559.

Smook, G.A., (1994). Handbook for pulp & paper technologists, Angus Wilde Publications.454p, Canada.

Sun, C., (2015). An investigation of China's import demand for wood pulp and wastepaper. Forest Policy Econ. 61, 113–121. https://doi.org/10.1016/j.forpol.2015.10.001.

Şahin, H.T., (2007a). Kullanılmış Atık Kâğıtların Yeniden Kağıt Üretiminde Kullanılması, Orman Mühendisliği, 44 (7-9): 18-21.

Şahin, H.T., (2007b). Caustic Soda and Bio-Soda Pulping of Jute. Journal of Applied Biological Sciences 1 (1), 63-67.

Şahin, H.T., (2011). Proses Değişkenlerinin Kâğıt Geri Dönüşümde Verim ve Kaliteye Etkisi. Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 13 (20), 101-109.

Thompson, G., Swain, J., Kay, M., Forster, C.F., (2001). The treatment of pulp and paper mill effluent: a review. Bioresource Technology, 77 (3), 275-286. https://doi.org/10.1016/S0960-8524(00)00060-2

Thomson, C.G., (1992). Recyled Papers, The Essential Guide. MIT Press.

Tong, X., Liu, Z., Chen, X.Q., Shen, W.H., (2016). Analysis and pollution sources speculations of toxic gases in a secondary fiber paper mill. J. Environ. Sci. Health, Part A 51, 1149–1156. https://doi.org/10.1080/10934529.2016.1206382.

Trotter, P.C., (1990). Biotechnology in the pulp and paper industry: a review. Tappi journal. 73 (5): 201-205.

Tutus, A., Cicekler, M., Kucukbey, N., (2016). Pulp and Paper Production from Bitter Orange (Citrus aurantium L.) Woods with Soda-AQ Method. Kastamonu Universitesi, Journal of Forestry Faculty, 16(1): 14:18.

Van Ewijk, S., Stegemann, J.A., Ekins, P., (2021). Limited climate benefits of global recycling of pulp and paper. Nat. Sustain. 4, 180–187. https://doi.org/10.1038/ s41893-020-00624-z.

Virtanen, Y., Nilsson, S., (2013). Environmental impacts of waste paper recycling. Routledge.

WWF, (2012). Living Forests Report. World Wide Fund for Nature.

Yang, G., Zhou, C., Wang, W., Ma, S., Liu, H., Liu, Y., Zhao, Z., (2020). Recycling sustainability of waste paper industry in Beijing City: an analysis based on value chain and GIS model. Waste Manag. 106, 62–70. https://doi.org/10.1016/j.wasman.2020.03.013.

Yıldırım, C., Yay, A.S.E., (2023). Sürdürülebilirlik için Eğitim Alanındaki Sıfır Atık Yönetimi Örneği: Sakarya Üniversitesi. Sürdürülebilir Çevre Dergisi, 3 (1), 24-31.

Young, R.A., (1997). Pulp and paper, In: Paper and composites from agro-based resources, R. M. Rowell, R. A. Young and J. K. Rowell (Eds) CRC Press Inc, Boca Raton, Florida, 137-236.

Yue, K., Liu, W., Lu, X., Lu, W., Yang, H., (2012). Study on composites for furniture with waste paper and wood particle. Adv. Mat. Res. 472, 1228–1232. https://doi.org/10.4028/www.scientific.net/AMR.472-475.1228.

Zarra, T., Galang, M.G., Ballesteros, F., Belgiorno, V., Naddeo, V., (2019). Environmental odour management by artificial neural network – A review. Environment International, 133, 105189. https://doi.org/10.1016/j.envint.2019.105189

Zhang, S., Zhu, D., (2020). Towards artificial intelligence enabled 6G: State of the art, challenges, and opportunities. Computer Networks, 183, 107556. https://doi.org/10.1016/j.comnet.2020.107556

Zhao, X., Diao, G., Ma, K., Li, Z., (2021). A study on recovery rate, storage loss rate and recovery cycle of Chinese paper products based on Kyock model. Journal of Sustainable Forestry 40, 154–167. https://doi.org/10.1080/ 10549811.2020.1746670.

Bölüm 5

ÇİMENTO SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ

Züleyha Reçber

1. GİRİŞ

Kentsel nüfus, insanların refaha ulaşmasını sağlayacak ve şehirlerin sürdürülebilir kalkınmasını teşvik edecek hizmetlere ve hareketliliğe ihtiyaç duymaktadır. Bu tür tesislerin ve konutların inşası ve mevcut altyapının iyileştirilmesi, inşaat malzemelerine yönelik büyük bir talebe neden olmaktadır (Cordoba ve ark., 2023).

İnşaat sektörü, ülkelerin gayri safi yurtiçi hasılasının artmasına katkıda bulunan, iktisadi büyümede önemli ve dinamik olan, tarım, sanayi, enerji, madencilik ve ulaştırma gibi bağlantılı olduğu diğer stratejik sektörleri harekete geçiren ekonomilerin itici gücü konumundaki bir sektördür. Altyapının modernleştirilmesinden ve yaşam standartlarının iyileştirilmesinden sorumlu olan inşaat sektörü insanlara istihdam olanakları da sağlamaktadır (Petroche ve ark., 2022).

İnşaatın temeli olan ve yaygın olarak kullanılan çimento, beton ve harç gibi yapı malzemelerinin üretiminde bağlayıcı olarak kullanılmaktadır. Yükü taşıyabilecek katı malzemelerin oluşumunu sağlayan çimento yapıların sağlamlığını ve dayanıklılığını doğrudan etkilemektedir.

Hızlı nüfus artışı ve gelişen sanayi, yapılaşma ve kentleşmenin hızlı bir şekilde artmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda, inşaat sektörü ön plana çıkmakta, betona talep artmakta ve bu talebe paralel olarak çimento üretimi gittikçe yaygınlaşmaktadır. Bununla birlikte, çimento üretiminde büyük miktarda ham madde ve enerji kullanılmakta ve çevre üzerinde olumsuz etkiler oluşturmaktadır. Çevresel etkilerinden en önemlileri toz ve gaz emisyonu, gürültü ve titreşimdir (Tunçez, 2021). Çimento üretimi, insan faaliyetlerinden kaynaklanan emisyonların %25-

Endüstriden elde edilebilecek büyük avantajlara rağmen, çimentonun üretimi ve işlenmesi, insan, hayvan ve bitki sağlığının yanı sıra çevreye geri dönülemez zararların önlenmesi için sürdürülebilir bir şekilde yapılmalıdır.

Sürdürülebilir kalkınma ve çimento üretiminin olumsuz çevresel etkilerini azaltmak için sektörde karbon yakalama ve depolama, alternatif yakıtlar ve enerji verimli teknolojilerin kullanılması gerekmektedir. Çimento üretiminde, atıkların yeniden kullanılması sadece çevrenin atık yükünü azaltmayacak aynı zamanda enerji maliyetini ve ham madde ihtiyacını da azaltacaktır.

KAYNAKÇA

Abdul-Rahman, F., & Wright, S. E. (2014). Reduce, reuse, recycle: alternatives for waste management. *Guide G 314*, 1-4.

Arachchige, U.S., Alagiyawanna, A.M.A.K.M., Balasuriya, B.M.C.M., Chathumini, K.K.G.L., Dassanayake, N.P., Devasurendra, J.W. (2019). Environmental Pollution by Cement Industry. *International Journal of Research*, 6 (8), 631-635.

Aranda, U. A., Ferreira, G., Bribián, Z. I., & Vásquez, Z. D. (2012). Study of the environmental performance of end-of-life tyre recycling through a simplified mathematical approach. *Thermal Science*, 16(3), 889-899.

Benhelal, E., Zahedi, G., Shamsaei, E., Bahadori, A. (2013). Global strategies and potentials to curb CO2 emissions in cement industry. *Journal of Cleaner Production,* 51, 142-161.

Branquinho, C., Gaio-Oliveira, G., Augusto, S., Pinho, P., Máguas, C., Correia, O. (2008). Biomonitoring spatial and temporal impact of atmospheric dust from a cement industry. *Environmental Pollution*, 151(2), 292-299.

Canfeng, Z., Shujie, Y., Dong, L. (2012). Comprehensive control of the noise occupational hazard in cement plant. *Procedia Engineering,* 43, 186-190.

Cementequipment (2023). Raw materials used for Cement Production. https://www.cementequipment.org/home/raw-materials-used-cement-production/. Erişim Tarihi: 14.12.2023.

Cement-plants (2020). The billionaire guide on cement manufacturing process that will get you rich. https://www.cement-plants.com/the-billionaire-guide-on-cement-manufacturing-process-that-will-get-you-rich/. Erişim Tarihi: 12.12.2023.

Chatziaras, N., Psomopoulos, C.S., Themelis, N.J. (2016). Use of waste derived fuels in cement industry: A review. *Management of Environmental Quality: An İnternational Journal*, 27(2), 178-193.

Cordoba, G., Paulo, C.I., Irassar, E.F. (2023). Towards an eco-efficient ready mix-concrete industry: Advances and opportunities. A study of the Metropolitan Region of Buenos Aires. *Journal of Building Engineering*, 63, 105449.

Cosgun, N., Esin, T. (2006). A study regarding the environmental management system of ready mixed concrete production in Turkey. *Building and Environment*, 41(8), 1099-1105.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, (2013). Çevresel Etki Değerlendirmesi Etkiler-Önlemler.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, (2017). Çevresel Etkiler ve Alınacak Önlemler Kılavuzu-Çimento Üretimi Sektörü.

Çimentaş. (2023). Çimento Üretimi. https://www.cimentas.com.tr/cimento-uretimi.aspx. Erişim Tarihi: 11.12.2023.

Devi, K.S., Lakshmi, V.V., Alakanandana, A. (2017). Impacts of cement industry on environment-an overview. *Asia Pacific Journal of Research*, 1, 156-161.

Dunuweera, S.P., Rajapakse, R.M.G. (2018). Cement types, composition, uses and advantages of nanocement, environmental impact on cement production, and possible solutions. *Advances in Materials Science and Engineering,* 1-11.

Duran, A., Navarro, J.F., Mazon, P., Joglar, A. (1988). Coloured coatings containing mixed transition metal oxides. *Journal of Non-Crystalline Solids*, 100(1-3), 494-500.

Elehinafe, F. B., Ezekiel, S.N., Okedere, O.B., Odunlami, O.O. (2022). Cement industry–Associated emissions, environmental issues and measures for the control of the emissions. *Mechanical Engineering for Society and Industry*, 2(1), 17-25.

Engin, Y. (2014). Çimento Üretiminde Kullanılan Mineral Katkılar. https://www.betonvecimento.com/surdurulebilirlik/mineral-katkilar. Erişim Tarihi: 07.12.2023.

Ewais, E.M.M., Khalil, N.M., Amin, M.S., Ahmed, Y.M.Z., Barakat, M.A. (2009). Utilization of aluminum sludge and aluminum slag (dross) for the manufacture of calcium aluminate cement. *Ceramics International*, 35(8), 3381-3388.

Farmer, A. M. (1993). The effects of dust on vegetation-A review. *Environmental Pollution*, 79(1), 63-75.

Fyffe, J.R., Breckel, A.C., Townsend, A.K., Webber, M.E. (2016). Use of MRF residue as alternative fuel in cement production. *Waste Management*, 47, 276-284.

García-Gusano, D., Herrera, I., Garraín, D., Lechón, Y., Cabal, H. (2015). Life cycle assessment of the Spanish cement industry: implementation of environmental-friendly solutions. *Clean Technologies and Environmental Policy*, 17, 59-73.

Guo, Y., Luo, L., Liu, T., Hao, L., Li, Y., Liu, P., & Zhu, T. (2023). A review of low-carbon technologies and projects for the global cement industry. *Journal of Environmental Sciences.*

Gutiérrez, A.S., Eras, J.J.C., Gaviria, C.A., Van Caneghem, J., Vandecasteele, C. (2017). Improved selection of the functional unit in environmental impact assessment of cement. *Journal of Cleaner Production*, 168, 463-473.

Hongwu, G. (2003). Noise control engineering. Wu Hang University of Science and Technology Press, Jiangsu Sheng.

Hossain, M.U., Poon, C.S., Lo, I. M., Cheng, J.C. (2017). Comparative LCA on using waste materials in the cement industry: A Hong Kong case study. *Resources, Conservation and Recycling,* 120, 199-208.

IEA, W. (2009). Cement Technology Roadmap 2009–Carbon emissions reductions up to 2050. Paris, France, 1-2.

Ige, O.E., Olanrewaju, O.A., Duffy, K.J., Obiora, C. (2021). A review of the effectiveness of Life Cycle Assessment for gauging environmental impacts from cement production. *Journal of Cleaner Production*, 324, 129213.

Ighalo, J.O., Adeniyi, A.G. (2020). A perspective on environmental sustainability in the cement industry. *Waste Disposal & Sustainable Energy*, 2(3), 161-164.

Ishak, S.A., Hashim, H. (2015). Low carbon measures for cement plant–a review. *Journal of Cleaner Production*, 103, 260-274.

Kajaste, R., & Hurme, M. (2016). Cement industry greenhouse gas emissions–management options and abatement cost. Journal of cleaner production, 112, 4041-4052.

Khan, M.M.H., Havukainen, J., Horttanainen, M. (2021). Impact of utilizing solid recovered fuel on the global warming potential of cement production and waste management system: A life cycle assessment approach. *Waste Management & Research,* 39(4), 561-572.

Lei, Y., Zhang, Q., Nielsen, C., He, K. (2011). An inventory of primary air pollutants and CO2 emissions from cement production in China, 1990–2020. *Atmospheric Environment,* 45(1), 147-154.

Matschei, T., Lothenbach, B., Glasser, F.P. (2007). The role of calcium carbonate in cement hydration. *Cement and Concrete Research*, 37(4), 551-558.

Medeiros-Junior, R.A., Lima, M.G. (2016). Electrical resistivity of unsaturated concrete using different types of cement. *Construction and Building Materials,* 107, 11-16.

Mishra, S., Siddiqui, N.A. (2014). A review on environmental and health impacts of cement manufacturing emissions. *International Journal of Geology, Agriculture and Environmental Sciences*, 2(3), 26-31.

Mohamad, N., Muthusamy, K., Embong, R., Kusbiantoro, A., & Hashim, M. H. (2022). Environmental impact of cement production and Solutions: A review. *Materials Today: Proceedings,* 48, 741-746.

Nakatsu, K., Goto, T., Higaki, T., Endo, H., Hirose, S., Yamazaki, Y. (1996). U.S. Patent No. 5,547,505. Washington, DC: U.S. Patent and Trademark Office.

Olmo, I.F., Chacon, E., Irabien, A. (2001). Influence of lead, zinc, iron (III) and chromium (III) oxides on the setting time and strength development of Portland cement. *Cement and Concrete Research*, 31(8), 1213-1219.

Özdöl, G. (2004). Çimentonun fiziksel özelliklerinin üretilen standart harcın mukavemetine etkilerinin araştırılması. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Pathak, P., Gupta, S., & Dangayach, G. S. (2015). Sustainable waste management: A case from Indian cement ındustry. *Brazilian Journal of Operations & Production Management*, 12(2).

Perera, K. D. A. S., Ranathunga, R. G. S. A., Keshani, Y. H. N., Asanka, K. A. L., Prabhamini, T. M. D. N., Piyathilaka, K. M. S. N., & Arachchige, U. S. (2020). Cement Industry in Sri Lanka. *Journal of Research Technology and Engineering,* 1.

Petroche, D. M., Ramirez, A.D. (2022). The environmental profile of clinker, cement, and concrete: A life cycle perspective study based on Ecuadorian data. *Buildings,* 12(3), 311.

Reçber, Z. (2023). Hazır Beton Üretim Tesislerinde Atık Yönetimi. AS-Proceedings, 1(6), 297-303.

Rodrigues, F.A., Joekes, I. (2011). Cement industry: sustainability, challenges and perspectives. *Environmental Chemistry Letters*, 9, 151-166.

Sanayi Genel Müdürlüğü, (2022).Çimento Sektör Raporu 2021. T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı.

Schuhmacher, M., Domingo, J.L., Garreta, J. (2004). Pollutants emitted by a cement plant: health risks for the population living in the neighborhood. *Environmental Research*, 95(2), 198-206.

Sharma, K., Jain, U., Singhal, A. (2012). Treatment of waste generated from cement industry and their treatment-a review.

Stajanca, M., Estokova, A. (2012). Environmental impacts of cement production. Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua. Erişim Tarihi: 10.12.2023.

Supino, S., Malandrino, O., Testa, M., & Sica, D. (2016). Sustainability in the EU cement industry: the Italian and German experiences. *Journal of Cleaner Production*, 112, 430-442.

Tittarelli, F. (2009). Oxygen diffusion through hydrophobic cement-based materials. *Cement and Concrete Research*, 39(10), 924-928.

Tunçez, F. D. (2021). Sürdürülebilir Çimento Üretiminde Çevre Yönetimi Yasal Bileşenleri. *Ulusal Çevre Bilimleri Araştırma Dergisi*, 4(1), 41-56.

Yang, Z., Gong, B., Yang, J., Zhao, Y., Zhang, J. (2019). Trace element partition in a coal-feed industry furnace. *Emission and Control of Trace Elements from Coal-Derived Gas Streams,* 173-226.

Zimwara, D., Mugwagwa, L., Chikowore, T.R. (2012). Air pollution control techniques for the cement manufacturing industry: a case study for Zimbabwe. *CIE42 Proceedings*, 37, 1-13.

Bölüm 6

DERİ VE DERİ MAMULLERİ SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ

Ece Ümmü Deveci - Özgecan Madenli

1. GİRİŞ

Deri üretimi, toplumsal ihtiyaçlara hizmet eden ve aynı zamanda küresel ekonomiye katkı sağlayan bir sektördür. Ayakkabı, giysi, çanta vb. gibi çok çeşitli tüketim malları sunmaktadır. Deri üretimi hayvansal kaynaklardan üretilen benzersiz bir malzemedir ve üretimi esnasında çeşitli işlemlere tabi tutularak dönüştürülmesiyle elde edilmektedir. Bu işleme ve dönüştürme prosesleri esnasında katı ve sıvı olmak üzere yüksek miktarlarda çeşitli atıklar ortaya çıkmaktadır (Kanagaraj vd., 2015) .

Deri endüstrisinde katı atık yönetimi çevre kirliliğinin azaltılması açısından büyük bir zorluk hâline gelmiştir. Deri üretimi sırasında, bir metrik ton ham derinin işlenmesi, sırasıyla 200, 200, 250 ve 50.000 kg oranında tabaklanmış deri, tabaklanmış atık deri, tabaklanmamış atık deri ve atık su üretir (Tang vd., 2021) . Bu sayım, ham derinin %60'ının protein ve yağ içeren katı atıklara dönüştüğünü göstermektedir (Skrzypczak vd., 2022). Bu katı atıklar etin %50-60'ını, cila tozunun %30-40'ını, krom talaşını ve krom kırıklarını, deri kırpıntılarının %5-7'sini ve saçın %2-5'ini oluşturur (Simioni vd., 2020). Tabaklama atıkları en önemli çevre sorunlarından biri olduğundan, oluşan çevre kirliliğini azaltmak için üretilen atıkların en aza indirilmesi veya değerlendirilmesi gerekmektedir (Sujiritha vd., 2022).

Geleneksel atık yönetimi yöntemleri, bu atıkların bertaraf edilmesinde genellikle yetersiz kalmaktadır. Bu durum, çevresel kirlilik, toprak ve su kaynaklarının kirlenmesi gibi sorunlara yol açmaktadır. Son yıllarda yapılan araştırmalarda deri endüstrisi atıklarının aktif karbon, kömür, keratin, protein üretimi ve kolajen gibi

Günümüzde, deri endüstrisi atıkları çeşitli kirleticiler içermekte ve su kaynaklarına ciddi zararlar verebilmektedir. Bu atıkların etkili bir şekilde arıtılması ve yönetilmesi, sürdürülebilirlik hedefleri doğrultusunda önemli bir adımdır. Araştırmalar, biyolojik arıtma sistemlerinden membran teknolojilerine kadar çeşitli arıtma yöntemlerinin kullanılabileceğini göstermiştir.

Geri dönüşüm ve su tasarrufu, deri endüstrisi atık yönetiminde önemli stratejilerdir. Arıtılmış atıkların geri dönüşümü, hem doğal kaynakları korumaya katkıda bulunur hem de endüstriye yeniden kullanılabilir kaynaklar sağlar. Su tasarrufu ise sürdürülebilir su yönetimi açısından kritiktir.

Yönetmelikler ve düzenleyici standartlar, deri endüstrisi atıklarının kontrol altında tutulmasında hayati bir rol oynamaktadır. Endüstri aktörlerinin çevresel standartlara uyum sağlaması ve çeşitli çevresel düzenlemelere uyması, sektörde sürdürülebilirlik bilincinin artmasına yardımcı olacaktır.

Sonuç olarak, deri endüstrisi atık yönetimi, çevresel sorumluluk, teknolojik yenilik ve sürdürülebilir uygulamaların entegrasyonunu gerektiren karmaşık bir konudur. Bu bağlamda, sektördeki paydaşlar arasında işbirliği ve bilinçlendirme çabaları, deri endüstrisinin çevresel etkilerini minimize etme yolunda önemli adımlar atılmasına olanak sağlayacaktır. Gelecekteki araştırmalar ve uygulamalar, deri endüstrisi atık yönetimi konusunda daha etkili ve sürdürülebilir çözümler geliştirmek için önemli bir rol oynayacaktır.

KAYNAKLAR

Al-Jabari, M., Sawalha, H., Pugazhendhi, A., Rene, E. R. 2021. "Cleaner production and resource recovery opportunities in leather tanneries: Technological applications and perspectives". Bioresource Technology Reports, 16(June), 100815.

Ali Wakjira, M., Gonfa Hunde, G., Ayalew Balcha, M., Balasubramanian, N. 2022. "Optimization of Collagen Extraction from Sheep Raw Trimming Wastes Using Acid Hydrolysis". Journal of Energy, Environmental & Chemical Engineering, 7(1), 9.

Ammasi, R., Victor, J. S., Chellan, R., Chellappa, M. 2020. "Amino Acid Enriched Proteinous Wastes: Recovery and Reuse in Leather Making". Waste and Biomass Valorization, 11(11), 5793–5807.

C. Wells, H., H. Sizeland, K., L. Edmonds, R., Aitkenhead, W., Kappen, P., Glover, C., … G. Haverkamp, R. 2014. "Stabilizing Chromium from Leather Waste in Biochar". ACS Sustainable Chemistry & Engineering, 2(7), 1864–1870.

Cassano, A., Molinari, R., Romano, M., Drioli, E. 2001. "Treatment of aqueous effluents of the leather industry by membrane processes: A review". Journal of Membrane Science, 181(1), 111–126.

China, C. R., Maguta, M. M., Nyandoro, S. S., Hilonga, A., Kanth, S. V., Njau, K. N. 2020. "Alternative tanning technologies and their suitability in curbing environmental pollution from the leather industry: A comprehensive review". Chemosphere, 254, 126804.

De Gisi, S., Galasso, M., De Feo, G. 2009. "Treatment of tannery wastewater through the combination of a conventional activated sludge process and reverse osmosis with a plane membrane". Desalination, 249(1), 337–342.

Deveci, E. Ü., Akarsu, C., Gönen, Ç., Özay, Y. 2019. "Enhancing treatability of tannery wastewater by integrated process of electrocoagulation and fungal via using RSM in an economic perspective". Process Biochemistry, 84(May), 124–133.

Di Iaconi, C. 2012. "Biological treatment and ozone oxidation: Integration or coupling?". Bioresource Technology, 106, 63–68.

Dixit, S., Yadav, A., Dwivedi, P. D., Das, M. 2015. "Toxic hazards of leather industry and technologies to combat threat: a review". Journal of Cleaner Production, 87(C), 39–49.

Falcão, L., Araújo, M. E. M. 2018. "Vegetable tannins used in the manufacture of historic leathers". Molecules, 23(5), 8–10.

Farabegoli, G., Carucci, A., Majone, M., Rolle, E. 2004. "Biological treatment of tannery wastewater in the presence of chromium". Journal of Environmental Management, 71(4), 345–349.

Ganesh, R., Balaji, G., Ramanujam, R. A. 2006. "Biodegradation of tannery wastewater using sequencing batch reactor-Respirometric assessment". Bioresource Technology, 97(15), 1815–1821.

Greenwell, M., Sarker, M., Rahman, P. K. S. M. 2016. "Biosurfactant Production and Biodegradation of Leather Dust from Tannery". The Open Biotechnology Journal, 10(1), 312–325.

Guo, Z. R., Zhang, G., Fang, J., Dou, X. 2006. "Enhanced chromium recovery from tanning wastewater". Journal of Cleaner Production, 14(1), 75–79.

Int, C. 2019. "Chemical precipitation method for chromium removal and its recovery from tannery wastewater in ethiopia".

Jahan, M., Akhtar, N., Khan, N., Roy, C., Islam, R., Nurunnabi, M. 2015. "Characterization of tannery wastewater and its treatment by aquatic macrophytes and algae". Bangladesh Journal of Scientific and Industrial Research, 49(4), 233–242.

Kanagaraj, J., Senthilvelan, T., Panda, R. C., Kavitha, S. 2015. "Eco-friendly waste management strategies for greener environment towards sustainable development in leather industry: a comprehensive review". Journal of Cleaner Production, 89, 1–17.

Keerthi, Suganthi, V., Mahalakshmi, M., Balasubramanian, N. 2013. "Development of hybrid membrane bioreactor for tannery effluent treatment". Desalination, 309, 231–236.

Kongjao, S., Damronglerd, S., Hunsom, M. 2008. "Simultaneous removal of organic and inorganic pollutants in tannery wastewater using electrocoagulation technique". Korean Journal of Chemical Engineering, 25(4), 703–709.

Lefebvre, O., Vasudevan, N., Torrijos, M., Thanasekaran, K., Moletta, R. 2005. "Halophilic biological treatment of tannery soak liquor in a sequencing batch reactor". Water Research, 39(8), 1471–1480.

Leta, S., Assefa, F., Gumaelius, L., Dalhammar, G. 2004. "Biological nitrogen and organic matter removal from tannery wastewater in pilot plant operations in Ethiopia". Applied Microbiology and Biotechnology, 66(3), 333–339.

Lofrano, G., Meriç, S., Zengin, G. E., Orhon, D. 2013. "Chemical and biological treatment technologies for leather tannery chemicals and wastewaters: A review". Science of the Total Environment, 461–462, 265–281.

Madenli, Ö., Akarsu, C., Deveci, E. Ü. 2023. "Effective removal of hexavalent chromium by novel modified alginate-based biocomposites: Characterization, kinetics and equilibrium studies". Ceramics International, (February), 1–11.

Mukherjee, J., Lodh, B. K., Sharma, R., Mahata, N., Shah, M. P., Mandal, S., … Bhunia, B. 2023. "Advanced oxidation process for the treatment of industrial wastewater: A review on strategies, mechanisms, bottlenecks and prospects". Chemosphere, 345(October), 140473.

Muralidharan, V., Palanivel, S., Balaraman, M. 2022. "Turning problem into possibility: A comprehensive review on leather solid waste intra-valorization attempts for leather processing". Journal of Cleaner Production, 367(May), 133021.

Mwondu, J. M., Ombui, J. N., Kironchi, G., Onyuka, A. 2021. "Textile & Leather Review Development of an Eco-friendly and Sustainable Method of Dechroming Leather Wastes Development of an Eco-friendly and Sustainable Method of Dechroming Leather Wastes". Online) Journal homepage: www.tlr-journal.com Journal, 4(December), 2021–2364.

Parisi, M., Nanni, A., Colonna, M. 2021. "Recycling of chrome-tanned leather and its utilization as polymeric materials and in polymer-based composites: A review". Polymers, 13(3), 1–23.

Pati, A., Chaudhary, R., Subramani, S. 2014. "A review on management of chrome-tanned leather shavings: a holistic paradigm to combat the environmental issues". Environmental Science and Pollution Research, 21(19), 11266–11282.

Raksaksri, L., Phunpeng, V. 2022. "Leather-like composite materials prepared from natural rubber and two leather wastes: Wet blue leather and finished leather". Journal of Elastomers and Plastics, 54(8), 1254–1276.

Rezgui, S., Ghazouani, M., Bousselmi, L., Akrout, H. 2022. "Efficient treatment for tannery wastewater through sequential electro-Fenton and electrocoagulation processes". Journal of Environmental Chemical Engineering, 10(3), 107424.

Simioni, T., Agustini, C. B., Dettmer, A., Gutterres, M. 2020. "Nutrient balance for anaerobic co-digestion of tannery wastes: Energy efficiency, waste treatment and cost-saving". Bioresource Technology, 308(January), 123255.

Sivaram, N. M., Barik, D. 2019. "Toxic Waste From Leather Industries". Energy from Toxic Organic Waste for Heat and Power Generation, 55–67.

Skrzypczak, D., Szopa, D., Mikula, K., Izydorczyk, G., Baśladyńska, S., Hoppe, V., … Witek – Krowiak, A. 2022. "Tannery waste-derived biochar as a carrier of micronutrients essential to plants". Chemosphere, 294(January).

Sujiritha, P. B., Vikash, V. L., Antony, G. S., Ponesakki, G., Ayyadurai, N., Nakashima, K., Kamini, N. R. 2022. "Valorization of tannery solid wastes for sustainable enzyme induced carbonate precipitation process". Chemosphere, 308(P3), 136533.

Sundar, V. J., Gnanamani, A., Muralidharan, C., Chandrababu, N. K., Mandal, A. B. 2011. "Recovery and utilization of proteinous wastes of leather making: A review". Reviews in Environmental Science and Biotechnology, 10(2), 151–163.

Szpyrkowicz, L., Kaul, S. N. 2004. "Biochemical removal of nitrogen from tannery wastewater: Performance and stability of a full-scale plant". Journal of Chemical Technology and Biotechnology, 79(8), 879–888.

Tang, Y., Zhao, J., Zhang, Y., Zhou, J., Shi, B. 2021. "Conversion of tannery solid waste to an adsorbent for high-efficiency dye removal from tannery wastewater: A road to circular utilization". Chemosphere, 263, 127987.

Tewari, M., Pillai, P. 2005. "Global standards and the dynamics of environmental compliance in India's leather industry". Oxford Development Studies, 33(2), 245–267.

Thanikaivelan, P., Rao, J. R., Nair, B. U., Ramasami, T. 2004. "Progress and recent trends in biotechnological methods for leather processing". Trends in Biotechnology, 22(4), 181–188.

Tünay, O., Kabdaşli, I., Orhon, D., Cansever, G. 1999. "Use and minimization of water in leather tanning processes". Water Science and Technology, 40(1), 237–244.

Venkata, K., Rama, T., Doddapaneni, K. C., Kumar, P., Kaushal, P., Ziauddin, S., … Jain, R. 2023. "Critical review on production , characterization and applications of microalgal hydrochar : Insights on circular bioeconomy through hydrothermal carbonization". Chemical Engineering Journal, 473(July), 145059.

Vidaurre-Arbizu, M., Pérez-Bou, S., Zuazua-Ros, A., Martín-Gómez, C. 2021. "From the leather industry to building sector: Exploration of potential applications of discarded solid wastes". Journal of Cleaner Production, 291.

Villaseñor-Basulto, D. L., Picos-Benítez, A., Pacheco-Alvarez, M., Pérez, T., Bandala, E. R., Peralta-Hernández, J. M. 2022. "Tannery wastewater treatment using combined electrocoagulation and electro-Fenton processes". Journal of Environmental Chemical Engineering, 10(2).

Yu, Z., Jiang, Z., Xu, X., Xiao, F., Zhang, Q., Wang, C., Zeng, M. 2024. "Efficient treatment of leather wastewater using a combination of CEPT and SBR with a novel flocculant". Journal of Water Process Engineering, 57(November 2023), 104575.

Zakmout, A., Sadi, F., Portugal, C. A. M., Crespo, J. G., Velizarov, S. 2020. "Tannery effluent treatment by nanofiltration, reverse osmosis and chitosan modified membranes". Membranes, 10(12), 1–20.

Zhao, J., Wu, Q., Tang, Y., Zhou, J., Guo, H. 2022. "Tannery wastewater treatment: conventional and promising processes, an updated 20-year review". Journal of Leather Science and Engineering, 4(1).

Zupančič, G. D., Jemec, A. 2010. "Anaerobic digestion of tannery waste: Semi-continuous and anaerobic sequencing batch reactor processes". Bioresource Technology, 101(1), 26–33.

Bölüm 7

ZİRAİ PLASTİK ATIKLARININ YÖNETİMİ

Emine Sayılgan

1. GİRİŞ

Ülkemiz başta buğday üretimi olmak üzere fındık, kiraz, incir ve kayısı üretiminde dünyada önemli bir tarım üreticisi durumundadır (TOB, 2019). Dünya nüfusundaki artışla beraber tarımsal üretimde de artış sürekli devam etmekte, daha verimli üretim teknikleri gerekmektedir. Üretime paralel olarak olarak çok miktarda çeşitli atıklarda ortaya çıkmaktadır (Sümer vd., 2016).Tarımsal üretimde ilk olarak su, bitki kaynakları gibi doğal kaynakların kullanılması ile gübre, pestisit kullanımı da artarak devam etmektedir. Her mevsimde ürün eldesi, daha fazla üretim sağlanması ve ürünlerin korunması gibi sebeplerle günlük tarımsal aktivitelerde ürün konteynerleri, pestisit ve sıvı gübre kapları, hortumlar, saksılar, sera örtüleri, alçak tünel, yüksek tünel, sera örtü malzemeleri, malçlar, sulama boruları ve pestisit, ilaç kutuları kullanılmaktadır (Boyacı ve Kartal, 2019; Batista vd., 2022). Kullanılan bu plastikler ürün verimini arttırıp, daha kısa sürede ürün elde ederken, tarımdan kaynaklı farklı çeşitte birçok plastik atığın oluşmasına da sebep olmaktadır. Bu atıklarda kullanım süresi sonunda diğer tarımdan kaynaklı atıklar gibi ya tarlada bırakılmakta, ya yakılmakta veya çöp konteynerlerine atılmaktadır. Özellikle ilaç, pestisit ambalaj kutuları tehlikeli atık sınıfındadır. Tüm bu uzaklaştırma, bertaraf yöntemleri çevresel açıdan olumsuz ve tehlikeli bir ortam yaratmaktadır. Ayrıca bu şekilde bertaraf edilmeleri ile ekonomik olarak da değerlendirilememektedir. Zirai ambalaj, plastik atıkları doğru yöntemlerle toplanması sonucunda ikincil ham madde veya bir enerji kaynağı olarak kullanılarak hem ekonomik kayıpların önüne geçilebilir, hem de çevresel zararlar önlenebilir (Vox vd., 2016; Boyacı ve Kartal, 2019).

Başta tarımsal plastik üreticileri olan çiftçiler olmak üzere tüm bu atıklardan sorumlu yerel, özel, karar vericiler birlikte karar vererek, birlikte planları uygularak uygun berataraf yöntemine karar vermeli ve uygulamaya geçmelidir. Bununla ilgili ilk olarak sektöre yönelik eğitimler, toplantılar olmak üzere daha sonra ilgili atıkların doğru bir şekilde toplanılarak uygun geri kazanım, geri dönüşüm yöntemlerinin uygulanması ve bu atıkların çevreye duyarlı bir şekilde geri kazanımı ile ekonomiye katkısı hedeflenmelidir.

Belirlenen hedefler doğrultusunda, çevre dostu, sürdürülebilir bir tarımsal atık plastik yönetimi amacıyla plastik malzemelere katkı maddeleri eklenerek kullanım ömürleri arttırılabilir. Kullanım ömrünü tamamlayan tarımsal plastik atıklar için uygun toplama alanları, konteynerleri oluşturularak gerekli tedbirlerin, prosedürler yetkililerce belirlenip uygulanabilir. Biyobozunabilir plastik malzemelerin üretimi, değerlendirilmesi ile ilgili planlamalar yapılabilir (Boyacı ve Kartal, 2019).

KAYNAKÇA

Abadi, B., (2023). Impact of Attitudes, Factual and Causal Feedback on Farmers' Behavioral Intention to Manage and Recycle Agricultural Plastic Waste and Debris. *Journal of Cleaner Production*, 424, 138773.

Agricultural Waste, (2021). Ciwm.Co.Uk. https://www.ciwm.co.uk/ciwm/knowledge/agricultural-waste.aspx.

Akça, M., Turgay, O., Namlı, A., (2023). Tarımda Plastik Kullanımına (Plastikültür) Bağlı Toprakta Mikroplastik Birikimi ve Kirliliği. *Tarım ve Mühendislik*, 12-19.

Andrady, A.L. (2003). Plastics and The Environment. Wiley, Hoboken, New Jersey.

Anonim, (2019). Türkiye Plastik Sektör İzleme Raporu. https://www.pagev.org/upload/files/PAGEV PLASTI%CC%87KTR%202019-6-%20son.pdf.

Batista, T.; Cansado, I.P.d.P.; Tita, B.; Ilhéu, A.; Metrogos, L.; Mourão, P.A.M.; Nabais, J.M.V.; Castanheiro, J.E.; Borges, C.; Matos, G., (2022). Dealing with Plastic Waste from Agriculture Activity. *Agronomy*, 12, 134.

Blanco, I., Loisi,R.V., Sica, C., Schettini, E., Vox, G., (2018). Agricultural Plastic Waste Mapping Using GIS. A Case Study in Italy. *Resources, Conservation and Recycling*, 137, 229-242.

Bondori, A., Bagheri, A., Allahyari, M.S., Damalas, C.A., (2019). Pesticide Waste Disposal Among Farmers of Moghan Region of Iran: Current Trends and Determinants of Behavior. *Environmental Monitoring and Assessment*, 191, 1–9.

Bos, U., Makishi, C., Fischer, M., (2008). Life Cycle Assessment of Common Used Agricultural Plastic Products in The EU. *Acta Hortic*, 801, 341-350.

Boyacı, S., Kartal, S., (2019). Determination of Environmental Problems Caused by Agricultural Wastes in Greenhouse Enterprises and Solution Suggestions. *MKU. Tar. Bil. Derg.,* 24 (Özel Sayı), 51-60.

Briassoulis, D., Babou, E., Hiskakis, M., Scarascia, G., Picuno, P., Guarde, D., Dejean, C., (2013a). Review, Mapping and Analysis of The Agricultural Plastic Waste. *Waste Management Research*, 31(12), 1262-1278.

Briassoulis, D., Hiskakis, M., Babou, E., (2013b). Technical Specifications for Mechanical Recycling of Agricultural Plastic Waste. *Waste Management*, 33, 1516-1530.

Castellano, S., Scarascia Mugnozza, G., Russo, G., Briassoulis, D., Mistriotis, A., Hemming, S., Waaijenberg, D., (2008). Plastic Nets in Agriculture: A Gen eral Review of Types and Applications. *Applied Engineering in Agriculture*, 24, 799–808.

CIPA, (2024). https://cipa-plasticulture.com/ Erişim tarihi: 22/02/2024.

DEFRA, (2022). A Behavioural Approach to Supporting Farmers in The Disposal of Agricultural Plastics. Department for Environment, Food and Rural Affairs Final Report, 126 sayfa, www.gov.uk/government/publications Erişim tarihi: 10/02/2024.

De Lucia, C., Pazienza, P., (2019). Market-Based Tools for a Plastic Waste Reduction Policy in Agriculture: A Case Study in the South of Italy. *Journal of Environmental Management,* 250, 109468.

FAO, (2021). Assessment of Agricultural Plastics and Their Sustainability. A Call for Action. https://www.fao.org/3/cb7856en/cb7856en.pdf (Rome, 2021).

Lanorte, A., De Santis, F., Nolè, G., Blanco, I., Loisi, R.V., Schettini, E., Vox, G., (2017). Agricultural Plastic Waste Spatial Estimation by Landsat 8 Satellite Images. *Computers and Electronics in Agriculture*, 141, 35-45.

González-Sánchez, C., Martínez-Aguirre, A., Pérez-García, B., Martínez-Urreaga, J., de la Orden, M.U., Fonseca-Valero, C., (2014). Use of Residual Agricultural Plastics and Cellulose Fibers for Obtaining Sustainable Eco-composites Prevents Waste Generation. *Journal of Cleaner Production*, 83, 228–237.

Hao, A., Dogo, T., Yin, C., (2023). How to Enhance Agricultural Plastic Waste Management in China? Insights from Public Participation. *Journal of Integrative Agriculture*, in press.

Hadad, D., Geresh, S., Sivan, A., (2005). Biodegradation of Polyethylene by Thermophilic Bacterium Brevibacillus Borstelensis. *Journal of Applied Microbiology,* 98, 1093–1100.

Hofmann, T., Ghoshal, S., Tufenkji, N. vd., (2023). Plastics Can Be Used More Sustainably in Agriculture. *Communication Earth and Environment*, 4, 332, 1-11.

Hopewell, J., Dvorak, R., Kosior, E., (2009). Plastics Recycling: Challenges and Opportunities. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 364, 2115-2126.

Hussein, A.A., Alzuhairi, M. Aljanabi, N.H., (2018). Degradation and Depolymerization of Plastic Waste by Local Bacterial Isolates and Bubble Column Reactor. *In AIP Conference Proceedings*, 1968, 030081.

Jalil, M.A., Mian, M.N., Rahman, M.K., (2013). Using Plastic Bags and Its Damaging Impact on Environment and Agriculture: An Alternative Proposal. *International Journal of Learning and Development,* 34, 1–14.

Lawrence, M.J., (2017). Disposal of Plastics. In: Orzolek, M.D. (Ed.), A Guide to the Manufacture, Performance, and Potential of Plastics in Agriculture. William Andrew, Oxford, p. 187.

Lombardi, L., Carnevale, E., Corti, A., (2015). A Review of Technologies and Performances of Thermal Treatment Systems for Energy Recovery from Waste. Waste Management, 37, 26-44.

Martínez Urreaga, J., Gonzalez- Sanchez, C., Martínez-Aguirre, A., Fonseca-Valero, C., Acosta, J., de la Orden, M.U., (2015). Sustainable Eco-composites Obtained from Agricultural and Urban Waste Plastic Blends and Residual Cellulose Fibers. *Journal of Cleaner Production*, 108, 377-384.

Martínez Urreaga, J., Beltrán, F.R., Acosta, J., Aguinaco, T., Fonseca, C., Ochoa, A., Oliet Palá, J.A., González-Sánchez, C., de la Orden, M.U., (2020). Tube Shelters from Agricultural Plastic Waste: An Example of Circular Eeconomy. *Journal of Cleaner Production*, 268, 122401.

Mayanti, B., Helo, P., (2022). Closed-loop Supply Chain Potential of Agricultural Plastic Waste: Economic and Environmental Assessment of Bale Wrap Waste Recycling in Finland. *International Journal of Production Economics*, 244, 108347.

Nanda, S., Berruti, F., (2021). Thermochemical Conversion of Plastic Waste to Fuels: A Review. *Environmental Chemistry Letters*, 19(1), 123-148.

National Bureau of Statistics of China, (2022). *China Rural Statistical Yearbook,* China Statistics Press, Beijing.

Özer, E., (2022). Bitki Koruma Ürünlerinde Atık Yönetimi. *Tarlasera*, 86-87.

Pazienza, P., De Lucia, C., (2020). For a New Plastics Economy in Agriculture: Policy Reflections on the EU Strategy from a Local Perspective. *Journal of Cleaner Production*, 253, 119844.

Picuno, P., Sica, C., Laviano, R., Dimitrijevic, A., Scarascia-Mugnozza, G., (2012). Experimental Tests and Technical Characteristics of Regenerated Films from Agricultural Plastics. *Polymer Degradation and Stability*, 97, 1654-1661.

Picuno, C., Alassali, A., Sundermann, M., Godosi, Z., Picuno, P., Kuchta, K., (2020). Decontamination and Recycling of Agrochemical Plastic Packaging Waste. *Journal of Hazarous Materials*, 381, 120965.

Picuno, P., (2014). Innovative Material and Improved Technical Design for a Sustainable Exploitation of Agricultural Plastic Film Polymer. Plastics Technology and Engineering, 53, 1000-1011.

PlasticsEurope, (2013). Plastics- the Facts 2012: An analysis of European Plastics Production, demand and Waste Data for 2011. http://www.plasticseurope.org/ Document/plastics-the-facts-2012.aspx?FolID=2

Plastic Europe, (2019). Plastic the Facts. An Analysis of European Plastic Production, Demand and Waste Data. http://www.plasticeurope.org/appli cation/file/9715/71299584/FINAL_web_ version_plastics_thefacts2019_ 14102019.pdf Erişim tarihi:10/02/2024.

Pratelli, A., Cinelli, P., Seggiani, M., Strangis, G., Petri, M., (2022). Agricultural Plastic Waste Management. *WSEAS Transactions on Environment and Development,* 18, 1312-1319.

Rentizelas, A., Shpakova, A., Masek, O., (2018). Designing an Optimised Supply Network for Sustainable Conversion of Waste Agricultural Plastics into Higher Value Products. *Journal of Cleaner Production*, 189, 683-700.

Saadu, İ., Farsang, A., (2023). Plastic Contamination in Agricultural Soils: A Review. *Environmental Sciences Europe*, 35(13), 1-11.

Saha Araştırma Raporu, (2023). Kazdağları ve Edremit Körfezi'nde Pestisit Ambalajı ve Plastik Atık Yönetiminde Genişletilmiş Üretici Sorumluluğu Saha Araştırma Raporu*, Saha Araştırma Raporu*, 80 s.

Salomez, M., George, M., Fabre, P., Touchaleaume, F., Cesar, G., Lajarrige, A., Gastaldi, E., (2019). A Comparative Study of Degradation Mechanisms of PHBV and PBSA Under Laboratory-Scale Composting Conditions. *Polymer Degradation and Stability*, 167, 102-113.

Scarascia-Mugnozza, G., Sica, C., Russo, G., (2011). Plastic Materials in European Agriculture: Actual Use and Perspectives. *Journal of Agricultural Engineering*, 3, 15–28.

Simboli, A., Taddeo, R., Morgante, A., (2015). The Potential of Industrial Ecology in Agri-Food Clusters (AFCs): A Case Study Based on Valorisation of Auxiliary Materials. *Ecological Economics*, 111, 65–75.

Sümer, S.K., Kavdır, Y., Çiçek, G., (2016). Türkiye'de tarımsal ve hayvansal atıklardan biyokömür üretim potansiyelinin belirlenmesi. *KSÜ Doğa Bilimleri Dergisi,*19 (4), 379-387.

Teuber, L., Osburg, V.-S., Toporowski, W., Militz, H., Krause, A., (2016). Wood Polymer Composites and Their Contribution to Cascading Utilization. Journal of Cleaner Production, 110, 9-15.

TOB, (2019). Tarım ve Orman Bakanlığı, Link: https://www.tarimorman.gov.tr/Haber/4011 Erişim tarihi: 23/02/2024.

Vox, G., Loisi, R.V., Blanco, I., Mugnozza, G.S., Schettini, E., (2016). Mapping of agriculture plastic waste. *Agriculture and Agricultural Science Procedia,* 8, 583-591.

Yerel Demokrasi, 2023. https://www.yereldemokrasi.net/haberler/246-daha-az-plasti-k-toplantisinda-mevcut-uygulamalar-ve-geni-sleti-lmi-s-ureti-ci-sorumlulugu-degerlendirildi Erişim tarihi: 21/11/2023

Yılmaz, Ö., Ayhan, S., (2021). Pestisit Ambalaj ve Atıklarının Yönetimi. *Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Sunumu,* 2021.

ÇEVRESEL AÇIDAN SEKTÖREL ATIK YÖNETİMİ VE UYGULAMALARI III

Editör
Fevzi Şevik

nobel bilimsel

Çevresel Açıdan Sektörel Atık Yönetimi ve Uygulamaları III
Editör: Fevzi Şevik

Yayın No.: 2263
ISBN: 978-625-393-811-6
E-ISBN: 978-625-393-812-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Evrim Korkmaz -evrim@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Şevik, Fevzi.
Çevresel Açıdan Sektörel Atık Yönetimi ve Uygulamaları III / Fevzi Şevik
1. Basım, VI + 206 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-811-6
E-ISBN: 978-625-393-812-3
1. Atık Yönetimi 2. Endüstriyel Uygulamalar 3. Mevzuat 4. Sıfır Atık 5. Sürdürülebilirlik

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI iii

BÖLÜM 1
AĞAÇ, AĞAÇ ÜRÜNLERİ VE MOBİLYA İMALATI SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ 1
Kazım Onur Demirarslan - Elif Işık Demirarslan - Deniz Demirarslan

BÖLÜM 2
DEMİR ÇELİK VE METAL SANAYİ ATIK YÖNETİMİ 27
Niyazi Erdem Delikanlı - Sefa Emre Sünbül - Yasin Özgürlük

BÖLÜM 3
OTOMOTİV SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ 57
İlker Acar

BÖLÜM 4
DETERJAN, SABUN VE KOZMETİK SANAYİ SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ 81
Enver Fehim Koçpınar

BÖLÜM 5
KÜLTÜR BALIKÇILIĞI SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ 101
Cihan Özgür

BÖLÜM 6
ALTIN-BAKIR CEVHERLERİ SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ.....119
Volkan Murat Yılmaz

BÖLÜM 7
TEKSTİL VE HAZIR GİYİM SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ.....147
Seda Tözüm Akgül

BÖLÜM 8
ALKOLSÜZ İÇECEK SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ 171
Habibe Elif Gülşen Akbay

Bölüm 1

AĞAÇ, AĞAÇ ÜRÜNLERİ VE MOBİLYA İMALATI SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ

Kazım Onur Demirarslan - Elif Işık Demirarslan - Deniz Demirarslan

1. GİRİŞ

"Ormanlarda doğal olarak yetişen ya da emekle yetiştirilen, en az 8 metre boy yapabilen, yaşı ve çapı ne olursa olsun kökü, gövdesi ve tepesi olan yerli veya yabancı (egzotik) kökenli odunsu bitkiler" ağaç olarak adlandırılır (URL-1, 2023) ve bu ağaçlardan elde edilen ham madde olan ahşap ve diğer yan ürünler kâğıt yapımından, mobilya yapımına kadar çok geniş bir alanda günlük yaşamda kullanılan ürün ve nesnelerin yapımında kullanılır. Bu nedenle genel olarak "ağaç, ağaç ürünleri ve mobilya imalatı endüstrisi" ya da "orman ürünleri endüstrisi" olarak tanımlanan bu endüstri kapsamında alt sektör grupları ile geniş bir yelpazede üretim gerçekleştirilmektedir.

Genel kapsamda orman ürünleri endüstrisi, ağaç ve ahşap malzemelerin işlenmesi ve kullanılmasıyla ilgili bir sektördür. Bu endüstri, ağaçların kesilmesinden, işlenmesine, ahşap ürünlerin üretimine ve dağıtımına kadar bir dizi faaliyeti içerir ve birçok yan endüstrinin de oluşmasına neden olur. Bu alt sektör grupları üç farklı kategoride toplanmaktadır (Yıldırım & Emiroğlu, 2022):

-Birincil imalat sanayi: Kereste endüstrisi, levha endüstrisi (kaplama, kontrplak, kontratabla, yonga levha, lif levha vb.), kâğıt hamuru ve kâğıt endüstrisi bu grupta yer almaktadır. Özellikle kereste endüstrisinde ormandan kesilen ağaçlar tomruk işleme tesislerinde yarma, soyma, biçme gibi işlemler ile işlenmektedir. Levha endüstrilerinde ise kerestelerin kullanım yerine göre çeşitli boyutlarda kesilmesi, biçimlendirilmesi, ağaç kaplamaların üretimi, atıkların kompozit malzeme

Atık yönetimi aynı zamanda enerji verimliliği ve ekonomik getirilerle de bağlantılıdır. Atıkların geri dönüştürülmesi veya enerji üretimi için kullanılması, işletmelerin çevresel maliyetleri düşürmesine ve enerji tasarrufu sağlamasına yardımcı olabilir. Ayrıca, geri dönüşüm süreçleri, yeni ürünlerin üretilmesi için kullanılacak ham madde ihtiyacını azaltarak kaynakları daha etkili bir şekilde kullanmaya yönlendirir.

Sonuç olarak, ağaç, ağaç işleri ve mobilya imalatı sektörlerinde atık yönetimi, çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik ilkelerini benimseyen bir yaklaşımın bir parçasıdır. Bu, atıkların azaltılması, geri dönüşüm ve enerji verimliliği gibi uygulamaların sektör genelinde yaygınlaştırılmasıyla mümkün olabilir.

KAYNAKÇA

Adhikari, S., & Ozarska, B. (2018). Minimizing Environmental Impacts of Timber Products Through the Production Process "From Sawmill to Final Products". *Environmental Systems Research, 7*(6), s. 1-15.

Aksakal, F. N., Acar Vaizoğlu, S., & Güler, Ç. (2005). Mobilyadaki Kimyasallar ve Sağlık Etkileri. *TBB Sürekli Tıp Eğitim Dergisi, 14*(12), s. 268-272.

Atık Yönetimi Yönetmeliği. (2015, Nisan 02). *Resmi Gazete Sayı: 29314*. Ankara: T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.

Avcı, E. (2015). Orman Tali Atıkları Kullanılarak Elde Edilen Ahşap Plastik Kompozitlerin Dış Mekân Mobilyalarında Kullanımı. *Selçuk Teknik Dergisi, 14*(2), s. 577-589.

(2022). *Catalogue of Wood Waste Classifications in the UNECE Region.* The United Nations (UNECE) and FAO.

Demirel, H., Gönenç, İ. G., Gürel, A., & Savaş, E. (2018). *AĞAÇ ÜRÜNLERİ İMALATI SEKTÖRÜNDE İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ REHBERİ.* Ankara: İş Sağlığı ve Güvenliği Araştırma Projesi (İSGAP) T.C. AİLE, ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü İş Sağlığı ve Güvenliği Araştırma ve Geliştirme Enstitüsü Başkanlığı (İSGÜM).

Güler, C., & Sancar, S. (2016). Yongalevha Fabrikasının Çalışma Prensibi ve Farklı Presleme Tekniğinin Levha Kalitesi Üzerine Etkisi. *Ormancılık Dergisi, 12*(1), s. 1-10.

İstek, A. (2006). SERT LİF LEVHALARIN FİZİKSEL VE MEKANİK ÖZELLİKLERİNE SICAKLIK VE BASINCIN ETKİSİ. *ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 8*(10), s. 29-35.

(2018). *On Birinc Kalkınma Planı (2019-2023) Ormancılık ve Orman Ürünleri.* Ankara: T.C. Kalkınma Bakanlığı.

Özertan, G., & Coşkun, A. (2021). *Mobilya Ahşap Sektör Raporu.* İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.

Öztürk, İ., Arıkan, O., Altınbaş, M., Alp, K., & Güven, H. (2016). *Katı Atık Geri Dönüşüm ve Arıtma Teknolojileri.* Ankara: Türkiye Belediyeler Birliği.

SGK. (2023). *Sosyal Güvenlik Kurumu.* 2022 yılı istatistik bilgisi: https://www.sgk.gov.tr/Istatistik/Yillik/fcd5e59b-6af9-4d90-a451-ee7500eb1cb4/ adresinden alındı

Şen, S., & Yalçın, M. (2009). Hizmet Ömrünü Tamamlamış Emprenyeli Ağaç Malzemenin Çevresel Tehditleri ve Geri Dönüşüm Prosesleri. *Düzce Üniversitesi Orman Fakültesi Ormancılık Dergisi, 5*(1), s. 91-106.

Tan, H., & Peker, H. (2015). Barit (BaSO4) Maddesinin Ahşapta Emprenye Edilme Özelliği ve Basınç Direnci Üzerine Etkisi. *Politeknik Dergisi, 18*(1), s. 15-19.

(2012). *Tehlikeli Atıkların Sınıflandırılması Kılavuzu.* Ankara: T.C.Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.

TS 3635 EN 316. (1998). *Odun lif levhalar-Tarifler, sınıflandırma ve semboller*. Ankara: Türk Standartları Enstitüsü.

TS EN 13329. (2003). *Laminat yer kaplamaları-Özellikler ve deney metotları.* Ankara: Türk Standartları Enstitüsü.

URL-1. (2023). 11 08, 2023 tarihinde Ege Orman Sözlüğü: https://www.egeorman.org.tr/orman-sozlugu.aspx adresinden alındı

URL-2. (2022, 09 20). 11 14, 2023 tarihinde Platin: https://www.platinonline.com/girisimcilik/devlet-destegiyle-kurulan-tesiste-atik-orman-urunleri-ekonomiye-kazandiriliyor-1083940 adresinden alındı

URL-3. (2016, 09 27). 11 14, 2023 tarihinde Zero Waste Europe: https://zerowasteeurope.eu/2016/09/wood-waste-recycle-bury-or-burn-jeffrey-morris-gives-an-answer/ adresinden alındı

URL-4. (2023). 11 14, 2023 tarihinde Wood Solutions: https://www.woodsolutions.com.au/recycling-and-wood-waste adresinden alındı

URL-5. (2023). 11 14, 2023 tarihinde SRP Sulu Radyant Panel: https://www.srpradyant.com/sulu-radyant-panel/uygulama-alanlari/agac-mobilya-endustrisi/ adresinden alındı

Ünlü, K., Dursun Balcı, D., & Dilek, F. (2016). *Sektörel Atık Kılavuzları - Ağaç, Ağaç Ürünleri ve Mobilya İmalatı.* Ankara: ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI.

Ximenes, R. M., F., & Wright, B. (t.y). Forests, Wood and Australia's Carbon Balance. Australian Government Forest and Wood Products Research and Development Corporation.

Yıldırım, İ., & Emiroğlu, E. (2022). Türkiye ve Dünyada Orman Ürünleri Sanayi Sektörüne Ait Bazı Ürünlerin Karşılaştırmalı Analizleri. *Ormancılık Araştırma Dergisi, 9*(Özel Sayı), s. 155-164.

Yurdakul, Ü., Çolak, M., Çetin, T., (2013). Mobilya Endüstrisinde Kullanılan Hammaddeler ve Tedarikinde Karşılaşılan Sorunlar. *Kastamonu Üni., Orman Fakültesi Dergisi,* 13 (2) s. 220-227.

Bölüm 2

DEMİR ÇELİK VE METAL SANAYİ ATIK YÖNETİMİ

Niyazi Erdem Delikanlı - Sefa Emre Sünbül - Yasin Özgürlük

1. GİRİŞ

Demir, çelik ve metal sanayi, dünya ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. İnşaat, otomotiv, makine, enerji, savunma, telekomünikasyon, çevre ve sağlık gibi hemen hemen her sektörde kullanılan ürünlerin temelinde demir, çelik ve metal ürünler yer alır. Bu ürünler, güçlü, dayanıklı ve uzun ömürlüdürler ve modern yaşamın vazgeçilmez bir parçası hâline gelmişlerdir. Günümüzde Endüstri 4.0 bağlamında otonom endüstriler konuşulmaktayken, teknolojiler, en güçlü metal ham madde ihtiyacını da beraberinde getirecektir.

Demir ve çelik, dünya genelinde en yaygın kullanılan metallerdir. Demir, dünyanın en bol bulunan elementlerinden biridir ve hemen hemen her sektörde kullanılır. Çelik ise demirin karbon ve diğer elementlerle oluşturduğu alaşımdır. Dayanıklılığı, esnekliği ve mukavemeti artırır. Metal sanayi ise demir ve çelik dışındaki diğer metallerin üretimini de kapsar.

Demir, çelik ve metal sanayi, dünya genelinde büyük ölçekli ve karmaşık tesislerde üretim yapar. Bu tesisler, ekonomik büyümeyi destekler ve istihdam sağlar. Ayrıca, bu sanayi dalı, inovasyon ve teknoloji geliştirmede de önemli bir rol oynar. Yeni malzemelerin ve ürünlerin geliştirilmesi, üretim süreçlerinin iyileştirilmesi ve çevre dostu teknolojilerin kullanımı, demir, çelik ve metal sanayinin geleceği için hayati önem taşır.

Demir, çelik ve metal sanayi, aynı zamanda çevre ve sürdürülebilirlik açısından da önemlidir. Bu sektörde, atık yönetimi, enerji verimliliği ve çevre dostu üretim teknolojileri gibi konulara yoğun olarak odaklanılır. Bu sayede, çevre kirliliği-

Demir, çelik ve metal endüstrisi, uygun şekilde yönetilmediği takdirde çevreye ve insan sağlığına zarar verebilecek önemli miktarda atık üretmektedir. Bu atıkların yönetilmesi ve bertaraf edilmesi için çeşitli yöntemler kullanılsa da geri dönüşüm, sektörün çevresel etkisini azaltmanın en etkili yoludur. Sektör büyümeye devam ederken, çevre üzerindeki etkisini azaltmak için sürdürülebilir atık yönetimi uygulamalarının hayata geçirilmesi büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Abdullayeva, B. (2023). Türk Demir Çelik Sektörünün 2000-2021 Döneminde Uluslararası Rekabet Gücünün Seçilmiş Ab Üyesi Ülkeleri ile Karşılaştırmalı Analizi. Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Karabük.

Akgül E., (2009). Demir Çelik Endüstrisi Yüksek Fırın Cürufu ve Zeolit Kullanılarak Atıksulardan Kurşun Giderimi. Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Akın S., (2016). Demir Çelik Endüstrisinde Ergimiş Cüruftan Elde Edilen Atık Isının Geri Kazanımı. Bursa Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bursa.

Alanyalı, H., Çöl, M., Yılmaz, M., Karagöz, Ş. (2009). Concrete Produced by Steel-Making Slag (Basic Oxygen Furnace) Addition in Portland Cement. *Int. J. Applied Ceramic Technology*, 6, 736-748.

Alataş, T., Somunkıran, E. T., Ahmedzade, P. (2006). Ereğli Demir Çelik Fabrikası Cürufunun Asfalt Betonunda Agrega Olarak Kullanılması. *Fırat Üniv. Fen ve Müh. Bil. Der.,* 225-234.

Andreas, L., Herrmann, I., Lidström, M., & Lagerkvist, A. (2005). Physical Properties of Steel Slag to be Reused in a Landfill Cover. *Tenth International Waste Management and Landfill Symposium*. Sardinia / Italy: Environmental Sanitary Engineering Centre.

Balcı D.D., Ünlü K., Dilek F.B., (2016). Sektörel Atık Klavuzları, Demirçelik Sanayi. T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü.

Caijun S., Jueshi Q. (2000). High Performance Cementing Materials From İndustrial Slags – A Review. *Resources Conservation and Recycling* 29(3):195-207.

Cengiz U., Sakarya, O., Ekin., B., Bilgiç, M., (2021). "Sürdürülebilir Kaynakların Değerlendirilmesi, Çelik Üretiminde Tufal Kullanımı", https://www.bilecikdemircelik.com.tr/wp-content/uploads/2021/02/EFRS_Celik-Uretiminde-Surdurulebilir-Kaynaklarinin-Degerlendirilmesi-Makale-002-rev-MB.pdf. Erişim Tarihi: 08.12.2023

Çelik, H. (2005). Refrakter Altın Cevherlerinin/Konsantrelerinin Ön İyileştirilmesinde Biyooksidasyon Yönteminin Kullanımı. *Madencilik*, Cilt 44, 3:35-46.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2015). Atık Yönetimi Yönetmeliği, Resmi Gazete No: 29314, 02.04.2015.

ÇİB, (2023). Çelik İhracatçıları Derneği, https://www.cib.org.tr/tr/istatistikler.html. Erişim Tarihi: 05.12.2023

Danieli (2015). Danieli's Green Steel Vision. Danieli News, Danieli Group, Danieli Publicity Dept.,Udine, Italy.

Delikanlı, N.E., (2023). Bölüm 3: Üç Boyutlu Baskı Sektörü Atık Yönetimi (47-74); Çevresel Açıdan Sektörel Atık Yönetimi ve Uygulamaları II içinde, İsmail Tosun, Kamil Ekinci (Ed.)., Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Delikanli N.E., Harman B.I., Yigit N.O., Sardohan Koseoglu T., Kitis M., Koseoglu H., (2021). Separation of Cu2+ from membrane concentrate by SiO2/3-Aminopropyltriethoxysilane-coated ceramic membrane. *International Journal of Environmental Science and Technology*, 19/1, 379-390.

Demir Delil, A., Yıldırım, D., Köleli, N. (2017). Çelikhane Cürufundan ve Tufalından Bitki Besin Elementlerinin Geri Kazanımı ve Bu Elementlerin Bitki Büyümesine Etkisi. *Akademik Platform Mühendislik ve Fen Bilimleri Dergisi*. 5/1, 1-7.

DOĞAKA. (2014). Demir Çelik Sektör Raporu. Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı.

Ersöz, T., Düğenci, M., Ünver, M., Eyiol, B., (2016). Demir Çelik Sektörüne Genel Bir Bakış ve Beş Milyon Ton Üstü Demir Çelik İhracatı Yapan Ülkelerin Kümeleme Analizi ile İncelenmesi. *Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 4/2, 75-90.

FEhS. (2008). Slag: A Sound Choice in Favour of Ecology, A publication by the steel industry in North Rhine-Westphalia, Germany. Institut für Baustoff Forschung.

FHWA, (2016). "User Guidelines for Waste and Byproduct Materials in Pavement Construction. U.S. Department of Transportation Federal Highway Administration": http://www.fhwa.dot.gov/publications/research/infrastructure/structures/97148/ssa2.cfm. Erişim Tarihi: 08.12.2023

Gahan, C. S., Sundkyist, J. E., Engström, F., & Sandström, A. (2011). Conservation and Recycling. *Resources*, 541-547.

Gedikli, M., (2019). Dökümhanelerde Oluşan Atık Döküm Kumunun Geri Kullanım Yöntemlerinin İncelenmesi. Sakarya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.

İTÜ TechnoBee (2012). Elektrikli Ark Fırınlı Çelik Tesislerinde Üretilen Çelik Cürufunun Dolgu, Temel ve Alt Temel Olarak Kullanımına İlişkin Teknik Rapor Ek-A.

Kaplan, F. (2022). Cumhuriyet'ten günümüze Türkiye'de demir çelik sektörünün gelişimi. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Hatay.

Koç, F., (2021). İskenderun Bölgesındeki Demir-Çelik Fabrika Atıklarının Betonun Dayanım ve Dayanıklılığına Etkisi. İskenderun Teknik Üniversitesi Mühendislik Ve Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Hatay.

Koseoglu, H. Delikanli N.E., Gonulsuz E., Aydin M. T., Sardohan Koseoglu T., Yigit N.O., Harman B.İ., Kitis M., (2022). Copper recovery by cementation process from polymeric membrane concentrate flows and sensor integration. *Environmental Science and Pollution Research*, 29/33, 50256-50270.

Manso, J. M., Polanco, J. A., Losanez, M., & Gonzalez, J. J. (2006). *Cement & Concrete Components*, 28, 528–534.

Marx GmbH & Co. KG, (2023). https://marx-gmbh.de. Erişim Tarihi: 05.12.2023

Matsunaga, H., Tanishiki, K., & Tsuzimoto, K. (2009). Environment-Friendly Block, "Ferroform" Made from Steel Slag. JFE Techincal Report. 53-57.

MGMR, (2023). Metal Global Market Report. The Business Research Company.

MTA, (2023). Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü. https://www.mta.gov.tr/v3.0/ hizmetler/maden-yataklari. Erişim Tarihi: 05.12.2023

NSA. (2001). CemStarSM Process: Slag Usage Raises Productivity, Operational Efficiency, Lowers Emissions, CemStar Technical Bulletin. National Slag Association, 201-1.

Okochi N C & Mcmartin D W (2011). Laboratory investigations of stormwater remediation via slag: Effects of metals on phosphorus removal. *Journal of Hazardous Materials* 187(1-3): 250-257.

Pasetto, M., & Baldo, N. (2011). Mix design and performance analysis of asphalt concretes with electric arc furnace slag. *Construction and Building Materials* 25(8), 3458-3468.

Robinson, R. (2008). Studies low temperature self reduction of by-products from integrated iron and steel making. PhD Thesis, Lulea University of Technology, Lulea, İsveç.

Salgın B., İpekçi C.A., Coşgun N., Tıkansak Karadayı T., (2021). Enerji ve Ham Madde Korunumu Açısından Yapısal Atıkların Yeniden Kullanımına/Geri Dönü-Şümüne Yönelik Bir Değerlendirme. *Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi, Jasa* 2021, 6 (2), 526-537.

Sasaki, T. (2015). Standardization of Iron and Steel Slag Products. Nippon Steel & Sumitomo Metal Technical Report 109, 189-194.

Serin, Z. V., & Fidan, O. (2019). Türkiye Demir Çelik Sektörü Rekabeti ve Endüstri 4.0. *Journal of Transportation and Logistics*, 4 (2), 91-106.

Şen, H., (2020). Metal Endüstrisi Atık Sularından Mikroalg ile Metal Gideriminin İncelenmesi. Kocaeli Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli.

TCSTB, (2021). Demir Çelik Sektör Raporu. T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Sanayi Genel Müdürlüğü.

TCTB (2018). Demir-Çelik, Demir-Çelikten Eşya Sektör Raporu. Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı.

TCÜD, (2015). Türkiye Çelik Üreticileri Derneği Demir Çelik Cüruf Raporu, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.

TÇÜD, (2023). Türkiye Çelik Üreticileri Derneği, https://celik.org.tr Erişim Tarihi: 05.12.2023

Temelli U.E., Sezgin N., Özdoğan Cumalı B., (2023). Afet Zamanlarında İnşaat Yıkıntı Atıklarının Belirlenmesi ve Atıkların Değerlendirilmesi: Kahramanmaraş Depremi Örneği. *Journal Of Anatolian Environmental And Animal Sciences*, 8/2, (225-232).

TOBB, (2022). Türkiye Demir ve Demir Dışı Metaller Meclisi Raporu. TOBB Yayınları, Çankaya/Ankara.

Tuna Kayılı M., Çelebi, G., Güldaş, A., (2018). Sürdürülebilir Yapı Malzemesi Hedefiyle Demir Çelik ve Plastik Endüstrisi Atıklarının Geri Kazanımı, *Çukurova Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 33(2), ss. 33-44.

Tuncel, S., Arı, N., Yoleri, B., Şahiner, M., (2017). Dünyada ve Türkiye'de Demir. Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, Fizibilite Etütleri Daire Başkanlığı.

Turan, A. (2009). Keban Yöresi Piritik Refrakter Altın Cevherlerinin Ateş Analizi Optimizasyonu. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

TÜİK (2020). Türkiye İstatistik Kurumu. Atık İstatistikleri. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Atik-Istatistikleri-2020-37198. Erişim Tarihi: 05.12.2023

TÜİK, (2023). Türkiye İstatistik Kurumu. Atık İstatistikleri. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Atik-Istatistikleri-2022-49570. Erişim Tarihi: 05.12.2023

Ünal A., (2017). Atık'tan Ürün'e Demir-Çelik Cürufu. Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Wang, G.C. (2016). Chapter 2 -Ferrous Metal Production And Ferrous Slags, The Utilization of Slag in Civil Infrastructure Construction, *Woodhead Publishing,* 9-33.

Wittayangkoon, S. (2007). "Siam Steel Mill Services Ltd". Global Slag Magazine, Pro Publications International Ltd., Surrey, UK.

Worldsteel, (2023). World Steel Association. https://worldsteel.org. Erişim Tarihi: 05.12.2023

Yi, H. (2012). An Overview Of Utilization Of Steel Slag. Procedia Environmental Sciences. *Procedia Environmental Sciences,* 16, 791-801.

Bölüm 3

OTOMOTİV SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ

İlker Acar

1. GİRİŞ

Otomotiv sektörü, tüm motorlu karayolu taşıtlarının üretildiği fabrikalar ile bunların çeşitli aksam, parça, modül ve sistem gibi ihtiyaçlarını karşılayan yan sanayinin tümünü kapsayan bir endüstriyel faaliyettir (Katip vd., 2014). Otomotiv, irili ufaklı birçok sanayi kolu ile doğrudan ve dolaylı bağlantıları nedeniyle dünya genelinde gelişen ve önemi gün geçtikçe artan bir sektördür. Demir-çelik, petrokimya, hafif metaller, lastik ve plastik gibi temel endüstrilerin başlıca ürün alıcısı konumunda bulunan otomotiv sanayi; ulaştırma, inşaat, tarım ve turizm başta olmak üzere hemen hemen bütün sektörlerdeki her çeşit motorlu araç gereksinimini karşılamaktadır. Ayrıca pazarlama, servis, akaryakıt ve sigorta gibi sektörlerle de oldukça yakın bir ilişkiye sahiptir (TCSTB, 2022). Otomotiv sektörü, ülkemiz ekonomisi açısından da yüksek üretim payı ve ekonomik katkısıyla gıda ve tekstil endüstrileri ile birlikte son derece büyük bir öneme sahiptir (TCÇŞB, 2016b; TCSTB, 2022).

Bu çalışmada, otomotiv sektörü atık yönetimi detaylı olarak incelenmiştir. Bu kapsamda, öncelikle sektördeki prosesler ve süreçler açıklanmış sonrasında ise 02.04.2015-29314 (Değişik:23.03.2017-30016) tarih-sayılı "Atık Yönetimi Yönetmeliği" uyarınca prosese özel ve yan proseslerden kaynaklanan atıklar tanımlanmış ve bunların sınıflandırılmaları ile ilgili bilgiler sunulmuştur. Ardından atık yönetimi hiyerarşisi kapsamında sektördeki atık önleme ve azaltma faaliyetleri mevcut en iyi teknikler (MET) kullanılarak irdelenmiştir. Son olarak, otomotiv sektörü atıkları için uygulanabilecek geri kazanım olanakları ve bertaraf yöntemleri açıklanmıştır.

KAYNAKÇA

Acar, İ. (2023). Kömür Hazırlama Sektörü Atık Yönetimi. Çevresel Açıdan Sektörel Atık Yönetimi Ve Uygulamaları II. Kömür Hazırlama Sektörü Atık Yönetimi içinde (s. 117–144). İ. TOSUN & K. EKİNCİ (Edt.). Nobel Bilimsel Eserler, Ankara.

Aries, E., Gomez Benavides, J., Mavromattis, S., Klein, G., Chronopoulos, G., & Roudier, S. (2022). Best available techniques (BAT) reference document for the ferrous metals processing industry. Publications Office of the European Union, Luxembourg, doi:10.2760/196475, JRC131649.

BC. (2002a). Technical Guidelines on Hazardous Waste: Waste Oils from Petroleum Origins and Sources. Basel Convention series/SBC No. 02/07.

BC. (2002b). Technical Guidelines on Hazardous Waste from the Production and Use of Organic Solvents (Y6). Basel Convention series/SBC No. 02/06.

BC. (2002c). Technical Guidelines on Used Oil Re-Refining of Other Re-Uses of Previously Used Oil. Basel Convention series/SBC No. 02/05.

BC. (2004). Technical Guidelines on the Environmentally Sound Recycling/ Reclamation of Metals and Metal Compounds (R4). Basel Convention, Geneva.

BC. (2007). Technical Guidelines for the Environmentally Sound Managment of Wastes Consisting of, Containing or Contaminated with Polychlorinated Biphenyls (PCBs), Polychlorinated Terphenyls (PCTs) or Polybrominated Biphenyls (PBBs). Basel Convention.

Bolat, D., Can-Güven, E., Gedik, K., & Kurt-Karakuş, P. (2016). Yağ Sektörü Ürün veya Atıklarının Alternatif Yakıt Olarak Kullanılmasının Çevre ve İnsan Sağlığı Üzerine Etkileri. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*, 21 (1), 25–44.

Brofind. (2023). Solvent geri kazanımı ve Atık Solvent Geri Dönüşümü. https://www.brofind.com.tr/atik-solvent-geri-donusum. Erişim tarihi: 17.12.2023.

Chetan, Ghosh, S., & Venkateswara Rao, P. (2015). Application of sustainable techniques in metal cutting for enhanced machinability: a review. *Journal of Cleaner Production*, 100, 17–34.

Chronopoulos, G., Cakmak, G. E., Tempany, P., Klein, G., Brinkmann, T., Zerger, B., & Roudier, S. (2020). Best Available Techniques (BAT) Reference Document on Surface Treatment Using Organic Solvents including Preservation of Wood and Wood Products with Chemicals. European Commission.

CO. (2023). Atık Yağların Sınıflandırılması. https://cevreonline.com/atik-yaglarin-siniflandirilmasi/. Erişim tarihi: 17.12.2023.

Debnath, S., Reddy, M. M., & Yi, Q. S. (2014). Environmental friendly cutting fluids and cooling techniques in machining: a review. *Journal of Cleaner Production*, 83, 33–47.

Doğan, Ö., & Karpuzcu, M. (2010). Recovery of Phosphate Sludge as Concrete Supplementary Material. *Clean – Soil, Air, Water*, 38 (10), 977–980.

EC. (2007). Reference Document on Best Available Techniques on Surface Treatment using Organic Solvents. European Commission.

Henkel. (2023). *Chemistry Solutions for the Automotive Paint Shop*. https://www.henkel-adhesives.com/us/en/industries/automotive/paint-shop-solutions.html#metal-pretreatment. Erişim tarihi: 17.12.2023.

Herlyn, W. (2020). Comprehensive MRP-concept for complex products in global production and supplying networks. https://doi.org/10.13140/RG.2.2.31478.14404.

Kasaplar, M. (2019). Otomotiv Endüstrisi Atıksularının Arıtımında Elektrokoagülasyon Prosesinin Uygulanması. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

Katip, A., Karaer, F., & Özengin, N. (2014). Otomotiv Sektörünün Çevresel Açıdan Değerlendirilmesi. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*, 19 (2).

Kelly, J. F., & Cotterell, M. G. (2002). Minimal lubrication machining of aluminium alloys. *Journal of Materials Processing Technology*, 120, 327–334.

Kromlek. (2023). Kromlek Atıksız Fosfat. http://www.atiksizfosfat.com/. Erişim tarihi: 17.12.2023.

Newmoa. (2001). Pollution Prevention in Machining and Metal Fabrication. Northeast Waste Management Officials' Association. https://www.newmoa.com/prevention/topichub/23/NEWMOAmanual.pdf

OÇŞİM. (2018). Sıfır Atık Nedir?. https://osmaniye.csb.gov.tr/sifir-atik-nedir-i-104533. Erişim tarihi: 17.12.2023.

OICA. (2023). International Organization of Motor Vehicle Manufacturers. https://www.oica.net/production-statistics/. Erişim tarihi: 17.12.2023.

Özçanak, T. (2008). Kataforez Kaplama Öncesinde Yüzey Hazırlama, Kurutma Ve Kaplama Proseslerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Paşa, Ç. (2006). Otomotivde Boyama Teknolojisi Ve Boya Kurutma Fırınının Ekserji Analizi. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Rentz, O., Peters, N., Nunge, S., & Geldermann, J. (2002). Best Available Techniques (BAT) for the Paint- and Adhesive Application in Germany- Volume I: Paint Application. Deutsch-Französisches Institut für Umweltforschung (DFIU), Universität Karlsruhe.

Salihoglu, G., & Salihoglu, N. K. (2016). A review on paint sludge from automotive industries: Generation, characteristics and management. *Journal of Environmental Management*, 169, 223-235.

TCÇŞB. (2012). Tehlikeli Atıkların Sınıflandırılması Kılavuzu-Cilt 2. T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.

TCÇŞB. (2015). Atık Yönetimi Yönetmeliği. T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.

TCÇŞB. (2016a). Sektörel Atık Kılavuzları-Boyama/Vernikleme. T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.

TCÇŞB. (2016b). Sektörel Atık Kılavuzları-Otomotiv Sanayi. T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.

TCÇŞB. (2019). Atık Yağların Yönetimi Yönetmeliği. T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.

TCKB. (2018). Otomotiv Sanayii Çalışma Grubu Raporu. T.C. Kalkınma Bakanlığı.

TCSTB. (2022). Otomotiv Sektör Raporu-2021. T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı-Sanayi Genel Müdürlüğü.

WSDE. (2014). Pollution Prevention Practices for Metal Machining. https://archive.epa.gov/airquality/community/web/pdf/99412.pdf

Yeşildal, C. (2008). Otomotiv Sektöründeki Birleştirmelerde Seçilen Kaynak Parametreleri ve Kullanılan Teknolojiler: Geleneksel Yöntemler ve Laser Tekniği. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Bölüm 4

DETERJAN, SABUN VE KOZMETİK SANAYİ SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ

Enver Fehim Koçpınar

1. GİRİŞ

Kozmetik yunanca "süslemekte usta" anlamına gelen *kos-metikos* sözcüğünden türevlenen bir kavramdır (Çomoğlu, 2012). Amerikan ilaç ve kozmetik kurumu (FDCA), kozmetikleri "*İnsan vücudunu temizlemek, güzelleştirmek, çekici hale getirmek veya görünümünü değiştirmek amacıyla deri ve eklerine sürme, serpme ve sıkma şeklinde uygulanan maddeler*" olarak tanımlar (Gündoğan ve Asman, 2014). O hâlde kozmetik kavramı, temizlik, güzellik, ferahlık ve güzel kokma gibi insan vücudunun yararı düşünülerek kullanılan çeşitli boyalar, merhemler, losyonlar, parfümler, deodorantlar, sabun veya deterjan gibi temizlik ürünlerini de kapsayan materyallerin tümü olarak nitelenebilir.

Yapılan araştırmalar çok eski dönemlerden bugüne kadar kozmetik kullanımının var olduğunu kanıtlamaktadır (Çelik, 2022). İnsanlar tarih boyunca kozmetikleri çeşitli amaçlar ile kullanmışlardır. Güzel ve bakımlı görünerek, güzel kokarak karşı cinsi etkileme gibi sosyal ilişkileri düzenlemek, savaş sırasında vücudun farklı bölgelerini farklı renkler ile boyamak suretiyle düşman üzerinde güçlü görünme etkisinin elde edilmesine veya çeşitli dini ritüellerin olmazsa olmazı olarak kozmetik ürünleri kullanılmıştır (Çelik, 2022; Özçelik ve Bebekli, 2015). Tarihin en eski uygarlıklarından biri olan Mısırlıların kozmetik alanındaki bilgilerini İbranilere, Asurlulara, Babillilere, Perslere ve Yunanlılara aktardığı bilinmektedir. Mezopotamya uygarlığında kadınların gözlerine sürme çektiği, kına yapraklarını kurutarak toz hâline getirerek bununla saçlarını, tırnaklarını, parmaklarını ve ayak ta-

çok geniş yaş aralığına hitap ediyor olması, küçük yaşlarda kozmetik kullanımına dönük özenti ve sonuçta küçük yaş guruplarının kozmetik kullanımındaki yetersizlikleri kozmetik aracılı sağlık tehdidinin ciddi boyutlara taşınmasında önemli rol oynuyor. Buna ek olarak, nüfus çokluğuna bağlı yoğun kozmetik kullanımı, kozmetiğin evsel atık miktarını, kozmetik üretim sanayisinin atık miktarını ve üretilip pazarlanamayarak atık hâline gelen kozmetik miktarını artırır. Bunlar atık yönetimi çerçevesinde değerlendirilerek başta geri dönüşüm olmak üzere diğer bertaraf işlemlerine tabi tutulabilmelidir. Sonuç olarak bugün çevremizde gördüğümüz kozmetik tabanlı kirlilik, kozmetik aracılı oluşan cilt kanser vb. kanserler, alerjiler ve diğer hastalıklar kozmetiği tüketen toplumun kozmetik hakkındaki yetersiz olgunluğunun ve eksik bilincinin dramatik bir sonucudur. Kozmetik üretim serüveninin bütününden salınan atığın yönetimi önemli olmakla birlikte özellikle üretim sürecinden salınan kozmetik atık suyu, çevre kirliğiyle beraber toprak kirliğine de neden olduğundan dolaylı olarak insan sağlığını da tehdit etmektedir. Biyolojik ve kimyasal arıtma teknikler ile kısmen bu durumun üstesinden geliniyor olsa da atık su arıtımı tam olarak sağlanamamaktadır. Bu nedenle daha önce vurgulandığı üzere atık suyun daha ileri seviyede temizlenebilmesi adına ileri oksidasyon tekniklerini içeren ve yeni oksidan üretimi çalışmalarını kapsayan yeni projeler ve çalışmalar devam etmektedir. Bununla birlikte atık yönetimini azaltarak iyiye yönlendirmeyi amaçlayan ve yeşil kimya anlayışını benimseyerek sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda ilerleyen kozmetiğe yeşil yaklaşım olarak bilinen yeşil kozmetik kavramı açığa çıkmıştır. Yeşil kozmetiğe olan ilginin artması ve yeşil kozmetiğin sürdürülebilir bir şekilde daha geniş çevrelere yayılmasıyla kozmetik kirliliğin azalması ve kozmetik atık yönetiminin daha kolay hâle gelmesi umulmaktadır.

KAYNAKÇA

Aras, A., ve Eryılmaz, M. (2022). Kozmetik Ürünlerde Görülen Mikrobiyolojik Kontaminasyonlar. *Journal of Faculty of Pharmacy of Ankara University,* 46(1), 262-276.

Barrios, J., Becerril, E., De León, C., Barrera-Díaz, C., ve Jiménez, B. (2015). Electrooxidation treatment for removal of emerging pollutants in wastewater sludge. *Fuel,* 149, 26-33.

Bogacki, J., Marcinowski, P., Zapałowska, E., Maksymiec, J., ve Naumczyk, J. (2017). Cosmetic wastewater treatment by the ZVI/H2O2 process. *Environmental Technology,* 38(20), 2589-2600.

Brillas, E., Sirés, I., ve Oturan, M. A. (2009). Electro-Fenton process and related electrochemical technologies based on Fenton's reaction chemistry. *Chemical reviews,* 109(12), 6570-6631.

Can, O. T., Gündoğdu, H., Keyikoğlu, R., Sevim Elibol, P., Aygün, A., ve İşleyen, M. (2024). Treatment of cosmetic industry wastewater with boron doped diamond, platinum and metal oxide electrodes in electro oxidationprocess. *Pamukkale Univ Muh Bilim Derg,* 30(1), 0-0. doi:10.5505/pajes.2023.85249

Ceylan, H., Tezcan, M., Çıvrıllı, P., ve Korkut, M. (2010). Kimyasal maddeler (deterjanlar, ilaçlar, boyalar). *Dokuz Eylül Üniversitesi*.

Çelik, B. (2022). Sabun ve Kozmetik Ürünlerin Geçmişten Günümüze Gelişim Süreci. *Eurasian Academy of Sciences Social Sciences Journal*.

ÇevŞeBak. (2017). Çevre ve Şehircilik Bakanlığının ÇED Alanında Kapasitesinin Güçlendirilmesi için Teknik Yardım Projesi. *Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı*, 20-29.

Çomoğlu, T. (2012). Kozmetikler. *Marmara Pharmaceutical Journal,* 16(1), 1-8.

Gerçek, Z. (2012). Kimya'nın Yeni Rengi: Yeşil Kimya. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*(1), 50-53.

Gündoğan, N., ve Asman, G. (2014). Kozmetiklere ve Kozmetik Mikrobiyolojisine Giriş.

Käfferlein, H. U., Göen, T., ve Angerer, J. (1998). Musk xylene: analysis, occurrence, kinetics, and toxicology. *Critical Reviews in Toxicology,* 28(5), 431-476.

Karaduman, A. (2005). Kozmetikler ve Kadın.

Karafakı, F. Ç. (2018). İlaç, Kozmetik ve Kişisel Bakım Ürünleri Atıklarının Çevre Üzerine Etkileri ve AB Ülkelerinin ve Türkiye'nin Bakış Açısı. *Afet ve Risk Dergisi,* 1(1), 63-71.

Kıvanç, M. (2012). Kozmetik Ürünlerde Mikrobiyal Kontaminasyon, 2. *Kozmetik Kongresi, Antalya*.

Kozmetoloji. (2004). Kozmetik, İlaç ve Kozmesötik. *KOZMETOLOJi DERGiSi,* 3(1).

Malik, A., Grohmann, E., ve Akhtar, R. (2014). Environmental deterioration and human health. *Springer Dordrecht,* 10, 978-994.

Nagasawa, S. y., ve Kizu, Y. (2012). Green action as a luxury strategy in the field of cosmetics. *Waseda Business & Economic Studies,* 48(48), 1-17.

Özçelik, H., ve Bebekli, Ö. (2015). Kozmetik Sektörüne Genel Bakiş. *AnamasDergisi*, 3.

Özden, S., Saygılı, M., ve Sütütemiz, N. (2019). Kozmetik ürünlerin tüketiminde sağlık bilincinin rolü. *Cataloging-In-Publication Data,* 791.

Özge, İ. (2023). Yeşil Kozmetikler. *Journal of Faculty of Pharmacy of Ankara University,* 47(2), 1-1.

Šniepienė, G., ve Jankauskienė, R. (2021). Organic personal care cosmetics: behavior of choice and consumption. *Proceedings of CBU in Medicine and Pharmacy,* 2, 158-168.

Söğüt, M. Ü. (2013). Jermisid ajanlardan katyonik deterjanlar. *Journal of Experimental and Clinical Medicine,* 30(1s), 75-79.

Şentürk, T., ve Özdemir, Z. (2022). Kozmetik Ürün Atıklarının Çevre Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi Ve Kozmetik Atık Yönetimine Dair Güncel Uygulamalar. *Türkiyede Katı Atık Yönetimi ve Çevre Bilimleri Sempozyumu, İstanbul*, 169-170.

Utaş, S. (2003). Adverse reactions due to cosmetics. *Turkderm-Turk Arch Dermatol Venereol,* 37(3), 161-169.

Wikipedi. (2023). https://tr.wikipedia.org/wiki/Kozmetik. *30.12.2023*.

Yenkie, K. M. (2019). Integrating the three E's in wastewater treatment: efficient design, economic viability, and environmental sustainability. *Current Opinion in Chemical Engineering*, 26, 131-138.

Yurdakök, B., ve FG, A. (2013). Sentetik Misk Kalıntıları. *Fırat Üniv Sağ Bil Veteriner Derg*, 27(3), 173-176.

Zemheri, F., ve Cevdet, U. (2018). Endokrin bozucu kimyasallar: Nonilfenol ve Bisfenol A. *Marmara Fen Bilimleri Dergisi,* 30(1), 71-76.

- Balık yavrularının veya yetişkin bireylerin temini aşamasında, taşıma sırasında oluşabilecek atık miktarı dikkate alınmalı ve bu süreçte çevresel etkiler minimize edilmelidir. Ayrıca, balık yavrularının karantina süreçleri ve aklimatizasyon süreçleri, atık yönetimi stratejileri ile uyumlu bir şekilde planlanmalıdır.
- Besleme ve yemleme aşamasında, uygun ve dengeli beslenme stratejileri seçilmeli ve atık yem miktarı en aza indirilmelidir. Su kalitesi kontrolü sürecinde ise, su parametrelerinin sürekli izlenmesi ve atıkların suya salınımının kontrolü sağlanmalıdır.
- Son olarak, hasat ve işleme aşamasında, balıkların uygun bir şekilde temizlenmesi ve işlenmesi sırasında oluşabilecek atıkların yönetimi göz önünde bulundurulmalıdır. Bu süreç, ürünün kalitesini korumanın yanı sıra çevresel etkileri minimize etme amacını taşımalıdır.

Kültür balıkçılığı sektöründe atık yönetimi stratejilerinin etkin bir şekilde uygulanması, sadece çevresel sürdürülebilirlik açısından değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik açısından da önemlidir. Bu stratejiler, sektörün gelecekteki zorluklarını ele almasına yardımcı olacak ve su ürünleri yetiştiriciliğini daha sürdürülebilir bir seviyeye taşıyacaktır.

KAYNAKÇA

Adiloğlu, A., Eryılmaz Açıkgöz, F., Adiloğlu, S., Solmaz, Y., (2016). Artan Miktarlarda Akuakültür Atığı Uygulamasının Salata (Lactuca sativa L. var. crispa) Bitkisinin Bazı Makro ve Mikro Bitki Besin Elementi İçerikleri Üzerine Etkisi. Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 13(2), 96-101.

Akmermer, B., Ayyıldız, H., (2021). Türkiye Su Ürünleri Sektörünün Rekabet Edebilirliğinin Porter'ın Elmas Modeli ile Değerlendirilmesi. Menba Kastamonu Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi Dergisi, 7(1), 34-45.

Aslan, S., Gül, E., (2018). Su ürünleri yetiştiriciliğinin önemi ve çevresel etkileri-Elazığ ili örneği. Dicle Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Mühendislik Dergisi, 9(2), 849-858.

Atar, H. H., Akbaş, S., Ayvaz, Z. (2018). Hidrojen Peroksit (H2O2)'in Su Ürünlerinde Kullanımı. Ziraat Mühendisliği (366), 14-20. https://doi.org/10.33724/zm.476116

Ateş, M., Atar, H. H., (2012). Su Ürünlerinde; Kapalı Devre Sistemleri. Ziraat Mühendisliği (358), 4-9.

Balcı, M., Birici, N., Şeker, T., Arısoy, G., (2017). Elazığ İli Alabalık İşletmelerinin Hijyen Kurallarına Uyum Açısından İncelenmesi. Int. J. Pure Appl. Sci, 3(2), 40-44.

Başçınar, D., (2004). Dünyada Su Ürünleri Yetiştiriciliği ve Ülkemizin Geleceğine Bakış. Aquaculture Studies, 2004(1). https://doi.org/10.17693/yunus.18519

Bentzon-Tilia, M., Sonnenschein, E.C., Gram. L., (2016). Monitoring and managing microbes in aquaculture - Towards a sustainable industry. Microb Biotechnol 9(5): 576-584.

Çakıroğulları, G.Ç., Seçer, S., (2010). Su Ürünleri Yetiştiriciliğinde Kullanılan Yemlerin Sindirilebilirliği Üzerine Yapılan Çalışmalar. Ziraat Mühendisliği, (354), 42-47.

Dauda, A.B., Ajadi, A., Tola-Fabunmi, A. S., Akinwole, A.O. (2019). Waste production in aquaculture: Sources, components and managements in different culture systems. Aquaculture and Fisheries, 4(3), 81-88.

Del Campo, L. M., Ibarra, P., Gutiérrez, X., Takle, H. R. (2010). Utilization of sludge from recirculation aquaculture systems. Nofima rapportserie.

Dikel, S., Demirkale, İ., Göçmen, E. (2018). Türkiye tatlısu balık yetiştiriciliğinde alternatif bir tür olarak labeo rohita. Journal of Advances in VetBio Science and Techniques, 3(3), 75-83. https://doi.org/10.31797/vetbio.471949

Dikel, S., (2012). Su Sıcaklığının Balık Yetiştiriciliğine Etkisi. Alinteri Journal of Agriculture Science, 16(1), 42-49.

Dikel S. (2009). Su Ürünlerinde Mekanizasyon. Çukurova Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi Yayınları. Adana

Ghasemi, Z., Sourinejad, I., Kazemian, H., Rohani, S., (2018). Application of zeolites in aquaculture industry: a review. Reviews in Aquaculture, 10(1), 75-95.

Gutierrez-Wing, M. T., Malone, R. F., (2006). Biological filters in aquaculture: trends and research directions for freshwater and marine applications. Aquacultural engineering, 34(3), 163-171.

Gün, A., Kızak, V., (2019). Dünyada ve Türkiye'de Su Ürünleri Üretiminde İstatistiki Durum. Menba Kastamonu Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi Dergisi, 5(2), 25-36.

Gündüz, H., Öztürk, F., Hamzaçebi, S., Akpınar, M. D., (2018). Su Ürünleri işleme atıklarının değerlendirilmesi. Aquat Sci Eng, 33(1), 1-5.

Güner, B., (2016). Keban Baraj Gölü'nde Kültür Balıkçılığı. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 25(1), 1-8.

Karakoca, S., Topçu A., (2014). Su Urünleri Havuzlarında Atık Yönetimi. Journal of the Institute of Science and Technology, 4(2), 79-82.

Karaman, S., Yeşilayer, N., (2012). Alabalık tesisleri ve havuzlarının planlama ilkeleri. Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi, 5(2), 138-146.

Karaman, Z., Yüngül, M., (2014). Balıklarda beslenme hastalıkları ve tedavi yöntemleri. Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi, (2), 23-28.

Kaya İ. (2006). Türkiye'deki Kültür Balıkçılığı İhracatında Sektörel Dış Ticaret Modeli Uygulaması. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Kayhan, F., Kaymak, G., Akbulut, C., Esmer, H., Yön, N. D., (2014). Sucul organizmalarda çevresel şartlara karşı geliştirilen oksidatif stres mekanizmaları ve adaptif yanıtlar. Marmara Fen Bilimleri Dergisi, 26(4), 137-151.

Keleştemur, G. T., Keleştemur, Ü., Selçuk, S., (2010). Nakil İşleminin Gökkuşağı Alabalığı, Oncorhynchus mykiss (Walbaum, 1792) Yavrularının Malondialdehit Düzeyine Etkisi. Sakarya University Journal of Science, 14(2), 119-123.

Kılınç, B., (2007). Balık Atıklarının Değerlendirilmesi. Su Ürünleri Dergisi, 24(3), 315-319.

Koca, S. B., Terzioğlu, S., Didinen, B. İ., Yiğit, N. Ö., (2011). Sürdürülebilir Su Ürünleri Yetiştiriciliğinde Çevre Dostu Üretim. Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi, 3(1), 107-114.

Kroupova, H., Machova, J., Svobodova, Z., (2005). Nitrite influence on fish: a review. Veterinarni medicina-praha-, 50(11), 461.

Lusher, A., Hollman, P., Mendoza-Hill, J., (2006). Microplastics in fisheries and aquaculture Status of knowledge on their occurrence and implications for aquatic organisms and food safety. Food and Agriculture Organizatıon of The United Nations Rome, 2017.

Mara, D. D., Cairncross, S., World Health Organization. (1989). Guidelines for the safe use of wastewater and excreta in agriculture and aquaculture: measures for public health protection. World Health Organization.

Öz, Ü., Ertaş, E., Aral, O., (2017). Kültür Balıkçılığı Açısından Arılı Deresi (Rize) Suyunun Değerlendirilmesi. Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi, 6(2), 1-10.

Özçelik, H., Alagöz, K., Sönmez, A. Y. (2017). Kültür Balıkçılığında Mekanizasyon. Menba Kastamonu Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi Dergisi, 3(1-2) Çift sayı), 24-29.

Pędziwiatr, P., Zawadzki, D., Michalska, K., (2017). Aquaculture waste management. Acta Innovations, (22), 20-29.

Sever, R., (2006). Sürgü Kasabası'nda (Doğanşehir-Malatya) Kültür Balıkçılığı ve Rekreasyonel Etkinlikler. Journal of Social Science, 16(2), 43-62.

Tango, M. S., Gagnon, G.A., (2003). Impact of ozonation on water quality in marine recirculation systems. Aquacultural Engineering, 29(3-4), 125-137.

Tuna Keleştemur, G., (2023). Balıkçılık endüstrisinde uygun yem katkı maddelerinin seçimi ve kullanımı. Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 25(2), 783-793.

Üçüncü, E., Altındağ, A., (2012). Balık Geçitleri ve Tasarımı Üzerine Genel Bir Bakış. KSÜ Doğa Bilimleri Dergisi, 15(2), 50-58.

Xiao, R., Wei, Y., An, D., Li, D., Ta, X., Wu, Y., Ren, Q., (2019). A review on the research status and development trend of equipment in water treatment processes of recirculating aquaculture systems. Reviews in Aquaculture, 11(3), 863-895.

Yavuzcan, H., Pulatsü, S., (2022). Sıfır atığa doğru: Su ürünleri yetiştiriciliğinde sürdürülebilir atık yönetim. Ege Journal of Fisheries and Aquatic Sciences, 39(4), 341-348.

Yılmaz, E., (2014). Türkiye'de İçsu Balıkçılığının Mevcut Durumu. Ziraat Mühendisliği, (361), 28-32.

Bölüm 6

ALTIN-BAKIR CEVHERLERİ SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ

Volkan Murat Yılmaz

1. GİRİŞ

Modern toplumlarda gelişen teknolojik uygulamalar ve yeşil enerjilere artan talep, ham madde ihtiyacını arttırmıştır. 2008 yılında Avrupa Birliği Komisyonunun oluşturduğu, ekonomik değere sahip ve tedarik riski taşıyan ham madde listesinde Ag, Ni, Co, Au ve Cu gibi metaller bulunmaktadır. Avrupa Birliği, maden atıklarını ikincil ham madde potansiyel kaynağı olarak değerlendirmekte ve maden atıklarının yeniden işlenmesini döngüsel ekonomi çerçevesinde teşvik etmektedir (Parviainen vd., 2020). Malzeme bilimi ve geri dönüşüm teknolojilerinin geliştirilmesine yönelik çabalara rağmen metal ithalatı her yıl artmakta ve dünyadaki cevher üretimi, metal tüketimine göre oldukça az miktardadır. Ham madde tedariğindeki açığı kapatmak amacıyla nadir ve değerli malzemelerin geri kazanılması için kullanılabilecek yeni potansiyel kaynakların belirlenmesi, geri dönüşüm endüstrisinin gelişimi için ihtiyaç hâline gelmiştir. İkincil tüketim sonrası oluşan atıklara ek olarak, maden ve metalurjik faaliyetlerle ilişkili eski atıklar, içeriği bakımından ihmal edilmemesi gereken değerli metallerin önemli rezervleri olabilmektedir (Guézennec vd., 2013).

nıdır. Atıklardaki serbest siyanür derişimini 1 ppm in altına düşürmek bu yöntemle mümkündür. Uluslararası Siyanür Yönetimi Kanununa göre diğer gerekliliklerin yanısıra, atık depolama tesis musluğunda zayıf asitte çözünebilen siyanür seviyesinin 50 mg/lt yi aşmaması gerekmektedir. Bu zorunluluğu yerine getirebilmek için maden şirketleri, atık siyanürün imhası ya da geri kazanımı seçeneklerini değerlendirmektedir.

KAYNAKÇA

Adams, M., Lawrence, R., Bratty, M. (2008). Biogenic sulphide for cyanide recycle and copper recovery in gold–copper ore processing. *Minerals Engineering*, 21, 509–517.

Akyol, A. (2018). Küre Bölgesi Kompleks Sülfürlü Bakır Cevherlerinin Anodik Oksitleme Yöntemi ile Liçi. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

AMD, (2023). Altın Madencileri Derneği, https://altinmadencileri.org.tr/madenciliginonemi/turkiyede-madencilik/, Erişim Tarihi: 30.11.2023.

Anning, C., Wang, J., Chen, P., Batmunkh, I., Lyu, X. (2019). Determination and detoxification of cyanide in gold mine tailings: A review. *Waste Manag Res*, 37(11), 1117–1126.

Asselin, E., Shaw, R. (2016). Developments in arsenic management in the gold industry. In: Adams, M. D. (ed.) Gold ore processing: project development and operations (739–751). Elsevier, Amsterdam.

Ateşoğlu, G. (2022). Kalkoprit Konsantresi Liç çözeltilerinden Bakır Elektrokazanımı, Doktora Tezi, Karabük Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Karabük.

Benzaazoua, M., Kongolo, M. (2003). Physico-chemical properties of tailing slurries during environmental desulphurization by froth flotation. *International Journal of Mineral Processing* 69, 221–234.

Bildirici, M. E., Gokmenoglu, S. M. (2020). Precious metal abundance and economic growth: Evidence from top precious metal producer countries. *Resources Policy*, 65, 101572.

Bonnin, M., Azzaro-Pantel, C., Domenech, S., Villeneuve J. (2015). Multicriteria optimization of copper scrap management strategy. *Resources, Conservation and Recycling,* 99, 48-62.

Cacciuttolo, C., Cano, D. (2022). Environmental Impact Assessment of Mine Tailings Spill Considering Metallurgical Processes of Gold and Copper Mining: Case Studies in the Andean Countries of Chile and Peru. *Water*, 14, 3057.

Chen, W., Yin, S., Chen, X., Wang, L., Zhang, M. (2023). Study on comprehensive utilization of tailings by using bioleaching and microbial-cementation. *Case Studies in Construction Materials*, 18, e02190.

Choi, J., Park, K., Hong, J., Park, J., Kim, H. (2013). Arsenic removal from mine tailings for recycling via flotation. *Materials Transactions* 54, 2291–2296.

Chuqiao, Y., Feng, H., Hao, S., Hao, Q., Qiupin, Z., Peiyu, S., Junlin, X. (2015). Preparation and Properties of Sintered Glass–Ceramics Containing Au–Cu Tailing Waste. *Materials and Design,* 86, 782-786.

Coetzee, L. L., Theron, S. J., Martin, G. J., Van der Merwe, J. D., Stanek, T. A. (2011). Modern gold deportments and its application to industry. *Minerals Engineering*, 24(6), 565-575.

Çayırlı, S., Toraman, Ö. Y. (2018). Geri Dönüşüm Sektöründe Cevher Hazırlama Teknolojilerinin Kullanımı. Ömer Halisdemir Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi, 7, 3, 1130-1136.

Dong, K., Xie, F., b, Wang, W., b, Chang, Y., Lu, D., Gu, X., Chen, C. (2021). The detoxification and utilization of cyanide tailings: A critical review. *Journal of Cleaner Production,* 302, 126946.

Eken, M. (2021). Bakır Sektör Raporu, 2021-Ağustos. https://demirbirlik.org/Eklenti/122, borpdf.pdf?0&_tag1=562101DE67F04F512DCB059DA54A3B403F20405D. Erişim Tarihi: 3.12.2023.

Enerji Bakanlığı, (2023). Bakır. https://enerji.gov.tr/bilgimerkezi-tabiikaynaklar-bakir. Erişim Tarihi: 10.12.2023.

Fan, R., Dong, X., Dai, Y., Wang, J. (2016). Treatment of high-concentration cyanide wastewater from a mining company in Fengcheng of Liaoning by combined technology of cyanide degradation pretreatment and modified Inco-process. *Nonferrous Metals Engineering*, 6(2), 96–100.

Fidan, A. (2016). Dünyada ve Türkiye'de Madencilik Faaliyetleri, Altın Madenciliği'nin Çevresel Açıdan Değerlendirilmesi. *Kent Akademisi,* 9,2, 26-39.

Gao, S., Zhao, G. H., Guo, L.H., Zhou, L.Q., Yuan, K.K. (2021). Utilization of coal gangue as coarse aggregates in structural concrete. *Constr. Build. Mater.* 268,121212.

Ghorbani, Y., Franzidis, J., Petersen, J. (2016). Heap Leaching Technology—Current State, Innovations, and Future Directions: A Review, *Mineral Processing and Extractive Metallurgy Review An International Journal*, 37, 2, 73-119.

Guanira, K., Valente, T. M., Ríos, C. A., Castellanos, O. M., Salazar, L., Lattanzi, D., Jaime, P. (2020). Methodological approach for mineralogical characterization of tailings from a Cu(Au,Ag) skarn type deposit using QEMSCAN (Quantitative Evaluation of Minerals by Scanning Electron). *Journal of Geochemical Exploration,* 209, 106439.

Guézennec, A., Bodénan, F., Bertrand, G., Fuentes, A., Bellenfant, G., Lemière, B., D'Hugues, P., Cassard, D., Save M. (2013). Re-Processing of Mining Waste: An Alternative Way to Secure Metal Supplies of European Union (231-237). Rewas 2013: Enabling Materials Resource Sustainability.

Guo, X., Qin, H., Tian, Q., Zhang, L. (2020). The efficacy of a new iodination roasting technology to recover gold and silver from refractory gold tailing. *Journal of Cleaner Production,* 261, 121147.

Hacıfazlıoğlu, H., Şahin, H. (2023). Cevher Hazırlama Tesislerinden Çıkan Atıklar ve Yönetimi. *Fırat Üniversitesi Müh. Bil. Dergisi,* 35(1), 119-133.

Han, W., Yang, H., Tong, L. (2022). Cyanide removal for ultrafine gold cyanide residues by chemical oxidation methods. *Transactions of Nonferrous Metals Society of China,* 32, 12, 4129-4138.

Hewitt, D., Breuer, P., Jeffery, C. (2012). Cyanide detoxification of gold cyanidation tails and process streams. *Mineral Processing and Extractive Metallurgy*, 121(4), 228–236.

İMEGE, (2021). Ticaret Bakanlığı Madencilik Raporu, https://ticaret.gov.tr/data/5b870008 13b8761450e18d7b/Mlik%20%C3%9Cr%C3%BCnleri%20Sekt%C3%B6r%20Raporu%2 02021. Erişim Tarihi: 3.12.2023.

Jadhav, U.U., Hocheng, H. (2012). A Review of Recovery of Metals from Industrial Waste. *Journal of Achievements in Materials and Manufacturing Engineering,* 54(2), 159-167.

Khodadad, A., Teimoury, P., Abdolahi, M., Samiee, A. (2008). Detoxification of cyanide in a gold processing plant tailings water using calcium and sodium hypochlorite. *Mine Water and the Environment*, 27(1), 52–55.

Kierczak, J., Potysz, A., Pietranik, A., Tyszka, R., Modelska, M., Néel, C., Ettler, V., Mihaljevič, M. (2013). Environmental impact of the historical Cu smelting in the Rudawy Janowickie Mountains (southwestern Poland), *Journal of Geochemical Exploration*, 124, 183-194.

Koçan, F. (2021). Siyanür ile Cevherden Altın Üretiminin Çevresel Etkileri. *Uluslararası Mühendislik Araştırma ve Geliştirme Dergisi,* 13(1), 250-264.

Kökeş, H. (2012). Oksitli Bakır Cevherlerinden Hidrometalurjik Yöntemle Bakır Sülfat Kristalleri Üretimi. Yüksek Lisans Tezi, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kuyucak, N., Akcil, A. (2013). Cyanide and removal options from effluents in gold mining and metallurgical processes. *Minerals Engineering*, 50/51, 13–29.

Liu, S., Li, Q., Song, J. (2018). Study on the grinding kinetics of copper tailing powder. *Powder Technology,* 330, 105-113.

Liu, X., Chen M., Xu, K., Gao, G. (2005). Research on the treatment of cyanide in ore tailing pulp with ozone oxidization. Gold, 26(6), 51–53.

Liu, Y.-G., Zhou, M., Zeng G.-M., Wang, X., Li, X., Fan, T., Xu, W.-H. (2008). Bioleaching of heavy metals from mine tailings by indigenous sulfur-oxidizing bacteria: Effects of substrate concentration. *Bioresource Technology* 99, 4124–4129.

Lv, C. (2017). Applied fundamental research of comprehensive recovering valuable elements from cyanidation tailing. Institute of Process Engineering, Chinese Academy of Sciences, Beijing.

Lv, C. C., Ding, J., Qian, P., Li, Q. C., Ye, S. F., Chen, Y. F. (2015). Comprehensive recovery of metals from cyanidation tailing. *Minerals Engineering* 70, 141–147.

Makhathini, T. P., Bwapwa, J. K., Mtsweni, S. (2023). Various Options for Mining and Metallurgical Waste in the Circular Economy: A Review. *Sustainability*, 15, 2518.

Moreno-Leiva, S., Haas, J., Junne, T., Valencia, F., Godin, H., Kracht, W., Nowak, W., Eltrop, L. (2020). Renewable energy in copper production: A review on systems design and methodological approaches. *Journal of Cleaner Production,* 246, 118978.

MTA, (2016). Türkiye ve Dünyada Altın. https://www.mta.gov.tr/v3.0/sayfalar/bilgi-merkezi/maden-serisi/img/Altin.pdf. Erişim Tarihi: 7.12.2023.

MTA, (2020). Dünyada ve Türkiye' de Altın. https://www.mta.gov.tr/v3.0/sayfalar/bilgi-merkezi/maden-serisi/altin.pdf. Erişim Tarihi: 7.12.2023.

MTA, (2021). Türkiye ve Dünyada Bakır. https://www.mta.gov.tr/v3.0/sayfalar/bilgi-merkezi/maden-serisi/Turkiyede_dunyada_bakir.pdf. Erişim Tarihi: 30.11.2023.

Norgate, T., Haque, N. (2012). Using life cycle assessment to evaluate some environmental impacts of gold production. *Journal of Cleaner Production* 29-30, 53-63.

Onuaguluchi, O., Eren, Ö. (2012). Recycling of copper tailings as an additive in cement mortars. *Construction and Building Materials,* 37, 723-727.

Parviainen, A., Soto, F., Caraballo M. A. (2020). Revalorization of Haveri Au-Cu mine tailings (SW Finland) for potential reprocessing. *Journal of Geochemical Exploration,* 218, 106614.

Petersen, J. (2016). Heap leaching as a key technology for recovery of values from low-grade ores – A brief overview, *Hydrometallurgy*, 165, 1, 206-212.

Potysz, A., van Hullebusch, E. D., Kierczac, J., Grybos, M., Lens, P. N., Guibaud, G. (2015). Copper metallurgical slagscurrent knowledge and fate: a review, *Critical Reviews in Environmental Science and Technology*, 45, 2424-2488.

Sánchez-Castillo, M. A., Carrillo-Pedroza, F. R., Fraga-Tovar, F., Soria-Aguilar, M. D. J. (2015). Ozonation of cyanide catalyzed by activated carbon. *Ozone: Science & Engineering*, 37(3), 240–251.

Sarıkaya, S. (2018). Bir Altın Cevherinde Başlıca İşlem Parametrelerinin Liç Verimine Etkilerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Maden Mühendisliği ABD, Ankara.

Savas, M. (2016). Recovery of colemanite from tailing using a Knelson concentrator. *Physicochemical Problems of Mineral Processing* 52, 1036–1047.

Sceresini, B. (2005). Gold-copper ores, Chapter 32, Developments in Mineral Processing, Vol. 15, 789-824, Elsevier, Amsterdam.

Schlesinger, M. E., King, M. J., Sole, K. C., Davenport, W. G. (2011). Chapter 2 Production and Use. Extractive Metallurgy of Copper (Fifth Edition), 13-20, Elsevier Ltd., UK.

Shao, H., Liang, K., Peng, F., Zhou, F., Hu, A. (2005). Production and Properties of Cordierite-Based Glass-Seramics from Gold Tailings. *Minerals Engineering,* 18, 635-637.

Taskinen, A., Kauppila, P. M., Tornivaara, A., Heino, N., Kurhila, M., Tiljander, M., Korhonen, T. (2018). Improving the environmental properties of arsenic and sulphide rich Kopsa Au–Cu ore tailings through optimised mineral processing. Geological Survey of Finland, Bulletin 408, 59–82.

TMSGR. (2020). Türkiye Madencilik Sektörü Gelişim Raporu. https://enerji.gov.tr/Mdia/Dzin/TKDB/tr/Belgeler/TMSGR2020.pdf. Erişim Tarihi: 20.11.2023.

Watson, J. H. P., Beharrell, P. A. (2006). Extracting values from mine dumps and tailings. *Minerals Engineering* 19, 1580–1587.

Wibisono, A. G. (2023). Re-engineering of Gold Precious Metal Production Process in Mining Companies. *Proceedings of the 4 th African International Conference on Industrial Engineering and Operations Management.* April 4-6, Lusaka, Zambia.

Yaren, M. F., Taşkın, M. F., Uygun, Ö., Alp, A. (2014). Atik Ekonomisi Ve Elektronik Atiklarin Değerlendirilmesinin Önemi. *2nd International Symposium on Environment and Morality.* 24-26 Ekim, 2014, Adıyaman.

Zeng, P. (2010). The use of sodium hypochlorite in treatment of low concentration wastewater containing cyanide. *Petrochemical Safety and Environmental Protection Technology*, 26, 3, 52–55, 69.

Bölüm 7

TEKSTİL VE HAZIR GİYİM SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ

Seda Tözüm Akgül

1. GİRİŞ

İnsanların yaşam tarzları ve tüketim alışkanlıklarındaki değişikliklerle birlikte sanayileşme ve kentleşmesinin artmasıyla atık üretimi de giderek artmaktadır. Bu atıklar doğru bir şekilde yönetilmediği takdirde su, toprak ve hava kirliliğine neden olmakta çevre ve insan sağlığı için bir tehdit oluşturmaktadır. Bu nedenle toplumun her seviyesinde uygun atık yönetimi gereklidir (Godswill vd., 2023). Atık yönetimi, önleme stratejileri de dâhil olmak üzere, atığın kaynağından nihai bertarafına kadar yönetilmesi veya işlenmesi için gereken eylem ve faaliyetlerdir (Birleşmiş Milletler İstatistik Bölümü- Çevre İstatistikleri, 2017). Atık yönetimi, kaynak ve enerji tasarrufu, kirliliğin azaltılması ve üretim verimliliğinin artırılması gibi pek çok fayda sağlamaktadır (Jahan, 2017). Sanayi, tüm ülkelerde atık üretiminin en büyük kaynağıdır. Madencilik faaliyetleri, tekstil fabrikaları, gıda üretimi gibi pek çok sektör üretim sürecini gerçekleştirirken büyük miktarda katı, sıvı veya gaz hâlinde atık üretir. Pek çok ülke endüstriyel atıklardan kaynaklanan sorunlarını çözmek için farklı mevzuatlar çıkarmıştır. Ancak bu mevzuatların uyumluluk yönetim biçimleri ve sınırları farklılık göstermektedir.

Tekstil ve hazır giyim sektörü, çevresel etkilere neden olan ve büyük miktarlarda atık üretimi bulunan endüstrilerden biridir. Tekstil endüstrisinde, pamuk veya yün gibi ham maddeler eğirme işlemi ile ipliğe dönüştürülür ve daha sonra kumaş üretmek için kullanılır. Tekstil mamullerinin geliştirilmesi, üretilmesi ve dağıtılması dâhil olmak üzere ham maddelerin bitmiş ürünlere dönüştürülmesinde kullanılan süreçler, tekstil endüstrisinin kapsamındadır (Sivaram vd., 2018). Tekstil üretiminin her aşamasında önemli miktarda atık ortaya çıkar. Hava, su ve toprak gibi tüm çevresel alanlar, elyaf üretiminden nihai kumaş terbiyesine kadar tekstil üretim süreçlerinden ciddi şekilde etkilenmektedir. Tekstil ve hazır giyim endüst-

KAYNAKLAR

Ayanoğlu, S.G., Ağaç, S. (2017). Sürdürülebilir Moda Kavramına Yönelik Tasarım Fikirleri 1, SDÜ ART-E Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi, Cilt:10 Sayı:19.

Bhatia, S.C. (2017). Pollution control in textile industry. Boca Raton, FL: CRC Press.

Birleşmiş Milletler–Çevre İstatikleri, (2017). unstats.un.org (Erişim: 01.12.2023).

Briga-Sá, A., Nascimento, D., Teixeira, N. (2013). Textile waste as an alternative thermal insulation building material solution. Construction and Building Materials, 38:155–160.

Cao, H. (2021). End of life clothes and their management. In: Waste Management in the Fashion and Textile Industries, Elsevier, pp 157-173.

Chakraborty, J.N. (2010). Wastewater problem in textile industry. In: Fundamentals and Practices in Colouration of Textiles. Elsevier, pp. 381-408.

Chequer FMD, de Oliveira GAR, Ferraz ERA, Cardoso JC, Zanoni MVB, de Oliveira DP. (2013). Textile dyes: Dyeing process and environmental impact. In: Eco-Friendly Textile Dyeing and Finishing. Rijeka, Croatia: IntechOpen; pp. 151-153.

Cinperi, N.C., Ozturk, E., Yigit, N.O., Kitis, M. (2019). Treatment of woolen textilewastewater using membrane bioreactor, nanofiltration and reverse osmosis forreuse in production processes. Journal of Cleaner Production. 223, 837–848.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2015). Atık Yönetimi Yönetmeliği, 02.04.2015, RG No: 29314.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2016). Sektörel Atık Kılavuzları, Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü, Ankara.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2013). Boyar madde içeren atıksu arıtma tesislerinin işletilmesine yönelik el kitabı, TÜBİTAK KAMAG Projesi.

Dash, A.K., Nayak. R. (2021). Management of protective clothing waste. In: Waste Management in the Fashion and Textile Industries, The Textile Institute Book Series, 233-251.

Demirbas, A. (2011). Waste management, waste resource facilities and waste conversion processes. Energy Conversion and Management, 52, 1280–1287.

DeVoy, J.E., Congiusta, E., Lundberg, D.J., Findeisen, S., Bhattacharya, S. (2021). Post-consumer textile waste and disposal: Differences by socioeconomic, demographic, and retail factors. Waste Management, 2021, 136, 303–309.

Ekström, K.M. (2014). Waste management and sustainable consumption: reflections on consumer waste. Routledge, Abingdon.

Eser, B., Çelik, P., Çay, A., Akgümüş, D. (2016), Tekstil ve Konfeksiyon Sektöründe Sürdürülebilirlik ve Geri Dönüşüm Olanakları, Tekstil ve Mühendis, 23: 103, 220-230.

Fortuna, L.M., Diyamandoglu, V. (2017). Optimization of greenhouse gas emissions in second hand consumer product recovery through reuse platforms. Waste Management, 66, 178–189.

Guner, M. Yucel, O. (2005). Environmental Protection and Waste Management in Textile and Apparel Sectors. Journal of Applied Science. 5: 1843-49.

Godswill, A. C, Gospel, A.C, Otuosorochi, A. I, Somtochukwu, I.V. (2023). Industrial and community waste management: global perspective. African Journal of Physics Sciences, 1(1):1–16.

Guha, A.K., Sadi, M.S. (2016). Using Cotton Cutting Waste and Knitting Waste for Bio Gas Production. Bangladesh Text (Today).

Guner, M. Yucel, O. (2005). Environmental Protection and Waste Management in Textile and Apparel Sectors. Journal of Applied Science. 2005; 5: 1843-49.

Gupta, L., Saini, H. K. (2020). Achieving Sustainability through Zero Waste Fashion- A Review, Current World Environment, 15 (2):154-156.

Harmsen, P.; Scheffer, M.; Bos, H. (2021). Textiles for Circular Fashion: The Logic behind Recycling Options. Sustainability 2021, 13, 9714.

Islam, M. (2021). Sources and Fate of Textile Solid Wastes and Their Sustainable Management. In: Handbook of solid waste management. Singapore, Springer.

Jahan, I. (2017). A Study on Waste Management and Minimization in Ready Made Garments (RMG) Industry, American Scientific Research Journal for Engineering, Technology, and Sciences (ASRJETS), 2017, 35(1): 266-273.

John, E.P., Mishra, U. A. (2023). Sustainable Three-Layer Circular Economic Model with Controllable Waste, Emission, and Wastewater from the Textile and Fashion Industry. Journal of Cleaner Production, 388, 135642.

Kavitha, S., Manimekalai, G., Nadu, T., Nadu, T. (2014). A Study on Waste Disposal Management in Garment Industry, 4, pp. 37–42.

Khairul Akter M.M., Haq U.N., Islam, M.M, Uddin M. A. (2022). Textile-apparel manufacturing and material waste management in the circular economy: a conceptual model to achieve sustainable development goal (SDG) 12 for Bangladesh, Cleaner Environmental Systems, 2022,4, 100070.

Macit, H., Tayyar, A. E., Macit, A. Ş. Alan, G. (2019). Tekstil sektöründe geri dönüşüm olanakları ve Uşak İl'inde güncel durum. Uşak Üniversitesi Fen ve Doğa Bilimleri Dergisi, 2, 91-102.

Madhav S., Ahamad, A., Singh, P., Mishra, P.K. (2018). A review of textile industry:Wet processing, environmental impacts, and effluent treatment methods, Environmental Quality Management; 27:31–41.

Maduna, L., Patnaik, A. (2021). Management of air quality. In: Waste Management Fashion and Textile Industries. The Textile Institute Book Series. 2021, Pages 131-141.

Malmodin, J., Moberg, A., Lundén, D., Finnveden, G., Lövehagen, N. (2010). Greenhouse gas emissions and operational electricity use in the ICT and entertainment & media sectors. Journal of Indusrial Ecology. 14 (5), 770–790.

Moyo, D. (2021). Packaging waste and their management Technologies. In: Waste Management in the Fashion and Textile Industries, pp 145-155.

Nayak, R., Nguyen, L., Patnaik, A., Khandual, A. (2021). Fashion waste management problem and sustainability: a developing country perspective. In: Waste Management in the Fashion and Textile Industries, 79. Elsevier, pp. 3–29.

Nunes, L.J.R., Godina, R., Matias, J.C.O., Catalao, J.P.S. (2018). Economic and environmental benefits of using textile waste for the production of thermal energy. J. Clean. Prod. 171, 1353–1360.

Nyika, J., Dinka, M. (2022). Sustainable management of textile solid waste materials: the progress and prospects. Materials Today: Proceedings 62 (2022) 3320–3324.

Patnaik, S., Tshifularo, C. A. (2021). Management of wastes in garment manufacturing, In: Waste Management in the Fashion and Textile Industries, pp.83-97.

Patti, A., Acierno, D. (2022). Towards the sustainability of the plastic industry through biopolymers:Properties and potential applications to the textiles World. Polymers, 14:692.

Pensupa, N. (2020). Recycling of end-of-life clothes. In: Nayak, R. (Ed.), Sustainable Technologies for Fashion and Textiles. Elsevier, pp. 251–309.

Pensupa, N., Leu, S.-Y., Hu, Y., Du, C., Liu, H., Jing, H., Wang, H., Carol Sze Ki Lin, Yunzi, S.L., Chenyu, H. (2017). Recent trends in sustainable textile waste recycling methods : current situation and future prospects. Top. Curr. Chem. 375, 189–228.

Pervez, M.N., Mondal, M.I.H., Cai, Y., Zhao, Y., Naddeo, V. (2021). Textile waste management and environmental concerns. In Fundamentals of Natural Fibres and Textiles; Mondal, M.I.H., Ed.; Woodhead Publishing: Cambridge, UK, 2021; pp. 719–739.

Roos S, Jönsson C, Posner S. (2019). An inventory framework for inclusion of textile chemicals in life cycle assessment. The International Journal of Life Cycle Assessment. 2019; 24(5): 838–847.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, (2021a). Tekstil, Hazır Giyim, Deri ve Deri Ürünleri Raporu.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, (2021b). Bursa İli Tekstil Geri Dönüşüm Tesisi Ön Fizibilite Raporu.

Sillanpää M, Ncibi C. (2019). The circular economy. In Case studies about the transition from the linear economy. Academic Press, Cambridge.

Sivaram, N.M., Gopal, P.M., Barik, D. (2018). Toxic waste from textile industries, Energy from Toxic Organic Waste for Heat and Power Generation, Elsevier Ltd., pp. 43–54.

Stanescu, M.D. (2021). State of the art of post-consumer textile waste upcycling to reach the zero waste milestone. Environmental Science and Pollution Research (2021) 28:14253–14270.

Textile Exchange (2018). Preferred Fibers and Materials Market Report 2018. https://textileexchange.org/downloads/2018-preferred-fiber-and-materials-market-report/ (Erişim: 25.11.2023).

TÜİK (2022). https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Atik-Istatistikleri-2022-49570 (Erişim: 25.11.2023).

Türemen M., Demir A., Özdoğan E. (2019). Tekstil Endüstrisi İçin Geri Dönüşüm ve Önemi, Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi, 25(7), 805-809.

Uddin, F. (2019). Introductory Chapter: Textile Manufacturing Processes. In Textile Manufacturing Processes; IntechOpen: London, UK, 2019; ISBN 978-1-78985-106-9.

Yalcin-Enis, I., Kucukali-Ozturk, M., Sezgin, H. (2019). Risks and management of textile waste. In: Gothandam K, Ranjan S, Dasgupta N, Lichtfouse E (eds) Nanoscience and biotechnology for environmental applications. Environmental Chemistry for a Sustainable World, vol. 22. Springer, Cham, pp. 29-53.

Bölüm 8

ALKOLSÜZ İÇECEK SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ

Habibe Elif Gülşen Akbay

1. GİRİŞ

Üretim sürecinde fermente edilmeyen alkolsüz içecekler damıtılmış ürünler olup tüketicilere ferahlık veren, sıvı ihtiyacını gideren ve tüketim kolaylığı nedeniyle modern beslenmenin bir parçası olarak günümüzde en sık tüketilen ürünlerden biridir. Günümüzde, küresel içecek endüstrisi temel bir değişim geçirmektedir bunun nedenlerinden biri alkolsüz içecek pazarının sağlıksal, sosyal ve kültürel rollerle genişleyen ilişkileridir. Geçtiğimiz birkaç yılda artan bir eğilimle, alkolsüz içecekler dünya içecek sektörünün yarısından fazlasını temsil etmeye başlamıştır. Canlandırıcı ve sağlık arttırıcı içeceklerin popülaritesinin artması ve teknoloji ve uygarlığın ilerlemesi nedeniyle içecek sektörü, yatırımcılara kapsamlı bir bakış açısı sağlıyor. Üreticiler, uluslararası pazarda azaltılan ticari kısıtlamalar ve tarife engelleri nedeniyle üretim kapasitelerini küresel olarak genişletme konusunda da motive olmuşlardır. Önümüzdeki yıllarda, artan talep, teknoloji ve trendler ile yeni ürünlerin piyasaya sürülmesiyle alkolsüz içecek sektörünün gelişmesi için çeşitli potansiyeller olmaya devam edecektir.

Alkolsüz içecek sektörü ürünlerine giderek artan talep aynı zamanda bu sektörlerdeki üretim akışları neticesinde oluşan artık ve atıkların da artacağı gerçeğini ortaya koymaktadır. Hacimce büyük ve organik madde bakımından zengin olan alkolsüz içecek sektörü atıklarının yönetimine dair stratejiler ve teknikler hem ulusal hem de uluslararası alanda önem verilen araştıma konularından biridir. Sektörde üretilen ürün çeşitliliğinin bolluğu, üretim hatlarındaki farklılıklar, değişen sağlık ve yaşam trendlerine bağlı üretim değişiklikleri gibi nedenlerle oluşan atıkların niteliği ve yönetimi de farklılık göstermektedir.

Bu tür organik içeriği yüksek atıkları kent ya da sektörler bazında ham madde olarak entegre edebilen biyorafineri konseptinin geliştirilmesi ise bu atıkların yönetiminde oldukça etkili bir çözüm olabilir. Böylece alkolsüz içecek sektörü atıkları için doğru yönetime sahip bir kültür oluşturularak ülkesel ve küresel bazda maddi ve çevresel açıdan tatmin edici kazançların elde edilmesi sağlanabilir.

KAYNAKÇA

Abdulmalek, F. A., Rajgopal, J., ve Needy, K. L. S. (2006). A classification scheme for the process industry to guide the implementation of lean. *Engineering Management Journal*, *18*(2), 15–25. https://doi.org/10.1080/10429247.2006.11431690

Abu-Reidah, I. M. (2019). Carbonated beverages. In trends in non-alcoholic beverages. *Academic Press*. https://www.perlego.com/book/1827662/trends-in-nonalcoholic-beverages-pdf

Aghapour Sabagh, F., Hossainpour, S., ve Pourhemmati, S. (2023). Energy, exergy, and economic evaluation of integrated waste incineration facility with a thermal power plant. *Energy Conversion and Management: X*, *20*, 100434. https://doi.org/10.1016/J.ECMX.2023.100434

Alkaya, E. ve Demirer, G. N. (2015). Water recycling and reuse in soft drink/beverage industry: A case study for sustainable industrial water management in Turkey. *Resources, Conservation and Recycling*, *104*, 172–180. https://doi.org/10.1016/J.RESCONREC.2015.08.011

Al-Maliki, S. ve Al-Masoudi, M. (2018). Interactions between mycorrhizal fungi, tea wastes, and algal biomass affecting the microbial community, soil structure, and alleviating of salinity stress in corn yield (Zea mays L.). *Plants,* 7(3), 63. https://doi.org/10.3390/PLANTS7030063

Arena, N., Sinclair, P., Lee, J., ve Clift, R. (2017). Life cycle engineering of production, use and recovery of self-chilling beverage cans. *Journal of Cleaner Production*, *142*, 1562–1570. https://doi.org/10.1016/J.JCLEPRO.2016.11.148

Arvanitoyannis, I. S. (2008). Waste management for the food ındustries. *Waste Management for the Food Industries*. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-373654-3.X5001-9

Arya, S. S., Venkatram, R., More, P. R., ve Vijayan, P. (2022). The wastes of coffee bean processing for utilization in food: A review. *Journal of Food Science and Technology*, *59*(2), 429–444. https://doi.org/10.1007/S13197-021-05032-5/figures/4

Atkins, P. J. (1992). White poison? The social consequences of milk consumption, 1850-1930. *Social History of Medicine: The Journal of the Society for the Social History of Medicine*, *5*(2), 207–227. https://doi.org/10.1093/SHM/5.2.207

Azeredo, D. R. P., Alvarenga, V., Sant'Ana, A. S., ve Sabaa Srur, A. U. O. (2016). An overview of microorganisms and factors contributing for the microbial stability of carbonated soft drinks. *Food Research International*, *82*, 136–144. https://doi.org/10.1016/J.FOODRES.2016.01.024

Ballesteros, L. F., Teixeira, J. A., ve Mussatto, S. I. (2014). Chemical, functional, and structural properties of spent coffee grounds and coffee silverskin. *Food and Bioprocess Technology*, *7*(12), 3493–3503. https://doi.org/10.1007/S11947-014-1349-Z/FIGURES/4

Barathi, M., Kumar, A. S. K., Kodali, J., Mittal, S., Samhith, G. D. ve Rajesh, N. (2017). Probing the ınteraction between fluoride and the polysaccharides in Al(III) and Zr(IV) modified tea waste by using diverse analytical characterization techniques. *ChemistrySelect*, *2*(31), 10123–10135. https://doi.org/10.1002/SLCT.201701774

Chen, J. P., Seng, S.-S. ve Hung, Y. T. (2006). Soft drink waste treatment. *Taylor and Francis Group*.

Chester, T. (1882). Carbonated beverages. *P.H. Reilly*. https://www.metmuseum.org/art/collection/search/347483

Ciochon, R. L. ve Fleagle, J. G. (2016). Human evolution source book. *Human* https://doi.org/10.4324/9781315663999/human-evolutıon-source-book-russell-cıochon-john-fleagle

Dahiya, S., Kumar, A. N., Shanthi Sravan, J., Chatterjee, S., Sarkar, O. ve Mohan, S. V. (2018). Food waste biorefinery: Sustainable strategy for circular bioeconomy. *Bioresource Technology*, *248*, 2–12. https://doi.org/10.1016/J.BIORTECH.2017.07.176

De Corato, U., De Bari, I., Viola, E. ve Pugliese, M. (2018). Assessing the main opportunities of integrated biorefining from agro-bioenergy co/by-products and agroindustrial residues into high-value added products associated to some emerging markets: A review. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *88*, 326–346. https://doi.org/10.1016/J.RSER.2018.02.041

De Stefano, V. (2015). The Rise of the "just-in-time workforce": on-demand work, crowd work and labour protection in the "gig-economy." *SSRN Electronic Journal*. https://doi.org/10.2139/SSRN.2682602

De Vuyst, L., De Vin, F., Vaningelgem, F. ve Degeest, B. (2001). Recent developments in the biosynthesis and applications of heteropolysaccharides from lactic acid bacteria. *International Dairy Journal*, *11*(9), 687–707. https://doi.org/10.1016/S0958-6946(01)00114-5

Esparza, I., Jiménez-Moreno, N., Bimbela, F., Ancín-Azpilicueta, C. ve Gandía, L. M. (2020). Fruit and vegetable waste management: Conventional and emerging approaches. *Journal of Environmental Management*, *265*, 110510. https://doi.org/10.1016/J.JENVMAN.2020.110510

Fillaudeau, L., Blanpain-Avet, P. ve Daufin, G. (2006). Water, wastewater and waste management in brewing industries. *Journal of Cleaner Production*, *14*(5), 463–471. https://doi.org/10.1016/J.JCLEPRO.2005.01.002

Global Market Report. (2023). Non alcoholic-beverages. https://www.researchandmarkets.com/reports/5781333/non-alcoholic-beverages-global-market-report Erişim Tarihi: 12.12.2023

Gulsen Akbay, H. E., Akarsu, C. ve Kumbur, H. (2018). Treatment of fruit juice concentrate wastewater by electrocoagulation: Optimization of COD removal. *International Advanced Researches and Engineering Journal*, *2*(1), 53–57. https://dergipark.org.tr/en/pub/iarej/issue/34178/400881

Gulsen Akbay, H. E., Dizge, N. ve Kumbur, H. (2021). Enhancing biogas production of anaerobic co-digestion of industrial waste and municipal sewage sludge with mechanical, chemical, thermal, and hybrid pretreatment. *Bioresource Technology*, 340, 125688. https://doi.org/10.1016/J.BIORTECH.2021.125688

Gulsen Akbay, H. E. ve Kumbur, H. (2018). Investigation of biogas production potential of fruit wastes and sewage sludge by co-digestion method. *International Journal of Scientific and Technological Research*, 4(8), 110–120. https://www.iiste.org/Journals/index.php/JSTR/article/view/44480

Gülşen Akbay, H. E. (2022). Meyve işleme endüstrisi atıkları ve arıtma çamurunun anaerobik kofermantasyonu: fizikokimyasal ön işlemlerin biyogaz üretimine etkisinin araştırılması. Mersin Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. Doktora Tezi.

Guo, S., Kumar Awasthi, M., Wang, Y. ve Xu, P. (2021). Current understanding in conversion and application of tea waste biomass: A review. *Bioresource Technology*, *338*. https://doi.org/10.1016/J.BIORTECH.2021.125530

Hegde, S., Lodge, J. S. ve Trabold, T. A. (2018). Characteristics of food processing wastes and their use in sustainable alcohol production. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *81*, 510–523. https://doi.org/10.1016/J.RSER.2017.07.012

Hernández, J. A., Heyd, B. ve Trystram, G. (2008). On-line assessment of brightness and surface kinetics during coffee roasting. *Journal of Food Engineering*, *87*(3), 314–322. https://doi.org/10.1016/J.JFOODENG.2007.12.009

Isla, M. A., Comelli, R. N. ve Seluy, L. G. (2013). Wastewater from the soft drinks industry as a source for bioethanol production. *Bioresource Technology*, *136*, 140–147. https://doi.org/10.1016/J.BIORTECH.2013.02.089

Johnson, G. (1999). Assessing the damage to coke after health scare. *Los Angeles Times*. https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1999-jun-30-fi-51506-story.html

Kasmi, M., Chatti, A., Hamdi, M. ve Trabelsi, I. (2016). Eco-friendly process for soft drink industries wastewater reuse as growth medium for Saccharomyces cerevisiae production. *Clean Technologies and Environmental Policy*, *18*(7), 2265–2278. https://doi.org/10.1007/S10098-016-1144-9/FIGURES/5

Kibler, K. M., Reinhart, D., Hawkins, C., Motlagh, A. M. ve Wright, J. (2018). Food waste and the food-energy-water nexus: A review of food waste management alternatives. *Waste Management (New York, N.Y.)*, *74*, 52–62. https://doi.org/10.1016/J.WASMAN.2018.01.014

Kiple, K.F. (2000). The cambridge world history of food. *Cambridge University Press*. https://doi.org/10.1017/CHOL9780521402149

Kiple, K. F. ve Ornelas, K. C. (2014). Cambridge world history of food: trading in tastes. *Cambridge Histories Online*, 431–437. https://search.worldcat.org/title/44541840

Klingel, T., Kremer, J. I., Gottstein, V., De Rezende, T. R., Schwarz, S. ve Lachenmeier, D. W. (2020). A review of coffee by-products ıncluding leaf, flower, cherry, husk, silver skin, and spent grounds as novel foods within the european union. *Foods* 2020, Vol. 9, Page 665, 9(5), 665. https://doi.org/10.3390/FOODS9050665

Kumar, K., Yadav, A. N., Kumar, V., Vyas, P. ve Dhaliwal, H. S. (2017). Food waste: a potential bioresource for extraction of nutraceuticals and bioactive compounds. *Bioresources and Bioprocessing*, 4(1), 1–14. https://doi.org/10.1186/S40643-017-0148-6/METRICS

Lin, X., Chen, Z., Zhang, Y., Luo, W., Tang, H., Deng, B., Deng, J. ve Li, B. (2015). Comparative characterisation of green tea and black tea cream: Physicochemical and phytochemical nature. *Food Chemistry*, *173*, 432–440. https://doi.org/10.1016/J.FOODCHEM.2014.10.048

Macfarlane, A. ve Macfarlane, I. (2003). Green gold: the empire of tea. 320. http://scholar.google.com/scholar?hl=envebtnG=Searchveq=intitle:Green+Gold:+the+empire+of+tea#0

Madanhire, I. ve Mbohwa, C. (2014). Cleaner production framework for an beverage manufacturing company. *6th Int'l Conference on Mechanical, Production ve Automobile Engineering (ICMPAE'2014)*.

Maxime, D., Marcotte, M. ve Arcand, Y. (2006). Development of eco-efficiency indicators for the Canadian food and beverage industry. *Journal of Cleaner Production*, *14*(6–7), 636–648. https://doi.org/10.1016/J.JCLEPRO.2005.07.015

Mohsin, A., Sun, J., Khan, I. M., Hang, H., Tariq, M., Tian, X., Ahmed, W., Niazi, S., Zhuang, Y., Chu, J., Mohsin, M. Z., Salim-ur-R. ve Guo, M. (2019). Sustainable biosynthesis of curdlan from orange waste by using Alcaligenes faecalis: A systematically modeled approach. *Carbohydrate Polymers*, *205*, 626–635. https://doi.org/10.1016/J.CARBPOL.2018.10.047

Mostafa, S. ve Dumrak, J. (2015). Waste elimination for manufacturing sustainability. *Procedia Manufacturing*, *2*, 11–16. https://doi.org/10.1016/J.PROMFG.2015.07.003

Mudgil, D. ve Barak, S. (2018). Beverages: processing and technology. *Scientific Publishers.* https://books.google.com.tr/books/about/Beverages_Processing_and_Technology.html?id=3Q2NDwAAQBAJveredir_esc=y

Murariu, M. ve Dubois, P. (2016). PLA composites: From production to properties. *Advanced Drug Delivery Reviews*, *107*, 17–46. https://doi.org/10.1016/J.ADDR.2016.04.003

Nallusamy, S. (2016). Productivity enhancement in a small scale manufacturing unit through proposed line balancing and cellular layout. *International Journal of Performability Engineering*, *12*(6), 523. https://doi.org/10.23940/IJPE.16.6.P523.MAG

Nash, M. A. ve Poling, S. R. (2008). Mapping the total value stream: A comprehensive guide for production and transactional processes. 273.

Nicholls, W. (1998). Drinking your vitamins (and minerals) (Sect. E07). https://www.washingtonpost.com/archive/lifestyle/food/1998/07/29/drinking-your-vitamins-and-minerals/125bdc22-99ed-43ad-9044-6bef859766a0/

NPCS. (2008). The complete technology book on alcoholic and non-alcoholic beverages. *Asia Pacific Business Press Inc.* https://books.google.com.tr/books/about/The_Complete_Technology_Book_on_Alcoholi.html?id=gUwQTwEACAAJveredir_esc=y

Olajire, A. A. (2020). The brewing industry and environmental challenges. *Journal of Cleaner Production*, *256*, 102817. https://doi.org/10.1016/J.JCLEPRO.2012.03.003

Pendergrast, Mark. (2010). Uncommon grounds: the history of coffee and how ıt transformed our world. *Basic Books*. https://books.google.com/books/about/Uncommon_Grounds.html?hl=trveid=TUo981rkwkoC

Ravindran, R. ve Jaiswal, A. K. (2016). Exploitation of food industry waste for high-value products. *Trends in Biotechnology*, *34*(1), 58–69. https://doi.org/10.1016/J.TIBTECH.2015.10.008

Reineccius, G. (2006). Flavor chemistry and technology. In *Group*. https://www.routledge.com/Flavor-Chemistry-and-Technology/Reineccius/p/book/9781566769334

Riley, JJ. (1958). A history of the American soft drink industry: Bottled carbonated beverages. In *American Bottlers of Carbonated Beverages*. https://www.amazon.com/history-American-soft-drink-industry/dp/B0007DX7WS

Rorat, A. ve Vandenbulcke, F. (2019). Earthworms converting domestic and food industry wastes into biofertilizer. *Industrial and Municipal Sludge: Emerging Concerns and Scope for Resource Recovery*, 83–106. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-815907-1.00005-2

Sacchetti, G., Di Mattia, C., Pittia, P. ve Mastrocola, D. (2009). Effect of roasting degree, equivalent thermal effect and coffee type on the radical scavenging activity of coffee brews and their phenolic fraction. *Journal of Food Engineering*, *90*(1), 74–80. https://doi.org/10.1016/J.JFOODENG.2008.06.005

Salemdeeb, R., Zu Ermgassen, E. K. H. J., Kim, M. H., Balmford, A., ve Al-Tabbaa, A. (2017). Environmental and health impacts of using food waste as animal feed: a comparative analysis of food waste management options. *Journal of Cleaner Production*, *140*, 871–880. https://doi.org/10.1016/J.JCLEPRO.2016.05.049

Soobhany, N. (2018). Preliminary evaluation of pathogenic bacteria loading on organic municipal solid waste compost and vermicompost. *Journal of Environmental Management*, *206*, 763–767. https://doi.org/10.1016/J.JENVMAN.2017.11.029

Standage, T. (2006). A history of the world in 6 glasses. *Walker ve Co*.

Stronach, S. M., Rudd, T. ve Lester, J. N. (1987). Start-up of anaerobic bioreactors on high strength industrial wastes. *Biomass*, *13*(3), 173–197. https://doi.org/10.1016/0144-4565(87)90026-6

Sui, W., Xiao, Y., Liu, R., Wu, T. ve Zhang, M. (2019). Steam explosion modification on tea waste to enhance bioactive compounds' extractability and antioxidant capacity of extracts. *Journal of Food Engineering*, *261*, 51–59. https://doi.org/10.1016/J.JFOODENG.2019.03.015

Tannahill, R. (1989). Food in history. *Crown Publishers.*

Taulo, J. L. ve Sebitosi, A. B. (2016). Material and energy flow analysis of the Malawian tea industry. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *56*, 1337–1350. https://doi.org/10.1016/J.RSER.2015.11.072

Tebliğ. (2007). *Türk gıda kodeksi alkolsüz içecekler tebliği (Tebliğ No: 2007/26)*.

Tetra Pak. (2017). *Fruit processing | Orange Book*.

Tireki, S. (2021). A review on packed non-alcoholic beverages: Ingredients, production, trends and future opportunities for functional product development. *Trends in Food Science ve Technology*, *112*, 442–454. https://doi.org/10.1016/J.TIFS.2021.03.058

Toussaint-Samat, M. (2009). A history of food. 756. https://search.worldcat.org/title/436260289

Uddin, M. M. ve Wright, M. M. (2022). Anaerobic digestion fundamentals, challenges, and technological advances. *Physical Sciences Reviews*. https://doi.org/10.1515/psr-2021-0068

Ukers WH. (1948). The romance of coffee; an outline history of coffee and coffee- drinking through a thousand years (1st ed.). *Tea and Coffee Trade Journal* Co: https://www.amazon.com/ Romance-Coffee-Outline-Coffee-Drinking-Thousand/dp/B000OJYV20

Utama, D. M. ve Abirfatin, M. (2023). Sustainable lean six-sigma: A new framework for improve sustainable manufacturing performance. *Cleaner Engineering and Technology*, *17*, 100700. https://doi.org/10.1016/J.CLET.2023.100700

T.C. Ticaret Bakanlığı. (2022). Alkollü ve alkolsüz içecekler, *İhracat Genel Müdürlüğü Tarım Ürünleri Daire Başkanlığı*.

Verghese, K., Lockrey, S., Clune, S. ve Sivaraman, D. (2012). Life cycle assessment (LCA) of food and beverage packaging. *Emerging Food Packaging Technologies*, 380–408. https://doi.org/10.1533/9780857095664.4.380

Wang, J., Li, H., Chen, Z., Liu, W. ve Chen, H. (2016). Characterization and storage properties of a new microencapsulation of tea polyphenols. *Industrial Crops and Products*, *89*, 152–156. https://doi.org/10.1016/J.INDCROP.2016.05.013

Wicpolt, N. S., Morais, R. M., Molossi, F. A., Ogliari, D., Mezzalira, J., Prestes, O. D., Zanella, R. ve Gava, A. (2019). Experimental reproduction of congenital anomalies in the progeny of cows fed apple pomace during pregnancy. *Pesquisa Veterinária Brasileira*, *39*(6), 371–375. https://doi.org/10.1590/1678-5150-PVB-6119

Wolf, A., Bray, G. A. ve Popkin, B. M. (2008). A short history of beverages and how our body treats them. *Obesity Reviews*, *9*(2), 151–164. https://doi.org/10.1111/J.1467-789X.2007.00389.X

DENEYİM KAYBI

Benjamin ve Ong'a Göre Teknolojide Kaybolan Söz

Dr. Sedat Demir

nobel bilimsel

Deneyim Kaybı: Benjamin ve Ong'a Göre Teknolojide Kaybolan Söz

Dr. Sedat Demir

Yayın No.: 2354
ISBN: 978-625-376-010-6
E-ISBN: 978-625-376-011-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Kasım 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: İpek Oral -ipek@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Demir, Sedat.
Deneyim Kaybı: Benjamin ve Ong'a Göre Teknolojide Kaybolan Söz / Sedat Demir
1. Basım, VIII + 342 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-376-010-6
E-ISBN: 978-625-376-011-3
1. Sözlü Kültür 2. Yazılı Kültür 3. Dijital Kültür 4. Ong 5. Benjamin 6. Aura 7. Hafıza

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

KISALTMALAR LİSTESİ ..... **vii**

GİRİŞ **1**

Birinci Bölüm
SÖZLÜ VE YAZILI KÜLTÜRLERİN BÜTÜNLÜĞÜ BAĞLAMINDA DEĞİŞEN İLETİŞİM OLGUSU **11**

1.1. Birincil Sözlü Kültür Evresi: Gelenekler ve Destanlar 13

1.2. Yazılı Kültür ve *Chirografik* Çağ: Matbaa ve Aydınlanma 22

1.3. Elektriğin Hızı ve Kitle İletişimi: Eleştiriler Doğrultusunda Yenilenen İletişim Olgusu 36

1.4. Elektronik Kültürle Çeşitlenen İletişim: *Teknoloji* ve İnsan 52

1.5. Dijital Kültür: Postmodernizm ve Hakikat Sonrası 65

İkinci Bölüm
WALTER BENJAMIN: İLETİŞİMİN KRİZLERİ **85**

2.1. Teknoloji Aracılığıyla Yeniden Üretilebilir Sanat: *Aura* 90

2.2. Yeni Bir Metin Olarak Mekân: *Flaneur* 107

2.3. Hikâye Anlatıcılığı: *Söz*ün Gücü 121

2.4. Teknolojik Aura: *Benjamin'in Radyosu* 133

2.5. Kültür Endüstrisi: Eleştirel Yaklaşımlar 147

Üçüncü Bölüm
WALTER J. ONG: İLETİŞİMİN İMKÂNLARI **163**

3.2. Ong'un Düşünce ve İletişim Geleneği: Ramus ve *Retorik* 179

3.3. Okuryazarlık ve Hafıza: Yazı ve *Memoria Sanatı* 196

3.4. Eski ve Yeni Medya: *Melez Medya* ve Hafıza Kaybı 205

3.5. Dijital Süreç ve Ong: Hakikat Sonrası Dünya 218

Dördüncü Bölüm
WALTER BENJAMİN VE WALTER ONG'UN SÖZLÜ VE YAZILI KÜLTÜRE BAKIŞLARI 233

4.1. Hafıza ve Deneyim 236
4.2. Hikâye Anlatıcılığı 246
4.3. Okuryazarlık 256
4.4. Verimlilik ve İlerleme 273
4.5. Teknoloji ve Medya Eleştirileri 281

SONUÇ 295

KAYNAKÇA 317

ÖZ GEÇMİŞ 341

KAYNAKÇA

Açıkel, E. ve Çelikol, M.: **Dijitoloji: Yeni Nesil Pazarlama Ve Satış,** Mediacat Kitapları, İstanbul 2012.

Adorno T. W., Max H.: **Aydınlanmanın Diyalektiği,** Çev. Nihat Ülner, Elif Öztarhan, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2010.

Adorno, Thodor W.: **Walter Benjamin'in Portresi-Walter Benjamin Üzerine**, YKY, İstanbul 2004.

Adorno, Thodor W.: **Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi**, Çev. N. Ülner, M. Tüzel, E. Gen, İletişim Yayınları, İstanbul 2012.

Adorno, Thodor W.: **Minima Moralia**, Çev. O. Koçak, A. Doğukan, Metis, İstanbul, 1998.

Agamben, Giorgio: **Infancy And History: Essays On The Destruction Of Experience**, Çev. Liz Heron, Londra Verso, 1993.

Agricola, Rudolf: **De Inventione Dialectica Libri Tres,** Olms. Hildsheim 1976.

Aguila, Almond.: "Time And Space On Skype: Experience Togetherness While Apart." **Explorations İn Media Ecology,** 2012, 10(3-4), 303-312.

Ahıska, M.: **Radyonun Sihirli Kapısı Garbiyatçılık Ve Politik Öznellik,** Metis Yayınları, İstanbul 2002.

Aktulum, Kubilay: "Parçalılık/Süreksizlik/Kopukluk", **Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi**, 2003-01.

Alayoğlu, S. Toprak: "Medyada Gerçeklik ve Çekişme Tartışması", Der. Nurçay Türkoğlu, **Kültürel Üretim Alanları**, Babil, 2004.

Allor, Martin: "The Political And Epistemological Constituent Of Critical Communication Research", **Journal Of Communication,** Summer, 1983.

Alpyağıl, Recep: **Derrida'dan Caputo'ya Dekonstrüksiyon Ve Din**, İz Yayıncılık, 2010

Altınörs, Atakan: "Platon İle Aristoteles'in Retorik Anlayışlarının Karşılaştırılması", **Ekev Dergisi**, Sayı 49, 2011

Alver, K.: Doğan N.: **Kültür Sosyolojisi**, Hece Yayınları, Ankara 2007.

Anderson, Benedict: **Hayali Cemmatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, Metis, İstanbul, 1995.

Anderson, Perry: **Tarihten Siyasete Eleştiri Yazıları,** Çev. S. Coşar, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.

Anton Kaes ve Martin Jay: **The Weimar Republic Sourcebook Berkeley**, University Of California Press, 1994.

Arendet, Hannah: **Eichmann İn Jerusalem: A Report On The Banality Of Evil,** Penguin Books, New York 2006.

Arendt, Hannah: **İnsanlık Durumu, Seçme Eserler 1**, Çev. Bahadır S. Şener, İletişim Yayınları, 2012.

Arendt, Hannah: **Geçmişle Gelecek Arasında,** Çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.

Arık, M. Bilal: "Raymond Williams", **Kadife Karanlık,** 2. Bsk.: Ed. Nurdoğan Rigel, Su Yayınevi, İstanbul 2006.

Arık, M. Bilal: İnsan Ve Toplumu Bir Arada Düşünmedikçe Popüler Kültürü Tartışamayız, **Medya Ve Popüler Kültür Eleştirel Bir Yaklaşım,** Literatür Yayınları, Konya 2004.

Aristotales: **Retorik,** çev. Mehmet H. Doğan, YKY, 1998

Ascher, M., Robert A.: "Yazısız Uygarlık – İnkalar Ve Quipu", **İletişim Tarihi,** Çev. Berkay Ersöz, Siyasal Kitabevi, Ankara 2014, S.58-65.

Assman, Jan.: **Kültürel Bellek,** Çev. Ayşe Tekin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2001.

Atabek, Nejdet: **"**Propaganda Ve Toplumsal Kontrol**", Selçuk Üniversitesi İletişim Dergisi,** Sayı 4, Ocak, 2003, S. 4-12.

Ayhan, Bünyamin: "Küreselleşme Sürecinde Kitle İletişim Araçlarının Rolü", **Selçuk Üniversitesi İletişim Dergisi,** Sayı 3, Temmuz, 2003, S. 82-90.

Bağce, Emre: **Frankfurt Okulu,** 2. Bsk.: Doğu Batı Yayınları, Ankara 2006.

Bal, Hüseyin: **İletişim Sosyolojisi,** Süleyman Demirel Üniversitesi Yayın No:142, Isparta 2004.

Baldini, Massimo: **İletişim Tarihi,** Çev. G. Batuş, Avcıol Basım Yayın İstanbul 2000.

Balle, F. ve Eymery, G.: **Yeni Medyalar,** Çev. M. S. Şakiroğlu, 2. Bsk.: İletişim Yayınları, İstanbul 1995.

Ball-Rokeach, Sandra: **Theories Of Mass Communication,** David Mckay, New York 1975.

Barbier, F. ve
Barthes, Roland: **Yazı Üzerine Çeşitlemeler & Metnin Hazzı,** Çev. Şule Demirkol, YKY, Ocak 2006

Barthes, Roland: **S/Z**, Çev. S. Öztürk, İstanbul, YKY

Barthes, Roland: **Anlatıların Yapısal Çözümlemesine Giriş- Göstergebilimsel Serüven**. Çev. M. Rifat, S. Rifat İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1993.

Barthes, Roland "TheDeath of the Author", Image, Music Text, **Fontana**, London, 1972 s. 43-48

Barthes, Roland: **Yazının Sıfır Derecesi,** Çev. Tahsin Yücel, YKY, İstanbul, 2009

Başaran, Abdullah: **Postmodern: Felsefe, Edebiyat, Nekahet**, Dedalus, 2018

Baudelaire, Charles: **Modern Hayatın Ressamı**, Çev. Ali Berktay, İstanbul, İletişim Yay, 2021.

Baudrilliard, Jean: **Simulakrlar ve Simulasyon**, Çev. Oğuz Adanır, Doğu-Batı Yayınları, Ankara, 2003

Baudrilliard, Jean: **Sembolik Değiş Tokuş,** Çev. Oğuz Adanır, Boğaziçi Yayınları, 2016.

Baudrilliard, Jean: **Tüketim Toplumu,** Çev. Hazal Deliceçaylı, Ferda Keskin, 2. Bsk, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2004.

Baysal, Jale: **Kitap Ve Kütüphane Tarihi'ne Giriş,** 2. Bsk.: Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi, İstanbul 1992.

Bekir Balkız: "Frankfurt Okulu Ve Eleştirel Teori: Sosyolojik Pozitivizmin Eleştirisi", **Sosyoloji Dergisi,** Sayı:12-13, 2004

Benhabib, Seyla: **Eleştiri, Norm Ve Ütopya: Eleştirel Teorinin Temellerine Dair Bir İnceleme,** Çev. İ. Tekerek, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.

Benjamin, Walter: **Teknik Araçlarla Yeniden-Üretim (Çoğaltma) Çağında Sanat Eseri**, Çev. Osman Akınhay, Agora, 2012.

Benjamin, Walter: "Alman Faşizminin Kuramları: Ernst Jünger'in Denemeler Derlemesi "Savaş ve Savaşçı:" Üzerine.", Estetize Edilmiş Yaşam, Der. Ü. Oskay, İstanbul 1995.

Benjamin, Walter: "Hikâye Anlatıcısı", Çev. Nurdan Gürbilek Ve Sabir Yücesoy, **Son Bakışta Aşk,** Hzl. Nurdan Gürbilek, Metis Yayınları, İstanbul 1995

Benjamin, Walter: **"Moda Üzerine",** Çev. Ahmet Cemal, Gergedan, 1: 95-96, 1987.

Benjamin, Walter: **Moskova Günlüğü**, Çev. Cemal Ener, Metis, İstanbul, 2001.

Benjamin, Walter: **Pasajlar**, çev. Ahmet Cemal, 7. Bsk., YKY, İstanbul 2009

Benjamin, Walter: **Radyo Benjamin**, Ed. Lecia Rosnthal, Çev. Cemal Ener- Elif Okan Gezmiş, Metis Yayınları, İstanbul, 2014.

Benjamin, Walter: **Selected Writings, Cilt I–IV,** Marcus Bullock, Michael Jennings ve Diğ. (Edt.) Cambridge, MA: Harvard University Press, 1996–2003.

Benjamin, Walter: **Work of Art in the Age of It's Technological Reproducibility, and Other Writings on Media**, Michael W. Jennings, Brigid Doherty ve Thomas Levin Edt., İngilizceye çeviren Edmund Jephcott, Rodney Livingstone, Harward University Press, 2008

Bennett, Scott.: "The Golden Age Of Libraries", **The Journal Of Academic Librarianship,** 2001, 27 (4), 256-259.

Benton, Sarah.: "Partinin Çöküşü", **Yeni Zamanlar,** Ed. Stuart Hall, Martin Jacgues, Çev. Abdulah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1995, S. 257-272.

Berelson, Bernard, Berg, S. V.: "The Living Legacy Of Walter J. Ong. Proceedings Of The Media Ecology Association." **Lecture Conducted From Media Ecology Association,** New York City, NY 2005, June 22.

Berman, Marshall: **Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor,** Çev. Ümit Altun, Bülent Peker, İletişim Yayınları. İstanbul 1994.

Berman, Russell: "Writing For The Book Industry: The Writer Under Organized Capitalism", New German Critique 29 (1983): 39–56.

Bernstein, Eduard.: **Sosyalizmin Önkoşulları ve Sosyal Demokrasinin Görevleri,** Çev. L. Bakaç, Yazılama Yayınevi, İstanbul 2012.

Best, S., Kellner, D.: **Postmodern Teori-Eleştirel Soruşturmalar-** Çev. M. Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul1998.

Bıçakçı, İlker: **İletişim Ve Halkla İlişkiler,** 3. Bsk.: Mediacat Kitapları, Ankara 2000.

Bijsterveld, Karin: "Sound Studies: New Technologies And Music" **Social Studies Of Science,** 2004, 34(5).

Binark, Mutlu: "Giriş", **Yeni Medya Çalışmalarında Araştırma Yöntem ve Teknikleri**, Der. M. Binark, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014

Boorstin, Daniel J.: **The Discoverers. NY:** Vintage, New York 1985.

Bottomore, Thomas: Frankfurt Okulu, Çev. A. Çiğdem, Vadi Yayınları, Ankara 1989.

Bourdieu, Pierre: **Photography: A Middle-Brow Art**, Cambridge: Polity, 1990.

Bourdieu, Pierre: **Sanatın Kuralları**, Çev. N. Kamil Selvi, YKY, İstanbul, 2006.

Bourse, M. ve Yücel, H.: **İletişim Bilimlerinin Serüveni,** Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012.

Brecht, Bertolt, **Brecht On Theatre: The Development Of An Aesthetic,** Methuen Drama, Londra 1974.

Briggs, A., Burke, P.: **Medyanın Toplumsal Tarihi: Gutenberg'den İnternet'e,** Çev. Ü. H. Yolsal Ve E. Uzun, Kırmızı Yayınları, İstanbul 2011.

Briggs, A., Peter B.: **Medyanın Toplumsal Tarihi,** Çev. İbrahim Şener, İzdüşüm Yayınları, İstanbul 2004.

Brown, J.A.C.: **Siyasi Propaganda,** Çev. Yusuf Yazar, Ağaç Yayıncılık, İstanbul 1992.

Bruck, Jan, "Beckett, Benjamin And The Modern Crisis İn Communication", **New German Critique**, 26, 1982, 159–171.

Bruns, Axel: **Blogs, Wikipedi, Second Life And Beyond: From Production To Postusege.** Peter Lang Inc, New York. 2008.

Bryson, Lyman "The Structure and Function of Communication in Society", ed. Harold D. Laswell, **The Communication of Ideas**, New York, Harper&Brothers, 1948.

Buck-Morss, Susan: "The Flâneur, The Sandwichman, And The Whore: The Politics Of Loitering", New German Critique 39 (1986): 99–140.

Burke, J., Robert O.: "Orta Çağda İletişim Ve İnanç", **İletişim Tarihi,** Çev. Berkay Ersöz, Siyasal Kitabevi, Ankara 2014, S.117-126.

Burke, Kenneth, **Counter-Statement,** University Of California Press, Berkeley, CA 1968.

Burton, Graeme; Görünenden Fazlası: **Medya Analizlerine Giriş,** Çev. Nefin Dinç, Alan Yayıncılık, İstanbul 1995.

Burton, Richard, The Flaneur And His City: **Patterns Of Daily Life İn Paris 1815–1851,** University Of Durham, Durham 1994.

Büyük, Mustafa: "Dijital Yaşamda Mahremiyet Kişisel Veriler", **Dijital Çağda İletişim, Kültür ve Medya,** Editörler Mustafa Temel, Ömer Faruk Koçak, Çizgi Yayınları, Eylül 2021.

Carey, James: "Zaman, Mekân Ve Telgraf", Çev. B. Ersöz, Yay. Haz. D. Crowley ve P. Heyer, **İletişim Tarihi: Teknoloji - Kültür – Toplum,** 2. Bsk.: Siyasal Kitabevi, Ankara 2011.

Carey, James: "Mcluhan ve Mumford: The Roots Of Modern Media Analysis", **Journal Of Communication,** 31 (3), 1981, 162 – 178.

Carey, James: "Walter Benjamin, Marshall Mcluhan And The Emergence Of Visual Society", **Prospects 11** (1986): 29–38.

Carey, James: "Zaman, Mekan Ve Telgraf", İletişim Tarihi: Teknoloji - Kültür – Toplum, Yay. Haz.: D. Crowley Ve P. Heyer, Çev. B. Ersöz, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2011

Carr, N. G.: The Shallows: **What The Internet İs Doing To Our Brains.** W. W. Norton, New York, NY 2011.

Carr, N. G.: "Is Google Making Us Stupid", **The Atlantic**, Jully/August, 2008.

Castells, Manuel: **İsyan Ve Umut Ağları, İnternet Çağında Toplumsal Hareketler**, Çev. Ebru Kılıç, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013.

Caygill, Howard: **Walter Benjamin –The Colour Of Experience,** London And New York, Routledge, 2005.

Chaffe, Steven H. & Chapeaux, J. E.: **Organizational Behavior.** West Publishing Company, New York 1996.

Chomsky, Noam: **Bilgi Sorunları ve Dil**, Çev. Veysel Kılıç, Bgst Yayınları, 2009

Chomsky, Noam: **Dil ve Zihin,** Çev. Ahmet Kocaman, Ayraç, Ankara, 2002.

Clanchy, M. T.: **From Memory To Written Record: England, 1066-1307,** Harvard University Press, Cambridge, Mass 1979.

Claude E., Shannon, W. Weaver: **The Mathematical Theory Of Communication,** Champaign, University Of Illinois Press, 1949.

Cohen, Margaret: "Benjamin's Phantasmagoria", **New German Critique,** Duke University Press.

Comor, Edward.: "Harold Innis And The 'Bias Of Communication", **Communication And Society,** 2001, 4(2), 274-294.

Cooley, Charles Horton: **Social Organization,** Scribner, Newyork 1909.

Coulmas, Florian: **The Writing Systems Of The World,** Basil Blackwell, Oxford 1989.

Cowen, R. S.: "Elektroniğin Toplumsal Gelişimi", **İletişim Tarihi,** Çev. Berkay Ersöz, Siyasal Kitabevi, Ankara 2014, S.456-466.

Crary, Jonathan: **Spectacle, Attention, Counter-Memory,** October 50 (Güz 1989): 103.

Crowler, H., Paul H.: "Batı'da Okuryazarlık Geleneği", **İletişim Tarihi,** Çev. Berkay Ersöz, Siyasal Kitabevi, Ankara 2014, S. 77-79

Crowley, D. ve Heyer, P.: İletişim Tarihi: **Teknoloji - Kültür – Toplum,** Çev. B. Ersöz, 2. Bsk.: Siyasal Kitabevi, Ankara 2011.

Çağan, Kenan.: **Popüler Kültür Ve Sanat,** Altınküre Yayınları, Ankara 2003.

Çiğdem, Ahmet.: Akıl Ve Toplumun Özgürleşimi: **Jürgen Habermas Üzerine Bir Çalışma,** İletişim Yayınları, İstanbul 2008.

Çiğdem, Ahmet: **Aydınlanma Düşüncesi**, Dedalus, 2017.

Defleur, Melvin L., Defrancis, John.: **Visible Speech: The Diverse Oneness Of Writing Systems,** University Of Hawaii Press, Honolulu 1989.

Dellaloğlu, B. F.: **Frankfurt Okulu'nda Sanat Ve Toplum,** Bağlam Yayınları, İstanbul 1995.

Demiralp, Oğuz: **Tanrı Bakışlı Çocuk**, YKY, İstanbul 1999.

Derrida, Jacques: "Structure, Signand Play İn The Discourse Of Human Sciences", Roudledge, Londra, 1978

Derrida, Jacques: "Göstergebilim ve Gramatoloji", Çev. T. Akşin, **Toplumbilim, 10** Jacques Derrida Özel Sayısı, 1999

Deutscher, Guy.: **Dilin Aynasından: Kelimeler Dünyamızı Nasıl Renklendirir?,** Çev. C. Yardımcı, Metis Yayınları, İstanbul 2013.

Dilmen, N. E. ve Öğüt, S.: "Yeni İletişim Ortamları Ve Etkileşime İletişimsel Bilişim Yaklaşımı." Ed. E. Akyazı, N. E. Dilmen Ve T. Kara, **Yeni İletişim Ortamları Ve Etkileşim Uluslararası Konferansı 1-3 Kasım 2006,** İstanbul, Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi, İstanbul 2006.

Doğan, Tuğba: "Walter Benjamin Ve Yusuf Atılgan'da Flaneur İmgesi Üzerine Bir Deneme", Cogito52, YKY, 2007.

Dollot, Louis, **Kitle Kültürü Ve Bireysel Kültür**, Çev. Özlem Nudralı, İletişim Yayınları, İstanbul1991

Dursun, Çiler: "Sözlü ve Görsel Kültürde İnsan ve Toplum", H. Tüfekçioğlu (Ed.) **İletişim Sosyolojisi, Anadolu Üniversitesi Yayını,** Eskişehir, 2013.

Eagleton, Terry: **Walter Benjamin ya da Devrimci Bir Eleştiriye Doğru,** Çev. Ferit Burak Aydar, Agora, Ekim 2013.

Eagleton, Terry: **The Idea Of Culture,** Blackwell Pub.: Massachussetts 2000.

Eco, Umberto: **Alımlama Göstergebilimi**, Çev. Sema Rifat, Düzlem Yayınları, İstanbul

Eisenstein, Elizabeth: **The Printing Press As An Agent Of Change: Communications And Cultural Transformations İn Early-Modern Europe** 2. Bsk.: Cambridge University Press, Cambridge 2005.

Ellul, J, and Bromiley, W.: **What I Believe,** W. B. Eerdmans, Grand Rapids, MI, 1989.

Ellul, Jacques: **The Technological System**, J. Neugroschel, New York Continuum, 1980.

Ellul, Jacques: **Propaganda: The Formation Of Men's Attitudes, Vintage Books,** New York, NY 1973.

Ellul, Jacques: **The Technological Bluff. W. B. Eerdmans,** Grand Rapids, MI 1990.

Erdoğan, İ. , Alemdar, K.: **İletişim Ve Toplum,** Ankara: Bilgi Yayınevi. 1990.

Erdoğan, İrfan: **İletişimi Anlamak.** 2. Bsk.: Erk Yayınları, Ankara 2005.

Erdönmez, C.: **Genel Ve Teknik İletişim,** 3. Bsk.: Seçkin Yayıncılık, Ankara 2005.

Eroğlu, Feyzullah.: **Davranış Bilimleri,** Beta Yayınları, İstanbul 1995.

Ewen, Stuart: "In Spin We Trust: A Conversation With Stuart Ewen", **(Interview) Steven Heller,** Print, May-June 51 (3), 1997, S. 94-101.

Farrell, T. J, Soukup, P. A.: **Media, Consciousness, And Culture: Explorations Of Walter Ong's Thought, Sage Publications,** Newbury Park, CA 1991.

Farrell, T. J.: **Walter Ong's Contributions To Cultural Studies: The Phenomenology Of The Word And I-Thou Communication,** Hampton Press, Cresskill, NJ 2000.

Faulmann, Carl.: **Yazı Kitabı: Tüm Yerkürenin, Tüm Zamanların Yazı Göstergeleri Ve Alfabeleri,** Çev. I. Arda, 3. Bsk.: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009.

Featherstone, Mike: "The Flâneur, The City And Virtual Public Life", **Urban Studies 35(5–6)**, 1998

Fehér, Ferenc: Lukács And Benjamin: Parallels And Contrasts", **New German Critique 34**, Kış 1985 125–138

Felten, Peter: "Visual Literacy", Change, November-December, 2008, S. 60-64 Hartley, John A **Short History Of Cultural Studies**. Sage Publications. 2003.

Ferris, David S.: **Introduction To Walter Benjamin**, Cambridge University Press, 2004.

Finneran, Kevin: "The Electronic Word". **Issues İn Science And Technology,** , 15 (1), 30, 1998

Fiske, John: **Popüler Kültürü Anlamak,** Çev. Süleyman İrvan, Ark-Bilim Ve Sanat Yayınları, Ankara 1991.

Fourier, Charles: **The Utopian Vision Of Charles Fourier: Selected Texts On Work, Love, And Passionate Attraction,** University Of Missouri Press, Columbia 1983.

Freud, Sigmund: **Kitle Psikolojisi,** Çev. Kamuran Şipal, 3. Baskı, Cem Yayınevi, İstanbul ,2006.

Friedberg, Anne: **Window Shopping**, University Of California Press, 1993.

Frisby, David: "The Flâneur İn Social Theory", Ed. Keith Tester, **The Flâneur**, Londra, Routledge, 1994.

Gandler, Stefan: "Tarih Meleği Neden Geriye Bakıyor?", **Cogito 52**, YKY, 2007, Sayı 52.

Gans, H. J.: **Popüler Kültür Ve Yüksek Kültür,** Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005.

Gay, Peter: **Weimar Kültürü**, Çev. Eren Buğlalılar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2023.

Geist, Johann Friedrich: **Arcades: The History Of A Building Type,** MIT Press, Cambridge, MA 1983.

Gencarelli, T. F.: "Neil Postman And The Rise Of Media Ecology.", **Perspectives On Culture, Technology, And Communication: The Media Ecology Tradition**, Ed. Casey Lum, Hampton, Cresskill, NJ, 2006.

Geray, Haluk: **İletişim Ve Teknoloji: Uluslararası Birikim Düzeninde Yeni Medya Politikaları,** Ütopya Yayınevi, Ankara 2003.

Gerbner, George: **Kadife Karanlık 2,** Ed. B. Çoban, Su Yayınevi, İstanbul, 2005.

Gershom Scholem: **Mektuplaşmalar, 1932–1940**, Çev. Saliha Yeniyol, Kolektif, 2018.

Giddens, Anthony: **Siyaset Sosyoloji Ve Toplumsal Teori,** Çev. T. Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 2001.

Gleick, James: **Enformasyon: Bir Tarih Bir Kuram Bir Tufan**, Çev. Ü. Şensoy, Optimist Yayınları, İstanbul 2014.

Goldhaber, Dail: **The Nature-Nurture Debates: Bridging The Gap.** Cambridge Universitypress, 2012

Goldmann, Lucien: "Marcuse'yi Anlamak", **Partisan Review,** Cilt 38, 1971, S. 247-263.

Goody, Jack: **Yazılı ve Sözle Arasındaki Etkileşim**, Çev. Osman Bulut, Pinhan Yayınları, 2013

Goody, Jack: **Yaban Aklın Evcilleştirilmesi**, Çev.K. Değirmenci Ankara: Dost Kitabevi, 2001

Goody, Jack: **Yazılı ve Sözel Arasındaki Etkileşim: Okur-Yazarlık, Aile, Kültür ve Devlet Üzerine İncelemeler,** Çev. O. Bulut, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2013.

Gozzi JR, Raymond: "Jacques Ellul On Technique, Media, And The Spirit", **Atlantic Journal Of Communication,** 2000.

Gökçe, Orhan: **İletişim Bilimine Giriş – İnsanlararası İlişkilerin Sosyolojik Bir Analizi,** 6. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara 2005.

Gönenç, Özgür: **"İletişimin Tarihi",** İ.Ü. İletişim Fakültesi Dergisi, No:18, 2003.

Gramsci, Antonio.: **Hapishane Defterleri,** Çev. Kenan Somer, Aşina Kitaplar, Ankara 2009.

Gronbeck, B. E.,
Gronbeck, B. E.: "The Rhetorical Studies Tradition And Walter J. Ong: Oral-Literacy Theories Of Mediation, Culture, And Consciousness", **Media, Consciousness, And Culture: Explorations Of Walter Ong's Thought,** Ed. B. E. Gronbeck, T. J. Farrell, & P. A. Soukup, Sage, Newbury Park, CA 1991.

Gülenç, K.: **Demokrasi Platformu, Eleştirel Kuram Ve Yaşam Felsefesi,** Orhun Kitabevi, Ankara 2011.

Güngör, Nazife, **İletişim,** Ed. B. Özçelik, Siyasal Kitabevi, Ankara 2011.

Güngör, Nazife: **İletişim Kuramlar Yaklaşımlar**, 3. Baskı, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2016

Gürbilek, Nurdan: "Bir Unutuşun Öyküsü". Akıntıya Karı Tartışma Dizisi 2, 1986

Güvenç, Bozkurt.: **İnsan Ve Kültür,** Remzi Kitabevi, İstanbul 1974.

Habermas, Jürgen: **İletişimsel Eylem Kuramı,** Çev. M. Tüzel, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001.

Habermas, Jürgen: **Kamusallığın Yapısal Dönüşümü,** 5.Bsk.: Çev. T. Bora, M. Sancar, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.

Hall, Stuart, Martin Jay: **Yeni Zamanlar**, Ed. Stuart Hall, Martin Jacgues, Çev. Abdulah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1995, S.169-185.

Hannah, S. A.: "Confronting Hypertext: Exploring Divergent Responses To Digital Coursework", **The Internet And Higher Education,** 1998, 1 (1), 45-57.

Hansen, Miriam: **Bratu Cinema And Experience: Siegfried Kracauer, Walter Benjamin and Theodor W. Adorno Berkeley**, University Of California Press, 2012.

Hardt, Hanno: **Critical Communication Studies: Communication,** History And Theory İn America, Routledge, New York 1992.

Hari, Johann: **Çalınan Dikkat "Neden Odaklanamıyoruz?"** Çev. Barış Engin Aksoy, Metis Yayınları, 2022

Harootunian, Harry: **Tarihin Huzursuzluğu: Modernlik, Kültürel Pratik ve Gündelik Hayat Sorunu,** Çev. M. E. Dinçer, Boğaziçi Üni. Yay.: İstanbul 2006.

Harp, Jerry.: "Ong, Hopkins, And The Evolution Of Consciousness", **Explorations İn Media Ecology,** 2012, 11(3-4), 231-241.

Havelock, E. A.: **Platon: Filozof Şaire Karşı**, Çev. Adem Beyaz, Pinhan Yayınları, 2015.

Headrick, Daniel.: "Optik Telgraf", Çev. B. Ersöz, **İletişim Tarihi: Teknoloji - Kültür – Toplum**, Yay. Haz. D. Crowley Ve P. Heyer, 2. Bsk.: Siyasal Kitabevi, Ankara 2011.

Held, David: "Ulus-Devletin Çöküşü", **Yeni Zamanlar**, Ed. Stuart Hall, Martin Jacques, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1995.

Heyer, Paul: **Harold Innis, Rowman & Littlefield,** Lanham 2003.

Hochheimer, John L.; "Origins Of The Limited Effects Model", **Mass Communication Review Yearbook,** Eds. Gurevitch, Michael Ve M. R. Levy, Vol.: S. Ca: Sage, 1985, S. 75-84.

Horkheimer, Max: **"Toplum Felsefesinin Günümüzdeki Durumu ve Bir Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü'nün Görevleri",** Çev. Ahmet Özden, Frankfurter Universitatsreden, 37, Englert & Schlosser, Frankfurt 1931.

Horkheimer, Max: **Akıl Tutulması,** Çev. Orhan Koçak, 7. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul 2008.

Huyssen, Andreas: **Modernity And The Text: Revisions Of German Modernism**, New York, Columbia University Press, 1992.

Illich, I. ve Sanders, B.: **ABC: The Alphabetization Of The Popular Mind,** Marion Boyars Publishers, London 1988.

Innis, H. A., Godfrey, D.: **Empire & Communications,** Illustrated Ed.: Press Porcépic, Victoria, B.C. 1986.

Innis, Harold A.: **The Bias Of Communication,** 2. Bsk. University Of Toronto Press, Toronto, Ont. 2008.

İnceoğlu, M., Mehmet: **Tutum, Algı, İletişim,** 6. Bsk.: Siyasal Kitabevi, Ankara 2011.

İnuğur, M. Nuri: **Basın ve Yayın Tarihi,** 3. Bsk.: Der Yayınları, İstanbul 1993.

Jablonka, Eva, Marion J. Lamb: **Evrimin Dört Boyutu: Yaşam Tarihinde Genetik, Epigenetik, Davranışsal Ve Simgesel Değişimler**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2018

Jay, Martin: **Diyelektik İmgelem Frankfurt Okulu Ve Sosyal Araştırmalara Enstitüsü'nün Tarihi 1923-1950,** Çev. Ü. Oskay, Ara Yayıncılık, İstanbul 1989.

Jay, Martin: "'The Aesthetic Ideology' As Ideology; or, What does It Mean to Aestheticize Politics?", **Cultural Critique,** Bahar 1992.

Jay, Martin: **İmparatorluk Ve İletişim Araçları**, Çev. N. Törenli, Ed.D. Godfery, Ankara, Ütopya, 2006.

Jean, Georges: **Yazı İnsanlığın Belleği,** Çev. N. Başer, 6. Bsk.: YKY, İstanbul 2010.

Jenkins, Henry: **Cesur Yeni Medya-Teknolojiler Ve Hayran Kültürü**, Çev. Nihan Yeğengil, İstanbul, 2016.

Jenneney, Jean-Noel: **Başlangıcından Günümüze Medya Tarihi**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2006.

Jimenez, Marc: **Estetik Nedir?,** Doruk Yayınları, İstanbul 2008.

Jochum, Uwe: "The Gnosis Of Media", **Library Quarterly**, 2004.

K., Yavuz, S. Öztürk: "İletişim Çağında İnsandan Makineye Belleğin Serüveni", **Dijital Kültür ve Medya**, Ed Doç.Dr. Mehmet Gökhan Genel, Eğitim Yayınevi İstanbul, 2018.

Kampowsi, Stephen: **Arendt, Augustine, And The New Beginning: The Action And Moral Thought Of Hannah Arendt İn The Light Of Her Dissertation On St. Augustine,** William Eerdmans Pub.: Cambridge 2008.

Kara, Hakan: "Bilgisayar / İnternet Teknolojisi Ve Değişen Gazetecilik", **Yeni İletişim Teknolojileri ve Medya, Der. S. Alankuş,** 2. Bsk.: IPS İletişim Vakfı, İstanbul 2005.

Karahasan, Fatoş: **Taşlar Yerinden Oynarken: Dijital Pazarlamanın Kuralları,** Doğan Kitap, İstanbul 2012.

Katz, Elihu, Lazarsfeld: **Paul, Personal Influence, Free Press, New York 1955; İçinde,** Gazi Üniversitesi İletişim Dergisi, Sayı 24, Kış-Bahar 2007.

Kejanlıoğlu, Beybin: **Frankfurt Okulu'nun Eleştirel Bir Uğrağı: İletişim Ve Medya,** Bilim Sanat Yayınları, Ankara 2005.

Kellner, Douglas.: "Frankfurt Okulu'nu Yeniden Değerlendirmek: Martin Jay'in Diyalektik İmgelemin Eleştirisi", **Frankfurt Okulu,** Ed. H. E. Bağce, 2.Bsk.: Doğu Batı Yayınları, Ankara 2006.

Ketenci, H. F. ve Bilgili, C.: **Yongaların 10000 Yıllık Gizemli Dansı: Görsel İletişim Ve Grafik Tasarımı,** Beta Yayınları, İstanbul 2006.

Keyes, Ralph: **Hakikat Sonrası Çağ-Günümüz Dünyasında Yalancılık Ve Aldatma,** Çev. Deniz Özçetin, Deli Dolu Yayınları, 2017.Lacan, Jacques Fallus'un Anlamı. Afa. İstanbul. 1994

Kızılçelik, Sezgin.: **Frankfurt Okulu,** Anı Yayıncılık, Ankara 2000, 2008.

Koçak, Orhan: **Bilgi Toplumu Sürecinde Çalışma Yaşamı: Dijital Teknolojiler Boyutuyla,** Ekin Yayınevi, Bursa, 2011.

Kongar, Emre: **Toplumsal Değişme Kuramları vee Türkiye Gerçeği,** 4. Bsk.: Remzi Kitabevi, İstanbul1985.

Köknel, Özcan.: Şiddet Dili, Remzi Kitabevi, İstanbul 2013.

Kroker, Arthur: **Technology And The Canadian Mind: Innis / Mcluhan / Grant, New World Perspectives,** Montreal 1984.

Kutlu, Ö. ve Özgün, Y., **Siyasal İletişim,** Anadolu Üniversitesi, Eskişehir 2012.

Landow, G. P. Book Reviews: "The Electronic Word: Democracy, Technology, And The Arts", **Computational Linguistics,** 1995, 21 (1), 116-119. Erişim Adresi: Http://Www.Aclweb.Org/Anthology/J95-1008

Lanham, Richard, A.: **The Electronic Word: Democracy, Technology, And The Arts,** The University Of Chicago, Chicago 1993.

Lash, Scott: **Critique of Information**, Londra Sage, 2002.

Lassweel, Harold D.; "Toplum Yaşamında İletişimin Yapısı Ve İşlevi,", **Gazi Üniversitesi İletişim Dergisi**, Çev. Nazife Güngör, Sayı 4, 1997.

Lavenir, C. B.: **Diderot'tan İnternete Medya Tarihi,** Çev. K. Eksen, Okuyanus Yayın, İstanbul 2001.

Lazar, Judith: **İletişim Bilimi,** Çev. C. Anık, 2. Bsk.: Vadi Yayınları, Ankara 2009.

Lazarsfeld, Paul F.,
Le Bon, Gustave: **Kitleler Psikolojisi,** Hayat Yayıncılık, İstanbul 2005.

Leith, Phillip: "Postmedieval Information Processing And Contemporary Computer Science.", **Media, Consciousness, And Culture: Explorations Of Walter Ong's Thought,** Ed. B. Gronbeck And T. Farrell, Sage Publications, Newbury Park, CA 1991.

Leslie, Esther: **Walter Benjamin "Konformizmi Alt Etmek",** Çev. Eda Çaça, Habitus, 2010.

Leslie, Esther: "The Structure And Function Of Communication İn Society", **The Communication Of Ideas,** Ed. Lyman Bryson, Harper & Brothers, New York, 1948.

Leslie, Esther: **Walter Benjamin Hakkında Her Şey**, Çev. Meryem Sena Özgüven-Murtaza Özeren, Dedalus, İstanbul, 2019.

Levinson, Paul: **Digital Mcluhan: A Guide To The Information Age, Routledge,** New York, NY 1999.

Levi-Strauss, Claude: **Mit Ve Anlam**, Çev. Gökhan Yavuz Demir, İthaki, 2013.

Lippmann, Walter: **Public Opinion**, New York Macmillan, 1921

Lord, Albert, B.: **The Singer Of Tales,** Harvard University Press, Cambridge, MA 1960.

Löwy, Michael: **Fire Alarm: Reading Walter Benjamin's 'On The Concept Of History'**, Verso, Londra 2005.

Luc-Nancy, Jean: **Noli Me Tangere: Bedenin Kaldırılması Üzerine Deneme,** Çev. Murat Erşen, Dergah Yayınları, 2020

Lull, James: **Medya İletişim Kültür,** Çev. Nazife Güngör, Vadi Yayınları, Ankara 2001.

Lundby, Knut:
Lunn, Eugene.: **Marxizm Ve Modernizm Lukacs, Brecht, Benjamin Ve Adorno Üzerine Tarihsel Bir İnceleme,** Çev. Y. Alogan, Alan Yayıncılık, İstanbul 1996.

Lyotard, J., François.: **The Postmodern Condition: A Report On Knowledge,** University Of Minnesota Press, Minneapolis, MN 1984.

Mandl, David: **Eds.. Radiotext(E).: Semiotext(E).** New York, NY 1993.

Mansell, Robin E.: "The Debate Over Critical Vs. Administrative Research: Circularity Or Challenge", **Journal Of Communication,** Summer.: 1983, S.: 103-116.

Marcuse, Herbert: "Ek", **Geleneksel Ve Eleştirel Teori,** Çev. M. Tazel, Kredi Yayınları, İstanbul 2012.

Marcuse, Herbert: "Felsefe Ve Eleştirel Teori", Çev. Ahmet Özden, **Toplumsal Araştırmalar Dergisi,** Sayı 6.

Marcuse, Herbert: **Counter Revolution And Revolt**, London, Allenlane, 1972.

Marcuse, Herbert: **Dünyayı Değiştirmek Üzerine: Karl Marx'tan Walter Benjamin'e Siyaset Felsefesi Denemeleri**, Çev. Y. Alogan, Ayrıntı Yay.: İstanbul 1999.

Marcuse, Herbert: K**arşı Devrim Ve İsyan,** Çev. G. Koca, V. Ersoy, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1998.

Marder, Elissa: Flat Death: Snapshots Of History, **Diacritics 22**: 3–4 Güz–Kış 1992

Marks, Karl, Engels: **Friedrich, The German Ideology,** International Publishers New York, 1969.

Marks, Laura: **The Skin Of The Film: Intercultural Cinema, Embodiment, And The Senses**, Duke University Press, Durham, 2000

Mazlum, F., Soner: **Masaüstü Yayıncılık: Tasarım Ve Basım Teknolojisine Giriş,** Gazi Kitabevi, Ankara 2006.

Mccarthy, Thomas: "Eleştirel Kuram Ve Felsefe İle İlişkisi Üstüne", **Frankfurt Okulu,** Ed. H. Emre Bağce, Doğubatı Yayınları, Ankara 1994.

Mccole, John: **Walter Benjamin And The Antinomies Of Tradition,** Cornell University Press, Ithaca, NY: 1993.

Mcgregor, Craig.: **Pop Kültür Oluyor,** Çev. G. Özferendeci, Logos Yayınları, İstanbul 1990.

McIntyre, Lee: **Hakikat-Sonrası,** Çev. M. Fahrettin Biçici, Tellekt Yayınları, 2018 S. 26-27

McLuhan M., McLuhan E.: **Laws Of Media: The New Science,** University Of Toronto Press, Toronto 1998.

McLuhan, M., Fiore, Q.: **Medya Mesajı, Medya Masajıdır: Mcluhan'ın İzinde Medyayı Anlama Kılavuzu,** Çev. İ. Haydaroğlu, Yay. Haz. J. Agel, Mediacat Kitapları, İstanbul 2012.

Mcluhan, Marshall: "Radyoyu Anlamak" Çev. B. Ersöz**, İletişim Tarihi: Teknoloji - Kültür – Toplum,** Yay. Haz.: D. Crowley Ve P. Heyer, 2. Bsk.: Siyasal Kitabevi, Ankara 2011.

Mcluhan, Marshall: **Gutenberg Galaksisi: Tipografik İnsanın Oluşumu,** Çev. G. Ç. Güven, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001.

Mcluhan, Marshall: **The Medium İs The Massage: An Inventory Of Effects,** Hardwired, San Francisco, CA 1996.

Mcluhan, Marshall: **Understanding Media: The Extensions Of Man,** Mcgraw Hill, New York 1964.

Mcphee, William N.; "Political Process: The Role Of The Mass Media", **The Process And Effects Of Mass Communication**, Ed. W. Schramm & D. F. Roberts, University Of Illinois Press, Illinois 1977, S. 655-677.

McQuail, Denis: "Social Action Perspectives in Mass Communication Research: An Introduction", **In Renckstorf,** K. And Mcquail, D. And Jankowski, N. (Eds.): Media Use As Social.

McQuail, Denis: "The Influence And Effects Of Mass Media", **Mass Communication And Society,** Ed. James Curran, Michael Gurevitch And Janet Woollacott, Edward Arnold & Open University Press, London 1979.

McQuail, Denis: **Mass Communication Theory; An ntroduction,** (3rd Edition). London, Sage, 1994.

Menninghaus, Winfried: **Walter Benjamins Theorie Der Sprachmagie**, Frankfurt Am Main, Suhrkamp, 1980.

Meyrowitz, Joshua: **No Sense Of Place: The Impact Of The Electronic Media On Soical Behavior**, Oxford Universityprees, 1985

Miller, Patricia H.: **Gelişim Psikolojisi Kuramları**, Çev. Zeynep Gültekin, İmge Kitabevi, 2008

Mills, Wright: **İktidar Seçkinleri,** Çev. Ünsal Oskay, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1974.

Mitchell, Stephen: **Freud ve Sonrası Modern Psikanalitik Düşüncenin Tarihi**, Çev. Ayhan Eğilmez, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014

Mollaer, Fırat: "Walter Benjamin'i Çağımızda Tahayyül Etmek" **Cogito 52** 2002.

Morley, David.: **Family Television: Cultural Power And Domestic Leisure,** London, Routledge, 1990.

Mutlu, Erol: **Kitle İletişim Kuramları,** Ütopya Yayınevi, Ankara 2005.

Mutlu, Erol: **İletişim Sözlüğü,** Ankara, Bilim Ve Sanat Yayınları, 4. Baskı, 2004.

Nelson, Camille Antoinette: "Introduction". **Racism, Eh? A Critical İnter-Disciplinary Anthology Of Race And Racism İn Canada,** Ed. C. Nelson & C. Nelson, ON: Captus Press, Toronto 2004.

Nelson, Charmaine, & Neumann, Erich.: **The Origins And History Of Consciousness,** (R. F. C. Hull, Trans.), Pantheon Books, New York 1954, (Original Work Published 1949)

Nilsson, Martin P.: **Primitive Time-Reckoning: A Study İn The Origins And First Development Of The Art Of Counting Time Among The Primitive And Early Culture Peoples,** UK: Humphrey Milford, London 1920.

Norden, Eric: "Playboy Interview: A Candid Conversation with the High Priest of Pop Culture and Metaphysician of Media", Ed. E. McLuhan ve F. Zingrone, **Essential McLuhan**, Routledge, London, 1997.

Ong, W. J. , Farrell, T. J. , & Ong, Walter J.: "A Dialectic of Aural and Objective Correlatives." **The Barbarian within: and Other Fugitive Essays, The Macmillan Company,** New York 1962.

Walter J. Ong, **A Retrospective: Communication Research Trends,** 2007, 23(1), 3-33.

Ong, Walter J.: "Communication Media and The State of Theology", **Cross Currents,** 1969, 19, 462-480.

Ong, Walter J.: "From Epithet To Logic: Miltonic Epic and the Closure of Existence" **Interfaces of the Word: Studies in the Evolution of Consciousness and Culture,** Cornell University Press, Ithaca And London 1977.

Ong, Walter J.: "Hermeneutic Forever: Voice, Text, Digitization, And The "I." **Faith And Contexts, Vol. 4: Additional Studies And Essays, 1947-1996,** Ed. T. J. Farrell & P. A. Soukup, Scholars Press, Atlanta 1999. (Original Work Published 1995)

Ong, Walter J.: "Historical Backgrounds Of Elizabethan And Jacobean Punctuation Theory", **PMLA: Publications Of The Modern Language Association Of America,** 1944, 59, 349-360.

Ong, Walter J.: "I See What You Say": Sense Analogues For Intellect" **Interfaces Of The Word: Studies İn The Evolution Of Consciousness And Culture,** Cornell University Press, Ithaca And London 1977.

Ong, Walter J.: "Media Transformation: The Talked Book" **In W. J. Ong, Interfaces Of The Word: Studies İn The Evolution Of Consciousness And Culture,** Cornell University Press, Ithaca And London 1977.

Ong, Walter J.: "Oral Residue İn Tudor Prose Style" **In W. J. Ong, Rhetoric, Romance, And Technology,** Cornell University Press, Ithaca And London 1971.

Ong, Walter J.: "Rhetoric And The Origins Of Consciousness" **In W. J. Ong, Rhetoric, Romance, And Technology,** Cornell University Press, Ithaca And London 1971.

Ong, Walter J.: "Technological Development And Writersubject- Reader İmmediacies" **In W. J. Ong, An Ong Reader, Ed. T. J. Farrell & P. A. Soukup, Hampton Press,** Creskill, NJ 2002. (Original Work Published 1990)

Ong, Walter J.: "The Agonistic Base Of Scientifically Abstract Thought: Issues İn Fighting For Life: Contest, Sexuality, And Consciousness." **Proceedings of The American Catholic Philosophical Association,** 1982, 56, 109-124.

Ong, Walter J.: "The Literate Orality Of Popular Culture Today" **Rhetoric, Romance, And Technology,** Cornell University Press, Ithaca And London 1971.

Ong, Walter J.: "The Poem As A Closed Field: The Once New Criticism And The Nature Of Literatüre" **Interfaces Of The Word: Studies İn The Evolution Of Consciousness And Culture,** Cornell University Press, Ithaca And London 1977.

Ong, Walter J.: "Transformations Of The Word And Alienation." **Interfaces Of The Word: Studies in The Evolution Of Consciousness And Culture,** Cornell University Press, Ithaca, NY 1977.

Ong, Walter J.: "Tudor Writings On Rhetoric, Poetic, And Literary Theory" **Rhetoric, Romance, And Technology,** Cornell University Press, Ithaca And London 1971.

Ong, Walter J.: "Typographic Rhapsody: Ravisius Textor, Zwinger, And Shakespeare", **Interfaces Of The Word: Studies İn The Evolution Of Consciousness And Culture,** Cornell University Press, Ithaca And London 1977.

Ong, Walter J.: "Voice As A Summons For Belief: Literature, Faith, And The Divided Self", **The Barbarian Within: And Other Fugitive Essays,** The Macmillan Company, New York 1962.

Ong, Walter J.: "Why Talk: A Conversation About Language With Walter J. Ong Conducted By Wayne Altree", **In W. J. Ong, An Ong Reader, Ed. T. J. Farrell & P. A. Soukup, Hampton Press,** Creskill, NJ 2002.

Ong, Walter J.: "Wired For Sound: Teaching, Communications, And Technological Culture." **The Barbarian Within: And Other Fugitive Essays,** The Macmillan Company, New York 1962.

Ong, Walter J.: "Worship At The End Of The Age Of Literacy" **Worship,** 1969.

Ong, Walter J.: "Writing İs A Technology That Restructures Thought.", **Faith And Contexts: Additional Studies And Essays, 1947-1996,** Ed. Farrell & P. A. Soukup, Scholars Press, Atlanta, GA 1999.

Ong, Walter J.: **Interfaces Of The Word Studies İn The Evolution Of Consciousness And Culture,** Cornell University Press, Ithaca, NY 1977.

Ong, Walter J.: **Introduction. A Fuller Course in The Art Of Logic Conformed to The Method Of Peter Ramus. By John Milton,** Ed. & Trans. W. J. Ong & C. J. Ermatinger, Complete Prose Works Of John Milton: Volume 8 M. Kelley, Ed.: Pp. 139-205, Yale University Press, New Haven 1982.

Ong, Walter J.: **Rhetoric, Romance, And Technology Studies in The Interaction Of Expression And Culture**, Cornell University Press, Ithaca 1971.

Ong, Walter J.: **Sözlü Ve Yazılı Kültür: Sözün Teknolojileşmesi,** Çev. S. P. Banon, 6. Bsk.: Metis Yayınları, İstanbul 2012.

Ong, Walter J.: **The Barbarian Within: And Other Fugitive Essays And Studies,** NY: Macmillan, New York 1968.

Ong, Walter J.: **The Muse Learns To Write: Reflections On Sözlü Kültür Ve Yazılı Kültür From Antiquity To The Present,** Yale University Press, New Haven And London 1986.

Ong, Walter J.: **The Presence Of The Word: Some Prolegomena For Cultural And Religious History,** 2. Bsk. Binghamton, Global Publications, NY 2000.

Oskay, Ünsal: **"Benjamin'de Tarih, Kültür ve Fantazya Anlayışı",** Oluşum, 43: 4-15, 1981.

Oskay, Ünsal: "Sanatın Modern Döneme Girişinde Charles Baudelaire ve Direnimci Modernizmi", **Oluşum 50**, 1981

Oskay, Ünsal: **İletişimin A B C'si,** Der Yayınları, Ankara 2001.

Oskay, Ünsal: **Kitle Haberleşmesi Teorilerine Giriş,** Der Yayınları, Ankara 1992.

Oskay, Ünsal: **Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri,** 4.Bsk.: Der Yayınları. İstanbul 2000

Özdemir, Yücel: "Post-Truth Ve Folklor: Hakikat Sonrası Dönemde Gelenek Bilgisinde Sapmalar," **Dijital Kültür-3** Ed. Doç Dr. Uğur Uçmaz, Arı Sanat İstanbul 2021.

Özdinç, F., Atabek, N., Özkök, Ertuğrul: **Kitlelerin Çözülüşü,** Tan Yayınları, Ankara 1985.

P. Siddarth, and Park, Robert: "The Natural History Of The Newspaper", **American Journal Of Sociology,** 29 (3) Kasım 1923: 273.

Parry, Milman: **Making Of Homeric Sence; The Collected Papers Of Milman Parry**, Ed. Adam Parry, Oxford, At Theclarendon Press,1971.

Peters, John Durham: "History As A Communication Problem", **Explorations İn Communication And History,** Ed. B. Zelizer, Routledge, New York, NY 2008.

Peters, John Durham: **Speaking İnto The Air: A History Of The İdea Of Communication,** University Of Chicago Press, Chicago, IL 1999.

Pinch, Trevor, & Pinker, Steven: **Boş Sayfa: İnsan Doğasının Modern İnkârı,** Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, Çev. Mehmet Doğan, 2010

Platon: **Phaidros**, Çev. Furkan Akderin, Say Yayınları, 2020.

Poe, Marshall: **İletişim Tarihi,** Islık Yayınları, İzmir, 2015

Pollard, Michael: **Johann Gutenberg: Tipografinin İcadı Ve Matbaacılığın Bilimdeki Patlamaya Yol Açışının Öyküsü,** Çev. L. Onat, İlkkaynak Kültür ve Sanat, Ankara 1996.

Postman, Neil: **Yeni Dünya Düzeni: Teknopoli,** Çev. Mustafa E. Yılmaz, Gelenek, 2004, S.69.

Postman, Neil: "The Reformed English Curriculum." **High School 1980: The Shape Of The Future İn American Secondary Education,** Ed. A. C. Eurich, Pitman, New York, NY 1970.

Postman, Neil: **Televizyon: Öldüren Eğlence**, Çev. O. Akınhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012.

Potts, John: **Radio İn Australia** New South Wales University Press, 1989.

Ramus, P. & Gunter, H: **Dialectica, Konigshausen & Newumann,** Wurzburg 2011.

Reimer, Georg: "Interview With Walter Ong", **The New Jesuits,** Ed. G. Reimer, Little, Brown And Company, Boston 1971.

Renckstorf, Karsten, Rochlitz, Rainer: **The Disenchantment Of Art: The Philosophy Of Walter Benjamin,** Guilford Press, New York 1996.

Ronning, Helge; "Medya- Kültür- İletişim: Medya Kültürü Aracılığıyla Modernliğin Yorumlanışı", **Medya Kültür Siyaset,** Der. ve Çev**.** Süleyman İrvan, Bilim Ve Sanat Yayınları, Ankara 1997.

Rosenau, Pauline M.: **Post-Modernizm Ve Toplum Bilimleri**, Çev. Tuncay Birkan, Ark Yayınları, 1998.

Roth, Lorna: **Something New in The Air: The Story of First Peoples Television Broadcasting İn Canada,** Mcgill-Queen's University Press, Montréal, QC, 2005.

Rowe, David.: **Popüler Kültürler,** Çev. M. Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1996.

Rushkoff, Douglas: **Program Or Be Programmed: Ten Commands For A Digital Age,** Soft Skull Press, Berkeley, CA 2011.

S. Y. Bookheimer: "Your Brain On Google: Patterns Of Cerebral Activation During Internet Searching." **The American Journal Of Psychiatry: Official Journal Of The American Association For Geriatric Psychiatry,** 17(2), 116-126, 2009.

Sandıkçıoğlu, B., Onay, A.,

Sartori, Giovanni: **Görmenin İktidarı**, Çev. Gül Batuş, Bahar Ulukan, Karakutu Yayınları, 2004

Sarup, Madan: **Post-Yapısalcılık Ve Postmodernizm,** Çev. A. Baki Güçlü, Ark Yayınları, 1997.

Saussure, Ferdinand: **Genel Dilbilim Dersleri**, Çev. Berke Vardar, Multilingual Yayınları, İstanbul, 2001.

Schiller-Lerg, Sabine: "Walter Benjamin, Radio Journalist: Theory And Practice Of Weimar Radio", **Journal Of Communication Inquiry** 13,1989.

Schirokauer, Arno: "Art And Politics İn Radio", The Weimar Republic Sourcebook, 1929.

Schmandt-Besserat, D.: **Before Writing,** 2 Vols.: University Of Texas Press, Austin 1992.

Schmidt, E., Cohen, J.: **Yeni Dijital Çağ: İnsanların, Ulusların Ve İş Dünyasının Geleceğini Yeni Baştan Şekillendirmek,** Çev. Ü. Şensoy, Optimist Yayınları, İstanbul 2014.

Scholem, Gershom: "Walter Benjamin'in Meleği", Benjamin, Der. B. Dellaloğlu, Çev. E. E. Çakmak.

Schudson, Michael: **Discovering The News: A Social History Of American Newspapers**, New York, Basic Books, 1978.

Schwartz, Tony: **Jean Gomes, and Catherine Mccarthy, The Way We're Working isn't Working: The Four Keys to Transforming The Way We Work and Live, Free,** New York, NY 2011.

Sennett, Richard.: **The Craftsman,** Yale University Press, New York, NY 2009.

Sevinç, S. Salih: **Pazarlama İletişiminde Sosyal Medya,** Optimist Yayınları, İstanbul 2012.

Shields, Rob: "Fancy Footwork: Walter Benjamin's Notes On Flânerie", Ed. Keith Tester, **The Flâneur**

Sholle, David, J.: Action, London, John Libbey (JL), **"Eleştirel Çalışmalar İdeoloji Teorisinden İktidar/Bilgiye",** 1996.Slack, Jennifer Darly:

Slater, Phil: **Frankfurt Okulu,** Çev. Ahmet Özden, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 1998.

Small, G. W, T. D. Moody,
Smith, Gary: "Thinking Through Benjamin: An Introductory Essay", **Benjamin: Philosophy, Aesthetics, History, Ed. Gary Smith,** University Of Chicago Press, Chicago, IL 1989.

Sobchak, Vivian: **The Address Of The Eye: Phenomenology And Film Experience,** Princeton University Press, Princeton 1992.

Sontag, Susan: **Satürn Yıldızı Altında,** Çev. Osman Akınhay, Agora Yay.: İstanbul, 2013.

Soukup, P. A.: **An Ong Reader: Challenges For Further Inquiry.** Hampton Press, Cresskill, NJ 2002.

Soukup, Paul: "Information And/Or Communication: Interactions", **Communication Research Trends,** 1996, 16(3), 3-17.

Spurk, Jan.: **Toplumsal Aklın Eleştirisi,** Çev. I. Ergüden, Versus Yayınları, İstanbul 2008.

Steinberg, S. H.: **Five Hundred Years Of Printing,** Faber-Faber, London 1959.

Sterne, Jonathan: **The Audible Past: Cultural Origins Of Sound Reproduction,** Duke University Press, Durham, NC, 2003.

Stevenson Nick: **Medya Kültürleri – Sosyal Teori Ve Kitle İletişimi,** Çev. Göze Orhon, Barış Engin Aksoy, Ankara, Ütopya Yayınevi, 2008.

Storey, John: **Popüler Kültür Çalışmaları – Kuramlar Ve Metotlar,** Çev. Koray Karaşahin, İstanbul, Babil Yayınları, 2000.

Strate, Lance: "A Media Ecology Review", **Communication Research Trends,** 2004, 23(2), 1-48.

Strauss, Neil, &
Swingewood, A.: **Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi,** Çev. O Akınhay, Bilim Sanat Yayınları, Ankara 1998.

Şahin, Alper: "Öğrenme Üzerine Psikanalitik Bir Açılım" Ed. Dürrin Tunç, Psikanaliz Defterleri 3, YKY, 2019

Şakar, Ö. ve Küçükaslan, N.: **Büro Yönetimi Ve İletişim Teknikleri,** Ekin Kitabevi, Ankara 2003.

Şeker, Mustafa: "Televizyon Haberlerinin İmge Üretme ve Anlam Yitirme Sorunu", **Selçuk İletişim**, 2, 2002, s. 35-47.

Şenel, Alaeddin: **Siyasal Düşünceler Tarihi,** Bilim ve Sanat Yayınları. Ankara 2004.

Taylor, Charles: **Sources Of The Self: The Making Of The Modern Identity,** Harvard University Press, Cambridge, MA 1989.

Tekeli, İlhan: **Bilgi Toplumuna Geçiş** "Sorunsallar", Tüba, Ankara 2005.

Tezcan, Mahmut: **Kültürel Antropoloji Giriş,** Maya Akademi Yayınları. Ankara 1995.

Therborn, Göran: "Frankfurt Okulu", **Frankfurt Okulu,** Ed. H.E. Bağce, 2. Bsk.: Doğu Batı Yayınları, Ankara 2006.

Thompson, Jhon B.: "Kitle İletişiminin Bazı Özellikleri", **Kitle İletişim Kuramları,** Ütopya Yayınevi, Ankara 2005.

Thornhill, Christopher: "Walter Benjamin And Karl Kraus: The Construction Of Negative Language", **New Comparison,** S:18, 1992.

Tiedemann, Rolf: "Pasajlar Yapıtına Giri", **Pasajlar,** Çev. Ahmet Cemal, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000.

Tiedemann, Rolf: "Tarihsel Materyalizm ya da Siyasal Mesihçilik? "Tarih Kavramı Üstüne" Tezlerinin Bir Yorumu.", **Frankfurt Okulu,** Der. H. E. Bağçe, Doğu Batı Yay.: Ankara 2006.

Timisi, Nilüfer: **Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi,** Dost Kitabevi, Ankara 2003.

Tom Gunning: "The Exterior As Intérieur: Benjamin's Optical Detective," **Boundary 2** 30: 1 (2003): 106.

Törenli, Nurcan: **Bilişim Teknolojileri Temelinde Haber Medyasının Yeniden Biçimlenişi- Yeni Medya Yeni İletişim Ortamı,** Ankara, Bilim ve Sanat, 2005

Törenli, Nurcan: **Yeni Medya, Yeni İletişim Ortamı,** Bilim Ve Sanat, Ankara 2005.

Tuchman, Gaye: "Consciousness Industry And Production Of Culture", **Journal Of Communication,** Sayı 33, 1983, S. 330-341.

Turhan, Mümtaz: **Kültür Değişmeleri,** MEB Yayınları, İstanbul 1969.

Turkle, Sherry: **Alone Together: Why We Expect More From Technology And Less From Each Other,** Basic Books, New York, NY 2012.

Turner, Fred: **Counterculture To Cyberculture: How Stewart Brand And The Whole Earth Network Transformed The Politics Of İnformation.** University Of Chicago Press, Chicago, IL 2006.

Turner, Greame: **British Cultural Studies,** London&New York, Routledge, 1992.

Tutar, H., Yılmaz, M. K. ve
Tüfekçioğlu, Hayati: **İletişim Sosyolojisine Başlangıç,** İstanbul: Der Yayınları. 1997.

Türkoğlu, Nurçay: **İletişim Bilimlerinden Kültürel Çalışmalara Toplumsal İletişim: Tanımlar, Kavramlar, Tartışmalar,** Babil Yayınları, İstanbul 2004.

Türkoğlu, Nurçay: **Kitle İletişimi Ve Kültür,** Naos Yayınları, İstanbul 2003.

Uçar, T. Fikret: **Görsel İletişim ve Grafik Tasarım,** 3. Bsk.: İnkılâp Yayınevi, İstanbul 2004.

Vasseur, Frederic: **Geleceğin Medyaları,** Çev. G. Üstün, Çev.: İletişim Yayınları, İstanbul 1993.

Virilio, Paul: **The Vision Machine**, Indiana University Press Bloomington, 1994.

Walker, Jeffrey: **"Rhetoric and Poetics in Antiquity",** Time, Memory, and the Verbal Arts: Essays on the Thought of Walter Ong**,** Susquehanna University Press, Selinsgrove, 2000

Watson, Alexander John: **Marginal Man: The Dark Vision Of Harold Innis.** University Of Toronto Press, Toronto, 2006.

Weeks, Dennis: **Time, Memory, And The Verbal Arts: Essays On The Thought Of Walter Ong,** Susquehanna University Press, Selinsgrove, PA 1998.

Weingartner, C.: **Teaching As A Subversive Activity,** Dell, New York 1969.

West, David: **Kıta Avrupası Felsefesine Giriş,** Çev. A. Cevizci, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 1998.

White, Leslie: **The Science Of Culture: A Study Of Man And Civilization,** New York, Grove Press, 1949.

Wiggershaus, Rolf: **The Frankfurt School: Its History, Theories, And Political Significance Studies İn Contemporary German Social Thought,** The Mit Press, Cambridge 1994.

Williams, Raymond: **Marksizm ve Edebiyat,** Çev. E. Tarım, Adam Yayınları, İstanbul 1990.

Williams, Raymond: **Kültür,** İmge Yayınları, Ankara, 2003.

Williams, Raymond: **The Long Revolution, New York, Columbia University Press.**

Williams, Rosalind H.: **Dream Worlds: Mass Consumption İn Late Nineteenth-Century France,** CA: University Of California Pressberkeley, 1991.

Windahl, Sven; **İletişim Modelleri – Kitle İletişim Çalışmalarında,** Çev: Konca Yumlu. Ankara, İmge Kitabevi, 2005.

Winner, Langdon: "Technologies As Forms Of Life. " **In Ethics And Emerging Technologies,** Springer Netherlands 2005.

Wolff, Janet: **Feminine Sentences: Essays On Women and Culture,** Cambridge, Polity, 1990.

Wolin, Richard: Heidegger's Children: **Hannah Arendt, Karl Löwith, Hans Jonas, And Herbert Marcuse,** Princeton University Press, Princeton 2001.

Wood, Christopher S.: **The Vienna School Reader: Politics And Art Historical Method İn The 1930s**, New York Zone Books, 2003.

Yavuz, Şahinde: **Medya Ve İzleyici-Bitmeyen Tartışma,** Ankara, Vadi Yayınları, 2005.

Yaylagül, Levent.: **Kitle İletişim Kuramları-Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar,** 2. Baskı, Ankara, Dipnot Yayınları, 2008.

Zimmer, Michael.: "Media Ecology And Value Sensitive Design: A Combined Approach To Understanding The Biases Of Media Technology." **Proceedings Of The Media Ecology Association,** 2005.

DERİNDEN BÖLÜNMÜŞ BÖLGE KIBRIS

Birleşmenin İmkânsızlığı

Seçkin Toprak

nobel
40.yıl

DERİNDEN BÖLÜNMÜŞ BÖLGE KIBRIS
Birleşmenin İmkânsızlığı

Seçkin Toprak

Yayın No.: 5660
Uluslararası İlişkiler: 239
ISBN: 978-625-397-756-6
E-ISBN: 978-625-371-032-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Kasım 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Toprak, Seçkin.
Derinden Bölünmüş Bölge Kıbrıs Birleşmenin İmkânsızlığı / Seçkin Toprak
1. Basım, X + 390 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-756-6
E-ISBN: 978-625-371-032-3
1. Bütünleşmecilik 2. Uzlaşmacılık 3. Derinden Bölünmüş Bölgeler 4. Derinden Bölünmüş Toplumlar 5. Kıbrıs Sorunu

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

KISALTMALAR ..... **ix**

GİRİŞ **1**

Birinci Bölüm
ÇATIŞMALI BÖLGELERİN TANIMLANMASI SORUNSALI **7**

Çatışmanın Nedenleri Üzerine Temel Eğilimler 9
Primordiyalizm 10
İnşacılık 13
Etnik Çatışma Yaşanan Bölgelerin Tanımlanması 15
Bölünmüş Toplum Kavramı 18
Anglosakson Literatürde "Society" ve "Community" Kavramları 21
Türkçe Literatürde "Toplum" ve "Topluluk" Kavramları 24
"Halk" Kavramının İncelenmesi 26
Bölünmüş Bölge Kavramı 31

İkinci Bölüm
ÇATIŞMA YÖNETİMİNDE BÜTÜNLEŞMECİLİK VE UZLAŞMACILIK YAKLAŞIMLARI ... **41**

Çatışma Yönetimi Yaklaşımlarına İlişkin Temel Tartışma Ekseni 41
Bütünleşmecilik Yaklaşımı 47
Bütünleşmecilik ve Asimilasyon 56
Uzlaşmacılık Yaklaşımı 60
Ortaklıkçılık 66
Merkezcilik 75
Bütünleşmecilik ve Uzlaşmacılık Yaklaşımları Arasındaki İlişki 82

Üçüncü Bölüm
DERİNDEN BÖLÜNMÜŞ BİR BÖLGE OLARAK KIBRIS'TA BÖLÜNMÜŞLÜĞE ETKİ EDEN UNSURLAR **89**

İki Farklı Halkın Varlığı 90
Kıbrıs Rum Halkı 94

Etnisite 95
Dil 102
Din 109
Milliyetçilik 116
Kıbrıs Türk Halkı 126
Etnisite 127
Dil 133
Din 142
Milliyetçilik 150
Osmanlı Dönemi Uygulamaları 161
Osmanlı Millet Sistemi 162
Osmanlı Yönetim Sistemi 168
Osmanlı Eğitim Sistemi 177
İngiliz Dönemi Uygulamaları 185
İngiliz Yönetiminin İlk Faaliyetleri 188
İngiliz Anayasası 192
İngiliz Yönetim Sistemi 198

Dördüncü Bölüm
1960 KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN BÜTÜNLEŞMECİLİK VE UZLAŞMACILIK YAKLAŞIMLARI ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ 217
1960 Ortaklık Devletinin Oluşturulmasını Gerektiren Koşullar 219
1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Müzakere Sürecinin İncelenmesi 230
Paris Görüşmeleri Sürecinde Ortaya Çıkan Görüşlerin Analizi 233
Zürih ve Londra Anlaşmaları Müzakerelerinin Analizi 244
Zürih ve Londra Anlaşmalarına Yönelik Tepkilerin Analizi 253
Kıbrıslı Rumların ve Yunanistan Muhalefetinin Tepkileri 254
Kıbrıslı Türklerin ve Türkiye Muhalefetinin Tepkileri 264
1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın İncelenmesi 271
Anayasa Yazılım Sürecinin Analizi 272
Ortaklıkçılık Metodunun Temel İlkeleri Çerçevesinde Anayasa'nın Analizi 281
Güç Paylaşımı 282
Otonomi 291
Veto Hakkı 295
Orantısallık 298

Anayasa'nın Uygulanma Sürecinin Analizi 299
Kamu Hizmeti 308
Kıbrıs Ordusu 319
Ayrı Belediyeler 327
Anayasa Değişiklik Teklifinin Analizi.....340
1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Başarısızlığının Değerlendirilmesi.....349

SONUÇ..... 359

KAYNAKÇA..... 369

KAYNAKÇA

Arşivler

ABD Dışişleri Bakanlığı Arşivi (FRUS)

İngiltere Milli Arşivi (TNA)

Türk Tarih Kurumu Fazıl Kaymak Özel Arşivi (TTK FK)

Türk Tarih Kurumu Osman Örek Özel Arşivi (TTK OÖ)

Resmî Yayınlar

Birleşmiş Milletler Kararları (BMGK)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC)

Kitap ve Kitap Bölümleri

Akar, Reşat. *Atatürkçü Kıbrıs Türkleri*. İstanbul: İleri Matbaacılık, 1981.

Alasya, Halil Fikret. "İngilizler İdaresinde Tatbik Edilen Politika", *Kıbrıs ve Türkler*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1964: 68-97.

———. *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1977.

———. "Osmanlı Hükümeti Tarafından Ortodoks Kilisesine Verilen İmtiyazlar", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1971: 131-135.

An, Ahmet. *Kıbrıs Türk Liderliğinin Oluşması (1900-1942)*. Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları, 1997.

———. *Kıbrıslılık Bilincinin Geliştirilmesi*. Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları, 1998.

Anastasiou, Harry. *The Broken Olive Branch: Nationalism, Ethnic Conflict, and the Quest for Peace in Cyprus*. New York: Syracuse University Press, 2008.

Anderson, Benedict. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso, 2006.

Apter, David. "Political Religion in the New Nations", *Old Societies and New States: The Quest for Modernity in Asia and Africa*. London: The Free Press, 1963: 360-404.

Armaoğlu, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*. İstanbul: Timaş Yayınları, 19. Baskı, 2014.

———. *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1988.

Armstrong, Karen. *A History of God*. New York: Ballantine Books, 1994.

Ataöv, Türkkaya. *İkinci Dünya Savaşı*. Ankara: Remka, 1985.

Aydoğdu, Ahmet. *Kıbrıs'ta Türk Nüfusu*. Ankara: BRC, 2005.

Barry, Brian. *Culture and Equality: An Egalitarian Critique of Multiculturalism*. Cambridge: Blackwell Publishing, 2001.

Behçet, Hasan. *Kıbrıs Türk Maarif Tarihi*. Lefkoşa, 1969.

Bekarlar, Faruk. *Kıbrıs Sorunun Doğuşu: Menderes Dönemi Türk-Yunan İlişkileri*. İstanbul: Arayış Yayın Ajansı, 2006.

Beratlı, Nazım. *Kıbrıslı Türklerin Kökenleri ve Kıbrıs'ta Bektaşilik*. Istanbul: Kalkedon, 2008.

———. *Kıbrıslı Türk Siyasi Tarihi*. Istanbul: Kalkedon, 2020.

———. *Kıbrıslı Türklerin Tarihi: 1. Kitap*. İstanbul: Galeri Kültür Yayınları, 1993.

———. *Kıbrıslı Türklerin Tarihi: 2. Kitap*. Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları, 1999.

———. *Kıbrıs'ta Ulusal Sorun*. Lefkoşa: Khora Yayınları, 1991.

Bilgiseven, Âmiran Kurtkan. *Genel Sosyoloji*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1986.

Bertrand, Jacques. "Indonesia's Quasi-Federalist Approach: Accommodation Amid Strong Integrationist Tendencies", *Constitutional Design for Divided Societies: Integration or Accommodation?*, Ed. Sujit Choudhry. New York: Oxford University Press, 2008: 205-233.

Bose, Sumantra. *Contested Lands*. London: Harvard University Press, 2007.

Brass, Paul R. *Ethnicity and Nationalism: Theory and Comparison*. New Delhi: SAGE Publications, 1991.

Brooks, Roy L. *Integration or Separation?: A Strategy for Racial Equality*. London: Harvard University Press, 1996.

Brown, A.C., H.W Catling. *Ancient Cyprus*. Oxford: Alden Press, 1986.

Bryant, Rebecca. *Tebaadan Vatandaşa: Kıbrıs'ta Modernite ve Milliyetçilik*. Çev. Seyhan Özmenek. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.

Buchholz, Hans-Günter, Vassos Karageorghis. *Prehistoric Greece and Cyprus: An Archaeological Handbook*. New York: Phaidon Publisher, 1973.

Choudhry, Sujit. "Bridging Comparative Politics and Comparative Constitutional Law: Constitutional Design in Divided Societies", *Constitutional Design for Divided Societies: Integration or Accommodation?*, Ed. Sujit Choudhry, New York: Oxford University Press, 2008: 3-41.

Cihan, Ahmet. *Osmanlı'da Eğitim*. İstanbul: 3F Yayınevi, 2007.

Citizenship in Diverse Societies. Ed. Will Kymlicka, Wayne Norman. New York: Oxford University Press, 2003.

Clogg, Richard. *Yunanistan'ın Kısa Tarihi*. Çev. Dilek Şendil. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2013.

Comparative Constitution Making. Ed. David Landau, Hanna Lerner, Northampton: Edward Elgar Publishing, 2019.

Conflict Management in Divided Societies: Theories and Practice. Ed. Stefan Wolff, Christalla Yakinthou, London: Routledge, 2012.

Consociational Theory: McGarry and O'Leary and the Northern Ireland Conflict. Ed. Rupert Taylor, London: Routledge, 2009.

Constitutionalism and the Politics of Accommodation in Multinational Democracies. Ed. Jaime Lluch, New York: Palgrave Macmillan, 2014.

Crawshaw, Nancy. *The Cyprus Revolt: An Account of the Struggle for Union with Greece*. New York: Routledge, 2022.

Culture and Belonging in Divided Societies. Ed. Marc Howard Ross, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2009.

Cypriot Nationalisms in Context. Ed. Thekla Kyritsi, Nikos Christofis, Cham: Palgrave Macmillan, 2018.

Deliberation Across Deeply Divided Societies: Transformative Moments. Ed. Steiner, Jürg, Maria Clara Jaramillo, Rousiley C.M. Maia, Simona Mameli, Cambridge: Cambridge University Press, 2017.

Demmers, Jolle. *Theories of Violent Conflict: An Introduction*. London: Routledge, 2017.

Democracy and Ethnic Conflict: Advancing Peace in Deeply Divided Societies. Ed. Adrian Guelke, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2005.

Dodd, Clement. *The History and Politics of the Cyprus Conflict*. New York: Palgrave Macmillan, 2010.

Doğan, İsmail. *Sosyoloji: Kavramlar ve Sorunlar*. Ankara: Pegem Yayıncılık, 2007.

Doorensplee, Renske, Ammar Maleki. "Understanding Patterns of Democracy", *Consociationalism and Power-Sharing in Europe: Arend Lijphart's Theory of Political Accommodation*, Ed. Michaelina Jakala, Durukan Kuzu, Matt Qvortrup, Cham: Palgrave Macmillan, 2018: 11-35.

Duchacek, Ivo D. *The Territorial Dimension of Politics*. London: Routledge, 2019.

Durkheim, Emile. *Ahlak ve Toplum*. Çev. Duygu Çenesiz. Istanbul: Pinhan, 2016.

Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları. Ed. Kemal İnat, Burhanettin Duran, Muhittin Ataman, 3. Baskı. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2010.

Eckstein, Harry. *Division and Cohesion in Democracy: A Study of Norway*. London: Princeton University Press, 1966.

Egeli, Sabahattin. *1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Nasıl Yıkıldı*. Istanbul: Kastaş Yayınevi, 1991.

Ejobowah, John Boye. "Integrationist and Accommodationist Measures in Nigeria's Constitutional Engineering: Successes and Failures", *Constitutional Design for Divided Societies: Integration or Accommodation?*, Ed. Sujit Choudhry, New York: Oxford University Press, 2008: 233-258.

Elazar, Daniel J. *Exploring Federalism*. London: University of Alabama Press, 1991.

Erim, Nihat. *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*. Ankara: Ajanstürk, 1975.

Erkal, Mustafa. *Sosyoloji*. Trabzon: Karadeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, 1982.

Esenbel, Melih. *Ayağa Kalkan Adam*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1993.

Evolutionary Theory and Ethnic Conflict. Ed. Patrick James, David Goetze, London: Praeger, 2001.

Fourrier, Sabine. "Regional Studies and Interactions: Cyprus", *The Phoenician and Punic Mediterranean*, Ed. Lopez Carolina Ruiz, Brian R. Doak, Oxford: Oxford University Press, 2019: 774-790.

From Power Sharing to Democracy: Post-Conflict Institutions in Ethnically Divided Societies. Ed. Sid Noel, London: McGill-Queen's University Press, 2005.

Gazioğlu, Ahmet. *Enosis Çemberinde Türkler: İngiliz Yönetiminde Kıbrıs (1878-1952)*. İstanbul: Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, 1996.

———. *Enosis Çemberinde Türkler: İngiliz Yönetiminde Kıbrıs (1951-1959): Enosis'e Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik*. Ankara: Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, 1998.

———. *Enosis Çemberinde Türkler: İngiliz Yönetiminde Kıbrıs (1958-1960): Enosis Çemberinden Kıbrıs Cumhuriyeti'ne*. Ankara: Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, 2000.

———. *İngiliz İdaresinde Kıbrıs: Statü ve Anayasa Meseleleri*. İstanbul: Ekin Basımevi, 1960.

———. *Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu (1960-1964)*. Ankara: CYREP, 2003.

———. *Kıbrıs'ta Türkler: 1570-1878*. Lefkoşa: Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, 2000.

Geertz, Clifford. "The Integrative Revolution: Primordial Sentiments and Civil Politics in the New States", *Old Societies and New States: The Quest for Modernity in Asia and Africa*, London: The Free Press, 1963: 105-158.

Ghai, Yash, Jill Cottrell. "A Tale of Three Constitutions: Ethnicity and Politics in Fiji", *Constitutional Design for Divided Societies: Integration or Accommodation?*, Ed. Sujit Choudhry, New York: Oxford University Press, 2008: 287-316.

Gjerstad, Einar. *The Swedish Cyprus Expedition, Vol. IV, Part 2; The Cypro-Geometric, Cypro-Archaic, and Cypro-Classical Periods*. Stockholm: Victor Pettersons, 1948.

Gülboy, Pınar Erkem. *Sömürgeden Ulus Devlete: Çok Etnikli Coğrafyalarda Ortak Yaşam*. İstanbul: Kalkedon, 2015.

Gürel, Şükrü Sina. *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 1984.

Güvenç, Nazım. *Kıbrıs Sorunu: Yunanistan ve Türkiye*. İstanbul: Çağdaş Politika Yayınları, 1984.

Hakeri, Bener Hakkı. *Başlangıcından 1878'e Kıbrıs Tarihi*. Ankara: KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993.

Halloum, Ribhi. *Belgelerle Filistin*. İstanbul: Alan Yayıncılık, 1989.

Handbook of Ethnic Conflict: International Perspectives. Ed. Dan Landis, Rosita D. Albert, New York: Springer, 2012.

Hannum, Hurst. *Autonomy, Sovereignty and Self-Determination: The Accommodation of Conflicting Rights*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1996.

Harvey, Frank. "Primordialism, Evolutionary Theory, and the Timing of Ethnic Conflict: Opportunities and Constraints for Theory and Policy", *Evolutionary Theory and Ethnic Conflict*, Ed. Patrick James, David Goetze, London: Praeger, 2001: 115-133.

Hasgüler, Mehmet. *Ada Kronikleri*. Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları, 2016.

———. *Kıbrıslılık*. İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008.

Heraclidou, Antigone. *Imperial Control in Cyprus: Education and Political Manipulation in the British Empire*. London: Bloomsbury Academic, 2017.

Hill, George. *A History of Cyprus: The Ottoman Province, The British Colony*. 2. Baskı. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

———. *A History of Cyprus: To the Conquest By Richard Lion Heart*. 2. Baskı. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

Hill, George. *Kıbrıs Tarihi: Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi*. Çev. Nazım Can Serbest, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2016.

Hirschfeld, Nicolle. "Cypro-Minoan", *The Oxford Handbook of the Bronze Age Aegean*, Ed. Eric H. Cline, Oxford: Oxford University Press, 2012: 930-942.

Holland, Robert, Diana Markides. *The British and the Hellenes: Struggles for Mastery in the Eastern Mediterranean, 1850-1960*. Oxford: Oxford University Press, 2006.

Horowitz, Donald. *A Democratic South Africa? Constitutional Engineering in a Divided Society*. Los Angeles: University of California Press, 1991.

———. *Constitutional Process and Democratic Commitment*. London: Yale University Press, 2021.

———. *Ethnic Groups in Conflict*. Los Angeles: University of California Press, 1985.

Identity Conflicts: Can Violence Be Regulated? J. Craig Jenkins, Esther E. Gottlieb, London: Routledge, 2007.

İnalcık, Halil. *Devlet-i Alliye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar - I*. Ed. Emre Yalçın. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009.

———. "Ottoman Policy and Administration in Cyprus After the Conquest", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1971: 59-79.

Intergovernmental Relations in Divided Societies. Ed. Karl Kössler, Francesco Palermo, Yonatan Fessha, London: Palgrave Macmillan, 2022.

Introduction to the History of Cyprus. Ed. G. Kazamias, A.K. Petrides, E. Koumas, Nicosia: Open University of Cyprus, 2013.

Ioannides, Christos P. *Cyprus under British Colonial Rule Rule:1878-1954*. Lanham: Lexington Books, 2019.

İsmail, Sabahattin. *Kıbrıs Sorunun Kökleri*. Lefkoşa: Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, 2000.

İsmail, Sabahattin, Ergin Birinci. *Kıbrıs Türkünün Varoluş Savaşımında İki Ulusal Kongre*. Lefkoşa, 1987.

Jackson, Richard. "Constructivism and Conflict Resolution", *The SAGE Handbook of Conflict Resolution*, Ed. Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk, William Zartman, London: SAGE Publications, 2009: 172-191.

James, Alan. *Keeping the Peace in the Cyprus Crisis of 1963-64*. London: Palgrave Macmillan, 2002.

Jarret, Henry. "The Limits of Consociational Power Sharing", *Consociationalism and Power-Sharing in Europe: Arend Lijphart's Theory of Political Accommodation*, Ed. Michaelina Jakala, Durukan Kuzu, Matt Qvortrup, Cham: Palgrave Macmillan, 2018: 35-55.

Jenkins, J. Craig. "Identity Conflicts and Their Regulation: An Introduction", *Identity Conflicts: Can Violence Be Regulated?*, Ed. J. Craig Jenkins, Esther E. Gottlieb, London: Routledge, 2007: 20-47.

Jennings, Ronald C. *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World, 1571-1640*. New York: New York University Press, 1993.

Jorga, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1538-1640)*. Çev. Nilüfer Epçeli. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2005.

Kabataş, Orhan. *Kıbrıs Türkçesinin Etimolojik Sözlüğü*. Lefkoşa: Işık Kitabevi, 2009.

Kaplan, Robert. *Balkanlarda Kaynayan Kazan*. Ankara: Yayınevi Yayıncılık, 1885.

Katsourides, Yiannos. *The Greek Cypriot Nationalist Right in the Era of British Colonialism*. Cham: Springer Nature, 2017.

———. *The History of the Communist Party in Cyprus: Colonialism, Class and the Cypriot Left*. London: I&B Tauris, 2014.

———. "The Rise of Greek Cypriot Nationalism to Hegemony: Agency, Particularities, and Popularization", *Cypriot Nationalisms in Context*, Ed. Thekla Kyritsi, Nikos Christofis, Cham: Palgrave Macmillan, 2018: 25-47.

Katziaounis, Rolandos. *Labour, Society and Politics in Cyprus During the Second Half of the Nineteenth Century*. Nicosia: Cyprus Research Centre, 1996.

Kaya, Furkan. *Türk Dış Politikasının ve Kıbrıs'ın Zorlu Dönemi*. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Yayınevi, 2018.

Keating, Michael. "Territorial Autonomy in Nationally Divided Societies: The Experience of the United Kingdom, Spain, and Bosnia and Herzegovina", *Territorial Pluralism: Managing Difference in Multinational States*, Ed. Karlo Basta, John McGarry, Richard Simeon, Vancouver: UBC Press, 2015: 121-148.

Ker-Lindsay, James. *The Cyprus Problem: What Everyone Needs to Know*. New York: Oxford University Press, 2011.

Keser, Ulvi. *Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007.

Kıbrıs Dün, Bugün, Yarın, Ed. Derviş, Manizade, İstanbul: Kıbrıs Türk Kültür Derneği, 1975.

Kıbrıs Tarihi: 2. Kitap. Yay. Haz. Hasan Alicik. Lefkoşa: KKTC Eğitim ve Kültür Bakanlığı, 2004.

Kışlalı, Ahmet Taner. *Siyaset Bilimi*. 8th ed. İstanbul: İmge Kitabevi, 2000.

Kızılyürek, Niyazi. *Milliyetçilik Kıskacında Kıbrıs*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.

———. *Ulus Ötesi Kıbrıs*. Lefkoşa: Kassulitis, 1993.

Knapp, A. Bernard. *Prehistoric and Protohistoric Cyprus: Identity, Insularity, and Connectivity*. New York: Oxford University Press, 2008.

Knox, Colin, Padraic Quirk. *Peacebuilding in Northern Ireland, Israel and South Africa: Transition, Transformation and Reconciliation*. London: Palgrave Macmillan, 2000.

Koliopoulos, John S., Thanos M. Veremis. *Modern Greece: A History since 1821*. West Sussex: Wiley Blackwell, 2010.

Kökdemir, Naci. *Dünkü ve Bugünkü Kıbrıs*. Ankara: İstiklal Matbaası, 1956.

Kuneralp, Zeki. *Sadece Diplomat*. Istanbul: İstanbul Matbaası, 1981.

Lerner, Hanna. *Making Constitutions in Deeply Divided Societies*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.

Lijphart, Arend. "Consociationalism After Half a Century", *Consociationalism and Power-Sharing in Europe: Arend Lijphart's Theory of Political Accommodation*, Ed. Michaelina Jakala, Durukan Kuzu, Matt Qvortrup, Cham: Palgrave Macmillan, 2018: 1-11.

———. *Democracy in Plural Societies*. New Haven: Yale University Press, 1977.

———. *Thinking about Democracy: Power Sharing and Majority Rule in Theory and Practice*. London: Routledge, 2008.

Loizides, Neophytos. "Arend Lijphart and Consociationalism in Cyprus", *Consociationalism and Power-Sharing in Europe: Arend Lijphart's Theory of Political Accommodation*, Ed. Michaelina Jakala, Durukan Kuzu, Matt Qvortrup, Cham: Palgrave Macmillan, 2018: 155-177.

Louis, William Roger. *Ends of British Imperialism*. London: I.B. Tauris, 2006.

Luke, Harry. *Cyprus Under the Turks*. 3. Baskı. London: Rustem&Brother, 1989.

Manisalı, Erol. *Dünden Bugüne Kıbrıs*. Ankara: Cumhuriyet, 2000.

Mansel, Arif Müfid. *Ege ve Yunan Tarihi*. 6. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1995.

Marin, Amaya Alvez. "Forcing Consensus: Challenges for Rights-Based Constitutionalism in Chile", *Rights in Divided Societies*, Ed. Colin Harvey, Alex Schwartz, Oxford: Oxford and Portland Oregon, 2012: 245-265.

McCulloch, Allison. *Power-Sharing and Political Stability in Deeply Divided Societies*. London: Routledge, 2014.

———. "Introduction: Contemporary Challenges to Power-Sharing Theory and Practice", *Power Sharing: Empirical and Normative Challenges*, Ed. Allison McCulloch, John McGarry, London: Routledge, 2017: 1-16.

McGarry, John. "Centripetalism, Consociationalism and Cyprus", *Power Sharing: Empirical and Normative Challenges*, Ed. Allison McCulloch, John McGarry, London: Routledge, 2017: 16-36.

———. "Consociational Theory, Self-Determination Disputes, and Territorial Pluralism: The Case of Cyprus", *Territorial Pluralism: Managing Difference in Multinational States*, Ed. Karlo Basta, John McGarry, Richard Simeon, Vencouver: UBC Press, 2015: 265-293.

———. *The Northern Ireland Conflict Consociational Engagements*. New York: Oxford University Press, 2004.

McGarry, John, Brendan O'Leary. "Introduction: The Macro-Political Regulation of Ethnic Conflict", *The Politics of Ethnic Conflict Regulation: Case Studies of Protracted Ethnic Conflicts*, Ed. John McGarry, Brendan O'Leary, London: Routledge, 2013: 1-41.

McGarry, John, Brendan O'Leary. "Iraq's Constitution of 2005: Liberal Consociation as Political Prescription", *Constitutional Design for Divided Societies: Integration or Accommodation?*, Ed. Sujit Choudhry, New York: Oxford University Press, 2008:342-369.

McGarry, John, Brendan O'Leary. "Power Shared After the Deaths of Thousands", *Consociational Theory: McGarry and O'Leary and the Northern Ireland Conflict*, Ed. Rupert Taylor, London: Routledge, 2009:15-85.

McGarry, John, Brendan O'Leary, Richard Simeon. "Integration or Accommodation? The Enduring Debate in Conflict Regulation", *Constitutional Design for Divided Societies: Integration or Accommodation?*, Ed. Sujit Choudhry, New York: Oxford University Press, 2008: 41-91.

Metcalf, David Michael. *Byzantine Cyprus: 491-1191*. Nicosia: Theopress, 2009.

Millas, Herkül. *Geçmişten Bugüne Yunanlılar: Dil, Din ve Kimlikleri*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.

———. *Yunan Ulusunun Doğuşu*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.

Mirbagheri, Farid. *Historical Dictionary of Cyprus*. Toronto: The Scarecrow Press, 2010.

Negotiating Peace in Deeply Divided Societies. Ed. Radha Kumar, New Delhi: SAGE Publications, 2009.

Nesim, Ali. *Kıbrıslı Türklerin Kimliği*. Lefkoşa: KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.

Nevzat, Altay. *Nationalism Amongst the Turks of Cyprus: The First Wave*. Oulu: Oulu University Press, 2005.

Newton, Brian. *Cypriot Greek: Its Phonology and Inflections*. Paris: Mouton, 1972.

New Keywords: A Revised Vocabulary of Culture and Society. Ed. Tony Bennet, Lawrence Grossberg, Meaghan Morris, Oxford: Blackwell Publishing, 2005.

Nikolaou, Petros. "National Identity, Otherness, and Bi-Communal Relations Through the Cypriot Greek-Speaking Press Between 1878 and 1912", *Cypriot Nationalisms in Context*, Ed. Thekla Kyritsi, Nikos Christofis, Cham: Palgrave Macmillan, 2018: 47-75.

Nordlinger, Eric A. *Conflict Regulation in Divided Societies*. Cambridge: Harvard Studies in International Affairs, 1977.

Novo, Andrew R. *The EOKA Cause: Nationalism and the Failure of Cypriot Enosis*. London: I.B.Tauris, 2021.

O'Flynn, Ian. "Progressive Integration", *Consociational Theory: McGarry and O'Leary and the Northern Ireland Conflict*, Ed. Rupert Taylor, London: Routledge, 2009: 264-279.

O'Flynn, Ian, David Russel. "Introduction: New Challenges for Power Sharing", *Power Sharing: New Challenges for Divided Societies*, Ed. Ian O'Flynn, David Russel, London: Pluto Press, 2005: 1-15.

O'Leary, Brendan. "Power Sharing in Deeply Divided Places: An Advocate's Introduction", *Power Sharing in Deeply Divided Places*, Ed. Joanne McEvoy, Brendan O'Leary, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2013: 1-67.

Oberling, Pierre. *Bellapais'e Giden Yol*. Çev. Mehmet Erdoğan. Ankara: ATASE Yayınları, 1987.

———. *The Road to Bellapais: The Turkish Cypriot Exodus to Northern Cyprus*. New York: Columbia University Press, 1982.

Oberschall, Anthony. *Conflict and Peace Building in Divided Societies*. Abingdon: Routledge, 2007.

Oran, Baskın, *Türk Dış Politikası Cilt I: 1919-1980*. İstanbul: İletişim yayınları, 2009.

Orhonlu, Cengiz. "Osmanlı Türklerinin Kıbrıs Adasına Yerleşmesi (1570-1580)", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1971: 91-99.

Ortaylı, İlber. *Osmanlı Toplumunda Aile*. İstanbul: Pan, 2000.

Oskay, Ülgen. *Sosyolojik Düşünce Tarihi*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1990.

Osmanlı İdaresinde Kıbrıs. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2000.

Öncan, Hüdaverdi, Zekeriya Özdemir, Nilgün Orhon Sağduyu. *Kıbrıs Tarihi M.Ö 7000 - M.S 1983*. Lefkoşa: KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995.

Öner, Necati. *Klasik Mantık*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1986.

Özal, İlkin Başar. *Kısa II. Dünya Savaşı*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2019.

Özkalp, Enver. *Sosyolojiye Giriş*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1995.

Özkul, Ali Efdal. *Kıbrıs'ın Sosyo-Ekonomik Tarihi: 1726-1750*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.

Özkul, Ali Efdal, Mehmet Karamanoğlu, Yurdagül Akcansoy, Rasim Taş, Halil Selçuk. *Kıbrıs ve Kıbrıs Türk Tarihi*. Lefkoşa: KKTC Milli Eğitim Bakanlığı, 2020.

Özoran, Beria Remzi. "Kıbrıs Türkü'nün Damarındaki Asil Kan", *Kıbrıs Dün, Bugün, Yarın*, Ed. Derviş Manizade, İstanbul: Kıbrıs Türk Kültür Derneği, 1975. 364-366.

Paget, James Carleton. "Cyprus in the New Testament and Beyond", *From Roman to Early Christian Cyprus*, Ed. Laura Nasrallah, Charalambos Bakirtzis, Annemarie Luijendijk, Tübingen: Mohr Siebeck, 2020: 33-55.

Panayiotou, Andreas. "Hegemony, Permissible Public Discourse and Lower Class Political Culture", *Cyprus and The Politics of Memory: History, Community and Conflict*, Ed. Rebecca Bryant Yiannis Papadakis, London: I&B Tauris, 2012: 71-94.

Panzano, Guido. *Ethnic Domination in Deeply Divided Places : The Hegemonic State in Israel and Estonia*. Firenze: Firenze University Press, 2021.

Papantoniou, Giorgos. *Religion and Social Transformations in Cyprus*. Leiden: Brill, 2012.

Pazarcı, Hüseyin. *Uluslararası Hukuk*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2016.

Peacebuilding in Deeply Divided Societies: Toward Social Cohesion? Ed. Fletcher Cox, Timothy D. Sisk, London: Palgrave Macmillan, 2017.

Pildes, Richard H. "Ethnic Identity and Democratic Institutions: A Dynamic Perspective", *Constitutional Design for Divided Societies: Integration or Accommodation?*, Ed. Sujit Choudry, New York: Oxford University Press, 2008: 173-205.

Polyviou, Polyvios. *Cyprus, Conflict and Negotiation, 1960-1980*. London: Gerald Duckworth, 1980.

Porter, A.N., A.J. Stockwell. *British Imperial Policy and Decolonization: Volume 1, 1938-1951*. New York: Palgrave Macmillan, 1987.

———. *British Imperial Policy and Decolonization: Volume 2, 1951-1964*. New York: Palgrave Macmillan, 1989.

Power Sharing: Empirical and Normative Challenges, Ed. Allison McCulloch, John McGarry, New York: Routledge, 2017.

Power Sharing in Deeply Divided Places. Ed. Joanne McEvoy, Brendan O'Leary, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2013.

Rane, Halim. *Reconstructing Jihad Amid Competing International Norms*. New York: Palgrave Macmillan, 2009.

Rappas, Alexis. *Cyprus in the 1930s:British Colonial Rule and the Roots of the Cyprus Conflict*. London: I&B Tauris, 2014.

Reddaway, John. *Burdened With Cyprus*. Lefkoşa: Rüstem Kitabevi, 2001.

Reilly, Benjamin. "Centripetalism: Cooperation, Accommodation and Integration", *Conflict Management in Divided Societies: Theories and Practice*, London: Routledge, 2012: 57-66.

———. *Democracy in Divided Societies: Electoral Engineering for Conflict Management*. New York: Cambridge University Press, 2001.

Renan, Ernest. *What Is A Nation? And Other Political Writings*. Ed. M. Giglioli. New York: Columbia University Press, 2018.

Reyes, A. T. *Archaic Cyprus*. Oxford: Clarendon press, 1994.

Rights in Divided Societies. Ed. Colin Harvey, Alex Schwartz, Oxford: Oxford and Portland Oregon, 2012.

Ross Marc, Howard. *The Management of Conflict: Interpretations and Interests in Comparative Perspective*. London: Yale University Press, 1993.

Ross, Marc Howard, Jay Rothman. "Issues of Theory and Practice in Ethnic Conflict Management", *Theory and Practice in Ethnic Conflict Management: Theorizing Success and Failure*, Ed. Marc Howard Ross, Jay Rothman, London: Palgrave Macmillan, 1999: 1-24.

Roueché, Charlotte. "Asia Minor and Cyprus", *The Cambridge Ancient History*, Cambridge: Cambridge University Press, 2000: 570-587.

Routledge Handbook of Ethnic Conflict. Ed. Karl Cordell, Stefan Wolff, London: Routledge, 2011.

Salzman, Michael. "Ethnocultural Conflict and Cooperation in Hawaii", *Handbook of Ethnic Conflict: International Perspectives*, Ed. Dan Landis, Rosita D. Albert, New York: Springer, 2012: 21-45.

Sarıca, Murat, Erdoğan Teziç, Özer Eskiyurt. *Kıbrıs Sorunu*. Istanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1975.

Serter, Vehbi Z. *Adım Adım Kıbrıs Cumhuriyeti (1960-1963)*. Ankara: ATASE Yayınları, 2014.

———. *Kıbrıs Tarihi*. Lefkoşa: Eğitim, Kültür ve Gençlik Bakanlığı, 1971.

Simeon, Richard. "Introduction", *Territorial Pluralism: Managing Difference in Multinational States*, Ed. Karlo Basta, John McGarry, Richard Simeon, Vancouver: UBC Press, 2015: 3-13.

Smith, Anthony D. *National Idenitity*. London: Penguin Books, 1991.

———. *Ulusların Etnik Kökeni*. Çev. Sonay Bayramoğlu, Ankara: Dost Kitabevi, 1986.

Sonyel, Salahi. *Cyprus: The Destruction of A Republic and Its Aftermath*. Lefkoşa: CYREP, 1997.

Spencer, Stephen. *Race and Ethnicity: Culture, Identity and Representation*. Oxon: Rout, 2006.

Stavrinides, Zenon. *The Cyprus Conflict: National Identitiy and Statehood*. Lefkoşa, 1975.

Steele, Philippa M. *A Linguistic History of Ancient Cyprus: The Non-Greek Languages, and Their Relations with Greek, c. 1600-300 BC*. Cornwall: Cambridge University Press, 2013.

———. *Syllabic Writing on Cyprus and Its Context*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013.

———. *Writing and Society in Ancient Cyprus*. Cambridge: Cambridge University Press, 2019.

Stelya, Nikolaos. *İstenmeyen Bebeğin Ölümü*. Istanbul: Kalkedon, 2015.

———. *İstenmeyen Bebek Kıbrıs Cumhuriyeti*. Istanbul: Kalkedon, 2013.

Sustainable Peace: Power and Democracy after Civil Wars. Ed. Philip G. Roeder, Donald Rothchild, Ithaca: Cornell University Press, 2005.

Süha, Ali. "Kıbrıs'ta Türk Maarifi", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1971: 221-253.

Tamçelik, Soyalp, *Kıbrıs Şer'iyye Sicilleri: 2 Numaralı Kıbrıs Şer'iyye Sicili*. Ankara: Kıbrıs Vakıflar İdaresi, 2022.

Taylor, Rupert. "Introduction: The Promise of Consociational Theory", *Consociational Theory: McGarry and O'Leary and the Northern Ireland Conflict*, Ed. Rupert Taylor, London: Routledge, 2009:1 -13.

Territorial Pluralism: Managing Difference in Multinational States. Ed. Karlo Basta, John McGarry, Richard Simeon, Vancouver: UBC Press, 2015.

Tierney, Stephen. "Giving with One Hand: Scottish Devolution within a Unitary State", *Constitutional Design for Divided Societies: Integration or Accommodation?*, Ed. Sujit Choudhry, New York: Oxford University Press, 2008: 438-461.

Tönnies: Community and Civil Society. Ed. Jose Harris, New York: Cambridge University Press, 2001.

Tülümen, Turgut. *Hayat Boyu Kıbrıs*. Istanbul: Boğaziçi Yayınları, 1998.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. *Kıbrıs Anlaşmaları ve Son Gelişmeler*. Ankara, 1964.

Uçarol, Rifat. *1878 Cyprus Dispute and The Ottoman - British Agreement*. Lefkoşa: Rüstem Kitabevi, 2000.

———. *Siyasi Tarih (1789-2012)*. 3. Baskı. İstanbul: Der Yayınları, 2013.

Uluğ, Naşit Hakkı. "Gazi'nin Emri", *Kıbrıs Dün, Bugün ve Yarın*, Ed. Derviş Manizade, İstanbul: Kıbrıs Türk Kültür Derneği, 1975: 15-16.

Varnava, Andrekos. *British Imperialism in Cyprus, 1878-1915*. Manchester: Manchester University Press, 2009.

Ververi, Giasemi, Serdar Örnek. *Yunanistan Perspektifinden Kıbrıs Sorunu*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016.

Volkan, Vamık. *Kıbrıs: Savaş ve Uyum Çatışan İki Etnik Grubun Psikanalitik Tarihi*. İstanbul: Everest Yayınları, 2008.

Wallace, Richard, Wynne Williams. *The Three Worlds of Paul of Tarsus*. London: Routledge, 1998.

Weller, Marc, Stefan Wolff, "Self-Determination and Autonomy: A Conceptual Introduction", *Autonomy, Self-Governance and Conflict Resolution*, Ed. Marc Weller, Stefan Wolff, London: Routledge, 2005: 1-23.

White, Timothy. "Consociation, Conditionality, and Commitment: Making Peace in Northern Ireland", *Consociationalism and Power-Sharing in Europe: Arend Lijphart's Theory of Political Accommodation*, Ed. Michaelina Jakala, Durukan Kuzu, Matt Qvortrup, Cham: Palgrave Macmillan, 2018: 85-103.

Williams, Raymond. *Keywords: A Vocabulary of Culture and Society*. Oxford: Oxford University Press, 2015.

Xydis, Stephen. *Cyprus: Reluctant Republic*. Paris: Mouton, 1973.

Xypolia, İlia. *British Imperialism and Turkish Nationalism in Cyprus, 1923 - 1939*. London: Routledge, 2018.

Yakinthou, Christalla. *Political Settlements in Divided Societies: Consociationalism and Cyprus*. London: Palgrave Macmillan, 2009.

Yiangou, Anastasia. *Cyprus in World War II*. London: I&B Tauris, 2010.

Yurdakul, Erdal. *Kıbrıs Türkleri ve Atatürk İnkılaplarının Kıbrıs'ta Uygulanması*. Ankara: Genelkurmay ATASE Yayınları, 2002.

Yüceer, Saime. "Kıbrıs Türklerinin Kendi Kaderine Sahip Çıkma Mücadelesinde İlk Büyük Olay: 27/28 Ocak Halk Hareketi", *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği*, Ed. Duygu Türker Çelik, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2016: 131-159.

Zartman, I. William. *Negotiation and Conflict Management: Essays on Theory and Practice*. London: Routledge, 2008.

Makale ve Bildiriler

Agara, Tunde. "Federalism, Political Accommodation and The Emergence of Ethnic Militias in Nigeria" , *The Indian Journal of Political Science.* 72/3 (2011): 875–886. Erişim 02.04.2023.

Akman, Halil. "Kıbrıs Cumhuriyeti İlanından Johnson Mektubuna, Kıbrıs Sorunu (1960-1964)", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi.* 1/22 (2012): 65–98. Erişim 05.03.2024.

Akyol, Ender, Yasin Yimam Mohammed. "Bölünmüş Toplumlarda Çoğunluk Esasına Dayanan Seçim Sisteminin Zorlukları ve Azınlıkların Temsîlî: Etiyopya Örneği", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 26/2 (2016): 219–236. doi:10.18069/firatsbed.346926. Erişim 14.02.2023.

Alptekin, Hüseyin. "Millet System Is Alive: Path-Dependency in Ruling Diversity in Cyprus", *Ortadoğu Etütleri Dergisi.* 8/2 (2016): 26–43. Erişim 16.01.2024.

Armaoğlu, Fahir. "Amerikan Belgelerinde Kıbrıs Sorunu, 1958-1959." *Belleten.* 60/229 (1996): 745–782. Erişim 01.01.2022.

Balıkçıoğlu, Emrah. "KKTC Millî Arşiv Belgeleri Işığında Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumunun (KATAK) Kıbrıs Türk Toplumu Yararına Yürüttüğü Faaliyetler (1943-1946)", *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi,* 4/1 (2019): 26–50. Erişim 19.02.2024.

Balyemez, Mehmet. "Kıbrıs Sorununda Önemli Bir Girişim: Kıbrıs Türktür Partisi ve Demokrat Parti ile İlişkileri", *Mehmet Akif Ersoy İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.* 9/3 (2022): 1709–1728. Erişim 14.02.2024.

———. "Kıbrıs Türklerinin İlk Siyasi Örgütlenmesi: Lefkoşa Türk Milli Gençlik Birliği", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi.* 105 (2022): 225–50. doi:10.33419/aamd. KIBRIS. Erişim 18.02.2024.

Barry, Brian. "Political Accommodation and Consociational Democracy." *British Journal of Political Science.* 5/4 (1975): 477–505. doi:10.1017/S0007123400008322. Erişim 05.06.2023.

Batır, Kerem. "Self-Determinasyon Hakkı ve Filistin Devleti Bağlamında Filistin Sorunu", *Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 1 (2011): 146–164. Erişim 08.14.2023.

Beaufays, Jean. "Belgium: A Dualist Political System?", *Publius: The Journal of Federalism.* 18/2 (1988): 63–73. doi:10.2307/3330461. Erişim 12.06.2022.

Beckingham, Charles Fraser. "Islam and Turkish Nationalism in Cyprus", *Die Welt Des Islams.* 5/1(1957): 65–83. Erişim 02.12.2023.

———. "Kıbrıs Türkleri", *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* 5/1 (2019): 143–156. Erişim 24.05.2023.

Billigmeier, Jon C. "Toward a Decipherment of Cypro-Minoan", *American Journal of Archaeology.* 80/3 (1976): 295–300. Erişim 09.12.2023.

Bogaards, Matthijs. "Consociationalism and Centripetalism: Friends or Foes?", *Swiss Political Science Review.* 25/4 (2019): 519–37. doi:10.1111/spsr.12371. Erişim 08.09.2022.

Bryant, Rebecca. "Justice or Respect? A Comparative Perspective on Politics in Cyprus", *Ethnic and Racial Studies.* 24/6 (2001): 892–924. doi:10.1080/01419870120077904. Erişim 08.08.2022.

Butenschøn, Nils A. "Conflict Management in Plural Societies: The Consociational Democracy Formula", *Scandinavian Political Studies.* 8/1–2 (1985): 85–103. doi:10.1111/j.1467-9477.1985.tb00313.x. Erişim 06.12.2022.

"Chalcolithic Cyprus". California: American Schools of Oriental Research, 1991.

Cin, Turgay. "Avrupa Birliği Üyesi Yunanistan Anayasasında Millet, Halk ve Yunanistan Vatandaşlığı", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.* 16/1 (2014): 1–72. Erişim 12.03.2023.

Clarke, Hyde. "On the Supposed Extinction of the Turks and Increase of the Christians in Turkey", *Journal of the Statistical Society of London.* 28/2 (1865): 261–293. Erişim 24.11.203.

Connor, Walker. "The Politics of Ethnonationalism", *Journal of International Affairs.* 27/1 (1973): 1–21. Erişim 14.09.2022.

Constantinou, Costas M. "Aporias of Identity: Bicommunalism, Hybridity and the Cyprus Problem", *Cooperation and Conflict.* 42/3 (2007): 247–270. doi:10.1177/0010836707079931. Erişim 17.09.2022.

Çakıcı, Derya. "İngiliz İdaresi Döneminde Kıbrıs Türklerinin Toplumsal Meselelerinin Çözümünde Dr. Fazıl Küçük'ün Rolü", *Mavi Atlas.* 11/1 (2023): 120–139. doi:10.18795/gumusmaviatlas.1242835. Erişim 12.02.2024.

Çalışkan, Adem. "H.1249/M.1833 Tarihli D.CMH.d.27300 Numaralı Cizye Muhasebe Defterine Göre Kıbrıs'ta Gayrimüslimler", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* 53 (2021): 7–48. Erişim 12.11.2023.

Demir, İmran. "Çatışma ve Çatışmaya Yaklaşım Yöntemlerinin Teorik Çerçevesi", *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi.* 5/1 (2017): 1–53. doi:10.16954/ yalovabaccd.329875. Erişim 04.04.2023.

Demirel, Fatih. "Osmanlı Eğitim Sisteminin Modernleşmesi Sürecinde Hiyerarşi", *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi.* 25/2 (2012): 507–530. Erişim 27.01.2024.

Demirtaş, Zülfü. "Osmanlı'da Sıbyan Mektepleri ve İlköğretimin Örgütlenmesi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 17/1 (2007): 173–183. Erişim 26.01.2024.

Dietzel, Irene, Vasilios N. Makrides. "Ethno-Religious Coexistence and Plurality in Cyprus under British Rule (1878–1960)", *Social Compass.* 56/1 (2009): 69–83. doi:10.1177/0037768608100343. Erişim 10.02.2024.

Dinç, Güven. "Kıbrıs'ta İhtidâ Hareketleri (1800-1878)", *Bilig.* 84 (2018): 243–271. Erişim 18.11.2023.

Duchacek, Ivo D. "Dyadic Federations and Confederations", *Publius: The Journal of Federalism.* 18/2 (1988): 5–31. doi:10.2307/3330458. Erişim 08.08.2022.

Duman, Musa. "Kıbrıs Ağzı Üzerine Bazı Notlar", *İlmi Araştırmalar Dergisi.* 8 (1999): 115–129. Erişim 26.11.2023.

Erkem, Pınar. "Ethnic Nationalism and Consociational Democracy in Cyprus", *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 9/2 (2016): 99–115. doi:10.18221/bujss.33634. Erişim 19.07.2022.

Evripidou, Dimitris, Çise Çavuşoğlu. "Turkish Cypriots' Language Attitudes: The Case of Cypriot Turkish and Standard Turkish in Cyprus", *Mediterranean Language Review.* 22 (2015): 119–138. Erişim 01.12.2023.

Fics, Kristian. "Cyprus and British Colonialism: A Bowen Family Systems Analysis of Conflict Formation", *Peace and Conflict Studies.* 25/1 (2018): 1–25. doi:10.46743/1082-7307/2018.1441. Erişim 09.08.2022.

Fotiou, Constantina. "Debunking a Myth: The Greek Language in Cyprus", *International Journal of Bilingualism.* 23/6 (2018): 1–27. doi:10.1177/1367006918786466. Erişim 02.10.2023.

Garry, John. "Potentially Voting across the Divide in Deeply Divided Places: Ethnic Catch-All Voting in Consociational Northern Ireland", *Political Studies.* 62/1 (2014): 2–19. doi:10.1111/1467-9248.12109. Erişim 06.12.2022.

Garry, John, James Pow, John Coakley, David Farrell, Brendan O'Leary, James Tilley. "The Perception of the Legitimacy of Citizens' Assemblies in Deeply Divided Places? : Evidence of Public and Elite Opinion from Consociational Northern Ireland", *Government and Opposition.* 57/3 (2022): 532–551. doi:10.1017/ gov.2021.4. Erişim 02.02.2023.

Gazioğlu, Ahmet. "Bi-Communality in Cyprus", *Perceptions* Winter. (2005): 89–114. Erişim 19.11.2022.

Gemici, Nurettin. "Osmanlı Devleti'nde Eğitim Sistemi ve Kurumları", *Akademik Bakış Dergisi*. (2019): 47–57. Erişim 27.01.2024.

Geniş, Kaan Cem. "Londra - Zürich Anlaşmalarına Giden Süreç (1959)", *Belgi Dergisi.* 21/1 (2021): 233–252. doi.10.33431/belgi.726417. Erişim 14.08.2022.

Gökel, Ömer, Gökmen Dağlı. "Osmanlı'dan Günümüze Kıbrıs Türk Eğitim Sisteminin Geçirmiş Olduğu Evreler", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi.* 8/37 (2015): 747–758. doi:10.17719/jisr.20153710641. Erişim 28.01.2024.

Göregen, Mustafa. "Bir Arada Yaşama Tecrübesi Bakımından Osmanlı Dönemi Kıbrıs", *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi.* 2/1 (2016): 19–30. Erişim 29.10.2023.

Gözlü, Ahmet. "Kibro-Minoan Yazısı ve Kıbrıs'ın Tarihî Çağlara Girişi", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi.* 1/31 (2012): 323–332. Erişim 10.10.2023.

Güneş, Gülcan Avşin. "Osmanlı Devleti'nin Gayrimüslimlere Bakışı ve Klasik Dönem Millet Sistemi", *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi.* 1/2 (2015): 1–30. Erişim 17.01.2024.

Hatay, Mete. "Is the Turkish Cypriot Population Shrinking?", *International Peace Research Institute (PRIO)*. 2007.

———. "Kıbrıslı Türklerde Mistik İnanç Sıçramaları (1571-1878)", *Kıbrıs Yazıları*. 3 (2006): 61–69. Erişim 11.12.2023.

Horowitz, Donald. "Comparing Democratic Systems", *Journal of Democracy.* 1/4 (1990): 73–79. doi:10.1353/jod.1990.0056. Erişim 28.11.2022.

———. "Explaining the Northern Ireland Agreement: The Sources of an Unlikely Constitutional Consensus", *British Journal of Political Science.* 32/2 (2002): 193–220. doi:10.1017/S000712340200008X. Erişim 19.11.2022.

———. "Ethnic Power Sharing: Three Big Problems", *Journal of Democracy.* 25/2 (2014): 5–20. doi:10.1353/jod.2014.0020. Erişim 27.09.2022.

Javadikouchaksaraei, Mehrzad, Mohammad Reevany Bustami, Azeem Fazwan Ahmad Farouk, Ali Akbar Ramazaniandarzi. "Reinterpreting the Israeli-Palestinian Conflict: A Constructivism Theory of Understanding a Cross-Ethnic Phenomena." *Asian Social Science.* 11/16 (2015): 107–113. doi:10.5539/ass.v11n16p107. Erişim 21.03.2023.

Kabataş, Orhan. "Kıbrıs Türkçesinin Ses Bilgileri", *Belleten.* 2 (2006): 83–108. Erişim 01.12.2023.

Karyolemou, Marilena. "From Linguistic Liberalism to Legal Regulation: The Greek Language in Cyprus", *Language Problems and Language Planning.* 25/1 (2001): 25–50. Erişim 17.09.2023.

Kasım, Kamer. "Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Kıbrıs Sorunu", *Gazi Akademik Bakış.* 1/1 (2007): 57–72. doi:10.19060/gav.02529. Erişim 23.09.2022.

Kazıcı, Ziya. "Osmanlı Fethinden Sonra Kıbrıs Halkına Yapılan Muamele", *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi.* 1/1 (2015): 39–47. http://dergipark.gov.tr/yaduitmed/issue/37242/456000. Erişim 27.12.2023.

Kıbrıs'ta Son Söz, Ed. Necdet Basa. İstanbul: Türkiye Barolar Birliği, 2017.

Kizilyürek, Niyazi, Sylvaine Gautier-Kizilyürek. "The Politics of Identity in the Turkish Cypriot Community and the Language Question", *International Journal of the Sociology of Language.* 168 (2004): 37–54. doi:10.1515/ijsl.2004.032. Erişim 01.12.2023.

Koktsidis, Pavlos I., Menelaos Apostolou. "Ethnic Federalism and Power Sharing in Cyprus: Motives, Constraints and Preconditions", *Mediterranean Quarterly.* 27/3 (2016): 105–34. doi:10.1215/10474552-3697865. Erişim 19.12.2022.

Kolavis, Klevis. "Soğuk Savaş'ın Barışçıl Olarak Sona Ermesi ve Uluslararası İlişkiler Teorileri", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi.* 68/2 (2013): 149–179. doi:10.1501/sbfder_0000002283. Erişim 30.03.2023.

Kurtaran, Uğur. "Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet Sistemi", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 8 (2011): 57–71. Erişim 17.01.2024.

Kübra Koçak, Zahide, Mehmet Ali Aktaş. "Çatışma ve Çatışma Yönetimi Kavramlarına Güncel Bir Bakış", *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 1/2 (2019): 130–137. Erişim 01.04.2023.

Küçükkurt, Mehmet. "Halkla İlişkiler Açısından Halk Kavramı", *Kurgu Dergisi.* 5/1 (1989): 232–243. Erişim 04.02.2023.

Latouche, Daniel. "Problems of Constitutional Design in Canada: Quebec and the Issue of Bicommunalism", *Publius: The Journal of Federalism.* 18/2 (1988): 131–146. doi:10.2307/3330466. Erişim 16.09.2022.

Lerner, Hanna. "Derinden Bölünmüş Toplumlarda Anayasa Yazımı: Aşamalı Yaklaşım", Çev. Elif Eren Koç, Burak Çağ. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası.* 73/1 (2015): 485–504. Erişim 20.02.2023.

Leslie, Peter M. "Bicommunalism and Canadian Constitutional Reform", *Publius: The Journal of Federalism.* 18/2 (1988): 115–129. doi:10.2307/3330465. Erişim 16.09.2022.

Lijphart, Arend. "Consociational Democracy", *World Politics.* 21/2 (1969): 207–225. Erişim 19.09.2022.

———. "Constitutional Design for Divided Societies", *Journal of Democracy.* 15/2 (2004): 96–109. doi:10.1353/jod.2004.0029. Erişim 06.12.2022.

———. "Non-Majoritarian Democracy: A Comparison of Federal and Consociational Theories", *Publius: The Journal of Federalism.* 15/2 (1985): 3–15. doi:10.2307/3329961. Erişim 08.09.2022.

Loizides, Neophytos G. "Ethnic Nationalism and Adaptation in Cyprus", *International Studies Perspectives.* 8/2 (2007): 172–189. doi:10.1111/j.1528-3585.2007.00279.x. Erişim 11.10.2022.

Lustick, Ian. "Stability in Deeply Divided Societies: Consociationalism versus Control", *World Politics.* 31/3 (1979): 325–344. Erişim 18.08.2022.

Macek-Macková, Emanuela. "Challenges in Conflict Management in Multi-Ethnic States - the Dissolution of Czechoslovakia and Serbia and Montenegro", *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity.* 39/4 (2011): 615–633. doi:10.1080/00905992.2011.579952. Erişim 29.12.2022.

Maden, Fahri. "Kıbrıs'ta Bektaşilik ve Bektaşi Tekkeleri", *Alevi Araştırmaları Dergisi.* 5/10 (2015): 89–142. Erişim 12.12.2023.

McCulloch, Allison. "Does Moderation Pay? Centripetalism in Deeply Divided Societies", *Ethnopolitics.* 12/2 (2013): 111–132. doi:10.1080/17449057.2012.658002. Erişim 27.11.2022.

———. "Classical Consociational Theory and Recent Consociational Performance", *Swiss Political Science Review.* 25/4 (2019): 538–555. doi:10.1111/spsr.12378. Erişim 22.08.2022.

McGarry, John, Brendan O'leary. "Must Pluri-National Federations Fail?", *Ethnopolitics.* 8/1 (2009): 5–25. doi:10.1080/17449050902738838. Erişim 07.08.2022.

McRae, Kenneth D. "Finland: Marginal Case of Bicommunalism?", *Publius: The Journal of Federalism.* 18/2 (1988): 91–100. doi:10.2307/3330463. Erişim 28.06.2022.

Milne, R. S. "Bicommunal Systems: Guyana, Malaysia, Fiji", *Publius: The Journal of Federalism.* 18/2 (1988): 101–113. doi:10.2307/3330464. Erişim 02.08.2022.

Moutsis, Ioannis. "Learning to Read and Write in Late Ottoman Cyprus", *Cahiers Du Centre d'Etudes Chypriotes.* 50 (2020): 373–382. doi:10.4000/cchyp.524. Erişim 30.01.2024.

Nevzat, Altay, Mete Hatay. "Politics, Society and the Decline of Islam in Cyprus: From the Ottoman Era to the Twenty-First Century", *Middle Eastern Studies.* 45/6 (2009): 911–933, doi:10.1080/00263200903268686. Erişim 02.12.2023.

Öze, Nuran. "Media, İktidar, Din Üçgeninde Kuzey Kıbrıs'ta Alevilik", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi.* 72 (2014): 125–152. doi:10.12973/hbvd.72.135. Erişim 10.12.2023.

Özgür, Ergün, Nur Köprülü, Min Reuchamps. "Drawing Cyprus: Power-Sharing, Identity and Expectations Among the Next Generation in Northern Cyprus", *Mediterranean Politics.* 24/2 (2017): 237–259. doi:10.1080/13629395.2017.1404720. Erişim 14.08.2022.

Özkul, Ali Efdal, Hüseyin Tufan, Mete Özsezer. "Osmanlı Dönemi'nden İngiliz İdaresine Kıbrıs Türk Temel Eğitimi'nin Modernleşmesi ve Toplumsallaşması", *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi.* 6/2 (2017): 565–584. doi:10.7596/taksad.v6i2.Osmanlı. Erişim 30.01.2024.

Özmen, Süleyman. "Kıbrıs Türklerinin Kökeni ve Sosyo-Kültürel Özellikleri", *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi.* 2/3 (2018): 21–33. Erişim 21.10.2023.

Papadakis, Yiannis. "Greek Cypriot Narratives of History and Collective Identity: Nationalism as a Contested Process", *American Ethnologist.* 25/2 (1998): 149–165. Erişim 29.01.2024.

Peler, Gökçe Yükselen. "Kıbrıs Ağızlarında Kullanılan Birtakım Alışılmadık Ekler ve Türemiş Kelimeler", *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi.* 3/6 (2020): 5–18. Erişim 01.12.2023.

Pollis, Adamanta. "Intergroup Conflict and British Colonial Policy: The Case of Cyprus", *Comparative Politics* 5/4 (1973): 575–599. Erişim 05.10.2022.

Rakopoulos, Theodoros. "On Divisionism and Cypriotism: The Civic Languages of the Cyprus Problem", *The London School of Economics and Political Science*, 2022.

Reyhan, Cenk. "Toplumsal Yapının Ulusöncesi Ölçeklere Ayrışması: Bölünmüş Toplum Tipi Örnekleri", *Gazi Akademik Bakış.* 5/10 (2012): 51–69. Erişim 20.02.2023.

Richter, Heinz A. "The Cypriot Communist Party and the Comintern", *Cyprus Review.* 15/1 (2003): 99–119. Erişim 18.02.2024.

Rothchild, Donald, Caroline A. Hartzell. "Security in Deeply Divided Societies: The Role of Territorial Autonomy", *Nationalism and Ethnic Politics.* 5/3–4 (1999): 254–271, doi:10.1080/13537119908428579. Erişim 02.11.2022.

Samii, Cyrus. "Perils or Promise of Ethnic Integration? Evidence from a Hard Case in Burundi", *American Political Science Review.* 107/3 (2013): 558–573. doi:10.1017/S0003055413000282. Erişim 02.04.2023.

Schmitt, David E. "Bicommunalism in Northern Ireland", *Publius: The Journal of Federalism,* 18/2 (1988): 33–46. doi:10.2307/3330459. Erişim 02.08.2022.

———. "Problems of Accommodation in Bicommunal Societies", *Journal of Conflict Studies,* 11/4 (1991): 7–18. Erişim 07.08.2022.

Sonyel, Salâhi R. "İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Türklerinin Varlık Savaşımı (1878 - 1960)", *Belleten* 59/24 (1995): 133–188. doi:10.37879/belleten.1995.133. Erişim 12.02.2024.

Sophocleous, Andry, Clarissa Wilks. "Standard Modern Greek and Greek-Cypriot Dialect in Kindergarten Classroom Interaction", *Language, Culture and Curriculum.* 23/1 (2010): 51–69. doi:10.1080/07908311003632519. Erişim 01.11.2023.

Sözen, Ahmet. "A Model of Power-Sharing in Cyprus: From the 1959 London-Zurich Agreements to the Annan Plan", *Turkish Studies.* 5/1 (2004): 61–77. doi:10.1080/14683849.2004.9687242. Erişim 14.08.2023.

Sözgün, Zenal. "Kıbrıs'ta Osmanlı Dönemindeki Eğitim Sistemine Genel Bir Bakış", *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi.* 1/2 (2015): 7–29. Erişim 26.01.2024.

Suiçmez, Yusuf. "A Brief History of Muslims and Christians Relations in Cyprus", *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi.* 1/1 (2015): 49–58. Erişim 27.12.2023.

Şahin, İsmail. "Geçmişten Günümüze Kıbrıslı Rumlar: Dil, Din ve Kimlikleri", *Journal of International Social Research.* 8/39 (2015): 340–353. doi:10.17719/jisr.20153913755. Erişim 14.10.2023.

Şevketoğlu, Müge. "M.Ö. 8. Binde Anadolu ve Kıbrıs İlişkileri: Akanthous/Tatlısu Kurtarma Kazısı", *Anadolu.* 30 (2006): 111–118. Erişim 30.01.2024.

Tamçelik, Soyalp. "Kıbrıs'ın Siyasi Tarihi Ile İlgili Bir Belgenin Değerlendirilmesi", *Belleten.* 63/236 (1999): 165–228. Erişim 16.11.2022.

Tezcan, Gönül. "Derinden Bölünmüş Toplumlarda Bölünmüş Sivil Toplum: Çözüm Önerileri", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 59 (2019): 21–33. Erişim 12.02.2023.

Toplu, Güngör. "Kıbrıs Türklerinin Bağımsızlık Mücadelesinde Bir Dönüm Noktası '28 Kasım 1948 Mitingi'", *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi.* 6/11 (2016): 691–702. Erişim 03.01.2024.

Tuan, Yi-Fu. "Community, Society and the Individual", *Geographical Review.* 92/3 (2002): 307–318. Erişim 23.02.2023.

Turan, Osman. "Orta Çağlarda Türkiye Kıbrıs Münasebetleri", *Belleten.* 27/110 (1964): 209–227. Erişim 20.10.2023.

Uygun, Oktay. "İki Toplumlu Siyasal Sistemler", *İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası.* 54 (1994): 147–168. Erişim 02.06.2022.

Vanci-Osam, Ülker. "The Impact of Oral Language Features in Written Language in Cypriot Turkish", *International Journal of the Sociology of Language.* 181 (2006): 23–42. doi:10.1515/IJSL.2006.049. Erişim 06.12.2023.

Voskarides, Konstantinos vd. "Y-Chromosome Phylogeographic Analysis of the Greek-Cypriot Population", *Investigative Genetics.* 7 (2016): 1–14. doi:10.4324/9780203285558. Erişim 07.09.2022.

Wolfe, James H. "Cyprus: Federation under International Safeguards", *Publius: The Journal of Federalism.* 18/2 (1988): 158–161. doi:10.2307/3330462. Erişim 29.12.2022.

Wolff, Stefan. "Conflict Management in Divided Societies: The Many Uses of Territorial Self-Governance", *International Journal on Minority and Group Rights.* 20/1 (2013): 27–50. doi:10.1163/15718115-02001003. Erişim 11.12.2022.

Yıldırım, Sefa, Ümit Kılıç. "Klasik Dönem Osmanlı Devleti'nde Eğitim ve Öğretim", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 22 (2018): 603–627. Erişim 26.01.2024.

Yıldırım, Yusuf. "İsrail-Filistin Sorununda İki Devletli Çözüm Arayışları", *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi.* 18/41 (2021): 3842–3884. doi:10.26466/opus.874933. Erişim 09.08.2022.

Yokuş, Sevtap. "Bölünmüş Toplumlarda Anayasa Yapımı: Güney Afrika Deneyimi", *Sosyal Bilimler Dergisi.* 7/1 (2022): 13–27. Erişim 13.02.2023.

Yüksel, Çağdaş. "1879 Yılında İngiltere Avam Kamarası'nda Yapılan Kıbrıs Oturumu Hakkında Bir İnceleme", *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi.* 3/6–7 (2020): 66–84. Erişim 14.08.2022.

Zorlu, Abdülkadir. "Toplumsal Kuramda Topluluk, Geleneksel Toplum ve Gelenek", *Muhafazakar Düşünce Dergisi.* 3 (2005): 137–152. Erişim 07.02.2023.

Süreli Yayınlar

Bozkurt Gazetesi

Nacak Gazetesi

Tezler

Altunay, Ömer Alper. *Kıbrıs Cumhuriyetinin Çözülüşü (1963-1967).* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.

Aybak, Sebile Yıldız. *1950-1983 Yılları Arasında Kıbrıs Sorunu ve TBMM'deki Yankıları.* Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.

Bakkal, Faruk. *Eleştirel Kuram Bağlamında 'Millet-Sistemi' Kavramı Üzerinden Uluslararası Siyaseti Anlamak.* Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Balyemez, Mehmet. *İngiliz Yönetimi Döneminde Kıbrıs Türklerinin Siyasi Örgütlenmeleri.* Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkilap Tarihi Enstitüsü, 2017.

Chiatoh, Valerie Muguoh. *Uluslararası Hukukta Afrika Bağlamında 'Halk' Kavramı.* Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Çağlayan, Pınar. *Kıbrıs'taki Milliyetçiliklerin Düşünsel Kökenleri ve Tarihsel Gelişimi (1878-2004).* Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Çelebi, Nazmiye. *Kıbrıs Türk Ağızlarında Dil İlişkisi İzleri.* Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Duman, Sabit. *Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası.* Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 1990.

Ergürer, Yılmaz. *Kıbrıs Cumhuriyeti Sorunsalı: Kuruluş ve Çözülme (1960-1963).* Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2023.

Gözlü, Ahmet. *Kıbrıs Eskiçağı ve Jeopolitiği.* Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Gülboy, Pınar Erkem. *Çatışma Yönetiminde Ortaklıkçı Model: 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Örneği.* Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

Hadjipavlou-Trigeorgis, Maria C. *Identity Conflict Resolution in Divided Societies: The Case of Cyprus.* Doktora Tezi, Boston University Professors Program, 1987.

Işık, Zeynep. *Girit'teki Müslüman ve Gayrimüslim İlişkilerine Osmanlı Millet Sistemi Çerçevesinden Bakmak.* Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023.

Koumna, Elena. *The Origins of Greek Cypriot National Identity*. Yüksek Lisans Tezi, Western Michigan University Department of Political Science, 1998.

Lancaster, Ross. *Federalism and Civil Conflict: The Missing Link?*. Yüksek Lisans Tezi, University of North Texas Department of Political Science, 2012.

Masarogullari, Nicel. *Nationalism In Cyprus: The Effects Of Institutionalization On Nationalist Mobilizations and Political Conflicts As Reflected In Turkish Cypriot Nationalism And Greek Cypriot Nationalism.* Yüksek Lisans Tezi, Marshall University Department of Sociology, 2011.

Orhan, Salim. *Bölünmüş Toplumların Anayasa Yoluyla Birlikteliği*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

Stamatakis, Nickolas Andreas. *History, Language and National Rituals: The Construction of Modern Greek-Cypriot Identity.* Doktora Tezi, State University of New York Department of Anthropological Sciences, 1994.

Tamçelik, Soyalp. *Kıbrıs Meselesinin Çözüm Planları (BM'nin 789 Sayılı Kararına Göre)*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

Toprak, Seçkin. *Nihai Çözüm ya da Kalıcı Statükonun Devamı Sonrası Kıbrıslılık ve Yeni Kıbrıs Türk Milliyetçiliği.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Lefke Avrupa Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Enstitüsü, 2016.

DİJİTAL DÜNYANIN ANAHTARI

Kripto Paralar ile İlgili Merak Edilen Soruların Cevapları 100 Soru 100 Cevap

Dr. Hilal Sarı Özgün

nobel bilimsel

Dijital Dünyanın Anahtarı: Kripto Paralar ile İlgili Merak Edilen Soruların Cevapları 100 Soru 100 Cevap

Dr. Hilal Sarı Özgün

Yayın No.: 2344
ISBN: 978-625-393-744-7
E-ISBN: 978-625-393-738-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Özgün, Hilal Sarı.
Dijital Dünyanın Anahtarı: Kripto Paralar ile İlgili Merak Edilen Soruların Cevapları 100 Soru 100 Cevap / Hilal Sarı Özgün
1. Basım, XII + 104 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-744-7
E-ISBN: 978-625-393-738-6
1. Kripto 2. Kripto Para 3. Kripto Varlık 4. Blockchain 5. Bitcoin 6. Altcoin

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İçindekiler

Teşekkür ..... **v**

Ön Söz ..... **vii**

1. Para Nedir? 1
2. Paranın Tarihçesi Nasıl Gelişim Göstermektedir? 1
3. İtibari Para Nedir? 2
4. Kripto Nedir? 3
5. Kriptografi Nedir? 3
6. Kripto Varlık Nedir? 4
7. Kripto Para Nedir? 5
8. Kripto Para ve Fiat Para Arasındaki Farklar Nelerdir? 7
9. Kripto Paraların Tarihçesi Nasıldır? 8
10. Kripto Paralar Fiziken Kullanılabilir mi? 10
11. Kripto Paralar İtibari Para Olarak Kullanılabilir mi? 10
12. Kripto Analiz Nedir? 11
13. Kripto Grafik Nedir? 12
14. Satoshi Nakamoto Kimdir? 12
15. Bitcoin Nedir? 12
16. İlk Bitcoin İşlemini Kimler Yapmıştır? 14
17. Bitcoini Bulan ve Tasarlayan Kişilerin İsimlerinin Gizli Tutulmasının Nedeni Nedir? ... 14
18. Token Nedir? 14
19. Değiştirilebilir/ Fungible Token nedir? 15
20. Değiştirilemez /Non-Fungible Token (NFT) nedir? 15
21. Akıllı Sözleşmeler Nedir? 17
22. Ethereum Nedir? 18

23. Blok Zincir Nedir? 19
24. Hash Fonksiyonu Nedir? 23
25. Blok Zincir Platformları Nelerdir? 23
26. Blok Zincir Teknolojisi Başka Hangi Alanlarda Kullanılabilir? 24
27. Blok Zincirin Finansal Kullanım Alanları Nelerdir? 25
28. Blok Zincir Uygulamasının Dezavantajları Var mıdır? 26
29. Blok Zincirin Gelişim Süreci Nasıl İlerlemiştir? 27
30. Blok Zincirin Yapısı Nasıl Çalışır? 28
31. Kripto Para Blok Zincir Teknolojisi ile Nasıl Aktarılır? 29
32. Blok Zincirde Düğüm Nedir? 30
33. Bitcoin Fiyatları Nasıl Oluşur? 30
34. Bitcoin fiziki Olarak Kullanılabilir mi? 32
35. Bitcoin Doları Etkileyebilir mi? 33
36. Bitcoin Özellikleri Nelerdir? 33
37. Bitcoin Cash Nedir? 34
38. Altcoin Nedir? 34
39. Altcoinler Nasıl Ortaya Çıktı? 35
40. Kripto Paranın Avantajları Nelerdir 35
41. Kripto Paranın Dezavantajları Nelerdir? 35
42. Kripto Para Madenciliği Nedir? 36
43. Kötü Niyetli Kripto Para Madenciliği Nedir? 39
44. Piyasada İşlem Gören Kaç Adet Kripto Para Vardır? 40
45. Güncel Olarak Piyasalarda En Çok İşlem Gören Kripto Paralar Nelerdir? 40
46. Kripto Para Borsaları Nelerdir? 41
47. Kripto Para Nasıl ve Ne İçin Kullanılır? 42
48. İlk Bitcoin Alışverişi Nasıl ve Ne İçin Yapıldı? 43
49. Kripto Paralar Nasıl Üretiliyor? 43
50. Kripto Paralar Ne Kadar Üretilebilir? 44

51. Kimler Kripto Para Üretebilir? 45
52. Bitcoin Satın Alma Yöntemleri Nelerdir? 45
53. Cüzdan Nedir? 46
54. Kripto Paralar Nasıl Saklanır? 46
55. Kripto Para Anahtarları Nelerdir Nasıl Kullanılır? 47
56. Kripto Paralar Yasal mı? 48
57. Kripto Para Kullanımının Yasal Olduğu Ülkeler Var mıdır? 49
58. Kripto Paralar Hangi Ülkelerde Yasal Değil? 49
59. Kripto Para Kullanımının Bazı Ülkelerde Yasak Olma Nedenleri Nelerdir? 49
60. Merkeziyetsiz Uygulamalar (DApp) Nedir? 50
61. Merkeziyetsiz Uygulamaların Avantajları Nelerdir? 51
62. Merkeziyetsiz Uygulamaların Dezavantajları Nelerdir? 51
63. Merkezî Uygulama ve Merkeziyetsiz Uygulama Örnekleri Nelerdir? 52
64. HODL Nedir? 52
65. Oltama (Phishing) Saldırısı Nedir? 53
66. İlk Kripto Paralar- ICO (Initial Coin Offering) 54
67. 51% Attack (Saldırı) Nedir? 55
68. Konsensüs Algoritması Nedir? 55
69. Crypto-to-Crypto Nedir ve Nasıl Kullanılır? 56
70. Ayrılmış Tanık -SegWit (Segregated Witness) Nedir Ne İşe Yarar? 57
71. Transaction Malleability (İşlem Değiştirilebilirliği) Nedir? 58
72. DAO (Merkezî Olmayan Otonom Organizasyon) Nedir ve Ne İşe Yarar? 58
73. Lighting Network Nedir Nasıl Çalışmaktadır? 59
74. Liquid Network Nedir? 60
75. Lightning ve Liquid Arasındaki Fark Nedir? 61
76. On chain- Off Chain Nedir? 62
77. Kripto Paralarla İlgili Güvenlik Önlemleri Nelerdir? 63
78. Kripto Paralar Nelerden Etkilenmektedir? 65

79. HYPE Faktörü Nedir? 67
80. Kripto Paralarda HYPE Faktörü Etkisini Nasıl ve Ne Zaman Göstermektedir? 68
81. Bireyler Kendi Kripto Paralarını Yaratabilirler mi? 69
82. Jeton Kavramı Nedir? 71
83. Kripto Para İle Jeton Arasındaki Fark Nedir? 71
84. Kripto Paraların Geleceği Nasıl Olacak? 72
85. Ülkeler Kendi Kripto Paralarını Oluştursa Ne Olur? 74
86. Devletler ve Ülkeler Kripto Para Konusunda Neden Kaygılanırlar? 76
87. Kripto Paralar Vergilendirilebilir mi? 77
88. Kripto Paraların Vergilendirilmesinin Önemi Nedir? 78
89. Kripto Paraların Vergilendirilmesi Hakkında Bilgiler 79
90. Türkiye'de Kripto Paraların Vergilendirilmesine Dair Bilgiler 80
91. Kripto Varlıklara İlişkin Yasal Düzenlemeler Hakkında Bilgiler 83
92. Türkiye'de Kripto Varlıklara Yönelik Tutum Nedir? 84
93. Türkiye'de Yatırımcıların Kripto Varlıklara Yönelik İlgisi Ne Durumdadır? 85
94. Kripto Paraların Vergilendirildiği Ülkeler Var mıdır? 86
95. Kripto Paralardan Elde Edilen Kazançların Vergilendirilmesinin Önündeki Engeller Nelerdir? 88
96. Kripto Paraların Denetimi Nasıl Olacaktır? 88
97. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Neden Kripto Paralar ile Ödeme Yapılmasına İzin Vermiyor? 91
98. Türkiye'de Kripto Para Mecraları Nelerdir? 92
99. Kripto Varlıklar Hakkında Türkiye'de Yapılan Hazırlıklar Nelerdir? 92
100. Kripto Paralar İçin Yapılmış Herhangi Bir SWOT Analizi Var mıdır? 93

Son Söz 95

Kaynakça 97

Öz Geçmiş 103

Kaynakça

Adhami, S., Giudici, G. ve Martinazzi, S. (2018). "Why Do Businesses Go Crypto? An Empirical Analysis Of İnitial Coin Offerings." Journal of Economics and Business, 100, 64-75. https://doi.org/10.1016/j.jeconbus.2018.04.001

Akkaya, H., Yüce, M. (2021). "Kripto Paraların Vergilendirilmesine Yönelik Çalışmalar: Türkiye İçin Öneri.", Akademik Bakış Dergisi Journal of Academic Perspective, Yıl/Year: 2021 Sayı/Issue: 77, 34-62, E-ISSN: 1694- 528X Makale DOI: 10.52703/ay.20

Akkaya, M. (2022). "Kripto Para İşlemlerini Yönlendiren Ekonomik ve Finansal Faktörler: Bitcoin Fiyat Oluşumu", TESAM Akademi Dergisi , 9 (1) , 209-226 . DOI: 10.30626/tesamakademi.979573

Altay, F (2017). "21. Yüzyılda Para Kavramı Bitcoin- Kripto Para- I", Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi, Y. 39, S. 357, s. 34- 39

Aponte-Novoa, F. A., Orozco, A. L. S., Villanueva-Polanco, R., & Wightman, P. (2021). "The 51% Attack on Blockchains: A Mining Behavior Study", IEEE Access, 9, 140549-140564. https://doi.org/10.1109/ACCESS.2021.3119291

Ay, M., Adıyaman, G. (2022). "Bitcoin ve Altcoinler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , (47) , 31-46. DOI: 10.52642/susbed.1010149

Balcı M, Çakır K. (2022). "Yasa Dışı Kripto Para Madenciliğinde Ceza Sorumluluğu", İzmir Barosu Dergisi, 87(2), 197 - 224.

Birinci, M. (2021). Stratejik Yönetim ve Sosyal Hizmet Örgütleri Açısından Önemi. Toplum Ve Sosyal Hizmet, 32(1), 251-273. https://doi.org/10.33417/tsh.752732

Bolong, C.(2023), "Is It Ethical to Only Recommend HODL to Stock Investors?" (July 24, 2023). Available at. https://ssrn.com/abstract=4520045 or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4520045

Bölükbaşı, Özge. "Akıllı Sözleşmelerin Genel İşlem Koşulları Bakımından Değerlendirilmesi". Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 11/1 (Ağustos 2023), 191-218. https://doi.org/10.56701/shd.1278275.

Buchholz, M., J. Delaney, J. Warren, and J. Parker. (2012). "Bits and Bets, Information, Price Volatility, and Demand for BitCoin". Economics, Sayı:312.

Buterin, V. (2014). "A Next-Generation Smart Contract And Decentralized Application Platform", Ethereum White Paper, 3 (37), 2-1.

Clower, R.W. (1967). A Reconsideration of the Microfoundations of Monetary Theory. Economic Inquiry, 6, 1-8. http://dx.doi.org/10.1111/j.1465-7295.1967.tb01171.x

Crosby, M., Pattanayak, P., Verma, S., Kalyanaraman, V. (2016). "BlockChain Technology: Beyond Bitcoin", Applied Innovation Review (2), 6-10.

Çelikhan, F. F., & Kılıç, Y. (2019). "Bitcoin Kullanım Davranışlarına Yönelik Bir Araştırma", İçinde E. Gemici (Ed.), Teorik ve ampirik perspektifte seçilmiş finans konuları (ss. 115-146). Nobel Bilimsel Eserler.

Çetinkaya, Ş. (2018). "Kripto Paraların Gelişimi ve Para Piyasalarındaki Yerinin Swot Analizi ile İncelenmesi", Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi. Vol. 2, pp. 11–21.

Çubukcu, G. (2022). "Non-Fungible Token'i (NFT) Anlamak Ve Türkçe İsim Önerisi", International Journal of Social Sciences and Education Research, 8(3), 259-273. https://doi.org/10.24289/ijsser.1115987

Dayanan, D. (2021). "Kripto Para Birimleri ve Türkiye'deki Yasal Uygulamaları", Rahva Teknik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi , 1 (1) , 37-44 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/rahva/issue/69886/1116469

Demir, A. B., & Ergüney, E. B. (2024). "Bir Nefeste Bitcoin ve Kripto Paralar", Sosyal Bilimler Üzerine Çalışmalar: Yönetim Bilişim Sistemleri, İşletme, Ekonomi & Tarih, 45.

Dizkırıcı, A.S., Gökgöz, A. (2018). "Kripto Para Birimleri ve Türkiye'de Bitcoin Muhasebesi", Journal Of Accounting, Finance and Audıtıng Studies, 4(2), 92-105.

DPT. (2003). "Kamu Kuruluşları için Stratejik Planlama Nihai Taslak", Devlet Planlama Teşkilatı (DPT).

Erarslan, C. (2020). Bitcoin'in Özellikleri, Teknolojik Altyapısı, Ulusal Para Sistemleri için Oluşturduğu Fırsat ve Tehditler. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(39), 23-35. https://doi.org/10.35343/kosbed.623097

Ernst&Young (2018a). "Accounting for Crypto-Assets", https://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-IFRS-Accounting-forcryptoassets/$File/EY-IFRS-Accounting-for-crypto-assets.pdf (11.10.2023)

Espinel, V., O'Halloran, D., Brynjolfsson, E., & O'Sullivan, D. (2015), "Survey Report: Deep Shift: Technology Tipping Points and Societal Impact", World Economic Forum, September.

Gediz O, B., Yeşilkaya, Y. (2021). "Kripto Paraların Vergilendirilmesi", Turkuaz Uluslararası Sosyo-Ekonomik Stratejik Araştırmalar Dergisi, 3(1), 78-93.

Glaser, F., Zimmermann, K., Haferkorn, M., Weber Moritz Christian - Siering M. (2014), "Bitcoin - Asset or Currency? Revealing Users' Hidden Intentions". in Twenty Second European Conference on Information Systems, (Tel Aviv) pp. 1-14.

Gültekin,Y. "Turizm Endüstrisinde Alternatif Bir Ödeme Aracı Olarak Kripto Para Birimleri: Bitcoin", Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi 1/2 (2017), 96.

Gümüş, A., Erkuş, H. (2019), "Blockchain ve Kripto Paraların Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme", Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(2), ss. 43-51.

Günay, H. F., & Kargı, V. (2018). "Kripto Paranın Vergilendirilmesinin Mali Yönden Değerlendirilmesi." *Journal of Life Economics*, 5(3), 61-76.

Gürbüz, H. (1995). Muhasebe Denetimi. İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.

Güven V., Şahinöz, E. (2018). "Blockzincir-Kripto Paralar-Bitcoin Satoshi Dünyayı Değiştiriyor", Kronik Kitap. İstanbul.

Han, A. Arıkan, İ., Konat, N. (2021). "Türkiye'de ve Dünyada Sorunlu Kripto Para Ticareti Üzerine Bir Değerlendirme", Uluslararası Ticaret ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 5(2), s:83-89.

Hancı, A., Altay, E. (2024). "Kripto Para Piyasasında Sürü Davranışı: Coinlerde ve Tokenlarda Piyasa Yönünde Sürü Davranışının Analizi." *Öneri Dergisi*, 19(61), 123-145. https://doi.org/10.14783/maruoneri.1414561

Hekim, H. (2015). "Oltalama (Phishing) Saldirilari" Retrieved from academia: http://www. academia. edu/35136881/Oltalama_Phishing_Saldirilari.

HM Treasury. (2018). Cryptoassets Taskforce: Final Report. www.gov.uk/government/publications (01.02.2023)

Horasan, A., Pura, T., Sönmez, F. (2021). "Yeni Nesil Veri Güvenliği Bağlamında Dağıtık Sistemler Üzerinde Blockchaın Kullanımı ve Bıtcoın Uygulaması". Tasarım Mimarlık ve Mühendislik Dergisi, 1 (2), 110-118. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/dae/issue/65807/1024313

Hurlburt, G. F., Bojanova, I. (2014). "Bitcoin: Benefit Or Curse?", It Professional, 16(3), 10-15.

Kaplanhan, F., (2018)," Kripto Paranın Türk Mevzuatı Açısından Değerlendirilmesi Bitcoin Örneği", Vergi Sorunları Dergisi, 353, 105-123.

Kesebir, M., Günceler, B. (2019). "Kripto Para Birimlerinin Parlak Geleceği", Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (17), 605-626.

Koçak, B. T. (2023). "Paranın Dijitalleşme Süreci: Kripto Para", Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi.

Konak, F., Özkahveci, E. (2023). "Blockchaın Üzerine Yeni Bir Halka: Non-Fungıble Token (Nft)'Nin Bilinirliği Üzerine Bir Araştırma", Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , 13 (1) , 97-115 . DOI: 10.55179/dusbed.1193852

Kulular I., Aysegül, M. (2023). "Kripto Paranın Amerika Gelir İdaresi'nin 2014-21 Sayılı Kılavuzu ve 2019-24 Sayılı Gelir Yönetmeliği Bağlamında Vergilendirilmesi". Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 11/1 (Ağustos), 469-494. https://doi.org/10.56701/shd.1200051.

Mechkaroska D., V. Dimitrova and A. Popovska-Mitrovikj, (2018). "Analysis of the Possibilities for Improvement of BlockChain Technology," 26th Telecommunications Forum (TELFOR), Belgrade, Serbia, 2018, pp. 1-4, doi: 10.1109/TELFOR.2018.8612034.

Münyas, T. Kadooğlu Aydın, G. (2023). "Etkin Piyasa Hipotezi ve Kripto Para Piyasaları Üzerine Bir Uygulama", Alanya Akademik Bakış, 7 (3), 1203-1216. DOI: 10.29023/alanyaakademik.1240173

Nian, L. P., Chuen, D. L. (2015). Introduction to Bitcoin. In Handbook of Digital Currency : Bitcoin, Innovation, Financial Instruments, and Big Data. Edited by David Lee Kuo Chuen, London: Elsevier Inc, 5-30

Nofer, M., Gomber, P., Hinz, O., and Schiereck, D. (2017). "Blockchain", Bus. Inf. Syst. Eng., Vol.59, No.3: 183-187

Özçelik, M., Süsay, A. (2022). "Kripto Varlık Arzı (Ico) ile Finansman ve Finansal Tablolarda Raporlama", *Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi*, 319-337, DOI: http://dx.doi.org/10.29228/ijbemp.63988

Özdoğan, B., Kargın, S. (2018). "Blok Zinciri Teknolojisinin Muhasebe Ve Finans Alanlarına Yönelik Yansımaları ve Beklentiler". Muhasebe ve Finansman Dergisi(80), 161-176. https://doi.org/10.25095/mufad.465928

Özyürek, H. (2021). Blockchain Teknolojisinin Mevcut Ve Muhtemel Kullanım Alanları. Anadolu Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22(4), 31-50. https://doi.org/10.53443/anadoluibfd.988748

Ujan M., Skjellum A., Oluwakemi H., Jon O., Lu Yu, Richard R. Brooks.(2016) "A brief survey of Cryptocurrency systems", In 14th Annual Conference on Privacy, Security and Trust, PST 2016, Auckland, New Zealand, December 12-14, 2016. pages 745-752, IEEE, 2016. 10.1109/PST.2016.7906988

Ünal, G. & Uluyol, Ç. (2020). Blok Zinciri Teknolojisi. Bilişim Teknolojileri Dergisi, 13(2), 167-175. https://doi.org/10.17671/gazibtd.516990

Ünver, M., Mirzaoğlu, A.G. (2011). "Yemleme ("Phishing")", Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu.

Ünsal, E., Kocaoğlu, Ö. (2018). "Blok Zinciri Teknolojisi: Kullanım Alanları, Açık Noktaları ve Gelecek Beklentileri", Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi (13), 54-64. https://doi.org/10.31590/ejosat.423676

Parlar, T. (2022). "Blokzincir Teknolojisi ve Merkeziyetsiz Finans Uygulamaları", Journal of Politics Economy and Management, 5 (2) , 165-174. Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/jopem/issue/74473/1202177

Sarıkaya, S. (2023). "Kripto Varlık Dolandırıcılığı", Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 9 (2) , 555-581 . DOI: 10.54699/andhd.1245157

Setiawan, R., Cavaliere, L. P. L., Halder, S., Koti, K., Sarsengaliy, B., Ashok, K., ... & Rajan, R. (2021). "The Concept of the Cryptocurrency and the Downfall of the Banking Sector in Reflecting on the Financial Market" (Doctoral dissertation, Petra Christian University).

Swartz, L. (2018). "What Was Bitcoin, What Will İt Be?" The Techno-Economic İmaginaries Of A New Money Technology. Cultural Studies, 4(32), s. 623-650. doi:https://doi.org/10.1080/09502386.2017.1416420

Tevetoğlu, M. (2021). "Ethereum ve Akıllı Sözleşmeler", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 12(1), 193-208. https://doi.org/10.21492/inuhfd.852860

Yavuz, E., Avunduk, H. (2021). "Tedarik Zinciri Yönetiminde Blok Zincir Teknolojisinin Kullanımı" . Izmir Democracy University Social Sciences Journal, 4 (1), 33-56. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/idusos/issue/63357/884339

Yıldız, Y., (2018), "Kripto Paraların (Bitcoin) Vergilendirilmesi", Vergi Raporu, Sayı: 221, Şubat 2018, s. 43-50

Yıldırım, M. (2019). "Blok Zincir Teknolojisi, Kripto Paralar ve Ülkelerin Kripto Paralara Yaklaşımları", Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 10 (20), 265-277.

Yüce, Ç. (2022). "Kripto Varlıkların Vergilendirilmesi- Diğer Ülke Uygulamaları ve Türkiye İçin Öneriler", Vergi Dünyası Dergisi, Ekim, Sayı: 494

İnternet Kaynakları

https://www.bloomberght.com/kripto-varliklara-iliskin-yasal-duzenlemede-son-asamaya-gelindi-2345407

https://coinanalist.com/dapp-nedir-avantajlari-ve-dezavantajlari-nelerdir/ 13.11.2023

https://www.coinbase.com/tr/learn/crypto-basics/what-are-decentralized-applications-dapps (10.06.2024)

https://www.coindeskturkiye.com/ogren/tum-zamanlarin-en-pahali-10-nftsi-4357/02.06.2023

https://coinmarketcap.com/tr/rankings/exchanges/ (20.12.2023)

https://coinmarketcap.com/academy/tr/glossary/segregated-witness-segwit(05.07.2024)

https://www.finansgundem.com/haber/turkiye-kripto-parada-lider/1744799(25.04.2024)

https://kriptomat.io/tr/kripto-paralar/kripto-paralarin-kisa-tarihi/ erişim tarihi: 1.11.2023

https://medium.com/@ahmet.sayarlioglu/herkes-i%C3%A7in-blok-zincir-blokchain-1c85eb3a0bee

https://spectrum.ieee.org/crypto-mining 13.11.2023

https://www.theverge.com/2021/3/11/22325054/beeple-christies-nft-sale-cost-everydays-69-million

https://tr.euronews.com/2021/04/18/merkez-bankas-n-n-kripto-para-ile-odeme-yasag-ne-anlama-geliyor-yat-r-mc-lar-ne-diyor(05.07.2024)

https://tr.investing.com/crypto/ (20.04.2024)

https://twitter.com/wallstreetpro/status/1539277746450358275/photo/1 2.5.2024

https://t24.com.tr/haber/kripto-para-yatirimci-sayisi-425-milyona-ulasti-turkiye-12-sirada,1130947(25.04.2024)

https://vergikonseyi.hmb.gov.tr/

tcmb.gov.tr KagitParaTarihce.pdf, 10.10.2023

Understanding Open Source and Free Software Licensing. O'Reilly Media. 2008. s. 4. ISBN 9780596553951. 30 Ağustos 2020 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 4 Ocak 2021.

Öz Geçmiş

1985 yılında dünyaya gelen Hilal Sarı Özgün, eğitim hayatına Denizli ilinde başlamış ve ilk, orta ve lise eğitimini burada tamamlamıştır. 2003 yılında Pamukkale Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümüne kabul edilerek lisans eğitimine başlamış ve 2007 yılında bu bölümden mezun olmuştur.

Eğitimini ileriye taşıyan Özgün, 2011 yılında Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı, Muhasebe ve Finansman bilim dalında tezli yüksek lisansını başarıyla tamamlamıştır. Akademik kariyerini sürdürmek isteyen Özgün, 2018 yılının Ocak ayında Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel İşletme doktora programını da tamamlamıştır.

Pamukkale Üniversitesinde öğretim üyesi olarak görevine devam eden Hilal Sarı Özgün, evli ve iki çocuk annesidir.

Belirli Gün ve Haftalarda Yeşilcanlar Çocuk Korosu ile

DÜNYAYI BİRLİKTE KURALIM I

Söz & Müzik ve Koro & Piyano Eşlik Düzenleme:

Dr.Ali Gürsan SARAÇ

nobel bilimsel

Belirli Gün ve Haftalarda Yeşilcanlar Çocuk Korosu ile
DÜNYAYI BİRLİKTE KURALIM I
Dr. Ali Gürsan Saraç

Yayın No.: 2233
E-ISBN: 978-625-393-755-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir. Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Saraç, Ali Gürsan.
Belirli Gün ve Haftalarda Yeşilcanlar Çocuk Korosu ile DÜNYAYI BİRLİKTE KURALIM I / Ali Gürsan Saraç
1. Basım, 102 s., 21,5x28 cm. Kaynakça var, dizin yok.
E-ISBN: 978-625-393-755-3
1. Arkadaşım Kitap, 2. Kahramandır Gazimiz, 3. Bir Dil Bir İnsan, 4. Ulusal Egemenlik Şarkısı, 5. Bugünün Küçüğü, 6. Hayvanlar, 7. Canımsın Öğretmenim, 8. Aydınlanır, 9. Ankara'm Atamla Yaşar, 10. Neş'eye Şarkı, 11. Cumhuriyet, 12. Kızılay, 13. Alfabe Şarkısı, 14. Lösev Bizimle, 15. Atatürk Geldi, 16. Atatürk'üm, 17. Bir Gün Sizde Düşünün, 18. Sevgili Dünya, 19. Akut Şarkısı, 20. Sevgili Öğretmenim, 21. Dişimden Önemli mi?, 22. Kadınlar Günü, 23. Anneciğim, 24. Gel, 25. Bir Işıkta Sen Yak!, 26. İnsan Olmak, 27. Tutumlu Çocuk, 28. Sağlığım

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

İÇİNDEKİLER:

Önsöz 4
1.Arkadaşım Kitap 8
2.Kahramandır Gazimiz 10
3.Bir Dil Bir İnsan 13
4.Ulusal Egemenlik Şarkısı 16
5.Bugünün Küçüğü 18
6.Hayvanlar 22
7.Canımsın Öğretmenim 26
8.Aydınlanır 28
9.Ankara'm Atamla Yaşar 33
10.Neş'eye Şarkı 37
11.Cumhuriyet 40
12.Kızılay 43
13.Alfabe Şarkısı 45
14.Lösev Bizimle 49
15.Atatürk Geldi 52
16.Atatürk'üm 55
17.Bir Gün Sizde Düşünün 57
18.Sevgili Dünya 60
19.Akut Şarkısı 66
20.Sevgili Öğretmenim 68
21.Dişimden Önemli mi? 71
22.Kadınlar Günü 74
23.Anneciğim 77
24.Gel 80
25.Bir Işıkta Sen Yak! 86
26.İnsan Olmak 89
27.Tutumlu Çocuk 92
28.Sağlığım 95
Kaynakça 98
Yazar Hakkında 99

KAYNAKÇA

Sun, M. (2001). Şarkılarla Türkülerle Temel Müzik Eğitimi I. Ankara: Evrensel Müzikevi Yayınları;

Sun, M. (1997). Şarkılarla Türkülerle Temel Müzik Eğitimi. Ankara: Yurt Renkleri Yayınevi;

Sun, M. (1981). Elli Yılın En Güzel Okul Şarkıları. Ankara: Ezgi Yayıncılık;

Sun, M. (1969). Şarkı Demeti. Ankara: Dağarcık Yayınları;

Sun, M. (2000). Kır Çiçekleri 100 Türkü. Ankara: Yurtrenkleri Yayınevi;

Saraç, A.G. (1996). Ayberk'e Şarkılar. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları;

Saraç, A.G. (1998). Evimizde Müzik. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları;

Saraç, A.G. (2011). Merhaba Dünya & Hello World. Muğla: Esin Basımevi;

Saraç, A.G., Takkaç, M. (2001). English with Songs. İstanbul: Serhat Yayınları A.Ş.;

Saraç, A.G. (2003). Çevremizdeki Yaşam. İstanbul: Ya-Pa Yayın Pazarlama Sanve Tic.A.Ş.;

Saraç, A.G., Bilgin, S. (2010). Piyano Eşlikli Çocuk ve Gençlik Şarkıları. Muğla: Esin Basımevi;

Saraç, A.G., (2016). Özel Öğretim İlke ve Yöntemleri I. Ankara: Nobel Yayıncılık;.

Saraç, A.G., (2016). Özel Öğretim İlke ve Yöntemleri II. Ankara: Nobel Yayıncılık;

Saraç, A.G., (2017). Müzik Eğitiminde Yeni Nesil Popüler Çocuk Şarkılarıyla Oyun Dans Müzik. Ankara: Nobel Yayıncılık;

Saraç, A.G., (2018). Erken Çocukluk Döneminde Müzik Eğitimi. Ankara: Nobel Yayıncılık;.

Saraç, A.G., (2019). Müzik Eğitiminde Yeni Nesil Popüler Gençlik Şarkılarıyla Topluma Hizmet Uygulamaları. Ankara: Nobel Yayıncılık;.

Saraç,A.G.,(2020).Belirli Gün ve Haftalar ile 1.Kademe Temel Müzik Eğitiminde Oyun Merkezli Yaklaşımlarla Müzik Eğitimi I. Ankara: Nobel Yayıncılık;

Saraç,A.G.,(2022).Belirli Gün ve Haftalar ile 1.Kademe Temel Müzik Eğitiminde Oyun Merkezli Yaklaşımlarla Portfolyo Uygulamalarıyla Müzik Eğitimi ve Öğretimi II. Ankara: Nobel Yayıncılık;

Saraç,A.G.,Açık,N.(2023).100.Yıl İzindeyiz ATATÜRK Oratoryosu .Ankara :Nobel Yayıncılık;

DÜŞÜK KARBONLU YERLEŞMELERE GEÇİŞ

Editör
Özge Yalçıner Ercoşkun

nobel bilimsel

DÜŞÜK KARBONLU YERLEŞMELERE GEÇİŞ

Editör: Özge Yalçıner Ercoşkun

Yayın No.: 2265
ISBN: 978-625-393-815-4
E-ISBN: 978-625-393-816-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Fatma Kama -fatma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Özge Yalçıner Ercoşkun
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yalçıner Ercoşkun, Özge.
Düşük Karbonlu Yerleşmelere Geçiş / Özge Yalçıner Ercoşkun
1. Basım, VIII + 356 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-815-4
E-ISBN: 978-625-393-816-1
1. Düşük Karbon 2. İklim Değişikliği 3. Sürdürülebilir Kentsel Planlama

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI iii

ÖN SÖZ v

1. Bölüm
DÜŞÜK KARBONLU ŞEHİRLER İÇİN GELECEĞİ CBS İLE HARİTALAMAK 1
Zeliha Özel Mazlum

2. Bölüm
İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE KARŞI DİRENÇLİLİK 35
Şeyma Elif Dincer

3. Bölüm
İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE ADAPTASYONDA DOĞA TEMELLİ ÇÖZÜMLER: KENTSEL YEŞİL ALTYAPI 55
Ümmügülsüm Dağlıoğlu

4. Bölüm
İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ KARŞISINDA KÜLTÜREL MİRAS ALANLARI 79
Şeyda Bülbül

5. Bölüm
GELECEĞİN YEŞİL MAHALLELERİ: ŞEHİR PLANLAMA ÖĞRENCİLERİ İÇİN DÜŞÜK KARBONLU TASARIM ATÖLYESİ 95
Aslı Altanlar - Zeynep Özdemir

6. Bölüm
VİYANA ASPERN SEESTADT: SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTSEL PLANLAMA VE YAŞAM İÇİN BİR MODEL 137
Ceren Ercoşkun

7. Bölüm
DÖNGÜSEL EKONOMİ: KENTLERDE KARBON SALIMININ AZALTILMASINDA YENİLİKÇİ BİR YAKLAŞIM 157
Ali Burak Aslan

8. Bölüm
GELECEĞİN ŞEHİRLERİ için YEŞİL YAPILAR..... 197
Selin Mutdoğan

9. Bölüm
YENİLENEBİLİR ENERJİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BAĞLAMINDA DİRENÇLİ DÜŞÜK KARBONLU ŞEHİRLERİ TARTIŞMAK 213
Ayşegül Kanbak

10. Bölüm
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK YOLUNDA ATILAN YEŞİL ADIMLAR KAPSAMINDA KARBON AYAK İZİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: KARBON AYAK İZİ ÖLÇÜMÜNE İLİŞKİN BİR ÖRNEK..... 231
Esra Zengin Gengörü

11. Bölüm
ENERJİ YÖNETİMİ İÇERİSİNDE DOĞAL GAZ TÜKETİMİ: BERLİN VE İSTANBUL KENTLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI 279
Deniz Yardım

12. Bölüm
TÜRKİYE'DE ALTERNATİF YAŞAM ARAYIŞI: TOPRAĞA DÖNÜŞ HAREKETİ 299
Betül Ertoy Sarıışık

13. Bölüm
GÜNEŞKÖY KOOPERATİFİ: ANKARA-KIRIKKALE KIRSALINDA YEREL GIDA ÜRETİMİ..... 317
Ali Gökmen - İnci Gökmen

ÖZ GEÇMİŞLER 351

1. Bölüm

DÜŞÜK KARBONLU ŞEHİRLER İÇİN GELECEĞİ CBS İLE HARİTALAMAK

Zeliha Özel Mazlum

1. GİRİŞ

Küresel ısınma, dünya yüzeyinin, atmosferin ve okyanusların ortalama sıcaklıklarının uzun vadede artması anlamına gelir. Bu ısınma, büyük ölçüde fosil yakıtların yanması sonucu ortaya çıkan karbondioksit (CO_2) ve diğer sera gazlarının birikmesi nedeniyle gerçekleşir (NASA, 2024). İklim değişikliği ise dünya genelinde uzun süreli sıcaklık ve hava durumu değişikliklerini ifade eder (IPCC, 2021) (Şekil 1).

Şekil 1. Küresel ısınmayı özetleyen görsel

Kaynak: Yazar tarafından Canva'da hazırlanmıştır.

REFERANSLAR

Akram, R., Majeed, M. T., Fareed, Z., Khalid, F., & Ye, C. (2020). Asymmetric effects of energy efficiency and renewable energy on carbon emissions of BRICS economies: Evidence from nonlinear panel autoregressive distributed lag model. *Environmental Science and Pollution Research*, 27(15), 18254–18268. https://doi.org/10.1007/s11356-020-08353-8

Aflaki, A., Mirnezhad, M., Ghaffarianhoseini, A., Ghaffarianhoseini, A., Omrany, H., Wang, Z.-H., & Akbari, H. (2017). Urban heat island mitigation strategies: A state-of-the-art review on Kuala Lumpur, Singapore and Hong Kong. *Cities*, 62, 131-145. http://dx.doi.org/10.1016/j.cities.2016.09.003

Buckman, G., Ekelund, D., Bygrave, S., Sibley, J., & Ward, M. (2018). Canberra—Renewable Energy Leader. , 419-444. https://doi.org/10.1016/B978-0-08-102074-6.00034-6.

Boswell, M., Greve, A., & Seale, T. L. (2019). Climate Action Planning: Strategies for Creating Low-Carbon Communities. Island Press.

Buil-Gil, D., & Langton, S. H. (2020). GIS and Geovisual Analysis. In P. A. Atkinson, S. Delamont, A. Cernat, R. A. Williams, & J. W. Sakshaug (Eds.), *SAGE Research Methods Foundations*. SAGE. http://dx.doi.org/10.4135/9781526421036905587

Cheng, J., Yi, J., Dai, S., & Xiong, Y. (2019). Can low-carbon city construction facilitate green growth? Evidence from China's pilot low-carbon city initiative. *Journal of Cleaner Production,* 231, 1158-1170. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.05.327

Cong, R., Saito, M., Hirata, R., Ito, A., & Maksyutov, S. (2018). Visualization on fossil-fuel carbon dioxide (CO2) emissions from buildings in Tokyo metropolis. *ISPRS Annals of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences,* IV-4, 21-25. https://doi.org/10.5194/isprs-annals-IV-4-21-2018

Dou, Y., Luo, X., Dong, L., Wu, C., Liang, H., & Ren, J. (2016). An empirical study on transit-oriented low-carbon urban land use planning: Exploratory Spatial Data Analysis (ESDA) on Shanghai, China. *Habitat International*, 53, 379-389. https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2015.12.005

Elhauge, E., & Pizer, W. (2021). A half degree and a world apart: The difference in climate impacts between 1.5°C and 2°C of warming. World Resources Institute. Erişim adresi: https://www.wri.org/insights/half-degree-and-world-apart-difference-climate-impacts-between-15c-and-2c-warming

Ercoşkun, Ö. Y. (2022). Önsöz. In Ö. Y. Ercoşkun (Ed.), Kent Planlamada Veritabanı Tasarımı ve Coğrafi Bilgi Sistemleri (pp. 1-2). İKSAD Publishing House.

Esri. (t.y.). *Fukushima Daiichi*. ArcGIS StoryMaps. Erişim adresi: https://storymaps.arcgis.com/stories/79b34f735b5b4d4b8f8b76f37447f11d/print

Esri. (t.y.). *Fukushima Daiichi*, Population, and What Comes Next. ArcGIS StoryMaps. Erişim adresi: https://storymaps.arcgis.com/stories/04570e76da0944d9bdd3301b8f9de381

Esri. (2023). Relationships and ArcGIS. ArcGIS Documentation. Erişim adresi: https://desktop.arcgis.com/en/arcmap/latest/manage-data/relationships/relationships-and-arcgis.htm

Esri. (t.y.). ArcGIS Marketplace Overview. Esri. Erişim tarihi: Haziran 14, 2024, https://www.esri.com/en-us/arcgis-marketplace/overview

Esri. (t.y.). What is GIS? Erişim tarihi: Haziran 15, 2024, from https://www.esri.com/en-us/what-is-gis/overview

Gotekar, R. K., Shaw, K., & Rout, M. (2020). Spatial Information System Architecture for the Geographic Information System. *International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE)*, 8(5), 2769-2776. doi:10.35940/ijrte.D7567.01852

Gupta, R., & Gregg, M. (2021). Targeting and modelling urban energy retrofits using a city-scale energy mapping approach. *Proceedings of the 14th International Conference on Developments in eSystems Engineering (DeSE)*, 33-38. IEEE. https://doi.org/10.1109/DESE54285.2021.9719522

He, J., & Wang, D. (2021). On Low-carbon and Its Realization in Tourism. IOP Conference Series: Earth and Environmental Science.

Hosny, F., Al-Ruzouq, R. I., Abu Dabous, S., & Shanableh, A. (2021). A spatio-temporal framework based on Geographic Information System (GIS) to evaluate the CO2 emissions. In *2021 14th International Conference on Developments in eSystems Engineering (DeSE)* (pp. 33-38). IEEE. https://doi.org/10.1109/DESE54285.2021.9719522

International Energy Agency. (2023). Emissions grew in 2023, but clean energy is limiting the growth. *In CO2 Emissions in 2023*. Erişim adresi: https://www.iea.org/reports/co2-emissions-in-2023/emissions-grew-in-2023-but-clean-energy-is-limiting-the-growth

International Energy Agency. (2024). CO2 emissions in 2023. Erişim adresi: https://www.iea.org/reports/clean-energy-market-monitor-march-2024

IPCC. (2021). *Climate change 2021: The physical science basis. Contribution of working group I to the sixth assessment report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge University Press. Retrieved from https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/

IPCC. (2023). *AR6 Synthesis Report: Climate Change 2023.* Erişim tarihi: https://www.ipcc.ch/report/ar6/synthesis-report-2023

IPCC. (2023). *Emissions Scenarios.* Retrieved from https://www.ipcc.ch/report/emissions-scenarios Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (2024). Figures from the technical summary. In AR6 Climate Change 2022: *Mitigation of Climate Change*. Retrieved from https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg3/figures/technical-summary/

Johnson, N., Yang, C., & Ogden, J. (2008). A GIS-based assessment of coal-based hydrogen infrastructure deployment in the state of Ohio. *International Journal of Hydrogen Energy*, 33(20), 5287-5303. https://doi.org/10.1016/j.ijhydene.2008.06.069

Li, Y., Qian, X., Zhang, L., & Dong, L. (2017). Exploring spatial explicit greenhouse gas inventories: Location-based accounting approach and implications in Japan. *Journal of Cleaner Production*, 167, 702-712. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.08.219

Li, Z., Quan, S. J., & Yang, P. P.-J. (2016). Energy performance simulation for planning a low carbon neighborhood urban district: A case study in the city of Macau. *Habitat International*, 53, 206-214. https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2015.11.010

Li, X., Yue, J., Wang, S., Luo, Y., Su, C., Zhou, J., Xu, D., & Lu, H. (2024). Development of geographic information system architecture feature analysis and evolution trend research. *Sustainability*, 16(1), 137. https://doi.org/10.3390/su16010137

Määttä-Juntunen, H., Antikainen, H., Kotavaara, O., & Rusanen, J. (2011). Using GIS tools to estimate CO2 emissions related to the accessibility of large retail stores in the Oulu region, Finland. *Journal of Transport Geography*, 19(2), 346-354. https://doi.org/10.1016/j.jtrangeo.2010.03.001

Ministry for the Environment. (2020). LUCAS NZ Land Use Map 2020 v003. Erişim adresi: https://data.mfe.govt.nz/layer/117733-lucas-nz-land-use-map-2020-v003/

Ministry for the Environment. (2020). LUCAS NZ Land Use Map 2020 v003. Erişim adresi:https://mfe.maps.arcgis.com/apps/mapviewer/index.html?layers=b6fb8765c7b84ac9b50e2f37b779a8c4

Ministry of Economy, Trade and Industry (METI). (n.d.). *What is happening "NOW" in Fukushima 10 years after the disaster?* Retrieved from https://www.enecho.meti.go.jp/en/category/special/article/detail_166.html

Mughal, M. O., Li, X.-X., & Norford, L. K. (2020). Urban heat island mitigation in Singapore: Evaluation using WRF/multilayer urban canopy model and local climate zones. *Urban Climate,* 34, 100714. https://doi.org/10.1016/j.uclim.2020.100714

NASA. (2024). What is global warming? In *NASA Climate Change: Vital Signs of the Planet.* Erişim adresi: https://climate.nasa.gov/resources/global-warming

Nouvel, R., Mastrucci, A., Leopold, U., Baume, O., Coors, V., & Eicker, U. (2015). Combining GIS-based statistical and engineering urban heat consumption models: Towards a new framework for multi-scale policy support. *Energy and Buildings*, 107, 204-212. https://doi.org/10.1016/j.enbuild.2015.08.021

Paul, T. S. H., Kimberley, M. O., & Beets, P. N. (2021). Natural forests in New Zealand – a large terrestrial carbon pool in a national state of equilibrium. *Forest Ecosystems*, 8(1), 10. https://doi.org/10.1186/s40663-021-00312-0

Penazzi, S., Accorsi, R., & Manzini, R. (2019). Planning low carbon urban-rural ecosystems: An integrated transport land-use model. *Journal of Cleaner Production*, 235, 96-111. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.06.252

Sang, M., He, H., Shen, L., & Xu, X. (2024). Research evolution on low-carbon city measure study: A bibliometric analysis. *Environmental Impact Assessment Review*, 106, 107526.

Şahin, G., Koç, A., & van Sark, W. (2024). Multi-criteria decision making for solar power - Wind power plant site selection using a GIS-intuitionistic fuzzy-based approach with an application in the Netherlands. *Energy Strategy Reviews*, 51, 101307. https://doi.org/10.1016/j.esr.2024.101307

Tillie, N., Borsboom-van Beurden, J., Doepel, D., & Aarts, M. (2018). Exploring a stakeholder based urban densification and greening agenda for Rotterdam inner city—Accelerating the transition to a liveable low carbon city. *Sustainability,* 10(1927). https://doi.org/10.3390/su10061927

Togawa, T., Fujita, T., Dong, L., Ohnishi, S., & Fujii, M. (2016). Integrating GIS databases and ICT applications for the design of energy circulation systems. *Journal of Cleaner Production*, 114, 224-232. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2015.07.020

Torabi Moghadam, S., Lombardi, P., & Mutani, G. (2017). A mixed methodology for defining a new spatial decision analysis towards low carbon cities. *Procedia Engineering*, 198, 375-385. https://doi.org/10.1016/j.proeng.2017.07.093

Torabi Moghadam, S., Toniolo, J., Mutani, G., & Lombardi, P. (2018). A GIS-statistical approach for assessing built environment energy use at urban scale. *Sustainable Cities and Society,* 37, 70-84. https://doi.org/10.1016/j.scs.2017.10.002

Tuğaç, Ç. (2020). İklim Değişikliğine Karşı Kentsel Dirençliliğin Sağlanması ve Ekonomik Boyutu Üzerine Bir Değerlendirme. *Kent Araştırmaları Dergisi (Journal of Urban Studies)*, 11(2), 1126-1155. doi:10.31198/idealkent.674463

Turoğlu, H. (2016). Coğrafi Bilgi Sistemlerinin Temel Esasları (Genişletilmiş 4. Baskı). Çantay Kitapevi. (ss. 1-20)

Unsplash. (t.y.). Aerial photography of buildings [Photograph]. Unsplash. https://unsplash.com/photos/aerial-photography-of-buildings-6M9xiVgkoN0

Van den Broek, M., Brederode, E., Ramírez, A., Kramers, L., van der Kuip, M., Wildenborg, T., Turkenburg, W., & Faaij, A. (2010). Designing a cost-effective CO2 storage infrastructure using a GIS based linear optimization energy model. *Environmental Modelling & Software*, 25(12), 1754-1768. https://doi.org/10.1016/j.envsoft.2010.06.015

Wakelin, S. J., Searles, N., Lawrence, D., & Paul, T. S. H. (2020). Estimating New Zealand's harvested wood products carbon stocks and stock changes. Carbon Balance and Management, 15(10). https://doi.org/10.1186/s13021-020-00144-5

Wang, G., Han, Q., & de Vries, B. (2020). A geographic carbon emission estimating framework on the city scale. *Journal of Cleaner Production*, 244, 118793. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.118793

Wang, J., Liu, W., Sha, C., Zhang, W., Liu, Z., Wang, Z., Wang, R., & Du, X. (2024). Evaluation of the impact of urban morphology on commercial building carbon emissions at the block scale – A study of commercial buildings in Beijing. *Energy and Buildings,* 115(2), 250-260. https://doi.org/10.1016/j.enbuild.2024.01.012

Xia, J., Zhang, Y., Sun, X., & Li, J. (2017). Analyzing the spatial pattern of carbon metabolism and its response to change of urban form. *Ecological Modelling*, 355, 105–115. https://doi.org/10.1016/j.ecolmodel.2017.03.002

Yeo, I.-A., & Lee, E. (2018). Quantitative study on environment and energy information for land use planning scenarios in eco-city planning stage. *Applied Energy,* 230, 889-911. https://doi.org/10.1016/j.apenergy.2018.09.014

Yeo, I.-A., Yoon, S.-H., & Yee, J.-J. (2013). Development of an environment and energy Geographical Information System (E-GIS) construction model to support environmentally friendly urban planning. *Applied Energy*, 104, 723-739. https://doi.org/10.1016/j.apenergy.2012.11.053

Yu, Y., & Zhang, N. (2021). Low-carbon city pilot and CEE: Quasi-experimental evidence from China. *Energy Economics,* 96, 105125. https://doi.org/10.1016/j.eneco.2021.105125

Zhang, W., & Ying, H. (2023). Low carbon urban rail transit station city integration based on building information modeling and sensor fusion. *Computers and Electrical Engineering,* 110, 108850. https://doi.org/10.1016/j.compeleceng.2023.108850

Zhang, Y., Zhang, Y., & Wang, Z. (2021). Low-carbon city pilot and carbon emission efficiency: Quasi-experimental evidence from China. Energy Economics.

Zhou, Q., & Qi, Z. (2024). What is the role of environmental pollution in commercial health insurance? Evidence from quasi-natural experiments of low-carbon city policy in China. *Environment, Development and Sustainability*. https://doi.org/10.1007/s10668-024-04654-x

2. Bölüm

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE KARŞI DİRENÇLİLİK

Şeyma Elif Dincer

1. GİRİŞ

İklim değişikliği, iklimin durumundaki, özelliklerinin ortalamasındaki ve/veya değişkenliğindeki değişikliklerle tanımlanabilen ve genellikle on yıllar veya daha uzun bir süre boyunca devam eden bir değişikliği ifade eder. İklim değişikliğinin nedenleri doğal iç süreçler veya dış zorlamalar olabileceği gibi, atmosferin bileşimindeki veya arazi kullanımındaki kalıcı antropojenik değişiklikler olarak tanımlanmaktadır (IPCC, 2021). İklim değişikliğinin artan etkileri, dünya çapında ekosistemleri, ekonomileri ve toplulukları etkileyerek çağımızın en büyük zorluklarından birini oluşturmaktadır. Afetlerin Epidemiyolojisi Araştırma Merkezi (CRED) ve EM-DAT veri tabanına göre, 2023 yılında kaydedilen afetlerin yaklaşık üçte ikisi sel, fırtına ve orman yangınları gibi çoğu iklimle ilgili olan doğal tehlikelerle ilgilidir. İklim değişikliğinin kentlerdeki etkilerinin yanı sıra; yoğun yapılaşma ile geçirimsiz zeminin kentlerde fazla olması, hava akışını engelleyen uygulamaların yapılması (ısı adası etkisi), enerji tüketimleri ve ulaşım faaliyetlerinin yoğunluğu ile karbon ayak izinin artması ve aşırı iklim olaylarında tampon işlevi oluşturacak nitelikli açık yeşil alanların yetersizliği gibi faktörler aşırı iklim olaylarının etkilerinin kentlerde daha fazla hissedilmesine neden olmaktadır. İklim kaynaklı afetler toplam afetlerin önemli bir bölümünü oluşturduğu için iklim değişikliğinin afet sıklığı ve şiddeti üzerindeki artan etkisi gözlemlenmektedir. Küresel İklimin Durumu (WMO) 2023 raporu, sera gazı seviyeleri, yüzey sıcaklıkları, okyanus ısısı ve asitlenmesi, deniz seviyesinin yükselmesi, Antarktika deniz buzu örtüsü ve buzulların geri çekilmesi konularında bir kez daha rekorlar kırıldığını göstermektedir.

Uzun vadede;

- Su Kaynakları, Vadiler ve Taşkın Yatakları Üzerindeki Yapılaşmanın Taşınması,
- Geri İzleme ve Veri Sistemlerinin Devamlılığı, Cbs Altyapısının Etkinliği,
- Toplu Taşıma ve Metro Sisteminin Artırılması
- Yeşil Başkent Olma ve Başkanlar Sözleşmesine İmza Koyarak Karbon Salımlarını %40 Azaltmaktır.

Dirençliliğe giden yol aynı zamanda sağlam politika çerçeveleri ve uluslararası iş birliği gerektirmektedir. Hükûmetler ve kuruluşlar, her düzeyde dirençlilik oluşturma çabalarını destekleyen politikalar geliştirmeli ve uygulamalıdır. Sonuç olarak, iklim değişikliğine karşı direnç oluşturmak, çevrenin korunmasını aşan bir zorunluluktur; sosyal eşitliği, ekonomik istikrarı ve altyapısal sağlamlığı kapsar. Farklı stratejileri entegre eden ve yerel topluluklardan küresel kurumlara kadar çok sayıda paydaşın katılımını sağlayan bütüncül bir yaklaşım gerektirir. Dirençliliği artırarak, değişen iklimin belirsizliklerini daha iyi yönetebilir ve herkes için sürdürülebilir bir geleceği güvence altına alabiliriz.

REFERANSLAR

Ankara Büyükşehir Belediyesi. (2022). *Ankara Yerel İklim Değişikliği Eylem Planı*. https://www.ankara.bel.tr/files/3616/3723/8519/pdf.Ankara_Yerel_Iklim_Degisikligi_Eylem_Plani (Son erişim tarihi: 1 Nisan 2022).

ARUP. (2015). *City Resilience Index*. https://www.arup.com/perspectives/publications/research/section/city-resilience-index

Balaban, O., and Balaban, M. S. (2015). Adaptation to climate change: barriers in the Turkish local context. TEMA. Journal of Land Use, Mobility and Environment, 8, 7- 22.

CRED. (2023). *Climate in action 387*. https://www.cred.be/sites/default/files/2022_EMDAT_report.pdf

Coşkun Hepcan, Ç. (2022). "Doğa Temelli Çözümler ve Kentsel Dirençlilik". Çevre, Şehir ve İklim Dergisi.Yıl: 1. Sayı: 2. ss. 19-40.

Cutter, S. L., Barnes, L., Berry, M., Burton, C., Evans, E., Tate, E., & Webb, J. (2008). A place-based model for understanding community resilience to natural disasters. *Global Environmental Change*, 18(4), 598-606. https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2008.07.013

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2020). *Ankara Çevre Durum Raporu: İklim Değişikliği*. https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/2020_ankara--cdr-20210728144247.pdf (Son erişim tarihi: 10 Ağustos 2022).

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı İklim Değişikliği Azaltım Stratejisi ve Eylem Planı https://iklim.gov.tr/db/turkce/icerikler/files/İklim%20Değişikliği%20Azaltım%20Stratejisi%20ve%20Eylem%20Planı%20(2024-2030).pdf

Dincer, Ş. E. (2022). *Kentsel dirençlilik endeksi geliştirilmesi: AnkaraMetropoliten Alan Örneği* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Hamza Çelikyay, H., & Küçük Bayraktar, H. (2023). İklim Politika Belgelerinde İklim Dostu Kentler ve Dirençlilik Stratejileri. *Humanitas Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi/Humanitas International Journal of Social Sciences*, *11*(INCSOS VIII Özel Sayısı), 87–107. https://doi.org/10.20304/humanitas.1272124

EM-DAT | The international disasters database. (2023). www.emdat.be. https://www.emdat.be

Gunderson, L. H., & Holling, C. S. (Eds.). (2002). *Panarchy: Understanding Transformations in Human and Natural Systems*. Island Press. https://islandpress.org/books/panarchy

Holling, C. S. (1973). Resilience and stability of ecological systems. Annual Review of

Ecology and Systematics, 4, 1-23.

Intergovernmental Panel on Climate Change. (2007). *Climate Change 2007: Impacts, Adaptation and Vulnerability*. https://www.ipcc.ch/report/ar4/wg2/

Intergovernmental Panel on Climate Change. (2014). *Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability*. Retrieved from https://www.ipcc.ch/report/ar5/wg2/

Intergovernmental Panel on Climate Change. (2021). *IPCC Sixth Assessment Report*. https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/

IPCC. (2023). AR6 Synthesis Report: Climate Change 2023.

İnternet 1- Sel Felaketi https://sendika.org/2018/05/mamakta-sel-baskini-yuzlerce-araba-ve-ev-zarar-gordu-490598/, Son Erişim Tarihi: 15.06.2024.

Pimm, S. L. (1984). The complexity and stability of ecosystems. *Nature*, 307(5949), 321-326. https://doi.org/10.1038/307321a0

Su Yönetimi Genel Müdürlüğü. (2022). *Sakarya Havzası Taşkın Yönetim Planı*. https://www.tarimorman.gov.tr/SYGM/Belgeler/Taşkın%20Yönetim%20Planları/5)%20SAKARYA%20HAVZASI%20TAŞKIN%20YONETIM%20PLANI.pdf (Son erişim tarihi: 10 Ağustos 2022).

Şenyapılı, T. (2005). *Cumhuriyet'in Ankarası*. Ankara: Odtü Geliştirme Vakfı Yayıncılık, 115.

Tuğaç, Ç. (2022). Green Transportation in the Context of Climate Change and Urban Resilience. *İDEALKENT*, *13*. https://doi.org/10.31198/idealkent.1061386

United Nations. (2002). *Johannesburg Declaration on Sustainable Development*. https://sustainabledevelopment.un.org/milesstones/wssd

UN-Habitat. (2014). *The City Resilience Framework*. https://unhabitat.org/books/city-resilience-framework/

United Nations, Environment Assembly of the United Nations Environment Programme Fifth Session, 2022.

World Bank. (2013). *The Low Carbon City Development Program (LCCDP) guidebook: A systems approach to low carbon development in cities*. World Bank. https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/14951

World Bank. (2016). *The Making of a Resilient City*. https://www.worldbank.org/en/topic/urbandevelopment/publication/the-making-of-a-resilient-city

World Bank. (2021). Nature Based Solutions.https://naturebasedsolutions.org

World Meteorological Organization (WMO). (2024). *State of the Global Climate 2023 WMO No. 1347*. WMO. https://library.wmo.int/records/item/68835-state-of-the-global-climate-2023

Yılmaz, M. ve Yalçıner Ercoşkun, Ö. (2020). Ankara'da ulaşım sistemlerinin altında kalan dereler: Bentderesi örneği. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, *7*(1), 1-18.

3. Bölüm

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE ADAPTASYONDA DOĞA TEMELLİ ÇÖZÜMLER: KENTSEL YEŞİL ALTYAPI

Ümmügülsüm Dağlıoğlu

1. GİRİŞ

Sanayi devrimi ile yaşanan gelişmeler sonucunda insanoğlunun gereksinimleri doğrultusunda doğanın mevcut düzenini yok sayarak kendi düzenini kurma isteğinin artması, doğal kaynakların hızla tükenmesine ve bu hızlı tüketimin kaynakların kendilerini yenileme kapasitelerini aşması ile ekolojik dengenin bozulmasına neden olmuştur. İnsanlığın doğa üzerinde diğer canlılar içerisinde en baskın güç olduğu bu dönemde hızla artış gösteren antropojenik faaliyetlerin, küresel ısınmanın doğal sınırlarının aşılmasına neden olarak canlı yaşamını tehdit eden en önemli unsur olduğu ifade edilmektedir (UN, 2008; IPCC, 2014; IPCC, 2023).

Sanayileşmenin etkisi ile fosil yakıt kullanımının artması, ormansızlaşma, kırsal ve kentsel alanlardaki kullanım amaçlarının değişmesi, atmosferde düşük miktarda bulunan karbondioksit, metan, nitröz oksit, su buharı vb. gazların artışına neden olmuştur. Sera gazları olarak adlandırılan bu gazlar içerisinde özellikle karbon salımının son iki milyon yılın en üst değerine ulaşması, küresel ortalama sıcaklığın artışında en önemli etkendir. Küresel sıcaklığın artması ile birlikte iklim değişikliğinin, küresel ölçekte deniz seviyesinin yükselmesi, taşkınlar, kasırgalar ve toz fırtınaları, yangın, kuraklık gibi aşırı hava olaylarının ve afetlerin yaşanması, su kıtlığı, tarım alanlarının niteliğinin bozulması, güvenli gıdaya erişimin zorlaşması, biyoçeşitlilik kaybı ve türlerin yok olmaya başlaması vb. pek çok soruna neden olacağı ifade edilmektedir (IPCC, 2021).

REFERANSLAR

Arslantaş, F., Sanalan, K.C. ve Çil, A. (Der) (2020). Şehirlerde Yeşil Altyapı ve Doğa Tabanlı Çözümler İyi Uygulama Örnekleri, Doğa Koruma Merkezi, Ankara.

Bellard, C., Bertelsmeier, C., Leadley, P., Thuiller, W. ve Courchamp, F. (2012). Impacts of climate change on the future of biodiversity. Ecol Lett 15(4), s. 365–377. doi:10.1111/j.1461-0248.2011.01736.x

Benedict, M.A., Mcmahon, E.T. (2002). Green infrastructure: smart conservation for the 21st century. Renewable Resources Journal 20, 12–17. Erişim adresi: https://www.merseyforest.org.uk/files/documents/1365/2002+Green+Infrastructure+Smart+Conservation+for+the+21st+Century..pdf (20.04.2024)

Benedict, M.A. ve Mcmahon, E.T. (2006). Green infrastructure: Linking Landscapes and Communities. Island Press. Erişim adresi: https://libgen.is/book/index.php? md5= 3C6E8B2F302396 C87684622900C0D8CA

Cohen-Shacham, E., Walters, G., Janzen, C. and Maginnis, S. (eds.) (2016). Nature-based Solutions to address global societal challenges. Gland, Switzerland: IUCN. xiii + 97pp. doi:10.2305/IUCN.CH.2016.13.en

Çağlayan, S.D., Balkız, Ö., Arslantaş, F., Sanalan, K.C., Lise, Y., Zeydanlı, U. (2020). Şehir Planlama Aracı Olarak Ekosistem Hizmetleri: Çankaya İlçesi Örneği. Doğa Koruma Merkezi, Ankara.

European Commission (2013). Green ınfrastructure (GI) – Ehnancing Europe's Natural Capital. Brussels, COM (2013) 249 final, Erişim adresi: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:d41348f2-01d5-4abe-b817 4c73e6f1b2df.0014.03/DOC_1&format=PDF

European Commission (2015). Nature-based solutions & re-naturing cities. Final report of the Horizon 2020 expert group on 'Nature-Based solutions and Re-Naturing cities', Publications Office of the European Union, Luxembourg. Erişim adresi: https://www.greenpolicyplatform.org/sites/default/files/downloads/resource/Guarnacci_Nature-Based%20 Solutions.pdf

European Commission (2019). European Green Deal. Erişim adresi: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/story-von-der-leyen-commission/european-green-deal_en, (15.04.2024)

Gago, EJ, Roldan J, Pacheco-Torres R. ve Ordóñez J (2013). The city and urban heat islands: a review of strategies to mitigate adverse effects. Renew Sust Energ Rev 25, s. 749–758. doi:10.1016/j.rser.2013.05.057

Graham, A., Day, J., Bray, B. ve Mackenzie, S (2013). Sustainable Drainage Systems, Maximising the Potential for People and Wildlife, A guide for Local Authorities and Developers. RSPBWWT. Erişim adresi: https://www.wwt.org.uk/uploads/documents/2019-07-22/1563785657-wwt-rspb-sustainable-drainage-systems-guide.pdf (20.05.2024)

Haaland, C. ve Konijnendijk van den Bosch, CC (2015). Challenges and strategies for urban green-space planning in cities undergoing densification: a review. Urban Forestry & Urban Green 14(4), s. 760–771. doi:10.1016/j.ufug.2015.07.009

Hansen, R., Rolf, W., Santos, A., Luz, A.C., Szaraz, L., Tosics, I., Vierikko, K., Rall, E., Davies, C. and Pauleit, S. (eds., 2016). Advanced Urban Green Infrastructure Planning and Implementation. Innovative Approaches and Strategies from European Cities, EU FP7 project, Green Surge, Report D 5.2. Erişim adresi: https://ign.ku.dk/english/green-surge/rapporter/D5_2_Advanced_ Urban_ Green_Infrastructure.pdf (20.05.2024)

Hansen, R., Rall, E., Chapman, E., Rolf, W., Pauleit, S. (eds., 2017). Urban Green Infrastructure Planning: A Guide for Practitioners. GREEN SURGE. Erişim adresi: https://ign.ku.dk/english/green-surge/rapporter/D5_3_Urban_GIP_-_A_guide_for_practitioners.pdf (20.05.2024)

Hansen, R., Rolf, W., Pauleit, S., Born, D., Bartz, R., Kowarik, I., Lindschulte K., Becker, C. W. ve Schröder, A. (2018). Urban Green Infrastructure. A foundation of attractive and sustainable cities. Pointers for municipal practice. doi.org/10.13140/RG.2.2.22593.45925 (20.05.2024)

Hepcan, Ç. C. (2019). Kentlerde İklim Değişikliği ile Mücadele İçin Yeşil Altyapı Çözümleri, İklim Değişikliği Eğitim Modülleri Serisi-12, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Ankara. Erişim adresi: https://www.iklimin.org/moduller/kentmodulu-yesilaltyapi.pdf (09.04.2024)

Haase D. (2015). Reflections About Blue Ecosystem Services in Cities. Journal of Sustainability of Water Quality and Ecology, s. 77-83. doi: 10.1016/j.swaqe.2015.02.003

IPCC (2014). Climate Change 2014: Synthesis Report AR5 , Contribution of Working Groups I, II and III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Core Writing Team, R.K. Pachauri and L.A. Meyer (eds.)], Geneva, Switzerland. Erişim adresi: https://www.ipcc.ch/report/ar5/syr/ (12.04.2024)

IPCC (2021). AR6 Climate Change 2021: The Phycical Science Basis. Erişim adresi: https://unfccc.int/sites/default/files/resource/slides_SBSTA_MASTER.pdf (09.04.2024)

IPCC (2023). AR6 Synthesis Report: Climate Change. Erişim adresi: https://www.ipcc.ch/report/ar6/syr/) (12.04.2024)

Johnson, M. P. (2001). Environmental Impacts of Urban Sprawl: A Survey of the Literature and Proposed Research Agenda. Environment and Planning A: Economy and Space, 33(4), 717-735. doi: 10.1068/a3327

Nicholls, RJ (2004). Coastal flooding and wetland loss in the 21st century: changes under the SRES climate and socio-economic scenarios. Glob Environ Chang 14(1), s. 69–86. doi: 10.1016/j.gloenvcha.2003.10.007

Pauleit, S., Zölch, T., Hansen, R., Randrup, BT ve Konijnendijk, C. (2017). Nature-Based Solutions and Climate Change – Four Shades of Green. In: N. Kabisch et al (eds) Nature-Based Solutions to Climate Change Adaptation in Urban Areas , Linkages between Science, Policy and Practice Theory and Practice of Urban Sustainability Transitions, Springer, Cham. doi: 10.1007/978-3-319-56091-5_3

Pauleit, S., Andersson, E., Anton, B., Buijs, A., Haase, D., Hansen, R., Kowarik, I., Stahl Olafsson, A., Van der Jagt, S. (2019). Urban green infrastructure – connecting people and nature for sustainable cities. Urban For. Urban Green. 40, 1–3. doi: 10.1016/j.ufug.2019.04.007

Pauleit, S., Hansen, R., Rall, EL ve Werner, R. (2020). Green Infrastructure for the city of the future. Perspectives from Europe. urban@ it 2/2020. Erişim adresi: https://www.urbanit.it/wp-content/uploads/2020/10/BP_Pauleit_EtAl.pdf (09.04.2024)

Raymond, C.M., Berry, P., Breil, M., Nita, M.R., Kabisch, N., de Bel, M., Enzi, V., Frantzeskaki, N., Geneletti, D., Cardinaletti, M., Lovinger, L., Basnou, C., Monteiro, A., Robrecht, H., Sgrigna, G., Munari, L. ve Calfapietra, C. (2017). An Impact Evaluation Framework to Support Planning and Evaluation of Nature-based Solutions Projects. Report, Centre for Ecology & Hydrology. doi:10.13140/RG.2.2.18682.08643

Scheuer, S., Haase, D. ve Volk, M. (2017). Integrative Assessment of Climate Change For Fast-Growing Urban Areas: Measurement and Recommendations for Future Research. PLoS ONE, 12(12): e0189451. doi: 10.1371/journal.pone.0189451

Semadeni-Davies, A., Hernebring, C., Svensson, G. ve Gustafsson LG (2008). The impacts of climate change and urbanisation on drainage in Helsingborg, Sweden: Suburban stormwater. J Hydrol, 350, s. 114–125. doi: 10.1016/j.jhydrol.2007.11.006

Taha H. (1997). Urban climates and heat islands: albedo, evapotranspiration, and anthropogenic heat. Energy Buildings 25(2), s. 99–103. doi: 10.1016/S0378-7788(96)00999-1

Tzoulas, K., Korpela, K., Venn, S., Yli-Pelkonen, V., Kaźmierczak, A., Niemela, J. ve James, P. (2007). Promoting Ecosystem and Human Health in Urban Areas Using Green Infrastructure: A Literature Review. Landscape and Urban Planning, 81(3), s. 167-178. doi: 10.1016/j.landurbplan.2007.02.001

UK-GBC (2015). Demystifying green infrastructure, Full Report, UK Green Building Council, (1135153) Erişim adresi: http://www.ukgbc.org/resources/publication/uk-gbc-task-group-report-demystifying -green-infrastructure (20.05.2024)

UN (2008). United Nations Framework Convention On Climate Change, By Laurence Boisson de Chazournes, Erişim adresi: https://legal.un.org/avl/pdf/ha/ccc/ccc_e.pdf , Geneva. (15.04.2024)

UN (2014). World Urbanization Prospects: The 2014 Revision, Highlights (ST/ESA/SER.A/352). Department of Economic and Social Affairs, Population Division. Erişim adresi: https://population.un.org/wup/Publications/Files/WUP2014-Report.pdf (12.04.2024)

UN-Habitat (2011). Cities and Climate Change: Policy Directions, Global Report on Human Settlements 2011, United Nations Human Settlements Programme. Erişim adresi: http://www.unhabitat.org/grhs/2011 (09.04.2024)

UN-Habitat (2016). Urbanization and Development: Emerging Futures. World Cities Report 2016, United Nations Human Settlements Programme. Erişim adresi: https://unhabitat.org/sites/default/files/download-manager-files/WCR-2016-WEB.pdf (12.04.2024)

URL-1: https://greeninfrastructureontario.org/what-is-green-infrastructure/ (20.05.2024)

URL-2: https://www.emeraldnecklace.org/park-overview/emerald-necklace-map/ (20.05.2024)

URL-3: https://use.metropolis.org/case-studies/the-schoneberg-loop#casestudydetail (22.05.2024)

URL-4: http://trumpingtonlocalhistorygroup.org/trails/trails_trail6/ (22.05.2024)

URL-5: https://www.biotecture.uk.com/content/uploads/Biotecture-Full-Size-Case-Study-Birmingham-New-Street-Station.pdf (22.05.2024)

URL-6: https://urbangreenbluegrids.com/projects/tanner-springs-park-portland-oregon-us/

Wagner, I., Krauze, K. ve Zalewski, M. (2013). Blue Aspects of Green Infrastructure. Sustainable Development Applications, 4, s. 145-155. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/ 261638072_Blue_aspects_of_green_infrastructure (20.05.2024)

4. Bölüm

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ KARŞISINDA KÜLTÜREL MİRAS ALANLARI

Şeyda Bülbül

1. GİRİŞ

İklim, belirli bir bölgede uzun süreli hava durumu koşullarını ifade etmekle birlikte bu koşullar, sıcaklık, nem, yağış miktarı, rüzgâr hızı ve diğer atmosferik faktörlerin ortalama değeri ve etkisi ile birlikte tanımlanmaktadır. İklim değişikliği, genellikle insan faaliyetlerinin doğa üzerindeki ağır tahribatı etkisiyle atmosferdeki sera gazı konsantrasyonlarının artması sonucunda ortaya çıkan uzun vadeli değişiklikleri ifade etmektedir. İklim değişikliği, kentler üzerinde çeşitli etkilere sahip olan önemli bir olgudur. Kentler, nüfusun ve altyapının yoğun olduğu bölgeler olduğundan, iklim değişikliğinin etkileri özellikle bu alanlarda daha belirgin hâle gelmektedir. Sıcaklık artışı ve ısı adası etkisi, artan su baskınları ve seller, artan hava kirliliği, artan sıcaklık ve enerji talebi ve deniz seviyesinin yükselmesi gibi etkiler iklim değişikliğinin kentler üzerinde sebep olduğu baskılarından sayılabilmektedir.

Kültürel miras alanları, farklı medeniyetlerin izlerini taşıyan, toplumun ortak değerlerini içine alarak geleceği şekillendiren önemli arkeolojik ve tarihî yerlerdir. Türkiye, zengin tarihî ve kültürel mirasa sahip bir ülke olmakla birlikte, Türkiye'nin kültürel miras alanları UNESCO Dünya Miras Listesi'nde de önemli bir yer tutmaktadır. Kültürel miras alanları, iklim değişikliğine karşı savunmasız alanlardır. Kültürel miras alanlarının tarihî ve estetik değerinin yanında toplumun kültürünün ve kimliğinin devamlılığı için önem taşıdığı günümüz dünyasında, iklim değişikliği bu alanları fiziksel olarak tehdit etmekte ve bu alanları uzun vadede yok olma riskine sokmaktadır. Bu nedenle, kültürel miras alanlarının iklim değişikliği riskine karşı korunmasında bazı ön-

seçenekleri teşvik edilerek ve yaya dostu alanlar, bisiklet alanları içeren altyapılar geliştirilerek kültürel miras alanlarının sürdürülebilirliği sağlanabilir.

- **Kültürel mirasın eğitimi ve bilinçlendirilmesi:** Kültürel mirasın önemi ve korunması gerekliliği, eğitim ve bilinçlendirme programlarıyla halka aktarılmalıdır. Bu sayede, yerel topluluklar koruma çabalarına daha fazla katılım sağlayabilmekte, kültürel mirasın sürdürülebilir yönetimi desteklenebilmektedir.

REFERANSLAR

Arısoy, A., Altun, A. O., Akkaya, B., Yılmazdoğan Aydın, C., & Kuzey Özdemir, G. (2022). *İklim Krizinde Dayanıklılık İçin Kaynak Olarak "Miras".* İstanbul: Tarihi Kentler Birliği.

Bülbül, Ş. (2024). *İklim Değişikliği Karşısında Kültürel Mirasın Risk Haritalaması.* Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Gençer, C. İ. (2017). Kültürel Mirasın Korunmasında İklim Değişikliğinin Oluşturduğu Tehditler. *Mimarist-Dört Aylık Mimarlık Kültürü Dergisi*(58), s. 24-30.

Gençer, C. İ. (2022). İklim Krizi ve Kültürel Mirasın Korunması Konusunda Uluslararası Yaklaşımlar. *Dört Aylık Mimarlık Kültürü Dergisi*(75), s. 36-40.

ICOMOS Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi Türkiye Millî Komitesi. (2018). Mart 20, 2023 tarihinde ICOMOS Türkiye'den erişildi: http://www.icomos.org.tr/#:~:text=ICOMOS%20ba%C5%9Fl%C4%B1ca%20amac%C4%B1%2C%20tarihi%20an%C4%B1tlar,y%C3%B6nlendirmek%20olan%20uluslararas%C4%B1%20bir%20organizasyondur.

Meteoroloji Genel Müdürlüğü. (2021, Aralık 7). Aralık 7, 2021 tarihinde Meteoroloji Genel Müdürlüğü'nden erişildi: https://mgm.gov.tr/iklim/iklim.aspx?key=B

Öksüz Kuşçuoğlu, G., & Taş, M. (2017, Kasım 21). Sürdürülebilir Kültürel Miras Yönetimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Yalvaç Akademi Dergisi, 2*(1), s. 58-67.

Özkerim Güner, N. (2021, Ekim 18). İklim Değişikliği ve Dünya Mirasının Korunması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 11*(2), s. 263-288.

Pachauri, R. K., & Reisinger, A. (2007). *Contribution of Working Groups I, II and III to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change.* Geneva: IPCC'den erişildi: https://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar4/syr/ar4_syr_full_report.pdf

Şentürk, A. (2012). *UNESCO Dünya Miras Listesinde Yer Almanın, Ülke Kültürel Miras Koruma Politikalarına Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme.* İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Türkeş, M. (2001). Hava, İklim, Şiddetli Hava Olayları ve Küresel Isınma. *T.C. Başbakanlık Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü 2000 Yılı Seminerleri, Teknik Sunumlar, Seminerler Dizisi. 1*, s. 187-205. T.C. Başbakanlık Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü.

Ulaşan, E. (2016, Mayıs). Türkiye'de Kültürel Miras Alanlarında Yönetim Planlaması Deneyimi. *İdealkent, 7*(19), s. 372-401.

Ünsev, B. (2019). *Kültürel Miras Değerlerinin Korunarak Yaşatılması: İstanbul, Üsküdar, Çiçekçi Bölgesi Eylem Planı Yaklaşımı.* Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

5. Bölüm

GELECEĞİN YEŞİL MAHALLELERİ: ŞEHİR PLANLAMA ÖĞRENCİLERİ İÇİN DÜŞÜK KARBONLU TASARIM ATÖLYESİ

Aslı Altanlar - Zeynep Özdemir

1. GİRİŞ

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren, büyümeye odaklanan ekonomik kalkınma modellerinin neden olduğu çevresel tehditler, küresel ölçekte tüm canlıların yaşamını derinden etkilemiştir. Bu gelişmeler doğrultusunda, geleneksel kalkınma yaklaşımlarının yerini, yoksulluk, eşitsizlik ve çevresel sorunları bütüncül bir şekilde ele alan sürdürülebilir kalkınma anlayışı almıştır.

Sürdürülebilir kalkınma ve kentsel gelişim, etkin kent planlaması ile mümkün olmaktadır. Şehir plancıları, çevre dostu çözümler geliştirme ve bilgi aktarımı gibi konularda önemli rol oynamaktadır. Günümüzde karbon salınımı yalnızca sanayi faaliyetlerinden değil, aynı zamanda konut alanlarından da kaynaklanmaktadır. Fosil yakıtların kullanımıyla ortaya çıkan karbon salınımını azaltmak, konut alanlarında da kritik bir gereklilik hâline gelmiştir. Ayrıca, küresel iklim değişikliği ile birlikte su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı da büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, SPD201 Stüdyo 3 dersi kapsamında şehir planlama öğrencilerine, düşük karbonlu mahalle tasarımı ve su yönetimi konularında eğitim verilmiştir. Öğrenciler, farklı coğrafi özellikler ve sosyo-ekonomik yapıları dikkate alarak, düşük karbonlu mahalle tasarımı ve su yönetimi ilkelerini uygulamış ve bu doğrultuda mahalle tasarımları gerçekleştirmişlerdir. Bu bağlamda araştırma, şehir planlama öğrencilerine sunulan düşük karbonlu mahalle tasarımı, kentsel planlama ve tasarım eğitimlerinin, öğrencilerin çevre bilinci, sürdürülebilir çevre farkındalığı ve tasarım konularına olan bilgi düzeylerine nasıl bir etki yarattığını değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın konusunu oluşturan "Düşük karbonlu mahalle tasarımı" teması ile yürütülen SPD 201 Studyo 3'e 2021-2022 güz döneminde stüdyonun yürütülmesine değerli katkıları olan Öğretim Görevlisi Atıf Emre Bayındır ve Öğretim Görevlisi Dr. Ayşe Yeşilyurt Alkan'a, akademik ve mesleki tecrübeleriyle öğrencilerin stüdyodaki süreçlerine sağladıkları destek için içtenlikle teşekkür ederiz. Ayrıca, 2021-2022 Güz Yarıyılı SPD 201 Studyo 3 dersini alan tüm öğrencilerimize, çalışmalarımıza yaptıkları katkılardan dolayı çok teşekkür ederiz.

REFERANSLAR

Abubakar, I.R. ve Alshammari, M.S. (2023). Urban planning schemes for developing low-carbon cities in the Gulf Cooperation Council region, *Habitat International*, 138.

Altanlar, A. ve Özdemir, Z. (2022). Sürdürülebilir YaşamaYönelik Davranış ve Tutumları Mimarlık FakültesiÖğrencileri Üzerinden Okumak. *Uluslararası Hakemli Tasarım ve Mimarlık Dergisi*, 27, 132–160.

Blazer T. (2011). Low Carbon Communities: An Analysis of the State of Low-Carbon Community Design, Washington, D.C.: American Institute of Architects, Erişim 21.06.2024 tarihinde https://www.brikbase.org/sites/default/files/COTE_researchfellow_2010.pdf adresinden ulaşılmıştır.

Bostan, Z. (2014). Düşük Karbonlu Kentsel Gelişme Bağlamında Korunacak Kültür Varlıklarının Yeniden Ele Alınması, Yüksek Lisans Tezi Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Bölgesel Çevre Merkezi, (2024). Sürdürülebilir Üretim ve Tüketim Yayınları – VIII, Düşük Karbon Teknolojileri 21/06/2024 tarihinde https://rec.org.tr/wp-content/uploads/2017/02/dkt.pdf adresinden alındı.

Braun, V. ve Clarke, V. (2019). Psikolojide tematik analizin kullanımı. Journal of Qualitative Research in Education, 7(2). *Journal of Qualitative Research in Education*, 7(2): 873-898.

Chattopadhyay, S., Banerjee, S. ve Sen, R. (2018). Mapping Low-carbon Precincts in Residential Neighbourhoods:A comparative case study of the traditional and the modern types, *GSTF Journal of Engineering Technology (JET)*, 3(4), 17–24.

Erdoğanaras, F. ve Bayram, S. (2019). *Şehir Planlamasına Giriş Bir Şehir Planlama Deneyimi Küllerinden Doğan Kent Gerze.* Ankara: Gazi Kitapevi.

Erkan, N. (2011). Kentsel Doku Kavramı. H. Berkmen Yakar, ve C. Hamamcıoğlu içinde, *Planlama Stüdyoları Eğitim Süreci Silifke Örneği* (s. 76-86). İstanbul : Yıldız Teknik Üniversitesi Basım Yayın Merkezi.

Erkan, N. (2011a). Konut alanları planlamasında mahalle. H. Berkmen Yakar, ve C. Hamamcıoğlu içinde, *Planlama Stüdyoları Eğitim Süreci Silifke Örneği* (s. 88-102). İstanbul : Yıldız Teknik Üniversitesi Basım- Yayın Merkezi.

Gao L, Zhao ZY, Li C, ve Wang C. (2022). Factors facilitating the development of low-carbon cities: evidence from China's pilot cities. *Heliyon,*8(11):e11445. doi: 10.1016/j.heliyon.2022.e11445. PMID: 36387556; PMCID: PMC9647496.

Gündel, H. ve Velibeyoğlu, K. (2020). Gündel, H., ve Velibeyoğlu, K. (2020). Düşük karbon mahalle: Yürüme ve bisiklet öncelikli kentsel tasarım. *Meltem İzmir Akdeniz Akademisi Dergisi*, (8), 5-21.

Harwood, T. G., ve Garry, T. (2003). An overview of content analysis. The marketing review, 3(4), 479-498. *The marketing review,* , 3(4): 479-498.

Kandemir, H. (2017). Akademisyenler üzerinde yapılmış örgütsel bağlılık araştırmalarına yönelik nitel analiz. *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(2): 194-200.

Kırkık Aydemir, K. P. ve Gececi , M. (2021). Eşikten Mekâna-Mekândan Yere Yeldeğirmeni-Rasimpaşa Mahallesi. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, 32: 275-281.*, 32: 275-281.

Local 2030 (2024). Monitoring Human Settlements Indicators Sustainable Development Goals Report,. 21/06/2024 tarihinde https://www.local2030.org/library/296/A-short-guide-to-Human-Settlements-Indicators-Goal-11.pdf adresinden ulaşılmıştır.

Mulugetta, Y. ve Urban, F. (2010). Deliberating on low carbon development. *Energy Policy*, doi:10.1016/ j.enpol.2010.05.049

Campisi, T., Basbas, S., Tesoriere, G., Trouva, M., Papas, T., Mrak, I. (2020) How to create walking friendly cities. A multi-criteria analysis of the central open market area of rijeka, *Sustainability* (Switzerland), 12(22), 1–20.

Newton P. W, (2014) Low-carbon precincts for low-carbon living, *Carbon Management* 5, sayı: 1 (2014): 5-8. 18

Nieuwenhuijsen, M.J. (2020). Urban and transport planning pathways to carbon neutral, liveable and healthy cities; A review of the current evidence, Environment International, 140, 105661.

Özdemir, Z (2016). *Kent Merkezlerinde Bir Trafik Durultma Tasarımı metodu Olan Paylaşımlı Yol Tasarımı: Ankara İli Emniyet Mahallesi Afet Sokak Örneklemi*, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü 30. Kuruluş Yılı Anısına Seksen Sonrası Mekân Ve Planlama, Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara.

Özdemir, Z. ve Altanlar, A. (2023). *Sürdürülebilir Kalkınmave Sürdürülebilir Kentsel Gelişme EksenindeKavramsal Bir İnceleme*, Sosyal Bilimlerde GüncelTartışmalar-12, Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

Öztekin, E. ve Çolak, S. (2022). Sürdürülebilir ve Düşük Karbon Emisyonlu Kentsel Alanlar için Eko Şehir Kavramı; Zonguldak İli için Öneriler, *Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi*, 9(2), 62–73.

Öztopcu, A. ve Salman, A. (2019). Sürdürülebilir Kalkinmada Akilli Kentler. Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, (41), 167-188. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (41), 167-188.

Sınmaz, S. (2016). Integration of The Energy Efficiency Theme Into The Urban Planning System of Turkey: An Approach For The City of Lapseki, *Journal of Planning*, 15(2), 195–204.

Tüdeş, Ş. (2011). TÜDEŞ, Şule. "Planlamada jeolojik eşiklerin değerlendirilmesine ilişkin analitik bir model önerisi-Portsmouth (İngiltere) örneği. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi 26.2 (2011).*, 26 (2): 273-288.

TÜRK-İŞ (2021, 10 27). *Eylül 2021 Açlık ve Yoksulluk Sınırı*. https://www.turkis.org.tr/eylul-2021-aclik-ve-yoksulluk-siniri-3/ adresinden alındı

Tüzin, B. ve Aygün, A. (2016). *Post- Karbon Kent Yönünde Dönüşüm : İstanbul İçin Kritik Etki Değerlendirmesi,* 16. Bölge Planlama Kongresi Bildiriler Kitabı, 285–296.

UN (2023). Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları. 21/06/2024 tarihinde https://sdgs.un.org/goals adresinden ulaşılmıştır.

Uğuz Yedievli, H. (2021). *Sürdürülebilir Yaşam Alanları İnsan Odaklı Kentler* . İstanbul : Hümanist.

UNDP (2023). What are the Sustainable Development Goals?, 21/06/2024 tarihinde,https://www.undp.org/sustainable-development-goals?gclid=CjwKCAjw9pGjBhBEiwAa5jl3HIXnyYraYx8pK1Ovayd1BiR3lbu4Ovfu91ajOnF_I2E0WEIoRiRVRoC144QAvD_BwE adresinden ulaşılmıştır

Ünal, S. G. ve Erol , D. (2020). Ünal, S. G., ve Erol, D. (2020). Sürdürülebilir mahalle planlamasının değişimi, planlamada yeni eğilim "EkoYer" yaklaşımı ve Türkiye'de uygulanabilirliği. *Planlama Dergisi, 30(1), 15-35.*, 30(1), 15-35.

Wang, X., Zhao, G., He, C., Wang, X. ve Peng, W. (2016). Low-carbon neighborhood planning technology and indicator system', *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 57, 1066–1076.

Williams D.E (2007). Sustainable Design: Ecology, Architecture, and Planning, Hoboken: Wiley, 69-101

Xiao, X., He, G., Zhang, S. ve Zhang, S. (2023). Impact of China's Low-Carbon City Pilot Policies on Enterprise Energy Efficiency, *Sustainability*, 15(13).

Yalçıner Ercoşkun, Ö. (2016). Enerji Etkin Kentsel Tasarım. Ö. Yalçıner Ercoşkun, M. Tunçer, H. Kaplan, P. Kiper, S. Aslan, ve L. Alkan içinde, *Kentsel Tasarıma Giriş* (s. 121-140). Ankara: Gazikitapevi.

Yang, G., Zhang, Q., Zhao, Z. ve Zhou, C. (2023). How does the "Zero-waste City" strategy contribute to carbon footprint reduction in China?, *Waste Management,* 156, 227–235.

Yıldız , S. (2022). *Sürdürülebilir Kentleşme .* İstanbul : Kule Yayınları .

6. Bölüm

VİYANA ASPERN SEESTADT: SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTSEL PLANLAMA VE YAŞAM İÇİN BİR MODEL

Ceren Ercoşkun

1. GİRİŞ

Günümüzde insanoğlunun yaşadığı ve adına Dünya denilen gezegen haricinde üzerinde insanoğlunun yaşamasına uygun ikinci bir gezegen yoktur. İnsanoğlunun yaşamını sürdürmesi için şu anda dünyadaki doğal denge ve kaynakları korumaktan başka bir seçeneği bulunmamaktadır. Dünya üzerindeki nüfus çok hızlı bir şekilde artarken 1800'lerde dünya üzerinde bir milyar kişi yaşarken bu sayı 1950lerde iki milyon beş yüz bine çıkmış günümüzde ise sekiz buçuk milyar kişiyi geçmiş durumdadır. Yapılan tahminler 2050 yılında dünya nüfusunun 9,7 milyar olacağı öngörülmektedir (UN, 2022). Nüfus hızlı bir şekilde artarken karşılaşmakta olduğumuz özellikle iklim felaketlerinin sayısı da gün geçtikçe artmaktadır. Küresel ısınma ve atmosfere salınan sera gazları doğal dengeyi her geçen gün daha da artan bir ivme ile etkilemektedir (EEA, 2016). Küresel ısınma sonucunda buzullar erimekte, okyanus akıntıları ve denizlerdeki asit dengesi değişmektedir.

Doğal yaşamda bu değişimler yaşanırken insan yerleşmeleri de hızlı bir şekilde değişim göstermektedir. Dünyada ilk defa kentsel nüfus kırsal nüfusu geçmiştir (Our world in data, 2023). Kentlerin nüfusu ve büyüklükleri de hızlı bir şekilde artmaktadır. Dolayısı ile kentlerin, burada yer alan insan faaliyetlerinin sonucunda oluşan hammadde tüketimi ve açığa çıkan sera gazlarının dünyada yaşanan çevre felaketlerinin ve iklim değişikliğinin temel nedenidir. Problemin kaynağı olan kentleri çözümün kendisi hâline getirmek için yeni bir planlama anlayışı ile "sürdürülebilir bir model" ortaya konulmalıdır (Moreno, 2024).

bir araya getirerek kaynaştırmayı amaçlayan, karma kullanımlarla 24 saat yaşayan bir şehir modeli oluşturmakta önemlidir.

Aspern projesi, insanlığın geçmişten gelen kayıplarını önlemek için bir örnektir ve günümüzde insanların doğayla uyumlu bir yaşam sürdürebileceğine dair umut vermektedir.

REFERANSLAR

Corburn, J. (2009). Toward the healthy city: people, places, and the politics of urban planning. Mit Press.

Dantzig, G. B., & Saaty, T. L. (1973). Compact city: a plan for a liveable urban environment. W.H.Freeman & Co Ltd.

EEA European Environment Agency (2017) Climate Change, Impacts and Vulnerability in Europe 2016

Forester, J. (1999). The deliberative practitioner: Encouraging participatory planning processes. Mit Press.

Friedmann, J. (1987). Planning in the public domain: From knowledge to action. Princeton University Press.

Hall, P. (2002). Urban and regional planning. Routledge.

https://www.merriam-webster.com/dictionary/plan

Master Plan Flugfeld Aspern (Aspern Master Plan Raporu) https://www.wien.gv.at/stadtentwicklung/projekte/aspern-seestadt/pdf/flugfeldaspern-kurzfassung.pdf

Moreno, C. (2024). The 15-Minute city: a solution to saving our time and our planet. John Wiley & Sons.

Our World in Data. (2023). Urbanization number of people living in urban areas. Web: https://ourworldindata.org/urbanization#number-of-people-living-in-urban-areas, Son Erişim Tarihi: 08/03/2023.

Rodwin, L., Evans, H., Hollister, R., Lynch, K., Southworth, M., & Susskind, L. (2013). Cities and city planning. Springer Science & Business Media.

Smith, M. E., Lobo, J., Peeples, M. A., York, A. M., Stanley, B. W., Crawford, K. A., ... & Huster, A. C. (2021). The persistence of ancient settlements and urban sustainability. Proceedings of the National Academy of Sciences, 118(20),

United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2022). World Population Prospects 2022: Summary of Results. UN DESA/POP/2022/TR/NO. 3.

WCED (1987). Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development.Oxford University Press

Wheeler, S. (2013). Planning for sustainability: creating livable, equitable, and ecological communities. Routledge.

World Commission on Environment and Development (1987, p. 8).

Vienna Municipal Administration (2022) Climate Smart City Strategy Vienna Report

Yin, J. (2012). Urban planning for dummies. John Wiley & Sons.

7. Bölüm

DÖNGÜSEL EKONOMİ: KENTLERDE KARBON SALIMININ AZALTILMASINDA YENİLİKÇİ BİR YAKLAŞIM

Ali Burak Aslan

1. GİRİŞ

Dünya genelinde artan nüfus, sanayileşme, kentleşme ve enerji talebi, çevresel sorunları ve karbon emisyonlarını artırmaktadır. Bu durum telafisi mümkün görünmeyen küresel ısınmaya, iklim değişikliğine, erozyona ve çölleşmeye sebep olmaktadır. Dünya Ekonomik Forumu (World Economic Forum) tarafından hazırlanan küresel riskler haritasında iklim değişikliği ve çevre sorunları 2011 yılından itibaren en önemli riskler arasında gösterilmektedir. 2017 yılından sonra ise olağanüstü doğal felaketler, insanoğlu tarafından çevreye verilen zararlar, hava olayları, iklim değişikliği ve biyoçeşitlilik kaybı en büyük küresel riskler arasında sayılmaktadır (2023:29). Özellikle, yapı sektörü, doğal kaynakları yoğun bir şekilde tüketerek ve büyük miktarda atık üreterek kaynak kıtlığına sebep olmaktadır. Yapı sektörü, küresel enerji tüketiminin %36'sını oluşturmakta, atıkların %40'ını üretmekte ve CO_2 emisyonlarının yaklaşık %40'ından sorumlu tutulmaktadır (Cramer, 2023). Bu atıkların büyük kısmı geri dönüştürülmemektedir. Bu nedenle, kaynak verimliliğini artırma ihtiyacı giderek önem kazanmaktadır. Bu çevresel sorunlarla başa çıkmak için daha sistemli çözümlerin üretildiği döngüsel ekonomiye geçiş gereklidir. Döngüsel ekonomi ilkeleri, kaynakların verimli kullanımı, atıkların minimize edilmesi, yapı malzemelerinin yeniden kullanımı ve geri dönüşümü yoluyla bu sorunların üstesinden gelme potansiyeline sahiptir (Lewandowski, 2016; Eberhardt vd. 2019). Döngüsel ekonomi, kentlerin sürdürülebilir kalkınmasında önemli bir rol oynamaktadır. Döngüsel ekonomi modeli,

REFERANSLAR

ARUP. (2016). The Circular Economy in the Built Environment. https://www.arup.com/ Erişim tarihi: 01.04.2024.

Aslan, D. ve Selçuk, S.A. (2018). A Biomimetic Approach to Rainwater Harvesting Strategies Through the Use of Buildings. *Eurasian Journal of Civil Engineering and Architecture*, 2(1), 27-39.

AWRD. (2021) Taisugar Circular Village. https://awrd.com/creatives/detail/11742637 Erişim tarihi: 01.06.2024.

Byström, J. (2018). The 15 circular steps for cities. *European Investment Bank*.

Cramer, J. (2023). How circular economy and digital technologies can support the building sector to cope with its worldwide environmental challenge? *Urban Sustainability* (2023) 3:28; https://doi.org/10.1038/s42949-023-00109-w

Damianou, A., Vayona, A., Demetriou, G. ve Katos, V. (2023). An actionable maturity planning model for smart, circular cities. *Cities,* 140(2023) 104403. https://doi.org/10.1016/j.cities.2023.104403

Eberhardt, L.C.M.; Birgisdottir, H. ve Birkved M. (2019). Potential of Circular Economy in Sustainable Buildings. *IOP Conf. Series: Materials Science and Engineering.* 471 (2019) 092051 doi:10.1088/1757-899X/471/9/092051

Ellen MacArthur Foundation. (2013). Towards the Circular Economy: Economic and Business Rationale for an Accelerated Transition. https://www.ellenmacarthurfoundation.org/publications/towards-the-circular-economy-vol-1-an-economic-and-business-rationale-for-an-accelerated-transition Erişim tarihi: 01.05.2024.

Ellen MacArthur Foundation. (2017). Cities in the Circular Economy: An Initial Exploration. https://www.ellenmacarthurfoundation.org/assets/downloads/publications/Cities-in-the-CE_An-Initial-Exploration.pdf Erişim tarihi: 01.05.2024

Ellen MacArthur Foundation. (2019). Completing the Picture: How the Circular Economy Tackles Climate Change. https://www.ellenmacarthurfoundation.org/assets/downloads/Completing_The_PictureHow_The_Circular_Economy_Tackles_Climate_Change_V3_26_September.pdf Erişim tarihi: 01.05.2024

European Commission. (2015). Closing the loop – An EU action plan for the Circular Economy. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52015DC0614 Erişim tarihi: 01.05.2024

European Commission. (2019). European Green Deal. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/delivering-european-green-deal_en Erişim tarihi: 01.05.2024

European Commission. (2020). A New Circular Economy Action Plan for a cleaner and more competitive Europe. https://eurlex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:9903b325-6388-11ea-b735-01aa75ed71 a1.0017.02/DOC_1&format=PDF Erişim tarihi: 01.05.2024

European Parliament. (2021). Circular Economy. https://www.europarl.europa.eu/thinktank/infographics /circulareconomy/public/index.html Erişim tarihi: 09.05.2024.

Eurostat. (2020). Recovery rate of construction and demolition waste. https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/graph.do?tab=graph&plugin=1&language=en&pcode=cei_wm040, Erişim tarihi: 09.03.2024.

Frearson, A. (2017) People's Pavilion. Dezeen. https://www.dezeen.com/2017/10/27/peoples-pavilion-dutch-design-week-low-ecological-footprint-bureau-sla-overtreders-w. Erişim tarihi: 04.04.2023.

Friant, M.C.; Reid, K.; Boesler, P.; Vermeulen, W.J.V. ve Salomone, R. (2023). Sustainable circular cities? Analysing urban circular economy policies in Amsterdam, Glasgow, and Copenhagen, *Local Environment*, 28:10, 1331-1369, DOI:10.1080/13549839.2023.2206643

Furlan, C., Mazzarella, C., Arlati, A., Arciniegas, G., Obersteg, A., Wandl, A. ve Cerreta, M. (2024). Exploring a geodesign approach for circular economy transition of cities and regions. Volume 149, 104930, https://doi.org/10.1016/j.cities.2024.104930

Glasgow City Council. (2020). Circular Economy Route Map For Glasgow 2020-2030. https://www.glasgow.gov.uk/CHttpHandler.ashx?id=50900&p=0. Erişim tarihi: 09.04.2024.

Government of the Netherlands. (2016). A Circular Economy in the Netherlands by 2050. https://www.government.nl/documents/policy-notes/2016/09/14/a-circular-economy-in-the-netherlands-by-2050 Erişim tarihi: 09.04.2024.

Heiden, R.; Coenen, J. ve Riel, A. (2017). Constructing a Green Circular Society, Chapter 3- Transıtıonıng From A Lınear Economy Towards A Cırcular Economy: The Case Of The Apparel Industry, University of Helsinki. Printing House: Unigrafia Oy, Helsinki, Finland Available. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/231630/ebook2017%28pdf%29.pdf?sequence=1

Hjaltadóttir, R.E. ve Hild, P. (2021). Circular Economy in the building industry European policy and local practices, European Planning Studies, 29:12, s.2226-2251, DOI: 10.1080/09654313.2021.1904838

ICLEI. (2020). European Circular Cities Declaration. https://circularcitiesdeclaration.eu/ Erişim tarihi: 09.04.2024.

Jawahir, I. ve Bradley, R. (2016). Technological elements of circular economy and the principles of 6R- based closed-loop material flow in sustainable manufacturing. *Procedia Cirp*, 40, 103-108.

Kirchherr, J., Hekkert, M., Bour, R., Huijbrechtse-Truijens, A., Kostense-Smit, E. ve Muller, J. (2017). Breaking the Barriers to the Circular Economy, *Deloitte*, Utrecht University.

Kurdoğlu, B.Ç. ve Parlak, P.Ö. (2022). Döngüsel Ekonomi-Döngüsel Şehirler. *Mimarlık, Planlama ve Tasarımda Güncel Araştırmalar, Cilt 2, Bölüm 7, s.111-126.*

Lahti, T., Wincent, J. ve Parida, V. (2018). A definition and theoretical review of the circular economy, value creation, and sustainable business models: where are we now and where should research move in the future?. *Sustainability*, 10 (2799), s.1-19.

Levoso, A.S., Gasol, C.M., Martínez-Blanco, J., Durany, X.G., Lehmann, M. ve Gaya, R.F. (2020). Methodological framework for the implementation of circular economy in urban systems. *Journal of Cleaner Production*, 248, 119227.

Lewandowski, M. (2016). Designing the business models for circular economy—towards the conceptual framework, *Sustainability*, 8(43), s.1-28.

L'Institut Paris Region. (2020). Cities Change the World. *Paris: Fouad Awada*.

López-Malest, A.; Gabor, M.R.; Panait, M.; Brezoi, A. Ve Veres, C. (2024). Green Innovation for Carbon Footprint Reduction in Construction Industry. Buildings 2024, 14, 374. https://doi.org/10.3390/buildings14020374

Marrone, P. ve Montella, I. (2020). Strategie progettuali della Material Efficiency per la transizione circolare. *TECHNE*, 22, s.86-95.

Masi, D., Kumar, V., Garza-Reyes, J. ve Godsell, J. (2018). Towards A More Circular Economy: Exploring The Awareness, Practices, and Barriers from A Focal Firm Perspective, *Production Planning & Control*, 29(6):539, s.1-31.

Mativenga, P.T., Agwa-Ejon, J., Mbohwa, C. ve Shuaib, N.A. (2017). Circular economy ownership models: a view from South Africa industry. *Procedia Manufacturing*, 8, s.284-291. doi:https://doi.org/10.1016/j.promfg.2017.02.036

Municipality of Amsterdam. (2020). Amsterdam Circular Strategy 2020-2025. https://www.amsterdam.nl/en/policy/sustainability/circular-economy/ Erişim tarihi: 01.04.2024

Norouzi, M., Ch`afer, M.; Cabeza L.F., Jim´enez L. ve Boer D. (2021). *Journal of Building Engineering* 44 (2021) 102704. https://doi.org/10.1016/j.jobe.2021.102704

Paes, M.X.; Campos-Silva, J.V. ve Puppim de Oliveira, J.A. (2021). Integrating circular economy in urban Amazon. *npj Urban Sustainability* (2021) 1:29 ; https://doi.org/10.1038/s42949-021-00031-z

Paris Batignolles Aménagement. (2015). The Eco-District Clichy-Batignolles. A Reference in Sustainable Urban Development in Paris. Press Kit. October 2015 https://archive-clichy-batignolles.parisetmetropole-amenagement.fr/sites/default/files/exe_web_cb_dossierpresse-en.pdf

Prendeville, S., Cherim, E., ve Bocken, N. (2018). Circular cities: mapping six cities in transition. *Environmental innovation and societal transitions*, 26, s.171-194.

Rizos, V., Behrens, A., Kafyeke, T., Hirschnitz-Garbers, M. ve Ioannou, A. (2015). The Circular Economy: Barriers and Opportunities for SMEs, *CEPS Working Documents*, 412.

Sauvé, S., Bernard, S., ve Sloan, P. (2016). Environmental sciences, sustainable development and circular economy: Alternative concepts for trans-disciplinary research. *Environmental Development,* 17, s.48-56.

Scottish Government. (2016). Making Things Last: A Circular Economy Strategy for Scotland. Glasgow. https://www.gov.scot/publications/making-things-last-circular-economy-strategy-scotland/ Erişim tarihi: 01.06.2024

Shmurak, S. (2018). Paris is building the eco-community the future right now. Here's how. https://ensia.com/articles/paris-is-building-the-eco-community-of-the-future-right-now-heres-how/ Erişim tarihi: 01.06.2024

Stahel, W.R. (1982). Product-Life Factor. Mitchell Prize Winning Paper, *Product-Life Institute*, http://www.product-life.org/en/major-publications/the-product-life-factor Erişim tarihi: 19.05.2024

Stahel, W. ve Clift, R. (2016). Stocks and flows in the performance economy. R. Clift ve A. Druckman (Ed.) *Taking stock of ındustrial ecology*, Springer, Cham.

Tapia, C.; Bianchi, M.; Pallaske, G. ve Bassi, A.M. (2021). Towards a territorial definition of a circular economy: exploring the role of territorial factors in closed-loop systems, *European Planning Studies*, 29:8, 1438-1457, DOI: 10.1080/09654313.2020.1867511

Urban Innovative Actions. (2018). The Super Circular Estate project Journal N° 1 Kerkrade. Netherland. https://www.uia-initiative.eu/sites/default/files/2019-01/Kerkrade_Journal.pdf Erişim tarihi: 21.05.2024

URL-1 www.eupoliticalreport.eu/consumers-in-the-circular-economy/ Erişim tarihi: 01.05.2024

URL-2 https://www.parisetmetropole-amenagement.fr/sites/default/files/2024-01/128-32-CLICHY%20B ATIGNOLLES-EN-WEB.pdf Erişim tarihi: 20.05.2024

Violano, A. ve Cannaviello, V. (2022). Design process innovation through flexible and circular technological solutions. *VITRUVIO – International Journal of Architectural Technology and Sustainability*, 7(2), 60-73. https://doi.org/10.4995/vitruvio-ijats.2022.18715

Williams, J. (2023). Circular cities: planning for circular development in European cities, *European Planning Studies*, 31:1, s.14-35, DOI: 10.1080/09654313.2022.2060707

Winans, K., Kendall, A. ve Deng, H. (2017). The History and Current Applications of The Circular Economy Concept, *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 68, s.825-833.

Winslow, J. ve Coenen, L. (2023). Sustainability transitions to circular cities: Experimentation between urban vitalism and mechanism. *Cities*, 142, 104531. https://doi.org/10.1016/j.cities.2023.104531.

World Bank. (2018). Urban Development Overview. https://www.worldbank.org/en/ topic/urbandevelopment/overview#1. Erişim tarihi: 01.06.2024.

World Economic Forum. (2023). The global risks report 2023. 18th Edition. https://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Risks_Report_2023.pdf Erişim tarihi: 01.06.2024.

Yalçın, Ö. ve Negiz, N. (2021). Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Döngüsel Ekonomik Yaklaşım Çerçevesinde Değerlendirilmesi: Antalya Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Sayı: 40, s.210-234

8. Bölüm

GELECEĞİN ŞEHİRLERİ İÇİN YEŞİL YAPILAR

Selin Mutdoğan

1. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK, İNŞAAT SEKTÖRÜ VE KARBON AZALTIMI

Günümüzün en önemli problemleri iklim değişikliği, çevre kirliliği ve enerji kıtlığı olarak belirlenmiş ve birçok yasa ve yönetmelik bu problemlerin önüne geçmek için çeşitli sınırlamalar getirmeye çalışmaktadır. Bu sınırlamaların en önemlisi karbon emisyonlarının azaltılmasıdır. İnsan kaynaklı karbon salımının azaltılması başta sanayi sektörü olmak üzere birçok üretim sektöründe sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Neredeyse bütün dünya tarafından onaylanan bir anlaşma olan Paris İklim Anlaşması[1] çerçevesince 2030 yılına kadar küresel ölçekte sıcaklık düşüşü sağlanması gerektiği bununla alakalı olarak sera gazı emisyonlarının azaltılması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu anlaşma kapsamında 2030 yılından itibaren karbon emisyonları ile ilgili birçok yaptırım olacağı bilinmektedir.

Karbon emisyonlarının büyük bir bölümü enerji ihtiyacının karşılanması için kullanılan fosil yakıtlardan dolayı ortaya çıkmaktadır. Ayrıca enerji kaynağı olarak kullanılan fosil yakıtlar yakılma olayından sonra bir miktar katı ve gaz şeklinde artıklar bırakmakta ve bu atıklar çevre kirliliğine de neden olmaktadırlar (Ekoyapı, 2022). Fosil yakıtlar yerine yenilenebilir enerji kaynakları kullanıldığında karbon emisyonları düşmektedir. Bu yaklaşımda atmosfere salınan sera gazlarının miktarında düşüşe sebep olacaktır. Eğer yapılarda pasif

[1] Paris Anlaşması'nın uzun vadeli sıcaklık hedefi, küresel ortalama sıcaklık artışını sanayi öncesi seviyeden 2 °C artış seviyesi ile sınırlı tutmaktır ve hatta 1,5 °C çaba harcanmasıdır. Çünkü sıcaklık artışını 2 °C yerine 1,5 ile sınırlamak riskler ve etkiler anlamında iklim değişikliğinin risklerini ve etkilerini önemli ölçüde azaltacağını kabul edilmektedir. Bunu sağlamak için emisyonların mümkün olan en kısa sürede azaltılması ve 21. yüzyılın ikinci yarısına kadar salınan ve tutulan sera gazlarının dengelenmesi hedeflenmektedir (wikipedia, 2024)

REFERANSLAR

Anink, D.; Boonstra, C. ve Mak, J. (1996) Handbook of Sustainable Building. An Environmental Preference Method for Selection of Materialsfor Use in Construction and Refurbishment, James and James, İngiltere.

Binalar ile yerleşmeler için yeşil sertifika yönetmeliği (2022) Resmi gazete'den erişildi: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/06/20220612-1.htm

Binalarda Enerji Performansı Yönetmeliği,(2010) Mevzuat'tan erişildi:

https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=13594&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5

Building Energy Efficiency Research Center of Tsinghua University, Annual Report on China's Building Energy Efficiency, (2016), China Construction Industry Press, Beijing, Çin.

Choi S. W., Oh B. K., and Park H. S., Design technology based on resizing method for reduction of costs and carbon dioxide emissions of high-rise buildings, Energy and Buildings. (2017) 138, 612–620, https://doi.org/10.1016/j.enbuild.2016.12.095, 2-s2.0-85008392024

Çakmanus, İ. ve Böke, A.(2001) Binaların Güneş Enerjisi İle Pasif Isıtılması ve Soğutulması, Yapı Dergisi, Ankara

Díaz J. J. V., Wilby M. Ri., ve González A. B. Ro.,(2023) Setting up GHG-based energy efficiency targets in buildings: the Ecolabel, Energy Policy. 59, 633–642.

Dixit M. K., Life cycle embodied energy analysis of residential buildings: a review of literature to investigate embodied energy parameters, Renewable and Sustainable Energy Reviews. (2017) 79, 390–413, https://doi.org/10.1016/j.rser.2017.05.051, 2-s2.0-85019590795.

Edwards, B. (1999). Sustainable Architecture: European Directions and Building Design.

England: Architectural press, vii-xviii, 229-238.

Ekoyapı (2022, Aralık), *Karbon Emisyonunu Azaltan Sürdürülebilir 8 Yeni malzeme*, 23.04.2024, Ekoyapı'dan erişildi: https://www.ekoyapidergisi.org/karbon-emisyonunu-azaltan-surdurulebilir-8-yeni-malzeme

Goulding, J., Lewis, O., ve Steemers, C. (1992). Energy Conscious Design: A Primer for

Architects, London: Batsford fort he Commission of the European Communities.

Grözinger J., Boermans T., John A. vd. (2014), Overview of Member States Information on NZEBs: Background Paper-Final Report, ECOFYS GmbH, Cologne, Almanya

Guzowski, M. (2017) Sıfır Enerjili Mimarlığa Doğru, YEM Yayın, İstanbul

Hongwei, L.; Li, J.; Sun, Y.; Wang, Y.; Zhao, H. (2020) Estimation Method of Carbon Emissions in the Embodied Phase of Low Carbon Building, Advances in Civil Engineering, Vol 2020, Issue 1 https://doi.org/10.1155/2020/8853536

İklim Değişikliği Azaltım Stratejisi ve Eylem Planı Raporu (2023) İklim.gov.tr'den erişildi: https://iklim.gov.tr/db/turkce/icerikler/files/%C4%B0klim%20De%C4%9Fi%C5%9Fikli%C4%9Fi%20Azalt%C4%B1m%20Stratejisi%20ve%20Eylem%20Plan%C4%B1%20(2024-2030).pdf

Mutdoğan, S. (2011) Çok Katlı Konut Yapılarında Sürdürülebilir İç Mekan Tasarım Kriterlerinin Belirlenmesi. Sanatta Yeterlik Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara

Mutdoğan, S. (2008). Türkiye'de Temiz Enerji Kullanımının Mimarideki Yansımaları. D. İnan

ve A. Eray (Haz).1. Temiz Enerji Kurultayı: 15-17 Ekim 2008, Ankara: Bildiriler (s 9-16).

Ankara: Kardelen Ofset.

Onikinci Kalkınma Planı (2023) https://onikinciplan.sbb.gov.tr/

Roodman, D.M. ve Lenssen, N. (1995) Blueprint for Better Buildings, Solar Today

Sev, A. (2009) Sürdürülebilir Mimarlık, Yapı Endüstri Merkezi, İstanbul

The European Commission and others (1999). A green Vitruvius : principles and practice of

sustainable architectural design. London : James & James.

UNEP (2010, Ekim), *UNEP 2009 Yıllık Rapor*, 25.04.2024, UNEP'den erişildi: https://www.unep.org/resources/annual-report/unep-2009-annual-report

Winchip, SM. (2007) Sustainable Design for Interior Environments, Fairchild Books, New York

9. Bölüm

YENİLENEBİLİR ENERJİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BAĞLAMINDA DİRENÇLİ DÜŞÜK KARBONLU ŞEHİRLERİ TARTIŞMAK

Ayşegül Kanbak

1. GİRİŞ

2010 Dünya Fuarı, Çin'in Şanghay kentinde düzenlenmiş ve "Daha İyi Şehir - Daha İyi Yaşam" sloganıyla gerçekleşmiştir. Bu fuar, "sürdürülebilir kalkınma" teması üzerine odaklanmış ve 240'tan fazla ülke, bölge ve uluslararası kuruluşun katılımıyla gerçekleşmiştir. Fuarın amacı, insanların doğayla, toplumla ve kendileriyle uyum içinde yaşadığı kentsel ortamları geliştirmektir. Ayrıca, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını teşvik ederek düşük karbonlu eko-kentler inşa etmek hedeflenmiştir. Fuar sonunda yayınlanan bildirge, bilimsel ve teknolojik yenilikleri ele almak, akıllı ve erişilebilir bir bilgi toplumu oluşturmak, dost canlısı ve yaşanabilir toplumlar oluşturmak ve dengeli kentsel-kırsal kalkınmayı teşvik etmek gibi kentsel ortamlarda yaşam kalitesini artırmayı amaçlayan oldukça geniş bir fikir yelpazesini içermektedir (UN, 2011).

Bu gelişmeleri yansıtan "sürdürülebilir şehirler"; "yeşil şehirler"; "yaşanabilir şehirler"; "dijital şehirler"; "akıllı şehirler";" bilgi şehirleri"; "dayanıklı şehirler[3]"; "eko-şehirler"; "düşük karbonlu şehirler"; "düşük karbonlu eko-şehirler"; "düşük karbonlu dayanıklı şehirler" ve "her yerde bulunan eko-şehirler" gibi çok sayıda yeni şehir kategorisi kentsel politika söylemine girmiştir. Bu söylem genişliği, şehirlerle ilgili kategorilerin birbirinin yerine geçebilir olup olmadığı ve genel olarak aynı veya benzer ilke ve özellikleri ifade edip

[3] Türkçe literatürde dirençli ve esnek olarak da kullanılmaktadır.

REFERANSLAR

Arrhenius, S. (1896). XXXI. On The İnfluence Of Carbonic Acid in The Air Upon The Temperature of The Ground. London, Edinburgh Dublin Philos. *Mag. J. Sci,* 41: 237–276. doi: 10.1080/14786449608620846.

Barrios, R., D"Silva, N., Lasa Garcia,M.T., Mata-Sandoval,Juan, C., Rescalvo, S.,,Miguel, A.,

Scholz,S,,M. ve Sugar,L.(2014). *The Low Carbon City Development Program (LCCDP) Guidebook : A Systems Approach to Low Carbon Development in Cities* (English). Washington, D.C. World Bank Group. http://documents.worldbank.org/curated/en/390491468338496549/The-low-carbon-city-development-program- LCCDP-guidebook-a-systems-approach-to-low-carbon-development-in-citie (05.06.2024).

Bechthold, M ve Kane, A.(2011). *Low2No: Strategies for Carbon Neutrality*, Case Study on the Low2No Competition Helsinki, Finland, Sitra.

Betsill, M. ve Bulkeley, H. (2007). Looking Back and Thinking Ahead: A Decade of Cities and Climate Change Rresearch. *Local Environment,*. 12: 447–456.

Bulkeley, H., Broto, V. C., ve Edwards, G. (2012). Bringing Climate Change to the City: Towards Low Carbon Urbanism?. *Local Environment*, 17(5), 545–551. doi:10.1080/13549839. 2012.681464.

Boyd, E., and Tompkins, E.(2010). *Climate Change: a Beginners Guide*. One World, London.

Chang, I. C. C., ve Sheppard, E. (2013). China's Eco-Cities as Variegated Urban Sustainability: Dongtan Eco-City and Chongming Eco-Island. *Journal of Urban Technology*, 20(1), 57–75. https://doi.org/10.1080/10630732.2012.735104

Cherry, S.(2007). "*How to Build a Green City"*. *IEEE Spectrum*, erişildi: https://spectrum.ieee.org/ how-to-build-a-green-city(05.05.2024).

Cole, R.J., Busby, P., Guenther, R., Briney, L., Blaviesciunaite, A. ve Alencar, T. (2012). A Regenerative

Design Framework: Setting New Aspirations and İnitiating New Discussions. *Building Research & Information*, 40(1), 95–111

Department of Trade and Industry,(DTI). 2003. *Our Energy Future—Creating a Low Carbon Economy.* TSO, London

De Jong, M., Joss, S., Schraven, D., Zhan, C. ve Weijnen, M. (2015). Sustainable–Smart–Resilient–Low Carbon–Eco–Knowledge Cities; Making Sense of a Multitude of Concepts Promoting Sustainable Urbanization. *J. Cleaner Production,* 109: 25–38.

European Investment Bank (2020). Carbon Footprint Report 2019 – Greenhouse Gas Emissions Resulting from EIB Group internal operations, European Investment Bank, Erişldi: https://data.europa.eu/doi/10.2867/753325 (25.06.2024).

European Environment Agency (2019). EMEP/EEA Air Pollutant Emission Inventory Guidebook 2019, Erişim: https://www.eea.europa.eu/publications/emep-eea-guidebook-2019 (05.06.2024).

Fisher, S. (2013). Low-Carbon Resilient Development in The Least Developed Countries. *International Institute for Environment and Development*, UK

Global Environmental Research Fund (GERF/S-3-1)(2008). *A Dozen of Actions Towards Low-Carbon Societies (LCSs)*, Japan-UK Joint Research Project "a Sustainable Low-Carbon Society (LCS)"

Harford, D. ve Raftis, C. (2018). *Low Carbon Resilience: Best Practices for Professionals*. Adaptation to Climate Change Team/Simon Fraser University, Canada

He, X., Lin, M., Chen, T., Lue, B., Tseng, P., Cao, W., ve Chiang, P. (2020). Implementation Plan for Low-carbon Resilient City towards Sustainable Development Goals: Challenges and Perspectives. *Aerosol and Air Quality Research, 20*, 444-464.

Hoffman, M.J., 2011. *Climate Governance at the Crossroads: Experimenting with A Global Response*. New York: Oxford University Press

Hükûmetler Arası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) 5. Değerlendirme Raporu Üçüncü. Çalışma Grubu: "İklim Değişikliği 2014: İklim Değişikliğiyle Mücadele", erişildi: http://mitigation2014.org/report/summary-for-policy-makers (10.05.2024)

Ismaila Rimi, A ve Yakubu Aliyu, B. (2019). Low Carbon City: Strategies and Case Studies. In: Leal Filho, W., Azul, A., Brandli, L., Özuyar, P., Wall, T. (eds) *Sustainable Cities and Communities. Encyclopedia of the UN Sustainable Development Goals*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-71061-7_24-2

IPCC(2014) Summary for Policymakers. In: *Climate Change 2014: Mitigation of Climate Change. Contribution of Working Group III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* [Edenhofer, O., R. Pichs-Madruga, Y. Sokona, E. Farahani, S. Kadner, K. Seyboth, A. Adler, I. Baum, S. Brunner, P. Eickemeier, B. Kriemann, J. Savolainen, S. Schlömer, C. von Stechow, T. Zwickel and J.C. Minx (eds.)]. Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom and New York, NY, USA

IPCC(2018). Summary for Policymakers. In: *Global Warming of 1.5°C. An IPCC Special Report on the Impacts of Global Warming of 1.5°C Above Pre-İndustrial Levels and Related Global Greenhouse Gas Emission Pathways, in the Context of Strengthening the Global Response to the Threat of Climate Change, Sustainable Development, and Efforts to Eradicate Poverty* (Masson-Delmotte, V., P. Zhai, H.-O. Pörtner, D. Roberts, J. Skea, P.R. Shukla, A. Pirani, W. Moufouma-Okia, C. Péan, R. Pidcock, S. Connors, J.B.R. Matthews, Y. Chen, X. Zhou, M.I. Gomis, E. Lonnoy, T. Maycock, M. Tignor, and T. Waterfield (eds.)). Cambridge University Press, Cambridge, UK and New York, NY, USA, 3-24. https://doi.org/10.1017/9781009157940.001.

Klein, R., Schipper, L., and Dessai, S. (2005*). Integrating Mitigation and Adaptation into Climate and Development Policy: Three Research Questions*. Tyndall working paper, No 40.

Leichenko R., (2011). Climate Change and Urban Resilience. Current Opinion Environmental S*ustainability* 3,164-168.

McGray, H., Hammil, A. and Bradley, R. (2007). *Weathering the Storm: Options for Framing Adaptation and Development*. Washington, DC: World Resources Institute

Mol, A.P.J. (2001). *Globalization and Environmental Reform: The Ecological Modernization of the Global Economy*, MIT Press, Cambridge (Ma)

Nelson,.D. R(2011). *Adaptation and Resilience: Responding to a Changing Climat.,* WIREs Climate Change , 2, 113–120, DOI: 10.1002/wcc.9

Norman, B. (2010). *A Low Carbon and Resilient Urban Future: A Discussion Paper on an Integrated Approach to Planning for Climate Change*. Commonwealth of Australia. Erişildi:

http://pandora.nla.gov.au/pan/102841/20101215-0307/www.climatechange.gov.au/_/media/publications/local -govt/low- carbon- resilient-urban-future.pdf (01.06.2024)

Ohshita, S.B., Zhou, N., Price, L., Fridley, D., Khanna, N., Hong, L.X., Lu, H.Y., Fino-Chen, C. and He, G. (2015). Low Carbon Development for Cities: Methods and Measures. In J.Y. Yan (Ed.), *Handbook of Clean Energy Systems* (3565-3587). London: Wiley.

Rydin, Y (2010). *Governing for Sustainable Urban Development*. London: Earthscan.

Shaw, A., Harford, D., Tolsma, K ve Squires, E.(2021). The Low Carbon Resilience Planning Handbook Integrating Low Carbon Resilience in *Local Government Planning*, ACT, SFU

UN (2011). *Shanghai Manual - A Guide for Sustainable Urban Development in the 21st Century*, erişildi: http://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/shanghaimanual.pdf, (05.06.2024).

UN(2015). Parıs Agreement, Erişim: https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement(05.06.2024)

UNFCCC (2021). *Climate Action Pathway Climate Resilience*, Vision And Summary, Global Climate Action.

UN(1992). *United Nations Framework Convention on Climate Change*. Bonn: UNFCCC Secretariat.

UN-Habitat (2018). City Resilience Profiling Programme. Guide to the *City Resilience Profiling Tool*. United Nations Human Settlements Programme erişildi: http://urbanresiliencehub.org/wp-content/uploads/2018/10/CRPT-Guide-Pages-Online.pdf(01.06.2024).

Urban, F.ve Nordensvard, J. (2013) Low Carbon Development: Origins, Concepts, and Key İssues in *Low Carbon Development: Key Issues* (eds F. Urban and J. Nordensvard), Routledge, London.

Zhou, N. , Price, L. , Ohshita, S., Zheng, N. ve Min, H.(2011) A Guidebook for Low-Carbon Development at the Local Level. *Ernest Orlando Lawrence Berkeley Natıonal Laboratory*, Berkeley. Report, Erişldi: http://china.lbl.gov/sites/all/files/lbl-5370e-low-carbonguidebookoct-2011. pdf.(15.05.2024).

World Bank (2012) *Sustainable Low-Carbon City Development in China* (eds A. Baeumler, E. Ijjasz-Vasquez, and S. Mehndiratta), World Bank, Washington, DC.

10. Bölüm

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK YOLUNDA ATILAN YEŞİL ADIMLAR KAPSAMINDA KARBON AYAK İZİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: KARBON AYAK İZİ ÖLÇÜMÜNE İLİŞKİN BİR ÖRNEK

Esra Zengin Gengörü

1. GİRİŞ

Günümüz şehirlerini tehdit eden en önemli sorunların başında küresel ısınma ve iklim değişikliği yer almaktadır. Hızlı kentleşmenin beraberinde getirdiği ve son yılların en popüler konularından biri olan iklim değişikliği ile mücadelede ulusal, bölgesel ve uluslararası pek çok çalışmanın yer aldığı görülmektedir. Bu kapsamda sürdürülebilirlik, düşük karbon, sıfır atık, yeşil şehir ve yeşil vizyon kavramları, hem karar vericiler hem de akademik camia tarafından yoğun bir şekilde rağbet görmektedir.

İklim değişikliği ile mücadelede en önemli rol oynayan konuların başında yeşil şehirler gelmektedir. İklim değişikliği kapsamında yeşil şehirler değerlendirildiğinde karbonsuzlaştırma, sıcaklık azaltma, su yönetimi, biyolojik çeşitliliğin korunması, toplum katılımı ve farkındalık gibi noktaların sağlanmasında yeşil şehirlerin etkili olduğu görülmektedir. Ağaçlandırma, yeşil çatılar, bitki örtüsü ve yeşil alanlar, karbon emilimini artırarak şehirlerin karbon salınımını ve buna bağlı olarak karbon ayak izini azaltmaya yardımcı olmaktadır. Ağaçlar ve bitkiler, gölgelendirme ve doğal rüzgâr akışı sağlayarak şehirlerdeki sıcaklık artışını dengeleyebilmektedir. Yeşil altyapı ile yağmur suyunun emilerek su baskınlarının önlenmesi ve şehirlerdeki su kaynaklarını korunması sağlanabilir; böylelikle iklim değişikliği ile ilişkili aşırı hava olaylarına

Tüm bunlardan hareketle karbon ayak izini hesaplamak, çevresel etkilerimizi anlamak ve azaltmak için kritik bir araç olarak değerlendirilmektedir. Bireylerin, işletmelerin ve hükûmetlerin sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmalarına, ekonomik tasarruflar sağlamalarına ve iklim değişikliği ile mücadeleye aktif katkıda bulunmalarına olanak tanımasından dolayı karbon ayak izi hesaplama süreci, uluslararası kuruluşların öncülüğünde ülkeler ve milletler bazında sürdürülebilir bir gelecek inşa etmek için atılması gereken önemli bir adım olarak Kabul görmektedir.

Karbon ayak izinin ölçülmesine dair çalışmaların ilerleyen yıllarda daha fazla rağbet göreceği değerlendirilmektedir. Bu çalışma, yeni gündeme gelen karbon ayak izi hesaplama konusunda bu sürece dâhil olmak isteyen paydaşların bilgilendirilmesi ve yönlendirilmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Ayrıca bu alanda yapılacak gelecekteki araştırmaların, daha doğru ve kapsamlı hesaplama yöntemleri ile sektör ve bölge bazlı hesaplama modelleri geliştirmeye, farkındalığı artırmaya ve emisyonları azaltma stratejilerini optimize etmeye, bireylerin ve işletmelerin kendi emisyonlarını hesaplamalarına olanak tanıyan karbon ayak izi hesaplama araçlarının geliştirilmesi gibi konulara odaklanması ile sürdürülebilir bir dünya için atılacak adımları güçlendirilmesi sağlanmış olacaktır.

TEŞEKKÜR

Yüz yüze görüşme formu hazırlama sürecinde göstermiş oldukları değerli katkılardan dolayı Sustainable Future şirketine teşekkürü borç bilirim.

REFERANSLAR

Arnold, S., Köhler, B., & Scholz, R. W. (2001). The role of the automatic gas sampling system in the development of a laboratory method for the analysis of CH4 and N2O. Communication in Soil Science and Plant Analysis, 32(17–18):2795–2807. https://doi.org/10.1081/CSS-120000962

Aste, N., Caputo, P., Del Pero, C., Ferla, G., Huerto-Cardenas, H. E., Leonforte, F., & Miglioli, A. (2020). A renewable energy scenario for a new low carbon settlement in northern Italy: Biomass district heating coupled with heat pump and solar photovoltaic system. *Energy*. https://doi.org/10.1016/j.energy.2020.118091

Betancourth, C. H. (2011). Eco-infrastructures, Feedback Loop Urbanisms and Network of Independent Zero Carbon Settlements. In T.-C. Wong & B. Yuen (Eds.), *Eco-city Planning*. Springer Science+Business Media B.V. https://doi.org/10.1007/978-94-007-0383-4_4

Blengini, G. A., & Busto, M. (2009). The life cycle of rice: LCA of alternative agri-food chain management systems in Vercelli (Italy). *Journal of Environmental Management*, 90(3), 1512–1522. doi:10.1016/j.jenvman.2008.10.006

Browne, D., O'Regan, B., & Moles, R. (2009). Use of carbon footprinting to explore alternative household waste policy scenarios in an Irish city-region. *Resources, Conservation and Recycling*, 54(2), 113–122. doi:10.1016/j.resconrec.2009.07.003

Charoenkit, S., & Kumar, S. (2014). Environmental sustainability assessment tools for low carbon and climate resilient low income housing settlements. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 38, 509–525. http://dx.doi.org/10.1016/j.rser.2014.06.012

Chen, L. (2020). Application analysis of green ecological building theory based on residential architectural design. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 608, 012015. doi:10.1088/1755-1315/608/1/012015

Crawford, J., & French, W. (2008). A low-carbon future: Spatial planning's role in enhancing technological innovation in the built environment. *Energy Policy*, 36, 4575-4579. https://doi.org/10.1016/j.enpol.2008.09.008

Courchene, T. J., & Allan, J. R. (2008). Climate change : the case for a carbon tariff/tax. *Policy Options*, 29(3), 59–64. http://inis.iaea.org/search/search.aspx?orig_q=RN:39043677 adresinden 20.05.2024 tarihinde erişildi.

Eshel, G., & Martin, P. A. (2006). Diet, Energy, and Global Warming. *Earth Interactions*, 10(9), 1-17. https://doi.org/10.1175/EI167.1

Fenner, A. E., Cabeza, L. F., & Ferrer, G. (2018). The carbon footprint of buildings: A review of methodologies and applications. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 94, 1142-1152. https://doi.org/10.1016/j.rser.2018.07.012

Fujita, K., & Hill, R. C. (2007). The zero waste city: Tokyo's quest for a sustainable environment. *Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice*, 9(4), 405-425. http://dx.doi.org/10.1080/13876980701674225

Hammond, G. (2007). Time to give due weight to the 'carbon footprint' issue. *Nature*, 445(7125), 256–256. doi:10.1038/445256b

Herold, D. M., & Lee, K.-H. (2018). The influence of institutional and stakeholder pressures on carbon disclosure strategies: An investigation in the global logistics industry. *Australasian Journal of Environmental Management*. https://doi.org/10.1080/14486563.2018.1522604

İnternet: DEFRA/DECC. (2019). GHG Conversion Factors for Company Reporting. https://www.gov.uk/government/collections/government-conversion-factors-for-company-reporting adresinden 29.05.2024 tarihinde erişildi.

İnternet: EPA. (2020). Greenhouse Gas Emissions Factors for Various Types of Fuel. https://www.epa.gov/sites/default/files/2021-04/documents/emission-factors_mar2020.pdf adresinden 29.05.2024 tarihinde erişildi.

İnternet: IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change). (2006). IPCC Guidelines for National Greenhouse Gas Inventories. https://www.ipcc-nggip.iges.or.jp/public/2006gl/ adresinden 29.05.2024 tarihinde erişildi.

İnternet: Global Footprint Network (2007) Ecological Footprint Glossary. Global Footprint Network, Oakland. http://www.footprintnetwork.org adresinden 29.05.2024 tarihinde erişildi.

İnternet: International Energy Agency (IEA). (2019). Global Energy Review 2019. https://www.iea.org/reports/global-energy-review-2019/co2-emissions adresinden 29.05.2024 tarihinde erişildi.

Lakim, I., Almazrouei, E., Abualhaol, I., Debbah, M., & Launay, J. (2022, May). A Holistic Assessment of the Carbon Footprint of Noor, a Very Large Arabic Language Model. In A. Fan, S. Ilic, T. Wolf, & M. Gallé (Eds.), *Proceedings of BigScience Episode #5 -- Workshop on Challenges & Perspectives in Creating Large Language Models* (pp. 84–94). doi:10.18653/v1/2022.bigscience-1.8

Lannelongue, L., Grealey, J., & Inouye, M. (2021). Green Algorithms: Quantifying the Carbon Footprint of Computation. *Advanced Science*. https://doi.org/10.1002/advs.202100707

Lee, J. Y., & Baumann, H. (2020). Circular carbon economy for zero waste cities: Transference opportunities from Germany to China. *Clean Energy*, 4(3), 169-201. https://doi.org/10.1093/ce/zkaa013

Lombardi, M., Carnevale, E., Federici, F., & Messineo, A. (2017). Assessing urban carbon footprint: Methodological issues and case study. *Environmental Impact Assessment Review*, 66, 43-52. http://dx.doi.org/10.1016/j.eiar.2017.06.005

Martyniuk-Pęczek, J., Kurek, J., & Borucka, J. (2021). Towards Carbon Neutral Settlements: The Importance of Early-Stage Urban and Energetic Optimizations. *ACE: Architecture, City and Environment,* 16(48), 10514. http://dx.doi.org/10.5821/ace.16.48.10514

Matthews, H. S., Hendrickson, C. T., & Weber, C. L. (2008). The Importance of Carbon Footprint Estimation Boundaries. *Environmental Science & Technology*, 42(16), 5839–5842. doi:10.1021/es703112w

Mays, K. L., Shepson, P. B., Stirm, B. H., Karion, A., Sweeney, C., & Gurney, K. R. (2009). Aircraft-Based Measurements of the Carbon Footprint of Indianapolis. *Environmental Science & Technology*, 43(20), 7816–7823. doi:10.1021/es901326b

Miehe, R., Scheumann, R., Jones, C. M., Kammen, D. M., & Finkbeiner, M. (2015). Regional carbon footprints of households: a German case study. *Energy Efficiency*, 8(6), 1237-1251. https://doi.org/10.1007/s10668-015-9649-7

Niemelä, J. (1999). Is there a need for a theory of urban ecology? *Urban Ecosystems*, 3, 57–65. http://hdl.handle.net/1975/213 adresinden 03.06.2024 tarihinde erişildi.

Pandey, D., Agrawal, M., & Pandey, J. S. (2011). Carbon footprint: current methods of estimation. *Environmental Monitoring and Assessment*, 178(1), 135–160. doi:10.1007/s10661-010-1678-y

Pandey, D., Agrawal, M., & Bohra, J. S. (2012). Greenhouse gas emissions from rice crop with different tillage permutations in rice–wheat system. *Agriculture, Ecosystems & Environment*, 159, 133–144, doi: 10.1016/j.agee.2012.07.008

Peters, G. P. (2010). Carbon footprints and embodied carbon at multiple scales. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 2(4), 245–250. doi:10.1016/j.cosust.2010.05.004

Petrova, S., Posova, D., House, A., & Sykora, L. (2013). Discursive Framings of Low Carbon Urban Transitions: The Contested Geographies of 'Satellite Settlements' in the Czech Republic. [PDF]. http://dx.doi.org/10.1177/0042098013494421

Provensi, T., Marcon, M. L., Schmidt, J. L., Rodrigues, C. de O., & Sehnem, S. (2024). Sustainability and innovation in the pet industry: An analysis from the perspective of Ecological Modernization Theory. *RAE-Revista de Administracao de Empresas*, 64(3), 1-24. https://doi.org/10.1590/S0034-759020240301

Radu, A. L., Bostan, I., & Mihai, C. O. (2013). Carbon Footprint Analysis: Towards a Projects Evaluation Model for Promoting Sustainable Development. *Procedia Economics and Finance*, 6, 353-363. https://doi.org/10.1016/S2212-5671(13)00149-4

Shi, L., Han, L., Yang, F., & Gao, L. (2019). The Evolution of Sustainable Development Theory: Types, Goals, and Research Prospects. *Sustainability*, 11(24), 7158. https://doi.org/10.3390/su11247158

Snyman, J., & Vorster, K. (2010). Towards zero waste: A case study in the City of Tshwane. *Waste Management & Research*, 29(5), 512-520. https://doi.org/10.1177/0734242X10382947

Song, Q., Zeng, X., Li, J., & Stevels, A.L.N. (2015). Minimizing the increasing solid waste through zero waste strategy. *Journal of Cleaner Production*, 104, 199-210. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2014.08.027

Spinellis, D., & Louridas, P. (2013). The Carbon Footprint of Conference Papers. *PLOS ONE*, 8(6), e66508. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0066508

Vettorato, D., Cavallaro, F., & Cocco, D. (2011). Assessing the spatial match between renewable energy supply and demand in low-carbon settlements. *Cities*, 28, 557-566. https://doi.org/10.1016/j.cities.2011.07.004

Wei, S., Yang, Y., & Li, Z. (2014). Study on low-carbon settlements spatial form design strategy: The case of Northern China. *Applied Mechanics and Materials*, 507, 599-602. https://doi.org/10.4028/www.scientific.net/AMM.507.599

Wiedmann, T., & Minx, J. (2007). A definition of 'carbon footprint'. In: C.C. Pertsova, *Ecological Economics Research Trends*: Chapter 1, pp. 1-11, Nova Science Publishers, Hauppauge NY, USA.

Wood, R., & Dey, C. J. (2009). Australia's carbon footprint. *Economic Systems Research.* 21:3, 243-266, DOI: 10.1080/09535310903541397

Yang, Y., Qu, S., Cai, B., Liang, S., Wang, Z., Wang, J., & Xu, M. (2020). Mapping global carbon footprint in China. *Nature Communications*, 11(1), 2237. https://doi.org/10.1038/s41467-020-15883-9

Yu, L. (2014). Low carbon eco-city development in China. *Habitat International*, 44, 102-110. http://dx.doi.org/10.1016/j.habitatint.2014.05.004

Yu, M., Liu, Y., & Li, Q. (2017). Unravelling the total carbon footprint of the construction sector in Australia: A supply-use and input-output analysis. *Procedia Engineering*, 180, 211-220. https://doi.org/10.1016/j.proeng.2017.04.032

Zhang, J., & Sui, Y. (2012). Analysis on Low-carbon Idea in Chinese Traditional Settlements Landscape. In 2012 *2nd International Conference on Remote Sensing, Environment and Transportation Engineering* (pp. 1-4). Presented at the conference held in Nanjing, China. IEEE. http://dx.doi.org/10.1109/RSETE.2012.6260399

Zeng, X., Li, J., Stevels, A.L.N., Liu, L. (2015). Minimizing the increasing solid waste through zero waste strategy. *Journal of Cleaner Production*, 104, 199-210. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2014.08.027

11. Bölüm

ENERJİ YÖNETİMİ İÇERİSİNDE DOĞAL GAZ TÜKETİMİ: BERLİN VE İSTANBUL KENTLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Deniz Yardım

1. GİRİŞ

Yaşanan teknolojik gelişmeler üzerine sektörlerdeki oluşan işçi açığından kaynaklı kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru göç başlamıştır. Bu göç olgusu, kentlerdeki mekân yönetim süreçlerini etkilemeye başlamıştır. Artan kentleşme, kentlerdeki yapılı çevrenin değişmesine neden olmuş; kaynakları zorlayarak ulaşım, sağlık, kamu hizmetleri, altyapı, enerji kullanımları ve kamu güvenliğinde sorunlara yol açmıştır (Exner ve diğerleri, 2011; Pettit ve diğerleri, 2020; Thatcher, 2017). Bu değişimle beraber kentlerdeki kaynakların nasıl etkin kullanılacağına dair algılar oluşmaya başlamış ve akıllı kent kavramı ortaya çıkmıştır.

Akıllı kent kavramı ilk olarak 1993'te 'Akıllı Toplum' ifadesi ile Amerika Birleşik Devletleri'nde kullanılmaya başlanmış, devamında teknolojik gelişmelerin etkisiyle mekân yönetimi adı altında 'dijital kent', 'bilgi kenti', 'her yerde bulunan kent' vb. kavramlarla açıklanmaya çalışılmıştır (Exner ve diğerleri, 2011). Birçok akıllı kent tanımında; kent yaşantısı içerisinde insan, toplum ve yapay zekânın uyum süreçleri önem kazanmaktadır. Akıllı kent kavramı gelişimine katkı sağlayan, akıllı vatandaş, akıllı yönetişim, akıllı ekonomi, akıllı hareketlilik, akıllı çevre ve akıllı yaşam gibi bileşenleri içermekte olup; kentin daha yaşanılabilir, sürdürülebilir ve verimli olması amacıyla bilgi iletişim teknolojilerinin sağladığı çözümlerin kentlerdeki mekân yönetimlerine

REFERANSLAR

Ahmad, S., & Tahar, R. M. (2014). Selection of renewable energy sources for sustainable development of electricity generation system using analytic hierarchy process: A case of Malaysia. *Renewable Energy, 63*, 458-466. https://doi.org/10.1016/j.renene.2013.10.001

Albino, V., Berardi, U., & Dangelico, R. M. (2015). Smart cities: Definitions, dimensions, performance, and initiatives. *Journal of Urban Technology, 22*(1), 3-21.

Anthopoulos, L. (2017). *Understanding smart cities: A tool for smart government or an industrial trick?* Springer International Publishing.

Batal, M. S. (2017). Nesnelerin interneti (IoT) tabanlı akıllı şehir teknolojileri ve iyi uygulamalar.

Bilgiç, S., Torğul, B., & Paksoy, T. (2021). Sürdürülebilir enerji yönetimi için BWM yöntemi ile yenilenebilir enerji kaynaklarının değerlendirilmesi. *Verimlilik Dergisi, 2*, 95-110.

Büyüközkan, G., & Güleryüz, S. (2017). Evaluation of renewable energy resources in Turkey using an integrated MCDM approach with linguistic interval fuzzy preference relations. *Energy, 123*, 149-163. https://doi.org/10.1016/j.energy.2017.01.137

Caragliu, A., Del Bo, C., & Nijkamp, P. (2011). Smart cities in Europe. *Journal of Urban Technology, 18*(2), 65-82.

Cunjiang, Y., Huaxun, Z., & Lei, Z. (2012). Architecture design for smart grid. *Energy Procedia, 17*, 1524-1528.

Cretu, G. L. (2012). Smart cities design using event-driven paradigm and semantic web. *Informatica Economica, 16*(4), 57-67.

Dameri, R. P. (2013). Searching for smart city definition: A comprehensive proposal. *International Journal of Computers & Technology, 11*(5), 2544-2551.

Erdinc, O. (2017). Yenilenebilir enerji, akıllı şebekeler ve enerji verimliliği, REC Türkiye. https://recturkey.files.wordpress.com/2017/08/0201_ozanerdinc_yenilenebilirenerjiakillisebekelerenerjiverimliligi.pdf

Exner, J. P., Zeile, P., & Streich, B. (2011). Urban monitoring laboratory: New benefits and potential for urban planning through the use of urban sensing, geo- and mobile-web. In Real CORP Proceedings (pp. 1087-1096). The International Conference on Urban Planning and Regional Development in the Information Society.

Giffinger, R., Fertner, C., Kramar, H., Kalasek, R., Milanovic, N., & Meijers, E. (2017). Smart cities ranking of European medium-sized cities. Viyana.

International Energy Agency (IEA). (2020). World energy outlook 2020. Flagship Report. IEA, Paris.

International Energy Agency (IEA). (2021). Global energy review 2021.

Lee, H. C., & Chang, C. T. (2018). Comparative analysis of MCDM methods for ranking renewable energy sources in Taiwan. *Renewable and Sustainable Energy Reviews, 92*, 883-896. https://doi.org/10.1016/j.rser.2018.05.007

Lund, H. (2014). *Renewable energy systems - A smart energy systems approach to the choice and modeling of 100% renewable solutions* (2nd ed.). Academic Press.

Lund, H., Ostergaard, P. A., Connolly, D., & Mathiesen, B. V. (2017). Smart energy and smart energy systems. *Energy, 137*, 556-565. https://doi.org/10.1016/j.energy.2017.05.123

Mangır, F. (2016). Smart city: Strategies for local governments: The case of Konya in Turkey. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 41. yıl özel sayısı*, 17-36.

Pettit, C., Wentz, E., Randolph, B., Sanderson, D., Kelly, F., Beevers, S., & Reades, J. (2020). Tackling the challenge of growing cities: An informed urbanisation approach. In S. Hawken, H. Han, & C. Pettit (Eds.), *Open cities: Open data* (pp. 197-219). Palgrave Macmillan.

Siksnelyte, I., Zavadskas, E. K., Streimikiene, D., & Sharma, D. (2018). An overview of multi-criteria decision-making methods in dealing with sustainable energy development issues. *Energies, 11*(10), 2754.

Şengöz, M. (2021). *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, 7*(1), 73-85.

Thatcher, J. (2017). You are where you go: The commodification of daily life through Environment and Planning A: Economy and Space, *49*(12), 2702-2717.

Varol, Ç. (2017). Sürdürülebilir gelişmede akıllı kent yaklaşımı: Ankara'daki belediyelerin uygulamaları. *Çağdaş Yerel Yönetimler, 26*(1).

Vodafone & Deloitte. (2017). Akıllı şehirler yol haritası.

Adminstat Germania. (2024, Haziran). Population. https://ugeo.urbistat.com/AdminStat/en/de/demografia/dati-sintesi/berlin

Berlin air Quality monitoring network. (2024, Haziran).Current air quality index. https://luftdaten.berlin.de/lqi

Enerji Atlas Berlin. (2024, Haziran). Energy consumption. https://energieatlas.berlin.de/

Enerji Atlası. (2024,Haziran). https://www.enerjiatlasi.com/rezerv/dunya-dogalgaz-rezervi.html

İBB Açık Veri Portalı. (2024, Haziran). İlçe Bazında Aylık Doğal Gaz Tüketim Miktarı. https://data.ibb.gov.tr/dataset/ilce-bazinda-aylik-dogalgaz-tuketim-miktari/resource/d5fe41b0-3848-4548-9ac7-6e4756c3027b

İstanbul Hava Kalitesi İzleme Merkezi. (2024, Haziran). https://havakalitesi.ibb.gov.tr/Pages/AirQualityCalendar

12. Bölüm

TÜRKİYE'DE ALTERNATİF YAŞAM ARAYIŞI: TOPRAĞA DÖNÜŞ HAREKETİ

Betül Ertoy Sarıışık

1. GİRİŞ

Kentlerde meydana gelen hızlı nüfus artışının ekonomik, sosyal ve çevresel sorunlarla ilişkisi ve bu sorunların kentsel alanlarda meydana gelen aşırı kaynak tüketimi ile birlikte; hava, su, toprak kirliliği ile olan ilişkisi yapılan araştırmalarda sıklıkla vurgulanmaktadır (Keleş, 1993; Yenigül, 2005; Bal, 2006). Son yıllarda kentsel alanlarda meydana gelen özellikle ekonomik ve ulaşım ile ilgili sorunlar nedeni ile kırsal alanlara yeniden göç hareketi (tersine göç ya da toprağa dönüş) gerçekleştirenlerin sayısı oldukça artmaktadır. Kırsal alanlara göç hareketi gerçekleştiren bu gruplara literatürde "toprağa dönüşçüler" adı verildiği kaynaklarda görülmektedir (Jacob, 1996; Jacob, 2010; Viana, 2011; Wilbur, 2013).

Toprağa dönüş hareketi birden fazla nedene bağlı olarak gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmada; kentsel alanlardan kırsal alanlara göç eden bir grubun göç nedenleri, göç sonrası yeni geçim kaynakları ve toprağa dönüş sonrası yaşam pratiklerinin sürdürülebilir üretim ve sürdürülebilir yaşam bağlamında değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Nüfus artışı ve göç hareketleriyle kentlerde meydana gelen yoğunluk, insanları alternatif yaşam arayışına sürüklemiştir. Türkiye'de kentsel alanların dışında geçim sağlamak ve yaşam sürdürmek için kırsal yaşama ve kırsal üretime dönmek bir alternatif olarak görülmektedir. Uzun yıllar boyunca kentsel düzende geçim sağlayan ve kırsal üretim ile ilgili bilgisi olmayan insanların kırsal yaşama geçmesi oldukça ilgi çekici bulunmuş ve sosyal medyada röportajlara konu hâline gelmiştir. Bunun dışında; göç eden insanlar tecrübelerini pay-

REFERANSLAR

Abram, S., Murdoch, J., & Marsden, T. (1998). Planning by numbers: Migration and statistical governance. *Migration into rural areas: Theories and issues*, 236-251.

Altuntaş, A. (2012). Sürdürülebilir Toplumlar ve Metropollerin Baskılarından Kurtulmak İçin Alternatif Bir Yol: Sürdürülebilir Kentler/Sustainable communities and an alternative way to escape the pressures of metropolis: Sustainable cities. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9*(17), 135-148.

Bal, H. (2006). *Kent Sosyolojisi.* (3. Baskı). Isparta: Fakülte Kitabevi Yayınları.

Benessaiah, K., & Eakin, H. (2021). Crisis, transformation, and agency: Why are people going back-to-the-land in Greece? *Sustainability Science, 16*(6), 1841-1858.

Benson, M., & O'reilly, K. (2009). Migration and the search for a better way of life: a critical exploration of lifestyle migration. The sociological review, *57*(4), 608-625.

Beykoz-Cumhuriyetköy'e göç: Mekânda Adalet (1 Ağustos 2023) Toprağa dönüş inisiyatifleri6. İstanbul Çeperindeki Toprağa Dönüş İnisiyatifleri: #6 Cumhuriyetköy I Banu Sezginer (youtube.com)

Beykoz-Öğümce'ye göç: Mekânda Adalet (3 Ağustos 2023) Toprağa dönüş inisiyatifleri7. İstanbul Çeperindeki Toprağa Dönüş İnisiyatifleri: #7 Öğümce I Yusuf Emre Kahveci (youtube.com)

Bovenkerk, F. (1974). *The sociology of migration: A bibliographic essay*. The Hague: Martinus Nijhoff.

Brown, K., & Westaway, E. (2011). Agency, capacity, and resilience to environmental change: lessons from human development, well-being, and disasters. *Annual review of environment and resources,* 36, 321-342.

Çahantimur, A. ve Turgut Yıldız, H. (2008). "Sürdürülebilir Kentsel Gelişmeye Sosyokültürel Bir Yaklaşım: Bursa Örneği". *İstanbul Teknik Üniversitesi Dergisi, 7*(2) İstanbul: İTÜ Yayınları, 3-13.

Güreşçi, E. (2010). Türkiye'de kentten-köye göç olgusu. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, *11*(1), 77-86.

Halfacree, K. (2007). Back to the land in twenty first century making connecitons with rurality, *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie (Journal of Economic & Social Geography), 98*(*1*).

Halfacree, K. (2008). To revitalise counterurbanisation research? Recognising an international and fuller picture. *Population, Space and Place, 14*(6), 479-495.

Jackson, H., & Svensson, K. (2002). *Ecovillage living: restoring the earth and her people*. UK: Green Books.

Jacob, J. (1996). The North American Back-To-The-Land Movement. *Community Development Journal, 31*(3), 241-249.

Jacob, J. (2010). *New pioneers: The back-to-the-land movement and the search for a sustainable future*. Penn State Press.

Kartal- Aydos'a göç: Mekânda Adalet. (2023, 11 Temmuz). Toprağa dönüş inisiyatifleri1. İstanbul Çeperindeki Toprağa Dönüş İnisiyatifleri: #1 Aydos I Cengizhan Benice (youtube.com)

Keleş, R. (1993). *Kentleşme Politikası.* Ankara: İmge Kitabevi.

Kepenek, E. B. ve Uğuzman, P. T. (2018). Haydi Köyümüze Geri Dönelim! Tersine Göçün Sosyoekonomik Etkileri: Yeniyol Köyü Örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18, 11-36. https://doi.org/10.21560/spcd.v18i39974.437198

Lobner, N., Seixas, P. C., Dias, R. C., & Vidal, D. G. (2021). Urban compactivity models: screening city trends for the urgency of social and environmental sustainability. *Urban Science, 5*(4), 83.

Mekânda Adalet Derneği YouTube Kanalı: https://www.youtube.com/@MekandaAdalet

Sarıyer- Gümüşdere'ye göç: Mekânda Adalet (2023, 18 Temmuz) Toprağa dönüş inisiyatifleri3. İstanbul Çeperindeki Toprağa Dönüş İnisiyatifleri: #3 Gümüşdere I Beyhan Uzunçarşılı (youtube.com)

Seyhan Bayer, N. (2019, 13 Temmuz). Doğaya dönüş, Yeşil Gazete. https://yesilgazete.org/cadi-kazani-dogaya-donus-nuran-seyhan-bayer/

Silivri-Büyükçavuşlu'ya göç: Mekânda Adalet (2023, 20 Temmuz) Toprağa dönüş inisiyatifleri4. İstanbul Çeperindeki Toprağa Dönüş İnisiyatifleri: #4 Büyükçavuşlu I Yeşim Güriş (youtube.com)

Silivri-Yeni Mahalle'ye göç: Mekânda Adalet (2023, 13 Temmuz). Toprağa dönüş inisiyatifleri2. İstanbul Çeperindeki Toprağa Dönüş İnisiyatifleri: #2 Yeni Mahalle I Ayhan Öztürk (youtube.com)

Şile-Ovacık'a göç: Mekânda Adalet (25 Temmuz 2023) Toprağa dönüş inisiyatifleri5. İstanbul Çeperindeki Toprağa Dönüş İnisiyatifleri: #5 Ovacık I Fatma Denizci (youtube.com)

Tezcan, M. (1989). Kentten köye göç. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, *22*(1), 37-42.

UWE: University of the West of England and Use Consultants (2002), Countryside Council for Wales. Low Impact Development-Planning Policy and Practice. Final Report. Bristol: UWE/Land Use Consultants.

Üçok Hughes, M. (2018). *Sustainable living in the city: The case of an urban ecovillage*. Handbook of Engaged Sustainability; Dhiman, S., Marques, J., Eds, 2-2.

Viana L D (2011). Returning to the Land: Problems, Strategies and Dynamics of Neo- Ruralism. *Quaderns de la Mediterrània*, 16, 47-53.

Wilbur A (2013). Growing A Radical Ruralism: Back-to-the-Land as Practice and Ideal. *Geography Compass, 7*(2), 149-160.

Yalcın, C. (2004). Göç Sosyolojisi. Ankara: Anı Yayıncılık.

Yalçıner Ercoşkun, Ö. (2018, 7 Temmuz). Sürdürülebilir ev arayışları, Yeşil Gazete. https://yesilgazete.org/surdurulebilir-ev-arayislari-ozge-yalciner-ercoskun/

Yalçıner Ercoşkun, Ö. (2022, 6 Ağustos). Sürdürülebilir bahçe arayışları, Yeşil Gazete. https://yesilgazete.org/surdurulebilir-bahce-arayislari-ozge-yalciner-ercoskun/

Yenigül, S.B., (2005). Göçün kent mekânı üzerine etkileri. *Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, *18* (2). 273–288.ss.

Yılmaz, N. (2009). Ekonomik krizin etkisiyle İstanbul'dan tersine göç eden ailelerin toplumsal özellikleri ve beklentileri üzerine bir inceleme*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt XI, Sayı 1*. 27-62.

13. Bölüm

GÜNEŞKÖY KOOPERATİFİ: ANKARA-KIRIKKALE KIRSALINDA YEREL GIDA ÜRETİMİ

Ali Gökmen - İnci Gökmen

1. GİRİŞ

İnsanlık bundan yaklaşık 10-12 bin yıl önce günümüzdeki Anadolu topraklarının da bulunduğu coğrafyada (Bereketli Hilal) avcı-toplayıcılıktan yerleşik tarıma geçmiştir. İnsanlık tarihinde gıda üretiminin başladığı bu bölgelerin ortak özelliği iklimin uygunluğu ve tatlı su kaynaklarına sahip olmasıdır. Güneydoğu Anadolu'nun en önemli iki su kaynağı Fırat ve Dicle nehirleri Doğu Anadolu Bölgesi dağlarından doğarak Güneydoğu Bölgesindeki düzlüklerden sınırı aşmakta, Suriye ve Irak üzerinden Irak Basra körfezinde denize dökülmektedir. Bu coğrafya tarımın başladığı ve yaygınlaştığı, Sümer medeniyetinin geliştiği, yazının keşfedildiği bir bölgedir. Ancak yoğun tarım, aşırı sulama sonucu toprağın tuzlanması, tarımın verimsizleşmesi, kaynakların tükenmesi, kuraklık nedeniyle başka bölgelerden göç, savaş gibi nedenler bu zengin kültür döneminin sonlanmasının nedenlerinden olmuştur (Diamond, 2019). Anadolu Hitit uygarlığı da Kızılırmak su havzasının içinde yer alan başka bir uygarlıktır. Ancak bu uygarlık da Bereketli Hilal bölgesindeki medeniyetlere benzer nedenlerden sonlanmıştır.

Avrupa ülkelerinin çoğunun başkenti nehir kıyılarında yer almaktadır; Berlin, Bern, Bratislava, Budapeşte, Köln, Londra, Paris, Üsküp, Viyana. Tuna nehri on ülke toprağından geçerek Karadeniz'de denize dökülmektedir. Bu makalenin ilgi alanı olan Türkiye'nin başkenti Ankara, Anadolu topraklarının ortasında akarsu havzalarının (Kızılırmak, Sakarya) kesişim noktasında, kadim uygarlıkların (Hitit, Frig, Lidya, Galat, Roma, Osmanlı) yerleşkesi olmuştur. Erken Cumhuriyet döneminde Ankara'nın bilinen 20 deresi bugün üzerleri

REFERANSLAR

ABB Toptancı Hali (2023). https://www.ankara.bel.tr/haberler/ankaralilar-2023-yilinda-en-cok-domates-ve-karpuz-tuketti-16983. 4 Nisan 2024.

Abruzzese, L. *Global Food Security, Rabat*. http://www.imf.org.external/np/seminars/eng/2014/food/pdf/Abrızzese.pdf.4 Nisan2024.

Akyar, H ve Küçük İ. (2018) *Ankara'nın dereleri belgeseli*. https://www.youtube.com/watch?v=lnP4YW2ZIyg. 4 Nisan 2024.

Agroekoloji. https://www.dortmevsimekoloji.org/agroekoloji/.4 Nisan 2024.

Alpagut, L. (2017). *Hermann Jansen İçin Ankara'da Yeni bir Görev: 'Gazi Orman Çiftliği' Planlaması*, Ankara Araştırmaları Dergisi 5(1), 1-26.

Ankara Yeşil Eylem Planı (2024). https://www.ankara.bel.tr/ankara-yesil-sehir-eylem-plani.4 Nisan 2024.

AOÇ. https://www.spo.org.tr/resimler/ekler/90e982518a50e28_ek.pdf.4 Nisan 2024.

Artık, N. ve Gücer, Y.(2023), *Gıda Güvenliği, Gıda Güvencesi, Gıda Egemenliği ve Sürdürülebilirlik,* Türkiye Klinikleri, s. 54-72.

Azotlu gübre üretimi. https://www.genemamakine.com/azotlu-gubre-uretimi/?lang=tr.4 Nisan 2024.

Biogas Newsletter (2011). https://www.yumpu.com/en/document/view/26368299/snv-domestic-biogas-newsletter-issue-4 4 Nisan 2024.

Bogdanski, A. (2012). *Bogdanski Agriculture & Food Security,* 1.9 http://www.agricultureandfoodsecurity.com/content/1/1/9) 4 Nisan 2024

Bogdanski, A., Dubois O. ve Chuluunbaatar D., (2010). *Integrated Food-Energy Systems. Project assessment in China and Vietnam, 11-29 October 2010. Final Report. Rome: FAO*.

Bogdanski, A., Dubois, O., Jaimieson, C. ve Krell, R. (2010). *Making Integrated Food-Energy Systems Work for People and Climate. Rome: FAO*.

Bogdanski, A. (2012) *Integrated food-energy systems for climate-smart agriculture*, Bogdanski Agriculture & Food Security 2012, 1:9.

Buğday, https://www.bugday.org/blog/istanbulta-bir-ekolojik-bahce-modeli/, 26 Mayıs 2024

Buğday kampus, https://www.bugday.org/blog/tohumlarkampuse/ 26 Mayıs 2024

Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği. https://bugday.org.tr/. 4 Nisan 2024.

Canımoğlu M.A., Adak S.B., Ünlü Ü., Genç E., Yorulmaz A. (2022). *Gıda ve yem için hızlı alarm sisteminde bulunan gıda ile temas eden madde bildirimleri*, İst. Tic. Ü., Fen Bilimleri Dergisi, 21(41), 10-18.

CSFS, Center for Studies in Food Security, (2015). *The Five A's of Food Security.* Ryerson University, Toronto. https://www.torontomu.ca/foodsecurity/ .

Cambridge, https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/pesticide, 27 Mayıs 2024

Croft, J. *Dragon Dreaming International,* https://dragondreaming.org/.4 Nisan 2024.

Dergipark. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2444374.4 Nisan 2024.

Diamond, J. (2019). *Çöküş*, Pegasus Yayınları.

Duchscherer, D. https://nvcacademy.com/nvc-trainer/duke-duchscherer, 26 Mayıs 2024

Ecovillage Design Education https://www.gaiaeducation.org/ede-ecovillage-design-education 4 Nisan 2024.

Eştürk, Ö. ve Ören MN (2014). *Türkiye'de Tarım Politikaları ve Gıda Güvencesi*. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi, 24(2), 193-200.

EVS, https://europeanvoluntaryservice.org, 26 Mayıs 2024

ESC, https://europeansolidaritycorps.net, 26 Mayıs 2024

FAO (2015) *Climate change and food security: risks and responses*. https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/a4fd8ac5-4582-4a66-91b0-55abf642a400/content. 4 Nisan 2024.

Food Security, Türkiye. https://www.ifad.org/en/web/operations/w/country/turkiye. 4 Nisan 2024.

GEN Europe, https://gen-europe.org, 4 Nisan 2024

Gıda Güvenliği. https://www.ekoiq.com/turkiyede-tarim-zehri-bildirimleri-rekor-seviyelerle-artiyor/#:~:text=Kalıntısı%20Tespit%20Edildi-,2023%20yılının%20Ocak%2DHaziran%20ayları%20arasında%20biber%20başta%20olmak%20üzere,üzeri%20pestisit%20kalıntısı%20tespit%20edildi.4 Nisan 2024.

Global Food Security. https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index/explore-countries/turkey 4 Nisan 2024.

Gökmen, A., Kayalıgil, S., Weber, G., Gökmen, İ., Ecevit, M., Sürmeli, A., Bali, T., Ecevit, Y., Gökmen, H. ve DeTombe, D. (2004). Balaban Valley Project: Improving the Quality of Life in Rural Area in Turkey, *International Scientific Journal of Methods and Models of Complexity*, v7, 1-24.

Götsch E. (2024) https://agendagotsch.com/en/what-is-syntropic-farming/.4 Nisan 2024.

Gümüşkaya, H. (2024). *Birgün*, 8 Mayıs ve 12 Mayıs 2024.

Güneşköy Ağ sayfası, http://guneskoy.org.tr ,4 Nisan 2024.

Halkevleri, beslenme. https://halkevleri.org.tr/calismalarimiz/ankara-aylik-beslenme-ve-barinma-maliyeti-raporu/ 4 Nisan 2024.

İPA, 2024. https://ipa.istanbul/yayinlarimiz/genel/istanbulda-yasam-maliyeti-arastirmasi-subat-2024. 4 Nisan 2024.

IPARD, https://ipard.tarimorman.gov.tr/, 26 Mayıs 2024

Kaplan, A. (2021) *"Sustainable Design İmplications for Alternative Food Networks: a Case on Güneşköy's Community Supported Agriculture (CSA) model*" Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.

Karabaşa, S. (2018).*"Geçmişteki Gelecek Sürdürülebilirlik Arayışında Köylülüğün Yeniden Keşfi." Ankara Üniversitesi,* Antropoloji Bölümü, Doktora Tezi.

Keskinok, Ç., Özgün, IY ve Efeoğlu, E. (2023). J*ansen ve Ankara Planları-Yazışmalar, 1930-1938,* VEKAM.

Kıymaz, T. ve Şahinöz, A. (2010). *Dünya ve Türkiye-Gıda Güvencesi Durumu, Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 21(76), 1-30.

Koch-Gonzalez, J. ve Rau, TJ (2023). Sosyokrasi, Yeni İnsan Yayınevi.

Koç. G. ve Uzmay, A. (2015). *Gıda Güvencesi ve Gıda Güvenliği: Kurumsal Çerçeve ve Gelişmeler, Tarım Ekonomisi Dergisi* 21(1), 39-48.

Kraychev (2024). S., *Karadeniz İşbirliği Devletlerinde Gıda Güvenliği, Bulgaristan* www.pabsec.org/pabsec/aksisnet/file/09-GA35-EC34-REP-10-tr.docx). 4 Nisan 2024.

Lowenfels, J. ve Lewis, W., 2020. *Mikroorganizmalarla Takım Olmak*, Tübitak Popüler Bilim Kitapları.

Lowenfels, J. (2022. *Besin Maddeleriyle Takım Olmak,* Tübitak Popüler Bilim Kitapları.

Monibostan. *Ekolojik Eğitim Kampusu*. https://www.monibostan.com.4 Nisan 2024.

Özdemir, A., (2008). *Experimental investigation of use of canola oil as a diesel fuel*. METU MS Thesis. http://etd.lib.metu.edu.tr/upload/2/12609954/index.pdf.

Özkaya, T., Yıldız, MY, Özden, F. ve Kocagöz, U. (2021). *Başka Bir Tarım Mümkün,* Agroekoloji, Metis.

Resmi Gazete (2008), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/09/20080926-4.htm, 20 Mayıs 2024

Rosenberg, BM (2011). *Şiddetsiz İletişim*, Bir Yaşam Dili, 13. Basım, Remzi Kitabevi.

Sarı, P. (2006). *Preliminary design and construction of prototype canola seed oil extraction machine,* METU MS Thesis. https://etd.lib.metu.edu.tr/upload/12607357/index.pdf.

Semiz, Y. (2019). *Asfaltın altında dereler var.* https://luwifilm.com/tr/asfaltin-altinda-dereler-var/. 4 Nisan 2024.

SGP, https://sgp.com

Soil Foodweb. http://soilfoodweb.com/ 4 Nisan 2024.

Sustainability and Adaptation. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/stronger-europe-world/eu-actions-enhance-global-food-security_en#global-impact-of-reduced-crop-production. 4 Nisan 2024.

Tahtacıörencik, https://tahtaciorencik.org/, 26 Mayıs 2024

Tarımorman. https://www.tarimorman.gov.tr/GKGM/Menu/115/Resmi-Tarimsal-Ilac-Istatistikleri. 4 Nisan 2024.

Tarım Orman Dergisi. http://www.turktarim.gov.tr/Haber/991/bir-degisimin-hikayesi-ataturk-orman-ciftligi- 4 Nisan 2024.

TES-İŞ www.tes-is.org.4 Nisan 2024.

Tezcan, F. (2014). *Börtü Böcek için Doğa Dostu Öneriler ve Ev Yapımı İlaçlar*, Meta Basım.

TGDF (2011). Türk Gıda ve İçecek Dernekleri Federasyonu, *Çiftlikten Çatala Gıda Güvenliği*. TGDF Yayınları, Ankara.

Tonguç İ.H., (1998). *Eğitim Yolu ile Canlandırılacak Köy*, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı.

TUİK, (2022). https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Urban-Rural-Population-Statistics-2022-49755.

Veri kaynağı, (2024). https://www.verikaynagi.com/grafik/100-yilda-kent-ve-kirsal-nufusu/#

Weitzhofer-Yurtışık, T. (2012), *An ecovillage initiative and its interact, Developing a village in central Anatolia,* Viyana Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Yüksek Lisans Tezi

YŞEP, (2020). *Ankara Yeşil Şehir Eylem Planı.* https://www.ankara.bel.tr/ankara-yesil-sehir-eylem-plani. 4 Nisan 2024.

Zehirsiz Sofralar, https://zehirsizsofralar.org/ 20 Mayıs 2024

ENGELLİ SPORLARI ÖĞRETİM İLKE VE YÖNTEMLERİ

Editör
Dr. Sibel Taşralı Nalbant

nobel
40.yıl

ENGELLİ SPORLARI ÖĞRETİM İLKE VE YÖNTEMLERİ

Editör: Dr. Sibel Taşralı Nalbant

Yayın No: 5656
Spor Bilimleri: 120
ISBN: 978-625-371-842-8
E-ISBN: 978-625-371-843-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Taşralı Nalbant, Sibel.
Engelli Sporları Öğretim İlke ve Yöntemleri / Sibel Taşralı Nalbant
1. Basım, XII + 316 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-842-8
E-ISBN: 978-625-371-843-5
1. Engelli Sporları 2. Öğretim Yöntemleri 3. Uyarlanmış Spor Eğitimi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI v

SUNUŞ vii

ÖN SÖZ ix

Kısım I
ENGELLİ SPORLARINDA TEMEL BİLGİLER VE ÖĞRETİM YAKLAŞIMLARI

Bölüm 1
GENEL BİLGİ VE TEMEL KAVRAMLAR 3
Sibel Taşralı Nalbant

Bölüm 2
ENGELLİ SPORLARI ÖĞRETİM İLKE VE YAKLAŞIMLARI 21
Atike Yılmaz

Bölüm 3
ENGELLİ SPORLARI VE FİZİKSEL AKTİVİTEDE ÖĞRETİM YÖNTEMLERİ 33
Gonca İnce

Bölüm 4
ENGELLİ SPORLARI ÖĞRETİM PROGRAM VE PLANLARI 65
Gülsüm Hatipoğlu Özcan

Kısım II
ENGELLİ SPORLARINDA ÖĞRETİM YÖNTEMLERİ VE UYGULAMALARI

Bölüm 5
ENGELLİ SPORLARI: TEKERLEKLİ SANDALYE BASKETBOLU 97
Pelin Aksen

Bölüm 6
ENGELLİ SPORLARI: TENİS 111
Gönül Tekkurşun Demir

Bölüm 7
ENGELLİ SPORLARI: OTURARAK VOLEYBOL 135
Ahmet Sansi

Bölüm 8
ENGELLİ SPORLARI: GOALBALL 155
Ahmet Sansi

Bölüm 9
ENGELLİ SPORLARI: BOCCİA 175
Gülsüm Hatipoğlu Özcan

Bölüm 10
ENGELLİ SPORLARI: PARA BADMİNTON 197
Mehmet Dinç

Bölüm 11
ENGELLİ SPORLARI: YÜZME 219
Emre Gök

Kısım III
FARKLI BAKIŞ AÇILARINDAN ENGELLİ SPORLARI

Bölüm 12
ENGELLİ SPORLARI BAKIŞ AÇISI İLE TEMEL İLK YARDIM BİLGİLERİ 243
Hatice Gülsoy

Bölüm 13
ÖZEL EĞİTİM BAKIŞ AÇISIYLA ENGELLİ SPORLARI 273
Emine Balcı

Bölüm 14
SOSYOLOJİK BAKIŞ AÇISI İLE ENGELLİ SPORLARI: ÖTEKİLEŞTİRİLMİŞ BEDENDEN PARALİMPİK BEDENE 291
Yasemin Yalçın

Bölüm 1

GENEL BİLGİ VE TEMEL KAVRAMLAR

Sibel Taşralı Nalbant

Giriş

İnsan hareketi, yaşamın temel bir unsuru olup etkileşim, iletişim ve öğrenme süreçlerini içeren yapılandırılmış bir mücadele biçimi olarak değerlendirilebilir. Spor ise belirli kurallar çerçevesinde rekabet, yarışma ve üstün gelme amacı taşıyan bir etkinliktir. Bu bağlamda insan hareketinin spor ile ilişkili boyutu, bir sosyalleşme aracı olarak nitelendirilebilir. Doğuştan itibaren akranlarına kıyasla dezavantajlı olarak dünyaya gelen özel gereksinimli bireyler, yaşamları boyunca genellikle hastane, ev ve özel eğitim merkezi ekseninde bir hareket alanı bulabilmektedir. Bu bireylerin en temel gereksinimlerinden olan "sağlık ve sosyalleşme"ye ulaşmada, sporun sağladığı faydalardan yeterince yararlanamadıkları gözlemlenmektedir. Özel gereksinimli olma durumu, bireyleri sosyal izolasyona, monoton bir yaşama ve amaçsızlık hissine sürükleyerek psikososyal açıdan ikincil engellerin ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir.

Bu noktada sporun dönüştürücü etkisi devreye girerek mevcut ve ikincil engellerin ortadan kaldırılmasında etkili bir rol oynayabilir. Spor kültürünün yaygın olduğu toplumlarda spor yapma alışkanlığı gelişmiş bireylerin sayısının yüksek olduğu ve bu toplumların sporda daha başarılı oldukları bilinmektedir. Bu doğrultuda sporun yaygınlaştırılmasında bedensel okuryazarlık, spor kültürü ve kamu olanaklarından yararlanma olmak üzere üç temel kavram öne çıkmaktadır. Engelli sporlarının çok boyutlu önemi göz önünde bulundurulduğunda sporun yaygınlaştırılmasına ve sürdürülebilirliğine yönelik yaklaşımların benimsenmesi son derece kritik bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bağlamda bedensel okuryazarlığın geliştirilmesi ve temel hareket eğitiminden performans sporuna kadar uzanan sürecin sosyoekolojik model çerçevesinde ele alınması önem arz etmektedir. Sosyoekolojik model, bireyi çevreleyen çeşitli faktörlerin etkileşimini kabul eden ve bireyin davranışlarının kişisel, kişiler arası, kurumsal, çevresel ve politik olmak üzere beş boyutta sınıflandırılan etmenler tarafından etkilendiğini öne süren bir yaklaşımdır. Bu model, spor yapan bireyi merkeze alarak sporun toplumun her kesimi için erişilebilir olmasını hedeflemektedir.

Bu federasyonlar, özel gereksinimli bireylerin spor yapma olanaklarını artırmak ve onların ulusal ve uluslararası düzeyde başarılar elde etmelerini sağlamak amacıyla geniş bir yelpazede faaliyet göstermektedir.

Her geçen gün özel gereksinimli sporcu sayısındaki artış ve elde edilen başarılar, engelli sporuna olan ilgi ve merakı da artırmaktadır. Bu durum, engelli spor branşlarının öğretiminin daha derinlemesine incelenmesini, daha kapsamlı antrenman programlarının geliştirilmesini ve uygun öğretim yaklaşımlarının kullanılmasını zorunlu kılmaktadır.

Kaynaklar

Ainsworth, B. E., Haskell, W. L., Herrmann, S. D., Meckes, N., Bassett, D. R., Tudor-Locke, C., Greer, J. L., Vezina, J., & Wang, J. (2011). Compendium of physical activities: A second update of codes and MET values. Medicine & Science in Sports & Exercise, 43(8), 1575–1581. https://doi.org/10.1249/MSS.0b013e31821ece12

American Psychiatric Association. (2013). Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5th ed.).

American Psychological Association. (2020). Publication manual of the American Psychological Association (7th ed.).

Anderson, D., & Morris, J. (2015). Inspirational role models in disability sports: A motivational study. Sport in Society, 18(3), 359-374.

Anderson, J., & Morris, T. (2015). Role models in sport: Inspiration for overcoming barriers. Sport and Society, 32(2), 65-79. https://doi.org/10.1080/17430437.2015.1040654

Anderson, R. J., & McDonald, J. S. (2017). The impact of physical activity on health-related quality of life. Journal of Public Health Research, 6(2), 123–129. https://doi.org/10.4081/jphr.2017.1153

Bailey, R., Collins, D., & Ford, P. (2010). The role of physical activity in the development of physical competence. European Physical Education Review, 16(1), 101–118. https://doi.org/10.1177/1356336X10364957

Baumann, C., & Krönert, B. (2019). The impact of adaptive sports on quality of life: A review of literature. Journal of Sport & Health Science, 8(1), 41-50. https://doi.org/10.1016/j.jshs.2018.06.003

Biddle, S. J. H., & Asare, M. (2011). Physical activity and mental health in children and adolescents: A review. British Journal of Sports Medicine, 45(11), 866-872. https://doi.org/10.1136/bjsm.2010.075288

Block, M. E. (2007). A teacher's guide to including students with disabilities in general physical education. Brookes Publishing.

Britten, N., Ellis, J., & Hargreaves, D. (2013). The role of sports in promoting independence among individuals with disabilities. Disability and Society, 28(5), 652-665. https://doi.org/10.1080/09687599.2012.717836

Burchardt, T. (2004). Patterns of disadvantage and inequality. Social Policy and Administration, 38(4), 352-368. https://doi.org/10.1111/j.1467-9515.2004.00378.x

Burchardt, T. (2004). Social exclusion and the role of disability. Disability & Society, 19(5), 435-449.

Caspersen, C. J., Powell, K. E., & Christenson, G. M. (2000). Physical activity, exercise, and physical fitness: Definitions and distinctions. Public Health Reports, 100(2), 126-131. https://doi.org/10.2307/4594964

Cunningham, J., et al. (2018). Rehabilitation and exercise for individuals with physical disabilities: A review of evidence. Journal of Rehabilitation Research and Development, 55(1), 1-14.

Cunningham, J., O'Neill, C., & Davis, S. (2018). The role of sports in physical rehabilitation: A systematic review. Journal of Rehabilitation Research & Development, 55(4), 499-510. https://doi.org/10.1682/JRRD.2017.07.0136

Dempsey, P. C., & Owen, N. (2014). The role of physical activity in the prevention of chronic disease. Journal of Physical Activity & Health, 11(2), 234–243. https://doi.org/10.1123/jpah.11.2.234

Dodd, K., & Stamatakis, E. (2016). Physical activity and mental health: The role of physical activity in mental health promotion. Journal of Mental Health, 25(5), 470–477. https://doi.org/10.3109/09638237.2016.1170105

Eime, R. M., Harvey, J. T., & Sawyer, N. A. (2016). The role of sport and physical activity in promoting mental well-being in older adults. Aging & Mental Health, 20(6), 577-589. https://doi.org/10.1080/13607863.2015.1041276

Fowler, N., & Rimmer, J. H. (2012). Social inclusion through sport for people with disabilities. Disability & Society, 27(5), 539-553. https://doi.org/10.1080/09687599.2012.670993

Fowler, R., & Rimmer, J. H. (2012). The role of social support in reducing isolation and improving psychological well-being of individuals with disabilities. Disability & Rehabilitation, 34(10), 774-783.

Gao, Z., Wang, M. Y., & Xiang, P. (2017). Exploring the experiences of Paralympic athletes: A qualitative study. Journal of Sport Management, 31(3), 262-275. https://doi.org/10.1123/jsm.2016-0066

Georgiou, G., & Kaprinis, S. (2022). The impact of inclusive sports programs on individuals with disabilities. Disability & Society, 37(1), 1-15. https://doi.org/10.1080/09687599.2021. 1897513

Gordon, B., & Gage, A. (2016). Economic impact of adaptive sports events: A case study of the 2014 Winter Paralympics. International Journal of Sport Finance, 11(4), 298-310. https://doi.org/10.2139/ssrn.2674257

Gordon, S., & Melamed, C. (2012). Economic impacts of disability sports on local communities. Economic Development Quarterly, 26(4), 310-324.

Guttmann, L. (1986). The story of Stoke Mandeville: The birth of the Paralympic Games. J. Curwen.

Heyne, T., & Martin, J. (2019). Inclusive physical education: A systematic review. Journal of Physical Education, Recreation & Dance, 90(5), 22-32.

Horn, T. S. (2008). Teamwork and leadership in sports. Journal of Sport & Exercise Psychology, 30(1), 55-72. https://doi.org/10.1123/jsep.30.1.55

IFAPA. (2024). International Federation of Adapted Physical Activity. Retrieved from https://www.ifapa.org/

Jones, L., Smith, R., & Martin, M. (2020). Promoting accessibility and inclusion in sports for individuals with disabilities. Sport Management Review, 23(4), 510-522. https://doi.org/10.1016/j.smr.2019.06.002

Jones, R., et al. (2020). Accessibility and inclusion in sports: Policy and practice. Sport Management Review, 23(3), 429-443.

Kramer, J., Campbell, M., & Brown, R. (2017). Challenging stereotypes: The impact of adaptive sports on societal perceptions of disability. Journal of Disability Policy Studies, 27(3), 147-157. https://doi.org/10.1177/1044207316668405

Krause, J., & Schultz, J. (2017). Adapted physical education and sport. Human Kinetics.

Kurtz, A., & Elliot, L. (2011). The role of disability sports in tourism and cultural exchange. Tourism Management, 32(5), 1024-1034.

Martin, D., & Clark, T. (2016). The role of sport camps in enhancing the quality of life for individuals with disabilities. Journal of Leisure Research, 48(2), 210-228. https://doi.org/10.18666/ JLR-2016-V48-I2-7061

Morris, J. N., & Hardman, A. E. (1997). Walking to health. Sports Medicine, 23(5), 306–332. https://doi.org/10.2165/00007256-199723050-00001

Nicholls, A. R., Polman, R. C., & Holt, N. L. (2019). The visibility of athletes with disabilities and its impact on public perception. Adapted Physical Activity Quarterly, 36(1), 87-103. https://doi.org/10.1123/apaq.2018-0035

Paralympic Games. (2024). The history of the Paralympic Games. Retrieved from https://www.paralympic.org/history

Perrin, E. C., Bloom, S. R., & Gortmaker, S. L. (2014). Physical activity and health among children and adolescents with disabilities. Pediatrics, 133(4), e873-e880. https://doi.org/10.1542/ peds.2013-2210

Rimmer, J. H., & Rowland, J. L. (2008). Physical activity for people with disabilities. The Lancet, 371(9623), 970-979.

Schmidt, C. A., & Allen, A. L. (2020). Exploring the multifaceted benefits of participation in adaptive sports. Journal of Sport & Social Issues, 44(2), 132-149. https://doi.org/10.1177/ 0193723519870827

Sherill, C. (2004). Introduction to adapted physical education and sport. McGraw-Hill.

Sherill, C. (2015). Adapted physical education and sport (6th ed.). Human Kinetics.

Sherry, E. (2010). The role of sport in social inclusion and community development. Sport in Society, 13(6), 874-890. https://doi.org/10.1080/17430431003749966

Shields, M., & Tremblay, M. S. (2010). Screen time and physical activity: A Canadian perspective. Statistics Canada. https://www150.statcan.gc.ca/n1/en/catalogue/82-003-X201000201953

Smith, B., & Johnson, L. (2015). Building community through sports: The impact of inclusive physical activities. Journal of Community & Applied Social Psychology, 25(2), 98-112.

Smith, K., & Johnson, L. (2015). Community and connection through adaptive sports: A longitudinal study. Disability Studies Quarterly, 35(3), 11-23. https://doi.org/10.18061/dsq.v35i3.4366

Special Olympics. (2024). Special Olympics history. Retrieved from https://www.specialolympics.org/

Vogel, J., Davis, S., & Hawkins, R. (2020). Chronic health conditions and physical activity among individuals with disabilities. Disability and Health Journal, 13(3), 100782. https://doi.org/10.1016/j.dhjo.2019.100782

Warburton, D. E. R., Nicol, C. W., & Bredin, S. S. D. (2006). Health benefits of physical activity: The evidence. CMAJ: Canadian Medical Association Journal, 174(6), 801-809. https://doi.org/10.1503/ cmaj.051351

Weiss, M. R., & Ferrer-Caja, E. (2002). Motivational orientations and sport participation: A meta-analysis. Journal of Sport & Exercise Psychology, 24(1), 54-73. https://doi.org/10.1123/ jsep.24.1.54

World Health Organization. (2001). International classification of functioning, disability and health (ICF). World Health Organization.

World Health Organization. (2011). World report on disability. World Health Organization.

World Health Organization. (2021). Global status report on physical activity 2021. https://www.who.int/publications/i/item/9789240064884

Bölüm 2

ENGELLİ SPORLARI ÖĞRETİM İLKE VE YAKLAŞIMLARI

Atike Yılmaz

Giriş

Özel gereksinimli bireylerin yaşama hazırlanması, topluma tam katılımlarının sağlanması, bağımsız hareket becerilerinin öğretimi, ekonomik olarak kendilerini idame ettirmeleri ve kendilerini gerçekleştirme noktasında temel görevi eğitim ortamları gerçekleştirmektedir. Bu sebeple de öğrenme ve öğretme süreçlerinde öğretici konumda olan eğitmenler kendilerine rehber olacak veya yol gösterecek öğretim ilkelerini esas almalıdırlar. Belirli bir alana özgü olan bilgi ve becerileri kazandırma sürecinde planlı, düzenli, ve kontrollü olabilmesi için öğretimin geçerliği kanıtlanan, evrensel olarak kabul gören ilkeler doğrultusunda gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Diğer bütün çocuklar gibi özel gereksinimli çocuklarda sosyalleşme, başarılı olma, takdir edilme, çevreleri tarafından kabul edilme ihtiyacı hissederler. Bu bireylerin kendilerini gerçekleştirme noktasına hazırlanmasında uyarlanmış beden eğitimi ve spor uygulamaları tüm bunların gerçekleştirilmesinde önemli rolü vardır. Hayat sadece akademik becerilerden ibaret değildir. Bu noktada bir para sporcu yetiştirmek, bireylerin bağımsız hareket becerilerini geliştirmek, fiziksel aktiviteyi yaşam felsefesi hâline getirebilmeyi başarmak özel gereksinimli bireylerin gelişimi için önemlidir. Bu bölüm, alanda çalışacak öğretmenler, antrenörler, yani spor eğitmenleri uyarlanmış beden eğitimi ve spor uygulamalarındaki öğrenme ve öğretme süreçlerine hâkim olmaları kendilerine rehberlik etmesi ve yol gösterici olması amacıyla hazırlanmıştır. Bu bölümden okuyucuların uyarlanmış beden eğitimi ve spor uygulamalarına yönelik öğretim ilke ve yaklaşımlarını bilme kazanımları sağlanacaktır.

Öğretim İlkeleri

Özel gereksinimli bireylerde öğretim ilkelerine geçmeden önce bu bireylerle çalışacak eğitmenlerin özel eğitim ilkelerini benimsemesi ve uygulamalarında bu

Kaynakça

Aracı, H. (2007). Yapılandırmacı Yaklaşımla Beden Eğitimi ve Spor Etkinlikleri, Nobel Yayın: Ankara

Demirel, F. (2023). Hümanist Eğitim Yaklaşımı Çerçevesinde İsmail Hakkı Tonguç'ta İnsan Anlayışı. Turkish Studies-Educational Sciences, 18(3).

Gökgöz, Y. (2021). Spor Bilimlerinde Özel Eğitim ve Kaynaştırma, Kaynaştırmada Farklı Guruplara Yönelik Beden Eğitimi Yaklaşımları ve Öğretim Stratejileri, (Ed: Gonca İnce- Ebru Deretarla Gül), Pegem Akademi: Ankara

Güneş, F. (2016). Öğretmen yetiştirme yaklaşım ve modelleri. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 17(3), 413-435.

Honebein, P. C., & Sink, D. L. (2012). The practice of eclectic instructional design. Performance Improvement, 51(10), 26-31.

Köksal, O. (2016). Öğretim İlke ve Yöntemleri Çağdaş Uygulamalarla Yöntem ve Teknikler, Eğitim Yayınevi: Konya

Mertoğlu, H., Gürdal, A., & Akgül, E. M. (2019). Teori ve uygulamada yapılandırmacı yaklaşım. Eurasian Academy of Sciences Social Sciences Journal, 27, 138-158

Özer, D. (2020). Özel Gereksinimli Öğrenciler İçin Beden Eğitimi ve Spor, Uyarlanmış Fiziksel Aktivite, 6. Baskı (Ed: Dilara Özer), Nobel Yayın: Ankara

Sünbül, A. M. (2011). Öğretim İlke ve Yöntemleri, Eğitim Akademi Yayınları: Konya

Şahin, İ. (2005). Hümanizm ve eğitim. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 3(11), 47-55.

Şirin, N. (2014). Uygulamalı Davranış Analizi, Hedef Davranış Belirleme ve Tanımlama, (Ed: Elif Tekin-İftar), Vize Yayıncılık: Ankara

Tekin İftar, E. (2014). Uygulamalı Davranış Analizi, Uygulamalı Davranış Analizi: Tanımı Tarihçe ve Özellikleri, (Ed: Elif Tekin-İftar), Vize Yayıncılık: Ankara

Topkaya, İ. (2011). Hareket, Beden Eğitimi ve Spor Öğretiminde Öğrenme ve Öğretinim Temelleri, Nobel Yayıncılık: Ankara

Uluçınar, U. (2022). Teori tabanlı değerlendirmeye dayalı eklektik bir program geliştirme modeli. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(1), 132-151.

Bölüm 3

ENGELLİ SPORLARI VE FİZİKSEL AKTİVİTEDE ÖĞRETİM YÖNTEMLERİ

Gonca İnce

Giriş

Dünya çapında yaklaşık 650 milyon engelli birey bulunmaktadır ve bu da dünya nüfusunun yaklaşık %10'una karşılık gelmektedir (Ascondo vd., 2023). Engelli bireyler, tipik gelişim gösteren bireyler ile eşit şartlara sahip olmalarına rağmen sosyal dışlanma ve ön yargılara maruz kalma gibi durumlar nedeniyle bu bireylerin eğitim ve sosyal yaşama katılımları azalmaktadır. Engelli kişilerde genel refahı iyileştirmeye ve fırsat eşitliğini teşvik etmeye yönelik stratejilerden birinin, spor ve fiziksel aktivite (FA) uygulamaları olduğu belirtilmektedir (Ascondo vd., 2023). Ancak engelli bireylere spor ve FA nasıl yaptırılır ya da öğretilir? Hangi öğretim yöntemleri daha etkilidir? Spor ya da FA yaptırılırken nelere dikkat edilmelidir? Engellilere sadece tipik gelişim gösteren bireylere uygulanan genel öğretim yöntemlerini kullanmak doğru bir yaklaşım mıdır? Ya da özel eğitimde engelli bireylerin öğretiminde kullanılan her türlü öğretim yöntemi, spor ve FA öğretimi için yeterli midir? Spor ve FA öğretiminde farklı öğretim yöntemleri kullanılabilir mi? vb. sorulara spor bilim alanında hâlâ yanıtlar arandığı görülmektedir.

Bu bölümde, genel ve özel öğretim yöntemleri, özel eğitim alanında kullanılan özel öğretim yöntemleri, özel öğretim yöntemlerine özgü bireysel takip formları, bireysel değerlendirme formları (rubrikler), farklı öğretim modelleri ve uygulamaları, özel öğretim yöntemleri uygulamalarında dikkat edilecek hususlar, özel öğretim yöntemleri hususunda ailelere, öğretmenlere ve antrenörlere öneriler verilmiştir.

Engelli Sporları ve Fiziksel Aktiviteye Yönelik Genel Öğretim Yöntemleri

Öğrenme, bireyde istendik davranış oluşması ile kalıcı bilgi ve beceri değişimidir. Öğretme ise bu kalıcı değişikliği sağlayan eğitimin önemli bir parametresini oluşturmaktadır. Bireylerin öğrenme tiplerinin önceden belirlenmesi, uygulamada

Kaynakça

Alhuzimi, T. (2022). Efficacy of video modelling (VM) in developing social skills in children with autism spectrum disorder (ASD) at school in Saudi Arabia. International Journal of Disability, Development and Education, 69(2), 550-564

Alpaydın, B. (2020). The effectiveness of video modelling on social and communication skills: A systematic review. International Journal of Scholars in Education, 3(2), 363-373.

Ansari, S., Hosseinkhanzadeh, A. A., AdibSaber, F., Shojaei, M., & Daneshfar, A. (2020). The effects of aquatic versus kata techniques training on static and dynamic balance in children with autism spectrum disorder. Journal of Autism and Developmental Disorders, 1-7. https://doi.org/10.1007/s10803-020-04785-w.

Ascondo, J., Martín-López, A., Iturricastillo, A., Granados, C., Garate, I., Romaratezabala, E., ... & Yanci, J. (2023). Analysis of the barriers and motives for practicing physical activity and sport for people with a disability: differences according to gender and type of disability. International Journal of Environmental Research and Public Health, 20(2), 1320.

Aydogan, A., & Demirok, M. S. (2023). The effectiveness of computer aided video modeling in teaching basic basketball movements to individuals with Down syndrome. Children, 10(1), 153.

Birkan, B. (2013). Etkinlik çizelgeleri: Otizmli çocuklara bağımsızlık, sosyal etkileşim ve seçim yapmayı kazandırma. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 14(01), 61-76.

Block, M. E. (2007). A Teacher's Guide to Including Students with Disabilities in General Physical Education, Baltimore: Brookes Publishing Company.

Block, M.E. (2007). A Teacher's Guide to Including Students with Disabilities in General Physical Education, Brookes Publishing Company. PO Box 10624, Baltimore, Brokes publishing.

Cannella-Malone, H., Sigafoos, J., O'Reilly, M., de la Cruz, B., Edrisinha, C., & Lancioni, G. E. (2006). Comparing video prompting to video modeling for teaching daily living skills to six adults with developmental disabilities. Education and Training in Developmental Disabilities, 344-356.

Davis, R., Rocco-Dillon, S., Grenier, M., Martinez, D. & Aenchbacker, A. (2012) Implementing Disability Sports in the General Physical Education Curriculum, Journal of Physical Education, Recreation & Dance, 83:5, 35-41, DOI: 10.1080/07303084.2012.10598778.

Fisher, W. W., Luczynski, K. C., Blowers, A. P., Vosters, M. E., Pisman, M. D., Craig, A. R., ... & Piazza, C. C. (2020). A randomized clinical trial of a virtual-training program for teaching applied-behavior-analysis skills to parents of children with autism spectrum disorder. Journal of applied behavior analysis, 53(4), 1856-1875.

Fotiadou, E. G., Neofotistou, K. H., Sidiropoulou, M. P., Tsimaras, V. K., Mandroukas, A. K., & Angelopoulou, N. A. (2009). The effect of a rhythmic gymnastics program on the dynamic balance ability of individuals with intellectual disability. Journal of Strength and Conditioning Research, 23, 2102–2106.

Genç-Tosun, D., & Kurt, O. (2014). Otizm spektrum bozukluğu ve video modelle öğretim. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 15(03), 37-50.

Gubacs-Collins, K., & Olsen, E. B. (2010). Implementing a tactical games approach with sport education: A chronicle. Journal of Physical Education, Recreation & Dance, 81(3), 36-42.

Güngör, B., Arslan, B., Tufioğlu, Ö. S. Y., Kutlar, H. M., Demir, Ö., & Kaya, C. (2023). Altı şapkalı düşünme tekniğinin kuramsal çerçevede incelenmesi. Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies, 9(28), 69-80.

Harvey, S., & Jarrett, K. (2013). A review of the game-centred approaches to teaching and coaching literature since 2006. Physical Education and Sport Pedagogy, 19(3), 278–300. https://doi.org/10.1080/17408989.2012.754005.

Hott, B. L. Alresheed, F. M. & Henry, H. R. (2014). Peer tutoring interventions for student with autism spectrum disorders: a meta – synthesis. The Journal of Special Education and Rehabilitation 15(1-2): 109-121. DOI: 10.2478/JSER-2014-0007.

Ince, G. (2024). Sekiz Haftalık Goalball Antrenmanlarının, Tipik Gelişim Gösteren Çocukların Reaksiyon Zamanı ve Dikkat Performansları Üzerine Etkisi. Journal of National Education/Millî Eğitim Dergisi, 53 (241), 277-296. DOI: 10.37669/ milliegitim.1213739.

İnce, G.(2021). Kaynaştırma eğitimi alan dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan çocuklarda fiziksel aktivite ve spor eğitimi, İnce, G. & Deretarla Gül, E. (Ed.), Spor bilimlerinde özel eğitim ve kaynaştırma, Ankara: Pegem Akademi.

İnce, G., Yıldırım, N., Atılgan, E. D., & Türkmen, A. (2023). Entelektüel yetersizliği olan bireylerin katıldığı (2+ 1) spor teknik hareket uygulamalarına yönelik görüşlerin incelenmesi. Trakya Eğitim Dergisi, 13(2), 1178-1194.

Karsak, H. G. (2018). Doğrudan öğretim yöntemine genel bir bakış. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 5(3), 77-99.

Kaymak, A. (2021). Özel eğitim ve kaynaştırmada fiziksel aktivite ve sporla ilgili kullanılan öğretim yöntemleri, İnce, G. & Deretarla Gül, E. (Ed.), Spor bilimlerinde özel eğitim ve kaynaştırma, Ankara: Pegem Akademi.

Khan, T. K. A., Abd Malek, N. F., Ishak, A., & Mohamad, N. H. (2020). Effects of imagery and video modelling on self-efficacy during resistance exercise. International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering, 9(1), 2433-2435.

Kozub, F. M., McKay, C., & Columna, L. (2020). Adapted physical education research from the perspectives of teachers, peers, and parents, Haegele, J., Hodge, S., Shapiro, D. (ed.), Routledge Handbook of Adapted Physical Education, U.K., Routledge Publisher.

Leaf, J. B., Cihon, J. H., Ferguson, J. L., & Weinkauf, S. M. (2017). An introduction to applied behavior analysis. 25-42. J.L. Matson (ed.), Handbook of Childhood Psychopathology and Developmental Disabilities Treatment, Autism and Child Psychopathology Series, Springer International Publishing, https://doi.org/10.1007/978-3-319-71210-9_3. AG 2017 25.

Lieberman, L. J. & Houston-Wilson, C. (2017). Strategies for inclusion: Physical education for everyone. USA, Human Kinetics Publishing.

Moon, J. (2022). Connecting sport coaching, physical education, and motor learning to enhance pedagogical practices. Journal of Physical Education and Sport, 22(1), 3-12.

Morsy, A. A. I., & Darweesh, H. A. M. (2021). Effect of Six Hats Thinking Technique on Development of Critical Thinking Disposition and Problem-Solving Skills of Nursing Students. Am. J. Nurs. Res., 9, 8-14.

Mosston, M., & Ashworth, S. (2008). Teaching physical education. Harlow, Essex, United Kingdom: Pearson Education Ltd.p=1-378.

Movahedi, A., Bahrami, F., Marandi, S. M., & Abedi, A. (2013). Improvement in social dysfunction of children with autism spectrum disorder following long term Kata techniques training. Research in Autism Spectrum Disorders, 7(9), 1054-1061.

Nişli, M. Y. (2021). Özel eğitim sınıfı öğrencilerine Floor Curling oyununun öğretiminde eş zamanlı ipucuyla öğretim yönteminin etkililiği (Doctoral dissertation, Bursa Uludag University (Turkey).

Odluyurt, S., & Şentürk, M. (2018). Gelişimsel yetersizliği olan bireylerde eş zamanlı ipucuyla öğretim yöntemiyle Türkiye'de yapılan çalışmaların incelenmesi. İlköğretim Online, 17(3),): s.1417-1443. https://doi.org/10.17051/ilkonline.2018.466362.

Odluyurt, S., & Şentürk, M. (2018). Gelişimsel yetersizliği olan bireylerde eş zamanlı ipucuyla öğretim yöntemiyle Türkiye'de yapılan çalışmaların incelenmesi. İlköğretim Online, 17(3),): s.1417-1443. https://doi.org/10.17051/ilkonline.2018.466362.

Polat, F., & Altunay, B. (2022). Online Anne Öğretimiyle Sunulan Eş Zamanlı İpucuyla Öğretimin, Okul Öncesi Görme Yetersizliği Olan Çocukların Bağımsız Hareket Becerilerini Kazanmalarında Etkililiği. Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi, 8(3), 400-441. DOI: 10.30855/gjes.2022.08.03.003.

Rias, R. M., & Dehkordi, S. R. (2013). Computer game approach for children with autism spectrum disorder: A pilot study. In 6th WSEAS World Congress: Applied Computing Conference (pp. 174-179.

Sönmez, M., & Sönmez, S. (2023). Türkiye'de Doğrudan Öğretim Yönteminin Kullanıldığı Araştırmaların İncelenmesi. Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi, 15(1), 606-632.

Spencer, V., Simpson, C. G. & Lynch, S. A. (2008). Using social stories to increase positive behaviors for children with autism spectrum disorders. Intervention in school and clinic, 44(1), 58-61.

Stanish, H. I., & Temple, V. A. (2012). Efficacy of a peer-guided exercise programme for adolescents with intellectual disability. Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities, 25, 319–328. DOI: 10.1111/j.1468-3148.2011.00668.x.

Şimşek, F., & Şahin, M. (2023). Özel Eğitim Öğretmenlerinin Akademik ve Sosyal Beceri Öğretiminde Yeterliliklerinin İncelenmesi. Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi, 8(1), 134-159.

Tekin, E. (1999). Yanlışsız öğretim yöntemleri. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 2(03), 87-102.

Tekin, E. (1999). Yanlışsız öğretim yöntemleri. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 2(03), 87-102.

Turhan, C. & Vuran, S. (2015). Otizm spektrum bozukluğu gösteren çocuklara sosyal beceri öğretiminde sosyal öykü ve video model uygulamalarının etkililik ve verimlilikleri. International journal of early childhood special education (ınt-jecse). 7(2),294-315.

Unson, C.J., & Lama, J.P.T. (2018). Applying nietzsche's ubermensch and kant's deontology in improving the attitude of karate tournament spectators. Suri, 7(1). 7(1), 94-105.

Ültanır, Y. G., & Ültanır, E. (2002). İlköğretim beşinci sınıf çocuklarında öğrenme tipleri [Learning styles of elementary school fifth grade students]. Abant İzzet Baysal University Journal of Faculty of Education, 1, 38-56.

Vonlintel, D., O'Keeffe, B., Cook, E. B., Henderson, H., Fuller, A., & Durrant, L. (2017). Development and initial validation of the Peer Tutor Evaluation Instrument in Adapted Physical Education. Palaestra, 31(1).

Vuran, S. & Yıldız, G. (2022). DEHB olan öğrencilerde başarıya götüren stratejiler, İnce, G. (Ed.), Çocuklarda Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğuna Yönelik İnterdisipliner (Fiziksel Aktivite, Eğitim ve Sanat) Eğitim Modelleri, İstanbul: Efe Yayınevi.

Witoonchart, P., & Huang, Y. J. (2024). Using Video Modeling in Enhance Social Skills to Children With Autism: A Literature Review. Ramathibodi Medical Journal, 47(2), 46-56.

Yanardağ, M., Yılmaz, İ., & Aras, Ö. (2010). Approaches to the Teaching Exercise and Sports for the Children with Autism. International Journal of Early Childhood Special Education, 2(3), 214-230.

Yarimkaya, E., İlhan, E. L., & Karasu, N. (2017). Akran aracılı uyarlanmış fiziksel aktivitelere katılan otizm spektrum bozukluğu olan bir bireyin iletişim becerilerindeki değişimlerin incelenmesi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim.

Bölüm 4

ENGELLİ SPORLARI ÖĞRETİM PROGRAM VE PLANLARI

Gülsüm Hatipoğlu Özcan

Giriş

Özel eğitim ve kaynaştırmanın tarihsel sürecine baktığımızda ilk dönemlerde uygulamaların çoğunlukla özel gereksinimli bireyleri toplumdan izole etme veya ayrıştırma eğiliminde olduğu ve genellikle çoğunluğun refahına odaklandığı görülmektedir. Ancak sivil haklar hareketinin yükselişi ve sosyal adalet felsefelerinin yaygınlaşmasıyla birlikte özel eğitimin odak noktası özel gereksinimli bireylerin ihtiyaçlarına yönelik bir değişim ve dönüşüm geçirmiştir (Fagan, 2014). Örneğin yirminci yüzyılın ortalarına kadar fiziksel, duyusal veya zihinsel yetersizliği olan bireylerin fiziksel aktivite, beden eğitimi ve spor yarışmaları gibi organizasyonlara katılımı sınırlıydı. Ancak çağdaş toplum anlayışı, fiziksel aktivitenin, beden eğitiminin ve engelli sporunun özel gereksinimli gençler de dâhil olmak üzere herkes için sosyal, eğitimsel, rekreasyonel, rekabetçi ve toplum temelli hedeflere ulaşma yolunda kapsayıcı fırsatlar sunduğunu ortaya koymuştur (DePauw, 2005). Son dönemde özellikle özel gereksinimli bireylerin spor ve eğitim alanlarındaki çeşitli başarıları, özel gereksinimli bireylere ve onların eğitim seviyelerine gösterilen dikkati artırmış ve özel eğitimin öneminin vurgulanmasına katkı sağlamıştır (Hussin, 2021).

Engelli sporlarının yapılandırılmasındaki temel unsurlardan biri de etkili bir öğretim programı içeriği hazırlamaktır. Bu öğretim programlarının içeriği, özel gereksinimli sporcuların gelişimini desteklemeye odaklanarak fiziksel ve psikolojik performansı artırma yolunda hem sporculara hem de bu alanda görev yapan beden eğitimi uzmanlarına rehber olmaktadır. Öğretim programları, özel gereksinimli bireylerin ihtiyaçlarını ve potansiyellerini dikkate alarak onların sporla ilgili deneyimlerini en üst düzeye çıkaracak şekilde tasarlanmalıdır. Spor dalına özgü temel teknik ve taktik öğretiminde ihtiyaç duyulan hareket becerilerinin geliştirilmesi, öğretim programlarının en kritik unsurlarından biridir. Her spor dalının kendine

Son olarak, öğretim programının planlama ve uygulama aşaması, programın başarısını doğrudan etkileyen kritik süreçlerden oluşmaktadır. Bu süreçlerin dikkatli ve stratejik bir şekilde yönetilmesi, öğretim sürecinin etkinliğini artırır ve öğrencilerin belirlenen hedeflere ulaşmalarına yardımcı olur. Sürekli değerlendirme ve revizyon, programın dinamik ve etkili kalmasını sağlayarak öğrencilerin eğitimden en iyi şekilde faydalanmalarını mümkün kılar.

Kaynaklar

Amerikan Pediatri Birliği. (2001). Medical conditions affecting sports participation. Pediatrics, 107(5), 1205-1209.

Blinde, E. M., & McClung, L. R. (1997). Enhancing the physical and social self through recreational activity: Accounts of individuals with physical disabilities. Adapted Physical Activity Quarterly, 14(4), 327-344.

Block, M. E. (2007). A teacher's guide to including students with disabilities in general physical education. Brookes Publishing Company. PO Box 10624, Baltimore, MD 21285.

Brian, A., Pennell, A., Taunton, S., Starrett, A., Howard-Shaughnessy, C., Goodway, J. D., ... & Stodden, D. (2019). Motor competence levels and developmental delay in early childhood: A multicenter cross-sectional study conducted in the USA. Sports Medicine, 49, 1609-1618.

Brittain, I. (2016). The paralympic games explained. Routledge.

Butler, R. (2020). Sports psychology in action. CRC Press.

Corbin, C. B., & Lindsey, R. (1997). Concepts of physical fitness. Newyork, USA: McGraw-Hil

DePauw, K. P., & Gavron, S. J. (2005). Disability sport. Human Kinetics.

De Meester, A., Stodden, D., Goodway, J., True, L., Brian, A., Ferkel, R., & Haerens, L. (2018). Identifying a motor proficiency barrier for meeting physical activity guidelines in children. Journal of science and medicine in sport, 21(1), 58-62.

Dieffenbach, K. D., & Statler, T. A. (2012). More similar than different: The psychological environment of Paralympic sport. Journal of Sport Psychology in Action, 3(2), 109-118.

Dishman, R. K. (1994). Advances in exercise adherence. human kinetics publishers.

Di Palma, D. (2017). Training Methodologies and Technological Tools for Sport. Research Journal of Humanities and Cultural Studies (RJHCS), 3(3-2017), 13-21.

Durstine, J. L., Painter, P., Franklin, B. A., Morgan, D., Pitetti, K. H., & Roberts, S. O. (2000). Physical activity for the chronically ill and disabled. Sports medicine, 30, 207-219.

Fagan, T. K. (2014). An evolutionary process with an uncertain future: Commentary on inclusion practices with special needs students. In Inclusion Practices with Special Needs Students (pp. 193-202). Routledge.

Fitri, M., Zainal Abidin, N. E., Novan, N. A., Kumalasari, I., Haris, F., Mulyana, B., ... & Yaacob, N. (2022). Accessibility of inclusive sports facilities for training and competition in Indonesia and Malaysia. Sustainability, 14(21), 14083.

Gallahue, D.L., Ozmun, J.C., & Goodway, J.D. (2012). Understanding motor development: Infants, children, adolescents, adults (7th ed.). New York, NY: McGraw-Hill.

Gallucci, N. T. (2013). Sport psychology: Performance enhancement, performance inhibition, individuals, and teams. Psychology press.

Georgiou, A., & Kaprinis, S. (2022). Investigation of constrains toward participation in sports and leisure activities of people with disabilities. European Journal of Physical Education and Sport Science, 9(3).

Gill, A. (2014). Foundations of sports coaching. Routledge.

Goodway, J. D., Robinson, L. E., & Crowe, H. (2010). Gender differences in fundamental motor skill development in disadvantaged preschoolers from two geographical regions. Research quarterly for exercise and sport, 81(1), 17-24.

Hebinck, M., Boisvert, M., Labbé, M., Périnet-Lacroix, R., Brisebois, J., Best, K. L., & Robert, M. T. (2023). Identifying Facilitators and Barriers in Quebec Schools to Promote Inclusive Physical Education. Disabilities, 3(4), 608-620.

Holland, K., & Haegele, J. A. (2021). Perspectives of students with disabilities toward physical education: A review update 2014–2019. Kinesiology Review, 10(1), 78-87.

Hussin, H. B. M. (2021). Why Special Education is always in our Hearts?. Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT), 12(11), 5202-5210.

Ilkım, M., & Yurtseven, N.C. (2021). Fiziksel Aktivitelere Katılan Hafif Zihinsel Engelli Bireylerin Aktivite Anındaki Risk Durumlarının Değerlendirilmesi. Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 23(2), 134-146.

Kenttä, G., & Corban, R. (2014). Psychology within the Paralympic Context-Same, Same or Any Different?. Olympic Coach, 25(3), 15-25.

Koç, H. (2004). Profesyonel futbolcularda durumluk kaygı düzeyini etkileyen faktörlerin değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.

Kung, S. P., & Taylor, P. (2014). The use of public sports facilities by the disabled in England. Sport management review, 17(1), 8-22.

Langendorfer, S., Roberton, M. A., & Stodden, D. (2013). Biomechanical aspects of the development of object projection skills. In Paediatric biomechanics and motor control (pp. 180-205). Routledge.

Martin, J. J. (2015). Determinants of elite disability sport performance. Kinesiology Review, 4(1), 91-98.

Maxwell, G. R., Granlund, M., & Augustine, L. (2018, June). Inclusion through participation: understanding participation in the international classification of functioning, disability, and health as a methodological research tool for investigating inclusion. In Frontiers in Education (Vol. 3, p. 41). Frontiers Media SA.

McGrath, R. (2009). A discourse analysis of Australian local government recreation and sport plans provision for people with disabilities. Public Management Review, 11(4), 477-497.

Millî Eğitim Bakanlığı (2018). Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü Öğretim Programları. 15.06.2024 tarihinde https://orgm.meb.gov.tr/ adresinden erişildi.

Mira, T., Costa, A. M., Jacinto, M., Diz, S., Monteiro, D., Rodrigues, F., ... & Antunes, R. (2023). Well-being, resilience and social support of athletes with disabilities: a systematic review. Behavioral Sciences, 13(5), 389.

Mumcu, H. E. (2018). Engelli spor politikaları (avrupa birliği ülkeleri ile türkiye karşılaştırması). Akademisyen Kitabevi.

Murphy, N. A., Carbone, P. S., & Council on Children with Disabilities. (2008). Promoting the participation of children with disabilities in sports, recreation, and physical activities. Pediatrics, 121(5), 1057-1061.

Oppewal, A., Hilgenkamp, T. I., van Wijck, R., Schoufour, J. D., & Evenhuis, H. M. (2014). Physical fitness is predictive for a decline in daily functioning in older adults with intellectual disabilities: results of the HA-ID study. Research in developmental disabilities, 35(10), 2299-2315.

Özer, D. (2020). Özel gereksinimli öğrenciler için beden eğitimi ve spor. Nobel Yayıncılık. Ankara.

Pitetti, K. H., Rimmer, J. H., & Fernhal, B. (1993). Physical fitness and adults with mental retardation: An overview of current research and future directions. Sports medicine, 16, 23-56.

Qi, Y., Sajadi, S. M., Baghaei, S., Rezaei, R., & Li, W. (2024). Digital technologies in sports: Opportunities, challenges, and strategies for safeguarding athlete wellbeing and competitive integrity in the digital era. Technology in Society, 102496.

Rayes, R., Ball, C., Lee, K., & White, C. (2022). Adaptive sports in spinal cord injury: A systematic review. Current Physical Medicine and Rehabilitation Reports, 10(3), 145-153.

Reid, G., & Montgomery, D. L. (1999). Intellectual disabilities. In R. T. Cotton & R. E. Anderson (Eds.), Clinical exercise specialist manual (pp. 394-414). San Diego: American Council on Exercise.

Robson, C. (2005). Students with disabilities, learning difficulties and disadvantages: Statistics and indicators (Vol. 2005, No. 17). OECD: Organisation for Economic Cooperation and Development.

Rutherford Jr, R. B., & Quinn, M. M. (1999). Special education in alternative education programs. The Clearing House, 73(2), 79-81.

Sherrill, C. (2004). Adapted Physical Activity, Recreation, and Sport: Crossdisciplinary and Lifespan. McGraw-Hill.

Sherry, E. (2010). (Re) engaging marginalized groups through sport: The Homeless World Cup. International Review for the Sociology of Sport, 45(1), 59-71.

Yulianto, W. D., & Yudhistira, D. (2021). Content Validity of Circuit Training Program and Its Effects on The Aerobic Endurance of Wheelchair Tennis Athletes. International Journal of Kinesiology and Sports Science, 9(3), 60-65.

Whitehead, M. (Ed.) (2010). Physical literacy: Throughout the lifecourse. Abingdon, UK: Routledge.

Wilson, P. E. (2002). Exercise and sports for children who have disabilities. Physical Medicine and Rehabilitation Clinics, 13(4), 907-923.

Wilson, P. E., & Clayton, G. H. (2010). Sports and disability. Pm&r, 2(3), S46-S54.

Winnick, J. P. (2005). Adapted Physical Education and Sport. Human Kinetics.

Winnick, J. P., & Short, F. X. (2014). Brockport physical fitness test manual: A health-related assessment for youngsters with disabilities. Human Kinetics.

Winnick, J. P., & Porretta, D. L. (2016). Adapted physical education and sport. Human Kinetics.

Yanardağ, M. (2017). Fiziksel eğitim, aktivite, spor ve uyarlama. M. Yanardağ ve İ.Yılmaz (Ed.), Özel gereksinimli öğrenciler için fiziksel eğitim ve spor (118-149). Pegem Atıf İndeksi.

Yell, M. L., Conroy, T., Katsiyannis, A., & Conroy, T. (2013). Individualized education programs and special education programming for students with disabilities in urban schools. Fordham Urb. LJ, 41, 669.

Zigmond, N. (2001). Special education at a crossroads. Preventing School Failure: Alternative Education for Children and Youth, 45(2), 70-74.

Bölüm 5

ENGELLİ SPORLARI: TEKERLEKLİ SANDALYE BASKETBOLU

Pelin Aksen

Giriş

Tekerlekli sandalye basketbolu, giderek artan popülaritesi ve dünya çapında düzenlenen uluslararası yarışmalarla en popüler paralimpik sporlardan biridir. Artan profesyonellik seviyesi ve artan ilgi, spora daha bilimsel bir bakış açısı gerektirmektedir (Ferreira de Silva ve ark., 2022). Dünya çapında yaklaşık yüz ülkede rekabetçi bir seviyede oynanır ve yaklaşık 30.000 katılımcıya ulaşmıştır (Molik ve ark., 2010; Vanlandewijck ve ark., 2003; Evaggelinou ve ark., 2004). Tekerlekli sandalye basketbolu, bedensel engelliler için uyarlanmış topla oynanan bir spor branşıdır (Skucas ve ark., 2009) ve engelliler için yapılan ilk takım sporudur (Labanowich, 1997).

Sir Ludwig Guttmann'ın II. Dünya Savaşı'ndan sonra 1940'ların ikinci yarısında Ulusal Omurga Yaralanmaları Merkezinde (Stoke Mandeville, Aylesbury, Birleşik Krallık) yaptığı çalışmalardan bu yana fiziksel engelli sporculara yönelik sporlarda birçok gelişme yaşanmıştır. Başlangıçta spor aktiviteleri tedavi edici bir araç olarak düşünülmüş ve rehabilitasyon tedavi programlarına dâhil edilmiştir. Bununla birlikte hedefler genişlemiş ve engelli sporculara yönelik spor branşlarındaki artan sayı izleyiciyi kendine çekmiş, sporcuların mesleki prestijini oluşturmuş ve kitle iletişim araçlarının tanınırlığını kazanmıştır (Gil-Agudo, 2010). Tekerlekli sandalye basketbolu 1949'da Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) tanıtılmış, II. Dünya Savaşı'ndan sonra gazilerin entegrasyonu, sosyalleşmesi ve rehabilitasyonu sağlama biçimi olarak kullanılmıştır (NWBA, 2024).

Sonuç

Tekerlekli sandalye basketbolu, dünya çapında yaklaşık 100.000 oyuncu tarafından uygulanan, fiziksel engelli sporcular için en popüler ve kapsayıcı uyarlanmış takım sporlarından birini temsil etmektedir. Engelli bireyler için spor ve fiziksel aktivite yapmanın faydaları genel olarak kabul edilir ve psikososyal sağlık ve işlevsel yetenek ile genel yaşam kalitesini ilgilendirir (Allender ve ark., 2006). Bu, özellikle spor yoluyla sakatlayıcı bir yaralanmadan sonra rollerini olumlu şekilde yeniden yorumlayabilen ve öz saygılarını ve sosyal entegrasyonu geri kazanabilen gençler için geçerlidir (Chawla, 1994; Ferrara ve ark., 1992). Engelli gençler için spor aktivitelerine katılım son yıllarda önemli ölçüde artmış, özellikle tekerlekli sandalye basketbolu tekerlekli sandalye tabanlı sporlar arasında en popüler disiplinlerden biri hâline gelmiştir (Wilson ve Washington, 1993; Bergamini ve ark., 2015).

Fiziksel engelleri nedeniyle fiziksel aktivite kısıtlılığı yaşayan bireyler için egzersiz ve spor daha fazla önem arz etmektedir. Hızlı ve heyecan verici bir spor branşı olan tekerlekli sandalye basketboluna ilişkin kavramların bulunduğu bu bölümün; bedensel engelli bireylere, antrenörlere, kaynaştırma eğitimi ve beden eğitimi öğretmenlerine, özel eğitim ve sınıf öğretmenlerine ve ebeveynlere katkı sağlayacağı kanaatindeyim.

Kaynaklar

Allender, S., Cowburn, G., & Foster, C. (2006). Understanding participation in sport and physical activity among children and adults: a review of qualitative studies. Health education research, 21(6), 826-835.

Batacan Jr, R. B., Duncan, M. J., Dalbo, V. J., Tucker, P. S., & Fenning, A. S. (2015). Effects of light intensity activity on CVD risk factors: a systematic review of intervention studies. BioMed research international, 2015(1), 596367.

Bergamini, E., Morelli, F., Marchetti, F., Vannozzi, G., Polidori, L., Paradisi, F., ... & Delussu, A. S. (2015). Wheelchair propulsion biomechanics in junior basketball players: A method for the evaluation of the efficacy of a specific training program. BioMed Research International, 2015(1), 275965.

Bloxham LA, Bell GJ, Bhambhani Y, Steadward RD. Time motion analysis and physiological profile of canadian world cup wheelchair basketball players. Sports Medicine, Training and Rehabilitation. 2001 Jan 1;10(3):183–98.

Castagna, C., Abt, G., Manzi, V., Annino, G., Padua, E., & D'Ottavio, S. (2008). Effect of recovery mode on repeated sprint ability in young basketball players. The Journal of Strength & Conditioning Research, 22(3), 923-929.

Cavedon, V., Zancanaro, C., & Milanese, C. (2015). Physique and performance of young wheelchair basketball players in relation with classification. PloS one, 10(11), e0143621.

Chawla, J. C. (1994). ABC of sports medicine: sport for people with disability. BMJ, 308(6942), 1500-1504.

Corrêa BDC, Pereira RN, Lira AO, Avila PES, Moreno MA, Normando VMF. Evaluation and classification of the aerobic capacity of wheelchair basketball players. Rev Bras Cienc Esporte. 2018;40(2):163-169. doi:10.1016/j. rbce.2018.01.015.

DePauw, K. P., & Gavron, S. J. (2005). Disability sport. Human Kinetics.

Doyle, T. L., Davis, R. W., Humphries, B., Dugan, E. L., Horn, B. G., Shim, J. K., & Newton, R. U. (2004). Further evidence to change the medical classification system of the National Wheelchair Basketball Association. Adapted Physical Activity Quarterly, 21(1), 63-70.

Emerson, E. (2012). The world report on disability. Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities, 25(6).

Ferrara, M. S., Buckley, W. E., McCann, B. C., Limbird, T. J., Powell, J. W., & Robl, R. O. B. I. N. (1992). The injury experience of the competitive athlete with a disability: prevention implications. Medicine and science in sports and exercise, 24(2), 184-188.

Ferreira da Silva, C. M. A., de Sá, K. S. G., Bauermann, A., Borges, M., de Castro Amorim, M., Rossato, M., ... & de Athayde Costa e Silva, A. (2022). Wheelchair skill tests in wheelchair Basketball: A systematic review. Plos one, 17(12), e0276946.

Gil-Agudo, A., Del Ama-Espinosa, A., & Crespo-Ruiz, B. (2010). Wheelchair basketball quantification. Physical Medicine and Rehabilitation Clinics, 21(1), 141-156.

Goosey-Tolfrey, V. L., & Leicht, C. A. (2013). Field-based physiological testing of wheelchair athletes. Sports medicine, 43, 77-91.

Güzel, N. ve Kafa, N. (2020). Engellilerde spor ve sınıflandırma. Hipokrat Yayıncılık, 2020.

National Wheelchair Basketball Association https://www.nwba.org/history [Erişim tarihi: 4 Ağustos 2024]

Türkiye Millî Olimpiyat Komitesi https://www.tmpk.org.tr/paralimpik-sporlar/tekerlekli-sandalye-basketbolu/ [Erişim tarihi 4 Ağustos 2024]

International Wheelchair Basketball Federation (2002).IWBF Player Classification for Wheelchair Basketball (avail-able online at: www.iwbf.org/classification/).

Labanowich, S. (1997). Wheelchair basketball. Capstone Press.

Molik, B., Kosmol, A., Laskin, J. J., Morgulec-Adamowicz, N., Skucas, K., Dabrowska, A., ... & Ergun, N. (2010). Wheelchair basketball skill tests: differences between athletes' functional classification level and disability type. Fizyoterapi Rehabilitasyon, 21(1), 11-19.

Molik, B., Laskin, J. J., Kosmol, A., Skucas, K., & Bida, U. (2010). Relationship between functional classification levels and anaerobic performance of wheelchair basketball athletes. Research Quarterly for Exercise and Sport, 81(1), 69-73.

Sherrill, C. (1998). Adapted physical activity, recreation and sport: Crossdisciplinary and lifespan. WCB/McGraw Hill, 2460 Kerper Blvd., Dubuque, IA 52001.

Skučas, K., Stonkus, S., Molik, B., & Skučas, V. (2009). Evaluation of wheelchair basketball skill performance of wheelchair basketball players in different game positions. Baltic Journal of Sport and Health Sciences, 4(75).

Soylu, Ç., Yıldırım, N. Ü., Akalan, C., Akınoğlu, B., & Kocahan, T. (2021). The relationship between athletic performance and physiological characteristics in wheelchair basketball athletes. Research Quarterly for Exercise and Sport, 92(4), 639-650.

Strohkendl, H. (2001). Implications of sports classification systems for persons with disabilities and consequences for science and research. Vista, 99, 281-302.

Strohkendl, H. (2001). Implications of sports classification systems for persons with disabilities and consequences for science and research. Vista, 99, 281-302.

Thiboutot, A., & Craven, P. (1996). The 50th Anniversary of Wheelchair Basketball. Waxmann Verlag.

Vanlandewijck, Y. C., Evaggelinou, C., Daly, D. D., Van Houtte, S., Verellen, J., Aspeslagh, V., ... & Zwakhoven, B. (2003). Proportionality in wheelchair basketball classification. Adapted Physical Activity Quarterly, 20(4), 369-380.

Vanlandewijck, Y. C., Evaggelinou, C., Daly, D. J., Verellen, J., Van Houtte, S., Aspeslagh, V., ... & Zwakhoven, B. (2004). The relationship between functional potential and field performance in elite female wheelchair basketball players. Journal of Sports Sciences, 22(7), 668-675.

Wang, Y. T., Chen, S., Limroongreungrat, W., & Change, L. S. (2005). Contributions of selected fundamental factors to wheelchair basketball performance. Medicine & Science in Sports & Exercise, 37(1), 130-137.

Weissland, T., Faupin, A., Borel, B., Berthoin, S., & Leprêtre, P. M. (2015). Effects of modified multistage field test on performance and physiological responses in wheelchair basketball players. BioMed research international, 2015(1), 245378.

Wilson, P. E., & Washington, R. L. (1993). Pediatric wheelchair athletics: sports injuries and prevention. Spinal Cord, 31(5), 330-337.

Winnick, J. P. (2017) Uyarlanmış Beden Eğitimi ve Spor. Ekin Yayınevi.

Winnick, J. P., & Porretta, D. L. (2022). Adapted physical education and sport. Human Kinetics.

Yanci, J., Granados, C., Otero, M., Badiola, A., Olasagasti, J., Bidaurrazaga-Letona, I., ... & Gil, S. M. (2015). Sprint, agility, strength and endurance capacity in wheelchair basketball players. Biology of Sport, 32(1), 71-78.

Yüksel, M. F., & Sevindi, T. (2018). Examination of performance levels of wheelchair basketball players playing in different leagues. Sports, 6(1), 18.

Bölüm 6

ENGELLİ SPORLARI: TENİS

Gönül Tekkurşun Demir

Giriş

Tenis tüm yaş gruplarına hitap eden bir spor dalıdır. Günümüzde tenis kavramı, kort tenisi ve masa tenisi gibi iki farklı branşı alt kümesinde barındırmaktadır. Genel yapısıyla kort tenisinin ve masa tenisinin kesişim noktaları olduğu gibi farklı, kendi spor branşına has temel kuralları da bulunmaktadır.

Dünya genelinde gün geçtikçe popülaritesi ile birlikte gerek normal gelişim gösteren gerekse özel gereksinimi olan bireylerle katılımcı sayısında artış görülmektedir. Bu artış sosyalleşmek, sağlıklı yaşam biçimi davranışları edinmek, eğlenmek, profesyonel spor yapmak gibi çeşitli nedenlerden kaynaklanmaktadır. Katılım nedeni ne olursa olsun, normal gelişim gösteren veya özel gereksinimi olan katılımcının bilişsel, duyuşsal, fiziksel yönden iyi oluşunu desteklediği kaçınılmaz bir gerçektir. Katılımcıların kolay anlamasına, daha çabuk öğrenme stratejileri geliştirmesine, bir duruma dikkatini uzun süre vermesine, problem çözme becerilerinin artmasına, mantıklı düşünmesine ve günlük olaylar karşısında yaratıcı fikirler geliştirmesine katkı sağlar. Bununla birlikte mutluluk, huzur, yaşamdan zevk alma gibi olumlu duyguların artmasına ve olumsuz duyguların bastırılmasına olanak sağlarken kasların güçlenmesinde, sağlıklı sinir sisteminin elde edilmesinde ve beden kitle indeksinin korunmasında önemli görevler üstlenir.

Öğrenmesi belirli bir süreç ve sabır gerektiren kort tenisinde ve masa tenisinde, özellikle özel gereksinimli bireylerde katılımcının yetenekleri, özellikleri iyi tanınmalıdır. Böylece katılımcının yetenekleri doğrultusunda oluşturulan bireysel öğretim programları ve düzenli yapılan tekrarlar ile maksimum performans sağlanabilir. Kort tenisi, masa tenisi oluşturulan bireysel öğretim programları ile birleşince özel gereksinimi olan bireylerin, fiziksel uygunluğu desteklenir, temel hareket ve taktik-teknik becerilerinde artış görülür. Zira özel gereksinimi olan bireylerde, kort tenisi ve masa tenisi ile birlikte ortaya çıkan gelişim ve kazanımların, heyecan verici sonuçlarının yarışmalarla tüm dünyaya duyurulması, olimpiyat oyunlarına dâhil edilmesiyle sağlanmıştır.

belirleyen, spor sınıf statüsünü seçen Sınıflandırma Paneli grup üyelerinden oluşur (IPC, 2024c).

Sonuç

Bu bölümde okuyucuların, tekerlekli sandalye tenisinin ve paralimpik masa tenisinin dünyada ve Türkiye'de doğuşu hakkında bilgi düzeyini artıracağını temenni ederim. Okuyuculara, tekerlekli sandalye tenisinin ve paralimpik masa tenisinin kural ve düzenlemeleri, müsabaka talimatları hakkında farkındalık kazandırmasını dilerim. Ayrıca tekerlekli sandalye tenisi ve standart tenis arasındaki benzerlikler ve farkların ne olduğunun yanı sıra paralimpik masa tenisi ve standart tenis arasındaki benzerlikler ve farkların neler olduğuna yönelik kaynak olabilir. Uygulayıcılara saha alanında da faydalı olacağını temenni ederim. Nitekim literatürde ve güncel basında yer alan bilgilerin bir araya, kısa ve yalın şekilde toplanmış olmasından dolayı alana katkı sağlayacağı kanaatindeyim.

Kaynaklar

De Witte AMH, Hoozemans MJM, Berger MAM, Van der Slikke RMA, Van der Woude LHV, Veeger HEJ. (2018). Development, construct validity and test–retest reliability of a field-based wheelchair mobility performance test for wheelchair basketball. *J Sports Sci. 36*:23–32. doi:10.1080/02640414.2016.12766 13

Dec, KL, Sparrow KJ, ve Mc KeagKG. (2000). The Physically-Challenged Athlete. *Medical Issues and Assessment Sports Med.* Apr; 29 (4): 245-258

Donuk, B. (2008).*Yönetim istifa*. Öteken Yayınevi. İstanbul.

GSB. (2024). Bedensel Engelliler (Masa Tenisi) Spor Dalı Uygulama Esasları. https://spor.gsb.gov.tr/public/OkulSporlari/bedensel+engellıler/(masa/tenısı)/uygulama+esaslarI (Erişim Tarihi: 27.05.2024).

IPC. (2024a). *Wheelchair tennis.* https://www.paralympic.org/wheelchair-tennis/about (Erişim Tarihi: 17.07.2024).

IPC**.** (2024b). *Paralympic Games* https://www.paralympic.org/paralympic-games.www.itftennis.com http://paralympic.org/Paralympic_Games/Past_Games/Seoul_1988/ (Erişim Tarihi: 17.05.2024).

IPC. (2024c). International Standard for Classifier Personnel and Training September 2016, www.paralimpicos.es/archived/publicacion/ficheros/161004150059712_2016_10_04_International_Standard_for_Classifier_Personnel_and_training/ (Erişim Tarihi: 31.05.2024).

ITF. (2005). *Tekerlekli sandalye tenisi el kitabı*. Ankara: Bedensel Engelliler Spor Federasyonu Yayınları.

ITF. (2024a). *Tekerlekli Sandalye Tenisi Rehberi,* https://www.itftennis.com/en/news-and-media/articles/a-guide-to-wheelchair-tennis/ (Erişim Tarihi: 17.07.2024).

ITF. (2024b). *ITF rules and regulations.* https://www.itftennis.com/en/about-us/governance/rules-and-regulations/?tour=wheelchair-tennis&type=tour-regulations (Erişim Tarihi: 17.07.2024).

ITTF. (2024a). *ITTF Para Table Tennis.* www.ipttc.org (Erişim Tarihi: 19.07.2024).

ITTF-PTTD. (2024). The International Table Tennis Federation Para Table Tennis Division (ITTF PTTD), Rules and Regulations. http://www.ipttc.org/rules/ITTF-PTT-Rules-and-Regulations. (Erişim Tarihi: 19.05.2024).

Kalyon, TA. (Ed) (1995). T.C. Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Özürlüler Spor Federasyonu. Bedensel Engelli Sporlarında Kurallar Kitabı. Ankara.

Kaptanoğlu, E, Tator, CH. (2002). Omurilik yaralanması sonrasın koruma stratejileri. In: Zileli M, Özer F (eds): Omurilik ve omurga cerrahisi, META Basım ve Matbaacılık Hizmetleri, 2. Baskı, İzmir. s.813-832.

Mason, B. S., van der Slikke, R. M., Hutchinson, M. J., & Goosey-Tolfrey, V. L. (2020). Division, result and score margin alter the physical and technical performance of elite wheelchair tennis players. *Journal of sports sciences*, *38*(8), 937-944. doi:10.1080/02640414.2020.1737361

TBESF.(2024). *Türkiye bedensel engelliler spor federasyonu, tekerlekli sandalye tenisi türkiye klasman listesi.* https://web.archive.org/web/20070927011923/http://www.besf.org.tr/Tenis.htm (Erişim Tarihi: 17.07.2024).

Tennis Clinic. (2024). *Engel tanımayanlar tenisi, türkiye'de tekerlekli sandalye tenisi dünden bugüne*. http://www.tenisklinik.com.tr/eski(26.02)/tenis-hakknda/engeltani-tenis.html (Erişim Tarihi: 17.05.2024).

TMPK. (2024a*). Paralimpik spor dalları tekerlekli sandalye tenis.* https://www.tmpk.org.tr/paralimpik-sporlar/tekerlekli-sandalye-tenisi/ (Erişim Tarihi: 17.07.2024).

TMPK. (2024b*). Para Masa Tenisi.* https://www.tmpk.org.tr/paralimpik-sporlar/para-masa-tenisi/ (Erişim Tarihi: 19.07.2024).

Bölüm 7

ENGELLİ SPORLARI: OTURARAK VOLEYBOL

Ahmet Sansi

Giriş

Oturarak voleybol, özellikle bedensel yetersizliği olan bireylerin spor yapabilmesi için tasarlanmış dinamik ve heyecan verici bir takım sporudur. Geleneksel voleyboldan türetilmiş olan bu spor dalında, oyuncular oturarak oynar ve topu rakip takımın sahasına göndermeye çalışır. Temel kurallar ve oyun yapısı, klasik voleybolun prensiplerine dayanmakla birlikte oturarak voleybolun kendine özgü uyarlamaları bulunmaktadır. Bununla birlikte oturarak voleybol, sporcular için ek bir teknoloji ve ekipmana ihtiyaç duyulmayan ender engelli sporlardan bir tanesidir. Diğer engelli sporlarında olduğu gibi oturarak voleybolun da asıl amacı rehabilitasyon olmasına rağmen sporcular hem olumsuz hem de olumlu sonuçlarla karşı karşıya kalarak, giderek rekabetçi spor gibi diğer formlara da yayılmıştır (Vute, 2009).

Oturarak voleybol, her biri altı oyuncudan oluşan iki takımın, karşı karşıya geldiği bir oyun olarak oynanır. Oyun sahası, standart voleybol sahasına benzer şekilde ortada bir file bulunan dikdörtgen bir alandır. Top file üzerinden karşı takıma doğru atılan bir servis atışı ile oyuna sokulur. Oyuncular, oyun sırasında kalçalarının yerden teması kesilmeden hareket eder ve topu elleriyle karşı tarafa geçirmeye çalışır. Takımın topu geri göndermek için blok temasına ek olarak üç vuruş hakkı vardır. Ralli, top oyun sahasında yere düşene, dışarı çıkana veya bir takım topu düzgün bir şekilde geri gönderemeyene kadar devam eder. Voleybolda ralliyi kazanan takım bir puan alır (Ralli Puan Sistemi). Konuk takım bir ralliyi kazandığında bir sayı ve servis atma hakkı kazanır ve oyuncuları saat yönünde bir pozisyon döner. Oyun, belirli setler üzerinden oynanır ve setler genellikle 25 sayıya ulaşan ilk takım tarafından kazanılır.

Oturarak voleybol, sadece bedensel yetersizliği olan bireyler için fiziksel ve zihinsel olarak aktif kalma fırsatı sunmakla kalmaz, aynı zamanda sosyal enteg-

Sonuç

Oturarak voleybol hem fiziksel hem de zihinsel dayanıklılık gerektiren, özel gereksinimli bireyler için klasik voleyboldan uyarlanmış bir spor dalıdır. Bu sporun temel kavramları, oyuncuların oturma pozisyonunda gerçekleştirdikleri hareketler üzerine kuruludur ve bu durum, klasik voleybola kıyasla farklı teknik ve stratejiler gerektirir. Oturarak voleybolun oyun alanı ve kullanılan ekipmanlar da bu sporun kendine özgü doğasına uyacak şekilde uyarlanmıştır; saha boyutları daha küçük, ağ yüksekliği ise daha alçaktır. Oyuncular ise standart bir voleybol topu kullanarak elleri ve üst gövdeleriyle topa müdahale ederler.

Müsabakalar, ulusal ve uluslararası düzeyde düzenlenen organizasyonlar aracılığıyla gerçekleştirilir. Bu organizasyonlar hem rekabeti teşvik etmekte hem de sporun yaygınlaşmasına katkı sağlamaktadır. Oyuncuların başarıya ulaşabilmesi için güçlü bir fiziksel kondisyon, hızlı refleksler ve üstün teknik becerilere sahip olmaları gereklidir. Özellikle sahada etkin hareketlilik sağlamak, topa doğru zamanda müdahale etmek ve takım içi iletişimi sürdürmek, sporcuların performansını doğrudan etkileyen unsurlar arasındadır.

Oturarak voleybolun öğretiminde kullanılan yöntemler ise bu sporun hem yeni başlayanlar hem de deneyimli oyuncular için etkili bir şekilde öğrenilmesini sağlar. Adım adım öğretim, göster ve anlat teknikleri, oyun temelli öğrenme, geri bildirim ve düzeltme çalışmaları, tekrar ve rutinler gibi çeşitli eğitim stratejileri, oyuncuların becerilerini geliştirmelerine yardımcı olur. Bu yöntemler, sadece teknik becerilerin değil aynı zamanda oyuncuların stratejik düşünme, takım içi uyum ve kişisel gelişim süreçlerini de destekler.

Sonuç olarak, oturarak voleybol, bireylerin fiziksel yeteneklerini ve zihinsel dayanıklılıklarını test eden, aynı zamanda takım çalışması ve stratejik düşünme becerilerini geliştiren bir spor dalıdır. Bu sporu anlamak ve başarılı bir şekilde icra edebilmek için hem sporcuların hem de antrenörlerin oyun kurallarını, saha yapısını, ekipmanları ve öğretim yöntemlerini derinlemesine bilmesi gereklidir. Oturarak voleybol, yalnızca fiziksel aktivitenin ötesine geçerek sporculara güçlü bir öz güven ve toplumsal aidiyet hissi kazandırır. Bu da bu sporun, bireylerin hayatlarına kattığı en önemli değerlerden biri olarak kabul edilir.

Kaynaklar

Chromeextension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://shgm.gsb.gov.tr/Public/images/SGM/Federasyon/Oturarak%20Voleybol%20Yarisma.pdf (Erişim Tarihi: 08.08.2024)

Chromeextension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://worldparavolley.org/wp-content/uploads/2023/04/Official-Sitting-Volleyball-Rules-2022-2024-English-v2-web.pdf (Erişim Tarihi: 12.08.2024)

Vute, R., Urnaut, A. G., & Krpač, F. (2009). Teaching and coaching volleyball for the disabled: foundation course handbook. Faculty of Education. https://sittingvolleyball.org/history/ (Erişim Tarihi: 28.07.2024)

Bölüm 8

ENGELLİ SPORLARI: GOALBALL

Ahmet Sansi

Giriş

Görme engelli sporculara yönelik bir spor olarak geliştirilen goalball, 1946 yılında II. Dünya Savaşı'ndan dönen ve görme yetileri olumsuz etkilenen gazilerin rehabilitasyonu için ortaya çıkmıştır. Zamanla bu spor, görme engelli bireylerin en popüler spor dallarından biri hâline gelmiş ve 1976 yılında Kanada, Toronto'da paralimpik oyunlarda yerini almıştır (https://www.paralympic.org/goalball/about).

Goalball, üçer oyuncudan oluşan iki takım tarafından oynanan ve her takım için en fazla üç yedek oyuncunun bulunduğu bir oyundur. Goalball, özellikle görme engelli bireyler için tasarlandığından oyuncular genellikle Uluslararası Görme Engelliler Spor Federasyonu (IBSA) tarafından belirlenen sınıflandırma sistemine göre B1, B2 ve B3 kategorilerinde yer alır. Bu kategoriler, sporcuların görme yetilerine göre ayrılmıştır. B1 tamamen görme engelli sporcuları temsil ederken B2 ve B3 kategorileri kısmi görme yetisi olan sporcuları kapsar. Goalball'da tüm oyuncuların gözleri, görme yetilerini eşitlemek amacıyla, göz maskesiyle kapatılır. Bu sayede tamamen görme engeli olan veya kısmi görme yetisi olan bireylerin de aynı şartlar altında oynamaları sağlanır. Goalball, görme engelli sporcuların işitme ve dokunma duyularını kullanarak rekabet ettiği, tamamen özel bir oyun alanında oynanır. Müsabakalar bir spor salonunda, 18,0 m x 9,0 m ölçülerinde ve bir orta çizgi ile ikiye bölünmüş bir sahada yapılmaktadır. Takımlar oyun sırasında sahanın kendi yarı alanlarında kalırlar. Oyunun amacı temelde her takımın topu rakibin kale çizgisini geçmesi amacıyla zemin boyunca elle atması ve diğer takımın da bunu engellemeye çalışması olarak belirtilebilir. Kaleler ve fileler sahanın her iki ucundaki 9.0m genişlik boyunca uzanır. Top sert kauçuktan yapılmıştır ve topun içine yerleştirilen zillerin top hareket ettikçe duyulmasını sağlayan deliklere sahiptir. Oyunun kuralları Uluslararası Görme Engelliler Spor Federasyonu (IBSA) tarafından belirlenmektedir (https://goalball.sport).

nur. Oyun sahası, oyuncuların pozisyonlarını hissetmelerine yardımcı olan kabartma çizgilerle işaretlenmiştir. Bu sayede oyuncular topun ve kendi konumlarının farkında olabilirler. Goalball topu, içerisinde ses çıkaran çanlar bulunan özel bir top olup sporcuların bu sesi takip ederek oyunu yönlendirmelerini sağlar.

Goalball, Türkiye Şampiyonası, Paralimpik Oyunlar, Dünya Şampiyonaları ve çeşitli kıtasal turnuvalar gibi prestijli platformlarda düzenlenen müsabakalarla ulusal ve uluslararası alanda oynanmaktadır. Bu organizasyonlar, sporcuların en üst düzeyde rekabet etme şansı buldukları önemli etkinliklerdir. Ayrıca ulusal ligler ve yerel turnuvalar, sporun yaygınlaşmasına ve daha fazla sporcunun bu oyunu deneyimlemesine olanak tanır.

Goalball, yüksek düzeyde fiziksel dayanıklılık, hız, güç ve esneklik gerektiren bir spor dalıdır. Aynı zamanda oyuncuların işitsel algılarını en üst düzeyde kullanmaları, topun hareketini doğru şekilde tahmin etmeleri ve hızlı reflekslerle savunma yapmaları önemlidir. Teknik beceriler açısından etkili bir savunma yapabilme, topu isabetli ve stratejik bir şekilde atma ve takım arkadaşlarıyla uyumlu bir şekilde hareket etme, oyunun temel taşlarını oluşturur.

Goalball öğretiminde, oyuncuların işitsel duyularını geliştirmeye ve sahadaki konumlarını hissetmeye yönelik özel eğitim teknikleri kullanılır. Temel tekniklerin öğretilmesi ve bu tekniklerin tekrarlı antrenmanlarla pekiştirilmesi, sporcuların müsabakalar sırasında en iyi performansı göstermeleri için kritik öneme sahiptir. Ayrıca stratejik düşünme ve takım içi iletişim becerileri de bu sürecin önemli bir parçasıdır. Antrenörler, her sporcunun bireysel ihtiyaçlarına göre özelleştirilmiş programlar oluşturarak teknik ve taktiksel gelişimi destekler.

Sonuç olarak, goalball sporu hem fiziksel hem de zihinsel açıdan zorlu ve etkileyici bir spor dalıdır. Saha ve ekipmanlardan, gerekli becerilere ve öğretim yöntemlerine kadar her bir unsur, sporcuların en iyi performansı göstermelerine yardımcı olacak şekilde tasarlanmıştır. Goalball görme yetersizliği olan bireyler arasında hem ülkemizde hem de dünyada yaygın olarak yapılan ve takipçisi olan bir spordur. Özellikle ülkemizde kadın millî takımının son iki paralimpik oyunlarda birinci olarak altın madalya alması ülkemiz açısından gurur kaynağıdır.

Kaynaklar

https://www.gesf.org.tr/goalball (Erişim Tarihi: 17.08.2014).

https://goalball.sport/wp-content/uploads/2022/04/IBSA-Goalball-Rules-and-Regulations-2022-2024-v1.1-4-Feb-22.docx-Summary-Change-document.pdf (Erişim Tarihi: 15.08.2024).

chromeextension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.gesf.org.tr/Data/Sites/1/media/hakem-kitab%C4%B1.pdf (Erişim Tarihi: 13.08.2024).

https://www.paralympic.org/goalball/about (Erişim Tarihi: 22.08.2024).

Bölüm 9

ENGELLİ SPORLARI: BOCCİA

Gülsüm Hatipoğlu Özcan

Giriş

Boccia, bedensel engelli bireylerin fiziksel ve stratejik becerilerini geliştirme fırsatı sunan bir spor dalıdır. İsmini İtalyanca "top" anlamına gelen "boccia" kelimesinden alan bu spor, olimpiyat sınıfında karşılığı bulunmayan iki paralimpik spordan biridir (diğeri goalballdır). Boccia sporunun kökenleri, Antik Yunan ve Roma dönemlerine kadar uzanan top oyunlarına dayanmakla birlikte modern boccia, 20. yüzyılın ortalarında İskandinavya ve diğer Avrupa ülkelerinde spastisite nedeniyle denge, kas kuvveti ve dayanıklılık açısından güçlük yaşayan bireyler için geliştirilmiştir. Dolayısıyla boccia sporunun geliştirilme süreci, özel gereksinimli bireylerin fiziksel yeteneklerine uygun bir spor dalı yaratma çabasıyla başlamıştır (Lapresa vd., 2017).

Uzun yıllar boyunca bir serbest zaman aktivitesi olarak görülen boccia, 1984 yılında ilk kez New York'ta gerçekleşen Paralimpik Oyunlarında rekabete dayanan bir spor olarak tanıtılmasıyla önemli bir ivme kazanmıştır. Boccia sporunun paralimpik bir spor dalı olarak resmî kabulü ise 1992 Barselona Paralimpik Oyunları'nda gerçekleşmiş ve bu durum, sporun kurallarının ve standartlarının uluslararası düzeyde belirlenmesine öncülük etmiştir.

Boccia sporunun uluslararası düzeyde yayılmasını ve standartlarını belirlemeyi amaçlayan ve 1989 yılında kurulan Uluslararası Boccia Spor Federasyonu (BISFed), kuralları güncellemek, uluslararası turnuvalar düzenlemek ve üye ülkelerle iş birliği yapmak gibi görevlerin yanı sıra hakemler ve antrenörler için eğitim ve sertifikasyon programları sunarak sporun kalitesini artırmayı hedeflemektedir (International Paralympic Committee, 2022). Tüm bu çabaların sonucunda Boccia, günümüzde dünya genelinde birçok ülkede oynanan, giderek daha fazla birey tarafından benimsenen ve sayısız özel gereksinimli sporcunun aktif olarak katılım gösterdiği bir spor dalı hâline gelmiştir.

Sonuç

Paralimpik spor dallarından biri olan Boccia, spor dalına ilişkin kavramlar, müsabaka talimatları, spora özgü temel ve teknik beceriler ile Boccia öğretiminde dikkat edilmesi gereken hususlar olmak üzere bu bölümde beş başlık altında ele alınmıştır.

Boccia sporuna özgü terminolojinin ve müsabaka talimatlarının bilinmesi, bu sporu öğrenmek isteyen bireyler için oyunun temel dinamiklerini kavramada kritik bir rol oynamaktadır. Bu terminoloji ve talimatlar, oyunun kurallarını, stratejik unsurlarını ve teknik gerekliliklerini anlamayı kolaylaştırırken aynı zamanda sporcuların becerilerini geliştirmeleri ve performanslarını en üst düzeye çıkarmaları için gerekli olan bilgi altyapısını oluşturur.

Her spor dalında olduğu gibi, Boccia oyununda da spora özgü teknik becerilerin geliştirilmesinde spor dalına ilişkin temel hareket becerilerinin desteklenmesinin önemi açıktır. Bu becerilerin erken aşamalarda desteklenmesi, sporcuların ilerleyen aşamalarda daha karmaşık teknikleri öğrenmelerini ve uygulamalarını kolaylaştırır.

Boccia sporunun öğretim sürecinde spor dalına ait kavramların, oyun sahasının, oyun kurallarının ve ekipman kullanımının etkili bir şekilde öğretilmesi sporcunun oyunun temel dinamiklerini anlamasını ve uygulamalı olarak geliştirmesini sağlar. Ayrıca beden eğitimi uzmanları tarafından bu süreçte kullanılacak öğretim yaklaşımlarının özenle seçilmesi, öğrencilerin öğrenme sürecine daha aktif katılımını ve bireysel ihtiyaçlarına göre özelleştirilmiş bir eğitim uygulanmasını mümkün kılar. Bu nedenle boccia sporunun öğretiminde bu unsurların bütüncül bir yaklaşımla ele alınması, sporcunun gelişimini destekleyen temel unsurlar olarak değerlendirilmelidir.

Kaynaklar

BISFed. (2020). World Boccia International Rules – 2021 - 2024 (v.2.2) 15.06.2024 tarihinde https://www.worldboccia.com/wp-content/uploads/2024/04/World-Boccia-International-Rules-v2.2.pdf adresinden erişim sağlanmıştır.

Hodges, N., & Williams, A. M. M. (Eds.). (2012). Skill acquisition in sport. Taylor & Francis.

International Paralympic Committee. (2022). Boccia. 08.07.2024 tarihinde https://www.paralympic.org/boccia adresinden erişim sağlanmıştır.

Lapresa, D., Santesteban, G., Arana, J., Anguera, M. T., & Aragón, S. (2017). Observation system for analyzing individual boccia BC3. J Dev Phys Disabil, 29(5), 721- 734. https://doi.org/10.1007/s10882-017-9552-2.

Schmidt, R., & Lee, T. (2019). Motor learning and performance 6th edition with web study guide-loose-leaf edition: From principles to application. Human Kinetics Publishers.

Bölüm 10

ENGELLİ SPORLARI: PARA BADMİNTON

Mehmet Dinç

Giriş

Badminton tüm yaş gruplarına hitap eden, genç yaşlı fark etmeksizin oynanabilen bir spor dalıdır. Bunanla beraber hem rekreatif hem sağlıklı yaşam destekleme hem de profesyonel anlamda (Goh vd., 2024) oldukça fazla kitlesi olan (Prasanth & Nallavan, 2023) ve insan vücudundaki neredeyse tüm kas gruplarını çalıştıran badminton, spor yaralanmaları konusunda da ciddi riskler içermeyen bir yapıya sahiptir. Tüm bu özellikleriyle badminton, günümüzde oldukça popüler hâle gelen ve birçok yaş grubundan bireyin tercih ettiği bir spor dalı olarak görülmektedir. Eğlenceli ve dinamik oyun yapısı sayesinde sürükleyici bir etkisi bulunmaktadır. Ayrıca bireyin fiziksel (Yüksel, 2018), zihinsel (Wang vd. 2023) ve sosyal-duygusal (Latino vd. 2018) gelişim alanları gibi tüm gelişim alanlarına pozitif etkisi bulunan badminton, özel gereksinimi olan bireyler için de hem tedavi amaçlı hem de yarışmacı amaçlı olacak şekilde yapılabilmektedir. Badminton spor dalı özel gereksinimi olan bireyleri dâhil etmede ve bu bireylere çeşitli kazanımlar sağlama noktasında etkili bir araç olarak kullanılabilir Badminton ve benzer spor dalları içeriğinde bulunan temel hareket becerileri, fiziksel uygunluğu destekleyici hareketler, tek ve çift oyunlarındaki sosyal kazanımlar ve oyun içerisindeki düşünsel işlevler, özel gereksinimi olan bireyler için gelişimsel ve davranışsal (Latino vd. 2018) kazanımlar sağlamaktadır (Brittain, 2014). Badminton spor dalı özel gereksinimli bireyler için zihinsel işlevlerde ve zihinsel tepki süresi gibi alanlarda pozitif yönde değişim sağlamaktadır (Wang vd. 2023). Bununla beraber badminton spor dalı özel gereksinimi olan bireyler için yarışmacı alanda da spor organizasyonlarına dâhil olmuş ve Para Badminton adıyla 1998 den itibaren Dünya Şampiyonasıyla yer edinmiştir. Para Badminton ilk kez Tokyo 2020 Olimpiyat Oyunlarıyla beraber paralimpik kategorisinde yer almış ve olimpiyat oyunlarına dâhil olmuştur. Çeşitli ülkelerden farklı sınıflandırılmalarda toplam 135 paralimpik sporcu Tokyo 2020 Olimpiyat Oyunlarında yarışmıştır.

Kaynakça

Badminton World Federation (BWF) (2020). Chapter 4 – Rules of the Game, https://corporate.bwf-badminton.com/statutes/#1513733461252-a16ae05d-1fc9, (Erişim Tarihi: 15.07.2024).

Brittain I. A brief history of the development of sport for people with disabilities in Europe. In: Leblanc M, Faure M, Landa S, editors. Sport and disability in Europe: which training for the coaching staff? Varennes-Vauzelles, France: Sport et Citoyenneté; 2014. pp. 41–50.

Goh, S. L., Wong, N. L., Lau, P. L., Kuan, G., Chongwei, L., & Lau, E. K. L. (2024). Athlete Identity, Resilience, Satisfaction with Life and Well-Being of Para Badminton Players: A Multinational Survey. The Malaysian journal of medical sciences: MJMS, 31(3), 173–184. https://doi.org/10.21315/mjms2024.31.3.13

Hoffmann, D., Brixius, K., & Vogi, T. (2018). Racket sports teaching implementations in physical education – a status quo analysis of German primary schools. J. Physc. Edu. Sport, 18, 867-873.

Latino, F., Peluso Cassese, F., & Tafuri, D. (2018). Badminton: from competitive motor activity to inclusive didactics. Acta Medica Mediterranea.

Prasanth, V. V., & Nallavan, G. (2023, November). Analysis of Normal and Standing Upper SU 5 Category Para-Shuttle Badminton Performance Parameters Using Dartfish. In International Conference on Innovation and Technology in Sports (pp. 393-404). Singapore: Springer Nature Singapore.

Şahin, Z. (2020). Badmintonda Genel Teknik Taktik Uygulamaları. M. Tuğrul (Ed.). Badminton El Kitabı içinde (s. 31). Spor Yayınevi ve Kitabevi.

Wang, Y., Wu, X., & Chen, H. (2023). Badminton improves executive function in adults living with mild intellectual disability. International Journal of Environmental Research and Public Health, 20(4), 3673.

Yüksel, M. F. (2018). Effects of Badminton on Physical Developments of Males with Physical Disability. Universal Journal of Educational Research, 6(4), 701-709.

Bölüm 11

ENGELLİ SPORLARI: YÜZME

Emre Gök

Giriş

Paralimpik bir spor dalı olan yüzme, özel gereksinimli sporcuların su sporları alanındaki yeteneklerini sergiledikleri, dayanıklılık, hız ve teknik becerilerini geliştirdikleri bir spor dalıdır. Paralimpik yüzme, hem fiziksel hem de zihinsel engellere sahip bireyler için özel olarak tasarlanmış yarışmalar ve antrenman programları ile dikkat çeker.

Yüzme, suyun direncini kullanarak kişinin su içerisinde bir yerden başka bir yere ilerlemek için gerçekleştirilen hareketler bütünüdür (Maglischo, 2012). Yüzme sporu, bir bireyin su içinde belirli bir mesafeyi geçebilmesi için sonuca varması olarak tanımlanır. Yüzme sporu, kollar ve ayakların uyumlu hareketleri ile suyun üstünde durabilme ve su içinde ilerleyebilme yeteneğidir. Yüzme sporu, havuzdaki kulvar taşıyla başlayan, kol ve el hareketleriyle suyu yakalama, itme, çekme, ayak hareketleriyle ögelerini içeren çoklu ve karmaşık bir hareket yönetimini gerektirir (Birö vd., 2015).

Yüzme, bütün kas gruplarının çalışmasını sağlaması açısından büyük önem taşır. Düzenli yüzme egzersizleri bireyin sağlıkla ilişkili uygunluk unsurlarının gelişmesine katkıda bulunur. Daha zinde ve formda olmaya katkı sağlar. Yüzme becerisinin yaşam boyu spor yapma alışkanlığını kazandırmak için bir temel teşkil edebileceği düşünülmektedir. Bireyler öğrendikleri bu spor becerisini, uygun olanak sağlandığı takdirde yaşamlarının her döneminde uygulayabilirler ve aktif bir yaşam sürdürebilirler.

Özel gereksinimli bireylerin psikolojik ve fiziksel sağlığını geliştirmede ya da korumada rekreasyonel ve terapötik bir aktivite olan yüzme ve su egzersizleri, düzenli tedavi programı ile birlikte yürütüldüğü takdirde elde edilen yararın daha fazla olacağı ileri sürülmektedir. Fakat su içinde kalp atım sayısı ve kan dolaşımı arttığı için ağır kalp hastalığı veya hipertansiyonu olan bireyler doktorları tarafından özellikle tavsiye edilmedikçe havuz programına dâhil edilmemeli veya doktor-

Sonuç

Paralimpik yüzme, fiziksel ve zihinsel yetersizliği olan bireyler için hem fiziksel sağlıklarını geliştiren hem de sosyal ve duygusal refahlarını artıran önemli bir spor dalıdır. Bu spor dalına özgü temel kavramlar, spor dalının tanıtımı, öğretilecek temel beceriler, öğretim programında dikkat edilmesi gerekenler ve yarışma talimatları, bireylerin spor etkinliklerine katılımını kolaylaştırmak ve onların yeteneklerini en üst düzeye çıkarmak için büyük önem taşır. Farklı engel türlerine yönelik hazırlanan öğretim planları, bireylerin özel ihtiyaçlarına göre uyarlanmış etkinlikler ve yöntemlerle yüzme becerilerinin yanı sıra suya olan güvenlerini ve genel fiziksel kondisyonlarını artırmayı hedeflemektedir. Bu planlar, her bireyin fiziksel ve duygusal ihtiyaçlarına hitap ederek onların spor yoluyla kendilerini ifade etmelerini ve öz güvenlerini kazanmalarını destekler. Ayrıca bu öğretim planları ve yöntemler, eğitmenlere ve ailelere rehberlik ederek bireylerin sporla olan ilişkilerini sürdürülebilir kılmayı amaçlar.

Kaynaklar

Adıyaman, Y. 10-12 Yaş Grubu Yüzücülerde Farklı Çıkış Tekniklerinin Kopma Süresi Üzerine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli, 2006.

Akyüz, M. (2013). Engelli çocuklarda yüzme eğitiminin motor gelişime etkisi (Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Altay, F., & Karaca, A. (2019). Engelli bireylerde su içi egzersizlerin faydaları. Spor Bilimleri Dergisi, 30(2), 150-160.

Arslan, C. (2017). Yüzme sporunda performansın değerlendirilmesi ve antrenman yöntemleri. Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi, 8(3), 200-215.

Bhushan V., Paneth N., Kiely JL. Impact of improved survival of very low birth weight infants on recent secular trends in the prevalence of cerebral palsy. Pediatrics 91: 1094-1100, 1993

Birö, M., Revesz, L.and Hidvégi, P. (2015). Swimming history technique teaching. The rector of Eszterházy Károly College: EKC Líceum Press Published.

Bozdoğan, A. ve Özüak, A. (2003). Stilleriyle temel yüzme. İstanbul: İlk pres Basım ve Yayım.

Colwin, C. M. (2002). Breakthrough Swimming. Human Kinetics.

Costill, D. L., Maglischo, E. W., & Richardson, A. B. (1992). Swimming. Blackwell Scientific

Counsilman, J. E., & Counsilman, B. E. (1994). The New Science of Swimming. Prentice Hall.

Daly, D. J., & Malone, L. A. (1997). Classification and the Development of Disability Sport. Palaestra, 13(1), 30-36.

Ergun, N., & Kayhan, N. (2015). Özel gereksinimli çocuklar için su içi terapi programlarının etkileri. Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Dergisi, 22(1), 78-85.

Hannula, D. ve Thornton, N. (2001). The swim coaching bible. Human Kinetics, USA

Harris S R. Neurodevelopmental Treatment Approach for Teaching Swimming to Cerebral Palsied Children . PHYSICAL THERAPY, VOL 58, NUMBER 8, AUGUST 1978

Huberman G. Organized sports activities with cerebral palsy adolescents. Rehabilitation Literature, 37: 103-106, 128, 1976

Hutzler Y., Chacham A., Bergman U., Szeinberg A. Effects of a movement and swimming program on vital capacity and water orientation skills of children with cerebral palsy. Dev Med Child Neurol 40: 176-181, 1998

International Paralympic Committee. (2024). About Us. Retrieved from https://www.paralympic.org

Koca, C., & Atalay, A. (2020). Engelli sporcuların fiziksel aktiviteye katılımı: Sosyal ve psikolojik etkiler. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 24(4), 142-156.

Koehler, M. (1989). Swimming and Diving. National Federation of State High School Associations.

Langendorfer, S. J., & Bruya, L. D. (1995). Aquatic Readiness: Developing Water Competence in Young Children. Human Kinetics.

Luedtke D. (1986). Backstroke biomechanics. ASCA: World Clinic Yearbook, pp. 95.

Maglischo E.W. (2012). Swimming fastest. 1inci Baskı. M. Yararcan (Çev.),.İstanbul: Ekin Grubu.

Maglischo, E. W. (2003). Swimming Fastest. Human Kinetics.

Murphy CC., Yeargin-Allsopp M., Decoufle P., Drews CD. Prevalence of cerebral palsy among ten year old children in metropolitan Atlanta, 1985 through 1987. J Pediatr 123: 13-20, 1993

Orlick, T. (2008). In Pursuit of Excellence. Human Kinetics.

Öztürk, M. E., & Çelik, N. (2018). Yüzme sporunda engelli sporcuların performans analizleri. Spor Hekimliği Dergisi, 53(3), 120-130.

Pyke, F. S. (2001). Better Coaching: Advanced Coach's Manual. Australian Sports Commission.

Sarıkaya, M., & Yıldız, M. (2016). Engelli bireyler için yüzme eğitimi programları: Teorik ve pratik yaklaşımlar. Türkiye Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 18(2), 92-101.

Stallman, R. K., Moran, K., Quan, L., & Langendorfer, S. (2017). International Lifesaving Federation's Position Statement on Swimming and Water Safety Education. International Journal of Aquatic Research and Education, 10(2), 5.

Şahin, M., & Aydın, T. (2014). Özel eğitimde yüzme ve su içi etkinliklerinin rolü. Özel Eğitim Dergisi, 15(1), 45-54.

Tekin, G., & Demir, H. (2019). Engelli sporcuların yüzme antrenmanları ve sağlık yararları. Sağlık Bilimleri Dergisi, 29(2), 198-208.

Tufan, İ., & Yılmaz, R. (2018). Engelli bireylerin spor yapmasının sosyal etkileri: Yüzme örneği. Spor ve Sosyal Bilimler Dergisi, 10(1), 112-125.

Türkiye Bedensel Engelliler Spor Federasyonu. (2024). Hakkımızda. Retrieved from https://www.tbesf.org.tr

Türkiye Özel Sporcular Federasyonu (2022). *1. Kademe yüzme antrenörlüğü eğitimi ders notları*.

Tweedy, S. M., & Vanlandewijck, Y. C. (2011). International Paralympic Committee Position Stand - Background and Scientific Principles of Classification in Paralympic Sport. British Journal of Sports Medicine, 45(4), 259-269.

Uğur, R., & Kalkan, M. (2021). Yüzme eğitimi ve engellilik: Teorik yaklaşımlar ve uygulama örnekleri. Türkiye Engelli Araştırmaları Dergisi, 27(3), 155-170.

Vanlandewijck, Y., & Thompson, W. R. (Eds.). (2011). The Paralympic Athlete: Handbook of Sports Medicine and Science. Wiley-Blackwell.

Williams, J. M., & Krane, V. (2021). Applied Sport Psychology: Personal Growth to Peak Performance. McGraw Hill.

World Para Swimming. (2024). About World Para Swimming. Retrieved from https://www.paralympic.org/swimming

Young. M, (2010). The complete guide to swimming breaststroke. 2nd edition. Welwyn Garden City, United Kingdom: Educate & Learn Publishing.

Bölüm 12

ENGELLİ SPORLARI BAKIŞ AÇISI İLE TEMEL İLK YARDIM BİLGİLERİ

Hatice Gülsoy

Giriş

Engelli sporları, fiziksel, duyusal ve zihinsel yetersizliği olan bireylerin katılımını teşvik eden, aynı zamanda fiziksel, psikolojik ve sosyal refahı artırmayı amaçlayan spor aktiviteleridir. Bu tür sporlar, özel gereksinimli bireylerin toplumla bütünleşmesini desteklemenin yanı sıra fiziksel kapasite ve genel sağlık durumlarını iyileştirme potansiyeline sahiptir. Engelli sporları, bireylerin öz saygısını artırmakta, sosyal etkileşimlerini güçlendirmekte ve toplumsal uyumlarını teşvik etmektedir. Ancak bu sporlar sırasında meydana gelebilecek olası yaralanmalar ve acil durumlara yönelik ilk yardım bilgisi, hayati bir önem taşımaktadır.

Özel gereksinimli bireylerin spor aktiviteleri sırasında yaşadığı yaralanmalar, anatomik ve fizyolojik farklılıklarından ötürü genellikle daha karmaşık olabilir ve özel bir dikkat gerektirir. Bu sebeple engelli sporlarına katılan sporcuların yanı sıra antrenörler ve diğer ilgili personelin de ilk yardım konusunda Sağlık Bakanlığı kapsamında eğitim alması, olası acil durumlarda daha etkili müdahalelerin yapılabilmesi açısından kritik öneme sahiptir. Engelli sporları sırasında meydana gelebilecek yaralanmalar, yalnızca fiziksel zarar vermekle kalmayıp bireylerin spor yapma motivasyonunu da olumsuz yönde etkileyebilir (Jaarsma ve ark., 2014). Dolayısıyla doğru ve zamanında yapılan ilk yardım müdahaleleri, bu yaralanmaların ciddiyetini azaltarak sporcuların daha hızlı iyileşmesine ve spora geri dönmelerine yardımcı olur. Ayrıca acil durumlarda uygulanacak doğru ilk yardım yöntemleri, ciddi komplikasyonların önlenmesini sağlamakta ve hatta hayat kurtarıcı olabilmektedir (Gür ve Taşkın, 2022; Nalbant, 2018).

Bu bölüm, engelli sporları perspektifinden temel ilk yardım bilgilerini ele alarak acil durumlara nasıl müdahale edileceğini ve özel gereksinimli sporcuların özel ihtiyaçlarına nasıl yanıt verileceğini temel düzeyde incelemektedir. Amaç, engelli sporları sırasında meydana gelebilecek acil durumlara karşı hazırlıklı olmayı sağ-

Kaynaklar

Afacan, M. I. (2023). Engellilik ve Spor Sosyolojisi. Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi, 6 (1-Cumhuriyet'in 100. Yılı Özel Sayısı), 1112-1122.

Aksen C. P. (2021). Sağır Olimpiyatları: 1871'den Günümüze Türkiye'de ve Dünyadaki Tarihsel Perspektif: Geleneksel Derleme. Türkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics-Law & History, 29(2).

Argan, M., Gürbüz, B., Koçak, F., Atıcı, M. (2021). Engelli sporcuların objektifinden spor deneyimini görmek: engelleyici faktörlerin sosyoekolojik model perspektifinden analizi. Spor Bilimleri Dergisi, 32(2), 75-97.

Çil, H., İlhan, E. L. (2023). Bedensel engelli sporcu ve sedanter bireylerin normal gelişim gösteren bireylere karşı tutumları: Tersine bir yaklaşım. MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 12(4), 1473-1484.

Demir, G. T., İlhan, E. L. (2019). Spora katılım motivasyonu: görme engelli sporcular üzerine bir araştırma. Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 4(1), 157-170.

Goosey V. T., (2010). Supporting the paralympic athlete: focus on wheeled sports. Disability and rehabilitation, 32(26), 2237-2243.

Gür, Y., Taşkın, A. K. (2022). Farklı branşlardaki engelli sporcuların antrenör ve spora yönelik metaforik algıları. Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 7(3), 176-187.

Jaarsma, E. A., Dijkstra, P. U., Geertzen, J. H. B., & Dekker, R. (2014). Barriers to and facilitators of sports participation for people with physical disabilities: A systematic review. Scandinavian journal of medicine & science in sports, 24(6), 871-881.

Karadaş, B., Çetiner, H. (2022). Engelli Spor Politikaları Kapsamında Paralimpik Oyunlara Bakış (The Overview of Paralympic Games in the Scope of Disabled Sports Policies). Journal of Tourism & Gastronomy Studies, 10(1), 135-155.

Nalbant, S. (2018). Spor yoluyla farkındalık gelişimi etkinliğinin özel gereksinimli bireylere yönelik tutuma etkisi. İstanbul Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 8(1), 24-36.

Nalbant, S., Dinç, M. (2024). Üniversite Öğrencilerinin Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Tutumlarının İncelenmesi. Beden Eğitimi ve Spor Araştırmaları Dergisi, 16(1), 18-37.

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2023). Türkiye'de temel ilk yardım eğitimi ve uygulamaları. T.C. Sağlık Bakanlığı Yayınları. Retrieved from https://www.saglik.gov.tr/ilkyardim-2023.

Tweedy, S. M., Vanlandewijck, Y. C. (2011). International Paralympic Committee position stand background and scientific principles of classification in Paralympic sport. British journal of sports medicine, 45(4), 259-269.

World Health Organization. (2022). Global report on health equity for persons with disabilities. World Health Organization.

Yavuz, S. (2019). Bedensel engelli sporcuların psikolojik sağlamlık ve bilişsel esneklik düzeylerinin incelenmesi (Master's thesis, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Bölüm 13

ÖZEL EĞİTİM BAKIŞ AÇISIYLA ENGELLİ SPORLARI

Emine Balcı

Giriş

> "Her ulus, çocuklarının sıhhatli ve gürbüz olmaları için yaşadıkları bölgenin sıhhi şartlarını temin etmek, devlet hâlinde bulunan siyasi teşekküllerin en birinci vazifesidir. Ondan sonra en küçük yaştan en son yaşa, yani insan ömrünün vasati süresince derece beden faaliyeti önemli yer tutar ve tutmalıdır da."
>
> Mustafa Kemal Atatürk
> (Nutuk,1961)

Mustafa Kemal Atatürk'ün bu cümleleri vatan evlatlarının ayrıma maruz kalmadan topyekûn, yaşamları süresince hem bireysel hem de toplumsal açıdan hareket eğitimiyle desteklenmeleri gerektiği ve spor eğitiminin onların fiziksel, sosyal ve ruhsal gelişimleri için gerekli olduğunu desteklemektedir. Bu bağlamda özel gereksinimli çocukların eğitiminde spor eğitiminin yeri ve öneminden bahsedilecek bu bölümde, önce özel gereksinim tanımı üzerinde durmak gerektiği düşünülmektedir.

Özel gereksinim üzerine pek çok tanım yapılmıştır. Dünya Sağlık Örgütünün (DSÖ) "engellilik" çerçevesinde aldığı tanım bizler için yol gösterici olmuştur. DSÖ, özel gereksinimli olma durumunu 3 kategoride ele almıştır. Bunlar;

Yetersizlik: Fizyolojik, psikolojik ve fiziksel açıdan kişide bulunan eksiklik ve kısıtlı olma hâlidir. Bir zedelenme sonucunda organların işlevini yerine getirememesidir.

Özürlülük/Sakatlık: Kişinin bir eylemi ya da bir davranışı gerçekleştirmesini engelleyen yetersizlik durumudur.

Engellilik: Kişiden beklenen sosyal sorumlulukların, kişinin yetersizliği veya engeli sonucu yerine getirilememesi durumudur.

DSÖ'ye göre kişi, yetersizliğine veya engeline rağmen toplumsal rollerini yerine getirebiliyor ve topluma uyum sağlayabiliyorsa engelli niteliği taşımaz. Fakat

Tüm bu literatür temelli bulgular göz önünde bulundurulduğunda, sporun özel gereksinimli öğrenciler için son derece önemli bir rol oynadığı açıkça ortaya çıkmaktadır. Spor, bu öğrencilerin fiziksel sağlıklarını desteklemenin ötesinde, psikolojik ve sosyal gelişimlerine de katkı sağlayarak hayat kalitelerini iyileştirebilir. Engellerine rağmen sporun içinde yer alabilme imkânı, bu bireylerin öz güvenlerini artırırken sosyal etkileşim becerilerini de geliştirmelerine yardımcı olabilir.

Bu nedenle eğitimcilerin bu önemli potansiyeli göz önünde bulundurarak spor imkânlarını genişletmek için adımlar atmaları son derece önemlidir. Engelli bireylerin spor etkinliklerine katılımlarını teşvik etmek için erişilebilirlik standartlarının iyileştirilmesi, uygun ekipman ve eğitmen desteğinin sağlanması gerekmektedir. Bu sayede sporun sağladığı faydaların daha geniş bir kitleye ulaşması ve özel gereksinimli öğrencilerin yaşamlarında pozitif etkiler yaratması mümkün olabilir.

Kaynakça

Akçamete, G. (2012). *Özel eğitim (4. Baskı).* Ankara: Kök Yayıncılık.

Akın, S., & Alp, H. (2019). Effect of adapted game-aided physical education program on the motor skills of children with autism spectrum disorders: longitudinal case study. *Journal Of Curriculum And Teaching, 8*(3), 63-72.

Altun, F. B. (2010). *Bedensel engellilerin sportif aktivitelere katılımının yaşam kalitesi üzerine etkisinin değerlendirilmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Aslan, H., & Kılıç, D. (2022). Özel eğitime gereksinim duyan öğrencilerin tespitinde yaşanan sorunlar. *Uluslararası Liderlik Eğitimi Dergisi, 6*(2), 105-121.

Atatürk, M. K. (1961). *Nutuk (5. baskı).* Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Baykoç Dönmez, N. (2015). *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitim (3. Baskı.)* Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.

Bor, M. Ö. (2018). *Terapötik rekreasyon faaliyetlerinin down sendromlu çocukların sosyal gelişimine etkisi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Batman.

Budak, Ç. Reyhan, S. ve Yıldırım, Y. (2012). 10-14 yaş arası öğretilebilir zihinsel engelli çocuklarda rekreatif etkinliklerin hareket gelişimine etkisinin incelenmesi, *Uluslararası Hakemli Akademik Spor Sağlık Ve Tıp Bilimler Dergisi,3*(2), (5-19).

Castagno, KS (2001). Özel Olimpiyatlar birleşik sporlar: Basketbol sezonu boyunca erkek sporculardaki değişiklikler. *Uyarlanmış Fiziksel Aktivite Üç Aylık Bülten, 18* (2), 193-206.

DePauw, K. P., & Doll-Tepper, G. (2000). Toward progressive inclusion and acceptance: Myth or reality? The inclusion debate and bandwagon discourse. Adapted Physical Aktaş and İlhan, Int J Disabil Sports Health Sci, 2023; 6(3):373-385 . Page 383 / 385. *The Rolof Sports in ADS and Resilience Activity Quarterly, 17*(2), 135-143. doi:10.1123/apaq.17.2.135.

Demirci, N., & Demirci, P. (2014). Özel eğitime gereksinim duyan öğrencilerin oyun ve fiziki etkinlikler dersinde elde ettikleri kazanımların incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 1*(1), 25-34.

Demirci, P. T., Çınar, Y. İ., & Demirci, Y. N. (2014). Sınıf öğretmenlerinin özel eğitime gereksinim duyan öğrencilerde beden eğitimi ders programında ve kaynaştırma eğitiminden kaynaklanan sorunlarının incelenmesi. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 2014*(2), 136-150.

Dunn, J.M., Fait, H. (1997) *Special physical education: Adapted individualized, developmental. Seventh Edition,* Iowa: Dubuque Brown & Benchmark.

Giagazoglou, Paraskevi, Kokaridas, Dimitrios, Sidiropoulou, Maria, Patsiaouras, Asterios, Karra, Chrisanthi, Neofotistou, Konstantina (2013). Effects of a trampoline exercise ıntervention on motor performance and balance ability of children with intellectual disabilities, *Research İn Developmental Disabilities, No.34,* (2701-2707).

Isik, F., & Serarslan, M. Z. (2017). Evaluation of parents' thoughts on effects of sports on children diagnosed with autism spectrum disorder. *European Journal Of Physical Education And Sport, 3*(12), 253-267.

İlhan, E., Yarımkaya, E. Ve Esentürk, O.K. (2022). *Özel gereksinimli bireyler için uyarlanmış beden eğitimi ve spor*. Pegem Akademi.

Karakaş, G., & Yılmaz, A. (2023). Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde uyarlanmış beden eğitimi ve spor uygulamalarına yönelik müdür görüşleri. *Özel Eğitim Dergisi, 24*(3).

Karakullukçu, A., ve Polat, A. (2023). *Özel gereksinimli bireylerde beden eğitimi ve sporun faydaları.* Küreselleşen Dünyada Spor Bilimleri II, 37.

Kaya, M. (2003). *13-15 yaş grubu yapan görme engellilerin statik ve dinamik denge etkinliklerinin karşılaştırılması,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Keskin, B., Hanbay, E., & Kalyoncu, M. (2017). 5-8 yaş grubu otistik çocuklarda egzersiz uygulamalarının sportif performans üzerine etkileri. *İstanbul Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 7*(2), 50-58.

Kılıç, N. P. (2016). *Artırılmış gerçeklik uygulamalarının halkla ilişkiler açısından olanak ve sınırlılıkları.* İletişim Araştırmaları. 87-118

Kılıç, A. D., & Altunay, B. (2022). Oyun ve fiziki etkinlikler dersi öğretim programı kazanımlarının Türkiye'deki görme engelliler ilkokullarında *gerçekleşebilme düzeyleri. Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1*(2), 279-300.

Koparan, Ş. (2003). Özel ihtiyaçları olan çocuklarda spor. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 17(*1), 14.

Lieberman, L. J., & Houston-Wilson, C. (2009). *Strategies for inclusion; A handbook for physical educators.* Champaign, IL: Human Kinetics.

Millî Eğitim Bakanlığı. (2012). *Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği.* Resmî Gazete.

Millî Eğitim Bakanlığı. (2018). *Oyun, spor ve fiziki etkinlikler dersi öğretim programı*. https://mufredat.meb.gov.tr/

MEB. (2020). *Millî Eğitim İstatistikleri. Örgün eğitim national education statistics formal education* 2019/'20. http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_09/04144812_meb_istatistikleri_orgun_egiti m_2019_2020.pdf

Morgan, P. And Bourke, S.F. (2004). *I know ıt's ımportant but ı'd rather teach something else: an ınvestigation into generalist teachers' perceptions of physical education in the primary school curriculum.* Paper Presented at the Australian Association for Research in Education Annual Conference, Melbourne, Australia.

Nalbant, S. (2018). Spor yoluyla farkındalık gelişimi etkinliğinin özel gereksinimli bireylere yönelik tutuma etkisi. *İstanbul Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 8*(1), 24-36.

Demchenko, I., Maksymchuk, B., Bilan, V., Maksymchuk, I., & Kalynovska, I. (2021). Training Future Physical Education Teachers for Professional Activities under the Conditions of Inclusive Education. BRAIN. *Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 12(3), 191-213. https://doi.org/10.18662/brain/12.3/227

Özer D. (2020). *Özel gereksinimli öğrenciler için beden eğitimi ve spor.* Nobel Yayıncılık. Ankara.

Özer, D. S., Süngü, B., & Şılak, B. (2005). Engelliler için beden eğitimi ve spor. *Araştiran Öğretmen,* 35.

Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (1997, 6 Haziran). *Resmî Gazete (Sayı: 23011).*

Pan, C. Y. (2011). The efficacy of an aquatic program on physical fitness and aquatic skills in children with and without autism spectrum disorders. *Research in Autism Spectrum Disorders, 5*(1), 657-665.

Rosentswieg, J. (1969). A ranking of the objectives of physical education. *Research Quarterly. American Association For Health, Physical Education And Recreation, 40*(4), 783-787.

Roswal, G.M. (2001) *Adapted physical education: Principles and practice. Jacksonwille State College.* Winnick, J.P. (2005) Program Organization & Management (In) Adapted Physical Education and Sport. Editor ÖZÜRLÜLER '07 87 Joseph P. Winnick, p.21-37, Human Kinetics, Champaing, IL.

Sanioğlu, A. Büyükkaragöz, S. Duman, S. Sarı, H. (2008). İlköğretim okullarındaki özel eğitim sınıflarında görevli öğretmenlerin beden eğitimi ders programı ile ilgili görüşlerinin değerlendirilmesi. S.Ü. *BES Bilim Dergisi. 10(*2), 40– 50.

Saydam, R. (2003). *İlköğretim okulu ı ve ıı. devre müzik eğitiminde eğitimci sorunu,* Cumhuriyetimizin 80. Yılında Müzik Sempozyumu. İnönü Üniversitesi, 30-31 Ekim2003, Malatya.

Savucu, Y. (2019). Uyarlanmış beden eğitimi ve spor. *International Journal of Sport Exercise and Training Sciences-IJSETS, 5*(4), 192-200.

Winnick JP. (2005) *An introduction to adapted physical education and sport. (In) Adapted physical education and sport.* Editor Joseph P. Winnick Fourth Edition. (pp.3- 20), Illinois: Human Kinetics.

Uğraş, S. (2018). Beden eğitimi öğretmenlerinin özel gereksinimli öğrenciler hakkındaki düşünceleri. *Spor Bilimleri Alanında Yeni Ufuklar Kitabı, 23*, 365-383.

Uzun, M., (2023). *Özel gereksinimli bireylerde uyarlanmış aktiviteler boyutuyla beden eğitimi ve spor.* Efe Akademi Yayınları, İstanbul.

Yılmaz, M. F. (2013). *Bireyselleştirilmiş eğitim programlarının (BEP) uygulanmasında ilköğretim kurumlarında görev yapan yöneticilerin karşılaştıkları engellerin incelenmesi (Gaziantep ili merkez ilçeleri örneği)* (Master's thesis, Hasan Kalyoncu Üniversitesi).

Yılmaz, S. H., & Yılmaz, B. H. (2023). *Uyarlanmış beden eğitimi ve spor kavramı. Spor Bilimlerinde Farklı Yaklaşımlar,* 19.

1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu. (1973). Resmî Gazete

Bölüm 14

SOSYOLOJİK BAKIŞ AÇISI İLE ENGELLİ SPORLARI; ÖTEKİLEŞTİRİLMİŞ BEDENDEN PARALİMPİK BEDENE

Yasemin Yalçın

Giriş

İnsanlar arasındaki bireysel farklılıklar, insanlık tarihi boyunca var olmuştur ve bu farklılıkların kabulü, özel gereksinimli bireylerin toplumsal hayata katılımı ve potansiyellerini geliştirebilmeleri açısından kritik öneme sahiptir. Toplumun, özel gereksinimli bireyleri anlayış düzeyi, onların toplum içinde sorunsuz bir şekilde yaşayabilmelerini belirler. Bu bireylerin sahip oldukları engel türlerinin, bu engellerle ilişkili özelliklerin, ihtiyaçların ve bu ihtiyaçları karşılamak için gerekli çözümlerin toplum tarafından bilinmesi gerekmektedir. Sadece bu anlayış ve bilgi seviyesine ulaşıldığında, özel gereksinimli bireylerin toplumun bir parçası olarak yaşamaları mümkün olabilir (Yetim, 2014).

Engelli sporları, zaman içinde önemli değişimlerden geçmiş ve özel gereksinimli bireylerin toplumsal hayata entegrasyonunda hayati bir rol oynamıştır. Özel gereksinimli bireyler uzun süre boyunca ön yargılar ve ayrımcılıkla mücadele etmek zorunda kalmış ve yetersizlikleri nedeniyle toplumsal normların dışında bırakılmışlardır. Ancak engelli sporlarının gelişimi ve Paralimpik Oyunlar gibi uluslararası etkinliklerin yaygınlaşması, bu bireylerin toplumsal görünürlüğünü artırmış ve kabul görmelerine önemli katkılar sağlamıştır.

Bu bölümde, engelli sporlarının sosyolojik bakış açısı ile incelenmesi ve ötekileştirilmiş bedenden paralimpik bedene dönüşüm süreci ele alınmıştır. Engelli sporlarının tarihçesi ve önemi üzerinde durularak bu sporların özel gereksinimli bireylerin toplumsal dışlanma deneyimlerine nasıl bir yanıt verdiği tartışılmıştır. Özel gereksinimli olma hâli çalışmalarının önde gelen isimlerinden Shakespeare (2006), "Özel gereksinimli olmak, bireyin eksikliği değil toplumsal düzenlemelerin yetersizliğidir." ifadesiyle, özel gereksinimli bireylerin yaşadığı sorunların toplum-

Tüm bu sorunlara karşın Paralimpik Oyunlarda ülkelerini temsil eden/edecek özel sporcuların paralimpik bedenler olarak bu platformda yarışmaları pek çok açıdan büyük katkı sağlamaktadır.

Sonuç olarak; engelli sporları ile ilgilenen özel sporcuların ötekileştirilmiş bedenlerinin sporun dönüştürücü etkisi ile paralimpik bedene evrilmesi, bu bireylerin topluma tam ve başarılı katılımı için oldukça önemlidir. Paralimpik sporlar, özel gereksinimli olma hâli algısını pozitif yönde değiştirerek toplumsal kabulü artırabilir ve ayrımcılığı azaltabilir. Paralimpik hareket aracılığıyla sağlanan toplumsal kabul, özel gereksinimli olma hâli konusundaki ön yargıları azaltma ve daha kapsayıcı bir toplumsal yapı oluşturma potansiyeline sahiptir. Bu bağlamda öncelikli olarak engelli sporlarına yönelik spor politikası alanında yapılacak her tür girişim ve düzenlemeye büyük oranda gereksinim vardır.

Kaynakça

Abay, A. R., & Kahraman Güloğlu, F. (2015). Engellilere Yönelik Temel Ulusal Mevzuatın Toplumsal Cinsiyet Açısından İçerik Analizi. *Journal of International Social Research*, *8*(40).

Achilles, G. M., Mclaughlin, M. J., & Croninger, R. G. (2007). Sociocultural correlates of disciplinary exclusion among students with emotional, behavioral, and learning disabilities in the SEELS national dataset. *Journal of Emotional of and Behavioral Disorders, 15*(1), 33–45.

Afacan, M. I., & Afacan, E. (2024). The Visibility of the Disability in Terms of the Social Model: Para Shooting Sport Sample. *Journal of Educational Issues*, 139-156.

Albrecht, J., Elmose-Østerlund, K., Klenk, C., ve Nagel, S. (2019). Sports clubs as a medium for integrating people with disabilities. *European Journal for Sport and Society*, *16*(2), 88-110. https://doi.org/10.1080/16138171.2019.1607468

Ashforth, B.E. and Mael, F. (1989), "Social identity theory and the organization", Academy of Management Review, Vol. 14 No. 1, pp. 20-39.

Atikaslan, H. O. (2022). İnternet haberlerinde sakatlık. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *31*(2), 624-640.

Bae, H., & Kim, Y. (2009). Social exclusion and poverty of disabled women. *Health and Society Research, 29*(2), 55–76.

Bailey, S. (2008). *Athlete First: A History of the Paralympic Movement*. John Wiley & Sons, Ltd. https://doi.org/10.1080/17460263.2012.694633

Blauwet, C., & Willick, S. E. (2012). The Paralympic Movement: using sports to promote health, disability rights, and social integration for athletes with disabilities. *Physical Medicine Rehab., 4*(11), 851-856.

Block, M. E. & Obrusnikova, I. (2007). Inclusion in physical education: A review of the literatüre from 1995-2005. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 24, 103-124.

Brittain, I. (2017). Communicating and managing the message: Media and media representation of disability and Paralympic sport. *Managing the Paralympics*, 241-262.

Brooke, M. (2019). The Singaporean Paralympics and its media portrayal: Real sport? Men-only? *Communication and Sport*, *7*(4), 446–465. https://doi.org/10.1177/2167479518784278

Bundon, A. (2019). Injury, pain and risk in the Paralympic movement. *The Suffering Body in Sport.* 71-87. Emerald Publishing Limited. https://doi.org/10.1108/s1476-2854201900 00012007

Burcu, E. (2016). Çifte Dezavantajlı Bir Durum: "Engelli Olmak" ve "Kadın Olmak" Üzerine Feminist Bir Değerlendirme, (Editör) Keser A., Yıldırım F., ve Kaplan M. *Hastalıkta Sağlık Kadın Olmak içinde*, 23-43. Ankara: Nobel Tıp Kitabevler.

Carpenter, L., & Austin, H. (2007). Silenced, silence, silent: Motherhood in the margins. *Qualitative Inquiry, 13*, 660–674.

Dahl, E., Flotten, T., & Lorentzen, T. (2008). Poverty dynamics and social exclusion: an analysis of norwegian panel data. *Journal of Social Policy, 37*(2), 231–249.

Darcy, S., & Dowse, L. (2013). In search of a level playing field–the constraints and benefits of sport participation for people with intellectual disability. *Disability & Society*, *28*(3), 393-407.

Darroch, F., Giles, A., Hillsburg, H., & McGettigan-Dumas, R. (2019). Running from responsibility: Athletic governing bodies, corporate sponsors, and the failure to support pregnant and postpartum elite female distance runners.*Sport in Society, 22*(12), 2141–2160. https://doi.org/ 10.1080/17430437.2019.1567495.

DePauw, K. P. (1997). The (1n) visibility of disability: Cultural contexts and "sporting bodies". *Quest*, *49*(4), 416-430.

Edison, B. R., Christino, M. A., & Rizzone, K. H. (2021). Athletic identity in youth athletes: a systematic review of the literature. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *18*(14), 7331.

Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme 2009. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/ 20090714-1.htm

Fermanoğlu, O. M. (2019). Çevrim içi haricîler: Türkiye'de dijital engelli aktivizmi üzerine bir araştırma. *Connectist: Istanbul University Journal of Communication Sciences,* 56, 119-152.

Fink, J. S. (2008). Gender and sex diversity in sport organizations: Concluding comments. *Sex roles*, *58*, 146-147.

Fowlie, J., Eime, R. M., & Griffiths, K. (2021). Barriers to adolescent female participation in cricket. *Annals of Leisure Research*, 24(4), 513–531.

French, L., & Le Clair, J. M. (2018). Game changer? Social media, representations of disability and the paralympic games. In I. Brittain, & A. Beacom (Eds), *The Palgrave handbook of Paralympic studies* (pp. 99–121). Palgrave Macmillan London. https://doi.org/10.1057/ 978-1-137-47901-3

Gilmore L. & Cuskelly M. (2014) Vulnerability to loneliness in people with intellectual disability: an explanatory model. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities 11,* 192–199.

Gold, J. R., & Gold, M. M. (2016). The paralympic games. In *Olympic Cities* (pp. 134-156). Routledge.

Guenther, C., Wilton, E. ve Fernandes, R. (2016). *Identity.* V. Zeigler-Hill and T. K. Shackelford (Ed.), Encyclopedia of personality and ındividual differences in (pp. 1-10). Springer International Publishing.

Guttmann, L. (1976). *Textbook of Sport for the Disabled.* Aylesbury, Bucks: HM _ M Publishers, Ltd.

Hall L. & Hewson S. (2006) The community links of a sample of people with intellectual disabilities. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities* 19, 207.

International Paralympic Committee. History of the Paralympic movement. International Par- alympic Committee. https://www.paralympic.org/ ipc/history.

Jespersen, L. N., Michelsen, S. I., Tjørnhøj Thomsen, T., Svensson, M. K., Holstein, B. E., & Due, P. (2019). Living with a disability: a qualitative study of associations between social relations, social participation and quality of life. *Disability and rehabilitation, 41*(11), 1275-1286.

Johnson, K. (2020). Recognising cultural diversity: Implications for persons with disabilities. In *Recognising human rights in different cultural contexts: The united nations convention on the rights of persons with disabilities (CRPD)* (pp. 63-78). Springer Singapore.

Karadaş, B., & Çetiner, H. (2022). Engelli Spor Politikaları Kapsamında Paralimpik Oyunlara Bakış (The Overview of Paralympic Games in the Scope of Disabled Sports Policies). *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, *10*(1), 135-155.

Kavanagh, A. M., Krnjacki, L., Beer, A., Lamontagne, A. D., & Bentley, R. (2013). Time trends in socioeconomic inequalities of women and men with disabilities in Australia: evidence of persisting inequalities. *International Journal for Equity for Equity in Health,* 12, 73.

Kian, E., Schultz, B., Clavio, G., & Sheffer, M. L. (2019). *Multimedia sports journalism: A practitioner's guide for the digital age*. Oxford University Press.

Kleiber, D. (1999). *Leisure experiences and human development*. New York: Basic Books.

Korkmaz, A. (2015). Yeni toplumsal hareketler ve twitter. Selva Ersöz Karakulakoğlu & Özge Uğurlu (Eds.) içinde, *İletişim Çalışmalarında Dijital Yaklaşımlar Twitter* (ss. 93-116). Heretik Yayınları.

Korostelina, K. V. (2007). *Social Identity and Conflict: Structures, Dynamics, and Implications*. Palgrave Macmillan.

Lante K., Stancliffe R., Bauman A., van der Ploeg H., Jan S. & Davis G. (2014) Embedding sustainable physical activities into the everyday lives of adults with intellectual disabilities: a randomised controlled trial. *BMC Public Health* 14, 1–6.

Legg, D., Fay, T., Hums, M. A. ve Wolff, E. (2009). 1984-2004 Olimpiyat Oyunlarına Tekerlekli Sandalye Sergi Etkinliklerinin Dâhil Edilmesinin İncelenmesi. *Avrupa Spor Yönetimi Dergisi*, *9*(3), 243–258. https://doi.org/10.1080/16184740903023997

Lorber, Judith (Ed.) (2005). Gender Equality: Feminist Theories and Politics. Los Angeles, California: Roxbury Publishing Company.

Macdonald, S. J, Deacon, L, Nixon, J, et al. (2018). 'The invisibleenemy': disability,lone- liness andisolation. *Disabil Soc.*, 33, 1138-1159.

Martin, J. J. (2018). *Handbook of disability sport and exercise psychology*. Oxford University Press.

Mauerberg-deCastro, E., Campbell, D. F., & Tavares, C. P. (2016). The global reality of the Paralympic Movement: Challenges and opportunities in disability sports. *Motriz: Revista de Educação Física*, *22*, 111-123.

McPherson, G., O'Donnell, H., McGillivray, D., & Misener, L. (2016). Elite athletes or superstars? Media representation of para-athletes at the glasgow 2014 commonwealth games. Disability & Society, 31(5), 659–675. https://doi.org/10.1080.09687599.2016.1197823.

Misener, L., ve Darcy, S. (2014). Managing disability sport: From athletes with disabilities to inclusive organisational perspectives. *Sport Management Review*, 17 (1), 1-7. https://doi.org/10.1016/j.smr.2013.12.003

Mitchell, F. R., Van Wyk, P. M., & Santarossa, S. (2021). Curating a culture: The portrayal of disability stereotypes by paralympians on Instagram. *International Journal of Sport Communication*, *14*(3), 334-355.

Özay, F. (2019). *Bedensel Engelli Sporcuların Toplumsal Hayata Katılımında Sporun Etkisi.* Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Rees, L., Robinson, P., & Shields, N. (2019). Media portrayal of elite athletes with disability a systematic review. Disability and Rehabilitation, 41(4), 374–381. https://doi.org/10.1080/09638288.2017.1397775.

Robertson J., Emerson E., Pinkney L., Caesar E., Felce D., Meek A. *et al*. (2005) Community based residential supports for people with intellectual disabilities and challenging behaviour: the views of neighbours. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities* 18, 85–92.

Shakespeare, T. (2006). *Disability rights and wrongs*. Routledge.

Smith, B., ve Sparkes, A.C. (2012). Disability, sport and physical activity. A critical review. In N. Watson, A. Roulstone, & C. Thomas (Eds.), *Routledge Handbook of Disability Studies*, London: Routledge.

Şenyurt Akdağ, A., Tanay Aksaç, G., Temur Şimşekcan, N., & Kara, Ö. (2016). Toplumsal cinsiyet eşitliği ve engelli kadın el kitabı.

Thomas, N., & Smith, A. (2008). *Disability, sport and society: An introduction*. Routledge.

Vidaurreta, L., & Vidaurreta, L. (2020). Bodies and subjectivities: Women in Cuban Paralympic sports (Cuerpos y subjetividades: Mujeres en el deporte paralímpico cubano). *Estudios de Psicologia*, *PG-*. https://doi.org/10.1080/02109395.2019.1710802

Weaving, C., & Samson, J. (2018). The naked truth: Disability, sexual objectification, and the ESPN Body Issue. *Journal of the Philosophy of Sport*, *45*(1), 83–100. https://doi.org/10.1080/00948705.2018.1427592

Williams, K. J., & Murray, D. W. (2015). Negotiating the normative: The other normal for mothers of disabled children. *Journal of Family Studies, 21*, 324–340.

Winnick, J. P. (2005). *Adapted Physical Education and Sports* (4th ed.). Human Kinetics.

World Health Organization, ve World Bank (2011). *World report on disability*. https://www.who.int/disabilities/world_report/2011/report.pdf

Yetim, A. A. (2014, May). Engelliler Sporuna Sosyolojik Yaklaşım. In *2nd International Physical Education and Sports Congress for the Disabled*.

Yılmaz Anatca, V., & Yılmaz, C. (2019). Ucube bedenden paralimpik bedene. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (46), 136-157.

Yüce, E. (2022). Haber Değerlerini Sorgulamak: Anaakım Gazetelerde Engelli Haberleri. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, *2022*(59), 84-104.

Zhao, W. M., Thirumal, K., Renwick, R., & DuBois, D. (2021). Belonging through sport participation for young adults with intellectual and developmental disabilities: A scoping review. *Journal of applied research in intellectual disabilities*, *34*(2), 402-420.

Erken Yaşta Evliliklerin Erkek Yüzü

Yasemin Gezer Tuğrul

nobel bilimsel

Erken Yaşta Evliliklerin Erkek Yüzü

Yasemin Gezer Tuğrul

Yayın No.: 2302
ISBN: 978-625-393-952-6
E-ISBN: 978-625-393-953-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Songül Öğüt
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Gezer Tuğrul, Yasemin.
Erken Yaşta Evliliklerin Erkek Yüzü / Yasemin Gezer Tuğrul
1. Basım, XIV + 188 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-952-6
E-ISBN: 978-625-393-953-3
1. Erken Yaşta Evlilik 2. Erkeklik 3. Erkeklik Deneyimleri 4. Toplumsal Cinsiyet 5. Ataerkillik

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

ÇİZELGE LİSTESİ ..... **xi**

KISALTMALAR ..... **xiii**

1. GİRİŞ **1**

2. EVLİLİK KURUMU VE ERKEN YAŞTA EVLİLİKLER **7**

2.1. Evlilik Kurumu 7

2.2. Erken Yaşta Evliliklerin Nedenleri 9

2.2.1. Ekonomik Nedenler 9

2.2.2. Sosyokültürel Nedenler 11

2.3. Erken Yaşta Evliliklerin Sonuçları 14

2.4. Erken Yaşta Evliliğe İlişkin İstatistikler 17

2.4.1. Dünyada Erken Yaşta Evlilikler 17

2.4.2. Türkiye'de Erken Yaşta Evlilikler 20

2.4.3. Van'da Erken Yaşta Evlilikler 26

2.5. Evliliğin Hukuksal Boyutu 34

2.5.1. Ulusal Mevzuatta Erken Evlilik ve Karşılaşılan Sorunlar 34

2.5.2. Uluslararası Mevzuatta Erken Evlilik 35

2.5.3. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 36

2.5.4. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi 37

2.5.5. Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı 37

3. KURAMSAL ÇERÇEVE **39**

3.1. Fenomenojik Yaklaşım: Gerçekliğin Sosyal İnşası 39

3.2. R. W. Connell'in "Erkeklikler" Teorisi 44

3.3. Farklı Erkeklik Biçimleri 46

3.4. Eleştirel Erkeklik Çalışmaları ve Feminist Teori 53

3.5. Evlilik Kurumunda ve Ataerkil Kültürde Erkekliğin İnşası 58

3.6. Van'da Erkeklik ve Erkeklik Hâlleri 63

4. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ.....67
4.1. Araştırmanın Amacı 67
4.2. Araştırmanın Önemi.....69
4.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi.....71
4.4. Araştırmanın Sınırlılıkları.....72
4.5. Araştırmanın Yöntemi.....72
4.6. Veri Toplama Araçları.....74
4.7. Sahaya Dair Notlar 76
4.7.1. Gözlem Protokolü 78
4.8. Verilerin Analizi.....79
4.8.1. İçerik Analizi.....79

5. ARAŞTIRMA BULGULARI VE YORUM 81
5.1. Katılımcılarla İlgili Sosyodemografik Bilgiler 81
5.2. Evlilik Öncesi Süreç.....85
5.2.1. Erken Yaşta Evliliğin Gerekçeleri ve Evlilik Süreçleri 85
5.2.2. Evlilik ve Akrabalık İlişkisi.....89
5.2.3. Erken Yaşta Evlilik Kararı Nasıl ve Kimler Tarafından Alınmıştır?.....92
5.2.4. Evlilik Kararlarında Aşiretin Etkisi 97
5.2.5. Başlık Parası Geleneği 100
5.2.6. Erken Yaşta Evliliklerde Rıza.....102
5.2.7. Uygun Evlenme Yaşı.....104
5.2.8. Evlilikte Aile Planlaması 107
5.3. Evlilik Sonrası Yaşam Deneyimleri.....109
5.3.1. Erken Yaşta Evliliğin Sonuçları 109
5.3.1.1. Çocukluğun Sonu 109
5.3.1.2. Eğitim Hayatının Sona Ermesi 112
5.3.1.3. Erken Yaşta Evliliğin Sağlık Riskleri ve Sonuçları 115
5.3.1.4. Madde Bağımlılığı 118
5.3.1.5. Yaşanılamayan Duygular “Sevgi ve Aşk” 121
5.3.1.6. Çok Eşli Evlilik Yapma Gerekçeleri.....123
5.4. Evlilik İçerisinde Erkekliğin İnşası 132
5.4.1. Erkeklik Rolleri Nasıl İnşa Edilmekte ve Yeniden Üretilmektedir? 132
5.4.2. Erkeklik Nedir ve Nasıl Tanımlanmaktadır? 132
5.4.3. Erkeklik Evlilik Aracılığıyla Nasıl İnşa Edilmektedir?.....137

5.4.4. Erkeklik Rollerinden Kaçış 139
5.4.5. Erkeklik Rollerinin Yaratmış Olduğu Kriz Anları 142
5.4.6. Erkekliğin İnşasındaki Aşamalar 143
5.4.6.1. Erkeklik İnşasında Birinci Aşama: Sünnet 143
5.4.6.2. Erkeklik İnşasında İkinci Aşama: Askerlik 145
5.4.6.3. Erkeklik İnşasında Üçüncü Aşama: İş Sahibi Olma 146
5.4.6.4. Erkeklik İnşasında Dördüncü Aşama: Evlilik 147
5.4.6.5. Erkeklik İnşasında Beşinci Aşama: Babalık 148
5.5. Aile İçinde Erkek ya da Kız Çocuk Sahibi Olmanın Erkeklikle İlişkisi 151
5.6. Farklı Erkekliklere Bakış Açısı 153
5.7. Erkeklik ve Karar Mekanizmaları 156

6. SONUÇLAR VE ÖNERİLER 161
ÖNERİLER 169

KAYNAKLAR 173

EKLER 185
EK-1: Bilgilendirme ve Onam Formu 185
EK-2: Etik Kurul Beyanı 186

ÖZ GEÇMİŞ 187

KAYNAKLAR

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) (2016). *Suriyeliler ile Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları arasındaki evlilik ilişkileri araştırması*, https://www.aile.gov.tr/Raporlar/ATHGM/Suriyeliler_ile_Turkiye_Cumhuriye ti_Vatandaslari_Arasindaki_Evlilik_Iliskileri_Arastirmasi.pdf İndirilme Tarihi: 20.05.2023.

Akca, B. ve Tönel, E. (2011). Erkek(lik) çalışmalarına teorik bir çerçeve: Feminist çalışmalardan hegemonik erkekliğe. İçinde İ. Erdoğan (Edt.), *Medyada hegemonik erkek(lik) ve temsil* (ss. 11-39). İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Akgul, F. (2017). Patriarchal theory reconsidered torture and gender-based violence in Turkey. Yayınlanmamış Doktora Tezi. *University of Westminster Politics and International Relations.*

Akın, M. H. (2019). Sosyal etkileşim ve sosyal benlik kaynağı olarak aile, *Medeniyet ve Toplum Dergisi (METDER),* 3(1), 1-14.

Aktepe, E. ve Atay, İ. M. (2017). Çocuk evlilikleri ve psikososyal sonuçları, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 9(4), 410-420.

Aktaş, A. (2019). Bir aidiyet aracı olarak kolektif kimliğin oluşumunda aşiretlerin rolü ve etkileri. İçinde S. Parin (Edt.), *Türkiye'de aşiret tartışmaları* (ss. 49-56), İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Akyüz, N. ve Çapcıoğlu, İ. (2012). Dini gruplar sosyolojisi ve yeni dini hareketler, İçinde N. Akyüz ve İ. Çapcıoğlu (Edt.), Din sosyolojisi (ss. 507-538). Şehir: Grafiker Yayınları.

Akyüz, Ç. (2018). Berdel evliliği üzerine kalitetif bir araştırma Mardin örneği, *Uluslararası Folklor Akademi Dergisi*, 1(1), 17-34.

Allan, K. (2020). *Çağdaş sosyal teori ve sosyolojik teori: Toplumsal dünyaları görünür kılma*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Altuntek, N. Serpil (1993). *Van yöresinde akraba evliliği*. Ankara: Kültür Bakanlığı. Aslan, B. (2019). Psikoloji penceresinden erken yaşta evlendirilen kız çocukları, *Türk Psikoloji Yazıları*, 22(43), 43-55.

Atay, T. (2004). Erkeklik en çok erkeği ezer, *Toplum ve Bilim Dergisi (Erkeklik)*, 101, 11-30

Avşar, S. (2017). Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında tarihsel rollerini yitiren erkekliğin çöküşü: Küllerinden 'yeni erkekliğin' doğuşu. *Kadın Araştırmaları Dergisi,* 3 (2), 224- 241.

Aydemir E. (2011) *Evlilik mi evcilik mi? Erken ve zorla evlilikler, çocuk gelinler.* Ankara: Usak Yayınları.

Ayhan, A. ve Yaman, Ö. M. (2021). Sosyal bir olgu olarak "kumalık", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14 (39), 158-184.

Balaman, A. R. (1982). *Sosyal antropolojik yaklaşımla evlilik akrabalık türleri.* İzmir: Karınca Matbaacılık.

Balcı, A. (2015). *Sosyal bilimlerde araştırma: Yöntem, teknik ve ilkeler.* Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: nitel bir araştırma nasıl yapılır?, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (AEÜSBED), 5 (2), 368-388.

Baran, B. (2006). Muradiye ilçesi ve çevresinde erken yaşta evlenen (<18) ve çok sayıda çocuğa sahip (≥5) kadınlarda gövdeye ait antropometrik ölçümler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü*, Van

Barutçu, A. (2013). Türkiye'de erkeklik inşasının bedensel ve toplumsal aşamaları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.

Barutçu, A. (2015). "Ucundan azıcık" la atılan sağlam temel: Türkiye'de sünnet ritüeli ve erkeklik ilişkisi. *A Journal of Identity and Culture*, 3, 129-155.

Berger, Peter L. ve Luckmann, Thomas (2008). *Gerçekliğin sosyal inşası: Bir bilgi sosyolojisi incelemesi* (Çev: V. Saygın Öğütle). İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

Beynon, J. (2002). *Masculinities and culture*. Buckingham: Open University Press. Biçer Olgun, H. (2021). Kültürün sosyal inşası ve benliğin kültürel kuruluşu: Sosyalizasyon sürecinde aile, benlik ve kültür ilişkisi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 39, 492-532.

Birleşmiş Milletler (1948). Universal declaration of human rights, https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/2021/03/udhr.pdf, İndirilme Tarihi: 03.11.2021.

Birleşmiş Milletler (2001). Principles and recommendations for a vital statistics system revision, United Nations, New York.

Birleşmiş Milletler (2015). Resolution adopted by the Human Rights Council, Strengthening efforts to prevent and eliminate child, early and forced marriage, file:///C:/Users/Asus/Downloads/A_HRC_RES_29_8-EN%20(1).pdf İndirilme Tarihi: 21.04.2023.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu (2021). İnsan hakları evrensel beyannamesi. https://ailevecalisma.gov.tr/medias/8560/0-bm-%C4%B0nsan-haklar%C4%B1-evrensel-beyannamesi.pdf, İndirilme Tarihi: 06.04.2021.

Biz Erkek Değiliz İnisiyatifi, http://bizerkekdegilizinsiyatifi.blogspot.com/ İndirilme Tarihi: 26.05.2022.

Bosson, J. K. ve Vandello, J. A. (2011). Precarious manhood and its links to action and aggression. *Current Directions in Psychological Science*, 20(2), 82-86.

Bourke, J. (1996). Dismembering the male: Men's bodies, Britain and the great War. London: Reaktion.

Bozok, M. (2011). Soru ve cevaplarla erkeklikler, *Sosyal Kalkınma ve Cinsiyet Eşitliği Politikaları Merkezi Derneği*, İstanbul.

Bozok, M. (2015). Ataerkil ve cinsiyetçi erkeklikler, Erkeklik ve Erkekliklerin Eleştirisi, Profeminizm, Ben ve Kendim, İçinde A. Akaltun (Der.), Erkekler (ss.29-38). Ankara: NotaBene Yayınları.

Bozok, M. (2018). Türkiye'de ataerkillik, kapitalizm ve erkeklik ilişkilerinde biçimlenen babalık, *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, 10 (2), 30-42.

Bozok, M. (2019). Raewyn Connell ve erkeklik çalışmalarının köşe taşı çalışması olarak erkeklikler, *ViraVerita E-Dergi: Disiplinlerarası Karşılaşmalar*, 9, 199- 205.

Bracher, M. ve Santow, G. (1998). Economic independence and union formation in Sweden. Population Studies. 52 (3), 275-294.

Brittan, A. (1989). *Masculinity and power.* London: Basil Blackwell.

Bruinessen M. V. (2013). *Ağa, şeyh ve devlet*, Ö. Laçiner (Edt.), İstanbul: İletişim Yayınları.

Büke Okyar, D. İ. ve Öğüt, S. (2022). Gömülü teorinin sosyal bilimlerdeki kullanımı: Geçici koruma altındaki suriyeliler ve çocuk evlilikler örneklemi. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 0 (14), 109-132.

Bulut K, Uysal C, Korkmaz M, Sivri S, Bozkurt İ, Durmaz U. et al. (2015). Evaluation of the early age married girls applying to our department. *Open J Pediatr*, 5, 334-338

Burcu, E., Yıldırım, F., Sırma, Ç. S., ve Sarıyaman, S. (2015). Çiçeklerin kaderi; Türkiye'de kadınların erken evliliği üzerine nitel bir araştırma. *Bilig*, 73, 63-98.

Can, İ. (2014). Moderniteden postmoderniteye ailenin ontolojisi ya da modern çekirdek aile çerezleşiyor mu?, İçinde M. Aydın, (Edt), *Aile sosyolojisi yazıları* (ss. 53-64). İstanbul: Açılım Kitap.

Canatan, K. (2011). Ailenin tanımı, türleri ve işlevleri, İçinde K. Canatan ve E. Yıldırım (Edt.), *Aile sosyolojisi* (ss. 53-80). İstanbul: Açılım Kitap.

Carrigan, T., Connell, B. ve Lee, J. (2004). Toward a new sociology of masculinity, İçinde P. F. Murphy (Edt.), *Feminism and Masculinities* (s. 151-164). Oxford University Press.

Connell, R., W. (1987). *Gender and power: Society, the person, and sexual politics*. Ploity Press.

Connell, R., W. (1998). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar: Toplum, kişi ve cinsel politika* (Çev: C. Soydemir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Connell, R. W. (2000). *The man and the boys*. Kaliforniya: University of California Press.

Connell, R., W. (2001). *Studying men and masculinity*, resources for feminist Research.

Connell, R. W. (2005). *Masculinities*. Kaliforniya: University of California Press. Connell, R. W. (2019). *Erkeklikler* (Çev: N. Konukcu). Ankara: Phoenix Yayınevi.

Coltrane, S. (1994). Theorizing masculinities in contemporary social science. H. Brod ve M. Kaufman (Eds.), Theorizing masculinities (39-60). London: SAGE.

Cooley, C., H. (1902). Human nature and the social order, New York: Caherles Scribner's Sons.

Coser, L. A. (2008). *Sosyolojik düşüncenin ustaları: Tarihsel ve toplumsal bağlamda fikirler* (Çev: H. Hülür, S. Toker ve İ. Mazman). Ankara: De Ki Basım Yayım.

Creswell, John, W. (2013). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*, Los Angeles: Sage.

Creswell, John, W. (2020). Nitel araştırma yöntemleri (Çev: M. Bütün, S. B. Demir). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Creswell, John, W. (2017). Karma yöntem araştırmalarına giriş (Çev: M. Sözbilir). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Çaha, H., Aydın, E. S. ve Çaha, Ö. (2014). Değişen Türkiye'de kadın: Türkiye'de kadının sosyokültürel, ekonomik ve siyasal durumu, KADEM, İstanbul: Piya Matbaa.

Çakmak, D. (2009). Türkiye'de çocuk gelinler. *Birinci Hukukun Gençleri Sempozyumu*. Hukuk Devletinde Kişisel Güvenlik Bildiri Tam Metinler E- Kitabı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi. Ankara, 20-21 Mart.

Çakır, H. (2017). Erkeklerin sosyalleşmesinde öğrenilmiş güçlülük: kavramsal bir inceleme. *Researher: Social Sciences Studies*, 5 (4), 320-334.

Çiçekli, A. (2019). Boşanmalar üzerine sosyolojik bir araştırma: Van örneği (2001- 2016). Yayınlanmamış Doktora Tezi. *Van Yüzücü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Van.

Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmeliği, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/12/20061224-1.htm İndirilme Tarihi: 05.04.2023.

Çopuroğlu, Y. C. (2000). Fırat havzası evlilik kültürü I: düğün öncesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 163-193.

Dabak, Ş. (2014). Türkiye'de erken ve zorla evlilikler, "Çocuk gelinler", *Gençlik ve Kültürel Mirasımız Uluslararası Kongre*, Samsun, Türkiye, 16-18 Mayıs.

Dağdelen, G. (2011). Erken evlilik: Türkiye'de van ili örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Orta Doğu Teknik Üniversitesi*, Ankara.

David, D.S. and Brannon, R. (Edt.) (1976). *The forty nine percent majority: the male sex role.* Addison-Wesley Publishing Company.

Daymaz D, Güner P, Bahar Özvarış Ş. Aile Planlaması. HUTF Halk Sağlığı AD. Toplum Eğitim Sunumları, http://www.halksagligi.hacettepe.edu.tr/diger/topluma_yonelik.php. İndirilme Tarihi: 05.12.2022.

Delaney, C. (1991). *The seed and the soil: gender and cosmology in Turkish village society.* London: University of California Press.

Dempsey, K. (2022).Who gets the best deal from marriage: women or men?. *Marriage Journal of Sociology 2002, The Australian Sociological Association, Volume*, 38 (2), 91–110.

Demren, Ç. (2008). Kadınlık dolayımıyla erkeklik öznelliği, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32(1), 73-92.

Demren, Ç. (2014). *Kahvehane erkekliği: Ankara'da bir gecekondu mahallesi örneği*. Ankara: Gece-kitaplığı.

Duran, B. (2012), Antonio Gramsci ve Hegemonya, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:11, 39, 309-321.

Duran, H., Gürsoy, İ. N. ve Kumcağız, H. (2022). Evli kadınlardan göz ardı edinilen çocuk yaşta evliliklere ilişkin perspektifler: Nitel bir çalışma. *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, 25, 31-48.

Dündar, Ö., Z. (2016). Değişen ve değiş(e)meyen yönleri ile aile: yapısı, türleri ve işlevleri. İçinde N. Adak (Edt.). D*eğişen Toplumda Değişen Aile: Sosyolojik Tartışmalar* (ss. 39-63). Ankara: Ekinoks Yayın Dağıtım.

Dowd, N. E. (2010). *The man question male subordination and privilege*, New York: New York University Press.

Düztaş, A., D. (2019). Hegemonik erkekliğin akademide yeniden inşası. Yayınlanmamış Doktora Tezi, *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İzmir.

Edwards, Tim. (2006). *Cultures of masculinity.* London: Routledge.

Eleştirel Erkeklik İncelemeleri İnisiyatifi (3013).http://www.masculinitiesjournal.org/tr-tr/kategori/eeii/26/26 İndirilme Tarihi: 05.04.2023

Elmacı, N ve Ertem M. (2010). Güneydoğu anadolu bölgesi'nde kızların erken yaş evliliklerinin sosyal ve kültürel temelleri. İçinde, N. Güngör-Ergan, E. Burcu, B. Şahin (Edt.), *Sosyoloji Yazıları 2, Prof. Dr. Orhan Türkdoğan'a armağan* (ss. 223-233). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Erbaş, H. (1992). Sosyolojide fenomenoloji, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Araştırma Dergisi*, 14: 158-166.

Erdoğan, D. (2014), Türkiye'de çocuk gelinler sorunu, Academia, https://www.academia.edu/en/6459715/T%C3%BCrkiyede_%C3%87ocuk_Ge linler_Sorunu İndirilme Tarihi: 10.04.2023.

Eroğul, N. (2021). Erkeklik söylemi bağlamında erkek giyim markalarına yönelik bir inceleme. *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 3(5), 283-308.

Ersoy, F. (2019). Eğitimde nitel araştırma deseni. İçinde A. Şaban ve A. Ersoy (Edt.), *Fenomenoloji* (ss.81-134). Ankara: Anı Yayıncılık.

Farrell, W. (1974). *The liberated man beyond masculinity: freeing men and their relationships with women*. New York: Random House.

Foxhall, L. ve Salmon, J. (1998). *Thinking man: masculinity and its self- representation in the classical tradition*, F. Lin ve J. Salmon (Edt.), Routledge.

Gastón, C., M., Misunas, C., ve Cappa, C. (2019). Child marriage among boys: A global overview of available data*, Vulnerable children and youth studies*, 14 (3), 219-228.

Gedik, E. (2016). Bir tüketim kültürüü ürünü olarak anti-kahraman erkek imajları, *ViraVerita E-Dergi*, 4, 37-58.

Gedik, E., Çakır, H., Coşkun, A. (2020). Bir inşaa süreci olarak erkeklik: Yozgat Örneği, *AÇÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (1), 84-95.

Gezer-Tuğrul, Y. (2018). Erken taşta evlendirilen kadınların evlilik süreçleri, deneyimleri ve sonraki yaşamları üzerine nitel bir çalışma. *Sosyoloji Notları*, 2 (1), 2-38.

Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*, İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Gilmore, D., D. (1991). *Manhood in the making: cultural concepts of masculinity*. London: Yale University Press.

Giray, H. ve Kılıç, B. (2004). Bekar kadınlar ve üreme Sağlığı. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi,* 13(8), 286-289.

Gittins, D. (2011). *Aile sorgulanıyor* (Çev: T. Erdem). İstanbul: Pencere Yayınları. Girls Not Brides (2020). About child marriage, https://www.girlsnotbrides.org/about-child-marriage/ İndirilme Tarihi: 06.11.2021.

Glesne, C. (2020). *Nitel araştırmaya giriş* (Çev. A. Ersoy ve P. Yalçınoğlu). Ankara: Anı Yayıncılık.

Gücük, S., S. G. Arıca, Z. Akan, V. Arıca ve S. Alkan (2010). Van ilindeki çokeşli- lik oranları ve etkileyen faktörler: kesitsel çalışma. *Kartal Eğitim ve Araştırma Hastanesi Tıp Dergisi*, 21(3), 127-133.

Gündoğan, S. (2019). Dinin sosyal hayat üzerindeki etkisi: herki aşireti örneği. İçinde S. Parin (Edt.). *Türkiye'de Aşiret Tartışmaları* (ss. 57-67). İstanbul: Bağlam Yayınları.

Güneş, H. N. (2016), Erkeğin ataerkil rejime entegrasyonu: yabancılaşma ve uyum. *Akademik Bakış Dergisi*, 58, 266-284.

Güneş M, Selçuk H, Demir S, İbiloğlu A.O, Bulut M, Kaya MC et al. (2016) Marital harmony and childhood psychological trauma in child marriage. *Journal of Mood Disorders*, 6, 63-70.

Gökçe, B. (1976). Aile ve aile tipleri üzerine bir inceleme, *Hacettepe Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 8 (1-2), 46-67.

Grusec ve Hastings (2015). *Handbook of socialization: theory and research*. Joan E. Grusec ve Paul D. Hastings (Edt.), The Guilford Press, New York.

Gül, G. (2018). Van ilinde erken yaşta evlenen kadınların yaşam öyküleri. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van.

Gültekin, A. K. (2019). Palu ailesi vakası, akraba evlilikleri ve tartışmalara kısa değiniler. *Bilim ve Gelecek Aylık Bilim, Kültür, Politika Dergisi*, 181, 68-74.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2019). 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık, Araştırması*, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü*, T. C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, TÜBİTAK, Ankara.

Hacısoftaoğlu, İ. ve Bulgu, N. (2015). Yedi dağın ötesindeki çocuklar: Güreşte erkeklik ve şiddet. İçinde B. Yarar (Der.), *Şiddetin Cinsiyetli Yüzleri*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Hay, W.R. (1921). *Two years in Kurdistan: experiences o f a political officer, 1918- 1920.* Londia: Sidgwick ve Jackson.

Heckmann, Y. L. (2016). *Kürtlerde aşiret ve akrabalık ilişkileri*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Hearn, J. ve Morgan, D. (1990). *Men, masculinities & social theory.* London: Unwin Hyman.

Hearn, J. ve D. L. Collinson. (1994). Theorizing unities and differences between men and between masculinities. İçinde H. Brod and M. Kaufman (Edt.), *Theorizing masculinities* (ss. 97-118). Thousand Oaks.

Holt, D. B. ve Thompson, C.J. (2011). Eylem adamı kahramanlar: günlük tüketimde kahraman erkek(lik) arayışı (Çev: Ç. T. Akdağ). İçinde İ. Erdoğan (Edt.), *Medyada Hegemonik Erkek(lik) ve Temsil* (ss. 429-465). İstanbul: Kalkedon Yayınları.

İnsan Hakları Beyannamesi, https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/9a3bfe74- cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf İndirilme Tarihi: 06.12.2021.

İzci, L. ve Mazman, İ. (2021). Sembolik etkileşimcilik çerçevesinden korunmaya muhtaç çocuklarda benlik, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 151-170.

Jensen, R. ve Thornton, R. (2003). Early female marriage in the developing world. *Gender ve Development*, 11(2), 9-19.

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi (CEDAW), http://www.kaced.org/images/files/CEDAW%20metni.pdf İndirilme Tarihi: 29.04.2023.

Kandiyoti, D. (1988). Bargaining with partiarchy, gender and society. *Special Issue to Honor Jessie Bernard*, 2(3), 274-290.

Kandiyoti, D. (1992). Islam and patriarchy: a comparative perspective. İçinde, N. R. Keddie, ve B. Baron (Der.), *Women in Middle Eastern History: Shifting Boundaries in Sex and Gender* (ss. 23-42). Yale University Press.

Kandiyoti, D. (1994). The paradoxes of masculinity some thoughts on segregated societies. İçinde, A. Cornwall ve N. Lindisfarne (Edt.), *Dislocating masculinity Comparative ethnographies* (ss.196-212). Londra: Routledge.

Karabulut, A., Ozkan, S., Bozkurt, A. I., Karahan, T. ve Kayan, S. (2013). Perinatal outcomes and risk factors in adolescent and advanced age pregnancies: comparison with normal reproductive age women. *Journal of Obstetrics and Gynaecology,* 33(4), 346-350.

Karadeniz, S. (2014). Aşiret ailesi ve kentte dönüşümü. (Edt), Mustafa Aydın *Aile sosyolojisi yazıları* içinde (ss. 275-297). İstanbul: Açılım Kitap.

Kara Uzun ve F. Şimşek Orhon (2013). Adolesan gebeliklerin anne ve bebek sağlığına olan etkileri, *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 66 (1), 19-23.

Kasapoğlu, A. (2020), Toplumsal yapının ve kültürün görünümlerinden aile, İçinde, N. Karaca (Edt.), *Türkiyenin Toplumsal Yapısı* (ss. 234-259). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.

Kaya M. (2009). *Dünden bugüne çok eşlilik*. İstanbul: Çıra Yayınları

Kaya, M. (2013). Modernleşme sürecinde aşiretlerin dönüşümü: Şanlıurfa aile ve aşiret Dernekleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi. *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Konya

Kaya, F. ve Koç, E. (2017). Van ili Tuşba ilçesi'nde kadınların erken evliliklere bakış açısı, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14 (1), 83-96.

Kaya, M. (2018). Aşiret modernleşmesi mi yeniden aşiretlenme mi?, *Econharran Harran Üniversitesi İİBF Dergisi,* 2, 124-134.

Kaya, H., Alnak, A., Subaşı, B. Z. ve Şahin, D. (2022). Erken yaşta evliliklerin ruhsal sonuçları: Kadınların ruhsal ve cinsel sağlığındaki uzun dönem etkiler, Journal of Clinical Psychiatry 25(1), s. 56-66.

Kaya, Ç, N. (2018). Aile ve çocuk. İçinde Aile Sosyolojisi (ss. 106-131). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Kaufman, M. ve Brod, H. (1994). *Theorizing masculinities* (ss.5-11). H. Brod, M. Kaufman ve S. Publications (Edt.), London: SAGE Publications.

Kepekçi, E. (2012). (Hegemonik) erkeklik eleştirisi ve feminizm birlikteliği mümkün mü?. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 11(2), 59-86.

Kızılçelik, S. (1996). *Sosyoloji teorileri 3*. İzmir: Saray Kitabevleri.

Kızılçelik, S. (2015).Sembolik etkileşimcilik, İçinde *Çağdaş Sosyoloji Kuramları* (ss.95-117). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi. Kimmel, M. S. (2000). The gendered society. Oxford University Press.

Kimmel, M. S., (2004), Masculinity as homophobia: fear, shame and silence in the construction of gender identity. İçinde P. F. Murphy (Edt.), *Feminism & Masculinities* (ss. 182-199). Oxford Readings in Feminism.

Kimmel, M. S. (2013). Homofobi olarak erkeklik: Toplumsal cinsiyet kimliğinin inşasında korku, utanç ve sessizlik (Çev: M. Bozok). *Fe Dergi*. 2(5), 92- 107.

Kocadaş, B. (2020). Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet Kuramları, İçinde M. Talas (Edt.), Toplumsal Cinsiyet (ss. 27-92). Kazakhstan: İksad Yayıncılık.

Kümbetoğlu, B. (2017). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Lechte, J. (1994). *Fifty key contemporary thinkers.* New York: Routedge. Lerner, G. (1986). *The creation of patriarchy*. Oxford: University Press Oxford

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. (Çev: O. Akınhay ve D. Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Mayatürk Akyol, E. (2015). Toplumsal yaşamda ve çalışma hayatında kadın ve anne kimlikleri: Kuramsal bir bakış. İçinde O. Sürvegil Dalkılıç (Edt..), *ÇalışAnne: Kadın akademisyenlerin kaleminden çalışma yaşamında annelik* (ss. 1-30). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Meral, P., S. (2011). Erkek hegemonyasının (yeniden) üretimi: dergi reklamlarında hegemonik erkekliğin temsili, İçinde İ. Erdoğan (Edt.), *Medyada hegemonik erkek(lik) ve temsil* (ss. 296-323). İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Messerschmidt, J. W. (2019). *Hegemonik erkeklik: formülasyon, yeniden formülasyon ve genişleme*. İstanbul: Özyeğin Üniversitesi Yayınları.

Miles, B. M., Huberman, M. (2015). *Nitel veri analizi* (Çeviri Editörleri: S. Akbaba Altun, A. Ersoy). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Miller, D. L. (1973). *George herbert mead: self, language, and the world*. Austin: University of Texas Press.

Montazeri, S., Gharacheh, M., Mohammadi, N., Rad, J. A., ve Ardabili, H. E. (2016). Determinants of early marriage from married girls. *Hindawi Publishing Corporation Journal of Environmental and Public Health*, 1-9. https://downloads.hindawi.com/journals/jeph/2016/8615929.pdf İndirilme Tarihi: 21 Aralık 2020.

Morgan, D. H. J. (1994). Theater of war: combat, military and masculinities. İçinde H. Brod, M. Kaufman (Edt.), *Theorizing masculinities* (ss. 165-181). California: Sage Publications.

Neuman, W. L. (2006). *Toplumsal araştırma yöntemleri nitel ve nicel yaklaşımlar* (Çev: S. Özge), Cilt 2, İstanbul: Yayın Odası.

Mosse, G., L. (1998). *Image of man the creation of modern masculinity*. Oxford University Press

Oklay, E. (2020). Muhalif öğretmen kimliği ve muhaliflik deneyimlerine ilişkin fenomenolojik bir çalışma, Yayınlanmamış Doktora Tezi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, Eskişehir.

Okpe, O. (2005). *Mainstreaming gender in the African development process: a critic of NEPAD and the women question*. Nigeria: BSU Press.

Onaran, O., Büker, S. ve Bir, A. A. (1998). *Eskişehir'de erkek rol ve tutumlarına ilişkin alan araştırması*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Onur, H., Koyuncu, B. (2004). "Hegemonik" erkekliğin görünmeyen yüzü: Sosyalizasyon sürecinde erkeklik oluşumları ve krizleri üzerine düşünceler. *Toplum ve Bilim Dergisi,* 101, 31-49.

Orçan, M. ve Kar, M. (2008). Türkiye'de erken yaşta yapılan evlilikler ve risk algısı: Bismil örneği. S*osyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 14 (14), 97-111.

Ova, N. (2014). Türkiye'de yazılı basında 'çocuk gelinlerin' temsili. *Selçuk İletişim,* 8(2), 238-262.

Ökten, Ş. (2009). Aşiret, akrabalık ve sosyal dayanışma: Geleneksel hayatı yönetme biçimi, Aile ve Toplum, Cilt: 5, Sayı: 18

Ölçer, S. (2014). Erken Yaşta Kadın Evlilikleri Üzerine Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Bir Çözümleme: Van Kent Merkezi Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Van.

Önen, C. ve Naz, R. (2022). Kahvehane kültürünün yaşam kalitesine etkisi. *Sağlık ve Toplum*, 32 (2), 183-191.

Özbay, C. (2013). Türkiye'de hegemonik erkekliği aramak. *Doğu ve Batı Düşünce Dergisi*, 63, 185-204.

Özarslan, S. (2020). Evlilik yaşı ve içerdiği sorunlar. *Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 14, 249-259.

Özcebe, H. ve Biçer, B. K. (2013). Önemli bir kız çocuk ve kadın sorunu: Çocuk evlilikler. *Türk Pediatri Arşivi*, 48 (2), 86-9.

Özden, M. ve Saban, A. (2019). Eğitimde nitel araştırma deseni. İçinde A. Şaban ve A. Ersoy (Edt.), *Nitel Araştırmalarda Paradigma ve Teorik Temeller* (ss.1-29). Ankara: Anı Yayıncılık

Özgüven, İ. E. (2010). *Ailede iletişim ve yaşam*. Ankara: Pdrem Yayınları.

Parsons, J., Edmeades, J., Kes, A., Petroni,S., Sexton, M., ve Wodon, Q. (2015). Economic impacts of child marriage: A review of the literature. *The Review of Faith & International Affairs*, 13:3, 12-22.

Parin, S. (2019). Aşiret ve ağalığın kent formları üzerine bir araştırma: Van kent merkezi örneği, İçinde S. Parin (Edt.), *Türkiye'de aşiret tartışmaları (s*s. 82-96). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Patton, Q. M. (2018). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (Çev: M. Bütün ve S. Beşir Demir). Anlara: Pegem Akademi.

Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu, https://www.diyarbakirbarosu.org.tr/public/uploads/document/ pekin- 1568489265.pdf, s.46-92 İndirilmeTarihi: 03.12.2021.

Pew Araştırma Merkezi, *Many countries allow child marriage*, https://www.pewresearch.org/fact-tank/2016/09/12/many-countries-allow- child-marriage/, İndirilme Tarihi: 29.11.2021.

Plan International UK. (2011). *Breaking vows: Early and forced marriage and girls' education*, London: Plan UK. https://plan-uk.org/file/breaking-vows-efm- 3462225pdf/download?token= RlE5iobL, İndirilme Tarihi: 18.09.2021.

Pleck, J. H. (1985). *The myth of masculinity*. MIT Press.

Rasimgil, D. (2007). Van yöresinde erken yaşta evelenen normal ve çok çocuklu kadınların alt ekstremite ölçümleri üzerine karşılaştırmalı çalışma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü*, Van

Richter, R. (2012). *Sosyolojik paradigmalar*. İstanbul: Küre Yayınları.

Ritzer, G. ve Stepnisky, J. (2012), *Çağdaş sosyoloji kuramları* (Çev: I. Ertuna Howison). Ankara: De Ki Yayınları.

Ritzer, G. ve Stepnisky J. (2014), *Sosyoloji kuramları* (Çev: H. Hülür). Ankara: De Ki Yayınları.

Russell, B. (2009). *Marriage and morals, routledge classics*. New York. Saban, A. ve Ersoy, A. (2019). Eğitimde nitel araştırma desenleri

Saldana, J. (2019). *Nitel araştırmacılar için kodlama el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi, Yayıncılık

Sancar, S. (2013). *Erkeklik: İmkânsız iktidar, ailede, piyasada ve sokakta erkekler*. İstanbul: Metis Yayınları.

Saraçgil, A. (1999). Kahve'nin İstanbul'a girişi (16. ve 17. yüzyıllar). İçinde H. Desmet-Grégoire ve F. Georgeon (Edt.), *Doğu'da kahve ve kahvehaneler (ss.* 27-41) (Çev: M. Atik, E. Özdoğan. ss. 27-41. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Sarı, H. Y. (2016). Adölesan evliliklerin sağlığa etkileri, Ege Üniversitesi Heömşirelik Fakültesi Dergisi, 32 (2), 132-142

Sart, G. (2017). Nitel araştırma: Yöntem, teknik, analiz ve yaklaşımları İçinde S. F. Nevra ve B. Yasemin (Edt.), *Fenomenoloji ve Yorumlayıcı Fenomenolojik Analiz* (ss.70-81). Ankara: Anı Yayıncılık.

Sayın, Ö. (1990). *Aile sosyolojisi, ailenin toplumdaki yeri*, İzmir: Ege Üniversitesi Yayını.

Sayır, E. (2022). Doğu Taşrasında Erkeklik Halleri: Sessiz Ağlarla İşbirliği ve Eril Pazarlık, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul

Segal, L. (1992). *Ağır çekim değişen erkeklikler değişen erkekler* (Çev: V. Ersoy). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Selek, P. (2008). Akıllı ol, İçinde N. Mutluer (Der.), *Cinsiyet halleri* (ss. 220-231). İstanbul: Varlık Yayınları.

Sığın, A. ve Canatan, A. (2018). Connell'in erkeklik teorisinde işbirlikçi erkek, madun erkek ve marjinal erkek: hegemonik erkekliğin kavramsal hegemonyası, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(32), 163-175.

Sinclair-Webb**,** E. (2000). Our bülent is now a commando: military service and manhood in Turkey, İçinde M. Ghoussoub and E. Sinclair-Webb (EDt.), *Imagined Masculinities: Male Identity and Culture in the Modern Middle East* (ss. 65-92). Londra: Saqi Books.

Slattery, M. (1991). *Key ideas in sociology*. Nelson Thomas Publishers.

Srubar, Ilja (2005). Phenomenology. İçinde: G. Ritzer. *Encylopedia of Social Theory.* ss.557-562, 2. USA: Sage.

Soylu, N. ve Ayaz, M. (2013). Adli değerlendirme için yönlendirilen küçük yaşta evlendirilmiş kız çocuklarının sosyodemografik özellikleri ve ruhsal değerlendirmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*. 14, 136- 44.

Subaşı, N. (2003). *Öteki Türkiye'de din ve modernleşme*. Ankara: Vadi Yayınları.

Suğur, S.(2013). İşlevciliğe karşı eleştirel gelişmeler: çatışma teorisi ve sosyolojik imgelem, İçinde S. Suğur (Edt), *Modern Sosyoloji Tarihi* (ss.58-87). Eskişehir: Anadolu Yayınları.

Swingewood, A. (1998). *Sosyolojik düşüncenin kısa tarihi* (Çev: O. Akınhay).Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Şavran, G. T. (2013). *Fenomenoloji ve fenomenolojik sosyoloji*, İçinde S. Suğur (Edt), *Modern Sosyoloji Tarihi* (ss.116-142). Eskişehir: Anadolu Yayınları.

Şavran, G. T. (2012). Nicel ve nitel araştırmalarda kullanılan araştırma teknikleri. İçinde Ş. G. Temmuz (Edt.), *Sosyolojide araştırma yöntem ve teknikleri*. (ss.64- 104). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Şenol, D. ve Mazman, İ. (2012). Erken yaşta evlilik: Çocuk gelinler. *Uluslararası Katılımlı Çocuk İhtiyaçları Sempozyumu Bildiri Kitabı*, ss.500-518, Mutlu Çocuklar Derneği Yayınları, Ankara, Türkiye, 18-19 Mayıs.

Şenol, D. ve Alp, Y., E. (2012). Çocuk gelin ve çocuk dul kadınlara Kırıkkale örneğiyle sosyolojik bir bakış, *Uluslararası Katılımlı Çocuk İhtiyaçları Sempozyumu Bildiri Kitabı*, ss.248-260. Mutlu Çocuklar Derneği Yayınları, Ankara, Türkiye, 18-19 Mayıs.

Şenol, D. (2017). *Sembolik etkileşim*. Ankara: Net Kitaplık Yayıncılık.

Şenol, D., Erdem, S. (2017). Türk toplumda hegemonik erkekliğin inşasında toplumsal Süreçlerin Rolü. *TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi,* 9(33), 290-299.

Şenol, D. ve Kaya, H. E. (2018). Toplumsal cinsiyet sosyolojisi, İstanbul: Lisans Yayınları.

TBMM (2006). *Töre ve namus cinayetleri ile kadınlara ve çocuklara yönelik şiddetin sebeplerinin araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla kurulan (10/148, 182, 187, 284, 285) esas numaralı meclis araştırması komisyonu raporu.* https://acikerisim.tbmm.gov.tr/handle/11543/2784, İndirilme Tarihi: 05.04.2023.

TBMM (2009). *Kadın erkek fırsat eşitliği komisyonu erken yaşta evlilikler hakkında inceleme yapılmasına dair rapor*. Ankara, TBMM.

TBMM (2010a). *Kadın erkek fırsat eşitliği komisyonu faaliyet raporu*, 23. Dönem 4. Yasama Yılı, Ankara: TBMM Basımevi.

TBMM (2010b). Kadın erkek fırsat eşitliği komisyonu, erken yaşta evlilik hakkında komisyon raporu, Ankara: TBMM Basımevi.

TBMM (2011). *TBMM kadın erkek fırsat eşitliği komisyonu çocuk cinsiyeti nedeniyle kadın üzerinde oluşturulan psikolojik şiddet, başlık parası ve geleneksel evlilikler hakkında komisyon raporu*. Ankara: TBMM Basım Evi.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2014). *Türkiye Aile Yapısı Araştırması 2006*, Ankara: Uzerler Matbaacılık.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2011). *Türkiye Aile Yapısı Araştırması 2011*, Ankara: Afşaroğlu Matbaası.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2014) *Türkiye aile yapısı araştırması 2011*, Ankara: Uzerler Matbaacılık.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2014), *Türkiye aile yapısı araştırması TAYA 2006*. Ankara: Uzerler Matbaacılık.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2014). *Türkiye aile yapısı araştırması: Tespitler, öneriler.* İstanbul: Çizge Tanıtım ve Kırtasiye.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2015). *Türkiye'de evlilik tercihleri*. Ankara: Araştırma ve Politika Serisi 20.

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2016). *Türkiye aile yapısı araştırması 2016*, Ankara: TDV Yayın ve Matbaacılık.

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2018). T*ürkiye aile yapısı ileri istatistik analizi 2018,* Ankara: TDV Yayın Matbaacılık.

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve TÜİK (2022). *Türkiye aile yapısı araştırması* 2021. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı.

T.C Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2023). *2023 Kahramanmaraş ve Hatay depremleri raporu*, https://www.sbb.gov.tr/wp- content/uploads/2023/03/2023-Kahramanmaras-ve-Hatfçoay-Depremleri- Raporu.pdf, İndirilme Tarihi: 12.04.2023.

TCK (2004). Türk ceza kanunu, Genel hükümler, https://www5.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5237.html, İndirilme Tarihi: 21.05.2023.

Tezcan, M. (2000), *Türk Ailesi Antropolojisi*, Ankara: İmge Kitabevi.

Tezcan, S. ve Adalı, T. (2012). Marriage characteristics and reproductive health of adolescents in Turkey: Findings from demographic and health surveys 1998 and 2008. *The Turkish Journal of Pediatrics*, 54, 273-282.

The World Bank (2016). The role of identification in ending child marriage: identification for development (ID4D), *World Bank Publications*, USA: Washington.

Tolson, A. (1977). *The limits of masculinity*, London: Tavistock.

Tuna Uysal, M., Tan Eren, G. ve Şimşek, E. (2019). Toplumsalın doğallaştırılması: erken evliliklerde toplumsal cinsiyet algısı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (47), 196-220.

Tunç, A. İ. (2009) Kız çocuklarının okula gitmeme nedenleri Van ili örneği, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 6 (1), 237-269.

Turner, B. S. (1999). *Klasik sosyoloji* (Çev: İ. Çetin). İstanbul: İletişim Yayınları. Turner, B. S. (2006). *The Cambridge dictionary of sociology.* Cambridge: Cambridge University Press.

TÜİK (2017) *İstatistiklerle Çocuk*, file:///C:/Users/Asus/Downloads/pu_eta0gx8bnoe2foslgrem9_qwpkm_z9jausrc t56coxcnnzahmyecec7e9zvfqsizrhx0osmmspemrqwg4rybldqsjtp7eij9n.pdf, İndirilme Tarihi: 08.09.2022.

TÜİK (2020), *İstatistiklerle Aile***,** https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2020-37251, İndirilme Tarihi: 01. 04. 2022.

TÜİK (2022). *İstatistiklerle Çocuk*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2022-49674, İndirilme Tarihi: 19.05.2023

TÜİK (2022). Van'da Toplam Evlenme Sayısı https://biruni.tuik.gov.tr/ilgosterge/?locale=tr, İndirilme Tarihi: 19.05.2023

TÜİK (2022). Evlenme İstatistikleri, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2022-49674, İndirilme Tarihi: 19.05.2023

Türk Medeni Kanunu (2001), https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf, İndirilme Tarihi: 05.04.2023

Türk ceza Kanunu (2004). *Genel hükümler, temel ilkeler, tanımlar ve uygulama alanı* https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5237.pdf, İndirilme Tarihi: 05.04.2023.

Türk, H., B. (2011). Hegemonik erkek(lik) ve kültürel temsil: 'çirkin kral, kurtlar vadisi'nde yürüyor, İçinde İ. Erdoğan (Edt.), *Medyada Hegemonik Erkek(lik) ve Temsil* (ss. 163-211). İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Kılıç ve Tütüncü'nün (2021). Gelir ve eğitim düzeyinin erken yaşta evlilikler üzerine etkisi: Kuzeydoğu anadolu bölgesi. Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 28 (4), 815- 831.

United Nations (1948). *Universal declaration of human rights*.

United Nations (2015). *Resolution adopted by the human rights council, strengthening efforts to prevent and eliminate child, early and forced marriage,* file:///C:/Users/Asus/Downloads/A_HRC_RES_29_8-EN%20(1).pdf, İndirilme Tarihi: 21.04.2023.

UNFPA (2012), *Marrying too young end child marriage*, New York, USA: United Nations Population Fund.

UNFPA (2013). *Motherhood in childhood: Facing the challenge of adolescent pregnancy.* Richard Kollodge (Edt.).

UNFPA ve UNICEF (2019). *Global programme to accelerate action to end child marriage, New York,* USA. https://www.unicef.org/sites/default/files/2019- 06/GP-2019-Evaluation.pdf, İndirilme Tarihi: 13.07.2020.

UNFPA (2020a). *Çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin sağlık riskleri ve sonuçlarına çok sektörlü bir yaklaşım,* Ankara: Odak Ofset.

UNFPA (2020b). *Türkiye'de çocuk yaşta, erken ve zorla evlilikler: 1993-2018 Türkiye nüfus ve sağlık araştırmaları veri analizi*, Hacettepe Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Nüans Kitabevi

UNFPA (2020c). *Dünya nüfusunun durumu 2020 raporu*, https://turkiye.unfpa.org/sites/default/files/pub- pdf/unfpa_swop_2020_highlights_turkish.pdf, İndirilme Tarihi: 03.05.2023.

UNFPA (2021). *Çocuk yaşta erken ve zorla evliliklerin önlenmesi: Temel bilgiler rehberi.* https://turkiye.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/unfpa_temelbilgilerrehber.02.07.21.rev1_.pdf, İndirilme Tarihi: 02.04.2023

UNICEF (2001). *Early marriage, child spouses*. New York. https://www.unicef- irc.org/publications/pdf/digest7e.pdf, İndirilme Tarihi: 19.03.2019.

UNICEF (2003a). *Çocuk haklarına dair sözleşme uygulama el kitabı*. USA.

UNICEF ve MEB (2003b). *Haydi kızlar okula, kız çocukların okullaşmasına destek kampanyası raporu*, https://www.unicef.org/turkiye/raporlar/haydi-kizlar- okula-kiz-%C3%A7ocuklarin-okullula%C5%9Fmasina-destek-kampanyasi, İndirilme Tarihi: 13.04.2023.

UNICEF (2004). *Çocuk haklarına dair sözleşme*. UNİCEF Türkiye.

UNICEF (2007). *Progress for children: A world fit for children statistical review*. UNİCEF (2011) *Türkiye'de çocukların durumu raporu*. https://www.unicef.org/turkiye/raporlar/t%C3%BCrkiyede-%C3%A7ocuk-ve-gen%C3%A7-n%C3%BCfusun-durumunun-analizi-2011, İndirilme Tarihi: 24.06.2021.

UNICEF (2015), *Progress for children beyond averages: Learning from the MDGs*, USA: New York.

UNICEF (2017). *The prevention of child marriage in montenegro challenges,* Lessons Learnt And A Theory Of Change, USA: New York.

UNICEF (2018). *A profile of child marriage in the middle east and north Africa.*

UNICEF (2019), *Around 23 million boys have married before reaching 15; 'we can end this violation' says UNICEF chief*, https://news.un.org/en/story/2019/06/1039971#:~:text=An%20estimated%2011 5%20million%20boys,UN%20Children's%20Fund%20(UNICEF), İndirilme Tarihi: 22.09.2021.

UNICEF (2019). *çocuk damat raporu*, https://tr.euronews.com/2019/06/07/unicef-in- cocuk-damat-raporu-115-milyon-erkek-kucuk-yasta-evlendi, İndirilme Tarihi: 03.05. 2022.

UNICEF (2021). *COVID-19 A threat to progress against child marriage*, New York, USA.

UNICEF (2022). *Child marriage in the middle east and North Africa.*

Uzun, Z. ve Şafak, A., M. (2017). Değerin yeniden inşası: Askerlik mesleğinde değer eğitimine dair kuramsal bir yaklaşım önerisi, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi,* 63, 503-520.

Yetiş, E. Ö. ve Kolluoğlu, P. (2022). *Toplumsal cinsiyet temelli şiddetin çözümünde erkekler*, Ankara: Nika Yayınevi.

Yıldırım, E. (2011). Aile ve evlilik türleri. İçinde K. Canatan ve E. Yıldırım (Edt.). *Aile sosyolojisi* (ss. 65-80). İstanbul: Açılım Kitap.

Yıldırım, A. ve Şimşek H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayınları.

Yıldırım, İ. (2022). Kuma olmanın cazibesine kapılmak: Doğru bilinen yanlışlar, Pearson *Journal of Socıal Sciences Humanities*, 7 (22), s.106-119.

Yıldız, N. ve Avcı H. (2014). *Erken evliliklerin toplumsal meşruiyeti: Nitel bir çalışma*, https://www.raporlar.org/wp-content/uploads/2018/04/Erken_Yasta_Evlilik_Raporu.pdf İndirilme Tarihi: 06.02. 2021.

Yıldız, D. (2018). Sosyo-kültürel faktörler bağlamında erken evlilikler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.

Yılmaz, S. (2018). Toplumsal cinsiyet rollerinin günlük hayattaki yansımaları: Çorum/Alaca örneği, *İmgelem*, 2 (2), 59-79.

Yılmaz, Z. (2019). Taşrada kadın olmak: Van örneği. İçinde E. Çağlayan (Der.), *Dünyada Van* (ss. 355-375). İstanbul: İletişim Yayınları.

Yikebali, M. (2018). Sembolik etkileşimcilik ve çağdaş sosyal teori: Topluma yeni bakışlar, Yayınlanmamış Doktora Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi,* İstanbul.

Yiğit, T. (2016). Erken evlilikleri (çocuk evlilikler) yeniden düşünmek: erken evliliklerin kavramsallaştırılmasına yönelik nitel bir araştırma, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4 (36), 386-412.

Yücedağ, İ. (2013). Bir sentez girişimi olarak gerçekliğin sosyal inşası, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17 (2), 15-26.

Yüksel, H. ve Yüksel, M. (2014). Çocuk ihmali ve istismarı bağlamında Türkiye'de çocuk gelinler gerçeği, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 5 (2), 1-24.

Yüksel-Kaptanoğlu, İ. ve Ergöçmen, B. (2012). Çocuk gelin olmaya giden yol. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 15, 129-161.

Kardam, F. ve Yüksel-Kaptanoğlu, İ. (2011). Kadına yönelik şiddet konusunda erkeklerin görüşleri/ deneyimleri/ algıları. *Kadın/Woman 2000*, 10 (1), 55– 78.

Wallace R. A. ve Wolf, A. (2012). *Çağdaş sosyoloji kuramları, klasik geleneğin iyileştirilmesi* (Çev: M. R. Ayas ve L. Elburuz). Ankara Doğu Batı Yayınları.

Whitehead, S. M. and Barrett. F., J. (2004). *The masculinities reader*, Stephen M. Whitehead and Frank J. Barrett (Edt.), ss. 1-26, Cambridge and Oxford: Polity Press.

World Health Organization (2016). Fact sheet, maternal mortality.

World Bank Group (2016). The role of identification in ending child marriage: Identification for development (ID4D), Lucia Hanmer and Marina Elefante. Washington.

World Health Organization (2021). *Violence against women prevalence estimates*.

E-SPOR

Editör
Prof. Dr. Yunus Emre Karakaya

nobel
40.yıl

E-SPOR

Editör: Prof. Dr. Yunus Emre Karakaya

Yayın No: 5692
Spor Bilimleri: 123
ISBN: 978-625-371-895-4
E-ISBN: 978-625-371-896-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Kasım 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Karakaya, Yunus Emre.
E-spor / Yunus Emre Karakaya
1. Basım, XVIII + 248 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-895-4
E-ISBN: 978-625-371-896-1
1. Elektronik Spor 2. E-spor 3. Yükseköğretim 4. Üniversite 5. Öğretim Programı

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

YAZARLAR ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **v**

GİRİŞ **1**

Birinci Bölüm
E-SPORUN TANITIMI **9**

Giriş 9
E-Sporun Gelişimi 10
Dünyada E-Spor 12
Türkiye'de E-Spor 16
Sonuç 19

İkinci Bölüm
E-SPOR TARİHİ VE OYUN KÜLTÜRÜ **21**

Giriş 21
Oyun Kültürü 24
Sonuç 26

Üçüncü Bölüm
E-SPORDA DİJİTAL OYUN TÜRLERİ **27**

Giriş 27
Strateji Oyunları 28
First-Person Shooter (FPS) Oyunları 29
Multiplayer Online Battle Arena (MOBA) Oyunları 31
Battle Royale Oyunları 32
Simülasyon Oyunları 33
Kart Oyunları 35
Taekwondo ve Dövüş Oyunları 36
Role-Playing Game (RPG) Oyunları 37
Sanal Gerçeklik (VR) Oyunları 38
Dövüş Oyunları 39
Mobil E-Spor ve Rekabet Oyunları 40
Konsol Oyunları 41
Sonuç 43

Dördüncü Bölüm
E-SPOR EKOSİSTEMİ 45
Giriş 45
E-Spor Ekosistemi Paydaşları 45
Oyun Üreticileri 46
Bireysel Sporcular 48
Takımlar 50
Seyirciler 52
Sponsorlar 53
Menajerler 54
Organizasyonlar 55
Takım Sahipleri 56
Sonuç 58

Beşinci Bölüm
E-SPORDA SAĞLIK VE ERGONOMİ 61
Giriş 61
E-Sporda Sağlık 61
Fiziksel Sağlık 62
Kas İskelet Sistemi Yaralanmaları 63
Göz Sağlığı 64
Uyku 65
Beslenme 66
Performans Artırıcı İlaçlar 66
Zihinsel ve Duygusal Sağlık 68
E-Sporda Ergonomi 68
Ergonomik Oyun Alanı Planlaması 69
Sonuç 74

Altıncı Bölüm
E-SPOR VE SPOR HUKUKU 75
Giriş 75
E-Spor Hukuku 76
Sonuç 80

Yedinci Bölüm
E-SPORDA AHLAK, ETİK VE FAİR PLAY 83
Giriş 83
E-Sporda Toksik Davranışlar 84

E-Sporda Etik ve Ahlak 87
E-Sporda Fair Play 89
Sonuç 92

Sekizinci Bölüm
E-SPORDA İLETİŞİM BECERİLERİ 95
Giriş 95
Sonuç 100

Dokuzuncu Bölüm
E-SPORDA DÜŞÜNME BECERİLERİNİN GELİŞTİRİLMESİ 101
Giriş 101
Düşünme Becerileri 102
E-Sporda Düşünme Becerileri 104
Sonuç 106

Onuncu Bölüm
E-SPORDA YÖNETİM VE ORGANİZASYON 107
Giriş 107
Uluslararası E-Spor Federasyonu 108
Yönetim Kurulu ve Görevleri 109
Genel Kurul ve Görevleri 111
Uluslararası E-spor Federasyonunun Organizasyonları 111
Türkiye E-spor Federasyonu 113
Federasyonun Teşkilat Yapısı 114
Türkiye E-spor Federasyonunun Görev ve Yetkileri 114
Sonuç 116

On Birinci Bölüm
E-SPORDA TAKIM YÖNETİMİ 117
Giriş 117
Takım Çalışması ve Gerekliliği 117
E-spor Takımları ve Oyuncuları 118
Bir E-spor Takımı Kurmak 120
Sonuç 123

On İkinci Bölüm
E-SPORDA ZAMAN YÖNETİMİ 125
Giriş 125
Zaman Türleri 126

Zaman İsrafı 127
Kişinin Kendisinden Kaynaklanan Zaman İsrafı 127
Dış Etkenlerden Kaynaklanan Zaman İsrafı 129
Zaman Yönetimi Yaklaşımları 130
Düzenli Yaşam Yaklaşımı 130
Savaşçı Yaklaşım 130
Hedef Belirleme Yaklaşımı 131
Kendini Akıntıya Bırakma Yaklaşımı 131
Sonuç 131

On Üçüncü Bölüm
E-SPOR PSİKOLOJİSİ VE STRES YÖNETİMİ 133
Giriş 133
E-Spor Psikolojisi 133
E-Sporda Stres Yönetimi 134
E-Spor ve Stres İlişkisinin Olumsuz Rolü 135
E-Spor ve Stres İlişkisinin Olumlu Rolü 137
Sonuç 138

On Dördüncü Bölüm
E-SPORDA GİRİŞİMCİLİK VE İNOVASYON 141
Giriş 141
E-sporda Girişimcilik 142
E-sporda İnovasyon 144
Sonuç 145

On Beşinci Bölüm
E-SPOR ENDÜSTRİSİ VE EKONOMİSİ 147
Giriş 147
Spor Endüstrisi 148
E-spor Endüstrisi 149
E-spor Ekonomisinin Büyüklüğü 157
Sonuç 160

On Altıncı Bölüm
E-SPORDA KARİYER PLANLAMA 163
Giriş 163
Profesyonel Oyuncu 164
Takım Yöneticisi 165

İçerik Oluşturucu 165
Etkinlik Organizatörü 166
Analist ve Yorumcu 166
Sonuç 167

On Yedinci Bölüm
E-SPORDA MEDYA VE ORTAKLIK (SPONSORLUK) 169
Giriş 169
Twitch ve Riot Oyunları 170
TikTok ve T1 170
Twitter (X) ve ESL 171
Instagram ve Cloud9 172
Facebook ve Garena 172
Sonuç 173

On Sekizinci Bölüm
E-SPORDA TEMEL BİLGİ VE TEKNOLOJİLER 175
Giriş 175
Yüksek Performanslı Bilgisayarlar ve Parçaları 176
Bilgisayar Güvenliği 177
Bilgisayarda Sorun Giderme 178
Yüksek Hızlı İnternet Bağlantıları 178
Sanal Gerçeklik ve Artırılmış Gerçeklik 180
E-spor Ekipmanları 181
İşletim Sistemleri ve Temel Yazılımlar 182
Oyun Platformları ve Donanımları 184
E-spor Turnuvaları ve Canlı Yayınlar 185
E-sporda Oyun Geliştirme 185
Veri Analitiği ve E-spor Performansı 186
Sonuç 187

On Dokuzuncu Bölüm
E-SPORDA KULLANILAN TERMİNOLOJİ 189
Giriş 189
E-spor Terimleri 190
Sonuç 199

Yirminci Bölüm
E-SPORDA BECERİ ÖĞRENİMİ 201
Giriş 201
E-sporda Sosyal Beceriler 201
E-sporda Etkili Öğrenme Becerileri 203
Sonuç 204

Yirmi Birinci Bölüm
E-SPORDA TEKNİK-TAKTİK VE ANTRENMAN BİLGİSİ (VERİ ANALİZİ VE KOÇLUK) 205
Giriş 205
E-spor Antrenmanı 206
Strateji Geliştirme 206
Mental Hazırlık 207
Veri Analizi 208
Oyuncu Analizi 209
Rakip Analizi 210
Koçluk 211
İletişim Becerileri- Takım İçi İş Birliği ve Koordinasyon 213
Sonuç 214

Yirmi İkinci Bölüm
E-SPOR OYUN STRATEJİLERİ VE STRATEJİK DÜŞÜNME BECERİLERİ 215
Giriş 215
Sonuç 217

KAYNAKÇA 219

EK 239

ÖZ GEÇMİŞLER 245

Birinci Bölüm

E-SPORUN TANITIMI

Giriş

Elektronik spor, rekabete dayalı ve profesyonel niteliklere sahip dijital oyunların, tek oyuncu veya takım olarak, belirli bir hedefe ulaşmak amacıyla oynanmasını ifade eden bir spor branşıdır. Bu kavram, aynı zamanda *"e-spor"* olarak da ifade edilmektedir. E-spor oyunları bilgisayarlar, konsollar, tabletler ve akıllı telefonlar gibi çeşitli dijital platformlar aracılığıyla oynanmaktadır. Bu spor, iki oyuncunun bireysel olarak karşılıklı mücadele ettiği veya belirli sayıda oyuncunun her birinin farklı roller üstlendiği takım oyunları şeklinde gerçekleştirilebilmektedir. Aynı zamanda içerik üretimi ve tüketimiyle bağlantılı olup, izleyicilerin sohbet sistemleri aracılığıyla oyun ve sporcularla etkileşimde bulunduğu bir spor branşıdır. Bir oyunun e-spor olması için belirli nitelikleri barındırması gerekmektedir. Bu özellikleri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

- Profesyonel bir lige sahip olmak,
- Turnuvalar organize etmek,
- Kulüplerin oluşturulması
- Takımların oluşturulması,
- Rekabet olması,
- Profesyonel oyuncuların olması,
- Belli bir ücret karşılığında performans sergilemeleri,
- Takımları yöneten koçların ve menajerlerin olması,
- Çevrim içi ve çevrim dışı izleyici kitlesine sahip olması,
- Popüler medya kanallarında yarışmaların internet ve televizyon aracılığıyla canlı olarak [Twitch, Tiktok, Twitter (X) vb.] yayımlanmasıdır.

Bu özelliklere sahip olan e-spor oyunları şu şekildedir (Kocaömer, 2018; Yükçü ve Kaplanoğlu, 2018): League of Legends (LoL), Counter Strike: Global Offensive, Hearthstone, Overwatch, PUBG, Dota II, Fortnite, FIFA oyunları. Bir

İkinci Bölüm

E-SPOR TARİHİ VE OYUN KÜLTÜRÜ

Giriş

Teknolojinin gelişim hızı oyun sektörününde gelişimini hızlandırmıştır. 1970'li yıllarda atariyle birlikte atari salonlarında oyun kültürü oluşmuş ve gelişmiştir. Oyun konsollarıyla birlikte tek kişilik oyunlardan takım oyunlarına geçilmiş ve rekabetçi oyun anlayışı ortaya çıkmıştır (Kocadağ, 2017). Bilgisayar ortamında oynanan oyunlar kişisel tablet, bilgisayar ve telefonlarda bireylerin aynı sanal ortamda birden fazla kişinin oyun oynamasını sağlamaktadır.

E-sporun tarihi atari dönemi ve internet dönemi olarak iki döneme ayrılmaktadır. Atari oyunları tarihinde 1980-1981 yılları atari oyunları için oldukça önemlidir. Pac-Man tarafından oluşturulan tasarımı takip eden kovalamaca oyunları, Centipede, Donkey Kong platform oyunu, Frogger gibi karekter aksiyon oyunu ve Galaga gibi oyunların piyasaya çıktığı yıllardır. Oyun endüstrisinde yaşanan büyüme dijital oyunların, yenilikçi oyun biçimlerinin, genç insanlar arasında artan popülerliğin ve dijital eğlence teknolojilerinde ekonomik büyümenin hızlı yayılmasını sağlamıştır. 1981-1982 yıllarında atari oyunlarında 20 milyar çeyrekliğin oyun makinelerine atılarak 5 milyon dolar kazanıldığı anlamına gelmektedir. 1982 yılında Amerika'da 1,5 milyon atari makinesi 24.000 atari salonunda ve 400.000 sokakta oynanmıştır (Borowy & Jin, 2013; Lee & Schoenstedt, 2011). 1974 yılı sonunda; SEGA şirketinin sponsorluğunda gerçekleştirilen *"All Japan TV Game Championships in Tokyo",* Japonya'da 300 yerel şampiyon arasından seçilen 16 finalistin yarıştığı bir etkinliktir. Bu yarışma, 1980 yılında Amerika'da ortaya çıkan elektronik sporların başlangıcı olarak kabul edilir. Bu olay, video oyun endüstrisinin evriminde önemli bir rol oynamıştır. 1990'lı yıllarda ise World Wide Web'in ortaya çıkmasıyla birlikte National Science Foundation Network (NSFNet) gibi yerel ağlar kaldırılmış ve tek bir ağ oluşturulmuştur. Küresel boyuta ulaşan internet ve internet kafeler rekabetçi oyunların yaygınlaşmasını sağlamıştır. İnternet ve internet kafeler sayesinde oyun endüstrisi büyük bir değişim ve gelişim

Üçüncü Bölüm

E-SPORDA DİJİTAL OYUN TÜRLERİ

Giriş

Oyun dünyası, her bir türün ve platformun kendine özgü çekiciliğine sahip olduğu bir evren olarak tanımlanabilir. Bu zengin çeşitlilik, oyunculara kendi ilgi alanlarına ve becerilerine uygun oyunlar seçme fırsatı sunmaktadır. Oyunlar; sadece eğlenceli bir aktivite olmanın ötesinde eğitimsel, rekabetçi ve sanatsal bir deneyim sunmaktadır. Oyun dünyasında bir yolculuğa başladığında sadece eğlenceli vakit geçirmekle kalmaz, aynı zamanda becerileri gelişir ve rekabetçi bir dünyada kendimizi kanıtlama fırsatı buluruz.

Gelecekte daha fazla oyun türü ve platformun ortaya çıkması muhtemeldir. Bunun oyuncuların deneyimlerini daha da zenginleştireceği ön görülmektedir. Oyunlar, artık sadece eğlenceli bir aktivite olmanın ötesinde eğitimsel, rekabetçi ve sanatsal bir deneyim sunmaktadır.

Thiel & John'a (2018) göre e-spor, üç oyun kategorisi arasında sınıflandırılmakta (bk. Şekil 2), strateji oyunları, kendi içerisinde *"Gerçek Zamanlı Strateji (Real Time Strategy)"* ve *"Çevrim İçi Çok Oyunculu Savaş Alanı (Massively Online Battle Arena)"* olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

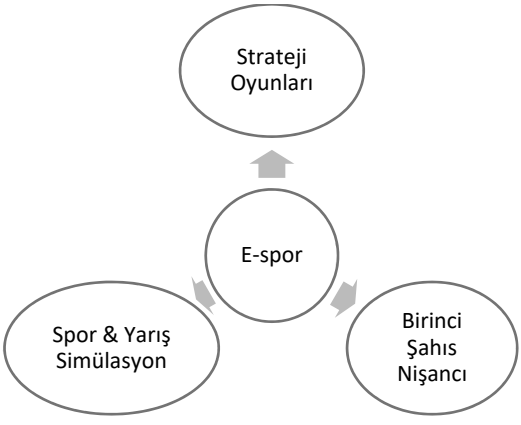

Şekil 2. E-Sporun Oyun Türlerine Göre Sınıflandırılması

Dördüncü Bölüm

E-SPOR EKOSİSTEMİ

Giriş

Spor ve eğlence endüstrisi, özellikle e-sporun ortaya çıkmasıyla birlikte son on yılda önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Tüketicilerin artan talebi ve resmî rekabet yapılarının sayısı sayesinde e-spor artık küresel bir pazar hâline gelmiştir. Pazar, sürekli artan yıllık büyüme oranıyla yaklaşık 1 milyar dolar gelir elde etmektedir (PwC, 2019). Müşterilerin, kuruluşların ve yayıncıların etkileşimi; teknolojik ilerlemenin çevrim içi platformlar veya sosyal medya (YouTube, Twitch, Instagram vb.) aracılığıyla aktörler arasındaki bağlantıyı artırdığı potansiyel bir ortak değer yaratma konusu hâline gelmiştir. E-spor ortamı daha geniş bir ağda birlikte değer yaratmak için etkileşime giren paydaşlardır. Birlikte değer yaratmaya yönelik bir ağ veya hizmet ekosistemi perspektifi, karmaşık bir ağın bütün bağlamını yakalayabilir ve kavramsallaştırabilir (Funk ve diğ, 2018; Green, 2016; Gummesson, 2007). Bütün bu aktörler (şirketler, müşteriler, turnuva organizatörleri ve sponsorlar, yayıncılar, teknoloji iletişim sağlayıcıları, stadyum ve sergi operatörleri, pazarlama ajansları ve e-spor seyircileri) böyle bir değer ağının parçasıdır (Adamus, 2012; Jenny ve diğ., 2016; Jonasson & Thiborg, 2010).

E-Spor Ekosistemi Paydaşları

E-spor ekosistemi, video oyunu geliştiricileri ve yayıncıları, video oyunları ve platformları, e-spor takımları ve turnuvaları, dijital yayın platformları, yayıncılar, tüketiciler ve sponsorlar dâhil olmak üzere bir dizi paydaşı barındırmaktadır. Zaman içinde e-spor endüstrisi hızla büyürken yapılan yarışmaların birçok yayın kanalında yayımlanması ve izlenme oranlarının geleneksel sporun izlenme oranını geçmesi, oyun endüstrisi dışındaki şirketlerin bu alana pazarlama bütçelerinden pay vermeye başlamasına neden olmuştur (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2017).

Beşinci Bölüm

E-SPORDA SAĞLIK VE ERGONOMİ

Giriş

Ergonomi, insanlar ve yaptıkları iş arasındaki uyum ile ilgilenmektedir. Giderek insanların sağlıkları konusunda bilinçli hâle gelmesi spor veya fiziksel aktiviteye katılmasıyla birlikte ergonomi, spor ve egzersiz konusu daha fazla öne çıkmaktadır. E-spor oyuncuları yani rekabetçi bir şekilde oynayan ve bunun için para alan profesyonel oyuncular, yarışmalarda iyi performans gösterebilmek için günde birkaç saat pratik yapmaktadır. Bu nedenle uygun ergonomiye sahip olmaları gerekmektedir.

E-sporda sağlık ve ergonomide ekran/ekran yerleşimi, önerilen ergonomik kurallara uygun olmalıdır. Yükseklik, oyuncunun veya sporcunun kafası doğal dik pozisyonda oynayabilmesine olanak sağlamalıdır. Ekranın üst kısmı göz hizasında veya altında olmalıdır. Ancak progressive gözlük camı kullanan kişilerin ekranlarını daha aşağıya yerleştirmeleri gerekmektedir.

E-Sporda Sağlık

Geleneksel sporların aksine e-spor sağlık açısından birçok sorunu beraberinde getirmektedir. E-sporda sağlık üzerine yapılan çalışmalarda video oyunları oynarken geçirilen sürenin fazla olması beraberinde bazı sağlık sorunlarını ortaya çıkarmaktadır. Bunlar; uyku kalitesinin bozulması, kas-iskelet problemleri, fiziksel hareketsizlik ve obeziteyle ilgili sorunlardır. Yapılan araştırmalarda bilgisayar başında video oyunu oynayanların 15-20 dakikada bir ekrandan uzaklaşması gerektiğini vurgulamaktadır. Ancak e-spor kariyeri için tercih edilen oyunlarda (League of Legends, Counter Strike: GO vb.) bilgisayar başında uzun süre vakit geçiren ve bu oyunları oynarken fazlaca mouse kullananlarda erken yaşlarda karpal tünel sendromu ortaya çıkmaktadır. Günde minimum 3-4 saat video oyunu oynayan e-spor takımındaki sporcular ve yarışlara katılan önemli sporcularda günde 10 saatten daha fazla video oyunu oynadıkları için göz yorgunluğu boyun ve bel ağrısı, el bileği ve el yaralanma-

Altıncı Bölüm

E-SPOR VE SPOR HUKUKU

Giriş

E-spor, bölgesel ve/veya uluslararası düzeyde profesyonel oyuncuların katılımı doğrultusunda organize edilen video oyunu etkinliklerini kapsamaktadır. Diğer bir anlatımla geleneksel spor karşılaşmalarının aksine e-spor, çevrim içi platformlar aracılığı ile bireysel ve/veya takım hâlinde oynanan rekabete dayalı bir çeşit spor faaliyeti olarak tanımlanmaktadır. Bu noktada kendine has özellikleri ile bir e-spor sistemi; profesyonel katılımcılar, rekabetçi bir oyun ortamı ve organizasyonel bir şema gerektirmektedir (Gedik, 2023; Bülbül & Öz, 2020; Çakar ve Güler, 2018). Bir örnek vermek gerekirse *Counter Strike: Global Offensive, "League of Legends (LOL), FIFA, PUBG, Fortnite"* gibi video oyunları, bahsi geçen unsurları taşıdığından e-spor kategorisinde yer almaktadır.

E-spor, bünyesinde barındırdığı özgün nitelikleri dolayısıyla klasik spor branşlarıyla birçok noktada ayrışmaktadır. Yoğun içerik üretimi, oyun içi sohbet ve etkileşim olanağı kapsamında sporculara eşsiz bir deneyim sunmaktadır. Bu bağlamda diğer spor alanlarının aksine e-spor, bedensel aktivite noktasında taktiksel ve zihinsel odaklı bir yaklaşım benimsemekte; sporcular, fiziki anlamda herhangi bir efor sarf etmemektedir. Öte yandan profesyonel sporcular, koçlar, takımlar, ligler, kupalar, ödüller ve taraftar grupların varlığı e-sporla klasik spor branşları arasındaki benzerliği gözler önüne sermektedir (Ünal ve Hüseyinli, 2022; Doğu, 2020).

Hızla gelişen ve kalabalık bir seyirci kitlesine ulaşan e-spor, katettiği büyümeyle birçok spor branşını geride bırakmaktadır. Video oyunları aracılığı ile dünya üzerinde oyun oynayan bireyler arasında sosyal bir köprü kurarak küreselleşme anlamında büyük bir katkı sağlamaktadır. *"Türk Oyun Sektörü"*nde 2022 yılına ait toplam 23 adet olmak üzere 424,7 milyon dolarlık yatırım yapıldığı görülmektedir (Şekil 7). Bununla beraber popülerliğiyle gündemden düşmeyen*"PUBG: MOBILE"* adlı savaş oyununun 2022 Dünya Şampiyonası'nda Türkiye'nin elde ettiği dünya şampiyonluğu, Türk e-spor tarihinin en büyük başarısı olarak tarihe geçmiştir (Gaming in Turkey, 2022). Tüm bu veriler e-

Yedinci Bölüm

E-SPORDA AHLAK, ETİK VE FAİR PLAY

Giriş

E-spor, son yıllarda milyonlarca insanın turnuvaları ve profesyonel oyuncuların rekabetini izlediği milyar dolarlık bir sektör hâline gelmesiyle birlikte e-sporda ahlak, etik ve fair playe ilişkin endişeleri de artırmaktadır (Kisters, 2023).

Ahlak ve etik kavramları genel olarak toplumsal yaşamın, özel olarak da sporun temelini oluşturmaktadır. İnsanların olumlu ya da olumsuz değerler atfettiği bu fikirler; tarih boyunca birçok filozof tarafından tartışılmış, etik başlığı altında iyilik ve erdem anlayışı aranmıştır. Toplumu oluşturan değerler, kültür ve liyakati doğru ve yanlış, iyi ve kötü olarak adlandıran kavramlarının temelini etik ve ahlak oluşturmaktadır (Bagus ve diğ., 2021; Koç, 2010). Bu iki kavram arasında ayrım yapmak zor olup en büyük farkın (Bourdieu, 1984) etiğin ahlaki eylem ve kurallara dayandığı temelleri ve değerleri inceleyen bir disiplin (Kuru-Çetin ve Demirkasımoğlu, 2015) ve ahlaki davranışları neden-sonuç ilişkisi içinde sorgulayan bir felsefe dalı (Cevizci, 2008; Haynes, 2002) olduğu belirtilmektedir. Ahlak kavramı genellikle toplumda daha kişisel olarak kabul edilirken etik kavramı sosyal bir ortamda kabul edilen norm olarak düşünülmektedir. Etik, ahlaki açıdan doğru/yanlış ya da iyi/kötü olarak tanımlanan davranış kurallarıdır. Ahlak ise toplumun normlarını ve etiğin uygulanmasını ifade etmektedir (Bagus ve diğ., 2021; Fassin, 2015; Aydın, 2003; MacIntyre, 2002).

Ahlaki gelişim bilişsel gelişime paralel olduğundan gençlere erken yaşlardan itibaren hem etik ve ahlak kavramları öğretilmeli (Bagus ve diğ., 2021) hem de her mesleğin kendine özgü etik ilkeleri olduğu ve bireylerden bu ilkeler doğrultusunda karar vermeleri ve eylemde bulunmaları beklendiği anlatılmalıdır. Çünkü bir meslekte etik ilkelere uygun davranışlar sergilemek, o mesleği toplumda daha saygın ve güvenilir kılmaktadır (Kanat ve Erkan, 2021; Saban ve Çelik, 2020). Bireylerin yanı sıra kuruluşların da bu ilkelere uygun davranması önemlidir. Bir kuruluşun dürüstlük taahhüdünün kapsamını belir-

Sekizinci Bölüm

E-SPORDA İLETİŞİM BECERİLERİ

Giriş

E-sporda başarılı olmak için etkili iletişim çok önemlidir. Açık ve özlü dil kullanarak, doğru çağrılar yaparak, olumlu ve cesaretlendirici sözler söyleyerek, aktif olarak dinleyerek ve saygılı davranarak iletişim becerileri geliştirilmektedir. Çok yönlü bir etkiye sahip olan e-spor, teknoloji, iletişim, medya, hukuk, kültür gibi birçok alan ile ilgilidir. İletişim, herhangi bir rekabetçi alanda başarının anahtarıdır. E-sporda başarı için etkili iletişim şarttır. Açık ve özlü bir dil kullanarak, uygun açıklamalarla olumlu ve teşvik edici sözcüklerle aktif dinleyerek, iletişim sistemlerini kullanarak, bir plan geliştirerek ve pratik yaparak ekip iletişim becerilerini geliştirebilir ve birlikte daha etkili bir şekilde çalışabilir.

Zaman içinde hızlı gelişim gösteren teknoloji, yaşadığı gelişim ve değişimle dolaylı ya da doğrudan e-sporu etkilemektedir. Video oyunlarının popülerleşmesiyle yeni bir endüstri alanı ortaya çıkmıştır. Profesyonel ya da rekabetçi video oyunlarını içinde barındıran e-spor, oyun ve eğlence sektöründe çok hızlı bir şekilde büyümektedir. Son on yılda takım hâlinde ve bireysel oynanan video oyunları turnuvalarını canlı izlemek isteyen seyirciler ve takipçiler ile beklentinin üstüne çıkan bir büyüme yaşamıştır. Günümüzde e-spor belli bir kitleye hitap etse de yaklaşık 4,5 milyarlık çevrim içi nüfusun neredeyse % 10'unun erişimi bulunmaktadır (Kösen ve diğ., 2023).

1968 yılında Ivan Sutherland ve öğrencisi Bob Sproull, kameraya bağlı olmayan ve bilgisayara bağlı olan ilk sanal gerçeklik/artırılmış gerçeklik gözlüğünü icat etmişlerdir. *"Sword of Damocles"* adı verilen SGG, bilgisayara bağlı olarak çalışan bu cihaz çok ağır olduğu için tavana bağlı bir biçimde kullanılmaktadır. Gözlüğün bağlandığı bilgisayarın oluşturmuş olduğu görüntüler yalnızca odaların ve objelerin kenar çizgilerini göstermektedir. Sadece çizgilerden oluşan ve üç boyutlu bir ortam deneyimleterek kullanan kişinin başı bir mekanizmaya sabitlenmekte ve kişi başını çevirerek etrafa bakabilmektedir.

Dokuzuncu Bölüm

E-SPORDA DÜŞÜNME BECERİLERİNİN GELİŞTİRİLMESİ

Giriş

Birçok araştırmaya konu olan düşünme kavramı, yorumlama ve ilişki kurma gibi bir dizi süzgeçten geçirerek özgün bir başka düşünce üretmek olarak tanımlanmaktadır (Baysal ve diğ., 2017). Bir diğer anlatımla insanı diğer canlı varlıklardan farklı kılan ve en önemli yeti olarak kabul edilen düşünme (Arkan ve diğ., 2022), tabiri caizse *"insanı insan yapan"* bir nitelik olarak kabul edilmektedir. Bireylerin değişken bir dünyada başarılı bir şekilde gelişim gösterebilmeleri için düşünme yollarını bilme ve uygulama, problem çözme, yaratıcı düşünme ve bilgiyi işleme gibi çeşitli becerilere sahip olmaları gerekmektedir. Bu kapsamda, bilgi çağının talep ettiği uygun insan profiline ulaşmak, yalnızca bireyler arasında düşünme becerilerinin geliştirilmesiyle mümkün olmaktadır.

Çubukçu'ya (2011) göre düşünme becerileri; problem çözerken, farklı kararlar alırken, soru sorarken, plan yaparken, organize ederken ve yaratırken kullandığımız zihinsel, bilişsel ve stratejik süreçler olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte düşünme becerileri, Baysal ve diğ. (2017) tarafından insanın belirli amaçlar doğrultusunda yapılandırdığı düşünme kapasitesi olarak ifade edilmektedir. Düşünme becerilerine ilişkin alışkanlıkların erken yaşlarda başladığı kabul edilmektedir.

E-sporda düşünme becerileri, oyuncuların stratejik düşünme, karar verme ve problem çözme yeteneklerini içermektedir. E-spor oyunlarında başarılı olmak için oyuncuların yüksek düzeyde bilişsel esneklik, dikkat yönetimi ve oyun içi analiz yeteneklerine sahip olması gerekmektedir. Stratejik düşünme, oyuncuların uzun vadeli hedeflere ulaşmak için oyun içi stratejileri planlamasını ve uygulamasını sağlamaktadır. Karar verme becerileri, hızla değişen oyun koşullarına yanıt verme ve optimal seçimler yapma yeteneğini içermektedir.

On Birinci Bölüm

E-SPORDA TAKIM YÖNETİMİ

Giriş

Takım yönetimi, tüm endüstriler için çok önemlidir. Ekip çalışmasını teşvik ederek üretkenliği, inovasyonu ve çalışan memnuniyetini artırmaktadır. Ayrıca, çatışmaları azaltmaya ve problemleri daha verimli bir şekilde çözmeye yardımcı olmaktadır. Takım yönetimi, bir yöneticinin görevlerini ve ortak hedeflerini gerçekleştirmek için bir ekibi yürütme ve koordine etme yeteneğidir. Takım yöneticileri, ekiplerinin başarısından sorumludur. Görevleri arasında hedef belirleme, planlama, organize etme, yönlendirme, izleme ve değerlendirme yer almaktadır. Ayrıca takım üyeleri arasında iletişimi kolaylaştırmak ve çatışmaları çözmekten de sorumludur. Bir e-spor takım yöneticisi, takımın birincil yöneticisidir. Takımı organize eder ve oyuncuların yarışmalara yeterince hazırlanmasını sağlamaktadır. E-spor takım yöneticisinin görevleri şu şekildedir: *takımın lojistiğini yönetmek, yeni oyuncuları araştırmak ve işe almak, aynı zamanda takımın markalaşma sürecini yönetmek.*

Takım Çalışması ve Gerekliliği

Uzmanlaşma eğiliminin gelişmesi, iş bölümü ihtiyacı, problemlerin karmaşıklığı, hızlı harekete geçme ihtiyacı, üretimde tekniklerin ve teknolojilerin gelişmesi gibi birçok faktör; hepsinin belli bir çerçevede başarılı olması, problemleri çözebilmesi, işletmenin varlığını devam ettirebilmesi, gelişebilmesi, rekabet edebilmesi için çok geniş bilgi birikiminin, tecrübe, deneyim ve olayları daha geniş bir perspektiften görebilen insanlarla çalışmanın zorunlu hâle geldiğini göstermektedir. Oluşturulan sinerji, kişisel performansların ötesine geçmelidir. Bu gibi sebepler takım oluşturmanın artık en önemli zorunluluklarından birkaçıdır. Bahsi geçen sebepleri aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Balay ve diğ., 2004):

- Değişim başlatılarak doğabilecek olumsuz durumları önleme,
- Mevcut ve olası problemlere çözüm önerme ve bulma,

On İkinci Bölüm

E-SPORDA ZAMAN YÖNETİMİ

Giriş

E-spor sektöründe zaman yönetimi; oyuncuların performanslarını optimize etmeleri, kişisel ve profesyonel yaşamları arasında bir denge kurabilmeleri için son derece önemlidir. E-spor oyuncuları için zaman yönetimi sadece oyun içi becerileri değil, aynı zamanda eğitim, aile ve sosyal yaşam gibi diğer önemli yönleri de kapsamaktadır.

Zaman yönetimi; daha çok çalışmak, tüm günü doldurmak ve yorulmak demek değildir ama akıllıca çalışmak anlamına gelmektedir (Güney, 2004; Güçlü, 2001).

Zaman yönetimi, zamanı farklı faaliyetler arasında nasıl bölüştüreceğini organize etme ve planlama sürecidir (Erdem, 1999). Zamanı etkili bir şekilde planlama sanatıdır. Bu, ihtiyaç duyulan aktivite ve görevlerin uygun sürede ve verimli bir şekilde tamamlanmasına olanak tanımaktadır. Zaman yönetimi aynı zamanda acil veya önemli görevleri diğerlerinden önce tamamlamak için yapılacaklar listesinin önceliklendirilmesini de içermektedir.

Zaman yönetimi ile doğrudan ilgili olmasa da düşünürlerin görüşlerini dile getirdikleri görülmüştür. Theophastos zaman kaybetmenin en büyük harcama olduğunu belirtmektedir. Goethe, zamanı iyi kullanmakla ilgili olarak *"Zamanı iyi kullanırsak her zaman zaman vardır."* ifadesini kullanmaktadır. Thales'e göre zaman her şeyi aydınlatmaktadır (Sabuncuoğlu, Paşa ve Kaymaz, 2010). Tüm bu açıklamalardan da görüldüğü gibi zaman yönetimi ömür boyu çok değerlidir ve akıllıca kullanılmalıdır.

Zaman yönetimi; bireyin zamanını düzenleme, organize etme, planlama ve tahsis etme sürecini ifade eden bir beceri ve sanat olarak ifade edilmektedir. Bu süreç, işte ve genel üretkenlikte daha fazla etkinlik sağlamayı amaçlamaktadır. Ayrıca yaşam kalitesini artırmak için kullanılan bir dizi prensip, uygulama, beceri, araç ve sistem olarak da kabul edilmektedir. Zaman farkındalığı, herhangi bir faaliyete başlamadan önce plan yapmayı ve günlük görev-

On Üçüncü Bölüm

E-SPOR PSİKOLOJİSİ VE STRES YÖNETİMİ

Giriş

E-spor; insanların fiziksel, zihinsel, iletişim ve bilgi teknolojilerini kullandığı ve yeteneklerini sergilediği bir spor etkinliğidir (Wagner, 2006).

E-sporda uzun günler süren antrenman veya yarışmalar olağan bir durumdur. Ancak performansın zihinsel yorgunluk nedeniyle düşmesini engellemek için hazırlık yapmak ve zihinsel dayanıklılığı arttırmak için çok az özel antrenman yapılmaktadır. Yarış heyecanı ile baş etmek, yarış stresinden uzaklaşmak ve yarışmaya konsantrasyonunu sağlamış şekilde girmeyi sağlamaktadır. Yarış esnasında rakibin ne yapacağını tahmin etmek kişinin daima zihinsel olarak hazır ve dayanıklı olmasını gerektirmektedir. Stres ve baskı sporcuda psikolojik etkilere sebep olabilmektedir (Altıparmak, 2019). Bu kapsamda araştırmalar, e-spor programlarının iletişim, takım çalışması ve problem çözme becerilerinin gelişimine olumlu etki etme, mesleki ve akademik beceriler, sosyal ve duygusal öğrenme, sosyal uyum ve zihinsel sağlık potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir.

E-spor psikolojisi ve stres yönetimi, oyuncuların hem bireysel hem de takım performanslarını optimize edebilmeleri için kritik bir rol oynamaktadır. Bu alandaki psikolojik araştırmalar ve müdahale stratejileri, e-spor oyuncularının karşılaştıkları stres faktörleriyle başa çıkmalarını kolaylaştırmaktadır. Onların genel psikolojik sağlıklarını desteklemektedir.

E-Spor Psikolojisi

E-spor psikolojisi, rekabetçi oyun oynamada performansı etkileyen zihinsel süreçleri ve davranışları inceleyen bir alandır. Oyuncuların seçtikleri oyundaki becerilerini geliştirmelerine etki eden bilişsel, duygusal ve sosyal faktörlerin anlaşılmasına odaklanmaktadır. Odaklanma, konsantrasyon, stres yönetimi ve öz güven gibi zihinsel becerilerin geliştirilmesine yardımcı olmaktadır. Oyunculara ve takımlara kanıta dayalı spor psikolojisi danışmanlığı ve araştırmaları sağlamaktadır.

On Dördüncü Bölüm

E-SPORDA GİRİŞİMCİLİK VE İNOVASYON

Giriş

E-spor, dünyanın her yerinde internet ağı üzerinden e-sporcuların, büyük organizasyonlarla buluşup turnuvalar düzenledikleri aktivitelerdir (Evren ve diğ., 2019). Oyuncuların ve takımların katılımıyla çevrim içi ağlar üzerinden spor faaliyetlerinin girdi ve çıktılarını kolaylaştıran bir spor biçimidir. Benzer şekilde e-spor, spor kuralları ve normlarının uygulandığı sporcuların zihinsel ve bedensel gelişimini destekleyen kişiler arası bir rekabet alanıdır. Birçok profesyonel e-spor takımlarının oyuncularıyla aynı çevrim içi ortamı paylaşarak beraber plan-program oluşturmaları, birlikte düzenli antrenman yapabilmeleri, sağlıklı beslenme programlarını oluşturabilmeleri adına *"Oyun Evleri"* kurulmuştur. Yapılan spor aktivitelerinde başarı artışı sağlamak, profesyonel takımların temel amacı olmuştur. E-sporda da yarışlar ve müsabakalar yapılırken e-sporun kendine özgü taktik, strateji ve motivasyon güdüsünün olması diğer sporcular kadar aktif olmasa da çevrim içi ortamda mouse ve klavye kullanımında çevik olması, bir yarışmada yaşadığı heyecan, stres gibi duygulardan dolayı kalp atışlarının hızlanması fiziksel aktivitelerin varlığını vurgulamaktadır (Yükçü ve Kaplanoğlu, 2018; Martončik, 2015). Hem fiziksel hem de zihinsel beceri isteyen e-spor faaliyetlerini diğer spor türlerinden ayıran belli başlı özellikler bulunmaktadır. Bu özellikler şu şekilde açıklanmaktadır (Argan ve diğ., 2006):

- Çevrim içi veya yerel ağlar üzerinden oynanabilmesi,
- Yeni tesis ve donanım bakımından büyük maliyetleri olmaması,
- Dünyanın her yerinden ulaşım sağlanabilmesi,
- Bireysel veya toplu hâlde yarışlara ve müsabakalara açık olması,
- Zihinsel ve fiziksel beceri gerektirmesi,
- Kendine özgü araç gereçlerinin olması (klavye- mause vb.),

On Beşinci Bölüm

E-SPOR ENDÜSTRİSİ VE EKONOMİSİ

Giriş

Endüstri, belirli türde mal veya hizmet üreten bir grup üretici veya işletmedir. Spor büyük, küresel bir iştir. Spor etkinliklerine, spor takımlarına ayrıca sporla ilgili ekipman ve giysilere milyarlarca dolar harcanmaktadır. Takımların ve mekânların yönetimi büyük spor endüstrisinin önemli bir parçasıdır. Spor endüstrisi spora odaklanan herhangi bir faaliyetin, deneyimin veya ticari girişimin üretilmesi, kolaylaştırılması, tanıtılması veya organize edilmesinde yer alan kişilerin, faaliyetlerin, işletmelerin ve kuruluşların yer aldığı bir pazardır. Sporun bir tüketim ve pazarlama aracı olarak kullanılmasıyla ticari değer kazanmaya başlamıştır. Spor organizasyonlarına ürün temin etmek ve organizasyonların parçası olmak, sportif mal üretmek gıda sektörü, eğlence sektörü, logo ve franchising sektörü gibi alanlar spor endüstrisinde dolaylı ya da doğrudan yer almaktadır. Spor endüstrisi, insanların bir sporla bir takımla ve/veya bir sporcuyla özdeşleşme ve bu spora bağlılık derecesine dayanmaktadır. Bu tür bir bağlılık sıklıkla kişinin ekibinin performansı hakkında hararetli tartışmalara dönüşmektedir. Bir spor takımının başarı ve başarısızlıklarına ilişkin tartışmaların çoğu, bir veya daha fazla sporcunun ne kadar iyi performans gösterdiğine ve antrenörün aldığı stratejik kararlara odaklanmaktadır. Endüstri alanında spor, fitness ve rekreasyon etkinliklerinde kullanılan mal, araç gereç ve giysilerin tamamı girmektedir. Spor endüstrisindeki ürünlerin ilgili olduğu mağazalarda tenis, su sporları, kamp malzemeleri gibi birbirinden farkı spor branşlarının ürünlerini görmek mümkündür (Katırcı, 2013; Ekren ve Çağlar, 2003). Spor endüstrisindeki çeşitli faaliyet ve olayların daha evrensel bir tanımını sunan bu faaliyetler spor programlarının planlanmasını, organize edilmesini ve kontrol edilmesini içerebilir. Spor endüstrisi, çok çeşitli işletmeleri ve kuruluşları kapsayan geniş ve çok yönlü bir sektördür. Profesyonel spor takımlarından ve sahalarından spor verileri ve teknoloji şirketlerine kadar sektör, sporun devam eden başarısı ve büyümesinde kritik bir rol oynayan karmaşık bir paydaşlar ağıdır.

On Altıncı Bölüm

E-SPORDA KARİYER PLANLAMA

Giriş

Yaşanan çağdaki dijital dönüşüm bireylerin meslek seçimini ve kariyer planlamasını etkilemektedir. Yeni nesil meslek seçimi yaparken, haz, mutluluk, rahatlık, esneklik gibi faktörler önemli olmaktadır. Dijitalleşme hayatın birçok alanına nüfuz etmiş ve yaşamın vazgeçilmez bir unsuru olmuştur. Atari salonlarından, internet kafe turnuvalarına ve sonrasında profesyonel e-spor kariyeri süreci ortaya çıkmıştır. E-spordaki kariyer süreci, pazarlama stratejileri, yaklaşımları geleneksel spordaki süreç ile benzerdir. E-spor kariyer planlaması, oyunculuktan yöneticiliğe, yayıncılıktan yazılım geliştirmeye kadar çeşitli alanlarda kariyer hedeflerinizi belirlemek ve bu hedeflere ulaşmak için gerekli adımları atma sürecidir. E-spor dünyası, milyonlarca izleyiciyi büyüleyerek ve profesyonel oyuncuları uluslararası ünlülere dönüştürerek büyük bir ün kazanmıştır. Artan ünle birlikte, e-spor kariyerine olan talep de hızla arttı ve oyun tutkunu bireyler için çok sayıda fırsatın önünü açtı. Profesyonel bir oyuncu, takım yöneticisi, içerik yaratıcısı veya etkinlik organizatörü olmak; e-spor endüstrisinde çok sayıda heyecan verici ve ödüllendirici bir kariyer yolu sunmaktadır (Kartal, 2023; Yellowbrick, 2023).

E-spordaki sporcuların sözleşmelerinin kayıt dışılık barındırması, ücretlerin alınmasında problemler yaşanması, zaman zaman boş sözleşmelere imza atılması, sosyal ve ekonomik güvenceden yoksun bırakılmaları gibi problemleri barındırmaktadır (Şaşmaz ve Zelyurt, 2016; Zelyurt ve Şaşmaz, 2014). E-spor ile ilgili bazı araştırmalara göre bireylerin bilişsel olarak strateji geliştirdiği, hızlı karar alma yeteneğini geliştirdiği, motor becerileri geliştirdiği, iş birliğine teşvik ettiği, takım hâlinde çalışabilme becerisinin geliştiği, motivasyon sağladığı gibi olumlu etkileri olduğu görülmektedir. E-sporun gitgide büyüyen maddi boyutu ve popülerleşmesiyle gençlerin e-spora katılımında önemli bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Aynı zamanda çok oyunculu yarışmalarda para ödüllerinin yüksek tutarlara dönüşmesi memnuniyet düzeyini artırmaktadır (Mustafaoğlu, 2019; Kocadağ, 2017).

On Sekizinci Bölüm

E-SPORDA TEMEL BİLGİ VE TEKNOLOJİLER

Giriş

E-spor, teknolojinin sürekli gelişimi sayesinde daha da popüler ve erişilebilir hâle gelmektedir. Bu alandaki teknolojik yenilikler sadece oyuncular için değil, aynı zamanda izleyiciler için de oyun deneyimini zenginleştirmekte ve e-sporun geleceğini şekillendirmektedir.

Bilgisayar teknolojisinin hızlı bir şekilde gelişmesi, yüksek performanslı bilgisayarların ve bileşenlerinin sürekli olarak evrim geçirmesine neden olmuştur. Bu gelişmeler; yalnızca genel kullanıcı deneyimini değil, aynı zamanda e-spor ve sanal gerçeklik gibi özel uygulama alanlarını da derinden etkilemiştir. Bu bağlamda yüksek performanslı bilgisayarlar ve parçaları, bilgisayar güvenliği, sorun giderme, yüksek hızlı internet bağlantıları, sanal gerçeklik ve artırılmış gerçeklik gibi konular, teknolojinin modern dünyadaki rolünü anlamak için temel bileşenlerdir.

Bilgisayar donanımının temel bileşenleri, bir bilgisayarın işlevselliğini belirleyen ana unsurlardır. Bu bileşenler; işlemci, grafik kartı, bellek ve depolama birimlerini içermektedir. İşletim sistemleri ve temel yazılımlar, bu donanımların etkin bir şekilde çalışabilmesi için gerekli yazılımsal altyapıyı sağlamaktadır. Modern işletim sistemleri, donanım yönetimini optimize ederken kullanıcı arayüzü ve uygulama yazılımlarıyla uyum sağlayarak genel verimliliği artırmaktadır.

Yüksek hızlı internet bağlantıları, günümüz dijital dünyasında kritik bir rol oynamaktadır. İnternet hızındaki artış, veri transferi ve ağ üzerinden gerçekleştirilen işlemlerde önemli bir iyileşme sağlamaktadır. Özellikle oyun platformları ve e-spor gibi yüksek bant genişliği gerektiren uygulamalarda performansı artırmaktadır. Oyun platformları ve donanımları, e-sporun gelişimini destekleyen ana unsurlardır. E-spor ekipmanları, oyuncuların performansını etkileyen önemli faktörlerden biridir. Bu ekipmanların teknolojik gelişimi, profesyonel oyun performansını doğrudan etkilemektedir.

Sanal gerçeklik ve artırılmış gerçeklik, bilgisayar teknolojisinin sunduğu en ileri uygulamalardan biridir. Bu teknolojiler, kullanıcı deneyimini dönüştü-

On Dokuzuncu Bölüm

E-SPORDA KULLANILAN TERMİNOLOJİ

Giriş

İnsanlar, farklı yaş gruplarından ve kökenlerden gelerek bu dinamik eğlence dünyasına büyük ilgi göstermektedir. Oyunlar; inanılmaz görsel efektler, karmaşık hikâyeler ve etkileyici çok oyunculu modlarla dolu âdeta sanal bir maceranın kapılarını açmaktadır. Ancak bu büyülü dünyada yolu bulurken oyun içi terimleri ve jargonu anlamak, başarıya ulaşmak için son derece önemlidir.

Oyun terimlerinin anlaşılması ve uygulanması, oyun deneyimini zenginleştirmektedir. Bu terimleri öğrenmek, oyunların kurallarını ve mekaniklerini daha iyi anlamaya yardımcı olmaktadır. Her oyun, kendi özel terimlerine ve kavramlarına sahiptir. Örneğin; *"respawn"* terimi, oyuncunun ölümünün ardından tekrar oyuna döndürülmesini ifade etmektedir.

Oyun terimlerini anlamak, oyun içi stratejileri ve taktikleri geliştirmeye yardımcı olmaktadır. Bu terimlerin anlamı kavrandığında, rakipler daha iyi anlaşılabilir ve oyunun dinamikleri daha etkili bir şekilde kullanılabilir. Ayrıca takım tabanlı oyunlarda oyun terimlerini bilmek, takım arkadaşlarıyla daha iyi iletişim kurmaya yardımcı olmaktadır. Oyun içi terimleri anlamak, stratejileri takımla daha iyi koordine etmeyi sağlamaktadır. Oyun terimlerini bilmek, oyun deneyimini zenginleştirirerek oyunun keyfini daha fazla çıkarmayı sağlamaktadır. Oyunun içeriği ve mekaniği anlaşıldığında, daha tatmin edici bir oyun deneyimi elde edilmektedir.

Her yeni oyun, kendi terimleri ve mekanikleri ile var olmaktadır. Oyun terimlerini öğrenme yeteneği, yeni oyunlara daha hızlı adapte olmaya yardımcı olmaktadır. Bu nedenle, oyun terimlerini öğrenmek esneklik kazandırmaktadır. Rekabetçi oyunlarda üstün bir performans sergilemek için oyun terimlerini bilmek büyük bir avantaj sağlamaktadır. Rakipleri daha iyi anlamak ve oyunun karmaşıklıklarını çözmek, daha iyi bir performans sergilemeye katkı sunmaktadır.

Yirminci Bölüm

E-SPORDA BECERİ ÖĞRENİMİ

Giriş

Bilgi, yetenek, yeterlilik düzeyi ve beceri bireyin yeteneklerini kullanabileceği davranışlardır. Birey geleneksel iş yerlerinde yetkinliklere ihtiyaç duyarken bilginin yanı sıra disipline özgü bir beklenti de vardır. Yaşam boyu öğrenme becerilerinin geliştirilmesinde, tutku ve ileri düzeyde bilgi edinme arzusu yatmaktadır.

E-spor endüstrisindeki uzmanların belirttiği bilgi, beceri ve yetenekler e-spor sektöründe eğitim gören veya kariyer yapmak isteyenler için önemlidir. E-spor deneyimi problem çözme becerilerini geliştirmek için önemlidir. Üniversite öğrencilerinin e-spor endüstrisine girmesi için sosyal becerileri geliştirmesi gerekmektedir. Bunun için uygulamalı müfredatları geliştirmek, e-spor içeriklerini yayımlamak, yerel bir arenada küçük e-spor etkinliklerine ev sahipliği yapmak önem taşımaktadır (Karadakis & Painchaud, 2022).

E-Sporda Sosyal Beceriler

Video oyunları sosyal etkileşim ve belirli becerilerin geliştirilmesi için fırsatlar sağlamaktadır. E-sporcular sürekli olarak takım arkadaşlarıyla ve hatta farklı takımlarla ilişki kurmaktadır. Oyun oynamanın tek başına yapılan bir aktivite olduğu algısının aksine sosyal becerilerin gelişimini kolaylaştırmaktadır. Çok oyunculu oyunlar iş birliği, takım çalışması ve diğer oyuncularla iletişim için fırsatlar sağlamaktadır. Oyun merkezli çevrim içi topluluklara ve forumlara katılmak, aynı ilgi alanlarını paylaşan benzer düşüncelere sahip kişilerle bağlantı kurmaya olanak tanımaktadır. Sesli sohbet veya mesajlaşma özellikleri aracılığıyla sosyal etkileşimleri sanal ortamda geliştirerek iyileştirilebilir. Oyunun sosyal yönünü benimseyerek sosyal becerileri geliştirmek, sosyal çevreleri genişletmek oyun tutkusunu paylaşan diğer kişilerle anlamlı bağlantılar geliştirmektedir (Riez, 2023).

E-spor, geleneksel spordan farklı olduğu kadar geleneksel spora benzeyen yönleri de bulunmaktadır. Çevrim içi çok oyunculu oyunların ortaya çıkı-

Yirmi Birinci Bölüm

E-SPORDA TEKNİK-TAKTİK VE ANTRENMAN BİLGİSİ (VERİ ANALİZİ VE KOÇLUK)

Giriş

E-spor, oyuncuların bilgisayar oyunları üzerinden rekabet ettiği bir alandır ve bu rekabet; yüksek düzeyde performans, stratejik düşünce ve iş birliği gerektirmektedir.

Geleneksel spor branşlarıyla benzer şekilde, e-sporda da oyuncuların fiziksel ve zihinsel yeteneklerini en üst düzeye çıkarmak için yoğun bir antrenman yapmak gerekmektedir. Bu antrenman, oyuncuların oyun içi becerilerini geliştirmelerine yardımcı olurken aynı zamanda dayanıklılıklarını artırmaktadır. Ayrıca, oyuncuların oyun stratejilerini daha iyi anlamalarına ve uygulamalarına olanak tanımaktadır. Veri analizi, e-sporun rekabetçi doğasını anlamak ve rakiplerini yenmek için kritik bir rol oynamaktadır.

Oyuncuların oyun performansıyla ilgili verilerin toplanması ve analizi, stratejik kararlar almak için temel bir araçtır. Oyuncuların oyun performansıyla ilgili verilerin toplanması ve analizi, stratejik kararlar almak için temel bir araçtır. Oyuncuların oyun içi hareketlerini, rakiplerin taktiklerini ve oyunun genel dinamiklerini analiz etmek, takımın gücünü artırmak için önemlidir. Koçluk, e-sporun profesyonelleşmesiyle birlikte daha da önemli hâle gelmiştir. Bir e-spor koçu, oyunculara rehberlik etmektedir. Oyun içi ve dışı stratejiler geliştirmelerine yardımcı olmakta ve takımın uyumunu artırmaktadır. Ayrıca, oyuncuların bireysel becerilerini ve takım iş birliğini geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. E-spor, geleneksel spor branşlarıyla rekabet eden ve büyümeye devam eden bir sektördür. Başarıya ulaşmak için oyuncuların e-spor antrenmanı, veri analizi ve koçluk gibi temel bileşenlere odaklanmaları gerekmektedir. Bu bileşenler, e-sporun rekabetçi doğasını anlama, gelişme sağlama ve zafer elde etme sürecinde kritik bir rol oynamaktadır.

Yirmi İkinci Bölüm

E-SPOR OYUN STRATEJİLERİ VE STRATEJİK DÜŞÜNME BECERİLERİ

Giriş

E-spor aktivitelerinde sporcunun fiziksel hareket bakımından tüm vücudun kullanılmaması, e-sporun birer spor branşı olarak nitelendirilmesi noktasında bilim insanları arasında ciddi tartışma konusudur. Bahsi geçen hususa yönelik e-spor performansının fiziksel çaba gerektirdiğini ifade eden araştırmacılar, özellikle stresli turnuvalar esnasında oyuncuların 160-180 civarı nabza sahip olduğunu belirtmiştir. E-spor, geleneksel sporlar gibi e-spor oynayan sporcularında önemli derecede zihinsel ve fiziksel yeterlilik talep etmektedir. Tek başına oynayan profesyonel oyuncular hızlı reflekslere, olağanüstü motor becerilere ve mükemmel koordinasyona ihtiyaç duyarken, takımların rakiplerini geride bırakmak için stratejiler ve taktikler formüle etmeleri ve etkili takım çalışması, iletişim ve analitik düşünme sergilemeleri gerekmektedir (Nordland, 2023; Rudolf ve diğ., 2020; Niedecken & Schättin, 2020). Diğer bir anlatımla e-spor oyuncuları; geleneksel sporcular ile benzer biçimde fiziksel aktivite göstermekte, stres ve heyecan açısından benzer duygular yaşamaktadır. Diğer taraftan süregelen tartışmalar e-spor hakkında henüz bir fikir birliğine ulaşılamadığının bir göstergesidir. E-spora yönelik olarak artan rağbet; profesyonel anlamda organize edilen e-spor video oyunu etkinliklerini doğrudan etkilemektedir. Sektörün yeni bir boyut kazanmasında oldukça hayati bir rol oynamaktadır. Ayaş ve Kartal'a (2022) göre e-spor branşına gösterilen bu yoğun talep, e-spor oyuncuları arasında oyun içi performansı yükseltmeye yönelik fiziksel ve zihinsel açıdan çeşitli antrenmanlar yapma gereksinimini doğurmuştur. Bir diğer ifadeyle stratejik düşünme ve zihinsel dayanıklılık unsurlarının e-spor bağlamında büyük bir önem arz etmesi; e-sporcuların kendilerine özgü oyun stratejileri, taktik ve beceri geliştirmesine zemin hazırlamıştır. Bu noktada e-sporun ayrılmaz bir bütünü olarak düşünülen stratejik düşünme becerileri; *"League of Legends", "Counter Strike"* ve *"Roc-*

KAYNAKÇA

AbleGamers. (2021). *Videso games help with learning?.* Erişim Adresi: https://ablegamers.org/video-games-help-with-learning/ Erişim Tarihi: 06.03.2024.

Adami, J., & Vitale, G. C. (2023). *Interview: professionalization of esports through sustainable and continous support of talents and top athletes.* Erişim Adresi: https://www.pwc.de/en/technology-media-and-telecommunication/ Erişim Tarihi: 19.04.2024.

Adamus, T. (2012). "*Playing computer games as electronic sport: in search of a theoretical framework for a new research field*" in Fromme, J. and Unger, A. (Eds), Computer Games and New Media Cultures, Springer Netherlands, Dordrecht, 477-490.

Adinolf, S., & Türkay, S. (2018). *Toxic behaviors in e-sports games: player perceptions and coping strategies.* Annual Symposium on Computer-Human Interaction in Play Companion Extended Abstracts, 365-372.

Aggarwal, A. (2022). *How content creators, influencers fuel gaming and e-sports industry.* Erişim Adresi: https://yourstory.com/2022/02/content-creators-influencers-fuel-gaming-esports Erişim Tarihi: 08.06.2024.

Agyeman, J. O. (2024). *E-sports jobs to explore-e-sports team manager.* Erişim Adresi: https://www.gamerschangelivespodcast.com/blog/esports-jobs-to-explore-esports-team-manager/ Erişim Tarihi: 08.07.2024.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2017). *Dijital dünya'da rekabet, e-spor ve topluluk yönetimi çalıştayı-sonuç raporu.* Uluslararası Çocuk ve Bilgi Güvenliği Etkinlikleri Dijital Oyunlar Çalıştayları, Erişim Adresi: https://www.aile.gov.tr/media/2496/dijital-oyunlar-icin-cocuk-ve-aile-rehberligi-calistayi-raporu.pdf, Erişim Tarihi: 29.06.2024.

Akkaya, C. (2022). *Spor bilimleri alanında uluslararası araştırmalar* V. İçinde Seda Yalçın (Ed.), Sporda İletişim ve Etkili İletişimin Önemi (s. 205-218), Ankara: Eğitim Yayınevi.

Alageyik, O. (2023). *Simülasyon oyunları: gerçek hayatı sanal dünyada deneyimlemek.* Erişim Adresi: https://medium.com/, Erişim Tarihi: 15.04.2024.

Albayrak, O. (2021). *E-Spor turnuva mekânlarının incelenmesi ve mekânsal ihtiyaçlarının belirlenmesi.* Doktora Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.

Alioğlu, M., & Algül, A. (2021). Türkiye'de dijital oyun durumu: e-spor oyuncularının değerlendirmeleriyle league of legends örneği. *İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 13* (1), 121-154.

Altıparmak Y. (2019). *Temaslı ve temazsız spor branşlarıyla uğraşan sporcular üzerine bir araştırma.* Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, s. 7-8.

American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5th ed.)*. Author. Erişim Adresi: https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425596 Erişim Tarihi: 17.02.2024.

Andre, T. L., Walsh, S. M., Valladão, S., & Cox, D. (2020). Physiological and perceptual response to a live collegiate e-sports tournament. *International Journal of Exercise Science, 13*(6), 1418-1429.

Andrejkovics, Z. (2016). *The invisible game: mindset of a winning team.* Createspace Independent Publishing Platform.

Argan, M., Özer, A., & Akın, E. (2006). Elektronik spor: türkiye'de siber sporcuların tutum ve davranışları. *Spor Yönetimi ve Bilgi Teknolojileri Dergisi, 1*(2), 1-11.

Arık, M. B. (2008). Futbol ve televizyon bağı: simbiyoz beslenme. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 26,* 197-222.

Arkan, S. K., Çarıkçı, S., & Öntaş, T. (2022). İlkokul programlarında yer alan düşünme becerilerinin incelenmesi. *International Anatolia Academic Online Journal Social Sciences Journal, 8*(1), 24-42.

Ayar, H. (2018). Development of e-sport in Turkey and in the world. *International Journal of Science Culture and Sport, 6*(1), 95-102.

Ayaş, E. B., & Kartal, M. (2022). *Geleneksel sporlarda ve e-sporda zihinsel antrenman teknikleri.* Yalçın, E. (Ed.), Spor Bilimleri Alanında Uluslararası Araştırmalar V (143-152), Ankara: Eğitim Yayınevi.

Aydın, İ. (2003). *Eğitim ve öğretimde etik.* Ankara: Pegem Yayıncılık.

Ayhan, B., & Çavuş, S. (2015). *Online game addiction among high school students.* C. Daba-Buzoianu and Arslan, H. (Dü) İçinde, Contextual Approaches in Communication, (85-93). Frankfurt: Peterlang Academic Research.

Azili, Z. (2023). *Sporda veri analitiği üzerine.* Erişim Adresi: https://medium.com/, Erişim Tarihi: 03.07.2024.

Azuma, R. T. (1997). A survey of augmented reality. *Presence: teleoperators and virtual environments. 6*(4), 355-385. https://doi.org/10.1162/pres.1997.6.4.355

Bagus, D., Setiawan, K., Arisaputra, P., Harefa, J., & Chowanda, A. (2021). Designing serious games to teach ethics to young children. *Procedia Computer Science, 179,* 813-820.

Bahçeşehir Üniversitesi. (2021). *Bahçeşehir üniversitesi'nden türkiye'de bir ilk: e-spor bursu.* Erişim Adresi: https://bau.edu.tr/haber/11765-bahcesehiruniversitesinden-turkiyede-bir-ilk-e-spor-bursu. Erişim Tarihi: 05.03.2024.

Balay R., İpek C., Demir K., Doğan E., Nartgün Ş. S., Elma C., & Titrek O. (2004). *Öğrenen örgütler.* Ankara: Sandal Yayınları.

Bányai, F., Griffiths, M. D., Király, O., & Demetrovics, Z. (2019). The psychology of e-sports: a systematic literature review. *Journal of Gambling Studies, 35*(2), 351–365. https://doi.org/10.1007/s10899-018-9763-1

Bányai, F., Griffiths, M., Demetrovics, Z., & Király, O. (2019). The mediating effect of motivations between psychiatric distress and gaming disorder among e-sport gamers and recreational gamers. *Comprehensive Psychiatry, 94*, 152117. https://doi.org/ 10.1016/j.comppsych. 2019.152117

Baygül, S. (2021). *Spor yöneticiliği öğrencilerinde e-spor katılımı, dijital oyun bağımlılığı, akademik başarı, problem çözme becerisi ve yaşam tatmininin incelenmesi (Batı Akdeniz örneği),* Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.

Baysal, Z. N., Çarıkçı, S., & Yaşar, E. B. (2017). Sınıf öğretmenlerinin düşünme becerileri öğretimine yönelik farkındalıkları. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi, 5*(1), 7-28.

Behnke, M., Stefanczyk, M.M., Żurek, G., & Sorokowski, P. (2023). Esports players are less extroverted and conscientious than athletes. *Cyberpsychol Behav Soc Netw. 26*(1), 50-56. doi: 10.1089/cyber.2022.0067.

Bell-Laroche, D., MacLean, J., Thibault, L., & Wolfe, R. (2014). Leader perceptions of management by values within canadian national sport organizations. *Journal of Sport Management, 28*(1), 68-80.

Beşiktaş, M. Y. (2022). E-sporda zihinsel antrenman teknikleri. *Fenerbahçe Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 2*(1), 3-11.

Biçer, T. (1994). *Spor yönetimi organizasyonu, ekonomik birim olarak spor işletmeleri ve uygulamadan bir örnek.* Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Biegun, J., Edgerton, J. D., & Roberts, L. W. (2021). Measuring problem online video gaming and its association with problem gambling and suspected motivational. *Mental Health, and Behavioral Risk Factors in A Sample Of University Students. Games and Culture, 16*(4), 434-456.

Billings, A. C., Rodgers, E. B. D., Rodgers, R. P., & Wiggins, B. P. (2019). *E-sports spectator motivation.* In R. Rogers (Ed.), Understanding E-sports: an introduction to the global phenomenon, pp. 185-196, London: Rowman & Littlefield.

Bingöl, H., Bingöl, Ş., & Öner, İ. (2021). The effect of covid-19 on the e-sports sector. *Journal of ROL Sport Sciences, 2*(1), 119-131, https://doi.org/10.29228/roljournal.48747

Bloomberg HT. (2023). *Türkiye'de e-spor 850-950 milyon dolar büyüklüğe ulaştı.* Erişim Adresi: https://www.bloomberght.com/turkiye-de-e-spor-850-950-milyon-dolar-buyuklugeulasti-2272481. Erişim Tarihi: 25.03.2024

Bolter, N.D., & Weiss, M.R. (2013). Coaching behaviors and adolescent athletes' sportspersonship outcomes: further validation of the Sportspersonship Coaching Behaviors Scale (SCBS). *Sport, Exercise, and Performance Psychology, 2*(1), 32-47.

Bonnar, D., Castine, B., Kakoschke, N., & Sharp, G. (2019). Sleep and performance in eathletes: For the win! *Sleep Health, 5*(6), 647-650. https://doi.org/10.1016/j.sleh.2019.06.007

Boot, W.R., Sumner, A., Towne, T.J., Rodriguez, P., & Ericsson, K. (2016). Applying aspects of the expert performance approach to better understand the structure of skill and mechanisms of skill acquisition in video games. *Top Cogn Sci. 9*(2), 1-24.

Borowy, M., & Jin D. Y. (2013). Pioneering e-sport: the experience economy and the marketing of early 1980s arcade gaming contests. *International Journal of Communication, 7,* 2254-2274.

Bourdieu, P. (1984). *Distinction: a social critique of the judgement of taste.* Cambridge, MA: Harvard University Press.

Bousquet, J., & Ertz, M. (2021). *E-sports: historical review, current state, and future challenges, andrews.* S. & Crawford, C.M. (Eds.), In: Handbook of Research on Pathways and Opportunities Into the Business of E-sports, USA: IGI Global.

Brock, T. (2017). Roger caillois and e-sports: on the problems of treating play as work. *Games and Culture, 12*(4), 321-339.

Bülbül, D., & Öz, M. (2020). Türkiye'de e-spor oyuncularının vergilendirilmesi. *Legal Mali Hukuk Dergisi, 16*(184), 789-814.

Burgess, H. J., & Fogg, L. F. (2008). Individual differences in the amount and timing of salivary melatonin secretion. *PloS One, 3*(8), https://doi.org/10.1371/journal.pone.0003055

Büyükbaykal, G. N. (2020). E-Spor kavramına yönelik araştırmaların bibliyometrik analizi. *International Journal of Cultural and Social Studies, 6*(2), 572-573.

ByNoGame (2021). *Nasıl e-spor koçu olunur?.* Erişim Adresi: https://www.bynogame.com/, Erişim Tarihi: 20.02.2024.

Çakar, D. B., & Güler, C. (2018). *Spor bilimciler için yeni çalışma alanı olarak e-spor.* 16. International Sport Sciences Congress. 31 October- 03 November 2018. Antalya, Erişim: https://www.sporbilim.com/UserFiles/File/SBK2018(1).pdf, Erişim Tarihi: 01.04.2024.

Çakar, D. B., & Yiğit, M. H. (2019). E-sports regulations and problematics. *The Journal of Eurasia Sport Sciences and Medicine, 1*(3), 123-137.

Campbell, M. J., Toth, A. J., Moran, A. P., Kowal, M., & Exton, C. (2018). E-sports: a new window on neurocognitive expertise?. *Progress in Brain Research, 240,* 161-174.

Can, H.C., & Tekkurşun D.G. (2020). Sporcuların ve e-spor oyuncularının dijital oyun bağımlılığı ve dijital oyun. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 5*(4), 364-384. https://doi.org/10.31680/gaunjss.770600

Cantallops, M. M., & Sicilia, M. A. (2018). MOBA games: a literature review. *Entertainment Computing, 26,* 128-138, https://doi.org/10.1016/j.entcom.2018.02.005

Carcone, S. M., & Keir, P. J. (2007). Effects of backrest design on biomechanics and comfort during seated work. *Applied Ergonomics, 38*(6), 755-764, DOI: 10.1016/j.apergo.2006.11.001

Carlson, C.R. (2011). *DeSensi and Danny Rosenberg, ethics and morality in sport management*. Joy T. 3rd Edition. Faculty Research and Creative Activity. 8. https://thekeep.eiu.edu/kss_fac/8

Cassidy, G. G., & MacDonald, R. A. R. (2007). The effects of aggressive and relaxing popular music on the task performance of introverts and extraverts. *Psychology of Music, 35*(3), 517-538, 10.1177/0305735607076444

Çavdar, B. (2022). Elektronik spor oyunlarındaki toksik (zehirli) davranışlar. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 9*(25), 1-19, DOİ: 10.34189/asbd.9.25.001

Cevizci, A. (2008). *Etiğe giriş.* 2. baskı. İstanbul: Paradigma Yayınları.

Chapman, A. (2016). *Digital games as history: how videogames represent the past and offer access to historical practice routledge advances in game studies.* Oxfordshire: Taylor & Francis.

Chapman, J. (2016). *Esports: a guide to competitive video gaming.* Erişim Adresi: https://www.toptal.com/finance/market-research-analysts/esports, Erişim Tarihi: 03.02.2024

Chaput, J., Visby, T., Nyby, S., Klingenberg, L., Gregersen, N. T., Tremblay, A., Astrup, A., & Sjödin, A. (2011). Video game playing increases food intake in adolescents: a randomized crossover study. *The American Journal of Clinical Nutrition, 93*(6), 1196-1203. https://doi.org/10.3945/ajcn.110.008680

Chee, M. W. L. (2015). Limitations on visual information processing in the sleep-deprived brain and their underlying mechanisms. *Current Opinion in Behavioral Sciences, 1,* 56-63, https://doi.org/10.1016/j.cobeha.2014.10.003 Review Article 12

Chen, Z. (2021). *The future and development of e-sports.* Master of Education in Human Movement, Sport and Leisure Studies Graduate Projects, 89. Erişim: https://scholarworks.bgsu.edu/hmsls_mastersprojects/89, Erişim Tarihi: 01.008.2024.

Chung, T., Sum, S., Chan, M., Lai, E., & Cheng, N. (2019). Will e-sports result in a higher prevalence of problematic gaming? A review of the global situation. *Journal of Behavioral Addictions, 8*(3), 384-394. https://doi.org/10.1556/2006.8.2019.46

Ciğerli, O (2019). *Dünyada bir ilk: e-spor oteli.* Erişim Adresi: https://www.flankesports.com/dunyada-bir-ilk-espor-oteli/ Erişim Tarihi: 06.02.2024.

Clarku. (2024). *Prepare to compete at the highest levels.* Erişim Adresi: https://www.clarku.edu/academics/graduate/programs/masters/sports-e-sports-administration/, Erişim Tarihi: 05.08.2024.

Cohen, S. (1980). Aftereffects of stress on human performance and social behavior: a review of research and theory. *Psychological Bulletin, 88*(1), 82-108.

Constandt, B. (2019). *Ethics management in football clubs.* Ghent University, Faculty Of Medicine and Health Sciences, DOI: 10.13140/RG.2.2.35666.20161

Constandt, B., De Waegeneer, E., & Willem, A. (2019). Ethical code effectiveness in football clubs: A longitudinal analysis. *Journal of Business Ethics, 156*(3), 621-634.

Constandt, B., Heres, L., Marlier, M., & Willem, A. (2020). A stakeholder perspective on ethical leadership in sport: Bridging the gap between the normative and descriptive lines of inquiry. *Psychologica Belgica, 60*(1), 381-395. DOI: https://doi.org/10.5334/pb.543

Copenhaver, E. A., & Diamond, A. B. (2017). The value of sleep on athletic performance, injury, and recovery in the young athlete. *Pediatric Annals, 46*(3), 106-111, https://doi.org/10.3928/19382359-20170221-01

Corragio, G., Fitzpatrick, N., White, P., & Lee, P. (2019). *E-sports laws of the world.* Erişim Adresi: https://www.dlapiper.com/en/insights/publications/2019/11/esports-laws-of-the-world Erişim Tarihi: 14.04.2024.

Cotton, K. (1991). *Teaching thinking skills.* Northwest Regional Educational Laboratory's School Improvement Research Series. Erişim: http://www.nwrel.org, Erişim Tarihi: 05.12.2016.

Çubukçu, Z. (2011). *Düşünme becerileri.* S. B. Filiz (Ed.), Öğrenme öğretme kuram ve yaklaşımları içinde (281-331). Ankara: Pegem Akademi.

Cuomo, N. (2020). *Op-ed: why e-sports is multi-billion-dollar oppurtunity for forward-thinking investors.* Erişim Adresi: https://www.cnbc.com/2020/12/19/why-forward-thinkers-invest-in-e-sports.html. Erişim Tarihi: 15.05.2024.

Custer, C. (2014). *Why You (Yes, You) Should Care About e-sports Right Now.* Erişim Adresi: https://www.techinasia.com/care-e-sports/. Erişim Tarihi: 02.04.2024

Czegledy, P. K. (2021). E-sports integrity policies. *Gaming Law Review, 25*(4), 161-170, https://doi.org/10.1089/glr2.2020.0017

Dain, S. J., McCarthy, A. K., & Chan-Ling, T. (1988). Symptoms in VDU operators. *American Journal of Optometry and Physiological Optics, 65*(3), 162-167, https://www.doi.org/10.1097/00006324-198803000-00004

De Las Heras, B., Li, O., Rodrigues, L., Nepveu, J., & Roig, M. (2020). Exercise improves video game performance: A win-win situation. *Medicine and Science in Sports and Exercise, 52*(7), 1595-1602, https://doi.org/10.1249/MSS.0000000000002277

Decker, K. J. (2020). E-sports enthusiasts target dietary supplements to up their game. *Nutritional Outlook, 23*(3), 66-70.

Deleuze, J., Maurage, P., Schimmenti, A., Nuyens, F., Melzer, A., & Billieux, J. (2019). Escaping reality through videogames is linked to an implicit preference for virtual over real-life stimuli. *Journal of Affective Disorders, 245,* 1024-1031, DOI: 10.1016/j.jad.2018.11.078

Deloitte. (2020). *Eye on the prize football money league.* Deloitte Sports Business Group, Erişim: https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/es/Documents/tecnologia-media-telecomunicaciones/deloitte-es-deloitte-football-money-league-2020.pdf, Erişim arihi: 05.05.2024.

Demir, A., Eliöz, M., Çebi, M., & Sezen, S. (2015). Girişimcilik ve girişimci üniversite: spor fakültesi öğrencileri üzerine bir çalışma. *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty, 34*(1), 198-212.

Denyer, S., & Kim, M. J. (2019). *In south korea's hypercompetitive academia, e-sports gamers carve out larger niche. the washington post.* Erişim Adresi: https://www.washingtonpost.com/world/asia_pacific/in-south-koreas-hypercompetitive-academia-e-sports-gamers-carve-out-larger-niche/2019/08/22/e92dedba-8e08-11e9-b6f4-033356502dce_story.html, Erişim Tarihi: 23.03.2024

De-Santis, A., & Morante, L. F. M. (2022). *E-sports in the entertainment industry: overview.* Torres-Toukoumidis, A. (Ed.), Book: Esports and the Media, (3-15), Routledge, https://doi.org/10.4324/9781003273691%E2%80%932

Devecioğlu, S. (2005). Türkiye'de spor sektörü stratejilerinin geliştirilmesi. *Verimlilik Dergisi, 2,* 1-18.

Dibbell, J. (1994). *A rape in cyberspace or how an evil clown, a Haitian trickster spirit, two wizards, and a cast of dozens turned a database into a society.* In M. Dery (Ed.), Flame Wars: The Discourse of Cyberculture (pp. 237-262). New York, USA: Duke University Press. https://doi.org/10.1515/9780822396765-012

DiFrancisco-Donoghue, J., Balentine J., Schmidt, G., & Zwibel, H. (2019). Managing the health of the e-sport athlete: An integrated health management model. *BMJ Open Sport & Exercise Medicine, 5,* 1-6. http://dx.doi.org/10.1136/bmjsem-2018-000467

Doğu, H. M. (2020). E-Spor ve e-spor hukuku'nda sporcu sözleşmeleri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 69*(2), 443-453.

Dota 2. (2016). *The International Dota 2 Champoinships.* Erişim Adresi: http://www.dota2.com/international2016/overview/.

Ecevit, R. Ş., Tunçe, F., Karaoğlu, O., Şahin, E., & Özer, M. K. (2018). Elektronik spor ve elektronik sporcular üzerine betimsel bir inceleme. *Journal of Health and Sport Sciences, 1*(1), 23-28.

Edney, A. (2023). *What are the innovations for e-sports in 2023?.* Erişim Adresi: https://moviesgamesandtech.com/2023/02/12/what-are-the-innovations-for-esports-in-2023/ Erişim Tarihi: 05.01.2024.

Ekren, N., & Çağlar B.A. (2003). Spor ekonomisi: teorik bir çerçeve. *Active Dergisi, 32,* 1-16.

Ellision, J. (2023). *Want to become a pro gamer? This how to do it.* Erişim Adresi: https://www.redbull.com/int-en/how-to-become-a-pro-gamer, Erişim Tarihi: 17.07.2024.

Entertainment Software Association. (2023). Report: the guide of e-sports. Erişim Adresi: https://www.theesa.com/resource/report-the-guide-to-e-sports/ Erişim Tarihi: 15.02.2024.

Erboy, E. (2010). *İlköğretim 4. ve 5.sınıf öğrencilerinin bilgisayar oyun bağımlılığına etki eden faktörler.* Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Erdem, R. (1999). Yöneticiler için zaman yönetimi. *Modern Hastane Yönetimi, 3*(7), 26-31.

E-spor Dürüstlük Komisyonu/E-sports Integrity Commission. (2020). *Codes of ethics.* Erişim Adresi: https://esic.gg/codes/code-of-ethics/, Erişim Tarihi: 04.07.2024.

Evren, K., Kar, M., Pala, A., & Yazarer, İ. (2019). Spora yenilikçi yaklaşım: e-spor. *Journal of International Social Research, 12*(66), 1423-1434, DOI:10.17719/jisr.2019.3682

Ewoldsen, D. R., Eno, C. A., Okdie, B. M., Velez, J. A., Guadagno, R. E., & DeCoster, J. (2012). Effect of playing violent video games cooperatively or competitively on subsequent cooperative behavior. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking, 15*(5), 277-280.

Fanatik. (2020). *League of legends terimleri sözlüğü.* Erişim Adresi: https://www.fanatik.com.tr/e-spor/league-of-legends-terimleri-sozlugu-2173765, Erişim Tarihi: 12.01.2024.

Fassin, D. (2015). *Troubled waters: at the confluence of ethics and politics.* Lambek, M., Das, V., Fassin, D. and Keane W. (Ed.), Four lectures on ethics: anthropological perspectives (175-210). Chicago: The University of Chicago Press.

Fastercapital. (2023). *The ultimate guide to e-sports entrepreneurship: start and succeed in the industry.* Erişim Adresi: https://fastercapital.com/content/The-Ultimate-Guide-to-E-sports-Entrepreneurship--Start-and-Succeed-in-the-Industry.html, Erişim Tarihi: 01.04.2024.

Faust, K., Meyer, J., & Griffiths, M. D. (2013). Competitive and professional gaming: discussing potential be nefits of scientific study. *International Journal of Cyber Behavior, Psychology and Learning (IJCBPL), 3*(1), 67-77.

Federation of American Scientists. (2006). *Harnessing the power of video games for learning.* Report of the Summit on Educational Games. Erişim: https://informalscience.org/wp-content/uploads/2019/02/Summit_on_Educational_Games.pdf, Erişim Tarihi: 02.05.2024.

Fişek, K. (1998). *Devlet politikası ve toplumsal yapıyla ilişkileri açısından dünyada ve türkiye'de spor yönetimi.* Ankara: Bağırgan Yayınevi, 451-456.

Flank. (2019). *E-spor 101: oyun sözlüğü.* Erişim Adresi: https://www.flanke-sports.com/e-spor-101-oyun-sozlugu/ Erişim Tarihi: 23.03.2024.

Frazer, P. (2006). *The effects of redbull on computer gaming ability and other cognitive tasks.* Master's Thesis, Keele University, Dublin Business School eSource. Erişim Adresi: https://esource.dbs.ie/handle/10788/414, Erişim Tarihi: 02.03.2024.

Freeman, G., & Wohn, D. Y. (2017). *Social support in e-sports: building emotional and esteem support from instrumental support interactions in a highly competitive environment.* In Proceedings of the Annual Symposium on Computer-Human Interaction in Play, p. 435-447, https://doi.org/10.1145/3116595.3116635

Frias, F. J. L. (2022). E-sports anti-doping advocates and their strange bedfellow: a matter of integrity and sport ethics. *Performance Enhancement & Health, 10*(1), https://doi.org/10.1016/j.peh.2021.100216

Funk, D.C., Pizzo, A.D., & Baker, B.J. (2018). E-sport management: embracing e-sport education and research opportunities. *Sport Management Review, 21*(1), 7-13, doi: 10.1016/j.smr.2017.07.008.

Gaming in Turkey. (2018). *Türkiye oyun sektörü 2019 raporu.* Erişim Adresi: https://www.gaminginturkey.com/tr/turkiye-oyunsektoru-raporu2018-yayinda/ Erişim Tarihi: 07.02.2024.

Gaming in Turkey. (2019). *Türkiye oyun sektörü 2019 raporu.* Erişim Adresi: https://www.gaminginturkey.com/tr/turkiye-oyunsektoru-raporu2019-yayinda/ Erişim Tarihi: 07.02.2024.

Gaming in Turkey. (2020). *Türkiye oyun sektörü 2020.* Erişim Adresi: https://www.gaminginturkey.com/tr/turkiye-oyunsektoru-raporu2020-yayinda/ Erişim Tarihi: 07.02.2024.

Gaming in Turkey. (2022). *Türkiye oyun sektörü 2022 raporu.* Erişim Adresi: https://gaminginturkey.com/files/pdf/turkiye-oyun-sektoru-raporu-2022.pdf, Erişim Tarihi: 01.05.2024.

Gaming in Turkey. (2023). *E-spor-turnuva, internet kafe etkinlikleri.* Erişim Adresi: https://www.gaminginturkey.com/tr/e-spor-turnuvalar/, Erişim Tarihi: 05.12.2023.

García-Lanzo, S., & Chamarro, A. (2018). Basic psychological needs, passion and motivations in amateur and semi-professional eSports players. *Aloma: Revista de Psicologia, Ciències de l'Educación i de l'E-sport, 36*(2), 59-68.

García-Lanzo, S., Bonilla, I., & Chamarro, A. (2020). The psychological aspects of electronic sports: tips for sports psychologists. *International Journal of Sports Psychology, 51*(6), 613-625, doi:10.7352/IJSP.2020.51.613

Garcia-Ruiz, P., & Rodriguez-Lluesma, C. (2014). Consumption practices: a virtue ethics approach. *Business Ethics Quarterly, 24*(4), 509-531.

Gedik, Y. (2023). Sporda yeni bir yıldız: e-spor. *International Anatolia Academic Online Journal Social Sciences Journal, 9*(2), 52-65.

Gelen, İ. (2002). Sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde düşünme becerilerini kazandırma yeterliklerinin değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10*(10), 100-119.

Gençlik ve Spor Bakanlığı E-spor Raporu. (2018). *E-spor raporu.* Eğitim, Kültür ve Araştırma Genel Müdürlüğü, Ankara, 67-68.

Gera, E. (2014). *What is the dota 2 compendium.* Erişim Adresi: https://www.polygon.com/2014/7/16/5898483/what-isthe-dota-2-compendium, Erişim Tarihi: 19.05.2024.

Gerpott, F. H., Van Quaquebeke, N., Schlamp, S., & Voelpel, S. C. (2019). An identity perspec-tive on ethical leadership to explain organizational citizenship behavior: the interplay of follower moral identity and leader group prototypicality. *Journal of Business Ethics, 156*(4), 1063-1078.

Global Education Supplies, & Solutions. (2023). *Gaming and esports can have a positive impact on your wellbeing.* Erişim Adresi: https://www.gesseducation.com/gess-talks/articles/gaming-and-esports-can-have-a-positive-impact-on-your-wellbeing, Erişim Tarihi: 25.06.2024

Goel, N. (2017). Neurobehavioral effects and biomarkers of sleep loss in healthy adults. *Current Neurology and Neuroscience Reports, 17*(11), 89. https://doi.org/10.1007/s11910-017-0799-x

Gough, C. (2024). *Worldwide eSports audience size 2020.* Erişim Adresi: https://www.statista.com/statistics/1109956/global-esports-audience/ Erişim Tarihi: 29.03.2024

Graham, B. A. (2017). *E-sports to be a medal event at 2022 Asian Games,* Erişim Adresi: https://www.theguardian.com/sport/2017/apr/18/esports-to-be-medal-sport-at-2022-asian-games. Erişim Tarihi: 05.04.2024.

Granic, I., Lobel, A., & Engels, R. (2014). The benefits of playing video games. *American Psychologist, 69*(1), 66-78, DOI: 10.1037/a0034857

Green, B. H. (2020). 4th place essay (joint) - how do we promote passion for esports while standing against toxic behaviour within esports communities?. *International Journal of E-sports, 2*(1), 1-5.

Green, W. (2016). *E-sports oversight and regulatory groups could face challenges,* Erişim Adresi: https://www.thelines.com/e-sports-oversight-overview-and-challenges, Erişim Tarihi: 09.11.2023.

Greenhill, A., & Houghton, R. (2020). *E-sports and streaming in the uk in 2017 white paper.* Erişim Adresi: http://www.britishe-sports.org/assets/e-sportswhitepaperfinalpdfpdf.pdf, Erişim Tarihi: 11.08.2020.

Griffiths, M. D. (2017). The psychosocial impact of professional gambling, professional video gaming & e-sports. *Casino & Gaming International, 28,* 59-63.

Griffiths, M.D., Davies, M.N., & Chappell, D. (2003). Breaking the stereotype: the case of online gaming. *Cyber Psychology & Behavior, 6*(1), 81-91

Grissom, J. A., Loeb, S., & Master, B. (2013). Effective instructional time use for school leaders: longitudinal evidence from observations of principals. *Educational Researcher, 42*(8), 433-444.

Güçlü, N. (2001). Zaman yönetimi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 25*(25), 85-106.

Gummesson, E. (2007). Exit services marketing-enter service marketing. *Journal of CustomerBehaviour, 6*(2), p. 113-141, doi: 10.1362/147539207X223357

Güneş, F. (2012). Öğrencilerin düşünme becerilerini geliştirme. *Türklük Bilimi Araştırmaları, 32,* 127-146.

Güney, S. (2004). *Açıklamalı yönetim-organizasyon ve örgütsel davranış terimler sözlüğü.* Ankara: Siyasal Kitabevi.

Guttmann, A. (1978). *From ritual to record: the nature of modern sports.* Columbia university press. Erişim: http://www.jstor.org/stable/10.7312/gutt13340, Erişim Tarihi: 05.04.2024.

Halin, N. (2016). Distracted while reading? changing to a hard-to-read font shields against the effects of environmental noise and speech on text memory. *Frontiers in Psychology, 7,* 1196, 10.3389/fpsyg.2016.01196

Hamari, J., & Sjöblom, M. (2017). What is e-sports and why do people watch it? *Internet Research, 27*(2), 211-232. https://doi.org/10.1108/IntR-04-2016-0085

Hammermeister, J., & Burton, D. (2001). Stress, appraisal and coping revisted: examing the antecedents of competitive state anxiety with endurance athletes. *In The Sport Psychologist, 15*(1), 66-90.

Hanghøj, T., & Nielsen, R. K. L. (2019). *E-sports skills are people skills.* 13th European Conference on Games-Based Learning (ECGBL-2019), p. 535-542, DOI:10.34190/GBL.19.041

Hanghøj, T. (2008). *Playful knowledge. An explorative study of educational gaming.* PhD Dissertation, University of Southern Denmark, Institute of Literature, Media and Cultural Studies, Denmark.

Happonen, A., & Minashkina, D. (2019). *Professionalism in esport: benefits in skills and health & possible downsides.* LUT University, LUT Scientific and Expertise Publications-Report.

Haynes, F. (2002). *Eğitimde etik* (Çeviren: Kunt-Akbaş, S.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Hemphill, D. (2005). Cybersport. *Journal of the Philosophy of Sport , 32*(2), 195-207. https://doi.org/10.1080/00948705.2005.9714682

Hendry, C., & Farley, A. (2004). Making the most of time. *Nurse Res., 12*(2), 81-88. doi: 10.7748/nr.12.2.81.s8. PMID: 15636008.

Hermans, H. J. M. (2013). The dialogical self in education: introduction. *Journal of Constructivist Psychology, 26*(2), 81-89.

Himmelstein, D., Liu, Y., & Shapiro, J. L. (2017). An exploration of mental skills among competitive league of legend players. *International Journal of Gaming and Computer-Mediated Simulations, 9*(2), 1-21.

Hitt, K. (2020). *Pittsburgh knights and coco-cola partner to help launch coke energy. the e-sports observer.* Erişim Adresi: https://e-sportsobserver.com/pittsburgh-knights-coca-cola-deal, Erişim Tarihi: 05.07.2024.

Hjorth, L. (2013). *Raising the stakes: e-sport s and the professionalization of gaming.* Erişim: http://gamestudies. org/1301/articles/hjorth_raising_the_stakes_review. Erişim Tarihi: 23.04.2024.

Hodson, H. (2014). *Doping in e-sports rampant, industry insider claims.* Erişim Adresi: https://www.newscientist.com/article/mg22329824-100-doping-in-e-sports-rampant-industry-insider-claims Erişim Tarihi: 15.03.2024

Holden, J. T., Kaburakis, A., & Rodenberg, R. M. (2017). The future is now: e-sports policy considerations and potential litigation. *Journal of Legal Aspects of Sport, 27,* 46-78. https://doi.org/10.1123/jlas.2016-0018

Holden, J. T., Rodenberg, R. M., & Kaburakis, A. (2017). E-sports corruption: gambling, doping, and global governance. *Maryland Journal of International Law, 32,* 236-273. http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2831718

Hulst, P. (2017). *Run down the history of MOBAs in our infographic.* Erişim Adresi: https://www.redbull.com/alsq/history-of-the-moba-infographic. Erişim Tarihi: 04.02.2024

Humphreys, B., & Ruseski, J. (2008). *The size and scope of the sports industry in the united states.* International Association of Sports Economists, IASE/NAASE Working Paper Series, No. 08-11, Erişim: https://www.biblioteca.fundacionicbc.edu.ar/images/9/91/Deporte_y_globalizacion_5.pdf, Erişim Tarihi: 17.04.2024.

Hwu, M. (2020). *1HP year in review: e-sports medicine and performance team.* 1HP. Erişim Adresi: https://www.1-hp.org/blog/hpforgamers/1hp-2020-year-in-review Erişim Tarihi: 17.04.2024.

Influencer Marketing Hub. (2023). *The incredible growth of e-sports [+e-sports Statistics].* Erişim Adresi: https://influencermarketinghub.com/e-sports-stats/, Erişim Tarihi: 08.12.2023

IntentaDigital. (2024). *Toxicity, hate and harrassment in gaming.* Erişim Adresi: https://intenta.digital/gaming/toxicity-hate-and-harassment-in-gaming/ Erişim Tarihi: 14.05.2024.

International e-sport Federation. (2024). Erişim Adresi: https://www.iesf.org/, Erişim Tarihi: 05.05.2024.

Ivanova, V. (2020). *Carpal tunnel syndrome symptoms in e-sports players.* Bachelor's Thesis, Satakunta University of Applied Sciences, Degree Programme In Physiotherapy, Erişim Adresi: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/348749/THESIS%20violeta%20ivanova%20EVALUATED.pdf, Erişim Tarihi: 05.03.2024.

Jackson, L. A., Witt, E. A., Games, A. I., Fitzgerald, H. E., von Eye, A., & Zhao, Y. (2012). Information technology use and creativity: findings from the children and technology project. *Computers in Human Behavior, 28,* 370-376, doi:10.1016/j.chb.2011.10.006

Janneck, M., Jent, S., Weber, P., & Nissen, H. (2018). Ergonomics to go: designing the mobile workspace. *International Journal of Human-Computer Interaction, 34*(11), 1052-1062. doi:10.1080/10447318.2017.1413057

Jennings, R. (2021). *How to become an e-sports team manager.* Erişim Adresi: https://www.yellowbrick.co/blog/gaming/esports-team-manager Erişim Tarihi: 19.03.2024.

Jenny, S. E., Manning, R. D., Keiper, M. C., & Olrich, T. W. (2016). Virtual(ly) athletes: where esports fit within the definition of "sport." *Quest, 69*(1), 1-18. https://doi.org/10.1080/00336297.2016.1144517

Johnston, V., Chen, X., Welch, A., Sjøgaard, G., Comans, T. A., McStea, M., & O'Leary, S. (2021). A cluster-randomized trial of workplace ergonomics and neck-specific exercise versus ergonomics and health promotion for office workers to manage neck pain-a secondary outcome analysis. *BMC Musculoskeletal Disorders, 22*(1), 68, doi:10.1186/s12891-021-03945-y

Jonasson, K., & Thiborg, J. (2010). Electronic sport and its impact on future sport. *Sport in Society, Routledge, 13*(2), 287-299, doi: 10.1080/17430430903522996

Kanat, K., & Erkan, N. S. (2021). Okul öncesi öğretmenlerinin mesleki etik davranışlarının ve etik ikilemlerinin incelenmesi. *International Primary Education Research Journal, 5*(3), 212-224.

Kandell, Z. (2020). *E-sports has its own doping problem.* Erişim Adresi: https://www.cbr.com/e-sports-doping-problem/ Erişim Tarihi: 23.06.2024.

Karadakis, K., & Painchaud, M. M. (2022). Esport knowledge, skills, and abilities: Perspectives from subject matter experts. *Athens Journal of Sports, 9*(2), 79-100.

Karakaya, Y. E., & Engüzekli, Ö. F. (2023). *Dijital çağda e-spor, inovasyon ve modern spor yönetimi.* Ünlü, Ç., & Çeviker, A. (Ed.), Ankara: Akademisyen Yayınevi.

Karaoğlan, A. (2006). *Üst düzey yöneticilerin zaman yönetimi.* Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Balıkesir, 9-11.

Kartal, M. (2020). *Küreselleşme bağlamında türkiye'de e-spor.* Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.

Kartal, M. (2022). *E-spor.* Erişim Adresi: https://www.guvenliweb.org.tr/blog-detay/e-spor/ Erişim Tarihi: 05.02.2024.

Kartal, M. (2023). E-sporda kariyer fırsatları ve tehditleri. *Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi, 6*(1), 470-484.

Katırcı, H. (2013). *Spor endüstrisi ve ekonomisi.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Keçeci, O., & Çelik, V. O. (2021). E-spor organizasyonlarında liderlik: kuramsal bir çerçeve. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 19*(2), 1-13. DOI: 10.33689/spormetre.830800

Khromov, N., Korotin, A., Lange, A., Stepanov, A., Burnaev, E., & Somov, A. (2019). Esports athletes and players: A comparative study. *IEEE Pervasive Computing, 18*(3), 31-39.

Kılınç, B. (2020). *E-spor alanında oyuncu evlerine ilişkin hukuki değerlendirme.* Erişim Adresi: https://kilinclaw.com.tr/espor-alaninda-oyuncu-evlerine-iliskin-hukuki-degerlendirme/ Erişim Tarihi: 05.07.2024.

Kim, H. M., & Kim, S. (2022). The show must go on: why Korea lost its first-mover advantage in e-sports and how it can become a major player again. *Technological Forecasting and Social Change, 179,* 1-10, https://doi.org/10.1016/j.techfore.2022.121649

Kisters, S. (2023). *Ethics in eSports: importance, impact, and consequences.* Erişim: https://originstamp.com/blog/the-role-of-ethics-in-e-sports/, Erişim Tarihi: 02.05.2024

Koç, K. (2010). Etik boyutlarıyla öğretmenlik. *Çağdaş Eğitim Dergisi, 35*(373), 13-20.

Kocadağ, M. (2017). Elektronik spor kariyeri ve eğitim. *Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi, 1*(2), 49-63.

Kocadağ, M. (2019). *Elektronik sporla ilgilenen ergenlerin mesleki karar düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

Kocaömer, C. (2018). *Elektronik spor faaliyetlerinde sponsorluğun marka değeri üzerine etkisi: league of legends örneği.* Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Köse, A. (2020). *E-spor ve hukuki boyutu.* Erişim: https://www.sporhukuku.org.tr/wp-content/uploads/2022/03/e-spor-ve-hukuki-boyutu.pdf, Erişim Tarihi: 30.07.2024

Kösen, E., Yılmaz, Ü. B., & Şahin, M. (2023). E-sporda hile mümkün mü?. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 10*(2), 52-64.

Kracht, C. L., Joseph, E. D., & Staiano, A. E. (2020). Video games, obesity, and children. *Current Obesity Reports, 9*(1), 1-14.

Kuru-Çetin, S., & Demirkasımoğlu, N. (2015). Öğretmen ve yöneticilerin etik ve etik dışı davranışlarının basına yansımaları. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi, 16*(34), 95-110.

Kuwelker, S., Diaconu, M., & Kuhn, A. (2022). Competition manipulation in international sport federations' regulations: a legal synopsis. *The International Sports Law Journal, 22*(4), 288-313.

Kwak, J., Kim, Y., Lee, J., & Chong, S. (2015). DREAM: dynamic resource and task allocation for energy minimization in mobile cloud systems. *IEEE Journal on Selected Areas in Communications, 33*(12), 2510-2523, doi: 10.1109/JSAC.2015.2478718

Lambert, E. A., & Lambert, G. W. (2011). Stress and its role in sympathetic nervous system activation in hypertension and the metabolic syndrome. *Current Hypertension Reports, 13*(3), 244-248. http://www.doi.org/10.1007/s11906-011-0186-y

Lanzo, S. G., Bonilla, I., & Chamarro, A. (2020). The psychological aspects of electronic sports: tips for sports psychologists. *International Journal of Sport Psychology, 51*(6), 613-625. doi:10.7352/IJSP.2020.51.613

Lednev, V. A., & Solntsev, I.V. (2021). Entrepreneurship in sports industry: directions, innovations and support. *Strategic Decisions And Risk Management, 12*(3), 195-276, https://doi.org/10.17747/2618-947X-2021-3-252-261

Lee, A. (2022). *The Rundown: Why some e-sports organizations are prioritizing growth on tiktok.* Erişim: https://digiday.com/marketing/the-rundown-why-some-esports-organizations-are-prioritizing-growth-on-tiktok/, Erişim Tarihi: 05.02.2024.

Lee, D., & Schoenstedt, L. J. (2011). Comparison of e-sports and traditional sports consumption motives. *ICHPER-SD Journal of Research, 6*(2), 39-44.

Lee, J. W., Cho, H. G., Moon. B. Y., Kim, S. Y., & Yu, D. S. (2019). Effects of prolonged continuous computer gaming on physical and ocular symptoms and binocular vision functions in young healthy individuals. *PeerJ, 7*(4), http://www.doi.org/10.7717/peerj.7050

Leis, O., Watson, M., Swettenham, L., Pedraza-Ramirez, I., & Lautenbach, F. (2023). Stress management strategies in esports: an exploratory online survey on applied practice. *Journal of Electronic Gaming and Esports, 1*(1), 1-11.

Lejacq, Y. (2013). *How fast is fast? Some pro gamers make 10 moves per second.* ABC News. Erişim: https://www.nbcnews.com/technolog/how-fast-fast-some-pro-gamers-make-10-moves-second-8C11422946, Erişim Tarihi: 12.03.2024.

Lewis, J., Trinh, P., & Kirsh, D. (2011). A corpus analysis of strategy video game play in starcraft: Brood war. *In Proceedings of the Annual Meeting of the Cognitive Science Society 33*(33), 687-692.

Li, J. (2024). The rise of e-sports: the transformation from leisure entertainment to a global sports phenomenon. *Lecture Notes in Education Psychology and Public Media, 43*(1), 12-19.

Lindberg, L., Nielsen, S. B., Damgaard, M., Sloth, O. R., Rathleff, M. S., & Straszek, C. L. (2020). Musculoskeletal pain is common in competitive gaming: a cross-sectional study among danish e-sports athletes. *BMJ Open Sport & Exercise Medicine, 6*(1), 1-5, http://dx.doi.org/10.1136/bmjsem-2020-000799

Lindlahr, S. (2020). *Statista.* Erişim: https://www.statista.com/forecasts/456595/video-games-revenue-worldwide-forecast, Erişim Tarihi: 23.06.2024.

Liu, C. C., & Chang, I. C. (2016). Model of online game addiction: the role of computer-mediated communication motives. *Telematics and Informatics, 33*(4), 904-915.

Los Angeles Time (2013). *Online game League of Legends star gets U.S. visa as pro athlete.* Erişim: https://www.latimes.com/business/la-xpm-2013-aug-07-la-fi-online-gamers-20130808-story.htm, Erişim Tarihi: 05.05.2024.

Lourida, I., Soni, M., Thompson-Coon, J., Purandare, N., Lang, I. A., Ukoumunne, O. C., & Llewellyn, D. J. (2013). Mediterranean diet, cognitive function, and dementia: A systematic review. *Epidemiology, 24*(4), 479-489. https://doi.org/10.1097/EDE.0b013e3182944410

Lowe, C. J., Safari, A., & Hall, P. A. (2017). The neurocognitive consequences of sleep restriction: a meta-analytic review. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews, 80,* 586-604. https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2017.07.010

MacIntyre, A. (2002). *A short history of ethics: a history of moral philosophy from the homeric age to the 20th century.* Routledge.

Mack, D., & Ilg, U. (2014). The effects of video game play on the characteristics of saccadic eye movements. *Vision Research, 102,* 26-32, https://doi.org/10.1016/j.visres.2014.07.010

Mackenzie, R. (1989). *Zaman tuzağı.* (Çeviren: Güneri, Y.). İstanbul: İlgi Yayınları.

Maesschalck, J., & Bertok, J. (2009). Towards a sound integrity framework: instruments, processes, structures and conditions for implementation. *Structures and Conditions for Implementation.* https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2652177

Majumder, S. (2020). Erişim: https://gadgets.ndtv.com/games/news/pubg-mobile-lifetime-revenue-usd-3-billionsensor-tower-2256377/, Erişim Tarihi: 23.06.2024.

Mangeloja, E. (2019). Economics of e-sports. *Electronic Journal of Business Ethics and Organization Studies, 24*(2), 34-42.

Marsh, L. (1985). Office ergonomics: an investment in people. *ABA Journal, 71*(9), 64-67.

Märtens, M., Shen, S., Iosup, A., & Kuipers, F. (2015). *Toxicity detection in multiplayer online games.* In 2015 International Workshop on Network and Systems Support for Games (NetGames), Croatia, p. 1-6, doi: 10.1109/NetGames.2015.7382991.

Martončik, M. (2015). E-sports: playing just for fun or playing to satisfy life goals?. *Computers In Human Behavior,* 48, 208-211, https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.01.056

Mentzoni R. A., Brunborg, G. S., Molde, H., Myrseth, H., Skouverøe, K. J., Hetland, J., & Pallesen, S. (2011). Problematic video game use: estimated prevalence and associations with mental and physical health. *Cyberpsychol Behav Soc Netw, 14*(10), 591-596, doi: 10.1089/ cyber.2010.0260.

Milli Eğitim Bakanlığı. (2016). *Düşünme eğitimi dersi eğitim programı (7. ve 8. sınıflar).* Erişim: https://reyhanli.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_05/13031301_dusunme_egitimi_dersi.pdf, Erişim Tarihi: 08.07.2024.

Milliyet Gazetesi. (2015). *Türkiye'de bir ilk! beşiktaş e-spor takımı kuruldu.* Erişim: https://www.milliyet.com.tr/teknoloji/turkiye-de-bir-ilk-besiktas-e-spor-takimi-kuruldu-2002212 Erişim Tarihi: 05.04.2024.

Moen, F., Olsen, M., & Hrozanova, M. (2020). Associations between sleep patterns and performance development among Norwegian chess players. *Frontiers of Psychology, 11,* 1-10, https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.01855

Monster Blog. (2021). *Multiplayer online battle arena (moba) nedir?.* Erişim: https://blog.monsternotebook.com.tr/moba-multiplayer-online-battle-arena-nedir, Erişim Tarihi: 02.02.2024.

Mustafaoğlu, R. (2018). E-spor, spor ve fiziksel aktivite. *Ulusal Spor Bilimleri Dergisi, 2*(2), 84-96. DOI: 10.30769/usbd.457545

Mustafaoğlu, R. (2019). E-spor ve sağlık. *Current Addiction Research, 3*(1), 5-10.

Nagorsky, E., & Wiemeyer J. (2020) The structure of performance and training in esports. *PLOS ONE 15*(8), 1-39, https://doi.org/10.1371/journal.pone.0237584

Newzoo. (2017). *2017 global games market report-trends, insights and projections toward 2020.* Erişim: https://newzoo.com/resources/trend-reports/newzoo-global-games-market-report-2017-light-version, Erişim Tarihi: 18.05.2024.

Newzoo. (2019). *Global games market report.* Erişim: https://resources.newzoo.com/hubfs/ Reports/2019_Free_Global_Game_Market_Rep ort.pdf, Erişim Tarihi: 24.06.2024.

Newzoo. (2020a). *Global e-sports market report 2020.* Erişim: https://newzoo.com/resources/ trend-reports/newzoo-global-esports-market-report-2020-light-version, Erişim Tarihi: 18.05.2024.

Newzoo. (2020b). *How to invest in gaming and the games market for venture capital (VC), private equity (PE) investors, asset managers & hedge funds.* Erişim: https://newzoo.com/resources/ blog/how-to-invest-in-games-and-gami-for-venture-capital-vc-private-equity-pe-investors-asset-managers-hedge-funds, Erişim Tarihi: 30.06.2024.

Newzoo. (2023). *2023 Global games market report - trends, insights and projections toward 2020.* Erişim: https://newzoo.com/resources/trend-reports/newzoo-global-games-market-report-2023-free-version Erişim Tarihi: 24.05.2024.

Niedecken, M. A. L., & Schättin, A. (2020). Let the body'n'brain games begin: toward innovative training approaches in e-sports athletes. *Frontiers in Psychology, 11,* 1-9, https://doi.org/ 10.3389/fpsyg. 2020.00138

Nordland, J. (2023). Erişim: https://esportsinsider.com/2023/, Erişim Tarihi: 02.06.2024.

Norton Rose Fulbright. (2019). *Turkey's booming e-sports market.* Erişim: https://www.nortonrosefulbright.com/en/knowledge/publications/628d8783/turkeys-booming-esports-market, Erişim Tarihi: 31.04.2024.

Nugroho, S., Sumarjo, S., Nasrulloh, A., & Pratama, K. W. (2022). Impact of e-sport games on the character building and sports culture. *Jurnal Keolahragaan, 10*(1), 91-100, 10.21831/ jk.v10i1.48310

Oblinger, D. (2004). The next generation of educational engagement. *Journal of Interactive Media in Education, 8,* 1-18.

Ocak, M. H. (2020). *Geleneksel spor ve e-spor seyircilerinin izleyici profilleri ve tercih nedenlerinin karşılaştırılması.* Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bolu.

Öncü, E. (2018). *E-spor ve ekonomik boyutu.* Erişim: https://www.finansgundem.com/yazarlar/espor-ve-ekonomik-boyutu-yazisi/1297026, Erişim Tarihi: 15.06.2024.

Öz, İ. (2001). Bilişim teknolojisinin çocuklar üzerindeki "psikolojik etkileri". *Çoluk Çocuk. 9,* 29-31.

Özdemir, A. (2006). *Farklı örgüt kültürü olan isletmelerde zaman yönetimi üzerine ampirik bir araştırma: bursa ili örneği.* Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Özenç, O.E., & Yörük, İ. (2021). *Her yönüyle e-spor: takım sahibi, sponsor ve e-sporcu adaylarının el kitabı.* İstanbul: Kronoloji Yayınları.

Özsoy, D., Toksöz, İ., & Dindar, M.D. (2022). Examination of mindfulness-based selfefficacy of students studying in sports sciences. *Journal for Educators. Teachers and Trainers, 13*(5), 483-489, https://doi.org/10.47750/jett.2022.13.05.049

Palanichamy, T., Sharma, M.K., Sahu, M., & Kanchana, D.M. (2021). Influence of esports on stres: a systematic review. *Industrial Psychiatry Journal, 29*(2), 191-199, doi: 10.4103/ipj.ipj_195_20

Palmer, G. (2022). *Winning with communication: the importance of communication in esports.* Entertainment, Tech & Business. Erişim: https://valiantceo.com/the-importance-of-communication-in-esports/, Erişim Tarihi: 17.05.2024.

Park, S., Lim, D., & Kim, J. (2020). An ethical reflection on drug use in e-sport. *Korean Journal of Sport Science, 31*(2), 306-317, https://doi.org/10.24985/kjss.2020.31.2.306

Patel, S., Henderson, R., Bradley, L., Galloway, B., & Hunter, L. (1991). Effect of visual display unit use on blink rate and tear stability. *Optometry and Vision Science, 68*(11), 888-892, https://doi.org/10.1097/00006324-199111000-00010

Patterson, R., McNamara, E., Tainio, M., Hérick de Sá, T., Smith, A. D., Sharp, S. J., Edwards, P., Woodcock, J., Brage, S., & Wijndaele, K. (2018). Sedentary behaviour and risk of all-cause, cardiovascular and cancer mortality, and incident type 2 diabetes: A systematic review and dose response meta-analysis. *European Journal of Epidemiology, 33*(9), 811-829, https://doi.org/10.1007/s10654-018-0380-1

Pedraza-Ramirez, I., Musculus, L., Raab, M., & Laborde, S. (2020). Setting the scientific stage for e-sports psychology: a systematic review. *International Review of Sport and Exercise Psychology, 13*(1), 319-352. https://doi.org/10.1080/1750984X.2020.1723122 Review Article 15

Pekel, A. Ö. (2022). *Esporda ergonomi.* Mancı, E., Seyhan, B., & Çakı, Y. N. (Ed.), Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.

Peng, Q., Dickson, G., Scelles, N., Grix, J., & Brannagan, P. M. (2020). E-sports governance: exploring stakeholder dynamics. *Sustainability, 12*(19), 8270, https://doi.org/10.3390/su12198270

Perdigital. (2024). *Battle royale nedir?.* Erişim: https://www.perdigital.com/oyun-dunyasi/battle-royale-nedir. Erişim Tarihi: 07.05.2024

Persada, Y. B., & Putra, R. B. A. (2020). Kajian e-sport dalam ranah olahraga. *Indonesian Journal for Physical Education and Sport, 1*(2), 588-596.

Pley. (2023). *E-sports technology and innovation: the role of technology in enhancing the e-sports experience for players and viewers.* Erişim: https://pley.gg/news/esports-technology-innovation-role-technology-enhancing-esports-experience-players-viewers, Erişim Tarihi: 30.06.2024.

Polman, R., Trotter, M., Poulus, D., & Borkoles, E. (2018). *E-sport: Friend or foe?.* Göbel S. et al. (Ed.), Serious Games. JCSG 2018. Lecture Notes in Computer Science (3-8), https://doi.org/10.1007/978-3-030-02762-9_1

Portello, J. K., Rosenfield, M., Bababekova, Y., Estrada, J. M., & Leon, A. (2012). Computer-related visual symptoms in office workers. *Ophthalmic and Physiological Optics, 32*(5), 375-382. https://doi.org/10.1111/j.1475-1313.2012.00925.x

Poulus, D., Coulter, T. J., Trotter, M. G., & Polman, R. (2020). Stress and coping in esports and the influence of mental toughness. *Frontiers in psychology, 11,* 628. Erişim Adresi: https://www.frontiersin.org/journals/psychology/articles/10.3389/fpsyg.2020.00628/full, Erişim Tarihi: 05.03.2024.

Prensky, M. (2012). *From digital natives to digital wisdom: hopeful essays for 21st century learning.* Thousand Oaks, CA: Corwin Press.

Przybylski, A. K., Weinstein, N., & Murayama, K. (2017) Internet gaming disorder. *American Journal of Psychiatry, 174*(3), 230-236. https://doi.org/10.1176/appi.ajp.2016.16020224

PwC. (2019). *Global entertainment and media outlook 2019-2023-video games and e-sports.* Erişim: https://www.pwc.com/us/en/industries/tmt/library/global-entertainment-mediaoutlook.html, Erişim Tarihi: 30.06.2024.

Qing, L. (2015). When cyberbullying and bullying meet gaming: a systemic review of the literature. *Journal of Psychology & Psychotherapy, 5*(4), 1-11, DOI: 10.4172/2161-0487.1000195

Rambusch, J., Jakobsson, P., & Pargman, D. (2007). *Exploring e-sports : a case study of game play in counter-strike.* Situated Play: The 2007 World Conference of Digital Games Research Association, 4, 157-164. Erişim: https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:his:diva-1463Statista, Erişim Tarihi: 05.04.2024.

Ratten, V. (2011). Sport-based entrepreneurship: towards a new theory of entrepreneurship and sport management. *International Entrepreneurship and Management Journal, 7,* 57-69.

Rea, S. C. (2016). *Crafting stars: south korean e-sports and the emergence of a digital gaming culture.* Erişim: https://www.asianstudies.org/publications/eaa/archives/crafting-stars-south-korean-e-sports-and-the-emergence-of-a-digital-gaming-culture/, Erişim Tarihi: 30.05.2024.

Red Bull (2017). *Geçmişten günümüze DotA.* Erişim: https://www.redbull.com/tr-tr/red-bull-son-sampiyon-dota-tarihi-defense-of-the-ancients, Erişim Tarihi: 04.02.2024.

Red Bull (2020). *A'dan Z'ye league of legends terimleri sözlüğü.* Erişim: https://www.redbull.com/tr-tr/lol-sozlugu, Erişim Tarihi: 30.02.2024.

Reeder. (2023). *Telefon strateji oyunları nelerdir?.* Erişim: https://reeder.com.tr/blog/telefon-strateji-oyunlari-nelerdir. Erişim Tarihi: 01.03.2024.

Riatti, P., & Thiel, A. (2022). The societal impact of electronic sport: a scoping review. *German Journal of Exercise and Sport Research, 52,* 433-446, https://doi.org/10.1007/s12662-021-00784-w

Richter, F. (2018). *E-sports prize money is escalating quickly.* Erişim Adresi: https://www.statista.com/chart/13922/annual-e-sports-prize-money/ Erişim Tarihi: 02.04.2024.

Riez, K. (2023). *Gaming and social skills.* Erişim: https://www.wellactiv.org/post/gaming-and-social-skills, Erişim Tarihi: 30.06.2024

Riotgames. (2023). Erişim: https://www.riotgames.com/tr/biz-kimiz, Erişim Tarihi: 21.05.2024.

Ritcher, F. (2020). Erişim: https://www.statista.com/chart/21492/video-game-industry-sales-in-the-unitedstates/?Utm_source=Statista+Global&utm_campaign=4e2c6dc2c6-All_ınfographticker_daily_COM_PM_KW17_2020_Fr&utm_medium=email&utm_term=0_afecd219f5-4e2c6dc2c6-307751649, Erişim Tarihi: 08.07.2024.

Robertson, J., & Constandt, B. (2021). Moral disengagement and sport integrity: identifying and mitigating integrity breaches in sport management. *European Sport Management Quarterly, 21*(5), 714-730.

Rudolf, K., Bickmann, P., Froböse, I., Tholl, C., Wechsler, K., & Grieben, C. (2020). Demographics and health behavior of video game and e-sports players in germany: the e-sports study 2019. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 17*(6), 1870, https://doi.org/10.3390/ijerph17061870

Saban, A., & Çelik, G. (2020). Sınıf öğretmenlerinin yaşadığı etik ikilemler. *Milli Eğitim Dergisi, 49*(228), 39-70.

Sabuncuoğlu, Z., Paşa, M., & Kaymaz, K. (2010). *Zaman yönetimi.* İstanbul: Beta Yayıncılık.

Şahin, A., Karakaya, Y. E., & Özkal, M. C. (2022). The sport of the digital world: e-sports. *Anatolia Sport Research*, 3(2), 1-8.

Şaşmaz A. M., & Zelyurt, M. K. (2016). Profesyonel futbolda emek-sermaye ilişkileri: alt liglerde ücret, sosyal güvence ve sendika olgusu üstüne nitel bir çalışma. *Sportif Bakış: Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi, 3*(2), 99-115.

Satista. (2023). *E-spor büyüme istatistikleri.* Erişim: https://levvvel.com/esports-statistics/, Erişim Tarihi: 05.02.2024.

Satista. (2023). *E-sporun dünya çapındaki büyüklüğü.* Erişim: https://www.statista.com/outlook/amo/esports/worldwide, Erişim Tarihi: 08.04.2024.

Satista. (2024). *E-sports audience size worldwide from 2020 to 2025, by type of viewers.* Erişim: https://www.statista.com/statistics/490480/global-esports-audience-size-viewer-type/, Erişim Tarihi: 22.05.2024.

Savic, Z., Randelovic, N., Stojanovic, N., Stankovic, V., & Siljak, V. (2017). The sports industry and achieving top sports results. *Facta Universitatis Series: Physical Education and Sport, 15*(3), 513-522.

Schaeperkoetter, C. C., Mays, J., Hyland, S. T., Wilkerson, Z., Oja, B., Krueger, K., Christian, R., & Bass, J. R. (2017). The "new" student-athlete: an exploratory examination of scholarship e-sports players. *Journal of Intercollegiate Sport, 10*(1), 1-21, DOI: 10.1123/jis.2016-0011

Sea. (2023). *Garena.* Erişim: https://www.sea.com/, Erişim Tarihi: 23.01.2024.

Selağzı, S., & Çepikkurt, F. (2014). Antrenör ve sporcu iletişim düzeylerinin belirlenmesi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 9*(1), 11-18.

Seo, Y. (2016). Professionalized consumption and identity transformations in the field of eSports. *Journal of Business Research, 69*(1), 264-272.

Settimi, C. (2020). *The most valuable e-sports companies 2020.* Erişim: https://www.forbes.com/sites/christinasettimi/2020/12/05/the-most-valuable-esports-companies-2020/, Erişim Tarihi: 05.05.2024.

Sezen-Balçıkanlı, G., & Çar, B. (2021). Türkiye fair play ödüllerinin formal ve informal fair play davranışları çerçevesinde incelenmesi. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 19*(3), 116-135.

Shalabi, C. (2023). *Esports: what is it and how it benefits marketers.* Erişim: https://www.emarketer.com/insights/esports-ecosystem-market-report/, Erişim Tarihi: 14.02.2024.

Sicart, M. (2009). *The ethics of computer games.* MA (Chapter 4), MIT Press: Cambridge.

Şimşek, A., & Devecioğlu, S. (2021). E-Spor yönetimi ve organizasyonları. *Turkish Studies-Social, 16*(3), 1241-1256.

Şinoforoğlu, T., & Sezen-Balçıkanlı, G. (2020). Sportspersonship coaching behaviours from youth athletes perspective. *i-Manager's Journal on Educational Psychology, 13*(4), 25-33. DOI:10.26634/jpsy.13.4.16947

Smith, M. J., Birch, P. D., & Bright, D. (2019). Identifying stressors and coping strategies of elite e-sports competitors. *International Journal of Gaming and Computer-Mediated Simu-lations (IJGCMS), 11*(2), 22-39.

Smith, T. (2021). *An ergonomic approach to esports.* Erişim: https://www.eandi.org/resources/ei-blog/an-ergonomic-approach-to-esports/, Erişim Tarihi: 01.07.2024.

Smithies, T. D., Toth, A. J., Conroy, E., Ramsbottom, N., Kowal, M., & Campbell, M. J. (2020). Life after e-sports: a grand field challenge. *Frontiers in Psychology, 11,* 1-5, https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.00883

Sommerich, C. M., Starr, H., Smith, C. A., & Shivers, C. (2002). Effects of notebook computer configuration and task on user biomechanics, productivity, and comfort. *International Journal of Industrial Ergonomics, 30*(1), 7-31.

Spencer, S. J., Korosi, A., Layé, S., Shukitt-Hale, B., & Barrientos, R. M. (2017). Food for thought: how nutrition impacts cognition and emotion. *NPJ Science of Food, 1,* 7, https://doi.org/10.1038/s41538-017-0008-y

Statista. (2018). *E-sports audience size worldwide from 2019 to 2024.* Erişim: https://www.statista.com/, Erişim Tarihi: 21.04.2024.

Statista. (2023). *E-sports market revenue worldwide from 2019 to 2024.* Erişim: https://www.statista.com/topics/3121/e-sports-market/#dossierKeyfişures. Erişim Tarihi: 04.06.2024.

Storch, E. S. (2006). Self-reported psychopathy in athletes: a comparison of intercollegiate student-athletes and non-athletes. *Journal of Sport Behavior, 28*(1), 86-96.

Stubs, M. (2018). *Watch the final of the international 8, the $25 million "dota 2" world championship.* Erişim: https://www.forbes.com/sites/mikestubbs/2018/08/25/watch-the-final-of-the-international-8-the-25-million-dota-2-world-championship/, Erişim Tarihi: 05.06.2024.

Suits, B. (2007). *The elements of sport.* (Editor: Morgan, W.J.) Ethics in sport. Champaign: Human Kinetics. p. 9-19.

Superdata. (2021). *First month digital sales of FIFA 20 & FIFA 21 worldwide.* Erişim: https://www.statista.com/statistics/1056508/fifa-first-monthdigital-sales/, Erişim Tarihi: 23.05.2024.

Talimciler, A. (2008). Futbol değil iş: endüstriyel futbol. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 26,* 89-114.

Tang, W. Y., & Fox, J. (2016). Men's harassment behavior in online video games: personality traits and game factors. *Aggressive behavior, 42*(6), 513-521.

Taylor, T.L. (2018). *WatchMe play: twitch and the rise of game live streaming (princeton studies in culture and technology).* New Jersey: Princeton University Press.

Tengilimoğlu, D., Tutar, H., Altınöz, M., Başpınar, N. Ö., & Erdönmez, C. (2003). *Zaman yönetimi.* Tutar, E. (Ed.), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Thiel, A., & John, J. M. (2018). Is e-sport a "real" sport? Reflections on the spread of virtual competitions. *European Journal for Sport and Society, 15*(4), 311–315. https://doi.org/10.1080/16138171.2018.1559019

Tjahyadi, A. V., & Sanjaya, E. L. (2021). Peran self-esteem dan stress terhadap harassment pada pemain online game dewasa awal. *Jurnal Pskologi Konseling, 19*(2), 962-973.

Tomazic, T., Druks, L., & Vilela, N. B. (2021). *Public relations and advertising in the context of e-sports.* In Research Anthology on Business Strategies, Health Factors, and Ethical Implications in Sports and eSports (p. 171-182). IGI Global.

Topaloğlu, A. (2021). *Arda topaloğlu.* Erişim: https://ardatopaloglu.com/hizmetlerim/iletisim-becerilerini-gelistirme/, Erişim: 30.06.2024.

Tosini, G., Ferguson, I., & Tsubota, K. (2016). Effects of blue light on the circadian system and eye physiology. *Molecular vision, 22,* 61-72.

Toth, A. J., Ramsbottom, N., Kowal, M., & Campbell, M. J. (2020). Converging evidence supporting the cognitive link between exercise and e-sport performance: a dual systematic review. *Brain Sciences, 10*(11), 1-34, https://doi.org/10.3390/brainsci10110859

Trotter, M. G., Coulter, T. J., Davis, P. A., Poulus, D. R., & Polman, R. (2020). The association between e-sports participation, health and physical activity behaviour. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 17*(19), 1-14, https://doi.org/10.3390/ijerph17197329

Tsubota, K., & Nakamori, K. (1993). Dry eyes and video display terminals. *The New England Journal of Medicine, 328*(8), 584, DOI: 10.1056/NEJM199302253280817

Turi, T. (2015). *Electronic sports league cracking down on performance-enhancing drug use.* Erişim: https://www.gameinformer.com/b/news/archive/2015/07/23/electronic-sports-leage-cracking-down-on-performance-enhancing-drug-use.aspx, Erişim Tarihi: 07.03.2024.

Türkiye E-spor Federasyonu/TESFED. (2023). Erişim Adresi: https://tesfed.org.tr/branslar, Erişim Tarihi: 01.05.2024.

Türkiye E-spor Federasyonu/TESFED. (2024). Erişim: https://tesfed.gov.tr/haberler/e-spor-calistayi, Erişim Tarihi: 05.04.2024.

Turner, C. (2023). *The soft skills you learn in e-sports: a detailed list.* Erişim: https://www.linkedin.com/pulse/soft-skills-you-learn-e-sports-detailed-list-christopher-turner/ Erişim Tarihi: 30.05.2024.

Tutar, H. (2003) *Örgütsel iletişim.* Ankara: Seçkin Yayınları.

Üçüncüoğlu, M., & Çakır, V. O. (2017). Modern spor kulüplerinin e-spor faaliyetlerine ilgi gösterme nedenleri üzerine bir araştırma, *İnönü Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 4*(2), 34-47.

Üçüncüoğlu, M., & Çavuşoğlu, S. B. (2020). E-sports as a sportive reflection of information society and its interaction with modern sports. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 5*(2), 166-180.

Ünal, E., & Hüseyinli, N. (2022). Yeni bir meslek grubu: e-spor oyuncuları ve çalışma hakları. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 13*(2), 563-578. DOI: 10.21492/inuhfd.1192979

Ünal, G. T. , & Batı, U. (2011). *Dijital oyunlar: kendi dünyanda yaşa, bizimkinde oyna.* İstanbul: Derin Yayınları.

Urbaniak, K., Wątróbski, J., & Sałabun, W. (2020). Identification of players ranking in e-sport. *Applied Sciences, 10*(19), 1-35.

Uzuner, M. E. (2023). E-spor ekosistemi ve kente katabileceği değerler. *Şura Akademi Dergisi, 3,* 45-55.

Valentine, R. (2021). *Digital games spending reached $127 billion in 2020.* Erişim: https://www.gamesindustry.biz/articles/2021-01- 06-digital-games-spending-reached-USD127-billion-in2020, Erişim Tarihi: 17.04.2024.

Van der Lely, S., Frey, S., Garbazza, C., Wirz-Justice, A., Jenni, O. G., Steiner, R., Wolf, S., Cajochen, C., Bromundt, V., & Schmidt, C. (2015). Blue blocker glasses as a countermeasure for alerting effects of evening light-emitting diode screen exposure in male teenagers. *Journal of Adolescent Health, 56*(1), 113-119.

ViewSonic. (2020). *En iyi e-spor kurulumu rehberi.* Erişim: https://www.viewsonic.com/library/tr/eglence/the-best-e-sports-setup-a-complete-guide/ Erişim Tarihi: 09.05.2024.

Vitale, G. L., & Advani, D. (2020). *Teams & e-sport athlets: The spearhead of the ecosystem.* Erişim: https://www.pwc.de/en/technology-media-and-telecommunication/digital-trend-outlook-esport-2020/teams-esports-athletes.html, Erişim Tarihi: 25.04.2024.

Vorderer, P., Hartmann, T., & Klimmt, C. (2003) *Explaining the enjoyment of playing video games: the role of competition.* ICEC 2003: Proceedings of the Second International Conference on Entertainment Computing, Pittsburgh, 8-10 May 2003, 1-9.

Wagner, M. (2006). *On the scientific relevance of e-sports.* In Proceedings of the 2006 International Conference on Internet Computing & Conference on Computer Games Development (pp. 437-442). Las Vegas: CSREA Press.

Wahlström, J. (2005). Ergonomics, musculoskeletal disorders and computer work. *Occupational Medicine, 55*(3), 168-176.

Walker, P. (2023). *Influencers who own notable e-sports organisations.* Erişim: https://esportsinsider.com/2023/05/influencers-who-own-esports-organisations, Erişim Tarihi: 21.03.2024.

Walther, K. B. (2003). Playing and gaming. *The International Journal of Computer Game Research, 3*(1), Erişim: https://www.gamestudies.org/0301/walther/, Erişim Tarihi: 05.01.2024.

Wattanapisit, A., Wattanapisit, S., & Wongsiri, S. (2020). Public health perspectives on e-sports. *Public Health Reports, 135*(3), 295-298, https://doi.org/10.1177/0033354920912718

WebAsmek Yazılım ve Web Tasarım Ajansı. (2024). *MacOS nedir.* Erişim: https://www.webasmek.com.tr/macos-nedir/, Erişim Tarihi: 14.07.2024.

Webtekno. (2021). *Başarılı e-spor takımları nasıl antrenman yapıyorlar?* Erişim: https://www.webtekno.com/e-spor-antremanlari-h116157.html, Erişim Tarihi: 23.05.2024.

Webyazı. (2023). *Mobil oyunlar nedir?.* Erişim: https://www.webyazi.com/mobil-oyunlar-nedir/, Erişim Tarihi: 30.03.2024.

Weiner, A. (2014). *Amazon will buy video game streaming site twitch according to a statement from the company.* Erişim: https://www.dailysabah.com/business/2014/08/26/amazon-buying-game-streaming-platform-twitch-for-1-bn, Erişim Tarihi: 31.05.2024.

Werder, K. (2022). E-sport. *Business & Information Systems Engineering, 64*(3), 393-399.

Whalen, S. J. (2013). *Cyberathletes' lived experience of video game tournaments.* Doctoral Dissertation. University of Tennessee, Knoxville.

World Health Organization. (2018). *International classification of diseases for mortality and morbidity statistics* (11th ed.). Erişim: https://icd.who.int/browse11/l-m/en, Erişim Tarihi: 25.01.2024.

Yellowbrick. (2023). *Unlocking career opportunities in e-sports: a comprehensive overview.* Erişim: https://www.yellowbrick.co/blog/entertainment/unlocking-career-opportunities-in-esports-a-comprehensiveoverview#:~:text=Esports%20offers%20a%20wide%20range, and%20building% 20a%20personal%20brand, Erişim Tarihi: 09.05.2024.

Yeşilay. (2019). *Dsö'nün gündeminde e-spor ve oyun bağımlılığı var.* Erişim Adresi: https://www.yesilay.org.tr/tr/makaleler/dsonun-gundeminde-e-spor-ve-oyun-bagimliligi-var Erişim Tarihi: 06.07.2024.

Yetim, A. (2005). *Sosyoloji ve spor.* İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

Yin, K., Zi, Y., Zhuang, W., Gao, Y., Tong, Y., Song, L., & Liu, Y. (2020). Linking e-sports to health risks and benefits: current knowledge and future research needs. *Journal of Sport and Health Science, 9*(6), 485-488. https://doi.org/10.1016/j.jshs.2020.04.006

Yükçü, S., & Kaplanoğlu, E. (2018). UIK e-spor endüstrisi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi , 17,* 533-550 . DOI: 10.18092/ulikidince.435207

Yurtseven, C. N. (2021). Sporda güvenlik ve risk yönetimi. *Rol Spor Bilimleri Dergisi, 2*(3), 121-131.

Zelyurt, M. K., & Şaşmaz, M. (2014). Amateur football as a working area: a field study on the working processes of amateur football players. *Journal of Human Sciences, 11*(1), 338-356.

Zhang, Y., & Liu, R. (2022). *Economic sources behind the e-sports industry.* In 7th International Conference on Financial Innovation and Economic Development (ICFIED 2022). Netherlands: Atlantis Press, 643-648.

Zhong, Y., Guo, K., Su, J., & Chu, S.K.W. (2022). The impact of e-sports participation on the development of 21st century skills in youth: a systematic review. *Computers & Education, 191,* 1-20. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2022.104640

Ziming, L. (2021). Management of sports Industry: moving to economic development. *Marketing i menedžment innovacij 4,* 230-236. doi:10.21272/mmi.2021.4-18.

Zwibel, H., DiFrancisco-Donoghue, J., DeFeo, A., & Yao, S. (2019). An osteopathic physician's approach to the e-sports athlete. *The Journal of the American Osteopathic Association, 119*(11), 756-762, https://doi.org/10.7556/jaoa.2019.125

Eş Zamanlı Dijital Sahne: CINEOPERA

Damlasu Temizel

nobel bilimsel

Eş Zamanlı Dijital Sahne: Cineopera

Damlasu Temizel

Yayın No.: 2250
ISBN: 978-625-393-788-1
E-ISBN: 978-625-393-789-8
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Bu çalışma Prof. Dr. Neşe KARS TAYANÇ danışmanlığında, 27 Haziran 2018 tarihinde tamamladığımız "Müzikli Sahne Sanatlarının Sinema Uyarlamaları: Cineopera ve Dijital Eşzamanlı Gösterimlerinin Küresel Kültüre Etkisi" başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır. (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, 2018).

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Temizel, Damlasu.
Eş Zamanlı Dijital Sahne: Cineopera / Damlasu Temizel
1. Basım, XII + 180 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-788-1
E-ISBN: 978-625-393-789-8
1. Cineopera 2. Küresel Kültür 3. Sinema Uyarlamaları 4. Dijital Eşzamanlı Gösterimler

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ ..... **V**

TEŞEKKÜRLER ..... **İX**

GİRİŞ **1**

Birinci Bölüm
MÜZİKLİ SAHNE SANATLARI VE OPERA SANATI **5**

SANAT ve ESTETİK KAVRAMI 5
SES ve MÜZİK KAVRAMI 9
MÜZİKLİ SAHNE SANATLARI ve TARİHSEL GELİŞİMİ 12
Mithos, Ritüel ve Oyun 20
Anadolu Dramatik ve Köy Seyirlik Oyunları 29
OPERA SANATI ve AVRUPA OPERASINDA TÜRK ETKİSİ 33
Operanın Unsurları ve Diğer Sanat Dallarıyla İlişkisi 35
Operanın Doğuşu ve Gelişimi 38
Opera Eserlerinde Türk Etkisi 44
TÜRKİYE'DE OPERA 47
Osmanlı Dönemi'nde Opera Sanatı 48
Cumhuriyet Dönemi'nde Opera Sanatı 52

İkinci Bölüm
KÜLTÜR VE KÜLTÜRÜN KÜRESELLEŞMESİ **55**

KÜLTÜR KAVRAMI 55
Popüler Kültür 60
Kitle Kültürü 64
Yüksek Kültür 69
Halk Kültürü 71
Görsel Kültür 73
KÜRESELLEŞME ve KÜRESEL KÜLTÜR 77

Üçüncü Bölüm
OPERANIN SİNEMAYA DÖNÜŞÜMÜ: "CINEOPERA" **83**

FİLM UYARLAMASI OLARAK OPERA: CINEOPERA KAVRAMI 83
"Libretto"dan "Senaryo"ya 85
"Canlı Müzik Performansı"ndan "Cineopera'daki Film Müziği"ne 88

"Operayı Sahneye Koyan Rejisör"ün "Sinema Yönetmeni"ne Dönüşümü 91
"Sahne Performansı"ndan "Sinema Oyunculuğu"na 92
"Opera Sahnesi"nden "Film Seti"ne 93
"Opera Seyircisi"nden "Sinema İzleyicisi"ne 96
OPERA FİLMLERİNİN KRONOLOJİK SIRALAMASI VE *CARMEN* ve *OTELLO* CINEOPERA ÖRNEKLERİ 98
Opera Filmlerinin Kronolojik Sıralaması 98
Francesco Rosi'nin *Bizet'nin Carmeni* Cineopera'sı 100
Franco Zeffirelli'nin *Otello* Cineopera'sı 109

Dördüncü Bölüm
SİNEMA SALONUNDA CANLI YAYIN TEKNOLOJİSİ İLE SUNULAN OPERA: "CINEOPERA" 117
SİNEMADA İZLEYİCİYLE BULUŞAN CANLI PERFORMANS: CINEOPERA 117
Canlı Yayın Yönetmeni ve Ekibi 120
Cineopera İçin Kostüm, Saç, Makyaj ve Aksesuar 123
Cineopera'da Sahne Arkası Şov Hazırlığı: Pre-Show 124
CANLI YAYIN (LIVE BROADCAST) 125
Canlı Opera Performansı: Opera Sanatçıları, Koro ve Figüranlar 126
Görüntü ve Sesin Dijitalleşmesi 127
"Hibrit" Sanat Etkinliği: Canlı Performans ve Ekran Paradigması 129

Beşinci Bölüm
CINEOPERA'NIN KÜRESEL KÜLTÜRE ETKİSİ 131

SONUÇ 139

KAYNAKÇA 151

EKLER 155
EK- 1: New York The Metropolitan Opera Genel Müdürü Peter Gelb ile canlı Cineopera yayınlarına ilişkin görüşme. 155
EK-2: Sinemada Yayınlanan Canlı Opera Performansı Olarak "Cineopera". The Met: Live in HD, *İnci Avcıları* Cineopera'sından Fotoğraflar 157
EK-3 İstanbul Devlet Opera ve Balesi'nde 1988-2024 Yılları Arasında Sahnelenen *Carmen* Oyunlarından Fotoğraflar 162
EK-4 İstanbul Devlet Opera ve Balesi'nde 1988-2024 Yılları Arasında Sahnelenen *Otello* Oyunlarından Fotoğraflar 170
EK-5 İstanbul Devlet Opera ve Balesi'nde, Yazarın Rol Aldığı Opera Eserlerinden Fotoğraflar. 176

ÖZ GEÇMİŞ 179

KAYNAKÇA

ADANIR, Oğuz, 2012a., *Sinemada Anlam ve Anlatım*. Say Yayınları, İstanbul.

ADANIR, Oğuz, 2012b., *Sinema Televizyon Kültür*. Hayalperest Yayınevi, İstanbul.

ADORNO, Theodor W.,2012, *Kültür Endüstrisi – Kültür Yönetimi*. Çev. Nihat Ülner, Mustafa Tüzel, Elçin Gen. İletişim Yayınları, İstanbul.

AND, Metin, 1989, *Türkiye'de İtalyan Sahnesi, İtalyan Sahnesinde Türkiye,* Metis Yayınları, İstanbul

AND, Metin, 2012a, *16. Yüzyılda İstanbul: Kent-Saray-Günlük Yaşam*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

AND, Metin, 2012b, *Oyun ve Bügü: Türk Kültüründe Oyun Kavramı,* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

ALTAR, Cevad Memduh, 2001a, *Opera Tarihi, Cilt 1.* Pan Yayıncılık, İstanbul

ALTAR, Cevad Memduh, 2001b, *Opera Tarihi, Cilt 2.* Pan Yayıncılık, İstanbul

ALTAR, Cevad Memduh, 2001c, *Opera Tarihi, Cilt 3.* Pan Yayıncılık, İstanbul

ALTAR, Cevad Memduh, 2001d, *Opera Tarihi, Cilt 4.* Pan Yayıncılık, İstanbul

ALTAR, Cevad Memduh, 2009, *Sanat Felsefesi Üzerine*. Pan Yayıncılık, Istanbul

ARACI, Emre, 2010, *Naum Tiyatrosu: 19.Yüzyıl İstanbulu'nun İtalyan Operası*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

ARISTOTELES, 2013, *Poetika. Şiir Sanatı Üzerine.* Çev. Samih Rifat, Can Yayınları, İstanbul

ASLANYÜREK, Semir, 2004, *Senaryo Kuramı*. Pan Yayıncılık, İstanbul

AUSLANDER, Philip, 2008, *Liveness: Performance in a Mediatized Culture.* Routledge, Taylor & Francis Group, New York

BAGNOLI, Giorgio, 2000, *Opera Lirica.* Editore Demetra – Giunti, Firenze.

BAUDRILLARD, Jean, 2014, *Simülarklar ve Simülasyon*. Çev. Oğuz Adanır. Doğu Batı Yayınları, Ankara

BAUDRILLARD, Jean, 2012, *Tüketim Toplumu*. Çev. Hazal Deliceçaylı, Ferda Keskin. Ayrıntı Yayınları, İstanbul

BAUMAN, Zygmund, 2012, *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları*. Çev. Abdullah Yılmaz. Ayrıntı Yayınları, İstanbul

BAYMAN, Louis, 2014, *The Operatic and the Everyday in Post-War Italian Film Melodrama.* Edinburgh University Press, Edinburgh

BERGER, John, 2014, *Görme Biçimleri*. Çev. Yurdanur Salman. Metis Yayınları, İstanbul

BRAUDEL, Fernand, 2007, *Bellek ve Akdeniz*. Çev. Ali Berktay. Metis Yayınları, İstanbul

BRENER, Milton, 1996, *Opera Offstage*. Walter & Company, New York

BRUNETTA, Gianpiero, 2004, *Cent'anni Di Cinema Italiano Vol.2.* Editori Laterza, Roma

BRUNETTA, Gianpiero, 2003, *Guida Alla Storia del Cinema Italiano: 1905-2003.* Piccola Biblioteca Einaudi, Roma

BRUNETTI, S., PASQUALICCHIO, N., 2015 *Attori all'opera. Coincidenze e Tangenze tra Recitazione e Canto Lirico*. Edizioni di Pagina, Bari.

CAN, Şefik, 1994, *Klasik Yunan Mitolojisi*, İnkılap Kitabevi, İstanbul

CASADIO, Gianni, 1995, *Opera e Cinema. La Musica Lirica Nel Cinema Italiano*, Ravenna

CITRON, Marcia J, 2000, *Opera on Screen*. Yale University Press, New Haven,

COTTINO-JONES, Marga, 2010, *Women, Desire And Power In Italian Cinema*, Palgrave Macmillian, New York

ÇAKIR, Mukadder, 2014, *Görsel Kültür ve Küresel Kitle Kültürü.* Ütopya Yayınevi, Ankara

ÇIĞ, Muazzez İlmiye, 2011a, *Uygarlığın Kökeni Sümerliler -2: Sümerlilerde Günlük Yaşam*. Kaynak Yayınları, İstanbul

ÇIĞ, Muazzez İlmiye, 2011b, *Uygarlığın Kökeni Sümerliler -1:Tarihte İlk Edebi Eserlerden Seçmeler*. Kaynak Yayınları, İstanbul

DONINGTON, Robert, 1990, *Opera & It's Symbols: The Unity of Words, Music & Staging*. Yale University Press. Massachusetts

DORSAY, Atilla, 1990, *Yüreğimin Orta Yeri Sinema*. Altın Kitaplar, İstanbul

DORSI, F., RAUSA, G., 2000, *Storia dell'Opera Italiana.* Editore Mondadori, Milano.

EAGLETON, Terry, 2010, *Estetiğin İdeolojisi*. Çev. Bülent Gözkan, Hakkı Hünler, Türker Armaner, Nur Ateş, Ayfer Dost, Engin Kılıç, Ela Akman, Neşe Nur Domaniç, Ayhan Çitil, Banu Kıroğlu. Doruk Yayımcılık, İstanbul, 2010.

EDGAR Ed. Andrew, SEDGWICK Peter, 2007, *Kültürel Kuramda Anahtar Kavramlar Sözlüğü, Cultural Theory, the Key Concepts*. Açılım Kitap, İstanbul

ERDOĞAN İrfan, ALEMDAR Korkmaz, 2005, *Popüler Kültür ve İletişim*. Erk Yayınları, Ankara

ERKILIÇ, Gökhan, 1993, *Cinema Paradiso Italiano*. Spot Yayınları, Ankara

ERSOY, Ayla, 1995, *Sanat Kavramlarına Giriş*. Yorum Sanat Yayıncılık, İstanbul

FOX, Jeremy,2002, *Chomsky ve Küreselleşme.* Çev. Ebru Kılıç. Everest Yayınları, İstanbul

FREVILLE, Jean, PLEHANOV, Georgi,V., 1968, *Sosyalist Gözle Sanat ve Toplum.*Çev. Asır Bezirci, May Yayınları, İstanbul.

GANS, Herbert J., 1974, *Popular Culture and High Culture: An Analysis and Evaluation of Taste*. Basic Books, Inc., Publishers, New York

GANS, Herbert J., 2014, *Popüler Kültür ve Yüksek Kültür*. Çev. Emine Onaran İncirlioğlu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

GORE, Albert Arnold Jr, 2014, *Gelecek: Global Değişim Yaratan 6 DİnamiK*. Çev. Çağlar Kök, Ebru Kızıldağ. Mediacat Kitapları, İstanbul

GÜNSBERG, Maggie, 2005, *Italian Cinema: Gender and Genre*. Palgrave MacMillan, New York

INGRAHAM Mary I.,SO Joseph K., MOODLEY Roy, 2011, *Opera in a Multicultural World: Coloniality, Culture, Performance.* Croatian Musicological Society, Zagreb

JDANOV, Andrey, Aleksandroviç, 1977, *Edebiyat, Müzik ve Felsefe Üzerine*, Çev. Fatmagül Berktay. Bora Yayınları, İstanbul KAGAN, Moissej, 1982 *Güzellik Bilimi Olarak Estetik ve Sanat*. Çev. Aziz Çalışlar. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul

KARS, Neşe, 2003, *Herkes İzlesin*. Der'in Yayınları, İstanbul

KARTARI, Asker, 2014, *Kültür, Farklılık ve İletişim*. İletişim Yayınları, İstanbul

KONGAR, Emre, 1997, *Kültür Üzerine*. Remzi Kitabevi, İstanbul

KÖSE, Hüseyin, 2004, *Bourdieu Medyaya Karşı: İŞBirlikçi, Zorba Ve Çığırtkan Medya,* Papirus Yayınları, İstanbul.

MERRIAM, Sharan B., TISDELL, Elizabeth J. 2016, *Qualitative Research: A Guide to Design and Implementation.* Jossey-Bass, San Francisco, CA MİMAROĞLU, İlhan, 2012 *Müzik Tarihi*. Varlık Yayınları, İstanbul

NAPOLEONE, Caterina, 2010, *Franco Zeffirelli: Complete Works,* Abrams, New York

NIETZSCHE, Friedrich Wilhelm, *Tragedya'nın Doğuşu*. Çev. Mustafa Tüzel. Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul

NEİMETZADE, Eflatun, 2002, *Opera Sanatı*. Seçkin Yayıncılık, Ankara

NUTKU, Özdemir, 2001, *Dram Sanatı.* Kabalcı Yayınevi, İstanbul

OSKAY, Ünsal, 2010, *XIX. Yüzyıldan Günümüze Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri: Kuramsal Bir Yaklaşım.* Der Yayınları, İstanbul

OSKAY, Ünsal, 2013, *Yıkanmak İstemeyen Çocuklar Olalım*. Yapıkredi Yayınları, İstanbul

PATTON, Michael Quinn, 2016, *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*.

Çev. Yrd. Doç. Dr. Mesut Bütün ve Yrd. Doç. Dr. Selçuk Beşir Demir. Pegem Akademi, Ankara

PESCATORE, Guglielmo, 2001, *La Voce e Il Corpo*. Campanotto Editore, Udine

POSTMAN, Neil, 2012, *Televizyon Öldüren Eğlence*. Çev. Osman Akınhay. Ayrıntı Yayınları, İstanbul

SCHECHNER, Richard, 2015, *Ritüelin Geleceği.* Çev. Zeynep Ertan. Dost Kitapevi Yayınları, Ankara

SEGAL Naomi, LEE Hyunseon, 2015, *Opera, Exoticism and Visual Culture*. Peter Lang AG, International Academic Publishers, Bern

SEVENGİL, Refik Ahmet, 1959, *Opera San'atı İle İlk Temaslarımız*, Maarif Basımevi, İstanbul

SINGH, J.P, 2014, *Globalized Arts. The Entertainment Economy and Cultural Identity*. Columbia University Press, New York

SORLIN, Pierre, 2001, *Italian National Cinema: 1896-1996.* Routledge, London

ŞENER, Sevda, 2012, *Dünden Bugüne Tiyatro Düşüncesi*. Dost Kitabevi Yayınları, Ankara

TAMBLING, Jeremy, 1987, *Opera Ideology and Film*. St. Martin's Press, New York

THER, Philip, 2014, *Center Stage: Operatic Culture and Nation Building in Nineteenth-Century Central Europe*. Translated from German by Charlotte Hughes- Kreutzmuller. Purdue University Press, Indiana

TİMUÇİN, Avşar, 1976, *Aristoteles Felsefesi.* Kavram Yayınları, İstanbul

TOLSTOY, Lev Nikolayeviç, *Sanat Nedir*. Çev. Mazlum Beyhan. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, (e-kitap)

TOMLINSON, John, 2013, *Küreselleşme ve Kültür.* Çev. Arzu Eker. Ayrıntı Yayınları, İstanbul

TURANİ, Adnan, 1995, *Dünya Sanat Tarihi*. Remzi Kitapevi, İstanbul USLU Karahan Zeynep, BİLGİLİ Can., 2010a, *Kırılan Kalıplar 1: Kitle İletişimi ve Küresel Dönüşüm*, Beta Yayıncılık, İstanbul

USLU Karahan Zeynep, Bilgili Can, 2010b, *Kırılan Kalıplar 2:Kültürlerarası İletişim, Çokkültürlülük*, Beta Yayıncılık, İstanbul

WLASCHIN, Ken, 2004, *Encyclopedia of Opera on Screen: A Guide to More Than 100 Years of Opera Films, Videos, and DVDs*. Yale University Press, New Haven

YILDIRIM, Ali, ŞİMŞEK, Hasan, 2016, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık, İstanbul

ZEFFIRELLI, Franco, 1986 *The Autobiography of Franco Zeffirelli*. Weidenfeld & Nicolson, London

ZIZEK Slavoj, DOLAR Mladen, 2002, *Opera's Second Death*. Routledge, New York

Süreli Yayınlar

İri, Murat, 2009, "Küresel Medya Ürünlerinin Yerelleştirilmesiyle Ulusaşırı Gençlik Kültürlerinin İnşası: Rolling Stone/Türkiye Örneği". Kültür ve İletişim içinde. S: 12(2). Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi: Ankara. Ss. 159-178.

Online Kaynaklar

http://dergipark.gov.tr/download/article-file/195121

http://www.metopera.org/Season/On-Demand/

http://www.dobgm.gov.tr/opera2013/menu.aspx
http://www.imdb.com/title/tt0087034/fullcredits?ref_=tt_cl_sm#cast
http://www.etiyatro.net/index.php/tr/genel-bilgiler/tiyatro-turleri/tiyatro-turleri-opera

https://tr.wikipedia.org/wiki/Kültür http://www.tdk.gov.tr/ http://www.zorlupsm.com/tr/etkinlik/royal-opera-house-gosterimi-il-trovatore

http://www.akmerkez.com.tr/tr/sinema/opera-takvimi https://www.fathomevents.com/

http://pannonia-entertainment.com/ http://www.marsentertainmentgroup.com.tr/tr/
https://www.bfi.org.uk/news-opinion/news-bfi/lists/10-great-opera-films

https://www.imdb.com/title/tt0091699/?ref_=fn_tt_tt_8

https://www.imdb.com/title/tt0087034/?ref_=fn_tt_tt_3

https://wondersinthedark.wordpress.com/2009/08/05/the-25-greatest-opera-films- ever-made/

EVIDENTIALITY IN TURKIC LANGUAGES

Editors
Melike Üzüm
Julian Rentzsch
Nurettin Demir

nobel
40. yıl

EVIDENTIALITY IN TURKIC LANGUAGES

Editors: Melike Üzüm, Julian Rentzsch, Nurettin Demir

Publishing No.: 5614
Education: 1143
ISBN: 978-625-371-752-0
E-ISBN: 978-625-371-753-7
Edition: 1st Edition, October 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
All rights of this edition belong to Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti. Without any written permission of this publishing house, all or a part of the book cannot be printed, published, reproduced or distributed electronically, mechanically or by photocopy.
Nobel Publishing group has been carrying out its national activities on a regular basis since 1984 and internationally since 2011. The book it publishes are present in the higher education catalogs at national and international level.

Executive Editor: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
General Publishing Coordinator: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Interior Designer: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Proofreader: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Cover Designer: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Library Information Card

Üzüm, Melike., Rentzsch, Julian., Demir, Nurettin.
Evidentiality in Turkic Languages / Melike Üzüm, Julian Rentzsch, Nurettin Demir
1. Edition, XIV + 248 p., 16,5x24 cm. Includes references. No index.
ISBN: 978-625-371-752-0
E-ISBN: 978-625-371-753-7
1. Evidentiality 2. Semantics 3. Linguistic Typology 4. Historical Linguistics 5. Grammaticalization 6. Tense

General Distribution

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Address: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Phone: +90 312 278 50 77 - **Fax:** 0 312 278 21 65
Order: siparis@nobelyayin.com- **E-Sales:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Points of Delivery and Sales: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Printing and Binding: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

Contents/İçindekiler

Preface ..... **iii**

Ön Söz ..... **ix**

Chapter 1
Evidentiality in Modern Uyghur Declarative Sentences **1**
Abdurishid Yakup

Chapter 2
Evidentiality in Altay Tuvan **23**
İbrahim Ahmet Aydemir

Chapter 3
Evidentiality in Dolgan **37**
Chris Lasse Däbritz

Chapter 4
Between Evidentiality and Mirativity: The Adverbial Particle *Meğer* in Turkish **57**
Fikret Turan

Chapter 5
Kırgızcada Sözlüksel Kanıtsallık İşaretleyicisi *Körsö* **79**
Zhamila Arzybaeva

Chapter 6
Epistemicity in Spoken Turkish. A Preliminary Study **99**
Julian Rentzsch

Chapter 7
General Tendencies in the Semantics of Evidentials in Uzbek **145**
Melike Üzüm

Chapter 8
Türkmencenin Kanıtsallık Sistemi **169**
Sema Aslan Demir

Chapter 9
Eski Anadolu Türkçesinde Kanıtsallık Kategorisi 185
Mevlüt Erdem

Chapter 10
Ankara Ağızlarında Kanıtsallık ve Geçmiş Zaman Kullanımı: *{-(y)ImIşDI}* 199
Nurettin Demir

Chapter 11
Çuvaşçada Delile Dayalılık İşaretleyicisi Olarak *ikken* 213
Sinan Güzel

Chapter 12
Another Evidentiality Marker {-(y)IK} and the State of the Art on its Multifunctionality 229
Gulshen Sakhatova

About the Authors/Yazarlar Hakkında 241

Chapter 1

Evidentiality in Modern Uyghur Declarative Sentences

Abdurishid Yakup

Introduction

In Modern Uyghur, evidentiality is an obligatory grammatical category expressed through grammatical elements that code evidentiality, such as evidential markers and a combination of evidential markers and evidential strategies. It has five terms: direct, inferred-perceptive, inferential-assumptive, reportative, and quotative. In contrast to directivity that expresses visual and sensory information, the last four might be outlined as indirectivity, which covers a rather broad semantic scope; for semantic parameters of grammatical evidentiality (see Aikhenvald 2018: 12-15; for indirectivity in Turkic, see Johanson 2000: 70-72; 2018: 510-513). Of the five evidential terms, directivity and inferred-perceptive, inferential-assumptive, and reportative information are coded using both grammatical means and evidential strategies. Quotative information, on the other hand, is expressed solely through evidential strategies.

It is important to note that evidential markers and strategies may have varying interpretations when used in imperatives, questions, and exclamatory clauses, as outlined in (Aikhenvald 2018: 19-22). The descriptions and discussions in this paper are limited to the analysis of Modern Uyghur evidentials in declarative sentences.

1. Previous research

The late Uyghur linguist Hamit Tömür was the first to identify the existence of different grammatical means and strategies for expressing direct, indirect, reported, and assumed information in Modern Uyghur. He identified five predicate forms in indicative sentences: direct statement mood, indirect statement mood, reported statement mood, subjective assessment mood, and objective assessment mood

Final remarks

This paper provides a concise overview of Modern Uyghur evidentiality in declarative clauses. The discussion of evidentiality in interrogative and exclamatory clauses is beyond the scope of this paper. As Murray (2017: 67) writes, "sentences with evidentials involve two propositions: the evidential proposition and the scope proposition, the prejacent." "Both propositions, are typically, if not always, new information—even if it is known that the speaker has some kind of evidence, for exactly what will be new." However, this paper does not discuss the formal semantic properties of the Modern Uyghur evidentials as it requires specific research. The explanation of semantic and functional divergences observed in the use of the Modern Uyghur evidentials is limited to only a few instances. The evidential meanings expressed by the combination of various evidentials, e.g., the combination of {-IB-DIR} with {ÄR-MIŠ}, the combination of {-IB-DIR} with {ÄR-KÄN} and {ÄR-MIŠ}, the combination of {-IB-DIR} with the evidential particle {DÄK}, etc. are also not discussed in this paper. The discussion of diachronic and areal linguistic aspects of Modern Uyghur evidentials, e.g., the grammaticalization process of the evidentials, the contact-induced factors observed in the Modern Uyghur evidentials, evidentials in neighboring languages and their role in the formation of Modern Uyghur evidentials and vice versa, are also not carried out in this paper. The detailed discussion of these issues and the investigation of other related topics will be reserved for separate papers.

References

Aikhenvald, Alexandra Y. (2004). *Evidentiality.* Oxford: Oxford University Press.

Aikhenvald, Alexandra ed. (2018). *The Oxford handbook of evidentiality*. Oxford: Oxford University Press.

Aikhenvald, Alexandra Y. and R. M. W. Dixon eds. (2003). *Studies in evidentiality.* Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Friederich, Michael in collaboration with Abdurishid Yakup (2022). *Uyghurisch Lehrbuch*. Wiesbaden: Reichert.

Friedman, Viktor A. (2018). Where do evidentials come from? In: Aikhenvald ed. 2018, 124-147.

Johanson, Lars (2000). Turkic indirectives. In: Johanson, Lars and Bo Utas eds. 2000, 61-87.

Johanson, Lars (2003). Evidentiality in Turkic. In: Aikhenvald and Dixon eds. 2003, 273-290.

Johanson, Lars (2018). Turkic indirectivity. In: Aikhenvald ed. 2018, 510-524.

Johanson, Lars (2021). *Turkic*. Cambridge: Cambridge University Press.

Johanson, Lars and Bo Utas eds. (2000). *Evidentials: Turkic, Iranian and neighbouring languages*. Berlin: Mouten de Gruyter.

Lin, Qing (2019). *Leixingxue shijiao xia de Hanyu Weiwueryu chuanxin fanchou biaoda duibi yanjiu* 类型学视角下的汉语维吾尔语传信范畴表达对比研究 [A contrastive study of Chinese and Uyghur expressions of evidentiality from the point of linguistic typology]. Beijing: Minzu Press.

Murray, Sarah E. (2017). *The semantics of evidentials*. (Oxford studies in semantics and pragmatics, 9.) Oxford: Oxford University Press.

Narrog, Heiko (2009). *Modality in Japanese. The layered structure of the clause and hierarchies of functional categories*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Rentzsch, Julian (2005). *Aspekt im Neuuigurischen*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

Tohti, Litip ed. (2012). *Xiandai Weiwueryu cankao yufa* 现代维吾尔语参考语法 [Reference grammar of Modern Uyghur]. Beijing: Zhongguo Shehui Kexue Chubanshe.

Tohti, Litip (2013). Xiandai Weiwueryu de chuanju fanchou 现代维吾尔语的传据范畴[Evidentiality in Modern Uyghur]. In: Yakup et al. eds. 2013, 53-72.

Tömür, Hämit (1987). *Hazirḳi zaman uyyur tili grammatikisi* [A Grammar of Modern Uyghur]. Beijing: Millätlär Näšriyati.

Tömür, Hämit (2003). *Modern Uyghur grammar (morphology)*. Translated by Anne Lee. (Yıldız Dil ve Edebiyat 3.) Istanbul: Kitap Matbaası.

Yakup, Abdurishid (2005). *The Turfan dialect of Uyghur*. (Turcologica 63.) Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

Yakup, Abdurishid (2011). Tujueyu chuanju de jiben leixing ji biaoji de zhuyao gongneng **突厥**语传据的基本类型及标记的主要功能 [Evidentiality in Turkic and function of Turkic evidentiality markers]. *MinzuYuwen* / *Minority Languages and Scripts* 5:3-14.

Yakup, Abdurishid (2013). Aertai yuxi yuyan de chuanju jiqi jiben leixing **阿**尔泰语系语言的传据及其基本类型 [Evidentiality in the Altaic languages and its typology]. In: Yakup et al. eds. 2013, 1-38.

Yakup, Abdurishid (2013a). Weiwueryu qingtai xitong yanjiu yuliao 维吾尔语情态系统研究语料 [Annotated data for study of Uyghur modality]. In: Yakup and Zhang eds. 2014, 1-39.

Yakup, Abdurishid, Litip Tohti and Zhang Dingjing eds. (2013). *Aertai yuxi yuyan chuanju fanchou yanjiu* **阿**尔泰语系语言传据范畴研究 [Evidentiality in the Altaic languages], Beijing: China Minzu University Press.

Yakup, Abdurishid and Zhang Dingjing eds. (2013). *Aertai yuxi yuyan de qingtai fenxi xing yuliao 400ju* **阿**尔泰语系语言的情态分析分析型语料四百句 [Modality in the Altaic languages: Analytic Linguistic materials: 400 Sentences]. Beijing: Minzu University Press.

Chapter 2

Evidentiality in Altay Tuvan

İbrahim Ahmet Aydemir

Introduction

This article deals with the category of evidentiality in Altay Tuvan, a dialect spoken by the Tsengel Tuvan people, who live as semi-nomads in Tsengel village, a part of Bayan Ölgiy in western Mongolia (Aydemir 2009). *Evidentiality*, as a linguistic term, describes that the information is received indirectly, rather than directly, relying on evidence, perception, inference, hearsay, etc.

The aim of this study is to describe the strategies codifying the evidentiality in Altay Tuvan functionally and classify them typologically. The proposed distribution will render it possible to perform a comparison with both other Tuvan varieties (Standard Tuvan, Jungar Tuvan) and other modern Turkic languages.

The Tuvan corpus primarily used in this study consists of data collected by Erika Taube in her folkloric and ethnographic fieldwork in Cengel-sum (Taube 2008). Moreover, data collected in a field study among the Tsengel Tuvans (MOTUV-DER) in 2014 (Aydemir & Erdem 2017) and the linguistic material compiled from native speakers (Aydemir private corpus 2022) are included in the study. The samples are notated systematically and then translated into English.

In recent linguistic studies, the category of evidentiality is discussed in detail and various typological reviews are made (Comrie 2000, Aikhenvald 2003, 2004, Johanson 2000, 2003, Wiemer 2018, Pancheva & Rudin 2019). Moreover, some remarkable researches are addressing the category of evidentiality in Turkic languages (Csató 2000, Demir 2002, 2012, Aslan Demir 2013, 2014, Rind-Pawlowski 2014a, 2014b, Simon 2018, Üzüm 2020, Tuğlacı 2020, Sakhatova 2021).

1. Theoretical background

Evidentiality is a linguistic category that primarily encodes a reference to the source of information (Aikhenvald 2003: 1, 2004: 3). The sources of information

EVID.COP	evidential copula
EVID.PAST	evidential past
GEN	genitive
IMP	Imperative
LOC	locative
NEG	negation
PAST	past tense
PL	plural
POSS	possessive
PRES	present tense
PTCP	participle
SG	singular
X	it/he/she

References

Aikhenvald, Alexandra Y. (2003). Evidentiality in typological pesrpective. In: Aikhenvald, Alexandra Y. & Dixon, R[obert] M. W. (eds.) *Studies in evidentiality*. (Typological Studies in Language 54.) Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 1-31.

Aikhenvald, Alexandra Y. (2004). *Evidentiality*. Oxford University Press.

Aslan Demir, Sema (2013). Türkmencede Kanıtsallık/Evidensiyellik. In: *Leyla Karahan Armağanı*, Ankara: Akçağ Yayınları, 409-420.

Aslan Demir, Sema (2014). Türkmencede *eken*. In: Demir, Nurettin & Karakoç Birsel & Menz, Astrid (eds.) *Turcology and linguistics. Éva Ágnes Csató Festschrift*. Ankara: Hacettepe Universitesi, 21-30.

Aydemir, İbrahim Ahmet (2009). *Konverbien im Tuwinischen: Eine Untersuchung unter Berücksichtigung des Altai-Dialekts*. (Turcologica 80.) Wiesbaden: Harrassowitz.

Aydemir, İbrahim Ahmet & Erdem, Mevlüt (eds.) (2017). *Tuva araştırmaları. Tuvaca varyantların belgelenmesi ve tanımlanması/Tuvan studies. Documentation and description of Tuvan varieties.* Ankara: Grafiker.

Comrie, Bernard (2000). Evidentials: semantics and history. In: Johanson, Lars & Utas, Bo (eds.) *Evidentials. Turkic, Iranian and neighbouring languages*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter, 1-12.

Csató, Éva Ágnes (2000). Turkish -miş and imiş items. In: Bo Utas & Lars Johanson (eds.) *Evidentials - Turkic, Iranian, and neighbouring languages.* Berlin and New York: Mouton de Gruyter, 29-43.

Demir, Nurettin (2002). Kıbrıs Ağızlarında *imiş* Hakkında. *bilig* 23/Güz, 129-139.

Demir, Nurettin (2012). Türkçede Evidensiyel. *bilig* 62, 97-118.

Isxakov, F. G. & Pal'mbax, A. A. (1961). *Grammatika tuvinskogo jazyka. Fonetika i morfologija*. Moskva, 403-416.

Johanson, Lars (1994). Türkeitürkische Aspektotempora. In: R. Thieroff & J. Ballweg (eds.) *Tense systems in European languages*. Tübingen: Niemeyer, 247-266.

Johanson, Lars (1999). Typological notes on aspect and actionality in Kipchak Turkic. In: Abraham, Werner & Kulikov, Leonid (eds.) *Tense-aspect, transitivity and causativity. Essays in honour of Vladimir Nedjalkov.* (Studies in Language Companion series 50.) Amsterdam & Philadelphia: Benjamins, 171-184.

Johanson, Lars (2000). Turkic indirectives. In: Johanson, Lars & Utas, Bo (eds.) *Evidentials. Turkic, Iranian and neighbouring languages*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 61-88.

Johanson, Lars (2003). Evidentiality in Turkic. In: Aikhenvald, Alexandra Y. & Dixon, R[obert] M. W. (eds.) *Studies in evidentiality*. (Typological Studies in Language 54.) Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 273-290.

Johanson, Lars (2006). Indirective sentence types. *Turkic Languages* 10, 72-87.

Johanson, Lars (2012). Notes on Turkic stance particles. In: Erdal, M. & Nevskaya, I. & Menz, A. (eds.) *Areal, Historical and Typological Aspects of South Siberian Turkic* (Turcologica 94). Wiesbaden: Harrassowitz, 51-58.

Pancheva, Roumyana & Rudin, Deniz (2019). Speaker discourse roles and the discourse profile of reportative evidentials. In: J. J. Schlöder, D. McHugh & F. Roelofsen (eds.) *Pre-proceedings of the Amsterdam Colloquium* 2019, 327-336.

Plungian, Vladimir A. (2001). The place of evidentiality within the universal grammatical space. *Journal of Pragmatics* 33 (2001) 349-357

Rind-Pawlowski, Monika (2014a). Evidentiality in Dzungar Tuvan. In: Whaley, Lindsay & Suihkonen, Pirkko (eds.) *Typology of Languages of Europe and Northern and Central Asia.* (Studies in Language Companion Series 164) Amsterdam: Benjamins, 339-380.

Rind-Pawlowski, Monika (2014b). Text Types and Evidentiality in Dzungar Tuvan. *Turkic Languages* 18, 159-188.

Sakhatova, Gülschen (2021). *eken* im Türkmenischen und seine Entsprechungen im Türkeitürkischen. *UAJb* N.F. 28, 249-258.

Simon, Camille (2018). Evidential modalities in Salar. The development of a Tibetian-like egophoric category. *Turkic Languages* 22, 3-35.

Schönig, Claus (1998). South Siberian Turkic. In: L. Johanson und É. Á. Csató (eds.) *The Turkic languages*. London: Routledge, 403-416.

Taube, Erika (2008). *Tuwinische Folkloretexte aus dem Altai (Cengel (Westmongolei): Kleine Formen.* (Turcologica 71.) Wiesbaden: Harrassowitz.

Tuğlacı, Gülşah (2020). Özbekçede Dolaylılık Kategorisi. *Dil Araştırmaları*, Bahar (26), 1745-192.

Usenkova, Eleonora (2015). Evidentiality in the Samoyedic languages: A study of the auditive forms. *Acta Linguistica Hungarica* Vol. 62/2, 171-217.

Üzüm, Melike (2020). Türkçede Kanıtsallık ve Bilgi Kipliği Ayrımı. *Dil Araştırmaları* Bahar (26), 83-102.

Wiemer, Björn (2018). Evidentials and Epistemic Modality. In: Alexandra Y. Aikhenvald (ed.) *The Oxford Handbook of Evidentiality*, 85-108.

Corpus

MOTUV-DER = Field study for documentation of the linguistic and cultural heritage of the Tsengel Tuvans in the Western Mongolia in 2014, funded by TİKA (Turkish Cooperation and Coordination Agency) and Hacettepe University. This project was lead by a team of İbrahim Ahmet Aydemir, Nurettin Demir, and Mevlüt Erdem at Hacettepe University, Ankara.

Chapter 3

Evidentiality in Dolgan

Chris Lasse Däbritz

Introduction

Evidentiality is undoubtedly one of the most iridescent and disputed grammatical categories, which can be explained by its interrelatedness with many other grammatical categories (among other things, tense, aspect, epistemic modality, egophoricity) but also with its fascination for linguistic laypeople being native speakers of Indo-European languages. As a case in point, the Nganasan (< Uralic) example in (1) conveys a bunch of connotations challenging to capture or even translate: It is not only expressed that a dog is barking but also that this event is perceived via the aural sense and that it is a third-person singular referent who hears the dog barking.

(1) *tahar͡iaa* *ŋonəə* *ba-mi* *log͡ia-mɨnɨ-či.*
now one.more dog-POSS1DU bark-AUD-POSS3SG
'Now our dog is barking, [s/he can hear it].'
(Nganasan; Wagner-Nagy 2019: 283)

It is evident that such subtle nuances and connotations cannot be described in an (Indo-)European-centred linguistic framework, but call for precise terminology and unbiased analysis. In the last decades, the research of evidentiality in the world's languages increased rapidly, Turkic languages being no exception. According to Johanson's (2018) overview, all Turkic languages have grammatical means to express evidentiality, more precisely, indirectivity in his terms. Dolgan, the northeasternmost Turkic language, seems to align with the patterns prevalent in the language family according to Däbritz's (2022: Ch. 6.6) description. However, a detailed and text-based description of its evidential system is still awaiting consideration. This paper aims to describe the expression of evidentiality in Dolgan from a functional-onomasiological point of view, focusing on the following questions:

that the Dolgan evidential system tremendously differs from the neighbouring Samoyedic languages, which exhibit much more elaborate systems (Bradley et al. 2022: 922-923); hence, no contact-induced changes can be observed in this domain despite their geographical closeness.

To sum up, Dolgan displays an evidential system which is, by and large, typical of Turkic languages. Some details, however, can be analyzed as shared innovations of Dolgan and Sakha, mainly the elaboration of two postterminal past tenses and the development of a hearsay particle to express reported evidentiality. From a methodological point of view, the paper shows that a careful analysis of primary language data from an onomasiological perspective is most feasible when dealing with linguistic categories which can only be understood correctly in their given context. Evidentiality is undoubtedly one of these categories, which is why this paper may hopefully do its bit in uncovering the yet under described patterns of expressing evidentiality in smaller and less-described Turkic languages.

Abbreviations

1 - first person, 2 - second person, 3 - third person, ABL - ablative, ACC - accusative, AFF - affirmative, ASS - assertive, AUD - auditive, AUX - auxiliary, CVB - converb, DAT - dative, DU - dual, EMPH - emphasis, EVID - evidential, FUT - future, HAB - habitual, HSY - hearsay, INDF - indefinite, INTJ - interjection, LOC - locative, MID - middle, NEG - negative, ORD - ordinal numeral, PL - plural, POSS - possessive, POST - postterminal, PRO - pronoun, PROB - probabilitive, PROPR - proprietive, PRS - present, PST - past, PTCL - particle, PTCP - participle, PURP - purposive, R - Russian item, REFL - reflexive, Q - question marker, SEQ - sequential, SIM - simultaneous, VBZ - verbalizer

Acknowledgement: This publication was funded by the Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG, German Research Foundation) - project number 490822200.

References

Aikhenvald, Alexandra (ed.). (2018a). *The Oxford Handbook of Evidentiality* (Oxford Handbooks Online). Oxford: Oxford University Press.

Aikhenvald, Alexandra. (2018b). Evidentiality: The Framework. In Aikhenvald, Alexandra (ed.), *The Oxford Handbook of Evidentiality* (Oxford Handbooks Online), 1-44. Oxford: Oxford University Press.

Barbolina, Anna A. & Kudrjakova, Nina S. & Žarkova, Natalja N. & Fujishiro, Setsu (2019). *Dolgansko-russkij slovar: 10-11 klassy. Učebnoe posobie dlja obščeobrazovatel'nych organizacij*. [Dolgan-Russian dictionary: 10th to 11th grade. Textbook for secondary schools]. Saint Petersburg: Almaz-Graf.

Boye, Kasper. (2012). *Epistemic meaning. A crosslinguistic and functional-cognitive study* (Empirical Approaches to Language Typology 43). Berlin, Boston: De Gruyter Mouton.

Bradley, Jeremy & Klumpp, Gerson & Metslang, Helle. (2022). TAM and evidentials. In Bakró-Nagy, Marianne & Laakso, Johanna & Skribnik, Elena (eds.), *The Oxford Guide to the Uralic Languages*, 904-923. Oxford: Oxford University Press.

Brosig, Benjamin & Skribnik, Elena. (2018). Evidentiality in Mongolic. In Aikhenvald, Alexandra (ed.), *The Oxford Handbook of Evidentiality* (Oxford Handbooks Online), 554-579. Oxford: Oxford University Press.

Crystal, David. (1991). *A dictionary of linguistics & phonetics.* 3rd edition. Oxford: Blackwell.

Däbritz, Chris Lasse. (2022). *A Grammar of Dolgan. A Northern Siberian Turkic Language of the Taimyr Peninsula*. Leiden: Brill.

Däbritz, Chris Lasse & Kudryakova, Nina S. & Stapert, Eugenie. (2022). INEL Dolgan Corpus. Version 2.0. (doi:10.25592/uhhfdm.11165)

Johanson, Lars. 2000. Turkic indirectives. In Johanson, Lars & Utas, Bo (eds.), *Evidentials. Turkic, Iranian and neighbouring languages* (Empirical Approaches to Language Typology 24), 61-87. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.

Johanson, Lars. (2018). Turkic indirectivity. In Aikhenvald, Alexandra (ed.), *The Oxford Handbook of Evidentiality* (Oxford Handbooks Online), 510-524. Oxford: Oxford University Press.

Malchukov, Andrej L. (2000). Perfect, evidentiality and related categories in Tungusic languages. In Johanson, Lars & Utas, Bo (eds.), Evidentials. Turkic, Iranian and neighbouring languages (Empirical Approaches to Language Typology 24), 441-469. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.

Maslova, Elena. 2003. Evidentiality in Yukaghir. In Aikhenvald, Alexandra Y. & Dixon, R.M.W. (eds.), *Studies in evidentiality* (Typological Studies in Language 54), 219-235. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.

Pakendorf, Brigitte & Stapert, Eugénie. (2020). Sakha and Dolgan, the North Siberian Turkic languages. In Robbeets, Martine & Savelyev, Alexander (eds.), *The Oxford Guide to the Transeurasian Languages*, 430-445. Oxford: Oxford University Press.

Palmer, Frank Robert. (1986). *Mood and modality.* Cambridge: Cambridge University Press.

Pekarskij, Eduard K. (1959). *Jakutsko-russkij slovar'* [Yakut-Russian dictionary]. Jakutsk: Jakutskij filial akademii nauk SSSR.

Plungian, Vladimir A. (2001). The place of evidentiality within the universal grammatical space. *Journal of Pragmatics* 33. 349-357.

Sun, Jackson T.S. (2018). Evidentials and person. In Aikhenvald, Alexandra (ed.), *The Oxford Handbook of Evidentiality* (Oxford Handbooks Online), 47-64. Oxford: Oxford University Press.

Ubrjatova, Elizaveta I. & Korkina, Evdokija I. & Charitonov, Luka N. & Petrov, Nikolaj E. (1982). *Grammatika sovremennogo jakutskogo literaturnogo jazyka. Čast' 1. Fonetika i morfologija [Grammar of the Modern Literary Yakut language. Part 1. Phonetics and morphology]*. Moskva: Nauka.

Wagner-Nagy, Beáta. (2019). *A Grammar of Nganasan*. Leiden: Brill.

Wiemer, Björn. (2018). Evidentials and epistemic modality. In Aikhenvald, Alexandra (ed.), *The Oxford Handbook of Evidentiality* (Oxford Handbooks Online), 85-108. Oxford: Oxford University Press.

Chapter 4

Between Evidentiality and Mirativity: The Adverbial Particle *Meğer* in Turkish

Fikret Turan

Introduction

The adverbial particle *meğer* is one of the most widely employed lexical elements in Turkish syntax semantically manifesting, mostly from the speaker's point of view, a discovery, a personally arrived conclusion, evidenced realisation, well-supported inference and an acceptance of an earlier mistake and misunderstanding in the face of a surprising true and real situation. In displaying the new situation, it also displays an emotional state that may reflect, according to the context, disappointment, disillusion, pleasure, and gladness. It usually appears in the sentence together with the reportative verb suffix *-mIş*, the particle *imiş* or its suffixed form *+(y)mIş,* and therefore it adds extra semantic dimensions, emphasis, and clarity to the syntactic and semantic scopes and epistemic capacity of the predicate in modern Turkish.[1] As a Persian borrowed word, *meğer* has been used mostly as an epistemic adverbial item in Turkish since the thirteenth century including the periods of Old Anatolian and Ottoman Turkish, and currently it is one of the most popularly used lexical forms demonstrating or implying the cause, degree, effect, source and the truth value of the uttered information in conjunction with the said finite forms. In this framework, my main purpose in this article is to demonstrate the syntactic peculiarities, semantic features, current variants and historical development of the word *meğer* as an evidential adjunct in Turkish. While analysing and exemplifying the materials I also aim to explore how and to what degree *meğer* joins, contributes to, reinforces, and expands the already established semantics of the evidential morphemes *-mIş* and *imiş*.

[1] On the morphological forms and syntactic structures of the *-mIş* and *imiş* and their varying semantic distinctions in Turkic, see Johanson (2000) and Johanson (2003).

References

Ahmet Midhat (2018). *Müşāhedat.* Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yayını.

Aikhenvald, A. Y. & Dixon, R. M. W. (Eds.). (2003). *Studies in evidentiality.* John Benjamins.

Aikhenvald, A. Y. (2005). *Evidentiality*. Oxford University Press.

Akbulut. S. (15.04.2021). Meğer şehirde herkes çiftçiymiş. *Muğla Gazetesi.* (Online source, accessed on 01.05.2022) https://www.muglagazetesi.com.tr/meger-sehirde-herkes-ciftciymis-115222yy.htm

Ataklı, C. (06.07.2019). Vay vay vay, o vakıfta meğer kimler varmış, yeni öğrendim! *Sözcü*. (Online source, accessed on 04.06.2022) https://www.sozcu.com.tr/2019/yazarlar/can-atakli/vay-vay-vay-o-vakifta-meger-kimler-varmis-5216570/

Berberyan, B. (09.05.2011). Şenlik de olabilirmiş meğer. *Agos*. (Online source, accessed on 07.05.2022). https://www.agos.com.tr/tr/yazi/9352/senlik-de-olabilirmis-meger

Birand, M. A. (07.01.2006). 10 gün sonra yeniden buluşmak üzere. *Milliyet.* (Online source, accessed on 02.05.2022). https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/mehmet-ali-birand/10-gun-sonra-yeniden-bulusmak-uzere-141427

Bursa Hakimiyet. (13.05.2022). Çay değil meğerse yıllardır zehir içiyormuşuz! (Online source, accessed on 09.05.2022). https://www.bursahakimiyet.com.tr/saglik/cay-degil-megerse-yillardir-zehir-iciyormusuz-726938

Cansen, E. (23.04.1998). Meğer ne kadar basitmiş! *Hürriyet.* (Online source, accessed on 08.05.2022). https://www.hurriyet.com.tr/meger-ne-kadar-basitmis-39015573

Çıplak, C. (20.03.2015). Herkes aklını başına toplasın. *Cumhuriyet*. (Online source, accessed on 09.05.2022). https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/herkes-aklini-basina-toplasin-232933

Csató, É. Á. (2000). Turkish MIŞ- and IMIŞ-items. Dimensions of a functional analysis. In L. Johanson & B. Utas (Eds.), *Evidentials, Turkic, Iranian and neighbouring languages* (pp. 29-44). Mouton de Gruyter.

DeLancey, S. (1997). Mirativity: The grammatical marking of unexpected information. *Linguistic Typology* 1, 33-52.

Erçetin. C. (2004). Meğer. *l-hit.com, Türkçe şarkı sözleri.* (Song lyrics, online source, accessed on 02.06.2022). https://l-hit.com/tr/455

Erdem. L. (20.05.2022). Dizi bombardımanı bizi nasıl etkiliyor? *Oksijen*. (Online source, accessed on 09.05.2022). https://gazeteoksijen.com/yazarlar/levent-ertem/dizi-bombardimani-bizi-nasil-etkiliyor-154271

Erdoğan, M. (01.06.2007). Hayata dair*, Diyanet Dergi,* (Online source, accessed on 02.06.2022). https://dergi.diyanet.gov.tr/makaledetay.php?ID=11592

Gökmen, H. (04.07.2020). Meğer ne çok sevmişim seni. *Son Baskı.* (Online source, accessed on 08.05.2022). https://www.sonbaski.com/halitgokmen/meger-ne-cok-sevmisim-seni/

Gümüş, M. (03.01.2011). Frankenstein. *Çağdaş Eczacılar Derneği.* (Online source, accessed on 08.05.2022). http://www.ced.org.tr/?p=4183

Gürselgil, S. (2019). *Yeni başlayanlar için evrim teorisi,* İstanbul: Akis Kitap. (E-book, online source, accessed on 07.05.2022). https://books.google.com.tr/books?id=DSqGDwAAQBAJ&printsec=frontcover&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

Haber7. (23.10.2013). Meğer insan bildiğimiz gibi ölmüyormuş! (Online source, accessed on 25.05.2022). https://www.haber7.com/bilim/haber/1087477-meger-insan-bildigimiz-gibi-olmuyormus

Haberimport (16.05.2022). Emanet dizisine resti çeken Sıla Türkoğlu meğer o dizi ile anlaşmış! (Online source, accessed on 02.06.2022). https://www.haberimport.com/emanet-dizisine-resti-ceken-sila-turkoglu-meger-o-dizi-ile-anlasmis-kimse-bunu-beklemiyordu-ama-kapagi-saglam-yere-atti/16860/

Hashabeiky, F. & Hassanabadi, M. (2012). An elusive particle in Persian: The use of magar in Tārikh-e Beyhaqi. *Orientalia Suecana,* LXI, 90-106.

Jerome K. J. (2020). *Bir kayıkta üç kafadar*. Çeviri: Selçuk Işık, İstanbul: Can Yayınları. (E-book, online source, accessed on 02.06.2022). https://books.google.com.tr/books?id=io5sEAAAQBAJ&pg=PT24&lpg=PT24&dq=bir+de+ne+g%C3%B6reyim+#v=snippet&q=%C3%A7%C4%B1rp%C4%B1n%C4%B1yormu%C5%9Fum&f=false

Johanson, L. & Utas, B. (Eds.). (2000). *Evidentials, Turkic, Iranian and neighbouring languages.* Mouton de Gruyter.

Johanson, L. (2000). Turkic indirectives. In L. Johanson & B. Utas (Eds.), *Evidentials, Turkic, Iranian and neighbouring languages* (pp. 61-88). Mouton de Gruyter.

Johanson, L. (2003). Evidentiality in Turkic. In Y. A. Aikhenvald & R. M. W. Dixon (Eds.). *Studies in evidentiality* (pp. 273-290). John Benjamins.

Karaburç, M. (2021). *Canım ders çalışmak istemiyor!* (E-book, online source, accessed on 07.05.2022). https://books.google.com.tr/books?id=hkMTEAAAQBAJ&pg=PA1&lpg=PA1&dq=CANIM+DERS+%C3%87ALI%C5%9EMAK+%C4%B0STEM%C4%B0YOR!

Kemal Tahir. (2007). *Rahmet yolları kesti.* 2nd Printing, İstanbul: İthaki.

Lambton, A. K. S. (1988). *Persian grammar.* Cambridge University Press.

Mackenzie, D. N. (1971). *A concise Pahlavi dictionary.* Oxford University Press.

Özatay, F. (08.07.2007). İhracata dayalı büyümenizi ama tüketiminizin artmamasını ister miydiniz? *Tepav,* (Online source, accessed on 04.06.2022). https://www.tepav.org.tr/tr/kose-yazisi/s/1668

Özer, B. (18.05.2022). ABD'deki süpermarket katliamcısının günlüğü. *Haberler.com*, (Online source, accessed on 03.06.2022). https://www.haberler.com/dunya/supermarket-katliamcisinin-gunlugu-ortaya-cikti-14950281-haberi/

Pehlivan, B. (06.05.2021). Kimin tutuklandığını biliyor musunuz? *Cumhuriyet*. (Online source, accessed on 02.06.2022) https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/baris-pehlivan/kimin-tutuklandigini-biliyor-musunuz-1833805

Pullukçu, E. (14.05.2020). Windows 10 etkinleştirme. *Microsoft.com/tr-tr/*. (Online source, accessed on 09.05.2022). https://answers.microsoft.com/tr-tr/windows/forum/all/windows-10-etkinle%C5%9Ftirme/103aeeff-b47c-4f36-9f29-abdad9b33cd3

Resmî Gazete. (07.04.2022). Milletlerarası mal satımına ilişkin sözleşmeler hakkında Birleşmiş Milletler antlaşması. (Online source, accessed on 09.05.2022). https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/04/20100407-1.htm

Sağtürk, Y. O. (2015). *Eyvah anne oldum.* Ankara: Bilgi Yayınevi, 2015. (Book blurb, online source, accessed on 02.06.2022). https://www.amazon.com/Eyvah-Anne-Oldum-Okyanuslari-Masallarla/dp/9752205704

Şahan, G. (2012). *Yaz Kampı,* İzmir: Tudem Yayınları. (E-book, online source, accessed on 02.06.2022). https://books.google.com.tr/books?id=9AoPEAAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Slobin, D. I. & Aksu. A. A. (1982). Tense, aspect, and modality in the use of the Turkish evidential. In P. J. Hopper (Ed.). *Tense and aspect: Between semantics and pragmatics* (pp. 185-200). John Benjamins.

Steingass, F. (1984). *A comprehensive Persian-English dictionary.* 7th Impression, Routledge & Kegan Paul.

Takan, A. (10.02.2021). Terörist miyim? *Korkusuz*. (Online source, accessed on 02.05.2022). https://www.korkusuz.com.tr/terorist-miyim.html

Tarus, İ. (1950). Kurban bıçağı. *Zafer Gazetesi.* 17.12.1950, 5.

Tultak, S. (19.11.2021). Meğer herkesin trafikten şikayeti varmış. *Büyük Mersin*, (Online source, accessed on 25.05. 2022). https://buyukmersin.com/gundem/meger-herkes-trafikten-sikayeti-varmis/

Türkiye Gazetesi. (20.05.2022). Depremi yaşamak. (Online source, accessed on 08.05.2022). https://m.turkiyegazetesi.com.tr/Genel/a17063.aspx

Valansi, K. (27.08.2015). Kahraman gibi. *Şalom*. (Online source, accessed on 02.06.2022). https://www.salom.com.tr/arsiv/koseyazisi/96264/kahraman-gibi

Vural, Ü. (02.03.2022). Vay be, biz meğer bir çağın sonunu yaşamışız! *Manşet Kayseri.* (Online source, accessed on 04.06.2022) https://www.kayserimanset.net/vay-be-biz-meger-bir-cagin-sonunu-yasamisiz-_m2613.html

Yalçın, Ö. (2020). Meğerki ne ola ki. *Hukuk ansiklopedisi.* (Online source, accessed on 03.06.2022). https://hukukbook.com/megerki-ne-ola-ki-oyku-yalcin/

Yeniçağ (14.05.2022). Nişantaşı'nda dolaştı. (Online source, accessed on 02.06.2022). https://www.yenicaggazetesi.com.tr/sarkici-gulsenin-makyajsiz-hali-hayrete-dusurdu-541638h.htm#9

Abbreviated Sources

AET Mütercim Ahmed Âsım Efendi, *Âsım Efendi tarihi: Osmanlı tarihi 1218-1224/1804-1809, inceleme, metin,* Cilt I, Editor: Ziya Yılmazer, İstanbul: Yazma Eserler Kurumu, 2015.

DK *Dede Korkut kitabı I, giriş, metin, faksimile*, 3rd Printing, Editor: Muharrem Ergin, Ankara: Türk Dil Kurumu, 1994.

G Mahmûd b. Kādî-i Manyâs, *Gülistan tercümesi: Giriş, inceleme, metin, sözlük,* Editor: Mustafa Özkan, Ankara: Türk Dil Kurumu, 1992.

KB Yusuf Has Hacip, *Kutadgu Bilig I, metin,* 5th Printing, Editor: Reşit Rahmeti Arat, Ankara: Türk Dil Kurumu, 2007.

ME Muhtesibzâde Mehmed Hâkî, *Mecma'u'l-Eşrāf, Hâkî'nin Şakâ'ik tercümesi,* Editor: Mehmet Yunus Yazıcı, İstanbul: Yazma Eserler Kurumu, 2021.

MN: Ṣadru'd-dīn Şeyhoğlu, *Marzubān-nāme tercümesi: İnceleme, metin, tıpkıbasım,* Editor: Zeynep Korkmaz, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1973.

SN Vol. I: Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemmed Zıllî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi,* I. Kitap, Editors: R. Dankoff, S. A. Kahraman, Y. Dağlı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006. (Topkapı Palace Library, Manuscript: Bağdat 304)

SN Vol. II: Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemmed Zıllî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi,* II. Kitap, Editors: Z. Kurşun, S.A. Kahraman, Y. Dağlı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1998. (Topkapı Palace Library, Manuscript: Bağdat 304)

Chapter 5

Kırgızcada Sözlüksel Kanıtsallık İşaretleyicisi *körsö*

Zhamila Arzybaeva

Giriş

Terim olarak adlandırmasını Latince *evidentia*'dan alan *evidentiality* dil araştırmaları dışında felsefe ve psikoloji alanlarında da kullanılır. İngilizce kaynaklarda genellikle *evidentiality*, Rusça kaynaklarda *эвиденциальность* (evidentsial'nost), Türkçe kaynaklarda *evidensiyel, delile dayalılık, kanıta dayalılık, kanıtsallık* gibi terimlerle karşılanan dilbilimsel kavram bilginin kaynağını bildiren işaretleyicileri ve stratejileri kapsar. Bu işaretler dilden dile farklılık gösterir (bk. Aikhenvald 2004: 17).

Diller kanıtsallığı çeşitli yollarla ifade eder. Dilbilgisel kanıtsallık çok sık rastlanan bir olgu değildir. İngilizce ve Fransızca gibi dillerde kanıtsallığı gösteren dilbilgisel bir işaret yoktur (Aikhenvald 2004: 17). Ancak bu tür diller *kanıtsallık stratejilerine* başvurur. Bunların başında sözlüksel araçlar gelir. Örnek olarak İngilizcedeki *evidently* 'besbelli', *obviously* 'açıkça görülüyor ki', Rusçadaki *okazıvayetsya* [оказывается] 'meğer' sözcükleri verilebilir.

Türk dilleri kanıtsallığı esas olarak dilbilgisel unsurlarla sağlar. Ancak gerektiği durumlarda sözlüksel kanıtsallık araçlarına da başvurulur. Johanson, *erken* kanıt işaretleyicisinin Türk dillerinde genellikle 'görmek', 'bakmak' fiillerinden türeyen, *belli(ki)* 'evidently' anlamına gelen ifadelerle pekiştirilebildiğini belirtir. Örnek olarak *qarasaq* (Karakalpakça: *Qarasaq olar qoŋisi eken*) ve *köreme* (Karaçay-Balkarca: *Ol ketgen köreme*) kullanımlarını verir (2000: 79). Buraya Kırgızca *körsö* ve 'görmek', 'bakmak'la ilgili diğer şekiller de (*karasa, tiktese* vb.) eklenebilir. Özellikle bu yazının da konusunu oluşturan *körsö* 'meğer', artık sözlükselleşmiş ve bir tür kanıtsallık belirteci olarak hareket etmektedir. Genellikle cümle başında bulunan *körsö*, cümle sonuna gelebilecek bir dilbilgisel kanıtsallıkla birlikte bilginin kaynağını çift işaretleyerek, anlamın açık hâle gelmesine olanak sağlamaktadır.

ÇA, 4 = Çıŋgız Aytmatov (2008). Çıgarmalarının cıynagı [Seçme Eserler], 4. Cilt, Hazırlayan: Abdıldacan Akmataliyev, Bişkek: Biyiktik.

ÇA, 5 = Çıŋgız Aytmatov (2008). Çıgarmalarının cıynagı [Seçme Eserler], 5. Cilt, Hazırlayan: Abdıldacan Akmataliyev, Bişkek: Biyiktik.

Kaynaklar

Aikhenvald, Y. A. (2003). Evidentiality in Typological Perspective. *Studies in Evidentiality*. Ed. Y. A. Aikhenvald, Y. A. & R. M. Dixon, Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 1-33.

Aikhenvald, Y. A. (2004). *Evidentiality*. Oxford & New York: Oxford University Press.

Aksu Koç, A. (2000). Some Aspect of the Acqusation Evidentials in Turkish". *Evidentials: Turkic, Iranian and Neighbouring Languages*, Ed. Lars Johanson & Bo Utas. Berlin & New York: Mouton de Gruyter, 15-28.

Aslan Demir, S. (2013). Türkmencede Kanıtsallık/Evidensiyellik. *Leyla Karahan Armağanı,* Ed. Ülkü Gürsoy, Figen Güler Dilek, Feyzi Ersoy, Yavuz Kartallıoğlu, Habibe Yazıcı Ersoy. Ankara: Akçağ Yayınları, 409-420.

Aslan Demir, S. (2014). Türkmencede eken. *Turcology and Linguistics, Éva Ágnes Csató Festschrift*, Ed. Nurettin Demir, Birsel Karakoç, Astrid Menz, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 21-30.

Aslan Demir, S. (2022). Yunus Emre'nin Şiirlerinde Bir Kategori Olarak Kanıtsallık. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (Özel Sayı):* 223-234.

Bacanlı, E. (2006). Türkçede Dolaylılık İşaretleyicilerinin Pragmatik Anlamları. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*. Cilt 3: 35-47.

Bacanlı, E. (2008). Türkiye Türkçesindeki -miş Ekinin Dolaylılık ve Dolaylılık-Dışı Kullanımlarında Zamansal Atıf. *bilig.* Sayı 44:1-24.

Csató, E. A. (2000). Turkish MİŞ and İMİŞ items. Dimensions of a functional analysis. *Evidentials*: *Turkic, Iranian and Neighbouring Languages*, Ed. Lars Johanson & Bo Utas. Berlin & NewYork: Mouton de Gruyter: 29-44.

Demir, N. (2012). Türkçede Evidensiyel. *bilig*, Sayı 62: 97-118.

DLT = Ercilasun, A. B. & Akkoyunlu, Z. (2015). *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk Giriş-Metin Çeviri Notlar-Dizin.* (2. bs.). Ankara: TDK Yayınları.

Dwyer, A. (2000), Direct and indirect experience in Salar. *Evidentials*. *Turkic, Iranian and neighbouring languages*, Ed. Lars Johanson & Bo Utas. Berlin &New York: Mouton de Gruyter, 45-61.

Efremov, N. (2010). Sredstva vırajeniya kosvennoy evidentsial'nosti v yakutskom yazıke [Средства выражения косвенной эвиденциальности в якутском языке]. *Sibirskiy filologiçeskiy jurnal,* 1: 152-156.

Efremov, N. (2011). Evidentsial'nost' v tyurkskih yazıkah (na materiyale yakutskogo yazıka) [Эвиденциальность в тюркских языках (на материале якутского языка)]. *Filologiçeskiye nauki.* Teoriya i praktika obşçestvennogo razvitiya, 4: 329-331.

Faller, M. (2002). *Semantics and pragmatics of evidentials in Cuzco Quechua (Ph.D Dissertation).* Standford University, Department of Linguistics. Erişim adresi: https://personalpages.manchester.ac.uk/staff/martina.t.faller/documents/thesis-a4.pdf

Friedman, V. (2003). Evidentiality in the Balkans with special attention to Macedonian and Albanian. *Studies in evidentiality,* Ed. A.Y. Aikhenvald - R. M. W. Dixon, Amsterdam: Benjamins, 189-218.

Greed, T. (2009). *Evidentiality in Tatar*. Helsinki Üniversitesi Genel Dilbilim Yüksek Lisans Tezi. Erişim adresi: https://www.academia.edu/6988647/Evidentiality_in_Tatar_2009

Greed, T. (2018). The Quotative in Bashkir. *Studia Orientalia Electronica,* 6, 23-55. Erişim adresi: https://www.academia.edu/38418547/The_Quotative_in_Bashkir_from_https_journal_fi_store_

İshakova, H. Nasilov, D. Nevskaya, İ. Şentsova, İ. (2007). Evidentsiayl'nost' v tyurkskih yazıkah [Эвиденциальность в тюркских языках], içinde *Evidentsial'nost' v yazıkah Evropı i Azii Sbornik statey pamiti Natalii Andreevnı Kozintsevoy*, Petersburg: Nauka, 469-518.

Johanson, L. (2003). Evidentiality in Turkic. *Studies in evidentiality*, Ed. Alexandra Aikhenvald. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 273-290.

Johanson, L. (2000). Turkic indirectives. *Evidentials*. *Turkic, Iranian and neighbouring languages*, Ed. Lars Johanson & Bo Utas. Berlin &New York: Mouton de Gruyter, 61-87.

Johanson, L. (2018). "Turkic İndirectivity", *The Oxford Handbook of Evidentiality.* Ed. Alexandra Aikhenvald. Oxford University Press, Oxford, United Kingdom.

Kaksin, A. (2013). Reprezentatsiya evidentsial'nosti i mirativnosti v hakasskom yazıke: sposobı i sredstva [Репрезентация эвиденциальности и миративности в хакасском языке: способы и средства], *Mir nauki, kul'turı, obrazovaniya*, 3 (40): 247-249.

Karakoç B., Kalieva K. (2022). *Kirghiz*. *The Turkic Languages,* Ed. L. Johanson and É. Á. Csató. London & New York: Routledge, 370-387.

Kılıç, F. (2004). *Kırgız Türkçesinde Bilgi Kipliği: Delile Dayananların Diğer Bilgi Kiplikleriyle İlişkisi.* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi

Kılıç, F. (2005). Kırgız Türkçesinde Algısal Delile Dayalılık. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C.2, S 1: 68-113.

Kiçeeva, K. (2018). Glagol'nıye formı so znaçeniyem evidentsial'nosti v hakaskom yazıke [Глагольные формы со значением эвиденциальности в хакассом языке], *Filologiçeskiye nauki. Voprosı teorii i praktiki,*1/79:121-124.

Koşeva, Ş. (2020). Reprezentatsiya evidentsial'nosti v karaçayevo-balkarskom yazıke [Репрезентация эвиденциальности в карачаево-балкарском языке], *Vestnik Çuvaşskogo gosudarstvennogo universiteta im. İ.Ya. Yakovleva*, 3/108), s. 59-67.

KTTS= *Kırgız tilinin tüşündürmö sözdügü, birinci bölük*, (2015). Ed. Abdıldacan Akmataliyev, Bişkek: Avraziya press.

Mehmet, G. (2012). Delile Dayalılık ve Salar Türkçesinde Öge Cümlelerle Delillendirilmiş Dolaylılık. *Dil Araştırmaları*, Sayı 11: 67-80.

Özbaykal, C. (2019). *Azericede Evidensiyel Kategorisi*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Plungian, V. (2001). The place of evidentiality within the universal grammatical space. *Journal of Pragmatics,* 33: 349-357.

Plungian, V. (2010). Types of verbal evidentiality marking: An overview. *Linguistic realization of evidentiality in European languages* içinde, Ed. G. Diewald, E. Smirnova, Berlin & New York: De Gruyter Mouton.

Skribnik, E. Ozonova, A. (2007). Sredstva vırajeniya zasvidetel'stvovannosti i mirativnosti v altayskom yazıke [Средства выражения засвидетельствованности и миративности в алтайском языке], *Evidentsial'nost' v yazıkah Evropı i Azii Sbornik statey pamiti Natalii Andreevnı Kozintsevoy*, Petersburg: Nauka, 519-551.

Straughn, C. A. (2011). *Evidentiality in Uzbek and Kazakh.* Library Faculty Publications. 3. Erişim adresi: https://neiudc.neiu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1004&context=lib-pub

Şalamay, O. (2012). İndirektivnıye glagolnıye formı v şorskom yazıke [Индиректив ные глаголные формы в шорском языке]. *Rossiyskaya tyurkologiya*, 1/6: 13-22.

Tuğlacı, G. (2019). Kanıtsallık Kategorisi Açısından -DI Biçimbirimi. *Türkbilig,* 2019/38: 153-161.

Tuğlacı, G. (2020). Özbekçede Dolaylılık Kategorisi. *Dil Araştırmaları,* Sayı: 26: 175-192.

Üzüm, M. (2022). Özbekçede Birinci Kişi ve Kanıtsallık Etkileşimi: -(i)bman ve ekanman, *Türk Dillerinde Artzamanlı ve Eşzamanlı Bakışlar*, Ed. Erkan Hirik, Neslihan Çelik, Seçil Hirik. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları, 359-384.

Willet, T. (1988). A Cross-linguistic survey of the grammaticalization of evidentiality. *Studies in Language,* 12/1: 51-97.

Chapter 6

Epistemicity in Spoken Turkish - A Preliminary Study

Julian Rentzsch

Introduction

The topic of this article is epistemicity as defined by Boye (2012), that is, the semantic domain comprising epistemic support (commonly referred to as epistemic modality) and epistemic justification (commonly referred to as evidentiality). The reasons for treating the two subdomains, which can also be investigated separately, together in this article are that they share a similar functional layer - in other words, they occupy similar positions in scope hierarchies -, that they are encoded by partly similar expression types in Turkish both in the lexical and in the grammatical domain, and that there is a certain semantic overlap between the two categories: expressions of epistemic justification occasionally bring about certain readings of epistemic support, and expressions of epistemic support sometimes imply either reasoning or a mode of perception. Moreover, both subdomains of epistemicity are strikingly under-researched in the Turkic languages, especially when it comes to the non-primitive expressions, i.e., expressions beyond suffixes and enclitics such as Turkish *-mIş*, *imiş*, and *-DIr*.

This study considers expressions that could be labelled either “grammatical” or “lexical”; i.e., items that function either as operators or as satellites (cf. Dik 1997: 51). There are deviating approaches; for example, Aikhenvald (2018: 4) reserves the term evidentiality (i.e., epistemic justification according to Boye’s terminology) for “a closed system of grammatical forms whose primary meaning is information source” and distinguishes it from all other expressions that encode “information source” (basically the same notions), including “[m]odal verbs, particles, parentheticals of various sorts”, etc. (Aikhenvald 2018: 5). Some scholars either explicitly or implicitly follow this approach; e.g., Johanson (2018), who labels the category *indirectivity*, considers suffixes and enclitics exclusively, with the result that the Turkic languages appear to be strikingly poor in evidential expressions,

Text VI: Çakır, Ruşen 25.01.2021. *Cumhur'dan Sonra Millet İttifakı'nda İşler Karışıyor*. https://www.youtube.com/watch?v=1pKxudOHI_M&t=560s (accessed 23.07.2022).

Text VII: Çakır, Ruşen 02.02.2021. *Bir Sivil İtaatsizlik Örneği: Aşağı Bakmayan Boğaziçililer*. https://www.youtube.com/watch?v=5j4wjoJr1iE (accessed 23.07.2022).

Text VIII: Çakır, Ruşen 11.02.2021. *Türk-Amerikan ilişkilerinde fırtınanın ilk sesleri*. https://www.youtube.com/watch?v=mL9UEkSc_YE (accessed 23.07.2022).

Text IX: Çakır, Ruşen 15.01.2022. *Siyasi İktidarın Öcalan Sevdası*. https://www.youtube.com/watch?v=ZBZoALgNlmc (accessed 23.07.2022).

Text X: Çakır, Ruşen 14.07.2022. *Cübbeli Ahmet Hoca'nın Gösterdiği: Cemaatlerin Vahhabilik Nefreti ve Korkusu*. https://www.youtube.com/watch?v=RGxX4uX6rBY (accessed 30.07.2022).

Text XI: Çakır, Ruşen 19.07.2022. *Kılıçdaroğlu Söylüyor Erdoğan Yapıyor*. https://www.youtube.com/watch?v=Yf94w7CR2ZE (accessed 30.07.2022).

Written sources

Çakır, Ruşen 24.08.2020. *Dokuz yıl sonra Metin Lokumcu'yu ve "Ama öldü efendim"i hatırlamak.* https://medyascope.tv/2020/08/24/dokuz-yil-sonra-metin-lokumcuyu-ve-ama-oldu-efendimi-hatirlamak/ (accessed 25.09.2022).

Çakır, Ruşen 12.02.2022. *Ruşen Çakır sordu, sosyal medyada lince maruz bırakılan ilahiyatçı Mustafa Öztürk yanıtladı.* https://medyascope.tv/2022/02/12/rusen-cakir-sordu-sosyal-medyada-lince-maruz-birakilan-ilahiyatci-mustafa-ozturk-yanitladi/ (accessed 01.08.2022).

Pamuk, Orhan 2002. *Kar.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Pamuk, Orhan 2014. *Kafamda Bir Tuhaflık.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ümit, Ahmet 2008 [[39]2015]. *Bab-ı Esrar.* İstanbul: Everest Yayınları.

Ümit, Ahmet 2010. *İstanbul Hatırası*. İstanbul: Everest Yayınları.

References

Aikhenvald, Alexandra Y. (2018). Evidentiality: The framework. In: Aikhenvald, Alexandra Y. (ed.). The Oxford handbook of evidentiality. Oxford: Oxford University Press, 1-44. https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198759515.013.1

Aksan, Yeşim et al. (2012). Construction of the Turkish National Corpus (TNC). In: *Proceedings of the Eighth International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2012)*. Istanbul, 3223-3227. http://www.lrec-conf.org/proceedings/lrec2012/papers.html (accessed 25.07.2022).

Auwera, Johan van der & Plungian, Vladimir A. (1998). Modality's semantic map. *Linguistic Typology* 2, 79-124.

Bermel, Neil & Knittl, Luděk (2012). Morphosyntactic variation and syntactic constructions in Czech nominal declension: corpus frequency and native-speaker judgments. *Russian Linguistics* 36, 91-119.

Boye, Kasper (2012). *Epistemic meaning. A crosslinguistic and functional-cognitive study.* (Empirical Approaches to Language Typology 43.) Berlin & Boston: De Gruyter Mouton.

Boye, Kasper (2018). Evidentiality: The notion and the term. In: Aikhenvald, Alexandra Y. (ed.). The Oxford handbook of evidentiality. Oxford: Oxford University Press, 261-272. https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198759515.013.13

Clauson, Gerard (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth-century Turkish*. Oxford: Clarendon Press.

Dik, Simon C. (1997). *The theory of Functional Grammar. Part 1: The structure of the clause.* Second, revised edition. Edited by Kees Hengeveld. Berlin & New York, Mouton de Gruyter.

Erk Emeksiz, Zeynep (2021). Visual perception verbs and degrees of certainty in Turkish: The case of görünmek and gözükmek. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi* 32: 2, 69-81.

Ersen-Rasch, Margarete I. (2004). *Türkische Grammatik für Anfänger und Fortgeschrittene.* Ismaning: Max Hueber Verlag.

Fiehler, Reinhard (2011). Mündliche Verständigung und gesprochene Sprache. In: Moraldo, Sandro M. (ed.). *Deutsch aktuell 2. Einführung in die Tendenzen der deutschen Gegenwartssprache*. Rom: Carocci, 83-107.

Heß, Michael Reinhard (2011). Towards explaining double passive marking in Turkish possibility verbs. *Acta Orientalia Hungarica* 64, 257-286.

Himmelmann, Nikolaus P. (2004). Lexicalization and grammaticization: Opposite or orthogonal? In: Bisang, Walter & Himmelmann, Nikolaus P. & Wiemer, Björn (eds.). *What makes grammaticalization? A look from its fringes and components*. (Trends in Linguistics. Studies and Monographs 158.) Berlin & New York: Mouton de Gruyter, 21-42.

Güncel Türkçe Sözlük. https://sozluk.gov.tr/ (accessed 31.07.2022).

Johanson, Lars (1971). *Aspekt im Türkischen. Vorstudien zu einer Beschreibung des türkeitürkischen Aspektsystems.* (Studia Turcica Upsaliensia 1.) Uppsala.

Johanson, Lars (2018). Turkic indirectivity. In: Aikhenvald, Alexandra Y. (ed.). The Oxford handbook of evidentiality. Oxford: Oxford University Press, 510-524. https://doi.org/10.1093/oxfordhb/ 9780198759515.013.24

Koch, Peter & Oesterreicher, Wulf 1985. Sprache der Nähe - Sprache der Distanz. Mündlichkeit und Schriftlichkeit im Spannungsfeld von Sprachtheorie und Sprachgeschichte. *Romanistisches Jahrbuch* 36, 15-43.

Kubbealtı Lugatı. http://www.lugatim.com/ (accessed 31.07.2022).

Linell, Per (1982). *The written language bias in linguistics*. (Studies in Communication 2.) Linköping: University of Linköping.

Pearson, Hazel (2021). Attitude verbs. In: Gutzmann, Daniel & Matthewson, Lisa & Meier, Cécil & Rullmann, Hotze & Zimmermann, Thomas Ede & Voloshina, Dina (eds.). The Wiley Blackwell companion to semantics. Vol. 1. Hoboken: Wiley, 121-142.

Plungian, Vladimir A. (2001). The place of evidentiality within the universal grammatical space. *Journal of Pragmatics* 33, 349-357.

Radloff 1866-1904. *Proben der Volkslitteratur der türkischen Stämme*. Vol. 1-10. St. Petersburg: Tipografija Imperatorskoj Akademii Nauk.

Redhouse, James (1968). *Redhouse Türkçe/Osmanlıca-İngilizce Sözlük*. İstanbul [Reprint: İstanbul: SEV Matbaacılık ve Yayıncılık 1999].

Rentzsch, Julian (2005). Aspect in Turkish constituent clauses. *Turkic Languages* 9, 45-64.

Rentzsch, Julian (2011). Issues of grammaticalisation in Turkic modal constructions. *Acta Orientalia Hungarica* 64, 453-474.

Rentzsch, Julian (2012). Modality in Turkic between arbitrarity, grammaticality and lexicality. In: Kincses-Nagy, Éva & Biacsi, Mónika (eds.). *The Szeged conference. Proceedings of the 15th International Conference on Turkish Linguistics held on August 20-22, 2010 in Szeged*. (Studia Uralo-Altaica 49.) Szeged 2012: Department of Altaic Studies, 469-482.

Rentzsch, Julian (2013). Türk Dillerinde Kipsellik ve Kipselliğin Anlambilimsel Haritası. *Bilig* 67, 129-168.

Rentzsch, Julian (2015). *Modality in the Turkic languages. Form and meaning from a historical and comparative perspective*. (Studien zur Sprache, Geschichte und Kultur der Turkvölker 18.) Berlin: Klaus Schwarz Verlag.

Rentzsch, Julian & Erk Emeksiz, Zeynep (2022). Perception verbs in Old Anatolian Turkish. A preliminary survey. *Turkic Languages* 26, 60-90.

Selting, Margret et al. (2009). Gesprächsanalytisches Transkriptionssystem 2 (GAT 2). *Gesprächsforschung - Online-Zeitschrift zur verbalen Interaktion* 10, 353-402.

Stefanowitsch, Anatol (2020). *Corpus linguistics: A guide to the methodology*. (Textbooks in Language Sciences 7.) Berlin: Language Science Press.

Steuerwald, Karl (1988). *Türkisch-deutsches Wörterbuch*. Wiesbaden: Harrassowitz.

Sun, Jackson T.S. (2018). Evidentials and person. In: In: Aikhenvald, Alexandra Y. (ed.). The Oxford handbook of evidentiality. Oxford: Oxford University Press, 47-64. https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198759515.013.2

Türkçe Sözlük. http://www.dildernegi.org.tr/TR,274/turkce-sozluk-ara-bul.html (accessed 31.07.2022).

Viberg, Åke 1983. The verbs of perception: A typological study. *Linguistics* 21, 123-162.

Wehr, Hans (1985). *Arabisches Wörterbuch für die Schriftsprache der Gegenwart. Arabisch-Deutsch*. Wiesbaden: Harrassowitz.

Wiemer, Björn 2018. *Catching the elusive. Lexical evidentiality markers in Slavic languages. (A questionnaire study and its background.)* (Slavolinguistica 23.) Berlin: Peter Lang.

Wilkens, Jens (2021). *Handwörterbuch des Altuigurischen. Altuigurisch-Deutsch-Türkisch*. Göttingen: Universitätsverlag Göttingen.

Chapter 7

General Tendencies in the Semantics of Evidentials in Uzbek

Melike Üzüm

Introduction

Studies on Turkic languages show that Uzbek has a comprehensive evidential system similar to Kazakh, Uyghur, and Turkmen according to the number of evidentials (Johanson 2018; Straughn 2011). Based on the corpus used in this study and the academic literature, evidentials in Uzbek can be listed as *(e)mish, -(i)bdi, ekan, shekilli, chog'i, bolip*, and in some cases *-gan*, which implies the source of information (see Straughn 2011; Rentzsch 2015; Johanson 2018). In the evidential system of Uzbek, some of the traditional evidentials preserve their original value, one evidential has been specialized in a certain subcategory (*(e)mish*: reportive), and new evidentials have developed to indicate specific evidence types (*shekilli* and *chog'i,* etc.: synchronous evidence).

In Uzbek, the evidential-postterminal marker *-(i)bdi* denotes the remnants left after an event has occurred. In other words, the convergence of aspect and evidentiality occurs within the same linguistic layer as a result of grammaticalization, progressing from the postterminal to evidential by emphasizing the remnants or traces. However, other evidentials are used following the aspect marker when the predicate is a verb. In these cases, aspect markers can be used alone if the speaker prefers not to mark the source of the information, or they can be combined with evidential markers. This view coincides with Johanson's (2000; 2003) contrast between markedness and unmarkedness.

In terms of participant interaction with evidentials, the literature briefly touches upon the interaction between first person agents and evidentiality. Generally, the meanings emerging from this interaction are listed as follows: non-intentional, non-volitional, lacking in control, and becoming aware of what is happening (Aikhenvald 2004: 220). Studies on Turkish illustrate that the meaning of

PASS	passive
PL	plural
POSS	possessive
POST	postterminal
POSTP	postposition
PRO	pronominal n
PRON	pronoun
PRS	present
PAST	past
Q	interrogative clitic
SG	singular

Corpus

KK: Abdulhamid Sulayman Cho‘lpon (1936, 2000). *Kecha va Kunduz*. Toshkent: Sharq Nashriyoti. 288 p.

MCh: Abdulla Qodiriy (1929). *Mehrobdan Chayon.* Semerkand: O’z Nashr. 248 p.

EO: Mamatqul Xazratqulov (1995). *Eshiklar ochiq.* Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaaijodiy uyi. 197 p.

OBQ: O‘lmas Umarbekov (1970, 2018). *Odam Bo‘lish Qiyin*. Toshkent: Yoshlar Nashriyot uyi. 213 p.

BX: Oybek (1963). *Bolalik Xotiralarim*. Toshkent: Esh Gvardiya. 273 p.

OQD: Tog‘ay Murod (1993). *Otamdan Qolgan Dalalar*. Toshkent: Sharq Nashriyot. 272 p.

References

Aikhenvald, Alexandra Y. (2004). *Evidentiality*. Oxford: University Press.

Akobirov, F. S. et al. (1981). *O‘zbek tilining izohli lug‘ati*, II C-X. Z. M. Ma’rufov (ed.). Moskva: rus tili nashriyoti.

Bodrogligeti, András J. E. (2003). *An Academic Reference Grammar of Modern Literary Uzbek*, VOL. 1, 2. Muenchen: LINCOM.

Boeschoten, Hendrik (2022). Uzbek. In L. Johanson, E. A. Csato (Eds.), *The Turkic Languages* (pp. 388-408). London and New York: Routledge.

Csató, Éva A. (2000). Turkish MIŞ and IMIŞ-items. Dimensions of a functional analysis. In L. Johanson & B. Utas (Eds.), *Evidentials. Turkic,* Iranian *and Neighbouring Languages* (pp. 29-44). Berlin, New York: Mouton de Gruyter.

CTILD: https://ctild.sitehost.iu.edu/Main/Uzbek-EnglishDictionary. Erişim tarihi: 26.11.2022

Curnow, Timothy J. (2002). Types of Interaction between Evidentials and First-Person Subjects. *Anthropological Linguistics*, Vol. 44, 2: 178-196.

Ergin, Selma (1997). Özbek Halk Masalları (Bir Bår Èken/Transkripsiyon-İnceleme). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Gül, Demet (2017). Evidentiality in Turkish: Native Speaker Judgment. *International Journal of Language Academy*, Volume, 5/7: 17-29.

Hyland, Ken (1998). *Hedging in Scientific Research Articles*. Netherlands: John Benjamins Publishing Company.

Iatridou, Sabine (2000). The Gramatical Ingredients of Counterfactuality. *Linguistic Inquiry 31/2 Spring*, 231-270.

Johanson, Lars (2000). Turkic Indirectives. In L. Johanson & B. Utas (Eds.), *Evidentials. Turkic, Iranian and Neighbouring Languages* (pp. 61-87). Berlin, New York: Mouton de Gruyter.

Johanson, Lars (2003). Evidentiality in Turkic. In A. Y. Aikhenvald & R. M. W. Dixon (Eds.), *Studies in Evidentiality* (pp. 273-290). Amsterdam, Philadelphia: Benjamins.

Johanson, Lars (2018). Turkic Indirectivity. In A. Y. Aikhenvald (Ed.), *The Oxford Handbook of Evidentiality* (pp. 511-525). Oxford: Oxford University Press.

Johanson, Lars (2021). *Turkic.* Cambridge: Cambridge University Press.

Karakoç, Birsel (2005). Das finite Verbalsystem im Nogaischen. *Turcologica 58*. Wiesbaden: Harrassowitz.

Kononov, A. N. (1960). *Grammatika sovremennogo uzbekskogo literaturnogojazyka*. Moskva: Izdatel'stvo Akademii Nauk.

Landmann, Angelika (2010). *Usbekisch, Kurzgrammatik*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

Öztürk, Rıdvan (2005). *Özbek Türkçesi El Kitabı*. Konya: Çizgi Kitabevi.

Palmer, F. Robert (2001). *Mood and Modality*. Cambridge: Cambridge University Press.

Plungian, Vladimir A. (2001). The place of evidentiality within the universal grammatical space. *Journal of Pragmatics,* 33: 349-357.

Rahmatullayev, Shavkat (2003). *O'zbek Tilining Etimologik Lug'ati II (arab so'zlari va ular bilan hosilalar)*. Taskent: Universitet Nashriyoti.

Rentzsch, Julian (2006). Actionality Operators in Uyghur. *Turkic Languages*, 10:193-219.

Rentzsch, Julian (2015). *Modality in the Turkic Languages: Form and Meaning from a Historical and Comparative Perspective.* Berlin: Klaus Schwarz Verlag.

Saçkesen, Ahmet (2010). Özbek Masallarının Tip ve Motif Yapısı. Doktora Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Schönig, Claus (1997). *Finite Prädikationen und Textstruktur im Babur-name.* Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

Slobin, Dan I. (2016). Thinking for Speaking and the Construction of Evidentiality in Language Contact. In M. Güven, D. Akar, B. Öztürk, & M. Kelepir (Eds.), *Exploring the Turkish Linguistic Landscape: Essays in honor of Eser Erguvanlı-Taylan* (pp. 105-120). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Slobin, Dan I., Aksu, Ayhan A. (1982). "Tense, Aspect and Modality in the Use of the Turkish Evidential". In P. J. Hopper (Ed.), *Tense-Aspect: Between Semantics & Pragmatics* (pp. 185-200). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamin Publishing Co.

Straughn, Chirstopher A. (2011). *Evidentiality in Uzbek and Kazakh.* Library Faculty Publications. 3. Retrieved July 15, 2022, from https://neiudc.neiu.edu/lib-pub/3

Tuğlacı, Gülşah (2020). Özbekçede Dolaylılık Kategorisi. *Dil Araştırmaları,* Bahar, 26: 175-192.

Üzüm, Melike (2019). Epistemik Kiplik İşaretleyicilerinin Söz Dizimsel Özellikleri: Özbek ve Türkiye Türkçesi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 23, 2: 452-492

Üzüm, Melike (2023a). The development and functions of the inferential marker *chog'i* in Uzbek. *Acta Linguistica Academica,* 70/1: 109-138.

Üzüm, Melike (2023b). Dilbilgisel Kanıtsallık İşaretleyicilerinin Sözlükselleşmesi: Özbek Türkçesinde mish-mish(lar). *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* 57: 315-334.

Zenker, Julius T. (1994). *Türkisch-arabisch-persisches Handwörterbuch*. Hildesheim Zürich New York Georg Verlag.

Chapter 8

Türkmencenin Kanıtsallık Sistemi

Sema Aslan Demir

Giriş

Bu çalışmada, Oğuz grubu Türk dillerinden biri olan Türkmencenin kanıtsallık (evidentiality) sistemi, kanıtsallığın kavramsallaştırılma biçimi, anlamsal değerler ve gramatikal işaretleyiciler dikkate alınarak betimlenmeye çalışılacaktır. Konuşurun cümlesinde yer alan bilginin kaynağının veya bilginin ne şekilde elde edildiğinin gramatikal olarak kodlanması, kanıtsallığın ana işleyişini oluşturur. Kanıtsallığın birincil anlamı, konuşurun cümlesinde ifade edilen bilginin, doğru olup olmadığına bağlı olmaksızın, kaynağı ve bilginin elde edilme biçimidir (Aikhenvald 2004: 3). Kanıtsallık kategorisinde bilgi türleri *doğrudan* ve *dolaylı* olarak kavramsallaştırılma eğilimindedir. Doğrudan kanıtsallar (direct evidentials) bilgiye aracısız erişime işaret eder ve bilgi kaynağının görerek, duyarak veya diğer duyularla kanıtlanmış (attested) olmasını içerir (Willet 1988). Bilgi kaynağına ulaşma bağlamında görsel duyuya (visual perception) diğer duyulardan görece daha fazla doğrudanlık atfeden bir hiyerarşi de vardır. Faller'in (2002: 50) sunduğu bilgiye kişisel erişim hiyerarşisinde soldan sağa doğru ilerlendikçe akıl yürütme ve çıkarım yapma düzeyi de artmaktadır: KATILIMLI > GÖRSEL > İŞİTSEL > DİĞER ALGILARA DAYALI > MANTIKSAL > VARSAYIMSAL. Bununla birlikte her bilgiye görme yoluyla erişmek mümkün değildir. Yalnız koku duyusuyla (olfactory) *Burada gaz kaçağı var* (kokusundan anladım) veya diğer duyularla erişilebilir olan bilgiler de vardır: *su çok sıcak* (dokunarak anladım), *yemek çok acı* (tadarak anladım) (bk. Bergqvist 2023: 189; Bergqvist ve Kittilä 2020: 7). Dolaylı kanıtsallar ise bilgiye aktarım, çıkarım yapma vb. süreçlerle erişmeyi ifade eder. Willett 1988'de aktarımsal (reported) bilgi ikinci el, üçüncü el veya folklorik olarak kavramsallaştırılır. İkinci el bilgide aracı sayısı bir, üçüncü el bilgide iki, söylentiye dayalı ya da folklorik bilgide belirsiz/çok sayıdadır (Faller 2002: 51). Çıkarımsal (inference) dolaylı bilgiye ise sonuçlardan (results) veya mantıksal yolla (reasoning) erişilebilir (Willett 1988).

Örneklerin alındığı kaynaklar ve kısaltmaları

(GN) *Güneş*. No: 6. Türkmenistanyň Bilim Ministrligi, 2019.

(DE) *Dünýä Edebiýaty* (Žurnal). Maý-Iýun 2019 (3). Türkmen Döwlet Neşriýat Gullugy. 2019.

(GE) *Görogly Eposy.* Hzr. Ata Gowşudow, Mäti Kösäýew. Aşgabat: Türkmenistan Neşirýaty. 1980.

(GRŞ) Göreş. Çary Aşyr. Aşgabat: Türkmenistan neşriýaty. 1986.

(SE) *Saýlanan Eserler*. Berdi Kerbabaýew. Aşgabat: Magaryf. 1992.

(S) *Seljuklar*. Jumagledi Mülkiýew. Aşgabat: Türkmen Döwlet Neşirýat Gullugy. 2010.

(A) *Akpamyk.* Türkmen halk ertekisi. Aşgabat: Türkmen Döwlet Neşirýat Gullugy. 2014.

(D) *Derdeser*. Kakamyrat Ataýew. 2013.

(M) https://www.milliyet.com.tr/egitim/demek-ki-nasil-yazilir-tdkya-gore-demekki-kelimesinin-dogru-yazilisi-nedir-6416278

(TEM) https://museum.gov.tm/tm/museum/118

(EKK) https://tmcars.info/tm/others/3217029346/el-kesde-keteni-koynek

Kaynaklar

Aikhenvald, A. Y. (2004). *Evidentiality*. Oxford: Oxford University Press.

Aikhenvald, A. Y. (2015). Evidentials: Their links with other grammatical categories. *Linguistic Typology* 19 (2), 239-277.

Amannepesow, K., Arazkulyýew, S., Metnepesow K. (1994). Garagalpagystan Türkmenleri. Aýdogdyýew, M. (Ed.). *Dünýä Türkmenleri* içinde (ss. 42-44). Aşgabat: Ruh.

Amansaryýew, J. (1970). *Türkmen Dialektologiyasy*. Aşgabat: Türkmenistan Neşriýaty.

Andersen, H. (2006). Grammation, regrammation, and degrammation: Tense loss in Russian. *Diachronica* 23 (2), 231- 258.

Arazkulyýew, K. (1987). *Garagalpagystan Türkmen Gepleşiklerinde Garyndaşlyk Terminleri*. Aşgabat: Ilym.

Aslan Demir, S. (2013a). Türkmencede kanıtsallık/ evidensiyellik. *Leyla Karahan Armağanı* içinde (s.409-420). Ankara: Akçağ Yayınları.

Aslan Demir, S. (2013b). Truhmen: Kuzey Kafkasya'da Tarihi Bir Türkmen Diaspora Değişkesi. *Tehlikedeki Türk Dilleri Dergisi* 2 (2), 75-87.

Aslan Demir, S. (2016). *Görünüş Kategorisi: Türkmence Örneği.* Ankara: Grafiker.

Aslan Demir, S. (2023). Türkmencenin kanıtsallık sisteminde görme algısına dayalı yeni bir dolaylılık işaretleyicisinden söz edilebilir mi? Türkbilig (46), 379-387.

Bacanlı, E. (2013). Türkçede durağan ve sonuçsal durum bildiren şekiller. *6. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri* (20-25 Ekim 2008) (s. 567-580). Ankara: TDK.

Baskakov, N. A. vd. (1970). *Grammatika Turkmenskogo Yazıka I: Fonetika i Morfologiya*. Aşhabad.

Berdiyew, R. 1988. *Türkmen Diliniň Dialektlerinde we Gepleşiklerinde İşlikler*. Aşgabat: Ylym.

Bergqvist, H. (2023). Seeing and knowing: Direct evidentials revisited. *Functions of Language* 30: 2 (2023), pp. 183-208.

Bergqvist, H. ve Kittilä, S. (2020). Epistemic perspectives: Evidentiality, egophoricity, and engagement. In: Bergqvist, Henrik & Seppo Kittilä (eds.) *Evidentiality, egophoricity, and engagement* (Studies in Diversity Linguistics 30). Berlin: Language Science Press. 1-22.

Clark, L. (1998). *Turkmen Reference Grammar*. Turcologica 34. Wiesbaden: Harassowitz Verlag.

Csató, É. Á. (2000). Turkish MİŞ- and İMİŞ- items, Dimensions of a functional analysis, L. Johanson, B. Utas içinde, *Evidentials: Turkic, Iranian and neighbouring languages* (s. 29-43), Berlin-New York: Mouton de Gruyter.

Çaryýarow, B. (1969). *Günorta-Günbatar Türki Dillerde İşlik Zamanları*. Aşgabat.

Demir, N. (2012). Türkçede evidensiyel. *Bilig*, 62 (Yaz). 97-118.

Durdyýew, M., Kadyrow, Ş. (1991). *Dünýädäki Türkmenler*. Aşgabat: Harp.

Faller, M. T. (2002). Semantics and pragmatics of evidentials in Cuzco Quechua (Ph.D Dissertation). Standford University, Department of Linguistics. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/31521432_Semantics_and_Pragmatics_of_Evidentials_in_C uzco_Quechua/link/559151ec08ae47a349109774/download

Johanson, L. (2000). Turkic indirectives. L. Johanson, B. Utas içinde, *Evidentials: Turkic, Iranian and neighbouring languages* (s. 61-88), Berlin-New York: Mouton de Gruyter.

Johanson, L. (2003). Evidentiality in Turkic. A. Y. Aikhenvald, R.M.W. Dixon içinde, *Studies in evidentiality* (s. 273-290), Amsterdam: Benjamins.

Johanson, L. (2018). Turkic indirectivity, A. Y. Aikhenvald içinde, *The Oxford Handbook of Evidentiality* (s. 510-524), Oxford: Oxford University Press.

Nedjalkov V. P., Jaxontov S. (1988). The typology of resultative constructions. V. P. Nedjalkov (Ed), *Typology of resultative constructions* (s. 3-62). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Plungian, V. A. (2010). Types of verbal evidentiality marking: An overview, G. Diewald, E. Smirnova içinde, *Linguistic realization of evidentiality in European languages* (s. 15-58), Berlin-New York: De Gruyter Mouton.

Plungian, Vladimir A. (2001). The place of evidentiality within the universal grammatical space. *Journal of Pragmatics* 33 (2001) 349-357.

Sakhatova, G. (2021). eken v tjurkmenskom jazyke: Modal'noe slovo ili modal'naja častitsa? *Rossijskaja T'urkologija.* Issue 1-2 (30-31), 149-156.

Söýegow, M. vd. (2000). *Türkmen Diliniň Grammatikasy: Morfologiýa*. Aşkabat: Ruh.

Tatevosov, S. (2001), From resultatives to evidentials: Multiple uses of the Perfect in Nakh-Daghestanian languages. *Journal of Pragmatics* 33 (2001), 443-464.

Üzüm, M. ve Gökter Gençer, B. (2020). "Sözde" ve "Demek" sözcükbirimlerinin anlam ve işlev değişimi. *Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 22: 27-38.

Willett, T. (1988). A Cross-linguistic survey of the grammaticalization of evidentiality. *Studies in Language* 12 (1), 51-97.

Chapter 9

Eski Anadolu Türkçesinde Kanıtsallık Kategorisi

Mevlüt Erdem

Giriş

Cümlenin en temel üyesi olan eylem/yüklem üzerinde önemli kategoriler bulunur. Geleneksel çalışmalarda zaman ve kip iki önemli eylem çekimi kategorisidir. Bu iki temel kategoriye Slav dillerinin önemli dilsel bir özelliğini gösteren görünüş kategorisi de eklenmiştir. 1980'lerden itibaren kanıtsallık da ayrı bir eylem kategorisi olarak yukarıdaki kategorilere dâhil edilmiştir (kanıtsallık kategorisinin gelişimi için bk. de Haan 2012). Zaman zaman birbirleriyle örtüşen bu dört kategori, dünya dillerinin birçoğunda göreceli olarak merkezî konumdadır. Fakat bu kategoriler dillerde benzer biçimde kodlanmaz. Bir dilde bir kategori çekimsel bir eylem kategorisi ile açıklanırken diğerinde başka bir dilsel araçla ifade edilebilmektedir. Yukarıda bahsedilen kategoriler bir biçimde bitimlilikle (finiteness) ilişkilidir. Birçok dilde Zaman-Görünüş-Kip-Kanıtsallık bitimli cümlelerle sınırlıdır ama sınırlı da olsa bazı dillerde bitimsiz cümlelerde de görülebilir.

Türkçede kanıtsallık kategorisi bilginin kaynağını belirlemede oldukça önemlidir. Modern Türkçede dolaylı olmayan (direct) ve dolaylı (indirect) yollarla ifade edilen kanıtsallık kategorisi Türk dillerinde Modern Türkçeden kısmen farklılaşır (Johanson 2018). Bu çalışmada, Modern Türkçenin önemli bir evresi olan 13-15. yüzyılları kapsayan Eski Anadolu Türkçesinde özellikle dolaylı kanıtsallık kategorisinin çeşitli özellikleri ve bu kategorilerin diğer zaman-görünüş bileşenleriyle ilişkisi incelenecek ve Eski Anadolu Türkçesinde kanıtsallık kategorisinin genel bir görüntüsü ortaya çıkarılacaktır.

1. Kanıtsallık

Diller, bilginin kaynağını aktarmada farklı davranabilirler. Kanıtsallık, bilginin kaynağını aktarma biçimiyle ilgilidir ve bilginin kaynağını gösteren veya

Bu araştırmada Eski Anadolu Türkçesinde özellikle dolaylı kanıtsallık kategorisinin temel nitelikleri dönemi temsil eden eserlerden gelen örneklerle belirlenmeye çalışılmıştır. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda, kompleks yapıdaki zaman-görünüş-kip-kanıtsallık kategorilerini eser ve özellikle yazın türü temelinde çalışmak hem dönemin eserlerini hem de bu kategorilerin gelişimini ve sınırlarını anlamaya katkı sağlayacaktır.

Metinler

DKK Ergin, Muharrem (1997). *Dede Korkut Kitabı Giriş-Metin-Faksimile.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

FBŞ Hazai, György; Tietze, Andreas (2006). *Ferec ba'd eş-şidde "Freud nach Leid" (Ein frühosmanisches Geschichtenbuch).* Berlin: Klaus Schwarz Verlag.

FBŞ-1 Kavruk, Hasan; Çaldak, Süleyman, Yoldaş, Kâzım (2000). *El-Ferec Ba'de'ş-Şidde (Karşılaştırmalı Metin) I.* Malatya.

FBŞ-2 Kavruk, Hasan; Çaldak, Süleyman, Yoldaş, Kâzım (2004). *El-Ferec Ba'de'ş-Şidde (Karşılaştırmalı Metin) II.* Malatya: Özserhat Yayıncılık.

HAR Timurtaş, Faruk K. (1971). *Şeyhî'nin Harnâmesi.* İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

KE Yılmaz, Emine; Demir, Nurettin; Küçük, Murat (Haz.) (2013). *Kısas-ı Enbiya (Metin, Sözlük-Dizin, Notlar).* Ankara: Türk Dil Kurumu.

KG Erdem, Melek (1992). *Kitab-ı Güzide (76a-134a) İnceleme-Metin-Sözlük.* Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi.

MRZ Korkmaz, Zeynep (1973). *Sadru'd-dīn Şeyhoğlu Merzubān-nāme Tercümesi İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım.* Ankara: Türk Dil Kurumu.

SN Dilçin, Cem (1991). *Süheyl ü Nev-bahār.* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.

YZ Taş, İbrahim (2010). *Şeyyâd Hamza Yûsuf u Zelîhâ.* <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>, (ET: 25.12.2008).

Kaynaklar

Aikhenvald, Alexandra Y. (2006). Evidentiality in Grammar. Brown, K. (Ed.), *Encyclopedia of Language & Linguistics (Second edition).* Boston, MA: Elsevier. 320-325.

Aikhenvald, Alexandra Y.; Dixon R. M. W. (Ed.) (2003). *Studies in Evidentiality.* Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Aikhenvald, Alexandra Y. (2004). *Evidentiality.* Oxford: Oxford University Press.

Aslan Demir, Sema (2021). Yunus Emre'nin Şiirlerinde Dilbilimsel Bir Kategori Olarak Kanıtsallık. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 22: 223-234.

de Haan, Ferdinand (2001). The Place of Inference within the Evidential System. *International Journal of American Linguistics* 67: 193-219.

de Haan, Ferdinand (2005). Encoding speaker perspective: Evidentials. Zygmunt Frajzyngier, A. H., David S. Rood (Ed.), *Linguistic Diversity and Language Theories.* Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 379-397.

de Haan, Ferdinand (2012). Evidentiality and Mirativity. Binnick, R. I. (Ed.), *The Handbook of Tense and Aspect.* Oxford: Oxford University Press. 1020-1046.

Demir, Nurettin (2012). Türkçede Evidensiyel. *bilig* (62): 97-118.

Gülsevin, Gürer (1997). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler.* Ankara: Türk Dil Kurumu.

Johanson, Lars (2003). Evidentiality in Turkic. Aikhenvald, A. Y.; Dixon, R. M. W. (Ed.), *Studies in Evidentiality.* Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 273-290.

Johanson, Lars (2000). Turkic indirectives. Johanson, L. U., Bo (Ed.), *Evidential Turkic, Iranian and Neighbouring Languages.* Berlin, New York: Mouton de Gruyter. 61-87.

Johanson, Lars (2018). Turkic Indirectivity. Aikhenvald, A. Y. (Ed.), *The Oxford Handbook of Evidentiality.* Oxford University Press: Oxford. 510-524.

Johanson, Lars; Utas, Bo (Ed.) (2000). *Evidentials Turkic, Iranian and Neighbouring Languages.* Berlin, New York: Mouton de Gruyter.

Kerslake, Celia (2022). Ottoman Turkish. Johanson, L. C., Éva Á. (Ed.), *The Turkic Languages.* London & New York: Routledge. 174-194.

Korkmaz, Zeynep (1973). *Sadru'd-dīn Şeyhoğlu Merzubān-nāme Tercümesi İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım.* Ankara: Türk Dil Kurumu.

Mansuroğlu, Mecdut (1959). Das Altosmanische. Deny, J. e. a. (Ed.), *Philologiae Turcicae Fundamenta 1.* Wiesbaden: Steiner. 161-182.

Palmer, Frank (2003). Modality in English: Theoretical, descriptive and typological issues. Facchinetti, R. M. K. F. P. (Ed.), *Modality in Contemporary English.* Berlin, New York: Mouton de Gruyter. 1-17.

Tezcan, Semih (2012). Eski Anadolu Türkçesi ve Yunus Emre Şiirlerinin Dili Üzerine. In Ocak, A. Y. (Ed.), *Yunus Emre.* Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. 97-123.

Üzüm, Melike (2019). *Eski Anadolu Türkçesinde Epistemik Kiplik Kısas-ı Enbiya Örneği.* Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.

Willett, Thomas (1988). A Cross-Linguistic Survey of the Grammaticization of Evidentiality. *Studies in Language* 12(1): 51-97.

Chapter 10

Ankara Ağızlarında Kanıtsallık ve Geçmiş Zaman Kullanımı: {*-(y)ImIşDI*}

Nurettin Demir

Giriş

Türk dillerinde bitimli fiillere gelen biçimbirimlerin sayısında, birlikte kullanılabilirliklerinde ve işlevlerinde büyük bir çeşitlilik görülür. Fiil çekiminde karmaşık gelişmeler; görünüş/zaman eklerinde yenilenmeler, ek işlevlerinde genişlemeler veya daralmalar, benzer işlevleri farklı biçimbirimlerin üstlenebilmesi gibi nedenlerle ortaya çıkar. Benzer gelişmeler, standart dilden ciddi farklılık gösteren yerel varyantlarda da görülür. Ne var ki farklı yapılara, dizilişlere veya işlevlere rağmen araştırmalarda ağızlara özgü ekleri standart dildeki biçimsel veya işlevsel açıdan benzer yapılarla paralellik kurarak belirlemek, adlandırmak ve işlev açısından özdeşleştirmek alışılmıştır (bk. Demir 2007a).

Bu yazıda isim cümlelerinde ya da sınırlararasılık işaretleyicileri *{-(X)r}, {-Iyor}* ve gelecek iaşretleyicisi *{-(y)AcAK}* almış fiil cümlelerinden sonra, kanıtsallık ve zaman işaretleyicilerinin beraber kullanıldığı *{-(X)mIşdI}, {-(X)rmIşdI}, {-Iyormuşdu}, {-(y)AcA:mIşdI}* gibi birliklere odaklanılacaktır. Bu yapılar, isim cümlelerinden sonra ya da sınırlararasılık (intraterminal) işaretleyicileri *{-(X)r}* ve *{-Iyor}*, gelecek işaretleyicisi *{-(y)AcAk}* ile kanıtsallık işaretleyici *imiş*'in ekleşmiş biçimleri ve bunların üzerine gelen geçmiş işaretleyicisi *idi*'nin birlikte kullanılmasıyla oluşmaktadır. Yapının sonunda yer alan, asıl araştırma konumuz olan *{-(I)mIşdI}* biçimi, doğrudan fiile gelen postterminal *-mIş+(I)dI* ile karıştırılmamalıdır *{-mIştI}* hakkında bk. Johanson 2012: 720-23).

Çalışmanın verileri, kaynak gösterilmediyse TÜBİTAK tarafından 2008-2010 yılları arasında desteklenen 107K482 nolu *Ankara Ağızlarının Dokümantasyonu* (ANADOK) adlı proje sırasında yaptığım derlemelerden alınmıştır. Araştırma bölgemizde söz konusu yapılarda artlık-önlük uyumu tamdır, dudak uyumu ise Kuzey ve Kuzeybatıda kalan ağızlarda sapmalar görülmekle birlikte yaygındır. Bu

Yazıda ele aldığımız yapının üçüncü kişiler dışında kullanılışına bizim örneklerimizde rastlanmaz. Kanıtsallığın hangi işlevlerinin bu şekilde geçmiş olarak işaretlendiğine bakınca da daha çok aktarım ve kuşaklararası aktarımdan kaynaklanan bilgi durumundaki eylemlerden sonra geçmiş bildiren *{-(I)dI}*'nın gelebildiği görülmektedir.

Yazıda tartışılan kullanımın coğrafi dağılımı ayrıca belirlenmeyi beklemektedir. Coğrafi dağılım belirlenirken acaba bu kullanımın görüldüğü ağızlar arasında birleştirici başka özellikler de var mıdır sorusu da göz önünde bulundurulmalıdır.

Kaynaklar

Acar, Kenan (2005). Kandıra'daki Üç Ağız Bölgesinin Bazı İzmit Ağızlarıyla Karşılaştırılması. *Kandıra Sempozyumu ve Kandıra Kurultayı Bildiriler Kitabı* 25-26 Aralık 2004. Kocaeli: Kandıra Kaymakamlığı ve Kocaeli Büyükşehir Belediyesi. 101-115.

Akca, Hakan (2012). *Ankara İli Ağızları.* Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

Brendemoen, Bernt (1996). Doğu Karadeniz Ağızlarındaki *-mIş*'li Geçmiş Zaman Üzerine Bir Not. *3. Uluslarrası Türk Dil Kurultayı 1996*. Ankara: TDK. 199-206.

Brendemoen, Bernt (1997). Some remarks on the *-mIş* past in the Eastern Black Sea coast dialects. *Turkic Langauges* 1997, 161-184.

Demir, Nurettin (2002). Kıbrıs Ağızları Üzerine. *Lars Johanson Armağanı.* Yay. Nurettin Demir, Fikret Turan. Ankara: Grafiker. 101-110.

Demir, Nurettin (2007a). Ağız Araştırmalarında Yöntem Sorunu. *II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni, Bildiriler,* Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları. 63-72.

Demir, Nurettin (2007b). Anadolu Ağızlarında Kullanılan Geçmiş Zaman Eki -(y)XK. *Dil ve Edebiyat Yazıları. Mustafa İsen'e Armağan.* Ankara: Grafiker. 133-148.

Demir, Nurettin (2012). Türkçede Evidensiyel. *bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 62: 97-117.

Demir, Nurettin (2013). Diyalektoloji ve Masallar: Kıbrıs, Anadolu ve Azerbaycan Masallarının Dili Hakkında. *Ortak Türk Geçmişinden Ortak Türk Geleceğine,* Haz. Necdet Osam, Vügar Sultanzade. Gazimağusa: Emupress. 64-79.

Dirik, Seçil ve Kuribayashi Yuu (2015). Sazlı Köyü (Ayvacık/Çanakkale) Ağzında Görülen *-(Y)Ik* Eki ve İşlevi. *Dil Araştırmaları* 17, 119-134.

Gemalmaz, Efrasiyap (1978). *Erzurum İli Ağızları. (İnceleme-Metinler-Sözlük ve Dizinler).* Erzurum: Atatürk Üniversitesitesi Basımevi.

Gürseren, Cemil (2000). *Malatya İli Ağızları. (İnceleme, Metinler, Sözlük ve Dizinler).* Ankara: TDK.

Johanson, Lars (1971). *Aspekt im Türkischen. Vorstudien zu einer Beschreibung des türkeitürkischen Aspektsystems.* Studia Turcica Upsaliensia 1. Uppsala: Almqvist & Wiksell. [= Türkçesi: 2016. *Türkçede Görünüş*. Ankara: Grafiker.]

Johanson, Lars (2000). Turkic indirectives. *Evidentials. Turkic, Iranian and neighbouring languages*. Eds. Johanson, Lars & Utas, Bo. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 61-87.

Johanson, Lars (2003). Evidentiality in Turkic. *Studies in evidentiality*. Eds.: Aikhenvald, Alexandra Y. & Dixon, Robert M. W. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins. 273-290.

Johanson, Lars (2018). Turkic indirectivity, *The Oxford Handbook of Evidentiality.* Ed. Aikhenvald, Alexandra Y. Oxford: Oxford University Press. 510-524.

Johanson, Lars (2021). *Turkic.* Cambridge. University Press.

Kıral, Filiz ve Astrid Menz (2010). Doğu Grubu Ağızlarında -miş ve imiş. *Türk Dilleri Araştırmaları* 20, 167-174.

Öçalan, Muharrem (2004). *Sakarya İli Ağızları*. Erciyes Üniversitesi, Sosyalbilimler Enstitüsü. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Kayseri.

Özçelik, Sadettin (1997). *Urfa İli Ağızları (İnceleme, Metinler, Sözlük).* Ankara: TDK.

Sağır, Mukim (1995). *Erzincan ve Yöresi Ağızları. İnceleme, Metinler, Sözlük.* Ankara: TDK:

Turan, Zikri (2013). Zaman Eki Unsurunun Tayinine Ağızlardan Tanıklar. *TÜRÜK, Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi* 1/1, 133-144.

Üzüm, Melike (2022). Birinci Kişi Katılımı Bağlamında Mehmet Âkif Ersoy'un Eserlerinde Kanıtsallığın Görünümü, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Özel Sayı (Yüreklerde Akif, Dillerde Hürriyet)*, 73-90. https://doi.org/10.48146/odusobiad.1105450.

Üzüm, Melike, Nurettin Demir, Bilge Gökter Gençer (2023). Anadolu Ağızlarında *-(Y)IK* ve *-MIş* Kullanımlarının Aktarımsallık Ulamında Ayırıcı Özellikleri. *Süer Eker. Çağdaş Türkolojinin İzinde.* Ed. Ülkü Çelik Şavk vd. Ankara: Grafiker. 1129-1150. **ISBN:** 978-625-6444-04-1.

Üzüm, Melike (2023). The development and functions of the inferential marker *chog'i* in Uzbek. *Acta Linguistica Academica, 70/1,* 109-138.

Yıldırım, Faruk (2006). *Adana ve Osmaniye İlleri Ağızlar* I-II. Ankara: TDK.

Edebî Kaynaklar

Tanpınar, Ahmet Hamdi (2014). *Saatleri Ayarlama Enstitüsü.* 24. Baskı. İstanbul: Dergah.

Pamuk, Orhan (1986). *Cevdet Bey ve Oğulları.* 4. Basım. İstanbul: Can.

Chapter 11

Çuvaşçada Delile Dayalılık İşaretleyicisi Olarak *ikken*

Sinan Güzel

Giriş

Bilginin önermedeki kaynağı, elde ediliş biçimi pek çok dünya dilinde olduğu gibi Türkçede çeşitli işaretleyicilerle gösterilebilmektedir. Ancak söz konusu işaretleyiciler, her dilde ya da değişkede aynı kanıtlayıcılardan oluşmaz; ayırt edici ve farklı dilbilgisel ya da sözlüksel kodlamaları da barındırabilir. Dünya dillerinin yaklaşık dörtte birinde bilginin önermedeki kaynağının bir şekilde belirtildiği düşünüldüğünde (bk. Aikhenvald 2005: 1) delile dayalılığın/kanıtsallığın evrensel çapta, çok geniş bir işaretleyici sistemine sahip olduğu söylenebilir. Bunların büyük bir kısmı yalnızca başkası tarafından bildirilen bilgileri işaretlerken, diğerleri ise birinci elden ve birinci elden olmayan kaynakları ayırt ederler. Nadiren de, görsel olarak elde edilen veriler; işitme, koklama veya çeşitli çıkarımlarla ulaşılan verilerle karşılaştırılır (Aikhenvald 2005: 1).

Aşağıda, bilginin kaynağının çok çeşitli yapılarla gösterildiği Çuvaşçanın delile dayalılık işaretleyicilerinden dilbilgisel *ikken* biçimi konu edilecektir. Delile dayalılık/kanıtsallık konusunun kuramsal düzeyde kısaca tanıtılacağı bu incelemede; öncelikle Çuvaşçada delile dayalılığın *ikken* dışındaki dilbilgisel işaretleyicilerinin tanıtılması, ardından *ikken* odağında incelemenin detaylandırılması amaçlanmaktadır. *ikken* biçiminin delile dayalılık dışı kullanımlarının nedeninin de tartışılacağı çalışmada, sözlüksel delile dayalılık işaretleyicilerine yer verilmeyecektir. Yazıda *ikken*'in yapı çözümlemesi dışında diğer Türkçe değişkelere ait delile dayalılık araçlarına başvurulmayacak, yapısal ve anlamsal takibi kolaylaştırmak için örnek cümleler satır arası analiz (interlinear glossing) ile verilecektir.

Kaynaklar

Aikhenvald, Y. A. (2003). "Evidentiality in Typological Perspective". *Studies in Evidentiality*. Ed. Y. A. Aikhenvald & R.M.Dixon, Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins: 1-33.

Aikhenvald, Y. A. (2005). *Evidentiality*. Oxford & New York: Oxford University Press.

Aksu Koç, A. (1986). The Accusation of Past Tense Reference in Turkish. *Studies in Turkish Linguistics*. Ed. D. I. Slobin vd. Amsterdam: John Benjamins: 247-264.

Aksu Koç, A. (2000). "Some Aspect of the Acqusation Evidentials in Turkish". *Evidentials: Turkic, Iranian and Neighbouring Languages*. Ed. Lars Johanson & Bo Utas. Berlin & New York: Mouton de Gruyter: 15-28.

AŞ: Deduşkin, N. (1985). *Aslī śĭnterü śulĭpe. Stat'yasempe oçerksem*. Şupaşkar: ÇKİ.

Bacanlı, E. (2006). "Türkçede Dolaylılık İşaretleyicilerinin Pragmatik Anlamları". *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*. Cilt 3. Sayı 1: 35-47.

Bybee, J (1985). *Morphology: A Study of the Relation Between Meaning and Form*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing.

ChBC: *Chuvash Bilingual Corpus*, https://en.corpus.chv.su/, Erişim: 24.10.2023.

Csató, É. A. (2000). "Turkish mış- and ımış-items. Dimensions of a functional analysis". *Evidentials. Turkic, Iranian and neighbouring languages.* Ed. Lars Johanson & Bo Utas. Berlin & New York: Mouton de Gruyter: 29-44.

ÇSK: Aşmarin, N. İ. (1994-2000). *Slovar Çuvaşskogo yazıka/Çĭvaş sĭmahĭsen kĭneki*. 17 Cilt, Çeboksarı: Russika.

ÇTŞŞ: Artem'yev, Yu. M. (2010). *Çĭn tüpere śiç śĭltĭr*. Şupaşkar: ÇKİ.

Demir, N. (1997). "Die Vergangenheitsform auf -(y)ik in anatolischen Dialekten". *Historical and linguistic interaction between Inner-Asia and Europe.* Ed. Árpád Berta. Szeged: University Press: 65-79.

Demir, N. (2002). "Kıbrıs Ağızlarında *imiş* Hakkında". *bilig 23*: 129-139.

Demir, N. (2007). "Anadolu Ağızlarında Kullanılan Geçmiş Zaman Eki -(y)XK". *Dil ve Edebiyat Yazıları. Mustafa İsen'e Armağan*. Haz. Ayşenur İslam Külahlıoğlu ve Süer Eker. Ankara: Grafiker: 133-148.

Demir, N. (2012). "Türkçede Evidensiyel", *Bilig*, *S. 62*: 97-118.

Demirel, M. V. (2021). *Dilde Zaman, Görünüş ve Kip/Kiplik*. Ankara: Pegem Akademi.

Dwyer, A. (2000). "Direct and indirect experience in Salar". *Evidentials. Turkic, Iranian and neighbouring languages.* Ed. Lars Johanson & Bo Utas. Berlin & New York: Mouton de Gruyter: 45-60.

Fedotov, M. P. (1963). *Sredstva vırajeniya modal'nosti v Çuvaşskom yazıke.* Çeboksarı: Çuvaşknigoizdat.

Givon, T. (2001). *Syntax An Introduction*. Volume I. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamin Publishing Company.

Gül, D. (2009). "Semantics of Turkish Evidental -(I)mIş.". *Essays on Turkish Linguistics*. Ed. S. Ay, vd. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

Johanson, L. (2003). "Evidentiality in Turkic". *Studies in evidentiality*. Ed. Alexandra Aikhenvald. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins: 273-290.

Johanson, L. (2000). "Turkic indirectives". *Evidentials*. *Turkic, Iranian and neighbouring languages*. Ed. Lars Johanson & Bo Utas. Berlin &New York: Mouton de Gruyter: 61-87.

Johanson, L. (2018). "Turkic Indirectivity". The Oxford Handbook of Evidentiality. Ed. Alexandra Y. Aikhenvald. Oxford: Oxford University Press: 511-525.

Kılıç, F. (2004). *Kırgız Türkçesinde Bilgi Kipliği: Delile Dayananların Diğer Bilgi Kiplikleriyle İlişkisi* (Basılmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kılıç, F. (2005). "Kırgız Türkçesinde Algısal Delile Dayalılık". *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, *C. 2, S 1*: 68-113.

Kıral, F. (2000). "Reflections on -miš in Khalaj". *Evidentials. Turkic, Iranian and neighbouring languages.* Ed. Lars Johanson & Bo Utas. Berlin & New York: Mouton de Gruyter: 89-102.

KŞ II: Uhsay, M. (1969). *Kĭra şilsem Povest - İkkĭmĭş Kĭneke*. Şupaşkar: ÇKİ.

Levitskaya, L. S. (2005), "Çuvaş Türkçesinde Oğuz Türkçesi Unsurları Var mı?" (Türkçeye Tercümesi: Bülent Bayram). *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt VI, Sayı: 1.

Menz, A. (2000). "Indirectivity in Gagauz". *Evidentials. Turkic, Iranian and neighbouring languages*. Ed. Lars Johanson & Bo Utas. Berlin & New York: Mouton de Gruyter: 103-114.

Narrog, H. (2009). *Modality in Japanese*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.

Nuyts, J. (2001). "Subjenctivity as an Evidential Dimension in epistemic Modal Expressions". *Journal of Pragmatics,* 33: 383-400.

Nuyts, J. (2006). "Modality: Overview and Linguistic Issues". *The Expression of Modality* Ed. W. Frawley. Berlin: Mouton de Gruyter: 1-26.

Palmer, F. R. (1986). *Mood and Modality*. Cambridge: Cambridge University Press.

Palmer, F. R. (2001). *Mood and Modality* (Second Edition). Cambridge: Cambridge University Press.

Petrov, N. P. (1969). "Otmeçenı glavnım obrazom v govorah Çuvaşey Başkirii", *Materialı Po Çuvaşskoy Dialektologii vıp III.* Çeboksarı.

Rentzsch, J. (2015). *Modality in the Turkic Languages: Form and Meaning from a Historical and Comparative Perspective*, Berlin: Klaus Schwarz Verlag.

Schroeder, Ch. (2000). "Between resultative, historical and inferential: non-finite -miš forms in Turkish". *Evidentials. Turkic, Iranian and neighbouring languages*. Ed. Lars Johanson & Bo Utas. Berlin & New York: Mouton de Gruyter: 115-146.

ŞT: Uyar, H. (1994). *Şurça tavraşĭnçe- Tanata.* Şupaşkar: ÇKİ.

T: Husankay, P. (1943). *Tanya Poema*, Şupaşkar: ÇAGİ.

TK: Mikulayi İ. (1953). *Tĭvatĭ Kun*. Çeboksarı: Ministerstva kul'turı Çuvaşskoy ASSR.

Üzüm, M. (2020). "Türkçede Kanıtsallık ve Bilgi Kipliği Ayrımı". *Dil Araştırmaları,* Bahar 2020/26: 83-102.

V: Agakov, L. & Georgiy, O. (1968). *Vĭrĭra - Kalavsempe sĭvĭsem*, Şupaşkar: Çuvaşknigoizdat.

Willett, T. (1988). "A cross-linguistic survey of the grammaticization of evidentiality". *Studies in Language,* S. 12: 51-9

Chapter 12

Another Evidentiality Marker {-(y)IK} and the State of the Art on its Multifunctionality

Gulshen Sakhatova

Introduction

The grammatical and semantic functions of the morpheme {-(y)IK} have already been the focus of research, and scholars' interests have mainly been attracted by the following facts: While the function of {-(y)IK} is presently restricted to that of a derivational morpheme (a, b, c) in most Turkic languages, it also occurs as an inflectional morpheme with a full conjugate paradigm in addition to encoding evidential meaning (d, e, f) in several southern Turkish Anatolian dialects and varieties of Turkic (henceforward ANAT). Consider the following examples:

Turkish: a) *çanta del-ik* 'the bag is punched'

b) *del-ik çanta* 'the punched bag'

Turkmen: c) *ayagï daŋ-īk* 'his/her foot is bound'

Anatolian Turkish: d) *evde yat-ık* 's(h)e has slept at home' / (apparently / they say that) s(h)e has slept at home'

e) *seksene var-ık* 's(h)e became/ s(h) is 80' (Demir 2007: 379)

f) *beş kızı ol-uk* 's(h)e has got five daughters'

Before proceeding to detailed descriptions of the studies and surveys, it should be noted that terminological diversity is characteristic. Surveys of Turkic and historical grammars provide descriptions of {-(y)IK} as one of the oldest perfect or past tense markers with the main functions to form participles and the *verbum finitum* (von Gabain 1974; Brockelmann 1954; Nasilov 1966; Kondratjev 1981; Adamović 1985; Tenišev 2002; Erdal 2004; Karahan 2017; inter alia). Erdal (2004) describes {-(y)IK} as a marker of the vivid or recent past, while Johanson (2021) identifies {-(IK} as a marker of the resultative perfect. Moreover, Johanson

Summary

In summary, the existing surveys and research on -(y)IK have provided both a rich database and a thorough analysis of the similarities and differences between the markers {-(y)IK} and {-mIş}, particularly in terms of their semantic and pragmatic usage.

Surveys of Old and Middle Turkic describe {-(y)IK} as one of the oldest perfect/past tense markers to form participles and the *verbum finitum* and can be found in a variety of functions in Old Uygur, i.e. Manichaean and Buddhist texts.

The research reviewed has discussed the marker and its functions from semantic, pragmatic, and aspectual points of view in both Old Turkic as well as in Standard Turkish and its dialects.

As it is mentioned above, a terminological inconsistency can indeed be observed in both surveys and grammars as well as in studies. The marker {-(y)IK} has been specified as the marker indicating an event in the vivid or recent past, or as a resultative perfect marker, as an evidential marker, and as an old deverbal adjective marker. It will therefore be necessary in the future to define exactly which of the functions of {-(y)IK} will be the subject of investigation.

Furthermore, the overall review of the existing sources on the marker shows that, despite the considerable number of studies and descriptions, there is still a lack of a unified terminology for the properties of {-(y)IK} that unites and reflects the multifunctional grammatical and semantic values of the marker. In conclusion, little is known about the diachronic development of the aspectual-temporal value of {-(y)IK}.

References

Adamović, M. (1985). *Die Konjugationsgeschichte der türkischen Sprache.* E.J. Brill.

Aksoy, Ö.A. (1945). *Gaziantep ağzı*. Türk Dili Kurumu.

Brockelmann, C. (1954). *Osttürkische Grammatik der islamischen Litteratursprachen Mittelasiens.* E.J. Brill.

Buran, A. (1996). -Ik ekinin Anadolu ağızlarında kullanılışı. *TDAY Belleten*, 11-18.

Demir, N. (1997). Die Vergangenheitsformen auf -(y)ik in anatolischen Dialekten. In Árpád, B. (ed.), *Historical and linguistic interaction between Inner-Asia and Europe*, 65-79. University Press.

Demir, N. (2007). Anadolu ağızlarında kullanılan geçmiş zaman eki -(y)Xk. In İslam Külahlıoğlu, A. & Eker, S. (eds.), *Dil ve Edebiyat Yazıları*, 133-148. Mustafa İşen'e Armağan. Grafiker.

Demir, N. (2012). Türkçede Evidensiyel. In *bilig*, 62, 92-118.

Doerfer, G. (1956). Das Krimtatarische. In Deny, J. et.al (eds.), *Philologiae Turcicae Fundamenta*, vol.1, 369-391. Franz Steiner Verlag GmbH.

Eraslan, K. (1980). *Eski Türkçe'de İsim-Fiiller*. Edebiyat Fakültesi Matbaası.

Erdal, M. (2000). *Açık* and *kapalı*: The Turkish resultative deverbal adjective. *Turkic Languages*, vol. 4, 22-30.

Erdal, M. (2004). *A Grammar of Old Turkic*. Brill.

Erdoğan, Ö. (2018). Türkçede -(I)K eki ve oluşturduğu kategoriler. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 61, 159-174.

Haşimi, A. (2021). Hatay Yayladağı ağzında -IK zarf-fiil ekinin kılınış işlevi üzerine. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4(1), 22-34.

Hirik, E. (2016). -(X)k Ekinin Kılınış, Kiplik ve Çatı Kategorisindeki İşlevleri. *Turkbilig* 30, 97-114.

Johanson, L. & Utas, B. (eds.). (2000). *Evidential and Neighboring Languages.* Mouton de Gruyter.

Johanson, L. (2003). Evidentiality in Turkic. In Aikhenvald, A. Y. & Dixon, R.M.W.(eds.), *Studies in Evidentiality*, 273-290. John Benjamins.

Johanson, L. (2021). *Turkic*. Cambridge University Press.

Karahan, L. (2017). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*. Türk Dili Kurumu Yayınları.

Kondratjev, V.G. (1981). *Grammatičeskij stroj jazyka pamjatnikov drevnetjurkskoj pis'mennosti VIII-XI vv.* Izdatel'stvo Leningradskogo Universiteta. [Grammatical formation in the Old Turkic texts from the 8th and 11th century].

Lim, A.K. (2008). The Old Turkic cognitive categories -Xk and Xn. *Turkic Languages* 12, 22-56.

Mansuroğlu, M. (1956). Das Karakhanidische. In Deny, J. et.al (eds.), *Philologiae Turcicae Fundamenta*, vol.1, 87-108. Franz Steiner Verlag GmbH.

Miskioğlu, A. (1992). Görülmeyen, başkasından duyulmayan (-ik'li) geçmiş zaman. *Türk Dili Dergisi* 28, 1-3

Nasilov, D.M. (1966). Proshedsheje vremia na -jük/-juq v drevneujgurskom jazyke I jego refleksy v sovremennykh jazykakh. In Kl'ashtornyj, S.G. (ed.), *Tjurkologicheskij sbornik*, 92-104.

Sevortjan, E.V. (1962). *Affiksy glagoloobrazovanija v azerbaidžanskom jazyke*. Izdatel'stvo Vostočnoj Literatury.

Tenišev, E. R. (ed.), (2002). *Sravnitel'no-istoričeskaja grammatika tjurkskix jazykov*. Regional'nyje rekonstrukcii. Nauka.

Von Gabain, A. (1974). *Alttürkische Grammatik*. Otto Harrassowitz.

Yıldırım, F. (2006). *Adana ve Osmaniye İlleri Ağızları* I. TDK Yayınları

Yıldırım, F. (2018). *Suriye Bayırbucak Türkmen Ağzı*. Karahan Kitapevi.

EVRENSEL SENFONİ III:
Sevgi İyileştirir

Yelda Özsunar

nobel bilimsel

Evrensel Senfoni III: Sevgi İyileştirir

Yelda Özsunar

Yayın No.: 2198
ISBN: 978-625-393-682-2
E-ISBN: 978-625-393-683-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Özsunar, Yelda.
Evrensel Senfoni III: Sevgi İyileştirir / Yelda Özsunar
1. Basım, IV + 210 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-682-2
E-ISBN: 978-625-393-683-9
1. Nörobilim 2. Sevgi 3. İyileşme

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

1- İLAHÎ / BÜTÜNSEL SEVGİ / The love of wholeness 7

2- DÖNÜŞÜM, DEĞİŞİM SEVGİSİ / The love of changing 19

3- BENLİK SEVGİSİ / The love of self 26

4- ONUR VE SAFLIK SEVGİSİ / The love of dignity, honour and pureness 34

5- GERÇEK VE DÜRÜSTLÜK SEVGİSİ / The love of truth and honesty 45

6- İNSAN SEVGİSİ / Humanistic love 53

7- ROMANTİK SEVGİ / Romantic love 63

8- AİLE SEVGİSİ / Family love 72

9- DOST SEVGİSİ / The love of friendship 83

10- DOĞA SEVGİSİ / The love of nature 89

11- HAYVAN SEVGİSİ / The love of animal 97

12- YURT SEVGİSİ / The love of our motherland 103

13- ÖZGÜRLÜK SEVGİSİ / The love of freedom 113

14- BİLİNMEYEN SEVGİSİ: MERAK / The love of unknown: curiosity 122

15- ÇALIŞMA VE ÜRETME SEVGİSİ / The love of work and productivity 129

16- YARATICILIK SEVGİSİ / The love of creativity 136

17- GÜZELLİK SEVGİSİ / The love of flowers and beauty 142

18- MÜZİK, SPOR VE DANS SEVGİSİ / The love of music, sports, and dance 148

19- GÜLME SEVGİSİ / The love of laughing 155

20- TAT SEVGİSİ / The love of taste 160

21- UYKU SEVGİSİ / The love of sleeping 167

Kaynakça

Abdulah, D.M., & Abdulla, B.M.O. (2018). Effectiveness of group art therapy on quality of life in paediatric patients with cancer: A randomized controlled trial. Complementary Therapies in Medicine, 41, 180-185. https://doi.org/10.1016/j.ctim.2018.09.020

Adams, J. A., & Weaver, J. (1986). Self-esteem and perceived stress in young adolescents with chronic disease: Unexpected findings. Journal of Adolescent Health Care, 7, 173–177. [PubMed: 3700194]

Adiputra, N., Alex, P., Sutjana, D.P., Tirtayasa, K., Manuaba, A. (1996). Balinese dance exercises improve the maximum aerobic capacity. Journal of Human Ergology (Tokyo), 25(1), 25-29.

Adverse psychological impact, glutamatergic dysfunction, and risk factors for Alzheimer's disease

Agency for Research on Cancer; 2006. http://monographs.iarc.fr/ ENG/ Agency for Research on Cancer; 2011. http://monographs.iarc.fr/ ENG/Alvarsson, J. J., Wiens, S., & Nilsson, M. (2010). Stress recovery during exposure to nature sound and environmental noise. International Journal of Environmental Research and Public Health, 7(3), 1036-1046.

Aging Clin Exp Res. 2018 Jul;30(7):727-735. doi: 10.1007/s40520-017-0836-2. Epub 2017 Oct 4

Altern Ther Health Med. 2010 Nov-Dec;16(6):56-64

Altıntaş, R. (2003). İslam Düşüncesinde İşlevsel Akıl. İstanbul. (Sayfa 105-106).

Alvarsson, J. J., Wiens, S., & Nilsson, M. (2010). Stress recovery during exposure to nature sound and environmental noise. International Journal of Environmental Research and Public Health, 7(3), 1036-1046.

Alzayer, Z. M., Abdulkader, R. S., Jeyashree, K., & Alselihem, A. (2019). Patient-rated physicians' empathy and its determinants in Riyadh, Saudi Arabia. Journal of Family & Community Medicine, 26(3), 199-205. https://doi.org/10.4103/jfcm.JFCM_66_19

American Psychiatric Association. (Tarih yok). Spirituality. Royal College of Psychiatrists. https://www.rcpsych.ac.uk/members/special-interest-groups/spirituality/publications-archive/themed-publications-archive?searchTerms=Spirituality

Amin, F. M., Aristeidou, S., Baraldi, C., Czapinska-Ciepiela, E. K., Ariadni, D. D., Di Lenola, D., Fenech, C., Kampouris, K., Karagiorgis, G., Braschinsky, M., Linde, M., & European Headache Federation School of Advanced Studies (EHF-SAS). (2018). The association between migraine and physical exercise. The Journal of Headache and Pain, 19(1), 83. https://doi.org/10.1186/s10194-018-0915-2

Andari, E., Duhamel, J., Zalla, T., Herbrecht, E., Leboyer, M., & Sirigu, A. (2010). Promoting social behaviour with oxytocins in high-functioning autism spectrum disorders. PNAS, 107, 4389-4394. doi: 10.1073/pnas. 0910249107.

Armeno, M., et al. (2014). National consensus on the ketogenic diet. Revista de Neurología, 59(5), 213-223.

Astrow, A. B., & Sulmasy, D. P. (2004). Spirituality and the patient-physician relationship. JAMA, 291(23), 2884. https://doi.org/10.1001/jama.291.23.2884. [PubMed: 15199045]. 52

Attard A., Larkin M.Lancet Psychiatry. 2016 Nov;3(11):1067-1078. doi: 10.1016/S2215-0366(16)30146-8. Epub 2016 Aug 12.PMID: 27528095

Attard, A., & Larkin, M. (2016). Art therapy for people with psychosis: a narrative review of the literature. The Lancet Psychiatry, 3(11), 1067-1078. https://doi.org/10.1016/S2215-0366(16)30146-8

Aydın, M. (2002). Din Felsefesi. İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

B: biological agents. Lancet Oncol. 2009;10(4):321–322.

Bagiella, E., Hong, V., & Sloan, R. P. (2005). Religious attendance as a predictor of survival in the EPESE cohorts. International Journal of Epidemiology, 34(2), 443–451. https://doi.org/10.1093/ije/dyh396. [PubMed: 15659472]. 53

Baker, F.A., Metcalf, O., Varker, T., & O'Donnell, M. (2018). A systematic review of the efficacy of creative arts therapies in the treatment of adults with PTSD. Psychological Trauma, 10(6), 643-651. https://doi.org/10.1037/tra0000353

Ballarini, G. (2003). Pet therapy: Animals in human therapy. Acta Bio Medica, 74, 97–100.

Barak, Y., Savorai, O., Mavashev, S., & Beni, A. (2001). Animal-assisted therapy for elderly schizophrenic patients: a one-year controlled trial. American Journal of Geriatric Psychiatry, 9, 439–442.

Baranovitch, O., ve diğerleri. (2022, Ocak). Searching for the emotional roots of breast cancer: A cross-disciplinary analysis integrating psychology, Chinese medicine, and oncology biomarkers. Journal of Integrative Medicine, 20(1), 57-64. https://doi.org/10.1016/j.joim.2021.11.005

Bartels & Zeki, 2000; Aron ve ark., 2005

Bartz, J.A., & Hollander, E. (2008). Oxytocin and experimental therapeutics in autism spectrum disorders. Progress in Brain Research, 170, 451-462. doi: 10.1016/S0079-6123(08)00435-4.

Baş, Erdoğan (Doç. Dr.), Kişilik ve Karakter İnşasında Kur'ân'ın Sunduğu Güzel İnsan Modeli, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Yıl: 2018, Cilt: VI, Sayı: 2, Sayfa: 281-282. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/642586 (Erişim: 04.02.2024)

Baumeister, R., Campbell, J. D., Krueger, J. I., & Vohs, K. D. (2003). Does high self-esteem cause better performance, interpersonal success, happiness, or healthier lifestyles? Psychological Science in the Public Interest, 4, 1–44.

Behavior: Oxytocin Promotes Fearless Motherhood.

Konu ile ilgili bk.: 2- Aydın, M. (2002), Baş E., (2024), Toksöz H. (2024), Şahin B. (2024)

Şahin, Beril, Sevme Ahlakı: Ahlâki Sevgi Nedir?, Editör: Melis Sare Dere, 2023 https://cekiclefelsefe.com/sevme-ahlaki-ahlaki-sevgi-nedir/(Erişim: 04.02.2024) Bekris, E., Mylonis, L., Gioldasis, A., Gissis, I., Kombodieta, N. (2016). Aerobic and Anaerobic Capacity of Professional Soccer Players in Annual Macrocycle. Journal of Physical Education and Sport, 16(2), 527-533.

Bell, A. F., Erickson, E. N., Carter, C. S. (2014). Beyond labor: the role of natural and synthetic oxytocin in the transition to motherhood. Journal of Midwifery & Women's Health, 59(1), 35-42. https://doi.org/10.1111/jmwh.12101

Bellucci, G., ve diğerleri. (2019). Neural representations of honesty predict future trust behavior. Nature Communications, 10(1), 5184.

Bertisch, S. M., Pollock, B. D., Mittleman, M. A., Buysse, D. J., Bazzano, L. A., Gottlieb, D. J., & Redline, S. (2018). Insomnia with objective short sleep duration and risk of incident cardiovascular disease and all-cause mortality: Sleep Heart Health Study. Sleep, 41(6), zsy047. https://doi.org/10.1093/sleep/zsy047

Beuscher, L., & Grando, V. T. (2009). Using spirituality to cope with early-stage Alzheimer's disease. Western Journal of Nursing Research, 31(5), 583–598. https://doi.org/10.1177/0193945909332776. [PubMed:19282270]. 40

Beyond labor: the role of natural and synthetic oxytocin in the transition to motherhood.

Bidonde, J., Boden, C., Kim, S., Busch, A.J., Goes, S.M., Knight, E. (2018). Scoping Review of Dance for Adults With Fibromyalgia: What Do We Know About It? JMIR Rehabilitation and Assistive Technologies, 5(1), e10033. https://doi.org/10.2196/10033

Biol Pharm Bull. 2020 Mar 1;43(3):409-417. doi: 10.1248/bpb.b19-00495. Epub 2019 Dec 24.

Bisschop, M. I., Kriegsman, D. M. W., Beekman, A. T. F., & Deeg, D. J. H. (2004). Chronic diseases and depression: The modifying role of psychosocial resources. Social Science & Medicine, 59, 721–733. [PubMed: 15177830]

Blair, S.N. (2009). Physical inactivity: the biggest public health problem of the 21st century. British Journal of Sports Medicine, 43(1), 1–2.

Blake, R. L. Jr. (1991). Social stressors, social supports, and self-esteem as predictors of morbidity in adults with chronic lung disease. Family Practice Research Journal, 11, 65–74. [PubMed: 2028816]

Booth, F.W., Roberts, C.K., Laye, M.J. (2012). Lack of exercise is a major cause of chronic diseases. Comprehensive Physiology, 2(2), 1143–1211. https://doi.org/10.1002/cphy.c110025.

Bouchard, C., Blair, S.N., & Katzmarzyk, P.T. (2015). Less Sitting, More Physical Activity, or Higher Fitness? Mayo Clinic Proceedings, 90(11), 1533-1540. https://doi.org/10.1016/j.mayocp.2015.08.005

Bouvard, V., Baan, R., Straif, K., ve diğerleri. (2009). A review of human carcinogens—Part B: Biological agents. The Lancet Oncology, 10(4), 321–322.

Brady, M. J., Peterman, A. H., Fitchett, G., Mo, M., & Cella, D. (1999). A case for including spirituality in quality of life measurement in oncology. Psychooncology, 8(5), 417–428. [PubMed: 10559801]. 36

Braga-Simões, J., Costa, P. S., & Yaphe, J. (2017, December). Placebo prescription and empathy of the physician: A cross-sectional study. European Journal of General Practice, 23(1), 98-104. https://doi.org/10.1080/13814788.2017.1291625

Brain Stimulation Studies of Social Norm Compliance: Implications for Personality Disorders?

Brierley, M.E., Brooks, K.R., Mond, J., Stevenson, R.J., & Stephen, I.D. (2016). The Body and the Beautiful: Health, Attractiveness and Body Composition in Men's and Women's Bodies. PLoS One, 11(6), e0156722. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0156722

Brook, U., & Tepper, I. (1997). Self image, coping, and familial interaction among asthmatic children and adolescents in Israel. Patient Education and Counseling, 30, 187–192. [PubMed: 9128620]

Brown, G. W., Andrews, B., Harris, T., Adler, Z., & Bridge, L. (1986). Social support, self-esteem and depression. Psychological Medicine, 16, 813–831. [PubMed: 3823299]

Brownley, K.A., McMurray, R.G., Hackney, A.C. (1995). Effects of Music on Physiological and Affective Responses to Graded Treadmill Exercise in Trained and Untrained Runners. International Journal of Psychophysiology, 19, 193-201.

Cancer Educ. 2006 Summer;21(2):104-7. doi: 10.1207/s15430154jce2102_14

Cantor, R. (1986). Self-esteem, sexuality and cancer-related stress. In J. Vaeth (Ed.), Body image, self-esteem and sexuality in cancer patients (s. 238-241). San Francisco, CA: Karger.

Cappuccio, F. P., D'Elia, L., Strazzullo, P., & Miller, M. A. (2010). Sleep duration and all-cause mortality: a systematic review and meta-analysis of prospective studies. Sleep, 33(5), 585-592. https://doi.org/10.1093/sleep/33.5.585

Carver, C. S., Scheier, M. F., & Weintraub, J. K. (1989). Assessing coping strategies: A theoretically based approach. Journal of Personality and Social Psychology, 56, 267–283. [PubMed: 2926629]

Cataldo, I., Azhari, A., Esposito, G. (2018). A Review of Oxytocin and Arginine-Vasopressin Receptors and Their Modulation of Autism Spectrum Disorder. Frontiers in Molecular Neuroscience, 11, 27. https://doi.org/10.3389/fnmol.2018.00027

Chaitoff, A., Rothberg, M. B., & Martinez, K. A. (2019, October). Physician empathy and diabetes outcomes. Journal of General Internal Medicine, 34(10), 1967. https://doi.org/10.1007/s11606-019-05188-z

Chalquist, C. (2009). A look at the ecotherapy research evidence. Ecopsychology, 1(2), 64-74.

Chappell, D. DiMartino, V. (2006). Violence at Work. Third edition. Geneva, International Labour Office, 98

Chau JY, Grunseit A, Midthjell K, Holmen J, Holmen TL, Bauman AE, et al. Cross-sectional associations of total sitting and leisure screen time with cardiometabolic risk in adults. Results from the HUNT Study, Norway. J Sci Med Sport. 2014;17(1):78–84.

Chau, J.Y., Grunseit, A., Midthjell, K., Holmen, J., Holmen, T.L., Bauman, A.E., et al. (2014). Cross-sectional associations of total sitting and leisure screen time with cardiometabolic risk in adults. Results from the HUNT Study, Norway. Journal of Science and Medicine in Sport, 17(1), 78–84.

Chiang, M., Reid-Varley, W.B., & Fan, X. (2019). Creative art therapy for mental illness. Psychiatry Research, 275, 129-136. https://doi.org/10.1016/j.psychres.2019.03.025

Children and young people in immigration detention.

Chochinov, D. (2002, 2003, 2004). Dignity. Chochinov, D., Hack, D., Hassard, T., et al. (2002). Dignity. Chochinov, D., Hack, D., McClement, S., et al. (2002). Dignity.(!)

Chtourou, H., Jarraya, M., Aloui, A., Hammaouda, O., Souissi, N. (2012). The Effects of Music During Warm Up on Anaerobic Performances of Young Sprinters. Science and Sports, 27(6), 85-88.

Cigrang, J. A., Hryshko-Mullen, A., & Peterson, A. L. (2003). Spontaneous reports of religious coping by patients with chronic physical illness. Journal of Clinical Psychology in Medical Settings, 10(3), 133–137. 39

Clark, L. A., Tellegen, A., & Watson, D. (1988). Development and validation of brief measures of positive and negative affect: The PANAS scales. Journal of Personality and Social Psychology, 54, 1063–1070. [PubMed: 3397865]

Clay, R. A. (2001). Green is good for you. Monitor on Psychology, 32(4). Retrieved from http://www.apa.org/monitor/apr01/greengood.aspx

Cochrane Database Syst Rev. 2017 Feb 3;2(2):CD011022. doi: 10.1002/14651858.CD011022.pub2

Cogliano, V. J., Baan, R., Straif, K., Grosse, Y., Lauby-Secretan, B., El Ghissassi, F., ... Wild, C. P. (2011). Preventable exposures associated with human cancers. Journal of the National Cancer Institute, 103(24), 1827–1839. https://doi.org/10.1093/jnci/djr483

Cohen, L., Maroun, M., Wagner, S. (2018). Oxytocin promotes fearless motherhood. Current Biology, 28(8), R359-R361. https://doi.org/10.1016/j.cub.2018.02.063

Cohen, S., Kamarck, T., & Mermelstein, R. (1983). A global measure of perceived stress. Journal of Health and Social Behavior, 24, 385–396. [PubMed: 6668417]

Comstock, G. W., & Partridge, K. B. (1972). Church attendance and health. Journal of Chronic Diseases, 25(12), 665–672.

Cook, J. A., & Wimberley, D. W. (1983). If I should die before I wake: Religious commitment and adjustment to the death of a child. Journal for the Scientific Study of Religion, 22, 222–238. 42

Corder, G., Castro, D. C., Bruchas, M. R., Scherrer, G. (2018). Endogenous and Exogenous Opioids in Pain. Annual Review of Neuroscience, 41, 453-473. https://doi.org/10.1146/annurev-neuro-080317-061522

Costa, B. (2010, March). Mother tongue or non-native language? Learning from conversations with bilingual/multilingual therapists about working with clients who do not share their native language. Ethnicity and Inequalities in Health and Social Care, 3(1), 15-24.

Craig, C., Weinert, C., Walton, J., & Derwinski-Robinson, B. (2006). Spirituality, chronic illness, and rural life. Journal of Holistic Nursing, 24(1), 27–35. https://doi.org/10.1177/0898010105282526. [PubMed: 16449743]. 29

Creative art therapy for mental illness.

Crocker, J., & Park, L. E. (2004). The costly pursuit of self-esteem. Psychological Bulletin, 130, 392–414. [PubMed: 15122925]

Cueva, M., Kuhnley, R., Lanier, A., Dignan, M.J. (2006). Healing hearts: Laughter and learning. Cancer Education, 21(2), 104-107. https://doi.org/10.1207/s15430154jce2102_14

Cummings, J. P., & Pargament, K. I. (2010). Medicine for the spirit: Religious coping in individuals with medical conditions. Religions, 1(1), 28–53. 26

Curbow, B., Somerfield, M., Legro, M., & Sonnega, J. (1990). Self-concept and cancer in adults: Theoretical and methodological issues. Social Science and Medicine, 31, 115–128. [PubMed: 2202051]

Curtseit, T. (2009). Submaksimal ve Maksimal Efor Sırasında Farklı Tip Müziğin Vücut Üzerine Etkisi. Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı. Doktora Tezi. 106 Sayfa.

da Silva, A.A., de Mello, R.G., Schaan, C.W., Fuchs, F.D., Redline, S., Fuchs, S.C. (2016). Sleep duration and mortality in the elderly: a systematic review with meta-analysis. BMJ Open, 6(2), e008119.

Dahlina, M., Prast-Nielsen, S. (2019). The gut microbiome and epilepsy. EBioMedicine, 44, 741–746.

Degmečić, D. (2018). Schizophrenia and creativity. Psychiatria Danubina, 30(Suppl 4), 224-227.

Dehghani KhMS, Dehghani HMS, Zarezadeh ABS, Bs NZ. (2012). The effect of prayer on the level of anxiety in mothers of children with cancer. Iranian Journal of Pediatric Hematology Oncology, 2(2), 78–83. 44

Deshmukh, S.R., Holmes, J., & Cardno, A. (2018). Art therapy for people with dementia. Cochrane Database of Systematic Reviews, 9(9), CD011073. https://doi.org/10.1002/14651858.CD011073.pub2

Després, J.P. (2016). Physical Activity, Sedentary Behaviours, and Cardiovascular Health: When Will Cardiorespiratory Fitness Become a Vital Sign? Canadian Journal of Cardiology, 32(4), 505-513. https://doi.org/10.1016/j.cjca.2015.12.006

Dignity (Chochinov, 2002, 2003, 2004; Chochinov, Hack, Hassard et al., 2002; Chochinov, Hack, McClement et al., 2002).

Dignity, It's Essential Role in Resolving Conflict. Donna Hicks, PhD

Donaldson, Z. R., & Young, L. J. (2008). Oxytocin, vasopressin, and the neurogenetics of sociality. Science, 322(5903), 900-904. https://doi.org/10.1126/science. 1158668

Dos Santos Delabary, M., Komeroski, I.G., Monteiro, E.P., Costa, R.R., Haas, A.N. (2018). Effects of dance practice on functional mobility, motor symptoms and quality of life in people with Parkinson's disease: a systematic review with meta-analysis. Aging Clinical and Experimental Research, 30(7), 727-735. https://doi.org/10.1007/s40520-017-0836-2

Drake, C.L., et al. (2004). Shift work sleep disorder: Prevalence and consequences beyond that of symptomatic day workers. Sleep, 27, 1453–1462.

Dreifuss-Kattan, E. O. (1990). Cancer stories: Creativity and self-repair. Hillsdale, NJ: The Analytic Press.

Dudley, M., Steel, Z., Mares, S., & Newman, L. (2012). Current Opinion in Psychiatry, 25(4), 285-292.

Effectiveness of group art therapy on quality of life in paediatric patients with cancer: A randomized controlled trial.

Ehman, J. W., Ott, B. B., Short, T. H., Ciampa, R. C., & Hansen-Flaschen, J. (1999). Do patients want physicians to inquire about their spiritual or religious beliefs if they become gravely ill?. Archives of Internal Medicine, 159(15), 1803–1806. [PubMed: 10448785]. 49

Ein, N., ve diğerleri. (2018). The effect of pet therapy on the physiological and subjective stress response: A meta-analysis. Stress and Health.

El Ghissassi F, Baan R, Straif K, et al. A review of human carcinogens—Grosse Y, Baan R, Straif K, et al. A review of human carcinogens—Part A: https://monographs.iarc.fr/agents-classified-by-the-iarc/

El Ghissassi, F., Baan, R., Straif, K., ve diğerleri. (2009). A review of human carcinogens—Part D: Radiation. The Lancet Oncology, 10(8), 751–752.

Elsabbagh, M., ve diğerleri. (2012). Global prevalence of autism and other pervasive developmental disorders. Autism Research, 5(3), 160–179. https://doi.org/10.1002/aur.239

Empathy and patient-physician conflicts. Halpern J.Version 2. J Gen Intern Med. 2007 May;22(5):696-700. doi: 10.1007/s11606-006-0102-3

Endler, N. S., & Parker, J. D. A. (2000). Coping with health, injuries, and problems (CHIP): Manual. Toronto, Ontario, Canada: Multi-Health Systems.

Endogenous and Exogenous Opioids in Pain. Corder G, Castro DC, Bruchas MR, Scherer G.Annu Rev Neurosci. 2018 Jul 8;41:453-473.

Epidemiol Health. 2019;41:e2019023. doi: 10.4178/epih.e2019023. Epub 2019 Jun 15. Protective factors of marital stability in long-term marriage globally: a systematic review.

Eum, Y., & Yim, J. (2015). Literature and art therapy in post-stroke psychological disorders. Tohoku Journal of Experimental Medicine, 235(1), 17-23. https://doi.org/10.1620/tjem.235.17

Evrensel Senfoni 1: https://www.berkeley.edu/news/media/releases/2007/05/08_doctorpatient.shtml

Fan, Y., Wang, H., Liu, X., Zhang, J., Liu, G. (2019). Crosstalk between the Ketogenic Diet and Epilepsy: From the Perspective of Gut Microbiota. Mediators of Inflammation, 2019, 8373060. https://doi.org/10.1155/2019/8373060

Foltz, A. T. (1987). The influence of cancer on self-concept and life quality. Seminars in Oncology Nursing, 3, 303–312. [PubMed: 3321276]

Fong Yan, A., Cobley, S., Chan, C., Pappas, E., Nicholson, L.L., Ward, R.E., Murdoch, R.E., Gu, Y., Trevor, B.L., Vassallo, A.J., Wewege, M.A., Hiller, C.E. (2018). The Effectiveness of Dance Interventions on Physical Health Outcomes Compared to Other Forms of Physical Activity: A Systematic Review and Meta-Analysis. Sports Medicine, 48(4), 933-951. https://doi.org/10.1007/s40279-017-0853-5

Frankl, V. E. (1984). Man's Search for Meaning (2nd ed.). New York: Simon and Schuster.

Freud, S. (1923). The Ego and the Id.

Frontiers in Neuroscience. (2019, October 24). Fornix Stimulation Induces Metabolic Activity and Dopaminergic Response in the Nucleus Accumbens. Frontiers in Neuroscience, 13, 1109. https://doi.org/10.3389/fnins.2019.01109

Fujisawa A, Ota A, Matsunaga M, Li Y, Kakizaki M, Naito H, Yatsuya H.Effect of laughter yoga on salivary cortisol and dehydroepiandrosterone among healthy university students: A randomized controlled trial. Complement Ther Clin Pract. 2018 Aug;32:6-11. doi: 10.1016/j.ctcp.2018.04.005. Epub 2018 Apr 12

Functional Foods and Health Effects: A Nutritional Biochemistry Perspective.

Gall, T. L., & Bilodeau, C. (2017). "Why me?" - Women's use of spiritual causal attributions in making sense of breast cancer. Psychology & Health, 32(6), 709–727. https://doi.org/10.1080/08870446.2017.1293270

Gallup, G., & Jones, T. K. (2000). The next American spirituality: Finding God in the twenty-first century. David C Cook.

Gergen, K. (1971). The concept of self. New York: Holt.

Gertz, A., ve diğerleri. (2017). Pet therapy: Helping patients cope. American Family Physician.

Gillum, R. F., King, D. E., Obisesan, T. O., & Koenig, H. G. (2008). Frequency of attendance at religious services and mortality in a U.S. national cohort. Annals of Epidemiology, 18(2), 124–129. https://doi.org/10.1016/j.annepidem.2007.10.015

Granado-Lorencio, F., & Hernández-Alvarez, E.C. (2016). Functional Foods and Health Effects: A Nutritional Biochemistry Perspective. Current Medicinal Chemistry, 23(26), 2929-2957. https://doi.org/10.2174/0929867323666160615105746

Grandner, M.A. (2017). Sleep, Health, and Society. Sleep Medicine Clinics, 12(1), 1-22.

Green, J.J., & Hollander, E. (2010). Autism and oxytocin: New developments in translational approaches to therapeutics. Neurotherapeutics: The Journal of the American Society for Experimental Neurotherapeutics,7, 250-257. doi: 10.1016/j.nurt.2010.05.006.

Grosse, Y., Baan, R., Straif, K., ve diğerleri. (2009). A review of human carcinogens—Part A: Pharmaceuticals. The Lancet Oncology, 10(1), 13–14.

Guastella, A. J., Einfeld, S. L., Gray, K. M., Rinehart, N. J., Tonge, B. J., Lambert, T. J., & Hickie, I. B. (2010). Intranasal oxytocin improves emotion recognition for youth with autism spectrum disorders. Biological Psychiatry, 67, 692-694. https://doi.org/10.1016/j.biopsych.2009.09.020

Guastella, A.J., & Hickie, I.B. (2016). Oxytocin treatment, circuitry, and autism: A critical review of the literature placing oxytocin into the autism context. Biological Psychiatry, 79(3), 234-242. doi: 10.1016/j.biopsych. 2015.06.028.

Guastella, A.J., Einfeld, S.L., Gray, K.M., Rinehart, N.J., Tonge, B.J., Lambert, T.J., & Hickie, I.B. (2010). Intranasal oxytocins improves emotion recognition for youth with autism spectrum disorders. Biological Psychiatry, 67, 692-694. doi: 10.1016/j.biopsych.2009.09.020.

Halpern, J. (2007, May). Empathy and patient-physician conflicts. Journal of General Internal Medicine, 22(5), 696-700. https://doi.org/10.1007/s11606-006-0102-3

Harrigan, J. T. (2011). Health promoting habits of people who pray for their health. Journal of Religious Health, 50(3), 602–607. https://doi.org/10.1007/s10943-009-9293-3. [PubMed:19859811]

Harris, R. C., Dew, M. A., Lee, A., Amaya, M., Buches, L., & Reetz, D. (1995). The role of religion in heart transplant recipients' long-term health and well-being. Journal of Religion and Health, 34(1), 17–32. 47

Harvey, I. S., & Silverman, M. (2007). The role of spirituality in the self-management of chronic illness among older African and Whites. Journal of Cross-Cultural Gerontology, 22(2), 205–220. https://doi.org/10.1007/s10823-007-90382. [PubMed: 17370121]. 35

Health benefits of tai chi: What is the evidence? Huston P, McFarlane B.Can Fam Physician. 2016 Nov;62(11):881-890.

Heart Foundation. (2005). Physical activity benefits health and wellbeing. http://www.betterhealth.vic.gov.au

Heinrichs, M., von Dawans, B., & Domes, G. (2009). Oxytocin, vasopressin, and human social behavior. Frontiers in Neuroendocrinology, 30(4), 548-557. https://doi.org/10.1016/j.yfrne.2009.05.005

Hickie, I.B., et al. (2013). Manipulating the sleep-wake cycle and circadian rhythms to improve clinical management of major depression. BMC Medicine, 11, 79. http://www.biomedcentral.com/1741-7015/11/79

Hicks, D. (2011). Dignity, It's Essential Role in Resolving Conflict.

Hollander, E., Bartz, J., Chaplin, W., Phillips, A., Sumner, J., Soorya, L., Anagnostou, E., & Wasserman, S. (2006). Oxytocin increases retention of social cognition in autism. Biological Psychiatry, 61(4), 498-503. https://doi.org/10.1016/j.biopsych.2006.05.030

https://aasm.org/

https://en.wikipedia.org/wiki/Epidemiology_of_autism

https://participatorymedicine.org/epatients/2015/06/the-role-of-dignity-in-health-care.html

https://tr.wikipedia.org/wiki/Oksitosin

https://www.healthline.com/health/pet-therapy #benefitsKanamori M, Suzuki M, Yamamoto K et al. A day care programKawamura N, Niiyama M, Niiyama H. Long-term evaluation of Medica 2003; 74: 97–100.

https://www.kavlak.com.tr/blog/zeytin-diken-karatavuk-kusu/

https://www.oxytocin.org/oxytoc/love-science.html

https://www.scientificamerican.com/article/the-real-reasons-autism-rates-are-up-in-the-u-s/

https://www.ted.com/talks/helen_fisher_the_brain_in_love/transcrip

Huston, P., & McFarlane, B. (2016). Health benefits of tai chi: What is the evidence? Canadian Family Physician, 62(11), 881-890.

Hwang, P.W., & Braun, K.L. (2015). The Effectiveness of Dance Interventions to Improve Older Adults' Health: A Systematic Literature Review. Alternative Therapies in Health and Medicine, 21(5), 64-70.

IARC. IARC Monographs on the Evaluation of Carcinogenic Risks to Humans,IARC. Preamble to the IARC Monographs. Lyon, France: InternationalInt J Mol Sci. 2020 Mar 22;21(6). pii: E2187. doi: 10.3390/ijms21062187. Review.

Iguina, M.M., & Kashan, S. (2019). Art Therapy. In: StatPearls [Internet]. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing; 2020 Jan–. Published Online: November 6, 2019.

Insomnia with objective short sleep duration and risk of incident cardiovascular disease and all-cause mortality: Sleep Heart Health Study.

International Agency for Research on Cancer (IARC). (2011). IARC Monographs on the Evaluation of Carcinogenic Risks to Humans, Vol 100, A Review of Human Carcinogens. Lyon, France: International Agency for Research on Cancer. http://monographs.iarc.fr/ENG/Monographs/PDFs/index.php.

Irwin, M.R., Olmstead, R., Carroll, J.E. (2016). Sleep Disturbance, Sleep Duration, and Inflammation: A Systematic Review and Meta-Analysis of Cohort Studies and Experimental Sleep Deprivation. Biological Psychiatry, 80(1), 40-52.

Işık, Ö., Ersöz, Y., Pazan, M., Ocak, Y. (2015). The Effect of Motivational Music on Wingate Anaerobic Test Performance. International Journal of Human Sciences, 12(2), 513-520.

İstanbul Özel Hastane Çalışanlarına Uygulanan Mobbing ile Anadolu'da Özel Hastane Çalışanlarına Uygulanan Mobbing Karşılaştırması, İstanbul Bilim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s. 95

J Exp Med. 2016 Jul;239(3):243-9. doi: 10.1620/tjem.239.243

J Pediatr Nurs. 2017 Nov-Dec;37:29-34. doi: 10.1016/j.pedn.2017.07.004. Epub 2017 Jul 18

Jacob, S., Brune, C. W., Carter, C. S., Leventhal, B. L., Lord, C., Cook, E. H. (April 2007). Association of the oxytocin receptor gene (OXTR) in Caucasian children and adolescents with autism. Neuroscience Letters, 417(1), 6–9.

Jangi, S., Gandhi, R., Cox, L.M., Li, N., von Glehn, F., Yan, R., et al. (2016). Alterations of the human gut microbiome in multiple sclerosis. Nature Communications, 7, 12015. https://doi.org/10.1038/ncomms12015

Javaheri, S., & Redline, S. (2017). Insomnia and Risk of Cardiovascular Disease. Chest, 152(2), 435-444. https://doi.org/10.1016/j.chest.2017.01.026

Jenkins, A., Zhu, L., & Hsu, M. (2016). Cognitive neuroscience of honesty and deception: A signaling framework. Current Opinion in Behavioral Sciences, (Cilt numarası, sayfa aralığı Lazım!!).

Jensen, A., & Bonde, L.O. (2018). The use of arts interventions for mental health and wellbeing in health settings. Perspectives in Public Health, 138(4), 209-214. https://doi.org/10.1177/1757913918772602

Jiang, C., Li, G., Huang, P., Liu, Z., Zhao, B. (2017). The gut microbiota and Alzheimer's disease. Journal of Alzheimer's Disease, 58(1), 1–15.

JMIR Rehabil Assist Technol. 2018 May 10;5(1):e10033. doi: 10.2196/10033

Jung, K. G. (1968). Man and His Symbols. New York: Dell Publications.

Jung, K. G. (1981). The Archetypes and the Collective Unconscious. Princeton University Press.

Juth, V., ve diğerleri. (2008). How Do You Feel? Self-esteem Predicts Affect, Stress, Social Interaction, and Symptom Severity during Daily Life in Patients with Chronic Illness.

Kanamori, M., Suzuki, M., Yamamoto, K., ve diğerleri. (2001). A day care program and evaluation of animal-assisted therapy (AAT) for the elderly with senile dementia. American Journal of Alzheimer's Disease and Other Dementias, 16, 234–239.

Karimi, R., Bakhtiyari, M., & Masjedi Arani, A. (2019). Protective factors of marital stability in long-term marriage globally: A systematic review. Epidemiology and Health, 41, e2019023. https://doi.org/10.4178/epih.e2019023

Karkou, V., Meekums, B. (2017). Dance movement therapy for dementia. Cochrane Database of Systematic Reviews, 2(2), CD011022. https://doi.org/10.1002/14651858.CD011022

Karpati FJ, Giacosa C, Foster NE, Penhune VB, Hyde KL. Dance and the brain: a review. Ann N Y Acad Sci. 2015 Mar;1337:140-6. doi: 10.1111/nyas.12632

Karpati, F.J., Giacosa, C., Foster, N.E., Penhune, V.B., Hyde, K.L. (2015). Dance and the brain: a review. Annals of the New York Academy of Sciences, 1337, 140-146. https://doi.org/10.1111/nyas.12632

Kawamura, N., Niiyama, M., & Niiyama, H. (2007). Long-term evaluation of animal-assisted therapy for institutionalized elderly people: a preliminary result. Psychogeriatrics, 7, 8–13.

Keadle, S.K., Arem, H., Moore, S.C., Sampson, J.N., Matthews, C.E. (2015). Impact of changes in television viewing time and physical activity on longevity: a prospective cohort study. International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity, 12, 1–11. https://doi.org/10.1186/s12966-015-0315-0

Kılıç, T., ve diğerleri. (2016). Sağlık Çalışanlarında Mobbing ve İlişkili Faktörler (Mobbing in Health Professionals: A Study in A Public Hospital). Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi (Journal of Health and Nursing Management), 3(2).

Kim, T., Song, B., Cho, K. S., & Lee, I. S. (2020). Therapeutic potential of volatile terpenes and terpenoids from forests for inflammatory diseases. International Journal of Molecular Sciences, 21(6), E2187. https://doi.org/10.3390/ijms21062187. (Review)(Türkçe?!)

Koenig, H. G., Cohen, H. J., George, L. K., Hays, J. C., Larson, D. B., & Blazer, D. G. (1997). Attendance at religious services, interleukin-6, and other biological parameters of immune function in older adults. International Journal of Psychiatry in Medicine, 27(3), 233–250.

Konkoly Thege, B., Pilling, J., Szekely, A., & Kopp, M. S. (2013). Relationship between religiosity and health: evidence from a post-communist country. International Journal of Behavioral Medicine, 20(4), 477–486. https://doi.org/10.1007/s12529-012-9258-x. [PubMed: 22903272]. 48

Kuehn, B.M. (2011). Scientists probe oxytocin therapy for social deficits in autism, schizophrenia. Journal of the American Medical Association, 305(7), 659-661. doi:10.1001/jama.2011.117.

Laskowski, E. (2003). Aerobic Exercise: Why and How. Mayo Foundation for Medical Education and Research. http://www.mayoclinic.com

Lawson, E. A. (2017). The effects of oxytocin on eating behaviour and metabolism in humans. Nature Reviews Endocrinology, 13(12), 700-709. https://doi.org/10.1038/nrendo.2017.115

Learner Identity and Learner Beliefs in EFL Writing, S. 27

Lee, J., Choi, M.Y., Kim, Y.B., Sun, J., Park, E.J., Kim, J.H., Kang, M., & Koom, W.S. (2017). Art therapy based on appreciation of famous paintings and its effect on distress among cancer patients. Quality of Life Research, 26(3), 707-715. https://doi.org/10.1007/s11136-016-1473-5

Lee, S. W., ve diğerleri. (2003). Believing is seeing: An fMRI study of thought-action fusion in healthy male adults. Behavioral and Cognitive Neuroscience Reviews, 3(4), 323-334.

Lelorain, S., Cortot, A., Christophe, V., Pinçon, C., & Gidron, Y. (2018, October 17). Physician empathy interacts with breaking bad news in predicting lung cancer and pleural mesothelioma patient survival: Timing may be crucial. Journal of Clinical Medicine, 7(10), 364. https://doi.org/10.3390/jcm7100364

Less Sitting, More Physical Activity, or Higher Fitness?

Literature and art therapy in post-stroke psychological disorders.

Living longer by sitting less and moving more.

Lobelo, F., Stoutenberg, M., Hutber, A. (2014). The Exercise is Medicine Global Health Initiative: a 2014 update. British Journal of Sports Medicine, 48(22), 1627–1633. https://doi.org/10.1136/bjsports-2013-093080

Lorek, A., Ehntholt, K., Nesbitt, A., Wey, E., Githinji, C., Rossor, E., & Wickramasinghe, R. (2009). The mental and physical health difficulties of children held within a British immigration detention center: A pilot study. Child Abuse & Neglect.

Lucchetti, G., Lucchetti, A. L., & Koenig, H. G. (2011). Impact of spirituality/religiosity on mortality: comparison with other health interventions. Explore (NY), 7(4), 234–238. [PubMed: 21724156]. 20

MacLean, S. A. (2019). Mental health of children held at a United States immigration detention center. Social Science & Medicine, 230, 303-308. https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2019.04.013

Mak, M.K., Wong-Yu, I.S., Shen, X., Chung, C.L. (2017). Long-term effects of exercise and physical therapy in people with Parkinson disease. Nature Reviews Neurology, 13(11), 689-703. https://doi.org/10.1038/nrneurol.2017.128

Martin, L.E., Kay, K.E., Torregrossa, A.-M. (2019). Bitter-Induced Salivary Proteins Increase Detection Threshold of Quinine, But Not Sucrose. Chemical Senses, 44(6), 379–388.

Maternal plasma levels of oxytocin during breastfeeding-A systematic review.

Mayada Elsabbagh, ve ark. Global Prevalence of Autism and Other Pervasive Developmental Disorders, Autism Res. 2012 Jun; 5(3): 160–179. Published online 2012 Apr 11

McNeill, J. A., Sherwood, G. D., Starck, P. L., & Thompson, C. J. (1998). Assessing clinical outcomes: Patient satisfaction with pain management. Journal of Pain and Symptom Management, 16(1), 29–40. [PubMed: 9707655]. 37

Meisenhelder, J. B., & Marcum, J. P. (2004). Responses of clergy to 9/11: Posttraumatic stress, coping, and religious outcomes. Journal for the Scientific Study of Religion, 43(4), 547–554.

MIND. (2007). Ecotherapy: The green agenda for mental health. Retrieved from http://www.mind.org.uk/media/273470/ecotherapy.pdf

Miho Nakajima 1, Andreas Görlich 1, Nathaniel Heintz Oxytocin modulates female sociosexual behavior through a specific class of prefrontal cortical interneurons Oct 9;159(2):295-305. 2014, doi: 10.1016/j.cell.2014.09.020Nat Rev Endocrinol. Elizabeth A Lawson 1The effects of oxytocin on eating behaviour and metabolism in humans. . 2017 Dec;13(12):700-709. doi: 10.1038/nrendo.2017.115. Epub 2017 Sep 29.

Molecules. 2019 Dec 11;24(24). pii: E4530. doi: 10.3390/molecules24244530.

Monographs/PDFs/index.php. Accessed November 2, 2011.

Mora-Ripoll, R. (2010). The therapeutic value of laughter in medicine. Alternative Therapies in Health and Medicine, 16(6), 56-64.

Moretti, F., ve diğerleri. (2011). Pet therapy in elderly patients with mental illness. Psychogeriatrics, 11(2), 125-129. https://doi.org/10.1111/j.1479-8301.2010.00329.x.

Morishima, T., Miyashiro, I., Inoue, N., Kitasaka, M., Akazawa, T., Higeno, A., Idota, A., Sato, A., Ohira, T., Sakon, M., Matsuura, N. (2019). Effects of laughter therapy on quality of life in patients with cancer: An open-label, randomized controlled trial. PLoS One, 14(6), e0219065. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0219065

Moulton, B. E., & Sherkat, D. E. (2012). Specifying the effects of religious participation and educational attainment on mortality risk for US adults. Social Spectrum, 32(1), 1–19.

Much More Than a Pleasant Scent: A Review on Essential Oils Supporting the Immune System.

Mulle, J.G., Sharp, W.G., Cubells, J.F. (2013). The gut microbiome: a new frontier in autism research. Current Psychiatry Reports, 15(2), 337.

Murrell, T. G. C. (1995). The potential for oxytocin (OT) to prevent breast cancer: A hypothesis. Breast Cancer Research and Treatment, 35, 225-229.

Nakajima, M., Görlich, A., Heintz, N. (2014). Oxytocin modulates female sociosexual behavior through a specific class of prefrontal cortical interneurons. Cell, 159(2), 295-305. https://doi.org/10.1016/j.cell.2014.09.020

Namie, G., Namie R. (2003). The Bully At Work:What You Can Do To Stop The Hurt and Reclaim Your Dignity on the Job, Source books Inc., Neparville, ABD http://books.google.com.tr/books. Özdemir, M.Z. (2013).

Nat Rev Neurosci Siegel JM, Sleep viewed as a state of adaptive inactivity Nat Rev Neurosci. 2009 Oct;10(10):747-53. doi: 10.1038/nrn2697. Epub 2009 Aug 5

Nature Reviews Neuroscience volume 10, pages747–753 (2009)

Neural representations of honesty predict future trust behavior.

Neuroprotective Effects of Limonene (+) against Aβ42-Induced Neurotoxicity in a Drosophila Model of Alzheimer's Disease.

Neurosci Biobehav Rev. 2019 Jan; 96:232-240. doi: 10.1016/j.neubiorev. 2018.12.010. Epub 2018 Dec 10.PMID: 30543905

Nichols, P. M., & Robertson, D. C. (2017). Neuroscience, Moral Cognition and the Psychology of Bribery. İn P. M. Nichols ve D. C. Robertson (Ed.), Thinking about Bribery: Interdisciplinary Perspectives from the Social Sciences (Sayfa Aralığı Lazım!!). Cambridge University Press.

Okado, Y., & Stark, C. (2018). Neural processing associated with true and false memory retrieval. Psychopathology, 51(2), 105-109.

Oman, D., Kurata, J. H., Strawbridge, W. J., & Cohen, R. D. (2002). Religious attendance and cause of death over 31 years. International Journal of Psychiatry in Medicine, 32(1), 69–89. [PubMed: 12075917]

Oxytocin's inhibitory effect on food intake is stronger in obese than normal-weight men.

Özdemir, M. Z. (2013). İstanbul Özel Hastane Çalışanlarına Uygulanan Mobbing ile Anadolu'da Özel Hastane Çalışanlarına Uygulanan Mobbing Karşılaştırması [Tez başlığı Lazım!!]. İstanbul Bilim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (s. 95).

Paoli, A., Mancin, L., Bianco, A., Thomas, E., Mota, J.F., Piccini, F. (2019). Ketogenic Diet and Microbiota: Friends or Enemies? Genes, 10(7), 534. https://doi.org/10.3390/genes10070534

Parashar, A., Udayabanu, M. (2017). Gut microbiota: Implications in Parkinson's disease. Parkinsonism and Related Disorders, 38, 1–7.

Part C: metals, arsenic, dusts, and fibres. Lancet Oncol. 2009;10(5):Part D: radiation. Lancet Oncol. 2009;10(8):751–752.

Patient-rated physicians' empathy and its determinants in Riyadh, Saudi Arabia.

Penson, R.T., Partridge, R.A., Rudd, P., Seiden, M.V., Nelson, J.E., Chabner, B.A., Lynch, T.J. Jr. (2005). Laughter: The best medicine? The Oncologist, 10(8), 651-660. https://doi.org/10.1634/theoncologist.10-8-651

Perception and Deception: Human Beauty and the Brain.

Pet therapy in elderly patients with mental illness.Moretti F et al. Psychogeriatrics. (2011)

Pet Therapy: Helping Patients Cope.Gertz A et al. Am Fam Physician. (2017) preliminary result. Psichogeriatrics 2007; 7: 8–13

Peterfalvi, A., Miko, E., Nagy, T., Reger, B., Simon, D., Miseta, A., Czéh, B., & Szereday, L. (2019). Much More Than a Pleasant Scent: A Review on Essential Oils Supporting the Immune System. Molecules, 24(24), E4530. https://doi.org/10.3390/molecules 24244530

pharmaceuticals. Lancet Oncol. 2009;10(1):13–14.

Physical activity benefits health and wellbeing (2005), Heart Foundation, http://www.betterhealth.vic.gov.au

Physician Chaitoff A, Rothberg MB, Martinez KA.J Empathy and Diabetes Outcomes. Gen Intern Med. 2019 Oct;34(10):1967. doi: 10.1007/s11606-019-05188-z

Physician Empathy Interacts with Breaking Bad News in Predicting Lung Cancer and Pleural Mesothelioma Patient Survival: Timing May Be Crucial. Lelorain S, Cortot A, Christophe V, Pinçon C, Gidron Y.J Clin Med. 2018 Oct 17;7(10):364. doi: 10.3390/jcm7100364

Powell, L. H., Shahabi, L., & Thoresen, C. E. (2003). Religion and spirituality: Linkages to physical health. American Psychologist, 58(1), 36–52. [PubMed: 12674817]. 21

Preamble/index.php. Accessed November 2, 2011.

Preventable Exposures Associated With Human Cancers Vincent James Cogliano, Robert Baan, Kurt Straif, Yann Grosse, Béatrice Lauby-Secretan, Fatiha El Ghissassi, Véronique Bouvard, Lamia Benbrahim-Tallaa, Neela Guha, Crystal Freeman, Laurent Galichet, Christopher P. Wild Manuscript received November 10, 2010; revised October 13, 2011; accepted October 14, 2011.

Prout, T. A., Ottaviano, P., Taveras, A., Sepulveda, C., & Torres, J. (2016). Parental and God Representations Among Individuals with Psychosis: A Grounded Theory Analysis. Journal of Religion and Health, 55(6), 2141-2153. https://doi.org/ 10.1007/s10943-016-0265-0.

Psychogeriatrics. 2011 Jun;11(2):125-9. doi: 10.1111/j.1479-8301.2010.00329.x. Epub 2010 Sep 14.

Psychopathology. 2018;51(2):105-109. doi: 10.1159/000486898. Epub 2018 Apr 11.

Razban, F. (2020). Meeting death and embracing existential loneliness: A cancer patient's experience of being the sole author of his life. https://www.tandfonline.com/author/Mangolian+Shahrbabaki%2C+Parvin

Regular Aerobic Voluntary Exercise Increased Oxytocin in Female Mice: The Cause of Decreased Anxiety and Increased Empathy-Like Behaviors.

Relationship of Sleep Duration With All-Cause Mortality and Cardiovascular Events: A Systematic Review and Dose-Response Meta-Analysis of Prospective Cohort Studies.

Review of corruption in the health sector: theory, methods and interventions.

Riddoch C.J., Mattocks C., Deere K., Saunders J., Kirkby J., Tilling K., et al. Objective measurement of levels and patterns of physical activity. Arch Dis Child. 2007;92(11):963–9. https://doi.org/10. 1136/adc.2006.112136.

Riddoch, C.J., Mattocks, C., Deere, K., Saunders, J., Kirkby, J., Tilling, K., et al. (2007). Objective measurement of levels and patterns of physical activity. Archives of Disease in Childhood, 92(11), 963–969. https://doi.org/10.1136/adc.2006.112136

Roberts, A. L., ve diğerleri. (2019). Posttraumatic stress disorder (PTSD) is associated with increased risk of ovarian cancer: A prospective and retrospective longitudinal cohort study. Cancer Research, 79(19), 5113–5120.

Romero, C., Friedman, L. C., Kalidas, M., Elledge, R., Chang, J., & Liscum, K. R. (2006). Self-forgiveness, spirituality, and psychological adjustment in women with breast cancer. Journal of Behavioral Medicine, 29(1), 29–36. https://doi.org/10.1007/ s10865-005-9038-z. [PubMed: 16362244]. 32

Rothschild, D., Weissbrod, O., Barkan, E., Kurilshikov, A., Korem, T., Zeevi, D., et al. (2018). Environment dominates over host genetics in shaping human gut microbiota. Nature, 555(7695), 210–215. https://doi.org/10.1038/nature25973

Royal College of Psychiatrists. (2020, Nisan 2). Spirituality Themed Publications Archive. https://www.rcpsych.ac.uk/members/special-interest-groups/spirituality/publications-archive/themed-publications-archive?searchTerms=Spirituality

Roze des Ordons, A. L., ve diğerleri. (2018). How clinicians integrate humanism in their clinical workplace—'Just trying to put myself in their human being shoes.' Perspectives on Medical Education, 7, 318–324. https://doi.org/10.1007/s40037-018-0455-4

Ruff, C. C. (2018, Nisan 11). Brain Stimulation Studies of Social Norm Compliance: Implications for Personality Disorders? Brain Stimulation, Advance online publication. https://doi.org/10.1159/000486898

SA MacLean, Soc Sci Med, 2019 Jun;230:303-308.doi: 10.1016/j.socscimed.2019.04.013. Epub 2019 Apr 29.Mental Health of Children Held at a United States Immigration Detention Center

Sack, R.L., et al. (2007). Circadian rhythm sleep disorders: Part I, basic principles, shift work and jet lag disorders. An American Academy of Sleep Medicine review. Sleep, 30(11), 1460-1483. https://doi.org/10.1093/sleep/30.11.1460

Sánchez, J.C., Echeverri, L.F., Londoño, M.J., Ochoa, S.A., Quiroz, A.F., Romero, C.R., Ruiz, J.O. (2017). Effects of a Humor Therapy Program on Stress Levels in Pediatric Inpatients. Hospital Pediatrics, 7(1), 46-53. https://doi.org/10.1542/hpeds.2016-0128

Sartre, J. P. (2014). Jean Paul Sartre'ın Varoluşçuluk Düşüncesi. Beytulhikme: An International Journal of Philosophy, 4(2)

Saslow, L.R., Mason, A.E., Kim, S., Goldman, V., Ploutz-Snyder, R., Bayandorian, H., Daubenmier, J., Hecht, F.M., Moskowitz, J.T. (2017). An Online Intervention Comparing a Very Low-Carbohydrate Ketogenic Diet and Lifestyle Recommendations Versus a Plate Method Diet in Overweight Individuals With Type 2 Diabetes: A Randomized Controlled Trial. JMIR Diabetes, 2(2), e36. https://doi.org/10.2196/jmir.5806

Schizophrenia and creativity.

Schroeder, K., Ratcliffe, S.J., Perez, A., Earley, D., Bowman, C., Lipman, T.H. (2017). Dance for Health: An Intergenerational Program to Increase Access to Physical Activity. Journal of Pediatric Nursing, 37, 29-34. https://doi.org/10.1016/j.pedn.2017.07.004

Scoping Review of Dance for Adults With Fibromyalgia: What Do We Know About It?

Scull, J. (2009). Tailoring nature therapy to the client. In L. Buzzell & C. Chalquist (Eds.), Ecotherapy: Healing with nature in mind (s. 140-148). San Francisco, CA: Sierra Club Books.

Shin, M., ve diğerleri. (2020). Neuroprotective effects of limonene (+) against Aβ42-induced neurotoxicity in a Drosophila model of Alzheimer's disease. Biological and Pharmaceutical Bulletin, 43(3), 409-417. https://doi.org/10.1248/bpb.b19-00495

Siegel, J.M. (2009). Sleep viewed as a state of adaptive inactivity. Nature Reviews Neuroscience, 10, 747-753

Sleep disorder, an independent risk associated with arterial stiffness in menopause.

Sleep Disturbance, Sleep Duration, and Inflammation: A Systematic Review and Meta-Analysis of Cohort Studies and Experimental Sleep Deprivation.

Sleep duration and all-cause mortality: a systematic review and meta-analysis of prospective studies.

Sleep duration and mortality in the elderly: a systematic review with meta-analysis.

Sleep Med Clin. 2017 Mar;12(1):1-22. doi: 10.1016/j.jsmc.2016.10.012. Epub 2016 Dec 20.PMID: 28159089

Soc Sci Med. 2019 Jul;232:473-488. doi: 10.1016/j.socscimed.2019.02.018. Epub 2019 Mar 5.PMID: 31029483

Srivastava, A. K., & Krishna, A. (Tarih yok). Psycho-Physiological Mechanism of Spirituality-Health Relationship: Theoretical Conceptualisation. Journal of Indian Health Psychology, 2(1), 1–9.

Stewart, R.A., Benatar, J., & Maddison, R. (2015). Living longer by sitting less and moving more. Current Opinion in Cardiology, 30(5), 551-557. https://doi.org/10.1097/HCO.0000000000000207

Straif, K., Benbrahim-Tallaa, L., Baan, R., ve diğerleri. (2009). A review of human carcinogens—Part C: Metals, arsenic, dusts, and fibres. The Lancet Oncology, 10(5), 453–454.

Strawbridge, W. J., Cohen, R. D., Shema, S. J., & Kaplan, G. A. (1997). Frequent attendance at religious services and mortality over 28 years. American Journal of Public Health, 87(6), 957–961. [PubMed: 9224176]. 23

Subramaniam K. ve ark. (2020) Front Hum Neurosci. Establishing a Causal Role for Medial Prefrontal Cortex in Reality Monitoring, 2020 Mar 25;14:106.

Sullivan, A. R. (2010). Mortality differentials and religion in the U.S.: Religious affiliation and attendance. Journal of Scientific Study of Religion, 49(4), 740–753. https://doi.org/10.1111/j.1468-5906.2010.01543.x

T.G.C. Murrell, The potential for oxytocin (OT) to prevent breast cancer: A hypothesis, Breast Cancer Research and Treatment 35: 225-229, 1995

Tabei, S. Z., & diğerleri. (2016, Haziran). The Impact of Spirituality on Health. Shiraz E-Medical Journal, 17(6), e39053.

Tate, D. G., & Forchheimer, M. (2002). Quality of life, life satisfaction, and spirituality: comparing outcomes between rehabilitation and cancer patients. American Journal of Physical Medicine & Rehabilitation, 81(6), 400–410. [PubMed:12023595]. 28

Taylor, E. J. (2005). Spiritual complementary therapies in cancer care. Seminars in Oncology Nursing. Elsevier. ss. 159–163. 41

Teixeira-Machado L, Arida RM, de Jesus Mari J. Dance for neuroplasticity: A descriptive systematic review.

The Art Therapy Sourcebook, Cathy Malchiodi,

The association between migraine and physical exercise.

The Body and the Beautiful: Health, Attractiveness and Body Composition in Men's and Women's Bodies.

The effect of pet therapy on the physiological and subjective stress response: A meta-analysis.Ein N et al. Stress Health. (2018)

The Effectiveness of Dance Interventions on Physical Health Outcomes Compared to Other Forms of Physical Activity: A Systematic Review and Meta-Analysis. Yan AF, et al. Sports Med (2018) 48:933–951 https://doi.org/ 10.1007/s40279-017-0853-5.

The mental and physical health difficulties of children held within a British immigration detention center: a pilot study.

The Society for Participatory Medicine. (2015, Haziran). The role of dignity in health care. e-Patients Blog. https://participatorymedicine.org/epatients/2015/06/the-role-of-dignity-in-health-care.html

The use of arts interventions for mental health and wellbeing in health settings.

Therapeutic Benefits of Laughter in Mental Health: A Theoretical Review.

therapy for elderly schizophrenic patients: a one-year controlled trial. Am J Geriatr Psychiatry 2001; 9: 439–442.

Thienel, M., Fritsche, A., Heinrichs, M., Peter, A., Ewers, M., Lehnert, H., Born, J., Hallschmid, M. (2016). Oxytocin's inhibitory effect on food intake is stronger in obese than normal-weight men. International Journal of Obesity (London), 40(11), 1707-1714. https://doi.org/10.1038/ijo.2016.149

Thinking about Bribery: Neuroscience, Moral Cognition and the Psychology of editör: Philip M. Nichols, Diana C. Robertso Cambridge University Press

Thornton, L. (2015, October). Lessons in Love and Healing. Beginnings, 35(5), 20-22.

Tohoku J Exp Med . 2016 Jul;239(3):243-9. doi: 10.1620/tjem.239.243. van der Wal CN, Kok RN. Laughter-inducing therapies: Systematic review and meta-analysis.

University of California, Berkeley. (2007, May 8). Can racial bias affect a doctor's care? https://www.berkeley.edu/news/media/releases/2007/05/08_doctorpatient.shtml

Uvnäs Moberg, K., Ekström-Bergström, A., Buckley, S., Massarotti, C., Pajalic, Z., Luegmair, K., Kotlowska, A., Lengler, L., Olza, I., Grylka-Baeschlin, S., Leahy-Warren, P., Hadjigeorgiu, E., Villarmea, S., Dencker, A. (2020). Maternal plasma levels of oxytocin during breastfeeding-A systematic review. PLoS One, 15(8), e0235806. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0235806

van der Wal, C.N., Kok, R.N. (2019). Laughter-inducing therapies: Systematic review and meta-analysis. Social Science & Medicine, 232, 473-488. https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2019.02.018

Vian T. Health Policy Plan. 2008 Mar; 23(2):83-94. doi: 10.1093/heapol/ czm048. Epub 2008 Feb 14.

Vol 100, A Review of Human Carcinogens. Lyon, France: International

Walsh P.G., Mertin PG, Verlander DF, Pollard CF. The effects ofWiley Online Library Web of Science®Google Scholar with senile dementia. AJADD 2001; 16: 234–239.

Walsh, P. G., Mertin, P. G., Verlander, D. F., & Pollard, C. F. (1995). The effects of a 'pets as therapy' dog on persons with dementia in a psychiatric ward. Australian Occupational Therapy Journal, 42, 161–166.

Warburton, D.E.R., & Bredin, S.S.D. (2017). Health benefits of physical activity: a systematic review of current systematic reviews. Current Opinion in Cardiology, 32(5), 541-556. https://doi.org/10.1097/HCO.0000000000000437

WHOQOL SRPB Group. (2006). A cross-cultural study of spirituality, religion, and personal beliefs as components of quality of life. Social Science & Medicine, 62(6), 1486–1497. https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2005.08.001. [PubMed: 16168541]. 34

Williams, D. R., & Sternthal, M. J. (2007). Spirituality, religion and health: evidence and research directions. Medical Journal of Australia, 186(10 Suppl), S47–S50. [PubMed: 17516883]. 54

Woodbury-Fariña, M.A., Antongiorgi, J.L. (2014). Humor. Psychiatric Clinics of North America, 37(4), 561-578. https://doi.org/10.1016/j.psc.2014.08.006

World Health Organization. (15 Ağustos 2024, Ağustos 23). Preventing cancer. [Rapor].

Wright, J. (2017, Mart 3). The Real Reasons Autism Rates Are Up in the U.S. Scientific American. https://www.scientificamerican.com/article/the-real-reasons-autism-rates-are-up-in-the-u-s/

Yamamoto, T., Ohkuwa, T., Itoh, H., Kitoh, M., Terasawa, J., Tsuda, T., Kitagawa, S., Sato, Y. (2003). Effects of Pre-Exercise Listening to Slow and Fast Rhythm Music on Supramaximal Cycle Performance and Selected Metabolic Variables. Archives of Physiology and Biochemistry, 111(3), 211-214.

Yan, A.F., Cobley, S., Chan, C., Pappas, E., Nicholson, L.L., Ward, R.E., Murdoch, R.E., Gu, Y., Trevor, B.L., Vassallo, A.J., Wewege, M.A., Hiller, C.E. (2018). The Effectiveness of Dance Interventions on Physical Health Outcomes Compared to Other Forms of Physical Activity: A Systematic Review and Meta-Analysis. Sports Medicine, 48(4), 933–951. https://doi.org/10.1007/s40279-017-0853-5

Yarosh, D.B. (2019). Perception and Deception: Human Beauty and the Brain. Behavioral Sciences, 9(4), 34. https://doi.org/10.3390/bs9040034

Yates, J. W., Chalmer, B. J., St James, P., Follansbee, M., & McKegney, F. P. (1981). Religion in patients with advanced cancer. Medical and Pediatric Oncology, 9(2), 121–128. [PubMed: 7231358]. 33

Yazaki, M., Shirakawa, S., Okawa, M., & Takahashi, K. (1999). Demography of sleep disturbances associated with circadian rhythm disorders in Japan. Psychiatry & Clinical Neurosciences, 53, 267–268.

Yim, J. (2016). Therapeutic Benefits of Laughter in Mental Health: A Theoretical Review. Tohoku Journal of Experimental Medicine, 239(3), 243-249. https://doi.org/10.1620/tjem.239.243

Yin, J., Jin, X., Shan, Z., Li, S., Huang, H., Li, P., ... Liu, L. (2017). Relationship of Sleep Duration With All-Cause Mortality and Cardiovascular Events: A Systematic Review and Dose-Response Meta-Analysis of Prospective Cohort Studies. Journal of the American Heart Association, 6(9), e005947.

Yüksel M.E., https://doi.org/10.1080/01677063.2016.1202951

Yüksel, O., Ateş, M., Kızıldağ, S., Yüce, Z., Koç, B., Kandiş, S., Güvendi, G., Karakılıç, A., Gümüş, H., Uysal, N. (2019). Regular Aerobic Voluntary Exercise Increased Oxytocin in Female Mice: The Cause of Decreased Anxiety and Increased Empathy-Like Behaviors. Balkan Medical Journal, 36(5), 257-262. https://doi.org/10.4274/balkanmedj.galenos.2018.2019.3.96

Zhou, Y., Yang, R., Li, C., & Tao, M. (2017). Sleep disorder, an independent risk associated with arterial stiffness in menopause. Scientific Reports, 7(1), 1904. https://doi.org/10.1038/s41598-017-01489-7

Zülal Aslı, 2002; Sağlık İçin Hareket, Bilim ve Teknik Dergisi. Sayı: 417.

2/Bakara/164; 13/Ra'd/4; 16/Nahl/12, 67; 29/Ankebût/35; 30/Rûm/24; 45/Câsiye/5.

2/Bakara/170, 171; 5/Mâide/58, 103; 8/Enfâl/22; 10/Yûnus/42, 29/Ankebût/63; 49/Hucurât/4; 59/Haşr/14

2/Bakara/44, 76; 3/ l-i İmrân/65; 6/En'âm/32; 7/A'râf/169; 10/Yûnus/16; 11/Hûd/ 51; 12/Yûsuf/109; 21/Enbiyâ/10, 67; 23/Mü'minûn/80; 28/Kasas/60; 38/Sâffât/60.

2/Bakara/73, 242; 6/En'âm/151; 12/Yûsuf/2; 24/Nûr/61; 43/Zuhruf/3; 57/Hadîd/17.

4. Basım

Gecekondular
Nizami Olmayan Konutların Sosyo-Kültürel Özellikleri

Turhan Yörükân

nobel
40.yıl

Gecekondular: Nizami Olmayan Konutların Sosyo-Kültürel Özellikleri
Turhan Yörükân

Yayın No: 5519
Beşeri Bilimler: 616
ISBN: 978-625-371-555-7
E-ISBN: 978-625-371-556-4
Basım Sayısı: 4. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yörükân, Turhan.
Gecekondular: Nizami Olmayan Konutların Sosyo-Kültürel Özellikleri / Turhan Yörükân
4. Basım, VIII + 118 s., 15,5x23,5 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-371-555-7
E-ISBN: 978-625-371-556-4
1. Şehir 2. Konut 3. Gecekondu

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İçindekiler

Ön Söz ..... **v**
Giriş **1**
Tipolojik Yaklaşım Metodolojisi **5**
Köy ve Şehir Ayırımı **12**

Bir Toplum Olarak Gecekondu ve Sosyokültürel Özellikleri **17**
Nüfus Çokluğu ve Yoğunluğu 17
Cinsiyet ve Yaş 23
Hane Büyüklüğü ve Hane Terkibi 26
Gelir ve Meslek 30
Sosyal Hareketlilik ve Sosyal İlişkiler 34
Diğer Bazı Sosyokültürel Özellikler 41
Okur Yazarlık Durumu 44

Maddî Bir Kültür Objesi Olarak Gecekondu ve Özellikleri **46**
Gecekondunun Yapılış Şekli ve İnşa Materyali 46
Gecekondularda Mülkiyet Durumu 50
Konut-Toplum İlişkisi ve Sağlık Şartları 52
Konut-Yakın Çevre İlişkileri ve Çevre Şuuru 58

Gecekondular ve Sefalet Mahalleleri (Slumlar) **61**
Slum Tarifleri ve İsimlendirmeleri 62
Sosyal ve Fizik Özellikler Bakımından Slumlar ve Gecekondular 66

Slumların ve Gecekonduların Sosyal Olarak Neye Mal Olduğu **69**
Sosyal Problemlerin Türü 69
Kötü Konut Sahalarının Maliyeti 72
Türkiye'deki Slumların ve Gecekonduların Sosyal Maliyeti 74

Sonuç ve Özet **76**
Sonuç 76
Özet 80

Ek: Konut Özel İhtisas Komisyonu (1971) Gecekondu Raporu 84
Giriş 84
Gecekondu Bölgelerinin Gelişme Hızı 85
Göçmenlerin Şehirlerarası Hareketliliği 87
Göçmenlerin Gelmiş Oldukları Bölgelere Göre Dağılışı 87
Göç Sebepleri 88
GECEKONDULARDA YAŞAYAN HANELERİN DEMOGRAFİK VE SOSYOEKONOMİK DURUMU 89
Hane Büyüklüğü ve Hane Terkibi 89
Yaş, Cinsiyet ve Medenî Hâl 90
Meslek ve Gelir Durumu 91
GECEKONDULARIN FİZİK ÖZELLİKLERİ 94
Bahçe veya Avlu Durumu 94
Yerleşme Durumu 94
Kat ve Bodrum Durumu 94
Müştemilât Durumu 95
Oda Sayısı 95
İmkân ve Kolaylıklar 96
KONUT-HANE VE NÜFUS İLİŞKİSİ İLE İLGİLİ HUSUSLAR 98
Mülkiyet Durumu 98
Konuta Sahip Olma Şekli 98
Konuta Tasarruf Şekli 99
Konut, Hane, Nüfus ve Alan İlişkisi 99
GECEKONDU BÖLGELERİNDE YAŞAYAN AİLELERİN KONUT VE ÇEVRE İLE İLGİLİ PROBLEMLERİ VE İHTİYAÇLARI 105
Mahalle ile İlgili Problemler 105
Mahalle ile İlgili Teklifler 106
Konut veya Yaşama Sahası ile İlgili Şikâyetler 106
Konutta Yapılmak İstenen Değişiklikler 108

İndeks Açıklaması 111
İndeks 112

Gözyaşı Ağacı

Mecaz

Gözyaşı Ağacı

Mecaz

Yayın No.: 55
ISBN: 978-605-2108-91-8
E-ISBN: 978-625-6184-00-8
1. Basım, Ekim 2024

Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun
Sayfa Tasarımı: Furkan Mülayim
Redaksiyon: Selma Günaydın
Kapak Tasarımı: Mervin Selda Adal

©2024, Bu baskının bütün hakları EY Yayınları'na aittir. "EY Yayınları" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır. Sertifika No: 31696

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

EY Yayınları
İstanbul Büro: Rasimpaşa Mah. Rıhtım Caddesi Nemlizade Sokak, Güleryüz Apt. No.: 9 Daire: 3 Kadıköy / İSTANBUL
Tel/Faks: +90 (216) 418 20 10
info@nobelyasam.com - www.nobelyasam.com
Ankara Büro: Mithatpaşa Cad. No.: 74/4 Kızılay / ANKARA
Tel: 0312 418 20 10 Faks: 0312 418 30 20

Genel Dağıtım
ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Sipariş: -siparis@nobelyayin.com-
Telefon: +90 312 278 50 77
E-Satış: www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları:
Alfa Basım Dağıtım, Arasta, Arkadaş Kitabevi, D&R Mağazaları, Dost Dağıtım, Ekip Dağıtım, Kida Dağıtım, Kitapsan, Nezih Kitabevleri, Pandora, Prefix, Remzi Kitabevleri

Baskı ve Cilt:
Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4
Sincan/ANKARA

İçindekiler

Ön Söz iii
1. Kurşun 1
2. Tespih 7
3. Kardeş 15
4. Üç Kilit 25
5. Gözyaşı Ağacı 37
6. Zeliha 49
7. Vicdan 67
8. Halime 73
9. Susuz Demir 83
10. Demir Mektuplar 91
11. Su Dolu Mektuplar 107
12. Ahraz Ateş 121
13. Cafer 137
14. Ateşten Demir 143

İŞTE ARANAN UZMAN ÖĞRETMEN

BECERİLER, ROLLER VE SORUMLULUKLAR

Editör
Doç. Dr. Bahadır Gülbahar

nobel
40.yıl

İŞTE ARANAN UZMAN ÖĞRETMEN
Beceriler, Roller ve Sorumluluklar

Editör: Doç. Dr. Bahadır Gülbahar

Yayın No.: 5613
Eğitim: 1142
ISBN: 978-625-371-750-6
E-ISBN: 978-625-371-751-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Gülbahar, Bahadır.
İşte Aranan Uzman Öğretmen: Beceriler, Roller ve Sorumluluklar / Bahadır Gülbahar
1. Basım, XII + 572 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-750-6
E-ISBN: 978-625-371-751-3
1. Uzman Öğretmenlik

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI iii

1. Bölüm
GİRİŞ 1
Bahadır Gülbahar - Dinar Keskin Yılmaz

2. Bölüm
TAKIM ÇALIŞMASI 9
Bahadır Gülbahar - Mehmet Özcan

3. Bölüm
LİDERLİK 27
Mehmet Özcan - Bahadır Gülbahar

4. Bölüm
ÖĞRENME TUTKUSU VE YÜKSEK MOTİVASYON YARATMAK 47
Mesut Gün - Mustafa Barış Baştürk

5. Bölüm
ETKİLİ ÖĞRETİM 65
İbrahim Serdar Kızıltepe - Tezcan Kartal

6. Bölüm
DUYGUSAL ZEKÂ 93
Nevin Akkaya

7. Bölüm
ETİK DEĞERLERE BAĞLILIK 109
Şahin Şimşek

8. Bölüm
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME 127
Bilge Bağcı Ayrancı - Zehra Arslan

9. Bölüm
PROFESYONELLİK VE SÜREKLİ GELİŞİM 149
Dinar Keskin Yılmaz

10. Bölüm
ETKİLİ İLETİŞİM 163
Tuğba Erdoğan

11. Bölüm
ÖĞRENCİ PSİKOLOJİSİNİ ANLAMAK VE ETKİLİ REHBERLİK 185
Naciye Güven

12. Bölüm
SINIF YÖNETİMİ 207
Mehmet Sena Ataş - Haydar Özdemir

13. Bölüm
ZAMAN YÖNETİMİ 223
Fatma Hümeyra Yücel

14. Bölüm
GİRİŞİMCİLİK VE ÖZ YÖNETİM 247
Rabia Sultan Güneş Koç - Meltem Duran

15. Bölüm
YENİLİKÇİLİK 275
Hasan Gazi Kumruoğlu

16. Bölüm
DEMOKRATİK ÖĞRETİM 291
Şeyda Yeşilyurt

17. Bölüm
DÜŞÜNME BECERİLERİNİ GELİŞTİRMEK 307
Sema Öngören

18. Bölüm
ÖĞRETİM TEKNOLOJİLERİNE HÂKİM OLMAK 323
Yılmaz Kara

19. Bölüm
ÖĞRETİMDE YAPAY ZEKÂDAN YARARLANMAK 345
Uğur Başarmak

20. Bölüm
İYİ BİR KONUŞMACI VE YAZAR OLMAK 365
Remzi Can

21. Bölüm
YABANCI DİL BİLMEK 377
Mustafa Kurt - Başak Timur Demiral

22. Bölüm
ARAŞTIRMACI OLMAK 395
Ümit Demiral

23. Bölüm
İYİ BİR KİTAP REHBERİ VE OKUR OLMAK 413
Pakize Urfalı Dadandı

24. Bölüm
MENTÖRLÜK 431
Merve Turpçu

25. Bölüm
ÖĞRETİMİ PLANLAMAK 451
Çağrı Güven

26. Bölüm
ÖĞRETİMİ TERS YÜZ ETMEK 469
Büşra Kartal - Tezcan Kartal

27. Bölüm
MESLEĞE BAĞLILIK 485
Devrim Murat Güzelküçük

28. Bölüm
ÇATIŞMA VE İLİŞKİ YÖNETİMİ 501
Haydar Özdemir - Mehmet Sena Ataş

29. Bölüm
UZAKTAN ÖĞRETİM 523
Seval Akcan

30. Bölüm
EĞLENCELİ ÖĞRETİM VE ÖĞRETİMDE OYUNLAŞTIRMA 541
Hacer Aslan

ÖZ GEÇMİŞLER 557

1. Bölüm

GİRİŞ

Bahadır Gülbahar - Dinar Keskin Yılmaz

Uzman Öğretmenlik

Antik çağlardan günümüze kadar öğretmenlik, sürekli değişim geçirmiş, farklı toplum ve zamanlarda farklı şekillerde tanımlanmıştır. Öğretmenlik, kavramsal ve ideal olarak asil bir meslektir. Ayrıca çok yönlü olması nedeniyle diğer meslekler-den ayrılır. Yılmaz ve Altınkurt'un (2014) belirttiği gibi bu meslek, çocuk bakıcılığı gibi daha basit ve doğal bir sorumluluk olarak başlamışsa da zamanla karmaşıklaşmış ve profesyonelleşmiştir. Öğretmenlik, günümüzde bilgi ve becerilerin aktarımının yanı sıra öğrencilerin kişisel, sosyal ve duygusal gelişimini desteklemeyi amaçlayan karmaşık bir meslek hâline gelmiştir. Teknoloji ve pedagojideki değişimler ve toplumsal talepler, öğretmenlik pratiklerini etkilemiş ve dönüştürmüştür. Günümüzde öğretmenlik, sadece bilgi aktarım aracılığı değil aynı zamanda öğrencilerin öğrenme sürecini yönlendirme, destekleme ve onlara ilham verme rolüdür.

Çağımızdaki gelişmeler öğretmenlerin sorumluluğunu daha da artırmış, öğretmenin önemi ve ağırlığının daha iyi anlaşılmasını sağlayan sosyoekonomik ve kültürel gelişmeler yaşanmıştır. Eğitim sistemlerinin temel amaçlarından biri, dünyadaki değişim ve ilerlemenin ortaya çıkardığı temel becerileri öğretmenler aracılığıyla öğrencilere kazandırmaktır (Jacobson-Lundeberg, 2016). Araştırmacı, uygulayıcı ve eğitim politikacıları arasında öğretmen niteliklerinin eğitim kalitesini etkilediği konusunda fikir birliği bulunmaktadır (Blömeke, Olsen ve Suhl, 2016; Darling-Hammond, 2000; OECD, 2005; Özan ve Kaya, 2009; Yoon vd., 2007). Bu sebeple eğitim sistemlerinin niteliğini geliştirmek için öğretmenlere ve öğretmenlik mesleğine, yeterli yetki ve kaliteyi temin etmek gerekmektedir (Akyüz, 2013).

Önerilen Kitaplar

1. Rusell, B. (2017). *Eğitim ve Toplum Düzeni*. İstanbul: BGST Yayınları.
5. Whitaker, T. (2022). *Büyük Öğretmenler Neyi Farklı Yapar*? Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
2. Cüceloğlu, D. ve Erdoğan, İ. (2013). *Öğretmen olmak*. İstanbul: Final Kültür, Sanat Yayınları.
3. Hargreaves, A. ve Fullan, M. (2022). Profesyonel sermaye - Çocuklar için daha iyi bir eğitim mümkün. İstanbul: Sola Unitas Yayıncılık.
4. Katzenmeyer, M. ve Moller, G. (2013). *Uyuyan devi uyandırmak, öğretmen liderler yetiştirmek*. Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
5. Khan, S. (2016). *Dünya Okulu* (Çev. Cem Akaş). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
6. Ng, P. T. (2019). *Singapur Eğitim Sistemi, Zıtlıkların Gücü* (Çev. Ali Ünal). Ankara: Anı Yayınları.
7. Türen, A. Ö. (2018). *Köy Enstitüleri Dosyası*. İstanbul: Destek Yayınları.
8. Gordon, T. (2019). *Etkili Öğretmenlik Eğitimi*. İstanbul: Profil Kitap.
9. Gatto, J. T. (2018). *Eğitim: Bir Kitle İmha Silahı*. İstanbul: Edam Yayınları.
10. Gülbahar, B. (2020). *Daha Mutlu ve Başarılı Bir Öğrenci Olmam Mümkün, Sesim Ol Sevgili Günlüğüm*. Ankara: Us Yayınları.
11. Kolektif. (2022). *Eğitimde Güncel Sorunlar Üzerine* (Ed. Bahadır Gülbahar). Ankara: Nobel Yayıncılık.
12. Kolektif. (2023). *Cumhuriyet'in 100. Yılında Eğitimde İdealler Üzerine* (Ed. Bahadır Gülbahar ve Sadık Yüksel Sıvacı). Konya: Eğitim Yayınevi.

Kaynakça

Akyüz, Y. (2013). *Türk eğitim tarihi, M.Ö. 1000-M.S. 2013*. Pegem.

Ataünal, A. (2003). *Niçin ve nasıl bir öğretmen?* Millî Eğitim Vakfı Yayınları.

Avrupa Birliği (2006). *Key competences for lifelong learning*. European Communities, Belgium.

Bayhan, G. (2011). *Öğretmenlerin profesyonelliğinin incelenmesi.* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.

Bilasa, P. ve Taşpınar, M. (2017). Hayat boyu öğrenme kapsamında anahtar yeterliklerin belirlenmesi: Türkiye için durum analizi. *Millî Eğitim Dergisi*, 46(215), 129-144.

Blömeke, S., Olsen, R.V., & Suhl, U. (2016). Relation of student achievement to the quality of their teachers and instructional quality. Nilsen, T., & Gustafsson, J. E. (Eds). In *Teacher quality, educational quality and student outcomes*, (2nd ed). Springer, IEA Research for Education.

Borko, H. (2004). Professional development ve teacher learning: Mapping the terrain. *Educational Researcher*, 33, 3-15.

Bredeson, P. V. (2002). The architecture of professional development: Materials, messages ve meaning. *International Journal of Educational* Research, 37, 661-675.

Bümen, N. T., Ateş, A., Çakar, E., Ural, G. ve Acar, V. (2012). Türkiye bağlamında öğretmenlerin mesleki gelişimi: Sorunlar ve öneriler. *Millî Eğitim Dergisi*, 42(194), 31-50.

Cerit, Y. (2012). Okulun bürokratik yapısı ile sınıf öğretmenlerinin profesyonel davranışları arasındaki ilişki. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 18 (4), 497-521.

Coles, E. S. (1995). *A comparative study of the experiences of specialist and nonspecialist teachers of physical education in elementary schools*. [Unpublished master's thesis]. Memorial University.

Collinson, V., & Ono, Y. (2001). The professional development of teachers in the United States and Japan. *European Journal of Teacher Education*, 24(2), 223-248.

Darling-Hammond, L. (2000). Teacher quality and student achievement: A review of state policy evidence. *Education Policy Analysis Archives*, 8, 1-44.

Day, C. (1999). *Developing teachers: The challenges of lifelong learning*. Falmer Press.

Evans, L. (2008). Professionalism, professionality and the development of education professionals. *British J. Educational Studies*, 56(1), 20-38.

Fullan, M. G. (1995). The limits and the potential of professional development. In T.R. Guskey and M. Huberman (Eds.). *Professional development in education: New paradigms and practices*(pp. 253-267). New York: Teachers College Press.

Guskey, T. R. (2007). Results-Oriented Professional Development. A. C. Onstein, E. F. Pajak, and S. B. Ornstein (Eds). In Contemporary Issues in Curriculum (334-346). Pearson Education, Boston.

Gümüş, S., Apaydın, Ç. ve Bellibaş, M. Ş. (2018). Öğretmen mesleki öğrenme ölçeğinin Türkçeye uyarlanması: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama*, 9(17), 107-124.

Hargreaves, A. (2001). Teaching as a paradoxical profession: Implications for professional development. In P. Xochellis and Z. Papanaoum (Eds.), *Symposium proceedings on continuing teacher -education and school development* (26-38). Thessaloniki: Department of Education, School of Philosophy AUTH.

Hoşgörür, T. (2017). Correlation between occupational professionalism of teachers and their fear of loss of dignity. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 23(3), 387-424.

Jacobson Lundeberg, V. (2016). Pedagogical implementation of 21st century skills. *Educational Leadership and Administration: Teaching and Program Development*, 27 (2016), 82-100.

Kincheloe, J. L. (2004). The knowledges of teacher education: Developing a critial Complex epistemology. *Teacher Education Quarterly*, 31, 49-66.

Kirkwood, M.; & Christie, D. (2006). The role of teacher research in continuing professional development. *British J. Educational Studies*, 54 (4), 429-448.

Küçükahmet, L. (1999). *Öğretmenlik mesleğine giriş*. Alkım Yayınevi.

Lee, J. S. (1981). Professionalism. *The Agricultural Education Magazine*, 54, 1-3.

OECD (2005). *Teachers matter: Attracting, developing and retaining effective teachers*. OECD Publishing.

Özan, M. B. ve Kaya, K. (2009). İlköğretim kurumlarında görev yapan öğretmen ve yöneticilerin kendilerini yenileme ve kariyer basamaklarında yükselme sistemi ile ilgili görüşleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 97-112.

Özdemir, S. M. (2016). Öğretmen niteliğinin bir göstergesi olarak sürekli mesleki gelişim. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(3), 233-244.

Özer, B. (2008). Öğretmenlerin mesleki gelişimi. A. Hakan (Ed.). *Öğretmen meslek bilgisi alanındaki gelişmeler* içinde, (s.195-216). Eskişehir Anadolu Üniversitesi Açık öğretim Fakültesi.

Shantz, D., & Prieur, P. D. (1996). Teacher professionalism and school leadership: an antithesis? *Education,* 116(3), 393-396.

Tang, S. Y. F., & Choi, P. L. (2009). Teachers' professional lives and continuing professional development in changing times. *Educational* Review, 61(1), 1-18.

Yılmaz, K. ve Altınkurt, Y. (2015). Öğretmenlerin mesleki profesyonellikleri ile iş yaşam dengeleri arasındaki ilişki. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama Dergisi*, 14(28), 105-128.

Yirci, R. (2017). Öğretmen profesyonelliğinin önündeki engeller ve çözüm önerileri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 503-522.

Yoon, K. S., Duncan, T., Lee, S. W-Y., Scarloss, B. and Shapley, K. (2007). Reviewing the evidence on how teacher professional development affects student achievement. *Issues & Answers Report*, REL 2007-No. 033. Washington, DC: U.S. Department of Education, Institute of Education Sciences, National Center for Education Evaluation and Regional Assistance, Regional Educational Laboratory Southwest.

2. Bölüm

TAKIM ÇALIŞMASI

Bahadır Gülbahar - Mehmet Özcan

"Öğretmenleri arasında takım çalışması alışkanlığının olmadığı okullar, küreklerin zıt yönlere çekildiği sandallara benzer. Hedefe varmak oldukça zordur."

Bahadır Gülbahar

Giriş

Zamanın başlangıcından bu yana insanlar, diğer amaçların yanı sıra hedeflere ulaşmak, sorunları çözmek, daha fazla fikir üretmek, beceri geliştirmek, hayatta kalmak için gruplar oluşturmaya ve birlikte çalışmaya yönlendirilmiştir. Takım çalışması, 21. yüzyılın en dikkat çekici ve temel iş yapılandırmalarından biridir. Aynı zamanda en etkili çalışma biçimlerinden kabul edilmektedir (Richter, Dawson ve West, 2011). Takım çalışmasının çalışanların motivasyon, iş doyumu ve performanslarını yükselttiği ifade edilebilir. Çalışanlardaki yüksek motivasyon, iş doyumu ve performansın örgütlerin hedefleri açısından çok önemli etkenler olduğu göz önünde bulundurulduğunda etkili takım çalışmalarının örgütlerin amaçlarına ulaşmalarını sağlayacağı iddia edilebilir. Günümüz örgütlerinde takım çalışmalarının giderek artıyor olması, bu savı destekleyen bir unsur olarak değerlendirilebilir (Eby ve Dobbins, 1997).

Giderek karmaşıklaşan ve sürekli değişen iş dünyası nedeniyle takımlar hâlinde çalışmanın esas olduğu ve iş birliğinin uzmanlaşılması gereken bir beceri olduğu kabul edilmektedir. Takım çalışması, araştırma literatüründe de uzun süredir önemli bir ilgi görmektedir (Earnest, Williams ve Aagaard, 2017; Loughry Ohland ve Woehr, 2014; Planas-Lladó vd., 2021; Riebe, Girardi ve Whitsed, 2016). İşverenlerin takım çalışması becerilerine ve kişiler arası diğer becerilere, mezunların

Tartışma/Uygulama Soruları

1. Sizce öğretmenlerin takım çalışması ve iş birliği yapmalarını zorlaştıran etkenler nelerdir?
2. Öğretmenler, hangi alan ve işlerde takım çalışması yapabilirler?
3. Öğretmenler arasındaki takım çalışmaları ve iş birliğini geliştirmek için neler yapılabilir?
4. Öğretmenlerin takım çalışmalarının bireysel ve örgütsel yararları nelerdir?
5. Takım çalışmasına yatkın olmayan öğretmenlerde bu becerinin geliştirilmesi için neler yapılabilir?

Önerilen Kitaplar

1. Baltaş, A. (2019). *Ekip Çalışması ve Liderlik*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
2. Adair, J. (2013). Etkili Takım Kurmak. İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı.
3. Apple M. W. ve Beane, J. A. Beane (2021). *Demokratik Okullar, Güçlü Eğitimden Dersler*. İstanbul: Dipnot Yayınları.
4. Glasser, W. (2016). *Başarısızlığın Olmadığı Okul*. İstanbul: Beyaz Yayınları.
5. Louv, R. (2021). *Doğadaki Son Çocuk*. Ankara: TÜBİTAK Yayınları.
6. Durkheim, E. (2016). *Eğitim ve Sosyoloji*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
7. Schleicher, A. (2019). *Bir Dünya Okulu: 21. Yüzyılın Okul Sistemi Nasıl Kurgulanmalı*? İstanbul: BAU Yayınları.
8. Tonguç. İ. H. (2019). *Canlandırılacak Köy*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
9. Robinson, K. (2018). *Öz*. İstanbul: Sola Unitas Yayınları.
10. Carter, F. (2022). *Küçük Ağacın Eğitimi*. İstanbul: SAY Yayınları.
11. Cüceloğlu, D. (2019). *Başarıya Götüren Aile*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
12. Miller, A. (2021). *Yetenekli Çocuğun Dramı*. İstanbul: Profil Kitap.

Kaynakça

Achinstein, B. (2002). Conflict amid community: The micropolitics of teacher collaboration. *Teachers College Record*, 104(3), 421-455.

Aguttu, J. M. (2013). *Factors influencing head teacher establishment of teamwork in management of public secondary schools administration in Mbita District Kenya* (Unpublished MED Dissertation). University of Nairobi.

Al-Dajani, I. A., & Shaheen, N. K. (2016). The role of the private schools in Gaza Governorates managers in promoting a culture of achievement among teachers and ways to develop it: Dar Al Arqam Schools Case Study. *IUG Journal of Educational and Psychological Studies*, 24(3), 108-128.

Al-Mqimiah, E. M. S. (2014). *Effectiveness of a group mentoring program in developing achievement motivation among employees of the Information Technology Department of the General Directorate of Education in North Sharqiyah Governorate*. College of Science and Arts, University of Nizwa, Oman.

Al-Shammari, Y. S. (2016). The effect of using the strategy of cooperative learning in teaching curriculum and general teaching on assessing and developing critical thinking skills among students in the Faculty of Education in Saudi Arabia. *College of Education Journal, Al-Azhar University*, (170), 715-754.

Argyris, C., & D.A. Schön (1996). *Organizational learning II: theory, method, and practice*. Addison-Wesley.

Avanzi, L., Fraccaroli, F., Castelli, L., Marcionetti, J., Crescentini, A., Balducci, C., & Van Dick, R. (2008). How to mobilize social support against workload and burnout: The role of organizational identification. *Teaching and Teacher Education*, 69, 154-167.

Richter, A. W., Dawson J. F. , & West, M. A. (2011). The effectiveness of teams in organizations: A meta-analysis. *International Journal of Human Resource Management*, [On-line] 22(13), 2749- 2769.

Babirye, F. (2005). *Teacher turnover and performance of private secondary schools in Tanzania. A case of Dare es Salaam*. The Open University of Tanzania: MED APPS Dissertation.

Bakken, E. (2007). *Twelve ways to build effective team*. Roshester Business Journal.

Ballangrund, R., Husebo, S. E., & hâll-Lord, M. L. (2017). Cross-cultural validation and psychometric testing of the Norwegian version of the TeamSTEPPS teamwork perceptions questionnaire. *BMC Health Services Research*, 17(1), 799-809.

Britton, E., Simper, N., Leger, A., & Stephenson, J. (2017). Assessing teamwork in undergraduate education: A measurement tool to evaluate individual teamwork skills. *Null*, 42(3), 378-397. doi: 10.1080/02602938.2015.1116497

Buchanan, J., Prescott, A., Schuck, S., Aubusson, P., Burke, P., & Louvıere, J. (2013). Teacher retention and attrition: Views of early career teachers. *Australian Journal of Teacher Education*, 38(3), 112-129.

Chantathaıi, P., Tesaputa, K., & Somprach, K. (2015). Development of effective teacher program: Teamwork building program for Thailand's municipal schools. *International Education* Studies, 8(9), 138-147.

Cherkowski, S., & Schnellert, L. (2018). Teacher, team, and school change through reciprocal learning. *Teacher Development*, 22(2), 229-248.

Chissick, N. (2005). *Factors affecting the implementation of reforms in secondary school mathematics*. Anglia polytechnic University, Chelmsford, A PhD. Thesis

Datnow, A. (2011). Collaboration and contrived collegiality: Revisiting Hargreaves in the age of accountability. *Journal of Educational Change*, 12(2), 147-158.

Duel, J. (2010). *Teamwork in action: military teams preparing for, and conducting peace support operations*. Koninklijke De Swart.

Duyar, I., Gümüş, S., & Bellibaş, M. S. (2013). Multilevel analysis of teacher work attitudes. *International Journal of Educational Management*, 27(7), 700-719.

Dyer, W., & Dyer, J. (2007). *Team Building: Proven Strategies for improving team Performance*. San Francisco: Jossey Bass.

Earnest, M., Williams, J., & Aagaard, E. (2017). Toward an optimal pedagogy for teamwork. Academic Medicine, 92(10), 1378–1381. doi: 10.1097/ ACM.0000000000001670

Eby, L.T., & Dobbins, G.H. (1997). Collectivistic orientation in teams: an individual and group-level analysis. *Journal of Organizational Behaviour*, 18, 275-295.

Eren, E. (2012). *Örgütsel davranış ve yönetim psikolojisi*. İstanbul: Beta Basım.

Fisher, D. F., & Pumpian, N., I. (2012). *How to Create a Culture of Achievement in Your School and Classroom*. http: //www.ascd.org/puplications/books/111014.aspx

Forsyth, D. R. (2006). *Group dynamics*. Belmont: Thomson Higher education-publisher.

Fullan, M., & Hargreaves, A. (1991). *What's worth fighting for working together for your school*. Ontario: Ontario Public Schools Teachers Federation Press.

García-Martínez, I., Montenegro-Rueda, M., Molina-Fernandez, E., & FernaandezB atanero, J. M. (2021). Mapping teacher collaboration for school success. *School Effectiveness and School Improvement*. https://doi.org/10.1080/ 09243453.2021.1925700

Garcia-Marin, J. A., & Zarate-Martınez, E. (2007). A thoretical review of knowledge management and teamworking in the organizations. *International Journal of Management and Science Engineering Management*, 2(4), 278-288.

Gibran, A. M. (2010). *Educational leadership and its role in educational achievement in building a positive environment for a culture of educational achievement*. Paper presented to the Conference on the Culture of Educational Achievement. The International Institute for Islamic Thought. R

Hallam, S. (1996). *Improving school attendance*. Oxford: Heinemann Publishers Ltd.

Hardingham, A. (1997). *Takım çalışması (Çev. A. Bora ve O. Cankoçak)*. Ankara: İlkkaynak Kültür ve Sanat Ürünleri LTD.ŞTİ.

Hargreaves, A. (1994). *Changing teachers times, teachers work and culture in the post modern age. professional development and practice*. New York: New York Teachers college Press.

Hensley, D. (2013). *The school principle as a leader: Guiding schools to better teaching and learning*. London: Cummins publisher.

Hubbard, E. (2005). *A handbook for teachers and support staff*. Charlotte: Prince Edward Island.

Hwang, J. I., & Ahn, J. (2015). Teamwork and clinical error reporting among nurses in Korean hospitals. *Asian Nursing Research*, 9(1), 14-20.

Imants, J. (2002). Restructuring schools as a context for teacher learning. *International Journal of Educational Research*, 37 (8), 715-732.

Jao, L., & McDougall, D. (2016). Moving beyond the barriers: Supporting meaningful teacher collaboration to improve secondary school mathematics. *Teacher Development*, 20(4), 557-573.

Johnson, D. (2010). *Oolitics, modernization and education reform in Russia from past to present.* Oxford: Symposium Books ltd.

Katzenbach, J. R., & Smıth, D. K. (1993). *The wisdom of teams: creating the high-performance organization*. Boston, Massachusetts: Harward Business Press.

Khanfar, A. R. (2018). The role of Imam Abdulrahman Bin Faisal University in Promoting a Culture of Collective Achievement mong its students (College of Education in Jubail as a model). *ARID International Journal of Social Sciences and Humanities*, 1(2), 337-361.

Koueider, D., & Shafiqa, K. (2017). Cooperative education strategy in the Algerian school: The reality of its application as a strategy for teaching knowledge or teaching values. *Aljamie Journal of Psychological Studies and Educational Sciences*, (6), 211-221.

Kumar, R. Markeset, T., & Kumar, U. (2006). Implementation and execution of industrial service strategy. *Journal of Quality in Maintenance Engineering*, 12(2), 105-117

Kutsyuruba, B. (2011). Teacher collaboration, mentorship, and intergenerational gap in Post-Soviet Ukrainian schools. *International Journal of Educational Reform*, 20(3), 226-255.

Llah, B. (2000). One country. The earth is, but one country and Mankind its citizens. *Bahai International Newsletter, Education*, 12(3).

Leonard, L.J., & Leonard, P. (2003). The continuing trouble with collaboration: Teachers talk. *Current Issues in Education*, 15(3), 1-10.

Leonard, L. J., & Leonard, P. E. (2005). Achieving professional community in schools: The administrator challenge. *Planning and Changing*, 36(1), 23-49.

Lekic, S., Bogetıc, S., & Randıc, D. (2011). The influence of teams and team work on competitiveness of enterprises. *I.International Symposium Engineering Management And Competitiveness*, 24-25, 167-172.

Long, J. S., McKenzie-Robblee, S., Schaefer, L., Steeves, P., Wnuk, S., Pinnegar, E., & Clandinin, D. J. (2012). Literature review on induction and mentoring related to early career teacher attrition and retention. *Mentoring & Tutoring: Partnership in Learning*, 20(1), 7-26. https://doi.org/10.1080/13611267.2012.645598

Lortie, D. C. (1975). *Schoolteacher: A sociological study*. University of Chicago Press.

Loughry, M. L., Ohland, M. W., & Woehr, D. J. (2014). Assessing teamwork skills for assurance of learning using CATME team tools. *Journal of Marketing Education*, 36(1), 5-19. doi: 10.1177/0273475313499023

Luecke, R. (2008). *Bir Takım yaratmak: güçlü ve etkili Takım kurma yeteneği. (çev. S. Büyükarslan)*. İstanbul: Kültür Yayınları.

Maina, M. T. (2010). *Strategies employed by secondary school principals to improve academic performance in Embu west District* (Unpublished Master Dissertation). Kenyatta University.

Meirink, J. A., Imants, J., Meijer, P. C., & Verloop, N. (2010). Teacher learning and collaboration in innovative teams. *Cambridge Journal of Education*, 40, 161-181.

Millman, J., & Hammond, L. D. (1990). *The new handbook of teachers, evaluation, assessing. elementary and secondary school teachers*. California: Sage Publications Inc.

Mintrop, R., & Charles, J. (2017). The formation of teacher work teams under adverse conditions: Towards a more realistic scenario for schools in distress. *Journal of Educational Change*, 18(1), 49-75. https://doi.org/10.1007/s10833-016- 9293-5

Mitchell, C., & Sackney, L. (2011). *Profound improvement: Building learningcommunity capacity on living-system principles* (2nd ed.). Routledge.

Mizel, O. (2009). Teamwork in Israeli Arab-Bedouin school-based management. *British Journal of Educational Studies*, 57(3), 305-327. https://doi.org/10.1111/j.1467-8527.2009.00439.x

Moolenaar, N. M., Sleegers, P. J. C., & Daly, A. J. (2011). Teaming up: Linking collaboration networks, collective efficacy, and student achievement. *Teaching and Teacher Education*, 28(2), 251-262.

Mtayangulwa, A. (2013). The effects of inadequate teaching and learning resources on the implementation of the school: The case of Misungwi District Council Mwanza Region. The Open University of Tanzania. MED APPS. Unpublished Dissertation.

Muckenthaler, M., Tillmann, T., Weiß, S., & Kiel, E. (2020). Teacher collaboration as a core objective of school development. *School Effectiveness and School Improvement*, 31(3), 486-504. https://doi.org/10.1080/09243453.2020.1747501

Nafukho, F., Wawire, N., & Lam, P. (2011). *African Perspectives on adult learning. management of adult education organizations in Africa*. Cape town: Philippa Van Aardt.

Nguyen, D., & Ng, D. (2020). Teacher collaboration for change: Sharing, improving, and spreading. *Professional Development in* Education, 46(4), 638-651. https://doi.org/10.1080/19415257.2020.1787206

Pareja Roblin, N., & Margalef, L. (2012). Learning from dilemmas: Teacher professional development through collaborative action and reflection. *Teachers and Teaching: Theory and Practice*, 19(1), 18-32.

Park, S., Henkin, A. B., & Egley, R. (2005). Teacher team commitment, teamwork and trust: exploring associations. Journal of Educational Admin, 43(5), 462–479. https://doi.org/10.1108/09578230510615233

Parker, G. M. (1990). *Team players and teamwork: new strategies for developing successful collaboration*. San Francisco: Jossey-Bass.

Petty, G. (1998). *Practical teaching*. Cheltenttam: Stanley Thornes Publisher.

Planas-Lladó, A., Feliu, L., Arbat, G., Pujol, J., Suñol, J. J., Castro, F., & Martí, C. (2021). An analysis of teamwork based on self and peer evaluation in higher education. *Null*, 46(2), 191–207. doi: 10.1080/02602938.2020.1763254

Plauborg, H. (2009). Opportunities and limitations of learning within teachers' collaboration in teams: Perspectives from action learning. *Action Learning: Research and Practice*, 6, 25-34.

Pounder, D. G. (1999). Teacher teams: Exploring job characteristics and work-related outcomes of work group enhancement. *Educational Administration Quarterly*, 35(3), 317-348. https://doi.org/10.1177/0013161X99353002

Primrose, K., & Chrispen, C. (2013). Personal accounts of teachers on factors affecting quality in Zimbabwean Schools. *European Social Science Research Journal*, I (1), 83-94.

Rajapakshe, W. (2002). Strategy and Structure re-examined. *Vidodaya Journal of Management Science,* 1(1, 2), 142-167.

Rasberry, M. A., & Mahajan, G. (2008). From isolation to collaboration: Promoting teacher leadership through PLCs. *In Center for Teaching Quality*, ERIC. https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED503637.pdf

Riebe, L., Girardi, A., & Whitsed, C. (2016). A systematic literature review of teamwork pedagogy in higher education. *Small Group Research*, 47(6), 619-664. doi: 10.1177/1046496416665221

Ronfeldt, M., Susanna, O. F., McQueen, K., & Grissom, J. A. (2015). Teacher collaboration in instructional teams and student achievement. American Educational Research Journal, 52(3), 475–514. https://doi.org/10.3102/0002831215585562

Ronfeldt, M., Farmer, S., Mcqueen, K. ve Grıssom, J. (2015). Teacher collaboration in instructional teams and student achievement. *American Educational Research Journal*, 52, 475-514.

Russell, S. (1996). *Collaborative school self-review*. London: Lemos and Crane publisher.

Saariaho, E., Toom, A., Soini, T., Pietarinen, J., & Pyhältö, K. (2019). Student-teachers' and pupils' co-regulated learning behaviours in authentic classroom situations in teaching practicums. *Teaching and Teacher Education*, 85, 92-104. doi: 10.1016/j.tate.2019.06.003

Sandison, P. C. (1994). *The key to a new educational strategy: The essential Pedagogical features of the viable education system*. Santon: Shadow Advertising and Marketing Publisher.

Schaefer, L. (2013). Beginning teacher attrition: a question of identity making and identity shifting. *Teachers and Teaching*, 19(3), 260-274. https://doi.org/10.1080/13540602.2012.754159

Shah, M. (2012). The importance and benefits of teacher collegiality in schools – A literature review. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 46, 1242-1246. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.05.282

Shaheen, N. K. (2013). *The leadership styles of public school principals in the Gaza governorates and their relationship to promoting the culture of achievement.* College of Education, Islamic University of Gaza. http://hdl.handle.net/20.500.12358/17142

Shapira-Lischshinsky, O., & Aziel, V. (2010). Team culture perceptions, commitment and effectiveness: Teamwork effects. *Educational Practice and Theory*, 32, 33-56.

Shen, X. (2002). *Factors affecting multifunctional Teams in innovation process* (IPM Master Dissertation). Northern Institute of Technology.

Skaalvik, E. M., & Skaalvik, S. (2017). Still motivated to teach? A study of school context variables, stress and job satisfaction among teachers in senior high school. *Social Psychology of Education*, 20(1), 15-37.

Sims, R. R. (2002). *Managing organisational behavior*. London: Quorum Books.

Somech, A., & Drach-Zahavy, A. (2007). Schools as team-based organizations: A structure-process-outcomes approach. Group Dynamics: Theory, Research, and Practice, 11(4), 305-320. https://doi.org/10.1037/1089-2699.11.4.305

Toom, A., Pietarinen, J., Soini, T., & Pyhältö, K. (2017). How does the learning environment in teacher education cultivate first year student teachers' sense of professional agency in the professional community? *Teaching and Teacher Education*, 63, 126-136. doi: 10.1016/j.tate.2016.12.013

Tschida, C. M., Smıth, J. J., & Fogarty, E. A. (2015). It just works better: Introducing the 2:1 model of co-teaching in teacher preparation. *The Rural Educator*, 36, 11-26.

Tuckman, B.W. (1965). Developmental sequence in small groups. *Psychological Bulletin* , 63(6), 384-399.

Van Dam, K., Schıpper, M., & Runhaar, P. (2010). Developing a competency-based framework for teacher's entrepreneurial behaviour. *Teaching and Teacher Education*, 26, 965-971.

Vangrieken, K., Dochy, F., Raes, E. ve Kyndt, E. (2015). Teacher collaboration: A systematic review. *Educational Research Review*, 15(1), 17-40.

Weddle, H., Lockton, M., & Datnow, A. (2020). *Teacher collaboration in school improvement*. Oxford Bibliographies.

Zincirkiran, M., Emhan, A. ve Yasar, M. F. (2015). Analysis of teamwork, organizational commitment and organizational performance: a study of health sector in Turkey. *Asian Journal of Business and Management*, 3(2), 173-182.

3. Bölüm

LİDERLİK

Mehmet Özcan - Bahadır Gülbahar

Giriş

Sosyal bir varlık olan birey toplumda yer edinmek, toplumla birlikte hareket etmek ve kendini gerçekleştirmek amacıyla bir grubun üyesi olmayı tercih eder. Bu davranışları ile bireylerin örgütlenen ve ortak amacı gerçekleştirmeyi isteyen varlıklar olduğu kabul edilebilir. Örgüt kurmayı ve örgüt içinde ortak amaçları gerçekleştirmeyi hedefleyen bireyler, doğal olarak bir lidere de ihtiyaç duyar. Liderler, en genel anlamıyla, bir örgütü yöneten, yön veren, üyeleri ortak amacı gerçekleştirmeye inandıran, yönlendiren, ikna eden, motive eden ve harekete geçiren bireylerdir. Bu bağlamda toplumların ve örgütlerin liderlere ihtiyaç duyması kaçınılmazdır. Lider, grubun yaşantılarını değerlendiren, düzenleyen ve yaşantılar yolu ile grubun özelliklerinden yararlanan (Bursalıoğlu, 1994), örgütsel amaçların gerçekleştirilmesi için insanları yönlendiren, etkileyen ve eş güdümü sağlayan kişidir (McGregor, 1989). Liderlik ise örgütsel amaçlara ulaşma ve bu amaçları gerçekleştirebilme becerisidir (Robbins, 1994). Liderlik, örgütsel amaçların gerçekleştirilmesi için bireyin grubun diğer üyelerini etkilemesi ve kontrol etmesi (George & Jones, 2012), bir amacı gerçekleştirmek üzere bir grup insanı bir araya getirme, etkileme ve harekete geçirme becerisidir (Başaran, 2004). Liderlik, örgütü oluşturmayı, üyelerini etkilemeyi, harekete geçirmeyi gerektirir (Lunenburg & Ornstein, 2012). Verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere liderin örgütü düzenlediği, değerlendirdiği, etkilediği ve yönlendirdiği; liderliğin ise örgütsel amaçların gerçekleştirilmesi için bireyleri bir araya getirme ve yönlendirme becerisi olduğu söylenebilir.

Kaynakça

Açıkgöz, K. (1994). *Eğitimde etkili yönetici davranışları.* İzmir: Kanyılmaz yayıncılık.

Aksel, İ. (2010). Liderlik teorileri. İçinde, C. Serinkan (ed.), *Liderlik ve motivasyon geleneksel ve güncel yaklaşımlar*. Ankara: Nobel yayıncılık.

Alioğulları, Z. D. (2019). *Liderin Politik Becerisi, Lider - Üye Etkileşimi, Etik Liderlik ve Bazı İş Sonuçları arasındaki ilişkiler*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erzurum.

Altılar, N. (2002), *İçimizdeki lider*. İstanbul: Okumuş Adam yayınları.

Andero, A. (2001). The changing role of school superintendent with regard to curriculum policy and decision making. *Education, 121*(2), 276-286.

Arabacı, H. (2019). *Liderlik Stilleri ve Örgütsel Adalet İlişkisi / Balıkesir İli Bandırma İlçesi Örneği.* Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Balıkesir.

Arslan, M. C. ve Özdemir, M. (2015). Öğretmen liderliğine ilişkin öğretmen görüşleri. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 4*(2), 190-207.

Aslan, Ş. (2009). Karizmatik liderlik ve organizasyonel vatandaşlık davranışı ilişkisi: Kurumda çalışma yılı ve ücret değişkenlerinin rolü. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergis, 6*(1), 256-275.

Asrar-ul-Haq, M., & Kuchinke, K. P. (2016). Impact of leadership styles on employees' attitude towards their leader and performance: Empirical evidence from Pakistani banks. *Future Business Journal, 2*(1), 54-64.

Avcı, A. (2019). Örgütsel değişim ve örgüt yönetiminde karizmatik liderlik ve eleştirel bir bakış. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama, 2*(2), 148-157.

Bakan İ., & Doğan İ.F. (2013). *Liderlik: Güncel konular ve yaklaşımlar.* Ankara: Gazi kitapevi.

Başar, H. (2000). *Eğitim denetçisi.* Ankara: Pegem yayıncılık.

Başaran, E. (2004). *Yönetimde insan ilişkileri*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Bennis, W. (1984). The 4 competencies of leadership. *Training and Development Journal, 38*(8), 15-19

Bridge, B. (2003). *Eğitimde vizyoner liderlik ve etkin yöneticilik*. İstanbul: Beyaz Yayınları.

Bursalıoğlu, Z. (1981). *Eğitim yöneticisinin yeterlikleri.* Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi yayınları.

Bursalıoğlu, Z. (1994). *Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış*. Ankara: Pegem yayıncılık.

Canbolat, S. G. (2016). *Yöneticilerin Liderlik Tarzlarına İlişkin Çalışan Algıları, Çedaş Grup Şirketleri Örneği: Çorumgaz, Sürmeligaz, Kargaz.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.

Canlı, S. (2011). *Resmi ve Özel İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin Sergiledikleri Liderlik Rollerine İlişkin Algıları (Adıyaman ili örneği).* Yayımlanmamı Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.

Cemaloğlu, N. (2007). Okul yöneticilerinin liderlik stillerinin farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 5*(1), 73-112.

Daft, R. L. (1999). *Leadership: Theory and practice*. USA: Harcourt College Pub.

Danielson, C. (2006).*Teacher Leadership That Strengthens Professional Practice*. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.

Derin, Ö. (2003). *Dershane Yöneticilerinin Kültürel Liderlik Rollerinin Öğretmenlerin İş Doyumuna Etkileri.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.

Durukan, H. (2006). Okul Yöneticisinin Vizyoner Liderlik Rolü. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi,* 7 (2), 277-286, Kırşehir.

George J. M., & Jones, G. R. (2012). Understanding and managing organizational behavior. USA: Person Education.

Geylani, A. (2013). Okul yönetiminde kültürel liderlik yaklaşımı ve toplumsal boyutu. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi,* 1(1), 1-23.

Giderler, C. (2005). *Yöneticilerin Kişilik Tarzları ile Liderlik Davranışları Arasındaki İlişki ve Eczacıbaşı Topluluğu'nda Uygulama*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

Gökçe, F. (2016). Sınıfta öğrenme ve öğretme sürecinin yönetimi. Ankara: Pegem Akademi yayıncılık.

Greenlee, B. J. (2007). Building teacher leadership capacity through educational leadership programs. *Journal of Research for Educational Leaders*, 4(1), 44-74.

Gültekin, M. (2008). *İlköğretim Okulu Yöneticilerin Etik Liderlik Davranış Gösterme Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya,

Gümüşeli, A. I. (2009). Primary school principals in Turkey: Their working conditions and Professional profiles. *International Journal of Sciences,* 4(4), 239-246.

Günlü, E. (2012). Stratejik yönetimde liderlik ve motivasyon. İçinde, C. Serinkan, (Ed). *Liderlik ve motivasyon geleneksel ve güncel yaklaşımlar*. Ankara: Nobel yayıncılık.

Hallinger, P., & Murphy, J, F. (1987). Assesing and develophing principal instructıonal leadership. *Educational Leadership,* 45(1), 54-61,

House, R. J. (1992). Charismatic leadership in service-producing organizations. International *Journal of Service Industry Management, 3*(2), 1-24.

Hoy, W.K., & Miskel, C.G. (1991). *Educational administration*. New York: McGraw-Hill Inc.

Işık, N. (2014). *Liderlik Yaklaşımları Ve Hizmetkâr Liderliğin İşgörenlerin Organizasyonel Bağlılıklarına Etkileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Jantzi, D., & Leithwood, K. (1996). Toward an explanation of variation in teachers' perceptions of transformational school leadership. *Educational Administration Quarterly, 32*(4), 512-538.

Karip, E. (1998). Dönüşümcü liderlik. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 16*(16), 443-465.

Kıngır, S., & Şahin M. (2005). *Örgütsel davranış boyutlarından seçmeler: Yönetici ve liderlik*. Ankara: Nobel yayıncılık.

Koçel, T. (2007). *İşletme yöneticiliği*. İstanbul: Beta Yayınları.

Köseoğlu, D. (2019). *Liderlik Tiplerinin İnsan Kaynakları Yönetimini Algılamaya Etkisi: Yerel Yönetimlerde İnsan Kaynakları Yöneticileri Üzerine Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Küçük Ö., & Demirtaş Z. (2016). Ortaöğretim okullarında görev yapan okul müdürlerinin vizyoner liderlik davranışları ile öğrenci akademik başarısı arasındaki ilişki. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 7,* 53-68.

Lunenburg, F. C., & Ornstein, A. O. (2012). *Educational administration: Concepts and practices*. Belmont: Wadsworth/Cengage Learning.

Mayo, K. E. (2002). Teacher leadership: The master teacher model. *Management in Education*, 16, 29- 33.

McGregor, D. (1989). The human side of enterprise. *Readings in managerial psychology*, *4*(2), 314-324.

Muijs, D., & Harris, A. (2007). Teacher leadership in action. *Educational Management Administration & Leadership*, 35(1), 111-134.

Naktiyok, A. (2009). Bilgi temelli örgüt oluşturmada yöneticilerin kalite liderliğine uygun davranışlarının rolü. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13*(1), 253- 276.

National Council for the Accreditation of Teacher Education. (2001). *Standards for Professional Development Schools*. Washington, DC: Author

Oğuz, E. (2010). The relationship between the leadership styles of the school administrators and the organizational citizenship behaviours of teachers. *Procedia Social and Behavioral Sciences, 9*, 1188-1193.

Özden, Y. (2005). *Eğitimde yeni değerler*. Ankara: Pegem A yayıncılık.

Robbins, S. P. (1994). *Management*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Sabuncuoğlu, Z., & Tüz, M. (2008). *Örgütsel psikoloji*. Bursa: Alfa Yayınları.

Saruhan C. Ş. & Yıldız L. M. (2009). *Çağdaş yönetim bilimi*. İstanbul: Beta yayıncılık.

Senge, P. M. (2014). *The fifth discipline fieldbook: Strategies and tools for building a learning organization*. New York: Crown Currency.

Serinkan, C. (2012). Liderlik ve motivasyon. Ankara: Nobel yayıncılık.

Smith, A. D. (1999). *National identity.* USA: University of Nevada Press.

Smith, B. J.(1999). *Transformative Professional Development: Discovering Teachers' Concepts of Politicized Classroom Practice*. Unpublished Dissertation, Harvard University, Cambridge, MA.

Şimşek, A. (2006). *Duygusal Zekânın Ana-Baba Tutumunun ve Doğum Sırasının Tercih Edilen Liderlik Tarzına Etkisi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Şişman, M. (1996). *Etkili okul yönetimi*. Eskişehir: Osmangazi üniversitesi Eğitim fakültesi araştırma raporu.

Şişman, M. (2002). *Örgütler ve kültürler*. Ankara: Pegem Akademi yayıncılık,

Şişman, M. (2012). *Öğretim liderliği*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Tabak, A. (2005). *Lider ve takipçileri.* İstanbul: Nobel yayıncılık.

Tayfur, M., Beytekin, O. F., & Yalçınkaya, M. (2013). İlköğretim okul yöneticilerinin etik liderlik özellikleri ile okullardaki örgütsel güven düzeyinin incelenmesi (İzmir İl Örneği). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 21*, 84-106.

Tengilimoğlu, D. (2005). Kamu ve özel sektör örgütlerinde liderlik davranışı özelliklerinin belirlenmesine yönelik bir alan çalışması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 4* (14), 1-16.

Tuncer, T. (2020). *Okul Yöneticilerinin Liderlik Tarzlarının Örgüt Kültürüne Etkisi: Isparta İli Örneği.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Ankara.

Tunçer, P. (2012). *Yönetim ve organizasyon*. İstanbul: Beta yayıncılık.

Turan, S. (2004). Yönetimle ilgili temel teori ve yaklaşımlar. İçinde, M. Şişman & S. Turan (Ed.), *Sınıf yönetimi*. Ankara: Pegem yayıncılık.

Uludağ, Z., & Tepe, N. (2018). Bazı değişkenler açısından millî eğitim müdürlüğü ile temel eğitim ve orta öğretim okul yöneticilerinin liderlik stilleri ve iş doyumu düzeyleri: Amasya ili örneği. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 37(1),* 145-170.

Wenner, J. A., & Campbell, T. (2017). The theoretical and empirical basis of teacher leadership: A review of the literature. *Review of Educational Research*, 20(10), 1-38.

Yıldırım, B. (2001). *Okul Yöneticilerinin Kültürel Liderlik Rollerinin Öğretmenlerin İş Doyumuna ve Meslek Ahlakına Etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.

York-Barr, J., & Duke, K. (2004). What do we know about teacher leadership? Findings from two decades of scholarship. *Review of Educational Research*, 74(3), 255-346.

Zel, U. (2011). *Kişilik ve liderlik*. Ankara: Nobel yayıncılık.

4. Bölüm

ÖĞRENME TUTKUSU VE YÜKSEK MOTİVASYON YARATMAK

Mesut Gün - Mustafa Barış Baştürk

Giriş

Öğrenme, informel veya formel olarak bireyin kendi kendine veyahut başkaları tarafından aldığı bilgilerin, kişinin davranış ve düşünce boyutundaki kalıcı değişikliklerdir. Bu değişikliklerin gerçekleşmesi için insan beyninin işleyişi bir numaralı etkendir. Öğrenme beyinde, nöronların sinir bağlantıları oluşturması yoluyla gerçekleşmektedir. Sinir yolları bilgiyi çözümleyen ve iletilmesini sağlayan hücreler arasında köprü rolü üstlenir. Nöronlarımız arasındaki bu köprü ne kadar kuvvetliyse öğrenme de o kadar güçlü olur.

Öğrenmenin beyin boyutunda bellek kavramı da önemli rol oynamaktadır. Bellek, öğrenme için gerekli bilginin kodlanması, depolanması ve gerektiğinde bu bilginin geri çağırılmasında (recall) sorumludur. Bellek; bellek, kısa süreli bellek ve uzun süreli bellek olmak üzere belirli katmanlardan oluşmaktadır. Duyusal bellek, etraftan edinilen bilgileri çok kısa bir süreliğine depolar. Örneğin; bir arkadaşınızla diyalog hâlindesiniz ve arkadaşınızın size sarf ettiği bir cümle duyusal belleğinizde birkaç saniye boyunca misafir edilir eğer dikkatinizi vermişseniz kısa süreli belleğe aktarılır. Kısa süreli bellek, duyusal bellekten gelen bilginin daha uzun bir süreyle tutulmasını sağlar. Ardından ise bilgi uzun süreli belleğe aktarılır. Uzun süreli belleğe gelen bilgi geri çağırılma aşamasını da geçtiği anda öğrenme gerçekleşmiş demektir. Bilginin uzun süreli belleğe geçmesi için tekrar, sınıflandırma, yeni ve önceki bilgiler arasında bağlantı oluşturma gibi teknikler faydalı olmaktadır.

Kaynakça

Akbaba, S. (2006). Eğitimde motivasyon. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (13), 343-361.

Anderman, M.E. & Anderman, H.L. (2021). *Classroom motivation-linking research to teacher practice.* London: Routledge Press

Arar, T., Yurdakul, G. & Öneren, M. (2021). Distance learning: The motivators, the preventers and the neutralizers for faculty members and students. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 40*(2), 551-590.

Borah, M. (2021). Motivation in learning. *Journal of Critical Reviews, 8*(2), 550-552.

Brown, H.D. (2000). *Principles of language learning and teaching.* Englewood Cliffs NJ: Prentice-Hall

Carbonneau, N., Vallerand, R. J., Fernet, C., & Guay, F. (2008). The role of passion for teaching in intrapersonal and interpersonal outcomes. *Journal of Educational Psychology, 100*(4), 977–987. https://doi.org/10.1037/a0012545

Day, C. (2004). *A passion for teaching*. London: Routledge Press

Deci, E. L., Eghrari, H., Patrick, B. C., & Leone, D. R. (1994). Facilitating internalization: The self-determination theory perspective. *Journal of Personality, 62*(1), 119–142. https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1994.tb00797.x

Dilekmen, M. & Ada, Ş. (2005). Öğrenmede güdülenme. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi,* (11), 113-123.

Ekiz, S. & Kulmetov, Z. (2016). The factors affecting learners' motivation in English language education. *Journal of Foreign Language Education and Technology, 1*(1), 18-38.

Eren, E. (2001), Yönetim ve organizasyon (Çağdaş ve küresel yaklaşımlar). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Ersoy, H., Duman, E. & Öncü, S. (2016). Artırılmış gerçeklik ile motivasyon ve başarı: deneysel bir çalışma. *Journal of Instructional Technologies & Teacher Education, 5*(1), 39-44

Jeynes, W. H. (2005). Effects of parental involvement and family structure on the academic achievement of adolescents. *Marriage & Family Review, 37*(3), 99-116. http://dx.doi.org/10.35335/laweco.v17i2.5

Karaman, Ö. Y. (2022). *Covid19 salgın döneminde uzaktan eğitimde yaşanan sorunlar ve öğrenci motivasyonuna etkisi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Rumeli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Karaman, T. (2009). *Öğretmenlerin öğretme tutkusunun sürekliliğini etkileyen faktörlerin incelenmesi* Yayımlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kaufman, J. C., & Beghetto, R. A. (2009). Beyond big and little: The four c model of creativity. *Review of General Psychology, 13*(1), 1-12.

Korkmaz, Ö. & Mahiroğlu, A. (2007). Beyin, bellek ve öğrenme. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 15*(1), 93-104.

Kreitner, R. & Kinicki, A. (2010). *Organizational behavior* (9th ed.). New York, NY: McGrawHill

Lai, C., Zhu, W. & Gong, G. (2014). Understanding the quality of out-of-class English learning. *TESOL Quarterly, 49*(2), 278-308.

Luh, D. B., & Lu, C. C. (2012). From cognitive style to creativity achievement: The mediating role of passion. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts, 6*(3), 282-288

Nişanyan. (2022). Motivasyon. Nişanyan Sözlük içinde. Erişim tarihi: Şubat 14, 2024. https://www.nisanyansozluk.com/kelime/motivasyon

Raja, R. & Nagasubramani, C. P. (2018). Impact of modern technology in education. *Journal of Applied and Advanced Research, 3*(1), 33-35.

Thayne, T. (Yönetici). (2021, Mayıs 6). How parents can inspire a passion or lifelong learning in a burned out teen [Sesli podcast bölümü]. Apple Podcast. https://podcasts.apple.com/us/podcast/not-by-chance-podcast/id1488669876

Türk Dil Kurumu Sözlükleri (b.t.). Tutku. Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğü içinde. Erişim tarihi: Şubat 12, 2024. https://sozluk.gov.tr/

Zehm, J. S. & Kottler, A. J. (1993). *On being a teacher: The human dimension.* London: Sage Publications

O'Brien M.C. (1977). Motivation: A historical prospective. In M. Burt, H. Dulay & Finocchiaro (Eds.), *View points on English as a second language*. New York: Regents.

Rahman, H.A., Rajab, A., Wahab, S. R. A., Nor, F. M., Zakaria, W. Z. W., & Badli, M. A. (2017). Factors affecting motivation in language learning. *International Journal of Information and Education Technology, 7*(7), 543-547. https://doi.org/10.18178/IJIET.2017.7.7.927

Serin, H. (2017). The role of passion in learning and teaching. *International Journal of Social Sciences & Educational Studies, 4*(1), 60–64. https://doi.org/10.23918/ijsses.v4i1p60

Smith, B. L., & MacGregor, J. T. (1992). What is collaborative learning? In A. Goodsell, M. Maher, V. Tinto, B. L. Smith, & J. MacGregor (Eds.), *Collaborative learning: A sourcebook for higher education.* National Center on Postsecondary Teaching, Learning, and Assessment (NCTLA).

Soyupek, H. (2007). Yabancı dil öğretiminde güdülemenin önemi. *Uluslararası Asya ve Afrika Çalışmaları Kongresi ICANA 38*, Özet metin bildirileri kitabı (s 1571-1587) içinde. Ankara: T.C. Başbakanlık Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.

Spolsky, B. (2000). Language motivation revisited: Anniversary article. *Applied Linguistics, 20*(2), 157- 169.

Svinicki, M. D., & Vogler, J. S. (2012). Motivation and learning: Modern theories. In N. M. Seel (Ed.), *Encyclopedia of the sciences of learning* (pp. 2336–2339). New York: Springer.

Vallerand, R. J. (2007). Intrinsic and extrinsic motivation in sport and physical activity: A review and a look at the future. In G. Tenenbaum & R. C. Eklund (Eds.), *Handbook of sport psychology* (3rd ed., pp. 59–83). John Wiley & Sons, Inc..

Vallerand, R. J. (2015). *The psychology of passion: A dualistic model.* Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199777600.001.0001

5. Bölüm

ETKİLİ ÖĞRETİM

İbrahim Serdar Kızıltepe - Tezcan Kartal

Giriş

Ekonomik, sosyal, kültürel ve teknolojik alanlardaki hızlı değişmeler, doğrudan bireylerin motivasyonları, tutumları ve inançları gibi faktörler üzerinde etkili olmaktadır (Kayhan, 2016). Bu etkinin eğitimde kalitenin ve etkililiğinin değişmesine sebep olduğu görülmektedir (Maulana, Kington ve Ko, 2023). Öğretme oldukça karmaşık bir faaliyettir. Etkili öğretim anlayışımız geçen yüzyılda önemli ölçüde genişlemiş olsa da büyük boşluklar varlığını sürdürmektedir. "Etkili" öğretimi neyin oluşturduğu bağlamdan, zamandan ve gruptan diğerine farklılık göstermektedir. Ko, Sammons ve Bakkum (2014), etkili öğretimi tanımlamanın mesleki yeterlilik ve sistem sorumluluğu ile olan ilişkileri nedeniyle karmaşık ve tartışmalı olabileceğini belirtmiştir. Etkili öğretimin kapsamı genel olarak iki şekilde tanımlanabilir. İlk tanım sınıf içindeki süreçlere odaklanır ve genellikle daha iyi öğrenme çıktılarını teşvik eden öğretmen davranışlarına ve sınıf içi süreçlere odaklanır. İkinci tanım ise öğretmenlerin çalışmalarının yalnızca öğretimle sınırlı olmadığı fikrine dayanarak sınıf içi süreçlerin ötesindeki faktörleri de içeren daha geniş bir bakış açısına sahiptir. 21. yüzyılda öğretmenin rolü sınıf süreçlerinin ötesine uzanır ve meslektaşlarına yönelik koçluk ve iş birliğini, öğretmen liderliğini ve sürekli mesleki gelişime katılımı içerir (Maulana ve diğ., 2023). Etkili öğretim, öğretmenlerin sınıf öğretimini nasıl organize ettikleri, ders hakkında ne bildiklerine ve sahip oldukları inançlarına, öz yeterliklerine, dersi öğretme ve öğrenme hakkında ne anladıklarına büyük ölçüde bağlıdır (Anthony ve Walshaw, 2009). Sağlam alan bilgisi öğretmenlerin dersin tutarlı ve bağlantılı bir sistem olarak temsil

Kaynakça

Akku, H., Kadayifçi, H., Atasoy, B., & Geban, M. (2003). Effectiveness of instruction based on the constructivist approach on understanding chemical equilibrium concepts. *Research in Science & Technological Education*, 21(2), 209-227.

Aldosemani, T. (2019). Inservice teachers' perceptions of a professional development plan based on SAMR model: A case study. *Turkish Online Journal of Educational Technology*, *18*(3), 46-53.

Anthony, G., & Walshaw, M. (2009). Characteristics of effective teaching of mathematics: A view from the West. *Journal of Mathematics Education, 2*(2), 147-164.

Asif, M., Edirisingha, P., Ali, R., & Shehzad, S. (2020). Teachers' practices in blended learning environment: perception of students at secondary education level. *Journal of Education and Educational Development*, *7*(2), 286-306.

Aulls, M. W., & Shore, B. M. (2008). *Inquiry in education: The conceptual foundations for research as a curricular imperative.* New York: Erlbaum.

Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control.* New York: W. H. Freeman.

Blasiman, R. N., Dunlosky, J., & Rawson, K. A. (2017). The what, how much, and when of study strategies: Comparing intended versus actual study behaviour. *Memory*, *25*(6), 784-792.

Caffarella, R. S. (2002). *Planning programs for adult learners: A practical guide for educators, trainers, and staff developers* (2nd Ed.). San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Chew, S. L., & Cerbin, W. J. (2021). The cognitive challenges of effective teaching. *The Journal of Economic Education*, *52*(1), 17-40.

Cuban, L. (2012). Why so many structural changes in schools and so little reform in teaching practice? *Journal of Educational Administration, 51*, 109-125.

Cuban, L. (2013). *Inside the black box of classroom practice: Change without reform in American education.* Cambridge, MA: Harvard Education Press.

de Bruin, A. B., Roelle, J., Carpenter, S. K., Baars, M., & Efg-Mre. (2020). Synthesizing cognitive load and self-regulation theory: A theoretical framework and research agenda. *Educational Psychology Review*, *32*(4), 903-915.

Dewey, J. (1986). Experience and Education. *The Educational Forum*, *50*(3), 241-252.

Dirksen, D., Bauer, C., Coffland, D., & Naylor, S. (1998). A statewide evaluation of the impact of technology integration. *Technology and Teacher Education Annual, 38*, 857-861.

Donaldson, D. P. (2001). With a little help from our friends: Implementing geographic information systems (GIS) in K-12 schools. *Social Education*, *65*(3), 147-147.

Eggen, P., & Kauchak, D. (2004). *Educational Psychology: Windows, Classrooms.* Upper Saddle River: Pearson Prentice hâll.

Ertmer, P. A., & Ottenbreit-Leftwich, A. T. (2013). Removing obstacles to the pedagogical changes required by Jonassen's vision of authentic technology-enabled learning. *Computers & Education, 64*, 175-182.

Ertmer, P. A., Ottenbreit-Leftwich, A. T., Sadik, O., Sendurur, E., & Sendurur, P. (2012). Teacher beliefs and technology integration practices: A critical relationship. *Computers and Education, 59*, 423-435.

Ertmer, P., Addison, P., Lane, M., Ross, E., & Woods, D. (1999). Examining teachers' beliefs about the role of technology in the elementary classroom. *Journal of Research on Computing in Education, 32*, 54-72.

Ertmer, P.A., Ottenbreit-Leftwich, A. T., & York, C. S. (2007). Exemplary technology-using teachers: Perceptions of factors influencing success. *Journal of Computing in Teacher Education, 2*, 55–61.

Evertson, C. M., & Emmer, E. T. (2009). *Classroom management for elementary teachers* (8th Ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson Education, Inc.

Fabiano, G. A., Pelham, W. E., Gnagy, E. M., Burrows-MacLean, L., Coles, E. K., Chacko, A., ... & Robb, J. A. (2007). The single and combined effects of multiple intensities of behavior modification and methylphenidate for children with attention deficit hyperactivity disorder in a classroom setting. *School Psychology Review*, *36*(2), 195-216.

Farber, V. A., Prialé, M. A., & Fuchs, R. M. (2015). An entrepreneurial learning exercise as a pedagogical tool for teaching CSR: A Peruvian study. *Industry and Higher Education, 29*(5), 345-360

Farrington, C. A. (2013). *Academic mindsets as a critical component of deeper learning.* University of Chicago: Consortium on Chicago School Research.

Ferrer, J., Ringer, A., Saville, K., A Parris, M., & Kashi, K. (2022). Students' motivation and engagement in higher education: The importance of attitude to online learning. *Higher Education, 83*(2), 317-338.

Glogger-Frey, I., Deutscher, M., & Renkl, A. (2018). Student teachers' prior knowledge as prerequisite to learn how to assess pupils' learning strategies. *Teaching and Teacher Education, 76*, 227-241.

Griffin, K. (2017). Investigating fieldtrips. In Benckendorff, P and Zehrer, A (Eds.). *Handbook of Teaching and Learning in Tourism.* Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 290304.

Hechter, R. P., & Vermette, L. A. (2013). Technology integration in K-12 science classrooms: An analysis of barriers and implications. *Themes in Science and Technology Education, 6*(2), 73-90.

Hew, K. F., & Brush, T. (2007). Integrating technology into K-12 teaching and learning: Current knowledge gaps and recommendations for future research. *Educational Technology Research and Development,55*(3), 223-252.

Hsu, P. (2016). Examining current beliefs, practices and barriers about technology integration: A case study. *Tech Trends*, *60*(1), 30-40.

Hughes, K. (2005). The role of teacher knowledge and learning experiences in forming technology-integrated pedagogy. *Journal of Technology and Teacher Education, 13*, 227-302.

Humaeroah, H., Sardi, A., & Ermawati, E. (2022). Teacher perspective: Managing students' behavior problem in teaching English at primary school. *IDEAS: Journal on English Language Teaching and Learning, Linguistics and Literature, 10*(2), 2113-2121.

Irving, K. E. (2003). *Preservice science teachers' use of educational technology during student teaching.* Unpublished doctoral dissertation, University of Virginia, Wayne State University, Detroit, MI.

Kartal, B. (2022). Examining preservice mathematics teachers' technological pedagogical content knowledge development in the natural setting of a teacher preparation program. *ie: inquiry in education*, *14*(2), Article 4.

Kartal, B., & Çınar, C. (2024). Preservice mathematics teachers' TPACK development when they are teaching polygons with geogebra. *International Journal of Mathematical Education in Science and Technology*, *55*(5), 1171-1203.

Kartal, T. (2023). Fizik-1 konu ve kavramlarında sıkça görülen kavram yanılgıları. İçinde M. Yılmazlar ve A. Öztuna Kaplan (Ed.). *Fizik 1* (ss. 293-332). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Kartal, T., Kızıltepe, İ. S., & Kartal, B. (2022). Extending technology acceptance model with scientific epistemological and Science teaching efficacy beliefs: A study with preservice teachers. *Journal of Education in Science Environment and Health*, *8*(1), 1-16.

Kayhan, H. N. (2016). *Birlikte öğretim yaklaşımlarından bir öğretim yapan bir gözlemci modelinin kaynaştırma ortamlarındaki sınıf öğretmenlerinin etkili öğretim becerilerine etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kim, C. M., Kim, M. K., Lee, C. J., Spector, J. M., & DeMeester, K. (2013). Teacher beliefs and technology integration. *Teaching and Teacher Education, 29*, 76-85.

Kızıltepe, İ. S., & Kartal, T. (2021). Öğretmen adaylarının epistemolojik inançlarının çoklu değişkenler açısından incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, *22*(3), 2036-2069.

Ko, J., Sammons, P., & Bakkum, L. (2014). *Effective teaching*. Oxford: Education Development Trust.

Kolb, A. Y., & Kolb, D. A. (2005). Learning styles and learning spaces: Enhancing experiential learning in higher education. *Academy of Management Learning & Education*, *4*(2), 193-212.

Köseoğlu, F., Tümay, H., & Budak, E. (2008). Bilimin doğası hakkında paradigma değişimleri ve öğretimi ile ilgili yeni anlayışlar. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 28*(2), 221-235.

Lederman, N. G. (2006). Syntax of nature of science within inquiry and science instruction. In I. B. Flick & N. G. Lederman (Eds.), *Scientific inquiry and nature of science: Implications for teaching, learning and teacher education* (pp. 301–317). Dordrecht: Springer.

Leonard W. H., & Penick J. E. (2009). Is the inquiry real? Working definitions of inquiry in the science classroom. *The Science Teacher, 76*(5), 40-43.

Lindsey, B. A., Hsu, L., Sadaghiani, H., Taylor, J. W., & Cummings, K. (2012). Positive attitudinal shifts with the physics by inquiry curriculum across multiple implementations. *Physical Review Special Topics-Physics Education Research, 8*(1), 010102.

Loveless, A. M. (2003). The interaction between primary teachers' perceptions of ICT and their pedagogy. *Education and Information Technologies*, *8*, 313-326.

Mahler, D., Bock, D., & Bruckermann, T. (2021). Preservice biology teachers' scientific reasoning skills and beliefs about nature of science: how do they develop and is there a mutual relationship during the development?. *Education Sciences*, *11*(09), 558.

Matzen, N. J., & Edmunds, J. A. (2007). Technology as a catalyst change: The role of professional development. *Journal of Research on Technology in Education, 39*, 417-430.

Maulana, R., Kington, A., & Ko, J. (2023). Effective teaching: Measurements, antecedents, correlates, characteristics, and links with outcomes. *In Frontiers in Education, 8*, 1-7.

Mayer, R. E., Schustack, M. W., & Blanton, W. E. (1999). What do children learn from using computers in an informal, collaborative setting? *Educational Technology, 39*(2), 27-31.

McGrail, E. (2007). Laptop technology and pedagogy in the English language arts classroom. *Journal of Technology and Teacher Education, 15*(1), 59-85.

Means, B., Blando, J., Olson, K., Middleton, T., Morocco, C., Rems, A., & Zorfass, J. (1993). *Using technology to support education reform*. Washington, DC: U.S. Department of Education.

Michael, R., Webster, C. A., Nilges, L., Brian, A., Johnson, R., Carson, R., & Egan, C. A. (2019). An online course to prepare preservice teachers to promote movement integration. *American Journal of Distance Education, 33*(1), 59-70.

Motta, V. F., & Galina, S. V. R. (2023). Experiential learning in entrepreneurship education: A systematic literature review. *Teaching and Teacher Education, 121*, 103919.

Norris, S. P., & Phillips, L. M. (2003). How literacy in its fundamental sense is central to scientific literacy. *Science Education, 87*(2), 224-240.

Osbome, R.J., & Wittrock (1983). Learning science: A generative process. *Science Education, 67*(4), 489-508.

Ottenbreit-Leftwich, A. T., Glazewski, K. D., Newby, T. J., & Ertmer, P. A. (2010). Teacher value beliefs associated with using technology: Addressing professional and student needs. *Computers and Education, 55*, 1321-1335.

Pajares, F. (2002). Gender and perceived self-efficacy in self-regulated learning. *Theory into Practice, 41*(2), 116-125.

Palmer, D. (2001). Students' alternative conceptions and scientifically acceptable conceptions about gravity. *International Journal of Science Education, 23*(7), 691-706.

Posner, G. J., Strike, K. A., Hewson, P. W., & Gertzog, W. A. (1982). Accomodation of a scientific conception: Toward a theory of conceptual change. *Science Education*, 66 (2), 211-227.

Richardson, V. (2003). Constructivist pedagogy. *Teachers College Record, 105*(9), 1623-1640.

Sajjad, S. (2010). Effective teaching methods at higher education level. *Pakistan Journal of Special Education, 11*, 29-43.

Salomon, G. (1991). Transcending the qualitative-quantitative debate: The analytic and systemic approaches to educational research. *Educational Researcher, 20*(6), 10-18.

Shekholeslami, A. (2017). The effectiveness of cognitive and meta-cognitive learning strategy training on academic procrastination of students with low academic achievement, *Journal of School Psychology, 6*(3), 65- 84.

Sinclair, J. (1989). Collins COBUILD essential English dictionary. Beijing: China Translation and Publishing Corporation.

Su, C. H., & Cheng, T. W. (2019). A sustainability innovation experiential learning model for virtual reality chemistry laboratory: An empirical study with PLS-SEM and IPMA. *Sustainability, 11*(4), 1027.

Sund, B. R. & Trownbridge, L. W. (1993). *Teaching Science trough Inquiry in the Secondary School.* Ohio: Charles E. Merrill Publishing Company.

Teig, N. (2022). Inquiry in science education. In T. Nilsen, A. Stancel-Piątak, & J.-E. Gustafsson (Eds.), *International handbook of comparative large-scale studies in education: Perspectives, methods, and findings* (Vol. 88, pp. 1-31). Springer International Publishing.

Tekkaya, C. (2003). Remediating high school students' misconceptions concerning diffusion and osmosis through concept mapping and conceptual change text. *Research in Science & Technological Education*, 21(1), 5-16.

Theall, M., & Franklin, J. (2001). *Looking for Bias in all the Wrong Places – A Search for Truth or a Witch Hunt in Student Ratings of Instruction?* In The Student Ratings Debate: Are they Valid? How Can We Best Use Them? Theall, P., Abrami, L., and Lisa Mets (Eds.) New Directions in Educational Research, No. 109. San Francisco: Jossey-Bass.

Töman, U., Karataş, F. Ö., & Çimer, S. O. (2013). Enerji ve enerji ile ilişkili kavram yanılgılarının belirlenmesine yönelik standart bir testin geliştirilmesi süreci ve uygulanması. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, *8*(1), 116-134.

Tosuntaş, Ş. B., Çubukçu, Z., & İnci, T. (2019). A holistic view to barriers to technology integration in education. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, *10*(4), 439-461.

Vanosdall, R., Klentschy, M., Hedges, L. V., & Weisbaum, K. S. (2007). *A randomized study of the effects of scaffolded guided-inquiry instruction on student achievement in science*. Paper presented at the conference of the American Educational Research Association, Chicago, IL.

Vosniadou, S. (2002). On the nature of naive physics. In M. Lim_on, & L. Mason (Eds.), *Reconsidering conceptual change: Issues in theory and practice* (pp. 61–76). The Netherlands: Springer.

Vosniadou, S. (2007). The cognitive–situative divide and the problem of conceptual change. *Educational Psychologist, 42*, 55-66.

Wali, A. Z., & Popal, A. W. (2020). The emerging issues and impacts of technology in classroom learning. *International Journal of Emerging Technologies in Learning, 15*, 237-245.

Wannarka, R., & Ruhl, K. (2008). Seating arrangements that promote positive academic and behavioural outcomes: A review of empirical research. *Support for Learning, 23*(2), 89-93.

Yağbasan, R., & Gülçiçek, A. G. Ç. (2003). Fen öğretiminde kavram yanılgılarının karakteristiklerinin tanımlanması. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *13*(13), 102-120.

Yeager, D. S., Purdie-Vaughns, V., Garcia, J., Apfel, N., Brzustoski, P., Master, A., Hessert, W. T., Williams, M. E., & Cohen, G. L. (2014). Breaking the cycle of mistrust: Wise interventions to provide critical feedback across the racial divide. *Journal of Experimental Psychology: General, 143*(2), 804-824.

Yüksel, İ., & Yüksel, İ. (2012). Metacognitive awareness of academic reading strategies. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, *31*, 894-898.

Zusho, A., & Pintrich, P. R. (2003). Skill and will: The role of motivation and cognition in the learning of college chemistry. *International Journal of Science Education, 25*, 1081-1094.

6. Bölüm

DUYGUSAL ZEKÂ

Nevin Akkaya

Giriş

Duygusal zekâ, kişisel ve toplumsal refahın sağlanmasında, kişilerarası ilişkilerin düzenlenmesinde ve duygusal uyumun sağlanmasında önemli bir bileşen olarak ortaya çıkmıştır. Duygusal zekâ aslında yeni bir kavram değildir, 1990'lardan beri psikolojinin çeşitli alanlarında farklı teori ve araştırmalarla varlığını sürdürmektedir. 1970'lerden önce yapılan araştırmalar sadece biliş ve zekâya odaklanmış, zekâ, bilişsel sorunları çözmek için ölçülebilir bir yetenek olarak ele alınmıştır. Fakat yirminci yüzyılda bu bilişsel yaklaşıma karşı çıkılmış, sosyal yeteneğin zekânın önemli bir faktörü olduğu ve bunun da anlama yeteneğinden geçtiği öne sürülmüştür. Thorndike (1920), insanları anlamada ve yönetmede kullanılan beceri olarak tanımladığı "sosyal zekâ" terimini türetmiştir. Sonraki yıllarda Wechsler (1972), bu düşünceyi detaylandırmış, zekâ türlerini duygusal, kişisel ve sosyal olarak gruplandırmıştır. Böylelikle zekâ kavramı sadece bilişsel bir kavram olmaktan çıkmış, kişisel, sosyal ve duygusal zekâ kavramları literatürde yerini almıştır.

Duygular, birçok psikolojik alt yapının sınırlarının geçtiği, psikolojiksel, bilişsel, motivasyonel, deneyimsel sistemleri içeren organize tepkiler olarak görülebilir (Salovey ve Mayer, 1990). Zekâ, duygularımız gibi düşüncelerimizi, davranışlarımızı, tutumlarımızı ve kişiliğimizi etkilemektedir. Dolayısıyla duygu ve zekâ, sağlıklı bir etkileşim için birbirlerine ihtiyaç duymaktadır. Sürdürülebilir bir yaşam için akıl ve duygunun birbirlerini dengede tutmaları önemlidir. Sağlıklı akıl yürütme sürecine sahip olabilmek için duygu, akıl ve karar verme yetilerinin uyum içinde işlemesi gerekmektedir (İşçi, 2019, s.10).

Önerilen Kitaplar

1. Ataman, M. (2022). *Yaratıcı Türkçe Dersleri*. Ankara: Elma Yayınevi.
2. Goleman, D. (2011). *Duygusal Zekâ Neden IQ'dan Daha Önemlidir*? (çev. B. Seçkin Yüksel). İstanbul: Varlık Yayınları.
3. Gottman, J. (2019). *Duygusal Zekâsı Yüksek Çocuklar Yetiştirmek*. (çev. Yiğit Ataman). Ankara: Görünmez Adam Yayınları.

Kaynakça

Akkaya, N. (2020). Türkçe öğretiminde yöntem ve teknikler. İçinde, F. Susar (Ed.), *İlk ve ortaokullarda Türkçe öğretimi* (ss. 307-354). Ankara: Anı Yayıncılık.

Akyel, M. (2022). *Öğretmenlerin duygusal zekâ düzeyleri ile eğitim yöneticilerinin 21.yüzyıl becerileri arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.

Aksaraylı, M., Özgen, I. (2008). Akademik kariyer gelişiminde duygusal zekânın rolü üzerine bir araştırma. *Ege Akademik Bakış,* 8(2), 755-769.

Ataman, M. (2022). *Yaratıcı Türkçe dersleri*. Ankara: Elma Yayınevi.

Atabek, E. (1999). *Hayatımız ve değerlerimiz.* İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.

Boyatzis, R., Goleman, D., and Rhee, K. (2000). Clustering competence in emotional intelligence: insights from the emotional competence inventory (ECI). In R. Bar-On & J.D.A. Parker (eds.), Handbook of Emotional Intelligence. San Francisco: Jossey-Bass.

Çiftçi, V., Aydın, İ. S. (2022). Çocuk edebiyatında felsefe kitaplarının yeri. İçinde A. Türkel ve B. Savaş (Ed.), *Türkçe öğretiminde yeni yaklaşımlar* (s. 117 – 137). Ankara: Gece Kitaplığı.

Erol, M. (2022). *Kuantum fiziği ile bilinç çağına yolculuk.* İzmir: Nobel Yayınları

Fernandez-Berrocal, P., Ruiz, D. (2008). Emotional ıntelligence in education. *Electronic Journal of Research in Educational Psychology, 6* (2), s. 421-436.

Goleman, D. (1995). Inteligencia Emocional. (Emotional Intelligence). Barcelona: Kairos.

Goleman, D. (2007). *Duygusal Zekâ Neden IQ'dan Daha Önemlidir?* (47. Baskı),(Çev. Banu Seçkin Yüksel). İstanbul: Varlık Yayınları.

Goleman, D. (2011). *Duygusal zekâ neden IQ'dan daha önemlidir?* (çev. B. Seçkin Yüksel). İstanbul: Varlık Yayınları.

Hess, J. D., Bacigalupo, A. C. (2014). Enhancing management problem-solving processes through the application of emotional ıntelligence skills. *Journal of Management Policies and Practices, 2(3), s.* 01-17. http://dx.doi.org/10.15640/jmpp.v2n3a1

Güneş, F. (2016). *Türkçe öğretimi yaklaşım ve modeller*. Ankara: Pegem Akademi.

İşçi, G. (2019). *Öğretmen adaylarının duygusal zekâ düzeyleri ile öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Komisyon, (2018). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.

Mayer, J. D. (2004). What is emotional intelligence? *UNH Personality Lab*. 8.

Millî Eğitim Bakanlığı. (2019). *Türkçe dersi öğretim programı.* Ankara.

Millî Eğitim Bakanlığı. (2024). *Ortaokul Türkçe dersi öğretim programı. Ankara.*

Özcan, S. (2023). Türkçe öğretmenlerinin duygusal zekâları ile iletişim becerilerinin incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 12(1), 221-238.

Özdemir, E. (2017). *Yazınsal türler*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Papoutsi, C., Drigas, A., Skianis, C. (2021). Virtual and augmented reality for developing emotional ıntelligence skills. *iJES,9*(3), s. 35-53.

Salovey, P., Mayer, J. D. (1990). *Emotional Intellingence*. Yale University, University Of New Hampshire, Baywood Publishing.

Serrat, O. (2017). Understanding and developing emotional intelligence. In Knowledge solutions (pp. 329–339). Singapore: Springer https://doi.org/10.1007/978-981-10-0983-9_37

Sever, S. (2017). *Çocuk ve edebiyat*. İzmir: Tudem Yayıncılık.

Somuncuoğlu, D. (2005). Duygusal zekâ yeterliliklerinin kuramsal çerçevesi ve eğitimdeki rolü. *Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11, s.269-293.

Sucaromana, U. (2012). Contribution to language teaching and learning: A review of emotional ıntelligence. *English Language Teaching; 5*(9), s. 54-58.

Thorndike, E. L. (1920). Intelligence and its uses. *Harper's magazine, 140*, s. 227-235.

Tümtürk, T. (2022). Tiyatro ve eğitim ilişkisi: Türkçe eğitiminde tiyatro uygulamaları. İçinde E. Aktaş ve A. O. Namdar (Ed.), *Türkçe eğitiminde drama ve tiyatro uygulamaları* (ss. 227 – 243). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Türk Dil Kurumu. (2024). *Güncel Türkçe Sözlük.* Erişim adresi: https://sozluk.gov.tr/ ("duygu" maddesi). Erişim tarihi: 10.05.2024.

Türk Dil Kurumu. (2024). *Güncel Türkçe Sözlük.* Erişim adresi: https://sozluk.gov.tr/ ("duygusal zekâ" maddesi). Erişim tarihi: 10.05.2024.

Yılmaz Karabulutlu, E., Yılmaz, S., Yurttaş, A. (2011). Öğrencilerin duygusal zekâ düzeyleri ile problem çözme becerileri arasındaki ilişki. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 2(2), s.75-79.

7. Bölüm

ETİK DEĞERLERE BAĞLILIK

Şahin Şimşek

Giriş

Öğretmenler, öğrencilerin yaşamlarını şekillendirmede ve toplumun bir bütün olarak daha iyi hâle gelmesine katkıda bulunmada çok önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle öğretmenlerin mesleki davranışlarına ve öğrencilerle, meslektaşlarıyla ve daha geniş eğitim camiasıyla etkileşimlerine rehberlik eden bazı etik ilkeleri benimsemeleri esastır.

Öğretmenlik mesleği yalnızca teknik bir uğraş değil daha ziyade ahlaki ve etik bir uğraştır. Öğretmenler, öğrencilerinin hayatları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir ve bu nedenle sorumluluklarını etkili bir şekilde yerine getirmelerini sağlamak için güçlü bir dizi etik ilke tarafından yönlendirilmelidirler (Campbell, 2003).

Eğitimciler, öğretmenlerin eğitim sürecindeki kritik rolünü her zaman vurgulamışlardır. Şişman (2007), öğretmeni "eğitim sisteminin temel ögesi" olarak tanımlarken Bursalıoğlu (2013) ise "en stratejik birim" ifadesini kullanmıştır. Başarılı bir eğitim sisteminin olmazsa olmazı; alanında uzman, mesleğine tutkuyla bağlı, bilgi ve becerilerle donatılmış ve topluma örnek teşkil eden öğretmenlerdir. Eğitim sisteminin etkinliği, toplumun ihtiyaç duyduğu nitelikli bireyleri yetiştirme kapasitesiyle ölçüldüğünden öğretmen bu sistemin en değerli unsuru olarak kabul edilir.

Şentürk (2009), öğretmenlik mesleğinin insan ilişkileri boyutuna dikkat çekerek, bu mesleği "yoğun insan etkileşimi ve etik sorumluluk gerektiren bir alan" olarak tanımlar. Diğer mesleklerle karşılaştırıldığında öğretmenlik hem insanla doğrudan etkileşim kurma hem de diğer tüm mesleklerin öğretimini üstlenme gibi benzersiz bir özelliğe sahiptir.

Bunun yanı sıra etik değerlere sahip öğretmenler, öğrencilerine eleştirel düşünme becerilerini geliştirmeleri ve kendi değerlerini sorgulamaları için güvenli bir ortam sağlarlar. Öğrenciler, öğretmenlerini rol model alarak etik değerlerin gerçek hayatta nasıl uygulanabileceğini öğrenir ve kendi etik duruşlarını oluştururlar.

Öğretmenlerin belirli etik değerlere sahip olması, sadece eğitim sisteminin değil toplumun geneli için büyük önem taşır. Etik değerlere sahip öğretmenler, öğrencilerini sadece akademik olarak değil ahlaki ve sosyal açıdan da donatarak daha adil, saygılı ve duyarlı bir toplumun oluşmasına katkı sağlarlar.

Tartışma/Uygulama Soruları

1. Öğretmenlerin etik değerlere bağlılığı niçin gereklidir?
2. Öğretmenlerin görevlerini etik değerlerden taviz vermeden yerine getirmeleri hangi sonuçları doğurur?

Tavsiye Edilen Kitaplar

1. *Eğitim ve Öğretimde Etik*, İnayet Aydın, Pegem Akademi
2. *Öğretmen Eğitiminde Etik ve Ahlak*, Hasan Demirtaş, Anı Yayıncılık
3. *Eğitimde Etik ve Öğretmenlik Meslekî Değerleri*, Mahmut Tezcan, Anı Yayıncılık
4. *Meslek Etiği ve Öğretmenlik*, Süleyman Karataş (Ed.), Eğitim Yayınevi
5. *Öğretmenlik Meslek Etiği*, Oksana Manalova Yalçın, Pegem Akademi
6. *İdealist Öğretmen*, Grigoriy Petrov, Fom Kitap
7. *Öğretmen Olmak-Bir Can'a Dokunmak*, Doğan Cüceloğlu, İrfan Erdoğan, Final Kültür Sanat

Kaynakça

Aydın, İ. (2003). *Eğitim ve öğretimde etik*. Pegem Akademi.

Bursalıoğlu, Z. (2013). *Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış*. Pegem Akademi.

Campbell, E. (2003). Moral lessons: the ethical role of teachers. *Routledge*, 9(1), 25-50.

Coşkun, B. & Çelikten, M. (2020). Öğretmenlik meslek etiği üzerine bir inceleme. *OPUS International Journal of Society Researches*, 15(21), 686-710.

Hamzaj, Y A. & Selvi, K. (2020). Investigation of ethnopedagogical factors in teacher education: Kyrgyzstan sample, *IJOCIS*, 10(2), 319-338.

Ilgaz, S. & Bilgili, T. (2006). Eğitim ve öğretimde etik. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14, 119-210.

Karataş, S., Caner, M., Kahyaoğlu, R. B. & Kâhya, S. (2019). Öğretmen adaylarının gözünden etik öğretmen ve öğretmenlik meslek etiği dersi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi – Journal of Qualitative Research in Education,* 7(1), 29-49.

MEB. https://etik.meb.gov.tr/www/egitimciler-icin-mesleki-etik-ilkeler/icerik/10 (3 Haziran 2024 tarihinde erişildi).

Resmî Gazete, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/02/20220214-1.htm (28 Mayıs 2024 tarihinde erişildi).

Şentürk, C. (2009). "Öğretmenlik mesleğinde etik", *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, 10 (111), 25-31.

Şişman, M. (2007). *Eğitim bilimine giriş*. Pegem Akademi.

Toprakçı, E., Bozpolat, E. & Buldur, S. (2010). "Öğretmen davranışlarının kamu meslek etiği ilkelerine uygunluğu". *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), 35-50.

8. Bölüm

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Bilge Bağcı Ayrancı - Zehra Arslan

Giriş

Eğitimde ölçme ve değerlendirme, öğretmenlerin bilimsel değerlendirme yapabilmesi ve etkili öğretim için temeldir. Ölçme ve değerlendirme, uygulanan müfredatın temel bileşenidir. Öğretme-öğrenme sürecinin sonunda amaçların kazandırılıp kazandırılmadığını belirlemek için ölçme ve değerlendirmeden yararlanılır (Kizlik, 2012). Ölçme ve değerlendirme eğitim sürecinde düzeltme ve geliştirme için de gereklidir. Kısaca ölçme ve değerlendirme eğitim sürecinde ne kadar başarılı olunduğunun belirlenmesine yöneliktir. Öğretmen, öğrencilerde meydana gelen davranış değişikliklerini tespit etmek bu davranış değişikliklerinin ne yönde olduğunu belirlemek, ilerlemelerini bilmek için ve kullandığı öğretim yönteminin etkililiğini veya eksikliklerini tespit etmek için ölçme ve değerlendirme yapar (Kumar, 2/31).

Eğitimde ölçme ve değerlendirmenin gerekliliği şu şekilde sıralanabilir:

1- Öğretme-öğrenme sürecinde öğrenciyi motive etmek ve yönlendirmek,

2- Öğrenciye performansı hakkında geri bildirim sağlamak,

3- Öğretim ve/veya müfredat hakkında geri bildirim sağlamak (Brissenden & Slater, n.d. akt. Kizlik, 2012).

Turgut (1997), eğitimde ölçme ve değerlendirmenin öğrenciye davranışını nasıl değiştirip geliştireceğine yönelik önerilerde bulunabilmesi, öğrenci hakkında verilecek olan kararlarda belirleyici etkiye sahip olması, başarılı olan öğrencinin güdülenmesini sağlaması, öğretmenin öğretiminin ne derece verimli olduğunun

Kaynakça

Acar, M. & Anıl, D. (2009). Sınıf öğretmenlerinin performans değerlendirme sürecindeki değerlendirme yöntemlerini kullanabilme yeterlikleri, karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *TUBAV Bilim Dergisi, 2*(3), 354-363.

Aker, D. S., Dündar, D. C., & Pekşen, D. Y. (2009). Ölçme araçlarında iki yaşamsal kavram: Geçerlik ve güvenirlik: Derleme. *Journal of Experimental and Clinical Medicine, 22*(1), 50-60.

Akgül, G. (2018). Fen ve teknoloji dersinde dijital öyküleme sürecinde yaratıcı drama kullanımının başarı, tutum ve bilimsel yaratıcılığa etkisi. [Yüksek Lisans Tezi] Mersin Üniversitesi.

Akman Dömbekci, H. & Erişen, M.A. (2022). Nitel araştırmalarda görüşme tekniği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22*(Özel Sayı 2), 141-160.

Anagün, Ş. S. (2014). Öğrenci değerlendirmelerinin ölçme değerlendirme sürecine katılması. S. Baştürk (Ed.), *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme* İçinde (2. Baskı), (s.287-303). Nobel Yayıncılık.

Arıcı H. (1994). Psikometri üzerine (söyleşi: Tavat B.). *3P Dergisi 2*, 78–81.

Atılgan, H. (Ed.). (2013). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. (6. Baskı), Anı Yayıncılık.

Bahar, M. (2001). Çoktan seçmeli testlere eleştirel bir yaklaşım ve alternatif metotlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimler Dergisi, 1*(1), 23-38.

Bahar, M., Nartgün, Z., Durmuş, S., & Bıçak, B. (2012). Geleneksel-Tamamlayıcı Ölçme ve Değerlendirme Teknikleri Öğretmen El Kitabı (5.Baskı). Pegem Akademi Yayıncılık.

Bahar, M., Öztürk, E., Ateş, S. (2002). Yapılandırılmış Grid Metodu ile Lise Öğrencilerinin Newton'un Hareket Yasası, İş, Güç ve Enerji Konusundaki Anlama Düzeyleri ve Hatalı Kavramlarının Tespiti, V. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresinde Sözlü Bildiri, ODTÜ.

Başar, H. (2000). *Eğitim Denetçisi*. (5. Baskı). Pegem Akademi Yayıncılık.

Baştürk, S. (Ed.). (2022). Eğitimde ölçme ve değerlendirme (3. Baskı). Nobel Yayıncılık.

Bektaş, M. & Akdeniz Kudubeş, A. (2014). Yazılı sınavlar bir ölçme ve değerlendirme aracı olarak: Yazılı sınavlar. *DEUHYO ED,7* (4),330-336.

Bıkmaz Bilgen Ö. (2021). Tamamlayıcı ölçme ve değerlendirme teknikleri I: Performans değerlendirme. Doğan, N. (Ed.). Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme. (1. Baskı). (s.182-214). Pegem Akademi Yayıncılık.

Cetin, B., Guler, N., & Sarica, R. (2016). Using generalizability theory to examine different concept map scoring methods. *Eurasian Journal of Educational Research, 66*, 211-228

Çelikkaya, T. (2014). Tanılayıcı dallanmış ağaç. S. Baştürk (Ed.), Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme (sf. 195-214). Nobel Akademik Yayıncılık.

Çelikkaya, T. (2014). Tanılayıcı dallanmış ağaç. S. Baştürk (Ed.), Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme (sf. 175-194). Nobel Akademik Yayıncılık.

Çepni, S., (2007). Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş. (6. Baskı). Celepler Matbaacılık.

Çepni,S. & Şenel Çoruhlu,T. (2010). Alternatif ölçme ve değerlendirme tekniklerine yönelik hazırlanan hizmet içi eğitim kursundan öğretime yansımalar. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 28* (2), 117-128.

Çoklar, N., Vural, L. ve Şahin, L., (2009). Öğretmen adaylarının uygulayabilecekleri ölçme-değerlendirme yaklaşımları ile ölçme değerlendirme amaçlı teknoloji kullanım özyeterlikleri. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2*(3), 35-54.

Dikli, S. (2003). Assessment at a distance: traditional vs. alternative assessments. *The Turkish Online Journal of Educational Technology, 2*(3), 13–19.

Doğan, N. (2006). Sözlü sınavlar. H. Atılgan (Ed.), *Eğitimde ölçme ve değerlendirme* içinde (ss.169 184). Anı Yayıncılık.

Doğan, N. (2006). Yazılı yoklamalar. Atılgan, H. (Ed.). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme* içinde (p:462). Anı Yayıncılık.

Doğan, N. (Ed.). (2021). Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme. (3. Baskı). Pegem Akademi Yayıncılık.

Ergül, A. Ö. (2019). Öğretmenlerin ölçme ve değerlendirme okuryazarlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. [Yüksek Lisans Tezi] Hacettepe Üniversitesi.

Erkan, S. & Gömleksiz, M. (Ed.). (2008). Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme. (6. Baskı). Nobel Yayıncılık.

Göçer, A. (2018). Türkçe Eğitiminde Ölçme ve Değerlendirme. (2. Baskı). Pegem Akademi Yayıncılık.

Gök, B. & Bıkmaz Bilgen, Ö. (Ed.). (2022). Eğitimde ölçme ve değerlendirme. (1. baskı). Lisans Yayıncılık.

Güler, N. (2018). Eğitimde ölçme değerlendirme (12. Baskı). Pegem Akademi Yayıncılık.

Güneş, P. & Kılıç, D. (2016). Dereceli Puanlama Anahtarı ile Öz, Akran ve Öğretmen Değerlendirmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 39*, 58-69.

Kaplan, S. (2016). Performans değerlendirme: Performans görevlerinin hazırlanması ve puanlanması. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 6*(2).

Kara, Ö.T. (2019). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde drama. Asuman Akay Ahmet & Aslı Fişekcioğlu (Ed.) Dil Kullanıcısı Bağlamında Kuramdan Uygulamaya Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi İçinde (1. Baskı), (s.353-367). Nobel Yayıncılık.

Karateke, B. & Gün, M. (2020). Akran değerlendirmesinin yabancı dil olarak Türkçe öğrenen C1 düzeyi öğrencilerinin yazma kaygısına etkisi. International Journal of Language Academy (8),4. 110-120.

Karip, E. (Ed.). (2012). Ölçme ve Değerlendirme. (5. Baskı). Pegem Akademi Yayıncılık.

Kaya, O. N. (2003). Eğitimde alternatif bir değerlendirme yolu: Kavram haritaları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 25*, 265-271.

Kizlik, R. J., Measurement, assessment, and evaluation in education, 2012.

Nnachi (2006). (Ed.). *EDU 726 measurement and evaluation*. The Regent (Printing & Publishing) Ltd.

Özçelik, D.A. (Ed.). (2010). Ölçme ve Değerlendirme. (3. Baskı). Pegem Akademi

Pal, K. (2\31). *Educational measurement and evaluation DEDU 504*. Printed by USI Publications.

Saracaloğlu, A. S., Özyılmaz Akamca, G., & Yeşildere, S. (2006). İlköğretimde proje tabanlı öğrenmenin yeri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 4*(3), 241-260.

Şad, S.N. & Göktaş, Ö. (2013). Öğretim elemanlarının geleneksel ve çağdaş ölçme değerlendirme yaklaşımlarının incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi, (14)* 2, 79–1051.

Talbi, M. (2003). The Demand of a task. *International Journal of Mathematical Education in Science and Technology, 34*(4), 501-526.

Taşdere, A. (2010). 6. 7. ve 8. sınıf fen ve teknoloji ders kitaplarına yansıyan ölçme değerlendirme anlayışının yeni fen ve teknoloji öğretim programı ışığında değerlendirilmesi. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Abant İzzet Baysal Üniversitesi.

Taymaz, H. (1986). Okul yönetimi ve yönetici yetiştirme. *A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi.* 123-135.

Tekin, H. (2004). Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme (Gözden Geçirilmiş 16. Baskı), Yargı Yayınları.

Tekin, H. H. (2006). Nitel araştırma yönteminin bir veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşme. *İstanbul University Journal of Sociology, 3*(13), 101-116.

Tekindal, S. (2017). Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme. (6. baskı). Pegem Akademi.

Turgut, M.F. (1997). Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme Metotları. (6. baskı). Saydam Matbacılık.

Yaman, S. (2016). Çoktan seçmeli madde tipleri ve fen eğitiminde kullanılan örnekleri. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi. 2*(2). 151-170.

Yıldırım, A. & Şimşek, H., (2005). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. (12. baskı). Seçkin Yayıncılık.

9. Bölüm

PROFESYONELLİK VE SÜREKLİ GELİŞİM

Dinar Keskin Yılmaz

"Sıradan öğretmen anlatır. İyi öğretmen açıklar. Yetenekli öğretmen yapar ve gösterir. Büyük öğretmen esin kaynağı olur."

William Arthur Ward

Giriş

Öğretmenlik mesleği, binlerce yıldır insanlık tarihinde önemli bir rol oynamıştır. Antik çağlardan günümüze kadar, öğretmenlik sürekli değişim ve dönüşüm geçirmiş, farklı toplum ve zamanlarda farklı şekillerde tanımlanmıştır. Yılmaz ve Altınkurt'un (2014) belirttiği gibi bu meslek çocuk bakıcılığı gibi daha basit ve doğal bir yolla başlamış olabilir ancak zamanla karmaşıklaşmış ve profesyonelleşmiştir.

Öğretmenlik, günümüzde bilgi ve becerilerin aktarımının yanı sıra öğrencilerin kişisel, sosyal ve duygusal gelişimini desteklemeyi amaçlayan karmaşık bir meslek hâline gelmiştir. Teknolojik ilerlemeler, pedagojik teorilerdeki değişimler ve toplumsal talepler, öğretmenlik pratiklerini sürekli olarak etkilemiş ve dönüştürmüştür. Günümüzde, öğretmenlik sadece bir bilgi aktarım aracı değil aynı zamanda öğrencilerin öğrenme sürecini yönlendiren, destekleyen ve onlara ilham veren bir rol üstlenmektedir. Dolayısıyla öğretmenlik mesleğinin kökenlerinin eskiye dayanmasına rağmen günümüzdeki öğretmenlik anlayışı ve uygulamaları sürekli olarak değişmektedir ve mesleğin profesyonel niteliği her zaman gelişmeye açıktır.

Öğretmenler eğitim-öğretim profesyonelleridir. Onlar, öğretim işini bir meslek olarak yürütmekte ve bu mesleği edinmek ve öğretim konusunda yeterlik kaza-

nedenle öğretmenlerin sürekli olarak gelişmelerini desteklemek ve profesyonelliklerini korumak, eğitim sistemimizin temel hedefi olmalıdır. Çünkü profesyonel öğretmenler bugünün ve yarının aydınlık yüzüdür.

Tartışma/Uygulama Soruları

1. Profesyonel öğretmenliğin göstergeleri nelerdir?
2. Öğretmenlerin profesyonelliğe ve sürekli gelişime yönelik tutum ve motivasyonlarını geliştirmek için neler yapılabilir?

Önerilen Kitaplar

1. Ataman, M. (2017). *112-Öğretmenliğime Notlar*. Elma Yayınevi.
2. Cüceloğlu, D. ve Erdoğan, İ.(2013). *Öğretmen Olmak, Bir Can'a Dokunmak.* Final Kültür Sanat Yayınları.

Kaynakça

Altınkurt, Y. ve Yılmaz, K., 2014. *"Öğretmenlerin Mesleki Profesyonelliği ile İş Doyumları Arasındaki İlişki",* Sakarya University Journal of Education, 4(2), ss. 57-71.

Bacanlı, H. (2011). *Eğitim Psikolojisi.* Pegem Akademi.

Bayhan, G., 2011. *"Öğretmenlerin Profesyonelliğinin incelenmesi",* Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Cerit, Y. (2012). *Okulun bürokratik yapısı ile sınıf öğretmenlerinin profesyonel davranışları arasındaki ilişki. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 18 (4), 497-521.

Day, C., (1999). *Developing Teachers: The Challenge of Lifelong Learning. Florence*: Taylor & Francis.

Demirkasımoğlu, N. (2010). *Defining "Teacher Professionalism" from different perspectives.* Procedia Social and Behavioral Sciences, 9, 2047-2051. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.12.444

Geist, J. ve Hoy, W. K. (2004). *Cultivating a culture of trust: Enabling school structure, teacher professionalism, and academic press. Leading and Managing,* 10 (1), 1-18.

Girgin, G., Çetingöz, D. ve Ekinci-Vurak, D. (2009*). Öğretmen adaylarının sosyal beceri düzeylerinin incelenmesi.* XVIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, 1 3 Ekim, 2009, Ege Üniversitesi, İzmir.

Gökçora, İ. H. (2005). *Toplumsal yaşamımızda ve Türk bilim-dünyasında profesyonel ve profesyonellik kavramlarına değin*. Bilgi Dünyası, 6 (2), 237 250.

Gümüş, S., Apaydın, Ç. ve Bellibaş, M. Ş. (2018). *Öğretmen mesleki öğrenme ölçeğinin Türkçeye uyarlanması: geçerlik ve güvenirlik çalışması.* Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama, 9(17), 107-124.

Hart, S. P. ve Marshall, J. D. (1992, Temmuz). *The Question Of Teacher Professionalism*. ERIC (Education Resources Information Center). https://eric.ed.gov/?id=ED349291

Hargreaves, A. ve Goodson, I. (2006). *Educational change over time? The sustainability and nonsustainability of three decades of secondary school change and continuity*. Educational Administration Quarterly, 42(1), 3–41. https://doi.org/10.1177/0013161X05277975

Hoşgörür, T. 2017. *"Correlationbetweenoccupationalprofessionalism of teachersandtheirfear of loss of dignity."* Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 23(3), ss387-424.

Kılınç, A. Ç. (2014). *Öğretmen profesyonelizminin bir yordayıcısı olarak okul kültürü*. Eğitim ve Bilim, 39(174), 105-118. http://dx.doi.org/10.15390/EB.2014.2756

Kincheloe ,J.L.(2004). *The knowledges of teacher education : Developing a critial Complex epistemology.*Teacher Education Quarterly, 31:49-66

Küçükahmet, L., 1999. *Öğretmenlik Mesleğine Giriş.* Alkım Yayınevi, İstanbul,225s.

Lee, J. S. (1981). ProfessionaIism. The Agricultural Education Magazine, 54, 1, 3.

McMahon, E. ve Hoy, W. K. (2009). *Professionalism in teaching: Toward a structural theory of professionalism.* In W. K. Hoy & M. DiPaola (Eds.). Studies in school improvement (pp. 205-230). Greenwich, CN: Information Age.

OECD. (2016). *Teacher professionalism.* Teaching in Focus, No. 14, OECD Publishing, Paris. https://doi.org/10.1787/5jm3xgskpc40-en

Öner-Altıok H. ve Üstün, B. (2014). *Profesyonellik:* Kavram analizi. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi, 7 (2), 151-155.

Özdemir, S. M., 2016. *"Öğretmen Niteliğinin Bir Göstergesi Olarak Sürekli Mesleki Gelişim",* Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi, 2(3), ss. 233-244.

Öztürk, M. Gönülaçar, H.. 2018. "Coğrafya Öğretmenlerinin Profesyonelleşme süreçlerine Dair Bir İnceleme.", Eğitim Ve İnsani Bilimler Dergisi Teori ve Uygulama. Cilt:9 Sayı.18 yıl, SS:2-24.

Shantz, D. ve Prieur, P. D. (1996). *Teacher professionalism and school leadership: an antithesis? Education,* 116 (3), 393-396.

Toh, K. A., Diong, C. H., Boo, H. K. ve Chia, S. K. (1996). *Determinants of teacher professionalism.* British Journal of In-Service Education, 22 (2), 231-244.

Türk Dil Kurumu (2015c). *Büyük Türkçe Sözlük.*

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.551d1fe2af5624.81938584 (Erişim Tarihi: 30 Ocak 2015

Ünsal, S., 2015. *"Öğretmenlerin Mesleki İmajlarına ilişkin Görüşleri ve Mesleki İmaja Etki Eden Faktörler",* Doktora Tezi, Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.

Yeşil, R., 2009. *"Sosyal Bilgiler Aday Öğretmenlerinin Sınıf İçi Öğretim Yeterlikleri* (Kırşehir Örneği)", Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 7(2), ss. 327-352.

Yetim, A.A. ve Göktaş, Z., 2004. *"Öğretmenlerin Mesleki ve Kişisel Gelişim Nitelikleri",* Kastamonu eğitim Dergisi, 12(2), ss. 541-550.

Yılmaz, K. ve Altınkurt, Y., 2014. *"Öğretmenlerin Mesleki Profesyonelliği Ölçeği Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması",* International Journal of Human Sciences, 11(2), ss. 332 345.

Yılmaz, K. Altınkurt, Y. 2015.. *Öğretmenlerin Mesleki Profesyonellikleri İle İş Yaşam Dengeleri Arasındaki İlişki".* Eğitim Bilimleri Ve Uygulama Dergisi. 14 (28), ss.105-128.

Yirci, R. (2017). *Öğretmen profesyonelliğinin önündeki engeller ve çözüm önerileri.* Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 18(1) , 503-522.

Wise, A. (1989). *Professional teaching: A new paradigm for the management of education*. In T. J. Sergiovanni. ve J. H. Moore. (Eds.), Schooling for tomorrow (pp. 301–310). Allyn and Bacon

10. Bölüm

ETKİLİ İLETİŞİM

Tuğba Erdoğan

Giriş

Etkili iletişim kavramını ele almak için öncelikli olarak iletişim kavramını betimlemek, bu kavramı eğitim ve öğretim olguları üzerinden değerlendirme, bireysel ve toplumsal olarak farkındalık kazanımı ve uygulanabilirlik çerçevesinde önemli görünmektedir. Bu noktada en yalın tanımıyla *iletişim* her gün, yaşamın her anında yaşadığımız kişilerarası gerçekleşen etkileşim biçimidir. Bu tanımın yanı sıra iletişim sözcüğüne ilişkin diğer tanımlamalara bakmak da yararlı olacaktır. İletişimi, göndericiden alıcıya bilgi aktarımının gerçekleştiği bir süreç olarak tanımlayan İşcan'a (2013) göre iletişimin insanın kendisini ifade etmede ve çevresini anlayabilmesinde ve bu yolla bilgi paylaşabilmesinde işlerlik gösterdiğini vurgulamaktadır. Sillars'e (1995) göre ise iletişim iletilmek istenen mesajın bireylere göre aynı düzlemde anlaşılması çerçevesinde konuşma, yazı ve görsel materyal kullanımıyla etkileşimde bulunulan diğer bireye aktarımı, mesajın alınması, anlaşılması durumudur. İletişimin amacı mesajı gönderen ile alan arasındaki bilgi akışındaki ortaklığı kurabilmektir. Bu tanımlara ek olarak insana ait biyolojik ve fizyolojik yapının yanında insanın düşünebilen bir canlı olması nedeniyle toplumsal birlikteliğin gerekliliği ve bir arada bulunma durumu insanı toplumsal ilişkilerdeki üretim, tüketim, kültürel ve yaşamsal birçok ihtiyaç basamağında iletişim kavramına yönlendirmektedir. Bu nedenle de biyolojik ve fizyolojik ihtiyaçlardan sonraki en önemli basamağı oluşturmaktadır. İşlevsel olarak iletişim öncelik bireyler arasındaki bilgi alışverişini sağlayarak bağların gerçekleşmesine ve güçlenmesine fırsat tanımaktadır. İletişim kavramını yekpare ele almanın eksiklik yaratacağı aşikar olacağından bu kavramı oluşturan bileşenleri ortaya koymak gerekmektedir. İleti-

Tartışma/Uygulama Soruları

1. İletişimi, dilin işlevleri açısından R. Jakobson'un modeline göre tartışınız.
2. Etkili iletişimde beden diline ait alt başlıkların sınıf ortamlarında konuşucu rolünü üstlenen öğretmen açısından değerlendiriniz ve bu alt başlıkların etkililiğini örneklerle açıklayınız.

Önerilen Kitaplar

1. Özçetin, B. (2022). *Kitle İletişim Kuramları: Kavramlar, Okullar, Modeller.* Ankara: İletişim Yayınları
2. İşeri, K. (2021). *Sözden Yazıya Dile Gelen Metin.* Ankara: Pegem Yayıncılık.
3. Dökmen, Ü. (2002). *İletişim Çatışmaları ve Empati.* İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Kaynakça

Açıköz, H. Mustafa (2005). *Etkili iletişim*. Ankara: Elis Yayınları.

Ada, Ş., Çelik, Z., Küçükali, R. ve Manafzadehtabriz, S. (2015). Okul yöneticilerinin iletişim becerilerine ilişkin yönetici ve öğretmenlerin algılama düzeyleri. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19 (1), 101-114.

Adair, John (2003) *Etkili iletişim* (Çev. Ömer Çolakoğlu). İstanbul:Babıali Kültür.

Alkan, V. (2016). *İletişim Türleri İçinde Etkili İletişim,* (der.) Bülent Güven. 2. Baskı. Ankara: Pegem, s.21-51.

Anıl, İ. A. (2010). *İşletmelerde iletişim olgusu ve iletişim sürecinde dönüşüm*. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Arnold, J. (2013). *Etkili konuşma yapmak* (Çev. Zeynep hâle Akman) İstanbul: Optimist.

Aziz, A. (2010). *İletişime giriş*. İstanbul: Hiperlink.

Baltaş, Z. ve Baltaş, A. (1994) . *Bedenin dili.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Beytekin, O., F. ve Yalçınkaya, M. (2014). *Öğretim sürecinde iletişim*. İçinde, İkram Çınar (Ed.). Sınıf yönetimi (ss.42–70). Ankara: Eğiten Kitap.

Caswell, N. (1993). *Body language for comotent teachers.* London.

Cüceloğlu, D. (1980). *İnsan İnsana*. Ankara: Altın.

Cüceloğlu, D. (1995). *İyi Düşün Doğru Karar Ver*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Cüceloğlu, D, (2002). *İletişim Donanımları.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Cemaloğlu, (2018) *Etkili Öğretmenin İletişimi.* http://www.kamudanhaber.net/etkili-ogretmenin-iletisimi-makale,3720.html Erişim Tarihi:15.08.2020.

Çakmak, M. (2005). *Sınıf ortamı ve grup etkileşimi.* L. Küçükahmet (Editör). Sınıf yönetiminde yeni yaklaşımlar. (4. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 23-41.

Çalık, T. (2009). *Sınıf yönetimi ile ilgili temel kavramlar*. L. Küçükahmet (Editör). Sınıf yönetimi. (10. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 1-16.

Çalık, T.(2012) *Sınıf yönetimi*. İçinde Küçükahmet, L. (Edt.) Sınıf yönetimi (4). Ankara: PegemA.

Erdem, A. (2010). İletişim sürecinde geri bildirimin önemi ve iletişime katkısı. Erciyes İletişim Dergisi, 1 (3).

Erdem, İ. (2016). *İletişim sürecinde konuşma becerisi.* Kaya (Ed.) Kişilerarası İlişkiler ve Etkili İletişim (324), Ankara: Pegem. A.

Ertürk, S. (1975). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Yelkentepe Yayınları.

Fiske, J. (1996). *İletişim Çalışmalarına Giriş.* (Çeviren: S. İrvan). Bilim ve Sanat Yayınları. Ankara.

Fisher, A. B.(1987). *Interpersonal Communication.* New York: Random Hause.

İşcan, A. (2013). *İletişim, Konuşma ve Konuşmayla İlgili Temel Kavramlar, Konuşma Eğitimi.* Ankara: Pegem Akademi. 1-27.

Gordon, T. (2007). *Etkili öğretmenlik eğitimi.* İstanbul:Sistem yayınları.

Güngör, N. (2011) *İletişim. Ankara: Siyasal Kitabevi,* Gürgen, H. (1997). Örgütlerde İletişim Kalitesi, Der Yayınları, İstanbul, 1997.

Gürgen, H. (1997). *Örgütlerde iletişim kalitesi.* İstanbul: Der Yayınları.

Gürşimşek, I. (1999). *Etkin sınıf yönetimi için etkili iletişim becerileri.* Eğitim ve Bilim.

Gürüz, D. ve Temel-Eğinli, A. (2005). *"Bir Kişilerarası İletişim Biçimi Olarak Aşk,"* In İletişime Yeni Yaklaşımlar Ed. Demet Gürüz Ayşen Temel, Nobel Yayın Dağıtım, 2005.

Ivanov, V. (1985). The linguistic path of Roman Jakobson R. Jakobson. In Selected Works (6-26).

Moscow: Progress. (Иванов, В.(1985). Лингвистический путь Романа Якобсона Р. Якобсон Избранные работы (6-26). Москва: Прогресс).

Jakobson, R. (1971a). Language in Relation to Other Communication Systems. In Word and Language, (Volume II, 697-708). Berlin-New York: De Gruyter Mouton.

Jakobson, R. (1972). Verbal communication. Scientific American, 227/3, 73-80.

Jakobson, R. (1980). Metalanguage as a Linguistic Problem, In L. Matejka (Ed.), The Framework of

Language (81-92). Ann Arbor: Michigan Studies in the Humanities.

Jakobson, R. (1985). The Grammatical Buildup of Child Language. In Contributions to Comparative Mythology (Volume VII, 141-147). Berlin- Boston: De Gruyter Mouton.

Jakobson, R. (1987a). "Linguistics and Poetics", In K.Pomorska & S. Rudy (Ed.), Language in Literature (62-94). Cambridge-London: Belknap Press of Harvard University Press.

Jakobson, R., hâlle, M. (2002). Fundamentals of Language. Berlin-New York: Mouton de Gruyter.

Jakobson, R. (2002). Two Aspects of Language and Two Types of Aphasic Disturbances. İn

Fundamentals of Language (69-97). Berlin-New York: Mouton de Gruyter.

Kama, F. (2022). *Sınıf Öğretmenlerinin Sınıf İçi Etkili İletişim Becerileri: Bir Karma Yöntem Çalışması.* Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.

Kılıç-Güngör, A. (2003). "*Sınıf içi iletişim*", *Yaşadıkça Eğitim*. Temmuz-Eylül 2003.

Mısırlı, İ. (2003). *Genel iletişim ilkeler, yöntemler, teknikler.* Ankara: Detay Yayıncılık.

Mısırlı, İ. (2007). *Genel ve teknik iletişim.* Ankara: Detay.

Nesterova Coşkun, S. (2023). Roman Jakobson'da dilin işlevleri ve işleyiş mekanizması. RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (36), 326-339.

Özbay, M. (2005). *Bir Dil Becerisi Olarak Dinleme Eğitimi,* Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş. Ankara.

Özgözlü, S. (2008). *İlköğretim ve Ortaöğretim Öğretmenlerinin, Denetmenlerin İletişim Becerilerine İlişkin Algı ve Beklentileri,* Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Öztürk, R. (2019). *İlköğretim dönemindeki çocuklarla etkili iletişim yolları üzerine bir analiz.* Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Poe, Marshall T. (2015). *İletişim Tarihi* (Çev.Umut Yener Kara). İstanbul: Islık.

Saussure F. de (2001). Genel Dilbilim Dersleri. (B. Vardar, Çev.). İstanbul: Multilingual.

Sekman, İ. (2021). *Sınıf öğretmenlerinin iletişim becerileri ve öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumlarının incelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi. Malatya.

Sillars, S. (1995). *İletişim. İletişim.* Nüzhet Akın MEB Yayınları 2916, Ankara. 1995.

Turan, S. (2007). *İşini bil okuluna sahip ol. Bir insan olarak okul müdürü.* Ankara: Pegem Akademi.

Voltan-Acar, N. (2015). *İnsan ilişkileri-İletişim.*Ankara: Nobel Kitap.

Walker, J..E, Thomas M. S. (1999). *Behavior Management: A Practical Approach.* West Publishing Company.

Yalçın, S. (2018). 21. yüzyıl becerileri ve bu becerilerin ölçülmesinde kullanılan araçlar ve yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 51(1), 183-201.

Yazar, E. (2022). *Sosyal etkileşim ve iletişim.* MEB, Ankara.

Yazıcı, H. (2016). *Kişilerarası ilişkilerde sözsüz iletişim*, A.Kaya (Ed.) Kişilerarası ilişkiler ve etkili İletişim (157-172), Ankara: PegemA.

Yüksel, A. H. (2012). *Konuşma ve dinleme*, U. Demiray (Ed.) Etkili İletişim (133- 188), Ankara: PegemA.

Zıllıoğlu, M. (1993). *İletişim Nedir?* İstanbul. Cem Yayınevi.

11. Bölüm

ÖĞRENCİ PSİKOLOJİSİNİ ANLAMAK VE ETKİLİ REHBERLİK

Naciye Güven

"Öğretmenlik yapan öğrenci görür karşısında ama öğretmen olmuş olan canlar görür karşısında."

Doğan Cüceloğlu

"En iyi öğretmenler, sadece derslerini coşku ile anlatmakla kalmaz, aynı zamanda "öğrencinin en kutsal yönü olan kendi hakikatini arama hakkı" na da saygı duyarlar. Aramayı öğretmek sanattır, bulmaksa ruhun mucizesi."

Kemal Sayar

Giriş

"Yıl, 2009. Günlerden 1 Nisan. Şaka gibi başlamıştı rehber öğretmen olma yolculuğum. Anadolu'nun küçük ve şirin bir ilçesinde, yatılı bölge okulunda görev yapacaktım. Yatılı bölge okullarında çalışmak zordur. En sevdiklerinden ayrı kalmak zorunda olan öğrencilerle yakından, özenli ve hassas ilgilenmeyi gerektirir. Çünkü en küçükleri daha altı-yedi yaşlarındadır ve sizden başka kimseleri yoktur. Anne sıcaklığına, baba güvenine en çok ihtiyaçları olan dönemde yaşam koşulları sebebiyle onlardan ayrı kalmışlardır. Bazıları hafta sonları bile yurtta kalırdı. Okulun yurdunda öğretmenler sırayla nöbet tutarlar ve öğrencilerle birlikte kalırlardı. O dönemde hayatıma girdi Ayşe. Burada bu isimle anacağım sevimli kız çocuğu, akranlarının gerisinde, ergenlik döneminin başlarındaydı. Herhangi bir tanı almamıştı. Ayşe'yi duvar diplerinde hep yalnız dolaşırken görüyordum. İlk dikkatimi çeken o kızın haykıran sessizliğiydi. Ürkek ve çekingen bakışlarla konuşuyordu. Sekizinci sınıfa gitmesine rağmen altı bezleniyor-

Kaynakça

Adler, A. (2012). *İnsanı Tanıma Sanatı,* (Çev. Kamuran Şipal). İstanbul:Say Yayınları.

Adler, A. (2017). *İnsan Doğasını Anlamak*. İzmir: Lilith Yayıncılık.

Adler, A. (2000). *Eğitimi Zor Çocukların Psikolojisi*. İstanbul: Kariyer Yayıncılık.

Arnett, J. (1992). Reckless behavior in a adolescence: A developmental perspective. *Developmental Review,* 12(4), 339-373. doi: 10.1016/0273-2297(92)90013-R

Atkinson, R. L., Atkinson, R. C., Smith E. E., Bem, D. J. Nolen-Hoeksema, S. (2006). *Psikolojiye Giriş.* Ankara: Arkadaş Yayınları.

Aybat, B. (2016). *Öğretmen 2.0*. İstanbul: Abaküs Kitap Yayın.

Bakırcıoğlu, R. (2015). *Çocuk ve Ergende Ruh Sağlığı*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Baltaş, A. (2007). *Üstün Başarı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Baştemur, Ş. (2020). *Yaşam Dönemleri ve Uyum Sorunları*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Baymur, F. (1994). *Genel Psikoloji,* 11. Baskı, İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Bilgin, O. (2020). İnsan Gelişimine Genel Bir Bakış. (Ed. Dr. Okan Bilgin ve Dr. Süleyman Akçıl) *Yaşam Dönemleri ve Uyum Sorunları* İçinde. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Budak, E. ve Akbaş, A. (2006). *Okul Öncesi Çocuğun Gelişimi ve Eğitimi.* İstanbul. Pozitif Yayınları.

Cunningham, J. N., Kliwer, W., ve Garner, P. W. (2009). Emotion socialization, child emotion understanding and regulation, and adjustment in urban African American families: Differential associations across child gender. *Development and Psychopathology,* 21, 261-283.

Cüceloğlu, D. (2002). *İletişim Donanımları.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Cüceloğlu, D. (2005). *İçimizdeki Çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Cüceloğlu, D. (2006). *Yeniden İnsan İnsana.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Cüceloğlu, D. ve Erdoğan, İ. (2013). *Öğretmen Olmak Bir Can'a Dokunmak*. İstanbul: Final Kültür Sanat Yayınları.

Çomak, N. (2018). *İklim Oluşturan Öğretmen*. İstanbul: Sena Ofset.

Dürüst, Ç., Uşaklı, H. ve Yılmaz, M. T. (2020). *Eğitim Sisteminde Bireyi Tanıma ve Test Dışı Teknikler*. Ankara: Eğiten Kitap.

Fromm, E. (2003). *Sahip Olmak ya da Olmak*. İstanbul: Arıtan Yayınevi.

Fromm, E. (2004). *Yaşama Sanatı.* İstanbul: Arıtan Yayınevi.

Gander, M.J. ve Gardiner, H. W. (1993). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, (Yay.Haz. Bekir Onur), Ankara: İmge Kitabevi.

Geçtan, E. (2002). *İnsan Olmak.* İstanbul: Metis Yayınları.

Güven, M. (2012). Okullarda Rehberlik Servisleri-Hizmetler, (Ed.Alim Kaya), *Psikolojik Danışma ve Rehberlik* (8. Baskı) içinde. Ankara: Anı Yayıncılık.

Güven, N. (2020). Erken Çocukluk Dönemi Uyum ve Davranış Sorunları. (Ed. Dr. Okan Bilgin ve Dr. Süleyman Akçıl) *Yaşam Dönemleri ve Uyum Sorunları* içinde. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Güven, N. (2021). Bireyi Tanıma Yöntem ve Teknikleri, (Ed. Prof. Dr. Necati Cemaloğlu ve Kübra Yenel). *Sınıf Yönetimi* içinde. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Haktanır, A. (2020). Son Çocukluk Dönemi Uyum ve Davranış Sorunları. (Ed. Dr. Okan Bilgin ve Dr. Süleyman Akçıl) *Yaşam Dönemleri ve Uyum Sorunları* içinde. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Kavaklı, A. E. (2017). İlham Veren Öğretmen. (Ed. Taner Taştekin). *Etkili Öğretmenlik* içinde. İstanbul: EBSAD.

Kepçeoğlu, M. (1999). *Psikolojik Danışma ve Rehberlik,* (Geliştirilmiş Yeni Baskı). İstanbul: Alkım Yayınevi.

Kılıççı, Y. (2000). *Okulda Ruh Sağlığı,* Ankara: Anı Yayıncılık, s.125-169.

Koç, A. (2017). Eğitim İnsanı Tanıyan Bilgelerin İşidir. (Ed. Taner Taştekin). *Etkili Öğretmenlik* içinde. İstanbul: EBSAD.

Kuru, Y. (2017). *Pedagojik Öğretmenlik.* İstanbul: Teen Yayıncılık.

Kuzgun, Y. (2016). *Rehberlik ve Psikolojik Danışma.* 14. Basım. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Köksalan, B. (2012). Bireyi Tanıma Teknikleri, (Ed. Mehmet Güven), *Psikolojik Danışma ve Rehberlik* (4. Baskı) içinde. Ankara: Anı Yayıncılık.

Merter, M. (2012). *Dokuz Yüz Katlı İnsan,* İstanbul: Kaknüs Yayıncılık.

Millî Eğitim Bakanlığı Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği (2020). https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_08/14231603_Rehberlik_ve_Psikolojik_DanYYma_Hizmetleri_YonetmeliYi_2.pdf Erişim tarihi:18.06.2024.

Özgüven, İ. E. (2021). *Bireyi Tanıma Teknikleri*, 13. Basım. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Santrock, J. W. (2014). *Ergenlik.* (Çev. Ed. Didem Müge Siyez). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Santrock, J. W. (2010). *Life-span Development* (13th ed.). New York: McG-raw-Hill.

Senemoğlu, N. (2007). *Kuramdan Uygulamaya Gelişim Öğrenme ve Öğretim.* Ankara: Gönül Yayınları.

Siegel, D. ve Bryson, T. P. (2020). *Bütün-Beyinli Çocuk.* İstanbul: Diyojen Yayıncılık.

Siyez, D., M., (2017). Fiziksel Gelişim, Ed. Alim Kaya, *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Pegem Akademi.

Steiner, H. (2007). Okul Çağı Çocuklarının Terapisi. İstanbul: Prestij Yayınları.

Topçu, N. (2016). *Var olmak.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Webb, J. (2020). *Çocuklukta İhmalin İzi: Boşluk Hissi*. İstanbul: Sola Unitas.

Webb, J. (2021). *Çocuklukta İhmalin İzi: Çözümler*. İstanbul: Sola Unitas.

Vivien Igra,V. ve Irwin, C. E., Jr. (1996). Theories of adolescent risk-taking behavior. In R. J. DiClemente, W. B. Hansen ve L. E. Ponton (Eds.), *Handbook of adolescent health risk behavior* (pp. 35-51). New York, NY, US: Plenum Press.

Vural, B. (2004). Yetkin-İdeal Vizyoner Öğretmen. İstanbul: Hayat Yayıncılık.

Yeşilyaprak, B. (2016). *21. Yüzyılda Eğitimde Rehberlik Hizmetleri,* 26. Basım. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Yıldırım, İ. (2016). Bireyi Tanıma Teknikleri, (Ed. Gürhan Can) *Psikolojik Danışma ve Rehberlik* içinde. Ankara: Pegem Akademi.

Yılmaz, H. (2004). *Öğretmenim Lütfen Bu Kitabı Okur Musun!..* Konya: Çizgi Kitabevi

Yılmaz, M. T. (2014). Okullarda Rehberlik Servisi Hizmeti, (Ed. M. E. Deniz ve A. Erözkan), *Psikolojik Danışma ve Rehberlik* içinde. Ankara: Maya Akademi.

Yılmaz, E. D., Ünal, Ö. ve Örek, A. (2016). *Mizaç Temelli Eğitim ve Rehberlik Yaklaşımı.* (Ed. Prof. Dr. Ziya Selçuk). İstanbul: Anadolu Ofset.

Yılmaz, H. ve Üre, Ö. (2004). *Rehberlik.* Konya: Çizgi Kitabevi.

Yılmaz, K. ve Tombak, N. (2016). Gönülden Öğretmenlik. (Ed. Mustafa Sever ve Ahmet Aypay). *Öğretmenlik hâlleri* içinde. Ankara: Pegem Akademi.

12. Bölüm

SINIF YÖNETİMİ

Mehmet Sena Ataş - Haydar Özdemir

"Eğitim görmüş bir kimsede ilk göze çarpan şey, kafasının metotlu çalışmasıdır."

Calvin Coleridge

Giriş

Eğitim ve öğretim faaliyetlerinin önemli bileşenlerinden biri kuşkusuz sınıftır. Sınıf, "Öğrencilerin yıllık öğrenime göre ayrıldıkları bölümlerden her biri"dir (Türk Dil Kurumu [TDK], 2024). Sınıf, eğitim ve öğretim faaliyetlerinin yapıldığı, öğretmen ve öğrencilerin etkileşim hâlinde oldukları sosyal bir çevre ve yaşam alanıdır (Çalık, 2012). Benzer şekilde, Demirtaş (2005) sınıfı, öğretim faaliyetlerinin gerçekleştirildiği, öğretmen ile öğrencilerin hem birbirleriyle hem de çevre ile etkileşim içinde oldukları, fazla zaman, geçirdikleri öğrenme sahası ve yaşam alanı olarak tanımlamıştır. Dolayısıyla öğrenmenin gerçekleştiği mekân olan sınıf, eğitimin kalbi şeklinde ele alınabilir. İnsanın vücut sistemi için kalp neyse eğitim sistemi için de sınıf odur (Balay,2012).

Sınıf, ailemizden sonra en fazla vakit geçirilen, eğitim-öğretim faaliyetlerinin gerçekleştiği önemli yaşam alanlarından biridir. Öğretmen, sınıf ortamında istendik davranışları kazandırmak için etkili bir öğretim gerçekleştirmelidir. Öğretmenin etkili öğretimi yapabilmesi için sınıfı iyi bir biçimde yönetebilmesi gerekmektedir (Aktan ve Sezer, 2018; Emmer ve Evertson, 2012). Bir öğretmenin sınıf yönetim becerilerine sahip olamaması sınıf yönetimindeki önemli engellerden biridir. Eisenman, Edwards ve Cushman'a (2015) göre öğretmenlik mesleğine yeni başlayan bir eğitimcinin karşı karşıya kalabileceği en önemli problemlerden birisi sınıf yönetimidir. Sınıf yönetimi, öğrencilerin akademik bilgi ediniminde, bilişsel ve duyuşsal alanda gelişiminde oldukça önemli bir role sahiptir (Dinçer ve Akgün, 2015).

11. Gordon, T. (2019). *Etkili Öğretmenlik Eğitimi*. İstanbul: Profil Kitap.
12. Robinson, K. ve Aronica, L. (2018). *Siz, Çocuğunuz ve Okul* (Çev. Gülsün Arıkan). İstanbul: Sola Unitas Yayınları.
13. Şirin, S. (2019). *Yetişin Çocuklar*. İstanbul: Doğan Kitap.
14. Topçu, N. (2015). *Türkiye'nin Maarif Davası*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
15. Erkut, E. (2022). *Sistem Çaresiz, Eğitim Sizde*. İstanbul: Doğan Kitap.
16. Gülbahar, B. (2020). *Daha Mutlu ve Başarılı Bir Öğrenci Olmam Mümkün, Sesim Ol Sevgili Günlüğüm*. Ankara: Us Yayınları.

Kaynakça

Ada, Ş. ve Dilekmen, M. (2005). Sınıf içi olası sorunlar ve alınacak tedbirler (Kağızman İlçesi Örneği). *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı: 11, 1-18.*

Ağaoğlu. E. (2002). *Sınıf Yönetimiyle İlgili Genel Olgular*, Kaya, Z. (Ed) Sınıf Yönetimi, (ss. 1-14) Ankara, Pegem A Yayıncılık.

Akan, D. (2011). *Temel Kavramlar ve Sınıf Yönetiminin Kapsamı.* C. Gülşen içinde, Sınıf Yönetimi (s. 1-16). Ankara: Anı Yayıncılık.

Akın, U., & Koçak, R. (2007). Öğretmenlerin Sınıf Yönetimi Becerileri ile İş Doyumları Arasındaki İlişki. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 51(51), 353-370.*

Aktan, S., & Sezer, F. (2018). Sınıf yönetimi stilleri Ölçeği'nin psikometrik özelliklerinin incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 26(2), 439-449.*

Altan, M.Z. (2017). *Profesyonel öğretmenliğe doğru.* (5. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Arslan, M. (2017). Öğretmen adaylarının sınıf yönetimi boyutlarına ilişkin algılarının karikatürize ifadeleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 18 (3), 215-231.*

Aydın, A. (2019). Sınıf yönetimi. Ankara: Pegem Akademi.

Balay, R. (2012). *2000'li yıllarda sınıf yönetimi*, (4.Baskı), Ankara: Pegem A Yayıncılık,

Baş, Ö. (2012). Öğretmenlerin sınıfta kullandığı sözel ifadeler ve sözel olmayan davranışların analizi. *Azerbaycan Pedagoji Üniversitesi Haberleri Dergisi*, cilt.2, ss.349-357.

Başar, H. (1999). *Sınıf yönetimi.* İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Başar, H. (1999). Sınıf yönetimi. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Başar, H., (2005). *Sınıf yönetimi.* 12. Baskı. Ankara: Anı Yayıncılık.

Brannon, T. S. (2010). *The Effects of classroom management beliefs/ideologies on student academic success*. California State University, Fresno.

Brophy, J. (1988). Educating teachers about managing classrooms and students Teaching and Teacher Education, 4 (1), 1-18.

Brophy, J. E., & Good, T. L. (1997). *The growing importance of staff development.* TL Good & Brophy, JE, Looking in Classrooms (7th ed., pp. 464-479). New York, NY: AddisonWesley.

Burden, P.R. (2010). *Classroom management: Creating a successful K-12 learning community*. 4th Edition. United States: John Wiley&Sons, Inc.

Charles, C. M. (1996). *Building classroom discipline* (5. Baskı) White Plains, NY: Longman Publishers.

Cheah, K.S.L. (2015). Proposalof a decision-making guide for classroomcontrol: A casestudy of a private secondary school in subang, selangor. *The Journal of Developing Areas,* 49 (52), 274-284.

Chiu, L. H., &Tulley, M. (1997). Student preferences of teacher discipline styles. *Journal of Instructional Psychology*, 24(3), 168–175.

Christofferson, M., & Sullivan, A. L. (2015). Preservıce Teachers'classroom Management Training: A survey of self reported training experiences, content coverage, and preparedness. *Psychology in the Schools, 52(3), 248-264.*

Curwin, R. L. ;Mendler, A. A. (1998), Discipline with Dignity, E. Broyhers. Inc. (Ed.), USA: Association for Supervision and Curriculum Development.

Çalık, T. (2012). *Sınıf yönetimiyle ilgili temel kavramlar*. L.Küçükahmet, (Ed.), Sınıf yönetimi içinde (s.1-16). (13. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Çelik, V. (2012). *Sınıf yönetimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım Yayıncılık.

Demirtaş, H. (2005). Yönetim Kuram ve Yaklaşımları Eğitiminin İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Sınıf Yönetimi Paradigmalarına Etkileri. *Eğitimde Politika Analizleri ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 1-34.

Demirtaş, H., (2006). *Sınıf yönetiminin temelleri*. İçinde H. Kıran (Ed.). Etkili sınıf yönetimi (ss. 1-34). 2. Baskı. Ankara: Anı Yayıncılık.

Dibapile, W. T. S. (2012). A review of literature on teacher efficacy and classroom management. *Educational Psychology & Counseling Publications and Other Works.*

Dinçer, Ç. & Akgün, E. (2015). Okul öncesi öğretmenleri için sınıf yönetimi becerileri ölçeğinin geliştirilmesi ve öğretmenlerin sınıf yönetimi becerilerinin çeşitli değişkenlerle ilişkisi. *Eğitim ve Bilim*, 40 (177), 187-201.

Doğan, Ö. (2019). *Sınıf Öğretmenlerinin Sınıf Yönetimi Becerilerinin Değerlendirilmesi (İstanbul İli Sultanbeyli Ölçeği)*. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.

Dönmez, B. (2015). Sosyal Bir Sistem Olarak Sınıf. M. Şişman, & S. Turan içinde, Sınıf Yönetimi (12 b., s. 45-59). Ankara: Pegem Akademi.

Eisenman, G., Edwards, S., &Cushman, C. A. (2015). Bringing reality to classroom management in teacher education. *Professional Educator,* 39(1), n1.

Ekşi, H. (2011). Sınıfta karşılaşılan davranış problemleri ve bunlara karşı geliştirilecek önlemler. Ed: Gürsel, M. Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları.

Emmer, E. T., Evertson, C. M., & Anderson, L. M. (1980). Effective classroom management at the beginning of the school year. *The elementary school journal*, *80*(5), 219-231.

Emmer, E., Evertson, C. (2012). *Classroom Management For Middle and High School Teacher* (8Th edition). UpperSaddleRiver, NJ, USA; Merrill / Prenticehall.

Erden, M. (2005). Sınıf Yönetimi. İstanbul: Epsilon Yayınevi.

Erdoğan, İ. (2005). *Sınıf yönetimi.* 9. Baskı, İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Etheridge, T. R. (2010). *Assertive discipline and its impact on disruptive behavior*. Capella University.

Evertson, C. M. ; Harris, A. H. (1992), "What we know about managing classrooms", Educational Leadership, 19, (7), 71-78.

Evertson, C. M., Emmer, E. T., &Worsham, M. E. (2003). *Classroom management for elementary teachers* (6th ed.). Boston: Allyn and Bacon.

Garner, p. w., Moses, l. k., &Waajid, b. (2013). Prospectıve teachers' awareness and expression of emotions: associations with proposed strategies for behavioral management in the classroom. psychology in the schools, 50(5), 471-488.

Glasser, W. (1990). *The quality school: Managing students without coercion.* New York: Harper and Row.

Goddard, R. D., Hoy, W. K., & Hoy, A. W. (2000). Collective teacher efficacy: Its meaning, measure, and impact on student achievement. American educational research journal, 37(2), 479-507.

Guin, K. (2004). Chronic teacher turnover in urban elementary schools. Education policy analysis archives, 12 (42), 1–30.

Gülşen, C. (2015). Kuram ve uygulamada sınıf yönetimi. Ankara: Anı Yayıncılık.

Güner, N. (2010). *Kaynaştırma uygulamaları yapılan sınıflarda çalışan öğretmenlerin sınıf yönetimi bilgi düzeyleri ile Önleyici Sınıf Yönetimi Eğitim Programı'nın öğretmenlerin sınıf yönetimlerine etkisinin incelenmesi.* Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Harris, A. H. (1991). Proactive classroom management: Several ounces of prevention. Contemporary Education, 62(3), 156.

İşbilir, B., Bayrak, M., Kayaoğlu, F., Şakar, E., Bülbül, D., & Acar, B. (2023). Öğretmenlerin sınıf içinde karşılaştıkları disiplin sorunları. *Journal of European Education*, 13(1), 19-41.

Karip, E. (2019). Sınıf yönetimi. Ankara: Pegem Akademi.

Kasap, S. (2024). A psycholinguistic study of the bouba-kiki phenomenon: Exploring associations between sounds and shapes. East European Journal of Psycholinguistics , 11(1), 84-95.

Kasap, S. (2019). Akademisyenlerin Gözünden Türkiye'deki İngilizce Eğitimi. Yüzüncü Yil Universitesi Egitim Fakultesi Dergisi, 16(1), 1032-1053.

Lemlech, J. K. (1999). Classroom Management: Methods and techniques for elementary and secondary teachers (3rd ed.). Prospect Heights, IL: Waveland Press.

Lewis, R. (1999). Teachers coping with the stress of classroom discipline. *Social psychology of education, 3(3), 155-171.*

Lewis, R., Romi, S., Qui, X., & Katz, Y. J. (2005). Teachers' classroom discipline and student misbehavior in Australia, China and Israel. *Teaching and teacher education, 21(6), 729-741.*

Livatyalı, H. (2011). Okul ve okulda zaman yönetimi, Sınıf yönetimi içinde. Ed: M. Gürsel. Konya: Eğitim Akademi.

Marzano, R. J., & Marzano, J. S. (2003). The key to classroom management. Educational leadership, 61(1), 6-13.

Meriç, E. (2019). *Sınıf yönetimi*. E. Arslan (Ed.), Erken çocuklukta davranış yönetimi içinde (s. 171-187). Eğiten Kitap.

Nas, R. (2015). Sağlıklı öğretmen-öğrenci ilişkileri. *Bursa: Ezgi Kitabevi*.

Oğuz, E. (2016). *Sınıf yönetimini etkileyen faktörler* (Ed: İ. Çınar). Sınıf yönetimi içinde (s. 21-38). Ankara: Eğiten Kitap.

Okut, L. ve Öntaş, T. (2015). İlköğretim matematik ve fen ve teknoloji öğretmenlerinin sınıf yönetimine ilişkin inançları. *Karaelmas Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3 (2), 117-125.

Okutan, M. (2015). *Sınıf yönetiminde örnek olaylar* (5. Baskı). Pegem A Yayıncılık. Ankara.

Özbaş, M. (2011). Eğitimde İletişim ve İşbirliği. İ. Günbayı içinde, Sınıf Yönetimi (s. 121-129). İstanbul: Lisans Yayıncılık.

Özdemir, Ç. (2007). Sınıf yönetimi. Ankara: Ekinoks.

Phelps, P. H. (2003). Teacher professionalism. *Kappa Delta Pi Record*, 40(1), 7-11.

Sadık, F. (2000). İlköğretim I aşama sınıf öğretmenlerinin sınıfta gözlemledikleri problem davranışlar. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10(10).

Sarı, H. & Dilmaç, B. (2004). "*Sınıf Yönetiminin Temelleri*", Sınıf Yönetimi içinde, Ed: M. Gürsel, H. Sarı ve B. Dilmaç, Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları.

Sarıtaş, M., (2000). *Sınıf yönetimi ve disiplinle ilgili kurallar geliştirme ve uygulama*. İçinde L. Küçükahmet (Ed.). Sınıf yönetiminde yeni yaklaşımlar (ss. 47-90). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Sari, İ. (2018). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sınıf yönetimi yeterliliklerine ilişkin okul yöneticilerinin görüşlerinin değerlendirilmesi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6 (1), 125-132.*

Semerci, D. & Uyanık Balat, G. (2018). Okul öncesi öğretmenlerinin sınıf yönetimi becerileri ve öz yeterlik algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(3), 494-514.

Sugai, G., & Horner, R. (2014). The evolution of discipline practices: School-wide positive behavior supports. In Behavior psychology in the schools (pp. 23-50). Routledge.

Terzi, A. R. (2002). Sınıf yönetimi açısından etkili öğretmen davranışları. *Millî Eğitim Dergisi, 155(156), 162-169.*

Turan, S. (2004). *Yönetimle İlgili Temel Teori ve Yaklaşımlar,* Şişman, M. (Ed.) Sınıf Yönetimi . Ankara, Pegem A Yayıncılık.

Turan, S. (2015). *Sınıf Yönetiminin Temelleri*. M. Şişman, & S. Turan içinde, Sınıf Yönetimi (s. 1-19). Ankara: Pegem Akademi.

Tutar, H. (2020). Zaman yönetimi. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Türk Dil Kurumu (2024). *Güncel Türkçe Sözlük*. https://sozluk.gov.tr/ adresinden 28.05.2024 tarihinde erişilmiştir.

Wang, M. C., Haertel, G. D., & Walberg, H. J. (1993). Toward a knowledge base for school learning. Review of educational research, 63(3), 249-294.

Wubbels, T., & Levy, J. (2005). Do you know what you look like?: Interpersonal relationships in education. Routledge.

Wubbels, T., Brekelmans, M., van Tartwijk, J., & Admiral, W. (1999). Interpersonal relationships between teachers and students in the classroom. In H. C. Waxman & H. J. Walberg (Eds.), New directions for teaching practice and research (pp. 151–170).Berkeley, CA: McCutchan.

Yalçın, B. Y. (2020). *Sınıf öğretmenlerinin benimsedikleri sınıf yönetimi stilleri ile olumlu sınıf iklimi oluşturma yeterlikleri arasındaki ilişki* , Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

13. Bölüm

ZAMAN YÖNETİMİ

Fatma Hümeyra Yücel

"Zaman, en az bulunan kaynaktır. Eğer zaman doğru yönetilmiyorsa hiçbir şey doğru yönetilmiyordur."

Peter Drucker

Giriş

Zaman yönetimi, öğretmenlik mesleğinde etkin olabilmek ve belirli bilgilerle becerilerin kazanılması için etkili bulunan bir yönetim biçimidir. Öğretmenlerin bireysel zamanlarını iyi yönetebilmeleri kuşkusuz meslek hayatlarını da olumlu yönde geliştirmekte, zamanı verimli kullanabilmelerine katkıda bulunmaktadır. Sınıf yönetiminden eğitim programlarının yürütülmesi ve gerçekleştirilmesine, öğrenci davranışlarının yönetilmesinden akademik öğrenmelerin kazandırılmasına kadar öğretmenler zaman ile yarışmaktadır. Dolayısıyla zamanın yönetiminin iş-

3. Sınıftaki zaman tuzaklarını en aza indirmenin yolları nelerdir?
4. Size göre bireysel ve disiplin odaklı zaman yönetimi yaklaşımlarından hangileri daha etkili biçimde kullanılabilir?
5. Bir öğretmen sınıfta zamanını verimli olarak kullanabilmek için nelere dikkat etmelidir?
6. Öğretmen adayı olarak 08.00-24.00 saatlerini içeren bir haftalık zaman çizelgesi hazırlayınız. Çizelgede günlük rutinlerinizi, önemli ve öncelikli işlerinizi, yapılacak ve yapılması gereken işlerinizi belirtiniz. Daha sonra sınıf ortamında zaman yönetimindeki yeterliklerinizi ve eksikliklerinizi tartışınız.

Önerilen Kitaplar

1. Adair, J. (2018). *Etkili zaman yönetimi*. Babıali Kültür.
2. Bayramlı, Ü. Ü. (2017). *Zaman yönetimi*. Seçkin.
3. Covey, S. R. (2019*). Etkili insanların 7 alışkanlığı*. O. Deniztekin & G. Suveren (Ed.). Varlık.
4. Finger, J., & Bamford, B. (2010). *Sınıf yönetimi stratejileri: Öğretmen kılavuzu*. T. Karaköse (Ed.). Nobel.
5. Sabuncuoğlu, Z., Kaymaz, K., & Paşa, M. (2016). *Zaman yönetimi*. Alfa Aktüel.

Kaynakça

Adair, J, & Adair, T. (1999*). Zaman yönetimi*. B. Güngör (Çev. Ed.). Öteki.

Aksüt, M. (2008). Derslerle ilgili süre kullanımı. Z. Kaya (Ed.), *Sınıf yönetimi* içinde (s. 267-285). Pegem Akademi.

Al Khatib, A. S. (2014). Time management and its relation to students' stress, gender and academic achievement among sample of students at Al Ain University of Science and Technology, UAE. *International Journal of Business and Social Research, 4*(5), 47-58. https://doi.org/10.18533/ijbsr.v4i5.498

Aydın, A. (2008). *Sınıf yönetimi*. Pegem.

Bayramlı, Ü.Ü. (2016). *Zaman yönetimi*. Seçkin.

Berliner, D. C. (1990). What's all the fuss about instructional time? M. Benperetz & R. Bromme (Eds.)., In *the nature of time in schools* (pp. 3-35). Teachers College Press.

Burdick A. (2018) *Zaman neden akar*? Buzdağı.

Collins, C. (1987). *Time management for teachers. Practical techniques and skills that give you more time to teach.* Parker Publishing Company Inc.

Covey, S. R. (2019*). Etkili insanların 7 alışkanlığı*. O. Deniztekin & G. Suveren (Çev. Ed.). Varlık.

Covey, S. R., Merrill, A. R, & Merrill, R. R. (1998). *Önemli işlere öncelik*. O. Deniztekin (Çev.). (s. 356-365). Varlık.

Çelik, Y. (2021). Öğretmenlerin zaman tuzaklarına düşmelerine ilişkin öğretmen adaylarının izlenimleri. *Trakya Eğitim Dergisi, 11*(1), 464-481. https://doi.org/10.24315/tred.778701

Demirel, E.T., & Ramazanoğlu F. (2005). Yöneticiler açısından etkin zaman yönetimi tekniklerinin değerlendirilmesi. *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi, 4*(1), 30-35

Döş, İ. (2014). Sınıfta zaman yönetimi. T. Argon & Ş. S. Nartgün (Ed.), *Sınıf yönetimi* içinde (s. 289-309). Maya Akademi.

Dreikurs, R. (1968). *Psychology in the classroom*. Harper & Row.

Dunmade, E. O., Kadiri, I. B., Yahaya, I. J., & Omolabi, I. (2020). Effective time management practice and organizational survival: An experience from Internatıonal Brewery Plc, Ilesha, Osun State, Nıgerıa. *Fountain University Osogbo Journal of Management, 5*(1), 19-30.

Efil, İ. (2008). Zaman yönetimi. L. Küçükahmet (Ed.), *Sınıf yönetimi* içinde (s. 129-146). Nobel.

Ekici, G. (2004). Sınıfta zamanın etkili yönetimi. Ş. Ş. Erçetin & Ç. Özdemir (Ed.). *Sınıf yönetimi* içinde (s. 151-183).

Erkılıç, T. A. (2005). Zaman yönetimi. H. Kıran (Ed.), *Etkili sınıf yönetimi* içinde (s. 125-149). Anı.

Filiz, S. B. (2009). Sınıfta zaman yönetimi. L. Küçükahmet (Ed.), *Sınıf yönetimi* içinde (s. 221-251). Pegem Akademi.

Finger, J., & Bamford, B. (2010). *Sınıf yönetimi stratejileri: Öğretmen kılavuzu*. T. Karaköse (Ed.). Nobel.

Fleener, M. (1995). A study of preservice teachers metapghors for the different roles of the mathematics teacher. *17. of the North American Chapter of the International Group for the Psychology of the Mathematics Education*, 21-24 October 1995.

Francis-Smythe, J. A. , & Robertson, I. T. (1999). On the relationship between time management and time estimation. *British Journal of Psychology, 90*(3), 333-347. https://doi.org/10.1348/000712699161459

Ginott, H. G. (1972). *Teacher and child*. Avon.

Glasser, W. (1977). *10 Steps to good discipline*. Today's Education.

Gürbüz, M., & Aydın, A. H. (2012). Zaman kavramı ve yönetimi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9*(2), 1-20.

Gülşen, C. (2010). Sınıfta zaman yönetimi. C. Gülşen (Ed.). *Kuram ve uygulamada sınıf yönetimi* içinde (s. 101-124).

Jones, R. (1979). The gentle art of classroom discipline. *National Elementary Principal, 58*, 26-32.

Karaoğlan, A. D. (2006). *Üst düzey yöneticilerinin zaman yönetimi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Balıkesir Üniversitesi.

Karsten, L., & Leopold, J. (2003). Zaman ve yönetim: Hora yönetimi ihtiyacı. *Personel İncelemesi, 32*(4), 405-421.

Kartal, N., & Demir, K.A. (2018). *Yönetim*. Orion.

Karweit, N. (1989). Time and learning: A rewiew. R. Slawin (Ed.), In *school and classroom organization*. Erlbaum.

Kaynak, Ü., & Terzi, S. (2019). *Bilişsel davranışçı yaklaşıma dayalı grupla psikolojik danışma uygulamaları ve programları, bilinçli farkındalık ve zaman yönetimi*. Anı.

Kıral, E., (2014). Yöneticilik zaman ister. *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi, 1*(1), 4-9.

Kışla, A. (2017). *Hastane yöneticilerinde etkin zaman yönetimi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Namık Kemal Üniversitesi.

Kounin, J. S. (1970). *Discipline and group management in classrooms.* Holt, Rinehart and Winston.

Lakein, A. (1973). *How to get control of your time and your life?* P.H. Wyden.

Livatyalı, H. Y. (2004). Zaman yönetimi ve okul. *Sınıf yönetimi* içinde (s. 293-315). Eğitim.

Mackenzie, R. A. (1989). *Zaman tuzağı*. Y. Güneri (Çev. Ed.). İlgi.

Özer, A. M. (2012). Çalışma hayatında zaman tuzakları ve zamanı etkin yönetmek. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 1*(2), 44-75.

Phillips, S. R. (1988). The new time management. *Training and Development Journal, 42*(4), 73-78.

Sabuncuoğlu, Z., & Paşa, M. (2002). *Zaman yönetimi*. Ezgi.

Sabuncuoğlu, Z., Paşa, M., & Kaymaz, K. (2010). *Zaman yönetimi*. Beta.

Skinner, B. F. (1985). The evolution of verbal behavior. *Journal of the Experimental Analysis of Behavior, 45*, 115-122.

Smith, W. H. (2007). *Hayatı ve zamanı yönetmenin 10 doğal yasası*. A. Çelbiş. (Çev. Ed.). Sistem.

Steere, B. F. (1988). *Becoming an effective classroom manager. A resource for teacher*. State University of Newyork.

Tengilimoğlu, D., Tutar, H., Altınöz, M., Başpınar, N. Ö., & Erdönmez, C. (2003). *Zaman yönetimi*. Nobel.

Tezcan, M. (1987). *Sosyolojik açıdan boş zamanların değerlendirilmesi*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi.

Tortumlu, M., Uzun, K., & Yanık, A. (2021). Time traps of the modern age: Views of young adults about time management. *Journal of Current Research on Social Sciences, 11*(3), 377-396. https://doi.org/10.26579/jocress.434

Tutar, H. (2015). *Zaman yönetimi*. Seçkin.

Türk Dil Kurumu. (2024). *Güncel Türkçe sözlük*. 7 Mart 2024, https://sozluk.gov.tr

Weese, J. (1985). Time management: Time saving tips for the intramural-recreational sports administrator. *Recreational Sports Journal, 10*(1), 10-14.

Weinsten, S. C. (1996). *Secondary classroom management. Lesson from research and practice*. McGraw-Hill.

Yavuz, A. (2018). *Öğretmenlerin öğretim sürecinde zaman yönetimi becerilerini gerçekleştirme düzeyleri* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.

Yıldız, S., & Yıldız, K. (2016). The relationship between academic procrastination and hopelessness perceptions of primary school teaching department students. *International Online Journal of Educational Sciences*, *8*(3), 234-251. https://doi.org/10.15345/iojes.2016.03.018

14. Bölüm

GİRİŞİMCİLİK VE ÖZ YÖNETİM

Rabia Sultan Güneş Koç - Meltem Duran

Giriş

Bilim ve teknolojide yaşanan hızlı değişim ve ilerlemeler toplumları da etkilemektedir. Küresel ölçekte dünya, sanayi toplumundan bilgi toplumuna çevrilmektedir (Yurtseven ve Ergün, 2018). Son dönemdeki en büyük değişim de COVID-19 salgını sonrasında yaşanmıştır. COVID-19 salgını, ekonomik ortamın çalkantısını ve öngörülemezliğini, bireylerin dayanıklılıklarını, kırılganlıklarını ve duygusal sorunlarla başa çıkma becerilerini geliştirmelerini desteklemek için girişimci bir zihniyete olan ihtiyacı (Casuli, Mawson ve Simmons, 2022) aynı zamanda değer yaratan faaliyetlerde bulunma ihtiyacını keskin bir şekilde ortaya çıkarmıştır. Günümüzde ülkelerin en büyük hedefleri, ekonomik büyüme ve kalkınmadır. Dünya, COVID-19 sonrası yeniden şekillenirken mevcut ekonomik bağlamın zorlukları göz önüne alındığında, girişimcilik faaliyetleri ekonomik büyüme ve gelişme için kritik bir öneme sahip olmuştur (Casuli vd. 2022).

Girişimciler genellikle kendi kendine başlama yetenekleriyle tanınırken motivasyonlarının devam etmesi öz yönetim gerektirir. Öz yönetim, bireyin davranışlarını, düşüncelerini ve duygularını verimli bir şekilde düzenleme yeteneğidir. Öz yönetim, bireylere kendi davranışlarını yönetebilme becerisini sağlayan bir dizi strateji olarak da tanımlanmıştır (Aljadeff-Abergel ve diğ., 2015).

Çok sayıda sorumluluk üstlenmekle yükümlü olan başarılı girişimcilerin öncelikleri belirlemeyi ve iş-yaşam dengesini kurmayı öğrenmesi gerekiyor. Bunu yapmamak strese, iş tükenmişliğine ve üretkenliğin azalmasına neden olabilir. Öz yönetim bireysel olarak hedeflere ulaşmaya yardımcı olduğu gibi iş-yaşam dengesi

Önerilen Kitaplar

1. Blank, S., ve Dorf, B. (2017). Girişimcinin el kitabı- Harvard Business Review. Boyut Yay.
2. Erdoğan, B. Z., (2019). KOSGEB girişimcilik el kitabı . Bayram Zafer Erdoğan (Ed.). Ankara: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı.
3. Godin, S. (2010). Mor inek. MediaCat Yay.
4. Ries, E. (2022). Yalın startup. MediaCat Yay.

Kaynakça

Afzal, F., & Crawford, L. (2022). Student's perception of engagement in online project management education and its impact on performance: The mediating role of self-motivation. *Project Leadership and Society*, *3*, 100057. https://doi. org/10.1016/j.plas.2022.100057.

Al-Abyadh, M. & Azeem H., (2022). "Academic Achievement: Influences of University Students' Self-Management and Perceived Self-Efficacy," *Journal of Intelligence. 10.* 55. 10.3390/jintelligence 10030055.

Aljadeff-Abergel, E., Schenk, Y., Walmsley, C., Peterson, S. M., Frieder, J. E., & Acker, N. (2015). The effectiveness of self-management interventions for children with autism—A literature review. *Research in Autism Spectrum Disorders, 18*, 34–50. https://doi.org/10.1016/j.rasd.2015.07.001.

ASTEE Proje Raporu. (2014). *How to assess and evaluate the influence of entrepreneurship education, Astee Project Report*. http://asteeproject.eu/results erişim Tarihi: 12.04.2024

Ataseven, U. (2022). *Danimarka, Finlandiya, İsveç, Norveç ve Türkiye eğitim sisteminde ilkokul öğretim programları ile eğitim – öğretim uygulamalarının girişimcilik becerisi açısından karşılaştırılması.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.

Anthony, C. J., Ogg, J., & Jenkins, L. N. (2021). Academic enablers as dynamic moderators: Exploring academic enablers and achievement across elementary school. *Journal of School Psychology, 86*, 15–31. https://doi.org/10.1016/j.jsp.2021.02.007

Aydın, E. (2020). *Girişimcilik eğitimi alan üniversite öğrencilerinin, girişimci kişilik özellikleri ve girişimcilik eğilimleri arasındaki ilişki; Batı Karadeniz bölge üniversite öğrencilerine yönelik bir uygulama.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karabük Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı Bartın.

Aytaç, Ö., & İlhan, S. (2007). Girişimcilik ve girişimci kültür; sosyolojik bir persfektif. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (18), 101-120.

Briesch, A. M., & Chafouleas, S. M. (2009). Review and analysis of literature on self-management interventions to promote appropriate classroom behaviors (1988–2008). *School Psychology Quarterly, 24*(2), 106–118.

Chafouleas, S. M., Sanetti, L., Jaffery, R., & Fallon, L. M. (2012). An evaluation of a classwide intervention package involving self-management and a group contingency on classroom behavior of middle school students. *Journal of Behavioral Education, 21*(1), 34–57.

Candy, P.C. (1991). *Self-direction for lifelong learning: A comprehensive guide to theory and practice.* San Francisco: Jossey-Bass, Publishers.

Clark, I. (2012). Formative assessment: Assessment is for self-regulated learning. *Educational Psychology Review*, *24*(2), 205–249. https://doi.org/10.1007/s10648-011-9191-6.

Casuli, L., Mawson, S., and Simmons, E.(2022). *Entrepreneurial mindset in entrepreneurship education: Reorienting towards a competence development perspective.* Paper presented at Boosting Entrepreneurial Skills and Mindsets, Bologna, Italy.

Cooper, J. O., Heron, T. E., & Heward, W. L. (2019). *Applied behavior analysis: International edition* (3rd ed.). Pearson Education.

Daspit, J.J., Fox, C. J., & Findley, S. K. (2023). Entrepreneurial mindset: An integrated definition, a review of current insights, and directions for future research. *Journal of Small Business Management,* DOI: 10.1080/00472778.2021.1907583.

Deniz, M. E. ve Yılmaz, E. (2016). Üniversite öğrencilerinde duygusal zekâ vestresle başa çıkma stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(25), 17-26.

Dietz, F., Hofer, M., & Fries, S. (2007). Individual values, learning routines, and academic procrastination. *British Journal of Educational Psychology*, *77*(4), 893–906. https://doi.org/10.1348/000709906X169076.

Din, B. H., Anuar, A. R., & Usman, M. (2016). The effectiveness of the entrepreneurship education program in upgrading entrepreneurial skills among public university students. *Procedia - Social and Behavioral Sciences, 224*, 117–123. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2016.05.413

Durlak, J. A., Weissberg, R. P., Dymnicki, A. B., Taylor, R. D., & Schellinger, K. B. (2011). The impact of enhancing students' social and emotional learning: A meta-analysis of school-based universal interventions. *Child Development, 82*(1), 405–432. https://doi.org/10.1111/ j.1467-8624.2010.01564.x.

Erçelik, M. A. (2021). *Girişimcilik eğitimi.* İksad Publishing House.

European Commission (2011). *Entrepreneurship education: Enabling teachers as a critical success factor "A report on teacher education and training to prepare teachers for the challenge of entrepreneurship education.* Final Report, Published by Entrepreneurship Unit, Directorate-General for Enterprise and Industry Bruxelles.

European Commission (2012). Effects and Impact of Entrepreneurship Programmes in Higher Education. file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/effects_impact_high_edu_final_report_en_7428.pdf Erişim Tarihi: 10.04.2024

European Parliament and the Council (2006) Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning. *Official Journal of the European Union* L394/310: 10–18.

Fındıkçı, İ. (2004). *Yaşadıkça eğitim.* Hayat Yayıncılık: İstanbul.

Fitzgerald, M.M., & Theilheimer, R. (2013). Moving toward teamwork through professional development activities. *Early Childhood Education Journal, 41*(2), 103–113. https://doi.org/10.1007/s10643-012-0515-z

Frayne, C. A. ve Geringer, J. M. (2000). Self-management training for ımproving job performance: a field experiment ınvolving salespeople. *Journal of Applied Psychology, 85*(3), 361-372. doi: 10.1037/0021-9010.85.3.361.

Ghafar, A. (2020). Convergence between 21st century skills and entrepreneurship education in higher education institutes. *International Journal of Higher Education, 9*(1), pp 218-230. doi:10.5430/ijhe.v9n1p218

Gerhardt, M. (2007). Teaching self-management: The design and implementation of self-management tutorials. *Journal of Education for Business, 83*(1), 11–18. https://doi.org/10.3200/JOEB.83.1.11-18

Gibb, A. (2011) Concepts into practice: meeting the challenge of development of entrepreneurship educators around an innovative paradigm. The case of the International Entrepreneurship Educators' Programme (IEEP). *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research 17*(2): 146–165.

Gie, T.G. (2000). *Cara Belajar yang Baik bagi Mahasiswa edisi kedua*.Yogyakarta: Gadjah Mada University Press.

GİSEP (2015). Türkiye Girişimcilik Stratejisi ve Eylem Planı (2015-1018). https://webdosya.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/Mali%20Tablolar/Gisep_2015-2018_TR.pdf Erişim Tarihi: 10.05.2024.

Gözübüyük, D. (2019). *Yaratıcı, eleştirel ve yansıtıcı düşünmenin girişimcilik becerisi üzerine etkisi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Bartın Üniversitesi, Bartın.

Gross, J.J., & John, O.P. (2003). Individual differences in two emotion regulation processes: Implications for affect, relationships, and well-being. *Journal of Personality and Social Psychology, 85*(2), 348–362. https://doi.org/10.1037/0022-3514.85.2.348.

Güney, S. (2015). *Girişimcilik- temel kavramlar ve bazı güncel konular*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Hannon P. (2006). Teaching pigeons to dance: Sense and meaning in entrepreneurship education. *Education þ Training 48*(5): 296–308.

Jackson, D., & Wilton, N. (2017). Perceived employability among undergraduates and the importance of career self-management, work experience and individual characteristics. *Higher Education Research & Development, 36*(4), 747–762. https://doi.org/10.1080/07294360.2016.1229270

Joensuu-Salo, S., Peltonen, K., Ha¨ma¨la¨inen, M., Oikkonen, E., & Raappana, A. (2021). Entrepreneurial teachers do make a difference – Or do they?. *Industry and Higher Education, Vol. 35*(4) 536–546

Karataş, K. (2013). *Öğretmen adaylarının öz yönetimli öğrenmeye hazırbulunuşluklarının eleştirel düşünme eğilimleri, genel öz yeterlikleri ve akademik başarıları açısından yordanması.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Kayıhan, Ş. (2017). *Öz yönetimli öğrenme ve duygusal zekâ arasındaki ilişkinin incelenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Knowles, M. S. (1975). *Self-directed learning: A guide for learners and teachers.* New York, NY: Association Press and Cambridge Book Co.

Kuratko, D. F., Fisher, G., & Audretsch, D. B. (2021). Unraveling the entrepreneurial mindset.

Lackéus, M. (2013). *Developing entrepreneurial competencies - an action-based approach and classification in education*. Licentiate Thesis, Chalmers University of Technology. https://vcplist.com/wp-content/uploads/2013/11/Lackeus-Licentiate-Thesis-2013-Developing-Entrepreneurial-Competencies.pdf.

Lee, S. H., Simpson, R. L., & Shogren, K. A. (2007). Effects and implications of self-management for students with autism a meta-analysis. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities, 22*(1), 2–13.

Lee, W. O., & Tan, P -L. (2018). The new roles for twenty -first-c entury teachers: Facilitator, k nowledge broker, and pedagogical weaver. In H. Niemi, A. Toom, A. Kallioniemi, & J. Lavonen (Eds.), *The teacher's r ole in the changing globalizing world: Resources and c hâllenges related to the professional work of teaching* (pp. 11-3 1). Leiden: Brill Sense. https://doi.org/10.1163/9789004372573_002

Lubis, L., Daulay, N., & Zainuddin, Z. (2022). Improving Student Achievement Through Group Guidance Services with Self-Management Techniques. *Nidhomul Haq: Jurnal Manajemen Pendidikan Islam, 7*(2), 201–216. https://doi.org/10. 31538/ndh.v7i2.2031.

Mahieu, R. (2006). *Agents of change and policies of scale: a policy study of entrepreneurship and enterprise in education*. Doctoral thesis, Umeå Universitet. https://umu.diva-portal.org/smash/get/diva2:144651/FULLTEXT01.pdf

Mawson , S., Casulli, L., & Simmons, E. L. (2022). A competence development approach for entrepreneurial mindset in entrepreneurship education. *Entrepreneurship Education and Pedagogy, Vol. 0* (0) 1–21.

Maltseva, S. N., & Pavlova, A. Y. (2023, October). Foreign Language Teaching Strategies for Developing Students' Self-Management Skills. In *2023 International Conference on Engineering Management of Communication and Technology (EMCTECH)* (pp. 1-6). IEEE.

MEB (2005). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 4-5. sınıflar öğretim programı*, Ankara: MEB

MEB (2013). *İlköğretim kurumları (ilkokullar ve ortaokullar) fen bilimleri dersi (3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar) öğretim programı*, Ankara: MEB Yayınevi.

MEB (2016). *Karşılaştırmalı raporlar*. https://eurydice.meb.gov.tr/www/karsilastirmali-raporlar-2022/icerik/19 Erişim tarihi: 25.04.2024

MEB (2017). *Ortaöğretim kurumları haftalık ders çizelgesi*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (TTKB) Yay.

MEB (2018a). *Fen bilimleri dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 3, 4, 5, 6, 7, 8. sınıflar)*. Ankara

MEB (2018b). *Hayat bilgisi dersi öğretim programı (ilkokul 1,2 ve 3. sınıflar)*. Ankara

MEB (2023). *Ortaöğretim girişimcilik dersi öğretim programı*. Ankara.

MEB (2024a). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (3,4,5,6,7, ve 8. sınıflar) Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli*. Ankara.

MEB (2024b). *Fen bilimleri dersi öğretim programı (3,4,5,6,7, ve 8. sınıflar) Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli*. Ankara.

MEB (2024c). *Hayat bilgisi dersi öğretim programı (1,2 ve 3. sınıflar) Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli*. Ankara

MEB (2024ç). *Okul öncesi eğitim programı (1,2 ve 3. sınıflar) Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli*. Ankara

Mechling, L. C. (2007). Assistive technology as a self-management tool for prompting students with intellectual disabilities to initiate and complete daily tasks: A literature review. *Education and Training in Developmental Disabilities, 42*(3), 252–269.

Meng, W., & Ning, F. (2021). How to use activities to realize the self-management of middle school students? *Science Insights Education Frontiers, 9*(2), 1305–1318. https://doi.org/10.15354/sief.21.re046

Millikin, J.P., Hom, P.W., & Manz, C.C. (2010). Self-management competencies in self-managing teams: Their impact on multi-team system productivity. *The Leadership Quarterly, 21*(5), 687–702. https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2010.07.001

Miltenberger, R. G. (2016). *Behavior modification: Principles and procedures* (6th ed.). Cengage Learning.

Mitchem, K. J., & Young, K. R. (2001). Adapting self-management programs for classwide use acceptability, feasibility, and effectiveness. *Remedial and Special Education, 22*(2), 75–88.

Mooney, P., Ryan, J., Uhing, B., Reid, R., & Epstein, M. (2005). A review of self-management interventions targeting academic outcomes for students with emotional and behavioral disorders. *Journal of Behavioral Education, 14,* 203–221.

Moore, D. W., Anderson, A., Glassenbury, M., Lang, R., & Didden, R. (2013). Increasing on-task behavior in students in a regular classroom: Effectiveness of a self-management procedure using a tactile prompt. *Journal of Behavioral Education, 22*(4), 302–311.

Muhlenbruck, L., Cooper, H., Nye, B., & Lindsay, J. J. (2000). Homework and achievement: Explaining the different strengths of relation at the elementary and secondary school levels. *Social Psychology of Education, 3*, 295–317. https://doi.org/10.1023/A:1009680513901.

Niemi, H., & Jia, J. (2016). What are new ways to teach and learn in China and Finland? In H. Niemi & J. Jia (Eds.) , *New Ways to Teach and Learn in China and Finland. Crossing Boundaries with Technology* (pp. 9 -1 8). Franfurt, Publisher: Peter Lang GmbH. https://doi.org/10.3726/978-3-631-69873-0

OECD. (2013). Innovative Learning Environments, Educational Research and In n ovation. P aris: OECD - P ublishing.

Özdemir, P. (2016). Girişimcilik eğitimi ve üniversitelerimiz, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 11* (1), 224-240.

Partnership for 21st Century Skills (2015). Framework for 21st century learning. https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED519462.pdf Erişim Tarihi: 21.04.2024

Pas, P., Pol, H.H., Raemaekers, M., & Vink, M. (2021). Self-regulation in the pre-adolescent brain. *Developmental Cognitive Neuroscience, 51*, 101012. https://doi.org/10.1016/j.dcn.2021.101012.

Peltonen, K. (2008). Can learning in teams help teachers to become more entrepreneurial? The interplay between efficacy perceptions and team support. *The Finnish Journal of Business Economics 3*: 297–324.

Pittaway, L., and Cope J (2007) Entrepreneurship education. A systematic review of the evidence. *International Small Business Journal, 25*(5): 479–510.

Rabin, L.A., Fogel, J., & Nutter-Upham, K.E. (2011). Academic procrastination in college students: The role of self-reported executive functioning. *Journal of Clinical and Experimental Neuropsychology*, *33*(3), 344–357. https://doi.org/10.1080/ 13803395.2010.518597

Richardson, M., Abraham, C., & Bond, R. (2012). Psychological correlates of university students' academic performance. A systematic review and meta-analysis. *Psychological Bulletin*, *138*(2), 353–387. https://doi.org/10.1037/a0026838.

Sijde, Peter & Ridder, Annemarie & Blaauw, Gerben & Diensberg, Christoph. (2008). Teaching Entrepreneurship: Cases for Education and Training. 10.1007/978-3-7908-2038-6.

Soland, J. (2021). Empirical benchmarks for changes in social-emotional skills over time [Conference presentation]. In K. Smolkowski (Chair) (Ed.), *Measuring, monitoring, and improving socioemotional skills*. Society for Research on Educational Effectiveness Fall 2021 Conference.

Stan, M.M. (2021, September). Self-Management Skills and Student Achievement–A Pilot Study. In ATEE 2020-Winter Conference, Suceava, Romania (pp. 490–506). Teacher Education for Promoting Well-Being in School. Suceava, 2020.

Suharyati H, Abdullah T and Rubin B (2017). Relationship between organizational culture, transformational leadership, working motivation to teacher's innovativeness. *International Journal of Managerial Studies and Research 4*(3): 29–34

Sün, İ., Sün, E., Arslan, N. & Keskin, Y. (2023). Öğretmenlerin girişimcilik becerileri konusunda görüşleri. *International Academic Social Resources Journal*, (e-ISSN: 2636-7637), Vol:8, Issue:54; pp:3890-3899. DOI: http://dx.doi.org/10.29228/ASRJOU RNAL.71952.

Thang, S.M. (2005). Investigating Malaysian distance learners' perceptions of their English proficiency courses. *Open Learning*, *20*(3), 243–256. https://doi.org/10.1080/02680510500298683.

Taylor, D. W., & Thorpe, R. (2004). entrepreneurial learning: a process of co-participation. Journal Of Business and Enterprise Development, 11(2), pp. 203–211. Emerald Group Publishing Limited.

Todd, A. W., Horner, R. H. ve Sugai, G. (1999). Self-monitoring and self-recruited praise: Effects on problem behavior, academic engagement, and work completion in a typical classroom. *Journal of Positive Behavior Interventions, 1*(2), 66-76. doi: I:10.1177/109830079900100201

Toh, W., & Kirschner, D. (2023). Developing social-emotional concepts for learning with video games. *Computers & Education*, *194*, 104708. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2022.104708

Türk Dil Kurumu (TDK, 2015). *Genel açıklamalı sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.

Tutar, H. ve Altınkaynak, F. (2013). Girişimcilik, temel girişimcilik ve iş kurma süreci. Ankara: Detay Yayıncılık.

Wang, V. C. X., and Dennett, S. K. (2014), Pedagogy vs Andragogy Organizations In Wang, Victor C. X (Ed.), *Handbook of research on education and technology in a changing society,*(318-330). Hershey, PA: IGI Global. doi:10.4018/978-1-4666-6046-5.

Wardani, A.D., Gunawan, I., Kusumaningrum, D.E., Benty, D.D.N., Sumarsono, R.B., Nurabadi, A., & Handayani, L. (2020, November). Student learning motivation: A conceptual paper. In *2nd Early Childhood and Primary childhood Education (ECPE 2020)* (pp. 275–278). Atlantis Press. https://doi.org/10.2991/assehr.k.201112.049

Wehmeyer, M. L., Agran, M., & Hughes, C. (2000). A national survey of teachers' promotion of self-determination and student-directed learning. *The Journal of Special Education, 34*(2), 58–68.

Yurtseven, R., ve Ergün, M. (2018). İlkokul öğrencilerinin girişimcilik becerilerinin geliştirilmesine yönelik öğretmen görüşleri. *International Journal of Social Science Research, 7*(1), 118-140.

Yurtseven, R. (2020). İlkokulda girişimcilik eğitimi: Amaç, içerik ve öğretim süreci. *Uluslararası Bilim ve Eğitim Dergisi, 3* (2), 135-153. https://doi.org/10.47477/ubed.836675.

Yüceol, N. (2018). *Girişimcilik eğitimi alan kişilerin girişimci kişilik özellikleri ve girişimcilik eğilimi arasındaki ilişki üzerine bir araştırma.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Zimmerman, B. J. (1989). *Models of Self-Regulated Learning and Academic Achievement*. In B. J. Zimmerman and D. H. Schunk (Eds.), Self-Regulated Learning and Academic Achievement: Theory, Research, and Practice (pp.1-25). New York, NY: Springer-Verlag.

Zimmerman, B.J., & Risemberg, R. (1997). Becoming a self-regulated writer: A social cognitive perspective. *Contemporary Educational Psychology, 22*(1), 73–101. https://doi.org/10.1006/ceps.1997.0919

Zimmerman, B. J. (2002). Becoming a self-regulated learner: An overview. Theory into Practice, 41(2), 64–70. https://doi.org/10.1207/s15430421tip4102_2

Zimmerman, B.J., Greenberg, D.,&Weinstein, C.E. (2023).Self-regulating academic study time: A strategy approach. In *Self-regulation of learning and performance* (pp.181–199). Routledge.

15. Bölüm

YENİLİKÇİLİK

Hasan Gazi Kumruoğlu

"Yenilikçi öğretmenler farklı bakar, farklı görür ve farklı düşünür. Bu da süregelen uygulamaları devam ettirmekle değil daha iyinin, daha güzelin ve daha özelin arayışında olmakla gerçekleşmektedir."

Hasan Gazi Kumruoğlu

Giriş

Dünya var olduktan bugüne birçok önemli olay, gelişme ve değişim yaşanmıştır. Bilim bu gelişmelerle günümüze kadar birikerek şu anki altın çağına erişmiştir. Ama bu değişim ve gelişme bir gün son bulup bitecek midir? Dünya var olduğu sürece, tabi ki hayır. Yine bilim her geçen gün ilerlemeye ve bununla birlikte her alanda değişim ve gelişim yaşanmasına bir temel oluşturacaktır. Sürekli yaşanan teknolojik atılımlar ve gelişmeler de insanların bu değişime uyum sağlamalarını gerektirmektedir. Herakleitos'un da dediği gibi "Değişmeyen tek şey değişimin kendisidir." İşte burada değişimlere ve yeniliklere açık olan, yenilikçi insan profili en ön plana çıkmaktadır. Yenilikçilik, yeni fikirler üretme ve bu fikirleri uygulamaya koyma yeteneği olarak tanımlanmaktadır (Rogers, 1983).

Bilimin bu kadar hızlı ilerlemesi ve gün geçtikçe hem sosyal hayatta hem çalışma hayatındaki değişimler, uyum sağlama zorunluluğunu tüm sektörlerde örgütler için yenileşme ve yenilikçilik kavramlarını önemli hâle getirmiştir. Rekabetin kızıştığı, toplumun taleplerinin hızla değiştiği ve öngörülemeyen sorunlarla boğuştuğumuz bir çağda örgütler için yenilik hayati önem taşımaktadır. Çağın gerisinde kalan ve yenilik ateşini yakamayan kuruluşlar, büyük var oluşsal sorunlar yaşama ve yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu nedenle yenilikçilik bir seçenek değil örgütler için varlığını sürdürebilmenin tek yoludur.

Önerilen Kitaplar

1. Erdoğan, İ. (2021) *Eğitimde Değişim Yönetimi.* Ankara: Pegem Akademi.
2. Durna, U. (2002). *Yenilik Yönetimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
3. Helvacı, M. A. (2015). *Eğitim Örgütlerinde Değişim Yönetimi İlke Yöntem ve Süreçler.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Kaynakça

Argon, T. ve Özçelik, N. (2008). İlköğretim okulu yöneticilerinin değişimi yönetme yeterlikleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16, 70- 89.

Başaran, S. D. ve Keleş, S. (2015). Yenilikçi kimdir? Öğretmenlerin yenilikçilik düzeylerinin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 30* (4), 106-118.

Beycioğlu, K. ve Aslan, M. (2010). Okul gelişiminde temel dinamik olarak değişim ve yenileşme: okul yöneticileri ve öğretmenlerin rolleri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 7*(1), 153-173.

Can, N. (2009). Eğitim çalışanlarının görüşlerine göre öğretmenin sınıfta zaman yönetimi davranışları. *A.Ü. Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2 (2),88-103.

Can, N. (2009). Öğretmenlerin sınıfta ve okulda liderlik davranışları. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2):385-399.

Çelikkaya, T., Karakuş, U., ve Öztürk Demirbaş, Ç. (2010). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ölçme değerlendirme araçlarını kullanma düzeyleri ve karşılaştıkları sorunlar. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1), 57–76.

Çeliköz, N. (2004) Bir meslek olarak öğretmenlik ve etiği, Mustafa Çağlar. Ö. (Ed.), Öğretmenlik mesleğine giriş (ss.333- 394, 2. Baskı). Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

Çelikten, M. Şanal, M. ve Yeni, Y. (2005). Öğretmenlik mesleği ve özellikleri. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 19(2): 207-237.

Çetin, D.; Bülbül, T. (2017). Okul yöneticilerinin teknostres algıları ile bireysel yenilikçilik özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 17* (3), 1241-1264.

Çetin, O. ve Taşdemir, Ö. (2017). Girişimcilik kapasitesi ve bireysel yenilikçiliğin girişimcilik niyeti üzerine etkisi. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 6(3), 76-87.

Deniz, S. (2016). Öğretmen adaylarının bireysel yenilikçilik özellikleri. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* 11 (9) , 267-278.

Drucker, P. (2006). *Innovation and entrepreneurship, practice and principles*, New York: Harper Business.

Elçi, Ş. (2007). *İnovasyon kalkınma ve rekabetin anahtarı,* Ankara: Technopolis Group.

Eskicumalı, A. (2002). *Eğitim, öğretim ve öğretmenlik mesleği*, öğretmenlik mesleğine giriş, Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Göl, E. ve Bülbül, T. (2012). İlköğretim okulu yöneticilerinin yenilik yönetimi yeterliklerine ilişkin öğretmen algıları. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 8*(2), 97-109.

Güler, E. (2005). *Liselerde öğretmenlerin sınıf yönetimi*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul.

Gündüz, H.B.(2005). *Öğretmenlik mesleğine giriş*, Ankara: Öğreti-Pegem A Yayıncılık.

Harris, Ben M. Waillant Bassent, Kenneth E. Mc Intyre. (1969). *In service education: a guide to better practice*. New Jersey: Englewood Cliff Prentice hâll.

Johnson, Richard S. (1993). *Tqm: quality training practices*. Milwaukee: ASQC Quality Press.

Jirasatjanukul, K., & Jeerungsuwan, N. (2018). The design of an instructional model based on connectivism and constructivism to create innovation in real world experience. International Education Studies, 11(3), 12-17.

Kaldırım, S. (2003). *İlköğretim okullarında takım iklimine ilişkin öğretmen ve yönetici görüşleri*. Yayınlanmamış Mastır Tezi. Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Kalyani, D., ve Rajasekaran, K. (2018). Innovative teaching and learning. *Journal of Applied and Advanced Research* 3, 23-25.

Naktiyok, A. (2007). Yenilik yönelimi ve örgütsel faktörler. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *21*(2), 211-230.

OECD ve Eurostat (2006). *Oslo Kılavuzu 2005: Yenilik Verilerinin Toplanması ve Uygulanması İçin İlkeler*. Ankara: Tübitak.

Pollock, K. (2008). The four pillars of innovation: An elementary school perspective. *The Innovation Journal, 13*(2), 2-17.

Rogers, E. M. (1983). *Diffusion of innovations,* New York: Free Press.

Saavedra, A. R., & Opfer, V. D. (2012). Learning 21st-century skills requires 21st-century teaching. *Phi Delta Kappan*, 94(2), 8-13.

Tura, B. (2022). *Örgütsel Zekâ Düzeyinin Öğretmenlerin Yenilikçi Çalışma Davranışları Üzerindeki Etkisi*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Töre, E. (2019). Öğretmenlerin yenilikçi iş davranışı düzeylerinin belirlenmesi ve çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Turkish Studies Educational Sciences* 14 (4), 1761-1773.

Uzkurt, C. ve Demirci, A. E. (Ed.). (2014). *Yenilik yönetimi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

16. Bölüm

DEMOKRATİK ÖĞRETİM

Şeyda Yeşilyurt

"Bütün insanlar hür, haysiyet ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdana sahiptirler ve birbirlerine karşı kardeşlik zihniyeti ile hareket etmelidirler. Herkes; ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka inançlarına bakılmaksızın eşit haklara sahiptir."

(İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1 ve 2. madde)

Giriş

İnsan, doğuştan merak duygusuyla programlanmış bir canlıdır. Hayatı keşfetmek, yaşama tutunmak, varlığını sürdürmek amacıyla merak eder, sorgular yeni bilgiler öğrenir ve öğrendiği bilgileri bir sonraki nesle aktarmak için bir düzen, sistem oluşturur. Bu noktada farklı sistemler devreye girer ve devletler, bireyler bu merak duygusunu ve yaşam döngüsünü en özgür biçimde sürdürecek felsefeyi, düşünce tarzını kendilerine rehber edinirler. Demokrasi ise bir yaşam felsefesi ve bir yaşam biçimi (Ertürk, 1981:20) olarak hâlkın egemenliğinden beslenmektedir. hâlk veya yurttaşlar topluluğu anlamına gelen *demos* ile yönetim veya iktidar manasındaki *kratos* (kratein) sözcüklerinin birleşmesiyle oluşmuş eski Yunanca bir sözcük olan (Yaman, 2018:135) ve ilk kez MÖ. 5. yüzyılda Yunan tarihçisi Herodot tarafından kullanılan demokrasi kavramı, sırtını hâlka dayamış bir yönetim biçimidir. Abraham Lincoln'un deyimiyle hâlkın, hâlk tarafından ve hâlk için yönetimidir. Demokrasinin hâlktan beslenebilmesi, demokratik yönetimin değerlerini benimsemiş vatandaşlar ile mümkündür. Bu değerlerin kazanılması ise demokratik bir eğitim-öğretim anlayışının uygulanması ile sağlanabilir. Bu doğrultuda çalışmada öncelikle demokratik öğretim, Türkiye'de demokrasi ve demokratik öğretim, demokratik öğretimde kullanılabilecek yöntem ve teknikler ve demokratik öğretmen başlıkları üzerinde durulacaktadır.

Kaynakça

Açıkgöz, K. Ü. (2005). *Etkili öğrenme ve öğretme*. İzmir: Eğitim Dünyası Yay.

Ahmad, F. (2011). Modern Türkiye'nin Oluşumu (Çev. Y. Alogan). İstanbul: Kaynak Yayınları.

Aksu, H. (2018). Demokratikleşme ve Türkiye'de demokratikleşme sürecinde karşılaşılan temel sorunlar. *International Social Sciences Studies Journal*, 4(27): 5949-5958.

Alderson, P. (2000). School students' views on school councils and daily life at school. *Children & Society*, 14, 121-134.

Altun, M. (2000). İlköğretimde Problem Çözme Öğretimi. *Millî eğitim dergisi*, 147.

Arı, R. ve Seçer, Z. Ş. (2003). Farklı ana baba tutumlarının çocukların psikososyal temelli problem çözme becerilerine etkisinin incelenmesi. *S.Ü. Sosyal bilimler enstitüsü dergisi*, 10, 451–456.

Asker, A. (2021). Yeni Türkiye'de demokrasi okumaları. *Belgi dergisi*, 22: 123-49. https://doi.org/10.33431/belgi.839199.

Balkı, A. G. (2003). *Proje temelli öğrenme yönteminin özel Konya Esentepe ilköğretim okulu tarafından uygulanmasına yönelik bir değerlendirme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Çam, O. ve Akgün, E. (2007). Kişilerarası ilişkilerde çatışma ve çatışma yönetimi. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi,* 23(2), 207-221.

D.W. Johnson, and R.T. Johnson (1999). *What makes cooperative learningwork*. Jalt Applied Materials: Cooerative Learning.

Demirel, Ö. (2002). Kuramdan *uygulamaya eğitimde program geliştirme*. Ankara: PegemA Yayıncılık

Demirpolat, A. O. (1999). Demokrasi ve demokratik eğitim. *Kuram ve uygulamada eğitim yönetimi*, 18, 229-244.

Emir, S. ve Kaya, Z. (2004). Demokrasi eğitimi ve okul meclislerine yönelik öğretmen görüşleri. *Abant İzzet Baysal üniversitesi eğitim fakültesi dergis*i, 4(8), 69-89.

Erdoğan, İ. (2011). *İletişimi anlamak*. Ankara: Pozitif Matbaacılık.

Ergün, M. (2009). *Eğitim felsefesi*. Ankara: Pegem Akademi.

Ertürk, S. (1981). *Diktacı tutum ve demokrasi*. Ankara: Saydam Matbaacılık.

Gutek, G. L. (2001). *Eğitimin felsefi ve ideolojik temelleri* (Çev: N. Kale)., Ankara: Ütopya Yayınevi.

Hesapçıoğlu, M. (2008). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Hotaman, D. (2010). Demokratik eğitim: demokratik bir eğitim programı. *Kuramsal eğitimbilim dergisi,* 3 (1), 29-42.

Lınz, J.J. and Stepan, A.J. (1996). Toward consolidated democracies. *Journal of democracy,* 7(2), 14-33.

Morgan, T. C. (1986). *Psikolojiye giriş*. Ankara: Meteksan Yay.

Putnam W. J. (1993). *Cooperative learning and strategies for ıncl*usion. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co.

Stevens, M. (1998). Sorun Çözümleme (Çev. Ali Çimen). İstanbul: Timaş Yayınları.

Tezgel, R. (2006). Demokrasi eğitimi ve okul meclisleri. Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.

Tezgel, R. (2006). Yeni ilköğretim sosyal bilgiler dersi öğretim programında insan hakları ve değer eğitimi. *II. Uygulamalı Etik Kongresi Bildiri Kitabı*, 637-645. Ankara: ODTÜ Yayınları.

Tosun, H. (2002). Türkiye'de demokrasinin gelişim sürecine genel bir bakış. *Atatürk araştırma merkezi dergisi*, 18(52), 187-234.

Turan İ. (1986). *Türkiye'de siyasal kültürün oluşumu Türk siyasal hayatının gelişimi.* İstanbul: Beta Basım yayım.

Westheimer, J. ve Kahne, J. (2004). What kind of citizen? The politics of educating for democracy. *American Educational Researcher Journal*, 41(2), 237-269.

Yağcı, E. (1998). Demokrasi ve eğitim. *Eğitim ve bilim*, 22(107), 15-22.

Yaman, F. T. (2018). Katılımcı demokrasi: kapsam ve unsurlar. *Trakya üniversitesi iktisadi ve idari bilimler fakültesi e-dergi*, 6(2), 136-160.

Yıldız, V. (1999). İşbirlikçi öğrenme ile geleneksel öğrenme grupları arasındaki farklar. *Hacettepe üniversitesi eğitim fakültesi dergisi*, 16-17,155-163.

Yurtluk, M. (2005). Proje Tabanlı Öğrenme. İçinde, Özcan D. (Ed.), *Eğitimde Yeni Yönelimler*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Anayasa (2024). 42. Madde, Eğitim Hakkı. https://www5.tbmm.gov.tr/yayinlar/2021/TC_Anayasasi_ve_TBMM_Ic_Tuzugu.pdf, Erişim Tarihi: 10.05.2024.

IV. Millî Eğitim Şurası (2024). Alınan Kararlar. https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29164715_4_sura.pdf, Erişim tarihi: 04.04.2024.

İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Öğretim Programı (2018). https://mufredat.meb.gov.tr/dosyalar/2018120202622474ınsan%20hakları%20yurttaslık%20ve%20demokrası%20ogretım%20programı.pdf, Erişim Tarihi, 05.04.2024.

17. Bölüm

DÜŞÜNME BECERİLERİNİ GELİŞTİRMEK

Sema Öngören

"Düşünüyorum, öyleyse varım."

Descartes

Giriş

Endüstriyel toplum modelinden öğrenen toplum modeline geçtiğimiz günümüz bilgi çağında kolektif zihinlerin anlayabileceğinden çok daha fazla bilgiye sahibiz. Bilgiye ulaşma ve değişime uyum sağlama kapasitesini bilinçli ve hızlı bir şekilde kazanmak zorunda olan bireyler, kendi kendini değiştiren, yönlendiren ve düşünmelerini sağlayan becerilerle tam donanımlı hâle gelmek zorunda kalmıştır.

Düşünme insanlık tarihinin en karmaşık olgularından biri olarak görülmektedir. Çok boyutlu olarak değerlendirilen düşünme, zihinsel süreçlere yön veren öznel bakış açısını yansıtır. Ne düşüneceğini ve nasıl düşüneceğini bilme, düşünceleri nasıl ve nerede kullanacağına karar verme öğrenilebilir bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan düşünür, sorgular ve anlamlandırma çabası ile hareket eder. İnsanın yaşadığı çevreye uyum sağlaması ve çevreyi yaşama uygun hâle getirmesi de düşünme ile gerçekleşir. Düşünme ve düşünmeyi öğrenme, nasıl düşündüğünü fark etmekle başlar. Nasıl düşündüğümüz konusunda pek bilinçli olmasak da düşüncelerimizin bizi nasıl çevrelediğini izlemeyi öğrenmek için kendi fikirlerimiz, inançlarımız, davranışlarımız, tepkilerimiz, duygularımız ve varoluş vizyonlarımıza odaklanmamız gerekir. Yirmi birinci yüzyılda eğitim sistemleri de öğrencilere zihinsel becerilerin temeli olan düşüncelerini yönetme ve onları nasıl kullanacağını öğretme çabası içindedir. Düşünen ve düşüncelerini doğru şekilde yönlendirebilen bireylerin yaşamı şekillendirdiği günümüz dünyasında düşünme becerilere sahip olmanın ve kullanmanın önemi yadsınamaz.

Kaynakça

Anderson, L. W., & Krathwohl, D. R. (2001). *A Taxonomy for learning, teaching, and assessing: a revision of Bloom's Taxonomy of educational objectives.* New York: Longman.

Bacanlı, H. (2012). Dört katlı düşünme modeli. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim, 146,* 29-36. Erişim Adresi:file:///C:/Users/NEVU/Downloads/milli%20e%C4%9Fitim%20d%C3%BC%C5%9F%C3%BCnme.pdf

Benedek, M., & Fink, A. (2019). Toward a neurocognitive framework of creative cognition: The role of memory, attention, and cognitive control. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, *27*, 116-122. https://doi.org/10.1016/j.cobeha.2018.11.002

Beyer, B. K. (1984). Improving thinking skills: Defining the problem. *The Phi Delta Kappan*, *65*(7), 486-490. https://www.jstor.org/stable/20387092

Bezanilla, M. J., Fernández-Nogueira, D., Poblete, M., & Galindo-Domínguez, H. (2019). Methodologies for teaching-learning critical thinking in higher education: The teacher's view. *Thinking Skills and Creativity*, *33*, 1-10. https://doi.org/10.1016/j.tsc.2019.100584

Bloom, B., Englehart, M., Furst, E., Hill, W., & Krathwohl, D. R. (1956). *Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals. Handbook I: Cognitive domain.* New York: David McKay Company.

Brand, M., & Markowitsch, H.J. (2010). Thinking and memory. In Glatzeder, B., Goel, V., & Müller, A. (Ed.), *Towards a theory of thinking. On thinking* (pp, 147-160). Berlin, Heidelberg: Springer,

Changwong, K., Sukkamart, A., & Sisan, B. (2018). Critical thinking skill development: Analysis of a new learning management model for Thai high schools. *Journal of International studies*, *11*(2), 37-48. https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=718012

Costa, A. L. (2006). Five themes in a thought-full curriculum. *Thinking skills and creativity*, *1*(1), 62-66. https://doi.org/10.1016/j.tsc.2005.03.002

Denning, P. J. (2009). The profession of IT Beyond computational thinking. *Communications of the ACM*, *52*(6), 28-30. https://doi.org/10.1145/1516046.1516054

Dewey, J. (1922). An analysis of reflective thought. *The Journal of Philosophy, 19*(2), 29-38 https://doi.org/10.2307/2939444

Dewey, J. (1986). Experience and education. *In The Educational Forum,* 50 (3), 241-252. https://doi.org/10.1080/00131728609335764

Dilekli, Y., & Tezci, E. (2016). The relationship among teachers' classroom practices for teaching thinking skills, teachers' self-efficacy towards teaching thinking skills and teachers' teaching styles. *Thinking Skills and Creativity*, *21*, 144-151. https://doi.org/10.1016/j.tsc.2016.06.001

Durukan, E., & Satılmış, S. (2021). 7. sınıf öğrencilerinin eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme ve yaratıcı yazma becerileri arasındaki ilişki. *Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi*, *5*(1), 53-70. https://doi.org/10.48066/kusob.859130

Ekpo, N. D. (2023). Can descartes epıstemology justıfiably answer the skeptıcs'arguments?. *AQUINO Journal of Philosophy*, *3*(2), 91-100. https://www.acjol.org/index.php/aquino/article/view/4239/4151

Ennis, R. H. (1989). Critical thinking and subject specificity: Clarification and needed research. *Educational Researcher*, *18*(3), 4-10. https://doi.org/10.3102/0013189X0180030

Facione, P. (1990). *Critical thinking: A statement of expert consensus for purposes of educational assessment and instruction (The Delphi Report)* (pp. 10–40). Millbrae, CA: The California Academic Press.

Fisher, R. (2006). Thinking skills. In J. Arthur, T. Grainger & D. Wray (Ed.), *Learning to teach in the primary school* (pp. 226-231). New York: Routledge.

Flavell, J. H. (1979) Metacognition and cognitive monitoring: A new area of cognitive- developmental enquiry. *American Psychologist, 34*(10), 906-911. https://doi.org/10.1037/0003-066X.34.10.906

Foundation for Critical Thinking. (FCT) (2016). *A brief history of the idea of critical thinking*. https://www.criticalthinking.org/pages/a-brief-historyof-the-idea-of-critical-thinking/408 Erişim Tarihi: 30.04.2024

Frierson, P. R. (2014). *Kant's empirical psychology*. Cambridge University Press.

Gacea, A. O. (2019). Plato and the "Internal Dialogue": An ancient answer for a new model of the self. In L. Pitteloud & E. Keeling (Ed.) *Psychology and ontology in Plato*. *Philosophical Studies Series*, (pp, 33-54). Springer.

Girgin, D. (2020). 21. Yüzyılın öğrenme deneyimi:Ööğretmenlerin tasarım odaklı düşünme eğitimine ilişkin görüşleri. *Millî Eğitim Dergisi*, *49*(226), 53-91. https://dergipark.org.tr/en/pub/milliegitim/issue/54184/732696

Hegel, G. W. F. (2014). *Science of logic*. (pp, 65-70). London: Routledge.

Hwang, G. J., Lai, C. L., Liang, J. C., Chu, H. C., & Tsai, C. C. (2018). A long-term experiment to investigate the relationships between high school students' perceptions of mobile learning and peer interaction and higher-order thinking tendencies. *Educational Technology Research and Development, 66*, 75-93. https://doi.org/10.1007/s11423-017-9540-3

Işıklar, S. (2019). *Çocuklar için felsefe eğitim programının 5-6 yaş çocuklarda felsefi sorgulama yoluyla eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerine etkisi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.

Kelikli, M. (2024). The place and reliability of Aristotle's ınduction in the scientific process. *Entelekya Logico-Metaphysical Review*, *8*(1), 11-26. https://entelekya.org/index.php/review/article/view/95/113

Keser, H., & Bardakcı, S. (2020). Yansıtıcı düşünme: Felsefesi, niteliği ve geliştirilmesi. İçinde, M. Erdem & F. Sarar (Ed.), *Dijital teknoloji aracılı düşünme öğretimi* (ss. 239-257). Ankara: Pegem Akademi.

Lee, H. (2005). Understanding and assessing preservice teachers' reflective thinking. *Teaching and Teacher Education, 21*(6), 699-715. doi:10.1016/j.tate.2005.05.007

Lewis, A., & Smith, D. (1993). Defining higher order thinking. *Theory into Practice*, *32*(3), 131-137. https://doi.org/10.1080/00405849309543588

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) (2016). 7 ve 8. sınıf düşünme eğitimi dersi öğretim programı. https://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=1083 Erişim Tarihi: 03.04.2024

Nicholson, G. (1975). Heidegger on thinking. *Journal of the History of Philosophy*, *13*(4), 491-503. doi 10.1353/hph.2008.0391

Norris, S. P. (1985). Synthesis of research on critical thinking. *Educational Leadership, 42*(8), 40-45. https://eric.ed.gov/?id=EJ319814

Önal, İ. (2020). *Eleştirel düşünme becerilerine yönelik bir program geliştirme çalışması.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Paul, R., & Elder, L. (2019). *The miniature guide to critical thinking concepts and tools*. Rowman & Littlefield.

Retnawati, H., Djidu, H., Kartianom, A., & Anazifa, R. D. (2018). Teachers' knowledge about higher-order thinking skills and its learning strategy. *Problems of Education in the 21st Century*, *76*(2), 215-230. https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=942236

Robertson, S. I. (2013). *Types of thinking*. (pp. 1-10). Routledge.

Rodgers, C. (2002). Defining reflection: Another look at John Dewey and reflective thinking. *Teachers College Record*, *104*(4), 842-866. https://doi.org/10.1111/1467-9620.00181

Runco, M. A., & Jaeger, G. J. (2012). The standard definition of creativity. *Creativity research journal*, *24*(1), 92-96.

Sarmaşık Kaya, G. (2018). *Etkili düşünme eğitimi programının dokuzuncu sınıf öğrencilerinin yaratıcı düşünme ve problem çözme becerilerine etkisinin incelenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Sayın, Z., & Erdem, M. (2020) . Bilgi işlemsel düşünme. İçinde, M. Erdem & F. Sarar (Ed.), *Dijital teknoloji aracılı düşünme öğretimi* (ss. 181-201). Ankara: Pegem Akademi.

Sung, E. (2019). Fostering computational thinking in technology and engineering education: An unplugged hands-on engineering design approach. *Technology & Engineering Teacher, 78(5)*, 8-13. Erişim Adresi: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/ https://academicworks.cuny.edu/ cgi/viewcontent.cgi?article=1857&context=ny_pubs

Türk Dil Kurumu (TDK) (2022). *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. https://sozluk.gov.tr/ Erişim Tarihi: 04.05.2024

Wing, J. M. (2006). Computational thinking. *Communications of the ACM*, *49*(3), 33-35. https://doi.org/10.1145/1118178.1118215

18. Bölüm

ÖĞRETİM TEKNOLOJİLERİNE HÂKİM OLMAK

Yılmaz Kara

"Eğer izin verirsek teknoloji, eğitim dünyasının her zamankinden daha uzağa ve daha hızlı uçmasını sağlayacak kanatlar hâline gelebilir."

Jenny Arledge

Giriş

Teknoloji denildiğinde pek çoğumuzun aklına cihazlar, kablolar ya da robotlar gelmektedir. Gerçekten de teknoloji yeni cihazların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Ancak teknoloji teriminin kapsamı cihazlarla sınırlı değildir. En genel anlamıyla pratik hedeflere ulaşmak için kavramsal bilginin özellikle bir ürün ortaya çıkaracak şekilde uygulanması **teknoloji** olarak tanımlanmaktadır. Teknolojinin neden olduğu gelişmeler pek çok alanı etkilediği gibi eğitim alanını da çok derinden etkilemiştir. Teknolojinin eğitim süreçlerinin düzenlenmesinde kullanılması **eğitim teknolojisi** kavramının doğmasına neden olmuştur. Öğrencilerin ve çalışanların kişisel bilgilerinin kayıt altında tutulması, ders programının oluşturulması ya da ilgili resmi yazışmaların yapılması için kullanılan teknoloji eğitim teknolojisi kapsamında değerlendirilmektedir. Teknolojinin belirli bir alana ait bilgilerin öğretilmesi, becerilerin geliştirilmesi ve tutumların kazandırılması için işe koşulması ise **öğretim teknolojisi** olarak nitelendirilmektedir. Bir başka ifade ile belirli bir derste belirlenen öğretim hedeflerine ulaşılması için geliştirilen ya da düzenleme yapılması olası olan teknolojik materyallerin öğretim süreçlerine dâhil edilerek öğretimin gerçekleştirilmesidir. Öğretim teknolojisi basit bir biçimde bir teknolojinin öğrenme ortamına getirilerek öğretim hedeflerine ulaşılmasına katkı sağlaması durumunu tanımlamamaktadır (Poszytek, 2024).

Tartışma/Uygulama Soruları

1. Öğretim süreçlerinde teknoloji kullanmak isteyen bir öğretmenin sahip olması gerekenler nelerdir?
2. Nitelikli bir eğitim yazılımında bulunması gereken özellikleri belirleyerek size göre en önemliden en önemsize doğru sıralayınız.
3. Öğrencilerin motivasyonunu arttırmak, eğlenerek öğrenmelerini ve becerilerini geliştirmek istediğiniz bir öğretim sürecinde hangi eğitim yazılımını kullanırsınız? Neden?
4. Öğretmeyi hedeflediğiniz bir konu seçerek öğretim süreçlerine teknoloji entegrasyonunu nasıl gerçekleştireceğinizi açıklayınız.
5. Öğretim teknolojilerini kullanırken karşılaşılabilecek sıkıntıları alınabilecek önlemler ile birlikte yazınız.

Önerilen Kitaplar

1. Mayer, R. E. (2014). *The Cambridge handbook of multimedia learning (Second edition.)*. Cambridge University Press.
2. İpek, İ. (2001). *Bilgisayarla Öğretim Tasarım, Geliştirme ve Yöntemler*. Ankara: Tıp Teknik.
3. Yalın, H. İ. (2020). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. Ankara: Nobel Yayınları.
4. Luckin, R. (Ed.). (2013). *Handbook of design in educational technology (1st edition)*. Routledge.
5. Anglin, G. J. (2011). *Instructional technology: past, present, and future (Third edition)*. Libraries Unlimited.

Kaynakça

Abrams, S. S., Chen, X. (June), & Downton, M. P. (2018). *Managing educational technology: school partnerships and technology integration*. Routledge.

Amrane-Cooper, L. (2023). *Online and distance education for a connected world*. UCL Press.

Anglin, G. J. (2011). *Instructional technology: past, present, and future (Third edition)*. Libraries Unlimited.

Carr-Chellman, A. A., & Rowland, G. (2017). *Issues in technology, learning, and instructional design: classic and contemporary dialogues*. Routledge, Taylor & Francis Group.

Furman, L. R. (2012). *Instructional technology tools: a professional development plan*. iUniverse, Inc.

Heit, J. (2021). *Teaching, Technology, and Building Trust: What I've Learned About How Artifical Intelligence Can Improve Student Writing*. In Transforming Digital Learning and Assessment (1st ed., pp. 191–204). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781003448334-10

Hollister, S. (2018). Buy an iPad, save a frog? Apple's AR app lets you dissect them. https://www.cnet.com/tech/mobile/apple-arkit-frog-dissection-ipad-app/

İpek, İ. (2001). *Bilgisayarla Öğretim Tasarım, Geliştirme ve Yöntemler*. Ankara: Tıp Teknik.

Luckin, R. (Ed.). (2013). *Handbook of design in educational technology (1st edition)*. Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203075227

Mayer, R. E. (2014). *The Cambridge handbook of multimedia learning (Second edition.)*. Cambridge University Press.

Mohamudally, N. (2018). *State of the art virtual reality and augmented reality knowhow*. IntechOpen.

Niess, M. (2017). *Technological pedagogical content knowledge (TPACK) framework for K-12 teacher preparation: emerging research and opportunities*. IGI Global, Information Science Reference an imprint of IGI Global.

Pathak, R., & Chaudhary, J. (2011). *Educational Technology (1st edition)*. Pearson India.

Poszytek, P. (2024). *Digital Transformation in Educational Organizations: Leadership, Innovation and Industry 4.0*. Taylor & Francis. https://doi.org/10.4324/9781003482246

Prodromou, T. (2019). *Augmented Reality in Educational Settings*. BRILL.

Roblyer, M. D., & Doering, A. H. (2010). *Integrating educational technology into teaching (Fifth edition)*. Allyn and Bacon.

Shareef, S. M., & Nithyanantham, V. (2022). *Teaching and Learning with Digital Tools and Software*. In Fundamentals of Educational Technology. Bentham Science Publishers. https://doi.org/10.2174/9789815039832122010007

Shohel, M. M. C. (2022). *E-Learning and Digital Education in the Twenty-First Century*. IntechOpen. https://doi.org/10.5772/intechopen.87797

Smaldino, S. E., Lowther, D. L., & Russell, J. D. (2012). *Instructional technology and media for learning (10th ed.)*. Pearson.

Spector, J. M. (Ed.). (2015). *The SAGE encyclopedia of educational technology*. SAGE Reference.

Tække, J., & Paulsen, M. (2021). *A New Perspective on Education in the Digital Age: Teaching, Media and Bildung*. Bloomsbury Publishing Plc. https://doi.org/10.5040/9781350175426

Thompson, P. (2017). *Foundations of Educational Technology*. Oklahoma State University.

Vidal, D., & Casey, M. (2014). *Vision: the first critical step in developing a strategy for educational technology*. Rowman & Littlefield.

Yalın, H. İ. (2020). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. Ankara: Nobel Yayınları.

19. Bölüm

ÖĞRETİMDE YAPAY ZEKÂDAN YARARLANMAK

Uğur Başarmak

"Yapay zekâ, geleceğe açılan önemli bir kapıdır. Kapıdan içeriye adım atabilmek büyük bir cesaret ister çünkü ardında bizi nasıl bir dünyanın beklediğini tam olarak bilemiyoruz."

Uğur Başarmak

Giriş

Henry Ford'un ifade ettiği gibi toplum sadece atları daha hızlı yapmanın yöntemlerini bulmakla sınırlı değildir. Bazen geleneksel normları aşarak yeni yaklaşımlar geliştirmek gerekir. Örneğin, atları daha hızlı yapmak yerine insanları daha hızlı taşıyacak otomobiller geliştirilmelidir. Bu prensip, teknolojide ve özellikle eğitim sektöründe hızlı gelişmelere öncülük etmiştir. Eğitimde teknoloji kullanımı, modern öğrenme ortamlarının şekillenmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Geleneksel sınıf ortamlarını dönüştürerek öğrencilere interaktif ve etkileşimli öğrenme deneyimleri sunmak, teknolojinin sağladığı birçok fırsattan sadece biridir. Teknoloji uygulamaları, öğrencilerin öğrenme süreçlerini kişiselleştirmelerine, derinlemesine keşfetmelerine ve iş birliğine dayalı çalışmalara katılmalarına olanak tanır. Sanal gerçeklikten artırılmış gerçekliğe, çevrim içi öğrenme platformlarından mobil uygulamalara kadar, teknolojinin eğitim alanındaki çeşitliliği, öğrencilerin öğrenme tarzlarına ve ihtiyaçlarına daha iyi uyum sağlama potansiyeline sahiptir. Günümüzde dijital çağın vazgeçilmez unsurlarından biri olan yapay zekâ da insanlığın hayatını derinlemesine değiştirecek ve gelecekteki gelişimlere yön verecek bir anahtar rol oynamaya başlamıştır. Hayatımızın hemen hemen her alanında kulla-

Önerilen Kitaplar

1. Nabiyev, V. ve Erümit, A. K. (2023). *Eğitimde Yapay Zekâ Kuramdan Uygulamaya* (4. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
2. Göksel, N., & Bozkurt, A. (2019). *Artificial Intelligence in Education: Current Insights and Future Perspectives*. IGI Global.

Kaynakça

Ahmad, S. F., Rahmat, M. K., Mubarik, M. S., Alam, M. M., & Hyder, S. I. (2021). Artificial intelligence and its role in education. *Sustainability*, 13(22), 1-11.

Alanoğlu, M. ve Karabatak, S. (2020). *Eğitimde yapay zekâ*. Eğitim Araştırmaları, 175-185.

Akdeniz, M. ve Özdinç, F. (2021). Eğitimde yapay zekâ konusunda Türkiye adresli çalışmaların incelenmesi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 912-932.

Anjana, C. M. (2023). A study of artificial ıntelligence in education. *Global Journal of Computer Science and Technology*, 23(D2), 55-56.

Arslan, K. (2020). Eğitimde yapay zekâ ve uygulamaları. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(1), 71-88.

Barış, U. (2023). Üniversitelerde yapay zekânın kullanım alanları: potansiyel yararları ve olası zorluklar. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 19(2), 224-236.

Benko, A., & Lányi, C. S. (2009). *History of artificial intelligence*. In Encyclopedia of Information Science and Technology, Second Edition (pp. 1759-1762). IGI global.

Bostancı, M. ve Aksüt, E. (2023). Dijital iletişimi anlamak-4. İçinde, Y. Adıgüzel ve M. Bostancı (Ed.), *Haber üretiminde yapay zekâ uygulamaları ve dezenformasyon: ChatGPT ve bard örneği* (*59-71*). Palet Yayınları.

Bozkurt, A. (2023). ChatGPT, üretken yapay zeka ve algoritmik paradigma değişikliği. *Alanyazın*, 4(1), 63-72.

Buchanan, B. G. (2005). A (very) brief history of artificial intelligence. *Ai Magazine*, 26(4), 53-53.

Chen, L., Chen, P., & Lin, Z. (2020). Artificial intelligence in education: A review. *Ieee Access*, 8, 75264-75278.

Coşkun, F. ve Gülleroğlu, H. D. (2021). Yapay zekânın tarih içindeki gelişimi ve eğitimde kullanılması. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 54(3), 947-966.

Çam, M. B., Çelik, N. C., Güntepe, E. T. ve Durukan, Ü. G. (2021). Öğretmen adaylarının yapay zekâ teknolojileri ile ilgili farkındalıklarının belirlenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(48), 263-285.

Derneği, T. B. ve Grubu, T. A. E. (2023). Yapay zeka araçlarının eğitimde kullanılmasına ilişkin durum raporu ve öneriler. *TBD Akademi*, 1-6.

Fitria, T. N. (2021, December). Artificial intelligence (AI) in education: Using AI tools for teaching and learning process. *In Prosiding Seminar Nasional & Call for Paper STIE AAS* (pp. 134-147).

Gezici, H. S. (2021). *yapay zekâ. kurumsal bilgi yönetimi teknolojik eğilimler*, Eğitim Yayınevi, Konya, 79-99.

Gürel, E. ve Tat, M. (2010). çoklu zekâ kuramı: tekli zekâ anlayışından çoklu zekâ yaklaşımına. *Journal of International Social Research*, 3(11).

Güzey, C., Çakır, O., Athar, M. H. ve Yurdaöz, E. (2023). Eğitimde yapay zekâ üzerine gerçekleştirilmiş araştırmalardaki eğilimlerin incelenmesi. *Bilgi ve İletişim Teknolojileri Dergisi*, 5(1), 67-78.

Hussain, M. I., Shamim, M., Ravi Sankar, A. V., Kumar, M., Samanta, K., & Sakhare, D. T. (2022). The effect of the Artificial Intelligence on learning quality & practices in higher education. *Journal of Positive School Psychology*, 1002-1009.

İşler, B. ve Kılıç, M. (2021). Eğitimde yapay zekâ kullanımı ve gelişimi. *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 5(1), 1-11.

Köroglu, Y. (2017). *Yapay zekânın teorik ve pratik sınırları*. Bogaziçi Üniversitesi Yayınevi, 1-10.

Mijwel, M. M. (2015). History of artificial intelligence. Computer Science, 1-5.

Osetskyi, V., Vitrenko, A., Tatomyr, I., Bilan, S., & Hirnyk, Y. (2020). Artificial intelligence application in educatıon: Financial implications and prospects. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, 2(33), 574-584. doi:10.18371/fcaptp.v2i33.207246

Öztemel, E. (2020). *Yapay zeka ve insanlığın geleceği*. M. Şeker, Y. Bulduklu, C. Korkut, & M. Doğrul (Eds), Bilişim teknolojileri ve iletişim: Birey ve toplum güvenliği içinde (ss. 75–91). Türkiye Bilimler Akademisi.

Pedro, F., Subosa, M., Rivas, A., & Valverde, P. (2019). Artificial intelligence in education: Challenges and opportunities for sustainable development. Paris: UNESCO.

Pirim, A. G. H. (2006). Yapay zeka. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 1(1), 81-93.

Roser, M. (2024). The brief history of artificial intelligence: the world has changed fast—what might be next?. Our world in data.

Singil, N. (2022). Yapay Zekâ ve İnsan Hakları. *Public and Private International Law Bulletin*, 42(1), 121-158.

Su, J., & Yang, W. (2022). Artificial intelligence in early childhood education: A scoping review. *Computers and Education: Artificial Intelligence*, 3, 100049.

Taşçı, G. ve Çelebi, M. (2020). Eğitimde yeni bir paradigma: Yükseköğretimde yapay zekâ. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(29), 2346-2370. DOI: 10.26466/opus.747634

Uzun, Y., Tümtürk, A. Y., ve Öztürk, H. (2021). Günümüzde ve gelecekte eğitim alanında kullanılan yapay zeka. *In 1st International Conference on Applied Engineering and Natural Sciences* (pp. 1-3).

Williamson, B. & Eynon, R. (2020). Historical threads, missing links, and future directions in AI in education. Learning, *Media and Technology*, 45(3), 223-235.

Yılmaz, A. (2017). *Yapay zekâ*. İstanbul: Kodlab.

20. Bölüm

İYİ BİR KONUŞMACI VE YAZAR OLMAK

Remzi Can

Giriş

Eğitim, toplumu geleceğe taşıyan, bireyleri içinde yaşadığı toplumun bir parçası hâline getiren sistemin bütünüdür. İletişimin sağlıklı bir şekilde yürümesi bütün alanlarda olduğu gibi eğitim öğretim sürecinde de çok önemlidir. Sağlıklı yürümeyen iletişim süreci bireyde istenilen tutum ve davranışların oluşturulamaması ile sonuçlanır.

İletişimin hedefi, davranış ve tutum geliştirmektir. Bu amacı gerçekleştirmek için bireylerin etkili iletişim becerisine sahip olması gerekir (Altıntaş ve Çamur, 2013). Öğretmenlerin etkili iletişim becerilerine sahip olması, verilen eğitimin amacına ulaşabilmesi için en önemli gerekliliktir. Etkili iletişim, öğretmeni etkili yapan özellikler arasındadır.

Öğrencilerle iyi iletişim kuran öğretmenlerin derslerine ilgi fazladır. İyi bir iletişim kuramayan öğretmenlerin ise derslerine öğrenciler katılmak istemez ve devamsızlık yaparlar. Burada dikkati çeken nokta, öğretmen ile öğrenci arasında oluşturulan karşılıklı iletişimdir. Öğretmen ve öğrenci arasındaki iyi iletişim, öğrencinin eğitim öğretime yönelik motivasyonunu her anlamda destekler (Demirel ve Ün, 1987).

Güzel konuşmak ve yazmak, toplumumuz tarafından geçmişten bu güne sürekli en önemli meziyetler arasında gösterilmiş ve güzel konuşanlara ve yazanlara karşı ayrı bir saygı ve sevgi duyulmuştur. Çocuklarımıza her yönüyle model olmasını beklediğimiz öğretmenlerin de bu beceriler hususunda yeterli olmaları gerekir.

Kaynakça

Akkaya, A. (2012). Öğretmen adaylarının konuşma sorunlarına ilişkin görüşleri., *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (20), 405-420.

Altıntaş, E. ve Çamur, D. (2013). *Sözsüz iletişim: beden dili*. Mentis Yayıncılık: Ankara.

Bandura, A. (1986). Social foundations of thought and action: A social cognitive theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Beattie, A. (2007). Exploring the value of dialogue in improving boys' writing. *Changing English*, 14(2), 161-174.

Collier, S., Scheld, S., Barnard, I., & Stallcup, J. (2015). The negotiation and development of writing teacher identities in elementary education. *Teaching/Writing: The Journal of Writing Teacher Education*, *4*(2), 90-112.

Cremin, T., & Locke, T. (2017). *Writer identity and the teaching and learning of writing*. New York, NY: Routledge.

DeFauw, D. (2016). Fourth grade students' perceptions of their teacher as a writer. *Michigan Reading Journal*, 48 (3). 7-16.

Demirel, Ö. (2003). *Türkçe ve sınıf öğretmenleri için Türkçe öğretimi*. PegemA Yayıncılık: Ankara.

Demirel, Ö., Ün, K. (1987). *Eğitim terimleri sözlüğü*. Şafak Yayınları: Ankara.

Deniz, K. (2007). İlköğretim İkinci Kademede Konuşma ve Dinleme Yoluyla Öğrencileri İkna Üzerine Bir Araştırma. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Dix, S. M. (2016). Teaching writing: A multilayered participatory scaffolding practice. *Literacy*, 50(1), 23-31.

Domaille, K. & Edwards, J. (2006). Partnerships for learning: Extending knowledge and understanding of creative writing processes in the ITT year. *English in Education*, 40(2): 71-84.

Frager, A. M. (1994). Teaching, writing, and identity. *Language Arts*, 71(4), 274-278.

Gallavan, N. P., Bowles, F. A. & Young, C. T. (2007). Learning to write and writing to learn: ınsights from teacher candidates. *Action in Teacher Education*, 29 (2), 61-69.

Gannon, S. & Davies, C. (2007). For love of the word: English teaching, affect and writing. *Changing English*, 14(1), 87-98.

Gennrich, T. & Janks H., (2013). Teachers' literate identities. In K. hâll, T. Cremin, B. Comber, and L. Moll (eds.) *International handbook of research on children's literacy, learning and culture*. (456-468). Oxford: Wiley Blackwell.

Gilbert, J., & Graham, S. (2010). Teaching writing to elementary students in grades 4-6: A national survey. *The Elementary School Journal*, 110(4), 494-517.

Gillespie, T. (1985). Becoming your own expert. *The Quarterly*, Retrieved from https://www.nwp.org/cs/public/print/resource/1708. adresinden 24.05.2024 tarihinde alınmıştır.

Graham, S. (2008). Effective writing instruction for all students. Wisconsin Rapids, *Renaissance Learning*.

Graham, S., Harris, K.R., Fink, B., & MacArthur, C.A. (2001). Teacher efficacy in writing: A construct validation with primary grade teachers. *Scientific Studies of Reading*, 5(2), 177-202.

Graves, D. H. (1990). *Discover your own literacy*. Portsmouth, NH: Heinemann.

Güçlü, N. (1998). Sınıfta etkili öğrenci-öğretmen iletişiminin kurulması . *G.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*,18 (2), 61-64.

Hansen, J. (1985). Teachers share their writing. *The Reading Teacher*, 38(2): 836-840.

Holland, D., Lachicotte Jr., Skinner, D. & Cain, C. (2003). *Identity and agency in cultural worlds*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Hsu, C. (2009). Writing partnerships. *Reading Teacher*, 63(2), 153-158.

Kaplan, K., Ercan, E., Yiğit, M. (2017). Türkçe öğreticilerinin yazma alışkanlığına ilişkin görüşleri. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 6, (14), 107-129.

Kaufman, D. K. (2009). A teacher educator writes and shares. *Journal of Teacher Education*, *60*(3), 338-350.

Kaya, Ö. ve Bozkurt, B. Ü. (2019). Türkçe öğretmenlerinin konuşma becerisi yeterliklerine ilişkin bir durum çalışması. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 8(3), 670-691.

Mathers, B. G., Benson, S.K. & Newton, E. (2006). The teacher said my story was excellent: Preservice teachers reflect on the role of the "external" in writing. *Journal of Adolescent and Adult Literacy*, 50 (4). 290-297.

McKinney, M. & Giorgis, C. (2009). Narrating and performing identity: literacy specialists' writing identities. *Journal of Literacy Research*, (41), 104-149.

Murray, D. M. (2003). *A writer teaches writing revised.* Belmont, CA: Wadsworth Publishing.

Oğuz, A. (2009). Öğretmen adaylarının sözlü ve yazılı anlatım becerilerine ilişkin özyeterlik algıları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(30), 18-42.

Pajares, F., & Johnson, M. J. (1994). Confidence and competence in writing: The role of writing self-efficacy, outcome expectancy, and apprehension. *Research in the Teaching of English*, 28, 313-331.

Pritchard, R., & Honeycutt, R.L. (2007). Best practices for implementing a process approach to teaching writing. In S. Graham, C.A. MacArthur & J. Fitzgerald (Eds.), *Best practices in writing instruction* (*28-49*). New York: Guilford Press.

Street, C., & Stang, K. K. (2009). In what ways do teacher education courses change teachers' self confidence as writers? *Teacher Education Quarterly*, 36(3), 75-94.

Tschannen-Moran, M., Woolfolk Hoy A., & Hoy W. K. (1998). Teacher efficacy: Its meaning and measure. *Review of Educational Research*, 68(2), 202-248.

Tuncay, H. (2005). *Konuşmak yürek ister*. Hacettepe-Taş Yay: Ankara.

Uçgun, D. (2007) *Türkçe Öğretmenliği Mesleğinde Konuşma Becerisinin Önemi*, Âşık Paşa ve Türkçe Bilgi Şöleni, Kırşehir.

Ünal Topçuoğlu, F. ve Degeç, H. (2012). Öğretmen Görüşlerine göre Konuşma Eğitiminde Karşılaşılan Sorunlar, *International Journal of Social Science*, 5 (7), 735-750.

Yalçın, A. (2002). *Türkçe öğretim yöntemleri, yeni bir yaklaşım*. Akçağ Yayınları: Ankara.

Yalçın, A. (2006). *Türkçe öğretim yöntemleri, yeni yaklaşımlar*. Akçağ Yayınları: Ankara.

Yeo, M. (2007). New literacies, alternative texts: teachers' conceptualisations of composition and literacy. *English Teaching: Practice and Critique*, 6 (1): 113-131.

21. Bölüm

YABANCI DİL BİLMEK

Mustafa Kurt - Başak Timur Demiral

"Dilimin sınırları, dünyamın sınırlarıdır."

Ludwig Wittgenstein

Giriş

Günümüzde, eğitim sistemleri ve öğretmenlik mesleği, küresel ölçekte entegre olan dünya düzeninin ortaya çıkardığı zorluklar ve fırsatlar karşısında sürekli bir dönüşüm içerisindedir. Bilgiye erişimin ve yayılım hızının kolaylaşması ve artması, teknolojinin hızla gelişmesiyle birlikte, eğitim alanında önemli bir değişim ve dönüşüm yaşanmaktadır. Bu değişimler, öğrencilerin yabancı dil öğreniminde karşılaştığı zorlukları ve fırsatları yeniden şekillendirmekte aynı zamanda öğretmenlerin bu sürece katkıda bulunma biçimlerini de dönüştürmektedir. Türkiye'nin coğrafi konumu ve kültürel çeşitliliği, bu konuyu daha da önemli hâle getirirken eğitim politikaları ve öğretmen yetiştirme programları üzerindeki etkileri sorgulamayı zorunlu kılmaktadır.

Türkiye'nin eğitim sistemi, son yıllarda hızlı bir gelişim sürecine girmiştir. OECD'nin (2023) Türkiye'de erişim ve kalite için eğitim reformlarının değerlendirilmesi (Taking stock of education reforms for access and quality in Türkiye) gibi çalışmalarda, son 20 yılda Türkiye'deki eğitimin değişim ve dönüşümünü kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. OECD'nin belirttiği gibi eğitime erişim, fırsat eşitliği bağlamında kritik bir öneme sahiptir. Bu sebeple farklı yaş gruplarındaki eğitime erişim oranları, uluslararası düzeyde fırsat eşitliğini değerlendirmek ve ülkeler arasında karşılaştırmalar yapmak için önemli bir ölçüt olarak kullanılmaktadır (OECD, 2022a).

Kaynakça

Ataç, E. (2017). Türkiye'de eğitim eşitsizliğini okumak: İstatistikler ve coğrafi dağılımlar. *Eğitim ve Bilim*, *42*(192).

Aydın, R., Canavar, O., & Akkın, A. (2018). Öğretmenlerin, öğretmenlik mesleği ve öğretmenliğin toplumsal statüsüne ilişkin görüşlerinin belirlenmesi. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, *7*(21), 965-990.

Bakırcı, H., Liçen, M. B., & Demiral, U. (2024). Matematik öğretmenlerinin öğretmenlik meslek kanunu hakkındaki görüşleri. *Journal of Computer and Education Research*, *12*(23), 241-264. https://doi.org/10.18009/jcer.1422561

Bergut, M., & Atmaca, T. (2024). Göçmen öğrencilerin yoğun olduğu okullarda okul ve sınıf yönetiminde karşılaşılan durumlar. *Trakya Eğitim Dergisi, 14*(1), 121-147. https://doi.org/10.24315/tred.1332347

Cone, L., Brøgger, K., Berghmans, M., Decuypere, M., Förschler, A., Grimaldi, E., ... & Vanermen, L. (2022). Pandemic acceleration: Covid-19 and the emergency digitalization of European education. *European Educational Research Journal*, *21*(5), 845-868.

Çalışkan, G. (2023). Dil öğretiminde dijital eğitim materyalleri: Kitap ve oyun. *Rumeli'de Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö13), 112-126.

Çelebi, M. D. (2006). Türkiye'de anadili eğitimi ve yabancı dil öğretimi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1*(21), 285-307.

Çelikten, M., Şanal, M., ve Yeni, Y. (2005). Öğretmenlik mesleği ve özellikleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19*(2), 207-237.

Çiftçi, Acar, Y. (2015). *Çokkültürlü eğitim bağlamında öğretmenlerin kültürel yeterliklerine ilişkin algıları*. Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Doğan, İ. (1996). *Sosyoloji, kavramlar ve sorunlar*. Sistem Yayıncılık.

EARGED (2008*). İlköğretim okullarında görev yapan Türkçe öğretmenlerinin hizmet içi eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi*. MEB Kaynaklar Dizisi, Ankara.

Facer, K., & Selwyn, N. (2021). *Digital technology and the futures of education –towards 'non-stupid' optimism*. UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000377071

Kai, H., & Zimmer, R. (2016). Does investing in school capital infrastructure improve student achievement? *Economics of Education Review, 53*, 155-158. https://doi.org/10.1016/j.econedurev.2016.05.007

Kerimoğlu, E., & Deniz, L. (2020). Öğretmen adaylarının yabancı dil öğrenme amaçları ve yeterliliklerine yönelik düşünceleri: Marmara Üniversitesi örneği. *International Journal of Languages' Education and Teaching, 8*(2), 361-378. https://doi.org/10.29228/ijlet.42702

MEB, (2020). Bakan Selçuk, koronavirüse karşı eğitim alanında alınan tedbirleri açıkladı. https://www.meb.gov.tr/bakan-selcuk-koronaviruse-karsi-egitim-alanindaalinan-tedbirleriacikladi/haber/2049. adresinden 01.06.2024 tarihinde erişilmiştir.

MEB (2021a). *Türkiye'de eğitimin 20 yılı (2000-2019)*. MEB Yayınları. https://www.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_11/22093410_Turkiyede_Egitimin_20_Yili.pdf adresinden erişildi.

Millî Eğitim Bakanlığı. (2024). *Öğretmenlik meslek kanunu.* https://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2024_02/09112524_ogretmenlikmeslekkanunu.pdf

OECD. (2022a). *Education at a Glance*. OECD. Stat. https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=EAG_AL_26092022

OECD (2022b). *How learning continued during the COVID-19 pandemic: Global lessons from initiatives to support learners and teachers*. OECD Publishing. https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/bbeca162-en.pdf?expires=1686871691&id=id&accname=guest&checksum=702BD1DC6CD6187A05E59A3C CD91AE47 adresinden erişildi

OECD. (2023). *Taking stock of education reforms for access and quality in Türkiye*. OECD Education Policy Perspectives, No. 68. OECD Publishing, Paris. https://doi.org/10.1787/5ea7657e-en

Özer, M. (2022). *The universalization of education in Türkiye and new orientations.* TRT World Research Center.

Özer, M. (2023a). *Türkiye'de eğitimin geleceği: Eşit, kapsayıcı ve kaliteli*. VakıfBank Kültür Yayınları

Özer, M. (2023b). Türkiye'de eğitim sisteminde son 20 yılda gerçekleştirilen dönüşümün son OECD raporuna dayalı bir değerlendirmesi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 13*(2), 148-163. https://doi.org/10.5961/higheredusci.1315684

Özer, H., & Suna, H. E. (2023). The professional development of teachers in Türkiye: First-year outputs of the new approach by the Ministry of National Education. *Kastamonu Education Journal, 31*(2), 319-330.

Resmî Gazete. (2022). *Öğretmenlik meslek kanunu.* https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/02/20220214-1.htm

Sachs, J. (2016). Teacher professionalism: Why are we still talking about it?. *Teachers and teaching, 22*(4), 413-425. https://doi.org/10.1080/13540602.2015.1082732

Sadiku, L. M. (2015). The importance of four skills reading, speaking, writing, listening in a lesson hour. *European Journal of Language and Literature, 1*(1), 29-31.

Sünbül, A. M. (2001). *Bir meslek olarak öğretmenlik. Öğretmenlik mesleğine giriş.* (Edit: Ö. Demirel-Z. Kaya) Ankara: Pegem Yayıncılık.

Şahin, Ç., & Girgin, D. (2018). Öğretmenlik mesleğini özendirici teknikler geliştirme. Mustafa Ergün, Behçet Oral ve Taha Yazar (Ed.). *Öğretmen yetiştirme sistemimiz* içinde (s. 485-512). Ankara, Pegem Akademi.

TBMM. (2022). *Öğretmenlik Meslek Kanunu Teklifi*, Ankara: Millî Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Komisyonu Raporu (2/4056). Türkiye Büyük Millet Meclisi. https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem27/yil01/ss302.pdf

UNESCO (2008). *The ILO–UNESCO recommendation concerning the status of teachers (1966); and the UNESCO recommendations concerning the status of higher education teaching personnel (1997), with a users' handbook*. unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000160495/PDF/160495eng.pdf.multi

URL-1 (2024). *Öğretmen akademileri.* https://www.ua.gov.tr/programlar/firsatlar/ogretmen-akademileri/ adresinden 16.06.2024 tarihinde erişilmiştir.

URL-2. (1973). *1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu.* https://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_11/08144011_KANUN.pdf adresinden 30.05.2024 tarihinde erişilmiştir.

URL-3. (2022). *Öğretmenlik meslek kanunuyla 60 yıllık özlem son erdi.* https://www.meb.gov.tr/ogretmenlik-meslek-kanunuyla-60-yillik-ozlem-sona-erdi/haber/25182/tr. adresinden 02.05.2024 tarihinde erişilmiştir.

Ünlü, İ. ve Örten, H. (2013). Öğretmen adaylarının çokkültürlülük ve çokkültürlü eğitime yönelik algılarının incelenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 21*, 287-302.

YÖK (2007). *Öğretmen yetiştirme ve eğitim fakülteleri*. https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/egitim_ogretim_dairesi/Ogretmen-Yetistirme/2.pdf

YÖK (2018). *Yeni öğretmen yetiştirme lisans programları*. https://www.yok.gov.tr/kurumsal/idari-birimler/egitim-ogretim-dairesi/yeni-ogretmen-yetistirme-lisans-programlari. adresinden 05.06.2024 tarihinde erişilmiştir.

22. Bölüm

ARAŞTIRMACI OLMAK

Ümit Demiral

"Başarısızlıklarımızın doğasıyla yüzleşecek ve üzerinde çalışacak kadar kendimize güvenirsek iyileştirmek mümkündür."

Lawrance Stenhouse

Giriş

Teknolojik gelişmelerin çok hızlı olduğu ve uluslararası pazarlara açılım ile küreselleşmenin yoğun olarak hissedildiği günümüz dünyasında bu hıza ayak uydurabilen 21. yüzyıl becerilerine sahip insanlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu niteliklere sahip olan dünya vatandaşları yaşadıkları topluma ve dünyaya hızlı bir biçimde entegre olurken bu becerilere sahip olmayan dünya vatandaşları arasında ise endişe, stres, dışlanma, mutsuzluk ve gelecek kaygısı yoğun biçimde yaşanabilmektedir (Adıgüzel ve Erdoğan, 2014). Bu olumsuz durumla karşı karşıya kalmamak için bireylerin kendi kariyer seçimi bilincine daha fazla sahip olmaları gerekmektedir. Kariyer seçimi, ergenlik döneminde alınan en önemli kararlardan biridir (Jemini-Gashi ve Berxulli, 2017). Yapılan araştırmalara göre, kariyer seçiminin gelişiminde çeşitli faktörler etkili olmaktadır. İnsanın kariyer seçimi bilincine sahip olması için kendi potansiyelinin ve kişilik özelliklerinin farkında olması gerekmektedir. Literatürde kişilik özellikleriyle ilgili pek çok sınıflandırmanın yapıldığı görülmektedir.

Holland (1997), kariyer seçimlerine kişiliğin bir yansıması olarak bakılabileceği sonucuna varmıştır. Ona göre, bir kariyer seçimi kişilik tipini içeriyorsa başarılıdır çünkü kariyer yoluyla bireyler kişiliklerini tam olarak ifade ederler. Kişilikle ilgili olarak Holland, altı tip tanımlamıştır. Bunlar; (1) gerçekçi, (2) araştırmacı, (3) sanatsal, (4) sosyal, (5) girişimci ve (6) geleneksel. Kitabın bu bölümünün konusu olarak ele alınan araştırmacı kişilik tipine sahip kişiler karşı karşıya kaldık-

Tartışma/Uygulama Soruları

1. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan ve hâlen yürürlükte olan öğretmenlik mesleği genel yeterliklerinin araştırmacı öğretmen yeterliklerini kapsaması açısından yeterli olup olmadığını tartışınız.
2. Alanınızda görev yapan bir öğretmen olduğunuzu varsayalım. Araştırmacı bir kimliğe sahip öğretmen olarak kendinize alanınızla ilgili bir araştırma konusu bulunuz. Araştırmacı öğretmen yaklaşımına uygun olarak bu araştırmanızı nasıl yürütürsünüz? Açıklayınız.

Önerilen Kitaplar

1. Kırkgöz, Y. Ve Yaşar, M. (2020). *Araştırmacı öğretmen: Daha iyiye yolculuk*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.
2. Erdem, A. R. (2018). *"Araştırmacı öğretmen" eğitimi modeli (AÖEM)*. Eğiten Kitap Yayıncılık: Ankara.
3. Barzun, J., & Graff, H. F. (2001). *Modern araştırmacı*. Çeviri: Fatoş Dilber. (10.Basım) Ankara: TÜBİTAK Yayınları.
4. Karakütük, K. (2002). *Öğretim üyesi ve bilim insanı yetiştirme. Lisansüstü öğretimin planlaması.* Ankara: Anı Yayıncılık.
5. Batuhan, H. (1999). *Bilim ve şarlatanlık.* (Beşinci Baskı). İstanbul: Bulut Yayınları.

Kaynakça

Ada, Ş., & Ünal, S. (2007). Eğitim bilimine giriş. *Ankara: Pegem A Yayıncılık.*

Adıgüzel, O., & Erdoğan, A. (2014). Anne Roe ve Holland'ın kişilik kuramları ile Shein'in kariyer değerlerinin içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmesi. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, *6*(3).

Akhan, N. E., & Demirezen, S. (2020). Sosyal bilgiler öğretmen adayları için farklı bir deneyim: Araştırmacı öğretmen modeli. *SDU International Journal of Educational Studies,* 7(1), 1-15. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1054380

Al-Ghadouni, A. B. M. (2023). A proposed model for action research skills for teachers. *Migration Letters*, *20*(S9), 1316-1323.

Auger, W., & Wideman, R. (2000). Using action research to open the door to lifelong professional learning. *Education*. *121*(1), 120-127.

Bakhshi, T., & Golshan, M. (2016). Researcher-teacher and engaging in teacher action research. *International Journal of Educational Studies*, *3*(3), 87-91.

Baş, F. (2017). Matematik öğretmenlerinin eğitim araştırmalarını takip etme durumları ve araştırmalara yönelik tutumları: Türkiye örneği. *Eğitim ve Bilim, 42*, 249-267. http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/6533/2556

Bissex, G. (1986). On becoming teacher experts: What's a teacher-researcher?. *Language Arts*, *63*(5), 482-484.

Bozkuş, K. (2018). The level of burnout experienced by teachers. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, *4*(1), 61-67.

Cain, T., & Milovic, S. (2010). Action research as a tool of professional development of advisers and teachers in Croatia. *European Journal of Teacher Education*, *33*(1), 19-30. https://doi.org/10.1080/02619760903457768

Can, E., & Baksi, O. (2014). Öğrencilerin sınıf içi tutum ve davranışlarının öğretmenlerin sınıf yönetimi başarısına etkisi. *Asian Journal of Instruction (E-AJI)*, *2*(1 (ÖZEL)), 86-101.

Cardelle Elawar, M. (1993). The teacher as researcher in the classroom. *Action in Teacher Education, 15*(1), 49-57.

Cochran-Smith, M., & Lytle, S. L. (1990). Research on teaching and teacher research: The issues that divide. *Educational Researcher*, *19*(2), 2-10.

Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2000). *Research methods in education*. Routledge.

Curry, K. A., Mania-Singer, J., Harris, E. D., & Richardson, S. (2018). Teacher collaborative action research: the complexity of professional development in rural and alternative school environments. *Journal of school leadership*, *28*(2), 173-201.

Çepni, S., Küçük, M., & Bacanak, A. (2001, 7-8 Eylül). *Fen bilimleri eğitiminde araştırmacı öğretmen modelinin yeri*, Yeni Bin Yılın Başında Fen Bilimleri Eğitimi Sempozyumu, Maltepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi, İstanbul.

Çepni, S. ve Akdeniz, A. R. (1996). Fizik öğretmenlerinin yetiştirilmesinde yeni bir yaklaşım. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 12*, 221-226.

Darling-Hammond, L. (2000). How teacher education matters. *Journal of Teacher Education*, *51*(3), 166-173.

Demirbulak, D. (2011). Training English language student teachers to become teacher-researchers. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, *30*, 491-496.

Demirezen, S. ve Akhan, N. E. (2017). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin "araştırmacı öğretmen modeli" hakkındaki görüşleri. *E- Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi, 8*(3),16-33.

Dudley, J. (2005). *Research methods*. Boston: Pearson Education.

Ekinci, N., & Ekinci, C. E. (2022). Araştırmacı olarak öğretmenler: Araştırma yeterlikleri, engelleri, algıları ve araştırmadan bekledikleri yararlar. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (12), 477-498.

Ekiz, D. ve Yiğit, N. (2012). Öğretmen adaylarının eğitim araştırmalarının amaç ve çeşitleri hakkındaki görüşlerinin incelenmesi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 23*, 3-21.

Ercoşkun, M. H. (2019). Öğretmen adaylarının bilimsel araştırmaya yönelik tutumlarının incelenmesi. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama*, *10*(19), 87-105.

Erdem, A. R. (2018). *Araştırmacı öğretmen eğitimi modeli (AÖEM)*. Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.

Everton, T., Galton, M., & Pell, T. (2000). Teachers' perspectives on educational research: Knowledge and context. *Journal of Education for Teaching, 26*(2), 167-182.

Fagundes, T. B. (2016). Concepts of the teacher as researcher and reflective teacher: Perspectives about teachers' work. *Revista Brasileira de Educação, 21*(65), 281- 298.

Feierabend, T., & Eilks, I. (2011). Innovating science teaching by participatory action research--reflections from an interdisciplinary project of curriculum innovation on teaching about climate change. *Center for Educational Policy Studies Journal, 1*(1), 93-112.

Fueyo, V., & Koorland, M. A. (1997). Teacher as researcher: A synonym for professionalism. *Journal of Teacher Education, 48*(5), 336-344.

Holland, J. L. (1997). *Making vocational choices: A theory of vocational personality and work environments*. Psychological Assessment Resources, Inc., Florida.

Hong, C. E., & Lawrence, S. A. (2011). Action research in teacher education: Classroom inquiry, reflection, and data-driven decision making. *Journal of Inquiry and Action in Education, 4*(2), 1-17.

Jemini-Gashi, L., & Bërxulli, D. (2017). Personality types, career choice and career certainty among high school students. *International Journal of Teaching & Education, 1*, 25-35.

Korkmaz, Ö., Şahin, A. ve Yeşil, R. (2011). Bilimsel araştırmaya yönelik tutum ölçeği geçerlilik ve güvenirlik çalışması. *İlköğretim Online, 10*(3), 961-973.

Küçükoğlu, A., Taşgın, A., & Çelik, N. (2013). Öğretmen adaylarının bilimsel araştırma sürecine ilişkin görüşleri üzerine bir inceleme. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 173*(173), 11-24. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/200440

Manigbas, J. P., & Tejares, M. J. (2021). Improving student's academic performance in English 7: An Action research. *The Eduators' Link, 1*(11), 104-107.

Millî Eğitim Bakanlığı [MEB] (2017). *Öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri.* Ankara: Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü.

Millî Eğitim Bakanlığı [MEB] (2018). *Fen bilimleri dersi öğretim programı (İlkokul ve Ortaokul 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar).* https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812312311937-FEN%20B%C4%B0L%C4%B0MLER%C4%B0%20%C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%20PROGRAMI2018.pdf

Millî Eğitim Bakanlığı [MEB] (2023). Ulusal ve uluslararası proje hazırlama öğretmen rehber kitabı. https://ogmmateryal.eba.gov.tr/kitap/ulusal-ve-uluslararasi-proje-hazirlama/index.html

Mills, G. (2003). *Guide for the teacher researcher*. Upper Saddle River, NJ: Prentice hâll.

Morales, M. P. E. (2016). Participatory action research (PAR) cum action research (AR) in teacher professional development: A literature review. *International Journal of Research in Education and Science (IJRES), 2*(1), 156-165. https://doi.org/10.21890/ijres.01395

Mortimore, P. (2000). Does educational research matter?, *British Educational Research Journal, 26*(1), 5-24.

O'Connor, K. A., Greene, H. C., & Anderson, P. J. (2006). Action research: A tool for improving teacher quality and classroom practice. *Ontario Action Researcher, 9*(1).

Quayson, F. (2019). Understanding action research methodology as a strategy to reflect, design, implement, refine, and gather data to explore questions of professional interest. *Interdiscip. J. Adv. Res. Educ, 2*(1), 1-14.

Santa, C. M., & Santa, J. L. (1995). Teacher as researcher. *Journal of Reading Behavior, 27* (3), 439-451.

Sarı, M. (2006). Araştırmacı öğretmen: Öğretmenlerin bilimsel araştırmaya ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*. 6 (3): 847-887.

Stigler, J., & Hiebert, J. (1997). Understanding and improving classroom mathematics instruction: An overview of the TIMSS video study. In *ACER National Conference 1997* (pp. 52–65). Melbourne: ACER.

Thawinwong, C., & Sanrattana, W. (2022). Teachers and participatory action research for developing learning environments. *World Journal of Education*, *12*(3), 17-28.

Trotman, W. (2015). Researching the researchers: A case study of perceptions and reflections of teacherresearchers in a higher education context in Turkey. K. Dikilitaş, R. Smith ve W. Trotman (Ed.), *Teacher- researchers in action* (s. 419-429) içinde. England: IETEFL.

von Ahlefeld, H. (2017). *Developing an agenda for research and education in Wales. Global perspectives on education and skills*. OECD. https://oecdedutoday.com/developing-an-agenda-for-research-and-education-in-wales/.

Uzunöz, A., & Meydan, A. (2017). Coğrafya öğretmenlerinin bilimsel araştırma süreç becerileriyle ilgili inanç düzeyleri: Doğu Karadeniz örneği. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, *18*(3), 1053-1078. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1487285

Yıldırım, A., İlhan, N., Şekerci, A. R., & Sözbilir, M. (2014). Fen ve teknoloji öğretmenlerinin eğitim araştırmalarını takip etme, anlama ve uygulamalarda kullanma düzeyleri: Erzurum ve Erzincan örneği. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 22*(1), 81-100. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/209942

Yıldız, M., Makinist, İ., & Akıllı, C. (2017). Eğitimcilerin proje hazırlama ve yürütme süreçlerinde karşılaştıkları sorunların araştırılması-Elazığ ili örneği. *Millî Eğitim Dergisi*, *46*(216), 103-115.

YÖK (2007). *Öğretmen yetiştirme ve eğitim fakülteleri*. https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/egitim_ogretim_dairesi/Ogretmen-Yetistirme/2.pdf

YÖK (2018). *Yeni öğretmen yetiştirme lisans programları*. https://www.yok.gov.tr/kurumsal/idari-birimler/egitim-ogretim-dairesi/yeni-ogretmen-yetistirme-lisans-programlari.

Zheng, H., & Huan, T. (2022). EFL teachers' motivational complexity and dynamics during collaborative action research. *Frontiers in Psychology*, *13*, 957476.

23. Bölüm

İYİ BİR KİTAP REHBERİ VE OKUR OLMAK

Pakize Urfalı Dadandı

Giriş

İyi bir öğretmen kimdir? Eğitimciler, psikologlar, filozoflar, yazarlar, ebeveynler ve öğrenciler bu soruya onlarca farklı cevap vermişlerdir. Bazılarına göre öğrencileri aydınlatan uzman biri, bazılarına göre bir bilge, büyük bir yol gösterici ve bazılarına göre de öğrencinin yanındaki rehberdir (Hoy, 2015). Bu cevaplar özellikle içinde bulunulan çağın hâkim eğitim anlayışına göre değişmektedir. 21. yüzyılda öğretmenlere verilen görev daha çok rehber olmaları yönündedir. Bu hem öğrenci merkezli eğitim anlayışının bir yansıması hem de çağın ihtiyaçlarına göre birey yetiştirme gerekliliğinin bir sonucudur. Buna bağlı olarak 21. yüzyıl okullarından beklenen bireylerin çok yönlü gelişmesidir. Bu yeterlikler yaratıcılıktan, eleştirel düşünmeye, çoklu okuryazarlıktan girişimciliğe kadar uzanmaktadır. Bunlar arasında ise özellikle bir beceri lokomotif rolündedir: Öğrenmeyi öğrenme. Öğrenmeyi öğrenme, bireyin sahip olduğu bilgi ve birikimi yeni durumlarda kullanarak ihtiyaç duyduğu yeni bilgilere ulaşabilme (Meydan, 2010) becerisini ifade eder. Bu beceri bireyin yaşamı boyunca ihtiyaç duyduğu alanları bilmesini ve bu konuda öğrenme çabası içinde olmasını, gerektiğinde rehberlik desteği almasını sağlar. Öğrenmeyi öğrenen bir birey yaşamı boyunca sürekli bir şeyler öğrenir ve kendini geliştirir. Bu becerinin gelişmesi ise özellikle bir dil becerisi olan okumayla oldukça ilgilidir. Nitekim günümüz bireyleri bilgiye en kısa yoldan okuma yoluyla uluşmaktadır (Ungan, 2008). Bu yüzden etkili ve nitelikli bir öğretmen öğrencilerinin iyi bir okuyucu olmasını sağlamalı ve bunu yapabilmek için de bir rehber olarak öncelikle okumaya yönelik bilgi ve becerilerini geliştirmiş olmalıdır.

Kaynakça

Arıcı, A. F. (2005). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin okuma durumları (Doktora tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Arıcı, A. F. (2018). *Okuma eğitimi* (Genişletilmiş 4. baskı). Ankara: Pegem

Blachowicz, C. & Ogle, D. (2008). *Reading comprehension: Strategies for independent learners* (2nd ed.). New York: The Guilford Press.

Clarke, P. J., Truelove, E., Hulme, C. & Snowling, M. J. (2014). *Developing reading comprehension.* Chishester: Willey- Blackwell.

Çelikten, M., Şanal, M. & Yeni, Y. (2005). Öğretmenlik mesleği ve özellikleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19*(2), 207-237.

Duke, N. K. & Pearson, P. D. (2002). Effective practices for developing reading comprehension. In A.E. Farstrup & S. J. Samuels (Eds.), *What research has to say about reading instruction* (pp. 205 242). Newark, DE: International Reading Association.

Hock, M. F., Brasseur, I. F., Deshler, D. D., Catts, H. W., Marquis, J. G., Mark, C. A. & Stribling, J. W. (2009). What Is the reading component skill profile of adolescent struggling readers in urban schools? *Learning Disability Quarterly, 32*(1), 21-38.

Hoy, A. W. (2015). *Eğitim psikolojisi* (D. Özen, Çev.). İstanbul: Kaknüs.

İlter, İ. & Izgar, G. (2022). Öğretmen adaylarının iyi öğretmen özellikleri hakkındaki farkındalıkları. *Millî Eğitim Dergisi, 51*(236), 3537-3562.

Karakullukcu, N. & Çelik, Y. (2020). İlkokul öğrencilerine kitap okuma alışkanlığı kazandırmada sınıf öğretmenlerinin rolü. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 11*(2), 1-14.

Kesebir Toktar, E. (2012) Edirne ili merkez ilçesinde bulunan ilköğretim 1. kademe öğrencilerinin okuma alışkanlıkları ve kütüphane kullanımları (Yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Korat, O. & Schiff, R. (2005). Do children who read more books know "what is good writing" better than children who read less? A comparison between grade levels and SES groups. *Journal of Literacy Research, 37*(3), 289-324.

Krstić, K., Šoškić, A., Ković, V. & Holmqvist, K. (2018). All good readers are the same, but every low-skilled reader is different: an eye-tracking study using PISA data. *European Journal of Psychology of Education, 33*, 521-541.

Lau, K. L. & Chan, D. W. (2003). Reading strategy use and motivation among Chinese good and poor readers in Hong Kong. *Journal of Research in Reading, 26*(2), 177-190.

Meydan, A. (2010). Öğrenmeyi öğrenme stratejilerinin öğrencilerin dördüncü sınıf "yaşadığımız yer" ünitesini öğrenmelerine ve kalıcılığa etkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23*, 149-157.

Özkan, M. & Arslantaş, H. İ. (2013). Etkili öğretmen özellikleri üzerine sıralama yöntemiyle bir ölçekleme çalışması. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15*(1), 311-330.

Pierangelo, R. & Giuliani, G. (2008). *Teaching students with learning disabilities: a step-by-step guide for educators*. Corwin Press: U.S.A.

Ross, C. S. (2000) Making choices. *The Acquisitions Librarian, 13*(25), 5-21.

Şahin, Y. (2011). *Okuma eğitimi*. Konya: Eğitim Akademi.

Tarchi, C. (2017). Comprehending and recalling from text: The role of motivational and cognitive factors. *Issues in Educational Research, 27*(3), 600-619.

Tosunoğlu, M. (2002). Türkçe öğretiminde okuma alışkanlığı ve çocukların okuma eğilimleri. *Türk Dili, 2*(609), 547–563.

Ungan, S. (2008). Okuma alışkanlığımızın kültürel altyapısı. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7*(1), 218-228.

Uslu, T. & Ağırkan, K. (2017). Öğretmenlik mesleği. İçinde Ed. Mücahit Kağan & Sinan Yalçın, *Eğitim Bilimine Giriş* içinde (ss. 251-265). Ankara: Pegem.

Üstüne, M., Abdürrezzak, S., & Yıldızbaş, Y. V. (2021). Öğretmenlerin ideal öğretmen özelliklerine ilişkin görüşleri. *Millî Eğitim Dergisi, 50*(229), 567-585.

24. Bölüm

MENTÖRLÜK

Merve Turpçu

Giriş

Bir örgüte yeni dâhil olan bir birey için kendini o örgütün üyesi olarak hissedebilmek, örgüt çalışanlarınca kabul edilmek ve örgütteki işi hakkında gerekli bilgilere sahip olmak oldukça önemlidir. Bunu sağlayabilmenin çeşitli yolları bulunmaktadır. Bu yollardan belki de en kolayı veya tercih edileni yaşça veya kıdem olarak büyük bir birey ile örgüte yeni dâhil olan birey arasında yüz yüze etkileşim sağlayarak onun bireysel ve mesleki gelişimi için adım atmaktır. Nitekim bireylerin hem örgütleri hem de kendileri için en iyiyi yaparak ilerlemesi ve en iyi noktaya gelebilmesi amacıyla kendilerini sürekli geliştirmekle yükümlü oldukları sıklıkla dile getirilmektedir (Başaran, 1992). Bu bağlamda okul sosyal sisteminin en önemli ögelerinden biri olan öğretmenin (Bursalıoğlu, 2010) iyi yetişmiş olmasının nitelikli eğitim ve okul verimliliği için oldukça önemli olduğu düşünülebilir. OECD (2009), öğretmenlerin mesleki gelişimini, alan bilgisine sahip olma, öğrenci değerlendirme uygulamaları, bilgi işlem teknolojilerini öğretme, öğrenci disiplini ve davranış problemlerini çözme, farklılaştırılmış öğretim uygulamalarını kullanma, özel öğrenme ihtiyacı olan öğrencilere öğretme, içerik ve performans standartları, öğrenci danışmanlığı, sınıf ve okul yönetimi ile çok kültürlü öğretim olarak 11 madde altında toplamıştır. Nitekim nitelikli eğitimin bireylere bilgi ve beceri kazandırdığı ve insan kaynağını geliştirdiği ifade edilmektedir (Gülbahar, 2023). Dolayısıyla 21. yüzyıl becerilerine sahip nitelikli öğrenciler yetiştirmeyi hedefleyen, çağdaş bilgi birikimine ve mesleki gelişim özelliklerine sahip olmaları beklenen öğretmenlerin mentörlük desteğini almalarının gerekli olduğu söylenebilir.

Kaynakça

Abell, S. K., Dillon, D. R., Hopkins, C. J., McInerney, W. D., & O'Brien, D. G. (1995). "Somebody to count on": Mentor/intern relationships in a beginning teacher internship program. Teaching and teacher éducation, 11(2), 173-188.

Ambrosetti, A. (2014). Are you ready to be a mentor? preparing teachers for mentoring pre-service teachers. *Australian Journal of Teacher Education*, *39*(6). https://doi.org/10.14221/ajte.2014v39n6.2

Ambrosetti, A., Knight, B. A. & Dekkers, J. (2014). Maximizing the potential of mentoring: A framework for pre-service teacher education. *Mentoring & Tutoring: Partnership in Learning, 22*(3), 224-239. https://doi.org/10.1080/13611267.2014.926662.

Anafarta, N. (2002). Bireysel kariyer danışmanı olarak rehber (Mentor), *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 3*(1), 115-128.

Anderson, E. M., & Shannon, A. L. (1988). Toward a conceptualization of mentoring. Journal of *Teacher Education*, 39(1), 38–42.

Armstrong, S. J., Allison, C. W., & Hayes, J. (2002). Formal mentoring system. *Academy of Management Review*, *13*(1), 65-78.

Aydın, İ. (2014). *Öğretimde denetim* (5. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Bakioğlu, A. ve Hacıfazlıoğlu, O. (2000). Eğitim denetmenleri ve mentorluk. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Dergisi, 6*, 39-50.

Balyer, A. (2016). Öğretmen liderler: Öğretmen algıları üzerine nitel bir araştırma. *İlköğretim Online*, *15*(2), 391-407.

Başaran, İ.E. (1992). *Yönetimde İnsan İlişkileri: Yönetsel Davranış*. Ankara: Kadıoğlu Matbaası.

Beutel, D., & Spooner-Lane, R. *(2009).* Building mentoring capabilities in experienced teachers.*The International Journal of Learning, 16, 351–360.*

Bierema, L. L., & Merriam, S. B. (2002). E-mentoring: Using computer mediated communication to enhance the mentoring process. *Innovative Higher Education*, *26*, 211-227.

Brockbank, A. & Mcgill, I. (2006). *Facilitating reflective learning through mentoring and coaching*. London: Kogan Page Publishers.

Bursalıoğlu, Z. (2010). *Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış*. Ankara: Pegem Akademi.

Bynum, Y. P. (2015). The power of informal mentoring. *Education, 136*(1), 69-73.

Canlı, S. (2023). Etkili mentörlükte mentör ve menti: Mentörlüğe bakış açısı, roller, mesleki ve kişisel özellikler. *Millî Eğitim Dergisi*, *52*(238), 1187-1218.

Cantimer, G. (2008). *İlköğretim Okul Yöneticileri ve İlköğretim Müfettişlerinin Mentorluk Rollerine İlişkin Görüşleri (Sakarya İli Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Çelik, S. (2011). Kütüphaneci eğitiminde mentorluk uygulaması: Doğuş Üniversitesi Kütüphanesi örneği. *Bilgi Dünyası*, *12*(2), 295-318.

Connor, M. & Pokora, J. (2007). *Coaching & mentoring at work*. Buckingham: Open University Press.

Crisp, G., & Cruz, I. (2009). Mentoring college students: A critical review of the literature between 1990 and 2007. *Research in higher education, 50*, 525-545.

Diaz-Maggioli, G. (2004). *Teacher-centered professional development*. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.

Ensher, E. A., Thomas, C., & Murphy, S. E. (2001). Comparison of traditional, step-ahead, and peer mentoring on prote´ge´s' support, satisfaction, and perceptions of career success: A social exchange perspective. *Journal of Business and Psychology*, 15, 419–438. doi:10.1023/A:1007870600459.

Erginer, A. (2009). A relational analysis between mentorship and Akhi organisation. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 1(1), 224-229.

Ford, D. & Parsons, J. (2000). *Teachers as mentors.* (ED 447 073). https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED447073.pdf.

Ganser, T. (1996). What do mentors say about mentoring?. *Journal of Staff Development*, 17, 36–39.

Gray, W. A. & Gray, M. M. (1985) Synthesis of research on mentoring beginning teachers, *Educational Leadership*, *43*(3), 37–43.

Gülbahar, B. (2024). Türkçe öğretiminde teknoloji kullanımı. İçinde B. Gülbahar (Ed.), *Öğretmenlerin öğretim teknolojileri yeterlilikleri (17-34)*. Eğitim Yayınevi.

Güven, E. (2014). *Araştırma Görevlileri ile Danışmanları Arasındaki İlişkilerin Mentörlük Bağlamında Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Heung-Ling, Y. (2003). Mentoring student-teacher case studies. *Early Child Development and Care*, *173*(1), 33-41.

Hudson, P. (2016). Forming the mentor-mentee relationship. *Mentoring & Tutoring: Partnership in learning*, *24*(1), 30-43. https://doi.org/10.1080/13611267.2016.1163637

Izadinia, M. (2016). Preservice teachers' professional identity development and the role of mentor teachers. *International Journal of Mentoring and Coaching in Education,* 5(2), 127-143. https://doi.org/10.1108/IJMCE-01-2016-0004.

Izadinia, M. (2017). Pre-service teachers' use of metaphors for mentoring relationships. *Journal of Education for Teaching, 43*(5), 506-519. https://doi.org/10.1080/02607476.2017.1355085.

Jacobi, M. (1991). Mentoring and undergraduate academic success: A literature review. *Review of educational research*, *61*(4), 505-532.

Kılınç, U., Alparslan A. M. (2014)., Yükseköğretimde mentorluk: mentor ve menti bakış açılarını belirlemeye yönelik bir uygulama. *Yükseköğretim Dergisi. 4*(2), 91-101. DOI: 10.2399/yod.14.010.

Klasen, N. ve Clutterbuck, D. (2002). *Implementing mentoring schemes a practical guide to successful programs*. Oxford: Butterworth–Heinemann.

Kram, K. E. (1983). Phases of the mentor relationship, *Academy of Management Journal.* 26 (4), 608- 625.

Kram, K. E. and Isabella, L. A. (1985). Mentoring alternatives: the role of peer relationships in career development. *Academy of Management Journal,* 28 (1), 110-132.

Kuzu, A., Kahraman, M. & Odabaşı, H. F. (2012). Mentörlükte yeni bir yaklaşım: e-mentörlük. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12(4), 173-184.*

Kwan, T., & Lopez-Real, F. (2005). Mentors' perceptions of their roles in mentoring student teachers. *Asia-Pacific Journal of Teacher Education*, *33*(3), 275-287.

Luecke, R. (2007). İş *dünyasında koçlar ve mentorlar.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Millî Eğitim Bakanlığı (2018). *Öğretmen Adaylarının Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Eğitim Öğretim Kurumlarında Yapacakları Öğretmenlik Uygulamasına İlişkin Yönerge.* https://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_07/13135500_Yonerge.pdf

Nilsson, P., & Van Driel, J. (2010). Teaching together and learning together–Primary science student teachers' and their mentors' joint teaching and learning in the primary classroom. *Teaching and Teacher Education*, *26*(6), 1309-1318.

O'Brien, J., & Christie, F. (2005). Characteristics of support for beginning teachers: Evidence from the new Teacher Induction Scheme in Scotland. *Mentoring & Tutoring: Partnership in Learning*, 13, 189–203.

O'Neil, J. H. (1981) Toward a theory and practice of mentoring in psychology, In: J. H. O'Neil and L. S. Wrightsman (Eds.), Mentoring, Psychological, Personal and Career Implications, Symposium presented at the annual meeting of the American Psychological Association.

OECD (2009). Creating effective teaching and learning environments: First results from TALIS. OECD Publishing.

Özkalp, E., Sungur, Z., Kırel,Ç. ve Cengiz, A. A. (2006). Örgütsel toplumsallaşma sürecinde mentorluk ve mentorun yeri ve önemi: Anadolu Üniversitesi araştırma görevlileri üzerine bir araştırma. *Sosyal Bilimler Dergisi,* 2 (2006), 55-70.

Peterson, R.W. (2005). *Officials mentoring handbook*. Track & Field: USA.

Sarı, M.H., Dağ, N. ve Taşğın, Ö. (2020). Sınıf öğretmenlerinin ve öğretmen adaylarının mentor-menti ilişkisine yönelik algıları: Bir metaforik çalışma. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, *10*(2), *813-831.* doi: 10.30783/nevsosbilen.849836

See Ming, L. N. (2014). Mentoring and developing pedagogical content knowledge in beginning teachers, *Procedia - Social and Behavioral Sciences,* 123(2014), 53-62.

Sezgin, F., Koşar, S., & Er, E. (2014). Examining mentoring in the training of school administrators and teachers. *Kastamonu Education Journal, 22*(3), 1337-1356.

Shannon, A. G. (1995). Research degree supervision: more mentor than master. *Australian Universities' Review*, *2*, 12-15.

Single, P. B., & Single, R. M. (2005). E-mentoring for social equity: review of research to inform program development. *Mentoring & Tutoring: Partnership in Learning, 13*(2), 301-320.

Wright, C.A., Wright, S.D. (1987). The role of mentors in career development of young professionals. *Family Relations*, 36(2), 204-208

Yalçın Arslan, F., Cinkara, E., Bağçeci, B., & Kervancıoğlu, Ş. (2016). İngilizce öğretmenlerinin mesleki gelişim faaliyeti olarak mentörlük: Bir üniversite hazırlık programı örneği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *13*(34), 150-165.

Yazıcı, Z., Aslan, A., & Yüksel, B. (2021). Okul öncesi eğitimi bağlamında mentor öğretmenlerin mesleki rehberlik yeterlikleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *1*(58), 417-441.

Young, A. M., & Perrewe´, P. L. (2000). What did you expect? An examination of career-related support and social support among mentors and protégés. *Journal of Management*, *26*, 611–632. doi:10.1016/S0149-2063(00)00049-0.

Zanting, A., Verloop, N., Vermunt, J. D., & Van Driel, J. H. (1998). Explicating practical knowledge: An extension of mentor teachers' roles. *European Journal of Teacher Education*, *21*(1), 11-28.

25. Bölüm

ÖĞRETİMİ PLANLAMAK

Çağrı Güven

"Gideceği limanı bilmeyen gemiye, hiçbir rüzgâr yardım edemez."

Montaigne

Giriş

Eğitim genel olarak bireylerde kalıcı izli davranış değiştirme süreci olarak ifade edilmektedir. Bu sürecin en önemli ögesi öğretmendir. Verilen eğitimin niteliğine etki eden faktörler arasında öğretmenin büyük bir rolü vardır. Öğretmenden okulda ve okul dışında beklenen rol, öğrencilerin öngörülen davranışları gerçekleştirmelerine yardımcı olmaktır. Öğretmenin alan bilgisinde, meslek bilgisinde ve genel kültürde yeterliliği öğrencilerin öngörülen davranışları gerçekleştirmeleriyle doğru orantılıdır. Zira öğrencilerin beklenen davranışları kazanmaları için öğretmenin öğrettiği alanı bilmesi, bildiğini nasıl öğretebileceğini bilmesi ve problemlere çözüm yolları önermek için alanı dışında ki birtakım bilgilere sahip olması ve bilgisini belirli bir genel kültüre yerleştirmesi gerekmektedir. Öğretmenin bildiğini en iyi nasıl öğretebileceği ancak bir plan dâhilinde gerçekleşebilir. Eğitim öğretimde planlama eğitim programında yer alan kazanım, hedef, içerik, öğretme-öğrenme süreçleri ve değerlendirme ögelerinin etkili bir şekilde düzenlemesine yönelik tüm çabaları ifade eder. Bu nedenle eğitim öğretim sürecinin odağında planlama yer alır. Formal ve non formal eğitimde plan hazırlanır ancak informal eğitimde plan hazırlanmaz. Eğitim öğretim çalışmalarında genel olarak planlar; aylık plan, yıllık plan, günlük eğitim akışı ve ders planı olmak üzere dört çeşittir. Bu planların hazırlanmasında öğretmenlerin önemli rolü vardır. Öğretim programlarındaki kazanımların gerçekleştirilmesi öğretmenlerin hazırlayacakları öğretim planları ile ilişkilidir.

Kaynakça

Aslan, S. (2013). Birleştirilmiş sınıflarda görev yapan öğretmenlerin "öğretmen" kavramı ile ilgili algılarının metaforik incelenmesi. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic. Turkish Studies,* 8(6), 43-59.

Ata, N. ve Yılmaz-Bolat, E. (2022). Okul öncesi eğitim programındaki aylık eğitim planı ve günlük eğitim akışındaki genel değerlendirme çalışmalarının incelenmesi, *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi,* 13(1), 12-27.

Aydemir, F. (2018). Öğretmenlerin Millî Eğitim Bakanlığı okul öncesi eğitim programını planlama ve uygulamaya yönelik çalışmalarının incelenmesi. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi.

Aykaç, N. ve Uzunca, Ş. (2006). Öğrenme-öğretme sürecinde planlama ve uygulama. İçinde, Aykaç N. ve Aydın H. (Ed.), *Öğrenmede planlama* (ss. 77-111). Ankara: Naturel.

Aykaç, N. (2016). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.

Balaban Salı, J. (2017). Eğitimde bireysel farklılıklar. İçinde, Kuzgun Y. ve Deryakulu D. (Ed.), *Öğrenmede güdülenme* (ss. 167-194). Ankara: Nobel.

Beydoğan, H.Ö. (2008). Öğrenme etkinliklerinin planlanması. İçinde, Gürbüz O. (Ed.), *Öğretim ilke ve yöntemler* (ss. 97-135). Ankara: Pegem Akademi.

Bilen, M. (2014a). *Plandan uygulamaya öğretim*. Ankara: Yargı Yayınevi.

Bilen, M. (2014b). Planlama. İçinde, Mürüvvet B. (Ed.), *Eğitimde ilke ve yöntemler* (ss. 333-358). Ankara: Yargı Yayınevi.

Büyükkaragöz, S. S. ve Çivi, C. (1999). *Genel öğretim metotları öğretimde planlama uygulama.* İstanbul: Beta Basım Yayım.

Çermik, H. (2015). Eğitimde program ve planlama. İçinde, Birsen D., Vesile A. (Ed.), *Öğretim ilke ve yöntemleri* (ss. 1-24). Ankara: Eğiten Kitap.

Coşkun, E, Gelen, İ ve Öztürk, E. P. (2009). Türkçe öğretmeni adaylarının öğretimi planlama, uygulama ve değerlendirme yeterlik algıları. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 6(12), 140-163.

Demirel, Ö. (2015). *Öğretim ilke ve yöntemleri: Öğretme sanatı*. Ankara: Pegem Akademi.

Ekşi, H, (2017). Değerler eğitimi. İçinde, Taştekin T. (Ed.), *Felsefeden tecrübeye etkili öğretmenlik* (ss. 70-81). İstanbul: Orient Basım Yayın.

Ertürk, R. (2017). İlkokul öğrencilerinin ''öğretmen'' kavramına ilişkin metaforik algılamaları. *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi,* 8(3), 1-15.

Eren Uğurlu, Z. (2018). Öğretim sürecinin yönetimi. İçinde, Ottekin Demirpolat, A. (Ed.), *Sınıf yönetimi* (ss. 92-178). Ankara: Pegem Akademi.

Erginer, E. (2000). *Öğretimi planlama, uygulama ve değerlendirme*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Eshach, H. (2007). Bridging in-school and out-of-school learning: Formal, non-formal, and informal education. *Journal of Science Education And Technology,* 16(2), 171-190.

Garipağaoğlu, N. (2001). GEZİ - Gözlem metodunun coğrafya eğitimi ve öğretimindeki yeri. *Marmara Coğrafya Dergisi,* 2(3), s. 13-30.

Güven, D. (2010). Profesyonel bir meslek olarak Türkiye'de öğretmenlik. *Boğazici University Journal of Education,* 27(2), 13-21.

Gülbahar, B. (2016). Öğretimi planlama yeterlik algısı ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD),* 17(3), 699-715.

İşman, A. ve Eskicumalı, A. (2003). *Eğitimde planlama ve değerlendirme*. İstanbul: Değişim Yayınları.

Kılıç, A. (2015). Öğretimin planları. İçinde, Şeref T. (Ed.), *Öğretim ilke ve yöntemleri* (ss. 450-488). Ankara: Pegem Akademi.

Koç, A, (2017). Eğitim, çok bilgili kişilerin değil, insanı tanıyan bilgelerin işidir. İçinde, Taştekin T. (Ed.), *Felsefeden tecrübeye etkili öğretmenlik* (ss. 84-99). İstanbul: Orient Basım Yayın.

Kuzgun, Y. ve Deryakulu, D. (2017). Bireysel farklılıklar ve eğitime yansımaları. İçinde, Kuzgun Y. ve Deryakulu D. (Ed.), *Eğitimde bireysel farklılıklar* (ss. 1-11). Ankara: Nobel.

Küçükahmet, L. (2005). *Öğretimde planlama ve değerlendirme*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Küçükahmet, L. (Ed.). (2003*). Öğretmenlik mesleğine giriş*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2024). Okul öncesi eğitim programı. Ankara: MEB. https://tegm.meb.gov.tr/dosya/okuloncesi/guncellenenokuloncesiegitimprogrami.pdf. adresinden 26.04.2024 tarihinde erişilmiştir.

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2013). Okul öncesi eğitim programı. Ankara: MEB. https://cdniys.tarimorman.gov.tr/api/File/GetFile/463/KonuIcerik/1294/1642/DosyaGaleri/oo-egitim-program.pdf. adresinden 30.04.2024 tarihinde erişilmiştir.

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2018). Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar). https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812312311937-FEN%20B%C4%B0L%C4%B0MLER%C4%B0%20%C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%20PROGRAMI2018.pdf. adresinden 26.04.2024 tarihinde erişilmiştir.

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2022). Millî Eğitim Bakanlığı eğitim ve öğretim çalışmalarının planlı yürütülmesine ilişkin yönerge. *Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, 2022, 85(2279-EK). https://dhgm.meb.gov.tr/tebligler-dergisi/2022/2779_Eylul_2022_EK.pdf.adresinden 20.06.2024 tarihinde erişilmiştir.

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2003). Millî Eğitim Bakanlığı eğitim ve öğretim çalışmalarının planlı yürütülmesine ilişkin yönerge. *Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, 2003, 66(2551).

Millî Eğitim Temel Kanunu (METK), Resmî Gazete 14574 (24 Haziran 1973), Kanun No. 1739.

Scales, P. (2015). *Yaşam boyu öğrenme ve öğretim.* (Çev.: Ülkü K.). Ankara: Palme Yayınları.

Şişman, M. (2017). *Eğitim bilimine giriş*. Ankara: Pegem Akademi.

Şimşek, A. (2017). Önbilgi. İçinde, Kuzgun Y. ve Deryakulu D. (Ed.), *Eğitimde bireysel farklılıklar* (ss. 137-165). Ankara: Nobel.

Sünbül, A. M. (1996). Öğretmen niteliği ve öğretimdeki rolleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 8(8), 597-608.

Taşdemir, M. (2015). *Kuramdan uygulamaya öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Edge Akademi Yayıncılık.

Topçu, N. (2016). *Türkiye'nin maarif davası*. İstanbul: Dergah Yayınları.

26. Bölüm

ÖĞRETİMİ TERS YÜZ ETMEK

Büşra Kartal - Tezcan Kartal

Giriş

Ters-yüz edilmiş öğrenme, sınıf içerisinde gerçekleştirilen geleneksel etkinliklerin sınıf dışında ve ev ödevi olarak ele alınan etkinliklerin de sınıf içerisinde gerçekleştiği bir öğretim modelidir (Akçayır ve Akçayır, 2018; Bergmann ve Sams, 2012; Galindo-Dominguez, 2021). Doğal olarak böyle bir sınıfta öğretmen ve öğrenci rolleri geleneksel sınıflardan farklıdır. Öğretmenler geleneksel sınıflarda olduğu gibi sadece bilgiyi iletmek yerine öğrencilerine yardım ederler. Öğrencilerden beklenen ise kendi öğrenmelerinin sorumluluğunu almalarıdır (Bergmann ve Sams, 2012; Çelik ve diğ., 2021; Lai ve Hwang, 2016). Bu yönüyle bu yaklaşımın öğrenciyi merkeze alan yapılandırmacı bir yaklaşım olduğu söylenebilir. Sınıf içerisinde bilginin iletilmesi için harcanan zaman sınıf dışı zamana dâhil edildiği için öğretmenler sınıf içerisinde öğrencilerini tartışmalara katmak, problemler çözmek ile daha çok meşgul edebilmektedirler ve öğrencilerine daha iyi rehberlik yapabilmektedirler (Akçayır ve Akçayır, 2018; Chuang ve diğ., 2016). Öğretmenlerin rehber rolünü üstlenmeleri ile öğretmen-öğrenci arasındaki etkileşimin oranı da artmakta ve bu durum öğrencilerde olumlu tutum ve pozitif eğilimlerin artışı ile sonuçlanmaktadır. Bunun yanı sıra çok fazla zorluk çeken öğrenciler böyle bir sınıf ortamında geleneksel sınıf ortamına nazaran daha fazla destek alma imkânı bulmaktadırlar (Bergmann ve Sams, 2012). Ters-yüz edilmiş öğrenme ortamları yalnızca kavramlara dair anlayışı geliştirmekle kalmaz aynı zamanda öğrencilerin problem çözme ve eleştirel düşünme gibi önemli üst düzey becerilerini de geliştirme potansiyeline sahiptir (Ergene ve Karaboğaz, 2024). Geleneksel sınıflar ile ters-yüz edilmiş sınıflarda zamanın nasıl kullanıldığına ilişkin kıyaslama Tablo 1'de

Tartışma/Uygulama Soruları

1. Kendi disiplininize ait öğretim programından bir kazanım seçiniz. Bu kazanıma ilişkin bir ters-yüz öğrenme planı geliştiriniz. Bu planı hazırlarken aşağıdaki noktalara dikkat ediniz.
   a) Hâlihazırda var olan ders videoları inceleyiniz. Bu videoları kullanıp kullanmayacağınıza ilişkin gerekçeli bir rapor yazınız.
   b) Kendi videonuzu hazırlamaya karar verdiyseniz videonuzu kaydettikten sonra videonuzun güçlü ve zayıf yönlerine ilişkin bir rapor hazırlayınız.
   c) Öğrencilerinizin öğrenmelerini nasıl değerlendireceksiniz? Kullanmayı planladığınız ölçme-değerlendirme araçlarını gerekçeleriyle açıklayınız.
2. Bir önceki soru için geliştirmiş olduğunuz ders planınızı teknolojik pedagojik alan bilgisi kavramsal çerçevesinde yer alan bilgi türlerini göz önünde bulundurarak analiz ediniz. En güçlü ve en zayıf kullanıma sahip bilgi türü hangisidir? Sebebi ne olabilir? Açıklayınız.
3. Ters-yüz öğrenme yönteminin kullanımı ile ilgili karşılaşılabilecek sorun ve güçlükler neler olabilir? Bunların üstesinden gelebilmek için öğretmen, öğrenci, veli ve yöneticilere düşen sorumluluklar neler olabilir?
4. Kendi branşınızda tüm konuların öğretimi için ters-yüz öğrenme yöntemini kullanılabilir mi? Cevabınızı gerekçelerinizle açıklayınız.

Önerilen Kitaplar

1. Bergmann, J., & Sams, A. (2012). *Flip your classroom: reach every student in every class every day.* Eugene, OR: International Society for Technology in Education
2. Bergmann, J., & Sams, A. (2016). *Flipped learning for elementary instruction*. Eugene, OR: International Society for Technology in Education.
3. Özdemir, A. (2022). *Ters yüz sınıf modeli: Kuramdan uygulamaya.* Pegem Akademi.
4. Toytok, E. H., Ramazanoğlu, M., & Bolat, Ö. (2021). *Ters Yüz Edilmiş Sınıf ve Öğrenme.* Pegem Akademi.

Kaynakça

Akçayır, G., & Akçayır, M. (2018). The flipped classroom: A review of its advantages and challenges. *Computers & Education, 126*, 334-345.

Al-Zahrani, A. M. (2015). From passive to active: The impact of the flipped classroom through social learning platforms on higher education students' creative thinking. *British Journal of Educational Technology, 46*(6), 1133-1148.

Battaglia, D. M., & Kaya, T. (2015). How flipping your first-year digital circuits course positively affects student perceptions and learning. *International Journal of Engineering Education, 31*(4), 1126-1138.

Bergmann, J., & Sams, A. (2012). *Flip your classroom: Reach every student in every class every day.* USA: International Society for Technology in Education.

Bhagat, K. K., Chang, C.-N., & Chang, C.-Y. (2016). The impact of the flipped classroom on mathematics concept learning in high school. *Journal of Educational Technology & Society, 19*(3), 134-142.

Burke, A. S., & Fedorek, B. (2017). Does "flipping" promote engagement? A comparison of a traditional, online, and flipped class. *Active Learning in Higher Education, 18*(1), 11-24.

Cheng, S. C., Hwang, G. J., & Lai, C. L. (2022). Critical research advancements of flipped learning: a review of the top 100 highly cited papers. *Interactive Learning Environments*, *30*(9), 1751-1767.

Chuang, H.H, Weng, C. Y., & Chen, C.H. (2016). Which students benefit most from a flipped classroom approach to language learning? *British Journal of Educational Technology, 49*(1), 56-68.

Çelik, H., Pektas, H. M., & Karamustafaoglu, O. (2021). The Effects of the Flipped Classroom Model on the Laboratory Self-Efficacy and Attitude of Higher Education Students. *Electronic Journal for Research in Science & Mathematics Education*, *25*(2), 47-67.

Ergene, Ö. & Karaboğaz, Y. (2024). The effect of the flipped classroom model on students' proportional reasoning. *Journal of Pedagogical Research, 8*(1), 294-311.

Fung, C. H., Besser, M., & Poon, K. K. (2021). Systematic literature review of flipped classroom in Mathematics. *Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education*, *17*(6), 10900.

Galindo-Dominguez, H. (2021). Flipped classroom in the educational system. *Educational Technology & Society*, *24*(3), 44-60.

Gilboy, M. B., Heinerichs, S., & Pazzaglia, G. (2015). Enhancing student engagement using the flipped classroom. *Journal of Nutrition Education and Behavior, 47*(1), 109-114.

Gillow-Wiles, H., & Niess, M. (2014). A systems approach for integrating multiple technologies as important pedagogical tools for TPACK. In L. Liu, & D. Gibson (Eds.), *Research highlights in technology and teacher education (pp. 51-58). Waynesville*. AACE.

Hardin, B. L., & Koppenhaver, D. A. (2016). Flipped professional development: An innovation in response to teacher insights. *Journal of Adolescent & Adult Literacy, 60*(1), 45-54.

Kay, R., & MacDonald, T. (2016). Comparing flipped, active, and lecture-based teaching approaches in higher education. Paper presented at the *EdMedia: World conference on educational media and technology 2016*, Vancouver, BC, Canada.

Koehler, M. J., & Mishra, P. (2008). Introducing TPCK. MCTE Committee on Innovation and Technology (Ed.), *The handbook of technological pedagogical content knowledge (TPCK) for educators* (pp. 3–29). Lawrence Erlbaum Associates.

Lai, C.-L., & Hwang, G.-J. (2016). A self-regulated flipped classroom approach to improving students' learning performance in a mathematics course. *Computers & Education, 100*, 126–140.

Lugosi, E., & Uribe, G. (2022). Active learning strategies with positive effects on students' achievements in undergraduate mathematics education. *International Journal of Mathematical Education in Science and Technology, 53*(2), 403-424.

Mishra, P. (2019). Considering contextual knowledge: The TPACK diagram gets an upgrade. *Journal of Digital Learning in Teacher Education, 35*(2), 76-78.

Mishra, P., & Koehler, M. J. (2006). Technological pedagogical content knowledge: A new framework for teacher knowledge. *Teachers College Record, 108*(6), 1017-1054.

Niess, M. L. (2008). Mathematics teachers developing technology, pedagogy, and content knowledge (TPACK). In C. Crawford, et al. (Eds.), *Proceedings of Society for Information Technology and Teacher Education International Conference 2007*. AACE.

Sezen Yüksel, N. (2020). Matematik eğitiminde ters-yüz öğrenme. İçinde, Ünlü, M. (Ed.). *Uygulama örnekleriyle matematik öğretiminde yeni yaklaşımlar (179-196)*, Pegem Akademi.

Tucker, B. (2012). The flipped classroom. *Education next*, *12*(1), 82-83.

Wanner, T., & Palmer, E. (2015). Personalising learning: Exploring student and teacher perceptions about flexible learning and assessment in a flipped university course. *Computers & Education, 88*, 354-369.

Ye, X. (2023). Insiders' perceptions of the flipped classroom approach in Chinese EFL junior secondary schools. *Education 3-13. 51*(6), 988-1002.

27. Bölüm

MESLEĞE BAĞLILIK

Devrim Murat Güzelküçük

"Eğitim; eğitim politikalarının, öğretim programlarının ve öğretimin öğretmenler tarafından yorumlanıp uygulanması üzerine kuruludur. Öğretmenler, öğrencilerle temas kuran insan kaynağıdır. Eğitim kalitesini etkileyen diğer tüm faktörler, öğretmenler tarafından yönlendirilir. Öğretmenler, öğretim programını canlandırarak ve öğrencilerde merak ve öz yönelimli öğrenmeyi teşvik ederek eğitim kalitesini artırma potansiyeline sahiptir. Aynı zamanda öğretmenler; hata, tembellik, acımasızlık veya yetersizlik yoluyla eğitim kalitesini düşürebilirler. Öğretmenler, iyi ya da kötü bir biçimde, eğitim kalitesini belirler."

Christopher Michael Clark

Giriş

Her toplumun; ekonomik refah seviyesine ulaşma, medeni dünyada gerekli becerileri içselleştiren bireylere sahip olma, bilimde, sanatta ve sporda en üst noktalara erişme gibi amaçları bulunur. Bu amaçlara ulaşmak, nitelikli ve kaliteli bir eğitim sistemi sayesinde olur. Eğitim sisteminde ise öğretmenler, sistemin uygulayıcısı olarak en önemli konumdadır. Shukla'ya (2014) göre öğretmenler, bir ulusun geleceğini şekillendirme misyonunu üstlenen, bu ulusun bekası ve ilerlemesi için kritik öneme sahip bir meslek grubudur. Bir ulusun eğitim seviyesi ve kalkınma potansiyeli, doğrudan öğretmenlerin becerilerine ve verimliliğine bağlıdır. Bu bağlamda öğretmenler, sadece bilgi aktaran bireyler olmanın ötesinde, geleceğin filozoflarını, liderlerini, doktorlarını, avukatlarını ve daha birçok meslek grubunun temelini oluşturan "yaratıcılar" olarak nitelendirilebilir.

Kaynakça

Altan, M. Z. ve Özmusul, M. (2022). Geleceğin Türkiye'sinde öğretmen refahı: Öğretmenlik meslek kanununun kayıp parçası. *Ahmet Keleşoğlu eğitim fakültesi dergisi*, 4(1), 24-42.

Arnon, S., & Reichel, N. (2007). Who is the idea teacher? Am I? Similarity and difference in perception of students of education regarding qualities of a good teacher and of their own qualities as teachers. *Teachers and teaching: theory and practice,* 13 (5), 441-464.

Avgousti, C. (2017). Choosing the teaching profession: teachers' perceptions and factors ınfluencing their choice to join teaching as profession. *Journal of education and practice*, 8 (10), 219-233.

Aydın, A. R. (2009). Öğretmen-öğrenci ilişkilerinde empati ve öğretmenlerin rol modelliği üzerine. *Din bilimleri akademik araştırma dergisi,* 9 (4), 75-84.

Baker, S.R. (2004). Intrinsic, extrinsic, and amotivational orientations: Their role in university adjustment, stress, well-being, and subsequent academic performance. *Current psychology*, 23 (3), 189–202.

Bakırcı, H., Liçen, M. B. ve Demiral, U. (2024). Matematik öğretmenlerinin öğretmenlik meslek kanunu hakkındaki görüşleri. *Journal of computer and education research*, 12 (23), 241-264.

Balyer, A., & Özcan, K. (2014). Choosing teaching profession as a career: Students' reasons. *International education studies,* 7 (5), 104-115.

Barber, M. & Mourshed, M. (2007). *How the world's best-performing school systems come out on top.* London: McKinsey and Company.

Bastick, T. (2000). Why teacher trainees choose the teaching profession: Comparing trainees in metropolitan and developing countries. *International review of education*, 46 (4), 343-349.

Baysal, A. C., ve Paksoy, M. (1999). Mesleğe ve örgüte bağlılığın çok yönlü incelenmesinde Meyer-Allen modeli. *İÜ işletme fakültesi dergisi*, 28(1), 7-15.

Blau, G. J. (1985). The measurement and prediction of career commitment. *Journal of occupational psychology*, 58 (4), 277–288.

Bullock, M. (2015). What makes a good teacher? Exploring student and teacher beliefs on good teaching. *Rising tide*, 7 (1), 1-30.

Bursalıoğlu, Z. (2002). Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Butcher, J., & Lewis, E. (2002). Why not teaching? Senior students have their say. In *Australian Association for Research in Education Conference*. chrome- https://www.aare.edu.au/data/publications/2002/lew02507.pdf Erişim Tarihi: 15.03.2024

Carbonneau, N., Vallerand, R. J., Fernet, C., & Guay, F. (2008). The role of passion for teaching in intrapersonal and interpersonal outcomes. Journal of educational psychology, 100(4), 977.

Chapman, D. W. (1983). A model of the influences on teacher attrition. *Journal of teacher education,* 34 (5), 43-49.

Chesnut, S. R., & Burley, H. (2015). Self-efficacy as a predictor of commitment to the teaching profession: A meta-analysis. *Educational research review,* 15, 1-16.

Cihan, B. B. (2014). *Beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğretmenlik bölümünde öğrenim gören öğrencilerin akademik, sportif ve öğretmenlik özyeterlilik algılarının incelenmesi.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Clark, C.M. (1995). *Thoughtful teaching.* London: Cassell.

Collinson, V., Killeavy, M. ve Stephenson, H. J. (1999). Exemplary teachers: Practicing an ethic of care in England, Ireland, and the United States. *Journal for a just and caring education,* 5 (4), 349-366.

Çelikten, M., Şanal, M. ve Yeni, Y. (2005). Öğretmenlik mesleği ve özellikleri. *Erciyes üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü dergisi*, 19 (2), 207-237.

Day, C. (2004). *A passion for teaching*. London: Routledge.

Demir, F. B., Ulukaya Öteleş, Ü., Zırhlı, K. ve Şahin, A. (2023). Öğretmenlik meslek kanununa yönelik öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp eğitim fakültesi dergisi*, 44, 144-162.

Elliott, B., & Crosswell, L. (2001, September). Commitment to teaching: Australian perspectives on the interplays of the professional and the personal in teachers' lives. In *International Symposium on Teacher Commitment at the European Conference on Educational Research, Lille, France*.

Ergün, M. (1987). Türkiye'de öğretmen yetiştirme çalışmalarının gelişmesi. *Hacettepe üniversitesi eğitim fakültesi dergisi*, 2 (2), 10-18.

Ergün, M. ve Duman, T. (1998). Kritik durumlarda öğretmen davranışları. *Millî eğitim dergisi*, 137, 45-58.

Firestone, W. A., & Rosenblum, S. (1988). Building commitment in urban high schools. *Educational evaluation and policy analysis*, 10 (4), 285-29.

Fox, R. (1964). The "committed" teacher. educational leadership. www.ascd.org/ASCD/pdf/journals/ed lead/el_196410_fox.pdf Erişim Tarihi: 03.03.2024.

Fried, R. L. (2001). *The passionate teacher: A practical guide.* Boston: Beacon Pres.

Guerriero, S. (2014). Teachers' pedagogical knowledge and the teaching profession. *Teaching and teacher education*, 2 (1), 1-7.

Gül, İ. ve Güngör, C. (2022). Öğretmenlik meslek kanununa ilişkin öğretmen görüşleri. *Van yüzüncü yıl üniversitesi eğitim fakültesi dergisi*, 19 (3), 1098-1123.

Gürbüz, H., & Sülün, A. (2004). Türkiye'de biyoloji öğretmenleri ve biyoloji öğretmen adaylarının nitelikleri. *Millî Eğitim Dergisi*, 161, 192-204.

Hacıömeroğlu, G., & Şahin Taşkın, Ç. (2009). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğini tercih sebepleri. 1. Uluslararası Türkiye Eğitim Araştırmaları Kongresi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 01-03 Mayıs, Çanakkale, Türkiye.

Hallinger, P., Hosseingholizadeh, R., Hashemi, N. ve Kouhsari, M. (2018). Do beliefs make a difference? Exploring how principal self-efficacy and instructional leadership impact teacher efficacy and commitment in Iran. *Educational management administration & leadership*, 46 (5), 800-819.

Holland, J. L. (1985). *Vocational preference inventory manual.* Odessa: Psychological Assessment Resources.

Jugović, I., Ivanec, T. P., & Vidović, V. V. (2012). Motivation and personality of preservice teachers in Croatia. *Asia-Pacific journal of teacher education,* 40 (3), 271-287.

Kidger, J., Brockman, R., Tilling, K., Campbell, R., Ford, T. ve Araya, R. (2016). Teachers' wellbeing and depressive symptoms, and associated risk factors: A large cross-sectional study in English secondary schools. *Journal of affective disorders,* 192, 76–82.

Kocaağa, G. (2022). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğini seçme nedenlerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.

Kozikoğlu, İ., & Özcanlı, N. (2020). Öğretmenlerin 21. yüzyıl öğreten becerileri ile mesleğe adanmışlıkları arasındaki ilişki. *Cumhuriyet international journal of education,* 9(1), 270-290.

König, J. ve Rothland, M. (2012). Motivations for choosing teaching as a career: effects on general pedagogical knowledge during initial teacher education, *Asia-Pacific journal of teacher education*, 40 (3), 289-315.

Kuzgun, Y. (2008). *Meslek seçiminde bilinmesi gerekenler.* Ankara: ÖSYM Yayınları.

Kuzgun, Y., (2004) *Meslek rehberliği ve danışmanlığına giriş*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Kyriacou, C., & Coulthard, M. (2000). Undergraduates' views of teaching as a career choice. *Journal of education for teaching*, 26 (2), 117-126.

Kyriacou, C., Hultgren, Å., & Stephens, P. (1999). Student teachers' motivation to become a secondary school teacher in England and Norway. Teacher Development, 3(3), 373-381.

Lim, V. K., Teo, T. S. ve See, S. K. (2000). Perceived job image among police officers in Singapore: Factorial dimensions and differential effects. *The journal of social psychology,* 140 (6), 740-750.

Low, E. L., Lim, S. K., Ch'ng, A., & Goh, K. C. (2011). Pre-Service teachers' reasons for choosing teaching as a career in Singapore. *Asia Pasific journal of education,* 31(2), 195-210.

Manning, M., & Patterson, J. (2005). Special publications. *Childhood education*, 81 (4), 249–251.

Medley, D. (1979). The effectiveness of teachers. In P. Peterson & H. Walberg (Eds.), *Research on teaching: Concepts, findings and implications* (pp. 15–34). Berkeley, CA: McCutchan.

Morrow, P. C. (1983). Concept redundancy in organizational research: The case of work commitment. *Academy of management review*, 8 (3), 486-500.

Oktay, A. (1991). Öğretmenlik mesleği ve öğretmenin nitelikleri. *M.Ü. Atatürk eğitim fakültesi eğitim bilimleri dergisi*, 3, 187-193.

Özbek, R. Kahyaoğlu, M. ve Özgen, N. (2007). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik görüşlerinin değerlendirilmesi. *Sosyal bilimler dergisi,* 9(2), 221-232.

Özoğlu, M., Gür, B. S., & Altunoğlu, A. (2013). Türkiye ve dünyada öğretmenlik. *Retorik ve Pratik*, 1 (1), 41-60.

Palmer, P.J. (1998). *The courage to teach: exploring the inner landscape of a teacher's life.* San Francisco: Jossey-Bass.

Papanastasiou, C. ve Papanastasiou, E. (1998). What influences students to choose the elementary education major: The case of Cyprus. *Mediterranean journal of educational studies,* 3 (1), 35-45.

Qiao, X. ve Hu, S. (2021). The relationship between perceived value congruence and teacher commitment: a moderated mediation model of teacher self-efficacy and time pressure. *Educational studies,* 50 (1), 1-18.

Raju, P. M. ve Srivastava, R. C. (1994). Factors contributing to commitment to the teaching profession. *International journal of educational management,* 8 (5), 7-13.

Shukla, S. (2014). Teaching competency, professional commitment and job satisfaction-a study of primary school teachers. *Journal of research & method in education,* 4(3), 44-64.

Stiegelbauer, S. (1992). Why we want to be teachers: New teachers talk about their reasons for entering the profession. https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED348367.pdf Erişim Tarihi: 05.03.2024

Tataroğlu, B., Özgen, K. ve Alkan, H. (2011). Matematik öğretmen adaylarının öğretmenliği tercih nedenleri ve beklentileri. In *2nd international conference on new trends in education and their implications* (ss. 27-29), Antalya.

Taylor, B. M., Pressley, M. and Pearson, D. (2000). Effective teachers and schools: trends across recent studies. https://eric.ed.gov/?id=ED450353. Erişim Tarihi: 14.03.2024.

Tileston, D. W. (2003). *What every teacher should know about the profession and politics of teaching.* United States: Corwin Press.

Toraman, Ç. (2019). *Ortaokul öğretmenlerinin etkili öğretmen özellikleri ile öğretmenlik mesleğini seçme nedenleri üzerine bir araştırma.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Türk Dil Kurumu (TDK) (2022). Türk Dil Kurumu Sözlükleri. https://sozluk.gov.tr/ Erişim Tarihi: 05.03.2024

Ünsal, S. (2021). Öğretmenlik mesleğinin tanımı, önemi ve öğretmenlerin değişen rolleri üzerine nitel betimsel bir araştırma. *İstanbul ticaret üniversitesi sosyal bilimler dergisi*, 20 (42), 1481-1504.

Vesely, A. K., Saklofske, D. H. ve Leschied, A. D. W. (2013). Teachers-the vital resource: the contribution of emotional intelligence to teacher efficacy and well-being. *Canadian journal of school psychology,* 28(1) 71–89.

Willcox, I., & Beigel, H. G. (1953). Motivations in the choice of teaching. *Journal of teacher education, 4* (2), 106-109.

Zehm, S. J., & Kottler, J. A. (1993). *On being a teacher: The human dimension.* Thousand Oaks, CA: Corwin Press.

28. Bölüm

ÇATIŞMA VE İLİŞKİ YÖNETİMİ

Haydar Özdemir - Mehmet Sena Ataş

"Eğitim, gerçeklerin öğretilmesi değildir. Düşünmek için aklın eğitilmesidir."
A. Einstein

"Eğitim, herhangi bir örgütsel gücün insanı yetiştirmesi değil, insanın özgür iradesiyle kendini yetiştirmesidir."
Haydar Özdemir

Giriş

İnsanlar, hayatlarını daha rahat, güvenilir, ekonomik ve az iş gücü harcayarak yaşamak için bir arada yaşama eğilimindeler. Toplu yaşamın getirdiği görev ve sorumluluklarla yüklü bir yaşam biçimi vardır. Birey içinde yaşadığı toplumdan aldığı bilgi, beceri ve değerler ile bütünleşerek o toplumun bir ferdi hâline gelir. Toplumun kural ve kaidelerine uyarak diğer bireylerle uyumlu bir hayat sürdürmek ancak toplumsallaşma sonucuyla oluşur. Toplulukları toplum hâline getirip onu geleceğe taşıyan dil, din, eğitim ve kültür gibi temel unsurlar vardır. Bu temel unsurları koruyup geleceğe taşıma kaygısı, insanı yeni arayışlara itmeye neden olmuştur.

Bilinen tarihî süreçten günümüze kadar insan; hayatını kolaylaştırıp işine yarayacağını düşündüğü bilgiyi, araç yapımını, dinî inancını, dilini, yaptığı ritüelleri ve içinde bulunduğu kültürü canlı tutup geleceğe taşıması için günün koşullarına göre sözlü ya da yazılı bir şekilde kayıt altına almaya çalışmıştır. Bu bilgi ve beceri aktarımı zamanla disipline olmuş eğitim ve öğretim yoluyla toplum içerisinde yaşayan bireylere aktarılmaya başlanmıştır. Bu şekilde insan kendini eğitim yoluyla

Önerilen Kitaplar

1. Bursalıoğlu, Z. (2003). *Eğitim yönetiminde teori ve uygulama*, Ankara: PegemA
2. Gatto, J. T. (2018). *Eğitim Bir Kitle İmha Silahıdır*. İstanbul: Edam Yayınları.
3. Rousseau, J.J. (2016). *Emile "bir çocuk büyüyor"* (Yayına Hazırlayan, Ülkü Akagündüz). İstanbul: Selis Kitaplar.
4. Şişman, M. (2013). *Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi*. Ankara: Pegem Akademi.
5. Uras, M. (2002). *Eğitimin toplumsal temelleri, eğitim üzerine*. (Ed: E. Toprakçı), Ankara: Ütopya Yayınevi, 190-241.

Kaynakça

Anderson, J. (1982). The impact of positive school climate on academic achievement. *Journal of Educational Psychology*, 75(5), 485-492.

Aslangiray, E. (2003). *Eğitimde bir özgüven ve demokrasi ortamı sessiz toplantı*. Ankara Üniversitesi.

Aydın, M. (2000). *Çağdaş eğitim denetimi*. Ankara: Hatiboglu Yayınevi.

Barth, R. (2002). Negative school climate and its effects on student behavior. *Educational Leadership*, 59(6), 12-17.

Başaran. İ. E., (1992) *Yönetimde insan ilişkileri yönetsel davranış*. Ankara: Kadıoğlu Matbaası.

Billington, R. (1997). *Felsefeyi yaşamak: ahlak düşüncesine giriş* (A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı

Bingöl, D. (1996). *Personel yönetimi,* İstanbul: Beta Yayınları. (s.261)

Bursalıoğlu, Z. (2003). *Eğitim yönetiminde teori ve uygulama*, PegemA, Ankara.

Caudron, S. (1999), "Productive Conflict Has Value", Workforce, February, 78(2).

Demir, İ. (2015). il-, èlt-, ilen- Fiilleri ve Bu Fiillerden Türetilen Kelimeler Üzerine. *International Journal Of Turkish Literature Culture Education*. 4. 564-564. 10.7884/teke.468.

Dervişoğlu, O. (2009). İlköğretim Okullarında Çatışma Yönetimin Önemi ve Uygulama. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Deutsch, M. (1993). Education for a peaceful world. *American Psyhcologist*, 48(5), 510-517.

Eren, E. (2003). *Yönetim ve organizasyon* (6.baskı), İstanbul: Beta Basım A.Ş., ss. 665-667.

Ergün, E. (1997), Örgütlerde Çatışma Yönetimi ve Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, İşletme Fakültesi, Kocaeli.

Ertekin, Y., (1982). *Örgütsel çatisma. Yönetim psikolojisi* ii. Ankara: TODAiE Yayın

Ferguson, M. A. (1984). Building theory in public relations: Interorganizational relationships as a public relations paradigm. Paper presented at the annual conference of the Association for Education in Journalism and Mass Communication, Gainesville, FL.

Humboldt, W. Bericht der Sektion des Kultus und Unterrichts an den König. Dezember 1809 (= Rechenschaftsbericht). In: Humboldt, Wilhelm von: Werke in fünf Bänden, Band IV, hrsg. von Flitner, Andreas; Giel, Klaus. Darmstadt, Stuttgart 1960– 1981, S. 210–238.

Johnson, D. W., ve Johnson, R. (2004). Implementing the teaching students to be peacemakers program. Theory into Practice, 43(1), 68-79. https://doi.org/10.1207/s15430421tip4301_9

Kaçalin, M. S. (2011). *Niyazi- Nevâyî'nin sözleri ve Çağatayca tanıklar-* El-Lugatu'nNevaiyye ve'l-İstişhadatu'l-Cagata'iyye. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Karakuş, M. & Çankaya, İ.H. (2009*)*. Okul Yöneticilerinin Kişilik Özelliklerinin Çatışma Çözme Stratejileri Üzerindeki Etkisi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*

Karip, E. (2003). *Çatışma yönetimi*. Ankara: Pegem Yayıncılık, ss. 233.

Kerzner, H. (2001). Conflicts. In:*Project Management: A Systems Approach to Planning, Scheduling, and Controlling*. New York, NY:John Wiley & Sons, , pp 379-408

Ledingham J. A. & Bruning S. D. (1998). Relationship Management in Public Relations: Dimensions of an Organization-Public Relationship, *Public Relations Review*, 24 (1), 55- 65.

Newstrom, J. W. ; Davis, K., (1997) *Organizations behavior*. Boston: Mc. Grow Hill, inc

Özdemir, Tuncay & Özkayran, Seçil & Yirci, Ramazan. (2014). Okul müdürlerinin öğretmenleri motive etme yaklaşımları. *Turkish Journal of Educational Studies*. 1. 190-2015.

Pelit, E., Kılıç, İ., & Keleş, Y. (2013). Otel işletmeleri yöneticilerinin kişilik özellikleri ile çatışma yöntemleri arasındaki ilişki. *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırmalar Dergisi*, 1(1)

Pondy, L. (1990). *Organizational conflict management: Organizational behavior and management* (Derl: Henry L. Tosi). Boston: Pws- Kent Publishing Company.

Radloff, W. (1893), Versuch Eines Wörterbuches der Türk-Dialecte, Band I. Sankpeterburg.

Robbins, S. P. (1994). *Örgütsel davranışın temelleri*. (Çev. Ayse Öztürk). Eskisehir: ETAM Aş

Şanlı, Ö. (2009). İlköğretim Okul Yöneticilerinin Pozitif Yönetim Yaklaşımlarının Öğrenci Başarısına Etkisi. (Yüksek Lisans Tezi). Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şemsettin Sami (2015), Kâmus-ı Türkî, (hzl. Raşit Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal), İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.

Şimşek, S. (2007). *Eğitim ile ilgili temel kavramlar. Eğitim bilimine giriş* içinde. (Ed. N. Saylan). (s. 1-17). Ankara: Anı Yayıncılık.

Şişman, M. (2013). *Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi*. Ankara: Pegem Akademi.

Taştan, N. (2010). Çatışma çözme ve akran arabulucuğu (Editör: U. Öner). Ankara: Nobel Yayınları.

Türk Dil Kurumu. (2024, Mayıs). https://sozluk.gov.ddtr/

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, UNESCO. (2014). Educating for a sustainable future. Retrieved from http://www.unesco.org/ new/en/rio-20/educating-for-a-

Uras, M. (2002). *Eğitimin toplumsal temelleri, eğitim üzerine*. (Ed: E. Toprakçı), Ankara: Ütopya Yayınevi, 190-241.

Ünal, S., & Ada, S. (2011). *Temel kavramlar. eğitim bilimine giriş* içinde (M. Kağan, & S. Yalçın,). (s. 1-33). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

29. Bölüm

UZAKTAN ÖĞRETİM

Seval Akcan

"Eğitimin temel amacı, çocukları kendi yeteneklerinin bilincine vardırmaktır"

Erich Fromm

Giriş

Dünyada bilim ve teknolojinin gelişimine bağlı olarak birçok alanda değişiklik görülmektedir. Bu değişim ve gelişim insanların kullandıkları araç gereçleri, sağlık hizmetlerini, ulaşımı olduğu gibi eğitimi de etkilemektedir. Teknolojik gelişmeler eğitimde geleneksel sınıf ortamlarının da değişmesinde etkili olmaktadır. Yüz yüze eğitimin yanında uzaktan eğitim ortamları da oluşturulmaya başlanmış ve insanlara okul dışında esnek öğrenme ortamlarında öğrenme fırsatları sunmuştur.

Uzaktan eğitim, coğrafi sınırların dışında öğrenme imkânı sunabilen, internet, bilgisayar, video konferans ve diğer iletişim teknolojileri kullanılarak gerçekleştirilen bir öğrenme biçimidir. Bu öğrenme ortamları geleneksel sınıf ortamlarına bağımlılığı azaltması ve esnek öğrenme olanakları sağlamasıyla önem kazanmaktadır ve bu özellikleriyle öğrencilere, öğretmenlere ve eğitim kurumlarına çeşitli avantajlar sağlamaktadır. Öğrencilere esneklik ve erişim kolaylığı sağlayan bu öğrenme ortamları öğretmenlere de daha geniş öğrenci kitlelerine ulaşma imkânı sunmaktadır. Ayrıca bu ortamlar farklı iş alanlarında sürekli değişen taleplere cevap verebilecek esnek ve hızlı bir öğrenme ortamı oluşturmaktadır. Öğretmenlerin ve diğer iş kollarında kendilerini mesleki olarak geliştirmek isteyen bireylerin alacakları eğitimler de uzaktan eğitim platformları üzerinden kolayca alınabilmektedir.

Tartışma/Uygulama Soruları

1. İleriki yıllarda eğitim teknolojilerindeki gelişmelerin, yapay zeka uygulamalarının daha da artacağı, uzaktan eğitim uygulamalarının ve araç gereçlerinin zengin çeşitliliğe sahip olacağı düşünülürse eğitim öğretimin okullara ve yüz yüze eğitime ihtiyaç duyulmaksızın gerçekleşmesi mümkün müdür? Mümkünse/mümkün değilse nedenini açıklayınız.
2. Uzaktan öğretimin avantaj ve dezavantajları göz önünde bulundurulduğunda öğrenme ve öğretim sürecinde kullanılan eğitim teknolojilerinden en iyi şekilde verim alabilmek ve teknolojik araç gereçleri öğrenci yararına kullanabilmek için nasıl bir ders planlanmalıdır?

Önerilen Kitaplar

1. Wagner, T. (2016). Yenilikçiler Yaratmak – Dünyayı Değiştirecek Gençler Yetiştirmek, İKÜ Yayınevi
2. Barth, R. S. (2010). Öğretme; Yürekleriyle Öğrensinler, İKÜ Yayınevi
3. Cüceloğlu, D. & Erdoğan, İ. (2013). Öğretmen Olmak – Bir Can'a Dokunmak, Final Kültür Sanat Yayınları
4. Glasser, W. (2016). Başarısızlığın Olmadığı Okul, Beyaz Yayınları
5. Petroy, G. (2018). Beyaz Zambaklar Ülkesinde, Alfa Yayınları
6. Khan, S. (2021). Dünya Okulu – Eğitimde Yeniden Düşünmek, Yapı Kredi Yayınları
7. Bolat, Ö. (2017). Beni Ödülle Cezalandırma, Doğan Kitap
8. Kolektif. (2022). Sosyal Bilgiler Öğretimi- Etkili Vatandaşlık Eğitimi El Kitabı (Ed. Cemil Öztürk, Tuğba Kafadar). Ankara: Nobel Yayıncılık

Kaynakça

Arat, T. & Bakan, Ö. (2011). Uzaktan eğitim ve uygulamaları, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 14*(1-2). 363-374.

Bolliger, D. U. & Wasilik, O. (2009). Factors influencing faculty satisfaction with online teaching and learning in higher education. *Distance Education, 30*(1), 103-116. Doi: 10.1080/01587910902845949

Bonk, C. J., ve Graham, C. R. (Eds.). (2006). *Handbook of blended learning: Global perspectives, local designs.* San Francisco, CA: Pfeiffer.

Bozkurt, A. (2017). Türkiye'de uzaktan eğitimin dünü, bugünü ve yarını. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 3*(2), 85-124.

Can, E. (2020). Coronavirüs (Covid -19). Pandemisi ve pedagojik yansımaları: Türkiye'de açık ve uzaktan eğitim uygulamaları, *AUad, 6*(2). 11-53.

Çoban, S. (2013). "Uzaktan ve teknoloji destekli eğitimin gelişimi", *İstanbul: XVI. Türkiye'de İnternet Konferansı Bildiri Kitabı.*

Crisp, G. (2005). Interactive e- Assessment: Moving beyond multiple-choice questions. Centre for Learning and Professional Development. University of Adelaide. Eli.elc.edu.sa/2009/content/Crisp [presentation]. pdf.

Dağ, F. (2011). Harmanlanmış (karma) öğrenme ortamları ve tasarımına ilişkin öneriler. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 12*(2), 73-97.

Durdu, L. (2020). Açık ve uzaktan öğrenmede sorunlar ve çözüm önerileri. E. Tekinarslan ve M. D. Gürer (Ed.), Açık ve uzaktan öğrenme (3. Baskı), 227-268, Ankara: PegemAkademi.

Demiray, U. ve Adıyaman, Z. (2002). *"Kuruluşunun 10. Yılında Açıköğretim Lisesi Ile Ilgili Çalışmalar Kaynakçası"*, 2. Baskı, Eskişehir.

Eby (2013). Uzaktan eğitim ortamlarının tasarımı: Yazılım mühendisliği yaşam döngüsü yaklaşımı. Kültür Ajans.

Emin, M. N. (2020). Koronavirüs salgını ve acil durum eğitimi. Ankara: Seta Perspektif.

Eygü, H., & Karaman, S. (2013). Uzaktan eğitim öğrencilerinin memnuniyet algıları üzerine bir araştırma. *Sosyal Bilimler Dergisi, 3*(1), 36-59.

Garrison, D. R. ve Kanuka, H. (2004). Blended learning: Uncovering its transformative potential in higher education. *The Internet and Higher Education*, *7*(2), 95-105.

Gelişli, Y. (2015). Uzaktan eğitimde öğretmen yetiştirme uygulamaları: Tarihçe ve gelişim. *Journal of Research in Education and Teaching, 4*(3), 313-321.

Gregory, M. S. J. & Lodge, J. M. (2015). Academic workload: the silent barrier to the implementation of technology-enhanced learning strategies in higher education. *Distance Education, 36*(2), 210-230. Doi: 10.1080/01587919.2015.1055056.

Hawkins, B., L. (1999). "*Distributed Learning and Institutional Restructuring*", Educom Review, 34(4), 12-15; 42-44.

İşman, A. (1998). *Uzaktan eğitim.* Değişim Yayınları.

İşman A. (2011). Uzaktan eğitim. Ankara: Pegem Akademi.

Kaya, Z. (2002). *Uzaktan eğitim*. Ankara: Pegem Akademi.

Koç, E., S. (2021). İlkokul öğretim programlarının covid-19 sonrası yaygınlaşan uzaktan eğitime uygunluğunun incelenmesi, International *Anatolia Academic Online Journal (IAAOJ) / Sosyal Bilimler Dergisi*, *7*(1).

Kurt, M. (2006). Sanal yükseköğretim uygulamalarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi, Ankara Üniversitesi: *Yayımlanmamış Doktora Tezi.*

Moore, M. ve Kearsley, G. (2011). *Distance education: A system view of online learning* (Third Edition). Belmont, Calif: Wadsworth Pub. Co.

Naci, S. (2022). Sosyal bilgiler eğitiminde uzaktan öğretim, *Sosyal bilgiler öğretimi etkili vatandaşlık eğitimi el kitabı* içinde, C. Öztürk & T. Kafadar (Ed.), 321-340. Ankara: Nobel Yayınları.

Özarslan, Y. ve Ozan, Ö. (2014). *"Yükseköğretimde Uzaktan Eğitim Programı Açma Sorunsalı"*, XIX. Türkiye'de İnternet Konferansı, Yaşar Üniversitesi, İzmir.

Özdil, İ. (1986). Uzaktan öğretimin evrensel çerçevesi ve Türk eğitim sisteminde uzaktan öğretimin yeri. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Özgöl, M., Sarıkaya, İ. & Öztürk, M. (2017). Örgün eğitimde uzaktan eğitim uygulamalarına ilişkin öğrenci ve öğretim elemanı değerlendirmeleri, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi,* 7 (2), 294-304. Doi: 10.5961/jhes.2017.208

Özseven B. E. & Çağman, N. (2021). Eğitimde kullanılan bulanık mantık tabanlı öğrenme modelleri, platformlar, ölçme ve değerlendirme yöntemleri, *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, 25,* 406-416.

Simonson, M., Smaldino, S., & Zvacek, S. M. (Ed.). (2014). Teaching and learning at a distance: Foundations of distance education, 3rd Edition (Revised ed. Edition). Information Age Publishing.

Şahin, T.Y. ve Yıldırım, S. (1999). *Öğretim teknolojisi ve materyal geliştirme.* Ankara: Anı Yay.

Tryon, P. J. & Bishop, M. (2009). *Theoretical foundations for enhancing social connectedness in online learning environments.* Distance Education, *30*(3), 291-315. Doi:10.1080/01587910903236312

Uşun, S. (2006). Uzaktan eğitim. Ankara: Nobel Yayınları

Verduin, J. R. ve Clark, Jr. T. A. (1994) *Uzaktan eğitim: Etkin uygulama esasları* (Çev: İ. Maviş), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi.

Yıldız (2004). Öğretim tknolojileri ve materyal geliştirme. Konya: Atlas Kitabevi.

Yomamoto, G., T. & Altun, D. (2020). Coronavirüs ve çevrim içi (online) eğitimin önlenemeyen yükselişi, *Üniversite Araştırmaları Dergisi, 3*(1), 25-34.

Yurdakul, B. (2005). Uzaktan eğitim – Eğitimde yeni yönelimler. Ankara: PegamA Yayıncılık

30. Bölüm

EĞLENCELİ ÖĞRETİM VE ÖĞRETİMDE OYUNLAŞTIRMA

Hacer Aslan

Giriş

Son senelerde bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT) alanında kaydedilen gelişmeler günlük yaşantımıza girmiş ve kullanım kapsamının hızlı bir şekilde artmasıyla birlikte eğitim ortamlarında da değişimler yaşanmaya başlamıştır. Bu değişim, geleneksel sınıf ortamlarından, zaman mekân kısıtlamalarının giderek ortadan kalktığı, bilgiye erişim ve aktarımın daha fazla olduğu sınıf ortamlarına geçilmesine imkân sağlamıştır. Yenilikçi teknolojik uygulamaların eğitimdeki rolünün artması nedeniyle "dijital çağ" olarak adlandırılan 21. yüzyılda eğitim paydaşlarının bu değişimlerle nasıl baş edecekleri ve bu değişimlere asıl uyum sağlayacakları önem kazanmaktadır. Bu anlamda dijital çağda en önemli devrimlerden bir tanesi de hiç şüphesiz "eğitimde dijital devrim " şeklinde tasvir edilmektedir (Parlak, 2017).

Ulus'a (2021) göre son yüzyıl eğitim ve öğretimin doğasına farklı bir anlayış kazandırmıştır. Ülkemizde pandemi süreciyle deneyimlenen teknoloji tabanlı öğrenme ortamları ve artan dijitalleşmenin hayata yaptığı etki göz önüne alındığında öğrenme ve öğretme ortamlarında, yenilikçi sınıf yönetimi yöntemleri ve eğitim teknolojileri kullanımı zorunluluktan ziyade, öğrenmeyi daha etkili ve sürdürülebilir hâle getirmeye yardımcı olabilecek bir gereklilik olarak görülmektedir.

Mobil teknolojiler, sosyal medya, Web 2.0 uygulamaları, mevcut dijital kaynakların tümü ve teknoloji destekli öğrenme araçları, resmî ve aynı zamanda resmî olmayan eğitim ortamlarında oldukça güçlü öğrenme alanları sağlar (Multisilta, 2012). Hoffman ve Koifman'a (2013) göre bu değişim, öğretmenlerin, öğrencilerin öğrenme sürecine daha fazla katılmasını teşvik edebilecek yenilikçi öğretim

Kaynakça

Ar, N. A. (2016). *Oyunlaştirmayla Öğrenmenin Meslek Lisesi Öğrencilerinin Akademik Başari ve Öğrenme Stratejileri Kullanimi Üzerine Etkisi* (Doctoral dissertation, Sakarya Universitesi (Turkey)

ARABACI, İ. B., & Polat, M. (2013). Dijital yerliler, dijital göçmenler ve sinif yönetimi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *12*(47), 11-20.

Berber, A. (2018). *Oyunlaştırma: Oynayarak Başarmak*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Bicen, H., & Kocakoyun, S. (2018). Perceptions of students for gamification approach: Kahoot as a case study. *International Journal of emerging technologies in learning*, *13*(2).

Bozkurt, A. & Kumtepe, E. (2014*). Oyunlaştırma, oyun felsefesi ve eğitim*: Gamification. *Akademik Bilişim* 2014 (s.155-164).

Bozkurt, A., & Genç-Kumtepe, E. (2014). Oyunlaştırma, oyun felsefesi ve eğitim: Gamification. *Akademik Bilişim*, *14*, 147-156.

Chou, Y. K. (2019). *Actionable gamification: Beyond points, badges, and leaderboards*. Packt Publishing Ltd.

Crisp, G. T. (2014). Assessment in next generation learning spaces. In *The future of learning and teaching in next generation learning spaces* (Vol. 12, pp. 85-100). Emerald Group Publishing Limited.

Darejeh, A., & Salim, S. S. (2016). Gamification solutions to enhance software user engagement—a systematic review. *International Journal of Human-Computer Interaction*, *32*(8), 613-642.

Deci, E. L., Vallerand, R. J., Pelletier, L. G., & Ryan, R. M. (1991). Motivation and education: The self-determination perspective. *Educational psychologist*, *26*(3-4), 325-346.

De-Marcos, L., Domínguez, A., Saenz-de-Navarrete, J., & Pagés, C. (2014). An empirical study comparing gamification and social networking on e-learning. *Computers & education*, *75*, 82-91.

Deterding, S. (2012). Gamification: designing for motivation. Interactions, 19(4), 14-17

Deterding, S., Dixon, D., Khaled, R., & Nacke, L. (2011, September). From game design elements to gamefulness: defining" gamification". In *Proceedings of the 15th international academic MindTrek conference: Envisioning future media environments* (pp. 9-15).

Domínguez, A., Saenz-de-Navarrete, J., De-Marcos, L., Fernández-Sanz, L., Pagés, C., & Martínez-Herráiz, J. J. (2013). Gamifying learning experiences: Practical implications and outcomes. *Computers & education*, *63*, 380-392.

Dragona, D. (2014). *Counter-gamification: emerging tactics and practices against the rule of numbers* (pp. 227-250). meson press.

Ede, E. (2016). *Eğitimde Oyunlaştırma ve Uygulamaları*. İstanbul: Yeditepe Yayıncılık.

EduTrends. (2016). Gamification. Observatory of Educational Innovation. Tecnológico de Monterrey. http://observatory.itesm.mx/edu-trends-gamification sayfasından erişilmiştir

Hartman, J., Moskal, P., & Dziuban, C. (2005). Preparing the academy of today for the learner of tomorrow. *Educating the net generation*, 6-1.

Hoffmann, L. M. A., & Koifman, L. (2013). O olhar supervisivo na perspectiva da ativação de processos de mudança. *Physis: Revista de Saúde Coletiva*, *23*, 573-587.

Hunicke, R., LeBlanc, M., & Zubek, R. (2004, July). MDA: A formal approach to game design and game research. In *Proceedings of the AAAI Workshop on Challenges in Game AI* (Vol. 4, No. 1, p. 1722).

Kapp, K. M. (2012). *The gamification of learning and instruction: game-based methods and strategies for training and education*. San Francisco: Pfeiffer.

Kara, N. & Sevim, N. (2013). Adaptive Learning Systems: Beyond Teaching Machines. *Contemporary Educational Technology,4*(2),108-120 https://www.learntechlib.org/p/ 193440/ Erişim Tarihi:14.03.2024

Karataş, E. (2014). Eğitimde oyunlaştirma: Araştırma eğilimleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, *15*(2), 315-333.

Kim, T. W., & Werbach, K. (2016). More than just a game: ethical issues in gamification. *Ethics and Information Technology*, *18*(2), 157-173.

Krystalli, P. (2015). Using educational online games to develop linguistic competences in foreign language learning. In *INTED2015 Proceedings* (pp. 5338-5346). IATED.

Kunduracıoğlu, İ. İ. (2018). *Oyunlaştırma kavramı üzerine içerik analizi çalışması* Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Balıkesir.

Lee, J. J., & Hammer, J. (2011). Gamification in education: What, how, why bother?. *Academic exchange quarterly*, *15*(2),146.

Light, D., & Pierson, E. (2014). Increasing student engagement in math: The use of Khan Academy in Chilean classrooms. *International Journal of Education and Development using ICT*, *10*(2), 103-119.

Marczewski, A. (2015*). Even Ninja Monkeys Like to Play: Gamification, Game Thinking and Motivational Design.* https://www.gamified.uk/wp-content/uploads/2018/10/Narrative-Chapter.pdf Erişim Tarihi: 13.03.2024

McGonigal, J. (2011). *Reality is broken: Why games make us better and how they can change the world*. Penguin.

Multisilta, J. (2012). Designing learning ecosystems for mobile social media. In A. D. Olofsson, & J. O. Lindberg (Eds.), Informed design of educational technologies in higher education: enhanced learning and teaching (pp. 270-291). Hershey PA: IGI Global.

Myerson, R. B. (2013). *Game theory: Analysis and conflict*. London: Harvard University Press.

Naz, F., & Murad, H. S. (2017). Innovative teaching has a positive impact on the performance of diverse students. *Sage Open*, *7*(4), 2158244017734022.

Perryer, C., Celestine, N. A., Scott-Ladd, B., & Leighton, C. (2016). Enhancing workplace motivation through gamification: Transferrable lessons from pedagogy. *The International Journal of Management Education*, *14*(3), 327-335.

Prensky, M. (2001a). Digital natives, digital immigrants. On the Horizon, 9(5), 1–6.

Prensky, M. (2002). The motivation of gameplay: The real twenty-first century learning revolution. *On the horizon, 10*(1), 5-11.

Ritterfeld, U., Cody, M., & Vorderer, P. (Eds.). (2009). *Serious games: Mechanisms and effects*. Routledge. New York: Routledge, Taylor &Francis Group

Roberts, G. (2005). Technology and Learning Expectations of the Net Generation. In D. Oblinger & J. Oblinger (Ed.), Educating the net generation. Educause. https://www.educause.edu/research-and-publications/books/educating-net-generation Erişim Tarihi: 15.04.2024

Robson, K., Plangger, K., Kietzmann, J. H., McCarthy, I., & Pitt, L. (2015). Is it all a game? Understanding the principles of gamification. *Business horizons*, *58*(4), 411-420.

Ruhi, U. (2015). Level up your strategy: Towards a descriptive framework for meaningful enterprise gamification. *Technology Innovation Management Review,* 5(8), 5-16.

Salen, K. & Zimmerman, E. (2004*). Rules of play: Game design fundamentals*. London: MIT press, Cambridge.

Seaborn, K. & Fels, D. I. (2015). Gamification in theory and action: A survey. *International Journal of Human-Computer Studies,* 74, 14-31.

Simões, J., Redondo, R. D., & Vilas, A. F. (2013). A social gamification framework for a K-6 learning platform. *Computers in human behavior*, *29*(2), 345-353.

TDK(2024).*Türk Dil Kurumu sözlükleri.* https://sozluk.gov.tr/ Erişim Tarihi: 13.04.2024

Tobias, S., Fletcher, J., Dai, D. Y. & Wind, A. P. (2011). Review of research on computer games. In S. Tobias & J. D. Fletcher (Eds.), *Computer Games and Instruction* (127- 221). IAP Information Age Publishing.

Ulus, G. (2021). Madde ve değişim ünitesi için oyunlaştırma kullanımının öğrencilerin akademik başarı ve motivasyonlarına etkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir*.

Van, Eck R. (2006), Digital game-based learning: It's not just the digital natives who are restless. *Educause Review*, 41(2), 16–30

Watson, J. (2008). Blended Learning: The Convergence of Online and Face-to-Face Education. Promising Practices in Online Learning. *North American Council for Online Learning*. https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED509636.pdf Erişim Tarihi: 18.04.2024

Werbach, K. & Hunter, D. (2012). *For the win: How game thinking can revolutionize your business*. Philadelphia: Wharton Digital Press.

Werbach, K., & Hunter, D. (2015). *The gamification toolkit: dynamics, mechanics, and components for the win*. Philadelphia: Wharton School Press.

Yıldırım, D. (2018*). Oyunlaştırmanın 5. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersi öğrenme başarıları üzerindeki etkisinin oyunlaştırılmış testlerle sınanması.* Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Yıldırım, İ., & Demir, S. (2014). Gamification and education Oyunlaştırma ve eğitim. *Journal of Human Sciences*, *11*(1), 655-670.

Zichermann, G. & Linder, J. (2010). *Game-based marketing: Inspire customer loyalty through rewards, challenges, and contests.* New Jersey: John Wiley & Sons.

KAYNAŞTIRMA/BÜTÜNLEŞTİRMEDE SINIF İÇİ DESTEKLER:
ÖĞRETMEN YARDIMCILARI İÇİN BİR REHBER

Editörler
Şerife Demirdağlı
Mine Kizir

nobel bilimsel

KAYNAŞTIRMA/BÜTÜNLEŞTİRMEDE SINIF İÇİ DESTEKLER: ÖĞRETMEN YARDIMCILARI İÇİN BİR REHBER

Editörler: Şerife Demirdağlı, Mine Kizir

Yayın No.: 2305
ISBN: 978-625-393-955-7
E-ISBN: 978-625-393-956-4
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Demirdağlı, Şerife., Kizir, Mine.
Kaynaştırma/Bütünleştirmede Sınıf İçi Destekler: Öğretmen Yardımcıları İçin Bir Rehber /
Şerife Demirdağlı, Mine Kizir
1. Basım, X + 182 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-955-7
E-ISBN: 978-625-393-956-4
1. Özel Eğitim 2. Öğretmen Yardımcıları 3. Kaynaştırma 4. Bütünleştirme

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **İİİ**

ÖN SÖZ ..... **V**

BÖLÜM 1
ÖĞRETMEN YARDIMCILARI: TANIMLAR **1**
Şerife Demirdağlı

BÖLÜM 2
ÖĞRETMEN YARDIMCILARININ ROL VE SORUMLULUKLARI **21**
Mine Kizir

BÖLÜM 3
ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARI TANIMAK **43**
Gülsüm Elif Çorbacı Serin

BÖLÜM 4
AKADEMİK BECERİLER VE ÇALIŞMA BECERİLERİNDE DESTEK OLMAK **79**
Oğuz Özdamar

BÖLÜM 5
ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÖĞRENCİLERİN İLETİŞİM, DİL VE KONUŞMA ÖZELLİKLERİ **103**
Gülcihan Yazçayır

BÖLÜM 6
İLETİŞİM, DİL VE KONUŞMA BECERİLERİNE DESTEK OLMAK **121**
Gülcihan Yazçayır

BÖLÜM 7
DAVRANIŞ GÜÇLÜKLERİNİ ÖNLEMEK VE YÖNETMEK **139**
Sinan Kalkan - Fatma Erdoğan

BÖLÜM 8
EKİP OLMAK **159**
Tuna Şahsuvaroğlu

ÖZ GEÇMİŞLER **179**

Bölüm 1

ÖĞRETMEN YARDIMCILARI: TANIMLAR

Şerife Demirdağlı

GİRİŞ

Günümüzde toplumu oluşturan tüm bireylerin ayrım gözetmeksizin eğitim alma hakkı artık tartışılan bir konu olmaktan çıkmış ve genel kabul gören bir fenomen hâline gelmiştir. Özel gereksinimli bireylerin sınıflarda daha fazla yer almaları ile birlikte sınıf içi destekler önem kazanmıştır. Bu destekler arasında özel gereksinimli öğrencilere destek sağlamaları amacıyla öğretmen yardımcıları sınıflarda yer almaya başlamıştır (Ashbaker & Morgan, 2012). Öğretmen yardımcıları, büyük bir hızla yaygınlaşırken farklı tanımlar ve uygulama prosedürleri ortaya çıkmıştır. Bu durum belirsizliğe yol açmış ve alan yazında sınıf içi destek sağlayan yardımcıları tanımlama çabaları gündeme gelmiştir (Pickett, 1986). Bu tartışmalar günümüzde de devam etmektedir.

Paraprofesyoneller, 19. yüzyılın sonlarından itibaren Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) genel eğitim sınıflarında yer almaya başlamışlardır (Holmes, 1904). 1950'lerden itibaren de kaynaştırma uygulanan sınıflarda özel gereksinimli bireyleri desteklemede yaygın olarak kullanılmıştır (Ashbaker & Morgan, 2002). Eğitim ortamlarında destek sağlayan kişiler gündeme geldiği ilk yıllardan günümüze kadar paraprofesyoneller, eğitim asistanları, öğretmen yardımcıları, destek eğitim personeli gibi farklı terimlerle ifade edilmektedir. Kullanılan terimler değişse de tanımlar incelendiğinde tüm bu kavramların aynı anlamları ve benzer görev tanımlarını içerdiği görülmektedir (Ashbaker & Morgan, 2012; Douglas vd., 2019; Garnett, 1988; Nearing, 1974; Özaydın, 2020). Bu kitapta, güncel olarak en sık kullanılan öğretmen yardımcıları (*teacher assistants*) terimi kullanılmıştır.

Öğretmen yardımcıları eğitimin her kademesinde önemli bir öge olarak görülmektedir. Okul öncesi eğitim ortamlarından yetişkinlikte bağımsız yaşam becerilerinin öğretimine kadar çok çeşitli ortamlarda ve çeşitli sorunlara çö-

KAYNAKÇA

Ashbaker, B. Y. & Morgan, J. (2012). Team players and team managers: Special educators working with paraeducators to support inclusive classrooms. *Creative Education, 3*(03), 322-327. http://dx.doi.org/10.4236/ce.2012.33051

Blatchford, P., Webster, R. and Russell, A. (2012). *Challenging the role and deployment of teaching assistants in mainstream schools: The impact on schools: Final report on the Effective Deployment of Teaching Assistants (EDTA) project.* https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10096860/1/Blatchford_EDTA_project_final_report.pdf

Brown, T. S., & Stanton-Chapman, T. L. (2017). Experiences of paraprofessionals in US preschool special education and general education classrooms. *Journal of Research in Special Educational Needs, 17(1), 18-30.* https://doi.org/10.1111/1471-3802.12095

Causton-Theoharis, J. N., Giangreco, M. F., Doyle, M. B., & Vadasy, P. F. (2007). The "sous-chefs" of literacy instruction. *Teaching Exceptional Children, 40*(1), 56-62. https://doi.org/10.1177/004005990704000107

Chopra, R. V., Sandoval-Lucero, E., Aragon, L., Bernal, C., De Balderas, H. B., & Carroll, D. (2004). The Paraprofessional Role of Connector. *Remedial and Special Education, 25*(4), 219-231. https://doi.org/10.1177/07419325040250040501

Clarke, C. A. (2001). *An exploration of the role expectations for paraprofessionals in education* (Order No. 3023572). (Doctoral dissertation, Michigan State University). Retrieved from https://www.proquest.com/dissertations-theses/exploration-role-expectations-paraprofessionals/docview/252178170/se-2

Çolak, A., Acar, Ç., Ergenekon, Y. & Cavkaytar, A. (2019). *Okul öncesi eğitim ortamlarında öğretimi planlama ve uygulama.* Y. Ergenekon (Ed.), *Kaynaştırmada başarı için birlikte yürüyelim: Yardımcı destek personel eğitimi el kitabı içinde* (ss. 157-177). Ayrıntı Basımevi

Demirdağlı, Ş. & Kizir, M. (2023). Kaynaştırma/bütünleştirme uygulamalarında öğretmen yardımcıları. Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 36(1), 202-227. https://doi.org/10.19171/uefad.1177019

Demirdağlı, Ş., & Kizir, M. (2024a). "I am not a caregiver!" Experiences and Views of Paraeducators about Their Roles and Responsibilities. Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi, 13(2), 448-464.

Demirdağlı, Ş., & Kizir, M. (2024b). Turkish parents' perspectives on the roles and responsibilities of paraeducators: framing experiences. International Journal of Developmental Disabilities, 1-14.

Douglas, S. N., Bowles, R. P. & Kammes, R. (2022). Paraeducators: An important member of educational team for students with disabilities. *Journal of the American Academy of Special Education Professionals,* 134-150. https://eric.ed.gov/?id=EJ1353726

Douglas, S. N., Uitto, D. J., Reinfelds, C. L., & D'Agostino, S. (2019). A systematic review of paraprofessional training materials. *The Journal of Special Education, 52*(4), 195-207. https://doi.org/10.1177/0022466918771707

Douglas, S. N., Chapin, S. E. & Nolan, J. F (2016) Special education teachers' experiences supporting and supervising paraeducators: Implications for special and general education settings. *Teacher Education and Special Education, 39*(1), 60-74. https://doi.org/10.1177/088840641561644

Downing, J. E., Ryndak, D. L., & Clark, D. (2000). Paraeducators in inclusive classrooms: Their own perceptions. Remedial and Special education, 21(3), 171-181. https://doi.org/10.1177/074193250002100308

Drije, A. C. (1974). *The meaning of work: The paraprofessional experience in teaching and social work (Order No. 7426960).* Available from ProQuest Dissertations & Theses Global.

(302713290). Retrieved from https://www.proquest.com/dissertations-theses/meaning-work-paraprofessional-experience-teaching/docview/302713290/se-2

Ergenekon, Y. (Ed.). (2019). *Kaynaştırmada başarı için birlikte yürüyelim: Yardımcı destek personel eğitimi el kitabı.* Ayrıntı Basımevi

Fisher, M., & Pleasants, S. L. (2012). Roles, responsibilities, and concerns of paraeducators Findings from a statewide survey. *Remedial and Special Education, 33*(5), 287–297. https://doi.org/10.1177/0741932510397762

French, N. K., & Pickett, A. L. (1997). Paraprofessionals in special education: Issues for teacher educators. *Teacher Education and Special Education, 20*(1), 61-73. https://doi.org/10.1177/088840649702000107

Garnett, J. (1988). Support teaching: Taking a closer look. *British Journal of Special Education, 15*(1), 15–18. https://doi.org/10.1111/j.1467-8578.1988.tb00716.x

Giangreco, M. F. (2003). Working with paraprofessionals. *Educational Leadership, 61*(2), 50-54.

Godfrey, L. R. (1971). *Role adaptation and career development: A study of role definition and role ınteraction among teachers and teacher-aides in adult basic education in the State of Michigan* (Doctoral dissertation, Michigan State University). Retrieved from https://www.proquest.com/dissertations-theses/role-adaptation-career-development-study/docview/302624518/se-2

Gruber, H., Jansen, P., Marienhagen, J. & Altenmüller, E. (2010). *Adaptations during the acquisition of expertise. Talent Development and Excellence (1),* 3–15

Güleç Aslan, Y. (2022). Experiences of Turkish paraprofessionals who support students with autism spectrum disorder. *Journal of Education, 0* (0), 1-10. doi.org/10.1177/00220574221130952

Holmes, W. H. (1904). The Batavia Plan. *The Journal of Education*, *60*(26), 442-442. http://www.jstor.org/stable/44066080.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Paraprofesyonel

Individuals with Disabilities Education Improvement Act (IDEA) (2006). Regulations of 2006. https://sites.ed.gov/idea/statute-chapter-33/subchapter-iv/part-b/1462

Massafra, A., Gershwin, T., & Gosselin, K. (2020). Policy, preparation, and practice: Current policy regarding the paraprofessional role and preparation for working with students with disabilities. *Journal of Disability Policy Studies, 31*(3), 164-172. https://doi.org/10.1177/1044207320920004

MEB (2020a). Kolaylaştırıcı kişi konulu yazı; 10.01.2020 http://programdeha.com/mevzuat/kolaylastiricikisi.pdf alanından 10.12.2023 tarihinde erişim sağlanmıştır.

MEB (2020b). *Sözleşmeli personel çalıştırılmasına ilişkin esaslar.* 9/5/2020 tarihli ve 31122 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 8/5/2020 tarihli ve 2506 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı uyarınca bu Yönetmelik Cumhurbaşkanlığı Yönetmeliği bölümüne eklenmiştir.

Nearing, J. H. (1974). *A study of the congruence of actual and ideal role perception by paraprofessionals*. (Doctoral dissertation, University of Illinois at Urbana-Champaign) https://www.proquest.com/dissertations-theses/study-congruence-actual-ideal-role-perception/docview/302705554/se-2

NCLB (No Child Left Behind). (2004). A toolkit for teachers. Washington DC: US Department of Education. https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED483139.pdf

Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireylere Yönelik Ulusal Eylem Planı (OSBUEP I) [National Action Plan for Individuals with Autism Spectrum Disorder]. (2016-2019). http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/12/20161203-16.htm

Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireylere Yönelik II. Ulusal Eylem Planı (OSBUEP) [National Action Plan for Individuals with Autism Spectrum Disorder]. (2023-2030). https://aile.gov.tr/media/134582/otizm_eylem_plani.pdf

Özaydın, L. (2020). Kaynaştırma uygulamalarında öğretmen yardımcısının görevlerine ilişkin paydaş görüşleri: Karma yöntem çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 21*(3), 561-587. https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.563242

Parlak, C. (2023). *Gölge öğretmenler tarafından kullanılan doğal öğretim yöntemlerinin otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin iletişim becerilerine etkisi.* (Yayınlanmamış doktora tezi). Trakya Üniversitesi.

Pickett, A. L. (1986). Paraprofessionals in Special Education: *The State of the Art*--1986.

Pickett, A. L., Likins, M., & Wallace, T. (2003). The Employment and Preparation of Paraeducators*, the State of the Art*--2003.

Reddy, L. A., Alperin, A., & Glover, T. A. (2020). A critical review of the professional development literature for paraprofessionals supporting students with externalizing behavior disorders. *Psychology in the Schools, 58*(4), 742-763. https://doi.org/10.1002/pits.22381

Riggs, C. G., & Mueller, P. H. (2001). Employment and utilization of paraeducators in inclusive settings. Journal of Special Education, 35(1), 54–62. https://doi.org/10.1177/002246690103500106

Rueda, R., & Monzó, L. D. (2002). Apprenticeship for teaching: Professional development issues surrounding the collaborative relationship between teachers and paraeducators. *Teaching and Teacher Education, 18*(5), 503-521. https://doi.org/10.1016/S0742-051X(02)00013-6

Stewart, E. M. (2019). Reducing ambiguity: Tools to define and communicate paraprofessional roles and responsibilities. *Intervention in School and Clinic, 55*(1), 52– 57. https://doi.org/10.1177/1053451218782431

U.S. Department of Education. (2021). 43rd Annual Report to Congress on the Implementation of the Individuals with Disabilities Education Act, 2021. Washington, D.C.: U.S. Department of Education. https://sites.ed.gov/idea/files/43rd-arc-for-idea.pdf

Wakou, B. A., Keim, K. S., & Williams, G. S. (2003). Personal attributes and job competencies needed by EFNEP paraprofessionals as perceived by EFNEP professionals. *Journal of Nutrition Education and Behavior*, *35*(1), 16-23.

Webster, R., & Blatchford, P. (2013). The educational experiences of pupils with a statement for special educational needs in mainstream primary schools: Results from a systematic observation study. *European Journal of Special Needs Education*, *28*(4), 463-479. https://doi.org/10.1080/08856257.2013.820459

Wiggs, N. B., Reddy, L. A., Bronstein, B., Glover, T. A., Dudek, C. M., & Alperin, A. (2021). A mixed-method study of paraprofessional roles, professional development, and needs for training in elementary schools*. Psychology in the Schools, 58*(11), 2238-2254. https://doi.org/10.1002/pits.22589

Bölüm 2

ÖĞRETMEN YARDIMCILARININ ROL VE SORUMLULUKLARI

Mine Kizir

GİRİŞ

Özel eğitim uygulamaları yıllar içerisinde çeşitli gelişmeler göstermiştir. Genel eğitim sınıfları içerisinde özel gereksinimli öğrenci sayıları artmış ve bunun doğal sonucu olarak destek hizmetleri sunacak daha fazla uzmana ihtiyacın artmasına neden olmuştur. Kaynaştırma ve/veya bütünleştirme uygulamaları kapsamında daha fazla sayıda öğrenci özel eğitim hizmetlerinden faydalanmaya başlamıştır. Dolayısıyla sınıf içinde öğrencinin desteklenmesi ve öğretmene yardımcı olacak ara bir elemana ihtiyaç duyulması kaçınılmaz olmuştur. Bu ihtiyacın karşılanmasında yaygın olarak tercih edilen sınıf içi destek hizmetlerinden biri öğretmen yardımcıları olmaktadır. Öğretmen yardımcıları, tam eğitimli bir uzman olarak görülmemekle birlikte özel gereksinimli bireylerin daha nitelikli özel eğitim hizmeti almalarını sağlayan, eğitim programının daha etkili bir şekilde uygulanmasını sağlamak amacıyla destek hizmet sunan ve belirli yeterliliklere sahip olması beklenen kişi olarak tanımlanmaktadır (Reynolds & Fletcher-Janzen, 2007).

Öğretmen yardımcılarının özel eğitimde görev alması 1950'li yıllara dayanan nispeten yeni denilebilecek uygulamalardandır. Yine de hem geçmişte hem de günümüzde öğretmen yardımcıları, günümüzün genel ve özel eğitim sınıfları için önemli olup öğrencilerin gelişimlerini desteklemekte, aile ve okul arasında köprü olmakta ve öğretmeni desteklemektedirler. Özel eğitim hizmetlerinin sunumunda oldukça önemli bir yere sahip olan öğretmen yardımcılarının rol ve sorumluluklarının bilinmesi ve belirsizliklerin olabildiğince ortadan kaldırılmaya çalışılması gerekmektedir. Böylece bu hizmetlerin sunumunda niteliğin artırılması sağlanabilecektir.

KAYNAKÇA

Akerman, P. L. B. (2008). *A study on work satisfaction of special education paraprofessionals based on the Index of Work Satisfaction Questionnaire* (Doctoral dissertation, University of West Florida).

American Speech-Language-Hearing Association (ASHA). (1999). *Learning disabilities: use of paraprofessionals* [Relevant Paper]. https://www.asha.org/policy/rp1999-00128/#sec1.4

Ashbaker, B. Y., & Morgan, J. (2001). Paraeducators: A powerful human resource. *Streamlined. Seminar, 9*(2), 1-4.

Blatchford, P., Webster, R., & Russell, A. (2012). Challenging the role and deployment of teaching assistants in mainstream schools: The impact on schools. Final report on the Effective Deployment of Teaching Assistants (EDTA) project. Institute of Education. London

Bronstein, B., Breeden, N., Glover, T. A., & Reddy, L. A. (2021). Paraprofessionals' perceptions of behavior problems in elementary school classrooms. The Journal of Special Education, 55(3), 153–162. https://doi.org/10.1177/0022466920961085

Carter, E. W., O'Rourke, L., Sisco, L. G., & Pelsue, D. (2009). Knowledge, responsibilities, and training needs of paraprofessionals in elementary and secondary schools. *Remedial and Special Education, 30*(6), 344–359. https://doi.org/10.1177/0741932508324399

Chopra, R. V., & French, N. K. (2004). Paraeducator relationships with parents of students with significant disabilities. *Remedial and Special Education*, *25*(4), 240-251.

Clayton, T. (1993). From domestic helper to "Assistant teacher": The changing role of the British classroom assistant. *European Journal of Special Needs Education, 8*(1), 32-44.

Council for Exceptional Children (CEC) (2022). Core Competencies for Special Education Paraeducators. https://exceptionalchildren.org/paraeducators/core-competencies-special-educationparaeducators

Demirdağlı, Ş., & Kizir, M. (2023). Kaynaştırma/bütünleştirme uygulamalarında öğretmen yardımcıları. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 36*(1), 202-227. https://doi.org/10.19171/uefad.1177019

Demirdağlı, Ş., & Kizir, M. (2024). "I am not a caregiver!" Experiences and views of paraeducators about their roles and responsibilities. *Cumhuriyet International Journal of Education, 13*(2), 448-464. https://dx.doi.org/10.30703/cije.1333397

Douglas, S. N., Chapin, S. E., & Nolan, J. F. (2016). Special education teachers' experiences supporting and supervising paraeducators: Implications for special and general education settings. Teacher Education and Special Education, 39(1), 60-74. https://doi.org/10.1177/0888406415616443

Downing, J. E., Ryndak, D. L., & Clark, D. (2000). Paraeducators in inclusive classrooms: Their own perceptions. *Remedial and Special education, 21*(3), 171-181. https://doi.org/10.1177/074193250002100308

Ergenekon, Y. (Ed.). (2019). *Kaynaştırmada başarı için birlikte yürüyelim: Yardımcı destek personel eğitimi el kitabı.* Ayrıntı Basımevi

Evashkovsky, M., & Osipova, A. V. (2023). Understanding Novice Special Education Teachers' and Paraeducators' Mentorship Relationships: A Comparative Case Study. *The Journal of Special Education Apprenticeship*, *12*(1), 4. https://doi.org/10.58729/2167-3454.1157

Fisher, M., & Pleasants, S. L. (2012). Roles, responsibilities, and concerns of paraeducators Findings from a statewide survey. Remedial and Special Education, 33(5), 287–297. https://doi.org/10.1177/0741932510397762

Gerzel-Short, L., Conderman, G., & DeSpain, S. (2018). Supporting paraprofessionals: Tips for enhanced collaboration. *Kappa Delta Pi Record, 54*(4), 152-157. https://doi.org/10.1080/00228958.2018.1515542

Giangreco, M. F., Edelman, S. W., Broer, S. M., & Doyle, M. B. (2001). Paraprofessional support of students with disabilities: Literature from the past decade. *Exceptional Children*, 68, 45–63.

Giangreco M. F., Edelman S. W., & Luiselli T. E. (1997). Helping or hovering? Effects of instructional assistant proximity on students with disabilities. *Exceptional Children*, 64, 7–18. https://doi.org/10.1177/001440299706400101

Giangreco, M. F. (2003). *Working with paraprofessionals. Educational Leadership, 61*(2), 50-54.

Görgün, B. (2013). Sınıfında özel gereksinimli öğrenci olan okul öncesi öğretmenlerinin öğretmen yardımcısının rol ve sorumlulukları hakkındaki görüşleri (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi.

Hammeken, P. A. (2008). *The paraprofessional's essential guide to inclusive education*. Corwin Press.

Harris, C. R. (2012). *The perceptual difference in roles and responsibilities of special education paraprofessionals* (Unpublished master's thesis). Lindenwood University

Jacobs, R. H., Guo, S., Kaundinya, P., Lakind, D., Klein, J., Rusch, D., Walden, A., Mehta, T., & Atkins, M. (2017). A pilot study of mindfulness skills to reduce stress among a diverse paraprofessional workforce. Journal of Child and Family Studies, 26(9), 2579–2588. https://doi.org/10.1007/s10826-017-0771-z

Killoran, J., Templeman, T. P., Peters, J., & Udell, T. (2001). Identifying paraprofessional competencies for early intervention and early childhood special education. Teaching Exceptional Children, 34(1), 68-73.

Mason, R. A., Gunersel, A. B., Irvin, D. W., Wills, H. P., Gregori, E., An, Z. G., & Ingram, P. B. (2021). From the frontlines: Perceptions of paraprofessionals' roles and responsibilities. Teacher Education and Special Education, 44(2), 97-116. https://doi.org/10.1177/0888406419896627

McNamara, B. E. (2013). *Bullying and students with disabilities: Strategies and techniques to create a safe learning environment for all*. Corwin Press.

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) (2013). Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=18812&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5

Östlund, D., Barow, T., Dahlberg, K., & Johansson, A. (2021). In between special needs teachers and students: paraprofessionals work in self-contained classrooms for students with intellectual disabilities in Sweden. *European Journal of Special Needs Education, 36*(2), 168-182. https://doi.org/10.1080/08856257.2021.1901370

Özaydın, L. (2020). Kaynaştırma uygulamalarında öğretmen yardımcısının görevlerine ilişkin paydaş görüşleri: Karma yöntem çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 21*(3), 561-587. https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.563242

Pickett A. L., Likins, M., & Wallace, T. (2003). The employment and preparation of paraeducators, the state of the art – 2003. Utah: The National Resource Center for Paraprofessionals.

Reynolds, C. R., & Fletcher-Janzen, E. (Eds.). (2007). *Encyclopedia of Special Education: A Reference for the Education of Children, Adolescents, and Adults with Disabilities and Other Exceptional Individuals* (Vol. 3). John Wiley & Sons.

Riggs, C. G., & Mueller, P. H. (2001). Employment and utilization of paraeducators in inclusive settings. *Journal of Special Education, 35*(1), 54–62. https://doi.org/10.1177/002246690103500106

Rueda, R., & Monzó, L. D. (2002). Apprenticeship for teaching: Professional development issues surrounding the collaborative relationship between teachers and paraeducators. Teaching and Teacher Education, 18(5), 503-521. https://doi.org/10.1016/S0742-051X(02)00013-6

Stewart, E. M. (2019). Reducing ambiguity: Tools to define and communicate paraprofessional roles and responsibilities. Intervention in School and Clinic, 55(1), 52– 57. https://doi.org/10.1177/1053451218782431

Sobeck, E. E., Robertson, R., & Smith, J. (2020). The effects of didactic instruction and performance feedback on paraeducator implementation of behavior support strategies in inclusive Settings. The Journal of Special Education, 53(4), 245-255. https://doi.org/10.1177/0022466919858989

Taymaz, H. (1995). *Okul yönetimi.* Saypa Yayınları

Walker, V. L. (2017). Assessing paraprofessionals' perceived educational needs and skill level with function-based behavioral intervention. *Exceptionality*, *25*(3), 157-169. https://doi.org/10.1080/09362835.2016.1196443

Wallace, T. (2004). Paraprofessionals in schools. *Journal of Special Education Leadership, 17*(1), 46-61.

Yates, P. A., Chopra, R. V., Sobeck, E. E., Douglas, S. N., Morano, S., Walker, V. L., & Schulze, R. (2020). Working With Paraeducators: Tools and Strategies for Planning, Performance Feedback, and Evaluation. *Intervention in School and Clinic*, *56*(1), 43-50. https://doi.org/10.1177/1053451220910740

Zobell, E., & Hwang, J. (2020). An Examination of the Current Status of Paraprofessionals through Their Lens: Role, Training, and Supervision. *Journal of Special Education Apprenticeship*, *9*(1), 1-19.

Bölüm 3

ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARI TANIMAK

Gülsüm Elif Çorbacı Serin

GİRİŞ

Özel gereksinimli çocuklar genellikle fiziksel, duygusal, zihinsel veya öğrenme açısından diğer çocuklardan farklı gereksinimlere sahip olan çocukları ifade emektedir. Geniş bir yelpazede sahip oldukları farklı gereksinimler, bu çocukların yaşam deneyimlerini ve kalitesini etkileyebilmektedir. Gelişimsel farklılıkların nedenlerinin çoğunlukla doğum öncesi nedenler, doğum anında oluşan nedenler ve doğum sonrası nedenler olarak sınıflandırıldığı görülmektedir. Akraba evlilikleri, kan uyuşmazlıkları, fiziksel/ruhsal travmalar, genetik ve metabolizmal hastalıklar, annenin yaşı, radyasyona maruz kalması, gebelik süresince beslenmesi, kullandığı ilaçlar ve zararlı maddeler ile gebelikte geçirdiği hastalıklar doğum öncesi nedenler arasında sayılmaktayken doğum sırası nedenler arasında erken-geç-riskli doğum veya uzman hatalarının olduğu görülmektedir. Doğum sonrası nedenler ise enfeksiyonlar, çocuğun geçirdiği hastalıklar, beslenme bozukluğu, fiziksel/ruhsal travmalar, çocuk istismarı ve olumsuz çevre koşulları olarak sıralanabilmektedir (Baykoç, 2018a).

Özel gereksinimli çocukların kendilerine en uygun olan eğitimi alabilmeleri tanılama süreci ile başlamaktadır. Tanılama süreci tıbbi ve eğitsel tanılama olmak üzere iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Tıbbi tanılamada ilgili sağlık personeli tarafından çocuğun öğrenmesine engel olan problemlerin fizyolojik nedenleri ortaya çıkarılmakta, eğitsel tanılamada ise çocuğun eğitsel açıdan akranlarına göre farklılıkları tanımlanmaktadır (Çolak, 2019). Eğitsel tanılama çocuğun tüm gelişim alanlarındaki özelliklerini, güçlü-zayıf yönlerini ve eğitim ihtiyaçlarını belirleme amacıyla yapılmaktadır. Bu amaç doğrultusunda özel gereksinimli çocukların eğitimleri açısından kritik bir konu olan değerlendirme süreci başlamakta ve bu süreç özel gereksinimli çocukların yaşamlarını etkileyen kararların temelini oluşturmaktadır. Özel gereksinimli çocukların

Yetersizlik türlerinin alan yazında genellikle otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar, zihin yetersizliği olan çocuklar, öğrenme güçlüğü olan çocuklar, görme yetersizliği olan çocuklar, işitme yetersizliği olan çocuklar, dil ve konuşma bozukluğu olan çocuklar, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, ağır ve çoklu yetersizliği olan çocuklar, bedensel yetersizliği olan çocuklar, duygusal ve davranışsal bozukluğu olan çocuklar, üstün ve özel yetenekli olan çocuklar, olarak sınıflandırıldığı ve bu sınıflandırma doğrultusunda uygun eğitim ortamlarına yerleştirildikleri görülmektedir.

Öğretmen yardımcılarının kaynaştırma sınıflarında öğretimsel roller üstlendiği ve birincil eğitmen olarak özel gereksinimli öğrencilerle bire bir çalışabildikleri, yeterli eğitim verildiğinde özel gereksinimli çocuklara akademik ve sosyal destek sağlamada daha başarılı oldukları bilinmektedir. Öğretmen yardımcılarının özel gereksinimli çocuklara uygun desteği sağlayabilmeleri için bu çocukların karşılaştığı akademik zorlukları anlamaları ve çocukların zorluk yaşadıkları alanlarda etkili bir şekilde desteklemeleri önemlidir. Bu sebeple kanıta dayalı uygulamaların yanı sıra öğretmen yardımcılarının özel gereksinimli çocuklara yönelik hizmetlerle ilgili yasal düzenlemelerden ve etik konulardan haberdar olmalıdırlar. Bunun yanı sıra tutarlı olmak, basit ifadeler kullanmak net yönergeler vermek, çocuğa anında dönüt sağlamak ve davranışı pekiştirmek, ceza yerine ödülü kullanmak, çocuğun hatalarını düzeltmesi için fırsat vermek ve çocuğu bağımsız harekete teşvik etmek tüm özel gereksinimli çocuklarla çalışırken öğretmen yardımcılarının kullanabileceği çocuğu destekleyici stratejilerdendir.

KAYNAKÇA

Abed, M. G. & Shackelford, T. K. (2022). The importance of providing play and learning materials for children with physical disabilities in saudi arabia: the perceptions of parents. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 19*(5), 2986. https://doi.org/10.3390/ijerph19052986

Akın, A. (2019). Otel işletmelerinin engelli turistlere yönelik uygulamalarının belirlenmesine yönelik bir araştırma. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8*(2), 2082-2103. https://doi.org/10.33206/mjss.558146

Alamdarloo, G. H. & Mradi, H. (2020). The effectiveness of sensory integration intervention on the emotional-behavioral problems of children with autism spectrum disorder. *Advances in Autism, 7*(2), 152-166. https://doi.org/10.1108/aia-12-2019-0051

Alkan, Ş. B. & Rakıcıoğlu, N. (2019). Kırılgan yaşlılarda beslenme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 10*(2), 184-189. https://doi.org/10.22312/sdusbed.424345

Alkhurinej, A. (2007). Emotional and behavioral problems among diabetic children. *Digest of Middle East Studies, 16*(1), 1-11. https://doi.org/10.1111/j.1949-3606.2007.tb00061.x

American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). Arlington, VA: American Psychiatric Publishing.

American Speech-Language-Hearing Association (ASHA). (1981). *On the Definition of Hearing Handicap.* https://www.asha.org/policy/rp1981-00022/

Anastasi, A., & Urbina, S. (1997). "Psychological Testing." Prentice Hall/Pearson Education.

Anderson, L. & Östlund, D. (2017). Assessments for learning in grades 1-9 in a special school for students with intellectual disability in sweden. *Problems of Education in the 21st Century, 75*(6), 508-524. https://doi.org/10.33225/pec/17.75.508

Anne, S., Lieu, J. E. C., & Cohen, M. S. (2017). Speech and language consequences of unilateral hearing loss: a systematic review. *Otolaryngology–Head and Neck Surgery, 157*(4), 572-579. https://doi.org/10.1177/0194599817726326

Armitt, H., Kingsley, E., Attwell, L., White, P., Woolley, K., Garside, M., … & Coventry, P. (2022). Co-production of a nature-based intervention for children with adhd study (conifas): protocol for co-production phases. *Plos One, 17*(9), e0274375. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0274375

Arslantekin, B. A. (2015). The evaluation of visually impaired students' mobility skills. *Ted Eğitim ve Bilim, 40*(180). https://doi.org/10.15390/eb.2015.4184

Ashraf, S., Jahan, M., Aqib, S., & Bahoo, R. (2021). Improvement of writing skills among students with hearing impairment using the cognitive model: an experimental study. *Review of Applied Management and Social Sciences, 4*(3), 641-650. https://doi.org/10.47067/ramss.v4i3.169

Avcıoğlu, H. (2015). *Özel gereksinimli olan bireylerin değerlendirilmesi*. Vize Yayıncılık.

Aydın, P. (2022). Görme yetersizliği: Tanım, sınıflama, yaygınlık ve nedenler. H. Gürgür & P. Şafak (Eds.), *İşitme ve görme yetersizliği içinde* (5. baskı., ss. 129-153). Pegem Akademi.

Banerjee, R., Chopra, R. V., & DiPalma, G. (2017). Early intervention paraprofessional standards: development and field validation. *Journal of Early Intervention, 39*(4), 359-370. https://doi.org/10.1177/1053815117727114

Baykoç, N. (2018a). Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitim. N. Baykoç (Ed.), *Özel eğitim ve kaynaştırma içinde* (2. baskı., ss. 15-25). İzge Yayıncılık.

Baykoç, N. (2018b). Görme engelli çocuklar ve eğitimleri. N. Baykoç (Ed.), *Özel eğitim ve kaynaştırma içinde* (2. baskı., ss. 109-131). İzge Yayıncılık.

Beard, K. Y. & Sugai, G. (2004). First Step to Success: An Early Intervention for Elementary Children at Risk for Antisocial Behavior. *Behavioral Disorders, 29* (4), 396–409.

Beh-Pajooh, A., Fatemi, S. M., Bonab, B. G., Alizadeh, H., & Hemmati, G. (2012). The impact of a self-control training program on enhancement of social skills in students with adhd. *Psychology, 03*(08), 616-620. https://doi.org/10.4236/psych.2012.38094

Bieńkowska, K. I. & Zaborniak-Sobczak, M. (2015). Significance of rehabilitation camps in hearing and speech therapy of hearing-impaired children. *The New Educational Review, 39*(1), 179-189. https://doi.org/10.15804/tner.2015.39.1.15

Biggs, E. E., Gilson, C. B., & Carter, E. W. (2016). Accomplishing more together. *Research and Practice for Persons With Severe Disabilities, 41*(4), 256-272. https://doi.org/10.1177/1540796916665604

Bilgiç, H. C. (2021). İşitme yetersizliğinde erken çocukluk dönemi. S. S. Yıldırım Doğru (Ed.), *Erken çocuklukta özzel eğitim içinde* (3. baskı., ss. 309-322). Vize Akademik.

Bilgiç, H. C., & Şafak, P. (2021). Çoklu yetersizliği olan öğrencilere doğrudan öğretimle sunulan şematik düzenleyicinin bir fen konusunun öğretimine etkisi. *Ozel Egitim Dergisi*, *22*(1), 175-206.

Brock, M. E. & Carter, E. W. (2013). A systematic review of paraprofessional-delivered educational practices to improve outcomes for students with intellectual and developmental disabilities. *Research and Practice for Persons With Severe Disabilities, 38*(4), 211-221. https://doi.org/10.1177/154079691303800401

Bryson, S. E., & Smith, I. M. (1998). Epidemiology of autism: Prevalence, associated characteristics, and implications for research and service delivery. *Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews, 4*(2), 97–103. Erişim adresi: https://books.google.com

Buchanan, J. A., Johnson, E. M., Kennedy, J. L., Stypulkowski, K. A., & Jensen, N. (2019). The effects of cognitive training program for cognitively impaired older adults: a pilot randomized control trial. *International Journal of Aging Research*. https://doi.org/10.28933/ijoar-2019-03-0705

Budman, I., Meiri, G., Ilan, M., Faroy, M., Langer, A., Reboh, D., … & Dinstein, I. (2019). Quantifying the social symptoms of autism using motion capture. *Scientific Reports, 9*(1). https://doi.org/10.1038/s41598-019-44180-9

Cappagli, G., Finocchietti, S., Baud-Bovy, G., Badino, L., D'Ausilio, A., Cocchi, E., … & Gori, M. (2018). Assessing social competence in visually impaired people and proposing an interventional program in visually impaired children. *IEEE Transactions on Cognitive and Developmental Systems, 10*(4), 929-935. https://doi.org/10.1109/tcds.2018.2809487

Caron, V., Barras, A. H., Nispen, R. M. A. v., & Ruffieux, N. (2023). Teaching social skills to children and adolescents with visual impairments: a systematic review. *Journal of Visual Impairment &Amp; Blindness, 117*(2), 128-147. https://doi.org/10.1177/0145482x231167150

Carter, E. W., Asmus, J. M., Moss, C. K., Biggs, E. E., Bolt, D. M., Born, T. L., … & Weir, K. (2015). Randomized evaluation of peer support arrangements to support the inclusion of high school students with severe disabilities. *Exceptional Children, 82*(2), 209-233. https://doi.org/10.1177/0014402915598780

Cavkaytar, A. (2019). Özel gereksinimli çocukları ve otizm spektrum bozukluğunu (OSB) anlamak. Y. Ergenekon (Ed.), *Kaynaştırmada başarı için birlikte yürüyelim: Yardımcı destek personel eğitimi el kitabı içinde* (ss. 1-16). Ayrıntı Basımevi.

Charry-Sánchez, J., Ramírez-Guerrero, S., Vargas-Cuellar, M., Romero-Gordillo, M., & Talero-Gutiérrez, C. (2022). Executive functions in children and adolescents with hearing loss: a systematic review of case-control, case series, and cross-sectional studies. *Salud Mental, 45*(1), 35-49. https://doi.org/10.17711/sm.0185-3325.2022.006

Chen, S., Ge, L., He, W., Guo, J., Li, Y., Shi, L., … & Cheng, Y. (2022). Identification, diagnosis, and early intervention of children with developmental language disorder in ningxia. *Translational Pediatrics, 11*(2), 204-211. https://doi.org/10.21037/tp-21-601

Cihan, M. A. & Pogrund, R. L. (2022). Educational impact of using the vissit to determine service delivery time of itinerant teachers of students with visual impairments. *Journal of Visual Impairment &Amp; Blindness, 116*(3), 404-409. https://doi.org/10.1177/0145482x221109535

Conroy, M. A., & Brown, W. H. (2004). Early identification, prevention, and early intervention with young children at risk for emotional or behavioral disorders: Issues, trends, and a call for action. *Behavioral Disorders, 29*(3), 224-236. doi:/10.1177/019874290402900303

Coogle, C. G., Walker, V. L., Ottley, J. R., Allan, D. M., & Irwin, D. (2022). Paraprofessionals' perceived skills and needs in supporting students with autism spectrum disorder. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities, 37*(4), 227-238. https://doi.org/10.1177/10883576211073699

Coşkun, M., Öztürk, M., & Zoroğlu, S. (2012). Escitalopram treatment in preschool children with anxiety disorders: a case series. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni-Bulletin of Clinical Psychopharmacology, 22*(3), 262-267. https://doi.org/10.5455/bcp.20120729101822

Cox, P. R., & Dykes, M. K. (2001). Effective classroom adaptations for students with visual impairments. *Teaching Exceptional Children, 33*(6), 68-74.

Çelik, F. & Hocaoğlu, Ç. (2018). Çocukluk çağı travmaları: bir gözden geçirme. *Sakarya Medical Journal, 8*(4), 695-711. https://doi.org/10.31832/smj.454535

Çıkılı, Y. (2020). Çoklu yetersizliği olan öğrencilere akademik becerilerin öğretimi. S. Rakap (Ed), *Çoklu yetersizliği olan çocukların eğitiminde güncel yaklaşımlar içinde* (ss. 71-93). Vize Yayıncılık.

Çolak, A. (2016). Otizm spektrum bozukluğunu anlamak. A. Cavkaytar (Ed.), *Otizm spektrum bozukluğu içinde* (ss. 21-58). T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları.

Çolak, A. (2019). Özel eğitim alanı, kaynaştırma, bütünleştirme/kapsayıcı eğitim, bireyselleştirilmiş eğitim programı (BEP). Y. Ergenekon (Ed.), *Kaynaştırmada başarı için birlikte yürüyelim: yardımcı destek personel eğitimi el kitabı içinde* (ss. 17-36). Ayrıntı Basımevi

D'Allura, T. (2002). Enhancing the social interaction skills of preschoolers with visual impairments. *Journal of Visual Impairment &Amp; Blindness, 96*(8), 576-584. https://doi.org/10.1177/0145482x0209600804

Dağdelen, F. (2020). Comparison of theory of mind abilities in adolescents with attention deficit-hyperactivity disorders and obsessive compulsive disorder. *Cukurova Medical Journal, 45*(4), 1333-1339. https://doi.org/10.17826/cumj.715592

Dalton, C. & Hoyt-Hallett, G. (2013). Enablement through provision of assistive technology: case reports of two children with physical disabilities. *British Journal of Occupational Therapy, 76*(2), 108-111. https://doi.org/10.4276/030802213x13603244419356

Diken, İ. H. (2015). Otizim spektrum bozukluğu (OSB) gösteren öğrenciler. İ. H. Diken (Ed), *Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim içinde* (ss. 410-446). Pegem Yayınları.

Diken, İ. H. & Batu, E. S. (2010). Kaynaştırmaya giriş. İ. H. Diken (Ed.), *İlköğretimde kaynaştırma içinde* (ss. 1-25). Pegem Akademi.

Doğan, M. (2022). İşitme yetersizliği olan çocukların gelişim özellikleri. H. Gürgür & P. Şafak (Eds.), *İşitme ve görme yetersizliği içinde* (5. baskı., ss. 33-65). Pegem Akademi.

Doğan, H. (2021). Özgül öğrenme güçlüğünde değerlendirme ve erken müdahale. S. S. Yıldırım Doğru (Ed.), *Erken çocuklukta özel eğitim içinde* (3. baskı., ss. 187-225). Vize Akademik.

Eldeniz Çetin, M. (2020). Çoklu yetersizliğin kavramsal çerçevesi. S. Rakap (Ed.), *Çoklu yetersizliği olan çocukların eğitiminde güncel yaklaşımlar içinde* (ss. 1-22). Vize Yayıncılık.

Ergül, C. (2010). Sık rastlanan yetersizlikler. İ.H. Diken (Ed.), *Erken çocukluk eğitimi içinde* (ss. 247-277). Pegem Akademi.

Fazlıoğlu, Y. (2018). Dikkat eksikliğihiperaktivite bozukluğu olan çocuklar ve eğitimleri. N. Baykoç (Ed.), *Özel eğitim ve kaynaştırma içinde* (2. baskı., ss. 208-230). İzge Yayıncılık.

Ferguson, M. A., Henshaw, H., Clark, D. P. A., & Moore, D. R. (2014). Benefits of phoneme discrimination training in a randomized controlled trial of 50- to 74-year-olds with mild hearing loss. *Ear &Amp; Hearing, 35*(4), e110-e121. https://doi.org/10.1097/aud.0000000000000020

Friend, M. (2022). Special education: Contemporary perspectives for school professionals. Pearson.

Gaastra, G., Groen, Y., Tucha, L., & Tucha, O. (2016). The effects of classroom interventions on off-task and disruptive classroom behavior in children with symptoms of attention-deficit/hyperactivity disorder: a meta-analytic review. *Plos One, 11*(2), e0148841. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0148841

García-Castellar, R., Sánchez-Chiva, D., Jara-Jiménez, P., & Fernández-Ramos, C. (2021). Assessment of social self-perceptions of acceptance and enmity in children with attention-deficit/hyperactivity disorder. *Canadian Journal of School Psychology, 36*(4), 318-334. https://doi.org/10.1177/08295735211025200

Gilbertson, M. & Kamhi, A. G. (1995). Novel word learning in children with hearing impairment. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research, 38*(3), 630-642. https://doi.org/10.1044/jshr.3803.630

Gregory, A. M. & Sadeh, A. (2012). Sleep, emotional and behavioral difficulties in children and adolescents. *Sleep Medicine Reviews, 16*(2), 129-136. https://doi.org/10.1016/j.smrv.2011.03.007

Gresham, F. M., Lane, K. L., Macmillan, D. L., & Bocian, K. M. (1999). Social and academic profiles of externalizing and internalizing groups: Risk factors for emotional and behavioral disorders. *Behavioral Disorders*, 24, 231-245.

Griffin-Shirley, N., Bozeman, L., Okungu, P., Ihenagwam, C., & Nguyen, T. (2023). Teaching strategies and nonvisual skills used by orientation and mobility specialists who are visually impaired. *Journal of Visual Impairment &Amp; Blindness, 117*(1), 40-49. https://doi.org/10.1177/0145482x221150013

Güleç-Aslan, Y. (2018). Otizm spektrum bozukluğu (OSB): Eğitim ve öğretim süreci. İ. H. Diken & H. Bakkaloğlu (Eds.), *Zihin yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu içinde* (3. baskı., ss. 264-279). Pegem Akademi.

Halimi, N. H., Nawawi, N. M., & Aripin, S. (2023). Home modifications to improve accessibility of children with cerebral palsy in malaysia. IOP Conference Series: *Earth and Environmental Science, 1205*(1), 012079. https://doi.org/10.1088/1755-1315/1205/1/012079

Happ, D. & Altmaier, E. M. (1982). Counseling the hearing-impaired: issues and recommendations. *The Personnel and Guidance Journal, 60*(9), 556-559. https://doi.org/10.1002/j.2164-4918.1982.tb00721.x

Harding, C., Lindsay, G., O'Brien, A., Dipper, L., & Wright, J. (2010). Implementing aac with children with profound and multiple learning disabilities: a study in rationale underpinning intervention. *Journal of Research in Special Educational Needs, 11*(2), 120-129. https://doi.org/10.1111/j.1471-3802.2010.01184.x

Holbrook, M.C. (1996). *Children with visual impairment.* Woodbine House Inc.

Howell, S. (2009). Los Angeles Unified School District Special Education Paraprofessional Handbook. https://www.lausd.org/cms/lib08/CA01000043/Centricity/Domain/595/paraprohandbook.pdf

Ingersoll, B. (2011). Brief report: effect of a focused imitation intervention on social functioning in children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 42*(8), 1768-1773. https://doi.org/10.1007/s10803-011-1423-6

Itnal, B. S. (2022). A systematic review of the effects of physical activity and sport on the inclusion of people with visual impairment. *International Journal of Latest Engineering and Management Research (IJLEMR), 7*(12), 26-33. https://doi.org/10.56581/ijlemr.7.12.26-33

Kamei-Hannan, C., Chang, Y., & Fryling, M. J. (2020). Using a multisensory storytelling approach to improve language and comprehension: a pilot study. *British Journal of Visual Impairment*, 026461962094534. https://doi.org/10.1177/0264619620945344

Kara, E., Baci, G. B., & Tatar, S. T. (2020). Fiziksel engelli sedanter bireyler ile aktif spor yapan fiziksel engelli bireylerin yaşam doyum düzeylerinin karşılaştırılması. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 5*(2), 154-165. https://doi.org/10.31680/gaunjss.643966

Kargın, T. (2007). Eğitsel değerlendirme ve bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlama süreci. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, *8*(1), 1-13. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_0000000103

Kargın, T., & Baydık, B. (2002). Kaynaştırma ortamındaki işiten öğrencilerin işitme engelli akranlarına yönelik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 3*(2), 27-39. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_0000000064

Kauffman, J. M. (1997). *Characteristics of emotional and behavioral disorders of children and youth*. Merrill/Prentice Hall, One Lake Street, Upper Saddle River, NJ 07458.

Kef, S. & Deković, M. (2004). The role of parental and peer support in adolescents well-being: a comparison of adolescents with and without a visual impairment. *Journal of Adolescence, 27*(4), 453-466. https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2003.12.005

Kemaloğlu, Y. K. (2015). Yeni doğan işitme taramaları. E. Belgin & S. Şahlı (Eds.), *Temel Odyoloji içinde* (ss.191-217). Güneş Tıp Kitabevleri.

Kemaloğlu, Y. (2022). İşitme yetersizliği: tanımı, sınıflama, yaygınlık ve nedenler. H. Gürgür & P. Şafak (Eds.), *İşitme ve görme yetersizliği içinde* (5. baskı., ss. 1-32). Pegem Akademi.

Khan, A. M. (2019). A study to explore presence of social skills among hearing impaired students. *Pakistan Journal of Humanities and Social Sciences Research, 2*(02), 01-09. https://doi.org/10.37605/pjhssr.2.2.1

Khan, S., Heussler, H., McGuire, T., Dakin, C., Pache, D., Norris, R., … & Charles, B. G. (2011). Therapeutic options in the management of sleep disorders in visually impaired children: a systematic review. *Clinical Therapeutics, 33*(2), 168-181. https://doi.org/10.1016/j.clinthera.2011.03.002

Kirk, S. A. (1977). Specific learning disabilities. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology, 6*(3), 23-26. https://doi.org/10.1080/15374417709532776

Kizir, M., & Tekinarslan, İ. Ç. (2018). Ağır ve çoklu yetersizliği (AÇYE) olan çocuk annelerinin yaşadıkları sorunların ve sorunlarla baş etme yöntemlerinin belirlenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 19*(2), 233-256.

Kowalski, E. (2007). Individual education programs. In L. J. Lieberman (Ed.), *Paraeducators in physical education: A training guide to roles and responsibilities* (pp. 71-131). Human Kinetics.

Krägeloh-Mann, I., Helber, A., Mader, I., Staudt, M., Wolff, M., Groenendaal, F., … & DeVries, L. (2002). Bilateral lesions of thalamus and basal ganglia: origin and outcome. *Developmental Medicine &Amp; Child Neurology, 44*(07). https://doi.org/10.1017/s0012162201002389

Kronenberger, W. G., Pisoni, D. B., Henning, S. C., Colson, B. G., & Hazzard, L. (2011). Working memory training for children with cochlear implants: a pilot study. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research, 54*(4), 1182-1196. https://doi.org/10.1044/1092-4388(2010/10-0119)

Lalonde, K. & Werner, L. A. (2021). Development of the mechanisms underlying audiovisual speech perception benefit. *Brain Sciences, 11*(1), 49. https://doi.org/10.3390/brainsci11010049

Lin, M., Gutierrez, P. R., Stone, K. L., Yaffe, K., Ensrud, K. E., Fink, H. A., … & Mangione, C. M. (2004). Vision impairment and combined vision and hearing impairment predict cognitive and functional decline in older women. *Journal of the American Geriatrics Society, 52*(12), 1996-2002. https://doi.org/10.1111/j.1532-5415.2004.52554.x

Mayes, A., Reilly, S., & Morgan, A. (2015). Neural correlates of childhood language disorder: a systematic review. Developmental Medicine &Amp; *Child Neurology, 57*(8), 706-717. https://doi.org/10.1111/dmcn.12714

Mazefsky, C., Herrington, J. D., Siegel, M., Scarpa, A., Maddox, B. B., Scahill, L., … & White, S. (2013). The role of emotion regulation in autism spectrum disorder. *Journal of the American Academy of Child &Amp; Adolescent Psychiatry, 52*(7), 679-688. https://doi.org/10.1016/j.jaac.2013.05.006

McGoey, K. E., Eckert, T. L., & Dupaul, G. J. (2002). Early intervention for preschool-age children with ADHD: A literature review. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders, 10*(1), 14-28.

McLeod, S., Ballard, K. J., Ahmed, B., McGill, N., & Brown, M. (2020). Supporting children with speech sound disorders during covid-19 restrictions: technological solutions. *Perspectives of the ASHA Special Interest Groups, 5*(6), 1805-1808. https://doi.org/10.1044/2020_persp-20-00128

Melekoğlu, M. A. (2015). Özel öğrenme güçlüğünün nedenleri ve özellikleri. M. A. Melekoğlu & U. Sak (Eds.), *Öğrenme güçlüğü ve özel yetenek içinde* (ss. 15-42). Vize Akademik.

Melekoğlu, M. A. (2020). Öğrenme güçlüğü olan bireylerde dil özellikleri. F. Acarlar & Ö. Diken (Eds.), *Yetersizliği olan bireylerin dil ve iletişim becerilerinin desteklenmesi içinde* (3. baskı., ss. 157-177). Pegem akademi.

Mishna, F. (2003). Learning Disabilities and Bullying: Double Jeopardy. *Journal of Learning Disabilities, 36* (4), 336-348.

Morin, K. L., Nowell, S. W., Steinbrenner, J. R., Sam, A. M., Waters, V., & Odom, S. L. (2022). A survey of the experiences of paraprofessionals with roles, training, and communication when working with students with autism. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities, 37*(2), 96-107. https://doi.org/10.1177/10883576211066897

Murphy, S. (2015). How do we teach them to read if they can't pay attention? change in literacy teaching practice through collaborative learning. *Language and Literacy, 17*(1), 83. https://doi.org/10.20360/g2xk5m

Nakanishi, M. (2008). Visual supports for people with autism—a guide for parents and professionals. *Journal of Developmental &Amp; Behavioral Pediatrics, 29*(6), 449. https://doi.org/10.1097/dbp.0b013e318190e66f

Nario-Redmond, M. R., Noel, J. G., & Fern, E. (2013). Redefining disability, re-imagining the self: disability identification predicts self-esteem and strategic responses to stigma. *Self and Identity, 12*(5), 468-488. https://doi.org/10.1080/15298868.2012.681118

Ökçün-Akçamuş, M. Ç. & Acarlar, F. (2017, Mayıs). Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuklarda Türlerine Göre Taklit Becerilerinin Sözcük Dağarcığı ve Sembolik Oyun ile İlişkileri. IV. International Eurasian Educational Research Kongresinde Sunulan Bildiri, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Öncül, N. (2018). Zihin yetersizliği: Özellikler. İ. H. Diken & H. Bakkaloğlu (Eds.), *Zihin yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu içinde* (3. baskı., ss. 26-55). Pegem Akademi.

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. (2018). T. C. Resmî Gazete, (30471). 7 Temmuz 2018, 22-78.

Özmen, R. G. (2015). Öğrenme güçlüğü olan öğrenciler. *Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim içinde* (11. baskı., ss.334-367). Pegem Akademi.

Özsoy, Y., Özyürek, M. & Eripek, S. (1994). *Özel eğitime muhtaç çocuklar. 'Özel eğitime giriş*'. Karatepe Yayınları.

Pak, M. (2020). A field study on the relationship between children with disabled sibling and their mothers. *Turkish Journal of Child and Adolescent Mental Health, 27*(1), 33-39. https://doi.org/10.4274/tjcamh.galenos.2020.24633

Pambayun, K. W., & Subiyanto, A. (2023). Morphosyntactic abilities in child with intelectual disabilities: a case study. *Lire Journal (Journal of Linguistics and Literature), 7*(1), 72-86. https://doi.org/10.33019/lire.v7i1.191

Philip, S. S. & Dutton, G. N. (2014). Identifying and characterising cerebral visual impairment in children: a review. *Clinical and Experimental Optometry, 97*(3), 196-208. https://doi.org/10.1111/cxo.12155

Pierce, K. & Schreibman, L. (1995). Increasing complex social behaviors in children with autism: effects of peer-implemented pivotal response training. *Journal of Applied Behavior Analysis, 28*(3), 285-295. https://doi.org/10.1901/jaba.1995.28-285

Pisoni, D. B. & Cleary, M. (2003). Measures of working memory span and verbal rehearsal speed in deaf children after cochlear implantation. *Ear and Hearing, 24(*Supplement), 106S-120S. https://doi.org/10.1097/01.aud.0000051692.05140.8e

Quilty, K. M. (2007). Teaching paraprofessionals how to write and implement social stories for students with autism spectrum disorders. *Remedial and Special Education, 28*(3), 182-189. https://doi.org/10.1177/07419325070280030701

Quittner, A. L., Barker, D. H., Cruz, I., Snell, C., Grimley, M. E., Botteri, M., … & Team, C. I. (2010). Parenting stress among parents of deaf and hearing children: associations with language delays and behavior problems. *Parenting, 10*(2), 136-155. https://doi.org/10.1080/15295190903212851

Rafalovich, A. (2001). Psychodynamic and neurological perspectives on ADHD: Exploring strategies for defining a phenomenon. *Journal for the theory of social behaviour, 31*(4), 397-418.

Rajendran, V. & Roy, F. G. (2011). An overview of motor skill performance and balance in hearing impaired children. *Italian Journal of Pediatrics, 37*(1), 33. https://doi.org/10.1186/1824-7288-37-33

Rapin, I., & Dunn, M. (2003). Update on the language disorders of individuals on the autistic spectrum. *Brain and Development, 25*(3), 166–172. https://doi.org/10.1016/S0387-7604(02)00191-2

Riglin, L., Collishaw, S., Thapar, A. K., Dalsgaard, S., Langley, K., Smith, G. D., … & Thapar, A. (2016). Association of genetic risk variants with attention-deficit/hyperactivity disorder trajectories in the general population. *JAMA Psychiatry, 73*(12), 1285. https://doi.org/10.1001/jamapsychiatry.2016.2817

Ristianti, I., Setiawan, A., & Wibowo, W. (2021). Effect of adaptive athletic on sublimation non verbal aggressive behavior in problems emotion and behavior. *Jassi Anakku, 20*(2), 149-154. https://doi.org/10.17509/jassi.v20i2.34067

Rosenzweig, J. M., Brennan, E. M., Huffstutter, K. J., & Bradley, J. R. (2008). Child care and employed parents of children with emotional or behavioral disorders. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders, 16*(2), 78-89. https://doi.org/10.1177/1063426607312538

Schles, R. A. (2021). Population data for students with visual impairments in the united states. *Journal of Visual Impairment &Amp; Blindness, 115*(3), 177-189. https://doi.org/10.1177/0145482x211016124

Scheeren A. M., de Rosnay M, Koot H. M., & Begeer, S. (2013). Rethinking theory of mind in high-functioning autism spectrum disorder. *J Child Psychol Psychiatry*, 54, 628-635. doi: 10.1111/jcpp.12007

Schuele, C. M. (2004). The impact of developmental speech and language impairments on the acquisition of literacy skills. *Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews, 10*(3), 176-183. https://doi.org/10.1002/mrdd.20014

Scruggs, T. E., & Mastropieri, M. A. (1996). Teacher perceptions of mainstreaming/inclusion, 1958–1995: A research synthesis. *Exceptional Children, 63*(1), 59-74.

Seaman, R. L., Cannella-Malone, H. I., Brock, M. E., & Dueker, S. A. (2017). Efficacy of paraprofessional-implemented video prompting to teach vocational skills to students with autism spectrum disorder. *Career Development and Transition for Exceptional Individuals, 41*(2), 68-76. https://doi.org/10.1177/2165143417708191

Selimoğlu, Ö. G. (2022). Görme yetersizliği olan bireylerin gelişim özellikleri. H. Gürgür & P. Şafak (Eds.), *İşitme ve görme yetersizliği içinde* (5. baskı., ss. 153-185). Pegem Akademi.

Simmons, E., Paul, R., & Volkmar, F. (2014). Assessing pragmatic language in autism spectrum disorder: The Yale in vivo pragmatic protocol. *Journal of Speech, Language & Hearing Research, 57*(6), 2162-2173. https://doi.org/10.1044/2014_JSLHR- L-14-0040

Slegers, K., Duysburgh, P., & Jacobs, A. (2010). Research methods for involving hearing impaired children in it innovation. Proceedings of the 6th Nordic Conference on Human-Computer Interaction: Extending Boundaries. https://doi.org/10.1145/1868914.1869028

Söderqvist, S., Nutley, S. B., Ottersen, J., Grill, K. M., & Klingberg, T. (2012). Computerized training of non-verbal reasoning and working memory in children with intellectual disability. Frontiers in Human Neuroscience, 6. https://doi.org/10.3389/fnhum.2012.00271

Stevenson, J., Kreppner, J., Pimperton, H., Worsfold, S., & Kennedy, C. (2015). Emotional and behavioural difficulties in children and adolescents with hearing impairment: a systematic review and meta-analysis. *European Child &Amp; Adolescent Psychiatry, 24(*5), 477-496. https://doi.org/10.1007/s00787-015-0697-1

Strofylla, G., Charitou, S., Ασωνίτου, Κ., & Koutsouki, D. (2021). Efficacy of 6-month adapted aerobic program on motor proficiency, bmi and cognitive abilities of students with autism spectrum disorder: three case reports. *Open Journal of Social Sciences, 09*(09), 153-166. https://doi.org/10.4236/jss.2021.99011

Sucuoğlu, B. (2009). Zihin engelli bireylerin özellikleri. B. Sucuoğlu (Ed.), *Zihin engelliler ve eğitimleri içinde* (ss. 120-173). Kök Yayıncılık.

Sucuoğlu, B. & Çiftçi, İ. (2001). *Yapamıyor mu? Yapmıyor mu?. Zihinsel engelli çocuklar için sosyal beceri öğretimi*. Ankara Üniversitesi Basımevi.

Sun, H., Ali, Z., & Wei, L. (2021). The impact of management support on individual learning opportunity and creativity performance in hong kong manufacturing companies. *Journal of Manufacturing Technology Management, 33*(4), 696-716. https://doi.org/10.1108/jmtm-01-2021-0001

Swanson, H. L. (2001). Research on interventions for adolescents with learning disabilities: A meta-analysis of outcomes related to higher-order processing. *The Elementary School Journal, 101*(3), 331-348.

Şafak, P. (2013). *Ağır ve çoklu yetersizliği olan çocukların eğitimi* (2. baskı). Vize Yayıncılık.

Şafak, P. & Bilgiç, H. (2021). Çoklu yetersizliği olan az gören çocuklara doğrudan öğretimle sunulan şematik düzenleyicinin bir fen konusunun öğretiminde etkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 22*(1), 175-206. https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.629598

Şahin, C. H. (2022). Erken çocukluk döneminde nadir rastlanan yetersizlikler. H. Bakkaloğlu, S. Çelik & G. Tomris (Eds.), *Araştırmadan uygulamaya erken çocukluk özel eğitimi el kitabı içinde* (ss. 247-277). Vize Akademik.

Şahin, S. (2018). Öğrenme güçlüğü olan çocuklar ve eğitimleri. N. Baykoç (Ed.), *Özel eğitim ve kaynaştırma içinde* (2. baskı., ss. 197-207). İzge Yayıncılık.

Şahlı, A. S. (2018). Significance of early diagnosis and early intervention in early childhood hearing loss. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi, 2*(3), 592-603. https://doi.org/10.24130/eccd-jecs.196720182387

Tager-Flusberg, H., Paul, R., & Lord, C. (2005). Language and communication in autism. In F. R. Volkmar, R. Paul, A. Klin, & D. Cohen (Eds.), Handbook of autism and pervasive developmental disorders: Diagnosis, development, neurobiology, and behavior (3rd ed., pp. 335–364). John Wiley & Sons Inc.

Thompson, H. L., Viskochil, D., Stevenson, D. A., & Chapman, K. (2010). Speech–language characteristics of children with neurofibromatosis type 1. *American Journal of Medical Genetics Part A, 152A*(2), 284-290. https://doi.org/10.1002/ajmg.a.33235

Tomblin, J. B., Harrison, M., Ambrose, S. E., Walker, E., Oleson, J., & Moeller, M. P. (2015). Language outcomes in young children with mild to severe hearing loss. *Ear & Amp; Hearing, 36*(Supplement 1), 76S-91S. https://doi.org/10.1097/aud.0000000000000219

Tong, F. & Fu, T. (2013). Meta-analysis of fluid intelligence tests of children from the chinese mainland with learning difficulties. *PLoS ONE, 8*(11), e78311. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0078311

Tuncer, T. (2003). Görme yetersizliği olan çocuklar. A. Ataman (Ed.), *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş içinde* (ss. 293-311). Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Turan, F., & Yükselen, A. (2004). Öğrenme güçlülüğü olan çocukların dil özellikleri. *Eğitim ve Bilim, 29*(132).

Tüfekçioğlu, Ü. (2005). Çocuklarda işitme kaybının etkileri. Ü. Tüfekçioğlu (Ed.), *İşitme, konuşma ve görme sorunları olan çocukların eğitimi içinde* (3. baskı., ss. 1-47). Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2010). *Özürlülerin sorun ve beklentileri araştırması.* Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı Yayınları.

Uyar, D. (2016). *Çoklu yetersizlikten etkilenmiş görmeyen çocukların kullandıkları jestler ile yetişkinlerin çocuklara etkileşim davranışlarının incelenmesi* (Tez Numarası: 450250) [Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Uysal, H. H. (2015). Fiziksel yetersizliği/Süreğen hastalığı olan öğrenciler. *Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim içinde* (11. baskı., ss.252-295). Pegem Akademi.

Uysal, A., Güdük, A. H., & Tura, G. (2019). Knowledge and attitudes of preschool teachers about speech and language disorders in turkey. *Asian Journal of Education and Training, 5*(4), 562-568. https://doi.org/10.20448/journal.522.2019.54.562.568

Ünverdi, C., (2020). Zihinsel yetersizliği olan bireylerde dil özellikleri. F. Acarlar & Ö. Diken (Eds.), *Yetersizliği olan bireylerin dil ve iletişim becerilerinin desteklenmesi içinde* (3. baskı., ss. 79-100). Pegem Akademi.

Vernosfaderani, A. M. (2014). The effectiveness of life skills training on enhancing the self-esteem of hearing impaired students in inclusive schools. *Open Journal of Medical Psychology, 03*(01), 94-99. https://doi.org/10.4236/ojmp.2014.31012

Volden, C., & Phillips, L. M. (2010). Measuring pragmatic language in speakers with autism spectrum disorders: Comparing the children's communication checklist— 2 and the test of pragmatic language. *American Journal of Speech-Language Pathology, 19*(3), 204–212. https://doi.org/10.1044/1058-0360(2010/09-0011)

Walker, V. L., Carpenter, M. E., Lyon, K. J., & Button, L. (2020). A meta-analysis of paraprofessional-delivered interventions to address challenging behavior among students with disabilities. *Journal of Positive Behavior Interventions, 23*(2), 68-80. https://doi.org/10.1177/1098300720911147

Westby, C. (2021). Resilience in children with speech and language disorders. *Word of Mouth, 32*(4), 1-5. https://doi.org/10.1177/1048395021989198

Westling, D. L., & Fox, L. (2009). *Teaching students with severe disabilities* (4th ed.). Pearson/Merrill/Prentice-Hall Publishers

Whitson, H. E., Cousins, S. W., Burchett, B. M., Hybels, C. F., Pieper, C. F., & Cohen, H. J. (2007). The combined effect of visual impairment and cognitive impairment on disability in older people. *Journal of the American Geriatrics Society, 55*(6), 885-891. https://doi.org/10.1111/j.1532-5415.2007.01093.x

Wright, P. I. (2018). Utilizing technology for professional learning in the dissemination of evidence-based practices to paraprofessionals working in public education. *Lnternational Electronic Journal of Elementary Education, 10*(3), 331-337. https://doi.org/10.26822/iejee.2018336191

Xie, Y. (2011). Factors influencing peer relationships of hearing impaired children. *E-Pedagogium, 11*(2), 88-104. https://doi.org/10.5507/epd.2011.024

Zablotsky, B., Bramlett, M. D., & Blumberg, S. J. (2017). The co-occurrence of autism spectrum disorder in children with adhd. *Journal of Attention Disorders, 24*(1), 94-103. https://doi.org/10.1177/1087054717713638

Yaşar, Ö. C. (2020). İşitme yetersizliği olan bireylerde dil özellikleri. F. Acarlar & Ö. Diken (Eds.), *Yetersizliği olan bireylerin dil ve iletişim becerilerinin desteklenmesi içinde* (3. baskı., ss. 129-155). Pegem akademi.

Bölüm 4

AKADEMİK BECERİLER VE ÇALIŞMA BECERİLERİNDE DESTEK OLMAK

Oğuz Özdamar

GİRİŞ

Özel gereksinimli öğrencilerin öğrenme ortamlarını iyileştirerek akranları ile eşit eğitim fırsatları sunmak isteyen eğitimciler ve yasa yapıcılar, okullarda öğretmen yardımcısı kullanımını savunan modelleri desteklemişlerdir. Alan yazında ve uygulamada farklı isimlerle anılan öğretmen yardımcılarının farklı ihtiyaçlara sahip özel gereksinimli öğrencilerin en az kısıtlayıcı ortamlarda eğitim alabilmesi için oldukça önemli görevleri üstenmektedirler. Kaynaştırmadan bütünleştirme uygulamalarına doğru evrilen özel eğitim destek hizmetleri bu personele duyulan ihtiyacın daha da artmasına neden olmuştur. Bu durumun doğal sonucu olarak öğretmen yardımcılarının sayılarında önemli bir artış olmuştur (Zobell & Hwang, 2020).

Özel eğitim destek hizmetleri içinde önemli bir yere sahip olan öğretmen yardımcılarının çok çeşitli görevleri bulunmaktadır (Fisher & Pleasants, 2012). Öğretmen yardımcıları kaynaştırma sınıflarında ve özel eğitim sınıflarında öğrencilere ve öğretmenlere çeşitli şekillerde yardımcı olurlar. Sınıf öğretmenine, özel eğitim öğretmenine, sınıftaki özel gereksinimli öğrenciye ve sınıftaki diğer öğrencilere doğrudan veya dolaylı olarak destek sağlarlar (Doyle, 2008). Öğretmen yardımcıları öğretmenin doğrudan gözetimi altında çalışır, öğretmenin planladığı ve hazırladığı dersleri yürütürler (Pickett vd., 2003). Öğretmen yardımcılarının sorumlulukları arasında özel gereksinimli öğrencinin öğrenmesini kolaylaştırmak için materyal hazırlamak, öğretim programında ve materyallerde uyarlamalar yapmak, öğretimin gerçekleşmesine destek olmak, öğretmen tarafından hazırlanan planı uygulamak ve sınıf öğretmenine yardımcı olmak yer almaktadır (Doyle, 2008). Öğretmen yardımcısının destek sağladığı derslerdeki öğrenci başarısı öğretmen tarafından değerlendirilmektedir. Bu süreçlerde öğretmen ve öğretmen yardımcısı sorum-

çerçevesinde belirlenir. Bu sorumluluklar sosyal, akademik, fiziksel ve davranışsal desteklemeyi içerebilir. Öğrencilerin sınıf içinde destek alırken çalışma becerileri kazanmaları da akademik hayatları için oldukça önemlidir. Öğrencinin çalışma stratejilerini ve çalışma yöntemlerini bilerek kendisinden beklenen öğrenmeleri gerçekleştirirken zamanı ve kaynakları uygun bir şekilde kullanabilmesi çalışma becerilerini bildiğini gösterir. Bu bölümde öğrencilere uygun desteği sağlayacağınızda kullanacağınız genel stratejiler açıklanacak ardından öğrencinize destek sağlayabileceğiniz tüm içerik alanlarında size yardımcı olabilecek stratejilere yer verilmiştir. Bu bölüm size sorumluluğunuz altındaki öğrencinin öğrenme ihtiyaçlarını karşılamak için öğretmen planlarını ve talimatlarını öğrencinize uygun şekilde uyarlamanın belirli yollarını tanıtacaktır.

KAYNAKÇA

Alexander, M., Ashbaker, B., Fillmore, D., Giddings, K., & Likins, M. (2009). *Utah paraeducator handbook*. Salt Lake City, UT: Utah State Office of Education.

Bateman, B. D., & Linden, M. A. (1998). *Better IEPs: How to develop legally correct and educationally useful programs*. (3th Ed.).

Bender, W. N. (2004). *Learning disabilities: Characteristics, identification and teaching strategies* (5th ed.). Boston: Pearson.

Boyle, J. R. (2001). Enhancing the note taking skills of students with mild disabilities. *The Clearing House, 80* (5), 227-230. https://doi.org/10.1177/105345120103600405

Bryan, T., Burstein, K., & Bryan, J. (2001). Students with learning disabilities: Homework problems and promising practices. *Educational Psychologist*, *36*(3), 167-180. https://doi.org/10.1207/S15326985EP3603_3

Butterworth, B. (Ed.) (2005). Developmental dyscalculia. In J. I. D. Campbell (Eds.),In The handbook of mathematical cognition (pp. 455-467). *Psychology Press*.

Carter, E. W., Asmus, J. M., & Moss, C. K. (Eds) (2014). Peer support interventions to support inclusive schools. In J. McLeskey, N. L. Waldron, F. Spooner, & Algozzine, B. (Eds.), *In Handbook of Effective Inclusive Schools* (pp. 377-394). Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203102930.ch27

Chen, P. H. (2021). In-class and after-class lecture note-taking strategies. *Active Learning in Higher Education*, *22*(3), 245-260. https://doi.org/10.1177/1469787419893490

Chopra, R. V., & French, N. K. (2004). Paraeducator relationships with parents of students with significant disabilities. *Remedial and Special Education*, *25*(4), 240-251. https://doi.org/10.1177/07419325040250040701

Credé, M., & Kuncel, N. R. (2008). Study habits, skills, and attitudes: The third pillar supporting collegiate academic performance. *Perspectives on Psychological Science*, *3*(6), 425-453. https://doi.org/10.1111/j.1745-6924.2008.00089.x

Cooper, H., Robinson, J. C., & Patall, E. A. (2006). Does homework improve academic achievement? A synthesis of research, 1987–2003. *Review of Educational Research*, *76*(1), 1-62. https://doi.org/10.3102/00346543076001001

Cusimano, A. (2010). *Learning disabilities: There is a cure. a guide for parents, educators and physicians revised and expanded.* Achieve Publications.

Demir, T. (2012). Türkçe eğitiminde yaratıcı yazma becerisini geliştirme ve küçürek öykü. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *9*(19), 343-357.

DiPerna, J. C., Volpe, R. J., & Elliott, S. N. (2002). A model of academic enablers and elementary reading/language arts achievement. *School Psychology Review*, *31*(3), 298-312. https://doi.org/10.1080/02796015.2002.12086157

Doyle, M. B. (2008). *The paraprofessional's guide to the inclusive classroom: Working as a team* (3rd ed.). Baltimore, MD: Brookes

Epçaçan, C. (2018). Okuduğunu anlama becerisinin gelişiminde özetleme tekniğinin etkisi üzerine bir değerlendirme. *Ekev Akademi Dergisi*, (74), 11-30. https://doi.org/10.17753/Ekev938

Felix, M., & Tymeson, G. (2016). Adapted physical education and sport. In Joseph P. Winnick & David L. Porretta (Eds.), *Individualized education program* (pp. 79- 99). Leeds, United Kingdom: Human Kinetics.

Fisher, M., & Pleasants, S. L. (2012). Roles, responsibilities, and concerns of paraeducators Findings from a statewide survey. *Remedial and Special Education, 33*(5), 287–297. https://doi.org/10.1177/0741932510397762

Freeman, S. F., & Alkin, M. C. (2000). Academic and social attainments of children with mental retardation in general education and special education settings. *Remedial and Special Education*, *21*(1), 3-26. https://doi.org/10.1177/074193250002100102

French, N. K. (2003). *Managing paraeducators in your school: How to hire, train, and supervise non-certified staff*. Corwin Press.

Gersten, R., Chard, D. J., Jayanthi, M., Baker, S. K., Morphy, P., & Flojo, J. (2009). Mathematics instruction for students with learning disabilities: A meta-analysis of instructional components. *Review of Educational Research*, *79*(3), 1202-1242. https://doi.org/10.3102/0034654309334431

Gerzel-Short, L., Conderman, G., & DeSpain, S. (2018). Supporting paraprofessionals: Tips for enhanced collaboration. *Kappa Delta Pi Record, 54*(4), 152-157. https://doi.org/10.1080/00228958.2018.1515542

Gibb, G. S., & Dyches, T. T. (2015). *IEPs: Writing quality individualized education programs*. Pearson.

Graham, S., Harris, K. R., & Larsen, L. (2001). Prevention and intervention of writing difficulties for students with learning disabilities. *Learning Disabilities Research & Practice*, *16*(2), 74-84. https://doi.org/10.1111/0938-8982.00009

Gregg, N. (2009). *Adolescents and adults with learning disabilities and ADHD: Assessment and accommodation*. Guilford Press.

Grey, I., Healy, O., Leader, G., & Hayes, D. (2009). Using a Time Timer™ to increase appropriate waiting behavior in a child with developmental disabilities. *Research in Developmental Disabilities*, *30*(2), 359-366. https://doi.org/10.1016/j.ridd.2008.07.001

Güneş, F. (2014). Eğitimde ödev tartışmaları. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 3*(2), 1-25. https://doi.org/10.14686/BUEFAD.201428169

Hallahan, D. P., Lloyd, J. W., Kauffman, J. M., Weiss, M. P., & Martinez, E. A. (2005). *Learning disabilities: Foundations, characteristics, and effective teaching* (3rd ed.). Boston: Allyn & Bacon.

Hudson, P. J., Miller, S. P., & Butler, D. L. (2006). Adapting and merging explicit instruction within reform based mathematics classrooms. *American Secondary Education*, 35(1), 19–32.

Joyce, R. L., & Boyle, J. R. (2020). Improving note-taking skills for students with disabilities through a smartpen intervention. *Journal of Special Education Technology*, *35*(4), 225-235. https://doi.org/10.1177/0162643419856275

Keller, C. L. (2002). A new twist on spelling instruction for elementary school teachers. *Intervention in School and Clinic*, *38*(1), 3-7. https://doi.org/10.1177/10534512020380010101

Kesiktaş, A. D. (2006). Ders Çalışma Becerileri Ve Özel Gereksinimli Öğrenciler. *Ankara University Faculty of Educational Sciences Journal of Special Education*, *7*(01), 37–48. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_0000000094

Lewandowski, L. J., Berger, C., Lovett, B. J., & Gordon, M. (2016). Test-taking skills of high school students with and without learning disabilities. *Journal of Psychoeducational Assessment*, *34*(6), 566-576. https://doi.org/10.1177/0734282915622854

Lauffer, K. A. (1999). Accommodating students with specific writing disabilities. *Journalism & Mass Communication Educator*, *54*(4), 29-46. https://doi.org/10.1177/107769589905400404

Lübeck, A., & Demmer, C. (Eds) (2022). The ambiguous role of paraprofessionals in inclusive education in Germany. In *Teaching Assistants, Inclusion and Special Educational Needs* (pp. 46-58). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781003265580-5

Maheady, L., Mallette, B., & Harper, G. F. (2006). Four classwide peer tutoring models: Similarities, differences, and implications for research and practice. *Reading & Writing Quarterly*, *22*(1), 65-89.

Mastrothanais, K., Kalianou, M., Katsifi, S., & Zouganali, A. (2018). The use of metacognitive knowledge and regulation strategies of students with and without special learning difficulties. *International Journal of Special Education*, *33*(1), 184-200.

Mims, P. J., Hudson, M. E., & Browder, D. M. (2012). Using read-alouds of grade-level biographies and systematic prompting to promote comprehension for students with moderate and severe developmental disabilities. *Focus on Autism and other Developmental Disabilities*, *27*(2), 67-80. https://doi.org/10.1177/1088357612446859

Olympia, D. E., Sheridan, S. M., Jenson, W. R., & Andrews, D. (1994). Using student-managed interventions to increase homework completion and accuracy. *Journal of Applied Behavior Analysis*, *27*(1), 85-99. https://doi.org/10.1901/jaba.1994.27-85

Ofiesh, N. S., & Hughes, C. A. (2002). How Much Time?: A Review of the literature on extended test time for postsecondary students with Learning Disabilities. *Journal of Postsecondary Education and Disability*, *16*(1), 2-16.

Pierangelo, R., & Giuliani, G. A. (2006). *Learning disabilities: A practical approach to foundations, assessment, diagnosis, and teaching*. Boston: Pearson College Division.

Pickett A. L., Likins, M., & Wallace, T. (2003). *The employment and preparation of paraeducators, the state of the art – 2003*. Utah: The National Resource Center for Paraprofessionals.

Piran, N. A. (2014). The relationship between self-concept, self-efficacy, self-esteem and reading comprehension achievement: Evidence from Iranian EFL learners. *International Journal of Social Sciences and Education*, *5*(1), 58-66.

Prater, M. Anne. (2007). *Teaching strategies for students with mild to moderate disabilities*. Boston: Allyn & Bacon.

Ratz, C., & Lenhard, W. (2013). Reading skills among students with intellectual disabilities. *Research in Developmental Disabilities*, *34*(5), 1740-1748. https://doi.org/10.1016/j.ridd.2013.01.021

Sheridan, S. M. (2019). School psychology review homework ınterventions for children with attention and learning problems: Where is the "Home" in "Homework?". *School Psychology Review, 38* (3), 334-337. https://doi.org/10.1080/02796015.2009.12087818

Sipila-Thomas, E. S., Cho, E., & Brodhead, M. T. (2020). Self-management strategies to support homework completion with students with developmental disabilities. *Teaching Exceptional Children*, *52*(6), 414-424.

Stein, M., Kinder D.., Silbert J & Carnine D., (2006). *Designing effective mathematics instruction: a direct instruction approach.* Pearson.

Strichart, S. S., Mangrum, C. T. (2002). *Teaching Learning Strategies And Study Skills to Students With Learning Disabilities, Attention Deficit Disorders or Special Needs* (*3rd Edition*). Boston: Allyn & Bacon.

Thomas, A. (1993). Study Skills. *OSSC Bulletin*, *36*(5). https://doi.org/10.1108/00400919410052230

Torgesen, J. K., Alexander, A. W., Wagner, R. K., Rashotte, C. A., Voeller, K. K., & Conway, T. (2001). Intensive remedial instruction for children with severe reading disabilities: Immediate and long-term outcomes from two instructional approaches. *Journal of Learning Disabilities*, *34*(1), 33-58. https://doi.org/10.1177/002221940103400104

Türkoğlu, A. (2002). Başarıyı artırmak için etkili ders çalışma yöntemleri. *Çoluk Çocuk*, 19, 27-29.

Twachtman-Cullen D. *How to be a para pro: A comprehensive teaching manual for paraprofessionals.* Higgunum, CT: Starfish Specialty Press; 2000.

Uluğ, F. (2000). *Okulda başarı: Etkili öğrenme ve ders çalışma yöntemleri* (7. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Warger, C. (2001). Five homework strategies for teaching students with disabilities. *ERIC Clearinghouse on Disabilities and Gifted Education,* 1-9.

Westling, D.L. and Fox, L. (2004). Teachings students with severe disabilities (3rd ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson Prentice Hall.

Westwood, P. (2020). *Commonsense Methods for Children with Special Needs and Disabilities* (8th. Ed). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781003109778

Wiggs, N. B., Reddy, L. A., Glover, T. A., Dudek, C. M., Alperin, A., & Regan, P. (2020). Behavior support coaching for paraprofessionals and students with externalizing behavior disorders: A case study in a high-poverty elementary school*. Journal of Applied School Psychology, 37*, 1–25. https://doi.org/10.1080/15377903.2020.1821272

Woolley, G., & Woolley, G. (2011). *Reading comprehension* (pp. 15-34). Springer Netherlands. https://doi.org/10.1007/978-94-007-1174-7_2

Yesilyaprak, B. (2007). *Eğitimde rehberlik hizmetleri* (15. Basım). Nobel Yayın Dağıtım.

Yıldırım, A., Doğanay, A., & Türkoğlu, A. (2009). *Okulda başarı için ders çalışma ve öğrenme yöntemleri* (2. Basım). Seçkin Yayıncılık.

Zobell, E., & Hwang, J. (2020). An Examination of the Current Status of Paraprofessionals through Their Lens: Role, Training, and Supervision. *Journal of Special Education Apprenticeship*, *9*(1), 1-19. https://doi.org/10.58729/2167-3454.1099

Bölüm 5

ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÖĞRENCİLERİN İLETİŞİM, DİL VE KONUŞMA ÖZELLİKLERİ

Gülcihan Yazçayır

ÖRNEK OLAY

Arda, akranlarına benzer biçimde yaklaşık 13 aylıkken ilk sözcüklerini söylemiştir. Ailesi okul öncesi döneme kadar Arda'nın dil gelişiminin normal göründüğünü düşünmekteydiler. Ancak anaokuluna başladığında öğretmeni Arda'nın yönergeleri takip etmekte veya bir etkinliğe odaklanıp tamamlamakta zorluk çektiğini fark etmiştir. Arkadaşları ile iletişimi sırasında sıklıkla "şey" sözcüğünü kullandığı dikkat çekmiştir. İlkokulda öğretmeni, okuma çalışmalarında daha çok ezberleme, tahmin etme ve resimleri kullanarak okuma yapmaya çalıştığını gözlemlemiştir. Öte yandan arkadaşları ile ilişkisinde sorunlar baş göstermeye başlamıştır. Teneffüslerde ve grup oyunlarında sıklıkla istenmeyen davranışlar sergilemekteydi. Sınıfta ve oyunlarda yönergeleri takip etmekte ve soru sormakta zorluk çekmekteydi. Konuşmalarda çoğu zaman konu dışı kalmakta ve başkalarının yorumlarını eleştiri veya saldırgan davranış olarak yanlış yorumlamaktaydı. Buna karşılık kendisi de saldırgan bir şekilde karşılık veriyordu. Aynı zamanda düşündüğünü hemen söylemekte ve başkalarının sıklıkla sözünü kesmekteydi.

Arda'nın bu davranışlarına ilişkin aile ve sınıf içi-sınıf dışı (genel eğitim öğretmeni, öğretmen yardımcıları, özel eğitim öğretmeni/danışmanı, psikolojik danışman vb.) tüm uzmanlar iş birliği yaparak informel değerlendirmelerini ve müdahale sonuçlarını yazılı hâle getirmişlerdir. Ardından ayrıntılı değerlendirme yapılması için Rehberlik Araştırma Merkezine yönlendirilmiştir. Tıbbi ve eğitsel değerlendirmeler sonrası Arda gelişimsel dil bozukluğu tanısı alarak genel eğitim sınıfına yerleştirilmiş ve kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitimini sürdürmüştür.

sahip öğretmen yardımcıları için hizmet sunumları zorlayıcı olabilmektedir. Bu bakımdan etkili hizmet sunumu için öğretmen yardımcılarının özel gereksinimli öğrencilerin iletişim, dil ve konuşma özellikleri hakkında bilgi sahibi olmaları önemlidir. Bu sayede özel gereksinimli öğrencilerin en üst düzey potansiyellerine ulaşmalarını ve sosyal katılımlarını desteklemek için iletişim becerilerini geliştirmeye yönelik öğrenme fırsatları oluşturulabilir. Buna bağlı olarak öğretmen ve öğretmen yardımcılarının öncelikli sorumluluğu; çocukların dil ve iletişim becerilerinin kapsamlı olarak değerlendirilmesi için bireyselleştirilmiş ve iyi bir planlama ile sistematik veri toplamaktır. Öğretmen yardımcıları, öğrencilerin dil ve iletişim becerilerini gözlemleme ve informel değerlendirmeye olanak sağlayacak yapılandırılmış oyun etkinlikleri, kitap paylaşımı, okuma yazma grup etkinlikler yoluyla öğrencilerin yaş ve gelişim düzeyine uygun etkinlikleri tasarlayabilir ve yürütebilirler.

KAYNAKÇA

Amerikan Psikiyatri Birliği [American Psychiatric Association-APA]. (2013). Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-5TM (5th ed.).

Anderson, D. K., Lord, C., Risi, S., DiLavore, P. S., Shulman, C., Thurm, A., Welch, K., & Pickles, A. (2007). Patterns of growth in verbal abilities among children with autism spectrum disorder. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 75*(4), 594–604. https://doi.org/10.1037/0022-006X.75.4.594

Bennett, T. A., Szatmari, P., Georgiades, K., Hanna, S., Janus, M., Georgiades, S., … & Mirenda, P. (2014). Language impairment and early social competence in preschoolers with autism spectrum disorders: A comparison of DSM-5 profiles. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 44(11), 2797–2808

Blamey, P. J. (2003). Development of spoken language by deaf children. In M. Marschark & P. E. Spencer (Eds.), *The Oxford handbook of deaf studies, language and education* (pp. 232–246). New York: Oxford University Press.

Bloom, L. & Lahey, M. (1978). *Language development and language disorders.* New York: Wiley.

Burton, D., & Goodman, R. (2011). Perspectives of SENCos and support staff in England on their roles, relationships and capacity to support inclusive practice for students with behavioural emotional and social difficulties*. Pastoral Care in Education: An International Journal of Personal, Social and Emotional Development, 29*(2), 133-149. https://doi.org/ 10.1080/02643944.2011.573492

Butt, R., & Lowe, K. (2012). Teaching assistants and class teachers: Differing perceptions, role confusion and the benefits of skills-based training. *International Journal of Inclusive Education, 16*(2), 207-219. https://doi.org/10.1080/13603111003739678

Capizzi, A. M., & Da Fonte, M. A. (2012). Supporting paraeducators through a collaborative classroom support plan. *Focus on Exceptional Children*, 44(6). https://doi.org/10.17161/foec.v44i6.6685

Chambers, D. (2015). The changing nature of the roles of support staff. In D. Chambers (Ed.), *Working with teaching assistants and other support staff* (pp. 3-26). U.K.: Emerald. http://dx.doi.org/10.1108/S1479-363620150000004001

Chapman R. S. (2006). Language learning in Down syndrome: the speech and language profile compared to adolescents with cognitive impairment of unknown origin. *Down's Syndrome, Research And Practice: The Journal Of The Sarah Duffen Centre, 10*(2), 61–66. https://doi.org/10.3104/reports.306

Charman, T., Taylor, E., Drew, A., Cockerill, H., Brown, J. A., & Baird, G. (2005). Outcome at 7 years of children diagnosed with autism at age 2: predictive validity of assessments conducted at 2 and 3 years of age and pattern of symptom change over time. *Journal Of Child Psychology And Psychiatry, and Allied Disciplines, 46*(5), 500–513. https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2004.00377.x

Christensen, D. L., Bilder, D. A., Zahorodny, W., Pettygrove, S., Durkin, M. S., Fitzgerald, R. T., Rice, C., Kurzius-Spencer, M., Baio, J., & Yeargin-Allsopp, M. (2016). Prevalence and characteristics of autism spectrum disorder among 4-year-old children in the autism and developmental disabilities monitoring network. *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics, 37*(1), 1–8. https://doi.org/10.1097/DBP.0000000000000235

Diken, O. (2019). Describing and comparing pragmatic language skills of Turkish students with typical development and inclusive education students with mild intellectual disability. *International Journal of Progressive Education, 15,* 157–166. https://doi.org/10.29329/ijpe.2019.189.11.

Durkin, K., Mok, P. L. H., & Conti-Ramsden, G. (2015). Core subjects at the end of primary school: Identifying and explaining relative strengths of children with specific language impairment (SLI). *International Journal of Language & Communication Disorders, 50,* 226–240. https://doi.org/10.1111/1460-6984.12137

Easterbrooks S., Estes E. L. (2007). *Helping deaf and hard of hearing students to use spoken language: A guide for educators and families.* Thousand Oaks, CA: Corwin Press.

Ege, P. (2006). Farklı Engel Gruplarının İletişim Özellikleri ve Öğretmenlere Öneriler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 7*(02), 1-28. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_0000000099

Ellis Weismer, S., & Kover, S. T. (2015). Preschool language variation, growth, and predictors in children on the autism spectrum. *Journal of Child Psychology And Psychiatry, and Allied Disciplines, 56*(12), 1327–1337. https://doi.org/10.1111/jcpp.12406

Fulcher, A., Purcell, A. A., Baker, E., & Munro, N. (2012). Listen up: children with early identified hearing loss achieve age-appropriate speech/language outcomes by 3 years-of-age. *International Journal of Pediatric Otorhinolaryngology, 76*(12), 1785–1794. https://doi.org/10.1016/j.ijporl.2012.09.001

Gessler Werts, M., Harris, S., Young Tillery, C., & Roark, R. (2004). What parents tell us about paraeducators. *Remedial and Special Education, 25*(4), 232-239. https://doi.org/10.1177/07419325040250040601

Gleason, J. & Phillips, B. (2023). The development of language: an overview and a preview. In J. Berko-Gleason & N. B. Ratner (Ed.), *The Development of Language* (10th ed.). Plural Publishing.

Grossman, R. B., Bemis, R. H., Plesa Skwerer, D., & Tager-Flusberg, H. (2010). Lexical and affective prosody in children with high-functioning autism. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research, 53*(3), 778–793. https://doi.org/10.1044/1092-4388(2009/08-0127)

Haakma, I., De Boer, A. A., Van Esch, S., Minnaert, A. E. M. G. & Van Der Putten, A. A. J. (2021). Inclusion moments for students with profound intellectual and multiple disabilities in mainstream schools: The teacher assistant's role in supporting peer interactions. *European Journal of Special Needs Education, 36*(2), 231-247. https://doi.org/10.1080/08856257.2021.1901374

Harris, L. R., & Aprile, K. T. (2015). 'I can sort of slot into many different roles': examining teacher aide roles and their implications for practice. *School Leadership & Management, 35*(2), 140-162. https://doi.org/10.1080/13632434.2014.992774

Kerry, T. (2005). Towards a typology for conceptualizing the roles of teaching assistants. *Educational Review, 57*(3), 373-384. https://doi.org/10.1080/00131910500149515

Koster, M., Pijl, S. J., Nakken, H. & E. Van Houten (2010). Social participation of students with special needs in regular primary education in the Netherlands. *International Journal of Disability, Development and Education, 57*(1), 59–75. https://doi.org/10.1080/10349120903537905

Kwok, E. Y. L., Brown, H. M., Smyth, R. E., & Cardy, J. O. (2015). Meta-analysis of receptive and expressive language skills in autism spectrum disorder. *Research in Autism Spectrum Disorders, 9,* 202–222. https://doi.org/10.1016/j.rasd.2014.10.008

Levinson, S. (1983). *Pragmatics.* Cambridge University Press

Liiva, C. A., & Cleave, P. L. (2005). Roles of initiation and responsiveness in access and participation for children with specific language impairment. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research, 48,* 868–883. https://doi.org/10.1044/1092-4388(2005/060)

Memisevic, H., & Hadzic, S. (2013). Speech and Language Disorders in Children with Intellectual Disability in Bosnia and Herzegovina. *Disability, CBR & Inclusive Development*, *24*(2), 92–99. https://doi.org/10.5463/dcid.v24i2.214

Nevill, R., Hedley, D., Uljarević, M., Sahin, E., Zadek, J., Butter, E., & Mulick, J. A. (2019). Language profiles in young children with autism spectrum disorder: A community sample using multiple assessment instruments. *Autism, 23*(1), 141-153. https://doi.org/10.1177/1362361317726245

Owens, R. E. (2024). *Language disorders: A functional approach to assessment and intervention in children* (7th ed.). Plural.

Owens, R. E., (2012). *Language development: An introduction.* Boston, MA: Pearson

Pampoulou, E. & Fuller, D.R. (2023). Introduction to AAC symbols. In Lloyd, L.L., & Fuller, D.R. (Eds.). *Principles and practices in augmentative and alternative communication* (pp.77-82). Thorofare, NJ: Slack, Inc.

Paul, P. V. (2009). *Language and deafness* (4th ed.). Jones and Bartlett Publishers.

Paul, P. V. & Whitelaw, G. M. (2011). *Hearing and deafness. An introduction for health and educational professionals*. Jones and Bartlett Publishers.

Paul, R., & Norbury, C. (2012). *Language disorders from infancy through adolescence: Listening, speaking, writing, and communicating* (4th ed.). Mosby

Paul, R., Norbury, C., ve Gosse, C. (2018). *Language disorders from infancy through adolescence: Listening, speaking, reading, writing, and communicating* (5th ed.). Maryland Heights, MO: Elsevier/Mosby

Redmond, S. M. (2011). Peer victimization among students with specific language impairment, attention-deficit/hyperactivity disorder, and typical development. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools, 42*, 520–535. https://doi.org/10.1044/0161-1461(2011/10-0078)

Rescorla, L. A., & Dale, P. S. (Eds.). (2013). *Late talkers: Language development, interventions, and outcomes.* Paul H. Brookes Publishing Co.

Thompson, G. (2003). *Supporting communication disorders: a handbook for teachers and teaching assistants* (1st ed.). David Fulton Publishers. https://doi.org/10.4324/9780203063750

Tomblin, J. B. (2014). Educational and psychosocial outcomes of language impairment in kindergarten. In J. B. Tomblin & M. A. Nippold (Eds.), *Understanding individual differences in language development across the school years* (pp. 166–203). Psychology Press.

Tüfekçioğlu, U. (2003). Çocuklarda İşitme Kaybının Etkileri. İçinde U. Tüfekçioğlu (Ed.), *İşitme, Konuşma ve Görme Sorunu Olan Çocukların Eğitimi*. (ss. 1-45). Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Uzuner, Y. (2003) İşitme engelli çocuklarda erken dil gelişimi. İçinde U.Tüfekçioğlu (Ed.), *İşitme, konuşma ve görme sorunu olan çocukların eğitimi.* (ss. 97- 118). Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

van Timmeren, E. A., van der Schans, C. P., van der Putten, A. A., Krijnen, W. P., Steenbergen, H. A., Van Schrojenstein Lantman-de Valk, H. M., & Waninge, A. (2017). Physical health issues in adults with severe or profound intellectual and motor disabilities: A systematic review of cross-sectional studies. *Journal of Intellectual Disability Research, 61*(1), 30–49. https://doi.org/10.1111/jir.12296

Zhao, Y., Rose, R. & Shevlin, M. (2021). Paraprofessional support in Irish schools: from special needs assistants to inclusion support assistants. *European Journal of Special Needs Education, 36*(2), 183-197. https://doi.org/10.1080/08856257.2021.1901371

Ek 1. İletişim Davranışlarından Oluşan Gözlem Çizelgesi Örneği (Thompson, 2003)

Öğrencinin adı:

Kim tarafından gözlendiği:

Gözlemlenen davranış	**Tarih**	**Tarih**	**Tarih**	**Tarih**	**Tarih**
Grup ile birlikte hikâye dinler.					
Gruba sorulan sorulara yanıt verir.					
Kendisine sorulan sorulara yanıt verir.					
Diğer çocuklar ile etkileşime girer.					
Tanıdık bir yetişkin ile iletişim kurar.					
Yorumlar:					

Bölüm 6

İLETİŞİM, DİL VE KONUŞMA BECERİLERİNE DESTEK OLMAK

Gülcihan Yazçayır

GİRİŞ

Dil ile ilgili müdahaleler ve uygulamalar sırasında çoğunlukla dil, bütünsel bir sosyal araç olarak değil bir kurallar dizisi olarak görülmektedir. Dolayısıyla dil ile ilgili müdahalelerde dil kullanımının bağlamı dikkate alınmamaktadır. Hatta çoğunlukla çocukların iletişim becerilerini gelişiminden ziyade çoğunlukla dilin biçimsel (fonoloji[ses bilgisi], morfoloji [biçimbirim bilgisi], sentaks [söz dizimi]) bileşenlerini öğretmeye odaklanılmaktadır. Oysaki bağlam ve pragmatik (dilin kullanımı) dikkate alınmadan sadece dilin biçimsel yönleri öğretildiğinde, çocukların yeni edindikleri dilsel yapıları günlük yaşamdaki dilin kullanımına genellemeleri zorlaşmakta ve sınırlanmaktadır. Bu nedenle öğretmen ve öğretmen yardımcılarının özel gereksinimli çocukların dil ve sosyal becerilerini geliştirmeye yönelik müdahalelere işlevsel bir bağlam içinde yönelmeleri önerilmektedir (Owens, 2024). Bu bağlamda bu başlık altındaki alt başlıklarda işlevsel iletişim yaklaşımı ve stratejileri ile aynı zamanda dilin bileşenlerinin bağlama ve kullanıma dayalı geliştirilmesine yönelik açıklamalar ve örnekler sunulmaktadır.

Son olarak alternatif ve destekleyici iletişim sistemlerinin özellikleri ve kullanımında öğretmen yardımcılarının rol ve sorumluluklarına değinilmiştir.

İşlevsel İletişim Yaklaşımı ve Stratejiler

İletişimde, dil ve konuşma becerilerinin gelişimine yönelik geleneksel veya yapılandırılmış iletişim yaklaşımlardan ziyade işlevsel yaklaşımın etkililiğine odaklanılmaktadır. İşlevsel iletişim yaklaşımı, dil ve iletişim sorunlarının çözümünde, çocuğun ve çocuğun iletişim ortaklarının bağlamsal beklentilerini ve inançlarını, dil kullanımlarını ve öğrenme stratejilerini bütünsel bir bakış

ÖZET

Dil ile ilgili müdahaleler ve uygulamalar sırasında çocukların iletişim becerileri gelişiminden ziyade çoğunlukla dilin biçimsel bileşenlerini öğretmeye odaklanılmaktadır. Bu nedenle çocukların yeni edindikleri dilsel yapıları günlük yaşamdaki dilin kullanımına genellemeleri zorlaşmakta ve sınırlanmaktadır. Öğretmen ve öğretmen yardımcılarının özel gereksinimli çocukların dil ve sosyal becerilerini geliştirmeye yönelik müdahalelere işlevsel bir bağlam içinde yönelmeleri önerilmektedir. İşlevsel iletişim yaklaşımında dil ve iletişim sorunlarının çözümünü, çocuğun ve çocuğun iletişim ortaklarının bağlamsal beklentilerini ve inançlarını, dil kullanımlarını ve öğrenme stratejilerini bütünsel bir bakış açısı ile ele alınmaktadır. Özetle, çocuğun dil gelişimini desteklemek için evde, okulda ve toplumsal yaşamda, aile üyelerinin ve öğretmenlerin katılımıyla günlük etkinliklerin kullanımı ihtiyacını kabul etmektedir. Böylece etkinlikler, uygun bir bağlamda anlamlı bir deneyime dönüşmekte ve dilin bazı yönleri birbirleriyle ilişkili olarak öğrenme ve genelleme için bir fırsat hâline gelmektedir. Buna ek olarak genel eğitim sınıflarında sosyal ve akademik katılım birçok türde iletişim gerektirdiğinden yaşa ve bağlama uygun etkili alternatif ve destekleyici iletişim sistemleri (ADİS) özel gereksinimli öğrencilerin başarısında kritik araçlar olarak hizmet etmektedir. Bu bağlamda öğretmen ve öğretmen yardımcılarının genel eğitim sınıfına öğrencilerin aktif katılımını destekleyecek ADİS kullanımı konusunda; ADİS'teki kelime dağarcığını güncel tutmak, öğrenciyi uzun süreli takip etmek, ADİS teknolojisinin korunması ve onarımı, ADİS'in güncellenmesi gibi sorumlulukları bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Amerikan Konuşma-Dil-İşitme Derneği [The American Speech-Language-Hearing Association-ASHA]. (2005). *Roles and responsibilities of speechlanguage pathologists with respect to augmentative and alternative communication: Position statement.* https://doi:10.1044/policy.PS2005-00113

Beukelman, D. R., & Mirenda, P. (2013). *Augmentative and alternative communication: Supporting children and adults with complex communication needs.* Baltimore, MD: Brookes. Reprinted with permission.

Cordier, R., Munro, N., Wilkes-Gillan, S., Ling, L., Docking, K., & Pearce, W. (2017). Evaluating the pragmatic language skills of children with ADHD and typically developing playmates following a pilot parent-delivered play-based intervention. *Australian Occupational Therapy Journal, 64*(1), 11-23. https://doi.org/10.1111/1440-1630.12299

Easterbrooks, S. & Estes E. L. (2007). *Helping deaf and hard of hearing students to use spoken language: A guide for educators and families.* Thousand Oaks, CA: Corwin Press.

Fuller, D.R., Isaacson, M. & Lloyd, L.L. (2023). Introduction to AAC symbols. In Lloyd, L.L., & Fuller, D.R. (Eds.). *Principles and practices in augmentative and alternative communication* (pp.3-28). Thorofare, NJ: Slack, Inc.

Justice, L. M., Meier, J., & Walpole, S. (2005). Learning new words from storybooks: an efficacy study with at-risk kindergartners. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools, 36*(1), 17–32. https://doi.org/10.1044/0161-1461(2005/003)

Kamps, D., Thiemann-Bourque, K., Heitzman-Powell, L., Schwartz, I., Rosenberg, N., Mason, R., & Cox, S. (2015). A comprehensive peer network intervention to improve social communication of children with autism spectrum disorders: a randomized trial in kindergarten and first grade. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 45*(6), 1809–1824. https://doi.org/10.1007/s10803-014-2340-2

Kelley, E. S., Barker, R. M., Peters-Sanders, L., Madsen, K., Seven, Y., Soto, X., ... & Goldstein, H. (2020). Feasible implementation strategies for improving vocabulary knowledge of high-risk preschoolers: Results from a cluster-randomized trial. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research, 63*(12), 4000-4017. https://doi.org/10.1044/2020_JSLHR-20-00316

Koegel, R. L., Bradshaw, J. L., Ashbaugh, K., & Koegel, L. K. (2014). Improving question-asking initiations in young children with autism using pivotal response treatment. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 44*(4), 816–827. https://doi.org/10.1007/s10803-013-1932-6

Maul, C. A., & Ambler, K. L. (2014). embedding language therapy in dialogic reading to teach morphologic structures to children with language disorders. *Communication Disorders Quarterly, 35,* 237-247. https://doi.org/10.1177/1525740114525657

McGregor, K. K., Oleson, J., Bahnsen, A., & Duff, D. (2013). Children with developmental language impairment have vocabulary deficits characterized by limited breadth and depth. *International Journal of Language and Communication Disorders, 48,* 307–319. https://doi.org/10.1111/1460-6984.12008

McKeown, M. G. (2019). Effective vocabulary instruction fosters knowing words, using words, and understanding how words work. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools, 50,* 466–476. https://doi.org/10.1044/2019_LSHSS-VOIA-18-0126

Nelson, N. W. (2010). *Language and literacy disorders: Infancy through adolescence.* Allyn & Bacon.

Nygaard, L. C., & Pisoni, D. B. (1995). Speech perception: New directions in research and theory. In J. L. Miller & P. D. Eimas (Eds.), *Speech, language, and communication* (pp. 63–96). Academic Press. https://doi.org/10.1016/B978-012497770-9/50005-4

Owens, R. E. (2024). *Language disorders: A functional approach to assessment and intervention in children* (7th ed.). Plural.

Parsons, L., Cordier, R., Munro, N., & Joosten, A. (2019). The feasibility and appropriateness of a peer-to-peer, play-based intervention for improving pragmatic language in children with autism spectrum disorder. *International Journal of Speech-Language Pathology, 21*(4), 412-424. https://doi.org/10.1080/17549507.2018.1492630

Paul, R., & Norbury, C. (2012). *Language disorders from infancy through adolescence: Listening, speaking, writing, and communicating* (4th ed.). Mosby

Pebly, M., & Koppenhaver, D. A. (2001). Emergent and early literacy interventions for students with severe communication impairments. *Seminars in Speech and Language, 22*(3), 221–231. https://doi.org/10.1055/s-2001-16147

Peets, K. F. (2009). *The effects of context on the classroom discourse skills of children with language impairment.* https://doi.org/10.1044/0161-1461(2008/07-0012)

Selber Beilinson, J., & Olswang, L. B. (2003). Facilitating peer-group entry in kindergartners with impairments in social communication. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools, 34*, 154–166.

Silliman, E. R., Bahr, R., Beasman, J., & Wilkinson, L. C. (2000). Scaffolds for learning to read in an ınclusion classroom. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools, 31*(3), 265–279. https://doi.org/10.1044/0161-1461.3103.265

Silverman, F. H. (1995). *Communication for the speechless* (3rd ed.). Boston: Allyn & Bacon

Stanton-Chapman, T. L., & Snell, M. E. (2011). Promoting turn-taking skills in preschool children with disabilities: The effects of a peer-based social communication intervention. *Early Childhood Research Quarterly, 26*(3), 303-319.

St Clair, M. C., Pickles, A., Durkin, K., & Conti-Ramsden, G. (2011). A longitudinal study of behavioral, emotional and social difficulties in individuals with a history of specific language impairment (SLI). *Journal of Communication Disorders, 44*(2), 186–199. https://doi.org/10.1016/j.jcomdis.2010.09.004

Storkel, H. L., Komesidou, R., Pezold, M. J., Pitt, A. R., Fleming, K. K., & Romine, R. S. (2019). The ımpact of dose and dose frequency on word learning by kindergarten children with developmental language disorder during ınteractive book reading. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools, 50*(4), 518–539. https://doi.org/10.1044/2019_LSHSS-VOIA-18-0131

Thompson, G. (2003). *Supporting communication disorders: a handbook for teachers and teaching assistants* (1st ed.). David Fulton Publishers. https://doi.org/10.4324/9780203063750

Weitzman, E., & Greenberg, J. (2002). *Learning language and loving it* (2nd ed.). Hanen Center

Wright, T. S., & Cervetti, G. N. (2017). A systematic review of the research on vocabulary instruction that impacts text comprehension. *Reading Research Quarterly, 52,* 203–226. https://doi.org/10.1002/rrq.163

Bölüm 7

DAVRANIŞ GÜÇLÜKLERİNİ ÖNLEMEK VE YÖNETMEK

Sinan Kalkan-Fatma Erdoğan

GİRİŞ

Problem davranışlar, özel gereksinimli bireylerin eğitim süreçlerinde gösterdikleri önemli davranışsal zorluklardan biridir. Problem davranışlar, özel gereksinimli öğrencilerin öğrenme, sosyal etkileşim ve toplumsal uyum becerileri de dâhil geniş yelpazedeki davranışlarını olumsuz yönde etkiler. Kitabın bu bölümünde, öğretmenlerin problem davranışları tanımlayıp yönetmelerine yardımcı olacak stratejiler, uygulamalar ve düzenlemeler sunmak amaçlanmıştır. Bu bölümde özellikle önleyici müdahaleler ile Olumlu Davranış Desteği (ODD) gibi Uygulamalı Davranış Analizine (UDA) dayalı yaklaşımların kullanımı üzerine odaklanılmıştır.

Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) ve Zihinsel Yetersizlik gibi özel gereksinimli bireylerin genellikle belirli problem davranışlar sergiledikleri bilinmektedir. Bu davranışlar, öğretim sürecini kesintiye uğrattığı gibi stresli durumlar da yaratır. Bu bağlamda öğretmenlerin problem davranışları önleyici ve yönetici stratejiler kullanmaları önemlidir. Kitabın bu bölümünde, problem davranışların tanımı ve sınıflandırılması, işlevsel değerlendirme, önleyici müdahaleler ve UDA, temelli yöntemler, olumlu davranışları artırma, olumsuz davranışları azaltma ve alternatif davranış kazandırma stratejileri ele alınmıştır.

Problem Davranışlar

Özel gereksinimli öğrencilerde problem davranışları hem anlayabilmek hem de tanımlayabilmek için öncelikle davranışın doğasını anlamak gerekir. Davranış, bireyin içsel ve çevreden gelen uyarıcılara verdiği, gözlemlenebilir ve ölçülebilir tepkiler olarak tanımlanır. Bu tepkiler, öğrenme, deneyim, gene-

ÖZET

Kitabın bu bölümünde, özel gereksinimli öğrencilerde görülen problem davranışların tanımı, nedenleri, işlevleri ve yönetimi ele alınmaktadır. Problem davranışlar, bireyin kendisine, başkalarına veya çevresine zarar verme potansiyeli taşıyan, sosyal ilişkileri olumsuz etkileyen ve sosyal olarak kabul edilemeyen davranışlar olarak tanımlanır. Bu davranışlar, bireyin günlük yaşama katılımını ve öğrenme faaliyetlerini maalesef olumsuz etkiler. Araştırmalar, problem davranışların altında yatan temel nedenin, sosyal-duygusal gelişimdeki yetersizlikler olduğunu göstermektedir. Problem davranışların işlevlerini anlamak, onlara uygun müdahale stratejilerinin geliştirilmesini sağlar. Elde etme ve kaçma işlevi temelinde ortaya çıkabilecek problem davranışları önlemek için özel gereksinimli öğrencilere nasıl mola/izin isteneceği, nasıl yardım isteneceği, çizelgelerin nasıl takip edileceği gibi becerilerin öğretilmesi gereklidir.

Kitabın bu bölümü, yardımcı öğretmenlerin problem davranışları tanımlayıp yönetmelerine yardımcı olacak stratejiler, uygulamalar ve düzenlemeler sunmaktadır. Bölümde özellikle önleyici müdahaleler ile ODD ve UDA'ya dayalı yaklaşımlar üzerinde durulmakta ve yardımcı öğretmenlere pratik öneriler sunulmaktadır.

KAYNAKÇA

Aksoy, P. (2020). The challenging behaviors faced by the preschool teachers in their classrooms, and the strategies and discipline approaches used against these behaviors: The sample of United States. *Participatory Educational Research*, *7*(3), 79-104. https://doi.org/10.17275/per.20.36.7.3

Anderson, L. K. (2023). Autistic experiences of applied behavior analysis. *Autism*, *27*(3), 737-750. https://doi.org/10.1177/13623613221118216

Artman-Meeker, K., Fettig, A., Barton, E. E., Penney, A., & Zeng, S. (2015). Applying an evidence-based framework to the early childhood coaching literature. *Topics in Early Childhood Special Education, 35*(3), 183–196. https://doi.org/10.1177/0271121415595550

Bambara, L. M., & Kern, L. (Eds.). (2021). *Individualized supports for students with problem behaviors: Designing positive behavior plans*. Guilford Publications.

Bell, M. C., & Fahmie, T. A. (2018). Functional analysis screening for multiple topographies of problem behavior. *Journal of Applied Behavior Analysis*, *51*(3), 528–537. https://doi.org/10.1002/jaba.462

Bingham, A. (1983). *Çocuklarda problem çözme yeteneklerinin geliştirilmesi.* (Çev.: A.F. Oğuzkan). (4.Basılış). Millî Eğitim Basımevi (Eserin orijinali 1958'de yayımlandı).

Boyle, M. A., Ortman, M. E., Beckman, A. C., Aholt, S. L., & Keenan, G. L. (2018). Functional communication training and noncontingent reinforcement in treatment of stereotypy. *Behavioral Interventions*, *33*(1), 79–86. https://doi.org/10.1002/bin.1514

Cameron, R. J. (1998). School discipline in the United Kingdom: Promoting classroom behaviour which encourages effective teaching and learning. *School Psychology Review, 27*(1), 33-44. https://doi.org/10.1080/02796015.1998.12085895

Davis, B. J., Kahng, S., Schmidt, J., Bowman, L. G., & Boelter, E. W. (2012). Alterations to functional analysis methodology to clarify the functions of low rate, high intensity problem behavior. *Behavior Analysis in Practice*, *5*(1), 27–39. https://doi.org/10.1007/BF03391815

Deb, S. S., Unwin, G., Cooper, S. A., & Rojahn, J. (2022). Problem behaviour. In *Textbook of psychiatry for intellectual disability and autism spectrum disorder* (pp. 145-185). Cham: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-95720-3_7

Emerson, E. (2001). *Challenging behaviour: Analysis and intervention in people with severe intellectual disabilities.* Cambridge University Press.

Fahmie, T. A., & Iwata, B. A. (2011). Topographical and functional properties of precursors to severe problem behavior. *Journal of Applied Behavior Analysis*, *44*(4), 993–997. https://10.1901/jaba.2011.44-993

Fahmie, T. A., Garcia, A. R., Poetry, J. H., Tierman, E. M., Hamawe, R., Marks, S. T., & Jin, S. (2020). Topographies and functions of emerging problem behavior and appropriate requests in neurotypical preschoolers. *Journal of Applied Behavior Analysis*, *53*(4), 2199–2214. https://doi.org/10.1002/jaba.741

Fox, L., Hemmeter, M. L., Snyder, P., Binder, D. P., & Clarke, S. (2011). Coaching early childhood special educators to implement a comprehensive model for promoting young children's social competence. *Topics in Early Childhood Special Education, 31*(3), 178-192. https://doi.org/10.1177/02711214114044

Francisco, M. P. B., Hartman, M., & Wang, Y. (2020). Inclusion and special education. *Education Sciences*, *10*(9), 238. https://doi.org/10.3390/educsci10090238

Frank-Crawford, M. A., Borrero, J. C., Newcomb, E. T., Doan, T., Fisher, A., & Rooker, G. W. (2021). Accumulated and distributed response-reinforcer arrangements during the treatment of escape-maintained problem behavior. *Journal of Applied Behavior Analysis*, *54*(4), 1566–1585. https://doi.org/10.1002/jaba.870

Fritz, J. N., Iwata, B. A., Hammond, J. L., & Bloom, S. E. (2013). Experimental analysis of precursors to severe problem behavior. *Journal of Applied Behavior Analysis*, *46*(1), 101–129. https://doi.org/10.1002/jaba.27

Gresham, F. M., Watson, T. S., & Skinner, C. H. (2001). Functional behavioral assessment: Principles, procedures, and future directions. *School Psychology Review*, *30*(2), 156-172. https://doi.org/10.1080/02796015.2001.12086106

Hagger, M. S., Cameron, L. D., Hamilton, K., Hankonen, N., & Lintunen, T. (Eds.). (2020). *The handbook of behavior change*. Cambridge University Press.

Hanley, G. P., Iwata, B. A., & McCord, B. E. (2003). Functional analysis of problem behavior: A review. *Journal of Applied Behavior Analysis*, *36*(2), 147–185, https://doi.org/10.1901/jaba.2003.36-147

Hemmeter, M. L., Fox, L., & Snyder, P., (2013). A tiered model for promoting socialemotional competence and addressing challenging behavior. In V. Buysse & E. Peisner-Feinberg (Eds.), *Handbook of response to intervention in early childhood* (pp. 85-101). Brookes.

Hemmeter, M. L., Hardy, J. K., Schnitz, A. G., Adams, J. M., & Kinder, K. A. (2015). Effects of training and coaching with performance feedback on teachers' use of Pyramid Model practices. *Topics in Early Childhood Special Education, 35*(3), 144-156. https://doi.org/10.1177/0271121415594924

Horner, R. H., Sugai, G., & Anderson, C. M. (2010). Examining the evidence base for school-wide positive behavior support. *Focus on Exceptional Children*, *42*(8), 1-14.

Howes, C., Fuligni, A. S., Hong, S. S., Huang, Y. D., & Lara-Cinisomo, S. (2013). The preschool instructional context and child–teacher relationships. *Early Education & Development*, *24*(3), 273-291. https://doi.org/10.1080/10409289.2011.649664

Mayer, J. D., & Cobb, C.D. (2000). Educational Policy on Emotional Intelligence: Does it make sense? *Educational Psychology Review, 12*(2), 163-183. https://link.springer.com/article/10.1023/A:1009093231445

Kazdin, A. E. (2008). *Parent management training: Treatment for oppositional, aggressive, and antisocial behavior in children and adolescents*. Oxford University Press.

Kılıç, M., Kalkan, S., & Avcı, C. (2021). Okul öncesi öğretmenlerinin çocuklardaki problem davranışı belirleme ve davranışa müdahale stratejileri. *Yaşadıkça Eğitim*, *35*(1), 38-52. https://doi.org/10.33308/26674874.2021351239

Lam, L. T. & Wong, E. M. (2017). Enhancing social-emotional well-being in young children through improving teachers' social-emotional competence and curriculum design in Hong Kong. *International Journal of Child Care and Education Policy, 11*(5), 1-14. https://doi.org/10.1186/s40723-017-0031-0

Legault, L. (2020). Intrinsic and extrinsic motivation. *Encyclopedia of personality and individual differences*, 2416-2419. https://doi.org/10.1007/978-3-319-24612-3_1139

Meadan, H. & Jegatheesan, B. (2010). Classroom pets and young children. *Young Children, 65*(3), 70-77.

Melanson, I. J., & Fahmie, T. A. (2023). Functional analysis of problem behavior: A 40-year review. *Journal of Applied Behavior Analysis*, *56*(2), 262-281. https://doi.org/10.1002/jaba.983

Özen, H., & Yıldırım, R. (2020). Sınıf yönetimine ilişkin öğretmen perspektifleri. *Uluslararası Çağdaş Eğitim Araştırmaları Dergisi*, *7*(1), 99-113. https://doi.org/10.33200/ijcer.645818

Qureshi, M. A., Khaskheli, A., Qureshi, J. A., Raza, S. A., & Yousufi, S. Q. (2023). Factors affecting students' learning performance through collaborative learning and engagement. *Interactive Learning Environments*, *31*(4), 2371-2391. https://doi.org/10.1080/10494820.2021.1884886

Roscoe, E. M., Phillips, K. M., Kelly, M. A., Farber, R., & Dube, W. V. (2015). A statewide survey assessing pratictioners' use and perceived utility of functional assessment. *Journal of Applied Behavior Analysis*, *48*(4), 830–844. https://doi.org/10.1002/jaba.259

Skinner, B. F. (1953). Some contributions of an experimental analysis of behavior to psychology as a whole. *American Psychologist*, *8*(2), 69-78. https://doi.org/10.1037/h0054118

Sugai, G., & Horner, R. (2002). The Evolution of Discipline Practices: School-Wide Positive Behavior Supports. Child and Family Behavior Therapy, 24, 23-50. http://dx.doi.org/10.1300/J019v24n01_03

Wehmeyer, M. L., Shogren, K. A., & Kurth, J. (2021). The state of inclusion with students with intellectual and developmental disabilities in the United States. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, *18*(1), 36-43. https://doi.org/10.1111/jppi.12332

Xie, F., & Derakhshan, A. (2021). A conceptual review of positive teacher interpersonal communication behaviors in the instructional context. *Frontiers in psychology*, *12*, 708490. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.708490

Bölüm 8

EKİP OLMAK

Tuna Şahsuvaroğlu

GİRİŞ

Temelde, insan hakları ve sosyal adalet ilkeleri üzerine kurulu bir meslek olan özel eğitim mesleği; bu iki temel ilke doğrultusunda, ahlaki, vicdani insani ve hukuki dayanakları ile muhatabı olduğu özel gereksinimli bireylerin; başta eğitim ihtiyaçlarının karşılanması olmak üzere yaşadıkları güçlüklerin çözüme kavuşturulması, var olan potansiyellerini gerçekleştirebilmelerine fırsat yaratılması, sosyal işlevselliklerinin artırılabilmesi için gerekli çalışmaların yürütülmesi ve nihai hedefte topluma aktif katılımlarının sağlanmasının amaçlandığı hak temelli yaklaşımla eşit eğitim, bakım, rehabilitasyon fırsatlarının sunulmaya çalışıldığı bir meslek alanıdır (Yeşilkayalı & Bölükbaşı, 2017).

Çeşitliliğin kabulünün önem kazandığı, bireyselleştirilmiş eğitime verilen kıymetin giderek değerlendiği, erken tanı ve müdahalenin ise şart olarak görüldüğü, bütünleştirmenin bir felsefe olarak benimsendiği, aile katılımının, sürekli değerlendirme yapmanın vazgeçilemez olduğu fikrinin içselleştirildiği ve savunuculuk gibi temel prensipleri temel alan özel eğitim mesleğinde sunulan hizmetler, özel olarak yetişmiş farklı disiplinlerden uzmanların, meslek elemanlarının (öğretmen, psikolojik danışman, dil ve konuşma terapisti, fizik tedavi uzmanı, ergoterapist vb.) bir araya gelebilmesi ve birlikte multidisipliner bir yaklaşımla çalışabilmesi ile nitelik kazanabilmektedir. Ancak bu sayede ekip üyelerinin iş birliği ve eş güdümü ile daha etkili, daha kapsayıcı ve daha erişilebilir özel eğitim hizmetlerine erişimden söz edilebilmektedir (Baykoç-Dönmez, 2010).

Ulusal ve uluslararası alanda yapılan araştırmalar, özel eğitimde meslekler arası iş birliğini içeren ekip çalışmasının oldukça yetersiz olduğunu göstermektedir. UNICEF (2012) tarafından yapılan bir araştırmada, özel gereksinimli bireylerin akranlarına göre daha fazla eğitimden dışlandığı belirlenmiştir. Özak ve diğerleri (2008) tarafından yapılan bir çalışmada ise değerlendir-

bilgiden hareketle bu bölümde; öğretmen yardımcılarının özel eğitim ortamlarındaki görev ve sorumlulukları, sınıf öğretmeni ile kurdukları ilişkinin ekip çalışması ve iş birliğinin özel eğitim ortamlarındaki önemine değinilmiş ve kavramsal çerçevede ekip çalışması ve iş birliğine ait modeller ile ilgili bilgiler verilerek bölümün sonunda okuyucuya ileri araştırmalar ve okumalar bağlamında ekip çalışmasının niteliğinin geliştirilmesi için bazı öneriler sunulmuştur.

KAYNAKLAR

Adıgüzel, S., Kizir, M., & Eratay, E. (2017). Ağır ve çoklu yetersizliği (AÇYE) olan bireylerle çalışan özel eğitim öğretmenlerinin yaşadıkları sorunların belirlenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 18*(1), 45-59. https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.296901

Akçamete, G. (2010). *Genel eğitim okullarında özel gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim.* Kök Yayıncılık.

Angelides, P., Constantinou, C., & Leigh, J. (2009). The role of paraprofessionals in developing inclusive education in Cyprus. *European Journal of Special Needs Education, 24*(1), 75-89. https://doi.org/10.1080/08856250802596741

Avramidis, E., & Norwich, B. (2002). Teachers' attitudes towards integration/inclusion: a review of the literature. *European journal of Special Needs Education, 17*(2), 129-147. https://doi.org/10.1080/08856250210129056

Basford, E., Butt, G., & Newton, R. (2017). To what extent are teaching assistants really managed?: 'I was thrown in the deep end, really; I just had to more or less get on with it'. *School Leadership & Management*, *37*(3), 288-310.

Bauwens, J., & Hourcade, J. J. (1997). Cooperative teaching: Pictures of possibilities. *Intervention in School and Clinic*, *33*(2), 81-85.

Baykoç-Dönmez, N. (2010). *Öğretmenlik programları için özel eğitim.* Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Billingsley, B.S., & Mcleskey, J. (2004). Criticial issues in special education teacher supply and demand: An overview. *Journal of Special Education, 3*, 2-4. https://doi.org/10.1177/002246690403800101

Bohnenkamp, J. H., Patel, C., Connors, E., Orenstein, S., Ereshefsky, S., Lever, N., & Hoover, S. (2023). Evaluating Strategies to Promote Effective, Multidisciplinary Team Collaboration in School Mental Health. *Journal of applied school psychology*, *39*(2), 130–150. https://doi.org/10.1080/15377903.2022.2077875

Chopra, R. V., Sandoval-Lucero, E., Aragon, L., Bernal, C., De Balderas, H. B., & Carroll, D. (2004). The Paraprofessional Role of Connector. *Remedial and Special Education, 25*(4), 219-231. https://doi.org/10.1177/07419325040250040501

Cook, B. (2004). Inclusive teachers attitudes towards their Students with disabilities: A replication and extension. *The Elementary School Journal, 104(*4), 307-320.

Cook, L., & Friend, M. (1995). Co-teaching: guidelines for creating effective practice. *Focus on Exceptional Children, 28*(3), 1-16.

Cook, S. C., Collins, L. W., Madigan, J., McDuffie Landrum, K., & Cook, L. (2021). Coaching co-teachers: Increasing specialized instruction in inclusive settings. *Teaching Exceptional Children, 54*(2), 134-145. https://doi.org/10.1177/0040059921997476

Çelen, Y. (2011). Öğretmenlerin ilköğretim matematik öğretim programına ilişkin görüşlerinin ve matematiğe yönelik tutumlarının incelenmesi. (Yayınlanmamış doktora tezi), Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Çolak, A. (2007). Kaynaştırma uygulanan bir ilköğretim sınıfındaki sosyal yeterlilik özelliklerinin betimlenmesi ve iyileştirilmesi çalışmaları. (Yayınlanmamış doktora tezi), Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Dayı, E. (2012). Uygulamadaki roller, sorumluluklar ve iş birliği. Özmen, E. R. (Ed.). *Zihinsel engellilerde öğretmenlik uygulaması: Öğrencilikten öğretmenliğe geçiş süreci* (ss. 3-29). Pegem Akademi.

Demirdağlı, Ş., & Kizir, M. (2023). Kaynaştırma/Bütünleştirme Uygulamalarında Öğretmen Yardımcıları. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 36*(1), 202-227. https://doi.org/10.19171/uefad.1177019

Demirdağlı, Ş., & Kizir, M. (2024). "I am not a caregiver!" Experiences and views of paraeducators about their roles and responsibilities. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, *13*(2), 448-464. https://doi.org/10.30703/cije.1333397

Dieker, L. A., & Murawski, W.W. (2003). Co teaching in the secondary level: Unique issues, current trends, and suggestions for success. *The High School Journal, 86*(4), 1-13.

Douglas, S. N., Uitto, D. J., Reinfelds, C. L., & D'Agostino, S. (2019). A systematic review of paraprofessional training materials. *The Journal of Special Education, 52*(4), 195-207. https://doi.org/10.1177/0022466918771707

Duyan, V. (1996). *Tıbbi Sosyal Hizmet: Sağlıkta Psiko-Sosyal Boyut.* TDFO Yayıncılık

Ferguson, M. (2014). Teacher aides: The fine art of balance. *Kairaranga, 15*(2), 56-63. https://doi.org/10.54322/kairaranga.v15i2.25

Fisher, M., & Pleasants, S. L. (2012). Roles, responsibilities, and concerns of paraeducators: Findings from a statewide survey. *Remedial and Special Education, 33(*5), 287–297. https://doi.org/10.1177/0741932510397762

Florian, L. (2008). Inclusion: special or inclusive education: future trends. *British Journal of Special Education, 35*(4), 202-208. https://doi.org/10.1111/j.1467-8578.2008.00402.x

Friend, M. & Cook, L. (2014). Interactions: Collaboration skills for school professionals. Pearson

Friend, M., & Bursuck, W. D. (2012). Including students with special needs: A practical guide for classroom teachers. Pearson.

Friend, M., Cook, L., Hurley-Chamberlain, D., & Shamberger, C. (2010). Co-teaching: An illustration of the complexity of collaboration in special education. *Journal of Educational and Psychological Consultation, 20*(1), 9-27.

Gallivan-Fenlon, A. (1994). Integrated transdisciplinary teams. *Teaching Exceptional Children*, *26*(3), 16-20.

Gately, S. E., & Gately, F. J. (2001). Understanding co teaching components. *Teaching Exceptional Children, 33*(4), 40-47.

Gencer, A. S., Doğan, H., Bilen, K., & Can, B. (2019). Bütünleşik STEM eğitimi modelleri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 45,* 38-55.

Giangreco, M. F., Cloninger, C. J., & Iverson, V. S. (2011). *Choosing outcomes & accommodations for children: A guide to educational planning for students with disabilities.* Paul H. Brookes Publishing Company.

Gion, C., George, H. P., Nese, R., McGrath Kato, M., Massar, M., & McIntosh, K. (2020). School-wide positive behavioral interventions and supports. Student Engagement: Effective Academic, Behavioral, Cognitive, and Affective Interventions at School, 171-183.

Göle, M. O., & Köroğlu, A. Y. (2020). Okul öncesi eğitimde yardımcı öğretmenlik mesleği. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, *4*(1), 222-238. https://doi.org/10.24130/eccd-jecs.1967202041190

Griffin, C. C., Kilgore, K. L., Winn, J. A., Otis-Wilborn, A., Hou, W., & Garvan, C. W. (2009). First-year special educators: The influence of school and classroom context factors on their accomplishments and problems. *Teacher Education and Special Education*, *32*(1), 45-63. https://doi.org/10.1177/0888406408330870

Guralnick, M. J. (2003). *Early childhood inclusion: A guide for policy makers and practitioners.* Brookes Publishing.

Güleç-Aslan, Y., Cihan, H., & Altın, D. (2014). Otizm spektrum bozukluğu tanili çocuk sahibi annelerin deneyimleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 13(*50), 96-111.

Gümüş, S., Apaydın, C. & Bellibaş, M. Ş. (2018). Öğretmen mesleki öğrenme ölçeğinin Türkçeye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama, 9*(17), 107-124.

Gürgür, H. (2005). Kaynaştırma uygulamasının yapıldığı ilköğretim sınıfında iş birliği ile öğretim yaklaşımının incelenmesi. (Yayınlanmış doktora tezi), Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara

Gürgür, H., & Uzuner, Y. (2010). Kaynaştırma sınıfında iş birliği ile öğretim uygulamalarına bakışın fenomenolojik analizi. *Matrix, 5*(2), 15-27.

Güzel-Özmen, E. R., Karasu, N., Eylem Dayı, E., Aykut, Ç.,Tavil, Y.Z., Alptekin, S., Timuçin, E.U., Şimşek, M.Ö., Armutcu, O. Güler, Ö., & Sanır, H. (2012). Zihinsel engelliler sınıf öğretmeni yetiştirmede gazi öğretmenlik uygulaması modelinin öğretmen adaylarının öğretim becerilerine etkisinin belirlenmesi, 22. Ulusal Özel Eğitim Kongresi, Trabzon

Hamre, B. K., Pianta, R. C., La Paro, K. M., & Stuhlman, M. (2014). The effects of teacher-child interactions on children's social and emotional development. *Early Childhood Research Quarterly, 29*(2), 238-251.

Heward, W.L., Alber-Morgan, S. R., & Konrad, M. (2017). *Exceptional children: An introduction to special education* (11th ed.). Pearson.

İnci, S., & Kaya, V. H. (2021). Eğitimde multidisipliner, disiplinlerarasi ve transdisipliner kavramlari. *Millî Eğitim Dergisi, 51*(235), 2757-2772. https://doi.org/10.37669/milliegitim.905241

Kayhan, N., & Akçamete, G. (2018). Birlikte öğretim yaklaşımı: altı farklı öğretim modeli. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama, 9(*18), 25-52.

Graziano, K. J., & Navarrete, L. A. (2012). Co-teaching in a teacher education classroom: Collaboration, compromise, and creativity. *Issues in teacher education*, *21*(1), 109-126.

McLeskey, J., & Billingsley, B. S. (2016). *The essential guide to paraprofessionals in the inclusive classroom.* Corwin Press.

Millî Eğitim Bakanlığı (2017). Öğretmenlik mesleği genel yeterlilikleri https://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_ dosyalar/2017_12/06172441_Ygretmenlik_Meslegi_Genel_Yeterlikleri.

Millî Eğitim Bakanlığı (20818). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=24736&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5

Murawski, W.W., & Lochner, W. W. (2011). Observing co-teaching: what to ask for, look for and listen for. *Intervention in School and Clinic, 46*(3), 174-183.

Özak, H., Vural, M., & Avcıoğlu, H. (2008). Rehberlik araştırma merkezi müdürlerinin gönderme tanılama yerleştirme izleme ve değerlendirmeye ilişkin görüş ve önerileri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *8*(1), 189-206. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/16615

Pedük, Ş. B., Ahmetoğlu, E., & Yavuz, E. A. (2021). Okul öncesi öğretmen adaylarının televizyon ve internette izlediği reklamlardaki çocuk haklarına ilişkin görüşleri. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi, 5*(2), 495-525.

Pickett, A. L., Likins, M., & Wallace, T. (2003). The employment and preparation of paraeducators: The state of the art. National Resource Center for Paraprofessionals, City University of New York. (ERIC Document Reproduction Service No. ED 424 398)

Pürsün, T., Yapar, B., & Arslantaş, S. (2023). Özel eğitim öğretmenlerinin ekiple öğretim deneyimleri. *Trakya Eğitim Dergisi, 13*(2), 1092-1107. https://doi.org/10.24315/tred.1118240

Ratcliff, N. J., Jones, C. R., Vaden, S. R., Sheen, H., & Hunt, G. H. (2011). Paraprofessionals in early childhood classrooms: An examination of duties and expectations. *Early Years, 31*(2), 163-179. https://doi.org/10.1080/09575146.2011.576333

Salend, S. J. (2010). *Creating inclusive classrooms.* Pearson Education.

Selimoğlu, H., & Aydın, A. (2019). Akran öğretiminin zihinsel yetersizliği olan bireylerin sosyal kabulü ve benlik saygısına etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 34*(3), 639-658. https://doi.org/10.16986/HUJE.2018042227

Slieo, J. M. (2011). Co-teaching getting to know your partner. *Teaching Exceptional Children, 43*(5), 32-38.

Stainback, W., & Stainback, S. (2019). *Inclusion: A guide for educators* (8th ed.). Pearson.

Suprabha, K., & Subramonian, G. (2014). How Does Station Teaching Effect Language Learning?. *Journal on English Language Teaching*, *4*(3), 21-25.

Swanson, E., Solis, M., Ciullo, S., & McKenna, J. W. (2012). Special education teachers' perceptions and instructional practices in response to intervention implementation. *Learning Disability Quarterly*, *35*(2), 115-126. https://psycnet.apa.org/record/2012-11349-007

Şengül, H., & Akçin, N. (2010). Zihinsel yetersizliği olan öğrencilere okuma yazma öğretme konusunda özel eğitim öğretmenlerinin görüşleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, *43*(2), 1-26. https://www.acarindex.com/pdfs/1260334

Toelken, S., & Miltenberger, R. G. (2012). Increasing independence among children diagnosed with autism using a brief embedded teaching strategy. *Behavioral Interventions, 27*(2), 93-104.

Trent, S.C., Driver, B.L., Wood, M.H., Parrot, P.S., Martin, T.F., & Smith, W.G. (2003). Creating and sustaining a special education/general education partnership: A story of evolution, change, and uncertainty. *Teaching and Teacher Education, 19*, 203-219.

Trivette, C. M., & Dunst, C. J. (2011). Measuring Outcomes for Young Children and Their Families. Outcome Indicators for Everyday Kids, Everyday Lives: A Vision for Pennsylvania's Children. Orelena Hawks Puckett Institute.

Turan, M., & Bayar, B. (2017). Examining teachers view on primary teaching practices based on co-teaching model. *Journal of Education and Training Studies*, *5*(11), 82-97.

UNICEF. (2012). *Okul dışındaki çocuklar küresel girişimi Türkiye ülke raporu.* http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/turkey-oosci-report-2012-tk.pdf

Vaughn, S., Schumm, J. S., & Arguelles, M. E. (1997). The ABCDEs of co-teaching. *Teaching exceptional children*, *30*(2), 4-10.

Villa, R., Thousand, J., & Nevin, A. (2008). What is co-teaching? In. *A guide to co-teaching: Practical tips for facilitating student learning* (2nd ed.). Corwin Press.

Walker, H. M., Horner, R. H., Sugai, G., & Bullis, M. (2009). *The anti-bullying handbook for schools: A comprehensive guide to preventing and responding to bullying and harassment.* Jossey-Bass.

Yeşilkayalı, E., & Bölükbaşı, H. D. (2017). Özel eğitim hizmetleri ekibinin bir parçası olarak okul sosyal çalışmacıları. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *5*(43), 248-260.

Yıkmış, A., & Yavuz, M. (2022). Özel eğitimde değerlendirme. Eğiten Kitap Yayıncılık.

Zigmond, N., & Magiera, K. (2003). Co-teaching in secondary schools,: Is the instructional experience enhanced for students with disabilities? Paper presented at the annual conference of the Council for Exceptional Children, Seattle, WA.

KÜRESEL MÜZAKERENİN YENİ FORMU DİJİTAL AKTİVİZM

Mürüvvet Çıkın

nobel bilimsel

KÜRESEL MÜZAKERENİN YENİ FORMU DİJİTAL AKTİVİZM

Mürüvvet Çıkın

Yayın No.: 2191
ISBN: 978-625-393-668-6
E-ISBN: 978-625-393-669-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Çıkın, Mürüvvet.
Küresel Müzakerenin Yeni Formu Dijital Aktivizm / Mürüvvet Çıkın
1. Basım, VI + 262 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-668-6
E-ISBN: 978-625-393-669-3
1. Müzakereci Demokrasi 2. Küresel Müzakere 3. Toplumsal Hareketler 4. Dijital Aktivizm

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Repro Bir Mat. Kağ. Rek. Tas. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 47381
İvogsan 1518. Sokak 2730 Mat-Sit İş Merkezi Ostim, Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

GİRİŞ **1**

1. KAMUSAL ALANA GİDEN YOLDA SİVİL TOPLUM **11**

1.1. Sivil Toplum-Siyasal Toplum Özdeşliği 12

1.1.1. Thomas Hobbes: Büyük Kurtarıcı 12

1.1.2. John Locke: Mülkiyet Temelli Anayasal Sözleşme 16

1.1.3. Jean Jacques Rousseau: Toplumsal Sözleşme ve Özgürlük 20

1.2. Sivil Toplum-Siyasal Toplum İkiliğinin Doğuşu 24

1.2.1. Adam Ferguson: Despotizm 24

1.2.2. Thomas Paine: İnsan Hakları ve Medeniyet 28

1.2.3. Alexis de Tocqueville: Demokrasi ve Örgütlü Toplum 33

1.3. Sivil Toplumun Siyasal Toplumdan Kopuşu 38

1.3.1. Georg Wilhelm Friedrich Hegel: Mutlak Tin 38

1.3.2. Karl Marx: Ekonomik Altyapıya Dayanan Sivil Toplum 43

1.3.3. Antonio Gramsci: Tarihsel Blok 48

1.4. Sivil Toplum ve Siyasal Toplumun Kesişme Noktası: Kamusal Alan 53

1.4.1. Kamusal Alan Kavramının Kökeni ve Gelişimsel Süreci 53

1.4.2. Kamusal Alanda Helenistik Dönem: Hannah Arendt 61

1.4.3. Kamusal Alanda Söylemsel Yönelim: Jürgen Habermas 70

1.4.4. Kamusal Alanda Bireyin Çöküşü: Richard Sennett 73

1.4.5. Kamusal Alana Karşıt Yönelim: Proleter Kamusal Alan 77

1.4.6. Habermas'ın Burjuva Kamusal Alan Modeline Yönelik Eleştiriler 81

2. KAMUSAL ALANIN DEMOKRATİK İŞLEVİ: MÜZAKERECİ DEMOKRASİ **87**

2.1. Demokrasi Kavramı ve Tarihçesi 88

2.2. Liberal Demokrasiye Kavramsal ve Düşünürler Ekseninde Bakış 97

2.2.1. John Stuart Mill: Azınlığın Tiranlığı 97

2.2.2. Bruce Ackerman: Diyalogda Tarafsızlık 101

2.2.3. John Rawls: Uzlaşıma Dayalı Kamu Alanı 104

2.3. Liberal Demokrasinin Meşruiyet Krizine Alternatif Demokrasi Arayışları: Agonistik ve Müzakereci Demokrasi Modeli 109

2.3.1. Radikal Demokrasiye Bir Alternatif: Agonistik Demokrasi 113
2.3.2. Birinci Kuşak Müzakereci Demokrasi Teorisi 118
2.3.2.1. Usulcü müzakerenin temeli: İletişimsel eylem kuramı 129
2.3.2.2. Bilinç felsefesinden dil felsefesine: İdeal konuşma durumu 133
2.3.2.3. "Yaşam" ve "Sistem" dünyası 137
2.3.3. İkinci Kuşak Müzakereci Demokrasi Teorisi 142
2.3.3.1. John Dryzek: Söylemsel demokrasi 142
2.3.3.2. Iris Marion Young: İletişimsel demokrasi 146
2.3.4. Üçüncü Kuşak Müzakereci Demokrasi Teorisi: Müzakereci Demokrasinin Kurumsallaşması 150
2.3.4.1. Mikro müzakere 150
2.3.4.2. Makro müzakere 153
2.3.4.3. Jane Mansbridge: Müzakereci sistem yaklaşımı 156
2.3.4.4. Carolyn Hendriks: Entegre/bütünleşik müzakereci sistem 161

3. YENİ İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİYLE DEĞİŞEN VE DÖNÜŞEN MÜZAKERE ANLAYIŞI: DİJİTAL AKTİVİZM 165
3.1. Yeni İletişim Teknolojileri 165
3.1.1. Teknolojik Determinist Yaklaşımlar 171
3.1.1.1. Harold Innis: Teknoloji, zaman ve mekân 172
3.1.1.2. Marshall McLuhan: "Araç mesajdır" 174
3.1.2. Yeni İletişim Teknolojilerine Yönelik Eleştirel Yaklaşımlar 177
3.1.2.1. Teknolojik determinizme eleştiriler 178
3.1.2.2. Bağımlılık paradigması ve kültürel emperyalizm 180
3.1.2.3. Bilgi açığı ve sayısal uçurum 183
3.1.2.4. Kamusal alan ve özel alan tartışmaları 185
3.1.3. Enformasyon Toplumu 189
3.1.3.1. Daniel Bell: Sanayi sonrası toplum 194
3.1.3.2. Alvin Toffler: Üçüncü dalga 197
3.1.3.3. Yoneji Masuda: Küresel enformasyon toplumu 199
3.1.4. Manuel Castells: Ağ Toplumu 201
3.2. Gelenekselden Dijitala Evrilen Toplumsal Hareketler 206
3.2.1. Toplumsal Hareketler: Kavramsal ve Tarihsel Bakış 211
3.2.2. Yeni Toplumsal Hareketler 221
3.2.3. Ağ Toplumunda Küresel Müzakere Pratiği: Dijital Aktivizm 226

SONUÇ 241

KAYNAKÇA 245

KAYNAKÇA

Acar-Savran, G. (2013). *Sivil toplum ve ötesi: Rousseau, Hegel, Marx*, İstanbul: Belge Yayınları.

Ackerly, B.A. (2006). Deliberative democratic theory for building global civil society: designing a virtual community of activists, *Contemporary Political Theory*, 5, (113-141).

Ackerman, B (1989). Why dialogue?, *The Journal of Philosophy*, 86 (1), 5-22.

Adaklı, G. (2006). *Türkiye'de medya endüstrisi ve Neoliberalizm çağında mülkiyet ve kontrol İlişkileri*, Ankara: Ütopya Yayınları.

Adelson, M. (1983). The Information Society as Post-Industrial Society: Yoneji Masuda, World Future Society, *Technological Forecasting and Social Change,* 24, 277-286.

Akgün, Ali E.. Keskin H. (2003). Sosyal bir etkileşim aracı olarak bilgi yönetimi ve bilgi yönetimi süreci, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 49 (1), 175-188.

Akın, A. İ. (2011). Social Movements on the Internet: The effect and use of Cyberactivism in Turkish Armenian Reconciliation, *Canadian Social Science*. 7 (2), 39-46.

Akkol, M. L., (2019). Jürgen Habermas'ın İletişimsel Eylem Kuramı ve Kamusal Alan kavramının analizi, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 37, 171-180.

Aktaş, C. (2007). Enformasyon toplumu bağlamında Türkiye, *Selçuk İletişim*, 4 (4), 181-193.

Alankuş, S. (2005). *Yeni iletişim teknolojileri ve medya,* Alankuş, A. (Ed). İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.

Alario, M. (1994). Environmental destruction and the Public Sphere: On Habermas's Discursive Model and political ecology, *Social Theory and Practice.* 20 (3), 327-341.

Altay, D. (2005). "Mc Luhan'ı anlamak", Rigel, N. (Ed.), *Kadife Karanlık*. (s. 22-24, İstanbul: Su Yayınevi.

Archibugi, D., & Simonetti, R. (1998). Objects and subjects in technological interdependence, *Towards a Framework to Monitor Innovation. International Journal of the Economics of Business*, 5 (3), 295-309.

Arendt, H. (1958). *Human Condition*, Chicago: The University of Chicago Press.

Arendt, H. (1971). Thinking and moral considerations: a lecture, *The Johns Hopkins University Press*, 38 (3), 417-446.

Arendt, H. (1994). *Geçmişle gelecek arasında* (B.S. Şener, Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.

Arendt, H. (2018). *Zihnin yaşamı,* (İ. Ilgar, Çev.), İstanbul: İletim Yayınları.

Aristoteles (1943). *Atinalıların Devleti* (S. Baydur, Çev.) Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı.

Arnhart, L. (2018). *Platon'dan Pinker'e siyasi düşünce tarihi*, (A. K. Bayram, M. E. Okutan, Çev.), Ankara: Adres Yayınları.

Arrighi, G., Hopkins, T. K., Wallerstein, I. (2020). *Sistem karşıtı hareketler,* İstanbul: Metis Yayınları.

Artieri, G.B. (2012). Productive publics and transmedia participation, *Participations: International Journal of Audience Research*, 9 (2), 448-468.

Atabek, Ü. (2005). *Alternatif medya ve iletişim teknolojileri*, S.Alankuş (Ed). İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.

Atton, C. (2003). Reshaping social movement media for a new millennium, *Social Movement Studies,* 2 (1), 3- 15.

Aydoğan, A. (2011). *Küresel Medya*, Beta Yayınları: İstanbul.

Babe, R. (2008). Innis and the emergence of Canadian communication/media studies, *Global Media Journal*, 1 (1), 9-23.

Baber, W. and Bartlett, R. (2005) *Deliberative environmental politics: democracy and ecological rationality.* Cambridge MA: MIT Press.

Bağce, H.E. (2007). Siyaset ve demokrasi üzerine eleştirel bir değerlendirme, *Amme İdaresi Dergisi,* 40 (4), 1-19.

Banta, D. (2009). What is technology assessment?. *International Journal of Technology Assessment in Health Care,* 25 (1), 7-9.

Barber, B. (1995). *Güçlü Demokrasi*, (M. Beşikçi, Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Barutçugil, İ. (2002). *Bilgi yönetimi,* İstanbul: Kariyer Yayınları.

Başaran, F. (2016). Ağ ekonomisi ve İnternet, İletişim Ağlarının Ekonomisi: Telekomünikasyon, Başaran, F. ve Geray, H. (Ed.), *Kitle İletişimi, Yazılım ve İnternet* içinde*,* Ütopya Yayınevi, Ankara.

Baum, B. (1998). J. S. Mill on freedom and power, *Polity.* 31(2): 187-216.

Baum, B. (2001). Freedom, Power And Public Opinion: J.S. Mıll On The Publıc Sphere. History of Political Thought. 22(3): 501-524.

Baxter, H. (1987). System and life-world in Habermas, Theory of Communicative Action, *Theory and Society*, 16 (1), 39-86.

Bayat, A. (2006), *Ortadoğu'da maduniyet: toplumsal hareketler ve siyaset,* (Ö. Gökmen, S.Deren, Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.

Beck, U. (1997). Subpolitics: ecology and the disintegration of institutional power, *Organization & Environment,* 10 (1), 52-65.

Bell, D. (1973/1999). *The coming of Post-Industrsial Society: A venture in social forecasting.* (Reissue Edition). New York: Basic Books.

Bell, D. (1976). Welcome to the post industrial society, *Physics Today*, 29 (2), 46-49.

Benhabib, S. (1989). "Liberal Dialogue Versus a Critical Theory of Discursive Legitimation". N.L. Rosenblum (Ed.), In *Liberalism and the Moral Life*, USA: Harvard University Press.

Benhabib, S. (1992). "Models of public space: Hannah Arendt, the Liberal Tradition, and Jürgen Habermas", Craig Calhoun(Ed.), In *Habermas and the Public Sphere,* Cambridge, Mass: MIT Press.

Benhabib, S. (1996). Kamu alanı modelleri, *Cogito*, Sayı 8, 238-258.

Benhabib, S. (1999a)."Çeşitlilik ve demokrasi: farklılıkların temsili," *Demokrasi ve Farklılık,* S.Benhabib (Ed.), (Z. Gürata, C.Gürsel, Çev.), İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.

Benhabib, S. (1999b). *Modernizm, evrensellik ve birey*, (M.Küçük, Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bennett, W. L. (2003). Communicating global activism, *Information, Communication and Society*, 6 (2), 143-68.

Bentham, J. (2002). Deontology together with a table of the springs of action and the artical on utilitarianism, A. Goldworth(Ed.) Oxford: larendonPress.

Berberoglu, B. (2015). Social movements and transformation ın the age of globalization: origins, dynamics, and mobilization, *International Review Of Modern Sociology,* 41 (1), 55-77.

Berktay, F. (2015). Hannah Arendt: "Çoğulluk, Yeryüzünün Yasasıdır," *Kamusal Alan,* M. Özbek (Ed.), İstanbul: Hil Yayın. (s.707-712).

Berktay, F. (2016). *Dünyayı bugünde sevmek Hannah Arendt'in politika anlayışı*, İstanbul: Metis Yayınları.

Biçer Olgun, H. (2017). Jürgen Habermas, Hannah Arendt ve Richard Sennett'in kamusal alan yaklaşımları, *Sosyolojik Düşün*, 2 (1), 45-54.

Biesta, G. (2012). Becoming public: public pedagogy, citizenship and the public sphere, *Social & Cultural Geography*, 13 (7), 683-697.

Bijker, W. E., (2010). How is technology made-that is the question?, *Cambridge Journal of Economics,* 34 (1), 63-76.

Binark, M., Toprak, A., Yıldırım, A., Aygül, E., Börekçi, S., Çomu, T. (2009). *Toplumsal Paylaşım Ağı Facebook: "Görülüyorum Öyleyse Varım!*", İstanbul: Kalkedeon Yayınları.

Black, J. (2017). *Kısa İngiltere Tarihi* (E.Duru, Çev.). Say Yayınları

Black, L.W., Burkhalter, S., Gastil, J., Stomer-Galley, J. (2011). *Methods for analyzing and measuring group deliberation. The sourcebook for political communication research: Methods, measures, and analytical techniques.* (Eds. E. P. Bucy; R. L. Holbert). New York: Routledge.

Boccia Artieri, G. (2012). Productive publics and transmedia participation, *Participations Journal of Audience & Reception Studies*, 9 (12), 448-468.

Boeder, P. (2005). The future of the public sphere in the network society, *First Monday*, 10(9).

Boldyrev, I.A, Pillath, C.H. (2013). Hegel's "Objective Spirit", extended mind, and the institutional nature of economic action. *Mind & Society*, 12 (2), 177-202.

Bottomore, T. (1987). *Siyaset Sosyolojisi*, E. Mutlu (Çev.), Ankara: Teori Yayınları.

Brenkert, G.G. (1979). Freedom and Private Property in Marx, *Philosophy & Public Affairs,* 8 (2), 122-147.

Brooke, John L. (1998). Reason and Passion in the Public Sphere: Habermas and the Cultural Historians, *Journal of Interdisciplinary History*, 29 (1), 43- 67.

Brown, W. (2010), *Artık Hepimiz Demokratız... Demokrasi Ne Alemde?* (Haz. E. Hazan; Çev.Savaş Kılıç), İstanbul: Metis Yayınları.

Buckley, T. (1986). *Aspects Of Greek History 750-323 Bc*. London and New York: Routledge.

Buechler, S.M. (1995). New Social Movement Theories. *The Sociological Quarterly,* 36 (3), 441-464.

Buğra, A. (2002). "Uluslararası bilgi toplumunda bilginin ekonomi politiği", *Bilgi toplumuna geçiş* içinde, İ. Tekeli, S. Çetin Özoğlu, B. Akşit, G. Irzık, A. İnam (Editör), Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.

Burdon, P.D., Appleby, G., LaForgia, R.F., Naffine, N. (2014). Reflecting On Hannah Arendt And Eichmann In Jerusalem: A Report On The Banalıty Of Evıl. *Adelaide Law Review,* no.35. 427-447.

Burnell, P.J. (1972). *The Political and Social Thought of Thomas Paine 1737-1809*, (unpublished PhD thesis), University of Warwick, Warwick, 62.

Calhoun, C. (2010). The Public Sphere in the Field of Power, *Social Science History*. In Honor of Charles Tilly, 34 (3), 301- 335.

Calhoun, C. (2018), *Küreselleşmeye direnmek mi yoksa ona şekil vermek mi?, küresel kuşatma karşısında insan,* (M. Armağan, Çev.), İstanbul: Ketebe Yayınları, 29-47.

Calhoun, C. (Ed.). (1996). "Introduction", ın Habermas and the the Public Sphere. Cambridge, Mass.: MIT Press,

Callinicos, A. (2004). *Toplum Kuramı Tarihsel Bir Bakış,* (Y.Tezgiden, Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları

Cammaerts, B. (2015). Social media and activism, *Journalism,* 1027-1034.

Carawan, E. (1998). *Rhetoric and the Law of Draco,* New York: Oxford University Press.

Carnoy, Martin (1984). *The state and political theory Gramsci and the state.* New Jersey: Princeton University Press.

Carothers, T. (1999). Think Again: Civil Society, *Foreign Policy,* Winter 1999-2000, Carnegie Endowmentfor International Peace.

Carr, E.H. (2010). *Karl Marx.* (U. Kocabaşoğlu, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Castells, M. (1996). *Kimliğin Gücü* (E. Kılıç, Çev). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Castells, M. (2001) *The Internet Galaxy: Reflections on the Internet, Business, and Society,* Oxford: Oxford University Press.

Castells, M. (2008). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür: Ağ Toplumunun Yükselişi,* (E. Kılıç, Çev.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Castells, M. (2009). *Communication power.* USA: Oxford University Press.

Castells, M. (2009b). *The power of identity: the information age: economy, society, and culture.* Volume II. Oxford: Blackwell Publishers.

Castells, M. (2013). *İsyan ve Umut Ağları: İnternet Çağında Toplumsal Hareketler,* (E. Kılıç, Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları

Castells, Manuel (2012). Ağ Toplumunda İletişim, İktidar ve Karşı İktidar, Tülin Sepetçi (çev.), *Yeni Medya Üzerine: Kavramlar, Yaklaşımlar ve Uygulamalar,* Antalya: Akdeniz Üniversitesi.

Cevizci, A. (1999). *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları.

Chambers, S. (1996). "John Rawls and the freedom and equality of citizens", In. *Reasonable democracy Jürgen Habermas and the politics of discourse* (Ed.Simon Chambers), London: Cornell University Press.

Chappell, Z. (2010). A tension between ideal and practice: re-evaluation of micro and macro models of deliberation, *Representation*, 46 (3), 295-308.

Charney, E. (1998). Political liberalism, deliberative democracy, and the public sphere. *American Political Science Review.* 92(1): 97-110.

Charvet, J. (1981). *A Critique of Freedom and Equality*, Cambridge: Cambridge University Press).

Chen, G.M. (2017). *Online ıncivility and public debate nasty talk*. Palgrave MacMillan.

Chibita, M.B. (2016). *Digital activism in Uganda. digital activism in the social media era* (Ed. Bruce Mutsvairo), London: Palgrave Macmillan.

Chrappa, C.C. (2016). The Incomprehensible Art of Thomas Hobbes, *Frontiers of Philosophy,* 11 (4), 680-697.

Cimşir, E. (2007). Liberal Demokrasinin Demokratikleştirilmesinde Alternatif Usuller: Müzakereci Demokrasi Kuramları ve Sınırlılıkları, *Demokrasi Platformu,* 3 (10), 119-138.

Cohen, J. (1989). The Economic Basis of Deliberative Democracy, *Social Philosophy and Policy,* 6 (2), 25.

Cohen, J. (1997). "Deliberation and Democratic Legitimacy", James Bohman and William Rehg (Ed.) In *Deliberative Democracy. Essays on Reasons and Politics,* Cambridge: The MIT Press. (67-91).

Cohen, J. (1999). Müzakereci Demokraside Usul ve Esas. S. Benhabib (Ed.). *Demokrasi ve Farklılık Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması* İçinde*,* İstanbul: Demokrasi Kitaplığı. 140-167.

Coşkun M.K. (2006). Süreklilik ve kopuş teorileri bağlamında Türkiye'de eski ve yeni toplumsal hareketler, *A.Ü. SBF Dergisi*, 61 (1), 67-102.

Coşkun, S. (2010). Jürgen Habermas'ın söylem etiği kuramında ahlak yargılarının oluşumu ve temellendirilmesi sorunu. (Yayınlanmamış Doktora Tezi.), Ankara Üniversitesi Sos.Bilm.Ens., Ankara.

Crick, B. (2012). *Demokrasi*, (H.H.Orhon Özdağ, Çev.), Ankara: Dost Kitabevi.

Cullum, B. (2010). Devices: The power of mobile phones, J. Mary (Ed), In *Digital activism decoded. The new mechanics of change* (pp. 47-70). New York: International Debate Education Association

Çağla, C. (2007). *Tocqueville ve özgürlük,* İstanbul: Belge Uluslararası Yayıncılık.

Çaha, Ö. (1998), Türkiye'de Sivil Toplumun Sorunları, *Liberal Düşünce Dergisi,* Sayı 10-11, (ss.22-26).

Çaha, Ö. (2015). *İdeolojik Kamusalın Sivil Kamusala Dönüşümü*, Doğu Batı Yayınları. 2 (5), 81-103.

Çamlı, A.Y. (2021). J. Habermas'ın rasyonalite projesinde zenginleşmenin doğru yönetimi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 10 (1), 707-719.

Çetinkaya, Y.D. (2008). *Toplumsal hareketler*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Çoban, H. (1997). *Bilgi toplumuna planlı geçiş*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Dahlberg, L. (2001). Computer-mediated communication and the public sphere: a critical analysis. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 7(1).

Dahlberg, L. (2005). The Habermasian Public Sphere: taking difference seriously?. *Theory and Society*, 34 (2), 111-136.

Davenport, T. H. (1997). *Information Ecology,* New York: Oxford Oxford University Press.

David A. S. (1993). Technology and the modern world-system: some reflections, *Science, Technology & Human Values.* 18(2): 186-195.

Deleuze G., Guattari F. (1987). *A thousand plateaus: capitalism and schizophrenia. minneapolis,* MN: University of Minnesota Press.

Della Porta, D., Diani, M. (2006). *Social movements: An introduction,* Blackwell Publishing.

Dellaloğlu, B. F. (1998). *Toplumsal'ın yeniden yapılanması habermas üzerine bir araştırma.* İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Demir, G., Öztogay, D. A. (2011), Hegel ve Marx'ta sivil toplum, *Doğu Batı Dergisi*, sayı 55, 111-138.

Diani, M. (1992). The Concept of Social Movement, *The Sociological Review*, 40 (1), 1-25

Diani, M. (2003). "Introduction: Social movements, contentious actions, and social networks: "From metaphor to substance"?" Diani M., and McAdam D. (eds.), In *Social Movements and Networks. Relational approaches to collective action*. Oxford, Oxford University Press, pp. 1-18..

Dijk, V. (1999). The one-dimensional Network Society of Manuel Castells, *New Media & Society*, 1 (1), 127-138.

DiMaggio, P.Hargittai, E.N, Russell, W. & Robinson, J. (2001). Social implications of the internet ", *Annual Review of Sociology*, 27, 307-36.

Doğan, İ. (2002). *Özgürlükçü ve totaliter düşünce geleneğinde sivil toplum*, Bursa: Alfa Yayınları.

Dolgun, U. (2011). İnternet ve demokrasi, *Sosyoloji Konferansları Prof. Dr. Mustafa Erkal'a Armağan Özel Sayı,* 44, 221-237.

Donk, Wim van de, D. Loader, B., Nixon, P. G., Rucht, R. (2005). *Cyberprotest New media, citizens and social movements.* New York: Routledge.

Doyle, B. (2010). Jamesıan Free Wıll, The Two-Stage Model Of Wıllıam James, *William James Studies*, Vol. 5, 1-28.

Drucker, P. (1993). "The Rise of The Knowledge Society, *The Wilson Quarterly,* 17 (2), 52-71.

Dryzek, J. (2011). *Foundations and Frontiers of Deliberative Governance*, Oxford: Oxford University Press

Dryzek, J.S. (2000) *Deliberative democracy and beyond: Liberals, critics, contestations,* Oxford: Oxford University.

Dryzek, J.S. (2005). Deliberative democracy in divided societies: Alternatives to Agonism and Analgesia. *Political Theory*. 33 (2), 218-242.

Dryzek, J.S. (2006). *Deliberative global politics discourse and democracy in a Divided World.* USA: Polity Press.

Dryzek, J.S. (2009). Democratization as deliberative capacity building, *Comparative Political Studies*, 42 (11), 1379-1402

Dryzek, J.S. (2010). *Foundations and Frontiers of Deliberative Governance.* New York: Oxford University Press.

Duman, M. A. (2018).John Langshaw Austin Ve Ted Cohen'in Dil-Eylem (Speech Act) teorileri çerçevesinde Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın "Ecir Ve Sabır" hikâyesine Atf-I Nazar. *Molesto Edebiyat Araştırmaları Dergisi,* 1 (4), 38-52.

Ebenstein, W. (1974). John Stuart Mill: Democrat, Liberal, Socialist?. *II Politico*. 39 (2), 194-209

Ebenstein, W. (1996). *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri* (Çev. İsmet Özel), İstanbul: Şule Yayınları.

Ebenstein, W. (2009). *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri* (Çev. İsmet Özel), İstanbul: Şule Yayınları.

Edwards, F., Howard, P. N., Joyce, M. (2013). *Digital activism & non-violent conflict.* digital activism *research project,* Seattle: University of Washington.

Eisinger, P. K. (1973). The Conditions of Protest Behavior in American Cities, *American Political Science Review*, 67 (1), 11-28.

Ellis, M. (2008). An introduction to the coffee-house: A discursive model. *Language & Communication*, 28 (2), 156-164

Elstub, S. (2010). The Third Generation of Deliberative Democracy, *Political Studies Review*, 8 (3), 291-307.

Elstub, S., Ercan, S., Mendonça, R.S. (2016). The fourth generation of deliberative democracy, *Critical Policy Studies*, 10 (2), 139-151

Ferree, M.M., Gamson, W.A., Gerhards, J., Rucht, D. (2002). Four models of the public sphere in modern democracies, *Springer,* 31 (3), 289-324.

Finlayson, A. (2009). "Rhetoric and Radical Democratic Political Theory", A. Little ve M. Lloyd (Ed.). *The Politics of Radical Democracy* (s. 13-32). UK: Edinburgh University Press.

Fishkin, J. S. (2009). "Virtual public consultation: Prospects for Internet deliberative democracy", T.Davies, S.P.Gangadharan (Ed.), In *Online deliberation: Design, research and practice.* Stanford: CSLI Publications, (23-35).

Flecha, R., Gómez, J., Puigvert, L. (2001). The Theory of Communicative Action, *Counterpoints,* Vol. 250, 109-127.

Flyyn, T.W. (2011). *Debating deliberative democracy: how deliberation changes the way people reason* (Ph. Master Thesis), University of York: Department of Politics.

Fontana, B. (1993). *Hegemony and power on the relation between Gramsci and Machiavelli,* London: University of Minnesota Press.

Forgacs, D. (2018). *Gramsci Kitabı- Seçme Yazılar*, (Çev. İbrahim Yıldız). Ankara: Dipnot Yayınları.

Francisco, A. De. (2006). A Republican interpretation of the late Rawls, *The Journal of Political Philosophy,* 14 (3), 270-288.

Fuchs, C. (2006), The self-organization of social movements, *Systemic Practice and Action Research,* 19 (1), 101-137.

Fuchs, C. (2008), *Internet and Society: Social Theory in the Information Age*, New York: Routledge).

Fuchs, C. (2016). "Beyond Habermas: rethinking critical theories of communication". In *Critical Theory of Communication*. (177-205), London: University of Westminster Press.

Fuchs, C. (2020). "Political Communication in the Public Sphere", In *Communication and Capitalism: A Critical Theory*. London: University of Westminster Press.

Fuchs, V. R. (1979), Economics, health, and post-industrial society, *Milbank Memorial Fund Quarterly Health and Society,* 57 (2), 153-182.

Funke, Peter N. (2012). The Rhizomatic Left, neoliberal capitalism and class: Theoretical interventions on contemporary social movements in the global North. *International Critical Thought*, 2 (1), 30-41.

Gandy, Oscar H. (1989). The Surveillance Society: Information technology and bureaucratic social control, *Journal of Communication,* 39 (3), 61-76.

Garnham, N. (1992). "The Media and the Public Sphere", In *Habermas and the Public Sphere* (Ed. Craig Calhoun), Cambridge, MA: MIT Press.

Geray, H. (2003). *İletişim ve teknoloji uluslararası birikim düzeninde yeni medya Politikaları,* Ankara: Ütopya Yayınevi.

Gerbaudo, P. (2017) From cyber-autonomism to cyber-populism: an ideological history of digital activism, *Triplec: Communication, Capitalism & Critique*, 15 (2), 478-491.

Gerhards, J. and Schafer, M. S. (2010). Is the internet a better public sphere? comparing old and new media in the Usa and Germany, *New media & society*, 12 (1),143-160.

Giddens, A. (2014). *Siyaset, Sosyoloji ve Toplumsal Teori,* İstanbul: Metis Yayınları.

Gimmler, A. (2001). Deliberative democracy, the public sphere and the internet. *Philosophy & Social Criticism*, 27 (4), 21-39.

Golding, P., & Murdock, G. (1978). Theories of Communication and Theories of Society, *Communication Research*, 5 (3), 339-356.

Goode, L. (2005), *Jurgen Habermas democracy and the public sphere*, London: Pluto Press.

Goodin, R.E. (2005). Sequencing deliberative moments, *Acta Politica,* 40, 182-196.

Goodin, R.E., Dryzek, J.S. (2006). Deliberative Impacts: The Macro-Political Uptake of Mini-Publics, *Politics and Society*, 34 (2), 219-244.

Goodin, R.E., Reeve, A. (2018). *Liberalism and Neutrality*. (Ed.Goodin ve Reeve) London: Routledge.

Goodsell, C. T. (2003). The concept of public space and its democratic manifestations, *The American Review of Public Administration*, 33 (4), 361-383.

Goodwin, J. ve Jasper, J. M. (2004). "Caught in a winding, snarling vine: the structural bias of political process theory". J. Goodwin ve J. M. Jasper (Eds), In *Rethinking 129 social movements: structure, meaning and emotion* (s. 3-30). Lanham: Rowman & Littlefield Publishersi Inc.

Gökberk, M. (1946). Hegel'in Devlet Felsefesi, *Felsefe Arkivi*, 1 (2-3), 99-129.

Göker, A. (2001). Bilim ve teknoloji politikalarına giriş için 'Enformasyon Toplumu' üzerine kavramsal bir yaklaşım denemesi, Mülkiye Dergisi, 25 (230), 27-66.

Göze, A. (2011). *Siyasal düşünceler ve yönetimler*. (Genişletilmiş 12.Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.

Göze, A. (2016). *Siyasal düşünceler ve yönetimler*, (16.Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.

Gramsci, A (2005). *"the Intellectuals" Contemporary sociological thought: themes and theories.* (Ed. Sean P. Hier) Canada: Canadian Scholar Press.

Gramsci, A. (2011). *Hapishane defterleri* (Çev.Adnan Cemgil), İstanbul: Belge Yayınları.

Gramsci, A. (2014). *Modern Prens Machiavelli, siyaset ve modern devlet üzerine* (Çev. Pars Esin), Ankara: Dipnot Yayınları.

Grant, C. B. (2000). Discursive democracy as the political taming of globalisation, *Debatte*, 8 (2), 134-148.

Greiff, P. (2000). Deliberative Democracy and Group Representation, *Social Theory and Practice,* 26 (3), 397-415.

Grubner, B. (2017). Narcissism in cultural theory: Perspectives on Christopher Lasch, Richard Sennett, and Robert Pfaller. *De gruyter,* 3 (1), 50-70.

Gutmann, A. and Thompson, D. (1996) *Democracy and disagreement,* London: Harvard University Press.

Gutmann, A. and Thompson, D. (2004). *Why deliberative democracy*, Princeton. NJ: Princeton University Press.

Gülenç, K. (2016). "Karl H. Marx devrimci siyasetin temelleri". *Siyasal Düşünceler Tarihi* İçinde (Ed.Hamit Emrah B., Fatih D.). Ankara: Orion Kitabevi.

Gürdal, O. (1991). Enformasyon: Terminolojik yaklaşım, *Türk Kütüphaneciliği*, 5 (3), 116-121.

Habermas, J. (1981). New Social Movements, *Telos,* (49), 33-37.

Habermas, J. (1992). "Further Reflections on the Public Sphere", C. Calhoun (ed.), In *Habermas and the Public Sphere*, pp. 421-61. Cambridge, MA: MIT Press.

Habermas, J. (1996). *Between fact and norms: Contributions to a discourse theory of law and democracy* (2. baskı). (Çev. W. Regh). Cambridge: MIT

Habermas, J. (1999). "Demokrasinin Üç Normatif Modeli" Benhabib, S.(Ed.) *Demokrasi ve Farklılık* İçinde, (Çev. Z.Gürata ve C. Gürsel), İstanbul: Demokrasi Kitaplığı

Habermas, J. (2001). *İletişimsel Eylem Kuramı.* Cilt 1. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Habermas, J. (2012). *"Öteki" Olmak, "Öteki"yle yaşamak: Siyaset kuramı yazıları*, (Çev.: İlknur Aka), İstanbul: YKY.

Habermas, J. (2015). *Kamusallığın yapısal dönüşümü*, (Çev.Tanıl Bora-Mithat Sancar), İstanbul: İletişim Yayınları.

Habermas, J. (2023). *Kamusallığın yeni bir yapısal dönüşümü ve müzakereci demokrasi.* (Çev.Tanıl Bora), İstanbul: İletişim Yayınları.

Habermas, J., Lennox, S., Lennox, F. (1974). The Public Sphere: An encyclopedia article, *New German Critique*, No 3, s.49-55.

Hacker, K., van Dijk, J. (2000). "What is Digital Democracy?", (Hacker, K and van Dijk, J Editions), *Digital Democracy Issues of Theory and Practice*, New York: Sage Publications.

Hamelink, C. (1994). *Trends in World Communication.* Penang: Southbound Publishers

Hamelink, C. J. (1991a). "Enformasyon Devriminden Sonra Yaşam Sürecek Mi?" Kaplan, Y. (Ed.), Enformasyon Devrimi Efsanesi içinde, (Çev. Kaplan, Y.), İstanbul: Rey.

Hamelink, C. J. (1991b). Merkez ve Çevre Ülkeler Arasındaki Enformasyon Dengesizliği, Kaplan, Y. (Editör), Enformasyon Devrimi Efsanesi içinde, (Çev. Kaplan, Y.), İstanbul: Rey

Hampsher-Monk, I. (2004). *Modern siyasal düşünce tarihi: Hobbes'tan Marx'a büyük düşünürler* (Çev.N. Arat, D. Hakyemez, T.Anğ, Ö. Özaydın, Y. Özer, S. Yazıcıoğlu, S. Ü. Arat, B. O. Yılmaz, A. Tolga, E. Orman & L. Şimşek), İstanbul: Say Yayınları.

Hannay, A. (2005). *On the Public.* London and New York: Routledge.

Hansen, M. (1993). "Foreword". *Negt, O., Kluge A. (Ed.)* In *Public sphere and experience: Toward an analysis of the buorgeois and proletarian public sphere,* Mineapolis: University of Minnesota Press.

Hansen, M. (2015). "Yirmi yılın ardından Negt ve Kluge"un kamusal alan ve tecrübesi: Değişen karışımlar ve genişlemiş alanlar" (M. Özbek, Çev.). (Orijinal makalenin yayım tarihi, 1990). M. Özbek (Ed.), *Kamusal Alan* içinde (s. 141-176). İstanbul: Hil Yayınları.

Hanson, J., Narula, U. (1990). *New Communication Technologies in Developing Countries,* Routledge Communication Series.

Hardimon, M.O. (1994). "*The family, civil society, and the state".Hegel's Social Philosophy* (The Project of Reconciliation). Cambridge University Press. ss.174-227.

Hasdemir, T. A. ve Coşkun, M. K. (2008). Kamusal Alan ve Toplumsal Hareketler. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63 (1), 121-149.

Hauer, T. (2017). Technological determinism and new media. *International Journal of English James, Literature and Social Sciences*, 2 (2), 1-4.

Hauser, G.A. (1998). Civil Society and the Principle of the Public Sphere. *Philosophy and Rhetoric,* 31 (1), 19-40.

Hegel, G.W.F. (1986). *Tinin Görüngübilimi.* (Çev.Aziz Yardımlı). İstanbul: İdea Yayınları.

Hendriks, C. (2011). *The politics of public deliberation: Citizen engagement and interest advocacy.* Palgrave Macmillan.

Hendriks, C. M. (2006). "Integrated Deliberation: Reconciling civil society's dual role in deliberative democracy", *Political Studies,* 54 (3), 486-508.

Herbst, S. (2011). "Critical perspectives on public opinion", In G. C. Edwards III, L. R. Jacobs, & R. Y. Shapiro (Eds.), *The Oxford handbook of American public opinion and the media* (pp. 302-314). Oxford, UK: Oxford University Press.

Heywood, A. (1992). "Liberalism", (Ed. A. Heywood), *Political Ideologies: An Introduction*, Macmillan. pp. 24-65.

Heywood, A. (2013). *Siyasi ideolojiler: Bir giriş* (Çev. Ahmet Kemal Bayram, Özgür Tüfekçi, Hüsamettin İnaç, Şeyma Akın, Buğra Kalkan). Ankara: Adres Yayınları.

Hill, L. (2007). Adam Smith, Adam Ferguson and Karl Marx on the division of labour, *Labour of Classical Sociology*, 7 (3), 339-366.

Hobbes, T. (2007). *Leviathan*, (Çev.Semih Lim), İstanbul: YKY.

Hunold, C., Young, I.M. (1998). Justice, democracy, and hazardous siting, *Political Studies,* XLVI, 82-95.

Hurn, B. J. (2007). The Influence of culture on international business negotiations, *Industrial and Commercial Training*, 39 (7), 354-360.

Innis, H. A. (2002). *İmparatorluk ve iletişim araçları*, Ankara: Ütopya Yayınevi.

Işık, G. (2015). *Sanaldan sokağa toplumsal hareketler*, Ankara: Nobel Yayıncılık.

Işık, G. (2018). Sanaldan sokağa "Kudüs Filistin'in Başkentidir ve Öyle Kalmalı" Hareketi, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (13), 157-172.

İraz, R. (2005). İşletmelerde bilgi yönetiminin yenilik ve rekabet gücü üzerindeki etkileri, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19 (1), 244.

Jacobs, L.R., Lomax Cook, F., Delli Carpini, M. X. (2009). *Talking together: Public deliberation and political participation'*, University of Chicago Press

Jacobs, S.(1993). John Stuart Mill on the tyranny of the majority. *Australian Journal of Political Science*, 28 (2), 306-321.

Jasper, J.M. (2002). Ahlaki protesto sanatı-toplumsal hareketlerde biyografi, kültür ve yaratıcılık, Ayrıntı Yay.

Jenkins, J. C. (2001). Social movements: Resource Mobilization Theory, *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences,* 14368-14371.

Johnston, H., Larana, E., Gusfield, J.R. (1994). "Identities, Grievances, and New Social Movements", (Ed. Enrique Laraña, Hank Johnston and Joseph R. Gusfield), *New Social Movements From Ideology to Identity*, Temple University Press.

Jourdain, A., Nauliın, S. (2020). *Pierre Bourdieu'nün kuramı ve sosyolojik kullanımları*, (Ö. Elitez, Çev) 2. Baskı, İletişim Yayınları

Joyce, M. (2010). *Digital Activism Decoded: the new mechanics of change. international debate education association,* New York.

Kabaağaç, S., Alova, E. (1995). *Latince-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Sosyal Yayınlar.

Kahn, R. ve Kellner, D. (2004). New media and internet activism: From the 'Battle of Seattle' to blogging, *New Media Society*, 6 (1), 87-95.

Kanlıoğlu, B. (2020). Rawls - Habermas tartışması: Politik liberalizmden müzakereci demokrasiye, benzerin farklılıkları, *Ahlâk Çalışmaları Ve Ahlâk Felsefesi Dergisi,* 1 (1), 34-42.

Karaman, M.L. (1990). *Sivil toplum kavramı ve Türkiye üzerine değerlendirmeler: bir yeniden bakış,* Türkiye Günlüğü.

Karatzogianni, A. (2015). *Firebrand waves of digital activism 1994-2014: The rise and spread of hacktivism and cyberconflict.* London: Palgrave Macmillan.

Kautz, K., Thaysen K. (2001). Knowledge, Learning and IT Support in A Small Software Company, *Journal of Knowledge Management*, 5 (4), 349-357.

Kazancı, M. (2013). Arendt's Fear of the Social, *Beytulhikme An International Journal of Philosophy,* 3 (2), 96-104.

Keane, J. (2004). *Sivil toplum ve devlet avrupa'da yeni yaklaşımlar,* Yedikıta Yayınları.

Keleş, R. (1993). *Kent ve siyaset üzerine yazılar (1975-1992),* Kent Basımevi.

Kılıç, S . (2009). Kamuoyu oluşum sürecinde sosyal hareketler ve medya, *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 2 (2), 150-167.

Kırık, A.M., Özcan, A. (2014). Bir dijital aktivizm örneği: akıllı ağ çeteleri (Smart Mobs), *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology*, 5 (14), 61-78.

Klar, M., Kasser, T. (2009). Some benefits of being an activist: Measuring activism and ıts role in psychological well-being. *International Society of Political Psychology,* 30 (5), 755-777.

Klein, N. (2000). *No Logo: Taking aim at the brand bullies,* London: Flamingo.

Kline, Ronald R. (2001). Technological Determinism, In N. J. Smelser & B. Baltes (eds.) *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, USA: Cornell University*, 24: 109-112.

Kline, S.J. (1985). What is Technology?, Bulletin of Science, *Technology & Society*, 1, 215-218

Koivisto, J., Valiverronen, E. (1996). The Resurgence of the Critical Theories of Public Sphere, *Journal of Communication Inquiry*, 20 (2), 18-36.

Kornienko, Anna A. (2015). The concept of knowledge society in the ontology of modern society, *Procedia-Social and Behavioral Sciences,* 166, 378-386

Kotler, P. (1986), "The prosumer movement: A new challenge for marketers," in *NA- Advances in Consumer Research Volume 13*, Lutz Richard J., ed. Provo, UT: Association for Consumer Research, 510-513.

Kreider, D. (1973). *Isonomia: The Greek idea of freedom* (Graduate Student Theses), Dissertations, & Professional Papers, 5244.

Kuldkepp, M. (2015). Hegemony and liberation in World War I: the plans for new Mare Nostrum Balticum, *Ajalooline Ajakiri,* 3 (153), 249-286.

Kumar, K. (2013). *Sanayi sonrası toplumdan Post-modern topluma çağdaş dünyanın yeni kuramları,* (Çev. Küçük, M.), Ankara: Dost Kitabevi.

Laclou, E., Mouffe, C. (2001). *Hegemony and Socialist Strategy*, Second Edition. London-New York: Verso.

Laer, J. V. & Aelst, P. V. (2010). Internet and social movement Action Repertoires, *Information, Communication&Society*, 13 (8), 1-26.

Langman, L. (2005). From virtual public spheres to global justice: a critical theory of international social movements, *Sociological Theory*, 23 (1), 42-74.

Last, M. (2011). Blogging down a dictatorship: Human rights, citizen journalists and the right to communicate in Zimbabwe, *Journalism*, 12 (6), 745-760.

Laughey, D. (2010). *Medya çalışmaları, teoriler ve yaklaşımlar*, İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Le Bon, G. (1999). *Kitleler Psikolojisi,* İstanbul: Hayat Yayıncılık.

Linke, G. (2011). The public, the private and the intimate: Richard Sennett's And Lauren Berlant's cultural critisizm in dialogue, *Biographical Research Center Biography*, 34 (1), 11-24.

Lister, M. vd. (2009). *New media: determining or determined? In New Media: a Critical Introduction* (Second Edition), London: Taylor & Francis.

Lloyd, M. ve Little A. (2009). "Introduction" Adrian Little ve Moya Lloyd (Ed.), *The Politics of Radical Democracy* (s. 1-12), UK: Edinburgh University Press.

Lyon, D. (1992). The new surveillance: Electronic technologies and the maximum security society, *Crime, Law and Social Change,* 18 (1-2), 159-175.

Lyon, D. (2018). *Ağ, benlik ve gelecek, küresel kuşatma karşısında insan*, (Haz.Mustafa Armağan), İstanbul: Ketebe Yayınları, 58-68.

Mac Rae, D. G. (1983). Adam Ferguson 1723-1816 (çev. Sezai İhsan), *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 6 (2), 251-257.

Macpherson, C.B. (1990). *The political theory of possessive individualism: Hobbes to Locke,* New York: Oxford University Press.

Macpherson, C.B.(1945). Hobbes Today, *The Canadian Journal of Economics and Political Science/Revue canadienne d'Economique et de Science Politique.* 11 (4), 524-534.

Madanipour, A. (2003). *Public and Private Spaces of the City*, London and New York: Routledge.

Magee, B. (2000). *Büyük filozoflar: Platon'dan Wittgenstein'a batı felsefesi*. (Çev.Ahmet Cevizci). İstanbul: Paradigma Yayınları.

Mansbridge, J. (1999). "Everyday talk in the deliberative system" Stephen Macedo (ed.), In *Deliberative Politics: Essays on Democracy and Disagreement*, Oxford University Press. 211-239.

Mansbridge, J., Bohman, J., Chambers, S., Christiano, T., Fung, A., Parkinson, J., Thompson, D., Warren, M.E. (2012). "A Systemic Approach to Deliberative Democracy." In *Deliberative Systems: Deliberative Democracy at the Large Scale, John Parkinson and Jane Mansbridge* (1-26), Cambridge: Cambridge University Press.

Martin, B. (2005). Information society revisited: from vision to reality, *Journal of Information Science,* 31 (1), 4-12.

Marx, G. T. (2002). What's new Aabout the "New Surveillance"? Classifying for change and continuity, *Surveillance & Society*, 1 (1), 9-29.

Marx, K., & Engels F. (1977). *Devlet ve Hukuk Üzerine* (R. Serozan, Çev. ve Der.), İstanbul: May Yayınları.

Marx, K., Friedrich, E. (2004). *Communist Manifesto* (Ed and Trans. L.M.Findlay), Canada: Broodview Press.

Mayo, P. (2015). *Hegemony and Education under Neoliberalism Insights from Gramsci*, London: Routledge.

McCarthy, J. D., and Zald, M. N. (1977). Resource Mobilization and Social Movements, *American Journal of Sociology,* 82 (6), 1212-1241.

McCaughey M., Ayers, M. (2003). "Introduction" M. McCaughey and A. Michael (Eds.), *Cyberactivism: Online activism in theory and practice*. New York: Routledge.

McChesney, Robert W. (2003). Küresel İletişimin Politik Ekonomisi R. W. McChesney, E. Meiksins Wood, J. Bellamy Foster (Editör), *Kapitalizm ve Enformasyon Çağı: Küresel İletişim Devriminin Politik Ekonomisi* içinde. Ankara: Epos Yayınları.

Melucci, A. (1980). The new social movements: A theoretical approach, *Social Science Information,* 19 (2), 199-226.

Melucci, A. (1985). The symbolic challenge of contemporary movements, *Social Research, Social Movements*, 52 (4), 789-816.

Merriam, C. E. (1899). Thomas Paine"s political theories, *Political Science Quarterly,* 14 (3), 389-403.

Meyrowitz, J. (1994). Medium theory. D. Crowley ve D. Mitchell (Ed.). In *Communication theory today,* Cambridge: Polity Press.

Mill, J. S. (2003). *Utilitarianismand on Liberty*, (ed. Mary Warnock), Malden: Blackwell Publishing.

Miller, James R.,Ayer, Hugh M. (2006), Agrarian Justice: Thomas Paıne's Socıal Securıty Program Of 1797, , *Educational Gerontology*, 7 (4), 375-382.

Minar, D. W. (1960). Public opinion in the perspective of political theory. *Western Political Quarterly*, 13 (1), 31-44.

Minoque, K. R., (1972). "Hobbes and the Just Man" Maurice Cranston and Richard S. Peters (eds), in *Hobbes and Rousseau: A Collection of Critical Essays,* New York: Anchor Books.

Morton, A.D. (2011). *Gramsci'yi çözümlemek.* (Çev.Barış Baysal), İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Mouffe, C. (1999a). Demokrasi, İktidar ve "Siyasal Düzen" S. Benhabib (Ed.). *Demokrasi ve Farklılık Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması* içinde. İstanbul: Demokrasi Kitaplığı, 347-363.

Mouffe, C. (1999b). Deliberative democracy or Agonistic pluralism?. S*ocial Research*, 66 (3), 745-758

Mouffe, C., Laclou, E. (2012). *Hegemonya ve Sosyalist Strateji Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru,* (Çev. A.Kardam), İstanbul: İletişim Yayınları

Müftüoğlu, A. (2003). "Liberal Kamusal Alan: Rawls'un Uzlaşımcı Liberal Kültürü," *Sivil Toplum,* 1 (2), 31-43.

Müller, H. (2004). Arguing, bargaining and all that: communicative action, rationalist theory and the logic of appropriateness. *European Journal of International Relations*, 10 (3), 395-435.

Nake, F. (2002). *Data, Information, and Knowledge a semiotic view of phenomena of organization,* IFIP International Federation for Information Processing, Germany: Bremen University.

Nancy, J.L. (2010), *Sonlu ve Sonsuz Demokrasi. Demokrasi Ne Alemde?* (Haz. Eric Hazan; Çev.Savaş Kılıç). İstanbul: Metis Yayınları.

Narmanlıoğlu, H. (2016). İnternet aktivizmi ve miskin eylemcilik üzerine bir araştırma, *Tarih Okulu Dergisi*, 9 (25), 437-454.

Negt, O., Kluge, A. (1993). *Public sphere and experience toward an analysis of the bourgeois and proletarian public sphere.* (Çev. P.Labanyi, J.Daniel, A. Oksiloff). Minneapolis: Minnesota Press.

Neumayer, C., Svensson, J. (2014). Activism and radical politics in the digital age: Towards a typology, *Convergence*. 2016; 22 (2), 131-146.

Ng, K. (2021). "Public opinion and Ideology in Hegel's Philosophy of Right" (Ed. James A. Clarke and Gabriel Gottlieb), In *Practical Philosophy From Kant to Hegel.* Cambridge University Press. 229-248.

Nurı, G.D. (2015). *Israeli peace discourse: a cultural approach to CDA*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

O'Flynn, I. (2006). *Deliberative Democracy and Divided Societies*, Edinburgh: Edinburgh University Press.

O'Sullivan, N. (1994). *Hannah Arendt: Eski Yunan özlemi ve Endüstri Toplumu," çağdaş siyaset felsefecileri*, A. De Crespigny, K. R. Minogue (Ed.), Çev. Gülayşe Koçak, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Offe, C. (1985). New Social Mavements: Challenging the Boundaries of Institutional Politics, *Social Researeh,* 52 (4), 817-868.

Offe, C. (2013). *Amerika üzerine düşünceler Tocqueville, Weber ve Adorno Birleşik Devletler'de,* (Çev. Osman Toklu). Ankara: Dost Kitabevi.

Offe, C. (2016). "Yeni Sosyal Hareketler: Kurumsal Politikanın Sınırlarının Zorlanması" (Yayına Hazırlayan: Kenan Çayır), *Yeni Sosyal Hareketler Teorik Açılımlar,* İstanbul: Kaknüs Yayınları, 47-73.

Olson, M. (2002). *The Logic of Collective Action,* Cambridge: Harvard University Press,

Onat, N. (2013). *Kamusal alan ve sınırları,* İstanbul: Durak İstanbul Dizisi.

Oskay, Ü. (1982). *XIX. Yüzyıldan Günümüze Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri: Kuramsal Bir Yaklaşım*, Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi.

Öğün, S. S. (2004), Kamusal hayatın kültürel kökleri üzerine: Sennett, Habermas, Abdülaziz Efendi, Kamusal Alan, *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Sayı 5, 49-56.

Özalp A., (2009). Liberal Demokrasinin derinleştirilmesi gereği ve Müzakereci Demokrasi" *Uluslararası Davraz Kongresi, S.D.Ü*, 24-27 Eylül 2009, Isparta, (Yayınlanmamış tebliğ).

Özbank, M. (2009). *Rawls-Habermas Tartışması Neden Demokrasi? Nasıl İstikrar?,* (der.Murat Özbank)İstanbul: İstanbul Bilgi Yayınları.

Özbek, M. (2015). "Politik Kamusal Alan ve Kolektif Yaratıcılık," *Kamusal Alan*, İstanbul: Hil Yayın

Özbek, Meral (2015), "Kamusal Alanın Sınırları,"*Kamusal Alan*, İstanbul: Hill Yayın.

Özen, H., Avcı, Ö. (2013), Her Yer Taksim Her Yer Direniş: Kentsel Bir Hareketin Ulusal Yayılımı, *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi,* 3 (1-2), 31-45.

Paine, T. (2004). *Sağduyu* (Çev. S. Saraçlı), İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Paine, T. (2012). *Akıl Çağı* (Çev.A. İ. Dalgıç). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Eserin orijinali 1794'te yayımlandı).

Paine, T. (2013). *Ortak akıl, insan hakları ve tarımsal adalet,* İstanbul: Doruk Yayınları.

Papageorgiou, T. J., Michaelides, P. (2006). Joseph Schumpeter and Thorstein Veblen on technologıcal determinism, individualism and institutions, *The European Journal of Hıstory of Economic Thought,* 23 (1), 1-30.

Parekh, S. (2004). "A meaningful place in the world: Hannah Arendt on the nature of human rights", *Journal of Human Rights*, 3 (1), 41-52.

Parkinson, J (2004). Why deliberate? The encounter between deliberation and new public managers, *Public Administration*, 82 (2), 377-395

Parkinson, J. (2006). *Deliberating in the Real World: Problems of Legitimacy in Deliberative Democracy*, Oxford: Oxford University Press.

Parkinson, J. (2020). The Roles of Referendums in Deliberative Systems, *Representation,* 56 (4), 485-500.

Philips, A. (1999). Eşitlik, Farklılık ve Kamusal Temsil. S. Benhabib (Ed.). *Demokrasi ve Farklılık Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması* içinde. İstanbul: Demokrasi Kitaplığı, 199-219.

Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants part 2: Do they really think differently?. *On the horizon*, *9* (6), 1-6.

Rawls, J (2006). *Halkların Yasası ve Kamusal Akıl Düşüncesinin Yeniden Ele Alınması* (Çev. Gül Evrin), İstanbul: İstanbul Bilgi Yayıncılık

Rawls, J. *(2001). Justice As Fairness: A Restatement,* The Belknap Press Of Harvard University Press, England.

Reitan, R. (2007). *Global Activism*, NewYork: Routledge.

Rousseau, J. J. (1993). *Toplum Sözleşmesi,* (Çev. Vedat Günyol), İstanbul: Adam Yayınları.

Rucht, D. (1996). The impact of national contexts on social movement structures. In McAdam, D., McCarthy, J., and Zald, M. N. (eds.), *Comparative Perspectives on Social Movements,* Cambridge University Press, Cambridge, pp. 185-204.

Sabine, George. (1959). *A history of political theory*, New York: Henry Holt and Company.

Salamini, Leonardo (1974), Gramsci and Marxist sociology of knowledge: An Analysis of Hegemony-Idelogy-Knowledge, *The Sociological Quarterly*, 15 (Summer), 359-380.

Sanders, L. M. (1997). Against deliberation. *Political Theory,* 2 (3), 347-376.

Sanlı, L. (2003). Yeni Toplumsal Hareketler ve Gelişme Koşulları, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 53 (1), 55-70.

Schiller, H. (1976). *Communication and Cultural Domination*, New York: Routledge.

Seçkinelgin, H. (2002). Civil society as a metaphorfor western liberalism, *Global Society,* 16 (4), 357-376.

Sennett, R. (1992). *Otorite,* K. Durand (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sennett, R. (1996). *Gözün Vicdanı: Kentin Tasarımı ve Toplumsal Yaşam* (S.Sertabiboğlu ve C. Kurultay Çev.), İstanbul, Türkiye: Ayrıntı Yayınları.

Sennett, R. (2016). *Kamusal insanın çöküşü* (Çev. Serpil Durak ve Abdullah Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Shell, D. (1990). The Development of Democracy, *Transformation*, 7 (4), 20-24.

Shirky, C. (2008). *Here comes everybody: The power of organizing without organizations,* New York: Pengıin Press.

Shirky, C. (2011). Political power of social media-technology, the public sphere, and political change, *Foreign Affairs,* 90 (1), 28-41.

Sina, A. (2016). Eski Yunan Yargı Sistemi: MÖ IV. Yüzyılda Atina'da Yargıçlar Ve Mahkemeler, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 123, 419-450.

Sivitanides, M. Shah, V. (2011). The era of digital activism. *Conference for Information Systems Applied Research*, USA

Smelser, N.J. (1965). *Theory of Collective Behaviour,* New York: The Free Press

Smith, A.M. (1998). *Laclau And Mouffe. The radical democratic imaginary*. New York-London: Routledge.

Smith, G., Setälä, M. (2018). Mini-publics and deliberative democracy, Bächtiger, A., Dryzek, J., Mansbridge, J. and Warren, M.E. (ed.) In *The Oxford Handbook of Deliberative Democracy,* Oxford: Oxford University Press.

Smith, M. F. (2005). "Activism", Ed.by Robert Lawrence Heath, *In Encyclopedia of Public Relations*, Thousand Oaks, CA: Sage, Vol. 1, pp. 5-9.

Solomon, R.C (1970). Hegel's concept of "Geist", *The Review of Metaphysics*, 23 (4), 642-661.

Somma, N.M. (2012), The Chilean student movement of 2011-2012: challenging the marketization of education, *Interface: a journal for and about social movement*, 4 (2), 296 - 309.

Stalin, J (2009). *Diyalektik materyalizm ve tarihsel materyalizm*. (11.Baskı). Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayınları.

Svensson, J., Neumayer, C., Banfield M.,A., Schobböck, J. (2012). What kind of activist are you? *Positioning, power and identity in political online activism in Europe, Conference for E-Democracy and Open Government*

Şentürk, Ü. (2006), Küresel yeni sosyal hareketler ve savaş karşıtlığı, *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 30 (1), 31-46.

Tannenmbaum, D.G., Schultz, D. (2007). *Siyasi düşünce tarihi*. (Çev. Fatih Demirci). Ankara: Adres Yayınları.

Taş, O. (2007). Şebeke toplumunda direniş: Hacker kültürü ve teknoloji etiği. M. Binark içinde, *Yeni Medya Çalışmaları*. Ankara: Dipnot Yayınları.

Taylor, C. (1977). *Hegel.* Cambridge: Cambridge University Press.

Temiz, H. E. (2004). *Küreselleşmenin sosyal boyutları ve türkiye açısından etkileri*, İzmir: Genel-İş Matbaası.

Thompson, J. B. (1983). Rationality and social rationalization: An assessment of Habermas's Theory Of Communicative Action, *Sociology,* 17 (2), 278-294.

Thompson, J. B. (1994), Kamusal alanın dönüşümü, (Çev. Sevda Alankuş), *İLEF Yıllık,* 241-262.

Thörn, H. (2007). Social Movements, the media and the emergence of a global public phere from Anti-Apartheid to global justice, *Current Sociology*, 55(6), 896-918.

Tilly, C. (2008), *Toplumsal Hareketler 1768-2004*, (Çev.Orhan Düz), İstanbul: Babil Yayınları.

Timur, T. (2017). *Haberması okumak*. İstanbul: Yordam Kitap.

Tocqueville, A. (1994). *Amerika'da Demokrasi*. (Çev. İhsan Sezal, Fatoş Dilber). Ankara: Yetkin Yayınları.

Toffler, A. (1990). Powershift: knowledge, wealth, and violence at the edge of the 21st century. New York: Bantam Book Ross, George (1974), *The Second Coming of Daniell Bell*, in Miliband, Ralph and Saville, John (ed.), 331-348.

Toffler, A. (2008). *Üçüncü Dalga*, (Çev. Selim Yeniçeri), İstanbul: Koridor Yayıncılık.

Torun, T. (2016). *İletişimsel Eylem Kuramını Modern Bir Özgürleşim Paradigması Olarak Okumak* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi.

Touraine, A. (2016). Toplumdan Toplumsal Harekete. (Yayına Hazırlayan: Kenan Çayır). *Yeni Sosyal Hareketler Teorik Açılımlar* İçinde, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 31-46.

Törenli, N. (2004). *Enformasyon Toplumu ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye,* Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Törenli, N. (2011). *Küreselleşmenin Yol Haritaları Tekno-Siyasal Paradigmalar,* Ankara: Ütopya Yayınevi.

Türk Dil Kurumu (2008). *Yabancı Sözlere Karşılıklar Kılavuzu*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Uygun, O. (2017). *Demokrasi Tarihsel, Siyasal ve Felsefi Boyutlar*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Uzun, R. (2003). *Teknoloji merkezli yaklaşımlar, iletişim kuramları*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Varty, J. (1997). Civic or Commercial? Adam Ferguson's Concept of Civil Society, *Democratization*, 4 (1), 29-48.

Vatikiotis P. (2014). İletişim Kuramı ve Alternatif Medya, B. Yanıkkaya ve B. Çoban (Der.). *Kendi Medyanı Yarat: Alternatif Medya Kavramlar, Tartışmalar, Örnekler* İçinde, İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Vegh, S. (2003). Classifying forms of online activism: The case of cyber-protests against the World Bank, In M. McCaughey and A. Michael (Eds.), *Cyberactivism: Online activism in theory and practice*, New York: Routledge.

Vincent, P. (1992). *Public Opinion*, London: Sage Publications.

Waldron, J. (1989). John Locke: Social Contract versus Political Anthropology. *The Review of Politics,* 51 (1), 3-28.

Walters, S. (2005). Social movements, class, and adult education, *New Directions for Adult and Continuing Education,* 2005(106), 53-62.

Warner, B.E. (2001). John Stuart Mill's theory of bureaucracy within representative government: Balancing competence and participation, *Public Administration Review,* 61 (4), 403-413.

Webster, M.D. (2017). Questioning Technological Determinism Through Emprical Research, *Symposium,* 4 (1), 107-125.

Williams, R. (1989). *İkibin'e Doğru.* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Williams, R. (2003). *Televizyon, teknoloji ve kültürel biçim*, (1. baskı) (A. U. Türkbağ, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi. (Orijinal çalışma basım tarihi 1974).

Williams, R. ve Edge, D. (1996). "The Social Shaping of Technology", *Research Policy,* 25 (6), 865-899.

Wimmer, J. (2005). Counter-Public Spheres and the Revival of the European Public Sphere, *Javnost-The Public*, 12 (2), 93-109.

Wimmer, J. (2012). The times they are a-changin: The digital transformation of 'classic' counter-public spheres. *CM: Communication Management Quarterly: Časopis za upravljanje komuniciranjem 7 (23),* 5-22.

Wolin, S. S. (1999) "Elle Tutulmaz Demokrasi", *Demokrasi ve Farklılık* İçinde, Ed. S. Benhabib, Çev. Zeynep Gürata, Cem Gürsel, İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.

Wood, E. M. (1990), TheUse sand abuses of Civil Society, Social Register.

Yalçınkaya, A. (2011). "Yunan Uygarlığı İçinde Polis ve Siyaset". Mehmet Ali Ağaoğulları (Ed.). *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, İstanbul: İletişim Yayınları

Yaylagül, L. (2008). *Kitle iletişim kuramları*, Ankara: Dipnot Yayınları.

Yetiş, M. (2003). Marx ve Sivil Toplum, *Praksis*, 10, 35-72.

Yetiş, M. (2009). Gramsci ve devletin iki görünümü, *Mülkiye Dergisi*, 33 (264), 129-153.

Yoneji, M. (1985), Three great social revolutıons: Agrıcultural, Industrıal, And Informatıonal, *Prometheus: Critical Studies İn Innovation*. 3 (2), 269-274.

Young, I.M. (1999). İletişim ve Öteki: Müzakereci demokrasinin ötesinde. S. Benhabib (Ed.). *Demokrasi ve Farklılık Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması* içinde. İstanbul: Demokrasi Kitaplığı, 174-196.

Young, I.M. (2000). *Inclusıon and Democracy,* New York: Oxford University Press.

Yükselbaba, Ü. (2012). *Habermas ve Kamusal Alan: Burjuva Kamusallık İlkesinden İletişimsel Kamusallığa Geçiş*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Zabcı, F. (2011a). "Spinoza ve Locke: Siyasal özgürleşmeden bireysel özgürleşmeye". M. A. Ağaoğulları, *Sokrates'ten Jakobenlere batı'da siyasal düşünceler* içinde (s. 457-506). İstanbul: İletişim Yayınları.

Zabcı, F. (2011b). "Thomas Hobbes: Devlet ya da ölümlü Tanrı'ya övgü". M. A. Ağaoğulları (Ed.), Sokrates'ten Jakobenlere batı'da siyasal düşünceler içinde (s. 427-455). İstanbul: İletişim Yayınları.

Zimmerman, M.E. (1990). *Heidegger's Confrontation with Modernity: Technology, Politics, and Art, Indiana*, University Press.

İnternet Kaynakları:

Activism. (n.d.). Collins English Dictionary - Complete & Unabridged 10th Edition. Retrieved September 20, 2011, from Dictionary.com, http://dictionary.reference.com/browse/activism Erişim Tarihi: 10.08.2021.

Adler, P. (2006). Technological Determinism, *http://faculty.marshall.usc.edu/Paul-Adler/research/revising Technological%20Determinism.pdf Erişim Tarihi: 16.01.2021.*

Alpman P S (2012). Toplumsal Hareketler Tartışması İçin Kısa Bir Giriş, http://www.yurtve dunya.net/Sayi3/4.pdf. Erişim tarihi: 05.02.2021.

Atabek, Ü., Özdemir, G.Y., Yüce, E. (2006), Siberuzayda Sendikalar: Yeni Olanaklar, Yeni Sorunlar, İnternet ve Toplum: Bilgi Toplumuna Doğru, XI. "Türkiye'de Internet" Konferansı, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Ankara, Aralık, 305-310. https://silo.tips/download/siberuzayda-sendikalar-yeni-olanaklar-yeni-sorunlar Erişim Tarihi:03.02.2021.

Barker, C. (2008). Some Reflections on Student Movements of the 1960s and Early 1970s, Revista Crítica de Ciências Sociais, 81, 43-91. https://www.researchgate.net/publication/269904309_Some_Reflections_on_Student_Movements_of_the_1960s_and_Early_1970s Erişim Tarihi: 14.05.2021.

Başaran, Funda (2002). İnternet: Yönelimler ve Olasılıklar, Emo Dergisi. https://bianet.org/bianet/kultur/12678-internet-yonelimler-olasiliklar, Erişim Tarihi: 10.11.2020

Blackwell, C. W. (2003). "Athenian Democracy: an overview," Dēmos: Classical Athenian Democracy (A. Mahoney and R. Scaife, edd.,The Stoa: a consortium for electronic publication in the humanities. https://www.stoa.org/demos/ Erişim Tarihi: 12.06.2021.

Bohman, J., Regh, W. (2014). Jürgen Habermas. Stanford Encyclopedia of Philosophy. Erişim Tarihi: 15.07.2022. https://plato.stanford.edu/entries/habermas/#HabDisThe.

Bora, T. (2020). Aktivizm, https://birikimdergisi.com/haftalik/10371/aktivizm Erişim Tarihi: 15.10.2021.

Burall, S. (2015). Room for aView Democracy as a Deliberative System. https://involve.org.uk/sites/default/files/uploads/Room-for-a-View.pdf Erişim tarihi: 14.07.2022

Cansever, B . (2016). Bilgi Toplumunda Bir Kavram Kargaşası Bilgi mi Enformasyon mu. Sosyoloji Dergisi, (1ozel), 41-50. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosder/issue/40964/494738 Erişim Tarihi: 29.01.2021.

Castells, M. (1998). Information Technology, Globalization and Social Development, UNRD Development Paper, Ocak 07, http: // www. uoc.edu/ in3/ hermeneia/sala_de_lectura/castells_information_technology.html. Erişim Tarihi: 03.02.2022.

Collins, R. (1986). Book Reviews : Empire and Communications. By Harold A. Innis. Illustrated, edited and with special introductions and an afterward by David Godfrey. Victoria: Press Porcepic, 1986. Pp. 184. https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/004839318901900207?journalCode=posa Erişim Tarihi: 04.08.2021.

Cunha, M.P., Cunha, J.V., Clegg, S. (2000). Management: Thesis, Antithesis, Synthesis. Electronic Journal. https://www.researchgate.net/publication/23694279_Management_Thesis_Antithesis_Synthesis. Erişim Tarihi:26.01.2021.

Feenberg, A. (2003). What Is Philosophy of Technology?, https://www.sfu.ca/~andrewf/books/What_is_Philosophy_of_Technology.pdf, Erişim Tarihi: 27.01.2021.Gökberk, M. (1972). Hegel'in Felsefesi — Yaşayan Yönleriyle. 0 (18). 11-22. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/14551. Erişim Tarihi: 12.01.2021.

Harrison, K., Boyd, T. (2018). Liberalism, 197-213. https://www.researchgate.net/publication/327127007_Liberalism/link/5b7b782892851c1e1223c7ce/download Erişim Tarihi: 28.12.2020.

https://www.cambridgeinternational.org/Images/285017-data-information-and-knowledge.pdf Erişim Tarihi: 05.03.2021.

https://www.learner.org/wp-content/uploads/2019/06/essential-lens-protest-politics-collection-pdf-small-1.pdf Erişim Tarihi:04.06.2021.

Karlsson, J. (2010). 'Discursive Democracy' - The Case for Deliberation. PH.Thesis. https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOId=1757467&fileOId=1757479. Erişim Tarihi: 01.09.2022.

Kincsei, Attila (2007), Technology and society in the information age, Education and Culture. https://www.icsd.aegean.gr/website_files/metaptyxiako/154935850.pdf Erişim Tarihi: 20.07.2023

Lima, Francisco Jozivan Guedes de, Sobottka, E. A. (2020). Young's communicative democracy as a complement to Habermas' deliberative democracy. https://www.scielo.br/j/ep/a/gQBPRyjD5FRfvhZP7ZFYgwC/?lang=en&format=pdf. Erişim Tarihi: 02.09.2020.

Lyon, D. (1986), From Post-Industrializm to Information Society: A New Tranformation, Sociology, 20 (4), 577-588. https://courses.helsinki.fi/sites/default/files/course-material/4595393/LYON_From%20postindustrialism%20to%20information%20society.pdf Erişim Tarihi: 29.01.2021.

MacDowel, D.M. (2015). Draco. Oxford Classical Dictionary. https://oxfordre.com/classics/view/10.1093/acrefore/9780199381135.001.0001/acrefore-9780199381135-e-2299 Erişim Tarihi: 12.06.2021.

Niculescu, H.W. (2016). Technology, Society and Their Cultura Impact: Literature Review, https://www.researchgate.net/publication/321038241, Son Erişim Tarihi: 26.01.2021.

Pannabecker, J .R., (2009). Technological Impacts and Determinism in Technology Education: Alternate Metaphors from Social Constructivism, s.3, http://scholar.lib.vt.edu/ejournals/JTE/v3n1/pdf/pannabecker.pdf, Erişim Tarihi 05.03.2021.

Posner, R. A. (1992), BookReview(reviewing Bruce Ackerman, TheFuture of Liberal

Svirsky, M. (2010 Defining Activism. (Marcela Svirsky). Deleuze and Political Activism https://www.researchgate.net/publication/285240169_Deleuze_and_Political_Activism Erişim Tarihi:13.08.2021.

Yalçıntaş, A. (2017). Mülk, Mülkiye, Mülkiyet: Bir Eğitim Kurumunun Fikri İnşası. İktisat ve Toplum Dergisi. Sayı: 80. http://www.iktisatvetoplum.com/wp-content/uploads/ALTUG%5E-YALC%F7INTAS%F7.pdf Erişim Tarihi: 23.02.2021

MODERN DÜNYAYA NEBEVİ DOKUNUŞ
HZ. PEYGAMBER'E DAİR AKADEMİK ÇALIŞMALAR
(DİSİPLİNLERARASI YAKLAŞIM)

Editör
Vesile Şemşek

nobel bilimsel

Modern Dünyaya Nebevi Dokunuş Hz. Peygamber'e Dair Akademik Çalışmalar (Disiplinlerarası Yaklaşım)

Editör: Vesile Şemşek

Yayın No.: 2229
ISBN: 978-625-393-750-8
E-ISBN: 978-625-393-751-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Şemşek, Vesile.
Modern Dünyaya Nebevi Dokunuş Hz. Peygamber'e Dair Akademik Çalışmalar (Disiplinlerarası Yaklaşım) /
Vesile Şemşek
1. Basım, X + 324 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-750-8
E-ISBN: 978-625-393-751-5
1. İslam Tarihi 2. Hz. Peygamber 3. Sünnet Algısı 4. Evrensellik 5. Modern Dünya

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Repro Bir Mat. Kağ. Rek. Tas. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 47381
İvogsan 1518. Sokak 2730 Mat-Sit İş Merkezi Ostim, Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **vii**

1. BÖLÜM
HZ. PEYGAMBER'İN GÜZEL AHLAKI BAĞLAMINDA EVRENSEL ÖRNEKLİĞİ **1**
Ali Osman Ateş

2. BÖLÜM
İNANÇ VE EYLEM BÜTÜNLÜĞÜNÜ İNSANLIĞA ARMAĞAN EDEN
HZ. MUHAMMED'İN KİŞİLİĞİ **23**
Nahide Bozkurt

3. BÖLÜM
HZ. PEYGAMBER'İN GENÇLERE YOL GÖSTERİŞİ **37**
Ali Rafet Özkan

4. BÖLÜM
HZ. PEYGAMBER'İN EĞİTİMİ VE "OKU" EMRİ **57**
Ayfer Şahin

5. BÖLÜM
HZ. PEYGAMBER'DE DİL VE ÜSLUP **69**
Yakup Civelek

6. BÖLÜM
HZ. PEYGAMBER'İN ŞAİRİ HASSÂN B. SÂBİT **97**
Seyfullah Korkmaz

7. BÖLÜM
HZ. MUHAMMED'İN (A.S.) MUSİKİYE BAKIŞININ GÜNÜMÜZE YANSIMALARI **113**
Kubilay Kolukırık

8. BÖLÜM
HZ. PEYGAMBER'İN (SAV.) İRŞADINDA SEVGİ DİLİ **121**
Hüseyin Kurt

9. BÖLÜM
HZ. PEYGAMBER ÖRNEKLİĞİNDE MÜSLÜMAN'IN GEÇİNME AHLAKI 145
Abdullah Yıldız

10. BÖLÜM
HZ. PEYGAMBER VE AİLE HAYATI ÜZERİNE 171
Zehra Gencel Efe

11. BÖLÜM
İSLAM'DA DAVET VE HZ. PEYGAMBER'İN ÖĞRETİLERİ İLE İNSANLIĞA ÇAĞRI 185
Vesile Şemşek

12. BÖLÜM
HZ. PEYGAMBER'İN İLETİŞİMİNDE NEZAKET 197
Hatice Dülber

13. BÖLÜM
HZ. PEYGAMBER'İN AHLAK TASAVVURUNDAN YAPAY ZEKÂ ETİĞİNE BAKIŞ .. 211
Nesibe Kantar

14. BÖLÜM
HZ. PEYGAMBER VE HADİSLERDE FETHİ MÜJDELENEN ŞEHİRLER 227
İbrahim Sağlam

15. BÖLÜM
HZ. PEYGAMBER'İN TIP BİLİMİNE BAKIŞI 259
Sevil Kestane

16. BÖLÜM
HZ. PEYGAMBER VE İNSANIN VAROLUŞSAL DEĞERİ ÜZERİNE FELSEFİ-AKSİYOLOJİK BİR ARAŞTIRMA 273
Numan Rakipoğlu

17. BÖLÜM
AİLE HUKUKU TEMELİNDE HZ. PEYGAMBER'İN İSTİŞARE AHLAKI 289
Zübeyir Aslan

18. BÖLÜM
HZ. PEYGAMBER'İN KIRAATİNDEN ÖRNEK RİVAYETLER 307
Musa Akpınar

1. Bölüm

HZ. PEYGAMBER'İN GÜZEL AHLAKI BAĞLAMINDA EVRENSEL ÖRNEKLİĞİ

Ali Osman Ateş

Giriş

İnsanın ve mimari eserlerin bir dış, bir de iç mimarisi vardır. Nitekim Bayrak Şairimiz Arif Nihat Asya (1904-1975), sanat tarihimizin muhteşem eseri Edirne'deki Selimiye Camii'nin[1] iç ve dış mimarisindeki güzellik ve ahengi "Selimiye" adlı şiirinde şöyle dile getirmiştir:

Ne bir el sürçmesi, ne de bir yanlış.
Ki en ufak zerre, kımıldamamış.
Kıl kadar ileri, kıl kadar geri.
Her parça beğenmiş konduğu yeri.

İnsanın da bir dış bir de iç mimarisi vardır. İnsanın dış mimarisi, mükemmel bir şekilde yaratılmıştır; bu nedenle insan, yaratılmışların en seçkini ve en güzelidir. Nitekim Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de, *"Biz, insanı en güzel bir biçimde yarattık"* buyurmuştur.[2] İnsanın iç mimarisi ise sahip olduğu güzel ahlakıdır. Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar gönderilen bütün ilahi buyruklar, insanın güzel ahlak sahibi olarak iç mimarisini güzelleştirmekle yükümlü olduğunu bildirmiştir. Huylar, seciyeler, mizaçlar

---

[1] Selçuk Mülâyim-Ahmet Vefa Çobanoğlu, *TDV İslâm Ansiklopedisi,* Selimiye Camii ve Külliyesi maddesi; https://islamansiklopedisi.org.tr/selimiye-camii-ve-kulliyesi--edirne

[2] Tîn, 95/4.

2. Bölüm

İNANÇ VE EYLEM BÜTÜNLÜĞÜNÜ İNSANLIĞA ARMAĞAN EDEN HZ. MUHAMMED'İN KİŞİLİĞİ

Nahide Bozkurt

Giriş

Dünya tarihinde bir dönüm noktası oluşturan Hz. Muhammed, sadece ona inanan Müslümanlar tarafından değil, ona inanmayanlar tarafından da önem verilen ve saygı duyulan bir kişi olma niteliğini kazanmıştır. Şüphesiz ki ona duyulan bu saygının arka planını onun kişilik özellikleri oluşturmaktadır. Thomas Carlye (öl. 1881) "Dünya tarihi sadece ve sadece büyük insanların tarihidir." yaklaşımıyla tarihi, büyük insanların yaptığını iddia etmiş ve büyük insanların karizmalarıyla, zekâlarıyla, bilgelikleriyle, politik becerileriyle ve ilahi ilham yönüyle öne çıkan özel şahsiyetler olduklarını söylemiştir. Carlye, *On Heroes, Hero-Worship, and The Heroic in History* adını verdiği ve Türkçemize de *Kahramanlar* olarak çevrilen eserinde kahramanların hem kişisel özellikleriyle hem de ilahi ilhamlarla şekillendiğini ileri sürer ve eserinde Hz. Muhammed için son derece dikkat çekici belirlenimlerde bulunur:

"*İslâm, Arap kavmi için karanlıktan aydınlığa doğuştur. Arabistan onun sayesinde ilk defa canlılık kazanmıştır. Dünya yaratıldığından beri çöllerde başıboş dolaşan, kimsenin tanımadığı, çobanlıkla uğraşan zavallı bir kavim, inanılır bir sözle birlikte gökten bir peygamber-kahramana kavuşuyor. Kimsenin tanımadığı kavim, bütün dünyaya ün salıyor, dünya çapında büyüyor ve Arabistan bir yandan Granada'ya, öte yandan Delhi'ye kadar*

Sonuç

Hz. Muhammed; peygamberlik çağrısı öncesi ve sonrasında yaşamış olduğu toplumda ideal bir örneklik oluşturmuş, ona duyulan güven, dinî inancın da ötesine geçerek kitleleri etkilemiştir. O, sahip olduğu üstün ahlaki özellikler ve bunları yaşama geçirme hususunda inanç-eylem bütünlüğünü kişiliğinde gerçekleştirmiş biri olarak tarihteki yerini almıştır.

İnsanlığın daha iyi hâle gelmesine önemli katkılar sunan Hz. Muhammed'in inanç ve değer temelli yaşamı, her zaman yeni koşullar altında bile orijinal ve ilerlemeci niteliğini korumuş ve korumaya da devam edecektir. Böylece o, insanın kendini inşa sürecine eş, ölçülemez boyutta evrensel bir nitelik kazandırmıştır.

KAYNAKÇA

Ayrancı, İlhami, "Hz. Peygamberin Medine'ye Hicreti ve Bu Dönemde Uyguladığı Stratejiler Üzerine Bir Deneme", *Kalemname*, 3/6 (Aralık 2018), ss. 44-77.

Azimli, Mehmet, *Siyeri Farklı Okumak*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2008.

Baş, Eyüp, *Son Peygamber Hz. Muhammed*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2020.

Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşraf İslam Tarihinde Öncü Şahsiyetler*, ed. Adnan Demircan, çev. Mehmet Akbaş, Musa K. Yılmaz, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2020, I.

Bozkurt, Nahide, *Siyer (Hz. Muhammed'in Hayatı)*, Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2006.

Carlyle, Thomas, *Kahramanlar*, çev. Behzat Tanç, İstanbul: Beyaz Balina Yayınları, 2000.

Demircan, Adnan, *Tarihin Akışını Değiştiren Son Peygamber*, İstanbul: Beyan Yayınları, 2014.

Erşahin, Seyfettin, "Prophet Muhammad's Relation with Christians (An Islamic Perspective)", *Siyer Araştırmaları Dergisi*/11 - Hz. Muhammed (sas) Özel Sayısı (Aralık 2021), ss.105-138.

Erşahin, Seyfettin, *İslâm Tarihini Anlama Kılavuzu*, Ankara: Otto Yayınları, 2017.

Erul, Bünyamin, "Vedâ Hutbesi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: 2012, c. 42, ss. 591-593.

Fayda, Mustafa, *Allah'ın Emriyle Siyer Başlar*, İstanbul: Siyer Yayınları, 2022.

Fayda, Mustafa, *İslâmiyetin Güney Arabistan'a Yayılışı*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1982.

Hart, Michael H., *Dünya Tarihine Yön Veren En Etkin 100*, çev. Nurşan Üstüntaş, İstanbul: Neden Kitap Yayıncılık, 2009.

İbn Hişâm, *Siret-i İbn Hişâm İslam Tarihi*, çev. Hasan Ege, İstanbul: Kahraman Yayınları, 2006, I.

İbn İshâk, *Hz. Muhammed'in Hayatı ve Gazveleri Kitâbü's-Siyer ve'l-Meğazî*, çev. Ali Bakkal, thk. Süheyl Zekkâr, İstanbul: İlk Harf Yayınevi, 2013.

İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakati'l-Kebîr Tabakat*, çeviri editörü, Adnan Demircan, İstanbul: Siyer Yayınları, 2015, I.

Karan, Cuma, *Psiko-Sosyo-Tarih Açısından Bedir Meydan Muharebesi*, Ankara: İlâhiyât Yayınları, 2021.

Küçükaşçı, Mustafa Sabri, "Vahşî b. Harb" *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2012, c. 42, ss. 450-451.

Öz, Şaban, *Kur'an'ın Peygamberi*, İstanbul: Endülüs Yayınları, 2017.

Öztürk, Hakan, *Cumhuriyet Dönemi İslâm Tarihi Çalışmalarında Hz. Muhammed (sav) Tasavvuru (1923-1938),* Ankara: İlâhiyât Yayınları, 2023.

Palabıyık, M. Hanefi, *Hz. Peygamber ve Mekke Yılları Eleştirel Bir Yaklaşım,* Ankara: Araştırma Yayınları, 2009.

Sarıçam, İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2003.

Şemşek, Vesile, "Rus İlahiyatçı F. A. Smirnov'un "Hz. Muhammed'in Kişilik Özellikleri ve Onların Kur'an'a Yansımaları Üzerine Bazı Mülahazaları", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 2020, 7(2), ss. 1010-1026.

Şemşek, Vesile, "Hoşgörü Peygamberinin Hoş Görmediği Hususlar ve Tahammül Sınırı", *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR), 6*(42), 2019, ss. 2608–2617.

Şemşek, Vesile, *Rusça Kaynaklarda Hz. Muhammed*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2022.

Taberî, *Târîhu't-Taberî-Taberî Tarihi*, çev. Cemalettin Saylık, II.

Yazar, Nurullah-Yılmaz Uzunöz, Aygün, "The First Revelation and Period of Persecuation by Meccans", *Siyer Araştırmaları Dergisi*/11- Hz. Muhammed (sas) Özel Sayısı (Aralık 2021), ss. 29-54.

3. Bölüm

HZ. PEYGAMBER'İN GENÇLERE YOL GÖSTERİŞİ

Ali Rafet Özkan

Giriş

Hz. Muhammed (sav.), İslam'ın kurucusu ve ilk peygamberi olmasının yanı sıra, ümmetine her konuda rehber olmuştur. Cinsiyet farkı gözetmeksizin gençlere de örnek bir yol gösterici olmuştur. O, gençleri her zaman önemsemiş, onlara sevgi, şefkat ve güvenle yaklaşmıştır. Gençlerin potansiyelini fark etmiş ve onları geleceğe hazırlamak için büyük çaba sarf etmiştir.

Allah Resûlü ile genç ashabı arasındaki ilişkiye bakıldığında çift yönlü hakiki bir sevginin varlığı açıkça görülmektedir. Dolayısıyla, dünya gözüyle görmediği hâlde ona iman eden bugünün gençlerinin de aynı muhabbetle rahmet peygamberini bütün yönleriyle tanıyıp örnek almaları, onun güzel ahlakını yaşamaları mühim bir idealdir. Zira kötülüğün yeryüzünü kuşattığı bir zamanda, gençliğini muhafaza ederek vahyin son elçisi seçilen ve hayatını Kur'an ahlakına dönüştüren Sevgili Peygamberimiz, çağları aşan örnekliğiyle bugüne de ışık tutan aydınlatıcı bir kandildir.[1]

Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamber'in (sav.) bütün insanlık için örnek bir model olduğunu (üsve-i hasene) şu ayette ifade etmektedir:

[1] Ali Erbaş, "Peygamberimiz ve Gençlik (Başmakale)", DİB Yayınları, ed. Elif Erdem ve Hale Şahin, Ankara, 2018, s. 8. (7-10).

KAYNAKÇA

Akpolat, Sabri "Peygamberimiz ve Gençlik", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* Sayı: 17, ss. 209-223.

Barış, Mustafa Necati. "Hz. Peygamber'in Gençlik Dönemi ve Bir Genç Olarak Örnekliği", *Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu "Peygamberimiz ve Gençlik"* (23-25 Kasım 2018) İstanbul, DİB Yayınları, s. 148-165.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmiu's-sahîh*. Riyâd: Beytü'l-Efkâr ed-Düveliyye, 1998.

Düzenli, Muhittin. "Gölge Altında Olmak: Hz. Peygamber'in Gençleri", *Gençlik ve Kültürel Mirasımız Uluslararası Kongre*, 16-18 Mayıs 2014, Samsun, Ed. Bekir Şişman ve Muhittin Düzenli, cilt I, s. 815-822.

Ebû Ca'fer - Muhammed b. Cerîr et-Taberî. *Tarihi Taberi Tercümesi,* Sağlam Yayınevi, İstanbul, 2010, c. II, s. 279.

Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî. *es-Sünen*. Riyâd: Beytü'l-Efkâr ed-Düveliyye, 1998.

Erbaş, Ali. "Peygamberimiz ve Gençlik", *DİB Yayınları*, ed. Elif Erdem ve Hale Şahin, Ankara, 2018, (7-10).

Fığlalı, Ethem Ruhi "Ali", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (DİA), cilt 2, İstanbul, 1989, (371-374).

Hökelekli, Hayati, "Hz. Peygamber'in Çocuk ve Gençlere Yaklaşımı", *Hz. Muhammed ve Gençlik Kutlu Doğum Sempozyumu*, TDV Yayınları, Ankara 1995.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdulmelik. *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. thk. Ömer Abdüsselam Tedmürî. 4 cilt. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1990.

İbn Kesîr. *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Beyrut, Riyad, 1988.

İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî. *es-Sünen*. Riyâd: Beytü'l-Efkâr ed-Düveliyye, 1998.

İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed. *Kitâbü't-tabakāti'l-kebîr*. thk. Ali Muhammed Ömer. 11. cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 2001.

Köksal, Asım. *İslam Tarihi*, Şamil Yayınevi, İstanbul, 1981.

Suyuti, Ebü'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr. *Câmiü'l-Ehâdîs*, Matbaatü Hattab.

Şengezer, Salih "Gençliğini Hz. Peygamber'in Himayesinde Geçiren Sahabiler: Nübüvvet Feyziyle Sulanan Çınarlar", *Peygamberimiz ve Gençlik*, DİB Yayınları, Ankara, 2018, (63-68).

Tirmizî, Muhammed b. İsâ. *es-Sünen*. Riyâd: Beytü'l-Efkâr ed-Düveliyye, 1998.

Yılmaz, Metin. "İlk İslâm Toplumunun Teşekkülünde Gençlerin Rolü", *Gençlik ve Kültürel Mirasımız Uluslararası Kongre,* 16-18 Mayıs 2014, Samsun, Ed. Bekir Şişman ve Muhittin Düzenli, cilt I, s. 635-648.

4. Bölüm

HZ. PEYGAMBER'İN EĞİTİMİ VE "OKU" EMRİ

Ayfer Şahin

"Basmasa mübarek kademin rûy-i zemine
Pak etmez idi kimseyi hâk ile teyemmüm."
Anonim

Giriş

Hz. Muhammed'e (sav.) peygamberlik müjdesi gelmeden önce Arabistan'da yaşayan insanlar Hristiyanlık, Sâbiîlik veya Mecusîlik gibi çeşitli dinlerden birine inanmaktaydılar. Herhangi bir dine inanmayan insan sayısı çok azdı. Ayrıca bu dönemde Arabistan'daki insanların büyük çoğunluğu putperestti. Dinî ve sosyal hayat büyük bir karmaşa içerisindeydi. Bu sebepledir ki Kur'an'da pek çok ayette bu devir "Cahiliye devri" olarak anılmaktadır (Kur'an-ı Kerim, Âl-i İmrân 3/154; Ahzâb 33/ 33; En'âm 6/ 136, 140, 141; Enfâl 8/35).

Cahiliye devrinde Araplar, şehir hayatından uzak, bedevi bir hayat sürmekteydiler. Bu durum onların eğitim durumlarını da olumsuz etkilemekteydi. O kadar ki İslam'ın tebliğ edildiği dönemde Mekke'de okuma yazma bilenlerin sayısı iki elin parmaklarını geçmeyecek sayıdaydı (Kapar, 1993).

Allah'ın Resûlü'ne ve kullarına ilk emri okumak ve öğrenmekti. İnsanlar, cehaletin çemberinden kendilerini kurtarmak için doğru bilgiyi ve hakkı Hak'tan gelen vahiylerle öğrenmekteydiler. Bunu öğretecek olan kişi de Allah tarafından eğitilmiş olan Hz. Muhammed'di. Bu nedenle

Son söz olarak… İslamiyet'in, Kur'an'ın ve Hz. Peygamber'in nuruyla günümüzü aydınlatmanın yolunun "hiç ölmeyecekmiş gibi bu dünya için ve yarın ölecekmiş gibi de ahiret için çalışmak"tan geçtiğini özümsemiş, işini ibadet edercesine yapan, güzel ahlaklı, samimi dindar Müslümanların çoğalması umuduyla…

KAYNAKLAR

Algül, H. (2003). Âlemlere rahmet Hz. Muhammed. *Diyanet İlmi Dergi, Peygamberimiz Hz. Muhammed Özel Sayısı*, 482-494.

Avcı, C. ve İdris, M. (2019). *Hz. Muhammed'in hayatı.* (8. Baskı). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Çeliksu, E. (2019). *Ümmîlik kavramı ve Hz. Muhammed'in ümmîliği meselesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Güner, A. (1994). Asr-ı Saadette Mescitler/Camiler ve Fonksiyonları; *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam,* İstanbul: Beyan Yayınları.

Kapar, M. A. (1993). *Hz. Muhammed'in müşriklerle münasebetleri.* İstanbul: Esra Yayınları.

Kaya, R. (2018). Kur'an-ı Kerim'de öğrenci ve eğitimci olarak Hz. Muhammed. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi (AKİD), 1*(1),20-56.

Kaynak, D. (2007). *Hz. Muhammed'in eğitim faaliyetleri.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Özbalıkçı, M. R. (2018). Ümmî bir Peygambere "Oku" hitabının hikmeti. *Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 4*(1)39-50.

Sarıçam, İ. (2001). *Hz. Muhammed ve evrensel mesajı*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

TDV (2003). *Kur'an-ı Kerim ve açıklamalı meali*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

TDV (2024). *İslâm Ansiklopedisi*, Tedric maddesi. https://islamansiklopedisi.org.tr/tedric. 19.04.2024 tarihinde erişilmiştir.

TDV (2024). *İslâm Ansiklopedisi*, Nesih maddesi. https://islamansiklopedisi.org.tr/tedric. 19.04.2024 tarihinde erişilmiştir.

URL 1. Kur'an ve Meali. https://www.kuranvemeali.com/araf-suresi/157-ayeti-tefsiri. 15.03. 2024 tarihinde erişilmiştir.

Yazır, E. M. H. (1992). *Hak dini Kur'an dili- I*. İstanbul: Azim Yayıncılık.

5. Bölüm

HZ. PEYGAMBER'DE DİL VE ÜSLUP

Yakup Civelek

Dilin kullanımında ise üslup, belirleyici bir rol oynar. Üslup, bir ifadenin tarzını, özelliklerini, akıcılığını ve etkileyiciliğini şekillendirir. Dolayısıyla bir metnin veya sözlü anlatımın muhataplar üzerindeki etkisi büyük ölçüde üsluba bağlıdır. Üslubun en veciz ve en etkili örneklerinden birini Hz. Peygamber Muhammed Mustafa (sav.) sergilemiştir. O, tebliğ ettiği ilahi mesajı, insanlığa en güzel üslupla aktarmış, kalplere ve zihinlere nüfuz etmeyi başarmıştır. Kur'an-ı Kerim'in muhteşem üslubu, hadis-i şeriflerin düzgün dili ve Hz. Peygamber'in fesahati, İslam medeniyetinin temellerini atmış ve günümüze kadar ulaşmıştır

Giriş

Dil, insanlığın en önemli vasıtalarından biridir. İnsanlar dil aracılığıyla duygu ve düşüncelerini ifade eder, birbirleriyle iletişim kurar. Dilin kullanımında ise üslup belirleyici bir rol oynar. Üslup; bir ifadenin tarzını, özelliklerini, akıcılığını ve etkileyiciliğini şekillendirir. Dolayısıyla bir metnin veya sözlü anlatımın muhataplar üzerindeki etkisi büyük ölçüde üsluba bağlıdır. Bu bağlamda, üslubun en veciz ve en etkili örneklerinden birini Hz. Peygamber Muhammed Mustafa (sav.) sergilemiştir. O, tebliğ ettiği ilahi mesajı, insanlığa en güzel üslupla aktarmış, kalplere ve zihinlere nüfuz etmeyi başarmıştır. Kur'an-ı Kerim'in muhteşem üslubu, hadis-i şeriflerin düzgün dili ve Hz. Peygamber'in fesahati, İslam medeniyetinin temellerini atmış ve günümüze kadar ulaşmıştır.

nen ve hayranlıkla karşılanan bu üslup, asırlar boyunca Müslümanlara ilham kaynağı olmuştur.

İslam medeniyetinin bu en değerli hazinesini anlamak ve özümsemek, Müslümanlar için bir vecibedir. Hz. Peygamber'in iletişim tarzını ve beyanındaki derinliği kavramak, onun getirdiği mesajın özünü idrak etmeyi de kolaylaştıracaktır. Çünkü onun belagati, bir nebinin özelliği olmanın da ötesinde, dosdoğru rehberlik ve hidayetin ta kendisidir.

KAYNAKÇA

Aynî, Bedrüddîn Ebû Muhammed (Ebü's-Senâ). *Umdetü'l-Kārî; fî Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.

Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*. Beyrut, 1351, I/70; Mustafa Sâdık er-Râfi'î, *Târîhu âdâbi'l-'Arab*. Beyrut, 1394/1974, II/301.

Ağırman, Mustafa. "Hz. Peygamber'in Mescidde Yaptığı Sohbetler". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27 (Haziran 2007), 99-123.

Aclûnî, İsmâîl b. Muhammed. *Keşfü'l-hafâ*. Beyrut, 1351, I/70.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnavût vd. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1416/1995.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî. *el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnaût-Âdil Mürşid. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.

Akkâd, Abbas Mahmud. *el-Abkariyyetu'l-İslâmiyye*. Beyrut, 1391/1971, II/86.

Aslan, Recep. "Hadislerde Temsili Anlatım". *İslâmî İlimler Dergisi* 8/1 (2013), 249-270.

Aslan, Recep, Hz. Peygamber'in (sav.) Üslubu ve Anlatım Tarzı. *İlahiyat Akademi Dergisi*, 14 (2021), s. 219-139.

Bayraktutar, Muammer. *Hadislerde Mecâzî Anlatım*. Ankara: Yayınevi, 2010.

Begavî, Hüseyin b. Mesûd. *Şerhü's-Sünne*. thk. Şuayb el-Arnavût - Muhammed Züheyr eş-Şâvîş. Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1403/1983.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil. *el-Câmiu's-Sahîh*. Kahire: el-Matba'atu's-Selefiyye, 1400/1980.

Câhız Ebû Osmân 'Amr b. Bahr. *el-Hayevân*. Beyrut, 1388/1969, I/335.

Câhiz, Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Kinânî bi'l-Velâ el-Leysî Ebû Osmân. *el-Beyân ve't – Tebyîn*. Beyrut: Dâr ve Mektebetü'l-Hilâl, 2001.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman. *el-Müsnedü'l-Câmî*, 10 cilt, Beyrut-Mekke: 1999.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as b. İshâk el-Ezdî es-Sicistanî (275/889). *Sünen*. thk. Muhammed Avvâme. Cidde 1998.

Görgün, Muhammed Emin. "Din Dili Oluşturmada Hz. Peygamber'in Üslûbu'l-Hakîm Sanatının Kullanımı". I. Uluslararası Din ve İnsan Sempozyumu "Din, Dil ve İletişim", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2019, s. 63-64.

Hâkim en-Nîsâbûrî. *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*. Kahire: Dârü'l-Haremeyn, 1417/1997.

Hattâbî, Ebû Süleyman Hamd b. Muhammed. *A'lâmü'l-Hadîs fî Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. thk. Muhammed b. Sa'd b. Abdirrahman es-Suûdî. Mekke: Merkezü İhyâi't-Türâsi'l-İslâmî, 1409/1988.

İbn Battâl, Ebü'l-Hasen Alî b. Halef b. Abdilmelik el-Bekrî el-Kurtubî. *Şerhu Sahîh-i Buhârî*. thk. Ebû Temîm b. İbrâhîm. Riyad: Mektebe-yi Rüşd, 2003.

İbn Hacer 'Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed. *Fethu'l-Bârî; bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. Beyrut: Dârüu'l-Ma'rife, 1959.

İbn Kuteybe. *Te'vîlü Muşkili'l-Hadîs*. Dârü İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, s. 102-118.

İbn Mâce, Ebû Abdillah Muhammed b. Yezîd. *es-Sünen*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükrim (771/1369). *Lisânü'l-Arab*, 15 cilt., Beyrut ts. (Dârüs-Sâdır).

İbn Receb, Ebü'l-Ferec Zeynüddîn Abdurrahmân b. Ahmed b. Abdirrahmân Receb el-Bağdâdî ed-Dımaşkî. *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîh-i Buhârî*. thk. Mahmûd b. Şa'bân b. Abdulmaksûd vd. Medine: Mektebetü'l-Gurabâ el-Eseriyye, 1996.

Kazancı, A. Lütfi. *Peygamber Efendimizin Hitabeti*. İstanbul 1980.

Müftüoğlu, Ömer. *Bugünün Müslümanının Kur'an'la İletişimi*, 2. Baskı, Ankara 2016.

Müslim, İmam Ebü'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kureşî en-Nisâbûrî. *Sahîh-i Müslim*, (thk. Muhammed Fuad Abdulbâki), 5 cilt, Beyrut: 1972.

Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb. *es-Sünenü'l-Kübrâ*. thk. Hasan Abdulmün'im Şelebî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001.

Nevevî, Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref. *Sahihu Müslim bi Şerhi'n-Nevevî*. Kahire: el-Matba'atu el-Mısriyye bi'l-Ezher, 1349/1930.

Râmehürmüzî, Ebu'l-Hasen b. Abdirrahman. *Kitâbu Emsâli'l-Hadîs*. thk. Abdülalî Abdülhamîd el-A'zamî. Bombay: ed-Dârü's-Selefiyye, 1404/1983.

Sabbâğ, Muhammed. *el-Hadîsü'n-Nebevî: Mustalahuhû-Belâgatühû-Kütübühû*, y.y. el-Mektebü'l-İslâmî, 1981.

Sabbâğ, Muhammed. *el-Hadîsü'n-Nebevî: Mustalahuhû-Belâgatühû-Kütübühû*, el-Mektebü'l-İslâmî, 1981.

Süyûti, Celâlüddin Abdurrahman b. Ebîbekr. *Câmiu's-Sağir*, c. I-II, 2. Baskı, Beyrut 2004.

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ. *Sünenü't-Tirmizî*. thk. Ahmed Muhammed Şakir. Beyrut: Dârü İhyâi't-Turâsi'l-Arabîyye, ts.

Tirmizî. Muhammed b. İsâ b. Serve (279/892). *Sünen*, 5 cilt, İstanbul: 1981.

Uzun, Taceddin. "Hz. Peygamber'in Belâğat ve Fesahatı". *Makâlât* 2 (1999), 131-155.

Uzunoğlu, M. Vecih. "Hz. Peygamber'in Edebî Yönü". *DEÜİFD* 32 (2010), 41-76.

Zebidi, Zeynüddin, Ahmed b. Abdillatif. *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi* (terc. Kamil Miras), c. IV, 8. Baskı, Ankara 1985.

6. Bölüm

HZ. PEYGAMBER'İN ŞAİRİ HASSÂN B. SÂBİT

Seyfullah Korkmaz

Giriş

Hassân b. Sâbit, Hz. Peygamber (sav.) şairi olup tam ismi; Ebü'l-Velid Hassân b. Sâbit el-Münzir el-Hazrecî el-Ensârî'dir. Muhadram[1] şairlerin en ünlülerindendir. Medine'de doğmuş olup Medine ehli Benî Neccar kabilesindendir. Cahiliyye döneminde şehirli olarak yetişen en büyük şair, Hassân b. Sâbit'tir. Şiir ve şairlikle ilgili şöhreti Cahiliyye döneminde yayıldı ve İslami dönemde daha da meşhur oldu. Hz. Peygamber, Medine'ye hicret ettiklerinde ensar ile birlikte Müslüman oldu. Ensar, Hz. Peygamber'i kılıçlarıyla savunurken Hassân b. Sâbit de müşriklerin hicivlerine karşı dili ile Hz. Peygamber'i, ashabını ve İslam'ı savundu. Bu nedenle "Şairü'r-Resûl" (Hz. Peygamber'in Şairi), "Ebü'l-Husâm (Keskin Kılıç Sahibi) vb. ünvanlarla meşhur oldu. Mısır'dan Mukavkıs'ın Hz. Peygamber'e gönderdiği iki kız kardeşten biri olan

[1] Muhadram kelimesi, Cahiliye ve İslami dönemlerde yaşayan anlamında kullanılır. Halîl b. Ahmed (öl. 175/791), Muhadram'ı, "Ömrünün yarısını Cahiliye'de, diğer yarısını İslami dönemde geçiren kişi" şeklinde tanımlamıştı. Cahiliyye döneminde geçirmiş oldukları ömür, ke en lem yekun (olmamış) addedilmiş olduğundan, kulağından bir parça kesilmiş olan deveye denilen مُحضرمة kelimesinden türetilerek bu tabadaki şairlere *muhadramûn* namı verilmiştir. bkz. Bağdatlı Müderriszâde Mehmed Fehmi, *Târîh-i Edebiyyât-ı Arabiyye,* hazırlayan ve notlandıran: İsmail Araz, *Arap Edebiyatı Tarihi Cahiliye Devri -1,* Fecr Yayınları: 414, Ankara 2021, s. 67, 300, 304-305, 309.

Sonuç

Hz. Peygamber şairi Hassân b. Sâbit, meşhur muhadram şairlerdendir. Yaşadığı devirde şiir, günümüzün medyasının yaptığı görevi yapıyordu. Müslüman olduktan sonra yazdığı şiirlerinde Kur'an-Kerim ve hadis-i şeriflerden mana iktibaslarını çokça yapmıştır. Şiirleriyle Hz. Peygamber'i, İslam'ı ve sahabeyi savunmuştur. İslamiyet'i kabul etmesiyle Müslümanlar, şöhreti diğer devletlere de yayılmış olan güçlü bir şair kazanmışlardır. Hassân'ın Müslüman olduktan sonraki hayatı tamamıyla Hz. Peygamber'in yanında geçmiş olup en güzel şiirlerini onun için söylemiş ve en güzel beyitlerinde Allah'ın Resûlü'nü müdafaa etmekle övünmüştür. Bu yönleriyle İslam'a büyük hizmetleri olduğu bilinmektedir. Hassân, zamanında ve kendisinden sonraki asırlarda pek çok şair tarafından takdir edilmiştir. Hakkında ve şiiri üzerinde pek çok araştırma yapılmış olup günümüze kadar güncelliği devam etmektedir.

Hz. Peygamber'in övgüsüne nail olan bir şairdir. Hz. Peygamber'in hanımı Mariye'nin kız kardeşi Sîrîn ile evlenmesi sebebiyle Peygamberimizle bacanaktır. Hz. Peygamber'in mescitte Hassân'ın şiir okuması için bir kürsü yaptırtması, Hz. Peygamber'in şair ve şiire verdiği önemi gösterir. Muasırlarına nazaran Hassân'ın şiirlerinde İslami mefhumlar daha çok yer alır ve Hassân'ın İslami prensiplere sıkı sıkıya bağlı olduğu görülür. Hassân b. Sâbit, genellikle Hz. Peygamber'in savaşlarında şiir söylediği için bu şiirleri, siyer-i Nebi'yi ve Kur'an-ı Kerim'i anlama yönünden son derece önemlidir.

KAYNAKÇA

Abd E. Ali Mühenna (Hazırlayan, Şerheden), *Divânü Hassân b. Sâbit el-Ensârî*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1414 H – 1994 M.

Abdu'l-Aziz Atîk, *Kitâbü İlmi'l-Meânî*, Beyrut 2009: https://shamela.ws/book/17670/186#p1

Abdu's-Sabûr es-Seyyid Ali, "Min Fenn'il-Medh fî Şiiri Hassan b. Sabit", Mecelletu Merkezi'l-Hıdmeti li'l-İstişârâti'l-Bahsiyye ve'l-Lugât, Minufiyye (Mısır) 2018, C. 20, S. 57, s. 1-54.

Abdurrahman el-Berkûki (Tertipleyip şerh eden), *Şerhu Dîvânı Hassân b. Sâbit el-Ensâri*, el-Matbaatu'r-Rahmaniyye, Mısır 1929.

Bağdatlı Müderriszâde Mehmed Fehmi, *Târîh-i Edebiyyât-ı Arabiyye*, Hazırlayan ve Notlandıran: İsmail Araz, Arap Edebiyati Tarihi Cahiliye Devri-1, Fecr Yayınları: 414, Ankara 2021.

Buhârî, Muhammed b. İsmâil, Sahihi-Buhari, *el-Câmiu's-Sahîh*, İstanbul 1315.

Buhârî'den Hadîs-i Şerîfler: Câmide Şiir Okumak (203. Hadis-i Şerif Dersi) : http://www.kuranvesunnetyolunda.com/?p=12048.

Elmalı, Hüseyin, "Hassân b. Sabit", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1997, C. XVI, s. 399-402.

es-Seyyid Muhammed el- Hâşimî, *Cevheretü'l-Edeb fi Edebiyyâti ve İnşâi Lugati'l-Arab*, C. I- II, Beyrut?

et-Tabbag, Omar Faruk (Metni tespit edip şerheden), *Dîvânü Hassân b. Sâbit*, Beyrut 1993.

Gider, Mahmut "Klasik Türk Şairleri İçin Örnek Bir Şahsiyet: Hassân B. Sabit", *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi/Journal of Oriental Scientific Research* (*JOSR*), Ağustos 2020 Cilt: 12 Sayı: 3 (28) / August-2020 Volume:12 Issue: 3 (28) Sayfa: 619-641.

Gölpınarlı, Abdülbâki (haz.), *Fuzuli Divanı*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1961.

Güleç, İsmail, "Hz. Peygamber'in Şiire Karşı Tutumu", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 19, İstanbul 2017, s. 123-146.

Hasan Husni, *Hassan b. Sabit Şairu'd-Da'veti'l-İslamiyye*, İşraf: Adnan Cabir, Kuveyt 2005.

İbn Kuteybe, Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dineverî, eş-Şi'ru ve'ş-Şuarâ, thk. Ahmet Muhammed Şakir, Dârü'l-Maarif, Kahire 1958, C. I-II.

İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, İran 1405 H.

Keskioğlu, Osman - Ali Hikmet Berki, *Hatemü'l-Enbiya Hazreti Muhammed*, Türkiye Diyanet İşleri Başkanlı Yayınları, Ankara 1988.

Kur'an-ı Kerim.

Mehmet Fehmî (Dârülfünûn Edebiyat Fakültesi Müderrislerinden Bağdatlı Müderris-zade), *Târîh-i Edebiyyât-ı Arabiyye Cahilliye Devri*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1332.

Müslim, *Sahih-i Müslim*, İstanbul 2020.

Özek, Ali (derl.), *Arapça Edebî Metinler*, Özek Yayınevi, İstanbul 1972.

Peter F. Abboud vd., *Elemantary Modern Standart Arabic*, Cambridge University Press, Cambridge 1983.

Süheyli Ahmed b. Hemdem Kethudâ, *Divan*, haz. M. Esat Harmancı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2017.

Zeynüddin Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Latîfi'z-Zebîdî, *Sahih-i Buharı Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh*, Mütercimi ve Şârihi: Kamil Miras, Hazırlayanları Mucteba Uğur ve M. Ali Sofuoğlu, *Sahih-i Buharı Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1982.

Ziya Paşa, *Harâbât*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1291.

7. Bölüm

HZ. MUHAMMED'İN (A.S.) MUSİKİYE BAKIŞININ GÜNÜMÜZE YANSIMALARI

Kubilay Kolukırık

Giriş

Hz. Muhammed'in (sav.) musikiye bakışı konusu her dönem merak edilen bir konu olmuştur. Din ve musiki ilişkisi ile ilgili yapılan akademik çalışmalar daha çok fıkhi bakış açısıyla değerlendirilmiş, gerek kutsal kitap Kur'an-ı Kerim'in gerek Hz. Muhammed'in (sav.) bu konudaki, bakış açısı evrensel boyutlarıyla yeterince ele alınamamıştır. Bu konuda Kur'an-ı Kerim'de ve sünnette açık ve anlaşılabilir ifadelerin olmaması ve konuyu daha çok fıkıhçıların değerlendirmesi, konunun bilimsel ve sanatsal bir perspektifte değerlendirilmesine engel olmuş ve bu konuda kafa karışıklarına yol açmıştır. Günümüz dünyasında sanat ve musiki, toplumsal hayatın her safhasında varlığını daha çok hissettiren olgulardır. İslamiyet'in evrensel ilkelerinin bireylere takdiminde sanatın ve musikinin gücünün günümüzde daha da etkili bir konumda olduğunu söyleyebiliriz. Allah'ın insanlara bir lütuf olarak verdiği nağmelerin hemen her insanın gönül dünyasında etkileyici bir fonksiyonu bulunmaktadır. Gerek Kur'an tilavetinin gerek ezân, sala, kamet ve cumhur müezzinliği gibi formların nağmelerle makamsal bir yapıda güzel bir ses ile icrası, insanlar üzerinde farklı etkiler uyandırmaktadır. Kutsalın anlatımında musikinin gücü yadsınamayacak kadar önem arz etmektedir. Teknolojinin hızla ilerlediği günümüzde özellikle ilahi mesajın genç nesillere aktarımında musikinin esrarengiz gücünden yararlanmak oldukça önem arz etmektedir. Bu çalışmada, İslamiyet'in musikiye bakışı

Hz. Peygamber'in (sav.) her konuda olduğu gibi musikiye de yüce Allah'ın Kur'an-ı Kerim'de ortaya koyduğu inanç ilkeleri doğrultusunda yaklaştığı kesindir. Bu bağlamda bu ilkelere ters düşmeyecek ölçüde yaşadığı toplumda musikiye de yer vermiş olduğu anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber'in (sav.) genelde sanata, özelde de musikiye olan ilgi ve yaklaşımının teknolojinin hızla ilerlediği günümüzde toplum hayatına ne şekilde uygulanması gerektiği yeniden tartışılmalıdır. Özellikle yüce dinimiz İslam'ın evrensel mesajlarının güzel sanatlar aracılığıyla teknolojinin imkânları kullanılarak insanlara aktarılması son derece önem arz etmektedir. Güzel sanatların her alanıyla ve sosyal yaşamın her katmanıyla son derece ilgili olan musikinin manevi değerlerin ifadesinde etki gücü tartışılmazdır. Toplumsal hayatın her alanında insana rehberlik eden ve numune-yi imtisal olan Hz. Peygamber'in (sav.) bakış açısı, musiki konusunda da insanlara rehberlik edecek bir konumdadır.

KAYNAKÇA

Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut 1398 / 1978.

_____, *Müsned* (*el-Mevsâtü'l-Hadisiyye*), thk. Şuayb el-Arnavut, Adil Mürşid, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1416/1995.

Akdoğan, Bayram, Din Görevlilerine Mûsikî Eğitimi Verilmesi Hakkında Örnek Bir Metod, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 43: 2 (2002), ss. 315-353.

_____, Mûsikî ile İlgili Kırk Hadis Ve Şerhi, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 20: 1 (2015), ss.1-45.

Buhârî, *Sahîh-u Buhârî*, Îdeyn 3; İbn Mâce, es-Sünen, Nikâh 21.

_____, *Sahîh-u Buhârî*, Fedâilu'l-Kur'ân 31; Müslim, *Sahîh-u Müslim*, Salâtu'l-Musâfirîn 34.

Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *Sünen-i Ebî Dâvud*, I-IV, Dâru İhyâi'tTurâsi'l-Arabî, Beyrut, ty.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, *Sünen-i İbn Mâce*, I-II, M.F.A. Bâki neşri, Beyrut, 1975.

Müslim, Ebu'l-Hüseyn b. el-Haccâc, *Sahîh-u Müslim*, I-V, Beyrut, ty.

Nesâî, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali el-Horasânî, *es-Sünen*, I-VIII, Beyrut, ty.

Uludağ, Süleyman, *İslâm Açısından Mûsikî ve Semâ'*, Marifet Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 1999.

8. Bölüm

Hz. PEYGAMBER'İN (SAV.) İRŞADINDA SEVGİ DİLİ

Hüseyin Kurt

Giriş

Din, kaynağı açısından ilahi, uygulama alanı itibarı ile beşerî yönleri olan bir yapıya sahiptir. Bu bağlamda din, irşat ve tebliğle devam eden bir kurumdur. Bu vazife ilk önce seçkin kişiler (resûl ve nebîler) tarafından yapılmıştır. Daha sonra irşat ve tebliğ emaneti, âlimlerin omuzlarına intikal etmiştir. Bu süreçte dinin anlaşılması, dinî hayatın yaşanılır bir olgu hâlinde hissedilmesi, Allah'a kulluk vazifesinin tam ve doğru şekilde yerine getirilmesi ancak doğru yöntem ve kapsamlı bir sistem sayesinde mümkündür. Bu yöntem, Cenâb-ı Allah'ın Kur'an'da peygamberlerine bildirdiği esaslara uygun olmalıdır. Davet ve irşat faaliyetinin öncüleri olarak kabul edilen peygamberler, doğru yola ileten birer davetçi konumundadırlar. İnsanları belli bir düşünceye kanalize eden ve belli bir hedefe yönelik davette bulunan bireylerin tüm gayretini bu uğurda sarf etmeleri gerekmektedir.

Kur'an'da davet ve irşat faaliyeti, Allah'ın yarattığı kulları sevme temeline dayanmaktadır. Çünkü İslam davetçisi, insanları, beşerî sistemlerin boyunduruğundan kurtarmayı ve onları, İslam'ın geniş ufuklarına taşımayı hedeflemektedir. Bu durum, davetçinin kişisel görevlerini ve dinî sorumluluklarını ihmal etmeye sevk etmemelidir. Zira Allah'a davet etmekle yükümlü kılınan bütün peygamberler, yaratılış gayeleri olan kulluk vazifesini hiçbir zaman göz ardı etmemişlerdir.

kesten çok duyarlı olarak muhataplarına karşı kullanacağı dilin yumuşak olmasına itina göstermelidir.

Tatlı ve güzel söz, kalplerdeki yaraları iyileştirir, katılıkları giderir ve onları sevgi ve saygı etrafında toplar. Öğüt verirken yumuşak davranmak ve tatlılıkla hareket etmek çoğu kere katı kalpleri hidayete getirir ve nefret besleyen gönülleri ferahlatır.

2. Tesirli Söz Söylemek: Davetçi, İslam davetini muhataplara anlattığında güzel ve tesirli söz seçiminde bulunmalıdır.

3. Açık ve Net Konuşmak: Davette doğru bilgiyi aktarmadan daha da önemlisi, bu bilginin açık ve net bir dil kullanılarak anlaşılırlığının sağlanmasıdır. Ayrıca, muhatabı küçük düşüren sözlerden kaçınmak, sözlerde doğruluk ve tutarlılık, ikna edici bir dil, tartışmacı dilden sakınmak, müjdeci ve uyarıcı bir dil kullanmak gibi hususlar da irşat ve davet metodunda önemli unsurlardır.

KAYNAKÇA

Ahmed b. Hanbel. *Müsned*. thk. Şuayb el-Arnaût. 36 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 1998.

Bilali, Abdulhamid. *Davet Ahlakı*. İstanbul: Buruc Yayınları, 5. Basım, 2019.

Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâîl. *el-Cami'u's-sahîh*. 1 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'r-Risâle, 3. Basım, 2015.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân b. el-Fazl. *es-Sünen*. 4 Cilt. Riyad: Dâru'l-Muğnî, 1. Basım, 2000.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eş'as b. İshâk el-Ezdî es-Sicistânî. *es-Sünen*. Cidde: Darü'l-Kıble li's-Sekâfeti'l-İslâmiyye, 3. Basım, 1998.

Gazzâlî, Muhammed. *Müslümanların Gerilemesi ve Düşmanların Hileleri Arasında Davet Cihadı*. İstanbul: Asalet Yayınları, 1. Basım, 2018.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fida 'İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn b. Ömer. *el-Bidâye ve'n-Nihâye*. 15 Cilt. Beyrut-Lübnan: Dârü'l-Fikr, 1. Basım, 1986.

Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî. *el-Muvaṭṭa'*. Kahire: el-Mektebetü'l-İlmiyye, 2. Basım, 1382.

Mâtürîdî, Ebû Mansûr. *Tefsîrü'l-Mâtürîdî*. 10 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 2005.

Meşhur, Mustafa. *İslâm'a Davet Fıkhı*. İstanbul: Hikmet Neşriyat, 1. Basım, 2009.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *Sahîh-i Müslim*. Kahire : Dârü İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1955.

Nuh, Seyyid Muhammed. *İslâm'a Davetin Öncelikleri*. İstanbul: Ravza Yayınları, 1. Basım, 2010.

Râzî, Ebu Abdillâh Fahreddîn. *Mefâtîhü'l-gayb*. 22 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981.

Said, Hammâm Abdurrahman. *İslâm'a Davet Esasları*. İstanbul: Nida Yayıncılık, 1. Basım, 2008.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa. *Sünenü't-Tirmizî*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. Kahire: Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1. Basım, 1978.

Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Cârullah. *el-Keşşâf 'an hakâiki't-tenzîl ve 'uyuni'l-ekâvîl fî vücûhi't-te'vîl*. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 3. Basım, 2009.

9. Bölüm

HZ. PEYGAMBER ÖRNEKLİĞİNDE MÜSLÜMAN'IN GEÇİNME AHLAKI

Abdullah Yıldız

İlmihâl, ahlak ve adap kitaplarında Arapça asıllı iki kelimelik Osmanlıca bir terkip olarak ***"âdâb-ı muâşeret"*** şeklinde ifade edilmekte olup "edep" kelimesinin çoğulu "âdâp" ile "işret" kökünden türevli "muâşeret" (güzel geçinme, samimi olma, yakınlık kurma) kelimesinden meydana gelen tamlama bir kavram olarak yer almaktadır. Söz konusu terkip, ıstılahta; bir toplumda benimsenerek örf hâline gelmiş, yerleşmiş olan görgü ve nezaket kurallarını ifade etmektedir.[1]

Hemen her topluma göre değişebilen adâb-ı muâşerât kurallarına uymak ise önemli ölçüde bireylerin yaşadıkları toplumda kendilerini disipline etmeleri, sözlerini, davranış ve hareketlerini bilinçli ve ölçülü kullanmaları ile mümkün olacaktır. Doğal olarak ilgili muâşerât kurallarının kaynağı ise genelde toplumların kendilerine ait inançları, rol model

---

[1] Râgıb el-İsfehânî, Ebü'l-Kāsım Hüseyin b. Muhammed, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts. 335; İbnü'l-Esîr, Mecdüddin Ebü's-Saâdât el-Mubârek b. Muhammed el-Cezerî, *en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadîs ve'l-Eser*, thk. Mahmud Muhammed e-Tanâhî-Tâhir Ahmed ez-Zâvî, Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, ts. 1: 33-31; İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrem, *Lisânü'l-Arab*, Beyrut: Dâr'u Sâder, ts., 4: 568-575; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük İslâm İlmihali*, Merve Yayın Dağıtım, İstanbul: 1990, 475-510; Toksarı, Ali- Atik, Kemal, vd. *İslâmî Kavramlar*, s. 6-8, Ankara: Sema Yazar Gençlik Vakfı Yay., 1997.

şusuna davranma ahlakını bize göstermesi bakımından oldukça önemlidir: Fakih sahabi Hz. Abdullah b. Amr (65/685), ailesi içinde bir koyun kurban edilmesini ister. Kendisine, kurbanın kesildiğini haber verdiklerinde Abdullah b. Amr, peşpeşe iki defa, "Ondan Yahudi komşumuza verdiniz mi? "diye sorar ve arkasından, Resûlullah'ın (sav.) buyurduğu, "Cebrâil komşu hakkında bana o kadar tavsiyede bulundu ki onun komşuyu komşuya mirasçı kılacağını sandım." şeklindeki meşhur hadisi okur.[80]

İçinde yaşadığımız toplumda iyi geçinebilmek ancak o toplumun kurallarını (âdâb-ı muâşerâtını) tanımak ve bu kurallar doğrultusunda kişi ve kişilerin kendilerini disipline etmeleriyle mümkündür. Günümüz çoğulcu toplumlarında yaşayan İslâm medeniyeti çizgisindeki Müslüman bireyler de bir arada yaşadıkları vatandaşlar arasında din, dil, ırk, mezhep, renk ve sınıf farkı gözetmeksizin her bir kimsenin tüm haklarına riayet etmek zorundadırlar çünkü günümüzde vatandaş ve yurttaş olarak yaşamayı taahhüt eden herkes (müslim ve gayrimüslim), anlaşmalı bir muâhid hükmündedir. Böyle kimseler de Allah ve Resûlü'nün yani İslâm'ın teminatındadırlar.

KAYNAKÇA

Aclûnî, İsmâîl b. Muhammed. *Keşfü'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs*, thk. Ahmed el-Kalâş. 2 cilt. Kahire: Dârü't-türâs, ts.

Aliyyü'l-Muttakî, Alâüddin el-Hindî. *Kenzü'l-ummâl fî süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl.* 18 cilt. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1993.

Bilmen, Ömer Nasûhî. *Hukuku İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhıyye Kamusu.* 8 cilt. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1968.

Buhârî, Muhammed b. İsmâîl. *el-Câmiu's-sahîh*. 8 cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.

Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*. thk. Ali Hasan. Kahire: y.y., ts.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'âs. *Sünenü Ebî Dâvûd.* 5 cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.

[80] Tirmizî, *es-Sünen,* "Birr ve Sıla", 28.

Ebû Zehrâ, Muhammed b. Ahmed. *el-Ahvâlü'ş-şahsiyye*. Kahire: Dârü'l-fikr, 2012.

Elmalılı, Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'an Dili*. 9 cilt. İstanbul: Eser Kitapevi, 1971.

İbn Hanbel, Ahmed b.Muhammed. *el-Müsned.* 6 cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.

İbn Hişâm, Abdumelik b. Hişâm. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. haz. Ömer Abdüsselâm Tedmurî. 4 cilt. Kahire: Dârü'r-reyyân, 1987.

İbn İshâk, Muhammed. *Sîretü İbn İshâk*. thk. Muhammed Hamîdullah. Konya: y.y., 1981.

İbn Kesîr, Ebü'l-fidâ' İsmâîl b. Ömer. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. 14 cilt. Kahire: Dâru nehr'i-Nîl, 1981.

İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd. *et-Tabakātü'l-kübrâ.* thk. İhsan Abbâs. 9 cilt. Beyrut: Dâru Sâder, 1985.

Mâlik b. Enes, *el-Muvatta'*. 2 cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.

Mevlânâ Şiblî. *Asr-ı Saâdet*. trc. Ömer Rıza Doğrul. 5 cilt. İstanbul: Toker Matbaası, 1974.

Münzirî, Abdulazîm b. Abdulkavî. Ta'lg. Mustafa Muhammed Umâra. 5 cilt. İstanbul: Pamuk Yayınları, ts.

Müslim b. Haccâc. *el-Câmiu's-sahîh.* 3 cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.

Nesâî, Ahmed b. Şuayb. *Sünenü Nesâî*. 8 cilt. İstanbul: Çağrı yayınları, 1981.

Râgıb el-İsfahânî, Hüseyin b. Muhammed. *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân.* thk. Muhammed es-Seyyid el-Geylân. Beyrut: Dârü'l-ma'rife, ts.

Topaloğlu, Bekir. *İslâmda Kadın*. İstanbul: Yağmur Yayınları, 1966.

10. Bölüm

HZ. PEYGAMBER VE AİLE HAYATI ÜZERİNE

Zehra Gencel Efe

Giriş

Dinlerin büyük çoğunluğunun ve ilahi kaynaklı dinlerin hepsinin hedefi, insan için beş şeyi korumaktır. Bunlar: insanın dini, canı, malı, aklı ve neslidir. Temiz bir neslin devamı için zina, haram; evlenme de meşru kılınmıştır. İnsanlar, nikâh akdi gerçekleştirilmek suretiyle kurulmuş olan aile müessesesine yönlendirilmiştir. Bunun için çeşitli tavsiye ve teşvikler yapıldığı gibi yaptırımlar da uygulanmıştır.

İslam dini, doğuşundan itibaren aileye büyük önem vermiş, insanları nikâhlanarak evlenmeye, aile kurmaya teşvik etmiştir. Huzurlu hayat tarzının ancak aile içinde geçeceğini haber vermiştir. Kur'an-ı Kerim'e göre âlemde tüm yaratılanlar çift olarak yaratıldığı gibi insan da çift olarak yaratılmıştır. "Sizi bir tek nefisten yaratan ve gönlünün huzura kavuşacağı eşini de ondan var eden Allah'tır."[1] ve "Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık, Allah katında en değerli olanınız O'na itaatsizlikten en fazla sakınanınızdır. Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir, her şeyden haberdar-

[1] A'râf 7/189.

KAYNAKÇA

Apak, Adem. "Hz. Peygamber'in (sav) Çocuklarla İlişkileri Üzerine Tespit ve Değerlendirmeler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19/1, (2010), 43-67.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *Ṣahîhu'l-Buhârî*. Beyrut-Dımaşk: Dâru İbn Kesir, 1423/2002.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eşʿas b. İshâk es-Sicistânî. *es-Sünen*. nşr. Şuayb el-Arnaût – Muhammed Kâmil Karabellî. 7 Cilt. Beyrut: Dârü'r-Risaleti'l-ʿAlemiyye, 1430/2009.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd. *es-Sünen*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-ʿArabiyye, 1336/1918.

İbn Saʿd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Saʿd. *Kitâbü't-Tabakāti'l-kebîr*. thk. Ali Muhammed Ömer. 11 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1421/2001.

Müslim b. Haccâc, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *Sahîhu Müslim*. nşr. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Fâryâbî. Riyad: Dâru Taybe, 1427/2006.

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre. *el-Câmiül Kebîr*. nşr. Beşşâr Avvâd Maʿrûf. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1996.

11. Bölüm

İSLAM'DA DAVET VE HZ. PEYGAMBER'İN ÖĞRETİLERİ İLE İNSANLIĞA ÇAĞRI

Vesile Şemşek

Giriş

İlk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem'le başlayan irşat ve davet faaliyetleri, tarih boyunca insanlar için önem arz etmiştir. İslam dininin temel hedefi, Kur'an'ın bütün insanlara hikmet ve güzel öğütle tebliğ edilmesi, irşat faaliyetleriyle Müslümanlara anlatılmasıdır. Bütün insanlığa hitap edecek ve bütün dünyayı kucaklayacak bir din, gizli kalmamakla birlikte insanlığı maddi manevi huzura kavuşturmak için gönderilmiştir. İslam dininin temel hedefi bağlamında Kur'an'ın bütün insanlara hikmet ve güzel öğütle davet edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Zira İslam'ın tebliğ amacıyla gerçekleştirilen fetihlerdeki gayenin yalnızca toprak kazanma ve yurt edinme değil, bu vesileyle Kur'an nuruyla gönüllere dokunmak olmuştur. Bu bağlamda fetih politikasının İslam tarihine yön verdiği olgusu da geliştirilmiştir. Nitekim İslam yayılmasında yani fetih harekâtının temelinde, insanları İslam'a davetten ziyade, o beldeyi İslam coğrafyasına dâhil etme gayesi vardı. İslam dininin açıktan açığa insanlara bildirilmesi ve tebliğ edilmesi gerekli kılınmıştır. Allah'a iman ve onun gerekliliği helale, harama karşı duyarlı olmayı, davet ve irşat sayesinde öğrenmişlerdi. Çalışmada, İslam dininin temsil ve takdiminde nasıl bir tutum ve davranış sergilenmesi hususunda İslami davetin başlıca nitelikleri ortaya konulmuş, davet ve tebliğ kavramlarının gayrimüslimlere, irşat vaaz, "emir bi'l-ma'rûf nehiy ani'l-münker" kavramlarının Müslümanlara

bulunurken mesajların, muhatabın aklına ve kalbine hitap edecek donanımda olması önem arz etmektedir. Davet sürecinde ahlaki ilkelerden liyakat ve güven başta olmak üzere sabır, dua, teslimiyet ve samimiyet göz önünde bulundurulmalıdır. Yine İslami değerleri anlatırken etkileyici üslup, beliğ ve veciz bir dil kullanılmakla birlikte semantik ve pragmatik tuzaklara, dilde çok anlamlılık ve belirsizliğe de yol verilmemelidir. Böylece davet sırasında muhatabın mantık çerçevesinde düşünmesini sağlayarak bilinç ve farkındalık uyandırmak gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Albayrak, Halis, *Tebliğ ve Davet Kavramlarının Analizi, İslam'ın Güncel Sunumu*, TDV, Yayınevi, Ankara 2006.

Ateş, Ali Osman, *Oryantalistlerin İddiasına Cevaplar/Hz. Peygamber ile İlgili*, Beyan yayınları, İstanbul 1996.

Bozkurt, *Siyer* (*Hz. Muhammed' in Hayatı*), MEB, Ankara 2002.

Buhârî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmâil, *el-Câmiu's-Sahîh*, "Îmân", 29, "Nikâḥ", 72, "Daʿavât", 26. el-Matbaʻatu's-Selefiyye, Kahire: 1980.

Erol, Bünyamin," Vedâ Hutbesi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: 2012

Demircan, Adnan, *Tarihin Akışını Değiştiren Son Peygamber*, İstanbul: Beyan Yayınları, 2014.

Wilson, T. Arnold, *The Preaching of Islam*, London: 1913.

İbn Esîr, *en-Nihâye ve Bidaye*,

İbn Hişâm, *Siret-i İbn Hişâm İslam Tarihi*, çev. Hasan Ege, Kahraman Yayınları, I, İstanbul: 2006.

İbn İshâk, *Hz. Muhammed'in Hayatı ve Gazveleri Kitâbü's-Siyer ve'l-Meğazî*, çev. Ali Bakkal, Süheyl Zekkâr, İlk Harf Yayınevi, İstanbul: 2013.

İbn Esîr, *Üsdü'l-Gābe*, V, 186.

İbn Kesîr, Ebü'l-fidâ' İsmâîl b. Ömer, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 14 cilt. Kahire: Dâru nehr'i-Nîl, 1981.

İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd. et-Tabakâtü'l-kübrâ. Thk. İhsan Abbâs. 9 cilt. Beyrut: Dâru Sâder, 1985.

İmam Azam Ebû Hanife, *Müsned*, I, 236; VI, 116, 233, 266, Kayıhan Yayınları, İstanbul: 2020.

Elmalı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini, Kuran Dili*, Huzur Yayınları, İstanbul: 2022.

Müslim, Ebû Hüseyin, *Câmiu's-Sağır*, "Nikâḥ", 107, 110, "ʿİlim", 16, "Îmân", 334. Riyad: 2008.

Taberî, Muhammed b. Cerîr b. Yezîd, *Câmiʿu'l-beyân ʿan teʾvîli âyi'l-Ḳurʾân*, nşr. Abdullah Abdulmuhsin et-Turkî. 25 c. Dâru Hicr, Riyad: 2001.

Sarıçam, İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, DİB Yayınları, Ankara: 2003.

Serahsî, Şeybanî, *Siyer-i Kebir*, *İslam Savaş Hukuku*, çev. İbrahim Sarmış, Ankara Okula Yayınları, Ankara: 2021.

Râzî, Fahreddin, *Mefâtîḥu'l-ġayb*, VIII, 165-168; IX, 60-61, 64.

Miktad, Yalçın, *Minhâcü'd-daʿve ile'l-İslâm fi'l-ʿaṣri'l-ḥadîs*, [baskı yeri yok] 1969.

Önkal, Ahmet, *Rasûlüllâh'ın İslâm'a Da'vet Metodu*, Konya 1989.

Zeydan, Abdülkerim, *İslam'da Davet ve Tebliğ* (*Usulü'd- Dave*), Hisar Yayınevi, İstanbul 2023.

12. Bölüm

HZ. PEYGAMBER'İN İLETİŞİMİNDE NEZAKET

Hatice Dülber

Farsça "nâzük" kelimesinden gelen, Arapça ism-i fail kalıbına aktarılarak türetilen nezaket kelimesi; başkalarına karşı saygılı, incelikli ve dikkatli davranma anlamında kullanılır.[1] "İnsanlara güzel söz söyleyin" (el-Bakara 2/83) buyuran Yüce Allah'ın her emrinin kendi karekter ve kişiliğinin ayrılmaz bir parçası hâlinde şekillendiği Hz. Peygamber çevresindeki tüm varlıklarla ilişkilerinde kibar ve nazik davranırdı. Bu tutumunda, çevresindeki varlıklara önem vermesinin ve saygı duymasının önemli bir etkisi vardır. Yanından bir Yahudi cenazesi geçtiğinde Hz. Peygamber, hemen ayağa kalkmıştır. Bunun üzerine Hz. Peygambere, "Bu bir Yahudi cenazesidir." denildiğinde Hz. Peygamber, "Bu da (yaşayıp ölen) bir insan değil mi?" diye cevap vermiştir.[2] Hz. Hatice'nin Hz. Peygamber hakkındaki şu değerlendirmesi bu gerçeğe işaret etmektedir. "Sen akrabanla ilgilenirsin, işini görmekten âciz olanların yükünü yüklenirsin, yoksula kazanç kapısı sağlarsın, misafiri ağırlarsın, başa gelen her türlü musibette yardım edersin."[3] Hz. Peygamber'in çevresi ile iletişi-

---

1 Hasan Eren vd., "nezaket", *Türkçe Sözlük* (Ankara: Türk Dil Kurumu, 1988), 2/1085.

2 Buhârî, Ebû Abdillâh Muhâmmed b. İsmâ'îl, *el-Câmiu's-Sahîh* (İstanbul: Çağrı Yayınları,1992), 2/87; Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. e-Kuşeyrî. *el-Câmiu's-Sahih* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), 1/661.

3 Buhârî, Bed'ü'l-vahy, 1; İsmail Hakkı Ünal vd., *Hadislerle İslam,* (Ankara: T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014), 1/390-391.

KAYNAKÇA

Eren, Hasan vd. *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1988, 1085

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhâmmed b. İsmâ'îl. *el-Câmiu's-Sahîh*, 8 Cilt, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. el-Kuşeyrî. *el-Câmiu's-Sahîh*, 6 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Ünal, İsmail Hakkı vd. (ed.). *Hadislerle İslam*. 7 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî, *el-Câmi'u's-Sahîh,* 3 Cilt, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

Tirmizî, Ebu Îsâ Muhammed b. Îsâ b.Sevre. *es-Sünen*. 6 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

İbn Saʿd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Saʿd b. Menî', *et-Tabakātü'l-kübrâ*, nşr. İhsan Abbas, Dâru Sadr, Beyrut, 1968.

Ebû Dâvûd Süleymân b. Eş'as b. İshâk es-Sicistânî. *es-Sünen*, 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Kopal, Elif. *Buhârî ve Müslim Hadisleri Çerçevesinde Hz. Peygamberin Nezaketi*, Rize: Recep Tayyip Erdoğan Ünüversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

İbn Mâce, Ebû Abdilâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî. *es-Sünen*, 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

13. Bölüm

HZ. PEYGAMBER'İN AHLAK TASAVVURUNDAN YAPAY ZEKÂ ETİĞİNE BAKIŞ

Nesibe Kantar

Giriş

Bilgisayar, bilişim teknolojileri, internet teknolojileri ve yapay zekâ çalışmaları kültürden ekonomik ve değer alanlarımıza varıncaya kadar yüzyılımızı derinden etkileyen önemli gelişmelerdendir. 1940'lar ve 1950'lerde İkinci Dünya Savaşı sırasında askerî amaçlarla kullanılan ilk bilgisayarlar ve hesaplamalı makinelerin üretilmesi ile başlayan bilişim devrimi, 1960'larda ilk kişisel bilgisayar modellerinin piyasaya sürülmesi ile devam etmiştir. Bu dönemde yazılım dünyasında önemli programlama dillerinin geliştirilmesi, bilişim devriminin etkisini hissedilir derecede arttırsa da asıl gelişmeler, 1970'lerde mikroişlem teknolojilerinin ve işletim sistemlerinin gelişmesi, 1980'lerde internetin ortaya çıkışında yaşanmıştır. 1990'lardan itibaren ticari internet ve Web olarak tanımlayacağımız World Wide Web'in geliştirilmesi ve dünya çapında kullanımı ile birlikte internet, ticari ve sosyal yaşamın önemli bir parçası hâline gelmiştir. 2000'lerden itibaren masaüstü hesaplamalı teknolojiler, mobil ve akıllı cihaz teknolojilerine evirilmiştir. Bu dönemle birlikte yediden yetmişe her bireyin kişisel, sosyal eylem alanlarının odağına yerleşen bilişim teknolojileri, kendini güncelleyen doğası ile yaşantımızın ayrılmaz bir parçası olmuştur.

Yapay zekâ, kökeni itibarıyla, insanlığın Antik Yunan'dan itibaren, insan zekâsının işleyişini anlama ve taklit etme çabalarının bir ürünüdür.

KAYNAKÇA

Bringsjord, S., & Govindarajulu, N. S., Artificial Intelligence. İçinde E. N. Zalta & U. Nodelman (Ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy,* (Fall 2022), Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2022.

https://plato.stanford.edu/archives/fall2022/entries/artificial-intelligence/

Dicks, H., Environmental Ethics and Biomimetic Ethics: Nature as Object of Ethics and Nature as Source of Ethics. *Journal of Agricultural & Environmental Ethics*, *30*(2), 2017, ss.255–274. https://doi.org/10.1007/s10806-017-9667-6.

Hansson, SO, *Theories and Methods for the Ethics of Technology*, London, New York: Rowman & Littlefield International, 2017.

Kantar, Nesibe & Bynum, Terrel Ward, Flourishing Ethics and Identifying Ethical Values to Instill into Artificially Intelligent Agents. *Metaphilosophy*, *53*(5), 2022, ss. 599-604. https://doi.org/10.1111/meta.12583.

Kantar, Nesibe, *Teknoloji ve Etik: Gelişim Etiği Yaklaşımı*, Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, ss. 219-245, 2023.

Kantar, Nesibe (2023a). Bilişim Felsefesinde Epistemik Özne Yapay Zekânın Ontolojik Statüsünün Sorgulanması. *Felsefe Dünyası,* (78), 2023, ss.194-218. https://doi.org/10.58634/felsefedunyasi.1384243.

Kantar, Nesibe (2023b), Yapay Zekanın Yansımaları ve Tartışmalı Etik Meseleler/ Reflections of Artificial Intelligence And Controversial Ethical Issues, *9. Uluslararası Erciyes Bilimsel Araştırmalar Kongresi*, 17-18 Temmuz 2023, Kayseri.

Kınalızade, Ali Efendi., *Ahlak, Ahlak-ı Ala'i*, haz. Hüseyin Algül, İstanbul: Tercüman, Kervan Kitapçılık A.Ş, 2007.

Online Etymonline Dictionary – (OED a), 2024), 22 Nisan 2024.

https://www.etymonline.com/word/ethic

Online Etymonline Dictionary – (OED b), 2024), 5 Mayıs 2024. https://www.etymonline.com/search?q=moral

Özturan, Hümeyra, Etik ile Ahlâk Arasında: Türkçe Ahlâk Felsefesi Literatürüne Dair Etik Kavramı Kullanımı Üzerinden Bir Değerlendirme, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 9(17), 2011, ss.169-202.

Rıfat, Ahmet, *Tasvîr-i Ahlâk - Ahlak Sözlüğü*, İstanbul: Tercüman, Kervan Kitapçılık AŞ, 1970

Sena, Cemil, *İnsanlar ve Ahlaklar,* İstanbul: Okat Yayınevi, 1970.

Stahl Bernd, *Artificial Intelligence for a Better Future: An Ecosystem Perspective on th the ethics of AI and Emerging Digital Technologies*. Springer Nature https:/doi.org/10.1007-3-030-69978-9, 2021.

Sunar, Cevat, *İbni Miskeveyh ve Yunan ve İslam da Ahlak Görüşleri*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Yayınları No. 147, 1980.

Uludağ, Süleyman, *İslam'da Ahlak ve Ahlak Ekolleri*, İstanbul: Sufi Yayınları, 2018.

14. Bölüm

HZ. PEYGAMBER VE HADİSLERDE FETHİ MÜJDELENEN ŞEHİRLER

İbrahim Sağlam

Giriş

İslam; getirdiği yüce hakikatler ile insanın iç dünyasını, bilincini, mikro ve makro âlemini inşa etmeyi hedefler. Davetin önüne geçen engellerin hikmetle, güzel öğütle ve ölçülü bir mücadele ile aşılmasını ister.[1] Muhataplarına başarının, fethin ve hidayetin Allah'tan olduğunu haber verir[2] ve her bir bireyin kendi hür iradesi ile bilinçli bir şekilde dine girmesine imkân tanır.[3]

Fetih kelimesi Arapçada, "açma, kılavuzluk etme, başarı ve zafere ulaştırma" anlamına gelir.[4] Fetih, gönül ve bilinci İslam'la buluşturmak,

---

1 *Kur'ân-ı Kerîm Meâli,* çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009), en- Nahl 16/125.

2 el-Fetih 88/1, 19; es-Saf 61/8, 9,13; Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmiʿu'ṣ-ṣaḥîḥ,* nşr. Sâlih b. Abdulaziz (Riyad: Dâru's-Selâm, 2000), "Cihâd", 102; Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmiʿu'ṣ-ṣaḥîḥ,* nşr. Sâlih b. Abdulaziz (Riyad: Dâru's-Selâm, 2000), "Fadâilü's-sahâbe", 34-35; Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre et-Tirmizî, *el-Câmiʿu'ṣ-ṣaḥîḥ,* nşr. Sâlih b. Abdulaziz (Riyad: Dâru's-Selâm, 2000), "Tefsîru's-sûre", 5, 8.

3 Süleymân b. el-Eşʿas b. İshâk Ebû Dâvûd, *es-Sünen,* nşr. Sâlih b. Abdulaziz (Riyad: Dâru's-Selâm, 2000), "Cihâd", 122.

4 Ebû Abdirrahmân el-Halîl b. Ahmed, *Kitâbü'l-ʿAyn,* nşr. Mehdî Mahzûmî-İbrâhim es-Sâmerrâî (b.y. Mektebetü'l-Hilâl, ts.), "fṭḥ" maddesi, 3/194; Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-ʿArab* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1994), "fṭḥ" maddesi, 2/536, 537.

KAYNAKÇA

Abdürrezzâk, İbn Hemmâm es-San'ânî. *el-Muṣannef*. nşr. Habîburrahman el-A'zamî. 11 Cilt. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1403.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. nşr. Ebû Hâcir Muhammed Saîd Besyûnî. 6 Cilt. Beyrut: y.y., 1405/1985.

Kur'ân-ı Kerîm Meâli. çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2009.

Apak, Adem. *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2012.

Aynî, Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed. *ʿUmdetü'l-ḳārî fî şerḥi Ṣaḥîḥi'l-Buḫârî*. 25 Cilt. Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-ʿArabî, ts.

Batâyine, Muhammed Dayfallah. "Arap Kökenli Hıristiyanlar ve İslam Fetihleri ile Olan İlişkileri". çev. Abdulahalik Bakır. *Belleten* 63/238 (Aralık 1999), 869-934.

Begavî, Ebü'l-Kāsım Abdullāh b. Muhammed b. Abdilazîz. *Şerḥu's-sünne*. nşr. Şuayb Arnaut. 15 Cilt. Dımaşk: el-Mektebetü'l-İslâmî, İkinci, 1983.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmiʿu'ṣ-ṣaḥîḥ*. nşr. Sâlih b. Abdulaziz. Riyad: Dârü's-Selâm, 2000.

Cide, Ömer. "Hz. Peygamber'İn Sasanî ve Bizans'ı Hedef Göstermesi". *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7/14 (Aralık 2017), 12-23.

Çelik, Mehmet. "Bizans'ın Ortadoğu'daki Mezhep Politikasının İslam Fetihlerindeki Kolaylaştırıcı Rolü". *Beşinci Uluslara Arası Orta Doğu Seminerleri*. thk. Mustafa Öztürk - Enver Çakar. 167-176. Elâzığ: Fırat Üniversitesi Yayınları, 2012.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân b. el-Fazl. *es-Sünen*. nşr. Hüseyin Selîm Esed d-Dârânî. 4 Cilt. Riyad: Dârü'l-Muğnî, 2000/1412.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eşʿas b. İshâk. *es-Sünen*. nşr. Sâlih b. Abdulaziz. Riyad: Dâru's-Selâm, 2000.

Elbânî, Nâsırüddin. *Silsiletü'l-eḥâdîṯi'ż-żaʿîfe ve'l-mevżûʿa ve eṯeruhe's-seyyiʾü fi'l-ümme*. 14 Cilt. Riyad: Dârü'l-Maʿârif, 1992.

Emecan, Feridun. "İstanbul". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/212-220. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Erul, Bünyamin. "Cehâletu'r-Râvî" Açısından Sahâbînin Durumu". *İslâm Medeniyetinin Kurucu Nesli Sahâbe*. 151-179. İstanbul: Ensar Yayınları, 2013.

Erul, Bünyamin. *Sahabenin Sünnet Anlayışı*. Ankara: TDV Yayınları, 1. Basım, 2000.

Fayda, Mustafa. "Fetih". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/467-470. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Fayda, Mustafa. *İslâmiyetin Güney Arabistan'a Yayılışı*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1992.

Görmez, Mehmet. *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*. Ankara: TDV Yayınları, 1997.

Hâkim en-Nîsâbûrî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed. *el-Müstedrek ʿale'ṣ-Ṣaḥîḥayn*. nşr. Mustafa Abdülkādir Atâ. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.

Halîl b. Ahmed, Ebû Abdirrahmân. *Kitâbü'l-ʿAyn*. nşr. Mehdî Mahzûmî-İbrâhim es-Sâmerrâî. 8 Cilt. b.y.: Mektebetü'l-Hilâl, ts.

Hamîdullah, Muhammed. "Hayber". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/20-22. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Hamîdullah, Muhammed. *İslâm Peygamberi*. çev. Salih Tuğ. 2 Cilt. İstanbul: İrfan Yayıncılık, 5. Basım, 1993.

Hattâbî, Ebû Süleymân Hamd b. Muhammed b. İbrâhîm. *Aʿlâmü'l-ḥadîṯ fî şerḥi Ṣaḥîḥi'l-Buḫârî*. nşr. Muhammed b. Saʿd b. Abdurrahman Âl-i Suûd. 4 Cilt. Mekke: Câmiʿatü Ümmü'l-Kura, 1988.

Heysemî, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr. *Mecmaʿu'z-zevâʾid ve menbaʿu'l-fevâʾid*. nşr. Abdullah Muhammed ed-Derviş. 10 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fiker, 1994.

İbn Abdülberr, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh. *el-İstîʿâb fî maʿrifeti'l-aṣḥâb*. nşr. Ali Muhammed el-Becâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Cebel, 1992.

İbn Battâl, Ebü'l-Hasen Alî b. Halef b. Abdilmelik. *Şerḥu İbn Baṭṭâl ʿalâ Ṣaḥîḥi'l-Buḫârî*. nşr. Ebû't-Temîm Yâsir b. İbrahim. 10 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2003.

İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekr Abdullāh b. Muhammed. *el-Muṣannef fi'l-eḥâdîṯ ve'l-âṯâr*. nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût. 7 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409.

İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekr Abdullāh b. Muhammed. *Müsnedü İbn Ebî Şeybe*. nşr. Ebû Abdurrahman Adil b. Yusuf, Ebû'l-Fevâris Ahmed Ferîd. 2 Cilt. Riyad: Dârü'l-Vatan, 1997.

İbn Hacer, Şihâbüddîn Ahmed b. Alî el-Askalânî. *Fetḥu'l-bârî bi-şerḥi Ṣaḥîḥi'l-Buḫârî*. nşr. Abdullah b. Baz vd. 13 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Maʿârif, 1379.

İbn Hacer, Şihâbüddîn Ahmed b. Alî el-Askalânî. *Taʿcîlü'l-menfaʿa bi-zevâʾidi ricâli'l-eʾimmeti'l-erbaʿa*. nşr. İkramullah İmdâdullah. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmî, 1996.

İbn Hacer, Şihâbüddîn Ahmed b. Alî el-Askalânî. *Tehẕîbü't-Tehẕîb*. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1996.

İbn Hibban, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî. *el-Müsnedü'ṣ-ṣaḥîḥ ʿale't-teḳāsîm ve'l-envāʿ*. nşr. Muhammed Ali Sönmez, Halis Aydemir. 8 Cilt. Katar: Vezâretü'l-Evkâf ve'ş-Şuûnü'l-İslâmiyye, 2012.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd. *es-Sünen*. nşr. Sâlih b. Abdulaziz. Riyad: Dârü's-Selâm, 2000.

İbn Manzûr, Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrem. *Lisânü'l-ʿArab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1994.

İbnu'l-Esîr, el-Cezerî el-Mübârek b. Muhammed. *Câmiʿu'l-usûl li-ehâdîssi'r-Resûl*. Dımeşk: Mektebetü'l-Halvânî, 1969.

İmam Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbah. *el-Muvaṭṭaʾ*. nşr. Muhammed Fuad Abdulbâkî. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.

Kāsım, Hamza Muhammed. *Menâru'l-ḳārî*. 5 Cilt. Dımaşk: Mektebetü Dârü'l-beyân, 1990.

Kulat, Mehmet Ali. "İstanbul'un Fethini Müjdeleyen Hadislerin Değerlendirilmesi". *Diyanet İlmi Dergi* 37/2 (201 MS), 5-23.

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr. *el-Câmiʿ li-aḥkâmi'l-Ḳurʾân*. nşr. Ahmed Abdülalîm el-Berdûnî vd. 20 Cilt. Kāhire: Dârul'l-Kütübi'l-Mısriyye, 2. Basım, 1964.

Kurtubî, Ebü'l-Abbâs Ziyâüddîn Ahmed b. Ömer. *el-Müfhim limâ eşkele min Telḫîṣi kitâbi Müslim*. nşr. Muhyiddin Dîb Müstû vd. 7 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1996.

Miras, Kâmil - Ahmed Naim, Babanzade. *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sârih Tercemesi ve Şerhi*. 13 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Beşinci, 1980.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmiʿu'ṣ-ṣaḥîḥ*. nşr. Sâlih b. Abdulaziz. Riyad: Dârü's-Selâm, 2000.

Naskali, Esko. *Sâsâniler*, ts.

Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb. *es-Sünen*. nşr. Sâlih b. Abdulaziz. Riyad: Dârü's-Selâm, 2000.

Nevevî, Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref. *el-Minhâc fî şerḥi Ṣaḥîḥi Müslim b. el-Ḥaccâc*. 18 Cilt. Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-ʿArabî, 1392.

Ostrogorsky, Georg. *Bizans Devleti Tarihi*. çev. Fikret Işıltan. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991.

Öz, Şaban. *Farklı Siyer'i Okumak*. Ankara: Araştırma, 2014.

Özafşar, Mehmet Emin. *Hadîsi Yeniden Düşünmek*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1998.

Saylan, İbrahim. *Kaynaklarda Konstantiniyye Rivayetlerinin Tespiti ve Yorumlanışı*. İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2023.

Taberânî, Ebü'l-Kāsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân. *el-Muʿcemü'l-kebîr*. nşr. Hamdi b. Abdulmecid es-Selefî. 20 Cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, İkinci Basım., 1983.

Taberî, Muhammed b. Cerîr b. Yezîd. *Câmiʿu'l-beyân ʿan teʾvîli âyi'l-Ḳurʾân*. nşr. Abdullah Abdulmuhsin et-Turkî. 25 Cilt. Riyad: Dâru Hicr, 2001.

Tahâvî, Ebû Caʿfer Ahmed b. Muhammed b. Selâme. *Şerḥu Müşkili'l-âs̱âr*. nşr. Şuayb el-Arnaût. 16 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1994.

Tartı, Nevzat. *Tarihsellik Düşüncesi ve Hadislerin Anlaşılması*. Ankara: Otto Yayınları, 2016.

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre. *el-Câmiʿu'ṣ-ṣaḥîḥ*. nşr. Sâlih b. Abdulaziz. Riyad: Dârü's-Selâm, 2000.

Tomar, Cengiz. "Yemen". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/401-406. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Vasiliev, Alexander A. *Bizans İmparatorluğu Tarihi*. çev. Tevabil Alkaç. İstanbul: Alfa, 2016.

Yardım, Ali. "Türk'ün Şeref Madalyası: Fetih Hadisi" 8/3 (1979), 62-75.

15. Bölüm

HZ. PEYGAMBER'İN TIP BİLİMİNE BAKIŞI

Sevil Kestane

Hz. Peygamber'in Tıp Bilimine Bakış Açısı

Giriş

Peygamber Muhammed'in (sav.) doğuşu, Allah'ın insanlığa sunduğu rehberliğin doruk noktasını ve mükemmelliğini müjdeliyordu. Kur'an ve sünnet, tıp ve sağlık bilimlerinin gelişmesinde büyük bir etkiye sahipti. Müslüman âlimler ve doktorlar ilk zamanlarda mevcut tüm tıp felsefelerini ve uygulamalarını kendi inanç sistemlerinin ışığında eleştirel bir şekilde incelediler.[11]

Tıp bilimi insanlığın varoluşu ile ortaya çıkan ve insanın olduğu her dönemde hayatı etkileyen en önemli unsurlardan birisi olmuştur. En eski medeniyetlerden günümüze kadar tıp bilimi toplumdan topluma farklılıklar göstermesine rağmen temelde aynı amaca hizmet etmiştir. Bu yüzden, tarih boyunca tıp ilmi, büyük ilgi ve öneme mazhar olmuştur. Cenab-ı Hakk'ın insanlığa hidayet rehberi olarak gönderdiği elçiler de insanların sağlıklarıyla ilgilenmişlerdir. Sağlığın korunması ve hastalıkların tedavisiyle ilgili Allah Resûlü (sav.) tarafından nakledilen söz ve uygulamalar genel olarak "Tıbbü'n-Nebî" (Peygamber'in tıbbı) veya "et-

[1] es-Süyûtî, J. A. *Medicine of the Prophet* (Trans) p. 129. Ta-Ha Publishers Ltd, London, UK 1994.

Kayyım el-Cevziyye gibi şahsiyetlerin ve ilk dönem âlimlerinin birçoğunun yazılarında peygamberlik tıbbı konularının açık bir tasvirini yapmadıklarını belirtmekte fayda var. Buna karşılık, Dr. Al-Nasimi ve onların meslektaşları gibi çağdaş bilim insanları ya çalışmalarının başında ya da peygamberlik tıbbi tanımları dâhilinde, peygamberlik tıbbi konularını açıkça belirtmişlerdir.

Hz. Peygamber'in genel olarak sağlıkla ilgili tavsiye, emir ve uygulamaları daha sonraki dönemlerde Tıbb-ı Nebevî olarak literatüre geçmiştir. Vahyî olmaktan öte kişisel bilgi, birikim ve tecrübesine dayalı bu düsturlar hem sağlığı koruma noktasında hem de tıp konusunda toplumun daha çok bilinçlenmesine vesile olmuştur. Peygamberimizin tıp ile ilgili sözleri, daha sonra İbn Sînâ ve diğer Müslüman düşünürlerin büyük keşiflerine yol açan ilkeleri ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

Ahmad A, Husain A, Mujeeb M, Khan SA, Najmi AK, Siddique NA, Damanhouri ZA, Anwar F. A review on therapeutic potential of Nigella sativa: A miracle herb. *Asian Pac J Trop Biomed*. 2013 May;3(5):337-52.

Ahmet Karadağ, Oruç: Vücudu Arındırmanın Yolu Otofaji; Yozgat Bozok Üniversitesi Rektörü.

Ann Ronny, Conseils du Prophète Mohamed (SAV) pour la prévention et la protection de la santé contre les maladies et les épidémies. Compilé par: Dr. Naji Ibrahim Edité par.; Mars 2020.

As-Suyuti, J. A. *Medicine of the Prophet,*(Trans) p.129. Ta-Ha Publishers Ltd, London, UK 1994.

Buhârî, *el-Câmiʿu'ṣ-ṣaḥîḥ* (*Ṣaḥîḥ-i Buḫârî*), I-VIII, nşr. Hacı Zihni Efendi, İstanbul 1315.

Burdock GA. Assessment of black cumin (Nigella sativa L.) as a food ingredient and putative therapeutic agent. Regul Toxicol Pharmacol. 2022 Feb;128: 105088.

Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, Kahire 1280.

Gün M. Kutsal Tohum (Nigella Sativa): Çörek Otunun İyileştirici Etkisine İlişkin Bazı Bilgiler. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*. Nisan 2012; 2(1): 43-46.

İbn Mâce, *Sünen*, I-II, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkī, Kahire 1373/1953.

İlyas Uçar. Peygamber Zamanında Medîne'de Ortaya Çıkan Hastalıklar ve Tedavi Yöntemleri. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* Eylül/2017, Yıl: 4, Sayı: 8, s. 196-218 Hz.

Khan MA, Chen HC, Tania M, Zhang DZ. Anticancer activities of Nigella sativa (black cumin). *Afr J Tradit Complement Altern Med*. 2011; 8(5 Suppl): 226-32. 3.

Maughan RJ, Fallah J, Coyle EF. The effects of fasting on metabolism and performance. *Br J Sports Med*. 2010 Jun; 44(7): 490-4. DOI: 10.1136/bjsm.2010.072181. Epub 2010 May 19. PMID: 20484315.7-2016/05/tibb-i-nebevi-beslenme-ve-hayat-tarzidir/4.04.2024.

Medicine of the Prophet Muhammad (PBUH) And Blood Viscosity (Alternative Medicine For the Reduction of Blood Viscosity) Dr. Muhammad Saleem Demonstrator At Physiology Department, D. G. Khan Medical College, Dera Ghazi Khan, Punjab, Pakistan.

Muhammad Akmalludin, Mesbahul Hoque, Zulhilmi b. Mohamed Nor, Mohd Yusuf b. Ismail. The Dimensions of Prophetic Medication. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*; Pages 817-823; 2023.

Müslim, *el-Câmiʿu'ṣ-ṣaḥîḥ*, nşr. Mehmed Zihni Efendi, I-VIII, İstanbul 1329-1332.

Müttakī el-Hindî, *Kenzü'l-'Ummâl*, nşr. Bekrî Hayyânî ve Saffet es-Sekkā, I-XVI, Halep 1387-1393/1970-1977.

Mogharbel, G. H., Badawi, A. S., Zaman, A. Y., Abd Elmoniem, M. M., Abdel-Rahman, I. M., Alenazi, M. E., Shah, F. A., Aly, M. A., Imam, S. N., Alenazi, N. E., & El Sayed, S. M. (2023). Therapeutic benefits of prophetic medicine remedies in treating hematological diseases (A review article). *American Journal of Blood Research*, 13(4), 130–142.

Nesâî, *es-Sünen*, I-VIII, trc. Ahmed Muhtar Büyükçınar, Ahmet Tekin, Ömer Faruk Harman ve Yaşar Erol, İstanbul 1981.

Palma-Morales M, Huertas JR, Rodríguez-Pérez C. A Comprehensive Review of the Effect of Honey on Human Health. *Nutrients*. 2023 Jul 6;15(13):3056.

Ünal, İsmail Hakkı, *Tıbb-i Nebevî'nin Güncel Değeri*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, *Siyer Araştırmaları Dergisi* Sayı: 8; 2020.

Tirmizî, *Sünen-i Tirmizî Tercemesi*, I-VI, nşr. Osman Zeki Mollamehmetoğlu, İstanbul 1981.

Trepanowski, J. F., & Bloomer, R. J. (2010). The impact of religious fasting on human health. *Nutrition Journal*, 9, 57.

Wang Y, Wu R. The Effect of Fasting on Human Metabolism and Psychological Health. Dis Markers. 2022 Jan 5; 2022: 5653739. DOI: 10.1155/2022/5653739. PMID: 35035610; PMCID: PMC8754590.

Zamri, N. A., Ghani, N., Ismail, C. A. N., Zakaria, R., & Shafin, N. (2023). Honey on brain health: A promising brain booster. *Frontiers in Aging Neuroscience*, 14, 1092596.

https://www.aselbal.com/sayfa/bal-ile-ilgili-ayet-ve-hadisler.

https://www.espacemanager.com/coronavirus-lapresse-americaine-rend-hommage-au-prophetemohamed-psl.html

16. Bölüm

HZ. PEYGAMBER VE İNSANIN VAROLUŞSAL DEĞERİ ÜZERİNE FELSEFİ-AKSİYOLOJİK BİR ARAŞTIRMA

Numan Rakipoğlu

Giriş

Felsefi-aksiyolojik bağlamı itibarıyla herhangi bir etik, estetik ya da ontolojik değeri gerçekte olduğu gibi kavrayabilmek ve gösterebilmek, değerlerin tam da kendi doğasından ileri gelen nedenler dolayısıyla son derece güç, belki de hiçbir zaman tam anlamıyla gerçekleştirilemeyecek bir iş gibi görünmektedir. Değerlere ilişkin tanımlama, belirleme ve betimlemelerdeki bu güçlüklerin muhtelif tezahürleriyle gerek Antik Yunan'daki salt felsefi araştırmalarda gerek Orta Çağ İslam filozof ve mantıkçılarının dil felsefesi bağlamında varlığa ilişkin geliştirdikleri ontolojik belirleme denemelerinde gerekse de modern/postmodern dönem dil bilim, dil felsefesi ve gramatoloji araştırmalarında karşımıza çıkmaktadır. Hiç kuşkusuz, değerler üzerine yürütülen bütün bu felsefi, aksiyolojik, ontolojik, dil bilimsel ve gramatolojik araştırma ve tartışmaların tamamı, kendi içinde, başlı başına bir başka değerdir.

Etik, estetik, ontolojik karakterli herhangi bir değeri felsefi-aksiyolojik açıdan değerli kılan şeyin ne olduğu ve niçin değerli olduğu sorusunun yanıtı, subjektif ve objektif gerekçelerle filozoflara, dönemlere, muhtelif bakış açılarına ve değer yargılarındaki farklılaşmalara göre

ne değer katacağı beklentisiyle kendi değerini tüketmek isteyen şeye umutla koşarken Allah katında Kâbe'den daha büyük değerini kendisine iade edecek olan varlıktan kaçmaktadır. Bu da demek oluyor ki insan, paha biçilemez olanı en değersiz, en değersizi ise paha biçilemez olarak algılayabilir; değer erozyonlarının kaynağı, değere ilişkin ontolojik hakikatlere yönelik algı hatalarından bağımsız olamaz.

Felsefi-aksiyolojik açıdan insan varoluşun alt, karanlık ve demonik güçlerinin arızi olarak emri altına girip itaat edebilen ve hem kendi kendinin hem de kendi türüne ait bireylerin paha biçilemez değerini göklerden alıp sınırsızca alçaltabilme/aşağılayabilme, yıkabilme ve cehennemin dibine gömebilme potansiyeline sahip bir varlıktır. Fakat insan aynı zamanda Hz. Peygamber'in ışığıyla tüm özü perdelenmiş, karartılmış, aslı yıkılmış ve tersyüz edilmiş değerleri yeniden değerlendirebilen, ayağa kaldırabilen, kendisinin ve varlığın hakikatinin asaletini seyredebilen; kendisine gerçek değerini kazandıran tüm göstergeleri anlamlandırabilen; özsel, göksel, dikey yönünü keşfedebilen, görebilen, gösterebilen ve bizzat gösterge olabilen mükemmel bir varlıktır.

KAYNAKÇA

Baudrillard, Jean, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, çev. Oğuz Adanır, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2016.

Baudrillard, Jean, *Simülakrlar ve Simülasyon*, çev. Oğuz Adanır, Doğu-Batı Yayınları, 2001 İstanbul.

Derrida, Jacques, *Önemsizin Arkeolojisi*, çev. Ali Utku-Mukadder Erkan, Otonom Yayıncılık, İstanbul 2006.

Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, C. III, çev. Ahmed Serdaroğlu, ed. Mahmud Rifat Kademoğlu, Bedir Yayınevi, İstanbul 1977.

İbn Mâce, Ebû Abdillah Muhammed b. Yezîd, *es-Sünen*, nşr. Sâlih b. Abdulaziz, Dârü's-Selâm, Riyad 2000.

İbnü'l-Arabî, Muhyiddin, *Mişkâtu'l-Envâr: Nurlar Hazinesi*, çev. Mehmet Demirci, İz Yayıncılık, İstanbul 2006.

Nietzsche, Friedrick, *Deccal-Hristiyan Karşıtı*, çev. Arzu Yarbaş, İlya İzmir Yayınevi, İzmir 2011.

Platon, *Diyaloglar: Kratylos vd.*, çev. Teoman Aktürel, Remzi Kitabevi, İstanbul 1998.

Sartre, Jean Paul, *Bulantı*, çev. Selâhattin Hilâv, Can Yayınları, İstanbul 1981.

Saussure, Ferdinand De, *Genel Dilbilim Dersleri*, çev. Berke Vardar, Multilingual Yabancı Dil Yayınları, İstanbul 1998.

17. Bölüm

AİLE HUKUKU TEMELİNDE HZ. PEYGAMBER'İN İSTİŞARE AHLAKI

Zübeyir Aslan

Giriş

İnsan, hilkat/yaratılış ve donanım yönünden mükemmel yaratılmış olsa da bilgi, kabiliyet ve bir kısım yetenekler bakımından diğer insanlardan farklı ve aynı zamanda onlara muhtaç bir şekilde var edilmiştir. Nitekim "*…Her bilenin üstünde daha çok bilen biri vardır.*"[1] ilahi buyruğu bu hakikate işaret etmektedir. Dolayısıyla, beşerî ve içtimai ilişkilerde bilhassa aile fertleri arasındaki münasebetlerde işi bilen kişilere danışmak, onlarla istişarelerde bulunmak önemsenmiş hatta bazı durumlarda bu husus emredilmiştir. Bu sebeple Müslümanların aile ve cemiyeti alakadar eden bazı kararları almak ve uygulamak için birbirlerine danışarak istişare etmeleri gerekmiştir. İstişarenin yerine göre bir hak teslimi olduğunun, bu nedenle istişare etmenin, aile fertlerinin birbirleri üzerindeki muhtemel haklarının tediyesi anlamı taşıdığının bilincinde olmak gerekir. Bu bağlamda toplumun nüvesini oluşturan ailenin istişare dâhil herkesin hakkının teslim edildiği bir meclis olarak tasarlamak icap eder.

Küresel hitabı haiz olan İslam dini bu hususa bigâne kalmamıştır. Nitekim İslam âlimleri, istişarenin İslam toplumunun en belirgin özellik-

[1] Bkz. Yûsuf, 12/76.

Peygamber'in ailesine karşı pozitif tutumu ve onların çeşitli haklarını teslim etmede hassas davranması bunun göstergesidir. Zira hayatın her safhasında birbirine muhtaç olan aile bireylerinin, ortak ve özel kararlar için istişare etmeleri, karşılaşılan problemi bertaraf etmeyi kolaylaştırıp sonucun birlikte sahiplenilmesini sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Buhari, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî. *Sahîhu'l-Buhârî*. Dimaşk: Dârü'l-Mustafa, 2011.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân b. el-Fazl. *Müsnedü'd-Dârimî*. 4 c. Suudi Arabistan: Dârü'l-muğni, 2000.

Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. 7. bs. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019.

İbn Fâris, Ahmed b. Zekeriyya. *Mu'cemu Mekâyîsu'l-Luğah,* (thk. Abdüsselâm Muhammed Harun). C. 3. Kahire: Dârü'l-Fikr, 1972.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî. *Sünenü İbn Mâce*. 5 c. Suudi Arabistan: Darü'r-risale, 2009.

İbn Manzûr, Ebü'l Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrem. *Lisânü'l-'Arab*. C. 4. Beyrut, t.y.

Kal'aci, Muhammed Ruvâs. *Mu'cemu lügati'l-fukahâ*. Beyrut: Dârü'n-nefâis, 1996.

Kāsım, Abdülmelik. *Yevmün fi beyti'r-resûl*. Dârü'l-Kasım, t.y.

Komisyon. *Âlemlere Rahmet Hz. Muhammed*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013.

Mâverdî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. *el-İknâ fi'l-fıkhi'ş-Şafii*, 2010.

Mevsılî, Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd. *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-muhtâr*. C. 1. 2 c. Beyrut: Dârü'l-Erkam, 1997.

Mutçalı, Serdar. *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık yayınları, 2019.

Mübarekfûrî, Safiyyürrahman el-. *er-Rahîku'l-mahtûm (terc. Mustafa Genç)*. İstanbul: Beka Yayıncılık, 2018.

Münavi, Abdurrauf. *eş-Şemailü'ş-şerife*. Medine: Dârü Tairi'i-ilim, 1991.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *Sahihu Müslim*. Kahire: Dârü ihyai't-turâsi'l-'arabî, 1955.

Önkal, Ahmet. Akabe Biatları. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İçinde C. 2. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989.

Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. *el-Mebsût*. C. 5. 31 c. Beyrut: Dârü'l-ma'rife, t.y.

Şîrâzî, Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf. *el-Mühezzeb fî fıkhi'l-İmâm eş-Şâfi'î*. C. 2. 3 c. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, t.y.

Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî el-Kâhirî. *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc*. 5 c. Dimaşk: Dârü'l-feyhâ, 2009.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî el-Bağdâdî. *Câmi'u'l-beyân 'an te'vili Ayi'l-Kur'ân (Tefsîrü Taberî)*. C. 24. 26 c. Kahire: Dârü Hecer, 2001.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. *el-Câmiu's-Sahîh,* (thk. Ahmed Muhammed Şakir). Kahire, t.y.

Vâkıdî, Muhammed b. Ömer. *Kitâbü'l-megāzî*. C. 2. Kahire: Matbaatü's-Saadet, 1948.

Zebîdî, Ebü'l-Abbâs Zeynüddîn (Şihâbüddîn) Ahmed b. Ahmed b. Abdillatîf eş-Şercî ez-. *et-Tecrîdü's-sarîh li-ehâdîsi'l-Câmi'i's-sahîh* (Terc. Kamil Miras). C. 8. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1987.

Zemahşerî, Ebü'l-Kasım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *el-Keşşâf 'an hakaikı ğavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekavîl fî vücûhi't-te'vîl*. C. 4. 4 c. Beyrut: Dârü'l-kitâbi'l-Arabi, 1987.

18. Bölüm

HZ. PEYGAMBER'İN KIRAATİNDEN ÖRNEK RİVAYETLER

Musa Akpınar

Giriş

Kur'an-ı Kerim, İslam dininin temel kaynağıdır. Bundan dolayı Müslümanlar, öncelikle Kur'an'ı anlamaya ve ondan yararlanmaya gayret etmişlerdir. Kur'an'ı doğru anlamak için başta onun indirildiği dil olan Arapçayı öğrenerek ve ulaşılabildiği kadarıyla kelimelerin Kur'an'ın indiği dönemdeki anlamlarını tespit ederek, Kur'an ilimlerinde ve Kur'an'ı anlamaya katkı sağlayacak diğer ilim dallarında ayrıntılı olmasa da birtakım temel bilgilere sahip olmak gerekir. Kur'an'ı anlama ve yorumlamada katkı sağlayan ilim dallarından biri de kıraat ilmidir. Kıraatler konusu; tefsir ilminde ayetlere farklı anlamlar vererek anlam zenginliği ortaya çıkarması, fıkıh ilminde ise müçtehitlerin kıraatlere dayalı olarak farklı içtihatlara ulaşabilmelerini sağlaması açısından önemli bir konudur. Bundan dolayı Kur'an'ın doğru anlaşılabilmesi için farklı kıraatleri bilmek ve Kur'an'la ilgili çalışmalarda bunları göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Kur'an'ın doğru anlaşılmasında kıraatlerden başka etkenlerin de katkısı vardır. Kur'an'ın indiği dönemdeki tarihsel şartları, toplumsal yapıyı, ilk muhatap kitlenin inançlarını, kültürünü, sosyal yaşamlarını vb. bilmek de Kur'an'ı anlamaya katkı sağlar. Kur'an'ı ve diğer bütün kaynakları okuyup anlama çalışması yaparken ön yargılardan uzak olmak ve ön bilgilere sahip olmak doğru anlamayı kolaylaştırır. Çünkü ön bilgiler, Kur'an'ı anlamaya katkı sağlayan etkenlerden iken ön yargılar, Kur'an'ı anlamaya engel olan etkenlerdendir.

lerde içtihada yer yoktur. Kıraat âlimleri bir kıraatin sahih olarak kabul edilebilmesi için bir vechile de olsa Arapçaya uygun olmak, bir ihtimalle bile olsa Osman mushaflarından birine uygun düşmek ve senedi sahih olmak şeklinde üç şart belirlemişlerdir. Bu şartları taşıyan her kıraat, şahsa bağlı olmaksızın kimden gelirse gelsin reddedilmesi ve inkârı asla caiz olmayan sahih kıraat olarak kabul edilmiştir.

Temel hadis kaynaklarında ve kıraat kitaplarında Hz. Peygamber'e (sav) isnat edilen kıraatler bulunmaktadır. Kıraatle ilgili bu rivayetler, toplamda Kur'an'ın çok az bir kısmını ihtiva etmektedir. Hz. Peygamber'in (sav.) okuduğu rivayet edilen bu kıraatlerden bazıları günümüzde Müslümanlar tarafından yaygın olarak okunan İmam Âsım'ın Hafs rivayetinden farklılık göstermektedir. Farklı kıraatlerin bazıları, anlamda değişiklik yapmaktadır. Bunun sonucunda farklı hükümler ortaya çıkabilmektedir. Bu kıraatlerin gerçekten Hz. Peygamber'e (sav) ait olup olmadığını tespit etmek zordur. Bundan dolayı kıraat âlimlerinin ittifak ettikleri sahihlik şartlarına göre değerlendirmek daha isabetli bir yöntemdir. Bu şartları taşıyan her kıraat, Hz. Peygamber'in (sav.) ya bizzat okuduğu veya okunmasına ruhsat verdiği kıraat olarak kabul edilmelidir. Âlimler, sahihlik şartlarını taşıyan kıraatler arasında diğerlerini reddetmemek, onlarla kıraati caiz görmemek gibi bir davranışa girmeden tercihte bulunabilir. Fakat hiç kimsenin kendi tercih ettiği kıraat dışındakileri batıl sayması, onlarla kıraati caiz görmemesi gibi bir durum uygun değildir.

KAYNAKÇA

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned.* İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'u's-sahîh.* İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Çetin, Abdurrahman, *Kur'an-ı Kerim'in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatler.* İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005.

Dimyâtî, Şihabüddin Ahmed b. Muhammed b. Abdilgani el-Bennâ. *İthâfü Fudalâi'l-Beşer bi'l-Kırâati'l-Erbeate Aşer.* thk. Şaban Muhammed İsmail. Beyrut: Alemü'l-Kütüb, 1987.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî. *Sünen-i Ebi Dâvûd.* İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Ebû Şâme, Şihabüddin Abdurrahman b. İsmail b. İbrahim el-Makdisî. *el-Mürşidü'l- Veciz.* thk. Dr. Tayyar Altıkulaç. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1986.

Feyizli, Hasan Tahsin. *Kıraat-i Aşere.* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018.

İbn Cezerî, Ebû'l-Hayr Muhammed b. Muhammed. *en-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr.* thk. Ali Muhammed ed-Dabbâ. Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts.

İbn Ebî Dâvûd, Ebû Bekr Abdullah b. Süleymân b. Eş'as es-Sicistânî. *Kitâbü'l-Mesâhif.* thk. Arthur Jeffery. Mısır, 1936.

İbn Zencele, Ebû Zür'a Abdurrahaman b. Muhammed. *Huccetü'l-Kıraat.* thk. Said el-Efganî. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1979.

Karaçam, İsmail. *Kıraat İlminin Kur'an Tefsirindeki Yeri ve Mütevatir Kıraatlerin Yorum Farklılıklarına Etkisi.* İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1996.

Kattân, Halil el-Mennâ. *Mebâhis fi Ulûmi'l-Kur'an.* Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1991.

Malik b. Enes. *el-Muvatta.* İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Mekkî, b. Eb'i Talib el-Kaysî. *el-İbâne an Meani'l-Kıraat.* thk. Dr. Muhyiddin Ramadan. Dımeşk: Dârü'l-Me'muni li't-Türas, 1979.

Mekkî, b. Ebî Talib el-Kaysî. *el-Keşf an Vücûhi'l-Kırâati's-Seb'i ve İlelihâ ve Hıcecihâ.* thk. Dr. Muhyiddin Ramadan. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1987.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-sahîh.* İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Nesâî, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb. *Sünen-i Nesai.* İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Râfiî, Mustafa Sadık. *İ'câzü'l-Kur'ân ve'l-Belâgatü'n-Nebeviyye.* Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 2006.

Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed. *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân.* İstanbul: Kahraman Yayınları, 1988.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd. *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân.* Beyrut: Dârü'l Fikr, 1988.

Temel, Nihat. *Kıraat ve Tecvid Istılahları.* İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2013.

Tetik, Necati. *Kıraat İlminin Talimi.* İstanbul: İşaret Yayınları, 1990.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, b. Sevre. *Sünenü't-Tirmizi.* İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Zerkânî, Muhammed Abdulazîm. *Menâhilü'l-İrfân fi Ulûmi'l-Kur'ân.* Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1988.

2. Basım

OLUMLU DÜŞÜN
DOĞRU BESLEN
SAĞLIKLI YAŞA
GENÇ KAL

Prof. Dr. İbrahim Arslanoğlu

nobel
40.yıl

OLUMLU DÜŞÜN DOĞRU BESLEN SAĞLIKLI YAŞA GENÇ KAL

Prof. Dr. İbrahim Arslanoğlu

Yayın No.: 5534
Beşeri Bilimler: 618
ISBN: 978-625-371-588-5
E-ISBN: 978-978-371-589-2
Basım Sayısı: 2. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Arslanoğlu, İbrahim.
Olumlu Düşün Doğru Beslen Sağlıklı Yaşa Genç Kal / İbrahim Arslanoğlu
2. Basım, XVIII + 170 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-588-5
E-ISBN: 978-978-371-589-2
1. Olumlu Düşünce 2. Sağlıklı Yaşama 3. Kişisel Gelişim 4. Mutluluk 5. Mutlu Aile

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Repro Bir Mat. Kağ. Rek. Tas. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 47381
İvogsan 1518. Sokak 2730 Mat-Sit İş Merkezi Ostim, Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

TAKDİM ..... **v**
BİRİNCİ BASKININ ÖN SÖZÜ ..... **ix**
İKİNCİ BASKININ ÖN SÖZÜ ..... **xi**

OLUMLU DÜŞÜNCE İNSANA NELER KAZANDIRABİLİR?(X) **1**
GENÇ KALABİLMEK İÇİN 5
1. Kin ve Düşmanlık Duygularını Yok Etmek 5
2. Spor Yapmak 6
3. Meditasyon Yapmak 6
4. İbadetin Yararı 6
5. İnsanları Sev 7
6. Gülümse 8
7. Sağlıklı Beslen 9
8. Stres ve Üzüntüden Uzak Dur 10
9. Hâlinden Memnun Ol, Yakınma 10
SONUÇ 11
HAYAT İÇİN BİR ÖNERİ 12
BU YAZI HAKKINDA NE DEDİLER? 13

SAĞLIKLI YAŞAMAK İÇİN NELERE DİKKAT EDİLMELİDİR?(I) **15**
GENÇ KALMAK İÇİN 23
SONUÇ 28
KAYNAKLAR 28

SAĞLIKLI YAŞAYABİLMEK İÇİN NASIL BESLENMELİ VE NELERE DİKKAT EDİLMELİDİR?(II)(*) **31**
KAYNAKLAR 40

YAŞAMIMIZDA VE EĞİTİMDE SEVGİ NEDEN ÖNEMLİDİR?(X) **41**
O HÂLDE SEVGİ NEDİR VE NEDEN ÖNEMLİDİR? 42
SONUÇ 45
KAYNAKLAR 47

KİŞİSEL GELİŞİM-İNSAN İLİŞKİLERİ VE İLETİŞİM 49
İNSAN NEDİR? 49
1. Karma Hint Felsefesinde İnsan 55
2. Davut Peygamber'in Oğlu Hz. Süleyman'a İnsanlarla İlgili Nasihatı 56
KİŞİSEL GELİŞİM 56
1. Stres ve Stres Yönetimi 59
2. Stresle Başa Çıkma 60
3. Streste Gevşemeyi Sağlayacak Pratik Bazı Yöntemler 61
4. Uykunun Strese Etkisi 62
5. Alternatif Tıp (Homepati) 64
6. Kişisel Gelişimle İlgili Sorunlar Nasıl Çözülebilir? 65
1.1. Akupunktur 65
1.2. Ayurveda 65
1.3. Yoga-Meditasyon 67
1.4. Biyoenerji 69
1.5. Sinir Dili Programı (NLP) 70
1.6. Reiki 71
1.7. Felsefe Terapisi 72
1.8. Tasavvuf Felsefesi 73
İNSAN İLİŞKİLERİ VE İLETİŞİM 82
1. İnsan İlişkileri 82
1.1. İletişim 83
1.1.1. Konuşma 87
1.1.2. Susma 90
KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI 91
KAYNAKLAR 94

MUTLULUK NEDİR VE İNSAN NASIL MUTLU OLABİLİR? 97
GERÇEK MÜSLÜMAN KİMDİR? 110
1. Kur'an'daki On Emir 116
MUTLULUKLA İLGİLİ METİNLER ABORJİN DUASI 117
1. Her Şey Yeterli Olsun 117
2. Kendini Yönetme 118

3. Ufak Şeyleri Dert Etmeyin 118
Düşünce Gücüyle Tedavi Adlı Kitaptan Özet 120
İbn Nuh'tan Dünya ve Ahiret Mutluluğu İçin Tavsiyeleri 121
ESKİ BİR TAPINAK YAZITI 122
KAYNAKLAR 124

MUTLU AİLE NASIL KURULUP YAŞATILABİLİR? 127
KADIN VE ERKEK PSİKOLOJİLERİ 127
1. Bir Kadın Gözüyle Kadınlar 133
EŞLER BİRBİRLERİYLE NASIL İYİ GEÇİNEBİLİRLER? 135
1. Evliliğin Sürdürebilmesi İçin Eşler Arasında Olması Beklenen Benzerlikler .. 142
EVLİLİKTE MUTLULUĞU SAĞLAYAN FAKTÖRLER 143
1. Mutlu Evlilikte Sevgi ve Aşkın Önemi 145
2. Pozitif Düşüncenin Mutluluğa Etkisi 147
3. Değerler ve Kuralların Mutluluğa Etkisi 148
4. Cinsel Yaşamın Mutluluğa Etkisi 149
5. Ekonomik Sorunların Mutluluğa Etkisi 150
6. Yerinde Konuşma ve Susmasını Bilmek 151
7. Aşk Stratejisini Bilmenin Mutluluğa Etkisi 152
EKLER 155
1. Torunlarıma Mektup 155
KAYNAKLAR 158

YAZARIN YAZILARI HAKKINDA NE SÖYLEDİLER? 161

ÖZ GEÇMİŞ 169

hızlı pişirme yöntemleri sakıncalıdır. Dondurulmuş yiyecekleri fazla tüketmeyin. Pişirme sularını atmayın, konserve yiyecekleri ise mümkünse hiç yemeyin.

Banyo yaparken şampuan yerine zeytinyağlı ballı sabun veya sadece zeytinyağlı sabun kullanılmalıdır. Çünkü yanık yağlar toplanarak şampuan yapımında kullanılmaktadır. Bunun sağlığa uygun olduğunu kimse söylemez. Ayrıca doğal tuvalet kağıtları tercih edilmelidir.

Güneşli havalarda en az yarım saat, gözlüksüz olarak güneşe maruz kalınmalıdır (kışın tercihen 11-13 arası). Güneş ışınları daha rahat uyumanızı sağlar. D vitamini sentezini artırın. D vitamini kemik hastalıklarına, romatizmal hastalıklara, kansere (deri kanseri dâhil) ve çeşitli müzmin hastalıklara karşı koruyucudur. Yazın mayo ile güneşlenirken başlangıçta güneşte fazla kalmayın (özellikle 11.00-13.00 arası) Dengeli şekilde yanın, haşlanmayın.

Günde en az yarım saat hızlı yürüyüş yapılmalı ve merdivenler çift çift çıkılmalı, 3-5 dakika kültür-fizik yapılmalıdır. Derin temiz hava soluyarak hücrelerdeki oksijeni artırın.

Mümkünse 22.00'den önce yatın. 5 saatten az, 9 saatten fazla uyumayın. İyi bir uyku için midenizin boş olması gerektiğini unutmayınız.

SONUÇ

Sonuç olarak sağlıklı yaşamak için doğru beslenme, spor, güçlü inanç ve sakin kafa gereklidir.

KAYNAKLAR

Aydın, Ahmet. Taş Devri Diyeti (Sağlıklı Yaşamın Temel İlkeleri).

www.beslenmebulteni.com.

www.beslenmedestegi.com.

Çelik, Fadime. Psişik Korunma, İstanbul, Meta Yayınları, 2013.

Çetiner, Mustafa. " Hasta Hekim İlişkisi", Cumhuriyet Bilim Teknoloji Eki, 30.4.2010,17.

Demirkol, Kenan. "Akıllı Beslenme", Ulusal Kanal, 3.2.2010.

Ertuğrul, Aytekin. "Bıldırcın Yumurtası", Birlik Dergisi, Temmuz-Ağustos 1999: 25.

Ersin-Bayrak, Mehtap. "Sağlıklı Yaşam İçin Bağışıklık Sisteminizi Destekleyin", Cumhuriyet

Ankara Eki, 26.2.2010,21.

Ensaign, Jack. %100 Düşünce Gücü, Çev: Birol Çetinkaya, İstanbul, Akaşe yayınları, 2000.

İbn Arabi. İlahi Aşk, Çev: Mahmut Kanık, İstanbul, İnsan Yayınları, 2003.

Geçer, Hasip. "Unodan Siyah Ekmek Seferberliği, Cumhuriyet Gazetesi, 26.2.2010,14.

Kelder, Peter. Tibetin Gençlik Pınarı II. Kitap, Çev: Esra Özgen, İstanbul, Dharma Yayınları, 2007.

Kuzu, Ayhan. "Kalın Barsak Kanseri(I), Cumhuriyet Ankara Eki, 5.3.2010,21.

Palavan-Ünsal, Narçin. "Su Teresi: Anti-Kanser Süper Besin", Cumhuriyet Bilim Teknoloji

Eki,12.2.2010,12.

Robbins, Anhony. Sınırsız Güç, Çev: Mehmet Değirmenci, İstanbul, İnkılap Kitabevi A.Ş., Yayınevi, 1993.

_____ İçindeki Devi Uyandır, Çev. Belkıs Çorakçı(Disbudak),İstanbul, İnkılapKitabevi A.Ş., Yayınevi, 1995.

Saraç, Ender. Ayurveda(Sağlıklı ve Uzun Yaşamanın sırları), İstanbul, Doğan KitapçılıkA.Ş.,?.

Urgan, Rita. "Beden Çalıştırmanın Yeni Kriterleri", Cumhuriyet Bilim Teknoloji Eki, 26.2.2010,8.

Ülker, Müge. " Metabolizmanızı Hızlandırın", Başkentli Gazetesi, 6.5.2010,13.

(*) Bu yazı elektronik mektup olarak yaklaşık 3 bin kişiye gönderilmiştir. Ekolojik Tarım Derneği sitesinde bu yazıya yer vermiştir.

KAYNAKLAR

Abacı, Ramazan, Yaşamın Kalitelendirilmesi, Adapazarı, Değişim Yayınları, 2002.

Aktaş, Nilgün. A. Duyguları Kontrol Ederek Kilo vermek Mümkün", Milliyet Gazetesi, 21.12. 2012.

Avcı, Furkan. "Günboyu Oturmak Beynimiz İçin Zararlı", Herkese Bilim Teknoloji Dergisi,5.1.2018.

Robbins, Anthony. Sınırsız Güç, Çev: Mehmet Değirmenci, İstanbul, İnkılap Kitabevi Yayın Sanayii, 1993.

Robbins, Anthony İçindeki Devi Uyandır, Çev: Belkıs Çorakçı (Dizbudak) İstanbul, İnkılap Kitabevi Yayın Sanayii, 1995.

(*) Bu yazı 16.02.2019 tarihinde İLESAM Genel Merkezinde yaptığım konuşmanın metnidir.

KAYNAKLAR

Addington, Jack Ensign. %100 Düşünce Gücü, Çev: Birol Çetinkaya, İstanbul, Akeşe,2000.

Alıcı, Akın. Hayata Yön Veren Öyküler. İstanbul, Epsilon Yayıncılık Hiz. Tic. San. Ltd. Şt,2004

Baran, Ziya, Karabacak, Mustafa. Pozitif Yaşama Dair Öyküler, İzmir, Bilgi vizyon Ltd, Şt Yayını, 2004.

Çelik Fadime. Psişik Korunma, İstanbul, Meta Yayınları, 2013.

Elitez, Ziya. Mevlana'dan Altın Öğütler, İstanbul, Kozmik Kitaplar Yayını, 2004.

Freitag, Erhard. Pozitif Düşünce, Çev: Uğur Önver, İstanbul, Omega Yayınları, 2005.

Fromm, Erich. Sevme Sanatı, Çev: Işıtan Gündüz, İstanbul, Say Yayınları, 1988.

İbn Arabi. İlahi Aşk, Çev: Mahmut Kanık, İstanbul, İnsan Yayınları,2003.

Robbins, Anthony. İçindeki Devi Uyandır, Çev: Bekıs Dizbudak, İstanbul, İnkılap KitabeviYayın Sanayi ve Tic. A,Ş, 1995.

Sharma, Robin. Ferrarisini Satan Bilge, Çev: Osman Özhan, İstanbul, GOA Yayınları,2005.

Sharma, Robin. Ermiş, Sörfçü ve Patron, Çev: Belkıs Dizbudak, İstanbul, Goa Yayınları, 2006.

(X) 29.03. 2010 Tarihinde Kütahya Dumlupınar Üniversitesinde düzenlenen panelde yaptığım konuşmanın metnidir.

lığı bile iki kişi arasındaki iletişimin kalitesini azaltıyor. Kişiler, cep telefonu nedeniyle odaklanma sorunu yaşayınca, bu durum çevredeki insanları da olumsuz olarak etkiliyor (Kayabalı, 2017).

2012 yılından sonra artan intihar olaylarını, sadece akıllı telefon veya internet kullanımına bağlamak doğru değildir. Çünkü depresyon olaylarındaki artışta, aşırı telefon kullanımına bağlı yetersiz uyku da etkendir. **Prof. Psikolog Jean Twenge'**a göre ekrana bakma süresini günde 2 saat ile sınırlandırmamız ve buna hiç vakit kaybetmeden uymamız gerekir (Avcı, 2018).

KAYNAKLAR

Abacı, Ramazan. Yaşamın Kalitelendirilmesi, Adapazarı, Değişim Yayınları, 2002.

Addington, Jack Ensaign. %100 Düşünce Gücü, Çev: Birol Çetinkaya, İstanbul, Akaşe Yayınları, 2000.

Adair, John, Adair, Talbat. Zaman Yönetimi, Çev: Bengi Güngör, Ankara, Öteki Yayınevi, 1993.

Akseki, A. Hamdi. Peygamberimiz ve Müslümanlık, Ankara, Nur Yayınları, ?

Alain, Chartier. Mutlu Olmak Sanatı, İstanbul, Varlık Yayınları, 1975.

Alıcı, Akın. Hayata Yön Veren Öyküler, İstanbul, Epsilon Yayıncılık Hz. Tic. San. Ltd. Şti, 2004.

Ankay, Aydın. Ruh Sağlığı ve Davranış Bozuklukları, Ankara, Turhan Kitabevi Basım-Yayın Tic. Ltd. Şti., 1998).

Arslanoğlu, İbrahim. Sağlıklı İnsan İlişkileri ve Etkili İletişim, PEGEM Yayını, 2913.

Aron, Raymond. Sosyolojik Düşüncenin Evreleri, Çev: Korkmaz Alemdar, Ankara, Türkiye İş Bankası Yayını, 1986.

Avcı, Furkan. "Akıllı Telefonlar Genç Beyinlerin Kimyasını Bozuyor", Herkese Bilim Teknoloji Dergisi, 5. 1. 2018

Baltaş, Acar, Baltaş, Zuhal. Stresle Başa Çıkma Yolları, İstanbul, Remzi Kitabevi Yayını, 1989.

Bozdağ, Muhammed. Ruhsal Zekâ, İstanbul, Nesil Yayınları, 2005.

Casson, Herbert, N. İnsanları İdare Etme Sanatı, İstanbul, Toker Yayınları, 1975.

Casson, Herbert. Zorluklarla Mücadele, Çev: Ömer Durmaz, İstanbul, Hayat yayıncılık İletişim, Yapım, Eğitim Hizmetleri Tic. Ltd. Şti, 2005.

Çelik, Fadime. Psişik Korunma, İstanbul, Meta Yayınları, 2013.

Dönmezer, Sulhi. Sosyoloji, İstanbul, İ.İ.T.İ., Nihat Sayar Vakfı, 1978.

Edgett, James, D. Yönetme Sanatı, Çev: Ayça Haykır, Ankara, Öteki Yayınevi, 1993.

Erciyes, Demet. "Rahat Bir Uyku İçin Gerekenler, Milliyet, 23.7.2017.

Erton, İsmail. "Nasıl Bir Eğitim ve Araştırma?", Cumhuriyet Bilim-Teknoloji Eki, 24.5.2013.

Eserpek, Altan. Sosyoloji, Ankara, A.Ü. DTCF Yayını, 1981

Eşiyok, Ali. B. " Güney Kore ve Türkiye'nin Sanayileşme Başarımı: Panoramik Bir Bakış", Cumhuriyet Gazetesi, Bilim Teknoloji Eki, 19.4.2013.

Freitag, Erhard, F. Pozitif Düşünce, Çev: Uğur Önver-Sevinç Aksoy, İstanbul, Omega Yayınları, 2003.

Foerster, F.W. İyi İnsan İyi Vatandaş, İstanbul, Doğan Kardeş Yayınları, 1954.

Fromm, Erich. Sevme Sanatı, Çev: Işıtan Gündüz, İstanbul, Say yayınları, 1998.

Geçtan, Engin. İnsan Olmak: Var Oluşun Bireysel ve Toplumsal Anlamı, Ankara, Adam Yayıncılık ve Matbaacılık A.Ş., 1984.

Hay, Louise. Düşünce Gücüyle Tedavi, Çev. Nil Gün, İstanbul, Altın Kitaplar yayınevi,2010.

İbn Arabi. İlahi Aşk, Çev: Mahmut Kanık, İstanbul, İnsan Yayınları, 2003.

Kayabalı, Kıvılcım. "Kronik Stresin Beyin Üzerindeki 8 Etkisi, Herkese Bilim Teknoloji Dergisi, 20.1.2017.

Kelly, Al. İş Ortamında Yaşamınızı Kolaylaştıracak Pratik Bilgiler, Çev: Bengi Güngör, Ankara, Öteki Yayınevi, 1993.

Klarreich, Samuel, H. Stressiz Çalışma Ortamı, Çev: Bengi Güngör, Ankara, Öteki Yayınevi, 1993.

Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali. Çev. Elmalılı Hamdi Yazır, İstanbul, Pamuk Yayıncılık.

Maranki, Ahmet. Yaşam Enerjisi, İstanbul, Mozaik Yayınları, 2005.

Marinoff, Lou. Felsefe Terapisi, İstanbul, Gendaş A.Ş. Yayını, 2004.

Oksay, Reyhan. "Kalabalıklar İçinde Yapayalnız", Herkese Bilim Teknoloji Dergisi, 24.11.2017.

Osho(Bhagwan Shree Rajneesh). Meditasyon, Çev: Ergün Sunar, İstanbul, Omega Yayınları, 2003.

Öner, Necati, Grunberg, Teo. Mantık, Millî Eğitim Bakanlığı Yayını, 1976.

Öz, Güray, "Küçük Oyun Büyük Oyun", Cumhuriyet Gazetesi, 26.4.2013.

Öz, Mehmet, Raizen, Michael. F. Siz Genç Kalın, İstanbul, Koridor Yayınları, 2008.

Öztürk, Hüseyin. Kınalızade Ali Çelebi'de Aile. Ankara, Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991.

Pazarkaya, Yüksel. "Aptallığa Övgü", Cumhuriyet Gazetesi, 5.4.2013.

Peale. N. Vincent. Olumlu Yaşamanın Gücü, İstanbul, Sistem Yayıncılık, 2000.

Pekin, Hüseyin. Batı Rüzgârı Doğu Rüzgârı, Ankara, Selvi Yayınları, 2003.

Peseschkian, Nossrat. Öyküler ve Özlü Sözler, Çev: Sinan Köseoğlu, İstanbul, Beyaz Yayınları, 2007.

Robbins, Anthony. Sınırsız Güç, Çev: Mehmet Değirmenci, İstanbul, İnkılap Kitabevi Yayın Sanayii, 1993.

Robbins, Anthony. İçindeki Devi Uyandır, Çev: Belkıs Çorakçı (Dizbudak) İstanbul, İnkılap Kitabevi Yayın Sanayii, 1995.

Saraç, Ender. Ayurveda, İstanbul, Doğan Kitapçılık A.Ş., ?.

Saygın, O. Kişisel Gelişim Stratejileri, İstanbul, Hayat Yayıncılık, 1999.

Sharma, Robin(a). Sen Ölürsen Kim Ağlar, Çev: Tülin Penso, İstanbul, İstanbul, Goa Basım Yayın ve Tanıtım Hiz. San. Tic. Ltd. Şti, 2006.

Sharma, Robin (b).Ermiş, Sörfçü ve Patron, Çev: Belkıs Dişbudak, İstanbul, Goa Basım Yayın ve Tanıtım Hiz. San. Tic. Ltd. Şti, 2006.

Sert Aydın, Özlem. "Uykusuzluk Sorununuz mu Var?", Milliyet, 17.1.2014.

Sofuoğlu, Mehmet, Akdemir, Salih. Hadis-i Şerif Külliyatı, İstanbul, Tercüman, 1984.

Söylemez, Ufuk. "Yalnızlık Bakanı Kim Olmalı", Aydınlık Gazetesi, 20.3.2018.

Sözcü Gazetesi, "Çözümü Basit", 20.1.2014.

Tercüman Gazetesi. Mezhepler ve Tarikatlar Ansiklopedisi, İstanbul, Tercüman Aile ve Kültür Kitaplığı Yayınları, 1987.

Terzani, Tziano. Atlı Karıncada Bir Tur Daha. Çev. Eren Yücesan Cendey, İstanbul, Merkez

Kitapçılık Yayıncılık San. Ve Tic. A.Ş.,2005.

Timuroğlu, Vecihi. "Yunus emre Üzerine Bir Deneme", Cumhuriyet Kitap Eki, 2005, 20(779), 4-5.

Tolle, Echart. Şimdinin Gücü, Çev: Semra Ayanbaşı, İstanbul, Akaşa Yayın Dağıtım LTD.ŞTİ., 2005.

Tokur, B. Kişisel Gelişim(NLP)- Din İlişkisi Üzerine Bir Araştırma(Yüksek Lisans Tezi, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum,

Ury, William. Zor İnsanla Diyalog, Çev: Murat Özkul, Ankara, Öteki Yayınevi, 1993.

Ernie E. Zelinski, Bilge kişilerin ilk çağlardan beri söylediklerinden bir mutluluk reçetesi oluşturmuş:

1- Doyum sağlayacak kadar bir amaç

2- Geçinebilecek kadar iş

3- Temel ihtiyaçlara yetecek kadar zenginlik

4- İş ve eğlenceyi dengeleyebilecek kadar akıl

5- İnsanların çoğunu beğenecek, bazılarını sevebilecek kadar şefkat

6- Kendini sevebilecek kadar öz saygı

7- Muhtaçlara verebilecek kadar iyilik duygusu

8- Zorluklarla yüz yüze gelecek kadar cesaret

9- Sorun çözebilecek kadar yaratıcılık

10- İyi yarınları bekleyecek kadar umut

11- Hayatı bütün değerleri ile yaşayabilecek kadar sağlık

12- Sahip olduklarına şükretme duygusu

Prof. Dr. Osman Müftüoğlu- Hürriyet Gazetesi 3.3.2005.

KAYNAKLAR

Addington, Jack Ensaign. %100 Düşünce Gücü, Çev: Birol Çetinkaya, İstanbul, Akaşe Yayınları, 2000.

Alain, Chartier. Mutlu Olmak Sanatı, İstanbul, Varlık Yayınları, 1975.

Alıcı, Akın. Hayata Yön Veren Öyküler, İstanbul, Epsilon Yayıncılık Hz. Tic. San. Ltd. Şti, 2004.

Ankay, Aydın. Ruh Sağlığı ve Davranış Bozuklukları, Ankara, Turhan Kitabevi Basım-Yayın Tic. Ltd. Şti., 1998).

Aytaç, Kemal. Avrupa Eğitim Tarihi, AÜ. DTCF Yayanı, 1980.

Carneige, Dale. Dost Kazanmak, Çev: Türkan Akbaş, İstanbul, Ak Kitabevi Yayınevi, 1971.

Casson, Herbert, N. İnsanları İdare Etme Sanatı, İstanbul, Toker Yayınları, 1975.

Casson, Herbert, N. Zorluklarla Mücadele, Çev: Ömer Durmaz, İstanbul, Hayat yayıncılık İletişim, Yapım, Eğitim Hizmetleri Tic. LTd. Şti, 2005.

Dönmezer, Sulhi. Sosyoloji, İstanbul, İ.İ.T.İ., Nihat Sayar Vakfı, 1978.

Einstein, Albert. " İlimle Dinin Kavşak Noktası", Niçin Allah'a İnanıyoruz? İstanbul, Hisar Yayınevi. 1976.

Freitag, Erhard, F. Pozitif Düşünce, Çev: Uğur Önver-Sevinç Aksoy, İstanbul, Omega Yayınları, 2003.

Geçtan, Engin. İnsan Olmak: Var Oluşun Bireysel ve Toplumsal Anlamı, Ankara, Adam Yayıncılık ve Matbaacılık A.Ş., 1984.

Geçtan, Engin Hayat, İstanbul, Metis Yayınları, 2002.

Hay, Louise. Düşünce Gücüyle Tedavi, Çev. Nil Gün, İstanbul, Altın Kitaplar yayınevi,2010.

Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali. Çev. Elmalılı Hamdi Yazır, İstanbul, Pamuk Yayıncılık.

Küyel, Mübahat. Felsefeye Başlangıç, İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayını, 1977.

Marinoff, Lou. Felsefe Terapisi, İstanbul, Gendaş A.Ş. Yayını, 2004.

Osho(Bhagwan Shree Rajneesh). Meditasyon, Çev: Ergün Sunar, İstanbul, Omega yayınları, 2003.

Peseschkian, Nossrat. Öyküler ve Özlü Sözler, Çev: Sinan Köseoğlu, İstanbul, Beyaz Yayınları, 2007.

Robbins, Anthony. Sınırsız Güç, Çev: Mehmet Değirmenci, İstanbul, İnkılap Kitabevi Yayın Sanayii, 1993.

Robbins, Anthony. İçindeki Devi Uyandır, Çev: Belkıs Çorakçı(Dizbudak) İstanbul, İnkılap Kitabevi Yayın Sanayii, 1995.

Salem, Faruk. "Araplar Niye Ortaçağdan Çıkamıyor?" Radikal Gazetesi, 4.8.2009.

Sharma, Robin(a). Sen Ölürsen Kim Ağlar, Çev: Tülin Penso, İstanbul, İstanbul, Goa Basım Yayın ve Tanıtım Hiz. San. Tic. Ltd. Şti, 2006.

Sharma, Robin (b). Ermiş, Sörfçü ve Patron, Çev: Belkıs Dişbudak, İstanbul, Goa Basım Yayın ve Tanıtım Hiz. San. Tic. Ltd. Şti, 2006.

Terzani, Tziano. Atlı Karıncada Bir Tur Daha. Çev. Eren Yücesan Cendey, İstanbul, Merkez Kitapçılık yayıncılık San. Ve Tic. A.Ş.,2005.

Tolle, Echart. Şimdinin Gücü, Çev: Semra Ayanbaşı, İstanbul, Akaşa Yayın Dağıtım LTD.ŞTİ., 2005.

Tokur, B. Kişisel Gelişim(NLP)- Din İlişkisi Üzerine Bir Araştırma(Yüksek Lisans Tezi, AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum,

Bunların çocukları, ana-babalarının akıl mantık ve İslam dışı yorumlarına çıldırıp ya ateist ya deist oluyorlar. Yakın zamanlarda bu çocuklardan bazıları intihar etti. Oysa Anadolu'da tasavvufun en güzel ve en mükemmel örnekleri Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre, Mevlana'dır. Bunların ne inançları ne görüşleri bu büyük adamlara uyar. Türkiye'de türkü ve şarkıların başlangıçtaki en güçlü örnekleri bu büyüklerin sözlerinden ibarettir.

Ayrıca Türkiye'de Kur'an duvara asılıp el sürmeyin, denilerek Türkçesinin okunup üzerinde düşünülmesi kasıtlı olarak engelleniyor. Bazı dinsel gruplar, Kur'an'ı tek başınıza okumayın, anlayamazsınız, diyerek İslam'ın gerçekliğinin öğrenilmesini istemiyorlar ve kendi akıl mantık ve gerçek İslam dışı inançlarını gençlere yaymaya çalışıyorlar. Nitekim Müslüman olan Cat Steafen (Yusuf İslam), Kur'an'ı inceleyerek Müslüman oldum. Eğer Müslümanların yaşayışlarına baksaydım Müslüman olmayı hiç düşünmezdim, diyor.

Eğer bir ülke, hem Osmanlı Devleti'nde hem de Cumhuriyette **özelleştirme, toprak satışı** ve **bedelli askerlik** gibi küresel şirketlerin dayattıklarının aynısını yaparak çöküyorsa ve halk ve aydınlar bunun farkında olamayacak kadar akıllarını yitirmişse ne yapılabilir? Siz aklınızı başınıza toplayarak **doğruluktan, çok çalışmaktan** ve **insanlara hizmet etmekten uzak durmayın.** Böylece hem dünyanız hem de ahiretiniz kurtulmuş olur. Hepinizi öpüyorum.

KAYNAKLAR

Alain, Chartier. Mutlu Olmak Sanatı, İstanbul, Varlık Yayınları, 1975.

Arslanoğlu, İbrahim. Sağlıklı İnsan İlişkileri ve Etkili İletişim, Ankara PEGEM Yayınları, 2013.

Bilen, Mürüvvet. Sağlıklı İnsan İlişkileri, Ankara, Armoni Limited Şirketi, ?

Carneige, Dale. Dost Kazanmak, Çev: Türkan Akbaş, İstanbul, Ak Kitabevi Yayınevi, 1971.

Casson, Herbert, N. İnsanları İdare Etme Sanatı, Çev: Ö. Rıza Doğrul, İstanbul, Toker Yayınları, 1975.

Casson, Herbert, Zorluklarla Mücadele, Çev: Ömer Durmaz, İstanbul, Hayat yayıncılık İletişim, Yapım, Eğitim Hizmetleri Tic. Ltd. Şti, 2005.

Cüceloğlu, Doğan. Yeniden İnsan İnsana, İstanbul, Remzi Kitabevi Yayını, 1997.

Cüceloğlu, Doğan. İçimizdeki Biz, İstanbul, Remzi Kitabevi Yayını, 2002.

Cowan, C. Kinder, M. Akıllı Kadınlar, İstanbul, Hokta Kitap, 2008.

Durant, Will. Medeniyetin Temelleri, Çev: Nejat Muallimoğlu, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1978.

Fromm, Erich. Sevme Sanatı, Çev: Işıtan Gündüz, İstanbul, Say Yayınları, 1998.

Foerster, Friedrich, W. İyi İnsan İyi Vatandaş, Çev: Müşerref Hekimoğlu, İstanbul, Doğan Kardeş Yayınları, 1954.

Göksu, Bilge. Bu Kitabı Yalnız Kızlar Okusun/Bu Kitabı Yalnız Erkekler Okusun, İstanbul, Carpe

Diem Kitap Yayını, 2011.

Hortoğlu, Cengiz. " Evlilik Kararı Almadan Cevaplanması Gereken 15 Soru", Korkusuz Gazetesi, 18.1. 2019.

Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali. Çev. Elmalılı Hamdi Yazır, İstanbul, Pamuk Yayıncılık.

Marinoff, Lou. Felsefe Terapisi, Çev: Erhan Sökmen, İstanbul, Gendaş A.Ş. Yayını, 2004.

Meriç, Cemil. Bir Dünyanın Eşiğinde. İstanbul, İletişim Yayınları, 2015.

New Scientists, "Öfke Doğru Yönetildiği Zaman Birey ve Toplum İçin Yararlı", Çev: Reyhan Oksay, Cumhuriyet Bilim Teknoloji Eki, 1.4.2013.

Osho(Bhagwan Shree Rajneesh). Meditasyon, Çev: Ergün Sunar, İstanbul, Omega Yayınları, 2003.

Özcan, Kemal. "Siz de Seksin Gücünü Keşfedin", Korkusuz Gazetesi, 10.12.2019.

Özcan, Kemal. "Orgazmın İspatlanmış Faydaları", Korkusuz Gazetesi, 22. 10.2019.

Peale. N. Vincent. Olumlu Yaşamanın Gücü, Çev: Şahin Cüceloğlu, İstanbul, Sistem Yayıncılık, 2000.

Peseschkian, Nossrat. Öyküler ve Özlü Sözler, Çev: Sinan Köseoğlu, İstanbul, Beyaz Yayınları, 2007.

Robbins, Anthony. Sınırsız Güç, Çev: Mehmet Değirmenci, İstanbul, İnkılap Kitabevi Yayın Sanayii, 1993.

Robbins, Anthony İçindeki Devi Uyandır, Çev: Belkıs Çorakçı(Dizbudak) İstanbul, İnkılap Kitabevi Yayın Sanayii, 1995.

Saygın, Oğuz. Kişisel Gelişim Stratejileri, İstanbul, Hayat Yayıncılık, 1999.

Sharma, Robin(a). Sen Ölürsen Kim Ağlar, Çev: Tülin Penso, İstanbul, İstanbul, Goa Basım Yayın ve Tanıtım Hiz. San. Tic. Ltd. Şti, 2006.

Sharma, Robin (b).Ermiş, Sörfçü ve Patron, Çev: Belkıs Dişbudak, İstanbul, Goa Basım Yayın ve Tanıtım Hiz. San. Tic. Ltd. Şti, 2006.

Tarhan, Nevzat. Kadın Psikolojisi, İstanbul, Nesil Yayınları, 2005.

Terzani, Tziano. Atli Karıncada Bir Tur Daha, Çev: Eren Yücesan Cendey, İstanbul, Merkez Kitapçılık Yayıncılık San. Ve Tic. A.Ş.2005.

Tolle, Echart. Şimdinin Gücü, Çev: Semra Ayanbaşı, İstanbul, Akaşa Yayın Dağıtım LTD. Şti., 2005.

Tuncel, Aysin. "Mutlu Evliliğin Sırları Güler Yüzde Saklı", Korkusuz Gazetesi, 13.11.2019.

ÖĞRENCİ MERKEZLİ TÜRKÇE ÖĞRETİMİ

Editör
Doç. Dr. Bahadır Gülbahar

nobel
40. yıl

ÖĞRENCİ MERKEZLİ TÜRKÇE ÖĞRETİMİ

Editör: Doç. Dr. Bahadır Gülbahar

Yayın No: 5677
Eğitim: 1160
ISBN: 978-625-371-694-3
E-ISBN: 978-625-371-805-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Kasım 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Gülbahar, Bahadır.
Öğrenci Merkezli Türkçe Öğretimi / Bahadır Gülbahar
1. Basım, VIII + 438 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-694-3
E-ISBN: 978-625-371-805-3
1. Öğretim 2. Öğrenci Merkezlilik 3. Türkçe Öğretimi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

1. Bölüm
ÖĞRENCİ MERKEZLİ ÖĞRETİM: GENEL BİR ÇERÇEVE **1**
Bahadır Gülbahar

2. Bölüm
ÖĞRENCİ MERKEZLİ ÖĞRENME ORTAMLARI **17**
Hasan Basri Kansızoğlu

3. Bölüm
ÖĞRENCİ MERKEZLİ ÖĞRETİM İÇİN ÖĞRETMEN YETERLİK VE ROLLERİ **53**
Tuğba Erdoğan

4. Bölüm
ÖĞRENCİ MERKEZLİ DİL ÖĞRETİMİ **77**
Uğur Özbilen

5. Bölüm
ÖĞRENCİ MERKEZLİ TÜRKÇE ÖĞRETİMİ: GENEL BİR ÇERÇEVE **99**
Mesut Gün - İlhami Kaya

6. Bölüm
ÖĞRENCİ MERKEZLİ TÜRKÇE ÖĞRETİMİ YÖNTEM VE TEKNİKLERİ **113**
Ahmet Zeki Güven - Ömer Yiğit

7. Bölüm
ÖĞRENCİ MERKEZLİ DİNLEME EĞİTİMİ **141**
Mustafa Armut

8. Bölüm
ÖĞRENCİ MERKEZLİ KONUŞMA EĞİTİMİ **159**
Demet Sancı Uzun

9. Bölüm
ÖĞRENCİ MERKEZLİ OKUMA EĞİTİMİ **177**
Pakize Urfalı Dadandı

10. Bölüm
ÖĞRENCİ MERKEZLİ YAZMA EĞİTİMİ 201
Bilge Bağcı Ayrancı - Yasemin Alcan

11. Bölüm
ÖĞRENCİ MERKEZLİ DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİ 229
Emrah Türk

12. Bölüm
TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE ÖĞRENCİ MERKEZLİ DEĞERLENDİRME 241
Nevin Akkaya - Ladin Şengül

13. Bölüm
ÖĞRENCİ MERKEZLİ TÜRKÇE ÖĞRETİMİ VE ÖĞRETİM PROGRAMLARI 261
Nilay Çağlayan Dilber

14. Bölüm
ÖĞRENCİ MERKEZLİ YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİ 283
Şeyda Yeşilyurt

15. Bölüm
ÖĞRENCİ MERKEZLİ TÜRKÇE ÖĞRETİMİ VE TEKNOLOJİ KULLANIMI 309
Serkan Furtun

16. Bölüm
ÖĞRENCİ MERKEZLİ TÜRKÇE ÖĞRETİMİ VE DERS KİTAPLARI 327
Serhat Akman

17. Bölüm
ÖĞRENCİ MERKEZLİ TÜRKÇE ÖĞRETİMİ VE DRAMA 349
Ömer Tuğrul Kara - Tuğrul Gökmen Şahin

18. Bölüm
ÖĞRENCİ MERKEZLİ SÖZCÜK ÖĞRETİMİ 361
Ramazan Şimşek - Yasin Gökoğlu

19. Bölüm
ÖĞRENCİ MERKEZLİ UZAKTAN TÜRKÇE ÖĞRETİMİ 379
Devrim Murat Güzelküçük

20. Bölüm
ÖĞRENCİ MERKEZLİ TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE MATERYAL KULLANIMI 411
Neslihan Yıldız Atam

ÖZ GEÇMİŞLER 427

1. Bölüm

ÖĞRENCİ MERKEZLİ ÖĞRETİM: GENEL BİR ÇERÇEVE

Bahadır Gülbahar

Eğitim hedeflerine ulaşarak yaşam standartları yüksek bir dünya yaratmak, ancak çocuklara güvenmek, onlara daha fazla sorumluluk vermeyi alışkanlık hâline getirmekle mümkün olabilir.

Bahadır Gülbahar

GİRİŞ

Öğrenci merkezli öğretim yaklaşımının geçmişi, 1800'lü yıllara dayanmaktadır. Bu dönemde eğitimciler, geleneksel öğretim modeline alternatifler aramaya başlamıştır. Farklı öğretim anlayışları geliştirme girişimi bu kadar eski olmasına rağmen öğrenci merkezli öğretim, ancak 1970'lerde şekillenmiştir (Darsih, 2018; Kumar, 2020). 1970'lerden bu yana, "çocuk merkezli pedagoji", "öğrenci merkezli yaklaşım" ve "öğrenen merkezli öğretim" de dâhil olmak üzere öğrenci merkezli öğretimi tanımlamak için farklı terimler kullanılmıştır. Öğrenci merkezli öğretim; öğrencilerin katılımıyla karakterize edilir, öğrenci katılımının artmasını ve öğrenme çıktılarının iyileşmesini hedefler. Öğrenci merkezli öğretim yaklaşımında eğitimciler, öğrencilerin öğrenme stillerini, hızlarını, becerilerini, ihtiyaçlarını ve öğrenme hedeflerini değerlendirdikten sonra öğrenciler için en uygun öğretim yöntemlerini sağlar (Kumar, 2020). Lea ve arkadaşları (2003) tarafından saptanan öğrenci merkezli öğretimin temel ilkeleri şunlardır:

- Pasif öğrenmeden ziyade aktif öğrenmeye dayanma,
- Derin öğrenme ve anlamaya vurgu,
- Öğrenci tarafında artan sorumluluk ve hesap verebilirlik,
- Öğrencide gelişen özerklik duygusu,

Önerilen Kitaplar

1. Gatto, J. T. (2023). *Aptallaştıran Eğitim*. İstanbul: Pedagoji Yayınları.
2. Price, D. (2018). *Açık, Yeni Dünyada Yaşam ve Eğitim Modeli* (Çev. Ceren Erkan). İstanbul: Sola Unitas Yayınları.
3. Robinson, K. (2018). *Yaratıcı Öğrenciler* (Çev. Dilek Boyraz). İstanbul: Sola Unitas Yayınları.
4. Gordon, T. (2019). *Etkili Öğretmenlik Eğitimi*. İstanbul: Profil Kitap.
5. Sahlberg, P. (2019). *Finlandiya Eğitim Devrimi* (Çev. Dilek Boyraz). İstanbul: Sola Unitas Yayınları.
6. Ranciere, J. (2014). *Cahil Hoca* (Çev. Savaş Kılıç). İstanbul: Metis Yayınları
7. Türen, A. Ö. (2018). *Köy Enstitüleri Dosyası*. İstanbul: Destek Yayınları.
8. Robinson, K. ve Aronica, L. (2018). *Siz, Çocuğunuz ve Okul* (Çev. Gülsün Arıkan). İstanbul: Sola Unitas Yayınları.
9. Şirin, S. (2019). *Yetişin Çocuklar*. İstanbul: Doğan Kitap.
10. Erkut, E. (2022). *Sistem Çaresiz, Eğitim Sizde*. İstanbul: Doğan Kitap.
11. Gatto, J. T. (2018). *Eğitim: Bir Kitle İmha Silahı*. İstanbul: Edam Yayınları.
12. Katzenmeyer, M. ve Moller, G. (2013). *Uyuyan devi uyandırmak: lider öğretmenler yetiştirmek*. Ankara: Nobel Akademi Yayınları.
13. Gülbahar, B. (2020). *Daha Mutlu ve Başarılı Bir Öğrenci Olmam Mümkün, Sesim Ol Sevgili Günlüğüm*. Ankara: Us Yayınları.
14. Kolektif. (2022). *Eğitimde Güncel Sorunlar Üzerine* (Ed. Bahadır Gülbahar). Ankara: Nobel Yayıncılık.
15. Kolektif. (2023). *Cumhuriyet'in 100. Yılında Eğitimde İdealler Üzerine* (Ed. Bahadır Gülbahar). Ankara: Eğitim Yayınevi.

KAYNAKÇA

Barrett, J. L., Denegar, C. R., & Mazerolle, S. M. (2018). Challenges facing new educators: Expanding teaching strategies for clinical reasoning and evidencebased medicine. *Athletic Training Education Journal*, 13(4), 359-366. https://doi.org/10.4085/1304359

Bradford, J., Mowder, D., & Bohte, J. (2016). You can lead students to water, but you can't make them think: An assessment of student engagement and learning. *Journal of the Scholarship of Teaching and Learning*, 16(4), 33-43. https://doi.org/10.14434/josotl.v16i4.20106.

Brandes, D., & P. Ginnis (1986). *A guide to student centred learning*. Oxford: Blackwell.

Bredo, E. (1999). Reconstructing educational psychology. In P. Murphy (Ed.), *Learners, Learning and Assessment*. London: Open University Press.

Brophy, J. (1999). Perspectives of classroom management: Yesterday, today and tomorrow. In H. Freiberg (Ed.). *Beyond behaviorism: changing the classroom management paradigm*. (pp. 43-56). Boston: Allyn and Bacon.

Burnard, P. (1999). Carl Rogers and postmodernism: Challenged in nursing and health sciences. *Nursing and Health Sciences* 1, 241-247.

Carlile, O., & A. Jordan (2005). It works in practice but will it work in theory? The theoretical underpinnings of pedagogy. In S. Moore, G. O'Neill, and B. McMullin (Eds.), *Emerging Issues in the Practice of University Learning and Teaching*. Dublin: AISHE.

Chen, C.-H., & Tsai, C.-C. (2021). In-service teachers' conceptions of mobile technology-integrated instruction: Tendency towards student-centered learning. *Computers & Education*, 170, 104224. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2021.104224.

Cobb, P. (1999). Where is the Mind? In P. Murphy (Ed.), *Learners, Learning and Assessment*. London: Open University Press.

Connell, G. L., Donovan, D. A., & Chambers, T. G. (2016). Increasing the use of student-centered from moderate to high improves student learning and attitudes about biology. *Life Sciences Education*, 15, 1-15. https://doi.org/10.1187/cbe.15-03-0062.

Constantinou, C. (2020). A refexive goal framework for achieving student-centered learning in European higher education: From class learning to community engagement. *Societies*, 10, 1-11.

Darsih, E. (2018). Leaner-centered teaching: What makes it effective. *Indonesian EFL Journal*, 4(1), 33- 42.

Degago, A.T., & Kaino, L. M. (2015). Towards student-centred conceptions of teaching: the case of four Ethiopian universities. *Teaching in Higher Education*, 20, 493-505. https://doi.org/10.1080/13562517.2015.1020779.

Dollard, N., & Christensen, L., (1996). Constructive classroom management. *Focus on Exceptional Children*, 29(2), 1-24.

Edwards, R. (2001). Meeting individual learner needs: power, subject, subjection. In C. Paechter, M. Preedy, D. Scott, and J. Soler (Eds.), *Knowledge, Power and Learning*. London: SAGE.

European Students' Union (2010). *Student centered learning: An insight into theory and practice*. Bucharest.

Garceau, L. R., Ebben, W. P., & Knudson, D. V. (2012). Teaching practices of the undergraduate introductory biomechanics faculty: A North American survey. *Sports Biomechanics*, 11(4), 542-558. https://doi.org/10.1080/14763141.2012.725764.

Gibbs, G. (1995). *Assessing student centred courses*. Oxford: Oxford Centre for Staff Learning and Development.

Grant, E., Dahl, P., & Bayens, G. (2016). Using ELVIS to measure experiential learning in criminal justice internships. *Research in Higher Education Journal*, 30, 1-17. https://eric.ed.gov/?id=EJ1100316

Harden, R. M., & J. Crosby (2000). AMEE Guide No 20: The good teacher is more than a lecturer-the twelve roles of the teacher. *Medical Teacher*, 22(4), 334-347.

Jaiswal, P., & Al-Hattami, A. (2020). Enhancing learners' academic performances using student centered approaches. *International Journal of Emerging Technologies in Learning*, *15*(16), 4-16.

Kang, J., & Keinonen, T. (2018). The effect of student-centered approaches on students' interest and achievement in science: relevant topic-based, open and guided inquiry-based, and discussion-based approaches. *Research in Science Education*, 48, 865-885. https://doi.org/10.1007/s11165-016-9590-2.

Kember, D. (1997). A reconceptualisation of the research into university academics conceptions of teaching. *Learning and Instruction*, 7(3), 255-275.

Kumar S. R. (2020). Concepts of learner-centered teaching. *Shanlax International Journal of Education*, 8(3), 45-60.

Lea, S. J., Stephenson, D., & Troy, J. (2003). Higher education students' attitudes to student centred learning: beyond 'educational bulimia'. *Studies in Higher Education*, 28(3), 321-334.

Lengnick-Hall, C. A., &Sanders, M.M. (1997) Designing effective learning systems for management education: student roles, requisite variety, and practicing what we teach. *Academy of Management Journal*, 40, 1334-1368. http://dx.doi.org/10.2307/257036.

Lojdová, K. (2019). Socialization of a student teacher on teaching practice into the discursive community of the classroom: Between a teacher-centered and a learner-centered approach. *Learning, Culture and Social Interaction*, 22, 100314. https://doi.org/10.1016/j.lcsi.2019.05.001.

Lonka, K., & Ahola, K. (1995). Activating instruction-how to foster study and thinking skills in higher education. *European Journal of Psychology Education*, 10, 351-368.

Machemer, P. L., & Crawford, P. (2007). Student perceptions of active learning in a large cross-disciplinary classroom. *Active Learning in Higher Education*, 8(1), 9-30.

Maclellan, E., & Soden, R. (2004). The importance of epistemic cognition in student-centred learning. *Instructional Science*, 32 (3), 253-268.

Mamnpoba, K. (2021). Principles and methods of student-centered learning (scl). *Scientifc Work*, 69, 16-19.

Martin, H. C., (2010). *The use of teaching strategies that complement learning styles in freshmen nursing students* (Publication No 3428160) [Doctoral dissertation, Capella University]. ProQuest Dissertations Publishings. https://search.proquest.com/docview/816338078.

Matmuratova, N. A. (2020). Five characteristics of leaner-centered teaching. *Chronos Journal*, 3(42), 1-2.

Muganga, L., & Ssenkusu, P. (2019). Teacher-centered vs. student-centered: An examination of student teachers' perceptions about pedagogical practices at Uganda's Makerere University. *Cultural and Pedagogical Inquiry*, 11, 16-40.

Nuñez Enriquez, O., & Oliver, K. L. (2021). The collision of two worlds': when a teacher-centered facilitator meets a student-centered pedagogy. *Sport, Education and Society*, 26, 459-470. https://doi.org/10.1080/13573322.2020.1738374.

O'Sullivan, M. (2004). The reconceptualisation of learner-centred approaches: A Nambian case study. *International Journal of Educational Development*, 24(6), 585-602.

Perry, W. G. (1970). *Forms of intellectual and ethical development in the college years*. New York: Holt, Rinehart and Winston.

Prins, S. C. B. (2009). Student-centered instruction in a theoretical statistics course. *Journal of Statistics Education*, 17(3), 1-13. http://jse.amstat.org/v17n3/batesprins.pdf.

Prosser, K., & M. Trigwell (2002). Experiences of teaching in higher education. In *Understanding Learning and Teaching: The Experience of Higher Education*. Buckingham: SRHE and Open University Press.

Sandrone, S., Scott, G., Anderson, W., & Musunuru, K. (2021). Active learning-based stem education for in-person and online learning. *Cell*, 184, 1409-1414.

Simon, B. (1999). Why no pedagogy in England? In J. Leach and B. Moon (Eds.), *Learners and Pedagogy*. London: Sage Publications.

Snow, K., Wardley, L., Carter, L., & Maher, P. (2019). Lived experiences of online and experiential learning programs in four undergraduate professional programs. *Collected Essays on Learning and Teaching*, 12, 79-93. https://doi.org/10.22329/celt.v12i0.5388.

Stevenson, K., & P. Sander (2002). Medical students are from Mars-business and psychology students are from Venus-University teachers are from Pluto? *Medical Teacher*, 24(1), 27-31.

Tang, K. H. D. (2020). Personality traits, teamwork competencies and academic performance among first-year engineering students. *Higher Education, Skills and Work-Based Learning*, 11, 367-389. https://doi.org/10.1108/HESWBL-11-2019-0153.

Tsui, L. (2002). Fostering critical thinking through effective pedagogy: evidence from four institutional case studies. *The Journal of Higher Education*, 73 (6),740-763.

Van Eekelen, I. M., Boshuizen, H. P. A., & Vermunt, J. D. (2005). Self-regulation in higher education teacher learning. *Higher Education*, 50, 447-471.

Wehbi, S. (2011). Reflections on experiential teaching methods: Linking the classroom to practice. *Journal of Teaching in Social Work*, 31(5), 493-504. https://doi.org/10.1080/08841233.2011.614205

Williams, J. R., & McClure, M. (2010). The effects of teaching methods in leadership knowledge retention: An experimental design of lecture, experiential, and public pedagogy. *Journal of Leadership Education*, 9(2), 86-100. https://journalofleadershiped.org/wpcontent/uploads/2019/02/9_2_Williams_and_McClure.pdf.

Zhienbayeva, N., & Abdigapbarova, U. (2021). The mechanism of transformation of student-centered learning. *Pedagogy and Psychology*, 47, 120-128.

2. Bölüm

ÖĞRENCİ MERKEZLİ ÖĞRENME ORTAMLARI

Hasan Basri Kansızoğlu

GİRİŞ

"Öğrenme ortamı" kavramının tarihsel kökü John Dewey'in 20. yüzyılın başlarındaki düşüncelerine uzansa da kavram, yapılandırmacı epistemoloji bağlamında 1990'ların başlarından itibaren kullanılmaktadır (De Toni ve De Marchi, 2023). Bu kavram; öğrencinin eğitim sürecini olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilen fiziksel, entelektüel ve sosyopsikolojik ortamın sağlanmasıyla ilgili özelliklere atıf yapmaktadır (Collins ve O'Brien, 2011). Bu yönüyle bakıldığında kavramın "öğrencilerin yıllık öğrenime göre ayrıldıkları bölümlerden her biri" (Türk Dil Kurumu, [TDK], 2019, s. 2096) olarak tanımlanan sınıf ve "öğrencilerin bir öğretmenin gözetimi altında, anlatma, araştırma, küme çalışması vb. yollarla ve türlü eğitim araç ve gereçlerinden de yararlanarak ders yaptıkları yer" (TDK, 2024, s. 639) şeklinde tanımlanan derslikten anlamsal olarak ayrıldığı söylenebilir. Bununla birlikte bir sınıf; "tüm üyeleri en az bir ortak özelliğe sahip olan bir grup" ya da "belirli bir öğretmene belirli bir zamanda düzenli olarak rapor vermesi planlanan bir grup öğrenci" (Collins ve O'Brien, 2011, s. 75) olarak da tanımlanabilir. Öğrenmenin gerçekleştiği mekândan ziyade grup dinamiği ve organizasyonel yapıya vurgu yapan bu iki tanımdan sınıfın aynı zamanda "ortak amaçlar için bir araya gelmiş bir öğrenme topluluğu" olduğu anlaşılmaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde öğrenme ortamı ve sınıf kavramlarının arasındaki temel farkın kapsam ve odak noktası olduğu görülmektedir. Öğrenme ortamı, öğrencilerin eğitim süreçlerini destekleyen tüm bileşenleri içeren geniş bir kavramdır. Bu kavram; fiziksel mekânın ötesine geçerek öğrencilere sunulan materyaller, öğretim stratejileri, sosyal etkileşimler ve duygusal destekleri de kapsamaktadır. Bu noktada öğrenme ortamının öğrencilerin aktif katılımını ve kendi öğrenme

KAYNAKÇA

American Psychological Association, Coalition for Psychology in Schools and Education. (2015). *Top 20 principles from psychology for preK–12 teaching and learning.* http://www.apa.org/ed/schools/cpse/top-twenty-principles.pdf

Ayyıldiz, P., & Yılmaz, A. (2021). 'Moving the Kaleidoscope' to see the efect of creative personality traits on creative thinking dispositions of preservice teachers: The mediating efect of creative learning environments and teachers' creativity fostering behavior. *Thinking Skills and Creativity, 41*, 100879. https://doi.org/10.1016/j.tsc.2021.100879.

Benson, P. (2001). *Teaching and researching autonomy in language learning*. Pearson Education Ltd.

Bergin, D. A. (2023). *Inspiring motivation in children and youth: How to nurture environments for learning.* Routledge.

Bergmann, J., & Sams, A. (2012). *Flip your classroom: Reach every student in every class every day*. International Society for Technology in Education.

Billinghurst, M., Clark, A., & Lee, G. (2015). A survey of augmented reality. *Foundations and Trends in Human-Computer Interactions, 8*(2–3), 73-272.

Blidi, S. (2017). *Collaborative learner autonomy: A mode of learner autonomy development*. Springer.

Brand-Gruwel, S., Kester, L., Kicken, W., & Kirschner, P.A. (2014). Learning ability development in flexible learning environments. In Spector, J., Merrill, M., Elen, J., Bishop, M. (Eds.), *Handbook of research on educational communications and technology*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4614-3185-5_29.

Bremner, N. (2021). The multiple meanings of 'student-centred' or 'learner-centred' education, and the case for a more flexible approach to defining it. *Comparative Education, 57*(2), 159–186. https://doi.org/10.1080/03050068.2020.1805863.

Brophy, J. (2010). Motivating students in classrooms. In P. Peterson, E. Baker, & B. McGaw (Eds.), *International encyclopedia of education* (pp. 624-630). Academic Press.

Causton, J., Macleod, K., Pretti-Frontczak, K., Rufo, J. M., & Gordon, P. (2023). *The way to inclusion: How leaders create schools where every student belongs*. ASCD.

Collins, J. W., & O'Brien, N. P. (2011). *The Greenwood dictionary of education* (2nd. ed.). Greenwood.

Çukurbaşı, B., Çam, E., & Kıyıcı, M. (2022). Web 2.0, 3.0., 4.0… İlerlemenin neresindeyiz? B. Çukurbaşı, E. Çam ve M. Kıyıcı (Ed.). *Öğretim teknolojilerinde web araçları: Uygulamalar, araştırmalar, eğilimler* içinde (s. 1-18). Pegem Akademi.

Davies, D., Jindal-Snape, D., Collier, C., Digby, R., Hay, P., & Howe, A. (2013). Creative learning environments in education: A systematic literature review. *Thinking Skills and Creativity, 8,* 80–91. https://doi.org/10.1016/j.tsc.2012.07.004.

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. Springer Science & Business Media. https://doi.org/10.1007/978-1-4899-2271-7.

De Toni, A. F., & De Marchi, S. (2023). Self-organised schools: Educational leadership and innovative learning environments. In M. Holmqvist and A. Irwin (Series Eds.), *Routledge advances in management learning and education*. Routledge.

Dörnyei, Z., & Ushioda, E. (2011) Teaching and researching motivation (2nd ed.), Pearson.

Dumont, H., & Istance, D. (2010). Analysing and designing learning environments for the 21st century. In H. Dumont, D. Istance & F. Benavides (Eds.), *The nature of learning: Using research to inspire practice* (pp. 19-34). OECD Publishing.

Farini, F., & Scollan, A. (2023). *Pedagogical innovation for childrens' agency in the classroom: Building knowledge together*. Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-031-28501-1

Gillett-Swan, J., Tancredi, H., & Graham, L. J. (2024). Putting all students at the centre. In L. J. Graham (Ed.), *Inclusive education for the 21st century: Theory, policy, and practice* (pp. 253-274). Routledge. http://doi.org/10.4324/9781003350897-16.

Hadwin, A., Järvelä, S., & Miller, M. (2017). Self-regulation, co-regulation, and shared regulation in collaborative learning environments. In D. H. Schunk & J. A. Greene (Eds.), *Handbook of self-regulation of learning and performance* (pp. 83-106). Routledge.

Hennessey, B. A. (2019). Motivation and creativity. In J. C. Kaufman and R. J. Sternberg (Eds.), *The Cambridge handbook of creativity* (2nd. ed., pp. 374–395). Cambridge University Press.

Hill, J. R. (2006). Flexible learning environments: Leveraging the affordances of flexible delivery and flexible learning. *Innovative Higher Education, 31*(3), 187–197. https://doi.org/10.1007/s10755-006-9016-6.

Jamshidifarsani, H., Garbaya, S., Lim, T., Blazevic, P. ve Ritchie, J. M. (2018). Technology-based reading intervention programs for elementary grades: An analytical review. *Computers & Education. 128*, 427-451.

Juhi P. Pathak, J. P. (2024). Metaverse. *Reference Module in Social Sciences*. Elsevier, https://doi.org/10.1016/B978-0-443-13701-3.00130-4.

Kansızoğlu, H. B., & Daştan, E. (2023). Yazma eğitiminde öz düzenleme ve ilişkili yapılar: Bibliyometrik bir analiz. *Tarih Okulu Dergisi, 16(66)*, 2967-2994.

Kaplan, A. M., & Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of social media. *Business Horizons, 53*(1), 59-68.

Kaplan, A., & Patrick, H. (2016). Learning environments and motivation. In K. R. Wentzel, & D. B. Miele (Eds.), *Handbook of motivation at school* (2nd. ed., pp. 251-274). Routledge.

Kuai, S-G., & Ning Hao, N. (2020). Virtual reality. In S. Pritzker & M. Runco (Eds.), *Encyclopedia of creativity* (3rd. ed., pp. 686-689). Academic Press.

Lee, J. H., & Lee, S. (2023). Relationships between physical environments and creativity: A scoping review. *Thinking Skills and Creativity*, *48*, 101276. https://doi.org/10.1016/j.tsc.2023.101276.

Lundy, L. (2007). Voice'is not enough: Conceptualising article 12 of the United Nations convention on the rights of the child. *British Educational Research Journal 33*(6), 927–942.

Mason, R., & Rennie, F. (2008). *E-learning and social networking handbook: Resources for higher education*. Routledge.

McCombs, B. L., & Whisler, J. S. (1997). *The learner-centered classroom and school: Strategies for increasing student motivation and achievement*. Jossey-Bass Publishers.

McPhail, G. (2022). Curriculum integration in flexible learning environments, challenges for teachers, and teacher education. In M. A. Peters (Ed.), *Encyclopedia of teacher education* (pp. 383-388). Springer.

Mesibov, D., & Drmacich, D. (2022). *Helping students take control of their own learning: 279 learner-centered, social-emotional strategies for teachers.* Routledge.

Millî Eğitim Bakanlığı (2024). *Ortaokul Türkçe dersi öğretim programı (5, 6, 7 ve 8. sınıflar)*. MEB.

OECD. (2017). *The OECD handbook for innovative learning environments*. OECD Publishing. http://dx.doi.org/9789264277274-en.

Palfreyman, D. M. (2022). The discourse of Holec's autonomy and foreign language learning. In M. J. Raya & F. Vieira (Eds.), *Autonomy in language education: Theory, research, and practice* (pp. 13-30). Routledge.

Paniagua, A., & Istance, D. (2018). *Teachers as designers of learning environments: The importance of innovative pedagogies*. OECD. http://dx.doi.org/10.1787/9789264085374-en.

Pintrich, P. R. (2000). The role of goal orientation in self-regulated learning. In M. Boekaerts, P. R. Pintrich, & M. Zeidner (Eds.), *Handbook of self-regulation* (pp. 451–502). Academic Press. https://doi.org/10.1016/B978-012109890-2/50043-3.

Plucker, J. A., Runco, M. A., & Simonsen, M. A. (2020). Enhancement of creativity. In M. A. Runco & S. R. Pritzker (Eds.), *Encyclopedia of creativity* (Vol. 1, 3rd. ed., pp. 440-446). Elsevier.

Randi, J., & Corno, L. (2000). Teacher innovations in self-regulated learning. In M. Boekaerts, P. R. Pintrich, & M. Zeidner (Eds.), *Handbook of self-regulation* (pp. 651–685). Academic Press. https://doi.org/10.1016/B978-012109890-2/50049-4.

Reeve, J. (2017). *Understanding motivation and emotion* (7th. ed.). Wiley.

Reigeluth, C. M., Myers, R. D., & Lee, D. (2017). The learner-centered paradigm of education. In C. M. Reigeluth, B. J., Beatty, & R. D. Myers (Ed.), *Instructional-design theories and models: The learner-centered paradigm of education* (Vol. 4). Routledge.

Rizvi, S., Waite, J., & Sentance, S. (2023). Artificial intelligence teaching and learning in K-12 from 2019 to 2022: A systematic literature review. *Computers and Education: Artificial Intelligence, 4*, 100145.

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2017). *Self-determination theory: Basic psychological needs in motivation, development, and wellness*. The Guilford Press.

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2020). Intrinsic and extrinsic motivation from a self-determination theory perspective: Definitions, theory, practices, and future directions. *Contemporary Educational Psychology, 61,* 101860. https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2020.101860.

Saggers, B., Campbell, M. &, Mann, G. (2024). Supporting a sense of belonging and peer relationships. In L. J. Graham (Ed.), *Inclusive education for the 21st century: Theory, policy, and practice* (pp. 302-314). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781003350897-16.

Satpathy, I., Patnaik, B. C. M., Baral, S. K., & Islam, M. (2023). Inclusive education through augmented reality (AR) and virtual reality (VR) in India. In V. Jain (Ed.), *Augmented and virtual reality in industry 5.0* (Vol. 2, pp. 147-162). De Gruyter. https://doi.org/10.1515/9783110790146-007.

Schleicher, A., & Vivien, S. (2008). Learning from world-class schools. *Educational Leadership*, 66(2), 44-51.

Schnall, S. (2010). Affect, mood, and emotions. In P. Peterson, E. Baker, & B. McGaw (Eds.), *International encyclopedia of education* (pp. 544-548). Academic Press.

Schweisfurth, M. (2013). *Learner-centered education in international perspective: Whose pedagogy for whose development?* Routledge.

Sherman, W. R., & Craig, A. B. (2019). Introduction to virtual reality. In W. R. Sherman & A. B. Craig (Eds.), *Understanding virtual reality: Interface, application, and design* (pp. 4–58). Morgan Kaufmann.

Tollefson, K., & Osborn, M. K. (2008). *Cultivating the learner-centered classroom: From theory to practice*. Corwin Press.

Traina, I., Mavrou, k., & Hoogerwerf, E-J. (2021). Introduction. In E-J. Hoogerwerf, K. Mavrou, & I. Traina (Eds.), *The role of assistive technology in fostering inclusive education: Strategies and tools to support change* (pp. 1-6). Routledge.

Turnbull, D., Chugh, R., & Luck, J. (2020). Learning management systems, an overview. In A. Tatnall (Ed.), *Encyclopedia of education and information technologies* (pp. 1052-1058). Springer.

Türk Dil Kurumu [TDK]. (2019). *Türkçe sözlük*. TDK.

Tzirides, A. O., Cope, B., Kalantzis, M. (2023). Inclusive pedagogies, new learning, new times. In R. Tierney, F. Rizvi, & K. Ercikan (Eds.), *International encyclopedia of education* (4th. ed., pp. 68-75). Elsevier.

UNICEF (2014), *Conceptualizing inclusive education and contextualizing it within the UNICEF Mission*. https://www.unicef.org/eca/sites/unicef.org.eca/files/IE_Webinar_Booklet_1_0.pdf

Usher, E. L., & Schunk, D. H. (2017). Social cognitive theoretical perspective of self-regulation. In D. H. Schunk & J. A. Greene (Eds.), *Handbook of self-regulation of learning and performance* (2nd. ed., pp. 19-35). Routledge.

Van Mieghem, A., Verschueren, K., Petry, K., & Struyf, E. (2018). *An analysis of research on inclusive education: a systematic search and meta review. International Journal of Inclusive Education, 1–15.* https://doi.org/10.1080/13603116.2018.1482012.

Walker, Z., Tan, D., Klimplová, L. ve Bicen, H. (2020). An introduction to flipping the classroom. In Z. Walker et al. (Eds.), *Flipped classrooms with diverse learners, Springer Texts in Education*. Springer Nature. https://doi.org/10.1007/978-981-15-4171-1_1.

Watson, W. R., & Watson, S. L. (2017). Principles for personalized instruction. In C. M. Reigeluth, B. J., Beatty, & R. D. Myers (Ed.), *Instructional-design theories and models: The learner-centered paradigm of education* (Vol. 4). Routledge.

Weimer, M. (2013). *Learner-centered teaching: Five key changes to practice* (2nd. ed.). Jossey-Bass.

Wolters, C. A., & Mueller, S. A. (2010). Motivation regulation. In P. Peterson, E. Baker, & B. McGaw (Eds.), *International encyclopedia of education* (pp. 631-635). Academic Press.

Wringe, C. A. (2010). Autonomy. In P. Peterson, E. Baker, & B. McGaw (Eds.), *International encyclopedia of education* (pp. 121-126). Academic Press.

3. Bölüm

ÖĞRENCİ MERKEZLİ ÖĞRETİM İÇİN ÖĞRETMEN YETERLİK VE ROLLERİ

Tuğba Erdoğan

GİRİŞ

Bilimsel ve teknolojik gelişme tüm dünyada eğitimin önemini artırmakta ve buna bağlı olarak bu süreç, eğitim sistemlerini derinden etkilemektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin eğitim sistemleri hem kendisini küreselleşmenin olumsuz etkilerine karşı korumak hem de yeni gelişmelere ayak uydurmak için nitel ve nicel yeni düzenlemelere girişmektedir. Eğitimin artan önemi öncelikle bütün öğretim basamaklarında eğitimin daha fazla yaygınlaşmasına, zorunlu eğitim sürelerinin uzamasına ve ortaöğretimin yeniden yapılandırılmasına yol açmaktadır. Eğitime verilen önem, kalitesine de yansımakta, özellikle ilköğretim düzeyi olmak üzere, çeşitli öğretim basamaklarında program reformları gerçekleştirilmekte ve bütün eğitim kademelerinde eğitimin kalitesini arttıracak reformlara girişildiği gözlenmektedir. Geleneksel eğitim yaklaşımları çerçevesinde bireylere kazandırılması güç olan bilgi, beceri, etik ve değer gibi kavramların yeni kuşaklara nasıl kazandırılabileceği eğitim bilimleri alanında yeni gelişmelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu duruma yönelik olarak birçok gelişmiş ülkede öğrenci merkezli ve aktif öğrenci katılımlı öğrenme yaklaşımı ortaya çıkmıştır (Özpolat, V., 2013). Öğrencileri düşündüren ve araştırmaya yönlendiren etkinliklerin yer almadığı, bilgiyi kullanma, problem çözme ve bütüncül olarak bilgiyi yeniden oluşturma fırsatının yoğun biçimde bulunmadığı geleneksel yöntemlerde öğrenciler, ezber bilgiyle sürece dahil olmaktadır. Buna bağlı olarak yaratıcılıktan, etkili düşünme, problem çözme ve araştırma becerilerinden yoksun eğitim alan bireyler eğitim yaşamlarının dışında karmaşık durumlarla karşılaştıklarında uygun çözüm yaratma noktasında problem yaşamaktadır (Açıkgöz, 2002). Bu noktada gün-

Tartışma / Uygulama Soruları

1. Öğrenci merkezli öğretim açısından APA tarafından belirlenen ilkeler (biliş ve bilişötesi etkenler, bireysel farklılıklar vb.) çerçevesinde, öğrenci merkezli öğretim yaklaşımları (yapılandırmacı, başarı hedefi yaklaşımı vb.) bağlamında bugünün ilköğretim sistemindeki gözlemleriniz ile ilgili düşüncelerinizi tartışınız.
2. "Her şey çocuklukta, çocukla başlar." cümlesini; öğrenci merkezli öğretimde, öğretmen yeterlikleri ve rolleri açısından değerlendiriniz. Size göre öğretmen, sınıf içerisindeki etkileşimlerinde hangi adımları uygulamalıdır?

Önerilen Kitaplar

1. Alexander, Robin J. (2001). *Culture and Pedagogy: International Comparisons in Primary Education.* 1st edition. Malden, MA: Wiley-Blackwell.
2. Gözütok, F. D. (2007). *Öğretim İlke ve Yöntemleri.* Ankara: Ekinoks Yayıncılık.
3. Özden, Y. (2003). *Öğrenme ve Öğretme.* Ankara: PegamA Yayıncılık.
4. Senemoğlu, N. (2000). *Gelişim öğrenme ve öğretim – kuramdan uygulamaya.* Ankara: Gazi Kitabevi.

KAYNAKÇA

Açıkgöz, Kamile (2002). *Aktif Öğrenme.* Eğitim Dünyası Yayınları, İzmir.

Alexander, P. A., & Murphy, P. K. (1998). The research base for APA's Learner- Centered Psychological Principles In B. L. McCombs & N. Lambert (Eds.), *Issues in school reform: A sampler of psychological perspectives on learner-centered schools*. Washington, DC: APA Books.

American Psychology Association, Board of Educational Affairs. (1997). *Learner centered psychological principles: Framework for school reform and design.* Washington, DC: American Psychological Association and the Mid-continent Regional Educational Laboratory.

Barr, R. B., & Tagg, J. (1995). From teaching to learning: A new paradigm for undergraduate education. *Change, 27*(6), 13-25.

Bowlby, J. (1969). Attachment and loss. New York: Basic Books.

Brown, K. L. (2003). From teacher-centered to learner-centered curriculum: Improving learning in diverse classrooms. *Journal of Education, 124*(1), 49-54.

Chall, J. (2000). The academic achievement challenge: What really works in the classroom. New York, NY: The Guilford Press.

Davis, B. (1993). *Tools for teaching.* San Francisco: Josey-Bass.

Demirel, Ö. (1996). *Genel öğretim yöntemleri.* Ankara: Önder Matbaacılık.

Demirel, Ö. (2000). *Eğitimde program geliştirme,* üçüncü baskı. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Devlet Planlama Teşkilatı. (2006). Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı 2007–2013. TBMM Kararı. *Resmi Gazete. Mükerrer Sayı.* Sayı No: 26215.

Dewey, J. (1916). *Democracy and education.* New York: Free Press.

Elen, J., Clarebout, G., Le'onard, R., & Lowyck, J. (2007). Student-centred and teacher centred learning environments: what students think. *Teaching in Higher Education*, 12(1), 105-117.

Gibbs, G. (1992). *Assessing more students.* Oxford: Oxford Brookes University.

Gökçe, E. (2003). İlköğretim öğretmenlerinin yeterlilikleri. Çağdaş Eğitim Dergisi, 299, 37-39.

Hannafın, M., Hıll, J. R., & Land, S. M. (1997). Student-centered learning and interactive multimedia: status, issues, and implications. *Contemporary Education*, 68(2), 94-99.

Harris, A. (2005). Contemporary perspectives on school effectiveness and school improvement. In Harris, A. & Bennet, N. (eds.), *School Effectiveness and School Improvement: Alternative Perspective* (p. 9 – 43). London: Continuum.

Henson, K. T. (2003). Foundations for learner-centered education: A knowledge base. *Education,* 124(1), 5–16.

Kalkınma Bakanlığı. (2013). *Onuncu kalkınma planı 2014-2018*. TBMM Kararı. Resmi Gazete. Mükerrer Sayı. Sayı No: 28699.

Karacaoğlu, Ö. C. (2008). Öğretmen yeterlikleri algıları. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 70-97.

Kondakçı, Y., & Sivri, H. (2014). Salient characteristics of high-performing Turkish elementary schools. *Journal of Educational Administration*, 52(2), 254-272.

Mayer, R. (2004). Should there be a three-strikes rule against pure discovery learning? The case for guided methods of instruction. American Psychologist, 59(1), 14-19.

McCombs, B. L. (1993). Learner-centered psychological principles for enhancing education: Applications in school settings. Penner, Louis A. (Ed); Batsche, George M. (Ed); Knoff, Howard M. (Ed); Nelson, Douglas L. (Ed). *The challenge in mathematics and science education: Psychology's response*. Washington, DC, US: American Psychological Association, xvi, 379 pp. http://dx.doi.org/10.1037/10139-009.

McCombs, B. L. (1997). Self-assessment and reflection: Tools for promoting teacher changes toward learner-centered practices. *Nassp Bulletin,* 81(587), 1-14.

McCombs, B., L. (1999). *The Assessment of learner-centered practices (ALCP): Tools for teacher reflection, learning, and change.* Denver, CO: University of Denver Research Institute.

McCombs, B. L. (2001). What do we know about learners and learning? The learner-centered framework: Bringing the educational system into balance. *Educational Horizons*, 79(4), 182-193.

McCombs, B. L., Daniels, D. H., & Perry, K. E. (2008). Children's and teachers' perceptions of learner-centered practices, and student motivation: Implications for early schooling. *Elementary School Journal,* 109(1), 16-35.

McCombs, B. L. & Whisler, J. S. (1997). *The learner-centered classroom and school: Strategies for increasing student motivation and achievement.* San Francisco: Jossey-Bass.

Meece, J. L. (2003). Applying learner-centered principles to middle school education. *Theory Into Practice,* 42(2), 109.

Millî Eğitim Bakanlığı. Eğitim Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı. (1995). *Öğretmen değerlendirme*. Ankara: Milli Eğitim Basım Evi.

Millî Eğitim Bakanlığı. (1999). *Müfredat modelleri okulları modeli*. Ankara: EARGED Yayınları.

Millî Eğitim Bakanlığı (2007). *Öğrenci merkezli eğitim uygulama modeli*. Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı, Millî Eğitim Basımevi, Ankara.

Millî Eğitim Bakanlığı. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2009). *İlköğretim 1, 2, 3, 4, ve 5. sınıflar Türkçe dersi öğretim programı.* Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basım Evi.

Motschnig-Pitrik, R., & Holzinger, A. (2002). Student-centered teaching meets new media: Concept and case study. *Journal of Educational Technology & Society,* 5(4), 160-172.

Özpolat, V. (2013). Öğretmenlerin mesleki önceliklerinde öğrenci merkezli eğitim yaklaşımının yeri. *Eğitim ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Nunan, D. (1990). *The learner-centred curriculum: A study in second language teaching.* Cambridge University Press.

Scherenko, L. (1994). *A learner centered school.* Skylight Training and Publishing, ED385351: http://eric.ed.gov/ERICWebPortal.

Schommer, M. (1990). Effects' of beliefs about the nature of knowledge on comprehension. *Journal of Educational Psychology,* 82(3), 498-504.

Şişman, M. (1996). *Etkili okul yönetimi.* Eskişehir: Araştırma Raporu.

Şişman, M. (2012). *Eğitimde mükemmellik anlayışı.* Ankara: Pegem

Vadahi F., Ceka D., & Jaku, A. (2015). Teaching contemporary and the role of the teacher in the classroom with the student centered. *European Journal of Social Sciences Education and Research*, 3(2): 74.

Wagner, E. D., & McCombs, B. L. (1995). Learner-centered psychological principles in practice: Designs for distance education. *Educational Technology,* 35(2), 32-35.

Weinberger, E., & McCombs, B. L. (2001). The impact of learner-centered practices on the academic and non-academic outcomes of upper elementary and middle school students. Paper presented in the Symposium, *Integrating what we know about learners and learning: A foundation for transforming PreK-20 practices,* at the annual meeting of the American Educational Research Association, Seattle, WA.

4. Bölüm

ÖĞRENCİ MERKEZLİ DİL ÖĞRETİMİ

Uğur Özbilen

Kendi dilini bilmeyen, başka dil öğrenemez.

George Bernard Shaw

GİRİŞ

Dil son derece karmaşık yapıya sahip bir olgudur. Bu olgunun ortaya çıkışı, kullanılması, farklılaşması ve yaygınlaşmasıyla ilgili birçok soru günümüzde de cevabını bulmuş değildir. Karmaşık yapıya sahip olmasının en büyük göstergesi, Türk diliyle ilgili çok önemli çalışmalara imza atan Muharrem Ergin'in tanımında saklıdır. Ergin (2009), dili "İnsanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabiî bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimaî bir müessesidir." (s. 3) biçiminde tanımlamıştır. Tanımlamada geçen "temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış gizli bir antlaşmalar sistemi" ibaresi, dilin temelleriyle ilgili verilen bilgileri doğrular niteliktedir.

Dil; ortaya çıktığı günden beri bilinçli, bilinçsiz, planlanmış veya planlanmamış bir şekilde doğal ortamı ya da profesyonelce oluşturulmuş ortamlar içerisinde öğrenilmiş ve öğretilmiştir. Bu süreç, beden ve zihnin gelişimiyle doğru orantılı bir şekilde anne karnında geçirilen beşinci aydan itibaren işitme yetisinin işlevini yerine getirmeye başlaması ile ilk hareketini gerçekleştirmektedir (Güneş, 2014). Ancak burada değinilmesi gereken bir husus bulunmaktadır: Uzmanlar ve araştırmacılar, dilin bir edinim mi yoksa öğrenim mi olduğu konusunda ortaya farklı fikirler atmışlar ve bu konuda kavram tartışmaları gerçekleştirmişlerdir. Krashen (1981), bu konudaki ilk çalışmalara imza atmıştır. Krashen, dil ediniminin kapsamlı ve uzun bir süreç gerektirdiğini belirtmiştir. Edinim, Krashen tarafından ana dili ve yeni bir dil öğrenilirken farkında olmadan alınan bilgilerin ve birikimlerin tümü olarak değerlen-

rencinin okul ve aile dışındaki sosyal ortamı, dil gelişim ve kullanımı üzerinde oldukça etkilidir.

Tartışma/Uygulama Soruları

1. Size göre dil edinimi üzerinde en önemli ve etkili faktör nedir, neden?
2. Birey, okul ortamına girmeden dil becerileri konusunda ne kadar gelişim gösterebilir? Fikirlerinizi sebepleriyle birlikte açıklayınız.
3. Öğrencilerin dil becerilerini kullanma noktasında gelecekte nasıl olacağıyla ilgili öngörülerinizi anlatır mısınız?

Önerilen Kitaplar

1. Yaşar Kemal, *İnce Memed 1, 2, 3, 4.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
2. Ahmet Hamdi Tanpınar, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü.* İstanbul: Dergâh Yayınları
3. İhsan Oktay Anar, *Puslu Kıtalar Atlası.* İstanbul: İletişim Yayınları.

KAYNAKÇA

Acar, B., Köşeci, M.A., Bebek Ünsal, A., Dinç Kılıç, F., (2024). Examining the awareness and opinions of parents regarding delayed speech, *International Journal of Original Educational Research,* 2(1), 277-288

Aktaş, Y. A., Cömertpay, B. ve Sofu, H. (2007). Altı yaş grubu çocukların dil kullanımına yaratıcı dramanın etkisi. *Yaratıcı Drama Dergisi, 1*(3/4), 7-26.

Akyol, H. (2018). *İlk okuma yazma öğretimi.* Ankara*:* Pegem Akademi Yayıncılık.

Altmışdört, G. (2013). Dil edinimi ve dil öğrenimi olgusuna beyin ve dil gelişimi açısından bir bakış. *Ege Eğitim Dergisi, 14*(2), 41-62.

Aytaş, G. (2017). Kuramsal ve işlevsel dil öğretiminde tiyatronun rolü ve önemi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi, 5*(4), 854-860.

Azieb, S. (2021). The critical period hypothesis in second language acquisition: A review of the literature. *International Journal of Research in Humanities and Social Studies*, *8*(4), 20-26. https://doi.org/10.22259/2694-6296.0804001.

Baştürk, M. (2013). *Anadil edinimi.* Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Bayhan, P. ve Artan İ., (2007). *Çocuk gelişimi ve eğitimi.* İstanbul: Morpa Kültür Yayınları

Bekleyen, N. (2016). *Çocuklara yabancı dil öğretimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Brown, H. D. (2007). *Principles of Language Learning and Teaching.* Pearson Education.

Bruner, J. (2012). *Comment les enfants apprennent à parler.* Éditions Retz.

Calp, M. (2010). *Özel öğretim alanı olarak Türkçe öğretimi* (4. Baskı). Nobel Yayın Dağıtım.

Chomsky, N. (2002). *Syntactic structures*. Mouton de Gruyter.

Dellal Akpınar, N. (2011). *Çocuklara yabancı dil eğitimi ve dil edinimi.* ÇNK Çanakkale Kitaplığı

Erden, M. ve Akman, Y. (2012). *Eğitim psikolojisi.* Ankara: Arkadaş Yayınları

Erdener, E. (2009). Vygotsky'nin düşünce ve dil gelişimi üzerine görüşleri: Piaget'e eleştirel bir bakış. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, *7*(1), 85-103.

Ergin, M. (2009). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.

Gander, M. J. ve Gardiner, H. W. (2015). *Çocuk ve Ergen Gelişimi.* (A. Dönmez, H. N. Çelen, Çev.). B. Onur (Haz.). İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.

Genç, B. (2013). Öğrenme kuramlarına göre çocuklara yabancı dil öğretimi. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, *3*(2), 37-50.

Genç, B. (2016). Birinci dil ediniminin sözcük edinimi sürecinde doğuştancı, davranışçı, bağlantıcı ve sosyal bilişselci teoriler. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi, 18,* 69-80.

Goldstein, E. B. (2013). *Bilişsel Psikoloji.* (O. Gündüz, Çev.). Kaknüs Yayınlar

Güneş, F. (2014). *Türkçe öğretimi yaklaşım ve modeller*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Güven, A. Z. (2020). *Konuşma ve diksiyon eğitimi.* Ankara: Grafiker Yayınları.

Huber, E. (2008). *Dilbilime giriş*. İstanbul: Multilingual.

İlgar Mertol, Ş. ve Yağmurtaşa, M. (2022). Erken çocukluk döneminde dil gelişiminde aile ve öğretmenin rolü. *Social Sciences Studies Journal, 7*(82), 1943-1950. http://dx.doi.org/10.26449/sssj.3147.

İnanç Yazgan, B., Bilgin, M., Atıcı Kılıç, M. (2017). *Gelişim psikolojisi çocuk ve ergen gelişimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Kara, Ö. T. (2010). *Dramayla öykü oluşturma yönteminin ilköğretim ikinci kademe Türkçe öğretimine etkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.

Kara, Ö. T. (2014). Drama lideri olarak Türkçe öğretmeni. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 22(1), 339-360.

Keklik, S. (2009). *On bir yaşına kadar çocukta dil edinimi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Kıran, Z. ve Kıran, A. (2013). *Dilbilime giriş*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kol, S. (2011). Erken çocuklukta bilişsel gelişim ve dil gelişimi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *21*(21), 1-21.

Krashen, S. (1981). Second language acquisition. *Second Language Learning*, *3*(7), 19-39.

Kurt, E. (2019). *Çocuklara yabancı dil olarak Türkçe öğretimi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Kürkçüoğlu, B. Ü., (2010). 0-6 yaş arası çocukların temel gelişimsel özellikleri: Bilişsel gelişim ve dil gelişimi, İ. H. Diken (Ed.), *Erken çocukluk eğitimi* içinde. Ankara: Pegem Yayınları.

Lenneberg, E. H. (1967). The biological foundations of language. *Hospital Practice*, *2*(12), 59-67.

Maden, S. (2013). Temel dil becerileri eğitiminde kullanılabilecek aktif öğrenme öğretimsel iş/taktikleri. *Ana Dili Eğitimi Dergisi, 1*(2), 20-35.

Penfield, M. ve Roberts, L. (1959). *Speech and brain mechanisms.* Atheneum Press.

Piaget, J. (1997). *The Language and Thought of the Child.* Routledge.

Santrock, J. W. (2023). *Yaşam boyu gelişim gelişim psikolojisi*. G. Yüksel (Çev. Ed). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Seefeldt, C. & Prophett, C. (2004). The power of language. *Scholastic Parent & Child. 12*(1), 36-45.

Senemoğlu, N. (2018). *Gelişim öğrenme ve öğretim kuramdan uygulamaya*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Sever, S., Kaya, Z. ve Aslan, C. (2013). *Etkinliklerle Türkçe öğretimi.* İstanbul: Tudem Yayınları

Sevim, O. (2019). Türkçe öğretiminde temel dil becerileri. (Ed. Kenan Bulut, M. Nuri Kardaş). *Türkçe Öğrenme ve Öğretim Yaklaşımları* içinde (s. 153- 170). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Smith-Trawick, J. (2023). *Erken çocukluk döneminde gelişim: Çok kültürlü bir bakış açısı.* B. Akman (Çeviri Ed). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Uçak, S. (2016). Dil öğrenimi ve edinimi üzerine bir tartışma. *Aydın Tömer Dil Dergisi*, *1*(1), 65-80.

Toklu, M. O. (2015). *Dilbilime giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Topbaş, S. (2015). Sesbilgisel Gelişim. S. S. Topbaş (Ed.). *Dil ve Kavram Gelişimi* içinde (s.75-108). İstanbul: Kök Yayıncılık.

Törüner, E. K. ve Büyükgönenç, L. (2012). *Çocuk sağlığı: temel hemşirelik yaklaşımları*. Amasya: Göktuğ Yayıncılık.

Turan, F. ve Topcu, Z. G. (2016). İletişim ve Dil Gelişimi. E. N. Baysal Metin (Ed.). *Doğum öncesinden ergenliğe çocuk gelişimi* içinde (s. 123-163). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Tümkaya, S. (2008). Dil Gelişimi, M. E. Deniz (Ed.). *Erken çocukluk döneminde gelişim* içinde. İstanbul: Maya Akademi.

Uzak, N. (2017). *24-36 ay aralığında kreş eğitimi almış ve almamış olan çocukların dil gelişim düzeylerinin karşılaştırılması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.

Vygotsky, L. S. (1965). *Thought and language.* Cambridge, MA: The Massachusetts Institute of Technology.

Vygotsky, L. S. (2012). *Thought and language*. Massachusetts: MIT Press.

Watson, J. B. (1913). Psychology as the behaviorist views it. *Psychological Review, 20* (2), 158-177.

Yavuzer, H. (2020). *Çocuk psikolojisi.* İstanbul*:* Remzi Kitapevi.

5. Bölüm

ÖĞRENCİ MERKEZLİ TÜRKÇE ÖĞRETİMİ: GENEL BİR ÇERÇEVE

Mesut Gün - İlhami Kaya

Dil, bir medeniyet olayıdır. Bir medeniyetin kurduğu dil, başka bir medeniyetin düşündüklerini söyleyemez. Yetmez onu söylemeğe. Bir ulus, medeniyetini değiştirdi mi, dilini de değiştirmek zorundadır."

Nurullah Ataç

GİRİŞ

Yerleşik hayata geçen insan, ortak yaşam alanlarının oluşmasıyla ortak amaçlara sahip toplumları meydana getirmiştir. Toplumu meydana getiren bireylerin yetiştirilmesinde sosyal hayatta ve ailede edinilen davranışlar ihtiyacı karşılarken toplumsal yaşamı meydana getiren kuralların ortaya çıkması ve yeni yetişen bireylerden beklentilerin artması, bireylerin daha iyi eğitilmesini zorunlu hâle getirmiştir. Bu eğitimin yapılacağı yere "okul" adı verilmiş ve eğitimin okul duvarları arasına taşınması, eğitim felsefelerini ortaya çıkarmıştır. Geçmişten günümüze insanlık tarihi incelendiğinde her toplumda toplumun inanç, yaşayış ve kültürüne göre farklı eğitim felsefelerinin benimsendiği görülebilir. Ancak bu eğitim felsefelerini genel olarak geleneksel (öğretmen merkezli) ve çağdaş yaklaşım (öğrenci merkezli) olarak iki başlık altında toplamak mümkündür.

Geleneksel yaklaşım (öğretmen merkezli); öğretmenin aktif, öğrencinin pasif olduğu, öğrencinin kendisine sunulan bilgiyi ezberleyerek ilerlediği, bireysel farklılıkların göz ardı edildiği yaklaşımdır. Çağdaş yaklaşım (öğrenci merkezli) ise eğitim sürecinin odak noktasına öğrenciyi koyar ve öğrenciye odaklanan bir değişimi temsil eder. Geleneksel yaklaşımın aksine öğretmenlerin ağırlıklı olarak yönlendirici rolü oynadığı öğrenci merkezli eğitim, öğrencileri kendi öğrenme yolculuklarının merkezine yerleştirir. Bu yaklaşım, öğrenci

KAYNAKÇA

Açıkgöz, K. (1990). İşbirliğine dayalı öğrenme ve geleneksel öğretimin üniversite öğrencilerinin akademik başarısı, hatırda tutma düzeyleri ve duyuşsal özellikleri üzerindeki etkileri. *Ankara Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi. I. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi Bildirileri.* Ankara: MEB Yayınları.

Açıkgöz, K. Ü. (2005). *Aktif öğrenme*. İzmir: Eğitim Dünyası Yayınları.

Ağlagül, D. (2009). *Beşinci sınıf sosyal bilgiler dersinde sınıf öğretmenlerinin yapılandırmacı öğrenme ortamı düzenleme becerilerinin değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Çukurova Üniversitesi, Adana.

Akdağ, H. ve Çiydem, E. (2021). Türkiye'de ilkokul/ilköğretim programlarının felsefi temeller açısından incelenmesi (1924-2018). *Vakanüvis- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 6 (Prof. Dr. Süleyman Büyükkarcı Özel Sayısı), 52-81.

Akpınar, B. ve Aydın, K. (2007). Türkiye ve bazı ülkelerin eğitim reformlarının karşılaştırılması. *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi,* 6(1), 82-88.

Akyol, H. (2006). *Türkçe öğretim yöntemleri*. Ankara: Kök Yayıncılık.

Alacapınar, G. F. (2009). İstasyon tekniği ile ders işlemeye yönelik öğrenci görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 9(1), 137-147.

Alkan, C. (1989). Modüler programlama ve Türkiye'de uygulama. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 22(1), 13-22.

Alkan, C., Teker, N. (1992). *Programlı Öğretim: Değişik Teknolojiler ve Türkiye'deki Uygulama* (A.Ü. Eğitim Bilimleri fakültesi Yayınları No: 169, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Arıcı, A. F. (2010). Türkçe öğretiminde kullanılan strateji-yöntem ve teknikler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 7(1), 299-307.

Arslan, M. (2007). Eğitimde yapılandırmacı yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi,* 40 (1), 41-61.

Arslan, M. (2007). *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayınları.

Aydın, H. (2012). *Felsefi temeller ışığında yapılandırmacılık*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Aydın, M. Z. (2001). Aktif öğretim yöntemlerinden buldurma (Sokrates) yöntemi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *5*(1), 55-80.

Aykaç, N. (2018). *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.

Baki, A. (2004). Problem solving experiences of student mathematics teacher through Cabri: a case study. *Teaching Mathematics and Its Applications*, 23(4), 172-180.

Benek, İ. ve Kocakaya, S. (2012). İstasyonlarda öğrenme tekniğine yönelik öğrenci görüşleri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi,* 1 (3), 8-18.

Bilen, M. (2002). *Plandan uygulamaya öğretim.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Bingham, A. (1998). *Çocuklarda problem çözme yeteneklerinin geliştirilmesi* (Çev. A. Ferhan Oğuzkan). İstanbul: Milli Eğitim Yayınevi.

Brooks, M. G. and Brooks, J. G. (1993). *In source of understanding: The case for constructivist classrooms.* Alexandria, Virginia: ASCD.

Brooks, M. G. and Brooks, J. G. (1999). The courage to be constructivist classrooms. *Educational Leadership November*, 57(3), 18-24.

Cevizci, A. (2012). *Eğitim felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları.

Çabuk, B. ve Yeni, E. (2016). A new technique in preschool education: debate. *Kastamonu Education Journal,* 24(5), 2439-2456.

Çakır, Ö., Mete, F. ve Ertan Kantos, Z. (2019). Kişiselleştirilmiş öğretimin 5n1k tekniğinde başarıya etkisi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (33), 125-147.

Çelikkıran, B. (2012). *İlköğretim ikinci kademe Türkçe dersi öğretim programında belirtilen okuduğunu anlama ile ilgili kazanımların yapılandırmacı yaklaşım açısından değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.

Demirci, C. (2000). Eleştirel düşünme. *Eğitim ve Bilim, Türk Eğitim Derneği*, 28, 64-70.

Demirel, Ö. ve Şahinel, M. (2006). *Türkçe ve sınıf öğretmenleri için Türkçe öğretimi.* Ankara: Pegem Akademi.

Demirel, Ö., Seferoğlu, S. S., Yağcı, E. (2001). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Deveci, H. (2005). Sosyal bilgiler dersinde gazete kullanımı. *The Turkish Online Journal of Educational Technology,* 4(3), 159-166.

Dönmez, M. (2023). *Türkçe öğretiminde kullanılan yöntem ve teknikler.* Bulut, M. (Ed.), *Sosyal bilimlerde güncel tartışmalar* (s. 50-61). Ankara: BİDGE Yayınları

Durmaz, B. (2007). *Yapılandırıcı fen öğretiminde kavram karikatürlerinin öğrencilerin başarısı ve duyuşsal özelliklerine etkisi (Muğla ili merkez ilçe örneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Üniversitesi, Muğla.

Epçaçan, C. (2013). Sokrat semineri tekniğine dayalı öğretimin öğrencilerin okuduğunu anlama becerisine ve okumaya ilişkin tutuma etkisi. *Journal of Academic Studies,* 15(58), 93-115

Ev, H. (2010). Yapılandırmacılık: din kültürü ve ahlâk bilgisi dersi için tehdit mi yoksa fırsat mı? *Eğitime Bakış,*16, 21-26.

Fer, S. ve Cırık, İ. (2011). Temel kuramlar. İçinde, Fer, S. (Ed.), *Öğrenme öğretme kuram ve yaklaşımları.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Gözütok, F. D. (2021). *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.

Güneş, F (2009). Türkçe öğretiminde günümüz gelişmeleri ve yapılandırıcı yaklaşım. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(11), 1-21.

Güneş, F. (2010). Eğitimde yapılandırmacı yaklaşımla gelen yenilikler. *Eğitime Bakış Dergisi,* 16, 3-10.

Güneş, F. (2017). *Türkçe öğretimi yaklaşımlar ve modeller.* Ankara: Pegem Akademi.

Güven, M. (2016). *Yapılandırmacı Yaklaşım*. Bayrak, C. (Ed.). Eğitim Psikolojisi içinde (Ünite 6). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Hazar, Z., Altun, M. (2018). Eğitsel Oyunlara Yönelik Öğretmen Görüşleri ve Yeterliliklerinin İncelenmesi. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 13 (1), 52-72.

İbrahimağaoğlu Balcı, F. (2019). *Örnek olay yönteminin okuduğunu anlama becerisine ve Türkçe dersine yönelik tutuma etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trabzon Üniversitesi, Trabzon.

İnce, M. ve Işır Yarkataş, Ö. (2017). Tasarım çalıştayları (workshopları) ve çağdaş tasarım eğitiminde önemi. *Sanat ve Tasarım Dergisi,* 7(2), 101-122.

Johnson, P. S. (2010). *Neoconstructivism: The new science of cognitive development.* New York: Oxford University Press.

Kahtalı, B. D., Toptal, G., Anaç, F., Kılınç, R. (2020). Söz varlığı geliştirme çalışmalarına bir katkı: örnek olayla deyim öğretimi. *Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi,* 4(2), 60-73.

Kalaycı, N. ve Yıldırım, N. (2020). Türkçe dersi öğretim programlarının karşılaştırmalı analizi (2009-2017-2019). *Trakya Eğitim Dergisi,* 10(1), 238-262.

Karaağaçlı, M. (2005). *Öğretimde yöntemler ve yaklaşımlar*. Ankara: Pelikan Yayınları.

Karaca, E. (2006). *Öğretimde planlama ve değerlendirme*. Kütahya: Nisan Yayınları.

Kavcar, C., Oğuzkan F. ve Hasırcı, C. (2016). *Türkçe ve sınıf öğretimi için Türkçe öğretimi.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Kayhan, E., Altun, S. ve Gürol, M. (2019). Sekizinci sınıf Türkçe öğretim programı (2018)'nın 21. yüzyıl becerileri açısından değerlendirilmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi,* 10(2), 20-35.

Koç, G., Demirel, M. (2004). Davranışçılıktan yapılandırmacılığa: eğitimde yeni bir paradigma. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 27, 174-180.

Korkmaz, Ö. ve Korkmaz, Ö. (2020). Teknoloji destekli örnek olay yönteminin etkililiği: ortaokul Türkçe dersine dönük deneysel bir çalışma. *Asian Journal of Instruction (E-AJI),* 8(1), 32-46.

Kukul, V. (2013). Eğitsel dijital oyunlar kuram, tasarım ve uygulama: Oyunla ilgili tarihsel gelişim ve yaklaşımlar. (s. 20-31). M. A. Ocak (Eds.) içinde. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Küçük, S. (2006). Türkçe öğretiminde yazılı anlatım çalışmalarının sorularla yönlendirilmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi,* 4(2), 181-200.

Küçükahmet, L. (1997). *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, Ankara: Gazi Kitabevi.

Maden, S. ve Durukan, E. (2010). İstasyon tekniğini yaratıcı yazma becerisi kazandırmaya ve derse karşı tutuma etkisi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 28, 299-12.

MEB. (2006). *İlköğretim Türkçe dersi (6, 7, 8. sınıflar) öğretim programı.* Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.

MEB. (2009). *İlköğretim fen bilgisi (1-5. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basım Evi..

MEB. (2019). *İlköğretim Türkçe dersi (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar)* öğretim programı. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.

Nayman, H. B. (2020). *İngilizce öğretmenlerinin Öğretim Yöntem ve Tekniklere ilişkin görüşleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Orhan, S., Kırbaş, A. ve Topal, Y. (2012). Görsellerle desteklenmiş altı şapka düşünme tekniğinin öğrencilerin konuşma becerilerini geliştirmesine etkisi. *Electronic Turkish Studies*, 7(3), 1893-1909.

Özcan, B. (2022). *Uzaktan eğitim Türkçe derslerinde öğretim teknikleri ve materyal kullanım düzeylerine ilişkin öğretmen görüşleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Özer, Ö.(2008). *Küçük Gruplarla Öğretim Yöntem ve Teknikleri*. Selvi, K. (Ed.). Öğretim İlke ve Yöntemleri içinde (Ünite 8). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Poztar, J. (1977). *Programlı Öğretim Kuramları ve Uygulaması* (Çev. Hızal, A.), Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Sayı: 66, 9-137.

Pritchard, A. ve Woollard, J. (2010). *Psychology for the classroom: Constructivism and social learning.* New York: Routledge.

Ross, A. (2000). *Curriculum construction and critique.* London: Falmer Press.

Sağıroğlu, A. Z. (2002). *Yapıcı öğrenme modelinin sosyal bilgiler dersindeki tarih ünitelerine uygulanması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.

Senemoğlu, N. (2010). *Gelişim, öğrenme ve öğretim*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Sönmez, V. (2019). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Stevens, R. J., Madden, N. A., Slavin, R. E., & Farnish, A. M. (1987). Cooperative Integrated Reading and Composition: Two field experiments. *Reading Research Quarterly*, 22, 433-454.

Şenol, Z. (2011). *Deyimlerin yaratıcı drama yöntemiyle öğretimi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Taşpınar, M. (2023). *Kuramdan uygulamaya öğretim ilke ve yöntemleri.* Ankara: Pegem Akademi.

Taşyürek, Z., Metin Göksu, M. ve Sömen, T. (2018). Buluş yoluyla öğretim stratejisini tarih ders konularına uygulama. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi,* (65), 354-369.

Tekşan, K. (2013). Ömer Seyfettin'in üç hikâyesinde problem çözme yöntemi ve Türkçe öğretiminde kullanılması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(25), 310-341.

Teyfur, E., Teyfur, M., Çınar, O. (2006). İlköğretim okulu öğretmen ve yöneticilerinin yapılandırmacı eğitim yaklaşımı ve programı hakkındaki görüşleri. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(11), 47-64.

Yabaş, D. (2008). *Farklılaştırılmış öğretim tasarımının öğrencilerin özyeterlilik algıları, bilişüstü becerileri ve akademik başarılarına etkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Yaman, Y. E. ve Aydemir, M. (2018). Noktalama işaretlerinin istasyon tekniği ile öğretimi sürecine ilişkin öğrenci görüşleri. *Kesit Akademi Dergisi*, 13, 258-270.

Yardım, L. (2021). *Okuma çemberi tekniğinin söz varlığına, konuşma becerisine ve okuma tutumuna etkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Yaşar, Ş. (1998). Yapısalcı kuram ve öğrenme-öğretme süreci. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 8(1-2),* 68-75.

Yavuz, K. E. (2005). *Aktif öğrenme yöntemleri*. Ankara: Ceceli Yayınları.

Yenibertiz, S. (2019). *Bireyselleştirilmiş öğretim modelinin voleybol becerilerinin öğrenilmesine ve tutuma etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Yeşilyaprak, B. ve Uçar, E. (2010). *Öğrenmeden öğretime.* Yeşilyaprak, B. (Ed.), *Eğitim psikolojisi: gelişim-öğrenme-öğretim* (s. 310-364). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Yıldızlar, M. (2012). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

7. Bölüm

ÖĞRENCİ MERKEZLİ DİNLEME EĞİTİMİ

Mustafa Armut

GİRİŞ

Çocuklar, ana dillerinde dinlemeyi, etraflarındaki girdilere dikkat harcayarak ve yakın çevrelerindeki insanlarla etkileşime girerek öğrenirler (Rost, 2011). Bütün bunlar bir kültür ortamında meydana gelir. Türk dili için düşünüldüğünde Türk çocuklarının dinlemenin önemsendiği bir dil-kültür ortamına doğdukları söylenebilir. Bununla birlikte Türk kültüründe etkili dinlemeyi merkeze alan öğüt niteliğinde birçok söz dahi olsa bu alanın eğitimde uzunca bir zaman göz ardı edildiği de yadsınamaz.

Dinleme hem eğitim ortamlarında hem de sosyal hayatta farklı şekillerde meydana gelip buna çoğu durumda izleme de eşlik eder. Burada ses ve görüntünün bir arada bulunmasını dikkate alabiliriz. Doğan (2019), dinleyici açısından dinleme alanının birleşenlerini dinleme, ses ve görüntünün birbirine eşlik etmesi durumlarına göre "dinleme, izleme ve dinleme / izleme" şeklinde ayırıp açıklamaktadır.

Geleneksel dört beceri göndermesi aslında her becerinin duruma göre değeri ve alaka seviyesi değişen alt becerileri bir araya getirdiği bir gerçekliğe işaret eder (Lynch ve Mendelsohn, 2010). Esasında hem dil hem de dinleme / izleme, karmaşık nitelikler taşır. Dile ve dil eğitimine odaklanan çağdaş anlayışlara göre dilin çok boyutlu doğası düşünüldüğünde dinleme, okuma, konuşma ve yazma biçiminde bir sınıflandırmanın iletişimin karmaşık gerçekliğini ortaya koymada yetersiz olduğu söylenebilir. Bu bakımdan artık Avrupa Diller İçin Ortak Başvuru Metni (ADOBM) gibi dil öğretimine odaklanan kaynaklarda farklı bir sınıflandırma yoluna gidilmektedir. Örnek olarak adı geçen metinde iletişimsel dil etkinlikleri; alma, üretim, etkileşim ve aracılık olarak sınıflandırılmaktadır (ADOBM, 2020). Bu sınıflandırma içinde geleneksel tas-

KAYNAKÇA

Agustini, K., Wahyuni, D. S., Mertayasa, I. N. E., Wedhanti, N. K., & Sukrawarpala, W. (2021). Student-centered learning models and learning outcomes: meta-analysis and effect sizes on the students' thesis. *Journal of Physics: Conference Series*, *1810,* 1-9. 10.1088/17426596/1810/1/012049

Anderson, A., & Lynch, T. (1988). *Listening.* New York: Oxford University Press.

Beall, M. L., Gill-Rosier, J., Tate, J., & Matten, A. (2008). State of the context: listening in education. *The Intl. Journal of Listening*, *22*(2), 123-132. 10.1080/10904010802174826.

Brown Wright, G. (2011). Student-centered learning in higher education. *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education*, *23*(3), 92-97. https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ938583.pdf.

Brown, J. K. (2008). Student-centered instruction: Involving students in their own education. *Music Educators Journal*, *94*(5), 30-35. https://www.jstor.org/stable/pdf/20685476.pdf.

Coombe, C., & Kinney, J. (1999). Learner-centred listening assessment. In *English Teaching Forum* *37*(2), 21-24. https://corpora.tika.apache.org/base/docs/govdocs1/314/314441.pdf.

Council of Europe (2020). *Common European framework of reference for languages: Learning, teaching, assessment*. https://rm.coe.int/common-european-framework-of-reference-for-languages-learning-teaching/16809ea0d4.

Çalıcı, M. A. ve Aytan, T. (2020). Dinleme eğitimi. İçinde, T. Aytan (Ed.), *Etkinliklerle dinleme eğitimi* (3. baskı) (s. 1-49). Ankara: Pegem Akademi.

Çetinkaya, G. ve Şentürk, R. (2021). Dinleme eğitiminde ölçme ve değerlendirme. İçinde, N. Bayat (Ed.), *Dinleme ve eğitimi* (s. 313-364). Ankara: Anı Yayıncılık.

Doğan, Y. (2019). Dinleme/izleme becerisi ile Türkçe dersi öğretim programı'nda bu becerinin geliştirilmesi için önerilen yöntemlere yönelik bir analiz. *Millî Eğitim*, *48*(1), 31-56. 0000-0001-8384-9808.

Doğan, Y. (2020). *Dinleme eğitimi* (7. baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Erol, S. (2020). Dinlemeye yönelik eğitim ortamları. İçinde, M. N. Kardaş (Ed.), *Dinleme eğitimi* (221-241). Ankara: Pegem Akademi.

Goh, C. (2010). Listening as process: Learning activities for self-appraisal and self-regulation. In N. Harwood (Ed.), *English language teaching materials* (pp. 179–206). Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Green, R. (2017). *Designing listening tests*: *A practical approach*. London: Palgrave Macmillan.

Hogan, T. P., Adlof, S. M., & Alonzo, C. N. (2014). On the importance of listening comprehension. *International Journal of Speech-Language Pathology*, *16*(3), 199-207. 10.3109/17549507.2014.904441.

Jones, L. (2007). *The student-centered classroom*. Cambridge: Cambridge University Press.

Jony, M. S. (2016). Student centered instruction for interactive and effective teaching learning: Perceptions of teachers in Bangladesh. *Online Submission*, *3*(3), 172-178. https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED618067.pdf

Kara, Ö. T. (2011). Öğrenci merkezli eğitim ve Türkçe öğretmeni. *Osmaniye Rehber*, *76*, 21-21. https://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/omer_tugrul_kara_ogrenci_merkezli_egitim.pdf.

Keeler, A., & Miller, L. (2016). *50 things to go further with google classroom*. San Diego: Dave Burgess Consulting.

Lingzhu, J. (2003). Listening activities for effective top-down processing. *The Internet TESL Journal, 9*(11), 1-5. http://iteslj.org/Techniques/Lingzhu-Listening.

Lynch, T., & Mendelsohn, D. (2010). Listening. In N. Schmitt (Ed.), *An introduction to applied linguistics*. Chatham: Hodder Education.

Mackay, I. (1995). *Listening skills (second edition).* London: Institute of Personnel and Development.

Millî Eğitim Bakanlığı (2019). *Türkçe dersi öğretim programı*. Ankara.

Millî Eğitim Bakanlığı (2024). *Ortaokul Türkçe dersi öğretim programı*. Ankara.

Nichols, M. P., & Straus, M. B. (2021). *The lost art of listening* (third edition). New York: Guilford Press.

Overby, K. (2011). Student-centered learning. *Essai, 9, 109-112. http://dc.cod.edu/essai/vol9/iss1/32?utm_source=dc.cod.edu%2Fessai%2Fvol9%2Fiss1%2F32&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages*

Peyton, J. K., Moore, S. C. K., & Young, S. (2010). Evidence-based, student-centered instructional practices. *CAELA Network Brief*. Center for Adult English Language Acquisition. https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED540599.pdf

Renukadevi, D. (2014). The role of listening language acquisition: The challenges & strategies in teaching listening. *International Journal of Education and Information Studies*, *4*(1), 59-63.

Rogers, C., & Freiberg, H. J. (1994). *Freedom to learn* (Third Edition). New York: Macmillan Collage Publishing Company.

Rost, M. (2011). *Teaching and researching listening* (Second Edition). Harlow: Pearson.

Sarıkaya, B. (2020). Dinleme süreçleri / stratejileri. İçinde, M. N. Kardaş (Ed.), *Dinleme eğitimi* (s. 163-174). Ankara: Pegem Akademi.

Sevim. O. (2020). Dinleme becerilerini ölçme ve değerlendirme. İçinde, M. N. Kardaş (Ed.), *Dinleme eğitimi* (s. 307-329). Ankara: Pegem Akademi.

Tabak, G., & Göçer, A. (2014). Dinleme becerisine yönelik alternatif ölçme ve değerlendirme araçları. *Bartın University Journal of Faculty of Education*, *3*(2), 250-272. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/43643

Türkel, A. ve Öz, K. (2021). Dinleme eğitimi yöntem, teknik, stratejileri. İçinde, N. Bayat (Ed.), *Dinleme ve eğitimi* (ss. 185-222). Ankara: Anı Yayıncılık.

Wolvin, A., & Coakley, C. G. (1988). *Listening* (third edition). Iowa: Wm. C. Brown Publishers.

Yeşilpınar Uyar, M. ve Doğanay, A. (2018). Öğrenci merkezli strateji, yöntem ve tekniklerin akademik başarıya etkisi: Bir meta-analiz çalışması. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *14*(1), 186-209. https://doi.org/10.17860/mersinefd.334542.

8. Bölüm

ÖĞRENCİ MERKEZLİ KONUŞMA EĞİTİMİ

Demet Sancı Uzun

Ağaçtan zamansız düşen yapraktan sadece yaprağın kendisi değil, ağaç ve esen rüzgâr da sorumludur.

M. Erdem

GİRİŞ

İnsan; felsefe, sosyoloji, psikoloji, antropoloji gibi disiplinler tarafından farklı şekillerde tanımlanmış; kimi düşünme kimi araç kullanma kimi kültürlenme özelliklerini öne çıkarmıştır. Ancak insanı insan yapan en temel özelliğin onun konuşması olduğunu kabul etmek gerekir. İnsanların iletişimde bulunmak amacı ile geliştirdikleri bir anlaşma aracı olan dilin (Yağmur Şahin, 2007, s. 1619) temeli de konuşmaya dayalıdır. Araştırmacılara göre insan iletişimini diğer iletişim sistemlerinden üstün kılan davranış, konuşma aracılığıyla dili kullanabilmedir. İnsan, bu yeti sayesinde özünde bulunan diğer özellikleri oluşturmuş ve geliştirmiştir. Bu nedenle bireyi eğitirken üstünde durulması gereken hususların başında konuşma becerisi gelmelidir.

Kurudayıoğlu'na (2003) göre konuşmanın bireyin günlük yaşamda kullandığı iletişim becerilerinin gelişmesinde önemli bir etkisi vardır. Etkili ve doğru bir biçimde geliştirilen konuşma becerisi, bireyin günlük yaşamında başarıya ulaşmasını sağlayan unsurlardan biri olacaktır. Doğru ve güzel konuşan birey; kendiyle, çevresiyle başarılı ilişkiler kurduğu gibi zihinsel açıdan da gelişecek, anlama ve anlatma becerilerinin iyileşmesiyle akademik ilerleme gösterecektir. Böylece önce kendiyle, sonra diğer insanlarla barışık, yaşamını yönlendirebilen, mutlu bir birey olarak kendini gerçekleştirecektir.

Mc Neil ve Wiles'ın (1990'dan akt. Eren Yavuz, 2005) öğrenilenlerin akılda kalıcılığına ilişkin yapmış olduğu çalışma, konuşma becerisinin öğrenme ve akademik başarı üzerindeki etkisini göstermesi bakımından önemlidir. Çalış-

olarak ortaya çıkmaktadır. Öğrenciyi bir birey olarak merkeze alan, öğrenme yetisinin doğasına odaklanarak yapay ortamlar olan öğretim ortamlarını gerçeğine en uygun şekilde yapılandırmaya çalışan bu yaklaşım, konuşma becerisinin doğasına uygun nitelikleriyle konuşma eğitiminde öğretmenlere beceriyi geliştirme yolunda başarıyı sağlayacaktır.

Tartışma / Uygulama Soruları

1. Öğrenci merkezli öğretimde öğrenci sorumluluklarını açıklayınız.
2. Öğrenci merkezli eğitim anlayışı çerçevesinde geleneksel öğretmen ve yeni öğretmen rollerini örnekler vererek karşılaştırınız.
3. Öğrenci merkezli eğitim anlayışına uygun ders içi bir etkinlik tasarlayınız.

Önerilen Kitaplar

1. Erdem, M. (2019). *Yeniden Öğretmeyi Öğrenmek*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık
2. Carneige, D. (1994). *Etkili ve Güzel Konuşma Tekniği*. İstanbul: Deniz Kitaplar Yayınevi.
3. Laurent, R. D. S. (1993). *Konuşma Sanatı*. İstanbul: Yükselen Matbaası.

KAYNAKÇA

Aktaş, Z. (2015). *Ana dil eğitimiyle ilgili ders materyalleri: Ana dil eğitiminde kültürlerarası yeterliliğin geliştirilmesi.* Zürih: PH Zürih Uluslararası Eğitim Projeleri Merkezi Yay.

Alpar, D., Batdal, G. ve Avcı, Y. (2007). Öğrenci merkezli eğitimde eğitim teknolojileri uygulamaları, *Banan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 7(1), 19-31.

Arslan, D., Doğan, B., Deliveli, K., Susar Kırmızı, F., Yaylı, D. ve Akkaya, N. (2008). *Etkinliklerle Türkçe öğretimi*. Bursa: Ekin Basım Yayın.

Aykaç, M. ve Çetinkaya, G. (2013). Yaratıcı drama etkinliklerinin Türkçe öğretmen adaylarının konuşma becerilerine etkisi. *Turkish Studies,* 8(9), 671-682.

Erdem, M. (2019). *Yeniden öğretmeyi öğrenmek.* Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Erden, B. (2014). *Ortaokul Türkçe dersi öğretim programında konuşma eğitimine yönelik olarak önerilen yöntem/tekniklere ilişkin öğretmen görüşleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.

Eren Yavuz, K. (2005). *Yeniden yapılanan sınıflar için aktif öğrenme yöntemleri.* Ankara: Ceceli Yayınları.

Eyüp, B. (2013). Üniversite öğrencilerinin konuşma becerilerini kullanmaya yönelik tutumları. *Milli Eğitim Dergisi,* 43(197), 95-113.

Güneş, F. (2014). Konuşma öğretimi yaklaşım ve modelleri. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 3(1), 1-27.

Hasırcı, S. (2019). Konuşma eğitiminin planlanması. G. Çetinkaya (Ed.), *Konuşma ve Eğitimi* içinde (1. baskı, s. 213-230). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Kurudayıoğlu, M. (2003). Konuşma eğitimi ve konuşma becerisini geliştirmeye yönelik etkinlikler. *Türklük Bilimi Araştırmaları- Türkçenin öğretimi özel sayısı* (13), 287-309.

Maden, S., Durukan, E. ve Akbaş, E. (2013). İlköğretim Öğretmenlerinin Öğrenci Merkezli Öğretime Yönelik Algıları/Primary School Teachers' Perceptions of Student Centered Teaching. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(16), 255-269.

MEB (2006). *Türkçe dersi öğretim programı.* MEB Yayınları.

MEB (2019). *Türkçe dersi öğretim programı.* MEB Yayınları.

Nalıncı, A. N. (2000) *Avrupa birliğine tam üyelik yolunda başarının anahtarı: yeniden yapılanma.* Ankara: Ümit Yayıncılık.

Özer, B. (2008). Öğrenci merkezli öğretim. A. Hakan (Ed.), *Öğretmenlik meslek bilgisi alanındaki gelişmeler* içinde (ss. 21-40).Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi.

Sallabaş, M. E. (2011). *Aktif öğrenme yönteminin ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin konuşma becerisine etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Sancı Uzun, D. (2023). Türkçe konuşma öğretiminde teknoloji kullanımı. B. Gülbahar, M. Gün ve İ. Kaya (Ed.), *Türkçe öğretiminde teknoloji kullanımı* içinde. Ankara: Eğitim Yayınevi.

Sarıtaş, E. (2019). Öğretim yöntemleri. S. Saracoğlu ve A. Küçükoğlu (Ed.), *Öğretim İlke ve Yöntemleri* içinde (4. baskı, s. 218-244). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Schader, B. (2015). *Ana dil eğitimiyle ilgili ders materyalleri: Temel ilkeler ve yaklaşımlar.* Zürih: PH Zürih Uluslararası Eğitim Projeleri Merkezi Yay.

Temizyürek, F. (2007). İlköğretim ikinci kademede konuşma becerisinin geliştirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi,* 40(2), 113-131.

Topbaş, E., & Yücel Toy, B. (2007). Kalabalık sınıflarda öğrenci merkezli öğretim uygulaması etkinliklerinin değerlendirilmesi: Öğretimde planlama ve değerlendirme dersi örneği. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(3), 405-436.

Türkel, A. (2019). Konuşma eğitimi yöntem teknik ve stratejileri. G. Çetinkaya (Ed.), *Konuşma ve Eğitimi* içinde (1. baskı, s. 137-170). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Türkoğlu, S., Bozavu, E., Yücel, F., Börekçi, M. ve Baştürk, M. (2008). Eğitimde Yeni Yönelimler ve Öğretmenlerin Kaliteli Eğitimden Beklentileri. *KKEFD*. 18, 1-14.

Yağmur Şahin, E. (2007). Yeni Türkçe Dersi Öğretim Programına Göre Dil Becerilerinin Geliştirilmesine Yönelik Uygulamalar, *ICANAS*, Ankara.

Yalçın İncik, E., & Tanrıseven, I. (2013). Eğitim Fakültesi Öğretim Elemanlarının ve Öğretmen Adaylarının Öğrenci Merkezli Eğitime İlişkin Görüşleri (Mersin Üniversitesi Örneği). *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(3), 172-184. https://doi.org/10.17860/efd.60493

9. Bölüm

ÖĞRENCİ MERKEZLİ OKUMA EĞİTİMİ

Pakize Urfalı Dadandı

GİRİŞ

Öğrenme ve öğretme alanında bir paradigma değişikliği olarak kabul edilen yapılandırmacılık, öğrenci merkezli bir öğrenme yaklaşımının ortaya çıkmasına yol açan temel dayanak olarak görülmektedir (Kurnaz ve Korkutan, 2023). Bilginin yapılandırılmasında öğrenciye büyük ve merkezî sorumluluklar veren, öğrenci merkezli öğretimi gündeme getiren bu yaklaşımi öğretim ortamlarının bütün bileşenleriyle gözden geçirilmesini de sağlamıştır. Yapılandırmacı anlayışa dayalı gelişen öğrenci merkezli öğrenme yaklaşımı, sınıfı ve öğrencileri yaşama dönük hâle getirmektedir (Overby, 2011). Öğrenci merkezli bir sınıf, öğretmenlerin grup ve birey olarak öğrencilerin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurduğu ve onları her zaman öğrenme sürecine katılmaya teşvik ettiği bir yerdir (Emaliana, 2017). Öğretmenler; öğrenme sürecinin kolaylaştırıcıları, rehberidir (Emaliana, 2017; Overby, 2011). Öğrenciler, öğrenme sürecinin aktif katılımcılarıdır ve öğretmenler; öğrencilere rehberlik etmeye, öğrencilerin etkinliklerini yönetmeye ve öğrenmelerini yönlendirmeye yardımcı olur (Emaliana, 2017). Öğrenci merkezli bir sınıfta öğrenciler ortaya konan sorulara yönelik cevaplarını karşılaştırmak, tartışmak, birbirlerinin yazılı ödevlerini okuyup yanıtlamak ve çalışmalarına yönelik öneriler geliştirmek için ikili veya daha çok sayıda katılımcısı olan gruplar hâlinde çalışabilirler (Arman, 2018). Bu öğrenme yapısı; daha yüksek öz güvene, iletişim becerilerine olanak sunar (Overby, 2011). Bu yaklaşımın başarıya ulaşmasında öğrencinin aktif katılımı; öğretmenlerinse daha az konuşması, dersin belirli saatlerinde konuşma sürelerini kısaltarak sorular sorması yoluyla öğrencilerin öğrenmelerine yardımcı olmaları gerekmektedir (Weimer, 2002). Öğrenci merkezli uygulamalar, yüksek başarılı öğrencilerden öğrenme güçlükleri yaşayan

Önerilen Kaynaklar

1. Brandes, D. & Ginnis, P. (1996). *A guide to student-centred learning*. United Kingdom: Nelson Thornes.
2. Schweisfurth, M. (2013). *Learner-centred education in international perspective: Whose pedagogy for whose development?* New York: Routledge.
3. Miller, J. J. (2020). *The student-centered classroom: Transforming your teaching and grading practices*. California: Solution Tree Press.

KAYNAKÇA

Akyol, H. (2005). *Türkçe ilk okuma yazma öğretimi* (4. baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.

Alpar, D., Batdal, G., & Avcı, Y. (2007). Öğrenci merkezli eğitimde eğitim teknolojileri uygulamaları. *HAYEF Journal of Education*, 4(1). 19-31

American Psychological Association (1993). *Learner-centered psychological principles: Guidelines for school redesign and reform*. Washington, DC: American Association and Mid-Continent Regional Educational Laboratory.

American Psychological Association. (1997). *Learner-centered psychological principles: A framework for school redesign and reform.* Washington, DC: Author. Retrieved on November 28, 2001, from http://www.apa.org/ed/lcp.html.

Aydın, S. K., Kılıç, Ş., Özdemir, Z. & Geyik, M. (2023). Öğrenci merkezli eğitim: Öğrencilerin başarıya giden yolu. *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies, 9*(34), 135-144.

Brandl, K. (2002). Integrating internet based reading materials into the foreign language into the foreign language curriculum: From teacher–to student centred approaches. *Language Learning & Technology, 6*(2), 87-107.

Bruning, R. H., Schraw, G. J. & Norby, M. M. (2011). *Bilişsel psikoloji ve öğretim* (Çev. Zehra Nur E. ve Rıza Ü.). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Clarke, P. J., Truelove, E., Hulme, C. & Snowling, M. J. (2014). *Developing reading comprehension.* Chishester: Willey- Blackwell.

Darsih, E. (2018). Learner-centered teaching: What makes it effective. *Indonesian EFL Journal, 4*(1), 33-42.

Davoudi, M. & Moghadam, H. R. H. (2015). Critical review of the models of reading comprehension with a focus on situation models. *International Journal of Linguistics, 7*(5), 172-187.

Emaliana, I. (2017). Teacher-centered or student-centered learning approach to promote learning? *Jurnal Sosial Humaniora (JSH), 10*(2), 59-70.

Henson, K. T. (2003). Foundations for learner-centered education: A knowledge base. *Educaiton*, 124, 8–16.

Hirumi, A. (2002). Student-centered, technology-rich learning environments (SCenTRLE): Operationalizing constructivist approaches to teaching and learning*. Journal of Technology and Teacher Education, 10*(4), 497-537.

Hoidn, S. & Reusser, K. (2021). Foundations of student-centered learning and teaching. In, Sabine H. & Manja K. (Eds.), *The Routledge international handbook of student-centered learning and teaching in higher education* (pp 17-47). Routledge: New York.

Hoy, A. W. (2015). *Eğitim psikolojisi* (Çev. Duygu Ö.). İstanbul: Kaknüs.

Jacobs, G. M., Renandya, W. A., & Power, M. (2016). *Simple, powerful strategies for student centered learning*. Springer International Publishing.

Jones, L. (2007). *The student-centered classroom*. New York, NY: Cambridge University Press.

Lewis, M. & Reinders, H. (2008). *Using student-centered methods with teacher-centered students.* Ontario: Pippin Publishing Corporation.

Kashef, S. H., Viyani, A., Ghabool, N. & Damavand, A. (2012). Examing the effect of a learning-centered reading instruction on Iranian students' reading comprehension: An action research. *English Language Teaching, 5*(10), 58-63.

Kurnaz, H. & Korkutan, K. (2023). Öğrenci merkezli uygulamaların okumaya yönelik tutuma etkisi: Bir meta-analiz çalışması. *Başkent University Journal of Education, 10*(1), 113-134.

Mancır, H. (2014). *Eğitim fakültesi öğretim elemanlarının öğrenci merkezli eğitimi algılama ve uygulama düzeylerinin belirlenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.

Marwan, A. (2017). Implementing learner-centered teaching in an English foreign language (EFL) classroom. *Celt: A journal of Culture, English Language Teaching & Literature, 17*(1), 45-59.

McDonough, D. (2012). Applying learner-centered principles and strategies: From face to face instruction to a hybrid course learning format. *Journal of Learning in Higher Education, 8*(2), 31-39.

Oakhill, J., Cain, K. & Elbro, C. (2015). *Understanding and teaching reading comprehension: A handbook.* Oxon: Routledge.

Overby, K. (2011). Student-centered learning. *Essai, 9*(1), 32.

Schunk, D. H. (2011). *Öğrenme teorileri: Eğitimsel bir bakış* (Çev. Ed. Muzaffer. Ş.). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Yağan, S. A. (2022). Öğrenci merkezli yöntem, teknik ve stratejilerin öğrenci tutumuna etkisi: bir meta analiz çalışması. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, *17*(33), 294-323.

Yeşilpınar Uyar, M. & Doğanay, A. (2018). Öğrenci merkezli strateji, yöntem ve tekniklerin akademik başarıya etkisi: Bir meta-analiz çalışması. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 14*(1), 186-209.

Weimer, M. (2002). *Learner-centered teaching: Five key changes to practice*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

10. Bölüm

ÖĞRENCİ MERKEZLİ YAZMA EĞİTİMİ

Bilge Bağcı Ayrancı - Yasemin Alcan

Bugünün çocuklarını dünün yöntemleri ile eğitirsek yarınlarından çalarız.

John Dewey

GİRİŞ

Eğitim süreçlerinin merkezine hangi süreç unsurunun yerleştirileceği, geçmişten günümüze yürütülen öğretme-öğrenme süreçlerinin karakteristik özelliklerini belirleyen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Sözü edilen bu durumdan hareketle eğitim yaklaşımlarında öğretmeni merkeze yerleştiren geleneksel eğitim anlayışı ve öğrenciyi merkeze alan yapılandırmacı eğitim anlayışı olmak üzere iki büyük yaklaşımdan söz etmek mümkün görünmektedir. Bunlardan öğretmen merkezli yaklaşımın sürecin temel yönlendiricisinin öğretmen, programın sınırları ve eğitim üzerine uzun yıllar kabul görmüş katı kurallar gibi unsurlar olduğu bir süreci ifade ederken öğrenci merkezli yaklaşımın öğretmenin ve öğrenmenin eşit yüke sahip olduğu ve eğitimin başta öğrenci ve öğretmen olmak üzere her bir paydaşı tarafından yürütülen bir süreci ifade ettiği söylenebilmektedir. Bu kapsamda öğrenci merkezli eğitim kavramının günümüzün değişen koşullarında esas alınan temel eğitim anlayışını yansıttığı ifade edilebilmektedir.

Eğitim sahasında meydana gelen her türlü değişimin benimsenen temel yaklaşımlar doğrultusunda şekillenmesi beklenen bir durumdur. Bu çerçevede günümüz eğitim anlayışının da pek çok disipline etki etmesi ve bu anlayışın ilgili disiplinlere hangi yönleriyle ne doğrultuda etki ettiğinin araştırılması da kaçınılmaz hâle gelmektedir. Söz konusu bu disiplinlerden bir tanesinin ise dil eğitimi olduğu ifade edilebilir. Öğrenci merkezli eğitim uygulamalarının dil eğitiminin hangi boyutlarına, hangi yönleriyle etki ettiğine dair çeşitli çalışmaların bulunduğu görülmektedir. Bu araştırmada da öğrenci merkezli eğitim uygulamalarının yazma eğitimi sürecine olan etkisinin temel boyutlarıyla or-

Önerilen Kitaplar

1. Bağcı Ayrancı, B. & Başkan, A. (2021). *Kuram ve uygulamada yazma eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
2. Göçer, A. (2018). *Yazma eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
3. Kardaş, M. N. (2021). *Yazma eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.

KAYNAKÇA

Açıkgöz, S. (2008). *Öğrenci merkezli eğitime göre hazırlanan 4. ve 5. sınıf fen ve teknoloji ders kitaplarının yeterliliği hakkında öğretmen görüşleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.

Altunbay, M. (2019). Yazma eğitiminin temel kavramları. İçinde Ülker Ş. (Ed), *Dil eğitiminin temel kavramları* (s. 87-104). Ankara: Pegem Akademi.

Asmaz, A. (2019*). John Dewey'in ilerlemeci eğitim felsefesine dayanan öğrenci merkezli eğitimin öğrencilerin Türkçe dersindeki akademik başarısına etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Atatekin, D., İstanbullu, A. & Korkmaz, Ö. (2023). Türkçe dersinde dijital hikâye kullanımının öğrencilerin başarılarına ve tutumlarına etkisi, *Trakya Eğitim Dergisi*, *13*(2), 1298-1313.

Ateş, M. (2017). Yapılandırmacı yaklaşımın 7E modeline göre düzenlenmiş öğretim etkinliklerinin Türkçe dersindeki başarıya ve öğrenmedeki kalıcılığa etkisi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *19*(2), 335-340.

Aydın, E. (2022). Türkçe öğretmenlerinin yazma eğitimi uygulamalarında karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *19*(1), 12-26.

Aydın, E., & Kaya, M. (2021). İçinde Mehmet Nuri K. (Ed). *Yazma Eğitimi* (ss. 183-215). Ankara: Pegem Akademi.

Bağcı Ayrancı, B. (2013). *İlköğretim öğrencilerinin yazma becerisinin geliştirilmesinde çağrışım tekniğinin kullanımı* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.

Bahar, M. A. (2014). Lisansüstü eğitimde akademik yazma ve önemi. *International Journal of Language Academy*, *2*(4), 209-233.

Başkan A., & Ustabulut, M. Y. (2020). Süreç temelli, planlı yazma modelleri. İçinde Bilge B. A., & Ahmet B. (Ed), *Kuram ve uygulamada yazma eğitimi* (ss. 177-191). Ankara: Pegem Akademi.

Can, E., & Topçuoğlu Ünal, F. (2019). Öyküleyici metin türünde yazma becerisini geliştirmeye yönelik bir uygulama: Kurgu merdiveni. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, *7*(1), 190-204.

Coşkun, E. (2014). Yazma eğitimi. İçinde Ahmet K., & Hayati A. (Ed). *İlköğretimde Türkçe öğretimi* (s. 49-91). Ankara: Pegem Akademi.

Çağlayan Dilber, N. (2023). Türkçe yazma eğitiminde teknoloji kullanımı. İçinde Bahadır G., Mesut G., & İlhami K. (Ed), *Türkçe öğretiminde teknoloji kullanımı* (s. 135-161). Ankara: Eğitim Yayınevi.

Çetin, S. A. (2022). Eğitim fakültesi öğrencilerinin dijital ortamlarda yazma alışkanlıklarının incelenmesi. *Okuma Yazma Eğitimi Araştırmaları*, *10*(2), 253-274.

Dayan, G., & Girmen, P. (2018). Türkçe eğitimi yazma sürecinde dijital öyküleme. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi - Journal of Qualitative Research in Education*, *6*(3), 207–228.

Dönmez, İ. (2008). *İlköğretim fen ve teknoloji dersi öğrenme ortamlarının öğrenci merkezli eğitim açısından değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.

Erdem, B., Karademir, E., & Tezel, Ö. (2022). Ortaokulda görev yapan okul yöneticisi ve öğretmenlerin öğrenci merkezli eğitime ilişkin görüşleri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi (ESTÜDAM) Eğitim Dergisi*, *7*(2), 100-120.

Erkan, G., & Aykaç, M. (2014). Samed Behrengi'nin kitaplarıyla kurgulanan yaratıcı drama etkinliklerinin öğrencilerin yazma becerisine ve tutumlarına etkisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *7*(31), 600-610.

Eskidemir Meral, S., & Tezel Şahin, F. (2023). Çocuk merkezli eğitim. İçinde, Harun Ş., & Fatıma Münevver S. (Ed), *Güncel eğitim bilimleri araştırmaları metodoloji, araştırma ve uygulama* (ss. 1-18). Lyon: LIVRE DE LYON.

Et, E., & Çağlayan Dilber, N. (2022). Karikatürle yazma çalışmalarının ortaokul öğrencilerinin yaratıcı yazma başarısına etkisi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, *10*(2), 291-308.

Göçen, G. (2018). Öğretmenlerin yaratıcı yazma tekniklerine yönelik değerlendirmeleri: Bir eylem araştırması. *OPUS International Journal of Society Researches*, *9*(16), 625-677.

Göçer, A. (2010). Türkçe öğretiminde yazma eğitimi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Journal of International Social Research*, *3*(12), 178-195.

Göçer, A. (2014). Yazma çalışmalarını değerlendirme. İçinde Murat Ö. (Ed), *Yazma eğitimi* (s. 199-241). Ankara: Pegem Akademi.

Göçer, A. (2018). *Yazma eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.

Gökçe, B. (2021). Yazma becerisine yönelik eğitim ortamları. İçinde Mehmet Nuri K. (Ed), *Yazma eğitimi* (s. 285-315). Ankara: Pegem Akademi.

Gün, M. (2012). İlköğretim ikinci kademe Türkçe dersi okuma etkinliklerinde karşılaşılan sorunlar. *Electronic Turkish Studies*, 7(4), 1961-1977.

Güneş, F. (2007). *Türkçe öğretimi ve zihinsel yapılandırma*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Güneş, F. (2020). Yazmanın temel bileşenleri. İçinde Bilge B. A., & Ahmet B. (Ed), *Kuram ve uygulamada yazma eğitimi* (s. 1-14). Ankara: Pegem Akademi.

Kara, Ö. T. (2011). Öğrenci merkezli eğitim ve Türkçe öğretmeni. *Osmaniye Rehberi*, 76, 20-21.

Karacaoğlu, M. Ö., Dağ, M., & Uzun, O. (2021). Türkçe ders kitaplarındaki yazma etkinliklerinin incelenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (10), 96-126.

Kılıç Aydın, S., Kılıç, Ş., Özdemir, Z., & Geyik, M. (2023). Öğrenci merkezli eğitim: Öğrencilerin başarıya giden yolu. *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies*, *9*(34), 135–144.

Koç, C. (2017). Öğretim yöntemleri. İçinde Birsen D., & Vesile, A. (Ed), *Öğretim ilke ve yöntemleri* (s. 45-86). Ankara: Eğiten Kitap.

Kokkokoğlu, H., & Doğan, Y. (2021). Türkçe öğretmenlerinin görüşlerine göre yazma eğitimini olumsuz etkileyen unsurlar ve çözüm önerileri. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, *9*(4), 1316-1337.

Korkmaz, G. (2015). *Yaratıcı yazma yönteminin 6. sınıf öğrencilerinin yazma öz yeterlik algılarına, yazmaya ilişkin tutumlarına ve yazma becerisi akademik başarılarına etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.

MEB (2007). Eğitim Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı. *Öğrenci Merkezli Eğitim Uygulama Modeli*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

MEB (2018). *Yazarlık ve yazma becerileri dersi öğretim programı*. Ankara: T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.

Özpolat, V. (2013). Öğretmenlerin mesleki önceliklerinde öğrenci merkezli eğitim yaklaşımının yeri. *Milli Eğitim Dergisi*, *43*(200), 5-27.

Özşen, Z. (2021). *Öğrenci merkezli eğitim modeli kullanılarak sanal ortamda temel astronomi konularının öğretimi* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.

Öztürk, D. (2011). *Sosyal bilgiler dersi öğrenme ortamlarının öğrenci merkezli eğitim açısından değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir.

Sivri, H. (2019). *Okul yöneticileri ile öğretmenlerinin öğrenci merkezli eğitim ilkelerini benimseme düzeyleri ve okul etkililiğine yönelik görüşleri arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Sivri, H., & Şahin, S. (2018). Öğrenci merkezli eğitim ilkelerini benimseme ölçeği: Geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, *5*(29), 3427–3439.

Şahin, N. (2019). Türkçe dersi kapsamında gerçekleştirilen yaratıcı yazma uygulamalarının öğrencilerin tutumları üzerindeki etkisinin meta-analiz ile incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, *7*(1), 115-129.

Şimşek, H., Kuzu, Y., Elyıldırım, E., Erbay, & Mermer, Ş. (2022). Öğrenci merkezli eğitim: Bir ölçek geliştirme çalışması. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(Özel Sayı), 88-107.

Taşkın, Y., & Karakuş Tayşi, E. (2018). Proje tabanlı öğrenme yaklaşımının yazma becerisine ve yazma kaygısına etkisi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, *6(4)*, 1226-1240.

TDK (2024). Güncel Türkçe sözlük. Erişim adresi: https://sozluk.gov.tr/

Temizkan, M. (2010a). Öğrenci merkezli öğrenme yaklaşımına göre düzenlenen Türk dili II dersinin konuşma becerisine yönelik tutumlarına etkisi. *Milli Eğitim Dergisi*, 40(187), 86-103.

Temizkan, M. (2010b). Türkçe öğretiminde yaratıcı yazma becerilerinin geliştirilmesi. *Türklük Bilimi Araştırmaları* (27), 621-643.

Tunagür, M. (2022). Yazma becerisinin geliştirilmesi. İçinde Naif K., & Mehmet Nuri K. (Ed), *Türkçe öğretimi* (s. 241-262). Ankara: Pegem Akademi.

Yağan, S. A. (2021). Öğrenci merkezli yöntem, teknik ve stratejilerin öğrenci tutumuna etkisi: Bir meta analiz çalışması. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, *17*(33), 294-323.

Yalçın İncik, E., & Tanrıseven, I. (2013). Eğitim fakültesi öğretim elemanlarının ve öğretmen adaylarının öğrenci merkezli eğitime ilişkin görüşleri (Mersin Üniversitesi Örneği). *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *8*(3), 172-184.

Yalçın, A. (2018). *Son bilimsel gelişmeler ışığında Türkçenin öğretim yöntemleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Yeşilpınar Uyar, M., & Doğanay, A. (2018). Öğrenci merkezli strateji, yöntem ve tekniklerin akademik başarıya etkisi: Bir meta-analiz çalışması. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *14*(1), 186-209.

Yurdakal, İ. H., & Susar Kırmızı F. (2020). Yazma yöntem ve teknikleri. İçinde Bilge B. A., & Ahmet B. (Ed), *Kuram ve uygulamada yazma eğitimi* (s. 129-175). Ankara: Pegem Akademi.

Yücesan, R. (2013). *Öğrenci merkezli eğitimde üslü ve köklü sayılardaki kavram yanılgıları, öğrenme güçlükleri ve çözüm önerileri* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.

11. Bölüm

ÖĞRENCİ MERKEZLİ DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİ

Emrah Türk

GİRİŞ

Bir dilin yapısal özelliklerini, kurallarını ve tüm bunların işleyişlerini inceleyen bir disiplin olan dil bilgisi, dile ait unsurların (sesler, kelimeler, cümleler, anlamsal unsurlar vb.) sistemli bir şekilde tahlil edilmesini sağlamaktadır. Bu disiplin; ses bilimi (fonetik), biçim bilimi (morfoloji), anlam bilimi (semantik), söz dizimi (sentaks) gibi farklı disiplinlerle, dile ait tüm unsurlarla etkileşim hâlindedir.

*** Ses bilimi (fonetik):** Sesi oluşturan tüm birimlerin (ses, hece vb.) incelenmesini sağlayan bir dil bilim alt dalıdır. Dile ait seslerin işlevlerini inceleyen ses biliminde; hece yapısı, tonlama, vurgu, boğumlama gibi ses olayları ayrıntılı olarak incelenmektedir.

*** Biçim bilimi (morfoloji):** Anlamlı en küçük biçim birimi olan kökleri, köklerin eklemlenmelerini ve eklemlenme şekillerini, köklere farklı boyutlar kazandıran eklerin işlevlerini inceleyen bir dil bilim alt dalıdır.

*** Anlam bilimi (semantik):** Sözcüklerin tarihsel süreçteki değişim ve gelişimlerini göz önünde bulundurarak sözcüklerin anlamsal özelliklerini karşılaştırmalı olarak aktarabilen bir dil bilim alt dalıdır.

*** Söz dizimi (sentaks):** Dile ait sözcüklerin, cümlelerin dizilimlerini inceleyen ve bunlar arasındaki ilişkileri analiz eden bir dil bilim alt dalıdır.

Dil bilgisi tüm bu bilim dallarıyla bütünleşebilen bir bilim dalı olarak görülmektedir. "Bir dilin ses, biçim ve cümle yapısını inceleyip kurallarını tespit eden bilim dalıdır" (TDK, 2005: 529).

Dil bilgisi, yukarıdaki tanımlamaların dışında, Türkçe öğretiminin temel dil becerilerinin (dinleme, konuşma, okuma, yazma) kazandırılmasında aktif

mesine bir anlayışa yönlendirmektedir. Bu anlayış, dil bilgisine ait unsurları dilin işlevsel ve iletişimsel boyutlarıyla ele almaktadır. Öğrenciler, böylelikle dil bilgisini, yaşam döngüsünün iletişimsel durumlarına rahatlıkla transfer edebilmektedir.

Öğrenci merkezli öğretimin verimliliği ve etkililiği, öğrencilerin ilgi, yetenek ve ihtiyaç durumları, öğrenme hedeflerine göre değişiklik gösterebilmektedir. Bu bağlamda, öğrenci merkezli dil bilgisi öğretiminde planlama esnasında öğretmen; öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve gereksinimlerine dikkat etmeli ve bu kavramlara dikkat ederek planlamalar gerçekleştirmelidir.

Bu çalışmada; öğrenci merkezli dil bilgisi öğretimiyle ilgili daha fazla araştırma, deneysel çalışma veya uygulama gereksiniminin varlığı ortaya konmuştur. Öğrenci merkezli dil bilgisi öğretiminin gelişimi ve etkinliği için pedagojik yaklaşımların ve materyallerin geliştirilmesi önemsenmelidir.

Tartışma/Uygulama Soruları

1. Öğrenci merkezli dil bilgisi öğretiminde öğreticinin rolü nasıl olmalıdır? Açıklayınız.
2. Öğrenci merkezli dil bilgisi öğretiminde dilin işlevsel boyutuyla kullanılması planlamalara nasıl yansıtılmalıdır? Açıklayınız.
3. Öğrenci merkezli dil bilgisi öğretiminde ders araç gereç, içerik, etkinlik veya materyal oluşturmada nasıl bir yol izlenmelidir? Tartışınız.
4. Dil bilgisi öğretiminde temel dil becerilerinin dil bilgisi alanıyla olan etkileşiminin öğrenci merkezli dil bilgisi öğretimine etkisi nasıldır? Tartışınız.

Önerilen Kitaplar

1. Ali Ferhat Ömeroğlu, *Kuramdan Uygulamaya Dil Bilgisi Öğretimi*, Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
2. Murat Özbay, (Editör), *Türkçe Eğitimi Açısından Dil Bilgisi Öğretimi*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

KAYNAKÇA

Cemiloğlu, M. (2001). *İlköğretim okullarında Türkçe öğretimi.* İstanbul: Alfa Yayınevi.

Demirel, Ö. (1999). *Türkçe öğretimi.* Ankara: PegemA Yayıncılık.

Durukan, E. (2011). *İlköğretim 6. Sınıfta bilgisayar destekli dil bilgisi öğretiminin başarı ve tutuma etkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Erdem, İ. (2007). *İlköğretim ikinci kademede dil bilgisi öğretiminin sorunları üzerine bir araştırma* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Erdem, İ. (2008). *Öğretmen görüşlerine göre dil bilgisi konularının öğretilme güçlükleri*. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 85-105.

Göçer, A. (2015). Temel dil becerilerinin geliştirilmesinde dil bilgisi öğrenme alanının yeri işlevi ve öğretimi: bütünlük ilkesi ve tümevarım yöntemi ekseninde tematik bir yaklaşım. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4 (1), 233-241.

Göğüş, B. (1978). *Orta dereceli okullarımızda Türkçe ve yazın eğitimi.* Ankara: Gül Yayınevi.

Güneş, F. (2013). Dil bilgisi öğretiminde yeni yaklaşımlar. *Dil ve Edebiyat Dergisi,* 2(7), 71-92.

Güneş, F. (2014). *Türkçe öğretimi: yaklaşımlar ve modeller.* Ankara: Pegem Akademi.

İşcan, A. ve Kolukısa, H. (2005). İlköğretim ikinci kademede dil bilgisi öğretiminin durumu, sorunları ve çözüm önerileri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Dergisi*, 5(1), 299-308.

Karadüz, A. (2009). *Dil bilgisi öğretimi.* Ahmet Kırkkılıç, Hayati Akyol (Ed.), İlköğretimde Türkçe öğretimi içinde (s. 285-318). Ankara: Pegem Akademi.

Kavcar, C., Oğuzkan F. ve Sever S. (1998). *Türkçe öğretimi.* Ankara: Engin Yayınevi.

Öz, M. Ö. (2011). *Uygulamalı Türkçe öğretimi.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Öztürk, J. ve Ömeroğlu, A. F. (2015). Dil bilgisi öğretiminde kavram haritalarının kullanımı. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 12(31), 69-86.

Sağır, M. (2002). *İlköğretim okullarında dil bilgisi öğretimi.* Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.

Sever, S. (2000). *Türkçe öğretimi ve tam öğrenme* (3. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Temizkan, M. (2012). *Metin temelli dil bilgisi öğretimi ve uygulamaları*. Pegem Akademi Yayınları.

TDK (2005). *Türkçe sözlük.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türk, E. (2022). *Mobil teknoloji destekli işlevsel dil bilgisi uygulamalarının akademik başarı ile okuduğunu anlama becerilerine etkisi ve sürece yönelik öğrenci görüşleri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.

12. Bölüm

TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE ÖĞRENCİ MERKEZLİ DEĞERLENDİRME

Nevin Akkaya - Ladin Şengül

GİRİŞ

Bilim ve teknolojideki değişimler beraberinde sosyal ve toplumsal değişimlere yol açmaktadır. Toplumda gereksinim duyulan bireyler ve özellikleri değişmekte, bununla birlikte topluma uyum sağlamak için gerekli olan beceriler de değişim göstermektedir. Yirmi birinci yüzyılla birlikte bilim ve teknolojideki hızlı gelişmeler, bilginin üretilmesi ve bilgiye ulaşılmasında değişikliklere neden olmuş; giderek küreselleşen dünyada bireylerin sahip olması gereken bilgi, beceriler ve bu becerilerin üretimi ve paylaşımı hususunda yeni yaklaşımlara gereksinim duyulmuştur. Eğitim, toplumun ve dünyanın gereksinim duyduğu bireylerin yetiştirilmesinde büyük bir role sahiptir. Bu noktada değişen dünya düzenine uygun 21. yüzyıl becerilerine ve yetkinliklerine sahip bireylerin yetiştirilebilmesi için eğitim yaklaşımlarında da değişime gereksinim duyulmuş ve öğretici merkezli eğitimden öğrenciyi merkeze alan bir eğitim anlayışına geçilmiştir.

Öğrenci merkezli eğitim, öğrencilerin ilgi, istek, beceri ve ihtiyaçlarını dikkate alarak öğretim hayatlarının düzenlemesidir (Şahin, 2005). Eğitim öğretim sürecinin öğrenciyi merkeze alarak düzenlenmesi olan bu eğitim yaklaşımı; öğrencinin öğrenmeyi öğrenmesine, kendi öğrenmelerinin sorumluluğunu almasına ve böylelikle öğrencinin kendini tanımasına olanak sağlamaktadır. Öğrenci merkezli öğretim, öğrencilerin bireysel özellikleri dikkate alınarak bilimsel düşünebilen, iletişim kurma becerisine sahip, öğrenmeyi öğrenen, üretken, bilgiye ulaşabilen ve kullanabilen, evrensel değerleri benimseyen, teknolojiyi etkili kullanabilen, kendini gerçekleştirmiş bireyler için eğitim sürecinin her basamağında bireyin katılımını sağlayacak biçimde yapılandırıl-

içerisinde öğrencinin gelişimlerini takip ederek öğretmen rehberliğinde öz değerlendirme veya akran değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır.

Sonuç olarak 21. yüzyıl becerilerine sahip, millî ve evrensel kültür değerlerine duyarlı, çok kültürlü, toplum içerisinde etkin bireyler yetiştirebilmek için öğrenci merkezli bir öğretim anlayışının esas alınması büyük bir öneme sahiptir. Eğitim, hayat boyu süren bir süreçtir. Bu doğrultuda, öğrencilerin formel ve informel eğitim hayatları sürecinde alternatif ölçme ve değerlendirme yöntemlerinin kullanılması sadece ölçme ve değerlendirme anlayışı olarak değil bir hayat anlayışı ve dünya görüşü belirlemeleri ve yaşamları boyunca sürdürebilmelerinde de büyük bir role sahiptir.

Tartışma / Uygulama Soruları

1. Türkçe öğretiminde yararlanılan alternatif ölçme ve değerlendirme araçları, teknolojiye nasıl uyarlanır?
2. Öğretmenler ve öğrenciler, Türkçe dersinde alternatif ölçme ve değerlendirmeye nasıl daha fazla dâhil edilebilir?
3. Alternatif ölçme ve değerlendirme, Türkçe derslerinde öğrenme-öğretme sürecini nasıl daha etkili hâle getirebilir?

Önerilen Kitaplar

1. Bekiroğlu, F. O. (2004). *Ne kadar başarılı? Klasik ve alternatif ölçme -değerlendirme yöntemleri ve fizikte uygulamalar.* Ankara: Nobel Yayınları
2. Demirel, Ö. (2007). *Öğretimde planlama ve değerlendirme öğretme sanatı*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
3. Tekin, H. (2015). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. Ankara: Yargı Yayınları.

KAYNAKÇA

Argüelles Álvarez, I. (2013). Large-scale assessment of language proficiency: Theoretical and pedagogical reflections on the use of multiple-choice tests*. International journal of english studies*, 13(2), 21–38. https://doi.org/10.6018/ijes.13.2.185861.

Aydoğdu, M., Kesercioğlu, T. (2005). *İlköğretimde fen ve teknoloji öğretimi.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Bahar, M., Nartgün, Z., Durmuş S., Bıçak, B. (2015). *Geleneksel- alternatif ölçme ve değerlendirme öğretmen el kitabı.* Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Bayat, K. B. (2018). *Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde akran değerlendirmesinin öğrencilerin yazma kaygısına etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir.

Baykul, Y. (2000). *Eğitimde ve psikolojide ölçme: Klasik test teorisi ve uygulaması*. Ankara: ÖSYM Yayınları.

Baysan, B. (2019). *İlkokullarda ölçme değerlendirme amaçlı yapılan deneme sınavlarının öğretmen, öğrenci ve veli görüşlerine göre değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.

Bekiroğlu, F. O. (2004). *Ne kadar başarılı? Klasik ve alternatif ölçme -değerlendirme yöntemleri ve fizikte uygulamalar.* Ankara: Nobel Yayınları

Bektaş, M., Kudubeş, A. A. (2014). Bir ölçme ve değerlendirme aracı olarak: yazılı sınavlar. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 7(4), 330-336.

Brown, J. D., Hudson, T. (1998). The alternatives in language assessment. *Tesol quarterly,* 32(4), 653-675.

Cao, H., Jiang, J., Oh, L. B., Li, H., Liao, X., Chen, Z. (2013). A Maslow's hierarchy of needs analysis of social networking services continuance. *Journal of Service Management,* 24(2), 170-190.

Delett, J. S., Barnhardt, S., Kevorkian, J. A. (2001), A framework for portfolio assessment in the foreign language classroom. *Foreign Language Annals*, 34, 559-568.

Demirel, Ö. (2007). *Öğretimde planlama ve değerlendirme öğretme sanatı*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Doğan, S. (2012). Kavram haritası ve yapılandırılmış grid tekniğinin çoktan seçmeli testlerle karşılaştırılması (Yüksek Lisans Tezi), Mersin Üniversitesi, Mersin.

Genessee, F., Upshur, J. (1996). *Classroom-based evaluation in second language education.* Cambridge: Cambridge University Press.

Göçer, A., Arslan, S., Çaylı, C. (2017). Türkçe eğitiminde öğrenci gelişim durumunun belirlenmesinde süreç temelli tamamlayıcı ölçme değerlendirme yöntem ve araçları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(28), 263-292.

Johnstone, A. H., Bahar, M., Hansell, M. H. (2000). Structural communication grids: a valuable assessment and diagnostic tool for science teachers. *Journal of Biological Education*. 34(2), 87-89.

Kalaycı, N., Çakmak, M., (2000). Kavram haritalarının öğretim sürecinde kullanılması. *Kuram ve uygulamada eğitim yönetimi,* 24, 571-580.

Kanatlı, F. (2008). *Alternatif ölçme-değerlendirme teknikleri konusunda sınıf öğretmenlerinin görüşlerinin değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay.

Karahan, U. (2007). *Alternatif ölçme değerlendirme metodlarından grid, tanılayıcı dallanmış ağaç ve kavram haritalarının biyoloji öğretiminde uygulanması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.

Kaya, Türkan (2011). *İlköğretim ikinci kademe Türkçe dersi proje görevi başarı puanları ile akademik başarı ve derse yönelik tutum arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.

Milli Eğitim Bakanlığı (2007). *Öğrenci merkezli eğitim uygulama modeli, eğitimi araştırma ve geliştirme dairesi başkanlığı.* Ankara: Millî Eğitim Basımevi.

Millî Eğitim Bakanlığı (2006). *İlköğretim Türkçe dersi öğretim programı ve kılavuzu (6, 7, 8. sınıflar).* Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.

Saban, A. (2000). *Öğrenme öğretme süreci: Yeni teori ve yaklaşımlar*. İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım.

Sarıkaya, Ö., Gülpınar, M. A., Keklik, D., Kalaça, S. (2002). Öğrencilerin sesini dinlemek: eğitimin öğrenciler tarafından değerlendirilmesi. *Tıp Eğitimi Dünyası*, (9), 6-12.

Sever, S. (2003). Türkçe öğretiminde yeni yapılanma çalışmaları. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (13), 27-38.

Simkin, M. G., Kuechler, W. L. (2005). Multiple-choice tests and student understanding: What is the connection?. *Decision Sciences Journal of Innovative Education*, 3, 73-98.

Şahin, Ç., Kaya, G (2020). Alternatif ölçme değerlendirme ile ilgili yapılan araştırmaların incelenmesi: bir içerik analizi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(2), 798-812.

Şahin, Ç. (2005). Öğrenci merkezli eğitimde ürün seçki değerlendirme dosyası. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi,* 11, 126-140.

Tabak, R. (2007). *İlköğretim 5. Sınıf fen ve teknoloji ders programının öğrenme-öğretme ve ölçme değerlendirme yaklaşımları kapsamında incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Üniversitesi, Muğla.

Tekin, H. (2015). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. Ankara: Yargı Yayınları.

Tekke, M. (2019). Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinin en son düzeyleri: kendini gerçekleştirme ve kendini aşmışlık. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 7(4), 1704-1712.

Temizkan, M.,Sallabaş, M. E. (2015). Okuduğunu anlama becerisinin değerlendirilmesinde çoktan seçmeli testlerle açık uçlu yazılı yoklamaların karşılaştırılması. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (30), 207-220.

Türktan, R.(2011). Yapılandırılmış Grid Test Tekniğinin Türkçe Eğitiminde Kavram Öğretimine Katkısı. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Ünver, G. (2002). Öğretmen adaylarının öğrenci-merkezli öğretimi planlama, uygulama ve değerlendirme becerilerini geliştirme. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yalçıner, M. (2006). *Eğitimde gözlem ve değerlendirme*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Yaşar, M. (2010). Ölçme ve değerlendirme ile ilgili temel kavramlar. İçinde Tekindal, S. (Ed), *Eğitimde ölçme ve değerlendirme* (s. 9-40). Ankara: Pegem Akademi

13. Bölüm

ÖĞRENCİ MERKEZLİ TÜRKÇE ÖĞRETİMİ VE ÖĞRETİM PROGRAMLARI

Nilay Çağlayan Dilber

GİRİŞ

Gelişen ve değişen dünyada her alanda olduğu gibi eğitim alanındaki farklı yaklaşımlar, geçmişten günümüze ülkelerin eğitim anlayışını yenilemekte ve değiştirmektedir. Dolayısıyla öğretim programları da yaklaşımlara göre yeniden şekillenebilmektedir. Cumhuriyet'ten günümüze Türkçe dersi öğretim programları eğitim yaklaşımları, bilim ve teknolojideki gelişmeler, toplumun ihtiyaçları doğrultusunda çeşitli düzeltmelere ve değişikliklere uğramıştır. Programlardaki bu değişimler de öğrencinin ve öğretmenin öğrenim uygulamalarındaki rolleri üzerinde etkili olmuştur.

Öğrencinin aktif ve odak noktası olduğu yaklaşımlarından biri de öğrenci merkezli eğitim yaklaşımıdır. Bu bölümde öğrenci merkezli eğitim, Türkçe dersi öğretim programları bağlamında değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda öncelikle eğitim programı, eğitim programı tasarımı yaklaşımları, öğretim programı, Türkçe dersi öğretim programları, öğrenci merkezli Türkçe öğretim programları başlıkları sırasıyla ele alınmaktadır. Sonrasında ise öğrenci merkezli yaklaşımı ele alması bakımından 2006 Türkçe Dersi Öğretim Programı, 2015 Türkçe Dersi Öğretim Programı, 2017 Türkçe Dersi Öğretim Programı, 2018 Türkçe Dersi Öğretim Programı, 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı ve 2024 Türkçe Dersi Öğretim Programı değerlendirilmektedir.

Eğitim Programı

Eğitim programı kavramı hem dünyada hem de ülkemizde farklı kapsamlarda ve anlamlarda açıklanmaya çalışılmıştır. Eğitim programı kavramını geniş kapsamda ele alan Varış (1978: 235), "Bir taksonomi içinde düzenlenen

(2024) de aynı zamanda ele almak, programın yaklaşımını kavrayabilmek açısından önem arz etmektedir. Genel itibarıyla taslak programın öğrenciyi merkeze alan bir yaklaşımla ve önceki öğretim programlarından farklı uygulamalarla donatıldığı söylenilebilir.

Tartışma / Uygulama Soruları

1. Bir öğretim programının öğrenciyi merkeze alarak hazırlanmasının gerekliliklerini tartışınız.
2. 2006 Türkçe Dersi Öğretim Programı'yla 2015 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nı öğrenci merkezli eğitim açısından karşılaştırınız.
3. 2015 Türkçe Dersi Öğretim Programı'yla 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nı öğrenci merkezli eğitim açısından karşılaştırınız.
4. 2006 Türkçe Dersi Öğretim Programı'yla 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nı öğrenci merkezli eğitim açısından karşılaştırınız.

Önerilen Kitaplar

1. Temizyürek, F. & Balcı, A. (2006). *Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Okulları Türkçe Programları*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
2. Millî Eğitim Bakanlığı Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı. (2004). *Öğrenci Merkezli Eğitim Uygulama Modeli*. Millî Eğitim Bakanlığı Basımevi.
3. Demirel, Ö. (2020). *Eğitimde program geliştirme kuramdan uygulamaya*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

KAYNAKÇA

Abel, E. M. & Campbell, M. (2009). Student-centered learning in an advanced social work practice course: outcomes of a mixed methods investigation. *Social Work Education*, 28, 3-17.

Açıkgöz, K. Ü. (2002). *Aktif öğrenme*. İzmir: Kanyılmaz Matbaası.

Alcı, B. (2019). Eğitim programı tasarımı ve modeller. İçinde (ed. Şeker, H.) *Eğitimde program geliştirme kavramlar yaklaşımlar*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Arı, G. (2017). Türkçe dersi öğretim programı'ndaki (ortaokul) okuma kazanımlarının değerlendirilmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 5(4), 685-703.

Bağcı, B. ve Mutlu, H. H. (2017). 2006, 2015 ve 2017 Türkçe dersi öğretim programlarının karşılaştırılması. *International Journal of Language Academy*, 5(7), 119 -130.

Bayburtlu, Y. S. (2015). 2015 Türkçe dersi öğretim programı ve 2006 Türkçe dersi öğretim programının değerlendirilmesi. *Turkish Studies-Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 10(15), 137-158.

Brown, K. L. (2003). From teacher-centered to learner-centered curriculum: Improving learning in diverse classrooms. *Education*, 124(1), 49–54.

Çubukçu, Z. (2012). Teachers' evaluation of student-centered learning environments. *Education*, 133(1), 49-66.

Darsih, E. (2018). Learner-centered learning: What makes it effective. *Indonesian EFL Journal*, 4(1), 33-42.

Demeuse, M. & Strauven, C. (2016). *Eğitimde program geliştirme* (Çeviren: Yusuf Budak). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Demirel, Ö. (2004). *Türkçe öğretimi*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Demirel, Ö. (2020). *Eğitimde program geliştirme kuramdan uygulamaya*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Erden, M. (2007). *Eğitim bilimlerine giriş*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Güneş, F. (2011). Dil öğretim yaklaşımları ve Türkçe öğretimindeki uygulamalar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (15), 123-148.

İşeri, K. & Baştuğ, M. (2016). Yeni Türkçe dersi öğretim programının değerlendirilmesi. *International Journal of Language Academy*, 4(4), 17-35.

Jacobs, G. M., Renandya, W. A., & Power, M. (2016). *Simple powerful strategies for student centered learning.* Springer.

Kalaycı, N. & Yıldırım, N. (2020). Türkçe dersi öğretim programlarının karşılaştırmalı analizi ve değerlendirilmesi (2009-2017-2019). *Trakya Eğitim Dergisi,* 10(1), 238-262.

Kaya, M. & Kardaş, M. N. (2020). Geçmişten günümüze Türkçe dersi öğretim programları 4-2005, 2006, 2015, 2017 Türkçe dersi öğretim programları. İçinde (Ed. Akçay, A. & Kardaş, M. N.) *Türkçe dersi öğretim programları* (91-118), Ankara: Pegem Akademi.

Küçükahmet, L. (2007). *Program geliştirme ve öğretim*. Ankara: Nobel Yayınları.

Melanlıoğlu, D. (2008). Kültür aktarımı açısından Türkçe öğretim programları. *Eğitim ve Bilim*, C. 3, S. 150, 64-73.

Millî Eğitim Bakanlığı. (2017). *Türkçe dersi öğretim programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*. MEB Basımevi.

Millî Eğitim Bakanlığı. (2018). *Türkçe dersi öğretim programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*. MEB Basımevi.

Millî Eğitim Bakanlığı. (2019). *Türkçe dersi öğretim programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*. MEB Basımevi.

Millî Eğitim Bakanlığı. (2024). *Türkiye yüzyılı maarif modeli öğretim programları ortak metni.* MEB Basımevi.

Millî Eğitim Bakanlığı. (2024). *Ortaokul Türkçe dersi öğretim programı (5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Türkiye yüzyılı maarif modeli.* MEB Basımevi.

Millî Eğitim Bakanlığı Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı. (2004). *Öğrenci merkezli eğitim uygulama modeli*. Millî Eğitim Bakanlığı Basımevi.

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (2005). *İlköğretim Türkçe dersi (1-5. Sınıflar) öğretim programı ve kılavuzu,* MEB Basımevi.

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2006). *İlköğretim Türkçe dersi (6, 7, 8. Sınıflar) öğretim programı*, MEB Basımevi.

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2015). *Türkçe dersi (1-8. Sınıflar) öğretim programı*, MEB Basımevi.

Nunan, D. (1991). *Language teaching methodology: A textbook for teacher*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.

Senemoğlu, N. (2011). *Gelişim, öğrenme ve öğretim*. Ankara: Pegem Akademi.

Sönmez, V. (2001). *Program geliştirmede öğretmen el kitabı*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Temizyürek, F. & Balcı, A. (2006). *Cumhuriyet dönemi ilköğretim okulları Türkçe programları*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Özbay, M. (2013). *Türkçe özel öğretim yöntemler I*. Ankara: Öncü Yayınevi.

Özdemir, S. M. (2009). Eğitimde program değerlendirme ve Türkiye'de eğitim programlarını değerlendirme çalışmalarının incelenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 126-149.

Varış, F. (1978). *Eğitimde program geliştirme "teori ve teknikler".* Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Yıldız, D. G. ve İzalan, Z. (2016). 2005 Türkçe dersi öğretim programı ve 2015 Türkçe dersi öğretim programının Karşılaştırılması. *15. Uluslararası Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.

14. Bölüm

ÖĞRENCİ MERKEZLİ YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİ

Şeyda Yeşilyurt

Hayatınızın merkezine neyi koyarsanız o şey, her ne ise değişir ve gelişir. Merkezinde öğrencileri olan bir öğretmen de öğrencilerini değiştirir ve geliştirir.

Şeyda Yeşilyurt

GİRİŞ

Dil, bireyin kendini ifade etmek için kullandığı en doğal iletişim aracıdır. Ana dili dışında ikinci bir yabancı dil öğrenmek; dilin doğal bir iletişim aracı olmasından kaynaklanmakta, bireyin iletişim ihtiyacını giderme çabasını yansıtmaktadır. Her insanın kendini ifade etmesi, iletişim kurması ve şüphesiz öğretim işlevinin kendisi bile dile bağlıdır (Fanselow, 1992: 3). Göçlere bağlı zaruri ihtiyaçlar; farklı bir ülkede öğrenciliğe, turistik gezilere bağlı iletişim ihtiyaçları, diplomatik ilişkiler gibi birçok farklı nedenle yabancı bir dil öğrenilmektedir. Türkçenin yabancı dil olarak öğrenilme ve öğretilme nedenleri arasında da bu sebepler yer almakta ve ülkemizdeki yabancı öğrenci sayısı her geçen gün artış göstermektedir. Üniversite düzeyindeki uluslararası öğrenci sayısı 2022-2023 döneminde 301 bin 549'a ulaşmış (WEB 1, 2024), diğer eğitim-öğretim kademleriyle birlikte Türkiye'deki yabancı uyruklu öğrenci sayısı 998 bin 567 olarak açıklanmıştır (WEB 2, 2024). Gün geçtikçe bu sayının artması; Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde dilin iletişim aracı olma vasfını ön plana çıkarmayı, bu amaçla da dil öğretiminde öğrenciyi merkeze alan bir öğretimi gerekli kılmaktadır.

Dil öğretimi için standart bir başvuru kaynağı olan Avrupa Dilleri Öğretimi Ortak Çerçeve Programı (CEFR); 1990'ların sonlarından itibaren pilot olarak uygulanmaya başlanmış (Council of Europe, 2001), 2000 yılından itibaren Avrupa Konseyine üye ülkelerin yabancı dil öğretim ilkelerini tanıtma amacı

Önerilen Kitaplar

1. Kolektif. (2023). *Dil Bilimleri ve Dil Öğretimi* (Ed. Ece Korkut ve İrem Onursal Ayırır). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
2. Hanbay, O. (2013). *Çocuklara Yabancı Dil öğretimi*. Ankara: Anı yayıncılık.
3. Kolektif. (2016). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi* (Ed. Faruk Yıldırım ve Burak Tüfekçioğlu) .Ankara: Pegem Akademi
4. Bekleyen, N. (2016). *Çocuklara Yabancı Dil öğretimi*. Ankara: Anı yayıncılık.
5. Kolektif. (2023). *Kuramdan Uygulamaya Yabancılara Türkçe Öğretimi* (Ed. Tarık Demir, Mehmet Er). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık

KAYNAKÇA

Bruner, J. (1968). *Toward a theory of instruction*. New York: W.W. Norton and Company.

Council of Europe (2001). *Common European framework of reference for languages: Learning, teaching, assessment*. Cambridge, Cambridge University Press.

Council of Europe (2010). *Resolution on the European Language Portfolio*. Çevrim içi: http://www.coe.int/t/dg4/education/elp/elpreg/key_reference_documents/key_reference_EN.asp. Erişim tarihi:22.02.2024.

Çakır, İ. (2010). Yazma becerisinin kazanılması yabancı dil öğretiminde neden zordur?. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(28), 165-146.

Demirel, Ö. (2014). *Yabancı dil öğretimi: dil pasaportu, dil biyografisi, dil dosyası* (8. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Demirel, Ö. (2010). *Eğitimde program geliştirme, kuramdan uygulamaya*. Pegem Akademi, Ankara.

D-OBM (2021). *Diller için Avrupa ortak başvuru metni tamamlayıcı cilt (CEFR)*. https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_01/04144518_CEFR_TR.pdf, Erişim Tarihi: 20.2.2024.

Ergin, A.ve Birol, C. (2000). *Eğitimde iletişim*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Fanselow, J. F. (1992). *Contrasting conversations – activities for exploring our beliefs and teaching practices*. Longman, New York, The U.S.A.

Garrett, T. (2008). Student-centered and teacher-centered classroom management: A case study of three elementary teachers. *Journal of Classroom Interaction*, 43, 34-47.

İlter, B. G. (2014). Yabancı dil öğretiminde yazma becerisi nasıl geliştirilebilir?. *Dil Dergisi*, (163), 36-45.

İzgören, M. K. (2003). *Oyunlarla dil öğretimi* (İkinci Baskı). Ankara: Academyplus Yayınevi.

Jalongo, M. R. (1995). Promoting active listening in the classroom. *Childhood Education*, 72(1), 13-18.

Kanmaz, E. (2023). Yabancılara Türkçe öğretiminde konuşma becerisi. İçinde, T. Demir ve M. Er. (Ed.), *Kuramdan Uygulamaya Yabancılara Türkçe Öğretimi*, (s.71-87). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Keçik, İ. ve Uzun, L. (2004). *Türkçe sözlü ve yazılı anlatım*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.

Little, D. (2005). The common european framework and the european language portfolio: involving learners and their judgments in the assessment process. *Language Testing*, 22(3): 321-336.

Mirici, İ. H. (2014). The Common European Framework of Reference for Languages (CEFR) and the European Language Portfolio (ELP). in S. Çelik (Ed.), *Approaches and Principles in English as a Foreign Language (EFL) Education*. Ankara: Eğiten.

Rinvolucri, M. (1984). *Grammar games: cognitive, affective and drama activities for EFL students*. Cambridge University Press.

San, İ. (1996). Yaratıcılığı geliştiren bir yöntem ve yaratıcı bireyi yetiştiren bir disiplin: eğitsel yaratıcı drama. *Yeni Türkiye Dergisi*, 2(7), 148-160.

Shunk, D. H. (1996). *Learning theories: An educational perspective*. New Jersey: Prentice-Hall. Inc.

Şimşek, R. ve Erdem, İ. (2021) Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde yazma becerisi ve kazanım ilişkisi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (22), 267-279. DOI:10.29000/ rumelide. 895762.

Taşlı, F. (2003). *İlköğretimde İngilizce öğretiminde oyun tekniğinin erişiye etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Niğde Üniversitesi, Niğde.

Titiz, O. (2005). *Yeni öğretim sistemi*. İstanbul: Zambak Yayınları.

Tok, M. ve Ünlü, S. (2014). Yazma becerisi sorunlarının ilkokul, ortaokul ve lise öğretmenlerinin görüşleri doğrultusunda karşılaştırılmalı olarak değerlendirilmesi*. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi (elektronik)*, 13(50), 73-95.

Uslu Üstten, A. (2023). Yabancılara Türkçe Öğretiminde Okuma Becerisi. İçinde, T. Demir ve M. Er. (Ed.), *Kuramdan Uygulamaya Yabancılara Türkçe Öğretimi* (s. 89-111). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Ülgen, G. (1994). *Eğitim psikolojisi: Kavramlar, ilkeler, yöntemler. Kuramlar ve uygulamalar*. Ankara: Lazer Ofset.

Üstündağ, T. (1996). Yaratıcı dramanın üç boyutu. *Yaşadıkça Eğitim*, 49, 19-23

Varış, F. (1978). *Eğitimde program geliştirme teori ve teknikler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Vural, B. (2005). *Öğrenci merkezli eğitim ve çoklu zekâ*. İstanbul: Hayat Yayınları.

Watcyn–Jones, P. (1983). *Act english, a book of role-plays*. London: Penguin Books.

WEB 1 (2024). https://www.turkiyeegitim.com/turkiye-yabanci-ogrenci-cenneti-oldu-301-bin-uluslararasi-universiteli-ogrenci-128020h.htm#google_vignette), diğer eğitim-öğretim kademleriyle birlikte Türkiye'deki yabancı uyruklu 998 bin 567 olarak açıklanmıştır. Erişim Tarihi: 10.03.2024.

WEB 2 (2024). https://ajansbizim.com.tr/1-milyona-yakin-yabanci-ogrenci-2511230444. Erişim Tarihi: 10.03.2024.

WEB 3 (2024). https://corluvatan.com/evde-bakim-hizmetleri. Erişim Tarihi: 14.03.2024.

Yalçın, S. D. (1998). Yazma eğitiminde yeni bir araştırma alanı: yaratıcı yazarlık. *Türkçenin Öğretimi ve Eğitimi Sempozyum Bildiriler* (145-152). AÜ TÖMER Gaziantep Şubesi Yayını.

Yapıcı, M. (2007). Yapılandırmacılık ve sınıf. *İlköğretmen Eğitimci Dergisi*, 8, 40-41.

Yeşilyurt, Ş. (2023). *Lise Yıllarım*. Gazi Üniveristesi TÖMER Yayınları.

Yeşilyurt, Ş. (2023). Türkçe dinleme eğitiminde teknoloji kullanımı. İçinde, B. Gülbahar, M. Gün, İ. Kaya (Ed.), *Türkçe Öğretiminde Teknoloji Kullanımı* (69-89). Ankara: Eğitim Yayınevi.

Yeşilyurt, Ş. (2023). Yabancılara Türkçe öğretiminde yazma becerisi. İçinde, T. Demir ve M. Er. (Ed.), *Kuramdan Uygulamaya Yabancılara Türkçe Öğretimi*, (113-139). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Yıldırım, M.; Nurlu, M. (2016). Yazma gelişim dosyası uygulamasının yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin yazma başarılarına etkisi. *Electronic Turkish Studies*, 11 (14), 827.

15. Bölüm

ÖĞRENCİ MERKEZLİ TÜRKÇE ÖĞRETİMİ VE TEKNOLOJİ KULLANIMI

Serkan Furtun

Teknoloji kullanmak, öğretmenin yerini alacak bir amaç değil; öğretmenin elinde eğitimi şekillendirecek bir araçtır.

Serkan Furtun

GİRİŞ

Teknoloji; insanlığın varoluşundan itibaren olan, insanın el attığı her alanda da ilerlemesini sürdüren bir olgudur. Bu ilerleme içerisinde hiç şüphesiz eğitim de yer almaktadır. Eğitim, nasıl ki insan var olduğu günden beri varsa insanın doğumundan ölümüne kadar da devam etmektedir. Toplumsal ve aynı zamanda da bireysel bir varlık olan insan eğitimi de çeşitli ve çetrefilli bir süreç ve yapıdır. Sosyal bir varlık olan insanın hem toplumsal yönünün hem de bireysel yapısının eğitime ihtiyacı vardır. İnsanın içinde bulunduğu sosyal yapı, kültür ve toplumu ilerletme anlayışı, onun toplumsal yönünün eğitilmesi gerektiğini göstermektedir. Bunun yanında kendi başına bir birey olan insanın duygusal ve bilişsel yapısının gelişmesi de kişisel eğitimin gerekliliğini göstermektedir.

Toplumdaki köklü değişimler ve teknolojinin gelişmesi eğitim üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur (Lee ve diğerleri, 2016). Dijital yerli olarak dünyaya gelen günümüz öğrencileri, teknolojisi değişen toplumların özelliği olarak hem teknolojinin içerisindeler hem de teknoloji kullanımına hâkimdirler. Öğretmenler dijital göçmen olarak bilgi eğitim teknolojisi rüzgârı içerisine sonradan dahil olduklarından tüm eğitim sistemlerini, yeni nesil teknoloji ve öğrenci merkezleri eğitim teknolojisi üzerine yeniden kurgulamak zorunda kalmıştır. Bu değişimler ve akademik programlarda yeni teknolojinin benimsenmesi eğitimin tüm alanlarını etkilemektedir (Ozuorcun ve Tabak, 2012).

6. Açıkgöz, K. Ü. (2003). *Aktif Öğrenme*. İzmir: Eğitim Dünyası Yayınları.
7. Akçay, N. (2014). *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
8. Ainsworth, L. (2010). *Rigorous Curriculum Design: How to Create Curricular Units of Study That Align Standards, Instruction, and Assessment*. Englewood, CO: Lead & Learn Press.
9. Diamond, R. M. (2008). *Designing and Assessing Courses and Curricula: A Practical Guide*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
10. Arthur B. (2011) *Teknolojinin Doğası.* İstanbul: Optimist Yayıncılık.
11. Roblyer M. D. (2006). *Integrating Educational Technology into Teaching.* Upper Saddle River, New Jersey: Pearson Education.
12. Alkan, C. (2005). *Eğitim Teknolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

KAYNAKÇA

Aydın, M. ve Soyer, I. (2020). *Teknoloji okuryazarlığı ve fen öğretimi. Artun, Aydın Günbatar ve Günbatar (Ed.)* Fen öğretiminde teknoloji eğilimleri. Ankara: Pegem Akademi.

Batur, M., (2022). "Yeni iletişim teknolojileri çerçevesinde uzaktan eğitimde iletişim ve etkileşim" *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 12 (2), 1501-1518, Doi: 10.48146/odusobiad.1119448.

Brown, P., Lauder, H., & Ashton, D. (2011). *The global auction: The broken promises of education, jobs and incomes*. New York, NY: Oxford University Press.

Crompton, H., Burke, D., (2024). The nexus of ıste standards and academic progress: a mapping analysis of empirical studies. *Techtrends*. https://doi.org/10.1007/s11528-024-00973-y

Çağıltay, K. ve Erdoğmuş, F. U. (2009). Türkiye'de eğitim teknolojileri alanında yapılan master ve doktora tezlerinde genel eğilimler. M. Akgül, E. Derman, U. Çağlayan ve A. Özgit (Ed.), XI. *Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri* (s.389-393) içinde, Şanlıurfa: Harran Üniversitesi.

Çakır, H. S. (2015). Eğitimde teknoloji kullanım yöntemlerinin verimli öğrenme sürecindeki etkileri. *Journal of Research in Education and Teaching, 4*(1), 56-63.

Çelebi, C. & Satırlı, H. (2021). Web 2.0 Araçlarının İlkokul Seviyesinde Kullanım Alanları. *Instructional Technology and Lifelong Learning, 2*(1), 75-110. DOI: 10.52911/itall.938122.

Çoklar, A. N., Kılıçer, K. ve Odabaşı, H. F. (2007). Eğitimde teknoloji kullanımına eleştirel bir bakış: Teknopedagoji. 7th International Educational Technology Conference, Near East University North Cyprus.

Deboer, G. E. (2002). Student-centered teaching in a standards-based world: Finding a sensible balance. *Science & Education,* 11(4), 405-417.

Dewey, J. (2008). *Okul ve toplum*. (Çev.: H. A. Başman). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Edward Fredkin. (1982, 21 Mart). Bilim İnsanı, Edward Fredkin Yapay Zekanın Evrimi Hakkında [Video]. Gettyimages. https://www.gettyimages.com/detail/video/computer-scientist-edward-fredkin-speaking-in-1982-news-footage/1807432777.

Facer, K. (2012). After the moral panic? Reframing the debate about child safety online. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 33, 397–413.

Farjon, D., Smits, A., and Voogt, J. (2019). Technology integration of pre-service teachers explained by attitudes and beliefs, competency, access, and experience. *Computers & Education, 130*, 81-93.

Işık, A. D. ve Tural, A. (2018). Hayat bilgisi öğretiminde teknoloji kullanımı. *Sınırsız eğitim ve araştırma dergisi, 3* (1), 19-33. DOI: 10.29250/sead.475414.

Kahyaoğlu, M. (2011). İlköğretim öğretmenlerinin fen ve teknoloji dersinde yeni teknolojileri kullanmaya yönelik görüşleri, *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 79-96.

Kara, Ö. T. Furtun. S. (2023). Türkçe Öğretiminde Yapay Zekâ Kullanımı. İçinde B. Gülbahar, M. Gün, & İ. Kaya (Eds.), *Türkçe Öğretiminde Teknoloji Kullanımı (ss. 359–378).* Eğitim Yayınevi.

Lai, J. W., and Bower, M. (2019). How is the use of technology in education evaluated? A systematic review. *Computers & Education, 133,* 27-42.

Lee, P. C., Sun, S., Law, R., & Lee, A. H. (2016). Educational technology in hospitality management programs: adoption and expectations. *Journal of Teaching in Travel & Tourism*, *16*(2), 116–142. https://doi.org/10.1080/15313220.2015.1121795.

Meşe, E. T. B. (2010). *Bilişim teknolojileri öğretmenlerinin özel alan yeterlikleri açısından kendilerini değerlendirmeleri: İzmir ili örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim Dalı, İzmir.

Ozuorcun, N. C., & Tabak, F. (2012). Is m-learning versus e-learning or are they supporting each other? *Social and Behavioral Sciences*, 46, 299–305.

Özer, F., Kartal-Erdaş, E., Doğan, N., Çakmakçı, G., İrez, S. ve Yalaki, Y. (2018). Öğretmen mesleki gelişim programına genel bir bakış: model, süreç, engel, teori ve uygulama, *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 7(1), 63-97.

Uğur, B. ve Kocadere, A. (2016). Öğrenme ve öğretme sürecine BİT entegrasyonu: Bir çevrimiçi öğretmen eğitimi önerisi. XVIII. *Akademik Bilişim Konferansı (AB16), 30 Ocak-5 Şubat*, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.

Yeşilyurt, E. Furtun. S. (2023). Sınıfta Öğretim Teknolojileri Kullanımı. İçinde B. Gülbahar, M. Gün, & İ. Kaya (Eds.), *Türkçe Öğretiminde Teknoloji Kullanımı (ss. 35–48).* Konya: Eğitim Yayınevi.

Yılmaz, K. (2009). Democracy through learner-centered education: A Turkish perspective. *International Review of Education,* 55(1), 21-37.

Yuen, S. C. Y., Yaoyuneyong, G., & Yuen, P. K. (2011). Perceptions, interest, and use: Teachers and web 2.0 tools in education. *International Journal of Technology in Teaching & Learning, 7*(2), 109-123.

16. Bölüm

ÖĞRENCİ MERKEZLİ TÜRKÇE ÖĞRETİMİ VE DERS KİTAPLARI

Serhat Akman

Bana söylersen unuturum, gösterirsen hatırlarım ama yaptırırsan anlarım.

Çin Atasözü

GİRİŞ

Bireyin duygularını ve düşüncelerini etkili bir şekilde aktarması, paylaşması iyi bir ana dili eğitimiyle mümkündür. Dil eğitimini çeşitli açılardan etkileyen faktörler vardır. Bu faktörler arasındaki uyum veya uyumsuzluk, dil eğitiminde arzu edilen düzeye erişmeyi önemli ölçüde etkilemektedir. Bireyin bağlı olduğu toplumsal yaşam kültürünü özümsemesi ve yaşam becerileri edinebilmesinde dil edinimi ve dili geliştirme süreci önemli bir pay sahibidir (Kurudayıoğlu ve Çetin, 2015). Dil öğretimi alanında günümüze kadar çeşitli yaklaşımlar ve yöntemler doğrultusunda öğretimin yapıldığı bilinmektedir. Dil öğretimi alanında günümüze kadar baskın olarak davranışçı, bilişsel ve yapılandırmacı yaklaşım olmak üzere üç ana yaklaşım esaslı uygulamaların yapıldığı görülmektedir. Bu yaklaşımların dil öğretiminde uygulamaları ve amaçları birbirinden farklılıklar arz etmektedir. Dil öğretiminde eskiden dil bilgisi, kelime ve kültür gibi konulara ağırlık verilerek ayrıntılı bir öğretim yapılmaktaydı. Davranışçı yaklaşımın gitgide baskın olduğu öğretim yaklaşımında "Dil bir davranıştır." görüşü temelinden hareket edilerek dil öğretiminin insana özgü diğer uyarıcı-tepki bağlamında ortaya çıkan çeşitli tekrarlar, taklitler ve ezberleme yoluyla öğretim gerçekleştirilmiştir. Öğretim sürecinde edinilen kazanımların değerlendirilmesi de bu doğrultuda hazırlanan ölçme ve değerlendirme uygulamalarıyla (çoktan seçmeli, açık-kapalı uçlu sorular ve doğru-yanlış testleri) gerçekleştirilmiştir. Dil öğretiminde uzun yıllar hâkim olan bu öğretim anlayışı ve uygulamalar, 1950'li yıllara doğru değişim göstermeye başlamıştır. Artık dilin bir davranış olduğu değil dilin bir iletişim aracı olduğu

(yaparak yaşayarak) belirleyici olduğu bir dil öğretimiyle mümkündür. Hazırlanan ders kitaplarında yer alacak metinler ve etkinlikler, öğretime katkı sunacak ek uygulamalar; öğrenci merkezli yaklaşımın gerektirdiği yöntem, teknik ve uygulamalar çerçevesinde yürütülmeli, eğitim-öğretim ortamında bunun işler ve sürekli hâle getirilmesine önem verilmelidir. Öğrenci merkezli Türkçe ders kitapları; metinlerinin niteliği, söz varlığının zenginliği, gerçek yaşamla uyumu, etkinliklerinin çeşitliği, ölçme ve değerlendirme etkinlikleri açısından yeterliliği, duygu ve düşüncelerinin tam yansıması olan görsel tasarımlarındaki zenginliği ve ilgi çekiciliği gibi hususlar ön plana alınarak hazırlanmalıdır. Ayrıca bu kitabın sık kullanan öğretmenlerin ve öğrencilerin görüş ve önerileri de dikkate alınması gereken başka önemli bir ayrıntıdır (Dilekçi, 2022).

Tartışma / Uygulama Soruları

1. Kalabalık sınıflarda öğrenci merkezli Türkçe öğretiminde karşılaşılabilecek sorunlar nelerdir? Tartışınız.
2. Türkçe öğretiminde kullanılan Türkçe ders kitaplarının öğrenci merkezli öğretime uygunluğu ve yeterliliğini tartışınız.

Önerilen Kitaplar

1. Florida, R.(2011). *Yaratıcı Sınıf Adres Değiştiriyor?* (Çev. Zeynep Kökkaya Chalar). İstanbul: Golden Matabaacılık.
2. Buyea, R.(2012). *Sınıftan Yükselen Sesler* (Çev. Eda Aksan). İstanbul: Altın Kitaplar - Altın Çocuk Kitapları Dizisi.

KAYNAKÇA

Almandayanti, H. B., & Nugroho, K. B.(2023). The use of student centered learning in teaching process to help students comprehend their readıng skill. *Jurnal Ilmiah Sultan Agung*, 2(1), 168-175

Aniuranti, A., Faiza, D., & Wulandari, Y. (2021). The implementation of literary works for promoting student involvement in learning english grammar. Tarling: *Journal of Language Education*, 5(1), 29-36.

Anne, U. (2006). *Writing skills of 1st and 2nd stage students*. Estona: Tallin University

Araki, K. (2015). Does teaching grammar really hinder students' speaking abilities. US-China *Education Review*, 5(6), 400-408.

Ataman, M. (2016). *Yaratıcı Türkçe dersleri*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Azar, B. (2007). Grammar-based teaching: a practitioner's perspective. *Tesl-ej*, 11(2), n2.

Betty, M. D. (2003). *Reasoning & writing well*. Ohio: McGraw Hill.

Biggs, J. B. (1990). Teaching: design for learning. In, B. Ross (ed). Teaching for effective learning. Sydney: HERDSA.

Binbaşıoğlu, C. (1995). *Eğitim psikolojisi* (9. Baskı). Ankara: Yargıcı Yayınevi.

Brown, J. K. (2008). Student-centered instruction: Involving students in their own education. *Music Educators Journal,* 94 (5), 30-35.

Buditama, M. (2017). Student-centered learning approach in teaching basic grammar. *Journal on English as a Foreign Language*, 7(2), 209-226.

Canlı, S. (2015). Türkçe ders kitaplarına seçilecek metinlerin belirlenmesinde çocuğa görelik ilkesi. *Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 98-123.

Chall, J.S. (2002). *The academic achievement challenge: What really works in the classroom?* Newyork: A Division of Guilford Publications.

Çelikpazu, E. E. ve Aktaş, E. (2011). Meb 6, 7. ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin değer iletimi açısından incelenmesi. *Electronic Turkish Studies*, 6(2). p. 413-424.

Çerçi, A. (2016). 6. sınıf Türkçe dersi öğrenci çalışma kitabının etkinliği oluşturan unsurlar bakımından değerlendirilmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(4), 1984-1998.

Dieu, B. (2005). P2P EFL/ESL pedagogy and technology. Retrieved. http://dekita.org/articles/p2p-eflesl-pedagogy-and-technology (Erişim Tarihi: 20.03.2024)

Dilekçi, A. (2022). Türkçe ders kitaplarının nitelik yönünden değerlendirilmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 12(3), 1310-1328.

Ellis, R. (2006). Current issues in the teaching of grammar: An SLA perspective. *TESOL Quarterly*, 40(1), 83-107.

Emaliana, I. (2017). Teacher-centered or student-centered learning approach to promote learning?, *Jurnal Social Humaniora* (JSH), 10(2), 59-70.

Emir, S., Erdoğan, T. ve Kuyumcu, A. (2007). Türkçe öğretmenliği öğrencilerinin yaratıcı düşünme düzeyleri ile sosyo-kültürel özelliklerinin ilişkisi. *HAYEF Journal of Education,* 4(1). p. 73-87.

Epçaçan, C. (2018). Türkçe ders kitabı etkinliklerinin çoklu zekâ yaklaşımı temelli öğretim açısından değerlendirilmesi. *EKEV Akademi Dergisi*, (76), 57-78.

Epçaçan, C. ve Okçu, V. (2010). İlköğretim Türkçe ders kitaplarının öğretmen görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi. *Millî Eğitim Dergisi*, 40(187), 39-51.

Goodman, B. E. (2016). An evolution in student-centered teaching. *Advances in Physiology Education*, 40(3), 278-282.

Griffith, W. I. & Lim, H. Y. (2010). Making student-centered teaching work. *MexTESOL Journal*, 34(1), 75-83.

Güneş, F. (2012). Testlerden etkinliklere Türkçe öğretimi. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 1(1), 31-42.

Henry, R. (2005). *Writing systems: A linguistic approach*. Oxford: Blackwell Publishing.

Hezen, E. (2009). *İlköğretim 1-5. Sınıflar Türkçe dersi öğretim programı ve kılavuzu'nun öğelerinin öğretim programında yer alan temel becerileri geliştirmeye uygunluğu* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Karadüz, A. (2006). İlköğretim Türkçe dil bilgisi kitaplarının "öğreticilik" kavramı bağlamında eleştirisi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(21), 13-31.

Karataş Öztürk, S. (2007). *Yaratıcı düşünmeye dayalı öğrenme yaklaşımının öğrencilerin yaratıcı düşünme ve problem çözme becerilerine etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.

Khaidir, H. (2017). The use of grammar consciousness raising in teaching grammar. English Empower*: Journal of Linguistics and Literature*, 2(2), 64-70.

Kılıç, A. ve Seven, S.(2002). *Konu alanı ders kitabı incelemesi* (2. Baskı), Ankara: Pegem Yayıncılık.

Korkmaz, İ. (2006). Ögrenci merkezli ders uygulamalarına ilişkin öğrenci görüşleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17), 393-402.

Kostadinovska-Stojchevska, B., & Popovikj, I. (2019). Teacher talking time vs. student talking time: Moving from teacher-centered classroom to learner-centered classroom. *The International Journal of Applied Language Studies and Culture,* 2(2), 25-31.

Krahenbuhl, K. S. (2016).Student-centered education and constructivism: challenges, concerns, and clarity for teachers, *The Clearing House: A Journal of Educational Strategies*, Issues and Ideas, DOI: 10.1080/00098655.2016.1191311 (Erişim Tarihi: 25.03.2024).

Kurudayıoğlu, M. ve Özden, A. (2015). Türkçe öğretiminde drama. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 3(4), 26-40.

Kurudayıoğlu, M. ve Çetin, Ö. (2015). Temel beceriler ve Türkçe öğretimi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 3(3), 1-19.

Marzano, R. J. (2011). The perils and promises of discovery learning. *Educational Leadership*, 69 (1), 86-87.

MEB (2012). *İlköğretim Türkçe 7 öğretmen kılavuz kitabı*. Ankara: Gizem Yayıncılık.

MEB (2019).Türkçe dersi öğretim progamı https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201957 16392253-02-2019.pdf.

Mittan, R. (1989). The peer review: Harnessing students' communicative power. In D. Richness in writing: Empowering ESL students/Longman.

Moye, J. J. (2010). Making your classes come alive. techniques: Connecting Education and Careers (J1), 85(4), 8-9.

Müldür, M. ve Çevik, A. (2020). Türkçe ders kitaplarındaki yazma etkinliklerinin süreç odaklı yaklaşım açısından incelenmesi. *EKEV Akademi Dergisi,* (84), 491-510. https://mufredat.meb.gov.tr/ 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı (Erişim Tarihi: 22.03.2024)

Nassaji, H. & Fotos, S. (2004). 6. Current developments in research on the teaching of grammar. Annual Review of Applied Linguistics, 24, 126-145.

Newton, J. M. & Nation, I.S. P. (2020). *Teaching ESL/EFL listening and speaking*. Routledge.

Nunan, D. (2001). *Designing tasks for the communicative classroom*. Cambridge University Press.

Overby, K. (2011). Student-centered learning. *Essai*, 9(1), 32.

Özer, B. (2008). Öğrenci merkezli öğretim. http://www.emu.edu.tr/bekirozer/ogretim%20 gereçleri.html http://hdl.handle.net/11129/2421(Erişim Tarihi: 03.04.2024)

Pan, F. (2024). Enhancing student's language learning autonomy: student-centered approaches in the classroom. transactions on social science*. Education and Humanities Research*, 4, 74-80.

Pettersson, R. (2007). *It depends: id-principles and guidelines* (2nd Ed.). Tullinge.

Richards, J. C. & Renandya, W. (2002). Language teaching. *Language Teaching,* London: Pearson Education Limited, s. 35.

Richards, J. C. (2004). Communicative language teaching today. Retrieved. http://www. Professorjackrichards.com/pdfs/communicative-language-teaching-today-v2.pdf (Erişim Tarihi: 26.04.2024).

Rise, A., & Charles, R. C. (1983). *The St. Martin's guide to writing*. New York: St. Martin's Press, Inc.

Sarıkaya, B. (2019). Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki (5, 6, 7 ve 8. sınıf) etkinliklerin değerlendirilmesi. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (64), 563-580.

Sever, S. (2010). *Çocuk ve edebiyat*. İzmir: Tudem.

Teker, D. (2014). *Öğrenci merkezli öğretim yöntemiyle geleneksel öğretim yönteminin öğrenci başarısına etkisi: uygulamalı bir araştırma* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Anadolu Universitesi, Eskişehir.

Turan, M. (2007). Eğitim-öğretim ilkeleri ve öğretim stratejileri. A. S. Saraçoğlu ve H. H. Bahar (Eds.) içinde öğretim ilke ve yöntemleri. İstanbul: Lisans.

Varita, D. (2017). Improving reading comprehension through literature circles. *English Education Journal*, 8(2), 234–244.

Waite-Stupiansky, S. (1997). *Building understanding together: A constructivist approach to early childhood education*. New York: Delmar.

Williams, R. (1980). Writing in society. Verso. https:// books google.com.tr/books+ writing+ skills (Erişim Tarihi: 28.04.2024)

Wornyo, A. A. (2016). Attending to the grammatical errors of students using constructive teaching and learning activities. *Journal of Education and Practice*, 7(7), 23-32.

Yahşi Cevher, Ö. (2008). *Türkçe programının ilköğretim 6. sınıf düzeyinde eleştirel düşünme becerisine etkililiği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

17. Bölüm

ÖĞRENCİ MERKEZLİ TÜRKÇE ÖĞRETİMİ VE DRAMA

Ömer Tuğrul Kara - Tuğrul Gökmen Şahin

Öğrenci merkezli öğretim, öğrencilerin bireysel katılımını ve aktif öğrenmeyi teşvik eder; drama ise bu süreci zenginleştirerek öğrencilerin duygusal ve bilişsel deneyimlerini derinleştiren bir öğrenme ortamı sunar.

Ömer Tuğrul Kara & Tuğrul Gökmen Şahin

GİRİŞ

Eğitim alanında geçmişten günümüze kadar kabul görmüş çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar, temelde iki ana başlık altında toplanabilir: bunlardan ilki, geleneksel yaklaşım (öğretmen merkezli); ikinci ise modern yaklaşımdır (öğrenci merkezli). Geleneksel eğitim modelinde öğretmen aktif bir rol oynarken öğrenci daha pasif bir konumda yer almaktadır. Bu modelde eğitim programları, bireysel ihtiyaçlardan çok toplumsal değerler doğrultusunda şekillenir. Öğrenci, önceden belirlenen hedefler çerçevesinde öğretmen tarafından sunulan bilgileri ezberler ve bu bilgilerin doğruluğu ya da yanlışlığı sorgulanmaz çünkü geleneksel eğitimde verilen bilgiler, evrensel ve değişmez gerçekler olarak kabul edilir. Öte yandan öğrenci merkezli eğitim yaklaşımında öğrenci, hazır bilgiyi pasif bir şekilde almak yerine kendi yöntemleriyle problemleri çözerek bilgiye ulaşır ve bu bilgiyi özümser. Bu anlayışa göre eğitim, birey için yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Günümüz dünyasında bireyin verimli olabilmesi, değişim ve gelişime uyum sağlamasıyla mümkündür. Dolayısıyla öğrenci merkezli eğitim, bireyin bilgiyi kendisinin üretmesini ve karşılaştığı sorunlara farklı çözümler geliştirmesini teşvik eder. Öğrenci merkezli eğitim anlayışında, öğrencinin öğrenme sürecinin merkezinde yer aldığı ve etkinlikler ile çalışmalar yoluyla yeni deneyimler kazandığı bir öğrenme ortamı sunulmaktadır. Bu ortam, öğrencinin eleştirel düşünme ve sorgulama becerilerini geliştirmesine olanak tanır. Geleneksel yaklaşım ile

KAYNAKÇA

Adıgüzel, Ö. (2018). *Eğitimde yaratıcı drama*. Ankara: Pegem Akademi.

Adıgüzel, Ö. (2023). *Eğitimde yaratıcı drama* (9. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Akoğuz, A. & Akoğuz, M. (2019). *Yaratıcı drama etkinlikleri* (5. Baskı). Final Yayıncılık.

Aykaç, N. & Ulubey, Ö. (2008). Yaratıcı drama yöntemi ile yapılandırmacılık ilişkisinin 2005 meb ilköğretim programlarında değerlendirilmesi. *Yaratıcı Drama Dergisi, 3*(6), 25-42.

Bevevino, M, M., Dengel, J. & Adams, K. (1999). Consructivist theory in the classroom. *Clearing House,* 72 (5), 275-279.

Er, S. & Aral, N. (2008). Yapılandırmacı yaklaşıma göre düzenlenmiş sınıflarda öğretmenin rolü. *Ekev Akademi Dergisi, 12*(35), 391-396.

Gijbels, D., Watering, G. V. D., Dochy, F. & Bossche, P. V. D. (2006). New learning environments and constructivism: the students' perspectives. *Instructional Science* (34), 213-226.

Güneş, F. (2009). Türkçe öğretiminde günümüz gelişmeleri ve yapılandırıcı yaklaşım. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6* (11), 1-21.

Güneş, F. (2013). *Türkçe öğretimi yaklaşımlar ve modeller.* Ankara: Pegem A Yayınları.

Kara, Ö. T. (2014). Drama lideri olarak Türkçe öğretmeni. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 22(1), 339-360.

Oğuz, A. (2017). Drama. T. Erdoğan içinde, *Okul öncesinden ilköğretime kuramdan uygulamaya drama* (s. 1-17). Ankara: Eğiten Kitap.

Öcal, E. (2014). *Vücudumuzdaki sistemler ünitesinin öğretiminde drama yönteminin ve kukla/ Karagöz uygulamalarının öğrenci başarısına ve tutumuna etkisi.* Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Özsoy, O. (2002). *Etkin eğitim.* İstanbul: Hayat Yayınları.

San, İ. (2002). Yaratıcı drama-eğitsel boyutları. H. Ö. Adıgüzel içinde, *Yaratıcı Drama 1985-1995 Yazılar* (s. 81-88). Ankara: Naturel Kitap Yayın Dağıtım.

Tuncel, G. (2002). *Eğitim felsefelerinin sosyal bilgiler programına etkileri* (Yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Windschitl, M. (1999). The challenges of sustaining a constructivist classroom culture. *Phi Delta Kapan*, 80 (10), 751-756.

18. Bölüm

ÖĞRENCİ MERKEZLİ SÖZCÜK ÖĞRETİMİ

Ramazan Şimşek - Yasin Gökoğlu

GİRİŞ

Geçmişten günümüze eğitimde nitelikli öğrenmeyi gerçekleştirme ve öğrenmenin kalitesini arttırmaya yönelik pek çok anlayış ortaya konulmuştur. Bunlardan biri de öğrenci merkezli eğitim anlayışıdır. Öğrenci merkezli eğitimi yapılandırmacı öğrenme kuramıyla birlikte kullanan temsilciler; Vygotsky, Piaget ve Dewey gibi düşünürler olmuştur (Henson, 2003). Bilgi ve teknolojiye ulaşımın kolaylaştığı günümüzde öğrenmelerin üst düzeyde gerçekleşmesi için öğrenci merkezli eğitim anlayışı benimsenmektedir. Öğrenci merkezli eğitim; bireyin öğrenme sürecinde daima aktif olduğu, süreç içinde kendini geliştirdiği, öğretmenin rehber konumunda olduğu bir yaklaşımdır. Kalıcı öğrenmenin gerçekleşmesi için öğrencilerin sınıf içi ve sınıf dışı ortamlarda öğrenme sürecine etkili şekilde katılımı gerekir. Bu şekilde öğrenciler, çalışmaya ve araştırmaya ihtiyaç duyarak kalıcı zihinsel öğrenmeyi gerçekleştirir.

Erbil'e (2003) göre öğrenci merkezli eğitim; "Bireysel özellikleri dikkate alınarak, bilimsel düşünme becerilerine sahip, öğrenmeyi öğrenmiş, üretken, bilgiye ulaşıp kullanabilen, iletişim kurma becerilerine sahip, evrensel değerleri benimsemiş, teknolojiyi etkin kullanan ve kendini gerçekleştirmiş bireyler için eğitim sürecinin; her aşamada öğrenci katılımını sağlayacak biçimde yeniden yapılandırılmasıdır". Açıkgöz'e (2005) göre ise kişinin öğrenme sürecinin sorumluluğunu üstlendiği; bu süreç içinde öğrenciye karar alma, durumu yorumlama ve gerektiğinde kendisiyle ilgili değişiklik yapabilme şansının tanındığı, öğrenciyi zorlayabilecek görevlerle zihinsel yeteneklerin ortaya çıkarıldığı öğrenme sürecidir. Öğrenci merkezli eğitim anlayışında öğrenme süreci; öğrencinin özellikleri, içinde bulunulan durum ve şartlara göre esneklik gösterebilir. Bu süreçte yol gösterici olan öğretici; öğrencinin eleştirel ve esnek düşünme, sorun çözme, karar verme, ürün ortaya koyma, analiz ve çözümleme yapma gibi becerilerinin gelişimini hedefler.

KAYNAKÇA.

Acat, M. B. (2008). Effectiveness of concept maps in vocabulary instruction. *Eurasian Journal of Educational Research*, 33, 1-16.

Açıkgöz, K. Ü. (2005). *Aktif öğrenme*. 7. Baskı, İzmir: Eğitim Dünyası Yayınları.

Arıcı, A. F. (2010). Türkçe öğretiminde kullanılan strateji-yöntem ve teknikler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 299-307.

Boyle, T. (1997). *Desing for multimedia learning*. Europe: Prentice Hall.

Demirel, Ö. (2012). *Eğitimde program geliştirme.* (19. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Erbil, O. (2003). *Öğrenci merkezli eğitim uygulama modeli*, Ankara**:** Milli Eğitim Basımevi.

Henson, K. T. (2003). Foundations for learner-centered education. *A knowledge base. Educaiton*, 124, 8-16.

Hesapcıoğlu, M. (2011). *Öğretim ilke ve yöntemleri,* Ankara: Nobel Yayınları.

İzgören, M. K. (2003). *Oyunlarla dil öğretimi*. Ankara: Academyplus Yayınevi.

Karaağaçlı, M. (2005). *Öğretimde yöntemler ve yaklaşımlar*, Ankara: Pelikan Yayıncılık.

MEB, (2024a) Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Öğretim Programları Ortak Metni

MEB, (2024b) Ortaokul Türkçe dersi öğretim programı.

Oxford (1990), *Language learning strategies: what everyone use*, Boston: Heinle and Heinle.

Önder, Alev. (1999). *Yaşayarak öğrenme için eğitici drama*, İstanbul: Yeni Çizgi Yayınları.

Özpolat, V. (2013). Öğretmenlerin mesleki önceliklerinde öğrenci merkezli eğitim yaklaşımının yeri*. Milli Eğitim Dergisi,* 200, 5-26.

Pala, A. (1995). *İşbirlikli öğrenmenin yabancı dil öğretimindeki etkililiği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Saban, A. (2000). *Öğrenme-öğretme süreci, yeni teori ve yaklaşımlar*, Ankara: Nobel Yayınları.

Savas, N. (2002). *İlköğretim fen öğretiminde öğretmenlerin izlediği öğretim yöntemleri ve bu yöntemlerin öğrenci başarısına etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Schmitt, N. (1997). Vocabulary *learning strategies*. (Ed. N. Schmitt ve J. McCarthy) Vocabulary: Description, Acquisition and Pedagogy, Cambridge: CUP.

Schmitt, N. ve McCarthy, M. (1997). *Vocabulary: description, acquisition, and pedagogy*. Cambridge: Cambridge University Press.

Seligmann, E. R. (2007). *Reaching students through synectics: A creative*. University of Northern Colorado: Colorado.

Senemoğlu, N. (1998). *Gelişim, öğrenme ve öğretim-kuramdan uygulamaya*, Ankara: Özsen Matbaası.

19. Bölüm

ÖĞRENCİ MERKEZLİ UZAKTAN TÜRKÇE ÖĞRETİMİ

Devrim Murat Güzelküçük

GİRİŞ

Eğitim her bireyin ulaşması gereken en temel haktır. Eğitim hakkına ulaşım, bazı durumlarda zor olabilmektedir. Ancak gelişen teknoloji sayesinde bireyler, bu zorlukların önüne geçebilmektedir. Son yirmi beş yılda en fazla gelişim gösteren eğitim modellerinden biri de uzaktan eğitimdir (Perraton, 2012). İşman'a (2008) göre uzaktan eğitim; öğrenci ve öğretmenlerin farklı mekânlarda bulunduğu, eğitim-öğretim sürecinin ise posta veya diğer teknolojik unsurlarla yürütüldüğü bir sistemdir. Genel olarak uzaktan eğitim; fiziksel birlikteliğin bulunmadığı, bireylerin teknolojiler vasıtasıyla bir araya gelerek eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürdüğü bir model olarak öne çıkmaktadır. Özbay (2015), uzaktan eğitimde temel gayenin yüz yüze eğitimin sürdürülmesine engel olan çeşitli coğrafi ve zamansal sorunların önüne geçme, gelişen teknolojiyi kullanabilen bireyleri bir araya getirerek onlara öğrenme fırsatı yaratma olduğunu dile getirmiştir.

Adıyaman'a (2002) göre "uzaktan eğitim" terimi, 1892 yılında ilk kez Wisconsin Üniversitesinin kataloglarında William Lighty tarafından dile getirilmiştir. O günden bugüne farklı teknolojilerle bu eğitim modelinden sık sık yararlanılmıştır. Belanger ve Jordan'a (2000) göre de uzaktan eğitime yönelik ilgi geçmişten günümüze giderek artmaktadır.

Uzaktan eğitime yönelik ilginin artmasında çeşitli unsurlar göze çarpmaktadır. Örneğin, çeşitli kamu ve kuruluşlarının, kırsal kesim de dâhil olmak üzere, bütün bireylere en ekonomik şekilde ulaşma çabası bunlardan biri olarak görülmektedir. Ayrıca herhangi bir salgın durumunda ülkeler tarafından kurtarıcı hamle olarak uzaktan eğitim düşünülmektedir.

Tartışma / Uygulama Soruları

1. Uzaktan eğitim sürecinde okuma, yazma, dinleme ve konuşma becerilerinin öğretiminde hangi teknolojilerden yararlanırsınız? Bu teknolojilerde hangi unsurları göz önünde bulundurursunuz?
2. Öğrenci merkezli uzaktan Türkçe öğretiminde öğrencilerin okuma, yazma, konuşma ve dinleme becerilerinin değerlendirilmesini nasıl gerçekleştirirsiniz? Bu beceri alanlarından birini seçip örnek bir uygulamayı aşamalara göre ele alınız.
3. Teknolojik gelişmeler ışığında uzaktan eğitim sürecinin geleceğinde nasıl bir gelişimin gerçekleşeceğini düşünüyorsunuz? Sizce bu gelişim, dil eğitimine nasıl yansır?

Önerilen Kitaplar

1. Zawacki, O. & Insung Jung, R. (2023). *Handbook of open, distance and digital education*. Singapore: Springer Nature.
2. Aslan, C. ve Çalışkan, G. (2020). *Uzaktan eğitim sürecinde Türkçe eğitimi.* Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
3. White, C. (2003). *Language learning in distance education.* Cambridge University Press.
4. Monolescu, D., Schifter, C., & Greenwood, L. (2004). *The distance education evolution: Issues and case studies*. Pennsylvania: IGI Global.
5. Carrier, M., Damerow, R. M., & Bailey, K. M. (2017). *Digital language learning and teaching.* New York, NY: Routledge.
6. İşman, A. (2008). *Uzaktan eğitim*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
7. Uşun, S. (2006). *Uzaktan eğitim.* Ankara: Nobel Yayıncılık.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, A. (2020). Salgın sürecinde uzaktan eğitim ve öğrenci başarısını değerlendirmeye ilişkin öğretmen görüşleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(1), 253-271.

Adıyaman, Z. (2002). Uzaktan eğitimle yabancı dil eğitimi. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 1(1), 92-97.

Akdoğan, F. (2020). *Dijital hikâye anlatım yönteminin İngilizce kelime dağarcığı ve okuma becerilerinin gelişimine etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.

Aktaş, E. (2023). The effect of web 2.0 based technology applications on speaking skills and speaking anxiety in teaching Turkish as a foreign language: Voki example. *Frontiers in Psychology*, *14*, 1–11.

Aktaş, E. ve Karakuş, S. (2023). Voki Uygulamasının Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğrenenlerin Konuşma Motivasyonlarına ve Konuşma Öz Yeterlik Algılarına Etkisi. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 11(3), 1-28.

Akyıldız, İ. (2022). *Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde görev temelli dil öğretim yöntemine göre yapılandırılan web 2.0 araçlarıyla kelime öğretimi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.

Akyol, H. (2013). *Türkçe ilkokuma yazma öğretimi.* Ankara: Pegem Akademi.

Alderson, J. C. ve Banerjee, J. (2001). Language testing and assessment (Part 1). *Language Teaching*, 34 (4), 213-236.

Alisherovna, S. M. (2023). Disadvantages of teaching programming in distance education. *Intent Research Scientific Journal*, *2*(10), 26-33.

Alizadeh, M. (2019). Virtual reality in the language classroom: Theory and practice. *Call-Ej*, 20 (3), 21-30.

Antara, I. (2022). *The implementation of Educandy as a digital game-based language learning application in teaching vocabulary to young learners* (Unpublishment Doctoral dissertation), Universitas Pendidikan Ganesha, Indonesia.

Arslan, K. ve Yetgin, G. (2020). Çevrimiçi değerlendirme sistemlerinin eğitimde kullanımı: bir içerik analizi. *Turkish Studies -Education,* 15(2), 651-671.

Aydemir, M. (2018). *Uzaktan eğitim.* Konya: Eğitim Yayınevi.

Bachman, L. F. (2005). Alternative interpretations of alternative assessments: some validity issues in educational performance assessments. *Educational Measurement: Issues and Practice*, 21 (3), 5–18.

Baltzersen, R. K. (2010). Radical transparency: Open access as a key concept in wiki pedagogy. *Australasian Journal of Educational Technology,* 26 (6), 791-809.

Baş, B. ve Yıldırım, T. (2018). Yabancılara Türkçe öğretiminde teknoloji entegrasyonu. *Ana dili Eğitimi Dergisi*, 6 (3), 827-839.

Başaran, M. ve Kılınçarslan, R. (2021). Uzaktan eğitimle ilkokuma yazma öğretiminde Web 2.0 araçlarıyla tasarlanan oyunların etkililiği. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 6(1), 186-199.

Bates, T. (1993) Theory and practice in the use of technology in distance education. In, Keegan D. (Ed.), Theoretical Principles of Distance Education (pp. 183-201). New York: Routledge.

Belanger, F., & Jordan, D. H. (2000). *Evaluation and implementation of distance learning: Technologies, tools and techniques.* Hershey, PA: Idea Group Publishing.

Bikowski, D. (2018). Technology for teaching grammar. *The TESOL Encyclopedia of English Language Teaching*, 6, 1-7.

Billingsley, L. (2020). Using video conferencing applications to share the death experience during the COVID-19 pandemic. *Journal of Radiology Nursing*, *39*(4), 275-277.

Bittner, W. S. ve H. F. Mallory. (1933). *University teaching by mail.* New York: Macmillan.

Bolliger, D. U. ve Wasilik, O. (2009). Factors influencing faculty satisfaction with online teaching and learning in higher education. *Distance Education,* 30(1), 103-116.

Bozkurt, A. (2016). *Bağlantıcı kitlesel açık çevrimiçi derslerde etkileşim örüntüleri ve öğreten öğrenen rollerinin belirlenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Brown, H. D. & Abeywickrama, P. (2010). *Language assessment: Principles and classroom practices.* White Plains, NY: Pearson Education.

Brown, J. D. ve Hudson, T. (1998). The alternatives in language assessment. *TESOL Quarterly*, 32(4). 653-675.

Brumfit, C. (1984). *Communicative Methodology in Language Teaching: The roles of fluency and accuracy.* Cambridge: Cambridge University Press.

Calp, M. (2007). *Özel öğretim alanı olarak Türkçe öğretimi.* Konya: Eğitim Yayınevi.

Canlı Bekar, N. (2019). *Exploring the effects of digital storytelling on young learners' motivation, vocabulary learning and retention ın foreign language teaching* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi, Adana.

Cemiloğlu, M. (2004). *İlköğretim okullarında Türkçe öğretimi*. İstanbul: Aktüel Yayıncılık.

Chan, W. M., Chi, S. W., Chin, K. N. ve Lin, C. Y. (2011). Students' perceptions of and attitudes towards podcast-based learning: A comparison of two language podcast projects. *Electronic Journal of Foreign Language Teaching*, 8 (1), 312-335.

Choudhury, N. (2014). World wide web and its journey from web 1.0 to web 4.0. *International Journal of Computer Science and Information Technologies*, 5(6), 8096-8100.

Cifuentes, L., Xochihua, O.A., and Edwards, J.C. (2011) Learning in Web 2.0 environments: surface learning and chaos or deep learning and self-regulation?. *Quarterly Review of Distance Education*, 12(1), 1–21.

Ciğerci, F. M. (2015). *İlkokul dördüncü sınıf Türkçe dersinde dinleme becerilerinin geliştirilmesinde dijital hikâyelerin kullanılması* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Clark, J. T. (2020). Distance education. In, Iadanza, E. (Ed.), *Clinical Engineering Handbook* (pp. 410–415). Cambridge: Academic Press.

Çıldır, M. ve Koçak, M. (2022). Web 2.0 araçlarının ikinci yabancı dil Almanca dersinde kullanılmasına yönelik öğrenci görüşleri. *Alman Dili ve Kültürü Araştırmaları Dergisi*, 4 (7), 52-88.

Çifçi, M. (2001). Dinleme eğitimi ve dinlemeyi etkileyen faktörler. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 2 (2), 165-177.

Çil, E. (2021). The effect of using wordwall.net in increasing vocabulary knowledge of 5th grade EFL students. *Language Education & Technology,* 1 (1), 21-28.

de Oliveira, M. M. S., Penedo, A. S. T. ve Pereira, V. S. (2018). Distance education: advantages and disadvantages of the point of view of education and society. *Dialogia*, 29, 139-152.

Demir, E. (2014). Uzaktan eğitime genel bir bakış. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 39, 203-212.

Demir, S., & Bozkurt, A. (2011). İlköğretim matematik öğretmenlerinin teknoloji entegrasyonundaki öğretmen yeterliklerine ilişkin görüşleri. *İlköğretim Online*, 10(3), 850-860.

Demir, S., & Kılıçkıran, H. (2018). Dijital öykü uygulamasının özel yetenekli öğrencilerin yazma becerilerine etkisi. *Disiplinlerarası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, *2*(4), 12-18.

Demir, T. (2013). İlköğretim öğrencilerinin yaratıcı yazma becerileri ile yazma özyeterlik algısı ilişkisi üzerine bir çalışma. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 2 (1), 84-114.

Demirbaş, İ. (2019). *Dijital öykülerin ilkokul öğrencilerinin dinlediğini anlama ve yaratıcı yazma becerilerine etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir.

Demirel, Ö. (1999). *İlköğretim okullarında Türkçe öğretimi.* Ankara: Millî Eğitim Basımevi.

Dias, M., Lopes, R. D. O. A. ve Teles, A. C. (2020). Will virtual replace classroom teaching lessons from virtual classes via Zoom in the times of COVID-19. *Journal of Advances in Educationand Philosophy*, 4(5), 208–213.

DiNucci, D. (1999).Fragmented Future. *Print,* 53 (4), 32–35.

Doğan, Z. ve Demir, S. (2023). Pandemi dönemindeki çevrim içi Türkçe derslerinin yazma eğitimine yansımaları. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 12(2), 727-760.

Duman, S. N. (2020). Salgın döneminde gerçekleştirilen uzaktan eğitim sürecinin değerlendirilmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(1), 95-112.

Dung, D. T. H. (2020). The advantages and disadvantages of virtual learning. *IOSR Journal of Research & Method in Education*, 10 (3), 45-48.

Elitaş, T. (2017). *Uzaktan eğitim lisans sürecinde yeni iletişim teknolojileri: Atatürk üniversitesi uzaktan eğitim merkezi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Ellis, H., Heppell, S., Kirriemuir, J., Krotoski, A., & McFarlane, A. (2006). Unlimited learning. *Computer and video games in the learning landscape.* London, UK: ELSPA (Entertainment and Leisure Software Publishers Association).

Esen, M. (2019). *Digital storytelling in the elt classroom: making use of digital narratives to promote the productive skill of speaking* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Ankara.

Farshi, N. ve Mohammadi, Z. (2013). Use of podcasts in effective teaching of vocabulary: learners' attitudes, motivations and limitations. *Theory and Practice in Language Studies*, 3(8), 1381-1386.

Ferri, F., Grifoni, P., & Guzzo, T. (2020). Online learning and emergency remote teaching: Opportunities and challenges in emergency situations. *Societies*, 10(4), 86.

Field, J. (1998). Skills and strategies: Towards a new methodology for listening. *ELT Journal,* 52 (2), 110–118.

Fojtík, R. (2018). Problems of distance education. *Icte Journal*, *7*(1), 14-23.

Gezer, B. (2020). *Dijital materyallerin ilkokul ikinci sınıf öğrencilerinin dinlediğini anlama düzeylerine etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.

Gılıç, İ. I., & Yelken, T. Y. (2022). Konuşma ve yaratıcı yazma becerilerinin Web 2.0 destekli CLIL ve Web 2.0 ile geliştirilmesi. *Uluslararası İnovatif Eğitim Araştırmacısı*, *2* (2), 241-275.

Gönülal, T. (2020). Improving listening skills with extensive listening using podcasts and vodcasts. *International Journal of Contemporary Educational Research,* 7(1), 311-320.

Guksu, O. (2020). *The effect of Web 2.0 tools on Turkish EFL studentspeer review types, attitude and writing performance* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.

Gün, S. (2015). *Yabancı dil olarak Türkçenin öğretiminde web 2.0 sesli ve görüntülü görüşme uygulamalarının (Skype) konuşma becerisine etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.

Gündüz, O. ve Şimşek T. (2013). *Anlama teknikleri 1 uygulamalı okuma eğitimi el kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Güneş, F. (2014). *Türkçe öğretimi- yaklaşım ve modeller.* Ankara: Pegem Akademi.

Güven, A. Z. ve Banaz, E. (2020). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde dinleme becerisine yönelik web 2.0 araçlarının kullanımı: Lycrics training örneği. *Çukurova Araştırmaları Dergisi*, 11, 296-304.

Hacker, J., vom Brocke, J., Handali, J., Otto, M., & Schneider, J. (2020). Virtually in this together – how web-conferencing systems enabled a new virtual togetherness during the COVID-19 crisis. *European Journal of Information Systems, 29*(5), 563–584.

Heinich, Molenda, Russell, & Smaldino. (2002). *Chapter 1, media, technology, and learning. Instructional media and technologies for learning*. Columbus, OH: Merrill Prentice-Hall.

Helge, K. ve McKinnon, L. (2013). *The teaching librarian: Web 2.0, technology, and legal aspects*. Netherlands: Elsevier.

Hodges, C., Moore, S., Lockee, B., Trust, T., & Bond, A. (2020). The difference between emergency remote teaching and online learning. Educause Review. https://er.educause.edu/articles/2020/3/the-differencebetween-emergency-remote-teaching-and-online-learning, Erişim Tarihi: 01.03.2024.

İnal, E. ve Arslanbaş, F. (2021). Türkçenin yabancı dil olarak uzaktan öğretiminde iletişim odaklı web 2.0 araçları ve uygulama örnekleri. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, *16*, 228-249.

İşman, A. (2008). *Uzaktan eğitim*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Kan, A, Fidan, E. (2016). Türk dili dersinin uzaktan eğitimle yürütülmesine ilişkin öğrenci algıları. *Turkish Journal of Educational Studies*, 3 (2) , 23-45.

Kaplan, K.ve Gülden, B. (2021). Öğretmen görüşlerine göre salgın (COVID-19) dönemi uzaktan eğitim ortamında Türkçe eğitimi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi,* 24, 233-258.

Karacaoğlu, M., Karakuş, N., Esendemir, N. ve Ucuzsatar, N. (2021). Uzaktan eğitim üzerine bir araştırma: Türkçe öğretmenleriyle mülakatlar. *International Journal of Language Academy,* 9(1), 124-144.

Karatay, H., Karabuğa, H., & İpek, O. (2018). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde Edmodo'nun kullanımı: Bir durum çalışması. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 6(4), 1064-1090.

Karayazgan, B. (2022). *Web 2.0 Destekli İşbirlikli İngilizce Okuma ve Yazma Öğretim Tasarımının Öğrencilerin Bilişsel ve Duyuşsal Özelliklerine Etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.

Kayacı, M. M. ve Alperen, A. (2023). Web 2.0 Araçlarından "Kahoot" un ikinci yabancı dil Almanca dersinde kelime öğrenimine katkısı. *Alman Dili ve Kültürü Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 114-121.

Kılınç, M. (2015). *Uzaktan eğitim uygulamalarının etkililiği üzerine bir araştırma (İnönü Üniversitesi uzaktan eğitim merkezi ilahiyat lisans tamamlama programı örneği)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İnönü Üniversitesi, Malatya.

Kolcu Canatar, S. ve Balcı, A. (2021). Salgın döneminde uzaktan Türkçe öğretimi: öğretmen görüşleri kapsamında bir değerlendirme. *Uluslararası Karamanoğlu Mehmetbey Eğitim Araştırmaları Dergisi*, *3* (1), 55-65.

Kolcubaşı, A. (2023). *Web 2.0 araçlarıyla desteklenen anlama becerisine yönelik etkinliklerin öğrencilerin okuduğunu ve dinlediğini anlama başarısına etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.

Korkmaz, G. ve Çaymaz, G. (2022). Yabancılara Türkçe eğitiminde Web 2.0 araçlarının dört alan becerisine yönelik kullanımları (Okuma, Dinleme, Yazma, Konuşma). *Trk Dergisi*, 3(1), 40-56.

Kristóf, Zs. (2020). International trends of remote teaching ordered in light of the coronavirus (COVID-19) and its most popular video conferencing applications that implement communication. *Central European Journal of Educational Research,* 2 (2), 84–92.

Kurtoğlu, F. S., Toğrul, D., & Bayat, A. (2023). Yazma Becerilerinin Geliştirilmesi için Kullanılan Web 2.0 Araçları Hakkındaki Öğrenci Görüşleri: Wooclap Örneği. *Electronic Turkish Studies*, 18(1). 329-344.

Kürtüncü, M., & Kurt A. (2020). Covıd-19 pandemisi döneminde hemşirelik öğrencilerinin uzaktan eğitim konusunda yaşadıkları sorunlar. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi,* 7(5), 66-77.

Lau, L. (2000). *Distance learning technologies: Issues, trends and opportunities.* USA: Idea Group Publishing, Salomon Smith Barney, Inc.

Law, B. ve Eckes, M. (1995). *Assessment and ESL*. Peguis publishers: Manitoba, Canada.

Lee, L. (2014). Digital News Stories: Building Language Learners' Content Knowledge and Speaking Skills. *Foreign Language Annals, 47(2)*, 338–356.

Lloyd, A., Rogerson, S., & Stead, G. (2017). Imagining the potential for using virtual reality technologies in language learning. In, M. Carrier, R. M. Damerow, & K. M. Bailey (Eds.), Digital language learning and teaching: Research, theory, and practice (pp. 222-234). New York, NY: Routledge.

Lowenthal, P. R. (2023). Synchronous Tools for Interaction and Collaboration. In, Zawacki, O Insung Jung, R. (Eds.), *Handbook of Open, Distance and Digital Education* (pp. 989-1002). Singapore: Springer Nature Singapore.

Lucas, M., Nelson, J., & Sims, D. (2020). *Schools' responses to covid-19: pupil engagement in remote learning*. Slough: NFER.

MacMillan, K., Mangla, T., Saxon, J., & Feamster, N. (2021). Measuring the performance and network utilization of popular video conferencing applications. In *Proceedings of the 21st ACM Internet Measurement Conference*, 229-244. https://dl.acm.org/doi/abs/10.1145/3487552.3487842 Erişim Tarihi: 15.02.2024.

MEB. (2020). Uzaktan eğitim için uydu frekans ve yayın platformları bilgileri. http://www.meb.gov.tr/uzaktan-egitim-icin-uydu-frekans-ve-yayin-platformlaribilgileri/haber/20565/tr adresinden erişilmiştir.

MEB. (2023). PISA 2022 Türkiye Raporu. Millî Eğitim Bakanlığı. https://pisa.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_12/05125555_pisa2022_rapor_051223.pdf, Erişim Tarihi: 03.02.2024

Mede, E. ve Atay, D. (2017). English language teachers' assessment literacy: the Turkish context. *Dil Dergisi,* 168(1), 1-5.

Mertçe, M. (2023). *Role of personalizatıon talks supported with web 2.0 tools on vocabulary retention and students' attitudes towards using web 2.0 tools* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.

Monolescu, D., Schifter, C., & Greenwood, L. (2004). *The distance education evolution: Issues and case studies*. Pennsylvania: IGI Global.

Moore, M. G. (1989). Three types of interaction. *American Journal of Distance Education*, 3(2), 1-6.

Moore, M. G. (2023). From correspondence education to online distance education. In, Zawacki, O Insung Jung, R. (Eds.), *Handbook of Open, Distance and Digital Education* (pp. 27-42). Singapore: Springer Nature Singapore.

Mupinga, D. M., Nora, R. T. ve Yaw, D. C. (2006). The learning styles, expectations, and needs of online students. *College Teaching*, 54(1), 185-9.

Nagovitsyn, R. S., Valeeva, R. A., & Latypova, L. A. (2023). Web-conferencing systems (WCS): Individual, Group or Full-Class Teacher Education Format?. *Education Sciences*, 13(2), 1-12.

Nunan, D. (2005). *Task-based language teaching*. Cambridge University Press.

O'Lawrence, H. (2005). A review of distance learning ınfluences on adult learners: Advantages and disadvantages. *Informing Science and IT Education Joint Conference*, 2005 (pp.125-135). Arizona, USA.

Odabaş, H. (2003). İnternet tabanlı uzaktan eğitim ve bilgi ve belge yönetimi. *Türk Kütüphaneciliği*, *17*(1), 22-36.

Osada, N. (2004). Listening comprehension research: A brief review of the past thirty years. *Dialogue*, 3(1), 53-66.

Özalkan, G. Ş. (2021). Uzaktan eğitimde ölçme ve değerlendirme: Pandemi sürecinde sosyal bilimler eğitimini yeniden düşünmek. *International Journal of Economics Administrative and Social Sciences*, *4*, 18-26.

Özbay, M. (2005). Sesle ilgili kavramlar ve konuşma eğitimi. *Millî Eğitim*, 168, 116-125.

Özbay, M. (2015). *Anlama teknikleri II- dinleme eğitimi*. Ankara: Öncü Kitap.

Özbay, Ö. (2015). Dünyada ve Türkiye'de uzaktan eğitimin güncel durumu. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi,* 2 (5), 376-394.

Özer, Ö., Çekici, Y. E. (2020). Uzaktan eğitim yoluyla yürütülen Türk dili derslerinin değerlendirilmesi: nitel bir araştırma. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi,* 7, 92-110.

Özgöl, M., Sarıkaya, İ., & Öztürk, M. (2017). Students' and teaching staff's assessments regarding distance education applications in formal education. *Journal of Higher Education and Science*, 7 (2), 294-304.

Özgül, E., Ceran, D., & Yıldız, D. (2020). Uzaktan eğitimle yapılan Türkçe dersinin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Millî Eğitim Dergisi,* 49 (1), 395-412.

Pehlivan Coşkun, Y. (2022). *Konuşma becerisinin geliştirilmesinde web 2.0 aracılığıyla oyun temelli öğrenme* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Uşak Üniversitesi, Uşak.

Perraton, H. (2012). *Open and distance learning in the developing world*. London: Routledge.

Pill, T. (2001). *Adult learners' perceptions of out-of-class access to English*. Unpublished MA thesis, University of Hong Kong, China.

Priyanti, N. W. I., Santosa, M. H., & Dewi, K. S. (2019). Effect of Quizizz towards the eleventh-grade english students'reading comprehension in mobile learning context. *Language and Education Journal Undiksha*, 2(2), 71-80.

Qiu, X., Chiu, C.-K., Zhao, L.-L., Sun, C.-F., & Chen, S. (2021). Trends in VR/AR technology-supporting language learning from 2008 to 2019: a research perspective. *Interactive Learning Environments*, 31(4), 1–24.

Rahman, A., Atmowardoyo, H., & Salija, K. (2018). Podcast effects on EFL learners' listening comprehension. *ELT Worldwide,* 5(2), 151-164.

Rovai, A. (2009). *The internet and higher education: Achieving global reach. Netherlands*: Chandos Publishing.

Roviqoh, L. A., Heriyawati, D. F., & Fikri, D. (2021). The effectiveness of Socrative in learning reading comprehension at ninth grade of junior high school al hidayah. *Jurnal Penelitian, Pendidikan, dan Pembelajaran*, 16(27), 1-4.

Rustamovna, R. B., & Obloberdiyevna, D. S. (2023). Role of the teacher and student in modern dıstance education. *Arxıtektura, Muhandıslık va Zamonavıy Texnologıyalar Jurnalı*, *2*(1), 14-17.

Saba, F. (2011). Distance education in the United States: Past, present, future. *Educational Technology*, 51 (6), 11-18.

Sadeghi, M. (2019). A shift from classroom to distance learning: Advantages and limitations. *International Journal of Research in English Education*, 4(1), 80-88.

Sarı, H. (2020). Evde kal döneminde uzaktan eğitim: Ölçme ve değerlendirmeyi neden karantinaya almamalıyız. *International Journal of Scholars in Education*, *3*(1), 121-128.

Sarıgül, K. (2021). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde çevrim içi süreç değerlendirme araçları. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi,* 4 (2021 Yunus Emre ve Türkçe Yılı Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Özel Sayısı), 56-80.

Sever, S. (2004). *Türkçe öğretimi ve tam öğrenme*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Simpson, M., & Anderson, B. (2012). History and heritage in open, flexible and distance education. *Journal of Open, Flexible, and Distance Learning*, *16*(2), 1-10.

Soylu, S. (2020). *Deyim öğretiminde kavram karikatürü kullanımının öğrencilerin akademik başarı ve tutumlarına etkisi (Toondoo uygulaması örneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Düzce Üniversitesi, Düzce.

Sumner, J. (2000). Serving the System: A critical history of distance education. *Open Learning: The Journal of Open, Distance and E-Learning*, 15(3), 267–285.

Şengül, M. (2020). Türkçe eğitiminde ölçme ve değerlendirmeyle ilgili güncel sorunlar. In C. Alyılmaz, O. Er ve İ. Çoban (Eds.), Türkçe eğitiminin güncel sorunları (ss. 289-300). Ankara: Eğiten Kitap.

Şimşek, B. (2023). Dil öğretiminde sanal gerçeklik uygulamalarının kullanımı. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 12 (2), 816-836.

Tabak, G. (2017). *Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde dijital öykü kullanımı* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.

Taşer, S. (2020). *Konuşma eğitimi.* İstanbul: Pegasus Yayınları.

Tatlı, Z. ve Aksoy, D. A. (2017). Yabancı dil konuşma eğitiminde dijital öykü kullanımı. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 45(45), 137-152.

Thompson, I. ve Rubin, J. (1996). Can strategy instruction improve listening comprehension?. *Foreign Language Annals,* 29 (3), 331-342.

Tıraşoğlu, C. (2019). *Yabancılara Türkçe öğretiminde söz varlığını geliştirmeye yönelik web 2.0 araçları: Kahoot! örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.

Tompkins, G. E. (2014). *Language Arts: Patterns of Practice.* Australia: Pearson.

Turgut, M.F. ve Baykul, Y. (2015). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme.* Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Turhan, O., & Baş, B. (2017). Yabancılara Türkçe öğretiminde yazma becerisine yönelik Web 2.0 araçları: Poll Everywhere örneği. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13 (3), 1233-1248.

Türker, A., & Dündar, E. (2020). COVID-19 pandemi sürecinde eğitim bilişim ağı (EBA) üzerinden yürütülen uzaktan eğitimlerle ilgili lise öğretmenlerinin görüşleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(1), 323-342.

Türker, M. S. (2019). Blog kullanımının yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin okumaya yönelik tutumları üzerindeki etkisi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 9(2), 199-210.

Türkoğlu, S. (2022). 4. sınıf Türkçe dersine yönelik geliştirilen web 2.0 araçlarının alternatif ölçme değerlendirme araçları ile çevrimiçi değerlendirilmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde.

Ungan, S. (2007). Yazma becerisinin geliştirilmesi ve önemi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23 (2), 461-472.

UNICEF, D. (2022). *Annual report 2022.* New York: UNICEF.

Uşun, S. (2006). *Uzaktan eğitim.* Ankara: Nobel Yayıncılık.

Ülger, K. (2021). Uzaktan eğitim modelinde karşılaşılan sorunlar-fırsatlar ve çözüm önerileri. *Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 7 (1), 393-412.

Vlassenko, L., & Bozhok, N. (2014). *Advantages and disadvantages of distance learning.* Ukraine: National University of Food Technologies.

White, C. (2003). *Language learning in distance education.* Cambridge University Press.

Willey, R.D. ve Young, H.A. (1948). *Radio inelementary education.* Boston, MA: D.C.Heath.

Yaşar Sağlık, Z. (2022). *Web 2.0 araçlarıyla desteklenen kelime öğretiminin kelime bilgisi, okuduğunu anlama ve akıcı okuma becerilerine etkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.

Yılmaz, A. (2021). *The Possible Effects of Online Feedback Exchanges through Web 2.0 Tools on Turkish Efl Students' Perceptıon and Writing Performance* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.

Yorgancı, O. K. (2021). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Podcast (Sesli Yayın) Kullanımının Üretici Dil Becerilerine Etkisi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Yu, H. ve Luo, B. (2022). To what extent does the effectiveness of utilizing quizlet to teach vocabulary outweigh traditional vocabulary teaching. *International Journal of Education and Management, 7*(1), 191-195.

Yürektürk, F. N. ve Coşkun, H. (2020). Türkçe öğretmenlerinin teknoloji kullanımına ve teknoloji destekli türkçe öğretiminin etkililiğine dair görüşleri. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 8 (3), 986-1000.

Zhang, K. ve Wu, H. (2022). Synchronous online learning during COVID-19: Chinese university efl students' perspectives. *SAGE Open*, 12(2), 1-10.

Zhang, Y., Liu, H., Kang, S.-C. ve Al-Hussein, M. (2020). Virtual reality applications for the built environment: Research trends and opportunities. *Automation in Construction,* 118, 1-19.

20. Bölüm

ÖĞRENCİ MERKEZLİ TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE MATERYAL KULLANIMI

Neslihan Yıldız Atam

GİRİŞ

Günümüzde küresel değişimin ve etkileşimin hız kazanmasıyla eğitim ve öğretim süreçleriyle ilgili önemli gelişmeler yaşanmaktadır. 20. yüzyılda eğitim sahasında, çeşitli felsefi temellere dayalı pek çok öğrenme yaklaşımı ve stratejisi tanıtılmıştır. Ancak, son yıllarda öğrenci merkezli uygulamalar, öğrencilerin daha aktif roller üstlendiği ve öğretmenlerin rehberlik yaptığı bir yaklaşım olarak önem kazanmıştır ve bu yaklaşımlar yoğun bir şekilde benimsenmektedir (Kurnaz & Korkutan, 2023).

Yirminci yüzyılda çeşitli öğrenme yaklaşımları sunulmuş olsa da son yıllarda öğrenci merkezli uygulamalar öne çıkmaktadır. Bu yaklaşımda, öğrenciler aktif rol alırken öğretmenler rehber konumundadır. Söz konusu durum, eğitim yöntemlerinin ve değerlendirmenin de değişmesine yol açmıştır.

Yeniden tasarlanan eğitimin öğrencilerin yetkinliklerini geliştirmeye odaklanması, öğretim yöntemlerinin ve değerlendirmenin de değişmesine yol açmıştır. Öğretmenlerin öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarına yönelik rehberlik yaptıkları öğrenci merkezli öğrenmede, öğrenme sürecine daha fazla katılım teşvik edilir. Öğrencilerin aktif katılımı, hızla değişen akademik ortama uyum sağlama konusunda büyük bir önem taşımaktadır. Öğrenci merkezli bir eğitim; sorumluluk almayı, hedef belirlemeyi, kararlılık göstermeyi ve kaynakları etkin bir şekilde kullanmayı gerektirir (Frasineanu & Ilie, 2017).

Öğrenci merkezli öğrenmede öğretmenler, bireysel ihtiyaçlara yönelik rehberlik yapar ve katılımı teşvik eder. Bu katılım, hızla değişen akademik ortama uyum sağlamada önemlidir. Öğrenci merkezli eğitim; sorumluluk alma, hedef belirleme ve problem çözme gibi becerileri kazandırmayı amaçlar.

KAYNAKÇA

Açıkgöz, E. D. (2018). *Türk dili ve edebiyatı derslerinde materyal destekli öğretimin başarı ve kalıcılığa etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Alpar, D., Batdal, G., & Avcı, Y. (2007). Öğrenci merkezli eğitimde eğitim teknolojileri uygulamaları. *HAYEF Journal of Education,* 4(1).

Arı, M. (2019). *Sınıf öğretmenlerinin öğretim teknolojileri ve materyal kullanma durumları ile öğretim teknolojileri ve materyallerinin etkililiğine ilişkin görüşlerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.

Atıcı, B., & Yıldırım, S. (2010). Web 2.0 uygulamalarının e-öğrenmeye etkisi. *Akademik Bilişim,* 10(1), 10-12.

Aytaş E., D. (2019). *Sınıf öğretmenlerinin Türkçe derslerinde materyal kullanımına ilişkin görüşleri (Erzurum ili örneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi. Erzurum.

Büyükkaragöz, T. (2023). *Öğrenme grafikleri: Ders materyallerinde görsellerin planlanması, tasarlanması ve değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Çelebi, C. & Satırlı, H. (2021). Web 2.0 Araçlarının İlkokul Seviyesinde Kullanım Alanları. *Instructional Technology and Lifelong Learning,* 2(1), 75-110.

Demirel Ö., Altun E. (Ed.) (2017). *Öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı.* Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Frasineanu, E. S., & Ilie, V. (2017). Student-centered education and paradigmatic changes. *Revista de Stiinte Politice,* (54), 104.

Gezer, B. (2020). *Dijital materyallerin ilkokul ikinci sınıf öğrencilerinin dinlediğini anlama düzeylerine etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.

İşman, A. (2015). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Kansızoğlu, H. B., & Sulak, S. E. (2019). Öğrenci merkezli dil bilgisi öğretim uygulamalarının öğrenci başarısına etkisi: Bir meta analiz çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 34(4), 958-980.

Kırboğa, A. (2019). *Bilgisayar destekli noktalama işaretleri materyallerinin ortaokul 5. sınıf öğrencilerinin noktalama işaretleri kazanımlarına etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.

Korkmaz, İ. (2007). Öğrenci merkezli ders uygulamalarına ilişkin öğrenci görüşleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 293-402.

Kurnaz, H., & Korkutan, K. (2023). Öğrenci merkezli uygulamaların okumaya yönelik tutuma etkisi: Bir meta-analiz çalışması*. Başkent University Journal of Education, 10*(1), 113-134.

MEB. (2019). *T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, İlköğretim Türkçe dersi öğretim programı (1-8. Sınıflar).* MEB Yayınları.

Sözen, N. (2020). Covid 19 sürecinde uzaktan eğitim uygulamaları üzerine bir inceleme. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi,* 7(12), 302-319.

Temizkan, M. (2010). Öğrenci merkezli öğrenme yaklaşımına göre düzenlenen Türk dili II dersinin konuşma becerisine yönelik tutumlarına etkisi. *Milli Eğitim Dergisi,* 40(187), 86-103.

Vural, B. (2004). *Eğitim-öğretimde teknoloji ve materyal kullanımı.* İstanbul: Hayat Yayıncılık.

Yıldız, N. H. (2016). Türkçe öğretmenlerinin derslerde materyal kullanımına ilişkin görüşleri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Yıldız, N. (2018). Bilim ve sanat merkezlerinde görev yapan Türkçe öğretmenlerinin ders materyali geliştirme/kullanma durumlarının incelenmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi. Konya.

Bireylerin ve Toplumların Hayatında Öğrenme, Etkileşme, Sosyalleşme, Kültür ve Kişilik

Turhan Yörükân

nobel
40.yıl

Bireylerin ve Toplumların Hayatında
Öğrenme, Etkileşme, Sosyalleşme, Kültür ve Kişilik
Turhan Yörükân

Yayın No: 5521
Psikoloji/PDR: 524
ISBN: 978-625-371-559-5
E-ISBN: 978-625-371-560-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon ve İndeks: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yörükân, Turhan.
Bireylerin ve Toplumların Hayatında Öğrenme, Etkileşme, Sosyalleşme, Kültür ve Kişilik / Turhan Yörükân
1. Basım, XIV + 516 s., 15,5x23,5 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-371-559-5
E-ISBN: 978-625-371-560-1
1. Öğrenme 2. Etkileşme 3. Sosyalleşme 4. Kültür ve Kişilik

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İçindekiler

Açıklama ve Teşekkür v

BİRİNCİ KISIM
Etkileşme, Sosyal Öğrenme ve Sosyalleşme

ÖĞRENME VE SAĞLANMAK İSTENEN BÜTÜNLEŞME 3

SOSYAL ETKİLEŞME VE SOSYALLEŞME 18

SOSYAL ÖĞRENME VE SOSYALLEŞME 33

SOSYALLEŞMENİN OLMAZSA OLMAZI OLAN SOSYAL NORMLAR VE NORMSUZLUK HÂLLERİ 53

İKİNCİ KISIM
Kültür, Millet Karakteri ve Temel Kişilik (Şahsiyet)

YENİ ARAŞTIRMA KONULARINA YOL AÇMASI BAKIMINDAN ANTROPOLOJİ VE PSİKOLOJİ ETKİLEŞMESİ 67

Bir Zihniyet Şekillenmesi Olarak İPTİDAÎLERDE KUTSAL VE KUTSAL DIŞI SAHALAR AYRILIĞI 74

FRANZ BOAS, PSİKOLOJİ VE PSİKOLOJİK ANTROPOLOJİ 103

SOMUT ÖRNEKLERLE KÜLTÜR VE PSİKOLOJİ ETKİLEŞMESİ 116

MİLLET KARAKTERİ VEYA KARAKTERİSTİKLERİ 129

MİLLET KARAKTERİ STEREOTİPLERİ 146

TEMEL KİŞİLİK (ŞAHSİYET) VE KÜLTÜR 153

ÜÇÜNCÜ KISIM
Sosyal Sınıflar, Sosyalleşme ve Toplumsal Bütünleşme

SOSYAL SINIF ANLAYIŞLARINA KISA BİR BAKIŞ 191

BİR SOSYALLEŞME VE KİŞİLİK OLUŞTURMA ARACI OLARAK KÜLTÜRLEŞMİŞ SOSYAL SINIFLAR 199

BİR ŞEHİR CEMAATİ OLARAK FAKİR HALK KİTLELERİ, SOSYAL SINIFLAR, BEDEN VE RUH SAĞLIĞI 248

SOSYO KÜLTÜREL BÜTÜNLEŞME VE MİLLÎ GÜVENLİK POLİTİKASI AÇISINDAN ÖNEMİ 277
YAPISAL-FONKSİYONALİZM AÇISINDAN BİR TOPLUMUN OLMAZSA OLMAZLARI 315

DÖRDÜNCÜ KISIM

Metodolojik Bir Yaklaşım Olarak Sosyal Değer, Değer Yönelmeleri ve Sosyalleşme

SOSYAL PSİKOLOJİK BİR ARAŞTIRMA KONUSU OLARAK DEĞERLER 333
ÇOCUK SOSYALLEŞMESİ, DAVIS - HAVIGHURST REHBERİ 353
DAVIS-HAVIGHURT ARAŞTIRMA REHBERİ 365
KIZILDERİLİ ARAŞTIRMASI AHLÂK VE HEYECAN TESTLERİ 383
KIZILDERELİ ARAŞTIRMASI TEST BATARYASI 399
VİNELAND SOSYAL OLGUNLUK SKALASI 415
VİNELAND SOSYAL OLGUNLUK SKALASI 423

Kaynaklar 443

İndeks Oluşumları 473

İndeks 475

Kaynaklar

Aberle, D. F., A. K. Cohen, A. K. Davis, M. J. Levy, Jr., F. X. Sutton (1950), "The Functional Prerequisites of a Sociaty", *Ethics*, *LX*, No. 2, ss. 100-111.

Adams-Campbell, L. L., et al. (1993), "Correlates of the Prevalence of Self-reported Hypertension Among African-American and White Women", *Ethnicity and Disease*, 3, ss. 119-125.

Adelmann, P. K. (1987), "Occupational Complexity, Control and Personal Income: Their Relation to Psychological Well-being in Men and Women", *Journal of Applied Psychology*, *72*, ss. 529-537.

Adler, N. E., at al. (1994), "Socioeconomic Status and Health: The Challenge of the Gradient", *American Psychologist*, , *49*, ss. 15-24.

Adler, N. E., et al. (2000), "Relationship of Subjective and Objective Social Status with Psychological and Physological Functioning", *Health Psychology*, *19*, ss. 586-592.

Aldrich, C. R. (1931), *The Mind and Modern Civilization*, London: Kegan Paul.

Aldrich, N. W. (1989), *Old Money: The Mythology of America's Upper Class*, New York: Vintage Books.

Allik, J., and R. Realo (2010), "Does National Character Feflect Mean Personality Traits When Both are Measured by the Same Instrumen?", *Journal of Research in Personality*, *44*, ss. 62-69.

Amicis, Edmondo de (1883), *Constantinople*, Paris.

Anastasi, A. and J. P. Foley (1949), *Differential Psychology,* New York: Macmillan Co.

Anastasi, A. and, J. P. Foley (1936), "An Analysis of Spontaneous Drowings by Children in Different Cultures", *J. Appl. Prychology*, *20*, ss. 689-726.

Andersen, B., et al. (1994), "A Behavioral Model of Cancer Stress and Disease Course", *American Psychologist*, *49*, ss. 389-404.

Andrews, H., et al. (1943), "Bibliography of Franz Boas", *American Anthropological Association Memoir*, No. *61*, ss. 68-119.

Annandale, E. (1998), *The Sociology of Health and Medicine*, Oxford, England: Polity Press.

Ashley-Montagu, M. F. (1953), *The Natural Superiority of Women*, The Macmillan and Co.

Atkinson, John W., ed. (1958), *Motives in Fantasy, Action, and Society,* Princeton, NJ.: Van Nostrand.

Bakhas, Herbert (1968), "Adolf Bastian", *International Encyclopedia of the Social Sciences*, The Macmillan Co. and the Free Press, Cilt 2, ss. 23-24.

Baldwin, A. L. (1955), *Behavior and Development in Childhood*, New York: Dryden Press.

Baldwin, J. M. (1906), *Social and Ethical Interpretations in Mental Development*, New York: The Macmillan Co., rev. ed.

Bandura, A. and R. H. Walters (1963), *Social Learning and Personality Development*, New York: Holt, Rinehart and Winston.

Bandura, A. (1977), *Social Learning Theory*, Englewoodcliffs, Nj: Prentice-Hall.

Bartlett, F. C. (1923), *Prychology and Primitive Culture*, Cambridge Univ. Press.

Bartlett, F. C. (1932), *Remembering*, Cambridge: Cambridge Univ. Press.

Bartley, M. (2004), *Health Inequality: An Introduction to Theories, Concepts and Methods*, Cambridge: Polity Press.

Bastian, A. (1895), *Etnische Elementagedänken in der Lehre vom Menschen*, Berlin.

Bastian, A. (1895), *Zur Lehre vom Menschen in Etnischer Anthropologie*, Berlin.

Bauer, R., A. Inkeles and C. Kluckhohn (1956), *How the Soviet Siystem Works*, Harvard University.

Bauer, R. (1952), *The New Man in Soviet Psychology*, Harvard University.

Baum, A., et al. (1999), "Socioeconomic Status and Chronic Stress. Does Stress Account for the SES Effects on Health?", eds. N. E. Adler vd., *Socioeconomic Status and Health in Industrial Nations*, New York: Academy of Sciences, ss. 131-144.

Bavelas, A. (1942), "A Method for Investigating Individual and Group Ideology," *Sociometry*, *V*, ss. 371-377.

Beeghey, Leonard (2005), *The Structure of Social Stratification in the United States*, Boston: Allyn and Bacon.

Bell, Daniel (1973), *The Coming of Post-Industrial Society in Social Forecasting*, New York: Basic Books.

Benedict, R. (1946), "The Study of Cultural Patterns in European Nations", *Transactions of New York Academy of Science*, Ser. II, *8*, ss. 274-279.

Benedict, R. (1921), *The Chrysanthemum and the Sward*, 1946; *Krizantem ve Kılıç*, çev. Türkân (Yörükân) Turgut, 6. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Benoit-Smullyan, E. (1948), "The Sociologism of Émile Durkheim and His School", ed. H. E. Barnes, *An Introduction to the History of Sociology*, Chicago: The Univ. of Chicago Press, s. 525.

Berrenan, J. V. (1958), "Filipino Steretypes of Some Ratial and National Minorities", *Pasific Sociological Review*, *1*, ss. 7-12.

Berry, J. M. and P. R. Dasen (1974), *Cultur and Cognition*, London: Methuen.

Berry, John W., Ype H, Poortinga, M. H. Segall, P. R. Desen, *Cross-cultural Psychology: Research and Applications*, Cambridge: Cambridge University Press, 1992, s. 53.

Bidney, D. (1953), *Theoretical Anthropology*, New York: Columbia Univ. Press.

Birenbaum, A. (1995), *Putting Health Care on the National Agenda*, Westport, CT.: Praeger.

Boas, F. (1974), "Antropolog", ed. Stocking, *The Shaping of American Anthropology*, New York: Basic Books, ss. 167-181.

Boas, F. (1897), "Social Organization and the Secret Societies of the Kwakiutl Indians", *Report of the United States National Museum for 1895*, s. 348 ve sonrası.

Boas, F. (1974), "The History of Anthropology", ed. Stocking, *The Shaping of American Anthropology*, New York: Basic Books, ss. 23-35.

Boas, F. (1901), "The Mind of Primitive Man", *Journal of American Folklore, 14*, ss. 1-11.

Boas, F. (1938), *General Anthropology,* Boston: Heath and Co.

Boas, F. (1938), *The Mind of Primitive Man,* 2nd ed., New York: Macmillan and Co.; 9. baskı, 1955.

Boas, F. (1930), "Anthropology", *Encyclopedia of the Social Sciences*, Cilt 2, ss. 73-110.

Boas, F. (1974), "Psychological Problems in Anthropology", ed. G. W. Stocking, *The Shaping of Ameruan Anthropology, 1883-1911 A Franz Bous Reader*, New York: Basic Books.

Boas, Franz, ed. (1940), "The Methot of Ethnology", *Rave, Language an Culture,* New York: Macmilland, ss. 281-289.

Bogardus, E. S. (1933), "A Social Distance Scale", *Social and Soc. Res.*, 17, ss. 265-271.

Boneva, B. S. and H. Frieze (2001), "Toward a Concept of a Migrant Personality", *Journal of Social Issues, 57*, ss 477-491.

Bornstein Marc, H. and C. Tamis-LeMonda (1997), "Maternal Responsiveness and Infant Mental Abilities: Specific Predictive Relation", *Infant Behavior and Development, 20*, ss. 283-296.

Bornstein, Marc H., et al. (2003), "Socioeconomic Status, Parenting, and Child Development: The Hollingshead Four-Factor Index of Social Status and the Socioeconomic Index of Occupations", eds. Marc H. Bornstein ve Robert H. Bradley, *Socioeconomic Status, Parenting, and Child Development,* Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum, ss. 29-82.

Bourdieu, P. (1987), "What Makes a Social Class? On the Theoretical and Practical Existence of Groups", *Berkeley Journal of Sociology, 32*, ss. 1-17.

Bourguignon, F. (2001), "Crime as a Social Cost of Poverty and Inequality: A Review Focusing on Developing Countries", eds. S. Yusuf vd., *Facets of Globalization: International and Local Dimensions of Development*, Washington, D. C.: World Bank, ss. 171-191.

Bradley, R. H. and R. F. Corwyn (2002), "Socioeconomic Status and Child Development", *Annual Review of Psychology, 53*, ss. 371-399.

Brickner, R. M. (1943), *Is Germany Incurable?*, ABD: J. B. Lippincott Company.

Buchanan, W., and H. Cantril (1953), *How Nations See Each Other*, Urbana: University of Illinois Press,.

Bullock, H. E. and W.M. Limbert (2003), "Scaling the Socioeconomic Ladder: Lowincome Women's Perceptions of Class Status and Opportunity", *Journal of Social Issues, 59*, ss. 693-709.

Bunnel, S. E. (1995), "Global Crime Calls for Global Pertnerships", *FBI Low Enforcement Bulletin, 64*, ss. 6-7.

Bunnel, S. E. (1995), "Global Crime Calls for Global Pertnerships", *FBI Low Enforcement Bulletin, , 64,* ss. 6-7.

Burkam, D. T., et al. (2004), "Social-class Differences in Summer Learning between Kindergarten and First Grade", *Sociology of Education, 77*, ss. 1-31.

Campbell, D. T. (1975), "On the Conflicts Between Biological and Social Evolation and Between Psychology and Moral Tradition", *American Psychologist, 30*, ss. 1103-1126.

Carroll, D., et al. (1997), "The Relationship Between Socioeconomic Status, Hostality and Blood Pressure Reactions to Mental Stress in Men: Data from the Whitehall II Study", *Health Psychology*, *16*, ss. 131-136.

Centers, R. (1949), *The Psychology of Social of Classes,* Princeton, N J.: Princeton University Press.

Charles Morris (1956), *Varieties of Human Value*, Chicago: University of Chicago Press.

Chin, N. P., et al. (2000), "Social Determinants of Healthy Behavior", *Education for Health: Change in Learning and Practice*, *13*, ss. 317-328.

Clark, R. E. (1949), "Psychoses, Income and Occupational Prestige", *American Journal of Sociology*, *54*, ss. 433-440.

Clark, R. E. (1948), "The Relationship on Schizophrenia to Occupational Income and Occupational Prestige", *American Sociological Review*, *13*, ss. 325-330.

Clausen, John A. (1966), "Mental Disorders", eds. Robert K. Merton ve Robert A. Nisbet, *Contemporary Social Problems*, New York: Harcourt, Brace, 2nd ed., ss. 26-83.

Cockerham, W. C. (2004), "Health as a Social Problem", ed. George Ritzer, *Handbook of Social Problems: A Comparative International Perspective*, Thousand Oaks: Sage, ss. 281-297.

Cockerham, W. C. (2001), *Medical Sociology*, 8th ed., Englewood Cliffs, N J.: Prentice-Hall.

Cockerham, W. C. (2006), *Sociology of Mental Disorder*, 7th ed., Upper Saddle River, N J.: Prentice Hall.

Cockerham, W. C., et al. (2000), "The Social Gradient in Life Expectancy: The Contrary Case of Okinawa in Japan", *Social Science and Medicine*, 2000, *51*, ss. 115-122.

Collier, J. and L. Thompson (1946), "The Indian Education and Administration Research", *Sociometry*, *9*, ss. 141-142.

Collins, W. A., et al. (2000), "Contemporary Research on Parenting", *American Psychologist, 55*, ss. 218-232.

Conger, R. D. and K. J. Conger (2002), "Recilience in Midwestern Families: Selected Findings from the First Decade of a Perspective, Longitudinal Study", *Journal of Marriage and Family*, *64*, ss. 361-373.

Conger, R. D., et al. (1999), "Pathways of Economic Influence on Adolescent Adjustment", *American Journal of Community Psgchology*, *27*, ss. 519-540.

Cooley, C. H., *Human Nature and the Social Order,* New York: Charles Scribner's Sons, rev. ed. 1922.

Costello, E.J., et al. (2003), "Relationships Between Poverty and Psychopathology: A Natural Experiment", *Journal of the American Medical Association*, *290*, ss. 2023-2029.

Cottrell, L. S. and R. Gallogher, *Developments in Social Psychology, 1930–1940,* New York: Beacon Hause, 1941.

Cottrell, W. F. (1940), *The Railroaders*, Stanford: Stanford University Press.

Coutu, W., *Emergent Human Nature: A Symbolic Field Interpretation*, New York: Alfred A. Knopf, 1949.

Coyne, James C. and Geraldine Downey (1991), *Annual Review of Psychology*, *42*, ss. 401-425.

Cozzarelli, C., et al. (2001), "Attitudes Toward the Poor and Attributions for Poverty", *Journal of Social Issues*, *57*, ss. 207-227.

Cressey, Donald R. (1966), "Crime", eds. Robert K. Merton ve R. A. Nisbet, *Contemporary Social Problems*, New York: Harcourt, Brace and World, 2nd ed., 1966, ss. 157-158.

Danişmend, İ. H. (1961), *Garb Menba'larına Göre Eski Türk Seciye ve Ahlâkı*, İstanbul: İstanbul Kitabevi.

David, B. Grusky (2001), *Social Stratification: Class, Race, and Gender in Sociological Perspective*, 2nd ed., Boulder, CO.: Westview.

Davis, A. and Robert J. Havighurst (1950), "American Status Systems and the Socialization of the Child", *American Sociological Review*; eds. Clyde Kluckhohn ve Henry A. Murray, *Personality in Nature, Society and Culture,* New York: Alfred A. Knopf, ss. 459-468.

Davis, A. (1960), *Psychology of the Child in the Middle Class*, Pittsburg, PA.: University Press.

Davis, A. and J. Dollard (1940), *Children of Bondage*, Washington, DC.: American Council on Education.

Davis, A. and R. J. Havighurst (1947), *Father of the Man: How Your Child Gets His Personality,* Boston: Houghton Mifflin Co., ss. 223 -239.

Davis, A. (1948), *Social-class Influences upon Learning*, Combridge: Harvard University Press.

Davis, A. (1947), "Socialization and Adolescent Personality", ed. T. M. Mewcomb ve E. L. Hartley, *Readings in Social Psychology*, New York: Henry Holt and Co., ss. 139-150.

Davis, A. and R. J. Havighurst (1946), "Social Class and Color Differences in Child-Rearing", *American Sociological Review*, *11*, ss. 698-710;

Davis, A. and R. J. Hevighurst (1947), "Social Class and Color Differences in Child-Rearing", eds. C. Kluckhohn ve H. A. Murray, *Personality: In Nature, Socjety, and Culture*, New York: Henry Holt and Co., ss. 253-264.

Davis, A. (1943), "Child Training and Social Class", *Child Behavior and Development*, eds. Roger G. Barker vd., New York: McGraw-Mill, ss. 617-619.

Davis, A., B. B. Gardner and M. R. Gardner (1941), *Deep South: A Study of Social Class and Color Caste in a Southern City*, Chicago: University of Chicago Press.

Davis, A. (1947), "Socialization and Adolescent Personality", eds. T. M. Newcomb ve E. L. Hartley, *Readings in Social Psychology*, New York: Henry Holt and Co., ss. 139-150.

Davis, A. (1948), *Social Class Influences upon Learning*, Harvard University.

Davis, K. and W. E. Moore (1945), "Some Principles of Stratification", *American Sociological Review*, *10*, ss. 242-249.

Dennis, W. (1943), "Animism and Related Tendencies in Hopi Children", *Journal of Abnormal and Social Psychology*, XXXVIII, ss. 21-36.

Dennis, W., "Cultural and Developmental Factors in Perception", ed. Robert R. Blake ve G. V. Ramsey, *Perception, An Appoach to Personality*, New York: The Ronald Press, 1951, ss. 148-169, 155-156.

Denton, K. and J. West (2002), "Children's Reading and Mathematics Achievement in Kindergarten and First Grade", *Educational Statistics Quarterly*, *18*.

Dewey, J. (1922), *Human Nature and Conduct,* New York: Henry Holt and Co.

Dicks, H. V. (1950), "Personality Traits and National Socialist Ideology", *Human Relations*, *3*, No. 2, ss. 111-154.

Dohrenwend, B. P. (1975), "Sociocultural and Social-psychological Factors in the Genesis of Mental Disorders", *Journal of Health and Social Behavior*, *16*, ss. 365-392.

Doll, E. A. (1935), "A Genetic Scale of Social Maturity", *The American Journal of Orthopsychiatry*, *5*, ss. 180-188.

Doll, E. A. (1940), "Annotated Bibliography on the Vineland Social Maturity Scale", *Journal of Consulting Psychology, 4*, ss. 123-132.

Doll, E. A. (1946), "The Feeble-minded Child", ed. L. Carmichael, *Manual of Child Psychology*, New York: J. Wiley, ss. 845-885.

Doll, E. A. (1935), "The Vineland Social Maturity Scale: Manual of Directions", *Training School Bulletin,* 1935, *32*, ss. 1-7, 25-32, 48-55, 68-74.

Doll, E. A. (1953), "Vineland Social Maturity Scale", ed. Arthur Weider, *Contributions Toward Medical Psychology*, New York: Ronald Press, *2,* ss. 495-506.

Doll, E. A. (1936), Preliminary Standardization of the Vineland Social Maturity Scale", *The American Journal of Orthopsychiatry*, *6*, ss. 283-293.

Doll, E. A. (1952), *The Measurement of Social Competence,* Minneapolis: Educational Test Bureau.

Doll, E. A. (1950), *Your Child Crows Up,* Boston: John Hancock Mutual Life Insurance Co.

Dollard, J. (1936), *Criteria for the Life History*, New Haven: Yale University Press.

Dollard, J. (1937), *Caste and Class in a Southern Town*, New Haven: Yale University Press.

Dollard, J. (1943), *Fear in Battle*, New Haven: Yale University Press.

Dollard, J. (1953), *Steps in Psychotherapy*, New York: MacMillan.

Dollard, J. (1942), *Victory Over Fear,* New York: Reynal and Hitchcock.

Dollard, J. and N. E. Miller (1950), *Personality and Psychotherapy: An Analysis in Terms of Learning, Thinking, and Culture*, New York: Mc Graw-Hill Book Co.

Dollard, J., N. E. Miller, Leonard W. Doob, B. H. Mowrer and Robert R. Sears (1939), *Frustration and Aggression*, New Haven: Yale Üniversity Press.

Dollard, J. and F. Auld, *Scoring Human Motives*, New Haven: Yale University Press, 1959.

Domhoff, William G. (1990), *The Power Élite and the State: How Policy is Made in America*, New York: Aldine de Gruyter.

Domhoff, William G. (1998), *Who Rules America? Power and Politics in the Year 2000*, 3rd ed., Calif: Myfield Publishers.

Doob, L. W. and R. R. Sears (1939), "Factors Determining Substitute Behavior and the Overt Expression of Aggression", *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 34, ss. 293-313.

Dressler, W. W. (1996), "Hypertension in the African American Community: Social, Cultural and Psychological Factors", *Seminars in Nephrology*, *16*, ss. 71-82.

Du Bois, C. (1944), *The People of Alor*, Minneapolis: The Univ. of Minnesota Press.

Du Bois, Cora, "Some Psychological Objectives and Techniques in Etnography", *Journal of Social Psychology*, 1937, 8, ss. 285-301.

Du Bois, Cora, *The People of Alor*, Minneapolis: Univ. of Minnesota Press, 1944.

Duncan, G. J. and J. Brooks-Gunn, eds. (1997), *Consequences of Growing up Poor,* New York: Russell Sage.

Durkheim, É. (1897), *Le Suicide: étude sociologie*, Paris: Alcan.

Durkheim, É. (1915), *The Elementary Forms of the Religious Life,* London.

Duvall, E. M. (1957), *Family Development,* Chicago: J. B. Lippincott Co.

Dyk, W. (1938), *Son of Old Man Hat; A Navaho Autobiography Recorded by Walter Dyk*, New York: Harcourt Brace.

Edgerton, R. B. (1992), *Sick Societies*, New York: The Free Press.

Elliot Smith, G. (1926), "The Primitive Conception of Death", *Prychology and Etbology*, London: Kegan Paul.

Elliott, Mabel A. and F. E. Merrill (1961), *Social Disorganisation*, 4th ed. New York: Harper and Brothers.

Elster, J. (1989), *The Cement of Society: A Study of Social Order*, Cambridge: Cambridge Univ. Press.

English, H. E. (1951), *Child Psychology,* New York: Henry Holt and Co.

Ensminger, M. E. and Kate E. Fothergill (2003), "A Decade of Measuring SES: What it Tells Us and Where to go From Here", eds. Marc H. Bornstein ve Robert H. Bradley, *Socioeconomic Status, Parenting, and Child Devolopment*, Mahwav, New Jersey: Lawrence Erlbaum, ss. 13-27.

Ericson, M. C. (1957), "Social Status and Child-Rearing Practices", eds. T. M. Newcomb and E. L. Hartley, *Readings in Social Psychology*, New York: Henry Holt and Co., s. 496.

Ericson, M. (1946), "Child-Rearing and Social Status", *American Journal of Sociology*, 53, ss. 190-192.

Erikson, E. H. (1942), "Hitler's Imagery and German Youth", *Psychiatry*, 5, ss. 475-493.

Erol, Neşe, et al. (1998), *Türkiye Ruh Sağlığı Profili Raporu*, Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı, Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü.

Eubank, E. E. (1932), *Concepts of Sociology*, Boston: Heath.

Evans, R. M. and T. Marmor, eds. (1994), *Why Are Some People Healthy and Others Not?* New York: Aldine DeGruyter.

Evans-Pritchard, E. E. (1954), *Social Antropology*, Glancoe, Illinois: The Free Pres.

Fainsod, M., *How Russia is Ruled*, Harvard University, 1953.

Faris, R. E. (1948), *Social Disorganization*, New York: Ronald Press.

Faris, R. E. and H. Warren Dunham (1939), *Mental Disorders in Urban Areas*, Chicago: University of Chicago Press.

Farrington, B. (1944), *Greek Science,* Penguin Books.

Feagin, J. R., et al. (2006), *Social Problems, A Critical Power- Coflict Perspective*, 6th ed., Upper Saddle River, N J.: Prentice Hall.

Fine, M. and L. Weis (1998), *The Unknown City: Lives of Poor and Working- class Young Adults*, Boston: Beacon Press.

Firth, R. (1961), *Elements of Social Organigetion*, London: Watts and Co., Third ed.

Firth, R. (1956), *Human Types*, London: Thomas Nelson and Sons, rev. ed.

Firth, R. (1929), *Primitive Economics of the New-Zealand Maori,* New York: Dutton and Co.

Fischer, G. (1952), *Soviet Opposition to Stalin*, Harvard University.

Fleming, I., A. Baum and L. Weiss (1987), "Social Density and Perceived Control as Mediators of Crowding Stress in High-density Residental Neighborhoods", *Journal of Personality and Social Psychology*, 1987, *52*, ss. 899-906.

Ford, C. S. (1939), "Society, Culture, and Human Organism", *The Journal of General Psychology, 20*, ss. 167-168.

Ford, C. S. (1941), *Smoke from Their Fires*, New Haven: Yale Univ. Press.

Form, W. H. (1951), "Stratification in Low and Middle Income Housing Areas", eds. Robert K. Metron vd., *Social Policy and Social Research in Housing* (*The Journal of Social Issues, 7,* özel sayı, 1-2, ss. 109-131).

Fox, J. (1990), "Social Class, Mental Illness and Social Mobility: The Social Selection-Drift Hypothesis for Serious Mental Illness", *Journal of Health and Social Behavior*, *31*, ss. 344-353.

Frank, L. K. (1936), "Society as the Patient", *American Journal of Sociology*, *42*, ss. 335-344.

Frank, L. K. (1944), "What is Social Order", *American Journal of Sociology*, *49*, ss. 470-472.

Frank, L. K. (1948), *Society as the Patient*, New Brunswick, N. J.: Rutgers Univ. Press.

Frank, Lawrence (1936), "Society as the Patitent", *American Journal of Sociology*, *42*, ss. 335-344.

Frazer, J. G. (1922), *The Golden Bough,* London: Macmillan and Co., abridged ed.

Freemen, F. S. (1950), *Psychological Testing,* New York: Henry Holt and Co.

Freud, S. (1950), *Beyond the Pleasure Principle,* London: Hogarth Press.

Freud, S. (1920), *General Introduction to Psychoanalysis,* New York: Liveright Corp.

Freud, S. (1932), *Moses and Monotheism,* London: Hogarth Press.

Friedmann, G. (1955), *Industrial Society: The Emergence of the Human Problems of Automation*, Glencoe, Ill.: The Free Press.

Frohlich, N. and C. Mustard, (1996), "A Regional Comparison and Health Indices in a Canadian Province", *Social Science and Medicine*, *42*, ss. 1273-1281.

Fromm, E. (1936), "Sozialpsychologischer Teil", *Autoritat und Familie,* Paris, ss. 80-110.

Fromm, E. (1955), *The Sane Society*, New York: Rinehart and Co.

Fromm, Erich (1941), *Escape from Freedam*, New York: Farrer and Rinehart; *Hürriyetten Kaçış*, çev. Ayda Yörükân, Ankara: Tur Yayınları, 1. baskı, 1972; 2. baskı, 1979.

Fromm, Erich (1955), *The Sane Society*, New York: Rinehart and Co.

Furnham, A. (1982), "Why are the Poor Always with Us? Explanations for Poverty in Britain", *British Journal of Social Psychology*, *21*, ss. 311-322.

Gallo, L. C. and K. A. Matthews (2003), "Understanding the Association Between Socioeconomic Status and Physical Health: Do Negative Emotions Play a Role?", *Psychological Bulletin*, *129*, ss. 10-51.

Gantt, W. H. (1944), *Exterimental Basis for Neurotic Behavior,* New York: Paul B. Hoeber, Inc.

Gelles, R. J. (1980), "The Myth of Battered Husbands and New Facts About Family Violence", ed. Robert L. David, *Social Problems 80-81*, Dushkin, Conn.: Guilford.

Gelles, R. J. (1995), *Contemporary Families: A Sociological View,* Thousand Oaks, Calif.: Sage.

Gesell, A. and C. S. Amatruda (1941), *Developmental Diagnosis*, New York: Paul B. Hoeber, 2 nd ed., 1947.

Gelles, R. J. and Clair P. Cornell (1990), *Intimate Violence in Families*, 2nd ed., Beverly Hills, Calif.: Sage.

Gesell, A. and E. E. Lord (1927), "Psychological Comparison of Nursey School Children from Homes of Low and High Economic Status", *Journal of Genetic Psychology*, *34*, ss. 339-354.

Gesell, A. and F. L. Ilg (1943), *Infant and Child in the Culture of Today,* New-York: Harpar and Brothers.

Gesell, A. and F. L. Ilg (1946), *The Child from Five to Ten,* New York: Harper and Brothers.

Gessell, A. and F. L. Ilg (1956), *Youth: The Years From Ten to Sixteen,* New York: Harper and Bros.

Gilbert, Dennis and J. A. Kahl (1993), *American Class Structure*, 4th ed., Belmont, CA.: Wadsworth.

Goldenweiser, A. A. (1937), *Anthropology: An Introduction to Primitive Culture*, New York: Knopf.

Goldenweiser, A. A. (1933), *History, Psychology, and Culture*, New York: Knopf.

Goldhamer, H. and A. Marshall (1953), *Psychosis and Civilisation*, New York: Free Press.

Goldschmidt, W. R. (1959), *Man's Way: A Preface to the Understanding of Human Society*, Cleveland: World Pablishing Co.

Good, E. (1997), *Deviant Behavior,* Upper Saddle River, N. J.: Prentice Hall, 5 th ed.

Goodban, N. (1985), "The Psychological Impact of Being on Welfare", *Social Services Review*, September sayısı, ss. 403-422.

Gorer, G. and J. Rickman (1950), *The People of Great Russia*, New York: Chanticleer Press.

Gorer, G. (1943), "Themes in Japanese Culture", *Transactions of the New York Academy of Science: 5*, ss. 106-124.

Gorman, T. J. (1998), "Social Class and Parental Attitudes Toward Education", *Journal of Contemporary Ethnography*, *27*, ss. 10-44.

Gottdiener, M. and L. Budd (2005), *Key Concepts in Urban Studies*, London: Sage Publications.

Gough, H. G. (1948), "A New Dimension of Status II. Relationship of St. Scale to Other Variables", *American Sociological Review*, *13*, ss. 534-537.

Gough, H. G. (1948), "New Dimension of Status I. Development of a Personality Scale", *American Sociological Review*, *13*, ss. 401-409.

Green, A. (1946), "The Middle Class Make Child and Neurosis", *American Sociological Review*, *11*, ss. 31-41.

Grusec, J. E. and L. Kuczynski, eds. (1997), *Parenting and Children's Internalization of Values*, New York: John Wiley.

Grusec, J. E. and P. D. Hastings, eds. (2007), *Handbook of Socialization*, New York: The Guilford Press.

Grusky, David B. (2001), *Social Stratification: Class, Race, and Gender in Sociological Perspective*, 2nd ed., Boulder, CO.: Westview.

Guilford, J. P. (1931), "Ratial Preferences of a Thousand American University Students", *Journal of Social Psychology*, *2*, ss. 179-204.

Haddon, A. C. (1934), *History of Anthropology*, London: Warts and Co.

Haddon, A. C. (1908), *The Study of Man* (1898), 2nd ed., New York: Putnam.

Hagan, J. and R. D. Peterson, eds. (1995), *Crime and Inequality*, Stanford, CA.: Stanford University Press.

Hall, C. S. and G. Lindsey (1978), *Theories of Personality*, New York: John Wiley, 1957; 3rd ed., New York: John Wiley.

Hallpike, C. R. (1986), *The Principles of Social Evolution*, Oxford: Clarendon Press.

Halpern, R. (1993), "Poverty and Infant Development", ed. C. H. Zeanah Jr., *Handbook of Infant Mental Health*, New York: Guilford ss. 73-86.

Hamnett, Chris (2001), "Social Segretion and Social Polarization", *Ronan Paddison'un derlediği Handbook of Urban Studies*, London: Sage Publications, ss. 162-176, 166.

Harburg, E., et al. (1973), "Sociological Stressor Areas and Black-White Blood Pressure: Detroit", *Journal of Chronic Diseases*, *26*, ss. 595-611.

Haring, D. G. (1946), "Aspects of Personal Character in Japan", *The Far Eastern Quaterly*, Duke University Press, Cilt. 6, Sayı 1, ss. 12-22.

Haring, D. G., ed. (1956), "Comment on Japanese Personal Character" (1943) ve "Japanese National Character" (1953), *Personal Character and Cultural Milieu*, 3. Baskı, Syracuse University Press.

Harris, A. and L. R. Meidlinger (1995), "Criminal Behavior: Race and Class", ed. Joseph F. Sheley, *Criminology: A Contemporary Handbook*, Belmont, CA.: Wadsworth.

Havighurst, B. J. (1953), *Human Development and Education,* New York: Longmans, Green and Co.

Havighurst, R. and H. Taba (1949), *Adolescent Character and Personality*, New York: John Wiley and Sons.

Havighurst, R. ve B. Neugarten (1955), *American Indian and White Children*, Chicago: Univ. of Chicago Press.

Havighurst, R. ve R. Hilkevitch (1944), "The Intelligence of Indian Children as Measured by a Performance Scale", *Journal of Abnormal and Social Psychology, XXXIX,* ss. 419- 433.

Havighurst, R., et al. (1946), "Environment and the Draw-a-Man Test: The Performance of Indian Children", *Journal of Abnormal and Social Psychology, XLI,* ss. 50-63.

Havighurst, Robert J. and Neugarten, Bernice, L. (1955), *American Indian and White Children: A Sociopsychological Investigation*, Chicago: Univ. of Chicago Press.

Henry, W. E. (1947), "The Thematic Apperception Technique in the Study of Culture-Personality Relations", *Genetic Psychology Monographs, XXXV,* ss. 3-135.

Henslin, J. M. (2006), *Social Problems*, 7th ed., Upper Saddle River, N. J.: Prentice Hall.

Herodotos (1973), *Herodot Tarihi*, çev. Müntekim Ökmen, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Herskovits, M. I. (1948), *Man and His Works*, New York: Knopf.

Herskovits, M. J., Franz Boas (1953), *The Science of Man in the Making*, New York: Charles Scribner's Sons.

Higgins, E. T. (2007), "Value", eds. Arie W. Kruglanski and E. Troy Higgins, *Social Psychology Handbook of Basic Principles*, 2nd ed., NewYork: The Guilford Press, ss. 454-472.

Hoch, P. and J. Zubin, eds. (1953), "The Relation of Culture to Mental Disorder", *Current Problems in Psychiatric Diagnosis,* New York: Grune and Stratton, Inc., ss. 157-179.

Hoebel, E. A. (1954), *The Law of Primitive Man: A Study in Comparative Legal Dynamics*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Hoff, E., et al. (2002), "Socioeconomic Status and Parenting", ed. M. H. Bornstein, *Handbook of Parenting: Vol. 2. Biology and Ecology of Parenting,* 2nd. ed., Mahwah, NJ.: Erlbaum, ss. 231-252.

Hoffman, L. W. (1984), "Work, Family, and the Socialization of the Child", eds. R Parke vd., *Review of Child Development Research*, Vol. 7, Chicago: University of Chicago Press, ss. 223-282.

Hoffman, L. W. (1986), "Work, Family, and the Child", eds. M. S. Pallak and R. O. Perloff, *Psychology and Work* (Washington, DC.: American Psychological Association, ss. 169-220.

Hoffman, L. W. (1988), "Cross - Cultural Differences in Childrearing Goals", eds. R. Levine vd., *Parental Behavior in Diverse Societies*, San Francisco: Jossey-Bass, ss. 99-122.

Hofstede, G. (1983), "Dimensions of National Cultures in Fifty Countries and Three Regions", eds. J. B. Deregowski vd., *Expiscations in Cross-cultural Psychology*, Lisse: Swets and Zeitlinger, ss. 335-355.

Hofstede, G. (1991), *Culture and Organizations: Software of the Mind*, London: McGraw-Hill.

Hofstede, G., *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Accross Nations*, Thousand Oaks, Ca: Sage, 2001.

Hofstede, G., *Culture's Consequences: International Differences in Work-related Values*, London: Sage, 1980; Beverly Hills, Ca: Sage, 1980; Newburg Park, Ca: Sage, 1984.

Hollingshead, A. B. and F. C. Redlich (1958), *Social Class and Mental Illness: A Community Study*, New York: John Wiley.

Hollingshead, A. B. ve F. C. Redlich (1954), "Schizophrenia and Social Structure", *American Journal of Psychiatry*, *9*, ss. 695-701.

Hollingshead, A. B. (1949), *Elmtown's Youth: The Impact of Social Classes on Adolescents*, New York: John Wiley.

Hollingshead, A. B. and F. C. Redlich (1954), "Schizophrenia and Social Structure", *American Journal of Psychiatry*, *9*, ss. 695-701.

Hollingshead, A. B. and F. C. Redlich (1958), *Social Class and Mental Illness*, New York: John Wiley.

Hollingshead, A. B. (1949), *Elmtown's Youth: The Impact of Social Classes on Adolescents*, New York: John Wiley.

Hovland, C. I. and R. R. Sears (1938), "Experiments on Motor Conflict: I. Types of Conflict and their Modes of Resolution, *Journal of Experimental Psychology*, *23*, ss. 477-493.

Hovland, C. I. and R. R. Sears (1940), "Minor Studies of Aggression: VI. Correlation of Lynchings with Economics Indices", *Journal of Psychology*, *9*, ss. 301-310.

Howard B. Kaplan (2003), "Mental Illness as a Social Problem", ed. George Ritzer, *Handbook of Social Problems*, SAGE Publications, Inc.

Hřebíčková, M. and S. Graf (2014), "Arcurary of National Stereotypes in Central Europe: Outgroups are Not Better Than Ingroup in Considerings are not Better Than Ingroup in Considering Personality Traits of Real People", *European Journal of Personality*, *28*, ss. 60-72.

Huang, I. (1943), " Children's Conceptions of Physical Causality: A Critical Summary", *Journal of Genetic Psychology*, *LXIII*, ss. 71-121.

Hughes, A., Charles C. vd. (1960), *People of Cove and Woodlot: Communities from the Viewpoint of Social Psychiatry*, New York: Basic Books.

Hughes, E. C. (1928), "Personality and the Division of Labor", *American Journal of Sociology*, *33*, ss. 754-768.

Hughes, E. C. (1937), "Institutional Office and the Person", *American Journal of Sociology*, *43*, ss. 404-414.

Hull, C. L. (1952), *A Behavior System*, New Haven: Yale Univ. Press.

Hull, C. L. (1943), *Principles of Behavior*, New York: Appleton-Century-Crofts.

Humphries K. and E. Doorslaer (2000), "Income-Related Health Inequality in Canada", *Social Science and Medicine*, *50*, ss. 663-671.

Hunt, M. O. (1996), "The Individual, Society, or Both? A Comparison of Black, Latino, and White Beliefs about the Causes of Poverty", *Social Forces,* 75, ss. 293-322.

Hyman, H. H. (1953), "The Value Systems of Different Classes: A Social Psychological Contribution to the Analysis of Stratification", eds. Reinhard Bendix and Seymour M. Lipset, *Class, Status and Power*, Glencoe, Ill.: Free Press.

Hyman, H. H. (1942), "The Psychology of Status", *Archives of Psychology*, No. 269.

I. P. Pavlov (1927), *Conditioned Reflexes,* London: Oxford University Press.

Ingelhart, R. ed. (2003), *Human Values and Social Change*, Leiden and Boston: Brill.

Inglehart, R. and W. E. Baker (2000), "Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values", *American Socialogical Review*, 65, ss. 19-51.

Inglehart, R. (1997), *Modernization and Post-Modernization: Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies*, Princeton, NJ: Princeton Univ. Press.

Inkeles, A. (1960), "Industrial Man: The Relation of Status to Experience, Perception and Value", *American Journal of Sociology*, *66*, ss. 1-31.

Inkeles, A. (1997), *National Character, A. Psycho-Social Perspective*, New Burunswick: Transaction Publishers.

Inkeles, Alex (1964), *What is Sociology?*, New Jersey, Engwood: Prentice Hall.

Iversen, R. and N. Farber (1996), "Transmission and Family Values, Work and Welfare among Poor Urban Black Women", *Work and Occupation*, *23*, ss. 437-460.

Jackman, M. R. and R. W. Jackman (1973), "An Interpretation of the Relation Between Objective and Subjective Social Status", *American Journal of Sociology*, *66*, ss. 1-31.

Jahoda, M. (1982), *Employment and Unemployment: A Social Psychological Analysis*, London: Cambridge Univ. Press.

James, S. A and D. G. Kleinbaum (1976), "Socioecological Stress and Hypertensionrelated Mortality Rates in North Carolina", *American Journal of Public Health*, *66*, ss. 354-358.

Johnson, J., et al (1991), "Why do Blacks Die Young?", *Time*, September 16, ss. 50-52.

Joseph, A. et al. (1949), *The Desert People: A Study of the Papago Indians*, Chicago: Univ. of Chicago Press.

Jung, C. G. (1923), *Psychological Types,* London: Routledge and Kegan Paul.

Jung, C. G. (1921), *Psychology of the Unconscious,* London: Kegan Paul.

Kahl, J. A. (1957), *The American Class Structure*, New York: Holt, Rinehart, and Winston.

Kahl, J. A. (1953), "Education and Occupational Aspirations of 'Comman Man' Boys", *Harvard Edutional Review*, *23*, ss. 186-203.

Kahl, J. A. (1957), *The American Class Structure*, New York: Holt, Rinehart, and Winston.

Kangas, M. et al. (2005), "Predictors of Posttraumatic Stress Disorder Following Cancer", *Health Psychology*, *24*, ss. 579-585.

Kaplan, H. B. and B. Sadock (1995), *Comprehensive Textbook of Psychiatry*, 6th ed., Baltimore: Williams and Wilkins.

Kaplan, H. B. (2004), "Mental Illness as a Social Problem", ed. George Ritzer, *Handbook of Social Problems: A Comparative International Perspective,* Thousand Oaks: Sage, ss. 561-585.

Kardiner, A. and Ralph Linton (1939), *Individual and His Society,* Columbia University Press.

Kardiner, A., et. al. (1968), *The Mark of Appression,* 5. baskı, Cleveland and New York, Meridion Books.

Kardiner, A. (1949), "Psychodynamics and the Social Sciences", eds. Sargent ve Smith, *Culture and Personality*, Viking Fund, ss. 59-71.

Kardiner, A. (1937), "Security, Cultural Restraints, Intra-social Dependancies and Hostilities", *The Family,* Sept.

Kardiner, A. (1945), "The Concept of Basic Personality Structure as an Operational Tool in the Social Sciences", ed. R. Linton, *The Science of Man in the World Crisis*, New York: Columbia Univ. Press, ss. 107-122.

Kardiner, A. (1936), "The Role of Economic Security in the Adaptation of the Individual", *The Family,* Sept.

Kardiner, A. (1939), *The Individual and His Society,* New York: Columbia University Press.

Kardiner, A. (1945), *The Psychological Frontiers of Society,* New York: Columbia University Press.qwe

Karno, M. ve B. Sadock (1995), "Schizophrenia: Epidemiology", ed. Kaplan, H. ile B. Sadock, *Comprehensive Textbook of Psychiatry,* Vol. 1, 6nd ed., Baltimore: Williams and Wilkins, 1995, ss. 902-910.

Katz, D. and K. W. Braly (1933), "Racial Stereotypes of One Hundred College Students", *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 28, ss. 280-90.

Kelly, J., et al. (1995), "Class and Class Conflict in Six Western Nations", *American Sociological Review*, *60*, ss. 157-178.

Kelvin, P. and J. Jarrett (1985), *Unemployment: İts Social Psychological Effects*, Cambridge: Cambridge Univ. Press.

Kessler, Ronald C., et. al. (1985), "Social Factors in Psychopathology: Stress, Social Support and Coping Processes", *Annual Review of Psychology, 36*, ss. 560-561.

Khal, J. A. (1953), "Education and Occupational Aspirations of 'Comman Man' Boys", *Harvard Educational Review*, *23*, ss. 186-203.

Kinsey, A. C., et al. (1948), *Sexual Behavior in the Human Male*, Philadelphia: W. B. Sanders.

Kitayama, S. and Cohen, eds. (2007), *Handbook of Cultural Psychology*, New York: The Guilford Press.

Klag, M. J., et al. (1991), "The Association of Skin Color with Blood Pressure in U.S. Blacks with Low Socioeconomic Status", *Journal of American Medical Association*, *265*, ss. 599-640.

Kluckhohn, C. (1939), "Theoretical Bases for an Empirical Method of Studying the Acquisition of Calture by Individuals", *Man*, *39*, ss. 98-105.

Kluckhohn, C. and D. Leighton (1958), *The Navaho*, Cambridge, Mass: Harvard Univ. Press.

Kluckhohn, C. and J. C. Rosenzweig (1949), "Two Navaho Children over a Five-Year-Period", *American Journal of Orthopsychiatry*, *XIX*, ss. 266-278.

Kluckhohn, C. and O. H. Mowrer (1944), "Personality and Culture: A Conceptual Scheme", *American Anthropologist, 46,* ss. 1-29.

Kluckhohn, C. and O. Prufer (1959), "Influences During the Formative Years", ed. Walter Goldschmidt, *The Anthropology of Franc Boas* (Memoir No. 89 of the American Anthropological Anonarion), San Francisco: American Anthropological Association / Howard Chandler, ss. 4-28.

Kluckhohn, C. ve D. Leighton (1946), *The Navaho*, Cambridge: Harvard Univ. Press.

Kluckhohn, C. (1954), "Culture and Behavior", ed. Gardner Lindzey, *Handbook of Social Psychology*, Mass, Cambridge: Addison Wesley, Cilt 2, ss. 921-976.

Kluckhohn, C. (1947), "Some Aspects of Navaho Infancy and Early Childhood", *Psyclioanalysis and the Social Sciences, 1*, ss. 37-86.

Kluckhohn, C. (1951), "Values and Value Orientations in the Theory of Action", eds. T. Parsons ve E. A. Shils, *Toward a General Theory of Action*, Cambridge: Harvard University Press, ss. 388-433, 421-433.

Kluckhohn, Florence R. and Fred L. Strodbeck (1961), *Variations in Value Orientations,* Evanston, III.: Row, Peterson and Co.

Kluegel, J. R. and E. R. Smith (1986), *Beliefs about Inequality: America's Views of What is and What Ought to Be*, New York: Aldine De Gruyter.

Kohn, M. (1974), "Social Class and Schizophrenia: A Critical Review and Reformulation", eds. P. Roman and H. Trice, *Explorations in Psychiatric Sociology*, Philadelphia: Davis, ss. 113-137.

Kohn, M. L. (1959), "Social Class and Exercise of Parental Authority", *American Sociological Review*, *24*, ss. 352-366.

Kohn, M. L. (1959), "Social Class and Parental Values", *American Journal of Sociology*, *64*, ss. 337-351.

Kohn, M. L. (1959), "Social Class and the Exercise of Parental Authority, *American Socioligical Review*, *24*, ss. 352-366.

Kohn, M. L. (1963), "Social Class and Parent-Child Relationships: An Interpretation", *American Journal of Sociology*, 68, ss. 471–480.

Kohn, M. L. (1969), *Class and Conformity: A Study in Values,* Homewood, Ill.: Dorsey Press.

Kohn, M. L. (1982), "Job Conditions and Personality: A Longitudinal Assessment of Their Reciprocal Effects", *American Journal of Sociology*, *87*, ss. 1257-1285.

Kohn, M. L. (1989), "Social Structure and Personality: A. Quintessentially Sociological Approach to Social Psychology", *Social Forces*, *68*, ss. 26-33.

Kohn, M. L. and C. Schooler (1973), "Occupational Experience and Psychological Functioning: An Assessment of Reciprocal Effects", *American Psychological Review*, *38*, ss. 97-118.

Kohn, M. L. and C. Schooler (1982), "Job Conditions and Personality: A Longitudinal Assessment of Their Reciprocal Effects", *American Journal of Sociology*, *87*, ss. 1257-1285.

Kohn, M. L., et al. (1997), "Social Structure and Personality under Contitions of Radical Social Change: A Comparative Analysis of Poland and Ukraine", *American Sociological Review*, *62*, ss. 614-638.

Kroeber, A. L. (1959), "Preface", ed. Walter Goldschmind, *The Antropology of Franz Boas* (Memoir, 89), The American Anthropological Association, s. VI.

Kroeber, A. (1935), "History and Science in Anthropology", *American Anthropologist*, 37, s. 539-569.

Kroeber, A., "The Superorganik", *American Antropologist*, 1917, 19, ss. 207- 236.

Kunst, A., et. al. (1998), "Mortality by Occupational Class among Men in 11 European Countries", *Social Science and Medicine*, *46*, ss. 1459-1476.

Kusunoki, K. (1936), "Mental Characteristics of the Japanese Race as Seen by Japanese and American Students", *Japanese Journal of Aplied Psychology*, 4, ss. 232- 37.

Lahelma, E. (2000), "Health and Social Stratification", ed. W. Cockerham, *The Blackwell Companion to Medical Sociology*, Oxford, England: Blackwell, ss. 64-93.

Langner, T. and S. Michael (1963), *Life Stress and Mental Health: The Midtown Manhattan Study*, London: Free Press of Glencoe.

Lanham, Betty B. (1956), "Aspects of Child Care in Japan: Preliminary Report", ed. Douglas Haring, *Personal Character and Cultural Milieu.* Syracuse: Syracuse University Press.

Lawler, S. (1999), "'Getting Out and Getting Away': Women's Narratives of Class Mobility", *Feminist Review*, *63*, ss. 3-34.

Lazarus, R. S. and J. B. Cohen (1977), "Environmental Stress", eds. I. Altman ve J. F. Wohlwill, *Human Behavior and Environment: Current Theory and Research*, Vol. 2, New York: Plenum, 1977, ss. 89-127.

Leighlon, D. and Clyde Kluckhohn (1948), *Children of the People*, Cambridge, Mass: Harvard Univ. Press.

Leighton, Alexander (1959), *My Name is Legion: Foundation for a Theory of Man in Relation to Culture*, New York: Basic Books.

Leighton, D. and C. Kluckhohn (1947), *Children of the People: The Navano Individual and His Development*, Cambridge: Harvard Univ. Press.

Leighton, D. C., et al. (1963), *The Character of Danger: Psychiatric Symptoms in Selected Communities*, New York: Basic Boooks.

Lennon, M. C. (1987), "Sex Differences in Distress: The Impact of Gender and Work Roles", *Journal of Health and Social Behavior*, *28*, ss. 290-305.

Lepley, Ray, ed. (1949), *Value, A. Cooperative Inquiry*, New York: Columbia University Press.

Lerner, D. and H. D. Lasswell, eds. (1951), *The Policy Sciences*, Stanford: Stanford Univ. Press.

Lerner, E. (1937), *Constraint Areas and the Moral Judgment of Children*, Menasha, Wis.: Banta Publishing Co.

Leslie Spier (1959), "Some Central Elements in the Legacy", ed. Walter Goldschmidt, *The Anthropology of Franz Boas*, American Anthropology, s. 147.

Lesser, A. (1968), "Franz Boas", *International Encyclopedia of the Socoal Sciences*, Cilt 2, ss. 99-110, 102.

Levkoff, S. E., et al. (1995), "Elderly Mental Health in the Developing World", *Social Science and Medicine*, *41*, ss. 983-1003.

Levy, L. and L. Rowitz (1973), *The Ecology of Mental Disorder*, New York: Behavioral Publications.

Levy, M. J. Jr. (1966), *Modernization and the Structure of Societies*, Princeton: Princeton University Press.

Levy, M. J. Jr. (1949), *The Family Revolution in Modern China*, Cambridge: Harvard University Press.

Levy, Marion J. Jr. (1954), "Comparative Analysis of Societies in Terms of Structural-Functional Requisites", *Civilisations*, 4, No. 2, ss. 191-197.

Levy, Marion J. Jr. (1952), *The Structure of Society*, Princeton: Princeton University Press.

Levy, Marion J. Jr. (1996), "Some Concepts of Structural-Functional Analysis", *The Structure of Society*, Roudledge, 1. baskı.

Levy-Bruhl, L. (1926), *How Natives Think*, London: G. Ailen and Unwin.

Liddell, H. S. (1944), "Conditioned Reflex Method and Experimental Neurosis", ed. J. McV. Hunt, *Personalit and Behavior Disorders*, Vol. 1, ss. 389-412.

Liddell, H. S. (1938), "The Experimental Neurosis and the Problem of Mental Disorder", *Amer. J. Psychiat*, *94*, ss. 1035–1043

Link, B. and J. Phelan (2000), "Evaluating the Fundamental Cause Explanation for Social Disparities in Health", eds. C. Bird vd., *Handbook of Medical Sociology*, Uppersaddle River, N J.: Prentice Hall, 5th ed.

Link, B. G., et al. (1993), "Socioeconomic Status and Depression: The Role of Occupations Involving Direction, Control and Planning", *American Journal of Sociology*, *98*, ss. 1351-1387.

Linton, R. (1947), *The Cultural Background of Personality*, London: Routledge and Kegan Paul.

Linton, R. (1945), "Foreward", ed. A. Kardiner, *The Psychological Frontiers of Society,* New York: Columbia Univ. Press, ss. V-XII.

Linton, R. (1945), "Foreward", ed. A. Kardiner, *The Individual and His Society*, New York: Columbia University Press, s. IX.

Linton, R. (1949), "Problems of Status Personality", eds. S. S. Sargent and M. W. Smith, *Culture and Personality,* Wenner-Gren Foundation, Basic Book Club ed., s. 163.

Linton, R. (1945), "The Tanala of Madagascar", ed. A. Kardiner, *The Individual and His Society*, New York: Columbia University Press, ss. 251-290.

Linton, R. (1936), *The Study of Man*, New York: Appleton-Century-Crofts.

Linton, Ralph (1945), "Marquesan Culture", ed. A. Kardiner, *The lndividual and His Society*, New York: Columbia University Press, ss. 137-196.

Lorant, V., et al. (2004), "Socioeconomic Inequalities in Depression: A Meta-analysis", *American Journal of Epidemiology*, *157*, ss. 98-112.

Lowe, G. S. and H. C. Northcott (1988), "The Impact of Working Conditions, Social Roles and Personal Characteristics on Gender Differences in Distress", *Work and Occupations*, *15*, ss. 55-77.

Lowic, R. H. (1945), *The German People: A Social Portrait to 1914*, New York and Toronto: Farrar.

Lowic, R. H. (1954), *Toward Understanding Germany*, Chicado: Univ. Of Chicago Press.

Lowie, R. H. (1940), *An Introduction to Cultural Anthropology,* New York: Farrar and Rinehart, 2nd ed.

Lowie, Robert (1945), "The German Peuple", *A Social Portrait to 1914,* New York: Farrer and Rinehart.

Lowie, Robert (1954), *Toward Understanding Germany*, Chicago: Univ. of Chicago Press.

Lönngvist, J. E., et al. (2014), "Accuracy, Consensus, In-group Baias, and Cultural Frame Shifting in the Context of National Character Stereotypes", *Journal of Social Psychology*, 154, ss. 40-58.

Lukes, Steven (1973), *Émile Durkheim*, Hardmondsworth, Middlesex: Penguin Books.

Lupton, D. (2000), "Health, Illness and Social Policy in Australia", ed. W. Cokerham, *The Blackwell Companion to Medical Sociology*, Oxford, England: Blackwell, 2000, ss. 441-455.

Lynch, J. et.al. (2001), "Income Inequality, the Psychosocial Environment and Health: Comparisons of Wealthy Nations", *Lancet, 358*, ss. 194-200.

Macera, Caroline A. et al. (2001), "Sociocultural Influences on Health", eds. A. Baum ve T. A. Revenson, *Handbook of Health Psychology*, Mahwah, N J.: Lawrence Erlbaum, ss. 427-440.

Macgregor, G. (1945), *Warriors Without Weapons: A Study of the Pine Ridge Siox*, Chicago: Univ. of Chicago Press.

MacIver, R. M. and C. H. Page (1949), *Society: An Introductory Analysis*, New York: Rinehart and Co.

Malinowski, B. (1931), "Culture", *Encyclopedia of Social Sciences, 4*, ss. 621-645.

Malinowski, B. (1923), "Psychoanalysis and Anthropology", *Psyche*, *4*, 293-332.

Malinowski, B. (1944), *A Scientific Theory of Culture*, North Carolina: Chapel-Hill.

Malinowski, B. (1971), *Myth in Primitive Psychology*, Negro Universities Press.

Malinowski, B. (1926), *Sex and Repression in Savege Society*, London: Routledge.

Malinowski, B. (1929), *Sexual Life of Savages in Northwestern Melanesia*, London: George Routledge.

Malinowski, B. (1927), *The Father in Primitive Prychology*, London: Kegan Paul.

Malinowski. B. (1948), *Magic, Science and Beligion, and Other Essays,* ed. R. Redfield, Boston: Beacon Press.

Mandelbaum, D., ed. (1949), *Selected Writing of Edward Sapir in Language, Culture and Personality*, Berkeley: Univ. of California Press.

Marmot, M. M., et al. (1991), "Health Inequalities Among British Civil Servants: The Whitehall II Study", *Lancet, 337*, ss. 1387-1393.

Marmot, M. M. et al. (1984), "Inequalities in Death-specific Explanations of a General Pattern", *Lancet, 83*, ss. 1003-1006

Marmot, M. M., et al. (1991), "Health Inequalities Among British Civil Servants: The Whitehall II Study", *Lancet, 337*, ss. 1387-1393.

Marsella, A. J. and A. Yamada (2000), "Culture and Mental Health: An Overview", eds. I. Cueller and F. Paniagua, *Handbook of Multicultural Mental Health: Assesment and Treatment of Diverse Populations*, New York: Academic Press, s. 3-26.

Marsella, A. J. and A. Yamada (2007), "Culture and Psychopathology", eds. S. Kitayama ile Dov Cohen, *Handbook of Cultural Psychology*, New York: Guilford Press, ss. 797-818.

Maruyama, G. (2003), "Disparities in Educational Opportunities and Outcomes: What Can We Do?", *Journal of Social Issues, 59*, ss. 653-676.

Masserman, J. H. (1943), *Behavior and Neurosis*, Chicago: University of Chicago Press.

Massey, D. S. and N. A. Denton (1993), *American Apartheid: Segregation and the Making of the Underclass*, Cambridge, M A.: Harvard University Press.

Matsumoto, David (2000), *Culture and Psychology*, 2nd ed, Belmont: Nadsworth.

Mayer, S. (1997), *What Money can't Buy: Family Income and Children's Life Chances*, Coambridge, MA.: Harvard University Press.

Mc Crae, R. R., et al. (2007), "Climatic Warmth and National Wealth: Some Culture-Level Determinants of National Character Streotypes", *European Journal of Personality*, *21*, ss. 953-976.

McClelland, D. C. (1971), *Motivational Trends in Society*, Morristown, NJ.: General Learning Press.

McClelland, D. C. and C. E. Franz (1992), "Motivational and other Sources of Work Accomplishments in Mid-life: A Longitudinal Study", *Journal of Personality*, *60*, ss. 679-707.

McClelland, D.C., at al. (1976), *Achievement Motive*, 2nd ed., New York: Irvington.

McDonough, P. et al. (2002), "Chronic Stress and the Social Patterning of Women's Health in Canada", *Social Science and Medicine*, *54*, ss. 767-782.

McLeod, J. D. and J. M. Nonnemaker (1999), "Social Stratification and Inequality", eds. C. S. Aneshensel and J. C. Phelan, *Handbook of the Sociology of Mental Health*, New York: Kluwer/Plenum, ss. 321-344.

McLeod, J. D. and R. C. Kessler (1990), "Socioeconomic Status Differences in Vulnerability to Undesirable Life Events", *Journal of Health and Social Behavior*, *31*, ss. 162-172.

Mead, H. G. (1934), *Mind, Self and Society,* Chicago: Univ. of Chicago Press.

Mead, M. (1932), "An Investigation of the Thought of Primitive Children, With Special Reference to Animism", *Journal of the Royal Anthropological Institute*, LXII, ss. 173-190.

Mead, M. (1951), "Research in Contemporary Cultures", ed. Harold Guetzkow, *Groups, Leadership and Men,* Pitsburg: Carnegie Press, ss. 106- 118.

Mead, M. (1954), "Research on Primitive Children", ed. Leonard Carmichael, *Manual of Child Psychology*, New York: John Wiley and Sons, 2nd ed., ss. 735-780.

Mead, M., and R. Métraux, eds. (1953), *The Study of Culture at a Distance*, Chicago: University of Chicago Press.

Mead, M. (1935), *Sex and Temperament*, New York: Morrow and Co.

Mead, M. (1951), *Soviet Attitudes Toward Autority*, ABD: RAND Corporation.

Mead, M., "Apprenticeship Under Boas", ed. Walter Goldschmidt, *The Anthropology of Franz Boas*, ss. 29-45, 31.

Meneghan, E. G. and T. L. Parcels (1991), "Social Sources of Change in Children's Home Environments: The Effects of Parental Occupational Experiences and Family Conditions", *Journal of Marriage and the Family*, *57*, ss. 69-94.

Merton, R. K. (1940), "Bureaucratic Structure and Personality", *Social Forces*, *18*, ss. 560-568.

Merton, R. K., *Social Teory and Social Structure*, Glencoe, III: The Free Press, 1949.

Miller, J. (1980), "Individual and Occupational Determinants of Job Satisfaction: A Focus on Gender Differences", *Sociology of Work and Occupations*, 1980, *7*, ss. 337-366.

Miller, N. E. and J. Dollard (1941), *Social Learning and Imitation*, New Haven: Yale University Press.

Miller, N. E., et al. (1941), "The Frustration-Aggression Hypothesis", *Psychological Review*, *48*, ss. 337-342.

Mills, C. Wright (1959), *The Power Élite*, New York: Oxford University Press.

Moldin, S. O. ve Irvin Gattesman (1995), "Population Genetics", ed. Kaplan, H. ile B. Sadock, *Comprehensive Textbook of Psychiatry*, Vol. 1, 6nd ed., Baltimore: Williams and Wilkins, 1995, ss. 144-154.

Montagu, M. F. Ashley (1953), *The Natural Superiority of Women*, The Macmillan and Co.

Mookherjee, H. N. (1998), "Perceptions of Well-being Among Older Metropolitan and Non-metropolitan Populations in the United States", *Journal of Social Psychology*, *138*, ss. 72-82.

Moreno, J. L. (1937), "Inter-personal Therapy and the Psychopathology of Inter–Personal Relations", *Sociometry, 1*, ss. 9-76.

Moulin, L. (1955), "The Nobel Prizes for the Sciences, 1901-1950", *British Journal of Sociology*, *6*, ss. 246-263.

Mowrer, O. H. and C. Kluckhohn (1944), "Dynamic Theory of Personality", ed. J. Me V. Hunt, *Personality and the Behavior Disorders*, New York: Ronald Press, Vol. l, ss. 69-135.

Mowrer, O. H. and W. M. Mowrer (1938), "Enuresis-A Method for Its Study and Treatment", *American Journal of Orthopsychiatry*, *8*, ss. 436-459; *Learning Theory and Personality Dynamis* (1950), New York: Ronald Press.

Mowrer, O. H. (1939), "A Stimulus-Response Analysis of Anxiety and its Role as a Reinforcing Agent", *Psychological Review, 46,* ss. 553-566.

Mowrer, O. H. (1940), "Anxiety Reduction and Learning", *Journal of Experimental Psychology*, 27, ss. 497-516; *Learning Theory and Personality Dynamics*, ss. 65-84.

Mowrer, O. H. (1950), "Further Evidence for a Two-Factor Theory of Learning", *Learning Theory and Personality Dynamics*, New York: Ronald Press.

Mowrer, O. H., (1947) "On the Dual Nature of Learning: A Re-interpretation of 'Conditioning' and 'Problem-solving'", *Harvard Educational Review, 17*, ss. 102-148.

Mowrer, O. H. (1960), *Learning Theory and Behavior,* New York: John Wiley.

Mowrer, O. H. (1950), *Learning Theory and Personality Dynamics,* New York: Ronald Press Co.

Mowrer, O. H. (1960), *Learning Theory and the Symbolic Processes,* New York: John Wiley.

Murdock, George P. and Catarina Provost (1973), "Factors in the Division of Labor by Sex: A Cross-Cultural Analysis", *Ethnology*, *12*, ss. 203-225.

Murdock, George P. (1937), "Comparative Data on the Division of Labor by Sex", *Social Forces*, *XV*, ss. 551-553.

Murdock, George P. (1957), *Our Primitive Contemporaries*, New York: The Macmillan Co., 18 th printing.

Murphy, G., ed. (1945), *Human Nature and Enduring Peace*, Houghton Mifflin Company.

Myers, Jerome K. and Bertram H. Roberts (1959), *Family and Class Dynamics in Mental Illness*, New York: John Wiley.

Myerson, A. (1940), "*Mental Disorders in Urban Areas* adlı kitap dolayısıyla yayımlamış olduğu yazı", *American Journal of Psychiatry*, *96*, ss. 995-997.

N. E. Miller and R. Bugelski (1948), "Minor Studies of Aggressions II. The Influence of Frustrations Imposed by the In-Group on Attitudes Expressed Toward Out-Groups", *Journal of Psychology*, *25*, ss. 437-442.

Nadel, S. F. (1937), "Field Experiment in Ratial Psychology", *Brit J. Prychology*, 28, ss. 195-211.

Navarro, V., ed. (2002), *The Political Economy of Social Inequalities: Consequences for Health and Quality of Life*, Amityville, N Y.: Baywood Publishing.

Ng, S. H., et al. (1982), "Human Values in Nine Countries", eds. R. Rath vd., *Diversity and Unity in Cross-cultural Psychology*, Lisse: Sets and Zeitlinger, ss. 196-205.

Norbec, Edward and Margaret (1956), "Chil Training in Japanese Fishing Community", *Personal character and cultural milieu,* edited and compiled by Douglas G. Haring, Syracuse, N. Y. Published, ss. 650-673.

Oakes, J. M. and P. H. Rossi (2003), "The Measurement of SES in Health Research", *Social Science and Medicine*, *56*, ss. 769-784.

Orlansky, H. (1949), "Infant Care and Personality", *Psychological Bulletin, 46*, ss. 1-48.

Ossowski, S. (1963), *Class Structure in the Social Conscousness*, New York: Free Press.

Other, S. B. (1998), "Identities: The Hidden Life of Class", *The Journal of Anthropological Research, 54*, ss. 1-17.

Ovens, E. B., et al. (1998), "Relations Between Infant Irritability and Maternal Responsiveness in Low-income Families", *Infant Behavior and Development*, *21*, ss. 761-778.

Özdemir, M. Çağatay, ed. (2008), *Türkiyede Sosyoloji,* cilt II, Ankara: Phoenix Yayınevi.

Parcel, T. L and E. G. Menagman (1994), *Parent's Jobs and Children's Lives*, New York: deGruyer.

Parke, R. D., et al. (2004), "Economic Stress, Parenting, and Child Adjustment in Mexican American and European American Families", *Child Development*, *75*, ss. 1632-1656.

Parsons T., and E. A. Shils, ed. (1951), *Toward a General Theory of Action,* Canbridge: Harvard Univ. Press.

Parsons, T. and E. A. Shils, ed. (1953), "Toward a General Teory of Action", *World Politics*, Cilt 5, Sayı 4, ss. 530-554.

Parsons, T., E. A. Shils, E. C. Tolman, G. W. Allport, C. Kluckhohn, H. A. Murray, R. R. Sears, R. C. Sheldon ve S. A. Stauffer (1951), "Some Fundamental Categories of the Theory of Action: A General Statement", ed. T. Parsons ve E. A. Shils, *Toward a General Theory of Action*, Canbridge: Harvard Univ. Press, ss. 3-27.

Parsons, Talcott (1951), *The Social System*, Glencoe, Illinois: The Free Press.

Pasternak, Burton, Carol R. Ember and M. Ember (1997), *Sex, Gender and Kinship*, Upper Saddle River, N. J.: Prentice Hall.

Patel, V. and A. Kleinman (2003), "Poverty and Common Mental Disorders in Developing Countries", *Bulletin of the World Health Organization*, *81*, ss. 609-613.

Patel, V., et al. (1999), "Women, Poverty and Common Mental Disorders in Four Restructuring Societies", *Social Science and Medicine*, *49*, ss. 1461-1471.

Perry, R. B. (1954), *Realms of Value: A Critique of Human Civilization*, Cambridge: Harvard University Press.

Piaget, J. (1929), *Child's Conceptlon of the World*, New York: Harcourt, Brace and Co.

Piaget, J. (1932), *The Moral Judgment of the Child*, New York: Harcourt, Brace and Co.

Plante, T. G. and C. Sykora (1994), "Are Stress and Coping Associated with WISC-III Performance among Children?", *Journal of Clinical Psychology*, *50*, ss. 759-762.

Platt, Steven (1984), "Unemplayment and Suicidal Behavior", *Social Science and Medicine*, *19*, ss. 93-115.

Popkin, S. J. (1990), "Welfare: Views from the Bottom", *Social Problems*, *37*, ss. 64-79.

Power, C. and C. Hertzman (1997), "Social and Behavioral Pathways Linking Early Life and Adult Disease", *British Medical Bulletin*, *53*, ss. 210-221.

Pringle, M. L. Kelmer (1951), "Social Maturity and Social Competence", *Educational Review*, *3*, ss. 113-128, 183-195.

R. Sennet and J. Cobb (1972), *The Hidden Injuries of Class*, New York: Knopf.

Radin, P., ed. (1926), *Crashing Thunder: The Autobiography of an Amercan Indian*, New York: Appleton.

Radin, P. (1927), *Primitive Man as a Philosopher,* New-York: D. Appleton-Century Co.

Radin, P. (1957), *Primitive Religion* (1937), New York: Dover.

Radin, P. (1933), *The Method and Theory of Ethnology*, New York: Mc Graw-Hill.

Radin, P. (1934), *The Ratial Myth*, New York: Mc Graw-Hill.

Rainwater, L. (1974), "The Lower Class Health, Illness and Medical Institutions", ed. Rainwater, *Inequality and Justice*, Hawthorne, NY.: Aldine.

Rath, R. and J. P. Das (1958), "Study in Stereotypes of College Students Toward Themselves and Four Foreign Nationaties", *Journal of Social Psychology*, *47*, ss. 273-85.

Realo, A. et al. (2009), "Mechanisms of National Character Stereotyp: How People in Six Neighbouring Countries of Russia Describe Demselves and the Typical Russian", *European Journal of Personality*, 23, ss. 229-249.

Reid, I. (1998), *Class in Britain*, Cambridge, England: Polity Press.

Reinwater, L. (1974), "The Lower Class Health, Illness and Medical Institutions", ed. L. Rainwater, *Inequality and Justice*, Hawthorne, NY.: Aldine.

Rivers, W. H. R. (1904), "Observations on the Senses of the Todas", *Brit J. Prebol*, *1*, ss. 321-96.

Rivers, W. H. R. (1916), "Sociology and Psycohology", *Sociological Review*, *9*, ss. 1-13.

Rivers, W. H. R. (1923), *Conflicts and Dream*, London: Routledge.

Rivers, W. H. R. (1922), *Instinct and the Unconscious: A Contribution to a Biological Theary of the Psychoneurases*, Cambridge Univ. Press, 2nd. ed.

Rivers, W. H. R. (1924), *Medicine, Magic and Religion*, London: Routledge.

Rivers, W. H. R. (1923), *Prychology and Politics and Other Essays*, London: Routledge.

Rivers, W. H. R. (1926), *Psychology and Ethnology,* London: Kegan Paul.

Rivers, W. H. R. (1924), *Social Organization*, London: Routledge.

Robert B. Edgerton (1992), *Sick Societies*, New York: The Free Press.

Robins, L. N., et al. (1984), "Lifetime Prevalence of Specific Psychiatric Disorders in Three Sites", *Archives of General Psychiatry*, *41*, ss. 949-958.

Rodnick, David (1948), *Postwar Germans*, New Haven: Yale Univ. Press.

Rodrigues, M. L., et al. (2005), "A Contextual Approach to the Development of Selfregulatory Competencies: The Role of Maternal Unresponsivity and Toddler's Negative Affect in Stressful Situation", *Social Development*, *14*, ss. 136-157.

Rokeach, M. (1973), *The Nature of Human Values*, New York: The Free Press.

Rose, Arnold M. ve H. R. Stub (1956), "Summary of Studies on the Incidence of Mental Disorders", ed. Arnold M. Rose, *Mental Health and Mental Disorders*, London: Routledge and Kegan Paul, ss. 87-116.

Rosen, B. C. (1959), "Race, Ethnicity, and the Achievement Syndrome", *American Sociological Review*, *24*, ss. 47-60.

Rosen, B. C. (1956), "The Achievement Syndrome: A Psychocultural Dimension of Social Stratification", *American Sociological Review*, *21*, ss. 203-211.

Ross, C. and C. Wu (1995), "The Links Beetveen Education and Health", *American Sociologicol Review*", *60*, ss. 719-745.

Russel, G. M. (1996), "Internalized Classism: The Role of Class in the Development of Self", *Women and Therapy*, *18*, ss. 59-71.

Ryff, C. D. (1987), "The Place of Personality and Social Structure Research in Social Psychology", *Journal of Personality and Social Psychology*, *53*, ss. 1192-1202.

Sam, D. L. and J. W. Berry (2006), *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology*, Cambridge University Press.

Saunders, P. (1981), *Social Theory and the Urban Question*, New York: Holmes and Meier Publishers.

Sayılı, A. (2021), *Hayatta en Hakiki Mürşit İlimdir,* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Schaffner, B. (1948), *Father Land; a Study of Authoritarianism in the German Family*. Columbia University Press.

Schapera, I. (1938), *Handbook of Truana Law and Custom*, International Institute of African Languages and Cultures, Oxford.

Schooler, C. (2007), "Culture and Social Structure: The Relevance of Social Structure to Cultural Psychology", eds. Shinobu Kitayama and Dov Cohen, *Handbook of Cultural Psychology*, New York: Guilford Press, ss. 370-388.

Schooler, C. (2007), "The Effects of the Cognitive Complexity of Occupational Conditions and Leisure Time Activities on the Intellectual Functioning of Older Adults", eds. W. Chodzko-Zajko and A. Kramer, *Aging, Exercise and Cognition*, Champaign, Ill: Human Kinetics.

Schuman, F. (1936), *The Nazi Dictatorship*, Alfred A. Knopf.

Schumpeter, A. J. (1951), *Imperialism and Social Classes*, New York: Kelley.

Schwartz, S. H. and W. Bilsky (1990), "Toward a theory of the Universal Content and Structure of Values: Extensions and Cross-cultural Replications", *Journal of Personality and Social Psychology*, *58*, ss. 878-891.

Schwartz, S. H. and W. Bilsky (1987), "Toward a Universal Psychological Structure of Human Values", *Journal of Personality and Social Psychology*, *53*, ss. 550-562.

Schwartz, S. H. (1992), "Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries", ed. M. P. Zanna *Advances in Experimental Social Psychology*, *25*, ss. 1-65.

Schwartz, S. H. (1995), "Values", eds. A. S. R. Manstead and M. Hewstone, *The Blackwell Encyclopedia of Social Psychology*, Oxford: Blackwell Publishers, ss. 665-667.

Sears, R. R. and G. M. Wise (1950), "Relation of Cup-feeding in Infancy to Thumbsucking and the Oral Drive", *American Journal of Orthopschiatry*, *20*, ss. 123-138.

Sears, R. R. and H. V. Davis, et al. (1948), "Effects of Cup, Bottle, and Breast Feeding on Oral Activities of Newborn Infants", *Pediatrics*, *3*, ss. 549-558.

Sears, R. R. and P. S. Sears (1940), "Minor Studies of Aggression: V. Strength of Frustration-Reaction as a Function of Strength of Drive", *Journal of Psychology*, *9*, ss. 297-300.

Sears, R. R. (1944), "Experimental Analysis of Psychoanalytic Phenomena", ed. J. Mc V. Hunt, *Personality and the Behavior Disorders*, New York: Ronald Press, Vol. 1, ss. 306-332, 315-320.

Sears, R. R. (1936), "Functional Abnormalities of Memory with Spacial Reference to Amnesia", Psychological Bulletin, *33*, ss. 229-274.

Sears, R. R. (1941), "Non-aggressive Reactions to Frustration", *Psychological Review*, *48*, ss. 343-346.

Sears, R. R. (1951), "Social Behaviour and Personality Development", ed. T. Parsons ve E. A. Shils, *Toward a General Theory of Action,* Canbridge: Harvard Univ. Press, ss. 465-478.

Sears, R. R., E. E. Maccoby and H. Levin (1957), *Patterns of Child Rearing*, Evanston, Illinois: Row, Peterson.

Sears, R. R., H. M. Pintler and S. P. Sears (1946), "Effect of Father Separation on Pre-school Children's Doll Play Aggression", *Child Development*, *17*, ss. 219-243.

Sears, R. R., J. Whiting, et al. (1953), "Some Child-rearing Antecedents of Aggression and Dependancy in Young Children", *Genetik Pschology Monographs*, *47*, ss. 135-236.

Sears, Robert R. (1943), "Survey of Objective Studies of Psychoanalytic Concepts", New York: *Social Science Research Council Bulletin*, No. 51.

Segal, M. H., el al. (1966), *The Influence of Culture on Visual Perception*, İndianapolis: Bobbs-Merrill.

Seligman, C. G. (1932), "Anthropological Perspective and Psychological Theory", *Journal of the Royal Anthropological Institute*, *62*, ss. 193-228.

Seligman, C. G. (1924), "Anthropology and Psychology: A Study of Some Points of Contact", *Journal of the Royal Anthropological Institute*, *54*, ss. 13-46.

Seligman, C. G. (1929), "Temperiment, Conflict, and Psychosis in a Stone-Age Population", *British Journal of Medical Psychology*, *9*, ss. 189-190.

Seligman, C. G. (1928), "The Unconscious in Relation to Anthropology", *Birt Journ. Psychology*, *18*, ss. 373-387.

Sennet, R. and J. Cobb (1972), *The Hidden Injuries of Class*, New York: Knopf.

Shaw, M. D and G. Smith (1999), "Poverty, Social Exclusion and Minorities", eds. M. Marmot ile R. Wilkinson, *Social Determinants of Health*, Oxford, England: Oxford University Press, ss. 211-239.

Sigel, I. E., et al. (1992), *Parental Belief Systems: The Psychological Consequences for Children*, Hillsdale, Nj.: Erlbaum.

Simmons, L. W. (1942), *Sun Chief: The Autobiography of a Hopi Indian*, New Haven: Yale Univ. Press.

Slomczynski, K. M., J. Miller and M. L. Kohn (1981), "Stratification, Work, and Values: A Polish-United States Comparison", *American Sociological Review*, *46*, ss. 720-744.

Smith, G. Elliot (1926), "Preface" ve "Introduction", ed. W. H. R. Rivers, *Pychology and Ethnology*, London: Kegan Paul, ss. VIII-IX-XXVIII ve ss. VIII, X.

Smith, K. B. and L. Stone (1989), "Rags, Riches, and Bootstraps: Beliefs About the Causes of Welth and Poverty", *The Sociological Quarterly, 30*, ss. 93-107.

Smith, K.B. (1985), "I Made it Because of Me: Beliefs about the Causes of Wealth and Poverty", *Sociological Spectrum*, *5*, ss. 255-267.

Smith, M., "Perception Patterns in Three American Indian Tribes", *Mind, Culture, and Individuality*,

Smith, T. E. and P. B. Graham (1995), "Socioeconomic Stratification in Family Research", *Journal of Marriage and the Family*, *57*, ss. 930-941.

Smith, W. and J. M. Roberts (1954), *Zani Law: A Field of Values*, Peabody Museum, Cambridge, Mass.

Sobolewski, J. M. and P. R. Amato (2005), "Economic Hardship in the Family of Origin and Children's Psychological Well-being in Adulthood", *Journal of Marriage and Family*, *67*, ss. 141-156.

Sorokin, P. (1947), *Society, Culture and Personality: Their Structure and Dynamics*, New York: Harper and Brothers.

Sorokin, P. A. (1925), *Sociology of Revolution*, Philadelphia.

Sorokin, P. (1951), *Social Philosophies of an Age of Crisis*, Boston; Beacon Press.

Sorokin, P. (1928), *Contemporary Sciological Theories*, New York: Harper and Row.

Spangler, D. (1992), "Validity of Questionnaire and TAT Measures of Need for Achievement: Two Meta-analyses", *Psychological Bulletin*, *112*, ss. 140-154.

Spengler, O. (1929), *The Decline of the West*, New York.

Spinder, H. J. (1922), *Ancient Civilizations of Mexico and Central America.*

Srole, Leo, et al. (1962), *Mental Health in the Metropolis: The Midtown Manhattan Study*, New York: McGraw-Hill; rev. and enlarged ed., New York: Harper and Row, 1975.

Stack, Steven (1982), "Suicide: A Decade Review of the Sociological Literature", *Deviant Behavior*, *4*, ss. 49-51.

Stanton, A. H. and Stewart E. Perry, eds. (1951), *Personality and Political Crisis*, Glencoe; The Free Press.

Stocking, G. W. (1992), "Polarity and Plurality: Franz Boas an Psychological Anthropolog", ed. Theodor Schwartz vd., *New Direction in Prychological Anthropology*, Cambridge University Press, ss. 311-123.

Stoetzel, J. (1955), *Without Chrysanthemum and the Sword*, New York: Columbia University Press.

Stone, R. (2000), "Stress: The Invisible Hand in Eastern Europe's Death Rates", *Science*, *288*, ss. 1732-1733.

Straus, M. A. (1995), *Physical Violence in American Families*, New Brunswick, NJ.: Transection.

Straus, M. A., R. J. Gelles and S. K. Steinmetz (1980), *Behind Closed Doors: Violence in the American Family*, Garden City, New York: Doubleday.

Strodtbeck, Fred L. (1958), "Family Interaction, Values, and Achievement", eds. D. C. McClelland vd., *Talent and Society*, Princetion, N J.: D. Van Nustrand Co.

Suárez-Orozco, C. and M. M. Suárez-Orozco (1995), *Transformations: Immigration, Family Life, and Achievement Motivation Among Latino Adolescents*, Stanford, CA.: Stanford University Press.

Sullivan, H. S. (1947), *Conceptions of Modern Psychiatry*, Washington, D.C.: The William Alanson White Psychiatric Foundation.

Sumner, W. G. (1959), *Folkways, A Study of the Sociological Importance of Usages, Manners, Customs, and Morals* (1906), New York: Dover Publications.

Sundquist, J. and S. Johanson (1997), "Indicators of Socioeconomic Position and Their Relation to Mortality in Sweden", *Social Science and Medicine*, *45*, ss. 1757-1766.

Syme, S. L. and L. F. Berkman (1987), "Social Class, Susceptibility, and Sickness", ed. H. D. Schwartz, *Dominant Issues in Medical Sociology*, 2nd ed., New York: Random House.

Tamis-Le Monda, C. and M. H. Bornstein (2002), "Maternal Responsiveness and Early Language Aquisition", eds. R. V. Kail ve H. W. Reese, *Advances in Child Development and Behavior*, San Diego, CA.: Academic Press, ss. 89-127.

Tarde, G. (1903), *The Laws of Imitation,* New York: Henry Holt and Co.

Teit, J. (1898-1900), "The Thompson Indians of British Columbia", *Jesup Expedition,* Cilt 1, Kısım 4, s. 237.

Thévenot, M. de, *Relation d'un voyage fait au Levant*, Paris, 1665.

Thio, A. (1998), *Deviant Behavior,* New York: Addison Wesley Longman, 5 th ed.

Thomas, W. I. (1937), *Primitive Behavior,* New York: McGraw-Hill Book Co.

Thomas, W. S. (1923), *The Unadjusted Girl,* Boston: Little, Brown and Co.

Thompson, L. and A. Joseph (1944), *The Hopi Way*, Chicago: Univ. of Chicago Press.

Thompson, L. (1950), *Culture in Crisis*, New York: Harper and Bros.

Thorndike, E. L., *Animal Intelligence: Experimental Studies,* New York: The Macmillan Co., 1911.

Thorndike, E. L. (1905), *The Elements of Psychology,* New York: A. G. Seiler.

Thorndike, E. L. (1933), *The Fundamentals of Learning,* New York: Teachers College, Columbia University Press.

Timasheff, N. S. (1952), "The Basic Concepts of Sociology", *The American Journal of Sociology*, *2*, ss. 176-186.

Timasheff, N. S. (1946), *The Great Retreat*, New York.

Timasheff, N. (1967), *Sociological Teory, Its Nature and Growth*, 3rd edition, New York: Random House.

Tolischus, O. (1943), *Tokyo Record*, London: Published by Hamish Hamilton.

Tolman, E. C. (1951), "A Psychological Model", *Toward a General Theory of Action*, Canbridge: Harvard Univ. Press, ss. 350-351.

Tozzer, M. (1937), *Social Origins and Social Continuities,* New York: Macmillan and Co.

Tönnies, F. (1955), *Community and Association*, çev. Charles P. Loomis, London: Routledge and Kegan Paul.

Triandis, H. (1964), "Cultural Influences up on Cognitive Processes", *Advances'in Experimental Social Psychology*, *1*, ss. 1-48.

Tudge, J. R. H., at al. (2000), "Parents' Child Rearing Values and Beliefs in the United States and Russia: The Impact of Culture and Social Class", *Infant and Child Development*, *9*, ss. 105-121.

Turner, J. E. (1956), *The New Japan*, Minneapolis; Univ. of Minnosota Press.

Tylor, E. B. (1930), *Anthropology,* London: Watts and Co.

Tylor, E. B. (1871), *Primitive Culture: Researches into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Language, Art and Custom*, London.

Van den Boom, D. C. (1989), "Neonatal Irritability and the Development of Attachment", ed. G. A. Kohnstamm vd., *Temperament in Childhood*, Chichester, UK.: John Wiley, ss. 299-318.

Van den Boom, D. C. (1994), "An Experimental Manipulation of Sensitive Responsiveness Among Lower-class Mothers with Irritable Infants", *Child Development*, *65*, ss. 1457-1477.

Vernon, P. E. (1953), *Personality Tests and Assessments,* London: Methuen and Co.

Waldron, I. (2001), "What Do We Know about Causes of Sex Differences in Mortality? A Rewiew of the Literature", ed. A. Dan, *The Sociology of Health and Illness: Critical Perspectives*, New York: Worth, 2001, ss. 37-49.

Waller, W. (1932), *The Sociology of Teaching*, New York: John Wiley.

Warner, W. L. and Havighurst (1947), *Father of the Man: How Your Child Gets His Personality*, Boston: Houghton Mifflin.

Warner, W. L. and J. O. Low (1947), *The Social System of the Modern Factory*, New Haven: Yale University Press.

Warner, W. L. and Leo Srole (1945), *The Social Systems of American Ethnic Groups*, New Haven: Yale University Press.

Warner, W. L. and P. S. Lund (1941), *The Social Life of a Modern Community*, New Haven: Yale University Press.

Warner, W. L. and Paul S. Lund (1942), *The Status System of a Modern Community*, New Haven: Yale University Press.

Warner, W. L. (1959), *The Living and the Dead,* New Haven: Yale University Press.

Warner, W. L. (1953), *American Life: Dream and Reality*, Chicago: University of Chicago Press.

Warner, W. L., et al. (1949), *Democracy in Jonesville,* Harper and Brothers.

Warner, W. L., et al. (1946), *Who Shall be Educated? The Challenge of Unequal Opportunities*, London: Kegan Paul.

Warner, W. L. (1949), M. Meeker and K. Eells, *Social Class in America,* Chicago: Science Recearch Associates.

Warner, W. L. (1960), *Psychology of the Child in the Middle Class,* Pittsburg, PA.: University of Pittsburg Press.

Warner, W. L. (1959), *The Living and the Dead,* New Haven: Yale University Press.

Warner, W. L. (1963), *Yankee City*, Yale University Press.

Warner, W. Lloyd (1937), rev. ed. 1958, *Black Civilization*, Harper and Brothers.

Warner, W. Lloyd and. J. C. Abegglen (1955), *Occupational Mobility in American Business and Industry, 1928-1952*, Universty of Minnesota Press.

Warner, W., et al. (1944), *Who Shall Be Educated*, New York: Harper and Brothers.

Watson, J. B. (1914), *Behavior, an Introduction to Comparative Psychology,* New York: Henry Holt.

Watson, J. B. (1939), *Behavior,* New York: W.W. Norton.

Watson, J. B. (1929), *Psychology from the Standpoint of a Behaviorist,* Philadelphia: Lippincott.

Weitz, R. (2001), *The Sociology of Health and Health Care: A Critical Approach*, Belmont, CA.: Wadsworth / Thompson Learning.

West, J. (1945), *Plainville, U.S.A.*, New York: Columbia Univ. Press.

Whiting, J. W. M. (1941), *Becoming a Kwoma,* New Haven: Yale Univ. Press.

Whiting, J. W. M. and I. L. Child (1953), "Introduction", *Child Training and Personality,* New Haven: Yale Univ. Press, ss. 1-15.

Whiting, J. W. M. and O. H. Mowrer (1943), "Habit Progression and Regression-Laboratory Study of Some Factors Relevant to Human Socialization", *Journal of Comparative Psychology, 36,* ss. 229-253.

Whiting, J. W. M., et al. (1953), *Field Manual for the Cross-Cultural Study of Child Rearing: Reliminary Draft,* New York: Social Science Research Council.

Whiting, John, "Antropological Aspects", *International Encyclopedia of the Social Sciences,* Vol. 14, ss. 545-551.

Wilkinson, R. (1992), "Income Distribution and Life Expectancy", *British Medical Journal, 304*, ss. 165-168.

Wilkinson, R. (1996), *Unhealthy Societies: Afflictions of Inequality*, London: Routledge, 1996.

Williams, D. R. (1992), "Black-White Differences in Blood Pressure: The Role of Social Factors", *Ethnicity and Disease*, *2*, ss. 126-141.

Wilson, G. L. (1924), "The Horse and the Dog in Hidatsa Culture", *Anthropological Papers,* American Museum of Natural History, *15,* s. 201.

Winkleby, M. et al. (1992), "Socioeconomic Status and Health: How Education, Income, and Occupation Contribute to Risk Faktors for Cardiovascular Disease", *American Journal of Public Health*, *82*, ss. 816-820.

Wohlferth, T. (1997), "Socioeconomic Ineqality and Psychopathology: Are Socioeconomic Status and Social Class Interchangeable?", *Social Science and Medicine*, *45*, ss. 399-410.

Wolff, W. (1946), *The Personality of the Preschool Child*, New York: Grune and Stratton.

Woodger, J. H. (1924), *Biological Principle: A Critical Study*, London: Routledge and Kegan Paul.

Woods, Sister F. J. (1956), *Cultural Values of American Ethnic Groups*, New York: Harper and Brothers.

Wright, G. O. (1954), "Projection and Displacement: A Cross-Cultural Study of Folk-Tale Agression", *Journal of Abnormal and Social Psychology, 49*, ss. 523-528.

Wriht, E. O. (1985), *Class*, London: Versa.

Young, K. (1952), *Personality and Problems of Adjustment,* New York: Appleton-Century-Crofts, 2nd ed.

Yökükân, Turhan (2013), *Sosyolojik ve Sosyal Psikolojik Görüş Açısıyla Öğrenme, Etkileşme, Sosyalleşme, Kültür ve Kişilik*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.

Yörükân, T. ve T. Cebe (1955-1956), " Çatak Köyü Araştırması", *İÜ Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi*, *10-11*, ss. 1-27.

Yörükân, Turhan (1956), "Çocuk Sosyalleşmesi, Davis-Havighurst Rehberi", *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, *9*, ss. 143-167.

Yörükân, Turhan (2003), "Büyük Şehirli, Hatta Şehirli Olmanın Bedeli", *Türk Yurdu*, *23*, ss. 8-22.

Yörükân, Turhan (2005), "Geleneksel ve Yeni-Marksçı Görüşler Açısından Şehirleşme ve Şehir", *Kılavuz*, *23*, ss. 62-67.

Yörükân, Turhan (2005), "Suça Zemin Oluşturan Yerler Olarak Şehirler veya Büyük Şehirler", *Bilge*, *45*, ss. 4-16.

Yörükân, Turhan (2006), *Gecekondular ve Gecekondu Bölgelerinin Sosyo kültürel Özellikleri*, 3. baskı, Ankara: Nobel Yayınları.

Yörükân, Turhan (2006, 2023), *Alfred Adler, Sosyal Roller ve Kişilik*, 2. ve 8. baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Yörükân, Turhan (2009), "Bir Sosyalleşme ve Kişilik Oluşturma Aracı Olarak Sosyal Sınıflar", *Erdem, 54,* ss.1-52.

Yörükân, Turhan (2009), "Bir Şehir Cemaati Olarak Sosyal Sınıflar, Beden ve Ruh Sağlığı", *Erdem, 54,* ss. 53-84.

Yörükân, Turhan ve Ayda Yörükân (1966), *Türkiye'de Şehirleşme ve Konut Durumu: Şehirleşme, Gecekondular ve Konut Politikası*, Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı, Mesken Genel Müdürlüğü Sosyal Araştırma Dairesi, 1966.

Yörükân, Turhan (2012), "Büyük Şehirli, Hatta Şehirli Olmanın Bedeli", *Sosyolojik ve Sosyal Psikolojik Görüş Açısıyla Şehir, Konut ve Mahremiyet*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, ss. 39-71.

Yörükân, Turhan (1954), "İptidaîlerde Kutsal ve Kutsal-dışı Sahalar Ayrılığı", *İÜ Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi*, *9*, ss. 12-36.

Yörükân, Turhan (2022), "Özdeşleşme, İçe Yansıtma, Taklit ve Genelleştirme", *Engelleme, Çatışma ve Savunma*, Ankara: Doğu-Batı Yayınları.

Yörükân, Turhan, "Sosyalleşmenin Olmazsa Olmazı Olan Sosyal Normlar ve Normsuzluk Hâlleri", *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, s. 21.

Yörükân, Turhan (2013), "Temel Kişilik ve Kültür", *Sosyolojik ve Sosyal Psikolojik Görüş Açısıyla Öğrenme, Etkileşme, Sosyalleşme, Kültür ve Kişilik*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, ss. 185-222.

Yörükân, Turhan (1958-1959), "Temel Şahsiyet ve Kültür", *İstanbul Üniv. Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi, 13-14*, ss. 107-136.

Yörükân, Turhan (2006), *Alfred Adler, Sosyal Roller ve Kişilik*, 2. baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları; 5. baskı, 2017; 8. baskı, 2023.

Yörükân, Turhan (2023), *Bağlanma ve Sonraki Yaşlarda Görülen Etkileri*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 5. Baskı.

Yörükân, Yusuf Ziya (2006), *Müslümanlık ve Kur'an-ı Kerim'den Âyetlerle İslâm Esasları*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 8. baskı.

Yusuf Has Hâcib (1959), *Kutadgu Bilig*, çev. Reşit Rahmeti Arat, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Zelditch, M. (1955), "Role Differentiation in the Nuclear Family: A Comparative Study", eds. Talcott Parsons and R. F. Bales, *Family, Socialization and Interaction Process*, Glencoe, Ill: The Free Press, ss. 318, 347-348.

PANDORA'NIN KUTUSU AÇILIYOR: Gölgedeki Sosyal Sorunlar 2

Editörler
Doç. Dr. Meral Öztürk
Prof. Dr. Veda Bilican Gökkaya

nobel bilimsel

Pandora'nın Kutusu Açılıyor: Gölgedeki Sosyal Sorunlar 2
Editörler: Doç. Dr. Meral Öztürk, Prof. Dr. Veda Bilican Gökkaya

Yayın No.: 2222
ISBN: 978-625-393-732-4
E-ISBN: 978-625-393-733-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Öztürk, Meral., Bilican Gökkaya, Veda.
Pandora'nın Kutusu Açılıyor: Gölgedeki Sosyal Sorunlar 2 / Meral Öztürk, Veda Bilican Gökkaya
1. Basım, XII + 380 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-732-4
E-ISBN: 978-625-393-733-1
1. Sosyoloji 2. Toplum 3. Sosyal Sorunlar

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

ÖN SÖZ 1 ..... **vii**

ÖN SÖZ 2 ..... **ix**

DUYGULAR SOSYOLOJİSİ: KAVRAMLAR VE TEORİLER **1**
Aylin Görgün-Baran

DİJİTAL DÜNYANIN KARANLIK YÜZÜ: SİBER SUÇLAR **43**
Feyza Özler Ervüz - Miraç Burak Gönültaş - Cezmi Ervüz

YAPAY ZEKÂ: HAYIR MI, ŞER Mİ? **67**
Mustafa Gülmez

VAMPİRLER VE ZOMBİLER: SOSYAL MEDYA FENOMENLERİ İLE TAKİPÇİLERİ **91**
Özgür Sarı

KADIN DÜŞMANLIĞI (MİZOJİNİ) VE CİNAYETLERİ **101**
Meral Öztürk - Veda Bilican Gökkaya

ULUS AŞIRI GÖÇLERLE BİRLİKTE YÜKSELEN YABANCI DÜŞMANLIĞI **117**
Behçet Kaldık

ULUSLARARASI AİLELERİ BECK VE BECK-GERNSHEIM'IN PENCERESİNDEN İNCELEMEK ... **145**
Berfin Varışlı

TOPLUMSAL BİR SORUN OLARAK İNTİHAR **161**
Bülent Öngören - Sergender Sezer

TÜRKİYE'DE KIRSALA DÖNÜŞ: TERSİNE GÖÇ **191**
Erkan Dikici

KADIN BEDENİNİN DENETİMİ: KADIN SÜNNETİ **217**
Handan Karakaya

BİR TÜKETİM BİÇİMİ OLARAK GÜZELLİĞİN METALAŞMASI: SOSYAL MEDYA PAZARINDA KADIN GÜZELLİĞİ 239

Nuriye Çelik

ÇEVRİM İÇİ FLÖRT SİTE VE UYGULAMALARI: FIRSAT MI? TEHDİT Mİ? 261

Sinan Acar

KABUK BAĞLAMAYAN YARA: SAĞLIKTA ŞİDDET 283

Yılmaz Daşlı - Kübra Aslan

ERKEKLERE YÖNELİK ŞİDDET 321

Burak Şahin

MADDE BAĞIMLILIĞI VE SUÇ İLİŞKİSİ 343

Ömer Şükrü Yusufoğlu

AKADEMİDE MOBBİNG (PSİKOLOJİK TACİZ) 363

Zafer Demir - Sezen Güleç

DUYGULAR SOSYOLOJİSİ: KAVRAMLAR VE TEORİLER

Aylin Görgün-Baran

GİRİŞ

Son dönem yapılan sosyolojik saha araştırmalarında duygular konusu sıklıkla dile getirilmekte ve mevcut teoriler üzerinden analizler yapılmaktadır. Özellikle yorumcu-inşacı yaklaşımların özne olarak bireyin, yaşam seyrinde oluşturduğu yol haritası duyguları ve duygulanımın önemini ortaya koymakta ve edindiği deneyimlerle bireyin duygu durumunu açığa çıkmaktadır. Özne olarak birey karşılaştığı olumlu ve olumsuz olarak addedilen duygularını yönetme becerisi göstererek hayatta kalmayı mümkün kılan stratejiler geliştirebilmekte ya da travmaların etkisinde bir yaşam sürdürmek zorunda kalabilmektedir.

Bilimsel yöntem olarak akla/usa öncelik veren ve duygu durumunu ikinci plana alan Descartesçi düşünceye rağmen duyu organlarıyla algılanan toplumsal olgu ve ilişkilerin akıl kadar önemli olduğu gerçeği etnometodoloji ve fenomenolojik bilgilerle geliştirilen yorumcu-inşacı paradigma ile anlaşılmaya başlandı (Gökberk, 1985; Wolf, 2006). Bu anlamda insan biyopsikososyopolitik bir varlık olarak toplum içinde hayat sürer ve yaşamını anlamlandırmaya çalışır. İnsanı niteleyen bu sıfatların iç içe geçerek birbirini besleyen ve tetikleyen özelliği insanın etkileşim ve ilişkilerine anlam katmaktadır.

Sosyolojide duygular sosyolojisi ile ilk kez ilgilenen ve bu konu üzerine doğrudan çalışan sosyoloğun G. Simmel olduğunu söyleyebiliriz. Simmel (2009: 220), sosyolojinin; toplumsal yaşam ile duygusal algı ve etkileşimin bir arada varoluşları, iş birlikleri ve birbirlerine karşı çıkışları bağlamında taşıdığı anlamın peşine düşmeyi amaç edinmelidir, demektedir. Ayrıca duyguların hem basit gündelik ilişkilerde hem de insanın karmaşık ilişkilerinde gördüğü işlevin açığa çıkarılmasını

sel bir ilgi ya da etik bir davranış olarak değerlendirmektedir. Bunun için iyi bir yaşam sürmek hislerimize sadık kalmayı gerektirir, demektedir. Ancak sahip olduğumuz duyguların kişisel olduğu kadar toplumsal bir boyutunun olduğunu da göz ardı edemeyiz. Onun için duygular kültürü, davranışları, eylemlilikleri, ilişkileri, sosyopolitik duruşu, sahip olduğumuz kimlik göstergelerini belirlerken girift, iç içe geçmiş duyuşların (duygular toplamının) bir tepkisi olarak açığa çıkmaktadır. Topluluk içerisinde duygularımızı nasıl ifşa edeceğimiz ya da gizleyeceğimiz, nereye kadar sınırlandırıp kontrol edeceğimiz ya da ne kadarını göstereceğimiz vb. gibi soruların kültürel norm ve değerlerle yakından bağlantılı olduğunu görmemize ve bir duygu kültürünün oluşturulmasına imkân tanımaktadır. Bu kapsamda duyguların etkileşimsel boyutu daha çok kendini göstermektedir.

Günümüzde duygulara ilişkin araştırmalar duygu analizleri yapmamızı gerektirmektedir. Bunun için sözünü ettiğimiz duygular sosyolojisi teorileri araştırmacılara geniş bir çerçeve sunmaktadır. Bu bağlamda her bir teori farklı bakış açısından toplumsal ilişkilerimizin altında yatan duygularımızın bu davranışlarımızı nasıl ve ne kadar etkilediğini anlamamıza olanak sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

Ahmed, S. (2015). *Duyguların kültürel politikası,* (S. Komut, Çev.), İstanbul: Sel Yayıncılık.

Aron, R. (1986). *Sosyolojik düşüncenin evreleri,* (Korkmaz Alemdar Çev.), Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Baker, Ulus (2010). *Kanaatlerden imajlara: Duygular sosyolojisine doğru,* İstanbul: Birikim Yayınları.

Bericat, E. (2016). The sociology of emotions: Four decades of progress, *Current Sociology,* Vol. 64 (3): 491-513.

Chodorow, N. (2005-2007). *Duyguların gücü,* (Jale Özata Dirlikyapan Çev.), İstanbul: Metis Yayınları

Çolaklı, C. V. (2022). *Duyguların anatomisi,* Cicero'da Ruh Hâlleri Üzerine Bir Çözümleme, İstanbul: Alfa Yayınları.

Dereli, Toker (1979). *Endüstriyel ilişkiler,* İstanbul: Erkmen Marbaası.

Demir, E. (2021). Duygular ve duygu durumlarının örgütsel davranış alanında kullanımı, *Van YYU İİBF Dergisi,* 6 (11), s. 180-195.

Durkheim, E. (2021). Toplumsal olgu nedir? (Feryal Turan Çev.), P. Kivisto (Ed) *Sosyal Teori Kökler ve Dallar,* İçinde, (Çeviri Editörleri: A. Görgün-Baran, A. Gelmez, S. Taşdemir-Afşar) Istanbul : Islık Yayınları, s.111-118.

Durkheim, E. (2021). Kuralsızlık intiharı, (Çev. Feryal Turan), P. Kivisto (Ed) *Sosyal Teori Kökler ve Dallar,* İçinde, (Çeviri Editörleri: A. Görgün-Baran, A. Gelmez, S. Taşdemir-Afşar) Istanbul: Islık Yayınları, s.119-128.

Frank, D. (2014). Emotions and neurosociology**,** J. E. Stets, J. H. Turner (eds.), *Handbook of the Sociology of Emotions: Volume II,* Handbooks of Sociology and Social Research, DOI 10.1007/978-94-017-9130-4_1, © Springer Science+Business Media Dordrecht, pp.267-281.

Goffman, E. (2004). *Günlük yaşamda benliğin sunumu,* (Barış Cezar Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.

Gökberk, M. (1985). *Felsefe tarihi,* İstanbul: Remzi Kitapevi.

Hegtvedt, Karen A. & Parris, Christie L. (2014).Emotions in justice processes . J. E. Stets, J. H. Turner (eds.), *Handbook of the Sociology of Emotions: Volume II,* Handbooks of Sociology and Social Research, DOI 10.1007/978-94-017-9130-4_1, © Springer Science+Business Media Dordrecht, pp. 101-124.

Larson, Calvin J. (1986). *Sociological theory from the enlightenment to the present,* New York: General Hall, Inc.

Lenoir, F. (2024). *Spinoza mucizesi,* (Aslı Sümer Çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Lively, Kathryn J.& Heise, David R. (2014). Emotions in affect control theory**,** J. E. Stets, J. H. Turner (Eds.), *Handbook of the Sociology of Emotions: Volume II,* Handbooks of Sociology and Social Research, DOI 10.1007/978-94-017-9130-4_1, © Springer Science+Business Media Dordrecht, pp.50-75.

Morva, Oya (2013). *Chicago okulu pragmatik sosyal teoride iletişimin keşfi,* İstanbul: Doruk Yayıncılık.

Marx, K. (2021). Yabancılaşmış emek, (A. Öğün-Boyacıoğlu Çev.), P. Kivisto (Ed) *Sosyal Teori Kökler ve Dallar,* İçinde, (Çeviri Editörleri: A. Görgün-Baran, A. Gelmez, S. Taşdemir-Afşar) Istanbul : Islık Yayınları, s.53-63.

Marx, K. (2021). Alman ideolojisi: Karl Marx ve Friedrich Engels, (A. Öğün-Boyacıoğlu Çev.), P. Kivisto (Ed) *Sosyal Teori Kökler ve Dallar,* İçinde, (Çeviri Editörleri: A. Görgün-Baran, A. Gelmez, S. Taşdemir-Afşar) Istanbul: Islık Yayınları, s.65-70.

Ritzer, G. (1996). *Modern sociological theory,* New York, St. Louis: The McGraw-Hill Companies, Inc.

Simmel, G. (2021). Moda, (Özgür Güner Genç Çev.), P. Kivisto (Ed.), *Sosyal Teori Kökler ve Dallar,* İçinde, (Çeviri Editörleri: A. Görgün-Baran, A. Gelmez, S. Taşdemir-Afşar) Istanbul : Islık Yayınları, s.197-204.

Simmel, G. (2021). Maceracı, (Tuncay Birkan Çev.), P. Kivisto (Ed.), *Sosyal Teori Kökler ve Dallar,* İçinde, (Çeviri Editörleri: A. Görgün-Baran, A. Gelmez, S. Taşdemir-Afşar) Istanbul: Islık Yayınları, s.205-214.

Simmel, G. (2021). Metropol ve zihinsel hayat, (Tuncay Birkan Çev.), P. Kivisto (Ed.), *Sosyal Teori Kökler ve Dallar,* İçinde, (Çeviri Editörleri: A. Görgün-Baran, A. Gelmez, S. Taşdemir-Afşar) Istanbul: Islık Yayınları, s.215-226.

Simmel, G. (2021). Yabancı, (Tuncay Birkan Çev.), P. Kivisto (Ed.), *Sosyal Teori Kökler ve Dallar,* İçinde, (Çeviri Editörleri: A. Görgün-Baran, A. Gelmez, S. Taşdemir-Afşar) Istanbul: Islık Yayınları, s.227-232.

Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve kültür,* Çev. Tuncay Birkan, İstanbul: Metis Yay., s.219-231.

Solomon, R. (2016). *Duygulara sadakat,* Çev.: Funda Çoban, Ankara: Nika Yayınları.

Spinoza, B. (1984). *Etika,* Çev. Tuncay Birkan, Çev. Hilmi Ziya Ülken, Ankara: Ülken Yayınları.

Stets, Jan E. & Trettevik Ryan (2014). Emotions in identity theory, J. E. Stets, J. H. Turner (Eds.), *Handbook of the Sociology of Emotions: Volume II,* Handbooks of Sociology and Social Research, DOI 10.1007/978-94-017-9130-4_1,© Springer Science+Business Media Dordrecht, pp. 32-49.

Thoits, P.A. (1989). The sociology of emotions, *Annual Review of Sociology,* 15: 317-342.

Turner, J. H., (2003). *The structure of sociological theory.* 7th ed. Wadsworth Thomson Learning, pp. 432-452.

Turner, J.H. (2009). The sociology of emotions: Basic theoretical arguments, *Emotion Review,* 1(4): 340-354.

Turner, J. H. (2014). The evolution of human emotions, J. E. Stets, J. H. Turner (Eds.), *Handbook of the Sociology of Emotions: Volume II,* Handbooks of Sociology and Social Research, DOI 10.1007/978-94-017-9130-4_1,© Springer Science+Business Media Dordrecht, pp.11-31.

Turner, J.,Beeghley, L., Powers, C. H. (2013). *Sosyolojik teorinin oluşumu,* Çev. Ümit Tatlıcan, Bursa: Sentez Yayıncılık.

Üçer, M. B. (2016). Sınıflar ve duyguları: Tabakalaşma çalışmalarında duygulara yer açmak. *Sosyoloji Dergisi,* 36, s.227-247.

Wallace, R., & Wolf, A. (2015). *Çağdaş sosyoloji kuramları klasik geleneğin iyileştirilmesi*. Çev. Mehmet Rami Ayas ve Leyla Elburuz, Ankara: DoğuBatı Yayınları, s.282-288.

Wolf, Kurt, H. (2006). Fenomenoloji ve sosyoloji, Tom Bottomore-Robert Nisbet (Ed.), *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi II,* İçinde, Yayına Hazırlayanlar: Mete Tunçay-Aydın Uğur, İstanbul: Kırmızı Yayınları s.705-784.

DİJİTAL DÜNYANIN KARANLIK YÜZÜ: SİBER SUÇLAR

Feyza Özler Ervüz - Miraç Burak Gönültaş - Cezmi Ervüz

GİRİŞ

Dünyanın dört bir yanından gelen son haber başlıkları, teknolojinin etkin olduğu suç faaliyetlerine ilişkin korkutucu bir hikâye aktarıyor. *Cinsel Şantaj: Küçükleri Hedef Alan Büyüyen Bir Tehdit… Sibergöz-10 Operasyonları … Tarihin En Büyük Siber Suçlarından Yahoo Siber Saldırısı… Dünya genelinde on binlerce kuruluş "WannaCry" olarak bilinen bilgisayar virüsünün saldırısına uğradı…* (AA Haber, 2023; cbsnews, 2017; FBI Memphis, 2024; Theguardian, 2016).

Küresel toplumların ve endüstrilerin geçirmekte olduğu dijital dönüşüm, yukarıdaki haberlere benzer pek çok siber suç olaylarını da beraberinde getirmektedir. Konu ile ilgili haberlerin sıklığı günümüzde bireyler, örgütler ve toplum dâhil olmak üzere ülkelerin her düzeydeki ekonomik, ticari, kültürel, sosyal faaliyet ve etkileşimlerinin çoğunu siber alanda gerçekleştirmeleri ile ilişkilendirilebilir (Li ve Liu, 2021). 21. yy.a doğru bilişim teknolojisinin yönetim, ekonomi, sanayi ve askerî teknolojinin stratejik aracı hâline gelmesi ülkeler arasındaki siber saldırıların bu yüzyılın en önemli toplumsal sorunları arasında yer alacağını göstermektedir. Bilgi teknolojisinin kullanım alanının yaygınlığı, ekonomik faaliyetlerin dijitalleşmesi ve modern toplumun bilişim sistemlerine artan bağımlılığı, yeni suç olgularını ve güvenlik tehditlerini de gündeme taşımaktadır (Subair vd., 2022).

Bilgisayar teknolojisinin veya çevrim içi ağların kullanılmasıyla gerçekleştirilen, bilişim sistemlerinin güvenliğini, kullanıcıları ve verileri hedef alan; dolandırıcılık ve kimlik hırsızlığından tehdit ve fikri mülkiyete kadar her türlü şiddet eylemi siber suç olarak tanımlanmaktadır (Gordon ve Ford, 2006; Goni vd., 2022;

neden olabilmektedir. Toplumsal hayatta endüstri ile başlayan büyük değişikliklerin siber alandaki gelişmeleri de etkilediği aşikârdır (Şenol ve Karataşoğlu, 2022). Siber suçlar alanında bir yandan elektronik delillerin korunması amacıyla yargı mercileri arasında cezai soruşturmalarda uluslararası iş birliğinin etkinliğini artırmak, öte yandan hükûmetlerin yasal çerçevelerin modernleştirilmesi, ceza adaleti aktörlerinin eğitilmesi ve donatılması, iş dünyasının dayanıklılığının güçlendirilmesi ve kamuoyunun farkındalığının artırılması yoluyla siber suçlarla mücadele için ulusal kapasitelerini stratejik olarak geliştirmeleri gerekmektedir. Unutulmamalıdır ki harekete geçilmemesi, dijital dönüşümün getirdiği faydaları kaybetme riskiyle karşı karşıya getirebilecektir (Nosal, 2023).

KAYNAKÇA

AA Haber (2023). Sibergöz-10 Operasyonlarında 144 Şüpheli Yakalandı. https://www.aa.com.tr/tr/gundem/sibergoz-10-operasyonlarinda-144-supheli-yakalandi-/3085367#adresinden 29.01.2024 tarihinde erişilmiştir.

Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü. (2021). https://adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/31052022141642202 1H%C4%B0ZMETE%C3%96ZELK%C4%B0TAP.pdf adresinden 09.10.2024 tarihinde erişilmiştir.

Akdemir, N. (2020). Examining the Impact of Fear of Cybercrime on Internet Users' Behavioral Adaptations, Privacy Calculus and Security Intentions. International Journal of Eurasia Social Sciences, 11 (40), 606-648.

Alhaboby, Z. A., Barnes, J., Evans, H. ve Short, E. (2017). Challenges Facing Online Research: Experiences from Research Concerning Cyber-victimisation of People with Disabilities. Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace, 11(1).

Amnesty.org. (2018). Amnesty International Report. https://www.amnesty.org.tr/icerik/amnesty-international-report-201718 adresinden 12.02.2024 tarihinde erişilmiştir.

Anderson, R., Barton, C., Böhme,R.,…,Vasek, M. (2019). Measuring the Changing Cost of Cybercrime. The 18th Annual Workshop on the Economics of Information Security. Boston, United States.

Arora, Y. ve Sharma, B. (2018). The Dark Side of Cyber Pornography. ACCLAIMS, 4 (11), 1-11.

Aslan-Turan, E. (2022). Dijital Teknolojilerin Mahremiyet Üzerindeki Etkileri. Şarkiyat, 14 (2), 834-849.

Atakan, M. (2021). Siber Güvenlik ve Covid 19 Salgının Uzaktan Denetim Üzerindeki Etkileri. Denetişim, 22, 27-39.

Backe, E. L., Lilleston, P. ve McCleary-Sills, J. (2018). Networked Individuals, Gendered Violence: A Literature Review of Cyberviolence. Violence and Gender, 5 (3).

Barkuş, F. ve Koç, M. (2019). Dijital Mahremiyet Kavramı ve İlgili Çalışmalar Üzerine Bir Derleme. Bilim Eğitim Sanat ve Teknoloji Dergisi, 3(1), 35-44.

Bauman, Z. ve Lyon, D. (2013). Akışkan Gözetim. çev. Elçin Yılmaz, İstanbul: Metis Yayınları.

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu. (2022). Dijitalleşen Dünyada Bilişim Suçları ve Mücadele Yöntemleri. Sektörel Araştırma ve Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı Raporu.

Bonta, J. ve Andrew, D.A. (2017). The Psychology of Criminal Conduct, Sixth Edition By , New York, NY: Routledge.

Cengiz, G. (2021). Siber Suçları, Sosyal Medya ve Siber Etik. İletişim Çalışmaları Dergisi, 7 (3), 407-424.

Cbsnews. (2017). H Wannacry. ttps://www.cbsnews.com/news/wannacry-ransomware-attacks-wannacry-virus-losses/ adresinden 09.01.2024 tarihinde erişilmiştir.

Chen, S., vd. (2023). Exploring the Global Geography of Cybercrime and Its Driving Forces. Humanit Soc Sci Commun, 10 (1), 71.

Carroll, F., Adejobi, J.A. ve Montasari, R. (2022). How Good Are We at Detecting a Phishing Attack? Investigating the Evolving Phishing Attack Email and Why It Continues to Successfully Deceive Society. SN Comput Sci. 3(2), 170.

Cohen, L.E. ve Felson, M. (1979). Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach. American Sociological Review, 44 (4), 588-608.

Council of Europe. (2018). Cyber Crime. https://www.coe.int/en /web/conventions/full-list/conventions/treaty/185 /signatures?pauth=ecp1 stsJ. adresinden 10.02.2024 tarihinde erişilmiştir.

Çomu, T. ve Binark, M. (2013). Yeni Medya Ortamlarında Nefret Söylemi. Çınar, M (Ed.), Medya ve Nefret Söylemi: Kavramlar, Mecralar, Tartışmalar içinde, (s. 199-216). Hrant Dink Vakfı Yayınları.

Çakır, H. ve Taşer, M. (2022). Türkiye'de Yapılan Siber Güvenlik Faaliyetlerinin ve Eğitim Çalışmalarının Değerlendirilmesi. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 11(2), 347-366.

Çaycı, A.E. ve Çaycı, B. (2017). Dijital İletişim Çağında Teknolojinin Açığa Çıkardıkları: Gözetim ve Mahremiyet. The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication, 7 (1), 36-46.

Davidson, J., Livingstone, S., Jenkins, S.,… Phillips, K. (2019). Adult Online Hate, Harassment and Abuse: A Rapid Evidence Assessment; Department for Digital, Culture, Media and Sport (DCMS): London, UK.

Dijk, J. (2006). Digital Divide Research, Achievements and Shortcomings. Poetics, 34, 221-235.

Digital Guardian's Blog. (2023). IP Theft: Definition and Examples. https://www.digitalguardian.com/blog/ip-theft-definition-and-examples adresinden 06.02.2024 tarihinde erişilmiştir.

Dodel, M. ve Mesch, G. (2019). Inequality in Digital Skills and the Adoption of Online Safety Behaviors. Information Communication and Society, 21 (8), 1-17.

Egan, M. (2022). Privacy Boundaries in Digital Space: An Exercise in Responsibilisation. Information and Communications Technology Law, 31 (3), 301-318.

ElSherief, M., Belding, E., ve Nguyen, D. (2017). Understanding Gender-Based Violence in Social Media. In Proceedings of the International AAAI Conference on Web and Social Media. 11 (1), 52-61.

Europewatchdog.info (2024). Europe's Human Rights Watchdog. https://www.europewatchdog.info/en/treaties_and_monitoring/cybercrime/ adresinden 05.03.2024 tarihinde erişilmiştir.

Felson, M. (2006). Crime and Nature, Thousand Oaks, CA:Sage Publications.

FBI Memphis (2024). Sextortion: A Growing Threat Targeting Minors. https://www.fbi.gov/contact-us/field-offices/memphis/news/sextortion-a-growing-threat-targeting-minors adresinden 29.01.2024 tarihinde erişilmiştir.

Furnell, S. (2010) Jumping Security Hurdles. Computer Fraud and Security, 10-14.

Furnell, S. ve Dowling, S. (2019). Cyber Crime: A Portrait of the Lanscape. Journal of Criminological Research. Policy and Practice, 5(1), 13-26.

Fussey, P. ve Roth, S. (2020). Digitizing Sociology: Continuity and Change in the Internet Era. British Sociological Association, 54 (4), 659-674.

Geeksforgeeks.org. (2023). Difference Between Conventional Crime and Cybercrime. https://www.geeksforgeeks.org/difference-between-conventional-crime-and-cybercrime/ adresinden 12.02.2024 tarihinde erişilmiştir.

Gençay, A. ve Cantürk, N. (2023). Ülkemizde Siber Güvenlik, Siber Suçlar ve Adli Yönü. H. Dokgöz (Eds). Siber Suçlar içinde. Akademisyen Yayınevi.

Gercke, M. (2014). Understanding Cybercrime: Phenomena, Challenges and Legal Response. International Telecommunication Union-ITU. 12-42.

Goni, O. (2022). Cyber Crime and Its Classification. Int. J. of Electronics Engineering and Applications, 10(1), 01-17.

Goni, O., Haidar, A., Showrov, M., Mahbub, A. ve Shameem, A. (2022). The Basic Concept of Cyber Crime. Journal of Technology Innovations and Energy, 1(2), 16–24.

Gordon, S. ve Ford, R. (2006). On the Definition and Classification of Cybercrime. Journal in Computer Virology, 2, 13-20.

Haggerty, K.D. ve Ericson, R.V. (2000) The Surveillant Assemblage. Br J Sociol 51(4), 605–622.

Hanus, B. ve Wu, Y.A. (2016). Impact of Users' Security Awareness on Desktop Security Behavior: A Protection Motivation Theory Perspective. Information Systems Management, 33 (1), 2-16.

Harbawi, M. ve Varol, A. (2016). The Role of Digital Forensics in Combating Cybercrimes. 4 th International Symposium on Digital Forensics and Security (ISDFS'16). 25-27.

Harris, B. A. (2020). Technology and Violence Against Women. The Emerald Handbook of Feminism, Criminology and Social Change içinde (ss. 317-336). Bingley: Emerald Publishing.

Hatipoğlu, C. ve Tunacan, T. (2021). Türkiye'de Siber Saldırı ve Tespit Yöntemleri: Bir Literatür Taraması. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 430-445.

Hawdon, J. (2021). Cybercrime: Victimization, Perpetration, and Techniques. Am J Crim Justice, 46 (6), 837-842.

Hargittai, E. (2002). Second-level Digital Divide: Differences in People's Online Skills. First Monday, 7(4).

Hawdon,J., Parti, K., Dearden, T.E. (2020). Cybercrime in America amid COVID-19: The Initial Results from a Natural Experiment. American Journal of Criminal Justice. 45, 546–562.

Heemeng, H., Ryan, K. ve Lorraine, M. (2022). Situational Crime Prevention (SCP) Techniques to Prevent and Control Cybercrimes: A Focused Systematic Review.

Holt, T.J., Bossler, A.M. ve Seigfried-Spellar, K.C. (2017). Cybercrime and Digital Forensics: An Introduction (2nd ed.). Routledge.

ICRW (2018). Technology-Facilitated Gender-Based Violence: What is it, and how do we measureit?https://www.icrw.org/wpcontent/uploads/2018/07/ICRW_TFGBVMarketing_Brief_v8-Web.pdf. Adresinden 11.02.2024 tarihinde erişilmiştir.

International Telecommunication Union. (2007). Global Security Agenda (GCA). https://www.itu.int/en/action/cybersecurity/Pages/gca.aspx adresinden 14.02.2024 tarihinde erişilmiştir.

International Telecommunication Union. (2009). Understanding Cybercrime: A Guide For Development Countries. https://www.itu.int/ITU-D/cyb/cybersecurity/docs/itu-understanding-cybercrime-guide.pdf adresinden 14.02.2024 tarihinde erişilmiştir.

Joshi, D.M. (2021). Cyber Pornography: An Interdisciplinary Study of Technology Led Crime Against Women and Children. International Journal of Creative Research Thoughts (IJCRT), 9 (12), 297-301.

Karaca, M., Mutlu, T. ve Gencer, G. (2021). Siber Mağduriyet: Kavramsal Bir Çalışma. Anadolu. Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 3 (1), 177-191.

Kemmerer, R. A. 2003. Cybersecurity. Proceedings of the 25th IEEE International Conference on Software Engineering: 705-715.

http://dx.doi.org/10.1109/ICSE.2003.1201257.

Khan, P.N. ve Naqvi, N.Z. (2018). Child Pornography In Digital Age And The Law In India – Analysis. https://www.eurasiareview.com/03052017-child-pornographyin-digital-age-and-the-law-in-india-analysis/ adresinden 09.02.2024 tarihinde erişilmiştir.

Koç, K. ve Yavuz-Sever, E. (2023). Dijital Alanda Şiddet, Yıkıcılık ve Perversiyonun Psikanalitik Açıdan Değerlendirilmesi. Siber Suçlar (Ed, H. Dokgöz). Akademisyen Yayınevi, İstanbul.

Kovacich, G. (1999). Computer Fraud and Security. Science Direct, 7, 12-17.

Leukfeldt, E.R. ve Yar, M. (2016). Appling Routine Activity Theory to Cybercrime: A Theoretical and Empirical Analysis. Deviant Behavior, 37 (3), 1-18.

Lewis, J. A. (2006). Cybersecurity and Critical Infrastructure Protection. Washington, DC: Center for Strategic and International Studies.

Liang, H. ve Xue, Y. (2010) Understanding Security Behaviors in Personal Computer Usage: A Threat Avoidance Perspective. Journal of the Association for Information Systems, 11, 394-413.

Li, Y. ve Liu, Q. (2021). A Comprehensive Review Study of Cyber-Attacks and Cyber Security; Emerging , Trends and Recent Developments. Energy Reports, 7, 8176-8186.

Lupton, D. (2015) Digital Sociology. Routledge: London.

Manokha, I. (2018). Surveillance, Panopticism, and Self-discipline in the Digital Age. Surveillance and Society, 16(2), 219–237.

Michel, G. (2022). Cybercrime: Recognising and Preventing Malicious Activities Online. https://www.diplomacy.edu/blog/cybercrime-recognising-and-preventing-malicious-activities-online/ adresinden 30.01.2024 tarihinde erişilmiştir.

Mihalache, A. (2002). The Cyber Space-Time Continuum: Meaning and Metaphor. The Information Society, 18, 293-301.

Miro-Llinares, F. ve Moneva, A. (2019). What About Cyberspace (and cybercrime alongside

it)? A Reply to Farrell and Birks .Did cybercrime cause the crime drop? Crime Science 8 (2).

Nosal, J. (2023), Crime in the Digital Age: A New Frontier, in The Implications of Emerging

Technologies in the Euro-Atlantic Space, J. Berghofer, A. Futter, C. Häusler, M. Hoell, and J.Nosál, Eds. Cham: Springer International Publishing, pp. 177–193

O'Regan, C. (2018). Hate Speech Online: an (Intractable) Contemporary Challenge? Current Legal Problems, 71(1), 403–429.

Öztekin, H. (2015). Yeni Medyada Nefret Söylemi: Ekşi Sözlük Örneği. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(38), 925- 936.

Önok, M. (2013). Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesi Işığında Siber Suçlarla Mücadele Uluslararası İşbirliği. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 19 (2), 1229-1270.

Payne, J. (2020). Criminals Work from Home During Pandemics too: A Public Health Approach to Respond to Fraud and Crimes Against Those 50 and Above. American Journal of Criminal Justice.

Robinson, L., Schulz, J., Dunn, H. S.,...Khilnani, A. (2021). Digital Inequalities 3.0: Emergent Inequalities in the Information Age.First Monday, 25(7), 1-21.

Sabillon, R., Cano, J., Cavaller, V. ve Serra, J. (2016). Cybercrime and Cybercriminals: A Comprehensive Study. International Journal of Computer Networks and Communications Security, 4 (6),165-176.

Safitra, M.F., Lubis, M. ve Fakhrurroja, H (2023). Counterattacking Cyber Threats: A Framework for the Future of Cybersecurity. Sustainability, 15, 13369.

Saulawa, M.A. (2015). Cyberpornography: An Analysis of the Legal Framework, Eajournals, 3 (46).

Sammons, J. (2012). The Basics of Digital Forensiscs. The Primer for Getting Started in Digital Forensics. USA.

Schuler, D. (2004) Shaping the Network Society: The New Role of Civil Society in Cyberspace. Journal of the American Society for Information Science and Technology, 57 (5), 723-725.

Seigfried-Spellar, K.C. ve Treadway, K.N. (2014). Differentiating Hackers, Identity Thieves, Cyberbullies, and Virus Writers by College Major and Individual Differences. Deviant Behavior, 35 (10), 782-803.

Smith, H.E. (2006). Intellectual Property as Property: Delineating Entitlements in Information. The Yale Law Journal, 1742- 1750.

Sigmund, K. ve Nowak, M. (1998). Cyber-Sociology. Nature, 392-457.

Statista. (2023). Estimated Cost of Cybercrime Worldwide 2017-2028. https://www.statista.com/forecasts/1280009/cost-cybercrime-worldwide adresinden 05.02.2024 tarihinde erişilmiştir.

Subair, S., Yosif, D., Ahmed, A. ve Thron, C. (2022). Cyber Crime Forensics. International Journal of Emerging Multidiciplinaries: Computer Science and Atrificial Intelligence, 1(1), 41-49.

Sütlüoğlu, T. (2020). Orta Yaş ve Üzerindeki Bireylerde Dijital Eşitsizliğin Görünümleri: Erişim Eşitsizlikleri ve Kullanım Farklılıkları. M. Fiğan ve Y. Dede Özdemir (Ed.). Dijital Kültür, Dijital Eşitsizlikler ve Yaşlanma İçinde (s. 215-246). Alternatif Bilişim Derneği Yayınları.

Şenol, D. ve Karataşoğlu, E.B. (2022). Siber Suçlara Sosyolojik Bakış. Academic Social Resources, 7 (33), 36-53.

Thegurardian (2016). https://ww.w.theguardian.com/technology/2016/dec/14/yahoo-hack-security-of-one-billion-accounts-breached adresinden 29.01.2024 tarihinde erişilmiştir.

Thomas, D. ve Loader, B. (2000). Cybercrime: Law Enforcement, Security and Surveillance in the Information Age. London: Routledge.

Toplumsal Bilgi ve İletişim Derneği (TBİD). (2021). Türkiye'de Dijital Şiddet Araştırması. https://dijitalsiddet.org/wp-content/uploads/2021/09/konda-rapor-8eylul.pdf adresinden 11.02.2024 tarihinde erişilmiştir.

Türay, A. (2019). Sosyal Medyada Nefret Söylemi. İfade Özgürlüğüne İlişkin Güncel Meseleler Sempozyumu. İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi ve Türk Ceza Hukuku Derneği.

Türk, G. D. ve Demirci, E. (2016). Sanal Dünyada Dönüşen Mahremiyet Algısı; Instagram Örneği. Pegem Akademi, 518-525.

Türk Ceza Kanunu (2005). 25611 sayılı Resmî Gazete.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi. (2021). Siber Güvenlik. Türkiye'de Dijital Şiddt Araştırması. https://cbddo.gov.tr/siber-guvenlik/ adresinden 13.02.2024 tarihinde erişilmiştir.

UNODC (2020). Cybercrime and COVID19: Risks and Responses. https://www.unodc.org/documents/AdvocacySection/UNODC__CYBERCRIME_AND_COVID19_-_Risks_and_Responses_v1.2_-_1404-2020_-_CMLS-COVID19-CYBER1_-_UNCLASSIFIED_BRANDED.pdf. adresinden 05.03.2024 tarihinde erişilmiştir.

Vanathi, J. ve Jayaprasanna, S. (2014). A Study on Cyber Crimes in Digital World. International Journal on Recent and Innovation Trends in Computing and Communication, 2 (9), 2746-2749.

Van Deursen, A., Helsper, E. ve Eynon, R. (2016). Development and Validation of the Internet Skills. Information, Communication and Society, 19 (6), 804-823.

Yağcı, B. (2023). Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Gelişmesiyle Değişen Siber Suç Tanımı ve Yaklaşımlar. Bilgi Teknolojileri ve İletişim Dergisi, 1(1), 147-182.

Zhang, Z. ve Luo, L. (2018). Hate Speech Detection: A Solved Problem? The Challenging Case of Long Tain on Twitter. Computation and Language, 8 (1), 23-33.

Wall, D. S. (2001). Cybercrimes and the Internet. In D. S. Wall (Ed.), Crime and the Internet (pp. 1-17). New York: Routledge.

Wall, D.S. (2007). Cybercrime: The Transformation of Crime in the Information Age. Polity Press.

Weulen, K.M., Holt, T.J. ve van Gelder, J.L. (2019) Offending and Victimization in the Digital Age: Comparing Correlates of Cybercrime and Traditional Offending-Only, Victimization-Only and the Victimization-Offending Overlap. Deviant Behavior, 40(1),40–55.

YAPAY ZEKÂ: HAYIR MI, ŞER Mİ?

Mustafa Gülmez

GİRİŞ

Çok yeni bir teknoloji olmayan 1950'li yıllarda temeli atılan ancak 2000'li yıllarda kapsamı hızla büyüyen ve genişleyen yapay zekâ, yaşadığımız dünyayı âdeta içine alarak dijital dönüşüme hızlı katkı sunan bir sistemdir. Hayatımızın birçok yönünün dijitalleştirilerek dönüştürülmesi konusunda başarılı olma konusu, her zaman yüzlerce bilim insanlarının ve araştırmacılarının odak noktasını oluşturmuştur.

Yirminci yüzyılda yapay zekâ kavramının yükselişinden bu yana bilim insanları, âdeta hayatımıza giren son teknoloji makinelerin yaşantımızı nasıl şekillendireceğini düşünmeye başlamışlardır. Gerçekten de yapay zekâ, hayatımızın neredeyse her alanında bulunmakta ve onu kullanan biz insanlar onun yokluğunda da sıkıntı yaşamaktayız.

Yapay zekâ sayesinde tarımdan imalata, ulaşımdan (lojistikten) sağlığa, kamu yönetiminden ticarete, e-ticaretten bankacılığa, enerjiden eğitime, savunma sanayiinden hukuka, yaşamın her alanında daha etkili ve daha işlevsel olan yeni sistemler üretilmektedir. Yapay zekâ sistemleri, insanlığın yaşadığı birçok probleme çözüm üretebilecek ve insanlığa büyük faydalar sunabilecek potansiyele sahiptir. Günümüzde birçok alanda insanlar için faydalı olmaya başlamıştır. Yapay zekânın gittikçe daha fazla alanda uygulanmaya başlanması ile artık günlük yaşantımızda sesli asistanlarla (siri-alexa-cortana vs.) konuşabiliyor, akıllı telefonlarla günlük alışveriş yapılabiliyor, akıllı ev otomasyon sistemleriyle uzaktan evi ve içindeki elektronik eşyaları kontrol edilebiliyor ve 7/24 saat çevrim içi (online) alışveriş işlemlerini gerçekleştirilebiliyoruz.

KAYNAKÇA

Abbott, R., & Bogenschneider, B. (2018). Should robots pay taxes? tax policy in the age of automation. *Harvard Law & Policy Review*, 12, 145-175.

Adalı, E. (2017). Yapay zekâ. *İTÜ Vakıf Dergisi*, (75), 8-13.

Akalın B., Veranyurt, Ü., (2020) Sağlıkta Dijitalleşme Ve Yapay Zekâ, *SDÜ Sağlık Yönetimi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2., 131-141.

Akalın B., Veranyurt, Ü., (2021). Sağlık Hizmetleri ve Yönetiminde Yapay Zekâ *Acta Infologica,* Vol: 5, No: 1, 231-240.

Aktan, C. C., & Tunç M. (1998). Bilgi Toplumu ve Türkiye. *Yeni Türkiye Dergisi*. (Ocak-Şubat 1998), 118-134.

Bell, E. (2020). Cognitive automation, business process optimization, and sustainable industrial value creation in artificial intelligence data-driven internet of things systems. *Journal of Self-Governance and Management Economics*, 8(3), 9-15.

Bostrom, N., (2018). *Süper Zekâ - Yapay Zekâ Uygulamaları, Tehlikeler ve Stratejiler*. (F. B. Aydar, Çev.) İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları

Çağal, M. T. (2022). *Yapay Zekâ Ve Robotik Teknolojinin Algılanma Durumu Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme,* [Yayımlanmamış Doktora Tezi], Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bolu.

Comest, U. (2019). *Preliminary study on the ethics of artificial intelligence.*

Coppin, B. (2004). *Artificial Intelligence Illuminated*. USA: Jones and Barlett Publishers.

Dereli, T. (2020). *Yapay Zekâ ve İnsanlık*. M. Şeker, Y. Bulduklu, C. Korkut. & M. Doğrul (Ed.). Bilişim Teknolojileri ve İletişim: Birey ve Toplum Güvenliği (93-106). Ankara: Berk Grup.

Eggers, W. W., Schatsky, D., & Viechnicki, P. (2017). AI-augmented government: Using cognitive technologies to redesign public sector work. London: Deloitte University Press.

Erdoğan, G. (2021). Yapay zekâ ve hukukuna genel bir bakış. *Adalet Dergisi*, 66, 117-192.

Ford, M. (2018). *Robotların yükselişi, yapay zekâ ve işsiz bir gelecek tehlikesi*. (Çev. Cem Duran), İstanbul: Kronik Kitap

Frank, M., Roehrig , P., Pring, B. (2019), *Makineler her şeyi yaptığında biz ne yapacağız* - Yapay Zekâ, Algoritmalar, Botlar ve Büyük Veri Çağında Öne Geçmek. (Çev. Emine Yılmaz). İstanbul: Aganta Kitap.

Gedik, G., (2020). Robotlara karşı gerçek kişilerin korunması açısından robot vergisi önerisi. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 26 (1), 24-48 .

Graetz, G., & Michaels, G. (2018). Robots at work. *Review of Economics and Statistics, 100*(5), 753-768.

Greengard, S. (2020). AI on edge. *Communications of the ACM*, 63(9), 18-20.

Haenlein, M. ve Kaplan, A. (2019). A brief history of artificial intelligence: On the past, present, and future of artificial intelligence. *California management review*, 61(4), 5-14.

Haenlein, M. ve Kaplan, A. (2021). Artificial intelligence and robotics: Shaking up the business world and society at large. *Journal of Business Research*, 124(C), 405-407.

Hainc, N., Federau, C., Stieltjes, B., Blatow, M., Bink, A., & Stippich, C. (2017). The bright, artificial intelligence-augmented future of neuroimaging reading. *Frontiers in neurology*, 8.

Haton, J. P. ve Haton C. M. (1991). *Yapay zekâ.* (Çev. Ayşen Ekmekçi, Alev Türker). İstanbul: İletişim Yayınları.

https://iask.ai/?mode=academic&options[detail_level]=detailed&q=yapay+zekâ+olumlu+y%C3%B6nleri [Erişim Tarihi: 11/03/2024]

https://tr.euronews.com/2023/03/24/yapay-zekâdan-en-fazla-hangi-meslekler-etkilenecek [Erişim Tarihi: 24/03/2024]

https://www.fool.com/terms/a/artificial-intelligence/ [Erişim Tarihi: 18/03/2024].

https://www.pazarlamasyon.com/ups-yapay-zek-destekli-yeni-cozumu-ile-avrupa-gonderi-islemlerini-kolaylastiriyor [Erişim Tarihi: 19/03/2024].

https://www.pazarlamasyon.com/google-riza-disi-deepfake-porno-videolariyla-sorun-yasiyor [Erişim Tarihi: 18/03/2024].

https://www.pwc.co.uk/economic-services/ukeo/ukeo-july18-net-impact-ai-uk-jobs.pdf 36 UK Economic Outlook July 2018 [Erişim Tarihi: 12/02/2024].

https://www.sdplatform.com/Dergi/1049/Yasli-bakim-hizmetleri-ve-sorunlari.aspx)[Erişim Tarihi: 15/02/2024].

İpçioğlu, İ., Haşit, G., Dertli, D. (2009). Teknolojik değişimin yarattığı etki türleri ile iş görenlerin demografik özellikleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi: Bir tekstil firması örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 11 (1), 121-149.

Jarrahi, M. H. (2018). Artificial intelligence and the future of work: Human-AI symbiosis in organizational decision making. *Business Horizons,* 61(4), 577-586.

Jiang, F., Jiang, Y., Zhi, H., Dong, Y., Li, H., Ma, S., Wang, Y., Dong, Q., Shen, H. ve Wang, Y. (2017). Artificial intelligence in healthcare: past, present and future. *Stroke and Vascular Neurology*, 2 (4), 230-243. https://doi.org.10.1136/svn-2017-000101

Kalis, B., Collier, M., Fu, R., (2018), 10 promising AI applications in health care. May, *Harvard Business Review* (https://hbr.org/2018/05/10-promising-ai-applications-in-health-care) [Erişim Tarihi: 05.01.2024].

Kaplan, A., & Haenlein, M. (2019). Siri, Siri, in my hand: Who's the fairest in the land? 85 On the interpretations, illustrations, and implications of artificial intelligence. *Business Horizons*, 62(1), 15–25. https://doi.org/10.1016/j.bushor.2018.08.004

Karaboğa, Uğur. (2020) *İşe Alım Süreçlerinde Yapay Zekâ Teknolojilerinin Kullanımı* İstanbul [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi] Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İstanbul.

Kayım, N., (2021), *Yapay Zekânın Halkla İlişkiler Uygulamalarındaki Yeri*, [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Nabiyev, V. (2012). *Yapay Zekâ.* (4. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Neill, D. B. (2013). Using Artificial Intelligence to Improve Hospital Inpatient Care. *IEEE Intelligent Systems*, 28 (2), 92-95.

Öz, Ş. M. (2023)., *İnsan-Yapay Zekâ İlişkisinin Dönüşümü: Akıllı Haz Makineleri,* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi] Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Öztemel, E. (2020) . *Yapay Zekâ ve İnsanlığın Geleceği*. M. Şeker, Y. Bulduklu, C. Korkut, & M. Doğrul (Ed.). Bilişim Teknolojileri ve İletişim: Birey ve Toplum Güvenliği içinde (77- 90). Tüba. Ankara: Berk Grup.

Tegmark, M. (2017). *Life 3.0: Being human in the age of artificial intelligence*. Newyork: Alfred Knopf.

Terzi, R. (2020). An adaptation of artificial ıntelligence anxiety scale into turkish: reliability and validity study. *International Online Journal of Education and Teaching (IOJET)* 7(4), 1501-1515.

Trzęsicki, K. (2020). Idea of Artificial Intelligence. *Studia Humana*, 9(3/4), 37-65. https://doi.org.10.2478/sh-2020-0027

Winfield, A. (2020). Intelligence is not one thing. *Journal of Artificial General Intelligence*, 11(2), 97-100.

Yuste, R., Goering, S., Arcas, B. A. Y., Bi, G., Carmena, J. M., Carter, A., ... & Wolpaw, J. (2017). Four ethical priorities for neurotechnologies and AI. *Nature*, *551*(7679), 159-163.

Yüksel, M. (2003). *Mahremiyet Hakkı ve Sosyotarihsel Gelişimi*. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 58, 181-213.

VAMPİRLER VE ZOMBİLER: SOSYAL MEDYA FENOMENLERİ İLE TAKİPÇİLERİ

Özgür Sarı

"Artık ne gerçek ne de hayaldir.
Bu simülasyonun dönemi belirsizliğin ve çelişkilerin çağıdır.
Belirsizliği ve çelişkileri anlamak için hiçbir ölçüt yoktur."

J. Baudrillard (Ankara: Doğu-Batı Yayınları, 2003).

GİRİŞ: VAMPİRLER VE ZOMBİLER

Bu çalışmaya Baudrillard'ın yukarıdaki sözü ile başlamak yerinde olacaktır. Zira göndergeleri olmayan referanslardan, gerçekliği bulunmayan göstergelerden oluşan bir "hipergerçeklik" dünyasında yaşamaktayız. Şeylerin elle tutulur, gözle görülür, koklanır ve tadılır maddi şeyler olmaktan azade, sanal bir göstergeler şeklinde alınıp tadıldığı ve tüketildiği bu dünyada anlam ortadan kalkmıştır. İyi ve kötü birbirine karışmıştır. İntihar etmek için çatıya çıkmış birisini, polis çağırmadan öylece izleyip telefonların kameralarına kaydetmek, yaralıları ambulans çağırmak yerine sosyal medyada anlık paylaşmak da böyle bir şey. İyi ve kötü yok artık. Etik olan nedir umurumuzda değil. Sadece alabildiğince hızla akan bu anlamsız ve iğrençleşmiş göstergeler çağında alabildiğince bir sanal gerçeklik paylaşmaktır önemli olan (Baudrillard, 2003).

Hayatı değiştirmeyi istemek, devrim yapmak, insanlık için daha yaşanılır bir dünya hayal etmek, ister sağ olsun ister sol olsun, ideolojilerin temel güdüsüdür. Siyaset bunun için yapılır. İnançla ve tüm varlığını buna adayarak yola girersin. Bunların da kalmadığı, inançların, siyasalın, ideolojilerin bittiği bir çağdayız. Teknolojinin sağladığı rahatlıkla çile çekmeyen ve kolaylıkla elde eden bireylerin, tüketim ve kitle iletişim araçları ile atomize olup yalnızlaştığı toplumlara dönüştük.

KAYNAKÇA

Baker, U. (2009). **Yüzeybilim Fragmanlar**, Ankara: Birikim Yayınları.

Baudrillard, J. (2024). **Tüketim Toplumu**, çev. Ferda Keskin ve Hazal Deliceçaylı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Baurillard, J. (27 Nisan ve 30 Nisan 2004). "Olaya İlişkin ve Sanal", İzmir: DEÜ ve İstanbul: Bilgi Üni.

Baudrillard, J. (2003). **Simulakrlar ve Simulasyon**, çev. Oğuz Adanır. Ankara: Doğu-Batı Yayınları.

Bourdeiu, P. (1995). **Pratik Nedenler**, çev. Hülya Tufan. İstanbul: Kesit Yayıncılık.

Bourdeiu, P. (1983). **Ökonomisches Kapital, Kulturelles Kapital, Soziales Kapital**, Hrsg: Kreckel, Reinhard, Soziale Ungleichheit, Soziale Welt, Sonderband 2. Göttingen.

Castells, M. (2013). **Ağ Toplumunun Yükselişi-Enformasyon Çağı**, çev. Ebru Kılıç, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Çavuşoğlu Ceylan, Y. (2024). **Jean Baudrillard ve Hipergerçeklik,** İstanbul: Urzeni Yayıncılık.

Dağtaş, B. ve Dağtaş, E. (2003). "Habermas'ın Burjuva Kamusal Alanı Tanımı Çerçevesinde Yazılı Basının Konumu ve Dönüşümü", *Kurgu Dergisi*, Sayı: 40, 49-61.

Kaplan, M. & Yardımcıoğlu, M. (2020). "Alan, Habitus ve Sermaye Kavramlarıyla Pierre Bourdieu", *Habitus Toplumbilim Dergisi*, 2020(1), 23-38.

Wacquant, Loic J. D. (2003). "Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar'a Giriş", içinde **Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar**, İstanbul, İletişim Yayınları.

Vampir nedir, https://www.google.com/search?q=vampir+nedir, erişim tarihi: 03.05.2024.

Zombi nedir, https://www.google.com/search?q=zombi+nedir, erişim tarihi: 03.05.2024.

Zombi nedir, https://tr.wikipedia.org/wiki/Zombi, erişim tarihi: 03.05.2024.

KADIN DÜŞMANLIĞI (MİZOJİNİ) VE CİNAYETLERİ

Meral Öztürk - Veda Bilican Gökkaya

"Eğer bütün insanlar doğuştan özgürse
nasıl oluyor da bütün kadınlar köle doğuyor?
Çünkü kadınlar, erkeklerin tutarsız, belirsiz,
bilinmeyen, keyfî iradelerine tâbi olduklarına göre
bu, kölelik durumu değil de nedir?"

Juliet Mitchell

GİRİŞ

Geçmişte günümüze toplumsal yaşamın nerdeyse her alanında (mitoloji, din, bilim, sanat, ekonomik yaşam, eğitim, hukuk, siyaset, medya vb. birçok alanda) kendini gösteren mizojini kavramı literatürde "kadın düşmanlığı" olarak ifade edilmekte, "misein (nefret/iğrenme) ile gune (kadın) kelimelerinin birleşiminden oluşan Yunanca misogunes kelimesinden (kadından nefret edene) gelmektedir" (Daumas, 2018: 21).

Kadın düşmanlığı fikrini Sexual Politics (Cinsel Politika, 1970) isimli kitabında ortaya atan Kate Millet "ataerkil iktidarın cinsiyetçi bir toplum yarattığını ve kadın düşmanlığı üzerine kurulu cinsel politikaların hem özel alanda hem de sınıf sistemi ve eğitim sistemi gibi toplumsal kurumlar içinde kadınlara yönelik baskıyla sonuçlandığını iddia etmektedir" (Marshall, 2021: 373).

Kadın düşmanlığı kadına yönelik ayrımcılığı derinleştirmekte, kadınların toplumsal yaşama aktif olarak katılmalarına engel olmakta, toplumda ötekileştirilip ikinci konumda yer almalarına sebep olmaktadır. İnsanlık tarihinin başlangıcından

Albert Camus'un "Bir ülkeyi tanımak istiyorsanız o ülkede insanların nasıl öldüğüne bakın." (Özçiçek, 2022:35) sözlerinden hareketle toplumsal ve bireysel refahın artırılması, toplumsal ve bireysel barışın, huzurun, güvenin inşa edilmesi adına; kadına yönelen düşmanlığın ve insanlık için utanç verici bir eylem olan kadın cinayetlerinin ortadan kaldırılmasında; kadınların şiddet konusunda bilinçlendirilmesi, şiddetle mücadele yolları hakkında bilgilendirilmesi, toplumsal hakları konusunda farkındalıklarının yükseltilmesi; erkeklerin ise ataerkil ideolojinin zihinlerine işlediği kadınla ilgili kalıp yargılardan kurtulmaları için çocukluktan itibaren eğitilmesi -aile başta olmak üzere tüm kurumlarda- insanlığın beraberce var olabilmesi için önemlidir. Sözün kısası toplumlardaki erkeği/erkekliği yüceltici, kadını/kadınlığı değersizleştirici/ötekileştirici, şiddeti ise normalleştirici söylem ve eylemlerden vazgeçilmesi; şiddete yönelik sıfır tolerans hedefiyle cezaların indirimsiz ve caydırıcı nitelikte olması elzemdir.

KAYNAKÇA

Ayan, S. (2019). Sosyolojik Kuramlarda Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı Kadın Cinayetleri. M. Öztürk ve M. B. Bulut (Ed.), *Tüm Yönleriyle Kadın Cinayetleri* (s. 21-44) içinde. Ankara: Nobel.

Baydar, V., Kılıç, C., Serpen, A. S. ve Günay, G. (2019). "Kadın Düşmanlığı Ölçeğinin Türkçe

Formunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması" Web Sitesi Örneği" *Fe Dergi,* 11 (2), 65-77.

BBC News Türkçe (2021). İstanbul Sözleşmesi'nden Çıkmak Neyi Değiştirdi, Kadına Şiddetle Mücadelede İç Hukuk Yeterli Mi? https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-56578226 adresinden 20 Nisan 2024 adresinden alınmıştır.

Beauvoir, S. D. (1993). *İkinci Cins*, İstanbul: Payel Yayınları.

Bilican Gökkaya, V. (2015). *Ahtapot Kadınlar: Aile ve İş Yaşamı Kıskacındaki Kadınlar ve Karşılaştıkları Sorunlar*.Journal of Turkish Studies, 10(10), 233-248.

Bilican Gökkaya, V. (2018). Toplumsal Cinsiyet ve Aile İçinde Kadına Yönelik Şiddet. Ankara: Gece.

Caputi, J. ve Russell, D. E.H. (1990). Femicide: Speaking The Unspeakable. *Ms.,1*(2), pp.34-37.

Ceylanlı, B. ve Kanlı, İ. (2020). KKTC'de Yaşanan Kadın Cinayetlerinin Basındaki Yansımaları: Ana Akım ve Alternatif Gazete Karşılaştırması, *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 35 ss.238-261.

Corradi, C., Marcuello-Servos, C., Boira, S. ve Weil, S. (2016). Theories of Femicide and Their Significance For Social Research. *Current Sociology, 64*(7), 975-995.

Daumas, M. (2018). *Kadın Düşmanlığı*, Çev.: Barış Behramoğlu, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları.

Dobash, R. P. ve Dobash, R. E. (1979). *Violence Against Wives: A Case Against The Patriarchy.* Free Press.

Etherington, N., Baker, L., Pietsch, N., Straatman, A.L., Ansems, A., Barreto, E. ve Campbell, M. (2015). *Femicide.* Centre for Research & Education on Violence Against Women & Children.

Evrenol-Öçal, S. (2019). Üniversite Öğrencilerine Yönelik Geliştirilen Kadına Karşı Her Türlü Düşmanca Tutuma (Mizojini) Karşı Eğitim Programının Etkinliğinin Değerlendirilmesi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Programı, Doktora Tezi, Ankara.

Gazioğlu, E. (2013). Kadın cinayetleri: Kavramsallaştırma ve Sorunlu Yaklaşımlar, *Sosyal Politika Çalışmaları, 7*(30), 89-100.

Gönültaş, M. B. ve Yılmaz, F. (2019). Kadın Cinayetleri Bağlamında Şiddet Mağduru Kadınların Korunmasına Yönelik Polisiye Yaklaşımın Önemi. M. Öztürk ve M. B. Bulut (Ed.), *Tüm Yönleriyle Kadın Cinayetleri* (s. 343-372) içinde. Ankara: Nobel.

Holland, J. (2019). *Mizojini: Dünyanın En Eski Ön Yargısı: Kadından Nefretin Evrensel Tarihi*, Çev.: Erdoğan Okyay, Editör: Canay Şahin, İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları, 2. Basım.

Hooks, B. (2022). *Feminizm Herkes İçindir Tutkulu Politika*, Türkçesi: Ece Aydın, Berna Kurt, Şirin Özgün ve Aysel Yıldırım, İstanbul: bgst Yayınları.

İşkil, R., Öztürk, M. ve Türk, A. (2023). Eş Şiddeti Mağduru Kadınların Travma Sonrası Stres Bozukluğu İle Stresle Başa Çıkma Stratejileri Arasındaki İlişki. M. Bulut ve Z. Karacagil (Ed.), *Sosyal Bilimlerinde Güncel Tartışmalar 12* (s.995-1004) içinde. Bilgin Kültür Sanat Yayınları

Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu (2021). Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu 2020 Raporu. https://kadincinayetlerinidurduracagiz.net/veriler/2947/kadin-cinayetlerini-durduracagiz-platformu-2020-raporu adresinden 16 Nisan 2024 tarihinde alınmıştır.

Kadının İnsan Hakları Derneği (2022). Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW). https://kadininsanhaklari.org/savunuculuk/uluslararasi-sozlesmeler-ve-mekanizmalar/cedaw/ adresinden 15 Nisan 2024 tarihinde alınmıştır.

Karakaya, H. (2022). Bir Salgın Olarak Covid-19 ve Kadınlar. S. Gündüz (Ed.), Covid-19 Sürecinde Çalışma Yaşamına Genel Bakış (s. 69-100) içinde. Bursa: Dora Yayınevi.

Karakuş-Öztürk, H. (2019). Kadın Cinayetleri ve Yasal Mevzuat. M. Öztürk ve M. B. Bulut (Ed.), *Tüm Yönleriyle Kadın Cinayetleri* (s. 155-184) içinde. Ankara: Nobel YAYINEVİ.

Kızılçelik, S. ve Erjem, Y. (1996). *Açıklamalı Sosyoloji Sözlüğü*, İzmir: Saray Kitabevleri, 4.Basım.

Latin American Model Protocol (2014). *Latin Amerikan Model Protocol For The Investigations Of Gender- Realited Killing Of Women (Femicide-Feminicide)*. Regional Office for Central America of United Nations High Comissioner for Human Rights (OHCHR).

Laurent, C., Platzer, M. ve Idomir, M. (2013). *Femicide: A Global Issue That Demands Action.* Academic Council on the United Nations System (ACUNS) Vienna Liaison Office.

Marshall, G. (2021). *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev.: Osman Akınhay ve Derya Kömürcü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınevi. 5. Basım.

Özçiçek, M. (2022). İnsan Hakları ile İnsan, İnsan Haklarını Korumak Görevimizdir (iç.), *E-Barobirlik Dergisi*, Sayı, 55, 34-38.

Özgünlaw (2019). 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun Üzerine İnceleme https://www.ozgunlaw.com/makaleler/6284-sayili-ailenin-korunmasi-ve-kadina-karsi-siddetin-onlenmesine-dair-kanun-uzerine-inceleme-466 adresinden 16 Nisan 2024 tarihinde alınmıştır.

Özkantar, M. Ö. (2022) Yeni Türk Sinemasında Mizojinizm: Eril Düşmanlığın Gölgesinde Halam Geldi ve Mustang Filmlerine Dair Feminist Bir İnceleme, *2.nci Uluslararası Sinema Sempozyumu Özet Bildiri Kitabı* (iç.), Editörler: Prof. Dr. Fevzi KASAP, Öğr. Gör. Murat Cem ACARAL, Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları, ss.175-185.

Öztürk, M. ve Ayan, S. (2019). Kadın Cinayetleri (Femisid): Kavramlaştırma ve kavramlaştırmada yaşanan sorunlar. M. Öztürk ve M. B. Bulut (Ed.), *Tüm yönleriyle kadın cinayetleri* (s. 1-20) içinde. Ankara: Nobel Yayınevi.

Öztürk, N. (2017). Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunun Getirdiği Bazı Yenilikler ve Öneriler, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(1), 1-32.

Reliefweb (2024). The Global Femicide Epidemic**.** https://reliefweb.int/report/world/global-femicide-epidemic adresinden 11 Nisan 2024 tarihinde alınmıştır.

Rudaw (2023). Türkiye- 2022'de 334 Kadın Öldürüldü. https://www.rudaw.net/turkish/middleeast/turkey/020120239 adresinden 14 Nisan 2024 tarihinde alınmıştır.

Reis, C. ve Meyer, S.R. (2024) Understudied and Underaddressed: Femicide, an Extreme Form of Violence Against Women and Girls. PLoS Med 21(1): e1004336. DOI: 10.1371/journal.pmed.1004336

Roberts, Y. (2021). The UK's Femicide Epidemic: Who's Killing Our Daughters? https://www.theguardian.com/society/2021/apr/25/the-uks-femicide-epidemic-whos-killing-our-daughters adresinden 12.03.2024 tarihinde alınmıştır.

Russell, D. E. H. (1990). *Rape in Marriage. Bloomington.* Indiana University Press.

Sarı, Ö. (2019). Feminist Metodolojinin İmkânı Üzerine: Bir Olabilirlik Tartışması ve Kadın Cinayetleri. M. Öztürk ve M. B. Bulut (Ed.), *Tüm Yönleriyle Kadın Cinayetleri* (s. 107-124) içinde. Ankara: Nobel.

Suveren, Y. (2022). Günümüz Dünyasında Kadın Düşmanlığı (Mizojini) ve Görünümleri,

*Sakarya Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergis*i, 1(1), 19-36.

Şener, G., Çavuşoğlu, Ç., Irklı, H. İ. (2016). Medya ve Toplumsal Cinsiyet, *Toplumsal Cinsiyet*

Tartışmaları (iç), Haz.: Feryal Saygılıgil, Ankara: Dipnot Yayınları, ss.165-185.

Taştan, C. ve Küçüker-Yıldız, A. (2019). *Dünyada ve Türkiye'de Kadın Cinayetleri, 2016-2017-2018 Verileri ve Analizleri*. Ankara: Polis Akademisi Yayınları.

The Guardian (2022). Femicide Census: There's a Disturbing Reason for the Falling Number of Murders. https://www.theguardian.com/society/2022/feb/27/femicide-census-theres-a-disturbing-reason-for-the-falling-number-of-murders adresinden 13 Nisan 2024 tarihinde alınmıştır.

Tire, O. (2019). Töre ve Namus Cinayetleri. M. Öztürk ve M. B. Bulut (Ed.), *Tüm Yönleriyle Kadın Cinayetleri* (s. 185-218) içinde. Ankara: Nobel Yayınevi.

Türk, A., Çevik, B. ve Kaya, S. (2023).Toplumsal Cinsiyet Algısının Şiddet Eğilimine Etkisinde Toplumsal Cinsiyet Eğitiminin Aracılık Rolü. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi, 6* (2), 423-443.

Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu (2022). 2021-2022 Kadın cinayetleri veri analizi ve karşılaştırması. https://tkdf.org.tr/bizden-haberler/2021-2022-kadin-cinayetleri-veri-analizi-ve-karsilastirmasi adresinden 13 Nisan 2024 tarihinde alınmıştır.

Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu (2024). 2023 Yılı Kadın Cinayetleri Verileri Raporu. https://www.tkdf.org.tr/bizden-haberler/2023-yili-kadin-cinayetleri-verileri-raporu adresinden 14 Nisan 2024 tarihinde alınmıştır.

UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime). (2018). *Global Study on Homocide: Gender-Related Killing of Women and Girls*, Vienna.

Uzunaslan, Ş. (2021). Kadın Düşmanlığı (Misogyny) ve Toplumsal Cinsiyet, *Toplumsal Cinsiyet ve Sosyoloji (iç.)*, ss. 129-140.

Üçler, N. Ve Büyükçelikok T. Ö. (2023). Türkİye'nİn İstanbul Sözleşmesİ'nden çekilmesİ kararının dünya basınında yansımasının insan ve kadın hakları yönünden ülke itibarına etkİsİ üzerine bİr inceleme. *İletişim Çalışmaları Dergisi,* 9(3): 395-424

World Econoic Forum (2020). As the UK Publishes its First Census of Women Killed by Men, Here's a Global Look at the Problem. https://www.weforum.org/agenda/2020/11/violence-against-women-femicide-census/ adresinden 10 Nisan 2024 tarihinde alınmıştır.

World Health Organization (2012). Understanding and Adressing Violence Aganist Women. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/77421/WHO_RHR_12.38_eng.pdf;jsessionid=254170D91E273C2809E865E8E9CE3D10?sequence=1 adresinden 15 Nisan 2024 tarihinde alınmıştır.

Yaraman, A. (1999). *Türkiye'de Kadınların Siyasal Temsili*, Ankara: Bağlam Yayınları.

Yıldız, S. Z. (2022). Jack Holland'ın Mizojini: Dünyanın En Eski Ön Yargısı: Kadından Nefretin Evrensel Tarihi adlı eserinin değerlendirilmesi. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 147-158.

Yüner, R. (2019). İlâhî Dinlerde Kadının Konumu, Kadına Şiddet ve Kadın Cinayetlerine Bakış**.** M. Öztürk ve M. B. Bulut (Ed.), *Tüm Yönleriyle Kadın Cinayetleri* (s. 239-270) içinde. Ankara: Nobel Yayınevi.

Zengin, B. (2019). Ataerkil Sistemin Temelleri ve Kadın Cinayetleri. M. Öztürk ve M. B. Bulut (Ed.), *Tüm Yönleriyle Kadın Cinayetleri* (s. 45-89) içinde. Ankara: Nobel Yayınevi.

Zeybekoğlu, Ö. (2013). *Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Erkeklik Olgusu.* Ankara: Eğiten Kitap Yayınları.

ULUS AŞIRI GÖÇLERLE BİRLİKTE YÜKSELEN YABANCI DÜŞMANLIĞI

Behçet Kaldık

GİRİŞ

Göç, tarihsel ve toplumsal açıdan birtakım farklı özellikler taşımakla birlikte sürekliliği belirgin olan bir olgudur. Mekân değişikliğini sağlayan göçler, kimi zaman iklimsel ve doğal koşulların olumsuzluğu nedeniyle gerçekleşmekte kimi zaman da ekonomik, politik ve sosyal nedenlerle gerçekleşmektedir. Başka bir ifade ile göçler, hem çeşitli zorunlu nedenlerden kaynaklanabilmekte hem de isteğe bağlı nedenlere dayanabilmektedir. Bu durum, ulusal çapta gerçekleşen göçler için geçerli olduğu kadar ulus aşırı göçler için de geçerlidir. Nitekim göçlerin neticesinde sadece mekân değişikliği gerçekleşmemekte aynı zamanda sosyokültürel değerler de taşınmaktadır. Farklı kültürlerin ve değerlerin karşılaşması, çeşitli sorunlara kaynaklık ederek toplumsal uyumsuzluklara sebebiyet verebilmekte, olumsuz tutumlara ve yabancı düşmanlığına yol açabilmektedir.

Son yüzyıllarda dünya çapında gerçekleşen göçlerin dönemsel olarak farklı nitelikler taşıdığı söylenebilir. İmparatorluklar dönemindeki göçler daha çok savaşlar, sömürgecilik, sürgünler ve köle ticareti gibi sebeplerle gerçekleşmiştir. Ancak imparatorlukların çözülmesinden sonraki süreçte göçler, ulus devletlerin inşa edilmesiyle bağlantılı olarak homojen toplum oluşturma amacı çerçevesinde gerçekleşmiştir. Çeşitli mübadele uygulamaları, baskılar ve soykırımlar yoluyla insanlar göç ettirilmiştir. Ayrıca her iki dünya savaşı da göçlerin kitlesel şekilde gerçekleşmesine neden olmuştur (Özgür, 2016: 199). Yine küreselleşme, uluslararası göçleri ekonomi, siyasi ve teknik açıdan etkileyen önemli olgulardan biridir (İçduygu, 2010: 23). Küreselleşmenin yaygınlaşmasıyla birlikte ulus aşırı göçler artmaya başlamış olup göçmenlik ve sığınmacılığın formu değişmeye başlamıştır.

KAYNAKÇA

Abadan-Unat, N. (2006). *Bitmeyen göç: Konuk işçilikte ulus-ötesi yurttaşlığa* (2. Baskı). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Adıgüzel, Y. (2016). *Göç sosyolojisi.* Nobel Akademik Yayınları.

Anık, M. (2021). Neo-Racism in the age of populism: The immigrant crisisin europe. *Marifetname. 8*(1), 13-40. DOI: 10.47425/marifetname.907647

Anık, M. (2022). Göç sonrası kültürel uyum ve kimlik sorunları. B. Kaldık (Ed.), *Bölgesel ve küresel gelişmeler ışığında uluslararası göçler* (s. 37-61) içinde. Nobel Bilimsel Eserler.

Anık. M. (2012). Kültürel farklılıkların krize dönüş(türül)mesi: Batı toplumlarında islamofobi. *İİB International Refereed Academic Social Sciences Journal, International Congress on Culture and Society Special Issue, 3*(5), 445-465.

Atasü- Topçuoğlu, R. (2016). Düzensiz göç: Küreselleşmede kısıtlanan insan hareketliliği. S. G. Ihlamur-Öner ve N.A. Şirin öner (Ed.), *Küreselleşme çağında göç* (s. 501-518) içinde. İletişim Yayınları.

Beller, J. (2020). Xenophobia trends in Germany: Increasing negative attitude towards foreigners in younger birth cohorts. *The Social Science Journal*, DOI: 10.1080/03623319.2020.1735855

Betz, H. G. (2003). Xenophobia, identity politics and exclusionary populism in Western Europe. *Socialist Register*, 39, 193-210.

Bordeau, J. (2010). *Xenophobia: The violence of fear and hate*. Rosen Publishing.

Bozdağ, F. (2020). Xenophobia and social contact in university students. *International Journal of Education & Literacy Studies, 8*(4),87-97. http://dx.doi.org/10.7575/aiac.ijels.v.8n.4p.87

Budak, P., Demir, M.S., Tan, M. ve Sarı, M. (2017). Yerel halkın algısında Suriyeli sığınmacılar ve toplumsal etkileri: Elazığ ili örneği. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5*(62), 543-564. . https://doi.org/10.16992/asos.13262

Canatan, K. (1995). *Avrupa'da müslüman azınlıklar*. İnsan Yayınları.

Castles, S. ve Miller, M. (2008). *Göçler çağı: Modern dünyada uluslararası göç hareketleri.* (B. U. Bal ve İ. Akbulut, Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Crush, J., Tawodzera, G., Chikanda, A., Ramachandran, S. and Tevera, D. (2017). *Migrants in countries in crisis (MICIC) South Africa case study: The double crisis-mass migration from Zimbabwe and xenophobic violence in South Africa*. International Centre for Migration Policy Development.

Demirel, G. (2017). Ötekinin korkusu: haber bültenlerinde Türkiye'deki Suriyeliler. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5*(60), 503-514.

Doğanay, Ü. ve Çoban Keneş, H. (2016). Yazılı basında Suriyeli 'mülteciler': Ayrımcı söylemlerin rasyonel ve duygusal gerekçelerinin inşası. *Mülkiye Dergisi, 40*(1), 143-184.

Engel, V. et al. (2018). *Xenophobia, radicalism, and hate crime in Europe.* Annual report, V. Engel (Ed.). https://www.osce.org/files/f/documents/3/e/395336_1.pdf

Erbaş, H. (2019). *Gidişlerden kaçışlara göç ve göçmenler: Kuram, yöntem ve alan yazıları.* Phoenix Yayınevi.

Erder, S. (2010). "Düzensiz" göç, göçmen korkusu ve çelişen tepkiler. B. Pusch ve T. Wilkoszewski (Ed.), (M. Çomak-Özbatır, Çev.). *Türkiye'ye uluslararası göçler* (s. 41-54) içinde. Kitap Yayınevi.

Ergin, H. (2016). Turkish university students' perceptions towards their Syrian classmates. *Education and Science, 41*(184), 399-415. Doi: 10.15390/EB.2016.6214

Esses, V. M. and Hamilton, L. K. (2021). Xenophobia and anti-immigrant attitudes in the time of COVID-19. *Group Processes & Intergroup Relations, 24*(2), 253-259. DOI: 10.1177/1368430220983470

Getmansky, A., Sınmazdemir, T, and Zeitzoff, T. (2018) Refugees, xenophobia and domestic conflict: Evidence from a survey experiment in Turkey. *Journal of Peace Research, 55*(4). 491-507.

Hervik, P. (2015). Xenophobia and nativism. J. D. Wright (Ed.), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences,* Second Edition, 25, 796-801. https://doi.org/10.1016/B978-0-08-097086-8.12167-1

Hıdır, Ö. (2018). Batı'da İslam karşıtı "aşırı sağ"ın dinî-ideolojik ve tarihi temelleri. E. Okumuş (Ed.), *İnsanlığın islamofobi ile İmtihanı* (s. 185-223) içinde. Eskiyeni Yayınları.

İçduygu, A. (2010). Türkiye'de uluslararası göçün siyasal arkaplanı: Küreselleşen dünyada "ulus-devleti inşa etmek ve korumak". B. Pusch ve T. Wilkoszewski (Ed.), (M. Çomak-Özbatır, Çev.) *Türkiye'ye uluslararası göçler* (s. 17-40) içinde. Kitap Yayınevi.

İçduygu, A.ve Kirişçi, K. (2009). Introduction: Turkey's international migration in transition. In A. İçduygu and K. Kirişçi (Eds.), *land of diverse migrations: Challenges of emigration and immigration in Turkey* (pp. 1-25). Bilgi University Press.

Kaldık, B. (2021). Uluslararası göç bağlamında sığınmacılara yönelik yabancı düşmanlığının incelenmesi: Türkiye'de zenofobi üzerine bir uygulama. *Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 5,* (Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Kongresi: Krizler, Belirsizlikler ve Arayışlar Özel Sayısı), 69-96. DOI: 10.33399/biibfad.1029321

Kaldık, B. (2022). Türkiye'ye uluslararası göçler: İmparatorluk ve cumhuriyet döneminde yaşanan göç hareketleri. B. Kaldık (Ed.), *Bölgesel ve küresel gelişmeler ışığında uluslararası göçler* (s. 101-116) içinde. Nobel Bilimsel Eserler.

Kardeş, S., Banko, Ç. ve Akman, B. (2017). Sosyal medyada Suriyeli sığınmacılara yönelik algı: Bir sözlük değerlendirmesi. *Göç Dergisi, 4*(2), 185-200. https://doi.org/10.33182/gd.v4i2.596

Karlsson, S. (2009). *Xenophobia in Europe, testing economic interests and national identity.* LUP Student Papers. https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOId=1524889&fileOId=1525070

Karpat, K. H. (2003). *Türkiye'de toplumsal dönüşüm.* (A. Sönmez, Çev.). İmge Kitabevi.

Lee, E. (2020). America first, immigrants last: American xenophobia then and now. *The Journal of the Gilded Age and Progressive Era,* 19, 3-18. doi:10.1017/S1537781419000409

Mgogo, Q. and Osunkunle, O. (2021). Xenophobia in South Africa: An insight into the media representation and textual analysis. *Global Media Journal, 19*(38),1-8.

Minkenberg, M. (2013). The European radical right and xenophobia in West and East: Trends, patterns and challenges. In R. Melzer and S. Serafin (Ed.), *Right-wing extremism in Europe*, (pp. 9-33). Friedrich-Ebert-Stiftung, Projekt "Gegen Rechtsextremismus", Forum Berlin.

Mocan, N.H. and Raschke, C. (2014). *Economic well-beingand antisemitic, xenophobic and racist attitudes in Germany*. National Bureau of Economic Research. http://www.nber.org/papers/w20059

Morley, S. P., Goss, M., Abdulkareem, Y., Gurmu, T. and La Puente, K. (2021). *"There is a target on us" - The impact of anti-black racism on African migrants at Mexico's Southern border*. Brooklyn: Black Alliance for Just Immigration. https://imumi.org/attachments/2020/The-Impact-of-AntiBlack-Racism-on-African-Migrants-at-Mexico.pdf

Nas, F. (2022). Küreselleşme sürecinde göç ve göçmenlik biçimleri. B. Kaldık (Ed.), *Bölgesel ve küresel gelişmeler ışığında uluslararası göçler* (s. 63-78) içinde. Nobel Bilimsel Eserler.

Nuhoğlu Soysal, Y. (2021).*Vatandaşlığın sınırları: Avrupa'daki göçmenler ve ulus-sonrası üyelik*. (E. S. Dağabak, çev.). GAV Perspektif Yayınları.

Olonisakin, T. T. and Adebayo, S. O. (2021).Xenophobia: Scale development and validation. *Journal of Contemporary African Studies.* DOI: 10.1080/02589001.2020.1853686

Özdal, B. (2018). Avrupa Birliği'nin göç politikası ve istihdam stratejisi bağlamında Türkiye'nin üyelik süreci. B. Özdal (Ed.), *Uluslararası göç ve nüfus hareketleri bağlamında Türkiye* (s. 231-270). İçinde. Dora Yayıncılık.

Özgür, N. (2016). Modern Türkiye'nin zorunlu göçmenleri: Muhacirler, iskânlılar, mübadiller, İslamlar, soydaşlar, "G" grubu, mülteciler, "tekne mültecileri". S. G. Ihlamur-Öner ve N.A. Şirin öner (Ed.), *Küreselleşme çağında göç* (s. 199-216) içinde. İletişim Yayınları.

Öztürk, M. (2020). Gençlerin Suriyelilere yönelik yabancı düşmanlığına (zenofobi) etki eden sosyodemografik faktörler. *Turkish Studies-Social, 15*(1), 559-576. https://dx.doi.org/10.29228/Turkish-Studies.40505

Paas, T. and Halapuu, T. (2012). Attitudes towards immigrants and the integration of ethnically diverse societies. *Eastern Journal of European Studies, 3*(2), 161-176.

Pedersen, A. , Watt, S. and Hansen, S. (2006) The role of false beliefs in the community's and the federal government's attitudes toward Australian asylum seekers. *Australian Journal of Social Issues, 41*(1), 105-124.

Peterie, M. and Neil, D. (2020). Xenophobia towards asylum seekers: A survey of social theories. *Journal of Sociology, 56*(1), 23-35. DOI: 10.1177/1440783319882526

Pop,L. and Pop, I. (2020). Xenophobia in 2020 Europe a view on xenophobic political parties. *Central European Political Science Review, 21*(82), 11-46.

Poynting, S. and Briskman, L. (2020). Asylum seekers in the global context of xenophobia: Introduction to the special issue. *Journal of Sociology, 56*(1), 3-8. DOI: 10.1177/1440783319882524

Raijman, R., Semyonov, M. and Schmidt, P. (2003). Do foreigners deserve rights? Determinants of public views towards foreigners in Germany and Israel. *European Sociological Review, 19*(4), 379-392.

Saito, N. T. (2021). Why xenophobia? *Berkeley La Raza Law Journal, 31*(1), 1-24. DOI: https://doi.org/10.15779/Z38XP6V44M

Samari, G., Nagle, A. and Coleman-Minahan, K. (2021). Measuring structural xenophobia: US State immigration policy climates over ten years. *SSM - Population Health*, 16,100938

Şimşek, R. (2018). Göç kuramları. R. Şimşek (Ed.), *Göç sosyolojisi: Farklı boyutlarıyla göç* (s.15-48) içinde. Akademisyen Kitabevi.

Şirin, N. A. (2016). Çabalar sonuç verecek mi? Avrupa Birliğinin ortak bir göç ve sığınma politikası oluşturma girişimleri. S. G. Ihlamur-Öner ve N.A. Şirin öner (Ed.), *Küreselleşme çağında göç* (s. 539-561) içinde. İletişim Yayınları.

Türk, A., Ervüz, C. ve Özler Ervüz, F. (2024). Suriyelilere yönelik tehdit algısının yabancı düşmanlığına (zenofobi) etkisi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 34*(1), 167-176.

Üstün, M. T. (2021). Göçün güvenlikleştirilmesi ve FRONTEX operasyonları. İ. Kalaycı ve G. Kalmış (Ed.), *Çağlar boyu göç (tarih-kültür-medeniyet),* (s. 379-400) İçinde. Gazi Kitapevi.

Yakushko, O. (2009). Xenophobia: Understanding the roots and consequences of negative attitudes toward immigrants. *The Counseling Psychologist, 37*(1), 36-66. doi: 10.1177/0011000008316034

Yanık, A. (2017). Sosyal medyada yükselen nefret söyleminin temelleri. *Global Media Journal TR Edition, 8*(15), 364-383.

Yeğenoğlu, M. (2016). *Avrupa'da İslam, göçmenlik ve konukseverlik*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Yekeler Kahraman, B. ve Şahin, M. (2021). Göçmenlerin ülkemizdeki sağlık yüküne etkisi ve göçmenlere bakış açısı: Sağlık personeli aday örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 10*(1), 98-104.

Web kaynakları

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), (2024). https://www.unhcr.org/tr/

Göç İdaresi Başkanlığı, (2024). https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638

Uluslararası Göç Örgütü (IOM), (2024). https://turkiye.iom.int/tr/veri-ve-kaynaklar

ULUSLARARASI AİLELERİ BECK VE BECK-GERNSHEIM'IN PENCERESİNDEN İNCELEMEK

Berfin Varışlı

GİRİŞ

Aile kurumu bireylerin gündelik yaşam pratiklerini etkileyen önemli toplumsal kurumlardan biridir. Toplumun en küçük yapı taşı olarak tasvir edilen aile, toplumun devamı için de güvence altında tutulması gereken bir yapı olarak kabul edilmektedir. Küreselleşme süreçleriyle birlikte aile yapısı günümüzde postmodernliğin yörüngesinde muğlak bir yapıya evrilmiştir. Bauman'ın (2020) ifadesiyle aile bugün artık maddi ve sağlam bir olgu olarak yeterince hizmet edemez bir noktaya gelmiş, değişip dönüşmüştür. Kalıcı değerlere adanmanın günümüzde kesintiye uğramasını bireyselleşme dinamiğinin aile yapısına etkisinde, birlikte yaşama biçimlerinin dönüşmeye başlamasında dolayısıyla artan boşanma ve yeniden evlenme oranlarında izlemek mümkündür. Tarihsel süreçte değişen ailenin yapısı üzerinde sanayileşme, kentleşmeyle birlikte yaşam biçimlerinin ve önceliklerinin farklılaşma ve aile fertlerine atfedilen rollerin süregelen klişelerden kurtulması önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir. Özellikle kadınların eğitim düzeyinin artışıyla meslek sahibi olmaları ve buna bağlı olarak emek piyasası içinde var oluşları aile içindeki geleneksel konumlarında önemli dönüşümler yaratmıştır (Beck, 2011).

Küreselleşme, insanların, nesnelerin, mekânların, bilginin büyüyen ve çok yönlü hareketliliği ile bunların karşılaştığı veya yarattığı yapıları içeren dünya çapındaki süreç ya da bir dizi süreçleri ifade etmektedir. Küreselleşme ile yakından ilişkili olan başka bir olgu ise bireylerin ya da toplumsal grupların özgül jeopolitik sınırlar karşısında birbirine bağlanması olarak tanımlanabilecek "ulus aşırıcılık"tır. Ulus aşırıcılık, iki veya daha fazla ulus devletin karşılıklı bağlılık ve bağımlılıkla

yaklaşımıyla bireylerin yüz yüze kaldıkları ya da kalma olasılıkları olan sorunlara değinilmiştir. Kuşkusuz makro ölçekte de çok daha farklı, farklı dinamiklerin birbiriyle etkileşim hâlinde olmasından dolayı çok boyutlu sorunlar da analizler sonucu ortaya çıkacaktır.

KAYNAKÇA

Adak, N. (2005). Toplumun temel yapı taşı: Aile. Sevinç Güçlü, (Ed.). *Kurumlara sosyolojik bakış,* Birey Yayıncılık.

Akhtar, S. (2018). *Göç ve kimlik: Kargaşa, sağaltım ve dönüşüm*. Sfenks Kitap.

Aktaş, G. (2015). Türkiye'de aile sosyolojisi çalışmalarına genel bir bakış. *Sosyoloji Konferansları Dergisi,* 52(2), 419-441.

Altuntek, N. S. (2006). Kültür ve zihin: Goodenough, Lévi-Strauss ve Geertz. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 23 (2), 45-60.

Anık, M. (2012). *Kimlik ve çokültürcülük sosyolojisi*. Açılım Kitap.

Bauman, Z. (2017). *Kimlik*. Heretik Yayıncılık.

Bauman, Z. (2020). *Bireyselleşmiş toplum*. Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2021). *Kültür teorisinde eskizler*. Ayrıntı Yayınları.

Beck, U. (2011). *Risk toplumu: Başka bir modernliğe doğru*. (K. Özdoğan, B. Doğan, Çev.) İthaki Yayınları.

Beck, U. and Beck-Gernsheim, E. (2012). *Aşkın normal kaosu*. (N. Ermiş, Çev.). İmge Kitabevi.

Beck, U. and Beck-Gernsheim, E. (2014) *Distant love: Personal life in the global age*. Polity Press.

Bengtson, V. L. (2001). Beyond the nuclear family: the increasing importance of multigenerational bonds: the burgess award lecture. *Journal of Marriage and Family*, 63(1), 1-16.

Birleşmiş Millerler (BM). (2019). *Population Facts: Living arrangements of older persons around the world*. https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/popfacts/PopFacts_2019-2.pdf

Bleakley, H., & Chin, A. (2010). Age at arrival, English proficiency, and social assimilation among US immigrants. *American Economic Journal: Applied Economics*, 2(1), 165-192.

Chambers, I. (2005). *Göç, kültür, kimlik*. Ayrıntı Yayınları.

Constable, N. (2005). A Tale of Two Marragies: International Matchmaking and Gendered Mobility. N. Constable (Ed.). *Cross-Border Marriages: Gender and Mobility in Transnational Asia* içinde (s. 166-86). University of Pennsylvania Press.

Çekin, A. B. & Çalışkan, H. (2020). Language and culture. *Language Teaching and Educational Research*, 3(1), 163-175.

Çelik, H. E. (2020). *Kültürler arası evliliklerde çatışma ve uyum: Alanya Örneği*. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.

D'Antonio, W. V. (1980). The family and religion: Exploring a changing relationship. *Journal for the Scientific Study of Religion,* 19(2), 89-104.

Demir, N. Ö. (2017). Bireylerin tüketim nesnesine dönüşmesinde medyanın etkisi. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 55, 377-388.

Deniz, E. (2019). *Kültürler arası evlilik yapanlarda evlilik yaşamı ve çift uyumunun incelenmesi.* Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Lefkoşa. Yüksek Lisans Tezi.

Dündar, Ö. Z. (2022). Değişen ve değiş(e)meyen yönleriyle aile: Yapısı, türleri, işlevleri. N. Adak, (Ed.), *Değişen toplumda değişen aile* içinde (s. 39-64). Siyasal Kitabevi.

Engels, F. (2003). *Ailenin, özel mülkiyetin ve devletin kökeni*. Eriş Yayınları.

Giddens, A. (2010). *Mahremiyetin dönüşümü: Modern toplumlarda cinsellik, aşk ve erotizm*. (İ. Şahin, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Giddens A. (2012). *Sosyoloji*. Kırmızı Yayınları.

Giddens, A., Duneier, M., Appelbaum, R. P. & Carr, D. (2018*) Introduction to Sociology*. W.W. Norton & Company.

Giddens, A. & Sutton, P. W. (2020). *Sosyolojide temel kavramlar.* Ankara, Phoenix Yayınevi.

Giddens, A. (2000). *Mahremiyetin dönüşümü.* Ayrıntı Yayınları.

Gillies, V. (2011). From Function to Competence: Engaging with the New Politics of Family. *Sociological Research Online*, 16(4), 109-119.

Inglehart, R. (2018). *Culture shift in advanced industrial society*. Princeton University Press.

Kalender, S. (2021). *İzmir'de kültürler arası evlilikler ve kimlik sorunu.* Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.

Kharchev, A. G., Matskovskii, M. S. (2017). Changing Family Roles and Marital Instability. *Women, Work, and Family* içinde (s. 191-217). Routledge.

Köse, B. (2022). Geçmişten günümüze aile. N. Adak, (Ed.), *Değişen toplumda değişen aile* içinde (s. 15-39). Siyasal Kitabevi.

Kurt, A. (2009). Dindarlığı etkileyen faktörler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(2), 1-26.

Litwak, E., Szelenyi, I. (1969). Primary Group Structures and their Functions: Kin, Neighbors, and Friends. *American Sociological Review*, 34(4). 465-481.

Luhmann, N. (1995). Why does society describe itself as postmodern?. *Cultural Critique*, (30), 171-186.

Mayowa, I. O., & Ekiti, A. (2019). Family institution and modernization: A sociological perspective. *International Journal of Humanities and Sciences*, 9(8), 99-105.

Ozment, S. (2009). Ancestors: The loving family in old Europe. Harvard University Press.

Pew Research Center. (PEW). (2020). *With billions confined to their homes worldwide, which living arrangements are most common?* https://www.pewresearch.org/fact-tank/2020/03/31/with-billions-confined-to-their-homes-worldwide-which-living-arrangements-are-most-common/

Ritzer, G. (2020). *Küresel dünya.* Ayrıntı Yayınları.

Sayın, Ö. (1990). *Aile sosyolojisi: Ailenin toplumdaki yeri.* Ege Üniversitesi Basımevi.

Saussure, F. (2013). Göstergeler ve dil . Alexander J.C ve Seidman S. (Ed.). Kültür ve Toplum Güncel Tartışmalar içinde (Çev: N.Yavuz). Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Sharma, R. (2013). The family and family structure classification redefined for the current times. *Journal Of Family Medicine and Primary Care*, 2(4), 306.

Stuart, I. R. & Abt, E. L. (1973*). Interracial marriage: Expectations and realities*. Grossman.

Süverdem, F. B. & Ertek, B. (2020). İki dillilik ve iki kültürlülük: Göç, kimlik ve aidiyet. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 6(2), 183-207.

Tilly, L. A. & Scott, J. W. (2016). *Women, work and family*. Routledge.

Tomlinson, J. (2017). *Küreselleşme ve kültür*. (A. Eker, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Turğut, F. (2017). Tarihsel süreçte aile kurumunun dönüşümü ve geleceğine yönelik çıkarımlar. *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 1(1), 93-117.

Turner, B. (2005). The sociology of the family. C. Calhoun, C. Rojek., & B. Turner, (Ed.), *The Sage Handbook of Sociology* içinde (s. 135-153). Sage Publications.

Türkiye İstatistik Kurumu. (TÜİK). (2022) *İstatistiklerle aile, 2021*. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2021-45632

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2024). *Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2023*. Erişim Tarihi: 1 Mart 2024, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Aile-Yapisi-Arastirmasi-2021-45813.

Wang, H. (2007). Hidden Spaces of Resistance of the Subordinated: Case Studies from Vietnamese Female Migrant Partners in Taiwan. *International Migration Review*, 41, 706–27.

Meng, X., & Gregory, R. G. (2005). Intermarriage and the economic assimilation of immigrants. *Journal of Labor Economics*, 23(1), 135-174.

TOPLUMSAL BİR SORUN OLARAK İNTİHAR

Bülent Öngören - Sergender Sezer

GİRİŞ

Toplumu, sorunsuz işleyen bir düzen, bireylerini sağlıklı ve güvende tutarak koruma, böylece devamlılığını sağma amacı güden insanların oluşturduğu bir canlı organizma olarak düşünebiliriz ancak bu gerçeği yansıtmaz. Daha çok bir niyet, bir "olması gereken"dir. İşte sosyoloji bu niyet veya olması gerekene ulaşmadaki sorunları tüm sebepleri ve sonuçlarıyla ortaya çıkarıp çözümleri de üretmesi gereken bilimdir. Suç, şiddet, sosyal dışlanma, ayrımcılık, eşitsizlik, göç, çatışmalar, savaşlar, siyasi ve ekonomik krizler gibi intiharlar da toplumsal bir sorundur. Diğer toplumsal sorunlar gibi toplumun düzeni, bireylerin sağlığı, güveni, refahı ve toplumun geleceği için bir tehdittir. İntiharı diğer toplumsal sorunlardan ayıran özellikleri bulunmaktadır. Bu özelliklerin başında intiharın eyleyen ve etkilenenin aynı kişi olmasıdır. İnsanlar doğadaki diğer canlılar gibi yaşama içgüdüsü ile doğmaktadırlar ancak diğer canlılardan farklı olarak bu durumu ve ölümün yok oluş olduğunu akıllarıyla idrak ederler. Her şeye rağmen yaşamın güzelliğinin ve biricikliğinin farkındadırlar, kaybedildiğinde geriye alınamayacağı için yaşamı yok edecek olan ölüme karşı her zaman mesafelidirler, en azından akıl sağlığı yerinde olanların bu şekilde davranması gerektiğini düşünürler. Bu nedenlerle insanlar ve bazı bilim insanları bir insanın kendi hayatına son vermesini o kişinin akıl sağlığının bozulmasına, daha hafif tabirle bir anlık deliliğe veya psikolojik bir bunalım geçirmesine bağlarlar. Bu yüzden de intihar toplumsal bir sorun olarak algılanmaktan çok bireysel bir sorun, buna bağlı olarak da daha çok tıp bilimleri içinde psikiyatri ve ona bağlı olarak psikolojinin bir araştırma veya uğraş alanı olarak görülmüştür. Oysa intihar tüm yönleriyle toplumsal bir olgu olarak değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

Alverez, A. (2007). *İntihar – Kan Dökücü Tanrı.* İstanbul: Öteki Yayınevi.

Baldessarini, R., & Hennen, J. (2004). Genetics of Suicide: An Overview. *Harvard Review of Psychiatry*, 12(1): 1-13.

Barrigon, M., & Cegla-Schvartzman, F. (2020). Sex, Gender, and Suicidal Behavior. E. (. Baca-Garcia içinde, *Behavioral Neurobiology of Suicide and Self Harm. Current Topics in Behavioral Neurosciences* (s. 89-115). Springer.

Baumeister, R. (1990). Suicide as escape from self. *Psychol Rev.* , 97(1):90-113.

Bulut, B., & Demirbaş, H. (2021). Kırılma noktası: İkinci Nesil İntihar Kuramları. *Nesne*, 9(20):418-431.

Coenen Huther, J. (2013). *Durkheim'ı Anlamak.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Colucci, E., & Lester, D. (2013). *Suicide and culture: Understanding the context.* Hogrefe Publishing.

Douglas, J. D. (2015). *Social Meanings of Suicide.* ABD: Princeton University Press.

Durdu, Z. (2023). *Sosyolojide Temel Kavramlar ve Kurucu Fikiler* . Ankara: Detay Yayıncılık.

Durkheim, E. (1992). *İntihar.* Ankara: İmge Yayınları.

Duru, G., & Özdemir, L. (2009). Yaşlı intiharları, nedenleri ve önleyici uygulamalar. *Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi*, 34–41.

Freud, S. (1917). *Yas ve Melankoli.* İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Freud, S. (1920). *Ötesinde.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Gibbs, J. (2000). Status Integration and Suicide: Occupational, Marital, or Both? *Social Forces*, 78(3):949-970.

Gibbs, J., & Martin, W. (1958). A Theory of Status Integration and Its Relationship to Suicide. *American Sociological Review*, 23(2):140-147.

Giddens, A. (1965). The Suicide Problem in French Sociology. *The British Journal of Sociology*, 16(1):3-18.

Gun III, J. (2014). Suicide as Escape: Baechler, Shneidman, and Baumiester. J. Gun III, & D. Lester içinde, *Theories Of Suicide* (s. 9-22). İllionis: Charles C Thomas Publisher.

Klonsky, E., Pachkowski, M., Shahnaz, A., & May, A. (2021). The three-step theory of suicide: Description, evidence, and some useful points of clarification. *Prev Med.*, 152(1):1-8.

Köse, M. (2016). *İntihar – Sosy-psikolojik, Kültürel ve Ekonomik Bir Çözümleme.* . Ankara: Anı Yayınları.

Li, W. (1971). Status Integration and Suicide: A Methodological Critique. *Issues in Criminology*, 6(2):85-93.

Meder, M., & Gültekin, M. (2010). Türkiye'de İntihar Eğilimleri. *Hayat ve Sağlık*, 3: 46-54.

Menninger, K. (1938). *Man against himself.* New York: Brace & World, Inc.

Mueller, A., Abrutyn, S., Pescosolido, B., & Diefendorf, S. (2021). The Social Roots of Suicide: Theorizing How the External Social World Matters to Suicide and Suicide Prevention. *Front. Psychol*, 12:1-14.

Oktik, N. (2005). *Muğla'da İntihar ve İntihar Girişimleri.* Muğla: Muğla Üniversitesi Yayını.

Oktik, N., Top, A., Sezer, S., & Bozyer, Ü. (2003). Muğla İli İntihar ve İntihar Girişimlerinin Sosyolojik Olarak İncelenmesi. *Kriz Dergisi*, 1-19.

Özsoy, S. D., & Eşel, E. (2003). İntihar (Özkıyım). *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 4:175-85.

Piatkowska, S. (2018). Socio-Economic Development, Economic Fluctuations, and Age-Specific Suicide: A Cross-National Test of the Durkheim, Henry and Short, and Ginsberg Theories. *The Sociological Quarterly*, 59(3):471–494.

Rudd, M. (2006). Fluid Vulnerability Theory: A Cognitive Approach to Understanding the Process of Acute and Chronic Suicide Risk. T. Ellis içinde, *Cognition and suicide: Theory, research, and therapy* (s. (pp. 355–368).). American Psychological Association.

Sayıl, I. (2000). İntihar davranışı. I. v. Sayıl içinde, *Kriz ve Krize Müdahale* (s. 165-197). Ankara: AÜ, Psikiyatrik Kriz Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınlar.

Schechter, M., Goldblatt, M. J., Ronningstam, E., & Herbstman, B. (2022). (2022). The Psychoanalytic Study of Suicide, Part I: An Integration of Contemporary Theory and Research. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 70(1),103-137.

Soykan, Ç. (2000). Krize müdahale ilkeleri çerçevesinde yas ve yasa müdahale. I. v. Sayıl içinde, *Kriz ve Krize Müdahale* (s. 123-136). Ankara: AÜ, Psikiyatrik Kriz Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınlar.

Travis, R. (1990). Halbwachs and Durkheim: A Test of Two Theories of Suicide. *The British Journal of Sociology*, 41(2): 225-243.

Uludüz, D. U., & Uğur, M. (2001). Bir vaka dolayısıyla intiharların gözden geçirilmesi. *Yeni Sempozyum*, 6(14) 19-25.

Zai, C. C., Luca, V. d., Strauss, J., Tong, R. P., Sakinofsky, I., & Kennedy, J. L. (2012). Genetic Factors and Suicidal Behavior. Y. D. Ed. içinde, *The Neurobiological Basis of Suicide.* CRC Press/Taylor & Francis.

TÜİK, (2024). İntihar İstatistikleri. https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr (Erişim: 20.02.2024).

WHO. (2024). Suicide prevention, https://www.who.int/health-topics/suicide#tab=tab_1. (Erişim: 21.02.2024).

WHO. (2024-1). https://www.who.int/data/gho/data/themes/mental-health/suicide-rates (Erişim: 21.02.2024).

TÜRKİYE'DE KIRSALA DÖNÜŞ: TERSİNE GÖÇ

Erkan Dikici

GİRİŞ

Sanayi Devrimi ile birlikte kuşkusuz dünyanın bir değişim gösterdiğini söyleyebiliriz. Sanayileşme ile birlikte gelen kentleşme süreci, yeni yaşam biçimlerini ortaya çıkarmıştır. Yeni iş kolları ve uzmanlık alanlarının ortaya çıkması ile birlikte iş gücü ve emek kavramlarına verilen anlam ve önem değişim göstermiştir. Söz konusu değişim ile birlikte yeni dünya düzeni içerisinde, yani kapitalist sistemde modern toplumun değişiminin göstergesi olan birçok faktörden söz edilebilir. Nitekim bu çalışma, sanayileşme ile birlikte yeni bir anlam kazanan göç konusu üzerine yoğunlaşması nedeniyle diğer faktörler üzerinde durulmamıştır.

Göç kavramının sanayileşme ile birlikte modern toplumda değişen anlamı, emek ve iş gücü kavramlarına verilen anlam ile ilişkilendirilmektedir. Modern topluma özgü bir durum olan uzmanlaşma ile birlikte artış gösteren iş gücünü karşılayacak uzman ya da kalifiye eleman bulmak zorlaşmaya başlamıştır. Bu noktada çözüm olarak akla gelen, iş gücünü karşılayabilecek bir yeni alan yaratmak olduğu söylenebilir. Hızla artan kentleşme ile birlikte ihtiyaç duyulan iş gücünün karşılanması adına kırsala doğru bir yöneliş ortaya çıkmıştır. Çünkü nüfus yoğunluğu kırsal bölgelerde yer alıyordu ve bu yoğunluk beraberinde işsizlik gibi bir sosyal sorunu gün yüzüne çıkarıyordu. Burada işsizliğin bir sosyal sorun olarak ortaya çıkması, elbette makineleşme başta olmak üzere başka faktörlerle de izah edilebilir. İş gücünü karşılamak adına potansiyel bir hedef olarak görülen kırsal kesimlerden kentlere doğru bir göç hareketliliği fikrinin ortaya çıkmasıyla birlikte kırsal kesimlerden kentlere doğru bir nüfus hareketliliğinin başladığı ve kısa sürede hızlandığı söylenebilir. Kırsalın itme, kentlerin ise çekme faktörü, yaşanan değişimi anlatan kavramlar olarak literatürde yerini almıştır. Nitekim kırsal kesimdeki nüfusun ve

KAYNAKÇA

Ağcadağ Çelik, İ. (2023). Türkiye'de İç Göçler: Kentleşme, Gecekondulaşma ve Hemşeri Gettoları. Editör: Musa Yavuz Alptekin, Göç Sosyolojisi (iç.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 49-77.

Albayrak, L. (2021). Pandemi Sürecinde Köye Dönüş: Kırsalın Ekonomik ve Kültürel Yapısında Yaşanan Gelişmeler Artvin Örneği. Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Özel Sayı, 63-75.

Alptekin, M.Y. vd. (2023). Göç Sosyolojisinde Temel Kavramlar. Editör: Musa Yavuz Alptekin, Göç Sosyolojisi (iç.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 1-25.

Altunok, B. (2021). Türkiye'de Tersine iç Göçler (Geriye Dönüşler). Ankara: Astana Yayınları.

Atay, M. (2008). Türkiye'de Terörü Ortaya Çıkaran İç ve Dış Dinamikler, Stratejiler ve Taktikler. Türkiyat Araştırmaları, 8, 409-424.

Bahar, H. İ. (2011). Sosyoloji. İstanbul: Hayat Yayıncılık.

Beyaz, C. (2022). Göç ve Aidiyet: Kırsal Göçmenin Memleketine Bağlılığını Sürdürme Mücadelesi. İstanbul: Matbu Kitap.

Bingöl, O. (2017). Kent Hayatı ve Kültürü. Editör: Mustafa Talas ve Emin Yiğit, Kent Sosyolojisi (iç.). İstanbul: Lisans Yayıncılık, 215-230.

Birgün, (2023). Deprem Sonrası Büyük Göç: Çözüm Mü, Yeni Sorunlar Mı?, https://www.birgun.net/haber/deprem-sonrasi-buyuk-goc-cozum-mu-yeni-sorunlar-mi-422004, Erişim Tarihi: 10.04.2024.

Bostan, H. (2017). Türkiye'de İç Göçlerin Toplumsal Yapıda Neden Olduğu Değişimler, Meydana Getirdiği Sorunlar ve Çözüm Önerileri. Coğrafya Dergisi, 35, 1-16.

Bulut, M. ve Dinçmen, S. (2021). Geriye Dönüş Üzerine Bir Araştırma, Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi, 4(7), 8-18.

Castles, S. (2003). Towards A Sociology of Forced Migration and Social Transformation. Sociology, 37(1), 13-34.

Çelik, B. ve dğ. (2006). Ovacık ve Hozat İlçelerinde Geriye Göç Sürecine İlişkin Araştırma: Alana İlişkin Temel Demografik Göstergeler ve Göç Süreçlerinde Yaşanan Tarımsal Değişimler. Ulaşılabilir Yaşam Derneği, s. 26.

Çınar, M. (2022). Covid 19 Pandemisi Sürecinde Dünyada Şiddet ve Göç. Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 57(1), 83-104.

Çobanoğlu, A. ve Tek, S. (2023). Göç Çalışmalarında Sosyal Hizmet Kuram ve Yaklaşımları. Editör: Tahir Emre Gencer ve Bekir Güzel, Göç: Göçmenlerle Çalışma ve Sosyal Hizmet (iç.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 187-219.

Ergun, C. ve Koçancı, M. (2020). Göç Sosyolojisi. Editör: Songül Sallan Gül, Sosyolojiye Giriş (iç.). Denizli: Kaf Kitap Kafe Yayınları, 287-315.

Fırat, Muhammet. (2022). Deprem ve Toplumsal Etkileri. Tezkire Dergisi, 80, 42-72.

Güreşçi, E. (2019). Saha Çalışmaları ve Uygulamaları Çerçevesinde Bir Sosyal Politika Sorunu Olarak İç Göçler. İstanbul: Efe Akademi Yayınları, 17.

Güreşçi, E. (2018). Çeşitli Yönleriyle Kırsal Göç. Ankara: Savaş Yayınevi.

https://www.yenisafak.com/foto-galeri/gundem/devlet-davet-etti-avrupadan-huzurun-saglandigi-sirnaktaki-koylerine-donduler-4549129, Erişim Tarihi: 13/03/2024.

Jackson, J. A. Jackson (1986). Migration. New York: Logman.

indyturk.com/node/182336/haber/koronavirüs-hakkari'de-göçü-tersine-çevirdi-bu-krizden-kurtulmanın-en-iyi-yolu, Erişim Tarihi: 01/04/2024.

İslamoğlu, E. ve dğ. (2014). Türkiye'de Tersine Göç ve Tersine Göçü Teşvik Eden Uygulamalar: İstanbul İli Örneği. Sakarya İktisat Dergisi, 3(1), 68-93.

Kahraman, C. (2022). Covid-19 Sürecinde Türkiye'de Nüfus Hareketleri. Editör: Sadık Erol Er ve Abdullah Balcıoğulları, Sosyal Bilimlerde Güncel Araştırma ve İncelemeler II. Ankara: Akademisyen Kitabevi, 77-93.

Kepenek, E. B. ve Uğuzman, T. (2018). Haydi Köyümüze Geri Dönelim! Tersine Göçün Sosyoekonomik Etkileri: Yeniyol Köyü Örneği. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 40(2), 11-36.

Keyder, Ç. ve Yenal, Z. (2020). Covid-19 Dünyasında Yeni Bir Toplumsal Coğrafyaya Doğru, sarkac.org/2020/09/covid-19-dunyasinda-yeni-bir-toplumsal-cografya-dogru/, Erişim Tarihi: 07/04/2024.

Lee, E. S. (1966). A Theory of Migration. Demography, 3(1), 42-57.

Maydard, D. C. ve dğ. (2010). Mobility and Inclusion. Editör: S. C. Carr, The Psychology of Global Mobility. New York: Springer, 211-233.

Memiş, L. ve dğ. (2023). Covid-19 Salgını Tersine Göç ve Köy Yerleşimleri: Muhtarlara Yönelik Bir Araştırma. Amme İdaresi Dergisi, 56(2), 95-129.

Özdemir Metlioğlu, S. (2018). Türkiye'de Göç ve Gecekondu Olgularına Tarihsel Bir Bakış. Editör: Rıdvan Şimşek, Göç Sosyoloji: Farklı Boyutlarıyla Göç (iç.). Ankara: Akademisyen Kitabevi, 109-129.

Özyakışır, D. (2013). Göç: Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama. Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.

Peker, A.E. ve Şanlı, İ. (2022). Deprem ve Göç İlişkisi: 24 Ocak 2020 Elazığ Deprem Örneği. Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 6(1), 125-154.

Sağır, A. (2012). Zorunlu Göçler, Sürgünler ve Yol Hikâyeleri. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Sürer, A. G. (2021). Covıd-19 Sürecinde Kentten Kırsala Dönüş. Kapadokya Coğrafya Dergisi, 1(3), 1-12.

Şeker, B. D. (2023). Doğal Afetlerin Göç Üzerindeki Etkileri: Depremler ve Türkiye. Göç Dergisi, 10(2), 173-187.

Tiryaki Yenilmez, D. (2023). Deprem ve Göç İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. Akademik Düşünce Dergisi, 7, 39-52.

Yaman, F. (2019). Göç ve Toplum: Dünyada ve Türkiye'de Değişen Nüfus Hareketleri. İstanbul: Ketebe Yayınları.

Yılmaz, N.(2009). Ekonomik Krizin Etkisiyle İstanbul'dan Tersine Göç Eden Ailelerin Toplumsal Özellikleri ve Beklentileri Üzerine Bir İnceleme. Sosyal Bilimler Dergisi, XI(1), 27-62.

Yükseker, D. (2012). Kürtlerin Yerinden Edilmesi ve Sosyal Dışlanma: 1990'lardaki Zorla Göçün Sonuçları. Derleyen: S. Gülfer Ihlamur Öner ve N. Aslı Şirin Öner, Küreselleşme Çağında Göç (iç.). İstanbul: İletişim Yayınları, 233-262.

Zanden, V. ve Wilfrid, J. (1996). Sociology. New York: Mc Graw Hill.

KADIN BEDENİNİN DENETİMİ: KADIN SÜNNETİ

Handan Karakaya

GİRİŞ

Kadın sünneti kadına karşı şiddet tiplerinden biri olarak geniş bir uygulama alanına sahiptir. Kadın bedeninin bir tehlike olarak algılanması ve cinselliğinin denetim altında tutulmasında başvurulan bir şiddet biçimi olan kadın sünneti, 44 milyonu 15 yaşın altında olmak üzere 200 milyondan fazla kız çocuğu ve kadının maruz kaldığı bir şiddettir. Söz konusu şiddet "genellikle bebeklik ile 15 yaş arasındaki kızlar üzerinde" uygulanmakta olup "Afrika'nın Batı, Doğu ve Kuzeydoğu bölgeleri ile Orta Doğu ve Asya'daki bazı ülkelerde" yaygındır (Julios, 2019:18; Tordrup vd., 2022:1; Öztürk ve Ayan, 2019:11). Kadın sünnetinin toplumsal bir norm olarak kabul edilmesi uygulama sürecinin herhangi bir engelle karşılaşmamasının temel nedenidir. Kadınlar, içine doğdukları toplumların sosyalleşme süreçlerinde bunun meşruiyetine ve doğallığına ikna edilmektedirler. Böylece erkek egemen sistemin kadının beden ve cinselliğini denetlemek amacıyla uyguladığı sünnet pratiği, herhangi bir engelle karşılaşmadan nesilden nesile aktarılabilmektedir. Kadınlar ve kız çocukları sosyal, kültürel, ekonomik gerekçelerle kadın sünnetinin hedefi olabilmektedirler. UNICEF'in 2005 yılında yaptığı çalışmada ise her yıl üç milyon kız çocuğu ve kadının, tarif edilemez acı ve ıstıraplara neden olan, tehlikeli ve potansiyel olarak yaşamı tehdit eden bir prosedür olan sünnette maruz kaldığı ifade edilmektedir. Bir halk sağlığı sorunu olarak da tanımlanan kadın sünneti, kız çocuklarının ve kadınların temel insan haklarını ihlal etmekte ve onları fiziksel ve zihinsel bütünlüklerinden mahrum bırakmaktadır. Kadının yaşamında bir şiddet ve ayrımcılığa karşılık gelen kadın sünneti, bir insan hakkı ihlali olarak

KAYNAKÇA

Althaus, F.A. (1997). Female Circumcision: Rite of Passage or Violation of Rights? *İnternational Family Planning Perspectives , (3)*23 130-133.

Julios, C.(2019). *Female Genital Mutilation and Social Media*. Routledge .

UNİCEF (2005). *Changıng A Harmful Socıal Conventıon: FemaleGenıtalMutılatıon/Cuttıng. Editor:AlexiaLewnesFrontcoverpicture:Unıcef/Mena*/2004/1301/Ellen Gruenbaum Layout: Bernard & Co, Siena, Italy Printed by ABC Tipografia, Sesto Fiorentino, Italy

Gruenbaum, E. (2020). Tensions in motion: Female genital cuttingin the global north and south. Then and Now. . In S. Johnsdotter,(Ed.) Emale Genıtal Cuttıng The Global North and South (pp.23-59). Centre for Sexology and Sexuality Studies, Malmö UniversityPrinted at Holmbergs.

Llamas, J. (2017). Female circumcision: The history, the current prevalence and the approach to a Patient. *University of Virginia Medical School Working Paper*, 1-8.

Kerubo, R.K. (2010). *Female genıtal mutilation- Effects on women and young girls.* Thesis, Diaconia, University of Applied Sciences Diak South, Järvenpää Unit Degree Programme Social Services Bachelor of Social Services (UAS)

Kandala, N-B. ve Komba, P.N. (2018). *Female genital mutilation around the world: Analysis of medical aspects.* law and practice, Springer International Publishing AG.

Costa, M.D.(2014). *Kadınlar ve Toplumun Alt Üst Edilmesi.* (Çev: Kolektif). Otonom yayınları

Klein, E. Helzner, and E. Shayowitz, and M. Kohlhoff, S. And Smith-Norowitz,T.A.(2018). Female genital mutilation: Health consequences and complications. *Hindawi Obstetrics and Gynecology International Journal*: 1-7.

David Tordrup, D. Bishop, C. Green, N. Petzold, M. Vallejo, F.R. Vogel, J.P. Pallitto. C. (2022). Economic Burden of Female Genital Mutilation in 27 High-Prevalence Countries. *BMJ Global Health*, *7*:1-43.

Nakamura, K. (2023). İntroduction, in Female Genital Mutilation/Cutting: Global Zero Tolerance Policy and Diverse Responses from African and Asian Local Communities. Edit: Kyoko Nakamura, Kaori Miyachi, Yukio Miyawaki, Makiko Toda, This Springer imprint is published by the registered company Springer Nature Singapore Pte Ltd. The registered company address is: 152 Beach Road, #21-01/04 Gateway East, Singapore 189721, Singapore.

Saadavi, N. (1991). *Havva'nın Örtülü Yüzü*, (çev. Sibel Özbudun), Anahtar Kitaplar

Soyer, S. (2014). Kadın Sünneti: Kültürel Dayanakları Ve Yol Açtığı Sorunlar. *Ekev Akademi Dergisi*, *60*:403-414.

Toda, M. (2023). *Global Discourse and the Patriarchal Norms of FGM: Beyond the Zero Tolerance Policy, in Female Genital Mutilation/Cutting: Global Zero Tolerance Policy and Diverse Responses from African and Asian Local Communities,* (Eds: Kyoko Nakamura,K. Miyachi, K. Miyawaki,Y. Toda,M.) The registered company psringer nature Singapore Pte Ltd.

Özgenç, B. (2006). Kadın Sünneti: Etnomerkezci ön yargılardan kültürel dinamikleri dikkate alan bir yaklaşıma doğru. *İÜHFM C. LXTV,* 2:145-166.

Öztürk, M. ve Ayan, S. (2019). *Kadın cinayetleri (Femısıd): kavramlaştırma ve kavramlaştırmada yaşanan sorunlar,* Öztürk, M. ve Bulut, B.M. (Ed.), Tüm Yönleriyle Kadın Cinayetleri, (s.1-21) İçinde. Nobel Yayınları

An Advocate's Guide to Action (2006). Female genital mutilation a matter of human rights, center for reproductive rights, https://reproductiverights.org/ erişim tarihi:06.02.2024.

EİGE, (2013). Female Genital Mutilation in the European Union and Croatia, European Union, Reproduction is authorised provided the source is acknowledged. Printed in Belgium Printed on elemental chlorine-free bleached paper (ECF). https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/eige-report-fgm-in-the-eu-and-croatia.pdf erişim tarihi:15.02.2024.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO), (1998). Female Genital Mutilation: An overview , WHO Library Cataloguing in Publication Data https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/42042/9241561912_eng.pdf erişim tarihi:21.02.2024

Female Genital Mutilation A Matter of Human Rights An Advocate's Guide to Actio(2000). This practical guide is adapted from a book entitled Female Genital Mutilation: A Guide to Laws and Policies Worldwide, edited by Anika Rahman of the Center for Reproductive Rights (the Center) and Nahid Toubia of the Research, Action and Information Network for the Bodily Integrity of Women (RAINBO) and published inby Zed Books.

BİR TÜKETİM BİÇİMİ OLARAK GÜZELLİĞİN METALAŞMASI: SOSYAL MEDYA PAZARINDA KADIN GÜZELLİĞİ

Nuriye Çelik

GİRİŞ

Sosyal medyanın görünen ışıl ışıl ve eğlenceli reklam yüzünün arkasında gölgede kalan ve sosyal bilimcilerin analizlerine konu olan önemli etkileri bulunmaktadır. Bu gölgedeki sorunlardan biri güzelliğin sosyal medya etkisiyle metalaşan konumudur. Metalaşan her nesne gibi alınıp satılabilen güzelliğin, alıcılarından biri olan kadınları ve kadın güzelliğini bu çalışmada araştırma sorunu hâline getirmekteyiz. Erkeklerin de kadınlara dayatılan pek çok idealize edilmiş imaj benzeri stereo-tipleştirmelere maruz kaldığını ve hatta ekonomik olarak da idealize edilen bir görüntüyle kıyaslandığının farkında olunmakla birlikte bu çalışmada erkeklere dair değil kadınlara yönelik güzellik üretim süreçleri ele alınmış, diğer konu başka çalışmalara bırakılmıştır.

Bu çalışmanın amacı sosyal paylaşım sitelerinin dolaylı veya doğrudan güzellik standartları algısı üzerindeki etkisini literatür ve örnek olaylar etrafında analiz etmektir. Uzun vadede bireylere zarar verebilecek yeni gerçekçi olmayan trendlerin popülerlik kazanmasına neden olan sosyal medyanın yarattığı sanal toplum; depresyon, anksiyete, kabul görmeme veya sosyal olarak zayıf görülme korkusu ile kendini gösteren etkileri nedeniyle disiplinler arası yeni bir araştırma alanıdır. Bu nedenle hem iletişim hem ekonomik hem de sağlık disiplinleri bu alanda çalışabilmektedir. Sosyolojik olarak bu yeni ve sürekli olarak da yenilenmeyi sürdüren toplumsal değişimin analiz edilmesi; her değişkenin analizde yarattığı etkilerin

KAYNAKÇA

Adams-Bass, V. N., Bentley-Edwards, K. L., & Stevenson, H. C. (2014). That's not me I see on TV...: African American youth interpret media images of Black females. *Women, Gender, and Families of Color*, 2(1), 79-100.

Adegbola, O., & Zhang, W. (2023). An Angry, Hopeful, or Efficacious Citizen: Information, Emotion, and Participation in an Emerging Democracy. *Social Media+ Society*, 9(4), 1-12, 20563051231213560.

Alaçam, C., Akkaş, H., & Dursun, O. (2014). The Reproduction of The Image of Traditional Turkish Women's Role in Commercial Television, *The European Conference on Media & Mass Communication 2014 Official Conference Proceedings.* The International Academic Forum.

Arnold, D. (1996). *The Royal Women of Amarna: Images of Beauty from Ancient Egypt*. Metropolitan Museum of Art.

Biały, B. (2017). Social Media—From Social Exchange to Battlefield. *The Cyber Defense Review*, *2*(2), 69-90.

BoomSocial. (2024a, Şubat 25). *Instagram Türkiye sektörel hayran sayfaları istatistikleri* [Haber]. Instagram Türkiye sektörel hayran sayfaları istatistikleri. https://www.boomsocial.com/instagram/UlkeSektor/turkiye/tumu

BoomSocial. (2024b, Şubat 25). *Sosyal Medya Ölçümleme | Raporlama | Analiz*. Instagram Hesapları. https://www.boomsocial.com/instagram/UlkeSektor/tumu/tumu

Capitol. (2023, Ekim 6). *Instagram 13'üncü yılında: Türkiye kullanıcı sayısında kaçıncı sırada? Capital* [Gazete]. Capital Online. https://www.capital.com.tr/haberler/tum-haberler/instagram-13uncu-yilinda-turkiye-kullanici-sayisinda-kacinci-sirada

Chakravarty, S. S. (2011). Reflections on the Body Beautiful in Indian Popular Culture. *Social Research*, *78*(2), 395-416.

Cho, H., Cannon, J., Lopez, R., & Li, W. (2024). Social media literacy: A conceptual framework. *New Media & Society*, *26*(2), 941-960. https://doi.org/10.1177/14614448211068530

Cwynar-Horta, J. (2016). The commodification of the body positive movement on Instagram. *Stream: Culture/Politics/Technology*, *8*(2), 36-56.

Çelik, N. (2013). Thorstein Veblen'in gösterişçi tüketim yaklaşımı: Niğde Üniversitesi idari personeli örneği. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *1*(34), 171-203.

Çelik, N. (2020). Kadın youtuberlar ve toplumsal cinsiyet: Etkileşim, dramaturji, kamusal alan, göstergebilim ve temsil. *Konya: Literatürk Academia Yayınları*.

Eco, U. (Ed.). (2004). *On beauty* (A. McEwen, Çev.). Secker & Warburg.

Eco, U. (Ed.). (2007). *On Ugliness*. Rizzoli.

Engeln-Maddox, R. (2006). Buying a Beauty Standard or Dreaming of a New Life? Expectations Associated with Media Ideals. *Psychology of Women Quarterly*, *30*(3), 258-266. https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.2006.00294.x

Fillon, M. (2023, Mayıs 3). *The Real Face of Jesus Is Still a Mystery, But Scientists Have Gotten Closer to the Truth*. Popular Mechanics. https://www.popularmechanics.com/culture/a41336100/real-jesus-face/

Fuchs, C. (2014). Social Media: A Critical Introduction. İçinde *Social Media: A Critical Introduction* (ss. 1-28). SAGE Publications Ltd. https://doi.org/10.4135/9781446270066

Fuchs, C. (2015). *Dijital Emek ve Karl Marx* (T. E. Kalaycı & D. Oğuz, Çev.; 1. bs). NotaBene Yayınları.

Fuchs, C. (2020). *Sosyal Medya: Eeleştirel Bir Giriş* (D. Saraçoğlu & İ. Kalaycı, Çev.; 2. bs). NotaBene Yayınları.

Grant, K. (2021, Temmuz 6). Influencers react to Norway photo edit law: "Welcome honesty" or a "shortcut"? *BBC News*. https://www.bbc.com/news/newsbeat-57721080

Henriques, M., Patnaik, D., Henriques, M., & Patnaik, D. (2020). Social Media and Its Effects on Beauty. Içinde *Beauty—Cosmetic Science, Cultural Issues and Creative Developments*. IntechOpen. https://doi.org/10.5772/intechopen.93322

Johar G, Moreau P, Schwarz N. (2003). Gender typed advertisements and impression formation: the role of chronic and temporary accessibility. J. Consum. Psychol. 13:220–29.

Johnston, V. S., & Franklin, M. (1993). Is beauty in the eye of the beholder? *Ethology and Sociobiology*, *14*(3), 183-199. https://doi.org/10.1016/0162-3095(93)90005-3

Kemp, S. (2023, Şubat 13). *Digital 2023: Turkey*. DataReportal – Global Digital Insights. https://datareportal.com/reports/digital-2023-turkey

Konstan, D. (2014). *Beauty: The Fortunes of an Ancient Greek Idea*. Oxford University Press.

Leaper C. 2015. Gender and social-cognitive development. In Handbook of Child Psychology and Developmental Science, Vol 2: Cognitive Processes, ed. RM Lerner, LS Liben, U Müller, pp. 806–53. New York: Wiley. 7th ed.

OOSGA. (2023, Ekim 30). *Social Media in Turkey—2023 Stats & Platform Trends—OOSGA*. https://oosga.com/social-media/tur/

Pérez-Rosario, V. (2018). On Beauty and Protest. *WSQ: Women's Studies Quarterly*, *46*(1-2), 279-285. https://doi.org/10.1353/wsq.2018.0021

Prensario. (2023, Nisan 14). *Eccho Right confirms news sales for OGM Pictures drama Golden Boy*. https://www.prensario.net/Eccho-Right-confirms-news-sales-for-OGM-Pictures-drama-emGolden-Boyem-41228.note.aspx

Sharda, A. (2014). Media and gender stereotyping: The need for media literacy. *International Research Journal of Social Sciences*, *3*(8), 43-49.

Tamplin, N. C., McLean, S. A., & Paxton, S. J. (2018). Social media literacy protects against the negative impact of exposure to appearance ideal social media images in young adult women but not men. *Body Image*, *26*, 29-37. https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2018.05.003

ÇEVRİM İÇİ FLÖRT SİTE VE UYGULAMALARI: FIRSAT MI? TEHDİT Mİ?

Sinan Acar

GİRİŞ

Kentleşme ve endüstrileşme süreçlerine paralel kentli değerlerin ve bireyci felsefenin yükselişi, bireyin geleneksel cemaat bağlarından sıyrılarak bireysel tercih ve eğilimleri üzerinden toplumsal alana katılımını mümkün kılmıştır. Sanayi toplumunun ortaya çıkışıyla birlikte teknolojik alanda yaşanan baş döndürücü gelişmeler üretim süreçlerinin yanında aile kurumundaki geleneksel ilişki kalıplarını da köklü bir şekilde dönüştürmüştür. Özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren kitle iletişim araçları ve internet teknolojilerinde yaşanan hızlı değişim süreci, aile kurumunda ve romantik ilişkilerdeki geleneksel yapıların daha hızlı çözülme/ değişme sürecine girmesine yol açmıştır. Bu çalışmada temel olarak sanayi toplumlarının yükselişine paralel geleneksel romantik ilişki biçimlerine alternatif olarak ortaya çıkan çevrim içi flört site ve uygulamaları üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda çalışmanın ilk bölümünde modernleşme sürecine paralel bireyciliğin yükselişi, gözetim ve mahremiyetin dönüşümü başlıkları üzerinde durularak bu gelişmelerin aile kurumu ve romantik ilişkiler üzerindeki etkilerine değinilecektir. Çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümlerinde ise çevrim içi flört site ve uygulamalarının tarihsel gelişim sürecine değinilerek; başlıca bireylerin bu site ve uygulamaları kullanım amaçları ve bu alanlardaki benlik sunumları, bu platformların bireysel ve toplumsal düzlemde olumlu/olumsuz sonuçları üzerinde durularak ilgili konunun/sorunun eleştirel bir açıdan ortaya konulmasına çalışılacaktır.

KAYNAKÇA

Akgül, M., & Hekimoğlu-Toprak, H. (2019). Sosyal ağlarda mahremiyetin dönüşümü: Instagram örneği. *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology, 10*(38), 75-114.

Anderson, M., Vogels, E. A., & Turner, E. (2020). *The virtues and downsides of online dating*. 12 15, 2023 tarihinde https://www.pewresearch.org/internet/2020/02/06/the-virtues-and-downsides-of-online-dating/ adresinden alındı.

Aydoğan, B. (2020). Konum temelli çevrim içi tanışma uygulamalarını kadınların flört deneyimleri açısından düşünmek: Tinder ve Happn. *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi, 7*(2), 287-313

Bandinelli, C. (2022). Dating apps: towards post-romantic love in digital societies. *International Journal of Cultural Policy, 28*(7), 905-919.

Beşpınar, F. U., & Beşpınar, L. Z. (2017). Türkiye'de hane halkı yapıları ve evlilik pratiklerinde ikili resim: Geleneklerin yanı sıra değişimin yansımaları. *Nüfusbilim Dergisi, 39*(1), 109-149.

Błachnio, A., Przepiorka, A., Boruch, W., & Bałakier, E. (2016). Self-presentation styles, privacy, and loneliness as predictors of Facebook. *Personality and Individual Differences, 94*, 26-31.

Cherlin, A. J. (2004). The deinstitutionalization of American marriage. *Journal of Marriage and Family, 66*(4), 848-861.

Chul-Han, B. (2017). *Şeffaflık toplumu.* (H. Barışcan, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.

Chul-Han, B. (2018). *Güzeli kurtarmak.* (K. Filiz, Çev.) İstanbul: İnsan Yayınları.

Cöbek, G. (2022). Flört uygulamalarındaki imajlar dünyası: "Klişelerin diktatörlüğü'ne karşı doğallık. *Moment, 9*(1), 13-34.

Dixon, S. J. (2023). *Online dating worldwide- statistics & facts*. 01 15, 2024 tarihinde https://www.statista.com/topics/7443/online-dating/#topicOverview adresinden alındı

Elitaş, S. K. (2020). Sosyal medyanın toplumsal dönüştürücülüğü: Sosyal medya kullanan ergenlerin aile içi iletişim süreçlerine katılım düzeyleri üzerine nicel bir araştırma. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 16*(30), 2616-2632.

Ellison, N. B., Heino, R., & Gibbs, J. L. (2006). Managing ımpressions online: Self-presentation processes in the online dating environment. *Journal of Computer-Mediated Communication, 11*, 415-441.

Fischer, S., & Hubner, M. (1998). Privacy and security at risk in the global information society. *Information, Communication & Society, 1*(4), 420-441.

Folkman, S. (2000). Privacy and confidentiality. B. D. Sales, & S. Folkman (Dü) içinde, *Ethics in research with human participants* (s. 49–57). American Psychological Association.

Foucault, M. (1992). *Hapishanenin doğuşu.* (M. A. Kılıçbay, Çev.) Ankara: İmge.

Fox, G. L. (1975). Love match and arranged marriage in a modernizing nation: Mate selection in Ankara, Turkey. *Journal of Marriage and Family, 37*(1), 180-193.

Fuchs, C. (2014). Digital prosumption labour on social media in the context of the capitalist regime of time. *Time & Society, 23*(1), 97-123.

Gemius (2022). *'Aşk'ı dijitalde aradık*. 02 15, 2024 tarihinde https://www.gemius.com.tr/974/ask-dijitalde-aradk.html adresinden alındı

Giddens, A. (2008). *Ulus, devlet ve şiddet.* (C. Atay, Çev.) İstanbul: Kalkedon.

Giddens, A. (2010). *Mahremiyetin dönüşümü, modern toplumlarda cinsellik, aşk ve erotizm.* (T. Birkan, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.

Goffman, E. (2014). *Günlük yaşamda benliğin sunumu.* (B. Cezar, Çev.) İstanbul: Metis Kitap.

Gürbilek, N. (2001). *Vitrinde yaşamak, 1980'lerin kültürel iklimi.* İstanbul: Metis.

Habermas, J. (1999). *Kamusallığın yapısal dönüşümü.* (T. Bora, & M. Sancar, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

https://en.wikipedia.org/wiki/Gleeden. (2024).

https://tr.gleeden.com/?cq_src=google_ads&cq_cmp. (2024). 02 17, 2024 tarihinde alındı

Kalaman, S. (2017). Yeni medya ve mahremiyetin dönüşümü: Facebook Türkiye örneği. *UHİVE Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* (14), 1-31.

Kaygas, Y., & Candemir, G. (2023). Romantik ilişkilerde ghosting: Hayalet sevgili. *Humanistic Perspective, 5*(3), 1049-1071.

Kerimoğlu, M. (2018). *İslami evlilik sitelerinde sosyalleşme ve benliğin sunumu.* Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Kılıçer, B. (2023). *Dating App kullanımındaki üç önemli neden: Merak, ihtiyaç, hız,* 01, 20, 2024 tarihinde https://artigercek.com/yasam/cevrimici-flort-dosyasi-2-dating-app-kullanimindaki-uc-onemli-neden-merak-ihtiyac-257265h, adresinden alındı

Lefebvre, H. (2007). *Modern dünyada gündelik hayat.* (I. Gürbüz, Çev.) İstanbul: Metis.

Lyon, D. (2006). *Gözetlenen toplum günlük hayatı kontrol etmek.* (G. Soykan, Çev.) İstanbul: Kalkedon.

Lyon, D. (2014). Surveillance and the eye of God. *Studies in Christian Ethics, 27*(1), 21-32.

Mertoğlu, S. (2023). Postmodern çağda haz ve dijitalleşen cinsellik örneği olarak sexting. S. Mertoğlu (Dü.) içinde, *Postmodern dijitalleşme: Dijital dünyanın postmodern nüveleri* (s. 7-28). İstanbul: Efe Akademi.

Morahan-Martin, J., & Schumacher, P. (2003). Loneliness and social uses of the Internet. *Computers in Human Behavior, 19*(6), 659–671.

Özbaş-Anbarlı, Z. (2021). Dijital ağda ilişkiler: Kullanıcıların Tinder deneyimleri. *Global Media Journal, 12*(23), 89-119.

Özen, Ü., & Korukçu-Sarıcı, M. B. (2015). Sosyal paylaşım ağlarının bireylerin yalnızlaşma ve yabancılaşma süreçlerindeki rolü. *Bilişim* (180), 38-39.

Richardson, M., Cannon, S., Teichert, L., A. V., Kramer, I., M. B., . . . C. C. (2020). Religion-focused dating apps:A methodology study on the uses of mutual. *Telematics and Informatics*, 1-10.

Ritzer, G. (2014). Prosumption: Evolution,revolution, or eternal return of the same? *Journal of Consumer Culture, 14*(1), 3-24.

Rogers, E. M. (1995). *Diffusion of ınnovations.* New York: The Free Press.

Sayın, Ö. (2020). *Aile sosyolojisi.* Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Sennett, R. (2010). *Kamusal insanın çöküşü.* (T. Birkan, & T. Tosun, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.

Sezgin, S. (2023). *'Aşkın metalaşması, emeğin metalaşması ile ilişkili'* 01 18, 2024 tarihinde https://artigercek.com/yasam/cevrimici-flort-dosyasi-3-askin-metalasmasi-emegin-metalasmasi-ile-iliskili-257407h. adresinden alındı

Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve kültür.* (T. Birkan, Çev.) İstanbul: Metis.

Statista. (2023). *Online dating-Turkey*. 01 17, 2024 tarihinde https://www.statista.com/outlook/dmo/eservices/dating-services/online-dating/turkey. adresinden alındı

Şentürk, Ü. (2019). *Aile sosyolojisine bir katkı.* Bursa: Dora Yayıncılık.

Şentürk-Dızman, Z. (2021). Sosyal medyanın boşanmaya etkileri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 6*(4), 548-555.

Tansel, B. (2023). Yaşlı yetişkinlerde dijital flört uygulamaları kullanım pratikleri üzerine bir saha çalışması. *Felsefede ve Sosyal Bilimlerde Yaşlılık* (s. 141-162). içinde Ankara: Nobel.

Taştekin, H. (2023). *İnstagram'ın psikolojik etkileri.* İstanbul: Eğitim Yayınevi.

Toma, C. L. (2016). Online dating. C. R. Berger, & M. E. Roloff (Dü) içinde, *The International encyclopedia of ınterpersonal communication* (s. 1-5). John Wiley & Sons, Inc.

Torun, T. (2018). Yaşam-dünyasının sömürgeleştirilmesi olarak modernitenin krizi. *Kaygı,* 30, 173-190.

Türk, E. G., & Yıldız, A. D. (2017). Aşk biçemleri, ilişki doyumu ve yalnızlık: Üniversite öğrencileri üzerine bir çalışma. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 1-13.

WeAreSocial. (2023). *The changing world of digital in 2023.* https://wearesocial.com/uk/: https://wearesocial.com/uk/blog/2023/01/the-changing-world-of-digital-in-2023/ adresinden alındı

Yağlı, S. (2015). Bir anlatı mecrası olarak yeni medyanın söyleminde trans bireyler. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8*(1), 267-284.

Yılmaz, A., & Yücer, H. M. (2023). Sanal ilişki bağımlılığının ailenin duygusal işlevselliği üzerindeki olumsuz etkisi. *Akademik Platform Eğitim ve Değişim Dergisi, 6*(2), 347-363.

Yüksel, M. (2003a). Modernleşme ve mahremiyet. *Kültür ve İletişim, 6*(1), 75-108.

Yüksel, M. (2003b). Mahremiyet hakkı ve sosyotarihsel gelişimi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 58*(1), 181-213.

Zijderveld, A. C. (2010). *Klişelerin diktatörlüğü.* (K. Canatan, Çev.) İstanbul: Açılım Kitap.

KABUK BAĞLAMAYAN YARA: SAĞLIKTA ŞİDDET

Yılmaz Daşlı - Kübra Aslan

GİRİŞ

Çağımızın en yaygın tartışma konularından biri olan şiddet, hayatı olumsuz bir biçimde etkilemeyi sürdürmektedir. Gündemde olmasına karşın çözümü bulunamayan tehdit edici ve zarar verici bu eylemlerin sosyal, psikolojik ve fiziksel pek çok problemleri ortaya çıkardığı aşikârdır. Öte yandan bazı şiddet içerikli davranışlar gündelik yaşamda normalleşebilmektedir. Şiddeti ortadan kaldırma çabalarının ses getirmesi beklenirken şiddet, şiddetle artmaktadır. Bu kısır döngüde, sağlık çalışanları da paylarını almaktadır. Ne yazık ki sağlıkta şiddet vakaları hızla çoğalmaktadır. Bu durumun verdiği rahatsızlıktan dolayı bu çalışma, sağlıkta şiddete dikkat çekmek ve ilgili konuda farkındalık oluşturabilmek amacıyla kaleme alınmıştır.

Bireylerin hastalıklarını tedavi ederek yaşamlarını sağlıklı bir biçimde devam ettirebilmeleri için özveriyle çalışan sağlık personelleri, sağlık kurumlarının hemen hemen her biriminde şiddete maruz kalabilmektedir. Kesintisiz bir tedavi hizmeti sunulan sağlık kurumlarında; empati kurma yetersizliği, sağlık hizmetine dair yüksek beklenti içine girme, hastanenin fiziki koşulları, hasta mahremiyetinin geri plana atılması, iletişim problemleri, uzayan randevu saatleri, ivedilik, yorgunluk, stres, telaş ve bencillik gibi birçok faktör sebebiyle gerilim yükselebilmektedir. Neticesinde şiddet eylemleri ortaya çıkabilmektedir. Sağlıkta şiddet sebebiyle sağlık çalışanları ve yakınları zarar görmekte aynı zamanda bu durum sağlık hizmetlerinin işleyişini de olumsuz etkilemektedir.

Okuyucunun böylesine önemli bir konunun derinliklerine inebilmesi için literatür tarama yöntemi ile bir derleme çalışması ortaya konmuştur. Yabancı ve

- 112 birimlerine ve acil servislere daha özellikli iletişim, saldırganlıkla mücadele, şiddetle baş etme ve şiddetin yasal bildirimleri eğitimleri periyodik olarak verilmelidir. Bu alanların çalışan sayısı, fiziksel donanımı ve ekipmanları işleyişi sıkıntıya sokmayacak bir biçimde daha özenli düzenlenmelidir (Solmaz ve Duğan, 2018: 199).

KAYNAKÇA

Acar, M. (2022). Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet Olaylarının Hemşirelerin Mesleki Bağlılığı Üzerine Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne

Akbal A., (2018). Türkiye'de Sağlık Alanında Dönüşüm: Sembolik Güç ve Sembolik Şiddet İlişkisi, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Albay, A., Nizam, F. (2022). Sağlıkta Şiddetin Beyaz Kod Verileri ile Değerlendirilmesi Elâzığ Fırat Üniversitesi Hastanesi Örneği. Journal Of Medical Topics And Updates, 1(2), 54-61.

Alkan, A. ve Erdem, İ. (2020). Hasta: İnsan Mı? Yoksa Müşteri Mi? Hasta Yok Müşteri Var Anlayışına Eleştirel Bir Yaklaşım, 51-69, Modern Tıbba ve Sağlık Sektörüne Eleştirel Yaklaşımlar, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Alp, B. (2023). Sağlıkta Şiddetin Kök Nedenleri: Bir Kamu Hastanesi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi, Ordu.

Arabacı, L. B., & Uygun, T. (2022). Şiddet Uygulayan ve Şiddet Uygulanan Bireylerin Özellikleri. *Hemşirelik Bilimi Dergisi*, *5*(1), 38-46.

Aslan, Ş.,Yağcı Özen, M.&Güzel, Ş. (2019).Sağlıkta Şiddet: Retrospektif Bir İnceleme. Journal Of Socialand Humanities Sciences Research, 6(44), 3636-3643. Kenan, K., & Tok, Ö. K. (2021). Sağlıkta Şiddetin Bir Başka Yüzü: Medya Etkisi. *Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, *18*(2), 217-220.

Atıcı E (2007). Hasta-Hekim İlişkisini Etkileyen Unsurlar. Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 33(2), 91-96.

Aydemir, İ., Üçlü, R. & Aydoğan, A. (2020). Acil Servis Personeline Göre Şiddetin Nedenleri. Journal Of Istanbul Faculty Of Medicine, 83 (1), 60-68. Doi: 10.26650/Iuıtfd.2019.0018

Aydın, N. (2018). Sağlık Sektöründe İş Yerinde Şiddet ve Toplam Kalite Yönetimi. *İmgelem*, *2*(3), 5-26.

Aydın Tabip Odası, (2012). Şiddetin Gölgesinde Hekimlik, Aydın Tabip Odası Şiddete Sıfır Tolerans Çalışma Grubu, Aydın.

Aygün, A., & Teke, H. Y. (2018). Acil Servislerdeki Şiddetin Medya Yansımasının Değerlendirilmesi: Ö. *Bilen, Mş Güneş, & M. Gür (Ed), Suç Mağdurları Ve Sosyal Travmalar*, 1-9.Çalıştay, Sağlık Çalışanlarına Yönelik Her Boyutuyla Şiddet, (2017). Ttb Yayınları, Ankara.

Başeğmez, A. C., & Özerk, H. (2021). İnsanın Saldırgan ve Şiddet İçeren Davranışlarını Psikoterapi Kuramlarının Ele Alış Biçimlerinin Değerlendirilmesi. *OPUS International Journal of Society Researches*, *18*(44), 8475-8499.

Batmaz K., Uskun E., Aydın G. (2022). Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet ve İlişkili Faktörler: Araştırma Uygulama Hastanesi Örneği. SDÜ Tıp Fakültesi Dergisi. 29(1): 23-35.

Bekar, E. Ö., & Çevik, E. (2021). Beyaz Kod Verileri Işığında Düzce İlindeki Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, *11*(3), 298-304.

Bilican-Gökkaya, V. (2011). Kadına Yönelik Ekonomik Şiddet: Sivas İli (Cumhuriyet Üniversitesi) Örneği. Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks, 3(3), 129-145.

Bilici, N. (2020). Sağlıkta Şiddette Medyanın Rolü. *Izmir Democracy University Health Sciences Journal*, *3*(1), 52-72.

Bingöl, D. (2019). İnsan Kaynakları Yönetimi, Beta Basın Yayın Dağıtım, İstanbul.

Can Gürkan, Ö. (2016). Nursing Students' Tendency To Aggression and Relevant Factors. *Journal of Psychiatric Nursing/Psikiyatri Hemsireleri Dernegi*, *7*(2).

Cenger, C. D., Börtlüoğlu, A., Tüzün, B., Göktepe, M. C., Sezgin, A. U., & Fincancı, Ş. K. (2018). Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet: Olgu Serisi. *Adli Tıp Bülteni*, *23*(2), 133-137.

Cinoğlu, A. (2015). Sağlık Kurumlarında Şiddet, Dönem Projesi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.

Coşkun Us, N., Erdem R. (2018). Şiddet ve Sağlık. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 2(1). 16-30.

Çarıkçı, İ.H., Yavuz, H. (2009). Çalışanlarda Mobbing (Psikolojik Şiddet) Algısı: Sağlık Sektörü Çalışanları Üzerine Bir Araştırma. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (10), 47-62.

Çopurlar K., C., & Kartal, M. (2016). What İs Health Literacy? How To Measure İt? Why İs İt İmportant?. *Turkish Journal Of Family Medicine And Primary Care*, *10*(1), 40-45.

Dağ, E., & Baysal, H. (2017). Hasta ve Yakınlarını Şiddete Yönelten Sebeplerin Araştırılması-Burdur İli Örneği. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, *4*(11), 95-118.

Daşlı, Y., Yurtseven, E. D., & Türkmenoğlu, B. (2023). Vıolence In Health: A Bıblıometrıc Analysıs. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, *7*(1), 268-281.

Demirbaş N., Karaoğlu N. (2021). Hekim ve Hekim Adaylarının Hekime Yönelik Şiddet Algıları: Bir Ön Çalışma. Genel Tıp Dergisi. 31(2): 130-134.

Demirci Ş., Uğurluoğlu, Ö. (2020). *Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet: Bir Kamu Hastanesi Örneği*. Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi

Demirhan, M. Ve Behdioğlu, S. (2023). Sağlık Çalışanlarının Maruz Kaldığı Şiddetin Sıralı Lojistik Regresyon Analizi ile İncelemesi. Toplum Ekonomi ve Yönetim Dergisi, 4(1), 1-23. Doi: 10.58702/Teyd.1228283

Dilbaz, N. (1999). Şiddet Riskinin Değerlendirilmesi ve Saldırgan Hastaya Yaklaşım. *Klinik Psikiyatri*, *2*, 179-188.

Durmuş, M. (2019). Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet: Konya 112 Acil Sağlık Hizmetleri'nde Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Er T., Ayoğlu, F., & Açıkgöz, B. (2021). Sağlık Çalışanına Yönelik Şiddet: Risk Faktörleri, Etkileri, Değerlendirilmesi ve Önlenmesi. *Turkish Journal Of Public Health*, *19*(1), 69-78.

Erdoğan, B. (2021). Sağlık İletişimi ve Şiddet. Erü Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, 8(2), 26-29. Retrieved From https://dergipark.org.tr/tr/pub/erusaglik/issue/68082/972976

Erten, R., Öztora, S., & Dağdeviren, H. N. (2019). Sağlık Kuruluşlarında Doktorlara Yönelik Şiddet Maruziyetinin Değerlendirilmesi. *Türk Aile Hek Derg*, *23*(2), 52-63.

Esen, H., & Aykal, G. (2020). Sağlık Kurumlarında Yaşanan Şiddetin Değerlendirilmesi: Eğitim ve Araştırma Hastanesi Örneği. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, *7*(1), 1-9.

Fener, E., & Aydıntuğ, N. (2019). Sağlıkta Şiddet Nedenlerinin Toplum Bakış Açısıyla Değerlendirilmesi. *Journal Of International Social Research*, *12*(62).

Filiz, E., Ünal, S., Kahveci, Ş., & Uyar, S. (2022). Toplumun Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet Konusundaki Tutumu. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, *9*(4), 328-335.

Gündüz, M. 2019, Hastaların Sağlıkta Şiddete Yönelik Görüşleri ile Hasta Haklarını Kullanma Tutumlarının Belirlenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Edirne.

Gür, D. & Baykal, Ü. (2023). Sağlık Çalışanına Uygulanan Hasta ve Hasta Yakını Şiddeti ve İletişim. Arel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 7 (1), 1-9. Retrieved From Https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Pub/Arsagbil/İssue/77020/1289527

Güven O., Kurt B. F., (2023). Sağlıkta Şiddetin Beyaz Kod Verileri ile Değerlendirilmesi: Kırklareli İli Örneği. Karya Journal Of Health Science. 4(1): 47-50.

Harman Yıldız, G. Ve Özer, K. (2022). Neoliberal Sağlık Politikaları ve Hekim Göçü, Scar, 1(1),1- 13.

Hoşgör, H., & Türkmen, İ. (2021). Bitmeyen Çile: Sağlıkta Şiddet (Medimagazin Haber Portalı Üzerinden Bir Araştırma). *Izmir Democracy University Health Sciences Journal*, *4*(2), 192-211.

https://www.tdb.org.tr/tdb/v2/Ekler/Basindan_Yansimalar_Saglikta_Siddet.Pdf https://sozluk.gov.tr

https://www.ntv.com.tr/turkiye/tokatta-felcli-hastaya-hemsire-siddeti-saglik-bakanligindan-2-mufettis-incelemelere-basladi,Y1Z3k1ewqkKkpePG5TCWng (Erişim Tarihi: 08.02.2024)

https://saglikdunyasidergisi.com/haber/doktor_siddet_uyguladi_iddiasi-17436.html (Erişim Tarihi: 10.02.2024)

https://kokludegisim.net/haberler/izmirde_doktordan_hastalara_sozlu_siddet_ve_tehdit (Erişim Tarihi: 08.02.2024)

https://www.cnnturk.com/yazarlar/guncel/esra-oz/saglikta-siddet-kac-tarafli (Erişim Tarihi: 08.02.2024)

https://www.devrimgazetesi.com.tr/bu-kez-de-doktordan-hastaya-siddet/ (Erişim Tarihi: 08.02.2024)

https://www.diyarbakirgazete.com/bu-kez-doktor-siddet-uyguladi-iddiasi/ (Erişim Tarihi: 10.02.2024)

https://www.tv48.com.tr/bu-goruntuler-bakimevinden-hemsire-yatalak-hastayla-dalga-gecti/200640/ (Erişim Tarihi: 10.02.2024)

https://www.milligazete.com.tr/haber/16395960/doktorun-hastaya-siddet-uygulamasi-sonrasi-inceleme-baslatildi (Erişim Tarihi: 08.02.2024)

İkışık, H., Yılmaz, F. K., Karacanoğlu, A., Kadayıf, A., Güven, İ., Özdemir, G. M., ... & Maral, I. (2021). Araştırma Görevlisi Hekimlerin Sağlıkta Şiddete Maruz Kalma Durumları ve Sağlıkta Şiddet Konusundaki Düşüncelerinin Değerlendirilmesi. *Abant Tıp Dergisi*, *10*(1), 55-64.

Karabulut, E., Yazıcı, H. (2021). Toplumsal Bir Sorun: Sağlık Çalışanlarının Şiddete Maruz Kalma Durumları. *Türkiye Klinikleri Hemşirelik Bilimleri Dergisi*, *13*(1).

Katran, M., Akdeniz, Ys, İpekci, A., & İkizceli, İ. (2020). Acil Serviste Hasta ve Hasta Yakınlarına Karşı Şiddete Bir Bakış. *Phoenix Tıp Dergisi*, *2* (3), 160-167.

Kayalı S, Kurt Durmuş M, Aren A, Akça Ö, Tan Y, (2018). Acil Tıp Kliniğinde Çalışan Sağlık Personelinin Sosyodemografik Özelliklerinin Öfke Tarzları Ve Saldırganlık Düzeyleri Üzerine Etkisi. İstanbul Medical Journal, 19(1), 18-21. 10.5152/İmj.2018.25902

Kılıç, M. (2020). Sağlıkta Şiddeti Önleme Politikasının Mediko-Sosyal Ve Yasal Dinamiği, Seta, İstanbul.

Kıroğlu, F. (2019). Sağlıkta Şiddetin Hukuki Boyutu Beyaz Kod Uygulamasındaki Önemli Noktalar ve Sağlıkçıların Yasal Haklarını Kullanması. Göbeklitepe Sağlık Bilimleri Dergisi, 2(2), 26-34.

Kibar, F. A., Oturak, G., Ekerbiçer, H. Ç., & Berberoğlu, U. (2019). Sağlıkta Şiddet Bir İş Güvenliği Sorunu Mudur: Sakarya'da Görev Yapan Bir Grup Sağlık Çalışanının Sağlıkta Şiddet ile İlgili Görüşlerinin Değerlendirilmesi. *Sakarya Tıp Dergisi*, *9*(4), 612-618.

Kocacık, F. (2004). Aile İçi İlişkilerde Kadına Yönelik Şiddet, *Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları,* No: 93, Sivas.

Koçak Algül, S., Gürsoy Özdemir, Y., Yorulmaz, C. & Övür, A. (2023). Dijital Halkla İlişkiler Kapsamında Sağlıkta Şiddet Başlıklı Instagram Paylaşımlarının Analizi. Arel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 7(2), 58-81. Https://Dergipark.Org.Tr/En/Pub/Arsagbil/İssue/79384/1322860 Adresinden Erişildi.

Kurt, M. E., Korkutan, M. (2018). Ülkemizde ve Dünyada Sağlık Çalışanlarına Uygulanan Şiddet ve Sonuçları, 1.Uluslararası Gevher Nesibe Sağlık Bilimleri Kongresi, Şanlıurfa.

Küçükavcı, N. (2021). Sağlık Çalışanlarına Şiddet Haberlerinin Çerçeveleme Yaklaşımı ile İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.

Mansur, F. (2022). Sağlık İletişiminde Yaşanan Sorunların Hekimlere Yönelik Şiddete Etkisi. *İşletme Akademisi Dergisi*, *3*(1), 57-69.

Maral, T., & Özdemir, M. (2023). Medyaya Yansıyan Söylemlerin Sağlık Çalışanları ile Hasta Arasındaki Şiddete Etkisi. *Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi*.

Marmot, M., Siegrist, J. ve Theorell, T. (2009). Sağlık ve İş Yerindeki Psikososyal Ortam, Sağlığın Sosyal Belirleyicileri, İnsev Yayınları, 119-153.

Mutlu, H., Bahadır Yılmaz, E., & Yüksel, A. (2021). Bir Eğitim ve Araştırma Hastanesinde Yaşanan Şiddete İlişkin Beyaz Kod Verilerinin Retrospektif Olarak Değerlendirilmesi: Kesitsel Bir Çalışma. *Türkiye Klinikleri Journal Of Forensic Medicine & Forensic Sciences*, *18*(3).

Oğan, H. (2020). Pandemi Ortamında Sağlıkta Şiddet, Ttb Covid 19 Pandemisi 6. Ay Değerlendirme Raporu

Otlu U., (2020). Kanun, Bilim ve Bakanlık Görüşleri Ekseninde: Sağlıkta Şiddet İş Kazası mıdır?. Estüdam Halk Sağlığı Dergisi. 5(2): 311-317.

Önal, F. G. (2023). Şiddetle Mücadelede Hekimin Rolü; Trakya Tıp Fakültesi'nden Öğrenci Görüşlerinin Kalitatif Değerlendirilmesi. *Tıp Eğitimi Dünyası*, *22*(66), 15-29.

Öz, E. 2020. Sağlıkta Şiddetin Gelişimine Neden Olan Risk Faktörleri: Meta Analiz Çalışması, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Özişli, Ö. (2022). Sağlıkta Şiddetin Nedenleri Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, *8*(1), 62-68.

Özşenler, S. D. (2021). Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddetin Çözümünde İletişim Becerilerinin Rolü: Sistematik Derleme. *Selçuk İletişim*, *14*(2), 576-605.

Öztuna, Ş., & Gürhan, N. (2023). Sağlık Alanında İletişim Becerisi Ve Şiddet: Tokat İli Örneği. *Meyad Akademi*, *4*(1), 57-79.

Polat, O., Çırak, M. (2019). Sağlıkta Şiddetin Beyaz Kod Verileri ile Değerlendirilmesi. Bakırköy Tıp Dergisi, 15(4), 393-398. 10.4274/Btdmjb.Galenos.20190918115436

Resmî Gazete, 31848 (2022). Türk Ceza Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.

Sağlık- Sen, (2022). Sağlıkta Şiddet Araştırması Analiz ve Rapor, Ankara

Sağlık-Sen, (2013). Sağlık Çalışanları Şiddet Araştırması, Sağlık-Sen Ar-Ge Birimi, Ankara.

Sevim M., Yabalar N., Tahan S. E., Kanyılmaz Ö., Kekeç M. E., Demirci M., Coşkun Ö., Yegen B. (2023). Sağlıkta Şiddetin ve Covid-19 Pandemisinin Tıp Fakültesi Öğrencilerinin ve Hekimlerin Kariyer Planlamalarına Etkileri. Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi, 32(3): 169-176.

Seyran, F., Gözlü, M., & Ready, F. N. (2018). İş Yerinde Fiziksel Şiddete Maruz Kalmış Sağlık Personelinin Şiddet Algısı ve Boyutu Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Sağlık ve Sosyal Politikalara Bakış*, *2*(1), 8-29.

Silahsızoğlu, B. (2019). Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet. *Sağlık ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi*, *1*(1), 10-19.

Solmaz, B., & Duğan, Ö. (2018). Sağlık Çalışanı ile Hasta ve Yakınları Arasında Yaşanan Şiddetin Nedenlerinden "İletişim" Üzerine Bir İnceleme. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *18*(2), 185-206.

Sungur, E. N., Yenigün, E. H., Oğuzhanoğlu, N. K., & Yücens, B. (2020). Psikiyatri Polikliniğine Başvuran Hastaların Şiddeti Tanıma ve Şiddetten Etkilenme Durumu. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, *23*(4), 280-289.

Şahin, Ö., & Yıldırım, E. (2020). Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet Ve Neden Olan Faktörler: Üniversite Hastanesi Örneği. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, *3*(1), 7-14.

Şantaş, G., & Erdoğan, B. (2021). Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet Haberlerinin İçerik Analizi. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, *7*(2), 308-317.

Tanalı, G., Peker, U., Çopur, Ç., Şahin, B. C., Önel, B., Dalgıç, B., ... & Özcebe, H. (2022). Sağlıkta Şiddet: Bir Tıp Fakültesinin Öğrencilerinin Bakış Açısıyla Nedenleri, Etkileri Ve Çözüm Önerileri. *Turkey Health Literacy Journal*, *3*(1).

Taştemir, S. Y., Akay, A., Balcı, I., & Yorulmaz, A. C. (2022). Sağlıkta Şiddetin Önlenmesine Yönelik Yapılan Nisan 2020 Tarihli Yasal Düzenlemenin İncelenmesi. *Bulletin Of Legal Medicine/ Adli Tıp Bülteni*, *27*(1).

Temizkan, V., & Akbaba, E. (2018). Sağlık Kurumlarında Şiddete Karşı Bir Çözüm Önerisi: Sağlık Hizmetleri Pazarlaması. *Uluslararası Bankacılık Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, *1*(1), 1-16.

Tengilimoğlu, D., Işık, O. ve Akbolat, M. (2021). Sağlık İşletmeleri Yönetimi, Nobel Akademik Yayıncılık, Gözden Geçirilmiş 10. Basım, Ankara.

Terkeş, N., Bedir, G. & Değirmenci, K. (2021). Hemşirelik Öğrencileri Bakış Açısıyla "Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet". İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, 6 (2), 57-62. Retrieved From Https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Pub/İkcusbfd/İssue/62599/854929

Terkeş, N., Değirmenci, K., & Bedir, G. (2021). Hasta/Hasta Yakınları Bakış Açısıyla Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddetin Nedenleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, *14*(4), 328-336.

Terkeş, N., İlter, S., & Zorlu, E. (2022). Sağlık Çalışanlarının Şiddetle Karşılaşma Durumları Ve Sağlık Çalışanları Bakış Açısıyla Şiddetin Nedenleri. *Izmir Democracy University Health Sciences Journal*, 5(2), 620-634.

Torun, N. (2020). Şiddete Yönelik Beyaz Kod Verilerin Değerlendirilmesi. *Cukurova Medical Journal*, *45*(3), 977-984.

Ttb, (2013). Şiddetle Başa Çıkmak Sağlık Çalışanlarının Sağlığı Çalışma Grubu, İstanbul.

Ttb, (2019). Şiddetle Başa Çıkmak, Sağlık Çalışanlarının Sağlığı Çalışma Grubu, İstanbul.

Türk Sağlık-Sen Ar-Ge, (2018). Sağlıkta Şiddetin Nedenleri ve Çözüm Yolları, Yeni Bir Yaklaşım; Sağlıkta Sıfır Toleranslı Alan Uygulaması

Türk Tabipler Birliği, (2008). Sağlık Sektöründe Şiddet Raporu-I, Hekimlere Yönelik Şiddet ve Hekimlerin Şiddet Algısı, Gaziantep-Kilis

Türkmenoğlu, B. & Sümer, H. E. (2017). Frequency Of Healthcare Workers' Exposure To Violence İn The City Center Of Sivas. Ankara Medical Journal, 17 (4), 216-225. Doı: 10.17098/Amj.364161

Tüspe, (2018). Sağlık İş Yerinde Şiddet: Kuramsal Bir Çerçeve, Ankara.

Uğurlu, H. & Şantaş, F. (2023). Sağlıkta Şiddete İlişkin Bir Çalışma. Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 26(2), 305-334. Retrieved From Https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Pub/Hacettepesid/İssue/78268/1195419

Uludağ, A., & Zengin, N. (2016). Sağlıkta Şiddete Hasta Şikâyetlerinde Yer Alan Olumsuz İfadeler Açısından Bir Bakış: Konya Örneği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *16*(3), 71-86.

Ünlütürk, Ç. (2023) "Sağlık Hizmetleri Dönüşürken Hekim Emeği Nasıl Dönüştü: Proleterleşme, Şiddet ve Göç", Çalışma ve Toplum, C.4, S.79. 3311-3332

Yaşar, E. (2021). Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddetin ve Hukuki Boyutunun Adli Bilimler Açısından Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi, Çorum.

Yavuzer, N. (2013). İnsanın Saldırgan ve Yıkıcı Doğasını Anlamak. *Istanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *12*(23), 43-57.

Yavuzyiğit Y. K. (2023). Sağlık Çalışanlarının Kadına Yönelik Şiddete İlişkin Tutumlarının Belirlenmesi (Sultanbeyli Örneği), Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Yeşilbaş, H. (2016). Sağlıkta Şiddete Genel Bakış. *Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi*, *1*(3), 44-54.,

Yeşilot, Şükriye ve Altıntaş, Gizem (2017). "Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet". Göller Bölgesi Aylık Hakemli Ekonomi ve Kültür Ayrıntı Dergisi, 5(57): 39-42.

Yeşiltaş, A., & Erdem, R. (2019). Şiddet ve Defansif Tıp Uygulamaları Üzerine Nitel Bir Çalışma. *The Journal Of Academic Social Science*, *74*(74), 486-500.

Yılar Erkek, Z. Y., & Gökçek, S. (2022). Pandemi Sürecinde Sağlık Çalışanlarının Şiddet Eğiliminin İncelenmesi. *Togü Sağlık Bilimleri Dergisi*, *2*(3), 260-274.

Yılmaz, Ş. N., & Karaaziz, M. (2023). Şiddet ve Saldırgan Davranışta Çocukluk Çağı Travmalarının Rolü. *MEYAD Akademi*, *4*(1), 80-94.

Yılmaz, M., Tellioğlu, M., & Arıkan, İ. (2021). Sağlıkta Şiddet: Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Mesleğe Bakışına Etkisi. *Online Türk Sağlık Bilimleri Dergisi*, *6*(3), 404-412.

Yörük, S. (2020). Saldırganlık ve Şiddeti Açıklayan Yaklaşımlar. *Özabacı, Nilüfer. Ş. (Ed.), Çağımızın Çözüm Arayan Sorunu Şiddet*, 93-104.

Yücens, B., & Oğuzhanoğlu, N. K. (2020). Sağlık Çalışanlarının Şiddet Algısı, Şiddete Uğrama ve Şiddetten Etkilenme Durumları Sağlık Çalışanlarında Şiddet. *Pamukkale Medical Journal*, *13*(2), 321-329.

Zorlu, I., & Kurçer, M. (2020). Hasta ve Hasta Yakınlarına Göre Hekime Yönelik Şiddet. *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, *13*(3), 418-427.

ERKEKLERE YÖNELİK ŞİDDET

Burak Şahin

GİRİŞ

ERKEĞE YÖNELİK ŞİDDET Mİ!

Yaygın anlamıyla şiddet, dışarıdan insan bedenine yönelik zarar veren fiziksel davranışlardır. Mülkiyete, cana, sağlığa, bedene, bireysel özgürlüğe tehdit oluşturmaktadır (Kocacık, 2001). Dünya Sağlık Örgütüne göre şiddet, kişinin kendisine, bir başkasına, bir gruba veya topluluğa fiziksel veya psikolojik zarar verme eylemleridir (Krug vd., 2002: 5). Şiddet zamana, kültüre ve toplumlara göre farklı anlamlar taşıyabilmektedir. Bu açıdan şiddet eylemlerinin, kim tarafından, hangi ortamlarda ve nasıl gerçekleştirildiği gibi unsurlar şiddetin farklı özelliklere göre sınıflandırılmasını doğurabilmektedir. Böylece şiddeti; cinsel şiddet, ekonomik şiddet, psikolojik şiddet ve fiziksel şiddet şeklinde kategorileştirmek mümkündür (Uysal & Eren, 2020: 424- 425).

Toplumsal hayata katılamama, kendi hayatını idame ettirememe, psikolojik problemler, yaralanmalar, ölümler gibi çok kapsamlı sonuçları olan kadına yönelik şiddet; kadın hareketinin ivme kazanmasıyla birlikte görünür hâle gelmiştir (Krahé, 1991). Önemli sayıda kadın hayatı boyunca darp edilme, aşağılanma, çalışamama, emeğinin karşılığını alamama, iş yerinde terfi edememe gibi yaşamının pek çok alanını etkileyen farklı şiddet türlerine maruz kalmaktadır (Çamaş & Meşe, 2016).

Kadınlar söz konusu olduğunda karşımıza keskin sınırlar çıkmaktadır. Erkek merkezli (androsentrik) kültürde tüm dünya erkeğindir. Kadının tüm dünyası ise evidir. Kadına atfedilen uğraşlar ve meraklar önceden belirlenmiş bir alana sahiptir. Erkekse yaşamın tüm geri kalanına hâkim olmakla kalmamakta, hâkim olduğu şeyleri eril sıfatlarla adlandırmakta da ısrarcı davranmaktadır (Gilman, 2022: 19).

KAYNAKÇA

Adak, N. (2013). Madalyonun öteki yüzü: Erkeğe yönelik şiddet. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 16 (2), 1-27.

Addis, M. E., & Mahalik, J. R. (2003). Men, masculinity, and the contexts of helpseeking. *American Psychologist*, 58(1), 5–14.

Allen-Collinson, J. (2009). A marked man: A case of female-perpetrated intimate partner abuse. *International Journal of Men's Health*, 8 (1): 22-40.

Archer, J. (2002). Sex differences in physically aggressive acts between heterosexual partners: A meta-analytical review. *Aggression and Violent Behaviour*, 7, 313-351.

Barber, C. F. (2008). Domestic violence against men. *Nursing Standard*, 22 (51), 35-39.

Bates, E. A., Kaye, L. K., Pennington, C. R., & Hamlin I. (2019). What about the male victims? Exploring the impact of gender stereotyping on implicit attitudes and behavioural intentions associated with intimate partner violence. *Sex Roles*, 81(1), 1–15.

Bates, E. A. (2020). "Walking on egg shells": A qualitative examination of men's experiences of intimate partner violence. *Psychology of Men and Masculinities*, 21, 13–24.

Benatar, D. (2012). *The second sexism: Discrimination against men and boys*. Wiley-Blackwell.

Bookwala, J., Frieze, I., Smith, C., & Ryan, K. (1992). Predictors of dating violence: A multivariate analysis. *Violence and Victims*, 7 (4), 297–311.

Bozok, M. (2009). Erkeklik incelemeleri alanındaki başlıca kuram ve yaklaşımların sosyalist feminist bir eleştirisine doğru. *6. ulusal sosyoloji kongresi bildiriler kitabı: "Toplumsal dönüşümler ve sosyolojik yaklaşımlar"* (s. 431 – 445). Adnan Menderes Üniversitesi.

Breiding, M. J., Chen, J., & Black, M. C. (2014). *Intimate partner violence in the United States–2010*. National Center for Injury Prevention and Control; Center for Disease Control and Prevention.

Buzawa, E., & Hotaling, G. (2006). The impact of relationship status, gender, and minor status in the police response to domestic assaults. *Victims and Offenders*, 1 (4), 1–38.

Carmo, R., Grams, A., & Magalhães, T. (2011). Men as victims of intimate partner violence. *Journal Forensic & Legal Medicine*, 18(8), 355–359.

Christodoulou, S. (2011, 10 Ocak). *Hidden male victims of domestic abuse*. https://www.bbc.com/news/uk-12126783

Cook, P. W. (2009). *Abused men: The hidden side of domestic violence*. Praeger.

Connell, R. W. (1998). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar*. (Çev.: C. Soydemir). Ayrıntı Yayınları.

Çamaş, G. G., & Meşe, G. (2016). Sosyal hiyerarşi: Cinsel şiddet mitlerini anlamak. *Türk Psikoloji Dergisi*, 31 (78), 62–74

Çelik, G. (2016)."Erkekler (de) ağlar!": Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında erkeklik inşası ve şiddet döngüsü. *Fe Dergi*, 8 (2), 1-12.

Dim, E. E. (2020). Experiences of physical and psychological violence against male victims in Canada: A qualitative study. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 65(9), 1029-1054.

Dim, E. E., & Lysova, A. (2022). Male victims' experiences with and perceptions of the criminal justice response to intimate partner abuse. *Journal of Interpersonal Violence*, 37 (15–16).

Douglas, E. M., & Hines, D. A. (2011). The helpseeking experiences of men who sustain intimate partner violence: An overlooked population and implications for practice. *Journal of Family Violence*, 26 (6), 473-485.

Drijber, B. C., Reijnders, U. J. L., & Ceelen, M. (2013). Male victims of domestic violence. *Journal of Family Violence*, 28, 173–178.

Ertürk, Y. (2015). *Sınır tanımayan şiddet. Paradigma, politika ve pratikteki yönleriyle kadına şiddet olgusu*. Metis Yayınları.

Ezici, T. (2018). *Adam sandıklarımız*. Olimpos Yayınları.

Farrell, W. (1993). *The myth of male power: Why men are the disposable sex*. Simon & Schuster.

Finney, A. (2006). Domestic Violence, Sexual Assault and Stalking: Findings from the 2004/05 British Crime Survey. Home Office Online Report. https://www.ias.org.uk/uploads/pdf/Women/rdsolr1206.pdf

Flood, M. (2011). 'Violence, men as victims of', M. Flood, J. K. Gardiner, B. Pease and K. Pringle (Ed.) International encyclopedia of men and masculinities (s. 616-617). Routledge.

Gilman, C. (2022). *Erkek yapımı dünya, bizim androsentrik kültürümüz*. (Çev.: L. Edri & E. Coşkun). Akademim Yayınları.

Goldberg, H. (1992). *Erkek olmanın tehlikeleri*. (Çev.: S. Budak). Öteki Yayınevi.

Graham, R. (2006). Male rape and the careful construction of the male victim. *Social & Legal Studies*, 15(2), 187–208.

Greene, M. (2018). *The little #MeToo book for men*. ThinkPlay Partners.

Greenough, C. (2020). *The Bible and sexual violence against men*. Routledge.

Güneş, H. N. (2016). Erkeğin ataerkil rejime entegrasyonu: Yabancılaşma ve uyum. *Akademik Bakış Dergisi*, 58, 266-284.

Hawkins, L. G., Mullet, N., Brown, C. C., Eggleston, D., & Gardenhire, J. (2019). All survivors have the right to heal: A #Metoomen content analysis. *Journal of Feminist Family Therapy*, 31:2-3, 78-99.

Hine, B., Bates, E. A., & Wallace, S. (2020). I have guys call me and say 'I can't be the victim of domestic abuse: Exploring the experiences of telephone support providers for male victims of domestic violence and abuse. *Journal of Interpersonal Violence*, 37, 1–32

Hines, D. A., & Malley-Morrison, K. (2001). Psychological effects of partner abuse against men: a neglected research area. *Psychology of Men and Masculinity*, 2, 75–85.

Hines, D. A., & Douglas, E. M. (2009). Women's use of intimate partner violence against men: prevalence, implications, and consequences. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 18(6), 572–586.

Hines, D. A., & Douglas, E. M. (2010a). A closer look at men who sustain intimate terrorism by women. *Partner Abuse*, 1, 286–313.

Hines, D., & Douglas, E. (2010b). Intimate terrorism by women towards men: Does it exist?, *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research*, 2 (3), 36 – 56.

Hogan, K. F., Clarke, V., & Ward, T. (2021). Men's experiences of help-seeking for female-perpetrated intimate partner violence: A qualitative exploration. *Counselling and Psychotherapy Research*, 21(4), 934–945.

Hogan, K. F., Clarke, V., & Ward, T. (2022). The impact of masculine ideologies on heterosexual men's experiences of intimate partner violence: A qualitative exploration. Journal of Aggression, *Maltreatment & Trauma*, 2022, 1-20.

Holter, Ø. G. (2002). A theory of gendercide, *Journal of Genocide Research*, 4:1, 11-38.

Howard, J., & Hollander, J. (1996). *Gendered situations, gendered selves*. Sage.

Javaid, A. (2015). Male rape myths: Understanding and explaining social attitudes surrounding male rape. *Masculinidades Y Cambio Social*, 4(3), 270–297.

Javaid, A. (2017). The unknown victims: Hegemonic masculinity, masculinities, and male sexual victimisation. *Sociological Research Online*, 22(1), 1–20.

Jourard, S. M. (1971). Some lethal aspects of the male role. S. M. Jourard (Ed.). *The transparent self* (s. 21-29). Van Nostrand.

Kaszniak, A. W., Nussbaum, P. D., Berren, M. R., & Santiago, J. (1988). Amnesia as a consequence of male rape: a case report. *Journal of Abnormal Psychology*, 97 (1), 100-104.

Kocacık, F. (2001). Şiddet olgusu üzerine. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(1), 1-7.

Krahé, B. (1991). Social psychological issues in the study of rape. *European Review of Social Psychology*, 2, 279-309.

Krug, E. G., Dahlberg, L. L., Mercy, J. A., Zwi, A. B., & Lozano, R. (2002). World Report on Violence and Health: Summary. World Health Organization

Kumar, A. (2012). Domestic violence against men in India: A perspective, *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 22:3, 290-296.

Kurz, D. (1993). Physical assaults by husbands: A major social problem. In R. J. Gelles & D. Loseke (Ed.), *Current controversies on family violence* (s. 88-103). Sage.

Langhinrichsen-Rohling, J., Misra, T. A., Selwyn, C., & Rohling, M. L. (2012). Rates of bidirectional versus unidirectional intimate partner violence across sample, sexual orientations, and race/ethnicities: A comprehensive review. *Partner Abuse*, 3, 199–230.

Lempert, L. B. (1994). A narrative analysis of abuse: connecting the personal, the rhetorical, and the structural. *Journal of Contemporary Ethnography* 22 (4), 411-441.

Lewis, A., & Sarantakos, S. (2001). Domestic violence and the male victim. *Nuance*, 3, 1-15.

Life expectancy at birth in total and by gender in Japan from 2001 to 2020. (2022). 20.01.2024 tarihinde https://www.statista.com/statistics/611813/japan-life-expectnancy-total-gender/ adresinden erişilmiştir.

Medeiros, R. A., & Straus, M. A. (2006). Risk factors for physical violence between dating partners: implications for gender-inclusive prevention and treatment of family violence. J. Ha-

mel & T. Nicholls (Ed.). *Family Interventions in Domestic Violence: A handbook of gender-inclusive theory and treatment* (s. 59–85). Springer.

Messner, M. A. (1998). The limits of "the male sex role": An analysis of the men's liberation and men's rights movements' discourse. *Gender and Society*, 12 (3), 255-276.

Messerschmidt, J. W. (1997). *Crime as structured action*. Sage.

Messerschmidt, J. W. (2019). Hegemonik erkeklik: Formülasyon, yeniden formülasyon ve genişleme. (Çev.: S. Akyüz vd.). Özyeğin Üniversitesi Yayınları.

Migliaccio, T. A. (2001). Marginalizing the battered male. *Journal of Men's Studies*, 9, 205-226.

Migliaccio, T. A. (2002). Abused husbands: a narrative analysis. *Journal of Family Issues*, 23(1), 26–52.

Nazroo, J. (1995). Uncovering gender differences in the use of marital violence: The effect of methodology. *Sociology*, 29 (3), 475-494.

Nybergh, L., Enander, V., & Krantz, G. (2015). Theoretical considerations on men's experiences of intimate partner violence: An interview based study. *Journal of Family Violence*, 31(2), 191-202.

Öztürk, M. (2021). Şiddet'i "cinsiyet"e bölmek: Erkeğe yönelik şiddetin perdelenmesi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 27, 25-27.

Pagelow, M. D. (1985). The "battered husband syndrome": Social problem or much ado about little? N. Johnson (Ed.), *Marital violence* (s. 172-195). Routledge & Kegan Paul.

Reilly, J., Muldoon, O. T., & Byrne, C. (2004). Young men as victims and perpetrators of violence in Northern Ireland. *Journal of Social Issues*, 60, 469–84.

Russia: Life expectancy at birth from 2011 to 2021, by gender (2023). 20.01.2024 tarihinde https://www.statista.com/statistics/971100/life-expectancy-at-birth-in-russia-by-gender/ adresinden erişilmiştir.

Sarantakos, S. (2004). Deconstructing self-defense in wife-to-husband violence. *The Journal of Men's Studies*, 12 (3), 277-296.

Sarkar, S., Dsouza, R., & Dasgupta, A. (2007). *Domestic violence against men—A study report by Save Family Foundation*. Save Family Foundation.

Sayer, H. (2011). *Toplumsal cinsiyet eşitliğine erkeklerin katılımı*. Ankara: Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.

Scarce, M. (1997). Same-sex rape of male college students. *Journal of American College Health*, 45 (4), 171-174.

Schofield, T., & Bailey, R. K. (2021). Gender Bias: The Male Victim. R. K. Bailey (Ed.). *Intimate Partner Violence* (s. 75–85). Springer.

Scott-Storey, K., O'Donnell, S., Ford-Gilboe, M., Varcoe, C., Wathen, N., Malcolm, J., vd. (2022). What about the men? A critical review of men's experiences of intimate partner violence. *Trauma Violence & Abuse*, 24 (2), 858–872.

Seelau, E. P., Seelau, S. M., & Poorman, P. B. (2003). Gender and role-based perceptions of domestic abuse: Does sexual orientation matter? *Behavior Sciences and the Law*, 21, 199–214.

Shanks, L., Ford, N., Schull, M., & de Jong, K. (2001). Responding to rape. *The Lancet*, 357, 304.

Slattery, M. (2008). *Sosyolojide temel fikirler*. (Çev.: Ö. Balkız vd.). Sentez Yayıncılık.

Solanas, V. (2002). *Erkek doğrama cemiyeti manifestosu.* (Çev.: A. Düzkan). Sel Yayıncılık.

Stoney, M., Davis, M. C., & Mathews, K. A. (1987). Sex differences in physiological responses to stress and in coronary heart disease-A causal link? *Psychophysiology*, 24, 127-131.

Straus, M. A. (1993). Husband abuse and the woman offender are important problems. K. J. Gelles & D. Loseke (Ed.), *Current controversies in family violence* (ss. 67-87). Beverly Hills, CA: Sage.

Straus, M. A. (2011). Gender symmetry and mutuality in perpetration of clinical-level partner violence: Empirical evidence and implications for prevention and treatment. *Aggression and Violent Behavior*, 16, 279-88.

Travato, E. (1986). The relationship between marital dissolution and suicide: The Canadian case. *Journal of Marriage and Family*, 48, 341-348.

Thomas, D. (1993). *Not guilty/in defence of the modern man*. Weidenfeld and Nicolson.

Uysal, M. T., & Eren, G. T. (2020). A study on men's violence and domestic violence descriptions. *Journal of History Culture and Art Research*, 9(1), 423-437.

Varışlı, B. (2021). Ataerkil kültürde boşanmış kadın olmak: Kuramsal bir bakış. M. Aylanç (Ed.), *Kadın odağında toplumsal cinsiyet: Disiplinlerarası yaklaşımlar* (s.143-153). Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Yayınları.

Yavuz, F., & Mitrani, A. (2008). Erkeklere yönelik cinsel şiddetin özellikleri: Eşcinsel ve heteroseksüel mağdurların karşılaştırılması. *Adli Tıp Dergisi*, 1 (22), 1-12.

Walby, S. (1990). *Theorizing patriarchy*. Blackwell.

Zimbardo, P., & Coulombe, N. D. (2017). *Bitik erkekler: Teknoloji erkekliği nasıl sabote etti?* (Çev.: T. Yalur). Pegasus Yayıncılık.

MADDE BAĞIMLILIĞI VE SUÇ İLİŞKİSİ

Ömer Şükrü Yusufoğlu

GİRİŞ

Madde bağımlılığı psikolojik, biyolojik, sosyal ve kültürel nedenleri bulunan sosyal bir sorun olarak tanımlanabilir. Bireylerin kişilik özellikleri, ödül elde etme ve doyum sağlama istekleri, günlük hayatın getirdiği çeşitli problemlerden kaçma düşüncesi, ailevi problemler ve olumsuz sosyal çevre gibi faktörler madde kullanımı üzerinde etkili olan faktörler arasındadır. Çeşitli nedenlere bağlı olarak dünyada her geçen yıl madde kullananların sayısı artmakta, alınan hukuki tedbirler bağımlılığı önlemeye yetmemektedir. Kullanımın kendisi suç olmakla birlikte madde kullanımı ve suç arasında sıkı bir ilişkinin olduğuna dair çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalara aşağıda değinilecektir.

Uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanan bireyler psikolojik açıdan sorunlu bir durum ortaya koymaktadır. Uzun süre madde kullanımı ruh sağlığı üzerinde onarılması zor tahribatlara yol açmaktadır. Uyuşturucu madde kullanan kişiler depresyon, şizofreni, bipolar bozukluk ve paranoya gibi hastalıklara yakalanma riskiyle karşı karşıya kalmaktadır (Ögel, 2018: 53). Uzun süreli madde kullanımı, gerçeklik algısının yitirilmesine yol açmakta ve kurgusal bir yaşam biçimi meydana getirebilmektedir. Dolayısıyla birey ve gerçek hayat arasındaki bağlar büyük oranda zayıflamaktadır. Öte yandan bağımlıların iş yaşamı, aile içi ilişkileri ve diğer sosyal ilişkileri zarar görmektedir. Toplumsal yaşamın içinde varlığını devam ettiren bağımlı birey, sosyal hayatın hem içinde hem de dışında bir yaşama sahiptir. Sosyal ilişkileri hasar gören fiziksel ve ruhsal sağlığında etkilenerek zayıflamakla birlikte maddeye ulaşım açısında belli bir sosyal çevreye ihtiyaç duymaktadır. Madde kullanım süreci uzadıkça birey, suça bulaşma riskinin yüksek olduğu sosyal alanlara

KAYNAKÇA

Aktürk, İ. (2019), Bağımlılığa Neden Olan Sosyal Sorunlar, *Bağımlılıkta Sosyal Hizmet Uygulamaları*, Ankara: Yeşilay Yayınları, s.29-39

Alpay, N., Karamustafaoğlu, N., Kükürt, R. (1995), Madde Bağımlılarında Suç, Düşünen Adam Dergisi; 8 (2) s.16-17

Asan, Ö., Tıkır, B., Okay, İ.T., Göka, E. (2015), Bir AMATEM Birimine Başvuran Alkol ve Madde Kullanım Bozukluğu olan Hastaların Sosyodemografik ve Klinik Özellikleri, Bağımlılık Dergisi, 2015, Cilt:16, Sayı:1, s:1-8

Bennett, T., Holloway K., Farrington D. (2008), The Statistical Association Between Drug Misuse And Crime: A Meta-Analysis. Aggression And Violent Behaviour 13(2): 107-118.

Çuhacı G. (2019), Bağımlılıkta Sosyal Riskler ve İhtiyaçlar, *Bağımlılıkta Sosyal Hizmet Uygulamaları,* Ankara: Yeşilay Yayınları, s.41-61

Deitch, D., Koutsenok I., Ruiz A. (2000), The Relationship Between Crime and Drugs: What We Have Learned in Recent Decades, Journal of Psychoactive Drugs, 32:4, 391-397

Erol Karaca, Z. & Gökçearslan Çifci, E. (2021). Madde Kullanımının ve Bağımlılığının Sosyoekonomik Maliyetinin ve Suç İle İlişkisinin Değerlendirilmesi . Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19 (1), s.42-57.

Giddens, A. (2013), *Sosyoloji* (Haz. C. Güzel), İstanbul: Kırmızı Yayınları

Goldstein, P. J. (1985), The Drugs/Violence Nexus: A Tripartite Conceptual Framework, Journal of Drug Issues, 15, 493-506

Gökçearslan, Çifci, E. (2009). Kapkaç Suçundan Hüküm Giyen Yetişkinlerin Sosyodemografik Özellikleri ve Sapma Davranışlar Açısından İncelenmesi. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 18(18), s.73-86.

Gökulu, G. (2011). Kent Güvenliği Kentleşme ve Suç İlişkisi. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 24(1), s.209-226.

Haberler (2017), https://www.haberler.com/3-sayfa/uyusturucu-bagimlisi-katil-zanlisindan-sok-ifade-10144321-haberi/, Erişim Tarihi: 07.11.2023

Havaçeliği Atlam, D., Şaşman Kaylı, D. (2019), Bağımlılıkta Riskli Bir Durum: Suç Davranışı. *Ergen Bağımlılığı* (Ed. Z. Yüncü), Ankara: Türkiye Klinikleri; 2019. s.11-17.

Hürriyet (2022), https://www.hurriyet.com.tr/gundem/anne-katiline-hakim-dersi-42164905 Erişim Tarihi: 05.11.2023

Independent (2021), https://www.independent.co.uk/news/uk/crime/jodie-chesney-murder-trial-latest-stabbing-cannabis-romford-london-a9112706.html, Erişim Tarihi: 07.02.2024

İçli, T. G. (2014), Toplumdan Kopuş: Suç ve Şiddet, *Sosyolojiye Giriş*, 5. Baskı, (Ed. İ.Sezal), İstanbul: Beta Yayıncılık

Kızmaz, Z. (2005). Gasp Suçunu İşleyenler Üzerinde Sosyolojik Bir Araştırma: Elazığ E Tipi Cezaevi Örneği. Sosyoloji Dergisi (14). s.133-174

Kulaksızoğlu, A. (2004), *Ergenlik Psikolojisi* (6.Basım), İstanbul: Remzi Kitabevi

Narkolog Profil Analizi (2023), Madde Kullanıcıları Profil Analizi 2022 Yılı Narkolog Raporu, Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi Şube Müdürlüğü, Ankara: NDB Yayınları: 49 Yayın No: 2023/4

Nurco, D. N., Ball, J. C., Shaffer, J. W., Hanlon T. E. (1985), The Criminality of Narcotic Addicts, The Journal Of Nervous And Mental Disease, Copyright © by The Williams & Wilkins Co. Vol. 173, No. 2 Printed in U.S.A.

Ögel, K. (2018), *Bağımlılık ve Tedavisi Temel Kitabı* (2. Baskı), İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık

Öncü, F. (2019), Yasal Açıdan Bağımlılık, *Bağımlılık-Tanı, Tedavi Önleme,* (Ed. M. Öztürk, K. Ögel, C. Evren, R. Bilici), Ankara: Yeşilay Yayınları, s. 771-796

Sümer, N., Oruçlular Y., Çapar T. (2015), Bağlanma ve Bağımlılık: Kuramsal Çerçeve ve Derleme Çalışması, Bağımlılık Dergisi, Cilt:16, Sayı:4, s:192-209

Şimşek, G. M. (2019), Bağımlılıkta Tedavi ve İyileşmenin Genel Değerlendirmesi, *Bağımlılıkta Sosyal Hizmet Uygulamaları,* Ankara: Yeşilay Yayınları, s.157-170

Tekin, K. (2019), Bağımlılığa Etki Eden Sosyal Faktörler (Ed. M. Öztürk, K. Ögel, C. Evren, R. Bilici), *Bağımlılık-Tanı, Tedavi Önleme,* Ankara: Yeşilay Yayınları, s. 47-57

Topçuoğlu, T. (2020), Madde Kullanımı ve Suç, *Sosyal Hizmet ve Bütün Yönleriyle Bağımlılık,* Ankara: Grafiker Yayınları, s.215-252

Tosun, M. (2020), Bağımlılık ve Arka Planında Yer Alan Sebepler, *Sosyal Hizmet ve Bütün Yönleriyle Bağımlılık,* Ankara: Grafiker Yayınları, s.13-50

Vaughn, M.G., Salas-Wright C.P., Reingle-Gonzalez J.M. (2016) Addiction And Crime: The İmportance Of Asymmetry In Offending And The Lifecourse, Journal of Addictive Diseases, 35:4, p.213-217

World Drug Report (2023), United Nations Publication, Sales No. E.23.XI.7, United Nations Office On Drugs And Crime, Vienna

Yaman, Ö. M. & Karaman, H. (2020), Bağımlılığın Sosyal Yansımaları, *Sosyal Hizmet ve Bütün Yönleriyle Bağımlılık,* Ankara: Grafiker Yayınları, s.253-268

YEDAM (2017), https://www.yedam.org.tr/bagimlilikta-psikososyal-tedavi-yaklasimlari-terapotik-komuniteler Erişim Tarihi: 13.12.2023

YEDAM Grup Terapileri, https://www.yedam.org.tr/grup-terapileri Erişim Tarihi: 12.12.2023

AKADEMİDE MOBBİNG (PSİKOLOJİK TACİZ)

Zafer Demir - Sezen Güleç

GİRİŞ

Heinz Leymann henüz ilk kitabını yayımladığında, yaşadıkları sendromdan henüz bihaber olan insanlar, kendilerinde ortaya çıkan şeylerin ne olduğunu nihayet anlamış ve kitabın etkisi ile birlikte bir katarsis yaşamışlardı (Hecker, 2007). Psikolojik olarak dağılma ve çaresizlik, büyük bir öfke, büyük bir anksiyete ve ümitsizliğe sebep olduğu kadar depresyon, hiperaktivite, dürtüsellik, intihar ve psikosomatik rahatsızlıklardan (Leymann, 1990) uyku problemleri, post travmatik stres bozukluğuna dek (Leymann ve Gustafsson, 1996) çeşitli durumlardan muzdarip olan bu insanlar aslında "*mobbing*"e maruz bırakıldıklarını anlamışlardı. Derin bir utanç duygusu ve güçsüzlük hâli karşısında bile mobbingin ne olduğunu bilmedikleri için bu durumun ne olduğunu tam olarak anlamlandıramıyorlardı (Duffy ve Sperry, 2007).

Mobbing davranışı giderek artan bir yaygınlıkla tanımlanmakta ve farklı ülkelerde farklı şekilde adlandırılmaktadır (Duffy ve Sperry, 2007). Sendrom ilk kez, iş yerinde eşit fırsatlar sorunuyla ilgilenen bilimsel bir araştırma alanına dair çalışmalar yapan Alman psikolog Heinz Leymann tarafından iş yerinde kötü muamele davranışlarını tanımlamak için kullanılmıştır (Duffy ve Sperry, 2007; Hecker, 2007). Leymann bu kelimeyi, hayvan davranışlarını inceleyen Etolog Konrad Lorenz'den almıştır; mobbing kavramı hayvanların dünyasında, bir grup hayvanın grubun bir üyesine karşı cephe oluşturarak onu grubun dışına çıkarması, elimine etmesi anlamına gelmektedir (Duffy ve Sperry, 2007; Tigrel ve Kokalan, 2009). Bu bağlamda mobbing kavramı, psikolojik terör, birine karşı çeteleşmek, zorbalamak olarak adlandırılmıştır (Leymann ve Gustafsson, 1996; Leymann, 1990). Bu tür bir çatışmada, mağdur sistematik bir damgalamanın öznesi olur ve medeni haklarına saldırılır (Leymann, 1990; Leymann ve Gustafsson, 1996).

olgusu hakkında daha fazla bilgilendirilmesi ve önleme adına sorumluluk bilincinin teşvik edilmesi önem arz etmektedir. Tüm öğretim üyelerinin mobbing olgusu hakkında bilinçli hâle getirilmesi gerekmektedir. Ayrıca her üniversitede, Psikolojik Tacizle (Mobbing) Mücadele Birimleri kurulması, birim üyelerinin mobbing konusunda bilgili öğretim üyelerinden oluşması ve bu birimlerin etkin çalışması için desteklenmesi, idari işleyişi güçlendirecek ve akademide mobbinge ilişkin risk faktörlerini en aza indirgeyecektir.

KAYNAKÇA

Ates, Ö. T. (2019). Examination of the relationships between mobbing and psychological symptoms in teachers. *Online Submission, 7*(3), 863-873.

Ågotnes, K. W., Einarsen, S. V., Hetland, J., & Skogstad, A. (2018). The moderating effect of laissez-faire leadership on the relationship between co-worker conflicts and new cases of workplace bullying: A true prospective design. *Human Resource Management Journal, 28*(4), 555-568.

Boynton, P. (2005). Higher education supplement bullying survey. Preliminary findings from the Boynton-THES bullying survey. http://www.unitetheunion.org/pdf/Preliminary%20Findings%20from%20Bullying%20survey.pdf

Celep, C., & Konaklı, T. (2013). Mobbing experiences of instructors: causes, results, and solution suggestions. *Educational Sciences: Theory and Practice, 13*(1), 193-199.

Çögenli, M. Z., & Asunakutlu, T. (2016). Akademide mobbing: ADIM üniversiteleri örneği. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9*(1), 17-32.

Davenport, N., Schwartz, R. D., & Elliott, G. P. (1999). *Mobbing: Emotional abuse in the American workplace*. Civil Society Pub.

Davenport, N., Schwartz, R. D., Elliott, G. P., & Önertoy, O. C. (2003). *Mobbing: İş yerinde duygusal*. Sistem Yayıncılık.

Davenport, N. Z., Elliott, G. E., & Schwartz, R. D. (2014). *Mobbing iş yerinde psikolojik taciz*. OC Önertoy (Çev.), İstanbul: Ray Yayıncılık.

De Cieri, H., Sheehan, C., Donohue, R., Shea, T., & Cooper, B. (2019). Workplace bullying: an examination of power and perpetrators. *Personnel Review, 48*(2), 324-341.

DelliFraine, J. L., McClelland, L. E., Erwin, C. O., & Wang, Z. (2014). Bullying in academia: Results of a survey of health administration faculty. *Journal of Health Administration Education, 31*(2), 147-163.

Dentith, A. M., Wright, R. R., & Coryell, J. (2014). Those mean girls and their friends. *Adult Learning, 26*(1), 28–34.

Duffy, M., & Sperry, L. (2007). Workplace mobbing: Individual and family health consequences. *The Family Journal, 15*(4), 398-404.

Dzurec, L. C. (2013). Status limbo: Analysis of nurse faculty member reports of administrator response to workplace bullying complaints. *Journal of Professional Nursing, 29*(5), e1–e9.

Einarsen, S., Hoel, H., Zapf, D., & Cooper, C. (2020). The concept of bullying and harassment at work. *Bullying And Harassment İn The Workplace Developments İn Theory Research, And Practice, 3*-39.

Erdemir, B., Demir, C. E., Yıldırım Öcal, J., & Kondakçı, Y. (2020, April). Academic mobbing in relation to leadership practices: A new perspective on an old issue. *In The Educational Forum, 84* (2), 126-139.

Erdogan, V., & Yildirim, A. (2017). Healthcare professionals' exposure to mobbing behaviors and relation of mobbing with job satisfaction and organizational commitment. *Procedia Computer Science, 120*, 931-938.

Faria, J. R., Mixon Jr, F. G., & Salter, S. P. (2012). An economic model of workplace mobbing in academe. *Economics of Education Review, 31*(5), 720-726.

Figueiredo-Ferraz, H., Gil-Monte, P. R., & Olivares-Faúndez, V. E. (2015). Influence of mobbing (workplace bullying) on depressive symptoms: a longitudinal study among employees working with people with intellectual disabilities. *Journal of İntellectual Disability Research, 59*(1), 39-47.

Galletta, D., Confuorto, M., Improta, G., & Marcelli, V. (2019). The assessment of mobbing damage: When the psychological pain becomes physical. *Journal of Forensic Science & Criminology, 7*(1), 1-4.

Gül, H., İnce, M., & Özcan, N. (2011). The relationship between workplace mobbing and burnout among academics at a Turkish university. *Research Journal of International Studies, 18*(1), 118-134.

Hecker, T. E. (2007). Workplace mobbing: A discussion for librarians. *The Journal of Academic Librarianship, 33*(4), 439-445.

Huston, T. A., Norman, M., & Ambrose, S. A. (2007). Expanding the discussion of faculty vitality to include productive but disengaged senior faculty. *The Journal of Higher Education, 78*(5), 493–522.

İbiloğlu, A. O. (2020). Mobbing (psychological violence) in different aspects. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 12*(3), 330-341.

Johnson-Bailey, J. (2015). Academic incivility and bullying as a gendered and racialized phenomena. *Adult Learning, 26*(1), 42-47.

Kayacı, Ü. (2014). Akademik ortamlarda psikolojik şiddet (mobbing) ve yılmazlık. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 12*(2), 67-78.

Keashly, L., & Neuman, J. H. (2008). Final report: Workplace behaviour (bullying) project survey. Mankato: Minnesota State University. Erişim tarihi Şubat 19, 2024, from https://www.mnsu.edu/ csw/workplacebullying/workplace_bullying_final_report.pdf

Keashly, L., & Neuman, J. H. (2010). Faculty experiences with bullying in higher education. *Administrative Theory & Praxis, 32*(1), 48–70.

Keashly, L. (2021). Workplace bullying, mobbing and harassment in academe: Faculty experience. *Special Topics And Particular Occupations, Professions And Sectors*, 221-297.

Kohnke, Z., & Winiarski, J. (2019). How to prevent and defend against mobbing in a workplace? *Współczesna Gospodarka, 10*(1).

Lampman, C. (2012). Women faculty at risk: US professors report on their experiences with student incivility, bullying, aggression, and sexual attention. *NASPA Journal About Women in Higher Education, 5*(2), 184-208.

Leymann, H. (1990). Mobbing and psychological terror at workplaces. *Violence And Victims, 5*(2), 119-126.

Leymann H (1996) The content and development of mobbing at work. *European Journal of Work and Organizational Psychology,5*, 165-184.

Leymann, H., & Gustafsson, A. (1996). Mobbing at work and the development of post-traumatic stress disorders. *European Journal Of Work And Organizational Psychology, 5*(2), 251-275.

Marraccini, M. E., Weyandt, L. L., & Rossi, J. S. (2015). College students' perceptions of professor/instructor bullying: questionnaire development and psychometric properties. *Journal Of American College Health, 63*(8), 563-572.

Maran, D. A., Bernardelli, S., & Varetto, A. (2018). Mobbing (bullying at work) in Italy: characteristics of successful court cases. *Journal Of İnjury And Violence Research, 10*(1), 17.

McCarthy, P., Mayhew, C., Barker, M., & Sheehan, M. (2003). Bullying and occupational violence in tertiary education: risk factors, perpetrators and prevention. *Journal of Occupational Health and Safety, Australia and New Zealand, 19*(4), 319–326.

Mujtaba, B. G., & Senathip, T. (2020). Workplace mobbing and the role of human resources management. *Business Ethics and Leadership, 4*(1), 2520-6311.

Mulder, R., Pouwelse, M., Lodewijkx, H., Bos, A. E., & Van Dam, K. (2016). Predictors of antisocial and prosocial behaviour of bystanders in workplace mobbing. *Journal of Community & Applied Social Psychology, 26*(3), 207-220.

Öztürk, M., & Şahbudak, E. (2017). İş yerinde psikolojik taciz (mobbıng) ve iş doyumu: Cumhuriyet üniversitesindeki araştırma görevlileri üzerine bir çalışma. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 20(2), 200-228.

Pompili, M., Lester, D., Innamorati, M., De Pisa, E., Iliceto, P., Puccinno, M., ... & Girardi, P. (2008). Suicide risk and exposure to mobbing. *Work, 31*(2), 237-243.

Sancini, A., Tomei, F., Ciarrocca, M., Di Pastena, C., Rosati, M. V., Di Giorgio, V., ... & Tomei, G. (2012). Mobbing: A meta-analysis. *Prevention & Research, 2*(1), 175-192.

Shaw, C., & Ratcliffe, R. (2014, December 16). Struggle for top research grades fuel bullying among university staff. *The Guardian*. https://www.theguardian.com/higher-education-network/2014/dec/16/research-excellence-framework-bullying-university-staff

Simon, C. S., & Simon, D. B. (2006). Bully for you. Full steam ahead: How Pennsylvania employment law permits bullying in the workplace. *Widener Law Journal, 16*(1), 141–164.

Şahbudak, E. ve Öztürk, M. (2015). İş yerinde psikolojik taciz: cumhuriyet üniversitesinde çalışan akademisyenler üzerine bir çalışma. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi (ASOS),* 15(5), 146-160.

Takaki, J., Taniguchi, T., & Hirokawa, K. (2013). Associations of workplace bullying and harassment with pain. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 10*(10), 4560-4570.

Takeuchi, M., Nomura, K., Horie, S., Okinaga, H., Perumalswami, C. R., & Jagsi, R. (2018). Direct and indirect harassment experiences and burnout among academic faculty in Japan. *The Tohoku Journal of Experimental Medicine, 245*(1), 37–44.

Taşpınar, B., Taşpınar, F., Güçlü, S., Nalbant, A., Çalık, B. B., Uslu, A., & İnal, S. (2013). Investigation of the association between mobbing and musculoskeletal discomfort in academicians. *Japanese Psychological Research, 55*(4), 400–408.

Tınaz, P. (2006). İş yerinde psikolojik taciz mobbing. *Çalışma ve Toplum, 4*(11), 13-28.

Tınaz, P. (2011). *İş yerinde psikolojik taciz (mobbing)*. İstanbul, Beta Yayıncılık.

Tigrel, E. Y., & Kokalan, O. (2009). Academic mobbing in Turkey. *International Journal of Educational and Pedagogical Sciences, 3*(7), 1473-1481.

Vandekerckhove, W., & Commers, M. R. (2003). Downward workplace mobbing: a sign of the times? *Journal of Business Ethics, 45*, 41-50.

Vartia, M. A. (2001). Consequences of workplace bullying with respect to the well-being of its targets and the observers of bullying. *Scandinavian Journal Of Work, Environment & Health*, 63-69.

Vveinhardt, J., and Sroka, W. (2020), Mobbing and corporate social responsibility: does the status of the organisationon gua-rantee employee wellbeing and intentions to stay in the job? *Oeconomia Copernicana 11*(4), 743–778.

Yıldırım, D., & Yıldırım, A. (2010). Sağlık Alanında Çalışan Akademisyenlerin Karşılaştıkları Psikolojik Şiddet Davranışları ve Bu Davranışların Etkileri/Mobbing Behaviors Encountered by Health Science Faculties Staff and Their Responses to Them. Türkiye Klinikleri. *Tıp Bilimleri Dergisi, 30*(2), 559.

Yıldız, S. M. (2021). The effect of workplace mobbing on organizational silence: empirical results from higher education institutions. *Sistemas & Gestão, 16*(1), 101-108.

Piyano Eşlikli Gençlik Şarkıları Konser Albümü II

SEVGİLİ DÜNYA

Dr.Ali Gürsan SARAÇ

PİYANO EŞLİKLİ GENÇLİK ŞARKILARI

SEVGİLİ DÜNYA

KONSER ALBÜMÜ
II

Söz ve Müzik:
Dr.Ali Gürsan SARAÇ

Piyano Eşlik Düzenleme:
Dr.Selçuk BİLGİN

nobel bilimsel

Piyano Eşlikli Gençlik Şarkıları Konser Albümü II
SEVGİLİ DÜNYA
Dr. Ali Gürsan Saraç

Yayın No.: 2238
E-ISBN: 978-625-393-770-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir. Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Saraç, Ali Gürsan.
Piyano Eşlikli Gençlik Şarkıları Konser Albümü II Sevgili Dünya / Ali Gürsan Saraç
1. Basım, 98 s., 21,5x28 cm. Kaynakça var, dizin yok.
E-ISBN: 978-625-393-770-6
1. Hep Sevgiyle, 2. Doğ Güneşim, 3. Bir Güler Yüz, 4. Bir Dilek Tut, 5. Yarınların Güvencesi, 6. Sevgiler Hep Bizimle, 7. Sevgili Dünya, 8. Ne Olur?, 9. Bir Nefes, 10. Anadoluyum Ben, 11. Haydi Gel Dansa, 12. Hepimiz Kardeşiz, 13. Bir Yıldız Olsam, 14. Bir Gün, 15. Hamsi Koydum Tavaya

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

İÇİNDEKİLER

Önsöz 6

1. Bak Şimdi 8
2. Doğ Güneşim 11
3. Bir Güler Yüz 13
4. Bir Dilek Tut 17
5. Yarınların Güvencesi 20
6. Sevgiler Hep Bizimle 24
7. Sevgili Dünya 29
8. Ne Olur? 33
9. Bir Nefes 36
10. Anadoluyum Ben 39
11. Haydi Gel Dansa 42
12. Hepimiz Kardeşiz 47
13. Bir Yıldız Olsam 52
14. Bir Gün 55
15. Hamsi Koydum Tavaya 59

Kaynakça 94
Yazar Hakkında 95

KAYNAKÇA

Saraç, A.G. (1996). Ayberk'e Şarkılar. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları;

Saraç, A.G. (1998). Evimizde Müzik. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları;

Saraç, A.G. (2011). Merhaba Dünya & Hello World. Muğla: Esin Basımevi;

Saraç, A.G., Takkaç, M. (2001). English with Songs. İstanbul: Serhat Yayınları A.Ş.;

Saraç, A.G. (2003). Çevremizdeki Yaşam. İstanbul: Ya-Pa Yayın Pazarlama Sanve Tic.A.Ş.;

Saraç, A.G., Bilgin, S. (2010). Piyano Eşlikli Çocuk ve Gençlik Şarkıları. Muğla: Esin Basımevi;

Saraç, A.G., (2016). Özel Öğretim İlke ve Yöntemleri I. Ankara: Nobel Yayıncılık;.

Saraç, A.G., (2016). Özel Öğretim İlke ve Yöntemleri II. Ankara: Nobel Yayıncılık;

Saraç, A.G., (2017). Müzik Eğitiminde Yeni Nesil Popüler Çocuk Şarkılarıyla Oyun Dans Müzik. Ankara: Nobel Yayıncılık;

Saraç, A.G., (2018). Erken Çocukluk Döneminde Müzik Eğitimi. Ankara: Nobel Yayıncılık;.

Saraç, A.G., (2019). Müzik Eğitiminde Yeni Nesil Popüler Gençlik Şarkılarıyla Topluma Hizmet Uygulamaları. Ankara: Nobel Yayıncılık;.

Saraç,A.G.,(2020).Belirli Gün ve Haftalar ile 1.Kademe Temel Müzik Eğitiminde Oyun Merkezli Yaklaşımlarla Müzik Eğitimi I. Ankara: Nobel Yayıncılık;

Saraç,A.G.,(2022).Belirli Gün ve Haftalar ile 1.Kademe Temel Müzik Eğitiminde Oyun Merkezli Yaklaşımlarla Portfolyo Uygulamalarıyla Müzik Eğitimi ve Öğretimi II. Ankara: Nobel Yayıncılık;

Saraç,A.G.,(2023).Belirli Gün ve Haftalar ile Dünyayı Birlikte Kuralım I. Ankara: Nobel Yayıncılık;

Saraç,A.G.,(2023).Belirli Gün ve Haftalar ile Dünyayı Birlikte Kuralım II. Ankara: Nobel Yayıncılık;

Saraç,A.G.,(2023).Çoksesli Çocuk Koroları için Konser Albümü Yaşamın Yankısı I. Ankara: Nobel Yayıncılık;

Saraç,A.G.,(2023).Çoksesli Gençlik Koroları için Konser Albümü Yaşamın Yankısı II. Ankara: Nobel Yayıncılık;

Saraç,A.G.,Açık,N.(2023).100.Yıl İzindeyiz ATATÜRK Oratoryosu .Ankara :Nobel Yayıncılık;

PROJE LOJİSTİĞİ

Dr. Ersin Sünbül

nobel
40.yıl

PROJE LOJİSTİĞİ

Dr. Ersin Sünbül

Yayın No: 5612
İşletme: 380
ISBN: 978-625-371-748-3
E-ISBN: 978-625-371-749-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Evrim Korkmaz -evrim@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Sünbül, Ersin.
Proje Lojistiği / Ersin Sünbül
1. Basım, XVIII + 192 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-748-3
E-ISBN: 978-625-371-749-0
1. Proje Yönetimi 2. Lojistik 3. Yaşam Döngüsü 4. Ulaştırma ve Taşıma 5. Tedarik Zinciri

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

Bölüm 1
GİRİŞ VE TEMEL KAVRAMLAR **1**
1.1. Lojistik Kavramı 1
1.1.1. Lojistik Yönetiminin Temel Unsurları 2
1.2. Lojistiğin Tarihsel Gelişimi 2
1.2.1. Antik Çağlar ve Orta Çağ 2
1.2.2. Sanayi Devrimi 3
1.2.3. Yirminci Yüzyıl ve Modern Lojistik 5
1.3. Lojistiğin Sosyal ve Ekonomik Etkileri 6
1.4. Lojistik Yönetimi 6
1.4.1. Tedarik Zinciri Yönetimi 6
1.4.2. Depo ve Envanter Yönetimi 7
1.4.3. Taşıma ve Dağıtım Yönetimi 8
1.5. Lojistikte Sürdürülebilirlik 8
1.5.1. Sürdürülebilir Lojistik Kavramı 8
1.5.2. Yeşil Lojistik Uygulamaları 10
1.5.3. Sürdürülebilir Lojistikte Karşılaşılan Zorluklar 12
1.6. İleri Lojistik Uygulamaları 13
1.6.1. Dijitalleşme ve Akıllı Lojistik Sistemleri 13
1.7. Sonuç 15

Bölüm 2
KONVANSİYONEL LOJİSTİK VE PROJE LOJİSTİĞİ: TANIMLAR, ÖZELLİKLER VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK STRATEJİLERİ **17**
2.1. Giriş 17
2.2. Konvansiyonel Lojistik 18
2.2.1. Tanımı ve Özellikleri 18
2.2.2. Tedarik Zinciri Yönetimi 18
2.2.3. Taşıma ve Dağıtım 18

2.2.4. Depolama ve Stok Yönetimi 18
2.2.5. Envanter Yönetimi 19
2.2.6. Bilgi ve İletişim Teknolojileri 19
2.3. Proje Lojistiği 19
2.3.1. Tanımı ve Özellikleri 19
2.3.2. Proje Planlaması 19
2.3.3. Risk Yönetimi 20
2.3.4. Kaynak Yönetimi 20
2.3.5. İletişim ve Koordinasyon 20
2.3.6. Kalite Kontrol ve Denetim 20
2.4. Lojistik Süreçlerde Sürdürülebilirlik 20
2.4.1. Çevresel Sürdürülebilirlik 21
2.4.2. Sosyal Sürdürülebilirlik 21
2.4.3. Ekonomik Sürdürülebilirlik 22
2.5. Konvansiyonel Lojistik ve Proje Lojistiği Arasındaki Farklar ve Benzerlikler 23
2.5.1. Farklar 23
2.5.2. Benzerlikler 23
2.6. Sonuç ve Öneriler 24
2.6.1. Öneriler 24

Bölüm 3
PROJE YAŞAM DÖNGÜSÜ VE PROJE YÖNETİMİ SÜREÇLERİ 27
3.1. Proje Yaşam Döngüsü 27
3.1.1. Başlangıç Aşaması 28
3.1.2. Planlama Aşaması 29
3.1.3. Yürütme (Uygulama) Aşaması 31
3.1.4. İzleme ve Kontrol Aşaması 32
3.1.5. Kapanış Aşaması 33
3.2. Proje Yönetimi Süreçleri 34
3.2.1. Entegrasyon Yönetimi 34
3.2.2. Kapsam Yönetimi 35
3.2.3. Zaman Yönetimi 35
3.2.4. Maliyet Yönetimi 36
3.2.5. Kalite Yönetimi 37
3.2.6. İnsan Kaynakları Yönetimi 37

3.2.7. İletişim Yönetimi 37
3.2.8. Risk Yönetimi 38
3.2.9. Tedarik Yönetimi 38
3.3. Proje Yönetimi ve Başarı Faktörleri 39
3.4. Sonuç 42

Bölüm 4
PROJE LOJİSTİĞİNDE TEMEL ALANLAR 43
4.1. Taşıma Yönetimi 43
4.1.1. Taşıma Modları ve Değerlendirme 43
4.1.2. Uygun Taşıma Rotalarının Belirlenmesi 44
4.1.3. Taşıma Süreçlerinin Yönetimi 45
4.1.4. Stratejik Planlama ve Operasyonel Koordinasyon 45
4.2. Depolama ve Envanter Yönetimi 46
4.2.1. Depo Tesisleri Seçimi 46
4.2.2. Depolama Yöntemleri 46
4.2.3. Envanter Kayıtları ve İzleme 46
4.2.4. Stok Seviyelerinin Optimizasyonu 47
4.2.5. Malzeme Akışının Düzenlenmesi 47
4.2.6. Maliyetlerin Azaltılması 47
4.3. Gümrükleme ve Belgelendirme 47
4.3.1. Gümrükleme Süreci 48
4.3.2. Gümrük Vergileri ve Tarifeleri 48
4.3.3. Gerekli Belgelerin Temini 48
4.3.4. Gümrük Müşavirliği ve Danışmanlık Hizmetleri 48
4.3.5. Gümrükleme ve Belgelendirme Sürecinde Karşılaşılan Zorluklar 49
4.4. Tedarik Zinciri Yönetimi 49
4.4.1. Tedarik Zinciri Planlaması 49
4.4.2. Tedarikçi Seçimi ve Yönetimi 50
4.4.3. Tedarik Zinciri İzleme ve Kontrol 50
4.4.4. Risk Yönetimi 50
4.4.5. Teknolojik Çözümler ve İnovasyon 50
4.4.6. Tedarik Zinciri Optimizasyonu 51
4.5. Dağıtım ve Teslimat Stratejileri 51
4.5.1. Dağıtım Ağı Planlaması 51

4.5.2. Teslimat Modları ve Taşıma Araçları 51
4.5.3. Teslimat Sürelerinin Yönetimi 52
4.5.4. Teslimat Süreçlerinin İzlenmesi ve Kontrolü 52
4.5.5. Dağıtım Merkezleri ve Depolama Alanları 52
4.5.6. Müşteri İlişkileri ve Memnuniyet 52
4.6. Lojistik Yönetimi ve Operasyonel Mükemmeliyet 53
4.6.1. Lojistik Yönetimi Stratejileri 53
6.6.2. Operasyonel Mükemmeliyet İlkeleri 53
4.6.3. Lojistik Performans Ölçümü ve Değerlendirme 54
4.6.4. Lojistik Operasyonlarının İyileştirilmesi 54
4.6.5. Teknolojik Çözümler ve Dijitalleşme 54
4.6.6. Lojistik Maliyet Yönetimi 54
4.7. Sonuç ve Değerlendirme 55

Bölüm 5
PROJE LOJİSTİĞİNDE TAŞIMACILIK SÜREÇLERİ 57
5.1. Hazırlık Aşaması 58
5.1.1. İhtiyaç Analizi 58
5.1.2. Kaynak Belirleme 59
5.1.3. Planlama 59
5.2. Analiz Aşaması 60
5.2.1. Detaylı Analizler 60
5.2.2. Risk Analizi ve Çözümlemesi 61
5.3. Tasarım Aşaması 61
5.3.1. Taşıma Planının Oluşturulması 62
5.3.2. Kaynak ve Ekipman Seçimi 62
5.3.3. Güvenlik Planlaması 63
5.4. Planlama Aşaması 64
5.4.1. Zaman Çizelgesi ve Takvim Oluşturma 64
5.4.2. Operasyonel Planların Detaylandırılması 64
5.4.3. İletişim ve Koordinasyon 65
5.5. Uygulama Aşaması 66
5.5.1. Taşıma Operasyonlarının Yürütülmesi 66
5.5.2. İzleme ve Değerlendirme 67
5.5.3. Sonuçların Raporlanması 67

5.6. Değerlendirme ve İyileştirme 68
5.6.1. Performans Değerlendirmesi 68
5.6.2. İyileştirme Stratejileri 69
5.7. Sonuç 70

Bölüm 6
PROJE LOJİSTİĞİNDE KULLANILAN ARAÇ VE EKİPMANLAR 71
6.1. Özel Taşıma Araçları 71
6.1.1. Lowboy Treylerler 71
6.1.2. Tankerler 72
6.1.3. Platform Treylerler 73
6.1.4. Ağır Yük Taşıyıcılar 74
6.1.5. Modüler Taşıma Sistemleri 74
6.1.6. Soğutmalı Araçlar 75
6.1.7. Kapsamlı Güvenlik Ekipmanları 75
6.2. Kaldırma ve İşleme Ekipmanları 76
6.2.1. Vinçler 76
6.2.2. Forkliftler 77
6.2.3. Kaldırma Tablaları 77
6.2.4. Taşıma Arabaları 78
6.2.5. Vinçli Kamyonlar 78
6.2.6. Bobcatler ve Küçük İş Makineleri 78
6.2.7. Tamburlu Malzeme İşleme Ekipmanları 78
6.2.8. Malzeme İşleme Robotları 79
6.3. Depolama ve Paketleme Ekipmanları 79
6.3.1. Depolama Rafları 79
6.3.2. Paletler ve Konteynerler 80
6.3.3. Koli Makineleri ve Bantlama Ekipmanları 81
6.3.4. Stoklama Kutuları ve Organizatörler 82
6.3.5. Tambur ve Varil İşleme Ekipmanları 82
6.3.6. Paketleme ve Etiketleme Makineleri 83
6.3.7. Depo Yönetim Yazılımları 83
6.4. Yazılım ve Teknoloji Çözümleri 84
6.4.1. Lojistik Yönetim Yazılımları (LMS) 84
6.4.2. Taşıma Yönetim Sistemleri (TMS) 84

6.4.3. Depo Yönetim Sistemleri (WMS) 84
6.4.4. IoT ve Sensör Teknolojileri 85
6.4.5. Yapay Zekâ ve Makine Öğrenimi 85
6.4.6. Blockchain Teknolojisi 85
6.5. Sonuç 86

Bölüm 7
PROJE LOJİSTİĞİNİ DESTEKLEYEN YÖNETİM YAKLAŞIMLARI 87
7.1. Filo Yönetimi 88
7.1.1. Araç Bakımı ve Güvenilirlik 88
7.1.2. Yakıt Yönetimi ve Optimizasyon 88
7.1.3. Rota Planlaması ve Teslimat Zamanlaması 88
7.1.4. Güvenlik ve Risk Yönetimi 89
7.1.5. Teknoloji Kullanımı ve Veri Analitiği 89
7.1.6. Çevresel Etkilerin Yönetimi 89
7.2. Risk Yönetimi 90
7.2.1. Risklerin Belirlenmesi 90
7.2.2. Risk Değerlendirmesi 90
7.2.3. Risklerin Kontrol Altına Alınması 90
7.2.4. Risk Yönetim Planının Uygulanması ve İzlenmesi 90
7.3. İnsan Kaynakları Yönetimi 91
7.3.1. Personel Seçimi 91
7.3.2. Eğitim ve Gelişim 91
7.3.3. Performans Değerlendirmesi 91
7.3.4. Motivasyon ve İş Memnuniyeti 91
7.3.5. İş Güvenliği ve Sağlık 92
7.4. Kalite Yönetimi 92
7.4.1. Kalite Standartlarının Belirlenmesi 92
7.4.2. Kalite Kontrol Süreçleri 92
7.4.3. Sürekli İyileştirme 93
7.4.4. Müşteri Geri Bildirimi 93
7.4.5. Eğitim ve Bilinçlendirme 93
7.5. Tedarik Zinciri Yönetimi 93
7.5.1. Tedarikçi Seçimi ve Yönetimi 94
7.5.2. Envanter Yönetimi 94

7.5.3. Talep Tahmini ve Planlama 94
7.5.4. Lojistik ve Dağıtım Yönetimi 94
7.5.5. Teknoloji ve Bilgi Yönetimi 94
7.5.6. Sürdürülebilirlik ve Çevresel Etkiler 95
7.6. Proje Yönetimi ve İzleme 95
7.6.1. Proje Planlaması 95
7.6.2. Kaynak Yönetimi 95
7.6.3. Proje İzleme ve Kontrol 96
7.6.4. Risk Yönetimi 96
7.6.5. İletişim ve Raporlama 96
7.6.6. Proje Kapanışı ve Değerlendirme 96
7.7. Sürekli İyileştirme ve Yenilikçilik 96
7.7.1. Sürekli İyileştirme Süreçleri 97
7.7.2. Yenilikçi Çözümler ve Teknolojiler 97
7.7.3. Performans Ölçümü ve Analiz 97
7.7.4. Çalışan Katılımı ve Eğitimi 97
7.7.5. Müşteri Geri Bildirimi 97
7.7.6. Stratejik Planlama ve Uygulama 98
7.8. Performans Yönetimi ve Ölçüm 98
7.8.1. Performans Göstergelerinin Belirlenmesi 98
7.8.2. Performans Ölçüm ve İzleme 98
7.8.3. Performans Analizi ve Değerlendirme 99
7.8.4. Geri Bildirim ve İyileştirme 99
7.8.5. Çalışan Performans Yönetimi 99
7.8.6. Teknoloji ve Veri Yönetimi 99
7.9. Sonuç 100

Bölüm 8
PROJE LOJİSTİĞİNDE İNOVASYON VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK 101
8.1. Sürdürülebilir Lojistik Uygulamaları 101
8.1.1. Enerji Verimliliği 101
8.1.2. Atık Yönetimi 102
8.1.3. Yeşil Taşıma Modları 102
8.1.4. Teknolojik İnovasyonlar 104
8.1.5. Sosyal ve Ekonomik Etkiler 105

8.1.6. Mevzuat ve Politikalar 106
8.2. Proje Lojistiğinde İnovasyon 106
8.2.1. Dijitalleşme 107
8.2.2. İleri Taşıma Teknolojileri 107
8.2.3. Akıllı Depolama ve Dağıtım 108
8.2.4. İş Birliği ve Entegrasyon 108
8.2.5. Eğitim ve Yetenek Gelişimi 109
8.3. Proje Lojistiğinde Sürdürülebilirlik ve İnovasyonun Entegrasyonu 109
8.3.1. Entegre Sürdürülebilirlik Stratejileri 109
8.3.2. İnovasyon ve Sürdürülebilirlik Arasındaki İlişki 110
8.3.3. Sürdürülebilir İnovasyon Projeleri 110
8.3.4. Geleceğin Proje Lojistiği 110
8.4. Sonuç 110

Bölüm 9
İNŞAAT PROJELERİNDE PROJE LOJİSTİĞİ 111
9.1. Büyük Ölçekli İnşaat Projeleri 111
9.1.1. Malzeme Temini ve Tedarik 111
9.1.2. Depolama ve Dağıtım 112
9.1.3. İş Gücü Yönetimi 112
9.1.4. Güvenlik 112
9.1.5. Zaman Yönetimi 113
9.2. Köprü ve Yol İnşaatı 113
9.2.1. Malzeme Taşıma Yöntemleri 113
9.2.2. Depolama Alanları 114
9.2.3. İnşaat Alanına Erişim 114
9.2.4. Çevresel Faktörler ve Yerel Düzenlemeler 114
9.3. İnşaat Lojistiğinde Karşılaşılan Zorluklar 114
9.3.1. Malzeme Tedariki ve Taşıma 115
9.3.2. Depolama ve Dağıtım 115
9.3.3. İş Gücü Yönetimi 115
9.3.4. Güvenlik 115
9.3.5. Çevresel ve Coğrafi Faktörler 115
9.3.6. Yasal Düzenlemeler 116
9.3.7. Teknoloji ve İnovasyon 116

9.4. İnşaat Lojistiğinde İnovasyon ve Teknoloji Kullanımı 116
9.4.1. Dijital Lojistik Platformları 116
9.4.2. İleri Düzey Planlama ve Takip Sistemleri 116
9.4.3. Yenilikçi Taşıma Yöntemleri 117
9.4.4. Sürdürülebilir Lojistik Yaklaşımları 117
9.5. İnşaat Projelerinde Lojistik Yönetimi Açısından İyi Uygulamalar 117
9.5.1. Detaylı Planlama 117
9.5.2. İyi İletişim ve Koordinasyon 117
9.5.3. Risk Yönetimi 118
9.5.4. Esneklik ve Adaptasyon 118
9.5.5. Sürekli İyileştirme 118
9.6. Sonuç 118

Bölüm 10
ENERJİ PROJELERİNDE PROJE LOJİSTİĞİ 119
10.1. Baraj ve Hidroelektrik Projeleri 119
10.1.1. Malzeme Tedariki 119
10.1.2. Depolama Yönetimi ve Güvenlik 120
10.1.3. İş Gücü Koordinasyonu ve Planlaması 120
10.1.4. Çevresel ve Coğrafi Faktörlerin Yönetimi 120
10.2. Rüzgar Türbini ve Güneş Enerjisi Projeleri 121
10.2.1. Bileşen Tedariki 121
10.2.2. Montaj ve Kurulum Lojistiği 121
10.2.3. Çevresel Etkilerin Yönetimi 122
10.3. Enerji Lojistiğinde Güvenlik ve Risk Yönetimi 122
10.3.1. İşçi Güvenliği 123
10.3.2. Doğal Afetler ve Çevresel Tehditler 123
10.3.3. Teknolojik Riskler 124
10.3.4. Lojistik ve Taşıma Güvenliği 124
10.4. Enerji Projelerinde Lojistik Planlama ve Yönetim 125
10.4.1. Lojistik Planlama 125
10.4.2. Proje Yönetimi ve Koordinasyon 126
10.4.3. Maliyet Yönetimi ve Optimizasyon 127
10.5. Sonuç 127

Bölüm 11
DOĞAL AFET VE ACİL DURUM PROJELERİNDE PROJE LOJİSTİĞİ 129
11.1. Afet Lojistiği ve Kriz Yönetimi 129
11.1.1. Afet Öncesi Hazırlıklar 130
11.1.2. Afet Sırasında Müdahale 131
11.1.3. Afet Sonrası İyileştirme 133
11.2. Lojistik Destek ve Tedarik Zinciri Yönetimi 134
11.2.1. Tedarik Zinciri Planlaması 134
11.2.2. Taşıma ve Nakliye Yönetimi 135
11.2.3. Koordinasyon ve İşbirliği 135
11.3. Afet ve Acil Durum Yönetiminde Teknoloji Kullanımı 136
11.3.1. Veri Toplama ve Analiz 136
11.3.2. İletişim ve Koordinasyon 136
11.3.3. Coğrafi Bilgi Sistemleri (GIS) 137
11.4. Sürdürülebilirlik ve Toplumsal Dayanıklılık 137
11.4.1. Sürdürülebilir Lojistik Uygulamaları 137
11.4.2. Toplumsal Dayanıklılık ve Eğitim 138
11.4.3. Afet Risk Yönetimi ve Planlama 138
11.5. Ulusal ve Uluslararası İşbirlikleri 139
11.5.1. Ulusal İşbirlikleri 139
11.5.2. Uluslararası İşbirlikleri 139
11.5.3. Bölgesel İşbirlikleri 140
11.6. İyileştirme ve Yeniden İnşa Süreçleri 140
11.6.1. Kısa Vadeli İyileştirme 140
11.6.2. Orta ve Uzun Vadeli Yeniden İnşa 141
11.6.3. Toplumsal Dayanıklılık ve Sürdürülebilir Yeniden İnşa 141

Bölüm 12
ŞEHİR VE ALTYAPI İNŞASINDA PROJE LOJİSTİĞİ 143
12.1. Kentsel Dönüşüm Projeleri 143
12.1.1. Planlama ve Koordinasyon 144
12.1.2. Taşıma ve Depolama 144
12.1.3. Yıkım ve Enkaz Yönetimi 145
12.1.4. Toplumsal Katılım ve Bilgilendirme 145
12.1.5. Çevresel ve Ekonomik Sürdürülebilirlik 146

12.2. Ulaşım ve Altyapı Lojistiği 146
12.2.1. Malzeme Tedariki 147
12.2.2. İnşaat Süreçleri 147
12.2.3. Proje Takibi ve Raporlama 148
12.2.4. Çevresel Etkilerin Yönetimi 148
12.2.5. Toplumsal Fayda ve İletişim 148

Bölüm 13
VAKA ANALİZLERİ 151
13.1. Başarılı Proje Lojistiği Örnekleri 151
13.2. Başarısız Proje Lojistiği Örnekleri 157
13.3. Başarısız Projelerden Öğrenilen Dersler 159
13.3.1. Başarısızlık Nedenleri ve Çıkarımlar 159
13.3.2. Proje Lojistiğinde Uygulanabilir Stratejiler 159

Bölüm 14
PROJE LOJİSTİĞİNİN GELECEĞİ 161
14.1. İnovasyon ve Teknolojik Gelişmeler 161
14.1.1. Yapay Zekâ (AI) ve Veri Analitiği 161
14.1.2. Nesnelerin İnterneti (IoT) ve Sensör Teknolojileri 162
14.1.3. Robotik ve Otomasyon 162
14.1.4. Blockchain Teknolojisi 162
14.1.5. Sonuç 163
14.2. Yeni İş Modelleri ve Stratejiler 163
14.2.1. Dijital Platformlar ve E-ticaret Entegrasyonu 163
14.2.2. Esnek ve Modüler Yaklaşımlar 164
14.2.3. Yeşil Lojistik ve Sürdürülebilir Yaklaşımlar 164
14.2.4. Ortaklık ve İşbirlikleri 164
14.2.5. Yenilikçi Finansman Modelleri 164
14.2.6. Globalleşme ve Pazar Genişlemesi 165
14.2.7. Sonuç 165
14.3. Proje Lojistiğinde Gelecekte Karşılaşılacak Fırsatlar 165
14.3.1. Fırsatlar 165
14.4. Proje Lojistiğinde Gelecekte Karşılaşılacak Tehditler 173
14.4.1. Tehditler 173
14.4.2. Sonuç 178

EKLER.....179
Ek.1. Öğrenci Proje Ödevleri 179
Ek.2. Örnek Proje İçin Uygulama Matrisi 181
Ek.3. Yararlanılan Okumalar ve Kaynaklar 185

ÖZ GEÇMİŞ.....191

Ek.3. Yararlanılan Okumalar ve Kaynaklar

Bu kaynakları kullanarak her bir bölümü daha ayrıntılı ve derinlemesine kavrayabilir ve çalışmalarınızı geliştirebilirsiniz.

Kitaplar:

Batty, M. (2013). *The New Science of Cities*. MIT Press. ISBN 978-0-262-01952-1.

- Akıllı şehir projelerinde lojistik ve altyapı yönetimi hakkında bilgi sunar.

Bowersox, D. J., Closs, D. J., & Cooper, M. B. (2013). *Supply Chain Logistics Management* (4th ed.). McGraw-Hill Education. https://thuvienso.hoasen.edu.vn/bitstream/handle/123456789/12748/Contents.pdf?sequence=1.

- Lojistik kavramı, tarihsel gelişimi, lojistik yönetimi ve temel prensipleri hakkında geniş bilgi sunar.
- Konvansiyonel lojistik ve proje lojistiği tanımları ve özellikleri üzerine bilgi sağlar.

Chopra, S., & Meindl, P. (2016). *Supply Chain Management: Strategy, Planning, and Operation* (6th ed.). ISBN 10: 0-13-473188-3, Pearson.

- Tedarik zinciri yönetimi, depolama ve envanter yönetimi hakkında detaylı bilgiler içerir.

Christopher, M. (2016). *Logistics & Supply Chain Management* (5th ed.). Pearson.

- Lojistiğin tarihsel gelişimi, lojistik yönetimi ve temel prensipleri hakkında kapsamlı bilgiler içerir.
- Lojistikte kullanılan yazılımlar, teknolojik çözümler ve güvenlik sistemleri hakkında bilgi sunar.
- Dijitalleşme, akıllı lojistik sistemleri ve geleceğin lojistik trendleri hakkında bilgi sunar.

Cooke, B., & Williams, P. (2013). *Construction Planning, Programming and Control* (3rd ed.). Wiley-Blackwell. ISBN 978-1-4051-8380-2.

- İnşaat projelerinde proje lojistiği, büyük ölçekli inşaat projeleri ve karşılaşılan zorluklar hakkında bilgi sunar.

Earnest, C. (2017). *Hydropower Economics*. Springer.

- Baraj ve hidroelektrik projeleri ve enerji lojistiği üzerine odaklanır.

Garetti, M., & Taisch, M. (2012). Sustainable manufacturing: Trends and research challenges. *Production Planning & Control*, 23(2-3), 83-104. https://doi.org/10.1080/09537287.2011.591619.

- Sürdürülebilir lojistik uygulamaları, çevresel etkilerin azaltılması ve yenilenebilir enerji kullanımı hakkında bilgi sağlar.

Hau, E. (2013). *Wind Turbines: Fundamentals, Technologies, Application, Economics* (3rd ed.). Springer.

- Rüzgar türbini projeleri ve enerji lojistiği hakkında kapsamlı bilgi sağlar.

Kerzner, H. (2017). *Project Management: A Systems Approach to Planning, Scheduling, and Controlling* (12th ed.). Wiley.

- Proje yönetiminin temel ilkeleri, proje yaşam döngüsü, planlama, zaman yönetimi, kaynak yönetimi ve maliyet kontrolü hakkında ayrıntılı bilgiler sağlar.
- Proje taşımacılık süreçleri, hazırlık, analiz, tasarım, planlama, uygulama ve kontrol aşamaları hakkında ayrıntılı bilgiler sağlar.
- Filo yönetimi, risk yönetimi, insan kaynakları yönetimi, maliyet ve bütçe yönetimi, kalite yönetimi, iletişim ve bilgi yönetimi, zaman yönetimi hakkında kapsamlı bilgiler sağlar.

Kovács, G., & Spens, K. M. (2007). Humanitarian logistics in disaster relief operations. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, 37(2), 99-114. https://doi.org/10.1108/09600030710734820.

- Gıda, su dağıtımı ve sağlık hizmetleri lojistiği hakkında bilgi sunar.

Lambert, D. M., & Stock, J. R. (2001). *Strategic logistics management*. McGraw-Hill.

- Taşıma yönetimi, depolama, envanter yönetimi, gümrükleme, belgelendirme, tedarik zinciri yönetimi ve dağıtım stratejileri hakkında kapsamlı bilgiler sağlar.

Lee, H. L., & Billington, C. (1992). Managing supply chain inventory: Pitfalls and opportunities. *Sloan Management Review*, 33(3), 65-73.

- Gelecekte proje lojistiğinde beklenen inovasyonlar ve teknolojik gelişmeler üzerine odaklanır.

Maylor, H. (2021). Project management. Pearson Higher Ed.

- Proje lojistiğinde vaka analizleri ve öğrenilen dersler hakkında bilgi sunar.

Meredith, J. R., Shafer, S. M., & Mantel Jr, S. J. (2017). Project management: a strategic managerial approach. John Wiley & Sons.

- Başarılı ve başarısız proje lojistiği örnekleri, öğrenilen dersler ve uygulamaları hakkında bilgi sağlar.

Porter, M. E. (2008). *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*. Free Press. ISBN 0-684-84146-0.

- Yeni iş modelleri ve stratejiler hakkında kapsamlı bilgi sağlar.
- Kentsel dönüşüm projeleri ve altyapı lojistiği üzerine odaklanır.

Project Management Institute (PMI). (2017). *A Guide to the Project Management Body of Knowledge (PMBOK Guide)* (6th ed.). Project Management Institute.

- Proje yönetiminin tanımı, temel ilkeleri, proje yaşam döngüsü, planlama, zaman yönetimi, kaynak yönetimi ve maliyet kontrolü hakkında kapsamlı bilgiler sunar.
- Proje lojistiğini destekleyen yönetim yaklaşımları hakkında bilgi sunar.

Rushton, A., Croucher, P., & Baker, P. (2017). *The Handbook of Logistics and Distribution Management: Understanding the Supply Chain* (6th ed.). Kogan Page.

- Lojistik kavramı, tarihsel gelişimi ve lojistik yönetiminin temel prensipleri hakkında ayrıntılı bilgiler sağlar.
- Konvansiyonel lojistik ve proje lojistiği arasındaki benzerlikler ve farklılıklar hakkında bilgi sunar.
- Özel taşıma araçları, kaldırma ve taşıma ekipmanları, depolama ve paketleme ekipmanları, lojistik yazılımlar ve teknolojik çözümler hakkında kapsamlı bilgiler sağlar.

Turner, J. R. (2009). *The handbook of project-based management: Leading strategic change in organizations*. McGraw-Hill.

- Proje taşımacılık süreçleri ve aşamaları hakkında kapsamlı bilgiler sunar.

Van Wassenhove, L. N. (2006). Humanitarian aid logistics: supply chain management in high gear. *Journal of the Operational Research Society*, 57(5), 475-489. https://doi.org/10.1057/palgrave.jors.2602125.

- Afet lojistiği ve kriz yönetimi hakkında bilgi sağlar.

Walker, A. (2015). *Project Management in Construction* (6th ed.). Wiley. ISBN 978-1-118-50040-8.

- Büyük ölçekli inşaat projeleri, köprü ve yol inşaatı ve inşaat lojistiğinde karşılaşılan zorluklar hakkında bilgi sağlar.

Makaleler

Apte, A. (2009). Humanitarian logistics: A new field of research and action. *Foundations and Trends in Technology, Information and Operations Management*, 3(1), 1-100. https://doi.org/10.1561/0200000014.

- Doğal afet lojistiği ve toplumsal destek koordinasyonu hakkında bilgi sağlar.

Ballou, R. H. (2007). The evolution and future of logistics and supply chain management. *European Business Review*, 19(4), 332-348. https://doi.org/10.1108/09555340710760152.

- Lojistiğin tarihsel gelişimi ve lojistik yönetiminin temel prensipleri hakkında bilgi verir.

Chartered Institute of Building (CIOB). (n.d.). *Construction Management*. Retrieved July 4, 2024, from https://ciob.org.

- İnşaat projelerinde proje lojistiği ve karşılaşılan zorluklar hakkında bilgi sağlar.

Christopher, M., & Towill, D. R. (2002). Developing market specific supply chain strategies. *International Journal of Logistics Management*, 13(1), 1-14. https://doi.org/10.1108/09574090210806324.

- Tedarik zinciri yönetimi ve dağıtım stratejileri üzerine odaklanır.

Garetti, M., & Taisch, M. (2012). Sustainable manufacturing: Trends and research challenges. *Production Planning & Control*, 23(2-3), 83-104. https://doi.org/10.1080/ 09537287.2011.591619.

- Konvansiyonel lojistik ve proje lojistiği arasındaki farklılıklar ve benzerlikler üzerine odaklanır.

Komninos, N. (2011). Intelligent cities: Variable geometries of spatial intelligence. *Intelligent Buildings International*, 3(3), 172-188. https://doi.org/10.1080/ 17508975.2011.579339.

- Akıllı şehir projelerinde lojistik üzerine odaklanır.

Lummus, R. R., Krumwiede, D. W., & Vokurka, R. J. (2001). The relationship of logistics to supply chain management: Developing a common industry definition. *Industrial Management & Data Systems*, 101(8), 426-431. https://doi.org/ 10.1108/02635570110406730.

- Konvansiyonel lojistik ve proje lojistiği tanımları ve özelliklerini inceler.

Luthra, S., Kumar, S., Garg, D., & Haleem, A. (2015). Barriers to Renewable/Sustainable Energy Technologies Adoption: Indian Perspective. Renewable and Sustainable Energy Reviews, 41: 762-776, https://doi.org/10.1016/j.rser.2014.08.077.

- Enerji projeleri ve lojistik süreçler hakkında bilgi sağlar.

Ofori, G. (2012). Developing the Construction Industry in Ghana: The Case for a Central Agency. *Building Research & Information*, 40(3), 253-264.

- Büyük ölçekli inşaat projeleri ve inşaat lojistiğinde karşılaşılan zorluklar üzerine odaklanır.

PMI (Project Management Institute). (2008). *Project phases and processes*. PMBOK Guide. Retrieved July 4, 2024, from https://www.pmi.org.

- Proje taşımacılık süreçleri, aşamaları ve kontrol süreçleri hakkında bilgi sağlar.

Seuring, S., & Müller, M. (2008). From a literature review to a conceptual framework for sustainable supply chain management. *Journal of Cleaner Production*, 16(15), 1699-1710. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2008.04.020.

- Sürdürülebilir lojistik uygulamaları ve çevresel etkilerin azaltılması üzerine odaklanır.

Theodore P. S, Scott B. K, Patricia J. D. (2001). Supply Chaın Collaboratıon and Logıstıcal Servıce Performance. *Journal of Business Logistics*, 22(1), 29-48. https://doi.org/10.1002/j.2158-1592.2001.tb00158.x.

- Lojistik kavramı ve lojistik yönetimi hakkında geniş bilgi sunar.
- Proje lojistiğinde inovasyon, teknolojik gelişmeler ve yeni iş modelleri hakkında bilgi sunar.

Turner, J. R. (2009). The handbook of project-based management: Leading strategic change in organizations. *International Journal of Managing Projects in Business*, 2(3), 460-462. https://doi.org/10.1108/ijmpb.2009.05002caa.001.

- Proje yönetiminin tanımı ve temel ilkeleri üzerine bilgi sağlar.
- Proje lojistiğini destekleyen yönetim yaklaşımları üzerine bilgi sağlar.

Vahrenkamp, R., Kotzab, H., & Christoph S. (2012). *Logistik: Management und Strategien*. Springer. https://doi.org/10.1524/9783486718560.

- Özel taşıma araçları, kaldırma ve taşıma ekipmanları ve lojistikte kullanılan yazılımlar hakkında bilgi sağlar.

Williams, T. M. (2003). Learning from projects: Realist evaluation in project management. *International Journal of Project Management*, 21(1), 49-56.

- Proje lojistiğinde öğrenilen dersler ve uygulamalar üzerine odaklanır.

Web Siteleri:

Council of Supply Chain Management Professionals (CSCMP). (n.d.). *What is Supply Chain Management (SCM)?* Retrieved July 4, 2024, from https://cscmp.org

- Lojistik kavramı ve lojistik yönetiminin temel prensipleri hakkında bilgi sağlar.
- Konvansiyonel lojistik ve proje lojistiği tanımları ve özellikleri hakkında temel bilgileri içerir.
- Tedarik zinciri yönetimi, depolama, envanter yönetimi ve dağıtım stratejileri hakkında bilgi sağlar.
- Lojistik araçlar, ekipmanlar ve teknolojik çözümler hakkında bilgi sağlar.
- Sürdürülebilir lojistik uygulamaları, çevresel etkilerin azaltılması ve geleceğin lojistik trendleri hakkında bilgi sunar.
- Gelecekte proje lojistiğinde beklenen inovasyonlar ve fırsatlar hakkında bilgi sağlar.

Project Management Institute (PMI). (n.d.). Project Logistics Management. Retrieved July 4, 2024, from https://www.pmi.org

- Proje lojistiğinin önemi ve uygulama alanları hakkında bilgiler sunar.

- Proje yönetimi ilkeleri, proje yaşam döngüsü ve planlama hakkında bilgi sunar.
- Proje taşımacılık süreçleri ve aşamaları hakkında bilgi sunar.
- Proje lojistiğini destekleyen yönetim yaklaşımları hakkında bilgi sunar.
- Başarılı ve başarısız proje lojistiği örnekleri hakkında vaka analizleri sunar.

Renewable Energy Policy Network for the 21st Century (REN21). (n.d.). *Renewable Energy Logistics*. Retrieved July 4, 2024, from https://www.ren21.net

- Yenilenebilir enerji projelerinde lojistik ve güvenlik hakkında bilgi sunar.

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies (IFRC). (n.d.). *Disaster Logistics*. Retrieved July 4, 2024, from https://www.ifrc.org

- Afet lojistiği ve kriz yönetimi hakkında bilgi sağlar.

Smart Cities Council. (n.d.). *Smart City Logistics*. Retrieved July 4, 2024, from https://smartcitiescouncil.com

- Akıllı şehir projelerinde lojistik ve ulaşım yönetimi hakkında bilgi sağlar.

PSİKOLOJİK DANIŞMADA GÜNCEL YAKLAŞIMLAR 2

Editörler
Doç. Dr. Şule Baştemur
Doç. Dr. Mustafa Alperen Kurşuncu

nobel
40.yıl

PSİKOLOJİK DANIŞMADA GÜNCEL YAKLAŞIMLAR 2

Editörler: Doç. Dr. Şule Baştemur, Doç. Dr. Mustafa Alperen Kurşuncu

Yayın No.: 5584
Psikoloji/PDR No: 534
ISBN: 978-625-371-434-5
E-ISBN: 978-625-371-691-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Baştemur, Şule., Kurşuncu, Mustafa Alperen.
Psikolojik Danışmada Güncel Yaklaşımlar 2 / Şule Baştemur, Mustafa Alperen Kurşuncu
1. Basım, VIII + 318 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-434-5
E-ISBN: 978-625-371-691-2
1. Güncel Yaklaşımlar 2. Psikolojik Danışma 3. Psikolojik Danışma Kuramları

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İçindekiler

Ön Söz ..... **v**

Bölüm 1 - Sanat Terapisi **1**
Şeyma Çavuşoğlu - Beyhan Özpar

Bölüm 2- Kum Tepsisi Terapisi **25**
Feride Esin Akbulut - Şule Baştemur

Bölüm 3 - Satranç Terapisi **47**
Şule Baştemur - Edanur Çarkcı - Kardelen Arslan

Bölüm 4 - Müzik Terapi **67**
Hatice Karakoç - Şule Baştemur

Bölüm 5 - Şefkat Odaklı Terapi **93**
Özgür Demirci Seyrek

Bölüm 6 - Kendine Yardım Terapisi **121**
Hatice Karakoç - Şule Baştemur

Bölüm 7 - Oyun Terapisi **145**
Gizem Çeviker

Bölüm 8 - Bibliyoterapi **167**
Zeynep Akyol - Sefa Bulut

Bölüm 9 - Psikodrama: Sahneden Doğan Bir Psikoterapi 191
Özlem Şener

Bölüm 10 - Kültüre Duyarlı Terapi 215
Yelda Yıldız-Önal

Bölüm 11 - EMDR (Eye Movement Desensitization and Reprocessing -*Göz Hareketleri ile Duyarsızlaştırma ve Yeniden İşleme*) 237
Şenel Çıtak

Bölüm 12 - Hipnoterapi 271
Şahin Uçar

Bölüm 13 - Mindfulness (Bilinçli Farkındalık) Temelli Yaklaşımlar 291
Gizem Çeviker

Yazarlar Hakkında 313

Şeyma Çavuşoğlu - Beyhan Özpar

Bölüm 1

Sanat Terapisi

> *"Çizmek, o şeyin özünü tanımanın yollarından biridir."*
> Pat B. Allen (2024, s. 42).

Sanat terapisi, son yıllarda oldukça ilgi gören güncel psikoterapi yaklaşımlarındandır. Sanat terapisi, dışavurumcu terapiler, yaratıcı sanat terapileri veya sanat psikoterapileri olarak adlandırılan genel çatının altındaki ekollerden, alan içindeki adıyla modalitelerden biridir. Dışavurumcu terapiler her türlü sanat dalının psikoterapi içerisindeki kullanımı üzerine geliştirilmiş kuram ve uygulamaları kapsar. Görsel sanatlar terapisi olarak da isimlendirilebilecek sanat terapisi, başlıca kaynak ve iletişim birimi olarak görsel dili yani imge ve nesne yaratımını kullanır. Kısaca, görsel sanatları içeren psikoterapi yaklaşımı, günümüzde de alandaki ilk kullanım şekliyle, sanat terapisi olarak adlandırılır.

Sanat Terapisinin Tanımı

Amerikan Sanat Terapisi Derneği, sanat terapisini şu şekilde tanımlar: "Sanat Terapisi, ruh sağlığı ve insanlara hizmete dair çalışmalar yapan bir meslektir. Aktif sanat üretimi, yaratıcı süreçler, uygulamalı psikoloji teorisi ve psikoterapötik ilişki

Özet: Sonlandırırken Birkaç Not

İnsanın doğal ifade biçimlerinden biri olan sanat, sanat terapisi alanında, imge ve nesnenin desteği ile yaratıcı bir dışavurum aracı olarak karşımıza çıkar. Sanatı ve psikoterapiyi kapsayarak iki alanın kesişimden doğan sanat terapisi, bugün literatürün zenginleşmesi ile derin ve kapsayıcı bir tutumla gelişmekte ve büyümektedir. Ülkemizde henüz sanat terapisi alanında yüksek lisans ve doktora programlarının bulunmaması, yurt dışında yetişen ve Türkiye'de çalışan sanat terapistlerine önemli bir sorumluluk yüklemektedir. Özellikle, ülkemizde son yıllarda oluşturulan sağlam temelli sertifika programlarının varlığı, bu yükü hafifletirken bu programlardan mezun kişiler için Sanat Psikoterapileri Derneği tarafından belirlenen sanat terapisi uygulayıcısı tabiri kullanılmaktadır. Okuduğunuz bölümde, sanat terapisti olarak konumlandırılan ve rolü izah edilen kişinin bir sanat terapisi uygulayıcısı da olabileceğini vurgulamak isteriz.

Pat B. Allen'ın çizmenin, özü anlamaya hizmet ettiğine dair olan sözüyle başlayan bölümümüzü, Shaun McNiff'in (1992) vurguladığı bir ortaklığı buraya taşıyarak sonlandırmak isteriz: "Yaratım, sanatçı, duygu ve materyal arasındaki bir oyundur. Sonucunda ortaya çıkan dışavurum, aralarındaki ortaklığın vücut bulmasıdır" (s. 75). Sanat terapisi, danışanın içindeki sanatçı parça ile karşılaştığı ve onun iyileştirme gücünden destek alarak kendi yaratıcılığı ile oynadığı, var olduğu ve içgörü edindiği yerdir. Dileriz, bu bölümdeki kelimeler, ilham olur ve sizler de hayatlarınızda sanat terapisinin iyileştiren gücünü deneyimlersiniz.

Kaynakça

American Art Therapy Association (AATA) [Amerikan Sanat Terapisi Derneği]. http://www.arttherapy.org

Allen, P. B. (2024). *Sanat bilmenin bir yoludur*, Şeyma Çavuşoğlu (Çev.) Sola Unitas.

Bhavsar, M. (2023). Exploring the art of being ''in the zone'' – A Buddhist perspective [Odaklanma halinde olma sanatını keşfetmek – Bir Budist Perspektif]. *International Journal of Pedagogical Advances in Technology – Mediated Education, 3*(6), 17-22.

Borowsky-Junge, M., & Wadeson, H. (Eds.). (2006). *Architects of art therapy: Memoirs and life stories* [Sanat terapisinin mimarları: Anılar ve yaşam öyküleri]. Charles C. Thomas Publisher.

British Association of Art Therapists (BAAT) [İngiliz Sanat Terapistleri Derneği]. https://baat.org

Çınar, M. N. (2022). The relationship of art therapy to spirituality [Sanat terapisinin tinsellikle ilişkisi]. *Spiritual Psychology and Counseling, 7*(3), 389-408. http://doi.org/10.37898/spc.2022.7.3.180.

Dissanayake, E. (1988). *What is art for?* [Sanat ne içindir?] University of Washington Press.

Elbrecht, C. (2013). *Trauma healing at the clay field: A sensorimotor art therapy approach* [*Kil alanında travma çalışması: Duyusal ve motor beceriler odaklı bir sanat terapisi yaklaşımı*]. Jessica Kingsley Publishers.

Expressive Media (Producer: Acosta). (2011). *Art Therapy: A Universal Language for Healing* [*Sanat Terapisi: İyileşmenin Evrensel Dili*] [Video dosyası]. Alındığı kaynak Academic Video Online: Premium database.

Fairbairn, W. R. D. (2023/1952). *Psikanalitik kişilik çalışmaları.* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

García-Lorca, F. *Theory and play of the duende* [*Duende kuramı ve oyunu*] (Çev. S. Kline). Alındığı kaynak: http://www.poetryintranslation.com/PITBR/Spanish/LorcaDuende.htm

Hinz, L. D. (2020). *Expressive therapies continuum: A framework for using art in therapy* [*Dışavurumcu terapiler sürekliliği: Sanatı terapide kullanmaya dair bir çerçeve*] (2nd ed.). Routledge.

Kapitan, L. (2010). *Introduction to art therapy research* [*Sanat terapisi araştırmalarına giriş*]. Routledge: Taylor & Francis Group.

Kaufman, J. C., & Sternberg, R. J. (2010). *The Cambridge handbook of creativity* [*Cambridge yaratıcılık el kitabı*]. Cambridge University Press.

Knill, P. J., Levine, E. G., & Levine, S. K. (2005). *Principles and practice of expressive arts therapy: Toward a therapeutic aesthetics* [*Dışavurumcu sanat terapisi temel ilkeleri ve pratiği: Terapötik estetik anlayışına doğru*]. Jessica Kingsley Publishers.

Kopytin, A., & Rugh, M. (Eds.). (2017). *Environmental expressive therapies: Nature-assisted theory and practice* [*Çevre odaklı dışavurumcu terapiler: Doğa destekli kuram ve pratik*]. New York, NY: Routledge.

Kramer, E. (2006). Art as therapy: Early years in Europe [Terapi olarak sanat: Avrupa'da ilk yıllar]. In M. Borowsky-Junge & H. Wadeson (Eds.), *Architects of art therapy: Memoirs and life stories* [*Sanat terapisinin mimarları: Anılar ve yaşam öyküleri*]. Charles C. Thomas Publisher.

Levine, E. (2021/2017). *Ateşe yön vermek: Sanat yoluyla psikoterapi ve yaratıcılık*. Sola Unitas Yayınları.

Levine, S. K. (2021/1997). *Poiesis: Psikolojinin dili ve ruhumuzun söyledikleri*. Sola Unitas Yayınları.

Malchiodi, C. A. (Ed.). (2012). *Handbook of art therapy* [*Sanat terapisinin el kitabı*] (2nd ed.). The Guilford Press.

Malchiodi, C. A. (2007). *Expressive therapies* [*Dışavurumcu terapiler*]. The Guilford Press.

McNiff, S. (1998). *Art-based research* [*Sanat temelli araştırma*]. Jessica Kingsley Publishers.

McNiff, S. (2015). *Imagination in action: Secrets for unleashing creative expression* [*Harekete geçen imgelem: Yaratıcı ifadeyi özgür bırakmaya dair sırlar*]. Shambhala.

McNiff, S. (1992). *Art as medicine: Creating a therapy of the imagination* [*Deva olarak sanat: İmgelem terapisi yaratmak*]. Shambala.

Moon, B. L. (2009). *Existential art therapy: The canvas mirror* [*Varoluşçu sanat terapisi: Bir ayna olarak tuval*] (3rd ed.). Charles C. Thomas.

Moon, B. L. (2008). *Introduction to art therapy: Faith in the product* [*Sanat terapisine giriş: Ortaya çıkan sanat işine duyulan inanç*] (2nd ed.). Charles C. Thomas.

Moon, C. H. (Ed.). (2010). *Materials & media in art therapy: Critical understandings of diverse artistic vocabularies* [*Sanat terapisinde malzemeler ve iletişim araçları: Çeşitli sanatsal dağarcığın anlaşılmasının önemi*]. Routledge: Taylor & Francis Group.

Mumford, M, D., Hunter, S. T., & Byrne, C. L. (2009). What is the fundamental? The role of cognition in creativity and innovation [*Temel olan nedir? Bilişin yaratıcılık ve buluşlardaki rolü*]. *Industrial and Organizational Psychology, 2*, 353-356. http://doi.org/ 1754-9426/09.

Olcay, G., & Genç, N. D. (2019). *Sanat Terapisi: Sanat terapisi uygulayıcıları için farklı sorun gruplarına yönelik çalışma örnekleri.* Yakın Kitabevi.

Özpar, B. (2023). *Being a woman, gender expectations and bodily functions as identifiers - Investigation of the effect of Expressive Art Therapy on early, premature and surgical menopausal women's relationships with their bodies and identities* [*Kadın olmak, toplumsal cinsiyet beklentileri ve belirleyici olarak bedensel işlevler: Erken, prematüre ve cerrahi menopoz sürecindeki kadınların bedenleri ve kimlikleri ile ilişkilerinde dışavurumcu sanat terapisinin etkisinin incelenmesi*] (Unpublished Disertation). The European Graduate School – Arts, Health and Society Devision; Expressive Arts Therapy minor in Psychology Masters Thesis

Rappaport, L. (Ed.). (2014). *Mindfulness and the arts therapies: Theory and practice* [*Mindfulness ve yaratıcı sanatlar terapileri: Kuram ve pratik*]. Jessica Kingsley Publishers.

Redon, O. (1986). *To Myself: Notes on life, art, and artists* [*Kendime: Hayata, Sanata ve Sanatçılara Dair Notlar*]. George Braziller, Inc.

Rubin, J. A. (2010). *Introduction to art therapy: Sources & resources* [*Sanat terapisine giriş: Köken ve kaynaklar*]. Routledge: Taylor & Francis Group.

Rubin, J. A. (2006). Margaret Naumburg (1890–1983): The mother of us all [Margaret Naumburg (1890–1983): Hepimizin annesi]. In M. Borowsky-Junge & H. Wadeson (Eds.), *Architects of art therapy: Memoirs and life stories* [*Sanat terapisinin mimarları: Anılar ve yaşam öyküleri*]. Charles C. Thomas Publisher.

Rubin, J. A. (2006). An ugly duckling finds the swans or how I fell in love with art therapy [*Çirkin ördek yavrusu kuğuları bulur ya da sanat terapisine nasıl âşık oldum*]. In M. Borowsky-Junge & H. Wadeson (Eds.), *Architects of art therapy: Memoirs and life stories* [*Sanat terapisinin mimarları: Anılar ve yaşam öyküleri*]. Charles C. Thomas Publisher.

Seiden, D., & Davis, A. G. (2014). *Art works: How making art illuminates your life* [*Sanat işleri: Nasıl sanat üretmek yaşamınızı aydınlatır*]. Ganesha Books.

Stansberry-Beard, K. (2015). Theoretically speaking: An interview with Mihaly Csikszentmihalyi on flow theory development and its usefulness in addressing contemporary challenges in education [Teorik olarak değerlendirirsek: Mihaly Csikszentmihalyi ile akış teorisinin gelişimi ve eğitim alanında kullanımının önünde duran güncel engelleri değerlendirmenin yararı üzerine bir röportaj]. *Educational Psychology Review, 27,* 353–364. http://doi.org/ 10.1007/s10648-014-9291-1.

Stuckey, H. L. & Nobel, J. (2010). The connection between art, healing, and public health: A review of the current literature [Sanat, iyileşme ve toplum sağlığı arasındaki bağlantı: Güncel literatürün taranması]. *American Journal of Public Health, 100*(2), 254-263.

Şafak, E. (2022) If you don't know why you are sad, that's duende [Eğer neden üzgün olduğunuzu bilmiyorsanız, bu duendedir.]. [Video dosyası]. Alındığı kaynak: https://www.youtube.com/watch?v=aZ9DtNAnMj0.

Uttley, L., Scope, A., Stevenson, M., Rawdin, A., Buck, E. T., Sutton, A., Stevens, J., Kaltenthaler, E., Dent-Brown, K., & Wood, C. (2015). Systematic review and economic modelling of the clinical effectiveness and cost-effectiveness of art therapy among people with non-psychotic mental health disorders [Psikotik semptomlar içermeyen bir ruh sağlığı teşhisi almış kişilerle yapılan sanat terapisi çalışmalarının sistematik taraması ve klinik verimliliği arttıracak ve gider tutumluluğu sağlayacak ekonomik bir model]. *Health Technology Assessment, 19*(18). http://doi.org/ 10.3310/hta19180.

Feride Esin Akbulut - Şule Baştemur

Bölüm 2

Kum Tepsisi Terapisi

"Dışa bakan rüya görür, içe bakan uyanır."
Carl Gustav Jung

Giriş

Kum terapisi, diğer adlarıyla kum oyunu ve kum tepsisi terapisi psikolojik danışmada güncel yaklaşımlar arasında popüler bir ekol olarak 20. yüzyılın başlarında "Dünya tekniği" adıyla ortaya çıkmıştır (Lowenfeld 1993). 1950'li yıllarda Jungcu terapist Dora Kalff'ın bu teknikten etkilenmesiyle Dünya tekniği, Kalff'ın terapi süreçlerine entegre edilmesiyle geliştirilmiş ve kum oyunu terapisi hâlini almıştır (Kalff, 2003). Kaynaklarda üç farklı isimle ele alınan bu yaklaşım, bu bölümde kum tepsisi terapisi ismiyle kullanılacaktır çünkü yaklaşımda kumun olduğu kadar tepsinin de kendi içinde metaforik anlamları bulunmaktadır. Bu bölümde öncelikle yaklaşımın tarihçesi ele alınarak tekniğin nasıl doğduğu ve hayat bulduğu anlatılacaktır. Daha sonra yaklaşımın temel kavramlarına yer verilerek uygulamada kullanılan her malzemenin anlamı, detayları ve neleri temsil ettiğinden bahsedile-

görme ihtiyacını karşılar ve bu durum, danışanın öz güveninin artmasına da yardımcı olmaktadır (Zhou, 2009). Kum tepsisine ve minyatürlere, danışan dışında kimse dokunamayacağı için danışanın tepside inşa ettiği ürün üzerinde danışanın kendi kontrolü bulunmaktadır. Bilinçli veya bilinç dışı şekilde ortaya çıkan bu ürün sayesinde danışanın içsel deneyimleri ortaya çıkar, sorunlar hakkında bilgi sahibi olur ve bazen tepside çözüm yolları da ortaya çıkarılır. Bu çözüm yollarını da danışan kendisi inşa ettiği için kendi hayatı üzerindeki kontrolü ele almış olur (Pearson ve Wilson 2001).

Kum tepsisi terapisinin birçok problem alanında olumlu etkileri bulunmaktadır. Travma geçmişine sahip bireylerde özellikle önem taşımaktadır çünkü danışan, yaşadıklarını ifade etmekte ciddi güçlük çekebilir. Savaş, cinsel istismar gibi mağduriyet geçmişi olan danışanlarla çalışıldığı gibi tam tersi, suçlu bireylerle de adli ortamlarda çalışılmış ve etkileri incelenmiştir (Allen, 2018; Homeyer ve Sweeney, 2020). Bilimsel araştırmaların ve bu alandaki eğitimlerin az olması, olumsuz bir durum yaratsa da ilerleyen zamanlarda çok daha yaygın bir yaklaşım hâline geleceği düşünülmektedir.

Kaynakça

Adams, K. (1999). The power of sandplay 9. *Therapy*, *111*(2).

Aite, P. (2010). Sandplay analysis: Research in progress. *International Journal of Jungian Studies*, *2*(2), 87-96.

Allen, E. (2018). Introducing forensic sandplay therapy. *Play Therapy*, *13*, 50-64. https://www.routledgehandbooks.com/doi/10.4324/9780429327230-23.

Betman, B. G. (2004). To see the world in a tray of sand: Using sandtray therapy with deaf children. *Odyssey: New Directions in Deaf Education*, *5*(2), 16-20.

Bradway, K., & McCoard, B. (2006). What is sandplay. *Journal of Sandplay Therapy*, *15*(2), 77.

De Jong, P., & Berg, I. K. (2012). *Interviewing for solutions*. Cengage Learning.

Delevi, R., & Bugay, A. (2011). Kum oyunu terapisi: Kuramsal bilgiler ve bir olgu örneği. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 18(2)*, 127-134.

Draper, K., Ritter, K. B., & Willingham, E. U. (2003). Sand tray group counseling with adolescents. *Journal for Specialists in Group Work*, *28*(3), 244-260. https://doi.org/10.1177/0193392203252030.

Freedle, L. R., Goodwin-Downs, D., Souza Jr, J., & Cipponeri, A. (2020). The added value of sandplay therapy with emerging adults in an outdoor behavioral healthcare program. *Journal of Sandplay Therapy*, *29*(1), 129-144.

Homeyer, L. E., & Sweeney, D. S. (2020). *Kum tepsisi terapisi teori ve uygulama rehberi.* APAMER Psikoloji Yayınları.

James, L., & Martin, D. (2002). Sand tray and group therapy: Helping parents cope. *Journal for Specialists in Group Work*, *27*(4), 390-405. https://doi.org/10.1080/714860201

Jung, B. (2020). Jung and the importance of religious experience: The therapeutic effect of inner experience through sandplay therapy. *Journal of Symbols & Sandplay Therapy*, *11*(1), 1-38.

Kalff, D. M. (1991). Introduction to sandplay therapy. *Journal of Sandplay Therapy*, *1*(1), 1-4.

Kalff, D. M. (2003). *Sandplay: A psychotherapeutic approach to the psyche*. Temenos Press.

Kestly, T. (2001). School-based play therapy. Athena A. Dreves ve Charles E. Schaefer (Edt.), *Group sandplay in elementary schools*. Wiley Yayınevi.

Lee, G. M., Johari, K. S. K., Mahmud, Z., & Jamaludin, L. (2018). The impact of sandtray therapy in group counselling towards children's self-esteem. *Global Journal of Guidance and Counseling in Schools: Current Perspectives, 8*(2), 58-66. http://dx.doi.org/10.6007/IJARBSS/v8-i4/4132.

Lowenfeld, M. (1954). The Lowenfeld World Technique. *Memorandum from the Institute of Child Psychology, 6*. Erişim tarihi: Mayıs 11, 2023, https://lowenfeld.org/wp-content/uploads/2018/10/Description-of-the-World-Technique.pdf.

Lowenfeld, M. (1979). *The world technique*. Allen & Unwin.

Lowenfeld, M. (1993). *Understanding children's sandplay: Lowenfeld's world technique*. Drake International Services.

Maeng, J. Y., & Jang, M. (2014). The effects of sandplay therapy on the anxiety, self-esteem, and sociality of college students with blindness. *Journal of Symbols & Sandplay Therapy, 5*(1), 14-22. https://doi.org/10.12964/jsst.130013

No, S. H., & Kim, M. K. (2013). The effects of sandplay therapy on anxiety, interpersonal stress, and salivary cortisol levels of university students with ADHD tendencies. *Journal of Symbols & Sandplay Therapy, 4*(1), 9-15. https://doi.org/10.12964/jsst.130002.

Parker, M. M., & Cade, R. (2018). Using sand tray therapy with juveniles in correctional settings. *Journal of Addictions & Offender Counseling, 39*(2), 78-88. https://doi.org/10.1002/jaoc.12048.

Pearson, M., & Wilson, H. (2001). Sandplay and symbol work methods. In *Sandplay & symbol work: Emotional healing & personal development with children, adolescents, and adults* (s. 41-53). Camberwell, Vic.: ACER Press.

Pearson, M., & Wilson, H. (2019). Sandplay therapy: A safe, creative space for trauma recovery. *Australian Counselling Research Journal, 13*(1), 20-24.

Roubenzadeh, S., & Abedin, A. (2012). Effectiveness of sand tray short term group therapy with grieving youth. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 69*, 2131-2136. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.12.177.

Ryce-Menuhin, J. (2014). *Jungian sandplay: The wonderful therapy*. Routledge.

Sangganjanavanich, V. F., & Magnuson, S. (2011). Using sand trays and miniature figures to facilitate career decision making. *The Career Development Quarterly, 59*(3), 264-273. https://doi.org/10.1002/j.2161-0045.2011.tb00068.x.

Schaefer, C. E. (Ed.). (2013). *Oyun terapisinin temelleri*. Nobel Yayınları.

Shin, J. H., & Jang, M. (2016). Effect of group sandplay therapy to be addicted youth's addiction levels and anxiety. *Journal of Symbols & Sandplay Therapy, 7*(1), 39-55. https://doi.org/10.12964/ jsst.160002.

Storr, Anthony, (Ed). (2006). *Jung'dan seçme yazılar*. (Çev. Levent Özşar). Dost Yayınları.

Taylor, E. R. (2009). Sandtray and solution-focused therapy. *International Journal of Play Therapy, 18*(1), 56-68.

Türk Dil Kurumu. (t.y.). Amorf. *Güncel Türkçe Sözlük* içinde. Erişim tarihi: Haziran 20, 2023, https://sozluk.gov.tr/

Webber, J. M., & Mascari, J. B. (2008). Sand tray therapy and the healing process in trauma and grief counseling. In *Based on a program presented at the ACA Annual Conference & Exhibition, Honolulu, HI. Retrieved June* (Vol. 27, p. 2008).

Weinrib, E. (2005). Introduction to sandplay and creativity. *Journal of Sandplay Therapy, 14*(2), 49.

Yaman, N. (2021). *Kum oyunu terapisi*. Pinhan Yayıncılık.

Zhou, D. (2009). A review of sandplay therapy. *International Journal of Psychological Studies, 1*(2), 69.

Şule Baştemur - Edanur Çarkcı - Kardelen Arslan

Bölüm 3

Satranç Terapisi

Giriş

Satranç, temelde bir tahta oyunu olarak görülmektedir. Dünya tarihinde önemli bir konuma sahip olan satrancın tam olarak ortaya çıkış tarihi belli olmamakla birlikte köklü bir geçmişe sahip olduğu bilinmektedir ve yaygın olarak ortaya çıktığı yerin Hindistan ya da Mısır olduğu düşünülmektedir. 6. yüzyılda satranç, "ordunun dört bölümü" anlamına gelmektedir. Ordunun dört bölümü de sırasıyla piyon, şövalye, fil ve kale ile temsil edilen piyadelerdir (Fadul ve Canlas, 2011).

Yüksek bilişsel ve duygusal talep nedeniyle satranca genellikle zihinsel boks da denilmektedir (Ruiz vd., 2023). Bilişsel olarak satranç, bireyin zihinsel faaliyetlerini harekete geçirmek için maliyeti az ve etkili bir kaynaktır (Agarwal, 2023). Satranç oyuncuları, sınırlı bir süre içinde sürekli olarak kararlar vermek zorundadır ve yalnızca tek bir hata, hızlı bir yenilgiye yol açabilir. Duygusal olarak ise oyun, sinir sisteminin savaş ya da kaç tepkisini tetiklemekte ve bazı duyguların yoğun bir şekilde yaşanmasına neden olmaktadır. Örneğin, bir taşı yanlış yerleştirmek ya da yanlış bir hamle yapmak, kişinin oyunu kaybedeceğini fark ettirip öfkelenmesine neden olabilir. Duygular, oyun esnasında da önemli konumdadır çünkü oyunu analiz etmek, yoğunluğu motive edici bir güce dönüştürmek de duygusal güç gerektirmektedir. Birçok kişi satrancı, bol zaman ve özveriyle kazanılan öğrenilmiş bir beceriden ziyade, nüfusun sadece belirli bir kısmına uygun entelektüel bir uğraş olarak algılamaktadır. Ancak satranç için doğru beyne sahip olmaya gerek yoktur, aslında beyni değiştiren ve geliştiren satrancın kendisidir (Daneshmand, 2021). Satranç özellikle çocukları, eleştirel düşünme becerilerini kullanma ve odaklanma

duraksamış ve "*Yani istediğim liseyi kazanamamış ve kardeşimden ayrı kalmış olsam da bunun her zaman bir kayıp olmadığını mı söylemek istiyorsunuz?*" demiştir. Psikolojik danışman ise "*Hayatta kayıplar yaşasak da pes etmeden devam edersek bir çözüm bulunabileceğine inanıyorum. Sen de bunun üzerine düşünmek ister misin?*" demiştir. Arda, psikolojik danışmanın söylemek istediğini anladığını ifade eden bir gülümseme sonrası, "*Üzerinde düşüneceğim.*" demiştir. Böylece Arda ile ilk oturum sonlandırılmıştır.

Özet

Satranç, oldukça eski ve tanınır bir oyun olsa da satranç terapisi son yıllarda üzerine çalışılan güncel terapi yaklaşımlarından biridir. Satranç terapisi, danışanlara içgörü ve farkındalık kazandırma amacıyla danışma seanslarına satrancın dâhil edildiği bir yaklaşımdır. Satranç terapisi; psikanaliz, davranışçılık, birey odaklı terapi, gestalt terapi gibi farklı kuramsal yaklaşımlarla da açıklanmaktadır. Bu kitap bölümünde de satranç terapisinin ortaya çıkışı, süreci, satranç terapisi sürecinde dikkat edilmesi gereken konular, sınırlılıklar ve uygulama alanları ele alınmıştır.

Kaynakça

Aagaard, J. (2004). *Excelling at chess calculation: Capitalizing on tactical chances*, Everyman Chess.

Aciego, R., García, L., & Betancort, M. (2012). The benefits of chess for the intellectual and social-emotional enrichment in schoolchildren. *The Spanish Journal of Psychology*, *15*(2), 551-559.

Agarwal, N. K. (2023). Evaluating the effectiveness of chess as a therapeutic tool in the comprehensive management of ADHD. *Journal of Mind and Medical Sciences*, *10*(2), 191-195.

Blasco-Fontecilla, H., Gonzalez-Perez, M., Garcia-Lopez, R., Poza-Cano, B., Perez-Moreno, M. R., de Leon-Martinez, V., & Otero-Perez, J. (2016). Efficacy of chess training for the treatment of ADHD: A prospective, open label study. *Revista de Psiquiatría y Salud Mental (English Edition)*, *9*(1), 13-21.

Burgoyne, A. P., Sala, G., Gobet, F., Macnamara, B. N., Campitelli, G., & Hambrick, D. Z. (2016). The relationship between cognitive ability and chess skill: A comprehensive meta-analysis. *Intelligence*, *59*, 72-83.

Coriat, I. (1941). The unconscious motives of interest in chess, *The Psychoanalytic Review, 28*-30 Erişim Tarihi: 12.12.2023 https://www.proquest.com/openview/c2a61537cf99f76ddb01df90c2978941/1?cbl=1820903&pq-origsite=gscholar.

Coyle, J. T. (2003). Use it or lose it-do effortful mental activities protect against dementia?. *New England Journal of Medicine*, *348*(25), 2489-2490.

Dalkıran, H. S. (1995). *Satranç eğitim metodu*. İnkılâp.

Daneshmand, D. (2021). *Chess as therapy.* Treatment Magazine. Erişim tarihi: 12.12.2023 https://treatmentmagazine.com/chess-as-therapy/

David, S. (2007). *The immortal game: A history of chess*. Doubleday.

Demily, C., Cavézian, C., Desmurget, M., Berquand-Merle, M., Chambon, V., & Franck, N. (2009). The game of chess enhances cognitive abilities in schizophrenia. *Schizophrenia Research*, *1*(107), 112-113

Ermiş, S. A., & Akyol, G. (2022). Satranç sporcularının satranç hakkındaki görüşleri: Nitel araştırma. *Türkiye Spor Bilimleri Dergisi*, *6*(2), 104-117.

Fadul, J. A. (2008*). Lessons in chess, lessons in life*. Lulu.

Fadul, J. A., & Canlas, R. N. (2011). *Chess in therapy & chess as therapy.* Lulu Press.

Fleming, J. & Strong, S. M. (1943). Observation on the use of chess in the therapy of an adolescent boy. *The Psychoanalytic Review*, 30, 399–416..

Fried, S. (1992). Chess: A psychoanalytic tool in the treatment of children. *International Journal of Play Therapy*, *1*(1), 43.

Frydman, M., & Lynn, R. (1992). The general intelligence and spatial abilities of gifted young Belgian chess players. *British Journal of Psychology*, *83*(2), 233-235.

Global Mental Health Outreach Program (2021). *Chess therapy*. Erişim tarihi: 01.02.2024 https://www.globalmentalhealthoutreach.com/post/chess-therapy.

Goncalves, P. D., Ometto, M., Bechara, A., Malbergier, A., Amaral, R., Nicastri, S., Martins, P. A., Beraldo, L., dos Santos, B., Fuentes, D., Andrade, A. G., Busatto, G. F., & Cunha, P. J. (2014). Motivational interviewing combined with chess accelerates improvement in executive functions in cocaine dependent patients: A one-month prospective study. *Drug and Alcohol Dependence*, *141*, 79-84.

Gunes, G., & Tugrul, B. (2017). Is chess just a game, or is it a mirror that reflects the child's inner world?. *International Journal of Research in Education and Science*, *3*(2), 438-451

Howard, R. W. (2005). Are gender differences in high achievement disappearing? A test in one intellectual domain. *Journal of Biosocial Science*, *37*(3), 371-380.

Jankovic, A., & Novak, I. (2019). Chess as a powerful educational tool for successful people. *7th International OFEL Conference on Governance, Management and Entrepreneurship: Embracing Diversity in Organisations.* 05-06 Nisan 2019, Dubrovnik, Croatia.

Lillo-Crespo, M., Forner-Ruiz, M., Riquelme-Galindo, J., Ruiz-Fernández, D., & García-Sanjuan, S. (2019). Chess practice as a protective factor in dementia. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *16*(12), 2116.

McDonald, P. S. (2000). The benefits of chess in education. Erişim tarihi: 12.11.2023 *chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.chessedu.org/wp-content/uploads/BenefitsOfChessInEd-1.pdf*

Mikhaylova, I. V., Zavalishina, S. Y., Zbrueva, Y. V., Bakulina, E. D., Rysakova, O. G., & Eremin, M. V. (2021). Dynamics of general functional characteristics of an individual in the process of chess training. *Journal of Biochemical Technology*, *12*(4), 61-66.

Moreno, F. (2015). Chess mediated counselling. *London Chess Conference*; London. Erişim tarihi: 03.11.2023. http://londonchessconference.com/wpcontent/uploads/2015/12/LondonChessmediated counsellingFernandoMoreno.pdf.

Nunn, J. (2014). *John Nunn's chess course*. Gambit Publications.

Sadik, R. (2006). *İlköğretim 4. ve 5. sınıf satranç bilen ve bilmeyen öğrencilerin doğal sayılara ilişkin dört işlem ve problem çözme başarılarının karşılaştırılması* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Smith, W. H. (2002). *Chess*. C. E. Schaefer & D. Cangelosi (Ed.), *Play therapy techniques* içinde (pp. 347–354). Jason Aronson.

Smith, W. H. (1975). An approach to the analysis of activities: The game of chess. *Bulletin of the Menninger Clinic*, *39*(1), 93.

Oliveros, E., Somers, V. K., Sochor, O., Goel, K., & Lopez-Jimenez, F. (2014). The concept of normal weight obesity. *Prog Cardiovasc Dis. 56*(4), 426-33

Owen, G., (1995), *Game theory,* Academic Pres.

Özbek, C. (2023). The role of therapeutic chess in education traumas and pedagogy. *Education. Innovation. Diversity, 2*(7), 115-121. https://doi.org/10.17770/eid2023.2.7337.

Portman, C. (2017). *Chess behind bars*. Quality Chess.

Romanova, I., Vasylieva, M., & Podberezskyi, M. (2018). Chess therapy as a new trend intraining of future social pedagogues. *Journal of Physical Education and Sport, 18*(4),1820-1825. https://doi.org/10.7752/jpes.2018.s4266.

Ruiz, F. J., Soriano, M. C. L., & Falcón, J. C. S. (2023). Acceptance and Commitment Therapy for improving the performance of chess players suffering from anxiety disorders. *International Journal of Psychology and Psychological Therapy*, *23*(2), 207-220.

Thompson, M. (2003). Does the playing of chess lead to improved scholastic achievement. *Issues In Educational Research*, *13*(2), 13-26.

Troubat, N., Fargeas-Gluck, M. A., Tulppo, M., & Dugué, B. (2009). The stress of chess players as a model to study the effects of psychological stimuli on physiological responses: An example of substrate oxidation and heart rate variability in man. *European Journal of Applied Physiology, 105,* 343-349.

Unterrainer, J. M., Kaller, C. P., Halsband, U., & Rahm, B. (2006). Planning abilities and chess: A comparison of chess and non-chess players on the Tower of London task. *British Journal of Psychology*, *97*(3), 299-311.

Unterrainer, J. M., Kaller, C. P., Leonhart, R., & Rahm, B. (2011). Revising superior planning performance in chess players: The impact of time restriction and motivation aspects. *The American Journal of Psychology*, *124*(2), 213-225.

Hatice Karakoç - Şule Baştemur

Bölüm 4

Müzik Terapi

> *"Müzik terapisi, herkesin içinde var olan müziğin iyileştirici gücünü kullanır ve insanlara umut, güç ve huzur verir."*
>
> *Barbara Crowe*

Giriş

Kendimizi kötü hissettiğimizde ya da biraz yalnız kaldığımızda, genellikle içsel bir denge bulmak için kahve içip müzik dinlemeyi tercih ederiz. Müzik, çoğu zaman duygusal durumumuza uygun olarak bizi sakinleştirebilir ya da enerjimizi artırabilir, bu nedenle başvurduğumuz etkili bir yöntemdir. Müzik, yüz yıllardır tam da bu amaçla kullanılmaktayken zamanla müziğin bu gücü, onu bir terapi yaklaşımı hâline getirmiştir. Bu da güncel yaklaşımlardan biri olan müzik terapinin doğuşunu sağlamıştır.

Yunan mitolojisine göre Zeus'un kızları olduğu düşünülen peri kızlarına "mousa" veya "müz" denilmiş ve bu dokuz peri kızının dünyanın güzelliklerini ve ahengini sağlamakla görevli olduğuna inanılmıştır. Bu nedenle de müzik kelimesinin kökeninin "müz" kelimesinden türediği kabul edilmektedir (Çoban, 2005) fakat

nışan, müzikten hoşlanmıyorsa ya da müzikle ilgili olumsuz yaşantılara sahipse o zaman müzik terapi kullanılmamalıdır.

Avrupa ve Amerika'da müzik terapi eğitimleri, lisans ve lisansüstü düzeyinde verilmektedir ve bir meslek dalı olarak kabul edilmektedir. Ülkemizde ise henüz lisans ya da yüksek lisans düzeyinde eğitim veren kurum bulunmamaktadır. Müzik terapi, 2022 yılına kadar Sağlık Bakanlığı bünyesindeki GETAT adı altında yer almıştır ancak ilerleyen zamanda Sağlık Bakanlığı, müzik terapi eğitimlerini kendi bünyesinde vermeye hazırlanmaktadır. Bununla birlikte ülkemizde birçok dernek ve kuruluş açılmış olup bu birimler, müzik terapinin tarihi, etkileri, çalışma alanları gibi daha birçok konu hakkında çalışmalar yürütmektedir.

Kaynakça

Aigen, K. (2014). Music-centered dimensions of nordoff-robbins music therapy. *Music Therapy Perspectives, 32*(1), 18–29.

Ak, A. Ş. (1994). *XX. Yüzyıla kadar Fransa'da müzikoterapi uygulamaları ve Türk-İslam tedavi metotlarının Avrupa'ya tesirleri.* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Akın, E. (2007). *Mekanik ventilatör desteğinde olan danışanlarda müzik terapinin anksiyetenin fizyolojik belirtilerine etkisi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Akyürek, G. (2021). *Türkiye'de uygulanan müzik terapi yaklaşımları.* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu.

Almerud, S., & Peterson, K. (2003). Music therapy a comolementary treatment for mechanically ventilated ıntensive care patients. *Intensive and Critical Care Nursing, 19*(1), 21-30.

Aldridge, D. (2005). *Case study designs in music therapy.* Jessica Kingsley Publishers.

Altan, N. (2011). *Huzurevinde kalan yaşlılarda pasif müzikoterapinin uyku kalitesine etkisi.* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Altınölçek, H. (1998). *Bir iletişim aracı olarak müzik ve müzikle tedavi yöntemleri.* (Yayınlanmamış doktora tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Alvin, J. (1966). *Music therapy.* John Clare Books.

American Music Therapy Association (2005). *What is music therapy?* 01.06.2022 tarihinde https://www.musictherapy.org/about/musictherapy adresinden erişildi.

Anstead, A. (2011). Inner sparks. *Scientific American, 304*(5), 84-87.

Arlı, K. (2015). *Stres ve anksiyete için alternatif ve tamamlayıcı bir model olarak müzik terapi.* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Artan, İ. (2003). Okul öncesi dönemde işitsel algının geliştirilmesi. M. Sevinç (Ed.), *Gelişim ve eğitimde yeni yaklaşımlar* (273-281). Morpa.

Aydın, E. (2012). *Müzik terapi: işleyiş ve yaklaşımlar.* Sanat Pisikoterapileri Derneği. 01.06.2022 tarihinde https://scholar.google.com/scholar?cites=8840431269694737696&as_sdt=2005&sciodt=0,5&hl=tr adresinden erişildi.

Browning, C.A. (2000). Using music during childbirth. *Birth, 27*(4), 272- 283.

Bruscia, E. K. (2016). *Müzik terapiyi tanımlamak.* (Çev. B. Uçaner Çifdalöz vd.,). Nobel.

Bruscia, K. E. (1988). *Defining music therapy* (2. Basım). Barcelona Publishers.

Bunt, L., & Stige, B. (2014). *Music therapy: An art beyond words.* Routledge.

Collier, W. G., & Hubbard, T. L. (2001). Musical scales and evaluations of happiness and awkwardness: Effects of pitch, direction, and scale mode. *Am J Psychol, 114*(3), 355-75.

Çoban, A. (2020). *Ruh ve beden sağlığı için müzik terapi* (3. Baskı). Timaş.

De Sousa A., & De Sousa J. (2010). Music therapy in chronic schizophrenia. *Journal of Pakistan Psychiatric Society, 7*, 3-17.

Decker Voigt, H. H.,& Oberegelsbacher, D., & Timmermann, T. (2012). *Lehrbuch musiktherapie.* Reinhardt.

Darrow, A. A. (Ed.) (2004). *Introduction to approaches in music therapy*. American Music Therapy Association.

Duffy, B., & Fuller, R. (2000). Role of music therapy in social skills development in children with moderate intellectual disability. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, *13*(2), 77-89.

Ersanlı Kaya, C. (2007). *İndüksiyon uygulanan primipar gebelere travayda verilen eğitim ile dinletilen müziğin doğum sürecine etkisi.* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Esch, T. (2003). Musikmedizin: Musik im mittelpunkt von krankheit und heilung. *Musikphysiologie und Musikermedizin, 10*(4), 213-224.

Eschen, J. T. (2002*). Analytical music therapy.* Jessica Kingsley Publishers.

Etkin, P. (1999). The use of creative ımprovisation and psychodynamic insights in music therapy with an abused child. T. Wigram and J. De Backer (Eds.) *Clinical applications of musie therapy in developmental disability, paediatries and neurology* (p. 155–165). Jessica Kingsley Publishers.

Faberi, M., Lascioli A. & Guerriero, M. (2015). Metodo AIT Berard e disturbi dell"attenzione e del comportamento. *Disturbi di Apprendimento e Didattica Inclusiva, 3*(2), 145-153.

Fındıkoğlu, N. (2015). *Şizofrenik danışanlarda müzik terapinin ruhsal durum üzerine etkileri,* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Medipol Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Forney, K.& Machlis, J. (2007). *The enjoyment of music,* Norton & Company.

Fried, R. (1990). Integrating music in breathing training and relaxation: I. Background, rationale, and relevant elements. *Biofeedback Self Regul, 15*(2),161-16.

Frohne-Hagemann (Ed.). (2004). *Rezeptive musiktherapie theorie und praxis*. Dr. Luidwig Reichert Verlag.

Goldman, J. (1992). *Healing sounds: The power of harmonics.* Rockport, MA: Element, Inc.

Gökmen, U. (2010). *Otizm tanısı almış bir çocuğun müziğe ve müzik çalışmalarına verdiği tepkilerin betimlenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Grocke, D. E. (1999). *A phenomenological study of pivotal moments in guided imagery and music (gım) therapy*. (Yayınlanmamış doktora tezi), Melbourne: University of Melbourne.

Hanser, S. B. (1999). *The new music therapist's handbook.* Berkeley.

Isgandarova, N. (2015). Music in islamic spiritul care: A review of classical sources. *Religious Studies and Theology, 34*(1), 101-114.

Kabalak, A. A. (2018). Effect of music on palliative care patients: Historical development of therapy with turkish music. *Journal of Traditional Medical Complementary Therapies, 1*(3), 146-154.

Karahasanoğlu, S. & Çevirme, C. (2020). Müzikle tedavide yöntemler: Davranışsal ve Yaratıcı

Terapi, Serbest Doğaçlama. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 13*(69), 591-606. http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2020.3981.

Karamızrak, N. (2014). Ses ve müziğin organları iyileştirici etkisi. *Koşuyolu Kalp Dergisi, 17*(1), 54-57.

Kerry, L., & Byers, H. (2016). *A history of the music therapy profession: Diverse concepts and practices.* Barcelona Publishers.

Kern, P., Woley, M., & Aldridge, D. (2006). Use of songs to promote ındependence in morning greeting routines for young children with autism. *J Autism Dev Disord, 37*, 1264-1271.

Kogutek, D. L., Holmes, J. D., Grahn, J. A., Lutz, S. G., & Ready, E. (2016). Active music therapy and physical improvements from rehabilitation for neurological conditions. *Advances in Mind-Body Medicine, 30*(4), 14.

Lord, W. (1971). Communication of activity therapy rationale. *Journal of Music Therapy, 8*, 68-71.

MacDonald, R., Kreutz, G., & Mitchell, L. (2013). *Music, health and wellbeing.* Oxford University Press.

Maratos, A., Gold, C., Wang, X., & Crawford, M. (2008). *Music therapy for depression.* Cochrane Database of Systematic Reviews.

McFarland, R. A. (1985). Relationship of skin temperature changes to the emotions accompanying music. *Biofeedback and Self-Regulation ,10*, 255-267.

Mercadal, M., & Marti, P. (2005). Music therapy, *Rev Enferm, 28*(3), 54-58.

Murad, I., & Gordon, H. (2002). Psychiatry and the Palestinian population. *Psychiatric Bulletin, 26*(1), 28-30.

Müzik Terapi Eğitimi, Panel: Dünya Müzik Terapi Federasyonu (WFMT) Eski Başkanı, Prof. Dr. Melissa Mercadal-Brotons. https://www.youtube.com/watch?v=Dwbn9GR4Ad0&t=1671s, Erişim tarihi: 29.02.2023.

Pavlicevic, M., & Ansdell, G. (2006). *Community music therapy*. Jessica Kingsley Publishers.

Pedersen, I. N. (2002). Models and methods of music therapy: Analytically oriented music therapy. In T. Wigram, I. N. Pedersen & L. O. Bonde (Eds.). *A comprehensive guide to music therapy* (2nd ed., pp. 121-125). London: Jessica Kingsley Publishers.

Priestley, M. (1987). Music and the shadow. *Music Therapy, 6*(2), 20-27.

Rogers, P. (1995). Musıc therapy research in Europe: A contect fort he qualitative/quantitative debate. *British Journal of Musıc Therapy, 9*(2), 5-12.

Ostrander, S., & Schroeder, L. (2012). *Superlearning 2000: New triple fast ways you can learn, earn, and succeed in the 21st century*. Dell.

Özçevik, A. (2007). *Müzikle tedavi ve öğrenciler üzerindeki terapik etkileri.* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Öztürk, L. (2019). *Müzik terapi terimler sözlüğü.* Hipokrat Yayınevi.

Öztürk, L. ve Özbek, H. (2018). Küllerinden doğan bir tıbbi uygulama: Müzik terapi. *Sağlık Hizmetleri ve Eğitim Dergisi*, *2*(1), 1-8.

Raglio, A., Gnesi, M., Monti, M. C., Oasi, O., Gianotti, M., Attardo, L., ... & Imbriani, M. (2017). The Music Therapy Session Assessment Scale (MT-SAS): Validation of a new tool for music therapy process evaluation. *Clinical Psychology & Psychotherapy, 24*(6), O1547-O1561. https://doi.org/10.1002/cpp.2115.

Raglio, A., Bellelli, G., Traficante, D., Gianotti, M., Ubezio, M. C., Villani, D., & Trabucchi, M. (2008). Efficacy of music therapy in the treatment of behavioral and psychiatric symptoms of dementia. *Alzheimer Disease & Associated Disorders, 22*(2), 158-162.

Sağlık Bakanlığı. (2020). *Müzik terapisi.* 02.04.2021 tarihinde https://shgm.saglik.gov.tr/Eklenti/6207/0/muzikterapi-sep-standartlarpdf.pdf adresinden erişildi.

Sağlık Bakanlığı. (2022). *Müzik terapisi.* 29.02.2023 tarihinde https://www.muzikterapi.com/ adresinden erişildi.

Sezer, F. (2019). *Müzik terapi tarihi etkileri model ve teknikleri.* Nobel.

Sönmez, G. (2021). *Müzik terapi araştırma ve uygulamalarının incelenmesi.* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), İzmir Demokrasi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Strong, J. (1995). Rhythmic entrainment intervention. *Rhythmic Report: The Quarterly Newsletter for Rhythmic Entrainment Intervention Research Information, 2*(3), 1-6.

Thaut, M. H. (2015). Music as therapy in early history. *Progress in Brain Research, 217*, 143-158.

Tunalıoğlu, Ş. (2020). *Özel gereksinimli çocukların gelişiminde terapatik ve eğitimsel açıdan müzik.* Gece Kitaplığı Yayınları.

Turabi, A. H. (2011). Gevrekzade Hafız Hasan Efendi ve müzikle tedavi. *Türkiye'de Müzik Kültürü Kongresi Bildirileri Kongre Kitabı*, Ankara, 357-366.

Torun, Ş. (2022). Kanıta dayalı müzik terapisi uygulamalarında müziğin rolü. *Anadolu Tıbbı Dergisi*, *1*(2), 1-12.

Uçak, D. (2019). Müziksel bellek geliştirmede berard metodu kullanımının incelenmesi. *İnsan Yaşamında Müzik konulu X. Hisarlı Ahmet Sempozyumu Bildiri Kitabı*. s. 53-71.

Uçaner, B., & Öztürk, B. (2009). Türkiye'de ve dünyada müzikle tedavi uygulamaları. *1. Uluslararası Eğitim ve Araştırma Kongresi*, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, 1-13 Mayıs 2009, Çanakkale.

Üçkaya, F. (2018). *Müzik terapisini kekemelik tedavisindeki yeri.* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.

Yamasue, H., Iwanami, A., Hirayasu, Y., Yamada, H., Abe, O., Kuroki, N., Fukuda, R., Tsujii, K., Aoki, S., Ohtomo, K., Kato, N., & Kasai, K. (2004). Yerelleştirilmiş Cilt şizofrenide prefrontal, temporolimbik ve paralimbik bölgelerde azalma: Bir MRI parselasyon çalışması. *Psikiyatri Araştırması: Nörogörüntüleme, 131*(3), 195–207.

Yıldırım, S. & Gürkan, A. (2007). Müziğin, kemoterapi yan etkilerine ve kaygı düzeyine etkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi, 8*(1), 37-45.

Yılmaz, B., & Can, Ü.K, (2019). Türkiye'de müzik terapi uygulamalarında kullanılan müzikler. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 13*(19), 592-620.

Yükselsin, İ.Y., & Berrakçay, O. (2010). Bir müziksel terapi modeli olarak 'etkileşimli ritim tekrarı alıştırması'nın otistik spektrum bozuklukları olan çocuklardaki problem davranışların azaltılmasındaki etkileri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3*(10), 661-673.

Wigram, T. (1996). Becoming clients: Role playing clients as a technique in the training of advanced level music therapy students. *Music therapy in Multi- Disciplinary Teams.* Aalborg Universitetsforlag.

Wigram, T. (2004). *Improvisation: Methods and techniques for music therapy clinicians, educators, and students*. Jessica Kingsley Publishers.

Wigram, T., Pedersen, I. N., & Bonde, L. O. (2002). *A comprehensive guide to music therapy: Theory, clinical practice, research and training.* Jessica Kingsley Publishers.

Wosch, T., & Wigram, T. (2007). *Microanalysis in music therapy: Methods, techniques and applications for clinicians, researchers, educators and students*. Jessica Kingsley Publishers.

Özgür Demirci Seyrek

Bölüm 5

kat Odaklı Terapi

> *"Tehlike karşısında insanın savaşmak, kaçmak ya da donup kalmaktan başka bir yolu daha vardır: O da şefkattir."*
> (Germer, 2009, s. 3)
>
> *"Bizim bağlı olmaya, güvenliğe ve esenliğe ihtiyacımız var."*
> (Gilbert, 2009a, s. 12)

Giriş

Son zamanlarda Doğu'nun ve Batı'nın psikolojik kavramlarını harmanlamak için psikolojide oldukça fazla çaba gösterilmektedir (Gilbert, 2005a). Doğu geleneklerinde, "şefkatli bir tutuma sahip olmanın ve şefkatin ön planda olduğu eylemlerin önemine" rağmen, şefkatin Batı'da kabul gören psikolojik bir yapı olarak dikkat çekmesi son yarım yüzyılda gerçekleşmiştir (Gillath vd., 2005, s. 121). Batı'da psikoloji alturizm, empati ve şefkat gibi pozitif duygulara doğru evrilirken Doğu geleneğinde uzun yıllardan bu yana pozitif duyguların üzerinde durulmakta; şefkatin korku, kıskançlık, üzüntü ve intikam gibi yıkıcı duyguların gücünden kurtulmada merkezî bir role sahip olduğu kabul edilmekteydi (Goleman, 2003). Ba-

yüzleşebilme cesareti göstermek ve bu acının iyileşmesi için harekete geçmektir. Tüm bunlar için öncelikle insanın evrimsel süreci, evrimleşmiş beynin işleyişi, duygu düzenleme sistemlerinin işleyişi, şefkatin üç yönlü akışı, bağlanma ve bakım ve acının insanlığın ortak paydası olduğuna dair konuların şefkatle ele alınarak danışanın farkındalığı geliştirilir. Tüm bunun üzerine, terapide hangi noktada danışanın bireysel sorumluluğunun başladığı açıklığa kavuşturularak utanç ve suçluluk duygularının azalması ve tıkanan şefkat akışının tekrar sağlanması amaçlanır. Şefkat odaklı terapinin nihai amacı, danışanın ihtiyaç duyduğunda yatıştırıcı sistemlerine erişilebilir ve kullanılabilir yeterliliğe kavuşmasıdır.

Kaynakça

Allen, J. P., & Land, D. (1999). Attachment in adolescence. J. Cassidy ve P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (pp. 319–335). The Guilford Press.

Cunha, M., Xavier, A., Cherpe, S., & Pinto-Gouveia, J. (2017). Assessment of shame in adolescents: "The Other as Shamer Scale". *Psicologia: Teoria e Pesquisa*, *33*, 1–9.

Duarte, C., & Pinto-Gouveia, J. (2017). Can self-reassurance buffer against the impact of bullying? Effects on body shame and disordered eating in adolescence. *Journal of Child and Family Studies, 26*, 998-1006.

Farr, J., Ononaiye, M., & Irons, C. (2021). Early shaming experiences and psychological distress: The role of experiential avoidance and self-compassion. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, *94*(4), 952-972.

Ferreira, C., Moura-Ramos, M., Matos, M., & Galhardo, A. (2022). A new measure to assess external and internal shame: Development, factor structure and psychometric properties of the external and internal shame scale. *Current Psychology*, *41*(4), 1892-1901.

Engen, H. G., & Singer, T. (2015). Compassion-based emotion regulation up-regulates experienced positive affect and associated neural networks. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, *10*(9), 1291-1301.

Fredrickson, B. L., Grewen, K. M., Coffey, K. A., Algoe, S. B., Firestine, A. M., Arevalo, J. M., ... & Cole, S. W. (2013). A functional genomic perspective on human well-being. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, *110*(33), 13684-13689.

Germer, K. C. (2009). *The mindful path to self-compassion:Freeing yourself from destructive thoughts and emotion*. The Guilford Press.

Germer, C. K., & Siegel, R. D. (Eds.). (2012). *Wisdom and compassion in psychotherapy: Deepening mindfulness in clinical practice*. Guilford Press.

Gilbert, P. (1989). *Human nature and suffering*. *Hove, UK*: Lawrence Erlbaum Associates.

Gilbert, P. (2005a). Compassion and cruelty: A biopsychosocial approach. P. Gilbert (Ed.), *Compassion: Conceptualisations, research, and use in psychotherapy* (ss. 9-77). Routledge

Gilbert, P. (2005b). Social mentalities: A biopsychosocial and evolutionary approach to social relationships. M. W. Boldwin (Ed.). *Interpersonal cognition* (pp. 299-333). Guildfordpress.

Gilbert, P. (2007). The evolution of shame as a marker for relationship security: A biopsychosocial approach. J. L. Tracy, R. W. Robins ve J. P. Tangney (Eds.), *The self-conscious emotions: Theory and research* (pp. 283–309). The Guilford Press.

Gilbert, P.(2009a). *The compassinate mind: A new approach to life's challenges.* New Harbinger Publications.

Gilbert, P. (2009b). Introducing compassion-focused therapy. *Advances in Psychiatric Treatment*, *15*(3), 199-208.

Gilbert, P. (2014). The origins and nature of compassion focused therapy. *British Journal of Clinical Psychology*, *53*(1), 6-41.

Gilbert, P. (2015). An evolutionary approach to emotion in mental health with a focus on affiliative emotions. *Emotion Review*, *7*(3), 230-237.

Gilbert, P. (2019). Psychotherapy for the 21st century: An integrative, evolutionary, contextual, biopsychosocial approach. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, *92*(2), 164-189.

Gilbert, P. (2020). Compassion: From its evolution to a psychotherapy. *Front Psychology, 11,* 1-31.

Gilbert, P.(2021). *Merhamet odaklı terapi.* (Çev. B. Dilmaç ve Y. İme). Pegem Akademi. (Orjinal eserin yayın tarihi: 2010).

Gilbert, P., & Basran, J. (2018). Imagining one's compassionate self and coping with life difficulties. *EC Psychology and Psychiatry*. 12 Eylül 2023 tarihinde https://repository.derby.ac.uk/ adresinden erişildi.

Gilbert, P., & Choden (2014). *Mindful compassion: How the science of compassion can help you understand your emotions, live in the present, and connect deeply with others.* New Harbinger Publications.

Gilbert, P., Clarke, M., Hempel, S., Miles, J. N., & Irons, C. (2004). Criticizing and reassuring oneself: An exploration of forms, styles and reasons in female students. *British Journal of Clinical Psychology*, *43*(1), 31-50.

Gilbert, P. & Mascaro, J. (2017). Compassion fears, bloks and resistances:An evolutionary investigation. by E. M. Seppala, E. Simon-Thomas, S. L. Brown, M. C. Worline, D. Cameron ve J. R. Doty (Eds.). *The Oxford Handbook of Compassion Science*, (pp. 513-538). Oxford University Press.

Gilbert, P., McEwan, K., Bellew, R., Mills, A., & Gale, C. (2009). The dark side of competition: How competitive behaviour and striving to avoid inferiority are linked to depression, anxiety, stress and self-harm. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, *82*(2), 123-136.

Gilbert, P., McEwan, K., Matos, M., & Rivis, A. (2011). Fears of compassion: Development of three self-report measures. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, *84*(3), 239-255.

Gilbert, P., McEwan, K., Gibbons, L., Chotai, S., Duarte, J., & Matos, M. (2012). Fears of compassion and happiness in relation to alexithymia, mindfulness, and self-criticism. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, *85*(4), 374-390.

Gilbert, P., & Procter, S. (2006). Compassionate mind training for people with high shame and self-criticism: Overview and pilot study of a group therapy approach. *Clinical Psychology & Psychotherapy: An International Journal of Theory & Practice*, *13*(6), 353-379.

Gillath, O., Shaver, P. R., & Mikulincer, M. (2005). An attachment-theoretical approach to compassion and altruism. P. Gilbert (Ed.), *Compassion: Conceptualisations, research and use in psychotherapy* (pp. 121–147). Routledge.

Goleman, D.(2003). *Yıkıcı duygular ile nasıl başaçıkabiliriz? Dalai Lama ile yapılan bilimsel bir diyalog*. (Çev. S. Haser). İnkılap. (Orijinal eserin yayın tarihi: 2003).

Haeyen, S., & Heijman, J. (2020). Compassion focused art therapy for people diagnosed with a cluster B/C personality disorder: An intervention mapping study. *The Arts in Psychotherapy*, *69*, 101663.

Inwood, E., & Ferrari, M. (2018). Mechanisms of change in the relationship between self-compassion, emotion regulation, and mental health: A systematic review. *Applied Psychology: Health and Well-Being*, *10*(2), 215-235.

Jazaieri, H., Jinpa, G. T., McGonigal, K., Rosenberg, E. L., Finkelstein, J., Simon-Thomas, E., ... & Goldin, P. R. (2013). Enhancing compassion: A randomized controlled trial of a compassion cultivation training program. *Journal of Happiness Studies*, *14*, 1113-1126.

Jazaieri, H., McGonigal, K., Jinpa, T., Doty, J. R., Gross, J. J., & Goldin, P. R. (2014). A randomized controlled trial of compassion cultivation training: Effects on mindfulness, affect, and emotion regulation. *Motivation and Emotion*, *38*, 23-35.

Kamboj, S. K., Peniket, M., & Simeonov, L. (2023). A bioelectronic route to compassion: Rationale and study protocol for combining transcutaneous vagus nerve stimulation (tVNS) with compassionate mental imagery. *Plos One*, *18*(3), e0282861.

Kelly, A. C. Zuroff, D.C., Leybman, M.J., Gilbert, P. (2012). Social safeness, received social support, and maladjustment: Testing a tripartite model of affect regulation. *Cognitive Therapy and Research, 36*, 815-826.

Kirby, J. N. (2017). Compassion interventions: The programmes, the evidence, and implications for research and practice. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, *90*(3), 432-455.

Kirby, J. N., & Gilbert, P. (2017). The emergence of the compassion focused therapies. P. Gilbert (Ed.), *Compassion: Concepts, research and applications* (pp. 258-285). Routledge.

Kirby, J. N., Sherwell, C., Lynn, S., & Moloney-Gibb, D. (2023). Compassion as a framework for creating ındividual and group-level wellbeing in the classroom: New directions. *Journal of Psychologists and Counsellors in Schools*, *33*(1), 2-12.

Kolts, R. L.(2023). *CFT'yi kolay öğrenmek: Şefkat odaklı terapi için terapist uygulama kılavuzu*. (S. Cömertoğlu, Trans.). Litera Yayıncılık. (Orjinal eserin yayın tarihi 2009).

Kolts, R. L., Bell, T., Bennett-Levy, J., & Irons, C. (2018). *Experiencing compassion-focused therapy from the inside out: A self-practice/self-reflection workbook for therapists*. Guilford Publications.

Ladner, L. (2004). *The last art of compassion:Discovering the practice of happiness in the meeting of Buddism and Psychology* . Harper One

Leaviss, J., & Uttley, L. (2015). Psychotherapeutic benefits of compassion-focused therapy: An early systematic review. *Psychological Medicine, 45*(5), 927-945.

Luberto, C. M., Shinday, N., Song, R., Philpotts, L. L., Park, E. R., Fricchione, G. L., & Yeh, G. Y. (2018). A systematic review and meta-analysis of the effects of meditation on empathy, compassion, and prosocial behaviors. *Mindfulness, 9*, 708-724.

Mongrain, M., Chin, J. M., & Shapira, L. B. (2011). Practicing compassion increases happiness and self-esteem. *Journal of Happiness Studies*, *12*, 963-981.

Matos, M., Pinto-Gouveia, J., Gilbert, P., Duarte, C., & Figueiredo, C. (2015). The Other As Shamer Scale–2: Development and validation of a short version of a measure of external shame. *Personality and Individual Differences*, *74*, 6-1.

Matos, M., McEwan, K., Kanovský, M., Halamová, J., Steindl, S. R., Ferreira, N., ... & Gilbert, P. (2022). Compassion protects mental health and social safeness during the COVID-19 pandemic across 21 countries. *Mindfulness*, *13*(4), 863-880.

Matos, M., McEwan, K., Kanovský, M., Halamová, J., Steindl, S. R., Ferreira, N., ... & Gilbert, P. (2023). Improvements in Compassion and Fears of Compassion throughout the COVID-19 Pandemic: A Multinational Study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *20*(3), 1845.

Neff, K. D., Kirkpatrick, K. L., & Rude, S. S. (2007). Self-compassion and adaptive psychological functioning. *Journal of Research in Personality*, *41*(1), 139-154.

Noh, S., & Cho, H. (2020). Psychological and physiological effects of the mindful lovingkindness compassion program on highly self-critical universitystudents in South Korea. *Frontiers in Psychology*, *11*, 2628.

Panero, M., Longo, P., De Bacco, C., Abbate-Daga, G., & Martini, M. (2022). Shame, Guilt, and Self-Consciousness in Anorexia Nervosa. *Journal of Clinical Medicine*, *11*(22), 6683.

Sayar, K., & Manisalıgil, A.(2015). *Merhamet devrimi: Merhamet dünyamızı nasıl aydınlatabilir?* Timaş.

Strauss, C., Taylor, B. L., Gu, J., Kuyken, W., Baer, R., Jones, F., & Cavanagh, K. (2016). What is compassion and how can we measure it? A review of definitions and measures. *Clinical Psychology Review*, *47*, 15-27.

Tangney, J. P., Wagner, P., & Gramzow, R. (1992). Proneness to shame, proneness to guilt, and psychopathology. *Journal of Abnormal Psychology*, *101*(3), 469.

Wang, S. (2005). A conceptual framework for integrating research related to the physiology of compassion and the wisdom of Buddhist teachings. P. Gilbert (Ed.), *Compassion: Conceptualisations, research and use in psychotherapy* (pp. 121–147). Routledge.

Weng, H. Y., Fox, A. S., Shackman, A. J., Stodola, D. E., Caldwell, J. Z., Olson, M. C., ... & Davidson, R. J. (2013). Compassion training alters altruism and neural responses to suffering. *Psychological Science*, *24*(7), 1171-1180.

Hatice Karakoç - Şule Baştemur

Bölüm 6

Kendine Yardım Terapisi

"Kendine yardım etmeyi öğrendiğinde, her şey daha hafif gelir."
Franz Kafka

Giriş

Günümüzde psikolojik desteğe olan ihtiyacın giderek artmasıyla birlikte ortaya çıkan güncel yaklaşımlardan biri de kendine yardım terapisidir. Bu bölümde, kendine yardım terapisinin tarihçesi, temel felsefesi, kavramları, terapist-danışan ilişkisi, terapi süreci, temel teknikleri, uygulama alanları ve yaklaşıma ilişkin yürütülen araştırmalar, yaklaşımın özgün yönleri ve yaklaşıma yönelik eleştiriler gibi başlıklar hakkında bilgi verilecektir.

Kendine Yardım Terapisinin Temel Felsefesi

Kendine yardımın sözlükteki anlamı, kişinin başkalarının yardımı olmadan kendi sorunlarını çözmek için çabalamasıdır (Collins Dictionary, 2022). Bu olgu, psikolojik bağlamda ele alındığında psikolojik desteğe ihtiyacı olan bireylerin psi-

temele dayanıyordu ve stresi azaltmak için önerilen meditasyon ve nefes egzersizleri de dâhil olmak üzere okuyucunun çalışması için uygulamalar ve terapötik müdahaleler içeriyordu. Uzman, Ayşe'ye kendi seçeceği bir yolla (e-posta, telefon veya yüz yüze) haftalık 5 ya da 10 dakika sürecek şekilde kısa görüşmeler yapacağını söyledi. Ayşe, zamanı olmadığı için e-posta yoluyla ve akşam saatlerinde iletişim kurmak istediğini belirtti. Belirlenen kendine yardım kitabı ve görüşme saatlerinden sonra Ayşe, kitaptaki uygulamaları yapmaya başlamış ve zorlandığı ya da anlamadığı noktalarda uzmandan destek almıştır. Bu sayede uzman, Ayşe'nin gelişimini takip etmiş ve gerekli yerlerde geri bildirimde bulunmuştur. Süreç boyunca Ayşe, kitaptaki kendine yardım tekniklerini düzenli olarak uygulayarak kendini daha iyi hissetmeye ve stresiyle sağlıklı bir şekilde başa çıkmayı öğrenmeye başlamıştır. Terapi sürecinin sonunda Ayşe, hayatındaki stresle baş edebilecek duruma gelmiştir.

Kaynakça

Adsız Alkolikler Türkiye. (2023). *Adsız alkolikler,* Erişim tarihi: 01.01.2023 http://www.adsizalkolikler.com/

Adsız Narkotikler Türkiye. (2023). *Hakkımızda,* Erişim tarihi: 01.01.2023 https://na-turkiye.org/

Andersson, G., Bergstrom, J., Buhrman, M., Carlbring, P., Hollandare, F., Kaldo, V., Nilsson-Ihrfelt, E., Paxlnh, B., Ström, L., & Waara, J. (2008). Development of a new approach to guided self-help via the internet: The Swedish experience. *Journal of Technology in Human Services, 26*(2–4), 161-181.

Andersson G, Cuijpers P, Carlbring P, Riper H, Hedman E. (2014). Guided Internet-based vs. face-to-face cognitive behavior therapy for psychiatric and somatic disorders: a systematic review and meta-analysis. *World Psychiatry, 13*(3), 288-295.

Andersson G, Topooco N, Havik O, Nordgreen T. (2016). Internet-supported versus face-toface cognitive behavior therapy for depression. *Expert Review of Neurotherapeutics. 16*(1), 55-60.

Anderson, L., Lewis, G., Araya, R., Elgie, R., Harrison, G., Proudfoot, J., Schmidt, U., Sharp, D., Weightman, A., & Williams, C. (2005). Self-help books for depression: How can practitioners and patients make the right choice? *Br J Gen Pract, 55*(514), 387-392.

Baer, L., Minichiello, W.E., Jenike, M.A., & Holland, A. (1988). Use of a portable computer program to assist behavioral treatment in a case of obsessive-compulsive disorder. *Journal of Behavior Therapy and Psychiatry, 19*, 237–240.

Barak, A., Klein, B., & Proudfoot, J. G. (2009). Defining internet-supported therapeutic interventions. *Annals of Behavioral Medicine, 38*(1), 4–17.

Bergsma, A. (2007). Do self-help books help?. *J Happiness Stud, 9*, 341–360.

Bowman, D., Scogin, F., & Lyrene B. (1995). The efficacy of self-examination therapy and cognitive bibliotherapy in the treatment of mild to moderate depression. *Psychotherapy Research 5*(2), 131-140.

Brunson, B. I. (1983). An automated self-paced relaxatıon traınıng-program for students. *Journal of College Student Development, 24*(3), 268-268.

Burns, D. (2019*). İyi hissetmek* (45. Baskı). (Çev. E. Tuncer, Ö. Mescitoğlu, İ. Erdem Atak, G. Acar) Psikonet.

Campbell, L. F., & Smith, T. P. (2003). Integrating self-help books into psychotherapy. *JCLP/In Session: Psychotherapy in Practice, 59*(2), 177–186.

Clark, F. (1973). Self-administered desensitization. *Behaviour Research and Therapy, 11,* 335-338.

Collins Dictionary (2023). Self-Help, Erişim tarihi: 07.01.2023. https://www.collinsdictionary.com/

Cuijpers, P. (1997). Bibliotherapy in unipolar depression: A meta-analysis. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry, 28*(2), 139–147.

Cuijpers, P., Donker, T., van Straten, A., Li, J., & Andersson, G. (2010). Is guided self-help as effective as face-to-face psychotherapy for depression and anxiety disorders? A systematic review and meta-analysis of comparative outcome studies. *Psychological Medicine, 40*(12), 1943-1957.

Cuijpers, P., Karyotaki E, De Wit, L., & Ebert D. D. (2020). The effects of fifteen evidence supported therapies for adult depression: A meta-analytic review. *Psychother Res, 30*(3), 279-293.

Eklund, M., Kiritsis, C., Livheim, F., & Ghaderi, A. (2023). ACT-based self-help for perceived stress and its mental health implications without therapist support: A randomized controlled trial. *Journal of Contextual Behavioral Science, 27*, 98-106.

Ellis, A. (1993). *The advantages and disadvantages of self-help therapy materials. Professional Psychology: Research and Practice, 24(3), 335–339.*

Gellatly, J., Bower, P., Hennessy, S., Richards, D., Gilbody, S., & Lovell, K. (2007). What makes self-help interventions effective in the management of depressive symptoms? Meta-analysis and meta-regression. *Psychological Medicine, 37*(9), 1217-1228.

Glasgow R. E., & Rosen G. M. (1978). Behavioral bibliotherapy: A review of self-help behavior therapy manuals. *Psychological Bulletin, 85*(1), 1-23.

Harwood, T. M., & L'Abate, L. (2010). *Self-help in mental health: A critical review.* Springer.

Hofer, P. D., Waadt, M., Aschwanden, R., Milidou, M., Acker J., Meyer, A. H., Lieb R., & Gloster A. T., (2018). Self-help for stress and burnout without therapist contact: An online randomised controlled trial. *Work & Stress, 32*(2), 189-208.

Imai H, Tajika A, Narita H, Yoshinaga N, Kimura K, Nakamura H, Takeshima N, Hayasaka Y, Ogawa Y, Furukawa T. (2022). Unguided Computer-Assisted Self-Help Interventions Without Human Contact in Patients With Obsessive-Compulsive Disorder: Systematic Review and Meta-analysis. *J Med Internet Res, 24*(4), 1-16.

Jerome, L.W. & Zaylor, C. (2000). Cyberspace: Creating a therapeutic environment for telehealth applications. *Professional Psychology: Research and Practice, 31,* 478- 483.

Johansson R, & Andersson G. (2012). Internet-based psychological treatments for depression. *Expert Review of Neurotherapeutics, 12*(7) 861-870.

Kahn, M., & Baker, B. (1968). Desensitization with minimal therapist contact. *Journal of Abnormal Psychology, 73,* 198-200.

Kaltenthaler, E., Parry, G., Beverley, C., & Ferriter, M. (2008). Computerised cognitive–behavioural therapy for depression: Systematic review. *The British Journal of Psychiatry, 193*(3), 181-184.

Kartallar Gökdağ, R. (1999). Bireyler arası etkileşimde ortaya çıkan iletişim bozukluklarının düzeltilmesinde kullanılan grup terapilerine genel bir bakış. *Kurgu Dergisi, 16*(1), 213-223.

Khanna, M., Aschenbrand, S. G., & Kendall, P. C. (2007). New frontiers: Computer technology in the treatment of anxious youth. *Behav Ther, 30*, 22–25.

Kesgin, D., Yaman Ö. (2021). Madde bağımlısı bireylerin kendine yardım gruplarına katılımı sonrasında toplumsal yaşama uyum süreçleri üzerine nitel bir araştırma: Adsız narkotik grupları örneği*. *Turkish Studies-Economics, Finance, Politics, 16*(2), 873 - 892.

Larsson, J., & Sanne, C. (2005). Self-help books on avoiding time shortage. *Time & Society*, *14*(2–3), 213-230.

Lindefors N, Andersson G. (2016). *Guided internet-based treatments in psychiatry.* Springer

Livheim, F., Ek, D., Hedensjö B., (2017). *Tid att leva: Ett tioveckors program för stresshantering med ACT och medveten närvaro.* Natur & Kultur.

Livingstone-Banks, J., Ordóñez-Mena1, J. M., &Hartmann-Boyce, J. (2019). Print-based self-help interventions for smoking cessation. *Cochrane Database of Systematic Reviews, 1*(1), 1-110.

Lyubomirsky, S. (2007). *The how of happiness: A new approach to getting the life you want.* Penguin Group.

Mains, J. A., & Scogin, F. R. (2003). The effectiveness of self-administered treatments: A practice-friendly review of the research. *Journal of Clinical Psychology, 59*(2), 237–246.

Mamukashvili-Delau, M., Koburger, N., Dietrich, S., & Rummel-Kluge, C. (2023). Long-term efficacy of ınternet-based cognitive behavioral therapy self-help programs for adults with depression: Systematic review and meta-analysis of randomized controlled trials. *JMIR Mental Health, 10*, e46925.

Matson, J. L. & Ollendick. T. H. (1977). Issues in toilet training normal children. *Behavior Therapy, 8*, 549-553.

McKendree-Smith, N. L., Floyd, M., & Scogin, F. (2003). Self-administered treatment for depression: A review. *Journal of Clinical Psychology, 59*, 275–288.

Merkouris, S. S., Rodda, S. N., Austin, D., Lubman, D. L., Harvey, P., Battersby, M., Cunningham, J., Lavis, T., Smith, D., & N A Dowling, N. A. (2017). Gamblingless: For life study protocol: A pragmatic randomised trial of an online cognitive–behavioural programme for disordered gambling. *BMJ Open, 7*(2), 1-15.

Michiyo Hirai, M., & Clum, G. A. (2006). Meta-Analytic Study of Self-Help Interventions for Anxiety Problems. *Behavior Therapy, 37*(1), 99-111.

Miller, G.A. (1969). Psychology as a means of promoting human welfare. *American Psychologist, 24*, 1063-1075.

Nalbantoğlu, İ. (2021). *Madde bağımlılarının ve ailelerinin kendine yardım deneyimleri: Aybuder örneği.* Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

Newman, M. G., Consoli, A., & Talor, C. B. (1997). Computers in assessment and cognitive behavioral treatment of clinical disorders: Anxiety as a case in point. *Behavior Therapy, 28*, 211-235.

Newman, M.G., Erickson, T., Przeworkski, A., & Dzus, E. (2003). Self-help and minimalcontact therapies for anxiety disorders: Is human contact necessary for therapeutic efficacy? *Journal of Clinical Psychology, 59*(3), 251-374.

Ömer Özer, Ö., & Ceyhan, A. A. (2021). Kendi kendine yardım temelli çevrimiçi psikososyal destek platformunun geliştirilmesi. *Afet ve Risk Dergisi 4*(2), 371-386.

Öst, L. G., Stridh, B. M., & Wolf, M. (1998). A clinical study of spider phobia: Prediction of outcome after self-help and therapist-directed treatments. *Behaviour Research and Therapy, 36*(1), 17–35.

Phillips, R, E., Johnson, G. D., & Geyer, A. (1972). Selfadministered systematic desensitization. *Behaviour Research and Therapy, 10*, 93-96.

Polivy, J., & Herman, P. (2002). If at first you don't succeed; false hopes of self-change. *American Psychologist, 57*(9), 677–689.

Pratkanis, A.R., Eskanazi, J. & Greenwald, A.G. (1994). What you expect is what you believe (but not necessarily what you get): A test of the effectiveness of subliminal self-help audiotapes. *Basic and Applied Social Psychology, 15*, 251-276.

Richardson, R., Richards D. A., & Barkham, M. (2008). Self-help books for people with depression: A scoping review. *Journal of Mental Health, 17*(5), 543-552.

Ritzert, T. R., Forsyth, J. P., Sheppard, S.C., Boswell, J. F., Berghoff, C. R., & Eifert, G. H. (2016). Evaluating the effectiveness of ACT for anxiety disorders in a self-help context: Outcomes from a randomized wait-list controlled trial. *Behavior Therapy, 47*, 444-459.

Roepke, A. M., Jaffee, S. R., Riffle, O. M., McGonigal, J., Broome, R., & Maxwell, B. (2015). Randomized Controlled Trial of SuperBetter, a Smartphone-Based/Internet-Based Self-Help Tool to Reduce Depressive Symptoms. *Games for Health Journal, 4*(3), 235–246.

Rosen, G. M. (1987). Self-help treatment books and the commercialization of psychotherapy. *American Psychologist, 42*, 46-51.

Rosen, G.M. (1993). Self-help or hype? Comments on psychology's failure to advance self-care. *Professional Psychology: Research and Practice, 24*, 340-345.

Rosen, G. M., Glasgow, R. E., & Moore, T. E., (2002). Self-help therapy: The science and business of giving psychology away. *Science and Pseudoscience in Clinical Psychology*, *1*, 399-424.

Scogin F., Jamison, C., & Davis, N. (1989). Comparative efficacy of cognitive and behavioral bibliotherapy for mildly and moderately depressed older adults. *J Consult Clin Psycho, 57*(3), 403-407.

Shechtman, Z. (2009). *Treating child and adolescent aggression through bibliotherapy.* Springer.

Starker, S. (1988). Do-it-yourself therapy: The prescription of self-help books by psychologists. *Psychotherapy, 25,* 142–146.

Strom, L., Pettersson, R., & Andersson, G. (2000). A controlled trial of self-help treatment of recurrent headache conducted via the internet. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 68,* 722-727.

Tomanbay, İ. (2015). *Eroinden bonzaiye madde bağımlılığı ve sosyal çalışma.* SABEV Yayınları.

Uşaklı, H. (2010). The Effect of Self-Help Books to the Life Skills of Undergraduate and Graduate Students. *The International Journal of Educational Researchers*, *1*(1), 11-19.

Van Ballegooijen W., Cuijpers P., van Straten A., Karyotaki E., Andersson G., Smit JH., & Riper, H. (2014). Adherence to ınternet-based and face-to-face cognitive behavioural therapy for depression: A meta-analysis. *PLoS ONE, 9*(7), 1-11.

Van Straten, A., & Cuijpers, P. (2009). Self-help therapy for insomnia: A meta-analysis. *Sleep Medicine Reviews, 13*(1), 61-71.Yamauchi, K. T. (1987). Self-Help audiocassette tapes: Adjunct to psychological counseling. *Journal of Counseling & Development, 65*(8), 448–450.

Zahniser, J. H. (2005). *The Evidence-Based Practice: Methods, Models, and Tools for Mental Health Professionals*. (C. E. Stout, & R. A. Hayes, Ed.) John Wilet & Sons.

Zwerenz, R., Becker, J., Johansson, R., Frederick, R. J., Andersson, G., & Beutel, M. E. (2017). Transdiagnostic, psychodynamic web-based self-help ıntervention following ınpatient psychotherapy: Results of a feasibility study and randomized controlled trial. *JMIR Mental Health, 4*(4), e41.

Wagner, G., Penelo E., Wanner C., Gwinner, P., Trofaier, M. L., Imgart, H., Waldherr, K., Wöber-Bingöl, Ç., & Karwautz, A. F. K., (2013). Internet-delivered cognitive-behavioural therapy v. conventional guided self-help for bulimia nervosa: Long-term evaluation of a randomised controlled trial. *Br J Psychiatry, 202*(2), 135-141.

Webster-Stratton, C., Hollinsworth, T., & Kolpacoff, M. (1989). The long-term effectiveness and clinical significance of three cost-effective training programs for families with conduct-problem children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 57*(4), 550–553.

Wilson, D. M., & Cash, T. F. (2000). Who reads self-help books? Development and validation of the self-help reading attitudes survey. *Personality and Individual Differences, 29*, 119–129.

Wilson, G. T., Laurie, J. & Zandberg L. J., (2012). Cognitive-behavioral guided self-help for eating disorders: Effectiveness and scalability. *Clin Psychol Rev*, *32*, 343–357.

Wilson G.T., Wilfley D.E., Agras W. S., Bryson, S. W. (2010). Psychological Treatments of Binge Eating Disorder. *Arch Gen Psychiatry*, *67*(1), 94-101.

Wojtowicz, M., Day, V., & McGrath P. J. (2013). Predictors of participant retention in a guided online self-help program for university students: Prospective cohort study. *J Med Internet Res, 15*(5), 1-15.

Gizem Çeviker

Bölüm 7

Oyun Terapisi

> *"Bir saat oyun oynayarak bir insan hakkında bir yıllık konuşmadan daha fazlasını keşfedebilirsiniz."*
> *Platon*

Oyun Terapisinin Tarihçesi, Gelişimsel Zemini & Terapötik Gücü

Oyun kavramı; sadece insan canlısında görülen değil, hayvanlar âleminin başka mensuplarında da yaygın olarak görülen ve evrimsel açıdan bizi belirsizliklere karşı duygusal olarak hazırlama gibi bir fonksiyonu olduğu düşünülen, bu sebeple de hayatta tutma değeri (survival value) yüksek olan gelişimsel bir süreçtir (Graham ve Burghardt, 2010; Spinka vd., 2001). İnsan yavrusunun gelişimine baktığımızda oyunun çocukların dil, bilişsel, sosyal, duygusal, motorsal ve davranışsal gelişim basamaklarında beceri gelişimini desteklediği, orta ve uzun vadede sosyal yeterlik, zihinsel-duygusal esneklik (resilience), problem çözme, yaratıcılık, duygu düzenleme gibi birçok alanda olumlu yönde etkisi olduğu bulgulanmıştır (Bateson, 2015; Hewes, 2014; Ho, 2022; Milteer vd., 2012; Piaget, 1962; Yogman vd.,

Özet

Bu bölümde, gelişimsel olarak oyun kavramına ve klinik bağlama geçmeden evvel belirli yaş gruplarında görülebilecek oyun aşamalarına yer verilmiştir. Böylece oyun terapisinin dayandığı gelişimsel zemin aktarılmış, oyun terapisi çatısı altında geliştirilen modellerin kısaca tarihi sunulmuştur. Alan yazında ve alanda pratik olarak kullanılan çok ve çeşitli oyun terapisi modelleri bulunduğu göz önüne alınarak özellikle Türkiye'de güncel olarak terapi eğitimleri verilen ve alanda sıkça kullanılan üç temel oyun terapisi modeline öncelik verilmiştir: deneyimsel oyun terapisi (DOT), çocuk merkezli oyun terapisi (ÇMOT) ve bilişsel-davranışçı oyun terapisi (BDOT). Bu bağlamda oyun terapisi yaklaşımlarına giriş niteliğinde yazılmış olan bu bölümün okuyucuya hem genel bir bilgi sunması hem de kendi yolculuğunda okuyucunun kendisi için doğru olduğuna inandığı yaklaşımı seçebilmesini desteklemesi hedeflenmiştir.

Kaynaklar

Association for Play Therapy. (1997). A definition of play therapy. *The Association for Play Therapy Newsletter, 16*(1), 7.

Baggerly, J. & Jenkins, W.W. (2009). The effectiveness of child-centered play therapy on developmental and diagnostic factors in children who are homeless. *International Journal of Play Therapy, 18*(1), 45- 55.

Barnett, L. (1984). Young children's resolution of distress through play. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 25*, 477–483.

Bateson, P. (2015). Playfulness and Creativity. *Current Biology, 25*(1), 12-16.

Beck, A. T. (1967). *Depression: Clinical, experimental, and theoretical aspects.* Harper & Row.

Beck, A. T. (1972). *Depression: Causes and treatment.* University of Pennsylvania Press.

Bratton, S. C., Ray, D., Rhine, T., & Jones, L. (2005). The efficacy of play therapy with children: A meta-analytic review of treatment outcomes. *Professional Psychology: Research and Practice, 36*(4), 376–390.

Drewes, A. A. & Schaefer, C. (2016). The therapeutic powers of play. K. J. O'Connor, C. E. Schaefer, & L. D. Braverman (Ed.) *Handbook of play therapy* içinde (pp. 35-60). Wiley.

Glover, G., & Landreth, G. L. (2016). Child-Centered play therapy. K. J. O'Connor, C. E. Schaefer, & L. D. Braverman (Ed.) *Handbook of Play Therapy* içinde (pp. 93-118). Wiley Canada.

Graham, K.L., & Burghardt, G.M. (2010). Current perspectives on the biological study of play: Signs of progress. *Q Rev Biol, 85*(4), 393-418.

Hewes, J. (2014). Seeking balance in motion: The role of spontaneous free play in promoting social and emotional health in early childhood care and education. *Child Aust. 1*, 280–301.

Ho, W. W. Y. (2022). Influence of play on positive psychological development in emerging adulthood: A serial mediation model. *Front Psychol., 6*(13), 1057557. DOI: 10.3389/fpsyg.2022.1057557.

Johnson, J. L. (2016). The history of play therapy. K. J. O'Connor, C. E. Schaefer, & L. D. Braverman (Ed.) *Handbook of play therapy* içinde (pp. 17-34). Wiley Canada.

Knell, S. M. (1998). Cognitive-behavioral play therapy. *Journal of Clinical Child Psychology, 27*, 28-33.

Knell, S. M. (2009). Cognitive behavioral play therapy: Theory and applications. A. A. Drewes (Ed.), *Blending play therapy with cognitive behavioral therapy: Evidence-based and other effective treatments and techniques* içinde (pp. 117–133). John Wiley & Sons, Inc.

Knell, S. M. (2016). Cognitive-behavioral play therapy. K. J. O'Connor, C. E. Schaefer, & L. D. Braverman (Ed.) *Handbook of play therapy* içinde (pp. 119-133). Wiley Canada

Landreth, G. L. (2012). *Play therapy: The art of relationship* (3rd ed.). Taylor & Francis.

Lawver, T. & Blankenship, K. (2008). Play therapy a case-based example of a nondirective approach. *Psychiatry (Edgmont), 5*(10), 24-28.

Marshall-Seslar, A. (2022). Stages of play: The play theories of parter and piaget. https://wellbeingswithalysia.com/stages-of-play/ Erişim tarihi: 3, Şubat, 2022.

Milteer, R. M., Ginsburg, K.R. & Council on Communications and Media, Committee on Psychosocial Aspects of Child and Family Health (2012). The importance of play in promoting healthy child development and maintaining strong parent-child bonds. *Pediatrics, 119*(1), 182-91.

Norton, C., & Norton, B. (2002). Reaching children through play therapy. White Apple Press

Norton, C. C., & Norton, B. E. (2006). Experiential play therapy. C. E. Schaefer & H. G. Kaduson (Eds.), *Contemporary play therapy: Theory, research, and practice* içinde (pp. 28-54). Guilford Press

Parson, J. A., Pidgeon, K., Mora, L., Anderson, J., Stagnitti, K., & Mountain, V. (2015). Play therapy. C. Noble & E. Day (Eds.), *Psychotherapy and counseling: Reflections on practice* içinde (pp. 155-173). Oxford University Press.

Parten, M. (1929). *An analysis of social participation, leadership, and other factors in preschool play groups.* https://www.worldcat.org/oclc/29143846. Erişim tarihi: 11, Ağustos, 2023.

Parten, M. (1932). Social participation among preschool children. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, *27*(3), 243-269. DOI: 10.1037/h0074524.

Piaget, J. (1962). *Play dreams and imitation in childhood*. WW Norton.

Piaget, J. (1964). Cognitive development in children: Development and learning. *Journal of Research in Science Teaching, 2*, 176-186.

Prochaska, J. O. (1995). An eclectic and integrative approach: Transtheoretical therapy. A. S. Gurman & S. B. Messer (Eds.), *Essential psychotherapies: Theory & practice* içinde (pp. 403-440). Guilford Press

Schaefer, C. E., & Drewes, A. A. (2013). *Therapeutic powers of play: 20 core agents of change.* Wiley.

Schaefer, C. E. & Drewes, A. A. (2016). Prescriptive play therapy. K. J. O'Connor, C. E. Schaefer, & L. D. Braverman (Ed.) *Handbook of play therapy* içinde (pp. 227-240). Wiley Canada.

Seymour, J. W. (2016). An introduction to the field of play therapy. K. J. O'Connor, C. E. Schaefer, & L. D. Braverman (Ed.) *Handbook of play therapy* içinde (pp. 3-16). Wiley Canada.

Spinka, M., Newberry, R. C., & Bekoff, M. (2001). Mammalian play: Training for the unexpected. *The Quarterly Review of Biology*, *76*(2), 141-168. http://www.jstor.org/stable/2664002

Yogman M., Garner A., Hutchinson J., Hirsh-Pasek K., Golinkoff R. M., Baum R., et al.. (2018). The power of play: A pediatric role in enhancing development in young children. *Pediatrics, 142*, 1-17.

Zeynep Akyol - Sefa Bulut

Bölüm 8

Bibliyoterapi

> *"Kitap ruhun gıdası, aklın ilacıdır."*
> *Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî*

Giriş

Kitaplar, insanların sıkıntılarını iyileştirici, onlara yardım edici özelliklere sahiptir. Metinler; farklı bakış açıları üretmede, yeni çözüm yolları keşfetmede ve ruhsal sıkıntıların iyileştirilmesinde yardımcıdır. Kişinin kendi yaşamında deneyimlemediği ve tanık olmadığı pek çok yaşantının yazılı metin yoluyla tecrübe edilmesi, yaşamın farklı tarzlarının keşfedilmesi ve yeni şeyler öğrenilmesi mümkün olur (Rainfield, 2003).

Geleneksel terapi yöntemlerinin yetkin ruh sağlığı uzmanları gerektirmesi, tedaviye talebin fazlalığı ve danışanların tedavi imkânlarına ulaşmakta zaman zaman güçlük çekmesi gibi sebeplerle günümüzde yeni terapi uygulama yöntemleri geliştirmiştir. Bu uygulama türlerinin bir örneği de bibliyoterapidir. El kitabı destekli bibliyoterapi, danışman destekli bibliyoterapi, telefon destekli bibliyoterapi, çevrimiçi

Kaynakça

Adams, S. J., & Pitre, N. (2000). Who uses bibliotherapy and why? A survey from an underserviced area. *Can J Psychiatry*, *45*, 645-649. https://doi.org/10.1177/070674370004500707.

Aiex, N. K. (1993) Bibliotherapy. *ERIC Clearinghouse on Reading, English, and Communication. 82.* https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED357333.pdf.

Akgün, E., & Benli, G. K. (2019). Okul öncesi dönem çocuklarla bibliyoterapi: Bir uygulama örneği. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, *11*(1), 100-111. https://doi.org/10.18863/pgy.392346.

American Psychological Association. (n.d.). Bibliotherapy. *APA dictionary of psychology*. 20 Mayıs, 2023, https://dictionary.apa.org/bibliotherapy.

Apodaca ,T. R., Miller, W. R., Schermer, C. R., & Amrhein, P. C. (2007). A pilot study of bibliotherapy to reduce alcohol problems among patients in a hospital trauma center. *J Addict Nurs, 18*, 167-173. https://doi.org/10.1080/10884600701698745.

Bate, J., & Schuman, A. (2016). The art of medicine. Books do furnish a mind: The art and science of bibliotherapy. *The Lancet, 387*(10020), 742-743. https://doi.org/10.1016/S0140-6736(16)00337-8.

Bergqvist, P., & Punzi, E. (2020) Living poets society: a qualitative study of how Swedish psychologists incorporate reading and writing in clinical work. *J Poetry Ther*. *33*, 152–63. https://psycnet.apa.org/doi/10.1080/08893675.2020.1776963.

Bonnet, P. A. (2013). *La bibliotherapie en médecine générale.* SaurampEds.

Bryan, A. I. (1939). Can there be a science of bibliotherapy? *Library Journal 64*, 773–76.

Brewster, L., & McNicol, S. (2020). Bibliotherapy in practice: a person-centred approach to using books for mental health and dementia in the community. *Medical Humanities*. Çevrimiçi erişim: https://eprints.lancs.ac.uk/id/eprint/ 146978 (erişim: Mayıs 22, 2023). https://doi.org/ 10.1136/ medhum-2020-011898.

Bruneau, L., & Pehrsson, D. E. (2017). Read two books and call me next week: Maximizing the book selection process in therapeutic reading. *J Poetry Ther*. *30*, 248–61. https://doi.org/10.1080/ 08893675.2017.1364507.

Bulut, S. (2010a). Yetişkinlerle yapılan psikolojik danışmada bibliyoterapi yönteminin kullanılması. *Türk Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi, 4*(33) 46-56.

Bulut, S. (2010b). Bibliyoterapi yönteminin okullarda psikolojik danışmanlar ve öğretmenler tarafından kullanılması, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 9*(34), 17-31.

Campbell, L. F., & Smith, T. P. (2003). Integrating self-help books into psychotherapy. *Journal of Clinical Psychology/In Session, 59*(2), 177–186. https://doi.org/10.1002/jclp.10140.

Cho, E. J., & Chang, H. R. (2010). A study on the effectiveness of bibliotherapy program to reduce stress of the elderly. J*ournal of the Korean Society for information Management, 27*(4), 259-281. https://doi.org/103743/KOSİM.2010.27.4.259.

Cornett, C. E. & Cornett, C. F. (1980). *Bibliotherapy, the right book at the right time*. Phi Delta Kappa Educational Foundation. https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED192380.pdf.

Czernianin, W., Czernianin, H., & Chatzipentidis, K. (2019). Bibliotherapy: A review and perspective from Poland. *J Poetry Ther. 32*, 78–94. https://doi.org/10.1080/08893675.2019.1583413.

Demir, G. (2022). Tarihsel Süreçte Bibliyoterapi ve Kütüphanelerin Bu Süreçteki Yeri. *Bilgi Yönetimi, 5*(2), 302-321. https://doi.org/10.33721/by.1114397.

Dilidüzgün, S. (2005). Eğitsel Bir Bakış Açısıyla Ömer Seyfettin ve "Kaşağı". *HAYEF Journal of Education, 2*(1).

Dursun, A. (2022). Bibliyoterapi konusunda Türkiye'de yayınlanan tezlerin çeşitli değişkenler ve terapötik kullanım açısından incelenmesi. *Humanistic Perspective, 4*(2), 373-390. https://doi.org/10.47793/hp.1110803.

Eum, Y., & Yim, J. (2015). Literature and art therapy in post-stroke psychological disorders. *Tohoku J Exp Med, 235*, 17–23. https://doi.org/10.1620/tjem.235.17.

Febbraro, G. (2005). An investigation into the effectiveness of bibliotherapy and minimal contact interventions in the treatment of panic attacks. *J Clin Psychol. 61*, 763–779. https://doi.org/10.1002/jclp.20097.

Gildea, R., & Levin, L. (2013). Bibliyoterapi: tracing the roots of a moral therapy movement in the United States from the early nineteenth century to the present. *J Med Libr Assoc, 101*, 89-91. https://doi.org/10.3163%2F1536-5050.101.2.003.

Glavin, C. E. Y., & Montgomery, P. (2017). Creative bibliotherapy for post-traumatic stress disorder (PTSD): A systematic review. *J Poetry Ther. 30*, 95–107. https://doi.org/10.1080/08893675.2017.1266190

Gottman, J. M., & DeClaire, J. (1997). *Raising an emotionally ıntelligent child: The heart of parenting*. New York: Simon & Schuster.

Graham, V. N., Enright, R. D., Klatt, J. S. (2012). An educational forgiveness intervention for young adult children of divorce. *J Divorce Remarriage, 53*, 618-638. https://doi.org/10.1080/10502556.2012.725347.

Gregory, R. J., Canning, S. S., Lee, T. W. ve Wise, J. C. (2004). Cognitive Bibliotherapy for Depression: A Meta-Analysis. *Professional Psychology Research and Practice, 3*(35), 275-280.

Gubert, B. K. (1993). Sadie Peterson Delaney: Pioneer Bibliotherapist. *American Libraries, 24*(2), 124–130. http://www.jstor.org/stable/25632815.

Halsted, J. W. (1988). *Guiding gifted readers from preschool through high school: A handbook for parents, teachers, counselors, and librarians.* Ohio Psychology Publications.

Hazlett-Stevens, H., & Oren, Y. (2017). Effectiveness of mindfulness-based stress reduction bibliotherapy: A preliminary randomized controlled trial. *J Clin Psychol. 73*, 626–37. https://doi.org/10.1002/ jclp.22370.

Heath, M. A., Sheen, D., Leavy, D., Young, E. L., & Money, K. (2005) Bibliotherapy: A resource to facilitate emotional healing and growth. *School Psychology International, 26*, 563-580. https://doi.org/10.1177/0143034305060792.

Herbert. T. P., & Furner, J. M. (1977). Helping high ability students overcome math anxiety through bibliotherapy. *Journal of Secondary Gifted Education, 8*, 167-179. https://doi.org/10.1177/1932202X9700800403.

Ilogho, J. E., Alao, A., Adekeye, O., Gesinde, A., Adeusi, S., & Ifijeh, G. (2020). The prevalence of bibliotherapy program practice among helping professionals in Ota, Nigeria: A pilot study. *J Poetry Ther. 33*, 30–43. https://doi.org/10.1080/08893675.2020.1694212.

Jackson, S. A. & Nelson, K. W. (2002). *Use of children's literature in a comprehensine school guidance program for young children*. Early Childhood Literacy: 2001 Yearbook.

Jacob, J., & De Guzman, R. G. (2015). Development of taking in the good based-bibliotherapy intervention program in the female adolescent depression treatment. *Indian J Posit Psychol, 6*, 331-339. https://doi.org/10.1016/j.ajp.2016.07.011.

Jernelöv, S., Lekander, M., Blom, K., Rydh, S., Ljótsson, B., Axelsson J, et al. (2012). Efficacy of a behavioral self-help treatment with or without therapist guidance for co-morbid and primary insomnia -a randomized controlled trial. *BMC Psychiatry, 12*(1), 1-13. https://psycnet.apa.org/doi/10.1186/1471-244X-12-5.

Jones, J. L. (2006). A closer look at bibliotherapy. *Young Adult Library Services. 5*, 24–7. https://dokumen.tips/documents/a-closer-look-at-bibliotherapy.html?page=1.

Kaya-Bican, E. & Sarıtaş-Atalar, D. (2017). Ana babaların duygu sosyalleştirme uygulamaları ve erken çocukluk döneminde duygusal ve sosyal gelişim. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 57*(2), 1365-1388. https://doi.org/10.1501/Dtcfder_0000001566.

Katz, G., & Watt, J. A. (1992). Bibliotherapy: The use of books in psychiatric treatment. *The Canadian Journal of Psychiatry, 37(*3), 173-178. https://doi.org/10.1177/070674379203700305.

Kim, S. K., Green, J. L., & Grief-Green Klein, E. F. (2006). Using storybooks to promote multicultural sensitivity in elementary school children. *Multicultural Counseling and Development, 34*, 223-234. https://doi.org/10.1002/j.2161-1912.2006.tb00041.x.

Laquinta, A., & Hipsky, S. (2006). Practical bibliotherapy strategies fort the inclusive elementary classroom. *Early Childhood Education Journal, 34*(3). https://doi.org/10.1007/s10643-006-0128-5.

Leana-Taşcılar, M. Z. (2017). Bibliyoterapi programının üstün zekâlı ve yetenekli öğrencilerin öz saygı düzeylerine etkisi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 20*(37), 73-96. https://doi.org/10.31795/baunsobed.645183.

Marlowe, M., & Maycock, G. (2000). Bibliotherapy in the university clasroom. Paper Presented at the *9th International Conference in College Teaching and Learning*, Jacksonville, FL.

Marrs, R. W. (1995). A meta-analysis of bibliotherapy studies. *American Journal of Community Psychology*, *23*(6), 843-870. https://doi.org/10.1007/BF02507018.

McCulliss, D. (2012). Bibliotherapy: Historical and research perspectives. *Journal of Poetry Therapy, 25*(1): 23-38. https://doi.org/10.1080/08893675.2012.654944.

Menninger, W. C. (1937). Bibliotherapy. *Bulletin of The Menninger Clinic, 1*(8), 263-274.

Öncü, H. (2012). Bibliyoterapi yönteminin okullarda psikolojik danışma ve rehberlik amacıyla kullanılması. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 161*(161), 147-170. https://dergipark.org.tr/en/pub/tsadergisi/issue/21485/230297.

Öner, U., & Yeşilyaprak, B. (2006). Bibliyoterapi: Psikolojik danışma ve rehberlik programlarında çocuk edebiyatından yararlanma. *II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyat Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını, 203,559-565.

Öner, U. (2007). Bibliyoterapi. *Çankaya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Journal of Arts and Sciences, 7*, 133-150.

Pala, I. (2004). *Ansiklopedik divan şiiri sözlüğü. Ferec-ba'de'ş-şidde.* (s. 151-152). Kapı Yayınları.

Pardeck, J. A. & Pardeck, J. T. (1984). An overview of the bibliotherapeutic treatment approach: Implications for clinical social work practice. *Family Therapy, 11*, 241–52.

Pardeck, J. T. (1993). *Using bibliotherapy in clinical practice: A guide to self-help books.* Greenwood Press/Greenwood Publishing Group.

Pardeck, J. T. (1994). Using literature to help adolescents cope with problems. *Adolescence, 29*(114), 421-428.

Philpot, J. G., (1997). *Bibliotherapy for classroom use*. Incentive Publications,

Popa, D., & Porumbu, D. (2017). Bibliotherapy in clinical context: An umbrella review. *Bulletin of the Transilvania University of Brasov Series VII: Social Sciences Law.* http://webbut.unitbv.ro/bulletin/Series%20VII/CPPETT/18_popa_porumbu_ROX.pdf (erişim: 19 Mayıs, 2023).

Rainfield, C. (2003). *Books can help you heal*. Online Sources.

R. S. Wilson, P. A. Boyle, L. Yu, L. L. Barnes, J. A. Schneider, D. A. Bennett. (2013). *Life-span cognitive activity, neuropathologic burden, and cognitive aging. Neurology, 81*(4), 314-321. https://doi.org/10.1212/WNL.0b013e31829c5e8a

Rizza, M.(1997). *A parent's guide to helping children: Using bibliotherapy at home*. The National Research Center on the Gifted and Talented. Winter Newsletter.

Rosen GM (1987) Self-help treatment books and the commercialization of psychotherapy. *Am Psychol, 42*, 46–51. https://doi.org/10.1037/0003-066X.42.1.46.

Rozalski, M., Stewart, A. ve Miller, H. (2010) Bibliotherapy: helping children cope with life's challenges. *Kappa Delta Pi Record, 47*(1), 33-37. https://doi.org/10.1080/00228958.2010.10516558.

Sachs H. (1942). *The Creative Unconscious: Studies in the Psychoanalysis of Art.* SCI-ART Publishers.

Sakin, A. & Yıldırım, M. (2022). Annelerinin Bibliyoterapi Uygulamasının 4-6 Yaş Çocukların Öz-Düzenleme Becerisi Üzerindeki Etkisi. *Temel Eğitim Araştırmaları Dergisi, 2*(1), 44-59. https://doi.org/10.55008/te-ad.1038335.

Semerci, Ü. (2018). *Mesnevi ve bibliyoterapi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitisü.

Sevinç, G. (2019). Ruh sağlığını okuma yoluyla iyileştirme: bibliyoterapi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar. 11*(4), 483-495. https://doi.org/10.18863/pgy.474083.

Smith, N. M., Floyd, M. R., Scogin, F. ve Jamison, C. S. (1997). Three-year follow-up of bibliotherapy for depression. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 65*, 324-327. https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0022-006X.65.2.324.

Sturn, B. W. (2003). Reader's advisory and bibliotherapy: Helping and healing. *Journal of Educational Media ana Library Sciences, 41*(2), 171-179.

Stip, E., Östlundh, L., & Abdel Aziz, K. (2020). Bibliotherapy: Reading OVID during COVID. *Frontiers in Psychiatry, 11*, 567539. https://doi.org/10.3389/fpsyt.2020.567539.

Tarhan, N. (2017). *Mesnevi terapi*. Timaş Yayınları.

Tews, R. M. (1969). Bibliotherapy. *Encyclopedia of library and information science*. NY: Dekker. s. 448–57.

Watson, J. (1980). Bibliotherapy for abused children. *School Counselor, 27*, 204-208.

Williams, C. ve Martinez, R. (2008). Increasing access to CBT: Stepped care and CBT self-help models in practice. *Behavioral and Cognitive Psychotherapy, 36*, 675-683.

Williams, C., Wilson, P., Morrison, J., McMahon, A., Andrew, W., Allan, L., et al. (2013). Guided self-help cognitive behavioural therapy for depression in primary care: A randomised controlled trial. *PLoS ONE, 8*(1): e0052735. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0052735.

Wilson, S., & Thornton, S. (2008). The factor that makes us more effective teachers: Two pre-service primary teachers' experience of biblioterapy. *Math Teach Educ Dev, 9*, 21-35.

Yüksek-Usta, S., & Köçer, G. (2022). Kardeş kıskançlığı ve kardeşe uyum sorunu yaşayan çocuklar için Bibliyoterapi. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi, 6*(1), 204-228. https://doi.org/10.24130/eccdjecs.1967202261382.

Özlem Şener

Bölüm 9

Psikodrama: an Bir Psikoterapi

"Iki kişinin buluşması: göz göze, yüz yüze
Ve sen yanımdayken senin gözlerini alacağım
Ve benimkilerin yerine onları koyacağım
Ve sen benim gözlerimi alacaksın
Ve seninkilerin yerine onları koyacaksın
Ve sen de bana benim gözlerimle."

Jacob Levy Moreno

ise bir grup terapisi olarak bireyler arasındaki dinamiklerin karmaşıklığı ve güven sorunlarıdır. Bazı grup üyelerinin grup içinde duygusal olarak zorlandıkları ve bu durumun grup liderinin etkin bir şekilde yönetemediği durumlarla ilişkilendirilebileceği ifade edilir (Blatner, 2002). Son olarak grup terapisinde etik ve gizlilik konularıyla karşılaşılabilir. Psikodramanın grup içinde kişisel konuları derinlemesine ele alması, bireylerin bu konularda hassasiyetini artırabilir ve bazı grup üyelerinin bu paylaşımların sınırlarını zorlayıcı bulmalarına neden olabilir (Holmes vd., 2017).

Kaynakça

Akbıyık, D.İ., Soygür, H. ve Karabulut, E. (2012). Psiko-onkoloji ve aile hekimliğinde ruh sağlığını güçlendirme: Sosyal destek algısı ve psikodrama grup terapisi uygulamaları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi, 13*, 205-209.

Altınay, D. (2015). Psikodrama'da felsefenin yeri. D. Altınay (Ed), *Psikodramada seçme konular* içinde (s. 21-35). Epsilon Yayıncılık.

Altınay, D. (2003). *Psikodrama grup psikoterapisi el kitabı.* Sistem.

Altınay, D. (2019). *Psikodrama Grup Psikoterapisi 400 ısınma oyunu ve yardımcı teknik*. Epsilon.

Altınay, D. (2021). *Psikodrama grup psikoterapisi el kitabı.* Nobel Akademik Yayıncılık.

Altman, K. P. (2013). Disosiyatif kişilik bozuluğunun psikodrama ile tedavisi. P. F. Kellermann & M. K. Hudgins (Ed), *Travmadan sağkalanlarla psikodrama- acıyı eyleme dökmek* içinde (s. 176-186). Nobel

Baim, C. (2013). Zamanın çarpıtılmış aynası. P. F. Kellerman, & M. K. Hudgins (Ed.). *Travmadan sağkalanlarla psikodrama-acıyı eyleme dökmek* içinde (s. 155-175). Nobel.

Bannister, A. (2013). Ailenin mahkum etkileri. P. F. Kellerman, & M.K. Hudgins (Ed.). T*travmadan sağkalanlarla psikodrama-acıyı eyleme dökmek* içinde (s. 97-113). Nobel

Blatner, A. (2002). *Psikodramanın temelleri.* Sistem.

Casson, J. (2013). Sahne-psikodrama tiyatrosu. M. Karp, P. Holmes, & K.B. Tauvon (Ed), *Psikodrama rehberi* içinde, (s. 69-88). Nobel.

Dökmen, Ü. (2007). *Sosyometri ve psikodrama.* Sistem.

Dzokić, Z. (2010). *The power of psychodrama- introduction to the theory and practice of psychodrama*. Psihopolis Institut.

Giacomucci, S. (2020). *Social work, sociodrama and psychodrama: Experiential approaches for group therapists, community leaders, and social workers*, Springer.

Gökler B. (2017). Bir grup psikoterapisi yöntemi olarak psikodrama. *Türkiye Klinikleri Dergisi 3(*2): 77-83.

Hollander, S.L. (1981). Spontaneity, Sociodrama and Warming-Up Process in Family Therapy. *Journal o f Group Psychotherapy, Psychodrama and Sociometry, 34,* 44-53.

Holmes, P., Karp, M., & Watson, M. (2017). *Psychodrama: Inspiration and technique* (2nd ed.). Routledge

Karabekir, N. (2021). Grup psikoterapisinde ve psikodramada terapötik faktörler. D. Altınay (Ed), *Psikodramada seçme konular* içinde (s. 93-115). Nobel.

Karp, M. (2013). Özgürlük nehri. P. Holmes, M. Karp, & M. Watson (Ed), *Moreno'dan bu yana psikodrama- teori ve uygulamada yenilikler* içinde (s. 39-60). Nobel Akademik Yayıncılık.

Kellermann, P. F. (2007). *Focus on psychodrama: The therapeutic aspects of psychodrama*. Jessica Kingsley Publishers.

Kellerman, P.F. (2013). *Psikodramaya derinlemesine bakış-psikodramanın terapötik yanları* Nobel.

Kellermann, P. F. (2013). Travmayla örselenmiş kişilerle psikodramanın iyileştirici yönleri. P. F. Kellermann, & M. K. Hudgins (Ed), *Travmadan sağkalanlarla psikodrama- acıyı eyleme dökmek* içinde (s. 23-38). Nobel.

Moreno, J. L. (1946). *Psychodrama.* Beacon House.

Moreno, J. L. (1953). *Who shall survive?foundations of sociometry, group psychotherapy and sociodrama.* Beacon House.

Moreno, J. L. (1964). *Psychodrama Vol I* (3rd ed.). Beacon House.

Moreno, Z. T., Blomkvsit, L. D., & Rützel, T. (2013). *Psikodrama- Artı gerçeklik ve iyileştirme sanatı.* (B. Şimşek, Çev.) Nobel.

Orkibi, H. A. (2017). Adolescents' dramatic engagement predict their in-session productive behaviors: a psychodrama change prosess study. *The Art in Psychotherapy. 55,* 46-53.

Özbek, A. ve Leutz, G. (2003). *Psikodrama: grup psikoterapilerinde sahnesel etkileşim.* Grup Psikoterapileri Derneği Yayını.

Roos J. & Roos M. (2006). *On spontaneity.* Imaginatin Lab Foundation.

Soysal, F. S. & Ogan, S. (2022). Travma tedavisinde psikodramanın kullanımı: Sistematik gözden geçirme. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 13*(2), 41-55.

Sprague, K. (2013). Ayaklarımız yere basarak kosmosa girerken. P. Holmes, M. Karp, & M. Watson (Ed), *Moreno'dan bu yana psikodrama-teori ve uygulamada yenilikler* içinde (s. 11-35). Nobel.

Şener Ö. (2008). *Duygu ahrazlığı (aleksitimi) yaşayan üniversite öğrencilerinin duygu ifadeleri ve spontanlıkları üzerine psikodramanın etkisi.* (Yayınlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Tauvon, K. B. (2013). Psikodramanın ilkeleri. M. Karp, P. Holmes, & K. B. Tauvon (Ed), *Psikodrama rehberi* içinde (s. 29-45). Nobel.

Taylor, S. (2013). Isınma. M. Karp, P. Holmes, & K. B. Tauvon (Ed), *Psikodrama rehberi* içinde (s. 47-66). Nobel.

Yananer Eroğlu, Ç. (2021). Travmatik yaşam olayları ve psikodrama. D. Altınay (Ed), *Psikodramada seçme konular* içinde (s. 57-82). Nobel.

Yurtsever, P. A. (2014). *Sanat psikodrama.* Okuyan Us.

Yelda Yıldız-Önal

Bölüm 10

Kültüre Duyarlı Terapi

Farklılık insanlığın özüdür.
John Hume

Kültüre Duyarlı Terapinin Temel Felsefesi

ABD'de 1960'lı yıllarda toplumsal çeşitliliğin artması, etnik-ırksal azınlıkların ve kadınların eşit hak ve olanak taleplerinin ortaya konması ve insan hakları hareketlerinin artmasından sonra baskının, ırkçılığın, cinsiyetçiliğin birer sorun olarak tanımlanmaya başlandığı görülmüş ve 1970'lerde "çok kültürlülük" ve Türkiye'de sıklıkla tercih edilen kullanımıyla "kültüre duyarlılık" kavramları ortaya çıkmıştır (Munley vd., 2004). Bu anlayış, farklı kültürel grupların birbirlerine benzer ya da farklı özelliklerini kabul etmelerini, bunlara saygı duymalarını ve bu kültürel gruplar arasındaki iş birliğini içermektedir (Vontress, 1981; akt. Robinson ve Morris, 2000). Pedersen (1991) ise "çoğulcu çok kültürlülük" anlayışını ortaya koyarak bireysel farklılıkları vurgulayan kültüre özgü özelliklere ve bireyleri benzer kılan evrensel özelliklere vurgu yapmaktadır. Pedersen (2001), aynı zamanda kültürel duyar-

Kaynakça

Akalın, M. B. (2022). *Psikolojik danışmanların otantiklik düzeyleri ve kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlik algıları arasındaki ilişkide bilişsel esneklik düzeylerinin aracı rolü.* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Akalın, M. B. & Türküm, A. S. (2021). Kültüre duyarlı psikolojik danışma. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (AUJEF), 5*(1), 81-107

Allen, W. D., & Olson, D. H. (2001). Five types of African American marriages. *Journal of Marriage and Family Therapy, 27*, 301-314.

American Counseling Association [ACA]. (1995). *Code of ethics and standards of practice.* Alexandria, VA: Author.

Arredondo, P., Toporek, R., Brown, S. P., Jones, J., Locke, D. C., Sanchez, J., & Stadler, H. (1996). Operationalization of the multicultural counseling competencies. *Journal of Multicultural Counseling and Development, 24*(1), 42-78

Axelson, J. A. (1999). *Counseling and development in a multicultural society*. Brooks/Cole Pubishing.

Aydın, B. (2014). *Kültüre duyarlı psikolojik danışma eğitiminin psikolojik danışman adaylarının kültürel duyarlılık düzeyleri üzerindeki etkisi.* (Yayınlanmamış doktora tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Barrott, J. (2014). Psikolojik danışmada kültür ve çeşitlilik. W. Dryden, & A. Reeves (Eds.), *Psikolojik danışma uygulamalarında temel konular* içinde (ss. 270-282), (Çev. Ed. F. Akkoyun). Nobel.

Basford, T. E., Offermann, L. R., & Behrend, T. S. (2014). Do you see what I see? Perceptions of gender microaggressions in the workplace. *Psychology of Women Quarterly, 38*(3), 340–349. doi: 10.1177/036168431 3511420.

Beardsley, B., Morrow, S. L., Castillo, L., & Weitzman, L. (1998, March). Perceptions and behaviours of practicing feminist therapists: Development of the feminist multicultural practice instrument. Paper presented at the 23. *Annual conference of the Association for Women in Psychology*, Baltimore.

Bektaş, Y. (2006). Kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri ve psikolojik danışman eğitimindeki yeri. *Ege Eğitim Dergisi, 7*(1), 43-59.

Bemak, F., & Chung, R. C.-Y. (2004). Teaching multicultural group counseling: Perspectives for a new era. *Journal for Specialists in Group Work, 29*(1), 31–41. https://doi.org/ 10.1080/01933920490275349.

Bennett, M. J. (2004). Becoming interculturally competent. In J. Wurzel (Ed.), *Toward multiculturalism: A reader in multicultural education* (pp. 62-77). Intercultural Resource Corporation.

Berry, J. W. (2008). Globalisation and acculturation. *International Journal of Intercultural Relations, 32*(4), 328-336. https://doi.org/ 10.1016/j.ijintrel.2008.04.001.

Berry, J. W. (2015). Global psychology: Implications for cross-cultural research and management. *Cross Cultural Management, 22*(3), 342-355

Brislin, R. W., & Yoshida, Y. (1993). The content of cross-cultural training: An introduction. In R. W. Brislin, & Y. Yoshida (Eds.), *Improving intercultural interactions: Modules for cross-cultural tarining programs* (pp. 1-17). Sage Publications.

Brown, L. S. (1994). S*ubversive dialogues: Theory in feminist therapy.* A Subsidiary of Perseus Books, L.L.C.

Burr, V. (2015) *Social constructionism*. (3rd edition). Routledge.

Buyruk Genç, A. (2019). *Psikolojik danışmanların etkili psikolojik danışman nitelikleri ile kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri arasındaki ilişkide kültürel zekanın ve bilişsel esnekliğin aracı rolü.* (Yayınlanmamış doktora tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Cashwell, C. S., & Young, J. S. (2011). *Integrating spirituality and religion into counseling. A Guide to Competent Practice*. American Counseling Association

Castillo, L. G., Brossart, D. F., Reyes, C. J., Conoley, C. W., & Phoummarath, M. J. (2007). The influence of multicultural training on perceived multicultural counseling competencies and implicit racial prejudice. *Journal of Multicultural Counseling and Development, 35*(4), 243-255.

Cates, J. T. (2006). *The effect of infusing multicultural training into counseling practicum on trainees' self-perceived multicultural counseling competence.* (Unpublished doctoral dissertation), University of Nevada, Reno.

Collier, A. (1998). Language, practice and realism. In I. Parker (Ed.), *Social constructionism, discourse and realism* (pp. 47-58). London: Sage.

Comas-Diaz, L. (2012). Çokkültürlü psikoterapiler. R. J. Corsini, & D. Wedding (Eds.), *Modern psikoterapiler* içinde *(*ss. 862-908), (Çev. E. Güzelyazıcı, S. D. Çiftçi & M. Türkoğlu). Kaknüs.

Constantine, M. G. (2007). Racial microaggressions against African American clients in cross-racial counseling relationships. *Journal of Counseling Psychology, 54*, 1–16. https://doi.org/10.1037/0022-0167.54.1.1.

Corey, G. (2008). *Psikolojik danışma kuram ve uygulamaları.* (Çev. T. Ergene). Mentis.

Corey, G., Corey, M. S., & Callanan, P. (2007). *Issues and ethics in the helping professions*. Thomson Brooks/Cole.

Dallos, R., & Draper, R. (2012). *Aile terapisine giriş: Sistemik teori ve uygulama* (Çev. Ş. Kesici & C. Kiper). Nobel.

D'Andrea, M., & Daniels, J. (1991). Exploring the different levels of multicultural counseling training in counselor education. *Journal of Counseling and Development, 70*(1), 78-85.

D'Andrea, M., & Daniels, J. (2001). RESPECTFUL Counseling: An Integrative Model for Counselors. In D. Pope-Davis, & H. Coleman (Eds.), *The interface of class, cultur and gender in counseling* (pp. 417-466). SAGE Publications.

D'Andrea, M., Daniels, J., & Heck, R. (1991). Evaluating the impact of multicultural counseling training. *Journal of Counseling and Development*, *70(1)*, 143-150.

Davis, D. E., DeBlaere, C., Brubaker, K., Owen, J., Jordan, T. A., II, Hook, J. N., & Van Tongeren, D. R. (2016). Microaggressions and perceptions of cultural humility in counseling. *Journal of Counseling and Development, 94*(4), 483–493. https://doi.org/10.1002/jcad.12107.

Day-Vines, N. L., Wood, S., Grothaus, T., Craigen, L., Holman, A., Dotson-Blake, K., & Douglas, M. J. (2007). Broaching the subjects of race, ethnicity, and culture during the counseling process. *Journal of Counseling & Development, 85*, 401-409. https://doi.org/10.1002/j.1556-6678.2007.tb00608.x.

Dyche, L., & Zayas, L. H. (2001). Cross-Cultural empathy and training the contemporary psychotherapist. *Clinical Social Work Journal, 29*, 245-258. https://doi.org/10.1023/A:1010407728614.

Enns, C. Z., McNeilly, C. L., Corkery, J. M., & Gilbert, M. S. (1995). The debate about delayed memories of child sexual abuse: A feminist perspective. *The Counseling Psychologist, 23*(2), 181–279. https://doi.org/10.1177/0011000095232001.

Fu, M. (2014). Clinical applications with Asian Americans. In D. W. Sue, M. E. Gallardo, & H. A. Neville (Eds.), *Case studies in multicultural counseling and therapy* (pp. 37-48). John Wiley & Sons.

Gim, R. H., Atkinson, D. R., & Kim, S. J. (1991). Asian-American acculturation, counselor ethnicity and cultural sensitivity, and ratings of counselors. *Journal of Counseling Psychology, 38*(1), 57-62.

Gladding, S. T. (2012). *Aile terapisi: Tarihi, kuram ve uygulamaları* (Çev. Ed. İ. Keklik & İ. Yıldırım). Türk PDR Derneği.

Goldenberg, I., & Goldenberg, H. (2000). *Family therapy: An overview*. Wadsworth Pub. Co.

Hackney H., & Cormier, S. (2008). *Psikolojik danışma ilke ve teknikleri* (Çev. T. Ergene & S. Aydemir). Mentis.

Hare-Mustin, R. (1986). The problem of gender in family therapy theory. *Family Process, 26*(1), 15–27.

Heath, A. E., Neimeyer, G. J., & Pedersen, P. B., (1989). The future of cross-cultural counseling: A Delphi Poll, *Journal of Counseling and Development, 67,* 27-30.

Holcomb-McCoy, C., & Day-Vines, N. L. (2004). Exploring school counselor multicultural competence: A multidimensional concept. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development, 37,* 154-163. https://doi.org/10.1080/07481756.2004.11909757.

Ivey, A. E., D'Andrea, M., Bradford Ivey, M. B., & Simek-Morgan, L. (2002). *Theories counseling and psychotherapy a multicultural perspective* (5. Edition). Allyn and Bacon.

Ivey, A. E., Ivey, M. B., Myers, J. E., & Sweeney, T. J. (2013). *Gelişimsel psikolojik danışma ve terapi: Yaşam boyunca iyilik halini arttırmak* (Çev. F. Korkut-Owen). PDR Derneği.

Kagawa-Singer, M. (1993). Redefining health: Living with cancer. *Social Science and Medicine, 37*(3), 295-304.

Kagawa-Singer, M., & Chung, R. C. Y. (1994). A paradigm for culturally based care in ethnic minority populations. *Journal of Community Psychology, 22*(2), 192-208.

Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). *Kültürel psikoloji: Kültür bağlamında insan ve aile.* Evrim

Karaırmak, Ö. & Aydın, G. (2007). Yapılandırmacı yaklaşım: Çağdaş psikolojik danışma anlayışını ve uygulamalarını biçimlendiren bir güç. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 3*(27), 91-108.

Koç, Z. (2003). Kültüre duyarlı psikolojik danışma yaklaşımı: Kuramsal bir inceleme. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi, 11*(12), 1-17.

Levitt, H. M., Collins, K. M., Morrill, Z. *et al.* (2022). Learning clinical and cultural empathy: A call for a multidimensional approach to empathy-focused psychotherapy training. *Journal of Contemporary Psychotherapy, 52,* 267–279. https://doi.org/10.1007/s10879-022-09541-y.

Mascayano, F., Toso-Salman, J., Ho, YCS., et al. (2020). Including culture in programs to reduce stigma toward people with mental disorders in low- and middle-income countries. *Transcultural Psychiatry, 57*(1), 140-160. https://doi.org/10.1177/1363461519890964.

Munley, P. H., Duncan, L. E., McDonnell, K. A., &. Sauer, E. M. (2004). Counseling psychology in the United States of America. *Counseling Psychology Quartely, 17,* 247-271.

Myers, D. G. (2013). *Social psychology*. Twenge, Jean M., 1971- (11th ed.). McGraw-Hill.

Negy, C. (2000). Limitations of the multicultural approach to psychotherapy with diverse clients. In *Handbook of multicultural mental health* (pp. 439-453). Academic Press.

Nichols, M. P. (2013). *Aile terapisi: Kavramlar ve yöntemler* (Çev. O. Gündüz). Kaknüs.

Nwachuku, U. T., & Ivey, A. E. (1991). Culture-specific counseling: An alternative training model. *Journal of Counseling and Development, 70*(1), 106-111.

Owen, J., Imel, Z., Tao, K. W., Wampold, B., Smith, A., & Rodolfa, E. (2011). Cultural ruptures in short-term therapy: Working alliance as a mediator between clients' perceptions of microaggressions and therapy outcomes. *Counselling & Psychotherapy Research, 11,* 204–212. https://doi.org/10.1080/14733145.2010.491551.

Pate, R. H., & Bondi, A. M. (1992). Religious beliefs and practice: An integral aspect of multicultural awareness. *Counselor Education and Supervision*, *32*(2).

Patterson, C. H. (2004). Do we need multicultural counseling competencies? *Journal of Mental Health Counseling*, *26*(1), 67-73.

Pedersen, P. B. (1991). Multiculturalism as a generic approach to counseling. *Journal of Counseling and Development, 70*(1), 6-12.

Pedersen, P. B. (1996). The importance of both similarities and differences in multicultural counseling: Reaction to CH Patterson. *Journal of Counseling and Development: JCD, 74*(3), 236. https://doi.org/10.1002/j.1556-6676.1996.tb01858.x.

Pedersen, P. B. (2001). Multiculturalism and the paradigm shift in counselling: Controversies and alternatives for the future. *Canadian Journal of Counselling*, *35*, 15-25

Pierce, C., Carew, J., Pierce-Gonzalez, D., & Willis, D. (1978). An experiment in racism: TV commercials. In C. Pierce (Ed.), *Television and education* (pp. 62–88). Beverly Hills, CA: Sage

Pope-Davis, D., & Constantine, M. G. (1996). MCT theory and implications for practice. *A theory of multicultural counseling and therapy*, 112-122.

Richardson, T. Q., & Molinaro, K. L. (1996). White counselor self-awareness: A prerequisite for developing multicultural competence. *Journal of Counseling and Development, 74*(3), 238-242

Ridley, C. R., & Lingle, D. W. (1996). Cultural empathy in multicultural counseling: A multidimensional process model. In P. B. Pedersen, J. G. Draguns, W. J. Lonner, & J. E. Trimble (Eds.), *Counseling across cultures* (pp. 21–46). Sage

Robinson, D. T., & Morris, J. R. (2000). Multicultural counseling: Historical context and current training considerations. *Western Journal of Black Studies, 24*(4), 239-253.

Roysircar, G. (2004). Cultural self-awareness assesment: Practice examples from psychology training. *Professional Psychology: Research and Practice, 35*(6), 658- 666

Shin, S.-K. (2004). Effects of culturally relevant psychoeducation for Korean American families of persons with chronic mental illness. *Research on Social Work Practice*, *14*(4), 231–239. https://doi.org/10.1177/1049731503262130.

Siviş, R. (2002). Yapılandırmacı yaklaşım ve Türkiye'de psikolojik danışma alanında uygulanabilirliği. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 2*(17), 43-48.

Sue, D. W. (2010). *Microaggressions in everyday life: Race, gender, and sexual orientation.* John Wiley & Sons Inc.

Sue, D. W. (1990). Culture-specific strategies in counseling: A conceptual framework. *Professional Psychology: Research and Practice*, *21*(6), 424-433.

Sue, D. W., Arredondo, P., & McDavis, R. J. (1992). Multicultural counseling competencies and standards: A call to profession. *Journal of Counseling and Development, 70*(4), 477-486

Sue, D. W., Carter, R. T., Casas, J. M., Fouad, N. A., Ivey, A. E., Jensen, M., LaFromboise, T., Manese, J. E., Ponterotto, J. G., & Vazquez-Nutall, E., (1998). *Multicultural counseling competencies: Individual and organizational development.* Sage Publications.

Sue, D. W., Capodilupo, C. M., Torino, G. C., Bucceri, J. M., Holder, A. M., Nadal, K. L., & Esquilin, M. (2007). Racial microaggressions in everyday life: Implications for clinical practice. *American Psychologist, 62*(4), 271–286. https://doi.org/10.1037/0003-066X.62.4.271.

Sue, D. W., Gallardo, M. E., & Neville, H. A. (2014). (Eds.) *Case studies in multicultural counseling and therapy.* John Wiley & Sons, Inc.

Sue, D. W., & Sue, D. (1977). Barriers to effective cross-cultural counseling. *Journal of Counseling Psychology*, *24*, 420-429.

Sue, D. W., & Sue, D. (2008). *Counseling the culturally diverse: Theory and practice.* John Wiley and Sons.

Sue, D. W., & Torino, G. C. (2005). Racial-cultural competence: Awareness, knowledge, and skills. In Carter, R. T. (Ed.), *Handbook of racial-cultural psychology and counseling: Training and practice*, (Second edition). John Wiley and Son

Triandis, H. C. (1995). *Individualism-Collectivism.* Westview Press.

Triandis, H. C. (2002). Subjective culture. *Online Readings in Psychology and Culture*, *2*(2), 1-12.

Vontress, C. E. (2003). Culture and counseling. *Online Readings in Psychology and Culture*, *10*(3), 3-9.

Wade, P., & Bernstein, B. L. (1991). Culture sensitivity training and counselor's race: Effects on Black female clients' perceptions and attrition. *Journal of Counseling Psychology, 38*(1), 9-15

Watkins, C. E. (1983), Counselor acting out in the counseling situation: An exploratory analysis. *Personnel and Guidance Journal, 61,* 417-423.

Şenel Çıtak

Bölüm 11

EMDR

esensitization and Reprocessing

rsızlaştırma ve Yeniden İşleme)

> *"Travmanın zihinden atılmasını beklemek gerçekçi değildir. Bize düşen, kötü hatıralarla başa çıkmayı ve günümüzde nasıl yaşayacağımızı öğrenmektir."*
>
> *Lisa Lewis*

Giriş

Pandemi, deprem, tsunami, sel, yangın vb. afetler nedeniyle travmalar, hayatımızın ayrılmaz bir parçası olmuştur. Yaşanan travmalar genellikle kişilerin duygu, düşünce ve davranışlarında bozulmalara yol açar. Travma sonrası uykuda bozulma, aşırı uyarılma hâli, irkilme, duygusal zorlanmalar, olumsuz düşünceye odaklanma ve kâbusların yoğunluğu, travmaların işaretçileridir (O'Shea, 2021). Özellikle kâbuslar, travmaların yeniden tetiklenmesine neden olabilir. Dolayısıyla kişiler için zorlayıcı bir süreç oluşturabilir (Knipe, 2021). Travmalar, duygu ve bilişlerin beynin farklı yapıları tarafından işlenme süreci ile ilişkilendirilir (Davis, 1992). Beynin sağ tarafı, duygusal süreçleri; sol tarafı ise rasyonel düşünmeyi kaydeder. Korktuğumuzda beynin sağ tarafında uyarı artışı olması, beyin

Özet

Bilimsel araştırmalar, EMDR protokolleri çerçevesinde yapılan kontrollü çalışmaların travmatik anıların neden olduğu acıyı azaltmada etkili olduğunu gösteriyor. EMDR'nin temel kavramları; travmatik bellek, düğümlenme, anı ağları, çift yönlü uyarım, beden taraması ve adaptif bilgi şeklinde sıralanabilir. EMDR; danışanın rasyonel olmayan şekilde depolanmış anılarına ulaşılmasını ve bu olumsuz anıların yeniden işlemesini amaçlar. Çift yönlü uyarım; danışanın, danışmanın elleri ile yaptığı sağ-sol hareketini takip etmesi sonucu bilgi işleme sisteminin aktifleşmesine dayanır.

EMDR, her biri bir öncekinin üzerine inşa edilen sekiz aşamadan oluşur. Her aşamada harcanan süre, danışanın ihtiyaçları ve danışmanın tarzına bağlı olarak belirli prosedür ve protokolleri (ör. çift yönlü uyarım, beden taraması, SUD/VoC değerlendirmesi) uygular. EMDR öykü alma/tedavi planlama, hazırlık, değerlendirme, duyarsızlaştırma, yerleştirme, beden taraması, kapanış ve yeniden değerlendirme aşaması şeklinde sekiz aşamada yürütülür.

EMDR protokolleri özellikle TSSB, panik atak, dissosiyasyon tedavisi, konversiyon bozuklukları, kronik ağrı, somatoform bozukluk, OKB, fobiler, bağımlılık, depresyon, gibi farklı psikolojik rahatsızlıkların tedavisinde etkili sonuçlar ortaya koymuştur. Bu tür psikolojik bozuklukların azaltılmasına dair sonuçlar, ümit verici olsa da önceki çalışmalarda ortaya çıkan metodolojik sorunların ortadan kaldırılması için daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulduğu değerlendirilmektedir.

Kaynaklar

Ahmad, A., Larsson, B., & Sundelin-Wahlsten, V. (2007). EMDR treatment for children with PTSD: Results of a randomized controlled trial. *Nordic Journal of Psychiatry*, *61*(5), 349-354.

American Psychiatric Association (APA). (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders*. (pp. 271–280). American Psychiatric Publishing.

American Psychiatric Association (APA). (2004). *Practice guideline for the treatment of patients with acute stress disorder and posttraumatic stress disorder*. American Psychiatric Association Practice Guidelines.

Bradley, R., Greene, J., Russ, E., Dutra, L., & Westen, D. (2005). A multidimensional meta-analysis of psychotherapy for PTSD. *American Journal of Psychiatry*, *162*(2), 214-227.

Carlson, J., Chemtob, C., Rusnak, K., Hedlund, N., & Muraoka, M. (1998). Eye movement desensitization and reprocessing (EMDR) treatment for combat-related post traumatic stress disorder. *Journal of Traumatic Stress, 2,* 3-24.

Christman, S. D., Garvey, K. J., Propper, R. E., & Phaneuf, K. A. (2003). Bilateral eye movements enhance the retrieval of episodic memories. *Neuropsychology, 17*(2), 221–229. https://doi.org/10.1037/0894-4105.17.2.221.

D'Antoni, F., Matiz, A., Fabbro, F., & Crescentini, C. (2022). Psychotherapeutic Techniques for Distressing Memories: A Comparative Study between EMDR, Brainspotting, and Body Scan Meditation. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *19*(3), 1142-1160.

Davis, M. (1992). Analysis of aversive memories using the fear-potentiated startle paradigm. L. R. Squire & N. Butters (Ed.), *Neuropsychology of memory* (ss. 470-484), Guilford Press.

Davidson, P. R., & Parker, K. C. H. (2001). Eye movement desensitization and reprocessing (EMDR): A meta-analysis. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 69*(2), 305-316. https://doi.org/10.1037/0022-006X.69.2.305.

de Jongh, A., Amann, B. L., Hofmann, A., Farrell, D., & Lee, C. W. (2019). The status of EMDR therapy in the treatment of posttraumatic stress disorder 30 years after its introduction. *Journal of EMDR Practice and Research, 13*(4), 261-269.

De Jongh, A., Ten Broeke, E., & Renssen, M. R. (1999). Treatment of specific phobias with eye movement desensitization and reprocessing (EMDR): Protocol, empirical status, and conceptual issues. *Journal of Anxiety Disorder, 13*(1-2), 69-85.

de Roos, C., Greenwald, R., den Hollander-Gijsman, M., Noorthoorn, E., van Buuren, S., & De Jongh, A. (2011). A randomised comparison of cognitive behavioural therapy (CBT) and eye movement desensitisation and reprocessing (EMDR) in disaster-exposed children. *European Journal of Psychotraumatology, 2*(1), 5694.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ). (2013). *Guidelines for the management of conditions specifically related to stress*. Author.

EMDR International Association (2023, Semtember). *8 phases EMDR therapy*. www.emdria.org/wp-content/uploads/2021/08/8-Phases.border.pdf adresinden 29.07.2024 tarihinde erişilmiştir.

Fleming, J. (2012). The effectiveness of eye movement desensitization and reprocessing in the treatment of traumatized children and youth. *Journal of EMDR Practice and Research, 6*(1), 16-26.

Forbes, D., Creamer, M., Bisson, J. I., Cohen, J. A., Crow, B. E., Foa, E. B., Friedman, M., Keane, T., Kudler, H., & Ursano, R. J. (2010). A guide to guidelines for the treatment of PTSD and related conditions. *Journal of Traumatic Stress, 23(5), 537–552*. https://doi.org/10.1002/jts.20565.

Foster, S., & Lendl, J. (1996). Eye movement desensitization and reprocessing: Four case studies of a new tool for executive coaching and restoring employee performance after setbacks. *Consulting Psychology Journal: Practice and Research, 48*(3), 155-161.

Grant, M., & Threlfo, C. (2002). EMDR in the treatment of chronic pain. *Journal of Clinical Psychology, 58*(12), 1505-1520.

Gunter, R. W., & Bodner, G. E. (2008). How eye movements affect unpleasant memories: Support for a working memory account. *Behaviour Research and Therapy, 46*(8), 913-931

Greenwald, R. (1994). Eye movement desensitization and reprocessing (EMDR): An overview. *Journal of Contemporary Psychotherapy, 24*(1), 15-34.

Hensley, B. J. (2020). EMDR Therapy Overview. B. J. Hensley (Ed.), *An EMDR therapy primer: From practicum to practice*. (ss. 1-78), Springer Publishing Company.

Hornsveld, H., & Berendsen, S. (2010). *Casusboek EMDR*. Bohn Stafleu van Loghum.

Hoogsteder, L. M., Ten Thije, L., Schippers, E. E., & Stams, G. J. J. (2022). A meta-analysis of the effectiveness of EMDR and TF-CBT in reducing trauma symptoms and externalizing behavior problems in adolescents. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 66*(6-7), 735-757.

Jarero, I., Artigas, L., & Luber, M. (2011). The EMDR protocol for recent critical incidents: Application in a disaster mental health continuum of care context. *Journal of EMDR Practice and Research, 5*(3), 82-94.

Kavakcı, Ö. (2014) *Ruhsal travma tedavisi için* EMDR. HYB Yayıncılık.

Karadağ, M. (2020). EMDR. E. S. Ercan vd,. (Ed..). *Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi*. (ss. 1251-1259), Akademisyen Kitabevi.

Knipe, J. (2022). *EMDR alet çantası: Karmaşık TSSB ve Disosiyasyon teorisi ve tedavisi*. Ö. Kavakçı, A.B. Yaşar & A. Yurtsever (Çev. Edi.), Universal Dil Hizmetleri ve Yayıncılık.

Kokanović, I., & Barron, I. (2021). Efficacy of EMDR: Case study of a child with choking phobia-case report. *Psychiatria Danubina, 33*(suppl 1), 33-41.

Korn, D. L., & Leeds, A. M. (2002). Preliminary evidence of efficacy for EMDR resource development and installation in the stabilization phase of treatment of complex posttraumatic stress disorder. *Journal of Clinical Psychology, 58*(12), 1465–1487

Leeds, A.M, (2022). *Klinisyenler, süpervizörler ve danışmanlar için satandart EMDR terapi protokolleri hakkında bir rehber*. A. B. Yaşar, Ş. Atçeken & Z. Özmeydan (Ed.), Universal Dil Hizmetleri ve Yayıncılık

Levine, S. (1991). *Additional visualizations for emotional and physical pain*. Doubleday.

Lewis, C., Roberts, N. P., Andrew, M., Starling, E., & Bisson, J. I. (2020). Psychological therapies for post-traumatic stress disorder in adults: Systematic review and meta-analysis. *European Journal of Psychotraumatology, 11*(1), 1729633.

Linden, M., & Hautzinger, M. (2008). *Verhaltenstherapiemanual* (Vol. 8). Springer.

Lipke, H. (2003). Comment on Hembree and Foa (2003) and EMDR. *Journal of Traumatic Stress, 16*(6), 573–574. https://doi.org/10.1023/B:JOTS.0000004081.85114.05.

Lombroso, P. J., & Ogren, M. P. (2008). Learning and memory, part I: Brain regions involved in two types of learning and memory. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 47*(11), 1228-1232.

Lovett, J. (1999). *Small wonders: Healing childhood trauma with EMDR*. Simon and Schuster.

Manfield, P. (1998). *Extending EMDR: A casebook of innovative applications.* Norton Professional Books

Marcus, S. V., Marquis, P., & Sakai, C. (1997). Controlled study of treatment of PTSD using EMDR in an HMO setting. *Psychotherapy: Theory, research, practice, training*, *34*(3), 307-315.

National Institute for Clinical Excellence (NICE). (2005). *The management of PTSD in adults and children in primary and secondary care*. Cromwell Press

Nijenhuis, E. R., & van Der Hart, O. (2011). Dissociation in trauma: A new definition and comparison with previous formulations. *Trauma Dissociation*, *12*, 416-445. https://doi.org/10.1080/15299732. 2011.570592

O'Shea B. G. (2021). *Healing complex posttraumatic stress disorder: A clinician's guide*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-61416-4.

Pagel, J. F. (2020). *Post-traumatic stress disorder: A guide for primary care clinicians and therapists*. Springer Nature.

Pearce, S. S. (1996). *Flash of insight: Metaphor and narrative in therapy*. Allyn & Bacon.

Perkins, B. R., & Rouanzoin, C. C. (2002). A critical evaluation of current views regarding eye movement desensitization and reprocessing (EMDR): Clarifying points of confusion. *Journal of Clinical Psychology*, *58*(1), 77-97. https://doi.org/10.1002/jclp.1130.

Rodenburg, R., Benjamin, A., de Roos, C., Meijer, A. M., & Stams, G. J. (2009). *Efficacy of EMDR in children: A meta-analysis. Clinical Psychology Review, 29*(7), 599-606. https://doi.org/10.1016/j.cpr. 2009.06.008

Scelles, C., & Bulnes, L. C. (2021). EMDR as treatment option for conditions other than PTSD: A systematic review. *Frontiers in Psychology*, *12*, 644369.

Scheck, M. M., Schaeffer, J. A., & Gillette, C. (1998). Brief psychological intervention with traumatized young women: The efficacy of eye movement desensitization and reprocessing. *Journal of Traumatic Stress: Official Publication of the International Society for Traumatic Stress Studies*, *11*(1), 25-44.

Shapiro, F. (1989). Eye movement desensitization: A new treatment for post-traumatic stress disorder. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry, 20*, 211-217.

Shapiro, F. (2001). *Eye movement desensitization and reprocessing: Basic principles, protocols and procedures* (2nd ed.). Guilford Press.

Shapiro, F. (2007a). EMDR, adaptive information processing, and case conceptualization. *Journal of EMDR Practice and Research*, *1*, 68–87. https://doi.org/10.1891/1933-3196.1.2.68.

Shapiro, F. (2012). *EMDR terapisi teknikleri ile acı anıları silmek* (Çev. F. Gülfidan). Kuraldışı Yayınevi.

Shapiro F. (2014). The role of eye movement desensitization and reprocessing (EMDR) therapy in medicine: Addressing the psychological and physical symptoms stemming from adverse life experiences. *Perm Journal, 18*(1), 71-7. https://doi.org/10.7812/TPP/13-098.

Shapiro, F. (2021). *EMDR: Göz hareketleriyle duyarşızlaştırma ve yeniden işleme, temel prensipler ve prosedürler*. (Çev. M. Şaşzade & I. Sanoy), Okuyanus Yayınevi.

Shapiro, F., (2007b). EMDR and Case Conceptualization from an Adaptive Information Processing Perspective. *F.* Shapiro, F. Kaslow, F., & L. Maxfield (Ed), .*Handbook of EMDR and family therapy processes.* (ss. 3-34), John Wiley & Sons, https://doi.org/10.1002/9781118269985.

Shapiro, F., & Laliotis, D. (2011). EMDR and the adaptive information processing model: Integrative treatment and case conceptualization. *Clinical Social Work Journal, 39*(2), 191-200.

Sjöblom, P. O., Andréewitch, S., Bejerot, S., Mörtberg, E., Brinck, U., Ruck, C., et al. (2003). *Regional treatment recommendation for anxiety disorders.* Medical Program Committee/Stockholm City Council

Smyth, N. J., & Poole, D. (2002). EMDR and Cognitive Behavior Therapy: Exploring convergence and divergence. F. Shapiro (Ed.). *EMDR and the paradigm prism* (ss. 151-180), American Psychological Association.

Solomon, R.M. & Maxfield, L. (2019). "Francine Shapiro", *Journal of EMDR Practice & Research, 13*(3),158-162.

Solomon, R. M., & Shapiro, F. (2008). EMDR and the adaptive information processing modelpotential mechanisms of change. *Journal of EMDR Practice and Research, 2*(4), 315-325

Stickgold, R. (2002). EMDR: "A putative neurobiological mechanism of action", *Journal of Clinical Psychology, 58*(1), 61-75.

Stickgold, R. (2008). Sleep-dependent memory processing and EMDR action. *Journal of EMDR Practice and Research*, 2, 289-299

Şener, Ö., & Sağlam, S. (2020). Travma sonrası stres bozukluğu için EMDR: Bir olgu sunumu. *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4*(2), 190-207.

Tinker, R. H., & Wilson, S. A. (1999). *Through the eyes of a child: EMDR with children.* W. W. Norton & Co.

Ursano, R. J., Bell, C., Eth, S., Friedman, M., Norwood, A.,Pfefferbaum, B., Pynoos, J. D., Zatzick, D. F., Benedek,D. M., McIntyre, J. S., Charles, S. C., Altshuler, K.,Cook, I., Cross, C. D., Mellman, L., Moench, L. A.,Norquist, G., Twemlow, S. W., Woods, S., Yager, J.,...Steering Committee on Practice Guidelines (2004). Practice guideline for the treatment of patients withacute stress disorder and posttraumatic stress disorder. *The American Journal of Psychiatry, 161*(11 Suppl), 3-31.

Yaşar, A. B. (2021). *EMDR terapisi ile beyinde değişim*. Psikonet Yayıncılık.

Yaşar, A. B., Konuk, E., Kavakçı, Ö., Uygun, E., Gündoğmuş, İ., Taygar, A. S., & Uludağ, E. (2022). A randomized-controlled trial of EMDR flash technique on traumatic symptoms, depression, anxiety, stress, and life of quality with individuals who have experienced a traffic accident. *Frontiers in Psychology, 13*.https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.845481.

Young, J. (1995). *Cognitive therapy for personality disorders: A schema-focused approach*. Professional Resource Press.

Wachtel, P. L. (2002). EMDR and Psychoanalysis. F. Shapiro (Ed.), *EMDR and the paradigm prism* (ss. 123–150). American Psychological Association.

Welzer, H., & Markowitsch, H.J. (2005). Towards a biopsycho-social model of autobiographical memory. *Memory, 13*, 63-78

Winders, S. J., Murphy, O., Looney, K., & O'Reilly, G. (2020). Self-compassion, trauma, and posttraumatic stress disorder: A systematic review. *Clinical Psychology & Psychotherapy, 27*(3), 300-329.

Zangwill, W. M., Pearson, J., & Kosminsky, P. (2002). Eye movement desensitization and reprocessing (EMDR). *Handbook of Complementary and Alternative Therapies in Mental Health* (ss. 309-330). Academic Press.

Şahin Uçar

Bölüm 12

Hipnoterapi

> "Her insan eşsiz bir bireydir. Bu yüzden, kişiyi hipotetik davranış teorileri kalıplarına uydurmaktansa psikoterapiyi bireyin ihtiyaçlarının eşsizliğini karşılayacak şekilde düzenlemek gerekir."
>
> M. H. Erikson M. D.

Yaklaşımın Temel Felsefesi

Hipnoz, "farklı bir bilinç durumu" olarak tanımlanmaktadır (Brown ve Fromm, 2015). Bu bilinç durumu, uyku hâli olmadan danışanın isteğiyle elde edilebilen özel bir bilinçlilik durumudur (Müezzinoğlu, 2009). Hipnoz, bir ruh sağlığı profesyonelinin, danışanın istendik yönde duygu, düşünce, algı veya davranış değişiklikleri yaşamasını telkin ettiği bir işlem sürecidir (Lynn ve Kirsch, 2012). Amerikan Psikoloji Derneğine göre (APA; 2014) hipnoz, odaklanmış dikkat ve azaltılmış çevresel farkındalık içerisindeki bir bilinçlilik hâlidir ve telkinlere cevap verebilirlik kapasitesinde bir artışla karakterize edilir (Spiegel ve Spiegel, 2019). Bu hipnotik deneyim sırasında çevresel farkındalık azalır. İçsel dikkat odağı yoğunlaşır.

Özet

Hipnoz, tarihin derinliklerinden modern bilime ulaşan bir tedavi aracıdır. Dönem dönem yok sayılmış ve suçlanmış olsa da özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bilim dünyasında yeniden önemsenmeye başlanmıştır. Hipnoz, kendine özgü kişilik kuramı ve patoloji tanımlaması olmayan, tek başına kullanıldığında terapötik değer taşımayan bir araçtır. Doğası gereği üzerinde uzlaşılmış teorik zeminden yoksun bir araçtır. Hipnoz, diğer psikoterapi akımlarıyla entegre edildiğinde güçlü ve etkili sonuçlar doğuran bir dizi teknikler bütünüdür. Psikolojiden psikiyatriye, eğitimden spora birçok medikal ve psikolojik durum için kullanım alanına sahiptir. Hipnozun neden ve nasıl etki ettiğine dair daha fazla bilimsel çalışma için konuya ilgisi olan daha fazla bilim insanına ihtiyaç duyulmaktadır.

Kaynakça

Ahlskog, G. (2018). Clinical hypnosis today. *Psychoanalytic Review, 105*(4), 425-437. https://doi.org/10.1521/prev.2018.105.4.425.

Alladin, A. (2013). *Açıklamalı hipnoterapi*. T. Özakkaş (Çev. Ed.). Psikoterapi Enstitüsü Yayınları.

Alladin, A., & Alibhai, A. (2007). Cognitive hypnotherapy for depression: An empirical investigation. *International Journal of Clinical and Experimental Hypnosis, 55*(2), 147-166. https://doi.org/10.1080/00207140601177897.

American Psychological Association Division 30. (2014). *The society of psychological hypnosis*. Erişim tarihi: 25.04.2024.https://www.apadivisions.org/division-30/about.

Araoz, D. L. (1980). Clinical hypnosis in treating sexual abulia. *American Journal of Family Therapy, 8*(1), 48-57.

Araoz, D. L. (1981). Negative self-hypnosis. *Journal of Contemporary Psychotherapy, 12*(1), 45-51.

Araoz, D. L. (2011). *Cinsel terapide yeni hipnoz*. Ş. Uçar (Çev. Ed.). Ütopya Grafik Yayınları.

Barabasz, A., & Watkins, J. G. (2017). *Hipnozla tedavi yöntemleri*. B. Sezgin (Çev. Ed.). Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları.

Brown, D., & Fromm, E. (1986). *Hypnotherapy and hypnoanalysis.* Erlbaum.

Brown, D. P., & Fromm, E. (2015). *Hipnoterapi ve hipnoanaliz.* T. Özakkaş (Çev. Ed.). Psikoterapi Enstitüsü Yayınları.

Burrows, G. D., Stanley, R. O., & Bloom, P. B. . (2005). *Klinik Hipnoz.* C. Kiper (Çev. Ed). Psikoterapi ve Hipnoz Derneği Eğitim Yayınları.

Clarke, J. C., & Jackson, A. (1983). *Hypnosis and behavior therapy: The treatment of anxiety and phobias*. Springer.

Crasilneck, H. B., & Hall, J. A. (1975). *Clinical hypnosis: Principles and applications*. Grune & Stratton.

De Piano, F. A., & Salzberg, H. C. (1981). Hypnosis as an aid to recall of meaningful information presented under three types of arousal. *Clinical and Experimental Hypnosis, 29*(4), 383-400. https://doi.org/10.1080/00207148108409172.

Eisen, M. R., & Fromm, E. (1983). The clinical use of self-hypnosis in hypnotherapy: Tapping the functions of imagery and adaptive regression. *International Journal of Clinical and Experimental Hypnosis, 31*, 243-255.

Erickson, M. H. (1966). The interpersonal hypnotic technique for symptom correction and pain control. *American Journal of Clinical Hypnosis, 8*(3), 198-209. https://doi.org/10.1080/00029157.1966.10402492.

Erickson, M. H., & Rossi, E. L. (1979). *Hypnotherapy: An exploratory casebook*. Irvington Publishers.

Golden, W. L. (2012). Cognitive hypnotherapy for anxiety disorders. *American Journal of Clinical Hypnosis, 54*(4), 263-274. https://doi.org/10.1080/00029157.2011.650333.

Gonsalkorale, W. M., Miller, V., Afzal, A., & Whorwell, P. J. (2003). Long term benefits of hypnotherapy for irritable bowel syndrome. *Gut, 52*(11), 1623-1629. https://doi.org/10.1136/gut.52.11.1623.

Green, J. P., & Lynn, S. J. (2000). Hypnosis and suggestion-based approaches to smoking cessation: An examination of the evidence. *International Journal of Clinical and Experimental Hypnosis, 48*(2), 195-224. https://doi.org/10.1080/00207140008410048.

Haley, J. (2015). An interactional explanation of hypnosis. *International Journal of Clinical and Experimental Hypnosis, 63*(4). https://doi.org/10.1080/00207144.205.1062696.

Hammond, D. C. (2010). Hypnosis in the treatment of anxiety- and stress-related disorders. *Expert Review of Neurotherapeutics, 10*(2), 263-273. https://doi.org/10.1586/ern.09.140.

Hartland, J. (1971). *Medical and dental hypnosis and its clinical applications* (2nd ed.). Baillière Tindall.

Hodge Jr., R., & Wagner, E. E. (1964). The validity of hypnotically induced emotional states. *American Journal of Clinical Hypnosis, 7*, 37-41. https://doi.org/10.1080/00029157.1964.10402389.

Kirsch, I., Montgomery, G., & Sapirstein, G. (1995). Hypnosis as an adjunct to cognitive-behavioral psychotherapy: A meta-analysis. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 63*, 214-220.

Kroger, W. S., & Fezler, W. D. (1976). *Hypnosis and behavior modification: Imagery conditioning*. J. B. Lippincott.

Lynn, S. J., Kirsch, I., Barabasz, A., Cardena, E., & Patterson, D. (2000). Hypnosis as an empirically supported adjunctive technique: The state of the evidence. *International Journal of Clinical and Experimental Hypnosis, 48*, 343-361. https://doi.org/10.1080/00207140008410050.

Müezzinoğlu, A. E. (2000). *Beş duyunun ötesi hipnoz* (2. baskı). Ajans 12.

Müezzinoğlu, A. E. (2009). *Hipnoz pratiği*. Omniya Yayınları.

Nash, M., & Barnier, A. J. (2015). *Hipnoz klinik* (Cilt III). (Çev. M. Özkan). Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları.

Needleman, L. (2003). Case conceptualization in preventing and responding to therapeutic difficulties. R. L. Leahy (Ed.). *Roadblocks in cognitive-behavioral therapy: Transforming challenges into opportunities for change*, içinde (ss. 3-23), Guildford Press.

Olness, K. (2008). Helping children and adults with hypnosis and biofeedback. *Cleveland Clinic Journal of Medicine, 75*(Suppl 2), ss. 39-43. https://doi.org/10.3949/ccjm.75.suppl_2.s39.

Öztürk, O. (1989). *Psikanaliz ve psikoterapi* (2. Baskı). Evrim Kitabevi.

Özakkaş, T. (1995). *Gerçeğin dirilişine kapı: Hipnoz* (Cilt 3). Özak Yayınevi.

Phillips, M. (1993). The use of ego-state therapy in the treatment of posttraumatic stress disorder. *American Journal of Clinical Hypnosis, 35*, 241-249. https://doi.org/10.1080/00029157.1993.10403015.

Schoenberger, N. E. (2000). Research on hypnosis as an adjunct to cognitive-behavioral psychotherapy. *International Journal of Clinical and Experimental Hypnosis, 48*, 154-169.

Spiegel, H., & Spiegel, D. (2019). *Trans ve tedavi: Hipnozun klinik kullanımları*. T. Özakkaş (Çev. Ed.). Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları.

Uçar, Ş. (2020). *Ego state terapi: Hipnoanalitik entegrasyon yaklaşımı*. In T. Özakkaş, B. Sezgin, & E. Özen (Eds.), *Hipnozun klinikte kullanımı, hipnoterapi.* Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları.

Watkins, J. G., & Watkins, H. H. (2006). *Ego durumları: Teori ve terapi.* T. Özakkaş (Çev. Ed.). Litera Yayınları.

Whorwell, P. J., Prior, A., & Colgan, S. M. (1987). Hypnotherapy in severe irritable bowel syndrome: Further experience. *Gut, 28*(4), 423-425. https://doi.org/10.1136/gut.28.4.423.

Gizem Çeviker

Bölüm 13

ilinçli Farkındalık)
emelli Yaklaşımlar

> *"Biraz üzgün, endişeli veya sinirli hissetmeye başladığında, zarar veren şey duygu durumu değil, bu duygu durumuna nasıl tepki verdiğindir."*
> *Mark Williams & Danny Penman, 2011.*

Yaklaşımın Temel Felsefesi

Mindfulness (bilinçli farkındalık[1]) kelimesi ve beraberinde gelen felsefi çerçevesi her ne kadar psikoloji alan yazınında son elli senedir yapılan çalışmalarla karşımıza çıkmış olsa da kavramsal geçmişi yaklaşık iki bin beş yüz sene öncesine dayanmaktadır. Pali dilindeki karşılığı *sati* olan bu kelime, "*hatırlamak*" ve biraz daha detaylı olarak "*bu anda olduğunu ve gözlem yapmayı hatırlamak*" anlamına gelmektedir (Sharf, 2014). Kelimenin günümüzdeki karşılığına bakılacak olursa mindfulness temelli erken müdahale programlarının ilki olan mindfulness temelli stres azaltma (*MBSR-Mindfulness Based Stress Reduction*) programını geliştiren Prof. Dr. Jon Kabat-Zinn'in mindfulness tanımıyla başlamak kronolojik bir giriş

[1] Birden fazla Türkçe çevirisi olması ve yazarın bu doğrultudaki tercihi sebebiyle bu bölüm kapsamında *mindfulness* kelimesi kullanılmıştır.

Kaynaklar

Analayo, B. (2004). *Satipatthana: The direct path to realization*. Windhorse Publication.

Baer, R., Crane, C., Miller, E., & Kuyken, W. (2019). Doing no harm in mindfulness-based programs: Conceptual issues and empirical findings. *Clin Psychol Rev., 71*, 101-114. https://doi.org/10.1016/j.cpr.2019.01.001.

Barnhofer, T., Crane, C., Hargus, E., Amarasinghe, M., Winder, R., & Williams, J. M. G.(2009). Mindfulness-based cognitive therapy as a treatment for chronic depression: A preliminary study. *Behaviour Research and Therapy*, *47*(5), 366-373. https://doi.org/10.1016/j.brat.2009.01.019.

Beck, J. S. (1964). *Cognitive therapy: Basics and beyond.* Guildford Press.

Beck, A. T., Rush, A. J., Shaw, B. F., & Emery, G. (1979). *Cognitive therapy of depression*. Guilford Press.

Bishop, S. R., Lau, M., Shapiro, S., Carlson, L., Anderson, N. D., Carmody, J., Segal, Z. V., Abbey, S., Speca, M., Velting, D. ve Devins, G. (2004). Mindfulness: A proposed operational definition. *Clinical Psychology: Science and Practice*, *11*(3), 230- 241. https://doi.org/10.1093/clipsy.bph077.

Bögels, S. ve Restifo, K. (2014). *Mindful parenting: A guide for mental health practitioners.* W. W. Norton & Company.

Carmody, J., & Baer, R. A. (2008). Relationships between mindfulness practice and levels of mindfulness, medical and psychological symptoms and well-being in a mindfulness-based stress reduction program. *Journal of Behavioral Medicine, 31*, 23–33.

Carmody, J., & Baer, R. A. (2009). How long does a mindfulness-based stress reduction program need to be? A review of class contact hours and effect sizes for psychological distress. *J. Clin. Psychol, 65*(6), 627-638. https://doi.org/10.1002/jclp.20555.

Crane, R. (2009). *Mindfulness-based cognitive therapy.* Routledge.

Crane, R. S., Eames, C., Kuyken, W., Hastings, R. P., Williams, J. M. G., Bartley, T., Evans, A., Silvertone, S., Soulsby, J. G., & Surawy, C. (2013). Development and validation of the mindfulness-based interventions–teaching assessment criteria (MBI: TAC). *Assessment, 20*(6), 681-688.

Crane, R. S. (2017). Implementing mindfulness in the mainstream: Making the path bywalking it. *Mindfulness*, *8*(3), 585-594. https://doi.org/10.1007/s12671-016-0632-7.

Crane, R. S., Brewer, J., Feldman, C., Kabat-Zinn, J., Santorelli, S., Williams, J. M. G. &Kuyken, W. (2017). What defines mindfulness-based programs? The warp and the weft. *Psychological Medicine*, *47*(6), 990-999. https://doi.org/10.1017/S0033291716003317.

Cox, A.E., Roberts, M.A., Cates, H.L., & McMahon, A.K. (2018). Mindfulness and affective responses to treadmill walking in ındividuals wıth low ıntrinsic motivation to exercise. *Int. J. Exerc. Sci*., *11*(5), 609-624.

Çeviker, G. (2022). Mindfulness-Based Cognitive Therapy. In N. B. Baykal (Ed.) *Current approaches in psychotherapy* (pp. 213-243). Nobel Academic Publishing.

Germer, C. K. (2005). Mindfulness: What is it? What does it matter? C. K. Germer, R. D. Siegel, & P. R. Fulton (Eds.), *Mindfulness and psychotherapy* (ss. 3-27). Guilford Press.

Goyal, M., Singh, S., Sibinga, E.M.S., Gould, N.F., Rowland-Seymour, A., Sharma, R., et al. (2014). Meditation Programs for Psychological Stress and Well-being: A Systematic Review and Meta-analysis. *JAMA Intern. Med*., *3*, 357-368.

Grant, J. A., Courtemanche, J., Duerden, E. G., Duncan, G. H., & Rainville, P. (2010). Cortical thickness and pain sensitivity in zen meditators. *Emotion, 10*(1), 43–53. https://doi.org/10.1037/a0018334.

Goldin, P. R., & Gross, J. J. (2010). Effects of mindfulness-based stress reduction (MBSR) on emotion regulation in social anxiety disorder. *Emotion, 10(1),* 83-91. https://doi.org/10.1037/a0018441.

Grossman, P., Niemann, L., Schmidt, S., & Walach, H. (2010). Mindfulness-based stressreduction and health benefits: A meta-analysis. Focus on Alternative and *Complementary Therapies, 8*(4), 35-43. https://doi.org/10.1111/j.20427166.2003.tb04008.x.

Hayes, A.F., Strosahl, K.D., & Wilson, K.G. (1999). *Acceptance and commitment therapy: An experiential approach to behavior change*. Guilford Press

Hawley, L. L., Schwartz, D., Bieling, P. J., Irving, J., Corcoran, K., Farb, N. A. S., & Segal, Z. V. (2014). Mindfulness practice, rumination, and clinical outcome in mindfulness-based treatment. *Cognitive Therapy and Research, 38*, 1-9.

Hilton, L., Hempel, S., Ewing, B. A., Apaydin, E., Xenakis, L., Newberry, S., Colaiaco, B., Maher, A. R., Shanöam, R. B., Sorbero, M. E., & Maglione, M. A. (2017). Mindfulness meditation for chronic pain: Systematic review and meta-analysis. *Annals of Behavioral Medicine*, *51*(2), 199-213. https://doi.org/10.1007/s12160-016-9844-2.

Hjemdal, O., Stiles, T., & Wells, A. (2013). Automatic thoughts and meta-cognition as predictors of depressive or anxious symptoms: A prospective study of two trajectories. *Scandinavian Journal of Psychology*, *54*(2), 59-65. https://doi.org/10.1111/sjop.12010.

Hölzel, B. K., Carmody, J., Vangel, M., Congleton, C., Yerramsetti, S. M., Gard, T., & Lazar, S. W. (2011). Mindfulness practice leads to increases in regional brain gray matter density. *Psychiatry Research*, *191*(1), 36-43. https://doi.org/10.1016/j.pscychresns.2010.08.006.

Ireland, M. J. (2013). Meditation and psychological health: Modeling theoretically derived predictors, processes, and outcomes. *Mindfulness, 4*, 362-374.

Jha, A. P., Morrison, A. B., Dainer-Best, J., Parker, S., Rostrup, N., & Stanley, E. A. (2015). Minds "at attention": Mindfulness training curbs attentional lapses in military cohorts. *PloS one, 10*(2), e0116889.

Kabat-Zinn, J. (2003). Mindfulness-based interventions in context: Past, present, and future. *Clinical Psychology: Science and Practice, 10*, 144-156.

Kabat-Zinn, J. (2013). *Full catastrophe living: Using the wisdom of your body and mind to face stress, pain and illness*. Delacorte.

Kabat-Zinn, J. (1982). An outpatient program in behavioral medicine for chronic pain patients based on the practice of mindfulness meditation: Theoretical considerations and preliminary results. *General Hospital Psychiatry*, *4*(1), 33-47. https://doi.org/10.1016/0163-8343(82)90026-3.

Kabat-Zinn, J., Lipworth, L., & Burney, R. (1985). The clinical use of mindfulness meditation for the self-regulation of chronic pain. *Journal of Behavioral Medicine*, *8*(2), 163-190. https://doi.org/10.1007/BF00845519.

Kabat-Zinn, J., Lipworth, L., Burncy, R., & Sellers, W. (1986). Four-year follow-up of a meditation-based program for the self-regulation of chronic pain: treatment outcomes and compliance. *The Clinical Journal of Pain*, *2*(3), 159-774. https://doi.org/10.1097/00002508-198602030-00004

Kabat-Zinn, J. (1990). *Full catastrophe living: Using the wisdom of your body and mind to face stress, pain and illness*. Delacorte.

Kabat-Zinn, J., Massion, A. O., Kristeller, J., Peterson, L. G., Fletcher, K. E., Pbert, L., Lenderking, W. R. ve Santorelli, S. F. (1992). Effectiveness of a meditation-based stress reduction program in the treatment of anxiety disorders. *American Journal of Psychiatry*, *149*(7), 936–943.

Kabat-Zinn, J. (2011). Some reflections on the origins of MBSR, skillful means, and the trouble with maps. *Contemporary Buddhism*, *12*(1), 281-306. https://doi.org/10.1080/14639947.2011.564844.

Kaufman, K. A., Glass, C. R., & Pineau, T. R. (2018). *Mindful sport performance enhancement: Mental training for athletes and coaches*. American Psychological Association. https://doi.org/10.1037/0000048-000.

Kaufman, K. A, Glass, C. R., & Pineau, T. R. (2016). Mindful sport performance enhancement (MSPE) development and applications. In A. L. Baltzell (Ed.), *Mindfulness and performance* (pp. 153–185). Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CBO9781139871310.009.

Killingsworth, M. A. & Gilbert, D. T. (2010). A wandering mind is an unhappy mind. *Science, 330,* 932.

Kristeller, J. L., & Wolever, R. Q. (2011). Mindfulness-based eating awareness training for treating binge eating disorder: The conceptual foundation. *Eat Disord*, *19*(1), 49-61.

Kudesia, R. S. (2019). Mindfulness as a metacognitive practice. *Academy of Management Review, 44(2),* 405-423.

Kuyken, W., Hayes, R., Barrett, B., Byng, R., Dalgleish, T., Kessler, D., Lewis, G., Watkins, E., Brejcha, C., Cardy, J., Causley, A., Cowderoy, S., Evans, A., Gradinger, F., Kaur, S., Lanham, P., Morant, N., Richards, J., Shah, P.,….Byford, S. (2015). Effectiveness and cost-effectiveness of mindfulness-based cognitive therapy compared with maintenance antidepressant treatment in the prevention of depressive relapse or recurrence (PREVENT): A randomised controlled trial. *The Lancet*, *386*(9988), 63-73.

Linehan, M. M. (1993). *Skills training manual for treating borderline personality disorder*. Guilford Press.

Loucks, E.B., Nardi, W.R., Gutman, R., et al. (2019). Mindfulness-based blood pressure reduction (MB-BP): Stage 1 single-arm clinical trial. *PLoS One, 14(11),* e0223095.

Lyddy, C. J., & Good, D. J. (2017). Being while doing: An inductive model of mindfulness at work. *Frontiers in Psychology, 7,* 2060. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2016.02060.

Lazar, S. W., Kerr, C. E., Wasserman, R. H., Gray, J. R., Greve, D. N., Treadway, M. T., McGarvey, M., Quinn, B. T., Dusek, J. A., Benson, H., Rauch, S. L., Moore, C. I., & Fischl, B. (2005). Meditation experience is associated with increased cortical thickness. *Neuroreport*, *16*(17), 1893. https://doi.org/10.1097/01.wnr.0000186598.66243.

Marlatt, G. A. ve Kristeller, J. L. (1999). Mindfulness and meditation. W. R. Miller (Ed.), *Integrating spirituality into treatment: Resources for practitioners* içinde (ss. 67-84). American Psychological Association. https://doi.org/10.1037/10327-004.

Neff, K. ve Germer, C. (2018). *The mindful self-compassion workbook: A proven way to accept yourself, build inner strength, and thrive.* Guilford Press.

O'Reilly, G.A., Cook, L., Spruijt-Metz, D., & Black, D. S.. (2014). Mindfulness-based interventions for obesity-related eating behaviors: A literature review. *Obes. Rev. an Off. J. Int. Assoc. Study Obes.*, *15*(6), 453–461. https://doi.org/10.1111/obr.12156.

Segal, Z. V., Williams, J. M., Teasdele, J. D., & Gemar, M. A. (1996). A cognitive science perspective on kindling and episode sensitization in recurrent affective disorder. *Psychological Medicine*, *26*(2), 371-380. http://doi.org/10.1017/s0033291700034760.

Segal, Z. V., Williams, J. M. G., & Teasdale, J. D. (2002). *Mindfulness-based cognitive therapy for depression: A new approach to preventing relapse*. Guilford Press.

Segal, Z. V., Williams, J. M. G., & Teasdale, J. D. (2013). *Mindfulness-based cognitive therapy for depression* (2nd ed.). The Guilford Press.

Shapero, B.G., Greenberg, J., Pedrelli, P., de Jong, M., & Desbordes, G. (2018). Mindfulness-based interventions in psychiatry. *Focus (Am Psychiatr Publ), 16*(1), 32-39.

Sharf, R. (2014). Mindfulness and Mindlessness in Early Chan. *Philosophy East and West*, 64 (4), 933-964. https://doi.org/10.1353/pew.2014.0074.

Shelton, R. C., & Hollon, S. D. (2012). The long-term management of major depressive disorders. *Focus*, *10*(4), 434-441. https://doi.org/10.1176/appi.focus.10.4.434.

Teasdale, J. D. (1985). Psychological treatments for depression: How do they work?. *Behaviour Research and Therapy*, *23*(2), 157-165.

Teasdale, J. D. (1988). Cognitive vulnerability to persistent depression. *Cognition & Emotion*, *2*(3), 247-274. https://doi.org/10.1080/02699938808410927.

Teasdale, J. D., Williams, J. M. G., & Segal, Z. V. (2014). *The mindful way workbook: An 8-week program to free yourself from depression and emotional distress*. Guilford Press.

Treleaven, D.A. (2018). *Trauma-sensitive mindfulness: Practices for safe and transformative healing*. W. W. Norton & Company.

Van den Brink, E., & Koster, F. (2015). *Mindfulness-based compassionate living* (1st ed.). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781315764184.

Williams, J. M. G., Penman, D. (2011). *Mindfulness: A practical guide to finding peace in a frantic world.* London: Piatkus

Winnebeck, E., Fissler, M., Gärtner, M., Chadwick, P., & Barnhofer, T. (2017). Brief training in mindfulness meditation reduces symptoms in patients with a chronic or recurrent lifetime history of depression: A randomized controlled study. *Behaviour Research and Therapy*, *99*, 124-130. https://doi.org/10.1016/j.brat.2017.10.005.

SAĞLIK HİZMETLERİNDE EKONOMİK DEĞERLENDİRME YÖNTEMLERİ

Dr. Öğr. Üyesi İlknur Arslan Aras

nobel bilimsel

SAĞLIK HİZMETLERİNDE EKONOMİK DEĞERLENDİRME YÖNTEMLERİ

Dr. Öğr. Üyesi İlknur Arslan Aras

Yayın No.: 2209
ISBN: 978-625-393-703-4
E-ISBN: 978-625-393-704-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Dilek Gezgin -dilek@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Arslan Aras, İlknur.
Sağlık Hizmetlerinde Ekonomik Değerlendirme Yöntemleri / İlknur Arslan Aras
1. Basım, VIII + 172 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-703-4
E-ISBN: 978-625-393-704-1
1. Ekonomik Değerlendirme 2. Sağlık Hizmetleri 3. Sağlık Ekonomisi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Repro Bir Mat. Kağ. Rek. Tas. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 47381
İvogsan 1518. Sokak 2730 Mat-Sit İş Merkezi Ostim, Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ v

GİRİŞ 1

Bölüm 1
SAĞLIK EKONOMİSİNDE TEMEL KAVRAMLAR 3

Bölüm 2
RASYONEL BİREY MİYİZ? 41

Bölüm 3
EKONOMİK DEĞERLENDİRME YÖNTEMLERİ 63

Bölüm 4
MALİYETLERİN VE FAYDALARIN BELİRLENMESİ 83

Bölüm 5
MALİYET DEĞER ANALİZİ (COST-BENEFIT ANALYSIS) MDA 105

Bölüm 6
MALİYET FAYDA ANALİZİ (COST-UTILITY ANALYSIS) MFA 121

Bölüm 7
MALİYET ETKİLİLİK ANALİZİ (COST-EFFECTIVENESS ANALYSIS) MEA 127

Bölüm 8
MALİYET MİNİMİZASYONU (COST-MINIMIZATION ANALYSIS) MMA 141

Bölüm 9
SAĞLIK HİZMETLERİNDE EKONOMİK DEĞERLENDİRME YÖNTEMLERİNİ KARŞILAŞTIRMA 147

KAYNAKLAR 165

KAYNAKLAR

Abbott, M., & Doucouliagos, C. (2003). The efficiency of Australian universities: a data envelopment analysis. *Economics of Education review*, *22*(1), 89-97.

Ağırbaş, İ. (1999). *Sağlık hizmetlerinde ekonomik değerlendirme teknikleri ve TCDD Ankara Hastanesinde prostat vakalarının incelenmesi yoluyla maliyet etkililik analizi uygulaması. Hacettepe Üniversitesi*, Sağlık Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

Akal, Z. (2005). *İşletmelerde performans ölçüm ve denetimi çok yönlü performans göstergeleri* (6. baskı). Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları.

Andronis, L. Barton, P. Bryan, S. (2009). Sensitivity analysis in economic evaluation: an audit of NICE current practice and a review of its use and value in decision-making, *Health Technology Assesment*, 13(29):1-85.

Arrow, K. J. (1983). Behavior under uncertainty and its implications for policy. In *Foundations of utility and risk theory with applications* (pp. 19-32). Dordrecht: Springer Netherlands.

Arslan, D. T. (2020). *Prostat kanseri tedavisinde robotik ve açık radikal prostatektomi yöntemlerinin maliyet etkililik analizi*. Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

Besanko, D., Dranove, D., Shanley, M., & Schaefer, S. (2013). Economics of strategy. John Wiley & Sons.

Beyhun, N. E. Çilingiroğlu N. (2004). Hastalık maliyeti ve astım. *Tüberküloz ve Toraks Dergisi*, 52(4): 386-392.

Bhattacharyya, N. (2011). Incremental health care utilization and expenditures for chronic rhinosinusitis in the united states. *Annals of Otology Rhinology & Laryngology*, 120(7), 423-427. https://doi.org/10.1177/000348941112000701

Boadway, R. W., & Shah, A. (2009). *Fiscal Federalism: Principles and Practice of Multiorder Governance*. Cambridge University Press.

Boyd, K. M. (2000). Disease, illness, sickness, health, healing and wholeness: exploring some elusive concepts. *Medical humanities*, *26*(1), 9-17.

Bozdemir, E. (2019). *Sağlık işletmelerinde maliyet muhasebesi ve analizi*. Gazi Kitapevi, Ankara.

Bozdemir, E., & Yusuf, Ö. C. E. L. (2016). Hastanelerde Dış Kaynak Kullanımının Maliyet Minimizasyonu Açısından Analizi: Bolu İzzet Baysal Eğitim ve Araştırma Hastanesi Manyetik Rezonans (MR) Cihazı Örneği. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *20*(3).

Braithwaite, J., Taylor, N., Clay-Williams, R., Ting, H. P., & Arnolda, G. (2020). Conclusion: the road ahead: where should we go now to improve healthcare quality in acute settings?. *International Journal for Quality in Health Care*, *32*(Supplement_1), 99-103.

Brazier, J., Ratcliffe, J., Saloman, J., & Tsuchiya, A. (2017). *Measuring and valuing health benefits for economic evaluation*. OXFORD university press.

Briggs, A. H., & O'Brien, B. J. (2001). The death of cost-minimization analysis?. *Health economics*, *10*(2), 179-184.

Briggs, A., & Sculpher, M. (1998). An introduction to Markov modelling for economic evaluation. *Pharmacoeconomics*, *13*(4), 397-409.

Büyükmirza, H. K. (2009*). Maliyet ve yönetim muhasebesi* (14. baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.

Camerer, C. F., Loewenstein, G., & Rabin, M. (Eds.). (2011). *Advances in Behavioral Economics*. Princeton University Press.

Cavaliere, C. and Chung, K. (2010). A cost-utility analysis of nonsurgical management, total wrist arthroplasty, and total wrist arthrodesis in rheumatoid arthritis. *The Journal of Hand Surgery*, 35(3), 379-391.e2. https://doi.org/10.1016/j.jhsa.2009.12.013

Chung, K., Saddawi-Konefka, D., Haase, S., & Kaul, G. (2009). A cost-utility analysis of amputation versus salvage for gustilo type iiib and iiic open tibial fractures. *Plastic & Reconstructive Surgery*, 124(6), 1965-1973. https://doi.org/10.1097/prs.0b013e3181bcf156

Coelli, T. J., Rao, D. S. P., O'Donnell, C. J., & Battese, G. E. (2005). *An introduction to efficiency and productivity analysis*. Springer Science & Business Media.

Creese, A. Parker, D. (1998). *Birinci basamak sağlık hizmetlerinde maliyet analizi*, (Tatar, M &Tatar, F. Trans.). Cenevre. (Original work published 1994)

Culyer, A. J., & Horisberger, B. (Eds.). (1983). *Economic and medical evaluation of health care technologies*. Springer Science & Business Media.

Culyer, T. (1980). *The political economy of social policy.*

Cylus, J., Papanicolas I., & Smith, P. C. (2017). Using Data Envelopment Analysis to Address the Challenges of Comparing Health System Efficiency. *Global Policy*, 8(Supplement 2), 60-68.

Çelik, Y. (2013). *Sağlık ekonomisi*. (2. Baskı). Ankara: Siyasal yayınevi.

Çınaroğlu, S. (2018). Maliyet Değer Analizi Sonuçlarının Parametrik Olasılık Dağılımlarına Karşı Duyarlılığı: Bir Markov Zinciri Monte Carlo Simülasyonu Uygulaması. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, *21*(2), 227-242.

Çil Koçyiğit, S. (2022). *Hastane İşletmelerinde Maliyet ve Yönetim Muhasebesi*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Çinar, Y. (2010). Türkiye ile AB Üyesi ülkelerin elektrik üretim sektörlerinin etkinlik ve verimlilik analizi: 2000-2006 dönemi için uluslararası bir karşılaştırma. *Sosyoekonomi*, *12*(12).

Daniels, N., & Sabin, J. E. (2008). *Setting limits fairly: Can we learn to share medical resources?* Oxford University Press.

Dawoud, D. M., & Baines, D. L. (2017). Economic evaluation and its types. In *Economic Evaluation of Pharmacy Services* (pp. 99-119). Academic Press.

Di, W. T., Vergara, F., Bertiller, E., Gallardo, M., Gandino, I. J., Scolnik, M., … & Soriano, E. R. (2016). Incidence and prevalence of rheumatoid arthritis in a health management organization in argentina: a 15-year study. *The Journal of Rheumatology*, 43(7), 1306-1311. https://doi.org/10.3899/jrheum.151262

Donaldson, C., Hundley, V., & McIntosh, E. (1996). Using economics alongside clinical trials: why we cannot choose the evaluation technique in advance. *Health Economics*, *5*(3), 267-269.

Donanma S. L. (2020). Theory of human motivation—Abraham Maslow. *Science Education in Theory and Practice: An Introductory Guide to Learning Theory*, 17-28.

Dranove, D. (2002). Measuring costs. In Sloan, F.A. (Eds.), *Valuing health care* (61-97). United Kingdom: Cambridge University Press

Drucker, P. F. (1967). *The Effective Executive: The Definitive Guide to Getting the Right Things Done*. HarperBusiness.

Drummond, M. (2004). Economic Evaluation in Health Care: Is It Really Useful Or Are We Just Kidding Ourselves?. *Australian Economic Review*, 37(1), 3-11.

Drummond, M.F., McGuire A. (2001). *Economic Evaluation in Health Care-Mergin Theory With Practice*. Oxford, Oxford University Press.

Drummond, M.F., Sculpher, M.J., Torrance. G.W., O'brien B.J., Stoddart G.L. (2005). Methods for the Economic *Evaluation of Health Care Programmes*. (3rd ed) Oxford, Oxford University Press

Dupuit, J. (1844). De la Measure de l'Utilité des Travaux Publiques. In *Annales des Ponts et Chaussées* (Vol. 8, pp. 255-283).

Dursun, F. (2013). *Veri zarflama analizi ve çağrı merkezleri etkinlik kıyaslama. Marmara Üniversitesi.* Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Edejer, T.T. (2003). *Making Chouse in Health: WHO Guide To Cost-Effectiveness Analysis*. Geneva, World Health Organization.

Eisenberg, L. Disease and illness Distinctions between professional and popular ideas of sickness. *Cult Med Psych* 1, 9–23 (1977). https://doi.org/10.1007/BF00114808

Erbaydar, N.P. (2009). Hastalık yükü kavramı ve hesaplanmasında kullanılan ölçütler ve DALY kavramına kısa bakış, *Toplum Hekimliği Bülteni*, 28(1).

Euroqol. (2024). *EQ-5D-5L User Guide*. https://euroqol.org/wp-content/uploads/2023/11/EQ-5D-5LUserguide-23-07.pdf. Erişim tarihi: 11.01.2024

Evans, R. G., Barer, M. L., & Marmor, T. R. (Eds.). (1994). Why Are Some People Healthy and Others Not?: *The Determinants of Health of Populations*. AldineTransaction.

Ezenduka, C., Namadi, A., Dahiru, T., Nwosu, U., & Musa, S. (2022). Economic evaluation of a leprosy innovation project in northern nigeria: cost-effectiveness analysis. *Cost Effectiveness and Resource Allocation*, 20(1). https://doi.org/10.1186/s12962-022-00393-w

Ezenduka, C., Post, E., John, S., Suraj, A., Namadi, A., & Onwujekwe, O. (2012). Cost-effectiveness analysis of three leprosy case detection methods in northern nigeria. *Plos Neglected Tropical Diseases*, 6(9), e1818. https://doi.org/10.1371/journal.pntd.0001818

Farrell, M. J. (1957). The measurement of productive efficiency. Journal of the Royal Statistical Society: *Series A (General),* 120(3), 253-281.

Finley, K. (1994). Wants vs. needs: a customer-oriented perspective. *Performance + Instruction*, 33(10), 28-32. https://doi.org/10.1002/pfi.4160331010

Fishman, G. (2013). *Monte Carlo: concepts, algorithms, and applications*. Springer Science & Business Media

Folland, S., Goodman, A. C., & Stano, M. (2017). *The Economics of Health and Health Care*, International Edition.

Fox-Rushby, J.A., Hanson, K. Calculating and presenting disability adjusted life years (DALYs) in cost-effective analysis. *Health Policy and Planning*, 16 (3), 326-331.

Garrison, L., Lubeck, D., Lalla, D., Paton, V., Dueck, A., & Perez, E. (2007). Cost-effectiveness analysis of trastuzumab in the adjuvant setting for treatment of her2-positive breast cancer. *Cancer*, 110(3), 489-498. https://doi.org/10.1002/cncr.22806

Gold, M.R., Siegel, J.A., Russell, L.B., Weinstein, M.C. (1996). *Cost-Effectiveness in Health and Medicine*. New York: Oxford University Press.

Gostin, L. O., Monahan, J., Kaldor, J., DeBartolo, M. C., Friedman, E., Gottschalk, K., … & Yamin, A. E. (2019). The legal determinants of health: harnessing the power of law for global health and sustainable development. *The Lancet*, 393(10183), 1857-1910. https://doi.org/10.1016/s0140-6736(19)30233-8

Gözüm, P. (2021). The effect of organizational silence behaviors of public employees on participation in decisions and professional autonomy practices during the covid-19 pandemic period. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 4(2), 466-483. https://doi.org/10.33712/mana.918853

Gunes, S. and Arslan, M. (2021). Depremden etkilenen betonarme konutların onarım/yıkım karar sürecine maliyetlerin etkisi. *Afet Ve Risk Dergisi*, 4(2), 183-202. https://doi.org/10.35341/afet.980414

Haddix A.ve diğ. (2003). *Prevention Effectiveness – A Guide To Decision Analisis and Economic Evaluation*; Oxford University Press.

Hajjar, A., Ergün, M., Alagoz, O., & Rampurwala, M. (2019). Cost-effectiveness of adjuvant paclitaxel and trastuzumab for early-stage node-negative, her2-positive breast cancer. *Plos One*, 14(6), e0217778. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0217778

Hamilton, D., Hulme, C., Flood, L., & Powell, S. (2014). Cost–utility analysis and otolaryngology. *The Journal of Laryngology & Otology*, 128(2), 112-118. https://doi.org/10.1017/s0022215114000048

Haycox, A. Walker, A. (2009). *What is costminimisation analysis?*, Retrieved from: http://www.medicine.ox.ac.uk/bandolier/painres/download/whatis/what_is_costmin.pdf

Health Systems Assessment (HSA), (2012). *The Health System Assessment Approach: A How-To Manual*. Version 2.0. www.healthsystemassessment.org (Erişim Tarihi: 13.01.20202)

Higgins, A.M. Harris, A.H. (2012). Health economic methods: cost-minimization, costeffectiveness, cost-utility, and cost-benefit evaluations, *Critical Care Clinics*, 28:11-24.

Horngren, C. T., Sundem, G. L., Schatzberg, J. O., Burgstahler, D., & Lemon, M. (2013). *Introduction to management accounting*. Pearson Higher Ed

Istiono, W. (1994) Need-Want-Demand. Fakultas Kedokteran Unıversıtas Gadjah Mada Yogyakarta, 36.

Jain, R., Grabner, M., & Onukwugha, E. (2011). Sensitivity analysis in cost-effectiveness studies. *Pharmacoeconomics*, 29(4), 297-314. https://doi.org/10.2165/11584630-000000000-00000

Johannesson, M. (1996). *Theory and methods of economic evaluation of health care* (Vol. 4). Springer Science & Business Media.

Joint Commission Resources, Inc. (2005) *Hospital Accreditation Standards*. Oakbrook Terrace: Joint Commission on Accreditation on Healthcare Organizations.

Jommi, C. L. A. U. D. I. O. (2017). An introduction to economic evaluation of health care programs. In *Economic evaluation of pharmacy services* (pp. 1-9). Academic Press.

Kahneman, D., & Tversky, A. (1979). Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk. *Econometrica*, 47(2), 263-291.

Kahneman, D., & Tversky, A. (Eds.). (2000). *Choices, values, and frames*. Cambridge university press.

Kala, E., Stojko, R., & Sadłocha, M. (2018). Hysterectomy costs depending on operational technique. *Ginekologia Polska*, 89(12), 672-676. https://doi.org/10.5603/gp.a2018.0113

Kao, C., Chen, L. H., Wang, T. Y., Kuo, S., & Horng, S. D. (1995). Productivity improvement: efficiency approach vs effectiveness approach. *Omega*, *23*(2), 197-204.

Kar, A. (2016). *Rüptüre olmamış serebral anevrizmaların tedavisinde cerrahi klipleme ve endovasküler koil yöntemlerinin maliyet etkililiğinin değerlendirilmesi*. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

Kara, İ., Kara, İ., Bayraktar, Y. Ş., Çiçekci, F., Yılmaz, H., Duman, A., … & Çelik, J. B. (2019). Bir üniversite hastanesinin yoğun bakım ünitelerinde maliyet analizi. *Cukurova Medical Journal*, 44(3), 764-771. https://doi.org/10.17826/cumj.463401

Kara, O., & Kurutkan, N. (2018). *Mikro iktisadi açıdan sağlık hizmetleri piyasasının analizi.* Ankara: Nobel yayınevi.

Kavuncubaşı, Ş., & Yıldırım, S. (2000). *Hastane ve Sağlik Kurumlari Yönetimi*. Siyasal Kitabevi, Ankara.

Kernick D. Mcdonald R. (2002). *Getting Health Economics into Practise,* Edited by David Kernick, Radclife medical Press, United Kingdom.

Kernick, D. (2002). *Getting Health Economics into Practise,* Edited by David Kernick, Radclife medical Press, United Kingdom

Kickbusch, I., Allen, L., & Franz, C. (2016). The commercial determinants of health. *The Lancet Global Health*, 4(12), e895-e896. https://doi.org/10.1016/s2214-109x(16)30217-0

Kobu, B. (2006). *Üretim Yönetimi*, Beta Basım Yayım Dağıtım A.S.,İstanbul. Kurtulmuş, S. (1998), Sağlık Ekonomisi Ve Hastane Yönetimi, Timas Yayınları, İstanbul.

Koçatakan, P., Küçük, A., KADI, Z., & Ataseven, H. (2021). Whipple operasyonlarında endoskopik ultrasonagrafinin önemi ve fayda-maliyet analizi. Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 8(4), 657-664. https://doi.org/10.34087/cbusbed.907903

Kumar, K. and Rizvi, S. (2013). Cost-effectiveness of spinal cord stimulation therapy in management of chronic pain. *Pain Medicine*, 14(11), 1631-1649. https://doi.org/10.1111/pme.12146

Küçük, O. (2011). *Faktör Esnekliği ve Ölçeğe Göre Getiri: Kobi'lerde Karşılaştırmalı Bir Cobb-Douglas Üretim Fonksiyonu Uygulaması.* Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15(2), 353-362.

Kymes, S.M. (2008). An ıntroduction to decision analysis in the economic evaluation of the prevention and treatment of vision-related diseases*, Ophthalmic Epidemiology*, 15:76-83.

Ladabaum, U., Chey, W., Scheiman, J., & Fendrick, A. (2002). Reappraisal of non-invasive management strategies for uninvestigated dyspepsia: a cost-minimization analysis. *Alimentary Pharmacology & Therapeutics*, 16(8), 1491-1501. https://doi.org/10.1046/j.1365-2036.2002.01306.x

Leelahavarong, P. (2014). Budget impact analysis, *Journal of the Medical Association of Thailand*, 97(5):565-571.

Leonard, H. B., & Zeckhauser, R. J. (1983). Cost-benefit analysis applied to risks: Its philosophy and legitimacy.

Lipsey R. G. Lipsey & Steiner P. O. (1978). *Economics.* Harper and Row Publishers, New York.

Lodge, D. A. (1991). Productivity, efficiency, & effectiveness in the management of healthcare technology: an incentive pay proposal. *Journal of Clinical Engineering*, *16*(1), 29-34.

Malhan, S. (2008). *Bütçe Etkisi Analizi İçin İyi Uygulama Prensipleri, Türkiye Akılcı İlaç Kullanım Platformu*, http://klinikfarmakoloji.com/index.php? erişim tarihi: 04/02/2024

Malhan, S., Öksüz, E., Babineaux, S., Ertekin, A., & Palmer, J. (2014). Assessment of the direct medical costs of type 2 diabetes mellitus and its complications in turkey. *Turkish Journal of Endocrinology and Metabolism*, 18(2), 39-43. https://doi.org/10.4274/tjem.2441

Manchikanti, L., Pampati, V., Benyamin, R., & Hirsch, J. (2017). Cost utility analysis of lumbar interlaminar epidural injections in the treatment of lumbar disc herniation, central spinal stenosis, and axial or discogenic low back pain. *Pain Physician*, 4(20;4), 219-228. https://doi.org/10.36076/ppj.2017.228

Mankiw, N. G. (2020). *Principles of economics*. Cengage Learning.

Mankiw, N. G., & Taylor, M. P. (2014). *Economics*. Cengage Learning.

Manns, B., Hemmelgarn, B., Tonelli, M., Au, F., Chiasson, T., Dong, J., … & Klarenbach, S. (2010). Population based screening for chronic kidney disease: cost effectiveness study. *BMJ*, *341(nov08 1)*, c5869-c5869. https://doi.org/10.1136/bmj.c5869

Marmot, M. (2005). Social determinants of health inequalities. *The Lancet*, 365(9464), 1099-1104. https://doi.org/10.1016/s0140-6736(05)71146-6

McIntosh, E. Clarke, P.M. Frew, E.J. Louviere, J.J. (2010). *Applied methods of cost–benefit analysis in health care,* Oxford: Ocford University Press.

Muennig, P. (2008). *Cost effectiveness analysis in health a practical approach*, John Wiley & Sons Inc., San Fransisco

Oberst, K. (2015). *The strategic hospital: Resources for leadership*. CRC Press.

Öner, N., & Ağırbaş, İ. (2014). Bilgisayar Tomografisi ve Manyetik Rezonans Görüntülemenin Sağlıkta Teknoloji Değerlendirme ve Maliyet-Fayda Analizi ile Değerlendirilmesi. *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi*, *8*(2), 147-163.

Özgen, H., & Tatar, M. (2007). Sağlık sektöründe bir verimlilik değerlendirme tekniği olarak maliyet-etkililik analizi ve Türkiye'de durum. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, *10*(2), 109-137.

Özgümüş, E. (2012). *Stokastik sınır analizi ile üniversitelerin performanslarının değerlendirilmesi*. Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Ensitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara

Özmen, V., Çakar, B., Gökmen, E., Özdoğan, M., Güler, N., Uras, C., … & Saip, P. (2019). Cost effectiveness of gene expression profiling in patients with early-stage breast cancer in a middle-income country, turkey: results of a prospective multicenter study. *European Journal of Breast Health*, 15(3), 183-190. https://doi.org/10.5152/ejbh.2019.4761

Padda, I., Fabian, D., Farid, M., Mahtani, A., Sethi, Y., Ralhan, T., ... & Johal, G. (2024). Social Determinants of Health and its Impacts on Cardiovascular Disease in Underserved Populations: A Critical Review. *Current Problems in Cardiology*, 102373.

Padula, W. V., Miano, M. A., Kelley, M. A., Crawford, S. A., Choy, B. H., Hughes, R. M., ... & Pronovost, P. J. (2022). A cost-utility analysis of remote pulse-oximetry monitoring of patients with COVID-19. *Value in Health*, *25*(6), 890-896.

Palmer, C., Niparko, J., Wyatt, J., Rothman, M., & Lissovoy, G. (1999). A prospective study of the cost-utility of the multichannel cochlear implant. *Archives of Otolaryngology - Head and Neck Surgery*, 125(11), 1221. https://doi.org/10.1001/archotol.125.11.1221

Palmer, S., Byford, S., Raftery, J. (1999), Economics Notes: Types of Economic Evaluation. BMJ: British Medical Journal, 318(7194), 1349

Pauly, M.V. (2002). Valuing health care benefits in money terms. In Sloan, F.A. (Eds.), *Valuing health care* (99-124). United Kingdom: Cambridge University Press.

Petitti, D. B. (2000). *Meta-analysis, decision analysis, and cost-effectiveness analysis: methods for quantitative synthesis in medicine* (No. 31). OUP USA.

Phelps, C. E. (2016). Health Economics. Routledge.

Ramsey, S., Willke, R., Glick, H., Reed, S., Augustovski, F., Jönsson, B., … & Sullivan, S. (2015). Cost-effectiveness analysis alongside clinical trials ii—an ispor good research practices task force report. *Value in Health*, 18(2), 161-172. https://doi.org/10.1016/j.jval.2015.02.001

Rawls, J. (1971). Atheory of justice. *Cambridge (Mass.)*.

Robinson, R. (1993). Economic Evaluation and Health Care: Costeffectiveness Analysis, Costbenefit analysis, Cost-utulity analysis. BMJ, 307,793-926

Rubinstein, R. Y., & Kroese, D. P. (2016). Simulation and the Monte Carlo method. John Wiley & Sons.

Santerre, R.E. Neun,S.P. (2010). *Health economics: Theory, insights and industry studies*, USA: South Western Cengage Learning.

Schiffman, L. G., & Kanuk, L. L. (2006). *Consumer Behavior*. Pearson Prentice Hall.

Schippers, H. M. A., & Kalff, M. W. (1976). Cost comparison haemodialysis and renal transplantation. *Tissue Antigens*, *7*(2), 86-90.

Schulz, K. F., & Grimes, D. A. (2002). Allocation concealment in randomised trials: defending against deciphering. *The Lancet*, *359*(9306), 614-618.

Sen, A. (1995). *Inequality reexamined*. Harvard University Press.

Sen, A. (2018). *Collective choice and social welfare*. Harvard University Press.

Shung, D. L., Lin, J. K., & Laine, L. (2024). Achieving Value by Risk Stratification With Machine Learning Model or Clinical Risk Score in Acute Upper Gastrointestinal Bleeding: A Cost Minimization Analysis. *Official journal of the American College of Gastroenterology| ACG*, *119*(2), 371-373.

Simon, H. A. (1955). A behavioral model of rational choice. *The quarterly journal of economics*, 99-118.

Sonnenberg, F.A. Beck, J.R. (1993). Markov models in medical decision making: a practical guide, *Medical Decision Making*, 13:322-328.

Stinnett, A. A., & Mullahy, J. (1998). Net health benefits: a new framework for the analysis of uncertainty in cost-effectiveness analysis. *Medical decision making*, *18*(2_suppl), S68-S80.

Stolberg, H.O. Norman, G. Trop, I. (2004). Randomized controlled trials, *AJR*, 183:1539-1544.

Street, A., & Häkkinen, U. (2009). 2.7 Health system productivity and efficiency. *Performance measurement for health system improvement*, *222*.

Sullivan, P. W., Arant, T. W., Ellis, S. L., & Ulrich, H. (2006). The cost effectiveness of anticoagulation management services for patients with atrial fibrillation and at high risk of stroke in the US. *Pharmacoeconomics*, *24*, 1021-1033.

Summerfield, A., Marshall, D., Barton, G., & Bloor, K. (2002). A cost-utility scenario analysis of bilateral cochlear implantation. *Archives of Otolaryngology - Head and Neck Surgery*, 128(11), 1255. https://doi.org/10.1001/archotol.128.11.1255

Sutton, R. S., & Barto, A. G. (2018). *Reinforcement learning: An introduction*. MIT press.

Şahin, B. (2019). Sağlık Kurumlarında Performans Yönetimi. İçinde (Ed.) Çelik Y. *Sağlık Kurumları Yönetimi. Anadolu Üniversitesi*, AÖF yayınları, Eskişehir.

Tatar, M. Wertheimer, A.I. (2010). *Sağlık teknolojilerinin değerlendirilmesi*, MN Medical & Nobel, Ankara.

Tengilimoğlu, D., Işık, O., & Akbolat, M. (2021). *Sağlık işletmeleri yönetimi*. Nobel Yayıncılık. Ankara.

Thaler, R. H. (2015). *Misbehaving: The Making of Behavioral Economics*. WW Norton & Company.

Titiz, İ., Demir, Y., & Onat, K. (2007). Türkiye'de şirket birleşmelerinde birleşme etkinliklerinin veri zarflama analizi yoluyla belirlenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *9*(1), 117-139.

Torrance, G. W., Thomas, W. H., & Sackett, D. L. (1972). A utility maximization model for evaluation of health care programs. *Health services research*, 7(2), 118.

UK Health Security Agency (2020). *Guidance Cost Effectiveness Analysis: Health Economic Studies*. https://www.gov.uk/guidance/cost-effectiveness-analysishealth-economic-studies

Varabyova, Y., & Schreyögg, J. (2013). International comparisons of the technical efficiency of the hospital sector: panel data analysis of OECD countries using parametric and non-parametric approaches. *Health policy*, *112*(1-2), 70-79.

Vissapragada, R., Bulamu, N., Karnon, J., Yazbek, R., & Watson, D. (2021). cost-effectiveness in surgery: concepts of cost-utility analysis explained. *Australian and New Zealand Journal of Surgery*, 91(9), 1717-1723. https://doi.org/10.1111/ans.16586

Wang, Z., Li, X., Chen, M., & Liu, S. (2018). Social health insurance, healthcare utilization, and costs in middle-aged and elderly community-dwelling adults in china. *International Journal for Equity in Health*, 17(1). https://doi.org/10.1186/s12939-018-0733-0

Weinstein, M.C. (2002). From cost-effectiveness ratios to resource allocation: where to draw the line? In Sloan, F.A. (Eds.), *Valuing health care* (77-98). United Kingdom: Cambridge University Press.

Whitehead, M., & Dahlgren, G. (1991). What can be done about inequalities in health?. *The lancet*, *338*(8774), 1059-1063.

WHO World Health Organization. (2024). https://www.who.int/about/accountability/governance/constitution. Erişim Tarihi: 22.01.2024

Wikman, A., Marklund, S., & Alexanderson, K. (2005). Illness, disease, and sickness absence: an empirical test of differences between concepts of ill health. *Journal of Epidemiology & Community Health*, *59*(6), 450-454.

Willan, A. R., & Briggs, A. H. (2006). *Statistical analysis of cost-effectiveness data*. John Wiley & Sons.

Williams, A. (1997). Economic Evaluation: Basic Principles and Methods. In: Drummond MF, McGuire A (eds) *Economic Evaluation in Health Care: Merging Theory with Practice*. Oxford University Press, Oxford, pp 3-25.

Woldesemayat, E. (2021). Cost-effectiveness of follow-up of chronic coughers in detecting smear-positive tuberculosis in south ethiopia. *Clinicoeconomics and Outcomes Research*, Volume 13, 737-744. https://doi.org/10.2147/ceor.s319588

World Health Organization. (2000). *The world health report 2000: health systems: improving performance*. World Health Organization.

World Health Organization. (2004). *Promoting mental health: Concepts, emerging evidence, practice*. World Health Organization.

Wright, K., Jónsdóttir, G., Jorgensen, S., Shah, N., & Einarsson, J. I. (2012). Costs and outcomes of abdominal, vaginal, laparoscopic and robotic hysterectomies. *JSLS : Journal of the Society of Laparoendoscopic Surgeons*, 16(4), 519-524. https://doi.org/10.4293/108680812x13462882736736

Yadav, R., Nishikiori, N., Satha, P., Eang, M., & Lubell, Y. (2014). Cost-effectiveness of a tuberculosis active case finding program targeting household and neighborhood contacts in cambodia. *American Journal of Tropical Medicine and Hygiene*, 90(5), 866-872. https://doi.org/10.4269/ajtmh.13-0419

Yalçın Balçık, P., & Şahin, B. (2013). Sağlık hizmetlerinde maliyet etkililik analizi ve karar analizi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, *16*(2), 121-134.

Yiğit, V., & Erdem, R. (2014). Sağlık hizmetlerinde maliyet etkililik analizi. *Suleyman Demirel University Journal of Faculty of Economics & Administrative Sciences*, *19*(2).

Yiğit, V., & Erdem, R. (2015). Türkiye'de diyaliz ve böbrek transplantasyonu tedavisinin maliyet etkililik analizi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *1*(13), 182-205.

Zhao, Y., Kuo, T., Weir, S., Kramer, M., & Ash, A. (2008). Healthcare costs and utilization for medicare beneficiaries with alzheimer's. *BMC Health Services Research*, 8(1). https://doi.org/10.1186/1472-6963-8-108.

SAĞLIK KURUMLARINDA KURUMSAL İLETİŞİM

Sevil Bayçu

nobel
40.yıl

SAĞLIK KURUMLARINDA KURUMSAL İLETİŞİM

Sevil Bayçu

Yayın No.: 5397
İletişim: 106
ISBN: 978-625-371-377-5
E-ISBN: 978-625-371-378-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Temmuz 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Bayçu, Sevil.
Sağlık Kurumlarında Kurumsal İletişim / Sevil Bayçu
1. Basım, VI + 162 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-377-5
E-ISBN: 978-625-371-378-2
1. Kurumsal İletişim 2. Sağlık Kurumlarında İletişim 3. Sağlık İletişimi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

GİRİŞ **1**

1. SAĞLIK ALANINA YÖNELİK GENEL BİR DEĞERLENDİRME **3**
1.1. Sağlık Alanına Yönelik Bir Çerçeve 3
1.2. Sağlık Kurumları 6

2. SAĞLIK KURUMLARINDA İLETİŞİM **9**
2.1. Sağlık İletişimi 9
2.1.1. Sağlık İletişiminde Kitle İletişim Araçları 15
2.1.2. Doktor-Hasta İletişimi 17
2.2. Sağlık İletişiminde Dijitalleşme 21

3. SAĞLIK KURUMLARINDA KURUMSAL İLETİŞİM **25**
3.1. Kurumsal İletişim Kavramı 27
3.2. Sağlık Kurumlarında Kurumsal İletişim Uzmanlarının Rolleri ve Sorumlulukları 35
3.3. Sağlık Kurumlarında Kurumsal İletişim Çalışmaları 41
3.3.1. Kurum Kimliği 43
3.3.1.1. Sağlık Kurumlarında Kurum Kimliği 45
3.3.2. Kurum Kültürü 46
3.3.2.1. Sağlık Kurumlarında Kurum Kültürü 49
3.3.3. Kurum İmajı 49
3.3.3.1. Sağlık Kurumlarında Kurum İmajı 50
3.3.4. Kurum İçi İletişim 52
3.3.4.1. Sağlık Kurumlarında Kurum İçi İletişim 54
3.3.5. Kurumsal Sosyal Sorumluluk 58
3.3.5.1. Sağlık Kurumlarında Kurumsal Sosyal Sorumluluk 60
3.3.6. Sorun Yönetimi ve Kriz İletişimi 61
3.3.6.1. Sağlık Kurumlarında Sorun Yönetimi ve Kriz İletişimi 64
3.3.7. İtibar Yönetimi 66

3.3.7.1. Sağlık Kurumlarında İtibar Yönetimi 70
3.3.8. Medya İlişkileri 72
3.3.8.1. Sağlık Kurumlarının Geleneksel ve Dijital Medya İlişkileri 76
3.3.9. Kurumsal Reklam 82
3.3.9.1. Sağlık Kurumlarında Kurumsal Reklam 84
3.3.10. Etkinlik Yönetimi 85
3.3.10.1. Sağlık Kurumlarında Etkinlik Yönetimi 86
3.3.11. Kurumsal İletişim Planlaması 89
3.3.11.1. Sağlık Kurumlarında Kurumsal İletişim 92

4. SAĞLIK ALANINDA KURUMLARIN ÖRNEK İLETİŞİM UYGULAMALARI 95
4.1. Kurumların/Markaların Sağlık Alanındaki İletişim Uygulamaları 107
4.2. Sağlık Kurumlarının Kampanya Stratejileri 142

SONUÇ 147

KAYNAKÇA 149

KAYNAKÇA

Adele, V. P. & Borch, S. W. (2018). Health campaign message design. https://camd.northeastern.edu/featured-work/5708/ (Erişim tarihi: 17.02.2024).

Adi, A., Stoeckle, T., Kuyucu, M. A., Arzuaga-Williams, R. M., Baquerizo, G., Benecke, R., ... & Young, H. (2023). *The Future of PR/Comms and their Social Impact. Results of an International Delphi-Method Study* (pp. 1-78). Quadriga University of Applied Sciences, Quadriga Hochschule Berlin.

Aguerrebere, P. M. (2015). Management of the internal communication in hospitals: Conceptual framework and implementation model. *Journal International University of Catalonia Spain*, *11*(1), 54-65.

Ahern, G. (2019). Communication skills: A guide to practice for healthcare professionals. https://www.ausmed.com/learn/guides/communication-skills (Erişim tarihi: 19.01.2024).

Ahmed, T. M., Rajagopalan, P., & Fuller, R. (2015). A classification of healthcare facilities: Toward the development of energy performance benchmarks for day surgery centers in Australia. *HERD: Health Environments Research & Design Journal*, *8*(4), 139-157. https://doi.org/10.1177/ 1937586715575910

Aladwan, M. A., Anuar, M. M., Aladwan, R., & Salleh, H. S. (2023). The Effect of Service Quality, Patient Trust and Hospital Reputation on Patient Satisfaction in Jordanian Public Hospital.

Alfonso, G. H., & Suzanne, S. (2008). Crisis communications management on the web: how internet-based technologies are changing the way public relations professionals handle business crises. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, *16*(3), 143-153.

Altun, Y. (2019). https://www.brandingturkiye.com/basin-kiti-nedir-niye-onemlidir-nasil-hazirlanir/ (Erişim tarihi: 16.08.2023).

Antheunis, M. L., Tates, K., & Nieboer, T. E. (2013). Patients' and health professionals' use of social media in health care: motives, barriers and expectations. *Patient Education and Counseling*, *92*(3), 426-431. https://doi.org/10.1016/j.pec.2013.06.020.

App Store, (2024). https://apps.apple.com/us/app/know-your-lemons-breast-check/id1420212829 (Erişim tarihi: 08.01.2024).

App Store, (2024b). https://apps.apple.com/gb/app/nhs-couch-to-5k/id1082307672 Erişim tarihi: 09.02.2024).

Arıcı, A. (2021). Sağlık çalışanlarının Kurumsal Algı Süzgeci: Eskişehir Kamu Hastaneleri Örneği. Levent Özkoçak (Ed.). *Kurumsal İletişim Araştırmaları*. Konya. Literatürk Yayınları.

Atkins, A. 2004. Ethics and the Corporate Communicator. Oliver S. (Ed.). *Handbook of Corporate Communication And Public Relations.* (No. 12924). London. Rothledge.

Awantika, S. (2023). Top 12 Hospital Marketing and Advertisement Strategies for 2024. https://www.leadsquared.com/industries/healthcare/hospital-marketing/ (Erişim tarihi: 12.02.2024).

Backer, T. E., Rogers, E., & Sopory, P. (1992). *Designing health communication campaigns: What works?* Thousand Oaks CA: Sage.

Ballard-Reisch, D. S. (1990). A model of participative decision making for physician-patient interaction. *Health Communication*, *2*(2), 91-104.

Balmer, J. M., & Wilson, A. (1998). Corporate identity: There is more to it than meets the eye. *International Studies of Management & Organization*, *28*(3), 12-31.

Beekeeper, (2022). The 5 best ways to improve communication in healthcare. https://www.beekeeper.io/blog/5-ways-improve-communication-between-healthcare-staff/ (Erişim tarihi: 18.02.2024).

Beger, R. (2018). Present-day corporate communication. *Springer Books*.

Berens, G., & Van Riel, C. B. (2004). Corporate associations in the academic literature: Three main streams of thought in the reputation measurement literature. *Corporate Reputation Review*, *7*, 161-178.

Bıçakçı A. B. & Aktaş Kuyucu, M. (2024). Geleceğin Halkla İlişkiler Profesyonellerini Eğitmek: Toplumsal odaklı bir Yaklaşım. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi (Cumhuriyetin 100. Yılında Geleceğin İletişimi Özel Sayısı),* 1-26. https//doi.org/10.17829/turcom.1360804.

Bigumigu, (2017). Bir Akıllı Telefonun Hafıza Kaybı. https://bigumigu.com/haber/bir-akilli-telefonun-hafiza-kaybi/ (Erişim tarihi: 22.02.2024).

Bigumigu, (2017b). Siparişlerinizi yanlış getiren restoran. https://bigumigu.com/haber/siparislerinizi-yanlis-getiren-restoran/ (Erişim tarihi: 22.01.2024).

Bircher, J. (2005). Towards a dynamic definition of health and disease. *Medicine, Health Care and Philosophy*, *8*, 335-341. DOI 10.1007/s11019-005-0538-y.

Bodyform, (2024). #periodsomnia. https://www.bodyform.co.uk/break-taboos/our-campaigns/periodsomina/ (Erişim tarihi: 14.02.2024).

Boers, M., & Cruz Jentoft, A. J. (2015). A new concept of health can improve the definition of frailty. *Calcified Tissue International*, 97, 429-431. DOI 10.1007/s00223-015-0038-x

Boorse, C. (1997). A Rebuttal on Health. In J. M. Humber and R. F. Almeder (Eds.). *What is disease*? (pp. 1-134). Totowa, NJ: Humana Press.

Booth, S. (2023). How Johnson & Johnson is helping build a sense of belonging by investing in student nurses of color. https://www.jnj.com/how-johnson-and-johnson-is-investing-in-student-nurses-of-color (Erişim tarihi: 19.01.2024).

Bornman, M. (2007). *Digital media as communication tools for health promotion in managed health care* (Doctoral dissertation, University of Pretoria).

Bowdin, G., Allen, J., Harris, R., McDonnell, I., & O'toole, W. (2012). *Events management*. Routledge.

Bredart, A., Bouleuc, C., & Dolbeault, S. (2005). Doctor-patient communication and satisfaction with care in oncology. *Current Opinion in Oncology*, *17*(4), 351-354. DOI: 10.1097/01.cco.0000167734. 26454.30

Bruce, S. 2023. Future of Corporate Communications Study Finds CCO's Investing More in Technology. https://www.stuartbruce.biz/2023/10/future-of-corporate-communications-study-finds-ccos-investing-more-in-technology/ (Erişim tarihi: 10.11.2023).

Bucci, S., Schwannauer, M., & Berry, N. (2019). The digital revolution and its impact on mental health care. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, 92, 277-297.

Budryk, Z. (2013). 5 hospital marketing campaigns that push the envelope. https://www.fiercehealthcare.com/special-report/5-hospital-marketing-campaigns-push-envelope (Erişim tarihi: 17.01.2024).

Bulduklu, Y., & Karaçor, S. (2017). Sağlık Hizmetlerinde Kriz İletişimi ve Yeni Medya. *Atatürk İletişim Dergisi*, (14), 279-296.

Carlson, D. https://www.britannica.com/money/corporate-social-responsibility-report (Erişim tarihi: 18.05.2023).

Castaño Martínez, M., & Johnson, E. (2020). *Communicating big data in the healthcare industry.*

Catalán-Matamoros, D. J. (2011). The Role of mass media communication in public health. In K. Smigorski (Ed.), *Health management: Different approaches and solutions* (pp. 399- 414). China: InTech.

Catford, J. (1995). The mass media is dead: Long live the multimedia. *Health Promotion International*, *10*(4), 247-251.

CDC, (2019). Zika Communication Toolkits. https://www.cdc.gov/zika/comm-resources/toolkits.html (Erişim tarihi: 24.01.2024).

CDC, (2019b). Mosquito bites are bad! https://www.cdc.gov/zika/pdfs/zika-activity-book-us.pdf (Erişim tarihi: 24.01.2024).

CDC, (2024). Campaign materials https://www.cdc.gov/std/saw/gyt/materials.htm#messages (Erişim tarihi: 18.03.2024).

Cham, T. H., Lim, Y. M., & Sigala, M. (2022). Marketing and social influences, hospital branding, and medical tourists' behavioural intention: Before-and after-service consumption perspective. *International Journal of Tourism Research*, *24*(1), 140-157.

Chan, G. (2004). Priorities old and new for UK PR practice. Ed: Oliver S. *Handbook of Corporate Communication And Public Relations.* (No. 12924). London. Rotledge.

Children's Miracle Network Hospitals, (2024). https://childrensmiraclenetworkhospitals.org/history/ (Erişim tarihi: 21.02.2024).

Chloé, R. (2020). The 3 best health advertising and communication campaigns of recent years. https://www.alioze.com/en/best-health-advertisement-campaign. (Erişim tarihi: 12.02.2024).

Coombs, W. T. (2002). Assessing online issue threats: Issue contagions and their effect on issue prioritisation. *Journal of Public Affairs*, *2*(4), 215-229.

Corcoran, N. (2011). *Working on health communication*. Thousand Oaks CA: Sage.

Cornelissen, J. (2004). *Corporate Communication: A guide to theory and practice* (4th edition). London: Sage.

Cornelissen, J. (2008). *Corporate Communication: A guide to theory and practice,* London: Sage.

CSG, (2022). The best healthcare PR campaigns and what to learn from them. https://wearecsg.com/blog/best-healthcare-pr-campaigns/ (Erişim tarihi: 19.02.2024).

Cutlip, S. M. Center, A. H. ve Broom, C. M. (1994). *Effective Public Relations*. London, Prentice Hall.

Çakar Mengü, S. (2016). *Kurumsal İletişim ve Profesyonel Markalar*. İstanbul: Der Yayınları.

Davis, D. L. (2010). Simple but not always easy: Improving doctor–patient communication. *Journal of Communication in Healthcare*, *3*(3-4), 240-245. https://doi.org/10.1179/175380710X 1287062 3776397.

Derrow, P. (2023). A day in the life of a nurse innovator. https://www.jnj.com/a-glimpse-into-a-nurses-day (Erişim tarihi: 19.01.2024).

Dhingra, D., & Dabas, A. (2020). Global strategy on digital health. *Indian Pediatrics,* 57, 356-358.

DHSC & O'Brien, N. (2023). Millions of runs completed using Couch to 5k app. https://www.gov.uk/government/news/millions-of-runs-completed-using-couch-to-5k-app (Erişim tarihi: 08.11.2023).

Dietrich G. (2023). What Corporate Communications Will Look Like In 2024 https://www.linkedin.com/pulse/what-corporate-communications-look-like-2024-gini-dietrich-hczic/ (Erişim tarihi: 05.01.2024).

Digitalis Medical, (2024). 6 Ideas for an Impactful Hospital Marketing Strategy. https://digitalismedical.com/blog/hospital-marketing-strategy/ (Erişim tarihi: 12.03.2024).

DiStaso, M. W., Vafeiadis, M., & Amaral, C. (2015). Managing a health crisis on Facebook: How the response strategies of apology, sympathy, and information influence public relations. *Public Relations Review,* 41(2), 222-231.

Dolphin, R., & Reed, D. (2009). *Fundamentals of corporate communications*. Routledge.

Donohew, L.& Ray, E. B. (2009). Introduction: Systems perspectives on health communication. In E. B. Ray and L. Donohew (Eds.), *Communication and health: Systems and applications* (pp. 3-8). Abingdon, Oxon: Routledge.

Duke, S. (2001). E-mail Essential in Media Relations, But No Replacement for Faceto-Face Communication, *Public Relations Quarterly*, 46 (4), 19-22.

Ece, (2023). O aslında depresyonda. https://bigumigu.com/haber/o-aslinda-depresyonda/ (Erişim tarihi: 22.01.2024).

Edelman Trust Barometer Global Report (2023). https://www.edelman.com/sites/g/files/aatuss191/files/2023-01/2023%20Edelman%20Trust%20Barometer%20Global%20Report_0.pdf (Erişim tarihi: 15.01.2023).

Edlom, J. (2022). The engagement imperative: Experiences of communication practitioners' brand work in the music industry. *Media and Communication, 10*(1), 66-76.

Excellence Awards, (2024). Winner 2023. https://www.excellence-awards.com/shortlist/ (Erişim tarihi: 04.03.2024).

Eysenbach, G. (2001). What is e-health? *Journal of Medical Internet Research*, 3(2), 1-2. doi:10.2196/jmir.3.2.e20.

Field, D. (2023) Takeaways for Internal Communications from the 2023 Edelman Trust Barometer. https://www.yourthoughtpartner.com/blog/3-takeaways-for-internal-communications-from-the-2023-edelman-trust-barometer (Erişim tarihi: 12.11.2023).

Fisher-Titus, (2024). https://www.linkedin.com/company/fisher-titus-medical-center/posts/?feedView=all (Erişim tarihi: 16.03.2024).

Frank, S. R. (2000). Digital health care-the convergence of health care and the Internet. *The Journal of Ambulatory Care Management, 23*(2), 8-17.

Frieden, T. R. (2014). Six components necessary for effective public health program implementation. *American Journal of Public Health, 104*(1), 17-22.

Geçikli, F. (2014). The organization of public relations department at hospitals: A model suggestion. *International Journal of Business, Humanities and Technology*, *4*(1), 51-59.

Geist-Martin, P., Ray, E. B., & Sharf, B. F. (2003). *Communicating health: Personal, cultural, and political complexities*. Belmont, CA: Wadsworth/Thomson Learning.

Golden, B. (2019). Dance marathon merchandise available on Miracle Mall. https://miraclenetworkdancemarathon.childrensmiraclenetworkhospitals.org/dance-marathon-merchandise-available-on-miracle-mall/ (Erişim tarihi: 21.02.2024).

Goodman, M. (2004). Today's Corporate Communication Function. Oliver S. (Ed.) *Handbook of Corporate Communication And Public Relations.* (No. 12924). London. Rotledge.

Goodman, M. B. (2019). Introduction to the special issue: Corporate communication-transformation of strategy. *Journal of Business Strategy*, *40*(6), 3-8.

Gorton, G. B., Grennan, J., & Zentefis, A. K. (2022). Corporate culture. *Annual Review of Financial Economics*, *14*, 535-561.

Graves, C. 2020. "So what do you do? How to ezplain what you do if you work in corporate communications." https://www.linkedin.com/pulse/so-what-do-you-how-explain-work-corporate-charlotte-greaves/ (Erişim tarihi: 25.03.2023).

Gray, E. R., & Balmer, J. M. (1998). Managing corporate image and corporate reputation. *Long Range Planning*, *31*(5), 695-702.

Gregory, J. Wrechmann, J. (1993). *Marketing Corporate Image. e Company As Your Number One Product*. Illinois: NTC Business Book

Gymshark, (2022). Feeling lonely? You're not the only one. Here's 4 common feelings you may be having, and how to tackle them. https://central.gymshark.com/article/4-common-feelings-you-may-be-having (Erişim tarihi: 18.01.2024).

Henderson, A. (2023). 5 mental health campaigns that are making a difference. https://blog.gwi.com/marketing/mental-health/ (Erişim tarihi: 02.01.2024).

High, L. (2014). UnitedHealthcare's "We Dare You" Campaign and Microsite Win Eight Awards.https://www.businesswire.com/news/home/20140728005031/en/UnitedHealthcares-We-Dare-You-Campaign-and-Microsite-Win-Eight-Awards (Erişim tarihi: 15.02.2024).

Holden, J. (2023). All Public Health Campaigns Are (Not) Created Equal. https://bridgingbarriers.utexas.edu/news/all-public-health-campaigns-are-not-created-equal (Erişim tarihi: 06.01.2024).

Hong, Y., & Kim, S. (2020). Influence of presumed media influence for health prevention: How mass media indirectly promote health prevention behaviors through descriptive norms. *Health Communication*, *35*(14), 1800-1810.

Huo, J., & Turner, K. (2019). Social media in health communication. In J. Bian, Y. Guo, Z. He and X. Hu (Eds.). *Social web and health research: Benefits, limitations, and best practices*, (pp. 53-82). Switzerland: Springer.

Ian, (2024). Top 23 PR campaigns that redefined the industry from 2020 to 2024. https://press.farm/top-20-pr-campaigns-from-2020-to-2023/ (Erişim tarihi: 18.02.2024).

Idearium, (2023). 7 health campaigns that have succeeded this year. https://www.idearium.es/en/7-health-campaigns-that-have-succeeded-this-year/ (Erişim tarihi: 14.01.2024).

J&J, (2016). The Johnson & Johnson Campaign for Nursing's Future Celebrates Fourteen Years. https://nursing.jnj.com/the-johnson-johnson-i-campaign-for-nursings-future-i-celebrates-fourteen-years (Erişim tarihi: 19.01.2024).

Jakić, I. (2021). Best Healthcare Marketing Campaigns. https://www.determ.com/blog/best-healthcare-marketing-campaigns/ (Erişim tarihi: 11.02.2024).

Jaques, T. (2007). Issue management and crisis management: An integrated, non-linear, relational construct. *Public Relations Review*, *33*(2), 147-157.

Jayaraman, P. P., Forkan, A. R. M., Morshed, A., Haghighi, P. D., & Kang, Y. B. (2020). Healthcare 4.0: A review of frontiers in digital health. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Data Mining and Knowledge Discovery*, *10*(2), 1-23. https://doi.org/10.1002/widm.1350.

Joubert, S. (2019). “Communication? Careers and Skills”. https://graduate.northeastern.edu/resources/what-is-corporate-communications/ (Erişim tarihi: 25.03.2023).

Karasar, Ş., Öztek, S. N. I. Z., & Çiçek, M. (2020). *COVID-19 Günlerinde Sağlık ve İletişim Stratejileri*. (Erişim tarihi: 24.09.2023).

Kent, M. L. & Taylor, M. (2003). Maximizing media relations: A Web site checklist. *Public Relations Quarterly*, 48(1), 14.

Khan, M. I., & Loh, J. (2022). Benefits, challenges, and social impact of health care providers’ adoption of social media. *Social Science Computer Review*, *40*(6), 1631-1647. DOI: 10.1177/08944393211025758.

Kılınç, Ö. (2019). Halkla İlişkiler Kampanyalarında Ödüller: IPRA Altın Küre Ödülleri Üzerine Bir Analiz. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, *2019*(48), 478-495.

Kılınç, Ö. (2021). Kurumsal İletişim Açısından İtibar Yönetimi. Levent Özkoçak (Ed.). *Kurumsal İletişim Araştırmaları*. Konya. Literatürk Yayınları.

Kiely, TJ. (2023). 10 of the Best PR Campaigns of 2022 & 2023. https://www.meltwater.com/en/blog/best-pr-campaigns (Erişim tarihi: 17.01.2024).

Kim, S. (2013). Does corporate advertising work in a crisis? An examination of inoculation theory. *Journal of Marketing Communications*, *19*(4), 293-305.

Kim, S., Haley, E., & Koo, G. Y. (2009). Comparison of the paths from consumer involvement types to ad responses between corporate advertising and product advertising. *Journal of Advertising*, *38* (3), 67-80.

Kitchen, P. (2004). Corporate Reputation. Chapter 7. *Handbook of Corporate Communication and Public Relations: Pure and Applied.* Oliver. S. (Ed.) Routledge.

Know Your Lemons, (2024). https://www.knowyourlemons.org/ (Erişim tarihi: 08.02.2024).

Koskela, M., Enell-Nilsson, M., & Hjerppe, C. (2021). Communication practitioners' views on transparency and its impact in Finnish companies. *Workplace Communication IV: Vakki-symposiumi XLI. Vaasa 11-12.12. 2021*.

Krawiec, R. J., McInerney, J., McGuire, K. & Malik, N. (2021). The future of public health campaigns. https://www2.deloitte.com/xe/en/insights/industry/public-sector/successful-digital-public-health-campaigns.html (Erişim tarihi: 17.02.2024).

Kurtz, S. M. (2002). Doctor-patient communication: principles and practices. *Canadian Journal of Neurological Sciences*, *29*(2), 23-29.

Kuteev-Moreira, J.P. & Eglin, G. (2004). Strategic Challenges for corporate communicators in public service. 7. *Handbook of Corporate Communication and Public Relations: Pure and Applied.* Oliver. S. (Ed.). Routledge.

Kuwabara, A., Su, S., & Krauss, J. (2020). Utilizing digital health technologies for patient education in lifestyle medicine. *American Journal of Lifestyle Medicine, 14*(2), 137-142.

Leong, S. L., Gingrich, D., Lewis, P. R., Mauger, D. T., & George, J. H. (2005). Enhancing doctor-patient communication using email: A pilot study. *The Journal of the American Board of Family Practice*, *18*(3), 180-188.

Lewis, B. & Lewis, J. (2014). *Health communication: A media and cultural studies approach*. London: Palgrave.

Liodakis, A. & Methvin, A. (2023). Best Healthcare Marketing Campaigns and What to Learn From Them. https://nogood.io/2023/07/05/healthcare-marketing-campaigns/ (Erişim tarihi: 08.01.2024).

Makoul, G. (2001). Essential elements of communication in medical encounters: The Kalamazoo consensus statement. *Academic Medicine*, *76*(4), 390-393.

Mamoru, I. (2017). Siparişleri "unutan" bir restoran: Bu gizemli restoranın amacı nedir? https://news.yahoo.co.jp/expert/articles/8751e699e2faa83dd175a4fb4c9a2b6ede8f08e1 (Erişim tarihi: 22.01.2024).

Man Therapy, (2024). https://mantherapy.org/ (Erişim tarihi: 18.03.2024).

Mao, Y., & Zhao, X. (2020). A discursive approach to disagreements expressed by Chinese spokespersons during press conferences. *Discourse, Context & Media*, *37*, 100428.

Marconi, J. (1996). *Image Marketing: Using Public Perceptions to Attain Business Objectives.* Chicago: NTC Business Books.

Marszalek, D. (2023). Study: CCO's Are Doing More With Less. https://www.provokemedia.com/latest/article/study-ccos-are-doing-more-with-less (Erişim tarihi: 12.11.2023).

Maryon-Davis, A. (2012). Using the mass media to promote health. *InnovAiT*, 5(12), 767–773. 10.1093/innovait/ins191

Matejka, O. (2024). How Gymshark got proactive about workplace mental health. https://unmind.com/blog/customer-story-gymshark-got-proactive-about-mental-health (Erişim tarihi: 18.02.2024).

Matthew C. F., Kevin C. D., Haviland M. L., Messeri, P. Healton, C. G. (2005). Evidence of a Dose—Response Relationship Between "truth" Antismoking Ads and Youth Smoking Prevalence. *American Journal of Public Health* 95, No. 3, pp. 425-431.

Matusitz, J., & Spear, J. (2014). Effective doctor–patient communication: an updated examination. *Social Work in Public Health*, 29, 252-266. 0.1080/19371918.2013.776416.

Mayo Clinic, (2024). https://newsnetwork.mayoclinic.org/about/ (Erişim tarihi: 15.02.2024).

McCabe, R., & Healey, P. G. (2018). Miscommunication in doctor-patient communication. *Topics in Cognitive Science, 10*, 409-424. DOI: 10.1111/tops.12337.

McCartney, G., Popham, F., McMaster, R., & Cumbers, A. (2019). Defining health and health inequalities. *Public Health, 172*, 22-30.

Media Relations Guide. 2019. https://roopco.com/wp-content/uploads/2019/04/Media-Relations-Guide-single-page.pdf (Erişim tarihi: 15.02.2023).

Melewar, T. C. ve Jenkins, E. (2002). Defining the Corporate Identity Construct. *Corporate Reputation Review*. 5(1).

Melewar, T. C., Foroudi, P., Dinnie, K., & Nguyen, B. (2018). The role of corporate identity management in the higher education sector: an exploratory case study. *Journal of Marketing Communications*, *24*(4), 337-359.

Mheidly, N., & Fares, J. (2020). Leveraging media and health communication strategies to overcome the COVID-19 infodemic. *Journal of Public Health Policy, 41*(4), 410-420. https://doi.org/10.1057/s41271-020-00247-w.

Milken Institute, (2016). Public health campaigns that change minds. https://onlinepublichealth.gwu.edu/resources/health-communication-campaigns/ (Erişim tarihi: 14.03.2024).

Mohan, R. (2021). 5 best practices for using visual communication in healthcare. https://www.spectrio.com/healthcare/5-best-practices-for-using-visual-communication-in-healthcare/ (Erişim tarihi: 11.02.2024).

Molenaar, K., Brown, H., Caile, S., & Smith, R. (2002). Corporate culture. *Professional Safety*, *47*(7), 18-27.

Moorhead, S. A. (2017). *Social media for healthcare communication*. In Oxford research encyclopedia of communication. https://oxfordre.com/communication/display/10.1093/acrefore/9780190228613.001.0001/acrefore-9780190228613-e-335;jsessionid=F15F66C133F724A52ACAC6595599980F?rskey=6s8tSW& result=633 (Erişim tarihi: 23.02.2023).

Moorhead, S. A., Hazlett, D. E., Harrison, L., Carroll, J. K., Irwin, A., & Hoving, C. (2013). A new dimension of health care: Systematic review of the uses, benefits, and limitations of social media for health communication. *Journal of Medical Internet Research*, *15*(4), 1-17. 10.2196/jmir.1933.

Moreira J. P. K. ve Eglin G. J. (2004). "Strategic challenges for corporate communicators in public service" Chapter 7. *Handbook of Corporate Communication and Public Relations: Pure and Applied.* Oliver. S. (Ed.). Routhledge.

Movember, (2024a). https://uk.movember.com/ (Erişim tarihi: 14.01.2024).

Movember, (2024b). https://uk.movember.com/get-involved/network-challenges (Erişim tarihi: 14.01.2024).

Neuhauser, L., & Kreps, G. L. (2003). Rethinking communication in the e-health era. *Journal of Health Psychology*, *8*(1), 7-23. https://doi.org/10.1177/1359105303008001426.

Noar, S. M. (2006). A 10-year retrospective of research in health mass media campaigns: Where do we go from here? *Journal of Health Communication, 11*, 21-42. 0.1080/1081073050046105921.

Ntonjira, L. (2023). Why effective communication is the heartbeat of health campaigns. https://www.womenlifthealth.org/article/why-effective-communication-is-the-heartbeat-of-health-campaigns/ (Erişim tarihi: 18.01.2024).

O'Dowd, G. V. G. (2004). Doctor-patient communication: An introduction for medical students. *Journal of Hamamatsu University School of Medicine*, 18, 1-14.

Odorume, A. (2015). Mass media health communication: Imperative for sustainable health development in Nigeria. Mgbakoigba: *Journal of African Studies*, 4, 1-6.

Ogbodo, J. N., Onwe, E. C., Chukwu, J., Nwasum, C. J., Nwakpu, E. S., Nwankwo, S. U. & Ogbaeja, N. I. (2020). Communicating health crisis: A content analysis of global media framing of COVID-19. *Health Promotion Perspectives*, *10*(3), 257.

Ogilvy, (2017). #FCKHIV MTV. https://www.ogilvy.com/work/fckhiv (Erişim tarihi: 11.02.2024).

Okay, A. ve Okay, A. (2002). *Halkla İlişkiler Kavram, Strateji ve Uygulamaları*, İstanbul: Der

Olden, P. C., & Erwin, C. O. (2019). *Management of Healthcare Organizations: An Introduction.* Chicago, Illinois: Health Administration Press.

Oliver, s.M. ve Allen A.C. (2004). Reputation and Leadership in a Public Broadcast Company. Chapter 7. *Handbook of Corporate Communication and Public Relations: Pure and Applied.* Oliver. S. (Ed.). Routhledge.

Ong, L. M., De Haes, J. C., Hoos, A. M., & Lammes, F. B. (1995). Doctor-patient communication: A review of the literature. *Social Science & Medicine*, *40*(7), 903-918. https://doi.org/10.1016/0277-9536(94)00155-M

Pella Regional Health Center, (2024). https://images.app.goo.gl/x52J7FnQsZoRWeVm7 (Erişim tarihi: 16.03.2024).

Philips, D. (2004). Crisis Management in the internet mediated era. Chapter 7. *Handbook of Corporate Communication and Public Relations: Pure and Applied.* Oliver. S. (Ed.). Routhledge.

Philips, D. (2004). Crisis Management in the Internet Medaited Era. Chapter 7. *Handbook of Corporate Communication and Public Relations: Pure and Applied.* Oliver. S. (Ed.). Routhledge.

Picton, D. (2004). "Assesing Integrated Corporate Communication." Chapter 7. *Handbook of Corporate Communication and Public Relations: Pure and Applied.* Oliver. S. (Ed.). Routledge.

Podnar, K. (2015). *Corporate Communication: A Marketing Viewpoint* ISBN: 9781138804708.

Pomering, A., & Johnson, L. W. (2009). Advertising corporate social responsibility initiatives to communicate corporate image: Inhibiting scepticism to enhance persuasion. *Corporate Communications: An International Journal*, *14*(4), 420-439.

PR Daily, (2019). Documentary tells the tale of child's debilitating genetic disorder. https://www.prdaily.com/awards/health-care-pr-and-marketing-awards/2019/winners/video/ (Erişim tarihi: 06.11.2023).

Prostate Cancer UK, (2022). Find the 14,000 men: we join forces with the NHS to find men who haven't started prostate cancer treatment due to the pandemic. https://prostatecanceruk.org/about-us/news-and-views/2022/02/find-the-14-000-men-nhs-campaign (Erişim tarihi: 06.01.2024).

Ratna, H. (2019). The importance of effective communication in healthcare practice. *Harvard Public Health Review*, *23*, 1-6.

Reddi, C. N. (2019). *Effective public relations and media strategy*. PHI Learning Pvt. Ltd..

Repman, 2021. *Kurumsal İletişimin Geleceği*. kid-rapor-son (REPMAN). pdf. https://www.kid.com.tr/wp-content/uploads/2021/10/kid-rapor-son.pdf (Erişim tarihi: 12.11.2023).

Retief, F. P., & Cilliers, L. (2006). The evolution of hospitals from antiquity to the Renaissance. *Acta Theologica*, *26* (2), 213-232. DOI: 10.4314/actat.v26i2.52575.

Rice, R. E. (2001). The Internet and health communication: A framework of experiences. In R. E. Rice and J. E. Katz (Eds.), *The Internet and health communication* (5-46). Thousand Oaks CA: Sage.

Richard, J. E., & Zhang, A. (2012). Corporate image, loyalty, and commitment in the consumer travel industry. *Journal of Marketing Management, 28*(5-6), 568-593.

Rimal, R. N., & Lapinski, M. K. (2009). Why health communication is important in public health. *Bulletin of the World Health Organization, 87*, 247-247a.

Rinrattanakorn, P. (2012). *Public Relations Campaign*. Sripatum University

Riva, M. A., & Cesana, G. (2013). The charity and the care: The origin and the evolution of hospitals. *European Journal of Internal Medicine*, 24, 1-4. http://dx.doi.org/10.1016/j.ejim.2012.11.002.

Robinson, J. D. (2014). Health information channels. In T. L. Thompson (Eds.). *Encyclopedia of Health Communication Volume 1* (pp. 600-601). Thousand Oaks, CA: Sage.

Rose, C., & Thomsen, S. (2004). The Impact of Corporate Reputation on Performance: Some Danish Evidence. *European Management Journal, 22*(2), 201-210.

Rossiter, J. R., & Bellman, S. (2005). *Marketing Communications: Theory and Applications*. Prentice-Hall.

Routledge.Corporate_Communication_A_Marketing_Viewpoint__(10_Corporate_associations_reputation_and_trust).pdf.

Rus, H. M., & Cameron, L. D. (2016). Health communication in social media: Message features predicting user engagement on diabetes-related Facebook pages. *Annals of Behavioral Medicine, 50*(5), 678–689. https://doi.org/10.1007/s12160-016-9793-9.

Sartorius, N. (2006). The meanings of health and its promotion. *Croatian Medical Journal,* 47, 662-664.

SCDAA, (2023). https://www.scdbelieveit.org/ (Erişim tarihi: 19.01.2024).

Schiavo, R. (2014). *Health communication: From Theory to Practice* (Vol. 217). CA: Jossey-Bass.

Schizo, (2020). https://schizo-thefiction.com/ (Erişim tarihi: 10.01.2024).

Shaju,P. (2014). *Corporate Communication and Advertising.* http://14.139.185.6/website/SDE/ex4234.pdf (Erişim tarihi: 18.04.2023).

Sheasby, L. (2023). Effective communication in health and social care. https://www.theaccessgroup.com/en-gb/blog/hsc-effective-communication-health-and-social-care/ (Erişim tarihi: 19.01.2024).

Smith and Taylor. (2006), Marketing Communications. An integrated approach. London and Philadelphia: Kogan Page.

Snyder, L. B. (2007). Health communication campaigns and their impact on behavior. *Journal of Nutrition Education and Behavior, 39*(2), 32-40.

Sprinkle, G. B., & Maines, L. A. (2010). The benefits and costs of corporate social responsibility. *Business Horizons, 53*(5), 445.

Stevenson, F. A., Barry, C. A., Britten, N., Barber, N., & Bradley, C. P. (2000). Doctor-patient communication about drugs: the evidence for shared decision making. *Social Science & Medicine, 50*, 829-840. https://doi.org/10.1016/S0277-9536(99)00376-7.

Stravinskienė, J., Matulevičienė, M., & Hopenienė, R. (2021). Impact of corporate reputation dimensions on consumer trust. *Engineering Economics, 32*(2), 177-192.

Supa, D. W., & Zoch, L. M. (2009). Maximizing media relations through a better understanding of the public relations-journalist relationship: A quantitative analysis of changes over the past 23 years. *Public Relations Journal, 3*(4), 1-28.

Şimşek, B. (2018). Kurum İçi İletişim Nedir? Niye Önemlidir? https://www.brandingturkiye.com/kurum-ici-iletisim-nedir-niye-onemlidir/ (Erişim tarihi: 28.04.2023).

Tamer Gencer, Z. (2021). Sağlık Alanında Kurumsal İletişimin Önemi. Levent Özkoçak (Ed.). *Kurumsal İletişim Araştırmaları*. Konya. Literatürk Yayınları.

Tench, R., & Yeomans, L. (2009). *Exploring public relations*. Pearson Education.

Tengilimoğlu, D., & Kılıç, M. (2004). Hastanelerde halkla ilişkiler: Sağlık bakanlığı, üniversite, SSK ve özel hastane yöneticilerinin halkla ilişkiler uygulamalarına yönelik ampirik bir araştırma. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *22*(2), 175-200.

The Drum, (2024). Bodyform: Periodsomnia by AMV BBDO. https://www.thedrum.com/creative-works/project/amv-bbdo-bodyform-periodsomnia (Erişim tarihi: 18.02.2024).

The LEGO Foundation, (2022). The LEGO Foundation to donate LEGO® MRI Scanners to hospitals globally. https://learningthroughplay.com/lego-mri-scanner-models/press (Erişim tarihi: 17.01.2024).

The Truth, (2024). https://www.thetruth.com/ (Erişim tarihi: 18.03.2024).

Thiedke, C. C. (2007). What do we really know about patient satisfaction? *Family Practice Management, 14*(1), 33-36.

Thomas, R. K. (2006). *Health communication*. US: Springer.

Thrive, (2024). 5 of the most impactful health campaigns. https://www.thriveagency.uk/insights/5-of-the-most-impactful-health-campaigns/ (Erişim tarihi: 08.02.2024).

Tia, (2024). https://asktia.com (Erişim tarihi: 06.02.2024).

Tilley, E. (2005). Media relations. *Communication in the New Zealand workplace: Theory and practice*, 145-160.

Tomic, Z., Lasic, D. & Tomic, T. (2010). Public relations in health care. *Materia Socio-Medica, 22*(1), 25-27.

Tourish, D. & Hargie, O. (2004). Communication audits: Building world class communication systems. Oliver S. (Ed.). *Handbook of Corporate Communication And Public Relations.* (No. 12924). London. Rotledge.

Trevor, G. (2021). Best Marketing Campaign Examples for Hospitals, Health Care Systems, and/or Nursing Homes. https://www.roiadvisers.com/best-marketing-campaign-examples-for-hospitals-health-care-systems-and-or-nursing-homes-assisted-living-homes/ (Erişim tarihi: 22.02.2024).

Tulane University, (2021). Strategies for effective communication in health care. https://publichealth.tulane.edu/blog/communication-in-healthcare/ (Erişim tarihi: 11.02.2024).

Uçar, S. (2017). Alzheimer'a akıllı telefon dünyasından bakış. https://mediacat.com/alzheimera-akilli-telefon-dunyasindan-bakis/ (Erişim tarihi: 21.02.2024).

Uittenhout, H. (2012). The use and effect of social media in health communication about common head lice. Unpublished Master Thesis. University of Twente.

Ultimate Medical Academy, (2022). Five steps to improve communication between your healthcare staff and patients. https://www.ultimatemedical.edu/blog/five-steps-for-improving-communication-between-your-healthcare-staff-and-patients/ (Erişim tarihi: 19.01.2024).

United States Department of Health and Human Services. (2000). Healthy People 2010. Washington: Office of Disease Prevention and Health Promotion.

University of Minnesota, (2024). 6 reasons effective communication matters in health management. https://online.umn.edu/story/6-reasons-effective-communication-matters-health-management (Erişim tarihi: 11.02.2024).

Van Riel, C. B., & Fombrun, C. J. (2007). *Essentials of corporate communication: Implementing practices for effective reputation management*. Routledge.

Vella, K.J., and Melewar, T.C. (2008). Explicating the relationship between identity and culture: A multi-perspective conceptual model. T. C. Melewar (Ed.). *Facets of Corporate Identity, Communication, and Reputation.*

Vernon, J. (2020). 10 Examples of Creative Healthcare Digital Marketing That Work. https://marketingbyred.com/marketing-advice/10-examples-of-creative-healthcare-digital-marketing-that-work/ (Erişim tarihi: 15.02.2024).

Viswanath, K., Ramanadhan, S., & Kontos, E. Z. (2007). Mass media. Macrosocial determinants of population health. In S. Galea (Ed.), *Macrosocial determinants of population health* (pp. 275-294). NY: Springer.

Volitaki, M. (2023). PR Campaign: Best Examples and Practices for 2024. https://www.mentionlytics.com/blog/pr-campaign/#steps-to-create (Erişim tarihi: 13.03.2024).

Yüksel, E. (2020). *Bütün Yönleriyle Sağlık İletişimi*. Literatürk Academia.

Wakefield, M. A., Loken, B., & Hornik, R. C. (2010). Use of mass media campaigns to change health behaviour. *The Lancet, 376*, 1261-1271. https://doi.org/10.1016/S0140-6736(10)60809-4.

Walden, J. (2018). Guiding the conversation: A study of PR practitioner expectations for nonnominated employees' social media use. *Corporate Communications: An International Journal*, *23*(3), 423-437.

WebFX, (2020). 5 Captivating Healthcare Marketing Examples. https://www.webfx.com/industries/health/hospitals-healthcare/marketing-examples/ (Erişim tarihi: 15.02.2024).

Welch, M. & Jackson, P. R. (2007). Rethinking internal communication: A stakeholder approach. *Corporate Communications: An International Journal*, *12*(2), 177-198.

Whims, R. (2023). Top 4 Examples of Brilliant Healthcare Campaigns. https://www.terraboost.com/blog/healthcare-campaigns/ (Erişim tarihi: 18.01.2024).

White, C., Vanc, A. & Stafford, G. (2010). Internal communication, information satisfaction, and sense of community: The effect of personal influence. *Journal of Public Relations Research*, *22*(1), 65-84.

WHO, (2023). Effective public health campaigns. https://www.who.int/docs/default-source/documents/social-determinants-of-health/hiap-module-13---public-health-campaigns.pdf?sfvrsn=3a6facf5_2 (Erişim tarihi: 17.02.2024).

WHO, (2024). WHO principles for effective communications. https://www.who.int/about/communications/principles (Erişim tarihi: 19.02.2024).

Wilcox, D ve L.Nolte. (1990). *Public Relations Writing and Media Techniques.* USA Harper Collins.

Wilcox, D. L. (2005). *Public Relations Writing and Media Techniques*. Pearson Education.

World Health Organisation (WHO). (1992). *Basic Documents*. 39th ed. Geneva.

World Health Organization (WHO). (2007). *Everybody's business: strengthening health systems to improve health outcomes. WHO's framework for action*. Geneva. (Erişim tarihi: 16.08.2023).

World Health Organization (WHO). (2010). *Monitoring the building blocks of health systems: A handbook of indicators and their measurement strategies.* https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/258734/9789241564052-eng.pdf (Erişim tarihi: 16.08.2023).

World Health Organization (WHO). (2021). *Global strategy on digital health 2020-2025.* https://www.who.int/docs/default-source/documents/gs4dhdaa2a9f352b0445bafbc79ca799dce4d.pdf (Erişim tarihi: 16.08.2023).

WPPED Cream, (2017). MTV #FCKHIV. https://sites.wpp.com/wppedcream/2017/healthcare/consumer-digital/mtv-fckhiv (Erişim tarihi: 11.02.2024).

Wright, K. B. (2020). New technologies and health communication. In H. D. O'Hair and M. J. O'Hair (Eds.). *The handbook of applied communication research* (pp. 863-878). New Jersey: John Wiley & Sons.

Yavuz, Ş., & Tire, E. (2023). A survey of corporate communication professionals' perspective on social listening and analytics. *Corporate Communications: An International Journal*, *28*(4), 564-581.

Youngstown State University, (2022). 5 communication skills every healthcare manager needs. https://online.ysu.edu/degrees/business/mba/healthcare-management/communication-skills-healthcare-manager/ (Erişim tarihi: 19.01.2024).

YouTube, (2018). E-Alz. Memory Error. https://www.youtube.com/watch?v=2EbvBMP_xgs&t=215s (Erişim tarihi: 22.02.2024).

YouTube, (2019). One in a Million-An Original Short Documentary https://www.youtube.com/watch?v=WIupO5-F-28 (Erişim tarihi: 06.12.2023).

YouTube, (2019b). Heather McNamara - Amazing Things are Happening Here. https://www.youtube.com/watch?v=zONjU__LoLg (Erişim tarihi: 17.01.2024).

YouTube, (2019c). Une Autre Réalité | SPOT 1min. https://www.youtube.com/watch?v=iD3EuzP0baU (Erişim tarihi: 15.01.2024).

YouTube, (2021). Misinformation spreads faster when we're upset. Pause, #takecarebeforeyoushare. https://www.youtube.com/watch?v=4a8q69DCslg (Erişim tarihi: 11.02.2024).

YouTube, (2021b). #ChildrensHospitalsWeek. https://www.youtube.com/watch?v=z-1fXGi70RQ&list=PL4D-zi74v5NaV8SEuTiGsAyxjQonDdZiq&index=2 (Erişim tarihi: 11.02.2024).

YouTube, (2022). Help find the 14,000 men. https://www.youtube.com/watch?v=vmAMz0u7fb4 (Erişim tarihi: 04.01.2024).

YouTube, (2022b). I'm a Mom First - :30. https://www.youtube.com/watch?v=aClHb5d5tN8&t=30s (Erişim tarihi: 12.01.2024).

YouTube, (2023). Mel's Story by James Smith of Yard Act - for MIND. https://www.youtube.com/watch?v=oFuB5y8Vgoc (Erişim tarihi: 02.11.2023).

YouTube, (2023b). ANNE DE GAULLE | Havas Paris | Fondation Anne de Gaulle. https://www.youtube.com/watch?v=QsKgqfJUWds&t=72s (Erişim tarihi: 16.01.2024).

YouTube, (2023c). Bodyform | #periodsomnia. https://www.youtube.com/watch?v=IVDpqih2KbI&t=2s (Erişim tarihi: 11.01.2024).

Zarcadoolas, C.,Pleasant, A. & Greer, D. S. (2009). *Advancing health literacy: A framework for understanding and action*. San Francisco: Jossey-Bass.

Zeinner, E. (2019). How public health communication campaigns can influence communities. https://www.writergirl.com/3-examples-of-great-public-health-communication-campaigns/ (Erişim tarihi: 18.02.2024).

Zhao, X. (2020). Health communication campaigns: A brief introduction and call for dialogue. *International Journal of Nursing Sciences*, 7(1), 11-15.

https://chcm.com/importances-of-communication-in-the-healthcare-industry/ (Erişim tarihi: 10.04.2023).

https://communicationmgmt.usc.edu/blog/importance-of-communication-in-health-care/ (Erişim tarihi: 19.12.2023).

https://egyankosh.ac.in/bitstream/123456789/6448/1/Unit-10.pdf (Erişim tarihi: 10.06.2023).

https://managementstudyguide.com/role-of-event-management-in-corporate-communication.htm (Erişim tarihi: 15.07.2023).

https://npin.cdc.gov/pages/health-communication-strategies (Erişim tarihi: 28.03.2024).

https://oxfordre.com/communication/display/10.1093/acrefore/9780190228613.001.0001/acrefore-9780190228613-e-335

https://publichealth.tulane.edu/blog/communication-in-healthcare/ (Erişim tarihi: 10.04.2023).

https://tr.b2press.com/kutuphane/102/basin-makalesi-nedir? (Erişim tarihi: 16.08.2023).

https://www.ahrq.gov/topics/access-care.html (Erişim tarihi: 18.02.2024).

https://www.aihw.gov.au/reports/australias-health/digital-health (Erişim tarihi: 10.04.2023).

https://www.britannica.com/science/medicine (Erişim tarihi: 18.03.2024).

https://www.cdc.gov/healthcommunication/toolstemplates/socialmediatoolkit_bm.pdf (Erişim tarihi: 12.08.2023).

https://www.cdc.gov/infectioncontrol/guidelines/healthcare-personnel/terminology.html (Erişim tarihi: 10.01.2024).

https://www.cdc.gov/nchs/hus/sources-definitions/hospital.htm (Erişim Tarihi: 12.04.2023).

https://www.ecdc.europa.eu/en/publications-data/social-media-strategy-development-guide-using-social-media-public-health (Erişim tarihi: 16.08.2023).

https://www.healthcareers.nhs.uk/explore-roles/wider-healthcare-team/roles-wider-healthcare-team/corporate-services/communicationspublic-relations-staff (Erişim tarihi: 10.04.2023).

https://www.iienstitu.com/blog/kurumsal-iletisim-nedir (Erişim Tarihi: 12.08.2023).

https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=39362&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5 (Erişim tarihi: 10.06.2023).

https://nursekey.com/healthcare-organizations/ (Erişim Tarihi: 12.04.2023).

https://www.oneeducation.org.uk/communication-skills-in-healthcare/ (05.11.2023)

https://www.rti.org/impact/digital-health-communication-toolkit (Erişim tarihi: 16.08.2023).

https://www.ruralhealthinfo.org/toolkits/health-promotion/2/strategies/health-communication (Erişim tarihi: 28.03.2024).

https://www.societyforhealthcommunication.org/health-communication (Erişim tarihi: 28.03.2024).

https://www.themediaant.com/blog/what-is-corporate-advertising/ (Erişim tarihi: 26.01.2024).

https://www.who.int/docs/default-source/documents/communicating-for-health/communication-framework.pdf (Erişim tarihi: 18.02.2024).

https://ccts.osu.edu/sites/default/files/inline-files/Issue%20Management%20Tool%20Instructions.pdf (Erişim tarihi: 12.08.2023).

https://www.wgu.edu/blog/health-care-facilities2208.html#close (Erişim Tarihi: 12.04.2023).

SAĞLIKTA FİZİK

Tıpta Görüntüleme Yöntemleri

Prof. Dr. Uğur Çevik

nobel
40.yıl

SAĞLIKTA FİZİK
Tıpta Görüntüleme Yöntemleri

Prof. Dr. Uğur Çevik

Yayın No.: 5582
Eğitim: 1137
ISBN: 978-625-371-350-8
E-ISBN: 978-625-371-368-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Dilek Gezgin -dilek@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Çevik, Uğur.
Sağlıkta Fizik Tıpta Görüntüleme Yöntemleri / Uğur Çevik
1. Basım, XII + 272 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-350-8
E-ISBN: 978-625-371-368-3
1. Sağlık 2. Görüntüleme 3. Fizik

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

1. Bölüm
GÖRÜNTÜLEMEDE TEMEL KAVRAMLAR **1**

1.1. GİRİŞ 1
1.2. RADYASYON KAYNAKLARI 2
1.2.1. Arkaplan (Background) Radyasyonu 3
1.2.2. Kozmik Radyasyon 3
1.2.3. Dünyadaki ve Vücudumuzdaki Radyoaktif Maddeler 4
1.2.4. İnsan Yapımı Kaynaklar 5
1.3. İYONİZE RADYASYON 5
1.4. İYONLAŞTIRICI RADYASYONA MARUZ KALMA 11
1.5. AKTİVİTE VE DOZ BİRİMLERİ 16
1.6. DOZİMETRELER 19
OKUMA PARÇASI 21
KAYNAKLAR 22

2. Bölüm
X-IŞINI GÖRÜNTÜLEME **23**

2.1. GİRİŞ 23
2.2. X-IŞINLARININ TARİHİ VE BUGÜNÜ 25
2.2.1. X-Işınlarının Keşfi 25
2.2.1. Günümüzde X-Işınları 26
2.3. X-IŞINI ÜRETİMİ 28
2.4. X-IŞINI MADDE ETKİLEŞİMİ 30
2.4.1. Soğurma 31
2.4.2. Fotoeleektrik Etki 31
2.4.3. Compton Saçılması 32
2.4.4. Rayleigh Saçılması 32
2.5. GELENEKSEL X-IŞINI GÖRÜNTÜLEME 33

2.6. BİLGİSAYARLI RADYOGRAFİ (CR) 35
2.6.1. Görüntüleme Plakaları ve Okuyucular 36
2.6.2. Bilgisayarlı Radyografi Görüntü İşleme 38
2.6.3. Bilgisayarlı Radyografi Görüntü Kalitesi 40
2.6.4. Dedektör Doz Göstergeleri 41
2.7. DİJİTAL X-IŞINI GÖRÜNTÜLEME 42
2.7.1. Dolaylı Dönüşüm 44
2.7.2. Doğrudan Dönüşüm: Amorf Selenyum Dedektörü 45
2.7.3. CCD (Charged Coupling Devices) Dedektör 47
OKUMA PARÇASI 48
KAYNAKLAR 49

3. Bölüm
FLOROSKOPİ 51
3.1. GİRİŞ 51
3.2. FLOROSKOPİNİN KULLANIM AMAÇLARI 52
3.2.1. Diagnostik (Tanısal) Floroskopi 53
3.2.1.1. Anjiyografi 53
3.2.1.2. Baryum yutması (Özofagogram) 53
3.2.1.3. Baryum lavmanı 54
3.2.1.4. Sistografi 55
3.2.1.5. Miyelografi 56
3.2.1.6. Histerosalpingogram 56
3.2.2. Girişimsel Rehberlik için Floroskopi 56
3.2.2.1. Kardiyak kateterizasyon 56
3.2.2.2. Kateter yerleştirme ve manipülasyon 57
3.2.2.3. Stentlerin yerleştirilmesi 57
3.2.2.4. Ortopedik cerrahi 58
3.3. FLOROSKOPİ NASIL ÇALIŞIR? 58
3.3.1. X-ışını Kaynağı 60
3.3.2. Işın Filtreleme 61
3.3.3. Kolimasyon 62
3.3.4. Hasta Masası 62
3.3.5. Dağılım Önleyici Izgara 63
3.3.6. Görüntü Alıcısı — X Işını Görüntü Yoğunlaştırıcı (XRII) 63
3.3.7. Görüntü Alıcısı — Düz Panel Dedektörü (FPD) 64
3.3.8. Görüntü Ekranı 66
3.4. FLOROSKOPİDE HASTA HAZIRLAMA 66

3.4.1. İşlemden Önce 66
3.4.2. İşlem Sırasında 67
3.5. FLOROSKOPİ, RÖNTGEN VE RADYOGRAFİ ARASINDAKİ FARK NEDİR? 67
3.6. FLOROSKOPİ İŞLEMLERİNİN FAYDALARI VE RİSKLERİ 68
3.6.1. Faydalar 68
3.6.2. Riskler 68
OKUMA PARÇASI 69
KAYNAKLAR 70

4. Bölüm
ULTRASON 71
4.1. GİRİŞ 71
4.2. ULTRASONDA TEMEL KAVRAMLAR 71
4.2.1. Ses 71
4.2.2. Ultrason ve İnfrason 74
4.3. ULTRASON'UN ÇALIŞMA PRENSİBİ 75
4.3.1. Piezoelektrik Etkisi ve Ultrason Dönüştürücü 76
4.3.1.1. Piezoelektrik kristaller 77
4.3.1.2. Ultrason üretimi ve dedeksiyonu 78
4.4. ULTRASON TÜRLERİ 79
4.4.1. Hamilelik Ultrasonu 79
4.4.2. Teşhis Ultrasonu 80
4.4.2.1. Karın ultrasonu 81
4.4.2.2. Böbrek ultrasonu 82
4.4.2.3. Göğüs ultrasonu 83
4.4.2.4. Doppler ultrasonu 84
4.4.2.5. Pelvik ultrason 84
4.4.2.6. Transvajinal ultrason 85
4.4.2.7. Tiroid ultrasonu 85
4.4.2.8. Transrektal ultrason 87
4.5. ULTRASON CİHAZI 87
4.6. 3D ULTRASON İLE 4D ULTRASON ARASINDAKİ FARK NEDİR? 90
4.7. ULTRASONUN AVANTAJLARI/DEZAVANTAJLARI 92
OKUMA PARÇASI 93
Kaynaklar 93

5. Bölüm
BİLGİSAYARLI TOMOGRAFİ (BT) 95
5.1. GİRİŞ 95
5.2. BT TARAMASI NE GÖSTERİR? / NEYİ TESPİT EDEBİLİR? 97

5.2.1. BT Taramalarıyla Kas ve Kemik Bozukluklarının Teşhisi 98
5.2.1.1. Kemikler için BT taraması 99
5.2.1.2. Kaslar için BT taraması 101
5.2.2. Karın Bölgesi İçin BT Taraması 102
5.2.3. Damar ve Arterlerin Görüntülenmesi için BT 103
5.2.3.1. Koroner BT anjiyografi (BTA) 104
5.2.3.2. Diğer damar uygulamaları 105
5.3. BT CİHAZI VE JENERASYONLARI 107
5.3.1. Jenerasyonlar 108
5.3.1.1. I. Jenerasyon 109
5.3.1.2. II. Jenerasyon 110
5.3.1.3. III. Jenerasyonlar 110
5.3.1.4. IV. Jenerasyonlar 111
5.3.1.5. V. Jenerasyonlar 112
5.4. BT TARAMASINDA RİSKLER 113
5.4.1. Alerjik Reaksiyon 113
5.4.2. Radyasyona Maruz Kalma 113
5.4.3. Gebelik 114
OKUMA PARÇASI 114
KAYNAKLAR 114

6. Bölüm
MANYETİK REZONANS GÖRÜNÜTLEME (MRG) 117
6.1. GİRİŞ 117
6.2. NASIL ÇALIŞIR? 118
6.2.2. Gradyan Bobinleri 121
6.2.3. Radyo Frekansı (RF) Bobinleri 122
6.3. MR SİNYALLERİNİN ELDE EDİLMESİ 124
6.3.1. MR Sinyalinin Kaynağı: Protonlar ve Küçük Çubuk Mıknatıslar 124
6.3.2. Presesyon 126
6.3.3. RF Darbeleri ve Enine Mıknatıslanma 127
6.4. MRG TÜRLERİ 130
6.4.1. Yapısına Göre 131
6.4.1.1. Açık MRG 131
6.4.1.2. Kapalı MRG 132
6.4.1.3. Ekstremite (Kol ve bacak) MRG 133
6.4.2. Özellikler ve Uygulamalara Göre 134
6.4.2.1. Fonksiyonel MRG (fMRG) 134
6.4.2.2. Difüzyon MRG 136

6.4.2.3. Perfüzyon MRG 138
6.4.2.4. Manyetik rezonans spektroskopisi 139
6.4.2.5. Manyetik rezonans anjiyografi (MRA) 140
6.5. MRG'NİN AVANTAJLARI VE DEZAVANTAJLARI 142
6.5.1. MRG'nin Avantajları 142
6.5.2. MRG'nin Dezavantajları 142
KAYNAKLAR 143

7. Bölüm
ANJİYOGRAFİ 145
7.1. GİRİŞ 145
7.2. ANJİYOGRAFİNİN KULLANIM AMAÇLARI 146
7.2.1. Ateroskleroz 146
7.2.2. Periferik Arter Hastalığı 148
7.2.3. Beyin anevrizması 149
7.2.4. Göğüs Ağrısı (Anjina) 151
7.2.5. Akciğer Embolisi 153
7.3. ANJİYOGRAFİ TİPLERİ 154
7.3.1. Koroner Anjiyografi 154
7.3.2. Beyin Anjiyografisi 157
7.3.3. Pulmoner Anjiyografi 159
7.3.4. Böbrek Anjiyogramı 161
7.4. ANJİYOGRAFİ CİHAZLARI NASIL ÇALIŞIR? 162
7.5. RİSKLER 166
OKUMA PARÇASI 168
KAYNAKLAR 169

8. Bölüm
TEK FOTON EMİSYONLU BİLGİSAYARLI TOMOGRAFİ (SPECT) 171
8.1. GİRİŞ 171
8.2. SPECT TARAMASI NASIL ÇALIŞIR? 174
8.2.1. Cihaz 174
8.2.2. Radyoaktif İzleyiciler 174
8.2.3. Veri Toplama 177
8.3. SPECT TARAMASININ AMACI 178
8.4. HASTA HAZIRLAMA 181
8.5. TEK FOTON EMİSYONLU BİLGİSAYARLI TOMOGRAFİNİN (SPECT) RİSKLERİ 181
KAYNAKLAR 182

9. Bölüm
SİNTİGRAFİ 183
9.1. GİRİŞ 183
9.2. ORGANLARIMIZ VE SİNTİGRAFİ 185
9.2.1. Tiroid Sintigrafisi 185
9.2.2. Miyokard Sintigrafisi 187
9.2.3. Kemik Sintigrafisi 188
9.2.4. Böbrek Sintigrafisi 189
9.2.5. Akciğer Sintigrafisi 191
9.2.6. Beyin Sintigrafisi 192
9.3. GAMA KAMERALARI 192
9.4. SİNTİGRAFİ TÜRLERİ 194
9.4.1. Zaman Açısından 194
9.4.1.1. Statik sintigrafi 194
9.4.1.2. Dinamik sintigrafi 194
9.4.2. Uzaysal-Geometrik Açıdan 195
9.4.2.1. Düzlemsel sintigrafi 195
9.4.2.2. Tomografik sintigrafi 195
9.4.3. Karmaşıklık ve Yorumlama Açısından 196
9.4.3.1. Kalitatif (görsel) sintigrafi 196
9.4.3.2. Kantitatif sintigrafi 196
9.4. RADYOFARMOSİTİKLER 197
9.5. SİNTİGRAFİK MUAYENEDE RADYASYONA MARUZ KALMA 199
OKUMA PARÇASI 201
KAYNAKLAR 202

10. Bölüm
POZİTRON EMİSYON TOMOGRAFİSİ (PET) 203
10.1. GİRİŞ 203
10.2. POZİTRON EMİSYON TOMOGRAFİSİ (PET) NEDİR? 204
10.3. PET ÇALIŞMA PRENSİBİ 205
10.3.1. Yok Olma (Anhilasyon) Süreci 206
10.3.2. γ Işını Dedektörleri 208
10.4. PET/CT 209
10.5. PET/MRI 213
10.6. PET, CT VE MRG ARASINDAKİ FARK NEDİR? 215
OKUMA PARÇASI 216
KAYNAKLAR 217

11. Bölüm
ENDOSKOPİ 219
11.1. GİRİŞ 219
11.2. ENDOSKOPİ TÜRLERİ 220
11.2.1. Anoskopi 221
11.2.2. Artroskopi 222
11.2.3. Bronkoskopi 224
11.2.4. Kolonoskopi 225
11.2.5. Sistoskopi 227
11.2.6. Enteroskopi 228
11.2.7. Özofagogastroduedonoskopi (EGD testi) 230
11.2.8. Histeroskopi 232
11.2.9. Laparoskopi 233
11.2.10. Laringoskopi 235
11.2.11. Mediastinoskopi 236
11.2.12. Proktoskopi 237
11.2.13. Sigmoidoskopi 238
11.2.14. Torakoskopi 240
11.2.15. Üreteroskopi 241
11.3. ENDOSKOPLAR NASIL ÇALIŞIR? 242
11.3.1. Yerleştirme Tüpü 244
11.3.2. Distal Uç 245
11.4. ENDOSKOPİ TESTİ NE İÇİN YAPILIR? 248
11.4.1. Endoskopinin Tespit Edebileceği Hastalıklar 248
11.4.2. Endoskopi Tedavileri 249
OKUMA PARÇASI 250
KAYNAKLAR 250

12. Bölüm
MAMAOGRAFİ 253
12.1. MAMOGRAM NEDİR? 253
12.1.1. Tarama Mamografisi 254
12.1.2. Teşhis Mamografisi 255
12.2. MAMOGRAM TÜRLERİ 255
12.2.1. Dijital Mamogramlar 255
12.2.2. 3 Boyutlu Mamogramlar 257
12.3. MAMOGRAFİ HANGİ DURUMLARDA ÇEKİLİR? 258
12.4. MAMOGRAM NASIL ÇALIŞIR? 259
12.4.1. Mamografi Görüntüsü Alma İşleminin Teknik Yönleri 261

12.4.2. Mamografi Cihazının Bazı Özellikleri 268
12.4.2.1. Açılı tüp başlığı 268
12.4.2.2. Sabit odak-dedektör mesafesi ve sıkıştırma cihazı 268
12.4.2.3. Izgaralar ve otomatik pozlama kontrolü (AEC) 269
12.5. MAMOGRAFİDEKİ RİSKLER 269
OKUMA PARÇASI 271
KAYNAKLAR 272

KAYNAKLAR

[1] *https://news.uchicago.edu/explainer/what-are-cosmic-rays*

[2] *https://marshield.com/choosing-the-right-radiation-shielding-factors-considered-by-a-shielding-materials-expert/*

[3] *R. D. Jeong, Use of Ionizing Radiation as a Phytosanitary Treatment for Postharvest Disease Control, Journal of Radiation Industry 8(2): 97-104 (2014)*

[4] *https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ionizing-radiation-and-health-effects*

[5] *L.F. Pires, F.A.M. Cássaro, L. Tech, L.A.A. Pereira, J.A.T. de Oliveira, Gamma ray attenuation for determining soil density:laboratory experiments for Environmental Physics and Engineering courses, Revista Brasileira de Ensino de Física 42, (2020)*

[6] *https://inis.iaea.org/collection/NCLCollectionStore/_Public/39/066/39066538.pdf*

[7] *N. Yusof, N. Hilmy, Radiation Biology of Tissue Radiosterilization, Comprehensive Biomedical Physics 7, 263-287 (2014)*

[8] *Dosimetry for Food Irradiation, Technical Reports Series 409, International Atomic Energy Agency, Vienna (2002)*

[9] *https://www.hko.gov.hk/en/education/radiation/ionizing-radiation/00483-becquerel-and-curie.html*

KAYNAKLAR

[1] *https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK546155/*

[2] *https://www.e7health.com/post/255/what-do-chest-x-rays-show/*

[3] *https://radiologykey.com/x-ray-production-tubes-and-generators/*

[4] *S.D. Desai, L. Kulkarni, Metal Artifact Reduction. A problem of tremendous importance in Medical İmaging, 2017, USA.*

[5] *https://www.msdmanuals.com/professional/special-subjects/principles-of-radiologic-imaging/conventional-radiography*

[6] *G J Bansal, Digital radiography. A comparison with modern conventional imaging, Postgrad Med J. 2006 82(969): 425–428.*

[7] *P.A. Roberts, J. Williams, Farr's Physics for Medical Imaging (Second Edition), Chapter 5 - Digital radiography, 2008, Pages 79-90*

[8] *https://radiologykey.com/image-receptors-and-image-acquisition/*

[9] *https://www.onestopndt.com/ndt-articles/computed-radiography*

[10] *https://radiologykey.com/introduction-to-digital-radiography-and-pacs/*

[11] *M. Tubiana, Wilhelm Conrad Röntgen and the discovery of X-raysBull Acad Natl Med. 1996, 180(1), 97-108.*

KAYNAKLAR

[1] *https://www.siemens-healthineers.com/en-ph/fluoroscopy*

[2] *https://my.clevelandclinic.org/health/diagnostics/21992-fluoroscopy*

[3] *https://my.clevelandclinic.org/health/diseases/17019-acid-reflux-gerd*

[4] *https://my.clevelandclinic.org/health/diseases/14501-colorectal-colon-cancer*

[5] *https://my.clevelandclinic.org/health/diseases/5995-vesicoureteral-reflux*

[6] *https://my.clevelandclinic.org/health/diagnostics/16832-cardiac-catheterization*

[7] *https://my.clevelandclinic.org/health/diseases/15241-bone-fractures*

[8] *Fink, E. (2019). Fluoroscopy. In: Abd-Elsayed, A. (eds) Pain. Springer.*

[9] *E. Gingold, Modern Fluoroscopy Imaging Systems, Philadelphia.*

[10] *https://radiologykey.com/the-x-ray-tube-2*

[11] *https://radiologykey.com/compensating-filters*

[12] *Maier A, Steidl S, Christlein V, et al., Medical Imaging Systems: An Introductory Guide, Springer; 2018.*

[13] *Seibert, J.A. Flat-panel detectors: how much better are they?. Pediatr Radiol 36 (Suppl 2), 173–181 (2006).*

[14] *https://web.phys.ksu.edu/mmmm/piko/fluor.htm*

[6] G. Leventhall, What is infrasound?, Progress in Biophysics and Molecular Biology, 93 (1–3), 2007, 130-137.

[7] OCR A Level Physics Revision Notes, The Piezoelectric Effect & the Ultrasound Transducer

[8] https://www.mayoclinic.org/2-d-fetal-ultrasound/img-20005776

[9] https://my.clevelandclinic.org/health/diagnostics/4995-ultrasound

[10] https://www.cancer.gov/publications/dictionaries/cancer-terms/def/abdominal-ultrasound

[11] https://my.clevelandclinic.org/health/diagnostics/15764-kidney-ultrasound

[12] https://www.mountsinai.org/health-library/tests/thyroid-ultrasound

[13] https://www.radiologyinfo.org/en/info/us-thyroid

[14] https://hillman.upmc.com/cancer-care/prostate/screenings

[15] https://www.informedhealth.org/how-do-ultrasound-examinations-work.html

[16] https://www.physics.utoronto.ca/~jharlow/teaching/phy138_0708/lec04/ultrasoundx.htm

[17] https://radiopaedia.org/cases/normal-fetal-eyes-3d-ultrasound#image-38679274

[18] https://www.americanpiezo.com/blog/a-brief-history-of-piezoelectricity/

[5] *https://radiopaedia.org/cases/normal-temporal-bone-ct-with-annotated-images*

[6] *https://medlineplus.gov/genetics/condition/limb-girdle-muscular-dystrophy/*

[7] *L H O Schiavon, C J Tyng, D J Travesso, R D Rocha, A C S A Schiavon, A G V Bitencourt, Computed tomography-guided percutaneous biopsy of abdominal lesions: indications, techniques, results, and complications, Radiol Bras. 2018; 51(3): 141–146.*

[8] *https://my.clevelandclinic.org/health/diagnostics/16899-coronary-computed-tomography-angiogram*

[9] *https://my.clevelandclinic.org/health/diseases/16911-deep-vein-thrombosis-dvt*

[10] *https://navicenthealth.org/service-center/atrium-health-navicent-heart-vascular-care/ct-scan*

[11] *https://radiologykey.com/computed-tomography-3/*

[12] *https://howradiologyworks.com/ctgenerations/*

[13] *https://www.medmuseum.siemens-healthineers.com/en/stories-from-the-museum/history-of-ct*

[6] https://mriquestions.com/rf-coil-functions.html

[7] S. Curie, N. Hoggard, I.J. Craven, M. Hadjivassiliou, Understanding MRI: Basic MR physics for physicians, Postgraduate Medical Journal, 2012

[8] A. Eklund, Signal Processing for Robust and Real-Time fMRI with Application to Brain Computer Interfaces, Linköping Studies in Science and Technology, Thesis No. 1432, 2010

[9] S.R. Danica, Magnetic Resonance Imaging: Current Integration and Future Usage in the Treatment of Prostate Cancer in Radiation Oncology, 2nd Place Essay Competition, 2019 Annual Conference

[10] https://kids.frontiersin.org/articles/10.3389/frym.2019.00023

[11] https://my.clevelandclinic.org/health/diagnostics/4876-magnetic-resonance-imaging-mri

[12] https://www.medifee.com/blog/what-are-different-types-of-mri-scans-know-the-difference/

[13] https://psychcentral.com/lib/what-is-functional-magnetic-resonance-imaging-fmri#definition

[14] D.M. Koh and D.J. Collins, Diffusion-Weighted MRI in the Body: Applications and Challenges in Oncology, American Journal of Roentgenology, 188 (6), 2007

[15] G.-H. Jahng, K.-L. Li, L. Ostergaard, and F. Calamante, Perfusion Magnetic Resonance Imaging: A Comprehensive Update on Principles and Techniques, Korean J Radiology, 15(5):554-577, 2014

[16] J.R. Alger, Magnetic Resonance Spectroscopy, Encyclopedia of Neuroscience, 601-607, 2009

[17] I. Betina, H. Bridge, Investigating the neurochemistry of the human visual system using magnetic resonance spectroscopy, Brain Structure and Function 227:1491–1505, 2022

[18] https://www.msdmanuals.com/home/special-subjects/common-imaging-tests/magnetic-resonance-imaging-mri#Variations-of-MRI_v833095

[19] https://my.clevelandclinic.org/health/diseases/17552-aorta-thoracic-aortic-aneurysm

KAYNAKLAR

[1] G.P. Teitelbaum, A brief history of angiography and endovascular therapy, Seminars in Anesthesia, Perioperative Medicine and Pain, 19(4), 237-240, 2000.

[2] https://www.siemens-healthineers.com/angio

[3] https://www.britannica.com/science/atherosclerosis

[4] https://www.ciccenters.com/peripheral-artery-disease-vs-peripheral-vascular-disease-whats-the-difference/

[5] https://www.rch.org.au/kidsinfo/fact_sheets/Cerebral_Aneurysm/

[6] https://www.thekeyholeheartclinic.com/angina/

[7] https://drraghu.com/resources/venous-disease-and-pulmonary-embolism/pulmonary-embolism/

[8] https://www.heartwest.com.au/shw_services/coronary-angiography/

[9] https://www.nyp.org/healthlibrary/tests/angiogram-of-the-head-and-neck

[10] https://www.primaryanatomy.com/cerebral-angiography/

[11] https://www.drugs.com/cg/pulmonary-embolism.html

[12] https://www.intracare.co.nz/Procedures-and-treatments/Interventional-radiology/Vascular/Renal-artery-angiography-angioplasty

[13] A. M. Vukicevic, S. Çimen, N. Jagic, G. Jovicic, A. F. Frangi and N. Filipovic, Three-dimensional reconstruction and NURBS-based structured meshing of coronary arteries from the conventional X-ray angiography projection images, Scientific Reports 8(1):1711, 2018

[14] https://global.canon/en/technology/angiography2020.html

[15] R.F. Wilson, Coronary Angiography, Springer-Verlag, London 2015.

[16] https://global.canon/en/technology/angiography2020.html

[17] https://www.nhs.uk/conditions/angiography/risks/

[18] P. Green, P. Frobisher, S. Ramcharitar, Optimal angiographic views for invasive coronary angiography: a guide for trainees, Br J Cardiol, 2016; 23: 110–3

[19] R. Wake, M. Yoshiyama, H. Iida, H. Takeshita, T. Kusuyama, H. Kanamitsu, H. Mitsui, Y. Yamada, S. Shimodozono and K. Haze, History of Coronary Angiography, IntechOpen, Ed. S. Kıraç, 2011

[20] Wilms G, Baert AL. The history of angiography. J Belge Radiol. 1995 78(5): 299-302.

veya iki gün içinde kendiliğinden kaybolur. Ancak nadir durumlarda hastanın radyoaktif boyaya, yani izleyici materyale karşı alerjisi olabilir ve bu nedenle aşırı duyarlılık reaksiyonuna bağlı olarak doktor, hastaya SPECT taramasından geçmemesini ve MRG taraması gibi alternatif bir görüntüleme tahlili yaptırmasını tavsiye edebilir.

Tek foton emisyonlu bilgisayarlı tomografi (SPECT) pahalıdır ve radyoaktif malzemelerle performansı açısından ek özen gerektirir. PET gibi iyonlaştırıcı radyasyon kullanır ve hastalar için radyasyon yan etkisi oluşturur. Ancak bu maruz kalma sınırlıdır çünkü radyoaktif kimyasalların yarı ömürleri kısadır. Çabuk parçalanırlar ve böbrekler yoluyla vücuttan atılırlar.

Personelin radyasyona maruz kalma riski düşüktür; ancak radyolojik güvenlik protokolleri ilgili tüm personele açıklanmalı ve atanmış radyasyon güvenliği görevlisi tarafından sıkı bir şekilde uygulanmalıdır.

KAYNAKLAR

[1] *Shah Hussain, Iqra Mubeen, Niamat Ullah, Syed Shahab Ud Din Shah, Bakhtawar Abduljalil Khan, Muhammad Zahoor , Riaz Ullah , Farhat Ali Khan, and Mujeeb A. Sultan, Modern Diagnostic Imaging Technique Applications and Risk Factors in the Medical Field: A Review, BioMed Research International, Volume 2022, Article ID 5164970, 19 pages*

[2] *Azalea Khan, Rafael T. M. de Rosales, Radiolabelling of Extracellular Vesicles for PET and SPECT imaging, Nanotheranostics 5(3):256-274 February 2021*

[3] *S. Adak, R. Bhalla, K.K. Vijaya Raj, S. Mandal, R. Pickett and S.K. Luthra, Radiotracers for SPECT imaging: current scenario and future prospects, Radiochim. Acta 100, 95–107 (2012)*

[4] *https://www.verywellhealth.com/spect-scan-4173223*

[5] *George A Alexiou, Spyridon Tsiouris, Athanasios P Kyritsis, George Fotakopoulos, Anna Goussia, Spyridon Voulgaris, Andreas D Fotopoulos. The value of 99mTc-tetrofosmin brain SPECT in predicting survival in patients with glioblastoma multiforme. J Nucl Med . 2010;51(12):1923-1926.*

[6] *R. Bandopadhyay, T. Singh, M.M. Ghoneim, S. Alshehri, E. Angelopoulou, Y.N. Paudel, C. Piperi, J. Ahmad, N.A. Alhakamy, M.A. Alfaleh and A. Mishra, Recent Developments in Diagnosis of Epilepsy: Scope of MicroRNA and Technological Advancements, Biology 2021, 10(11), 1097*

[7] *C. H. Lim, H.-S. Kim, K.-A. Lee, J.S. Kim & S. B. Park, Clinical significance of quantitative bone SPECT/CT in the evaluation of hand and wrist pain in patients with rheumatic disease, Scientific Reports 12, 327 (2022)*

[8] *S. Yandrapalli, Y. Puckett, SPECT Imaging, National Library of Medicine, 2022.*

KAYNAKLAR

[1] *https://ttgimagingsolutions.com/product/siemens-symbia/*

[2] *https://www.bnms.org.uk/page/DMSAKidneyScan*

[3] *https://teachmeanatomy.info/neck/viscera/thyroid-gland/*

[4] *Dhingra VK. Nuclear Scanning in Evaluation and Treatment of Thyroid Disorders: A Beginners Guide. Clin Oncol. 2017; 2: 1260.*

[5] *https://my.clevelandclinic.org/health/diseases/16898-coronary-artery-disease*

[6] *F.A. Khafagi, J.C. Lee, A.D. Hennessy, Bone scans, Australian Family Physician, 41(9), 2012*

[7] *https://www.bnms.org.uk/page/Renogram*

[8] *T Nakamura, T Ogo, A Tsuji, S Fukui, T Fukuda, N Tahara, Y Fukumoto, S Yasuda, H Ogawa, N Nakanishi, Successful balloon pulmonary angioplasty with gadolinium contrast media for a patient with chronic thromboembolic pulmonary hypertension and iodine allergy, Respiratory Medicine Case Reports, 17, 75-82, 2016*

[9] *E Wolfs, C Verfaillie, K V Laere, C M Deroose, Radiolabeling Strategies for Radionuclide Imaging of Stem Cells, Stem Cell Reviews and Reports 11(2), 2014*

[10] *https://astronuclphysics.info/Scintigrafie.htm*

[11] *https://www.iaea.org/newscenter/news/what-are-radiopharmaceuticals*

[12] *https://www.iaea.org/sites/default/files/gc/gc51inf-3-att2_en.pdf*

KAYNAKLAR

[1] *https://www.mayoclinic.org/tests-procedures/pet-scan/about/pac-20385078*

[2] *https://www.nhs.uk/conditions/pet-scan/*

[3] *https://www.hopkinsmedicine.org/health/treatment-tests-and-therapies/positron-emission-tomography*

[4] *https://www.savemyexams.com/a-level/physics/cie/25/revision-notes/24-medical-physics/24-3-pet-scanning/annihilation-in-pet-scanning/*

[5] *https://www.physicsforums.com/insights/basics-positron-emission-tomography-pet/*

[6] *N D Volkow, N A Mullani, Positron emission tomography instrumentation: An overview American Journal of Physiologic Imaging 3(3):142-53, 1988*

[7] *https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK232475/*

[8] *R Trinder, T Kakalova, DJ Parker, C Wheldon, Theragnostics - Alternative production of terbium isotopes at the University of Birmingham using an MC40 cyclotron, Journal of Physics Conference Series 1643(1):012209, 2020.*

[9] *https://www.nibib.nih.gov/science-education/science-topics/nuclear-medicine*

[10] *https://stanfordhealthcare.org/medical-tests/p/pet-mri-scan.html*

[11] *A.M. Kim, B.T. Keenan, N. Jackson, E.L. Chan, Metabolic Activity of the Tongue in Obstructive Sleep Apnea - A Novel Application of FDG-PET Imaging, American Journal of Respiratory and Critical Care Medicine 189 (11), 2014*

[12] *G. Bernal, History of PET Scanners, Stanford University, 2014*

Ultrason ve röntgen gibi diğer teşhis testleri durumun nedenini doğrulayamıyorsa, laparoskopi önerilebilir. Laparoskopi aşağıdaki amaçlarla kullanılabilir:

- Pelvik ve karın bölgelerindeki ağrının nedenini bulmak
- Bir doku kütlesini incelemek
- Endometriozis veya pelvik inflamatuar hastalığı doğrulamak
- Fallop tüplerinin tıkanmasına veya diğer kısırlık nedenlerine bakmak

11.2.10. Laringoskopi

Laringoskopi, ses kutusunu (larinks) incelemek için kullanılan bir prosedürdür. Bu, bir laringoskop, ışıklı ince bir tüp, lens ve gırtlağa yakından bakmaya yardımcı olan bir video kamera ile gerçekleştirilir.

Larinks boğaz ile trakea (nefes borusu) arasında bulunur. Gırtlak, konuşmayı sağlayan ses tellerini (vokal kıvrımlar) barındırır. Epiglot gırtlağın üstünde oturur. Epiglot, yemek yendiğinde veya içecek içildiğinde kapanan bir kapaktır, böylece yemek borusu için tasarlanan ögeler gırtlağa veya solunum yoluna gitmez. İnsanlar bir şeyin yanlış borudan aşağı indiğinden bahsettiklerinde, bahsettikleri boru gırtlaktır.

Disfoni (ses kısıklığı) gibi sorunları teşhis etmek veya larenjit tanısı koymak için laringoskopi önerilebilir. Ayrıca gırtlak kanseri gibi daha ciddi durumları teşhis etmek için laringoskopi yapılabilir.

OKUMA PARÇASI

***Endoskopi, laparoskopi ve laparoskopik cerrahinin tarihçesi** [19]*

Laparoskopik cerrahinin çerçevesini oluşturan fikirler ilk olarak bir asırdan fazla bir süre önce rapor edilmişti. Ancak tekniğin genel cerrahi alanına girmesi nispeten yeni bir gelişmedir. Laparoskopik cerrahi, tarihinin çoğunu endoskopik tekniğin gelişimine borçludur. Abu Qasim Khalaf Ibn Abbas Al Zahrawi (MS 936-1013) gibi ilk doktorlar ve daha sonra 1805'te Alman doktor Phillip Bozzini, vücut deliklerini incelemek için yöntemler geliştiren ilk kişiler arasındaydı. 1800'lerin ortalarında birçok bilim adamı endoskop benzeri aletler yapmaya çalıştı. İlk etkili açık tüplü endoskop 1853 yılında Fransız Antonin Jean Desormeau tarafından geliştirildi. Bu alet üretrayı ve mesaneyi incelemek için kullanıldı. 1800'lerin sonlarında, Alman Adolph Kussmaul ve Maximilian Nitze'nin de aralarında bulunduğu diğer doktorlar, orijinal endoskopik modelleri geliştirdiler ve yeni araçlarını tıbbi uygulamalarında kullanmaya başladılar. Laparoskopi veya periton boşluğunun endoskopik olarak incelenmesi ilk kez 1901 yılında Alman George Kelling tarafından denendi ve bu inceleme prosedürüne "Selioskopi" adını verdi. 1930'ların başında tanısal olmayan amaçlarla laparoskopik müdahalelere ilişkin ilk raporlar yayınlandı. İlk prosedürler, karın adezyonlarının parçalanmasını ve doğrudan görselleştirme altında karın organlarının tanısal biyopsilerini içeriyordu. 1960'lı ve 1970'li yıllar boyunca laparoskopi jinekolojik pratiğin hayati bir parçası hâline geldi. Bu teknolojik ilerlemelere rağmen, laparoskopik cerrahi tekniklerinin genel cerrahi disiplinine gerçek anlamda entegre olması ancak 1986'dan sonra, görüntülerin büyütülmesine ve televizyon ekranlarına yansıtılmasına olanak tanıyan bir video bilgisayar çipinin geliştirilmesiyle mümkün oldu. İnsan hastaya uygulanan ilk laparoskopik kolesistektomi 1987 yılında Fransız hekim Phillipe Mouret tarafından yapılmıştır. Laparoskopik cerrahi tekniğinin genel popülasyon tarafından hızla kabul edilmesinin cerrahi tarihinde eşi benzeri yoktur. Dolayısıyla genel cerrahi alanını diğer cerrahi dönüm noktalarından çok daha şiddetli ve hızlı bir şekilde değiştirdi.

KAYNAKLAR

[1] https://my.clevelandclinic.org/health/diagnostics/25126-endoscopy

[2] https://my.clevelandclinic.org/health/treatments/24993-anoscopy

[3] https://www.healthdirect.gov.au/arthroscopy

[4] https://my.clevelandclinic.org/health/diseases/4005-carpal-tunnel-syndrome/

[5] https://europeanlung.org/en/information-hub/lung-tests-and-procedures/bronchoscopy/

[6] https://www.netmeds.com/health-library/post/colonoscopy-procedure-risks-and-results

[7] https://urologywaikato.co.nz/patient-resources/flexible-cystoscopy/

[8] L.K. Bowen, K. Johannes, E. Zuetell, K. N. Calahan, S. A. Edmundowicz, R. Long, M. E. Rentschler, Patterned enteroscopy balloon design factors influence tissue anchoring, Journal of the Mechanical Behavior of Biomedical Materials, 111, 2020, 103966

[9] https://stanfordhealthcare.org/medical-tests/e/egd.html

[10] C. J. Black, L. A. Houghton and A. C. Ford, Insights into the evaluation and management of dyspepsia: recent developments and new guidelines, Ther Adv Gastroenterol, 11: 1–17, 2018

[11] https://www.drugs.com/cg/pulmonary-embolism.html

[12] https://mountnittany.org/wellness-article/laryngoscopy-direct-rigid

[13] https://ilhanocakcioglu.com/mediastinoskopi-3/

[14] http://www.bidanigastro.com/proctoscopy.html

[15] https://my.clevelandclinic.org/health/diagnostics/4953-flexible-sigmoidoscopy

[16] https://www.mesothelioma.com/treatment/surgery/thoracoscopy/

[17] https://www.vetfolio.com/learn/article/gastrointestinal-endoscopy-procedures-and-equipment-care

[18] D.E. Barlow, How Endoscope work, Gastroenterology and Hepatology, 2015.

[19] S J Spaner, G L Warnock, A brief history of endoscopy, laparoscopy, and laparoscopic surgery, J Laparoendosc Adv Surg Tech A, 1997; 7(6):369-73.

KAYNAKLAR

[1] *https://bookmerilab.com/tests/x-ray/mammography-test/*

[2] *https://lincolnradiology.com/radiology-services/digital-mammography/*

[3] *https://mana.md/clinics/the-breast-center/3d-mammography/*

[4] *https://my.clevelandclinic.org/health/diseases/16242-atypical-ductal-hyperplasia*

[5] *https://www.sharp.com/health-news/how-breast-cancer-screening-is-more-reliable-and-accurate*

[6] *https://www.radiologycafe.com/frcr-physics-notes/x-ray-imaging/mammography/*

[7] *https://radiologykey.com/mammography-acquisition-screen-film-and-digital-mammography-the-mammography-quality-standards-act-and-computer-aided-detection/*

[8] *José Michel Kalaf, Mammography: a history of success and scientific enthusiasm Radiol Bras. 47(4): VII–VIII, 2014.*

SANAL DÜNYADA İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ

Editör
Kerem Kaptangil

nobel bilimsel

SANAL DÜNYADA İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ

Editör: Kerem Kaptangil

Yayın No.: 2309
ISBN: 978-625-393-965-6
E-ISBN: 978-625-393-966-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Kaptangil, Kerem.
Sanal Dünyada İnsan Kaynakları Yönetimi / Kerem Kaptangil
1. Basım, VI + 262 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-965-6
E-ISBN: 978-625-393-966-3
1. İnsan Kaynakları Yönetimi 2. Sanal Dünya 3. Sanal Organizasyonlar 4. Yönetim

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI iii

1. Bölüm
SANAL DÜNYA VE İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ 1
Sergen Gürsoy

2. Bölüm
SANAL İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ ARAÇLARI VE UYGULAMALARI 19
Murat Bolelli

3. Bölüm
UZAKTAN İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ VE LİDERLİK 49
Burcu Batga Yurtsever

4. Bölüm
PERFORMANS YÖNETİMİ VE GERİ BİLDİRİM 65
Tolga Anıl Topdemir

5. Bölüm
UZAKTAN İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ VE ÇALIŞAN DENEYİMİ 93
Ali Turan Bayram

6. Bölüm
SANAL İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNDE VERİ GÜVENLİĞİ VE GİZLİLİĞİ İÇİN STRATEJİK YAKLAŞIM 109
Bilal Çankır

7. Bölüm
SANAL PERFORMANS YÖNETİMİ 151
Sevda Demir

8. Bölüm
GELECEK İÇİN SANAL İNSAN KAYNAKLARI TRENDLERİ VE ÖNGÖRÜLER 179
Özge Korkmaz

9. Bölüm
SANAL ÇALIŞANLARIN MOTİVASYONU VE BAĞLILIĞI KAVRAMSAL BİR İNCELEME 205
Hasan Saltuk Durak

10. Bölüm
SANAL İŞE ALIM 221
Nermin Kişi

11. Bölüm
SANAL İŞ GÜCÜ YÖNETİMİ 247
Serdar Çakan

1. Bölüm

SANAL DÜNYA VE İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ

Sergen Gürsoy

1. GİRİŞ

Toplumsal gelişmeler ve çalışma kavramı, her dönemin kendine özgü şartlarına göre farklılık göstermektedir. İlk çağ toplumlarında avcılık-toplayıcılık anlayışının gelişmesi, bireylerin kendilerinin ve ailelerinin yaşamlarını devam ettirmesi için bu alana yönelmesinde etkili olmuştur. Ardından tarımsal üretim biçimi ile çalışma kavramı, yer ve zamana göre sistematiklik kazanmıştır. Tarımsal üretim birikimi sonucunda endüstriyel üretim yapısına geçiş yapılmıştır. Endüstriyel üretim süreçlerinin temeli, hammaddenin kullanımını teknik gelişmeler ışığında ortaya çıkarılması ile oluşmuştur. Kitlesel üretim devasa boyutlara ulaşmış ve ulaşım sistemlerinin yaygınlaşması ile küresel ticaret ağı yoğunlaşmaya başlamıştır. Ardından endüstriyel süreçler, teknik gelişmelere bağlı olarak sürekli biçimde kendini bir üst basamağa taşımıştır.

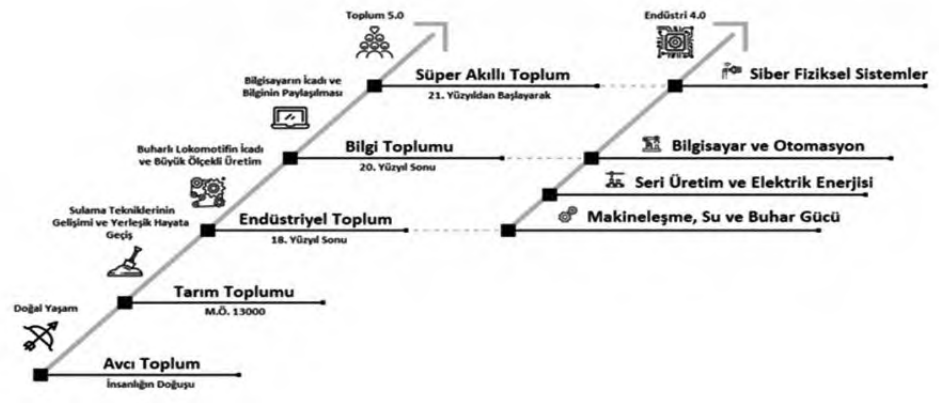

Şekil 1. Endüstriyel Gelişim Süreçleri

Kaynak: Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu. (2021). Toplum 5.0. Ankara: Sektörel Araştırma ve Strateji Geliştirme Dairesi.

Nihai olarak dijitalleşmenin ve küreselleşmenin yoğunluk kazandığı dönem itibariyle sanal ağlar aracılığıyla İKY fonksiyonları sürekli olarak dönüşüm yaşamıştır. Küresel sosyoekonomik dönüşümlerinin her geçen gün hız kazanması, sürdürülebilir ekonomik yapı açısından İKY fonksiyonlarının sürekli izlenmesini gerektirmektedir. Araştırma güncel İKY fonksiyonları için bakış sağlamaktadır. Buna nazaran gelecek araştırmalarda sürekli olarak İKY anlayışına yönelik derinlemesine araştırmaların yürütülmesi, konunun günceli yakalaması açısından önemli olacaktır.

KAYNAKÇA

Ahammad, T. (2017). Personnel management to human resource management (HRM): How HRM functions. Journal of Modern Accounting and Auditing, 13(9), 412-420.

Allison, C., Miller, A., Oliver, I., Michaelson, R., & Tiropanis, T. (2012). The Web in education. Computer Networks, 56(18), 3811-3824.

Armstrong, M. (2006). A handbook of human resource management practice. Kogan Page Publishers.

Ashkenas, R., Ulrich, D., Jick, T., & Kerr, S. (2015). The boundaryless organization: Breaking the chains of organizational structure. John Wiley & Sons.

Atalay, E., Zehra, F., Yıldız Z., (2024). İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamalarında Dijital Dönüşüm. Akademik Perspektiften Yönetim ve Strateji Konuları.

Baane, R., Houtkamp, P., & Knotter, M. (2010). Het nieuwe werken ontrafeld. Uitgeverij Koninklijke Van Gorcum.

Bass, B. M. (1994). Continuity and change in the evolution of work and human resource management. Human resource management, 33(1), 3-31.

Bell, M. W. (2008). Toward a Definition of. Journal For Virtual Worlds Research, 1(1).

Benligiray, S. (2020). İnsan kaynakları yönetimine giriş. İnsan kaynakları yönetimi içinde, 3-37.

Beňo, M. (2018). Workıng In The Vırtual World-An Approach To The" Home Offıce" Busıness Model Analysıs. Ad Alta: Journal of Interdisciplinary Research, 8(1).

Betker, M. R., Fernando, J. S., & Whalen, S. P. (1997). The history of the microprocessor. Bell Labs Technical Journal, 2(4), 29-56.

Bhambhani, G., & Saniy, M. (2017). The emergence of talent management and diffusion of HRM. EPRA International Journal of Research and Development (IJRD), 2(7), 44-52.

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu. (2021). Toplum 5.0. Ankara: Sektörel Araştırma ve Strateji Geliştirme Dairesi.

Bostan, B. (2007). Sanal gerçeklikte etkileşim (Doctoral dissertation, Marmara Universitesi (Turkey)).

Böll, S., Cecez-Kecmanovic, D., & Campbell, J. (2014). Telework and the nature of work: An assessment of different aspects of work and the role of technology.

Brummelhuis, L. L. T., Hetland, J., Keulemans, L., & Bakker, A. B. (2012). Do new ways of working foster work engagement?. Psicothema.

Burdea, G. C., & Coiffet, P. (2003). Virtual reality technology. John Wiley & Sons.

Castells, M. (2005). Enformasyon çağı: Ekonomi, toplum ve kültür, ağ toplumunun yükselişi. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Chung, H. (2014). Explaining the provision of flexitime in companies across Europe (in the pre- and post-crisis Europe): Role of national contexts. Available at SSRN 3506020.

CIPD (2011), "Chartered institute of personnel and development" www.cipd.co.uk/cipd-hr-profession/about-us/

Deadrick, D. L., & Stone, D. L. (2014). Human resource management: Past, present, and future. Human Resource Management Review, 3(24), 193-195.

Deleuze, G. (1990). Bergonism. (H. Tomlinson & B. Habberjam, Trans). New York: Zone Books (1988).

Dessler, G., & Varrkey, B. (2005). Human Resource Management, 15e. Pearson Education India.

Di Battista, A., Grayling, S., Hasselaar, E., Leopold, T., Li, R., Rayner, M., & Zahidi, S. (2023, May). Future of jobs report 2023. In World Economic Forum, Geneva, Switzerland. https://www.weforum.org/reports/the-future-of-jobs-report-2023

Doğan, A. (2011). Elektronik insan kaynakları yönetimi ve fonksiyonları. Journal of Internet Applications and Management, 2(2), 51-80.

Girvan, C. (2018). What is a virtual world? Definition and classification. Educational Technology Research and Development, 66(5), 1087

Gürol, Y.D., & Bağrıyanık, F. (2022). Elektronik İnsan Kaynakları Uygulamalarının Algılanan Net Faydaya Etkisi ve Kullanım Kolaylığının Aracı Rolü: Türkiye Banka Sektöründe Bir Araştırma. Toplumsal Değişim Dergisi İnsan ve Medeniyet Hareketi, 4(1), 100-123. https://dx.doi.org/10.51448/tde.2022.6

https://pmabilisim.com/insan-kaynaklari-yonetimi-gelisimi-ve-evrimlesen-teknoloji/#

İbrahimağaoğlu, Ö. (2023). Elektronik İnsan Kaynakları Yönetimi İle İlgili Bir Yazın Taraması. Balkan & Near Eastern Journal of Social Sciences (BNEJSS), 9(2).

İnan, E. Ç. (2019). Endüstri 4.0 vizyonunun üretim süreçlerinde getireceği verimlilik (Master's thesis, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).

İsmayılzada, L. (2017). Sanal dünyada sanal dönüşüm. Yeni Medya Elektronik Dergisi, 1(3), 227-236.

J. Itika. (2011). Fundamental of Human Resource Management: Emerging Experience from Africa. Africa studies centre.

Johnson, P., & Szamosi, L. T. (2018). HRM in changing organizational contexts. In Human resource management (pp. 27-48). Routledge.

Jones, J. W. (1998). Virtual HR: Human resources management in the information age. Hamilton Court, Menlo Park, CA: Crisp Publications.

Kagermann, H., Helbig, J., Hellinger, A., & Wahlster, W. (2013). Recommendations for implementing the strategic initiative INDUSTRIE 4.0: Securing the future of German manufacturing industry; final report of the Industrie 4.0 Working Group. Forschungsunion.

Karacan, E., & Erdoğan, Ö. N. (2011). İşçi sağlığı ve iş güvenliğine insan kaynakları yönetimi fonksiyonları açısından çözümsel bir yaklaşım. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (21), 102-117.

Kässi, O., & Lehdonvirta, V. (2018). Online labour index: Measuring the online gig economy for policy and research. Technological forecasting and social change, 137, 241-248.

Kaufman, B. E. (2008). The development of HRM in historical and international perspective.

Kaufman, B. E. (2014). The historical development of American HRM broadly viewed. Human Resource Management Review, 24(3), 196-218.

Kaufman, B. E. (2014). The historical development of American HRM broadly viewed. Human Resource Management Review, 24(3), 196-218.

Kochan, T. A., & Cappelli, P. (1982). The transformation of the industrial relations and personnel function.

Lepak, D. P., & Snell, S. A. (1998). Virtual HR: Strategic human resource management in the 21st century. Human resource management review, 8(3), 215-234.

Martin, D., O'Neill, J., Gupta, N., & Hanrahan, B. V. (2016). Turking in a global labour market. Computer Supported Cooperative Work (CSCW), 25, 39-77.

Merkle, J. A. (2023). Management and ideology: The legacy of the international scientific management movement. Univ of California Press.

Morley, D., & Robins, K. (1997). Kimlik Mekanları: Küresel Medya. Elektronik Ortamlar ve Kültürel Sınırlar.(çev. E. Zeybekoğlu). İstanbul: Ayrıntı. Spaces of identity: Global media, electronic landscapes and cultural boundaries.

Nilles, J. M. (1976). Interdisciplinary research and the American university. Interdisciplinary Science Reviews, 1(2), 160-166.

Nurol, B. (2017). Post-Endüstriyel İyimserlikten Hegemonik Despotizme: 21. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Taşeron Çalışma. Politik Ekonomik Kuram, 1(1), 85-107.

O'Brien, M. (2009), "HR's take on The Office", Human Resource Executive Online. www.hrexecutive.com/HRE/story.jsp?storyId=266686219

O'reilly, T. (2005). What is web 2.0. https://www.oreilly.com/pub/a/web2/archive/what-is-web-20.html

Obedgiu, V. (2017). Human resource management, historical perspectives, evolution and professional development. Journal of Management Development, 36(8), 986-990.

Oruçoğlu, O. (2022). Endüstri 4.0'ın İnsan Kaynakları Yönetimi Fonksiyonlarından İşe Alım'a Etkileri. Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi, 13(1), 57-84.

Öcal M., (2022). Medya ve İletişim Önlisans Programı İnsan Kaynakları Yönetimi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Uzaktan Eğitim Merkezi.

Paauwe, J., & Boon, C. (2018). Strategic HRM: A critical review. Human resource management, 49-73.

Schroeder, R. (2008). Defining virtual worlds and virtual environments. Journal For Virtual Worlds Research, 1(1).

Schwab, K. (2017). The Fourth Industrial Revolution, Crown Business, New York. The smart-up ecosystem: Turning Open Innovation into smart business.

SHRM (2011), "Society for human resource management", www.shrm.org/about/

Simitis, S. (1986). The Juridification of Labour Relations. In Comparative Labor Law. 93-142.

Snell, N. W. (1994). Virtual HR: Meeting new world realities. Compensation & Benefits Review, 26(6), 35-43.

Sotto, R. (1997). The virtual organisation. Accounting, Management and Information Technologies, 7(1), 37-51.

Strauss, G. (2001). HRM in the USA: correcting some British impressions. International Journal of Human resource management, 12(6), 873-897.

Tiftik, C. (2021). İnsan kaynakları yönetiminde yapay zekâ teknolojileri ve uygulamaları. IBAD Sosyal Bilimler Dergisi, (9), 374-390.

Tosun, K. (1990). İşletme Yönetim, İstanbul: İşletme Fakültesi, Yayın No: 226

Wang, Y., Ma, H. S., Yang, J. H., & Wang, K. S. (2017). Industry 4.0: a way from mass customization to mass personalization production. Advances in manufacturing, 5, 311-320.

Webber, S. (2013). Blended information behaviour in Second Life. Journal of Information Science, 39(1), 85-100.

Yüksel, Ö. (2007). İnsan kaynakları yönetimi. Gazi Kitabevi.

2. Bölüm

SANAL İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ ARAÇLARI VE UYGULAMALARI

Murat Bolelli

1. GİRİŞ

Bilgi teknolojileri özellikle son on yıllarda gösterdiği kayda değer gelişim sayesinde gerek gündelik gerekse iş hayatının önemli bir destekleyicisi ve belirleyicisi hâline gelmiş bulunmaktadır.

Tarihsel perspektiften bakıldığında bilgi teknolojilerinin temelini oluşturan "computer" (tam tercümesiyle hesaplayıcı) esas olarak muhtelif yöntemlerle girişi yapılan birtakım verilerin işlenerek sonuç elde edilmesi ana işlevini yerine getirmek üzere tasarlanmış elektronik bir sistem olarak tarif edilebilir. Türk Dil Kurumu elektronik sözlüğünde yer alan tanım dikkate alındığında terimin *Bilgisayar: Belleğine yüklenmiş program uyarınca aritmetik ve mantık işlemleri yapabilen, sonuca göre karar verip programdaki akışı değiştirebilen, çevresiyle etkileşimde bulunabilen, girdi ve sonuç verilerini belleğinde tutabilen aygıt; elektronik beyin* olarak dilimize kazandırıldığı görülmekte olup, kavramın Türkçeye tercümesinin asıl anlamını tam olarak yansıtmakta olduğu, zaman içinde ortaya çıkan çevreyle etkileşimde bulunmak, belleğinde kayıt tutmak vb. fonksiyonları da kapsadığı görülmektedir.

Başlangıçta hesaplama yapmak amaçlı kullanılan ve birbirlerinden bağımsız olarak çalışan bilgisayar sistemlerinin zamanla ve özellikle endüstri 3.0 devriminin kritik faktörlerinden olan yonga teknolojisindeki ilerlemeler sayesinde birlikte çalışma imkânı ortaya çıkmış, bu gelişmeler bilgisayarlar arası iletişimi, veri alışverişini, senkronize çalışmayı, uç birimlerce girilen veya toplanan verilerin toplu hâlde işlenebilecekleri bir yerde konsolide edilmesini, böylelikle büyük miktarda veri saklayabilen ve işleyebilen merkezi sistemlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Bu süreç esnasında ihtiyaçlara yönelik olarak Dünya Çapında Ağ (World Wide Web), Hiper Metin Transfer Protokolü (Hyper Text Transfer Protocol),

Sonuç olarak, sanal İKY'nin teknoloji ve liderlik fonksiyonu ile birlikte evrilerek bugüne ulaştığı, geleneksel İKY fonksiyonlarının hepsinin sanal İKY'ye kesin adımlarla dönüşmekte olduğu anlaşılmaktadır. Gelecekte ise özellikle yapay zekâ ve sanal gerçeklik alanında gerçekleşmesi beklenen ilerlemelere paralel olarak sanal uygulamaların etkinliğini daha da arttıracağı öngörülmektedir.

Sanal İKY bağlamında, tıpkı diğer dijital dönüşüm alanlarında olduğu gibi, tüm işletmeler için uygun, genel geçer bir yol bulunmadığı gibi "doğru yol"un da bulunmadığından bahsetmek mümkündür (Andersson, Lanvin ve Van der Heyden, 2016). Her işletmenin kendine özgü iç ve dış koşulları, çalışanları, ürünleri, rekabet koşulları, vizyon ve planları doğrultusunda işletmeye özel sanal İKY uygulamaları tasarlanması yerinde olacaktır. Unutulmamalıdır ki teknoloji yalnızca bir araçtır ve bozuk süreçleri düzeltemez, yönetsel yetkinliklerin yerine ikame edilemez (Tabrizi vd., 2019). Bu bağlamda yavaş dönen tekerlek olan çalışan yetkinlikleri ile hızla değişen teknolojinin uyumlanması gereği akıldan çıkarılmadan liderlik-teknoloji ve İKY'nin birlikte yönetilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Aggarwal, A. K. (2003). A guide to eCourse management: The stakeholders' perspectives. *In Web-based education: Learning from experience* (pp. 1-23). IGI Global.

Aswathappa, K. (2005). *Human Resource and Personnel Management: Text and Cases.* Fourth Edition, New Delhi: Tata McGraw-Hill.

Alanlı, A. (2022). İnsan Kaynakları Yönetiminin Tarihsel Gelişimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İnsan Kaynakları Yönetimi Dergisi, 1*(1), 53-72.

Andersen, B., & Fagerhaug, T. (2002). *Performance Measurement Explained: Designing and Implementing Your State-of-the-Art System*. USA: The American Society for Quality.

Andersson, L., Lanvin, B., Van der Heyden, L., Lanvin, B., & Evans, P. (2017). Digitalisation initiatives and corporate strategies: A few implications for talent. *The global competitiveness index*, 51-57.

Bass, B. M. (1994). Continuity and change in the evolution of work and human resource management. *Human Resource Management, 33*(1), 1-31.

Bennett, E. E. (2010). The coming paradigm shift: Synthesis and future directions for virtual HRD. *Advances in Developing Human Resources, 12*(6), 728-741.

Benligiray, S. (2020). İnsan kaynakları yönetimine giriş. H. Z. Tonus ve D. Paşaoğlu Baş (Ed.), *İnsan kaynakları yönetimi içinde* (s. 3-37). T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını.

Benson, A. D., Johnson, S. D., & Kuchinke, K. P. (2002). The use of technology in the digital workplace: A framework for human resource development. *Advances in Developing Human Resources, 4*(4), 392-404.

Berhil, S., Benlahmar, H., & Labani, N. (2020). A review paper on artificial intelligence at the service of human resources management. *Indonesian Journal of Electrical Engineering and Computer Science, 18*(1), 32-40.

Bolelli, M. (2023) Performans Yönetiminde Yapay Zekâ. M. Arat ve G. Gürler (Ed.), *İnsan Kaynakları Yönetiminde Yapay Zekâ içinde* (s. 83-102). Nobel Bilimsel Eserler.

Bondarouk, T., & Brewster, C. (2016). Conceptualising the future of HRM and technology research. *The International Journal of Human Resource Management*, *27*(21), 2652–2671. https://doi.org/10.1080/09585192.2016.1232296

Bondarouk T, Parry E and Furtmueller E (2016) Electronic HRM: four decades of research on adoption and consequences. *The International Journal of Human Resource Management 28*(1): 1–34.

Bondarouk, T., Parry, E., & Furtmueller, E. (2017a). Electronic HRM: Four decades of research on adoption and consequences. *The International Journal of Human Resource Management, 28*(1), 98–131. https://doi.org/10.1080/09585192.2016.1245672

Bondarouk, T., Ruël, H. J., & Parry, E. (Eds.). (2017b). *Electronic HRM in the smart era*. Emerald Publishing Limited.

Chichester Jr, M. A., & Giffen, J. R. (2019). Recruiting in the robot age: examining potential EEO implications in optimizing recruiting through the use of artificial intelligence. *Computer & Internet Lawyer, 36*(10), 1-3.

Clark, G., Horan, J. J., Tompkins-Bjorkman, A., Kovalski, T., & Hackett, G. (2000). Interactive career counseling on the Internet. *Journal of Career Assessment, 8*(1), 85-93.

Deadrick, D. L., & Stone, D.L (2014). Human resource management: Past, present, and future. *Human Resource Management 24*(3), 193–195.

Demirkaya, H. (2006). Tarım toplumundan bilgi toplumuna insan kaynakları yönetiminde değişim. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (27).

Derouin, R. E., Fritzsche, B. A., & Salas, E. (2005). E-learning in organizations. *Journal of management, 31*(6), 920-940.

Dessler, G., & Varrkey, B. (2005). *Human Resource Management*, 15e. Pearson Education India.

Dessler, G., Cole, N. D., & Chhinzer, *N. (2015). Management of human resources: The essentials.* London: Pearson.

Doğan, A. (2011). Elektronik insan kaynakları yönetimi ve fonksiyonları. *Journal of Internet Applications and Management, 2*(2), 51-80.

Ellis, A. L., Wagner, E. D., & Longmire, W. R. (1999). *Managing Web-based training: How to keep your program on track and make it successful.* American Society For Training & Development.

Ergeneli, A., İlsev, A., Camgöz, S., & Borluk, N. (2014*). İnsan kaynakları yönetimi*, Nobel yayıncılık.

Ergeneli, H. A. (Editor), (2016). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Evans, P., & Rodriguez-Montemayor, E. (2017). Are we prepared for the talent overhaul induced by technology? A GTCI research commentary. *The global competitiveness index*, 67-83.

Erdal, M. (2004). Bilişim Teknolojilerinin Öğrenmedeki Yeri ve E-İnsan Kaynakları Yönetimi (E-HRM). *E-Öğrenme: İnsan Kaynakları Eğitiminde Stratejik Dönüşüm.* Editör: Selim Yazıcı, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, 57-143.

Freitas, W., Jabbour, C. J. C., & Santos, F. (2011). Continuing the evolution: towards sustainable HRM and sustainable organizations. *Business Strategy Series, 12*(5), 226–234.

Green, F., Felstead, A., Gallie, D., & Henseke, G. (2021). Working still harder. *Industrial and Labor Relations Review.* https://doi.org/10.1177/0019793920977850

lamda, uzaktan çalışma ve liderlik konularında yapılan çalışmalar, işletmelerin ve liderlerin bu yeni çalışma düzenine uyum sağlamaları için gerekli stratejileri ve yaklaşımları sunmaktadır.

KAYNAKÇA

Bass, B. M., & Riggio, R. E. (2006). *Transformational leadership.* New York: Psychology Yayınları.

Beasley, W. (2023). How Has Remote Work Impacted HR?. https://exudehc.com/blog/remote-work-impact-on-hr/ Erişim Tarihi: 04.06.2024.

Bekiroğulları, Z., & Thambusamy, R. X. (2020). Virtual leadership in small businesses during the COVID-19 pandemic: Challenges and possibilities. *The European Journal of Social & Behavioural Sciences.* https://doi.org/10.15405/ejsbs.281.

Costa, A., Paschoal, T., & Demo, G. (2019). Do Human Resources Policies and Practices Produce Resilient Public Servants? Evidence of the Validity of a Structural Model and Measurements Models. *Revista Brasileira de Gestão de Negócios,* 21(1), s. 70-85. https://doi.org/10.7819/rbgn.v21i1.3965

Dansereau, F., Seitz, R., Chiu, C., & Yamarino, F. (2013). What Makes Leadership, Leadership? Using Self-Expansion Theory to Integrate Traditional and Contemporary Approaches. *The Leadership Quarterly,* 24(6), s. 798.821. https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2013.10.008

Donelly, R. (2020). Recontextualizing Remote Working and its HRM in the Digital Economy: An Integrated Framework for Theory and Practice. *The International Journal of Human Resource Management,* 32(1). https://doi.org/10.1080/09585192.2020.1737834

Efimov, I., Harth, V., & Mache, S. (2020). Health-oriented self-and employee leadership in virtual teams: A qualitative study with virtual leaders. *International journal of environmental research and public health, 17*(18), s. 1-19.

Experteer, (2018). What are the challenges of working in virtual teams? https://us.experteer.com/magazine/what-are-the-challenges-of-working-in-virtual-teams/ Erişim Tarihi: 12.06.2024.

Flood, F., & Klausner, M. (2018). High-performance work teams and organizations. In: Global encyclopedia of public administration, public policy, and governance. *Springer International Publishing,* 1–6. https://doi.org/10.1007/978-3-319-31816-5_3526-1

Galanti, T., Guidetti, G., Mazzei, E., Zappala, S., & Toscano, F. (2021). The Impact on Employees' Remote Work Productivity, Engagement, and Stress. *Journal of Occupational and Environment Medicine,* 63(7), s. 426-432. https://doi.org 10.1097/JOM.0000000000002236

Gajendran, R. S., & Harrison, D. A. (2007). The good, the bad, and the unknown about telecommuting: meta-analysis of psychological mediators and individual consequences. *Journal of applied psychology*, 92(6), s. 1524–1541.

Gigauri, I. (2020). Effects of Covid-19 on Human Resource Management from the Perspective of Digitalization and Work-LifeBalance. *International Journal of Innovative Technologies in Economy,* 4(31), s. 1-10.

Kathleen, S., Sven, S., Claudia, N., & Elberzhager, F. (2021). Fulfilling Remote Collaboration Needs for New Work. *Procedia Computer Science,* 91, s. 168-175. https://doi.org/10.1016/j.procs.2021.07.021

Kirsch, L. J., & Javalgi, R. G. (2013). Challenges in managing remote sales employees. *Business Horizons,* 56(2), s. 257-265.

Kirsch, L. J., & Javalgi, R. G. (2013). Remote workers and virtual teams: Issues, challenges and opportunities. *Strategic Change,* 22(3-4), s. 257-264.

Kratz, G. (2020). The Best HR Tools for Remote Team Management. https://www.flexjobs.com/employer-blog/collaboration-tools-remote-flexible-teams/ Erişim Tarihi: 22.05.2024.

Helmold, M. (2021). *New work, transformational and virtual leadership. Lessons from COVID-19 and other crises*. Switzerland: Springer Nature.

Hickman, A., & Pendall, R. (2018). The end of the traditional manager. Gallup. https://www.gallup.com/workplace/236108/end-traditional-manager.aspx Erişim Tarihi: 12.06.2024.

Hoch, J. E. & Kozlowski, S. W. (2014). Leading virtual teams: Hierarchical leadership, structural supports, and shared team leadership. *Journal of applied psychology,* 99(3), s. 390- 403.

Hogarty, S. (2022). Why employers are hiring more remote HR leaders. https://www.wework.com/ideas/professional-development/management-leadership/why-employers-are-hiring-more-remote-hr-leaders. Erişim Tarihi: 04.06.2024.

Mehta, S. (2020). How can HR leaders manage remote teams effectively?. https://www.peoplebox.ai/blog/how-can-hr-leaders-manage-remote-teams-effectively/ Erişim Tarihi: 13.06.2024.

Parker, G. M. (2013). *Building a winning sales management team: The force behind the sales force.* Springer Science & Business Media.

Parker, K. R. (2013). A framework for success: How to effectively manage remote workers. *Industrial and Commercial Training,* 45(2), s. 102-107.

Probert, R., & James, K. (2011). Leadership Development: Crisis, Opportunities, and the Leadership Concept. *Sage Journals,* 7(2), s. 137-150. https://doi.org/10.1177/1742715010394810

Raffoni, M. (2020). 5 Questions that (newly) virtual leaders should ask themselves. Harvard Business Review. https://www.bizjournals.com/losangeles/news/2020/05/20/hbr-5-questions-newly-virtual-leaders-should-ask.html Erişim Tarihi: 12.06.2024.

Sedgwick, M. H. (2021). Remote Management Best Practices: Turn to the 4 C's. https://hrdailyadvisor.blr.com/2021/12/16/remote-management-best-practices-turn-to-the-4-cs/. Erişim Tarihi: 12.06.2024.

Sull, D., Sull, C., & Bersin, J. (2020). Five Ways Leaders Can Support Remote Work. https://sloanreview.mit.edu/article/five-ways-leaders-can-support-remote-work/. Erişim Tarihi: 22.05.2024.

Van Zoonen, W., Sivunen, A., Olsson, T., Ropponen, A., Henttonen, K., & Vartiainen, M. (2021). Factors Influencing Adjustment to Remote Work: Employees' Initial Responses to the Covid-19 Pandemic. *International Journal of Environmental Research and Public Health,* 18(13), s. 69-66. https://doi.org/10.3390/ijerph18136966

Viktorovich, K.E., Rozentsvaig, A.I., Bakhteeva, E.I., Soshnikova, I.V., Sherpaev, V.I., & Novikova, Y.A. (2020). The development of remote workers with disability for entrepreneurship system. *Journal of Entrepreneurship Education*, 23(1), s. 1-10.

Younger, J., & Kearns, M. (2017). Building trust between your employees and freelancers. Harvard Business School Publishing. https://hbr.org/2017/03/building-trust-between-your-employees-and-freelancers Erişim Tarihi: 12.06.2024.

4. Bölüm

PERFORMANS YÖNETİMİ VE GERİ BİLDİRİM

Tolga Anıl Topdemir

1. GİRİŞ

İç ve dış çevresel faktörlerin etkisine maruz kalarak faaliyet yürütmek durumunda olan işletmeler, birbirleriyle rekabet etmenin yanı sıra; üretim faktörleri arasındaki rekabeti de dikkate alarak faaliyetlerini yürütmek zorundadır. Öyle ki işletmeler arasındaki rekabetin düzeyini ve yönünün belirlenmesini de etkileyen üretim faktörleri arasında; mevcut iş yapış biçimleri ve üretim sistemlerinde ortaya çıkan teknik, ekonomik ve sosyolojik dönüşümlere bağlı olarak değer farklılıkları oluşabilmektedir.

Ekonomik sistemler açısından en temel aktörlerden biri olan işletmelerin, üretim ve operasyon faaliyetlerinde kritik ve rekabetçi etkiye sahip olan üretim faktörlerinden biri olan emek unsurunun; geçmiş, günümüz ve gelecek zaman dilimleri açısından başarılı sonuçlar üretebilmesinde işgören performansının planlanması, ölçülmesi, değerlendirilmesi ve geliştirilebilmesi çabaları sistematik bir yaklaşım içerisinde ele alınmalıdır. Bu bağlamda işletmeler, sağlanan girdi ve üretilen çıktılar açısından birbirleriyle döngüsel bir etkileşim hâlinde bulunan alt sistemlerin etkisine bağlı olarak sonuçlar üretebilen ekonomik, sosyal ve teknik yapılar olarak gelişmeye devam etmektedir.

İşletmeler açısından işgören performansının düzeyi ve niteliği, sürdürülebilir rekabet avantajının elde edilebilmesine ve geleceğin iş gerekleri profilinin oluşturulabilmesine de önemli katkılar sağlamaktadır. İşgörenlerin, sahip oldukları nitelikler ile işletmelerde göstermiş oldukları fiziksel, zihinsel ve duygusal çabaların toplamı; iş yaşamı içerisinde ilişkilendirildikleri göreli önem düzeylerinin belirlenmesi açısından kritik öneme sahiptir. İlgili çabaların sonucunda ortaya çıkan çıktılar ise işgörenlerin iş performanslarını ifade etmektedir.

İşletmelerin hedefleriyle işgörenlerin bireysel hedeflerinin uyumlaştırılması çalışıldığı ve buna bağlı olarak performans ölçümü için çeşitli kriter ve standartların geliştirildiği performans yönetimi sürecinde, işgörenlerin başarı

dan, performans yönetimi süreci; aynı zamanda yeni çalışma yöntem ve ilkelerinin geliştirilmesi konusunda da önemli katkıların sağlanmasına veri kaynağı sunmaktadır. Çünkü teknolojik olanakların gelişimi, işgören performansını nitelik ve nicelik açısından önemli ölçüde dönüştürmektedir. Buna bağlı olarak da işgörenlerin, çalışma dinamikleri açısından yaşanan teknik dönüşümlere bağlı olarak biçimsel ve biçimsel olmayan şekillerde yeni performans alanlarında varlık göstermesi gündeme gelmektedir. Dijital emek, makine öğrenmesi, derin öğrenme, yapay zekâ, siber fiziksel sistemler, sanal kaytarma davranışları, vb. gibi günümüzün iş yapış biçimleriyle ilişkilenirilen uygulama, yöntem, tutum ve davranış kalıpları; aynı zamanda performans yönetimi sürecinde de farklı bir yaklaşım ve uygulamalar bütününün geliştirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Performans yönetimi sürecinin temel paydaşları olan işgörenler ile işletmelerin yaşanan ekonomik, sosyal, teknik ve özellikle de dijital dönüşüme eşlik etmeleri, kendileri açısından yaşamsal öneme sahiptir. Mevcut durumda dikkate alınan performans kriter ve standartları, performans değerlendirme yöntemleri, performans değerlendirme sürecinde yapılan hatalar, geri bildirim süreçleri ve performans yönetiminin diğer insan kaynakları yönetimi işlevlerine katkısı gibi konularda, farklı boyut ve bağlamlarda yeniden değerlendirme yapma ihtiyacı ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Akçakaya, M. (2012, Kış). Kamu Sektöründe Performans Yönetimi ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 32, s. 171-202.

Antonioni, D. (1996, Autumn). Designing an Effective 360-Degree Appraisal Feedback Process. *Organizational Dynamics*, 25(2), s. 24-38.

Baraz, A. B. (2013). *Performansın Planlanması*. Benligiray, S. (Ed.), *Performans Yönetimi (s. 48-71) içinde*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi AÖF Yayını, Yayın No: 1895.

Bayarçelik, E. B. (2020, Mart). *Dijital Dönüşümün İnsan Kaynakları Yönetimi Üzerine Etkileri*. Akçay, D. ve Efe, E. (Ed.), *Dijital Dönüşüm ve Süreçler (s. 59-76) içinde*, İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayınları.

Bracken, D. W., Timmreck, C. W., Fleenor, J. W. ve Summers, L. (2001, Spring). 360 Feedback from Another Angle. *Human Resource Management*, 40(1), s. 3-20. doi: http://dx.doi.org/10.1002/hrm.4012

Cesur, E. E. (2015). *Performans Değerlendirme ve Ücret Yönetimi*. Aktaş, Y. ve Cesur, E. E. (Ed.), *Bir Bakışta İnsan Kaynakları Yönetimi (s. 155-188) içinde*, 1. Bs., Bursa: Dora Yayınları.

Duru, M. N. ve Korkmaz, M. (2013, Aralık). Performans Değerlendirmenin İnsan Kaynakları Yönetimindeki Önemi Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma. *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 31, s. 3-26.

Erbaş, M. ve Kutlu, Ö. (2020, Aralık). Kamu Kurumları ve Çalışanları için Bireysel Performans Değerlendirme ve Yönetim Sistemi Çerçevesi. *Türk İdare Dergisi*, 491, s. 87-121.

Erdemir, E. (2013). *Performans Yönetiminin Önemi ve Özellikleri*. Benligiray, S. (Ed.), *Performans Yönetimi (s. 2-25) içinde*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi AÖF Yayını, Yayın No: 1895.

Giamos, D., Doucet, O. ve Léger, P.-M. (2023, Ağustos). Continuous Performance Feedback: Investigating the Effects of Feedback Content and Feedback Sources on Performance, Motivation to Improve Performance and Task Engagement. *Journal of Organizational Behavior Management*, s. 1-20. doi: https://doi.org/10.1080/01608061.2023.2238029

Gnepp, J., Klayman, J., Williamson, I. O. ve Barlas, S. (2020, Haziran). The Future of Feedback: Motivating Performance İmprovement Through Future-Focused Feedback. *PLoS One*, 15(6), s. 1-28. doi: https://doi.org/10.1371/journal.pone.0234444

Helvacı, M. A. (2002). The Importance of Performance Appraisal in Performance Management Process. *Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 35(1-2), s. 155-169. doi: https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000066

Işığıçok, E. (2008). Performans Ölçümü, Yönetimi ve İstatistiksel Analizi. *Ekonometri ve İstatistik e-Dergisi*, 7, s. 1-23.

Kambur, E. (2022). Yapay Zeka Çağında İnsan Kaynakları Yönetimi Konusunda Yazılmış Türkçe Makaleler Üzerine Bir Araştırma. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 53, s. 409-421.

Kıcır, G. K. (2020). *Performans Yönetimi*. Tonus, H. Z. ve Baş, D. P. (Ed.), *İnsan Kaynakları Yönetimi (s. 190-219) içinde*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi AÖF Yayını, Yayın No: 2931.

Kirilmaz, S. K. (2020). Digital transformation in human resources management: Investigation of digital HRM Practices of Businesses. *Research Journal of Business and Management (RJBM)*, 7(3), s. 188-200. doi: http://doi.org/10.17261/Pressacademia.2020.1282

Ligon, G. S., Graham, K. A., Edwards, A., Osburn, H. K. ve Hunter, S. T. (2012). *Performance Management: Appraising Performance, Providing Feedback, and Developing for Creativity*. Mumford, M. D. (Ed.), *Handbook of Organizational Creativity (s. 633-666) içinde*, 1. bs., USA: Academic Press. doi: http://dx.doi.org/10.1016/B978-0-12-374714-3.00025-2

Mirela-Oana, P. (2012, Temmuz). Performance Evaluation: Literature Review and Time Evolution. *Annals of Faculty of Economics*, *University of Oradea, Faculty of Economics*, 1(1), s. 753-758.

Nikolić, T. M., Perić, N. ve Bovan, A. (2020, Ağustos). The Role of Feedback as a Management Tool in Performance Management Program. *Quality-Access to Success*, 21(177), s. 3-8.

Sindu, M. (2018, Eylül). Artificial Intelligence vs Human Resource Practices in Banking Sector. *International Journal of Social Science and Economic Research*, 3(9), s. 5253-5258.

Smith, P. C. ve Goddard, M. (2002). Performance Management and Operational Research: A Marriage Made in Heaven?. *Journal of the Operational Research Society*, 53(3), s. 247-255. doi: https://doi.org/10.1057/palgrave.jors.2601279

Tokgöz, N. (2013). *Performansın Geliştirilmesi*. Benligiray, S. (Ed.), *Performans Yönetimi (s. 142-174) içinde*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi AÖF Yayını, Yayın No: 1895.

Uyargil, C. (2013). *Performans Değerlendirme*. Sadullah, Ö., Uyargil, C., Acar, A. C., Özçelik, A. O., Dündar, G., Ataay, İ. D., Adal, Z. ve Tüzüner, L., *İnsan Kaynakları Yönetimi (s. 211-266) içinde*, 6. bs., İstanbul: Beta Yayınları.

Uysal, Ş. (2015, Ekim). Performans Yönetimi Sisteminin Tanımı, Tarihçesi, Amaç ve Temel Unsurlarına Genel Bir Bakış. *Electronic Journal of Vocational Colleges (EJOVOC)*, 5(2), s. 32-39. doi: https://doi.org/10.17339/ejovoc.51537

5. Bölüm

UZAKTAN İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ VE ÇALIŞAN DENEYİMİ

Ali Turan Bayram

1. GİRİŞ

Günümüz iş dünyasında dijitalleşmenin hız kazanmasıyla birlikte, çalışma yaşamında bir dönüşüm gerçekleşmiş ve uzaktan çalışma modelleri yaygınlaşmıştır. Bu dönüşüm, insan kaynakları yönetimi ve çalışan deneyimi üzerinde derin etkiler yaratmıştır. Geleneksel iş görme biçimlerinin yerini alan uzaktan çalışma, çalışanların iş tatmini, verimliliği ve bağlılığı gibi unsurları yeniden şekillendirmiştir. Uzaktan çalışmanın yaygınlaşmasıyla birlikte, insan kaynakları yönetiminin rolü ve işleyişi de önemli ölçüde değişmiştir. İnsan kaynakları departmanları, artık çalışanların uzaktan çalışma sürecinde de etkin bir şekilde yönetilmesi, motive edilmesi ve desteklenmesi gerekliliği ile karşı karşıya kalmıştır. Bu kapsamda, çalışan deneyimini optimize etmek, dijital araçlar ve platformlar aracılığıyla iletişimi güçlendirmek, performans yönetimi süreçlerini uyarlamak ve uzaktan çalışmaya uygun eğitim ve gelişim programları tasarlamak gibi yeni görevler ortaya çıkmıştır. Uzaktan çalışma, modern iş dünyasında hızla yayılan ve benimsenen bir çalışma modeli hâline gelmiştir. Teknolojinin ilerlemesi ve internet erişiminin yaygınlaşması, çalışanların fiziksel bir ofise bağlı kalmadan işlerini yürütebilmelerini mümkün kılmıştır.

Bu bölümde, uzaktan insan kaynakları yönetiminin temel dinamikleri, uzaktan çalışma süreçlerinde karşılaşılan zorluklar ve çalışan deneyimini iyileştirmeye yönelik stratejiler ele alınacaktır. Ayrıca, başarılı uzaktan çalışma uygulamalarından örnekler sunularak, bu yeni çalışma modelinin insan kaynakları yönetimi üzerindeki etkileri incelenecektir. Dijital dönüşümle birlikte gelen bu yeni çalışma düzeninin, iş gücü piyasasında nasıl bir devrim yarattığını ve işletmelerin bu değişime nasıl uyum sağlayabileceğini tartışacağız.

KAYNAKÇA

Alanizan, S. (2023). How Does Employee Satisfaction And Motivation Affect Productivity? International Journal Of Business And Management, 18(2), 55. Https://Doi.Org/10.5539/İjbm.V18n2p55

Allen, N. J., & Meyer, J. P. (1990). The measurement and antecedents of affective, continuance and normative commitment to the organization. Journal of Occupational Psychology, 63(1), 1-18.

Anitha, J. (2014). Determinants of employee engagement and their impact on employee performance. International Journal of Productivity and Performance Management, 63(3), 308-323.

Bakker, A. B., & Demerouti, E. (2008). Towards a model of work engagement. Career Development International, 13(3), 209-223.

Benioff, M. (2019). Trailblazer: The Power of Business as the Greatest Platform for Change. Crown Business.

Brown, J. (2019). Remote Work and Social Isolation. Journal of Work and Society.

Clutterbuck, D. (2014). Everyone Needs a Mentor: Fostering Talent in Your Organisation. CIPD Publishing.

Davis, M. C., Leach, D. J., & Clegg, C. W. (2011). The physical environment of the office: Contemporary and emerging issues. International Review of Industrial and Organizational Psychology, 26(1), 193-235.

Demirbağ, O. Cide Demir, H. & Yozgat, U. (2021). Uzaktan Çalışmanın İş Güvencesizliğine Etkisinde İş-Yaşam Dengesi ve Psikolojik Güvenliğin Düzenleyici-Aracılık Rolü, Hitit Sosyal Bilimler Dergisi, 14(1), 1-25.

Erkol, G. (2015). Mobbing ve motivasyon arasındaki ilişki: Turist rehberleri üzerine bir araştırma, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Ghosh, R. (2014). Antecedents of mentoring support: a meta-analysis of individual, relational, and structural or organizational factors. Journal of Vocational Behavior, 84(3), 367-384.

Grant, A. M. (2017). The third 'generation' of workplace coaching: Creating a culture of quality conversations. Coaching: An International Journal of Theory, Research and Practice, 10(1), 37-53.

Grant, C.A., Wallace, L.M., Spurgeon, P.C., Tramontano, C. and Charalampous, M. (2019), "Construction and initial validation of the E-Work Life Scale to measure remote e-working", Employee Relations, Vol. 41 No. 1, pp. 16-33. https://doi.org/10.1108/ER-09-2017-0229

Green, M. (2020). Productivity in Remote Work. Workplace Trends.

Hamlin, R. G., Ellinger, A. D., & Beattie, R. S. (2009). Toward a profession of coaching? A definitional examination of 'coaching,' 'organization development,' and 'human resource development'. International Journal of Evidence Based Coaching and Mentoring, 7(1), 13-38.

Herzberg, F. (1968). "One More Time: How Do You Motivate Employees?". Harvard Business Review.

Johnson, A. (2020). The Impact of COVID-19 on Work. Global Business Review.

Kahn, W. A. (1990). Psychological conditions of personal engagement and disengagement at work. Academy of Management Journal, 33(4), 692-724.

Kane, G. C. (2016). The evolutionary implications of social media for organizational knowledge management. Information and Organization, 26(3), 116-130.

Koiranen, I., & Koiranen, M. (2020). Digital mentoring: Enhancing mentoring through technology. Journal of Workplace Learning, 32(5), 320-336.

Kossek, E. E., & Lautsch, B. A. (2018). Work-life flexibility for whom? Occupational status and work-life inequality in upper, middle, and lower level jobs. Academy of Management Annals, 12(1), 5-36.

Macey, W. H., & Schneider, B. (2008). The meaning of employee engagement. Industrial and Organizational Psychology, 1(1), 3-30.

Maslach, C., Schaufeli, W. B., & Leiter, M. P. (2001). Job burnout. Annual Review of Psychology, 52(1), 397-422.

Maslow, A. H. (1943). "A Theory of Human Motivation". Psychological Review.

McGregor, D. (1960). "The Human Side of Enterprise". McGraw-Hill.

Megginson, D., & Clutterbuck, D. (2006). Creating a Coaching Culture. Industrial and Commercial Training, 38(5), 232-237.

Meyer, J. P., Stanley, D. J., Herscovitch, L., & Topolnytsky, L. (2002). Affective, continuance, and normative commitment to the organization: A meta-analysis of antecedents, correlates, and consequences. Journal of Vocational Behavior, 61(1), 20-52.

Miller, S. (2020). Challenges of Remote Work. Employee Relations.

Morgan, J. (2017). The Employee Experience Advantage: How to Win the War for Talent by Giving Employees the Workspaces they Want, the Tools they Need, and a Culture they Can Celebrate. John Wiley & Sons.

Murphy, W. M. (2012). Reverse mentoring at work: Fostering cross-generational learning and developing millennial leaders. Human Resource Management, 51(4), 549-573.

Noe, R. A. (2017). Employee Training and Development. McGraw-Hill Education.

O'Neil, J., & Marsick, V. J. (2009). Action Learning Communities: Engaging Leaders to Develop Solutions to Critical Business Problems. Advances in Developing Human Resources, 11(2), 205-217.

Passmore, J., & Sinclair, M. (2020). Becoming a Coach: The Essential ICF Guide. Coaching: An International Journal of Theory, Research and Practice, 13(1), 89-95.

Pink, D. H. (2009). "Drive: The Surprising Truth About What Motivates Us". Riverhead Books.

Saks, A. M. (2006). Antecedents and consequences of employee engagement. Journal of Managerial Psychology, 21(7), 600-619.

Schaufeli, W. B., & Bakker, A. B. (2004). Job demands, job resources, and their relationship with burnout and engagement: A multi-sample study. Journal of Organizational Behavior, 25(3), 293-315.

Schmidt, E., & Rosenberg, J. (2014). How Google Works. Grand Central Publishing.

Shaw, J. D., Delery, J. E., Jenkins, G. D., & Gupta, N. (1998). An organization-level analysis of voluntary and involuntary turnover. Academy of Management Journal, 41(5), 511-525.

Smith, P. (2021). History of Telecommuting. Tech Today.

Taylor, R. (2020). Cost Savings in Remote Work. Corporate Finance.

Vroom, V. H. (1964). "Work and Motivation". Wiley.

Wilson, K. (2021). Future of Hybrid Work Models. Business Innovations.

Zachary, L. J. (2012). The Mentor's Guide: Facilitating Effective Learning Relationships. John Wiley & Sons.

6. Bölüm

SANAL İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNDE VERİ GÜVENLİĞİ VE GİZLİLİĞİ İÇİN STRATEJİK YAKLAŞIM

Bilal Çankır

1. GİRİŞ

Günümüzde, işletmelerin karşılaştığı en önemli zorluklardan biri, çalışanların yönetimi ve insan kaynakları (İK) süreç ve proseslerinin gitgide dijitalleştirilmesidir. Artık geleneksel personel yönetimi işlemleri, yükselen dijitalleşme eğilimiyle sanal platformlarda yer almaya başlamıştır. Bu transformasyon, dijital araçları kullanımı ile ortaya çıkmakta ve işletmelerin verimliliği artırma, iş süreçlerini en uygun şekle sokmak ve çalışan tecrübesini geliştirmek amaçlı geliştirilmiştir.

İşletmeler çalışmalarını etkin ve verimli bir şekilde yürütmek istemektedir. Sanal İK (İnsan Kaynakları) kullanımı, sürdürülebilir rekabet üstünlüğü sağlamak için dijital araçlardan nasıl yararlanabileceğini anlamalarıyla açıklanabilir. İşletmeler, Sanal İK platformlarını kullanarak işe alım süreç performanslarını arttırabilir, çalışan verilerini daha etkin bir şekilde takip edebilir ve çalışanların performansını izleyebilirler.

Geleneksel insan kaynakları yönetimi süreçleri, kâğıt üzerinde formlar, elle tutulan dosyalar ve yüz yüze iletişim gibi yöntemler dayalıydı. Ancak, bu yöntemler gittikçe yerini dijitalleşmiş süreçlere bıraktı. İşletmeler artık bulut tabanlı insan kaynakları yazılımları ve Sanal İK platformları gibi teknolojileri kullanarak işe alım, performans değerlendirmesi, eğitim ve geliştirme gibi süreçleri dijital ortamda yürütebilmektedir.

Sanal İK kullanımının artmasıyla birlikte, işletmelerin karşılaştığı veri işleme süreçleri de karmaşıklaşmıştır. Karmaşıklaşan süreçler berberinde güvenlik riskleri getirmiştir. Çalışanların kişisel bilgileri, performans değerlendirmeleri, maaş ve yan haklar gibi verilerin işlenmesi ve saklanması gerek-

KAYNAKÇA

Akmil, E. (2019). *İnsan kaynakları bilgi sistemlerinin stratejik rolü: Metal sektöründe büyük ölçekli bir işletmede uygulama*. Yüksek Lisans Tezi. İzmir Kâtip Celebi Üniversitesi.

Añón Higón, D., Gholami, R., and Shirazi, F. (2017). ICT and environmental sustainability: A global perspective. *Telematics and Informatics. 34*(4), 85–95.

Avrupa Komisyonu, (2018). Communication From The Commission to The European

Baykara, M., Daş, R., & Karadoğan, İ. (2013, May). Bilgi güvenliği sistemlerinde kullanılan araçların incelenmesi. In *1st International Symposium on Digital Forensics and Security (ISDFS'13)* (*20*, p. 21).

Bhatt, S., Manadhata, P. K., & Zomlot, L. (2014). The operational role of security information and event management systems. *IEEE security & Privacy*, *12*(5), 35-41.

Brown, T.J., Dacin, P.A., Pratt, M.G. *et al.* (2006). Identity, intended image, construed image, and gnreputation: An interdisciplinary framework and suggested terminology. *JAMS, 34*, 99–106, https://doi.org/10.1177/0092070305284969.

Calder, A. (2008). *IT governance: A manager's guide to data security and ISO 27001/ISO 27002*. Kogan Page Publishers.

California Legislative Information. (2023, November). California consumer privacy act (CCPA).https://leginfo.legislature.ca.gov/faces/codes_displayText.xhtml?lawCode=CIV&division=3.&title=1.81.5.&part=4.&chapter=&article.

Carvalho, S., Carvalho, J. V., Silva, J. C., Santos, G., & Bandeira, G. S. (2023). Concerns about Cybersecurity: The Implications of the use of ICT for Citizens and Companies. *Journal of Information Systems Engineering and Management*, *8*(2).

Confente, I., Siciliano, G. G., Gaudenzi, B., & Eickhoff, M. (2019). Effects of data breaches from user-generated content: A corporate reputation analysis. *European Management Journal*, *37*(4), 492-504.

Çekirge, G., & Çubukçuoğlu, B. (2017). İnşaat sektöründe sürdürülebilirlik ve atık yönetiminin önemi: vaka çalışması örneğiyle. *Uluslararası Katılımlı Kongre,* 283-289*.*

Çiftyıldız, K. (2015). *İnsan kaynakları bilgi sistemlerinin iş tatmini ve örgütsel bağlılığa etkisi: Doğu Marmara ISO 500 firma örneği*. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi.

Daud, K. İ., (2010). *İnsan Kaynakları Yönetim Süreçlerinde Bilgi Teknolojilerinin Kullanımı ve E-İk Uygulamaları*, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi.

De Keyser, A., Bart, Y., Gu, X., Liu, S. Q., Robinson, S. G., & Kannan, P. K. (2021). Opportunities and challenges of using biometrics for business: Developing a research agenda. *Journal of Business Research*, *136*, 52-62.

De Keyser, A., Verleye, K., Lemon, K. N., Keiningham, T. L., & Klaus, P. (2020). Moving the Customer Experience Field Forward: Introducing the Touchpoints, Context, Qualities (TCQ) Nomenclature. *Journal of Service Research, 23*(4), 433-455. https://doi.org/10.1177/1094670520928390.

De Laet, G., & Schauwers, G. (2005). *Network security fundamentals*. Cisco press.

Develioğlu, M. (2017). *6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu İle Karşılaştırmalı Olarak Avrupa Birliği Genel Veri Koruma Tüzüğü Uyarınca Kişisel Verilerin Korunması Hukuku*, İstanbul.

DHS: Strategic principles for securing the Internet of Things (IoT). https://www.dhs.gov/

Dülger, M. V. (2016). Kişisel verilerin korunması kanunu ve türk ceza kanunu bağlamında kişisel verilerin ceza normlarıyla korunması. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *3*(2), 101-168.

Ebrahim, T. Y. (2020). National cybersecurity innovation. *W. Va. L. Rev.*, *123*, 483.

Ekonomim (2024). https://www.ekonomim.com/gundem/sistem-cokusu-hakkinda-microsofttan-aciklama-haberi-755631. Erişim Tarihi: 19.07.2024.

Ertan, A. (2022). Nesnelerin İnternetinin Kişisel Verilerin Korunması Kapsamında İncelenmesi. *Kişisel Verileri Koruma Dergisi*, *4*(2), 48-68.

Ertürk, M. (2022). Gig Ekonomisi ile İnsan Kaynakları Yönetimi İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (*14*), 97-126. https://doi.org/10.29157/etusbed.1063050.

European Union, s. 3, 4. Bkz. http://www.beuc.eu/publications/2011-00062-01-e.pdf. (E.T. 21.05.2024).

Fedele, A., & Roner, C. (2022). Dangerous games: A literature review on cybersecurity investments. *Journal of Economic Surveys*, *36*(1), 157-187.

Gokhale, P., Bhat, O., & Bhat, S. (2018). Introduction to IOT. *International Advanced Research Journal in Science, Engineering and Technology*, *5*(1), 41-44.

Green, A. (2021).How is the Gig Economy Affecting HR?. Erişim Adresi: https://www.nehra.com/page/GigEconomy (02.05.2024).

Greengard, S. (2021). *The Internet of Things*. Revised and Updated Edition, The MIT Press Essential Knowledge Series.

Guo, S., Shi, Y., Yang, Y., & Xiao, B. (2017). Energy efficiency maximization in mobile wireless energy harvesting sensor networks. *IEEE Transactions on Mobile Computing*, *17*(7), 1524-1537.

Gündüz M. Z., (2013). Bilişim Suçlarına Yönelik IP Tabanlı Delil Tespiti, *Yüksek Lisans Tezi*, Fırat Üniversitesi.

Hagen, J., Albrechtsen, E., & Hovden, J. (2008). Implementation and effectiveness of organizational information security measures. *Information Management &Computer Security, 16*, 377–397.

Haines, V. Y., & Petit, A. (1997). Conditions for successful human resource information systems. *Human Resource Management: Published in Cooperation with the School of Business Administration, The University of Michigan and in alliance with the Society of Human Resources Management*, *36*(2), 261-275.

Henkel, A. P., Bromuri, S., Iren, D., & Urovi, V. (2020). Half human, half machine–augmenting service employees with AI for interpersonal emotion regulation. *Journal of Service Management*, *31*(2), 247-265.

Henry, J., & Aziz, M. (2024). *Cybersecurity Challenges in Sustainable Data Management: Addressing Threats to Environmental Responsibility* (No. 12213). EasyChair.

Im, G. P., & Baskerville, R. L. (2005). A longitudinal study of information system threat categories: The enduring problem of human error. *Data base, 36*, 68–79.

Jobusch, D.L. & Oldehoeft, A.E., (1989). A survey of password mechanisms: Weaknesses and potential improvements. part 1. *Computers & Security, 8*(7), 587-604.

Kahya, V. (2015). *İnsan kaynakları bilgi sistemlerinin kullanımında etkili olan faktörlerin genişletilmiş teknoloji kabul modeli ile incelenmesi*. Doktora Tezi. Dumlupınar Üniversitesi.

Kaur, A. A., & Mustafa, K. K. (2019). A Critical appraisal on Password based Authentication. *International Journal of Computer Network and Information Security*, *11*(1), 47-61.

Kavanagh, M. J., Gueutal, H. G., & Tannenbaum, S. I. (1990). *Human resource systems: Development and application information*. PWS Publication.

Keser, Y. (2020). Tüketicinin Kişisel Verisinin İşlenmesinde Açık Rıza. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *28*(3), 1181-1215.

Keyik, H., (2014), Sağlık Kurumlarında İnsan Kaynakları Yönetimi ve Eğitim-Geliştirme Faaliyetleri, *Yüksek Lisans Tezi*, Beykent Üniversitesi.

Kholmatov, A. A. (2003). *Biometric identity verification using on-line & off-line signature verification* (Doctoral dissertation).

Koçel, T. (2022). *İşletme Yöneticiliği*, Beta Yayınları.

Kremer, K. (2022). HR practices in the context of the Internet of Things. *Strategic Management-International Journal of Strategic Management and Decision Support Systems in Strategic Management*, *27*(1).

Kshetri, N. (2018). The economics of cyber-insurance. *IT Professional*, *20*(6), 9-14.

Lacey, D. (2010). Understanding and transforming organizational security culture. *Information Management & Computer Security, 18*, 4–13.

Laksmana, D. I., & Wijayaningtyas, M. (2019). Integration facility management: Human resources. *Integration Facility Management: Human Resources*, *8*(12), 1-4.

Lee, I., & Lee, K. (2015). The Internet of Things (IoT): Applications, investments, and challenges for enterprises. Business Horizons, 58(4), 431-440. https://doi.org/10.1016/j.bushor.2015.03.008.

Leonhard, M.D. & Venkatakrishnan, V.N., (2007). A comparative study of three random password generators., *IEEE International Conference on In Electro/Information Technology* (pp. 227-232). IEEE.

Liu, J., Xiao, Y., Chen, H., Ozdemir, S., Dodle, S., & Singh, V. (2010). A survey of payment card industry data security standard. *IEEE Communications Surveys & Tutorials*, *12*(3), 287-303.

Manworren, N., Letwat, J., & Daily, O. (2016). Why you should care about the Target data breach. *Business Horizons*, *59*(3), 257-266.

Medoh, C., & Telukdarie, A. (2022). The future of cybersecurity: A system dynamics approach. *Procedia Computer Science*, *200*, 318-326.

Mell, P., & Grance, T. (2011). *The NIST definition of cloud computing*. NIST.

Naisbitt J. (1994). *Global Paradoks*, çev: Sinem Gür, Sabah Yayınları.

Noujaim, A. (2015). The Stimulus for Data Protection Laws around the World: The Development and Anticipated Effect of the European Union's New Data Rules. *Intell. Prop. L. Bull.*, *20*, 99.

Of, M., & Kılıçaslan, İ. (2023). İşletmelerde Veri Güvenliğinin Önemi: Alınması Gerekli Tedbirler. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, *10*(101), 3219-3227.

Özdemir, B. (2024). Siber Tehdit İstihbaratında Yapay Zeka ve Makine Öğrenmesi. *Savunma ve Güvenlik Araştırmaları Dergisi*, *1*(1), 75-96.

Özhan, E. (2013). Güvenlik duvarı günlüklerinin makine öğrenmesi yöntemleri ile analizi ve bir model çıkartılması. *Doktora Tezi*, Trakya Üniversitesi.

Paira, D. (2023). Ensuring Inclusivity In Cybersecurıty: A Human Rıghts-Based Approach. *Cyber Crime & Cyber Securities in India*, Red'shine Publication.

Parliament, The Council, The Economic And Social Committee And The Committee of

Peng, S. J., He, G. F., Liu, X., & Wang, H. Z. (2015). Hierarchical block-based incomplete human mocap data recovery using adaptive nonnegative matrix factorization. *Computers & Graphics*, *49*, 10-23.

Pfleeger, C.P. (1997), The fundamentals of information security Software, IEEE, *14*, 1-14.

Rayner, J. (2004). *Managing reputational risk: Curbing threats, leveraging opportunities*. John Wiley & Sons.

Rehaimi, A., Sadqi, Y., Maleh, Y., Gaba, G. S., & Gurtov, A. (2024). Towards a federated and hybrid cloud computing environment for sustainable and effective provisioning of cyber security virtual laboratories. *Expert Systems with Applications*, 124267.

Renaud, K., & Coles-Kemp, L. (2022). Accessible and inclusive cyber security: a nuanced and complex challenge. *SN Computer Science*, *3*(5), 346.

Sadykova, G. (2008). *Sanal organizasyonlarda insan kaynakları yönetimi uygulama ve sorunları*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi.

Salam, A., & Salam, A. (2020). Internet of things for sustainability: perspectives in privacy, cybersecurity, and future trends. *Internet of things for sustainable community development: wireless communications, sensing, and systems*, 299-327.

Sapuay, S. I., Gerardo, B. D., & Hernandez, A. A. (2019, December). Dynamic Third-Factor for Enhanced Authentication in Human Resource Information System. In *2019 IEEE 7th Conference on Systems, Process and Control (ICSPC)* (pp. 222-227). IEEE.

Schmidt, A. H. (2004). *Building a mosaic of security for a better world, security matters*. Aspatore Books.

Schoen, S., Hofmann, M. and Reynolds, R., (2011). *Defending Privacy at the US Border*.

Selek, O. (2019). Genel Veri Koruma Tüzüğü Işiğinda Kişisel Verilerin İşlenmesinde Riza Açiklamasi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *21*(2), 911-951.

sites/default/files/publications/Strategic_Principles_for_Securing_the_Internet_of_Things-2016-1115-FINAL.pdf.

Smith, S.L., (1987). Authenticating users by Word association. *Computers & Security, 6*(6), pp.464-470.

Soydal, H. (2005). Sanal İşletmelerde İnsan Kaynakları Yönetimi ve Bir Anket Çalışması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *14*, 455-474.

Stone, D., Stone-Romero, E., & Lukaszewski, K. (2003). *The functional and dysfunctional consequences of human resource information technology for organizations and their employees*. In D. Stone (Ed.), The functional and dysfunctional consequences of human resource information technology for organizations and their employees (pp. 37–68). JAI Press.

Sulich, A., Rutkowska, M., Krawczyk-Jezierska, A., Jezierski, J., & Zema, T. (2021). Cybersecurity and sustainable development. *Procedia Computer Science*, *192*, 20-28.

Sulistyowati, D., Handayani, F., & Suryanto, Y. (2020). Comparative analysis and design of cybersecurity maturity assessment methodology using nist csf, cobit, iso/iec 27002 and pci dss. *JOIV: International Journal on Informatics Visualization*, *4*(4), 225-230.

Summers, G. (2004). Data and databases. In: Koehne, H Developing Databases with Access: Nelson Australia Pty Limited.

Sunter, M. (2019). Sağlık Kurumlarında İnsan Kaynakları Yönetiminin Önemi. *Verimlilik Dergisi*, *3*, 143-160.

Syed, R. (2019). Enterprise reputation threats on social media: A case of data breach framing. *The Journal of Strategic Information Systems*, *28*(3), 257-274.

Tannenbaum, S.I. (1990). Human resource information systems: User group implications, *Journal of Systems Management, 41*, 27–32.

TCK 5237 sayılı kanun, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5237.pdf, Erişim Tarihi: 21.05.2024.

The Religions, A Comprehensive Approach on Personal Data Protection in The

TRUSTe (2014). TRUSTe Internet of Things privacy index -US edition. https://www.ipsos.com/ipsos-mori/en-uk/truste-internet-things-privacy-index Erişim Tarihi: 19.07.2024.

Uslan, Y. U., & Değirmenci, S. (2023). Avrupa Birliği Genel Veri Koruma Tüzüğü Işığında Türkiye'de Kişisel Verileri Koruma Kurumu. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, *10*(1), 23-38.

van Esch, P., Stewart Black, J., Franklin, D., & Harder, M. (2021). Al-enabled biometrics in recruiting: Insights from marketers for managers. *Australasian Marketing Journal*, *29*(3), 225-234.

Vural, Y., & Sağıroğlu, Ş. (2013). Kurumsal Bilgi Güvenliği ve Standartları Üzerine Bir İnceleme. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, 23*(2), 507-522.

Whitman, M. E., & Mattod, H. J. (2004). *Management of information security*. Thomson.

Yilmaz, E., Şahin, Y. L., & Akbulut, Y. (2016). Öğretmenlerin dijital veri güvenliği farkındalığı. *Sakarya University Journal of Education*, *6*(2), 26-45.

Yücedağ, N. (2019). Kişisel verilerin korunması kanunu kapsamında genel ilkeler. *Kişisel Verileri Koruma Dergisi*, *1*(1), 47-63.

Zafar, H. (2013). Human resource information systems: Information security concerns for organizations. *Human Resource Management Review*, *23*(1), 105-113.

Zviran, M. & Haga, W.J., 1999. Password security: an empirical study. *Journal of Management Information Systems, 15*(4), 161-185.

7. Bölüm

SANAL PERFORMANS YÖNETİMİ

Sevda Demir

1. GİRİŞ

Mevcut dijital çağın getirdiği hızlı dönüşüm ve teknolojik yenilikler, iş dünyasında köklü değişimlere yol açmıştır. Özellikle son yıllarda, uzaktan çalışma ve sanal ekiplerin yükselişi, performans yönetimi kavramının revize edilmesini gerekli kılmıştır. Geleneksel performans değerlendirme yöntemleri, fiziksel olarak bir arada bulunan ekipler için tasarlanmışken, günümüz sanal iş ortamlarında bu yöntemlerin etkinliği sorgulanmaya başlanmıştır. Dijital ve akıllı teknolojilerin gelişmesiyle birlikte sanal işletmeler, sanal bankalar, sanal alışveriş merkezleri, sanal eğitim ve sanal takımlar gibi olgular ortaya çıkmıştır.

Sanal ekiplerin kullanımı, kuruluşların fiziksel konumlarından bağımsız olarak uzmanlarla uzaktan etkileşim kurmalarına olanak tanımakta ve pazar değişikliklerine daha hızlı yanıt vermelerini sağlamaktadır (Morrison Smith, Ruiz, 2020). Sanal performans yönetimi, yeni iş tasarımı ve teknolojik gelişmelerdeki önemli değişiklikler nedeniyle İnsan Kaynakları Yönetimi'nde (İKY) önemli bir konu hâline gelmiştir (Handke vd., 2020). Özellikle, COVID-19 krizi, dünya çapında birçok çalışanı evden çalışmaya zorlamış ve bu da sanal ekiplerin sayısını aniden artırmıştır (Mysirlaki, Paraskeva, 2020). Koronavirüs Flaş Anketi (Meluso vd., 2022), küresel işletmelerin %80'inin pandemi nedeniyle sanal veya hibrit ekip çalışması yaklaşımına geçtiğini göstermiş ve %64'ü sanal ekip çalışmasının muhtemelen kalıcı bir yaklaşım hâline geleceğini belirtmiştir.

Sanal performans yönetimi, çalışanların coğrafi olarak dağınık olduğu ve iletişimin dijital platformlar üzerinden sağlandığı bir iş düzeninde, çalışan performansını izleme, değerlendirme ve geliştirme süreci (Dulebohn, Hoch, 2017) olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir ifade ile sanal çalışma ortamları, coğrafi sınırları ortadan kaldırarak çalışanların farklı lokasyonlardan birlikte çalışmalarını mümkün kılmaktadır. Bu esnekliğin, iş süreçlerinde verimliliği arttırırken, aynı zamanda yeni zorlukları da beraberinde getirdiği bilinmekte-

durum, sanal ekiplerin yönetimi ve performans değerlendirme süreçlerinde yenilikçi yaklaşımların geliştirilmesini zorunlu kılmıştır. Bu bölümde ele alınan kavramlar sanal ekipler ve çalışma ortamlarının etkin bir şekilde yönetilmesi, teknolojinin performans yönetimi süreçlerine entegre edilmesi, iletişim ve iş birliğinin güçlendirilmesi gibi konuları derinlemesine incelenmiştir. Geleneksel performans yönetimi ile sanal performans yönetimi arasındaki farklar, dijital çağın getirdiği yenilikler ışığında değerlendirilmiş ve bu bağlamda, sanal performans değerlendirme araçlarının rolü vurgulanmıştır.

OKR ve KPI gibi stratejik performans yönetim araçlarının sanal ortamlarda nasıl uygulanabileceği, performans hedeflerinin netleştirilmesi ve izlenmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Teknolojik altyapı, kültürel farklılıklar, güven sorunları ve iletişim eksiklikleri gibi faktörler, sanal performans yönetiminin başarılı bir şekilde uygulanmasında engel teşkil edebilmektedir. Bu zorluklara rağmen, doğru stratejiler ve araçlar kullanılarak sanal performans yönetimi süreçlerinin etkin bir şekilde yürütülmesi mümkündür. Dijitalleşme ile birlikte iş dünyasında meydana gelen değişimlere uyum sağlayabilen organizasyonlar, rekabet avantajı elde edecek ve çalışanlarının performansını daha etkili bir şekilde yönetebilecektir.

Sonuç olarak, sanal performans yönetimi, modern iş dünyasında etkin ve verimli bir iş gücü yaratmanın anahtarlarından biridir. Bu bağlamda yöneticiler ve liderler, sanal performans yönetimi stratejilerini geliştirmeli ve bu süreçleri sürekli olarak iyileştirerek, hem bireysel hem de organizasyonel performansı üst düzeye çıkarmayı hedeflemelidir.

KAYNAKÇA

Allen, D.G., Renn, R.W., & Griffeth, R.W. (2003,October). The Impact of Telecommuting Design on Social Systems, Self-regulation, and Role Boundaries. In J. J. Martocchio, & G.R. Ferris (Eds.), *Research in Personnel and Human Resources Management, 22,* p. 125-163. Amsterdam: Elsevier Science Ltd. https://psycnet.apa.org/doi/10.1016/S0742-7301(03)22003-X

Anantatmula, V., & Thomas, M. (2010, April). Managing Global Projects: A Structured Approach for Better Performance Model, *Project Management Journal*, *41*(2), p. 60–72. http://dx.doi.org/10.1002/pmj.20168

Asana, (2024). *Where Work Connects*. 27 Temmuz 2024 tarihinde https://asana.com/?noredirect adresinden alındı.

Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory,* Prentice-Hall, Englewood Cliffs, NJ.

Bartel, C.A., Wrzesniewski, A., & Wiesenfeld, B.M. (2012). Knowing Where You Stand: Physical Isolation, Perceived Respect, and Organizational Identification among Virtual Employees. *Organization Science, 23*(3), p. 743-757.

Beirouty, Z.A., & Demirel, A.G. (2022). Enrichment of Virtual Teams Management through Communication. *Asian Journal Social Science and Management Technology*, 4(1), p. 176-190.

Bell, B.S., & Kozlowski, S.W. (2002). A Typology of Virtual Teams - Implications for Effective Leadership. *Group & Organization Management, 27*(1), p. 14-49.

Belova, O.L., & Mezhevov, A.D. (2020).Virtual Teams in Russian Organizations. In: Popkova, E.G., Sergi, B.S. (eds) "Smart Technologies" for Society, State and Economy. ISC 2020. Lecture Notes in Networks and Systems, vol 155. Cham: Springer, https://doi.org/10.1007/978-3-030-59126-7_170

Clockify. (2024). *The Most Popular Free Time Tracker for Teams*. 27 Temmuz 2024 tarihinde https://clockify.me/ adresinden alındı.

Comstock, D., & Fox, S. (1995). Computer Conferencing in a Learning Community: Opportunities and Obstacles. http://www.seattleantioch.edu/VirtualAntioch/compconf.htm

Cortellazzo, L., Bruni, E., & Zampieri, R. (2019). The Role of Leadership in a Digitalized World: A Review. *Frontiers in Psychology*, 10, 1938. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.01938

Culture Amp. (2024). *Culture Amp: The Market-Leading Employee Experience Platform*. 27 Temmuz 2024 tarihinde https://www.cultureamp.com/ adresinden alındı.

Cummings, J.N., & Haas, M.R. (2012). So Many Teams, so Little Time: Time Allocation Matters in Geographically Dispersed Teams. *Journal of Organizational Behavior, 33* (3), p. 316–341.

Daft, R.L., & Lengel, R.H. (1986). Organizational İnformation Requirements, Media Richness and Structural Design. *Management Science, 32*(5), p. 554–571.

Davidaviciene, V., Al Majzoub, K., & Meidute-Kavaliauskiene, I. (2020). Factors Affecting Knowledge Sharing in Virtual Teams. *Sustainability. 12*(17), 6917. https://doi.org/10.3390/su12176917

Dennis, A.R., Valacich, J., Speier, C., & Morris, M.G. (1998). Beyond Media Richness: An Empirical Test of Media Synchronicity Theory. In *Proceedings 31st annual Hawaii International Conference on System Sciences*. https://doi.org/10.1109/ HICSS.1998.653082.

Deru, M., & Torcellini, P. (2005, October). *Performance Metrics Research Project*. Technical Report NREL/TP-550-38700, Colorado: National Renewable Energy Lab.

DeSanctis, G., & Monge, P. (1998). Communication Processes for Virtual Organizations. *Journal of Computer-Mediated Communication, 3*(4), JCMC347.

Dulebohn, J.H., & Hoch, J.E. (2017). Virtual Teams in Organizations, *Human Resource Management Review*, *27*(4), p. 569-574.

Eisenberg, J., & DiTomaso, N. (2021). Structural Decisions about Configuration, Assignments, and Geographical Distribution in Teams: Influences on Team Communications and Trust. *Human Resource Management Review, 31*(2), Article 100739.

El Idrissi, A., & Fourka, M. (2022, September). Performance in Virtual Teams: Towards an Integrative Model. *Proceedings*, *82*, 73. https://doi.org/10.3390/proceedings2022082073

Friedman, T. (2018). *Geciktiğin İçin Teşekkür Ederim*. (çev. Zafer Akın), İstanbul: Boyner Yayınları.

George, C., Gibson, C. B., & Barbour, J. (2022). Shared Leadership Across Cultures: Do Traditionalism and Virtuality Matter?. *Journal of International Management, 28*(1), Article 100905.

Golden, T.D. (2012). Altering the Effects of Work and Family Conflict on Exhaustion: Telework during Traditional and Nontraditional Work Hours. *Journal of Business and Psychology, 27*(3), p. 255-269.

Goncalves, M. (2005). *Managing Virtual Projects*, New York: McGraw Hill Professionals.

Gothelf, J.(2021, Ağustos). OKR'leri Bireyler Yerine Ekipler İçin Hedefler Belirlemek Amacıyla Kullanın. *Harvard Business Review Türkiye,* 03.08.2024 tarihinde https://hbrturkiye.com/blog/okr-leri-bireyler-yerine-ekipler-icin-hedefler-belirlemek-amaciyla-kullanin, adresinden alındı.

Greiner, R., & Metes, G. (2005). Trust and Virtual Organisation, *Harvard Business Review*, *73(*3), p. 40-50.

Gross, R. (2018). Connecting the Links Between Leadership Styles and Virtual Team Effectiveness. *Journal of Enterprising Culture*,*26(*2), p. 185-205.

Hackman, J.R. (1987). The Design of Work Teams. In J.W. Lorsch (Ed.), *Handbook of Organizational Behavior,* p. 315-342. NJ: Prentice-Hall.

Haines, R., Vehring, N., & Kramer, M. (2019). Social Motivation Consequences of Activity Awareness Practices in Virtual Teams: A Case Study and Experimental Confirmation. In K. Riemer, S. Schellhammer, M. Meinert (Eds.), *Collaboration in the Digital Age*, p. 89-119. Cham: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-94487-6_5

Handke, L., Klonek, F.E., Parker, S.K., & Kauffeld, S. (2020). Interactive Effects of Team Virtuality and Work Design on Team Functioning. *Small Group Research, 51*(1), p. 3-47.

Handy, C. (1995). Managing the Dream, In Chawla and Renesch (Eds), *Learning Organizations: Developing Cultures for Tomorrow's Workplace*, p. 44-55. Oregon: Productivity Press.

Harari, Y.N. (2018). *21. Yüzyıl için 21 Ders.* (çev. Selin Siral). İstanbul: Kolektif Kitap.

Harvest. (2024). *More Than Time Tracking*. 27.07.2024 tarihinde https://www.getharvest.com/ adresinden alındı.

Hatipoğlu, Z. (2020). Performans Yönetimi, Amaçlara Göre Yönetim Yaklaşımı ve OKR Sistemi. *International Journal of Arts & Social Studies Dergisi*, *3*(4), p. 1-16.

Heubeck, T., Storz, A.S., & Meckl, R. (2024, June). Success Factors of Global Virtual Teamwork: A Social Capital Perspective. *Digital Business,* 4, 100081 https://doi.org/10.1016/j.digbus.2024.100081

Hill, N.S., & Bartol, K.M. (2016). Empowering Leadership and Effective Collaboration in Geographically Dispersed Teams. *Personnel Psychology, 69*(1), p. 159-198.

Hinds, P.J., & Bailey, D.E. (2003). Out of Sight, Out of Sync: Understanding Conflict in Distributed Teams. *Organization Science, 14*(6), p. 615-632.

Hinds, P.J., & Mortensen, M. (2005). Understanding Conflict in Geographically Distributed Teams: The Moderating Effects of Shared Identity, Shared Context, and Spontaneous Communication. *Organization Science, 16*(3), p. 290–307.

Hobsbawm, E.J. (2013). *Sanayi ve İmparatorluk*. (çev. Abdullah Ersoy). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Hoch, J.E., & Dulebohn, J.H. (2017). Team Personality Composition, Emergent Leadership and Shared Leadership in Virtual Teams: A Theoretical Framework. *Human Resource Management Review, 27*(4), p. 678-693.

Hoch, J.E., & Kozlowski, S.W. (2014). Leading Virtual Teams: Hierarchical Leadership, Structural Supports, and Shared Team Leadership, *Journal of Applied Psychology, 99*(3), p. 390-403.

Holmes, T. (2012). Ten Characteristics of a High Performance Work Team, *Handful Handouts*. *29*, pp. 179-182.

Jahagirdar, R., & Bankar, S. (2020). Performance in Virtual Teams: A Conceptual Overview. *An International Bilingul Peer Reviewed Refereed Research Journal. 7*(28), p. 1-7.

Kirkman, B., & Mathieu, J. (2007). The Dimensions and Antecedents of Team Virtuality, *Journal of Managemen, 3*(5), p. 700-718.

Klipfolio. (2020). *What Is a KPI?,* 29.07.2024 tarihinde ww.klipfolio.com/resources/articles/ what-is-a-key-performance-indicator adresinden alındı.

Knight, M.B., Pearson, J.M., & Hunsinger, D.S. (2008). The Role of Media Richness in Information Technology-Supported Communication in Group Cohesion, Agreeability, and Performance. *Journal of Organizational and End User Computing, 20*(4), p. 23-44. https://doi.org/10.4018/joeuc.2008100102

Kozlowski, S.W.J., & Ilgen, D.R. (2006). Enhancing the Effectiveness of Work Groups and Teams. *Psychological Science in the Public Interest: A Journal of the American Psychological Society, 7*(3), p. 77-124. https://doi.org/10.1111/j.1529- 1006.2006.00030.x

Lattice. (2024). *Manage People and Their Performance*. 27.07.2024 tarihinde https://lattice.com/ adresinden alındı.

Lee, J.Y.-H., Saunders, C., Panteli, N., & Wang, T. (2021). Managing Information Sharing: Interorganizational Communication in Collaborations with Competitors. *Information and Organization, 31*(2), Article 100354. https://doi.org/10.1016/j. infoandorg.2021.100354

Liao, C. (2017). Leadership in Virtual Teams: A Multilevel Perspective. *Human Resource Management Review. 27*(4), p. 648-659. https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2016.12.010

Lim, J.Y.-K. (2018). IT-Enabled Awareness and Self-Directed Leadership Behaviors in Virtual Teams. *Information and Organization, 28*(2), pp. 71–88. https://doi.org/10.1016/ j.infoandorg. 2018.02.001

Liu, X., Magjuka, R.J., & Lee, S. (2008). An Examination of the Relationship Among Structure, Trust, and Conflict Management Styles in Virtual Teams. *Performance Improvement Quarterly, 21*(1), p.77-93. https://doi.org/10.1002/piq.20016

Ludden, P., & Ledwith, A. (2014). A Typology Framework for Virtual Project Teams: An Empirical Investigation, In C. Messikomer (ed.), PMI Research and Education Conference 2014, Portland: Project Management Institute.

Marlow, S.L., Lacerenza, C.N., & Salas, E. (2017). Communication in Virtual Teams: A Conceptual Framework and Research Agenda. *Human Resource Management Review, 27*(4), p. 575-589. https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2016.12.005

Martins, L.L., Gilson, L L., & Maynard, M.T. (2004). Virtual Teams: What do We Know and Where do We Go from Here?, *Journal of Management, 30*(6), p. 805-835.

Martins, J. (2024). The ABCs of KPIs: Defining Key Performance Indicators. 22.07.2024 tarihinde https://asana.com/resources/key-performance-indicator-kpi adresinden alındı.

McAllister, D.J. (1995). Affect- and Cognition-Based Trust as Foundations for Interpersonal Cooperation in Organizations. *The Academy of Management Journal*, *38*(1), p. 24-59. https://doi.org/10.2307/256727

Meluso, J., Johnson, S., & Bagrow, J. (2022). Flexible Environments for Hybrid Collaboration: Redesigning Virtual Work through the Four Orders of Design. *Design Issues, 38*(1), p. 55-69.

Microsoft. (2024). *Microsoft Teams ile Çalışma Hayatının Geleceğine Hazırlanın*. 27.07.2024 tarihinde https://www.microsoft.com/tr-tr/microsoft-teams/group-chat-software adresinden alındı.

Monday.com. (2024). *Yeni Bir Çalışma Şekli İçin Yaratılmış Platform*. 27.07.2024 tarihinde https://monday.com/lang/tr adresinden alındı.

Morgeson, F.P., DeRue, D.S., & Karam, E.P. (2010). Leadership in Teams: A Functional Approach to Understanding Leadership Structures and Processes. *Journal of Management, 36*(1), p. 5-39.

Morrison-Smith, S., & Ruiz, J. (2020). Challenges and Barriers in Virtual Teams: A Literature Review. *SN Applied Sciences, 2*(6), pp. 1-33.

Mysirlaki, S., & Paraskeva, F. (2020). Emotional Intelligence and Transformational Leadership in Virtual Teams: Lessons from MMOGs, *Leadership & Organization Development Journal*, 41(4), p. 551-566. https://doi.org/10.1108/LODJ-01-2019-0035

Niinim¨aki, T., Piri, A., Lassenius, C., & Paasivaara, M. (2012). Reflecting the Choice and Usage of Communication Tools in Global Software Development Projects with Media Synchronicity Theory. *Journal of Software: Evolution and Process, 24*(6), p. 677-692. https://doi.org/10.1002/smr.566

Opdenakker, R., & Cuypers, C. (2019). Introduction and Field Problem Concerning Virtual Project Teams. *In Effective Virtual Project Teams*, Cham: Springer International Publishing. p. 1-15. http://dx.doi.org/10.1007/978-3-030-22228-4_1

Overby, E. (2012). Migrating Processes from Physical to Virtual Environments: Process Virtualization Theory. In Y.K. Dwivedi, M.R. Wade, & S. L. Schneberger (Eds.)*, 28*. *Information Systems Theory. Integrated Series in Information Systems.* p. 107-124. New York: Springer

Parlamis, J., & Dibble, R. (2019). Teaming: Are Two Communication Modes Better Than One? *Team Performance Management: An International Journal, 25*(5/6), p. 318-333. https://doi.org/10.1108/TPM-10-2018-0065

Paul, D.L., & McDaniel, R.R. (2004). A Field Study of the Effect of Interpersonal Trust on Virtual Collaborative Relationship Performance. *Management Information Systems Quarterly, 28*, p. 183-227.

Peñarroja, V., González-Anta, B., Orengo, V., Zornoza, A., & Gamero, N.(2020). Reducing Relationship Conflict in Virtual Teams with Diversity Faultlines: the Effect of An Online Affect Management Intervention on The Rate of Growth of Team Resilience. *Social Science Computer Review. 40*(2), p. 388-404. https://doi.org/10.1177/0894439320907575

PerformYard. (2024). PerformYard: Performance Management Software. 27.07.2024 tarihinde https://www.performyard.com/ adresinden alındı.

Purvanova, R.K., & Bono, J.E. (2009). Transformational Leadership in Context: Face-to-Face and Virtual Teams, *The Leadership Quarterly*, *20*(3), p. 343-357. https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2009.03.004

Qualtrics. (2024). *Qualtrics XM: The Leading Experience Management Software*. 27.07.2024 tarihinde https://www.qualtrics.com/ adresinden alındı.

Raghupathi, V., & Benbunan-Fich, R. (2020). A Social Capital Perspective on Computer-Mediated Group Communication and Performance: An Empirical Study. *Group Decision and Negotiation, 29*(4), p. 747-801. https://doi.org/10.1007/s10726-020- 09678-y

Robert, L.P. (2020). Behavior-Output Control Theory, Trust and Social Loafing in Virtual Teams. *Multimodal Technol. Interact. 4*(3), 39. https://doi.org/10.3390/mti4030039

Rudolph, C.W., Allan, B., Clark, M., Hertel, G., Hirschi, A., Kunze, F., … Zacher, H. (2021). Pandemics: Implications for Research and Practice in Industrial and Organizational Psychology. *Industrial and Organizational Psychology, 14*, p. 1-35. https://doi.org/10.1017/iop.2020.48

Schweitzer, L., & Duxbury, L. (2010). Conceptualizing and Measuring The Virtuality of Teams. *Information Systems Journal, 20*(3), p. 267-295.

Seifert, M., & Eschenbaecher, J. (2005). Predictive Performance Measurement in Virtual Organisations. In L.M. Camarinha-Matos, (eds.), *Emerging Solutions for Future Manufacturing Systems. BASYS 2004*. IFIP International Federation for Information Processing, 159. Boston: Springer. https://doi.org/10.1007/0-387-22829-2_31

Settle-Murphy, N.M. (2013). Leading Effective Virtual Teams: Overcoming Time and Distance to Achieve Exceptional Results. New York: CRC Press. Taylor & Francis Group.

Shin, Y. (2004). A Person-Environment Fit Model for Virtual Organizations. *Journal of Management, 30*(5), p. 725-743.

Slack. (2024). *Made for People. Built for Productivity.* 27.07.2024 tarihinde https://slack.com/, adresinden alındı.

Smith, W.K. (2014). Dynamic Decision Making: A Model of Senior Leaders Managing Strategic Paradoxes. *Academy of Management Journal, 57*(6), p. 1592-1623. https://doi.org/10.5465/amj.2011.0932

Spidergap. (2024). *The Top Rated Solution For 360° Feedback. 27.07.2024 tarihinde* https://www.spidergap.com/ adresinden alındı.

Suh, A., Shin, K.S., Ahuja, M., & Kim, M.S. (2011). The Influence of Virtuality on Social Networks within and Across Work Groups: A Multilevel Approach. *Journal of Management Information Systems, 28*(1), p. 351-386.

Sweller, J., Van Merri¨enboer, J. J. & Paas, F. (2019). Cognitive Architecture and Instructional Design: 20 Years Later. *Educational Psychology Review, 31*(2), p. 261-292.

Tavoletti, E., & Taras, V. (2023). From the Periphery to the Centred: A Bibliometric Review of Global Virtual Teams as a New Ordinary Workplace. *Management Research Review, 46*(8), p. 1061-1090.

Trakstar. (2024). *Go Beyond Traditional Talent Management*. 27.07.2024 tarihinde https://www.trakstar.com/ adresinden alındı.

Trello, (2024). *Trello Üretkenlik Merkezi.* 27.07.2024 tarihinde https://trello.com/home adresinden alındı.

Toggl. (2024). *Time Tracking Software to Drive Every Decision*. 27.07.2024 tarihinde https://toggl.com/ adresinden alındı.

Wilson, J., Crisp, C.B., & Mortensen, M. (2013). Extending Construal-Level Theory to Distributed Groups: Understanding the Effects of Virtuality. *Organization Science, 24*(2), p. 629–644.

Wise, T.P. (2013). *Trust in Virtual Teams*, Gower, Surrey.

Zhang, Y., Zhao, R., & Yu, X. (2022). Enhancing Virtual Team Performance Via High-Quality Interpersonal Relationships: Effects of Authentic Leadership. *International Journal of Manpower,* 43(4), p. 982-1000. https://doi.org/10.1108/IJM-08-2020-0378

Zheng, S., Yan, M., Liang Y., Chen, Y., Wei, Q., & Li, S. (2024). Understanding the Positive and Negative Effects of Team Virtuality: A Theoretical Review and Research Agenda. *Human Resource Management Review*. *34*(2), 101013, https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2024.101013

Zhou, H., & He, Y.L. (2018, July). Comparative Study of OKR and KPI. *DEStech Transactions on Economics Business and Management*. http://dx.doi.org/10.12783/dtem/eced2018/23986

Zoom. (2024). *Zoom: One Platform to Connect*. 27.07.2024 tarihinde https://zoom.us/ adresinden alındı.

15Five. (2024). Don't Just Measure Performance. Manage It, with Heart. 27.07.2024 tarihinde https://www.15five.com/why-15five/ adresinden alındı.

8. Bölüm

GELECEK İÇİN SANAL İNSAN KAYNAKLARI TRENDLERİ VE ÖNGÖRÜLER

Özge Korkmaz

1. GİRİŞ

Pandemi öncesi ve sonrasında hızla gelişen yeni teknolojiler, iş gücü dinamiklerini ve iş yapma biçimlerini köklü bir şekilde değiştirirken, evden çalışma bazı mesleklerde birkaç yıldır uygulanabilir bir seçenek olmuş ve sanal çalışma hakkında işletmelere farkındalık sağlamıştır. Bilgisayar programcılığı, çağrı merkezleri ve satış gibi işler, telefon ve teknoloji kullanılarak yapılabilmesi nedeniyle erken dönemde sanal çalışmayı benimsemiş mesleklere örnek olarak verilebilmektedir. Günümüzde ise, çoğu işletme, hem avantajları hem de dezavantajları olan teknoloji aracılığıyla çalışmalar yapmaktadır (Rahimi vd., 2022). Yeni teknolojiler ve bu teknolojilere uygun becerilerin güncellenmesi gereksinimi, mevcut ve gelecekteki iş gücünün nasıl gelişeceğini şekillendirmektedir. Teknolojinin yeni iş ortamlarında daha fazla yer almasıyla, işverenler hızla değişen bir ortamda evrilebilen ve gelişebilen beceri setine sahip çalışanlar aramakta, adayları diploma tamamlama kriterlerine göre değil, temel yetkinlikler ve öğrenme yeteneği açısından değerlendirmeye daha fazla önem vermektedirler. Birçok yükseköğrenim belgesi hâlâ önemli olmakla birlikte, bazı meslekler, ulusal sınavlar ve iş başında öğrenme kombinasyonu ile daha iyi hizmet alabilmektedir (Bennett, 2010).

Bunun yanı sıra küreselleşme, çeşitlilik, entelektüel sermaye, bilgi teknolojisi ve benzeri faktörler organizasyonların kapsamını genişletmekte, değişim hızını artırmaktadır. Organizasyonel çeviklik, esneklik ve değişen dünyaya hızlı tepki verme yetenekleri önem kazanmaktadır. Firmalar; yetenekler, ilişkiler ve yeni fikirler üzerinde daha fazla rekabet ettikçe, kaynaklarına ve uzmanlıklarına daha fazla odaklanarak bilgi entegre sistemlerini genişletmeye ve ortaya çıkan fırsatlara hızlıca tepki verme başlamışlardır (Snell, 2001). Değişen bu iş ortamlarına, uyum sağlamak açısından sürekli gelişim gösteren bir alan ise insan kaynakları olarak bilinmektedir (Bennett ve McWorther, 2021).

KAYNAKÇA

Alvares, K.M. (1997). The Business of Human Resources. *Human Resource Management,* 36, 9-17.

Aguinis, H., Henle, C. A., & Beaty, J. C. (2001). Virtual Reality Technology: A New Tool for Personnel Selection. *International Journal of Selection and Assessment,* 9(1-2), 70-83.

Akter, S., Wamba, SF, Gunasekaran, A., Dubey, R., & Childe, SJ (2016). Büyük Veri Analitiği Yeteneği ve İş Stratejisi Uyumu Kullanılarak Şirket Performansı Nasıl İyileştirilir?. *Uluslararası Üretim Ekonomisi Dergisi*, *182*, 113-131.

Ausburn, L.J. and Ausburn, F.B. (2014). Technical Perspectives on Theory in Screen-based Virtual Reality Environments: Leading From the Future in VHRD. *Advances in Developing Human Resources,* 16 (3), 371-390, doi: 10.1177/1523422314532125.

Bailenson, J. (2018). Experience on Demand: What Virtual Reality is, How it Works, and What it Can Do. *WW Norton & Company.*

Bal, Y., ve Bal, M. (2021). Proaktif İnsan Kaynakları Yönetiminin Yeni Gücü: İK Analitiği ve Yapay Zekâ. *Business & Management Studies: An International Journal, 9*(3), 1198-1216.

Bennett, E. E. (2007). How Organizational Culture Shapes Intranet Content Development and Enables Virtual HR. In F. M. Nafukho, T. J. Chermack, & C. M. Graham (Eds.), Proceedings of the 2007 *Academy of Human Resource Development conference in the Americas, Indianapolis,* IN. Academy of Human Resource Development.

Bennett, E. E. (2009). Virtual HRD: The Intersection of Knowledge Management, Culture and Intranets. *Advances in Developing Human Resources,* 11(3), 362-374.

Bennett, E.E. (2010). The Coming Paradigm Shift: Synthesis and Future Directions for Virtual HRD. *Advances in Developing Human Resources,* 12(6), 728-741, doi: 10.1177/ 1523422310394796.

Bennett, E.E. (2014a). Introducing New Perspectives on Virtual Human Resource Development. *Advances in Developing Human Resources*, 16(3),263-280, doi: 10.1177/ 1523422314532091.

Bennett, E.E. (2014b). How an Intranet Provides Opportunities for Learning Organizational Culture: Implications for Virtual HRD. *Advances in Developing Human Resources,* (16)3, 296-319, doi: 10.1177/1523422314532093.

Bennett, E. E., & Bierema, L. L. (2010). The Ecology of Virtual HRD. *Advances in Developing Human Resources,* 12(6), 632-647.

Bennett, E.E. & Bierema, L.L. (2011). The Ecology of Virtual Human Resource Development. *Advances in Developing Human Resources,* 12(6), 632-647.

Bennett, E. E., & McWhorter, R. R. (2014). Virtual Human Resource Development. In N. E. Chalofsky, T. F. Rocco & M. L. Morris (Eds.), *Handbook of Human Resource Development,* (567–589). Wiley.

Bennett, E. E., & McWhorter, R. R. (2017). Organizational Learning, Community, and Virtual HRD: Advancing the Discussion. *New Horizons in Adult Education and Human Resource Development,* 29, 19–27. https://doi.org/10.1002/nha3.20188.

Bennett, E.E. & McWhorter, R.R. (2021). Virtual HRD's Role in Crisis and the Post Covid-19 Professional Lifeworld: Accelerating Skills for Digital Transformation. *Advances in Developing HumanResources,* 23(1), 5-25.

Bersin, J. (2013). Big Data in Human Resources: Talent Analytics for the Business Leader. *Deloitte Review,* 12(1), 27-43.

Broderick, R., & Boudreau, J.W. (1992). Human Resource Management Information Technology, and the Competitive Edge. *Academy of Management Executive,* 6(2), 7-17.

Carrig, K. (1997). Reshaping Human Resources for the Next Century – Lessons from a high flying airline. *Human Resource Management,* 36, 277-289.

Chandra, Y. Leenders, M.A.A.M. (2012). User Innovation and Entrepreneurship in the Virtual World: A Study of Second Life Residents. *Technovation,* 32, 464–476.

Chapman, D.D. & Stone,S.J. (2010). Measurement of Outcomes in Virtual Environments. *Advances in Developing HumanResources,* 12(6), 665-680, doi: 10.1177/1523422310394792.

Condic, K.S. (2009). Using Second Life as a Training Tool in an Academic Library. *Reference Librarian,* 50(4), 333-345.

Culnan, M.J., & Markus, L. (1987). Information Technologies: Electronic Media and Intraorganizational Communication. In F.M. Jablin, L.L. Putnam, K.H. Roberts, & L.W. Porter (Eds.), Handbook of Organizational Communication (pp. 420-444). *Beverly Hills, CA: Sage.*

Davenport, T. H., Harris, J., & Shapiro, J. (2010). Competing on Talent Analytics. *Harvard Business Review*, *88*(10), 52-58.

Davenport, T. H., & Prusak, L. (2000). Working Knowledge: How Organizations Manage What They Know. *Cambridge, MA: Harvard Business School Press.*

Davidson, L. (1998). Cut Away Noncore HR. *Workforce,* January: 41-45.

DeMarinis, T., L. Calligaro, C. Harr, and J. Mariani (2018). Real Learning in a Virtual World. How VR training Can Improve Corporate Learning Outcomes. *Deloitte Insights* (Erişim Tarihi: 15.07.2024).

Dwivedi, S. K., Amin, R., & Vollala, S. (2020). Blockchain Based Secured Information Sharing Protocol in Supply Chain Management System with Key Distribution Mechanism*. Journal of Information Security and Applications,* 54, 102554.

Elliott, R. H., & Tevavichulada, S. (1999). Computer Literacy and Human Resource Man Agement: A Public/Private Sector Comparison. *Public Personnel Management,* 28(2), 259-274.

Evans, P. (2014). Exploring the Relationship between Discourse and a Practice Perspective on HRD in a Virtual Environment. *Human Resource Development International*, (17)2, 183-202.

Fazarro, D., & McWhorter, R. (2011). Leveraging Green Computing for Increased Viability and Sustainability. *Journal of Technology Studies,* 37(2).

Fine, D., Klier, J., Marajan, D., Raabe, N., Schubert, J., Singh, N., & Ungur, S. (2020). How to Build and Reimagine Jobs Amid the Coronavirus Crisis. https://www.mckinsey.com/indus%20tries/public-and-social-sector/our-insights/how-to-rebuild-and-reimagine-jobs-amid-the%20coronavirus-crisis (Erişim Tarihi: 15.07.2024).

Fırat, M. ve Fırat, M. (2010). Learning in 3D Virtual Worlds and Current Situation in Turkey. *Procedia– Social and Behavioral Sciences,* 9(1), 249-254.

Gatley, S. (2009). Sharing Data across Healthcare Organizations. *Imaging & Oncology 2009.* https://www.sor.org/public/pdf/imaonc09webres.pdf

GlobalHR.org (2016). The Role of HR in Mitigating Cybersecurity Threats. Retrieved from https://greatpeopleinside.com/hr-cyber-security/

Greengard, S. (1995). Catch the Waveas HR Goes Online. *Personnel Journal,* 74(7), 55-68.

Go1 (2020). State of Learning Report: Learning at Work in 2020. https://www.go1.com/%20en-au/resource/in-light-of-the-unprecedented-events-of-2020-so-far

Huang, W.H.D., Han, S.H., Park, U.Y. & Seo, J.J. (2010). Managing Employees' Motivation, Cognition, and Performance in Virtual Workplaces: The Blueprint of a Game-based Adaptive Performance Platform (GAPP). *Advances in Developing Human Resources,* 12(6), 700-714, doi: 10.1177/1523422310394794.

Hughes, A., Park, A., Kietzmann, J., & Archer-Brown, C. (2019). Beyond Bitcoin: What Blockchain and Distributed Ledger Technologies Mean for Firms. *Business Horizons,* 62(3), 273-281.

Holtbrügge, D. & Schillo, K. (2008). Intercultural Training Requirements for Virtual Assignments: Results of an Explorative Empirical Study. *Human Resource Development International,* (11)3, 271-286.

Jian-cheng, S., & Song-zheng Z. (2008). Virtual Human Resource Management. *China-USA Business Review,* 7(4), 57-61.

Johnson, A. (2020). How to Prepare your Workplace and Workforce for the 'New Normal' in the Post-COVID-19 Era. https://harver.com/blog/workplace-and-workforce-in-the-post-covid%2019-era/

Jones, W. (1998). Virtual HR: Human Resources Management in the Information Age. *Menlo Park, CA: Crisp Publications.*

Kapp, K. M., & O'Driscoll, T. (2010). Learning in 3D: Adding a New Dimension to Enterprise Learning and Collaboration. *San Francisco, CA: Pfeiffer.*

Khandelwal, K. & Upadhyay, A.K. (2019). Virtual Reality Interventions in Developing and Managing Human Resources. *Human Resource Development International,* 1-15.

Kim,C.; Lee, S.G. & Kang, M. (2012). I Became an Attractive Person in the Virtual World: Users' Identification with Virtual Communities and Avatars. *Comput. Hum. Behav,* 28, 1663–1669.

Krithika, J., Venkatraman, P., & Sindhujaa, E. A. (2019). Virtual HR Era in Human Resource Management. *EPRA International Journal of Multidisciplinary Research*, *5*(10), 49-57.

Lacity, M. C. (2018). Addressing Key Challenges to Making Enterprise Blockchain Applications a Reality. *MIS Q. Executive, 17*(3), 3.

Lepak, D. P., & Snell, S. A. (1998). Virtual HR: Strategic Human Resource Management in the 21st Century. *Human Resource Management Review*, *8*(3), 215-234.

Li, J. & D'Souza, D. (2011). Exploring the Contribution of Virtual Worlds to Learning in Organizations. *Human Resource Development Review,* 10(3), 264-285.

Lilly, A., Rajkumar, R., & Amudha, R. (2022). Aggrandizing the Human Resource Development with Underpinning Artificial Intelligence. *Journal of Statistics and Management Systems, 25*(5), 1083-1094.

McCormick, S. C. (1999). Reinventing Employee Services Delivery—On the Road to Virtual Human Resources, *Benefits Quarterly,* 15 (3): 7-10.

McWhorter, R. R. (2010). Exploring the Emergence of Virtual Human Resource Development. *Advances in Developing Human Resources,* 12(6), 623-631.

McWhorter, R. R. (2011). Scenario Planning as the Development of Leadership Capability and Capacity; and Virtual Human Resource Development (Unpublished doctoral dissertation). *Texas A&M University, College Station.*

McWhorter, R. R., & Bennett, E. E. (Eds.). (2010). Exploring the Construct of Virtual Human Resource Development. *Advances in Developing Human Resources,* 12(6), 619-741.

McWhorter, R. R., Mancuso, D. S., & Hurt, A. C. (2008). Adult Learning in Virtual Environments. In T. J. Chermack, J. Storberg-Walker, & C. M. Graham (Eds.), Proceedings of the 2008 *Academy of Human Resource Development International Conference in the Americas,* Panama City, FL. Academy of Human Resource Development.

McCormick, S.C. (1997,October6). Virtual HR Saves Time, Improves Communication. *Washington Business Journal [Online].* http://www.amcity.com/washington/%20stories/100697/focus5.html

McCarthy, J. (2007). What is Artificial Intelligence?. https://www.cs.stanford.edu/jmc Erişim Tarihi: 18.07.2024.

Meade, J. G. (2003). The Human Resources Software Handbook. *San Francisco: Jossey-Bass.*

Mercer (2020). Win with Empathy: Global Talent Trends 2020. https://www.mercer.com/content/%20dam/mercer/attachments/global/gl-2020-talent-trends-infographic-industry-life-sciences.pdf

Milkovich G.T., & Boudreau, J.W. (1994). Human Resource Management. *Burr Ridge, IL, Irwin Publishers.*

Muhanna, M. A. (2015). Virtual Reality and the CAVE: Taxonomy, Interaction Challenges and Research Directions. *Journal of King Saud University-Computer and Information Sciences, 27*(3), 344-361.

MW. (2024). Augmented Reality. https://www.merriam-webster.com/dictionary/augmented%20reality Erişim Tarihi: 19.07.2024.

Palloff, R. M., & Pratt, K. (2011). The Excellent Online Instructor: Strategies for ProfesSional Development. *Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.*

Pandya, S. S., & Wang, J. (2024). Artificial Intelligence in Career Development: A Scoping Review. *Human Resource Development International, 27*(3), 324-344.

Rahimi, S., Khorasani, A., Rezaeizadeh, M., & Waterworth, J. (2022). The Virtual Human Resource Development (VHRD) Approach: An Integrative Literature Review. *European Journal of Training and Development, 46*(5/6), 484-503.

Radosevich, L. (1998, December). Personnel Connections. *CIO Web Business Magazine [Online].* https://www.cio.com/archive/webbusiness/120198_hr_content.%20html

Raymond, E. (1994). The New Hacker's Dictionary, (2nd ed.). *MIT Press.*

Rice, R.E., & Blair, H.H. (1984). The New Media. *Beverly Hills, CA: Sage.*

Sawhney, M and Parikh, D. (2001). Where Value Lives in a Networked World. *Harvard Business Review (January):* 79-86.

Schmitt, N., Gilliland, S.W., Landis, R.S., & Devine, D. (1993). Computer-based Testing Applied to Selection of Secretarial Applicants. Personnel Psychology, 46, 149-165.

Snell, S. A. (2001). Virtual HR Departments: Getting Out of the Middle. *CAHRS Working Paper Series,* CAHRS WP01-08.

Snell, S.A., Pedigo, P.R., & Krawiec, G.M. (1995). Managing the Impact of Information Technology on Human Resource Management. In G.R. Ferris, S.D. Rosen, & D.T. Barnum (eds.), *Handbook of Human Resource Management,* (pp. 159-174). Oxford: Blackwell Publishers.

Sooraksa, N. (2021, April). A Survey of Using Computational Intelligence (CI) and Artificial Intelligence (AI) in Human Resource (HR) Analytics. *In 2021 7th International Conference on Engineering, Applied Sciences and Technology* (ICEAST) (pp. 129-132). IEEE.

Suen, H. Y., & Chang, H. L. (2017). Toward Multi-stakeholder Value: Virtual Human Resource Management. *Sustainability*, *9*(12), 2177.

Stowers, G. (2000). Computer-based Training in the Public Sector. In G. D. Garson (Ed.), Handbook of Public Information Systems. *New York: Marcel Dekker.*

Verhagen, T.; Feldberg, J.F.M.; van den Hooff, B.J.; Meents, S.; Merikivi, J. (2012). Understanding Users' Motivations to Engage in Virtual Worlds: A Multipurpose Model and Empirical Testing. *Comput. Hum. Behav*, 28, 484–495.

Walker, A. J. (Ed.). (2001). Web-based Human Resources: The Technologies and Trends that are Transforming HR. *New York: McGraw-Hill.*

West, J. P., & Berman, E. M. (2001). From Traditional to Virtual HR: Is the Transition Occurring in Local Government?. *Review of Public Personnel Administration,* 21(1), 38-64.

Workman, M. (2005). Virtual Team Culture and the Amplification of Team Boundary Permeability on Performance. *Human Resource Development Quarterly,* 16 (4), 435-458.

Quinn, J.B. & Hilmer, F.G. (1994). Strategic Outsourcing. *Sloan Management Review, Summer,* 43-55.

Tori, R., Kirner, C., & Siscoutto, R. A. (2006). Fundamentos e Tecnologia de Realidade Virtual e Aumentada.

Upadhyay, A. K., & Khandelwal, K. (2019). Artificial intelligence-based training learning from application. *Development and Learning in Organizations: An International Journal*, *33*(2), 20-23.

Yoon, S.W. & Lim, D.H. (2010). Systemizing Virtual Learning and Technologies by Managing Organizational Competency and Talents Seung. *Advances in Developing Human Resources*, 12(6), 715-727, doi: 10.1177/1523422310394795

Zafar, H., Randolph, A. B., & Martin, N. (2017). Toward a More Secure HRIS: The Role of HCI and Unconscious Behavior. Transactions on Human-Computer Interaction. https://www.semanticscholar.org/

Zavolokina, L., Schmid, L., Tiefenbacher, P., & Schwabe, G. (2020). Management, Governance and Value Creation in a Blockchain Consortium. *MIS Quarterly Executive,* 19(1), 1-17.

Zuboff, S. (1988). In the Age of the Smart Machine. *New York: Basic Books.*

9. Bölüm

SANAL ÇALIŞANLARIN MOTİVASYONU VE BAĞLILIĞI KAVRAMSAL BİR İNCELEME

Hasan Saltuk Durak

1. GİRİŞ

Küreselleşmenin gelişen makroekonomik ortamı ve hızlı teknolojik gelişmelerin artmasıyla başlayan ve pandemi ile yaşanan ulusal tecritler, karantina düzenlemeleri, seyahat yasakları ve sivil özgürlüklere daha geniş kısıtlamalar ile çok hızlı bir dönüşüm yaşayan çalışma hayatı, yeni bir gerçeklikle karşı karşıya kalmıştır. Yaşanan bu kriz olayı, işletmelerin küresel hareketlilik yapısını da dönüştürmekte ve bireyleri mobiliteye yani uzaktan, sanal çalışmaya zorlamaktadır (Caligiuri, De Cieri, Minbaeva, Verbeke, Zimmermann, 2020; Jackowska ve Lauring, 2021). Sanal çalışma modeli artık dünya çapındaki birçok kuruluş arasında giderek daha fazla kabul görmeye başlamıştır (Flavian ve diğerleri, 2022; Imhanrenialena ve diğerleri, 2021; Dickinson ve diğerleri, 2022). Bunun başlıca sebebi modelin olumlu sonuçlarıdır. Örgütsel bağlılık, iş hayatındaki yoldan kaynaklı zorluklarda azalma, çalışma programlarında esneklik, yapılan işten tatmin olma duygusu, motivasyonda ve çalışan performanslarında artış ve çalışan katılımının sağlanması gibi sanal çalışma ortamlarının birçok olumlu sonuçları bulunmaktadır (Wheatley, 2017; Imhanrenialena ve diğerleri, 2021; Chen ve Hou, 2016).

Küresel açıdan sanal çalışma, çok uluslu firmaların sınır ötesi faaliyetleri kontrol etmesi konusunda da önemli hâle gelmiştir (Selmer, Dickmann, Froese, Reiche, Shaffer, 2022; Hafermalz ve Riemer, 2020). Aslına bakılırsa pandemi, fiziksel yakınlık ve fiziksel çalışmanın uygulanabilirliğine meydan okumuştur. Aynı zamanda kapsamlı küresel seyahatleri de gereksiz hâle getirerek işleri ilk kez tamamen sanal bir bağlamda yürütmek zorunda bırakmıştır. Kapsamlı seyahat rutinleriyle meşgul olan çalışanlar, eş zamanlı çalışmayı aniden sona erdirerek küresel sanal çalışma ortamına geçmeye mecbur olmuşlardır (Selmer ve diğerleri, 2022). Bu noktada sanal çalışma kavramı üzerinde çalışılacak yeni bir kavram ve aynı zamanda yeni bir alan olarak akademisyenlere

Sanal çalışma ortamı, sanal işin yürütülmesine, özellikle de sanal işin benimsenmesine ilişkin davranışların öncüsü olarak düşünülebilir. Bu çalışma, sanal çalışma ortamına ek olarak sanal çalışma bireylerin sanal işi benimsemesini açıklamak ve aynı zamanda kavrama ilişkin anlayışımızı daha da geliştirmek için öz-yeterlik kavramını da kullanmaktadır (Wang ve Haggerty, 2011) Bireyin özelliklerinin yanı sıra sanal çalışma ortamına odaklanmak bu çalışmayı ileriye doğru taşıyabilir ve liderler ve kuruluşları için önemli pratik sonuçlara yol açabilir.

Son olarak çalışma, çalışanlara imkân verildiğinde ve çalışanlar sanal ortamlarda çalışmaya inandıklarında ve gerekli programları kullanma huşunda desteklendiklerinde başarılarının daha yüksek olacağını belirten kaynaklar bileşenini desteklemektedir (Mathieson ve diğerleri, 2001). Dolayısıyla bu çalışmanın asıl katkısı sanal çalışma kavramı ve öneminin kapsamlı bir açıklamasının önerilmesidir. Pratik ve teorik bakış açılarını ele alan literatürün ayrıntılı taranmasıyla, sanal çalışma birçok kritik açıdan incelenerek tanımının anlaşılmasının sağlıklı ve kapsamlı bir yaklaşım olduğuna inanıyoruz.

Sonuç olarak, çalışmanın, sanal çalışmanı kavramsallaştırılması konusunda araştırmacıların ve uygulayıcılar açısından yardımcı olacağını umuyoruz. Ayrıca, gelecekte doğrulanabilecek ve anlamlı bir şekilde kullanılabilecek sanal çalışma ortamlarının oluşturulmasına ve daha fazla kavramsal gelişime yönelik çabaların başlatılmasını da umuyoruz.

KAYNAKÇA

Abarca, V. M. G., Palos-Sanchez, P. R., & Rus-Arias, E. (2020). Working in Virtual Teams: A Systematic Literature Review And A Bibliometric Analysis. *IEEE Access*, 8, 168923-168940.

Abarca, V. M. G., Palos-Sanchez, P., & Aguayo-Camacho, M. (2021). Virtual Teams in Times of Pandemic: Factors That İnfluence Performance. *Frontiers in Psychology*, 12, 624637.

Amabile, T.M., Hill, K.G., Hennessey, B.A., & Tighe, E. (1994). The Work Preference İnventory: Assessing İntrinsic and Extrinsic Motivational Orientations. *Journal of Personality and Social Psychology*, *66*, 950–967. http://dx.doi.org/10.1037/0022- 3514.66.5.950, PMid: 8014837

Arrais-Castro, A., Varela, M.L.R., Putnik, G.D., Ribeiro, R.A., Machado, J., & Ferreira, L. (2018). Collaborative Framework for Virtual Organization Synthesis Based on A Dynamic Multi-Criteria Decision Model. *International Journal of Computer Integrated Manufacturing,* 31 (9), 857-868.

Asad, S., & Dainty, A.R.J. (2005). Job Motivational Factors From Disparate Occupational Groups Within The UK Construction Sector: A Comparative Analysis. *Journal of Construction Research, 6*(2), 223–236. http://dx.doi.org/10.1142/ S1609945105000341

Atasever, M. (2017). Sanal Örgütlerde, Örgüt Kültürünü Etkileyen Unsurların, Geleneksel Örgüt Yapısından Farklılıkları ve Sanal Örgütlerde Bir Uygulama. *Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi, 1(1), 43-62.*

Bailey, D. E., & Kurland, N. B. (2002). A Review of Telework Research: Findings, New Directions and Lessons For The Study of Modern Work. *Journal of Organizational Behavior*, *23*(4), 383–400. https://doi.org/10.1002/job.144

Beauregard, T., Basile, K.A. and Canónico, E. (2019). *Telework: outcomes and facilitators for employees. Landers, R.N. (eds.) In The Cambridge Handbook of Technology and Employee Behavior (pp. 511-543).* Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Berry, G. R. (2011). Enhancing Effectiveness on Virtual Teams: Understanding Why Traditional Team Skills Are İnsufficient. *Journal of Business Communication,* 48, 186–206.

Bratton, J., & Gold, J. (2007). *Human Resource Management: Theory and Practice. (4th edn.).* New York: Palgrave Macmillan.

Brown, J., & Sheppard, B. (1997). *Teacher librarians in learning organizations*. Paper presented at the Annual Conference of The International Association of School Librarianship, Canada. Retrieved September 22, 2011, from http://eric. ed.gov/PDFS/ED412959.pdf

Bresciani, S., Ferraris, A., Romano, M., & Santoro, G. (2021). Digital Transformation Management for Agile Organizations: A Compass to Sail the Digital World*. UK: Emerald Publishing Limited.*

Buitendach, J.H., & De Witte, H. (2005). Job İnsecurity, Extrinsic and İntrinsic Job Satisfaction and Affective Organisational Commitment of Maintenance Workers in A Parastatal. *South African Journal of Business Management,* 36(2), 27–37.

Caligiuri, P. M., De Cieri, H. L., Minbaeva, D. B., Verbeke, A., & Zimmermann, A. (2020). International HRM İnsights for Navigating The Covid-19 Pandemic: İmplications For Future Research And Practice. *Journal of International Business Studies, 51*, 697–713.

Chai, S., & Freeman, R. B. (2019). Temporary Colocation and Collaborative Discovery: Who Confers at Conferences. *Strategic Management Journal, 40*, 2138–2164.

Charalampous, M., Grant, C., Tramontano, C. and Michailidis, E. (2019), Systematically Reviewing Remote Worker's Well-Being at Work: A Multidimensional Approach, *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 28(1), 51-73.

Chen, A.S.-Y. and Hou, Y.-H. (2016), The Effects of Ethical Leadership, Voice Behavior and Climates for İnnovation on Creativity: A Moderated Mediation Examination, The Leadership Quarterly, 27(1),1-13.

Contreras, F., Baykal, E., & Abid, G. (2020). E-Leadership and Teleworking in Times of COVID-19 and Beyond: What We Know and Where Do We Go? *Frontiers in Psychology*, 11, 590271.

Cortellazzo, L., Bruni, E., & Zampieri, R. (2019). The Role of Leadership in A Digitalized World: A Review. *Frontiers in Psychology*, 10, 1938. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.01938

Cramton, C. D. (2001). The Mutual Knowledge Problem and İts Consequences for Dispersed Collaboration. *Organization Science, 12*, 346–371.

Çakmak, Z. (2016). Sanal Organizasyonların Yönetim Fonksiyonları Açısından Geleneksel Organizasyonlardan Farklılıkları. *Florya Chronicles of Political Economy*, 2(2), 35-58.

Çelen, A. İ. (2020). Dijital Dönüşüm Sürecinde Yükselen Bir Değer: Dijital Liderlik. *International CEO Communication, Economics, Organization & Social Sciences Congress Proceedıngs e-book*, 449-461.

Danışmaz, A. T. (2019). Sanal Örgütlerde Örgüt Kültürü. *Ekonomi, Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4(1), 32-40.*

Davidavičienė, V., Al Majzoub, K., & Meidute-Kavaliauskiene, I. (2020). *Factors Affecting Knowledge Sharing in Virtual Teams. Sustainability, 12(17), 6917.*

De Waal, B., Van Outvorst, F., & Ravesteyn, P. (2016). Digital Leadership: The Objective-Subjective Dichotomy of Technology Revisited. In *12th European Conference on Management, Leadership and Governance ECMLG* (52-60).

Dickinson, K.J., Caldwell, K.E., Graviss, E.A., Nguyen, D.T., Awad, M.M., Olasky, J., Tan, S., Winer, J.H. and Pei, K.Y. (2022), Perceptions and Behaviors of Learner Engagement With Virtual Educational Platforms, *The American Journal of Surgery*, 224(1), 371-374.

Doh, J. P. (2015). From The Editor: Why We Need Phenomenon-Based Research in İnternational Business. *Journal of World Business, 50*, 609–611.

El Yousfi, F., & Anand, A. (2021). Investigating the Factors Affecting Virtual Team Performance in Public Organizations. *Management International/International Management/Gestiòn Internacional*, 25(6), 264-283.

Eurofound (2020). Telework and ICT-Based Mobile Work: Flexible Working in The Digital Age, New Forms Of Employment Series. https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef19032en.pdf (Access date: 20 Jun 2022)

Faulconbridge, J., Jones, I., Anable, J., & Marsden, G. (2020). Work, ICT and Travel in Multinational Corporations: The Synthetic Work Mobility Situation. *New Technology, Work and Employment, 35*, 195–214.

Fidanboy, C. Ö. (2021). Sanal Takım Yönetimi İçin Öz Liderlik Stratejilerini Anlamak: Birey ve Takım DüzeyindeBir İnceleme. (Edt. Karabulut, Ş.) İçinde, *Yönetim-Strateji-Organizasyon: Teoride ve Uygulamada* Cilt 2. Ankara: Gazi Kitapevi.

Flavian, C., Guinalíu, M. & Jordan, P. (2022), Virtual Teams Are Here to Stay: How Personality Traits, Virtuality and Leader Gender İmpact Trust in The Leader and Team Commitment, *European Research on Management and Business Economics,*28(2),1-11.

Frey, B.S., & Jegen, R. (2001). Motivation Crowding Theory: A Survey of Empirical Evidence. *Journal of Economic Surveys, 15*(5), 589–611. http://dx.doi. org/10.1111/1467-6419.00150

Gajendran, R. S., & Harrison, D. A. (2007). The Good, The Bad, and The Unknown About Telecommuting: Meta-Analysis of Psychological Mediators and İndividual Consequences. *Journal of Applied Psychology*, *92*(6), 1524–1541. https://doi.org/10.1037/0021-9010.92.6.1524

Ganguly, A., Joseph, J. M., Dutta, S., & Dey, K. (2022). Exploring the Employer-Employee Relationship: A Management Versus Employee Perspective of the Vicissitudes in the Virtual Workplace. *Global Business Review*, 09721509221086353.

Gardner, R., Kil, A., & Van Dam, N. (2019). Research Opportunities for Determining The Elements of Early Trust in Virtual Teams. *Management Research Review*, 43(3), 350-366.

Geister, S., Konradt, U., & Hertel, G. (2019). A Group Development System for İmproving Motivation, Performance, and Team Climate in Virtual Teams. *In Human-Centered Computing* (719-723). Florida: CRC Press.

Gibson, C. B., & Gibbs, J. L. (2006). Unpacking The Concept of Virtuality: The Effects of Geographic Dispersion, Electronic Dependence, Dynamic Structure, and National Diversity on Team İnnovation. *Administrative Science Quarterly, 51*, 451–495.

Hafermalz, E., & Riemer, K. (2020). Interpersonal Connectivity Work: Being There With and For Geographically Distant Others. *Organization Studies, 41*, 1627–1648.

Hensellek, S. (2020). Digital Leadership: A Framework For Successful Leadership in The Digital Age. *Journal of Media Management and Entrepreneurship (JMME)*, 2(1), 55-69.

Hinds, P. J., & Mortensen, M. (2005). Understanding Conflict in Geographically Distributed Teams: The Moderating Effects of Shared İdentity, Shared Context, and Spontaneous Communication. *Organization Science, 16*, 290–307.

Hinds, P. J., Liu, L., & Lyon, J. (2012). Putting The Global in Global Work: An İntercultural Lens on The Process of Cross-National Collaboration. *Academy of Management Annals, 5*, 1–54.

Hooijberg, R., & Watkins, M. D. (2021). When Do We Really Need Face-To-Face İnteractions? *Harvard Business Review, January*.

ILO, (2020). Teleworking During The COVID-19 Pandemic and Beyond; A Practical Guide. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/ travail/documents/ instructionalmaterial /wcms_751232.pdf (Acces date: 13 October 2022.

Jackowska, M., & Lauring, J. (2021). What Are The Effects of Working Away From The Workplace Compared to Using Technology While Being At The Workplace? Assessing Work Context and Personal Context in A Global Virtual Setting. *Journal of International Management, 27*, Article 100826.

Jimenez, A., Boehe, D. M., Taras, V. A., & Caprar, D. V. (2017). Working Across Boundaries: Current and Future Perspectives on Global Virtual Teams. *Journal of International Management, 23*, 341–349.

Jooss, S., McDonnell, A., & Conroy, K. (2021). Flexible Global Working Arrangements: An İntegrative Review and Future Research Agenda. *Human Resource Management, 31*, 100780.

Imhanrenialena, B.O., Obi-Anike, O.H., Okafor, C.N. & Ike, R.N. (2021), The Changing Nature of Traditional Work Settings and The Emerging Virtual Work Environments in Africa: The Experience of Nigerian Women, *Gender in Management: An International Journal,* 36(7), 839-857.

Kanbur, A. (2008). Küreselleşme Sürecinde Post Modern Örgüt Yapıları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi veİdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13(3), 387-404.*

Kılıç, G. (2020). Uzaktan Çalışmanın Bir Türü Olarak Tele Çalışma ve Evden Çalışmadan Farkı. *Terazi Hukuk Dergisi, 15(164), 805-819.*

Kırel, A. Ç. (2020). Sanal Örgütlerde Davranış.Taşçı, D. & Yalçınkaya (Ed). *İçinde Sanal Örgütler Alanlar, Araştırmalar, Vakalar.* İstanbul: Maltepe Üniversitesi Kitapları.

Kiesler, S., & Cummings, J. N. (2002). *What Do We Know About Proximity and Distance in Work Groups? A Legacy of Research. In P. Hinds, & S. Kiesler (Eds.), 1. Distributed work (pp. 57–80). Cambridge: MIT Press.*

Kim, T., Mullins, L. B., & Yoon, T. (2021). Supervision of Telework: A Key to Organizational Performance. *The American Review of Public Administration, 51(4), 263-277.*

Kirkman, B. L., & Mathieu, J. E. (2005). The Dimensions and Antecedents of Team Virtuality. *Journal of Management, 31*, 700–718.

Kirkpatrick, S.A., & Locke, E.A. (1996). Direct and İndirect Effects of Three Core Charismatic Leadership Components on Performance and Attitudes. *Journal of Applied Psychology, 81*, 36–51. http://dx.doi.org/10.1037/0021-9010.81.1.36

Kohntopp, T., & McCann, J. (2020). Leadership in Virtual Organizations: Influence on Workplace Engagement. Dhiman, S. (Eds). In *The Palgrave Handbook of Workplace Well-Being*. London: Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-02470-3_12-1

Kuusisto, M. (2017). Organizational Effects of Digitalization: A Literature Review. *International Journal ofOrganization Theory And Behavior*. 20(3), 341-362. https://doi.org/10.1108/ IJOTB-20-03-2017-B003

Kuvaas, B. (2006). Work Performance, Affective Commitment, and Work Motivation: The Roles of Pay Administration and Pay Level. *Journal of Organizational Behaviour, 27,* 365–385. http://dx.doi.org/10.1002/job.377

López-Igual, P., & Rodríguez-Modroño, P. (2020). Who is Teleworking, and Where From? Exploring The MainDeterminants of Telework in Europe. *Sustainability*, 12(21), 8797.

Mahler, J. (2012). The Telework Divide: Managerial and Personnel Challenges of Telework. *Review of Public Personnel Administration*, *32*(4), 407–418. https://doi.org/10.1177/ 0734371X12458127

Makarius, E. E., & Larson, B. Z. (2017). Changing The Perspective of Virtual Work: Building Virtual İntelligence at The İndividual Level. *Academy of Management Perspectives, 31*, 159–178.

Malhotra, N., Budhwar, P., & Prowse, P. (2007). Linking Rewards to Commitment: An Empirical İnvestigation of Four UK Call Centres. *International Journal of Human Resource Management, 18*(12), 2095–2017. http://dx.doi. org/10.1080/09585190701695267

Marlow, S. L., Lacerenza, C. N., & Salas, E. (2017). Communication in Virtual Teams: A Conceptual Framework and Research Agenda. *Human Resource Management Review, 27*, 575–589.

Mathieson, K., Peacock, E., & Chin, W. W. (2001). Extending The Technology Acceptance Model: The İnfluence of Perceived User Resources. *ACM SIGMIS Database: The Database for Advances in Information Systems*, *32*(3), 86–112. https://doi.org/10.1145/506724.506730

Megha, A. K. (2022). An Assessment of The Vertical and Horizontal İmpact of İnformation and Communication Technology (ICT) on Business. *International Journal of Health Sciences*, 6(S2), 13012-13017. https://doi.org/10.53730/ijhs.v6nS2.8423

Melancon, J.P., Noble, S.M., & Noble, C.H. (2010). Managing Rewards to Enhance Relational Worth. *Journal of the Academy Marketing Science*, *39*(3), 341–362. http://dx.doi.org/10.1007/s11747-010-0206-5

Mert, G. (2021). Dijital Dünyada Yeni Bir Boyut: Dijital Liderlik. *Satın alma Dergisi,* 97, 50-51.

Meyer, J.P., & Allen, N.J. (1997). Commitment in The Workplace: Theory, Research and Application*. Thousand Oaks,* CA: Sage.

Mowday, R.T. (1998). Reflections on The Study and Relevance of Organizational Commitment. *Human resource Management review, 8*(4), 387–401. http://dx.doi. org/10.1016/S1053-4822(99)00006-6

Myltykbayeva, A. (2017). *Kazak ve Türk İş Hukuku Çerçevesinde Tele Çalışmanın Düzenlenmesi.* Unpublished master's thesis. Dokuz Eylul University Institute of Social Sciences, İzmir.

Neubauer, R., Tarling, A., & Wade, M. (2017). Redefining Leadership For A Digital Age. Global Center For Digital Business Transformation and Metaberatung Gmbh. https://blog.hostalia.com/wp-content/themes/hostalia/images/metaberatung-redefining-leadership-digital-age-informe-blog-hostalia-hosti.pdf. (Access Date: 18 Jun 2022).

Nordbäck, E. S., & Espinosa, J. A. (2019). Effective Coordination of Shared Leadership in Global Virtual Teams. *Journal of Management Information Systems*, 36(1), 321-350.

Nurmi, N., & Hinds, P. (2016). Job Complexity and Learning Opportunities: A Silver Lining in The Design of Global Virtual Work. *Journal of International Business Studies, 47*, 631–654.

O'Leary, M. B., & Cummings, J. N. (2007). The Spatial, Temporal, and Configurational Characteristics of Geographic Dispersion in Teams. *MIS Quarterly, 31*, 433–452.

Perkins, D.N. (1988). The Possibility of İnvention. In R.J. Sternberg (Ed.), *The Nature of Creativity*, (n.p.). Cambridge University Press.

Pizło, W., Parzonko, A., Mazurkiewicz-Pizło, A., Parzonko, A., Jędrzejczyk, I., & Bórawski, P. (2021). Virtual Organizations: A Case Study of The Polish Agricultural Sector. *European Research Studies Journal*, 24(3B), 361-371.

Ployhart, R. E., & Bartunek, J. M. (Eds.). (2019). Editors' _Comments: There Islem-Nothing So Theoretical As Good Practice: A Call For Phenomenal Theory'. *Academy of Management Review, 44*, 493–497.

Ramlall, S. (2004). Review of Employee Motivation Theories and Their İmplications For Employee Retention Within Organisations. *Journal of American Academy of Business,* 5(1), 52–63.

Raghuram, S., & Wiesenfeld, B. (2004). Work-Nonwork Conflict and Job Stress Among Virtual Workers. *Human Resource Management Review, 43*, 259–277.

Raghuram, S., Tuertscher, P., & Garud, R. (2010). Mapping The Field of Virtual Work: A Cocitation Analysis. *Information Systems Research, 21*, 983–999.

Ravalet, E., & Rérat, P. (2019). Teleworking: Decreasing Mobility or İncreasing Tolerance of Commuting Distances? *Built Environment,* 45(4), 582-602.

Reiche, B. S., Lee, Y., & Allen, D. G. (2019). Actors, Structure, and Processes: A Review and Conceptualization of Global Work İntegrating IB And HRM Research. *Journal of Management, 45*, 359–383.

Savu, I. (2019). Amplifying Performance in Virtual Teams By Optimizing Communication Strategies. *Res. & Sci. Today*, 17, 112- 122.

Schinoff, B. S., Ashforth, B. E., & Corley, K. G. (2020). Virtually (İn)Separable: The Centrality of Relational Cadence in The Formation of Virtual Multiplex Relationships. *Academy of Management Journal, 63*, 1395–1424.

Selmer, J., Dickmann, M., Froese, F. F., Reiche, B. S., & Shaffer, M. (2022). The Potential of Virtual Global Mobility: Implications For Practice and Future Research. *Journal of Global Mobility, 10*, 1–13.

Serafimova, D., Andreeva, A., & Banabakova, V., (2022). Digitalization of Business and Public Organizations- Communication Problems With I.T. Companies and Possible Solutions. Ciurea, C., Boja, C., Pocatilu, P., Doinea, M. (eds). In *Education, Research and Business Technologies* (pp. 347-359). Singapore: Springer.

Skinner, E.A., & Belmont, M.J. (1993). Motivation in The Classroom: Reciprocal Effects of Teacher Behavior and Student Engagement Across The School Year. *Journal of Educational Psychology, 85*(4), 571–581. http://dx.doi.org/10.1037/0022- 0663.85.4.571

Squires, G. (2001). Management As A Professional Discipline. *Journal of Management Studies, 38*(4), 473–487. http://dx.doi.org/10.1111/1467-6486.00245

Taşçı, D. & Yalçınkaya, A. (2020). *Sanal Örgütler Alanlar, Araştırmalar, Vakalar.* İstanbul: Maltepe Üniversitesi Kitapları.

The Google Culture. (2011). *Google Corporate Information*. Retrieved September 22, 2011, from http://www.google.com/about/corporate/company/culture.html

Tutar, H. (2013). *İşletme Yönetimi (5. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.*

Ulrich, D. (1997). *Human Resource Champions*. Boston, MA: Harvard Business School Press.

Van Knippenberg, D. (2000). Work Motivation and Performance: A Social İdentity Perspective. *International Association for Applied Psychology, 49*(3), 357–371. http://dx.doi.org/10.1111/1464-0597.00020

Venkatesh, V., & Johnson, P. (2002). Telecommuting Technology İmplementations: A Within- and Between-Subjects Longitudinal Field Study. *Personnel Psychology*, *55*(3), 661–688. https://doi.org/10.1111/j.1744-6570.2002.tb00125.x

Wang, Y., & Haggerty, N. (2011). Individual Virtual Competence and İts İnfluence on Work Outcomes. *Journal of Management Information Systems*, *27*(4), 299–333. https://doi.org/10.2753/MIS0742-1222270410

Wheatley, D. (2017), Employee Satisfaction and Use of Flexible Working Arrangements, Work, Employment and Society, Vol. 31 No. 4, pp. 567-585.

Yamamoto, T. (2022). Virtual Organization, Organizational Intelligence, and Imperfect Information Processing. In *Systems Research II* (pp. 107-122). Singapore: Springer.

10. Bölüm

SANAL İŞE ALIM

Nermin Kişi

1. GİRİŞ

Bilgi ve iletişim teknolojileri, toplumların gelişiminde kritik bir role sahiptir. Bu teknolojiler, coğrafi mesafeleri ortadan kaldırarak bilgi alışverişini hızlandırırken, sosyal, kültürel ve ekonomik dönüşümleri de teşvik etmektedir. Özellikle internet, e-ticaret siteleri, e-konferanslar ve e-öğrenme platformları gibi sanal ortamların oluşturulmasında önemli bir araç olarak öne çıkmaktadır. Dünya genelinde otel rezervasyonu, giysi, kitap ve müzik ürünlerini satın alma veya satma gibi e-ticaret faaliyetleri, günlük yaşamın vazgeçilmez bir parçası hâline gelmiştir. Kütüphaneleri ziyaret etmek yerine internet aramaları, bilgiye erişimde tercih edilen bir yöntem olmuştur. Çevrim içi dersler sunan üniversiteler ve çalışanlarını çevrim içi eğitimlere yönlendiren birçok şirket bulunmaktadır. İşletmeler, sivil toplum kuruluşları ve eğitim kurumları, bilgilerini internet üzerinden erişilebilir kılarak geniş kitlelere ulaşmaktadır. Hükûmetler ise kamu hizmeti belgelerini internet üzerinden sunarak dijital dönüşümü hızlandırmaktadır (Shih, Kim, 2004:378).

İnternet olanaklarının ve uygulamalarının artması, işletmelerin iş yapma biçimlerini köklü bir şekilde değiştirmiştir. Geleneksel iş modellerinin yerini çevrim içi iş modelleri almıştır. Bu dönüşüm sürecinden İnsan Kaynakları Yönetimi (İKY) departmanları da etkilenmiştir. Özellikle en uygun adayları çekme, işe alma ve seçme süreçlerinin karmaşık ve zorluklarla dolu olduğu bir ortamda, sanal işe alım faaliyetleri bu zorlukların üstesinden gelmede destek sağlamaktadır. Günümüzde birçok şirket, gazete ilanları ve broşürler yerine web siteleri, çevrim içi iş portalları ve dış kaynak kullanarak işe alım süreçlerini yürütmektedir (Razak, 2022:21). Potansiyel adaylar, LinkedIn ve Xing gibi sosyal medya platformlarında hesaplar oluşturarak, işe alım uzmanlarının dikkatini çekmektedir (Papakonstantinidis, 2018:50).

Dahası, Covid-19 salgını, sosyal mesafe tedbirleriyle birlikte, örgütleri işe alım stratejilerini hızlı ve yaratıcı bir biçimde değiştirmeye zorlayarak, sanal

Sonuç olarak, sanal işe alım süreçlerinin gelecekte daha da yaygınlaşması beklenirken, örgütlerin bu dönüşüme hızla adapte olmaları gerekmektedir. Teknolojik altyapıların güçlendirilmesi, İK politikalarının ve kurumsal kültürün uyumlu hâle getirilmesi, sürecin başarılı bir şekilde yönetilmesi için önemlidir. Bu sayede örgütler, rekabet avantajı elde edebilir ve sürdürülebilir büyümeyi destekleyebilirler. Gelecekte, işe alım süreçlerindeki bu sanal dönüşümün sürekli olarak izlenmesi ve geliştirilmesi, örgütlerin yenilikçi çözümler üretmelerini ve işe alım süreçlerini etkin bir şekilde yürütmelerini sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Akhtar, A. (2024, Ocak). *The Ultimate Guide to Virtual Hiring Event: Tips, Tricks & Strategies*. 5 Haziran 2024 tarihinde https://www.vfairs.com/guides/the-ultimate-guide-to-virtual-hiring-event/ adresinden erişildi.

Allal-Cherif, O., Aranega, AY ve Sanchez, RC (2021). Intelligent Recruitment: How to Identify, Select, and Retain Talents from around the World Using Artificial Intelligence. *Technological Forecasting & Social Change*, 1*6*9 (2021), 1-11. https://doi.org/10.1016/j.techfore.2021.120822

Budzanowska-Drzewiecka, M. ve Proszowska, A. (2015). Attractiveness of Job Fairs for Students as a Platform for Searching and Exchange of Information. *Jagiellonian Journal of Management*, *1* (4), 275-289. https://doi.org/10.4467/2450114XJJM.15.019.4828

Condrey, SE (2005). *Handbook of Human Resource Management in Government*. San Francisco, CA: John Wiley & Sons.

Diederichsen, A. (2005). A Conception, Categorization, and Impact of HR-Relevant Virtual Communities. T. Torres-Coronas ve M. Arias-Oliva (Ed.) *e-Human Resources Management: Managing Knowledge People* (s. 154-160), USA: Idea Group Publishing.

Foster, M. (2003). *Recruiting on the Web: Smart Strategies for Finding the Perfect Candidate*. USA: McGraw-Hill.

Foster, S. (2009). Making Sense of e-HRM: Transformation, Technology and Power Relations, T. Bondarouk, H. Ruel, K. Guiderdoni-Jourdain ve E. Oiry (Ed.) *Handbook of Research on E-Transformation and Human Resources Management Technologies: Organizational Outcomes and Challenges* (s. 1-19). USA: Information Science Reference.

Gruel, M. ve Tirrel, H. (2024). Digital Recruiting. *Reference Module in Social Sciences*. London, Elsevier. https://doi.org/10.1016/B978-0-443-13701-3.00066-9

Gupta, R. ve Gupta, P. (2022). A New Era of Recruitment-Virtual Recruitment. *International Journal for Innovative Research in Multidisciplinary Field*, *8* (39), 167-170.

Holm A. (2009). Virtual HRM: A Case of e-Recruitment. *Proceedings of the 3rd International Workshop on Human Resource Information Systems*, s. 49-58.

Ismail, F., Salleh SH ve Wei, CS (2021). Virtual Recruitment Challenges According to Employer Perspective. *Jurnal Penyelidikan Sains Sosial*, *4* (11), 31-39.

Jackson, SE, Schuler, RS ve Werner, S. (2017). *Managing Human Resources*. Twelfth Edition. New York: Oxford University Press.

Joshi A., Bloom DA, Spencer A., Gaetke-Udager K. ve Cohan RH (2020). Video Interviewing: A Review and Recommendations for Implementation in the Era of Covid-19 and Beyond. *Academic Radiology*, *27* (9), 1316-1322. https://doi.org/10.1016/j.acra.2020.05.020

Kamalakannan, A. (2024). The Integration of Digital Transformation with Human Resource Management-A Theoretical Point of View. *International Journal of Scientific Research in Engineering and Management*, *8* (2), 1-8. https://doi.org/10.55041/IJSREM28895

Kanungo, D., Sahu, K., Jogarao, M., Soujanya, K., Kumar, TK ve Nagra, A. (2023). Evolution towards Greater Digitalization in HR Procedures. *Journal of Pharmaceutical Negative Results*, *14* (3), 1597-1602. https://doi.org/10.47750/pnr.2023.14.03.210

Kerrin, M. ve Kettley, P. (2003). *E-Recruitment: Is it Delivering?* UK: Institute for Employment Studies.

Lawler, EE ve Mohrman, SA (2003). *Creating a Strategic Human Resources Organization: An Assessment of Trends and New Directions*. Stanford, CA: Stanford University Press.

Lee, I. (2005). E-Recruiting: Categories and Analysis of Fortune 100 Career Web Sites, T. Torres-Coronas ve M. Arias-Oliva (Ed.) *e-Human Resources Management: Managing Knowledge People* (s. 86-100), USA: Idea Group Publishing.

Lepak, DP ve Snell, SA (1998). Virtual HR: Strategic Human Resource Management in the 21st Century. *Human Resource Management Review*, *8* (3), 215-234. https://doi.org/10.1016/S1053-4822(98)90003-1

Mahendra, GC (2022). A Study on Impact of Digital HRM on Organisational Performance. *International Journal of Advance and Applied Research*, *9* (3), 214-220.

Manuti, A. ve de Palma, PD (2018). *Digital HR: A Critical Management Approach to the Digitalization of Organizations*. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan.

Maurer, SD ve Liu, Y. (2007). Developing Effective E-Recruiting Websites: Insights for Managers from Marketers. *Business Horizons*, *50* (4), 305-314. https://doi.org/10.1016/j.bushor.2007.01.002

Nair, JV, Nair, AA ve Dixit, A. (2020) The Study of Virtual Recruitment: The New Normal. International *Journal of Scientific Research in Engineering and Management*, *4* (10), 1-19.

O'Neill, BS ve Nilson, T. (2005). Achieving High Performance Outcomes through Trust in Virtual Teams. T. Torres-Coronas ve M. Arias-Oliva (Ed.) *e-Human Resources Management: Managing Knowledge People* (s. 1-6), USA: Idea Group Publishing.

Papakonstantinidis, S. (2018). *Tell Me About Yourself: Personal Branding and Social Media Recruiting in the Brave New Online World*. New York, NY: Business Expert Press.

Parry, E. ve Tyson, S. (2009). What is the Potential of E-Recruitment to Transform the Recruitment Process and the Role of the Resourcing Team? T. Bondarouk, H. Ruel, K. Guiderdoni-Jourdain ve E. Oiry (Ed.) *Handbook of Research on E-Transformation and Human Resources Management Technologies: Organizational Outcomes and Challenges* (s. 202-217). USA: Information Science Reference.

Pollack, J. (2010). Improving Employee Selection with Online Testing. K. St. Amant (Ed.) *IT Outsourcing: Concepts, Methodologies, Tools, and Applications* (s. 902-909). USA: IGI Global.

Raghavendra, B., Priyanka, C. ve Chaithanya, G. (2018). A Study on E recruitment. *International Journal of Advance Research in Science and Engineering*, *7* (3), 843-852.

Razak, A. (2022). Emerging Trends and Challenges in Virtual Recruitment and Selection in it Firms- Indian Scenario. *International Journal of Marketing and Human Resource Management*, *13* (3), 21-31.

Reynolds, DH ve Weiner, JA (2009). *Online Recruiting and Selection: Innovations in Talent Acquisition*. United Kingdom: John Wiley & Sons.

Shih, TK ve Kim, W. (2004). Future Research Directions for the Intelligent Virtual World. TK Shih ve PP Wang (Ed.) *Intelligent Virtual World: Technologies and Applications in Distributed Virtual Environment* (s. 377-390). Singapore: World Scientific Publishing.

Smitha, C. ve Kumari AS (2023). Effectiveness of Virtual Recruitment-A Study on Commerce and Management Students' Perspective. *Journal of Namibian Studies: History Politics Culture*, *35*, 330-341. https://doi.org/10.59670/jns.v35i.3454

Swapna, HR ve Arpana, D. (2021). Chatbots as a Game Changer in E-recruitment: An Analysis of Adaptation of Chatbots. R. Kumar, BK Mishra, PK Pattnaik (Ed.) *Next Generation of Internet of Things. Lecture Notes in Networks and Systems* (s. 61-69). Singapore: Springer.

Vik, AS, Norbech, BC ve Jeske, D. (2018). Virtual Career Fairs: Perspectives from Norwegian Recruiters and Exhibitors. *Future Internet*, *10* (2), 1-16. https://doi.org/10.3390/fi10020019

West, JP ve Berman, EM (2001). From Traditional to Virtual HR: Is the Transition Occurring in Local Government? *Review of Public Personnel Administration*, *21* (1), 38-64. https://doi.org/10.1177/0734371X0102100104

Yacine, L. ve Karjaluoto, H. (2022). Video Recruitment: Online Perspectives and Implications for Employer Branding. C. Machado ve JP Davim (Ed.) *Organizational Innovation in the Digital Age* (s. 87-123). Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-98183-9_4

Yamamoto, GT ve Özbek, A. (2009). E-HRM as a Reality in Virtual World. T. Torres-Coronas ve M. Arias-Oliva (Ed.) *Encyclopedia of Human Resources Information Systems: Challenges in e-HRM* (s. 278-285). USA: Information Science Reference.

11. Bölüm

SANAL İŞ GÜCÜ YÖNETİMİ

Serdar Çakan

1. GİRİŞ

Örgütlerde yaşanan dijitalleşme süreçleri, üretim faktörleri üzerindeki yönetim metotlarını doğal olarak farklılaştırmaktadır. Bu farklılaşmayı tetikleyen ana etken, modern yönetim çağında önemli bir üretim faktörü hâline gelen bilgi ve onun nasıl elde edildiğidir. Çok büyük yoğunluktaki verilerin mantıksal işlemlerden *(enforme edilmesi)* geçirilmesi ile elde edilen hızlı, tam doğru ve az maliyetli bilginin karar süreçlerinde kullanılabilir olması, örgütlerin dijitalleşme süreçlerini netleşmiştir. Gelişmiş yönetim bilişim sistemleri ile elde edilen bilginin, örgütlerde önemli bir rekabet unsuru hâline gelmesiyle bir diğer üretim faktörü olan emeğin de eskiye oranla daha farklı bir konumda ele alınmasına imkân vermektedir.

İnsan kaynakları Yönetimi bölümleri, örgütlerin ihtiyacı olan beşerî sermayeyi bir araya getirmek, onu geliştirmek *(eğitmek)* ve süresi uzun bir periyotta üretim faaliyetinde tutabilmek için vardır. Bu nedenle İKY bilinçli bir beşerî sermaye oluşturma sürecidir. Amacı örgütün kalkınmasıdır ve temelde bir yatırım faaliyetleri kümesidir ancak başarısı örgütün kültürüne bağlıdır (Cansen, 2024). Bir başka ifade ile örgüt kültürü, İKY'nin başarılı faaliyetleri için zemin oluşturmaktadır. Kültürün imkân verdiği ölçüde gelişebilen entelektüel sermaye, örgütün ekonomik geleceği için de bir rota çizebilmektedir. Dolayısıyla sanal faaliyetlerin artması, sanal araçların kullanım alanlarının çoğalması, bireysel ve örgütsel olmak üzere her iki alanda da önemlidir ve örgütün içinde bulanacağı sanal iş dünyası ile de uyumlu olmak zorundadır. Başka bir ifade ile örgütlerin iş gücüne bakışındaki değişim kendi iç dinamiklerinden çok değişen emek piyasaları ile ilgilidir. Dolayısıyla sanal iş gücü yönetimini önemli bir noktaya getiren farklılaşmalar hem firmaların hem de hane halkının karşılıklı etkilediği bir mekanizmayı beraberinde getirmektedir. Çünkü teknolojik gelişmeler farklı çalışma metotlarını deneyimlemek isteyen

KAYNAKÇA

Ausburn, L. J. ve Ausburn, F. B. (2014), Technical perspectives on theory in screen-based virtual reality environments: leading from the future in VHRD, *Advances in Developing Human Resources*, Vol. 16 No. 3, pp. 371-390. doi: 10.1177/1523422314532125

Ayrancı, E. (2011). Effects of Top Turkish Managers Emotional and Spiritual Intelligences on Their Organizations Financial Performance, *Business Intelligence Journal*, Sayı:1, s. 9-36.

Baker, J. S. ve Jones, M. A. (1996, Spring). The Poison Grapevine: How Destructive Are Gossip and Rumor in the Workplace, *Human Resource Development Quarterly*, 7(1), s. 75-88.

Bailey, D. E., & Kurland, N. B. (2002). A review of telework research: Findings, new directions, and lessons for the study of modern work, *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, 23(4), 383-400. https://doi.org/10.1002/job.144

Berg, J. M. ve Kreiner, G. E. (2021). Toward a typology of virtual work. *Academy of Management Annals,* 15(1), 141-180. https://doi.org/10.5465/annals.2019.0141

Bennett, E. E. (2009). Virtual HRD: the intersection of knowledge management, culture, and intranets, *Advances in Developing Human Resources*, (11)3, pp. 362-374. doi: 10.1177/1523422309339724

Bickle, J. T., Hirudayaraj, M. ve Doyle, A. (2019). Social presence theory: relevance for HRD/VHRD research and practice, *Advances in Developing Human Resources*, Vol. 21 No. 3, pp. 383-399.

Caillier, J. G. (2012). The impact of teleworking on work motivation in a US federal government agency. *The American Review of Public Administration*, 42(4), 461-480. https://doi.org/10.1177/0275074012445780

Calp, M. H. ve Doğan, A. (2019). İnsan Kaynakları Yönetiminde Dijital Dönüşüm, Karadeniz Zirvesi, 2nd International Congress of Social Sciences, 23-25 August, Rize, pp. 387-400.

Cansen, E. (2024). Beşeri Sermaye Birikimi, *Sözcü Gazetesi*, Erişim Tarihi: 09 Haziran 2024, https://www.sozcu.com.tr/beseri-sermaye-birikimi-p56141

Cascio, W. F. ve Montealegre, R. (2016). How technology is changing work and organizations. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior,* 3, 349-375. https://doi.org/10.1146/annurev-orgpsych-041015-062352

Charalambous, G., Fletcher, S. ve Webb, P. (2015). Identifying the key organisational human factors for introducing human-robot collaboration in industry: an exploratory study, *The International Journal of Advanced Manufacturing Technology*, Vol. 81 No. 9, pp. 2143-2155.

Çakan, S. ve Gök, B. (2022a). A Research on the Digital Nomadism Potentials of Young People, 8th EMI Congress Proceed Book, Cappadocia.

Çakan, S. ve Gök, B. (2022b). Türkiye'de emekli bireylerin iş yaşamlarına yeniden dönmelerine ilişkin sosyoekonomik nedenler, *Journal of Awareness*, 7(3), 97-110.

Çağan, N. (1999). *Esneklik Kuralsızlaştırma Değil, Yeniden Düzenlemedir, Kamuoyunda Esneklik*, MESS Yayın, No: 311.

Davenport, T. H. ve Ronanki, R. (2018). Artificial intelligence for the real world. *Harvard Business Review*, 96(1), 108-116.

Drucker, P. F. (1954). *Thepractice of management*. New York: Harper and Row

Drucker, P. F. (2000). *Yeni gerçekler.* (Çev.) B. Karanakçı, 7. Bs.. İstanbul: Türkiye İş Bankası.

Drucker, P. F. (1999). *21. Yüzyıl için yönetim tartışmaları.* (Çev.) İ. Bahçıvangil ve G. Gorbon, İstanbul: Epsilon.

Fischer, K. ve Fischer, M. D. (2001). *The Distance Manager: A Hands-On Guide To Managing Off-Site Employees and Virtual Teams,* McGraw-Hill, New York, NY.

Fukuyama, M. (2018). Society 5.0: Aiming for a new human-centered society, *Japan Spotlight*, July/August, 47-50.

Gajendran, R. S. ve Harrison, D. A. (2007). The good, the bad, and the unknown about telecommuting: Meta-analysis of psychological mediators and individual consequences. *Journal of Applied Psychology,* 92(6), 1524. https://doi.org/10.1037/0021-9010.92.6.1524

Gerke, S. K. (2006). If I can not see them, how can I lead them?, *Industrial & Commercial Training*, Vol. 38 No. 2, pp. 102-5.

Golden, T. D. ve Veiga, J. F. (2005). The impact of extent of telecommuting on job satisfaction: Resolving inconsistent findings. *Journal of Management*, 31(2), 301-318. https://doi.org/10.1177/0149206304271768

Göktaş, P. ve Baysal, H. (2018). Türkiye'de Dijital İnsan Kaynakları Yönetiminde Bulut Bilişim, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakülltesi Dergisi*, Vol. 23 No. 4, pp. 1409-1424.

Hanandi, M. ve Grimaldi, M. (2010), Organizational and collaborative knowledge management: a virtual HRD model based on web 2.0, (IJACSA), *International Journal of Advanced Computer Science and Applications*, Vol. 1 No. 4, pp. 11-19. doi: 10.14569/IJACSA.2010.010402

Hinds, P. J. ve Bailey, D. E. (2003). Out of sight, out of sync: Understanding conflict in distributed teams. *Organization Science*, 14(6), 615-632. https://doi.org/10.1287/orsc.14.6.615.24872

Hoefling, T. (2003). *Working Virtually: Managing People for Successful Virtual Teams and Organizations*, Stylus Publishing, Sterling, VA.

Holland, P. ve Bardoel, A. (2016). The impact of technology on work in the twenty-first century: Exploring the smart and dark side. *The International Journal of Human Resource Management*, 27(21), 2579–2581. https://doi.org/10.1080/09585192.2016.123 8126

Huang, W. H. D., Han, S. H., Park, U. Y. ve Seo, J. J. (2010). Managing employees' motivation, cognition, and performance in virtual workplaces: the blueprint of a game-based adaptive performance platform (GAPP), *Advances in Developing Human Resources*, Vol. 12 No. 6, pp. 700-714, doi: 10.1177/1523422310394794.

International Labor Organization (2017). Working Anytime, anywhere: The Effects on the World of Work.

Jiang, F., Du, C., Fu, T. ve Xiao, R. (2018). Research on the application of artificial intelligence in human resource management, The 4th Annual 2018 International Conference on Management Science and Engineering (MSE2018), pp. 295-300.

Khalil, G. ve Accoumeh, A. (2014). Critical success factors of the e-recruitment system, *Journal of Human Resources Management and Labor Studies*, Vol. 2 No. 2, pp. 159-170.

Karu, M. (2007). Paindlikud töövormid töö-ja pereelu ühitamisel. Töö ja pere: paindlik töökorraldus ja lastevanemate tööhõive. Toimetajad: Vaher, B., Seeder, K. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda, 34.

Kambur, E. ve Yıldırım, T. (2023). From traditional to smart human resources management. *International Journal of Manpower*, Vol. 44 No. 3, pp. 422-452.

Kossek, E. E., Lautsch, B. A. ve Eaton, S. C. (2006). Telecommuting, control, and boundary management: Correlates of policy use and practice, job control, and work–family effectiveness. *Journal of Vocational Behavior*, 68(2), 347-367. https://doi.org/10.1016/j.jvb.2005.07.002

Kutal, G. (2007). Küreselleşme, Esnekleşme ve Küresel İstihdama Etkileri, *MESS Mercek Dergisi*, Sayı: 48, s. 21-30.

Legner, C., Eymann, T., Hess, T., Matt, C., Böhmann, T., Drews, P. ve Ahlemann, F. (2017). Digitalization: Opportunity and Challenge for the Business and Information Systems Engineering Community. *Business & Information Systems Engineering,* 59(4), 301-308.

Libert, K., Mosconi, E. ve Cadieux, N. (2020), Human-machine interaction and human resource management perspective for collaborative robotics implementation and adoption, Proceedings of the 53rd Hawaii International Conference on System Sciences, pp. 533-542.

McGregor, D. (1960). *The human side of enterprise*. New York: McGraw-Hill Book Company.

Marler, J. H. ve Boudreau, J. W. (2017). An evidence-based review of HR Analytics. *International Journal of Human Resource Management*, 28(1), 3-26. https://doi.org/10.1080/09585192.2016.1244699

Mancuso, D.S., Chlup, D.T. ve McWhorter, R.R. (2010). A study of adult learning in a virtual world, *Advances in Developing Human Resources*, Vol. 12 No. 6, pp. 681-699, doi: 10.1177/1523422310395368.

Maslow, A. ve Toward, H. (1962). *A pyschology of being*. New Jersey: D. Van Nostrand Company & Princeton

Mayer, R. C., Davis, J. H. ve Schoorman, F. D. (2008). An integrative model of organizational trust: Past, present, and future. *Academy of Management Review*, 32(2), 344-354. https://doi.org/10.5465/amr.2007.24348410

Mazmanian, M., Orlikowski, W. J. ve Yates, J. (2013). The autonomy paradox: The implications of mobile email devices for knowledge professionals. *Organization Science*, 24(5), 1337-1357. https://doi.org/10.1287/orsc.1120.0806

McCune, J. C. (1998). Telecommuting revisited. *Management Review*, 87: 10-16.

McLean, G.N. ve McLean, L. (2001). If we can't define HRD in one country, how can we define it in an international context, *Human Resource Development International*, Vol. 4 No. 3, pp. 313-326.

McWhorter, R.R., Mancuso, D.S. ve Hurt, A.C. (2008). Adult learning in virtual environments, Paper presented at the Academy of Human Resource Development International Conference, FL.

Müller, A. (2016). The digital nomad: Buzzword or research category? *Transnational Social Review: A Social Work Journal*, 6(3), 344–348.

O'Connell, S. E. (1996). The virtual workplace moves at warp speed. *HR Magazine*, March 51:77.

O'Donnell, D., McGuire, D. ve Cross, C. (2006). Critically challenging some assumptions in HRD, *International Journal of Training and Development*, Vol. 10 No. 1, pp. 4-16.

Rahimi, S., Khorasani, A., Rezaeizadeh, M. ve Waterworth, J. (2021). The virtual human resource development (VHRD) approach:an integrative literature review, *European Journal of Training and Development*, Vol. 46 No. 5/6, 2022, pp. 484-503

Safran, B. (2015). Bilgi Yönetilebilir mi? Kavramsal Bir Yaklaşım, *Türk Kütüphaneciliği,* (29)3, 550-565.

Saju, M.D., Oswal, N. ve Ateeq, K. (2021). Artificial intelligence (AI): bringing a new revolution in human resource management (HRM), *Grenze International Journal of Engineering and Technology*, Vol. 7, pp. 211-218.

Samarasinghe, K.R. ve Medis, A. (2020). Artificial intelligence based strategic human resource management (AISHRM) for industry 4.0, *Global Journal of Management and Business Research*, Vol. 20 No. 2, pp. 1-8.

Sanchez, A.M., Perez, M.P., Sanchez, P.D.L. ve Carnicer, M.J. (2007). Teleworking and workplace flexibility: a study of impact on firm performance, *Personnel Review*, Vol. 36 No. 1, pp. 42-64.

Schepers, J., de Jong, A., de Ruyter, K. ve Wetzels, M. (2011). Fields of gold: Perceived efficacy in virtual teams of field service employees. *Journal of Service Research*, 14(3), 372–389. https://doi.org/10.1177/1094670511412354

Skobelev, P. O. ve Borovik, S. Y. (2017). On the way from industry 4.0 to industry 5.0: From digital manufacturing to digital society. *International Scientific Journal Industry 4.0*, 2(6), 307-311.

Sima, V., Gheorghe, I.G., Subic, J. ve Nancu, D. (2020). Influences of the industry 4.0 revolution on the human capital development and consumer behavior: a systematic review, *Sustainability*, Vol. 12 No. 10, p. 4035.

Sivunen, A. ve Hakonen, M. (2011). Review of virtual environment studies on social and group phenomena. *Small Group Research*, 42(4), 405-457. https://doi.org/10.1177/1046496410397382

Stanko, T. L. ve Beckman, C. M. (2015). Watching you watching me: Boundary control and capturing attention in the context of ubiquitous technology use. *Academy of Management Journal*, 58(3), 712–738. https://doi.org/10.5465/amj.2012.0911

Strohmeier, S. (2007). Research in e-HRM: Review and implications. *Human Resource Management Review*, 17(1), 19-37. https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2006.11.002

Thompson, B. Y. (2019). The Digital Nomad Lifestyle: Remote, Work/Leisure Balance, Privilege and Constructed Community, *International Journal of The Sociology of Leisure*, 2, 27:42.

Yoon, S.W. ve Lim, D.H. (2010). Systemizing virtual learning and technologies by managing organizational competency and talents Seung, *Advances in Developing Human Resources*, Vol. 12 No. 6, pp. 715-727, doi: 10.1177/1523422310394795.

SİYASETİN YÖNETİMİ

İktidar ve Ana Muhalefet Partileri

Dr. Metin Karadağ

nobel bilimsel

SİYASETİN YÖNETİMİ
İktidar ve Ana Muhalefet Partileri

Dr. Metin Karadağ

Yayın No.: 2335
ISBN: 978-625-393-450-7
E-ISBN: 978-625-393-541-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Kasım 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Karadağ, Metin.
Siyasetin Yönetimi İktidar ve Ana Muhalefet Partileri / Metin Karadağ
1. Basım, VIII + 114 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça ve dizin yok.
ISBN: 978-625-393-450-7
E-ISBN: 978-625-393-541-2
1. Siyasal Partiler 2. İktidar 3. Muhalefet 4. Siyasetin Yönetimi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖZ GEÇMİŞ vii

YAZARDAN 1

Birinci Bölüm
GİRİŞ 3

İkinci Bölüm
PARTİ YÖNETİM SİSTEMLERİ 11

Üçüncü Bölüm
PARTİ YÖNETİM ALANLARI 23

Dördüncü Bölüm
ANA MUHALEFET OLARAK CHP 47

Beşinci Bölüm
İKTİDAR OLARAK AK PARTİ 69

Altıncı Bölüm
SONUÇ VE ÖNERİLER 101

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA
KÜRESEL ENERJİ STRATEJİLERİ

Editör
Prof. Dr. Sabiha Kılıç

nobel bilimsel

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA KÜRESEL ENERJİ STRATEJİLERİ

Editör: Prof. Dr. Sabiha Kılıç

Yayın No.: 2321
ISBN: 978-625-393-978-6
E-ISBN: 978-625-393-979-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Evrim Korkmaz -evrim@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Kılıç, Sabiha.
Sürdürülebilir Kalkınma Küresel Enerji Stratejileri / Sabiha Kılıç
1. Basım, VIII + 246 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-978-6
E-ISBN: 978-625-393-979-3
1. Sürdürülebilir Kalkınma 2. Yenilenebilir Enerji 3. Küresel Enerji Stratejileri 4. İklim Değişimi 5. Yeşil Ekonomi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **v**

1. Bölüm
KÜRESEL ENERJİ STRATEJİLERİ LİTERATÜRÜNÜN GÖRSEL HARİTASI **1**
Sabiha Kılıç

2. Bölüm
SÜRDÜRÜLEBİLİR ENERJİ STRATEJİLERİ VE YENİLİK **37**
Hilal Zehra Furuncu - Tolga Ulusoy

3. Bölüm
İKLİM DEĞİŞİMİ VE ENERJİ STRATEJİLERİ **55**
Zeynep Dilara Bildirici - Mustafa Kemal Öktem

4. Bölüm
GELİŞMİŞ ÜLKELERDE İKLİM DEĞİŞİMİNİ YAVAŞLATMA STRATEJİLERİ **73**
Zeynep Aydoğan

5. Bölüm
DURUMSALLIK KURAMI IŞIĞINDA KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK UYGULAMALARI VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ **101**
Bedirhan Sabuncuoğlu

6. Bölüm
İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNDE DİRENÇLİ KENTLER **117**
Gizem Erdoğan Aydın

7. Bölüm
SÜRDÜRÜLEBİLİR YAŞAM TARZI VE YEŞİL ENERJİ **141**
Kübra Müge Daldal

8. Bölüm
ENERJİ TÜKETİMİ VE YEŞİL EKONOMİ..... 155
İlker Sakınç

9. Bölüm
ETKİN ENERJİ YÖNETİMİ VE KARBON AYAK İZİ..... 177
Kübra Müge Daldal - Leyla Bezgin Ediş

10. Bölüm
TÜRKİYE'DE BELEDİYELERDE ÖNE ÇIKAN ENERJİ POLİTİKALARI 191
Meryem Arslan

11. Bölüm
GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE YENİLENEBİLİR ENERJİ EKONOMİSİ YATIRIMLARI..... 229
Salih Aydın

1. Bölüm

KÜRESEL ENERJİ STRATEJİLERİ LİTERATÜRÜNÜN GÖRSEL HARİTASI

Sabiha Kılıç

1. GİRİŞ

Dünya genelinde hızlı nüfus artışının yanı sıra ekonomik kalkınmanın da etkisiyle küresel enerji talebindeki yükselme devam etmektedir. Küresel enerji talebindeki artış iklim değişikliğiyle ilgili endişelerle birleşince gerek hükûmetler, gerek işletmeler ve gerekse de akademik çevreler için enerji stratejileri en önemli konulardan biri hâline gelmiştir. Enerji sektöründe karbon emisyon oranlarının düşürülmesi ihtiyacı dijitalleşmeyi gerekli kılmakta, geleneksel iş modellerinin dönüşmesine yol açmaktadır. Bunların yanı sıra belirsiz bir ekonomik ve politik ortam uzun vadeli yatırımlar ile uzun vadeli gelirlerde öngörülemezliğe neden olmaktadır. Tüm bu gelişmeler hükmetler ve işletmeler açısından gelecekte günlük olarak değişeceği öngörülen enerji tüketim kalıplarındaki değişikliğe hazırlanmak üzere enerji konusunda bir yol haritası ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır (Arifin, 2022; Houldin ve Yang, 2020; Tolmasquim ve diğerleri, 2020).

Enerji dönüşümü; toplum, ekonomi, mevzuat ve çevre gibi küresel ekonominin birbiriyle bağlantılı çok sayıda alt sistemini etkileyen zorlu bir çabayı içermektedir (Jakimowicz, 2022). Yenilenebilir enerji gibi alternatif enerji kaynaklarına geçiş, mevcut sistemlerde ve uygulamalarda değişiklikler gerektirmekle birlikte teknik ve lojistik zorlukları da kapsamaktadır. Yenilenebilir enerji kaynaklarına geçişte aynı zamanda akıllı şebekeler ve enerji depolama sistemleri gibi yeni teknolojilere ve altyapı yatırımlarına da ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle enerji dönüşümü, çeşitli alt sistemlerin birbirleriyle ilişkisini dikkate alan, farklı sektörlerdeki paydaşlar arasında iş birliğini içeren kapsamlı bir yaklaşımı gerektirir. Dolayısıyla enerji dönüşümünde hükûmetler,

uzatma", "afrika" ve "çevre" olarak ifade edilebilir. Alt kümelerde en çok yayını bulunan ülkeler ve en çok çalışılan alt alan kategorileri aşağıda özetlenmektedir:

Alt Küme	**Ülke**	**Alt Alan Kategorisi**
"termal uyum"	İspanya	Çevre Bilimleri
"yenilenebilir enerji"	Çin Halk Cumhuriyeti	Elektrik ve Elektronik Mühendisliği
"iklim müzakereleri"	ABD	Makine Mühendisliği
"yaşam süresini uzatma"	Almanya, Fransa, Avustralya	Multidisipliner Bilimler
"afrika"	Suudi Arabistan	Enerji ve Yakıtlar
"çevre"	Hindistan	Ekonomi

Küresel enerji stratejileri alanında gerçekleştirilen bilimsel eserler zaman bazlı olarak analiz edildiğinde ortak atıf alan ilk çalışmaların 1992 yılında yayımlanan eserlere ait olduğu söylenebilir. 1992 yılındaki ilk çalışma alanları enerji ve yakıtlar, malzeme bilimi, termodinamikler ve mekaniklerdir. Yıllar itibariyle bilim ve teknoloji alanındaki gelişmelere bağlı olarak nanobilim, kuantum bilimi, analitik kimya, yoğunlaştırılmış madde, okyanus bilimi, moleküler fizik gibi konuları içeren çalışmaların yapılmaya başlandığı belirlenmiştir.

Küresel enerji stratejileri alanında ortak atıf performansı yüksek olan bilimsel eserlerin yer aldığı kurum bazlı analizler sonucunda, Uluslararası Enerji Ajansı – IEA, Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler tarafından yayımlanan küresel enerji stratejileri konulu çalışmaların yüksek düzeyde atıf aldığı söylenebilir.

Çalışma, küresel enerji stratejileri alanında yayımlanan bilimsel eserlere bağlı olarak alana yön veren, hükümetler ve işletmeler için rehber niteliğindeki akademik çalışmaların ayrıntılı analizi aracılığıyla bu konuda çalışan akademisyenler, araştırmacılar, profesyoneller ve öğrencilere ayrıntılı bilgiler sunmaktadır.

REFERANSLAR

Akeiber, H., Nejat, P., Abd. Majid, M., Z., Wahid, M., A., Jomehzadeh, F., Famileh, I., Z., Calautit, J., K., Hughes, B., R., ve Zaki, S., A. (2016). A review on phase change material (PCM) for sustainable passive cooling in building envelopes*. Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 60, 1470-1497.

Alvarado, E. (2024). *Strategies for change implementation in the energy industry*. Walden University, Doktora Tezi, Minneapolis, Minneasota.

Arifin, Z. (2022). The effects of disruptive technologies on power utility company's performance; empirical evidence from Indonesia. *Technology Analysis & Strategic Management, 34*(4), 461–473. https://doi.org/10.1080/09537325.2021.1906853

Berardi, U., Gharrafianhoseini, A., Tookey, J., Hin Wa Li, D., ve Gharrariahoseini, A. (2016). Exploring the advantages and challenges of double-skin façades (DSFs). *Renewable and Sustainable Energy Reviews,* 60, 1052-1065.

Chen, C. (2004). Searching for ıntellectual turning points: Progressive knowledge domain visualization. *PNAS*, 101(1), 5303-5310, Erişim Adresi: www.pnas. org/cgi/doi/10.1073/ pnas.0307513100.

Energy Outlook (2024). *Economist Intelligence*, EIU. Erişim Adresi: https://www.eiu.com/n/ campaigns/energy-in-2024/ (24/06/2024).

Gaston, K., J. (2000). Global patterns in biodiversity. *Nature*, 405, 220-227. DOI:10.1038/35012228

Güven, B. (2023). Foreword. World Energy Outlook. *International Energy Acengy*. Erişim Adresi: https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2023. (11/07/2024).

Houldin, R. W., & Yang, B. (2020). The death and life of retail electricity. *The ElectricityJournal, 33*(5), Article 106738. https://doi.org/10.1016/j.tej.2020.106738.

Jakimowicz, A. (2022). The energy transition as a super wicked problem: The energysector in the era of prosumer capitalism. *Energies, 15*(23), Article 9109. https://doi.org/10.3390/ en15239109.

Kılı, S. (2024). Makine İmalat Teknolojileri ve Eklemeli İmalat Literatürünün Görselleştirilmesine Dair Bibliyometrik Bir Analiz. *Mühendis ve Makine Dergisi*, 64(711), 352-385. DOI:muhendismakina.1319011.

Liu, T., Wang, X., Liu, F., Xin, K., ve Liu, Y. (2022). Islanding Detection of grid-forming inverters: mechanism, methods, and challenges. *IEEE Electrification Magazine*, 10(1), 30-38. DOI:10.1109/MELE.2021.3139206.

Roman-Leshkov, Y., Barret, C., J., Liu, Z., Y., ve Dumesic, J., A. (2007). Production of dimenthylfuran for liquid fuels from biomass-drived carbohydrates. *Nature*, 447, 982-985.

Tolmasquim, M. T., Senra, P. M. A., Gouvêa, A. R., Pereira, J. A. O., Alves, A. C., & Moszkowicz, M. (2020). Strategies of electricity distributors in the context ofdistributed energy resources diffusion. *Environmental Impact Assessment Review,84*, Article 106429. https://doi.org/10.1016/j.eiar.2020.106429,

Wang, X., Zhang, Y., Si, H., Zhang, Q., Wu, J., Gao, L., Wei, X., Sun, Y., Liao, Q., Zhang, Z., Ammarah, K., Gu, L., Kang, Z., ve Zhang, Y. (2020). Single-Atom vacancy defect to trigger high-efficiency hydrogen evolution of MoS_2. *Journal of the American Chemical Society*, 142, 4298-4308.

Wang, Y., Zhang, N., Chen, Q., Kirschen, D., S., Li, Pan ve Xia, Q. (2018). Data-Driven probabilistic net load forecasting with high penetration of behind-the-meter PV. *IEEE Transactions on Power Systems*, 33(3), 3255-3264. DOI:10.1109/TPWRS.2017.2762599.

World Energy Outlook (2019). *International Energy Agency*. https://iea.blob.core.windows.net/ assets/98909c1b-aabc-4797-9926-35307b418cdb/WEO2019-free.pdf (Erişim Tarihi: 11/07/2024).

World Energy Outlook (2023*). International Energy Agencey*. Erişim Adresi: https://www.iea.org/ reports/world-energy-outlook-2023. (11/07/2024).

Yang, J., He, L., ve Fu, S. (2014). An improved PSO-based charging strategy of electric vehicles in electrical distribution grid. *Applied Energy,* 128, 82-92. https://doi.org/10.1016/j.apenergy. 2014.04.047

Zhang, X., Song, X., Lu, J., ve Liu, F. (2022). How financial development and digital trade affect ecological sustainability: The role of renewable energy using an advanced panel in G-7 countries. *Renewable Energy*, 199, 1005-1015. DOI:10.1016/j.renene.2022.09.028

Zhang, Y., Ji, Y., Wu, M., Ding, B., Yu, H., ve Kou, L. (2020). Optimal dispatching of regional integrated energy system based on SMPC. *4th IEEE Conference on Energy Internet and Energy System Integration (EI2),* October 30-November 1, 4092-4096, Wuhan, China. DOI: 10.1109/ei250167.2020.9346607.

2. Bölüm

SÜRDÜRÜLEBİLİR ENERJİ STRATEJİLERİ VE YENİLİK

Hilal Zehra Furuncu - Tolga Ulusoy

1. GİRİŞ

Ülkelerin gelişmesi ve kalkınması ekonomik, sosyal ve çevresel bileşenler açısından değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda sürdürülebilirlik kavramı ortaya çıkmış ve bu bileşenlerle entegre hâle getirilmesi üzerinde çalışmalar yapılmaktadır. Sürdürülebilirlik konusu 1960'lı yıllarda araştırılmaya ve görüşlerin bildirilmesine rağmen dikkate alınmadığında oluşturduğu birçok olumsuz faktör sonrasında değer görmeye başlamıştır. Sürdürülebilirlik ile ilgili birçok alanda araştırma yapılmış ve en önemlilerinden biri yenilenebilir enerji olarak görülmüştür (Kurucu, 2015; Köşker ve Gürer, 2020; Kuşat, 2013; Yalçınkaya ve Sert, 2024).

Sürdürülebilir bir dünya için geleneksel enerji kaynaklarının oluşturduğu küresel ısınma, sera gazı etkisi, iklim değişikliği, hava kirliliği, karbon emisyonu (Büyükşahin,2018) gibi çevresel bozulmalara neden olan etkiler barındırmaktadır. Çevresel bozulmalar, ekonomik ve sosyal bileşenleri oluşturan tüm değişkenlerin sürdürülebilirliğini zorlaştırmaktadır (Erdoğan,1998). Böylece bir ülkenin kalkınması, büyümesi ve gelişmesi sadece ekonomi için yapılan iyileştirmeler ile sağlanamayacağı sonucuna varılmıştır. Bu nedenle yenilebilir enerji faaliyetlerinin yürütülmesinde, gittikçe dijitalleşen dünyamızda kolay, hızlı ve uzun vadeli çözümlerin bulunması amacıyla yapay zekâ teknolojisinden yararlanılmaya başlanmıştır (Dirik vd., 2023). Yapay zekâ, günümüzde işletmeler tarafından tercih edilmeye başlanan yenilikçi ve teknolojik bir karar mekanizmasıdır. Yenilenebilir enerji için yapılabilecek çalışmaların belirlenmesinde önemli rol oynadığı gibi işletmelere atılması gereken adımlar ile ilgili

REFERANSLAR

Ahmad, T., Zhang, D., Huang, C., Zhang, H., Dai, N., Song, Y., & Chen, H. (2021). Artificial Intelligence in Sustainable Energy Industry: Status Quo, Challenges and Opportunities. *Journal of Cleaner Production,* 289, 125834.

Aksoy, B. (2021). Estimation of Energy Produced in Hydroelectric Power Plant Industrial Automation Using Deep Learning and Hybrid Machine Learning Techniques. *Electric Power Components and Systems,* 49(3), 213-232.

Alagöz, M. (2004). Sürdürülebilir Kalkinmanin Paradigmasi. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi,* 4(8), 1-23.

Andiç, C. (2022). Yapay Zekaya Temelli Enerji Depolama Sistemleri Ve Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Entegrasyonu. *Teknobilim-2022: Enerji Krizi Ve Yenilenebilir Enerji,* 137.

Balbay, Ş., Sarıhan, A., & Avşar, E. (2021). Dünyada ve Türkiye'de "Döngüsel Ekonomi/Endüstriyel Sürdürülebilirlik" Yaklaşımı. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi,* (27), 557-569.

Büyükşahin, F. (2018). Antropojenik Etkiler ile Havanın Kirletilmesi ve İklim Değişikliği. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi,* 1(1), 14-26.

Cesur, M. ve Armutcu, B. (2023). Yapay Zekânın Yeşil Ürün Satın Alma Davranışına Etkisi. *Journal of Public Ekonomi and Public Financial Management.* 3(2), s. 39-54.

Chen, C., Hu, Y., Karuppiah, M., & Kumar, P. M. (2021). Artificial Intelligence on Economic Evaluation of Energy Efficiency and Renewable Energy Technologies. *Sustainable Energy Technologies and Assessments,* 47, 101358.

Çayırağası, F., Sakıcı, Ş. (2021). Avrupa Yeşil Mutabakatı (Green Deal) ve Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Perspektifinde Sürdürülebilir Dijital Pazarlama Stratejileri. Gaziantep University Journal of Social Sciences, 20(4), 1916-1937.

Danish, M. S. S. (2023). Artificial Intelligence and Expert Opinions for a Sustainable Energy Future. *Enerjies Journals,* 16(8), s. 3309.

Dincer, I., & Rosen, M. A. (2004). Exergy as a Driver for Achieving Sustainability. *International Journal of Green Energy,* 1(1), 1-19.

Dirik, R., Taşkesen, E., & Dirik, Ö. (2023). Yenilenebilir Enerji Kaynaklarında Yapay Zekâ Kullanımı. *In International Conference on Recent Academic Studies,* (1), 28-35.

Doğan E. ve Narin M. (2024). Enerji Sektöründe Dijitalleşme ve Blokzincir Teknolojisindeki Gelişmenin Ekonomik Etkileri. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi.* 10 (1), s. 125-148.

Erdoğan, N. (1998). Çevre Koruma ve Sürdürülebilir Kırsal Rekreasyonel Kullanım Bağlamında Atıklardan Kaynaklanan Çevresel Bozulmalar ve Çözüm Önerileri Üzerine Bir Araştırma.

Elsheikh, A. H., Sharshir, S. W., Abd Elaziz, M., Kabeel, A. E., Guilan, W., & Haiou, Z. (2019). Modeling of Solar Energy Systems Using Artificial Neural Network: A Comprehensive Review. *Solar Energy,* 180, 622-639.

Ertuğrul S. ve Sezgin N. (2023). Yapay Zeka Desteği ile Yeşil Enerji ve Sıfır Emisyon. *Global Energy Dergisi.* 1(1), s. 1-18.

Ertuğrul, Ö. F., & Kurt, M. B. (2009). Yenilenebilir Enerji Kaynaklari Maliyet Analizi ve Sürdürülebilir YEK Uygulamaları. *V. Yenilenebilir Enerji Kaynaklari Sempozyumu Bildiriler Kitabı,* Haziran, 37-42.

Garcia Marquez, F. P., & Peinado Gonzalo, A. (2022). A Comprehensive Review of Artificial Intelligence and Wind Energy. *Archives of Computational Methods in Engineering,* 29(5), 2935-2958.

Hannan, M. A., Al-Shetwi, A. Q., Ker, P. J., Begum, R. A., Mansor, M., Rahman, S. A., ... & Muttaqi, K. M. (2021). Impact of Renewable Energy Utilization and Artificial Intelligence in Achieving Sustainable Development Goals. *Energy Reports,* 7, 5359-5373.

Higgins, S., & Stathopoulos, T. (2021). Application of Artificial Intelligence to Urban Wind Energy. *Building and Environment,* 197, 107848.

Hoppe, Thomas, Gerdien De Vries. (2019). "Social Innovation and the Energy Transition" Sustainability 11, no. 1: 141. https://doi.org/10.3390/su110101412009

Jha, S. K., Bilalovic, J., Jha, A., Patel, N., & Zhang, H. (2017). Renewable Energy: Present Research and Future Scope of Artificial Intelligence. *Renewable and Sustainable Energy Reviews,* 77, 297-317.

Jong, F. C., Ahmed, M. M., Lau, W. K., & Lee, H. A. D. (2022). A New Hybrid Artificial Intelligence (AI) Approach for Hydro Energy Sites Selection and Integration. *Heliyon,* 8(9).

Kalogirou, S., & Sencan, A. (2010). Artificial Intelligence Techniques in Solar Energy Applications. *Solar Collectors and Panels, Theory and Applications,* 15, 315-340.

Köşker, Z., & Gürer, A. (2020). Sürdürülebilirlik Çerçevesinde Yeşil Örgüt Kültürü. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi,* 6(1), 88-109.

Kurucu, A. A. (2015). Yeşil Enerji: Türkiyenin Potansiyelinin ve Uygulamalarının Avrupadan Örneklerle Karşılaştırılması.

Kuşat, N. (2013). Yeşil Sürdürülebilirlik İçin Yeşil Ekonomi: Avantaj Ve Dezavantajlari–Türkiye İncelemesi. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi,* 8(29), 4896-4916.

Kumar, K., & Saini, R. P. (2021). Application of Artificial Intelligence for the Optimization of Hydropower Energy Generation. *EAI Endorsed Transactions on Industrial Networks and Intelligent Systems,* 8(28), e1-e1.

Kopka, A., & Grashof, N. (2022). Artificial Intelligence: Catalyst or Barrier on the Path to Sustainability?. *Technological Forecasting and Social Change,* 175, 121318.

Liming, H., Haque, E., & Barg, S. (2008). Public Policy Discourse, Planning and Measures Toward Sustainable Energy Strategies in Canada. *Renewable and Sustainable Energy Reviews,* 12(1), 91-115.

Nishant, R., Kennedy, M., & Corbett, J. (2020). Artificial Intelligence for Sustainability: Challenges, Opportunities, and a Research Agenda. *International Journal of Information Management,* 53, 102104.

Ortiz, A., Negandhi, D., Mysorekar, S. R., Nagaraju, S. K., Kiesecker, J., Robinson, C., ... & Ferres, J. L. (2022). An artificial Intelligence Dataset for Solar Energy Locations in India. *Scientific Data,* 9(1), 497.

Peşkircioğlu, N. (2016). 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri: Küresel Verimlilik Hareketine Doğru. *Anahtar Dergisi,* 22(335), 4-9.

Rinku veer Singh JI. (2023). Artificial Intelligence in the Sustainable Energy Sector: Status, Challenges and Opportunities. EPRA International Journal of Multidisciplinary Research. 9(5), s. 234-237.

Saheb, T., Dehghani, M., & Saheb, T. (2022). Artificial Intelligence for Sustainable Energy: A Contextual Topic Modeling and Content Analysis. *Sustainable Computing: Informatics and Systems,* 35, 100699.

Sevdim, R. E. (2018). Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Hibrit Kullanımını Yapay Zeka ile Modellemesi. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü,* Yüksek Lisans Tezi.

Seyfang, G., & Haxeltine, A. (2012). Growing Grassroots Innovations: Exploring the Role of Community-Based Initiatives in Governing Sustainable Energy Transitions. *Environment and Planning C: Government and Policy,* 30(3), 381-400.

Shams, M. H., Niaz, H., Hashemi, B., Liu, J. J., Siano, P., & Anvari-Moghaddam, A. (2021). Artificial Intelligence-Based Prediction and Analysis of the Oversupply of Wind and Solar Energy in Power Systems. *Energy Conversion and Management,* 250, 114892.

Shi C., Feng X. Ve Jin Z. (2020). Sustainable Development of China's Smart Energy Sector Based on Artificial Intelligence and Low Carbon Economy. *Energy Science & Engineering.* 10(1), s. 1-273

Şerban, A. C., & Lytras, M. D. (2020). Artificial Intelligence for Smart Renewable Energy Sector in Europe—Smart Energy Infrastructures for Next Generation Smart Cities. *IEEE Access,* 8, 77364-77377.

Tiwari S. (2023). Artificial Intelligence in the Sustainable Energy Sector. *Engineering Proceedings Journal.* 37(1), s. 11.

Tuğaç, Ç. (2023). Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının Gerçekleştirilmesinde Yapay Zekâ Uygulamalarının Rolü. *Journal of Turkish Court Of Accounts/Sayıştay Dergisi,* 34(128).

Tuğaç, Ç. (2023). İklim Değişikliği ve Yapay Zekâ: Fırsatlar ve Sorunlar. *Hitit Sosyal Bilimler Dergisi,* 16(1), s. 74-94. doi:10,17218

Tüyen, Z. (2020). İşletmelerde Sürdürülebilirlik Kavrami Ve Sürdülebilirliği Etkileyen Etmenler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 19(37), 91-117.

Uzlu, E., Akpınar, A., Özturk, H. T., Nacar, S., & Kankal, M. (2014). Estimates of Hydroelectric Generation Using Neural Networks With the Artificial Bee Colony Algorithma for Turkey. *Energy,* 69, 638-647.

Walshe, R., Koene, A., Baumann, S., Panella, M., Maglaras, L., & Medeiros, F. (2021, June). Artificial Intelligence as Enabler for Sustainable Development. *In 2021 IEEE International Conference on Engineering, Technology and Innovation*, 1-7.

Vinuesa, R., Azizpour, H., Leite, I., Balaam, M., Dignum, V., Domisch, S., ... & Fuso Nerini, F. (2020). The Role of Artificial Intelligence in Achieving the Sustainable Development Goals. *Nature Communications,* 11(1), 1-10.

Yalçinkaya, M. H., & Selin, Sert (2024). Türkiye'de Enerji Ve Yeşil Enerji Kaynaklarinin Sürdürülebilir Ekonomik Kalkınmaya Etkisi: Swot Analizi. *The Journal of Academic Social Science,* 151(151), 96-123.

Yang, X., Song, Y., Wang, G., & Wang, W. (2010). A Comprehensive Review on the Development of Sustainable Energy Strategy and Implementation in China. *IEEE Transactions on Sustainable Energy,* 1(2), 57-65.

Yeni, O. (2014). Sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma: Bir Yazın Taraması. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 16(3).

Young, W., Hwang, K., McDonald, S., & Oates, C. J. (2010). Sustainable Consumption: Green Consumer Behaviour When Purchasing Products. *Sustainable Development,* 18(1), 20-31.

Zhao, L., Nazir, M. S., Nazir, H. M. J., & Abdalla, A. N. (2022a). A Review on Proliferation of Artificial Intelligence in Wind Energy Forecasting and Instrumentation Management. *Environmental Science and Pollution Research,* 29(29), 43690-43709.

Zhao, E., Sun, S., & Wang, S. (2022b). New Developments in Wind Energy Forecasting With Artificial Intelligence and Big Data: A Scientometric Insight. *Data Science and Management,* 5(2), 84-95.

Zhang, Y., Li, R., & Zhang, J. (2021). Optimization Scheme of Wind Energy Prediction Based on Artificial Intelligence. *Environmental Science and Pollution Research,* 28(29), 39966-39981.

Zohra, A. F., Khalil, B. I., Slimane, L., Youcef, S., & Benyounes, M. (2018). Artificial Intelligence Control Applied in Wind Energy Conversion System. *International Journal of Power Electronics and Drive System,* 9(2), 571-578.

3. Bölüm

İKLİM DEĞİŞİMİ VE ENERJİ STRATEJİLERİ

Zeynep Dilara Bildirici - Mustafa Kemal Öktem

1. GİRİŞ

Doğal kaynakların tükenmesi ve enerji kaynağının sürdürülebilirliği konusu dünya ülkelerinin güncel problemlerinden biri hâline gelmiştir. Bugüne kadar kullanılan fosil yakıtlar nedeniyle küresel ısınmanın arttığı bir gerçektir. Kömür ve petrol gibi enerji kaynaklarının sınırlı olması, artan enerji ihtiyacına çözüm arayışında yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelinmesinin en önemli nedenlerinden biridir. (Öymen & Ömeroğlu, 2020:1084) Enerji talebini karşılayamayan fosil yakıtlar aynı zamanda çevre sorunları da yaratmaktadır. (Saylam & Leblebici, 2019:81) Küresel iklim değişikliğinin nedeni olan sera gazı emisyonunu azaltmak için yenilenebilir enerji kullanımına geçiş yapılması büyük katkı sağlayacak yöntemlerinden biridir (Şahin, Çiftçi, 2021: 255). İklim değişikliği ile etkili mücadele için gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde enerji stratejilerinin gözden geçirilmesi ve değiştirilmesi gerekmektedir. Bu konuda uluslararası düzeyde 1997'de *Kyoto Protokolü* ile başlayan çevreci süreç 2016 yılında yürürlüğe giren *Paris Antlaşmasıyla* devam etmiş ve 2019 yılında *Avrupa Birliği*'nin öncülüğünde *Avrupa Yeşil Mutabakat* ile yenilenebilir enerjiye geçiş süreci hızlanmıştır. (Satır, 2023:211)

İklim değişikliği ile etkili mücadele etmede yardımcı olabilecek stratejiler arasında yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı, enerji verimliliğinin artırılması, karbon yakalama, kullanma ve depolama teknolojisinin (*CCUS-carbon capture, utilization and storage technology*) geliştirilmesi ve uygulanması gibi stratejiler gelmektedir. Bu çalışmada, öncelikle sera gazı üretimine en çok sebebiyet veren sektörün enerji sektörü olması sebebiyle küresel enerji stratejisi odağında yenilenebilir enerjiye geçiş süreci incelenmiş olup, *Birleş-*

REFERANSLAR

Ağcakaya, S. & Kaya, I. Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Ekonomi Perspektifinden Yeşil Maliye Politikaları Uygulamaları. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Yıl: 2022 Cilt: 31 No: 2, s. 512-525.

Akçay, V., H. & Bilgin, S. (2017). Sürdürülebilir Kalkınma Politikası Açısından Yenilenebilir Enerji Kooperatifçiliğine Yönelik Mali Teşviklerin Önemi, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi,* 2017, 52, Özel sayı.

Al, İ. (2019). Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Ekonomi: Türkiye için bir Endeks Önerisi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 12(1), 112-124, doi: 10.17218/hititsosbil. 473413.

Aydin M., I., & Dincer, I. (2022). An Assessment Study On Various Clean Hydrogen Production Methods, *Energy,* Volume 245, 15 April 2022.

Bozlağan, R. (2005). Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi,* Sayı:50, 1011-1028. https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusskd/issue/ 891/9943

Berksoy, T. & Akbaş Akdoğan, D. (2018). Yenilenebilir Enerjide Kamu Politikaları ve Türkiye, *Journal of Life Economics,* Yıl 2018, Cilt: 5 Sayı: 3, 19 - 42, DOI: 10.15637/jlecon.251 https://dergipark.org.tr/tr/pub/jlecon/issue/38982/456547

Chan, H. W., Udall, A. M., & Tam, K. P. (2022). Effects of perceived social norms on support for renewable energy transition: Moderation by national culture and environmental risks. *Journal of Environmental Psychology,* 79. https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2021.101750

DNV, (2023). Energy Transition Outlook:A global and Regional forecast to 2050.

Doğan, M. (2022), Ekonomik, Sosyal ve Çevresel Dönüşümde Yeşil Ekonominin Rolü, *Uluslararası Sosyal, Siyasal ve Mali Araştırmalar Dergisi (USSMAD),* C:2 S:1, 49-73.

IEA (2024), Temiz enerji ve fosil yakıtlarda küresel yatırım 2015-2024, IEA, Paris. https://www.iea.org/data-and-statistics/charts/global-investment-in-clean-energy-and-fossil-fuels-2015-2024, Lisans: CC BY 4.0, erişim tarihi: 01.06.2024

IEA, (2024). Climate Change, https://www.iea.org/topics/climate-change. Erişim tarihi: 10.05.2024. erişim tarihi: 01.06.2024

IEA, (2023). Net Zero Roadmap: A Global Pathway to Keep the 1.5 °C Goal in Reach 2023 Updatade. https://www.iea.org/reports/net-zero-roadmap-a-global-pathway-to-keep-the-15-0c-goal-in-reach. erişim tarihi: 01.06.2024

IEA, (2023). Renewables: Analysis and forecast to 2028. https://www.iea.org/reports/renewables-2023. erişim tarihi: 01.06.2024

IRENA, (2024). International Renewable Energy Agency, Renewable capacity highlights https://www.irena.org//media/Files/IRENA/Agency/Publication/2024/Mar/IRENA_RE_Capacity_Highlights_2024.pdf?rev=7692ae29458142dd8563618f496e0abb erişim tarihi 06.06.2024

International Science Council (2024). IPCC'nin kökenleri: Dünya iklim değişikliğine nasıl uyandı? Erişim tarihi: 01.06.2024. https://tr.council.science/blog/the-origins-of-the-ipcc-how-the-world-woke-up-to-climate-change/

Kayhan, D.,Y. (2023). 21. Yüzyılın Enerji Kaynaklarının Enerji Dönüşümü Çerçevesinde Değerlendirilmesi, *MTA Doğal Kaynaklar ve Ekonomi Bülteni* (2023) 36: 51-65.

Öymen G. & Ömeroğlu M. (2020). Yenilenebilir Enerjinin Sürdürülebilirlik Üzerindeki Rolü. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:19 Sayı:39 Güz:2020/3 s.1069-1087. DOI: https://doi.org/10.46928/iticusbe.769022

PwC, (2024). Dünyada ve Türkiye'de Güneş Enerjisi Sektörü, https://www.pwc.com.tr/dunyada-ve-turkiyede-gunes-enerjisi-sektoru erişim tarihi: 02.06.2024.

Roma Kulübü Büyümenin Sınırları Raporu, https://www.abyesilmutabakati.com/category/genel/ erişim tarihi: 08.06.2024.

Sağlam, N., Emül, E., Öktem, K. ve İmer, C., S. (2023). Kent Yönetimi ve İklim Vizyonu, İklim Dostu Kentler: Türkiye ve Dünyadan Örnekler, Detay Anatolia Akademik Yayıncılık Ltd. Şti. s.74-98.

Saylam, A. & Leblebici, D. N. (2019). Public Policy for Renewable Energy Resources in Turkey, Onur Kulaç / Elvettin Akman / Cenay Babaoğlu (eds.) Public Policy Analysis in Turkey Past, Present and Future p. 81-96. Peter Lang.

Satır Reyhan, A. (2023). 100. Yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin Yeni Ekonomik Yol Güzergahı: Yeşil Mutabakat Süreci ve Döngüsel Ekonomi Üzerine Bir Değerlendirme, *SDÜ Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* (Cumhuriyet'in 100. Yılı Özel Sayısı), s. 211-224.

Şahin Orkunoğlu, I. F. & Çiftçi T. E., (2021). İklim Değişikliği ile Mücadelede Türkiye için Karbon Vergisi Önerisi, *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi,* Doi Numarası 10.48145/gopsbad.1005072.

Tüysüz, Ş., & Öncel, A. (2022). Türkiye'de Yeşil Ekonomi Açısından Sürdürülebilir Enerji Kaynaklarının SWOT Analizi. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi,* 7(19), 644-661. https://doi.org/10.25204/iktisad.1148730

Temiz enerji (2024). https://temizenerji.org/2024/03/28/irena-kuresel-yenilenebilir-enerji-kurulu-gucunde-gecen-yil-rekor-duzeyde-artis-yasandi/ erişim tarihi: 08.06.2024.

T.C. Dışişleri Bakanlığı, İklim Değişikliğiyle Mücadelenin Önemi, https://www.mfa.gov.tr/iklim-degisikligiyle-mucadelenin-onemi.tr.mfa erişim tarihi:06.06.2024

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Türkiye Yenilenebilir Enerji Kurulu Gücünde 11'nci Sıraya Yükseldi, https://enerji.gov.tr/haber-detay?id=21306 erişim tarihi:03.06.2024

United Nations Environment Programme (UNEP). (2011), Towards a green economy: pathways to sustainable development and poverty eradication – full report. Nairobi: UNEP

United Nations Academic Impact, https://www.un.org/en/academic-impact/page/sustainable-development-goals erişim tarihi: 07.06.2024.

Yücel, T., S. (2016). Sürdürülebilirlik ve Kurumsal Sürdürülebilirlik Kavramının İncelenmesi ve Muhasebe. *Kesit Akademisi Dergisi,* Yıl: 2, Sayı: 5, Eylül 2016, s. 158-181. DOI:10.18020/kesit.77

World Commission on Environment and Development, (1987). United Nations.

World Energy Council, (2024). Erişim tarihi:10.06.2024. https://dunyaenerji.org.tr/cinin-yenilenebilir-enerji-stratejisinde-mevcut-durum-raporu-ozeti/

4. Bölüm

GELİŞMİŞ ÜLKELERDE İKLİM DEĞİŞİMİNİ YAVAŞLATMA STRATEJİLERİ

Zeynep Aydoğan

1. GİRİŞ

Dünya tarihinde milyonlarca yıllık dönemler içerisinde iklim koşullarında pek çok değişiklik meydana gelmiştir. İklim, yeryüzünün herhangi bir yerinde uzun yıllar boyunca takip edilen sıcaklık, nem, hava basıncı, rüzgâr, yağış, yağış şekli gibi meteorolojik olayların ortalamasına verilen addır ve o bölgenin yer şekilleri, yükseltisi, enlemi, topoğrafyası, ana nem kaynaklarına olan uzaklığı ve kalıcı kar durumu iklime etki eden etmenlerdir (Türkeş, 2016: 5-10). Günümüzde insan faaliyetlerinin artması, iklim yapısında önemli değişimlere neden olarak atmosferdeki sera gazı oranlarının artmasına dolayısıyla, dünyanın yüzey ve alt atmosfer sıcaklıklarının artmasına neden olmuştur (Timoney, 2024: 2-3).

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (IPCC, 2023) sadece atmosferin kimyasal bileşimini değiştiren insan faaliyetlerine atıfta bulunarak iklim değişikliğinden bahsetmiştir. İklim değişikliği, doğal nedenlerden ve insan faaliyetlerinden kaynaklanan sera gazı emisyonları nedeniyle tüm dünyanın veya belli bir bölgenin ikliminin ortalama değerlerinde meydana gelen değişimi tanımlar. Bir diğer ifadeyle küresel atmosferin bileşimini bozan insan faaliyetlerinin artmasıyla kuvvetlenen sera etkisinin iklimde oluşturduğu değişikliktir. Bu değişiklik bazı bölgelerde küresel ısınma bazı bölgelerde küresel soğuma olarak kendini gösterir.

Atmosfer yeryüzündeki tüm canlılar için vazgeçilmez olup fiziksel ve kimyasal özellikleri birbirinden farklı birçok gazın karışımından oluşmuştur (Emmanuel, Loconsole, 2015: 79-81). Bu gazlar sera gazları olarak ifade edi-

len, yeryüzüne gelen termal radyasyonunu yakalayabilen ve sonra bunları radyasyon olarak yeniden dağıtan bir dizi gazın ortak adıdır. Sera gazları, atmosferin yapısında doğal olarak bulunan gazlardır. Atmosferdeki birikimleri zamandan zamana ve yerden yere önemli düzeyde değişen ve insan faaliyetlerinden etkilenen bu gazların atmosferdeki oranları küçüktür ancak, iklim üzerindeki etkileri büyüktür. Atmosferin doğal yapısında bulunan sera gazları sırasıyla aşağıdaki gibidir (IPCC, 2023):

- Su buharı (H_2O)
- Karbondioksit (CO_2)
- Metan (CH_4)
- Nitröz Oksit (N_2O)
- Ozon (O_3)

Bu gazlara ilave olarak sanayi devriminden sonra artan antropojenik faaliyetler, atmosferin yapısında doğal olarak bulunan sera gazları oranlarının artmasına ve etkisinin kuvvetlenmesine neden olmaktadır. Özellikle soğutucuların, yangın söndürücülerin ve aerosol itici gazlarının üretimi gibi birçok endüstriyel alanlada kullanılan ve insan tarafından üretilen florlu gazlar (hidroflorokarbonlar (HFC'ler), perflorokarbonlar (PFC'ler), kloroflorokarbonlar (CFC'ler), sülfür heksaflorür (SF_6) ve nitrojen triflorür (NF_3)) gibi sentetik gazlar da sera etkisine yol açmaktadır. Her bir sera gazının fiziksel ve kimyasal özellikleri farklı olduğu gibi atmosferde ne kadar süre kaldığı, radyasyonu ne kadar emdiği bakımından da farklılık gösterir. Yine, petrol, kömür ve doğal gaz gibi fosil yakıt kullanımının artması, ormansızlaşma, tarım arazilerin ve ormanların kentleşmeye/betonlaşmaya açılması ve bazı tarımsal ve endüstriyel uygulamalar sonucu arazi örtüsündeki değişimler başta karbondioksit ve metan olmak üzere atmosferin doğal yapısında bulunan sera gazlarının etkisini arttırmaktadır (Stone ve diğerleri, 2012: 265-269).

Güneş ışınlarının büyük bir kısmı atmosferi geçip yeryüzünde (atmosfer, hidrosfer, litosfer, biyosfer) emilir ve yeryüzünün ısınmasını sağlar. Yeryüzüne gelen güneş ışınlarının bir kısımı da atmosferden, havadaki su buharından, bulutlardan ve yeryüzünden uzaya geri yansıtılır. Bu geri yansıma neticesinde düşük enerjili, uzun dalga boylu kızılötesi ışınım, bulut ve sera gazlarınca emilip tekrar salınır. Sıcaklık arttırma özelliği bulunan kızılötesi ışınlar yeryüzü ve alt atmosferde ısınmaya neden olur. Yüz milyonlarca yıldan beri çalışmakta olan ve ısı dengesini düzenleyen bu doğal sürece sera etkisi denilmektedir (Türkeş, 2016: 10-12).

- Yağış durumunda, suyun toprağa infiltre olması için yol ve kaldırımlarda beton ya da asfalt yerine geçirgen malzemeleri tercih etmek, geçirimli yüzeyleri korumak,
- Karbon yutak alanlarını korumak, bu alanlara imar izni vermemek,
- Etkin ve fonksiyonel tarım ve hayvancılık üretim planlaması ve projeksiyonu oluşturmak,
- Sera gazı emisyonu yoğun ve kaynak kullanımı fazla olan sanayi ve endüstriyi yenilenebilir enerji kaynaklarından efektif yararlanacak şekilde tasarlamak,
- Enerji, sanayi, endüstri, ulaşım, inşaat, turizm, tarım, ormancılık vb. sektörlerde atıkları değerlendirerek yönetimini yapmak,
- Biyoloji, biyoteknoloji ve mühendisliğin hibrid çalışmalarına ağırlık vermek,
- Sera gazı emisyonlarının fazla olduğu bölgelerde ağaçlandırma başta olmak üzere fotovoltaik enerji, rüzgâr enerjisi, hidrojen, biyoenerji, mikro kojenerasyon, karbon yakalama ve depolama gibi yenilenebilir kaynaklara ağırlık vermek,

REFERANSLAR

Alan Pounds, J., Bustamante, MR., Coloma, LA., Consuegra, JA., Fogden, MP., Foster, PN., La Marca, E., Masters, KL., Merino-Viteri, A., and Puschendorf, R. (2006). Widespread amphibian extinctions from epidemic disease driven by global warming. *Nature*, 439(7073), 161–167. https://doi.org/10.1038/nature04246

Alhujaili, A., Nocella, G., and Macready, A. (2023). Insects as Food: Consumers' Acceptance and Marketing. *Foods*, 12(4), Article 4. https://doi.org/10.3390/foods12040886

Anonim. (2022). T.C. Çevre, Şehircilik Ve İklim Değişikliği Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü 2022 yılı iklim değerlendirmesi. https://www.mgm.gov.tr/FILES/iklim/yillikiklim/2022-iklim-raporu.pdf

Anonim. (2023a). T.C. Çevre, Şehircilik Ve İklim Değişikliği Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü 2023 yılı iklim değerlendirmesi. https://www.mgm.gov.tr/FILES/iklim/yillikiklim/2023-iklim-raporu.pdf

Anonim. (2023b). Türkiye Hidrojen Teknolojileri Stratejisi ve Yol Haritası. https://enerji.gov.tr/Media/Dizin/SGB/tr/Kurumsal_Politikalar/HSP/ETKB_Hidrojen_Stratejik_Plan2023.pdf

Atabey, E. (2022). İklim Değişikliği Ve Göç. *Temiz Mekan.* https://www.researchgate.net/profile/Esref-Atabey/publication/377741195_IKLIM_DEGISIKLIGI_VE_GOC/links/65b4fa501e1ec12eff4fea9c/IKLIM-DEGISIKLIGI-VE-GOeC.pdf

Aydoğan, Z. (2021). Anthropo-Entomophagy: Quantitatively Chemical Assessment Of Some Edible Arthropods, Bought From An E-Shop. *Environ Sci Pollut Res* 28, 15462–15470. https://doi.org/10.1007/s11356-020-11768-y

Aydoğan, Z. (2022). Geçmişten Bugüne Murgul Bakır Madenciliğinin Doğal Çevre Üzerindeki Etkisi Üzerine Sistematik Bir İnceleme. *2nd Global Conference On Engıneerıng Research (GLOBCER'22)*, Balıkesir, Türkiye, 7 - 10 Eylül 2022, 145-160 https://scholar.google.com.tr/citations?view_op=view_citation&hl=tr&user=XzpvyQQAAAAJ&citation_for_view=XzpvyQQAAAAJ:vRqMK49ujn8C

Aydoğan, Z. (2023). Gıda endüstrisinde Non-Crustacean Arthropoda: In Doğa Bilimleri Ve Matematikte Öncü Ve Çağdaş Çalışmalar, İzmir, Duvar Yayınları, 35-49. https://avesis.atauni.edu.tr/yayin/c32c197c-1a91-4b87-9b60-7aa511ef0b8d/gida-endustrisinde-non-crustacean-arthropoda

Azadi, M., Northey, SA., Ali, SH., Edraki, M. (2020). Transparency on greenhouse gas emissions from mining to enable climate change mitigation. *Nat Geo*, 13(2), 100-104. https://doi.org/10.1038/s41561-020-0531-3

Baker, AC., Glynn, PW., Riegl, B. (2008). Climate change and coral reef bleaching: An ecological assessment of long-term impacts, recovery trends and future outlook. *Estuarine, Coastal and Shelf Science*, 80(4), 435–471. https://doi.org/10.1016/j.ecss.2008.09.003

Batista, AP., Niccolai, A., Bursic, I., Sousa, I., Raymundo, A., Rodolfi, L., Biondi, N., Tredici, MR. (2019). Microalgae as functional ingredients in savory food products: Application to wheat crackers. *Foods*, 8(12), 611. https://doi.org/10.3390/foods8120611

Bhat, ZF., Kumar, S., Fayaz, H. (2015). In vitro meat production: Challenges and benefits over conventional meat production. *Journal of Integrative Agriculture*, 14(2), 241–248. https://doi.org/10.1016/S2095-3119(14)60887-X

Bhushan, B. (2016). Biomimetics: Bioinspired hierarchical-structured surfaces for green science and technology. *Springer.* https://books.google.com/books?hl=tr&lr=&id=oMWbCwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR7&dq=Biyomimetics:+bioinspired+hierarchical-structured+surfaces+for+green+science&ots=8C45hZgYny&sig=xTYb3aMwgO_XMz9o_byi3b-ucq8

Biermann, F., Boas, I. (2008). Protecting climate refugees: The case for a global protocol. *Environment: Science and Policy for Sustainable Development*, 50(6), 8–17. https://doi.org/10.3200/ENVT.50.6.8-17

Caparros Megido, R., Francis, F., Haubruge, E., Gall, P., Tomberlin, JK., Miranda, C., Jordan, H., Picard, CJ., Pino, MJM., Ramos-Elordy, J., Katz, E., Barragan Fonseca, K., Neto, E., Ponce-Reyes, R., Wijffels, G., Ghosh, S., Jung, C., Han, YS., Conti, B., Huis, A. (2024). A worldwide overview of the status and prospects of edible insect production. *Entomologia Generalis*, *44*. https://doi.org/10.1127/entomologia/2023/2279

Cheng, L., Zhang, L., Chen, H., Gao, C. (2006). Carbon dioxide removal from air by microalgae cultured in a membrane-photobioreactor. *Separation and Purification Technology*, 50(3), 324–329. https://doi.org/10.1016/j.seppur.2005.12.006

Choi, K., Yoon, JW., Kim, M., Lee, HJ., Jeong, J., Ryu, M., Jo, C., Lee, C. (2021). Muscle stem cell isolation and *in vitro* culture for meat production: A methodological review. *Comprehensive Reviews in Food Science and Food Safety*, 20(1), 429–457. https://doi.org/10.1111/1541-4337.12661

Coviella, CE., and Trumble, JT. (1999). Effects of Elevated Atmospheric Carbon Dioxide on Insect-Plant Interactions. *Conservation Biology*, *13*(4), 700–712. https://doi.org/10.1046/j.1523-1739.1999.98267.x

Critchley, W., Siegert, K., Chapman, C., Finket, M. (2013). Water harvesting: A manual for the design and construction of water harvesting schemes for plant production. *Scientific Publishers*. https://books.google.com/books?hl=tr&lr=&id=80eVDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=Water+Harvesting&ots=SWMNjy-Q8J&sig=lGwnCZgSu19CUTygerT7OpA5DXU

D'Amato, G., Cecchi, L., D'Amato, M., Annesi-Maesano, I. (2014). Climate change and respiratory diseases. *European Respiratory Review*, *23*(132), 161–169. https://doi.org/10.1183/09059180.00001714

David, S., Tsukerman, A., Safina, D., Maor-Shoshani, A., Lavon, N., and Levenberg, S. (2023). Co-culture approaches for cultivated meat production. *Nat Rev Bioeng* 1, 817–831 (2023). https://doi.org/10.1038/s44222-023-00077-x

Dowell, SF., Whitney, CG., Wright, C., Rose Jr, CE., Schuchat, A. (2003). Seasonal patterns of invasive pneumococcal disease. *Emerging Infectious Diseases*, 9(5), 574. doi: 10.3201/eid0905.020556

Durst, PB., Johnson, DV., Leslie, RN., Shono, K. (2010). Forest Insects as Food: Humans Bite Back: Proceedings of a Workshop on Asia-Pacific Resources and Their Potential for Development, 19-21 February 2008, Chiang Mai, Thailand. *RAP publication,* 02. https://www.fao.org/4/i1380e/i1380e00.pdf

Emmanuel, R., and Loconsole, A. (2015). Green infrastructure as an adaptation approach to tackling urban overheating in the Glasgow Clyde Valley Region, UK. *Landscape and Urban Planning*, *138*, 71–86.

Epstein, PR. (2001). Climate change and emerging infectious diseases. *Microbes and Infection*, *3*(9), 747–754. https://doi.org/10.1016/S1286-4579(01)01429-0

Eşbah Tuncay, H. (2022). İklim Dostu Şehircilik Bağlamında Suya Duyarlılık. *Çevre Şehir ve İklim Dergisi*, 1(2), 40–57.

Fawzy, S., Osman, AI., Doran, J., Rooney, DW. (2020). Strategies for mitigation of climate change: A review. *Environmental Chemistry Letters*, 18(6), 2069–2094. https://doi.org/10.1007/s10311-020-01059-w

Gaur, AS., Fitiwi, DZ. and Curtis, J. (2021). Heat pumps and our low-carbon future: A comprehensive review. *Energy Research & Social Science*, 71, 101764. https://doi.org/10.1016/j.erss.2020.101764

Gray, J., Dautel, H., Estrada-Peña, A., Kahl, O., and Lindgren, E. (2009). Effects of Climate Change on Ticks and Tick-Borne Diseases in Europe. Interdisciplinary perspectives on infectious diseases, 2009(1), 1-12. https://doi.org/10.1155/2009/593232

Hales, S., De Wet, N., Maindonald, J., and Woodward, A. (2002). Potential effect of population and climate changes on global distribution of dengue fever: An empirical model. *The Lancet*, 360(9336), 830–834.

Hathaway, J., and Maibach, EW. (2018). Health Implications of Climate Change: A Review of the Literature About the Perception of the Public and Health Professionals. *Current Environmental Health Reports*, *5*(1), 197–204. https://doi.org/10.1007/s40572-018-0190-3

Hoegh-Guldberg, O. (2011). Coral reef ecosystems and anthropogenic climate change. *Regional Environmental Change*, *11*(1), 215–227. https://doi.org/10.1007/s10113-010-0189-2

Hopkins, PD., and Dacey, A. (2008). Vegetarian meat: Could technology save animals and satisfy meat eaters? *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, 21, 579–596. https://doi.org/10.1007/s10806-008-9110-0

Hristov, AN., Oh, J., Firkins, JL., Dijkstra, J., Kebreab, E., Waghorn, G., Makkar, HPS., Adesogan, AT., Yang, W., Lee, C., Gerber, PJ., Henderson, B., and Tricarico, JM. (2013). Specıal Topıcs: Mitigation of methane and nitrous oxide emissions from animal operations: I. A review of enteric methane mitigation options1. *Journal of Animal Science*, 91(11), 5045–5069. https://doi.org/10.2527/jas.2013-6583

IPCC. (2023). Intergovernmental Panel on Climate Change. https://www.ipcc.ch/report/sixth-assessment-report-cycle/

Johnson, SN., Gregory, PJ., McNicol, J. W., Oodally, Y., Zhang, X., and Murray, PJ. (2010). Effects of soil conditions and drought on egg hatching and larval survival of the clover root weevil (Sitona lepidus). *Applied Soil Ecology*, 44(1), 75–79. https://doi.org/10.1016/j.apsoil.2009.10.002

Jongema, Y. (2017). Worldwide list of recorded edible insects. https://www.wur.nl/upload_mm/8/a/6/0fdfc700-3929-4a74-8b69-f02fd35a1696_Worldwide%20list%20of%20edible%20insects%202017.pdf

Jönsson, AM., Appelberg, G., Harding, S., and Bärring, L. (2009). Spatio-temporal impact of climate change on the activity and voltinism of the spruce bark beetle, *Ips typographus*. *Global Change Biology*, *15*(2), 486–499. https://doi.org/10.1111/j.1365-2486.2008.01742.x

Kekillioğlu, A., and Bostan, Ömer E. (2023). İklim Değişikliği ve Hymenoptera (Insecta) Taksonlarına Etkileri Üzerine İnceleme. *International Conference on Recent Academic Studies,* 1(1), 151–155. https://doi.org/10.59287/icras.688

Kim, KH., Kabir, E., and Ara Jahan, S. (2014). A Review of the Consequences of Global Climate Change on Human Health. *Journal of Environmental Science and Health, Part C*, *32*(3), 299–318. https://doi.org/10.1080/10590501.2014.941279

Klara, SM., Srivastava, RD., and McIlvried, HG. (2003). Integrated collaborative technology development program for CO2 sequestration in geologic formations. United States Department of Energy R&D. *Energy Conversion and Management*, 44(17), 2699–2712. https://doi.org/10.1016/S0196-8904(03)00042-6

Kumar, P., Sharma, N., Sharma, S., Mehta, N., Verma, AK., Chemmalar, S., and Sazili, AQ. (2021). In-vitro meat: A promising solution for sustainability of meat sector. *Journal of Animal Science and Technology*, *63*(4), 693–724. https://doi.org/10.5187/jast.2021.e85

Kyriakopoulou, K., Dekkers, B., and Van Der Goot, AJ. (2019). Plant-Based Meat Analogues: In Sustainable meat production and processing. 103–126. *Academic Press*. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-814874-7.00006-7

Lafarga, T., Fernández-Sevilla, JM., González-López, C., and Acién-Fernández, FG. (2020). Spirulina for the food and functional food industries. *Food Research International*, *137*, 109356. https://doi.org/10.1016/j.foodres.2020.109356

Lee, DB., Nam, W., Kwak, S., Cho, NH., and Lee, SS. (2009). Phytoremediation of heavy-metal-contaminated soil in a reclaimed dredging area using Alnus species. *Journal of Ecology and Environment*, 32(4), 267-275.

Li, H., Ding, L., Ren, M., Li, C., and Wang, H. (2017). Sponge city construction in China: A survey of the challenges and opportunities. *Water*, 9(9), 594. https://doi.org/10.3390/w9090594

Ma, Y., Jiang, Y., and Swallow, S. (2020). China's sponge city development for urban water resilience and sustainability: A policy discussion. *Science of the Total Environment*, 729, 139078. https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2020.139078

Mang, KC., and Ntushelo, K. (2019). Phytoextractıon And Phytostabılısatıon Approaches Of Heavy Metal Remedıatıon In Acıd Mıne Draınage Wıth Case Studıes: A Revıew. *Applied Ecology and Environmental Research*, 17(3). https://doi.org/10.15666/aeer/1703_61296149

Marino, E., and Lazrus, H. (2015). Migration or Forced Displacement?: The ComplexChoices of Climate Change and Disaster Migrants inShishmaref, Alaska and Nanumea, Tuvalu. *Human Organization*, *74*(4), 341–350.

Mirsaeidi, M., Motahari, H., Taghizadeh Khamesi, M., Sharifi, A., Campos, M., and Schraufnagel, DE. (2016). Climate Change and Respiratory Infections. *Annals of the American Thoracic Society*, *13*(8), 1223–1230. https://doi.org/10.1513/AnnalsATS.201511-729PS

Moberg, KK. (2008). Extending refugee definitions to cover environmentally displaced persons displaces necessary protection. *Iowa L Rev*, 94, 1107.

Orsetti, E., Tollin, N., Lehmann, M., Valderrama, VA., Morató, J. (2022). Building resilient cities: climate change and health interlinkages in the planning of public spaces. International journal of environmental research and public health, 19(3), 1355. https://doi.org/10.3390/ijerph19031355

Osman, AI., Chen, L., Yang, M., Msigwa, G., Farghali, M., Fawzy, S., Rooney, DW., and Yap, PS. (2023). Cost, environmental impact, and resilience of renewable energy under a changing climate: A review. *Environmental Chemistry Letters*, *21*(2), 741–764. https://doi.org/10.1007/ s10311-022-01532-8

Paraschiv, L. S., and Paraschiv, S. (2023). Contribution of renewable energy (hydro, wind, solar and biomass) to decarbonization and transformation of the electricity generation sector for sustainable development. *Energy Reports*, *9*, 535–544. https://doi.org/10.1016/j.egyr.2023.07.024

Pruvost, J., Van Vooren, G., Cogne, G., and Legrand, J. (2009). Investigation of biomass and lipids production with *Neochloris oleoabundans* in photobioreactor. *Bioresource Technology*, *100*(23), 5988–5995. https://doi.org/10.1016/j.biortech.2009.06.004

Rahman, A., Farrok, O., and Haque, MM. (2022). Environmental impact of renewable energy source based electrical power plants: Solar, wind, hydroelectric, biomass, geothermal, tidal, ocean, and osmotic. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *161*, 112279. https://doi.org/10.1016/j.rser.2022.112279

Ramos-Elorduy, J., Moreno, JMP., Prado, EE., Perez, MA., Otero, JL., and De Guevara, OL. (1997). Nutritional value of edible insects from the state of Oaxaca, Mexico. *Journal of Food Composition and Analysis*, *10*(2), 142–157. https://doi.org/10.1006/jfca.1997.0530

Ramyar, R., Ackerman, A., and Johnston, DM. (2021). Adapting cities for climate change through urban green infrastructure planning. *Cities*, *117*, 103316. https://doi.org/10.1016/j.cities.2021.103316

Ritchie, H. (2024). Sector by sector: Where do global greenhouse gas emissions come from? *Our World in Data*. https://ourworldindata.org/ghg-emissions-by-sector

Rocque, RJ., Beaudoin, C., Ndjaboue, R., Cameron, L., Poirier-Bergeron, L., Poulin-Rheault, RA., Fallon, C., Tricco, AC., and Witteman, HO. (2021). Health effects of climate change: An overview of systematic reviews. *BMJ Open*, 11(6), e046333. https://doi.org/10.1136/bmjopen-2020-046333

Rogers, DJ., Wilson, AJ., Hay, SI., and Graham, AJ. (2006). The global distribution of yellow fever and dengue. *Advances in Parasitology*, *62*, 181–220. https://doi.org/10.1016/S0065-308X(05)62006-4

Sazali, N. (2020). Emerging technologies by hydrogen: A review. *International Journal of Hydrogen Energy*, *45*(38), 18753–18771. https://doi.org/10.1016/j.ijhydene.2020.05.021

Shayegh, S., Bosetti, V., and Tavoni, M. (2021). Future prospects of direct air capture technologies: Insights from an expert elicitation survey. *Frontiers in Climate*, *3*, 630893. https://doi.org/10.3389/fclim.2021.630893

Shoyama, K., Managi, S., and Yamagata, Y. (2013). Public preferences for biodiversity conservation and climate-change mitigation: A choice experiment using ecosystem services indicators. *Land Use Policy*, *34*, 282–293. https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2013.04.003

Şimşek, Z., Öner, N., Kondur, Y., and Şimşek, M. (2010). Kuraklığın Orman Biyoçeşitliliği Üzerine Etkileri ve Gelecekte Alınması Gereken Önlemler [The Effects of Aridity on Forest Biodiversity and Future Precautions]. *Çölleşme İle Mücadele Sempozyumu*, 16–17 Haziran 2010, Tebliğler Kitabı, 514–521, Çorum.

Singh, M., Trivedi, N., Enamala, MK., Kuppam, C., Parikh, P., Nikolova, MP., and Chavali, M. (2021). Plant-based meat analogue (PBMA) as a sustainable food: A concise review. *European Food Research and Technology*, 247, 2499-2526. https://doi.org/10.1007/s00217-021-03810-1

Stephens, N., Di Silvio, L., Dunsford, I., Ellis, M., Glencross, A., and Sexton, A. (2018). Bringing cultured meat to market: Technical, socio-political, and regulatory challenges in cellular agriculture. *Trends in Food Science & Technology*, 78, 155–166. https://doi.org/10.1016/j.tifs.2018.04.010

Stone, B., Vargo, J., and Habeeb, D. (2012). Managing climate change in cities: Will climate action plans work? *Landscape and Urban Planning*, 107(3), 263-271. https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2012.05.014

Sutton, MQ. (1995). Archaeological aspects of insect use. *Journal of Archaeological Method and Theory*, *2*, 253–298. https://doi.org/10.1007/BF02229009

Timoney, KP. (2024). Climate change has driven multidecadal declines in lake levels in central Alberta, Canada. *Lake and Reservoir Management*, 0(0), 1–16. https://doi.org/10.1080/10402381.2024.2323483

Tolunay, D. (2011). İklim değişikliği ve peyzaj mimarlığı. *Peyzaj Life*, 44–50.

Tseten, T., Sanjorjo, RA., Kwon, M., and Kim, SW. (2022). Strategies to Mitigate Enteric Methane Emissions from Ruminant Animals. *Journal of Microbiology and Biotechnology*, *32*(3), 269–277. https://doi.org/10.4014/jmb.2202.02019

Türkeş, M. (2016). Genel klimatoloji: Atmosfer, hava ve iklimin temelleri. Baskı, İstanbul, Türkiye. *Kriter Yayınları*, 550 sf.

Turton, H., and Barreto, L. (2007). Automobile technology, hydrogen and climate change: A long term modelling analysis. *International Journal of Alternative Propulsion*, *1*(4), 397–426. https://doi.org/10.1504/IJAP.2007.013332

Van Huis, A. (2020). Insects as food and feed, a new emerging agricultural sector: A review. *J Insects Food Feed* 6(1), 27–44. https://doi.org/10.3920/JIFF2019.0017

Welin, S. (2013). Introducing the new meat. Problems and prospects. Etikk i praksis-Nordic. *Journal of Applied Ethics*, (1), 24-37. Doi: https://doi.org/10.5324/eip.v7i1.1788

Wong, THF., Allen, RA., Brown, RR., Deletic, A., Gangadharan, L., Gernjak, W., Jakob, C., Reeder, MJ., Tapper, NJ., and Walsh, CJ. (2013). Stormwater Management in a Water Sensitive City: Blueprint 2013. Cooperative Research Centre for Water Sensitive Cities Ltd. https://research.monash.edu/en/publications/stormwater-management-in-a-water-sensitive-city-blueprint-2013

5. Bölüm

DURUMSALLIK KURAMI IŞIĞINDA KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK UYGULAMALARI VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ

Bedirhan Sabuncuoğlu

1. GİRİŞ

Günümüzde firma veya kâr amacı gütmek için kurulmuş bütün ticari yapıların tek amaçları gelirlerini maksimize etmek değildir. Ekonomik büyüme sağlarken bir yandan da hem kaynak olarak hem de sosyalleşme alanı olarak kullandıkları çevreyi gözetmeye başlamışlardır. Bu amaçla, çevresel değerler üzerinde taşıdıkları kaygıları yok etme ya da en aza indirme konusunda bazı kurumsal sosyal sorumluluk projeleri geliştirmektedirler. Bunları gerçekleştirirken asıl hedefleri olan kâr marjı oranlarının da yükseldiğine dair veriler bulunmaktadır (Harris, 2007).

Böylece kurumlar çeşitli sosyal sorumluluk projeleri geliştirerek iklim değişikliğine olan olumsuz eklentilerini içkin hâle getirmeye çalışmaktadırlar. Çünkü firmalar arasında küresel rekabet çok yüksektir ve firmalar rekabet konusunda geri kalmak istememektedirler. Ayrıca paydaşlarına karşı her alanda sorumlu olan firmalar, çevre hukukunun en önemli ilkelerinden olan ihtiyat ilkesine bağlı kalmaya çalışmaktadırlar. 1980'ler sonrasında bu düşünce yapısına bağlı kalarak düzenli olarak yayınladıkları finansal raporların yanında çevre, sosyal yaşam ve kültürel düşünceleri de kapsayan çeşitli dokümanlar yayınlamaktadırlar (Kolk, 2004). Çünkü markalarının sosyal sorumluluk uygulamaları sonrası çıktılarını sunmak, borsa içerisinde yaptıkları başarıya ek bir başarı olarak görülmektedir.

SONUÇLAR

Araştırmada Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve İklim Değişikliği uygulamaları Durumsallık Kuramı ekseninde incelenmiştir. Bu kapsamda beş farklı firmaya yer verilerek karma analiz yöntemi kullanılmıştır. Firmaların iklime yer verdikleri projelerin raporları, söylemleri ve web haberleri harmanlanarak bir bütün oluşturulmuştur. Elde edilen veri seti dosya MaxQda ile analiz edilerek belirli çıktılar elde edilmiştir. Elde edilen veriler durumsallık kuramı ile yorumlanıp beş firmanın da organik yapıya sahip olduğu kanısına varılmıştır.

Her firma uygulamalarını kendi alanlarına uygun seçmektedir. Örneğin çay işletmeciliği yapan Lipton, sürdürülebilir çay tarımı uygulaması yapmaktadır. Giyim sektöründe yer alan H&M, doğa dostu koleksiyonu ile projeye katılmaktadır. Beş firma içerisinde yer alan tek sektör dışı proje Arçelik Hayalet Ağlar Projesidir. Bu proje ile Prens Adası içerisinde yer alan ağlar toplanarak Arçelik ürünlerinde kullanılmaktadır.

Firmaların kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları açısından sunmuş oldukları verilerin kısıtlı olması çalışmanın tamamlanmasında zorluk oluşturulmuştur. Ayrıca süre kısıtlı olduğu için yüz yüze görüşmeler yapılamamıştır. Bu durumlar çalışmanın kısıtlamaları olarak görülmektedir.

Genel olarak çalışmalara bakıldığında sektörel olarak ayrım yapılmış bir alan çalışması bulunmamaktadır. Gelecekte yapılacak çalışmalarla bu alandaki eksiklik giderilebilir.

REFERANSLAR

(2008, http://www.globalreporting.org). Global Reporting Initiative: http://www.globalreporting.org adresinden alındı

Aktan, Ç. C., & Börü, D. (2007). Kurumsal Sosyal Sorumluluk. Ç. C. Aktan içinde, *Kurumsal Sosyal Sorumluluk İşletmeler ve Sosyal Sorumluluk* (s. 11-36). İstanbul: İGİAD - Türkiye İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği.

Araştırma Dairesi Başkanlığı Klimatoloji Şube Müdürlüğü. (2015, Nisan). *Yeni Senaryolar ile Türkiye İklim Projeksiyonları ve İklim Değişikliği.* Meteoroloji Genel Müdürlüğü: https://www.mgm.gov.tr/FILES/iklim/iklim-degisikligi-projeksiyon2015.pdf adresinden alındı

Bayat, H. (2020, Mayıs 18). *Sürdürülebilir Moda İçin Doğa Dostu Koleksiyon*. Vogue: https://vogue.com.tr/moda-haber/surdurulebilir-moda-icin-doga-dostu-koleksiyon adresinden alındı

Burns, T., & Stalker, G. (1961). *The management of innovation.* Oxford: Oxford University Press.

Caroll, A. B. (1999, Eylül). Corporate Social Responsibility - Evolution of a Definitional Construct. *Business & Society*, s. 268-295.

Commision of the European Communities. (2001). *Green Paper: Promoting a European Framework for Corporate Social Responsibility.* Commision of the European Communities: http://europa.eu.int/comm/employment_social/soc-dial/csr/greenpaper.htm adresinden alındı

Çubukcu, M. (2018, Eylül 1). Organizasyon Yapısını Belirleyen Faktörler ve Yapının Önemi. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,*, s. 175-190.

Ertuna , B., & Tükel, A. (2009). Türkiye'de KSS Uygulamaları: Geleneksel ve Küresel Arasında. *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, s. 145-172.

Harris, A. (2007, Temmuz 13). Distributed leadership: Conceptual confusion and empirical reticence. *International Journal of Leadership in Education*, s. 315-325.

Kazancı, H. (2024, Mayıs 15). *Enerjisa Enerji'den Karataş'ta "Sürdürülebilir Balıkçılığa Destek" projesi*. Anadolu Haber Ajansı: https://www.aa.com.tr/tr/sirkethaberleri/enerji/enerjisa-enerjiden-karatasta-surdurulebilir-balikciliga-destek-projesi/687560 adresinden alındı

Kolk, A. (2004, Nisan 30). Decade of Sustainability Reporting: Developments and Significance. *International Journal of Environment and Sustainable Development*, s. 51-64.

Kuşat, N. (2012). Sürdürülebilir İşletmeler için Kurumsal Sürdürülebilirlik ve İçsel Unsurları . *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, s. 227-242.

Mohr, L. A., Webb, D. j., & Harris, E. K. (2005, Mart). Do Consumers Expect Companies to be Socially Responsible? The Impact of Corporate Social Responsibility on Buying Behavior. *The Journal of Consumer Affaires*, s. 45-72.

Mumcu, A. Y., & Bakoğlu, R. (2022, Şubat 10). Otomotiv Sektöründe Kurumsal Sürdürülebilirlik Uygulamalarının Eşbenzeşmesi Üzerine Bir Araştırma: BMW, Toyota, Ford Örneği. *Global Journal of Economics and Business Studies*, s. 48-59.

Prasad, A. (2019). Denying anthropogenic climate change: Or, how our rejection of objective reality gave intellectual legitimacy to fake news. *Sciological Forum* (s. 1217-1234). içinde Wiley.

Sallan Gül, S., & Kahya Nizam, Ö. (2021, Aralık 3). Sosyal Bilimlerde İçerik ve Söylem Analizi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. Ö181-Ö198.

SteelRadar. (2012, Ekim 6). *Lipton "Sürdürülebilir Tarım Projeleri" ile çayın ömrünü uzatmayı hedefliyor*. SteelRadar: https://www.steelradar.com/lipton-surdurulebilir-tarim-projeleri-ile-cayin-omrunu-uzatmayi-hedefliyor-1221/ adresinden alındı

Topcu, F. E. (2022, Aralık 13). *Arçelik, WWF-Türkiye ve DYKD ile ortak projeye imza atıyor*. Anadolu Haber Ajansı: https://www.aa.com.tr/tr/sirkethaberleri/teknoloji/arcelik-wwf-turkiye-ve-dykd-ile-ortak-projeye-imza-atiyor/677449 adresinden alındı

Türkeş, M. (2012). Türkiye'de Gözlenen ve Öngörülen Đklim Değişikliği, Kuraklık ve Çölleşme . *Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi* , s. 1-32.

UNCTAD. (1999). *The Social Responsibility of Transnational Corporations.* NY and Geneva: United Nations.

Yeşilyurt, E. F. (2023, Şubat 4). *CarrefourSA'dan "Kent Tarımı" seferberliği*. Anadolu Haber Ajansı: https://www.aa.com.tr/tr/sirkethaberleri/guncel/carrefoursa-dan-kent-tarimi-seferberligi/678533 adresinden alındı

6. Bölüm

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNDE DİRENÇLİ KENTLER

Gizem Erdoğan Aydın

1. GİRİŞ

İklim değişikliği, kent yaşamını derinden etkileyen çok yönlü bir olgudur. İklim değişikliği, atmosferdeki sera gazı yoğunluklarının artmasıyla, dünya genelinde uzun vadeli hava durumu ve iklim desenlerindeki değişiklikleri ifade eder. Bu değişiklikler, doğrudan insan faaliyetleri sonucu ortaya çıkan sera gazı emisyonlarından kaynaklanmaktadır. Özellikle fosil yakıtların yakılması, ormansızlaşma ve endüstriyel faaliyetler, karbon dioksit (CO2), metan (CH4) ve nitroz oksit (N2O) gibi sera gazlarının atmosfere salınımını artırmıştır (IPCC, 2021). İklim değişikliği, dünya genelinde sıcaklıkların artmasına, deniz seviyelerinin yükselmesine, ekstrem hava olaylarının sıklık ve şiddetinde artışa, buzulların erimesine ve ekosistemlerde önemli değişikliklere neden olmaktadır (NASA, 2023). Bu durum, tarım, su kaynakları, sağlık, ekonomi ve genel yaşam kalitesi üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır (UNFCCC, 2022). Fosil Yakıtların Yakılması, ormanların kesilmesi ve arazinin tarım veya kentsel kullanıma açılması ile karbon miktarının artışı, sanayi ve tarımda kullanılan yöntemler ve kimyasallar, atmosferdeki metan ve nitroz oksit gibi diğer sera gazlarının seviyelerini yükselterek (EPA, 2023) iklim değişikliği üzerinde tetikleyici olmaktadır.

İklim değişikliği, atmosferdeki sera gazlarının artışı nedeniyle, yeryüzünde hava sıcaklıkları ve hava koşullarında uzun vadeli değişikliklere yol açan, insan sağlığı üzerinde doğrudan ve dolaylı etkileri olan bir süreçtir (WHO, 2018). Artan sıcaklıklar, kentlerdeki yoğun yapılaşmanın etkisiyle ısı adası etkisini güçlendirir. Bu durum, özellikle yaz aylarında yaşlılar ve kronik hastalığı olan bireyler için ciddi sağlık riskleri oluştururken, enerji tüketimini de artırarak iklim değişikliğini daha da şiddetlendiren bir kısır döngü yaratır.

tal teşvikler, mavi/yeşil altyapı ve akıllı çözümler gibi yöntemler, kentlerin sürdürülebilirliğini ve yaşanabilirliğini artırmada kritik rol oynamaktadır. Kentsel ısı adası etkisinin kentlerde nasıl oluştuğunu ve sıcak hava dalgaları altında nasıl davrandığını kıyaslanabilir bir şekilde takip etmemiz ve anlamamız gerekmektedir. Bu metodolojiler KIA etkilerinin azaltılması için uyarlanabilir stratejilerin geliştirilmesine de katkı sağlayacaktır. Sıcaklık artışları, yağış paternleri ve deniz seviyesinin yükselmesi gibi parametrelerle modellemelerin yapılması, çevresel, sosyal ve ekonomik faktörleri dikkate alarak kentlerdeki kırılganlık seviyelerinin belirlenmesi, kestirimler, yönelimler önem kazanmaktadır. Ancak kentsel sistemlerin dayanıklı olması özellikle de iklim değişikliği gibi çok farklı gamlarda etkileri olacak şekilde kentler üzerine baskı kurması, bütünleşik, koordineli ve akıllı çalışmayı gerektirmektedir. Kentsel dayanıklılığı inşa etmek için teknolojik gelişmelerden, kamu-özel sektör ortaklıklarından ve esnek arazi kullanım politikalarından yararlanan işbirlikçi, disiplinler arası bir yaklaşım işaret edilmektedir. Kapsamlı, kapsayıcı ve ileri görüşlü stratejiler benimseyerek kentler iklim değişikliğinin etkilerine daha iyi hazırlanabilir ve bu etkiler azaltılabilir. Böylece tüm kent sakinleri için sürdürülebilir ve dirençli bir gelecek sağlayabilir.

REFERANSLAR

Ahern, J. (2011). From fail-safe to safe-to-fail: Sustainability and resilience in the new urban world. *Landscape and Urban Planning*, 100(4), 341-343.

Ahmadian, E., Bingham, C., Elnokaly, A., Sodagar, B., ve Verhaert, I. (2022). Impact of climate change and technological innovation on the energy performance and built form of future cities. Energies.

Akkose, G., Akgul, C. M., ve Dino, I. (2021). Educational building retrofit under climate change and urban heat island effect. Journal of Building Engineering, 40, 102294.

Akter, T., Quevauviller, P., Eisenreich, S., ve Vaes, G. (2018). Impacts of climate and land use changes on flood risk management for the Schijn River, Belgium. Environmental Science ve Policy.

Avashia, V., ve Garg, A. (2020). Implications of land use transitions and climate change on local flooding in urban areas: An assessment of 42 Indian cities. Land Use Policy.

Aydemir, K. P. K., Altinok, G. K., ve Ünsal, Ö. (2023). Spatial strategies in reducing anthropogenic urban heat island impacts: The case of Bolu City Center. Kent Akademisi.

Bazazzadeh, H., Nadolny, A., ve Safaei, S. (2021). Climate change and building energy consumption: A review of the impact of weather parameters influenced by climate change on household heating and cooling demands of buildings. European Journal of Sustainable Development, 10(2), 1-12.

Benedict, M. A., ve McMahon, E. T. (2006). Green infrastructure: linking landscapes and communities. Island Press.

Berbés-Blázquez, M., Grimm, N. B., Cook, E., Iwaniec, D. M., Muñoz-Erickson, T. A., Hobbins, V., & Wahl, D. (2021). Assessing Future Resilience, Equity, and Sustainability in Scenario Planning. Resilient Urban Futures.

Blöschl, G., Hall, J., Parajka, J., Perdigão, R. A., Merz, B., Arheimer, B., Aronica, G. T., Bilibashi, A., Bonacci, O., Borga, M., Čanjevac, I., Castellarin, A., Chirico, G. B., Claps, P., Fiala, K., Frolova, N., Gorbachova, L., Gül, A., Hannaford, J., ...ve Živković, N. (2017). Changing climate shifts timing of European floods. Science, 357(6351), 588-590.

Bulut, M. (2021). Change in energy demand and CO2 emission in Turkey from the period 1981-1998 to the period 2007-2019. International Journal of Global Warming.

Bruzzone, M., Dameri, R., & Demartini, P. (2021). Resilience Reporting for Sustainable Development in Cities. Sustainability.

Carluccio, S., Ní Bhreasail, Á., Pritchard, O., Zuloaga, D., ve Andrews, L. (2023). Implementing resilience in critical transport infrastructure systems. ASCE Inspire 2023.

Chelaru, L., ve Baravikova, A. (2021). Understandings of urban resilience meanings and principles across Europe. Cities, 108, 102985.

Chelleri, L. (2012). From the «resilient city» to urban resilience. Disaster Prevention and Management, 21(2), 193-211.

(2022). Climate Change Drivers, Effects, and Mitigation-Adaptation Measures for Cities. Asian Journal of Social Sciences and Legal Studies. https://doi.org/10.34104/ajssls.022.01600177.

Coaffee, J., Wood, D. M., ve Rogers, P. (2009). The everyday resilience of the city: How cities respond to terrorism and disaster. Palgrave Macmillan.

Datola, G., Bottero, M., ve De Angelis, E. (2021). Enhancing Urban Resilience Capacities: An Analytic Network Process-based Application. Environmental and Climate Technologies, 25, 1270-1283.

Du, Y., Wang, H., Gao, Q., Pan, N., Zhao, C., ve Liu, C. (2022). Resilience concepts in integrated urban transport: a comprehensive review on multi-mode framework. Smart and Resilient Transportation.

Debbage, N., ve Shepherd, J. (2015). The urban heat island effect and city contiguity. Comput. Environ. Urban Syst., 54, 181-194. https://doi.org/10.1016/j.compenvurbsys.2015.08.002.

Debnath, R., Pettit, C., & Leao, S. (2022). Geodesign Approaches to City Resilience Planning: A Systematic Review. Sustainability.

Davoudi, S., Brooks, E., ve Mehmood, A. (2012). Evolutionary resilience and strategies for climate adaptation. Planning Practice ve Research, 28(3), 307-322.

Deloitte Economics Institute. (2020). Climate Check: Business' Views on Environmental Sustainability. Erişim: https://www2.deloitte.com/global/en/pages/about-deloitte/articles/climate-check.html

Fainstein, S. S. (2015). Resilience and justice. International Journal of Urban and Regional Research, 39(1), 157-167.

Füssel, H. M. (2009). Review and quantitative analysis of indices of climate change exposure, adaptive capacity, sensitivity, and impacts. In World Development Report 2010: Development and Climate Change (pp. 87-97). World Bank.

Gao, W., Guo, Y., Jiang, F. (2021). Playing for a Resilient Future: A Serious Game Designed to Explore and Understand the Complexity of the Interaction among Climate Change, Disaster Risk, and Urban Development. International Journal of Environmental Research and Public Health, 18.

Giannakopoulos, C., Le Sager, P., Bindi, M., Moriondo, M., Kostopoulou, E., ve Goodess, C. M. (2011). Climate change impacts in the Mediterranean resulting from a 2°C global temperature rise. Global and Planetary Change, 68(3), 209-224.

Giorgi, F., ve Lionello, P. (2008). Climate change projections for the Mediterranean region. Global and Planetary Change, 63(2-3), 90-104. doi:10.1016/j.gloplacha.2007.09.005

Guhathakurta, P., Sreejith, O., ve Menon, P. (2011). Impact of climate change on extreme rainfall events and flood risk in India. Journal of Earth System Science, 120(3), 359-373.

Guo, X., Wang, Q. Q., ve Zhang, X. (2021). Assessing resilience of urban transportation systems under serious epidemic situation. Fifth International Conference on Traffic Engineering and Transportation System (ICTETS 2021).

Güven, D., Kayalica, M. O., Kayakutlu, G., ve Isikli, E. (2021). Impact of climate change on sectoral electricity demand in Turkey. Energy Sources, Part B: Economics, Planning, and Policy, 16, 235-257.

Güzel, Ş., ve Özer, P. (2022). Air pollution and health expenditures in Turkey. Sağlık ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi.

Hassan, Z., Shahbaz, B., Lopez, F. G. (2023). Enhancing Blue/Green Infrastructure for Resilient Urban Environments: Smart Solutions and Nature-Based Strategies. 3rd International Congress on Engineering and Life Science Proceedings Book.

Karwat, A., Franzke, C. (2021). Future Projections of Heat Mortality Risk for Major European Cities due to Heat Waves. Weather, Climate, and Society.

Kaspersen, P. S., Ravn, N. H., Arnbjerg-Nielsen, K., Madsen, H., ve Drews, M. (2017). Comparison of the impacts of urban development and climate change on exposing European cities to pluvial flooding. Hydrology and Earth System Sciences, 21, 4131-4147.

Kim, Y., Mannetti, L., Iwaniec, D. M., Grimm, N. B., Berbés-Blázquez, M., Markolf, S. (2021). Social, Ecological, and Technological Strategies for Climate Adaptation. Resilient Urban Futures.

Kovats, R. S., ve Akhtar, R. (2008). Climate, climate change and human health in Asian cities. Environment and Urbanization, 20(1), 165-175. doi:10.1177/0956247808089154

Kumar, S., Agarwal, A., Ganapathy, A., Villuri, V. G. K., Pasupuleti, S., Kumar, D., Kaushal, D. R., Gosain, A. K., ve Sivakumar, B. (2021). Impact of climate change on stormwater drainage in urban areas. Stochastic Environmental Research and Risk Assessment.

Lehner, B., Döll, P., Alcamo, J., Henrichs, T., ve Kaspar, F. (2006). Estimating the impact of global change on flood and drought risks in Europe: A continental, integrated analysis. Climatic Change, 75(3), 273-299.

Leichenko, R. (2011). Climate change and urban resilience. Current Opinion in Environmental Sustainability, 3(3), 164-168.

Lin, B., Ossola, A., Alberti, M., Andersson, E., Bai, X., Dobbs, C., Elmqvist, T., Evans, K., Frantzeskaki, N., Fuller, R., Gaston, K., Haase, D., Jim, C. Y., Konijnendijk, C., Nagendra, H., Niemelä, J., McPhearson, T., Moomaw, W., Parnell, S., Pataki, D., Ripple, W. (2021). Integrating solutions to adapt cities for climate change. The Lancet. Planetary health, 5(7), e479-e486.

Liu, H., Skandalos, N., Braslina, L., Kapsalis, V. C., Karamanis, D. (2023). Integrating Solar Energy and Nature-Based Solutions for Climate-Neutral Urban Environments. Solar.

Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (2021). Sixth Assessment Report.

Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (2019). Special Report on the Ocean and Cryosphere in a Changing Climate. Retrieved from https://www.ipcc.ch/srocc/

IPCC (2014 a). Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability. Cambridge University Press.

IPCC (2014 b). Climate Change 2014: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change.

IPCC (2018). Global Warming of 1.5°C. An IPCC Special Report on the impacts of global warming of 1.5°C above pre-industrial levels.

Kahya, A., Avyukt, A., Ramachandran, G., Krishnamachari, B. (2021). Blockchain-enabled Personalized Incentives for Sustainable Behavior in Smart Cities. 2021 International Conference on Computer Communications and Networks (ICCCN), 1-6.

Kartal, Z., Demir, E., ve Çay, T. (2020). The effect of urban heat island on energy consumption in Istanbul. Sustainable Cities and Society, 52, 101808. DOI: 10.1016/j.scs.2019.101808

Manabe, S., ve Wetherald, R. T. (1967). Thermal equilibrium of the atmosphere with a given distribution of relative humidity. Journal of the Atmospheric Sciences, 24(3), 241-259.

Marcus, L., Colding, J. (2023). Placing Urban Renewal in the Context of the Resilience Adaptive Cycle. Land.

Mavrogianni, A., Davies, M., Batty, M., Belcher, S., Bohnenstengel, S., Carruthers, D., Chalabi, Z., Croxford, B., Demanuele, C., Evans, S., Giridharan, R., Hacker, J., Hamilton, I., Hogg, C., Hunt, J., Kolokotroni, M., Martin, C., Milner, J., Rajapaksha, I., Ridley, I., Steadman, J., Stocker, J., Wilkinson, P., ve Ye, Z. (2011). The comfort, energy and health implications of London's urban heat island. Building Services Engineering Research ve Technology, 32, 35-52.

Meerow, S., Newell, J. P., ve Stults, M. (2016). Defining urban resilience: A review. Landscape and Urban Planning, 147, 38-49.

Mirzaei, M., Verrelst, J., Arbabi, M., Shaklabadi, Z., ve Lotfizadeh, M. (2020). Urban heat island monitoring and impacts on citizen's general health status in Isfahan metropolis: A remote sensing and field survey approach. Remote Sensing, 12, 1350.

Mohanty, R., & Kumar, B. (2021). Urbanization and smart cities. Journal of Urban Development.

Morhange, C., Laborel, J., & Hesnard, A. (2001). Changes of relative sea level during the past 5000 years in the ancient harbor of Marseilles, Southern France. Palaeogeography, Palaeoclimatology, Palaeoecology, 166(3-4), 319-329.

Mou, Y., Luo, Y., Su, Z., Wang, J., & Liu, T. (2021). Evaluating the dynamic sustainability and resilience of a hybrid urban system: case of Chengdu, China. Journal of Cleaner Production, 291, 125719.

Munich Re. (2021). NatCatSERVICE: Natural catastrophe statistics for 2020. Erişim: https://www.munichre.com/en/company/media-relations/media-information-and-corporate-news/media-information/2021/natcat-2020.html

NASA Global Climate Change. (2021). Global Temperature. Erişim: https://climate.nasa.gov/vital-signs/global-temperature/

National Oceanic and Atmospheric Administration (NOAA). (2020). What is Ocean Acidification?. Erişim: https://www.pmel.noaa.gov/co2/story/What+is+Ocean+Acidification%3F

National Oceanic and Atmospheric Administration (NOAA). (2021). Trends in Atmospheric Carbon Dioxide. Erişim: https://www.esrl.noaa.gov/gmd/ccgg/trends/

National Snow and Ice Data Center (NSIDC). (2021). Arctic Sea Ice News ve Analysis. Erişim: https://nsidc.org/arcticseaicenews/

National Aeronautics and Space Administration (NASA). (2023). Global Climate Change: Vital Signs of the Planet.

United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC). (2022). The Paris Agreement.

U.S. Environmental Protection Agency (EPA). (2023). Climate Change Indicators.

Tan, J., Zheng, Y., Tang, X., Guo, C., Li, L., Song, G., Zhen, X., Yuan, D., Kalkstein, A. J., Li, F., ve Chen, H. (2010). The urban heat island and its impact on heat waves and human health in Shanghai. International Journal of Biometeorology, 54, 75-84.

Tomlinson, C. J., Chapman, L., Thornes, J., ve Baker, C. (2011). Including the urban heat island in spatial heat health risk assessment strategies: A case study for Birmingham, UK. International Journal of Health Geographics, 10, 42.

Toprak, Z. F., ve Uğraş, S. (2018). The impact of green spaces on urban heat island in Istanbul. Urban Climate, 23, 1-8. DOI: 10.1016/j.uclim.2017.11.001

Toros, H. (2012). Spatial and temporal variations in urban heat island effect in Istanbul. Theoretical and Applied Climatology, 112(1-2), 67-79. DOI: 10.1007/s00704-012-0716-6.

Tsoka, S., Velikou, K., Tolika, K., ve Tsikaloudaki, A. (2021). Evaluating the combined effect of climate change and urban microclimate on buildings' heating and cooling energy demand in a Mediterranean city. Energies.

Tuğaç, Ç. (2022). Evaluation of urban infrastructure policies in Turkey for climate resilience and adaptation. Sustainable and Resilient Infrastructure, 8, 190-202.

Paskoff, R. (2004). Potential implications of sea-level rise for France. Journal of Coastal Research, 20(2), 424-434.

Potapova, E., Kruchina, E., Barkhatova, O., Makarov, A. (2022). Disasters and Resilient City. IOP Conference Series: Earth and Environmental Science.

Pickett, S. T., Cadenasso, M. L., ve Grove, J. M. (2004). Resilient cities: Meaning, models, and metaphor for integrating the ecological, socio-economic, and planning realms. Landscape and Urban Planning, 69(4), 369-384.

Pinkerton, K., Rom, W., Carlsten, C., Jaakkola, J., Bayram, H., Sigsgaard, T., Akpinar Elci, M., ve Costa, D. (2013). Climate change and global public health. Turkish Thoracic Society, 14, 115-122.

Rosenzweig, C., Solecki, W. D., Hammer, S. A., ve Mehrotra, S. (Eds.). (2011). Climate change and cities: First assessment report of the Urban Climate Change Research Network. Cambridge University Press.

Sanchez, J. M., Simon, E., ve Alonso, A. (2004). Water management in the city of Barcelona in the context of climate change. Climate Research, 28(3), 217-228.

Samarakkody, A., Amaratunga, D., Haigh, R. (2022). Characterising Smartness to Make Smart Cities Resilient. Sustainability.

Short, J., Farmer, A. (2021). Cities and Climate Change. Lectures in Climate Change. https://doi.org/10.1787/9789264091375-en.

Shi, Y., Zhai, G., Xu, L., Zhou, S., Lu, Y., Liu, H. (2021). Assessment methods of urban system resilience: From the perspective of complex adaptive system theory. Cities, 112, 103141.

Shutters, S. T., Kandala, S. S., Wei, F., Kinzig, A. P. (2021). Resilience of Urban Economic Structures Following the Great Recession. Sustainability, 13, 2374.

Singh, P., Amekudzi-Kennedy, A., Woodall, B. D., ve Joshi, S. (2021). Lessons from case studies of flood resilience: Institutions and built systems.

SyazwaniSahrira, S., Yalçınkayab, N. M., Sayb, N., ve Abdullah, A. M. (2020). Risk perception of the public towards air pollution in urban Turkey. Solid State Technology, 63, 1826-1840.

Şahin, Ü., Onat, B., ve Ayvaz, C. (2018). Climate change and greenhouse gases in Turkey. Recycling and Reuse Approaches for Better Sustainability.

Walker, B., ve Salt, D. (2006). Resilience thinking: Sustaining ecosystems and people in a changing world. Island Press.

Wang, J., Deng, Y., Kumari, S., ve Song, Z. (2023). Research on the spatial spillover effect of transportation infrastructure on urban resilience in three major urban agglomerations in China. Sustainability.

Ward, K., Lauf, S., Kleinschmit, B., ve Endlicher, W. (2016). Heat waves and urban heat islands in Europe: A review of relevant drivers.. The Science of the total environment, 569-570, 527-539 . https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2016.06.119.

Wong, L., Alias, H., Aghamohammadi, N., Aghazadeh, S., ve Nik Meriam Nik Sulaiman. (2017). Urban heat island experience, control measures and health impact: A survey among working community in the city of Kuala Lumpur. Sustainable Cities and Society, 35, 660-668.

Yang, J., ve Bou-Zeid, E. (2018). Should Cities Embrace Their Heat Islands as Shields from Extreme Cold?. Journal of Applied Meteorology and Climatology. https://doi.org/10.1175/JAMC-D-17-0265.1.

Yerli, C., Sahin, U. (2021). An assessment of the urban water footprint and blue water scarcity: A case study for Van (Turkey). Brazilian Journal of Biology, 82, e249745

Yıldırım, M., ve Demir, G. (2019). Health impacts of urban heat island effect in Istanbul. International Journal of Environmental Research and Public Health, 16(18), 3280. DOI: 10.3390/ijerph16183280

Yılmaz, G., ve Harmancıoğlu, N. B. (2010). An assessment of the vulnerability of Turkey to climate change. Climatic Change, 102(1-2), 165-198.

Yow, D. M. (2007). Urban heat islands: Observations, impacts, and adaptation. Geography Compass, 1, 1227-1251.

Zhang, M., Liu, Y., Xiao, Y., Sun, W., Zhang, C., Wang, Y., ve Bai, Y. (2021). Vulnerability and resilience of urban traffic to precipitation in China. International Journal of Environmental Research and Public Health.

Zeng, X., Yu, Y.-C., Yang, S.-Y., Lv, Y., ve Sarker, M. N. I. (2022). Urban Resilience for Urban Sustainability: Concepts, Dimensions, and Perspectives. Sustainability.

Zhou, H., Wang, J., ve Fang, L. (2010). Resilience to natural hazards: A geographic perspective. Natural Hazards, 53(1), 21-41.

Zope, P., Eldho, T., ve Jothiprakash, V. (2016). Impacts of land use–land cover change and urbanization on flooding: A case study of Oshiwara River Basin in Mumbai, India. Catena, 145, 142-154.

Zope, P., Eldho, T., ve Jothiprakash, V. (2017). Hydrological impacts of land use–land cover change and detention basins on urban flood hazard: a case study of Poisar River basin, Mumbai, India. Natural Hazards, 87(2), 1267-1283.

7. Bölüm

SÜRDÜRÜLEBİLİR YAŞAM TARZI VE YEŞİL ENERJİ

Kübra Müge Daldal

1. GİRİŞ

İnsanların doğal kaynakların sınırlı olduğunu dikkate almadan kullanmaları çevresel sorunları beraberinde getirmiştir ve bu sorunlar zaman içerisinde küresel bir kriz hâline gelmiştir. Ülkelerin çevresel sorunlara yönelik aldıkları önlemler yeterli olmamıştır. Küresel hâle gelen çevre sorunlarına çözüm niteliğinde doğal kaynakların sürdürülebilirliğini sağlamak ve sürdürülebilirliği çevre ile birlikte diğer alanlarda da sağlamak için 2015 yılında Birleşmiş Milletler tarafından "Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri" yayınlanmıştır. Sürdürülebilir kalkınma hedeflerini gerçekleştirmek için atılan adımlardan biri sorumlu üretim ve tüketimdir. Günlük yaşam içerisinde yapılan bireysel tercihler doğal kaynak rezervini ve diğer insanların içinde bulundukları durumları yakından ilgilendirmektedir. Tüketim alışkanlıkları, çevresel duyarlılık, diğer canlılara karşı gösterilen hassasiyet gibi birçok davranış kalıbı sürdürülebilir yaşamın belirleyicisi niteliğindedir. Bireysel alınan önlemler ilk olarak yakın çevreyi etkileyerek toplumsal dönüşümleri de beraberinde getirmektedir. Bireylerin sürdürülebilir yaşam tarzını benimsemeleri, çevrelerindeki diğer insanları teşvik etmeleri, sürdürülebilir tüketim davranışları ve sürdürülebilir ürünler tercih etmeleri, işletmeleri sürdürülebilir üretim davranışında bulunmaya sevk etmektedir (Solomon, 2017).

Sürdürülebilir kalkınma hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla atılan önemli adımlardan bir diğeri ise doğaya verilen zararı azaltmaya yönelik temiz enerjilerin kullanılmasıdır. Fosil yakıtların çevreye verdiği zararı azaltmak için ülkeler alternatif yenilebilir yeşil enerji kaynaklarına yönelmişlerdir (Akova, 2016). Bu bölümde sürdürülebilir kalkınma hedeflerini gerçekleştire-

Yeşil enerji doğal yenilenebilir kaynaklardan elde edilen enerjidir. Fosil yakıtların sınırlı olması ve çevreye verdikleri zararlar sonucu yeşil enerji alternatif bir enerji türü olarak kullanılmaya başlanmıştır. Sürdürülebilir hedeflerin sağlanması, doğal dengenin korunması ve yenilenebilir enerji kaynaklarının üretilmesi için yeşil enerji kullanımı oldukça önemlidir. Devletler bu kapsamda teşvikler ve özendirici çalışmalarla fosil enerji kaynaklarının kullanımını ve sera gazı salınımını azaltmayı hedeflemektedirler. Yeşil enerji ile yerli ve yenilenebilir enerji kaynakları kullanılarak çevresel sorunların azaltılması amaçlanırken aynı zamanda ekonomik güçlenme de sağlanmaktadır. Sonuç olarak sürdürülebilir bir toplum için hem makro hem de mikro düzeyde stratejiler benimsenmesi, bireysel ve toplumsal çıkarların bir arada düşünülmesi gerekmektedir. Doğal kaynakların tükenebileceği bilincinin herkes tarafından benimsenmesi toplumsal ve kişisel aktivasyonlarda sürdürülebilir davranış modellerinin dikkate alınması oldukça önemlidir.

REFERANSLAR

Akova, İ. (2016). *Enerji Kullanımındaki Değişimler.* Ankara: Nobel.

Aksoydan, E. (2020). Neden sürdürülebilirlik? Sürdürülebilir yaşama dair. Ö. Yaman ve E. Aksoydan (Ed.). *Sürdürülebilir Yaşam Rehberi* içinde (s.11-31). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi

Baykal, H. ve Baykal, T. (2008). Küreselleşen dünya'da çevre sorunları. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 9(5). 1-17.

Bozlağan, R. (2004). Sürdürülebilir gelişme kavramı üzerine yapılan tartışmalara bir bakış. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 18 (3-4), 1-19.

Chiras, D. (2006), The Homeowner's Guide to Renewable Energy, New Society Publishers, Canada

Choi, S. Ve Feinberg, R.A (2018) The LOHAS Lifestyle and Marketplace Behavior. In Handbook of Engaged Sustainability, 1st ed.; Dhiman, S., Marques, J., Eds.; Springer: New York, NY, USA, s. 1069–1086.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, (2023a) Erişim Adresi: https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr/yenilenebilir-enerji-kaynaklarinin-tuketim-icindeki-payi-i-85809 Erişim Tarihi: 27.08.2024

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, (2023b) Erişim Adresi: https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr/birincil-enerji-uretimi-i-85806 Erişim Tarihi: 27.08.2024

Ellabban, O. Abu-Rub, H.ve Blaabjerg, F. (2014). "Renewable Energy Sources: Current Status, Future Prospects and Their Enabling Technology". *Renewable and Sustainable Energy Reviews, 39*, 748-764. doi:10.1016/j.rser.2014.07.113

Ergüven M. ve Yılmaz A. (2016) İlk Küreyerel Yaşam Tarzı,Lohas,: Trakya'da Bir Çalışma, The Journal of Academic Social Science Studies, Autumn III , Sayı 51

Gedik, Y. (2020). Sosyal, ekonomik ve çevresel boyutlarla sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkinma. *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, *3*(3), 196-215.

Han, A. (2022). E7 Ülkelerinde Yenilenebilir Enerji Tüketimi Ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin İncelenmesi. Uluslararası Yönetim İktisat Ve İşletme Dergisi, 18(3), 797-814. https://doi.org/10.17130/ijmeb.1015102

Kanlı, İ. ve Kaplan, B. (2018). "Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Etkin Kullanımı İçin Bir Model Önerisi: Şehir Enerji Kooperatifleri". *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmları Dergisi, 6*(4), 31-42.

Kaypak, Ş. (2011). Küreselleşme sürecinde sürdürülebilir bir kalkınma için sürdürülebilir bir çevre. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13 (20), 19-33.

Menegaki, A. N. (2012). A Social Marketing Mix for Renewable Energy in Europe Based on Consumer Stated Preference Surveys. Renewable Energy, 39, 30-39. doi:10.1016/j.renene. 2011.08.042

NMI, Understanding The LOHAS Market Report**,** 2008 https://www.lohas.se/wp-content/uploads/2015/07/Understanding-the-LOHAS-Consumer-11_LOHAS_Whole_Foods_Version.pdf Erişim Tarihi: 20.08.2024

Park H. (2015). The Influence of LOHAS Consumption Tendency and Perceived Consumer Effectiveness on Trust and Purchase Intention Regarding Upcycling Fashion Goods, International Journal of Human Ecology, Vol.16, No.1, s.37-47 http://dx.doi.org/10.6115/ijhe.2015.16.1.37

Pesek, T. J. Helton, L. R. ve Nair, M. (2006). Healing across cultures: Learning from traditions. EcoHealth, 3(2), 114-118.

Pícha K. ve Navratil J. (2019). The factors of Lifestyle of Health and Sustainability influencing proenvironmental buying behaviour, Journal of Cleaner Production s.233-241

Rahbauer, S. Menapace, L. Menrad, K.ve Decker, T. (2016). "Adoption of Green Electricity by Small and Medium Sized Enterprises in Germany". *Renewable and Sustainable Energy Reviews, 59*(1), 1185-1194. doi:10.1016/j.rser.2016.01.07

Ray P.H. ve Anderson S.R. (2000). The Cultural Creatives: How 50 Million People Are Changing the World, New York: Three Rivers Press.

Rowlands, I. Parker, P. ve Scott, D. (2002). "Consumer Perceptions of "Green Power". *Journal of Consumer Marketing, 19*(2), 122-129. doi:10.1108/07363760210420540

Schlager N. ve Weisblatt E. (2006). Altenative Energy Volume Three, Library of Congress Cataloging in Publication Data, s.317-333.

Solomon MR. (2017) Consumer Behavior Buying, Having, and Being, Pearson Global Edition 2017,s28,76.

Sung J. ve Woo H. (2019), Investigating Male Consumers' Lifestyle Of Health And Sustainability (LOHAS) And Perception Toward Slow Fashion, Journal of Retailing and Consumer Services s.120–128.

Yılmaz, E., & Can Öziç, H. (2018). "Türkiye'nin Yenilenebilir Enerji Potansiyeli ve Gelecek Hedefleri". *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 8*(3), s.525-535.

8. Bölüm

ENERJİ TÜKETİMİ VE YEŞİL EKONOMİ

İlker Sakınç

1. GİRİŞ

Enerji tüketimi ile yeşil ekonomi arasındaki etkileşim, sürdürülebilir kalkınma tartışmalarında kritik bir bağlantıyı temsil etmektedir. Küresel topluluk, iklim değişikliğinin olumsuz etkileriyle mücadele ederken, düşük karbon emisyonları, kaynak verimliliği ve sosyal kapsayıcılıkla karakterize edilen yeşil ekonomiye geçiş, en önemli hedef olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle fosil yakıtlardan kaynaklanan enerji tüketimi, sera gazı emisyonlarının başlıca etkeni olarak belirlenmiştir ve bu nedenle yenilenebilir enerji kaynaklarına ve artırılmış enerji verimliliğine yönelik kapsamlı bir geçişin gerekliliği ortaya çıkmaktadır (Soto ve Martinez-Cobas, 2024).

Yeşil ekonomi, düşük karbon emisyonları, kaynak verimliliği ve sosyal kapsayıcılık ile açıklanmaktadır. Bu model, ekonomik büyümeyi çevresel zarardan ayırmayı hedeflemekte; yenilenebilir enerji kaynaklarını teşvik etmekte, enerji verimliliğini artırmakta ve sürdürülebilir tüketim ve üretim uygulamalarını benimsemektedir. Yeşil ekonomiye geçiş, enerjinin üretilme, dağıtılma ve tüketilme biçiminde köklü bir değişim gerektirmekte ve enerji politikaları ile ekonomik stratejiler arasındaki kritik etkileşimi vurgulamaktadır (UNEP, 2011).

Yeşil ekonomi, ekonomik büyümeyi çevresel bozulmadan ayırmayı amaçlamakta ve ekonomik faaliyetlerin çevresel sürdürülebilirliği teşvik etmesini sağlamaktadır. Bu geçiş, yenilenebilir enerji teknolojilerinin benimsenmesi ve enerji verimliliği önlemlerinin uygulanması da dâhil olmak üzere enerji üretim ve tüketim modellerinde önemli değişiklikler gerektirmektedir. Bu değişiklikler, sadece çevresel etkileri azaltmak için değil, aynı zamanda enerji güvenliğini artırmak ve yeni ekonomik fırsatlar yaratmak için de kritik öneme sahiptir

demeli olarak kaldırma ve sürdürülebilir enerji teknolojileri üzerine araştırma ve geliştirme faaliyetlerini destekleme yoluna gitmelidirler.

Enerji ve çevre ile ilgili küresel zorluklar, uluslararası koordinasyon çabalarını zorunlu kılmaktadır. Uluslararası anlaşmalar ve ortak girişimler aracılığıyla işbirliğini güçlendirmek, enerji tüketimini yönetme ve yeşil ekonomi uygulamalarını teşvik etme konusunda daha bütünleşik bir yaklaşım sağlayabilir.

Temiz enerji talebini karşılamak için önemli yenilenebilir enerji altyapısı yatırımları gereklidir. Kamu ve özel sektörler, yenilenebilir projeleri finanse etmek, şebeke altyapısını iyileştirmek ve enerji sistemlerinin daha yüksek oranda yenilenebilir kaynakları etkili bir şekilde entegre etmesini sağlamak için işbirliği yapmalıdır.

Yeşil ekonomiye geçişin başarısı için kamuoyunun farkındalığı ve katılımı hayati önem taşımaktadır. Eğitim kampanyaları, topluluk destekli yenilenebilir projeler ve enerji politikaları üzerine kamu tartışmaları, farkındalığı artırabilir ve yeşil ekonomi gündemini destekleyen bir sürdürülebilirlik kültürü geliştirebilir.

REFERANSLAR

Barbier, E. B. (2016). Building the green economy. *Canadian Public Policy*, *42*(s1), S1-S9.

Charpentier, J. (1976). Toward a better understanding of energy consumption—I. The distribution of per capita energy consumption in the world. *Energy*, *1*(4), 419-434. doi:10.1016/0360-5442(76)90007-

Chima, C. (2011). Intensity of Energy Use in the U.S.A.: 1949-2003. *Journal of Business and Economics Research (JBER)*, *5*(11), 17-30. doi:10.19030/jber.v5i11.2599

Dubey, D. K., Agarwal, S., Yadav, A. K., Singh, M. K., ve Singh, S. K. (2024). Sustainable Manufacturing Systems: Optimizing Resource Efficiency And Minimizing Environmental Impact. *Ind. J. Sci. Res*., 4(2), 66-71.

Enerdata. (2024). World Energy Consumption Statistics. Retrieved from https://yearbook.enerdata.net

Fernando, R. (2024). Global Economic Impacts of Physical Climate Risks on Agriculture and Energy (No. 2024-37). Centre for Applied Macroeconomic Analysis, Crawford School of Public Policy, The Australian National University.

Gielen, D., Boshell, F., Saygin, D., Bazilian, M. D., Wagner, N., ve Gorini, R. (2019). The role of renewable energy in the global energy transformation. *Energy Strategy Reviews, 24*, 38-50. https://doi.org/10.1016/j.esr.2019.01.006

International Energy Agency. (2023). World Energy Outlook 2023 Free Dataset. IEA, Paris. Retrieved from https://www.iea.org/data-and-statistics/data-product/world-energy-outlook-2023-free-dataset-2

IRENA (2019). International Renewable Energy Agency - IRENA. Renewable Energy and Jobs – Annual Review 2019. Abu Dhabi: IRENA.

IRENA (2023). Costs in 2022. Retrieved from https://irena.sharepoint.com/:x:/s/statistics-public/Eb5hlLV542tFjM5UpkCAo6wBcKB-MdcusRt7KryLhrC9rA?rtime=atMO1nSU3Eg

IRENA (2023b). Renewable Energy and Jobs: Annual review 2023. Retrieved from https://www.irena.org/Publications/2023/Sep/Renewable-energy-and-jobs-Annual-review-2023

IRENA (2024). Renewable capacity highlights. Retrieved from https://mc-cd8320d4-36a1-40ac-83cc-3389-cdn-endpoint.azureedge.net/-/media/Files/IRENA/Agency/Publication/2024/Mar/IRENA_RE_Capacity_Highlights_2024.pdf?rev=7692ae29458142dd8563618f496e0abb#page=2.52

Lee, C. C., ve Chang, C. P. (2007). The impact of energy consumption on economic growth: Evidence from linear and nonlinear models in Taiwan. *Energy*, *32*(12), 2282-2294. doi:10.1016/j.energy.2006.03.017

Li, W., ve Jia, Z. (2017). Carbon tax, emission trading, or the mixed policy: which is the most effective strategy for climate change mitigation in China?. *Mitigation and Adaptation Strategies for Global Change*, 22, 973-992. https://doi.org/10.1007/s11027-016-9710-3 .

Li, X. (2005). Diversification and localization of energy systems for sustainable development and energy security. *Energy Policy*, 33, 2237-2243. https://doi.org/10.1016/J.ENPOL.2004.05.002.

Liu, H., ve Lin, B. (2016). Incorporating energy rebound effect in technological advancement and green building construction: A case study of China. *Energy and Buildings*, 129, 150-161. https://doi.org/10.1016/J.ENBUILD.2016.07.058 .

Miao, C., Fang, D., Sun, L., Luo, Q., ve Yu, Q. (2018). Driving effect of technology innovation on energy utilization efficiency in strategic emerging industries. *Journal of Cleaner Production*, 170, 1177-1184. https://doi.org/10.1016/J.JCLEPRO.2017.09.225 .

Mirzayev, S. N. O. G. L., ve Esonov, T. B. O. G. L. (2024). Forecasting The Urban Electricity Supply System. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 4*(5), 558-563.

Mu, Y., Cai, W., Evans, S., Wang, C., ve Roland-Holst, D. (2018). Employment impacts of renewable energy policies in China: A decomposition analysis based on a CGE modeling framework. *Applied Energy*, 210, 256-267. https://doi.org/10.1016/J.APENERGY.2017.10.086.

Namahoro, J. P., Qiaosheng, W., ve Hui, S. (2024). The impact of domestic materials and renewable energy consumption towards environmental sustainability: evidence from green growth policy across regional and global levels. *Environment, Development and Sustainability*, 1-23.

OECD. (2011). *Towards Green Growth*. OECD Publishing. Retrieved from https://doi.org/10.1787/9789264111318-en

OECD. (2017) Organisation for Economic Co-operation and Development - OECD. *Investing in Climate, Investing in Growth*. OECD Publishing. Retrieved from https://doi.org/10.1787/9789264273528-en

Osobajo, O. A., Otitoju, A., Otitoju, M. A., ve Oke, A. (2020). The impact of energy consumption and economic growth on carbon dioxide emissions. *Sustainability*, *12*(19), 7965. doi:10.3390/su12197965

Ouni, M., ve Abdallah, K. M. (2024). Dynamic nexus between poverty and indicators for sustainable transportation in MENA countries: Evidence from panel PMG-ARDL approach, PREPRINT (Version 1) available at Research Square [https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-3647520/v1]

Our World in Data. (2023). Energy production and consumption. Retrieved from https://ourworldindata.org/energy-production-consumption

Pearce, D. W. (2010). The Role of Carbon Taxes in Adjusting to Global Warming. *Environmental and Resource Economics*, *46*(1), 43-70.

Peters, G., Marland, G., Quéré, C., Boden, T., Canadell, J., ve Raupach, M. (2011). Rapid growth in CO2 emissions after the 2008-2009 global financial crisis. *Nature Climate Change*, 2, 2-4. https://doi.org/10.1038/NCLIMATE1332 .

Quadrelli, R., ve Peterson, S. (2007). The energy-climate challenge: Recent trends in CO2 emissions from fuel combustion. *Energy Policy*, 35, 5938-5952. https://doi.org/10.1016/J.ENPOL.2007.07.001 .

Ringel, M., Schlomann, B., Krail, M., ve Rohde, C. (2016). Towards a green economy in Germany? The role of energy efficiency policies. *Applied Energy*, *179*, 1293-1303. doi:10.1016/j.apenergy.2016.03.063

Salari, M., Kelly, I., Doytch, N., ve Javid, R. (2021). Economic growth and renewable and non-renewable energy consumption: Evidence from the U.S. states. *Renewable Energy*, 178, 50-65. https://doi.org/10.1016/J.RENENE.2021.06.016 .

Schmidt, S., ve Weigt, H. (2015). Interdisciplinary energy research and energy consumption: What, why, and how? *Energy Research & Social Science*, *10*, 206-219. doi:10.1016/j.erss.2015.08.001

Shafik, W. (2024). Shaping the Next Generation Smart City Ecosystem: An Investigation on the Requirements, Applications, Architecture, Security and Privacy, and Open Research Questions. *In Smart Cities: Innovations, Challenges and Future Perspectives* (pp. 3-52). Cham: Springer Nature Switzerland.

Soto, G., ve Martinez-Cobas, X. (2024). Green energy policies and energy poverty in Europe: Assessing low carbon dependency and energy productivity. *Energy Economics*, 107677.

UNEP (2011) United Nations Environment Programme. *Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication*. https://sustainabledevelopment.un.org/index.php?page=view&type=400&nr=126&menu=35

Wang, Y., Sun, G., Wu, Y., ve Rosenberg, M. W. (2024). Urban 3D building morphology and energy consumption: empirical evidence from 53 cities in China. *Scientific Reports*, *14*(1), 12887.

Xu, H., Pan, X., Song, M., ve Lu, Y. (2021). How do energy prices affect economic environment under different price regulation policies?. *Environmental Science and Pollution Research*. https://doi.org/10.1007/s11356-021-17043-y .

Zhang, W., ve Sovacool, B. K. (2024). The Geopolitics of Net-Zero Transitions: Exploring the Political Economy of Carbon Border Adjustment Mechanism Implementation in the Global South. Available at SSRN 4853573.

ETKİN ENERJİ YÖNETİMİ VE KARBON AYAK İZİ

Kübra Müge Daldal - Leyla Bezgin Ediş

1. GİRİŞ

Enerji yönetimi, enerji verimliliği temelinde, enerjinin üretiminden nihai tüketicinin kullanım alanlarına kadarki her aşamada sürdürülebilirliğin temel alındığı bir yaklaşımdır. Aynı miktar çıktıyı üretmek için daha az enerji kullanıldığında, petrol ve gaz sahalarını geliştirirken oluşan çevresel kirlilik azalacak, termik santrallerdeki emisyon miktarı düşecek, daha az soğutma suyuna ihtiyaç duyulacağı için su kaynakları korunmuş olacak, daha az atık oluştuğu için kirlilik riskleri azalacaktır. Özellikle bu alanlarda ortaya çıkan maliyetlerden (petrol sızıntıları ya da kontrolsüz tanker deşarjları nedeniyle azalan balık sürülerine bağlı olarak yükselen beslenme giderleri, tarımsal arazilerin zarar görmesine bağlı olarak artan gıda fiyatları, hava kirliğine bağlı olarak gelişen sağlık sorunları ve bunların oluşturduğu tedavi maliyetleri vb.) tasarruf edilerek ekonominin daha güçlü, dayanıklı ve sürdürülebilir olması sağlanacaktır. Yani etkili bir enerji yönetimiyle hem ülke/devlet bazında hem şirketler bazında hem de bireyler bazında birçok ekonomik fayda ve avantaj sağlanmış olacaktır (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2023:50).

Bu kapsamda enerji yönetimi sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmada ve iklim değişikliği ile mücadele konusunda önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle etkin enerji yönetimi, enerji verimliliğini artırarak ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelerek karbon ayak izinin azaltılmasında hayati bir rol oynamaktadır. Bu bölümde, etkin enerji yönetimi ve karbon ayak izi kavramları açıklanarak, etkin enerji yönetiminde karbon ayak izinin rolü üzerinde durulmaktadır.

REFERANSLAR

Belu, R. (2019). *Industrial Power Systems with Distributed and Embedded Generation, (2nd ed.),* The Institution of Engineering and Technology, doi:10.1049/PBPO096E

Chen, R., Zhang, R., ve Han, H. (2021). Where has carbon footprint research gone?. Ecological Indicators, 120, 106882.

Cheng, Y., ve Liang, H. E. (2021). Calculation and evaluation of industrial carbon footprint of cotton denim jacket. Journal of Engineered Fibers and Fabrics, 16, 15589250211020387.

Dindar, G. (2021). Otomotiv yan sanayinde karbon ayak izi hesaplaması- Bursa ili örneği. (Yüksek Lisans Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2023, Haziran). Enerji Verimliliği Eğitim Kitabı, Erişim Adresi: https://enerji.gov.tr/Media/Dizin/EVCED/tr/EnerjiVerimlili%C4%9Fi/E%C4%9Fitimler/Enerji_verimliligi_e%C4%9Fitim_kitabi.pdf

Ervural, B., ve Evren, R. (2019). A policy proposal for effective energy management. In B. Ervural & E. Derman (Eds.), *Technological development and impact on economic and environmental sustainability* (pp. 297-306). Springer. doi: 10.1007/978-3-030-29407-6_22

Geethanjali, B., Hansa, L. M., ve Daniel, M. (2007). An optimization of effective energy management as a tool to facilitate managers. *WIT Transactions on Ecology and the Environment, 105*, 61-72. doi: 10.2495/ESUS070071

Giama, E., ve Papadopoulos, A. M. (2016). Carbon footprint analysis as a tool for energy and environmental management in small and medium-sized enterprises. *International Journal of Sustainable Energy*, *37*(1), 21–29.doi: 10.1080/14786451.2016.1263198

Hossain, J., Fazliana, A., Kadir, A., Hanafi, A. N., Shareef, H., Khatib, T., Baharin, K. A., ve Sulaima, M. F. (2023). A review on optimal energy management in commercial buildings. *Energies, 16*(4), 1609. doi: 10.3390/en16041609

Karwacka, M., Ciurzyńska, A., Lenart, A., ve Janowicz, M. (2020). Sustainable Development in the AgriFood Sector in Terms of the Carbon Footprint: A Review. Sustainability, 12(16), 6463.

Kurt, P. (2020). Ortaokul 7. ve 8. Sınıf Düzeyinde Ekolojik Ayak İzi ve Karbon Ayak İzi Konularına İlişkin Durum Tespiti: Bayramiç İlçesi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.

Le Quéré, C., Peters, G. P., Friedlingstein, P., Andrew, R. M., Canadell, J. G., Davis, S. J., ve Jones, M. W. (2021). Fossil CO2 emissions in the post-COVID-19 era. *Nature Climate Change*, *11*(3), 197-199.

Lin, S. M. (2016). Reducing Students' Carbon Footprints Using Personal Carbon Footprint Management System Based On Environmental Behavioural Theory And Persuasive Technology. Environmental Education Research, 22(5), 658-682

Mashburn, W. H. (2018). Effective energy management. In B. L. Capehart, W. C. Turner, & W. J. Kennedy (Eds.), *Energy management handbook* (9th ed., p. 14). River Publishers. doi:10.1201/9781003151364

Matuštík, J., ve Kočí, V. (2021). What is a footprint? A conceptual analysis of environmental footprint indicators. Journal of Cleaner Production, 285, 124833.

Mneimneh, F., Ghazzawi, H., ve Ramakrishna, S. (2023). Review study of energy efficiency measures in favor of reducing carbon footprint of electricity and power, buildings, and transportation. *Circular Economy and Sustainability, 3*(3), 447-474. doi: 10.1007/s43615-022-00179-5

Ormond, J., ve Goodman, M. K. (2015). A new regime of carbon counting: The practices and politics of accounting for everyday carbon through C02e. Global Environmental Change, 34, 119–131.

Pandey, D., Agrawal, M., ve Pandey, J. S. (2011). Carbon footprint: current methods of estimation. *Environmental monitoring and assessment*, *178*, 135-160. Doi: 10.1007/s10661-010-1678

Rizan, C., Steinbach, I., Nicholson, R., Lillywhite, R., Reed, M., ve Bhutta, M. F. (2020). The carbon footprint of surgical operations: a systematic review. Annals of Surgery, 272(6), 986-995

Sever, Y. (2022). Seçilmiş Yükselen Piyasa Ekonomilerinde 1990'lardan Günümüze Karbon Ayak İzi Görünümü, V. Uluslararası Kayes Kongresi, 15-17 Eylül 2022, Bursa, Türkiye

Shi, S., ve Yin, J. (2021). Global research on carbon footprint: A scientometric review. Environmental Impact Assessment Review, 89, 106571.

Sıleybi, L. (2023). Harran üniversitesi Osmanbey kampüsü karbon ayak izinin hesaplanması, Yüksek lisans tezi. Harran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şanlıurfa, Türkiye

Simona, C., Andreassi, L., Vito, I., Fabrizo, M., ve Stefano, U., (2011). Methodology development for a comprehensive and cost-effective energy management in industrial plants. In L. M. Ayres, & S. L. Moss (Eds.), *Energy management systems* (pp. 1-24). IntechOpen, doi:10.5772/20490

Şengöz, M. (2021). Ulusal Enerji Yönetimi, *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi,* 7(1), 73-85. doi: 10.25272/j.2149-8539.2021.7.1.06

TÜİK. (2024). Sera gazı emisyon istatistikleri. Erişim: 10 Ağustos 2024. Erişim adresi: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sera-Gazi-Emisyon-Istatistikleri-1990-2022-53701

Tatlıbadem, A.İ. (2020). Sürdürülebilir Kalkınma ve Karbon Ayak İzi İlişkisi: G-8 Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep

Yang, Y., ve Meng, G. (2020). The evolution and research framework of carbon footprint: based on the perspective of knowledge mapping. *Ecological Indicators*, *112*, 106125.

10. Bölüm

TÜRKİYE'DE BELEDİYELERDE ÖNE ÇIKAN ENERJİ POLİTİKALARI

Meryem Arslan

1. GİRİŞ

Dünya ülkelerinin en önemli sorunları arasında yer alan ve güç unsuru olarak tanımlanan enerji; sosyal, politik, teknik, bilimsel, ekonomik vb. boyutta izlenen politikalara etki etmektedir. Enerji politikalarının sürdürülebilir olması için analitik düzeyde birçok alanla etkileşim içerisinde olmak elzem duruma gelmiştir. Bu doğrultuda enerjiyi doğru ve verimli kullanım açısından ele almak, enerji güvenliğini sağlamak, yatırımlar yapmak, ticaret gerçekleştirmek vb. devlet politikalarının dizaynı açısından önem arz etmektedir. Dünya ülkeleri bu politikaları oluşturmak konusunda kendilerine yardımcı olması için bazı uluslararası ajanslar ve kuruluşların bünyesinde yer almakta çeşitli antlaşmalar yapmaktadırlar. Enerji verimliliğini artırmak, enerji tasarrufu yapmak, enerji yoğunluğunu azaltmak önemsenen başlıca başlıklar arasında yer almaktadır. Enerji kaynaklarının tespit edilmesi, kullanılabilir hâle getirilmesi, yurt dışı enerji kaynaklarının araştırılması sürecinde paydaş olmak önemsenen diğer konular arasında gelmektedir. Enerji kaynakları tüketimi incelendiğinde dünya genelinde kaynakların dengeli bir dağılımının olmaması enerji sorunu yaşanmasını gündeme getirmektedir. Dünya genelinde tüketim trendleri incelendiğinde petrol ve doğalgaz tüketim hâkimiyetinin devam ettiği bazı bölgelerde ise yenilenebilir enerji kaynaklarının öne çıktığı gözlenmektedir. Gelecekte temiz enerji kaynaklarına doğru bir yönelim olacağı fosil yakıtlara olan talebin ise azalacağı öngörülmektedir. Bu doğrultuda temiz enerji kullanımın teşvikine yönelik politikaların ortaya çıktığı görülmektedir. Güneş enerjisi, rüzgâr enerjisi en ucuz ve en yeni kaynaklar olarak öne çıkmaktadır, elekt-

REFERANSLAR

Adana BB. (2021). Enerji. Erişim adresi: https://www.adana.bel.tr/tr/haber/hem-doga-korunacak--hem-belediyenin-enerjiye-harcadigi-para-hizmete-aktarilacak

Anadolu Ajansı. (2018). Diyarbakır'ın Çehresi Belediye Hizmetiyle Değişti. Erişim adresi: https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/diyarbakirin-cehresi-belediye-hizmetiyle-degisti/1158567

Anadolu Ajansı. (2023). Konya'da geçen yıl çöpten 78 milyon kilovatsaat elektrik üretildi. Erişim adresi: https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/konyada-gecen-yil-copten-78-milyon-kilovatsaat-elektrik-uretildi/2778813

Anadolu Ajansı. (2023). Mardin'de katı atıklardan bir yılda 18 bin megawat enerji elde ediliyor. Erişim adresi: https://www.aa.com.tr/tr/yesilhat/sifir-atik/mardinde-kati-atiklardan-bir-yilda-18-bin-megavat-enerji-elde-ediliyor/1819433

Ankara BB. (2024). AŞTİ. Erişim adresi: https://www.ankara.bel.tr/haberler/ankara-buyuksehir-belediyesinden-cevre-dostu-elektrik-uretimi-asti-kendi-elektirigini-uretmeye-basladi-17087

Antalya BB. (2020). Temiz Enerji Tesisleri. Erişim adresi: https://www.antalya.bel.tr/YarinlardaBizVariz/Temiz-Enerji

Antalya BB. (2022). Sürdürülebilir Enerji ve İklim Eylem Planı. Erişim adresi: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.antalya.bel.tr/Content/UserFiles/Files/YarinlardaBizVariz/Dokumanlar/2022/SECAP-SURDURULEBILIR-ENERJI-VE-IKLIM-EYLEM-PLANI-2022.pdf

Antalya Büyükşehir Belediyesi. (2021). Sürdürülebilir Enerji Eylem Planı. Erişim adresi: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.antalya.bel.tr/Content/UserFiles/Files/YarinlardaBizVariz/Dokumanlar/2021/SURDURULEBILIR-ENERJI-EYLEM-PLANI-2021.pdf

AY Jeotermal. (2024). Aydın'da Yer Alan Jeotermal Santralleri. Erişim adresi: http://ayjeotermal.com.tr//aydin-da-yer-alan-jeotermal-santralleri

AY Jeotermal. (2024). Aydın'da Yer Alan Jeotermal Santralleri. Erişim adresi: http://ayjeotermal.com.tr//aydin-da-yer-alan-jeotermal-santralleri

Aydın BB. (2017). Güneş Enerjisi ile elektrik üretim santrali. Erişim adresi: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://aydin.bel.tr/Content/assests/Videolar/2732017144031.pdf

Aydın BB. (2019). Stratejik Plan (2020-2024). Erişim adresi: chrome-extension :// efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://aydin.bel.tr/Content/files/Stratejik%20Planlar/2020-2024_stratejik_plan.pdf

Balıkesir BB. (2021). Büyükşehir GES'ten Elektrik Üretecek. Erişim adresi: https://www.balikesir.bel.tr/haber-detay?id=2691

Balıkesir BB. (2024). Enerji Politikası. Erişim adresi: chrome-extension :// efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://cmsapi.balikesir.bel.tr/Media/Dokumanlar/Kurulus-Misyon-Vizyon/strateji/ENERJ%C4%B0%20POL%C4%B0T%C4%B0KASI-d%C3%B6n%C3%BC%C5%9Ft%C3%BCr%C3%BCld%C3%BC.pdf

BELKA. (2023). ASKİ'nin Elektrik ihtiyacının BELKA A.Ş. ile karşılanması. Erişim adresi: https://www.belkaas.com.tr/projeler/askinin-elektrik-ihtiyacinin-belka-as-ile-karsilanmasi%e2%80%8b/

BELKA. (2023). Erişim adresi: https://www.belkaas.com.tr/projeler/

Bursa BB. (2023). Büyükşehir'in enerjisi doğadan. Erişim adresi: https://www.bursa.bel.tr/haber/buyuksehirin-enerjisi-dogadan-32502

Bursa BB. (2024). Entegre Yönetim Sistemi Politikası. Erişim adresi: https://www.bursa.bel.tr/sayfa/entegre-yonetim-sistemi-politikasi-1436

Bursa BB. (2024). Yenilenebilir Enerji. Erişim adresi: https://www.bursa.bel.tr/projeler/yenilenebilir-enerji-195

Çetinkaya, B. (2019). *Erken Cumhuriyet Dönemi Enerji Politikaları*. T.C. Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2019). Akıllı Şehirler. Erişim adresi: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.akillisehirler.gov.tr/wp-content/uploads/EylemPlani.pdf

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2024). 2024-2030 Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi ve Eylem Planı. Erişim adresi: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.akillisehirler.gov.tr/wp-content/uploads/2023/12/Taslak-Eylem_Plani.pdf

Çıray, B. (2019). *Türkiye'de Enerji Politikası ve Yenilenebilir Enerji Üretimine Sağlanan Teşvikler*. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Denizli BB. (2024). Büyükşehir Enerji Üretiminde de Öncü. Erişim adresi: https://www.denizli.bel.tr/Default.aspx?k=gosteri-ve-etkinlikler&id=18625

Denizli BB. (2024). Yönetim Sistemleri Politikası. Erişim adresi: https://www.denizli.bel.tr/Default.aspx?k=yonetim-sistemleri-politikamiz

Diyarbakır BB. (2023). 2023 Yılı Performans Programı. Erişim adresi: chrome-extension ://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.diyarbakir.bel.tr/filespap/performans_programi/2023_Yili_Performans_Programi.pdf

EİEB (Kahramanmaraş Enerji İhtisas Endüstri Bölgesi Kurulum Fizibilite Raporu). (2019). Erişim adresi: https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/dokuman/kahramanmaras-enerji-ihtisas-endustri-bolgesi-eieb-kurulum-fizibilite-raporu/1959

Energy Charter Treaty. (2023). Erişim adresi: https://www.energycharter.org/

Energy Institude. (2022). Statistical Review of World Energy. Erişim adresi: https://www.energyinst.org/statistical-review/resources-and-data-downloads

Enerji Atlası. (2021). Jeotermal Enerji. Erişim Adresi:https://www.enerjiatlasi.com/jeotermal/

Enerji Atlası. (2024). Şanlıurfa Elektrik Santralleri. Erişim adresi: https://www.enerjiatlasi.com/sehir/sanliurfa/

Enerji Atlası. (2024). Trabzon Elektrik Santralleri. Erişim adresi: https://www.enerjiatlasi.com/sehir/trabzon/

Enerji Günlüğü. (2024). Erişim adresi: https://www.enerjigunlugu.net/Van-B%C3%BCy%C3%BCk%C5%9Fehir-Belediyesi-haberleri.htm

Erzurum BB. (2024). Büyükşehirden Yeni Bir Enerji Kaynağı Daha. Erişim adresi: https://www.erzurum.bel.tr/GuncelHaber-buyuksehir-den-yeni-bir-enerji-kaynagi-daha/29/724713.html

Erzurum BB. (2024). Enerji ve İklim Eylem Planı. Erişim adresi: https://www.erzurum.bel.tr/GuncelHaber-buyuksehir-den-yeni-bir-bilim-atagi-daha-surdurulebilir-enerji-ve-iklim-eylem-p/29/964816.html

Eskişehir BB. (2023). Büyükşehir'in projesi ile 4,5 milyon Dolar tasarruf. Erişim adresi: https://ge.eskisehir.bel.tr/icerik_dvm.php?icerik_id=4565&cat_icerik=1

Eskişehir BB. (2023). Stratejik Plan. Erişim adresi: chrome-extension :// efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.eskisehir.bel.tr/dosyalar/stratejik_plan/2020G.pdf

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi. (2020). Biyogaz Enerji Santrali. Erişim adresi: https://www.gaziantep.bel.tr/tr/sayfa/oguzeli-biyogaz-enerji-santrali

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi. (2020). Biyogaz Enerji Santrali. Erişim adresi:

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi. (2020). Erişim adresi: https://www.gaziantep.bel.tr/tr/sertifikalar

Hatay BB. (2020). 2020-2024 Stratejik Plan. Erişim adresi: chrome-extension :// efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://api.hatay.bel.tr/storage/gallery-media/September2021/wVfJ8PuDP3XaraWgQGAS.pdf

https://www.gaziantep.bel.tr/tr/sayfa/oguzeli-biyogaz-enerji-santrali

IEA. (2023). World Energy Outlook. Erişim adresi: https://iea.blob.core.windows.net/assets/86ede39e-4436-42d7-ba2a-edf61467e070/WorldEnergyOutlook2023.pdf

IEA. (2024). Erişim adresi: https://www.iea.org/

International Atomic Energy Agency. (2023). Erişim adresi: https://www.iaea.org/about/ overview/history

IRENA.(2022). Erişim adresi: https://www.irena.org/About

Islam, M.M. ve M. Hasanuzzaman. (2020). *Introduction to energy and sustainable development, Energy for Sustainable Development.* United Kingdom: Academic Press. ISBN 978-0-12-814645-3.

İBB. (2024). Enerji Yönetim Sistemi. Erişim adresi: https://www.ibb.istanbul/tum-hizmetler/bilgi-hizmetleri/enerji-yonetim-sistemi-politikasi/

İstanbul Enerji. (2024). Bizden Haberler. Erişim adresi: https://enerji.istanbul/bizden-haberler/

İstanbul Enerji. (2024). Bizi Tanıyın. Erişim adresi: https://enerji.istanbul/bizi-taniyin/

İZENERJİ. (2024). Rüzgâr Enerjisi. Erişim adresi: https://www.izenerji.com.tr/tr/icerik/ruzgar-enerjisi

İzmir Büyükşehir Belediyesi. (2024). Enerji Politikası. Erişim adresi: https://www.izmir.bel.tr/tr/kurum-enerji-politikasi/912/4107

Kahramanmaraş BB (2021). Arıtmanın Enerjisi Yenilenebilir Kaynaklardan Sağlanıyor. Erişim adresi: https://kahramanmaras.bel.tr/haber/2021/08/24/aritmanin-enerjisi-yenilenebilir-kaynaklardan-saglaniyor

Kayseri BB. (2023). Büyükşehir'den Yeşil Geleceğe Adım: Kayseri'de Yenilenebilir Enerji. Erişim adresi: https://www.kayseri.bel.tr/haberler/buyuksehirden-yesil-gelecege-adim-kayseride-yenilenebilir-enerji16362

Kocaeli BB. (2024). Büyükşehir'den 1.250.000 Kw enerji tasarrufu. Erişim adresi: https://www.kocaeli.bel.tr/haber/buyuksehirden-1250000-kw-enerji-tasarrufu-45020.html#:~:text=B%C3%B6ylece%202023%20y%C4%B1l%C4%B1nda%20yakla%C5%9F%C4%B1k%201.250,h%20enerji%20tasarrufu%20sa%C4%9Flanm%C4%B1%C5%9F%20oldu.&text=B%C3%BCy%C3%BCk%C5%9Fehir%2C%202023%20y%C4%B1l%C4%B1nda%20Kocaeli%20genelinde,alanlarda%20ak%C4%B1ll%C4%B1%20ayd%C4%B1nlatma%20sistemi%20kurdu

Kocaeli BB. (2024). Enerji Politikası. Erişim adresi: https://www.kocaeli.bel.tr/webfiles/userfiles/files/birimler/cevre-koruma-ve-kontrol-dairesi-baskanligi/Enerji%20Politikas%C4%B1_Ek_Enerji%20Politikas%C4%B1_Ek_ENERJ%C4%B0%20POL%C4%B0T%C4%B0KASI_pdf_page-0001.jpg.jpg

KOSKİ. (2024). Konya Büyükşehir Temiz ve Çevreci Enerjiyi Yaygınlaştırıyor. Erişim adresi: https://www.koski.gov.tr/haber/konya-buyuksehir-temiz-ve-cevreci-enerjiyi-yayginlastiriyor-2023-06-06-21#:~:text=Konya%20B%C3%BCy%C3%BCk%C5%9Fehir%20Belediyesi%2C%20t%C3%BCketti%C4%9Fi%20enerjiyi,karbondioksitin%20atmosfere%20sal%C4%B1nmas%C4%B1%20engellenmi%C5%9F%20olacak.

Küpeli, D. G. ve Güney, C. (2019). Türkiye'de Yenilenebilir Enerji ve Enerji Politikası. *TMMOB 6. Coğrafi Bilgi Sistemleri Kongresi,* Ankara

Manisa BB. (2024). Manisa Atıksu Arıtma Tesisi Güneş Enerjisi Santrali. Erişim adresi: https://www.manisa.bel.tr/Projeler/d3323_manisa-atiksu-aritma-tesisi-gunes-enerjisi-santral.aspx

Manisa BB. (2024). Manisa Biyokütle ve Biyogaz Enerji Üretim Tesisi. Erişim adresi: https://www.manisa.bel.tr/Projeler/d4363_manisa-biyokutle-ve-biyogaz-enerji-uretim-tesisi.aspx

Mardin Büyükşehir Belediyesi. (2021). Faaliyet Raporu. Erişim adresi: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://www.mardin.bel.tr/kurumlar/mardin.bel.tr/2021/Mali-Hizmetler/2020-FAALIYET-RAPORU.pdf

MASKİ. (2023). Haber. Erişim adresi: https://www.maski.gov.tr/haber_detay.asp?id=3410

Mersin BB. (2023). Kalite Politikamız. Erişim adresi: https://www.mersin.bel.tr/kurumsal/kalite-politikamiz

Mersin BB. (2024). Enerji. Erişim adresi: https://www.mersin.bel.tr/haber/buyuksehir-2023te-85-bin-hanenin-aydinlatma-enerjisine-esdeger-elektrik-enerjisi-uretti-1705224707

Mersin SECAP. (2023). Eylem Planı. Erişim adresi: https://www.mersin.bel.tr/dokumanlar/mersin-surduruebilir-enerji-ve-iklim-eylem-plani-secap-ozet-2139688343

Muğla BB. (2023). Büyükşehir Temiz enerji ile Muğla'ya 2 ay yetecek elektrik üretti. Erişim adresi: https://www.mugla.bel.tr/haber/buyuksehir-temiz-enerji-ile-muglaya-2-ay-yetecek-elektrik-uretti

Muğla BB. (2024). Erişim adresi: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://panel.mugla.bel.tr/uploads/politikalarimiz/enerjiyonetimpolitikasi.pdf

Ordu BB. (2020). Akkuş Enerji Üssü Olacak. Erişim adresi: https://www.ordu.bel.tr/Haber/43788/akkus-enerji-ussu-olacak

Öz, E. (2020). *Türkiye'nin Enerji Politikaları*. T.C. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Pamir, N. (2005). Enerji Politikaları ve Küresel Gelişmeler. *Stratejik Analiz,* Aralık (6), s. 68-74.

Pamir, N. A. (2003). Dünyada ve Türkiye'de Enerji, Türkiye'nin Enerji Kaynakları ve Enerji Politikaları. Erişim adresi: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.metalurji.org.tr/ dergi/dergi134/d134_73100.pdf

Sabah. (2024). Trabzon Büyükşehir Belediyesi Yenilenebilir Enerjide Yeni Projeleri Hayata Geçirmeyi Planlıyor. Erişim adresi: https://www.sabah.com.tr/trabzon/2024/05/16/trabzon-buyuksehir-belediyesi-yenilenebilir-enerjide-yeni-projeleri-hayata-gecirmeyi-planliyor

Sakarya BB. (2024). Enerji. Erişim adresi: https://www.sakarya.bel.tr/tr/Haber/sekayla-bir-yilda-360-bin-ton-kati-atiktan-67-milyon-kilovat-enerji-uretimi/22176#:~:text=%C3%87evreye%20duyarl%C4%B1%20bir%20y%C3%B6netim%20anlay%C4%B1%C5%9F%C4%B1yla,Milyon%20KW%20elektrik%20%C3%BCretimi%20sa%C4%9Flad%C4%B1.

Sakarya Sürdürülebilir Eylem Planı. (2019). Erişim adresi: chrome-extension :// efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://sakarya.bel.tr/uploads/stratejik/ SlME5OSTDp.pdf

Samsun BB. (2023). 4,5 yılda 276 milyon kilowatt saat elektrik üretildi. Erişim adresi: https://samsun.bel.tr/haberler/45-yilda-276-milyon-kilowatt-saat-elektrik-uretildi

Şanlıurfa BB. (2021). Büyükşehir hem doğayı koruyor hem enerji üretiyor. Erişim adresi: https://www.sanliurfa.bel.tr/icerik/10833/21/buyuksehir-hem-dogayi-koruyor-hem-de-enerji-uretiyor

Şanlıurfa BB. (2021). GES. Erişim adresi: https://www.sanliurfa.bel.tr/icerik/16279/21/baskan-beyazgul-ges-sayesinde-enerjiye-odedigimiz-bedeli-yatirima-donusturecegiz

Şensöğüt, C. (2004). Enerji Politikaları ve Kömür. *II. Ulusal Ege Enerji Sempozyumu ve Sergisi*.

T.C. Dış İşleri Bakanlığı. (2022). Enerji Stratejisi. Erişim adresi: https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa

T.C. Dış İşleri Bakanlığı. (2022). Sorular. Erişim adresi: https://www.mfa.gov.tr/sorular.tr.mfa

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2022). Biyokütle. Erişim adresi: https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-biyokutle

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2022). Jeotermal Enerji. Erişim adresi: https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-jeotermal

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2023). Bilgi Merkezi. Erişim adresi: https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-diplomasisi-detay

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2023). Raporlar. Erişim adresi: https://enerji.gov.tr/eigm-raporlari

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2023). Ulusal Enerji Verimliliği Eylem Planı. Erişim adresi: https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-verimliliği-ulusal-enerji-verimliliği-eylem-plani

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı.(2022). Güneş Enerjisi. Erişim adresi: https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-gunes

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı.(2022). Hidrolik Enerji. Erişim adresi: https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-hidrolik

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı.(2022). Rüzgar Enerjisi. Erişim adresi: https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-ruzgar

TDK. (2022). Enerji. Erişim adresi: https://sozluk.gov.tr/

Tekirdağ BB. (2024). Büyükşehir Belediyesi 3 Milyon TL'lik Enerji Tasarrufu Sağlayan GES Projesini Hayata Geçirdi. Erişim adresi: https://www.tekirdag.bel.tr/haber/47415

Temiz Enerji. (2021). Erişim adresi: https://temizenerji.org/2021/02/26/ankara-buyuksehir-belediyesi-dizelden-donusturulmus-elektrikli-otobus-uretti/

Yeşil İstanbul. (2021).İstanbul Büyükşehir Belediyesi Enerji Yönetim Sistemi Politikası**.** Erişim adresi: https://yesil.istanbul/enerji-detay_iso-5001-enerji-yonetim-sistemi#:~:text=%C4%B0BB%20Enerji%20Y%C3%B6netim%20Politikas%C4%B1%20kapsam%C4%B1nda,i%C5%9F%20yap%C4%B1%C5%9F%20%C5%9Fekline%20d%C3%B6n%C3%BC%C5%9Fmesi%20ama%C3%A7lanmaktad%C4%B1r

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE YENİLENEBİLİR ENERJİ EKONOMİSİ YATIRIMLARI

Salih Aydın

1. GİRİŞ

Enerji, küresel kalkınma ve refah için stratejik bir kaynaktır. Küresel ölçekte yaşamın sosyal ve ekonomik standartlarının iyileştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Ancak, enerji talebinin yaklaşık %80'ini oluşturan birincil enerji kaynağı olarak fosil yakıtların (kömür, petrol ve doğal gaz gibi) yaygın kullanımı, çevreyi tehdit etmektedir.Gelecek nesiller için kaynakların sürdürülebilirliğini sağlama noktasında 2030 yılına kadar petrol ve gaz rezervi üretiminde yaklaşık %40-%60 oranında bir düşüşün sağlanması beklenmektedir. Öte yandan güneş, rüzgâr, hidroelektrik ve biyokütle gibi yenilenebilir enerjiler, bozulmayan kaynaklara olan bağımlılıklarıyla karakterize edilme eğilimindedir. Geleneksel enerji sistemlerine alternatif olarak yenilenebilir enerjilerin kullanımı, sera gazları gibi zararlı emisyonları sınırlama ve aynı zamanda sürdürülebilir kalkınma hedeflerini destekleme potansiyeline sahiptir. Bu nedenle yenilenebilir kaynaklar, iklim değişikliğiyle mücadelede ve aynı zamanda bir ülkenin sürdürülebilir kalkınma açısından ihtiyaçlarını karşılamada temel araçlardır. Bu nedenle, yenilenebilir enerjinin geliştirilmesine ve doğru kullanımına yüksek öncelik verilmelidir. Yenilenebilir enerji kaynaklarının diğer enerji kaynaklarına göre birçok avantajına rağmen, yenilenebilir enerji kaynaklarından enerji üretimi düşük kalmaktadır. Örneğin, 2020 yılında yenilenebilir enerji kaynaklarının elektrik üretimindeki payı yaklaşık %11,7 iken, fosil yakıtlar (petrol, gaz ve kömür) toplam elektrik üretiminin %60'ından fazlasına katkıda bulunmuştur (Elmassah, 2023).

REFERANSLAR

Adebayo, T. S., Ağa, M. ve Kartal, M. T. (2023a). Analyzing the Co-Movement between CO2 Emissions and Disaggregated Nonrenewable and Renewable Energy Consumption in BRICS: Evidence Through the Lens of Wavelet Coherence. *Environmental Science and Pollution Research*, *30* (13), s. 38921-38938. https://doi.org/10.1007/s11356-022-24707-wn

Adebayo, T. S., Kartal, M. T. ve Ullah, S. (2023b). Role of Hydroelectricity and Natural Gas Consumption on Environmental Sustainability in the United States: Evidence from Novel Time-Frequency Approaches. *Journal of environmental management*, *328*, s. 116987. https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2022.116987

Amjith, L. R. ve Bavanish, B. (2022). A Review on Biomass and Wind as Renewable Energy for Sustainable Environment. *Chemosphere*, *293*, s. 133579. https://doi.org/10.1016/j.chemosphere.2022.133579

Arndt, C., Arent, D., Hartley, F., Merven, B. ve Mondal, A. H. (2019). Faster than You Think: Renewable Energy and Developing Countries. *Annual Review of Resource Economics*, *11*, s. 149-168. https://doi.org/10.1146/annurev-resource-100518-093759

Aziz, S. ve Jahan, S. M. (2023). Determinants of International Development Investments in Renewable Energy in Developing Countries. *Energy for Sustainable Development*, *74*, s. 215-230. https://doi.org/10.1016/j.esd.2023.04.008

Elmassah, S. (2023). Determinants of Renewable Energy Production in Emerging and Developed Countries. *International Journal of Energy Sector Management*.

International Renewable Energy Agency (IRENA) (2022). "Challenges Confronting Renewable Energy Production in Developing and Low-Middle Income Countries", Available at: www.irena.org/News/articles/2022/Jul/IRENA-Goes-Beyond-the-Talk-to-Address-Financing-Challengesin-Developing-Countries(Erişim Tarihi: 24 Haziran 2024).

Https://unctad.org/system/files/official-document/wir2023_overview_en.pdf. (Erişim Tarihi: 25/06/2024)

Https://www.rti.org/insights/renewable-energy-developing-countries (Erişim Tarihi: 26/06/2024)

Https://unctad.org/news/unctad-calls-urgent-support-developing-countries-attract-massive-investment-clean-energy (Erişim Tarihi: 26/06/2024)

Https://www.iea.org/news/bringing-down-the-cost-of-capital-is-key-to-unlocking-clean-energy-growth-in-emerging-economies (Erişim Tarihi: 26/06/2024)

Https://mc-cd8320d4-36a1-40ac-83cc-3389-cdn-endpoint.azureedge.net/-/media/Files/IRENA/Agency/Publication/2023/Feb/IRENA_CPI_Global_RE_finance_2023.pdf?rev=8668440314f34e588647d3994d94a785 (Erişim Tarihi: 26/06/2024)

Kim, K., Park, H. ve Kim, H. (2017). Real Options Analysis for Renewable Energy Investment Decisions in Developing Countries. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *75*, s. 918-926. https://doi.org/10.1016/j.rser.2016.11.073

Osei, B., Fiagbe, A. K. ve Kulu, E. (2024). Sustainability of Renewable Energy Production: Empirical Evidence from Developing and Middle-İncome Countries. *International Journal of Energy Sector Management*, *18* (4), s.749-766. https://doi.org/10.1108/IJESM-04-2023-0012

Shahbaz, M., Topcu, B. A., Sarıgül, S. S. ve Vo, X. V. (2021). The Effect of Financial Development on Renewable Energy Demand: The Case of Developing Countries. *Renewable Energy*, *178*, s. 1370-1380. https://doi.org/10.1016/j.renene.2021.06.121

Shimbar, A. ve Ebrahimi, S. B. (2017). Modified-Decoupled Net Present Value: The Intersection of Valuation and Time Scaling of Risk in Energy Sector. *Environmental Energy and Economic Research*, *1*(4), s. 347-362. 10.22097/EEER.2018.126021.1025

Shimbar, A. ve Ebrahimi, S. B. (2020). Political Risk and Valuation of Renewable Energy Investments in Developing Countries. *Renewable Energy*, *145*, s. 1325-1333. https://doi.org/10.1016/j.renene.2019.06.055

Wang, Q. ve Yang, X. (2020). Investigating the Sustainability of Renewable Energy–An Empirical Analysis of European Union Countries Using A Hybrid of Projection Pursuit Fuzzy Clustering Model and Accelerated Genetic Algorithm Based on Real Coding. *Journal of Cleaner Production*, *268*, s. 121940. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.121940

Zang, X., Adebayo, T. S., Oladipupo, S. D. ve Kirikkaleli, D. (2023). Asymmetric Impact of Renewable Energy Consumption and Technological Innovation on Environmental Degradation: Designing an SDG Framework for Developed Economy. *Environmental Technology*, *44* (6), s. 774-791. https://doi.org/10.1080/09593330.2021.1983027

3. Basım

Şehir Yenilemesi Sırasında
İŞ BİRLİĞİ

Turhan Yörükân

nobel
40.yıl

Şehir Yenilemesi Sırasında İş Birliği
Turhan Yörükân

Yayın No: 5518
Beşeri Bilimler: 615
ISBN: 978-625-371-553-3
E-ISBN: 978-625-371-554-0
Basım Sayısı: 3. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yörükân, Turhan.
Şehir Yenilemesi Sırasında İş Birliği / Turhan Yörükân
3. Basım, XII + 334 s., 15,5x23,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-553-3
E-ISBN: 978-625-371-554-0
1. Şehir 2. Şehir Yenileşmesi 3. Şehir Planlaması

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İçindekiler

Ön Söz ..... **iii**

Giriş **1**

BİRİNCİ KISIM
Şehir Yenilemesinin veya Şehirlerin Yeniden Geliştirilmesinin İnsanî ve Sosyal Yönleri

Yeniden Geliştirme, Köhneleşme ve İş Birliği 19
Allan A. Twichell

Şehirlerin Yeniden Geliştirilmesi Sırasında Yerlerinden Çıkarılan Ailelerin Başka Yerlere Yerleştirilmesi, Chicago Tecrübesi 31
Jac Meltzer

Bugünkü Yeniden Geliştirme ve Yeniden Yerleştirme Plânlamasının İnsanî Yönleri 88
Herbert J. Gans

Şehir Yenilemesinin Doğurduğu Sosyal Problemler 116
Peter Marris

İKİNCİ KISIM
Sosyal Bilim Adamları Açısından Üzerinde Durulması Gereken Konular

Bir Antropolog, Şehirlerin Yenilenmesi Konusunda Mesleğinin Nasıl Yararlı Olabileceği Hakkında Görüşlerini Bildiriyor 135
Dr. Walter E. Boek

Bir Sosyolog, Şehirlerin Yenilenmesi Konusunda Mesleğinin Nasıl Yararlı Olabileceği Hakkında Görüşlerini Bildiriyor 150
Mel J. Ravitz

Bir Sosyal Psikolog, Şehirlerin Yenilenmesi Konusunda Mesleğinin Nasıl Yararlı Olabileceği Hakkında Görüşlerini Bildiriyor 164
Dr. Bernard Mausner

Bir İktisatçı, Şehirlerin Yenilenmesi Konusunda Mesleğinin Nasıl Yararlı Olabileceği Hakkında Görüşlerini Bildiriyor 174
Charles L. Leven

Bir Coğrafyacı, Şehirlerin Yenilenmesi Konusunda Mesleğinin Nasıl Yararlı Olabileceği Hakkında Görüşlerini Bildiriyor 193
Peter H. Nash, A. I. P.

ÜÇÜNCÜ KISIM
Dizayn Açısından Üzerinde Durulması Gereken Konular

Dizayncının Şehir Yenilemesinde Estetiğin Rolü Konusunda Yapabileceği Tavsiyeler 205
Roger Montgomery

Plâncının Şehir Yenilemesinde Daha İyi Bir Şehir Dizaynına Ulaşabilmek Bakımından Oynadığı Rol 213
Charles Blessing

İnşaat Müteahhidinin Şehir Yenilemesinde Daha İyi Bir Şehir Dizaynına Ulaşabilmek Bakımından Oynadığı Rol 221
H. Ralph Taylor

Yöneticinin Şehir Yenilemesinde Daha İyi Bir Şehir Dizaynına Ulaşabilmek Bakımından Oynadığı Rol 227
William L. Slayton

Sosyolojik Araştırmaların Plânlama ve Dizayn Konularında Gayeye Ulaşma ve İş Birliği Sağlama Bakımından Oynayabileceği Rol 237
P. Willmott - E. Cooney

DÖRDÜNCÜ KISIM
Yöneticiye Yapılabilecek Yardımlar

Şehir Yenilemesi Kararlarının Gerektirmiş Olduğu Bilgi ve Tahlil Sistemi.....251
Lowdon Wingo, Jr.

Yöneticinin (veya Araştırıcının) Şehir Plânlamasında (Şehir Yenilemesinde) Uygulamak İsteyeceği Ölçme Tekniklerinin Doğru ve Hatalı Bir Şekilde Kullanılması.....278
Gerald Hodge

Konut Programını Yürüten Yöneticilerin Kararlarına Esas Olmak Üzere İhtiyaç Duyulan Konut Araştırması.....300
Irving Rosow

Düşük-Gelirli Gruplar İçin Yapılan Konutlara "İnsanî Değerler" Katma Konusunda Göz Önünde Bulundurulması Gereken Hususlar 312
Dr. William H. Key

Düşük ve Orta Maliyetli Konutlarda Estetik 319
Edward G. Grafton

Hamiş

Keskinok-Yörükân Söyleşisi.....327

TEKNOLOJİ VE İNOVASYON

Editör
Prof. Dr. Selçuk Balı

nobel bilimsel

Teknoloji ve İnovasyon

Editör: Prof. Dr. Selçuk Balı

Yayın No.: 2310
ISBN: 978-625-393-022-6
E-ISBN: 978-625-393-151-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Balı, Selçuk.
Teknoloji ve İnovasyon / Selçuk Balı
1. Basım, VI + 140 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-022-6
E-ISBN: 978-625-393-151-3
1. Teknoloji 2. İnovasyon 3. Dijital Dönüşüm 4. Veri Analitiği 5. Büyük Veri

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI iii

1. Bölüm
GELECEKTEKİ TEKNOLOJİK DÖNÜŞÜM VE İNOVASYON 1
Şeyma Bozkurt Uzan - Ömer Ali Yılmazsoy

2. Bölüm
DİJİTAL DÖNÜŞÜM VE TEKNOLOJİ 13
Gökhan Eğilmez

3. Bölüm
BİYOTEKNOLOJİ VE GENETİK MÜHENDİSLİĞİ ALANINDA TEKNOLOJİK DÖNÜŞÜM VE İNOVASYON 39
Demet Tatar - Aysel Veyisoğlu

4. Bölüm
İNOVASYON VE BİYOMİMİKRİ 57
Müge Kınay

5. Bölüm
BLOCKCHAİN TEKNOLOJİSİ VE DİJİTAL FİNANS: DEVRİMSEL YENİLİKLER VE GELECEK PERSPEKTİFLERİ 73
Aslan Aydoğdu

6. Bölüm
BELEDİYELERDE GELECEKTEKİ TEKNOLOJİK DÖNÜŞÜM VE İNOVASYON 101
Meryem Arslan

7. Bölüm
VERİ ANALİTİĞİ VE BÜYÜK VERİ 117
Murat Topaloğlu - Egemen Tekkanat

1. Bölüm

GELECEKTEKİ TEKNOLOJİK DÖNÜŞÜM VE İNOVASYON

Şeyma Bozkurt Uzan - Ömer Ali Yılmazsoy

1. GİRİŞ

Teknolojik dönüşüm, teknolojik gelişmelerin hızlı ilerleyişiyle günümüz dünyasında kaçınılmaz bir hâl almıştır. 18. yüzyılın sonlarında buhar gücünün icadıyla birlikte Endüstri 1.0 olarak adlandırılan Sanayi Devrimi ile başlayıp günümüze kadar gelişmekte olan teknolojik bir dönüşümdür. İnsanlar ve makineler arasındaki denge, endüstri devrimlerinin başlangıcından itibaren var olmuştur. Ancak insan ve makine arasındaki ilişki ve denge, teknolojinin ve toplumsal yapıların evrimiyle birlikte sürekli olarak değişmiştir. İlk endüstri devrimi sırasında, bu denge daha çok insan emeğinin makine gücüyle değiştirilmesini içermekteydi. Tarım toplumlarından sanayi toplumlarına geçişte, bu dengenin kurulması ve uyum sağlanması zaman aldı. İnsanlar, makineleşmenin getirdiği yeni iş koşullarına ve taleplere uyum sağlamak zorunda kaldılar (Kelly, 2017).

Toplumsal yaşamın her alanını etkileyen teknoloji ve beraberindeki araçlar, toplumsal kurumlarla sürekli bir etkileşim içindedir. Bu etkileşim, çok boyutlu bir araştırma alanına işaret ederken, gün geçtikçe genişlemekte ve her bir bileşenin ayrı ayrı incelenmesini gerektirecek boyutlara ulaşmaktadır. Günümüzde, dijitalleşme ve yapay zekâ gibi teknolojilerin yükselişiyle, insanlar ve makineler arasındaki denge yeniden şekillenmektedir. İnsanlar, bilgi ve becerilerini makinelerle iş birliği içinde kullanarak yeni fırsatlar yaratıyorlar. Bu süreç, yapay zekâ destekli analitiklerin, robotik sistemlerin ve otomasyonun iş dünyasında yaygınlaşmasıyla daha da belirgin hâle gelmektedir (Kıray, 2022).

Teknolojik dönüşüm, sanayi devriminden bugüne kadar hızla ilerleyen ve hayatın her alanında derin etkiler yaratan bir süreçtir. Teknoloji, insanların yaşam tarzlarını, iş yapma biçimlerini ve toplumsal yapıları köklü bir şekilde dönüştürmektedir. Günümüzde dijital teknolojilerin ve yapay zekânın yükseli-

aracılığıyla bilgiye erişimi kolaylaştırmıştır. Ayrıca, sosyal medyanın yaygınlaşması, toplumsal etkileşim biçimlerini ve iletişim kanallarını köklü bir şekilde değiştirmiştir. Bu durum, toplumsal ilişkilerin ve ağların daha geniş ve karmaşık hâle gelmesine neden olmuştur. Dijital dönüşüm, toplumsal katılımı artırmakta ve demokratik süreçlerin daha şeffaf ve katılımcı hâle gelmesine katkıda bulunmaktadır.

Sonuç olarak, teknolojik dönüşüm, sanayi devriminden bugüne kadar hızla ilerleyen ve hayatın her alanında derin etkiler yaratan bir süreçtir. Gelecekteki teknolojik dönüşüm ve inovasyon, insanların yaşam kalitesini artırmak, iş dünyasını daha rekabetçi hâle getirmek ve gezegenimizi korumak için önemli bir fırsat sunmaktadır. Bu süreçte, insanların teknolojiyle uyum içinde çalışarak yeni fırsatlar yaratması ve dünyayı daha iyi bir yer hâline getirmesi beklenmektedir. Teknolojik gelişmelerin getirdiği bu dönüşüm, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde daha sürdürülebilir ve insan odaklı bir gelecek inşa etmemize olanak tanıyacaktır. Teknolojinin getirdiği bu yeni çağda, toplumsal eşitlik ve etik değerlere uygun politikaların geliştirilmesi, herkesin bu dönüşümden adil bir şekilde faydalanmasını sağlayacaktır.

REFERANSLAR

Aktaş, H. (2017). "İşletmelerde Sürdürülebilirliğin Sağlanmasında Lider Yöneticilerin Rolü ve Küresel En İyi Uygulama Örnekleri", *İşletmelerde Sürdürülebilirlik Dinamikleri*, (Ed. Işıl Mendeş Pekdemir), Beta, İstanbul.

Akgül, M. (2017). Dijitalleşme ve Din. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 17(2), s. 191-208.

Arias, E. (2019). How does Media Influence Social Norms? Experimental Evidence on the Role of Common Knowledge. *Political Science Research and Methods*, 7(3), s. 561-578.

Barutçugil, İ. (1981). *Teknolojik Yenilik ve Araştırma Geliştirme Yönetimi*. Bursa: Bursa Üniversitesi Yayını.

Bekaroğlu, C. (2022). *Teknoloji-İstihdam İlişkisi ve İstihdamın Geleceği*. Teknolojik Dönüşüm, İşletme ve Ekonomi, s. 111.

Çapcıoğlu, İ. ve Hilal, A.N.I.K.. (2021). Sanayi Devrimi'nden Endüstri 4.0'a: Dijitalleşme ve Dijital Dünyada Dinin Statüsü. *Tevilat*, 2(1), 27-43.

Çelikçapa, F.O.. (1992). Teknoloji ve İnsan. *Uludağ Ün. İİBF Dergisi*, 13, s. 95-102.

Çokgezen, M. ve Toksoy, F. (2012). Profesyonel Mesleklerde Regülasyon: Olgular ve Yeni Eğilimler. *Liberal Düşünce Dergisi*, s. 67, 69-95.

Dedeoğlu, G. (2006). *Bilişim Toplumu ve Etik Sorunlar*. Alfa Aktüel Yay., İstanbul.

Demir, K.A., Döven, G. ve Sezen, B. (2019). Industry 5.0 and Human-Robot Co-working. *Procedia Computer Science*, 158, s. 688-695.

Deniz, N. ve Büyük, K. (2023). İkiz Dönüşüm: Sürdürülebilir ve Dijital Dönüşüm. *Dijital Teknolojiler ve Eğitim Dergisi*, 2(1), s. 57-70.

Ersin, K.A.V.İ. ve Çalışma Ekonomisi. (2022). *Çalışanlar Açısından Teknoloji ve Etik*. Teknolojik Dönüşüm, İşletme ve Ekonomi, s. 152.

Evren, G. (2007). *Esnek Çalışma ve İstihdama Etkileri*. Seçkin Yay., Ankara.

Filizöz, B. (2011). "Etik ve Etiğe İlişkin Temel Kavramlar", *İşletme Etiği*, Ed. Zeyyat Sabuncuoğlu, Betay Yay., İstanbul.

Gerlitz, L. ve Meyer, C. (2021). Small and Medium-Sized Ports in the TEN-T Network and Nexus of Europe's Twin Transition: The Way towards Sustainable and Digital Port Service Ecosystems. *Sustainability*, 13, s. 4386.

Günay, D. (2002). Sanayi ve Sanayi Tarihi. *Mimar ve Mühendis Dergisi*, 31, s. 8-14.

Günay, D. (2017). Teknoloji nedir? Felsefi bir yaklaşım. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1, s. 163-166.

Industrial History of The United States, A.S. Bolles. Augustus of Economic Classics, New York, 1966.

Kelly, K. (2017). *Büyük Teknolojik Dönüşüm*. Optimist Yayın Grubu.

Koçak, O. (2011). *Bilgi Toplumu Sürecinde Çalışma Yaşamı: Dijital Teknolojiler Boyutuyla*. Ekin Kitabevi, Bursa.

Lindsay, A.L. (2021). *Benefits and Challenges of Modern Digital Classrooms*.

Martynov, V.V., Shavaleeva, D.N. ve Zaytseva, A.A. (2019). *Information Technology as the Basis for Transformation into a Digital Society and Industry 5.0*.

MDPI. (2021). *The Impact of Social and Cultural Norms, Government Programs and Digitalization as Entrepreneurial Environment Factors on Job and Career Satisfaction of Freelancers*.

Moore, W.E. (Editor). (1972). *Technology and Social Change*. Chicago: Quadrangle Books.

National Research Council, et. al. (1986). *Electricity in Economic Growth*. National Academies Press.

Gimpel, J. (1997). *Orta Çağda Endüstri Devrimi*, Çev. N. Özaydın. Tübitak, 1997, Ankara.

Patcickson, M. (1988). "Adaptation By Employees to New Technology", Occupational/ Psycology.

Rehman, S.U., Giordino, Z. ve Alam, G.M. (2023). Twin Transitions & Industry 4.0: Unpacking the Relationship between Digital and Green Factors to Determine Green Competitive Advantage. *Technology in Society*, 73, 102227.

Yörükoğulları, E., et. al. (2013). *Bilim ve Teknoloji Tarihi*. Anadolu Üniversitesi.

Yücebalkan, B. (2020). Endüstri 4.0'dan Endüstri 5.0'a Geçiş Sürecine Genel Bakış. *Pearson Journal*, 5(9), s. 241-250.

2. Bölüm

DİJİTAL DÖNÜŞÜM VE TEKNOLOJİ

Gökhan Eğilmez

1. GİRİŞ

Dijital teknolojiler, tüm iş sektörlerine müşteriler için değer oluşturacak yeni iş modelleri, akıllı hizmet sunumu ve eşsiz rekabet avantajları sunmaktadır. Değer odaklı bu yaklaşım, müşteri deneyimini artırmakta, etkileşimi kolaylaştırmakta ve işletmelere kişiselleştirilmiş hizmet sunumu için fırsat vermektedir (Eğilmez, 2023a). Aynı zamanda dijital dönüşüm, şirketlerin daha fazla esneklik ve verimlilik elde etmesine, üretim süreçlerini optimize etmesine, inovasyon ekosistemleri için değer önerileri oluşturmasına ve pazar ihtiyaçlarına zamanında yanıt vermesine olanak tanımaktadır (Feliciano-Cestero ve diğ., 2023). Bu fırsatları kârlı bir ticarete dönüştürmek, teknolojinin sunduğu inovatif çözümlerden faydalanarak yeni pazarlara açılmak veya mevcut pazarlarını korumak isteyen işletmeler, dijital bir değişim ve dönüşüm hareketi başlatmaktadırlar.

Dijital dönüşüm, işletmelerin değişen pazar gereksinimlerini ve müşteri ihtiyaçlarını karşılamak için iş süreçlerinin yanında kültürel ve organizasyonel yönlerini de dönüştürmeye yönelik bir girişimdir (Nasiri ve diğ., 2020). Bu dönüşüm hareketi, teknolojinin daha iyi kullanılması veya süreç iyileştirme nedeniyle sadece maliyetlerin azaltılmasıyla sınırlı değildir. Bu dönüşüm, yeni dijital ortama uyum sağlayabilecek yeni iş modelleri ortaya çıkarma sürecini de içermektedir (Guerra ve diğ., 2023). Dijital dönüşüm arayışındaki kuruluşların mevcut iş modellerini yeni iş modelleriyle dengelemeleri ve kademeli olarak yeni dijital iş süreçlerine geçmeleri gerekmektedir (Zhang ve Chen, 2023). Çünkü günümüz dijital çağında değişim muazzam hızlarda gerçekleşmektedir. Rekabette geride kalmamak için organizasyonların yapılarını analiz etmesi ve dönüşüme bir an önce hazırlanması gerekmektedir. Eğer organizasyonlar bu değişime ayak uyduramaz ve hızlı yanıt veremezlerse işlerini büyük bir oranda rakiplerine kaptıracaklardır (Büyüközkan ve Göçer, 2018). Bu yüz-

kazandıracak ve entegre bir dijital ekosistem ortamı hazırlayacak teknolojilere yatırım yapılmalıdır.

Büyük ve kapsamlı bir dijital dönüşüm yerine küçük parçalara ayrılmış ama birbirini tamamlayan, aşamalı bir dönüşüm yapmak kaynak ve süreç yönetimini kolaylaştıracaktır. Dönüşüm tasarımında; esnek, ölçeklenebilir ve modüler bir yapı, hızlı yanıt verebilen çevik, uyumlu ve kullanımı kolay sistemler ve tam görünür iş süreçleri işletmeler için öncelikli alanlar olmalıdır. Organizasyonel boyuttaki dönüşüm dizaynında ise cesaret verici lider, dijital yeteneklere sahip, çapraz-fonksiyonel çalışabilen ekipler ve çevreye duyarlı, topluma karşı sorumlu, sürdürülebilir bir anlayış oluşturulması gerekmektedir.

REFERANSLAR

Accenture, (2024). Technology Vision 2024, Human by design https://www.accenture.com/content/dam/accenture/final/accenture-com/document-2/Accenture-Tech-Vision-2024.pdf#zoom=40

Accenture, (2020). Sharpen Up the Supply Chain. https://www.accenture.com/_acnmedia/PDF-116/Accenture-Sharpen-Up-Supply-Chain-SAP.pdf

Agca, O, Gibson, J., Godsell, J., Ignatus, J., Wyn Davies, C. ve Xu, O. (2017). *An Industry 4 Readiness Assessment Tool*. Coventry: Warwick Üniversitesi

Bughin, J., Deakin, J. ve O'Beirne, B. (2019). Digital Transformation: Improving the Odds of Success. *McKinsey Quarterly*, 22, s. 1-5.

Bughin, J. ve Van Zeebroeck, N. (2017). 6 Digital Strategies, and Why Some Work Better than Others, *Harvard Business Review*, July 31.

Büyüközkan, G. ve Göçer, F., (2018). "Digital Supply Chain: Literature Review and A Proposed Framework for Future Research", *Computers in Industry*, Vol. 97 No. 4, s. 157-177

Ebert, C. ve Duarte, C.H.C. (2018). Digital transformation. *IEEE Softw.*, 35(4), s. 16-21.

DHL, (2020). Big Words vs Big Inventions: Which Tech Innovations Have Lived Up to Their Promise?, Delivered: The Global Logistics Magazine, Author: Jonathan Ward. https://www.dhl.com/global-en/home/about-us/delivered-magazine/articles/2020/issue-2-2020/big-words-vs-big-inventions-which-tech-innovations-have-lived-up-to-their-promise.

D3A, (2020). *Türkiye'de Dijital Dönüşüm Değerlendirme Aracı (D3A) 2019 - 2020 Sonuç Raporu*, Boğaziçi Üniversitesi ve TÜSSİDE

DDX, (2024). *Dijital Dönüşüm Değerlendirme Modeli*, TÜBİTAK ve TÜSSİDE https://ddxmodel.tubitak.gov.tr/

Dijital Türkiye Yol Haritası, (2018). *İmalat Sanayinin Dijital Dönüşümü Raporu ve Yol Haritası*, T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, https://www.sanayi.gov.tr/tsddtyh.pdf

Eğilmez, G., (2023a). Endüstri 4.0 ve Lojistik Sektörünün Dijital Dönüşümü: Lojistik 4.0, Sosyal, *İnsan ve İdari Bilimlerde Öncü ve Çağdaş Çalışmalar*, S. 1351-1376, Duvar Yayınları

Eğilmez, G., (2023b). *Dijital Tedarik Zinciri Olgunluk Modelinin Tasarımı: Ölçek Geliştirme ve Vaka Uygulaması*, Düzce Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Doktora Tezi

Eğilmez, (2023c). *Dijital Tedarik Zinciri Yönetimi*, Duvar Yayınları https://www.duvaryayinlari.com/Webkontrol/IcerikYonetimi/Dosyalar/dijital-tedarik-zinciri-yonetimi-yayin_icerik_g3832_cFCK7aBV.pdf

Feliciano-Cestero, M.M., Ameen, N., Kotabe, M., Paul, J. ve Signoret, M. (2023). Is Digital Transformation Threatened? A Systematic Literature Review of the Factors Influencing Firms' Digital Transformation and Internationalization. *Journal of Business Research*, 157, 113546.

Gartner, (2023a). *Top Strategic Technology Trends 2024*. https://emt.gartnerweb.com/ngw/globalassets/en/publications/documents/2024-gartner-top-strategic-technology-trends-ebook.pdf?

Gartner, (2023b). *The IT Roadmap for Digital Business Transformation*. https://emt.gartnerweb.com/ngw/globalassets/en/information-technology/documents/the-it-roadmap-for-digital-business-transformation.pdf?

Gobble, M.M. (2018). Digital Strategy and Digital Transformation. *Research-Technology Management*, 61(5), s. 66-71.

Guerra, J.M.M., Danvila-del-Valle, I. ve Méndez-Suárez, M. (2023). The impact of digital transformation on talent management. *Technological Forecasting and Social Change*, 188, 122291.

Huikkola, T., Kohtamäki, M. ve Ylimäki, J. (2022). Becoming A Smart Solution Provider: Reconfiguring A Product Manufacturer's Strategic Capabilities and Processes to Facilitate Business Model Innovation. *Technovation*, 118, 102498.

IDC, (2020). *Bulut ve Yapay Zekâ, Müşteri Deneyimini İyileştirmek için İletişim Merkezlerini Nasıl Dönüştürüyor*, Eylül 2020, Ayşe Kaptanoğlu

Kane, G.C., Palmer, D., Phillips, A.N., Kiron, D. ve Buckley, N. (2015). *Strategy, Not Technology, Drives Digital Transformation.* MIT Sloan Management Review. https://sloanreview.mit.edu/projects/strategy-drives-digital-transformation/

Nasiri, M., Ukko, J., Saunila, M. ve Rantala, T. (2020). Managing the Digital Supply Chain: The Role of Smart Technologies. *Technovation*, 96, s. 102-121.

Petrick, I., ve McCreary, F., (2019), Industry 4.0: From Vision to Implementation, *2019 Technology in Industry Report*, Automation Alley

Porter, M.E. ve Heppelmann, J.E. (2015). How Smart, Connected Products Are Transforming Companies. *Harvard Business Review*, 93(10), s. 96-114.

Pwc, (2016). *Industry 4.0: Building the Digital Enterprise, 2016 Global Industry 4.0 Survey*

https://www.pwc.com/sk/en/odvetvia/assets/industry-4.0-metals-key-findings.pdf

Reinitz, B., (2020). Consider the Three Ds When Talking About Digital Transformation. *Educause Review* https://er.educause.edu/blogs/2020/6/consider-the-three-ds-when-talking-aboutdigital-transformation

Siegel, M. ve Booth, C., (2020). Six Dimensions of the Agile Enterprise: What Leading Companies Are Doing, *Pwc&Strategy* https://www.strategyand.pwc.com/us/en/reports/2020/six-dimensions-of-the-agile-enterprise/six-dimensions-of-the-agile-enterprise.pdf

TÜSİAD, (2017). *Türkiye'nin Sanayide Dijital Dönüşümü Yetkinliği, Türkiye'nin 4. Sanayi Devrimi*, TÜSİAD-BCG https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/9864-tusiad-bcg-turkiye-nin-sanayide-dijital-donusum-yetkinligi Erişim: 18.04.2024

Vial, G. (2021). Understanding Digital Transformation: A Review and A Research Agenda. *Managing Digital Transformation*, s. 13-66.

Zaoui, F. ve Souissi, N. (2020). Roadmap for Digital Transformation: A Literature Review. *Procedia Computer Science*, 175, s. 621-628.

Zhang, J. ve Chen, Z. (2023). Exploring Human Resource Management Digital Transformation in the Digital Age. *Journal of the Knowledge Economy*, s. 1-17.

URL: DHL, (2020). https://www.dhl.com/global-en/delivered/digitalization/big-words-vs-big-inventions-which-tech-innovations-have-lived-up-to-their-promise.html

3. Bölüm

BİYOTEKNOLOJİ VE GENETİK MÜHENDİSLİĞİ ALANINDA TEKNOLOJİK DÖNÜŞÜM VE İNOVASYON

Demet Tatar - Aysel Veyisoğlu

1. GİRİŞ

Biyoteknoloji ve genetik mühendisliği çeşitli alanlarda önemli ilerlemelere yol açmıştır. Bu yenilikler, fermente gıdalar için laktik asit bakterilerindeki gelişmelerden McKay (1990) hayvan yetiştirme ve genetik ilerlemedeki gelişmelere kadar uzanmaktadır. Genetiği değiştirilmiş mahsullerin geleneksel tarım sistemlerine entegrasyonu, özellikle Nijerya gibi bölgelerde gıda güvenliğinin artırılması konusunda umut vadediyor (Ehirim vd., 2020). Hücre kültürü teknolojisi ve genetik mühendisliği kullanılarak, gelecekteki gıdaların üretimi, iklim değişikliği ve artan küresel nüfus gibi zorlukların ortasında gıda güvenliğini artırmak için optimize edilmiştir (Wikandari vd., 2021).

Alternatif proteinler alanında güvenlik hususları çok önemlidir. Kültürlenmiş et, bitki bazlı et, böcek proteini ve tek hücreli protein gibi teknolojilerin güvenliği teknolojik, çevresel ve düzenleyici açılardan incelenmektedir (Hadi ve Brightwell, 2021). Bu alternatif protein kaynakları, gıda güvenliği endişelerini ve sürdürülebilirlik konularını ele almak için potansiyel çözümler sunmaktadır. Biyoteknoloji ayrıca biyomedikal mühendisliğinde de önemli bir rol oynamakta, kişiselleştirilmiş sağlık hizmetleri çözümleri sunmakta ve insan vücudunun derinlemesine analizine olanak sağlamaktadır (Datta vd., 2021). Ek olarak biyoteknoloji endüstrisi, inovasyonu ve bilgi paylaşımını teşvik etmek için organizasyonlar arası iş birliklerine büyük ölçüde güvenmektedir (Powell vd., 1996).

Soya fasulyesi dokularındaki rekombinant proteinler için protein miktar tayini analizlerinin geliştirilmesi ve doğrulanması, biyoteknolojik ilerlemeler yoluyla elde edilebilecek hassasiyet ve seçiciliği göstermektedir (Hill vd.,

talıklar konusunda en büyük beklenti genetik bozuklukların gen aktarımı yöntemleriyle düzeltilmesi veya etkin tedavi yöntemlerinin ortaya çıkarılmasıdır.

Biyoteknoloji ve genetik mühendisliği, teknolojik dönüşüm ve inovasyon süreçlerinde kritik bir rol oynamaktadır. Bu alanlardaki gelişmeler, sağlık, tarım, çevre ve endüstri gibi çeşitli sektörlerde köklü değişiklikler yaratırken, ekonomik büyümeye, toplumsal refaha ve sürdürülebilirliğe önemli katkılarda bulunmaktadır. Ancak bu teknolojilerin sorumlu ve etik bir şekilde yönetilmesi, sürdürülebilir bir geleceğin inşası için büyük önem taşımaktadır.

Sonuç olarak, biyoteknoloji ve genetik mühendisliği alanında meydana gelen teknolojik dönüşüm ve inovasyon özellikle sağlık alanında insanlığa büyük katkı sağlamıştır. Biyoteknoloji ve genetik mühendisliği alanında meydana gelen tüm bu yenilikler etik sorunları da beraberinde getirmektedir. Hem küresel hem de ulusal düzeyde etik ve düzenleyici birtakım tedbirlerin alınması gerekmektedir.

REFERANSLAR

An, X., Lu, J., Huang, J., Zhang, B., Liu, D. (2007). Rapid Assembly of Multiple-Exonc DNA2 Directly from Genomic DNA . *PLoSONE* (11):e1179.

Atiwesh, G., Mikhael, A., Parrish, CC., Banoub, J. ve Le, T. (2021). Environmental Impact of Bioplastic Use: A Review. Heliyon*,7*(9).

Atlas, R.M. ve Hazen, T.C. (2011). Oil Biodegradation and Bioremediation: A Tale of the Two Worst Spills in US History. *Environmental Science & Technology. 45*(16), s. 6709–6715.

Babu, R.P. ,O'connor, K. ve Seeram, R. (2013). Progress on Bio-based Polymers and Their Future Trends, *Progress Biomater. 2* (1), s. 1-16.

Barnett, J. ve Sieburth, J. (1985). Biotechnology Information Sources. *Reference Services Review*, *13*(1), s. 54-68. https://doi.org/10.1108/eb048893.

Barrangou, R. ve Doudna, JA. (2016). Applications of CRISPR Technologies Inresearch and Beyond. *Nat Biotechnol. 34*(9), s. 933–941.

Bazarnova, J.E., Zhilinskaya, S., Barsukova, N., Aronova, E. ve Korzh, A. (2020). Metabiotics in Molecular Nutrition: History and Practice. *E3s Web of Conferences,* 161, 02005. https://doi.org/10.1051/e3sconf/202016102005.

Cavazzana-Calvo, M., Hacein-Bey, S. ve De Saint Basile, G. (2000). Gene Therapy of Human Severe Combined Immunodeficiency (SCID)-X1 Disease. *Science, 288*(5466), s. 669–672.

Chen, Y., Yang, Z. Qu, Y. ve Ding, G. (2019, June). Exploration on Teaching Reform of Genetic Engineering. In 2nd International Seminar on Education Research and Social Science (ISERSS 2019), *Atlantis Press,* pp. 616-618. https://doi.org/10.2991/iserss-19.2019.242.

Chen, S., Chu, Y., Lin, C., ve Chiang, T. (2016). Students' Knowledge of, and Attitudes Towards Biotechnology Revisited, 1995–2014: Changes in Agriculture Biotechnology but not in Medical Biotechnology. *Biochemistry and Molecular Biology Education, 44*(5), s. 475-491. https://doi.org/10.1002/bmb.20969.

Datta, M.K., Das, F., Saha, S. ve Khan, R. (2021). The Role of Biotechnology in the Field of Biomedical Engineering. *GSC Biological and Pharmaceutical Sciences, 16*(2), s. 130-150. https://doi.org/10.30574/gscbps.2021.16.2.0238.

Dawson, V. (2006). An Exploration of High School (12–17 year old) Students' Understandings of, and Attitudes Towards Biotechnology Processes. *Research in Science Education, 37*(1), s. 59-73. https://doi.org/10.1007/s11165-006-9016-7.

Doudna, J.A. ve Charpentier, E. (2018). Genome Editing. *Science.365*(6443), s. 498-499.

Ehirim, B., Bashir, M., Ishaq, M., Gana, A., Salihu, B., Gbadeyan, T. ve Danbaba, N. (2020). Genetically Modified Crops and Food Security in Nigeria; Facts and Myths. *Journal of Scientific Research and Reports,* s. 54-63.https://doi.org/10.9734/jsrr/2020/v26i1030321.

Eskandar, K. (2023). Revolutionizing Biotechnology and Bioengineering: Unleashing the Power of Innovation. *J. Appl Biotechnol Bioeng.10*(3), s. 81–88. DOI: 10.15406/jabb.2023.10.00332.

Fernald, K. Weenen, T. Sibley, K. ve Claassen, E. (2013). Limits of Biotechnological Innovation. *Technology and Investment, 04*(03), s. 168-178. https://doi.org/10.4236/ti.2013.43020.

Fineran, PC. ve Charpentier, E. (2012). Memory of Viral Infections by CRISPRCas Adaptive Immune Systems: Acquisition of New Information. *Virology, 434*(2), s. 202-209.

Gavrilescu, M. ve Chisti, Y. (2005). Biotechnology—a sustainable alternative for chemical industry. *Biotechnology advances, 23*(7-8), 471-499.

Gelvin, S. (2003). Agrobacterium-mediated Plant Transformation: the Biology Behind the "Genejockeying" Tool. *Microbiology and Molecular Biology Reviews, 67*(1), s. 16-37. https://doi.org/10.1128/mmbr.67.1.16-37.2003.

Hacein-Bey-Abina, S., Le Deist, F. ve Carlier, F., (2002). "Sustained Correction of X-linked Severe Combined Immunodeficiency by ex Vivo Gene Therapy,"*The New England Journal of Medicine, 346*(16), s. 1185-1193.

Hadi, J. ve Brightwell, G. (2021). Safety of Alternative Proteins: Technological, Environmental and Regulatory Aspects of Cultured Meat, Plant-based Meat, Insect Protein and Single-cell Protein. *Foods, 10*(6), s. 12-26. https://doi.org/10.3390/foods10061226.

Hill, R.O., Shan, T., Schafer, G., Eble, J. ve Chen, C. (2015). Development and Validation of A Multiplexed Protein Quantitation Assay for the Determination of Three Recombinant Proteins in Soybean Tissues by Liquid Chromatography with Tandem Mass Spectrometry. *Journal of Agricultural and Food Chemistry, 63*(33), s. 7450-7461. https://doi.org/10.1021/acs.jafc.5b03083.

Huang, H. (2013). Technological Learning and Technological Innovation Creation: An Empirical Analysis of Biotechnology. *Journal of Engineering Science and Technology Review, 6*(2), s. 120-124. https://doi.org/10.25103/jestr.062.25.

International Energy Agency. (2017). Technology Roadmap - Delivering Sustainable Bioenergy. Retrieved from https ://webst ore.iea.org/techn ology-roadmap-delivering-sustainable-bioenergy.

International Energy Agency. (2019). *Key world energy statistics 2019*. 81 pp.

Iyawa, G.E., Herselman, M. ve Botha, A. (2016). Digital Health Innovation Ecosystems: From Systematic Literature Review to Conceptual Framework. *Procedia Comput. Sci.,* 100, s. 244-252.

James, C. (2012). Global Status of Commercialized Biotech/GM Crops: *ISAAA Briefs* No.44 (International Service for the Acquisition of Agri-biotech Applications, Ithaca, NY).

Kahraman, S. (2020). Investigation of Preservice Science Teachers' Perceptions About Biotechnology, Genetic Engineering and Cloning Concepts. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi, 14*(1), s. 57-83. https://doi.org/10.17522/balikesirnef.576192.

Khalid, M.N., Tahir, M.H., Murtaza, A., Murad, M., Abdullah, A., Hundal, S.D., Zahid, M.K. ve Saleem, F. (2021). Application and Potential Use of Advanced Biotechnology Techniques in Agriculture and Zoology, *Ind. J. Pure App. Biosci. 9*(2), s. 284-296. doi: http://dx.doi.org/10.18782/2582-2845.8662.

Khan, S., Ullah, M.W., Siddique, R., Nabi, G., Manan, S., Yousaf, M. ve Hou, H. (2016). Role of Recombinant DNA Technology to Improve Life. *International journal of genomics,* 2016(1), 2405954.

Khattak, W.A., Ul-Islam, M., Ullah, M.W., Yu, B., Khan, S. ve Park, J.K. (2014a).Yeast Cell-free Enzyme System for Bio-ethanol Production at Elevated Temperatures, *Process Biochemistry,49*(3), s. 357-364.

Khattak, W.A., Ullah, M.W., Ul-Islam, , Yu, B., Khan, S. ve Park, J.K. (2014b). Developmental Strategies and Regulation of Cell-free Enzyme System for Ethanol Production: A Molecular Prospective, *Applied Microbiology andBiotechnology,98*(23), s. 9561-9578.

Lamanauskas, V. ve Makarskaitė-Petkevičienė, R. (2008). Lithuanian University Students' Knowledge of Biotechnology and Their Attitudes to the Taught Subject. *Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education, 4*(3), s. 269-277.

Lomedico, P.T. (1982). Use of Recombinant DNA Technology to Program Eukaryotic Cells to Synthesize Rat Proinsulin: A Rapid Expression Assay for Cloned Genes, *Proceedings of the NationalAcademy of Sciences of the United States of America,79*(19) , s. 5798–5802.

Makarova, K.S., Wolf, Y.I., Alkhnbashi, O.S., Costa, F., Shah, S.A., Saunders, S.J., Barrangou, R., Brouns, S.J.J., Charpentier, E., Haft, D.H. (2015). An Updated Evolutionary Classification of CRISPR-Cas systems. *Nat. Rev. Microbiol.*, 13, s. 722–736.

Mali, P., Yang, L., Esvelt, K.M. (2013). RNA-Guided Human Genome Engineering via Cas9. *Science.339*(6121), s. 823-826.

Marrone, P. (2020). The Role of Industrial Biotechnology in Sustainable Agriculture. *Industrial Biotechnology*, *16*(4), s. 211-212. https://doi.org/10.1089/ind.2020.29221.pma.

McKay, L. (1990). Applications for Biotechnology: Present and Future Improvements in Lactic Acid Bacteria. *Fems Microbiology Letters,* 87(1-2), s. 3-14. https://doi.org/10.1016/0378-1097(90)90694-l.

Mishra,A. (2023). Key Challenges and Ethical Implications In Biotechnology: A Comprehensive Review, IJFMR, *5*(6). https://doi.org/10.36948/ijfmr.2023.v05i06.7868.

National Cancer Institute. BRCA1 and BRCA2: Cancer Risk and Genetic Testing. http://www.cancer.gov/cancertopics/factsheet/risk/brca.Accessed May 27, 2009.

Nelson, H.D., Huffman, L.H., Fu, R., Harris, E.L. (2005). U.S. Preventive Services Task Force. Genetic Risk Assessment and BRCA Mutation Testing for Breast and Ovarian Cancer Susceptibility: Systematic Evidence Review for the U.S. Preventive Services Task Force. *Ann Intern Med.143*(5), s. 362-379.

Nicholl, D.S.T. (2002). Introduction. In An Introduction to Genetic Engineering (pp. 1–8). Chapter, Cambridge: *Cambridge University Press.*

Nieuwenweg, A.C., Trump, B.D., Klasa, K., Bleijs, D.A., Oye, K.A. (2021). Emerging Biotechnology and Information Hazards. In: Trump, B.D., Florin, MV., Perkins, E., Linkov, I. (eds) Emerging Threats of Synthetic Biology and Biotechnology. NATO Science for Peace and Security Series C: Environmental Security. *Springer,* Dordrecht. https://doi.org/10.1007/978-94-024-2086-9_9.

Pacheco, D., Reis, R., Correlo, V. ve Marques, A. (2015). The Crosstalk Between Tissue Engineering and Pharmaceutical Biotechnology: Recent Advances and Future Directions. *Current Pharmaceutical Biotechnology,* 16(11), s. 1012-1023. https://doi.org/10.2174/1389201016666150826120257.

Pérez-Pantoja, D., Donoso, R. ve Agulló, L. (2012). Genomic Analysis of the Potential for Aromatic Compounds Biodegradation in Burkholderiales. *Environmental Microbiology*.14(4), s. 1091–1117.

Powell, W., Koput, K. ve Smith-Doerr, L. (1996). Interorganizational Collaboration and the Locus of Innovation: Networks of Learning in Biotechnology. *Administrative Science Quarterly,* 41(1), s. 116. https://doi.org/10.2307/2393988.

Reid, W.V., Ali, M.K. ve Field, C.B. (2020). The future of bioenergy. *Global change biology,* 26(1), s. 274-286.

Reis, J., Pinheiro, M., Oti, A., Feitosa-Junior, D., Pantoja, M. ve Barros, R. (2016). Technological Information Regarding Prebiotics and Probiotics Nutrition versus the Patent Registers: What is New?.*Abcd Arquivos Brasileiros De Cirurgia Digestiva (São Paulo),* 29(4), s. 279-281. https://doi.org/10.1590/0102-6720201600040016.

Ries, L.A.G., Harkins, D., Krapcho, M., Mariotto, A., Miller, B.A., Feuer, E.J., Clegg, L., Eisner, M.P., Horner, M.J., Howlader, N., Hayat, M., Hankey, B.F. ve Edwards, B.K. (2006). SEER Cancer Statistics Review, 1975-2003. Bethesda: National Cancer Institute.

Rubio, N., Xiang, N. ve Kaplan, D. (2020). Plant-based and Cell-based Approaches to Meat Production. *Nature Communications,* 11(1). https://doi.org/10.1038/s41467-020-20061-y.

Strejcek, M., Smrhova, T. ve Junkova, P. (2018). Bacterial Community Assembly in Contaminated Environments: The Roles of Dispersal Mode, Time, and Deterministic Microbial Niche. *Environmental Microbiology.* 20(3), s. 1158-1170.

Stoumpos, A.I., Kitsios, F. ve Talias, M.A. (2023). Digital Transformation in Health Care: Technology Acceptanceand Its Applications. *Int. J. Environ. Res. Public Health,* 20*,* 3407.https://doi.org/10.3390/ijerph20043407.

Struewing, J.P., Hartge, P., Wacholder, S., Baker, S.M., Berlin, M., McAdams, M., Timmerman, M.M, Brody, L.C. ve Tucker, M.A. (1997). The Risk of Cancer Associated with Specific Mutations of BRCA1 and BRCA2 among Ashkenazi Jews. *N Engl J Med.*336(20), 1401-1408.

Tokiwa, Y., Calabia, B.P., Ugwu, C.U. ve Aiba, S. (2009). Biodegradability of Plastics, *Int. J. Mol. Sci.10* (9), 3722-3742.

Tosun, Ö.K. ve Kesmen, Z. (2022). Crispr-cas Uygulamaları, Potansiyel Riskler ve Yasal Düzenlemeler. *Helal ve Etik Araştırmalar Dergisi, 4*(2), s. 11-42.

Turner, N. (2009). Directed Evolution Drives the Next Generation of Biocatalysts. *Nat Chem Biol 5*, s. 567-573. https://doi.org/10.1038/nchembio.203.

Ullah, M.W., Khattak, W.A., Ul-Islam, Khan, M.S. ve Park, J.K. (2014). Bio-ethanol Production through Simultaneous Saccharification and Fermentation Using An Encapsulated Reconstituted Cell-free Enzyme System, *Biochemical Engineering Journal,91*, s. 110-119.

Ullah, M.W., Khattak, W.A, Ul-Islam, M., Khan, S., ve Park, J.K. (2015). Encapsulated Yeast Cell-free System: A Strategy for Cost-effective and Sustainable Production of Bio-ethanol Inconsecutive Batches, *Biotechnology and Bioprocess Engineering,*20(3), s. 561–575.

Wikandari, R., Baldermann, S., Ningrum, A. ve Taherzadeh, M. (2021). Application of Cell Culture Technology and Genetic Engineering for Production of Future Foods and Crop Improvement to Strengthen Food Security. *Bioengineered,* 12 (2), s. 11305-11330. https://doi.org/10.1080/21655979.2021.2003665.

Wright, A.V., Nuñez, J.K. ve Doudna, J.A. (2016). Biology and Applications of CRISPR Systems: Harnessing Nature's Toolbox for Genome Engineering. *Cell,* 164(1), s. 29-44.

4. Bölüm

İNOVASYON VE BİYOMİMİKRİ

Müge Kınay

1. GİRİŞ

İnovasyon, sosyoekonomik kalkınmanın belirleyici unsuru hâline geldiğinden, işletme literatüründe önemli bir yere sahiptir. İşletmelerin etkili bir şekilde inovasyon geliştirebilmesi için, değişen durumlara uyum sağlamaya yardımcı yeni fikirler ve çözümler üretebilmeleri gerekir. Bu süreçten elde edilen çıktılar, nitelik ve niceliğine göre "yaratım" ya da "tepki" olarak sınıflandırılırlar (Lewandowska ve Stopa, 2016). Biyomimikri bilim dalı, hem yaratıcı hem de tepkisel yenilik üretimlerine ışık tutmada yol gösterici bir inovasyon geliştirme metodudur. 3,8 milyar yıllık geçmişe sahip evrenimizdeki sistemlerin ve organizasyonların mikro ve makro boyutta işleyişini anlamak, yenilik üretim sürecinde önemli bir başlangıç noktasıdır. Dünya üzerinde keşfedilen on milyonlarca böcek türü (Gaston, 1991) bulunmaktadır. Sadece Hindistan'da 2443 bilinen balık türü vardır (Serajuddin vd., 2018). Bu biyolojik çeşitlilik, doğanın yenilik üretimindeki başarısına delil teşkil etmektedir. Bu nedenle, doğadan esinlenme, inovasyon geliştirme sürecinde ele alınması gereken stratejiler arasında işletme literatüründe mutlaka ele alınmalıdır.

Bu çalışma, biyomimikri ve inovasyonun arasındaki ilişkiye ışık tutmayı, biyomimikrinin işletme literatüründe inovasyon geliştirme stratejisi olarak yer almasını sağlamayı, sürdürülebilir inovasyonlar geliştirilebilmesinin önünü açmayı ve böylece işletme literatürüne katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. İnovasyon

Türkçeye "yenilik" olarak çevrilen "inovasyon" kavramı, farklı bir faaliyet ya da hizmet için bir imkân olarak değişime yardımcı olan (Drucker, 1985),

REFERANSLAR

Akkaya, B. ve Yazici, A.M. (2020). Comparing Agile Leadership With Biomimicry-based GrayWolf: Proposing A New Model. *Business & Management Studies: An International Journal*, 8(2), s. 1455-1478.

Anderson, T.D. (2013). The 4Ps of Innovation Culture: Conceptions of Creatively Engaging with Information. *Information Research: An International Electronic Journal*, *18*(3), n3.

Anton, A.M., Heidebrecht, A., Mahmood, N., Beiner, M., Scheibel, T. ve Kremer, F. (2017). Foundation of the Outstanding Toughness in Biomimetic and Natural Spider Silk. *Biomacromolecules*, *18*(12), s. 3954-3962.

Benyus, J.M. (1997). *Biomimicry*. New York, NY: William Morrow.

Benoiston, A.S., Ibarbalz, F.M., Bittner, L., Guidi, L., Jahn, O., Dutkiewicz, S. ve Bowler, C. (2017). The Evolution of Diatoms and Their Biogeochemical Functions. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, *372*(1728), 20160397.

Carayannis, E.G., Samara, E.T. ve Bakouros, Y.L. (2014). Introduction to Technological Innovation. *Innovation, Technology, and Knowledge Management,* s. 1-26. doi:10.1007/978-3-319-11242-8_1

Chen, L., Wang, M., Cui, L. ve Li, S. (2021). Experience Base, Strategy-by-doing and New Product Performance. *Strategic Management Journal*, *42*(7), s. 1379-1398.

Clayton, C. (1997). *The Innovator's Dilemma*. Boston, MA: Harvard Business School Press.

Costanza, R. ve Daly, H.E. (1992). Natural Capital and Sustainable Development. *Conservation Biology*, 6(1), s. 37-46

Damanpour, F. ve Gopalakrishnan, S. (2001). The Dynamics of the Adoption of Product and Process Innovation in Organizations. *Journal of Management Studies*, 38(1), s. 45-65.

Drucker, P. (1985). *Entrepreneurship and Innovation: Practice and Principles. NY: Harper Business*.

Edwards-Schachter, M. (2018). The Nature and Variety of Innovation. *International Journal of Innovation Studies*, *2*(2), s. 65-79.

Gallouj, F. ve Weinstein, O. (1997). Innovation in services. *Researchpolicy*, *26*(4-5), s. 537-556.

Gault, F. (2018). Defining and Measuring Innovation in All Sectors of the Economy. *Research Policy*, 47(3), s. 617-622.

Garcia, R., Calantone, R., (2002). A Critical Look at Technological Innovation Typology and Innovativeness Terminology: A Literature Review. *Journal of Product Innovation Management,* 19, s. 110-132.

Gaston, K.J. (1991). The Magnitude of Global Insect Species Richness. *Conservationbiology*, *5*(3), s. 283-296.

González-Teuber, M., Kaltenpoth, M. ve Boland, W. (2014). Mutualistic Ants as An Indirect Defence Against Leaf Pathogens. *New Phytologist*, *202*(2), s. 640-650.

Gordon, T., Upadhyay, A. K., Manni, L., Huchon, D. ve Shenkar, N. (2021). And Then There were Three…: Extreme Regenerationability of the Solitary Chordate Polycarpa Mytiligera. *Frontiers in Cell and Developmental Biology*, 9, 652466.

Guo, S., Alkouz, B., Shahzaad, B., Lakhdari, A. ve Bouguettaya, A. (2023, March). Droneformation for efficients warm Energy Consumption. In *2023 IEEE International Conference on Pervasive Computing and Communications Workshops and Other Affiliated Events (PerComWorkshops)* (s. 294-296). IEEE.

Huo, L. K., Abdul-Rahman, H., Wang, C. ve Siaw-Chuing, L. (2017). Bee Inspired Route Management Approach and Use of Internet of Things. *The Journal of Modern Project Management*, 5(2).

Kinay, M. (2023). Biomimicry: An Innovation Strategy for Green Economy Entrepreneurship. *European Journal of Managerial Research* (EUJMR), 7(12), s. 49-60.

Lewandowska, A. ve Stopa, M. (2016). Innovationstrategies in SMEs. Some Evidence from The Case of Podkarpackie, Poland. *Modern Management Review, 21*, *23*(4).

López Lasaosa, F., Zhou, Y., Song, J., He, Y., Cui, Y., Bolea Bailo, R.M. ve Gu, Z. (2024). Nature-Inspired Scarless Healing: Guiding Biomaterials Design for Advanced Therapies. *Tissue Engineering Part B: Reviews*.

Orman, B. (2013). Art Nouveau & Gaudí: TheWay of Nature. *JCCC Honors Journal*, 4(1), 2.

Porter, M. E. (1990). The Competitive Advantage of Nations. *Harvard Business Review*, s. 73-91.

Ramesh, B., Cao, L. ve Baskerville, R. (2007). Agile Requirements Engineering Practices and Challenges: An Empirical Study. *Information Systems Journal*, 20(5), s. 449-480. doi:10.1111/j.1365-2575.2007.00259.x

Reichstein, T. ve Salter, A. (2006). Investigating the Sources of Process Innovation Among UK Manufacturing Firms. *Industrial and Corporate Change*, 15(4), s. 653-682.

Rubin, G.D. ve Abramson, R.G. (2018). Creating Value through Incremental Innovation: ManagingCulture, Structure, and Process. *Radiology*, 288(2), s. 330-340. doi:10.1148/radiol.2018171239

Serajuddin, M., Bano, F., Awasthi, M., Gupta, P. ve Kumar, G. (2018). Marine Stock Enhancement in India: Current Status and Future Prospects. *Marine Ecology-Biotic and Abiotic Interactions*, s. 175-195.

Stringer, R. (2000). How to Manage Radical Innovation. *California Management Review,* 42(4), s. 70-88. doi:10.2307/41166054

Wang, W., Pan, Y., Shui, Y., Hasan, T., Lei, I.M., Ka, S.G.S. ve Huang, Y.Y.S. (2024). Imperceptible Augmentation of Living Systems with Organic Bioelectronic Fibres. *Nature Electronics*, s. 1-12.

Weimerskirch, H., Martin, J., Clerquin, Y., Alexandre, P. ve Jiraskova, S. (2001). Energy Saving in Flight Formation. *Nature*, 413(6857), s. 697-698.

Vierra, S. (2011). Biomimicry: Designing to Model Nature. *Whole Building Design Guide*, s. 1-10.

Vinayak, V., Joshi, K. B., Gordon, R. ve Schoefs, B. (2017). *Nanoengineering of Diatom Surfaces for Emerging Applications*.

Yang, C.M., Hung, J.Y., Wang, Y.L. ve Lien, Y.H. (2019) Analysis of Mercedes-Benz Concept Car Using Biomimicry Design Spiral and Template Analysis - An Exploratory Study, *International Journal of Innovation in Management*, 7(2), s. 49-56.

5. Bölüm

BLOCKCHAİN TEKNOLOJİSİ VE DİJİTAL FİNANS: DEVRİMSEL YENİLİKLER VE GELECEK PERSPEKTİFLERİ

Aslan Aydoğdu

1. GİRİŞ

Blockchain teknolojisi, son yıllarda dijital finans dünyasında devrim yaratmış ve birçok sektörde köklü değişimlerin kapısını aralamıştır. İlk olarak 2008'de Satoshi Nakamoto tarafından Bitcoin'in temelini oluşturmak üzere ortaya atılan bu teknoloji, merkezî olmayan, güvenli ve şeffaf bir dijital kayıt sistemi sunar. Blockchain, dijital verilerin bloklar hâlinde zincir yapısında depolandığı ve her bir blokun önceki bloka kriptografik olarak bağlandığı bir yapıdır. Bu özellik, blockchain teknolojisini müdahaleye ve sahteciliğe karşı son derece dirençli hâle getirir.

Blockchain teknolojisinin sunduğu en büyük avantajlardan biri, merkezî otoriteye duyulan güven ihtiyacını ortadan kaldırmasıdır. Geleneksel finansal sistemlerde, işlemler genellikle bankalar, hükûmetler veya diğer merkezî kurumlar tarafından doğrulanır ve kaydedilir. Bu kurumlar, güvenliğin ve doğruluğun sağlanmasında kritik bir rol oynar, ancak aynı zamanda işlemlerin maliyetini artırır ve süreçleri yavaşlatır. Blockchain ise tüm katılımcıların eşit düzeyde erişime sahip olduğu dağıtık bir defter teknolojisi kullanarak bu merkezî yapıyı devre dışı bırakır. Bu sayede, işlemler daha hızlı, daha ucuz ve daha güvenli bir şekilde gerçekleştirilir.

Dijital finans, blockchain teknolojisinin getirdiği yenilikler sayesinde önemli bir dönüşüm yaşamaktadır. Kripto para birimleri, akıllı sözleşmeler, merkeziyetsiz finans (DeFi) ve tokenizasyon gibi kavramlar, dijital finansın yeni normları hâline gelmiştir. Kripto para birimleri, dijital veya sanal paralar olup işlemlerin güvenliğini sağlamak için kriptografi kullanır. Bitcoin, Ethereum, Ripple gibi kripto para birimleri, geleneksel para birimlerine al-

REFERANSLAR

Akbulut, L. (2023). Blokzincir, Bitcoin, Akıllı Sözleşmelerin Uluslararası Ticarette Kullanılabilirliği Hakkında Hukuki Bir Değerlendirme. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Dergisi*, 1(2), s. 61-76.

Arslan, T. M.-İ. (2022). Blockhaın ve Kamu Sigortası. *Blockchaın Teknolojileri ve Sektörel Etkileri*,s. 151.

Benhür Aktürk, E. (2024). Blokzincir Teknolojilerinin Finans ve Kamu Sektörüne Yansımalarının Yönetim Açısından Değerlendirilmesi. *International Journal of Eurasia Social Sciences/Uluslararasi Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(55).

Bilgili, F., & Cengil, M. F. (2019). Bitcoin Özelinde Kripto Paraların Ticaret Şirketlerine Sermaye Olarak Getirilmesi. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 23(3), s. 3-23.

Capisizu, L.-A. (2019). Smart Contracts: Terminology and Legal Nature. *Conferința Internațională de Drept, Studii Europene şi Relaţii Internaţionale*, 7 (VII), s. 651-660.

Cassar, D. P. (2021). *The Legal Ramifications of Blockchain-based Smart Contracts: A Comparative Analysis of B2C2 Ltd v. Quoine Pte Ltd* [YL Tezi, University of Malta].

Çekin, M.S. (2019). Borçlar Hukuku ile Veri Koruma Hukuku Açısından Blockchain Teknolojisi ve Akıllı Sözleşmeler: Hukuk Düzenimizde Bir Paradigma Değişimine Gerek Var Mı? *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 77(1), s. 315-341.

Çekin, M.S. (2022). Kripto Varlıklar Üzerinde Gerçekleştirilen İşlemlerin Borçlar Hukuku ve Eşya Hukuku Açısından Değerlendirilmesi. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9(1), s. 187-216.

Ergun, H. ve Esenkaya, A. (2022). Blockchain Teknolojisi ile Finansal Piyasalar da Yaşanan Gelişmeler Üzerine Bir İnceleme. *Karatay İslam İktisadı ve Finans Dergisi*, 1(1), s. 77-98.

Ferencz, J. (2020). Blockchain-rendszer\Hu Megoldások A Munkaviszonyokban. *Erdélyi Jogélet*, 3(4), s. 21-28.

Gündüz, R. (2022). *Türk Borçlar Hukukunda "Akıllı Sözleşmeler" ve Tabi Olduğu Hükümler* [YL Tezi, İstanbul Medipol Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü].

Hughes, H. (2020). Blockchain and the Future of Secured Transactions Law. *Stan. J. Blockchain L. & Pol'y*, 3, 21. h

Kocaçınar, A. (2021). İspat Hukuku Açısından Blockchain Teknolojisi ve Akıllı Sözleşmeler. *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20(2), s. 471-488.

Napitupulu, T. (2023). Analisis Hukum Terhadap Penggunaan Teknologi Blockchain dalam Transaksi Keuangan dan Kontrak Pembiayaan. *Jurnal Ilmu Hukum, Ilmu Sosial dan Ekonomi*, 1(1), s. 1-10.

Noyan, E. ve İdikut Özpençe, A. (2022). *Blockchain Teknolojisi ve Uygulamalar/İşlem Maliyetleri Teorisi Kapsamında Blockchain Teknolojisi ve Ekonomik Etkileri*.

Özyüksel, S. ve Ekinci, M. (2020). Blockchain Teknolojisinin Dış Ticarete Etkisinin Örnek Projeler Çerçevesinde İncelenmesi. *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), s. 82-101.

Özyürek, H. (2021). Blockchain Teknolojisinin Mevcut ve Muhtemel Kullanim Alanlari. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(4), s. 31-50.

SHirani, M. ve Talakesh, M. S. (2021). Blockchain Legislation in Iran, China and the United Kingdom. *Fares Law Research*, 3(7), s. 175-185.

Şenerol, H. (2022). Havacılık Sektöründe Blockchain Uygulamaları. *Blockchaın Teknolojileri ve Sektörel Etkileri*, 43.

Tomrukçu, T. (2019). Blockchain Teknolojisi ve Fikri Mülkiyet Hukuku Alanında Getirdiği Yenilikler ve Kolaylıklar. *Terazi Hukuk Dergisi*, 14(152), s. 827-836.

Tomrukçu, T. (2021). *Blockchain Teknolojisinin Eser Sahibi Haklarına Hukuki Yansıması* [YL Tezi].

Vatan, T. ve Benli, V. F. (2018). Finansal Sistemin Tarihsel Yapısı İçinde Blockchaın Uygulamaları'nın Kökenleri ve Kripto Paraların Geleceği Üzerine Düşünceler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 1(1), s. 53-64.

Yıldırım, İ. ve Şahin, E. E. (2018). Insurance Technologies (Insurtech): Blockchain and Its Possible Impact on Turkish Insurance Sector. *Journal of International Management Educational and Economics Perspectives*, 6(3), s. 13-22.

Yılmaz, O. (2023). *Blockchain Tabanlı Akıllı Kontratların Dış Ticarete Etkileri*.

Yilmaz Türkmen, S. ve Erözel DurbİLmez, S. (2019). Blockchain Teknolojisi ve Türkiye Finans Sektöründeki Durumu. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(1), s. 30-45.

6. Bölüm

BELEDİYELERDE GELECEKTEKİ TEKNOLOJİK DÖNÜŞÜM VE İNOVASYON

Meryem Arslan

1. GİRİŞ

Sürekli nüfus hareketine maruz kalan ve değişim olgusuyla gündemde yer alan kentler; altyapı, çevre, ulaşım, enerji, barınma, güvenlik, sağlık vb. sorunların merkezi olarak anılmaktadır. Kent yönetimleri teknolojinin hızlı gelişimine bağlı olarak, halk kitlelerinin taleplerini göz ardı etmeden bu tür sorunların çözülmesi aşamasında yeni yöntemler, yeni yaklaşımlar uygulamak zorunda kalmaktadır. E-belediyecilik, akıllı kentler, sürdürülebilir kentler vb. uygulamaların ortaya çıkması, kentlerin dönüşümünü sağlaması noktasında çözüm odaklı yaklaşımlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan bu yaklaşımların inovasyon bakış açısı ile şekillenmesi, sürdürülebilir olabilmesi bir gereklilik hâlini almıştır.

Türkiye'de 1993'te kullanılmaya başlayan internet ile birlikte yerel yönetimler açısından daha etkin hizmet sağlama noktasında birçok imkân elde edilmiştir. Belediyeler de bu değişime adapte olarak sundukları hizmetleri elektronik ortama taşımaya başlamıştır. Akıllı şehircilik kavramının ortaya çıkması ile birlikte bu alanda projeler üretilmeye başlanmış, sunulan hizmetlerin akıllandırılması için söz konusu kriterler doğrultusunda çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

Geçtiğimiz yüzyılda emek, üretim faktörleri ön plana çıkarken bu yüzyılda veri ve verinin kullanıldığı teknolojiler ve üretilen değerler önem kazanmıştır. Endüstri 4.0 kapsamında büyük veri, yapay zekâ, nesnelerin interneti vb. inovasyonu barındıran teknolojiler her alanda önem kazanmaya başlamıştır. Bu teknolojiler devlet yönetimlerini ekonomik, sosyal, yönetişim vb. her

REFERANSLAR

Akgümüş, E.,Ballanlı, D., Birben, Ş., Dadaylı, A. (2021). Dijital Dönüşüm Bakış Açısıyla Yerel Yönetimlerde Sosyal Hizmetlerin Sunumu: E-Belediye Hizmetlerinin İçerik Analizi. *Sosyal Çalışma Dergisi, 5*(2), s. 102-116.

Akıllı Kentler. (2024). Geleceğin Kentlerinde Mobilite. Erişim adresi: https://www.akillikentler.org/gelecegin-kentlerinde-mobilite-257.html

Akıllı Şehir. (2006). Akıllı Şehir Artırılmış Gerçeklik. Erişim adresi: https://akillisehir.com/idet/77/965/akilli-sehir-arttirilmis-gerceklik

Akıllı Şehirler Portalı. (2019). Akıllı Şehir Uygulamaları. Erişim adresi: https://www.akillisehirler.gov.tr/akilli-sehir-bilesenleri/

Akıllı Şehirler. (2020). Nesnelerin İnterneti. Erişim adresi: chrome-extension :// efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.akillisehirler.gov.tr/wp-content/uploads/Kapasite Gelistirme/Egitim_Pdf/Nesnelerin_Interneti.pdf

Akyol, İ. T. ve Özkan, N. A. Ş. (2023). Yapay Zekâ Uygulamalarının Yerel Hizmet Sunumuna Etkisi. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi,* 18(1), s. 120-134.

Amazon Web Services. (2023). Dijital Dönüşüm Nedir? Erişim adresi: https://aws.amazon.com/tr/what-is/digital-transformation/

Anadolu Ajansı. (2018). Mardin Turizminde Artırılmış Gerçeklik Dönemi. Erişim adresi: https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/mardin-turizminde-artirilmis-gerceklik-donemi-/1263075

Balcı, D. ve Akçakaya, M. (2024). Akıllı Kent Vizyonunda Yönetişimden E-Yönetişime Bir Örnek: E-Belediye Uygulaması. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 25(3), s. 1227-1252.

Basu, K. (2017). *Change Management andLeadership: An Overview of the Healthcare Industry*. IGI Global, EISBN13: 9781522509493 DOI: 10.4018/978-1-5225-0948-6

Başakşehir Belediyesi. (2024). Başakşehir'de Atık Yönetimi "Akıllı" Hale Geldi. Erişim adresi: https://www.basaksehir.bel.tr/basaksehir-de-atik-yonetimi-akillli-hale-geldi

BTC. (2020). Japonya'nın Tsukuba şehrinde blokzinciri tabanlı oylama kullanılacak. Erişim adresi: https://bctr.org/japonyanin-tsukuba-sehrinde-blokzinciri-tabanli-oylama-kullanilacak-19828/

Bulut, A. ve Adıgüzel, Ş. (2023). Akıllı Kent Yaklaşımı ve Büyükşehir Belediyelerinde Uygulama İmkânları: Gaziantep ve Hatay Büyükşehir Belediyeleri Örnekleri. *Uluslararası Akademik Birikim Dergisi, 6*(2), s. 196-218.

Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi. (2024). Blokzincir Sözlüğü. Erişim adresi: https://cbddo.gov.tr/sss/blokzincir-sozlugu/

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2022). Şehirlerin Dijital İkizlerini Güncelliyoruz. Erişim adresi: https://cbs.csb.gov.tr/sehirlerin-dijital-ikizlerini-guncelliyoruz-haber-278818

Düzce Üniversitesi. (2020). Blockchain Nedir? Erişim adresi: https://duzce.edu.tr/akademik/fakulte/if/yonetim-bilisim-sistemleri/8c9a/blockchan-nedr#:~:text=Blockchain%20teknolojisi%20bireysel%20kullan%C4%B1c%C4%B1lara%20dijital,depolama%20gibi%20i%C5%9Flemler%20i%C3%A7in%20kullan%C4%B1lmaktad%C4%B1r

Emini, F. T. ve Kocaoğlu, M. (2014). E-Dönüşüm Sürecinde Yerel Yönetimler Kırşehir Örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (32), s. 69-78.

ENoLL. (2015). The European Network of LivingLabs. Erişim adresi: http://www.openlivinglabs.eu/node/1429

EU. (2024). What is Artificial Intelligenceand How is it Used? Erişim adresi: https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20200827STO85804/what-is-artificial-intelligence-and-how-is-it-used

EuropeanUnion. (2014). Smart Cities. Erişim adresi: https://www.smart-cities.eu/?cid=2&ver=3

Gartner. (2024). Augmented Reality (AR). Erişim adresi: https://www.gartner.com/en/information-technology/glossary/augmented-reality-ar

IBM. (2024). What is Big Data Analytics? Erişim adresi: https://www.ibm.com/topics/big-data-analytics

İHA. (2022). Afşin'in Değerleri NFT oldu. Erişim adresi: https://www.iha.com.tr/kahramanmaras-haberleri/-3916255

İzmir BB. (2024). Erişim adresi: https://www.izmir.bel.tr/tr/Projeler/buyuk-veri/2779/4

İzmir BB. (2024). IoT Aydınlatma Kontrol ve Network Altyapısı. Erişim adresi: https://www.izmir.bel.tr/tr/Projeler/iot-aydinlatma-kontrol-ve-network-altyapisi/2701/4

Karaca, Y. ve Öztürk, N. K. (2019). Yeni Nesil Belediyecilik: Dijital Belediye Uygulamaları. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi,* 2(3), s. 528-537.

Karaçorlu, A. (2021). Türk Kamu Yönetim Sisteminde Dijital Dönüşüm. *Medeniyet Araştırmaları Dergisi,* 6(1), s. 163-178.

Kaypak, Ş. (2010). e-Dönüşüm Sürecinde e-Devlet Yapılanması ve Antakya Belediyesine Yansıması. *Uluslararası 8. Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildirileri*.

Konya Büyükşehir Belediyesi. (2021). Artırılmış Gerçeklik Teknolojisi ile Bir Bilenle Mobil Uygulaması Devreye Girdi. Erişim adresi: https://www.konya.bel.tr/haber/artirilmis-gerceklik-teknolojisi-ile-bir-bilenle-mobil-uygulamasi-hizmete-girdi

Köse, H. Ö. ve Polat, N. (2022). Dijital Dönüşüm Ve Denetimin Geleceğine Etkisi. *Sayıştay Dergisi,* 32(123), s. 9-41.

McKinsey. (2024). What is the Internet of Things (IoT)? Erişim adresi: https://www.mckinsey.com/featured-insights/mckinsey-explainers/what-is-the-internet-of-things

Memiş, L. (2018). Akıllı Teknolojiler, Akıllı Kentler ve Belediyelerde Dönüşüm. *Yasama Dergisi,* (36), s. 66-92.

Örselli, E. ve Akbay, C. (2019). Teknoloji ve Kent Yaşamında Dönüşüm: Akıllı Kentler. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 2(1), s. 228-241.

Seymen Aksu, N. ve Yalçıner Ercoşkun, Ö. (2022). Kentlerde Dijital Dönüşüm ve Metaverse. *Eksen Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi,* 3(2), s. 108-122.

TDK. (2024). Şehir. Erişim adresi: https://sozluk.gov.tr/

UN. (2024). Big Data forSustainable Development. Erişim adresi: https://www.un.org/en/global-issues/big-data-for-sustainable-development

Üsküdar Belediyesi. (2022). NFT Sergisi. Erişim adresi: https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fwww.uskudar.bel.tr%2Ftr%2Fmain%2Fnews%2Fnft-sergisi-ile-nevmekn-sahilde-uskudarin-tar%2F2253&psig=AOvVaw0UD1BNzQz1FAC36yCPtubc&ust=1719644331668000&source=images&cd=vfe&opi=89978449&ved=0CAYQrpoMahcKEwjIyKSK9v2GAxUAAAAAHQAAAAQBA

Wearesocial. (2024). Digital, 2024: 5 Billion Social Media Users. Erişim adresi: https://wearesocial.com/uk/blog/2024/01/digital-2024-5-billion-social-media-users/

World Economic Forum. (2023). Digital Twin Cities: Key Insights and Recommendations. Erişim adresi: https://www.weforum.org/publications/digital-twin-cities-key-insights-and-recommendations/

Yagol, P.,Ramos, F., Trilles, S., Torres-Sospedra, J. ve Perales, F.J. (2018). New Trends in Using Augmented Reality Apps for Smart City Contexts. *ISPRS Int. J. Geo-Inf.*, *7*, 478.

Yıldırım, A. (2021). Yerel Yönetimlerde Dijital Dönüşüm Uygulamaları. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (54), s. 61-82.

Yıldız, M. ve Gümüş, E. (2023). Yerel Yönetimlerde Dijital Dönüşüm E-Belediye Uygulamaları. *Ekonomi İşletme Siyaset Ve Uluslararası İlişkiler Dergisi,* 9(2-1), s. 201-221.

Yolcu, H. ve Özdemir, A. (2020). E-Belediyecilik Hizmetlerinin Teknoloji Kabul Modeli İle Değerlendirilmesi: Palandöken Belediyesi Örneği. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 11(2), s. 215-238.

7. Bölüm

VERİ ANALİTİĞİ VE BÜYÜK VERİ

Murat Topaloğlu - Egemen Tekkanat

1. GİRİŞ

Günümüzde gelişen teknoloji ile birlikte hemen her alanda dijital dönüşüm yaşanmaktadır. Bu dijital dönüşüm ile birlikte çeşitli sektörlerde gerçekleştirilen çoğu işin internet üzerinden yapılması, sosyal medya kullanımının giderek yaygınlaşması ve önem kazanması, bankacılık vb. işlemlerin mobil ve internet ortamları üzerinden kullanımının iyice yaygınlaşması, kameralar ve sensörlerden toplanan veriler ile veri kullanımı ve dolayısıyla veri toplanma oranları giderek artmaktadır. Geçmiş yıllarda sadece ilişkisel veri tabanları veri ile ilgili işlemler için yeterli sayılmaktaydı çünkü veriler birincil (primary) anahtar, yabancıl (foreign) anahtar gibi kavramlar ile yapılandırılmış formatta saklanmaktaydı. Zamanla daha fazla veri ortaya çıkıp biriktirildikçe bu veriler çevrim dışı olarak veri ambarlarında saklanmaya başlandı, analiz işlemleri de bu ambarlar üzerinde gerçekleştirildi. İnternetin tüm dünya üzerinde giderek yaygınlaşması ile kurumlar sadece kurum içi değil kurum dışında yer alan verileri de günlük operasyonlarında kullanmaya başlamışlardır. Bu veriler kısmen de olsa formatlı verilerdi ve operasyonlarda sorunsuz bir şekilde kullanılabilmekteydi. Büyük veriye asıl ihtiyaç duyulma durumu sosyal medyanın kullanılmaya başlaması, internet üzerinden yapılmaya başlanan alışverişler, mobil cihazlardan internete erişim ile birlikte oluşan veri patlaması ile ortaya çıkmıştır. Google, Facebook ve Amazon gibi kuruluşlar, MapReduce, Hadoop dağıtık dosya sistemleri ve NoSQL veri tabanları gibi kavramları kullanarak verileri depolamak, işlemek ve analiz etmek için kendi özel yöntemlerini geliştirdiler. Veri analizi kavramı ise kurumların kendi hedefleri doğrultusunda var olan verileri doğru yönetebilme ve doğru kararlar verebilme adına dönüştürmesi olarak açıklanmaktadır.

günümüzde özellikle kurumların etkin kararlar verebilmesi adına kritik bir rol oynamakta ve doğru kullanılması durumunda büyük fırsatlar sağlamaktadır. Kurumların büyük veri stratejilerini geliştirmeleri ve bu teknolojileri etkin bir şekilde kullanmaları, rekabet avantajı elde etmeleri açısından kritik bir öneme sahiptir. Büyük verinin sunduğu potansiyelden tam anlamıyla yararlanmak için, bu alandaki gelişmeleri yakından takip etmek ve gerekli adaptasyonları yapmak gerekmektedir. Bu çalışma, büyük verinin temel kavramlarını ve bu kavramların nasıl uygulanabileceğini anlamamıza yardımcı olmakta ve büyük verinin potansiyelinden en iyi şekilde yararlanabilmek için önerilerde bulunmaktadır.

REFERANSLAR

Aktan E. (2018). *Büyük Veri: Uygulama Alanları, Analitiği ve Güvenlik Boyutu*.

Chauhan, A.,Fontama, V., Hart, M., Tok, W.H. ve Woody, B. (2014). *Introducing Microsoft Azure HDInsight*. Microsoft press.

Chen, M., Mao, S. ve Liu, Y. (2014). Bigdata: A Survey. *Mobile Networks and Applications*, 19, s. 171-209.

Çallı, Ö.Ü.F. (2022). Veri Gölleri ve Sektörel Yansımaları. *Dijital Etkileşimler: Sektörel Yansımaları*, 1, *87*.

Doğan, K. ve Arslantekin, S. (2016). Büyük Veri: Önemi, Yapısı ve Günümüzdeki Durum. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 56(1), s. 15-36.

Erl, T., Khattak, W. ve Buhler, P. (2016). *Big Data Fundamentals: Concepts, Drivers & Techniques*. Prentice Hall Press.

Gandomi, A., ve Haider, M. (2015). Beyond the Hype: Big Data Concepts, Methods, and Analytics. *International Journal of Information Management*, 35(2), s. 137-144.

Grigorev, A. (2014). Hadoop in Data Warehousing. *Université Libre de Bruxelles INFO-H-419: Data Warehouses*.

Jeble, S., ve Patil, Y. (2016). Role of Big Data and Predictive Analytics. *International Journal of Automation and Logistics*, 2(4), s. 307-331.

Marozzo, F. ve Talia, D. (2023). Perspectives on Big Data, Cloud-Based Data Analysis and Machine Learning Systems. *Big Data and Cognitive Computing*, 7(2), s. 104.

Menon, R. (2014). *Cloudera Administration Handbook*. Packt Publishing Ltd.

Optimized, B. ve Cluster, A. S. (2022). Istanbul Technıcal Unıversıty, Graduate School.

Özdemir İ. ve Sağıroğlu Ş. (2018). Denetimlerde Büyük Veri Kullanımı ve Üzerine Bir Değerlendirme. *Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi Part C: Tasarım ve Teknoloji*, 6(2), s. 470-480.

Salloum, S., Dautov, R., Chen, X., Peng, P.X. ve Huang, J.Z. (2016). Big Data Analytics on Apache Spark. *International Journal of Data Science and Analytics*, 1, s. 145-164.

Sawant, N. ve Shah, H. (2014). *Big Data Application Architecture Q&A: A Problem-Solution Approach*. Apress.

Soh, J. ve Singh, P. (2020). *Data Science Solutions on Azure: Tools and Techniques Using Databricks and MLOps*. Apress.

Uladi, A.İ. ve Arı, E.S. (2023). Büyük Veri, Büyük Veri Analizi ve Uygulama Alanları. *Yönetim Bilişim Sistemleri Dergisi*, 9(1), s. 1-14.

Yıldız, A. (2022). Büyük Veri'nin V'leri ve Veri Analitiği. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (51), s. 361-378.

Zhang, D. (2018). Big Data Security and Privacy Protection. In *8th International Conference on Management and Computer Science* (ICMCS 2018) (s. 275-278). Atlantis Press.

Zinchenko, Y. (2017). Big Data and Google Cloud Platform: Usage to Create Interactive Reports.

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM: GELECEĞE BAKIŞ VE ÇOK BOYUTLU ANALİZ - II

(Dijital Dönüşüm ve Toplumsal Dinamikler)

Editör
Prof. Dr. Erkan Turan Demirel

nobel bilimsel

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM: GELECEĞE BAKIŞ VE ÇOK BOYUTLU ANALİZ - II
(Dijital Dönüşüm ve Toplumsal Dinamikler)

Editör: Prof. Dr. Erkan Turan Demirel

Yayın No.: 2288
ISBN: 978-625-393-924-3
E-ISBN: 978-625-393-925-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Damla Ertürk -damla@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Demirel, Erkan Turan.
Teknolojik Determinizm: Geleceğe Bakış ve Çok Boyutlu Analiz - II (Dijital Dönüşüm ve Toplumsal Dinamikler) / Erkan Turan Demirel
1. Basım, VIII + 246 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-924-3
E-ISBN: 978-625-393-925-0
1. Teknolojik Determinizm 2. Determinizm 3. Dijital Dönüşüm

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

SUNUŞ ..... **v**

KISIM – 1
TEKNOLOJİ

1. Bölüm
TEKNOLOJİK DETERMİNİZMDEN DİJİTAL DETERMİNİZME: DÖNÜŞÜMÜN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ **3**
Ahmet Koçyiğit - Ersin Diker

2. Bölüm
TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE YAPAY ZEKÂ **25**
M. Akif Yenikaya - Onur Oktaysoy

3. Bölüm
TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE GİYİLEBİLİR SAĞLIK TEKNOLOJİLERİ **49**
Büşra Gül - Gözde Yeşilaydın

KISIM – 2
SOSYAL ALANLAR

4. Bölüm
TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE EŞİTSİZLİKLER **73**
Benan Kurt Yılmaz

5. Bölüm
TEKNOLOJİ VE ETİK ÜZERİNE SORUŞTURMALAR **89**
Seda İşgüzar

6. Bölüm
TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE BİLGİ TOPLUMU **137**
Yasemin Hancıoğlu Başköy

7. Bölüm
TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE EĞİTİM 169
Dilay Teke

8. Bölüm
TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE EKONOMİ 187
Tuğba Gücenmez

9. Bölüm
TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE RİSK YÖNETİMİ 203
Eray Ekin Sezgin - Halise Miray Say

10. Bölüm
TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE DEĞİŞİME DİRENÇ 219
Onur Oktaysoy - Erdoğan Kaygın

YAZARLAR HAKKINDA 241

1. Bölüm

TEKNOLOJİK DETERMİNİZMDEN DİJİTAL DETERMİNİZME: DÖNÜŞÜMÜN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Ahmet Koçyiğit - Ersin Diker

Özet

Dijitalleşmenin yaşamın her alana hâkim olmasıyla birlikte, iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, bireyleri ve toplumu derinden etkilemektedir. Günümüz çağı, dijital çağ olarak adlandırılmakta ve bilgiye erişimin önemi de giderek artmaktadır. Teknolojik ilerlemeler yeni iletişim formlarının oluşmasına da neden olmaktadır. Bu yeni iletişim formlarından biri de dijital iletişim teknolojileri ve araçlarıdır. Yeni medya geleneksel medyanın sınırlarını aşarak bilgi aktarımını daha hızlı, verimli ve esnek hâle getirmiştir. Teknolojik determinizm, teknolojinin toplum üzerindeki belirleyici etkisini vurgularken dijitalleşme ise teknolojinin toplumsal yapılarla etkileşim içinde olduğunu göstermektedir. Dijitalleştirme süreci, bilgininin doğruluğun ve bütünlüğünü koruyabiliyorken aynı zamanda büyük verilerin işlenmesini ve analiz edilmesini de mümkün kılmaktadır. Böylece yeni medya hem iletişim teknolojilerinde hem de veriyi işlemede önemli yenilikler getirmiştir. Öte yandan yeni medyanın bireyi ve toplumu dönüştürdüğü gerçeği de yadsınamaz. Sosyal medya başta olmak üzere dijital teknolojiler kullanıcılar üzerinde psikoloji ve davranışlarını olumlu ya da olumsuz biçimde de etkilemektedir. Bu çalışma, teknolojik ve dijital gelişmelerin bireysel, toplumsal ve kültürel değişimler üzerinde belirleyici etkisi olduğunu iddia eden teknolojik determinizm ve dijital determinizm kavramlarının açıklanması amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada dijital determinizm kavramını daha iyi anlayabilmek için ilk önce teknolojik determinizme kavramsal bir bakış açısı getirilmiştir. Devamında teknolojik determinizm denilince ilk akla gelen iletişim kuramcısı McLuhan'ın teknolojik determinizm yaklaşımı açıklanmıştır. Teknolojik determinizmin eleştirisi yapıldıktan sonra yeni medyanın determinizmdeki yeri ve önemine değinilmiştir. Yeni toplum biçimini tanımlamak için kullanılan "dijitalleşme" kavramı ile birlikte dijital determinizm ve dijital okuryazarlık kavramlarına açıklık getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Teknoloji, McLuhan, Dijitalleşme, Yeni Medya, Dijital Okuryazarlık, Dijital Determinizm.

KAYNAKÇA

Abbak, Y., & Gelişli, Y. (2023). 21.yüzyıl becerilerinin öğretimine yönelik hazırlanacak hizmet içi eğitim programının kazanımlarının Davis Tekniğine göre kapsam geçerlik çalışması. *Millî Eğitim,* 52 (Özel Sayı), 35-56.

Adorno, T. W. (2020). *Kültür endüstrisi kültür yönetimi*. (Çev. N. Ülner, M. Tüzel, E. Gen). İletişim Yayınları.

Altay, D. (2005). Küresel köyün medyatik mimarı Marshall Mcluhan 21. yüzyıl iletişim çağını aydınlatan kuramcılar. N. Rigel (Edt.), *Kadife karanlık* (ss. 9-74). Su Yayınevi.

Altun, F. (2023). Matbaadan Metaverse'e: Kitlesel iletişimden kitlesel denetime. F. Altun. (Edt.), *İletişim sosyolojisinde yeni yönelimler* (ss. 25-150). Der Yayınları.

Arklan, Ü. & Rençber, H. (2020). Dijital medya ve dijital toplum. D. Öcal, H. Polat (Edt.), *Dijital reklamcılık* (ss. 45-75). Nobel.

Arslantürk, G. & Çakır, A. (2023). Yurttaş gazeteciliği ile ilgili kuramsal bir okuma. İ. Karakulle & A. Çakır (Edt.), *Dijital çağda iletişim: İmkanlar ve sınırlılıklar* (ss. 39-55). Eğitim Yayınevi.

Azeez, N. P. Abdul, & S. M. Jawed Akhtar. (2021). Digital financial literacy and ıts determinants: An empirical evidences from Rural India. *South Asian Journal of Social Studies and Economics* 11 (2), 8-22.

Barkus, F. & Koc, M. (2019). A review on the concept of digital privacy and related studies. Science, Education, *Art and Technology Journal (SEAT Journal),* 3(1), 35-44.

Baurdillard, J. (2020). *Simülakrlar ve simülasyon*. (Çev. Oğuz Adanır), Doğu Batı Yayınları.

Beyaz Özbey, İ. (2022). Dijitalleşme, sosyal medya ve risk toplumu, *İMGELEM,* 6(10), 141-158.

Binkley, M., Erstad, O., Herman, J., Raizen, S., Ripley, M., & Rumble, M. (2010). Draft white paper-1defining 21st century skills. ATCS.

Bozkurt, A., Hamutoğlu, N.B., Liman Kaban, A., Taşçı, G. v& Aykul, M. (2021). Dijital bilgi çağı: Dijital toplum, dijital dönüşüm, dijital eğitim ve dijital yeterlilikler. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi (AUAd)*, 7(2), 35-63.

Boztepe Taşkıran, H. (2023). Kamusal halkla ilişkilerde paradigma değişiminin temsili olarak vatandaş ilişkileri yönetimi uygulamaları ve dijitalleşme süreciyle bağlantısı. F. Altun. (Edt.), *İletişim sosyolojisinde yeni yönelimler* (ss. 21-43). Der Yayınları.

Chandler, D. (2012). Technological or Media Determinism. http://visual-memory.co.uk/daniel/Documents/tecdet/tdet03.html.

Chomsky, N. (2016). *Medya denetimi*. (Çev. Elif Baki). Everest Yayınları.

Çiftçi, A., & Karakaş, Y. (2019). Dijitalleşen zamanın izdüşümünde: Kimliğin, *Bedenin ve İletişim Dönüşümü, AJIT-E: Academic Journal of Information Technology*, 10(37). 7-30.

Demircioğlu, Z. (2023). Teknolojik determinizm ve toplumsal değişim: Teknoloji ile toplum arasındaki karmaşık ilişkiyi anlamak. E. Turan. (Edt.), *Teknolojik determinizm: geleceğe bakış ve çok boyutlu analiz* (ss. 165-188). Nobel Bilimsel.

Diker, E. (2023). Yeni medya ve reklam: Dijimodern dünyada Metaverse ile birlikte değişen tüketim ve reklamcılık anlayışına yönelik bir değerlendirme. F. Altun. (Edt.), *İletişim sosyolojisinde yeni yönelimler* (ss. 151-180). Der Yayınları.

Erdoğan, İ. & Alemdar, K. (2010). *Öteki kuram.* Pozitif Matbaacılık.

Ertekin Küçük, A. (2023). *İletişimde dijitalleşme ve üniversite öğretim elemanlarının uzaktan eğitimde etkileşimli öğretim sürecine yaklaşımları Maltepe Üniversitesi örneği* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Maltepe Üniversitesi.

Finley, T. (2022). "A Look Through Technological Determinism, Social Constructivism, Modernity and Social Media" *Capstone Showcase*. 8. https://scholarworks.arcadia.edu/showcase/2022/media_communication/8

Güngör, N. (2018). *İletişim kuramlar ve yaklaşımlar*. Siyasal Kitapevi.

Hauer, T. (2017). Technological determinism and new media, *International Journal of English, Literature and Social Science (IJELS), Vol-2, Issue-2, Mar-Apr*, 1-4.

Hallström, J. (2022). Embodying the past, designing the future: technological determinism reconsidered in technology education. *International Journal of Technology and Design Education,* 32(1), 17-31.

Hardt, H. (1999). Eleştirelin geri dönüşü ve radikal muhalefetin meydan okuyuşu: Eleştirel teori, kültürel çalışmalar ve Amerikan kitle iletişimi araştırması. *Medya, iktidar, ideoloji.* (Der. Mehmet Küçük). Ark Yayınları.

Jan, A. Shakirullah, S., Sadaf, N.., Owais, K., & Khan, A. Q. (2020). Marshal McLuhan's technological determinism theory in the arena of social media. *Theoretical and Practical Research in Economic Fields*, 11(2), 133-137.

Kara, E. Ş. & Nisan, F. (2022). Dijital medya okuryazarlığı literatürüne tarihsel bir değni. E. Şentürk Kara & N. S. Çetin (Edt.), *Dijital medya okuryazarlığı* (ss. 1-33). Nobel.

Karakulle, İ. (2023). Örgütsel açıdan dijital halkla ilişkiler uygulamaları. İ. Karakulle & A. Çakır (Edt.), *Dijital çağda iletişim: İmkanlar ve sınırlılıklar* (ss. 121-137). Eğitim Yayınevi.

Kline R.R. (2015). Technological determinism. In: International encyclopedia of the social & behavioral sciences. Elsevier, 109–112.

Koçyiğit, M. & Küçükcivil, B.(2021). Covid-19 Pandemi sürecinde halkla ilişkiler eğitiminde dijitalleşme. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 36, 326-349.

Koçyiğit, A. (2022). *Sosyal medya ve algı yönetimi.* Eğitim Yayınevi.

Kroker, A. (1995). Digital humanism: The processed world of Marshall McLuhan. *CTheory, 18,* 1-2.

Küçükvardar, M. & Aslan, A. (2021). Dijitalleşmenin ekonomik, teknolojik, toplumsal ve etik etkilerinin uluslararası raporlar üzerinden analizi. Intermedia International e-Journal, *8(14),* 21-38.

Marcuse, H. (2015). *Tek boyutlu insan.* (Çev. Aziz Yardımlı). İdea Yayınevi.

Mardina, H. ve Daniels, K. D. (2019). Technological Determinism, New Literacies and Learning Process And The Impact Towards Future Learning, Journal of Educational Science and Technology, Volume 5 Number 3 December, 219-229.

Özcan, M. & Keskin, B. (2020). Dijitalizasyon bağlamında sosyal dönüşüm. *OPUS International Journal of Society Researches,* 16(29), 2212-2229.

Park, R. E. (1938). Reflections on communicationand culture. *American Journal of Sociology, 44(2),* 187-205.

Postman, N. (2018). Televizyon: Öldüren eğlence gösteri çağında kamusal söylem. (Çev. Osman Akınhay). Ayrıntı Yayınları.

Sovhyra, T. (2022). The ıssue of technological determinism in artistic practices: Cultural reflections. *Culture and Arts in the Modern World, 23*, 138-144.

Şahin, İ. M., & Mermutlu, M. B., (2022). Dijitalleşme ve topluma etkisi. *Social Science Development Journal* , 7(32), 123-131.

Türker, H. (2023). Gerçekliğin algılanmasında haber akışının oynadığı rolün medya okuryazarlığı perspektifinde değerlendirilmesi: Covid-19 Pandemi dönemi örneği. F. Altun. (Edt.), *İletişim sosyolojisinde yeni yönelimler* (ss. 249-266). Der Yayınları.

Uludağ, Z. (1993). Determinizm ve zorunsuzluk. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 8(1),* 257-272.

Varol, E. & Çelik Varol, M. (2019). Kavram ve kuramlarıyla Marshall McLuhan'a bakış: Günümüzün medya araçları ekseninde bir değerlendirme. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5 (1),* 137-158.

Williams, R. (2003). *Television, technology and cultural form.* Routledge Classics.

Yalçın, S. (2018). 21. yüzyıl becerileri ve bu becerilerin ölçülmesinde kullanılan araçlar ve yaklaşımlar*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 51 (1),* 183-201.

Yaylagül, L. (2018). *Kitle iletişim kuramları egemen ve eleştirel yaklaşımlar*. Dipnot Yayınları.

Yengin, D. (2019). Teknoloji bağımlılık olarak dijital bağımlılık, *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication – TOJDAC, 9(2),* 130-144

Diken, Yücel, D. & Yücel, Ö., F. (2022). Dijital çağda çizgi filmler aracılığıyla medya okuryazarlığı eğitimi, Dijital Medya Okuryazarlığı içinde, . E. Şentürk Kara & N. S. Çetin (Edt.), *Dijital medya okuryazarlığı* (ss. 125-163). Nobel.

2. bölüm

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE YAPAY ZEKÂ

M. Akif Yenikaya - Onur Oktaysoy

Özet

Yapay zekâ, makinelerin, insan zekâsını taklit ederek belli görevleri yerine getirebilme yeteneğidir. Bu görevler genellikle öğrenme, problem çözme, karar verme, dil anlama ve algılama gibi insan zekâsına özgü yetenekleri içermektedir. Sağlık, finans, eğitim, ulaşım ve daha birçok sektörde devrim yaratma potansiyeline sahip olan yapay zekâ teknolojileri genel olarak makine öğrenmesi ve derin öğrenme mimarisi ile şekillenmektedir. Günümüz dünyasında büyük bir hızla ilerleyen yapay zekâ ve teknoloji arasındaki sürekli bir etkileşim ve yenilik döngüsü ilişkisi bulunmaktadır. Teknolojik ilerlemeler, yapay zekânın yeteneklerini artırırken yapay zekâ da yeni teknolojik çözümler ve uygulamalar geliştirilmesine katkı sağlamaktadır. Bu karşılıklı etkileşim, teknolojinin etki alanlarını geliştirmekte ve teknolojinin topluma yayılım hızını önemli oranda arttırmaktadır. Teknolojik süreçlerin sosyal alanlara sirayet etmesi, sosyolojik birtakım değişim/dönüşüm süreçlerini tetiklemekte, yapısal ve davranışsal başkalaşmayı meydana getirmektedir. Teknolojinin toplumsal yapıyı ve insan davranışlarını belirlediği görüşünü savunan bir teori olarak tanımlanabilecek teknolojik determinizm, bu yönüyle yapay zekâ ile yakından ilişkilidir. Yapay zekânın yaygınlaşmasıyla birlikte teknolojik gelişim ivmesinde meydana gelen artışın yansıması olarak teknolojik determinizm kavramı yeni bir boyut kazanmış, teknoloji eksenli dönüşüm hiç olmadığı kadar belirginleşmiştir. İnsan yaşamının her alanına derinlemesine nüfuz etme potansiyeline sahip olan yapay zekânın bu yönü nedeniyle yalnızca fatalist bir yaklaşımla değil aynı zamanda sosyal, ekonomik ve etik sonuçlar doğuracak karmaşık bir süreç perspektifinden incelenmesi gerekmektedir. Bu noktadan hareketle kaleme alınan bu bölümde yapay zekâ hakkında genel bir çerçeve çizilerek teknoloji ve determinizm kavramlarıyla ilişkisi irdelenmiş, teknolojik determinizme yapay zekâ perspektifinden bakılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zekâ, Teknoloji, Determinizm, Belirlenim, Değişim Yönetimi.

GİRİŞ

Teknoloji, insanlık tarihinde daima bir dönüşüm ve ilerleme aracı olmuştur. Yenilikler, toplumların şekillenmesinde ve insan deneyiminde derin etkiler bırakmıştır. Bu etkileşim, sadece teknolojinin fiziksel dünyamıza getirdiği değişikliklerle sınırlı kalmamakla birlikte toplumların kültürel, ekonomik ve siyasi yapılarını da derinden etkilemiştir. Teknoloji ile toplum arasındaki bu karşılıklı etkileşim, teknolojik determinizm adını verdiğimiz bir tartışma ala-

KAYNAKÇA

Acemoglu, D. and P. Restrepo (2020), "Robots and jobs: Evidence from us labor markets", *Journal of Political Economy*, Vol. *128*/6, pp. 2188-2244, https://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1086/705716.

Agrawal, A., Gans, J. S., & Goldfarb, A. (2019). Exploring the impact of artificial intelligence: Prediction versus judgment. *Information Economics and Policy, 47*, 1-6.

Aoun, J. E. (2017). *Robot-proof: Higher Education in the Age of Artificial Intelligence*, MIT Press, Cambridge, MA, USA.

Autor, D. H., Levy, F., & Murnane, R. J. (2003). The skill content of recent technological change: An empirical exploration. *The Quarterly journal of economics, 118*(4), 1279-1333.

Bertino, E., Kantarcioglu, M., Akcora, C. G., Samtani, S., Mittal, S., & Gupta, M. (2021*). AI for Security and Security for AI*. In Proceedings of the Eleventh ACM Conference on Data and Application Security and Privacy (pp. 333-334).

Bostrom, N., & Yudkowsky, E. (2018). *The ethics of artificial intelligence*. In Artificial intelligence safety and security (pp. 57-69). Chapman and Hall/CRC.

Brynjolfsson, E., and McAfee, A. (2014). T*he second machine age: work, progress, and prosperity in a time of brilliant technologies*. WW Norton & Company

Cearley, D., Burke, B., Searle, S., & Walker, M. J. (2016). Top 10 strategic technology trends for 2018. The Top, 10, 1-246.Bhbosale, S., Pujari, V., & Multani, Z. (2020). Advantages And Disadvantages Of Artificial Intellegence. *Aayushi International Interdisciplinary Research Journal,* 227-230.

Cui, W., Xue, Z., & Thai, K. P. (2019). Performance Comparison of an AI-Based Adaptive Learning System in China. Proceedings 2018 Chinese Automation Congress, CAC 2018.

Elsayed, H. A. G., Galal, M. A., & Syed, L. (2017). HeartCare+: A smart heart care mobile application for Framingham-based early risk prediction of hard coronary heart diseases in Middle East. *Mobile Information Systems*, 2017.

Gupta, K. K. (2023). The Impact of Artificial Intelligence on the Job Market and Workforce.

Hamamoto, R. (2021). Application of Artificial Intelligence for Medical Research.

Hastie, T., Tibshirani, R., Friedman, J. H., & Friedman, J. H. (2009). The elements of statistical learning: data mining, inference, and prediction (Vol. 2, pp. 1-758). New York: springer.

Héder, M. (2021). AI and the resurrection of Technological Determinism. *Információs Társadalom: Társadalomtudományı Folyóırat*, *21*(2), 119-130.

Helmstaedter, M., Briggman, K. L., Turaga, S. C., Jain, V., Seung, H. S., & Denk, W. (2013). Connectomic reconstruction of the inner plexiform layer in the mouse retina. Nature, 500(7461), 168-174.

Hinton, G., Deng, L., Yu, D., Dahl, G. E., Mohamed, A. R., Jaitly, N., ... & Kingsbury, B. (2012). Deep neural networks for acoustic modeling in speech recognition: The shared views of four research groups. IEEE Signal processing magazine, 29(6), 82-97.

James, G. W., Hastie, D., & Tibshirani, T. R. and eds. (2013). An Introduction to Statistical Learning: With Applications in R.

Karnowski, T., and Strzalkowski, T. (2019). *Ethical issues in natural language processing*. In Natural Language Processing and Information Systems (pp. 3-20). Springer.

Kessler, G. (2018). Technology and the future of language teaching. *Foreign language annals, 51*(1), 205-218.

Krizhevsky, A., Sutskever, I., & Hinton, G. (2012). Proc. Advances in Neural Information Processing Systems 25.

Kuo, T. H. (2020). The Current Situation of AI Foreign Language Education and Its Influence on College Japanese Teaching. Lecture Notes in Computer Science (including subseries Lecture Notes in Artificial Intelligence and Lecture Notes in Bioinformatics) (Vol. 12193 LNCS, pp. 315–324). Springer.

LeCun, Y., Bengio, Y., & Hinton, G. (2015). Deep learning. nature, 521(7553), 436-444.

Marie-Sainte, S. L., Saba, T., Alsaleh, D., & Alamir Alotaibi, M. B. (2019). An improved strategy for predicting diagnosis, survivability, and recurrence of breast cancer. *Journal of Computational and Theoretical Nanoscience, 16*(9), 3705-3711.

Panchariya, D. A. (2022). The Theory of Natural-Artificial Intelligence. *European Journal of Artificial Intelligence and Machine Learning*, *1*(1), 1-3.

Saba, T., Khan, M. A., Rehman, A., & Marie-Sainte, S. L. (2019). Region extraction and classification of skin cancer: A heterogeneous framework of deep CNN features fusion and reduction. *Journal of medical systems, 43*(9), 289.

Sagbas, M., Oktaysoy, O., Topcuoglu, E., Kaygin, E., & Erdogan, F. A. (2023). The mediating role of innovative behavior on the effect of digital leadership on intrapreneurship intention and job performance. *Behavioral Sciences*, *13*(10), 874.

Salian, I. (2018). *NVIDIA Blog: Supervised Vs. Unsupervised Learning*. The Official NVIDIA Blog.

Sands, T. (2020). Development of deterministic artificial intelligence for unmanned underwater vehicles (UUV). *Journal of Marine Science and Engineering*, *8*(8), 578.

Sarfi, M., Darvishi, M., Zohouri, M., Nosrati, S., & Zamani, M. (2021). Google's University? An exploration of academic influence on the tech giant's propaganda*. Journal of Cyberspace Studies, 5*(2), 181-202.

Sarfi, T., Nosrati, S., & Sabzali, M. (2021). The new celebrity economy in cyberspace. *Journal of Cyberspace Studies, 5*(2), 203-228.

Topçuoğlu, E., Kavak, O., & Kaygın, E. (2022). Sağlıkta yönetim bilişim sistemi olarak MHRS'nin teknoloji kabul modeli ile analizi. *Uluslararası İşletme Bilimi ve Uygulamaları Dergisi*, *2*(1), 1-16.

Vasic, I., Pauls, A., Mancini, A., Quattrini, R., Pierdicca, R., Angeloni, R., ... & Vasic, B. (2022). Virtualization and Vice Versa: A New Procedural Model of the Reverse Virtualization for the User Behavior Tracking in the Virtual Museums. In International Conference on Extended Reality (pp. 329-340). Cham: Springer Nature Switzerland.

Whiteley, N. (1994). *Design for society*. London: Reaktion Books.

Woodhouse, E., & Patton, J. W. (2004). Design by society: Science and technology studies and the social shaping of design. Design Issues, 20(3).

Xiong, H. Y., Alipanahi, B., Lee, L. J., Bretschneider, H., Merico, D., Yuen, R. K., ... & Frey, B. J. (2015). The human splicing code reveals new insights into the genetic determinants of disease. Science, 347(6218), 1254806.

Yenikaya, M. A., & Güvenoğlu, E. (2021). Prediction diabetic retinopathy from retinal fundus images via artificial neural network. In AIP Conference Proceedings (Vol. 2334, No. 1). AIP Publishing.

Yenikaya, M. A., Kerse, G., & Oktaysoy, O. (2024). Artificial intelligence in the healthcare sector: comparison of deep learning networks using chest X-ray images. *Frontiers in Public Health*, *12*, 1386110.

Yenikaya, M. A., & Oktaysoy, O. (2023). Yapay zekâ uygulamalarının sağlık sektöründe kullanımı: Derin öğrenme yöntemiyle ön tanı. *Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü Dergisi, 5*(2), 127-131.

Zengin, Y., Naktiyok, S., Kaygın, E., Kavak, O., & Topçuoğlu, E. (2021). An investigation upon industry 4.0 and society 5.0 within the context of sustainable development goals. *Sustainability*, *13*(5), 2682.

Zhao, Y., Ball, R., Mosesian, J., de Palma, J. F., & Lehman, B. (2014). Graph-based semi-supervised learning for fault detection and classification in solar photovoltaic arrays. IEEE Transactions on Power Electronics, 30(5), 2848-2858.

3. bölüm

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE GİYİLEBİLİR SAĞLIK TEKNOLOJİLERİ

Büşra Gül - Gözde Yeşilaydın

Özet

Teknolojik determinizm ve giyilebilir sağlık teknolojileri arasındaki ilişkiyi incelediğimiz bu bölümde; giyilebilir sağlık teknolojilerinin evrimi, toplumsal değişime etkileri, veri toplamanın gücü, sağlık algısının dönüşümü, sağlık davranışlarında oluşan değişiklikler, giyilebilir sağlık teknolojilerinin yaygınlaşması, maliyet ve erişim üzerindeki etkileri, risk faktörleri, profesyonel sağlık bakımına entegrasyonu ve güvenlik/gizlilik endişeleri gibi konulardan bahsedilecektir.

Giyilebilir sağlık teknolojilerinin 13. yüzyıla dayanan tarihçesi ve günümüze kadar yaşanan gelişmelerin toplum üzerindeki etkileri sağlık alanında köklü değişimleri beraberinde getirmiştir. Başlangıçta sınırlı ve basit özelliklere sahip olan giyilebilir sağlık teknolojileri günümüzde karmaşık ve yüksek fonksiyonlu uygulamalara evrilmiştir. Bu evrim, toplumun teknolojiyi şekillendirme ve değerlendirmesinde de değişimlere sebebiyet vermiştir. Geçmişten günümüze gelen toplumsal dinamikler ve kültürel değişimin teknolojik determinizm etkisinde ilerleyişi hâla devam etmektedir. Gündelik hayatta yaşanan bu değişimlere, bireylerin sağlıkları ile ilgili daha fazla bilgiye ve veriye ulaşma imkânı yakalayan sağlık hizmetleri de dâhil olmakta ve uyum sağlamaktadır. Sağlık hizmetlerinin teşhis, tedavi ve rehabilitasyon aşamalarında teknolojinin yoğun olarak kullanılması sonucunda bireylerin sağlık algısında ve yaşam tarzı davranışlarında değişimler meydana gelmektedir. Giyilebilir sağlık teknolojileri sayesinde bireyler kendi sağlıkları ile daha yakından ilgilenmeye ve sağlıklı yaşamı benimseme noktasında aktif rol almaya başlamıştır.

Teknoloji alanındaki hızlı gelişmeler neticesinde giyilebilir sağlık teknolojileri toplumda hızla kabul görmüş ve yaygınlaşmıştır fakat bu yaygınlaşmanın toplum üzerindeki etkilerinin ne yönde olduğu tartışılmaya devam etmektedir. Yaygınlaşan giyilebilir sağlık teknolojilerinin esas amacı, maliyetleri düşürmek ve sağlık hizmetlerine erişimi kolaylaştırmak olmasına rağmen kolay erişimin sağlık hizmeti kullanımını artırarak maliyetleri olumsuz etkilemesi de ihtimaller dâhilinde kabul edilmektedir.

Giyilebilir sağlık teknolojileri profesyonel sağlık bakımına entegre edilmekte ve kullanılmaktadır. Bu noktada, bireylerin kişisel sağlık bilgilerine kendileri dışında başka kişilerin de erişim sağlaması durumu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla toplanan kişisel verilerin üçüncü taraflar ile paylaşılmasında gizlilik ve güvenlik ihtiyacı doğmaktadır. Teknolojinin sağlık hizmetlerinde kullanımı ve giyilebilir teknolojiler ile bireylerin kişisel alanlarının tam ortasında olmasının birey ve toplum açısından çok yönlü etkileri bulunmakta ve bu durum teknolojik determinizmin temelini oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Determinizm, Giyilebilir Teknolojiler, Sağlık, Teknoloji.

bireyin sağlık algısının dönüşümü, sağlık davranışları üzerindeki etkileri, yaygınlaşması maliyet ve erişim üzerindeki etkileri, risk faktörleri, profesyonel sağlık bakımına entegrasyonu ve güvenlik/gizlilik endişeleri gibi konuları kapsayan bu çalışma, giyilebilir sağlık teknolojilerinin sağlık sektöründe nasıl bir bireysel ve toplumsal dönüşüm sağladığını göstermektedir.

Sağlık sektöründe sürekli yenilenen yönetim ve teknik uygulamalar, önleyici, tedavi edici ve rehabilite edici sağlık hizmetlerinin kalitesini artırmaktadır. Toplumun eğitim seviyesinin yükselmesi ve sağlık konusunda bilinçlenmesi, sağlık hizmetlerine olan beklentileri artırmaktadır. Sağlık hizmeti sunucularının, bu gelişmeleri takip etmekle kalmayıp öncülük etmesi beklenmektedir. Ancak kaynakların verimli kullanılmasıyla birlikte maliyetlerin minimize edilmesi gerekmektedir (Westwood vd., 2004). Diğer yandan bu teknolojilerin benimsenmesi ve kullanımıyla ilgili bazı endişeler ve zorluklar da bulunmaktadır. Güvenlik ve gizlilik endişeleri, sağlık verilerinin korunması ve kötüye kullanılmasından kaynaklanan endişeleri içermektedir.

Sonuç olarak giyilebilir sağlık teknolojileri sağlık sektöründe önemli bir potansiyele sahiptir ancak bu potansiyeli tam olarak gerçekleştirmek için dikkatli bir şekilde ele alınmalıdır. Güvenlik ve gizlilik endişeleri, maliyet ve erişim engelleri gibi konuların çözülmesi ve teknolojinin toplumsal kabulü ve kullanımı için uygun stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu şekilde, giyilebilir sağlık teknolojileri, sağlık hizmetlerinin daha etkili, verimli ve erişilebilir olmasına, bireysel ve toplumsal anlamda değişim ve dönüşüm yaşanmasına diğer bir ifadeyle teknolojik determinizm olgusuna katkıda bulunabilir.

KAYNAKÇA

Ates, H. C., Nguyen, P. Q., Gonzalez-Macia, L., Morales-Narváez, E., Güder, F., Collins, J. J., & Dincer, C. (2022). End-to-end design of wearable sensors. In *Nature Reviews Materials* (Vol. 7, Issue 11, pp. 887–907). Nature Research. https://doi.org/10.1038/s41578-022-00460-x

Casselman, J., Onopa, N., & Khansa, L. (2017). Wearable healthcare: Lessons from the past and a peek into the future. *Telematics and Informatics*, *34*(7), 1011–1023. https://doi.org/10.1016/j.tele.2017.04.011

Cheung, M. L., Chau, K. Y., Sum Lam, M. H., Tse, G., Ho, K. Y., Flint, S. W., Broom, D. R., Tso, E. K. H., & Lee, K. Y. (2019). Examining consumers' adoption of wearable healthcare technology: The role of health attributes. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *16*(13). https://doi.org/10.3390/ijerph16132257

de-la-Fuente-Robles, Y. M., Ricoy-Cano, A. J., Albín-Rodríguez, A. P., López-Ruiz, J. L., & Espinilla-Estévez, M. (2022). Past, Present and Future of Research on Wearable Technologies for Healthcare: A Bibliometric Analysis Using Scopus. In *Sensors* (Vol. 22, Issue 22). MDPI. https://doi.org/10.3390/s22228599

Demircioğlu, Z. (2023). Teknolojik Determinizm ve Toplumsal Değişim: Teknoloji İle Toplum Arasındaki Karmaşık İlişkiyi Anlamak. In E. T. Demirel (Ed.), *Teknolojik Determinizm- Geleceğe Bakış ve Çok Boyutlu Analiz* (1st ed., pp. 165–188). Nobel.

Demirel, E. T. (2023). Teknolojik Determinizm Olgusu. In E. T. Demirel (Ed.), *Teknolojik Determinizm - Geleceğe Bakış ve Çok Boyutlu Analiz* (1st ed., pp. 3–40). Nobel.

Friend, S. H., Ginsburg, G. S., & Picard, R. W. (2023). Wearable Digital Health Technology. *New England Journal of Medicine*, *389*(22), 2100–2101. https://doi.org/10.1056/nejme2303219

Fries, C. J. (2008). Governing the health of the hybrid self: Integrative medicine, neoliberalism, and the shifting biopolitics of subjectivity. *Health Sociology Review*, *17*(4), 353–367. https://doi.org/10.5172/hesr.451.17.4.353

Gao, Y., Li, H., & Luo, Y. (2015). An empirical study of wearable technology acceptance in healthcare. In *Industrial Management and Data Systems* (Vol. 115, Issue 9, pp. 1704–1723). Emerald Group Holdings Ltd. https://doi.org/10.1108/IMDS-03-2015-0087

Godfrey, A., Hetherington, V., Shum, H., Bonato, P., Lovell, N. H., & Stuart, S. (2018). From A to Z: Wearable technology explained. In *Maturitas* (Vol. 113, pp. 40–47). Elsevier Ireland Ltd. https://doi.org/10.1016/j.maturitas.2018.04.012

Henderson, S., & Petersen, A. (2002). Consuming Health. *The Commodification of Health,* Routledge, London and New York.

John Dian, F., Vahidnia, R., & Rahmati, A. (2020). Wearables and the Internet of Things (IoT), Applications, Opportunities, and Challenges: A Survey. In *IEEE Access* (Vol. 8, pp. 69200–69211). Institute of Electrical and Electronics Engineers Inc. https://doi.org/10.1109/ACCESS.2020.2986329

Kapmaz, B., & Arslanoğlu A. (2018). Sağlık Akademisyenleri Dergisi ÖZET. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, *5*(4), 251–256. https://doi.org/10.5455/sad.1543239549

Ko, E., Sung, H., & Yun, H. (2009). Comparative analysis of purchase intentions toward smart clothing between Korean and U.S. consumers. *Clothing and Textiles Research Journal*, *27*(4), 259–273. https://doi.org/10.1177/0887302X08327086

Koştı, G., Burmaoğlu, S., & Kıdak, L. (2021). Sağlık 4.0: Sanayide öngörülen gelişimin sağlık sektörüne yansımaları. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, *24*(3), 483-506.

Lewy, H. (2015). Wearable technologies-future challenges for implementation in healthcare services. *Healthcare Technology Letters*, *2*(1), 2–5. https://doi.org/10.1049/htl.2014.0104

Li, C., Lin, S. H., & Chib, A. (2021). The state of wearable health technologies: a transdisciplinary literature review. *Mobile Media and Communication*, *9*(2), 353–376. https://doi.org/10.1177/2050157920966023

Liao, Y., Thompson, C., Peterson, S., Mandrola, J., & Shaalan Beg, M. (2024). *CARE DELIVERY AND PRACTICE MANAGEMENT The Future of Wearable Technologies and Remote Monitoring in Health Care*. https://doi.org/10.1200/EDBK_

Lu, L., Zhang, J., Xie, Y., Gao, F., Xu, S., Wu, X., & Ye, Z. (2020). Wearable health devices in health care: Narrative systematic review. In *JMIR mHealth and uHealth* (Vol. 8, Issue 11). JMIR Publications Inc. https://doi.org/10.2196/18907

Lupton, D. (2014). Beyond techno-utopia: Critical approaches to digital health technologies. In *Societies* (Vol. 4, Issue 4, pp. 706–711). MDPI. https://doi.org/10.3390/soc4040706

Mcintyre, D. (2003). Technological determinism: A social process with some implications for Ambulance Paramedics. *Journal of Emergency Primary Health Care (JEPHC)*, *1*, 3–4.

Metzger, M. J., Flanagin, A. J., & Zwarun, L. (2003). College student Web use, perceptions of information credibility, and verification behavior. *Computers and Education*, *41*(3), 271–290. https://doi.org/10.1016/S0360-1315(03)00049-6

Nasir, S., & Yurder, Y. (2015). Consumers' and Physicians' Perceptions about High Tech Wearable Health Products. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, *195*, 1261–1267. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.06.279

Ometov, A., Shubina, V., Klus, L., Skibińska, J., Saafi, S., Pascacio, P., ... & Lohan, E. S. (2021). A survey on wearable technology: History, state-of-the-art and current challenges. *Computer Networks*, *193*, 108074.

Özkan, O., Yeşilaydın, G., Bülüç, F. (2018). Wearable Health Technologies. Innovation and Global Issues In Social Sciences III. Extended Abstracts Book (Editörler: Nurettin Bilici, Ragıp Pehlivanlı, Karlygash Ashırkhanova). 26-29 Nisan 2018, Antalya.

Park, Y., & Chen, J. V. (2007). Acceptance and adoption of the innovative use of smartphone. *Industrial Management and Data Systems*, *107*(9), 1349–1365. https://doi.org/10.1108/02635570710834009

Rich, E., & Miah, A. (2017). Mobile, wearable and ingestible health technologies: towards a critical research agenda. *Health Sociology Review*, *26*(1), 84–97. https://doi.org/10.1080/14461242.2016.1211486

Seoane, F., Mohino-Herranz, I., Ferreira, J., Alvarez, L., Buendia, R., Ayllón, D., Llerena, C., & Gil-Pita, R. (2014). Wearable biomedical measurement systems for assessment of mental stress of combatants in real time. *Sensors (Switzerland)*, *14*(4), 7120–7141. https://doi.org/10.3390/s140407120

Shin, D. H., Lee, S., & Hwang, Y. (2017). How do credibility and utility play in the user experience of health informatics services? *Computers in Human Behavior*, *67*, 292–302. https://doi.org/10.1016/j.chb.2016.11.007

Smith, M. R. (1994). *Technological determinism in American culture.* (M. R. Smith & L. Marx, Eds.; 1st ed.). MIT Press.

Solomon, D. H., & Rudin, R. S. (2020). Digital health technologies: opportunities and challenges in rheumatology. In *Nature Reviews Rheumatology* (Vol. 16, Issue 9, pp. 525–535). Nature Research. https://doi.org/10.1038/s41584-020-0461-x

Talukder, M. S., Laato, S., Islam, A. K. M. N., & Bao, Y. (2021). Continued use intention of wearable health technologies among the elderly: an enablers and inhibitors perspective. *Internet Research*, *31*(5), 1611–1640. https://doi.org/10.1108/INTR-10-2020-0586

Turhan, G. (2013). An assessment towards the acceptance of wearable technology to consumers in Turkey: the application to smart bra and t-shirt products. *Journal of the Textile Institute*, *104*(4), 375–395. https://doi.org/10.1080/00405000.2012.736191

Westwood, V. J. D., Haluck, R. S., Hoffman, H. M., Mogel, G. T., Phillips, R., & Robb, R. A. (2004a). Internet and Virtual Reality as Assessment and Rehabilitation Tools for Clinical Psychology and Neuroscience. *Medical and Care Compunetics*, *107*.

Yang, B.-H., & Rhee, S. (2000). Development of the ring sensor for healthcare automation. In *Robotics and Autonomous Systems* (Vol. 30).

Yıldız, G. & Gelmez, M. (2023). Teknolojik Determinizm ve Sağlık. In E. T. Demirel (Ed.), *Teknolojik Determinizm - Geleceğe Bakış ve Çok Boyutlu Analiz* (1st ed., pp. 353-391). Nobel.

Zhang, M., Luo, M., Nie, R., & Zhang, Y. (2017). Technical attributes, health attribute, consumer attributes and their roles in adoption intention of healthcare wearable technology. *International Journal of Medical Informatics*, *108*, 97–109. https://doi.org/10.1016/j.ijmedinf.2017.09.016

Zhang, M., Saeed, R., Stankovski, S., Xiaoshuan, Z., Saeed, S., & Zhang, X. (2020). Wearable Technology and Applications: A Systematic Review. In *Journal of Mechatronics, Automation and Identification Technology* (Vol. 5, Issue 3). https://www.researchgate.net/publication/344263605

4. Bölüm

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE EŞİTSİZLİKLER

Benan Kurt Yılmaz

Özet

Teknolojik determinizm, teknolojinin toplumsal değişimlerin ana itici gücü olduğunu savunan bir yaklaşımdır. Bu teoriye göre teknolojik yenilikler toplumsal yapılar üzerinde belirleyici etkiye sahiptir. Ancak bu etki her zaman olumlu sonuçlar doğurmaz; toplumsal eşitsizliklerin derinleşmesine ve yeni eşitsizlik biçimlerinin ortaya çıkmasına da yol açabilir. Bu çalışma, teknolojik determinizmin toplumsal eşitsizlikler üzerindeki etkilerini ekonomik, istihdam, eğitim, toplumsal cinsiyet ve sağlık alanlarında ele almaktadır. Teknolojik ilerlemeler, ekonomik büyümeyi teşvik etse de gelir eşitsizliğini artırabilmektedir. Eğitimde, dijital uçurum ve teknolojik altyapıya erişim eksiklikleri nedeniyle fırsat eşitsizliği derinleşmektedir. Toplumsal cinsiyet açısından, STEM alanlarında kadınların temsilinin düşük olması ve teknolojinin erkek egemen bir alan olarak algılanması, cinsiyet eşitsizliğini pekiştirmektedir. Sağlık alanında ise yüksek maliyetli teknolojilere erişimdeki eşitsizlikler ve dijital okuryazarlık eksiklikleri, sağlık hizmetlerine erişimi sınırlamaktadır. Bu nedenle teknolojinin toplumsal eşitsizlikler üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak için kapsayıcı ve adil politikaların geliştirilmesi gerekmektedir.

Anahtar kelimeler: Teknolojik Determinizm, Dijital Uçurum, Toplumsal Eşitsizlikler, STEM, Dijital Okuryazarlık.

GİRİŞ

Teknoloji, modern toplumların şekillenmesinde merkezi bir rol oynamaktadır. Ancak teknolojinin toplumsal yapı ve dinamikler üzerindeki etkisini anlamak, karmaşık ve çok boyutlu bir süreçtir. Teknolojik determinizm, teknolojinin toplumsal değişimlerin ana itici gücü olduğunu savunan bir yaklaşımdır. Bu teoriye göre, teknolojik yenilikler ve gelişmeler, toplumsal yapılar ve ilişkiler üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Ancak bu belirleyici etki, her zaman olumlu sonuçlar doğurmaz. Teknolojik determinizm, toplumsal eşitsizliklerin derinleşmesine ve yeni eşitsizlik biçimlerinin ortaya çıkmasına da yol açabilir.

Bu çalışmanın amacı teknolojik determinizm etkisiyle derinleşen mevcut eşitsizlikler ve ortaya çıkan yeni eşitsizlik türlerini açıklamaktadır. Bu amaç ekseninde çalışmanın ilk bölümünde teknolojik determinizm kavramı kısaca

bir potansiyele sahip olmasına rağmen bu hizmetlere erişimde ve kullanımda önemli eşitsizlikler yaratabilmektedir. Dijital bölünme, eğitim ve gelir düzeyindeki farklılıklar, sağlık hizmetlerine erişimde de engeller oluşturmaktadır. Bu nedenle sağlık hizmetlerinde teknolojinin eşit bir şekilde dağılımını sağlamak için kapsamlı stratejiler ve politikalar geliştirilmelidir.

KAYNAKÇA

Akbey, S.S. (2006). Evaluation of opportunity-equality of education in South-Eastern Anatolia Region (Yüksek Lisans Tezi). Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.

Alkan, C. (1997). Eğitim teknolojisinin ikibinli yıllarda yapılandırılması. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (4).

Autor, D.H., L.F. Katz & M.S. Kearney (2008). Trends in U.S. Wage Inequality: Revising the Revisionists. *Review of Economics and Statistics*, 90 (2), 300–23.

Autor, D. H. (2015). Why Are There Still So Many Jobs? The History and Future of Workplace Automation. *Journal of Economic Perspectives*, 29(3), 3-30.

Bashshur, R. L., Shannon, G. W., & Bashshur, N. (2016). The empirical evidence for telemedicine interventions in mental disorders. *Telemedicine and e-Health*, 22(2), 87-113.

Bates, T. (2015). *Teaching in a Digital Age: Guidelines for Designing Teaching and Learning*. Tony Bates Associates Ltd.

Bhugra, D., Tribe, R., & Poulter, D. (2022). Social justice, health equity, and mental health. *South African Journal of Psychology*, *52*(1), 3-10.

Blau, Peter M. & Otis D. Duncan (1967). *The American Occupational Structure*, New York: Wiley.

Blumenthal, D., & Tavenner, M. (2010). The "meaningful use" regulation for electronic health records. *New England Journal of Medicine*, 363(6), 501-504.

Braverman, H. (1974). *Labor and monopoly capital*. Monthly Review Press.

Campbell, P. B. & Klein, S. S. (1982). Educational equity. H. Mitzel (Ed.), *The Encyclopedia Of Educational Research*. New York: Macmillan Company.

Carroll, J. K., & Tingle, A. (2020). Reducing digital health disparities: Towards true inclusion. *Journal of the American Medical Informatics Association*, 27(4), 621-622.

Castells, M. (1996). The net and the self: Working notes for a critical theory of the informational society. *Critique of anthropology*, *16*(1), 9-38.

Collins, F. S., & Varmus, H. (2015). A new initiative on precision medicine. *New England Journal of Medicine*, 372(9), 793-795.

Criado-Perez, C. (2019). *Invisible Women: Exposing Data Bias in a World Designed for Men.* Abrams Press.

Dhawan, S. (2020). Online Learning: A Panacea in the Time of COVID-19 Crisis. Journal of Educational Technology Systems, 49(1), 5-22.

Dhondt, S., Kraan, K. O., & Bal, M. (2022). Organisation, technological change and skills use over time: A longitudinal study on linked employee surveys. *New Technology, Work and Employment*, *37*(3), 343-362.

Ertmer, P. A., & Ottenbreit-Leftwich, A. T. (2010). Teacher Technology Change: How Knowledge, Confidence, Beliefs, and Culture Intersect. J*ournal of Research on Technology in Education*, 42(3), 255-284.

Fernandez, R. M. (2001). Skill-biased technological change and wage inequality: Evidence from a plant retooling. *American Journal of Sociology*, *107*(2), 273-320.

Galor, O., & Tsiddon, D. (1997). Technological progress, mobility, and economic growth. *The American Economic Review*, 363-382.

Genç, S. Z., Eryaman, M. Y. (2008). Changing Values and New Education Paradigm. *Afyon Kocatepe University Social Sciences Journal*. 9: 89-102.

Gouldner, A.W. (1970). *The Coming Crisis of Western Sociology*. New York: Basic Books.

Guy, M. E., & McCandless, S. A. (2012). Social equity: Its legacy, its promise. *Public Administration Review*, *72*(s1), 5-13.

Hafkin, N., & Huyer, S. (2008). Women and Gender in ICT Statistics and Indicators for Development. *Information Technologies & International Development*, 4(2), 25-41.

Helpman, E., & A. Hoffmaister (1997). North-South R&D Spillovers, The Economic Journal, 107 (440), 134–149.

Hood, L., & Friend, S. H. (2011). Predictive, personalized, preventive, participatory (P4) cancer medicine. *Nature Reviews Clinical Oncology*, 8(3), 184-187.

Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (2008). Social Interdependence Theory and Cooperative Learning: The Teacher's Role. R. M. Gillies, A. F. Ashman, & J. Terwel (Eds.), *The Teacher's Role in Implementing Cooperative Learning in the Classroom*. Springer.

Kayaalp, M., Cooper, G. F., & Clermont, G. (2019). Partitioning time-sensitive data for privacy. *Statistics in Medicine*, 38(4), 559-572.

Lewin, C., & Orleans, M. (2000). The class situation of information specialists: A case analysis. *Sociological Research Online*, *5*(3), 71-81.

Livingstone, S. (2012). Critical Reflections on the Benefits of ICT in Education. *Oxford Review of Education*, 38(1), 9-24.

Luckin, R., Holmes, W., Griffiths, M., & Forcier, L. B. (2016). Intelligence Unleashed: An Argument for AI in Education. Pearson Education.

Lohan, M., & Faulkner, W. (2004). Masculinities and technologies: Some introductory remarks. *Men and masculinities*, *6*(4), 319-329.

MacKenzie M. (1991). *Androgynous Objects: String Bags and Gender in Central New Guinea*. Chur: Harwood Academy.

Margolis, J., & Fisher, A. (2002). *Unlocking the Clubhouse: Women in Computing*. MIT Press.

Marmot, M., & Bell, R. (2012). Fair society, healthy lives. *Public Health*, 126,4-10.

McKinsey & Company. (2020). *Women in the Workplace 2020*. McKinsey & Company.

Ndoya, H., & Asongu, S. A. (2024). Digital divide, globalization and income inequality in sub-Saharan African countries: analysing cross-country heterogeneity. *Social Responsibility Journal*, *20*(1), 1-19.

Roberts, E. T., Mehrotra, A., & McWilliams, J. M. (2017). High-price and low-price physician practices do not differ significantly on care quality or efficiency. *Health Affairs*, 36(5), 855-864.

Rosen, L. D., Lim, A. F., Carrier, L. M., & Cheever, N. A. (2013). An Empirical Examination of the Educational Impact of Text Message-Induced Task Switching in the Classroom: Educational Implications and Strategies to Enhance Learning. *Educational Psychology*, 33(8), 1193-1200.

Seale, J. (2013). E-learning and Disability in Higher Education: *Accessibility Research and Practice*. Routledge.

Scott, Kruse, & Mars. (2017). The use of telemedicine in rural emergency departments: A case of technology diffusion. *Telemedicine and e-Health*, 23(4), 325-328.

Slevin, J. (2000). *The Internet and Society*. Blackwell Publishers Ltd., Oxford, UK.

Smith, M. R., & Marx, L. (1994). *Does Technology Drive History? The Dilemma of Technological Determinism.* MIT Press.

Spenner, K. I. (1983). Deciphering Prometheus: Temporal change in the skill level of work. *American Sociological Review*, 824-837.

Tan, M. (1987). Educational Equality of Opportunity (Development as a Social Concept). *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences*. 20(1): 1-15.

Tezcan, M. (1997). *Education Sociology*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi

Tural, N.K. (2002). *Education Financing*. Ankara: Anı.

UNESCO. (2017). *Cracking the Code: Girls' and Women's Education in STEM*. UNESCO Publishing.

Van Dijk, J. (2020). *The Digital Divide*. Polity Press.

Van Dijk, J. (2005). *Information The Deepening Divide, Inequality in the Society*. Sage Publications.

Warschauer, M. (2010). Digital divide. *Encyclopedia of library and information sciences*, *1*(1), 1551-1556.

Warschauer, M. (2004). *Technology and Social Inclusion: Rethinking the Digital Divide*. MIT Press.

Webster, F. (2002). *Theories of the Information Society*. 2nd Edn. Routledge, London and New York.

Weinhold, I., & Gurtner, S. (2014). Understanding shortages of sufficient health care in rural areas. *Health Policy*, 118(2), 201-214.

World Economic Forum. (2020). *Global Gender Gap Report 2020*. World Economic Forum.

World Bank, Global Economic Prospects, 2008: *Technology Diffusion in the Developing World.*

Yu, C. (2024). *Gender Inequality in the Age of AI: Predictions, Perspectives, and Policy Recommendations* (No. 5zrh9). Center for Open Science.

5. Bölüm

TEKNOLOJİ VE ETİK ÜZERİNE SORUŞTURMALAR

Seda İşgüzar

Özet

"İnsan, Tanrı gibi davranabilir mi?" İfade oldukça iddialı olsa da bugün insanlık, kendisine benzeyen makineler üretmekten yaşam süresini uzatmaya kadar birçok eylemi gerçekleştirebilmektedir. Bilimsel ve teknolojik alandaki ilerlemeler insana doğa karşısında mini yaratım güçleri kazandırsa da onları tasarlanmamış sonuçlarla karşı karşıya bırakmıştır. Bu bir parça da doğaldır. Çünkü yaşanmamış bir geleceğin ne tür riskler getireceğini bilmek, pek de mümkün değildir. Buna rağmen -geçmiş yaşantılara dayanarak- bugünden kestirebildiğimiz bir husus vardır: Dünya gömlek değiştirmektedir ve yakın gelecekte insanın varoluşsal sancılar çekmesi muhtemeldir. Bu hızlı dönüşüm içinde ise insanın konumunun yerleşik kalması, yeni dünyanın ahlaki normlarını, kişisel ve toplumsal refahın nasıl sağlanacağını belirleyen yeni bir etik anlayışa ve yasal düzenlemelere ihtiyaç vardır. Bu çalışma da yaşanabilecek etik sorunlar ve ön plana çıkabilecek etik değerler üzerinden bir soruşturma yaparak dijital etik alanındaki araştırmalara katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Etik, Teknoloji ve Etik, Tekno-Etik.

GİRİŞ

İnsan erkinin ve iradesinin müdahale edemeyeceği bir durum tasavvur edelim. Bir anlığına çocuğunuzun nerede, ne zaman hayata geleceğine, göz, saç, ten rengi, boyu, kilosu, zekâ türü, seviyesi gibi özelliklerine karar verebildiğinizi varsayın. İstediğiniz niteliklere sahip evladınız büyüyüp size "Ben şu özelliğimi hiç sevmiyorum, neye göre seçtiniz?" sorusunu yöneltirse ne cevap verirdiniz? (Beck, 2013). "Bunun senin için daha iyi olacağını düşündük." şeklindeki bir yanıt muhtemelen tatminkâr olmayacaktır. Faili insan olmayan, tanrıya/tanrısallığa atfedilen durumları kabullenmesi daha kolay olan bireyin, böylesi bir senaryoda, memnun olmadığı özelliğin sorumluluğunu ebeveynlerinin omuzlarına yükleyip ömrünce sitemini dile getirmesi oldukça olasıdır. Peki, bu kadar uzun boylu olmasa da gerçek dünyada -doğaya hükmedip insanlığa yarar üretme motivasyonuyla- ömrü uzatmak, yaşlanmayı geciktirmek, zeki makineler var etmek gibi tanrısal denebilecek eylemlere öykünen

KAYNAKLAR

AA. (2024). *Fransa'da Amazon'a 32 milyon avro ceza kesildi*. 21 Nisan 2024, tarihinde https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/fransada-amazona-32-milyon-avro-ceza-kesildi/3116405 adresinden erişildi.

AB (2024, Mayıs). *Yapay Zekâ Yasası Avrupa Parlamentosu'nda Kabul Edildi*. https://www.ab.gov.tr/yapay-zek-yasasi-avrupa-parlamentosunda-kabul-edildi_53752. html

Afşar, Önder A. (2023). Digital Ethics:Orientation, Values and Attidudes for a Digital World. *Cyberpolitik Journal*, *7*(14), 271-280. http://cyberpolitikjournal.org/index.php/main/article/view/175

Akçay, E. (2019). Dijital çağda açıklık etiği ve etik tercihin imkânsızlığı: The Circle filmi. ISophos: *Uluslararası Bilişim, Teknoloji ve Felsefe Dergisi*, (3), 1-27.

Aslan, A. (2022). Dijital Hayattaki Etik İhlallerin Tespiti ve Analizi: Cambridge Analytica Veri Skandalı / An Analysis of Digital Ethics: Cambridge Analytica Data Scandal. *Zenodo (CERN European Organization for Nuclear Research)*. https://doi.org/10.5281/zenodo.7301585.

Aslan, R., & Dağdemir, E. (2022). Mülkiyet kavramının evrilmesi: geleceğin dünyasında mülkiyet mi? Mülkiyetsizlik mi?. *International Journal of Innovative Approaches in Social Sciences*, 6(4), 419-442 https://doi.org/10.29329/ijiasos.2022.504.3

Aydın, İ. (2023). Teknoloji etiği: Teknolojinin karanlık yüzü üzerine tartışmalar. *Felsefe Dünyası, 77*(EK), 5-37. https://doi.org/10.58634/felsefedunyasi.1285141

Badiou, A. (2023). *Etik: Kötülük kavrayışı üzerine bir deneme* (6. basım). İstanbul: Metis Yayınları.

Beauchamp, T. L., Bowie, N. E., & Arnold, D. G. (Eds.). (2004). *Ethical theory and business*. New York: Pearson Education.

Beck, U. (2013). *Siyasallığın icadı* (Çev. Nihat Ülner). İletişim Yayınları. Orijinal eser 1999 yılında yayınlanmıştır.

Brambilla Pisoni, G. & Taddeo, M., (2022). Apropos Data Sharing: Abandon the Distrust and Embrace the Opportunity. *DNA and Cell Biology*, 41(1), 11-15

Brown, I. (2020*). "Yapay zekâda Sorunlar".* https://www.hairezmi.com/yapay-zekâdasorunlar/.

Bynum, T. W. (2006). Flourishing ethics. *Ethics and Information Technology, 8*(4), 157-173.

Bynum, T. W. (2008). Milestones in the history of information and computer ethics. In K. E. Himma & H. T. Tavani (Eds.), *The handbook of information and computer ethics* (pp. 25-48). Wiley.

Cambridge Dictionary. (2024.). 11 Mayıs 2024 tarihinde https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/digitalize adresinden erişildi.

Cambridge Open Academy. (2024, Mayıs). *Top 10 Technology Trends in 2025 That Will Shape The Next Decade*. 22 Mayıd 2024 tarihinde from https://cambridgeopenacademy.com/top-10-technology-trends-in-2025/ adresinden erişildi.

Canbay, T. (2001). Bütçe etiği (kavramsal bir yaklaşım). *Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 8*(2), 125-135.

Castells, M. (2010). *The rise of the network society* (2nd ed.). Wiley-Blackwell.

Cengiz, G. (2021). Siber suçlar, sosyal medya ve siber etik. *İletişim Çalışmaları Dergisi*, 7(3), 407-424.

Chatterjee, S., & Sarker, S. (2024). Toward a better digital future: Balancing the utopic and dystopic ramifications of digitalization. *The Journal of Strategic Information Systems*, 33(2), 101834.

Church, K. W., & Chandrasekar, R. (2023). Emerging trends: Risks 3.0 and proliferation of spyware to 50,000 cell phones. *Natural Language Engineering*, *29*(3), 824–841. doi:10.1017/S1351324923000141

Clayton, A. (2023, 22 Eylül). Family sues Google after Maps allegedly directed father off collapsed US bridge. *The Guardian*. 1 Mayıs 2024 tarihinde https://www.theguardian.com/technology/2023/sep/20/google-maps-collapsed-bridge-negligence-lawsuit adresinden erişildi.

Dhirani, L. L., Mukhtiar, N., Chowdhry, B. S., & Newe, T. (2023). Ethical Dilemmas and Privacy Issues in Emerging Technologies: A Review. *Sensors*, *23*(3), 1151. https://doi.org/10.3390/s23031151

de Ruiter, A. (2021). The distinct wrong of deepfakes. *Philos. Technol,* 34, 1311–1332 https://doi.org/10.1007/s13347-021-00459-2

Epic. (2008, July 30). *China to Spy on Olympic Visitors' Internet Activity*. 19 Mayıs 2024, from https://archive.epic.org/privacy/olympic/ adresindn erişildi.

Epic. (2024). *AI in the Criminal Justice System*. 18 Mayıs 2024, https://epic.org/issues/ai/ai-in-the-criminal-justice-system/ adresinden erişildi.

Ersoy, A. (2019). Ahlak felsefesi / etik. İçinde *Bilişim etiği ve güvenliği* (pp. 1-25). Nobel Akademik Yayıncılık.

Floridi, L., & Sanders, J. W. (2004). On the morality of artificial agents. *Minds and Machines, 14*(3), 349–379.

Google. (2024). *Unutulma Hakkı'na Genel Bakış - Yasal Yardım*. 13 Mayıs 2024 tarihinde https://support.google.com/legal/answer/10769224?hl=tr adresinden erişildi.

Göktolga, O., Zeren, F., & Torun, A. (2021). E-devlet–şeffaflık ilişkisi: Avrupa ülkeleri için panel veri analizi. *TRT Akademi,* 6(12), 450-467.

Gunning, D., Stefik, M., Choi, J., Miller, T., Stumpf, S. & Yang, G-Z. (2019). XAIExplainable artificial intelligence. Science Robotics, 4(37), eaay7120. doi:

10.1126/scirobotics.aay7120

Han, B-C. (2021). *Şeffaflık toplumu* (T. Birkan, Çev.). Metis Yayınları.

Hanna, R., & Kazim, E. (2021). Philosophical foundations for digital ethics and AI ethics: A dignitarian approach. *AI Ethics, 1*(4), 405-423. https://doi.org/10.1007/s43681-021-00040-9

Harari, Y. N. (2018). *21. Yüzyıl için 21 Ders* (S. Siral, Çev.). İstanbul: Kolektif Kitap.

Heikkilä, M. (2023, August 31). Our quick guide to the 6 ways we can regulate AI. *MIT Technology Review.* https://www.technologyreview.com/2023/05/22/1073482/our-quick-guide-to-the-6-ways-we-can-regulate-ai/?truid=*%7CLINKID%7C*&utm_source=the_download&utm_medium=email&utm_campaign=the_download.unpaid.engagement& utm_term=*%7CSUBCLASS%7C*&utm_content=*%7CDATE:m-d-Y%7C*

Herschel, R., & Miori, V. M. (2017). Ethics & big data. *Technology in Society*, 49, 31-36. https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2017.03.003

Howarth, J. (2024, Mayıs). *13 Top Technology Trends (2024 & 2025)*. Exploding Topics. 26 Mayıs 2024 tarihinde https://explodingtopics.com/blog/technology-trends adresinden erişildi.

Hughes, T. P. (2004). *Human-built world: How to think about technology and culture*. Chicago: Chicago University Press.

Hu, K. (2023, February 2). ChatGPT sets record for fastest-growing user base - analyst note. 3 Mayıs 2024 tarihinde https://www.reuters.com/technology/chatgpt-sets-record-fastest-growing-user-base-analyst-note-2023-02-01/#:~:text=Feb%201%20(Reuters)%20%2D%20ChatGPT,a%20UBS%20study%20on%20Wednesday adresinden erişildi.

Humphreys, D., Koay, A., Desmond, D., & Mealy, E. (2024). AI hype as a cyber security risk: the moral responsibility of implementing generative AI in business. *AI And Ethics*. https://doi.org/10.1007/s43681-024-00443-4

Floridi, L. (2013). *The ethics of information*. Oxford University Press.

Floridi L. (2018). Soft ethics, the governance of the digital and the General Data Protection Regulation. *Philosophical Transactions of the Royal Society A* 376, 20180081. http://dx.doi.org/10.1098/rsta.2018.0081

Kantar, N., & Bynum, T. W. (2021). Global ethics for the digital age – flourishing ethics. *Journal of Information, Communication and Ethics in Society, 19*(3), 329-344. https://doi.org/10.1108/JICES-01-2021-0016

Karataş, Y. C. (2021). Dijital etik ve dijital çağda "insan doğası". *TRT Akademi, 6*(12), 570-579. https://doi.org/10.37679/trta.945237

Kesgin, A. (2009). Etik Üstüne. *Dini Araştırmalar*, 12(35), 143-160.

Kızrak, A. (2019, April 19). *Açıklanabilir Yapay Zekâ Nedir ve İhtiyaç Mıdır?* Medium. 1 Nisan 2024 tarihinde https://ayyucekizrak.medium.com/a%C3%A7%C4%B1klanabilir-yapay-zekâ-nedir-ve-i%CC%87htiya%C3%A7-%20m%C4%B1d%C4%B1r-65adef9b086,%20Eri%C5%9Fim%20tarihi:%2024.02.2021 adresinden erişildi.

Kolade, O., & Owoseni, A. (2022). Employment 5.0: The work of the future and the future of work. *Technology in Society*, 71, 102086. https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2022.102086

Kuçuradi, I. (n.d.). *Etik ve "etikler."* 11, Mayıs 2024 tarihinde https://ww4.ticaret.edu.tr/icm/wp-content/uploads/sites/121/2020/03/Etik-ve-Etikler.pdf adresinden erişildi.

Lodders, A., & Paterson, J. M., (2020). Scrutinising COVIDSafe: Frameworks for evaluating digital contact tracing technologies. *Alternative Law Journal*, 45(3), 153-161.

Lythreatis, S., Singh, S. K., & El-Kassar, A. N. (2022). The digital divide: A review and future research agenda. *Technological Forecasting and Social Change*, 175, 121359. https://doi.org/10.1016/j.techfore.2021.121359

Matthieu J. G. (2020). Cybersecurity, social engineering, artificial intelligence, technological addictions: Societal challenges for the coming decade. *Computers in Human Behavior*, 107, 106307, ISSN 0747-5632. https://doi.org/10.1016/j.chb.2020.106307.

McCarthy, J., Minsky, M. L., Rochester, N., & Shannon, C. E. (1955). Proposal for the Dartmouth Summer Research Project on Artificial Intelligence.

McKinsey & Company. (2023). *McKinsey Technology Trends Outlook 2023*. Retrieved 2 Mayıs 2024 tarihinde https://www.mckinsey.com/capabilities/mckinsey-digital/our-insights/the-top-trends-in-tech#new-and-notable adresinden erişildi.

McKinsey & Company. (2024). *The state of AI in early 2024: Gen AI adoption spikes and starts to generate value*. Retrieved 23 Mayıs 2024 tarihinde https://www.mckinsey.com/capabilities/quantumblack/our-insights/the-state-of-ai adresinden erişildi.

Medin, B. (2017). Dijitalleşen dünyada fikri haklar sorunu. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 51-68.

Meskys, E., Kalpokiene, J., Jurcys, P. , & Liaudanskas, A. (2020). Regulating deep fakes: legal and ethical considerations. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, Volume 15(1), 24–31.

Milano, S., Taddeo, M., & Floridi, L. (2020) Recommender systems and their ethical challenges. *AI & Society,* 35, 957–967. https://doi.org/10.1007/s00146-020-00950-y

Moor, J. H. (1985). What is computer ethics? *Metaphilosophy, 16*(4), 266-275.

Moor, J. H. (1999). Just consequentialism and computing. Ethics and Information Technology, 1(1), 61-65. https://doi.org/10.1023/A:1010078828842

Moor, J. H. (2014). Four kinds of ethical robots. *Philosophy Now*. https://philosophynow.org/issues/101/Four_Kinds_of_Ethical_Robots

Morán-Reyes, A. A. (2022). Towards an ethical framework about Big Data era: metaethical, normative ethical and hermeneutical approaches. *Heliyon,* 8, e08926. https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2022.e08926

Murray-Watson, R. (2024, March 25). *CMS Restricting Access to Healthcare Datasets Will Cause Long Term Damage to Public Health*. Hipaajournal. 23 Mayıs 2024 tarihinde şu adresten erişildi. https://www.hipaajournal.com/cms-restricting-access-to-healthcare-datasets-will-cause-long-term-damage-to-public-health/

Narayanan, A., & Shmatikov, V. (2008). Robust de-anonymization of large sparse datasets. In *2008 IEEE Symposium on Security and Privacy (sp 2008)* (pp. 111-125). IEEE.

Noy, S., & Zhang, W. (2023). Experimental evidence on the productivity effects of generative artificial intelligence. *Science*, 38, 187-192. https://doi.org: 10.1126/science.adh2586

Oxford Dictionary. (2024). *Oxford Dictionary*. 1 Mayıs 2024 tarihinde adresinden https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/ethic?q=ethic erişildi.

Ozan Leymun, Ş., & Odabaşı, H. F. (2019). Bilişim etiğinin tarihçesi. içinde H. F. Odabaşı (Ed.), *Bilişim etiği ve güvenliği* (pp. 55-68). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Ozoglu, M. (2020). "Veri gizliliği savaşı" alevleniyor mu? : FBI, Apple'dan iki iPhone'un kilidini açmasını istedi. *Euronews*. 21 Mayıs tarihinde https://tr.euronews.com/2020/01/08/veri-gizliligi-savas-alevleniyor-mu-fbi-apple-dan-iki-iphone-un-kilidini-acmasini-istedi adresinden erişildi

Öhman, C., & Aggarwal, N. (2020). What if Facebook goes down? Ethical and legal considerations for the demise of big tech. *Internet Policy Review*, 9(3). https://doi.org/10.14763/2020.3.1488

Önce, Ş. (2019). Etiğin dijital etiğe dönüşümü üzerine. *ISophos: Uluslararası Bilişim, Teknoloji ve Felsefe Dergisi*, *2*(3), 59-85.

Özcan, N. (2021). Dijital etik üzerine nitel bir araştırma. *Gençlik Araştırmaları Dergisi, 9*(25), 89-108. https://doi.org/10.52528/genclikarastirmalari.1004342

Öztürk, İ. D., & Zeybek, B. (2021). Dijitalleşme ve etik sorunlar: Nesnelerin interneti teknolojisini gözetim, gizlilik, güvenlik kapsamında değerlendirme. *Journal of Yasar University, 16*(62), 425-440

Panettieri, J. (2024). *Generative AI Lawsuits Timeline: Legal Cases vs. OpenAI, Microsoft, Anthropic, Nvidia and More*. Sustainable Tech Partner for Green IT Service Providers. https://sustainabletechpartner.com/topics/ai/generative-ai-lawsuit-timeline/

Petkauskas, V. (2024, January). *Mother of all breaches reveals 26 billion records: what we know so far*. Retrieved June 23, 2024, from https://cybernews.com/security/billions-passwords-credentials-leaked-mother-of-all-breaches/

Ravn, S., Barnwell, A., & Barbosa, Neves B. (2020). What Is "Publicly Available Data"? Exploring Blurred Public–Private Boundaries and Ethical Practices Through a Case Study on Instagram. *Journal of Empirical Research on Human Research Ethics,* 15(1-2), 40-45. https://doi.org/10.1177/1556264619850736

Richards, D., Vythilingam, R., & Formosa, P. (2023). A principlist-based study of the ethical design and acceptability of artificial social agents. *International Journal of Human-computer Studies*, *172*, 102980. https://doi.org/10.1016/j.ijhcs.2022.102980

Roberts, J. (2009). No one is perfect: The limits of transparency and an ethic for 'intelligent'accountability. *Accounting, Organizations and Society,* 34(8), 957-970. https://doi.org/10.1016/j.aos.2009.04.005

Rogerson, S. (2020). Re-imagining the digital age through digital ethics. *Promoting character education as part of a holistic approach to re-imagining the digital age: Ethics and the internet webinar* (pp. 25-28). The Jubilee Centre for Character and Virtues, University of Birmingham. Available at: www.jubileecentre.ac.uk/userfiles/jubileecentre/pdf/news/Cyber-PhronesisWebinarPapers_03(2).pdf

Sanmartin, B. K. R. (2024). Maaş sistemi "hacklenen" İngiltere Savunma Bakanlığı veri tabanını erişime kapattı. *Euronews*. 12 Mayıs 2024 tarihinde https://tr.euronews.com/2024/05/07/maas-sistemi-hacklenen-ingiltere-savunma-bakanligi-veri-tabanini-erisime-kapatti adresinden erişildi.

Serrano, G., Striano, F., & Umbrello, S. (2024). Digital humanism as a bottom-up ethics. *Journal of Responsible Technology*, 18, 100082. https://doi.org/10.1016/j.jrt.2024.100082

Schwab, K. (2020) *Dördüncü Sanayi Devrimi,* (Çev. Z. Dicleli). Optimist Yayın Grubu.

Silverman, C. (2018). *How To Spot A Deepfake Like The Barack Obama–Jordan Peele Video. BuzzFeed.* 10 Mayıs 2024 tarihinde https://www.buzzfeed.com/craigsilverman/obama-jordan-peele-deepfake-video-debunk-buzzfeed adresinden erişildi.

SOCAR Türkiye. (2024). *2024'te Öne Çıkacak 5 Dijital Dönüşüm Trendi.* 4 Mayıs 2024 tarhinde https://www.socar.com.tr/blog/dijital-donusum/dijital-donusum-trendi adresinden erişildi.

Stahl, B.C. (2022). From computer ethics and the ethics of AI towards an ethics of digital ecosystems. *AI Ethics,* 2, 65–77. https://doi.org/10.1007/s43681-021-00080-1

Suluk, C. (2021). Dijital telif hakları. *Ticaret ve Fikri Mülkiyet Hukuku Dergisi*, 7(2), 177-179.

TBD. (2010). *Bilişim Etiği*. Türkiye Bilişim Derneği. 3 Mayıs 2024 https://eski.tbd.org.tr/usr_img/cd/kamubib17/raporlarPDF/RP2-2011.pdf adresinden erişildi.

Titah, R. (2024, May 14). *How AI Skews Our Sense of Responsibility*. MIT Sloan Management Review Middle East. https://www.mitsloanme.com/article/how-ai-skews-our-sense-of-responsibility/

Tüik (2023). *Girişimlerde Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2023*. 12 May 2024, tarihinde https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Girisimlerde-Bilisim-Teknolojileri-Kullanim-Arastirmasi-2023-49393 adresinden erişildi.

TRAI. (2023). TRAI üretken yapay zekâ raporu. 1 Mayıs 2024 tarihinde https://turkiye.ai/wp-content/uploads/2023/11/02-Gen-AI-Raporu_Ekim-2023.pdf adresinden erişildi.

Ulukan, G. (2021, Mart). *İnternetin korkulu rüyası: Gerçek zannedilen deepfake videoları*. Webrazzi. 1 Mayıs 2024 tarihinde from https://webrazzi.com/2019/08/05/deepfake-sahte-video-fotograf-sosyal-medya/ adresinden erişildi.

Ward Bynum, T. (2004). Ethical challenges to citizens of 'The automatic age': Norbert Wiener on the information society. *Journal of Information, Communication and Ethics in Society, 2*(2), 65-74. https://doi.org/10.1108/14779960480000243

Warzel, C. (2018, 12 Şubat). Believable: The Terrifying Future Of Fake News. *BuzzFeed News*. 10 Mayıs tarihinde https://www.buzzfeednews.com/article/charliewarzel/the-terrifying-future-of-fake-news#.ymrkZkl3e7 adresinden erişildi.

Wiener, N. (1954). *The human use of human beings: Cybernetics and society* (2nd ed., revised). Doubleday Anchor.

Williams, R. (2023, 18 Temmuz). The Download: America's AI lawsuits, and Threads restrictions. *MIT Technology Review*. 20 Mayıs tarihinde https://www.technologyreview.com/2023/07/18/1076468/the-download-americas-ai-lawsuits-and-threads-restrictions/ adresinden erişildi.

WMF - We Make Future. (2023, Mayıs). *The impact of AI on our society - Interview with Manuel Castells hosted by Cosmano Lombardo* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=nJNHowrz3EU

Vallor, S. (2016). *Technology and the virtues: A philosophical guide to a future worth wanting*. Oxford: Oxford University Press.

Verma, S., & Garg, N. (2023). The trend and future of techno-ethics: a bibliometric analysis of three decades. *Library Hi Tech*. https://doi.org/10.1108/lht-10-2022-0477

Yılmaz, S., & Aydın, H., (2023). Dijital çağda epistemik kriz ve epistemiyatri . *XIII. Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Konferansı* (pp.59-65). Antalya, Turkey.

6. Bölüm

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE BİLGİ TOPLUMU

Yasemin Hancıoğlu Başköy

Özet

Teknolojik determinizm, toplumların ve kültürlerin teknolojik gelişmeler tarafından şekillendirildiğini savunan bir teoridir. Bu teoriye göre, teknolojik ilerlemeler insan davranışlarını, toplumsal yapıları ve hatta tarihsel süreçleri belirleyici bir rol oynamaktadır. Teknolojik yenilikler ve ilerlemeler, toplumsal değişimlerin ana itici gücüdür. Teknolojik determinizm, özellikle Sanayi Devrimi, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler gibi büyük teknolojik dönüşümlerin, toplumların ekonomik, politik ve kültürel yapısını nasıl köklü bir şekilde değiştirdiğini vurgulamaktadır. Bilgi toplumu, bilgi ve bilgi teknolojilerinin ekonomik ve toplumsal yaşamın merkezinde yer aldığı, bu unsurların üretim, dağıtım ve kullanımıyla karakterize edilen bir toplum yapısını ifade etmektedir. Bilgi toplumunda, bilgi üretimi ve işlenmesi, temel ekonomik faaliyetler olarak öne çıkmaktadır ve bu süreçler, bilgi ve iletişim teknolojileriyle desteklenmektedir. Bilgi toplumu, ekonomik büyüme, inovasyon ve rekabet gücü açısından önemli avantajlar sağlamaktadır. Bilgiye dayalı ekonomiler, yüksek teknoloji ürünleri ve hizmetlerle küresel pazarda rekabet etmektedirler. Ayrıca bilgi toplumu, eğitim ve bilgiye erişim imkânlarıyla toplumsal gelişmeyi teşvik etmektedir. Ancak bilgi toplumunun gelişimiyle birlikte bazı zorluklar ve riskler de ortaya çıkmaktadır. Dijital uçurum, bilgiye erişim imkânlarının eşitsizliği, mahremiyet ve veri güvenliği gibi konular, bilgi toplumunun çözmesi gereken önemli sorunlardandır. Teknolojik determinizm, bilgi toplumunun ortaya çıkışını ve gelişimini açıklamada önemli bir rol oynamaktadır. Bilgi toplumu, teknolojik ilerlemelerin ve özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerindeki devrimlerin bir sonucudur. Teknolojik determinizm ve bilgi toplumu arasındaki ilişki, modern toplumların dönüşümünü anlamak için kritik bir perspektif sunmaktadır. Bu bağlamda, çalışmada teknolojik determinizm kavramı ve bilgi toplumu kavramı ayrıntılı bir şekilde açıklanmış ve iki kavram arasında ilişki kurulmuştur. Teknolojik ilerlemeler, bilgi toplumunun yapı taşlarını oluşturarak ekonomik, toplumsal ve kültürel değişimleri şekillendirmektedir. Bu nedenle, bilgi toplumunun dinamiklerini anlamak için teknolojik determinizmin etkilerini göz önünde bulundurmak önemlidir. Bilgi toplumunun sürdürülebilir ve kapsayıcı bir şekilde gelişmesi için eğitim, eşitlik ve güvenlik gibi alanlarda kapsamlı politikalar ve stratejiler gereklidir. Bilgi toplumu, teknolojinin yalnızca bir araç olmadığını aynı zamanda toplumsal ilişkileri, ekonomik yapıları ve kültürel normları da dönüştüren bir güç olduğunu vurgulamaktadır. Teknolojik determinizm, bu dönüşümün kaçınılmaz olduğunu ve teknolojinin toplumu belirli bir yöne doğru evriltme potansiyeline sahip olduğunu savunmaktadır. Bilgi toplumunda teknolojinin rolü ve etkisi, toplumsal dinamiklerin anlaşılmasında merkezi bir yer tutmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Determinizm, Teknolojik Determinizm, Bilgi Toplumu.

KAYNAKÇA

Adler, A. (2006). Technological determinism. The International Encyclopedia of Organization Studies için taslak giriş, erişim tarihi: 01.07.2023, http://www-bcf.usc.edu/~padler/.

Aktan, C.C. & Vural, İ.Y. (2016). Bilgi toplumu, yeni temel teknolojiler ve yeni ekonomi yeni Türkiye. Bilim ve Teknoloji Özel Sayısı, 88 (1), 1-37.

Ansal, H. (2004). Geçmiş ve gelecekte ekonomik gelişmede teknolojinin rolü. Teknoloji, Türk Mühendis ve Mimarlar Odaları Birliği, Ankara, 35-58. https://www.tmmob.org.tr/sites/default/files/teknoloji.pdf#page=35

Autor, D. H. (2015). Why are there still so many jobs? The history and future of workplace automation. Journal of Economic Perspectives, 29(3), 3-30. https://doi.org/10.1257/jep.29.3.3

Aydın, B. (2003). Bilgi toplumu oluşumunda bireylerin yetiştirilmesi ve matematik öğretimi. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 183-190. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/114809

Başaran, F. (2000). İletişim ve emperyalizm. Ütopya Yayınevi.

Bell, D. (1973). The coming ofpost-industrial society. Basic Books.

Berberoğlu, B. (2010). Bilgi toplumu ve bilgi ekonomisi oluşturma yolunda Türkiye ve Avrupa Birliği. Marmara Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, XXIX(II), 111-131. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3840

Berksun, F. (2020). Teknolojik determinizmin eleştirisi; dijital video üzerine bir inceleme [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Galatasaray Üniversitesi.

Bimber, B. (1994). Three faces of technological determinism. M.R. Smith ve L. Marx (Ed.), Does Technology Drive History? The Dilemma of Technological Determinism, 79-100. The MIT Press Cambridge.

Blumberg, P. (1974). The decline and fall of the status symbol: some thoughts on status in a post-industrial society. Social Problems, 21(4), 480–498. https://doi.org/10.2307/799987

Boutros-Ghali, B. (1994). An agenda for development. United Nations.

Boyd, D. (2014). It's complicated: The social lives of networked teens. Yale University Press. https://www.jstor.org/stable/j.ctt5vm5gk

Bozkurt, V. (1996). Enformasyon toplumu ve Türkiye. Sistem Yayıncılık.

Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2014). The second machine age: work, progress, and prosperity in a time of brilliant technologies. WW Norton & Company.

Castells, M. (1997). The rise of network society. Blackwell Publishers.

Castells, M. (2010). The rise of the network society: the information age: economy, society, and culture. John Wiley & Sons. https://doi.org/ 10.1002/9781444319514

Coates, D., & Warwick, K. (1999, January 27). The knowledge driven economy: Analysis and background. The Economics of the Knowledge Driven Economy, Paper Presented at a Conference Jointly Organized By The Department Of Trade and Industry and The Centre for Economic Policy Research, London.

Cohen, G. A. (1978). Karl Marx's theory of history : A defense. Princeton University Press.

Çelik, A. (1998). Bilgi toplumu üzerine bazı notlar. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 15(1), 53-59. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/608134

Çoban, H. (1997). Bilgi toplumuna planlı geçiş. İnkılap Kitabevi.

Çoban, B. (2006). Yeni emperyalizm çağında yeni medya: küreselleşme sürecinde medya eleştirisi. 5 Mayıs 2024 tarihinde https://www.academia.edu/609132/ Yeni_Emperyalizm%C3%87a%C4% 9F%C4%B1nda_ Yeni_Medya adresinden erişildi.

Çoban, S. (2013a, 23-25 Ocak). Teknolojik determinizm bağlamında bilgi toplumu strateji belgesinin incelenmesi [Konferans Sunumu]. Akademik Bilişim, Antalya Üniversitesi. http://ab.org.tr/ab13/bildiri/30.pdf

Çoban, S. (2013b). Teknolojik determinizm bağlamında bilgi toplumu strateji belgesinin incelenmesi. Akademik Bilişim, s. 1-7.

Çukurçayır, M. A., & Çelebi, E. (2009). Bilgi toplumu ve E-Devletleşme sürecinde Türkiye. Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5(9), 59-82. https://dergipark.org.tr/en/pub/ijmeb/issue/54834/750734

Dikkaya, M., & Özyakışır, D. (2006). Küreselleşme ve bilgi toplumu: eğitimin küreselleşmesi ve neo-liberal politikaların etkileri. Uluslararası İlişkiler Akademi Dergisi, 3(9), 151-172. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/539696

Drucker, P. F. (1993). Kapitalist ötesi toplum.(Çev. B. Çorakçı). İnkılap.

Durdağ, B. (2014, 3-4 Mayıs). Teknoloji ve toplumsal değişim ilişkisinde teknolojik determinist yaklaşım ve farklı veçheleri. 5. Uluslararası İşçi ve İletişim Konferansı, Ankara, Türkiye.

Dusek, V. (2006). Philosophy of technology: An introduction. Malden- Blackwell Publishing.

Eastabrooks, M. (1988). Programmed capitalism: A computer-mediated global society. M. E. Sharpe.

Erdem, A. R. (2013). Bilgi toplumunda üniversitenin değişen rolleri ve görevleri. Yükseköğretim Dergisi, 3(2), 109-120. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/598496

Erözbek, N. (2006). Avrupa birliği ve bilgi toplumu olma yolunda Türkiye'de enformasyon ve bilgi hizmetlerine yönelik çalışmalar, Beta Yayınları.

Eyüpoğlu, H. (2017). Dijital çağda iletişim teknolojilerinin insan karakterinin değişimine etkisi. Akademik Bakış Dergisi, 63, 103-110. https://dergipark.org.tr/tr/pub/abuhsbd/issue/35955/403427

Fındıkçı, İ. (1998). Enformasyon bilgi toplumu dünyası: Bilgi toplumunda eğitim ve öğretmen, Bilgi Toplumu Dergisi. 83-91.

Frey, C. B. & Osborne, M. A. (2017). The future of employment: How susceptible are jobs to computerization?. Technological Forecasting and Social Change, 114, 254-280. https://doi.org/10.1016/j.techfore.2016.08.019

Garnham, N. (2000). Emancipation, the media, and modernity. New York: Oxford University Press.

Genç, S. Z. (2000). Bilgi toplumunda öğretmen eğitimi. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 23(23), 375-386. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/108527

Geray, H. (1997). İletişim, bilgi toplumu ve küreselleşme; Emperyalizmin yeni masalı: Küreselleşme. İmge Yayınları.

Glendinning, C. (1996). Technology can be damaging America beyond 2001. Greenhaven Press.

Gougen, J. (2004). Against technological determinism, in concurrency, versioning and systems & other essays about collaboration by modern cultural producers. Creative Commons.

Göker, H. A. (1997). Ulusal bilgi politikası: bundan ne anlıyoruz; Türkiye'nin böyle bir politikası var mı?. B. Yılmaz (Ed.), In 33.Kütüphane Bildirileri (s.43-51). Türk Kütüphaneciler Derneği.

Griffiths, M. D., & Kuss, D. (2007). Adolescent social media addiction (revisited). Educ. Health, 35, 49–52.

Gültan, S. (2003). Bilgi toplumu sürecinde Avrupa Birliği ve Türkiye (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi.

Hallström, J. (2022). Embodying the past, designing the future: technological determinism reconsidered in technology education. International Journal of Technology and Design Education, 32, 17-31. https://doi.org/10.1007/s10798-020-09600-2

Hauer, T. (2017). Education, technological determinism and new media. 24 Nisan 2024 tarihinde https://library.iated.org/view/ adresinden erişildi.

Headrick, D. R. (2002). Enformasyon çağı: Akıl ve devrim çağında bilgi teknolojileri 1700-1850. (Çev. Z. Kılıç). Kitap Yayınevi.

Irzık, G. (2002). Bilgi toplumu mu, enformasyon toplumu mu? Analitik-eleştirel bir yaklaşım, İ. Tekeli (Ed). 53-62. Tüba Yayınları.

Karabulut, B. (2015). Bilgi toplumu çağında dijital yerliler, göçmenler ve melezler. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (21), 11-23. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/411659

Karagülle, A. E., Çaycı, B. (2014). Ağ toplumunda sosyalleşme ve yabancılaşma. TOJDAC, 4(1), 1-9. https://doi.org/10.7456/10401100/001

Kavi, E., & Koçak, O. (2010). Bilgi toplumunda evden çalışmanın etik boyutu. Sosyal Siyaset Konferansı, 59(2), 69-88. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/9316

Kaypak, Ş. (2011). Bilgi toplumu olma yolunda kentsel değişim ve bilgi kentleri. Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi, 6(1). 117-130. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/40434

Kocacık, F. (2003). Bilgi toplumu ve Türkiye. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 27(1), 1-10.

Kuban, B. (1999; 14-15 Nisan). Teknolojik determinizm ve teknolojinin toplumsal denetimi, uluslararası bilim, teknoloji ve toplum [Sempozyum Sunumu]. İTÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kuban, B. (2004). Teknoloji ve toplumsal denetim. Teknoloji İçinde Türkiye Mühendis ve Mimarlar Odaları Birliği 50. Yıl Yayınları, Ankara, s.311-334.

Kumar, K. (2010). Çağdaş dünyanın yeni kuramları. Dost Kitapevi.

Madon, S. (1997). Information-based global economy and socioeconomic development: The case of Bangalore. The Information Society, 13(2), 227-243. https://doi.org/10.1080/019722497129115

Marien, M. (1995). World futures and the United Nations. World Future Society.

Martin, J.W. (1988). The information society – idea or entity. Aslib Proceeding, 40(11-12), 303-309. https://doi.org/10.1108/eb051115

Masuda, Y. (1981). The information society as post-industrial society. World Future Society.

McLuhan, M. (1964). The Medium is the message. 16.05.2024 tarihinde https://web.mit.edu/allanmc/www/mcluhan.mediummessage.pdf adresinden erişildi.

McLuhan, M. (2001). Global Köy. (Çev. B. Öcal Düzgören). Scala Yayıncılık.

Meder, M. (2001). Bilgi toplumu ve toplumsal değişim. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 9(9), 72-81. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/114871

Naisbitt, J. (1987). 2000 yılı sonrası sanayi ötesi toplumu, *Tercüman Yayınları*, İstanbul.

Numanoğlu, G. (1999). Bilgi toplumu-eğitim-yeni kimlikler-I bilgi toplumu ve eğitime yansımalar. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 32(1), 341-350. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000001169

Öğüt, A. (2003). Bilgi çağında yönetim (2. Baskı). Nobel Yayıncılık.

Özden, Y. (2005). Eğitimde yeni değerler: Eğitimde dönüşüm (6. Baskı). Pegem Yayıncılık.

Özkan, H. H. (2009). Bilgi toplumu eğitim programları. Süleyman Demirel Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (10), 113-132. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/215529

Şan, M. K. & Hira, İ. (2013). Sanayi sonrası toplum kuramları. 20.04.2024 tarihinde https://www.academia.edu/download/33164099/Sanayi_Sonrasi_Toplum_Kuramlari.pdf adresinden erişildi.

Parlar, H. (2012). Bilgi toplumu, değişim ve yeni eğitim paradigması. Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 2(4), 193-209. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/800923

Miller, R. (1984). Analyzing Marx. Princeton University Press.

Pawlowska, A. (1992). Conditions of preserving the universal values in information society. In L. Zacher (Ed.), Spoleczenstwo informacyjne. Warszgraf.

Rosen, L. D. (2012). iDisorder: Understanding our obsession with technology and overcoming its hold on us. Macmillan.

Rukancı, F., & Hakan A. (2004). Bilgi toplumu ve toplumun bilgilenmesine kütüphanelerin rolü, Kütüphaneciliğin Destanı Uluslararası Sempozyumu Bildiriler.

Selvi, Ö. (2012). Bilgi toplumu, bilgi yönetimi ve halkla ilişkiler. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 3, 191-214. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/83906

Shaheen, S., Cohen, A., & Zohdy, I. (2016). Innovative Mobility Carsharing Outlook. UC Berkeley: Transportation Sustainability Research Center.

Soysal, Ö. (1995). Düşünen kent'i yaratmak. Düşünceler, (21-22), 2-6.

Sümer, B. (2007). Bilgi toplumuna dönüşüm sürecinin Avrupa ve Türkiye'de istihdam yaratmaya etkisi (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi.

Şanlısoy, S. (2016). Bilgi toplumunda ortaya çıkabilecek sorunlar. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14(2), 169-184. https://dergipark.org.tr/en/download/ article-file/211467

Targowski, A.S. (2005). Yi-Chen Lan (Ed.), The taxonomy of information societies. In global information society: operating information systems in a dynamic global business environment, 1-27, Idea Group Publishing, Hershey. https://doi.org/10.4018/978-1-59140-306-7

Taslaman, C. (2006). Tanrı-evren ilişkisi açısından determinizm, indeterminizm ve kuantum teorisi. M. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2, 163-186. https://doi.org/10.15370/muifd.25769.

Tekman, E. (2002). Enformatik sistemler ve bilgi toplumu, bilgi toplumuna geçiş, (İ. Tekeli vd. Der.). Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.

Timisi, N. (2003). Yeni iletişim teknolojileri ve demokrasi. Dost Kitabevi Yayınları.

Toffler, A. (1970). Future shock. Bantam Books.

Toffler, A. (1981). Gelecek korkusu şok, (Çev. S. Sargut). Altın Kitaplar Yayınevi.

Toffler, A. (2008). Üçüncü dalga. (Çev. S. Yeniçeri). Koridor Yayıncılık.

Toffler, A. (2009, 21 Kasım). Gelecekte toplumsal düzen. 9. Ulusal Kalite Kongresi Özel Oturum. 2 Mayıs 2024 tarihinde http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/45794.asp adresinden erişildi.

Tonta, Y., & Küçük, M. E. (2005). Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş sürecinde temel dinamikler. Türk Kütüphaneciliği, 19(4), 449-464. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/815181

Topol, E. J. (2015). The Patient will see you now: The future of medicine is in your hands. Basic Books.

Turkle, S. (2015). Reclaiming conversation: The power of talk in a digital age. Penguin.

Turan, E. (2021). Teknolojik determinizm eleştirisi ve gazetecilik üzerine niteliksel bir analiz. Journal of Social and Humanities Sciences Research, 8(73), 2223-2234. https://doi.org/10.26450/jshsr.2604

Tüz, M. (1996). Kriz döneminde işletme yönetimi. Ekin Kitabevi.

Ünal, Y. (2009). Bilgi toplumunun tarihçesi. Tarih Okulu Dergisi, V, 123-144. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/144913

Varol, A. (2010). Bilgi toplumunda kamusal alan. Sosyal Bilimler Dergisi, (4), 121-129. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/100699

Warschauer, M. (2003). Technology and social inclusion: Rethinking the digital divide. MIT Press.

Williams, R. (2012). Anahtar sözcükler: kültür ve toplumun sözvarlığı. (Çev. S. Kılıç). İletişim Yayınları.

Williams, R. (2003). Televizyon, teknoloji ve kültürel biçim (Çev. A. U. Türkbağ). Dost Kitabevi Yayınları.

Yerlikaya, T. (2016). Teknolojik Determinizm ve Toplumsal Değişim. Hece Dergisi Dijital Kültür Özel Sayısı (234-235-236), 100-107.

Yılmaz, B. (1998). Bilgi toplumu: Eleştirel bir yaklaşım. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 15(1), 147-158. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/608155

7. Bölüm

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE EĞİTİM

Dilay Teke

Özet

Yaşadığımız çağda genellikle iletişim akıllı telefonlardan kurulmakta, bilgi internet üzerinden edinilmekte ve haberler sosyal medya platformlarından öğrenilmektedir. Dolayısıyla teknolojik gelişmeler yaşamın her alanını etkilemiştir. Özellikle bilgi toplumu olarak adlandırılan 21. yüzyılda bilgi ve iletişim teknolojilerinin, küreselleşmenin etkisi sosyal yapının ve kurumların biçimlenmesinde etkili olmuştur. Bu kurumlar içerisinde yer alan eğitim alanında da teknoloji temelli uygulamalar ön plana çıkmıştır. Uzaktan eğitimler, akıllı tahtalar, e-kitaplar eğitim kurumlarında yer almaya başlamıştır. Artık öğrenenlerin ve öğreticilerin konumları değişmiştir. Öğrencilerde ve öğretmenlerde bilgisayar okur yazarlık becerisi aranmaya başlanmıştır. Gelecekte de teknoloji temelli becerilere sahip olmayanların iş bulma aşamasında zorlanacağı ifade edilmiştir. Ulusal ve uluslararası kuruluşlar tarafından yayımlanan belgelerde de eğitimde teknoloji kullanımı ile ilgili içerikler yayımlanmaya başlanmıştır. Ancak teknolojiye erişimde ve teknolojiyi kullanımda her toplumun farklı düzeyde olduğu söylenebilir. Bu nedenle her toplumun gelişim aşamasının da aynı olmadığı belirtilebilir. Özellikle eğitim alanında teknolojinin yerini ve kullanımını çeşitli unsurlar etkilemektedir. Çünkü ekonomik, sosyolojik ve kültürel faktörler çerçevesinde eğitim kavramı ve uygulamaları şekillenmektedir. Teknolojinin, determinist bir yaklaşımla eğitim üzerinde belirleyici ve etkili olduğu iddia edilmiştir. Dolayısıyla değişimde ve dönüşümde "teknoloji" merkezi bir konuma yerleştirilmiştir. Ancak teknolojik determinizm yaklaşımı farklı açılardan eleştirilmiştir. Toplumların, kurumların, kavramların değişiminde ve biçimlenmesinde teknolojiye atfedilen temel konum tartışılmış ve diğer unsurların da dikkate alınması gerektiği dile getirilmiştir. Dolayısıyla bu çalışmada da teknolojik determinizm kavramı açıklanarak eleştiriler ışığında tartışılmıştır. Ardından 21. yüzyılda bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler açıklanmıştır. Teknolojinin eğitim üzerindeki etkisi irdelenmiştir. Sonuç olarak her toplumun gelişim düzeyinin farklı olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle eğitim alanında teknolojinin etkisinin önemli olduğu ancak farklı etmenlerin de eğitimde belirleyici olduğu vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Teknolojik Determinizm, Determinizm, Eğitim, Bilgi Toplumu, Bilgi ve İletişim Teknolojisi.

GİRİŞ

Toplumların gelişim aşamaları incelendiğinde ilkel toplumdan sanayi toplumuna ve sanayi toplumundan da bilgi toplumuna geçildiği ifade edilmiştir. Bu yaşanan değişimde etkili olan bazı unsurların üzerinde durulmuştur. Özel-

Sonuç olarak eğitimde bilgisayarların, akıllı tahtaların, uzaktan eğitim sistemlerinin, e-kitap seçeneklerinin geliştiği görülmektedir. Gelecekte de bu değişimin hızla devam edeceği söylenebilir. Ancak her toplumun ya da her bireyin bu değişimden etkilenme düzeyi farklı olabilir. Dolayısıyla teknolojinin eğitim üzerindeki etkisi oldukça önemlidir. Ancak belirleyici ve yön verici tek unsur olmadığı da vurgulanabilir.

KAYNAKÇA

Ajlouni, A. & Rawadieh, S. (2022). Technophobia and Technophilia among Undergraduates: Cross-national Research in Jordan, Qatar, and Egypt. *Journal of Social Studies Education Research, 13*(4), 24-55.

Alioğlu, M. & Algül, A. (2021). Türkiye'de Dijital Oyun Durumu: E-Spor Oyuncularının Değerlendirmeleriyle League of Legends Örneği. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13*(1), 121-154

Altay, D. (2005). Küresel köyün medyatik mimarı: Marshall Mcluhan. İçinde *Kadife Karanlık* (2. Baskı) (Düz. D. Altay). Su Yayınevi.

Altınbaş, A. (2020). Eğitimde Dijitalleşme. *Gelecek Nasıl Olacak? Dijital Yönetim, Kırılma ve Yeni Bir Dünya Düzeni* içinde (Ed. Işın Çelebi). Altınbaş Üniversitesi Yayınları, ss: 21-26.

Anthony, L. M., Clarke, M. C., & Anderson, S. J. (2000). Technophobia and personality subtypes in a sample of South African University students. *Computers in Human Behavior, 16*(1), 31-44. https://doi.org/10.1016/S0747-5632(99)00050-3

Avcıoğlu, G. Ş. (2011). *Küresel Bilgi Teknolojileri ve Toplumsal Değerler*. Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya.

Berksun, F. (2020). Teknolojik Determinizmin Eleştirisi: Dijital Video Üzerine Bir İnceleme (Yayınlanmamış Doktora Tezi). T.C. Galatasaray Üniversitesi.

Buzbaş, Ö. G. (2019). Teknolojik Determinizm ve Yöndeşme Olgusu Bağlamında Türkiye'de Spor Yayıncılığı: Tivibu Spor Örneği (Yüksek Lisans Tezi). T.C. Marmara Üniversitesi.

Celkan, H. Y. (2005). Toplum, Kültür, Eğitim. *21. Yüzyılda Sosyoloji ve Eğitim* içinde (Ed: Adem Solak). HEGEM Yayınları.

Chatfield, T. (2013). *Dijital Çağa Nasıl Uyum Sağlarız* (Çev: Levent Konca). Sel Yayıncılık.

Curacı, U. T. (2021). EĞİTİMDE TEKNOLOJİNİN KULLANIMI. Kamu Yönetimi Ve Teknoloji Dergisi, 3*(2),* 166-174.

Çakır. M. (2017). Sosyal Medya ve Gösteri. *Sosyal Medya Araştırmaları 1* içinde (Eds. Ali Büyükaslan ve Ali Murat Kırık).

Demirci, U. (2023). Teknolojik Determinizm ve Dijital Liderlik. *Teknolojik Determinizm Geleceğe Bakış ve Çok Boyutlu Analiz* (Ed. Erkan Turan Demirel) içinde. Nobel Akademik Yayıncılık.

Demirkan, G. (2021). Blokzincir Teknolojisi ve Teknolojik Determinizm Çerçevesinde Toplumsal Değişime Etkileri (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Medipol Üniversitesi.

Durdag, B. (2014, Mayıs 3-4). Teknoloji ve toplumsal değişim ilişkisinde teknolojik determinist yaklaşım ve farklı veçheleri. 5. Uluslararası İşçi ve İletişim Konferansı Bildiriler Kitabı, 25-35.

Durmaz, U. (2019). Dijital Kültür Çağında Kitap. *Dijital Kültür* İçinde (Ed: Mehmet Özdemir), Ss: 51-93.

Erdoğan, İ. (2016). *Gelenekten Geleceğe Eğitim Bilimi Kuram ve Uygulama.* Sümer Kitabevi Yayınları.

Eser, E. (2014). Küreselleşme Süreci ve Eğitime Etkisi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2*(2), 211-224.

Freedman, D. (2002). A "Technological Idiot"? Raymond Williams and Communications Technology. *Information, Communication & Society*, *5*(3), 425–442. https://doi.org/10.1080/13691180210159346

Göksoy, S. (2020). Küreselleşme ve Eğitime Yansımaları. *Uluslararası Liderlik Eğitimi Dergisi (ULED), 1*(1).

Gündüz, V. (2019). *Eğitimde Nereden Nereye?* Öğretmen Dünyası Yayınları.

Gürcan Namlu, A. (2002). Teknoloji Korkusu ve Bunu Etkileyen Etmenler: Öğretmen Adayları Üzerinde Bir Çalışma. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 2*(1), 223-246.

Güven, S. K. (2008). Yeni dünya düzeni içinde enformasyon teknolojilerinin vaatleri ve tehditleri. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 72.

Hauer, T. (2017). Technological determinism and new media. *International Journal of English, Literature and Social Science (IJELS), 2*(2), Mar-Apr, s. 1-4.

Kara, S. (2020). Teknolojinin Sosyal İnşası (SCOT) Kuramı Temelinde Osmanlı Matbaa Teknolojisinin Gelişimi. *Türkiye'de STS: Bilim ve Teknoloji Çalışmalarına Giriş* İçinde (Ed: AYDAN TURANLI, ARSEV UMUR AYDINOĞLU, MELİKE ŞAHİNOL).

Kozanoğlu, H. (2018). *50 Soruda Teknolojik Gelişmeler ve Hayatımız*. Altınbaş Üniversitesi Yayınları.

Lee, E. A. (2019). *Dijital Ruh, İnsan ve Teknoloji Arasındaki Yaratıcı Ortaklık* (Çev: Avni Uysal, Gizem Uysal). Koç Üniversitesi Yayınları.

Özer, O. E. (2010). Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Yoksullukla Mücadele Sürecindeki Etkilerinin Teknolojik Determinizm Kavramı Çerçevesinde Değerlendirilmesi (Yüksek Lisans Tezi). T. C. Ankara Üniversitesi.

Parayil, G. (2002). *Conceptualizing Technological Change: Theoretical and Empirical Explorations*. Rowman & Littlefield Publishers, Oxford, s .5.

Sağıroğlu, Ş., Bülbül, H. İ., Kılıç, A. & Küçükali, M. (2020). Dijital Okuryazarlık ve Ötesi. *Dijital Okuryazarlık: Araçlar, Metodolojiler, Uygulamalar ve Öneriler* içinde. Nobel Akademik Yayıncılık.

Saykılı, A. (2018). Dünden yarına eğitim paradigmaları: Sanayi modeli eğitim dijital çağda yeterli mi? *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 4*(2), 189-198.

Skinner, R. J. (1976). Technological Determinism: A Critique of Convergence Theory. *Comparative Studies in Society and History*, *18*(1), s. 3. https://doi.org/10.1017/S0010417500008057

Smith, D. A. (1993). Technology and the Modern World-System: Some Reflections. *Science, Technology & Human Values, 18*(2), s. 189. https://doi.org/10.1177/016224399301800204

Songur, A. (2019). Tüketim Kültürü, Dijital Kültür ve Dijital Ebeveynlik. *Dijital Nesillerin Teknoloji Bağımlılığı* içinde (Eds: Hasan Hüseyin Aygül, Erdal Eke). Nobel Akademik Yayıncılık.

Şeker, T. B. (2005). Bilgi Teknolojilerindeki Gelişmeler Çerçevesinde Bilgiye Erişmenin Yeni Boyutları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (13), 377-391.

Tanşu, O. (2017). Digicriminatiom: Dijitalleşmeyle Gelen Yeni Bir Ayrımcılık. Literatürk Academia.

Timisi, N. (2003). *Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi*. Dost Kitabevi.

Timisi, N. (2016). *Dijital Kavramlar, Olanaklar, Deneyimler*. Kalkedon Yayınları.

Türkoğlu, T. (2010). *Dijital Kültür.* Beyaz Yayınları.

Uça Güneş, E. P. (2016). Toplumsal değişim, teknoloji ve eğitim ilişkisinde sosyal ağların yeri. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 2*(2), 191-206.

Uludağ, Z. (1993). Determinizm ve Zorunsuzluk. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 8*(1), 257-272.

UNESCO (2023*). Global education monitoring report summary 2019: Migration, displacement and education: building bridges, not walls* https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000265996_tur (Erişim Tarihi: 27.05.2024)

UNESCO (2024*). Message from Ms Audrey Azoulay, Director-General of UNESCO, on the occasion of the International Day for Digital Learning 19 March 2024* https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000389022 (Erişim Tarihi: 27.05.2024)

8. Bölüm

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE EKONOMİ

Tuğba Gücenmez

Özet

Teknolojik determinizm ve ekonomi arasındaki ilişki, çağdaş toplumların en karmaşık ve derinlemesine incelenmesi gereken konularından biridir. Teknoloji, insanlık tarihinde önemli bir rol oynamıştır ve günümüzde daha da belirleyici hâle gelmiştir. Teknolojik gelişmeler, ekonomik yapıları, toplumsal ilişkileri ve kültürel normları büyük ölçüde etkilemektedir. Bu etkileşim, teknolojik determinizm kavramını doğurmuştur. Teknolojik determinizm, teknolojinin toplum ve ekonomi üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğunu savunan bir görüştür. Bu görüşe göre, teknolojik gelişmeler toplumun yapısını ve ekonomik süreçleri doğrudan etkiler ve belirler. Teknoloji doğrudan toplumun ve ekonominin gelişimini yönlendirir. Bu durum, teknolojinin ekonomik süreçlerdeki etkisinin derinlemesine incelenmesini gerektirir. Üretim süreçlerindeki değişim, işgücü piyasası ve istihdam, yeni iş alanlarının oluşması ve gelir dağılımındaki değişim gibi konular, teknolojinin ekonomik yapıları nasıl etkilediğini gösteren önemli örneklerdir. Günümüzde, yapay zekâ, nesnelerin interneti, blok-zincir ve dijitalleşme gibi teknolojilerin hızla yayılması, teknolojik determinizmin ekonomi üzerindeki etkilerini daha da artırmaktadır. Bu teknolojiler, birbirleriyle etkileşim hâlinde çalışabilirler ve birçok sektörde devrim niteliğinde değişikliklere yol açabilirler. Bu teknolojilerin hızla yayılması, ekonomik süreçleri ve toplumsal ilişkileri dönüştürme potansiyeline sahiptir. Örneğin, yapay zekâ, endüstriyel üretimde büyük yenilikler sağlamaktadır. Bu teknolojiler, üretim süreçlerini daha verimli hâle getirebilir, otomasyonu artırabilir ve kaynakların daha etkin bir şekilde kullanılmasını sağlayabilir. Bu da ekonomik büyümeyi ve rekabetçiliği artıracaktır. Ayrıca otomasyon, yapay zekâ gibi teknolojiler, belirli işlerin otomatikleştirilmesine ve insan işgücünün yerine makinelerin kullanılmasına olanak tanımaktadır. Bu da bazı işlerin kaybolmasına veya değişmesine yol açabilmektedir. İşgücü piyasalarında ortaya çıkan bu değişim, eğitim ve beceriyi öne çıkarmakta, işgücü esnekliğine ve güvencesiz çalışmaya neden olabilmektedir. Dolayısıyla teknolojik determinizm, toplumsal eşitsizlikleri derinleştirebilir. Bu çalışma, kapsamlı bir literatür taraması ile teknolojik determinizmin ekonomik yapılar üzerindeki etkisini, ekonomik faktörlerin teknolojik gelişme üzerindeki karşılıklı etkisini ve günümüz dijitalleşme ve küreselleşme çağında bu ilişkinin değişen doğasını incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Teknolojik Determinizm, Toplum, Ekonomi.

KAYNAKÇA

Başaran, F. (2005). "Uzun Dalgalar ve Bilgi, İletişim Teknolojileri Paradigması" İletişim Ağlarının Ekonomisi. Funda Başaran ve Haluk Geray (der.) içinde. Ankara: Siyasal Kitabevi. 59-72.

Bıçakçı, S. N. (2019). Nesnelerin interneti. Takvim-i vekayi, 7(1), 24-36.

Canpolat, E. (2012). Teknolojik Belirlenimcilikte Bir Uğrak: Computopia. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi (17), 43-62.

Ellul, J. (1980). The Technological System, Çev., Joachim Neugroschel, New York: The Continuum Publishing Corporation.

Franklin, M. U. (1990). The Real World of Technology, Revised Edition, Canada: House of Anansi Press

Gücenmez, T. (2023). Türkiye'de Dijital Dönüşümün İş Gücü Piyasalarına Etkisi ve Gelir Dağılımı İlişkisi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20(3), 995-1005.

Güven, S. K. (2008). Yeni Dünya Düzeni İçinde Enformasyon Teknolojilerinin Vaatleri ve Tehditleri. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 69-86.

Heidegger, M. (1998). Tekniğe ilişkin soruşturma. (Çev. Özlem D.). İstanbul: Paradigma.

https://myk.gov.tr/tr/page/93

https://turkiye.ai/yapay-zekânin-yonetisim-ekonomi-ve-finansa-etkisi/.

https://www.ankarawebyazilim.com/tr

https://www.hasancetinkaya.com/teknoloji-ve-insan/

https://www.kariyer.net/is-ilanlari/dijital+pazarlama+uzmani.

https://www.kocbayi.com.tr/gundem/hayatin-icinden/ekonomi/yapay-zekâ-is-yasamini-nasil-etkileyecek.

https://www.secretcv.com/kariyer-rehberi/is-hayatina-dair/dijital-pazarlama-alaninda-calismak-isteyenlere-tavsiyeler.

https://www.upgrad.com/blog/top-industries-using-digital-marketing/.

Innıs, H. (2011). Antik İmparatorluklarda İletişim Araçları." In D. Crowley., P. Heyer (Ed.), İletişim Tarihi: Teknoloji-Kültür-Toplum (B. Ersöz, Trans.). Siyasal Kitabevi: Ankara

Kakavand H., Kost De Sevres N., Chilton B., (2017). The Blockchain Revolution: An Analysis of Regulation and Technology Related to Distributed Ledger Technologies, https://ssrn.com/abstract=2849251.

McLuhan, M. (1964). Understanding Media: The Extensions of Man. McGraw-Hill.

Özçelik Baloğlu, Ö. (2023). Teknolojik Bir Dönüşüm Olarak Dijitalleşme Kavramı ve Etkileri. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 13(2), 1189 1210.

Postman, N. (1985). Amusing Ourselves to Death: Public Discourse in the Age of Show Business. Penguin Books.

Savcı, İ. (1999). Toplumsal cinsiyet ve teknoloji. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 54(01).

Törenli, N. (2004). Enformasyon Toplumu ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye. Ankara: Bilim ve Sanat.

Uludağ, Z. (1993). Determinizm ve Zorunsuzluk. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 8(1), 257-272.

Ünal, Ö., Temiz, H. E. (2022). Gig Ekonomisi Bağlamında İş İlişkisinin Değişen Yüzü: Uber Örneği. Çalışma ve Toplum, 1(72), 167-206.

World Economic Forum (2023, Nisan). The Future of Jobs Report 2023, [Basın bülteni]. Erişim Adresi: https://www.weforum.org/reports/the-future-of-jobs-report-2023/digest.

Yapay Zekâ ve İnsan Odaklı Dijitalleşme. https://www.businessweek.com.tr/haberler/yapay-zek-ve-insan-odakli-dijitallesme-2353561.

9. Bölüm

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE RİSK YÖNETİMİ

Eray Ekin Sezgin - Halise Miray Say

Özet

Teknolojik determinizm, bir toplumun teknolojisinin, sosyal durumunun ve kültürel değerlerinin gelişimini yönlendirdiğini varsayan bir yaklaşımdır. Bu görüşe göre, teknolojik ilerlemeler toplumsal dönüşümleri tetiklemekte ve bireylerin davranışlarına etki etmektedir. Örgütler ise teknolojiyi kullanarak başarılı bir şekilde faaliyetlerini sürdürmekte, pazar paylarını korumakta ve performansın en önemli ölçütlerinden olan verimlilikte artış sağlamayı amaçlamaktadır. Günümüzde, örgütlerin bilgiyi elde etme, geliştirebilme ve yönetebilme becerileri, ekonomik ilerlemenin, verimliliğin ve rekabet edebilirliğin kilit anahtarı olmuştur. Bilgi ve iletişim teknolojileri, iş süreçlerinde etkililiğin artırılması adına temel bir unsur olarak ortaya çıkmıştır. Ancak teknolojik determinizmin beraberinde bazı riskleri de getirebileceği unutulmamalıdır. Çünkü teknoloji öngörülemez biçimde hızlıca ilerleyebilir ve örgütler bu duruma ayak uydurabilmesi zor olabilir. Görülüyor ki, örgütler için risk her zaman karşılaşabilecekleri bir durum olmaktadır. Teknolojik determinizm ile örgütler arasındaki bu ilişki, örgütlerin yaşamlarını başarılı bir şekilde sürdürebilmeleri adına önemi daha da artan bir kavram olan risk yönetimine yansımasının bir gerçeğidir. Örgütlerin risk yönetiminde teknolojiyi verimli bir şekilde kullanmaları, örgüt faaliyetlerini gelecekte tehdit edebilecek olası riskler tespit edebilmesinde ve bu sayede örgütün hedeflerine daha kolay ulaşabilmesinde yardımcı olacaktır. Bu kapsamda bu araştırma, teknolojik determinizm ve risk yönetimi arasındaki ilişkiyi teorik, ampirik ve meta-analiz çalışmaların bulguları ve yargıları doğrultusunda özetlemektedir. Sonuç olarak, teknolojik determinizm risk yönetimi sürecinde popüler bir öneme sahip olabilir ancak etkin risk yönetimi için teknolojinin verimli bir biçimde kullanılması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Risk, Risk Yönetimi, Teknolojik Determinizm.

GİRİŞ

Teknoloji, bilimin ticaret veya endüstriye pratik uygulamasıdır (Luck, 2010). Teknoloji buradadır ve ilerlemeye devam edecektir (Lehtinen ve Lehtinen, 1982). Teknolojinin günümüz örgütlerinde oynadığı rolü anlamak için öncelikle iş teknolojisini anlamamız gerekir. İş teknolojisi, ''bir örgüt içindeki idari uygulamaları ve prosedürleri desteklemek üzere bilgisayar ve iletişim teknolojilerinin entegrasyonunu'' ifade eder. İş teknolojisi sürekli olarak gelişmektedir ve başarılı bir iş için iş teknolojisi elzemdir. İlk zamanlarda, bir

KAYNAKÇA

Ahmed, A., & Kayis, B., Amornsawadwatana, S., (2007). A review of techniques for risk management in projects. *Benchmarking: Int. J.* 14, 22-36.

Akçakanat, Ö., (2012). Kurumsal risk yönetimi ve kurumsal risk yönetim süreci*. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi,* 4(7), 30-46.

Akçay, G., (2011). Kurumsal risk yönetiminde iç denetimin rolü ve kamu idarelerinde yaşanan gelişmeler. *Denetişim*, (7), 25-46.

Akıncı, Z., (2010). Konaklama işletmelerinde kriz yönetimi: Alanya bölgesindeki konaklama işletmelerinde kriz sürecinde karşılaşılan sorunların tespit ve çözümüne yönelik bir araştırma. *Doktora Tezi,* Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

Asante, C.R. (2013). The impact of technology in organizations: an empirical review. *International Journal of ICT and Management*, *1*(3), 192-209.

Azam, J.A.N., Shakirullah, S., Sadaf, N.A.Z., Owais, K.H.A.N., & Khan, A.Q., (2020). Marshal McLuhan's technological determinism theory in the arena of social media. *Theoretical and Practical Research in Economic Fields*, 11(2), 133-137.

Bozkurt, C., (2010). Risk, kurumsal risk yönetimi ve iç denetim. Denetişim, 4, 17-30.

Bryde, D., Broquetas, M., & Volm, J.M., (2013). The project benefits of Building Information Modelling (BIM). *Int. J. Project Manage*. 31, 971-980.

Burgess, R., (2005). Technological determinism and urban fragmentation: A critical analysis. In Proceedings of the 9th International Conference of the ALFA-IBIS Network on Urban Peripheries, Pontificia Universidad Catolica de Chile, Santiago de Chile.

Can, H., (2002). Organizasyon ve Yönetim. Siyasal Kitabevi, Ankara.

Chen, L., & Luo, H., (2014). A BIM-based construction quality management model and its applications. *Automat. Constr.* 46, 64-73.

Çoban, S. (2013). Teknolojik determinizm bağlamında bilgi toplumu strateji belgesinin incelenmesi. *Akademik Bilişim*, 23-25.

Çokgör, O., (2016). Risk yönetimi bilgilendirme semineri. TMMOB Makine Mühendisleri Odası ve Gazi Üniversitesi.

Daft, R.L., (2016). Management. Cengage Learning, Boston.

Demirci, U., (2023). Teknolojik Determinizm ve Dijital Liderlik, Teknolojik Determinizm: Geleceğe Bakış ve Çok Boyutlu Analiz, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Demirtaş, H., (2000). Kriz yönetimi. *Kuram ve uygulamada eğitim yönetimi*, 23(23), 353-373.

Derici, O., Tüysüz, Z., ve Aydın, S., (2007). Kurumsal risk yönetimi ve Sayıştay uygulaması. *Sayıştay Dergisi*, 65, 151-172.

Eastman, C., Lee, J., Jeong, Y., & Lee, J., 2009. Automatic rule-based checking of building designs. *Autom. Constr*. 18, 1011-1033.

Emhan, A., (2009). Risk yönetim süreci ve risk yönetmekte kullanılan teknikler. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(3), 209-220.

Ekşi, A., (2020). Risk Olgusunun Kamu Yönetimi ve Toplumsal Yapıya Etkisi. *Journal of Aksaray University Faculty of Economics,* 12(1), 1-12.

Flanagan, R., & Norman, G., (1993). Risk Management and Construction. Blackwell Scientific, Oxford.

Forsythe, P., (2014). Proactive construction safety systems and the human factor. *Proc. Inst. Civ. Eng.: Manage., Procurement Law*, 167, 242-252.

Garnham, N. (2000) Emancipation, the Media, and Modernity. Arguments about the Media and Social Theory. Oxford: Oxford University Press.

Genç, F.N., (2009). Kriz yönetimi ve kamu yönetiminde uygulanabilirliği. *Verimlilik Dergisi*, 4, 7-22.

Gök, Y., (2006). Türkiye Voleybol Birinci Liginde yer alan spor kulüplerinin risk yönetimi açısından değerlendirilmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Göksu, T., (2011). Kamuda kriz yönetimi ve Türkiye'de kriz yönetimi teşkilatlanması. *Türk İdare Dergisi,* 459, 37-64.

Gönen, S., (2017). Risk Raporlamasına İlişkin Kuramsal Yaklaşım. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(6), 293-301.

Hauer, T., (2017). Technological determinism and new media. *International Journal of English Literature and Social Sciences,* 2(2), 239174.

Heidegger, M. (1977). The question concerning technology and other essays. W. Lovitt (Çev.), Harper & Row.

Hirsch-Kreinsen, H., & Krokowski, T., (2024). Promises and Myths of Artificial Intelligence. Weizenbaum Journal of the Digital Society, 4(1).

Hv. K.K.lığı Risk Yönetimi Yönergesi, 1998. Ankara.

ISO (2009). Risk Management – Risk Assessment Techniques, IEC/FDIS 31010:2009, International Organization for Standardization.

Kar, E. (2024). Özgür İrade Problemi ve Determinizm: Determinist Bir Evrende Özgür İrade Mümkün müdür?. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 35, 298-310.

Karabulut, N.E., (2019). Risk management and risk prioritization using analytic hierarchy process, *Yüksek Lisans Tezi*, Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.

Karaman, H.C., ve Tosuner, M., (2020). Stratejik Planlama, İç Kontrol ve Kalite Yönetiminde Risk Yönetimi Süreçleri. *Denetişim*, 21, 98-113.

Karaköse, T., (2007). Örgütler ve kriz yönetimi. *Akademik bakış*, 13(2), 1-15.

Kinal, J., (2024). O kulturze mediów i mediach w kulturze. *Perspektywy Kultury*, 44(1), 17-20.

Kuban, B., (1999). Teknolojik Determinizm ve Teknolojinin Toplumsal Denetimi. 14-15 Nisan 1999 Uluslararası Bilim, Teknoloji Ve Toplum Sempozyumu Kitapçığı, 183-190.

Kumar, A.P., & Rukmini, S., (2024). Technology, the latent conqueror: an experimental study on the perception and awareness of technological determinism featuring select sci-fi films and AI literature. *AI & SOCIETY*, 39(1), 65-73.

Lehtinen, U. & J. R. Lehtinen (1982). Service Quality: A Study of Quality Dimensions. Unpublished research report. Service Management Group OY, Finland.

Luck, M. (2010). Business Technology and its impact, New York: Free Press.

Özbilgin, İ.G., (2012). Risk ve risk çeşitleri. *Bilişim Dergisi*, 7, 86-93.

PMI, (2004). A Guide to the Project Management Body of Knowledge: PMBOK Guide, third ed. Project Management Institute Inc., USA.

Salsone, B., Stein, P.S., Parsons, K.G., Kent, T., Nielsen, K., & Nitz, D.T., (2020). Technological Determinism. *Science Technology and Society a Student Led Exploration*.

Sezgin, E.E. (2023). Teknolojik Determinizm ve İşletme Sürdürülebilirliği. Erkan T.D. (Ed.). Teknolojik Determinizm-Geleceğe Bakış ve Çok Boyutlu Analiz içinde (s.691-711), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Stoneburner, G., Goguen, A., & Feringa, A. (2002). Risk management guide for information technology systems-Recommendations of the National Institute of Standards and Technology. NIST Special Publication 800-30.

Sui Pheng, L., Ho, D.K., & Soon Ann, Y., (1999). Crisis management: a survey of property development firms. Property Management, 17(3), 231-251.

Tağraf, H., ve Arslan, N.T., (2003). Kriz oluşum süreci ve kriz yönetiminde proaktif yaklaşim. *CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 4(1), 149-160.

Țicău, I. R., & Hadad, S., (2021). Technological Determinism vs. Social Shaping of Technology. The influence of activity trackers on user's attitudes. *Management dynamics in the knowledge economy,* 9(2), 147-163.

Tuğcu, Ş., (2004). Kriz yönetiminde liderlik kavramının önemi. *Selçuk İletişim*, 3(2), 16-22.

Tunçsiper, B., ve Dikili, G., (2010). Küresel Ekonomik Kriz Çerçevesinde İşletmelerde Kriz Yönetimi ve Balıkesir İli Örneği. *Journal of Management and Economics Research*, 8(14), 1-14.

Vrouwenvelder, A., Holicky, B., Tanner, C., Lovegrove, D., & Canisius, E., (2001). Risk assessment and risk communication in civil engineering. In: Safety, Risk, Reliability – Trends in Engineering. CIB Report Publication, Malta, 885–890.

Woodward, R.H., (2003). Aviation safety programs: A management handbook. Jeppesen Sanderson.

Zengin, Y. ve Kaya, E. (2023). Teknolojik Determinizm ve Rekabet. Erkan T.D. (Ed.). Teknolojik Determinizm-Geleceğe Bakış ve Çok Boyutlu Analiz içinde (s.297-320), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Zhang, S.J., Teizer, J., Lee, J.K., Eastman, C.M., & Venugopal, M., (2013). Building information modeling (BIM) and safety: automatic safety checking of construction models and schedules. *Autom. Constr.* 29, 183-195.

Zou, Y., Kiviniemi, A., & Jones, S. W. (2017). A review of risk management through BIM and BIM-related technologies. *Safety science*, *97*, 88-98.

Zou, P.X.W., Zhang, G., & Wang, J., (2007). Understanding the key risks in construction projects in China. *Int. J. Project Manage*. 25, 601-614.

10. Bölüm

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE DEĞİŞİME DİRENÇ

Onur Oktaysoy - Erdoğan Kaygın

Özet

Günümüzde teknolojinin hızlı bir şekilde gelişmesi, toplumların ve bireylerin yaşamlarında köklü değişimlere yol açmaktadır. Bahse konu bu değişimin teorik temellerine bakıldığında teknolojik determinizm kavramı karşımıza çıkmaktadır. Teknolojik determinizm, teknolojinin toplumsal dinamikler üzerinde baskın ve belirleyici bir etkisi olduğu anlayışı üzerinde temellenen bir yaklaşım olarak tanımlanabilir. Öte yandan, meydana gelen her değişimin beraberinde bir direnç getirdiği bir fizik yasası (eylemsizlik prensibi) olmasının ötesinde sosyal karşılığı da olan bir gerçektir. Sosyal bilimler alanında değişime direnç olarak adlandırılan bu kavram, birey ya da grupların rutin, alışkanlık veya mevcut düzenlerinin değiştirilmesine karşı çıkması olarak tanımlanabilir. Birey ya da gruplar, kendilerini güvende hissetme, alışkanlıklarını devam ettirme, değer ve inançlarını muhafaza etme, değişimle beraber ortaya çıkabilecek belirsizlik ve risk olasılıklarını bertaraf etmek gibi nedenlerle değişime karşı direnç sergileyebilmektedirler. Teknolojik determinizm anlayışı, teknolojiye yönelik sergilenen direncin, teknolojik değişimin hızını yavaşlatabileceği, adaptasyon süreçlerini uzatabileceği hatta bazen yönünü bile değiştirebileceğini ancak uzun vadede, teknolojik dönüşümün önlenemez olduğunu ve toplumun bu değişim sürecine uyum sağlamak zorunda kalacağını savunur. Çok çeşitli nedenler üzerine temellenebilen teknolojik determinizm ve değişime direnç arasındaki ilişkinin anlaşılması hem toplumsal hem de örgütsel alanda teknolojik determinizmin etkilerini, teknolojik determinizme verilen tepkiyi ve bu değişime uyum sağlama sürecinde karşılaşılan zorlukları anlamak açısından önemlidir. Bu bölümde, bu iki kavramın birbiriyle ilişkisini konu edinen bir çerçeve çizilerek hem toplumsal hem de örgütsel bir perspektif oluşturulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Değişim, Değişime Direnç, Teknolojik Determinizm, Teknolojik Belirlenim, Değişim Yönetimi.

GİRİŞ

Teknolojik determinizm ve değişime direnç, günümüz dünyasında sıklıkla karşılaşılan iki önemli kavramdır. Teknolojik determinizm, teknolojinin toplum üzerinde belirleyici bir etkisi olduğunu savunusu üzerine temellenirken değişime direnç, yeni teknoloji veya iş süreçleri gibi değişikliklere karşı direnme eğilimini ifade etmektedir. Bu iki kavram arasındaki ilişki, teknolojinin top-

uzun zaman alabilmekte ve bunun neticesi olarak toplumsal yapılar daha yavaş değişmektedir. Ancak teknolojik determinizm anlayışına göre, uzun vadede teknolojik değişim kaçınılmaz ve durdurulamazdır. Direnç, yalnızca bu sürecin zamanlamasını etkilemektedir. Teknolojik yeniliklerin topluma entegrasyonu ise değişime direncin aşılması ve adaptasyon süreçlerinin tamamlanmasıyla gerçekleşmektedir.

Teknolojik determinizm ve değişime direnç konuları, toplumsal değişim/dönüşüm süreçlerinin anlaşılması bakımından oldukça büyük bir öneme sahiptir. Söz konusu iki kavramın etkileşimi, teknolojik değişimlerin toplumsal kabul ve benimseme süreçlerini anlamak için önemli ipuçları sunmaktadır. Bu bölümde, teknolojik determinizm perspektifinden, teknolojinin toplum üzerindeki belirleyici etkileri ve teknolojik değişime karşı ortaya çıkan direnç dinamikleri incelenmiştir. Pratik uygulamalar bakımından kritik etkileri olabilecek bu dinamiklerin politikacılar, iş liderleri, eğitimciler gibi teknolojik değişim süreçlerini yönetenler tarafından dikkate alması faydalı sonuçlar verebilecektir. Nitekim direnç kaynaklarını anlamak ve bunlara yönelik doğru adımlar atmak, teknolojik değişimin daha etkili ve sorunsuz bir şekilde uygulanmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Aldag, R.J. & Stearns, T.M. (1991). *Management.* Ohio: South Western Publishing Co.

Altay, D. (2005). *Kürsel köyün medyatik mimarı: Marshall Mcluhan*. Kadife karanlık (Düz: D. Altay) (2. Baskı). İstanbul: Su Yayınevi.

Armenakis, A. A., & Bedeian, A. G. (1999). Organizational change: A review of theory and research in the 1990s. *Journal of management*(25:3), 293-315.

Aytun, C. (2006). *Enformasyon toplumu sürecinde dijital bölünme*, http://ab.org.tr/ab06/bildiri/101.doc. Erişim Tarihi: 02/12/2023.

Bektaş, T., & Çelik, Ç. B. (2023). Örgütsel vatandaşlık davranışının kişilik özellikleri ve örgütsel sosyalleşme açısından incelenmesi. *Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü Dergisi*, *5*(2), 119-125.

Binfield, K. (Ed.). (2004). *Writings of the luddites*. Jhu press.

Burnes, B. (2015). Understanding resistance to change – Building on coch and french. *Journal of Change Management*, 92-116

Chandler, D. (1995). *Technological or media determinism*. https://shaunlebron.github.io/chandler-1995.pdf Erişim Tarihi: 18/04/2024

Çakır. M. (2017). Sosyal medya ve gösteri. *Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergi, 11*, 2

Çalışkan, A. (2019). Değişime direnç: bir ölçek uyarlama çalışması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 24*(2), 237- 252.

Di Giacomo, D., Ranieri, J., D'Amico, M., Guerra, F., & Passafiume, D. (2019). Psychological barriers to digital living in older adults: Computer anxiety as predictive mechanism for technophobia. *Behavioral Sciences, 9*(9), 96.

Durna, U. (2002). *Yenilik yönetimi*. Nobel Yayın Dağıtım.

Erdoğan, İ. (2002). *Eğitimde değişim yönetimi*. Pegem Akademi Yayıncılık.

Fuchs, C. (2012). *Social media, riots and revolutions Capital & Class*, vol:36.

Geray, H. (1994). *Yeni iletişim teknolojileri*, Ankara: Kılıçaslan Yayınları

Griffin, A. (1993). Metrics for measuring product development cycle time. *Journal of Product Innovation Management: An International Publication of the Product Development & Management Association*, *10*(2), 112-125.

Helvacı, M. A. (2010). *Eğitim örgütlerinde değişim yönetimi*. Nobel Yayınları.

İşman, A. (2001). Teknolojinin felsefi temelleri. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 0* (1).

Kalaycı, C. (2013). Dijital bölünme, dijital yoksulluk ve uluslararası ticaret, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 27, Sayı: 3.

Kaygin, E., & Kavak, O. (2017). *Determination Of The Level Of Organizatıonal Sinizm On AcademicStaff*.

Levy, M. (2020). *A novel framework for data center risk assessment* [Paper presentation]. 2020 11th IEEE Annual Ubiquitous Computing, Electronics & Mobile Communication Conference (UEMCON) (pp. 0148-0154). IEEE.

MacKenzie, D., & Wajcman, J. (1999). *The social shaping of technology*. Open university press.

McLuhan, M. (1994). *Understanding media*. London: The MIT Press Cambridge.

Newport, C. (2019). *Digital minimalism: Choosing a focused life in a noisy world*. Penguin.

Noris, P. (2001), *Digital Divide: Civic Engagement, Information Poverty and The Internet Worldwide*, Cambridge Üniversitesi Yayını, Cambridge.

Oktaysoy, O., Topcuoglu, E., & Kaygin, E. (2023). A study on digital leadership scale adaptation. *International Journal of Organizational Leadership*.

Oreg, S. (2006). Personality, context, and resistance to organizational change. *European Journal of Work and Organizational Psycholgy, 15*(1), 73-101.

Özkalp, E. (2009). Sosyolojinin ortaya çıkışı ve kuramsal yaklaşımlar 2.Ünite, *Davranış bilimlerine giriş,* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları

Pardo del Val, M. & Martinez Fuentes, C. (2003). Resistance to change: a literature review and empirical study. *Management Decision, 42*(2), 148- 155.

Piderit, S. K. (2000). Rethinking resistance and recognizing ambivalence: a multidimensional view of attitudes toward an organizational change. *Academy of Management Review, 25(*4), 783-794.

Preston, P. (2001). *Reshaping Communications: Technology*, Information and Social Change. Thousand Oaks, CA: Sage.

Sabuncuoğlu, Z. ve Tüz, M. (1998). *Örgütsel psikoloji*. İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım.

Sagbas, M., Oktaysoy, O., Topcuoglu, E., Kaygin, E., & Erdogan, F. A. (2023). The mediating role of innovative behavior on the effect of digital leadership on intrapreneurship intention and job performance. *Behavioral Sciences*, *13*(10), 874.

Schmaus, W. (2015). *Determinism: Social and economic*. International Encyclopedia of the Social &Behavioral Sciences: Second Edition, 241-246. Elsevier Ltd.

Stoner, J. A., Freeman, R. E., & Gilbert Jr, D. R. (2006). *Management.* Englewood Cliffs. NJ: Prentice-Hall.

Şimşek, Ş.,T. Akgemci, A. Çelik (2008). *Davranış bilimlerine giriş ve örgütlerde davranış*, Ankara: Gazi Kitabevi.

TDK. (2024). Büyük Türkçe Sözlük. Türk Dil Kurumu. 07.03.2024 tarihinde http://www.tdk.gov.tr/index adresinden alınmıştır.

Topcuoglu, E., Oktaysoy, O., Erdogan, S. U., Kaygin, E., & Karafakioglu, E. (2023). The mediating role of job security in the impact of digital leadership on job satisfaction and life satisfaction. *Marketing and Management of Innovations*.

Twenge, J. M. (2017). Have smartphones destroyed a generation. *The Atlantic*, (*9*), 1-20.

Uluçay Bektaş E. ve Bektaş T. (2023). Ahlak ve kişilik gelişim kuramları. D.B. Çevik Kılıç ve O. Sarıgöz (Ed.), *Eğitim bilimleri alanında uluslararası araştırma ve değerlendirmeler* (1.Baskı) içinde (ss.117-132). Ankara: Serüven Yayınevi.

Uludağ, Z. (1993). Determinizm ve zorunsuzluk. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1*, 257

Vardar A. (2001). *Bireysel ve kurumsal değişimde yeniden yapılanma stratejileri*. İstanbul: Kariyer Yayıncılık.

Winner, L. (1980). Do artifacts have politics? *Daedalus*, (*109*), 121-136.

Yenikaya, M. A., Kerse, G., & Oktaysoy, O. (2024). Artificial intelligence in the healthcare sector: comparison of deep learning networks using chest X-ray images. *Frontiers in Public Health*, *12*, 1386110.

Yenikaya, M. A., & Oktaysoy, O. (2023). Yapay zekâ uygulamalarının sağlık sektöründe kullanımı: Derin öğrenme yöntemiyle ön tanı. *Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü Dergisi*, *5*(2), 127-131.

Yıldırım, A. (2013). *Kamu Örgütlerinde Değişimin Yönetilmesi (652 Sayılı KHK Çerçevesinde MEB Örneği)*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Zengin, Y., Naktiyok, S., Kaygın, E., Kavak, O., & Topçuoğlu, E. (2021). An investigation upon industry 4.0 and society 5.0 within the context of sustainable development goals. *Sustainability*, *13*(5), 2682.

Zhou, T. (2014). Examining continuance usage of mobile Internet services from the perspective of resistance to change. *Information Development,* 22–31.

TURİZM EKONOMİSİ

Doç. Dr. Ümit Şengel
Prof. Dr. Burhanettin Zengin

nobel
40.yıl

TURİZM EKONOMİSİ

Doç. Dr. Ümit Şengel, Prof. Dr. Burhanettin Zengin

Yayın No.: 5523
İktisat/Ekonomi: 297
ISBN: 978-625-371-563-2
E-ISBN: 978-625-371-564-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Şengel, Ümit., Zengin, Burhanettin.
Turizm Ekonomisi / Ümit Şengel, Burhanettin Zengin
1. Basım, XII + 372 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-563-2
E-ISBN: 978-625-371-564-9
1. Turizm 2. Ekonomi 3. Turizm Ekonomisi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Repro Bir Mat. Kağ. Rek. Tas. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 47381
İvogsan 1518. Sokak 2730 Mat-Sit İş Merkezi Ostim, Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

Bölüm 1
GENEL TURİZM BİLGİSİ **1**

1.1. Turizm ve Turist Kavramları 3
1.2. Turizmde Günübirlik Sorunu 8
1.3. Turistik Ürünün Özellikleri 9
1.4. Turizm Türleri 12
1.5. Turizmde Temel ve Yardımcı Hizmetler 17
1.6. Bir Endüstri Olarak Turizm 21

Bölüm 2
TURİZM TARİHİ **25**

2.1. Dünya Turizm Endüstrisindeki Gelişmeler 27
2.1.1. Sanayi Devrimi Öncesi 29
2.1.2. Sanayi Devrimi – II. Dünya Savaşı Arası 34
2.1.3. II. Dünya Savaşı Sonrası Dönem 38
2.2. Türkiye Turizm Endüstrisindeki Gelişmeler 47
2.2.1. Planlı Dönem Öncesi 47
2.2.1. Planlı Dönem Sorası 52
2.3. Turizm Endüstrisinde Geleceğe Yönelik Eğilimler 64

Bölüm 3
GENEL İKTİSADİ KAVRAMLAR **67**

3.1. Ekonomi/İktisat 69
3.2. İhtiyaç ve İstek 71
3.3. Kıtlık, Tercih ve Fırsat Maliyeti 73
3.4. Ürün (Mal ve Hizmet) 75
3.5. Üretim, Tüketim ve Fayda 78
3.6. Değer 84
3.7. Para 86
3.8. Fiyat 87
3.9. Verimlilik 88
3.10. Ekonomik Etkinlik 89

Bölüm 4
GELENEKSEL İKTİSAT TEORİLERİ VE TURİZM 91

4.1. Klasik İktisat Teorisi ve Turizm 93
4.2. Keynesyen İktisat Teorisi ve Turizm 97
4.3. Neoklasik İktisat Teorisi ve Turizm 100
4.4. Marksist İktisat Teorisi ve Turizm 104

Bölüm 5
ARZ VE TALEP KAVRAMLARI 109

5.1. Genel Olarak Arz Kavramı 111
5.1.1. Arzın Tanımı 111
5.1.2. Arzın Özellikleri 112
5.1.3. Arz Çizelgesinin Oluşturulması 113
5.1.4. Arz Eğrisi 114
5.1.5. Arzı Etkileyen Faktörler 116
5.1.6. Arz Fonksiyonu 118
5.1.7. Arz Esnekliği 119
5.2. Genel Olarak Talep Kavramı 123
5.2.1. Talep Kavramının Tanımı 123
5.2.2. Talebin Özellikleri 124
5.2.3. Talep Çizelgesinin Oluşturulması 124
5.2.4. Talep Eğrisi Oluşturulması 126
5.2.5. Talebi Etkileyen Faktörler 128
5.2.6. Talep Fonksiyonu 130
5.2.7. Talep Esnekliği 131
5.2.8. Talep Tahmin Yöntemleri 134
5.2.8.1. Nitel (Kalitatif) Yöntemler 136
5.2.8.2. Nicel (Kantitatif) Yöntemler 141

Bölüm 6
TURİZM ARZ VE TALEBİ 145

6.1. Turizm Arzı 147
6.1.1. Turizm Arzının Özellikleri 151
6.1.2. Turizm Arz Çizelgesinin Oluşturulması 153
6.1.3. Turizm Arz Eğrisi/Doğrusu 155
6.1.4. Turizmde Arz Esnekliği 157
6.1.5. Turizmde Arz Fonksiyonu 160
6.1.6. Turizm Arzını Etkileyen Faktörler 161
6.1.6.1. Doğal Faktörler 162

6.1.6.2. Altyapı-Üstyapı 163
6.1.6.3. Sosyokültürel Varlıklar 163
6.1.6.4. Ulaştırma Faaliyetleri 164
6.1.6.5. Misafirperverlik 165
6.1.6.6. Diğer Faktörler 166
6.2. Turizm Talebi 168
6.2.1. Turizm Talebinin Özellikleri 171
6.2.2. Turizm Talep Çizelgesinin Oluşturulması 173
6.2.3. Turizm Talep Eğrisi/Doğrusu 175
6.2.4. Turizmde Talep Esnekliği 177
6.2.5. Turizm Talep Fonksiyonu 180
6.2.6. Turizm Talebini Etkileyen Faktörler 181
6.2.6.1. Ekonomik Faktörler 182
6.2.6.2. Sosyokültürel Faktörler 186
6.2.6.3. Politik-Yasal Faktörler 191
6.2.6.4. Psiko-Demografik Faktörler 193
6.2.6.5. Coğrafi Faktörler 196

Bölüm 7
TURİZMDE ARZ VE TALEP DENGESİ 199

7.1. Arz-Talep Dengesi 201
7.2. Turizmde Arz-Talep Denge Fiyatı 205

Bölüm 8
PİYASALAR VE TURİZM 209

8.1. Piyasa Kavramı 211
8.2. Tam Rekabet Piyasası ve Turizm 212
8.3. Monopol Piyasalar ve Turizm 217
8.4. Oligopol Piyasalar ve Turizm 222

Bölüm 9
TURİZMİN EKONOMİK ETKİLERİ 231

9.1. Turizm ve Ekonomi İlişkisi 233
9.2. Turizmin Ekonomik Etkileri 234
9.2.1. Turizmin Parasal (Moneter) Ekonomik Etkileri 235
9.2.2. Turizmin Reel Ekonomik Etkileri 238
9.2.3. Turizmin Maliyetleri 243
9.3. Türkiye'de Turizmin Ekonomik Kapasitesi 250

Bölüm 10
TURİZMİN EKONOMİK ETKİLERİNİN ÖLÇÜLMESİ 257

10.1. Birincil Ekonomik Etkileri Ölçmede Kullanılan Yöntemler 259
10.1.1. Turist Harcamalarının Gözlemlenmesi Yöntemi 260
10.1.2. Saha (Alan) Araştırmaları Yöntemi 260
10.1.3. Tüketici Araştırmaları Yöntemi 261
10.1.4. Artık Gelir Yöntemi 262
10.1.5. Merkez Bankası Yöntemi 262
10.1.6. Mevsimsel Fark Yöntemi 263
10.1.7. Harcama Oranı Yöntemi 263
10.1.8. Uydu Hesaplama Yöntemi 264
10.1.9. Maliyet Faktörü Yöntemi 265
10.2. İkincil Ekonomik Etkileri Ölçmede Kullanılan Yöntemler 266
10.2.1. Girdi-Çıktı Analizi 266
10.2.2. Çarpan Katsayısı 270
10.3. Turizmde Fayda-Maliyet Analizi 275

Bölüm 11
TURİZM VE KALKINMA 279

11.1. Kalkınma Kavramı 281
11.1.1. Kalkınma Modelleri 283
11.1.2. Kalkınma Kuramları 288
11.2. Bölgesel Kalkınma Kavramı ve Bölgesel Kalkınma Politikaları 291
11.2.1. Bölgesel Kalkınma Politikalarının Amaçları 294
11.2.2. Bölgesel Kalkınma Politikalarının İlkeleri 296
11.2.3. Bölgesel Kalkınma Araçları 297
11.2.4. Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları 301
11.3. Turizmin Etkileri 302
11.3.1. Turizmin Kültürel Etkileri 303
11.3.2. Turizmin Sosyal Etkileri 305
11.3.3. Turizmin Çevresel Etkileri 308
11.3.4. Turizmin Ekonomik Etkileri 311

Bölüm 12
TURİZM VE REKABET 313

12.1. Rekabet Kavramı 315
12.2. Turizm Endüstrisinin Rekabet Yapısı 319
12.3. Turizm Endüstrisindeki Rekabet Modelleri 322
12.4. Turizmde Rekabet Gücünü Etkileyen Faktörler 325

Bölüm 13
TAŞIMA KAPASİTESİ, SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE AŞIRI TURİZM 331

13.1. Turizmde Taşıma Kapasitesi Sorunu 333
13.2. Sürdürülebilir Turizm 336
13.3. Aşırı Turizm 340
13.4. Turizmin Geleceği İçin Alternatif Çözüm ve Stratejiler 344

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ 349

KAYNAKÇA 353

KAYNAKÇA

Acar, M. (2018). Küresel Sorunlar ve Krizler. Ömer Demir (Ed.), İçinde *Uluslararası Politik Ekonomi*, (ss. 152-175), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınlar

Acuner, Ş. A. (2006). *Alternatif Turizm Türlerinin Doğu Karadeniz Bölgesi Turizm Potansiyelinin Gelişmesine Etkisi*. Ankara: MPM Yayınları.

Açık Ders. (t.y). Korelasyon ve Regresyon Analizi, https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/30768/mod_resource/content/0/14_Korelasyon%20ve%20Regresyon%20Analizi.pdf, ET: 9.11.2018

Afşar, M. (2013). Makro İktisadın Temelleri. Necat Berberoğlu ve Levent Erdoğan (Ed.), İçinde *İktisada Giriş II*, (ss. 2-28), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınlar

Ahipaşaoğlu, H. S. & Arıkan, İ. (2003). *Seyahat İşletmeleri Yönetimi ve Ulaştırma Sistemleri*. Ankara: Detay yayıncılık

Akama, J. S. (2002). The Role of Government in The Development of Tourism in Kenya. *International Journal of Tourism Research*, *4*(1), 1-14.

Akın, A. (2015). Spor Turizminin Etkileri Üzerine Bir Alan Araştırması, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 3(2): 20-30

Akın, İ. (1988). *Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları.

Aksu, M. (2014). Piyasalar ve Turizm. F. Özkök (Ed.), içinde Turizm ekonomisi, (ss.133-155),İstanbul: Paradigma Akademi

Akyol, C. & İbiş S. (2017). Uluslararası Seyahat İşletmeciliğinde Bilgi Teknolojileri. Burhanettin Zengin, Mehmet Sarıışık ve Cevdet Avcıkurt (Ed.), *Uluslararası Seyahat İşletmeciliği* İçinde, (ss. 5-39), İstanbul: Değişim Yayınları

Akyurt, H. (2008). Turizm Bölgesine Yönelik Talebi Etkileyen Faktörlerden İmaj ve Çeşme Örneği, *Basılmamış Doktora Tezi*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Alaeddinoğlu, F. (2006). Van İl'inin Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Planlamaya Yönelik Öneriler. *Basılmamış Doktora Tezi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Algieri, B., & Aquino, A. (2008). Recent developments in the Italian tourism market. A. D. Ramos and P. S. Jimenez (Eds.), In *Tourism Development: Economics, Management, and Strategy*, (pp. 145-169), New York: Nova Science Publishers Inc

Altunışık, R. (2009). *Turizm İşletmelerinde Pazarlamanın Temelleri ve İki Farklı Pencereden Pazarlama Yönetimi: Üretici ve Tüketici bakış Açısı*. C. Avcıkurt, Ş. Demirkol ve B. Zengin (Ed.), İçinde *Turizm İşletmelerinin Pazarlanmasında 7P ve 7C*, (ss. 7-48), İstanbul: Değişim Yayınları

Altunışık, R., Özdemir, Ş. & Torlak, Ö. (2012). *Modern Pazarlama*. İstanbul: Değişim Yayınları

Anwar, S., Abbas, Q. & Ashfaq, M. (2017). Introduaction to the Economy of Pakistan, file:///C:/Users/sau/Desktop/chapter-10.pdf, ET: 15.10.2018

Apaydın, Ş. (2015). *Mikro İktisat*, Ankara: Siyasal Kitabevi

Asero, V. & Skonieczny S. (2018). Cruise Tourismand Sustainability in the Mediterranean: Destination Venice. L. Butowski (Ed.). In *Mobilities, tourism and travel behavior: Contexts and boundaries*. (pp. 92-106), London: IntechOpen

Aslan, N. (2013). Ödemeler Dengesi ve Denkleşme Mekanizması. Elif Uçkan Dağdemir (Ed.), İçinde *Uluslararası İktisat Politikası*, (ss. 130-163), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınlar,

Astrachan, C. B., & Astrachan, J. H. (2015). *Family business branding. Leveraging stakeholder trust*. London: IFB Research Foundation

Audretsch, D. B. (2013). Small Firms, Innovation and Competition. . M. Neumann ve J. Wigand (Ed.), *International Handbook of Competition*, (88-114), Northampton: Edward Elgar Publishing.

Avcıkurt, C. (2003). *Turizm Sosyolojisi; Genel ve Yapısal Yaklaşım*. Ankara: Detay Yayıncılık

Avcıkurt, C. (2010). *Turizm Sosyolojisi; Genel ve Yapısal Yaklaşım*. Ankara: Detay Yayıncılık

Avcıkurt, C., Köroğlu, A. & Sarıoğlan, M. (2013). Türk Turizminin Dünya Turizmindeki Yeri. Şenol Çavuş, Zehra Ege ve Osman Eralp Çolakoğlu (Ed.), *Türk Turizm Tarihi Yapısal ve Sektörel Gelişim* İçinde, (ss. 1-14), Ankara: Detay Yayıncılık

Aydemir, B. & Şenerol, H. (2014). İklim Değişikliği ve Türkiye Turizmine Etkileri: Delfi Anket Yöntemiyle Yapılan Bir Uygulama Çalışması, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(31): 381-416

Aydemir, B., Saylan, U., & Aydoğmuş, F. (2014). Turizmde Rekabet: Seyahat ve Turizm (T&T) Rekabet Edebilirlik Raporunda Türkiye'nin ve Avrupa'nın Değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *18*(1), 1-15.

Aydın, M. Ç. (2017). Giyim Endüstrisinde Talep Tahmin Yöntemlerinin Uygulanması: Örnek Bir Uygulama. *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Aydoğuş, O. (1991). *Girdi-Çıktı Modellerine Giriş*. Ankara: Gazi Kitabevi

Bahar, O. (2006). Turizm Sektörünün Türkiye'nin Ekonomik Büyümesi Üzerindeki Etkisi: VAR Analizi Yaklaşımı. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 13(2), 137-150

Bahar, O. (2013). Turizm Sektöründe Arz Esnekliği. M. Kozak (Ed.), İçinde *Turizm Ekonomisi*, (ss. 80-104), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları

Bahar, O. (2013). Turizm Sektöründe Arz. M. Kozak (Ed.), İçinde *Turizm Ekonomisi*, (ss. 54-79), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları,

Bahar, O. & Kozak, M. (2012). *Turizm ve Rekabet*. Ankara: Detay Yayıncılık

Bahar, O. & Kozak, M. (2014). *Turizm Ekonomisi*. Ankara: Detay Yayıncılık

Bal, B. (2014). Talep Tahminleme ve Planlama; Perakende Sektörü, E-Ticaret Uygulaması. *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Başkaya, F. (2004). *Azgelişmişliğin Sürekliliği*. Ankara: Kaynak Yayınları.

Başoğlu, U. & Parasız, İ. (2003). *İktisadi Verilerin Analizi ve Temel Öngörü Yöntemleri*. Bursa: Ekin Kitabevi

Batman, O. (2018). *Otel İşletmelerinin Yönetimi*. İstanbul: Değişim Yayanları

Baum, T. (2006). *The Future of Work and Employment in Tourism*. D. Buhalis ve C. Costa (Eds.), İçinde Tourism Management Dynamics Trends, management and tools, (ss. 130-136), London: Routledge

Baumol W. J. & Blinder, A. S. (1994). *Macroeconomics Principles and Policy*. Orlando-Florida, Harcourt Brace &Company

Bayburtlu, M. (2002). AB Bölgesel Politikası ve Yapısal Fonlar. In *TOBB Ekonomik Forum Dergisi*, 9(2)

Bayramoğlu, M. M. (t.y). Genel ekonomi, http://www.ktu.edu.tr/dosyalar/orman muhendisligi_9fbc9.pdf, ET: 28.10.2018

Becken, S. (2013). A Review of Tourism and Climate Change as an Evolving Knowledge Domain, *Tourism Management Perspectives*, 6: 53-62

Beddoe, C. (2004). *Labour standards, social responsibility and tourism*. London: Tourism Concern.

Berber, M. & Ebru Çelepçi, E. (t.y.). Türk Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Arayışlar: Kalkınma Ajansları ve Türkiye'de Uygulanabilirliği. www.metinberber.com/kullanici_dosyalari/file/12.doc, Erişim Tarihi: 09.05.2015

Bhattacharya, S. (1997). A Comparative Study of Different Methods of Predicting Time Series. *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Canada: Concordia University

Bianchi, R. (2018). The political economy of tourism development: A critical review. *Annals of Tourism Research*, *70*, 88-102.

Bianchi, R. V. (2009). The 'critical turn'in tourism studies: A radical critique. *Tourism geographies*, *11*(4), 484-504.

Bilgin, T. & Çelik, C. (2016). Uçak Krizinin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkisinin Dış Ticaret Verileriyle Değerlendirilmesi, *International Conference of Strategic Research in Social Science and Education* (ICoSReSSE), 14-16 Ekim 2016, (ss. 101-115), Antalya-Türkiye,

Blake, A., Durbarry, R., Sinclair, M. T., & Sugiyarto, G. (2001). Modelling tourism and travel using tourism satellite accounts and tourism policy and forecasting models. *Tourism and travel research institute discussion paper*, *4*, 2001-2004.

Bleaney, M. (1985). *The rise and fall of Keynesian economics: an investigation of its contribution to capitalist development*. New York: Macmillan International Higher Education.

Booth, D. (1985). Marxism and development sociology: interpreting the impasse. *World Development*, *13*(7), 761-787.

Borjas, G. J. (2015). *Çalışma Ekonomisi*. Çağatay Edgücan Şahın, Kerem Gökten ve Ümit Akçay (Çev.), Bursa: Dora Yayın Dağıtım

Boyacıoğlu, E. Z. (2014). Turizm Talebi. Ferrah Özkök (Ed.), İçinde *Turizm Ekonomisi*, (ss. 49-74), Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları

Brouder, P. & Lundmark, L. (2011). Climate Change in Northern Sweden: Intra-Regional Perceptions of Vulnerability Among Winter-Oriented Tourism Businesses, *Journal of Sustainable Tourism*, 19(8): 919-933

Brougham, J. E., & Butler, R. W. (1981). A segmentation analysis of resident attitudes to the social impact of tourism. *Annals of tourism research*, *8*(4), 569-590.

Buckley, R. (2012). Sustainable tourism: Research and reality. *Annals of tourism research*, *39*(2), 528-546.

Buhalis, D. (2001). Tourism in Greece: Strategic Analysis and Challenges. *Current Issues in Tourism*, *4*(5), 440-480.

Bull, A. (1995). The Economic of Travel and Tourism. Melbourne: Longman

Bull, A. O. (2013). Cruise tourism. C. A. Tisdell (Ed.), In *Handbook of Tourism Economics: Analysis, New Applications and Case Studies,* (pp. 339-359), London: World Scientific Publishing

Bulut, Ş. (2006). Orta Ölçekli Bir İşletmede Talep Tahmin Yöntemlerinin Uygulaması. *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Burgold, J., Frenzel, F., & Rolfes, M. (2013). Observations on slums and their touristification. *DIE ERDE–Journal of the Geographical Society of Berlin*, *144*(2), 99-104.

Burns, P. M., & Sancho, M. M. (2003). Local Perceptions of Tourism Planning: The Case of Cuellar, Spain. *Tourism Management*, *24*(3), 331-339.

Buswell, R. J. (2011). *Mallorca and Tourism: History, Economy and Environment*. New York: Channel View Publications.

Candela, G., & Figini, P. (2012). *The economics of tourism destinations*. Berlin Heidelberg: Springer

Case, K. E. & Fair R. C. (1994). *Principles of Macroeconomics*. Marc Lieberman (Ed), Instructor's Manual, New Jersey: Prentice Hall, Englewood Cliffs

Cemalcılar, İ. (1998). *Pazarlama*. İstanbul: Beta Yayıncılık

Cerina, F., & Giannoni, S. (2010). Pollution-averse tourists and growth. F. Cerina, A. Markandya & M. McAller (Eds.), İçinde *Economics of sustainable tourism*, (pp. 79-91), London: Routledge

Ceylan, M. (2015*). Ekonomi, Makro-Mikro*. Ankara: Detay yayıncılık,

Chambers, E. (2009). From authenticity to significance: Tourism on the frontier of culture and place. *Futures*, *41*(6), 353-359.

Chandler, A. (1990): *Scale and Scope*: *The Dynamics of Industrial Capitalism*, Cambridge, MA: Harvard/Belknap Press.

Chibber, V. (2014). Postcolonial thought's blind alley. *Le Monde Diplomatique, 5, 12-13*

Claveria, O., Monte, E. & Torra, S. (2013). Tourism Demand Forecasting with Different Neural Networks Models. *Regional Quantitative Analysis Research Group Working Paper,* 13, 1-20

Coldwell, W. (2017). First Venice and Barcelona: now anti-tourism marches spread across Europe. *The Guardian*, *10*, https://www.theguardian.com/travel/2017/aug/10/anti-tourism-marches-spread-across-europe-venice-barcelona, Erişim Tarihi: 25.07.2022

Cook, R. A., Hsu C. H. C. & Marqua, J. J. (2016). *Tourism The Business of Hospitality and Travel*. Pearson, A. Celil Çakıcı ve Ozan Güler (Çev.), Ankara: Nobel Yayıncılık

Cook, R. A., Hsu, C. H., & Taylor, L. L. (2018). *Tourism: The business of hospitality and travel*. New York: Pearson.

Cook, R. A., Yale, L. J. & Marqua, J. J. (1999*). Tourism The Business of Travel*. New Jersey: Prentice Hall

Cooper, C. (2008). *Tourism: Principles and practice*. Essex: Pearson Education.

Cooper, C., Fletcher, J., Fyall, A., Gilbert D. & Wanhill S. (2005). *Tourism Principles and Practice*. Harlow: Prentice Hall Publishing

Cooper, C., Fletcher, J., Gilbert, D., Fyall, A., & Wanhill, S. (2005). *Tourism: Principles and practice*. Harlow: Pearson education.

Crompton, J. L., Lee, S., & Shuster, T. J. (2001). A guide for undertaking economic impact studies: The Springfest example. *Journal of travel research*, *40*(1), 79-87.

Cruz, R. G., & Legaspi, G. F. A. (2019). Boracay beach closure: the role of the government and the private sector. R. Dodds and R. W. Butler (Eds.), In *Overtourism: Issues, realities and solutions*, (pp. 95-110), Berlin: CPI books GmbH, Leck

CTH (Confederation of Tourism and Hospitality). (2013). *Introduction to Tourism Economics Study Guide*. Singapore: BPP Learning Media

Çağlar, T. (2007). Talep Tahmininde Kullanılan Yöntemler ve Fens Teli Üretimi Yapan Bir İşletme Uygulaması. *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Çavuş, Ş. & Öncüer, M. E. (2013). Türkiye'de Konaklama Sektörünün Gelişimi. Şenol Çavuş, Zehra Ege ve Osman Eralp Çolakoğlu (Ed.), *Türk Turizm Tarihi Yapısal ve Sektörel Gelişim* İçinde, (ss. 87-118), Ankara: Detay Yayıncılık

Çeken, H. (2016). *Turizm Ekonomisi*. Ankara: Detay Yayıncılık

ÇEKÜL. (Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı). (2012). Sürdürülebilir Kültür Turizmi İçin Kamu-Yerel-Sivil-Özel İşbirliği, İstanbul: ÇEKÜL Vakfı-Tarihi Kentler Birliği Yayınları Kılavuz Kitapçıklar Dizisi 1

Çelen, O. & Bayram, A. T. (2018). Turizm Arzı. Dilek Şahin ve Ali Turan Bayram (Ed.), İçinde *Turizm Ekonomisi*, (ss. 75-99), İstanbul: Değişim Yayınları

Çelik, K. (t.y). Mikro İktisada Giriş, http://www.kenancelik.com/documents/mikro5BOLUM.pdf, ET: 15.10.2018

Çelik, Y. (2016). *Sağlık Ekonomisi*. Ankara: Siyasal Kitabevi

Çelikçapa, F. O. (1999). *Üretim Planlaması*. İstanbul: Alfa Basım Yayınları

Çetin, E. (2005). *AB'nin Bölgesel Politikası: 15 Soruda 15 AB Politikası*. İstanbul: İKV Yayınları.

Çetin, M. (2016). İktisada Giriş I, http://kisi.deu.edu.tr//mehmet.cetin/31%20Ekim%202016.pdf, ET: 15.10.2018

Çımat, A. & Bahar, O. (2003). Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri ve Önemi. *Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, (6), 1-18

Çivi, E. (2001). Rekabet Gücü: Literatür Araştırması. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 8(2), 21-38.

Çolak, O. (2009). Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikaları ve Türkiye'nin Uyumunun Değerlendirilmesi. Yayımlanmamış *Yüksek Lisans Tezi*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Çuhadar, M. (2006). Turizm Sektöründe Talep Tahmini İçin Yapay Sinir Ağları Kullanımı ve Diğer Yöntemlerle Karşılaştırmalı Analizi (Antalya İlinde Dış Turizm Talebinde Bir Uygulama). *Basılmamış Doktora Tezi*, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Danışoğlu, A. Ç. (2004). Küreselleşmenin Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk Üzerindeki Etkileri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi, 3(6), 215-220*

Davidson, T. L. (2012). What are travel and tourism: are they really an industry?. W. Theobald (Ed.) In *Global tourism* (pp. 25-31). London: Routledge.

De Lurgio, S. A. (1998). *Forecasting Principles and Applications*. Boston: Irwin Mc Graw Hill Press

Devecioğlu, C. (2017). Fırsat maliyeti (Alternatif Maliyet Nedir?, https://kolayekonomi .com/firsat-maliyeti-alternatif-maliyet-nedir/, ET: 28.10.2018

Diaz, M. A., Gomez, M. G. & Giraldez, S. O. (2012). Estimating International Tourism Demand to Spain Separately by the Major Source Markets. *Working Paper*, 12(4), 1-12

Dilber, İ. (2007). Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkisinin Girdi-Çıktı Tablosu Yardımıyla Değerlendirilmesi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 14(2), 205-220

Dinçer M. Z. & Çetin, G. (2015). Kalkınma Planlarında Turizm. Derman Küçükaltan, Hüseyin Çeken ve Şefik Okan Mercan (Ed.) *Değişik Perspektifleriyle Turizm Politikası ve Planlaması* İçinde, (ss. 171-192), Ankara: Detay Yayıncılık,

Dinçer, M. Z. (1993). *Turizm Ekonomisi ve Türkiye Ekonomisi'nde Turizm*. İstanbul: Filiz Kitabevi

Dinler, Z. (1995). *İktisada Giriş*, Bursa: Ekin Kitabevi.

Dinler, Z. (2001). *Bölgesel İktisat*. Bursa: Ekin Kitabevi,

Dodds, R. & Butler, R. W. (2019). The enablers of overtourism. R. Dodds and R. W. Butler (Eds.), In *Overtourism: Issues, realities and solutions*, (pp. 6-21), Berlin: CPI books GmbH, Leck

Doğan, H., & Üngüren E. (2010). Alanya Halkının Turizme Sosyo-Kültürel açıdan Bakışı. *e-Journal of New World Sciences Academy Social Sciences*, 5(4), 396-415.

Doluna, R. J. & Jeon, N. (2014). Determinants of International Tourism Demand for the Philippines: An Augmented Gravity Model Approach. Munich Personal Repec Archive: MPRA, MPRA Paper No. 55294

Dorman, P. (2014). Microeconomics A Fresh Start. London: Springer

Dornbusch, R. ve Fıscher, S. ve Startz, R. (1998). *Macroeconomics.* New York: McGraw-Hill Irvin

Dredge, D. (2016). Are DMOs on a path to redundancy?. *Tourism Recreation Research*, *41*(3), 348-353.

Dudu, N. (2015). Erzurum'da Kış Turizmi Talep Tahmini. *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Erzurum: Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Duman, T., & Kozak, M. (2013). Türk Turizm Ürünü: Rekabet ve Farklılaştırma. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, *24*(1), 109-121.

Duran, E. (2011). Turizm, Kültür ve Kimlik İlişkisi; Turizmde Toplumsal ve Kültürel Kimliğin Sürdürülebilirliği, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 291-313.

Duran, M. S. (1997). Kalkınma Stratejileri ve Teşvik Politikalarının Belirlenmesi. *Hazine Dergisi*, *5*, 27-45.

Durgun, A. (2006). Bölgesel Kalkınmada Turizmin Rolü: Isparta Örneği. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta

Dülgeroğlu, E. (1988). *Kalkınma Ekonomisi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi

Ege, Z. (2013). Türkiye'de Dış Turizm Talebinin Yapısı ve Gelişimi. Şenol Çavuş, Zehra Ege ve Osman Eralp Çolakoğlu (Ed.), İçinde *Türk Turizm Tarihi Yapısal ve Sektörel Gelişim*, (ss. 35-56), Ankara: Detay Yayıncılık

Emir, G. (2000). Doğu Karadeniz Bölgesinde Turizm, Ekonomik Etkileri ve Talep Tahminleri. *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Emir, G. (2015). *Turizm Ekonomisi Ders Notu*. Bartın: Bartın Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 24, Bartın Meslek Yüksekokulu Yayın No: 02

Eralp, Z. (1983). *Genel Turizm*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basım yayın Yüksek Okul Yayınları

Erdem, E. (2013). Türkiye'de Finansal Yapı, Krizler ve Ekonomik İstikrar Kararları. Metin Toprak ve Nazım Çatalbaş (Ed.), *Türkiye Ekonomisi* İçinde, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınlar, ss. 188-221

Erdoğan, Ç. (2013). Sosyal Mübadele Teorisi Kapsamında Otel İşletmeleri Çalışanlarınca Algılanan Toplam Turizm Etkisi İle Turizme Verilen Destek Arasındaki İlişki. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya

Erdoğan, H. (1995). *Ekonomik Sosyal Kültürel ve Çevresel Yönleriyle Uluslararası Turizm*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları

Erdoğan, M. (2014). Arz, Talep ve Piyasa Dengesi, Mustafa Özer ve Ahmet Tiryaki (Ed.), İçinde *İktisada Giriş I*, (ss.28-46), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Ergun, T. (2014). *Makroekonomiye Giriş*. Ankara: Detay Yayıncılık

Ergun, T. (2014). *Mikroekonomiye Giriş*. Ankara: Detay Yayıncılık

Eröz, M. (1982), *İktisat Sosyolojisine Başlangıç*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Ertek, T. (2004). *Makroekonomiye Giriş Basından Örneklerle*. İstanbul: Beta Yayıncılık

Ertuğrrul, A. (1992). *Para Teorisi*. Ankara: Ajans Türk Yayınları

Ertuğrul İ. & Öztaş, T. (2016). Talep Tahminlerinde Bulanık Zaman Serilerinin Kullanılmasına Yönelik İşletme Uygulaması. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18(30): 135-149

Eruygur, O. (2011). Bir Sosyal Bilim Olarak İktisat ve Temel Kavramlar, file:///C:/Users/sau/Desktop/IKTI101_DersNotu_01_1112_01.pdf,ET: 28.10.2018

Eshliki, S. A., & Kaboudi, M. (2012). Community perception of tourism impacts and their participation in tourism planning: a case study of Ramsar, Iran. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, *36*, 333-341.

Falk, M., & Hagsten, E. (2018). The art of attracting international conferences to European cities. *Tourism Economics*, *24*(3), 337-351.

Fisunoğlu, M. (2013). Büyüme, İstihdam ve Verimlilik. Necat Berberoğlu ve Levent Erdoğan (Ed.), İçinde *İktisada Giriş II* (ss. 88-113), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınlar

Fisunoğlu, M., & Tan, B. K. (2009). Keynes devrimi ve Keynesyen iktisat. *Ekonomik Yaklaşım*, *20*(70), 31-60.

Foley, D. K. & Michl, T. R. (2015). *Büyüme ve Bölüşüm*. Benan Eres (Çev.), Ankara: Phoenix Yayınevi

Frechtling, D. C. (1999). The tourism satellite account: foundations, progress and issues. *Tourism management*, *20*(1), 163-170.

Frechtling, D. C. (2006). An assessment of visitor expenditure methods and models. *Journal of Travel Research*, *45*(1), 26-35.

Fretchling, D. C. (1996). *Practical Tourism Forecasting*. Oxford: Butterworth-Heinemann Press,

Fretchling, D. C. (2001). *Forecasting Tourism Demand: Methods and Strategies*. Oxford: Butterworth- Heinemann Press

Gardner, K., & Lewis, D. (1996). *Anthropology, development and the post-modern challenge*. London: Pluto Press.

Genç, G. (2018). Hane Halkı Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Düzeyinin Turizm Harcaması Üzerindeki Etkisi: Sakarya Örneği. *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Goeldner, C. R. & Ritche, J. R. B. (2012). *Tourism Principles Practices Philosophies*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.

Goodwin, H. (2017). The challenge of overtourism. *Responsible tourism partnership*, *4,* 1-19.

Gökçe, A. (2021). *Turizm Türleri ve Taksonomisi*. Sakarya: Değişim Yayınları

Göksan, E. (1978). *Turizmoloji*. İzmir: Uğur Ofset Matbaası

Gretzel, U. (2019). The role of social media in creating and addressing overtourism. R. Dodds and R. W. Butler (Eds.), In *Overtourism: Issues, realities and solutions*, 62-75. (pp. 62-75), Berlin: CPI books GmbH, Leck

Gursoy, D., Jurowski, C., & Uysal, M. (2002). Resident Attitudes: A Structural Modeling Approach. *Annals of Tourism Research*, *29*(1), 79-105.

Gündüz, A. Y. (2006). Türkiye de yoksullukla mücadele üzerine bir inceleme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *5*(15), 34-55.

Güngör A. (2011). Uluslararası Turizmde Ekonomik Çevre. İge Pırnar (Ed.), *Uluslararası Turizm İşletmeciliği*, Ankara: Nobel Yayınları, ss. 3-18

Gürbüz, A. K. (1998). *Turizmin Ekonomik Analizi*. Balıkesir: Alem Basım-Yayım

Gürçam, Ö. S. (2018). Turizm Sektörünün Ekonomi İçindeki Yeri. Dilek Şahin ve Ali Turan Bayram (Ed.), İçinde *Turizm Ekonomisi*, (ss. 151-164), İstanbul: Değişim Yayınları

Gürdal, M. (1990). *Turizm Ulaştırması*. Adım Yayıncılık: Ankara

Güripek, E. & Usta, Ö. (2018). Turizm Destinasyonlarının Rekabet Gücünün Artırılmasında Stratejik Destinasyon Yönetimi: Çeşme Alaçatı Destinasyonu Üzerine Bir Uygulama. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(4), 496-523.

Gürkan, İ. (1996). Turizm ve sosyoloji ilişkisi üzerine. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, *7*(2), 78-80.

Güzel, E. G. (2009). Turizm İşletmelerinin Pazarlanmasında Satış Yeri (Place). C. Avcıkurt, Ş. Demirkol ve B. Zengin (Ed.), İçinde Turizm İşletmelerinin Pazarlanmasında 7P ve 7C, (ss. 105-128), İstanbul: Değişim Yayınları

Haftacı, V. (2015). *İktisat Öncesi İktisat*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları

Hall, C. M., & Veer, E. (2016). The DMO is dead. Long live the DMO (or, why DMO managers don't care about post-structuralism). *Tourism Recreation Research*, *41*(3), 354-357.

Hall, C. M., Gossling, S. & Scott, D. (2015). The Routledge handbook of tourism and sustainability. Abingdon: Routledge

Haralambopoulos, N., & Pizam, A. (1996). Perceived impacts of tourism: The case of Samos. *Annals of tourism Research*, *23*(3), 503-526.

Harrison, D. (1992). International Tourism and the Less Developed Countries: The Background, In Harrison, D, (Ed.), *Tourism and the Less Developed Countries*, (pp. 1-18), London: Routledge

Hartmann, R. & Stecker, B. (2014). Sustainable urban and cultural tourism in Eastern Europe. R. Hartmann & B. Stecker Hartmann & F. Herle (Eds.), In Interkulturelles Management in Freizeit und Tourismus. pp. 207–218. Berlin: Erich Schmidt Verlag.

Hartmann, R. & Stecker, B. (2020). Development of Core Indicators for the Assessment and Analysis of Sustainable City Tourism. H. Pechlaner, E. Innerhofer ve G. Erschbamer (Eds.), In *Overtourism* (pp. 81-92). New York: Routledge.

Hepaktan, E. & Çınar, S. (2010). Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(2): 135-154

Hess, J. S. (2019). Thailand: Too popular for its own good. R. Dodds and R. W. Butler (Eds.), In *Overtourism: Issues, realities and solutions*, (pp. 111-124), Berlin: CPI books GmbH, Leck

Hiç, M. (1988), *Büyüme ve Gelişme Ekonomisi*. İstanbul: Menteş Kitabevi.

Hirst, P. & Thomson, G. (1998). *Küreselleşme Sorgulanıyor*. Çağla Erdem ve Elif Yücel, (Çev.), Ankara: Dost Yayınları

Holden, A. (2005). Tourism Studies and the Social Science, London: Routledge,

Hussein, A. T. & Saç, F. (2008). *Genel Turizm Geleceği-Gelişimi*. Ankara: Siyasal Kitabevi

Ildırar, M. (2004). *Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım

Innerhofer, E., Erschbamer, G., & Pechlaner, H. (2019). Overtourism: 3The challenge of managing the limits. H. Pechlaner, E. Innerhofer ve G. Erschbamer (Eds.), In *Overtourism* (pp. 3-13). New York: Routledge.

Işık, C. (2020). Tüketici Teorisi ve Turizm. İçinde *Turizm Ekonomisi*, (ss. 73-90), Erzurum: Atatürk Üniversitesi AÖF Yayınları

Işkın, M. (2020). Bir destinasyonun gastronomi turizmine uygunluğunun belirlenmesi üzerine keşifsel bir araştırma. *Basılmamış Doktora Tezi*, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

İbiş, S. & Batman, O. (2015), Bölgesel Kalkınmada Turizmin Rolünün Yerel Halkın Görüşleri Çerçevesinde Belirlenmesi. *İkinci Turizm ve Yönetim Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı*, 476-490, Kuşadası/Aydın

İçöz, O. (2005). Turizm Ekonomisi. Ankara: Turhan Kitabevi

İçöz, O. & Kozak, M. (1998). *Turizm Ekonomisi*. Ankara: Turhan Kitabevi

İktisat Sözlüğü, (2018). Talep Fonksiyonu Nedir?, https://www.iktisatsozlugu.com/ nedir-2248-tasarruf-fonksiyonu-#.W8Q0qmj7SM8, ET: 15.10.2018

İncekara, A. (2001). *Anadolu'da Yeni Turizm Olanakları ve Bölgesel Kalkınmadaki Yeri*, İstanbul: İTO Yayınları

Jamieson, W., & Jamieson, M. (2019). Managing overtourism at the municipal/destination level. R. Dodds and R. W. Butler (Eds.), In *Overtourism: Issues, realities and solutions*, (pp. 219-233), Berlin: CPI books GmbH, Leck

Jordão, A. C., Breda, Z., Veríssimo, M., Stevic, I., & Costa, C. (2021). Limits of Acceptable Change (LAC) for Tourism Development in the Historic Centre of Porto (Portugal). A. Mandiç, and L. Petriç, (Eds.), In *Mediterranean Protected Areas in the Era of Overtourism* (pp. 193-218), Cham: Springer International Publishing.

Jovanovic, B. (1982). Selection and The Evolution of Industry. *Econometrica: Journal of The Econometric Society*, 50, 649-670.

Kahraman, N. (2007). Turizm ve Çevre İlişkisi. Bulu ve İ. H. Eraslan, (Ed.), içinde *Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Turizm Sektörü: Sektörel Stratejiler ve Uygulamalar*, İstanbul: URAK (Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu Derneği) Yayınları.

Kar, M., Zorkirişçi, E. & Yıldırım, M. (2004). Turizmin Ekonomiye Katkısı Üzerine Ampirik Bir Değerlendirme. *Akdeniz İ.İ.B.F Dergisi*, (8), 87-112

Karaçay, H. & Erden L. (2004). Yeni Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları ve Destekleme Politikaları: Türkiye'de Bölgesel Panel Veri Setiyle Ampirik Bir Analiz. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(3)

Karaçor, Z. (1999). Enflasyonist Bekleyiş ve Enflasyonla Mücadelede Toplumsal Uzlaşma. *Basılmamış Doktora Tezi*, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Karahan, M. (2011). İstatistiksel Tahmin Yöntemleri: Yapay Sinir Ağları Metodu ile Ürün Talep Tahmini Uygulaması. *Basılmamış Doktora Tezi*, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Karluk, S. R. (2013). Temel Sektörel Gelişmeler III: Hizmetler Sektörü. Metin Toprak ve Nazım Çatalbaş (Ed.), *Türkiye Ekonomisi* İçinde, (ss. 158-187), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları

Katics, M. M., & Petersen, B. C. (1994). The Effect of Rising Import Competition on Market Power: A Panel Data Study of US Manufacturing. *The Journal of Industrial Economics*, 3, 277-286.

Kayasü, S., Pınarcıoğlu, M., Yaşar, S.S., & Dere, S. (2003). *Yerel/Bölgesel Ekonomik Kalkınma ve Rekabet Gücünün Arttırılması: Bölgesel Kalkınma Ajansları*. İstanbul: İTO Yayınları

Kazgan, G. (1997). *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*. İstanbul: Remzi Kitabevi

Keleş, R. (2004). *Kentleşme Politikası.* Ankara: İmge kitabevi

Keynes, J. M. (2010). *Genel Teori: İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi.* U. S. Akalın (Çev.), İstanbul: Kalkedon Yayınları

Kılınç, O. (2014). Temalı Restoran ve Barlar. Ed.: Özdoğan, N. *Yiyecek İçecek Endüstrisinde Trendler, Kavramlar, Yaklaşımlar, Başarı Hikayeleri* içinde, Ankara: Detay Yayıncılık.

Kızıldemir, Ö. & Sarışık, M. (2018). Turizm Arzının Planlanması. Orhan Batman, Oğuz Türkay ve Şevki Ulama (Ed.), İçinde *Turizmde Politika ve Stratejiler*, (ss. 105-123), İstanbul: Değişim Yayınları

Kiely, R. (2014). *The sociology of development: the impasse and beyond*. London: Routledge.

Klijs, J., Heijman, W., Maris, D. K., & Bryon, J. (2012). Criteria for comparing economic impact models of tourism. *Tourism Economics*, *18*(6), 1175-1202.

Klinkenberg, B. (t.y). Regression Analysis, http://ibis.geog.ubc.ca/courses/geob479/labs/Regression_Analysis_Handout.pdf, 9.11.2018

Koçak, S. Y. (2005). *Avrupa Birliğinde Yapısal Fonların Bölgesel Kalkınmaya Etkisi: İrlanda, İspanya ve Yunanistan Örnekleri.* İstanbul: İKV Yayınları.

Kotler, P. (2000). *Pazarlama Yönetimi*. Nejat Muallimoğlu (Çev.), İstanbul: Beta Yayınları

Kozak, N., Kozak, M. A. & Koza, M. (2015). *Genel Turizm İlkeler-Kavramlar*. Ankara: Detay Yayıncılık

Kozinets, R., Patterson, A., & Ashman, R. (2017). Networks of desire: How technology increases our passion to consume. *Journal of Consumer Research*, *43*(5), 659-682.

Kurumlu, D. E. (2013). KPSS Mikro İktisat, http://www.pegem.net/dosyala r/dokuman/2792013200746Mikro%20%C4%B0ktisat%20bask%C4%B1.pdf, ET: 28.10.2018

Küçükaltan, D. (2012). *Terörizmin Hedefindeki Sektör: Turizm Kronolojik Bir Yaklaşım,* Ankara: Detay Yayıncılık

Küçüktopuzlu, F. (1991). *Türkiye'ye Olan Turistik Talebin Yapısal Analizi.* Turizm Yıllığı, Ankara: Sınai Kalkınma Bankası Yayınları

Kültürel Bellek, (2018). Turist Kimdir, Kimler Turist Sayılır, http://www.kulturelbellek.com/turist-kimdir-kimler-turist-sayilir/, ET: 13.10.2018

Kütting, G. (2010). The Global Political Economy of the Environment and Tourism. New York: Palgrave Macmillan

Kütting, G. (2010). *The global political economy of the environment and tourism*. New York: Published by Palgrave Macmillan.

Leeds, M. A. & Allmen, P. V. (2017). *Spor Ekonomisi*. Onur Burak Çelik ve Meltem İnce Yenilmez (Çev.), Ankara: Palme Yayıncılık

Lickorish, L. J., & Jenkins, C. L. (2007). *Introduction to tourism*. London: Routledge.

Los, B., & Steenge, A. E. (2010). Tourism studies and input–output analysis: Introduction to a special issue. *Economic Systems Research*, *22*(4), 305-311.

Lumsdon, S. (1997). *Tourism Marketing*. London: International Thomson Business Press.

Lundberg, D. E., Krishnamoorthy, M., & Stavenga, M. H. (1995). *Tourism economics*. New York: John Wiley and Sons, Inc.

Lundberg, D. E., Stavenga. M. H. & Krishnamoorthy, M. (1995). *Tourism Economics.* New York: John Wiley & Sons, Inc.

Lundmark, L. (2006). Mobility, Migration and Seasonal Tourism Employment Evidence Forum Swedish Mountain Municipalities, *Scandinavian Journal Hospitality and Tourism,* 6(3): 197-213

Mandić, A., & Petrić, L. (2021). Summary and Outlook. A. Mandiç, and L. Petriç, (Eds.), In *Mediterranean Protected Areas in the Era of Overtourism*. (pp. 383-390), Cham: Springer International Publishing.

Manisalı, E. (1978). *Gelişme Ekonomisi*. İstanbul: Güryay Matbaacılık, İstanbul

Martin, S. (2013). Globalization and The Natural Limits of Competition. M. Neumann ve J. Wigand (Ed.), In *The International Handbook of Competition–Second Edition* (pp. 4-56). Northampton: Edward Elgar Publishing.

Mason, P. (2015). *Post-Capitalism: A Guide to Our Future*. London: Allen Lane

Mathieson, A. & Wall, G. (1982). *Tourism: Economic, Physical and Social Impacts.* Harlow: Longman Publishing

McAleese, D. (2004). *Economics for Business: Competition, Macro-stability, and Globalisation*. Harlow: Pearson Education, Financial Times Prentice Hall

McCabe, S. (2005). 'Who is a tourist?' A critical review. *Tourist studies*, *5*(1), 85-106.

McCabe, S., & Foster, C. (2006). The role and function of narrative in tourist interaction. *Journal of tourism and cultural change*, *4*(3), 194-215.

McConnell C. R. & Brue, S. L. (2005). *Macroeconomics Principles. Problems and Policies.* New York: McGraw-Hill Irwin

McCool, S. F. (1994). Planning for sustainable nature dependent tourism development: the limits of acceptable change system. *Tourism recreation research*, *19*(2), 51-55.

McIntosh, R. W., Goeldner, C. R. & Ritche, J. R. B. (1995). *Tourism Principles Practices Philosophies.* New York: John Wiley &Sons, Inc.

McMaster, I. (2006). Czech regional development agencies in a shifting institutional landscape. *Europe-Asia Studies*, *58*(3), 347-370.

MEGEP, (2011). Piyasaları İzlemek, MEB Muhasebe ve Finansman Ders Modülü, http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Piyasalar%C4%B1%20%C4%B0zlemek.pdf, ET: 10.06.2018

Mevzuat Bilgi Sistemi. (1982). Turizm Teşvik Kanunu, http://www.mevzuat.gov.tr/ Metin1.Aspx?MevzuatKod=1.5.2634&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=Turizmi+Te%u015fvik+Kanunu&Tur=1&Tertip=5&No=2634, ET: 01.11.2018

Mill R. C. & Morrison, A. (1992). *The Tourism System: An Introductory Text.* New York: Prentice-Hall International Edition

Mirze, S. K. (2010). *İşletme.* İstanbul: Literatür Yayıncılık

Monks, J. G. (1996). *İşlemler Yönetimi: Teori ve Problemler.* Sevinç Üreten (Çev.), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım

Mucuk, İ. (2014). *Modern İşletmecilik*. İstanbul: Türkmen Kitabevi

Mueller, D. C., & Yurtoglu, B. B. (2013). Efficiency Versus Market Power Through Mergers. M. Neumann ve J. Wigand (Ed.), In *The International Handbook of Competition–Second Edition* (pp. 57-87). Northampton: Edward Elgar Publishing.

Nakip, M. & Ulama, Ş. (2018). Turizm Talebinin Planlanması. Orhan Batman, Oğuz Türkay ve Şevki Ulama (Ed.), *Turizmde Politika ve Stratejiler* İçinde, İstanbul: Değişim Yayınları

National Institute. (2018). Aconomy-Its Meaning and Types. Module-2 About Economy, https://nios.ac.in/media/documents/SecEcoCour/English/Chapter-4.pdf, ET: 18.10. 2018

Nelson, C. R. (2009). Macroeconomics: an Introduction. Chapter 1: An Overwiew of Economics, http://faculty.washington.edu/cnelson/Chap01.pdf, ET: 09.10. 2018

Newstrom, j. W. & Davis, K. (1993). *Organizational Behavior: Human Behavior at Work.* New York: McGraw-Hill, IncMc

Nicoletti, G., S. Scarpetta & O. Boylaud (2000): 'Summary Indicators of Product Market Egulation With An Extension To Employment Protection Legislation', OECD Economics Department Working Papers No. 226.

Nolan, E., & Séraphin, H. (2019). 10. Venice: Capacity and tourism. *Overtourism*, Dodds and R. W. Butler (Eds.), In *Overtourism: Issues, realities and solutions*, (pp. 139-151), Berlin: CPI books GmbH, Leck 139-151.

O'Connell, J. F. (2006). Corporate Rivalry and Competition Issues in The Airline Industry. A. Papatheodorou (Ed.) In *Corporate Rivalry and Market Power*, (54-75.), New York: I.B. Tauris & Co. Ltd

Oktayer, N., Susam, N. & Çak, M. (2007). *Türkiye'de Turizm Ekonomisi.* İTO (İstanbul Ticaret Odası) Yayınları, Yayın No: 2007-69, İstanbul

Olalı, H. (1986). *Türk Turizminin Dünya Turizmine Entegrasyonu*. 1985 Turizm Yıllığı, Ankara: T.C Turizm Bankası A.Ş. Basımı

Olalı, H. (1990). *Turizm Politikası ve Planlaması*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları

Olalı, H. & Timur, A. (1988). *Turizm Ekonomisi*. İzmir: Ofis Ticaret Matbaacılık Şti.

Olgun, S. (2009). Tedarik Zinciri Yönteminde Talep Tahmini Yöntemleri ve Yapay Zeka Tabanlı Bir Talep Tahmini Modelinin Uygulanması. *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Onsøyen, L. E., Mykletun, R. J., & Steiro, T. J. (2009). Silenced and invisible: The work-experience of room-attendants in Norwegian hotels. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, *9*(1), 81-102.

Ovalı, P. K. (2007). Kitle turizmi ve ekolojik turizmin kavram, mimari ve çevresel etkiler bakımından karşılaştırılması. *Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi E-Dergisi*, *2*(2), 64-79.

Özdemir, A. & Özdemir, A. (2006). Talep Tahminlemesinde Kullanılan Yöntemlerin Karşılaştırılması: Seramik Ürün Grubu Firma Uygulaması, http://www.onlin edergi.com/MakaleDosyalari/51/PDF2006_2_10.pdf, ET: 5.11.2018

Özdemir, M. (1992). Turizmin Türkiye'nin Sosyo Ekonomik yapısına Etkileri. ISBN: 975-95376-0-5, Ankara, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi turizm Fakültesi Kütüphanesinden Elde Edilen Kaynak, Kütüphane No: 338.47.91Ö99/1992.

Özer, K. (2009). İstanbul Deniz Otobüslerinin Bir Hattında Yolcu Talep Tahmini. *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Özer, M. (2014). İktisadın Temel Kavramlarına Giriş. Mustafa Özer ve Ahmet Tiryaki (Ed.), İçinde *İktisada Giriş I*, (ss. 2-27), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınlar

Özmucur, S. (1990). *Geleceği Tahmin Yöntemleri*, İSO (İstanbul Sanayi Odası), Yayın No: 1990-2, İstanbul

Özsoy, E. (2006). Talep Tahminine Dayalı Müşteri Odaklı Üretim Planın Oluşturulması ve Bir Uygulama. *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Öztaş, K. & Karabulut, T. (2006). *Turizm Ekonomisi ve Genel Turizm Bilgileri*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım

Öztürk, N. (2010). Klasik ve neoklasik iktisatta gelir bölüşümü. *Çalışma ve Toplum*, *1*(24), 59-90.

Öztürk, S. (2003). Günümüz Dünyasında Üretim Faktörlerinden Teknoloji (Teknik Bilgi)'nin gelişimi ve Önemi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 10(2): 209-219

Pacelli, V., & Sica, E. (2021). *The economics and finance of cultural heritage: how to make tourist attractions a regional economic resource*. London: Routledge.

Page S. J. & Connell J. (2014). *Tourism A Modern Synthesis*. Cengagae Learning, Singapore: Seng Lee Press

Page, S. J. (2014). *Tourism management: Managing for change*. London: Routledge.

Page, S. J. (2016). *Turizm İşletmeciliği*. Zafer Öter (Çev., Ed.), Ankara: Nobel Yayınları

Parasız, İ. (2000). *İktisadın A, B, C'si*. Bursa: Ezgi Kitabevi

Parker, S. (2021). *The sociology of leisure*. London: Routledge.

Parr, J. B. (1999). Growth-pole strategies in regional economic planning: a retrospective view: Part 2. Implementation and outcome. *Urban Studies*, *36*(8), 1247-1268.

Pechlaner H. (1999) Konkurentnost Alpskih Destinacija Između Pritiska Tržišta I Problema Prilagođavanja. *Turizam*, 47(4), 332-344.

Pesce, M., Terzi, S., Al-Jawasreh, R. I. M., Bommarito, C., Calgaro, L., Fogarin, S., Russo, E., Marcomini, A. & Linkov, I. (2018) Selecting sustainable alternatives for cruise ships in Venice using multi-criteria decision analysis. *Science of the Total Environment*, 642, 668–678.

Petersen, W. C. (1994). *Gelir İstihdam ve Ekonomik Büyüme*. T. Güllap (Çev.), Erzurum: Atatürk Üniversitesi İİBF Yayınları

Reece, W. S. (2010). *The Economics of Tourism*, Prentice Hall, New Jersey: Pearson Education In-Upper Sandle River

Render, B. & Stair, R. M. (2000). *Quantitative Analysis for Management*. New York: Prentice-Hall Inc

Rızaoğlu, B. (2007). *Turizm Pazarlaması*, Ankara: Detay Yayıncılık,

Rickly, J. M. (2019). Overtourism and authenticity. R. Dodds and R. W. Butler (Eds.), In *Overtourism: Issues, realities and solutions*, (pp. 46-61), Berlin: CPI books GmbH, Leck

Ritchie, J. R. B. & Crouch, G. I. (2003) *The Competitive Destination: A Sustainable Tourism Perspective.* Wallingford: CABI Publisihing

Roney, S. A. (2011). *Turizm Bir Sistemin Analizi*. Ankara: Detay yayıncılık

Rostow, W. W. (1960). The Stage of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto. Cambridge. Cambridge University Press,

Samırkaş, M. & Bahar, O. (2013). *Turizm, Yoksulluk ve Bölgesel Gelişmişlik Farklılıkları*. Ankara: Detay Yayıncılık

Sarı, Y. (2016). Turizm Ekonomisi, http://yasarsari.com/wp-content/uploads/2015/02/ turizm_ekonomisi_2015.pdf, ET: 18.10. 2018

Sarıışık, M., Akova, O., Türkay, O., & Sarı, D. (2011). Turizmin Türk Ekonomisine Etkilerinin Girdi-Çıktı Analizi ile Değerlendirilmesi. *International Conference on Eurasian Economies*, 12-14 Ekim, Bişkek-Kazakistan

Scarpetta, S., Hemmings, P., Tressel, T. & Woo, J. (2002): 'The Role of Policy and Institutions for Productivity and Fi Rm Dynamics: Evidence From Micro and Industry Data', OECD Economics Department working papers no. 329.

Schermerhorn, J. R.,. Hunt, J. G. & Osborn, R. N. (1994). *Managing Organizational Behavior.* New York: John Wiley&Sons, Inc

Schiller, B. R. (1991). *The Macro Economy Today*. New York, McGraw-Hill, Inc

Scott, M. F. (1991). *A new view of economic growth*. Oxford: Oxford University Press.

Selçuk, G. N. (2015). *Turizm Ekonomisi*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları

Selçuk, G. N. & Çatal, M. F. (2007). Turizmin Erzurum Ekonomisi İçin Önemi, *Ekev Akademi Dergisi*, 11(31), 297-306

Seraphin, H., Sheeran, P., & Pilato, M. (2018). Over-tourism and the fall of Venice as a destination. *Journal of Destination Marketing & Management*, *9*, 374-376.

Sevim, B. & Ünlüönen, K. (2010). İklim Değişikliğinin Turizme Etkileri: Konaklama İşletmelerinde Bir Uygulama, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı*, 28(1): 43-66

Seyidoğlu, H. (2001). *Ekonomi ve İşletmecilik Terimleri Açıklamalı Sözlük İngilizce-Türkçe.* İstanbul: Güzel Can Yayınları

Seyidoğlu, H. (2016). Uluslararası Hizmetler Ticareti. Erol Kutlu (Ed.), *Uluslararası İktisat Teorisi* İçinde, (ss. 176-195), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınlar

Seyitoğlu, H. (1992). Ekonomik Terimler – Ansiklopedik Sözlük. Ankara: Güzem Yayınları

Seymen, D. (t.y.), İktisatta Giriş Ders Notları. www.deu.edu.tr/userweb/dilek.. ./iktisada%20 giris.ppt , ET: 18.10. 2018

Sharpley, R. (1999). Tourism, Tourist and Society, London: ELM Publication.

Sharpley, R. (2000). Tourism and sustainable development: Exploring the theoretical divide. *Journal of Sustainable tourism*, *8*(1), 1-19.

Sharpley, R. (2005). The Accommodation Sector: Managing For Quality. L. Pender ve R. Sharpley (Eds.) İçinde *The Management Of Tourism*, (pp. 14-27), London: SAGE Publications Ltd

Sharpley, R. (2020). Tourism, sustainable development and the theoretical divide: 20 years on. *Journal of sustainable tourism*, *28*(11), 1932-1946.

Sinclair, M. T., & Sutcliffe, C. M. (1982). Keynesian income multipliers with first and second round effects: an application to tourist expenditure. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, *44*(4), 321-338.

Sivrikaya, O. (2013). *A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree Of Doctor Of Philosophy*. İstanbul: Oka University Institute of Social Science

Sloan, P., Legrand, W., & Chen J. S. (2013). Sustainability in the hospitality industry: principles of sustainable operations, Abingdon: Routledge

Smeral, E. (2006). Tourism satellite accounts: a critical assessment. *Journal of Travel Research*, *45*(1), 92-98.

Smith, A. (2013). *Ulusların Zenginliği*. H. Derin (Çevi.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Song, H. & Li, G. (2008). Tourism Demand Modelling and Forecasting-A Review of Recent Research. *Tourism Management*, 29(2): 203-220

Stepchenkova, S. & Eales, J. S. (2011). Destination Image as Quantified Media Messages: The Effect of News on Tourism Demand. *Journal of Travel Research*, 5(2): 198-212

Stigler, G. J. (1957). Perfect Competition, Historically Contemplated. *Journal of Political Economy*, *65*(1), 1-17.

Stiglitz, J. E. (1997). *Principles of Macro-Economics*. New York: W. W. Norton & Company

Stockman, A. C. (1996). *Introduction to Macroeconomics*. Orlando-Florida, Harcourt Brace &Company

Stronge, W. B., & Redman, M. (1982). US tourism in Mexico: An empirical analysis. *Annals of Tourism Research*, *9*(1), 21-35.

Stynes, D. J. (1997). Economic Impacts of Tourism. V. Arnold (Ed), In Economic Impacts of Tourism: A Handbook for Tourism Professionals, https://silo.tips/download/economic-impacts-of-tourism-a-handbook-for-tourism-professionals, Erişim Tarihi: 25.11.2022

Swart, W. W., Var, T., & Gearing, C. E. (1978). Operations research applications to tourism. *Annals of Tourism Research*, *5*(4), 414-428.

Şahin, B. & Şahin, S. (2014). Turizmin Ekonomik Etkilerinin Ölçümü. F. Özkök (Ed.), İçinde *Turizm Ekonomisi*, (ss. 193-247), Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları

Şahin, D. (2018). Ekonomi İle İlgili Temel Kavramlar. Dilek Şahin ve Ali Turan Bayram (Ed.), İçinde *Turizm Ekonomisi*, (ss. 15-39), İstanbul: Değişim Yayınları

Şahin, Ö. Ş. (2002). *Yapay sinir ağları yardımı ile dinamik bir senaryo analizi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İTÜ.

Şengel, O., & Koc, A. (2022). Bibliometric review of studies on sustainable tourism and climate change in 2019. *Turismo y Sociedad*, *31*, 161-176.

Şengel, Ü. & Zengin, B. (2014). İstanbul Kapalı Çarşı Esnafının Turizm Algısı Üzerine Bir Araştırma. *13. Geleneksel Turizm Paneli*, (ss. 160-170), İstanbul

Şengel, Ü. (2014). Bilgi Ekonomisindeki Teknolojik Gelişmelerin Türkiye'deki Turizm Sektörüne Etkileri. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler, İstanbul

Şengel, Ü. (2015). Bitlis İlinin Kalkınmasında Turizmin Rolü: Yerel Paydaşlar Üzerine Bir Araştırma. *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Şengül, S. (2018). Türkiye Turizm Politikalarının Şura Karaları ve 2023 Türkiye Turizm Stratejisi Açısından Değerlendirilmesi. Orhan Batman, Oğuz Türkay ve Şevki Ulama (Ed.), İçinde *Turizmde Politika ve Stratejiler*, (ss. 37-65), İstanbul: Değişim Yayınları

Şit, M. (2016). Türkiye'de Turizm Sektörünün İstihdama Katkısı. *Akdeniz Yaklaşımlar Dergisi*, 7(1): 101-117

TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2019). Turizm Yatırım ve İşletme Bakanlık Belgeli Tesis İstatistiği, http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR-201136/turizm-yatirim-ve-isle tme-bakanlik-belgeli-tesis-istati-.htm, ET: 28.02. 2019

TDK (Türk Dil Kurumu). (2018). Ekonomi. http://www.tdk.gov.tr/index.php? option=com_ gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5bc8709c647741.58320264,ET: 18.10.2018

TDK (Türk Dil Kurumu). (2018). İktisat. http://www.tdk.gov.tr/index.php ?option=com_ gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5bc849153e7e24.37367969, ET: 18.10.2018

Tek, Ö. B. (1999). *Pazarlama İlkeleri Global Yönetimsel Yaklaşım Türkiye Uygulamaları*. İstanbul: Beta Yayınları

Tekin, M. (2009). *Üretim Yönetimi*: Cilt 1. Konya: Günay Ofset Yayınları

Temeloğlu, E. (2014). Turizm Piyasasında Fiyatın Belirlenmesi. Ferrah Özkök (Ed.), *Turizm Ekonomisi* İçinde, Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları, ss. 75-84

TEPAV, (2007). Çek Cumhuriyet'inde Bölgesel Kalkınma. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Yönetişim Etütleri, https://www.tepav.org.tr/upload/files/1271250638r4812.Cek_Cumhuriyetinde_Bolgesel_Kalkinma.pdf, Erişim Tarihi: 10.07.2015

Thirlwall, A. P. (1977). *Growth and Development*. New York: Halsted Press.

Tirole, J. (1988) Theory of industrial organization. Cambridge: MIT, MA

Tiryaki, A. (2014). Talep ve Arz Esneklikleri ve Uygulamaları. Mustafa Özer ve Ahmet Tiryaki (Ed.), *İktisada Giriş I* İçinde, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, ss. 48-74

Tomanbay, M. (2019). İktisadi düşüncenin gelişimi ve iktisat okulları. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *8*(15), 31-45

Tonus, Ö. (2015). Türkiye Ekonomisinin Kurumsal Yapısı ve Dönüşümü. Zerrin Sungur (Ed.), *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı* İçinde, (ss. 118-147), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınlar

Topallı, N. (2015). Turizm Sektörünün Türkiye'nin Ekonomik Büyümesi Üzerine Etkisi: 1963-2011. *International Journal of Economic and Administrative Studies*, 7(14), 339-352

Torres-Delgado, A., & Saarinen, J. (2014). Using indicators to assess sustainable tourism development: a review. *Tourism Geographies*, *16*(1), 31-47.

Toskay, T. (1989). *Turizm: Turizm Olayına genel Bir Yaklaşım*. İstanbul: Der Yayınları

Tribe, J. (2005). *Strategy For Tourism*. L. Pender ve R. Sharpley (Eds.) İçinde *The Management Of Tourism*, (pp. 119-134), London: SAGE Publications Ltd

Tunçbilekli, P. (2006). Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi: Nevşehir Örneği. *Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi*, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde

Turan, M. (2007). Fayda-Maliyet Analizi Kapsamında Kızılcahamam Soğuksu Milli Parkı İncelemesi, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara Üniversitesi SBE, Ankara

Turhan, G. T. (2012). Kara Sınır Komşuları ile Ticaretin Türkiye'nin Kalkınmasına Etkisi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

Turizm Gazetesi. (2018). 16 Ülkeden "Türkiye'ye Gitmeyin" Uyarısı, https://www. turizmgazetesi.com/news.aspx?id=78498, ET: 24.12.2018

Tutar, E. (1991), Bölgesel Kalkınma Planı Olarak Güneydoğu Anadolu Projesi'nin Türkiye ve Avrupa Topluluğu Tarımlarının Uyumlaştırılmasına Etkisi, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir

TÜİK. (2019). Temel İstatistikler: Eğitim, Kültür, Spor ve Turizm, http://tuik.gov.tr/Ust Menu.do?metod=temelist, ET: 27.02.2019

TÜRSAB (Türkiye Seyahat Acentaları Birliği). (2018). Turist Sayısı ve Turizm Geliri, https://www.tursab.org.tr/tr/turizm-verileri/istatistikler/turist-sayisi-ve-turizm-geliri, ET: 24.12.2018

TÜRSAB (Türkiye Seyahat Acentaları Birliği). (2019). Turizm Verileri, https://www. tursab.org.tr/tr/turizm-verileri/istatistikler, ET: 15.01.2019

TÜRSAB (Türkiye Seyahat Acentaları Birliği). Acenta Sayısı, https://www.tursab.org.tr /uye-acentalar, ET: 28.02.2019

Unur, K. (2004). Turizmin Ekonomik Etkilerinin Ölçülmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(4), 114-142

Unurlu, Ç. (2014). Ekonomi ve Turizm Kavramları. Ferrah Özkök (Ed.), *Turizm Ekonomisi* İçinde, (ss. 1-22), Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları

UNWTO (World Tourism Organization). (1991). A Proposal for a Toursim Satellite Account and Information System for Tourism. Demand, *International Conference on Travel and Tourism Statistics*, Ottawa

UNWTO (World Tourism Organization). (2001). General Guidelines for Developing the Toursim Satellite Account (TSA). Measuring Total Tourism Demand, Madrid: UNWTO Pub.

UNWTO (World Tourism Organization). (2018). *UNWTO Tourism Highlights 2018 Edition*, UNWTO Publishing

UNWTO (World Tourism Organization). (2019). International Tourist Arrivals Reach 1.4 billion Two Years Ahead of Forecasts, https://www2.unwto.org/press-release/2019-01-21/international-tourist-arrivals-reach-14-billion-two-years-ahead-forecasts, ET: 12.05.2019

UNWTO (World Tourism Organization). (2022). Tourism Grows 4% in 2021 But Remains Far Below Pre-Pandemic Levels. https://www.unwto.org/news/tourism-grows-4-in-2021-but-remains-far-below-pre-pandemic-levels, Erişim Tarihi: 24.07.20222

UNWTO (World Tourism Organization). (2024). International tourism to reach pre-pandemic levels in 2024, *UN Tourism Barometer*, https://www.unwto.org/un-tourism-world-tourism-barometer-data, ET: 05.02.2024

Uriely, N. (2005). The tourist experience: Conceptual developments. *Annals of Tourism research*, *32*(1), 199-216.

Usta, Ö. (2014). *Turizm Genel ve Yapısal Yaklaşım*. Ankara: Detay Yayıncılık

Uygur, S. M., & Baykan, E. (2007). Kültür turizmi ve turizmin kültürel varlıklar üzerindeki etkileri. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, (2), 30-49.

Uzunoğlu, S., Aytaç, A., Yıldız, N., Yıldırak, K. & Atakişi, A. (2008). *Temel Ekonomi*. İstanbul: Literatür Yayıncılık

Ünay, S. (2009). Küresel Kalkınma Paradigmasının evriminde Kurumsal Etkenler ve Dünya Bankası. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi*, 41, 87-111

Ünlüönen, K., Tayfun, A. & Kılıçlar, A. (2015). *Turizm Ekonomisi*. Ankara: Nobel Yayınları

Ünsal, E. M. (2014). *Makro İktisada Girişi*. Ankara: İmaj Kitapevi

Ünüsan, Ç. & Sezgin, M. (2004). *Turizm Pazarlaması*. Konya: Atlas Kitabevi

Üreten, S. (2005). *Üretim/İşlemler Yönetimi, Stratejik Kararlar ve Karar Modelleri.* Ankara: Gazi Kitabevi.

Ürger, S. (1993). *Genel Turizm Bilgisi*. Antaylya: Akdeniz Ünversitesi Basımevi

Van der Borg, J., Costa, P., & Gotti, G. (1996). Tourism in European heritage cities. *Annals of tourism research*, *23*(2), 306-321.

Vickers, J. (1995). Concepts of Competition. *Oxford Economic Papers*, 47,1-23.

Vodeb, K. (2012). Competition In Tourism In Terms Of Changing Environment. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, *44*, 273-278.

Wall, G. (2019). Perspectives on the environment and overtourism. R. Dodds and R. W. Butler (Eds.), In *Overtourism: Issues, realities and solutions*, (pp. 27-45), Berlin: CPI books GmbH, Leck

Wanhill, S. (2013). The Nature and Development of Visitor Attractions. In *Handbook of Tourism Economics: Analysis, New Applications and Case Studies* (pp. 259-279). London: World Scientific Publishing

Weaver, D. & Lawton, L. (2014). *Tourism Management,* Melbourne: John Wiley Sons

Weaver, D. & Oppermann, M. (2000). *Tourism Management,* Australia: John Wiley Sons

Woodruff, R. B. (1997). Customer Value: The Next Source for Competitive Advantage. *Journal of Academy of Marketing Science*, 25(2): 139-153

Wysocka, A. S. (2009). Theories of regional and local development-abridged review. *Bulletin of Geography. Socio-economic series*, 12, 75-90.

Yağcı, Ö. (2003). *Turizm Ekonomisi*. Ankara: Detay Yayıncılık

Yağcı, Ö. (2007). *Turizm ekonomisi*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Yanardağ, M. Ö. ve Avcı, M. (2012). Turizm Sektöründe İstihdam Sorunları: Marmaris, Fethiye, Bodrum İlçeleri Üzerine Ampirik Bir İnceleme. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 3(2): 39-62

Yapıcı, O. Ö. (2018). Turizm Talebi. Dilek Şahin ve Ali Turan Bayram (Ed.), İçinde *Turizm Ekonomisi*, (ss. 57-73), İstanbul: Değişim Yayınları

Yarcan, Ş. (1998). *Türkiye'de Turizm ve Uluslararasılaşma*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları

Yeşiltaş, M. & Öztürk, İ. (2008), Bölgesel Kalkınma Çerçevesinde Alternatif Turizm Faaliyetlerine Yönelik Bir Değerlendirme: Sivas Örneği. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 9(1), 1-18

Yıldırım, H. M. (2008). Türkiye Turizminin Ekonomik Kalkınma Üzerindeki Etkisinin Analizi. *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yıldırım, K., Bakırtaş, İ., Yılmaz, R. & Esen, E. (2012). *Makro İktisada Giriş*. Ankara: Pelikan Yayınları

Yıldırım, M. & Örnek, İ. (2012). W.W. Rostow'un Kalkınma Aşamaları Yaklaşımına Göre Gaziantep Ekonomisinin İncelenmesi. http://www.tek.org.tr/dosyalar/gaziantep3.pdf, Erişim Tarihi: 10.07.2015

Yıldırım, N. T. (2015). Fiyatlandırma ve İnternet Ortamında Fiyatlandırma Stratejisi. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(8): 10-29

Yıldız, S. (2007), Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Sağladığı Katkılar ve Göller Bölgesi Uygulaması, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

Yılmaz, G. Ö. & Girgin, G. K. (2014). Turizmin Ekonomik Etkileri. Ferrah Özkök (Ed.), İçinde *Turizm Ekonomisi*, (ss. 157-192), Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları

Yılmaz, K. G. (2013). Birincil ve İkincilerin Verilerin Kullanımı Yoluyla Antalya İli Turizm Talep Tahmini. *Basılmamış Doktora Tezi*, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yılmaz, S. (2006). *Makro Ekonomik Teoride yatırım Büyüme ve Enflasyon*. İstanbul: Beşir Kitabevi

Yüksek, T., Cengiz, T., & Yüksek, F. (2008) Doğal Alanlarda Festival Etkinliklerinin Koruma-Kullanma Açısından Değerlendirilmesi: Artvin Kafkasör Kültür, Sanat ve Turizm Festivali Örneği, *Ekoloji*, 17(67), 37-45.

Yülek, M. A. (1997). İçsel Büyüme Teorileri, Gelişmekte Olan Ülkeler ve Kamu Politikaları Üzerine. *Hazine Dergisi*, 6, 1-15,

Zengin, B. (1999). *Turizm Coğrafyası*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Basımevi

Zengin, B. (2010). Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisine Reel ve Moneter Etkileri, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 5(1): 102-1026

Zengin, B. & Oğuz, H. U. (2018). Türkiye'de Kalkınma Planları ve 10. Kalkınma Planı Turizm Özel İhtisas Raporu. Orhan Batman, Oğuz Türkay ve Şevki Ulama (Ed.), İçinde *Turizmde Politika ve Stratejiler*, (ss. 228-256), İstanbul: Değişim Yayınları,

Zengin, B., Şengel Ü. & Yılmazer, A. (2017). Uluslararası Seyahat İşletmeciliğine Giriş. Burhanettin Zengin, Mehmet Sarıışık ve Cevdet Avcıkurt (Ed.), *Uluslararası seyahat İşletmeciliği* İçinde, İstanbul: Değişim Yayınları, ss. 5-39

Zhu, L. (2020). *Services of General Economic Interest in EU Competition Law*. Berlin: TMC Asser Press.

Zurnacı, Z. ve Karagöz, M. (2015). İkili Vize Serbestliği Anlaşmalarının Gelen Turist Sayılarına Etkisi: Türkiye Örneği, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi* (32): 18-38

Türk Müziği Eserleriyle Orkestra
Konser Albümü

ORKESTRA ALBÜMÜ III

EDİTÖR:

Dr.Ali Gürsan SARAÇ

nobel

Türk Müziği Eserleriyle Orkestra Konser Albümü ORKESTRA ALBÜMÜ III
Editör: Dr. Ali Gürsan Saraç

Yayın No.: 2248
E-ISBN: 978-625-393-785-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Saraç, Ali Gürsan.
Türk Müziği Eserleriyle Orkestra Konser Albümü Orkestra Albümü III / Ali Gürsan Saraç
1. Basım, 202 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
E-ISBN: 978-625-393-785-0
1. Uzun İnce Bir Yoldayım, 2. Erik Dalı, 3. Mehter Marşı, 4. Nevruz Halayı, 5. Çökertme, 6. Çayır Çimen Geze Geze, 7. Deniz Üstü Köpürür, 8. Çemberimde Gül Oya, 9. Yörük Ali, 10. Kaytağı, 11. Galib'in Şarkısı, 12. Şimsekler Yolu Balesinden, 13. Ana Kalbi, 14. Şelpe, 15. Fincan Fincana, 16. Pınarın Başında Ceviz

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 6

1. UZUN İNCE BİR YOLDAYIM 9
2. ERİK DALI 12
3. MEHTER MARŞI 15
4. NEVRUZ HALAYI 21
5. ÇÖKERTME 23
6. ÇAYIR ÇİMEN GEZE GEZE 26
7. DENİZ ÜSTÜ KÖPÜRÜR 29
8. ÇEMBERİMDE GÜL OYA 31
9. YÖRÜK ALİ 34
10. KAYTAĞI 37
11. GALİB'İN ŞARKISI 40
12. ŞİMŞEKLER YOLU BALESİ 46
13. ANA KALBİ 52
14. ŞELPE 56
15. FİNCAN FİNCANA 61
16. PINARIN BAŞINDA CEVİZ 63
17. FİKRİMİN İNCE GÜLÜ 69
18. ERDİ BAHAR ERDİ YİNE 72
19. EFEM 78

KAYNAKÇA 195
ÖZGEÇMİŞ 197

KAYNAKÇA

Aydoğan.S.,(2023).Hayat Şarkılarla Güzel, Ankara: Arkadaş Yayınevi

Bilgin,S.,Saraç,A.G. ve Tuğcular,E.(2011). "Orkestra Albümü II".Muğla: Esin

Dotzauer, F. Exercices for Violoncello, Book 1 G.SCHIRMER,Inc., Hal.Leonard ,Corporation.

Fischer, C. Tutors Methot for the Violoncello (New and Revised Edition Celebrated), 6 Fourth Ave, New York,1891.

Miedlar, M. Szkola na Wıolonczele, Czesc 1 Szkota, Polskie Wydawnictwo Muzyczne.

MEB.,(2019).Güzel Sanatlar Lisesi Çalgı Eğitimi Ders Kitabı 9.Ankara:Devlet Kitapları MEB Yayınları 6512

MEB.,(2019).Güzel Sanatlar Lisesi Çalgı Eğitimi Ders Kitabı 10.Ankara:Devlet Kitapları MEB Yayınları 6513

MEB.,(2019).Güzel Sanatlar Lisesi Çalgı Eğitimi Ders Kitabı 11.Ankara:Devlet Kitapları MEB Yayınları 6862

MEB.,(2019).Güzel Sanatlar Lisesi Çalgı Eğitimi Ders Kitabı 12.Ankara:Devlet Kitapları MEB Yayınları 7093

Özgür, Ü. ve Aydoğan,S.,(2015) Gelenekten Geleceğe Makamsal Türk Müziği, Ankara:ArkadaşYayınevi.

belirlenen devinişsel hedefler ve hedef davranışların gerçekleşme dereceleri".Erzurum:Doktora Tezi

European Journal of Education Studies, Volume 3, Issue 10, October, ISSN-L: 2501-1111, 460-474

Saraç,A.G.(2016). "Müzik Öğretiminde Etkinlik Temelli Yeni Yaklaşımlar İle 5 Öğretim Modülü Önerisi" III.rd International Eurasian Educational Research Congress, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi;

Saraç,A.G.(2016). Müzik Eğitiminde Özel Öğretim İlke Yöntem ve Teknikleri I.Ankara:Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic.Ltd.Şti.;

Saraç,A.G.(2016). Müzik Eğitiminde Özel Öğretim İlke Yöntem ve Teknikleri II.Ankara:Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic.Ltd.Şti.;

*Saraç,A.G.(2008)**.** "Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümlerinde Çalgı Öğretimindeki Performansın Değerlendirilmesi".Erzurum:Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, Sayı:21*

*Saraç,A.G.(2003)**..** "Bilgi İşlem Yaklaşımına Göre Çalgı Öğrenme Sürecine Dayalı Olarak Planlı Programlı Çalışma Alışkanlıklarına Bir Model Önerisi".Muğla: Muğla Üniversitesi, Cenap Birgili Amfisi;*

*Saraç,A.G..(2010)**.** "Orkestra Albümü I".Muğla: Esin Basımevi;*

Saraç, A.G., Bilgin, S. (2010). Piyano Eşlikli Çocuk ve Gençlik Şarkıları. Muğla: Esin Basımevi;

Say, A. Müzik Sözlüğü, Müzik Ansiklopedisi, Ankara, 2002.

Sözer, V.,(1996). Müzik Ansiklopedik Sözlük, Geliştirilmiş Dördüncü Basım, İstanbul.

Sun, M. (2000). Kır Çiçekleri 100 Türkü. Ankara: Yurtrenkleri Yayınevi;

TÜRKİYE HAC FONU

Ali Can Yenice

nobel bilimsel

TÜRKİYE HAC FONU

Ali Can Yenice

Yayın No.: 2319
ISBN: 978-625-393-974-8
E-ISBN: 978-625-393-975-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet
yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Dilek Gezgin -dilek@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yenice, Ali Can.
Türkiye Hac Fonu / Ali Can Yenice
1. Basım, XII + 158 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-974-8
E-ISBN: 978-625-393-975-5
1. İslami Finans 2. İslami Sosyal Finans 3. Türkiye Hac Fonu

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İçindekiler

Ön Söz vii

Takdim ix

Dünyada İslami Finans 1

Neden Bir Hac Fonuna İhtiyacımız Var? 3

Tabung Haji Nedir? 9

Saha Araştırması I 57

Saha Araştırması II 89

Türkiye'deki Hac Uygulaması 117

Türkiye Hac Fonu (THF) 121

Son Söz 139

Kaynakça 143

Ekler 153

Kaynakça

Açıkgöz, R. (2010). *Yoksullukla Mücadelede Üçüncü Sektör: Gönüllü Kuruluşlar Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma*. Fırat Üniversitesi.

Ahmed, H. (2011). Maqasid al-Shari'ah and Islamic Financial products: A Framework for Assessment. *ISRA International Journal of Islamic Finance*, *3*(1), 149–160.

Ahmad, K., Mohammed, M. O., & Abdul Razak, D. (2012). Case of Pilgrimage Funds Management Board. IIUM Journal of Case Studies in Management, 3(2), 17–31.

Aiken, M. (2002). *Managing Values : the reproduction of organisational values in social economy organisations*. The Open University.

Amin, A., Cameron, A. ve Hudson, R. (2002). *Placing the Social Economy*. *Placing the Social Economy*. doi:10.4324/9780203166123

Alrifai, T. (2017). *İslami Finans ve Yeni Finansal Sistem: Gelecekteki Finansal Krizlerden Korunmak için Ahlaki Bir Yaklaşım*. Buzdağı Yayınları.

Anheir, H. K. (2005). *Nonprofit Organizations: Theory, Management, policy*. *Routledge*. doi:10.1109/IS3C.2016.111

Apaydın, Y. (2001) Karz, TDV İslâm Ansiklopedisi. Ankara.

Apaydın, Y. (2002). *Kefâlet*, TDV İslâm Ansiklopedisi. Ankara.

Arshad, M. N. M. ve Haneef, M. A. M. (2016). Third sector Socio-Economic models: How waqf fits in? *Institutions and Economies*, *8*(2), 72–90.

Asutay, M. (2012). Conceptualising and Locating the Social Failure of Islamic Finance: Aspirations of Islamic Moral Economy vs. the Realities of Islamic Finance. *Asian and African Area Studies*, *11*, 93–113.

Atbani, F. M. ve Trullols, C. (2019). *Finansın Sosyal Etkisi ve Gücü*. İstanbul: Albarak Yayınları.

Austin, J., Stevenson, H. ve Wei-Skillern, J. (2006). Social and Commercial Entrepreneurship: Same, Different or Both? *Entrepreneurship theory and practice*, *30*(1), 1–22.

Aykaç, A. (2018). *Dayanışma Ekonomileri: Üretim ve Bölüşüme Alternatif Yaklaşımlar*. İstanbul: Metis Yayınları.

Aytaç, S. E. ve Çarkoğlu, A. (2019). *Türkiye'de Bireysel Bağışçılık ve Hayırseverlik 2019*. https://www.raporlar.org/turkiyede-bireysel-bagiscilik-ve-hayirseverlik-raporu-tusev/ adresinden erişildi. E.T. 11/03/2022

Bakar, N. M., Yasin, N., & Bakar, H. (2020). The Contemporary Role of Tabung Haji Malaysia in Fulfilling Sustainability via Islamic Social Finance. *Journal of Islamic Finance*, *9*(2).

Baig, U. (2016). Hajj Management in Pakistan in the Light of Experience of Tabung Haji of Malaysia. *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, *2*(2), 13–39. https://doi.org/10.12816/0036622

Badelt, C. (2003). Entrepreneurship in Nonprofit Organizations: Its Role in Theory and in the Real World Nonprofit Sector. *The Study of Nonprofit Enterprise: Theories and Approaches* içinde (ss. 139–169).

Baloğlu, Z. (1994). *Türkiye Üçüncü Sektör Raporu: Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. İstanbul.

Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., & Merrouche, O. (2013). Islamic vs. conventional banking: Business model, efficiency and stability. *Journal of Banking & Finance*, *37*(2), 433–447. https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2012.09.016

Bilen, M., Bilgin, R., & Yenice, A. C. (2021). *Özel Amaçlı Fon Uygulamaları: Hac ve Zekât Fonu, Uluslararası İslami Finans Kurumları ve Türkiye, Nobel Yayınları.*

Borhan, J. T., & Sa'ari, C. Z. (2005). The Role of Tabung Haji as a Deosit Mobilizer of Muslims in Malaysia, 1969-1990: A Historical Approach. *Journal of Al-Tamaddun*, *1*(1), 215–234. https://doi.org/10.22452/JAT.vol1no1.8.

Boynukalın, E. (2003). MaKâsıdü'ş-Şerîa, *27*, 423–427. Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi, Ankara.

Borzaga, C. ve Defourny, J. (2001). *The Emergence of Social Enterprise*. Routledge.

Buğra, A. (1995). *İktisatçılar ve İnsanlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Cebeci, İ. (2015). İslam İktisat Felsefesi ve Teorisi Literatürü: Eleştirel Bir Değerlendirme. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, *13*(25-26), 139–163.

CIRIEC. (2016). *Recent Evolutions of the Social Economy in the European Union*. *Revija za socijalnu politiku* (C. 25). doi:10.3935/rss.v25i2.1543

COOS. (2020). What is a cooperative? *International Cooperative Alliance*.

Corry, O. (2010). Defining and Theorizing the Third Sector. *Third Sector Research* içinde (ss. 1–342). doi:10.1007/978-1-4419-5707-8.

Creswell, J. W. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşıma Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Creswell, J. W. (2017). *Araştırma Deseni: Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*. Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.

Çağırıcı, M. (1998), Hayır, *17*, 43–46, Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi, Ankara.

Çağırıcı, M. (2000a). İhsan, *21*, 544–546, Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi, Ankara.

Çağırıcı, M. (2000b). İnfak, *22*, 289–290, Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi, Ankara.

Davutoğlu, A., Tabakoğlu, A., Ertem, A., & vd (Eds.) (2005). *Osmanlı Medeniyeti: Siyaset, İktisat, Sanat: Osmanlı'da ve Günümüzde Vakıf Müessesesi*. İstanbul: Klasik Yayınları.

Defourny, J. ve Nyssens, M. (2010). Conceptions of social enterprise and social entrepreneurship in Europe and the United States: Convergences and divergences. *Journal of Social Entrepreneurship*, *1*(1), 32–53. doi:10.1080/19420670903442053

Defourny, J. ve Pestoff, V. (2008). Images and Concepts of the Third Sector in Europe. *Comparative and General Pharmacology*, (08), 38.

DİB (2020). Kur'an Yolu Tefsiri, https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/252/245-ayet-tefsiri.

Doğanay, A., Ataizi, M., Şimşek, A., & Salı Jale B., Akbulut, Yavuz (2012). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

DSM (2022). Launching of Report on The Key Findings Population and Housing Census of Malaysia 2020.

Duman, A. (2008). Sadaka, *35*, 383–384, Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi, Ankara.

Ege, R. (2011). Gönüllülük, Din ve Din Eğitimi. *Dinî Araştırmalar*, *14*(38), 5–16.

El-Ashker, A., & Wilson, R. (2019). *İslam İktisadının Kısa Tarihi*. İstanbul: İktisat Yayınları.

Erkal, Mehmet, (2013), Zekât, Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi, Ankara.

Eskandar, M., & Seho, M. (Eds.) (2017). *Islamic Finance in Malaysia: Growth & Development: The Run-up to Islamic Finance*. Pearson Malaysia Sdn Bhd.

ES. (2016). *Social Economy - Study for the IMCO Committee*. *Directorate-General For Internal Policies - Policy Department a Economic and Scientific Policy*. doi:10.1017/CBO9781107415324.004

Etzioni, A. (1973). The Third Sector and Domestic Missions. *Public Administration Review*, *33*(4), 314. doi:10.2307/975110

Evers, A. ve Laville, J.-L. (2004). *The Third Sector in Europe*. (A. Evers ve J.-L. Laville, Ed.)*Edward Elgar* (C. 53). doi:10.1017/CBO9781107415324.004.

Fuad, Nor Amanda Binti Ahmad (2019). *A Pilgrimage Financial Motives: Lesson to be Drawn From Tabung Haji Malaysia* (Master Thesis). Hamad Bin Khalifa University.

Genç, M. (2013). *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Geray, C. (2014). *Kooperatifçilik*. Ankara: Nika Yayınevi.

Ghazanfar, S. M. (2016). İktisadi Düşünce Tarihi: Schumpeterci "Büyük Kayıp Halka", Yitik Arap-İslam Mirası ve Literatür Kaybı. S. M. Ghazanfar ve T. Lowry (Ed.), *Orta Çağ İslam İktisat Düşüncesi* içinde (ss. 113–133). İstanbul: Klasik Yayınları.

Graeber, D. (2011). *Debt: The First 5000 Years*. *MelvilleHouse*. Brokoklyn, New York. https://www.m-culture.go.th/mculture_th/download/king9/Glossary_about_HM_King_Bhumibol_Adulyadej's_Funeral.pdf adresinden erişildi.

Grigore, A. A. (2013). Social economy entities: a worldwide overview. *Review of Applied Socio-Economic Research*, *6*(2), 111–120.

Günay, H. M. (2012). Vakıf, *42*, 475–479, Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi, Ankara.

Güvercin, C. H. (2004). Sosyal Güvenlik Kavramı ve Türkiye'de Sosyal Güvenliğin Tarihçesi. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, *57*(2), 89–95. https://doi.org/10.1501/Tipfak_0000000105.

Hasan, S. (2020). *İnsan Güvenliği ve Hayırseverlik: İslami Yaklaşımlar ve Çoğunluğu Müslüman Olan Ülkelerdeki Uygulamalar*. Albaraka Yayınları.

Hansmann, H. B. (1980). The Role of Nonprofit Enterprise. *The Yale Law Journal*, *89*(5), 835. doi:10.2307/796089.

Heaton, M. M. (2021). Decolonising the Hajj: Nationalist Politics and Pilgrimage Administration the British Empire in the Mid-twentieth Century. *The Journal of Imperial and Commonwealth History*, *49*(2), 284–311. https://doi.org/10.1080/03086534.2020.1848031.

ICD, R. (2020). *Islamic Finance Development Report 2020.*

IFSB (2009). *Guiding Principles on Sharî'ah Governance System For Institutions Offering Islamic Financial Services: IFSB 10*. Alıntılanan yer: ISLAMIC Fınancıal Servıces Board website: www.ifsb.org. E.T. 11/02/2022

ILO&COPAC. (2016). *Kooperatif İstatistikleri Odak Noktası: Türkiye*.

IRS. (2020). Internal Revenue Service (IRS). *501(C)3*. 28 Eylül 2020 tarihinde https://www.irs.gov/charities-non-profits/charitable-organizations/exemption-requirements-501c3-organizations adresinden erişildi.

IRTI (1995a). *Tabung Haji as an Islamic Financial Institution: The Mobilization of Investment Resources In An Islamic Way And The Management of Haji* (IDB Prize Winners' Lecture Series No. 4). Saudi Arabia.

IRTI (1995b). Tabung Haji as an Islamic Financial Institution: The Mobilization of Investment Resources in An Islamic Way and The Managment of Hajj.

IRTI (2014). *Islamic Social finance Report 2014.*

IRTI (2015). *Islamic Social Finance Report 2015.*

IRTI (2017). *Islamic Social Finance Report 2017.*

IRTI (2020). *Islamic-Social-Finance Report 2020.*

Ismail, S., & Hasan, H. (2020). The Conduct of the Hajj in Malaysia and Its Economic Impact on The Society:1963-2005. *Journal of Islamic, Social, Economics and Development (JISED)*, *5*(34).

Işık, V. (2016). *Çalışmanın Değişen Anlamı ve Üçüncü Sektör İstihdamı Çerçevesinde Türkiye'deki Sosyal Girişim İstihdamının Analizi: Ashoka Örneği*. Gazi Üniversitesi.

İnalcık, H. (2009). *Devlet-i Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Jan Wasİm, S. M., Othman Bin, A. A. & Farooq, W. (2021). Regulatory arrangement for shariah governance practice of Islamic Banking Institutions in Pakistan: Issues and challenges. Hitit İlahiyat Dergisi, 20(1), 167-194.

Kalkınma Bakanlığı T.C. (2014). *Kamu İşletmeciliği: Özel İhtisas Komisyonu Raporu* (C. 7). Ankara.

Kallman, E. ve Clark, T. N. (2016). The United States. *The Third Sector: Community Organizations, NGOs, and Nonprofits* içinde.

Kaya, S. (2007). *XVIII. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Nazari ve Tatbiki Olarak Karz İşlemleri* (Doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İlahiyat Anabilim Dalı, İslam Hukuku Bilim Dalı.

KB. (2018). *On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) Kalkınma Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları*. Ankara.

Keleş, R. (1976). *Toplum Bilimlerinde Araştırma ve Yöntem, Sevinç Matbaa, Ankara.*

Khan, A. M. (2017). *Hz. Peygamberin (sav) İktisadi Öğretileri*. İGİAD. https://igiad.org.tr/images/2017/09/HzPeygamberinIktisadiOgretileri_M.pdf

Kingma, B. R. (2003). Public Good Theories ofthe Nonprofit Sector Weisbrod Revisited. *The Study of Nonprofit Enterprise: Theories and Approaches* içinde (ss. 53–74).

Kitapcı, İ. (2017). Piyasa Başarısızlıklarına Alternatif Bir Çözüm: Sosyal Sermaye Yaklaşımı. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, *9*(1), 28–45.

Korkut, C. (2018). *İslam Ekonomisinde Sermaye Oluşumu, Birikimi ve Yapısı: Fon Biriktirmede Türkiye İçin Model ve Politika Önerileri* (PhD). Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.

Kurt, İ., & Tüz, S. A. (Eds.) (2017). *Milletlerarası tartışmalı ilmî toplantılar dizisi: Vol. 87*. *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları: Osmanlı Döneminde Zekât* (1. basım). Esenler İstanbul: Ensar Neşriyat.

Lester, S. ve Helmut, A. (1996). *Social Origins of Civil Society: Explaining The Nonprofit Cross-Nationally*.

Mahmood, W. M., & Misban, L. (2007). Deposits Mobilization, Funds Utilization And Operating Performance The Case of The Tabung Haji Malaysia. *The Journaş of Muamalat and Islamic Finance Research*, *4*.

Mauss, M. (2003). *Sosyoloji ve Antropoloji*. Ankara: Cantekin Matbaacılık.

Marc J. Epstein, K. Y. (2014). Measuring and Improving Social Impacts, Berett Koehler Yayıncılık.

Milner, A. (2008). *The Malays*, United Kingdom: Wiley-Blackwell.

Mohd Arshad, Mohd Nahar. (2022). Conceptualising the Islamic Social Finance into a Three-sector Economic Model. 10.4324/9781003227649-5.

Monzón, J. ve Chaves, R. (2008). The European Social Economy: Concept and Dimensions of The Third Sector. *Annals of Public and Cooperative Economics*, *79*(3–4), 549–577. doi:10.1111/j.1467-8292.2008.00370.x

Monzón, L. ve Chaves, R. (2012). *The Social Economy in the European Union*. *European Economic and Social Committee*. doi:10.4324/9780203166123_chapter_1

Moulaert, F. ve Ailenei, O. (2005). Social economy, third sector and solidarity relations: A conceptual synthesis from history to present. *Urban Studies*, *42*(11), 2037–2053. doi:10.1080/00420980500279794.

MUIS (2022). Waqaf Assets in Singapore. Alıntılanan yer: https://www.muis.gov.sg/wakaf/Understanding-Wakaf/Wakaf-Assets

Muneeza, A., Sudeen, A., Nasution, A., & Nurmalasari, R. (2018). A Comparative Study of Hajj Fund Management Institutions in Malaysia, Indonesia and Maldives. *International Journal of Management and Applied Research*, *5*(3), 120–134. https://doi.org/10.18646/2056.53.18-009

OECD. (2003). *The Non-profit Sector in a Changing Economy*. doi:10.1787/9789264199545-sum-de

Ortmann, A. ve Schlensinger, M. (2003). Trust, Repute, and the Role of Nonprofit Enterprise. *The Study of Nonprofit Enterprise: Theories and Approaches* içinde (ss. 77–114).

Özdemir, M., & Kapıcı, N. (2020). Katılım Bankacılığında Kullanılan Yatırım Vekâleti Hesaplarının Fıkhi ve İktisadi Tahlili. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (SAUIFD)*, *22*(42), 343–372. https://doi.org/10.17335/sakaifd.769835

Özdemir, S. (2004). *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti* (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Özsoy, Ş. (2012). *Katılım Bankacılığına Giriş*. İstanbul: Winomy, Bilnet Matbaacılık.

Öztürk, N. (1995). *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Pestoff, V. A. (1992). Third sector and co-operative services - An alternative to privatization. *Journal of Consumer Policy*, *15*(1), 21–45. doi:10.1007/BF01016352

Polanyi, K. (1944). *The Great Transformation / The Political and Economic Origins o f Our Time: Büyük Dönüşüm*. *İletişim Yayınları* (C. 33). doi:10.1073/pnas.0703993104.

Rahman, N. H. A., Sofian, F. N. R. M., Asuhaimi, F. A., & Shahari, F. (2020). A Conceptual Model of Depositors' Trust and Loyalty on Hajj Institution - Case of Lembaga Tabung Haji Malaysia. *International Review of Management and Marketing*, *10*(1), 99–106. https://doi.org/10.32479/irmm.8315

Rahman, N. H. A., & Zabri, M. Z. M. (2021). Why the "One-Size-Fits-All" Subsidy Structure of Tabung Haji No Longer Works and How to Move Forward. *ICR Journal*, *12*(1), 98–113. https://doi.org/10.52282/icr.v12i1.827

Refinitiv (2021). *Islamic Finance Development Report 2021.*

Roslan, A. H. (2001). Income Inequality, Poverty and Development Policy in Malaysia. *IIUM Journal of Case Studies in Management*, 191–199. https://doi.org/10.2307/j.ctt46nrzt.12

Sahlins, M. (1972). *Stone Age Economics (Taş Devri Ekonomisi)*. New York: Transaction Publisher.

SAK, R., & vd. (2021). Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman Analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi,* https://doi.org/10.33400/kuje.843306.

Sellûmî, M. B. A. (2014). *Üçüncü Sektör ve Eldeki Fırsatlar: Gelecek Vizyonu*. İstanbul: Guraba Yayınları.

Sharifah, B. I. (2020). The Conduct of The Hajj and Its Social Impact on The Muslim Community in Malaysia 1975-2005. *Journal of Islamic, Social, Economics and Development*, *5*(2).

Singer, A. (2012). *İyilik Yap Denize At: Müslüman Toplumlarda Hayırseverlik*. İstanbul: Kitap Yayınevi.

Salamon, L. M. ve Anheir, H. K. (1996). *Defining the Nonprofit Sector: The United States: Working Papers of the Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project, no.18*. (L. M. Salamon ve H. K. Anheier, Ed.). Baltimore.

Sellûmî, M. (2016). *Üçüncü Sektör Sivil Toplum Kuruluşları*. İstanbul: Artı Eksi Yayınları.

Suseno, S. (2020). *Baitul Maal Wat Tamwil (BMT): A Faith and Community-based Microfinance.*

Statista. (2020). Statista. 30 Eylül 2020 tarihinde https://www.statista.com/topics/1390/nonprofit-organizations-in-the-us/#dossierSummary__chapter1 adresinden erişildi. E.T. 07/01/2022

STİGM. (2020). Sivil Toplumla İlgili Seçilmiş Veriler. *Sivil Toplum İşleri Genel Müdürlüğü*. https://www.siviltoplum.gov.tr/derneklere-ait-gelir-toplamlari adresinden erişildi. E.T. 11/01/2022

The Sundaily (2019). Tabung Haji to Focus on six areas including governance, operational efficiency. Alıntılanan yer: https://www.thesundaily.my/local/tabung-haji-to-focus-on-six-areas-including-governance-operational-efficiency-YC1774441.

Tabakoğlu, A. (2013). *İslam İktisadına Giriş*. İstanbul: Dergah Yayınları.

Tabung Haji. 2019 TH Annual Report.

Tabung Haji (2011). TH Annual Report 2011.

Tabung Haji (2012). TH Annual Report 2012.

Tabung Haji (2014). TH Annual Report 2014.

Tabung Haji (2016). TH Annual Report 2016.

Tabung Haji (2018). TH Annual Report 2018.

Tabung Haji (2021). *TH Stewardship Framework: "TH: An Islamic Institution Respected for its Performance and Governance".*

Tahiri Jouti, A. (2019). An integrated approach for building sustainable Islamic social finance ecosystems. *ISRA International Journal of Islamic Finance*, *11*(2), 246–266. https://doi.org/10.1108/IJIF-10-2018-0118.

TB. (2015). *2015 Yılı Türlerine Göre Kooperatif ve Birlik İstatistikleri*.

TB. (2016). *Ticaret Bakanlığı İllere Göre Kooperatif Sayıları*. Ankara.

TB. (2017). *Türkiye Kooperatifçilik Raporu 2016*.

TB. (2020). Türkiye'de Kooperatifçilik. *Türkiye'de Kooperatifçilik*. 26 Ekim 2020 tarihinde https://ticaret.gov.tr/kooperatifcilik/kooperatifler-hakkinda-bilgiler/tarihce adresinden erişildi.

TH (2020). Profit Distribution.

TH (2021). *TH Stewardship Framework: TH: An Islamic Institution Respected for its Performance and Governance*. Tabung Haji.

TH (2022a). Alıntılanan yer: https://www.tabunghaji.gov.my/en/investment/general-info/investment

TH (2022b). About Us. Alıntılanan yer: https://www.tabunghaji.gov.my/en/corporate/corporate-information/about-us. E.T. 11/03/2021

TH (2022c). Account Opening. Alıntılanan yer: https://www.tabunghaji.gov.my/en/savings/general-info/account-opening. E.T. 11/03/2021

TH (2022d). Guidance. Alıntılanan adres: https://www.tabunghaji.gov.my/en/hajj/general-info/guidance. Erişim tarihi 06/02/2020

TH (2022e). Hajj Advisory Committee (TH-JAKIM). Alıntılanan yer: https://www.tabunghaji.gov.my/en/hajj/services/hajj-advisory-committee-th-jakim, Erişim Tarihi 06/02/2020.

TH (2022f). Hajj Cost & Payment. Alıntılanan yer: https://www.tabunghaji.gov.my/en/hajj/hajj-cost-payment, Erişim Tarihi 06/02/2020.

TH (2022g). Hajj Management Chart. Alıntılanan yer: https://www.tabunghaji.gov.my/en/hajj/services/hajj-management, Erişim Tarihi 06/02/2020.

TH (2022h). Hajj Registration, Alıntılanan yer: https://www.tabunghaji.gov.my/en/hajj/general-info/hajj-registration-off, Erişim Tarihi 06/02/2020.

TH (2022i). Hibah Amanah, Alıntılanan yer: https://www.tabunghaji.gov.my/en/savings/services/hibah-amanah-th, Erişim Tarihi 06/02/2020.

TH (2022j). Islamic Financial Service Centre (IFiC). Alıntılanan yer: https://www.tabunghaji.gov.my/en/savings/services/islamic-financial-service-centre-ific#, Erişim tarihi 08/07/2020.

TH (2022k). Kelab TaHa. Alıntılanan yer: https://www.tabunghaji.gov.my/en/kelab-taha-0, Erişim tarihi 08/02/2020

TH (2022l). PEKTA & PIHTAS. Alıntılanan yer: https://www.tabunghaji.gov.my/en/hajj/services/pekta-pihtas, Erişim tarihi 09/02/2020

TH (2022m). Pengelola Jemaah Haji (PJH) Services. Alıntılanan yer: https://www.tabunghaji.gov.my/en/hajj/services/pengelola-jemaah-haji-pjh-services, Erişim tarihi 09/02/2020

TH (2022n). Savings. Alıntılanan yer: https://www.tabunghaji.gov.my/en/savings/general-info/savings, Erişim tarihi 09/02/2020

TH (2022o). Strategic Partners. Alıntılanan yer: https://www.tabunghaji.gov.my/en/savings/services/th-strategic-partners, Erişim tarihi 11/02/2020

TH (2022p). TH Community. Alıntılanan yer: https://www.tabunghaji.gov.my/en/savings/services/th-community, Erişim tarihi 11/02/2020

TH (2022q). THiJARI. Alıntılanan yer: https://www.tabunghaji.gov.my/en/savings/services/thijari, Erişim tarihi 11/02/2020

TH (2022r). THiJARI Biz (Caruman Potongan Gaji). Alıntılanan yer: https://www.tabunghaji.gov.my/en/savings/services/thijari-biz-caruman-potongan-gaji, Erişim tarihi 12/02/2020

TCTB. (2012). *Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı* (C. 2012). Ankara.

TCTB. (2019). 2019-2023 Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planıyla İlgili Habe. *Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı*. https://www.ticaret.gov.tr/ kooperatifcilik/projeler/devam-eden-projelerimiz/2019-2023-turkiye-kooperatifcilik-stratejisi-ve-eylem-plani adresinden erişildi E.T. 20/10/2020

TUSEV. (2011). *Uluslararasi STEP (SİVİL TOPLUM ENDEKSİ PROJESİ) Türkiye Ülke Raporu II, 2011*.

Türkoğlu, İ. (2013). Sosyal Devlet Bağlamında Türkiye'de Sosyal Yardım ve Sosyal Güvenlik. *Akademik İncelemeler Dergisi*, *8*(3), 275–305.

UI, N. C. for C. S. (2020). The Nonprofit Sector in Brief 2019. 30 Eylül 2020 tarihinde https://nccs.urban.org/publication/nonprofit-sector-brief-2019 adresinden erişildi.

United Nations (UN). (2003). *Handbook of National Accounting Handbook on Non-Profit Institutions...* http://www.bus.qut.edu.au/research/cpns/podcast/documents/HandbookonNonProfitInstintheSystemofNationalAccounts.pdf adresinden erişildi. E.T. 20/10/2020

UNV, U. N. V. S. (2018). *The thread that binds. Volunteerism and community resilience. State of the World's Volunteerism Report*. http://unv-swvr2018.org/files/51692_UNV_SWVR_2018_WEB.pdf adresinden erişildi. E.T. 20/10/2020

USAID (2019). Investing for Impact, Alıntılanan yer: https://www.usaid.gov/sites/default/files/documents/1864/investing-for-impact-may2019-updated.pdf, Erişim tarihi 12/02/2020.

Uslu, İ. (1999). *Bir Sosyal Siyaset Vasıtası Olarak Kar Gütmeyen Kuruluşlar: ABD Örneği*. İstanbul Üniversitesi.

VGM. (2020a). *Yeni Vakıfların Yıl Bazında Dağılımı*. *Vakıflar Genel Müdürlüğü* (C. 28). http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1120700020921110%0A https://doi.org/10.1016/j.reuma.2018.06.001%0Ahttps://doi.org/10.1016/j.arth.2018.03.044%0Ahttps://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S1063458420300078?token=C039B8B13922A2079230DC9AF11A333E295FCD8 adresinden erişildi. E.T. 20/10/2020

VGM. (2020b). Yeni Vakıflara İlişkin Seçilmiş Veriler. *Vakıflar Genel Müdürlüğü2*. https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/13-yeni-vakiflarla-ilgili-secilmis-veriler-2015-20.pdf adresinden erişildi. E.T. 20/10/2020

WB. (2020). GDS. https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDS.MKTS.CD?end=2019&locations=US&start=1998 adresinden erişildi. E.T. 20/10/2020

Westlund, H. (2003). Form or contents? On the concept of social economy. *International Journal of Social Economics*, *30*(11–12), 1192–1206. doi:10.1108/03068290310497521

Yahaya, H., & vd. (2016). Tabung Haji Malaysia as a World Role Model of Islamic Management Institutions. *International Journal of Business and Management Invention*, *5*(11), 44–55.

Yalçın, İ. (2004). *Malezya'da İslam Hukuku Uygulamaları: Yeni Gelişmeler ve Problemler (1981-2003* (Doktora). İlahiyat Fakültesi, İstanbul.

Yıldırım, B. (2011). *Üçüncü Sektör Kuruluşlarının Ekonomik Teorideki Yeri ve Türkiye Ekonomisi Açısından Değerlendirilmesi*. -. Isparta Üniversitesi.

Yıldırım, M. (2012). Vedia, 596–598, *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, *Ankara*.

Yin, R. K. (2017). *Durum Çalışması Araştırması Uygulamaları*. (İ. Günbay, Ed.). Ankara: Nobel Yayınları.

Yumuşak, İ. G., & Bilgin, R. (2021). Hac İbadetinin Mali Zorluklarını Aşmada Bir Model Önerisi: Türkiye Hac Sandığı. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi*, 1-32.

Yusof, A., & Amin, R. M. (2003). Allocative Efficiency of Profit Maximization: An Islamic Perspective. *Review of Islamic Economics*, *10*, 5–21.

Zain, N. R. M., & Ali, E. R. A. E. (2017). An Analysis on Islamic Social Finance for Protection and Preservation of Maqāṣid Al-Sharī'ah. *Journal of Islamic Finance*, *6*(Special Issue), 133–141. https://doi.org/10.12816/0047345

TÜRKİYE'NİN SAĞLIĞI

Söylem, Politika ve Deneyimler

Editörler
Volkan Yılmaz
Zeynep Kesici

nobel bilimsel

Türkiye'nin Sağlığı: Söylem, Politika ve Deneyimler

Editörler: Volkan Yılmaz, Zeynep Kesici

Yayın No.: 2358
ISBN: 978-625-376-017-5
E-ISBN: 978-625-376-018-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Kasım 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yılmaz, Volkan., Kesici, Zeynep.
Türkiye'nin Sağlığı: Söylem, Politika ve Deneyimler / Volkan Yılmaz, Zeynep Kesici
1. Basım, VI + 256 s., 15,5x21,5 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-376-017-5
E-ISBN: 978-625-376-018-2
1. Sağlık Politikaları 2. Sağlık Sistemi 3. Sağlık Sigortacılığı 4. Sağlık Sosyolojisi 5. Sosyal Güvenlik

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR v

Birinci Bölüm
GİRİŞ 1
Volkan Yılmaz - Zeynep Kesici

İkinci Bölüm
MEME KANSERİ TEDAVİSİNE ERİŞİM HİKÂYELERİ:
GENEL SAĞLIK SİGORTASI YETERLİ Mİ? 13
Zeynep Kesici

Üçüncü Bölüm
AĞIZ VE DİŞ SAĞLIĞI SİSTEMİNDE HASTALARIN TEDAVİ PATİKALARI 35
Sibel Aydın Çomaktekin

Dördüncü Bölüm
TÜRKİYE'NİN ŞEKERİ NEDEN DÜŞMÜYOR? DİYABET POLİTİKASININ BİR İNCELEMESİ 57
Ekin Ekici

Beşinci Bölüm
SAĞLIK HAKKI VE SAĞLIĞIN SORUMLULUĞU: COVID-19 VE HÜKÛMET SÖYLEMİ 85
Tuğba Zeynep Şen

Altıncı Bölüm
HASTANE GERİ ÖDEME MODELLERİNDE DÖNÜŞÜM VE BU DÖNÜŞÜMÜN KAMU
SEKTÖRÜNDE HEKİMLİĞE ETKİSİ 113
Püren Aktaş

Yedinci Bölüm
CİNSEL SAĞLIK VE ÜREME SAĞLIĞI ALANININ DARALMASINA YÖNELİK GENÇ AKTİVİSTLERİN TEPKİLERİ 133
Dağlar Çilingir

Sekizinci Bölüm
RUH SAĞLIĞI HİZMETLERİNİ KULLANANLARIN GÖZÜNDEN RUH SAĞLIĞI REFORMU... 153
Merve Kardelen Bilir Uslu

Dokuzuncu Bölüm
ENGELLİ HAKLARI AKTİVİSTLERİNİN PERSPEKTİFİNDEN REHABİLİTASYON POLİTİKALARININ VE HİZMETLERİNİN ANALİZİ 181
Anıl Gencelli

Onuncu Bölüm
SONUÇ YERİNE: SAĞLIK PENCERESİNDEN TÜRKİYE'DE SİYASET, TOPLUM VE DEVLET... 217
Volkan Yılmaz

KAYNAKÇA 229

DİZİN 251

ÖZ GEÇMİŞLER 253

Birinci Bölüm

GİRİŞ

Volkan Yılmaz - Zeynep Kesici

Türkiye'nin sağlığı, siyasi ve gündelik söylemler, geliştirilen ve geliştirilmeyen politikalar ve sıradan hayatlarımızdaki deneyimlerle şekilleniyor. 2000'lerin başında uygulanmaya başlanan Sağlıkta Dönüşüm Programı (SDP) politika düzeyindeki değişimlerin en önemlilerinden biri.[1] Ancak değişimler SDP'den ve politika reformlarından ibaret değil. COVID-19 pandemisi sürecinde gördüğümüz farklılaşan sağlık risklerinden sağlıkta farklı tür eşitsizliklerin görünür ve tartışılır olmasına kadar geniş bir yelpazedeki gelişmeler Türkiye'nin sağlık politikalarını değişime zorluyor.

Sağlık politikalarında değişimi çağıran bu dinamikler yalnızca Türkiye'yi ilgilendirmiyor. Bu dinamiklerin büyük bir kısmı küresel geçerliğe sahip. Örneğin Birleşmiş Milletler (BM) Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) çerçevesinde Evrensel Sağlık Kapsayıcılığı (ESK) tüm ülkeler için temel bir politika hedefi olarak belirlenmiş durumda. Yani tüm ülkelerin 2030 yılına dek tüm yurttaşlarının temel sağlık hizmetlerine herhangi bir finansal zorlukla karşılaşmadan erişimini garanti altına almaları bekleniyor.

Sağlık hizmetleri alanında sosyal adaletin önemsendiği bu dönemde, aynı anda kamusal sağlık sistemlerinin finansal sürdürülebilirliği (yani ESK'ye erişen ülkelerin bu statüyü koruyabilmeleri) yüksek gelirli ülkeler için dahi kronik bir soruna dönüşüyor. Örneğin; kişiselleştirilmiş tıp gibi tıp, genetik ve farmakoloji

[1] V. Yılmaz, *Türkiye'de Sağlık Reformunun Siyaseti: Aktörler, Çatışmalar ve Sağlıkta Dönüşüm*, Ankara, Efil Yayınevi, 2024.

İkinci Bölüm

MEME KANSERİ TEDAVİSİNE ERİŞİM HİKÂYELERİ: GENEL SAĞLIK SİGORTASI YETERLİ Mİ?

Zeynep Kesici

Dünya Sağlık Örgütüne (DSÖ) bağlı Uluslararası Kanser Araştırmaları Merkezinin verilerine göre, dünya genelinde kadınlarda en yaygın görülen kanser türü olan meme kanseri; yüksek prevalansı, ciddi hastalık yükü ve bazı hastalar için yaşam boyu tıbbi sonuçları olan bir hastalık olarak kabul ediliyor. Bu nedenle meme kanserinin tanı ve tedavi süreçleri Evrensel Sağlık Kapsayıcılığının kritik bir bileşeni olmayı sürdürüyor. Meme kanseriyle mücadelede son 50 yılda kaydedilen ilerlemeler, özellikle önleyici ve tedavi edici müdahalelerin artışı sayesinde, ölümcül vakaların azaldığını gözlemliyoruz. Ancak, meme kanseri tanı ve tedavi süreçlerine erişim koşulları ve hastaların bu süreçlere ilişkin deneyimleri ülkeden ülkeye farklılık gösteriyor ve bu ülkelerdeki sağlık sistemleri bu koşulları ve deneyimleri büyük ölçüde şekillendiren bir etmen olarak öne çıkıyor.

Kitabın bu bölümünde sunulan araştırma Türkiye'de sağlık hizmetlerinin iç piyasa koşullarında sunulduğu bir ortamda meme kanseri hastalarının tedaviye erişim deneyimlerini mercek altına alıyor.[1] 2021 yılında Türkiye'de 12 meme kanseri hastası kadınla gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış derinlemesine gö-

[1] Z. Kesici, Breast cancer patient pathways to treatment in Turkey's internal healthcare market: A qualitative study/Türkiye sağlık hizmetleri iç pazarında meme kanseri hastalarının tedaviye erişim patikaları: Nitel bir araştırma, (Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2022).

Üçüncü Bölüm

AĞIZ VE DİŞ SAĞLIĞI SİSTEMİNDE HASTALARIN TEDAVİ PATİKALARI

Sibel Aydın Çomaktekin

Kitabın bu bölümü son yıllarda ağız ve diş sağlığı hizmetlerini daha erişebilir hâle getirmek için adımlar atmış bir ülke olan Türkiye'de, hastaların kamunun bu alandaki rolüne ilişkin algılarına odaklanan niteliksel bir çalışmaya dayanıyor. Bu araştırma, Türk ağız ve diş sağlığı sisteminin hastaların tedavi patikalarını ne yönde şekillendirdiğini ve kamu sektörünün bu alanda oynadığı rolü irdeliyor.[1] Araştırma kapsamında İstanbul'un bir ilçesinde bir kamu ve bir özel diş kliniğinden 19 hasta ile 2021 yılının Nisan ayında yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirdim.

Büyük ölçüde önlenebilir olmasına rağmen ağız ve diş hastalıkları dünyada yaklaşık üç buçuk milyar insanı etkiliyor.[2] Ekonomik yük açısından bakacak olursak, OECD ülkelerinin toplam sağlık harcamalarının yüzde beşini ağız ve diş sağlığı hizmetlerinin oluşturduğunu görüyoruz.[3] Ekonomik yükün yanı sıra ağız ve diş sağlığındaki sorunlar sosyal izolasyon, iş gücü kaybı, eğitimde kaybedilen

---

1 S. Aydın, An analysis of Turkish oral healthcare system: Patients' perceptions and treatment pathways/Türk ağız ve diş sağlık bakımı sisteminin değerlendirilmesi: Hastaların algıları ve tedavi patikaları, (Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2021).

2 M. A. Peres vd., "Oral diseases: a global public health challenge", *The Lancet*, c. 394, s. 10194, 2019, s. 249.

3 OECD/European Union, "Health at a Glance: Europe 2020: State of Health in the EU Cycle", OECD Publishing, 2020, s. 216.

Dördüncü Bölüm

TÜRKİYE'NİN ŞEKERİ NEDEN DÜŞMÜYOR? DİYABET POLİTİKASININ BİR İNCELEMESİ

Ekin Ekici

Türkiye'nin diyabet politikasını inceleyen bu bölüm, aynı zamanda Türkiye'nin, diyabet prevalansının artışını kontrol etmedeki başarısızlığının arkasında yatan politika faktörlerini de irdeliyor. Türkiye'nin diyabet politikası konusundaki tartışmaya açık durumunu sağlık politikaları açısından değerlendirebilmek adına, yayımlanmış en son politika dokümanı olan Türkiye Diyabet Programı 2015-2020'yi ve buna paralel olarak 2015-2018 yılları arası yapılmış Diyabet Parlamentosu toplantılarının tutanaklarını inceleyerek nitel bir araştırma gerçekleştirdim.[1] Walt ve Gilson'ın politika üçgeni çerçevesinden yararlandığım bu analizde Türkiye'nin diyabet yönetimini içerik, aktörler, bağlam ve süreçler açısından mercek altına alarak politika ve uygulama boyutlarını karşılaştırmalı olarak inceliyorum.[2]

Diyabet, insülin hormonu eksikliği, yokluğu veya direncinden dolayı vücudun kan şekerini düzenleyemediği ve enerji üretmesini sekteye uğratan kronik bir hastalıktır.[3] Diyabet hastalığının üç ana tipi vardır. Bunlardan Tip 1 diyabet

---

1 E. Ekici, "An examination of diabetes policy in Turkey: A qualitative documentary analysis/Türkiye'de diyabet politikasının incelenmesi: Nitel bir doküman analizi", (Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2022).

2 G. Walt ve L. Gilson, "Reforming the health sector in developing countries: The central role of policy analysis.", *Health Policy and Planning*, c. 9, s. 4, 1994, ss. 353–370.

3 "About Diabetes", International Diabetes Foundation, 2020, https://idf.org, (erişim 5 Kasım 2023).

Beşinci Bölüm

SAĞLIK HAKKI VE SAĞLIĞIN SORUMLULUĞU: COVID-19 VE HÜKÛMET SÖYLEMİ

Tuğba Zeynep Şen

Bu bölüm, Türkiye'de ilk COVID-19 dalgası esnasında hükûmetin halk sağlığı iletişiminin bir parçası olarak yaptığı konuşmaları inceliyor.[1] Bu konuşmaların hükûmetin kendisini ve pandemiyi nasıl tanımladığını, hükûmete pandemi karşısında ne tür bir rol biçtiğini ve bunların Adalet ve Kalkınma Partisinin (AKP veya AK Parti) son yirmi yıldaki seyriyle nasıl eklemlendiğini tartışıyor. Metnin ilk bölümünde hükûmet söyleminde COVID-19 pandemisinin ne şekilde inşa edildiği ve bunun devletin vatandaşlarına karşı sorumluluğu açısından ne ima ettiği, ikinci bölümünde hükûmetin pandemi karşısında devletin rolünü ne şekilde kurguladığı irdeleniyor.

HIV/AIDS pandemisi bağlamında yazan Treichler, pandeminin ortaya çıkardığı anlamları kavramanın pandeminin medikal yönünü kavramak kadar önemli olduğunu söyler.[2] COVID-19 pandemisi, politika yapıcılar için bir dizi yeni zorluk ortaya çıkardı ve şeylerin anlamının tanımlanabileceği, tartışılabileceği ve

[1] T. Z. Şen, Political discourse and health communication during the covid-19 pandemic in Turkey: a critical analysis/COVID-19 Pandemisinde Türkiye'de Siyasi Söylem ve Sağlık İletişimi: Eleştirel bir Analiz, (Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2022). [Tez çalışması Raoul Wallenberg Enstitüsü- Boğaziçi Üniversitesi Yüksek Lisans Bursu desteğiyle gerçekleşmiştir.]

[2] P. A. Treichler, *How to Have Theory in An Epidemic: Cultural Chronicles of AIDS*, Durham, Duke University Press, 1999.

Altıncı Bölüm

HASTANE GERİ ÖDEME MODELLERİNDE DÖNÜŞÜM VE BU DÖNÜŞÜMÜN KAMU SEKTÖRÜNDE HEKİMLİĞE ETKİSİ

Püren Aktaş

Kitabın bu bölümü Türkiye'de SDP ile uygulamaya konulan vaka başına geri ödeme modelini ve bu modelin hekimlik pratiğine etkilerini inceliyor.[1] Bu bağlamda, 2020 ve 2022 senelerinde hekimlerle yapılan iki ayrı saha çalışmasından kesitler sunarak SGK'nin geri ödeme kurallarını değerlendiriyor.[2]

Sağlık sistemlerinde verimlilik ve mali sürdürülebilirlik, yaşlanan nüfus göz önüne alındığında dünyanın her ülkesinde sağlık politikaları yapım sürecinde kritik bir rol oynuyor. OECD ülkelerinde kamunun sağlık sistemi finansmanında en büyük payı ortalama yüzde 40 ile hastaneler oluşturuyor.[3] Bu bağlamda ikinci

---

1 P. Aktaş, The effect of diagnosis-related groups on clinical autonomy in Turkey: The physician's perspective/ Tanıya dayalı fiyat uygulamasının tıbbi özerkliğe etkileri: Hekim perspektifi, (Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2020); P. Aktaş, Physician responses to activity-based hospital reimbursement models in public healthcare systems: Exploring the cases of England and Turkey, (Doktora tezi, Manchester Üniversitesi, Beşeri Bilimler Fakültesi, Manchester, 2023).

2 P. Aktaş, J. Hammond ve L. Richardson, "Pay-for-performance in healthcare provision: The role of discretion in policy implementation in Turkey", *International Journal of Public Sector Management*, 2023; P. Aktaş, "Physician perspectives on the implications of the diagnosis-related groups for medical practice in Turkey: A qualitative study", 2022.

3 OECD, "Health at a Glance 2021", Paris, OECD Publishing, 2021.

Yedinci Bölüm

CİNSEL SAĞLIK VE ÜREME SAĞLIĞI ALANININ DARALMASINA YÖNELİK GENÇ AKTİVİSTLERİN TEPKİLERİ

Dağlar Çilingir

Hak temelli yaklaşım, 1994 yılında 179 ülkenin katılımıyla Kahire'de gerçekleştirilen Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı (International Conference on Population and Development, ICPD) neticesinde cinsel sağlık üreme sağlığı (CSÜS) alanında temel politika çerçevesi hâline geldi. Konferansın eylem planı, gençlerin CSÜS hizmetlerine erişimleri ve bu alana ilişkin karar alma süreçlerine dâhil edilmeleri konusuna özellikle yer veriyordu. Gençlere yapılan bu uluslararası vurgu, Türkiye de dâhil olmak üzere birçok ülkede CSÜS alanında aktivizm yürüten gençlerin desteklenmesini ve bu alanda çalışan gençlik kurumlarının ortaya çıkmasını sağladı. 2000'lerin başından itibaren CSÜS alanında güçlenen gençlik aktivizmi, Türkiye'de de neredeyse 20 yıllık bir geçmişe sahip. Buna rağmen CSÜS ve hakları alanındaki gençlik aktivizmi literatürde kapsamlı bir şekilde kendine yer bulamamış görünüyor.

Dünyanın çeşitli yerlerinde CSÜS ve hakları konusunda STK'ler devletin yeterli hizmet sunamadığı alanlarda açığı kapatmak, savunuculuk yapmak, insanları bilgilendirmek, farkındalık yaratmak ya da politika yapım süreçlerinde söz sahibi olabilmek üzere çalışmalar yürütüyor. Fakat ulusal ya da uluslararası siyasi bağlam ve finansal kaynaklar bu STK'lerin çalışmalarını Rusya, Ukrayna, Hindis-

Sekizinci Bölüm

RUH SAĞLIĞI HİZMETLERİNİ KULLANANLARIN GÖZÜNDEN RUH SAĞLIĞI REFORMU

Merve Kardelen Bilir Uslu

Günümüzde ruh sağlığı politikasının aktörlerinden biri olarak nitelendirilen kullanıcı grupları, ruh sağlığı sisteminden hizmet alan bireyleri ifade eder. Bu bağlamda, kitabın bu bölümü "Kullanıcı grupları Türkiye'deki ruh sağlığı politikası reformunu nasıl değerlendiriyor?" sorusuna yanıt arıyor. Konuyu derinleştiren ve somutlaştıran alt sorular ise şöyle sıralanabilir: Türkiye'de ruhsal sorunlar yaşayan bireylerin sosyal ve ekonomik açıdan karşılaştıkları zorluklar neler? Toplum temelli ruh sağlığı politikası reformu bu sorunlara bir çözüm sunabilir mi? "Kurumsuzlaştırma" olarak bilinen ruh sağlığı politikası kullanıcı grupları tarafından nasıl algılanmakta? Kullanıcı gruplarının bu reformdaki rolü ve etkisi nedir? Bu sorulardan ilham alan bu çalışma, bahsi geçen reform çerçevesi içerisinde Türkiye'nin ruh sağlığı politikasındaki dönüşümü ele almayı ve kullanıcı gruplarının reforma bakış açılarını analiz etmeyi, onların deneyimleri ve görüşleri üzerinden reformun etkilerini tartışmayı hedefliyor.[1]

Türkiye'nin ruh sağlığı alanında izlediği politika 2006 yılında yayımlanan Ulusal Ruh Sağlığı Politikası metni çerçevesinde bir dönüşüm geçiriyor. Bu dönü-

[1] M.K. Bilir, Mental health care policy reform in Turkey: User group perspectives/Türkiye'de ruh sağlığı politika reformu: Kullanıcı gruplarının yaklaşımı, (Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2018).

Dokuzuncu Bölüm

ENGELLİ HAKLARI AKTİVİSTLERİNİN PERSPEKTİFİNDEN REHABİLİTASYON POLİTİKALARININ VE HİZMETLERİNİN ANALİZİ

Anıl Gencelli

Kitabın bu bölümünde Sağlık Bakanlığı tarafından sunulan rehabilitasyon hizmetlerinin engelli hakları aktivistlerinin perspektifinden bir değerlendirilmesi yapılıyor. Engelli hakları aktivistlerinin rehabilitasyon hizmetlerine ilişkin görüşleri iki nedenle önemli. Birincisi, kendileri rehabilitasyon sürecinden geçtikleri veya yakınları bu süreçten geçtikleri için bu kişilerin tanıklıkları politika ve hizmetlere ilişkin değerlendirmelerini besliyor. İkincisi, görüştüğüm aktivistler yalnızca engelli oldukları için değil, aynı zamanda engelli hakları yaklaşımını esas alan bir insan hakları savunuculuğu içinde yer aldıkları için politika ve hizmetlere ilişkin değerlendirmeleri kişisel deneyimin ötesinde bir siyasi olgunluğu yansıtıyor. Sağlık politikaları konusuna odaklanan bir kitapta, yaygın kanının aksine engellilerin sorunlarının yalnızca küçük bir kısmının sağlık politikaları ile ilgili olduğunun altını çizmek isterim. Ancak sağlık hakkına (bu bölüm bağlamında hak temelli rehabilitasyon hizmetlerine erişim) erişimin sağlanamaması, engellilerin diğer haklarına erişimlerine de ket vurduğu için ayrıca önemli bir konu.

Bu bölümde öncelikle sosyal bilimler literatüründe engellilik ve rehabilitasyon konusundaki güncel tartışmalara değiniliyor. Bunun başlıca sebebi, bölümde incelenen engelli hakları aktivistlerinin görüşlerine kuramsal bir dayanak oluşturmak. Ardından bölümde Türkiye'de engellilere yönelik tıbbi rehabilitasyon konusuna ilişkin bir arka plan veriliyor. Daha sonrasında bölüm, Milliyet Gazete-

Onuncu Bölüm

SONUÇ YERİNE: SAĞLIK PENCERESİNDEN TÜRKİYE'DE SİYASET, TOPLUM VE DEVLET

Volkan Yılmaz

Sağlık ve siyaset birbirleriyle ilk bakışta göründüğünden çok daha yakından ilgili. Kişisel sağlığımızı genellikle sağlığımız ancak canımızı yakacak kadar bozulduğuna dair emareler baş gösterdiğinde hatırlıyoruz.[1] Eğer halk sağlığı alanında bir araştırmacı değilsek, bu gezegende aynı dönemde yaşayanların, içinde yaşadığımız toplumun genelinin ve bir biçimde parçası olduğumuz bir toplumsal grubun (örneğin, Kürtler) sağlığı üzerine çoğunlukla hiç düşünmeden bu dünyadan göçüp gidiyoruz. Gündelik hayatın akışında sağlıkla ilgili hemen hemen hiçbir şey bize siyasetle ilgili gibi görünmüyor. Sağlık olsa olsa kaderle ya da doğayla ilgili gibi duruyor. Her iki durumda da bize sağlığı insan iradesinin ötesinde bir şeyler şekillendiriyor gibi geliyor.

Hâlbuki siyaset, sağlık risklerini ve çıktılarını şekillendiren, sağlığın en önemli belirleyicilerinden biri. Siyaseti ister eşitsizlik üreten iktidar yapıları, ister bu eşitsiz yapılar içinde cereyan eden iradi edimler diye görelim, sağlıkla siyaset arasındaki ilişkiye yakından baktığımızda siyasetin sağlıktaki baskın rolünü fark edebiliyoruz. Güvenlik politikalarından (örneğin, İsrail'in 2020'lerin ortasında insancıl hukuku dahi yok sayan ve binlerce sivil Filistinli'nin ölmesine neden olan eylemleri) ulaşım politikalarına (örneğin, daha fazla ölümlü kazaya sebebiyet

[1] Bu yazının farklı bir versiyonu "Sağlıktan muhalefet, muhalefetin sağlığı" başlığıyla Ayrıntı Dergi'nin Türkiye'de Geçinme sayısında yayımlandı.

KAYNAKÇA

Agudelo-Suárez, A. A., M. T. Ruiz-Cantero, L. I. González-Zapata, J. C. Restrepo-Medrano ve G. M. Ortiz-Barreda, 'The parliamentary political agenda: A tool for policy analysis of diabetes priorities in Spain', Gaceta Sanitaria, c. 26, s. 6, 2012.

Ağartan, T. I., 'Health workforce policy and Turkey's health care reform', Health Policy, c. 119, s. 12, 2015.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni - Mayıs 2019 [internet sitesi] https://www.csgb.gov.tr, ss. 1-5. (erişim 8 Nisan 2023).

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni - Ocak 2023 [internet sitesi] https://www.aile.gov.tr ss. 1-5. (erişim 8 Nisan 2023).

AK Parti, 'Yaptıklarımız yapacaklarımızın teminatıdır' - AK Parti, 2021, https://www.youtube.com/watch?v=Mno57alf7TM.

Akgüloğlu, G. E. ve G. Con Wright, "Exempting the state and responsibilizing individuals during pandemic governance: Analysing the health minister's responses to the Covid-19 pandemic in Turkey", Health, 2021.

Akın, A. ve F. Sevencan, 'Türkiye'de kadın sağlığının düzeyi ve aile planlaması uygulamalarının durumu', Türkiye Klinikleri Cerrahi Tıp Bilimleri Jinekoloji Obstetrik Aile Planlaması Özel Sayısı - I, c. 2, s. 13, 2006.

Akın, A., 'Emergence of the family planning programme in Turkey', İçinde: W.C. Robinson ve J.A. Ross (Haz.), The Global Family Planning Revolution Three Decades of Population Policies and Programs, New York, The World Bank, 2007.

Akkan, B., 'Türkiye'de aileci refah rejiminin dönüşen çehresi: Engelli ve yaşlı bakımı politikalarında devamlılık ve değişim', İçinde: O. Savaşkan ve M. Ertan (haz.) Türkiye'nin Büyük Dönüşümü - Ayşe Buğra'ya Armağan, İstanbul, İletişim Yayınları, 2018.

Akkan, B., ve C. Canbazer, "The long-term care response to COVID-19 in Turkey", LTCcovid (International Long-Term Care Policy Network, CPEC-LSE, 2020.

Aksoy, K., 'EuroDRG ve dünyadaki diğer TİG uygulamaları ışığında Türkiye'deki TİG uygulamaları ve TİG üzerinde sağlık yöneticilerinin görüşlerinin incelenmesi', Medipol Üniversitesi, 2017.

Aktaş, P., 'Physician perspectives on the implications of the diagnosis-related groups for medical practice in Turkey: A Qualitative Study', The International Journal of Health Planning and Management, c. 37, s. 3, 2022.

Aktaş, P., J. Hammond ve L. Richardson, 'Pay-for-performance in healthcare provision: The role of discretion in policy implementation in Turkey', International Journal of Public Sector Management, 2023.

Aktaş, P., Physician responses to activity-based hospital reimbursement models in public healthcare systems: Exploring the cases of England and Turkey, (Doktora tezi, Manchester Üniversitesi, Beşeri Bilimler Fakültesi, Manchester, 2023).

Aktaş, P., The effect of diagnosis-related groups on clinical autonomy in Turkey: The physician's perspective/ Tanıya dayalı fiyat uygulamasının tıbbi özerkliğe etkileri: Hekim perspektifi, (Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2020).

Aktoprak, E., 'Postkolonyal bir 'dava' olarak 'Yeni Türkiye'nin yeni ulusu', Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, c. 71, s. 1, 2016.

Albreht, T., R. Kiasuwa, ve M. Van den Bulcke, European guide on quality improvement in comprehensive cancer control, National Institute of Public Health, Brussels, Scientific Institute of Public Health, 2017.

Alpizar, L. D. ve M. G. Bernal, 'Youth, sexuality, and human rights: Some reflections from Mexico', Health and Human Rights, c. 7, s. 2, 2004.

Altan, Ö. Z, Sakatlar ve Türkiye'de Çalışma Sorunları, Eskişehir, Eskişehir İktisadi ve İdari İlimler Akademisi Yayınları, 1976.

Anderson, B. O., , C. Yip, S. D. Ramsey, R. Bengoa, S. Braun, M. Fitch, M. Groot, H. Sancho-Garnier ve V. D. Tsu, 'Breast cancer in limited-resource countries: Health care systems and public policy', Breast Journal, 12 (SUPPL. 1), 2006.

Annear, P. L. P. L. Annear, S. Kwon, L. Lorenzoni. S. Duckett, D. Huntington, J. C. Langenbrunner, Y. Murakami, C. Shon ve K. Xu, 'Pathways to DRG-based hospital payment systems in Japan, Korea, and Thailand', Health Policy, c. 122, s. 7, 2018.

Anthony, A., 'Recovery from mental illness: the guiding vision of the mental health service system in the 1990s', Psychosocial Rehabilitation Journal, c. 16, s. 4, 1993.

Ardıç Çobaner, A., 'COVID-19 sürecinde değişen sağlık/risk algısı ve medya tüketim pratikleri', İçinde: COVID-19 Sürecinde İletişimin Değişen Yüzü, Konya, Eğitim Yayınevi, 2021.

Artvinli, F. ve M. K. Bilir-Uslu, 'On a long, narrow road: The mental health law in Turkey', International Journal of Law and Psychiatry, c. 86, 2023.

Asaria, M., T. Doran, ve R. Cookson, 'The costs of inequality: Whole-population modelling study of lifetime inpatient hospital costs in the English National Health Service by level of neighbourhood deprivation', Journal of Epidemiology and Community Health, c. 70, s. 10, 2016.

Atanelov, L., S. A. Stiens ve M. A. Young, 'History of physical medicine and rehabilitation and its ethical dimensions', American Medical Association Journal of Ethics, c. 17, s. 6, 2015.

Avşaroğlu, N., A Cash-for-care scheme targeting children with disabilities in Turkey: Parent caregiver perspective/Türkiye'de engelli çocuklara yönelik evde bakım aylığı politikası: Bakım veren ebeveynlerin yaklaşımı (Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2018).

Aydın, A., 'Yeni sağlık yasasının ilk uygulaması İstanbul'da', Milliyet, (28 Eylül), 1987.

Aydın, S., An analysis of Turkish oral healthcare system: Patients' perceptions and treatment pathways/Türk ağız ve diş sağlık bakımı sisteminin değerlendirilmesi: Hastaların algıları ve tedavi patikaları, (Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2021).

Aydın-Düzgit, S., "De-Europeanisation through discourse: A critical discourse analysis of AKP's election speeches", South European Society and Politics, c. 21, 2016.

Aydoğan, H., 'Sağlık reformu 1998'de', Milliyet, 6 Ekim 1997.

Bakanlar Kurulu, 'Beşeri Tıbbi Ürünlerin Fiyatlandırılmasına Dair Karar' 2023.

Bambra, C., D. Fox ve A. Scott-Samuel, "Towards a politics of health", Health Promotion International, c. 20, 2005.

Bambra, C., R. Riordan, J. Ford ve F. Matthews, "The COVID-19 pandemic and health inequalities", Journal of Epidemiology & Community Health, c. 74, 2020.

Barnes, C., 'Rehabilitation for disabled people: A 'sick' joke?', Scandinavian Journal of Disability Research, c. 5 s. 1, 2003.

Barron, J. J., R Quimbo, P. T Nikam ve M. M. Amonkar, 'Assessing the economic burden of breast cancer in a US managed care population', Breast Cancer Research and Treatment, c. 109, s. 2, 2008.

Basu S., J. Andrews, S. Kishore, R. Panjabi ve D. Stuckler, 'Comparative performance of private and public healthcare systems in low-and middle-income countries: A systematic review', PLoS Medicine, c. 9, s.6, e1001244, 2012.

Bayram, H., N. Koektuerk, O. Elbek, O. Kilinc, A.Sayiner ve E. Dagli, 'Interference in scientific research on COVID-19 in Turkey', The Lancet, c. 396, 2020.

Berger, P. L. ve T. Luckmann, The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge, London, Penguin Books, 1966.

Bhosai S. J., T. Sinthusake, S. Miwa ve E. Bradley, 'Factors affecting patient access in Thailand: Understanding delay in care seeking for patients with cancer', Global Public Health, c. 6, s. 4, 2011.

Bickenbach, J. E., S. Chatterji, E. M. Badley ve T. B. Ustün, 'Models of disablement, universalism and the international classification of impairments, disabilities and handicaps', Social Science & Medicine, c. 48, 1999.

Bilge, A., G. Mermer, O. Çam, A. Çetinkaya, E. Erdoğan ve N, Üçkuyu., 'Türkiye'deki toplum ruh sağlığı merkezlerinin 2013-2015 yıllarının profili', Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, c. 2, s. 2, 2016.

Bilgiç. A. ve S. S. Akyüz, "Türkiye'de Covid-19 pandemisi döneminde Sağlık Bakanı Fahrettin Koca'nın sosyal medya kullanımı: Twitter paylaşımları içerik analizi", Gaziantep University Journal of Social Sciences, s. 19, 2020.

Bilir, M. K. ve F. Artvinli, 'The history of mental health policy in Turkey: tradition, transition and transformation'. History of Psychiatry, c. 32, s. 1, 2021.

Bilir, M. K., Mental health care policy reform in Turkey: User group perspectives/Türkiye'de ruh sağlığı politika reformu: Kullanıcı gruplarının yaklaşımı, (Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2018).

Blank R. H. ve V. Burau, Comparative Health Policy, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2007.

BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme 21. Oturumu (11 Mart - 5 Nisan), 2019.

BM, Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme ve İhtiyari Protokol, 2006.

BM, Engellilerin haklarına ilişkin sözleşme, Resmî Gazete, s. 27288, 2009.

Boin. A., P. Hart, E. Stern ve B. Sundelius, The Politics of Crisis Management: Public Leadership Under Pressure, Cambridge, Cambridge University Press, 2005.

Bourdieu, P., Language and Symbolic Power, Cambridge, Polity Press, 1991.

Bozkurt, U., 'Neoliberalism with a human face: Making sense of the Justice and Development Party's neoliberal populism in Turkey', Science & Society, c. 77, s. 3, 2013.

Bryson, J. M., B.C. Crosby ve L. Bloomberg, 'Public value governance: Moving beyond traditional public administration and the new public management', Public Administration Review, c. 74, s. 4, 2014.

Buğra. A. ve O. Savaşkan, New Capitalism in Turkey: The Relationship between Politics, Religion, and Business, Cheltenham, Edward Elgar Publishing, 2014.

Burrows, R., S. Nettleton, ve S. Bunton, 'Sociology and health promotion: health, risk and consumption under late modernism', İçinde: The Sociology of Health Promotion: Critical Analysis of Consumption, Lifestyle and Risk (New York, Routledge, 1995.

Busato. A. ve G. von Below, 'The implementation of DRG-based hospital reimbursement in Switzerland: A population-based perspective', Health Research Policy and Systems, c. 8, s. 1, 2010.

Busse, R., A. Geissler, A. Aaviksoo, F. Cots, U. Häkkinen, C. Kobel, C. Mateus, Z. Or, J. O'Reilly, L. Serdén, A, Street, S. S. Tan ve W. Quentin, 'Diagnosis related groups in Europe: Moving towards transparency, efficiency, and quality in hospitals?', BMJ, c. 346, 2013.

Can, F., 'Fizyoterapi ve rehabilitasyonun mesleki gelişim tarihçesi', 2016.

Canbazer, C., 'Locating Turkey's active labour market policies within activation typologies: enabling or workfarist?/Türkiye aktif işgücü piyasası politikalarının etkinleştirme tipolojileri içinde konumlandırılması: Destekleyici mi çalıştırmacı mı?' (Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2021).

Capano, G., M. Howlett, D. Jarvis, M. Ramesh, ve N. Goyal., "Mobilizing policy (in)capacity to fight COVID-19: Understanding variations in state responses", Policy and Society, c. 39, 2020.

Carpenter, M., 'It's a small world: Mental health policy under welfare capitalism since 1945', Sociology of Health and Illness, c. 22, s. 5, 2000.

Centers for Disease Control and Prevention, 'Prevent Type 2 Diabetes', Centers for Disease Control and Prevention, https://www.cdc.gov, (erişim 8 Kasım 2023).

Chan, J. A. Polo, E. Zubizarreta, J. Bourqu, T. P. Hann, M. Gaudet, K. Denni, M. Brundage, B. Slotman ve M. Abdel-Wahab,'Access to radiotherapy and its association with cancer outcomes in a high-income country: Addressing the inequity in Canada', Journal of the European Society for Therapeutic Radiology and Oncology, c. 141, 2019.

Charlesworth, A., A. Davies ve J. Dixon, Reforming Payment for Health Care in Europe to Achieve Better Value, Nuffield Trust London, 2012.

Cheng, S., C. Chen ve S. Tsai, 'The impacts of DRG-based payments on health care provider behaviors under a universal coverage system: A population-based study', Health Policy, c. 107, s. 2-3, 2012.

Cherif, E.,E. Martin-Verdier ve C. Rochette., 'Investigating the healthcare pathway through patients' experience and profiles: Implications for breast cancer healthcare providers', BMC Health Services Research, c. 20, s. 1, 2020.

Chow W, ve S. Priebe, 'Understanding psychiatric institutionalization: A conceptual review', BMC Psychiatry, c. 13, 2013.

Chowdhury, S. ve P. Chakraborty, 'Universal health coverage - There is more to it than meets the eye', Journal of Family Medicine and Primary Care, c. 6, s. 2, 2020.

Christofis, N., 'The AKP's 'Yeni Turkiye': Challenging the Kemalist Narrative?', Mediterranean Quarterly, c. 29, s. 3, 2018.

Conrad, L. ve P.G. Uslu, 'Investigation of the impact of "payment by results" on performance measurement and management in NHS trusts', Management Accounting Research, c. 22, s. 1, 2011,

Coşar, S., 'The AKP's hold on power: neoliberalism meets the Turkish-Islamic synthesis', İçinde: S. Coşar ve G. Yücesan-Özdemir (Haz.), Silent Violence: Neoliberalism, Islamist Politics and the AKP Years in Turkey, Red Quill Books, 2012.

Coşkun, B., Türkiye'de ruh sağlığı hizmetleriyle ilgili var olan kaynaklar, bu konudaki güçlükler ve çözüm yolları, Toplum ve Hekim, c.44, 1987.

Craig T. ve P. W. Timms, 'Out of the wards and onto the streets? Deinstitutionalization and homelessness in Britain' Journal of Mental Health, c.1, s. 3, 1992.

Cumhuriyet Halk Partisi, 'CHP Genel Başkan Yardımcısı Ağbaba: Sadece çay ve simit yiyen aileye günlük 60 lira lazım. AKP 39 lira veriyor.' (Cumhuriyet Halk Partisi, 17 Nisan 2020), https://www.chp.org.tr/haberler (erişim 9 Ekim 2023).

Cumhuriyet, 'İçişleri'nin 'bağış' genelgesine CHP'den jet yanıt: Amaç sindirmek', Cumhuriyet, 2020.

Cutler, D. M., 'Equality, efficiency, and market fundamentals: The dynamics of international medical-care reform', Journal of Economic Literature, c. 40, s. 3, 2002.

Çam, O. ve A. Bilge, 'The process of stigmatization and attitude, belief about mental illness and patient in Turkey: A systematic review', Journal of Psychiatric Nursing, c. 4, s.2, 2013.

Çınar, M., 'Turkey's 'Western' or 'Muslim' identity and the AKP's civilizational discourse', Turkish Studies, c. 19, 2018.

Çilingir, D., Young activist perspectives towards Turkish sexual and reproductive health policy and services: Problems, barriers, ideals/Genç aktivistlerin Türkiye'de cinsel sağlık ve üreme sağlığı politika ve hizmetlerine bakış açıları: Sorunlar, engeller, idealler, (Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2021).

Dağ, İ., 'Türkiye'de ulusal ruh sağlığı politikaları konusunda yapılmış sistematik çalışmalar', Psikiyatri Psikoloji Psikofarmakoloji Dergisi, c. 11, s.1, 2003.

Damaskinos, P. H. Koletsi-Kounari, C. Economou, K. A. Eaton ve E. Widström, 'The healthcare system and provision of oral healthcare in European Union member states. Part 4: Greece', British Dental Journal, c. 220, s. 5, 2016.

Davis, K. M. ve W. L. Gardner, 'Charisma under crisis revisited: Presidential leadership, perceived leader effectiveness, and contextual influences', Leadership Quarterly, c. 23, 2012.

Davisö C. K. ve D.J. Rhodes, 'The impact of DRGs on the cost and quality of healthcare in the United States', Health Policy, c. 9, s. 2, 1988.

Dayı. A., 'Neoliberal health restructuring, neoconservatism and the limits of law: Erosion of reproductive rights in Turkey', Health Hum Rights, c. 21, s. 2, 2019.

de Bruin W. E., C. Stayner, M. de Lange ve R. W. Taylor, 'Who are the key players involved with shaping public opinion and policies on obesity and diabetes in New Zealand?', Nutrients, c. 10, s. 11, 2018.

Degener, T., 'A new human rights model of disability', İçinde: V. Della Fina, R. Cera, & G. Palmisano (Haz.), The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities: A Commentary, Cham, Springer International Publishing, 2017.

Derman, G. S., "Health communication and the importance of it during the COVID-19 pandemic process in Turkey", International Journal of Social and Economic Sciences, c. 10, 2020.

Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu., 09 Nisan 2020), http://disk.org.tr (erişim 9 Ekim 2023).

Dilşen, G., 'Rehabilitasyon düzeyini yükseltmek için el ele verilmeli', Milliyet, 16 Mayıs 1990.

Dilşen, G., 'Rehabilitasyon, sakatı yeniden yetenekli kılmaktır', Milliyet, 16 Aralık 1980.

Dilşen, G., 'Sakatların rehabilitasyonu ve öneriler', Milliyet, (8 Ocak), 1981.

Dinçşahin, Ş., 'A symptomatic analysis of the Justice and Development Party's populism in Turkey, 2007–2010', Government and Opposition, c. 47, s. 4, 2012.

DİSK, "İşten çıkarmalar yasaklansın! Ücretsiz izne ve sefalet ödeneğine hayır." (Türkiye

Diyabet Parlamentosu 10, "Diyabet ve aile", 14 Kasım 2018.

Diyabet Parlamentosu 7, "Ulusal diyabet programı sorunlar ve çözüm önerileri", 13 Kasım 2015.

Diyabet Parlamentosu 8, "Diyabette kan şekeri takip sistemleri ve ilaca erişim sorunları/çözüm yolları", 17 Kasım 2016.

Diyabet Parlamentosu 9, "Diyabet ve çocuk hakları", 14 Kasım 2017.

Doganavsargil-Baysal, O., B. Cinemre, Y. Senol, E. Barcin ve Z. Gokmen, 'Epilepsy and stigmatization in Turkey', Epilepsy & Behavior, c. 73, 2017.

Dow, B. J., 'The function of epideictic and deliberative strategies in presidential crisis rhetoric', Western Journal of Speech Communications, c. 53, 1989.

DSÖ ve International Diabetes Federation, 'The Saint Vincent Declaration on diabetes care and research in Europe', Acta Diabetologia, s. 10 (Ek), 1989.

DSÖ, 'Cinsel Sağlık', https://www.who.int/health-topics/sexual health, (erişim Kasım 2023).

DSÖ, Dünya Engellilik Raporu, Cenevre, 2011.

DSÖ, European Health Information Gateway Health for All Explorer [internet sitesi] https://gateway.euro.who.int (erişim 8 Nisan 2023).

Edelman, M., 'Political language and political reality', PS: Political Science & Politics, c. 18, s. 1, 1985.

Eder, M., 'Retreating state? Political economy of welfare regime change in Turkey', Middle East Law and Governance, c. 2, s. 2, 2010.

Edwards, N., 'Using markets to reform health care', British Medical Journal, c. 331, s. 7530, 2005.

Efeoğlu, A., A.D.Erdemir ve Ö.Öncel, 'Geçmişten Günümüze Türk Diş Hekimliği', İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 2000.

Ege, R., 'Sakatlar ve sorunları', Milliyet, 18 Mayıs 1983.

Ekici, E.,'An examination of diabetes policy in Turkey: A qualitative documentary analysis/ Türkiye'de diyabet politikasının incelenmesi: Nitel bir doküman analizi', (Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2022).

Elbek, O., "COVID-19 Outbreak and Turkey", Turkish Thoracic Journal, c. 21, 2020.

Erdem, F. ve M. Atalay, 'The Effect of health transformation policies on the resident physicians' perception of the medical profession in Turkey', The International Journal of Health Planning and Management, c. 32, s. 2, 2017.

Ersoy M. A. ve A. Varan, 'Reliability and validity of the Turkish version of the internalized stigma of mental illness scale', Türk Psikiyatri Dergisi, c. 18, s. 2, 2007.

Ersoy, Z., 'Geri ödeme modeli olan teşhis ilişkili gruplar (TİG) ve bu model üzerinde sağlık yöneticilerinin görüşlerinin değerlendirilmesi', Gazi Üniversitesi, 2014.

Erşan, M., 'Sağlık Uygulama Tebliği fiyatlarına yüzde 35 ila 75 oranda zam - Diken', Diken, February 2022, https://www.diken.com.tr (erişim 4 Aralık 2023).

Fairclough, I. ve N. Fairclough, Political Discourse Analysis: A Method for Advanced Students, Oxon, Routledge, 2012.

Fairclough, N., 'Critical and descriptive goals in discourse analysis', Journal of Pragmatics, c.9 s. 6, 1985.

Fairclough, N., B. Jessop, ve A. Sayer, "Critical realism and semiosis", İçinde: J. Joseph ve J. M. Roberts (Haz.), Realism Discourse and Deconstruction, London, Routledge, 2004.

Fairclough, N., Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language, Londra ve New York, Longman, 1995.

Fairclough, N., Discourse and Social Change, Cambridge, Polity, 1992.

Fakhoury, W. ve S. Priebe, 'Deinstitutionalization and reinstitutionalization: Major changes in the provision of mental healthcare', Psychiatry, c. 6, s. 8, 2007.

Fan, L., P. E. Goss ve K. Strasser-Weippl, 'Current status and future projections of breast cancer in Asia', Breast Care, c. 10, s. 6, 2015.

Fischer, F., Reframing Public Policy: Discursive Polities and Deliberative Practices, Oxford, Oxford University Press, 2003.

Fotaki, M., A. Boyd, L. Smith, R. McDonald, M. Roland, R. Sheaff. A. Edwards ve G. Elwyn, 'Patient choice and the organisation and delivery of health services: Scoping review', Department of Health, NHS Service Delivery and Organisation R & D (NCCSDO), 2005.

French, S., 'Disability, impairment or something in between', İçinde: J. Swain, V. Finkelstein, S. French, ve M. Oliver. (Haz.), London, Sage, 1993.

FT Visual & Data Journalism Team, "Lockdowns compared: tracking governments" coronavirus responses', Financial Times, 17 Mart 2022, https://ig.ft.com/coronavirus-lockdowns/ (erişim 13 Ekim 2023).

Gage-Bouchard, E. E. M. Rodriguez, F. G. Saad-Harfouche, A. Miller ve D. O. Erwin., 'Factors influencing patient pathways for receipt of cancer care at an NCI-designated comprehensive cancer center', PL0S ONE, c. 9, s. 10, e110649, 2014.

Garland, D., 'The limits of the sovereign state: Strategies of crime control in contemporary society, The British Journal of Criminology, c. 36, 1996.

Garrett, L., A. M. R. Chowdhury ve A. Pablos-Méndez, 'All for universal health coverage', The Lancet, c. 374, s. 9697, 2009.

Gencelli, A., An analysis of rehabilitation policies in Turkey from the perspective of disability rights activists/Engelli hakları aktivistlerinin perspektifinden Türkiye'deki rehabilitasyon politikalarının analizi (Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019).

Gibson, B. E., Rehabilitation: A Post-critical Approach, New York, CRC Press, 2016.

Giritli Nygrena, K. ve A. Olofsson, "Managing the Covid-19 pandemic through individual responsibility: the consequences of a world risk society and enhanced ethopolitics", Journal of Risk Research, c. 23, 2020.

Glasby, J. ve H. Lester, 'On the inside: A narrative review of mental health inpatient services', The British Journal of Social Work, c. 35, s. 6, 2005.

Gómez, E. J., 'Political party ambitions and type-2 diabetes policy in Brazil and Mexico', Health Economics, Policy and Law, c. 15, s. 2, 2018.

Gökalp, R. P. ve N. Z. Aküzüm, 'Community mental health services in Turkey: past and future', International Journal of Mental Health, c. 36, s. 3, 2007.

Grosse Frie, K., H. Samoura, S. Diop, B. Kamate, C. Bougadari Traore, B. Malle, B. Coulibaly ve E. J. Kantelhardta, 'Why do women with breast cancer get diagnosed and treated late in Sub-Saharan Africa? Perspectives from women and patients in Bamako, Mali', Breast Care, c. 13, s. 1, 2018.

Gruskin, S., 'Reproductive and sexual rights: Do words matter?', Am. J. Public Health, c. 98, s.10, 2008.

Guarnizo-Herreño, C. C., R. G. Watt, N. Garzón-Orjuel ve G. Tsakos., 'Explaining oral health inequalities in European welfare state regimes: The role of health behaviours', Community Dentistry and Oral Epidemiology, c. 47, s. 1, 2019.

Guest, G., A. Bunce ve L. Johnson, 'How many interviews are enough? An experiment with data saturation and variability', Family Health International Field Methods, c. 18, s. 1, 2006.

Gül, İ. I., 'BM Engelli Hakları Sözleşmesi', İçinde: M. E. K. Çayır, M. Soran (Haz.), Engellilik ve Ayrımcılık: Eğitimciler İçin Temel Metinler ve Örnek Dersler, İstanbul, Karekök Eğitim Basım Yayınları, 2015.

Gülseven, E., 'Identity, nationalism and the response of Turkey to COVID-19 pandemic', Chinese Political Science Review, c. 6, 2021.

Güreşçi, M. 'COVID-19 salgınında Türkiye'de kriz yönetimi iletişimi: T.C. Sağlık Bakanlığı', Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, c. 7, 2020.

Ha, J., M. A. Kose ve F. Ohnsorge, One-Stop Source: A Global Database of Inflation, Washington DC: World Bank, 2021.

Hak İşçi Sendikaları Konfederayonu, 'HAK-İŞ Konfederasyonumuzun torba kanun taslağında yer alan çalışma hayatı ile ilgili değişiklik tekliflerine ilişkin görüşlerimiz.' (Hak

Hallo de Wolf, A. ve B. Toebes, 'Assessing private sector involvement in health care and universal health coverage in light of the right to health', Health and Human Rights, c. 18, s. 2, 2016.

Hamada, H., M. Sekimoto, ve Y. Imanaka, 'Effects of the per diem prospective payment system with DRG-like grouping system (DPC/PDPS) on resource usage and healthcare quality in Japan', Health Policy, c. 107, s. 2-3, 2012.

Hammell, K., Perspectives on Disability and Rehabilitation, Philadelphia, Elsevier Limited, 2006.

Hart, P., 'Symbols, rituals and power: The lost dimensions of crisis management' Journal of Contingencies and Crisis Management, c. 1, 1993.

Hill-Briggs, F., N. E. Adler, S. A. Berkowitz, M. H. Chin, T. L. Gary-Webb, A. Navas-Acien, P. L. Thornton ve D. Haire-Joshu., 'Social determinants of health and diabetes: A scientific review', Diabetes Care, c. 44, 2021.

Huang, L. C., Y. Ma, J. V. Ngo ve K. F: Rhoads, 'What factors influence minority use of National Cancer Institute-designated cancer centers?', Cancer, c. 120, s. 3, 2014.

Hugh, S. M. M., I. J. Perry, C. Bradley ve R. Brugha, 'Developing recommendations to improve the quality of diabetes care in Ireland: a policy analysis', Health Research Policy and Systems, c. 12, s. 53, 2014.

International Diabetes Federation, 'IDF Diabetes Atlas, 10th ed.', 2021.

International Diabetes Federation, 'Turkey Diabetes Report 2000-2045', International Diabetes Federation, 2021, https://diabetesatlas.org/data, (erişim 8 Kasım 2023).

International Diabetes Foundation, 'About Diabetes', International Diabetes Foundation, 2020, https://idf.org, (erişim 5 Kasım 2023).

International Diabetes Foundation, 'Gestational diabetes', International Diabetes Foundation, 2020, https://idf.org, (erişim 5 Kasım 2023).

International Diabetes Foundation, 'Type 1 diabetes', International Diabetes Foundation, 2020, https://idf.org, (erişim 5 Kasım 2023).

International Diabetes Foundation, 'Type 2 diabetes', International Diabetes Foundation, 2020, https://idf.org, (erişim 5 Kasım 2023).

İpekçi, A., 'Her hafta bir sohbet...', Milliyet, 10 Temmuz 1972.

İstanbul Planlama Ajansı, İstanbul Sokaklarında Kışı Geçirenler Evsizler Kentin ve Politikanın Neresinde?, İstanbul, 2023.

İşçi Sendikaları Konfederayonu, 15 Nisan 2020), https://www.hakis.org.tr;

İşeri, K. ve S. Çapan Tekin, "Küresel salgın dolayısıyla Sağlık Bakanı ve Bakanlığı tarafından sosyal medyada paylaşılan görsel metinlerin çözümlenmesi", Turkish Studies, c. 15, 2020.

Januleviciute, J., J. E.Askildsen, O. Kaarboe, L. Siciliani ve M. Sutton, 'How do hospitals respond to price changes? Evidence from Norway', Health Economics, c. 25, s. 5, 2016.

Jaques, M. E., Rehabilitation Counselling: Scope and Services, Boston, Houghton Mifflin Company, 1970.

Jones J. L. ve L. Kami, 'Understanding deinstitutionalization: What families value and desire in the transition to community living' Research and Practice for Persons with Severe Disabilities, c. 41, s.2, 2016.

Jönsson, B., T. Hofmarcher, P. Lindgren ve N. Wilking, 'The cost and burden of cancer in the European Union 1995–2014' European Journal of Cancer, c. 66, 2016.

Kalçık T. ve Ü. Altan Bayraktar, "Covid- 19 salgınının yönetilmesinde sosyal medya kullanımı: Sağlık bakanı Fahrettin Koca'nın resmi Twitter hesabı üzerine bir analiz", Turkish Studies, c. 15, 2020.

Kamenov, K., J. A. Mills, S. Chatterji ve A. Cieza, 'Needs and unmet needs for rehabilitation services: A scoping review', Disability and Rehabilitation, c. 41, s. 10, 2018.

Karaca Bozkurt Ö., Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı (ICPD, 1994) Eylem Programı'nın Türkiye'de Uygulanan Sağlık Politikalarına Yansımalarının Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden İncelenmesi, (Doktora tezi, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara, 2011).

Kesici Z. ve V. Yılmaz, 'Insurance-based disparities in breast cancer treatment pathways in a universal healthcare system: A qualitative study', BMC Health Services Research, c.23, s. 112, 2023.

Kesici, Z., Breast cancer patient pathways to treatment in Turkey's internal healthcare market: A qualitative study/Türkiye sağlık hizmetleri iç pazarında meme kanseri hastalarının tedaviye erişim patikaları: Nitel bir araştırma, (Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2022).

Kılıç, C., 'Erişkinlerle ilgili sonuçlar', İçinde: N. Erol (haz.), Türkiye Ruh Sağlığı Profili: Ana Rapor, Ankara, Sağlık Bakanlığı Yayınları, 1998.

Kılıç, C., 'Türkiye'de ruhsal hastalıkların yaygınlığı ve ruhsal tedavi ihtiyacı konusunda neredeyiz?', Toplum ve Hekim, c. 35, s. 3, 2020.

Kilic, B., S. Kalaca, B. Unal, P. Phillimore ve S. Zaman, 'Health policy analysis for prevention and control of cardiovascular diseases and diabetes mellitus in Turkey', Int J Public Health, Suppl. 1, 2014.

Kisa S. ve A. Kisa, "Under-reporting of COVID-19 cases in Turkey", International Journal of Health Planning and Management, c. 35, 2020.

Kjøstolfsen, G.H. J. Baheerathan, P. E. Martinussen, J. Magnussen., 'Financial incentives and patient selection: Hospital physicians' views on cream skimming and economic management focus in Norway', Health Policy, c. 125, s. 1, 2021.

Knapp, M., 'Mental health policy and practice across Europe: an overview', İçinde: M. Knapp, D. McDaid, E. Mossialos ve G. Thornicroft (haz.), Mental Health Policy and Practice across Europe - The Future Direction of Mental Health Care, Berkshire, Open University Press, 2007.

Kosecoff, J., K. L. Kahn, W. H. Rogers, E. J. Reinisch, M. J. Sherwood, L. V. Rubenstein, D. Draper, C. P. Roth, C. Chew ve R. H. Brook, 'Prospective payment system and impairment at discharge: The quicker-and sicker story revisited', Jama, c. 264, s. 15, 1990, 1980-1983.

Köse. A. H. ve S. Bahçe, "Yoksulluk' yazınının yoksulluğu: toplumsal sınıflarla düşünmek.', Praksis, c. 19, 2009.

Kroneman, M. ve J. Nagy, 'Introducing DRG-based financing in Hungary: A study into the relationship between supply of hospital beds and use of these beds under changing institutional circumstances', Health Policy, c. 55, s. 1, 2001.

Kumar, A., 'Disability, rehabilitation and social control: A Foucauldian perspective', International Journal of Human Sciences, c. 8, s. 2, 2011.

Kutlu, D., Sosyal Yardım Alanlar: Emek, Geçim, Siyaset ve Toplumsal Cinsiyet, İstanbul, İletişim Yayınları, 2018.

Küey, L., T. B. Üstün ve C. Güleç, 'Türkiye'de ruhsal bozukluklar epidemiyolojisi araştırmaları üzerine bir gözden geçirme çalışması', Toplum ve Hekim, c. 44, 1987.

Lave, J. R., R. G. Frank, C. Taube, H. Goldman ve A. Rupp, 'The early effects of Medicare's prospective payment system on psychiatry', Inquiry, 1988.

Le Grand, J., 'Equality and choice in public services', Social Research, c. 73, s. 2, 2006.

Leamy, M., V. Bird, C. Le Boutillier, J. Williams ve M. Slade, 'Conceptual framework for personal recovery in mental health: systematic review and narrative synthesis', The British Journal of Psychiatry, c. 199, s. 6, 2011.

Lee, C., J. Man Kim, Y. Kim ve E. Shin, 'The Effect of diagnosis-related groups on the shift of medical services from inpatient to outpatient settings: a national claims-based analysis', Asia Pacific Journal of Public Health, c. 31, s. 6, 2019.

Leu. A., H. Wepf, B. Elger ve T. Wangmo, 'Experts' perspectives on Swiss DRG: Second class care for vulnerable patient groups?', Health Policy, c. 122, s. 6, 2018.

Lismont, J., A. Janssens, I. Odnoletkova, S. Vanden Broucke, F. Caron ve J. Vanthienen, 'A guide for the application of analytics on healthcare processes: A dynamic view on patient pathways', Computers in Biology and Medicine, c. 77, 2016.

Lottes, I. L. 'Sexual rights: Meanings, controversies, and sexual health promotion', Journal of Sex Research, c. 50, s. 3-4, 2013.

Luengo-Fernandez, R., J. Leal, A. Gray ve R. Sullivan, 'Economic burden of cancer across the European Union: A population-based cost analysis', The Lancet Oncology, c. 14, s. 12, 2013.

Lupton, D., 'Discourse analysis: A new methodology for understanding the ideologies of health and illness', Australian Journal of Public Health, c. 16, s. 2, 2010.

M. Hajer ve D. Laws, 'Ordering through discourse', İçinde: R. Goodin, M. Moran, M. Rein (Haz.), The Oxford Handbook of Public Policy, Oxford, Oxford University Press, 2006.

MacFarlane, K., 'C-Sections as a nefarious plot: The politics of pronatalism in Turkey', İçinde: L. L. Wynn ve A. M. Foster (Haz.), Abortion Pills, Test Tube Babies and Sex Toys: Emerging Sexual and Reproductive Technologies in the Middle East and North Africa, Nashville, Vanderbilt University Press, 2016.

Mackintosh, M. ve M. Koivusalo, 'Health systems and commercialization: In search of good sense', İçinde: Mackintosh M., Koivusalo M. (Haz.) Commercialization of Health Care. Social Policy in a Development Context, London, Palgrave Macmillan, 2005.

Matthewman S., ve K. Huppatz, "A sociology of COVID-19", Journal of Sociology, c. 56, 2020.

Mayes, R., 'The origins, development, and passage of Medicare's revolutionary prospective payment system', Journal of the History of Medicine and Allied Sciences, c. 62, s. 1, 2007.

McKee, M., D. Balabanova, S. Basu, W. Ricciardi ve D. Stuckler, 'Universal health coverage: A quest for all countries but under threat in some', Value in Health, 16 (1 SUPPL.), 2013.

Meng Z., W. Hui, Y. Cai, J. Liu, ve H. Wu., 'The effects of DRGs-based payment compared with cost-based payment on inpatient healthcare utilization: A systematic review and meta-analysis', Health Policy, c. 124, s. 4, 2020.

Mihailovic, N., S. Kocic ve M. Jakovljevic, 'Review of diagnosis-related group-based financing of hospital care', Health Services Research and Managerial Epidemiology, c. 3, 2016.

Milliyet, '400 milyonluk ücretsiz hizmet', Milliyet, 10 Kasım, 1995.

Milliyet, 'Bu büyük eseri halkımız başlattı, halkımız bitirdi', Milliyet, 22 Nisan 2000.

Milliyet, 'Bu büyük eseri halkımız başlattı, halkımız bitirecek', Milliyet, (16 Aralık), 1997.

Milliyet, 'Cerrahpaşa'da fizik tedavi ve rehabilitasyon kliniği açıldı', Milliyet, 15 Nisan 1981.

Milliyet, 'Fizyoterapist aranmaktadır', Milliyet, 22 Haziran, 1978, ss. 2; Otel Fahri, Milliyet, 10 Şubat 1982.

Milliyet, 'Hayırseverlere çağrı', Milliyet, 11 Ekim 1975.

Milliyet, 'Hedef Avrupa'da bir numaralı merkez olmak', Milliyet, 23 Şubat 1999.

Milliyet, 'Pembe melekler kampanya açtı', Milliyet, 20 Temmuz 1966.

Milliyet, 'PTT Genel Müdürlüğünden fizyoterapist aranmaktadır', Milliyet, 13 Ekim 1978.

Milliyet, 'Türk Silahlı Kuvvetleri Rehabilitasyon ve Bakım Merkezi Vakfı (Elele Vakfı)',

Milliyet, 'Türk Spastik Çocuklar Derneğinden', Milliyet, 15 Eylül 1975.

Milliyet, 'Üniversiteler: Bu yıl 7765 öğrenci alınacak', Milliyet, (17 Ağustos), 1962,

Milliyet, 20 Nisan 1997.

Mootz, A., F. Arjmandi, B. E. Dogan ve W. P. Evans, 'Health care disparities in breast cancer: the economics of access to screening, diagnosis, and treatment', J Breast Imaging. c. 2, s. 6, 2020.

Moran, M., 'Understanding the Welfare State: The Case of Health Care', The British Journal of Politics and International Relations, c. 2, s. 2, 2000, ss. 135-160.

Morris, J., Pride Against Prejudice, London, Women's Press, 1991 cited in T. Shakespeare, 'The social model of disability'.

Mosadeghrad, A. M., 'Patient choice of a hospital: Implications for health policy and management', International Journal of Health Care Quality Assurance, c. 27, s. 2, 2014.

Moulton, S., 'Putting together the publicness puzzle: A framework for realized publicness', Public Administration Review, c. 69, s. 5, 2019.

Mousa, S. M., I. A Seifeldin, A. Hablas, E. S. Elbana ve A. S. Soliman, 'Patterns of seeking medical care among Egyptian breast cancer patients: Relationship to late-stage presentation', Breast, c. 20, s. 6, 2011.

Munir, K., T. Ergene, V. Tunaligil, ve N. Erol, 'A window of opportunity for the transformation of national mental health policy in Turkey following two major earthquakes', Harvard Review of Psychiatry, c. 12, s. 4, 2004.

Neüff, M., Words of Crisis as Words of Power: The jeremiad in American presidential speeches, Amsterdam & Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2018.

Nikolovska, J., 'An Analytic Study of Oral Healthcare System in Some EU Countries', Balkan Journal of Stomatology, c. 12, 2008.

Nolte, E., C. Knai ve R. B. Saltman, 'Assessing chronic disease management in European health systems', DSÖ-Avrupa, 2014.

O'Reilly, J., R. Busse, U. Häkkinen, Z. Or, A. Street ve M. Wiley. 'Paying for hospital care: The experience with implementing activity-based funding in five European countries', Health Economics, Policy and Law, c. 7, s. 1, 2012.

OECD, 'Doctors' Consultations - Health Care Use', 2023.

OECD, 'Health at a Glance 2021', Paris, OECD Publishing, 2021.

OECD, 'Hospital Discharge Rates - Health Care Use', 2023, 2.

OECD, 'Making Mental Health Count: The Social and Economic Costs of Neglecting Mental Healthcare', s.179; DSÖ, European Health Information Gateway Health for All Explorer [internet sitesi] https://gateway.euro.who.int (erişim 8 Nisan 2023).

OECD, 'Making Mental Health Count: The Social and Economic Costs of Neglecting Mental Healthcare', ss.180-181.

OECD, Health Care Utilisation: Hospital average length of stay by diagnostic categories, [internet sitesi], https://stats.oecd.org (erişim 8 Nisan 2023).

OECD, Hospital beds Psychiatric care, Per 1 000 inhabitants, 2021 or latest available, [internet sitesi] https://data.oecd.org (erişim 8 Nisan 2023).

OECD/European Union, 'Health at a Glance: Europe 2020: State of Health in the EU Cycle', OECD Publishing, 2020.

OECD/European Union, 'Health at a Glance: Europe 2022: State of Health in the EU Cycle', Paris, OECD Publishing, 2022.

Oğuz, H., 'Uzmanlığın tarihçesi', İçinde: M. Beyazova ve Y. G. Kutsal (Haz.) Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon, Ankara, Güneş Tıp Kitabevleri, 2014.

Oliver, M., The Politics of Disablement, London, Macmillan, 1990.

Oliver, M., Understanding Disability: From Theory to Practice, New York, St. Martin's Press, 1996.

Onega T., E. J, Duell, X, Shi, D, Wang, E, Demidenko ve D, Goodman, 'Geographic access to cancer care in the U.S', Cancer, c. 112, s. 4, 2008.

O'Neil, M. N., B. Aldanmaz, R. M. Quirant Quiles ve F. R. Kılınç, 'Yasal ancak ulaşılabilir değil: Türkiye'deki devlet hastanelerinde kürtaj hizmetleri', Kadir Has Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma Merkezi, 2016, (erişi Temmuz 2020).

Ong, K. L., 'Global, regional, and national burden of diabetes from 1990 to 2021, with projections of prevalence to 2050: A systematic analysis for the global burden of disease study 2021', The Lancet, 402/10397, 2023.

Or, Z., 'Implementation of DRG payment in France: Issues and recent developments', Health Policy, c. 117, s. 2, 2014.

Oran, B., 'Türk' teriminin öyküsü', İçinde: E. Aktoprak ve A. C. Kaya (Haz.), 21. Yüzyılda Milliyetçilik: Teori ve Siyaset, Istanbul, İletişim Yayınları, 2016.

Ow Yong L. M., ve L. W. P. Koe, 'War on diabetes in Singapore: A policy analysis', Health Research Policy and Systems, c. 19, s. 1, 2021.

Owczarzak, J., S. D. Phillips ve O. Filippova, 'Finding and reforming the (in)visible state: Nongovernmental organizations and the response to HIV in Ukraine', İçinde: D. Kerrigan ve C. Barrington (Haz.), Structural Dynamics of HIV: Risk, Resilience and Response, Cham, Springer, 2018.

Ozmen, E., K. Ogel, T. Aker, A. Sagduyu, D. Tamar ve C. Boratav., 'Public attitudes to depression in urban Turkey – the influence of perceptions and causal attributions on social distance towards individuals suffering from depression', Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology, c. 39, s.12, 2004.

Ökem Z. G. ve M. Çakar, 'What have health care reforms achieved in Turkey? An appraisal of the "health transformation programme"', Health Policy, c. 119, s. 9, 2015.

Özdemir, C., '1 milyon sakat var', Milliyet, 28 Eylül 1967.

Özvarış, S. B., L. Akın ve A. Akın, 'The role and influence of stakeholders and donors on reproductive health services in Turkey'. Reproductive Health Matters, c. 12 s. 24, 2004.

Pala, K., "COVID-19: Case and death notification problems in Turkey", Turkish Thoracic Journal, c. 21, 2020.

Palmer, K. S., T. Agoritsas, D. Martin, T. Scott, S. M. Mulla, A. P. Miller, A. Agarwal, A. Bresnahan, A. A. Hazzan, R. A. Jeffery, A. Merglen, A. Negm, R. A. Siemieniuk, N. Bhatnagar, I. A. Dhalla, J. N. Lavis, J. J. You, S. J. Duckett ve G. H. Guyatt, 'Activity-based funding of hospitals and its impact on mortality, readmission, discharge destination, severity of illness, and volume of care: A systematic review and meta-analysis', PLoS One, c. 9, s. 10, 2014.

Pälvärinne, R., E. Widström, B. C. Forsberg, K. A. Eaton ve D. Birkhed, 'The healthcare system and the provision of oral healthcare in European Union member states. Part 9: Sweden', British Dental Journal, c. 224, s. 8, 2018.

Peres, M. A., L. M. D. Macpherson, R. J. Weyant, B. Daly, R. Venturelli, M. R. Mathur, S. Listl, R. K. Celeste, C. C. Guarnizo-Herreño, C. Kearns, H. Benzian, P. Allison ve R. G. Watt, 'Oral diseases: a global public health challenge', The Lancet, c. 394, s. 10194, 2019.

Piat, M.,'Deinstitutionalization of the mentally ill: theory, policy and practice', Canadian Social Work Review, c. 9, s. 2, 1992.

Plesk, P. ve T. Wilson, 'Complexity, leadership, and management in healthcare organizations', BMJ (Clinical Research Ed.), c. 323, 2001.

Porter, R., Madness: A Brief History, Oxford University Press, 2002.

Powell, M., T. I. Agartan ve D. Beland (Haz.), Research Handbook on Health Care Policy, Glos, Edward Elgar, 2024.

Radyoloji, Radiyom ve Elektrikle Tedavi ve Diğer Fizyoterapi Müesseseleri Hakkında Kanun, Resmi Gazete (No: 3591), 28 Nisan 1937; M. Erbatur, Milliyet, 11 Aralık 1960.

Rapport, F., P. Hibbert, M. Baysari, J. C. Long, R. Seah, W. Y. Zheng, C. Jones, K. Preece ve J. Braithwaite., 'What do patients really want? An in-depth examination of patient experience in four Australian hospitals', BMC Health Services Research, c. 19, s. 1, 2019.

Reibling, N., M. Ariaans ve C. Wendt, 'Worlds of healthcare: A healthcare system typology of OECD countries', Health Policy, c. 123, s. 7, 2019.

Resmi Gazete, 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşları ile Engelli ve Muhtaç Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun, Ankara, TBMM, 2013.

Resmi Gazete, 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun, Ankara, TBMM, 1976

Resmi Gazete, Engelliler Hakkında Kanun, Ankara, TBMM, 2005.

Reyes, M. S. C., 'Foreword', İçinde: V. Della Fina, R. Cera, & G. Palmisano (Haz.), The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities: A Commentary, 2017.

Rhodes, R.A.W., 'The new governance: Governing without government', Political Studies, c. 44, s. 4, 1996.

Richter, P. ve H. Schlieter, 'Understanding patient pathways in the context of integrated health care services: Implications from a scoping review', Wirtschaftsinformatik, 2019.

Rochefort, D. A., From Poorhouses to Homelessness: Policy Analysis and Mental Health Care, London, Auburn House, 1997.

Rogers W. H., D. Draper, K. L. Kahn, E. B. Keeler, L. V. Rubenstein, J. Kosecoff ve R. H. Brook, 'Quality of care before and after implementation of the DRG-based prospective payment system: A summary of effects', JAMA, c. 264, s, 15, 1990.

Romdhane, H. B., F. Tlili, A. Skhiri, S. Zaman ve P. Phillimore., 'Health system challenges of NCDs in Tunisia', International Journal of Public Health, c. 60, s. 1, 2014.

Rosenthal U. ve P. Hart, 'Experts and decision makers in crisis situations', Science Communication, c. 12, 1991.

Rothgang, H., M. Cacace, L. Frisina, A. Schmid, S. Grimmeisen, C. Wendt., The State and Healthcare: comparing OECD countries. Palgrave Macmillan, 2010.

Sağlık Bakanlığı, Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2011, 2012.

Sağlık Bakanlığı, Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2021, Ankara, 2023.

Sağlık Bakanlığı, Ulusal Ruh Sağlığı Eylem Planı (2011-2023), Ankara, 2011.

Sağlık Bakanlığı, Ulusal Ruh Sağlığı Eylem Planı (2011-2023).

Sağlık Bakanlığı, Ulusal Ruh Sağlığı Eylem Planı (2021-2023), Ankara, 2021.

Sağlık Bakanlığı, Ulusal Ruh Sağlığı Eylem Planı (2021-2023), ss. 18-38; Sağlık Bakanlığı,

Sağlık Bakanlığı, Ulusal Ruh Sağlığı Politika Metni, Ankara, 2006.

Sağlık Bakanlığı, Ulusal Ruh Sağlığı Politika Metni, ss. 1-20; Sağlık Bakanlığı, Ulusal Ruh Sağlığı Eylem Planı (2011-2023).

Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2021.

San, S., M. F. Bastug ve H. Basli, "Crisis management in authoritarian regimes: A comparative study of COVID-19 responses in Turkey and Iran", Global Public Health, c. 16, 2021.

Saraçoğlu, C. ve Ö. Demirkol, "Nationalism and foreign policy discourse in Turkey under the AKP rule: Geography, history and national identity", British Journal of Middle Eastern Studies, c. 42, s. 3, 2015.

Sarılar, Ş., 'Gençlik danışma ve sağlık merkezleri', Türk Pediatri Arşivi, c. 46 s. 1, 2011.

Satman, İ., C. S. Yilmaz, A. Çömlekçi, Ş. İmamoğlu ve G. Ayvaz, 'Türkiye'de ve dünya'da diyabet', Journal of the Society of Endocrinology and Metabolism of Turkey, c. 16 (Ek 1).

Scharpf, F. W. ve V.A. Schmidt, Welfare and Work in the Open Economy: Volume I: From Vulnerability to Competitiveness in Comparative Perspective, Oxford, Oxford University Press, 2000.

Schreyögg, J., T. Stargardt, O. Tiemann ve R. Busse, 'Methods to determine reimbursement rates for diagnosis related groups (DRG): A comparison of nine European countries', Health Care Management Science, c. 9, s. 3, 2006.

Schuetz, P., W. C. Albrich, I. Suter, B. L. Hug, M. Christ-Crain, T. Holler, C. Henzen, M. Krause, R. Schoenenberger, W. Zimmerli ve B. Mueller, 'Quality of care delivered by fee-for-service and DRG hospitals in Switzerland in patients with community-acquired pneumonia', Swiss Medical Weekly, c. 141, 2011.

Scull, A., Madness in Civilization: A Cultural History of Insanity, from the Bible to Freud, from the Madhouse to Modern Medicine, Princeton University Press, 2016.

Shakespeare, T. ve H. Cooper, D. Bezmez, F. Poland, 'Rehabilitation as a disability equality issue: A conceptual shift for disability studies?', Social Inclusion, c. 6, s. 1, 2018.

Shakespeare, T., 'The social model of disability', İçinde: L. J. Davis (Haz.), The Disability Studies Reader, 2. baskı, New York, Routledge, 2006.

Shiroya V., F. Neuhann, O. Müller ve A. Deckert, 'Challenges in policy reforms for non-communicable diseases: the case of diabetes in Kenya', Global Health Action, c. 12, s. 1, 2019.

Shorter, E., A History of Psychiatry: From the Era of the Asylum to the Age of Prozac, New York, Wiley, 1997.

Somuncu, M., 'Dr. Fahrettin Koca'nın sosyal medyadaki salgınla ilgili paylaşımlarının eleştirel söylem analizi yöntemi ile incelenmesi', Kesit Akademi Dergisi, c. 6, 2020.

Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı, "Sosyal Güvenlik Kurumu Sağlık Uygulama Tebliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ", Sayı: 31468, 2021, https://www.resmi gazete.gov.tr, (erişim 8 Kasım 2023).

Sosyal Güvenlik Kurumu, '2022 Yılı Sosyal Güvenlik Kurumu Özel Sağlık Hizmeti Sunucularından Sağlık Hizmeti Satın Alım Sözleşmesi', 2022.

Sosyal Güvenlik Kurumu, '25 Ağustos 2022 Tarihli Resmi Gazete'de Yayımlanan Sosyal Güvenlik Kurumu Sağlık Uygulama Tebliği İşlenmiş Güncel SUT' (Sosyal Güvenlik Kurumu, 2022).

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Zihinsel Özürlüler Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği, Resmi Gazete (No: 19335), (8 Ocak), 1987.

Spastik Çocuklar Özel Rehabilitasyon Merkezleri Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkında Yönetmelik, Resmi Gazete (No: 19054), 21 Mart 1986.

Speed, E., Patients, consumers and survivors: A case study of mental health service user discourses. Social Science and Medicine, c. 62, s. 1, 2006.

Starnino, V., 'An integral approach to mental health recovery: Implications for social work', Journal of Human Behavior in the Social Environment, c. 19, s.7, 2009.

Stiker, H. J., A History of Disability, Ann Arbor, The University of Michigan Press, 1999.

Storm, M. ve A. Edwards, 'Models of user involvement in the mental health context: Intentions and implementation challenges', Psychiatry Quarterly, c. 84, s. 3, 2013.

Street. A., K. Vitikainen, A. Bjorvatn ve A. Hvenegaard, 'Introducing activity-based financing: A review of experience in Australia, Denmark, Norway and Sweden', CHE Research Paper, York, Centre for Health Economics, University of York, 2007.

Sullivan, M., 'Subjected bodies: Paraplegia, rehabilitation, and the politics of movement', İçinde: S. Tremain (Haz.), Foucault and the Government of Disability, Ann Arbor, The University of Michigan Press, 2005.

Şen, T. Z., Political discourse and health communication during the covid-19 pandemic in Turkey: a critical analysis/COVID-19 Pandemisinde Türkiye'de Siyasi Söylem ve Sağlık İletişimi: Eleştirel bir Analiz, (Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2022). [Tez çalışması Raoul Wallenberg Enstitüsü- Boğaziçi Üniversitesi Yüksek Lisans Bursu desteğiyle gerçekleşmiştir.]

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 'Düzensiz Göç İstatistikleri',

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü, Diyabetli öğrenciler genelgesi, Sayı: 90757378/10.06/131289, 2013.

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü, Okul kantinlerinde satılacak gıdalar ve eğitim kurumlarındaki gıda işletmelerinin hijyen yönünden denetlenmesi, Nr: 90757378-10.06-E.2852893, 2016.

T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, 'HIV/AIDS İstatistikleri', https://hsgm.saglik.gov.tr, (erişim Kasım 2023).

T.C. Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Türkiye diyabet önleme ve kontrol programı eylem planı 2011-2014, 2011.

T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu, Türkiye diyabet programı 2015-2020, 2014.

T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu, Türkiye sağlıklı beslenme ve hareketli hayat programı 2014-2017, 2013.

T.C. Sağlık Bakanlığı, 'Türkiye Diyabet Programı Güncelleme Çalıştayı', T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, https://hsgmdestek.saglik.gov.tr/tr/beslenmehareket-haberler, (erişim 10 Ekim 2023).

T.C. Sosyal Bilimler Araştırma Kurumu, Kalkınma Planı: Birinci Beş Yıllık Plan (1963-1967), https://www.sbb.gov.tr, (erişim 21 Kasım 2023).

Tait, L. ve H. Lester, 'Encouraging user involvement in mental health services', Advances in Psychiatric Treatment, c. 11, s. 3, 2005,

Tatar, M., "Management of diabetes and diabetes policies in Turkey", Globalization and Health, c. 9, s. 1, 2013.

Telli, P., T. Cesuroğlu ve F. A. Tanık, 'How do pronatalist policies impact women's access to safe abortion services in Turkey?', International Journal of Health Services, c. 49, s. 4, 2019.

Terzi, C., 'Türkiye'de sağlıkta neoliberal saldırı: Sağlıkta dönüşüm programı', İçinde: G. Mooney (Haz.), Ulusların Sağlığı: Yeni Bir Ekonomi Politiğe Doğru, İstanbul, Yordam Kitap, 2014.

The Institute for Health Metrics and Evaluation, 'Global Diabetes Cases Soar to 529 Million by 2050', The Institute for Health Metrics and Evaluation, 22 Haziran 2023, https://www.healthdata.org (erişim 5 Kasım 2023).

Thornicroft, G. ve M. Tansella, 'Are community mental health services relevant in low- and middle-income countries?' Epidemiology and Psychiatric Sciences, c. 23, 2014.

Thornicroft, G. ve M. Tansella, 'Balancing community-based and hospital-based mental health care', World Psychiatry, c. 1, s. 2, 2002.

Thornicroft, G. ve M. Tansella, 'Components of a modern mental health service: a pragmatic balance of community and hospital care', British Journal of Psychiatry, c. 185, 2004.

Thornicroft, G. ve M. Tansella, 'Growing recognition of the importance of service user involvement in mental health service planning and evaluation', Epidemiologia e Psichiatria Sociale, c. 14, s. 1, 2005.

Thornicroft, G. ve M. Tansella, 'The balanced care model for global mental health', Psychological Medicine, c. 43, s. 4, 2013.

Thornicroft, G. ve P. Bebbington, 'Deinstitutionalisation-from hospital closure to service development', British Journal of Psychiatry, c. 155, 1989.

Tickle, M., R. McDonald, J. Franklin, V. R. Aggarwal, K. Milsom ve D. Reeves, 'Paying for the wrong kind of performance? Financial incentives and behaviour changes in National Health Service dentistry 1992-2009', Community Dentistry and Oral Epidemiology, c. 39, s. 5, 2011.

Topgül, C., T. Adalı, A. Çavlin ve C. Dayan, 'Sisteme değil isteğe bağlı hizmet: Sağlık çalışanları gözünden İstanbul'da kürtaj ve aile planlaması hizmetlerinin durumu', Nüfusbilim Derneği, Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması Vakfı, UNFPA Türkiye Ofisi, Ankara, 2017.

Treichler, P. A., How to Have Theory in An Epidemic: Cultural Chronicles of AIDS, Durham, Duke University Press, 1999.

Tunca, Y. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Çalışmaları ve Tıbbi İstatistik Yıllığı 1960 - 1963, Ankara, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Yayınları, 1965.

Türk, H. B., Muktedir: Türk Sağ Geleneği ve Recep Tayyip Erdoğan, İstanbul, İletişim Yayınları, 2014.

Türk, M., 'Doktorlardan örnek davranış', Milliyet, (15 Mayıs), 1998.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 'Bugün', 2023, https://www.tcmb.gov.tr; T.C.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 'Tüketici Fiyatları', 2023.

Türkiye Diyabet Vakfı, 'Kuruluş ve Tarihçe', Türkiye Diyabet Vakfı, https://www.turkdiab.org, (erişim 7 Kasım 2023).

Türkiye HIV/AIDS Kontrol Programı 2019-2024, https://hsgm.saglik.gov.tr, (erişim Kasım 2023).

Türkiye İstatistik Kurumu, 'Dünya Nüfus Günü 2023', https://data.tuik.gov.tr, (erişim Kasım 2023).

Türkiye İstatistik Kurumu, 'Sağlık Harcamaları İstatistikleri, 2021', Türkiye İstatistik Kurumu, 7 Aralık 2022, https://data.tuik.gov.tr, (erişim 8 Kasım 2023).

Ulusu, B., 'Amacımız 15 milyon kişiye daha sosyal güvenlik sağlamak', Milliyet, 18 Mayıs 1983.

UNAIDS, 'Global HIV & AIDS Statistics Fact Sheet', 2023, https://www.unaids.org, (erişim Kasım 2023).

UNAIDS, 'Global HIV&AIDS Statistics Fact Sheet', 2023, https://www.unaids.org, (erişim Kasım 2023).

United National Population Fund, 'Population Data', 2021, https://pdp.unfpa.org, (erişim 21 Kasım 2023).

United National Population Fund, 'State of World Population Report', 2022, https://www.unilibrary. org, (erişim 21 Kasım 2023).

van Dijk T. A, Discourse & Power, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2008.

Victoor, A., D. MJ. Delnoij, R. D. Friele ve J. JDJM Rademakers, 'Determinants of patient choice of healthcare providers: A scoping review', BMC Health Services Research, c. 12, s. 1, 2012.

Villa-Torres, L., ve J. Svanemyr, 'Ensuring youth's right to participation and promotion of youth leadership in the development of sexual and reproductive health policies and programs', Journal of Adolescent Health, c. 56, s. 1, 2015.

Vuagnat, A., E. Yilmaz, A. Roussot, V. Rodwin, M. Gadreau, A. Bernard, C. Creuzot-Garcher ve C. Quantin, 'Did case-based payment influence surgical readmission rates in France? A retrospective study', BMJ Open, c. 8, s. 2, 2018.

Wacquant, L., 'Crafting the neoliberal state: Workfare, prisonfare, and social insecurity', Sociological Forum, c. 25, s. 2, 2010.

Waitzberg, R, W. Quentin, E. Daniels, V. Perman, S. Brammli-Greenberg, R. Busse ve D. Greenberg, 'The 2010 expansion of activity-based hospital payment in Israel: An evaluation of effects at the ward level', BMC Health Services Research, c. 19, s. 1, 2019.

Walt, G. ve L. Gilson, 'Reforming the health sector in developing countries: The central role of policy analysis.', Health Policy and Planning, c. 9, s. 4, 1994.

Widström, E., ve K. A., Eaton, 'Oral healthcare systems in the extended European union', Oral Health & Preventive Dentistry, c. 2, s. 3, 2004.

Wong, N. T., M. A. Zimmerman ve E. A. Parker, 'A typology of youth participation and empowerment for child and adolescent health promotion', American Journal of Community Psychology,, c. 46, s. 1-2, 2010.

World Health Organization, 'The top 10 causes of death', DSÖ, 9 Aralık 2020, https://www.who.int/news-room (erişim 5 Kasım 2023).

Yazıcı, A., M. Temiz, S. Erkoç ve Ö. Yildiz, 'Psychiatric rehabilitation services in Turkey', International Journal of Mental Health, c. 36, s. 3, 2007.

Yılmaz, H., 'Euroscepticism in Turkey: Parties, elites, and public opinion', South European Society and Politics, c. 16, 2011.

Yılmaz, V. ve M.K. Bilir, 'A rights-based critique of the Turkish mental healthcare reform: deinstitutionalisation without independent living?', Disability & Society, c. 37, s. 6, 2022.

Yılmaz, V. ve P. Willis, 'Challenges to a rights-based approach in sexual health policy: A comparative study of Turkey and England', Societies, c. 10, s. 2, 2020.

Yılmaz, V., 'Changing origins in access to health care services in Turkey: From occupational status to income', New Perspectives on Turkey, c. 48, 2013.

Yılmaz, V., 'Exploring patient experiences of the internal market for healthcare provision in Turkey: Publicness under pressure', Journal of Social Policy, c. 50, s.3, 2020.

Yılmaz, V., 'Is universal health coverage possible without strong public presence in its provision?' Policy and Politics Blog [Web Blog], 1 Mart 2017.

Yılmaz, V., 'İnsan Hakları ve Karşılaştırmalı Sosyal Politika Yaklaşımı Işığında Türkiye'de Ruh Sağlığı Politikaları: Tespitler ve Öneriler', İstanbul, RUSİHAK Yayınları, 2012.

Yılmaz, V., 'Tarihsel gelişimi ve güncel ikilemleriyle Türkiye'de engellilik ve sosyal politkalar', İçinde: B. Altuntaş (Haz.), Dezavantajlı Gruplar ve Sosyal Politika, İstanbul, Nobel Akademik Yayıncılık, 2014, ss. 57-77.

Yılmaz, V., 'The contemporary politics of health in Turkey: Diverse actors, competing frames, and uneven policies', İçinde: G. M. Tezcür (Haz.), The Oxford Handbook of Turkish Politics, Oxford, Oxford University Press, 2022.

Yılmaz, V., 'Understanding the health-politics nexus in the shadow of populism: Toward a political science of, and for, health', İçinde: D. Primrose, R. D. Loeppky, R. Chang (Haz.), The Routledge Handbook of the Political Economy of Health and Healthcare, Oxon, Routledge, 2024.

Yılmaz, V., A. Gürbüztürk, C. Canbazer, E. Ekici, O. Hışıl, P. Aktaş, R. G. Aslan, S. Serim, T. Z. Şen ve Z. Kesici, "COVID-19 salgınında İstanbul'da çalışan deneyimleri", Istanbul, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu, 2020.

Yılmaz, V., Pandemi Öncesi ve Sırasında Türkiye'de CSÜS Hizmetleri İzleme Raporu, 2020.

Yılmaz, V., Politics of Healthcare Reform in Turkey, Cham, Palgrave Macmillan, 2017.

Yılmaz, V., The Political Economy of Disability in Turkey, Lambert, 2011.

Yılmaz, V., Türkiye'de Sağlık Reformunun Siyaseti: Aktörler, Çatışmalar ve Sağlıkta Dönüşüm, Ankara, Efil Yayınevi, 2024.

Yılmaz, V.,'Health policy in Turkey: From a thriving past to an uncertain future', İçinde: M. Powell, T. I. Agartan, D. Beland (Haz.), Research Handbook on Health Care Policy, Glos, Edward Elgar, 2024.

Zengin, F. ve RUSİHAK, 'Turkey', İçinde: Agnes Turnpenny (haz.), Mapping and Understanding Exclusion: Institutional, Coercive and Community-Based Services and Practices across Europe, Brussels, Mental Health Europe and Tizard Centre at the University of Kent, 2017.

Ziller, S., K. E. Eaton ve E. Widström, 'The healthcare system and the provision of oral healthcare in European Union member states. Part 1: Germany' British Dental Journal, c. 218, s. 4, 2015,

Zola, I. K., 'In the name of health and illness: On some socio-political consequences of medical influence', Social Science & Medicine, c. 9, s. 2, 1975.

2. Basım

UYGULAMALI EDEBİYAT SOSYOLOJİSİ

Dr. Öğr. Üyesi Hasan Yazıcı

nobel
40.yıl

UYGULAMALI EDEBİYAT SOSYOLOJİSİ

Dr. Öğr. Üyesi Hasan Yazıcı

Yayın No: 5633
Eğitim: 1148
ISBN: 978-625-371-796-4
E-ISBN: 978-625-371-797-1
Basım Sayısı: 2. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yazıcı, Hasan.
Uygulamalı Edebiyat Sosyolojisi / Hasan Yazıcı
2. Basım, VIII + 414 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-796-4
E-ISBN: 978-625-371-797-1
1. Edebiyat 2. Sosyoloji 3. Roman

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

I. Bölüm
GENEL EDEBİYAT SOSYOLOJİSİ **1**
A. SOSYOLOJİNİN TANIMI ve DİĞER İLİMLERLE İLİŞKİSİ 1
1. Sosyoloji ve Sanat 2
B. EDEBİYAT SOSYOLOJİSİNİN TANIMI, TARİHÇESİ ve AMAÇLARI 4
C. EDEBİYATTA GERÇEK ve BİLGİ 20
D. EDEBİYAT ve TOPLUM 23
E. EDEBİYAT SOSYOLOJİSİNİN TEMEL KONULARI 34
1. Yazar 37
2. Eser 40
3. Basım-Yayım-Dağıtım 50
4. Okuyucu 53
F. ROMAN SOSYOLOJİSİ 55
G. TÜRK ROMAN SOSYOLOJİSİ 68
1. Kitap Endüstrisi ve Edebiyat Dünyası 76
a. Meta Olarak Roman 76
b. Eleştiri Yerine Tanıtım 77
c. Üretici Olarak Yazar 79
d. İlk Roman Patlaması 80
2. Romanın Yeni İlgi Alanları 81
a. Tarihî Romanlar 81
b. Yeni Bir Kimlik Arama Biçimi: Aile Tarihleri 83
c. Polisiyeler, Korkular, Fantazyalar 84
d. Beyaz Türk Romanları 85
e. Kadın ve Magazin Edebiyatı 87
f. Siyasi Romanlar 88
g. İslami Romanlar 89
3. Türk Romanında Postmodernist Eğilimin Sosyopolitiği 92
4. Popüler Romanlarda Kültür ve Hayat 93

II. Bölüm

1970-1980 DÖNEMİ ROMANIMIZDA SOSYAL BOYUT..... 99
GİRİŞ 99
A. ROMANIMIZ ve SİYASİ HAYATIMIZ 102
B. SAĞ-SOL ÇATIŞMASI 105
C. BÖLÜCÜLÜK 112
D. İÇKİ, UYUŞTURUCU, TERÖR 114
E. EĞİTİM, KÜLTÜR ve SANAT MESELELERİ 116
F. AİLE, AHLAK, CİNSELLİK 122
G. SOSYAL YAŞAYIŞTA DİN 143
H. AYDINLAR-DEĞİŞME-KİMLİK KRİZİ 148
SONUÇ 154

III. Bölüm

EDEBİYAT SOSYOLOJİSİ AÇISINDAN BABA 159
GİRİŞ 159
A. ARAŞTIRMANIN KONUSU 160
B. ARAŞTIRMANIN AMACI 161
C. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ 164
D. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI 167
1. Evreni 167
2. Örneklemi 167
E. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ 169
1980-2000 ARASI TÜRK ROMANINDA BABA FİGÜRÜNÜN TOPLUMSAL ANALİZİ 173
A. BABALIK 173
B. MODEL 178
C. OTORİTE 201
D. BABA-EVLAT İLİŞKİSİ 205
1. Baba-Kız İlişkisi 208
2. Baba-Oğul İlişkisi 228
3. Kardeşler Arası Gerilim 234
4. Babaya Sevgi, Saygı 239
5. Nesil Farkı 246
6. Babayla Çatışma 248
7. Evlat Sevgisi 255

8. Evlat Acısı 260
E. EĞİTİM 263
F. EVLİLİK 284
G. BOŞANMA 310
H. BABA MESLEĞİ 322
I. EKONOMİ 330
İ. SİYASET 341
J. BABA SOYU 357
K. BABANIN ÖLÜMÜ 367

SONUÇ 381

KAYNAKÇA 405

KAYNAKÇA

I. KİTAPLAR

Adasal, Rasim, *Normal ve Anormal Açıdan Psikososyal Yönleriyle Kişilik ve Karakter Portreleri*, İstanbul: Minnetoğlu Yayınları, 1970.

Adorno, Theodor Wiesengrund, *Edebiyat Yazıları*, Çev. Sabir Yücesoy, Orhan Koçak, İstanbul: Metis Yayınları, 2004.

Akalın, Lütfullah Sami, *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Genişletilmiş 5. Baskı, İstanbul: Varlık Yayınları, Ocak 1980.

Akca, Ümit, *Küreselleşme ve Türk Milliyetçiliği Dün ve Yarın*, Birinci Basım, Ankara: Altınpost Yayıncılık, Aralık 2012.

Altan, Ahmet, *Aldatmak*, 3. Baskı, İstanbul: Can Yay Yayınları, 2002.

Alver, Köksal (Editör), *Edebiyat Sosyolojisi İncelemeleri*, Eklerle 2. Baskı, Ankara: Hece Yayınları, Aralık 2012.

Andı, Mehmet Fatih, *İnsan Toplum Edebiyat*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1995.

Avcı, Nazmi, *Toplumsal Değerler ve Gençlik*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2007.

Aydın, Mustafa (Editör), *Sistematik Aile Sosyolojisi*, Konya: Çizgi Kitabevi, Aralık 2013.

Ayyıldız, Mustafa, *Alev Alatlı Örneğinde 1980 Sonrası Türk Romanında Entelektüel Popülizm ve Sosyal Değişme*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı, Doktora, Tez Danışmanı: Doç. Dr. Yavuz Demir, Samsun, 1996.

Baldick, Chris, *Literary Terms*, Oxford University Press, 1991.

Banarlı, Nihad Sami, *Edebî Bilgiler*, 4. Baskı, İstanbul, 1948.

Banarlı, Nihad Sami, Şiir ve Edebiyat Sohbetleri 1, 2. Baskı, İstanbul, Ocak 1982.

Bennett, Andrew, *The Author*, London: Routledge, 2005.

Bourneur, Roland ve Quellet, Real, *Roman Dünyası ve İncelemesi*, Çev. Hüseyin Gümüş, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.

Canatan, Kadir ve Yıldırım, Ergun, *Aile Sosyolojisi*, İstanbul: Açılım Kitap, Temmuz 2009.

Carlaui, J. C. ve J. C. Fülox, *Edebî Eleştiri*, Çev. A. Hümeyra Çakmaklı, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1985.

Çakmaklı, Kemal, *Aile, Çocuk ve Gençlik Mutluluğu Açısından Aile Tipleri ve Getirdikleri*, İstanbul: Seha Neşriyat ve Ticaret A.Ş., 1995.

Dikeçligil, Beylül ve Çiğdem, Ahmet (Derleyenler), *Aile Yazıları 4*, Ankara, T.C. Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu, 1990.

Doğan, Candemir ve Doğan, Süleyman, *İnsanlar Konuşa Konuşa*, 1. Baskı, İstanbul: Selis Yayınları, Mayıs 2011.

Doğan, İsmail, *Dünden Bugüne Türk Ailesi: Sosyolojik Bir Değerlendirme*, Birinci Baskı, Ankara: AKDTYK Atatürk Kültür Merkezi, 2009.

Duverger, Maurice, *Sosyal Bilimlere Giriş*, Türkçesi: Ünsal Oskay, 4. Baskı, İstanbul: Bilgi Yayınları, 1990.

Dündar, Leyla Burcu, *Edebiyat Sosyolojisi Açısından Türk Öykücülüğü: 1990-2005*, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümü, Doktora Tezi, Tez Yöneticisi: Yard. Doç. Dr. Süha Oğuzertem, Ankara, Temmuz 2007.

Eagleton, Terry, *Şiir Nasıl Okunur?*, Çev. Kaya Genç, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2011.

Efendi, Kınalızâde Ali, *Devlet ve Aile Ahlâkı*, Baskıya Hazırlayan: Ahmet Kahraman, Tercüman 1001 Temel Eser, 1973.

Ekiz, Osman Nuri, *Ansiklopedik Edebiyat Bilgileri Sözlüğü*, Zümrüt Yayınları, İstanbul, 1984.

Eliot, Thomas Stearns, *Edebiyat Üzerine Düşünceler* (Çeviren: Sevim Kantarcıoğlu), Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, Ağustos 1983.

El-Keylani, Necip, *İslâmi Edebiyata Giriş* (Çeviri: Ali Nar), İstanbul: Risale Yayınları, Şubat 1988.

Edward Morgan Forster, *Roman Sanatı*, Çev. Ünal Aytür, Birinci Basım, İstanbul: Adam Yayıncılık, Haziran 1982.

Erdem, Selman, *Sosyoloji*, Gözden Geçirilmiş 6. Baskı, İstanbul: Elif Ofset, 1982.

Erdil, Kemalettin, *Aile Okulu*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.

Erkal, Ersen Mustafa, *Sosyoloji (Toplum Bilimi)*, İlaveli 4. Baskı, İstanbul: Der Yayınları, 1991.

Erkal, Ersen Mustafa, *İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri*, 2. Baskı, İstanbul: Der Yayınları, 1991.

Erkal, Ersen Mustafa, *Sosyoloji (Toplum Bilimi)*, İlaveli 3. Baskı, İstanbul: Der Yayınları, 1987.

Erkal, Ersen Mustafa, *Sosyal Meselelerimiz ve Sosyal Değişme*, 1. Baskı, İstanbul: Der Yayınlar, Ekim 1984.

Eröz, Mehmet, *Türk Ailesi*, Birinci Basılış, İstanbul: MEB Devlet Kitapları, 1977.

Erzen, Jale Nejdet, *Çoğul Estetik*, İstanbul: Metis Yayınları, 2011.

Escarpit, Robert, *Edebiyat Sosyolojisi*, Çeviren: Âli Türkay Yazıcı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1968.

Fischer, Ernest, *Sanatın Gerekliliği*, Çev. Cevat Çapan, İstanbul: Payel Yayınları, 1995.

Finn, Roberth Robert, *Türk Romanı-İlk Dönem 1872-1900*, İstanbul: Bilgi Yayınları, 1984.

Freville, Jean ve Plehanov, Georgi, *Sosyalist Açıdan Toplum Sanat ve Eleştiri*, Çev. Asım Bezirci, İstanbul: Yön Yayınları, 1991.

Foulquieu, Paul, *Varoluşçuluk*, Çev. Yakup Şahan, İstanbul: İletişim Yayınları, 1991.

Giddens, Anthony, *Sosyoloji*, Ankara: Ayraç Yayınevi, 2000.

Girard, Rene, *Romantik Yalan ve Romansal Hakikat*, Ankara: Metis Yayınları, 2001.

Goldmann, Lucien, *Roman Sosyolojisi*, Derleyen ve Çeviren: Ayberk Erkay, Ankara: Birleşik Yayınevi, Haziran 2005.

Güllülü, Sabahattin, *Ortaokul Türkçe Kitapları İçeriğinde Ulusal Karakter Modernlik - Geleneksellik*, (Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe-Sosyoloji Bölümü Basılmamış Doçentlik Tezi), Erzurum, 1982.

Gürbilek, Nurdan, *Kötü Çocuk Türk*, İstanbul: Metis Yayınları, 2001.

Hartfiel, Günter, *Literatursoziologie*, Kroner: Stutgart, 1976.

İnci, Handan, *Tanzimat Devri Türk Romanında Baba*, Doktora Tezi, Yöneten Prof. Dr. Zeynep Kerman, İstanbul, 1992.

İzzetbegoviç, Ali, *Doğu ve Batı Arasında İslam*, Çev. Salih Şaban, İstanbul: Nehir Yayınları, 1987.

Jusdanis, Gregory, *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür*, Çev. Tuncay Birkan, İstanbul: Metis Yayınları, 1998.

Kabaklı, Ahmet, *Türk Edebiyatı*, 1. Cilt, 6. Baskı, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı, 1985.

Kağıtçıbaşı, Çiğdem, *Aile-içi Etkileşim ve İlişkiler, Türkiye'de Ailenin Değişimi*, Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği, 1984.

Kantarcıoğlu, Sevim, *Türk ve Dünya Romanında Modernizm*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988.

Kaplan, Mehmet, İnci Enginün, Zeynep Kerman, N. Birinci, A. Uçman, *Atatürk Devri Fikir Hayatı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1992.

Karaalioğlu, Seyit Kemal, *Edebiyat Sanatı*, İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevi, 1964.

Karagöz, İsmail, *Ayet ve Hadislerin Işığında Sevgi ve Dostluk*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014.

Karakoç, Abdurrahim, *Gökçekimi*, Ankara: Alp Eren Yayınevi, 2000

Karpat, Kemal, *Çağdaş Türk Edebiyatında Sosyal Konular*, 2. Baskı, İstanbul: Varlık Yayınları, Kasım 1971.

Kısakürek, Necip Fazıl, *Çile*, 8. Baskı, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, Mart 1981.

Kısakürek, Necip Fazıl, *Öfke ve Hiciv*, 6. Baskı, İstanbul, Temmuz 2004.

Kundera, Milan, *Roman Sanatı*, Çev. İsmail Yarguz, İstanbul: Afa Yayınları, Haziran 1989.

Kurtkan, Âmiran, *Sosyoloji*, Üçüncü Baskı, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1980.

Kurtkan, Âmiran, *Genel Sosyoloji*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1976.

Laurenson, Diana ve Swingewood, Alan, *The Sociology of Literature*, New York: Schocken Books, 1972.

Lowenthal, Leo, *Literature and the Image of Man*, New Jersey: Transaction Books, 1986.

Lucy, Niall, *Postmodern Edebiyat Kuramı*, Çev. A. Aksoy, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2003.

Manguel, Alberto, *Okumanın Tarihi*, Çev. Füsun Elioğlu, İstanbul: YKY Yayınları, 2001.

Mardin, Şerif, *Türk Modernleşmesi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1991.

Marx, Karl, *Grundrisse*, İstanbul: Birikim Yayınları, 1979.

Meriç, Cemil, *Kırk Ambar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1980.

Mills, Wright, *Toplumbilimsel Düşün*, Çev. Ünsal Oskay, İstanbul: Der Yayınları, 2000.

Moran, Berna, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, Genişletilmiş 7. Baskı, İstanbul: Cem Yayınevi, Tarihsiz.

Moran, Berna, *Edebiyat Üzerine*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.

Moran, Berna, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış Ahmet Mithat'tan A. H. Tanpınar'a*, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 1987.

Moretti, Franco, *Mucizevi Göstergeler*, Çev. Zeynep Altok, İstanbul: Metis Yayınları, 2005.

Naci, Fethi, *100 Soruda Türkiye'de Roman ve Sosyal Değişme*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1990.

Nirun, Nihat, *Sistematik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 1994.

Nirun, Nihat ve diğerleri, *Sosyoloji 3*, 1. Baskı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1986.

Oğuzertem, Süha, "Taklit Aşklardan Taklit Romanlara: Genel Kadın Yazarlığı", Kadınlar Dile Düşünce içinde, Derleyen S. Irzık, J. Parla, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.

Özdenören, Rasim, *Ruhun Malzemeleri*, İstanbul: Risale Yayınları, 1986.

Özkırımlı, Atilla, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, Cilt: 4, İstanbul: Cem Yayınları, 1984.

Özyürek, Esra, *Türkiye'nin Toplumsal Hafızası*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.

Pamuk, Orhan, *Kar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.

Parla, Jale, *Don Kişot'tan Bugüne Roman*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2000.

Parla, Jale, *Babalar ve Oğullar-Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1990.

Paz, Octavio, *Modern İnsan ve Edebiyat*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993.

Plehanov, Georgiy Valentinoviç, *Sanat ve Toplumsal Hayat* (Türkçesi: Selim Mimoğlu), 3. Baskı, İstanbul: Sosyal Yayınları, 1987.

Plehanov, Georgiy Valentinoviç, *Sanat ve Sosyalizm*, İstanbul: Sosyal Yayınları, 1962.

Pospelov, Gennadiy Nikolayeviç, *Edebiyat Bilimi*, Çev. Yılmaz Onay, İstanbul: Evrensel Basım Yayın, Kasım 1995.

Safa, Peyami, *Fatih-Harbiye*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 1997.

Safa, Peyami, *Sanat Edebiyat Tenkit*, 4. Baskı, İstanbul: Ötüken Yayınları, 1979.

Sayın, Önal, *Aile Sosyolojisi Ailenin Toplumdaki Yeri*, Bornova, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1990.

Stevick, Philip, *Roman Teorisi*, Çev. Sevim Kantarcıoğlu, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1988.

Şahin, Mehmet Murat, *Edebiyatın Sosyolojisi: Metin, Tarih, Dünya (Jameson/ Bourdieu/Moretti-Tanpınar)*, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran 2007.

Şan, Mustafa Kemal, *Toplumsal Değişme Açısından Servet-i Fünun Dönemi Türk Romanı*, Doktora Tezi, T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 1998.

Tahir, Kemal, *Notlar Sanat Edebiyat 4*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1990.

Tanpınar, Ahmet Hamdi, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Çağlayan Kitapevi, 1988.

Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1977.

Tezcan, Mahmut, *Türk Ailesi Antropolojisi*, 1. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, Ekim 2000.

Timur, Taner, *Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik*, İstanbul: AFA Yayınları, 1991.

Tokol, Aysen ve Alper, Yusuf, *Sosyal Politika*, 1. Baskı, Bursa: Dora Yayınları, 2011.

Topçu, Nurettin, *Sosyoloji*, Beşinci Baskı, İstanbul: Kurtulmuş Basımevi, 1955.

Tural, Sadık Kemal, *Zamanın Elinden Tutmak*, 1. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1982.

Uygur, Nermi, *İnsan Açısından Edebiyat*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1985.

Vatandaş, Celalettin vd., *Türkiye'de Aile Ailenin Yapısal Özellikleri, İşlevleri ve Değişimi*, İstanbul: Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Merkezi (SEKAM), 2011.

Wellek, Rene ve Warren, Austin, *Edebiyat Teorisi*, Çeviren: Ömer Faruk Huyugüzel, İzmir: Akademi Kitapevi, 1993.

Wellek, Rene ve Warren, Austin, *Edebiyat Biliminin Temelleri*, Çeviren: Ahmet Edip Uysal, 1. Baskı, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Aralık 1983.

Yalçınkaya, Aynur ve Vahap, Akpınar, *Türkçe*, Ankara.

Yazıcı, Hasan, "Kartepe'de Kültürel Kimlik", *Kartepe Kitabı II*, 1. Basım, Proje Editörü: Işıl Altun, İstanbul: Kartepe Belediyesi Kültür Yayınları-3, s. 975-1033, Ocak 2014 (2013).

Yılmaz, Durali, *Romanımız ve İnsanımız*, İstanbul: Nakışlar Yayınevi, 1976.

Zeybekoğlu, Özge, *Günümüzde Erkeklerin Gözünden Babalık ve Aile*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Danışman Prof. Dr. Esma Durugönül, Antalya.

II. MAKALELER

Birey, Hamdi, Aşk-ı Memnu Hakkında, *Çığır*, Cilt: 12, s. 29, 1942.

Bora, Tanıl, *Birikim*, 2002: 18.

Escarpit, Robert ve diğerleri, International Encylopedia of the Social Sciences, Cilt: 9, *The Macmillan Company the Freepress*, 1968.

Kösemihal, Nurettin Şazi, Edebiyat Sosyolojisine Giriş, *Sosyoloji Dergisi*, Sayı: 19-20, s. 1-34, İstanbul, 1964-1966.

Meriç, Cemil, Bizde Roman, *Hisar*, Sayı: 276, s. 84, 1980.

Meriç, Cemil, Edebiyat Tarihi ve Sosyoloji I, *Hisar*, Sayı; 154, 1976.

Meriç, Cemil, Edebiyat Tarihi ve Sosyoloji II, *Hisar*, Sayı: 155, 1976.

Meriç, Cemil, Edebiyat ve Sosyoloji III, *Hisar*, Sayı: 85, 1971.

Meriç, Cemil, Edebiyat ve Sosyoloji IV, *Hisar*, Sayı: 86, 1971.

Meriç, Cemil, Edebiyat ve Sosyoloji V, *Hisar*, Sayı: 87, 1971.

Meriç, Cemil, Edebiyat ve Sosyoloji VI, *Hisar*, Sayı: 89, 1971.

Meriç, Cemil, Edebiyat ve Sosyoloji, *Hisar*, Nu: 83, İstanbul, Kasım 1970.

Özdemir, Mehmet, Edebiyat ile Sosyoloji ve Ekonomi İlişkileri, *Ankara Ticaret Odası Dergisi*, Sayı: 9-10, İstanbul, Eylül-Ekim 1977.

Özmucur, Süleyman, *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Kasım 1989.

Özmucur, Süleyman, "Türkiye'nin 500 Büyük Firmasında Mali ve Ekonomik Göstergeler" Türkiye'de 500 Büyük Sanayi Kuruluşu, *İSO Dergisi*, Yıl: 2, Sayı 247, İstanbul, 15 Eylül 1986.

Sevgi, Veysi, "Gelir Dağılımı ve Vergileme", *Dünya Gazetesi*, 13 Aralık 1989.

Yılmaz, Durali, Türk Romanında Roman Kahramanı, *Hisar*, Nu: 273, İstanbul, 1980.

Yılmaz, Durali, Romancı ve Kahramanları, *Hisar*, Nu: 259, İstanbul, 1979.

Yılmaz, Durali, Roman ve Millet, *Hisar*, Nu: 257, İstanbul, 1979.

III. İNTERNET

https://ankaenstitusu.com/babalar-gunu-kutlu olsun/chromeextension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://cdniys.tarimorman.gov.tr/api/File/GetFile/458/KonuIcerik/1313/1661/DosyaGaleri/suvehayatadair.pdf

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=otorite%20sa%C4%9Flamak%20(veya%20temin%20etmek)&cesit=1&guid=TDK.GTS.539f34bb050581.86420551, 19.9.2024.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5394ce6827fce2.63726102, E.T. 10.9.2014.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.539f34b18d5bd8.45044007, E.T. 10.9.2014.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=otorite%20sa%C4%9Flamak%20(veya%20temin%20etmek)&cesit=1&guid=TDK.GTS.539f34bb050581.86420551, E.T. 10.9.2014.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.53c79e879f8b14.64768099, E.T. 10.9.2014.

https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/SearchTez, 18.7.2013.

IV. İNCELENEN ROMANLAR

Ağaoğlu, Adalet, *Bir Düğün Gecesi*, 6. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984.

Dar Zamanlar 3 Hayır (1987), 3. Baskı, İstanbul: YKY, Haziran 2000.

Aktaş, Hüsnü, *İsyan Çiçekleri*, İstanbul: Ölçü Yayınları, 1984.

Altan, Ahmet, *Kılıç Yarası Gibi* (1998), 52. Baskı, İstanbul: Alkım Yayınevi, 2006.

Altan, Çetin, *Büyük Gözaltı*, 5. Baskı, İstanbul: Bilgi Yayınevi, Nisan 1975.

Aral, İnci, *Ölü Erkek Kuşlar* (1991), 15. Baskı, İstanbul: Epsilon Yayıncılık, Mart 2003.

Asımgil, Sevim, *Siyah Zambak ve Merve* (1985), 1. Baskı, İstanbul: Lacivert Kitap, Haziran 2010.

Bahadıroğlu, Yavuz, *Yolbaşı*, 8. Baskı, İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1980.

Baykurt, Fakir, *Tırpan*, 6. Baskı, İstanbul: Milliyet Yayınları, Nisan 1989.

Bener, Erhan, *Hınzır Kız* (1995), 1. Baskı, Dünya Kitapları, Şubat 2005.

Bener, Erhan, *Işığın Gölgesi* (2000), 2. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, Şubat 2001.

Bostancı, Mehmet Naci, *Işığın Gölgesi* (1995), 1. Baskı, İstanbul: Ötüken Yayınları, Kasım 1995.

Buğra, Hatice Bilen, *Umursanmayan Kadınlar* (1989), İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1989.

Buğra, Tarık, *Gençliğim Eyvah*, 4. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1989.

Yalnızlar (1981), 2. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1994.
Can, Fahrettin, *Kızım Ayşe*, 8. Baskı, İstanbul: Hisar Yayınevi.
Cilasun, Raif, *Bir Annenin Feryadı*, 13. Baskı, İstanbul: Çile Yayınları.
Cilasun, Raif, *Bir Annenin Feryadı* (1980), İstanbul: Erhan Yayın Dağıtım, 1996.
Cilasun, Raif, *Gafiller* (1988), İstanbul: Çile Yayınları, 1988.
Cumalı, Necatî, *Acı Tütün*, 6. Baskı, İstanbul: Tekin Yayınevi, Şubat 1984.
Çokum, Sevinç, *Zor*, 3. Baskı, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 1978.
Çokum, Sevinç, *Karanlığa Direnen Yıldız* (1996), 1. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1996.
Dayıoğlu, Gülten, *Işın Çağı İnsanları* (1984), 1. Baskı, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1984.
Eroğlu, Mehmet, *Yarım Kalan Yürüyüş* (1986), İstanbul: Can Yayınları, 1986.
Günday, Hakan, *Kinyas ve Kayra* (2000), 19. Baskı, İstanbul: Doğan Kitap, Ekim 2012.
Işınsu, Emine, Sancı, 11. Baskı, İstanbul, 1989.
Işınsu, Emine, Atlı Karınca, (1990), İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1990.
İleri, Selim, *Ölünceye Kadar Seninim* (1983), 2. Baskı, İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım, Temmuz 1985.
İlhan, Attila, *Sırtlan Payı*, 2. Baskı, İstanbul: Bilgi Yayınevi, Ocak 1981.
İnanç, Üstün, *Yalnız Değilsiniz* (1988), 9. Baskı, Tuğra Neşriyat, 1989.
İsmail, Hekimoğlu, *Maznun*, 17. Baskı, İstanbul, 1989.
Karatay, Hüseyin, *Sürgün Öğretmen*, İstanbul: Timaş Yayınları, Temmuz 1987.
Kavcar, Cahit, *Edebiyat ve Eğitim*, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 1994.
Kayıhan, Hasan, *Yoklar*, 3. Baskı, İstanbul: Töre Devlet Yayınevi, 1978.
Kazancı, Ahmed Lütfi, *Üvey Anne*, 9. Baskı, İstanbul: Tuğra Neşriyat, 1989.
Kemal, Orhan, *Kaçak*, 7. Baskı, İstanbul: Tekin Yayınevi, Eylül 1986.
Kemal, Yaşar, *Yılanı Öldürseler*, 9. Baskı, İstanbul: Toros Yayınları, 1990.
Kısakürek, Necip Fazıl, *Aynadaki Yalan*, 2. Baskı, İstanbul: Büyük Doğu Yayınevi, Ekim 1984.
Koç, Hamdi, *Çocuk Ölümü Şarkıları* (1992), Birinci Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, Ekim 1992.
Kulin, Ayşe, *Sevdalinka* (1999), 67. Baskı, İstanbul: Everest Yayınları, Mayıs 2012.
Kutlu, Ayla, *Emir Bey'in Kızları Bir Göçmen Kuştu O (2)* (1998), 5. Basım, Bilgi Yayınevi, Mayıs 2006.
Makal, Tahir Kutsi, *Kamyon,* İstanbul: Kalem Yayınevi, 1979.
Mert, Hamdi, *Bizi Yaşatanlar*, 5. Baskı, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1987.
Miyasoğlu, Mustafa, *Kaybolmuş Günler*, 4. Baskı, İstanbul: Suffe Yayınları, Mayıs 1982.
Niyazi, Mehmed, *İki Dünya Arasında* (1992), 7. Basım, İstanbul: Ötüken Neşriyat, Aralık 2007.
Orhan Pamuk, *Cevdet Bey ve Oğulları* (1982), 27. Baskı, İstanbul: İletişim Yayıncılık, Kasım 2012.
Özdek, Refik, *Hücre*, İstanbul: Yağmur Yayınları, 1974.
Gece Yarısı Güneşi (1994), 4. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2008.
Özdenören, Rasim, *Gül Yetiştiren Adam*, 2. Baskı, İstanbul: Akabe, Eylül 1985.

Özkişi, Bahaeddin, *Sokakta*, 2. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1978.

Sayar, Abbas, *Yılkı Atı*, İstanbul: Can Yayınları, 1984.

Sepetçioğlu, Mustafa Necati, *Karanlıkta Mum Işığı*, İstanbul: İrfan Yayınevi, 1984.

Güneşin Dört Köşesi (1983), İstanbul: İrfan Yayımcılık, 1989.

Soysal, Sevgi, *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti*, 7. Baskı, İstanbul: Bilgi Yayınevi, Şubat 1988.

Şafak, Elif, *Mahrem Görmeye Görülmeye Dair Bir Roman* (2000), 23. (49.) Baskı, İstanbul: Doğan Kitap, Ağustos 2012.

Şenler, Şule Yüksel, *Huzur Sokağı*, İstanbul: Timaş Yayınları, Şubat 1990.

Şenlikloğlu, Emine, *İdamlık Genç* (1993), İstanbul: Mektup Yayınları, Temmuz 2011.

Tahir, Kemal, *Namuscular*, 3. Baskı, İstanbul: Tekin Yayınevi, Kasım 1981.

Tekin, Latife, *Sevgili Arsız Ölüm* (1983), 23. Basım, İstanbul: Everest Yayınları, Nisan 2011.

Uzuner, Buket, *Kumral Ada Mavi Tuna* (1997), 51. Basım, İstanbul: Everest Yayınları, Kasım 2012.

Yavuz, İbrahim Ulvi, *Dikenli Yollar*, 3. Baskı, İstanbul: Beka Yayınları, 1992.

Yıldız, Ahmet Günbay, *Çiçekler Susayınca*, 13. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları, 1986.

VAHYİN HAYATA DOKUNUŞU

Prof. Dr. Ahmet Abay

nobel
40.yıl

VAHYİN HAYATA DOKUNUŞU

Yazar: Prof. Dr. Ahmet Abay

Editör: Prof. Dr. Ahmet Öz

Yayın No.: 5640
Beşeri Bilimler: 635
ISBN: 978-625-371-809-1
E-ISBN: 978-625-371-810-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Abay, Ahmet.
Vahyin Hayata Dokunuşu / Ahmet Abay
1. Basım, VI + 254 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-809-1
E-ISBN: 978-625-371-810-7
1. Vahiy 2. Hayat 3. Dokunuş 4. Tefsir 5. İnsan

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İçindekiler

Ön Söz iii
İNSANLIK VE RUBUBİYET 1
Rabbe Kavuşmayı Arzu Etmek 2
Rahmân-Rahîm 5
Allah'ı Bize Mecbur Zannetmek 8
Kendini Yalnız Hissedenlere 11
Allah'ın İnananlara Yardım Edip Etmemesi Meselesi 14
Allah'ın Boyası/Sıbğatullah 18
İşiniz Düşmeyecekse… 22
Haber Geldi 25
Gerçek Sevgi 28
İNSANLIK VE ZULÜM 31
Zalimlerin Mağdur, Mazlumların Zalim İlan Edildiği Zamanlarda Yaşamak 32
Susarak Yalana ve Zulme Ortak Olmak 36
İsyana Sürükleyen Zalimler 39
Susma! 41
Hayat ve Konuşma 44
BAYRAMLIK 47
Okumak, Secde ve Kurbanın Simgesel Değeri 48
Allah'a Yakınlaşma Vesilesi: Kurban 51
Sizin İsmail'iniz Kim? 54
Allah'ın Rahmetine Erişmek İçin 56
Kapılar 59
Havariler Gibi Bayramı Hak Etmek 63
Başkalarının Bayramı Olabilmek 66
Verme Hakkını Kullanarak Mutlu Ol 69

İNSANLIK VE KUR'AN 71
Beyyine, Hakikat ve Helak İlişkisi 72
Kur'an ve Rağbet 75
İnşirah-Rağbet İlişkisi 78
A'lâ Suresi ve Hatırlattıkları 81
Örnek ve Şahit Olma Bilincini Yitirmek 84
İsrâ Suresi Bağlamında Kur'an'ın Hidayeti ve Şifası 87
İsrâ Suresi ve Düşündürdükleri 90
İsrâ Hicretin Habercisi, Devlete Giden Yolun İlk Adımıdır 102
İNSAN VE SEÇİMLERİ 105
İnsanın Kaderi ve Seçimleri 106
Meşruiyet İçin Kişisel Tercih Yeterli mi? 111
İnsanın Tercih Hakkına Sahip Olmadığı Alanlar 114
Binayı Doğru Yere İnşa Etmek 117
Seçmek, Tabi Olmak ve İzzet 120
Tüketmek ve Kalıcı Kılmak 123
Mâsivâdan Hakk'a Yürüyüş 126
Safımızı Belirlemek ve Zafer 129
Yasal Olanı Helal Olana Değişmek 132
İNSAN VE ANLAM 135
Kavramlar Anlama ve Anlamlandırmaya Açılan Kapılardır 136
Hayat, İnsan, Kâinat ve Anlam 138
Sözcükleri Özgürleştirmek 144
Anlamak ve Anlatmak İçin Susmak 154
Gerçek Özgürlük 157
İNSANLIK VE AKLETME 161
Akıl, Işık-Nur ve Aydınlık 162
Akıl ve Hareket 165
Nefsin Öğretmeni, Vicdanın Öğrencisi Olmak 168
İnsanı Değerli Kılan… 170
Aslanlar ve Böcekler 173

İNSAN VE KAZANÇ....177
Binalar ve Şahsiyetler....178
Doğru Alana Yatırım Yapmak....180
Olmak İstediğiniz Şeye Yatırım Yapın....183
Kalıcı İzler Bırakmak....186
Büyük Kazanç/Başarı....189
BİZ VE İMTİHANLAR....193
Ne Dem Baki Ne Gam Baki....194
Yarın Bizim midir?....196
Nimetlerle ve Musibetlerle Denenmek....199
Yer İçindekileri Dışarı Attığında...203
Biraz Motivasyon Fena Olmaz?....206
Rabbim Yenildim Bana Yardım Et Diyebilmeyi Hak Etmek....209
HZ. İNSAN VE HAYAT....213
İnsanı Kalbinden Tutmak ve Eğitim....214
İnsanın Cahilliği....217
İnsanlar....221
İnsan ve Sonsuzluk....224
İnsanın Uzaklarda Aradığı...227
Elde Edilenler ve Edilemeyenler....230
Beden İnsanın Emaneti mi Hükümranlık Alanı mı?....233
İnsanlara Yararlı Olmak....236
Gece ve Hayat....239
Hayatın Öğrettikleri....242
İnsanların Çoğunluğu Ne İfade Eder?....245
Kaynakça....249
Öz Geçmiş....253

Kaynakça

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. nşr. Ebû Hâcir Muhammed Saîd Besyûnî. Beyrut: y.y., 1405/1985.

Alkış, Alpaslan. "İspat Vasıtaları ve Yargılama İlkeleri". *İslam Hukuku.* ed. Nuri Kahveci. İstanbul: Hikmetevi, 2023.

Alkış, Alpaslan. *İslam Hukuk Usulü.* İstanbul: Ravza Yayınları, 2020.

Apaydın, H. Yunus. "Nas", *DİA*, İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Bardakoğlu, Ali. "Beyyine", *DİA*, İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Bayraklı, Bayraktar. *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*. İstanbul: Bayraklı yayınları, 2013.

Bolay, Süleyman Hayri. "Akıl", *DİA*, İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmiʿu'ş-ṣaḥîḥ.* nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2. Basım, 1422/2001.

Cilacı, Osman. "Havari". *DİA*, İstanbul: TDV Yayınları, 1997**.**

Çağırıcı, Mustafa. "Ahlak", *DİA*. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Çetiner, Bedreddin. *Esbab-ı Nüzul*, İstanbul: Çağrı Yayınları, ty.

Dalgın, Nihat. "Secde", *DİA*, İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Demir, Osman. "Vicdan", *DİA*, İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Demirci, Senai. *99 Esma 99 Dua I*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2006.

Durukoğlu Salim, "Şairlerde ve Şiirlerinde Boşluk, Sonsuzluk ve Fanilik Duygusu ile İçki Temi", *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*.

Esed, Muhammed. *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir.* çev. Cahit Koytak & Ahmet Ertürk. Ankara: İşaret Yayınları, 2002.

Fayda, Mustafa. "Cahiliye", *DİA*. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Ferahidi, Halil b. Ahmed. *Kitâbü'I-'Ayn,* Beyrut: 1998.

Fîrûzâbâdî, Mecdüddîn Muhammed b. Yaʻkūb b. Muhammed *Tenvîrü'l-miḳbâs min Tefsîri İbn ʿAbbâs*, Beyrut: Dârü Kütübi'l-İlmiyye, 1412/1992.

Güç, Ahmet. "Kurban", *DİA*, İstanbul: TDV Yayınları, 2002.

Heyet. *Kur'an Yolu Türkçe Meal Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014.

İbn Manzur. *Lisânü'l-ʿArab.* Beyrut: Dârü Sadır, 1992.

İsfahânî, Râgıb. *el-Müfredât fî Garîbi'I-Kur'âan*, Beyrut:, ts.

İslamoğlu, Mustafa. *Hayat Kitabı Kur'an Gerekçeli Meal-Tefsir*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2008.

Kahveci, Nuri. *İslam Aile Hukuku.* İstanbul: Hikmetevi, 2019.

Kanık, Orhan Veli. *Bütün Şiirleri*, İstanbul: 1959.

Khanfar, Wadah. *İlk Bahar*. çev. Mehmet Yuşa Solak ve Hasan Hacak. İstanbul: Vadi yayınları 2020.

Kısa, Mahmut. *Kur'an-ı Kerim ve Kısa Açıklamalı Meali*. Konya: Armağan Kitaplar, 2009.

Kurtubi, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekr. *el-Câmi'u li-Ahkâmi-l-Kur'ân*. Beyrut: Muessetu'l Risale, 1427/2006.

Kutub, Seyyid. *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, Beyrut: Matabi eş-Şuruk, 1405/1985.

Küçük, Ali. *Besâiru'l Kur'an*, İstanbul: Beka Yayınları, 2020.

Mahmud, Abdulhalim. *Kadıyettu't Tasavvuf & el-Munkızu mine'd Dalal*, Mısır: ty.

Mâtürîdî, Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mansur. *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*. thk. Mecdi Basallum. Beyrut: Daru'l-Kütubi'l İlmiyye, 2005.

Mâtürîdî, Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mansur. *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*. Çev. Mehmet Erdoğan, Bekir Topaloğlu, İstanbul: Ensar yayınları, 2019.

Maverdi, Ebu'l Hasan b. Muhammed b. Habib. *en-Nuket ve'l-U'yûn*. Beyrut: Dar Kütubü'l İlmiye, trs.

el-Mevdudi, Ebu'l A'la. *Tefhimu'l Kur'an*, Çev. Kurul, İstanbul: İnsan Yayınları, 1986.

Mukātil b. Süleyman b. Bişr el-Ezdî. *Tefsîru Mukatil b. Süleyman,* Tahkik: Ahmed Ferid, Beyrut: Dar Kütübi'l İlmiyye, 1423/2003.

Müftüoğlu, Atasoy. *Ümmet Bilinci,* İstanbul: Mahya Yayıncılık, 2021.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmiʿu'ṣ-ṣaḥîḥ*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkī. Kahire: y.y., 1374- 75/1955-56.

Paksoy, Hüseyin. *Sema Kaygusuz'un Hikâyelerinde Modern İnsanın Yalnızlığı*, YL. Tezi, Ardahan 2014.

Pappenheim, Fritz. *Modern İnsanın Yabancılaşması*, Çev. Salih Ak, Ankara: Phoenix Yayınları, 2002.

Sinanoğlu, Mustafa. "Sıbgatullah" , *DİA*. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Şişman, Nazife. *Emanetten Mülke*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2016.

Ṭaberī, Muḥammed b. Cerīr. *Cāmiʿu'l-Beyān ʿan Teʾvīli Āyi'l-Ḳurʾān*. thk. ʿAbdullāh b. ʿAbdulmuḥsin et-Turkī. Kahire: Dāru Hecr, 2001.

Tiyek, Fatih. "Kur'an'ın Suistimali Önlemedeki Genel Geçer Çözümü: "Ma'rûf" Önerisi". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi XX/3* (2023), 1213-1223.

Tiyek, Fatih. "Kur'ân'a Göre Deprem". *Kur'anî Çerçvede Deprem ve Sonrası*. Edt. Fatih Tiyek. Konya: Kitap Dünyası, 2024.

Tolstoy, Lev Nikolayevic. *İtiraflarım*, çev. İhsan Özdemir, (İstabul: Karizma Yayınları, 2006.

Topaloğlu, Bekir. "Allah", *DİA*, İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Topaloğlu, Bekir. "Beyyine", *DİA*, İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Türk Dil Kurumu. *Türkçe Sözlük*, Ankara: 1988.

Uludağ, Süleyman. "Belâ", *DİA*, İstanbul: TDV Yayınları,1992.

Uludağ, Süleyman. "Mâsivâ"**,** *DİA*, İstanbul: TDV Yayınları, 2003.

Yahya b. Sellam. *Tefsîru Yahya b. Sellam*, Beyrut: Daru Kütubi'l İlmiyye, 1425/2004.

Yaşar, Yahya. *Kur'an'da Kadını Güçlendiren Tedbirler*, Ankara: Fecr Yayınları, 2022.

Yaşar, Yahya. *Kur'an'ın Bütünlüğü Bağlamında Kur'an Kıssalarında Peygamberlerin İsmeti*. Ankara: Fecr Yayınları, 2020.

Yaşaroğlu, M. Kâmil. "Üç Aylar", *DİA*, İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Yavuz, Yusuf Şevki. "Kader", *DİA*, İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Azim Dağıtım, 1992.

Zemaḫşerī, Ebü'l-Kasım Carullah Muhammed b. Ömer. *el-Keşşāf ʿan Ḥaḳā'iḳi't-Tenzīl ve ʿUyūni'l-Eḳāvīl fī Vücūhi't-Teʾvīl*. Thk. Muhammed Abdusselam Şahin. Beyrut: Dar el-Kütübü'l İlmiyye, 1437/2105.

https://kurantefsir.wordpress.com/2016/01/08/esma-dersleri-4-rahman-14-2/ (Erişim tarihi: 13.01.2023).

https://www.ntv.com.tr/saglik/yalnizlik-nedir-yalnizlik-tercih-mi-zorunluluk-mu-insan-kendisini-neden-yalniz-hisseder, 9LnG3zE6EU6nLAikPGob2A (Erişim tarihi: 09.04.2024).

https://sozluk.gov.tr/ (Erişim tarihi: 25.06.2023).

https://www.labmedya.com/8-felsefi-ogretiye-gore-hayatin-anlami-nedir (Erişim tarihi: 25.06.2023).

http://www.dogancuceloglu.net/yazilar/560/din-olmadan-tanri-inanci/ (Erişim tTarihi: 24.08.2022).

https://www.cnnturk.com/video/dunya/son-dakika-netanyahu-2-yil-once-boyle-gostermisti-patlamanin-arkasinda-israil-mi-var-video (Erişim tarihi: 06.08.2020).

https://www.hurriyet.com.tr/galeri-corona-virusu-son-durum-tablosu-turkiye-ve-dunyada-koronavirus-vaka-ve-olum-sayisi-haritasi-8-nisan-41489185/1. (Erişim tarihi: 8.4.2020).

https://www.cnnturk.com/dunya/dunyada-her-yil-1-25-milyon-kisi-trafik-kazalarinda-hayatini-kaybediyor. (Erişim tarihi: 8.4.2020).

https://www.yenidonem.com.tr/yazarlar/vedat-aslan-52/depremin-faydalari-14166 (Erişim tarihi 03.03.2023).

https://www.haberturk.com/cumhurbaskani-erdogan-dan-son-dakika-aciklamasi-flas-egitim-reformu-cikisi-haberler-2840210. (Erişim tarihi: 20.10.2020).

https://christiananswers.net/turkish/bible-tr/tr-eccl3.html (Erişim tarihi: 15.05.2023).

2 Viyolonsel İçin Türk Sanat Müziği
Konser Albümü

VİYOLONSEL DÜETLERİ 1

Müzik & Çello Eşlik Düzenleme:

Dr. Ali Gürsan SARAÇ

nobel bilimsel

Viyolonsel Düetleri 1
Dr. Ali Gürsan Saraç

Yayın No.: 2243
E-ISBN: 978-625-393-774-4
Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir. Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Saraç, Ali Gürsan.
Viyolonsel Düetleri 1 / Ali Gürsan Saraç
1. Basım, 88 s., 21,5x28 cm. Kaynakça var, dizin yok.
E-ISBN: 978-625-393-774-4
1. Çargah Saz Eseri, 2. Sultaniyegah Saz Eseri, 3. Suz-i Dil Saz Eseri, 4. Mahur Saz Eseri, 5. Eviç Saz Eseri, 6. Evcera Saz Eseri, 7. Şadaraban Saz Eseri, 8. Rast Saz Eseri, 9. Acemaşiran Saz Eseri, 10. Nikriz Saz Eseri

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

İÇİNDEKİLER:

Çargah Saz Eseri Op.1 6

Sultaniyegah Saz Eseri Op.2 9

Suz-i Dil Saz Eseri Op.3 13

Mahur Saz Eseri Op.4 17

Eviç Saz Eseri Op.5 20

Evcera Saz Eseri Op.6 23

Şedd-i Araban Saz Eseri Op.7 26

Rast Saz Eseri Op.8 29

Acemaşiran Saz Eseri Op.9 32

Nikriz Saz Eseri Op.10 35

I.Viyolonsel Partisyonları 39

II.Viyolonsel Partisyonları 59

Makamlar 79

Kaynakça 83

Yazar Hakkında 86

KAYNAKÇA

Abbiate, L. Nouvelle Méthode de Violoncelle, Enoch&Sons, London.

Araboğlu, T. Viyolonselde Yay Tutuş Tekniği ve Temel Yay Teknikleri: Legato, Detashe, Staccato ve Coles, J. A New Tune A Day For Cello Book 1, Boston Music Company, London, 2005.

Bilgin,S.,Saraç,A.G. ve Tuğcular,E.(2011). "Orkestra Albümü II".Muğla: Esin Basımevi;

Çalışır, F. Müzik Dili Sözlüğü, Genişletilmiş İkinci Baskı, Anka, Ankara, 1999.

Dotzauer, F. Violoncello Method Volume 1, Carl Fischer.

Dotzauer, F. Violoncell-Schule, Methode de Violoncelle, Band 1, Henry Litolff's Verlag, Braunschweıg.

Dotzauer, F. Exercices for Violoncello, Book 1 G.SCHIRMER,Inc., Hal.Leonard ,Corporation.

Demirci, B. (2001)."Türkiye'de Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümlerindeki ve Güzel Sanatlar Liselerindeki Öğretim Elemanlarının ve Öğretmenlerin Müzik Eğitimcisinin Yetiştirilmesine Dair Görüş ve Düşüncelerinin Değerlendirilmesi''.Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2001;

Fischer, C. Tutors Methot for the Violoncello (New and Revised Edition Celebrated), 6 Fourth Ave, New York,1891.

Lee, S. First Step In Violoncello Playing (op.101), Staiıner&Bell Ltd, London.

Miedlar, M. Szkola na Wıolonczele, Czesc 1 Szkota, Polskie Wydawnictwo Muzyczne.

MEB.,(2019).Güzel Sanatlar Lisesi Çalgı Eğitimi Ders Kitabı 9.Ankara:Devlet Kitapları MEB Yayınları 6512

MEB.,(2019).Güzel Sanatlar Lisesi Çalgı Eğitimi Ders Kitabı 10.Ankara:Devlet Kitapları MEB Yayınları 6513

MEB.,(2019).Güzel Sanatlar Lisesi Çalgı Eğitimi Ders Kitabı 11.Ankara:Devlet Kitapları MEB Yayınları 6862

MEB.,(2019).Güzel Sanatlar Lisesi Çalgı Eğitimi Ders Kitabı 12.Ankara:Devlet Kitapları MEB Yayınları 7093

Özgür, Ü. ve Aydoğan,S., Gelenekten Geleceğe Makamsal Türk Müziği, Arkadaş, Ankara, 2015.

Parasız, G.(2001). "Türkiye'de Eğitim Fakülteleri Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümlerinde Öğretim Elemanı ve Öğrenci Görüşlerine Ana Çalgı Keman Eğitiminde Karşılaşılan Sorunların İncelenmesi''.Erzurum: Atatürk Üniversitesi;

Saraç,A.G.(1992). "Türkiye'de Eğitim Fakülteleri Müzik Eğitimi Bölümlerinde Viyolonsel Öğretiminde Kullanılan Yöntem ve Tekniklerin Öğrenciye Yansıması".Ankara:Yüksek Lisans Tezi

Saraç,A.G.(1996). "Türkiye`de eğitim fakülteleri müzik eğitimi bölümlerinde çalgı eğitiminin bir boyutu olarak viyolonsel öğretim programlarında belirlenen devinişsel hedefler ve hedef davranışların gerçekleşme dereceleri".Erzurum:Doktora Tezi

Saraç,A.G.(2017). " Investigating the Relationship Between the Dimensions of Perfectionism and Self-efficacy in Undergraduate Students." European Journal of Education Studies, Volume 3, Issue 10, October, ISSN-L: 2501-1111, 460-474

Saraç,A.G.(2014). "The Relationship Between the Music Performance Anxiety and Self-Esteem in Adolescents" US-China Education Rewiew B, Volume 4, Number 7, July, (Serial Number 38), 443

Saraç,A.G.(2016). "Müzik Öğretiminde Etkinlik Temelli Yeni Yaklaşımlar İle 5 Öğretim Modülü Önerisi" III.rd International Eurasian Educational Research Congress, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi;

Saraç,A.G.(2016). Müzik Eğitiminde Özel Öğretim İlke Yöntem ve Teknikleri I.Ankara:Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic.Ltd.Şti.;

Saraç,A.G.(2016). Müzik Eğitiminde Özel Öğretim İlke Yöntem ve Teknikleri II.Ankara:Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic.Ltd.Şti.;

Saraç,A.G.(2001). "Yaylı Çalgı Eğitiminin Bir Boyutu Olarak Viyolonsel".Erzurum: A.Ü.Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, Sayı:7

Saraç,A.G.(2004)."Öğrenme Kuramlarına Göre Bir Yaylı Çalgı Olarak Viyolonsel Eğitimi ve Viyolonsel Öğretim Programı Süreci".Muğla: MĞÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:11

Saraç,A.G.(2008)." "Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümlerinde Çalgı Öğretimindeki Performansın Değerlendirilmesi".Erzurum:Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, Sayı:21

Saraç,A.G.(1997). "Çalgı Eğitiminin Bir Boyutu Olarak Viyolonsel Eğitiminde Psiko-Motor Becerilerin Müzik Öğretim Programı Çatısındaki Basamakları".Eskişehir:4.Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi Bildirileri 3, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:1076, Eğitim Fakültesi Yayınları, No:51

Saraç,A.G.(2003). "Bilgi İşlem Yaklaşımına Göre Çalgı Öğrenme Sürecine Dayalı Olarak Planlı Programlı Çalışma Alışkanlıklarına Bir Model Önerisi".Muğla: Muğla Üniversitesi, Cenap Birgili Amfisi;

Saraç,A.G.(2010). "Orkestra Albümü I".Muğla: Esin Basımevi;

Say, A. Müzik Sözlüğü, Müzik Ansiklopedisi, Ankara, 2002.

Schröder Carl. Violencello Method, Edited by W.F.Ambrosıo, Three Parts, Carl Fısher, Inc., Los Angeles, Cooper Square, Newyork 3,

Sözer, V. Müzik Ansiklopedik Sözlük, Geliştirilmiş Dördüncü Basım, İstanbul, 1996.

Suziki, Cello School , Cello Part Volume 1, Revised Edition, Suzuki Method International, Warner Bros Publications, Milano, 2003.

Suziki, Cello School , Cello Part Volume 2, Revised Edition, Suzuki Method International, Stampato in İtalia, 2002. TUTU, B. S. Türk Müziğinde Viyolonsel Eğitimi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2001.

Watts, C. Cello Method by Christine Watts, Mel Bay. U.S.A.1998.

Werner J. Praktische Violoncell Schule, Standard Violoncello-Method, Hamburg: New revised Edition by Adolf Steiner, Band 1, Musikverland Hans Sikorski.

YAPAY ZEKÂ ETİĞİ VE İLETİŞİM: SORUNLAR, SINIRLAR VE ZORLUKLAR

Editör
Dr. Öğr. Üyesi Burak Çeber

nobel bilimsel

Yapay Zekâ Etiği ve İletişim: Sorunlar, Sınırlar ve Zorluklar

Editör: Dr. Öğr. Üyesi Burak Çeber

Yayın No.: 2235
ISBN: 978-625-393-760-7
E-ISBN: 978-625-393-761-4
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Damla Ertürk -damla@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Çeber, Burak.
Yapay Zekâ Etiği ve İletişim: Sorunlar, Sınırlar ve Zorluklar / Burak Çeber
1. Basım, XX + 298 s., 15,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-760-7
E-ISBN: 978-625-393-761-4
1. Yapay Zekâ 2. İletişim 3. Etik 4. Yapay Zekâ Etiği

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Repro Bir Mat. Kağ. Rek. Tas. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 47381
İvogsan 1518. Sokak 2730 Mat-Sit İş Merkezi Ostim, Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

BİLİM KURULU ..... **vii**

ÖN SÖZ ..... **ix**

EDİTÖRDEN ..... **xvii**

Birinci Bölüm
YAPAY ZEKÂYI SORGULAMAK: VERİ ETİĞİ VE DİJİTAL REKLAMCILIĞIN KESİŞİMİ **1**
Burak Çeber

İkinci Bölüm
İNSAN İLE ÜRETKEN YAPAY ZEKÂ ETKİLEŞİMİNDE ANTROPOMORFİZMİN ROLÜ **23**
Ceren Bilgici

Üçüncü Bölüm
GÖZDEN ÇIKARILABİLİR EMEKÇİ YA DA SİNEMA SEKTÖRÜNDE YAPAY ZEKÂ KULLANIMININ EMEK VE SANAT AÇISINDAN BİR ELEŞTİRİSİ **39**
Özge Nilay Erbalaban

Dördüncü Bölüm
GELECEĞİN SANATI: DİJİTAL SANAT VE YAPAY ZEKÂ İLİŞKİSİNİ ESTETİK VE ETİK BAĞLAMDA YENİDEN DÜŞÜNMEK **65**
Emel Karayel Bilbil - Tuğçe Şen

Beşinci Bölüm
FIRSATLAR VE RİSKLER ÇAĞINDA KURUMSAL DİJİTAL SORUMLULUK **87**
Özlem Karaman

Altıncı Bölüm
YAPAY ZEKÂ VE GAZETECİLİK ETİĞİ **105**
Nihal Kocabay Şener

Yedinci Bölüm
ENDÜSTRİ 5.0'A HAZIRLANMAK: GRAFİK TASARIMIN YAKIN GELECEĞİ **127**
Güllü Yakar Tapu

Sekizinci Bölüm
FIRSAT MI? TEHDİT Mİ? YAPAY ZEKÂ TEMELLİ DİJİTAL REKLAMCILIK PRATİKLERİNİ İNOVASYON VE TEKNOLOJİK BOZULMA ÜZERİNDEN YENİDEN OKUMAK 143
Özge Özkök Şişman

Dokuzuncu Bölüm
HALKLA İLİŞKİLERDE KULLANIMI PERSPEKTİFİNDEN YAPAY ZEKÂ ETİĞİ..... 163
Anıl Uğur Oğuzcan

Onuncu Bölüm
İNSAN-MAKİNE ETKİLEŞİMİNİN YIKICI YENİLİĞİ: ChatGPT PERSPEKTİFİNDEN DOĞAL DİL İŞLEME TEKNOLOJİLERİNİN GELECEĞİ ÜZERİNE 183
Serdar Kuzey Yıldız

On Birinci Bölüm
"GHOST IN THE SHELL" (KABUKTAKİ HAYALET) (2017) FİLMİNDE HAFIZA VE KİMLİK: SİBERPUNK BİR EVRENDE İNSAN-MAKİNE VAROLUŞU ÜZERİNE BİR İNCELEME 205
Cüneyt Bozkurt

On İkinci Bölüm
REKLAMCILIKTA YAPAY ZEKÂ KULLANIMININ ETİK VE YASAL SINIRLARI..... 221
Dilek Şahinci

On Üçüncü Bölüm
HABERCİLİKTE OKURUN GÜVENİNİ YİTİRMEDEN YAPAY ZEKÂ KULLANIMI: SENTETİK MEDYA İÇİN SORUMLU UYGULAMALAR..... 241
Tülây Atay

On Dördüncü Bölüm
DİJİTAL ÇAĞDA DEZENFORMASYON: DEEPFAKE KULLANIMININ ETİK PERSPEKTİFTEN DEĞERLENDİRİLMESİ 255
Ahmet Fuat Polat

On Beşinci Bölüm
SANAL INFLUENCERLAR VE BAUDRILLARD'IN SİMÜLASYON KURAMI: ETİK ÜZERİNE BİR TARTIŞMA 277
Bahşende Çoban Azizoğlu

YAZARLARIN ÖZ GEÇMİŞLERİ..... 291

Birinci Bölüm

YAPAY ZEKÂYI SORGULAMAK: VERİ ETİĞİ VE DİJİTAL REKLAMCILIĞIN KESİŞİMİ

Burak Çeber

Giriş

Yapay zekâ, büyük veri, makine öğrenmesi, nesnelerin interneti ve blok zinciri gibi yeni teknolojiler, tüketicilere geleneksel iş modellerinin dışında yeni araç ve yöntemler sunmaktadır. Günümüz dünyasında yapay zekâ; perakende satıştan finansa, reklamcılıktan eğlenceye, hukuktan sağlık hizmetlerine kadar hayatın neredeyse tüm alanlarında etkisini hissettirmektedir. Bugün gelinen noktada yapay zekâ artık birbirlerine, "öğrenmeyi" öğretmektedir. Sürücüsüz araçlar kendi aralarında ve ulaştırma altyapısıyla iletişim kurabilmektedir (Deloitte, 2018: 2; Rodgers, 2021: 1). Üretken yapay zekâ araçları; doğal dil işleme, kodlama, tasarım, resim ve müzik oluşturma gibi çok tartışılan karmaşık görevlerde dahi şaşırtıcı sonuçlara ulaşabilmektedir. Örneğin, ABD merkezli Cognition AI tarafından geliştirilen "Devin", otonom yapıda çalışma becerisine sahip olup dünyanın ilk yapay zekâ yazılım mühendisi olarak adlandırılmaktadır. Yine son günlerde heyecan ve şaşkınlıkla karşılanan "Sora", girilen metni yüksek kalitede videoya dönüştürme konusunda oldukça başarılı bir üretken yapay zekâ modeli olarak öne çıkmaktadır. Gündemde olan bir başka uygulama "Suno AI" ise girdileri(prompt) kaliteli müzik bestelerine dönüştürerek etkileyici ve bir o kadar da gerçekçi şarkılar oluşturmaktadır. Tüm bu gelişmelerin henüz çarpıcı

Kaynakça

Acar, O. (2020). *Yapay Zekâ Fırsat Mı, Yoksa Tehdit Mi?* İstanbul: Kriter Yayınevi.

Agrawal, A., J. Gans & A. Golgfarb (2019). *Geleceği Gören Makineler/Yapay Zekâ Ekonomisine Giriş*. M. Ürgen (Çev.). İstanbul: Babil Kitap.

Aydınalp, Ş. G. (2020). Halkla İlişkiler Perspektifiyle Yapay Zekâ (A.i.). *Turkish Studies Social Sciences*, 15(4), 2283-2300.doi:10.29228/TurkishStudies.42106.

Baer, T. & V. Kamalnath, (2017). Controlling machine-leaming algorithms and their biases McKinsey & Company. https://www.mckinsey.de/ /media/McKinsey/Business%20Functions/ Risk/Our %20nsight s/Controlling%20machine%20leaming %20algorithms%20and%20 their%20biases Controling-machine-learning-algorithms-and-their-biases.pdf. (Erişim Tarihi: 20 Mart 2024)

Bakırtaş, İ. & C. Buluş (2020). *Ekonomi, Kamu Kesimi ve Yapay Zekâ*. H. Bakırtaş ve Ç. Selahattin (Ed.) *Yapay Zekâ Disiplinleri Dönüştürüyor- Değişime Hazır mıyız?* İçinde 192-218., İstanbul: Ekin Yayın.

Barrat, J. (2020). Yapay Zekâ ve İnsanlık Çağının Sonu/ Son İcadımız. L. Tayla (Çev.) İstanbul: Pegasus Yayınları.

Bozkurt, A., & Sharma, R. C. (2023). Challenging the status quo and exploring the new boundaries in the age of algorithms: Reimagining the role of generative AI in distance education and online learning. *Asian Journal of Distance Education*, 18(21), i-viii. https://doi.org/10.5281/ zenodo.7755273.

Chapaux-Morelli, P. & Couderc, P. (2017). *İkili İlişkilerde Duygusal Manipülasyon: Narsist Bir Partnerle Yüzleşmek*. İstanbul: İletişim

Codella, D. (2020). Business Intelligence Doesn't Need More AI; It Needs More Humans. https://www.business2community.com/business-intelligence/business-intelligencedoesnt-need-more-ai-it-needs-more-humans-02282393. (Erişim Tarihi: 11Ekim 2023).

Chong, Z. (2018). "New AI ethics council in Singapore will give smart advice," CNet, June 5, 2018; Sydney J. Freedberg, "Joint Artificial Intelligence Center created under DoD CIO," Breaking Defense, June 29, 2018; Zoe¨ Bernard, "The first bill to examine 'algorithmic bias' in government agencies has just passed in New York City," Business Insider, December 19, 2017; Tim Sandle, "France and Canada collaborate on ethical AI," Digital Journal, June 10, 2018; Amanda Russo, "United Kingdom partners with World Economic Forum to develop first artificial intelligence procurement policy," World Economic Forum, September 20, 2018; CIFAR, "AI & society," 2017.

Culnan, M. & Clark, C. (2009). How Ethics Can Enhance Organizational Privacy: Lessons from the ChoicePoint and TJX Data Breaches. MIS Quarterly, 33, 673-687. Doi:10.2307/20650322.

Çeber, B. (2023). "Yeni Nesil Reklam Aracı Olarak Yapay Zekâ Uygulamaları: Reklam Filmlerinde Deepfake Teknolojilerinin Kullanımı Üzerine Nitel Bir Çalışma". Tüketiciyi Anlamak: Reklam Araştırmalarında Disiplinlerarası Yaklaşımlar ve Yeni Yönelimler, Cihan Becan (ed.) Efeakademi yayınları.

Danışman, G. (2023). "Dijital Pazarlamada Yapay zekâ Kavramsal Bir İnceleme". *Pazarlamanın Dijital Dönüşümü Pazarlama 5.0*, Seçil Fettahlıoğlu ve Fatma Gül Özsaatçı (ed.) Özgür Yayınları

Deloitte, (2018). Mevzuatın geleceği Yeni gelişen teknolojilerle ilgili mevzuat ilkeleri, Deloitte Government Insights (Kamu Çalışmaları) Merkezi. 1-31.

Deloitte, (2019). Can AI be ethical? Why enterprises shouldn't wait for AI regulation. Deloitte Insgights, 1-10. https://www2.deloitte.com/content/dam/insights/us/articles/4604_S4S-AI-and-ethics/DI_S4S-AI-and-ethics.pdf. (Erişim Tarihi: 12 Şubat 2024)

Du, S., & Xie, C. (2021). Paradoxes of artificial intelligence in consumer markets: Ethical challenges and opportunities. Journal of Business Research, 129, 961–974. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2020.08.024.

Farooquie, K. (2019)"Ethical YZ- A framework for YZ reliance and YZ Scaling at large", The Startup, Retrieved from. https://medium.com/swlh/ethical-YZ-aframework-for-YZreliance-and-YZscaling-at-large-9657122cdc425.

Floridi, L., & Taddeo, M. (2016). What is data ethics? Philosophical Transactions of the Royal Society A: Mathematical, *Physical and Engineering Sciences*, 374(2083), 1-4. http://doi.org/10.1098/rsta.2016.0360.

Frankish K. & Ramsey, W. M. (2014). The Cambridge Handbook of Artificial Intelligence. Cambridge: Cambridge University Press.

Gonçalves, A. R., Pinto, D. C., Rita, P., & Pires, T. (2023). Artificial Intelligence and Its Ethical Implications for Marketing. *Emerging Science Journal*, 7(2), 313-327. doi:10.28991/ESJ-2023-07-02-01.

Gouda, K., Biswal, K., & Parveen, B. (2020). Application of Artificial Intelligence in Advertising & Public Relations and Emerging Ethical Issues in the Ecosystem. *International Journal of Advanced Science and Technology*, 29(6).

Guttmann, A. (2023). Views on AIs influence on advertising performance in the U.S. Advances in Social Science, Education and Humanities Research, 2018.Statista. https://www.statista.com/statistics/87 7560/views-on-ai-improving-advertising-performa nce/ (Erişim Tarihi: 30 Şubat 2024)

Guzman, A. L., & Lewis, S. C. (2020). Artificial intelligence and communication: A Human–Machine Communication research agenda. New Media & Society, 22(1), 70-86.

Gunkel, D. J. (2012). Communication and artificial intelligence: Opportunities and challenges for the 21st century. Communication 1, 1(1): 1-25. https://doi.org/10.7275/R5QJ7F7R.

Hancock, J., M. Naaman ve K. Levy (2020). AI-Mediated Communication: Definition, Research Agenda, and Ethical Considerations, Journal of Computer-Mediated Communication, 25(1), 89–100, https://doi.org/10.1093/jcmc/zmz022.

Jin, Z. G. (2017). Artificial İntelligence and consumer privacy. National Bureau of Economic Research (NBER Working Paper No. 24253). National Bureau Of Economic Research.

Jones, S. (2014). People, Things, Memory and Human-Machine Communication. International Journal of Media & Cultural Politics, 10(3), 245-258. https://doi.org/10.1386/macp.10.3.245_1.

Kaput, M. (2024). AI inadvertising: Everything you need to know. https://www.marketingaiinstitute.com/blog/ai-in-advertising.

Kietzmann, J., Paschen, J., & Treen, E. (2018). Artifcial intelligence in advertising: How marketers can leverage artifcial intelligence along the consumer journey. Journal of Advertising Research, 58, 263–267.

Lenca, M. (2023). On Artificial Intelligence and Manipulation. Topoi 42, 833–842 (2023).

https://doi.org/10.1007/s11245-023-09940-3

Lewis, S. C., Guzman, A. L., & Schmidt, T. R. (2019). Automation, journalism, and human–machine communication: Rethinking roles and relationships of humans and machines in news. Digital Journalism, 7(4), 409-427.

Li, H. (2019). Special Section Introduction: Artificial Intelligence and Advertising. *Journal of Advertising*, 48(4), 333-337. https://doi.org/10.1080/00913367.2019.1654947.

Lin, Y., (2020). Artificial Intelligence Statistics You Need to Know in 2020. Oberlo.com Blog. Çevrimiçi: https://www.oberlo.com/blog/artificial-intelligence-statistics (Erişim Tarihi: 6 Aralık 2023).

McCarthy, J. (2007). What is artificial intelligence, Computer Science Department Stanford University.

McQuail, D. & Windahl, S. (1997). Kitle İletişim Modelleri, K. Yumlu (çev.), İmge Kitabevi, Ankara.

MIT Technology Review, (2013). "Racism is poisoning online ad delivery, says Harvard professor," February 4, 2013.

Mittelstadt, B. D., Allo, P., Taddeo, M., Wachter, S., & Floridi, L. (2016). The ethics of algorithms: Mapping the debate. Big Data & Society, 3(2).

Mozur, P. (2017). "Beijing Wants A.I. to Be Made in China by 2030," The New York Times, https://www.nytimes.com/2017/07/20/business/china-artificial-intelligence.html (Erişim Tarihi: 10 Ocak 2024)

O'Neil, C. (2016). Weapons of Match Destruction, Crown.

Önder, M. (2020). Yapay Zekâ: Kavramsal Çerçeve, İ. Demir (Ed.). *Disiplinlerarası Politika Vizyonu ve Stratejiler* İçinde. İksad, 2020, 91-103.

Özsoylu, A.F. (2017). Endüstri 4.0. *Çukurova Üniversitesi İBFF Dergisi, 21(1),*4164. Erişim Adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/cuiibfd/issue/34826/387693.

Qİn, X., & Jiang, Z. (2019). The Impact of AI on the Advertising Process: The Chinese Experience. *Journal of Advertising*, 48(4), 338-346. https://doi.org/10.1080/00913367.2019.1652122

Reese, B. (2020). Yapay Zekâ Çağı /Dördüncü Çağ: Akıllı Robotlar, Bilinçli Bilgisayarlar ve İnsanlığın Geleceği. M. Doğan (Çev.). İstanbul: Say Yayınları.

Rodgers, W. & Nguyen, T. (2022). Advertising Benefits from Ethical Artificial Intelligence Algorithmic Purchase Decision Pathways. J.Bus Ethics 178, 1043–1061.https://doi.org/10.1007/s10551-022-05048-7.

Rodgers, S. (2021). Themed Issue Introduction: Promises and Perils of Artificial Intelligence and Advertising. Journal of Advertising, 50(1), 1–10. https://doi.org/10.1080/00913367.2020.1868233.

Say, C. (2019). 50 Soruda Yapay Zekâ, İstanbul: Bilim ve Gelecek Yayınevi

Su, Y.,Wang, E. & Berthon, P. (2023). Ethical marketing AI? A structured literature review of the ethical challenges posed by artificial intelligence in the domains of marketing and consumer behavior. Proceedings of the 56th Hawaii International Conference on System Sciences 2023, 27.

Şahin, Z. B. (2021). *Yapay Zekâ Uygulamalarının Etik Bağlamında Değerlendirilmesi.* Zengin, F. Ve Kapır. B (Ed.). *Yapay Zekâ ve Medya* İçinde. İstanbul: Doruk Yayıncılık, 2021, 103-128.

Tegmark, M. (2019). Yaşam 3.0/Yapay Zekâ Çağında İnsan Olmak. E. Göksoy (Çev.). İstanbul: Pegasus Yayınları.

Valin, J. & A. Gregory. (2020). Ethics Guide to Artificial Intelligence in PR. Chartered Institute of Public Relations. Doi: 10.13140/RG.2.2.17493.65768. 2-19.

Wilson, H. & Daugherty, P. (2020). *İşbirliğine Dayalı Zekâ*. Harvard Business Review Press. *Dijital Dönüşüm Yapay Zekâ* İçinde. İstanbul: Optimist Yayınları.

Yılmaz, M. (2020). *Sermaye Piyasalarının Yeni Termodinamiği: Yapay Zekâ*. Yılmaz ve Ö. İyigün (Ed.). Oyunu Değiştiren Güç Yapay Zekâ İçinde. İstanbul: Beta Kitap, 2020, 95-116.

Yu, Y. (2021). The role and influence of artificial intelligence on advertising industry. Advances in Social Science, *Education and Humanities Research*, s.190-194. doi:10.2991/assehr.k.220105.037.

İkinci Bölüm

İNSAN İLE ÜRETKEN YAPAY ZEKÂ ETKİLEŞİMİNDE ANTROPOMORFİZMİN ROLÜ

Ceren Bilgici

"Yapay zekânın yaratılmasındaki başarı, insanlık tarihindeki en büyük olay olabilir. Ne yazık ki riskleri nasıl önleyeceğimizi öğrenmezsek, bu aynı zamanda son olay da olabilir."
Hawking, Russell, Tegmark ve Wilczek

Giriş

Günümüz yapay zekâ araştırmacılarının ortak fikri gerçek anlamda düşünme becerisine sahip bir bilgisayarın insanlık tarihindeki en önemli dönüşüm noktalarından biri olacağı yönündedir. Son yıllarda yapay zekâ teknolojilerindeki gelişmeler insandan daha zeki bir bilgisayarın üretilmesinin mümkün olduğunu işaret etmektedir. Güncel yapay zekâ sistemlerindeki ilerleyişin araştırmacılardan daha hızlı araştırma veya derin hesaplamalar yapabilmesinin, müzik eserleri üretebilmesinin, borsada işlem gerçekleştirebilmesinin, analiz yaparak rapor yazabilmesinin ya da insanları pek çok alanda manipüle edebilecek içerikler üretebilmesinin önünün açılması anlamına geldiğini göz ardı etmemek gerekmektedir (Hawking, Russell, Tegmark ve Wilczek, 2014). Yapay zekâ alanında gerçekleşen gelişmeler dikkate alındığında bu durumun artık bir bilim-kurgu filmi senaryosu olmaktan çok uzak olup günümüz gerçekliğinde önemli bir olasılığa dönüştüğünü söylemek mümkündür. Artık yapay zekânın "insanlığın en güçlü teknolojisi" şeklinde tanımlanabildiği görülmektedir (Chace, 2015).

potansiyeline sahip bu sistemlere koşulsuz güven duyulması kullanıcıların tercihlerini etkileyebilecektir.

Sonuç olarak, gelecek araştırmalarda günümüzde yaygın kullanıma açılan üretken yapay zekâ sistemlerinin geliştirilmesinde insan odaklı yaklaşımlara odaklanılmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Yapay zekânın insanla kurduğu iletişimde taşıdığı insansı yönlerin farklı kültürlerden bireylerin algısındaki yansımalarını tartışmak bu noktada önemli görülmektedir. Bu araştırmalarda tıpkı yapay zekâ sistemlerinin geliştirilme süreçlerinde olduğu gibi çeşitliliğe önem vermek sorumlu ve insan odaklı yapay zekâ teknolojilerinin geliştirilmesinde rol oynamaktadır. Bu sayede kapsayıcı yapay zekâ sistemleri geliştirilmesi mümkün olurken yapay zekânın insan hayatında daha güvenli ve etkili bir şekilde yer almasına katkı sağlanabilecektir.

Kaynakça

Al Lily, A. E., Ismail, A. F., Abunaser, F. M., Al-Lami, F., & Abdullatif, A. K. A. (2023). ChatGPT and the Rise of Semi-Humans. *Humanities and Social Sciences Communications*, 10(626). https://doi.org/10.1057/s41599-023-02154-3.

Breazeal, C. (2003). Emotion and sociable humanoid robots. *International Journal of Human-Computer Studies, 59*(1-2), 119–155. https://doi.org/10.1016/S1071-5819(03)00018-1

Carroll, J. B. (1997). The Three-Stratum Theory of Cognitive Abilities. *Annual Review of Psychology, 48*(1), 61-84. https://doi.org/10.1146/annurev.psych.48.1.61-

Chace, C. (2015). *Surviving AI*. Three Cs Publishing.

Davis, F. D. (1989). Perceived Usefulness, Perceived Ease of Use, and User Acceptance of Information Technology. *MIS Quarterly, 13*(3), 319–340. https://doi.org/10.2307/249008

DiSalvo, C., & Gemperle, F. (2003). From Seduction to Fulfillment: The Use of Anthropomorphic Form in Design. Proceedings of the 2003 International Conference on Designing Pleasurable Products and Interfaces.

Duffy, B. R. (2003). Anthropomorphism and the Social Robot. *Robotics and Autonomous Systems, 42*(3-4), 177-190. https://doi.org/10.1016/S0921-8890(02)00374-3

Dwivedi, Y. K., Hughes, L., Ismagilova, E., Aarts, G., Coombs, C., Crick, T., ... & Williams, M. D. (2021). Artificial Intelligence (AI): Multidisciplinary Perspectives on Emerging Challenges, Opportunities, and Agenda for Research, Practice and Policy. *International Journal of Information Management*, *57*, 101994.

Dwivedi, Y. K., Kshetri, N., Hughes, L., Slade, E. L., Jeyaraj, A., Kar, A. K., et al. (2023). Opinion Paper: "So what if ChatGPT wrote it?" Multidisciplinary Perspectives on Opportunities, Challenges and Implications of Generative Conversational AI for Research, Practice and Policy. International Journal of Information Management, 71, Article 102642. https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2023.102642 Faqih, K. M. S., & Jaradat, M. (2021).

Eberl, U., Akıllı Makineler Yapay Zekâ Hayatımızı Nasıl Değiştiriyor? Paloma Yayınevi, İstanbul.

Galloway, C., & Swiatek, L. (2018). Public Relations and Artificial Intelligence: It's Not (Just) About Robots. *Public Relations Review*, *44*(5), 734-740.

Gibbons, S., Mugunthan, T., & Nielsen, J., (2023). Erişim Adresi: https://www.nngroup.com/articles/anthropomorphism/.

Guo, C., Lu, Y., Dou, Y., & Wang, F. Y. (2023). Can ChatGPT Boost Artistic Creation: The Need of Imaginative Intelligence for Parallel Art. *IEEE/CAA Journal of Automatica Sinica*, *10*(4), 835-838. https://doi.org/10.1109/JAS.2023.123555

Gupta, R., Nair, K., Mishra, M., Ibrahim, B., & Bhardwaj, S. (2024). Adoption and Impacts of Generative Artificial Intelligence: Theoretical Underpinnings and Research Agenda. *International Journal of Information Management Data Insights, 4*(1), 100232. https://doi.org/10.1016/j.jjimei.2024.100232

Hasan, A. (2023). *Why you are (probably) anthropomorphizing AI*. Erişim Adresi: https://philarchive.org/rec/HASWYA-2.

Hawking, S., Russell, S., Tegmark, M., & Wilczek, F. (2014). Transcendence Looks at the Implications of Artificial Intelligence - But are We Taking AI Seriously Enough? The Independent. Erişim Adresi: https://www.independent.co.uk/news/science/stephen-hawking-transcendence-looks-at-the-implications-of-artificial-intelligence-but-are-we-taking-ai-seriously-enough-9313474.html

Heerink M, Kröse B, Evers V, Wielinga B (2008) The influenceof social presence on acceptance of a companion robot by olderpeople. J Phys Agents 2(2):33–40. https://doi.org/10.14198/JoPha.2008.2.2.05

Ji, J. J. (2024). Demystify ChatGPT: Anthropomorphism Around Generative AI. *GRACE: Global Review of AI Community Ethics*, *2*(1).

Kar, A. K., Varsha, P. S., & Rajan, S. (2023). Unravelling The Impact of Generative Artificial Intelligence (GAI) in Industrial Applications: A Review of Scientific and Grey Literature. *Global Journal of Flexible Systems Management*, *24*(4), 659-689. https:// doi.org/10.1007/s40171-023-00356-x

Kim, T., Jo, H., Yhee, Y., & Koo, C. (2022). Robots, Artificial Intelligence, and Service Automation (RAISA) in Hospitality: Sentiment Analysis of Youtube Streaming Data. *Electronic Markets*, *32*(1), 259-275.

Li, X., & Sung, Y. (2021). Anthropomorphism Brings Us Closer: The Mediating Role of Psychological Distance in User–AI Assistant Interactions. *Computers in Human Behavior, 118*, 106680. https://doi.org/10.1016/j.chb.2021.106680

Martin, C. D. (1993). The myth of the Awesome Thinking Machine. *Communications of the ACM*, *36*(4), 120–133. https://doi.org/10.1145/255950.153587

Maynard, A. (2024). OpenAI's GPT-4o and the Challenges of Hyper-Anthropomorphism. *Future of Being Human*. https://futureofbeinghuman.com/p/anthropomorphizing-gpt-4o

McCarthy, J. (1998). *What is artificial intelligence?* (Tech. Rep.). Stanford University. http://www-formal.stanford.edu/jmc/whatisai/

Natale, S., & Ballatore, A. (2020). Imagining the Thinking Machine: Technological Myths and the Rise of Artificial Intelligence. *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies*, *26*(1), 3–18. https://doi.org/10.1177/1354856517715164

OpenAI. (2023). ChatGPT — release notes. OpenAI. Erişim Adresi: https://help.openai.com/en/article s/6825453-chatgpt-release-notes.

Rau, P. L. P., Li, Y., & Li, D. (2009). Effects of communication style and culture on ability to accept recommendations from robots. Computers in Human Behavior, 25(2), 587-595. https://doi.org/10.1016/j.chb.2008.12.025

Salles, A., Evers, K., & Farisco, M. (2020). Anthropomorphism in AI. AJOB Neuroscience, 11(2), 88–95. https://doi.org/10.1080/21507740.2020.1740350

Sarker, I. H. (2022). AI-Based Modeling: Techniques, Applications and Research Issues Towards Automation, Intelligent and Smart Systems. *SN Computer Science, 3*(2), 158. https://doi.org/10.1007/s42979-022-01043-x

Shafeeg, A., Shazhaev, I., Mihaylov, D., Tularov, A., & Shazhaev, I. (2023). Voice Assistant Integrated with ChatGPT. *Indonesian Journal of Computer Science*, *12*(1).

Shahriar, S., & Hayawi, K. (2023). Let's Have a Chat! A Conversation with ChatGPT: Technology, Applications, and Limitations. *arXiv preprint arXiv:2302.13817*.

Siegel, J. (2023). The art of the prompt: How to get the best out of generative AI. Source. Erişim Adresi: https://news.microsoft.com/source/features/ai/the-art-of-the-prompt-how-to-get-the-bestout-of-generative-ai/

Stock, R. M., & Merkle, M. (2017, March). A Service Robot Acceptance Model: User Acceptance of Humanoid Robots During Service Encounters. In *2017 IEEE International Conference on Pervasive Computing and Communications Workshops (PerCom Workshops)* (pp. 339-344). IEEE.

Tinwell, A., Grimshaw, M., Nabi, D. A., & Williams, A. (2011). Facial Expression of Emotion and Perception of the Uncanny Valley in Virtual Characters. *Computers in Human behavior*, *27*(2), 741-749.

Thorp (2023), Erişim Adresi: https://www.science.org/doi/10.1126/science.adg7879.

Van Doorn, J., Onrust, M., Verhoef, P. C., & Bügel, M. S. (2017). The Impact of Corporate Social Responsibility on Customer Attitudes and Retention—The Moderating Role of Brand Success Indicators. *Marketing Letters*, *28*, 607-619.

Verma, S., Sharma, R., Deb, S., & Maitra, D. (2021). Artificial Intelligence in Marketing: Systematic Review and Future Research Direction. *International Journal of Information Management Data Insights*, *1*(1), 100002. https://doi.org/10.1016/j. jjimei.2020.100002

Wirtz, J., Patterson, P. G., Kunz, W. H., Gruber, T., Lu, V. N., & Paluch, S. (2018). Antje Martins. *Journal of Service Management*, *29*(5), 907-931.

Złotowski, J., Proudfoot, D., Yogeeswaran, K., ve Bartneck, C. (2015). Anth-ropomorphism: opportunities and challenges in human–robot interacti-on. International journal of social robotics, 7, 347-360.

Üçüncü Bölüm

GÖZDEN ÇIKARILABİLİR EMEKÇİ YA DA SİNEMA SEKTÖRÜNDE YAPAY ZEKÂ KULLANIMININ EMEK VE SANAT AÇISINDAN BİR ELEŞTİRİSİ

Özge Nilay Erbalaban

Giriş

Ridley Scott tarafından 1982'de *Blade Runner* (Bıçak Sırtı) ismiyle filme uyarlanan *"Androidler Elektronik Koyun Düşler Mi?"* (Philiph K. Dick, 1968) romanında insan türünü androidlerden ayıran en temel farklar insanın empati kurma yeteneğine, utanma, korkma vb. hislere sahip olmasıdır. Androidler, insanlarla etkileşimlerinde insan zekâsına eş değer zekâya, hatta insanlardan daha yüksek bir zekâya sahip oldukları için insanlardan ayırt edilemezler. Yalnızca organik canlılara özgü duygusal tepkileri ölçülerek (göz bebeklerin büyümesi, yüz kızarması) insan olmadıkları anlaşılır. Bu nedenle filmde insanı ve androidi tanımlamak için kendilerine sorulan sorulara verdikleri mantıklı ya da tutarlı yanıtlardan çok, göz bebeklerine ya da yüzlerinin kızarıp kızarmadığına dikkat edilir. Filmde yer alan bu test, yapay zekâ tartışmalarındaki temel felsefi sorulardan birine yanıt olarak düşünülebilir: Yapay zekâ insanın yerini alabilir mi? Filmdeki testin mantığı göstermektedir ki insanın yalnızca zekâyla sınırlandırılamayan türsel bir doğası vardır. İnsan türünün hissetme özelliği onu yapay zekâya göre ayrıcalıklı hâle geti-

niteliği ve çeşitliliğidir. Yapay zekâ tabanlı algoritmalar, genellikle gişe başarısını artırmaya odaklanarak ana akım tatmin edici yapımları teşvik ederken, alternatif, deneysel veya sıra dışı yapımların önünü kesmektedir. Bu durum, endüstri içinde çeşitliliği ve yeniliği teşvik etmek yerine standartlaşmayı ve tekrarı artırır. Ayrıca, yapay zekâların sanatın yaratıcı süreçlerine dahil edilmesi, sanatçıların ve emekçilerin yerini almaya başlamıştır. Yapay zekâ tabanlı sistemler, sanatın biçimsel öğelerini belirginleştirirken, insan yaratıcılığını ve duygusallığını ihmal eder. Bu da sanatın özgünlüğünü ve derinliğini azaltabilir.

Sinema endüstrisindeki emek ve sanatın yapay zekâ kapitalizmi altında nasıl dönüştüğüne dair tartışmalar; yapımcılar, endüstri çalışanları ve sendikalar arasında gerginliklere yol açmaktadır. Yapay zekânın kullanımı, iş gücünün istihdamını ve çalışma koşullarını etkilerken, sanatsal özgünlüğü ve çeşitliliği tehdit etmektedir.

Sonuç olarak, yapay zekâ kapitalizmi, sinema endüstrisinde birçok değişikliğe neden olabilir ve sanat ile iş arasındaki dengeyi sarsabilir. Bu dönüşümün etkilerini anlamak ve dengeyi yeniden kurmak için yapımcılar, endüstri çalışanları ve sanatçılar arasında iş birliği ve tartışma gerekmektedir.

Kaynakça

Adorno, T. W. (2011). *Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi.* (Çev., N. Ülner, M. Tüzel, & E. Gen, Dü)İstanbul: İletişim.

Anadolu, B. (2020). Makineler film yapmayı düşler mi?: Jan Bot örneği. *SineFilozofi, 5*(10), 682-703.

Aslan , E. (2019). Yapay zekâ resimleri ve sanatın başkalaşan mecrası Uüzerine. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi* (42), 231-242.

Aydemir, M. & Fetah, V. (2023). Yapay zekanın dijital hikâyeleştirme ve senaryo tasarımında kullanımı: kısa film uygulamalı bir araştırma. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (58), 255-275.

Ballı, Ö. (2020). Yapay zekâ ve sanat uygulamaları üzerine güncel bir değerlendirme. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, (26), 277-306. *https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1473123*

Beech, D. (2019). Batı Marksizminde metalaşma kuramı ve sanat. *e-Scope Sanat Tarihi Eleştiri*. Erişim adresi https://www.e-skop.com/skopbulten/kapitalist-uretim-tarzinda-meta-ve-sanatin-metalasmasi-uzerine/4433

Benjamin, W. (2022). *Pasajlar.* (Çev. A. Cemal). İstanbul: YKY.

Bernstein, J. M. (2011). Sunuş. T. W. Adorno içinde, *Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi* (s. 7-33). İstanbul: İletişim.

Blade Runner (1982). [Sinema Filmi]. Scott, R. [Yönetmen]. Deeley, M.[Yapımcı]. A.B.D, Honkong.

Chen, W. Shidujaman, M. & Xuelin , X. (2020). *AiArt: Towards Artificial Intelligence Art* The Twelfth International Conference on Advances in Multimedia MMEDIA 2020 içinde (47-52.ss.). Portugal. Erişim adresi mmedia_2020_4_10_58005.pdf.

Chow, P.S. (2020). Ghost in the (Hollywood) machine: Emergent applications of artificial ıntelligence in the film industry. *Necsus European Journal of Media Studies, 9* (1), 193-214.

Dilthey, W. (2022). *Hermeneutik ve tin bilimleri.* (Çev.D. Özlem). İstanbul: Fol Yay.

Dyer-Witheford, , N.Kjøsen, A. M. & James, S. (2022). *Yapay zeka ve kapitalizmin geleceği insandışı bir güç.* (Çev.B. Cezar). İstanbul: İletişim.

Erikli, S.& Salih Pınar. (2022). Zanaatkarlıktan yapay zekaya işgücünün değişen niteliği. *ASBİDER, 9* (26), 209-223.

Fellini, F. (2017). Ben sinema için doğmuşum: Federico Fellini'yle bir konuşma. *Sinema için Doğmuşum Federico Fellini*. (Çev. P. Akman). İstanbul: Agora.

Fischer, E. (1995). *Sanatın gerekliliği.* (Çev.C. Çapan). İstanbul: Payel.

Ford, M. (2018). *Robotların yükselişi yapay zeka ve işsiz bir gelecek tehlikesi.* (Çev.C. Duran). İstanbul: Kronik Kitap.

Frampton, D. (2013). *Filmozofi.* (Çev.C. Soydemir). İstanbul: Metis.

Goodie, L. (2018). *AI Made a movie—and the Results Are Horrifyingly Encouraging*. Erişim adresi https://www.wired.com/story/ai-filmmaker-zone-out/

Hitchcock, A. (1972). *Hitc, Hitch, Hitch, Çok Yaşa.* (Çev.N. Pakkan). İstanbul: Agora.

Hopkins, B. (2023). Writers guild of America calls strike, effective Tuesday. Erişim adresi https://www.wga.org/news-events/news/press/writers-guild-of-america-calls-strike-effective-tuesday-may-2

How Netflix Saves $1B Annually using AI? (2021). Erişim adresi https://logidots.com/insights/how-netflix-saves-1b-annually-using-ai/ adresinden alındı

Huws, U. (2017). *Küresel dijital ekonomide emek.* (Çev. Şenesen). İstanbul: Yordam Kitap.

Khandelwal , K. Patel, S. & Patel, J. (2023). A study to know - use of AI for personalized recommendation, streaming optimization, and original content production at Netflix. *International Journal of Scientific Research & Engineering Trends, 9* (6), 1738-1743.

Machine Learning. (Tarih yok). Netflix Research, Erişim adresi https://research.netflix.com/research-area/machine-learning

Manovich, L. (2016). What is digital cinema? S. Denson, J. Leyda (Ed.), *Post-Cinema: Theorizing 21st- Century Film* içinde (20-51 ss). Erişim adresi REFRAME Books: https://reframe.sussex.ac.uk/post-cinema/1-1-manovich/

Marx, K. (2009). *Felsefe Yazıları.* (Çev. A. Fethi). İstanbul: Hil Yay.

Marx, K. (2011). *Kapital 1.Cilt.* (Çev. M. Selik & N. Satılgan). İstanbul: Yordam.

McCarthy, J. (tarih yok). *Proffesor John McCarthy Father of AI.* Erişim adresi http://jmc.stanford.edu/artificial-intelligence/what-is-ai/index.html

Mwadzaya , T. (2023). AI a 'direct threat to what is art' says UNESCO-endorsed industry expert. *United Nations News*. Erişim adresi https://news.un.org/en/audio/2023/10/1142577

Napolitano, E. (2023). AI Eliminated Nearly 4,000 Jobs in May, Report Says. *CBC News.*Erişim adresi https://www.cbsnews.com/news/ai-job-losses-artificial-intelligence-challenger-report/ .

Narin , Ö. (2021). Yapay zekâ ve öğrenen makineler çağında kapitalizm "us yürüten" makineler, us yitiren insan. A. Y. Göymen (Ed.), *Yeni Bir Yaşam Kurabilir Miyiz? En Uzak Sahilin Kıyısında* içinde. Erişim adresi https://www.academia.edu/68134588/Yapay_Zeka_ve_Öğrenen_Makineler_Çağında_Kapitalizm_Us_yürüten_Makineler_Us_yitiren_İnsan?f_ri=64075

Pradeep, A.Satmuratov, A.Yeshbayev, I.Khasan, O. Iqboljon, M. & Daniyor, A. (2023). The significance of artificial intelligence in contemporary cinema. Second International Conference on Trends in Electrical, Electronics, and Computer Engineering (TEECCON) 2023 içinde (111-116.ss). Bangalore, India. doi: 10.1109/TEECCON59234.2023.10335867.

Ray, K. (2016). *İnsanlık 2.0 tekilliğe doğru biyolojisini aşan insan.* (Çev.M. Şengel). İstanbul: Alfa.

Summary Of Tentative Agreement. (2023). sagaftra.org. Erişim adresi https://www.sagaftra.org/files/sa_documents/TV-Theatrical_23_Summary_Agreement_Final.pdf a

Summary of the 2023 WGA MBA. (2023) Writers Guild of America West. Erişim adreszi https://www.wga.org/contracts/contracts/mba/summary-of-the-2023-wga-mba.

Unesco, (2023). *Film sector on the frontlines: High-level discussion on AI in the audio-visual industry*. (tarih yok). Erişim adresi UNESCO: https://www.unesco.org/en/articles/film-sector-frontlines-high-level-discussion-ai-audio-visual-industry?TSPD_101_R0=080713870fab2000f0b2f0ef41e8137d05c3e8f5d454753789b8f2d5d85ed0268d73c84ccf2f2a3108b21963e51430003cb40ac0bdb355259e38311b523f09a854bdeeac31

Webster, C.,& Ivanov, H. S. (2019). Robotics, artificial intelligence and the evolving nature of work. B. George, J. Paul (Ed), *Digital Transformation in Business and Society Theory and Cases* (127-143 ss). Erişim adresi https://www.researchgate.net/publication/331159167_Robotics_Artificial_Intelligence_and_the_Evolving_Nature_of_Work

Zengin, F. (2020). Akıllı makine çağı sinemasına giriş: sinema sanatında yapay zekâ teknolojilerinin kullanımı. *İletişim Çalışmaları Dergisi, 6*(2), 151-177.

Dördüncü Bölüm

GELECEĞİN SANATI: DİJİTAL SANAT VE YAPAY ZEKÂ İLİŞKİSİNİ ESTETİK VE ETİK BAĞLAMDA YENİDEN DÜŞÜNMEK

Emel Karayel Bilbil - Tuğçe Şen

Giriş

Bir duygunun, düşüncenin veya hayalin dışavurumu olarak estetik bir ifadeye dayanan sanat, insanlık tarihinin her döneminde var olmuştur. Yazının bilinmediği dönemlerde ilk insanlar, mağara duvarlarına yaşadıkları gerçekliği resmetmişlerdir. Mağara duvarlarına tasvir edilen av ve savaş sahnelerine dair resimler, sanat çalışmalarının ilk örnekleri olarak değerlendirilmektedir. Sanat, her dönemde değişimler gösterebilen dinamik bir olgudur. Tarihsel değişim sürecinde sanat; kültür, coğrafya, din, ekonomi ve teknoloji gibi pek çok bağlamdan büyük ölçüde etkilenmiştir. Tarihin her döneminde insanlar, teknik gelişmeler doğrultusunda farklı araçlar kullanmış ve kendilerini dış dünyaya anlatmanın yeni yollarını keşfetmişlerdir. Her çağın sanat eseri, var olduğu dönemin en ileri teknolojik imkânları ile üretilmiştir ve o döneme özgü dinamikleri içermektedir. Döneme özgü dinamikler, estetik, teknik, form ve üslup olmak üzere yine döneme göre değişmektedir. Baudrillard (2021:69); "Sanat bir formdur. Formun tam olarak bir tarihi yoktur, yazgısı vardır. Sanatın da bir yazgısı vardır" şeklinde sanatı tanımlamakta ve sanatın dönemlere göre farklılaştığını vurgulamaktadır. İnsanlık var olduğu sürece, teknolojik gelişmelerle birlikte sanat değişim gösterecek ve ifade biçimleri çeşitlenmeye devam edecektir.

sanat alanında etkin bir rol oynamaya başlamasıyla gündeme gelen estetik ve etik kavramları ele alınmıştır. Teorisyenlerin, sanatçıların ve sanat eleştirmenlerinin görüşleri doğrultusunda, geleceğin sanatını oluşturan bu temel kavramların estetik ve etik bağlamda yeniden düşünülmesinin ve gri alanların açıklığa kavuşturulmasının gerekli olduğu dikkat çekmektedir. Dijitalleşme, geleneksel sanatın üretimine, sunumuna, eser satışına, estetik anlayışa ve etik hususlara yenilik getirmiştir. Gün geçtikçe değişerek gelişen teknolojilerle birlikte, yenilikler gündeme gelmeye devam edecektir. Geleceğin insanı ve dünyası geçmişten ve günümüzden farklı olacaktır. Bu da sanatın değişmesine ve yeni formlara evrilmesine yol açacaktır. İnsan ve makine arasında belirgin farkların bulanıklaşması, sanat ve yapay zekâ ilişkisini daha da karmaşıklaştırmaktadır. Teknolojik ilerlemeler doğrultusunda sanatın "nereye doğru evrildiği?" sorusu her dönemde yeniden ifade bulacak estetik ve etik kavramlar bağlamında yeniden düşünülerek tekrar yazılacaktır. Teknolojik ilerlemeler kaçınılmaz olduğu gibi birçok açıdan da arzu edilir bir durumdur. Bu ilerlemelerin hem olumlu hem de olumsuz etkileri olduğu bilinmelidir.

Kaynakça

Altunay, A. (1999). *Mekanik sanattan elektronik sanata geçiş ve video sanatı.* Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.

Anadol, R. (2022). *Unsupervised - Machine hallucinations - MoMA* Erişim Adresi: https://refikanadol.com/

Artut, S. (2014). *Teknoloji-insan birlikteliği.* İstanbul: Sanat ve Kuram Yayınları.

Avcı Tuğal, S. (2018). *Oluşum süreci içinde dijital sanat.* İstanbul: Hayalperest Yayınevi.

Ballı, Ö. (2020). *Günümüz sanatında dijitalleşme; Posthümanizm bağlamında sanat ve sanatçının yerini alan algoritma: Post-Sanatçı.* Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Baudrillard, J. (2021). Sanat komplosu yeni sanat düzeni ve çağdaş estetik. İstanbul: İletişim Yayınları.

Benjamin, W. (2015). *Teknik olarak yeniden-üretilebilirlik çağında sanat yapıtı*. İstanbul: Zeplin Düşünce Yayınları.

Bildshahri, R. (2019). The rise of AI art-and what it means for human creativity. Erişim Adresi: https://singularityhub.com/2019/06/17/the-rise-of-ai-art-and-what-it-means-for-human-creativity/

Bozkurt, N. (1995). *Sanat ve estetik kuramları.* İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Bush, V. (1945). As we may think. *The Atlantic Monthly,* (196), 101-108.

Copeland, B. (2024, Mart 26). *Artificial intelligence*. Encyclopedia Britannica. Erişim Adresi: https://www.britannica.com/technology/artificial-intelligence

Çeber, B. (2022). *Yapay zekâ uygulamalarının halkla ilişkiler aracı olarak kullanımı.* Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.

Çeber, B., & Karayel Bilbil, E. (2024). Yapay zekâ uygulamalarının halkla ilişkilerde ideal kullanımına yönelik bir analiz. *Etkileşim* (13), 110-141. https://doi.org/10.32739/etkilesim.2024.7.13.243

Çizgen, G. (2007). *Sanat köprüsü sırat köprüsü.* İstanbul: Arkeoloji Sanat Yayınları.

Çuhacı, G. (2007). *Dijital sanatlarda bedenin kullanımı*. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.

Elden, M. (2013). *Reklam ve reklamcılık.* İstanbul: Say Yayınları.

Eser, A. D. (2023). *Yapay zekâ ve sanat – Sanatçılarla tartışmalara bir bakış.* Ankara: Ütopya Yayınevi.

Glas, A. H. & Kleemann, F. C. (2016). The impact of industry 4.0 on procurement and supply management: A conceptual and qualitative analysis. *International Journal of Business and Management Invention,* 5(6), 55-66.

Gençaydın, Z. (2019). Teknolojik toplumlarda sanat ve sanatçı. Çağdaş Sanat ve Teknoloji Etkilesimi Semineri'nde sunulan bildiri. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Güney, E. & Yavuz, H. (2020). Yapay zekâ ile sanatsal üretim pratiğinde sanatçının rolü ve değişen sanat olgusu. *Sanat ve Tasarım Dergisi,* (26), 415-439.

Güngen, Z. (2023). Yaratıcı iş birliği: Yapay zekânın sanatla buluşması. F. A. Kodaloğlu (Ed.), *Sanat ve tasarım üzerine araştırmalar* içinde (127-148. ss.). Özgür Yayın Dağıtım Ltd. Şti.

Güngör, E. (2022). Sanatçının yapay zekâ olarak portresi: Algoritmalar yaratıcı olabilir mi? Erişim Adresi: https://www.indyturk.com/node/477876/k%C3%BClt%C3%BCr/sanat%C3%A7%C4%B1n%C4%B1n-yapay-zekâ-olarak-portresi-algoritmalar-yarat%C4%B1c%C4%B1-olabilir-mi

Gürel, M. (2017). *Dijital kehanet.* İstanbul: Destek Yayınları.

Hekim Bülbül, Z. (2021). *Enformasyon, sistem ve sanat; büyük veri çağında sanat.* Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Bilimi, Doktora Tezi, İstanbul.

Kartal, H. (2023). *Yeni medya çağında fotoğraf estetiğinin değişimi.* İstanbul: Çizgi Kitabevi.

Keser, N. (2005). *Sanat sözlüğü*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Küçükkaya, A. (2023). Yapay zekâ ve sanatın buluştuğu nokta: Sanatta yapay zekanın yeri. Erişim Adresi: https://www.soylentidergi.com/yapay-zeka-ve-sanatin-bulustugu-nokta-yapay-zeka-sanat-uretebilir-mi/#google_vignette

Lenoir, B. (2003). *Sanat Yapıtı.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Lynton, N. (2015). *Modern sanatın öyküsü* (5. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Oxford English Dictionary. (2024, 26 Mart). Erişim adresi: https://www.oed.com/search/dictionary/?scope=Entries&q=artificial+intelligence

Öymen, Ö. K. (2020). Felsefe, ahlak ve erdem. Erişim Adresi: https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/orsan-k-oymen/felsefe-ahlak-ve-erdem-1794906

Öz, E. (2023). Yapay zekâ ile sanatın sınırları kalkıyor: Refik Anadol insan duygularını ölçerek heykel tasarladı. Erişim Adresi: https://www.indyturk.com/node/630821/bi%CC%87li%CC%87m/yapay-zeka-ile-sanat%C4%B1n-s%C4%B1n%C4%B1rlar%C4%B1-kalk%C4%B1yor-refik-anadol-insan-duygular%C4%B1n%C4%B1-%C3%B6l%C3%A7erek

Öztürk, S. (2023). Yapay zekânın ürettiği eserin telif hakkı olabilir mi? Erişim Adresi: https://mediatrend.mediamarkt.com.tr/author/selimozturk/

Paul, C. (2003). *Digital art.* London: Thames & Hudson Ltd.

Pilevneli (2021). Refik Anadol, Makine hatıraları: Uzay. Erişim Adresi: https://www.pilevneli.com/tr/exhibitions/38-refik-anadol-makine-hatiralari uzay/press_release_text/

Sağlamtimur, Z. Ö. (2010). Dijital kültür. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(3), 213-238.

Saltz, J. (2023). MoMA's glorified lava lamp Refik Anadol's Unsupervised is a crowd-pleasing, like-generating mediocrity. Erişim Adresi: https://nymag.com/author/jerry-saltz/

Sayın, E. (2024). Sanatçıya mı, yazılımcıya mı? Yapay zekâ eserleri kime ait? Erişim Adresi: https://www.trthaber.com/dosya-haber/esra-sayin-89/

Smee, S. (2023). AI is no threat to traditional artists. But it is thrilling. Erişim Adresi: https://www.washingtonpost.com/search/?query=sebastian+smee

Sönmez, P. (2023). Yapay zekâ tarafından üretilen sanat eserlerinin hukuku. Erişim Adresi: https://www.politikyol.com/yapay-zeka-tarafindan-uretilen-sanat-eserlerinin-hukuku/

Uğurlu, H. (2008). Teknoloji sanat ilişkisi: Günümüzde teknolojik sanatların amacı. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 247-262.

Ulukaya, C. (2018). Yapay zekâ: Sanatçı mı araç mı? Erişim Adresi: https://www.milliyet.com.tr/pazar/yapay-zeka-sanatci-mi-arac-mi-2771267

Ünlü, A. & Cerev, P. (2023). Teknolojinin sanata etkisi: Sanat 4.0. *ISPEC International Journal of Social Sciences & Humanities*, 7(2), 487-500.

Wands, B. (2006). *Dijital çağın sanatı.* (Çev. O. Akınhay). İstanbul: Akbank.

Wölfflin, H. (1995). *Sanat tarihinin temel kavramları*. (Çev. H. Örs). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yıldız, Ö. & Ayverdi, E. H. (2019). Yapay zekâ ve sanat: "Edmond Belamy'nin Portresi". Erişim Adresi: https://anamedblog.com/post/181451706493/yapay-zeka-ve-sanat-edmond-belamynin-portresi

Beşinci Bölüm

FIRSATLAR VE RİSKLER ÇAĞINDA KURUMSAL DİJİTAL SORUMLULUK

Özlem Karaman

"İlerleyen dönemlerde atılması gereken temel adım, muhteşem sonuçlar elde etmek için yapay zekâ destekli çözümlerle insan uzmanlığını birleştirmek olacak."
Stephanie Davis

Giriş

İçinde bulunduğumuz yüzyıl, birçok teknolojik değişikliğin yaşandığı ve yapay zekâ destekli yeni araçların bütün sektörleri etkisi altına aldığı bir dönemdir. İşletmeler, müşterilerle etkileşim kurmak için yönetim stratejilerine dijital uygulamaları hızla entegre etmektedir. Baş döndüren biz hızla ilerleyen bu teknolojik dönüşüm, şirketler için yeni fırsatlar yaratırken anlaşılması gereken yeni riskler ve çözülmesi gereken problemleri de beraberinde getirmektedir. İş yapma süreçlerinde kullanılan veri analitiği, otomasyon, yapay zekâ ve diğer dijital uygulamaların kullanımı, bunlara bağlı etik ikilemlerin sorumluluğunu da firmalara yüklemektedir.

Günümüzde gizlilik konusunda giderek daha bilinçli hâle gelmiş olan tüketiciler de şirketleri, gizlilik politikalarının uygulanması konusunda zorlamaktadır. Özel ya da kamusal fark etmeksizin toplumdaki rollerini ve çevre üzerindeki etkilerini önemseyen tüm kuruluşların, dijital verilerin kullanımını yönetmek için kendi örgüt kültürleriyle uyumlu, kapsamlı ve tutarlı normlar geliştirmeleri gerekmektedir. Bu çerçevede ilk akla gelen

Kaynakça

Acar, S. (2024). Dijitalleşme ve kurumsal dijital sorumluluk kavramı: Güncel örneklere yönelik bir inceleme. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (35), 497-529. https://doi.org/10.15182/diclesosbed.1386297

Blichfeldt, H., & Faullant, R. (2021). Performance effects of digital technology adoption and product & service innovation – A process-industry perspective. *Technovation,* 105(January 2020), 102275. https://doi. org/10.1016/j.technovation.2021.102275

Buckley T. & Patterson L. (2023). An introduction to corporate digital responsibility. Erişim adresi: https://montrealethics.ai/an-introduction-to-corporate-digital-responsibility/. Erişim Tarihi: 20 Şubat 2024.

Cheng, C., & Zhang, M. (2023). Conceptualizing corporate digital responsibility: A digital technology development perspective. *Sustainability*, 15, 2319. https://doi.org/10.3390/su15032319

Cihan Aydoğdu, C., & Karsak, B. (2023). Dijital çağda kurumsal sosyal sorumluluğa yeni bir yaklaşim: kurumsal dijital sorumluluk kavraminin bankacilik sektörü açisindan incelenmesi. *Uluslararası Halkla İlişkiler Ve Reklam Çalışmaları Dergisi*, 6(1), 36-68.

Çataldaş, İ., & Özgen, E. (2023). Artificial Intelligence in Digital Public Relations: A Delphi Study. *Etkileşim* (*12*), 84-103. https://doi.org/10.32739/etkilesim.2023.6.12.215

Davis, S. (2023). 2024 neden pazarlamada yeni bir çağın başlangıcı olacak? Erişim Adresi https://www.thinkwithgoogle.com/intl/tr-tr/pazarlama-stratejileri/otomasyon/yeni-cagda-pazarlamastratejisi/#:~:text=2024%2C%20ayn%C4%B1%20anda%20bir%C3%A7ok%20de%C4%9Fi%C5%9Fikli%C4%9Fin,kademeli%20olarak%20kullan%C4%B1mdan%20kald%C4%B1r%C4%B1lmas%C4%B1%20planlan%C4%B1yor. Erişim tarihi: 5 Şubat 2024.

Elliott, K., Price, R., Shaw, P., Spiliotopoulos, T., Ng, M., Coopamootoo, K., & van Moorsel, A. (2021). Towards an equitable digital society: artificial intelligence (AI) and corporate digital responsibility (CDR). *Society, 58*(3), 179-188. https://doi.org/10.1007/s12115-021-00594-8

Euronews.com. (2024, Şubat 21). Erişim Adresi: https://tr.euronews.com/2021/10/25/haugen-facebook-un-algoritmas-n-n-siddete-dayal-isyanlar-korukleyecegi-uyar-s-nda-bulundu

Floridi, L., & Taddeo, M. (2016). What is data ethics? *Philosophical Transactions of the Royal Society*, 374(2083), 20160360. http://dx.doi.org/10.1098/rsta.2016.0360

Herden, C. J., Alliu, E., Cakici, A., Cormier, T., Deguelle, C., Gambhir, S., ... & Edinger-Schons, L. M. (2021). "Corporate Digital Responsibility" New corporate responsibilities in the digital age. In *Sustainability Management Forum| NachhaltigkeitsManagementForum* (Vol. 29, No. 1, pp. 13-29). Berlin/Heidelberg: Springer. https://doi.org/10.1007/s00550-020-00509-x

Karaman, Ö. (2021). Yapay zekâ destekli kişiselleştirme algoritmalarının tüketici zihninde filtre balonu yaratma etkisinin incelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 12(32), 1339-1351. https://doi.org/10.21076/vizyoner.896059

Kunz, W.H. & Wirtz, J. (2023). Corporate digital responsibility (CDR) in the age of AI: Implications for interactive marketing. *Journal of Research in Interactive Marketing*, Vol. ahead-of-print. https://doi.org/10.1108/JRIM-06-2023-0176

Lobschat, L., Mueller, B., Eggers, F., Brandimarte, L., Diefenbach, S., Kroschke, M., & Wirtz, J. (2021). Corporate digital responsibility. *Journal of Business Research*, 122, 875-888. p.875. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2019.10.006

Marti, L., & Puertas, R. (2023). Analysis of European competitiveness based on its innovative capacity and digitalization level. *Technology in Society*, 72, 102206. https://doi.org/10.1016/j. techsoc.2023.102206.

Mueller, B. (2022). Corporate Digital Responsibility. *Business & Information Systems Engineering*, *64*(5), 689-700. https://doi.org/10.1007/s12599-022-00760-0

Nbcnews.com. (2024, Mart 6). Erişim Adresi: https://www.nbcnews.com/tech/tech-news/self-driving-uber-car-hit-killed-woman-did-not-recognize-n1079281

Örs, Ş. (2023). Kurumsal dijital sorumluluk: Kurumsal sorumluluğun yeni yüzü. Ç. Başarır ve Ö. Yılmaz (Ed). *Sosyal bilimlerde yeşil yaklaşımlar: Dijitalleşme ve enerji* içinde. Özgür Yayınları. https://doi.org/10.58830/ozgur.pub374. License: CC-BY-NC 4.0

Rahwan, I., Cebrian, M., Obradovich, N. *et al.* (2019). Machine behaviour. *Nature 568*, 477–486 https://doi.org/10.1038/s41586-019-1138-y

Talha, M., Abou El Kalam, A. & Elmarzouqi, N. (2019). Big data: Trade-off between data quality and data security. *Procedia Comput. Sci*., 151, 916–922. https://doi.org/10.1016/j.procs. 2019.04.127

The Institute for Management Development (IMD) Kurumsal Sosyal Sorumluluk Raporu. (2022). Erişim Adresi: https://imd.widen.net/view/pdf/thurv4cvgg/IMD-CDR-SustainabilityReport-V7.pdf

Trittin-Ulbrich, H., & Böckel, A. (2022). Institutional entrepreneurship for responsible digital innovation: The case of corporate digital responsibility. *Creativity and innovation management*, *31*(3), 447-459. https://doi.org/10.1111/caim.12513

Türk Telekom. (2024, Mart 12). Erişim Adresi: https://www.ttyatirimciiliskileri.com.tr/tr-tr/sosyal-sorumlu-yatirim/sayfalar/atik-yonetimi

Van der Merwe, J., & Al Achkar, Z. (2022). Data responsibility, corporate social responsibility, and corporate digital responsibility. *Data & Policy*, 4, e12. http://dx.doi.org/10.1017/dap.2022.2

WFA (2022). Erişim Adresi: https://wfanet.org/knowledge/item/2022/09/27/The-CMO-Guide-to-Data-Ethics-in-Practice. Erişim Tarihi: 18 Mart 2024

What is the EU AI Act? Erişim Adresi: https://artificialintelligenceact.eu/ Erişim Tarihi: 2 Mart 2024

Wirtz, J., Kunz, W., Hartley, N. & Tarbit, J. (2023), Corporate digital responsibility in service firms and their ecosystems, *Journal of Service Research*, Vol. 26 No. 2, pp. 173-190. https://doi.org/10.1177/10946705221130467

Altıncı Bölüm

YAPAY ZEKÂ VE GAZETECİLİK ETİĞİ

Nihal Kocabay Şener

Giriş

Yapay zekâ konusunda yaşanan gelişmeler gazetecilik için önemli haber konularından biri hâline dönüşmüştür. Ancak diğer yandan yapay zekâ, gazeteciliğin kendisini de dönüştüren bir aktördür. Dolayısıyla yapay zekâ kavramı gazeteciliği iki alanda da ilgilendirmektedir. Elbette ikincisinin çok daha önemli olduğu ortadadır. Yapay zekâ, gazeteciliği dönüştürürken yanıtlanması gereken pek çok soruyu da gündeme getirmiştir. Bu soruların içinde yapay zekânın gazetecilikte nasıl kullanılacağı odak sorulardan birini oluşturmaktadır. Pek çok meslek alanında olduğu gibi gazetecilikte de yapay zekânın mesleği insansızlaştıracağı tartışılan popüler konulardan biri olmuştur. Ancak yapay zekânın rutin haberlerde kullanılacağı, araştırmacı gazeteciliği ise etkilemeyeceği üzerinde uzlaşı sağlanmış görülmektedir.

Yapay zekânın gazeteciliği dönüştürücü etkisi elbette sadece iş gücünü ilgilendiren bir durum değildir, çok daha geniş bir kapsamı vardır. Yapay zekâ haber toplama, üretme ve dağıtma süreçlerinde kullanılmaktadır. Kullanım alanları şöyle detaylandırılabilir:

- Haber toplama: Enformasyon kaynağı bulma, haber fikri üretme, eğilimleri belirleme, araştırmalar, olay ya da konu izleme, enformasyon ya da içerik geliştirme.

Kaynakça

AFP and Other Leading Media Organizations Call for Global AI Policy to Protect Editorial Integrity. (2023, Ağustos 9). AFP.Com. https://www.afp.com/en/agency/press-releases-newsletter/afp-and-other-leading-media-organizations-call-global-ai-policy-protect-editorial-integrity

AFP editorial standarts and best practices. (2016, Haziran 22). AFP. https://www.afp.com/sites/default/files/_afp_ethic_mars_2023.pdf

Amponsah, P., & A., A. (2024). Navigating the New Frontier: A Comprehensive Review of Artificial Intelligence in Journalism. *Advances in Journalism and Communication*, *12*, 1-17. https://doi.org/10.4236/ajc.2024.121001

Anadolu Ajansı "Medyada Yapay Zekâ Etik Kullanım Rehberi" hazırladı. (2024, Şubat 10). Anadolu Ajansı. https://www.aa.com.tr/tr/kurumsal-haberler/anadolu-ajansi-medyada-yapay-zeka-etik-kullanim-rehberi-hazirladi/3133162

Artificial Intelligence in Journalism. (2024, Nisan 8). Center for News, Technology & Innovation. https://innovating.news/article/ai-in-journalism/

Azoulay, A. (2018, Aralık). *Towards an Ethics of Artificial Intelligence.* United Nations; United Nations. https://www.un.org/en/chronicle/article/towards-ethics-artificial-intelligence

Barrett, A. (2023, Ağustos 16). Standards around generative AI. AP. https://blog.ap.org/standards-around-generative-ai

Bartholomew, J., & Mehta, D. (2023, Mayıs 26). How the media is covering ChatGPT. Columbia Journalism Review. https://www.cjr.org/tow_center/media-coverage-chatgpt.php

BBC AI principles. (2024, Şubat 7). BBC. https://www.bbc.co.uk/supplying/working-with-us/ai-principles/

Becker. (2023, Temmuz 19). New game, new rules. Journalistik. https://journalistik.online/en/paper-en/new-game-new-rules/

Becker, K. B., Simon, F. M., & Crum, C. (2023). Policies in Parallel? A Comparative Study of Journalistic AI Policies in 52 Global News Organisations. OSF. https://doi.org/10.31235/osf.io/c4af9

Beckett, C., & Yaseen, M. (2023). Generating Change -A global survey of what news organisations are doing with AI. LSE. https://www.journalismai.info/research/2023-generating-change

Cherubini, F., & Sharma, R. (2023). Changing Newsrooms 2023: Media leaders struggle to embrace diversity in full and remain cautious on AI disruption |. Reuters Institute for the Study of Journalism. https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/changing-newsrooms-2023-media-leaders-struggle-embrace-diversity-full-and-remain-cautious-ai

Chin, C. (2023). Navigating the Risks of Artificial Intelligence on the Digital News Landscape. Center for Strategic and International Studies (CSIS). https://www.jstor.org/stable/resrep-53077

Cools, H., & Diakopoulos, N. (2023, Haziran 11). Writing guidelines for the role of AI in your newsroom? Here are some, er, guidelines for that. Nieman Lab. https://www.niemanlab.org/2023/07/writing-guidelines-for-the-role-of-ai-in-your-newsroom-here-are-some-er-guidelines-for-that/

Data and AI ethics principles. (t.y.). Thomson Reuters. Geliş tarihi 16 Mart 2024, gönderen https://www.thomsonreuters.com/en/artificial-intelligence/ai-principles.html

Dörr, K. N., & Hollnbuchner, K. (2017). Ethical Challenges of Algorithmic Journalism. *Digital Journalism*, *5*(4), 404-419. https://doi.org/10.1080/21670811.2016.1167612

EFJ and 16 partners support Paris Charter on AI and Journalism. (2023, Kasım 14). European Federation of Journalists; European Federation of Journalists. https://europeanjournalists.org/blog/2023/11/14/efj-and-16-partners-support-paris-charter-on-ai-and-journalism/

Gazetecilikte yapay zeka kullanımına karşı ilk etik ilkeler belirlendi. (2023, Kasım 13). Bianet. https://bianet.org/haber/gazetecilikte-yapay-zeka-kullanimina-karsi-ilk-etik-ilkeler-belirlendi-287811

Gondwe, G. (2023). Exploring the Multifaceted Nature of Generative AI in Journalism Studies: A Typology of Scholarly Definitions (SSRN Scholarly Paper 4465446). https://doi.org/10.2139/ssrn.4465446

Herrman, J. (2023, Haziran 1). Will Google's AI Plans Destroy the Media? Intelligencer. https://nymag.com/intelligencer/2023/06/will-ai-powered-google-eat-the-publishing-industry.html

Newman, N. (2024). *Journalism, media, and technology trends and predictions 2024. Reuters Institute for the Study of Journalism*.Reuters Institute for the Study of Journalism. https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/journalism-media-and-technology-trends-and-predictions-2024

Paris Charter on AI and Journalism unveiled. (t.y.). Thomson Foundation. Geliş tarihi 16 Mart 2024, gönderen https://www.thomsonfoundation.org/latest/paris-charter-on-ai-and-journalism-unveiled/

Porlezza, C. (2023). Promoting responsible AI: A European perspective on the governance of artificial intelligence in media and journalism. *Communications*, *48*(3), 370-394. https://doi.org/10.1515/commun-2022-0091

Simon, F. M. (2022). Uneasy Bedfellows: AI in the News, Platform Companies and the Issue of Journalistic Autonomy. *Digital Journalism*, *10*(10), 1832-1854. https://doi.org/10.1080/21670811.2022.2063150

Simon, F. M. (2024a). Artificial Intelligence in the News: How AI Retools, Rationalizes, and Reshapes Journalism and the Public Arena. TOW Center. https://www.cjr.org/tow_center_ reports/artificial-intelligence-in-the-news.php/

Simon, F. M. (2024b). Escape Me If You Can: How AI Reshapes News Organisations' Dependency on Platform Companies. *Digital Journalism*, *12*(2), 149-170. https://doi.org/10.1080/21670811.2023.2287464

Túñez López, M., Toural, C., & Abad, C. (2019). Automation, bots and algorithms in newsmaking. Impact and quality of artificial journalism. *Revista Latina de Comunicacion Social*, *74*, 1411-1433. https://doi.org/10.4185/RLCS-2019-1391en

Yedinci Bölüm

ENDÜSTRİ 5.0'A HAZIRLANMAK: GRAFİK TASARIMIN YAKIN GELECEĞİ

Güllü Yakar Tapu

Giriş

Teknolojideki sürekli değişimler yeni öğrenme ve çalışma biçimlerinin oluşmasına yol açmaktadır. Bu değişimler yalnızca günümüze özgü olmayıp; tarih boyunca bilinen tüm teknik atılımlar neticesinde görülmüştür. Gutenberg'in 15. yüzyılda matbaa tekniğini geliştirmesi ve kitapların matbaalarda basılmaya başlanması; hattatların iş tanımları arasından kitap çoğaltmanın çıkmasına ve bu mesleğin salt bir zanaat hâline gelmesine sebep olmuştur. 18. yüzyılda buhar makinesinin icadıyla geliştirilen mekanik araçlar pek çok zahmetli işi insan ve hayvanlardan devralmış; çalışanlar tekrarlı işler yerine daha değerli işlere zaman ayırabilir hâle gelmiştir. Bu dönemde pek çok iş yok olurken yeni iş tanımları ortaya çıkmıştır. Endüstri 1.0 adı verilen Sanayi Devrimi'nden günümüze iki endüstriyel devrim görülen insanlık tarihinde bugün Endüstri 4.0 adı verilen dönem yaşanmaktadır. Metaverse isimli sanal evrenlerin deneyimlendiği, "coin" denilen sanal paralarla alışveriş edildiği bu dönemin bir diğer özelliği makinelerin özerklik kazanacak yeterliğe ulaşmış olmasıdır. Yapay zekânın mevcut gelişimi dönüştürücü niteliktedir ve Dördüncü Sanayi Devrimi'nin ana direklerinden biri olarak kabul edilmektedir (Hecklau vd., 2016 :2). Makine zekâsı/yapay zekâ, ulaştığı bu noktada belli başlı mesleklerin görevlerini kendi başına

Kaynakça

Adobe Firefly (t.y.). Üretken yapay zekâ, yaratıcı çalışmaları değiştiriyor. Erişim adresi: https://www.adobe.com/tr/products/firefly/discover/how-ai-changes-creative-work.html

Adobe. (2018). Creativity and technology in the age of AI, Research Report (USA, Europe and Japan). France: Pfeiffer Consulting. Erişim adresi: https://www.pfeifferreport.com/wp-content/uploads/2018/10/Creativity-and-technology-in-the-age-of-AI.pdf

Anantrasirichai, N., & Bull, D. (2021). Artificial intelligence in the creative industries: A review. *Artificial Intelligence Review*, 55, 589–656. doi: 10.1007/s10462-021-10039-7.

Boden, M. A. (1998). Creativity and artificial intelligence. *Artificial Intelligence,* 103. 347-356. Erişim adresi: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0004370298000551.

Colton, S. (2012). The painting fool: Stories from building and automated painter. (Eds.) J. McCormack & M. d'Inverno, *Computers and Creativity*. 3-38. Springer.

Daikoku, T. (2021). Discovering the neuroanatomical correlates of music with machine learning. R. Miranda (Ed.), *Handbook of artificial intelligence for music: Foundations, advanced approaches, and developments for creativity* içinde. (117–161. ss.). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-72116-9_6

Dehouche N. & Dehouche, K. (2023). What's in a text-to-image prompt? The potential of stable diffusion in visual arts education. *Heliyon*, 9, 1-12. https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e16757

Du Sautoy, M. (2019). *The creativity code: Art and innovation in the age of AI*. Belknap Press.

Grant, R. (1995). *Values, means and ends.* In R. Fellows (Ed.), Philosophy and technology. 177–188. Cambridge University Press.

Gunkel, D. J. (2021). Computational creativity: Algorithms, art, and artistry. E. Navas, O. Gallagher (Ed.), *The Routledge handbook of remix studies and digital humanities* içinde, (385–395. ss.). Routledge.

Hecklau, F., Galeitzke, M., Flachs, S. & Kohl, H. (2016). Holistic approach for human resource management in Industry 4.0. 6th CIRP Conference on Learning Factories Procedia CIRP, 54, 1–6. https://doi.org/10.1016/j.procir.2016.05.102

Heikkilä, M. (2022, 16 Eylül). "This Artist is Dominating AI- Generated Art. And he's not Happy about it." MIT Tech Review, Erişim adresi https://www.technologyreview.com/2022/09/16/1059598/this-artist-is-dominating-ai-generated-art-and-hes-not-happy-about-it/

Hutson, J. & Cotroneo, P. (2023). Generative AI tools in art education: Exploring prompt engineering and iterative processes for enhanced creativity. *Metaverse* 4(1), s. 1-14. doi: 10.54517/m. v4i1.2164.

Hutson J. (2024). Integrating art and AI: Evaluating the educational impact of AI tools in digital art history learning. *Forum for Art Studies*; 1(1), 1-19. https://doi.org/10.59400/fas.v1i1.393

Leonard, N. (2023). Review of Post-Digital, Post-Internet Art and Education: The Future is All-Over. *Studies in Art Education*, 64(4), 491-497, DOI: 10.1080/00393541.2023.2255090

Levendowski, A. (2018). How Copyright law Can fix Artificial Intelligence's Implicit Bias Problem, *Washington Law Review* 93 (2), 579–630.

Loughran, R., & O'Neill, M. (2020). Evolutionary music: Applying evolutionary computation to the art of creating music. *Genetic Programming and Evolvable Machines*, 21, 55–85.

Lyu, Y., Lin, C. L., Lin, P. H. & Lin, R. (2021). The cognition of audience to artistic style transfer. *Applied Sciences*, 11(7). 1-16. https://doi.org/10.3390/app11073290

Nilsson, N. J. (2011). *Yapay Zekâ Geçmişi ve Geleceği*. (Çev. Mehmet Doğan). 2. Baskı. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi

Oksanen, A., Cvetkovic, A., Akin, N., Latikka, R., Bergdahl, J. Chen, Y. & Savela, N. (2023). Artificial intelligence in fine arts: A systematic review of empirical research, *Computers in Human Behavior: Artificial Humans*, 1 (2). 1-11. https://doi.org/10.1016/j.chbah.2023.100004.

Park, Y. S. (2023). Creative and Critical Entanglements with AI in Art Education. *Studies in Art Education*, 64(4), 406-425. DOI: 10.1080/00393541.2023.2255084

Philippot D. (2023, 2 Mart). AI called to replace journalists at the German group Springer. Le Figaro. Erişim adresi https://www.lefigaro.fr/ medias/l-ia-appelee-a-remplacer-des-journalistes-chez-le-groupe-allemand-springer-20230302

Ploin, A. Eynon, R., Hjorth, I. & Osborne, M. A. (2019). *AI & The Arts: How Machine Learning Is Changing Artistic Work*. University of Oxford.

Popli, N. (2022, 14 Aralık). He made a children's book using AI. Artists are not happy. Time. Erişim adresi https://time.com/6240569/ai- childrens-book-alice-and-sparkle-artists-unhappy/

Reese, B. (2020). *Yapay Zekâ Çağı Dördüncü Çağ: Akıllı Robotlar, Bilinçli Bilgisayarlar ve İnsanlığın Geleceği*. (Çev. Mihriban Doğan). İstanbul: Say Yayınları.

Ringvold, T. A., Strand, I., Haakonsen, P. & Strand, K. S. (2023). Artificial Intelligence Text-to-Image Generation in Art and Design Teacher Education – A Creative Tool or a Hindrance to Future Creativity? PATT40: *The 40th International Pupils Attitudes Towards Technology Research Conference.* Liverpool John Moores University, 31st October to 3rd November 2023

Roose, K. (2022). An AI-Generated Picture Won an Art Prize. Artists Aren't Happy. Erişim adresi https://www.nytimes.com/2022/09/02/technology/ai-artificial-intelligence-artists.html

Simonton, D.K. (2022). The blind-variation and selective-retention theory of creativity: recent developments and current status of BVSR. *Creativity Research Journal*, 35(3), 304–323. doi: 10.1080/10400419.2022.2059919.

Vartiainen, H. & Tedre, M. (2023) Using artificial intelligence in craft education: crafting with text-to-image generative models, *Digital Creativity*, 34(1), 1-21. DOI:10.1080/14626268. 2023.2174557

Vinchon, F. et al. (2023). Artificial Intelligence & Creativity: A Manifesto for Collaboration. *The Journal of Creative Behavior*, 57 (4), 472–484. DOI: 10.1002/jocb.597

Wernersson, J. & Persson, R. (2023). Exploring the Potential Impact of AI on the Role of Graphic Content Creators: Benefits, Challenges, and Collaborative Opportunities. Jönköping University School of Engineering Final Thesis. Erişim adresi http://hj.diva-portal.org/smash/get/diva2:1788167/FULLTEXT01.pdf

Xu B. & Jiang, J. (2022). Exploitation for multimedia Asian information processing and artificial intelligence-based art design and teaching in colleges. *ACM Transactions on Asian and Low-Resource Language Information Processing*; 21(6), 1–18. doi: 10.1145/3526219.

Yerushalmy, J. (2023, 1 Mart). German publisher Axel Springer says journalists could be replaced by AI. Erişim adresi https://www.theguardian.com/technology/2023/mar/01/german-publisher-axel-springer-says-journalists-could-be-replaced-by-ai

Zhang, C. Lu, Y. (2021). Study on artificial intelligence: The state of the art and future prospects. *Journal of Industrial Information Integration,* 23, 1-7. https://doi.org/10.1016/j.jii.2021.100224

Sekizinci Bölüm

FIRSAT MI? TEHDİT Mİ? YAPAY ZEKÂ TEMELLİ DİJİTAL REKLAMCILIK PRATİKLERİNİ İNOVASYON VE TEKNOLOJİK BOZULMA ÜZERİNDEN YENİDEN OKUMAK

Özge Özkök Şişman

Giriş

Günümüzde teknolojik gelişmelerin hızla ilerlemesinin bir sonucu olarak ortaya çıkan ve toplumsal, profesyonel yaşamda önemli bir yer edinen yapay zekâ teknolojileri, dijital reklamcılık sektöründe de köklü değişimlere neden olmuştur (Cho ve Park, 2019). Yapay zekâ teknolojileri, reklam içeriklerinin kişiselleştirilmesi açısından hedefleme sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu kapsamda, tüketici davranışlarını daha derin bir biçimde analiz eden yapay zekâ teknolojileri, marka ve reklamverenlerin hedef kitlelerine doğrudan ulaşmalarına yardımcı olarak, kişiselleştirilmiş içeriklerinin hedef kitleyle karşılaşmalarına olanak sağlamaktadır. Diğer bir deyişle, algoritmalar aracılığıyla büyük veri kümelerini analiz ederek tüketicilerin davranış haritalarının ve tercihlerinin tespit edilmesini sağlayan yapay zekâ teknolojileri, reklamverenlerin ve markaların tüketici ihtiyaçlarına doğrudan yanıt verebilen kampanyaların geliştirilmesine yardımcı olmaktadır. Böylece, doğru hedef kitleye dokunan etkileşimli reklam deneyimlerinin, geliştirilmesi sağlanırken, reklam bütçelerinin de daha verimli kullanılması söz konusu olmaktadır (Due ve Xie, 2021).

Kaynakça

Adner, R. (2002). When are Technologies Disruptive? A Demand-Based View of the Emergence of Competition. *Strategic Management Journal*, 23(8), 667-688.

Akhtar, N., & Lin, M. (2023). Technological Disruption and Its Effects on Competitive Dynamics. *Competitive Research Journal Archive*, 1(02), 100-108.

Ameen, N., Sharma, G. D., Tarba, S., Rao, A., & Chopra, R. (2022). Toward Advancing Theory on Creativity in Marketing and Artificial Intelligence. *Psychology & Marketing*, 39(9), 1802-1825.

Arabacıoğlu, T., Bülbül, H. İ., Fİlİz, A. (2007). Bilgisayar Programlama Öğretiminde Yeni Bir Yaklaşım. IX. *Akademik Bilişim Konferansı*, 193-197.

Aslan, Y. (2018). İnovasyonun Kavramsal Çerçevesi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *3*(6), 122-150.

Başalp, N. (2015). Avrupa Birliği Veri Koruması Genel Regülasyonu'nun Temel Yenilikleri, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 21(1), 77-106.

Biswal, B. K., Choudhary, S. L., Dixit, R. S., Srivastava, P., & Kumar, M. (2023). Exploring the Ethical Use of Artificial Intelligence in Marketing and Advertising. *Journal of Informatics Education and Research*, 3(2).

Bock, D. E., Wolter, J. S., & Ferrell, O. C. (2020). Artificial Intelligence: Disrupting What We Know About Services. *Journal of Services Marketing*, 34(3), 317-334.

Busch, O. (2016). Programmatic Advertising. The Successful Transformation to Automated, Data-Driven Marketing in Real-Time. Springer.

Chintalapati, S., & Pandey, S. K. (2022). Artificial Intelligence in Marketing: A Systematic Literature Review. *International Journal of Market Research*, 64(1), 38-68.

Cho, C. H., & Park, J. S. (2019). Introduction to the special issue: new trends in digital and social media advertising. *International Journal of Advertising*, 38(6), 821-823.

Christensen, C. M. (2006). The Ongoing Process of Building A Theory of Disruption. *Journal of Product Innovation Management*, 23(1), 39-55.

Christensen, T. J., & Snyder, J. (1997). Progressive Research on Degenerate Alliances. *American Political Science Review*, 91(4), 919-922.

Coccia, M. (2019) The Theory of Technological Parasitism for The Measurement of the Evolution of Technology and Technological Forecasting. *Technological Forecasting and Social Change*, 141, 289–304.

Coccia, M., & Watts, J. (2020). A Theory of the Evolution of Technology: Technological Parasitism And The İmplications For İnnovation Magement. Journal of Engineering and Technology Management, 55, 101552.

Daniel, R. (2019). Digital Disruption in the Music Industry: The Case of the Compact Disc. *Creative Industries Journal*, 12(2), 159-166.

Davenport, T., Guha, A., Grewal, D., & Bressgott, T. (2020). How Artificial Intelligence Will Change the Future of Marketing. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 48, 24-42.

De Bruyn, A., Viswanathan, V., Beh, Y. S., Brock, J. K. U., & Von Wangenheim, F. (2020). Artificial Intelligence and marketing: Pitfalls and Opportunities. *Journal of Interactive Marketing*, 51(1), 91-105.

Deng, S., Tan, C. W., Wang, W., & Pan, Y. (2019). Smart Generation System of Personalized Advertising Copy And Its Application to Advertising Practice and Research. *Journal of Advertising*, 48(4), 356-365.

Du, S., & Xie, C. (2021). Paradoxes of Artificial Intelligence in Consumer Markets: Ethical Challenges and Opportunities. *Journal of Business Research*, 129, 961-974.

Dülger, M. V. (2019). Avrupa Birliği Genel Veri Koruma Tüzüğü Bağlamında Kişisel Verilerin Korunması. *Yaşar Hukuk Dergisi*, 1(2), 71-174.

Ebadi, Y. M., & Utterback, J. M. (1984). The Effects of Communication on Technological Innovation. *Management science*, 30(5), 572-585.

Finn, R. L., & Wadhwa, K. (2014). The Ethics of "Smart" Advertising and Regulatory Initiatives in the Consumer Intelligence Industry. Info, 16(3), 22-39.

Ford, J., Jain, V., Wadhwani, K., & Gupta, D. G. (2023). AI Advertising: An Overview and Guidelines. *Journal of Business Research*, 166, 114124.

Gao, Q., Rau, P. L. P., & Salvendy, G. (2009). Perception of Interactivity: Affects of Four Key Variables in Mobile Advertising. *International Journal of Human-Computer Interaction*, 25(6), 479-505.

Gironda, J. T., & Korgaonkar, P. K. (2018). Spy? Tailored Versus Invasive Ads and Consumers' Perceptions of Personalized Advertising. *Electronic Commerce Research and Applications*, 29, 64-77.

Harker, D. (2008). Regulating Online Advertising: The Benefit of Qualitative Insights. Qualitative Market Research: An International Journal, 11(3), 295-315.

Helberger, N., Huh, J., Milne, G., Strycharz, J., & Sundaram, H. (2020). Macro and Exogenous Factors in Computational Advertising: Key Issues and New Research Directions. *Journal of Advertising*, 49(4), 377-393.

Hicham, N., Nassera, H., & Karim, S. (2023). Strategic Framework for Leveraging Artificial Intelligence in Future Marketing Decision-Making. Journal of Intelligent and Management Decision, 2(3), 139-150.

Hoofnagle, C. J., Van Der Sloot, B., & Borgesius, F. Z. (2019). The European Union General Data Protection Regulation: What It is and What It Means. Information & Communications Technology Law, 28(1), 65-98.

Huh, J., Nelson, M. R., & Russell, C. A. (2023). ChatGPT, AI Advertising, and Advertising Research and Education. *Journal of Advertising*, 52(4), 477-482.

Janiesch, C., Zschech, P., & Heinrich, K. (2021). Machine Learning and Deep Learning. Electronic Markets, 31(3), 685-695.

Jeffrey, T. R. (2021). Understanding Generation Z Perceptions of Artificial Intelligence in Marketing and Advertising. *Advertising & Society Quarterly*, 22(4).

Jensen, H., & Sund, K. J. (2018). The Implications of Programmatic Advertising on the Business Model of TV Broadcasters. Competitiveness in Emerging Markets: Market Dynamics in the Age of Disruptive Technologies, 35-53.

Khrais, L. T. (2020). Role of Artificial Intelligence in Shaping Consumer Demand in E-Commerce. Future Internet, 12(12), 226.

Kietzmann, J., Paschen, J., & Treen, E. (2018). Artificial Intelligence in Advertising: How Marketers Can Leverage Artificial Intelligence Along the Consumer Journey. *Journal of Advertising Research,* 58(3), 263-267.

Köhler, A. (2021). Online Advertising and the Competition for Data: What Abuse are We Looking For? World Competition, 44(2).

Lee, H., & Cho, C. H. (2020). Digital Advertising: Present and Future Prospects. *International Journal of Advertising*, 39(3), 332-341.

Li, H. (2019). Special Section Introduction: Artificial Intelligence and Advertising. *Journal of Advertising,* 48(4), 333-337.

Lohtia, R., Donthu, N., & Yaveroglu, I. (2007). Evaluating the Efficiency of Internet Banner Advertisements. *Journal of Business Research*, 60(4), 365-370.

Martin, K. D., & Murphy, P. E. (2017). The Role of Data Privacy in Marketing. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 45, 135-155.

Martinez, I. J. M., Terron, J. M. A., & Cobarro, P. D. H. S. (2022). Smart Advertising: AI-Driven Innovation and Technological Disruption in the Advertising Ecosystem. *Revista Latina de Comunicación Social*, (80), 69-89.

Meera, S., & Geerthik, S. (2022). Natural Language Processing. Artificial Intelligent Techniques for Wireless Communication and Networking, 139-153.

Millar, C., Lockett, M., & Ladd, T. (2018). Disruption: Technology, Innovation and Society. Technological Forecasting and Social Change, 129(4), 254-260.

Mothe, C., & Thi, T. U. N. (2010). The Link Between Non-Technological Innovations and Technological Innovation. *European Journal of Innovation Management*, 13(3), 313-332.

Neri, E., Coppola, F., Miele, V., Bibbolino, C., & Grassi, R. (2020). Artificial intelligence: Who is Responsible for the Diagnosis?. La Radiologia Medica, 125, 517-521.

Panda, G., Upadhyay, A. K., & Khandelwal, K. (2019). Artificial Intelligence: A Strategic Disruption In Public Relations. *Journal of Creative Communications,* 14(3), 196-213.

Pearson, A. (2019). Personalisation the Artificial Intelligence Way. Journal of Digital & Social Media Marketing, 7(3), 245-269.

Quach, S., Thaichon, P., Martin, K. D., Weaven, S., & Palmatier, R. W. (2022). Digital Technologies: Tensions in Privacy and Data. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 50(6), 1299-1323.

Rodgers, S. (2021). Themed Issue Introduction: Promises and Perils of Artificial Intelligence and Advertising. *Journal of Advertising*, 50(1), 1-10.

Rodgers, W., & Nguyen, T. (2022). Advertising Benefits From Ethical Artificial Intelligence Algorithmic Purchase Decision Pathways. *Journal of Business Ethics*, 178(4), 1043-1061.

Rohilla, V., Chakraborty, S., & Kaur, M. (2022). Artificial Intelligence and Metaheuristic-Based Location-Based Advertising. Scientific Programming, 2022.

Ruckenstein, M., & Granroth, J. (2020). Algorithms, Advertising and The Intimacy of Surveillance. *Journal of Cultural Economy*, 13(1), 12-24.

Samuel, A., White, G. R., Thomas, R., & Jones, P. (2021). Programmatic Advertising: An Exegesis of Consumer Concerns. Computers in Human Behavior, 116.

Shah, D., & Murthi, B. P. S. (2021). Marketing in A Data-Driven Digital World: Implications for the Role and Scope of Marketing. *Journal of Business Research*, 125, 772-779.

Shah, N., Engineer, S., Bhagat, N., Chauhan, H., & Shah, M. (2020). Research Trends on the Usage of Machine Learning and Artificial Intelligence in Advertising. *Augmented Human Research*, 5, 1-15.

Thomas, I. (2019). The impact of the General Data Protection Regulation on Digital Marketing and Analytics. Applied Marketing Analytics, 4(3), 194-205.

Tschang, F. T., & Almirall, E. (2021). Artificial Intelligence As Augmenting Automation: Implications for Employment. Academy of Management Perspectives, 35(4), 642-659.

Tucker, C., Agrawal, A., Gans, J., & Goldfarb, A. (2018). Privacy, Algorithms, and Artificial Intelligence. The Economics of Artificial Intelligence: An Agenda, 423-437.

Valdez Mendia, J. M., & Flores-Cuautle, J. D. J. A. (2022). Toward Customer Hyper-Personalization Experience-A Data-Driven Approach. Cogent Business & Management, 9(1), 2041384.

Van Esch, P., & Black, S. J. (2021). Artificial Intelligence (AI): Revolutionizing Digital Marketing. *Australasian Marketing Journal*, 29(3), 199-203.

Zengin, F. (2021). Dijital Pazarlama İletişiminde Yeni Yönelim: Hiper Kişiselleştirme. Uluslararası Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları Dergisi, 4(1), 8-37.

Dokuzuncu Bölüm

HALKLA İLİŞKİLERDE KULLANIMI PERSPEKTİFİNDEN YAPAY ZEKÂ ETİĞİ

Anıl Uğur Oğuzcan

Giriş

Etik, insanların eylemlerinin doğru-yanlış, iyi-kötü olmasına ilişkin değerlerle uğraşmasının yanında toplumsallaşmış bireyin hayatını şekillendiren değerler sistemiyle, bu sistemi oluşturan olguların ve eylemlerin teorik yapısı üzerinde duran bir disiplindir. Kişinin yaşayış şekline kılavuz olma özelliği taşımakla birlikte etik temel olarak; "ne yapmak, yapılanları nasıl ve hangi yolla yapmak, nasıl davranmak, hangi durum karşısında nasıl hareket etmek ve neyin peşine düşmek" gibi sorulara cevap verir.

Etik, bir eylemi ahlaki açıdan iyi yapan niteliksel durumu sorgulamaktır ve bu bağlamda ahlak; iyi ödev, gereklilik, müsaade, niyet gibi kavramları ele almaktır (Pieper, 1999: 17). Bu noktada etiği, kişinin neyin doğru ya da neyin yanlış olduğu konusundaki değer sistemi olarak tanımlamak mümkündür. Bununla birlikte kişinin kalıplaşmış davranışlarının temel belirleyicisi sadece kendisi değil, aynı zamanda ailesi, yakın çevresi, içinde olduğu toplum ve toplumsal kurumlar tarafından kabul edilen normlardır (Wilcox vd., 1989: 118).

İlgili davranışların belirleyicisi kendisi olmasa da şunun altını çizmek gerekir ki; etik davranma ya da davranmama kişinin kendi kararına bağlıdır, burada bireysel bir bilinçten bahsedilebilir. Bu bilinç kişinin sosyalleşme

Sosyal anlamda etik davranışlarla bezendiği düşünülen insanlar tarafından yönetildiğinde dahi pek çok etik sorunsal ile karşılaşılan halkla ilişkiler alanında bu şekilde hareket eden bir makinenin kullanımı ise bu sorunsalları daha içinden çıkılamaz bir hâle getirecektir. Tarihte hemen her buluş ve buluşun teknoloji hâline getirilme sürecinde benzer tartışmalar yaşanmıştır. Ateşi ısınmak ya da besin pişirmek için de kullanabiliyoruz, yangın çıkarmak için de. Tıpkı bu ikilemde olduğu gibi insanlığa güç sağlayan ve toplumdaki güç dengesini değiştirebilme potansiyeline sahip her buluş var olan kötü durumları derinleştirebileceği gibi aynı zamanda iyi durumları da yaratma kapasitesine sahiptir. Bu durumda, bu teknolojiyi kullanan insan ve toplumlara önemli bir görev düşmektedir.

Bu çerçevede aslında halkla ilişkiler alanında doğru kullanılırsa yapay zekâ insandan daha etik kararlar alabilir çünkü yapay zekânın duyguları ve dolayısıyla çıkarları yoktur fakat bunun sağlanması için yapay zekânın tasarımında etik kodların entegre edilmesi ve yüklenen verileri ortak çıkar, uyum ve nihai hedef olarak toplumsal iyiye katkı sunmak üzere işlemesi yönünde programlanması önemli bir nokta olarak karşımıza çıkar.

Kaynakça

Baskin, O. W., & Aronoff, C. E. (1988). *Public relations: The profession and the practice*.

Broussard, M. (2018). *Artificial unintelligence: how computers misunderstand the world*. Cambridge: MIT Press.

Collister, S. (2015). Algorithmic public relations: Materiality, technology and power in a post-hegemonic world. L'Etang, J., McKie, D., Snow, N. & Xifra, J. (Ed.). *The Routledge handbook of critical public relations* içinde (360-371 ss.). Routledge.

Cutlip, S.M., Center, A. H. & Broom, G. M. (1985). *Effective public relations (6. Baskı)*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

Dignum, V. (2018). Ethics in artificial intelligence: introduction to the special issue. *Ethics and Information Technology*, *20*(1), 1-3.

Dönmezer, S. (1999). *Toplumbilim*. İstanbul: Beta Basım Yayım.

Duverger, M. (2014). *Siyaset sosyolojisi*. (Çev. Ş. Tekeli). İstanbul: Varlık Yayınları.

Ewen, S. (1996). *PR: a social history of spin*. New York: Basic Books.

Galloway, C., Swiatek, L. (2018). Public relations and artificial ıntelligence: ıt's not (just) about robots. *Public Relations Review,* 44, 734–740.

Grunig, J. E. (2005). *Halkla ilişkiler ve iletişim yönetiminde mükemmellik*. (Çev. *E. Özsayar).* İstanbul: Rota Yayınları.

Guzman, A. L. & Lewis, S. C. (2020). Artificial intelligence and communication: A human–machine communication research agenda. *New media & society*, 22(1), 70-86.

Harlow, R. F. (1976). Building a public relations definition. *Public relations review*, *2*(4), 34-42.

Marston, J. E. (1963). *The nature of public relations*. New York: McGraw-Hill.

Köseoğlu, Ö. (2014). Halkla ilişkiler: Duyurumdan yansıtıcı role. A. Temel Eğinli (Der.). *Halkla İlişkiler Ne Değildir* içinde. İstanbul: Say Yayınları.

Kuçuradi, I. (2000). Felsefi etik ve meslek etikleri. H. Tepe (Ed.), *Etik ve Meslek Etikleri* içinde. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

L'Etang, J. (2004). *Public relations in britain: a history of professional practice in the twentieth century*. Routledge.

Marvin, R. & Horowitz, B.T. (2018). 10 Steps to adopting artificial intelligence in your business. https://in.pcmag.com/tableau-desktop/111539/10-steps-to-adopting-artificial-intelligence-in-your-business

Mengü Çakar, S. & Görpe, S. (2007). Halkla ilişkilerde aydınlanma: kamusal iletişim stratejilerinin gerçekleşmesinde halkla ilişkiler rolleri ve etik. İ. Sayımer & P. Eraslan Yayınoğlu (Ed.) *Halkla İlişkiler ve Reklam Üzerine Etik Değerlendirmeler* içinde. *İstanbul: Beta Yayını*.

Panda, G., Upadhyay, A. K. & Khandelwal, K. (2019). Artificial intelligence: A strategic disruption in public relations. *Journal of Creative Communications*, *14*(3), 196-213.

Pieper, A. (1999). *Etiğe giriş*. (Çev. *V. Ataman & G. Sezer).* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Ristic, D. (2017). PR in 2018: Dominated by technology, mired by inauthenticity. *PR week*, *26*.

Yayınoğlu, P. E. (2007). Halkla ilişkiler yönetiminde araştırma ve etik sorumluluk. İ. Sayımer & P. Eraslan Yayınoğlu (Ed.). *Halkla İlişkiler ve Reklam Üzerine Etik Değerlendirmeler* içinde. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Seitel, F. P. (1995). *The practice of public relations*. Englewood Cliffs NJ: Prentice-Hall,

Scott, A. (2018). *How artificial intelligence and intergenerational diversity are creating anxiety in the workplace.* Retrieved from Gainesville, FL: Institute for Public Relations.

Valentini, C. (2015). Is using social media "good" for the public relations profession? A critical reflection. *Public relations review*, *41*(2), 170-177.

Whitby, B. (2005). *Yapay zekâ*. (Çev. *Ç. Karabağlı).* İstanbul: İletişim Yayınları.

Wilcox, D. L., Ault P., Cameron, G. T. & Agee, W. K. (1989). *Public relations: Strategies and tactics*. Pearson.

https://cipr.co.uk/CIPR/Our_work/Policy/AI_in_PR_/AI_in_PR_guides.aspx

Onuncu Bölüm

İNSAN-MAKİNE ETKİLEŞİMİNİN YIKICI YENİLİĞİ: ChatGPT PERSPEKTİFİNDEN DOĞAL DİL İŞLEME TEKNOLOJİLERİNİN GELECEĞİ ÜZERİNE

Serdar Kuzey Yıldız

Giriş

İnsanlar için duygular önemlidir. Biz bireyler bunu sezgisel olarak bilsek de günün teknolojisiyle ürettiğimiz makinelerimiz henüz bunu bilmiyor. Bir makine bir insanın nasıl hissettiğini bilmiyor ya da onun ne demek istediğine dair hiçbir fikri yok. Henüz. Hızlıca söylenen "iyi günler" sözünün ya da "nasılsın?" sorusunun gerçekten gerçek olup olmadığını anlamakta da hiçbir fikirleri yok. Bu duygusal kör nokta, deneme eksikliğinden kaynaklanmıyor. Araştırmacılar ve bilgisayar bilimcileri onlarca yıldır makinelere, biz insanların kanıksadığı bu devredilemez nitelikleri kazandırmaya çalışmaktadır. Üstelik kelimeler tek başına yeterli değildir. Etkileşime derinlik kazandıran faktörler bireyin iç dünyasında neler olup bittiğini aktaran beden dili, duruşu, yürüyüş biçimi ve yüz ifadesi gibi son bağlamı doğrudan belirleyebilen farklı etkenler de son derece belirleyici ve önemlidir. Geçtiğimiz 10 yılda, ses sentezi, 'şimdi bile insana benzeyen ses tonlamalarıyla, örneğin uygun yerlerde cümlelerin sonunda artan tonaliteyle', konuşma tanıma ve metinden konuşma alanında büyük atılımlar yaşanmıştır. Günü-

sürece, yapay zekâ teknolojilerinin tüm insanlığa fayda sağlayacağı vaadi boştur. İleriye dönük olarak, titiz ve işbirlikçi yapay zekâ güvenliği ve etik araştırmalarına yatırım yapmak çok önemlidir. Ayrıca, yalnızca spekülatif ve iyi araştırılmış sorular arasında ayrım yapacak, sürdürülebilir ve adil bir şekilde standartlar geliştirmemiz gerekmektedir. Etik hususları yapay zekâ gelişimine dahil ederek, giderek iç içe geçen insan-makine ekosisteminde riskleri azaltmak, ancak mahremiyeti korumak ve temel insani değerleri desteklemekle mümkün hâle gelecektir.

Kaynakça

Aristoteles. (350 BCE). Nicomachean Ethics.

Barnes, SB. (1997). Douglas Carl Engelbart: Developing the underlying concepts for contemporary computing. IEEE Ann Hist Comput 19(3):16–26. https://doi.org/10.1109/85.601730

Biddle JB (2022) On predicting recidivism: epistemic risk, tradeoffs, and values in machine learning. Can J Philos 52(3):321–341. https://doi.org/10.1017/can. 2020.27

Brey P (2005) The epistemology and ontology of human-computer interaction. Minds Mach 15(3-4):383–398. https://doi.org/10.1007/s11023-005-9003-1

Brown, T. B., Mann, B., Ryder, N., Subbiah, M., Kaplan, J., Dhariwal, P., Neelakantan, A., Shyam, P., Sastry, G., Askell, A., Agarwal, S., Herbert-Voss, A., Krueger, G., Henighan, T., Child, R., Ramesh, A., Ziegler, D., Wu, J., Winter, C., Hesse, C., Chen, M., Sigler, E., Litwin, M., Gray, S., Chess, B., Clark, J., Berner, C., McCandlish, S., Radford, A., Sutskever, I., & Amodei, D. (2020). Language Models are Few-Shot Learners. Advances in Neural Information Processing Systems, 33, 1877-1901. DOI: 10.48550/arXiv.2005.14165

Bostrom, N. (2014). Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies. Oxford University Press. DOI: 10.1093/acprof/9780199678112.001.0001

Buchanan, B. G., & Feigenbaum, E. A. (1982). DENDRAL and Meta-DENDRAL: Their Applications Dimension. Elsevier.

Bucy, EP. (2004). Interactivity in society: Locating an elusive concept. Inf Soc, 20(5):373–383.

Bush, V. (1945). As we may think. The Atlantic Monthly, 176(1):101–108.

Buxton, W., Hill, R., Rowley, P. (1985). Issues and techniques in touch-sensitive tablet input. Proceedings of the 12th Annual Conference on Computer Graphics and Interactive Techniques. pp. 215–224.

Buxton, W. (2010). A touching story: a personal perspective on the history of touch interfaces past and future. Sid Symposium Digest of Technical Papers 41(1):444–448. https://doi.org/10.1889/1.3500488

Bromley, A.G. (1982). Charles babbage's analytical engine, 1838. IEEE Ann Hist Comput 4(3):196–217. https://doi.org/10.1109/85.728228

Brooks, Jr. F.P., Ouh-Young, M., Batter, JJ vd. (1990). Project GROPE. Haptic displays for scientific visualization. ACM SIGGraph Comput Graph 24(4):177–185. https://doi.org/10.1145/97880.97899

Charman-Anderson, S. (2015). Ada Lovelace: Victorian computing visionary. Ada User J 36(1):35–41

Descartes, R. (1637). Discourse on the Method.

Devlin, J., Chang, M. W., Lee, K., & Toutanova, K. (2019). BERT: Pre-training of Deep Bidirectional Transformers for Language Understanding. Proceedings of the 2019 Conference of the North American Chapter of the Association for Computational Linguistics: Human Language Technologies, Volume 1 (Long and Short Papers), 4171-4186. DOI: 10.18653/v1/N19-1423

Dimond, T. (1957). Devices for reading handwritten characters. Proceedings of the International Workshop on Managing Requirements Knowledge. pp. 232–237.

Ellis, T.O., Heafner, J.F., Sibley, W.L. (1969). The GRAIL Project: An experiment in man-machine communications. Rand Corp Santa Monica, Santa Monica.

Farwell, L.A., Donchin, E. (1988). Talking off the top of your head: Toward a mental prosthesis utilizing event-related brain potentials. Electroencephalogr Clin Neurophysiol 70(6):510–523. https://doi.org/10.1016/0013-4694(88)90149-6

Feigenbaum, E. A. (1988). Artificial Intelligence: Themes in the Second Machine Age. Journal of Information Technology.

Goertzel, B., & Pennachin, C. (2007). Artificial General Intelligence. Springer. DOI: 10.1007/978-3-540-68677-4

Gold, J. (2004). Object-oriented game development. Pearson Education, London.

Heide, L. (2009). Punched-card systems and the early information explosion, 1880–1945. Johns Hopkins University Press, Baltimore/MD

Hinton, G. E., Osindero, S., & Teh, Y. W. (2006). A fast learning algorithm for deep belief nets. Neural Computation.

Hinton, G. E., & Salakhutdinov, R. R. (2006). Reducing the Dimensionality of Data with Neural Networks. Science, 313(5786), 504-507. DOI: 10.1126/science.1127647

Janlert, L-E., Stolterman, E. (2017). The meaning of interactivity - some proposals for definitions and measures. Hum-Comput Interact 32(3):103–138. https://doi.org/10.1080/07370024.2016.1226139

Johnson, J., Roberts, T.L., Verplank, W., vd. (1989). The xerox star: A retrospective. Comp 22(9):11–26. https://doi.org/10.1109/2.35211

Kiousis, S. (2002). Interactivity: a concept explication. New Media Soc 4(3):355–383. https://doi.org/10.1177/146144480200400303

Krizhevsky, A., Sutskever, I., & Hinton, G. E. (2012). ImageNet Classification with Deep Convolutional Neural Networks. Advances in Neural Information Processing Systems, 25, 1097-1105. DOI: 10.1145/3065386

Krueger, M.W. (1983). Artificial reality. Addison-Wesley, Boston/MA.

Krueger, M.W. (1977). Responsive environments. Proceedings of the June 13–16, 1977, National Computer Conference. pp. 423–433.

Krull, F.N. (1994). The origin of computer graphics within General Motors. IEEE Ann Hist Comput 16(3):40–56. https://doi.org/10.1109/MAHC.1994. 298419

LeCun, Y., Bengio, Y., & Hinton, G. (2015). Deep Learning. Nature, 521(7553), 436-444. DOI: 10.1038/nature14539

Lee, S., Buxton, W., Smith, K. (1985). A multi-touch three dimensional touch-sensitive tablet. ACM SIGCHI Bull 16(4):21–25. https://doi.org/10.1145/1165385. 317461

Li, Y., Carboni, G., Gonzalez, F., vd. (2019). Differential game theory for versatile physical human-robot interaction. Nat Mach Intell 1:36–43. https://doi.org/ 10.1038/s42256-018-0010-3

Licklider, J.C. (1960). Man-computer symbiosis. IEEE Trans Hum Mach Syst 1(1):4–11. https://doi.org/10.1109/THFE2.1960.4503259

Lighthill, J. (1973). Lighthill Report.

Lighthill, J. (1973). Artificial Intelligence: A General Survey. Artificial Intelligence: A Paper Symposium.

Lin, S., Hilton, J., and Evans, O. (2022). TruthfulQA: Measuring How Models Mimic Human Falsehoods. In Proceedings of the 60th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics (Volume 1: Long Papers), pages 3214–3252, Dublin, Ireland. Association for Computational Linguistics.

Maes, P., Mistry, P. (2009). Meet the sixthsense interaction. Available via https://www.ted.com/talks/pattie_maes_pranav_mistry_meet_the_sixthsense_interaction

McCarthy, J. (1956). Programs with Common Sense. Symposium on Mechanization of Thought Processes.

McCarthy, J., Minsky, M. L., Rochester, N., & Shannon, C. E. (1955). A Proposal for the Dartmouth Summer Research Project on Artificial Intelligence.

McKinney, S.M., Sieniek, M., Godbole, V., vd. (2020). International evaluation of an AI system for breast cancer screening. Nature 577(7788):89–94. https://doi. org/10.1038/s41586-019-1799-6

Meyer-Drawe, K. (1996). Menschen im Spiegel ihrer Maschinen. Wilhelm Fink, München

Mitchell, T. M. (1997). Machine Learning. McGraw-Hill.

Neumann, J. (1928). Zur Theorie der Gesellschaftsspiele. Math Annal 100:295–320. https://doi.org/10.1007/BF01448847

Newell, A., & Simon, H. A. (1972). Human Problem Solving. Prentice-Hall.

Newman, W. (2012). Design case study: the bravo text editor. Interactions 19(1):75–80. https://doi.org/10.1145/2065327.2065342

Nowogrodzki, A. (2018). The research hardware in your video-game system. Nature 553(7686):115–116. https://doi.org/10.1038/d41586-017-08968-x

Perkins, R., Keller, D.S., Ludolph, F. (1997) Inventing the Lisa user interface. Inter- actions 4(1):40–53

Rafaeli, S. (1988). Interactivity: from new media to communication. In: Hawkins RP, Wiemann JM, Pingree S (eds.) Advancing communication science: merging mass and interpersonal processes. Sage, Thousand Oaks/CA, pp. 110–134

Redmon, J., Divvala, S., Girshick, R., & Farhadi, A. (2016). You Only Look Once: Unified, Real-Time Object Detection. Proceedings of the IEEE Conference on Computer Vision and Pattern Recognition, 779-788. DOI: 10.1109/CVPR.2016.91

Rumelhart, D. E., Hinton, G. E., & Williams, R. J. (1986). Learning representations by back-propagating errors. Nature.

Schwarting, W., Alonso-Mora, J., Rus, D. (2018). Planning and decision-making for autonomous vehicles. Annu Rev Control Robot Auton Syst 1:187–210. https://doi.org/10.1146/annurev-control-060117-105157

Shortliffe, E. H. (1976). Computer-Based Medical Consultations: MYCIN. Elsevier.

Sturman, D.J., Zeltzer, D. (1994). A survey of glove-based input. IEEE Comput Graph Appl 14(1):30–39. https://doi.org/10.1109/38.250916

Sutherland, I.E. (1968). A head-mounted three dimensional display. Proceedings of the December 9–11, 1968, Fall Joint Computer Conference, Part I. pp. 757–764

Sutherland, I.E. (1964). Sketchpad: a man-machine graphical communication system. Simulation 2(5):3–20. https://doi.org/10.1177/003754976400200514

Svanæs, D. (2000). Understanding interactivity: steps to a phenomenology of human-computer interaction. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.

Thomas, P.C., David, W.M. (1992). Augmented reality: an application of heads-up display technology to manual manufacturing processes system sciences. Proceedings of the Twenty-Fifth Hawaii International Conference on System Sciences II:659–669. https://doi.org/10.1109/HICSS.1992. 183317

Thrun, S., Montemerlo, M., Dahlkamp, H., Stavens, D., Aron, A., Diebel, J., Fong, P., Gale, J., Halpenny, M., Hoffmann, G., Lau, K., Oakley, C., Palatucci, M., Pratt, V., Stang, P., Strohband, S., Dupont, C., Jendrossek, L. E., Koelen, C., Markey, C., Rummel, C., Van Niekerk, J., Jensen, E., Alessandrini, P., Bradski, G., Davies, B., Ettinger, S., Kaehler, A., Nefian, A., & Mahoney, P. (2006). Stanley: The Robot that Won the DARPA Grand Challenge. Journal of Field Robotics, 23(9), 661-692. DOI: 10.1002/rob.20147

Turing, A. M. (1950). Computing Machinery and Intelligence. Mind.

Turing, A. M. (1936). On Computable Numbers, with an Application to the Entscheidungsproblem. Proceedings of the London Mathematical Society.

Urmson, C., & Whittaker, W. R. (2008). Self-driving Cars and the Urban Challenge. IEEE Intelligent Systems, 23(2), 66-68. DOI: 10.1109/MIS.2008.19

Velliste, M., Perel, S., Spalding, M.C., vd. (2008). Cortical control of a prosthetic arm for self-feeding. Nature, 453(7198):1098–1101. https://doi.org/10.1038/nature06996

Webb, J.N. (2007). Game theory. Decision, interaction and evolution. Springer, London.

Weiser, M. (1991). The computer for the 21st century. Sci Am 265(3):94–105. https://doi.org/10.1038/scientificamerican0991-94

On Birinci Bölüm

"GHOST IN THE SHELL" (KABUKTAKİ HAYALET) (2017) FİLMİNDE HAFIZA VE KİMLİK: SİBERPUNK BİR EVRENDE İNSAN-MAKİNE VAROLUŞU ÜZERİNE BİR İNCELEME

Cüneyt Bozkurt

Giriş

"Ghost in the Shell" manga serisi, Masamune Shirow tarafından yazılmış ve ilk olarak 1989'da yayımlanmıştır. Loreck'e (2018) göre Kabuktaki Hayalet, siborg bir baş karakter kullanarak öznelik ve zihin/beden ayrımının doğasını sorgulamaktadır. Serinin İngilizce adı bu ikileme atıfta bulunmaktadır: "kabuk" terimi karakterlerin dünyadaki fiziksel bedenini tanımlamak için kullanılırken, "hayalet" ise 'anılar, bilinç ve öz kimlikten oluşan' kişiyi ifade etmektedir (Orbaugh, 2007 :184).

Seri, bir dizi film, anime ve canlı aksiyon uyarlamasıyla geniş bir hayran kitlesi kazanmıştır. Masamune Shirow'un mangası "Ghost in the Shell", 1990'ların "cyberpunk" klasiklerinden biridir. Bu klasik manga, en önemli cyberpunk klasiklerinden biri olan Gibson'ın Neuromancer'ı ve Ridley Scott'ın distopik başyapıtı Blade Runner'ın hemen ardından, 90'ların ortalarında bir kült hit hâline gelmiştir. Kazanılan popülerlik, bir dizi uzun metrajlı animasyon filmi ve iki anime serisinin üretilmesine yol açmıştır. 2017'de Scarlett Johansson'ın başrolde oynadığı bir canlı aksiyon filminin ardından

film, geleneksel insan-hafıza ilişkisini sorgulayarak, yapay zekânın insan kimliği üzerindeki etkilerini ortaya koyma çabasına girişmektedir.

"Kabuktaki Hayalet" filmi, siber beyinlere sahip siborgların ve insanların bir arada yaşadığı bir dünyada, kimlik, bilinç ve teknolojinin etkileşimini derinlemesine araştırmaktadır. İnsanlar ve siborglar arasındaki sınırın belirsizleştiği bir ortamda film, izleyiciyi düşünsel bir yolculuğa çıkarmaktadır. Film, siborg olan Major (Mira) karakteri üzerinden insan olmanın ve kimliğin ne anlama geldiği sorularını işlemektedir. Major'ın geçmişiyle ilgili sahte anılarla programlanmış olması, kimliğini sorgulamasına neden olmaktadır. Ancak sonunda Major, gerçek kimliğinin geçmiş anılarından ziyade şimdiki eylemleri ve kararlarıyla şekillendiğini kabul etmektedir. Bu filmde, kimliğin geçmiş anılarla mı yoksa şu anki eylemlerle mi belirlendiği sorusunu gündeme getirmektedir.

Ayrıca, filmdeki yapay zekâ karakteri Puppet Master, kendi bilincine sahip olmasıyla insan yapımı sınırları aşmaktadır. Puppet Master, bilinç kazandıktan sonra kendi varlığını sorgulamakta ve insanların zihinlerine sahte anılar yerleştirme yeteneğiyle ilginç bir diyalog oluşturmaktadır. Film aynı zamanda, teknolojinin insan kimliği üzerindeki etkilerini de araştırmaktadır. Major gibi siborglar, insan bedenine çok yakın bir şekilde tasarlanmıştır ve siberbeyinleri insan zihniyle benzer özelliklere sahiptir. Bu, insanların ve siborgların bir arada yaşadığı bir dünyada, teknolojinin insan kimliğini nasıl etkilediği konusunda düşündürmektedir.

Kaynakça

Altıntaş, G. (2018). Ghost in the Shell, Altyazı Sinema Dergisi. https://www.academia.edu/38627503/Ghost_In_the_Shell?sm=b

Brown, S. T. (2008). Machinic Desires: Hans Bellmer's Dolls and the Technological Uncanny in Ghost in the Shell 2: Innocence. Mechademia, 3(1), 222-253.

Chute, D. (1996). The soul of the new machine: Oshii Mamoru's Ghost in the Shell. Film Comment, 32(3), 84.

Çolak, M. (2021). Cyberpunk Science Fiction and Postmodern Aesthetics: A Critical Approach. Erciyes Akademi, 35(4), 1625-1642.

Daliot-Bul, M. (2019). Ghost in the shell as a cross-cultural franchise: From radical posthumanism to human exceptionalism. Asian Studies Review, 43(3), 527-543.

D'onofrio, S. T., & De Souza, A. L. S. (2023). Ghost in the Shell as a Cyberpunk Rhapsody.

Erol, E. (2018). Öldüren Cazibenin Teknolojik Durağı, Siber Kadınsılık: Ghost in the Shell. Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6, 77-100.

Favaro, A. (2019). Digital Culture: Fears, Hopes and Uncertainty About Artificial Intelligence In Sci-Fi Movies. In, Ayhan, A. (2019). New Approaches in Media and Communication. Berlin, Germany: Peter Lang Verlag.

Gittinger, J. L. (2019). Personhood in science fiction: religious and philosophical considerations. Springer Nature.

Graham, Stephen (2004). The Cybercities Reader. London and New York: Routledge.

Güngör, F. Ş. (2015). Marcel Proust'un Kayıp Zamanın İzinde Adlı Romanında Belleğin Kurgulayıcı Rolü Üzerine Bir Değerlendirme. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 55(2), 59-74.

Komel, M. (2016). The Ghost Outside Its Shell: Revisiting The Philosophy Of Ghost In The Shell. Teorija in praksa, 53(4).

Loreck, J. (2018). Race and stardom in Ghost in the Shell. Science Fiction Film and Television Liverpool University Press Volume 11, Issue 1, Spring 2018 pp. 37-44

Nelson, K. (2003). Self and social functions: Individual autobiographical memory and collective narrative. Memory, 11(2), 125-136.

Orbaugh, S. (2007). 'Sex and the Single Cyborg: Japanese Popular Culture Experiments in Subjectivity'. Robot Ghosts and Wired Dreams: Japanese Science Fiction from Origins to Anime. Ed. Christopher Bolton, Istvan Csicsery-Ronay Jr and Takayuki Tatsumi. Minneapolis: Minnesota UP, 2007.

Osawa, H., Miyamoto, D., Hase, S., Saijo, R., Fukuchi, K., & Miyake, Y. (2022). Visions of Artificial Intelligence and Robots in Science Fiction: a computational analysis. International Journal of Social Robotics, 14(10), 2123-2133.

Öz, M. İ. (2012). Japon Bilim Kurgu Animelerinde Kent Ve Mimarlık: Ghost In The Shell I&ıı Ve Metropolıs Animeleri Üzerinden Bir İnceleme.

Özyol, L. (2016). Pygmalion Myth in Science-Fiction Cinema: Stepford Wives, Blade Runner, Ghost in the Shell. International Journal of Arts & Sciences, 9(2), 73–97.

Shalet, D. (2019). Through the looking glass: Ghost in the Shell, transhumanism, and transcendence through the virtual. Implicit Religion, 21(4).

Soydan, A. (2017). Story of Ghost in The Shell (1995): A Movie Analysis from a Cognitive Science Perspective. https://www.academia.edu/37966154/Story_of_Ghost_in_The_Shell_1995_A_Movie_Analysis_from_a_Cognitive_Science_Perspective?sm=b

On İkinci Bölüm

REKLAMCILIKTA YAPAY ZEKÂ KULLANIMININ ETİK VE YASAL SINIRLARI

Dilek Şahinci

Giriş

En temel hâliyle makinelerin, insana özgü zihinsel fonksiyonlara sahip olması (Nabiyev, 2012: 25) şeklinde ifade edebileceğimiz yapay zekâ, geçmişi 1950'li (Pirim, 2006: 83) yıllara kadar uzanan ancak günümüz modern-dijital toplum yapısının ihtiyaçları nedeniyle yeniden şekillenen bir kavramdır.

Teknolojinin gelişimi ile birlikte dijitalleşmenin hayatın her aşamasında yer alması, büyük verinin oluşmasında en önemli etkendir. Bugün geldiğimiz noktada artık klasik yöntemler ile veri analizi yapmak mümkün değildir (Atalay ve Çelik, 2017: 164). Bu doğrultuda ihtiyaç duyulan yapay zekâ teknolojileri, kısa sürede tüm sektörlerde büyük değişimlere sebep olmuş ve yeni dijital dünya, reklamcılığa da farklı bir boyut kazandırmıştır.

Günümüz reklamcılığında yaratıcılık bakımından hâlâ insan faktörünün önemi büyüktür. Ancak modern reklamcılığın tamamıyla veriye dayandığı düşünüldüğünde; hızlı ve çoğu zaman anlık olarak veri analizi yapmak, binlerce reklamı, hedeflemeyi ve bütçe hesaplamasını idare etmek, büyük veri yığınları içerisinde reklamcılık açısından yeni fırsatları fark etmek yapay zekâ teknolojilerinden bağımsız şekilde gerçekleştirilemez durumdadır.

si günümüzde reklamcılık sektörü içinde kullanılmaktadır. Bu sistemlerden özellikle duygu tanıma sistemleri, ses, görüntü tanıma sistemleri, kişilerle iletişime geçen algoritmalar ve üretken yapay zekâ yasa kapsamında üzerinde önemle durulan ana başlıklardandır. Yine reklamlarda uyulması zorunlu genel ilkelerden ayrımcılık yasağı da yasa kapsamında hüküm tesis edilmiş başka bir meseledir.

Etik yapay zekâ mümkün mü? Sorusuna verilecek en doğru cevap, insan hayatını her alanda kolaylaştıran yapay zekânın yine onu var eden insanın etik davranmasına bağlı olduğudur. Reklamcılıkta yapay zekâ kullanımı, mevcut tüm etik değerler ve yasal sınırlara dikkat edilerek gerçekleştirilmeli, reklam sektörü teknolojiyi kullanırken kişilerin hak ve hürriyetlerini de gözetmelidir.

Kaynakça

Akan, A., & Mazıcı, E. (2020). Reklamın Değişen Yüzünde Çevrim İçi Davranışsal Reklamcılık: İnternet Kullanıcıları Perspektifinden Bir Araştırma. *Erciyes İletişim Dergisi*, 7(2), s.1453-1479.

Atalay M., & Çelik, E. (2017). Büyük Veri Analizinde Yapay Zekâ ve Makine Öğrenmesi Uygulamaları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9(2), s.155-172.

Baek, T. & Morimoto, M. (2012). *Stay Away From Me, Journal of Advertising*, 41(1), 59-76.

Başalp, N. (2004). *Kişisel Verilerin Korunması ve Saklanması*, Ankara: Yetkin Yay.

Boerman, S. C., Kruikemeier, S. & Borgesius, F. J. Z. (2017). Online Behavioral Advertising: A Literature Reviewand Research Agenda. *Journal of Advertising*, 46(3), 363–376.

Boerman, S. C., Kruikemeier, S., & Bol, N. (2021). When is personalized advertising crossing personal boundaries? How type of information, data sharing, and personalized pricing influence consumer perceptions of personalized advertising. *Computers in Human Behavior Reports*, *4*, Article 100144. https://doi.org/10.1016/j.chbr.2021.100144

Brandeis, L., Warren D., & Samuel, D. (1890). The right to privacy, Harvard Law Review, (4), 193-220

Caruelle, D., Shams, P., Gustafsson, A. (2022). Affective Computing in Marketing: Practical Implications and Research Opportunities Afforded by Emotionally Intelligent Machines. *Mark Lett* **33**, 163–169 https://doi.org/10.1007/s11002-021-09609-0

Çelik, Y. (2013). Reklamda etik, yasal düzenlemeler ve denetim. B. Dağtaş (Ed.), Medya ve reklam içinde s. 156–170. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Dedeoğlu, G. (2004). *Etik düşünce ve postmodernizm*. İstanbul: Telos Yayıncılık.

Dülger, M. V. (2020). *Kişisel Verilerin Korunması Hukuku*, İstanbul: Hukuk Akademisi.

Ford J., Varsha J., Ketan W., Damini & Goyal G. (2023). AI advertising: An overview and guidelines panel, *Journal of Business Research*, Volume 166.

Fountain J. E., (2022). The moon, the ghetto and artificial intelligence: Reducing systemic racism in computational algorithms, *Government Information Quarterly*, 39 (2), 101645, ISSN 0740-624X, https://doi.org/10.1016/j.giq.2021.101645.

Gao, B., Yiming W., Huiqin X., Yi, H. &Yi, H. (2023). Artificial Intelligence in Advertising: Advancements, Challenges, and Ethical Considerations in Targeting, Personalization, Content Creation, and Ad Optimization SAGE Open October-December, 1–20, DOI: 10.1177/21582440231210759 journals.sagepub.com/home/sgo

Goasb-Andrzejak, E. (2023). The Impact Of Generative AI and CHATGPT on Creating Digital Advertising Campaigns. Cybernetics and Systems, 1-15

Gupta, S., Gupta, A., Savjani, P., & Kumar, R. (2020). Optimizing creative allocations in digital marketing. *In International Conference on Advances in Computing and Data Sciences* (419-429). Singapore: Springer Singapore.

Haleem, A., Javaid, M., Qadri, M. A., Singh, R. P., & Suman, R. (2022). Artificial Intelligence (AI) Applications for Marketing: A Literature-Based Study. *International Journal of Intelligent Networks*, 119-132.

Kart, A. (2019). Kişisel Veri ve Rekabet Hukuku Kapsamında "Big Data". Kişisel Verileri Koruma Dergisi, 2019, 1(1), 64-76.

Kartal, M. (2018). Kişisel Verilerin Korunması: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Kavramsal Bir Değerlendirme. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 4(1),1-18, (Çevirimiçi): https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/451804.

Keser, B, L. (2014). Çevrimiçi Davranışsal Reklamcılık Uygulamaları Özelinde Kişisel Verilerin Korunması, İstanbul: On iki Levha Yay.

Kırlıdoğ, M. (2013). Çevrimiçi Davranışsal Reklamcılık ve Kişisel Mahremiyet İhlalleri. XV. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri (s. 1019-1022). Antalya: Akdeniz Üniversitesi.

Martínez-M., Inmaculada J.; Aguado, J. & Boeykens, Y. (2017). "Ethical implications of digital advertising automation: The case of programmatic advertising in Spain". El profesional de la información, 26 (2), 201-210.

Nabiyev, V. V. (2012). Yapay zekâ. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Okkay, İ. (2020). Dijital Gözetim Çerçevesinde Kişiselleştirilmiş Reklamcılık. *Opus International Journal Of Society Researches*, 16(32), 5359-5376, https://doi.org/10.26466/opus.

Özel, K., C. (2020). Ana Hatlarıyla Kişisel Verilerin Korunmasının Tarihsel Süreci İle Amacı Ve Kişisel Verilerin Korunması Hakkı. *İstanbul Barosu Dergisi*, Cilt:94,Sayı:2,s.241-255.

Özkan, A. (2014). Strategic importance of ethic values in advertising and concept of selfregulatory [Special Issue]. *European Journal of Research on Education*, 2, 1–9. http://dx.doi.org/10.15527/ejre.201426555

Peter, M. & Ho, M. (2022). Why we need to be weary of emotional AI. *AI & Soc* https://doi.org/10.1007/s00146-022-01576-y. Mantello peter, Manh-Tung Ho

Pirim, A. (2006). Yapay Zekâ. Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 1(1), 81-93. https://doi.org/10.19168/jyu.72783

Polater, S. (2019). Kişisel Verilerin Reklam Amaçlı İşlenmesinde Hukuka Uygunluk Sebepleri, [Electronic Version] *Kişisel Verileri Koruma Dergisi*,1:1-20, (çevirimiçi): https://dergipark.org.tr/tr/pub/kvkd/issue/45759/552135, 10 Ocak 2024.

Russo, J. Metcalf, E. & Stephens, D. (1981). Identifying Misleading Advertising. Journal of Consumer Research, *8*(2), 119–131. http://www.jstor.org/stable/2488823

Sakarya, Ş., & Kara, S. (2010). Türkiye'de Muhasebe Mesleği Etiğine Yönelik Düzenlemeler ve Meslek Mensupları Tarafından Algılanması Üzerine Bir Alan Araştırması. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, s. 57-72.

Sanje, G., & Senol, I. (2012). The Importance of Online Behavioral Advertising for Online Retailers. *International Journal of Business and Social Science*, 3(18), 114–122.

Segijn, C. M. (2019). A new mobile data driven message strategy called synced advertising: Conceptualization, implications, and future directions. *Annals of the International Communication Association*, 43(1), 58–77, https://doi.org/10.1080/23808985.2019.1576020.

Segijn, C. M**.** & Ooijen I. (2020). Perceptions of Techniques Used to Personalize Messages Across Media in Real Time Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking 23(5) DOI:10.1089/cyber.2019.0682

Segijn, C. M., Voorveld, H. A. M. & Vakeel, K. A. (2021). The Role of Ad Sequence and Privacy Concerns in Personalized Advertising: An Eye-Tracking Study into Synced Advertising Effects. *Journal of Advertising*, 50(3), 320-329.

Şenyapar, D. (2024). The Future of Marketing: The Transfomativeower Of Artificial Intelligence. *International Journal Of Management And Administrationa*, 8(15),1-19, https://doi.org/10.29064/ijma.142272.

Şahin, E. (2018). Sosyal Medya Reklamlarının Etik Sorunsalı Çerçevesinde Gizli Reklam Uygulamaları. Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları E-Dergisi.1.2:91-108.,2018, (Çevirimiçi): https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/554452.

Şahinci, D. (2021), Yapay Zekâ ve Reklamcılığın Geleceği, İstanbul Üniversitesi Radyo-Tv-Sinema Anabilim Dalı Doktora Tezi.

Şimşek, O. (2008). Anayasa Hukukunda Kişisel Verilerin Korunması, Beta Yayıncılık, İstanbul.

Taşdelen H. & Şentürk, A.Z. (2018), İnternet Reklamcılığında Davranışsal Hedeflemenin Tüketici Satın Alma Davranışına Etkisi. İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (İNİF E-Dergi), 3(2), 175-190.

Villas-Boas, M. & Yunfei, J. Y. (2019). A Dynamic Model of Optimal Retargeting ISSN 0732-2399 (print), ISSN 1526-548X (online) Marketing Science, Articles in Advance, pp1-31.

Zeren, D. & Keşikli, İ. (2019). Programatik Reklamcılık: Kavram, İşleyiş ve Potansiyeli açısından Değerlendirilmesi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 28(2), 312-326. https://doi.org/10.35379/cusosbil.62864.

https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0138_EN.pdf

https://ticaret.gov.tr/data/5d1c9edd13b87615344cd4c8/_337_Reklam_Kurulu_Basin_Bulteni.pdf

On Üçüncü Bölüm

HABERCİLİKTE OKURUN GÜVENİNİ YİTİRMEDEN YAPAY ZEKÂ KULLANIMI: SENTETİK MEDYA İÇİN SORUMLU UYGULAMALAR

Tülây Atay

Giriş

Bu çalışmayı siz okurlarla paylaşmadan evvel bir kitap bölümü yazıyor olmanın özgürlüğünü de kullanarak son yarım yüzyılı Türkiye gerçeğinde tarihsel bir bakış açısı ile özetlemeyi uygun buluyorum. "Ben" dili ile yazıyor olmak akademinin kabul etmek konusunda direndiği bir ifade biçimi olmaktan da çıkıyor yavaş yavaş; bu nedenle bu değerli kitabın bu bölümünde "ben" dilini kullanmaya çalışacağım. Sosyal/insanî bilimlerde araştırmacının emik (*emic*) bakış açısını kullanarak irdelediği konu ile daha bir bütünleşebileceğine olan inancımı bu çalışmama da yansıtmak isterim.

Doğup büyüdüğüm İstanbul şehrinde orta hâlli bir sosyoekonomik yaşam tarzına gözlerimi açtığımda telefon sadece sokakta ortak kullanıma açık alanlarda mevcuttu. Jeton denilen sarı pirinç metal para görünümlü bir yuvarlak nesne sayesinde sevdiklerinizin sesini duyabilirdiniz. Haberleri, radyo dışında, bir de sabah ekmek almaya gittiğim bakkaldan aldığım ve içine ekmeği koyarak koşarak eve getirdiğim kâğıda basılı gazeteden alıyorduk. Okuma yazmayı öğrendikten sonra evimize her sabah düzenli giren gazeteleri büyük bir merakla okudum ve sonrasında bir furya olarak kitlelere sunulan kupon biriktirme çılgınlığı sayesinde çok sayıda kitap ve ansiklopedi

ları arasında üretken yapay zekâya ilişkin şartlarla ilgili olarak mevcut *Generative AI* ek şartların ana hizmet şartlarının altına taşındığına dair ayrıntılı bilgiler yer alıyor. Tüm bunlar aslında hepimize yapay zekâ yoluyla üretilen içerikler konusunda hem haber üretiminde hem de sosyal medyada içerik üretiminde ne denli dikkatli olmamız gerekliliğini anlatıyor. "Kanunları bilmemek mazeret değildir", düsturundan hareketle yapay zekâ konusunda bilgilenmek ve bilgilendirmek akademinin en temel görevlerinden olmalıdır. Tıpkı koruyucu hekimlik gibi…

Kaynakça

Baudrillard, J. (2011). Simülakrlar ve simülasyon. *Doğu Batı Yayınları*.

Güzel, M. (2015). Gerçeklik İlkesinin Yitimi: Baudrillard'ın Simülasyon Teorisinin Temel Kavramları. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (19), 65-84.

Hakimi Le Grand, H. (2023). Using artificial intelligence in your reporting while maintaining audience trust. *International Center for Journalists*. https://ijnet.org/en/story/using-artificial-intelligence-your-reporting-while-maintaining-audience-trust

Instagram. (2024a). *lilmiquela*. https://www.instagram.com/lilmiquela/

IBM. (2024, April 20). What is artificial intelligence (AI)? *IBM*. https://www.ibm.com/topics/artificial-intelligence

KVKK. (2024). Deepfake Bilgi Notu. *KVKK*. https://kvkk.gov.tr/Icerik/7807/Deepfake-Bilgi-Notu & https://kvkk.gov.tr/SharedFolderServer/CMSFiles/015794c4-061b-4560-a0b2-e372ee536642.pdf

Langmia, K. (Ed.). (2023). *Black Communication in the Age of Disinformation: DeepFakes and Synthetic Media*. Springer Nature.

McCarthy, J. (2007). What is artificial intelligence. https://www-formal.stanford.edu/jmc/

Nilsson, N. J. (2012). John McCarthy. *National Academy of Sciences*, 1-27.

Orbay Kaya, A. (2018). Machine Learning üzerine… *Medium*. https://medium.com/@ayseorbaykaya/machine-learning-%C3%BCzerine-7d96977c1f54 (Erişim: 20 Nisan 2024).

Partnership on AI. (2024). About Us Advancing positive outcomes for people and society. https://www.partnershiponai.org/about/ https://syntheticmedia.partnershiponai.org/#read_the_framework

Pfefferkorn, R. (2021). The threat posed by deepfakes to marginalized communities. *Brookings, Commentary*. https://www.brookings.edu/articles/the-threat-posed-by-deepfakes-to-marginalized-communities/ (Erişim: 21 Nisan 2024).

Pfefferkorn, R. (2024). *Addressing Computer-Generated Child Sex Abuse Imagery: Legal Framework And Policy Implications*. The Digital Social Contract: A Lawfare Paper Series. https://cyberlaw.stanford.edu/blog/2024/02/new-paper-ai-generated-csam

Russell, S. J., & Norvig, P. (2016). *Artificial intelligence: a modern approach.* Pearson.

Topsakal, T. (2018). Rusya Türklerinin ve Müslümanlarının Millî ve Medeni Bilinçlenmelerinde Tercüman Gazetesinin Rolü. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *8*(2), 398-413.

Topuz, H. (2003). *II. Mahmut'tan holdinglere Türk basın tarihi*. Remzi Kitabevi.

Turing, A. M. (1950). Computing Machinery and Intelligence. *Mind*, Volume LIX, Issue 236, October 1950, Pages 433–460. https://doi.org/10.1093/mind/LIX.236.433

Wakefield, J. (2015). Intelligent Machines: The jobs robotswill steal first. BBC News. https://www.bbc.com/news/technology-33327659

Yildirim, P., Gal-Or, E., & Geylani, T. (2013). User-generated content and bias in news media. *Management Science*, *59*(12), 2655-2666.

Yildirim, P. (2019). Will *AI* Save Journalism — or Kill It? *Knowledge at Wharton*. https://knowledge.wharton.upenn.edu/podcast/knowledge-at-wharton-podcast/ai-in-journalism/

Yurdigül, Y. & Yıldırım, A. (2021). Gerçeklik algısına bir müdahale aracı olarak sentetik medya teknolojileri. *İletişim ve Diplomasi*, 5, 105-121.

Çeviri Etik Beyanı:

Bu çalışmada https://www.deepl.com/en/translator (Erişim: Nisan 2024) sayfasının sunduğu çeviri hizmetinden yararlanılmıştır. Çeviri hizmeti, bu makalenin yazarının İngilizce dil bilgisi hâkimiyeti çerçevesinde etik değerlere sadık kalınarak alınmıştır.

On Dördüncü Bölüm

DİJİTAL ÇAĞDA DEZENFORMASYON: DEEPFAKE KULLANIMININ ETİK PERSPEKTİFTEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ahmet Fuat Polat

Giriş

Bilgisayar ve internet kullanımının yaygınlaşması ile başlayan bilgi toplumu dönemi ile birlikte dünya artık küresel bir köy hâline gelmiştir. İnternet kullanımının yaygınlaşması ve özellikle web 2.0 dönemi ile hayatımıza giren sosyal medya platformları aracılığıyla internet kullanıcıları artık tüketici konumlarının yanı sıra içerik üreticisi olma konumuna da erişmiştir. Bu sayede her internet kullanıcısı bu platformlar aracılığıyla içerikler üretmeye başlamış ve üretim diğer içeriklerin yayılmasına da aracılık etmiştir.

İnsanoğlu doğası gereği merak duygusu ile hareket etmekte ve çevresinde olup bitenlerden sürekli haberdar olma dürtüsü ile yaşamaktadır. Bu nedenle özellikle öğrenmeyi ve bilgiye erişimi kolaylaştıran internet, bu duygunun tatmini noktasında önemli bir görev görmektedir. İnternet üzerinde sayısız içerik tüm kullanıcıların erişimine açık bir şekilde dolaşıma girmektedir. Özellikle her kullanıcının bir içerik üreticisi olduğu ve herhangi bir denetim mekanizmasına tabi olmadan paylaşımlar gerçekleştirebilmesi beraberinde yanlış ve yanıltıcı bilgilerin oluşturulup, yayılmasına da aracılık etmektedir. Olmayanın olmuş gibi veya olanın olduğundan farklı aktarılması durumları beraberinde birçok sorunu getirdiği gibi etik olarak da irde-

Kaynakça

Acar, H. M., & İmik Tanyıldızı, N. (2022). Reklamda Yapay Zekâ Kullanımı: Ziraat Bankası #Senhepgülümse Reklam Filminde Deepfake Uygulamasının Görsel Anlatıya Etkisi. *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi*(8). Nisan 6, 2024 tarihinde https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2117523 adresinden alındı

Arslan, F. (2023, Temmuz). Deepfake Technology: A Criminological Literature Review. *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *11*(1), s. 701-720. doi:10.56701/shd.1293642

Arslan, K. (2020). Eğitimde Yapay Zekâ ve Uygulamaları. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi, 11*(1), s. 71-88. Nisan 6, 2024 tarihinde chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/ https://dergipark.org.tr/en/download/ article-file/1174773 adresinden alındı

Aydın, İ. (2023). *Yönetsel Mesleki ve Örgütsel Etik.* Ankara: Pegem Akademi.

Audrey Hepburn Resurrected in New TV Commercial - Creepy or Cool? (2015, 15 Ekim) Erişim Adresi: https://www.youtube.com/watch?v=eJt9narRaf4

Berk, M. E. (2020). Dijital Çağın Yeni Tehlikesi "Deepfake" . *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 16*(28), s. 1508-1523. doi:10.26466/opus.683819

Demirhan, A., Kılıç, Y. A., & Güler, İ. (2010). Tıpta Yapay Zekâ Uygulamaları. *Yoğun Bakım Dergisi, 9*(1), s. 31-41. Nisan 7, 2024 tarihinde chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/ https://tr.newworldai.com/wp-content/uploads/2017/01/T%C4%B1pta-Yapay-Zeka.pdf adresinden alındı

Deepfake erstellen: So geht es, so lange dauert es (2021) Erişim Adresi: https://the-decoder.de/ki-deepfake-selbst-erstellen-so-geht-es-so-lange-dauert-es/#google_vignette.

Elbir, S. (2022) Sahte İnsan Yüzleri Oluşturan Yapay Zeka Destekli Web Sitesi. Erişim Adresi: https://www.teknorun.net/sahte-insan-yuzleri-olusturan-yapay-zeka-destekli-web-sitesi/

Elitaş, T. (2022). Dijital manipülasyon 'deepfake' teknolojisi ve olmayanın inandırıcılığı. *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19*(49), s. 113-128. Nisan 10, 2024 tarihinde https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2249840 adresinden alındı

Fidan, A. (2003). Tarım Sanayi ve Bilgi Toplumunda Üretim ve Tüketim İlişkilerinin İşletme ve Yönetimleri Üzerindeki Etkileri. *Mevzuat Dergisi, 6*(62). Ocak 15, 2024 tarihinde https://www.mevzuatdergisi.com/2003/02a/03.htm adresinden alındı

Jeffcock, P. (2018). Oracle Big Data Blog. Erişim adresi: https://blogs.oracle.com/bigdata/post/whatx27s-the-difference-between-ai-machine-learning-and-deep-learning#:~:text=Machine%20learning%20is%20a%20subse

Karakoç, E., & Zeybek, B. (2022). Görmek İnanmaya Yeter Mi? Görsel Dezenformasyonun Ayırt Edici Biçimi Olarak Siyasi Deepfake İçerikler. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi, 17*(57), s. 50-72. doi:10.14783/maruoneri.908542

Karatay, M. (2022). Akademik Etik. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi, 6*(1), s. 196-214. Nisan 10, 2024 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2179170 adresinden alındı.

Kemp, Simon (2023) Digital 2023 Global Overview Report. Erişim Adresi: https://wearesocial.com/wp-content/uploads/2023/03/Digital-2023-Global-Overview-Report.pdf

Kılıç, B., & Kahraman, M. E. (2023, Eylül). Current Usage Areas of Deepfake Applications with Artificial Intelligence Technology. *The Journol Of Communication And Social Studies, 3*(2), s. 301-332. doi:10.59534/jcss.1358318

Kux, D. (1985). SOVIET ACTIVE MEASURES AND DISINFORMATION: OVERVIEW AND ASSESSMENT . *The US Army War College Quarterly: Parameters , 15*(1), s. 19-28. Şubat 23, 2024 tarihinde https://press.armywarcollege.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1388&context=parameters adresinden alındı

Özcan, N. (2021). Dijital Etik Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Gençlik Araştırmaları Degisi, 9*(25), s. 89-105. Nisan 10, 2024 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2008395 adresinden alındı

Öztürk, K., & Şahin, M. E. (2018). Yapay Sinir Ağları ve Yapay Zekâya Genel Bir Bakış. *Takvimi Vekayi, 6*(2), s. 25-36. Nisan 7, 2024 tarihinde chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/596690 adresinden alındı

Pirim, H. (2006). Yapay zekâ. *Journal Of Yaşar University, 1*(1), s. 81-93. doi:https://doi.org/10.19168/jyu.72783

Soysal Işıkçı, D., & Çoklar, A. N. (2022). Lise Öğrencilerinin Toplum 5.0 Hakkındaki Görüşlerinin Analitik Düşünme ve Akademik Azim Bağlamında İncelenmesi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi, 4*(2), s. 297-313. Ocak 20, 2024 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2669147 adresinden alındı

Şeker, A., Peker, K. A., Yüksek, A. G., & Delibaş, E. (2016, Mayıs). Fabric Defect Detection Using Deep Learning. 1437-1440. 24th Signal Processing and Communication Application Conference . doi:10.1109/SIU.2016.7496020

Tonta, Y., & Küçük, M. E. (2005). Sanayi Toplumundan Bilgi Toplumuna Geçiş Sürecinde Temel Dinamikler. *"Bilgi Çağı ve Teknolojik Gelişmeler Işığında Toplum, Yönetim, Yönetici ve Lider Yaklaşımları Uluslararası Sempozyumu* (s. 3-16). İstanbul: Genel Kurmay Başkanlığı. Ocak 10, 2024 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/815181 adresinden alındı

Ünal, Y. (2009). Bilgi Toplumunun Tarihçesi. *Tarih Okulu*, s. 123-144. Ocak 10, 2024 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/144913 adresinden alındı

Volkoff, V. (1999). *Désinformation, flagrant délit* . Rocher.

Wardle, C. (2020). *First Draft*. First Draft: https://firstdraftnews.org/long-form-article/understanding-information-disorder/ adresinden alındı

Westerlund, M. (2019). The Emergence of Deepfake Technology: A Review. *Technology Innovation Management Review, 9*(11), s. 39-52. https://www.proquest.com/docview/2329154005?sourcetype=Scholarly%20Journals adresinden alındı

Yazar, İ., & Bayın, A. (2023). Etik ve Dijital Etik Üzerine Yapılan Çalışmalara Analitik Bir Yaklaşım. *YENİSEY Uluslararası Dil, Edebiyat ve Eğitim Dergisi , 4*(2), s. 1-22. Nisan 10, 2024 tarihinde https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1880243 adresinden alındı

You Won't Believe What Obama Says In This Video! (2018, 17 Nisan) Erişim Adresi: https://www.youtube.com/watch?v=cQ54GDm1eL0

Ziraat Bankası 157. Yıl Reklamı (2021, 3 Ocak) Erişim Adresi: https://www.youtube.com/watch?v=o9hXSfig0ss

On Beşinci Bölüm

SANAL INFLUENCERLAR VE BAUDRILLARD'IN SİMÜLASYON KURAMI: ETİK ÜZERİNE BİR TARTIŞMA

Bahşende Çoban Azizoğlu

Giriş

Sanal influencerlar, Baudrillard'ın simülasyon ve 'simülakra' yaklaşımı bağlamında değerlendirildiğinde, sanal dünyanın gerçeklik ile ilişkisindeki karmaşıklık ve etik sorunlar ön plana çıkmaktadır. Baudrillard'ın simülasyon teorisi, gerçeklik ile simülasyon arasındaki sınırların bulanıklaştığını ve simülakraların gerçeği taklit ettiğini öne sürmektedir (Budijaya, 2022). Bu bağlamda sanal influencerlar, gerçek kişiler gibi davranarak taklit ettikleri simülakralar aracılığıyla izleyicilere gerçekmiş gibi sunum yaparak gerçeklik algısını sorgulamaktadır (Srinarwati vd., 2020). Sanal influencerların yarattığı simülasyonlar, Baudrillard'ın vurguladığı gibi, gerçekliğin yerini alarak izleyicilerin algısını etkilemekte ve gerçeklik ile simülasyon arasındaki sınırları bulandırmaktadır (Boteju, 2020). Bu durum, sanal influencerların etik sorumluluklarını da beraberinde getirmektedir. İzleyicilere, gerçekmiş gibi sunum yaparken doğruluk, dürüstlük ve şeffaflık gibi etik ilkelerin göz ardı edilmemesi gerekmektedir (Moraes vd., 2015). Ayrıca sanal influencerların yarattığı simülasyonlar, izleyiciler üzerinde duygusal etkiler yaratabilmekte ve gerçeklik ile simülasyon arasındaki ayrımı bulanıklaştırabilmektedir (Lazzini vd., 2021). Bu durum, sanal influencerların taklit ettikleri simülakra-

Kaynakça

Aydın, H. (2019). Baudrillard'ın simülasyon kuramında kitle iletişim araçlarının yeri. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (Skad)*, 347-358.

Babić Rosario, A., Sotgiu, F., De Valck, K. and Bijmolt, T. H. (2016). The effect of electronic word of mouth on sales: A meta-analytic review of platform, product, and metric factors. *Journal of Marketing Research*, *53*(3), 297-318.

Baudrillard, J. (2010), Nesneler Sistemi, çev. Oğuz Adanır-Aslı Karamollaoğlu, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Baudrillard, Jean. (2011), Simülakrlar ve Simülasyon, çev. Oğuz Adanır, Ankara, Doğubatı Yayınları.

Bayçu, S., & Artukarslan, B. (2023). Sanal Bir Influencer Üzerine Duygu Analizi: Ay Pera. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (İNİF E-Dergi)*, *8*(1), 189-205.

Bozacı, İ. and Bulat, F. (2020). Instagram sanal etkileyicileri ile moda pazarlaması: Bir içerik analizi. *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, *10*(4), 468-478.

Boteju, P. (2020). Narrating illusions: a critical analysis of the hyperrealities constructed within the narratives of the black mirror series. Kalyani Journal of the University of Kelaniya, 34(2), 91. https://doi.org/10.4038/kalyani.v34i2.54

Budijaya, P. (2022). Experience your (virtual) ideal relationship: utilization of binaural recording technology in japanese audio drama as escapism. Perspektif, 11(4), 1301-1308. https://doi.org/10.31289/perspektif.v11i4.7357

Cambridge Dictionary. Influencer, *https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/influencer,* Erişim Tarihi: 04.02.2024.

Campbell, C., Sands, S., Ferraro, C., Tsao, H. Y. J. and Mavrommatis, A. (2020). From data to action: How marketers can leverage AI. *Business Horizons*, *63*(2), 227-243.

Cevizci, A.(2014). *Etik Ahlak Felsefesi.* İstanbul: Say Yayınları.

Demirbağ, İ. (2020). Üç boyutlu sanal dünyalar. Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 97-112.

Garip, S. and İnceli, P. (2021). Yeniliklerin yayılımı bağlamında Instagram'da yapay zekâ ürünü sanal etkileyenin takipçiler tarafından kabulüne yönelik bir inceleme. *Erciyes İletişim Dergisi*, *8*(2), 959-980.

Glucksman, M. (2017). The rise of social media influencer marketing on lifestyle branding: A case study of Lucie Fink. *Elon Journal of undergraduate research in communications*, *8(2),* 77-87.

Güzel, M. (2015). Gerçeklik İlkesinin Yitimi: Baudrillard'ın Simülasyon Teorisinin Temel Kavramları. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (19), 65-84.

Han, B. C. (2022). *Şeffaflık Toplumu*. İstanbul: Metis.

Hürmeriç, Pelin (2016) Halkla İlişkiler ve Etik, İletişimin Gücü içinde Editör: Filiz Balta Peltekoğlu, İstanbul: Beta Yayınevi.

Jin, S. V., Muqaddam, A. and Ryu, E. (2019). Instafamous and social media influencer marketing. *Marketing Intelligence & Planning*, *37*(5), 567-579.

Karaduman, M., & Aciyan, E. P. (2020). Baudrillard'ın Simülasyon Kuramı Bağlamında Dijital Oyunlar Ve Bağımlılık Üzerine Bir Değerlendirme. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *22*(1), 453-472.

Lazzini, A., Lazzini, S., Balluchi, F., & Mazza, M. (2021). Emotions, moods and hyperreality: social media and the stock market during the first phase of covid-19 pandemic. Accounting Auditing & Accountability Journal, 35(1), 199-215. https://doi.org/10.1108/aaaj-08-2020-4786

Lou, C., Kiew, S. T. J., Chen, T., Lee, T. Y. M., Ong, J. E. C. and Phua, Z. (2022). Authentically fake? How consumers respond to the influence of virtual Influencers. *Journal of Advertising*, 1-18.

Marshall, P. D. and Redmond, S. (2015). *A companion to celebrity*. John Wiley & Sons.

Moraes, C., Carrigan, M., Bosangit, C., Ferreira, C., & McGrath, M. (2015). Understanding ethical luxury consumption through practice theories: a study of fine jewellery purchases. Journal of Business Ethics, 145(3), 525-543. https://doi.org/10.1007/s10551-015-2893-9

Moustakas, E., Lamba, N., Mahmoud, D. and Ranganathan, C. (2020). Blurring lines between fiction and reality: Perspectives of experts on marketing effectiveness of virtual influencers. In*2020 International Conference on Cyber Security and Protection of Digital Services (Cyber Security)* (pp. 1-6). IEEE.

Önk, Ü.Y. (2009). Baudrillard perspektifinden bir kitle iletişim ve sanat aracı olarak simülasyon evreninde televizyon. Selçuk İletişim, 5(4), 201-218.

Özbey, A. U., Tan, Z. (2022). Sanallığın Sosyolojisi: Simülasyon, Yapay zekâ, Metaverse, Metahuman. *Social Sciences Studies Journal,* 8(97), 1558-1570.

Sarup, M. (2004). Post-yapısalcılık ve postmodernizm (2. baskı). (A. Güçlü, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1988).

Schouten, A. P., Janssen, L. and Verspaget, M. (2020). Celebrity vs. Influencer endorsements in advertising: the role of identification, credibility, and Product-Endorser fit. *International journal of advertising*, *39*(2), 258-281.

Srinarwati, D., Pratiwi, P., & Arimbi, D. (2020). Simulacra in women's majelis taklim based on jean baudrillard's perspective. Jurnal Studi Komunikasi (Indonesian Journal of Communications Studies), 4(3), 632. https://doi.org/10.25139/jsk.v4i3.2677

Şah, U. (2015). Jean Baudrillard ve Simülasyon Kuramı. https://academia.edu/Jean_Baudrillard_ve_Simulasyon_Kurami_Onto

Şeker, A. (2021). Influencerların Tüketici Satın Alma Tutum ve Davranışlarına Etkileri Üzerine Nitel Bir Araştırma. Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, 22(1), 19-42.

YÖNTEM VE ETİK BAĞLAMINDA

Siyasal Pazarlama Araştırmaları: Teorik ve Uygulamalı Bir Analiz

Dr. Züleyha Karademir

nobel
40. yıl

YÖNTEM VE ETİK BAĞLAMINDA SİYASAL PAZARLAMA ARAŞTIRMALARI: TEORİK VE UYGULAMALI BİR ANALİZ

Dr. Züleyha Karademir

Yayın No.: 5579
İşletme No.: 376
ISBN: 978-625-371-679-0
E-ISBN: 978-625-371-715-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: : Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -maliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Bayraktar Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Karademir, Züleyha.
Yöntem ve Etik Bağlamında Siyasal Pazarlama Araştırmaları: Teorik ve Uygulamalı Bir Analiz
Züleyha Karademir
1. Basım, VIII + 162 s. 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-679-0
E-ISBN: 978-625-371-715-5
1. Pazarlama – Siyasi Yönler (Marketing – Political Aspects)
2. Siyasal Ahlak/Etik (Political Ethics) 3. Ahlak (Ethics)

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan,
Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi Kitabevleri, Yeryüzü Dağıtım

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER DİZİNİ ..... **vii**

TABLOLAR DİZİNİ ..... **viii**

GİRİŞ **1**

Bölüm 1
SİYASET VE ETİK **3**

1.1. Etik Kavramı 3
1.2. Siyaset Kavramı 6
1.3. Siyaset-Etik İlişkisi 8
1.3.1. Platon'un (Eflatun) Görüşlerinde Siyaset-Etik İlişkisi 12
1.3.2. Aristoteles'in Görüşlerinde Siyaset-Etik İlişkisi 13
1.3.3. Cicero'nun Görüşlerinde Siyaset-Etik İlişkisi 15
1.3.4. Seneca'nın Görüşlerinde Siyaset-Etik İlişkisi 16
1.3.5. Augustinus'un Görüşlerinde Siyaset-Etik İlişkisi 17
1.3.6. Fârâbî'nin Görüşlerinde Siyaset-Etik İlişkisi 19
1.3.7. Aquinumlu Thomas'ın Görüşlerinde Siyaset-Etik İlişkisi 20
1.3.8. Machiavelli'nin Görüşlerinde Siyaset-Etik İlişkisi 22
1.3.9. Spinoza'nın Görüşlerinde Siyaset-Etik İlişkisi 23
1.3.10. Kant'ın Görüşlerinde Siyaset-Etik İlişkisi 24
1.3.11. Hegel'in Görüşlerinde Siyaset-Etik İlişkisi 26
1.3.12. John Stuart Mill'in Görüşlerinde Siyaset-Etik İlişkisi 27
1.4. Yakın Tarihte "Siyaset-Etik İlişkisi" Bağlamında Yaşanan Tartışmalar 28

Bölüm 2
SİYASAL PAZARLAMA ve KAMUOYU ARAŞTIRMALARI **33**

2.1. Siyasal Pazarlamanın Tanımı ve Kapsamı 33
2.1.1. Siyasal Pazarlamanın Önemi, Amacı ve Özellikleri 36

2.1.2. Siyasal Pazarlamanın Tarihsel Gelişimi 37
2.1.3. Siyasal Pazarlamada Lider ve Lider İmajı 38
2.1.4. Siyasal Pazarlama Karması 40
2.1.5. Siyasal Pazarlamanın Tüketicileri: Seçmenler 42
2.1.5.1. Seçmen Türleri 44
2.1.5.2. Bireysel Kararlar ve Grup Kararları 45
2.1.5.3. Siyasal Katılımın Boyutları 47
2.1.6. Siyasal Pazar ve Pazarın Bölümlendirilmesi 49
2.1.7. Siyasal Pazarlamada Kullanılan Stratejiler 52
2.1.8. Siyasal Pazarlamayı Etkileyen Faktörler 55
2.2. Siyasal İletişim ve Dezenformasyon 58
2.2.1. Siyasal İletişimin Kapsamı ve Gelişimi 61
2.2.2. Siyasal İletişimin Temel Özellikleri 63
2.2.3. Siyasal İletişim Aktörleri 67
2.2.4. Siyasal İletişime Etki Eden Faktörler 72
2.2.4.1. Siyasal İktidar 72
2.2.4.2. Muhalefet 73
2.2.4.3. Bürokrasi 74
2.2.4.4. Baskı Grupları 74
2.2.4.5. Kamuoyu 76
2.2.4.6. Seçmen 77
2.2.5. Dezenformasyon 77
2.3. Siyasal Kampanyalar 78
2.3.1. Seçim Kampanyaları 80
2.3.2. Halkoylamaları ve Referandumlar 81
2.4. Siyasal Pazarlama Faaliyetleri ve Kamuoyu Araştırmaları 82
2.4.1. Kamuoyu Araştırmalarının Önemi 84
2.4.2. Kamuoyu Araştırmalarının Seçmenler Üzerindeki Etkileri 85
2.5. Siyasal Pazarlama Uygulamalarında Seçmen Tercihlerini Etkileyen Faktörler 86
2.6. Seçmen Davranışları 90

Bölüm 3
SİYASAL PAZARLAMA ARAŞTIRMALARINDA YÖNTEM VE ETİK KODLAR 93
3.1. Siyasal Pazarlama Araştırmalarında Kullanılan Bilimsel Araştırma Yöntemleri 93
3.2. Siyasal Pazarlama Araştırmalarında Etik 95

3.2.1. Siyasi Pazarlamada Etik Sınırları 96
3.2.2. Pazarlama Araştırmalarında Etik ve İlgili Taraflar 98
3.2.3. Pazarlama Araştırmalarında Etik Kuramlar 99
3.2.4. Pazarlama Araştırmalarında Etik Karar Alma Modelleri 101
3.3. Bilimsel Etik, Araştırma Etiği ve Yayın Etiği 102
3.3.1. Bilimsel Araştırmalarda Kullanılan Uluslararası Etik Kodlar 103
3.3.2. Araştırma Etiğine Yönelik Yasal Düzenlemeler 105

Bölüm 4
SİYASAL PAZARLAMA ARAŞTIRMALARINDA YÖNTEM VE ETİK KURALLARIN GÜVENİRLİK ALGISINA VE SEÇMEN TERCİHLERİNE ETKİSİ 107
4.1. Araştırmanın Amacı 107
4.2. Araştırmanın Önemi 107
4.3. Araştırmanın Ana Problemi 108
4.4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları 108
4.5. Araştırmanın Yöntemi 109
4.6. Araştırmanın Modeli 109
4.7. Araştırma ve Ölçek Oluşturma Süreci 110
4.7.1. Örnekleme Süreci 111
4.7.2. Soru Formunun Hazırlanması 112
4.7.3. Pilot Uygulama 113
4.8. Veri Analizi Yöntemleri 118
4.9. Analizler ve Bulgular 119
4.9.1. Demografik Özellikler ve Temel İstatistiki Bilgiler 119
4.9.2. Güvenilirlik ve Geçerlilik 131

SONUÇLAR VE ÖNERİLER 137

KAYNAKLAR 147

EKLER 157

KAYNAKLAR

Aguilar, R., Cunow, S., & Desposato, S. (2015). Choice sets, gender, and candidate choice in Brazil. Electoral Studies, 39, 230-242.

Akkılıç M. E. ve Günalan, M. (2008). A Research on the Determination of Factors Affecting Decision of Voters (Consumers) in Political Marketing. The Social Sciences, 3(6), 397-400.

Aldemir, C., & Bayraktaroğlu, G. (2004). Determining Effect of Personality Traits on Voter Behavior Using Five Factor Personality Inventory. Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, 5(2).

Allcott, H., & Gentzkow, M. (2017). Social Media and Fake News in the 2016 Election. Journal of Economic Perspectives, 31(2), 211-236.

Altunel, M. (2011). Sivil İtaatsizlik ve Mohandas K. Gandhi. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, (93), 443-458.

Ambrus, A., Greiner, B. & Pathak, P. (2009). Group Versus İndividual Decision-making: Is There a Shift. Institute for Advanced Study, School of Social Science Economics Working Paper, 91.

Antunes, R. (2010). Theoretical Models of Voting Behaviour. Exedra, 4(1), 145-70.

Arklan, Ü. (2006). Siyasal Liderlikte Karizma Olgusu: Recep Tayyip Erdoğan Örneğinde Teorik ve Uygulamalı Bir Çalışma. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (16), 45-65.

Armutcu, B. & Tan, A. (2021). The Impact of Economic Factors on Voter Preferences: The Case of Turkey. International Journal of Business and Economic Studies, 3(2), 139-149.

Arnesen, S., Duell, D. & Johannesson, M. P. (2019). Do Citizens Make İnferences from Political Candidate Characteristics When Aiming for Substantive Representation?. Electoral Studies, 57, 46-60.

Aslan, A. (2021). Siyaset İletişim Bağlamında Sosyal Medyanın Seçmenler Üzerindeki Etkisi "Kayseri Örneğinde Bir Araştırma". Ankara: Nobel Bilimsel.

Aslan, R. (2018). Siyasal Pazarlama, İçinde Değişen Pazarlama Anlayışları – Yeni Pazarlama Yaklaşımları, Ankara: Gazi Kitabevi, 103-136.

Aslanlı, T. (2019). Siyasal İmaj Oluşumunda Dijital Propaganda: 2019 Yerel Seçimleri ve İBB Başkan Adayları Üzerine Bir İnceleme, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Aydın, İ. (2012). Etik. Ankara: Pegem Akademi.

Aytay, T. (2023). Siyasi liderlikte algı ve imaj yönetimi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Aksaray.

Aziz, A. (2019). Siyasal İletişim. 8. Baskı, Ankara: Nobel Yayınları.

Bagozzi, R. P. (1975). Marketing as Exchange. Journal of Marketing, 39(4), 32-39.

Bahadır, M. (2021). Siyasal Etik ve Aliya İzetbegoviç. Yüksek Lisans Tezi, Gümüşhane Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Gümüşhane.

Baines, P. R., & Egan, J. (2001). Marketing and Political Campaigning: Mutually Exclusive or Exclusively Mutual? Qualitative Market Research: An International Journal, 4(1), 25–34.

Balcı, Ş. (2003). Politik Kampanyalarda İmaj Yönetimi (Genç Parti Örneği). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (9), 143-162.

Banker, S. (1992). The Ethics of Political Marketing Practices, the Rhetorical Perspective. Journal of Business Ethics, 11(11), 843–848.

Bannon, D. P. (2004, April). Marketing Segmentation and Political Marketing. In Political Studies Association Annual Conference. University of Lincoln, United Kingdom (Vol. 4, pp. 5-8).

Baran, M. (2014). Siyasal İletişim Çalışmalarında Yeni Medya Teknolojilerinin Kullanımı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Anabilim Dalı Medya ve İletişim Sistemleri Yüksek Lisans Programı, İstanbul.

Barksdale, H. C. & Darden, B. (1971). Marketers' Attitudes Toward the Marketing Concept. Journal of Marketing, 35(4), 29-36.

Başarır, M. (2015). Siyasal İletişim Sürecinde Lider Üslubunun Seçmen Davranışındaki Rolü Üzerine Bir Araştırma. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı Halkla İlişkiler Bilim Dalı, Konya.

Bauer, H. H. & Huber, F. & Herrmann, A. (1996). Political Marketing: An Information-Economic Analysis. European Journal of Marketing, 30(10/11), 152–165.

Bauman, Z. (2011). Postmodern etik (Çev. A. Türker). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bayram, R.T. (2019). Yeni Medyanın Siyasal İletişime Etkileri. http://blog.ilem.org.tr/yeni-medyanin-siyasal-iletisime-etkileri/

Becker, G. S. (1983). A Theory of Competition Among Pressure Groups for Political İnfluence. The Quarterly Journal of Economics, 98(3), 371-400.

Bektaş, A. (2007). Kamuoyu İletişim ve Demokrasi. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Ben Salem, M. (2020). Public Opinion Research, International Journal of Thesis Projects and Dissertations (IJTPD), 8(3), 31-36.

Bennett, W. L. (2000). Politik İllüzyon ve Medya (Çev. Seyfi Say). İstanbul: Nehir Yayınları.

Beren, F. (2013). Seçmen Tercihine Etki Eden Faktörler ve Seçim Güvenliği: Şanlıurfa İli Örneği. Akademik İncelemeler Dergisi, 8(1), 191-214.

Berganza, J. C. (2000). Two Roles for Elections: Disciplining The Incumbent and Selecting A Competent Candidate. Public Choice, 105(1-2), 165-194.

Bertolotti, M., Catellani, P., Douglas, K. M. & Sutton, R. M. (2013). The "big two" in Political Communication. Social Psychology, 44(2), 117-128.

Bilge, M. (2012). Gelenekselden Moderne Etik ve Siyaset. Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 8, S. 15, s. 102.

Bloom, H. S. & Price, H. D. (1975). Voter Response to Short-Run Economic Conditions: The Asymmetric Effect of Prosperity and Recession. American Political Science Review, 69(4), 1240-1254.

Books, J., & Prysby, C. (1988). Studying Contextual Effects on Political Behavior: A Research Inventory and Agenda. American Politics Quarterly, 16(2), 211-238.

Bostancı, M. (2014). Siyasal İletişim 2.0. Erciyes İletişim Dergisi, 3(3), 84-96.

Bostancı, M. (2015). Bir Siyasal İletişim Aracı Olarak Sosyal Medya: Milletvekili ve Seçmen Örneğinde Bir Alan Araştırması. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Gazetecilik Bilim Dalı, Kayseri.

Bourgeois, B. (2003). Hegel, George Wilhelm Friedrich (Çev. İ. Yerguz). Siyaset Felsefesi Sözlüğü (Edt. Philippe Raynaud ve Stéphane Rials). İstanbul: İletişim Yayınları.

Brunschwig, J. (2003). "Antik Stoacılık" (Çev. İsmail Yerguz). Siyaset Felsefesi Sözlüğü, (Edit. Philippe Raynaud ve Stéphane Rials), İstanbul: İletişim Yayınları.

Burke, P. & Briggs, A. (2011). Medyanın Toplumsal Tarihi. İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Butler, P., & Collins, N. (1994). Political Marketing: Structure and Process. European Journal of Marketing, 28(1), 19-34.

Butler, P. & Collins, N. (2001). Payment on Delivery-Recognising Constituency Service as Political Marketing. European Journal of Marketing, 35(9/10), 1026-1037.

Campbell, R. & Cowley, P. (2014). Rich Man, Poor Man, Politician Man: Wealth Effects in a Candidate Biography Survey Experiment. The British Journal of Politics and International Relations, 16(1), 56-74.

Can, H. & Güney, S. (2007). Genel İşletme. Arıkan Basım Yayım.

Caner Z. (2013). Parlamenter Sistem ile Başkanlık Sisteminin Analizi ve Başkanlık Sisteminin Türkiye'de Uygulanabilirliği. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 21(1) (30. Yıl Armağanı), 183-206.

Cansöz, A.T. (2011). Kamuoyu Araştırmalarının Siyasal Davranış Üzerindeki Etkisi: Konya Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Konya.

Canto-Sperber, M. (2003). "Ahlâk Felsefesi" (Çev. İsmail Yerguz). Siyaset Felsefesi Sözlüğü, (Edit. Philippe Raynaud ve Stéphane Rials), İstanbul: İletişim Yayınları.

Caprara, G. V., Barbaranelli, C. & Zimbardo, P. G. (1997). Politicians' Uniquely Simple Personalities. Nature, 385(6616), 493-493.

Ceyhan, A. İ. (2016). Siyasal İletişimde Kamu Diplomasisi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, İstanbul.

Clemente, M. N. (1992). The Marketing Glossary. New York: Amazon.

Comisia Electrorala Centrala (2011). Codul de Conduită Privind Desfăşurarea Şi Reflectarea Campaniei Rlectorale. https://a.cec.md/ro/codul-de-conduita-privind-desfasurarea-si-reflectarea-campanieielectorale-2935.html

Çadırcı, A. (2010). Retorik – Aristoteles. Kültür ve Sanat, Ankara Barosu Dergileri, 90-99.

Çağlar, N. ve Gelir, Y. (2014). Yerel Seçimlerde Aday İmajı: 30 Mart 2014 Yerel Seçimleri Öncesinde Isparta Seçmeni Üzerine Bir Araştırma. Sosyal Bilimler Dergisi, 16(2), 27-50.

Çaha, Ö. (2013). Siyasi Düşüncelere Giriş. İstanbul: Dem Yayınları.

Çakmak Kılıçaslan, E. (2014). Siyasal İletişim İdeoloji ve Medya İlişkisi. İstanbul: Kriter Basım.

Çelik, F. (2004). Cicero ve Cumhuriyeti Savunusu. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale (Yayınlamamış Yüksek Lisans Tezi).

Çengel, Ö. (2015). Siyasal İletişim-Güncel Yaklaşımlar Işığında Kavramsal Bir Çalışma İçinde: 1946'dan Günümüze Medya ve Siyaset. (Editör: Tolga Yazıcı), 1. Baskı, İstanbul: Volga Yayıncılık, No: 31.

Çiftlikçi, A. (1999). Siyaset Pazarlaması ve Siyasi Partilerin Malatya'daki Uygulamaları. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Çinko, L. (2006). Seçmen Davranışları ile Ekonomik Performans Arasındaki İlişkilerin Teorik Temelleri ve Türkiye Üzerine Genel Bir Değerlendirme. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 61(01), 103-116.

Damlapınar, Z. ve Balcı, Ş. (2005). Seçmenin Zihnindeki Aday İmajını Belirleyen Etkenler: 28 Mart 2004 Yerel Seçimleri Alan Araştırması. Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, 4(1), 58-79.

Damlapınar, Z. ve Balcı, Ş. (2014). Siyasal İletişim Sürecinde Seçimler, Adaylar, İmajlar. Konya: Literatürk Academia.

Daver, B. (1993). Siyaset Bilimine Giriş. Ankara: Yargı Yayınevi.

De Libera (2005). Ortaçağ Felsefesi (Çev. A. Meral). İstanbul: Litera Yayıncılık.

Demir, M. İ. (2018). Siyasal İletişim: Kavramsal Bir Derleme. Uluslararası Sanat Kültür ve İletişim Dergisi, 1(1), 79-104.

Demir, Ö. ve Acar, M. (2002). Sosyal Bilimler Sözlüğü. Ankara: Vadi Yayınları.

Doğan, İ. (2020). Siyasal Propaganda ve Sosyal Medya. Ahi Evran Akademi, 1(2), 1-13.

Domowitz, I., Glen, J. & Madhavan, A. (1997). Market Segmentation and Stock Prices: Evidence from an Emerging Market. The Journal of Finance, 52(3), 1059-1085.

Dönmez, E. K. (2019). Uluslararası Siyasal İletişim Faaliyetlerinin Ülkelerin İmaj ve Algıları Üzerindeki Etkisi: Türkiye Bursları ile İstanbul'da Öğrenim Gören Öğrenciler Üzerine Bir İnceleme. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Dumolyn, J. (2012). In The Mıddle Ages: A Conceptual Journey. Edad Media, 13, 33-55.

Dunleavy, P. (1990). Mass Political Behaviour: is There More to Learn?. Political Studies, 38(3), 453-469.

Ekinci, N. (2014). Siyasal İletişim Çalışmalarında Kapsam ve Yaklaşım Sorunsalı. İ&D İletişim ve Diplomasi, (3), 5-24.

Ergil, D. (1991). Terörizmin Mantığı ve Hedefi. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 46(1), 171-181.

Erkan, G. & Ayhan, A. (2018). Siyasal İletişimde Dezenformasyon ve Sosyal Medya: Bir Doğrulama Platformu Olarak Teyit.org. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (29. Özel Sayısı), 202-223.

Erkiş, İ. U. ve Summak M. E. (2011). Propaganda ve Dış Politika. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Dergisi, 14(1-2), 269-292.

Eroğlu Yalın, B. (2012). Siyasal Liderliği "Duygusal" Düşünmek: Siyasal Parti Liderlerinin Üniversite Gençliği Üzerindeki Duygusal Zekâ Algısı. Karadeniz Araştırmaları, (35), 81-99.

Ersoy N. (1997). Biyomedikal Araştırmalar ve Etik Kurullar. Kocaeli Üniversitesi Tıp Dergisi, 2(1), 5-9.

Ersoy, N. (2015). Araştırma Etiği. Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 1 (1) , 2-8.

Fair, R. C. (1978). The Effect of Economic Events on Votes for President. The Review of Economics and Statistics, 60(2), 159-173.

Ferrell, O. C., Crittenden, V. L., Ferrell, L. & Crittenden, W. F. (2013). Theoretical Development in Ethical Marketing Decision Making. AMS Review, 3, 51-60.

Ferry, L. (2003). "Ahlâk (Etik)" (Çev. Emel Ergun). Siyaset Felsefesi Sözlüğü, (Edit. Philippe Raynaud ve Stéphane Rials), İstanbul: İletişim Yayınları.

Ferry, L. ve Alain R. (2015). Siyaset Felsefesi (Çev. E. Cenk ve G-M. Erşen). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Fetzer, J. H. (2004). Disinformation: The Use of False İnformation. Minds and machines, 14, 231-240.

Franchino, F. & Zucchini, F. (2015). Voting in a Multi-Dimensional Space: A Conjoint Analysis Employing Valence and İdeology Attributes of Candidates. Political Science Research and Methods, 3(2), 221-241.

Gelman, A. & King, G. (1993). Why are American Presidential Election Campaign Polls so Variable When Votes are so Predictable?. British Journal of Political Science, 23(4), 409-451.

Genel, M. G. (2012). Siyasal İletişim Kampanyalarında Sosyal Medyanın Kullanımı (12 Haziran 2011 Seçimleri "Twitter" Örneği). The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication, 2(4), 23-31.

Gestlé, J. (2004). La Communication Politique. Paris: A. Colin Coll.

Gilman, S. C. (2005). Ethics Codes and Codes of Conduct as Tools for Promoting an Ethical and Professional Public Service: Comparative Successes and Lessons. Prepared for the PREM, the World Bank.

Gilson, E. (2007). Ortaçağda Felsefe (Çev. A. Meral). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Glynn, C. J., & Huge, M. E. (2008). Public Opinion. The İnternational Encyclopedia of Communication. 1-7.

Gökberk, M. (1999). Felsefe Tarihi. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Göze, A. (1995). Siyasal Düşünceler ve Yönetimler. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Grego, J. (2018). Epistemolojide Erdem (Çev. İ. Çıtır). Epistemoloji. (Edit. Paul K. Moser). Ankara: Adres Yayınları.

Grönroos, C. (1990). Marketin Redefined. Management Decision, 28(8), 5-9.

Güçlü, A., vd. (2003). Felsefe Sözlüğü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Gürbüz, E. ve İnal E. (2004). Siyasal Pazarlama, Stratejik Bir Yaklaşım. Ankara: Nobel Yayınları.

Habermas, J. (1983). Moral Consciousness and Communicative Action. Massachusetts: MIT Press, 116-194.

Hançerlioğlu, O. (2000). Felsefe Sözlüğü. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Harrop, M. (1990). Political Marketing. Parliamentary affairs, 43(3), 277-291.

Hasgül, G. (2022). Sinizm Nedir. https://istanbulbogazicienstitu.com/sinizm-nedir, 22.10.2023

Hazlitt, H. (2006). Ahlâkın Temelleri (Çev. M. Aydın ve R. Tapramaz). Ankara: Liberte Yayınları.

Hernandez, J. C., Hernández, C. J., Sierra, J. M. & Ribagorda, A. (2002, October). A First Step Towards Automatic Hoax Detection. In Proceedings. 36th Annual 2002 International Carnahan Conference on Security Technology (pp. 102-114). IEEE.

Hernon, P. (1995). Disinformation and Misinformation Through the İnternet: Findings of an Exploratory Study. Government information quarterly, 12(2), 133-139.

Heywood, A. (2012). Siyasetin Temel Kavramları. (Çev. H. Özler). Ankara: Adres Yayınları.

Hibbs Jr, D. A. (1994). The Partisan Model of Macroeconomic Cycles: More Theory and Evidence for the United States. Economics & Politics, 6(1), 1-23.

Hobbes, T. (2007). Leviathan. Ed. Richard Tuck. Cambridge: Cambridge University Press.

Holbert, R. L. (2005). Back to Basics: Revisiting, Resolving, and Expanding Some of The Fundamental Issues of Political Communication Research. Political Communication, 22(4), 511-514.

Honderich, T. (Edt.) (1995). The Oxford Companion to Pihilosophy. New York: Oxfor University Press.

Howatson, M. C. (Edt.) (2015). Oxford Antikçağ Sözlüğü (Çev. F. Ersöz). İstanbul: Kitap Yayınevi.

Howell, B. (2020). Infodemic: The Rise of Fake News During Covid-19. Tech.co. Retrieved September 2, 2022. from https://tech.co/news/fake-news-covid-19

Hunt, S. D. & Vitell, S. (1986). A General Theory of Marketing Ethics. Journal of Macromarketing, 6(1), 5-16.

Hunt, S. D. & Vitell, S. J. (2006). The General Theory of Marketing Ethics: A Revision and Three Questions. Journal of Macromarketing, 26(2), 143-153.

Ilgın, S. (2023). Retorik Nedir. https://istanbulbogazicienstitu.com/retorik-nedir, 22.10.2023

Kaçar, T. (2015). Pagan Byzantıon'dan Hristiyan Konstantinopolis'e: Fetih Öncesi İstanbul'da Din Ve Toplum. Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi-Din V. İstanbul, 22-67.

Kaleli, S. (2014). Siyasal Pazarlama Sürecinde Siyasi Liderin İmajının Parti İmajına ve Seçmen Tercihlerine Etkisi - İstanbul Örneği. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Kaleli, S. & Eroglu, A. H. (2016). The Impact Of The Images Of The Political Leader On The Party Image And Voter Preferences During The Process Of Political Marketing-Istanbul Province Sample 1. IIB International Refereed Academic Social Sciences Journal, 7(21), 31-50.

Karagöz, S. (2016). Siyasal İletişim ve Medya. https://www.academia.edu/11190937/Siyasal_%C4%B0leti%C5%9Fim_ve_Medya

Karaman, H. (2012). "İslam Felsefesinin Özgünlüğü", İslam Felsefesi Tarihi II, (Edit. Bayram Ali Çetinkaya). Ankara: Grafiker Yayınları.

Kentel, F. (1991). Demokrasi Kamuoyu ve Siyasal İletişime Dair. Birikim Dergisi, (30), 39-44.

Kılıçaslan, E. (2019). Küreselleşme Sürecinde Medyanın Politikleşmesi ve Siyasal İletişim, İçinde: Siyasal İletişimde Güncel Yaklaşımlar.

Kimery, K. M. & Rinehart, S. M. (1998). Markets and Constituencies: an Alternative View of the Marketing Concept. Journal of Business Research, 43(3), 117-124.

Kirkland, P. A. & Coppock, A. (2018). Candidate Choice Without Party Labels: New İnsights from Conjoint Survey Experiments. Political Behavior, 40, 571-591.

Kohli, A. K. & Jaworski, B. J. (1990). Market Orientation: the Construct, Research Propositions and Managerial İmplications. Journal of Marketing, 54(2), 1-18.

Kotler, P. & Levy, S. J. (1969). Broadening the Concept of Marketing. Journal of Marketing, 33(1), 10-15.

Kotler, P., Armstrong, G. & Armstrong, G. M. (1999). Principles of Marketing. Second European Edition. London: Prentice Hall Europe.

Köseoğlu, Y. ve Al, H. (2013). Bir Siyasal Propaganda Aracı Olarak Sosyal Medya. Akademik İncelemeler Dergisi, 8(3), 103-125.

Kumar, S., West, R. & Leskovec, J. (2016). Disinformation on the Web: Impact, Characteristics and Detection of Wikipedia Hoaxes. WWW "16-Proceedings of the 25th International Conference on World Wide Web.

Labarriére, J. (2003). Erdem (Çev. İ. Yerguz). Siyaset Felsefesi Sözlüğü, (Edit. Philippe Raynaud ve Stéphane Rials), İstanbul: İletişim Yayınları.

Lazarsfeld, P. F., Berelson, B. & Gaudet, H. (2003). The People's Choice. Brooker, W. & Jermyn, D.(Eds.), 13-18. New York: Columbia University Press. https://canvas.harvard.edu/files/2618993/download?download_frd=1&verifier=LBnQ37UoEjl4EiX5isP4CFPWkPQN8MDw0ofirLV9.

Lazzeri, C. (2003). "Spinoza, Benedict" (Çev. İsmail Yerguz). Siyaset Felsefesi Sözlüğü, (Edit. Philippe Raynaud ve Stéphane Rials), İstanbul: İletişim Yayınları.

Lees-Marshment, J. (2001). The Marriage of Politics and Marketing. Political Studies, 49(4), 692-713.

Lees-Marshment, J. (2006). Political Marketing Theory and Practice: a Reply to Ormrod's Critique of the Lees-Marshment Market-Oriented Party Model. Politics, 26(2), 119-125.

Lemos, N. (2018)."Epistemoloji ve Ahlâk"(Çev. İlhami Çıtır). Epistemoloji, (Edit. Paul K. Moser), Ankara: Adres Yayınları.

Lilleker, D. G. (2003). Interviewing the Political elite: Navigating a Potential Minefield. Politics, 23(3), 207-214.

Lock, A. & Harris, P. (1996). Political Marketing-Vive La Différence!. European Journal of Marketing.

Malhotra, N. K. & Miller, G. L. (1998). Journal of Business Ethics, 17(3), 263–280.

Manent, P. (2003). "Machiavelli, Niccolo (Makyavel)" (Çev. İsmail Yerguz). Siyaset Felsefesi Sözlüğü (Edit. Philippe Raynaud ve Stéphane Rials). İstanbul: İletişim Yayınları.

Mango, A. (2005). Atatürk / Modern Türkiye'nin Kurucusu. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Marland, A. & Giasson, T. (2013). Investigating Political Marketing Using Mixed Method: the Case for Campaign Spending Data. Journal of Public Affairs, 13(4), 391-402.

Marshall, G. (1999). Sosyoloji Sözlüğü (Çev. O. Akınhay-D. Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Miller, D. vd. (1994). Blackwell'in Siyasal Düşünce Ansiklopedisi I (A-J) (Çev. Bülent Peker-Nevzat Kıraç). Ankara: Ümit Yayıncılık.

Miller, D. vd. (1995). Blackwell'in Siyasal Düşünce Ansiklopedisi II (K-Z) (Çev. Bülent Peker-Nevzat Kıraç). Ankara: Ümit Yayıncılık.

Minogue, K. (2017). Siyaset (Çev. Ünal Gündoğan). Ankara: Liberte Yayınları.

Mischel, W., & Shoda, Y. (1995). A Cognitive-Affective System Theory of Personality: Reconceptualizing Situations, Dispositions, Dynamics, and Invariance in Personality Structure. Psychological Review, 102(2), 246-268.

Moatti, C. (2003). "Cicero" (Çev. Emel Ergun). Siyaset Felsefesi Sözlüğü (Edit. Philippe Raynaud ve Stéphane Rials). İstanbul: İletişim Yayınları.

Newman, B. I. & Sheth, J. N. (1985). A Model of Primary Voter Behavior. Journal of Consumer Research, 12(2), 178-187.

Noelle-Neumann, E. (1993). The Spiral of Silence: Public Opinion--Our Social Skin. University of Chicago Press.

Norris, P. (2001). Political Communication, Editor(s): Neil J. Smelser, Paul B. Baltes, International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, Pergamon,2001, Pages 11631-11640, ISBN 9780080430768,https://doi.org/10.1016/B0-08-043076-7/04364-3. (https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B0080430767043643)

O'Cass, A. (2001). Political Marketing-An İnvestigation of the Political Marketing Concept and Political Market Orientation in Australian Politics. European Journal of Marketing, 35(9/10), 1003-1025.

O'Shaughnessy, N. (2001). The Marketing of Political Marketing. European Journal of Marketing, 35(9/10), 1047–1057.

Odabaşı, Y. (2009). Siyasal Pazarlama Uygulamalarına Yön Veren Dönüşüm ve Açılımlar. Abdullah Özkan (Ed.). Siyasetin İletişimi (33-51). İstanbul: Tasam Yayınları.

Okay, A. (2013). Kurum Kimliği. İstanbul: Derin Yayınları.

Okumuş, A. (2007). Pazarlama Anlayışında Siyasal Pazarlamanın Yeri ve Pazar Konumlarına Göre Siyasi Partilerin Stratejik Analizi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (17), 157-172.

O'Shaughnessy, N. (2002). Toward an Ethical Framework for Political Marketing. Psychology & Marketing, 19(12), 1079-1094.

Öcal, H., Özmen, A., Topçu, B. & Yüksel, B. (2011). Siyasal Pazarlama Faktörlerinin Seçmen Eğilimleri Üzerindeki Etkileri: Afyonkarahisar İl Merkezinde Bir Uygulama. Yeni Dünya Bilimler Akademisi e-Dergisi, 6(4), 400-421.

Özdemir, E. (2009). Pazarlama Araştırmasında Etik Karar Alma. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 64(02), 119-144.

Özel, Z. (2009). Siyasal Lider İmajları: Gerçekliğin Yeniden Üretilmesi. Siyasetin İletişimi (Editör), Abdullah Özkan, İstanbul: Tasarım Yayınları, 169-191.

Özkan, N. (2004). Seçim Kazandıran Kampanyalar: Türkiye ve Dünyadan Örneklerle. MediaCat.

Özkan, N. (2007). Seçim Kazandıran Kampanyalar. İstanbul: MediaCat Yayınları.

Öztekin, A. (2013). Siyasal İletişimin Amerikanlaşması Bağlamında Ak Parti'nin Siyasal İletişim Çalışmalarının Gazeteler Üzerinden İncelenmesi. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Kayseri.

Öztürk, S. (2008). Türkiye'de İletişim Düşüncesinin Kökenleri, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Kırkıncı Yıl Kitaplığı, No:15, 1. Baskı, Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi.

Pedersen, R. T., Dahlgaard, J. O. & Citi, M. (2019). Voter Reactions to Candidate Background Characteristics Depend on Candidate Policy Positions. Electoral Studies, 61, 102066.

Perkins, A. (2013). Siyaset (Çev. Mustafa Zeki Çıraklı ve Zekeriya Tüysüz). Ankara: Liberte Yayın Grubu.

Pieper, A. (2012). Etiğe Giriş (Çev. V. Atayman ve G. Sezer). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Polat, C., Gürbüz, E. ve İnal, M. E. (2004). Hedef Seçmen, Siyasal Pazarlama Yaklaşımı. Ankara: Nobel Yayın.

Potincu, C. (2008). Ethics Limits in Political Marketing. Bulletin of the Transilvania University of Brasov, 1(50), 81-86.

Powell Jr, G. B. & Whitten, G. D. (1993). A Cross-National Analysis of Economic Voting: Taking Account of the Political Context. American Journal of Political Science, 37(2). 391-414.

Pratiwi, I. Y. R., Asmara, R. A. & Rahutomo, F. (2017). Study of Hoax News Detection Using Naïve Bayes Classifier in Indonesian Language. In 2017 11th International Conference on Information & Communication Technology and System (ICTS). IEEE.

Ray, M. (2022). An Overview of Political Communication. Journal of Mass Communication & Journalism. Retrieved September 2, 2022, from https://www.hilarispublisher.com/open-access/an-overview-of-political communication87815.html

Raynaud, P. (2003). "Siyaset Felsefesi" (Çev. İsmail Yerguz). Siyaset Felsefesi Sözlüğü, (Edit. Philippe Raynaud ve Stéphane Rials), İstanbul: İletişim Yayınları.

Rees, P. & Gardner, H. (2005). Political Marketing Segmentation–The Case of UK Local Government. Journal of Nonprofit & Public Sector Marketing, 14(1-2), 169–184

Reid, D. M. (1988). Marketing the Political Product. European Journal of Marketing. 22(9), 34–47.

Reiss, M. J. (1999). Teaching Ethics in Science. Studies in Science Education, 34(1), 115–140.

Resnik, D. B. (1998). The Ethics of Science: An İntroduction. Routledge. https://courses.smp.uq.edu.au/STAT1201/2010a/lectures/readings/Ethics_of_Science.pdf

Rickaby, J. (2021). Ortaçağ Felsefesi (Çev. Filiz Didem Çoban Sarı). Ankara: Fol Yayınları.

Robins, K. (1999). İmaj. Görmenin Kültür ve Politikası,(Çev. Nurçay Türkoğlu), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Rogge, E. (1959). Evaluating the Ethics of a Speaker in a Democracy. Quarterly Journal of Speech, 45(4), 419-425.

Rosnow, R. L. (1991). Inside Rumor: A Personal Journey. American Psychologist, 46(5), 484.

Ruby, C. (2012). Siyaset Felsefesine Giriş (Çev. Aziz Ufuk Kılıç). İstanbul: İletişim Yayınları.

Sabine, G. (1969). Siyasal Düşünceler Tarihi-I "Eskiçağ-Ortaçağ" (Çev. Harun Rızatepe). Ankara: Sevinç Matbaası.

Sachs, W. S. & Benson, G. (1978). Is It Time to Discard the Marketing Concept?. Business Horizons, 21(4), 68-74.

Sajad, M. B. (2023). Political Communications and Disinformation: The flow of unchecked information and Internet Governance in the 21st Century. Available at SSRN 4591045.

Salim Khatib, F. (2012). Factors Affecting Success of Political Marketing: a Jordanian Electorate Point of View. Journal of Economic and Administrative Sciences, 28(1), 4–27.

Salloum, C. & Sassine, M. (2017). Ethical and Political Marketing in the Middle Eas Business and Society in the Middle East: Exploring Responsible Business Practice, 165-178.

Savigny, H. (2002). Public Opinion, Political Communication and The İnternet. Politics, 22(1), 1-8.

Scammell, M. (1999). Political Marketing: Lessons for Political Science. Political Studies, (47), 718-739.

Sellers, M. N. S. (1998). The SacredFire of Liberty-Republicanism, Liberalism and the Law. New York: Newyork University Press.

Séve, R. (2003). "Yararcılık" (Çev. İsmail Yerguz). Siyaset Felsefesi Sözlüğü (Edit. Philippe Raynaud ve Stéphane Rials). İstanbul: İletişim Yayınları.

Shu, K., Bhattacharjee, A., Alatawi, F., Nazer, T. H., Ding, K., Karami, M. & Liu, H. (2020). Combating Disinformation in a Social Media Age. Wiley Interdisciplinary Reviews: Data Mining and Knowledge Discovery, 10(6), e1385.

Sihite, R. R. (2011). Political Communication Strategy of the Opposition Political Party: A Case Study of PDI-P Website, https://www.academia.edu/41448349/POLITICAL_COMMUNICATION_STRATEGY_OF_THE_OPPOSITION_POLITICAL_PARTY_A_Case_Study_of_PDI_P_Website

Smith, W. R. (1956). Product Differentiation and Market Segmentation as Alternative Marketing Strategies. Journal of Marketing, 21(1), 3-8.

Steger, W. P., Kelly, S. Q. & Wrighton, J. M. (2006). Campaigns and Political Marketing in Political Science Context. Journal of Political Marketing, 5(1-2), 1-10.

Strauss, L. (2000). Politika Felsefesi Nedir? (Çev. Solmaz Zelyüt Hünler). İstanbul: Paradigma Yayınları.

Strömbäck, J. & Kiousis, S. (2014). Strategic Political Communication in Election Campaigns. Political Communication, 1(8), 109-115.

Swank, O. H. (1993). Popularity Functions Based on the Partisan Theory. Public Choice, 75(4). 339-356.

Şahin, M. O. (2014). Türk Seçmeninin İdeolojik Ve Siyasi Durumu Bağlamında Avrupa Birliği Algısı. Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, (20), 101-130.

Şenel, A. (1986). Siyasal Düşünceler Tarihi. Ankara: Teori Yayınları Verso A.Ş.

Talas, M. (2011). Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi. Türklük Bilimi Araştırmaları, (29), 387-401.

Tan, A. (2008). İlke ve Uygulamalarıyla Politik Pazarlama. İstanbul: Papatya Yayıncılık

Tannenbaum, D. ve David S. (2006). Siyasî Düşünceler Tarihi (Çev. Fatih Demirci). Ankara Adres Yayınları.

Thireau, L. (2003). "Modern Stoacılık" (Çev. İsmail Yerguz). Siyaset Felsefesi Sözlüğü (Edit. Philippe Raynaud ve Stéphane Rials). İstanbul: İletişim Yayınları.

Thomas, M. (2002). Medya Demokrasisi-Medya Siyaseti Nasıl Sömürgeleştirir. Çeviren: Ahmet Fethi, İstanbul: Köprü Kitap

Thomson, D. (2006). Siyasi Düşünce Tarihi (Çev. Ali Yaşar Aydoğan vd.). İstanbul: Metropol Yayınları.

Toros, E. (2011). Forecasting Elections in Turkey. International Journal of Forecasting, 27(4), 1248-1258.

Trigeaud, M. (2003)."Hukuk (Doğal Hukuk ve Pozitif Hukuk)" (Çev. İsmail Yerguz). Siyaset Felsefesi Sözlüğü (Edit. Philippe Raynaud ve Stéphane Rials). İstanbul: İletişim Yayınları.

TÜİK (2023). Sıkça Sorulan Sorular, https://www.tuik.gov.tr/Kurumsal/Sikca_Sorulan_ Sorular

Uslu Divanoğlu, S. (2008). Seçim Kampanyalarında Siyasal Pazarlama Karması Elemanlarının Yeri ve Önemi. Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1(2), 105-118.

Uslu Divanoğlu, S. (2009). Siyasal Pazarlama Uygulanan Stratejiler. Standard Ekonomik ve Teknik Dergi, 48(566), 97-101.

Usta, S. (2016). Antik Yunan'da ve Roma'da Eşitlikçi Mücadeleler ve Ütopya, Bilim ve Gelecek, (147). https://bilimvegelecek.com.tr/index.php/2016/05/01/15611/

Uztuğ, F. (2003). Siyasal Marka Konumlandırma ve Siyasal Mesaj Stratejileri İlişkisi: 1991-1995-1999 Seçimleri Türkiye Siyasal Reklam Mesaj Türleri Analizi. Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, 3(1), 4-19.

Ünal, B. A. (2016). Oy Verme Davranış Modelleri. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 6(15), 95-119.

Van Der Tempel, J. & Alcock, J. E. (2015). Relationships Between Conspiracy Mentality, Hyperactive Agency Detection, and Schizotypy: Supernatural Forces at Work? Personality and Individual Differences, 82, 136-141.

Vural, A. M. (2009). Parti İçi Demokrasi ve Siyasal İletişime Katkıları. 21. Dünya Politika Bilimi Kongresi, Santiago, Şili.

Webster Jr, F. E. (1988). The Rediscovery of the Marketing Concept. Business Horizons, 31(3), 29-39.

Wring, D. (1996). Political Marketing and Party Development in Britain. European Journal of Marketing, 30(10/11), 92–103.

Wüest, R. & Pontusson, J. (2017). Do Citizens Prefer Affluent Representatives? Evidence from a Survey Experiment in Switzerland. Evidence from a Survey Experiment In Switzerland (June 26, 2017).

Yanık, H. (2020). Medya ve Kamuoyu Araştırmalarına Güven. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Ankara.

Yavaşgel, E. (1997). Siyasal İletişim Kuramı. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi, (4), 219-233.

Yılmaz, S. S. (2016). Medya Güvenilirliği: Gençlerin Medya Güvenilirliği Üzerine Ampirik Bir Çalışma. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 4(1), 392-417.

Yüksel, C. (2010). Devlette Etik. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Yükselbaba, Ü. (2012). Habermas ve Kamusal Alan: Burjuva Kamusallık İlkesinden, İletişimsel Kamusallığa Geçiş. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Zel, U. (2006). Kişilik ve Liderlik. Ankara: Nobel Yayıncılık.

2. Basım

BAŞLANGIÇTAN 1100'LERE
DİCLE HAVZASI'NDA
BİLİMİN YÜKSELİŞİ VE ÇÖKÜŞÜ

Prof. Dr. Bahattin Gümgüm

nobel bilimsel

Başlangıçtan 1100'lere Dicle Havzası'nda Bilimin Yükselişi ve Çöküşü
Prof. Dr. Bahattin Gümgüm

Yayın No.: 1043
ISBN: 978-625-433-446-7
E-ISBN: 978-625-433-448-1
Basım Sayısı: 2. Basım, Ocak 2025

© Copyright 2025, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Gümgüm, Bahattin.
Başlangıçtan 1100'lere Dicle Havzası'nda Bilimin Yükselişi ve Çöküşü / Bahattin Gümgüm
2. Basım, XVI + 250 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin yok.
ISBN: 978-625-433-446-7
E-ISBN: 978-625-433-448-1
1. Gundeşapur 2. Beyt-ül Hikme

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **xi**

GİRİŞ **1**

BÖLÜM 1
ESKİNİN ESKİSİ DİCLE HAVZASI'NDA YAŞAM BAŞLARKEN **5**

Neandertallere Ne Oldu? 7
Genim Avcıyı Evcilleştirdi! 9
Genim Avcıyı Nerde ve Ne Zaman Evcilleştirdi? 11
Jarmo/Germo: Dünyanın En Eski Köyü 12
Şerav: Dünyadaki İlk Alkollü İçecek 13

BÖLÜM 2
TARİH SÜMER'DE BAŞLAR **17**

Kil Tabletlerin Dünyaya Sunduğu Hazine 18
Sümer'de Yazı ile Başlayan Bilim 18
Akkad: Dünyadaki İlk İmparatorluk (M.Ö. 2334-2154) 19
Sümer'deki Guti Hanedanlığı (M.Ö. 2135—2055) 20
Sümer'deki Bazı İlkler 21
İlk Kütüphane Kataloğu 21
İlk Takvim-Matematik 21
İlk Akvaryum 21
İlk Harita: Nippur Kent Planı 21
Sümer Destanları 22
Gilgameş ve Agga 22
Gilgameş ve Tufan 23
Enmerkar ve Aratta Beyi 25
Pîjo! 25
Hz İbrahim/*Abram* (~doğum 2150) 26
Hamurabi Kanunları 26
Kil Tabletlerden Hatıra! 27
Hz Musa ve On Emir/*The Ten Commandments* 27
Amîda Höyük: Kazısı Başlayan Saray Kale 28

BÖLÜM 3
ASUR İMPARATORLUĞU **29**

Kurkh/Kerx ↔Tusha/Tuşhan: Diyarbakır'daki Saklı Assur Sarayı? 30
Dünyanın İlk Kütüphanesi: Ninova Asurbanipal 31
Zerdüşt/*Zarathustra/Zêrdaushta/Zêrdost* ve Avesta 32
Ashem Vohu Vahishtem Asti 33
Medler Gutilerin Yolunda! 34

BÖLÜM 4
MED İMPARATORLUĞU **37**

Herodot Medo Pers Turunda 39
Dedesini Deviren Torun: Kuroş/*Kouroš/Kyros/Cyrus* 41

BÖLÜM 5
BABİL (KALDE) İMPARATORLUĞU (M.Ö. 625-539) 43
Aurvant'a Amuhia: Amuhia'nın Elvandı 44

BÖLÜM 6
AHAMENİŞ (MEDO-PERS) İMPARATORLUĞU (M.Ö. 550-330) 47
Dünyanın İki Gözü! 49
Ksenofon Dicle Havzası'ndan Geçerken 51
Bahman'dan İskender'e Pers Efsanesi: Sasan Kimdir? 55
Büyük Dev Adam: İskender/*Alexander the Great* 56

BÖLÜM 7
PART İMPARATORLUĞU (M.Ö. 247-M.S. 224) 57
Erdşêr/Ardashir-Erdvan/Ardavan Savaşı ve Sasani-Part Konfederasyonu 63

BÖLÜM 8
SASANİ İMPARATORLUĞU (M.S. 224-651) 67
Erdvan'ın Torunu Şapur'un Büyük Şapur (*Shapur The Great*) Oluşu 69
Roma'nın En Büyük Hüznü: İmparator Esir! 71
Büyük Şapur Sonrası Sasani İmparatorluğu 73
Vakayinameler-Medreseler: Süryani Kilise Tutanakları 75

BÖLÜM 9
DÜNYANIN İLK BİLİM ŞEHRİ: GUNDÊŞAPÛR 79
Kent 80
Gundeshapur/Gundêşapûr Ne Demek Tartışmaları 82
*Gundêşapûr'*un Günümüzdeki Durumu 85
Gundêşapûr'un İzi: Yaqup-i Laith-i Saffar/*Yaʿqub b. Layṯ Ṣaffār* Türbesi 88
Gundêşapûr'un Gelişme Süreci 89
Şapur I Dönemi 90
Şapur II Dönemi 91
Peroz I ve Kavad I Dönemleri 92
484 Gundêşapur Sinodu: Hristiyan Din Görevlilerine Evlenme İzni Veren İlk Toplantı 93
Nuşêrvan/Khosrow Anoshirvan Dönemi 93
Okul 95
Akademi 96
George Sarton ve Dicle Havzası'nda Bilimin Evreleri 99
Hastane 101
Avesta-Zerdüşt Tıbbı 104
Dünya Temel Biliminde Kıpırdanışlar ve Hipokrat-Galen Tıbbı 106
Gundêşapûr Bimarestanı: Dünyadaki İlk Gerçek Hastane 110
Dünyadaki İlk Uluslararası Tıp Kongresi 113
550-Gundeşapur Tıp Sempozyumu 113
Khwādāynāmag: Dünyadaki İlk Resmî Tarih Kitabı 114
Özet Olarak Gundêşapûr *(Jundayshābūr/Cündişâpûr)* 118

BÖLÜM 10
ARAP İMPARATORLUĞU 119
630'larda Sasanilerin Durumu 119
Husrev û Şîrîn/Ferhat ile Şirin/*Khosrow and Shirin* 120

632 Yılında Arap Âleminin Durumu 122
Peygamberin Vasiyetinin Engellenmesi 123
Peygamberin Dünyaya Vedası ve Halifelik Mücadelesi 126
Kur'an'ın Mushaflaşması 127
Arap–Sasani Savaşları 130
Kalde/Chaldea Kampanyası-633 131
Blood River/*Kan Nehri*-Ullais Katliamı 132
Halife Ömer'in Saltanatı ve Sasanilerin Sonu 133
Arap Savaş Elçileri ve Sasani İmparatoru Yezdicerd 133
Gundêşapûr Aydınlığının Solması (638)! 135
Amid/Diyarbakır Fethi ve Halid bin Velid 136
Nihavend-*Wayah Khurd* (*Kürt Çanağı*) Katliamı 137
Wayah Khurd Katliamı İntikamı! 138
Rey/*al-Rayy/Rhage* Kentinin Stratejik Fethi (643) 139
Halife Ömer Tarafından Geliştirilen Kurallar veya Yenilikler 140
Kur'an'ın Yeterliliği/Allah'ın Kitabı Bize Yeter 142
3. ve 4. Halifeler Dönemi 144
Emevi Hanedanlığı ve Bilimin Kıpırdanışı! 145
Emevi Döneminde Öne Çıkan Ünlü Şahsiyetler 147
Haccâc-ı Zâlim ve Emevilerin Sonuna Gidiş 147
Müslim-i Horasani ve Emevi Hanedanlığı'nın Çöküşü 148
Emevi Döneminde Gelişen İki Büyük Düşünce Sistemi 151
Abbasi Hanedanlığı ve Bağdat'ın Kurulması 152
Harun Reşid ve Bilime Açmak İstediği Kapı 153
Dicle Havzası'nda İlk Kâğıt Fabrikası (795) 154
Binbir Gece Masalları/*Hezar Efsane*/*Alf Leyla wa Leyla/Thousand and One Nights* 155
Ziryab (789-857) ve İspanya'nın Ünlü Flamenko Müziği 156
Halife Harun Reşid Sonrası Gelişmeler-Zayıflamalar 157

BÖLÜM 11
BEYTÜ'L-HİKME/HOUSE OF WISDOM: BİLİME AÇILAN KAPI 159

Halife Me'mun ve Beytü'l-Hikme (*Bayt al-hikma/House of Wisdom*) 162
Samarra/Samera Dönemi (836-892) ve Beytü'l-Hikmenin Gerilemeye Başlaması 167
Pâpak/Babak Khorramdin İsyanı (816-838) 168
Halife Vâsiḳ-Billâh (842-847) ve Halife Mütevekkil-Alellah (847-861) Dönemleri 168
The Encyclopedia of Islam/İslam Ansiklopedisi ve Beytü'l-Hikme 169
Modern Bilime Göre Beytü'l-Hikme 170
Eşari/Eşarilik Akımı ve Beytü'l-Hikmenin Sonu 171
Özet Olarak Beytü'l-Hikme (*Bayt al-hikma/House of Wisdom*) 171

BÖLÜM 12
DİCLE HAVZASI VE HİNTERLANDINDA BİLİMİN ALTIN ÇAĞLARI 173

Dicle Havzası ve Hinterlandında Bilimsel Altyapıdaki Gelişim 173
Bilimin Altın Çağları: Nerede ve Kimlerle? 177
Dicle Havzası ve Hinterlandında Bilimsel Faaliyetler 179
1. Kitap Çeviri-Tercüme Alanındaki Ünlü Şahsiyetler 179
Reshainalı Sergius/*Sergius of Reshaina* (Ölüm: 536) 180
Ruzbih-i Dadoyé/Ibn al-Muqaffa (724-759) 180
Huneyn b. İshak ve Oğlu İshaq bin Huneyn 181
2. İlm (Din ve Hadis) Alanındaki Ünlü Şahsiyetler 182

3. Sosyal Bilimler Alanındaki Ünlü Akademisyenler 200
4. Temel ve Tıp Bilimleri Alanındaki Ünlü Akademisyenler 208

BÖLÜM 13

DİCLE HAVZASI VE HİNTERLANDINDA BİLİMİN SOLMASI 221

Bilimin Dicle Havzası'ndaki Parlak Döneminde Avrupa'nın Durumu 221
Dicle Havzası'nda Bilimin Solması ve Avrupa'da Parlaması 224
Bilimin Zaferi ve Avrupada Kilisenin Kabuğuna Çekilmesi 228
Çağımızda Dicle Havzası ve Orta Doğu Ülkelerinde Bilimin Durumu 229

BÖLÜM 14

EKLER 233

EK 1 Dicle Havzası Hinterlandı ve Avrupa Dilleri 233
EK 2 Avesta ve İlgili Bazı Dillerin Karşılaştırılması 236
EK 3 Dicle Havzası Hinterlandı ve İrani Devletlerin Tarihteki İsimleri 237
EK 4 G. Sarton'a Göre Dicle Havzası ve Hinterlandında Bilim İnsanları 238

KAYNAKLAR 241

YARARLANILAN WEB SAYFALARI 249

KAYNAKLAR

A. Shapur Shahbazi, Gondēšāpur the city, History and medical school, Encyclopædia Iranica Vol XI, pp. 131–33, 2001.

A. V. Williams Jackson, Persia Past and Present A Book of Travel and Research, The Macmillan Company, London, 1906.

Abolfazl Alishahighalehjoughi, Bibi Zeinab Hosseini, Morteza Iravani Najafi, Rereading the Motivations Behind the Prohibition of Narrating and Recording Traditions and Their Historical Implications, Journal of Shi'a Islamic Studies, Vol. 10, Number 3, p. 313-341, 2017.

Abu Baker Sıddıque, A Critical Study of Abu Mansur Al-Thaalibi's Contribution to Arabic Literature, Thesis Doctor of Philosophy, Aligarh Muslim University, India, 1983.

Adday Şer, Madrasat Naşibin Al-Šahira - Nusaybin Akademisi Çeviren: Nesim Doru, Yaba Yayınları, İstanbul, 2006.

Adday Şer, Qalsistiqi d Bet-Mbadre/Sëcërt - Siirt Vakayinamesi, Doğu Süryani Nasturi Kilisesi Tarihi, Çeviren: Celal Kabadayı, Yaba Yayınları, İstanbul, 2010.

Ahmad Noori, The Medical Sciences in the Avesta, Iran Chamber Society, December 03, 2020, iranchamber.com.

Albert Schott, Gilgameş Destanı, Çeviren: Muzaffer Ramazanoğlu, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1993.

Albert Ten Eyck Olmstead, History of the Persian Empire, University of Chicago Press, Chicago, 1948.

Ali Muhammed Sallabi, I. Halife Hz. Ebubekir, Çeviren: Şerafettin Şenaslan, Ravza Yayınları, İstanbul, 2016.

Ali Muhammed Sallabi, II. Halife Hz. Ömer, Çeviren: Mehmet Akbaş, Ravza Yayınları, İstanbul, 2006.

Al-Nadim, The Fihrist of al-Nadim, A tenth-century Survey of Muslim Culture, Çeviren: Bayard Dodge, Vol. II, Columbia University Press, New York, 1970.

Ammar A. Ali, Nadhir A. Al-Ansari, Qusay Al-Suhail and Sven Knutsson, International Journal of River Basin Management Spatial total load rating curve for a large river, International Journal of River Basin Management, doi.org/ 10.1080/ 15715124.2019.1653305.

Andrew C. Miller, Jundi-Shapur, bimaristans, and the rise of academic medical centres, J. R. Soc. Med., 99, 615–617, 2006.

Anna Degioanni, Christophe Bonenfant, Sandrine Cabut, Silvana Condemi, living on the edge: Was demographic weakness the cause of Neanderthal demise? Live Science, 2019.

Arthur Goldschmidt, Lawrence Davidson, A Concise History of the Middle East, Westview Press, 9th ed., Philadelphia, 2010.

Arthur Goldschmidt, Lawrence Davidson, A Concise History of the Middle East, Westview Press, Philadelphia, 2010.

Augusta, Historia Augusta, Volume III, Translated by David Magie, Loeb Classical Library, Harvard University Press, Cambridge, 1998.

Aygün Attar Haşimzade, İran'ın Etnik Yapısı, Divan Yayıncılık, Ankara, 2006.

B. A. Litvinsky, Zhang Guang-da, R. Shabani Samghabadi, History of Civilizations of Central Asia, The crossroads of civilizations: A.D. 250 to 750, Vol. 3, UNESCO Publishing, Paris, 1996.

B. Lewis, CH. Pellat and J. Schacht, Assisted by J. Burton-Page, C. Dumont and V.L. Menage, The Encyclopedia of Islam, Volume 2, C-G, EJ. BRILL, Leiden, 1991.

Bahattin Gümgüm, Ferhenga Termên Fenî Kurdî Ingilizî Tirkî, İBV yayınevi, İstanbul, 2015.

Benjamin S. Arbuckle, Max D. Price, Hitomi Hongo, Banu Oksüz, Documenting the initial appearance of domestic cattle in the Eastern Fertile Crescent (northern Iraq and western Iran), Journal of Archaeological Science, Vol 72 P. 1-9, 2016.

Bernard Lewis, Alamut Kalesi, Çevirmen: Müberra Güney, Melisa Matbaası, İstanbul, 2012.

Berossus, The Babyloniaca of Berossus, By Stanley Mayer Burstein, Vol. 1. Fascicle 5, Undena publication, Malibu, 1978.

C. E. Bosworth, E. Van Donzel, W.P. Heinrichs and G. Lecomte, The Encyclopedia of Islam, Vol 9, E. J. BRILL Ltd Publishers and printers, Leiden, 1997.

C.E. Bosworth, E. Van Donzel, B. Lewis, and C.H. Pellat, Assisted by F.TH Dijkema and MME S. Nurit, The Encyclopedia of Islam, Volume V, KHE-MAH, EJ. BRILL, Leiden, 1986.

C.E. Bosworth, E. Van Donzel, W.P. Heinrichs, and G. Lecomte, Assisted by PJ. Bearman and MME S. Nurit, The Encyclopedia of Islam, Volume 1, A-B, EJ. BRILL, Leiden, 1986.

Cengiz Özakıncı, İslam'da Bilimin Yükselişi ve Çöküşü, 827-1107, Mutezile Devrimi'nden Gazali Karşı Devrimi'ne, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2004.

Clement August de Bode, Travels in Luristan and Arabistan, J. Madden and Co., London, 1845.

Cyril Elgood, Jundi Shapur-A Sassanian University, History of Medicine 1., Proceedings of the Royal Society of Medicine, Vol. XXXII, pp 1033-1036, 1938.

Cyril Elgood, Medical History of Persia and the Eastern Caliphate, Cambridge, 1951.

D. Gutas, Avicenna, Encyclopædia Iranica, Cilt: III/1, pp. 67-70, 2011.

D. Neil MacKenzie, Bundahišn, Encyclopedia Iranica, Vol. IV, Fasc. 5, pp. 547-551, 1989.

Dimitri Gutas, Greek Thought, Arabic Culture, Routledge Taylor and Francis Group, London, 2002.

Douglas Gurthrie, A History of Medicine, Thomas Nelson and Sons Ltd., Edinburg, 1945.

E. R. Hayes, Madrašto d Urhoy - Urfa Akademisi Çeviren: Yaşar Günenç, Yaba Yayınları, İstanbul, 2005.

E.H. Palmer, A Concise Dictionary of The Persian Language, Trübner and Co., 1876, London.

Edward G. Browne, M.A., M.R.A.S., Some Account of the Arabic Work entitled "Nihayatu'l-irab fi akhbari'l-Furs wa'l-Arab, Particularly of that part which treats of the Persian Kings, The Journal of Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland for 1900, Published by the Society, London 1900.

Edward Granville Browne, A year amongst the Persians (1887-1888), Cambridge University Press, London, 1893.

Ehsan Masood, Science and Islam A History, Accompanies the Major BBC television Series, Icon Books Ltd, London, 2009.

Ehsan Yarshater, W.B. Fisher, The Cambridge History of Iran, vol. 3, cilt 2., Cambridge University Press, New York, 1983.

Ekrem Memiş, Eski İran Tarihi, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2018.

Emma Marriott, Bir Nefeste Dünya Tarihi, Maya Kitap, İstanbul, 2016.

Ernest Renan, İsa'nın Hayatı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, Çeviren: Ziya İhsan, İstanbul, 1992.

Erol Sever, Çoktanrıcılık Hıristiyanlık ve Kâbe İslamın Kaynakları 1, Kaynak yayınları, İstanbul, 1995.

Fergus Millar, The Roman Near East 31 BC-AD 337, Harvard University Press, London, 2001.

G. Ḥ. Yūsofī, Abu Moslem Korasani, Encyclopedia Iranica, Vol. I, Fasc. 4., pp. 341–344, 1983.

George Rawlinson, The Seven Great Monarchies, The History, Geography, and Antiquities of Chaldea, Assyria, Babylon, Media, Persia, Partha, and Sasanian, or New Persian Empire, Vol. 6, Tredition Classics, Hamburg, 2011.

George Saliba, Islamic Science and the Making of the European Renaissance, The MIT Press, London, 2007.

George Sarton, Introduction to the History of Science, Volume I, From Homer to Omar Hayyam, Robert E. Krieger Publishing Company, New York, 1975.

Gotthard Strohmaier, Arabic Medicine: Continuation of Greek Tradition and Innovation, European Review, Vol. 20 (4), , pp 543-551, 2012.

Gregory Abul Farac(Bar Hebraeus), Abul Farac Tarihi, English: Ernest A. Wallis Budge, Türkçe: Ömer Rıza Doğrul, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Cilt: I, Ankara, 1945.

Hakkı Dursun Yıldız, Ebu Müslim-i Horasani, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt: 10, s. 197-199, İstanbul, 1994.

Heinz Herbert Schöffler, Gundi-Şapur Akademisi, Çeviren Sedat Umran, Vedii İlmen, Yaba Yayınları, İstanbul, 2008.

Henry Corbin, History of Islamic Philosophy, Kegan Paul International in association with Islamic Publications Ltd., London, 1993.

Herodotus, The History of Herodotus, Trans. G.C. Macaulay, Mac Millan, London, 1890.

Hildegard Lewy, On Some Old Assyrian Cereal Names, Journal of the American Oriental Society, Vol. 76, No. 4, pp. 201-204, 1956.

Hüseyin Yayman, Türkiye'nin Kürt Sorunu Hafızası, SETA Rapor, Sayfa: 76-82, 2011.

Irach J. S. Taraporewala, Gathas of Zarathustra, B. J.Kalianwala, Sunny View, 2016, 25 Malcolm Baug, Jogeshwari W. Mumbai; b) Irach J. S. Taraporewala, Zerdüşt Dini(The religion of Zarathushtra), Çeviren: Nice Damar, Avesta Basın Yayın, İstanbul, 2002.

Isaac Asimov, A short History of Chemistry, Anchor Books, New York, 1965.

İbnü'l-Esir, İslam Tarihi (El Kamil Fi't Tarih), Cilt 2, Çeviren: M. Beşir Eryarsoy, Bahar Yayınları, İstanbul, 1991.

İmam-ı Gazali, Âlemlerin Sırrı, Hisar yayınevi, İstanbul, 2012.

İrfan Abdülhamid Fettah, Eşari, Ebül Hasan, TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt: 11, sayfa: 444-447, İstanbul, 1995.

İsmail Yiğit, Mevali-Arap olmayan Müslüman halklar için kullanılan bir terim, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 29, Sayfa: 424-426, İstanbul, 1994.

Jaakko Hämeen-Anttila, Khwadāynāmag -The Middle Persian Book of Kings, Studies in Persian Cultural History, Vol. 14, Brill, Leiden-Boston, 2018.

Jamil Ragep, When did Islamic science die (and who cares)?, BSHS The British Society for The History of Science, Viewpoint, No: 85, 2008.

Jeffrey Szuchman, Bit Zamani and Assyria, Syria Archeologie, Art et Histoire, doi.org/ 10. 4000/ syria.511, 2009.

Jim Al-Khalili, The House of Wisdom: The Penguin Press, London, 2012.

João Alcindo Martins e Silva, The Influence of Gondeshapur Medicine during the Sassanid Dynasty and the Early Islamic Period, Arch Iran Med., 22(9):531-540, 2019.

John A. Halloran, Sumerian Lexicon Version 3.0, sumerian.org.

John Clark Ridpath, Being Career of The Human Race From The Beginnings of Civilization to The Present Time, The Jones Brothers Publishing Company, Newyork, 1894.

John Gill, Andalucia: A Cultural History, Oxford University Press, Oxford, 2008.

Jonathan Lyons, The House of Wisdom, Bloomsbury Press, New York, 2009.

Josef Wiesehöfer, Ancient Persia From 550 BC to 650 AD, Translated by Azizeh Azodi, I.B. TAURIS Publishers, London, 2001.

Josef Wiesehöfer, Ancient Persia From 550 BC to 650 AD, Translated by Azizeh Azodi, I.B. Tauris Publishers, London, 1996.

Joseph H. Peterson, Dictionary of Most Common Avesta Words, 1995.

Joseph van Ess, Jahm b. Safvan, Encyclopædia Iranica, XIV/4, pp. 389-390, 2012.

Kazım Çeçen, Atilla Bir, Beni Musa, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt:5, s. 450-451, İstanbul, 1992.

Kemalettin Köroğlu, Eski Mezopotamya Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.

Kessler, E. H.; Wong-Mingji, D.J., eds. Cultural Mythology and Global Leadership, Afsaneh Nahavandi, Cultural mythology and global leadership in Iran, Edward Elgar Publishing, ISBN: 9781847204035, 2009.

Ksenophon/Xenophon, Anabasis-Onbinlerin Dönüşü, Çev. Oğuz Yarlıgaş, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2011.

Linda S. Braidwood, Robert J. Braidwood, Bruce Howe, Charles A. Reed, Prehistoric Archeology Along the Zagros Flanks, Oriental Institute Publications 105, Chicago, 1983.

Lucien X. Polastron, Books On Fire: The Destruction of Libraries Throughout History, Translated by Jon E. Graham, Inner Traditions, Rochester, Vermont, 2007.

M. Faruk Toprak, Klasik Arap Şiirinde Ehl-i Beyt ve Şia, Gece Kitaplığı, Ankara, 2020.

M. Th. Houtsma, T. W. Arnold, R. Basset, and R. Hartmann, The Encyclopedia of Islam, Vol 1, E. J. BRILL Ltd Publishers and printers, Leiden, 1913.

M. Yaşar Kandemir, Müslim b. Haccac, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt:32, s. 93-94, İstanbul, 2006.

M.TH. Houtsma, A.J. Wensinck, T.W. Arnold, W. Heffening and E. Levi-Provençal, The Encyclopedia of Islam, Vol 2, E-K, E. J. BRILL Ltd Publishers and printers, Leiden, 1927.

Mahmut Kaya, Beytül Hikme, TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt: 6, sayfa: 88-90, İstanbul, 1992.

Mahmut Kaya, Kindi, Yakup B. İshak, TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt: 26, sayfa: 58-59, Ankara, 2002.

Mar Yeşua, Vakaayi'name, Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği Neşriyatı No. 8, Şehir Matbaası, İstanbul, 1958.

Marek Jan Olbrycht, Dynastic Connections in the Arsacid Empire and the Origins of the House of Sāsān, The Partian and Early Sasanian Empires: Adaptation and Expansion, Proceedings of a Conf. Held in Vieana, 14-16 June, Vieana, 2012.

Maria Brosius, The Persians, Routledge Taylor&Francis Group, London, 2006.

Matthew P. Canepa, The Two Eyes of the Earth, University of California Press, California, 2009.

Mehmet Mahfuz Söylemez, Bilimin Yitik Şehri Cündişâpûr, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2017.

Mehrddad R. İzady, Bir El Kitabı Kürtler, Çeviren: Cemal Atila, Doz Yayıncılık, 2007, İstanbul.

Michael Morony, "Bet Garmê," Encyclopædia Iranica, IV/2, p. 187, 1989.

Michael P. Zirinsky, Imperial Power and Dictatorship: Britain and The Rise of Reza Shah, 1921-1926, Int. 1. Middle East Stud. 24, 639-663, 1992.

Michael Richard Jackson Bonner, An historiographical study of Abū Ḥanīfa Aḥmad ibn Dāwūd ibn Wanand al-Dīnawarī's Kitāb al-Aḫbār al-Ṭiwāl (especially of that part dealing with the Sasanian kings), Oxford University, Oxford, 2014.

Michael W. Dols, The Origins of the Islamic Hospital: Myth and Reality, Bulletin of the History of Medicine, Vol. 61, No. 3, pp. 367-390, 1987.

Michael Witzel, Central Asian Roots and Acculturation in South Asia: Linguistic and Archaeological Evidence from Western Central Asia, the Hindukush and Northwestern South Asia for Early Indo-Aryan Language and Religion. In: T. Osada (ed.) Linguistics, Archaeology and the Human Past. Kyoto: Indus Project, Research Institute for Humanity and Nature, 87-211, Delhi, 2004.

Miguel Civil, Ignace J. Gelb, A. Leo Oppenheim, Erica Reiner, The Assyrian Dictionnary, Oriental Institute, Chicago, 1971.

Mohammad Reza Masjedi, Academy of Gondi-Shapur, Historical Pie Tanaffos Journal, Vol. 10, 2011.

Mohammadali M. Shoja1, R. Shane Tubbs, The History of anatomy in Persia (Review), J. Anat., 210, pp 359-378, 2007.

Mohammad-Hossein Azizi, Gondishapur School of Medicine: The Most Important Medical Center in Antiquity, Arch Iranian Med., 11(1):116 – 119, 2008.

Moses Khorenats'i History of the Armenians, Trans. Robert W. Thomson, Harvard University Press, Massachusetts, 1978.

Mşiha Zha, Ktaba d Qalsistiqi dam Mšiha Zxa-Erbil Vakayinamesi, Çeviren: Erol Sever, Yaba Yayınları, İstanbul, 2002.

Muazzez İlmiye Çığ, Kur'an, İncil ve Tevrat'ın Sümer'deki Kökeni, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2010.

Muazzez İlmiye Çığ, Uygarlığın Kökeni Sümerler-1, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2016.

Mustafa Demirci, Beytü'l-Hikme, İnsan Yayınları, İstanbul, 1996.

Mustafa Uzunpostalcı, Ebu Hanife, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 10, Sayfa: 143-145, İstanbul, 1994.

Mücahit Özden Hun, Ziryab - Endülüs Güneşi, Alter Yayıncılık, Ankara, 2020.

Nabia Abbott, Jundī Shāhpūr: A Preliminary Historical Sketch, Ars Orientalis, Vol. 7, 71-73, Published by: Freer Gallery of Art, The Smithsonian Institution and Department of theHistory of Art, University of Michigan, 1968.

Nikolaus Leo Overtoom, Reign of Arrows: The Rise of the Parthian Empire in the Hellenistic Middle East, Oxford University Press, New York, 2020.

Oliver Leaman and Contributors, The Biographical Encyclopedia of Islamic Philosophy, Bloomsbury Academic Publishing, London, 2015.

P. Brain, Galen on the Ideal of the Physician, SA Medical Journal, 52, 936-938, 1977.

Parvaneh Pourshariati, Decline and Fall of the Sasanian Empire, I.B.Tauris & Co Ltd, London, New York, 2008.

Parvaneh Pourshariati, The Akhbar al Tiwal of Abu Hanifa Dinawari; A shu'ubi Treatise on Late Antique Iran, Sources for the history of Sasanian and Post-Sasanian Iran, Bures-Sur-Yvette; Groupe Poue L'Edute, XIX, Ohio State University, Columbus, 2010.

Patrick E. McGovern, D.L. Glusker, L.J. Exner, Mary M. Voigt, Neolithic resinated wine, Nature, 381, 480-481, 1996.

Pervez Hoodbhoy, İslam ve Bilim, Çeviren: Eser Birey, Cep Kitapları Yayınevi, İstanbul, 1992.

Pliny The Elder, The Natural History, John Bostock, M.D., F.R.S. H.T. Riley, Esq., B.A. Taylor and Francis, Red Lion Court, Fleet Street, London, 1855.

Plutarch, Parallel Lives of Noble Grecians and Romans, http://www.microbookstudio.com

Polybius, The Histories of Polybius, Evelyn S. Shuckburgh, M.A. London, MacMillan and Co., New York, 1889.

R.H. Michel, R.E. Mcgovern, V.R. Badler, Chemical Evidence for ancient beer, Nature, 360, 6399, p. 24-24, 1992.

Ralph S. Solecki, Prehistory in Shanidar Valley Northern Iraq, Science, Vol. 139, 3551, P. 179-192, 1963.

Richard Nelson Frye, The Heritage of Persia, Weidenfeld and Nicolson Pub, London, 1962.

Richard Nelson Frye, The History of Ancient Iran, C.H. Becksche Verlagsbuchhandlung, Munchen, 1983.

Robert Gleave, Ja'far Al-Sadeq Life, Encyclopaedia Iranica, XIV/4, pp. 349-351, 2012.

Robert J. Ruben, Otology at the Academy of Gondishapur 200–600 CE, Otology & Neurotology, Vol. 38, P.1540-1545, 2017.

Robert Mantran, İslamın Yayılışı Tarihi (VII-XI Yüzyıllar), Çeviren: İsmet Kayaoğlu, Ankara Üniversitesi basımevi, Ankara, 1981.

Robert McC. Adams, Donald P. Hansen, Archaeological Reconnaissance and Soundings in Jundī Shāhpūr, Ars Orientalis, Vol. 7, pp. 53-70, 1968.

Roberto Margotta, The Hamlyn History of Medicine, The Hamlyn Publishing Group, Hong Kong, 1996.

Rodney Collomb, The Rise and Fall of The Arap Empire, Spellmount Lim., Gloucestershire, 2006.

Roy Porter, The Greatest Benefit To Mankind A Medical History of Humanity, W.W. Norton and Company, New York, 1997.

S. Hossein Nasr and Mehdi Aminrazavi, An Anthology of Philosophy in Persia From Zoroaster to Umar Khayyām, Vol. 1, I.B.Tauris Publishers, London, 2008.

Salaahud Deen ibn Alee ibn Abdul Maujood, The Biography of Imam Bukhaaree, Çeviren: Faisal Shafeeq, Darussalam Global Leader in Islamic Books, Riyadh, 2005.

Salah Saadallah, Saladin's English-Kurdish Dictionary/Fehenga Ingilizi-Kurdi ya Selahedin, Avesta Publishers 77, İstanbul, 2000.

Samuel Noah Kramer, Tarih Sümer'de Başlar, Yazılı Tarihteki Otuzdokuz İlk, Kabalcı Yayınevi, Çev. Hamide Koyukan, İstanbul, 2016.

Sevan Nişanyan, Sözlerin Soyağacı, Everest Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2009.

Sir William Muir, The Life of Mahomet, Volume 4, Smith, Elder and Co., London, 1861.

Strabo, The Geography of Strabo, Vol. 3, H.C. Hamilton, W. Falconer, Henry G. Bohn, London, 2014.

Sunita Dwivedi, Ancient Merv- the Queen of the World and its link with India, Dialogue (A quarterly journal of Astha Bharati), Vol. 13, No. 1, 2011.

Tabari, The History of al-Tabari, Incipient Decline The Caliphates of Al-Wathiq, Al- Mutawakkil and Al-Muntasir (841 -863), Translated by Joel L. Kraemer, Vol. 34, State University of New York Press, New York, 1989.

Tabari, The History of al-Tabari, Storm and Stress along the Northern Frontiers of the Abbasid Caliphate The Caliphate of Al Mutasım (833-842), Translated by C.E. Bosworth, Vol. 33, State University of New York Press, New York, 1991.

Tabari, The History of al-Tabari, The Abbasid Authority Affirmed, Translated by Jane Dammen McAuliffe, Vol. 28, State University of New York Press, New York, 1995.

Tabari, The History of al-Tabari, The Abbasid Revolution, Translated by John Alden Williams, Vol. 27, State University of New York Press, New York, 1985.

Tabari, The History of al-Tabari, The Challenge to the Empires, Translated by Khalid Yahya Blankinship, Vol. 11, State University of New York Press, New York, 1993.; b) Tabari, The History of al-Tabari, The Battle of al-Qadisiyyah and the Conquest of Syria and Palestine, Çeviren: Yohanan Friedmann, Vol. 12, State University of New York Press, New York, 1992.

Tabari, The History of al-Tabari, The Conquest of Iran, Translated by G. Rex Smith, Vol. 14, The University of Manchester, State University of New York Press, New York, 1994.

Tabari, The History of al-Tabari, The Conquest of Iraq, Southwestern Persia, and Egypt, Translated by Gautier, Vol. 13, State University of New York Press, New York, 1989.

Tabari, The History of al-Tabari, The Last Years of the Prophet, Volume 9, Çeviren: Ismail K. Poonawala, State University of New York Press, New York, 1985; b) Tabari, The History of al-Tabari, The Conquest of Arabia, Volume 10, Çeviren: Fred M. Donner, The University of Chicago, State University of New York Press, New York, 1993.

Tabari, The History of al-Tabari, The Marwanid Restoration, Translated by Everett K. Rowson, Vol. 22, State University of New York Press, New York, 1989.

Tabari, The History of al-Tabari, The Reunification of the `Abbasid Caliphate The Caliphate of Al-Ma'mun (813-833), Translated by C.E. Bosworth, Vol. 32, State University of New York Press, New York, 1987.

Tabari, The History of Al-Tabari, Vol. IV, Editor: Said Amir Arjomand, Translated: Moshe Perlmann, Series in Near Eastern Studies, State University of New York Press, New York, 1987.

Tabari, The History of al-Tabari, Volume V, The Sasanids, the Byzantines, the Lakhmids, and Yemen, Translated by C. E. Bosworth, SUNY Series in Near Eastern Studies, Said Amin Ariomand, Edkor, State University of New York Press, New York, 1999.

Theodor Nöldeke, Sketches From Eastern History, Translated: John Sutherland , M.A., Adam and Charles Black, London and Edinburg, 1892.

Thorkild Jacobsen, The Harps that Once... Sumerian Poetry in Translation, Yale University Press, New Haven, 1987.

Timothy Matney, John MacGinnis, Dirk Wicke, Kemalettin Köroğlu, Ziyaret Tepe, Tekfen Yayınları, İstanbul, 2017.

Touraj A. Nayernouri, A Brief History of Ancient Iranian Medicine, Arch Iran Med., 18(8), 549 - 551, 2015.

Touraj A. Nayernouri, Gondeshapur Revisited; What Historical Evidence?, Archives of Iranian Medicine, 20(4), April 2017.

Touraj A. Nayernouri, Iranian Medical Histories and other Essays, Tehran, 2017.

Tuomo Suntola, The Short History of Science, Physics Foundations Society The Finnish Society For Natural Philosophy, e-book, 2018.

Veli Ulutürk, Binbir Gece, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 6, Sayfa: 180-181, İstanbul, 1992.

W.H. McMenemey, International Congress of Medicine 1867 and Some of the Personalities Involved, The British Medical Journal, Vol. 3, No. 5563, pp. 487-489, 1967.

Wadie Jwaideh, The Kurdish Nationalist Movement: Its Origins and Development, Çeviren İsmail Çekem ve Alper Duman, Syracuse University Press, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.

Washington Irving, Mohammed, Wordsworth Classics of World, London, 2007.

William Muir, The Caliphate Its Rise, Decline and Fall From Original Sources, Revised Edition by T.H. Weir, Edinburg, 1924.

Wolfgang Günter Lerch, Bağdat"ta Ölüm-Hallac-ı Mansur, Çevirmen: Atilla Dirim, Yurt Kitap Yayın, İstanbul, 2000.

Xenophon/Ksenophon, Cyropaedia The Education of Cyrus, Editor: F. M. Stawell, Translator: Henry Graham Dakyns, EBook, 2011.

Yuval Noah Harari, Hayvanlardan Tanrılara Sapiens, Kolektif Kitap Bilişim, İstanbul, 2012.

Yüksel Kanar, Abbasi Devrimi, Bağdat ve Beytü'l Hikme, Mahya Yayınları, 2017, İstanbul.

Zakaria Virk, Muslim Contributions to Sciences, Safir Rammah Apnaorg.com-USA, 2017.

Zeki Tez, Ortaçağ İslam Dünyasında Bilim ve Teknik, Dicle Üniversitesi Basımevi, Diyarbakır, 1991.

Zosimus, Nova Historia/New History, Green and Chaplin, Book 1, London, 1814.

YARARLANILAN WEB SAYFALARI[1]

Resim 1 https://en.wikipedia.org/ wiki/ Shanidar Cave#/media/File:3.

Resim 2 (https://www.louvre.fr/en/explore/the-palace/the-palace-of-sargon-ii)

Resim 3 (https://t24.com.tr/haber/diyarbakirin-kalbi-ortaya-cikariliyor)

Resim 5 (https://en.wikipedia.org/wiki/Artabanus_IV_of_Parthia)

(https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Silver_coin_of_Ardashir_I.jpg)

Resim 6 (https://arkeofili.com/)

Resim 7 https://arkeokultur.com/

Resim 8 (https://en.wikipedia.org/wiki/Colossal_Statue_of_Shapur_I)

Harita 2 a) Wikipedia Author Bjoertvedt, https://tr.wikipedia.org/ wiki / Fertile Crescent 7500 BC DAN.PNG; b) https://www.bilgipedia.com.tr/halaf-kulturu

Harita 4 (https://en.wikipedia.org/wiki/Beth_Garmai)

Harita 6 (https://www.worldhistory.org/image/1352/map-of-sumer/)

Harita 7 (https://tr.wikipedia.org/wiki/Akad_imparatorluğu)

Harita 10 (https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Map_of_Assyria.png)

Harita 11 (https://www.worldhistory.org/image/76/the-oriental-empires/)

Harita 12 (https://www.facebook.com/558472087546151/photos/a.675041965889162/)

Harita 14 (https://tr.wikipedia.org/wiki/Part_imparatorluğu)

Harita 15 https://www.cais-soas.com/CAIS/History/Sasanian/sasanid.htm

Harita 16 (https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Maps_of_Iran

Harita 18 http://www.allempires.com/allempires.com

Harita 19 https://en.wikipedia.org/wiki/Ctesiphon

Harita 20 https://tr.wikipediam.org/wiki

Şekil 2 (https://arkeofili.com/ sumerlerin-dunyayi-degistiren-9-icadi)

1 Internet ortamındaki çeşitli kaynaklar: https://tr.wikipedia.org/ wiki, https://www.bilgipedia.com.tr, https://www.louvre.fr, https://t24.com.tr, https://arkeofili.com/, https://www.worldhistory. org, https://www.cais-soas.com, https://www.facebook.com/558472087546151/photos/, https://arkeokultur.com, https://commons.wikimedia.org/wiki, http://www.allempires.com.

Beceri Temelli Din Öğretimi

Dr. Sümeyra Arıcan

nobel
40.yıl

Beceri Temelli Din Öğretimi

Dr. Sümeyra Arıcan

Yayın No: 5669
Eğitim: 1159
ISBN: 978-625-371-431-4
E-ISBN: 978-625-371-452-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Arıcan, Sümeyra.
Beceri Temelli Din Öğretimi / Sümeyra Arıcan
1. Basım, XII + 340 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-371-431-4
E-ISBN: 978-625-371-452-9
1. Beceri 2. Düşünme 3. Din Öğretimi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

TAKDİM ..... **v**

GİRİŞ **1**

1. Bölüm
21. YÜZYIL BECERİLERİNİN GELİŞİMİ **3**

1.1. 21. Yüzyıl Becerilerinin Tarihsel Gelişimi 5
1.1.1. 21. Yüzyıl Becerilerini Şekillendiren Tarihî Süreç 5
1.1.2. 21. Yüzyıl Becerilerini Şekillendiren Felsefi Süreç 10
1.1.3. 21. Yüzyıl Becerilerini Şekillendiren Sosyolojik Süreç 15
1.1.4. 21. Yüzyıl Becerilerini Şekillendiren Psikolojik Süreç 18
1.1.5. 21. Yüzyıl Becerilerini Şekillendiren Pedagojik Süreç 20
1.1.6. 21. Yüzyıl Becerilerini Şekillendiren Teknolojik Süreç 25
1.1.7. 21. Yüzyıl Becerilerini Şekillendiren Ekonomik Süreç 29
1.1.8. 21. Yüzyıl Becerilerini Şekillendiren Kültürel ve Politik Süreç 32
1.2. 21. Yüzyıl Becerilerinin Kavramsal Gelişimi 35
1.2.1. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (Organisation for Economic Cooperation and Development- OECD) 35
1.2.2. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization- UNESCO) 38
1.2.3. UNICEF (United Nations Children's Fund) 40
1.2.4. Avrupa Komisyonu (European Commission) 40
1.2.5. Avrupa Konseyi (Council of Europe) 41
1.2.6. Dünya Ekonomi Forumu (World Economic Forum-WEF) 42
1.2.7. Dünya Bankası (World Bank) 44
1.2.8. Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) 45
1.2.9. Partnership for 21st Century Skills (P21) Çerçevesi 46
1.2.10. ISTE (International Society for Technology in Education) Standartları 51
1.2.11. Assessment and Teaching of 21st Century Skills (ATC21S) 54
1.2.12. Harvard Graduate School of Education Project Zero 55

1.2.13. International Baccalaureate (IB) Learner Profile 56
1.2.14. National Research Council 56
1.2.15. The North Central Regional Educational Laboratory NCREL 57
1.2.16. American Association of Colleges and Universities (AACU) 59
1.2.17. Uluslararası Eğitimde Başarı Değerlendirme Derneği (IEA) 60
1.3. Türkiye'de Beceri Temelli Eğitime Geçiş Süreci 61
1.4. Eğitimde Güncel Öğrenme ve Öğretme Yaklaşımları 66
1.4.1. Yapılandırmacılık 67
1.4.2. Sosyal Öğrenme 70
1.4.3. Keşfetme Yoluyla Öğrenme 71
1.4.4. Aktif Öğrenme 71
1.4.5. İş Birliğine Dayalı Öğrenme 72
1.4.6. Probleme Dayalı Öğrenme 74
1.4.7. Sorgulamaya Dayalı Öğrenme 75
1.4.8. Proje Tabanlı Öğrenme 76
1.4.9. Çoklu Zekâ Kuramı Tabanlı Öğrenme 77
1.4.10. Deneyimsel Öğrenme 79
1.4.11. Yansıtıcı Öğrenme 81
1.4.12. Otantik/Özgün Öğrenme 83
1.4.13. Durumlu Öğrenme 85
1.4.14. Bağlaşık Öğrenme 87
1.4.15. Harmanlanmış /Hibrit /Karma Öğrenme 88
1.4.16. Ters Yüz Öğrenme 89
1.4.17. Oyun Tabanlı Öğrenme 91
1.4.18. Oyunlaştırma 92
1.4.19. Bütünsel (Holistik) Öğrenme 93
1.4.20. Metabilişsel Öğrenme 95
1.4.21. Dönüşümsel Öğrenme 96
1.4.22. Öz Yönelimli Öğrenme 98
1.4.23. Beyin Temelli Öğrenme 100
1.4.24. Kuantum Öğrenme 101
1.4.25. Argümantasyona Dayalı Öğretim 102
1.4.26. Sosyal ve Duygusal Öğrenme 103
1.4.27. Yaşam Boyu Öğrenme 104
1.4.28. Kişiselleştirilmiş Öğrenme 106

1.4.29. Farklılaştırılmış Öğretim 107
1.5. 21. Yüzyıl Becerileri ve Din Eğitimi..... 108

2. Bölüm
DÜŞÜNME VE OKURYAZARLIK BECERİLERİ..... 113
2.1. Eleştirel Düşünme..... 115
2.2. Problem Çözme 128
2.3. Yaratıcı Düşünme..... 134
2.4. Yansıtıcı Düşünme 139
2.5. Üstbilişsel Düşünme 143
2.6. Okuryazarlık Becerileri..... 146
2.6.1. Bilgi Okuryazarlığı 147
2.6.2. Dijital Okuryazarlık..... 149
2.6.3. Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) Okuryazarlığı..... 151
2.6.4. Medya Okuryazarlığı..... 153
2.6.5. Din Okuryazarlığı..... 157
2.6.6. Ahlak Okuryazarlığı..... 160

3. Bölüm
DİN ÖĞRETİMİNDE DÜŞÜNME BECERİLERİ 163
3.1. Din Öğretiminde Düşünme Becerilerinin Önemi..... 165
3.1.1. Eleştirel Düşünmenin Geliştirilmesi..... 172
3.1.2. Soru Sormanın Öğretilmesi..... 177
3.1.3. Dinî Değerlerin İçselleştirilmesi 182
3.1.4. Ahlaki Değerlendirme Yapabilme 183
3.1.5. Problem Çözme Yeteneğinin Geliştirilmesi..... 185
3.1.6. Özgün Fikirler Geliştirme 188
3.1.7. Çok Kültürlülüğe ve Kültürler Arası Eğitime Katkı..... 189
3.2. Örnek Bir Model: Kavramsal Netlik Modeli (Prof. Dr. Mualla Selçuk) 192
3.3. Din Öğretiminde Düşünme Becerilerini Geliştiren Öğretmen 195
3.3.1. Eleştirel Düşünmeyi Teşvik Eden Bir Rehber 199
3.3.2. Öğrenci Merkezli Bir Yaklaşım Benimsemek..... 201
3.3.3. Sınıf İçinde Soru Sormayı Teşvik Eden Bir Atmosfer Oluşturmak 203
3.3.4. Düşünme Becerilerini Destekleyen Yapıcı Geri Bildirim 205
3.3.5. Düşünme Becerilerini Geliştiren Bir Model Olmak..... 206
3.4. Din Öğretiminde Düşünme Becerilerini Geliştiren Yöntemler..... 208

3.4.1. Problem Çözme ve Analiz Yöntemleri 209
3.4.1.1. Problem Çözme 209
3.4.1.2. Örnek Olay İncelemesi 211
3.4.1.3. Dinî Metin Analiz Çalışmaları 216
3.4.1.4. Ahlaki İkilem 217
3.4.2. Tartışma ve Diyalog Yöntemleri 218
3.4.2.1. Tartışma Yöntemi 218
3.4.2.2. Münazara 219
3.4.2.3. Sokratik Yöntem 220
3.4.2.4. Sokrat Semineri 223
3.4.2.5. Akademik Çelişki 225
3.4.2.6. TGA (Tartışma, Gözden Geçirme, Anlatım) 226
3.4.2.7. Görüş Geliştirme 226
3.4.2.8. Argümantasyon (Dayanaklandırma) Tekniği 228
3.4.3. Yaratıcı Düşünme Yöntemleri 230
3.4.3.1. Analojik Düşünme 230
3.4.3.2. Altı Şapkalı Düşünme ve Altı Ayakkabı Uygulama 233
3.4.3.3. Beyin Fırtınası ve Ters Beyin Fırtınası 236
3.4.3.4. Zihin Haritalama 240
3.4.3.5. Yaratıcı Drama 241
3.4.3.6. SCAMPER Tekniği 243
3.4.4. Kavram Odaklı Yöntemler 245
3.4.4.1. Kavram Haritaları 245
3.4.4.2. V (VEE) Diyagramı 247
3.4.4.3. Kavramsal Karikatür 248
3.4.4.4. Metafor Oluşturma 249
3.4.4.5. 3N Tekniği (Ne Biliyoruz? Ne Bilmek İstiyoruz? Ne Öğrendik?) 250
3.4.5. Yansıtıcı Düşünme Yöntemleri 251
3.4.5.1. Swot Analizi 251
3.4.5.2. Yansıtıcı Diyaloglar 252
3.4.5.3. Düşünme Günlükleri 253
3.4.6. Alternatif Yöntemler 253
3.4.6.1. Entelektüel Normlar Etkinliği 253
3.4.6.2. Çocuklar İçin Felsefe (P4C) Yöntemi 256
3.4.6.3. Eleştirel Medya Okuryazarlığı 257

3.4.6.4. Hikâye Anlatımı 259
3.4.6.5. Proje Çalışmaları 261
3.5. Din Öğretiminde Teknopedagojik Öğrenme (Teknoloji ile Düşünme Becerilerini Geliştirme) 264
3.6. Din Öğretiminde Düşünme Becerilerini Geliştiren Yenilikçi Öğrenme Ortamı 270
3.6.1. Öğrenci Merkezli ve Aktif Öğrenme Ortamları 270
3.6.2. Teknoloji Destekli Öğrenme Ortamları 272
3.6.3. Yaratıcı ve Eleştirel Düşünmeyi Teşvik Eden Öğrenme Alanları 273
3.6.4. İş Birlikçi Öğrenme Ortamları 275
3.6.5. Farklılaştırılmış Öğrenme Ortamları 276
3.6.6. Sınıf Dışı Öğrenme Ortamları 277
3.7. Din Öğretiminde Düşünme Becerilerini Ölçme ve Değerlendirme 279
3.7.1. Portfolyo/Öğrenci Ürün Dosyası/Ürün Seçki Dosyası 285
3.7.2. Performans Görevi 287
3.7.3. Gözlem Formu 288
3.7.4. Rubrikler 288
3.7.5. Kontrol Listesi 290
3.7.6. Eleştirel Düşünme Becerisinin Ölçülmesi 290
3.7.7. Yaratıcı Düşünme Becerisinin Ölçülmesi 293
3.7.8. Problem Çözme Becerisinin Ölçülmesi 297
3.7.9. Ahlaki Değerlendirme Becerisinin Ölçülmesi 300
3.7.10. Teknolojik Araçlarla Ölçme Değerlendirme 303
3.7.11. Öz Değerlendirme ve Akran Değerlendirme 304

SONUÇ 307

KAYNAKÇA 311

DİZİN 337

YAZAR HAKKINDA 339

KAYNAKÇA

About IEA. (2024). IEA.nl. https://www.iea.nl/

About Project Zero. (2024). Project Zero. https://pz.harvard.edu/who-we-are/about

Açıkgöz, K. Ü. (1998). *Etkili Öğrenme ve Öğretme* (2. bs).

Açıkgöz, K. Ü. (2002). *Aktif Öğrenme* (1. bs). Eğitim Dünyası Yayınları.

Akpınar, B. (2010). Transformatif Öğrenme Kuramı: Dönüşerek ve Değişerek Öğrenme. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *10*(2), 185-198.

Aktaş, C. (2007). Enformasyon Toplumu Bağlamında Türkiye. *Selçuk İletişim*, *4*(4), 181-193.

Akto, A. (2019). Eleştirel Düşüncenin İnşasında Temel Bir Dinamik Olarak Kuran. İçinde M. Aytepe & T. Karasu (Ed.), *İslâm Düşüncesinde Eleştiri Kültürü ve Tahammül Ahlâkı* (ss. 579-601). Ensar Neşriyat. https://isamveri.org/pdfdrg/D290957/2019/2019_AKTOA.pdf.

Akyürek, S. (2022). *Din Öğretimi Model-Strateji-Yöntem ve Teknikler* (11. bs). Nobel Akademik Yayıncılık.

Altaş, N. (2005). Çokkültürlü Din Eğitimi Modeli Geliştirmede İşlem Basamakları İçin Bir Deneme. İçinde R. Yılmaz (Ed.), *Kültürel Çeşitlilik ve Din* (ss. 243-276). Sinemis Yayınları.

Altaş, N. (2012). Küreselleşme, Çokkültürcülük ve Din Eğitimi. İçinde M. Köylü (Ed.), *Din Eğitiminde Çağdaş Konular* (ss. 17-46). DEM Yayınları.

Altıkulaç, A., & Uslu, S. (2014). Sosyal Bilgiler Dersinde Değerlerin Ahlaki İkilem Yaklaşımı Yoluyla Öğretimi. *Kuramsal Eğitimbilim*, *2014*(4), 383-407. https://doi.org/10.5578/keg.5991.

Altın, M., & Saracaloğlu, A. S. (2020). Kuantum Öğrenme. İçinde A. S. Saracaloğlu, B. Akkoyunlu, & İ. Gökdaş (Ed.), *Öğretimde Yaklaşımlar ve Eğitime Yansımaları* (1. bs, ss. 221-258). Pegem Akademi Yayıncılık.

American Association of Colleges and Universities. (2007). *College Learning for the New Global Century*. American Association of Colleges and Universities (ACCU). https://nsee.memberclicks.net/assets/docs/KnowledgeCenter/IntegratingExpEduc/BooksReports/82.2.%20college%20learning%20for%20the%20new%20global%20century.pdf.

Ananiadou, K., & Claro, M. (2009). *21st Century Skills and Competences for New Millennium Learners in OECD Countries* (OECD Education Working Papers 41; OECD Education Working Papers, C. 41). https://doi.org/10.1787/218525261154.

Anderson, L. W., Krathwohl, D. R., Airasian, P. W., Cruikshank, K. A., Mayer, R. A., Pintrich, P. R., Raths, J., & Wittrock, M. C. (Ed.). (2021). *Öğrenme Öğretim ve Değerlendirme ile İlgili Bir Sınıflama* (D. A. Özçelik, Çev. 4. bs.). Pegem Akademi Yayıncılık.

Anderson, T. (Ed.). (2008). *The Theory and Practice of Online Learning* (2. bs.). AU Press. https://www.aupress.ca/app/uploads/120146_99Z_Anderson_2008-Theory_and_Practice_of_Online_Learning.pdf

Andriessen, J., & Baker, M. (2014). Arguing to Learn. İçinde R. K. Sawyer (Ed.), *The Cambridge Handbook of the Learning Sciences* (2. bs. ss. 439-460). Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CBO9781139519526.027.

APEC. (2016a). *Action Plan of the APEC Education Strategy 2016-2030*. Asia-Pacific Economic Cooperation. https://www.apec.org/docs/default-source/groups/hrd/2018/action-plan-of-apec-education-strategy-final.pdf.

APEC. (2016b). *Key APEC Documents 2016*. Asia-Pacific Economic Cooperation. https://www.apec.org/docs/default-source/Publications/2016/12/Key-APEC-Documents-2016/Key-APEC-Documents-2016.pdf.

Arabacıoğlu, T., & Yazıcı, E. (2020). Oyunlaştırma. İçinde A. S. Saracaloğlu, B. Akkoyunlu, & İ. Gökdaş (Ed.), *Öğretimde Yaklaşımlar ve Eğitime Yansımaları* (1. bs., ss. 289-317). Pegem Akademi Yayıncılık.

Armstrong, T. (2009). *Multiple Intelligences in the Classroom*. ASCD. https://files.ascd.org/staticfiles/ascd/pdf/siteASCD/publications/books/Multiple-Intelligences-in-the-Classroom-4th-Edition-Sample-Chapters.pdf.

Arslan, K. (2020). Eğitimde Yapay Zeka ve Uygulamaları. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, *11*(1), 71-80.

Aslan, E. (2013). Torrance Yaratıcı Düşünce Testi'nin Türkçe Versiyonu. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, *14*(14), 14-19.

Astley, J. (2009). The Psychology of Faith Development. Içinde M. de Souza, L. J. Francis, J. O'Higgins-Norman, & D. Scott (Ed.), *International Handbook of Education for Spirituality, Care and Wellbeing* (ss. 231-245). Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4020-9018-9_13.

Âşık Ev, H. (2012). *Eleştirel Düşünme ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri*. Tibyan Yayınları.

Âşık Ev, H. (2024). *Eleştirel Düşünme ve Din Eğitimi-Öğretimi*. Akademisyen Kitabevi.

Aşlamacı, İ. (2023). *21. Yüzyıl Becerileri ve Din Eğitimi Eleştirel Bir Yaklaşım*. DEM Yayınları.

Autor, D. H. (2015). Why Are There Still So Many Jobs? The History and Future of Workplace Automation. *Journal of Economic Perspectives*, *29*(3), 3-30. https://doi.org/10.1257/jep.29.3.3.

Aydın, M. Ş. (2018). *Açık Toplumda Din Eğitimi* (2. Baskı). Nobel Akademik Yayıncılık.

Aydın, M. Ş. (2020). Öğretmenin Ahlâki Değerleri. İçinde A. Güneş (Ed.), *Geçmişten Geleceğe Öğretmen ve Öğretmenlik* (ss. 257-286). Otto.

Aydın, M. Ş., & Osmanoğlu, C. (2016). *Kültürlerarası Din Eğitimi* (2. bs). Nobel Akademik Yayıncılık.

Aydın, M. Z. (2001). Aktif Öğretim Yöntemlerinden Buldurma (Sokrates) Yöntemi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *5*(1), 55-80.

Aydın, M. Z. (2008). *Okulda Ahlak Eğitimi ve Ahlak Öğretiminde Örnek Olay İncelemesi Yöntemi* (1. bs.). Nobel Akademik Yayıncılık.

Aydın, M. Z. (2022). *Öğretim İlke ve Yöntemleri* (1. bs.). Nobel Akademik Yayıncılık.

Aydın, Z. (2020). Otantik Öğrenme. İçinde A. S. Saracaloğlu, B. Akkoyunlu, & İ. Gökdaş (Ed.), *Öğretimde Yaklaşımlar ve Eğitime Yansımaları* (1. bs., ss. 259-287). Pegem Akademi Yayıncılık.

Ayvaz Tuncel, Z. (2022). Kuantum Öğrenme. İçinde Ö. Demirel (Ed.), *Eğitimde Yeni Yönelimler* (10. bs., ss. 289-302). Pegem Akademi Yayıncılık.

Bakır, K. (2006). Pragmatizm ve Eğitime Yansımaları. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, *14*, 49-68.

Balaji, S., Nathani, K., & Santhakumar, R. (2019). IoT Technology, Applications and Challenges: A Contemporary Survey. *Wireless Personal Communications*, *108*(1), 363-388. https://doi.org/10.1007/s11277-019-06407-w.

Banks, J. A. (2014). *An Introduction to Multicultural Education* (5. bs.). Pearson. https://ucarecdn.com/d82827b2-9e39-40fe-a717-a1aca81ce4a9/.

Baron, R. A., & Markman, G. D. (2003). Beyond Social Capital: The Role of Entrepreneurs' Social Competence in Their Financial Success. *Journal of Business Venturing*, *18*(1), 41-60. https://doi.org/10.1016/S0883-9026(00)00069-0.

Barron, B., & Darling-Hammond, L. (2008). *Teaching for Meaningful Learning: A Review of Research on Inquiry-Based and Cooperative Learning. Book Excerpt*. George Lucas Educational Foundation. https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED539399.pdf.

Barrows, H. S. (1986). A Taxonomy of Problem-Based Learning Methods. *Medical Education*, *20*(6), 481-486. https://doi.org/10.1111/j.1365-2923.1986.tb01386.x.

Barrows, H. S. (1996). Problem-Based Learning in Medicine and Beyond: A Brief Overview. *New Directions for Teaching and Learning*, *1996*(68), 3-12. https://doi.org/10.1002/tl.37219966804.

Barrows, H. S., & Tamblyn, R. M. (1980). *Problem-Based Learning An Approach to Medical Education*. Springer Company. https://app.nova.edu/toolbox/instructionalproducts/edd8124/fall11/1980-BarrowsTamblyn-PBL.pdf.

Batar, Y. (2019). Kur'an'da Eleştirel Düşünce Eğitimi -Kavramsal Analiz-. İçinde M. Aytepe & T. Karasu (Ed.), *İslâm Düşüncesinde Eleştiri Kültürü ve Tahammül Ahlâkı* (ss. 407-425). Ensar Neşriyat.

Battelle for Kids. (2019). *Framework for 21st Century Learning Definitions*. Battelle for Kids. https://www.battelleforkids.org/wp-content/uploads/2023/11/P21_Framework_Definitions BFK.pdf.

Bawden, D. (2001). Information and Digital Literacies: A Review of Concepts. *Journal of Documentation*, *57*(2), 218-259. https://doi.org/10.1108/EUM0000000007083.

Bayraktar, M. F. (1991). Eğitimin En Önemli Hedefi Düşünmek ve Düşünmeyi Öğretmek. *Din Öğretimi Dergisi*, *28*, 16-20.

Bayraktar, M. F. (2007). *İslam Eğitiminde Öğretmen Öğrenci Müsasebetleri*. MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Beck, U. (2019). *Risk Toplumu: Yeni Bir Moderniteye Doğru*. İthaki Yayınları.

Bell, S. (2010). Project-Based Learning for the 21st Century: Skills for the Future. *The Clearing House: A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas*, *83*(2), 39-43. https://doi.org/10.1080/00098650903505415.

Bellanca, J., & Brandt, R. (Ed.). (2010). *21st Century Skills: Rethinking How Students Learn*. Solution Tree Press.

Bennett, N., & Lemonie, G. J. (2014). What VUCA Really Means for You. *Harvard Business Review*, *92*(1). https://hbr.org/2014/01/what-vuca-really-means-for-you.

Bentley, T. (1998). *Learning Beyond the Classroom: Education for a Changing World*. Routledge.

Bergmann, J., & Sams, A. (2012). *Flip Your Classroom Reach Every Student in Every Class Every Day*. International Society for Technology in Education. https://www.rcboe.org/cms/lib/GA01903614/Centricity/Domain/15451/Flip_Your_Classroom.pdf.

Best, S., & Kellner, D. (1991). In Search of the Postmodern. İçinde S. Best & D. Kellner (Ed.), *Postmodern Theory: Critical Interrogations* (ss. 1-33). Macmillan Education UK. https://doi.org/10.1007/978-1-349-21718-2_1.

Bilecik, S. (2015). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinin Din Okuryazarlık Becerisine Etkisi (Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma)* [Doktora Tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bilecik, S. (2016). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Müfredatının Din Okuryazarlığı Açısından İncelenmesi. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, *16*(1), 35-58.

Bilecik, S. (2020). *Örgün Din Öğretimi ve Din Okuryazarlığı Becerisi*. Yediveren.

Bilgin, B. (1980). Çocuklarımıza İnsancıl Davranışları Nasıl Kazandırabiliriz. *Eğitim ve Bilim*, *5*(26), 24-32.

Bilgin, B. (1982). İlkokullarda Din Bilgisi Dersleri. *AÜ İlâhiyat Fakültesi İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, *5*, 157-166.

Bilgin, B. (1988). *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Bilgin, B. (2001). Teolojik Geri Kalmışlık Üzerine. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *15*, 9-30.

Bilgin, B., & Selçuk, M. (1999). *Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri* (4. bs). Gün Yayıncılık.

Binkley, M., Erstad, O., Herman, J., Raizen, S., Ripley, M., Miller-Ricci, M., & Rumble, M. (2012). Defining Twenty-First Century Skills. İçinde P. Griffin, B. McGaw, & E. Care (Ed.), *Assessment and Teaching of 21st Century Skills* (ss. 17-66). Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-007-2324-5_2.

Blumenfeld, P. C., Soloway, E., Marx, R. W., Krajcik, J. S., Guzdial, M., & Palincsar, A. (1991). Motivating Project-Based Learning: Sustaining the Doing, Supporting the Learning. *Educational Psychologist*, *26*(3-4), 369-398. https://doi.org/10.1080/00461520.1991.9653139.

Bongaarts, J. (2015). Modeling the Fertility Impact of the Proximate Determinants: Time for a Tune-Up. *Demographic Research*, *33*, 535-560. https://doi.org/10.4054/DemRes.2015.33.19.

Boud, D. (2013). *Enhancing Learning Through Self-Assessment*. Routledge. https://doi.org/10.4324/9781315041520.

Brander, P., De Witte, L., Ghanea, N., Gomes, R., Keen, E., Nikitina, A., & Pinkeviciute, J. (2012). *Compass: Manual for Human Rights Education with Young People* (P. Brander, E. Keen, V. Juhász, A. Schneider, & R. Gomes, Ed.). Council of Europe Publication. https://rm.coe.int/compass-2023-eng-final-web/1680af992c.

Brockett, R. G., & Hiemstra, R. (2018). *Self-Direction in Adult Learning: Perspectives on Theory, Research and Practice*. Routledge. https://doi.org/10.4324/9780429457319.

Brookfield, S. D. (1986). *Understanding and Facilitating Adult Learning: A Comprehensive Analysis of Principles and Effective Practices*. Jossey-Bass. http://archive.org/details/understandingfac00broo.

Brookfield, S. D. (2009). Self-Directed Learning. Içinde R. Maclean & D. Wilson (Ed.), *International Handbook of Education for the Changing World of Work: Bridging Academic and Vocational Learning* (ss. 2615-2627). Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4020-5281-1_172.

Brookhart, S. M. (2013). *How to Create and Use Rubrics for Formative Assessment and Grading*. ASCD.

Brown, J. S., Collins, A., & Duguid, P. (1989). Situated Cognition and the Culture of Learning. *Educational Researcher*, *18*(1), 32-42. https://doi.org/10.3102/0013189X018001032.

Bruner, J. S. (1961). The Act of Discovery. *Harvard Educational Review*, *31*(1), 21-32.

Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2014). *The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies*. W. W. Norton & Company. https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/4312922/mod_resource/content/2/Erik%20-%20The%20Second%20Machine%20Age.pdf.

Butcher, N. (2011). *A Basic Guide to Open Educational Resources (OER)*. UNESCO and Commonwealth of Learning. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000215804.

Büyükdüvenci, S. (1987). Pragmatizm ve Eğitim. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, *20*(1), 323-339.

Caine, R. N., & Caine, G. (1991). *Making Connections: Teaching and the Human Brain*. ASCD. https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED335141.pdf.

Camara, W., O'Connor, R., Mattern, K., & Hanson, M. A. (2015). *Beyond Academics: A Holistic Framework for Enhancing Education and Workplace Success*. ACT. https://www.act.org/content/dam/act/unsecured/documents/ACT_RR2015-4.pdf.

Campbell, B. (1994). *The Multiple Intelligences Handbook: Lesson Plans and More*. Campbell & Associates.

Candy, P. C. (1991). *Self-Direction for Lifelong Learning*. Jossey-Bass.

Cansoy, R. (2018). Uluslararası Çerçevelere Göre 21.Yüzyıl Becerileri ve Eğitim Sisteminde Kazandırılması. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *7*(4), 3112-3134.

Care, E., Kim, H., Vista, A., & Anderson, K. (2018). *Education System Alignment for 21st Century Skills Focus on Assessment*. Brookings Institution. https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2018/11/Education-system-alignment-for-21st-century-skills-012819.pdf.

CASEL. (2013). *The 2013 CASEL Guide: Effective Social and Emotional Learning Programs-Preschool and Elementary School Edition*. CASEL (Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning). https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED581699.pdf.

Ceylan, V. K. (2020). Harmanlanmış Öğrenme. İçinde A. S. Saracaloğlu, B. Akkoyunlu, & İ. Gökdaş (Ed.), *Öğretimde Yaklaşımlar ve Eğitime Yansımaları* (1. bs, ss. 162-200). Pegem Akademi Yayıncılık.

Chamot, A. U., & O'Malley, J. M. (1994). *The CALLA Handbook. Implementing the Cognitive Academic Language Learning Approach*. Addison-Wesley Publishing Company.

Cingöz, O., & Akyürek, S. (2021). DKAB Öğretmenlerinin, Ölçme ve Değerlendirme Tekniklerini Eleştirel Düşünme Eğitimine Katkı Sağlayacak Şekilde Kullanma Durumları. *Bilimname*, *2021*(44), 239-278. https://doi.org/10.28949/bilimname.695541.

Cohen, E. G. (2014). *Designing Groupwork: Strategies for the Heterogeneous Classroom* (Third edition). Teachers College Press. https://static1.squarespace.com/static/5f9317d72cc97f5572a7fd8a/t/5f99aa335b714966e3b0a833/1603906106474/elizabeth-cohen-rachel-lotan-designing-groupwork-2014.pdf.

Collins, A. (2005). Cognitive Apprenticeship. İçinde R. K. Sawyer (Ed.), *The Cambridge Handbook of the Learning Sciences* (ss. 47-60). Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CBO9780511816833.005.

Collins, A., Brown, J. S., & Holum, A. (1991). Cognitive Apprenticeship: Making Thinking Visible. *American Educator*, *5*(3), 6-11.

Collins, A., & Halverson, R. (2009). *Rethinking Education in the Age of Technology: The Digital Revolution and the Schools*. Teachers College Press. https://courses.aiu.edu/Educational%20Technology/PDF/Collins-Rethinking-Education.pdf.

Cordell, A. J. (1987). The Uneasy Eighties: The Transition to an Information Society. *ACM SIGCAS Computers and Society*, *16*(4), 12-18.

Council of Europe. (2016). *Competencies for Democratic Culture: Living Together as Equals in Culturally Diverse Democratic Societies*. Council of Europe. https://rm.coe.int/16806ccc07.

Council of Europe. (2019). *Digital Citizenship Education Handbook: Being Online, Well-Being Online, Rights Online*. Council of Europe. https://rm.coe.int/16809382f9.

Crane, A., Matten, D., & Spence, L. (Ed.). (2013). *Corporate Social Responsibility: Readings and Cases in a Global Context*. Routledge. https://www.routledge.com/Corporate-Social-Responsibility-Readings-and-Cases-in-a-Global-Context/Crane-Matten-Spence/p/book/9780415683258.

Cranton, P. (2006). *Understanding and Promoting Transformative Learning: A Guide to Theory and Practice* (2. bs). Jossey-Bass.

Crompton, H. (2023). Evidence of the Iste Standards for Educators Leading to Learning Gains. *Journal of Digital Learning in Teacher Education*, *39*(4), 201-219. https://doi.org/10.1080/21532974.2023.2244089.

Crompton, H., & Sykora, C. (2021). Developing Instructional Technology Standards for Educators: A Design-Based Research Study. *Computers and Education Open*, *2*, 1-11. https://doi.org/10.1016/j.caeo.2021.100044.

Crystal, D. (2003). *English as a Global Language*. Cambridge University Press. https://culturaldiplomacy.org/academy/pdf/research/books/nation_branding/English_As_A_Global_Language_-_David_Crystal.pdf.

Cushner, K., & Mahon, J. (2009). Intercultural Competence in Teacher Education. İçinde D. K. Deardoff (Ed.), *The Sage Handbook of Intercultural Competence* (ss. 304-320). SAGE Publications. https://www.ucg.ac.me/skladiste/blog_7764/objava_67219/fajlovi/Interkulturalna%20kompetencija.pdf.

Çakmak, A. (2011). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme Teknikleri ve Öğretmenlerin Bunları Kullanma Düzeyleri* [Yüksek Lisans Tezi]. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. https://www.proquest.com/docview/2689288597?fromopenview=true&pq-origsite=gscholar&sourcetype=Dissertations%20&%20Theses.

Çetin, M. (2013). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Eleştirel Düşünme Öğretimi. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *2*(4), 137-168.

Çetin, M. (2022). *Din Eğitiminde Eleştirel Düşünme*. Kitap Dünyası.

Çetin, M., & Nazıroğlu, B. (2021). Bankacı Eğitim Kavramı Bağlamında Türkiye'de Din Eğitiminin Eleştirel Analizi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *51*, 201-226. https://doi.org/10.17120/omuifd.991175.

Çırakoğlu, M. (2020). Sorgulamaya Dayalı Öğrenme. İçinde A. S. Saracaloğlu, B. Akkoyunlu, & İ. Gökdaş (Ed.), *Öğretimde Yaklaşımlar ve Eğitime Yansımaları* (1. bs, ss. 407-431). Pegem Akademi Yayıncılık.

Çoban, A. (2011). Probleme Dayalı Öğrenme. İçinde B. Oral (Ed.), *Öğrenme Öğretme Kuram ve Yaklaşımları* (1. bs., ss. 479-506). Pegem Akademi Yayıncılık.

Darling-Hammond, L. (2010). *The Flat World and Education: How America's Commitment to Equity Will Determine Our Future*. Teachers College Press.

David, P. A., & Foray, D. (2003). Economic Fundamentals of the Knowledge Society. *Policy Futures in Education*, *1*(1), 20-49. https://doi.org/10.2304/pfie.2003.1.1.7.

de Bono, E. (2022). *6 Şapkalı Düşünme Tekniği* (E. Tuzcular, Çev.; 13. bs.). Remzi Kitabevi.

Dede, C. (2009). Immersive Interfaces for Engagement and Learning. *Science*, *323*(5910), 66-69. https://doi.org/10.1126/science.1167311.

Deming, D. J. (2017). The Growing Importance of Social Skills in the Labor Market. *The Quarterly Journal of Economics*, *132*(4), 1593-1640. https://doi.org/10.1093/qje/qjx022.

Demir, R. (2020a). "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi Dersi"nde Artırılmış Gerçeklik Uygulamalarının Öğrenci Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *20*(1), 201-219.

Demir, R. (2020b, Ocak 3). *Din Öğretiminde Mobil Teknoloji Uygulamaları*. Uluslararası 5 Ocak Sosyal ve Beşeri Bilimler Kongresi, Adana. https://www.researchgate.net/publication/378965112_Din_Ogretiminde_Mobil_Teknoloji_Uygulamalari.

Demirel, Ö. (2023a). *Eğitimde Program Geliştirme* (31. bs). Pegem Akademi Yayıncılık.

Demirel, Ö. (2023b). *Öğretme Sanatı* (26. bs). Pegem Akademi Yayıncılık.

Demirel, Ö., Başbay, A., & Erdem, E. (2006). *Eğitimde Çoklu Zeka Kuram ve Uygulama*. Pegem Akademi Yayıncılık.

Demirel Uçan, A. (2022). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Eleştirel Düşünme Becerisinin Geliştirilmesinde 'Çocuklar için Felsefe' Yaklaşımının Kullanılması. *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *8*(2), 161-178. https://doi.org/10.32955/neu.ilaf.2022.8.2.01.

DeSeCo. (2008, Eylül 19). DeSeCo. https://www.deseco.ch/

Deterding, S., Dixon, D., Khaled, R., & Nacke, L. (2011). *From Game Design Elements to Gamefulness: Defining Gamification*. *11*, 9-15. https://doi.org/10.1145/2181037.2181040.

Dewey, J. (2001). *Democracy and Education*. Pennsylvania State University. https://nsee.memberclicks.net/assets/docs/KnowledgeCenter/BuildingExpEduc/BooksReports/10.%20democracy%20and%20education%20by%20dewey.pdf.

Dewey, J. (2023). *Nasıl Düşünürüz?* (H. Kayıkçı, Çev.; 2. bs.). Fol.

Dilekçi, A. (2021). *21. Yüzyıl Becerilerine Göre Tasarlanan Öğretim Etkinliklerinin Eleştirel ve Yaratıcı Düşünme Becerilerini Geliştirmeye Etkisi* [Doktora Tezi]. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Doğan, N. (2022). Yaratıcı Düşünme ve Yaratıcılık. İçinde Ö. Demirel (Ed.), *Eğitimde Yeni Yönelimler* (10. bs., ss. 169-200). Pegem Akademi Yayıncılık.

Doğan, R. (2024). Yapılandırmacılık. İçinde Y. E. Gül & R. Yeşil (Ed.), *Eğitim ve Öğretimde Çağdaş Yaklaşımlar, Modeller* (1. bs., ss. 27-56). Nobel Akademik Yayıncılık.

Doğan, R., & Altaş, N. (2002). İköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenleri Yeterlik Ölçeği Üzerine Bir Ön Araştırma. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *43*(1), 109-122.

Doğan, R., & Altaş, N. (2004). Din Öğretiminde Yeni Yöntem Tartışmalarında Kuramdan Uygulamaya: İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programları (Ankara Modeli). *Değerler Eğitimi Dergisi*, *2*(5), 23-38.

Doidge, N. (2007). *The Brain That Changes Itself*. Penguin. https://yurttutan.info/wp-content/uploads/2017/12/Doidge-Brain-Changes-Itself.pdf.

Dolmans, D. H. J. M., De Grave, W., Wolfhagen, I. H. A. P., & van der Vleuten, C. P. M. (2005). Problem-Based Learning: Future Challenges for Educational Practice and Research. *Medical Education*, *39*(7), 732-741. https://doi.org/10.1111/j.1365-2929.2005.02205.x.

Driver, J., & Spence, C. (1998). Attention and the Crossmodal Construction of Space. *Trends in Cognitive Sciences*, *2*(7), 254-262. https://doi.org/10.1016/S1364-6613(98)01188-7.

Driver, R., Newton, P., & Osborne, J. (2000). Establishing the Norms of Scientific Argumentation in Classrooms. *Science Education*, *84*(3), 1-312. https://doi.org/10.1002/(SICI)1098-237X(200005)84:3%3C287::AID-SCE1%3E3.0.CO;2-A.

Drucker, P. F. (1985). *Innovation and Entrepreneurship: Practice and Principles*. Harper&Row.

Drucker, P. F. (1993). The Rise of the Knowledge Society. *The Wilson Quarterly*, *17*(2), 52-72.

Dunlap, R. E., & Van Liere, K. D. (2008). The "New Environmental Paradigm". *The Journal of Environmental Education*, *40*(1), 19-28. https://doi.org/10.3200/JOEE.40.1.19-28.

Durhan, G. (2021). Eleştirel Düşünme: Bir Sokratik Sorgulama Metodolojisi. *Temaşa Felsefe Dergisi*, *15*, 86-97.

Durlak, J. A., Weissberg, R. P., Dymnicki, A. B., Taylor, R. D., & Schellinger, K. B. (2011). The Impact of Enhancing Students' Social and Emotional Learning: A Meta-Analysis of School-Based Universal Interventions. *Child Development*, *82*(1), 405-432. https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2010.01564.x.

EARGED (2001). *21. Yüzyıla Girerken Türk Eğitim Sisteminin İhtiyaç Duyduğu Çağdaş Öğretmen Profili*. Millî Eğitim Basımevi.

EARGED (2011). *MEB 21. Yüzyıl Öğrenci Profili*. Millî Eğitim Basımevi. https://www.meb.gov.tr/earged/earged/21.%20yy_og_pro.pdf.

Edelson, D. C. (2001). Learning-for-Use: A Framework for the Design of Technology-Supported Inquiry Activities. *Journal of Research in Science Teaching*, *38*(3), 355-385.

Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education (EDC/HRE). (2010). Coe.Int. https://www.coe.int/en/web/edc.

Elias, M. J. (2004). The Connection Between Social-Emotional Learning and Learning Disabilities: Implications for Intervention. *Learning Disability Quarterly*, *27*(1), 53-63. https://doi.org/10.2307/1593632.

Ennis, R. H. (2011). *The Nature of Critical Thinking: An Outline of Critical Thinking Dispositions and Abilities*. https://education.illinois.edu/docs/default-source/faculty-documents/robert-ennis/ thenatureofcriticalthinking_51711_000.pdf.

Ennis, R. H., & Weir, E. (1985). *The Ennis-Weir Critical Thinking Essay Test: An Instrument for Teaching and Testing*. Midwest Publications. https://www.academia.edu/1847582/The_Ennis_Weir_Critical_Thinking_Essay_Test_An_Instrument_for_Teaching_and_Testing.

Er, H. (2001). Kur'an'a Göre Düşünen İnsan Yetiştirme. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, *8*, 177-181.

Erdoğan, F., & Şengül, S. (2019). Yansıtıcı Düşünme Etkinliklerinin Altıncı Sınıf Öğrencilerinin Matematik Tutumuna Etkisi. *Kastamonu Education Journal*, *27*(1), 247-260. https://doi.org/10.24106/kefdergi.2503.

Erduran, S., & Jiménez Aleixandre, M. P. (Ed.). (2008). *Argumentation in Science Education: Perspectives from Classroom-Based Research*. Springer. https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/6983282/mod_resource/content/1/%5BContemporary%20Trends%20and%20Issues%20in%20Science%20Education%20%5D%20MarA%CC%83%C2%ADa%20Pilar%20JimA%CC%83%C2%A9nez-Aleixandre%2C%20Sibel%20Erduran%20%28auth.%29%2C%20Sibel%20Erd%20-%20Argumentation%20in%20Science%20Education_%20Perspectives%20from%20Classroom-Based%20Research%20%282007%2C%20Springer%20Netherlands%20-%20libgen.li.pdf.

Erpay, I. (2019). Eğitimde İnovasyon ve Din Eğitimi İlişkisi. İçinde *İktisadi ve Sosyal Yönleriyle İnovasyon* (ss. 69-115). İksad.

European Commission. (2016a). *Entrepreneurship Education at School in Europe*. European Commission. https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/publications/entrepreneurship-education-school-europe.

European Commission. (2016b). *New Skills Agenda for Europe: State of Implementation*. European Commission. https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/607334/IPOL_BRI(2017)607334_EN.pdf.

European Commission. (2019). *Key Competences for Lifelong Learning*. Publications Office of the European Union. https://data.europa.eu/doi/10.2766/569540.

European Commission. (2020a). *Digital Education Action Plan (2021-2027)*. European Commission. https://eu.eventscloud.com/file_uploads/406af1d6d35813b61af830b70a00c20b_D2-1-DIMITROVGeorgi-NewDigitalEducationActionPlan-EasternPartnership-04122020-v3.pdf.

European Commission. (2020b). *European Skills Agenda for Sustainable Competitiveness, Social Fairness and Resilience*. European Commission. https://migrant-integration.ec.europa.eu/sites/default/files/2020-07/SkillsAgenda.pdf.

European Parliament. (2020). *The Ethics of Artificial Intelligence: Issues and Initiatives*. Europen Union. https://data.europa.eu/doi/10.2861/6644.

European Year of Creativity and Innovation (2009). (2009). EUR-Lex. https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/european-year-of-creativity-and-innovation-2009.html.

Ev, H. (2012). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Probleme Dayalı Öğrenme*. Nobel Akademik Yayıncılık.

Ev, H. A. (2011). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) Öğretmeninin Nitelik ve Mesleki Yeterlilikleri. *İlköğretim Online*, *10*(2), 523-538.

Facione, P. (1990). *Critical Thinking: A Statement of Expert Consensus for Purposes of Educational Assessment and Instruction*. Institute of Education Sciences. https://philarchive.org/archive/faccta.

Faure, E., Herrera, F., Kaddoura, A.-R., Lopes, H., Petrovsky, A. V., Rahnema, M., & Ward, F. C. (1972). *Learning to be: The World of Education Today and Tomorrow*. UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000001801.

Field, J. (2000). *Lifelong Learning and the New Educational Order*. Trentham Books.

Flavell, J. (1979). Metacognition and Cognitive Monitoring: A New Area of Cognitive-Developmental Inquiry. *Psychology, Education*, *34*, 906-911. https://doi.org/10.1037/0003-066X.34.10.906.

Fleming, T. (2018). Mezirow and the Theory of Transformative Learning. İçinde V. Wang (Ed.), *Critical Theory and Transformative Learning* (ss. 120-136). IGI Global. https://doi.org/10.4018/978-1-5225-6086-9.

Florida, R. (2005). *The Flight of the Creative Class: The New Global Competition for Talent*. HarperBusiness.

Floridi, L. (2014). *The Fourth Revolution: How the Infosphere is Reshaping Human Reality*. Oxford University Press. https://issc.al.uw.edu.pl/wp-content/uploads/sites/2/2022/05/Luciano-Floridi-The-Fourth-Revolution_-How-the-infosphere-is-reshaping-human-reality-Oxford-University-Press-2014.pdf.

Fowler, J. W. (1981). *Stages of Faith the Psychology of Human Development and the Quest for Meaning*. Harper & Row.

Fredrickson, B. L. (2001). The Role of Positive Emotions in Positive Psychology. *The American Psychologist*, *56*(3), 218-226. https://doi.org/10.1037//0003-066x.56.3.218.

Frey, C. B., & Osborne, M. A. (2017). The Future of Employment: How Susceptible Are Jobs to Computerisation? *Technological Forecasting and Social Change*, *114*, 254-280. https://doi.org/10.1016/j.techfore.2016.08.019.

Friedman, T. L. (2016). *Thank You for Being Late: An Optimist's Guide to Thriving in the Age of Accelerations*. Farrar, Straus and Giroux.

Fullan, M. (2015). *The New Meaning of Educational Change*. Teachers College Press.

Furat, A. Z. (2012). Din Okuryazarlığı: Din Eğitimi Felsefesi Açısından Temel Bir Kavram. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, *12*(3), 9-24.

Gardner, H. (2019). *Eğitilmemiş Zihin* (M. Özenç Kasımoğlu, Çev.; 1. bs.). Alfa.

Gardner, H. (2021). *Zihin Çerçeveleri* (E. Kılıç & G. Tunçgenç, Çev.). Alfa.

Gardner, H., & Hatch, T. (1989). Multiple Intelligences Go to School: Educational Implications of the Theory of Multiple Intelligences. *Educational Researcher*, *18*(8), 4-9. https://doi.org/10.2307/1176460.

Garrison, D. (1997). Self-Directed Learning: Toward a Comprehensive Model. *Adult Education Quarterly*, *48*(1), 18-33. https://doi.org/10.1177/074171369704800103.

GATE. (1991). *Education 2000 a Holistic Perspective*. Global Alliance for Transforming Education (GATE). https://www.ties-edu.org/wp-content/uploads/2017/09/Education2000en.pdf.

Gee, J. P. (2003). *What Video Games Have to Teach Us About Learning and Literacy* (1. bs). Palgrave Macmillan. https://blog.ufes.br/kyriafinardi/files/2017/10/What-Video-Games-Have-to-Teach-us-About-Learning-and-Literacy-2003.-ilovepdf-compressed.pdf.

Gencel, İ. E., & Erdoğan, M. (2022). Kolb'un Yenilenen Öğrenme Stili Sınıflamasına İlişkin Bir İnceleme Görünümü. *Yaşadıkça Eğitim*, *36*(3), 813-833.

Ghefaili, A. (2003). Cognitive Apprenticeship, Technology, and the Contextualization of Learning Environments. *Journal of Educational Computing, Design & Online Learning*, *4*, 1-27.

Gibbs, G. (1988). *Learning by Doing: A Guide to Teaching and Learning Methods*. Further Education Unit.

Gibbs, G. (2013). *Learning by Doing*. Oxford Brookes University. https://stephenp.net/wp-content/uploads/2015/12/learning-by-doing-graham-gibbs.pdf.

Gillies, R. M. (2007). *Cooperative Learning: Integrating Theory and Practice*. Sage Publications. https://sk.sagepub.com/books/cooperative-learning.

Goldie, J. (2016). Connectivism: A Knowledge Learning Theory for the Digital Age? *Medical Teacher*, *38*(10), 1-6. https://doi.org/10.3109/0142159X.2016.1173661.

Gökalp, M. (2024). *Öğretim İlke ve Yöntemleri* (8. bs). Pegem Akademi Yayıncılık.

Gökdaş, İ. (2020). Durumlu Öğrenme. İçinde A. S. Saracaloğlu, B. Akkoyunlu, & İ. Gökdaş (Ed.), *Öğretimde Yaklaşımlar ve Eğitime Yansımaları* (1. bs., ss. 128-160). Pegem Akademi Yayıncılık.

Greenlaw, J. (2015). Deconstructing the Metanarrative of the 21st Century Skills Movement. *Educational Philosophy and Theory*, *47*(9), 894-903. https://doi.org/10.1080/00131857.2015.1035156.

Griffin, P., & Care, E. (2015). The ATC21S Method. Içinde P. Griffin & E. Care (Ed.), *Assessment and Teaching of 21st Century Skills: Methods and Approach* (ss. 3-33). Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-017-9395-7_1.

Griffin, P., McGaw, B., & Care, E. (Ed.). (2012). *Assessment and Teaching of 21st Century Skills*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-007-2324-5_5.

Gros, B. (2007). Digital Games in Education: The Design of Game-Based Learning Environments. *Journal of Research on Technology in Education*, *40*(1), 23-38.

Grow, G. O. (1991). Teaching Learners to Be Self-Directed. *Adult Education Quarterly*, *41*(3), 125-149.

Guilford, J. P. (1967). *The Nature of Human Intelligence*. McGraw-Hill Book Company. https://gwern.net/doc/iq/1967-guilford-thenatureofhumanintelligence.pdf.

Gutmann, A. (1987). *Democratic Education*. Princeton University Press. https://www.academia.edu/42184921/Democratic_Education_by_Amy_Gutmann.

Gültekin, M., Ciğerci, F. M., & Merç, A. (2013). Holistic Education. *Journal of Education and Future*, *3*, 53-60.

Gümüş, S. (2023). *Din Okuryazarlığının Doğuşu Modern Dindar Öznenin Soykütüğüne Giriş*. DBY Yayınları.

Gündoğdu, Y. B. (2012). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Tercih Ettikleri Ölçme Araçları. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *27*, 85-112.

Gündüzalp, C. (2022). Web 2.0 Teknolojileri ve Eğitim. İçinde S. Karabatak (Ed.), *Eğitim & Bilim – 2022* (ss. 23-36). Efe Akademi Yayınları.

Güneş, F. (2012). Öğrencilerin Düşünme Becerilerini Geliştirme. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, *32*, 127-146.

Güneşdoğdu, E. (2020). *Din Eğitimi Açısından Kur'an ve Hadislerdeki Analojik Üslup* [Yüksek Lisans Tezi]. Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gürkaynak, İ., Üstel, F., & Gülgöz, S. (2008). *Eleştirel Düşünme*. Eğitim Reformu Girişimi. https://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2017/03/Elestireldusunme_0.pdf.

Haas, H. de, Castles, S., & Miller, M. J. (2020). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World* (6. bs.). Guilford Press. https://doi.org/10.1007/978-1-349-26846-7.

Halpern, D. F. (2013). *Thought and Knowledge* (5. bs). Psychology Press. https://doi.org/10.4324/9781315885278.

Hamarat, E. (2019). *21. Yüzyıl Becerileri Odağında Türkiye'nin Eğitim Politikaları*. SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı.

Hart, S. L. (1997). Beyond Greening: Strategies for a Sustainable World. *Harvard Business Review*, *75*(1), 66-76.

Herreid, C., & Schiller, N. (2013). Case Studies and the Flipped Classroom. *Journal of College Science Teaching*, *42*(5), 62-66.

Herrington, J., & Oliver, R. (2000). An Instructional Design Framework for Authentic Learning Environments | Educational Technology Research and Development. *Educational Technology Research and Development*, *48*(3), 23-48.

Hilton, J. L., Wiley, D., Stein, J., & Johnson, A. (2010). The Four 'R's of Openness and Alms Analysis: Frameworks for Open Educational Resources. *Open Learning: The Journal of Open, Distance and e-Learning*, *25*(1), 37-44. https://doi.org/10.1080/02680510903482132.

Hmelo-Silver, C. E. (2004). Problem-Based Learning: What and How Do Students Learn? *Educational Psychology Review*, *16*(3), 235-266. https://doi.org/10.1023/B:EDPR.0000034022.16470.f3.

Hmelo-Silver, C. E., Duncan, R. G., & Chinn, C. A. (2007). Scaffolding and Achievement in Problem-Based and Inquiry Learning: A Response to Kirschner, Sweller, and Clark (2006). *Educational Psychologist*, *42*(2), 99-107. https://doi.org/10.1080/00461520701263368.

Hofstede, G. H., Hofstede, G. J., & Minkov, M. (2010). *Cultures and Organizations: Software of the Mind: Intercultural Cooperation and Its Importance for Survival* (3. bs). McGraw-Hill. https://www.cag.edu.tr/uploads/site/lecturer-files/geert-h-hofstede-gert-jan-hofstede-michael-minkov-cultures-and-organizations-software-of-the-mind-intercultural-cooperation-and-its-importance-for-survival-mcgraw-hill-2010-dnsu.pdf.

Holmes, W., Bialik, M., & Fadel, C. (2019). *Artificial Intelligence In Education*. The Center for Curriculum Redesign. https://curriculumredesign.org/wp-content/uploads/AIED-Book-Excerpt-CCR.pdf.

Horn, M. B., & Staker, H. (2014). *Blended: Using Disruptive Innovation to Improve Schools*. John Wiley & Sons. http://hozekf.oerp.ir/sites/hozekf.oerp.ir/files/kar_fanavari/manabe%20book/Thinking/Blended_%20Using%20Disruptive%20Innovation%20to%20Improve%20Schools.pdf.

Huang, S., Wang, B., Li, X., Zheng, P., Mourtzis, D., & Wang, L. (2022). Industry 5.0 and Society 5.0—Comparison, Complementation and Co-Evolution. *Journal of Manufacturing Systems*, *64*, 424-428. https://doi.org/10.1016/j.jmsy.2022.07.010.

Huber, J., & Brotto, F. (Ed.). (2012). *Intercultural Competence for All: Preparation for Living in a Heterogeneous World*. Council of Europe Publication.

Human Capital. (2024). World Bank. https://www.worldbank.org/en/publication/human-capital

Huntington, S. P. (1991). Democracy's Third Wave. *Journal of Democracy*, *2*(2), 12-34. https://doi.org/10.1353/jod.1991.0016.

Hussin, A. A. (2018). Education 4.0 Made Simple: Ideas For Teaching. *International Journal of Education and Literacy Studies*, *6*(3), 92-98. https://doi.org/10.7575/aiac.ijels.v.6n.3p.92.

Initiatives UNICEF Digital Education. (2024). UNICEF. https://www.unicef.org/digitaleducation/initiatives.

Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (2023). *Climate Change 2021 – The Physical Science Basis: Working Group I Contribution to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/9781009157896.

Iste Standards for Educators. (2017). ISTE. https://iste.org/standards/educators.

Işıkdoğan, D. (2014). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretmenlerinin Yapılandırmacı Ölçme ve Değerlendirme Yöntemlerine Yönelik Görüşleri Diyarbakır-Şanlıurfa Örneği. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *11*, 165-181.

Ito, M., Gutiérrez, K., Livingstone, S., Penuel, B., Rhodes, J., Salen, K., Schor, J., Sefton-Green, J., & Watkins, C. S. (2013). *Connected Learning: An Agenda for Research and Design*. Digital Media and Learning Research Hub. https://eprints.lse.ac.uk/48114/1/__lse.ac.uk_storage_LIBRARY_Secondary_libfile_shared_repository_Content_Livingstone%2C%20S_Livingstone_Connected_learning_agenda_2010_Livingstone_Connected_learning_agenda_2013.pdf.

İnan Kılıç, A. (2019). Eleştirel Düşünmenin Geliştirilmesinde Din Eğitiminin Rolü. İçinde M. Aytepe & T. Karasu (Ed.), *İslâm Düşüncesinde Eleştiri Kültürü ve Tahammül Ahlâkı* (ss. 425-442). Ensar Neşriyat. https://isamveri.org/pdfdrg/D290956/2019/2019_KILIC.pdf.

İOM. (2021). *World Migration Report 2022*. International Organization for Migration (IOM). https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022.

ISTE Standards for Students. (2017). ISTE. https://iste.org/standards/students.

İpek, Y. (2023). *Üstün Zekâlı Öğrencilerin Din Eğitimi* (2. bs). Pegem Akademi Yayıncılık.

Jensen, E. (2008). *Brain-Based Learning: The New Paradigm of Teaching*. Corwin Press.

Johnson, A. P. (2002). *Using Thinking Skills To Enhance Learning*. ERIC. https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED471387.pdf.

Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (1999). *Learning Together and Alone: Cooperative, Competitive, and Individualistic Learning*. Allyn and Bacon.

Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (2004). Cooperation and the Use of Technology. İçinde D. H. Jonassen (Ed.), *Handbook of Research on Educational Communications and Technology* (ss. 785-811). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Johnson, D. W., Johnson, R. T., & Holubec, E. J. (1988). *Cooperation in the Classroom*. Interaction Book Company.

Johnson, L., Becker, S. A., Cummins, M., Estrada, V., Freeman, A., & Hall, C. (2016). *NMC Horizon Report: 2016 Higher Education Edition* (ss. 1-50). The New Media Consortium. https://www.learntechlib.org/p/171478/.

Jonassen, D. H. (2010). *Learning to Solve Problems: A Handbook for Designing Problem-Solving Learning Environments*. Routledge. https://www.routledge.com/Learning-to-Solve-Problems-A-Handbook-for-Designing-Problem-Solving-Learning-Environments/Jonassen/p/book/9780415871945.

Kagan, S. (1994). *Cooperative Learning* (2. bs). Kagan Cooperative Learning.

Kahneman, D. (1973). *Attention and Effort*. Prentice-Hall.

Kapp, K. (2012). *The Gamification of Learning and Instruction: Game-Based Methods and Strategies for Training and Education*. Pfeiffer.

Karadağ, R., & Kaya, Ş. (2017). Marzano Taksonomisi'ne Göre İlkokul Programlarındaki Kazanımların Değerlendirilmesi: Bir Durum Çalışması. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, *10*(2), 220-250. https://doi.org/10.5578/keg.33169.

Karagöz, N. (2011). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Öğrencilerin Eleştirel Düşünebilmelerine Katkı Sağlayacak Yöntemler ve Uygulanışları. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *11*(1), 155-189.

Karasu, T. (2020). Din Eğitiminde Eleştirel Düşünme ve Eleştiri. İçinde M. Aytepe & T. Karasu (Ed.), *İslam Düşüncesinde Eleştiri Kültürü ve Tahammül Ahlakı* (ss. 443-455). Ensar Neşriyat. https://isamveri.org/pdfdrg/G00606/2019/2019_KARASUT.pdf.

Karasu, T. (2021). Din Eğitiminde Eleştirel Düşünme ve Öz Eleştiri. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *9*(İDEKTA), 169-178. https://doi.org/10.18506/anemon.906778.

Karbeyaz, P. (2018). DKAB Öğretmenlerinin Alternatif Ölçme Değerlendirme Tekniklerini Kullanma Düzeyi. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *8*(16), 201-225.

Kasapoğlu, H. (2013). Okulda Değer Eğitimi ve Hikâyeler. *Millî Eğitim Dergisi*, *198*, 97-109.

Kaya, M., Çinemre, S., Taşkın, O., & Yazgan, Ş. (2017). Değerlerin Belirlenmesi Testi (DIT) ile Ahlaki Yargı Yeteneği Testi (MUT) Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *42*, 99-133.

Kesgin, S. (2019). Din Eğitiminde Düşünme Becerilerini Geliştirme Bağlamında Bir Kavram Değerlendirmesi: Taakkul. *Journal of Turkish Studies*, *13*(2), 517-541. https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.12661.

Keyifli, Ş. (2013). Eğitim ve Din Eğitimi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, *13*(2), 31-54.

Kıngır, S., & Mesci, M. (2007). Öğrenen Organizasyonlar. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *6*(19), 63-81.

Kızılabdullah, Y., & Kızılabdullah, Ş. (2013). Din Öğretiminde Planlama ve Ölçme-Değerlendirme. İçinde C. Tosun & M. Polat (Ed.), *Düşünen Sınıflar İçin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi* (ss. 56-74). Pegem Akademi Yayıncılık.

Kilpatrick, W. H. (1918). The Project Method: The Use of the Purposeful Act in the Educative Process. *Teachers College Record*, *19*(4), 319-335.

Kim, M. K., Kim, S. M., Khera, O., & Getman, J. (2014). The Experience of Three Flipped Classrooms in an Urban University: An Exploration of Design Principles. *The Internet and Higher Education*, *22*, 37-50. https://doi.org/10.1016/j.iheduc.2014.04.003.

Kitchenham, A. (2012). Jack Mezirow on Transformative Learning. İçinde N. M. Seel (Ed.), *Encyclopedia of the Sciences of Learning* (ss. 1659-1661). Springer US. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-1428-6_362.

Knowles, M. S. (1970). *The Modern Practice of Adult Education: From Pedagogy to Andragogy*. Cambridge Adult Education.

Knowles, M. S. (1975). *Self-Directed Learning: A Guide for Learners and Teachers*. Association Press.

Kocaman Karoğlu, A. (2015). Öğretim Sürecinde Hikâye Anlatmanın Teknolojiyle Değişen Doğası: Dijital Hikâye Anlatımı. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, *5*(2), 89-106.

Koç, A. (1999). Düşünen İnsan Yetiştirmede Din Eğitiminin Rolü. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, *6*, 73-80.

Koç, A. (2022). *Din Öğretiminde Alternatif Ölçme ve Değerlendirme*. NEÜ Yayınları.

Koç, A. (2023). Din Öğretiminde Teknoloji Destekli Ölçme ve Değerlendirme Teknikleri. *Talim*, *7*(1), 7-36. https://doi.org/10.37344/talim.2023.39.

Koç, G. (2006). Yapılandırmacı Sınıflarda Öğretmen-Öğrenen Rolleri ve Etkileşim Sistemi. *Eğitim ve Bilim*, *31*(142), 56-64.

Koehler, M. J., & Mishra, P. (2009). What is Technological Pedagogical Content Knowledge? *CITE Journal*, *9*(1), 60-70.

Koehler, M. J., Mishra, P., Kereluik, K., Shin, T. S., & Graham, C. R. (2014). The Technological Pedagogical Content Knowledge Framework. İçinde *Handbook of Research on Educational Communications and Technology* (ss. 101-111). Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4614-3185-5_9.

Kohlberg, L. (1981). *The Philosophy of Moral Development: Moral Stages and the Idea of Justice*. Harper & Row. http://archive.org/details/philosophyofmora0001kohl.

Kolb, D. A. (1984). Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. İçinde *Journal of Business Ethics*. Prentice-Hall. https://www.fullerton.edu/cice/_resources/pdfs/sl_documents/Experiential%20Learning%20-%20Experience%20As%20The%20Source%20Of%20Learning%20and%20Development.pdf.

Kolburan Geçer, A. (2020). Bağlaşık Öğrenme. İçinde A. S. Saracaloğlu, B. Akkoyunlu, & İ. Gökdaş (Ed.), *Öğretimde Yaklaşımlar ve Eğitime Yansımaları* (1. bs., ss. 33-67). Pegem Akademi Yayıncılık.

Konca, F. (2022). *Eğitim 4.0 Eğitimin Geleceği Tartışmalarının Neresindeyiz?* (3. bs.). Pegem Akademi Yayıncılık.

Kökdemir, D. (2003). *Belirsizlik Durumlarında Karar Verme ve Problem Çözme* [Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Köksal, N. (2022). Beyin Temelli Öğrenme. İçinde Ö. Demirel (Ed.), *Eğitimde Yeni Yönelimler* (10. bs., ss. 113-124). Pegem Akademi Yayıncılık.

Köylü, M., & Oruç, C. (2023). *Gençlik Dönemi Din Eğitimi* (1. bs.). Nobel Akademik Yayıncılık.

Kuh, G. D. (1995). The Other Curriculum: Out-of-Class Experiences Associated with Student Learning and Personal Development. *The Journal of Higher Education*, *66*(2), 123-155. https://doi.org/10.1080/00221546.1995.11774770.

Kuhn, D. (1991). *The Skills of Argument*. Cambridge University Press. https://www.researchgate.net/publication/271429381_The_skills_of_argument.

Kumral, O. (2020). Proje Tabanlı Öğrenme. İçinde *Öğretimde Yaklaşımlar ve Eğitime Yansımaları* (1. bs., ss. 363-379). Pegem Akademi Yayıncılık.

Kurbanoğlu, S. S. (2010). Bilgi Okuryazarlığı: Kavramsal Bir Analiz. *Türk Kütüphaneciliği*, *24*(2), 723-747.

Kurt, A. A., & Kürüm, D. (2010). Medya Okuryazarlığı ve Eleştirel Düşünme Arasındaki İlişki: Kavramsal Bir Bakış. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *2*, 20-34. https://doi.org/10.20875/sb.92802.

Kymlicka, W. (2002). *Contemporary Political Philosophy: An Introduction*. Oxford University Press.

Laurillard, D. (2012). *Teaching as a Design Science: Building Pedagogical Patterns for Learning and Technology*. Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203125083.

Lave, J., & Wenger, E. (1991). *Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation*. Cambridge University Press.

Legg, C., & Hookway, C. (2021). Pragmatism. İçinde E. N. Zalta (Ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2021). Metaphysics Research Lab, Stanford University. https://plato.stanford.edu/archives/sum2021/entries/pragmatism/.

Lemke, C. (2002). *Engauge 21st Century Skills: Digital Literacies for a Digital Age*. North Central Regional Educational Laboratory. https://www.govinfo.gov/content/pkg/ERIC-ED463753/pdf/ERIC-ED463753.pdf.

Leng, J., Sha, W., Wang, B., Zheng, P., Zhuang, C., Liu, Q., Wuest, T., Mourtzis, D., & Wang, L. (2022). Industry 5.0: Prospect and Retrospect. *Journal of Manufacturing Systems*, *65*, 279-295. https://doi.org/10.1016/j.jmsy.2022.09.017.

Leu Jr., D. J., & Kinzer, C. K. (2000). The Convergence of Literacy Instruction with Networked Technologies for Information and Communication. *Reading Research Quarterly*, *35*(1), 108-127. https://doi.org/10.1598/RRQ.35.1.8.

Li, Y., Chen, D., & Deng, X. (2024). The Impact of Digital Educational Games on Student's Motivation for Learning: The Mediating Effect of Learning Engagement and the Moderating Effect of the Digital Environment. *PLOS ONE*, *19*(1), e0294350. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0294350.

Lipman, M. (2003). *Thinking in Education*. Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CBO9780511840272.

Livingstone, S. (2014). Developing Social Media Literacy: How Children Learn to Interpret Risky Opportunities on Social Network Sites. *Communications*, *39*(3), 283-303. https://doi.org/10.1515/ commun-2014-0113.

Lloyd's Register Foundation. (2024). *World Risk Poll 2024 Report: Resilience in a Changing World*. Lloyd's Register Foundation. https://wrp.lrfoundation.org.uk/sites/default/files/2024-06/World%20Risk%20Poll%20Report%202024%20Resilience%20in%20a%20Changing%20World_1.pdf.

Lombardi, M. (2007). Authentic Learning for the 21st Century: An Overview. *EDUCAUSE Library*. https://library.educause.edu/resources/2007/1/authentic-learning-for-the-21st-century-an-overview.

Long, P., & Siemens, G. (2011). Penetrating the Fog: Analytics in Learning and Education. *EDUCAUSE Review*, *46*, 31-40.

Luckin, R., Holmes, W., Griffiths, M., & Forcier, L. B. (2016). *Intelligence Unleashed: An Argument for Ai in Education*. Pearson.

Lumpkin, G. T., & Dess, G. G. (1996). Clarifying the Entrepreneurial Orientation Construct and Linking It to Performance. *The Academy of Management Review*, *21*(1), 135-172. https://doi.org/10.2307/258632.

Mahmoudi, S., Jafari, E., Nasrabadi, H. A., & Liaghatdar, M. J. (2012). Holistic Education: An Approach for 21 Century. *International Education Studies*, *5*(2), 178-186.

Marginson, S., Tytler, R., Freeman, B., & Roberts, K. (2013). *STEM: Country Comparisons*. Australian Council of Learned Academies. https://acola.org.au/wp/PDF/SAF02Consultants/SAF02_STEM_%20FINAL.pdf.

Marzano, R. J. (2000). *Designing a New Taxonomy of Educational Objectives. Experts in Assessment.* Corwin Press.

Matthewman, S., & Hoey, D. (2006). What Happened to Postmodernism? *Sociology*, *40*(3), 529-547. https://doi.org/10.1177/0038038506063673.

McGonigal, J. (2011). *Reality is Broken: Why Games Make Us Better and How They Can Change the World*. The Penguen Press. https://hci.stanford.edu/courses/cs047n/readings/Reality_is_Broken.pdf.

MEB (2018a). *2023 Eğitim Vizyonu*. Millî Eğitim Bakanlığı. https://www.gmka.gov.tr/dokumanlar/yayinlar/2023_E%C4%9Fitim%20Vizyonu.pdf.

MEB (2018b). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*. MEB Yayınları.

MEB (2018c). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (Ortaöğretim 9, 10, 11, 12. Sınıflar) Öğretim Programı*. MEB Yayınları.

MEB (2020). *Dijital Okuryazarlık Öğretmen Klavuzu*. MEB. https://cdn.eba.gov.tr/kitap/digital/#p=1

Medeni, E. (2013). Din Eğitiminde Yeni Bir Yaklaşım: Yeterlilik Modelleri ve Eğitim Standartları. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, *13*(2), 9-22.

Medina, J. (2008). *Brain Rules*. Pear Press. https://s3.wp.wsu.edu/uploads/sites/2088/2014/01/BrainRules-JohnMedina-MediaKit.pdf.

Mezirow, J. (1991). *Transformative Dimensions of Adult Learning* (C. 42). Jossey-Bass.

Mezirow, J. (Ed.). (2000). *Learning as Transformation: Critical Perspectives on a Theory in Progress*. Jossey-Bass Publishers.

Miller, J. P. (2005). Holistic Learning. İçinde J. P. Miller, S. Karsten, D. Denton, D. Orr, & I. Colalillo Kates (Ed.), *Holistic Learning and Spirituality in Education: Breaking New Ground* (ss. 1-6). State University of New York Press.

Miller, R. (1992). *What Are Schools for? Holistic Education in American Culture* (2. bs.). Holistic Education Press.

Mishra, P., & Mehta, R. (2016). What We Educators Get Wrong About 21st Century Learning: Results of a Survey. *Journal of Digital Learning in Teacher Education*, *33*(1), 1-13. https://doi.org/10.1080/21532974.2016.1242392.

Mishra, S. (2017). Open Educational Resources: Removing Barriers from Within. *Distance Education*, *38*(3), 369-380. https://doi.org/10.1080/01587919.2017.1369350.

Moon, J. A. (2000). *Reflection in Learning and Professional Development: Theory and Practice*. Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203822296.

Moore, D. L. (2007). *Overcoming Religious Illiteracy*. Palgrave Macmillan US. https://doi.org/10.1057/9780230607002.

Moore, M. G., & Kearsley, G. (2011). *Distance Education: A Systems View of Online Learning*. Cengage Learning.

Moskal, B. M. (2000). Scoring Rubrics: What, When and How? *Practical Assessment, Research, and Evaluation*, *7*(1), Article 1. https://doi.org/10.7275/a5vq-7q66.

Mulgan, G., Tucker, S., Ali, R., & Sanders, B. (2007). *What it is, Why it Matters and How it Can be Accelerated*. The Young Foundation.

Murray, R., Caulier-Grice, J., & Mulgan, G. (2010). *The Open Book of Social Innovation*. Nesta&Young Foundation. https://youngfoundation.org/wp-content/uploads/2012/10/The-Open-Book-of-Social-Innovationg.pdf.

Mücevher, M. H. (2021). Bireysel Kariyer Planlamada Öz Tanıma Aracı Olarak SWOT Analizi: Z Kuşağı Üzerine Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, *12*(31), 856-869. https://doi.org/10.21076/vizyoner.884417.

National Research Council (US) Committee on the Assessment of 21st Century Skills. (2011). *Assessing 21st Century Skills: Summary of a Workshop*. National Academies Press (US). http://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK84218/.

Nazıroğlu, B. (2015). Din Eğitiminin Gerekliliği Açısından Dini Medya Okuryazarlığı. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, *15*(2), 191-220.

Nazıroğlu, B. (2020). *İslam Eğitim Geleneğinde Öğretmenlik* (2. bs.). Nobel Akademik Yayıncılık.

Nazıroğlu, B. (2022). *Din Eğitimini Yeniden Düşünmek*. İlahiyat.

Nedim Bal, P., Murat, M., & Erkan, B. (2020). Soyut Düşünme Becerileri Açısından Hikâyeler Üzerinde Analojik Düşünme. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, *25*(7), 29-55.

Newell, A., & Simon, H. A. (1972). *Human Problem Solving*. Prentice Hall, Inc. https://learnlab.org/wiki/images/1/1d/Human_Problem_Solving.pdf.

Nosich, G. M. (2018). *Disiplinlerarası Eleştirel Düşünme Rehberi* (Çev. B. Aybek, 4. bs.). Anı Yayıncılık.

Nussbaum, E. M., & Sinatra, G. M. (2003). Argument and Conceptual Engagement. *Contemporary Educational Psychology*, *28*(3), 384-395. https://doi.org/10.1016/S0361-476X(02)00038-3.

Nussbaum, M. C. (2010). *Not for Profit* [Map]. Princeton University Press. https://press.princeton.edu/books/paperback/9780691173320/not-for-profit.

Oberdieck, T., & Moch, E. (2024). Lifelong Learning with Artificial Intelligence: Potentials, Challenges and Future Perspectives. *International Journal of Advanced Research*, *12*(6), 545-555. https://doi.org/10.21474/IJAR01/18915.

OECD (t.y.). *The Future of Education and Skills: Education 2030*. OECD. https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/54ac7020-en.pdf?expires=1726494477&id=id&accname=guest&checksum=9AA4A49426C4D9CE0CAEE5385432F770.

OECD (2007). *Lifelong Learning and Human Capital*. OECD. https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264059955-7-en.pdf?expires=1727460467&id=id&accname=guest&checksum=4E73568299402AC9FE6C537F1494EE7D.

OECD (2010). *The Nature of Learning: Using Research to Inspire Practice* (H. Dumont, D. Istance, & F. Benavides, Ed.). Organisation for Economic Co-operation and Development. https://www.oecd-ilibrary.org/education/the-nature-of-learning_9789264086487-en.

OECD (2013). *OECD Skills Outlook 2013: First Results from the Survey of Adult Skills*. OECD. https://doi.org/10.1787/9789264204256-en.

OECD (2015a). *OECD Skills Outlook 2015: Youth, Skills and Employability*. OECD. https://doi.org/10.1787/9789264234178-en.

OECD (2015b). *Skills for Social Progress*. OECD. https://www.oecd.org/en/publications/2015/03/skills-for-social-progress_g1g4c895.html.

OECD (2017). *OECD Skills Outlook 2017: Skills and Global Value Chains*. OECD. https://doi.org/10.1787/9789264273351-en.

OECD (2018). *The Future of Education and Skills: Education 2030*. OECD. https://doi.org/10.1787/54ac7020-en.

OECD (2019a). *OECD Skills Outlook 2019: Thriving in a Digital World*. OECD. https://doi.org/10.1787/df80bc12-en.

OECD (2019b). *Trends Shaping Education 2019*. OECD. https://www.oecd-ilibrary.org/education/trends-shaping-education-2019_trends_edu-2019-en.

OECD (2021). *OECD Skills Outlook 2021: Learning for Life*. OECD. https://doi.org/10.1787/0ae365b4-en.

OECD (2023a). *Health at a Glance 2023:OECD Indicators*. OECD. https://www.oecd.org/en/publications/2023/11/health-at-a-glance-2023_e04f8239.html.

OECD (2023b). *OECD Skills Outlook 2023: Skills for a Resilient Green and Digital Transition*. OECD. https://doi.org/10.1787/27452f29-en.

OECD (2024). *Education at a Glance 2024: OECD Indicators*. OECD. https://www.oecd.org/en/publications/2024/09/education-at-a-glance-2024_5ea68448.html.

Onur, D., & Zorlu, T. (2017). Yaratıcılık Kavramı ile İlişkili Kuramsal Yaklaşımlar. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *6*(3), 1535-1552.

Osborne, J., Erduran, S., & Simon, S. (2004). Enhancing the Quality of Argument in School Science. *Journal of Research in Science Teaching*, *41*(10), 994-1020. https://doi.org/10.1002/tea.20035.

ÖSYM Başkanı Ersoy: Yapay Zeka ile Soru Üreteceğiz. (2024, Şubat 13). T.C. Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı. https://www.osym.gov.tr/TR,29174/osym-baskani-ersoy-yapay-zeka-ile-soru-uretecegiz-13022024.html.

Özbek, G. (2014). *Öğretmen Adaylarının Yansıtıcı Düşünme Becerileri: Bir Eylem Araştırması* [Yüksek Lisans Tezi]. Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Özden, Y. (2023). *Öğrenme ve Öğretme* (15. bs.). Pegem Akademi Yayıncılık.

P21. (2007). *21st Century Skills Standarts Book*. Partnership for 21st Century Skills Ohio Department of Education. https://www.marietta.edu/sites/default/files/documents/21st_century_skills_standards_book_2.pdf.

Pane, J., Steiner, E., Baird, M., & Hamilton, L. (2015). *Continued Progress: Promising Evidence on Personalized Learning*. RAND Corporation. https://doi.org/10.7249/RR1365.

Paul, R., & Elder, L. (t.y.). *Minik Eleştirel Düşünme Kılavuzu – Kavramlar ve Araçlar* (M. B. Fidan, Çev.). Geliş tarihi 04 Ağustos 2024, gönderen https://www.kritikanalitik.global/minik-elestirel-dusunme-kilavuzu-kavramlar-ve-araclar/.

Paul, R., & Elder, L. (2020). *Kritik Düşünce- Yaşamınızın ve Öğrenmenizin Sorumluluğunu Üstlenmek İçin Araçlar*. Nobel Akademik Yayıncılık.

Peirce, C. S. (1905). What Pragmatism Is. *The Monist*, *15*(2), 161-181.

Pellegrino, J. W., & Hilton, M. L. (Ed.). (2012). *Education for Life and Work: Developing Transferable Knowledge and Skills in the 21st Century* (s. 13398). National Academies Press. https://doi.org/10.17226/13398.

Phills, J., Deiglmeier, K., & Miller, D. (2008). Rediscovering Social Innovation. *Stanford Social Innovation Review*, *6*(4), 34-43. https://doi.org/10.48558/GBJY-GJ47.

Piaget, J. (2008). Intellectual Evolution from Adolescence to Adulthood. *Human Development*, *51*(1), 40-47.

Pintrich, P. R. (2002). The Role of Metacognitive Knowledge in Learning, Teaching, and Assessing. *Theory Into Practice*, *41*(4), 219-225. https://doi.org/10.1207/s15430421tip4104_3.

Pittaway, L., & Cope, J. (2007). Entrepreneurship Education: A Systematic Review of the Evidence. *International Small Business Journal*, *25*(5), 479-510. https://doi.org/10.1177/0266242607080656.

Popenici, S. A. D., & Kerr, S. (2017). Exploring the Impact of Artificial Intelligence on Teaching and Learning in Higher Education. *Research and Practice in Technology Enhanced Learning*, *12*(22). https://doi.org/10.1186/s41039-017-0062-8.

Powell, W. W., & Snellman, K. (2004). The Knowledge Economy. *Annual Review of Sociology*, *30*, 199-220. https://doi.org/10.1146/annurev.soc.29.010202.100037.

Projects. (2024). Project Zero. https://pz.harvard.edu/projects.

Prothero, S. (2009). *Religious Literacy: What Every American Needs to Know--And Doesn't*. Harper Collins.

Ratey, J., & Hagerman, E. (2008). *Spark: The Revolutionary New Science of Exercise and the Brain* (C. 59). Little, Brown.

Redecker, C. (2017). *European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu*. European Commission. https://doi.org/10.2760/178382.

Reskilling Revolution. (2024). World Economic Forum. https://initiatives.weforum.org/reskilling-revolution/home.

Rest, J., Narvaez, D., Bebeau, M., & Thoma, S. (2000). Postconventional Moral Thinking: A Neo-Kohlbergian Approach. *Journal of Moral Education*, *29*(4), 381-395.

Rest, J. R. (1979). *Development in Judging Moral Issues*. University of Minnesota Press. https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED144980.pdf.

Ribble, M. (2015). *Digital Citizenship in Schools: Nine Elements All Students Should Know*. International Society for Technology in Education. https://oped.educacion.uc.cl/website/images/sitio/formacion/estudios/marcos/ciudadania%20digital/Ribble_Shaaban_2011_Digital_Citizenship_in_Schools.pdf.

Ritchhart, R., Church, M., & Morrison, K. (2011). *Making Thinking Visible: How to Promote Engagement, Understanding, and Independence for All Learners*. John Wiley & Sons.

Robinson, K., & Aronica, L. (2020). *Yaratıcı Öğrenciler: Çocukların Geleceğini Düşünenler İçin Yaratıcılık Devrimi* (Çev. D. Boyraz, 6. bs.). Sola Unitas.

Rodgers, C. (2002). Defining Reflection: Another Look at John Dewey and Reflective Thinking. *Teachers College Record*, *104*(4), 842-866.

Ruggiero, V. R. (2022). *Eleştirel Düşünme İçin Bir Rehber* (Çev. Ç. Dedeoğlu, 4. bs.). Alfa.

Rukancı, F., & Anameriç, H. (2004, Ekim 21). Bilgi Toplumu ve Toplumun Bilgilenmesinde Kütüphanelerin Rolü. *Kütüphaneciliğin Destanı Uluslararası Sempozyumu*. http://eprints.rclis.org/11278/1/Bilgi_Toplumu_ve_Toplumun_Bilgilenmesinde.pdf.

Rychen, D. S., & Salganik, L. H. (2000). *Definition and Selection of Key Competencies*. OECD. https://www.deseco.ch/bfs/deseco/en/index/02.parsys.69356.downloadList.26477.DownloadFile.tmp/2000.desecocontrib.inesg.a.pdf.

Rychen, D. S., & Salganik, L. H. (Ed.). (2001). *Defining and Selecting Key Competencies*. Hogrefe & Huber. https://www.deseco.ch/RychSalg_Front.pdf.

Rychen, D. S., & Salganik, L. H. (Ed.). (2003). *Key Competencies for a Successful Life and a Well-Functioning Society*. Hogrefe & Huber.

Salmon, G. (2019). May the Fourth Be with You: Creating Education 4.0. *Journal of Learning for Development*, *6*(2), 95-115. https://doi.org/10.56059/jl4d.v6i2.352.

Saracaloğlu, A. S. (2019). Öğretim Teknikleri-II. İçinde A. S. Saracaloğlu & A. Küçükoğlu (Ed.), *Öğretim İlke ve Yöntemleri* (4. bs, ss. 293-325). Pegem Akademi Yayıncılık.

Sarıtaş, E. (2019). Öğretim Yöntemleri. İçinde A. S. Saracaloğlu & A. Küçükoğlu (Ed.), *Öğretim İlke ve Yöntemleri* (4. bs, ss. 218-244). Pegem Akademi Yayıncılık.

Satterthwaite, D. (2007). *The Transition to a Predominantly Urban World and Its Underpinnings*. IIED's Human Settlements Group. https://www.iied.org/sites/default/files/pdfs/migrate/10550IIED.pdf.

Savery, J. (2006). Overview of Problem-Based Learning: Definitions and Distinctions. *Interdisciplinary Journal of Problem-Based Learning*, *1*(1). https://doi.org/10.7771/1541-5015.1002.

Sayın, G. (2024). Din Öğretimi Süreçlerinde Kitle İletişim Araçlarının Dini Bilgi Kaynağı Olma Durumuna İlişkin Öğretmen Görüşleri. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi*, *7*(1), 87-102. https://doi.org/10.47951/mediad.1451602.

Schleicher, A. (2018). *World Class: How to Build a 21st-Century School System, Strong Performers and Successful Reformers in Education*. OECD Publishing. https://www.oecd-ilibrary.org/education/world-class_9789264300002-en.

Schön, D. A. (2013). *The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action*. Ashgate. https://rauterberg.employee.id.tue.nl/lecturenotes/DDM110%20CAS/Schoen-1983%20Reflective%20Practitioner.pdf.

Schunk, D. H. (2012). *Learning Theories, an Educational Perspective* (6. bs). Pearson Education Inc. https://spada.uns.ac.id/pluginfile.php/822215/mod_resource/content/1/EBOOK-2012-Learning%20Theories%20An%20Educational%20Perspective%2C%206th%20Edition%20by%20Dale%20H.%20Schunk%20%28z-lib.org%29%20v.pdf.

Schwab, J. J. (1966). *The Teaching of Science: The Teaching of Science as Enquiry*. Harvard University Press.

Schwab, K. (2016). *The Fourth Industrial Revolution*. World Economic Forum.

Schwab, K. (2017). *The Global Competitiveness Report 2016-2017*. World Economic Forum. https://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf.

Schwab, K. (2018). *The Global Competitiveness Report 2018*. World Economic Forum. https://www3.weforum.org/docs/GCR2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2018.pdf.

Schwab, K. (2019). *The Global Competitiveness Report 2019*. World Economic Forum. https://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf.

Schwab, K., & Zahidi, S. (2020). *The Global Competitiveness Report 2020 How Countries are Performing on the Road to Recovery*. World Economic Forum. https://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2020.pdf.

Scott, G. P., & Winograd, P. (1990). Promoting Metacognition and Motivation of Exceptional Children. *Remedial and Special Education*, *11*(6), 7-15. https://doi.org/10.1177/074193259001100 60.

Sefton-Green, J. (2004). *Literature Review in Informal Learning with Technology Outside School*. Futurelab. https://www.researchgate.net/publication/32231568_Literature_Review_in_Informal_Learning_with_Technology_Outside_School.

Selçioğlu Demirsöz, E. (2019). Üstbiliş ve Öğrenme. İçinde A. S. Saracaloğlu & A. Küçükoğlu (Ed.), *Öğretim İlke ve Yöntemleri* (4. bs, ss. 196-215). Pegem Akademi Yayıncılık.

Selçuk, M. (1997). Din Öğretiminin Kuramsal Temelleri (Zihin Gelişimi Açısından Bir Deneme). *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, *4*, 145-158.

Selçuk, M. (1998). Din Öğretimi Özgürleştiren Bir Süreç Olabilir mi? *İslamiyat Dergisi*, *1*(1), 73-87.

Selçuk, M. (1999). Teorik ve Pratik Açmazlarıyla Kültürel Miras Öğrenimini Sorgulayan Bir Deneme. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *41*(4), 255-264.

Selçuk, M. (2005). Birlikte Yaşamaya Kur'ani Bir Yaklaşım: Tearuf. İçinde R. Yılmaz (Ed.), *Kültürel Çeşitlilik ve Din*. (ss. 229-242). Sinemis Yayınları.

Selçuk, M. (2020). *Teaching Islam within a Diverse Society (Taaruf)*. Pegem Akademi Yayıncılık.

Selçuk, M. (2022). *Kavramsal Netlik: Bir Dinden Öğrenme Modeli*. Pegem Akademi Yayıncılık.

Selçuk, M. (2024, Eylül 18). *What Makes a Resilient Teacher? A Response from Worldview of Islam*. EARLI SIG19 online Conference 2024, Online.

Selçuk, M., & Valk, J. (2012). Knowing Self and Others: A Worldview Model for Religious Education in Turkey. *Religious Education*, *107*(5), 443-454. https://doi.org/10.1080/00344087.2012.722473.

Seligman, M. E. P. (2011). *Flourish: A Visionary New Understanding of Happiness and Well-Being*. Free Press.

Seligman, M. E. P., & Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive Psychology: An Introduction. *American Psychologist*, *55*(1), 5-14.

Shane, S., & Venkataraman, S. (2000). The Promise of Entrepreneurship as a Field of Research. *The Academy of Management Review*, *25*(1), 217-226. https://doi.org/10.2307/259271.

Siemens, G. (2005). Connectivism: A Learning Theory for the Digital Age. *International Journal of Instructional Technology and Distance Learning*, *2*(1), 3-10. https://jotamac.typepad.com/ jotamacs_weblog/files/Connectivism.pdf.

Silva, E. (2009). Measuring Skills for 21st-Century Learning. *Phi Delta Kappan*, *90*(9), 630-634. https://doi.org/10.1177/003172170909000905.

Skogerbø, E., & Syvertsen, T. (2004). Towards an Information Society? The Value of Media Production and Consumption. *Javnost - The Public*, *11*(1), 45-60. https://doi.org/10.1080/13183222.2004.11008846.

Slavin, R. E. (1995). *Cooperative Learning: Theory, Research, and Practice*. Allyn and Bacon.

Solove, D. J. (2004). *The Digital Person: Technology and Privacy in the Information Age*. New York University Press. https://scholarship.law.gwu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2501&context=faculty_publications.

Song, L., & Hill, J. R. (2007). A Conceptual Model for Understanding Self-Directed Learning in Online Environments. *Journal of Interactive Online Learning*, *6*(1), 27-42.

Su, M. (2022). Din Eğitiminde Çocuklar İçin Felsefe (P4C): İmkânlar ve Sınırlılıklar. *Din ve Bilim - Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, *5*(1), 75-86. https://doi.org/10.47145/dinbil.1087100.

Sweller, J. (1988). Cognitive Load During Problem Solving: Effects on Learning. *Cognitive Science*, *12*(2), 257-285. https://doi.org/10.1207/s15516709cog1202_4.

Sweller, J., Ayres, P., & Kalyuga, S. (2011). *Cognitive Load Theory*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-8126-4.

Şahin, Ç. (2019). Öğretim Teknikleri-I. İçinde A. S. Saracaloğlu & A. Küçükoğlu (Ed.), *Öğretim İlke ve Yöntemleri* (4. bs., ss. 247-290). Pegem Akademi Yayıncılık.

Şahin, Ç. Ç. (2022). Öğretmenlerin Deneyimsel Öğrenme ile İlgili Görüşlerinin İncelenmesi. *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi*, *9*(2), 60-71.

Şahinel, S. (2022). Eleştirel Düşünme. İçinde Ö. Demirel (Ed.), *Eğitimde Yeni Yönelimler* (10. bs, ss. 125-138). Pegem Akademi Yayıncılık.

Şenşekerci, E., & Bilgin, A. (2008). Eleştirel Düşünme ve Öğretimi. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *9*(14), 15-43.

Şenyurt, Ö. (2018). *Türk Milli Eğitim Sisteminde Bilgi Okuryazarlığı Gereksinimlerinin Karşılanması* [Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şimşek, E. (2018). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretmenlerinin Öğretim Teknolojileri Alanındaki Yeterlikleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *22*(3), 1631-1648.

Tabak, S. (2020). Probleme Dayalı Öğrenme. İçinde A. S. Saracaloğlu, B. Akkoyunlu, & İ. Gökdaş (Ed.), *Öğretimde Yaklaşımlar ve Eğitime Yansımaları* (1. bs., ss. 347-362). Pegem Akademi Yayıncılık.

Taylor, E. W. (2008). Transformative Learning Theory. *New Directions for Adult and Continuing Education*, *2008*(119), 5-15. https://doi.org/10.1002/ace.301.

Taylor, R. D., Oberle, E., Durlak, J. A., & Weissberg, R. P. (2017). Promoting Positive Youth Development Through School-Based Social and Emotional Learning Interventions: A Meta-Analysis of Follow-up Effects. *Child Development*, *88*(4), 1156-1171. https://doi.org/10.1111/cdev.12864.

Tekin, İ. (2019). Ahlak Eğitiminde Beceri Merkezli Öğrenme. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *20*, 259-287. https://doi.org/10.17494/ogusbd.548355.

Tekin, İ. (2022). Ahlak Okuryazarlığı Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, *22*(1), 43-66. https://doi.org/10.33420/marife.1104203.

Tezcan, H. (2020). *Din Öğretiminde Eleştirel Düşünme: DKAB Dersinde Öğrencilerin Eleştirel Düşünme Becerilerini Geliştirmeye Yönelik Bir Eylem Araştırması* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

The ISTE Student Standards. (2017). ISTE. https://iste.org/standards/students.

The World Bank (2020). *Ending Learning Poverty: What Will It Take?* The World Bank. https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/1ef8a794-710b-584e-a540-a3923ad7ea90/content.

Thomas, J. W. (2000). *A Review of Research on Project-Based Learning*. The Autodesk Foundation. https://tecfa.unige.ch/proj/eteach-net/Thomas_researchreview_PBL.pdf.

Tibbitts, F. (2002). Understanding What We Do: Emerging Models for Human Rights Education. *International Review of Education*, *48*(3/4,), 159-171.

Tidd, J., & Bessant, J. R. (2020). *Managing Innovation: Integrating Technological, Market and Organizational Change* (7. bs). Wiley. https://www.wiley.com/en-us/Managing+Innovation%3A+Integrating+Technological%2C+Market+and+Organizational+Change%2C+7th+Edition-p-9781119713302.

Tisza, G., Zhu, S., & Markopoulos, P. (2021). Fun to Enhance Learning, Motivation, Self-Efficacy, and Intention to Play in Dgbl. Içinde J. Baalsrud Hauge, J. C. S. Cardoso, L. Roque, & P. A. Gonzalez-Calero (Ed.), *Entertainment Computing – ICEC 2021* (ss. 28-45). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-89394-1_3.

Tomlinson, C. A. (2001). *How to Differentiate Instruction in Mixed-Ability Classrooms* (2. bs). Association for Supervision and Curriculum Development. https://rutamaestra.santillana.com.co/wp-content/uploads/2020/01/Classrooms-2nd-Edition-By-Carol-Ann-Tomlinson.pdf.

Toulmin, S. E. (2003). *The Uses of Argument*. Cambridge University Press. https://johnnywalters.weebly.com/uploads/1/3/3/5/13358288/toulmin-the-uses-of-argument_1.pdf.

Trilling, B., & Fadel, C. (2009). *21st Century Skills: Learning for Life in Our Times*. Jossey-Bass/Wiley.

Türel, Y. K., Şimşek, A., Şengül Vautier, C. G., Şimşek, E., & Kızıltepe, F. (2023). *21. Yüzyıl Becerileri ve Değerlere Yönelik Araştırma Raporu*. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_05/11153521_21.yy_becerileri_ve_degerlere_yonelik_arastirma_raporu.pdf.

Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi. (t.y.). https://www.tyc.gov.tr. Geliş tarihi: 02 Ağustos 2024, gönderen https://www.tyc.gov.tr/sayfa/turkiye-yeterlilikler-cercevesi-i0eaefe9f-2ecf-439c-a7af-f40d15fcc1a2.html.

Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi Tarihçe. (t.y.). https://www.tyc.gov.tr. Geliş tarihi: 02 Ağustos 2024, gönderen https://www.tyc.gov.tr/sayfa/tarihce-i0bd96402-7e30-40b7-ac45-375233324bfd. html.

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli. (2024). MEB. https://tymm.meb.gov.tr/

Türnüklü, E. B., & Yeşildere, S. (2005). Problem, Problem Çözme ve Eleştirel Düşünme. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *25*(3), 107-123.

Twenge, J. M. (2018). *iNesli* (O. Gündüz, Çev.). Kaknüs Yayınları.

Uçak, S., & Erdem, H. H. (2020). Eğitimde Yeni Bir Yön Arayışı Bağlamında "21. Yüzyıl Becerileri ve Eğitim Felsefesi". *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, *6*(1), 76-93.

UN. (2015). *Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development*. United Nations. https://digitallibrary.un.org/record/1654217.

UN Environment (Ed.). (2019). *Global Environment Outlook – GEO-6: Healthy Planet, Healthy People*. Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/9781108627146.

UNESCO (1996). *Learning: The Treasure Within*. UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000109590.

UNESCO (2015a). *Global Citizenship Education: Topics and Learning Objectives*. UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000232993.

UNESCO (2015b). *Rethinking Education: Towards a Global Common Good?* UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000232555.

UNESCO (2016). *Education for People and Planet: Creating Sustainable Futures for All, Global Education Monitoring Report*. UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000245752.

UNESCO (2017a). *Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives*. UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000247444.

UNESCO (2017b). *Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives*. UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000247444.

UNESCO. (2019). *Artificial Intelligence in Education: Challenges and Opportunities for Sustainable Development*. UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000366994.

UNESCO (2020a). *Education for Sustainable Development: A Roadmap*. UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374802.

UNESCO (2020b). *Education in a Post-Covid World: Nine Ideas for Public Action*. UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373717.

UNESCO (2021). *Reimagining Our Futures Together: A New Social Contract for Education*. UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379707.

UNICEF (2019). *Every Child Learns UNICEF Education Strategy 2019–2030*. United Nations Children's Fund (UNICEF).

United Nations (2018). *World Urbanization Prospects: The 2018 Revision* (ST/ESA/SER.A/420)). United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division. https://population.un.org/wup/Publications/Files/WUP2018-Report.pdf.

United Nations (2022). *World Population Prospects 2022*. United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division. https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/wpp2022_summary_of_results.pdf.

United Nations (2024). *World Population Prospects 2024: Summary of Results* (UN DESA/POP/2024/TR/NO. 9). United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division. https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/files/documents/2024/Jul/undesa_pd_2024_wpp_2024_advance_unedited.pdf.

Ünal, S. (2023). *21. Yüzyıl Becerileri Çerçevesinde Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarının Analizi* [Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ünal, S. (2024). *Din Öğretiminde 21. Yüzyıl Becerileri*. Kriter.

Ünal, Y. (2009). Bilgi Toplumunun Tarihçesi. *Tarih Okulu*, *5*, 123-144.

Ünlü, İ. (2019). İlkokul Öğrencilerinin Değer Yönelimlerinin Ahlaki İkilem Hikâyeleriyle İncelenmesi: Sorumluluk Değeri Örneği. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *23*(1), 265-287.

Ünver, G. (2022). Yansıtıcı Düşünme. İçinde Ö. Demirel (Ed.), *Eğitimde Yeni Yönelimler* (10. bs, ss. 139-151). Pegem Akademi Yayıncılık.

Van Dijk, J. A. G. M. (2019). *The Digital Divide*. Polity Press.

van Dijk, J., & Hacker, K. (2003). The Digital Divide as a Complex and Dynamic Phenomenon. *The Information Society*, *19*(4), 315-326. https://doi.org/10.1080/01972240309487.

van Laar, E., van Deursen, A. J. A. M., van Dijk, J. A. G. M., & de Haan, J. (2017). The Relation Between 21st-Century Skills and Digital Skills: A Systematic Literature Review. *Computers in Human Behavior*, *72*, 577-588. https://doi.org/10.1016/j.chb.2017.03.010.

Voogt, J., & Roblin, N. P. (2012). A Comparative Analysis of International Frameworks for 21st Century Competences: Implications for National Curriculum Policies. *Journal of Curriculum Studies*, *44*(3), 299-321. https://doi.org/10.1080/00220272.2012.668938.

Vorhaus, J. (2002). Lifelong Learning and the New Educational Order? A Review Article. *Journal of Philosophy of Education*, *36*(1), 119-129.

Wagner, T. (2008). *The Global Achievement Gap: Why Even Our Best Schools Don't Teach the New Survival Skills Our Children Need--and what We Can Do about it*. Basic Books.

Wagner, T. (2016). *Yenilikçiler Yaratmak Dünyayı Değiştirecek Gençler Yetiştirmek* (Çev. A. Özer). İKÜ Yayınevi.

Walker, A., Haiyan, Q., & Shuangye, C. (2007). Leadership and Moral Literacy in Intercultural Schools. *Journal of Educational Administration*, *45*(4), 379-397. https://doi.org/10.1108/09578230710762418.

Watanabe, K. (2023). *Problem Çözümüne Giriş 101* (6. bs). TÜBİTAK Yayınları.

Webb, N. L. (2002). *Depth-of-Knowledge Levels for Four Content Areas*. Wisconsin Center for Educational Research. http://ossucurr.pbworks.com/w/file/fetch/49691156/norm%20web%20dok%20by%20subject%20area.pdf.

Westheimer, J., & Kahne, J. (2004). What Kind of Citizen? The Politics of Educating for Democracy. *American Educational Research Journal*, *41*(2), 237-269. https://doi.org/10.3102/00028312041002237.

Westley, F., & Antadze, N. (2010). Making a Difference: Strategies for Scaling Social Innovation for Greater Impact. *The Innovation Journal*, *15*(2), 1-19.

What It Means to Be an IB Student. (2016, Aralık 19). International Baccalaureate. https://www.ibo.org/about-the-ib/what-it-means-to-be-an-ib-student/.

Wickens, C. D. (2002). Multiple Resources and Performance Prediction. *Theoretical Issues in Ergonomics Science*, *3*(2), 159-177. https://doi.org/10.1080/14639220210123806.

Wilber, K. (2000). *A Theory of Everything: An Integral Vision for Business, Politics, Science, and Spirituality*. Shambhala Publications.

Willis, J. E., Slade, S., & Prinsloo, P. (2016). Ethical Oversight of Student Data in Learning Analytics: A Typology Derived from a Cross-Continental, Cross-Institutional Perspective. *Educational Technology Research and Development*, *64*(5), 881-901. https://doi.org/10.1007/s11423-016-9463-4.

Wilson, C., Grizzle, A., Tuazon, R., Akyempong, K., & Cheung, C.-K. (2011). *Media and Information Literacy Curriculum for Teachers*. UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000192971.

Wilson, D., & Conyers, M. (2016). *Teaching Students to Drive Their Brains: Metacognitive Strategies, Activities, and Lesson Ideas*. ASCD. https://files.ascd.org/staticfiles/ascd/pdf/siteASCD/publications/books/Teaching-Students-to-Drive-Their-Brains-sample-chapters.pdf.

Wilson, M., Scalise, K., & Gochyyev, P. (2015). Rethinking ICT Literacy: From Computer Skills to Social Network Settings. *Thinking Skills and Creativity*, *18*, 65-80. https://doi.org/10.1016/j.tsc.2015.05.001.

Woodhead, L., & Catto, R. (Ed.). (2012). *Religion and Change in Modern Britain*. Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203130643.

World Bank (2019). *World Development Report 2019: The Changing Nature of Work*. The World Bank. https://documents1.worldbank.org/curated/en/816281518818814423/pdf/ Main-Report.pdf.

World Bank (2021). *World Development Report 2021: Data for Better Lives*. The World Bank. https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2021.

World Commission on Environment and Development (1987). *Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development*. United Nations. https://gat04-live-1517c8a4486c41609369c68f30c8-aa81074.divio-media.org/filer_public/6f/85/6f854236-56ab-4b42-810f-606d215c0499/cd_9127_extract_from_our_common_future_brundtland_report_1987_foreword_chpt_2.pdf.

World Economic Forum (2015). *New Vision for Education Unlocking the Potential of Technology*. World Economic Forum. https://www3.weforum.org/docs/WEFUSA_NewVisionforEducation_Report2015.pdf.

World Economic Forum (2016a). *New Vision for Education: Fostering Social and Emotional Learning Through Technology*. World Economic Forum. https://www3.weforum.org/docs/WEF_New_Vision_for_Education.pdf.

World Economic Forum (2016b). *The Future of Jobs Report Employment, Skills and Workforce Strategy for the Fourth Industrial Revolution*. World Economic Forum. https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs.pdf.

World Economic Forum (2017). *Realizing Human Potential in the Fourth Industrial Revolution*. World Economic Forum. https://www3.weforum.org/docs/WEF_EGW_Whitepaper.pdf.

World Economic Forum (2018). *The Future of Jobs Report 2018*. World Economic Forum. https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2018.pdf.

World Economic Forum (2020). *The Future of Jobs Report 2020*. World Economic Forum. https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2020.pdf.

World Economic Forum (2023). *Future of Jobs Report 2023*. World Economic Forum. https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2023.pdf.

Wright, A. (1993). *Religious Education in the Secondary School: Prospects for Religious Literacy*. David Fulton Publishers& Roehampton Institute. http://archive.org/details/religiouseducati0000wrig.

Xu, M., David, J. M., & Kim, S. H. (2018). The Fourth Industrial Revolution: Opportunities and Challenges. *International Journal of Financial Research*, *9*(2), 90. https://doi.org/10.5430/ijfr.v9n2p90.

Xu, X., Lu, Y., Vogel-Heuser, B., & Wang, L. (2021). Industry 4.0 and Industry 5.0—Inception, Conception and Perception. *Journal of Manufacturing Systems*, *61*, 530-535. https://doi.org/10.1016/j.jmsy.2021.10.006.

Yakar, A., & Saracaloğlu, A. S. (2020). Yapılandırmacılık. İçinde A. S. Saracaloğlu, B. Akkoyunlu, & İ. Gökdaş (Ed.), *Öğretimde Yaklaşımlar ve Eğitime Yansımaları* (1. bs., ss. 3-32). Pegem Akademi Yayıncılık.

Yavuz, A. (2017). *İlkokul Hayat Bilgisi Dersinde Bilişim Teknolojileri Destekli Yansıtıcı Düşünme Etkinliklerinin Öğrencilerin Ders Başarısına ve Tutumuna Etkisi* [Yüksek Lisans Tezi]. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yentür, H., Elcil, T., Enöz, N., Balçıklı, M. B., & Akfırat, S. (2023). Kurt Lewin'in Hayatı ve Sosyal Psikolojiye Katkısı. *Nesne Psikoloji Dergisi*, *11*(29), 470-487. https://doi.org/10.7816/nesne-11-29-08.

Yıldırım, L., & Şimşek, V. (2024). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Alternatif Ölçme ve Değerlendirme Araçlarını Kullanma Düzeylerini Belirlemeye Dair Nitel Bir Araştırma. *Journal of Current Researches on Social Sciences*, *14*(1), 13-44.

Yıldız, M., & Genç, M. F. (2016). Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Alternatif Ölçme ve Değerlendirme Tekniklerini Kullanma Düzeyleri ve Karşılaştıkları Sorunlar. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, *45*, 45-80.

Yıldız, Z. (2016). *Din Öğretiminde Mesleki Gelişimin Anahtarı Yansıtıcı Düşünme*. Pegem Akademi Yayıncılık.

Yılmaz, H. (2020). Hz. Peygamber ve Öğretmenlik. İçinde A. Güneş (Ed.), *Geçmişten Geleceğe Öğretmen ve Öğretmenlik* (ss. 47-77). Otto.

Yılmaz Özelçi, S. (2020). İşbirliğine Dayalı Öğrenme. İçinde A. S. Saracaloğlu, B. Akkoyunlu, & İ. Gökdaş (Ed.), *Öğretimde Yaklaşımlar ve Eğitime Yansımaları* (1. bs., ss. 202-219). Pegem Akademi Yayıncılık.

Yiğit, Y. (2021). *Din Öğretiminde Yaşam Problemlerini Çözme Becerilerinin Geliştirilmesi*. Asitan Yayınları.

Yiğit, Y. (2024). *Din Öğretimi Özelinde Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme* (2. bs.). Nobel Akademik Yayıncılık.

Yurdakul, B. (2022). Yapılandırmacılık. İçinde Ö. Demirel (Ed.), *Eğitimde Yeni Yönelimler* (10. bs., ss. 289-302). Pegem Akademi Yayıncılık.

Yüksel, S. (2007). Bilişsel Alanın Sınıflamasında (Taksonomi) Yeni Gelişmeler ve Sınıflamalar. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, *5*(3), 479-509.

Zengin, M. (2011). *Din Eğitimi ve Öğretiminde Yapılandırmacı Yaklaşım*. DEM Yayınları.

Zimmerman, B. J. (2002). Becoming a Self-Regulated Learner: An Overview. *Theory Into Practice*, *41*(2), 64-70. https://doi.org/10.1207/s15430421tip4102_2.

Zins, J., Bloodworth, M., Weissberg, R., & Walberg, H. (2007). The Scientific Base Linking Social and Emotional Learning to School Success. *Journal of Educational and Psychological Consultation*, *17*(2-3), 191-210. https://doi.org/10.1080/10474410701413145.

2. Basım

Beni İhmal Etme Sana İhtiyacım Var

Buse Hançer
Yunus Pınar

nobel bilimsel

Beni İhmal Etme Sana İhtiyacım Var

Buse Hançer, Yunus Pınar

Yayın No.: 1051
ISBN: 978-625-433-463-4
E-ISBN: 978-625-433-462-7
Basım Sayısı: 2. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Hançer, Buse., Pınar, Yunus.
Beni İhmal Etme Sana İhtiyacım Var / Buse Hançer, Yunus Pınar
2. Basım, XIV + 166 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-433-463-4
E-ISBN: 978-625-433-462-7
1. Erken Çocukluk 2. Ekran Tabanlı Medya 3. Olası Riskler

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ v

ÖN SÖZ vii

KISALTMALAR LİSTESİ xiii

BÖLÜM I 1
Medyanın Tarihsel Gelişimine Genel Bir Bakış 1
Dijital Aklın Eleştirisi (Kritik der digitalen Vernunft) 3
Çağın Vebası Dijital Bağımlılık 8

BÖLÜM II 11
Okul Öncesi Dönemin Önemi 11
Dikkat Gelişimi 13
Görsel Algı 14
Dil Gelişimi 15
Beyin Araştırmaları Işığında Dil Gelişimi 16
Okul Öncesi Eğitiminde Akran Grubunun Rolü 17
Eşit Koşullara Sahip Aktörler: "Akranlar" 18
Ekran Tabanlı Medya 18
Ekran Tabanlı Medya ve Gelişim 21
Medya Çocuk İçin Zorunlu Bir İhtiyaç mı? 23
Kitaplar: Dijital mi Basılı mı? 23
Pandeminin Getirdikleri 26
Ekran Tabanlı Medya Kullanımında Büyük Artış 26

BÖLÜM III 29
Okul Öncesi Döneme Kuramsal Bir Bakış 29
Okul Öncesi Dönemde Gelişim 30
Okul Öncesi Dönemde "Dikkat" 34
Dikkat Türleri 35
Dikkati Etkileyen Faktörler 37
Okul Öncesi Dönemde Dikkat Gelişimi 38
Okul Öncesi Dönemde Dikkat Problemi Olan Çocuklar 42

Algı 44
Algıyı Etkileyen Faktörler 45
Algıyı Etkileyen Bir Faktör Olarak Dikkat 45
Hazırlayıcı Kurulum 46
Güdülenme 46
Kişilik 46
Amaç ve Beklentiler 47
Öğrenme 47
Duyusal Yoksunluk 47
Algının Gelişim Üzerine Etkileri 47
Algı Gelişimi 48
Görsel Algı 51
Görsel Algıyı Etkileyen Faktörler 52
Psikolojik Süreçler 52
Bilişsel Süreçler 53
Duygu Yapısı 53
Görsel Algılama Alanları 53
Göz-Motor Koordinasyonu 53
Şekil Zemin Ayırımı 54
Şekil Sabitliği 54
Mekân İle Konumun Algılanması 55
Mekân İlişkilerinin Algılanması 56
Okul Öncesi Dönemde Görsel Algı Gelişimi 56
Okul Öncesi Dönemde Görsel Algı Problemi Yaşayan Çocuklar 57
Dilin Tanımı ve Önemi 59
Dil Edinim Kuramları 60
Doğuştancı/Psikolinguistik Kuram 60
Davranışçı Kuram 62
Sosyal Öğrenme Kuramı 63
Bilişsel Öğrenme Kuramı 63
Etkileşimci Dil Edinim Kuramı 64
Dil Gelişiminin Bileşenleri 64
Alıcı ve İfade Edici Dil 65
Okul Öncesi Dönemde Dil Gelişimi 66
Ağlama Dönemi (0-2 Ay) 67
Babıldama Dönemi (2-4 Ay) 67
Mırıldanma (Cıvıldama) Dönemi (4-6 Ay) 67
Sesleri Taklit Dönemi (6-12 Ay) 68
Tek Sözcük Dönemi (12-18 Ay) 68
Telgraf Konuşması (18-24 Ay) 69

Üç ve Daha Fazla Sözcük Dönemi (2-3 Yaş) 69
İlk Gramer Dönemi (3-6 Yaş) 70
Dil Gelişimini Etkileyen Faktörler 70
Kalıtım 70
Cinsiyet 71
Zekâ 71
Sağlık 71
Yaş 72
Aile 72
Çift Dillilik (Bilingualizm) 72
Mizaç 73
Konuşmaya Teşvik 73
Sosyal Çevre ve Etkileşim 74
Medya 74
Okul Öncesi Dönemde Dil Gelişiminin Önemi 75
Okul Öncesi Dönemde Çocuğun Dil Gelişimini Desteklemede Ailenin Rolü 76
Okul Öncesi Dönemde Kitap Okumanın Çocukların Gelişim Alanları Üzerine Etkisi ve Önemi 78
Okul Öncesi Dönemde Ekran Tabanlı Medya 80
Akıllı Telefon 81
Televizyon 82
Bilgisayar 84
Tablet 85
Okul Öncesi Dönemde Ekran Tabanlı Medyanın Etkileri 86
Ekran Tabanlı Medya ve Kitapla İlgili Yapılan Araştırmalar 89
Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar 89
Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar 92

BÖLÜM IV 97
Ekran Tabanlı Medyanın Zararları Üzerine Nitel Bir Araştırma 97
Yöntem 97
Katılımcılar 98
Veri Toplama Araçları 101
Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu (YYGF) 101
Frankfurter Konsantrasyon Testi (FTF-K) 102
Frostig Gelişimsel Görsel Algı Testi (FGAT) 103
Peabody Resim Kelime Eşleştirme Testi (PRKET) 103
Hamburg Dil Seviyesi Tanılama Aracı (HAVAS-5) 104
Bulgular 105

Bebeklik Döneminde Ekran Tabanlı Medya Kullanımı 105
Ekran Tabanlı Medya Araçlarına Maruz Kalma Süreleri 109
Kimlerin Kütüphanesi Var? 112
Kitap Okumayan Anneler 113
Çocuğa Kitap Okumaya Ne Zaman Başladınız? 114
Olgu K1 118
Olgu E1 125
Olgu E2 126
Olgu K2 128
Olgu E3 129
Olgu K3 130
Tartışma 130
Sonuç 133

KAYNAKÇA 135

KAYNAKÇA

AAP Council on Communications and Media. (2016). Media and young minds. Pediatrics (Vol. 138, p. e20162591). Elk Grove, IL: American Academy of Pediatrics.

AAP Council on Early Childhood, High PC and Klass P. (2014). Literacy promotion: An essential component of primary care pediatric practice. Pediatrics, 134(2), 404–409.American Academy of Pediatrics (AAP). (2011). Children, adolescents, obesity, and the media. Pediatrics, 128(1), 201–208.

AAP. (2014). Literacy Promotion: An essential component of primary care pediatric practice. *Pediatrics*, 134 (2),404-409.

Adsız, E. (2010). İlköğretim çağındaki öğrencilerde düzenli yapılan sporun dikkat üzerine etkisinin araştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Akaroğlu, E. Gülriz ve Dereli, Esra (2012). Okul Öncesi Çocukların Görsel Algı Eğitimlerine Yönelik Geliştirilmiş Eğitici Oyuncakların Çocukların Görsel Algılarına Etkisi. *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 4 (1), 201-222.

Akaroğlu, E.G. (2014). Sanat Eğitim Programının 6 Yaş Çocuklarının Görsel Algı Düzeylerine Etkisi, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya

Akbağ, M. (2015). Gelişim Psikolojsi Konularına Giriş: Kavramlar, İlkeler, Dönemler. M. Engin Deniz (Ed.), *Eğitim psikolojisi içinde* (s. 23-49). Ankara: Maya Akademi

Akbulut, Y. (2013). Çocuk ve ergenlerde bilgisayar ve internet kullanımının gelişimsel sonuçları. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(2) 53-68.

Akçay, D. ve Özcebe, H. (2012). Okul Öncesi Eğitim Alan Çocukların ve Ailelerinin Bilgisayar Oyunu Oynama Alışkanlıklarının Değerlendirilmesi. *Çocuk Dergisi*, 12(2), 66-71.

Akdemir, B. (2006). 6-12 Yaş Arası Zihinsel Engelli Çocuklarda Görsel Algı Becerilerinin Değerlendirilmesi, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.

Akel, K. (2016). Çocuğumu İnternette Kaybettim, İstanbul: Ares.

Aksan, D. (1998). *Anabilim konuları ve Türkçe'nin anabilimi*. Ankara: Engin Yayınevi.

Alfawareh, H.M. & Jusoh, S. (2014). Smartphones usage among university students: Najran University case. *International Journal of Academic Research*, 6 (2), 321-326.

Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2005). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamalı.* (4. Baskı). Sakarya: Sakarya Kitapevi.

American Academy of Pediatrics. (2016). American Academy of Pediatrics Announces New Recommendations for Children's Media Use. Erişim adresi: *https://www.aap.org/en-us/about-the-aap/aap-press-room/Pages/American-Academy-of-Pediatrics-Announces-New-Recommendations-for-Childrens-Media-Use.aspx*

Anderson DR, Huston AC, Schmitt KL, Linebarger DL, Wright JC. (2001). Early childhood television viewing and adolescent behavior: the recontact study. *Monogr Soc Res Child Dev*. 66(1): I-VIII, 1-147.

Ansari, A. & Winsler, A. (2012). School readiness among low-income, Latino children attending family childcare versus centre-based care. Early Child Development and Care, 182 (11), 1465–1485.

Antonietti, Alessandro & Colombo, Barbara (2011). Mental Imagery As a Strategy to Enhance Creativity in Children The Role of Imagery in Creativity. *Imagination Cognition and Personality*. 311. 63-77.

Apak, S. (1989). Gelişim nörolojisi. Bayrak Matbaacılık, 2. Baskı., 288 s., İstanbul

Aral, N. (2000). *Çocuk gelişimi 2*, İstanbul: YA-PA.

Aral, N., Baran, G., Bulut, Ş. ve Çimen, S. (2000). Çocuk gelişimi I. *Ya-Pa Yayınları*, 152 s., İstanbul.

Aral, Neriman ve Yücelyiğit, Seçil (2014). Bebeklerde Algı. (Çeviri Editörleri: Dilara Sevimay Özer ve Abdurrahman Aktop). *Motor Gelişimi Anlamak*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Arı, R. (2010). Eğitim psikolojisi. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Arıcı, M. (2018) Annelerin Evde Çocukları ile Hikâye Kitabı Okuma Davranışlarının Ebeveynlik Tutumlarına Göre İncelenmesi Yüksek Lisans Tezi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi.

Arık, İ., & Ayçiçeği, A. (1990). Yaş ve zaman değişkenlerinin" dikkat" gerektiren görevlere etkisi. Psikoloji çalışmaları/Studies in Psychology, 18, 51-60.

Aristoteles (1995). Nikomachische Ethik. Philosophische Schriften in 6 Baenden, Çev. E. Rolfes. Hamburg: Felix Meiner Verlag.

Arkonaç, S. A. (1998). *Sosyal psikoloji*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

Armbruster, B. B., & Anderson, T. H. (1988). On selecting" considerate" content area textbooks. *Remedial and Special Education*, 9(1), 47-52.

Arslan, E., Bütün, P., Doğan, M., Dağ, H., Serdarzade, C., Arıca, V. (2014). Çocukluk çağında bilgisayar ve internet kullanımı. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hastanesi Dergisi*, 4(3), 195-201.

Arslan, Ş. (2010). Televizyon reklamlarının okul öncesi dönem çocuklarının tüketici davranışlarına etkileri. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Atkinson, J., & Braddick, O. (2012). Visual attention in the first years: Typical development anddevelopmental disorders. *Developmental Medicine and Child Neurology*, 54, 589–595. doi:10.1111/j.1469-8749.2012.04294.x

Attenborough J. (2002). Effects of tv violences vs. fictional violance on aggreYYGon. *Journalism Quarterly*, 60.

Aydın B. (2005). *Çocuk ve Ergen Psikolojisi*. Ankara, Nobel basımevi.

Aydın, A. (2000). Gelişim ve Öğrenme psikolojisi, Alfa Yayınları, 2. Baskı, Nisan, İstanbul.

Baddeley A.D. (2007). *Working memory, thought, and action*. Oxford: Oxford University

Bal, S., Artan, İ. Şahin, S. ve Arı, M. (1999). 1-30 aylar arasındaki bebeklerin nesne devamlılığı ile gelişim düzeylerinin incelenmesi. *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi*, 1(1), 45-58.

Bansner, M. C. (2017). Die emotionale Regulation der Mutter-Kind-Dyade in ihrer Lebenslage. Eine in-vivo Studie der frühkindlichen Kommunikations- und Sprachentwicklung. Wiesbaden.

Başal, H.A. (2007). Okul Öncesi Eğitim. Başal İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

Başaran, İ. E. (1996). *Eğitim Psikolojisi Eğitimin Psikolojik Temelleri* (5. Basım). Ankara: Gül Yayınevi.

Başaran, İ. E. (2000). Eğitim Psikolojisi. Ankara: Kadıoğlu Matbaa.

Baxter, P., & Jack, S. (2008). Qualitative Case Study Methodology: Study Design and Implementation for Novice Researchers. The Qualitative Report, 13(4), 544-556

Baydar, N., Küntay, A. C., Yağmurlu, B., Aydemir, N., Çankaya, D., Göksen, F., ve Cemalcilar, Z. (2014). "It takes a village" to support the vocabulary development of children with multiple risk factors. *Developmental Psychology, 50*(4), 1014.

Bayhan, P. ve Artan, İ. (2005). Çocuk gelişimi ve eğitimi. İstanbul: Morpa Yayınları.

Bayhan, P. ve Saranlı, A.G. (2010). Vygotsky'nin Kuramına Dayanan Kendine Yönelik Konuşma Davranışının Okul Öncesi Dönemdeki Gelişimi ve Uygulamalarda Kullanımı. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(3), 819-834, Ankara.

Beck, I. L. ve McKeown, M. G. (2001). Text talk: Capturing the benefits of read-aloud experiences for young children. *The Reading Teacher*, 55, 10-20.

Beckerle, C. (2017). Alltagsintegrierte Sprachförderung im Kindergarten und in der Grundschule. Evaluation des „Fellbach-Konzepts". Weinheim

Bekir, H.Ş. (2004). Almanya'da Okul Öncesi Eğitim Kurumlarına Devam Eden 5-6 Yaş Grubu Türk Çocuklarına Uygulanan Dil Eğitim Programının Dil Gelişimine Etkisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Bennett, K. K., Weigel, D. J. & Martin, S. S. (2002). Children's acquisition of early literacy skills: examining family contributions. *Early Childhood Research Quarterly*, 17 (2), 95–317. Doi: /10.1016/S0885-2006(02)00166-7

Berk, L. E. (2013). *Bebekler ve çocuklar. (Çev. N. Işıkoğlu Erdoğan).* Ankara: Nobel Yayıncılık.

Bersani, F. S., Barchielli, B., Ferracuti, S., Panno, A., Carbone, G. A., Massullo, C., ... & Imperatori, C. (2022). The association of problematic use of social media and online videogames with aggreYYGon is mediated by insomnia severity: A cross-sectional study in a sample of 18-to 24-year-old individuals. *AggreYYGve behavior*, *48*(3), 348-355.

Birken SC ve ark. (2011). Parental Factors Associated With Screen Time in Preschool Children inprimary care Practise: a Target Kids! study. *Public Health Nutrition*. 14(12):2134-2138.

Bloom, B. S. (1979), İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme. Çev. D. Ali Özçelik, Ankara: Milli Eğitim Basım Evi.

Bogdashina, O. (2003). *Sensory issues in autism: different sensory experiences different perceptual worlds*. Philedelphia, PA, U.S.A: JeYYGca Kingsley Publishers.

Borchert, J. (1998). Effektive trainingsprogramme zur erhöhung schulischer aufmerksamkeit. Ein überblick für lehrkrafte in (sonder-) schulen. Sonderpaedagogischer Kongress in Hannover.

Boyd, D. (2014). It'scomplicated: *The social lives of networked teens*. New Haven, CT: Yale UniversityPress.

Brabham, E. G. ve Lynch-Brown, C. (2002). Effects of teachers' reading-aloud styles on vocabulary acquisition and comprehension of students in early elementary grades. *Journal of Educational Psychology*, 94, 465-473.

Brown, A. (2011). Media use by children younger than 2 years. *Journal of the American Academy of Pediatrics*, 128(5), 1040-1045.

Brown, T. (2008). *Factor Structure of the Test Visual Perception Skillsrevised (TVPS-R).* Hong Kong Journal of Occupational Theraphy, 18 (1), 1-11.

Buttelmann F and Karbach J (2017). Development and Plasticity of Cognitive Flexibility in Early and Middle Childhood. Front. Psychol. 8:1040. doi: 10.3389/fpsyg.2017.01040

Büyükbakkal, G. (2007). Televizyonun Çocuklar Üzerindeki Etkileri. *İ.Ü. İletişim Fakültesi Dergisi*, 28- 31-44.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (23. baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Cengiz, Ö. (2013). Türk Annelerinin Çocuklarına Kitap Okurken Kullandıkları Dil. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30(1), 97-114.

Cengiz, Özlem (2002). 5-6 Yaş Çocuklarının Görsel Algı Gelişimini Destekleyici Eğitim Programının Etkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Certain LK, Kahn RS. (2002). Prevalence, correlates, and trajectory of television viewing among infants and toddlers. *Pediatrics*. 109(4):634-42.

Ceyhan, E. (Ed.). (2000). *Çocuk gelişimi ve psikolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Chandra M ve ark. (2016). Screen Time Of İnfants in Sidney, Australia: A Birth Cohort Study. *BMJ Open*; 6: e012342.

Cheng S, Maeda T, Yoichi S, Yamagata Z, Tomiwa K, Japan Children's Study G. (2010). Early television exposure and children's behavioral and social outcomes at age 30 months. *J Epidemiol*. 20 Suppl 2: S482-9.

Chiong, C., Ree, J., & Takeuchi, L. (2012). Comparing parent-child coreading on print, basic, and enhanced e-book platforms. NewYork: The Joan Ganz Cooney Center at Sesame Workshop.

Choi, H. S., Lee, H. K. ve Ha, J. C. (2012). The İnfluence of Smartphone Addiction on Mental Health, Campus Life and Personal Relations-focusing on K University Students. *Journal of the Korean Data and Information Science Society*, 23(5), 1005-1015.

Chonchaiya, W., Pruksananonda, C. (2008). Television viewing associates with delayed language development. Acta Paediatrica, 97(7), 977-982.

Christakis, D., Zimmerman, F., Di Gıuseppe, D. and Mccarty, C. (2004). Early television exposure and subsequent attentional problems in children. *Pediatrics, 113*, 708- 713.

Christensen, L. B., Johnson, R. B., & Turner, L. A. (2020). Araştırma yöntemleri: Desen ve analiz, 3. Baskı (12. baskıdan tercüme edilmiştir), (Çeviri Editörü Aypay. A.), Ankara: Anı Yayıncılık.

Clements, D. H., & Sarama, J. (2003). Young children and technology: What does the research say? *Young Children*, 58(6), 34-40.

COE (2020). COVID-19 pandemic responses- Lessons learnt from management and adaptation to ensure that children are treated as rights holders during the pandemic and beyond. Summary Report, *https://rm.coe.int/final-summary-report-covid-19-pandemic-responses/16809f8032* Erişim Tarihi: 22.05.2021.

Cooper, P. J., Vally, Z., Cooper, H., Radford, T., Sharples, A., Tomlinson, M., & Murray, L. (2014). Promoting mother–infant book sharing and infant attention and language development in an impoverished South African population: A pilot study. *Early Childhood Education Journal*, *42*(2), 143–152.

Coplan, R.J., Wichmann C. & Lagacé-Séguin, D. G. (2001). Solitary-Active Play Behavior: A Marker Variable for Maladjustment in the Preschool?, Journal of Research in Childhood Education, 15:2, 164-172, DOI: 10.1080/02568540109594957

Corbetta, M. (1998). Frontoparietal cortical networks for directing attention and the eye to visual locations: Identical, independent, or overlapping neural systems? *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 95(3), 831-838.

Costa, S., Johnson, W., Viner, R. M. (2014). Early childhood TV viewing and subsequent BMI trajectories to mid-adulthood in the 1970 British Cohort Study. http://discovery.ucl.ac.uk/1430709/2/TV%20at%205%20%26%20Trajectories%20of%20OW -OB%20-%20ISBNPA2014. Pdf Erişim Tarihi: 13.04.2019

Coté, S. M., Doyle, O., Petitclerc, A. & Timmins, L. (2013). Child care in infancy and cognitive performance until middle childhood in the millennium cohort study. *Child development*, 84 (4), 1191–1208. *http://dx.doi.org/10.1111/cdev.12049*

Couse, L. J., Chen, D. W. (2014). A tablet computer for young children? Exploring its viability for early childhood education. *Journal of research on technology in education*, 43(1), 75-96.

Creswell, J. W., Hanson, W. E., Plano, V. L. C., & Morales, A. (2007). Qualitative research designs selection and implementation. The Counseling Psychologist, 35(2), 236-264.

Cüceloğlu, D. (1999). İnsan ve Davranışı: PsikolojininTemel Kavramları. Remzi Kitabevi.10. Basım. 591s., İstanbul.

Çakır, T. (2004). Çocukta dil gelişimi ve kuramsal yaklaşımlar. *http://dergipark.ulakbim.gov.tr/sakaefd/article/download/5000003731/5000004244* sayfasından elde edilmiştir.

Çamlıbel İrkin, A. (2012). Çocukların Gelişim Süreci ve Televizyonun Etkileri, Yayınlanmamış RTÜK Uzmanlık Tezi, Ankara.

Çat Şahin, A. (2009). Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 5-6 yaş grubu çocukların dil gelişimi ile annelerin okuma ilgi ve alışkanlıkları arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çelik, İ. (2018). Noam Chomsky ve Psiko-Linguistik Dil Gelişim Kuramı, International Periodical for the Languages Literature and History of Turkish or Turkic, Volume, 12/18. p. 143-208. Ankara.

Çepni, S. (2009). Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş. 4. Baskı. Celepler Matbaacılık, Trabzon.

Dağabakan, D. ve Dağabakan F.Ö. (2007). Dil ve çocukta dil gelişim kuramları. *http://docplayer.biz.tr/10343501-Dil-ve-cocukta-dil-gelisimkuramlari.html* sayfasından elde edilmiştir.

Daniel, B. (2004). *Early childhood: zero to four years in the developing world of the child*. Aldgate, J. (Editor), (p.186-207). London: GBR: JeYYGca Kingsley Publishers.

Datler, W., De Cillia, R., Garnitschnig, I. et al. (2012). *Abschlussbericht. Forschungsprojekt Spracherwerb und lebensweltliche Mehrsprachigkeit im Kindergarten.* Wien.

De Gaetano, G. (2015). Visual Media and Young Children's attention Spans. http://users.stargate.net /~ cokids/VisualMedia.html.

DeLoache, JS, Chiong, C., Sherman, K., Islam, N., Vanderborght, M., Troseth, GL, Strouse, GA and O'Doherty, K. (2010). Do babies learn from baby media? *Psychological Science*, 21(11), 1570-1574.

Dennison BA, Erb TA, Jenkins PL. (2002). Television viewing and television in bedroom associated with overweight risk among low-income preschool children. *Pediatrics*. 109(6):1028- 35.

Dereceli, Ç. (2011). Tai Chi Programına Katılımın Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu Olan İlköğretim 1. Kademe Öğrencilerinin İç- Dış Denetim Odağı ve Dikkat Düzeylerine Etkisinin Araştırılması, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Dereobalı, N. (1994). Anaokuluna Devam Eden 48 Aylık Çocukların Algısal Becerilerinin Geliştirilmesine Yönelik Hazırlanan Programların Dil Gelişimi Yönünden İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Devrimci, Halise Künyeli. (1993). "5. Sınıf Çocuklarında Okuma Alışkanlığının İncelenmesi." Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Dice, J.L., Schwanenflugel, P. A (2012). Structural model of the effects of preschool attention on kindergarten literacy. *Read Writ* 25, 2205–2222, https://doi.org/10.1007/s11145-011-9354-3

Diekelmann, S., Born, J. The memory function of sleep. *Nat Rev Neurosci* **11,** 114–126 (2010). https://doi.org/10.1038/nrn2762

Dodson, F. (1997). *Çocuk Yaşken Eğilir, İlk Yeni Yetmelik Çağı*. İstanbul: Özerk Basım.

Doğan, A. (2009). Büyük Türkçe sözlük. Ankara: Akçağ.

Douglas, V. I. (1983). Attentional and cognitive problems. In M. Rutter (Ed.), *Developmental neuropsychiatry* (pp. 280–329). New York: Guilford.

Dönmez, N. (1986). Çocuklarda Dilin Kazanılması. Ya-Pa, 4, 90-96.

Dönmez, N.B., Abidoğlu, Ü., Dinçer, Ç., Erdemir, N. ve Gümüşçü, Ş. (2000). Okul Öncesi Dönemde Dil Etkinlikleri. Ya-Pa Yayın Pazarlama, 146 s., İstanbul.

Duch H, Fisher EM, Ensari İ, Font M, Harrington A, Taromino C, Yip J, Rodriquez C. (2013). Association of Screen Time Use and Language Development in Hispanic Toddlers: A Cross- Sectional and Longitudinal Study. *Clin Pediatr*. 52:857- 65.

Dunst, C. J., Simkus, A. ve Hamby, D. W. (2012). Relationship between age of onset and frequency of reading and infants' and toddlers' early language and literacy development. *Center for Early Literacy Learning Review, 5(3),* 1-10.

Dworak, M. ve Wiater, A. (2013). Media, sleep and memory in children and adolescents. J Sleep Disorders & Ther, 2(7), 147.

Ekerdt, C.E.M., Kühn, C., Anwander, A. et al. (2020). Word learning reveals white matter plasticity in preschool children. Brain Struct Funct 225, 607–619 (2020). https://doi.org/10.1007/s00429-020-02024-7

Ellis, H. C. & Hunt, R. R. (1993). Fundamentals of cognitive psychlogy. Oxford: Brown and Benchmar Publishers.

Er, N. (2002). Bellek. (Çev. Ed: H. B. Ayvaşık ve M. Sayıl). In. C. G. Morris. Understandig Pssychology (Third Edition) 1996. Psikolojiyi anlamak (Psikolojiye giriş). (s. 245-281). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.

Ercan, Z.G., Aral, N. (2011), "Anasınıfı Çocuklarının Görsel-Motor Koordinasyon Gelişimine Görsel Algı Eğitiminin Etkisinin İncelenmesi", *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Cilt 9, Sayı 3 (Yaz 2011): 443-466.

Ercan, Zülfiye G. ve Aral, Neriman (2011). Beery-Buktenıca Gelişimsel Görsel Motor Koordinasyon Testinin Altı Yaş (60-72 Ay) Türk Çocuklarına Uyarlanması. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 41, 136-145.

Erdem, M., Akman, Y. (1995). *Eğitim Psikolojisi, Gelişim-Öğrenme-Öğretme*. Ankara: Arkadaş Yayınları.

Erden Münire ve Yasemin Akman. (1998). *Eğitim Psikolojisi*. Arkadaş Yayınları, Ankara, 63-79.

Erden, M. (1998). Öğretmenlik mesleğine giriş. İstanbul: Alkım.

Erdoğan Gür, D. ve Demir Emre, Y. (2016). İlkokul 4.sınıf öğrencilerinin okumaya yönelik tutumlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* (32), 85-96.

Erdoğan, S. (2010). Erken çocukluk döneminde televizyonun sosyal gelişimine ve değerler eğitimine etkisi. *International Conference on New Trends in Education and Their Implications, 11-13* Nowember in Antalya.

Ergen, S. (2019). Willhelm Van Humboalt'un Dil ve Eğitim Bağıntısı Üzerine Bir Çalışma, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul.

Ergin, B. (2012). 5-6 yaş çocuklarının dil gelişim düzeyleri ile sosyal kabul durumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya

Ergüney, M. (2017). İnternetin Okul Öncesi Dönemdeki Çocuklar Üzerindeki Etkileri Hakkında Bir Araştırma. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(17), 1917-1938.

Ertürk, Y.D. & Gül, A.A. (2006). *Çocuğunuzu Televizyona Teslim Etmeyin: Medya Okuryazarı Olun.* Ankara: Nobel Yayınları.

Ertürk, Y.D. Anne, baba, öğretmen ve medya çalışanları için, çocukluk çağı gelişim dönemlerine göre medya kullanımı. I. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi. Erişim Adresi: http://www.cocukvakfi. org.tr/ resource/docs/kongre_yayinlari/13_cocukhaklarive medyaelkitabi.pdf#page=51. 16 Ekim 2013.

Ettrich, C. (1998). *Konzentrationstrainingsprogramm für Kinder (III: 3. und 4. Schulklassen).* Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

Evans, Marry, Deborah Shaw ve Michelle Bell. (2000). "Home Literacy Activities and Their Influence on Early Literacy Skills" *Canadian of Experimental Psychology*, 54:2.

Ewin, C. A., Reupert, A. E., McLean, L. A., & Ewin, C. J. (2021). Mobile Devices Compared to Non-Digital Toy Play: The Impact of Activity Type on the Quality and Quantity of Parent Language. Computers in Human Behavior, 118, 106669.

Ezell, H.K., Justice, L.M. (2005). Shared storybook reading. Building young children's language emergent literacy skills. Maryland: Paul H. Brookers Publishing.

Farroni, T., & Menon, E. (2008). *Visual Perception and Early Brain Development.* Retrieved February 22, 2011.

Fletcher, Kathryn L. & Reese, Elaine. (2005). Picture book reading with young children: A conceptual framework. *Developmental Review*, 25, 64-103.

Fox, J. E. & Schirrmacher, R. (2012). *Çocuklarda sanat ve yaratıcılığın gelişimi* (N Aral ve G. Duman, Çev.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Fram, M. S., Kim, J. & Sinha, S. (2012). Early Care and Prekindergarten Care as Influences on School Readiness. Journal of Family Issues, 33 (4), 478–505.

Franceschini, S., Gori, S., Ruffino, M., Pedrolli, K., Facoetti, A., (2012). A causal link between visual spatial attention and reading acquisition. Curr. Biol. 22, 814–819.

Fullwood, L.H. (1968). "A Follow-Up of Children Selected by the Frostig Developmental Test of Visual Perception in Relation to Their Success or Failure in Reading and Aritmetic at the End of Second Grade". (Doctor of Philosophy) The University of Oklahoma Graduate College. Oklahoma.

Gaddes, W. H., & Edgell, D. (1994). *Learning disabilities and brain functioning*. NewYork: Springer: Verlag

Gander, M. J. and Gardiner, H. W. (2007). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*. (6. Basım). Onur B., (Editör). (Çev. A. Dönmez, N. Çelen, B. Onur). Ankara: İmge Yayıncılık.

Gander, M. J. ve Gardiner, H. W. (2007). *Çocuk ve ergen gelişimi*. (A. Dönmez, B. Onur ve N. Çelen, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Garzotto F, Paolını P. & Sabıescu A. (2010). Interactive storytelling for children. *International Conference on Interaction Design and Children (IDC)*. Barcelona, Spain, June 9–12, 2010, p. 356-359. Doi: 10.1145/1810543.1810613

Genç, H. (2021). Judith Hermann'ın "Camera Obscura" Adlı Öyküsünde Gerçeklik Algısı. Günümüz Dil-Edebiyat ve Filoloji Araştırmalarında Yenilikçi Eğilimler: Kuram, Yöntem ve Teknikler, Erzurum, Türkiye, 15 - 16 Ekim 2021, ss.223-236

Genç, Z. (2014). Parents' Perceptions about the Mobile Technology Use of Preschool Aged Children. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 146, 55-60.

Gentile D (2009) Pathological video-game use among youth ages 8-18: A national study. Psychological Science 20: 594 – 602

Gordon, R. A., Colaner, A. C., Usdansky, M. L., & Melgar, C. (2013). Beyond an "Either–Or" approach to home- and center-based child care: Comparing children and families who combine care types with

those who use just one. Early Childhood Research Quarterly, 28(4), 918-935. https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2013.05.007

Gove J. ve Webb J. (2011). "User Experience Research, Mobile Ads" Googlemobileads.blogspot.com Erişim Tarihi: Mayıs 2021. *http://googlemobileads.blogspot.com/2011/11/consumers-on-tablet deviceshavingfun.html*

Gözütok, A. (2019). *Tablet ve Akıllı Telefonlar İçin Hazırlanmış Oyun Uygulamalarının İçerdiği Mesajların 4-6 Yaş Çocuklarının Gelişimi Açısından İncelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

Graf, G. H. J., Biroli, P., & Belsky, D. W. (2021). Critical Periods in Child Development and the Transition to Adulthood. JAMA Network Open, 4(1), e2033359-e2033359.

Graziano PA, Calkins SD, Keane SP. (2011). Sustained Attention Development during the Toddlerhood to Preschool Period: Associations with Toddlers' Emotion Regulation Strategies and Maternal Behavior. *Infant Child Dev*. 2011 Nov;20(6):389-408. doi: 10.1002/icd.731. PMID: 22121338; PMCID: PMC3222561.

Green, C. S. ve Bavalier (2003). Action video game modifies visual selective attention. *Nature*, 423. 537-7.

Gustafsson, J. (2017). Single case studies vs. multiple case studies (Thesis): A comparative study. Halmstad, Sweden: Halmstad University

Güler, D. (1990). *Eğitim İletişimi Kurumu Olarak Çocuk Televizyonu ve Uygulamaları ile Bir Model Önerisi.* Yayınlanmamış Doktora Tezi. T.C. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Eskişehir.

Gündoğdu Z, Seytepe Ö ve ark. (2016). Okul Öncesi Çocuklarda Medya Kullanımı. *Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2(2). 6-10.

Hart, B. Ve T. Risley. (2003). *The Early Catastrophe*. Amerkican Educator, 27(4), 6-9.

Horn, W. F., O'Donnell, J. P., & Vitulano, L. A. (1983). Long-term follow-up studies of learning-disabled persons. Journal of Learning Disabilities, 16(9), 542-555.

Hosokawa, R., & Katsura, T. (2018). Association between mobile technology use and child adjustment in early elementary school age. *PloS one*, 13(7), 1-17.

Hourcade, J. P. (2007). "Interaction Design and Children." *Foundations and Trends® in Human-Computer Interaction 1* (4): 277–392. doi:10.1561/1100000006

Hudon TM, Fennell CT, Hoftyzer M. (2013). Quality not quantity of television viewing is associated with bilingual toddlers' vocabulary scores. *Infant Behavior and Development.* 36(2):245-54.

Hutton, J. S., Dudley, J., Horowitz-Kraus, T., DeWitt, T. ve Holland, S. K. (2019). Associations between screen-based media use and brain white matter integrity in preschool-aged children. JAMA Pediatrics, e193869 DOI: 10.1001/jamapediatrics.2019.3869

Hutton, John & Dudley, Jonathan & Horowitz-Kraus, Tzipi & DeWitt, Tom & Holland, Scott. (2020). Differences in functional brain network connectivity during stories presented in audio, illustrated, and animated format in preschool-age children. Brain Imaging and Behavior. 14. 10.1007/s11682-018-9985-y.

Hutton, J. S., Phelan, K., Horowitz-Kraus, T., Dudley, J., Altaye, M., DeWitt, T., & Holland, S. K. (2017). Shared Reading quality and brain activation during story listening in preschool-age children. J Pediatr 191, e201, 204–211.

Inguaggiato, E., Sgandurra, G., & Cioni, G. (2017). Brain plasticity and early development: Implications for early intervention in neurodevelopmental disorders. Neuropsychiatrie de l'Enfance et de l'Adolescence, 65(5), 299–306. https://doi.org/10.1016/j.neurenf.2017.03.009

İbişoğlu, A. (1987). Dört-Dokuz Yaş Dilimindeki Epileptik ve Non-Epileptik Çocukların Görsel Algı Gelişimi Açısından Karşılaştırılması. Yüksek lisans Tezi (Basılmamış). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

İnanç, Y.B., Bilgin, M., Atıcı, K.M. (2007). Gelişim psikolojisi: Çocuk ve Ergen Gelişimi. 3.baskı. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

İnceoğlu, M. (2010). *Tutum-Algı İletişim*. İstanbul: Beykent Üniversitesi Yayınları.

İpek N. & Bilgin, A. (2007). İlköğretim çağı çocuklarında kelime dağarcığı gelişimi. *İlköğretim Online*, 6(3), 344-365.

İşçibaşı, Y. (2011). Bilgisayar, internet ve video oyunları arasında çocuklar. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 7(1), 122-130.

Jaffee, S. R., van Hulle, C. & Rodgers, J. L. (2011). Effects of nonmaternal care in the first 3 years on children's academic skills and behavioral functioning in childhood and early adolescence: a sibling comparison study. Child development, 82 (4), 1076– 1091.

Jobs S. (2010). Ipad Lansmanı Apple Keynote Sunumu Apple.com Erişim Tarihi: Mayıs 2012 *http://itunes.apple.com/us/podcast/apple-keynotes/id275834665*

Justice, L.M., Petscher, Y., Schatschneider, C., Mashburn, A. (2011). Peer effects in preschool classrooms: Is children's language growth associated with their classmates' skills? Child Development, 82, 1768-1777.

Kağıtçıbaşı, Ç. ve Özgediz, S. (1983). Türkiye okul öncesi çocuk Gelişimi ve eğitimi projesi. Boğaziçi Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Enstitüsü, Tanburacı Matbaası, 110s., İstanbul.

Kakırman Yıldız, A. (2017). Okul öncesi Dönem Çocuğunun Eğitim ve Gelişiminde Kitabın Rolü ve Bu Süreçte Anaokulu Kütüphanelerinin Gerekliliği: International Journal of Social Sciences and Education Research. 3(3), 792-802. Erişim adresi: *https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/309359*

Kant, I. (1976). Kritik der reinen Vernunft. Hamburg: Meiner (Orijinal 1781&1787).

Karacan, E. (2000). Bebeklerde ve Çocuklarda Dil Gelişimi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 4, 263-268.

Karaduman, B. D. (2003). *Dikkat Toplama Eğitimi Programının Kanadalı Öğrencilerin Dikkat Düzeyleri Üzerindeki Etkisi*. İzmir: Omep 2003 Dünya Konsey Toplantısı ve Konferansı Bildiri Kitabı.

Karaduman, B. D. (2004). Dikkat Toplama Eğitim Programının İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Dikkat Toplama Düzeyi, Benlik Algısı ve Başarı Düzeylerine Etkisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Karakulaklı, H. (2017). Ortaöğretim Öğrencilerinin Dikkat Kontrol Düzeylerinin Spor ve Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Karasar, N. (1998), Bilimsel Araştırma Yöntemi- Kavramlar, İlkeler, Teknikler. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Karayağız Muslu, G. & Bolışık, B. (2009). Çocuk ve Gençlerde İnternet Kullanımı. *TAF Preventive Meidicine Bulletin.* 8(5), 445-450.

Katz, J, Önen, F, Demir, N, Uzlukaya, A, Uludağ, P. (1974). A Turkish Peabody Picture-Vocabulary Test. *Hacettepe Sosyal ve Beseri Bilimler Dergisi*, 6(1-2), 129-140.

Kaufman, J. (2013). Touch-screen technology and children. Erişim Adresi: http://www.webchild.com.au/read/viewpoints/touchscreen-technology-and-children.

Kayıran, S. M., Şahin, S. A. Ve Cure, S. (2012). Pediatri Perspektifinden Çocuklarda Konuşma ve Dil Gecikmesine Yaklaşım. *Marmara Medical Journal.* 25, 1-4.

Kaymak, S. (1995). Yuvaya giden beş yaşındaki çocuklarla dikkat toplama çalışmaları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kaymak, S. (2003). Dikkat Toplama Eğitim Programının İlköğretim 2. Ve 3. Sınıf Öğrencilerinin Dikkat Toplama Becerilerinin Geliştirilmesine Etkisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Keklik, İ. (2017). Bilişsel gelişim. İ. Yıldırım (Ed.), Eğitim psikolojisi. Ankara: Anı Yayıncılık.

KEMP, S. (2020). Digital 2020: 3.8 Biilion People Use Social Media. 21.12.2020 tarihinde *https://wearesocial.com/blog/2020/01/digital-2020-3-8-billion-people-usesocial-media* adresinden erişildi.

Kılınç, B. Ve Kılınç, E. P. (2014). Yeni medya ortamında çocuk birey: Yeni iletişim teknolojileri ve medya pedagojisinin önemi. *Akdeniz İletişim Dergisi,* 9-23.

Kılınç, S. (2015). Okul öncesi çağındaki çocukların teknoloji kullanımı hakkında ebeveyn görüşlerinin incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kütahya.

Kırbaş S. (2014). Minik Seyirciler: Bebek ve Küçük Çocuklarda Hareketli Görüntü Algısının Gelişimi Üzerine Bir Derleme. *Erciyes İletişim Dergisi*. 3:26-40.

Kırık, M.A. (2013). Televizyonun gelişim çağı çocukları üzerindeki olumsuz etkileri ve ebeveynlerin kontrol sorunu. 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, Cilt:2, Sayı:4.

Kirkorian, H. L., Wartella, E. A., & Anderson, D. R. (2008). Media and young children's learning. *The Future of Children*, 18(1), 39-61.

Knudsen, E. I. (2004). Sensitive periods in the development of the brain and behavior. *Journal of cognitive neuroscience*, 16(8), 1412-1425.

Kocadaş, B. (2004). Kültür ve medya. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 1: 1, 1-8.

Kol, S. (2011). Erken Çocuklukta Bilişsel Gelişim ve Dil Gelişimi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21, 1-21.

Kornhuber, H. H. (1984). Attention, readiness for action, and the stages of voluntary decision—Some electrophysiological correlates in man. *Experimental Brain Research*, 9(1), 420-429.

Kostyrka-Allchorne, K., Cooper, N. R., & Simpson, A. (2017). The relationship between television exposure and children's cognition and behaviour: *A systematic review*. *Developmental Review, 44,* 19–58. *https://doi.org/10.1016/j.dr.2016.12.002*

Köknel, Ö. (1998). İnsanı Anlamak. İstanbul: Altın Kitaplar.

Kula, E. (2018). Dikkat Becerisi Geliştirmeye Dayalı Programın Dikkat Eksikliği Olan İlkokul Öğrencileri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Kurtz, L. A. (2006). *Visual perception problems in children with AD/HD, autism, and other learning disabilities: A guide for parents and profeYYGonals*. JeYYGca Kingsley Publishers.

Kuşcu, Ö. (2010). Orff-Schulwerk Yaklaşımı ile Yapılan Müzik Etkinliklerinin Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Dikkat Becerilerine Etkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Kübler, HD. (2011). Definitionen und Dimensionen. In: Interkulturelle Medienkommunikation. VS Verlag für Sozialwissenschaften. https://doi.org/10.1007/978-3-531-92904-0_1

Küçükturan, G. (2003). Okul Öncesi Fen Öğretimde Bir Teknik: Anoloji. *Milli Eğitim Dergisi,* 157:12.

Landhuis, C. E., Poulton, R., Welch, D., & Hancox, R. J. (2007). *Does Childhood Television Viewing Lead to Attention Problems in Adolescence? Results From a Prospective Longitudinal Study. PEDIATRICS,* 120(3), 532–537.

Lapierre MA, Piotrowski JT, Linebarger DL. (2012). Background television in the homes of US children. *Pediatrics*. 130(5):839-46.

Lauster, U. (1975). *Rechenspiele: Für das erste und zweite Grundschuljahr*. Berlin: Ensslin & Laiblin.

Lepp, Andrew & Barkley, Jacob & Karpinski, Aryn. (2014). The relationship between cell phone use, academic performance, anxiety, and Satisfaction with Life in college students. Computers in Human Behavior. 31. 343–350. 10.1016/j.chb.2013.10.049.

Levine, M. (2002). A Mind at a Time, Her Çocuk Başarabilir, Okul Çağında Zihinsel Gelişim ve Öğrenme Farklılıkları, Boyner Yayınları, Çev: Zeliha Babayiğit, Ekim, İstanbul.

Licandro, U. (2016). Peer-Interaktionen in der inklusiven Kindertageseinrichtung als Motor für die Entwicklung ein- und mehrsprachiger

Kompetenzen. Gemeinsam leben. Zeitschrift für Inklusion, 3 (2016), 142-149.

Lillard, A. S., & Peterson, J. (2011). The immediate impact of different types of television on young children's executive function. *Pediatrics*, 128(4), 644-649.

Lin, L. Y., Cherng, R. J., Chen, Y. J. (2017). Effect of touch screen tablet use on fine motor development of young children. *Physical & Occupational Therapy in Pediatrics*, 37(5), 457-467.

Lin, L.-Y. (2019). Differences between preschool children using tablets and non-tablets in visual perception and fine motor skills. Hong Kong Journal of Occupational Therapy, 32(2), 118–126. https://doi.org/10.1177/1569186119888698

Linebarger DL, Vaala, SE. (2010). Screen media and language development in infants and toddlers: An ecological perspective. *Developmental Review*. 30(2): 176-202.

Linebarger, D. L. Ve Walker, D. (2005). Infants and toddlers television viewing and language outcomes. *American Behavioral Scientist.* 48(5), 624-645.

Lissak, G. (2018). Adverse physiological and psychological effects of screen time on children and adolescents: Literature review and case study. *Environmental Research*, 164, 149–157. *https://doi.org/10.1016/j.envres.2018.01.015*

Livonen, S., Sääkslahti, A.K. (2014). Preschool children's fundamental motor skills: a review of significant determinants, *Early Child Development and Care*, 184:7, 1107-1126, DOI: 10.1080/03004430.2013.837897

Longhurst, R. (2010). Semi-structured ınterviews and focus groups. In N. Clifford, S., French, G., Valantine (Eds.), *Key Methods in Geography*, London: Sage Publications, 103-117.

Majzub, R. ve Abu, S. (2010). The practice of reading books and reading to children in the context of peer-groups in the preschool classroom. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 9, 753-757.

Mares, M. L. ve Z. Pan. (2013). Effects of Sesame Street: A Meta-analysis of Children's learning in 15 countries", *Journal of Applied Development Psychology*, 26(4). 140-151.

Marshall, S. J., Gorely, T., & Biddle, S. J. H. (2006). A descriptive epidemiology of screen-based media use in youth: A review and critique. Journal of Adolescence, 29(3), 333–349.

Mazılı, S. (2019). *Ergenlerde Akıllı Telefon Bağımlılığının Özdenetim Açısından İncelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

MEB (2013). *Okul Öncesi Eğitim Programı Kitapçığı.* Ankara.

Media CS. (2013). Zero to eight: Children's media use in America 2013. Common Sense Media San Francisco, CA.

MEGEP (2007). (Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi). Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, Bilişsel Gelişim. Ankara.

Memiş, Aysel ve Harmankaya, Tuğba (2012). İlköğretim Okulu Birinci Sınıf Öğrencilerinin Görsel Algı Düzeyleri. *TSA*, 16 (1), 27-46.

Merriam, S. B. (2015). *Nitel Araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber*. S. Turan (Çev. Ed.) (3.Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Merriam, S. B. (2018). *Qualitative research a guide to design and implementation.* (S. Turan, Çev.). (Orijinal eserin basım tarihi 2017).

Miller, H. P. (2008). *Gelişim psikolojisi kuramları* (Çev. Z. Gültekin). Ankara, İmge Yayınevi. (Eserin orijinali 2002'de yayımlandı).

Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2013). Çocuk gelişimi ve eğitimi dil gelişimi, Ankara. *http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/ moduller_pdf/Dil%20Geli%C5%9Fimi.pdf* sayfasından elde edilmiştir.

Min Kwon vd., (2013). Development and Validation of a Smartphone Addiction Scale. *Plos One Journal*, 8(2).

Mol SE, Bus AG, and de Jong MT. (2009). Interactive Book Reading in Early Education: A Tool to Stimulate Print Knowledge as Well as Oral Language. *Review of Educational Research*. 79(2): 979–100.

Mol, Suzanne & Adriane G. Bus (2011). To Read Or Not To Read: A Meta-Analysis Of Print Exposure From Infancy To Early Adult-Hood. *Http://Wwww.Ncbi.Nlmnih.Gov/Pubmed*

Morgan, T.C. (1995). Psikolojiye Giriş. Karakaş S., Eski R. (Editörler). Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları.

Morris, C. G. (2002). *Psikolojiyi anlamak*. (H. B. Ayvaşık ve M. Sayıl, Çev. Ed.). Ankara: Türk Psikoloji Derneği Yayınları No:23.

Mustafaoğlu, R., Zirek, E., Yasacı, Z., & Özdinçler, A. R. (2018). Dijital teknoloji kullanımının çocukların gelişimi ve sağlığı üzerine olumsuz etkileri. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 5(2), 1-21.

NAEYCF (National Association for the Education of Young Children and Fred Rogers Center for Early Learning and Children's Media) (2012). Technology and interactive media as tools in early childhood programs serving children from birth through age 8: A joint position statement. http://www.naeyc.org/files/naeyc/fi le/positions/ PStechnologyWEE2.pdf adresinden 10.03.2019 tarihinde erişilmiştir.

National Institute of Child Health and Human Development. (2000). Report of the National Reading Panel. Teaching children to read: An evidence-based assessment of the scientific research literature on reading and its implications for reading instruction (NIH Publication No. 00-4769). Washington, DC: U.S. Government Printing Office. Erişimadresi: https://www.nichd.nih.gov/publications/pubs/nrp/Pages/smallbook.aspx

Neumann, M. M. (2014). An examination of touch screen tablets and emergent literacy in Australianp pre-school children. *Australian Journal of Education.* 58(2). 109-122.

New York Times (2011). https://www.nytimes.com/2014/09/11/ fashion/steve-jobs-apple-was-a-low-tech-parent.html?_r=0 (Erişim Tarihi: 02.03.2022).

Nickel, H. (1991). Die entwicklung von aufmerksamkeit und konzentration aus ökologisch – systemischer perspektive. In. H. Barchmann, W. Kinze & N. Roth (Eds.), Aufmerksamkeit und konzentration im kindesalter: interdisziplinaere aspekt (s. 64-71). Berlin: Verlag Gesundheit.

Njiokiktjien, C. (1989). Pediatric behavioural neurology. *Clinical Principles*, 1, 254-265.

Nsaif, W. S. (2016). Effecting of ExceYYGve using Touchscreens Devices to the Children and the Related with the Physically and Psychological Children Illnesses. *International Journal of Computer Science and Mobile Computing* IJCSMC, 5(6), 513–524.

Oflu A, Bükülmez A, Elmas E, Tahta EG, Çeleğen M. (2021). Comparison of screen time and digital gaming habits of Turkish children before and during the coronavirus disease 2019 pandemic. *Turk Arch Pedi- atr*. 56(1): 22-6.

Oghi S, Loo KK, Mizuike C. (2010). Frontal brain activation in young children during picture book reading with their mot- hers. *Acta Pediatrica.* 99:225-9.

Oktay, A. (2002). *Yaşamın Sihirli Yılları: Okul Öncesi Dönem.* (4. Baskı). İstanbul: Epilson Yayıncılık.

Oktay, A. (2007). *Yaşamın Sihirli Yılları: Okul Öncesi Dönem.* Epilson Yayıncılık, İstanbul.

Okyay, Ö. (2015). Öykü yönteminin çocuklarda alıcı ve ifade edici dil ile bilimsel sözcük kazanımlarına etkisi. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Olson, J. A., Sandra, D. A., Colucci, É. S., Al Bikaii, A., Chmoulevitch, D., Nahas, J., ... & VeiYYGère, S. P. (2022). Smartphone addiction is

increasing across the world: A meta-analysis of 24 countries. *Computers in Human Behavior*, *129*, 107138.

Ophir, E. C. Nass ve A. D. Wagner (2009). Cognitive control media multitakers. *Proceedings of The National Academy of Science*, 106(37). 15583-15587.

Ott, E. (1994). Das konzentrationsprogramm. Konzentrationsschwaeche überwinden- denkvermögen steigern. Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag.

Owens, R. E. (2019). Language development: An introduction. Global Edition Boston: Pearson Education.

Öner, N (2008). Türkiye'de Kullanılan Psikolojik Testler Bir Başvuru Kaynağı (İkinci Basım). İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Öner, N. (1997). *Türkiye'de kullanılan psikolojik testler. Bir başvuru kaynağı.* Boğaziçi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

Özdoğan, M. (1999). *Northwestern Turkey: Neolithic cultures in between the Balkans and Anatolia. Neolithic in Turkey*. The Cradle of Civilization. Istanbul: Arkeoloji ve Sanat.

Özer, D.S. ve Özer, M.K. (2000). Çocuklarda motor gelişim. Kazancı Matbaacılık Sanayi A.Ş. 292 s., İstanbul.

Özmen, S. K. (2011). Dikkat Toplama Becerisini Geliştirici Etkinlikler: Okulöncesi, Anne Babalar ve Öğretmenler İçin El Kitabı. (2. Baskı). Ankara: Anı.

Öztürk, Ata Mehmet (2014). Algısal-Motor Gelişim ve Motor Beceri Müdahaleleri. (Çeviri Editörleri: Dilara Sevimay Özer ve Abdurrahman Aktop). *Motor Gelişimi Anlamak.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Pagani, L. S., Fitzpatrick, C., Barnett, T. A., Dubow, E. (2010). Prospective associations between early childhood television exposure and academic, psychosocial, and physical wellbeing by middle childhood. Archives of pediatrics & adolescent medicine, 164(5), 425-431.

Paktuna-Keskin, S. (2003). Çocuk çizgilerindeki giz, çöp çocuk. Boyut Yayın Grubu, 120s., İstanbul.

Parish-Morris, J., Mahajan, N., Hirsh-Pasek, K., Golinkoff, R., & Collins, M. (2013). Once upon a time: Parent–child dialogue and storybook Reading in the electronic era. Mind, Brain, and Education., 7(3), 200–211.

Pashler, H. E., & Sutherland, S. (1998). *The psychology of attention* (Vol. 15). Cambridge: MIT

Peçenek, D. (2002). 4-6 yaş grubu Türk Çocuklarının İngilizce Öğrenme Süreçleri Üzerine Bir Durum Çalışması. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Peri, C. (1997). *Okul Öncesinde İzlenen Televizyon Programları ve Bu Programların Eğitimsel Değeri.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.

Peterson, C., H., Peterson, N.A., Powell, K.G. (2017). Cognitive Interviewing for Item Development: Validity Evidence Based on Content and Response Processes, *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 50:4, 217-223, DOI:10.1080/07481756.2017.1339564

Pınar, Y. (2016). Anaokulunda sosyal etkileşim, duygu ve dil – ikinci dil edinimi ekseninde bir araştırma. Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi-*Journal of Qualitative Research in Education*, 4(2), 29-51. [Online]: http://www.enadonline.com http://dx.doi.org/10.14689/issn.2148-2624.1.4c2s2m

Pınar, Y. (2016a). HAVAS-5 Uygulamaları. Yayınlanmamış Materyaller. Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi. Gri Literatür.

Pınar, Y. (2021). Pandemi sürecinde sosyal izolasyonun çocuklar üzerine olası etkileri: Bir model önerisi. *Nesne*, 9(20), 379-395. DOI: 10.7816/nesne-09-20-10

Pınar, Y., & Kubilay Pınar, N. (2015). The place of affect and emotion in the theories of first language acquisition<p> İlk dil edinim kuramlarında duygulanım ve duygu olgularının yeri. *Journal of Human Sciences*, 12(2), 343–359. Retrieved from https://www.j-humansciences.com/ojs/index.php/IJHS/article/view/3331

Pınar, Y., Unal, F., Kubilay Pınar, N. (2018). Impact of excessiv screen-based media use on early childhood development: A short review. *Life Skills Journal of Psychology* 2(4), 297-305.

Pişkin, A. (2015). Dikkat Toplama Eğitimi Programının İlkokul 2. Sınıf Öğrencilerinin Dikkat Toplama Becerilerinin Gelişimine Etkisi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.

Platon, (2000). Devlet, çev: Sabahattin Eyuboğlu-M. Ali Cimcoz, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Plotnik, R. (2009). Psikolojiye giriş. Kaknüs yayıncılık.

Plowman, L, McPake, J ve Stephen, C. (2010). The technologisation of childhood Young children and technology in the home. *Children & Society*, 24(1), 63-74.

Plowman, L., Stevenson, O., Stephen, C. & McPake, J. (2012). Preschool children's learning with technology at home. *Computers & Education*, 59, 30–37.

Plude, D. J., Enns, J. T., & Brodeur, D. (1994). The development of selective attention: A life-span overview. *Acta psychologica*, 86(2-3), 227-272

Postman, N. (2017). Amusing Ourselves to Death: Public Discourse in the Age of Show Busines. Çeviren: Akınhay O. Televizyon Öldüren Eğlence: Gösteri Çağında Kamusal Söylem. 7. Basım, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

Price, S., Jewitt, C., Crescenzi, L. (2015). The role of iPads in pre-school children's mark making development. Computers & Eduzcation, 87, 131-141.

Raatz, U. & Möhling, R. (1971). Frankfurter Tests für Fünfjahrige-Konzentration (FTF-K). Weinheim: Beltz.

Radesky JS, Christakis DA. (2016). Increased Screen Time: Implications for Early Childhood Development and Behavior. *Pediatric Clinics*. 63(5):827-39.

Razon, N. (1987). Okul Öncesi Çocukta Sık Rastlanan Uyum ve Davranış Sorunlarından Bazıları ve Anaokulunda Çözüm. *5. YA-PA Okulöncesi Yaygınlaştırılması Semineri.* Antalya: Ya-pa yayınları, 73-85.

Reich, H. & Roth, H.-J. (2007). HAVAS 5 – das Hamburger Verfahren zur Analyse des Sprachstands bei Fünfjährigen. In: Reich, H./Roth, H.-J./Neumann, U. (Edts.): Sprachdiagnostik im Lernprozess. Waxmann: Münster, 71-94.

Reich, H. H., Roth, Hans L. (2004). HAVAS. Hamburger Verfahren zur Analyse des Sprachstands Fünfjähriger, Hamburg: Möglichkeiten der kontrastiven Analyse, In: Bernt Ahrenholz (Edts.),: *Empirische Befunde zu DaZ-Erwerb und Sprachförderung. Beiträge aus dem 3. Workshop Kinder mit Migrationshintergrund*, Fillibach: Freiburg im Breisgau, 81-104.

Reinartz, A., & Reinartz, E. (1975). *Wahrnehmung Gstraining* (Won Frostig, M. David Horne, BA und Ann-Marie Miler, MA) Dortmund: An Weisung self.

Rideout, V.J., Hamel, E. (2006). The media family: Electronic media in the lives of infants, toddlers and Preschoolers and their parents. Menlo Park, CA: Kaiser Family Foundation.

Roberts, D. (2002). *Signals and Perception: The Fundamental of Human Sensation.* Palgrave: Open University.

Rohr, C. S., Arora, A., Cho, I. Y. K., Katlariwala, P., Dimond, D., Dewey, D., & Bray, S. (2018). Functional network integration and attention skills in young children. Developmental Cognitive Neuroscience, 30, 200–211. https://doi.org/10.1016/j.dcn.2018.03.007

Roseberry, S., Hirsh-Pasek, K., Parish-Morris, J., & Golinkoff, R. M. (2009). Live action: Can young children learn verbs from video? *Child Development*, 80(5), 1360-1375.

Rosen, L. D., Whaling, K., Rab, S., Carrier, L. M., & Cheever, N. A. (2013). Is Facebook creating "iDisorders"? The link between clinical symptoms of psychiatric disorders and technology use, attitudes and anxiety. *Computers in Human Behavior*, *29*(3), 1243-1254.

Rosen, L. D., Lim, A., Felt, J., Carrier, L. M., Cheever, N. A., Lara-Ruiz, J., & Rokkum, J. (2014). Media and technology use predicts ill-being among children, preteens and teenagers independent of the negative health impacts of exercise and eating habits. *Computers in Human Behavior*, 35, 364–375.

Rousseau, J. J. (1974). Du Contrat social ou principes du droit politique. Verviers: marabout université.

Rousseau, J.J. (1987). Discours sur L'origine et les fondements de l'inégalité parmis les hommes. Paris: Bordas.

RTÜK. (2018). Vatandaş Bildirimleri Yıllık Raporu 2017. *https://www.rtuk.gov.tr/assets/Icerik/AltSiteler/2017yilivatandasbildirimleriraporu.pdf* adresinden edinilmiştir.

Ruff, H. A., Rothbart, M. K. (1996). Attention in early development: Themes and variations. New. York: Oxford University Press.

Sage, C., Burgio, E. (2017). Electromagnetic fields, pulsed radiofrequency radiation, and epigenetics: how wireless technologies may affect childhood development. *Child Development*, 89(1), 129-136.

Sağol, U. (1998). Down Sendromlu Çocukların Görsel Algı Gelişimine Frostig Görsel Algı Programının Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

San Bayhan, P. ve Artan, İ. (2004). Çocuk gelişimi ve eğitimi. Morpa Kültür Yayınları, 291 s., İstanbul.

San Bayhan, P. ve Artan, İ. (2007). Çocuk gelişimi ve eğitimi (1. Baskı). İstanbul: Morpa.

Saracho, O. N., & Spodek, B. (2010). Parents and children engaging in storybook reading. *Early child development and care*, 180(10), 1379-1389.

Sayan, H. (2016). Okul öncesi eğitimde teknoloji kullanımı. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, 5(13)*, 67-83.

Scarborough, H. S., Dobrich, W., & Hager, M. (1991). Preschool literacy experience and later reading achievement. *Journal of learning Disabilities*, 24(8), 508-511.

Schmidt ME, Pempek TA, Kirkorian HL, Lund AF, Anderson DR. (2008). The effects of background television on the toy play behavior of very young children. *Child development.* 79(4):1137-51.

Schlack, R., Wegner, R. (2005). TV-Medienkonsum: Auswirkungen auf die Körpermasse (BMI), motorische Entwicklung und Sprachentwicklung bei Einschülern in Köln 2003. In: Monatsschrift Kinderheilkunde 153 s.821.

Schneck, C. M. (2005). Visual perception. *Occupational therapy for children*, 3, 357-86.

Selçuk, Z. (2001). Gelişim ve öğrenme. Ankara: Nobel.

Senemoğlu, N, (2005) Gelişim, Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya. Ankara: Yorum Matbaası.

Senemoğlu, N. (2018). *Gelişim, öğrenme ve öğretim*. Ankara: Anı.

Senemoğlu, Nuray (2002). *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim; Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Serhat, B. (2006). Televizyon Programlarının Okul Öncesi Eğitim Kurumuna Devam Eden 5-6 Yaş Grubu Çocuklarının Zihin ve Dil Gelişimini Etkileme Biçimlerine Yönelik Öğretmen ve Veli Görüşlerinin İncelenmesi (Elazığ İl Örneği) (Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Elazığ.

Seven, S. (2015). Dil Gelişimi. Çocuk Gelişimi. Ankara: Vize Yayıncılık.

Sever, S. (2011). Okuma kültürü edindirme sürecinde temel sorunlar ve çözüm önerileri. Okul Öncesi Çocuk Edebiyatı Kitap Katalogu, Ankara: Eğitim Sen Yayınları.

Sever, Sedat (2013). Çocuk Edebiyatı ve Okuma Kültürü, Izmir: Tudem Yayınları.

Sigman, A. (2007). Visual voodoo: The biological impact of watching TV. Biologist, 54(1), 12-17.

Sharif, I., Ozuah, P.O., Dinkevich, E. I. ve Mulvihill, M. (2003). Impact of a brief literacy intervention on urban preschoolers. *Early Childhood Education Journal*, 30, 177-180.

Smith-Trawick, J. (2013). Erken çocukluk döneminde gelişim *[Çok kültürlü bir bakış açısı] – early childhood development [A multicultural perspective]*. Çeviri Editörü: Berrin Akman, Ankara: Nobel.

Sökmen, S. (1994). "Beş Yaş Algı Gelişimi (Frostig Görsel Algı Testi Güvenirlik Çalışması)" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Spence, I., Feng, J. (2010). Video games and spatial cognition. *Rewiew of General Psychology*, 14(2), 92-104.

Spitzer, M. (2016). Risiken und Nebenwirkungen digitaler Informationstechnik. HeYYGscher Landtag, 14.10.2016 Digitalisierung und schulische Bildung Anhörung durch die EnquetekommiYYGon Kein Kind zurücklassen-Rahmenbedingungen, Chancen und Zukunft schulischer Bildung in Hessen, Thema Digitalisierung. http://www.lehrer verband.de/Digital-Prof.Dr.M.Spitzer.pdf (Erişim Tarihi: 02.03.2022).

Srisinghasongkram, P., Trairatvorakul, P., Maes, M. *et al.* (2021). Effect of early screen media multitasking on behavioural problems in school-age children. *Eur Child Adolesc Psychiatry* 30**,** 1281–1297. https://doi.org/10.1007/s00787-020-01623-3

Steinberg, D. (1996). Equation of state and strength properties of selected materials. UCRL-MA-106439. Livermore, CA: Lawrence Livermore

Stephen, C., Plowman, L. (2014) Digital play. In Sage Handbook of Play and Learning in Early Childhood, eds. L. Brooker, M. Blaise and S. Edwards, pp. 330-341. London: Sage.

Stevens, C., Bavelier, D., 2012. The role of selective attention on academic foundations: a cognitive neuroscience perspective. Dev. Cogn. Neurosci. 2 (Suppl. 1), S30–48.

Strasburger, V. C., & Wilson, B. J. (2002). *Children, Adolescents, and the Media*. California: Sage Publications.

Strauss, A. & Corbin, J. (1990). *Basics of qualitative research*. Sage publications.

Strauss, A., & Corbin, J. (1990). *Basics of qualitative research. Grounded theory procedures and techniques.* Newbury Park, California: Sage.

Strommen, L. T., & Mates, B. F. (2004). Learning to love reading: Interviews with older child- ren and teens. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, 48(3), 188-200.

Sturm, R. (2005). Childhood obesity what we can learn from existing data on societal trends, part 2. *Prev Chronic Dis*, 2(2), 1-20.

Subrahmanyam, K. (2009). Developmental Implications of Children's Virtual Worlds. *Washington and Lee Law Review, 66(3).*

Subrahmanyam, K., Kraut, R. E., Greenfield, P. M., & Gross, E. F. (2000). The impact of home computer use on children's activities and development. *The Future of Children*, 10 (2), 123-124.

Suggate, S.P., Martzog, P. (2021). Preschool screen-media usage predicts mental imagery two years later, Early Child Development and Care, DOI: 10.1080/03004430.2021.1924164

Süss, D. (2004). Mediensozialisation von Heranwachsenden. Dimensionen – Konstanten – Wandel. Wiesbaden: VS Verlag.

Swing, E. L., D. A. Gentile, C. A. Anderson ve ark. (2010). "Television and video game exposure and the development of attention problems", *Pediatrics*, 126(2): s.214-21, doi: 10.1542/peds.2009-1508.

Şata, M., Çelik, İ., Ertürk, Z. ve Taş, E.U. (2016). Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeği'nin (ATBÖ) Türk Lise Öğrencileri İçin Uyarlama Çalışması. *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi*, 7(1): 156-169.

Şimşek Bekir, H & F Temel, Z. F. (2006). Almanya'da okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 5-6 yaş grubu Türk çocuklarına uygulanan dil eğitim programının dil gelişim düzeyine etkisi, *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 14-27.

Tamana SK, Ezeugwu V, Chikuma J, Lefebvre DL, Azad MB, Moraes TJ, et al. (2019), Screen-time is associated with inattention problems in preschoolers: Results from the CHILD birth cohort study. *PLoS ONE* 14(4): e0213995. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0213995

Taner, M. (2003). Okulöncesi Eğitimi Alan ve Almayan Farklı Sosyoekonomik Düzeylerdeki İlköğretim Birinci Sınıf Öğrencilerinin Dil Gelişim, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek lisans Tezi, Bursa.

Taymur İ, Türkçapar MH (2012). Kişilik: tanımı, sınıflaması ve değerlendirmesi. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar. 4:154-177.

Temel, F. Z., Kandır, A., Erdemir, N., ve Koçer, H. (2003). *Proje yaklaşımı ve Program Örnekleri.* İstanbul: Morpa.

Temel, Z. F., Bekir, H., & Yazıcı, Z. G. (2014). *Erken çocuklukta dil edinimi*. Ankara: Vize.

Temel, Z. F., Kurtulmuş, Z. & Kaynak, K. B. (2016). Bilişsel Gelişim Eğitim Programının 5-6 Yaş Çocuklarının Dikkat Algı ve Bellek Gelişimlerine Etkisi. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 36 (1). 0-0.

Tezel, M., Arslan Çiftçi, H. ve Uyanık, G. (2019). Annelerin Okul Öncesi Dönem Çocuklarına Kitap Okuma ve Almaya İlişkin Görüşlerinin

İncelenmesi: Mersin Üniversitesi, *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(3), 741-759.

Thomée S, Härenstam A, Hagberg M. (2011). Mobile phone use and stress, sleep disturbances, and symptoms of depreYYGon among young adults--a prospective cohort study. *BMC Public Health*. 2011 Jan 31;11:66.

TİAK (Televizyon İzleme ve Araştırmaları Merkezi), (2021). Yıllık Ölçüm Raporları. https://tiak.com.tr/upload/files/2020yillik.pdf (Erişim Tarihi: 17.04.2022).

Tootell, H., Freeman, M. & Freeman, A. (2014). Generation alpha at the intersection of technology, play and motivation. In R. H. Sprague Jr (Eds.), 47th Hawaii International Conference on System Sciences (HICSS) (pp. 82-90). United States: The Institute of Electrical and Electronics Engineers Inc.

Topçuoğlu, F. (2011). Ana dili öğretiminde beceri alanları. İstanbul: Kerasus Yayınları.

Tuğrul, B., Aral, N., Erkan, S., ve Etikan, İ. (2002). Altı Yaşındaki Çocukların Görsel Algılama Düzeylerine Frostig Gelişimsel Görsel Algı Eğitim Programının Etkisinin İncelenmesi. *Journal of Qafqaz University* (8), 67- 84.

Tulu, Y. (2009). Anadili Türkçe olan ve anadili Türkçe olmayan 4-7 yaş (iki dilli) çocukların dil düzeylerine etki eden faktörlerin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Tunç, A. (2013). Golf Sporu Yapan Çocukların Dikkat Düzeylerinin İncelenmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Konya.

TÜİK. (2018). Hanehalkı bilişim teknolojileri (bt) kullanım araştırması. tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27819 adresinden edinilmiştir.

Tür, G., & Turla, A. (1999). *Okul öncesinde çocuk, edebiyat ve kitap*. İstanbul: Ya-Pa Yayınları

Türk Dil Kurumu, (2019). Büyük Türkçe Sözlük. 02/10/2019 tarihinde http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.56f8 2E67259b82.05712591 adresinden erişilmiştir.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2015). Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması Sonuçları, *https://tuikweb.tuik.gov .tr/PreHaberBultenleri.do?id=18627* adresinden edinilmiştir.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2016). Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması Sonuçları, http://tuik.gov.tr/PreHaber Bultenleri.do?id=21779 adresinden edinilmiştir.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2019). Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması Sonuçları, http://tuik.gov.tr/ PreHaberBultenleri.do?id=30574 adresinden edinilmiştir.

Türkiye Pedagoji Derneği. Çocuk ve Ekran. Erişim: (http://peda gojidernegi.com/ icerik.asp?ID=19) 2015. Erişim tarihi:16.05.2017. [Çevrimiçi] http://pedagojidernegi.com/icerik.asp?ID=19.

Tüzün, Ü. (2002). Gelişen iletişim araçlarının çocuk ve gençlerin etkileşimi üzerine etkisi. *Düşünen Adam,* 15(1), 46-50.

Uhls, Y. T., Michikyan, M., Morris, J., Garcia, D., Small, G. W., Zgourou, E., & Greenfield, P. M. (2014). Five days at outdoor education camp without screens improves preteen skills with nonverbal emotion cues. *Computers in Human Behavior*, 39, 387-392.

Ulusoy, A. (2003), Gelişim ve Öğrenme, Ankara: Anı Yayıncılık.

Undiyaundeye FA, Basake Julius A B. (2018). Processess of Children's learning and Speech Development in Early Years, Int. J. Soc. Sci. 4 (2), 126-134

Unutkan, Ö. P. (2006). Anne babaların kitap okumaya ilgilerinin çocukların dil gelişimi açısından ilköğretime hazır bulunuşluğuna etkisi. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 285-293. Erişim adresi: http://e- dergi.atauni.edu.tr/ataunikkefd/issue/view/1021000293

Üstünoğlu, Ü. (1984). "Okul Öncesi Eğitim Döneminde Eğitim Kurumlarının Önemi ve Yararları" Eskişehir Eğitim Fakültesi Dergisi. Eylül,1984

Valentine-French, S., Lally, M., & Lang, D. (2020). Infancy and Toddlerhood. *Parenting and Family Diversity Issues*

Vandewater EA, Rideout VJ, Wartella EA, Huang X, Lee JH, Shim MS. (2007). Digital childhood: electronic media and technology use among infants, toddlers, and preschoolers. *Pediatrics*. 119(5): e1006-15.

Vannoni, M. (2014;2015). What are case studies good for? Nesting comparative case study research into the lakatosian research program. *Cross-Cultural Research*, 49(4), 331-357

Van den Bulck, J. (2004). Media Use and Dreaming: The Relationship Among Television Viewing, Computer Game Play, and Nightmares or Pleasant Dreams. *Dreaming*, *14*(1), 43–49.

Vassaf, B. H. (2011). Öğrenme Yetersizliği. M.E.B, İstanbul.

Wade, N. J., Swanston, M. T. (2001). Visual perception: an introduction. Philadelphia: Psychology Pres.

Wagner, I. (1991). Entwicklungspsychologische grundlagen. In. H. Barcmann, W. Kinze Und N. Roth (Eds.), Aufmerksamkeit und konzentration im kindesalter. Interdisziplinaere aspekt, 72-80. Berlin: Verlag Gesundheit.

Waldmann, G. (1998). Produktiver Umgang mit Literatur. Deutschunterricht Aktuell. Päd.Zeitschrift.

We Are Social and Hootsuit (2019), *https://wearesocial.com/blog/2019/01/digital2019-global-internet-use-accelerates*

Whirter, M. J., Acar, V. N. (1998). *Çocukla iletişim*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 3120.

Whitehurst, G. J., & Lonigan, C. J. (1998). Child development and emergent literacy. *Child Development*, 69(3), 848-872. Doi:10.1111/j.1467-8624.1998.tb06247.x/full

WHO (2019). Guidelines on physcial activity, sedantary behaviour and sleep for children under 5 years of age. World Health Organization (İnternette) Erişim 30.08.2020, https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/311664/9789241550536-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y.https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/311664/9789241550536-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Wiederholt, J.L. (1971*). The predictive validity of Frostig's constructs as measured by the developmental test of visual perception*. Doctorate Thesis. Temple University, USA.

Wooley, H. & Lowe, A. (2013). Exploring the relationship between design approach and play value of outdoor play spaces. *Landscape, Research, 38(1)*, 53-74.

World Health Organization (WHO). (2014). Electromagnetic fields and public health: mobile phone. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/electromagnetic-fields-and-publichealth-mobile-phones Erişim Tarihi: 10.03.2019

Yalçın, V. & Erden, Ş. (2018). Okul Öncesi Çocuklarının Akıllı Cihaz Kullanma Durumları Üzerine Ebeveyn Algılarının İncelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(2), 461-480.

Yavuzer H. (2004). *Çocuğunuzun İlk Altı Yılı*. İstanbul, Remzi Kitabevi.

Yavuzer, H. (2005). Resimleriyle Çocuk. Remzi Kitapevi, 11. Basım, 184s., İstanbul.

Yay, M. (2017). Dijital Ebeveynlik. *Yeşilay Yayınları*, 1-87.

Yaycı, L. (2007). İlköğretim Dördüncü Sınıf Öğrencilerinde Seçici ve Yoğunlaştırılmış Dikkat Becerilerini Geliştirmeye Dayalı Bir Programın Etkililiğinin Sınanması. Yayınlanmış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Yeh, T. L., & Chen, C. C. (2016). A Study of e-Picture boks and traditional Picture boks on children's reading attention. In advances in Physical ergonomics and human factors. *Springer Cham*, 635-642.

Yengil, E., Döner Güner, P. & Topakkaya, Ö. K. (2019). Okul öncesi çocuklarda ve ebeveynlerinde teknolojik cihaz kullanımı. *MKÜ Tıp Dergisi*, 10 (36), 14-19

Yıldırım, A. (2008). Okul öncesi eğitim kurumlarından yararlanmayan 4-5 yaş çocuklarının dil gelişimini etkileyen faktörlerin incelenmesi (Konya ili örneği). Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilgiler Enstitüsü, Konya.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık San. ve Tic. AŞ.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma* (11. Baskı). Seçkin.

Yılmaz, Bülent. (1994). Çocuklara Okuma Alışkanlığı Kazandırmada Ebeveynin Rolü. *Yaşadıkça Eğitim Dergisi*, 34.

Yılmaz, D. (2010). Çocuk ruh sağlığı ve hastalıkları anabilim dalına başvuran çocuk ve ergenlerde bilgisayar oyunu ve internet kullanımı ile utangaçlık ve sosyal fobi ilişkisinin incelenmesi, Yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.

Yin, R. K. (2003). Case study research: Design and methods. Thousand Oaks, CA: Sage

Yin, R.K. (2014*). Case study methods: design and methods* (5. Baskı). Thousand Oaks: Sage Pbc.

Yoldaş TÇ, Özmert EN. (2021). Communicative Environmental Factors Including Maternal DepreYYGon and Media Usage Patterns on Early Language Development. *Maternal and Child Health Journal*. 1-9.

Yoleri, S. & Küçükyeşil, G. (2014). Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Mizaç Özellikleri ve Dil Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16/1, 20-38.

Yukay-Yüksel, Müge ve Yurtsever-Kılıçgün, Müge (2012). Okul Öncesi Eğitim Kurumlarına Devam Eden 4-5 Yaş Gurubu Çocukların Görsel Algı Gelişimlerine Frostig Gelişimsel Görsel Algı Eğitim Programı-

nın Etkisi. Marmara Üniversitesi *Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 36, 193-211.

Zheng, F., Gao, P., He, M. *et al.* (2014). Association between mobile phone use and inattention in 7102 Chinese adolescents: a population-based cross-sectional study. *BMC Public Health* 14, 1022

Zimmerman F, Christakis D, DiGiuseppe D et al. (2004). Early television exposure and subsuquent attentional problems in childiren. Pediatrics 113(4):708–713.

Zimmerman, F. J., Christakis, D. A., & Meltzoff, A. N. (2007). Associations between media viewing and language development in children under age 2 years. The Journal of pediatrics, 151(4), 364–368.

BİLGİ ARAŞTIRMALARI

Editörler
İrem Soydal
Yurdagül Ünal

nobel
40.yıl

BİLGİ ARAŞTIRMALARI

Editörler: İrem Soydal, Yurdagül Ünal

Yayın No.: 5619
Eğitim: 1145
ISBN: 978-625-371-762-9
E-ISBN: 978-625-371-763-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Soydal, İrem., Ünal, Yurdagül.
Bilgi Araştırmaları / İrem Soydal, Yurdagül Ünal
1. Basım, X + 284 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-762-9
E-ISBN: 978-625-371-763-6
1. Bilgi Yönetimi 2. Bilgibilim 3. Bilgi Araştırmaları

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İçindekiler

Bölüm Yazarları ..... **v**

Ön Söz ..... **vii**

Türkiye'deki Üniversite Açık Erişim Arşivleri Üzerine Bir Değerlendirme **1**
Güleda Doğan

Tarım Bilimleri Dergisi'nin Bibliyometrik Analizi (1995-2018) **23**
Can Besimoğlu

Bilgi Davranışı Literatürünün Bilgibilim Alanındaki İzdüşümü **43**
İpek Şencan - İrem Soydal

Bir "Köprü" Var! Anlamlandırma Kuramına Sosyal Bilişim Perspektifinden Bir Yaklaşım **75**
Semanur Öztemiz

Hepimizin Geleceği: Yaşlılıkta Bilgi Gereksinimlerinin Saptanması **95**
H. İnci Önal

Bilgibilim Mesleği ve Eğitim Programları ile İlgili Öğrenci Görüşleri **119**
Yurdagül Ünal - Serap Kurbanoğlu

İnternet Kuşağı Bilgi Profesyoneli Adaylarının Bilgiye Yaklaşımları **147**
Coşkun Polat - Mehmet Ali Akkaya

Bilişim Teknolojileri ve Yazılım Dersi Öğretim Programının Bilgi ve Teknoloji Okuryazarlığı Unsurları Çerçevesinde İncelenmesi **173**
Özlem Şenyurt

Hukuksal Düzenlemelerde Bilginin İşlenmesine Yönelik Tanımlama Sorunu **191**
Türkay Henkoğlu

Sahte Haberlerin Dünyasında Doğru Bilgiye Erişim Hakkı ile İfade Özgürlüğünün Savaşı **215**
Halise Şerefoğlu Henkoğlu

Bir Kamu Değeri Olarak Açık Devlet Verisi..... 237
Gülten Alır Derbent

Mobil Sağlık Uygulamalarında Kişisel Verilere Yönelik Gizlilik ve Güvenlik Yaklaşımları 265
Şahika Eroğlu - Tolga Çakmak

Türkiye'deki Üniversite Açık Erişim Arşivleri Üzerine Bir Değerlendirme[1]

Güleda Doğan

Öz: *Bu çalışmada, yeşil açık erişimi sağlamanın yollarından biri olan açık erişim arşivleri ele alınmakta ve Türkiye'deki üniversitelerin açık erişim arşivleri içerik, uluslararası görünürlük gibi çeşitli açılardan incelenmektedir. YÖK'ün Mayıs 2019 itibarıyla Üniversiteler listesinde yer alan 206 üniversitenin web sitelerinden ve eğer varsa açık erişim arşivleri üzerinden üniversite türü, kuruluş yılı, arşivlerin bağlantı adresi, toplam kayıt sayısı ve içeriğindeki yayın türleri, uluslararası standartlar (OAI-PMH) ile uyumu, ilgili uluslararası platformlardaki (OpenDOAR, ROAR gibi) varlığı, açık erişim politikası/yönergesi olup olmadığı ile ilgili bilgi toplanmıştır. Çalışma ile Türkiye'deki üniversitelerin %59'unun açık erişim arşivine sahip olduğu, arşive sahip olmanın üniversite yaşı ile ilgili olduğu ancak türüne göre (devlet/özel) farklılık göstermediği saptanmıştır. Arşivlerin yoğun olarak tez ve makalelerden oluştuğu, birçok üniversitenin kendi çıkardıkları dergi koleksiyonlarına bu arşivlerde yer vererek makale sayılarını artırdığı görülmektedir. Arşivlerin yarısından fazlası OpenDOAR'da yer almasına rağmen, ROAR, OpenAIRE Explore ve BASE üyeliği daha düşük bulunmuştur. Açık Arşivler Girişimi Üst Veri Harmanlama Protokolünü (OAI-PMH) sağlayan üniversitelerin oranı %40, Handle üyeliği olan ve çalışır Handle bağlantılarına sahip üniversitelerin oranı %56'dır. Yaklaşık olarak her iki üniversiteden birinin (105 üniversite, %51) açık erişim politikası/yönergesi bulunurken, her beş politikadan ancak bir tanesi bilimsel çıktıların arşive yüklenmesini zorunlu tutmaktadır. Zorunlu açık erişim politikası olan üniversitelerin açık erişim arşivlerindeki ortanca kayıt sayıları daha fazladır. Elde edilen bulgular, Türkiye'deki üniversitelerin açık erişim arşiv içeriklerinin nitelik ve uluslararası görünürlük bakımından eksiklerinin olduğunu, sürdürülebilirliğin sağlanması açısından zorunlu açık erişim politikalarının önemini ortaya koymakta, bundan sonraki süreçte atılacak adımlarda dikkat edilmesi gereken konular hakkında fikir vermektedir.*

Anahtar Sözcükler: *Açık erişim, yeşil yol, açık erişim arşivi, kurumsal arşiv, kurumsal açık arşiv, açık erişim politikası, üniversite.*

---

1 Bu çalışma, aşağıdaki iki çalışmanın genişletilmiş hâlidir:
Doğan, G. (2019, Kasım). *Akademik arşivler ve mevcut durum*. 7. Ulusal Açık Bilim Konferansında sunulan bildiri, İzmir. Erişim adresi: https://libguides.iyte.edu.tr/OSandOpeAIREAdvance
Doğan, G. (2020, 12 Şubat). Türkiye'deki akademik arşivlerin durumu [Blog yazısı]. *Sarkaç*. Erişim adresi: https://sarkac.org/2020/02/turkiyedeki-akademik-arsivlerin-durumu/
Ayrıca, çalışmanın verileri kısmi olarak aşağıda künyesi verilen tezde kullanılmıştır:
Sarı, Ö. (2022). *Türkiye'deki üniversitelerin açık erişim arşivlerinin ve politikalarının değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara. Erişim adresi: https://tez.yok.gov.tr/

AE politikaları gerekse de zorunlu AE politikaları konusundaki bilinç ve farkındalık düzeyidir. YÖK'ün üniversite beyanlarına dayalı olarak topladığı verilere göre, %60 üzerinde politikanın zorunlu olduğu belirtilmiştir (Doğan, 2021, s. 68; Sarı, 2022, s. 52). Bu oran, benzer dönemlerde beyana dayalı olmaksızın toplanan verilere göre oldukça yüksektir. Öte yandan, bu çalışmada zorunlu AE politikalarının kayıt sayısına olumlu bir etkisi olduğu bulunmuşken, Nisan ve Ekim 2020 verilerine göre böyle bir etkiden söz edilememektedir (Sarı, 2022, s. 54).

AE arşivlerini oluşturma aşamasında olan üniversitelerin öncelikli konuları zorunlu AE politikası geliştirmek ve bu konu ile ilgili kurumlarında farkındalığın oluşmasını sağlayacak eğitim programları hazırlamak olmalıdır. Diğer önemli konu ise arşivlerinin taranabilirliğine önem verip (OAI-PMH uyumu ve Handle bağlantıları) tüm ilgili uluslararası platformlarda yer almasını sağlamaktır. Mevcut AE arşivlerinin de bu konulardaki eksiklerinin giderilmesi için çalışmalar yapılmalıdır. AE arşivlerinin oluşturulması kadar önemli bir diğer konu ise sürdürülebilirliklerinin sağlanmasıdır. Sürdürülebilirlik konusu, zorunlu AE politikasının olması, politikanın düzenli aralıklarla ihtiyaçlar doğrultusunda revize edilmesi, AE arşivi ve açık erişim konusundan sorumlu bir çalışma grubunun oluşturulması ile yakından ilgilidir.

Kaynakça

Afzali, M. (2009). *Türkiye'de açık erişim, kurumsal arşivler ve akademik kütüphaneler* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara. Erişim adresi: https://tez.yok.gov.tr/

Akbayrak, E. H., Bayram, Ö., Coşkun, C., Holt, İ., Karasözen, B. ve Tonta, Y. (2006, Ekim). *Institutional repository movement in Turkey*. Open Scholarship 2006: New Challenges for Open Access Repositories Konferansında sunulan bildiri, Glasgow, Birleşik Krallık.

Akın, S. (2018). *Türkiye'de akademilerde açık erişim ve bir açık erişim modeli önerisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çankırı Karatekin Üniversitesi, Çankırı. Erişim adresi: https://tez.yok.gov.tr/

Alaca, E., Büyükçolpan, T. ve Kanık, L. (2019). Bilimsel bilginin erişiminde ve paylaşımında kurumsal açık arşiv yaklaşımı: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi örneği. *Bilgi Dünyası*, *20*(2), 143-181. doi: 10.15612/BD.2019.736

Alav, O. (2018). *Türkiye'de kurumsal açık erişim arşiv yönetişimi üzerine bir araştırma ve model önerisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara. Erişim adresi: https://tez.yok.gov.tr/

Atılgan, D. (2006, Kasım). *Türkiye'de açık arşiv çalışmaları ve Ankara Üniversitesi örneği*. Sosyal Bilimlerde Süreli Yayıncılık Ulusal Sempozyumunda sunulan bildiri, Ankara. Erişim adresi: http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/893/

Atılgan, D., Arslantekin, S. ve Bayram, Ö. (2006, Şubat). *Ankara Üniversitesi açık arşiv uygulaması*. Akademik Bilişim Konferansında sunulan bildiri, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.

Barton, M. R. ve Waters, M. M. (2004). *Creating an institutional repository: LEADIRS workbook*. MIT Libraries. Erişim adresi: https://dspace.mit.edu/handle/1721.1/26698

Bell, S. ve Sarr, N. (2010). Case study: Re-engineering an institutional repository to engage users. *New Review of Academic Librarianship*, *16*(1), 77-89. doi: 10.1080/13614533.2010.509517

Bethesda Statement on Open Access Publishing. (2003). Erişim adresi: http://legacy.earlham.edu/~peters/fos/bethesda.htm

Bevan, S. J. (2007). Developing an institutional repository: Cranfield QUEprints – a case study. *OCLC Systems & Services: International Digital Library Perspectives*, *23*(2), 170-182. doi: 10.1108/10650750710748478

Budapeşte Açık Erişim Girişimi. (2002). Erişim adresi: https://www.budapestopenaccessinitiative.org/translations/turkish-translation

Callicott, B. B., Scherer, D. ve Wesolek, A. (2016). *Making institutional repositories work*. West Lafayette, Indiana: Purdue University Press. Erişim adresi: http://oapen.org/search?identifier=626981

Cengiz, E. (2021). Türkiye'deki kurumsal arşivler üzerine bir değerlendirme. *Arşiv Dünyası*, *8*(1), 41-54. doi: 10.53474/ad.855508

Chase, D. (2015). *Open access publishing*. Erişim adresi: https://library.stonybrook.edu/wp-content/uploads/2015/10/Open-Access-Publishing.pdf

Çelik, S. ve Çelik, R. (2019). Sürdürülebilir bir kurumsal akademik arşiv yönetimi: Doğuş Üniversitesi akademik arşiv sistemi deneyimi. *Yükseköğretim Dergisi*, *9*, 9-102. doi: 10.2399/yod.18.020

Doğan, G. (2015, Ekim). *Türkiye'de açık erişim politikaları*. 4. Ulusal Açık Erişim Çalıştayında sunulan bildiri, Ankara. Erişim adresi: http://ae2015.acikerisim.org/wp-content/uploads/sites/3/2016/11/guleda_dogan.pdf

Doğan, G. (2019, Kasım). *Akademik arşivler ve mevcut durum*. 7. Ulusal Açık Bilim Konferansında sunulan bildiri, İzmir. Erişim adresi: https://libguides.iyte.edu.tr/OSandOpeAIREAdvance

Doğan, G. (2020, 12 Şubat). Türkiye'deki akademik arşivlerin durumu [Blog yazısı]. *Sarkaç*. Erişim adresi: https://sarkac.org/2020/02/turkiyedeki-akademik-arsivlerin-durumu/

Doğan, G. (2021). Türkiye'deki üniversitelerin akademik arşivleri: Mevcut durum. *Yüksek Öğretim Dergisi*, *20*, 65-69. Erişim adresi: https://www.yok.gov.tr/Dergi/yok-dergi-sayi-20/index.html

Eroğlu, E. B. (2018). *Türkiye'deki üniversitelerde açık erişim sürecinin yönetilmesi: Açık erişim sorumlusu personelin görüşleri doğrultusunda bir değerlendirme* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara. Erişim adresi: https://tez.yok.gov.tr/

Ertürk, K. L. (2008). *Türkiye'de bilimsel iletişim: Bir açık erişim modeli önerisi (*Yayımlanmamış doktora tezi*)*. Hacettepe Üniversitesi, Ankara. Erişim adresi: https://tez.yok.gov.tr/

Ertürk, K. L. ve Şengül, G. (2012). Türkiye'de kurumsal açık arşivlerin analizi: Dokuz Eylül Üniversitesi kurumsal arşivi örneği. *Türk Kütüphaneciliği*, *26*, 7-29. Erişim adresi: http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/308/300

Greig, M. ve Nixon, W. J. (2007). On the road to Enlighten-ment: Establishing an institutional repository service for the University of Glasgow. *OCLC Systems and Services*, *23*(3), 297-309. doi: 10.1108/10650750710776431

Gürdal, G., Türkfidanı, A., Keten, B. ve Holt, İ. (2013). Kurumsal arşiv kavramı ve OpenAIREplus Projesi. M. Akgül ve diğerleri (Eds.) *Akademik Bilişim 2013 Konferansı Bildirileri* içinde (s. 517-521). Antalya: Akdeniz Üniversitesi. Erişim adresi: https://ab.org.tr/ab13/kitap/AB2013_Bildiri_Kitap.pdf

Henty, M. (2007, Mayıs-Haziran). Ten major issues in providing a repository service in Australian universities. *D-Lib Magazine*, *13*(5/6). doi: 10.1045/may2007-henty

Holt, İ., Coşkun, C., Karasözen, B. ve Gökkurt, Ö. (2007, Mart). *Kurumsal [açık] arşivler*. 43. Kütüphane Haftasında sunulan bildiri, Ege Üniversitesi, İzmir. Erişim adresi: http://eprints.rclis.org/9577/1/

Karasözen, B. (2003, Ekim). *Kurumsal arşivler*. Elektronik Gelişmeler Işığında Araştırma Kütüphaneleri Sempozyumunda sunulan bildiri, Bolu. Erişim adresi: http://eprints.rclis.org/9619/

Karasözen, B., Holt, İ., Coşkun, C. ve Bayram, Ö. (2006, Haziran). *Kurumsal arşiv yaratma*. ANKOS 6. Yıllık Toplantısında sunulan bildiri, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale. Erişim adresi: http://eprints.rclis.org/7908/

Karasözen, B., Zan, B. U. ve Atılgan, D. (2010). Türkiye'de açık erişim ve bazı ülkelerle karşılaştırma. *Türk Kütüphaneciliği*, *24*, 235-257. Erişim adresi: http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/597/593

Kırklareli Üniversitesi. (2019). *Kırklareli Üniversitesi kurumsal açık erişim ve kurumsal arşiv politikası*. Erişim adresi: http://kddb.klu.edu.tr/dosyalar/birimler/kddb/dosyalar/dosya_ve_belgeler/Veritabanlar%C4%B1%20PDF%20A%C3%A7%C4%B1klama/Kurumsal%20Akademik%20Ar%C5%9Fiv%20Politikas%C4%B1.pdf

Lindahl, D. ve Foster, N. (2004, Temmuz). *Use a shoehorn or design a better shoe: Co-design of a university repository*. Participatory Design Conference'ta sunulan poster. Toronto, Kanada. Erişim adresi: https://urresearch.rochester.edu/institutionalPublicationPublicView.action?institutionalItemId=1298&versionNumber=1

Maness, J. M. (2008, Eylül/Ekim). Using personas to understand the needs and goals of institutional repository users. *D-Lib Magazine*, *14*(9/10). doi: 10.1045/september2008-maness

Max Planck Society and Max Planck Institute for the History of Science. (2003). *Berlin Declaration on Open access to knowledge in the sciences and humanities*. Erişim adresi: https://www.fu-berlin.de/sites/open_access/weiteres/Veranstaltungen/oa_berlin/poster/Berlin-Declaration_Simone-Rieger_MPIWG.pdf

MedOANet. (2013). *MedOANet açık erişim politikaları uygulama ilkeleri*. Erişim adresi: http://www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/handle/11655/11885

Narayan, B. ve Luca, E. (2017). Issues and challenges in researchers' adoption of open access and institutional repositories: A contextual study of a university repository. *Information Research*, *22*(4). Erişim adresi: http://informationr.net/ir/22-4/rails/rails1608.html

Nkiko, C., Bolu, C. ve Michael-Onuoha, H. C. (2014) Managing a sustainable institutional repository: The Covenant University experience. *Samaru Journal of Information*, *14*(1-2), 1-6. Erişim adresi: http://eprints.covenantuniversity.edu.ng/5190/#.XVOI7OgzaUk

Open Society Foundations. (2018). *What is "open access"?* Erişim adresi: https://www.opensocietyfoundations.org/explainers/what-open-access

PASTEUR4OA. (2015). *Araştırma yapan kurumlar için açık erişim politikası geliştirme ve uygulama ilkeleri*. Erişim adresi: https://zenodo.org/record/51940#.YILKJZAzaUk

Palmer, C. L., Teffeau, L. C. ve Newton, M. P. (2008). Strategies for institutional repository development: A case study of three evolving initiatives. *Library Trends*, *57*(2), 142-167. doi: 10.1353/lib.0.0033

Polat, C. (2006). Bilimsel bilgiye açık erişim ve kurumsal açık erişim arşivleri. *Journal of Social Sciences*, *6*(37), 53-80. Erişim adresi: http://eprints.rclis.org/9029/

Sarı, Ö. (2022). *Türkiye'deki üniversitelerin açık erişim arşivlerinin ve politikalarının değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara. Erişim adresi: https://tez.yok.gov.tr/

St. Jean, B., Rieh, S. Y., Yakel, E. ve Markey, K. (2011). Unheard voices: Institutional repository end-users. *College and Research Libraries*, *72*(1), 21-42. doi: 10.5860/crl-71r1

Suber, P. (2012). *Open access.* Cambridge: The MIT Press.

YÖK. (2019). *YÖK, akademide "açık erişim ve açık bilim" çalışmalarını başlattı*. Erişim adresi: https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/acik-erisim-ve-acik-bilim-calismalarina-baslandi.aspx

Yurtseven, M. (2019). Kurumsal akademik arşivlerde farkındalık oluşturma çalışmaları: İSTE kurumsal akademik arşivi örneği. *Türk Kütüphaneciliği*, *33*(3), 171-181. Erişim adresi: http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/3013

Zan, B. U., Altay, A., Çolaklar, H. ve Taşkın, N. (2020). Akademisyenlerin açık erişim ve kurumsal akademik arşiv konusunda bilgi ve farkındalık düzeylerinin belirlenmesi: Bartın Üniversitesi uygulama örneği. *Türk Kütüphaneciliği*, *34*(3), 509-535. doi: 10.24146/tk.779734

Tarım Bilimleri Dergisi'nin Bibliyometrik Analizi (1995-2018)

Can Besimoğlu

Öz: *Bu araştırma kapsamında 1995-2018 yılları arasında Tarım Bilimleri Dergisi'nde (TBD) yayımlanan 1.308 araştırma makalesinin bibliyometrik özellikleri (en fazla yayın yapan kurumlar, ülkeler, en çok fon desteği alınan kurumlar, makalelerin yayın dilleri) incelenmiştir. Çalışmanın amacı, TBD'nin bibliyometrik analizinin yapılarak disipline özgü özelliklerin ve derginin yerel olup olmadığının belirlenmesidir. Araştırmanın bir diğer amacı, TBD'nin Web of Science (WoS) Science Citation Index Expanded'da (SCIE) dizinlenmeden önce (1995-2006) ve sonraki (2007-2018) bibliyometrik göstergelerinin karşılaştırılmasıdır. Adres analizi sonucunda, her iki dönemde de dergiye katkı sağlamış olmaları ile dikkat çeken kurumların Türkiye adresli oldukları (Ankara Üniversitesi, Tarım ve Orman Bakanlığı, Yüzüncü Yıl Üniversitesi ve Süleyman Demirel Üniversitesi) görülmüştür. Dergide her iki dönemde de yayımlanmış makalelerin çoğunluğu Türkiye adreslidir. Bu bulgular, TBD'nin yerel bir dergi olduğuna işaret etmektedir. Dergideki İngilizce makale sayısı, özellikle dergi SCIE kapsamına alındıktan sonra artmıştır (1995-2006: %8, 2007-2018: %52). İncelenen dönemlerde, TBD'de makalelerin yayın dili atıf alma sayısını etkilememektedir. Ayrıca Derginin, Journal Citation Reports'taki (JCR) etki faktörünün (2017: 0,261) düşük olduğu görülmüştür. TBD'nin yerel bir dergi sayılmasına neden olan özelliklerinin ortaya konulmasının, derginin uluslararası görünürlüğünü artırma yönünde yeniden bir değerlendirme yapılmasına yardımcı olabileceği düşünülmektedir. Çalışmanın bulguları sayesinde editörler, TBD yayınlarının kalitesini artırmaya yönelik çıkarımlarda da bulunabileceklerdir.*

Anahtar Sözcükler: *Tarım Bilimleri Dergisi, bibliyometri, atıf analizi, atıf dizinleri.*

Giriş

Tarım, bilim olarak farklı alanlardan yararlanan ve tarımsal amaçlı araştırma ve geliştirme yapılan geniş bir disiplindir. Tarımsal araştırmalar insan, canlı ve çevre koşullarına göre farklılık göstermektedir. Bu özellikleri nedeniyle tarım disiplininde yapılan araştırmalar uluslararası, ulusal, bölgesel ve hatta yöresel olarak değişebilmektedir (Besimoğlu, 2015, s. 2-3). Türkiye'de, Cumhuriyet Dönemi'nde tarım alanında kurulan ilk bilimsel kuruluş, Yüksek Ziraat Enstitüsüdür. Bu Enstitü, 1948 yılında Ankara Üniversitesi bünyesine katılmış ve Ziraat Fakültesi olarak bilimsel araştırma faaliyetlerine devam etmiştir. Fakülte, 1995 yılına kadar, *Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yıllığı* dergisiyle

Gelecekte bu konuda yapılacak çalışmalarda, tarım alanındaki araştırmalarda en sık kullanılan kaynakların belirlenmesinin de faydalı olacağı düşünülmektedir. Öte yandan, fon desteği alan ve almayan yayınların bibliyometrik özelliklerinin (daha fazla atıf alma durumu, ülke, yazar sayıları vb.) araştırılması da araştırma desteklerinin planlanması ve bu konuda politikalar geliştirilmesine yönelik önemli sonuçlar elde etmeye yarayabilir. Bunun yanı sıra, alanda üretilen Türkçe ve İngilizce yayınların WoS'ta dizinlenen TR adresli çalışmalardan atıf alma verileri de derinlemesine (ülke, yazar vb. bibliyometrik özellikleri) incelenebilir. TBD'nin hangi dergilerden atıf aldığı ve bu dergilerin özelliklerinin incelenmesinin de derginin etki alanının anlaşılması açısından ilginç olabileceği düşünülmektedir. Tüm bunların yanı sıra, WoS'ta dizinlenen tarım dergilerinin bibliyometrik özelliklerinin bir arada değerlendirilmesi, tarım alanındaki bilimsel iletişimin sınırlarının ne kadar genişleyebileceği konusunda farklı bakış açıları ortaya koyabilecektir.

Teşekkür

Makaleye yaptıkları katkılar için hakem ve editörlere teşekkür ederim.

Kaynakça

Al, U. ve Coştur, R. (2007). Türk Psikoloji Dergisi'nin bibliyometrik profili. *Türk Kütüphaneciliği, 21*(2), 142-163.

Al, U. ve Soydal, İ. (2011). Atıf dizinlerindeki Türkiye adresli dergiler üzerine bir değerlendirme. *Bilgi Dünyası*, *12*(1), 13-29.

Al, U., Soydal, İ. ve Yalçın, H. (2010). Bibliyometrik özellikleri açısından bilig'in değerlendirilmesi. *Bilig*, *55*, 1-20.

Besimoğlu, C. (2015). *Türkiye'deki ziraat fakültelerinin tarımsal araştırma eğilimleri: 1996-2011 yıllarının bibliyometrik analizi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Birinci, H. G. (2008). Turkish Journal of Chemistry'nin bibliyometrik analizi. *Bilgi Dünyası*, *9*(2), 348-369.

Clarivate. (t.y.). *Journal Citation Reports.* Erişim adresi: https://jcr.clarivate.com/jcr-jp/journal-profile?journal=TARIM%20BILIM%20DERG&year=2018&fromPage=%2Fjcr%2Fhome

DHYI, S. M. M. A. (2018). *Atıf dizinlerinden çıkarılan dergiler ve etkileri* (Yayımlanmamış yüksek lisansı tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Doğan, G., DHYI, S. M. M. A. ve Al, U. (2018). Web of Science'tan çıkarılan Türkiye adresli dergiler üzerine bir araştırma. *Türk Kütüphaneciliği*, *32*(3), 151-162.

Garfield, E. (1975a). Journal citation studies. 20. Agriculture journals and agricultural literature. *Current Contents, 20*, 5-11.

Garfield, E. (1975b). *What is the literature cited by agricultural scientists? A case study in literature dispersion.* World Congress of Agriculture Librarians and Documentalists, Mexico (April 14-18, 1975) kongresinde sunulan bildiri. Erişim adresi: http://www.garfield.library.upenn.edu/papers/243.html

Gazni, A., Sugimoto, C. R. ve Didegah, F. (2012). Mapping world scientific collaboration: Authors, institutions, and countries*. Journal of the American Society for Information Science and Technology, 63*(2), 323–335. doi: 10.1002/asi.21688

Orbay, M., Karamustafaoğlu, O. ve Öner, F. (2007). What does Hirsch index evolution explain us? A case study: Turkish Journal of Chemistry. *Biblios, 8*(27), 1-5.

Pajić, D. ve Jevremov, T. (2014). Globally national-locally international: Bibliometric analysis of a SEE Psychology Journal. *Psihologija*, *47*(2), 263-277.

Pritchard, A. (1969). Statistical bibliography or bibliometrics? *Journal of Documentation*, *25*, 348-349.

Tonta, Y. (2017a). *TÜBİTAK Türkiye Adresli Uluslararası Bilimsel Yayınları Teşvik (UBYT) Programının değerlendirilmesi*. Ankara: TÜBİTAK ULAKBİM.

Tonta, Y. (2017b). Türkiye'de yayımlanan ve Web of Science'ta dizinlenen dergilerle ilgili bir değerlendirme. *Türk Kütüphaneciliği*, *31*, 449-482.

Tarım Bilimleri Dergisi. (t.y.). Erişim adresi: http://tarimbilimleri.agri.ankara.edu.tr/

Yalçın, H. (2010). Millî Folklor dergisinin bibliyometrik profili (2007-2009). *Milli Folklor*, *22*(85), 205-211.

Bilgi Davranışı Literatürünün Bilgibilim Alanındaki İzdüşümü

İpek Şencan - İrem Soydal

Öz: *Her birey hem gündelik hem profesyonel yaşamında sağlıktan, eğitime, ekonomiden, bilime pek çok farklı konuda bilgiye gereksinim duymaktadır. Bu gereksinimler bireyleri bilgi davranışı sergilemeye yöneltmektedir. Bilgi davranışlarının anlaşılması pek çok araştırma alanı için önem arz etmekle birlikte, bu alanların başında doğrudan insanla, bir diğer deyişle kullanıcıyla etkileşimde olan bilgibilim gelmektedir. Bu çalışmada, bilgi davranışlarının anlaşılmasına ışık tutacak bilimsel literatür, bilgibilim alanı özelinde değerlendirilmiştir. Bu amaçla Web of Science (WoS) kapsamında dizinlenen toplam 7.452 yayın incelenmiş, bulgular CiteSpace ve VosViewer yazılımları ile görselleştirilerek sunulmuştur. Çalışmanın bulguları, konuyla ilgili en sık ortak atıf alan kaynaklar arasında Journal of the Association for Information Science and Technology, Journal of Documentation, Information Processing & Management ve Library & Information Science Research, MIS Quarterly, Communications of the ACM, Computers in Human Behavior ve Lecture Notes in Computer Science ile Journal of Information Science adlı kaynakların bulunduğunu ortaya koymuştur. Çalışma sonucunda, bilgi davranışı araştırmalarında konu çeşitliliğinin ve ülkeler arası iş birliklerinin 1990'lı yıllardan itibaren arttığı, Spink, A., Savolainen R., Ellis, D., Vakkari, P., Marchionini, G. gibi yazarların en sık ortak atıf alan isimler olduğu görülmüş, bilgibilimin yanı sıra bilgi davranışı konusunda en fazla çalışan alanlardan birinin bilgisayar bilimleri olduğu anlaşılmıştır. Konuyla ilgilenen araştırmacıların bilgi davranışının kavramsal çerçevesini netleştirmek açısından bu çalışmanın bulgularından yararlanabilecekleri düşünülmektedir.*

Anahtar Sözcükler: *Bilgi davranışı, bilgi arama davranışı, bilgi gereksinimi, bilgibilim.*

Giriş

Bilgi arama (information seeking), "eksik" kalan bilginin tanınması ve buradan hareketle ortaya çıkan çeşitli davranışları içeren kapsamlı bir ifadedir (Case, 2007, s. 81). Eksik bilgi ya da bir diğer deyişle, cevap arayışına yol açan boşluk ise bilgi gereksinimi (information need) olarak tanımlanmaktadır (Reitz, t.y.). Bilgi gereksinimleri çeşitlilik gösterebilmekte (Rosenfeld, Morville ve Arango, 2015, s. 44-45) ve bu gereksinimi karşılamak isteyen birey farklı davranışlar sergileyebilmektedir. Örneğin, kendi aile fertlerinden birinin ya da yakın bir arkadaşının telefon numarasını bulmak isteyen bir kişi telefon reh-

aldığı iş birlikleri daha fazladır. Bilimsel iletişim çıktıları açısından en üretken konumda olan bu ülkelerin, bilgi davranışına yönelik araştırmalarda da öncü konumda olduğunu söylemek mümkündür.

Bu çalışma bilgi davranışı konusuna yeni giriş yapan araştırmacılara konuyu tanımak açısından yardımcı olabilecek bulgular sunmaktadır. Bununla birlikte bulguların, hâlihazırda bu konuda çalışanlara da yeni yapacakları araştırmalarda odaklanabilecekleri konular hakkında fikir verebileceği düşünülmektedir. Çalışmada elde edilen bulgular, bilgi davranışı literatürünü şekillendiren konuların bilgi davranışına yönelik geliştirilmiş olan kuram ve modeller, bilgi arama, farklı türdeki kullanıcıların bilgi arama davranışları, çevrim içi tarama, bilgi hizmetleri gibi bilgibilimin temel başlıkları etrafında konumlandığını göstermektedir. Bu açıdan bulgular önceki çalışmalarla (Greifeneder, 2014; Julien ve diğerleri, 2011; Vakkari, 2008) da benzerlik göstermektedir. Çalışmada ayrıca konunun disiplinlerarası yapısı bir kez daha ortaya çıkmıştır. Bilgi davranışı konusunun çok farklı alanlarda tespit edilebilecek çeşitli araştırma problemlerine ışık tutma potansiyeli bulunmaktadır. Dijital çağın değişen bilgi ekosistemi kullanıcı deneyimini ön plana çıkarmaktadır. Gelecekte yapılacak çalışmalarda, teknolojinin bilgi davranışı konusuna ne gibi bir etki yaptığının daha detaylı olarak incelenmesi yeni ortaya çıkan araştırma konularını daha görünür hâle getirebilecek, böylece Greifeneder (2014) tarafından yapılan giyilebilir teknolojiler, akıllı sistemler gibi yeniliklerin bilgi davranışı literatürünü etkileyeceğine yönelik öngörünün sınanması mümkün olabilecektir.

Kaynakça

Alkan, N. (1992). Üniversite kütüphanesi sisteminde kütüphaneci-kullanıcı etkileşimi. *Türk Kütüphaneciliği*, *6*(3), 133-141. Erişim adresi: http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/1259/1253

Alkan, N. (1994). Bilgi taramalarının nitelik açısından değerlendirilmesinde "kesin isabet" (Kİ-precision) ve "erişim isabeti" (Eİ-recall) oranları. *Türk Kütüphaneciliği*, *8*(4), 254-265. Erişim adresi: http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/1097/1094

Alkan, N. (1995a). Bilgi taramalarının nitelik açısından değerlendirilmesinde bütünlük (kapsam), yenilik, tarama çıktısı ve kullanıcı çabası ölçütleri. *Türk Kütüphaneciliği*, *9*(3), 315-324. Erişim adresi: http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/1016/1018

Alkan, N. (1995b). Bilgi taramalarında temel başarısızlık nedenleri. *Türk Kütüphaneciliği*, *9*(2), 91-102. Erişim adresi: http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/1076/1073

ARIST. (t.y.). Erişim adresi: https://www.asist.org/arist/

Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, *84*(2), 191-215. Erişim adresi: https://www.uky.edu/~eushe2/Bandura/Bandura1977PR.pdf

Bandura, A. (2001). Social cognitive theory: An agentic perspective. *Annual Review of Psychology*, *52*, 1-26. Erişim adresi: https://doi.org/10.1146/annurev.psych.52.1.1

Bates, M. J. (1989). The design of browsing and berrypicking techniques for the online search interface. *Online Review*, *13*(5), 407-424. Erişim adresi: https://doi.org/10.1108/eb024320

Belkin, N. J. (1990). The cognitive viewpoint in information science. *Journal of Information Science, 16*(1), 11-15. Erişim adresi: https://doi.org/10.1177/016555159001600104

Belkin, N. J., Oddy, R. N. ve Brooks, H. M. (1982a). Ask for information retrieval: Part I. Background and theory. *Journal of Documentation*, *38*(2), 61-71. Erişim adresi: https://doi.org/10.1108/eb026722

Belkin, N. J., Oddy, R. N. ve Brooks, H. M. (1982b). Ask for information retrieval: Part II. Results of a design study. *Journal of Documentation*, *38*(3), 145-164. Erişim adresi: https://doi.org/10.1108/eb026726

Bilal, D. (2000). Children's use of the Yahooligans! Web search engine: I. Cognitive, physical and affective behaviours on fact-based search tasks. *Journal of the American Society for Information Science*, *51*(7), 646-665. Erişim adresi: https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-4571(2000)51:7<646::AID-ASI7>3.0.CO;2-A

Bilal, D. (2001). Children's use of the Yahooligans! Web search engine: II. Cognitive and physical behaviors on research tasks. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, *52*(2), 118-136. Erişim adresi: https://doi.org/10.1002/1097-4571(2000)9999:9999<::AID-ASI1038>3.0.CO;2-R

Bilal, D. (2002). Children's use of the Yahooligans! Web search engine: III. Cognitive and physical behaviors on fully self-generated search tasks. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, *53*(13), 1170-1183. Erişim adresi: https://doi.org/10.1002/asi.10145

Bilal, D. (2005). Children's information seeking and the design of digital interfaces in the Affective Paradigm. *Library Trends*, *54*(2), 197-208. Erişim adresi: https://www.ideals.illinois.edu/handle/2142/3476

Birinci, H. G. (2006). *Tarih alanındaki kullanıcıların bilgi gereksinimleri ve bilgi kullanım özellikleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara. Erişim adresi: https://bby.hacettepe.edu.tr/yayinlar/110.pdf

Buscher, G., Cutrell, E. ve Morris, M. R. (2009). What do you see when you're surfing? Using eye tracking to predict salient regions of web pages. *Proceedings of the SIGCHI Conference on Human Factors in Computing Systems (CHI '09)* içinde (s. 21-30). Association for Computing Machinery. Erişim adresi: https://doi.org/10.1145/1518701.1518705

Byström, K. ve Järvelin, K. (1995). Task complexity affects information seeking and use. *Information Processing & Management*, *31*(2), 191-213. Erişim adresi: https://doi.org/10.1016/0306-4573(95)80035-R

Case, D. O. (2006). Information behavior. *Annual Review of Information Science and Technology*, *40*(1), 293-327. Erişim adresi: https://doi.org/10.1002/aris.1440400114

Case, D. O. (2007). *Looking for information: A survey of research on information seeking, needs, and behavior* (2. basım). Elsevier.

Cevher, N. ve Soylu, D. (2015). Information-seeking behavior of the Google Generation [Poster]. European Conference on Information Literacy, Tallinn.

Chen, C. (2019). *CiteSpace: Visualizing patterns and trends in scientific literature*. Erişim adresi: http://cluster.cis.drexel.edu/~cchen/citespace/

Cole, C., Cantero, P. ve Ungar, A. (2000). The development of a diagnostic-prescriptive tool for undergraduates seeking information for a social science/humanities assignment. Part 3. Enabling devices. *Information Processing and Management*, *36*(3), 481-500. Erişim adresi: https://doi.org/10.1016/S0306-4573(99)00034-5

Dalkıran, Ö. (2018). *Ağ kuşağının bilgi davranışları: Üniversite öğrencileri üzerine bir inceleme* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara. Erişim adresi: http://www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/handle/11655/4262

Deng, S., Xia, S., Hu, J., Li, H. ve Liu, Y. (2021). Exploring the topic structure and evolution of associations in information behavior research through co-word analysis. *Journal of Librarianship and Information Science, 53*(2), 280-297. Erişim adresi: https://doi.org/10.1177/0961000620938120

Deng, S. ve Xia, S. (2020). Mapping the interdisciplinarity in information behavior research: A quantitative study using diversity measure and co-occurrence analysis. *Scientometrics 124*, 489-513. Erişim adresi: https://doi.org/10.1007/s11192-020-03465-x

Dervin, B. (1998). Sense-making theory and practice: An overview of user interests in knowledge seeking and use. *Journal of Knowledge Management*, *2*(2), 36-46. Erişim adresi: https://doi.org/10.1108/13673279810249369

Dervin, B. ve Nilan, M. (1986). Information needs and uses. *Anuual Review of Information Science and Technology*, *21*, 3-33. Erişim adresi: http://www2.hawaii.edu/~donnab/lis670/dervin_nilan.pdf

Ding, Y., Chowdhury, G. ve Foo, S. (1999). Mapping intellectual struture of information retrieval: An author co-citation analysis, 1987-1997. *Journal of Information Science*, *25*(1), 67-78. Erişim adresi: https://doi.org/10.1177/016555159902500107

Doğan, S. C. (2007). *Tıp akademisyenlerinin elektronik veri tabanı ve elektronik dergi kullanımları: Hacettepe Üniversitesi örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara. Erişim adresi: http://www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/handle/11655/2905

Ekici, S. ve Uçak, N. Ö. (2012). İlköğretim öğrencilerinin İnternet'te bilgi arama davranışları. *Türk Kütüphaneciliği*, *26*(1), 78-96. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/pub/tk/issue/48849/622340

Ellis, D. (1989). A behavioural approach to information retrieval design. *Journal of Documentation*, *45*(3), 171-212. Erişim adresi: https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/eb026843/full/html

Fisher, K. E. ve Julien, H. (2009). Information behavior. *Annual Review of Information Science and Technology*, *43*(1), 1-73. Erişim adresi: https://doi.org/10.1002/aris.2009.1440430114

Ford, N. (1986). Psychological determinants of information needs: A small-scale study of higher education students. *Journal of Librarianship*, *18*, 47-62. Erişim adresi: https://doi.org/10.1177/096100068601800103

Fourie, I. (2008). Information needs and information behaviour of patients and their family members in a cancer palliative care setting: An exploratory study of an existential context from different perspectives. *Information Research*, *13*(4). Erişim adresi: https://informationr.net/ir/13-4/paper360.html

Fourie, I. (2009). Learning from research on the information behaviour of healthcare professionals: A review of the literature 2004-2008 with a focus on emotion. *Health Information & Libraries Journal*, *26*(3), 171-186. Erişim adresi: https://doi.org/10.1111/j.1471-1842.2009.00860.x

Freeman, L. C. (1977). A set of measuring centrality based on betweenness. *Sociometry*, *40*, 35-41. Erişim adresi: https://doi.org/10.2307/3033543

Frøkjær, E., Hertzum, M. ve Hornbæk, K. (2000). Measuring usability: Are effectiveness, efficiency, and satisfaction really correlated? *Proceedings of the SIGCHI conference on Human Factors in Computing Systems (CHI '00)* içinde (s. 345-352). Association for Computing Machinery. Erişim adresi: https://doi.org/10.1145/332040.332455

González-Albo, B. ve Bordons, M. (2011). Articles vs. proceedings papers: Do they differ in research relevance and impact? A case study in the Library and Information Science field. *Journal of Informetrics, 5*(3), 369-381. Erişim adresi: https://doi.org/10.1016/j.joi.2011.01.011

Greifeneder, E. (2014). Trends in information behavior research. *Information Research, 19*(4). Erişim adresi: https://informationr.net/ir/19-4/isic/isic13.html#jul11

Gürleyen, S. B. (2016). Coğrafyacıların bilgi davranışları ve coğrafi bilgi merkezleri tasarımına ilişkin gereksinimler. *Türk Kütüphaneciliği*, *30*(3), 524-539. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/pub/tk/issue/48653/618602

Hertz, D. B. ve Rubenstein, A. H. (1953). *Team research*. Columbia University.

Hintz, C. W. E. (1952). *Internationalism and scholarship: A comparative study of the reference literature used by American, British, French and German* (Yayımlanmamış doktora tezi). University of Chicago, Chicago.

Holliday, W. ve Li, Q. (2004). Understanding the millennials: Updating our knowledge about students. *Reference Services Review*, *32*(4), 356-366. Erişim adresi: https://doi.org/10.1108/00907320410569707

Hsiao, T. M. ve Chen, Kh. (2020). The dynamics of research subfields for library and information science: An investigation based on word bibliographic coupling. *Scientometrics, 125*, 717-737. Erişim adresi: https://doi.org/10.1007/s11192-020-03645-9

Julien, H., Pecoskie, J. J. L. ve Reed, K. (2011). Trends in information behavior research, 1999-2008: A content analysis. *Library & Information Science Research, 33*(1), 19-24. Erişim adresi: https://doi.org/10.1016/j.lisr.2010.07.014

Köse, E. (2011). *Tıp akademisyenlerinin kanıta dayalı bilgi gereksinimleri ve bilgi arama davranışları: Hacettepe Üniversitesi örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara. Erişim adresi: https://bby.hacettepe.edu.tr/yayinlar/Eda%20K%C3%B6se%20Tez.pdf

Krikelas, J. (1983). Information seeking behavior: Patterns and concepts. *Drexel Library Quarterly*, *19*(2), 5-20. Erişim adresi: https://eric.ed.gov/?id=EJ298483

Kuhlthau, C. (1991). Inside the search process: Information seeking from the user's perspective. *Journal of the American Society for Information Science*, *42*(5), 361-371. Erişim adresi: https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-4571(199106)42:5<361::AID-ASI6>3.0.CO;2-%23

Kuhlthau, C. C. (2004). *Seeking meaning: A process approach to library and information services*. braries Unlimited LiErişim adresi: https://www.amazon.com/Seeking-Meaning-Information-Libraries-Unlimited/dp/1591580943

Kuhlthau, C. C., Heinström, J. ve Todd, R. J. (2008). The 'information search process' revisited: Is the model still useful? *Information Research*, *13*(4) paper 355. Erişim adresi: http://informationr.net/ir/13-4/paper355.html

Leckie, G. J., Pettigrew, K. E. ve Sylvain, C. (1996). Modeling the information seeking of professionals: A general model derived from research on engineers, health care professionals, and lawyers. *The Library Quarterly*, *66*(2), 161-193. Erişim adresi: https://doi.org/10.1086/602864

Line, M. B. (1971). The information uses and needs of social scientists: An overview of INFROSS. *Aslib Proceedings*, *23*(8), 412-434. Erişim adresi: https://doi.org/10.1108/eb050298

Liu, P., Wu, Q., Mu, X., Yu, K. ve Guo, Y. (2015). Detecting the intellectual structure of library and information science based on formal concept analysis. *Scientometrics, 104*(3), 737-762. Erişim adresi: https://doi.org/10.1007/s11192-015-1629-z

McCain, K. W. (1991). Mapping economics through the journal literature: An experiment in journal cocitation analysis. *Journal of the American Society for Information Science*, *42*(4), 290-296. Erişim adresi: https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-4571(199105)42:4<290::AID-ASI5>3.0.CO;2-9

McKechnie, E. F., Goodall, G. R., Lajoie-Paquette, D. ve Julien, H. (2005). How human information behaviour researchers use each other's work: A basic citation analysis study. *Information Research*, *10*(2). Erişim adresi: http://informationr.net/ir/10-2/paper220.html

Meho, L. I. ve Tibbo, H. R. (2003). Modeling the information-seeking behavior of social scientists: Ellis's study revisited. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, *54*(6), 570-587. Erişim adresi: https://doi.org/10.1002/asi.10244

Morris, M. R. ve Horvitz, E. (2007). SearchTogether: An interface for collaborative web search. *Proceedings of the 20th Annual ACM Symposium on User Interface Software and Technology (UIST '07)* içinde (s. 3-12). Association for Computing Machinery. Erişim adresi: https://doi.org/10.1145/1294211.1294215

Nahl, D. ve Tenopir, C. (1996). Affective and cognitive searching behavior of novice end-users of a full-text database. *Journal of the American Society for Information Science*, *47*(4), 276-286. Erişim adresi: https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-4571(199604)47:4<276::AID-ASI3>3.0.CO;2-U

Nederhof, A. J. (2011). A bibliometric study of productivity and impact of modern language and literature research. *Research Evaluation, 20*(2), 117-129. Erişim adresi: https://doi.org/10.3152/095820211X12941371876508

Önal, İ. (1992). *Bilgi gereksinimlerinin karşılanması ve okul kütüphaneleri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara. Erişim adresi: http://bby.hacettepe.edu.tr/yayinlar/71.pdf

Önal, İ. (1994). Gençliğin bilgi gereksinimlerini etkileyen unsurların araştırılması. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, *1*(11), 159-168. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/pub/huefd/issue/41179/497951

Önal, İ. (2008). Türkiye'de gazetecilerin bilgi gereksinimlerinin ve arama davranışlarının değerlendirilmesi. *Bilgi Dünyası*, *9*(2), 286-314. Erişim adresi: https://bd.org.tr/index.php/bd/article/view/308/305

Öztemiz, S. (2017). Bilgi yönetiminde kuram-model ilişkisi: Bilgi davranışı modelleri çerçevesinde bir inceleme. B. Yılmaz, T. Baş, S. Öztemiz ve M. Dişli (Yay. Haz.) *Bilgi ve belge yönetimi: Kuramsal yaklaşımlar* içinde (s. 335-364). İstanbul: Hiperyayın.

Persson, O. (1994). The intellectual base and research fronts of JASIS 1986-1990. *Journal of the American Society for Information Science*, *45*(1), 31-38. Erişim adresi: https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-4571(199401)45:1<31::AID-ASI4>3.0.CO;2-G

Reitz, J. M. (t.y.). Information need. *ODLIS: Online dictionary for library and information science* içinde. Erişim adresi: http://products.abc-clio.com/ODLIS/odlis_i

Rosenfeld, L., Morville, P. ve Arango, J. (2015). *Information architecture: For the Web and beyond*. O'Reilly.

Savolainen, R. (1995). Everyday life information seeking: Approaching information seeking in the context of way of life. *Library & Information Science Research*, *17*(3), 259-294. Erişim adresi: https://doi.org/10.1016/0740-8188(95)90048-9

Serola, S. ve Vakkari, P. (2005). The anticipated and assessed contribution of information types in references retrieved for preparing a research proposal. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, *56*(4), 373-381. Erişim adresi: https://doi.org/10.1002/asi.20113

Shah, C. (2014). Collaborative information seeking. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, *65*(2), 215-236. Erişim adresi: https://doi.org/10.1002/asi.22977

Shah, C. ve González-Ibáñez, R. (2011). Evaluating the synergic effect of collaboration in information seeking. *Proceedings of the 34th International ACM SIGIR Conference on Research and Development in Information Retrieval (SIGIR '11)* içinde (s. 913-922). Association for Computing Machinery. Erişim adresi: https://doi.org/10.1145/2009916.2010038

Soheili, F., Khasseh, A. A. ve Mousavi-Chelak, A. (2017). The most influential researchers in information behaviour: An integrative view on influence indicators, *Aslib Journal of Information Management, 69*(2), 215-229. Erişim adresi: https://doi.org/10.1108/AJIM-01-2017-0027

Soylu, D. (2016). *Günlük bilgi gereksinimi ve bilgi arama davranışları üzerine bir çalışma: Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara. Erişim adresi: https://bby.hacettepe.edu.tr/yayinlar/soylu.pdf

Soylu, D., Cevher, N., Schirone, M. ve Medeni, T. (2016). A comparative study of information-seeking behaviour and digital information needs of farmers in Turkey and Sweden. *International Journal of eBusiness and eGovernment Studies*, *8*(2), 18-33. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/pub/ijebeg/issue/26191/275814

Sridhar, M. S. (1988). User research: A review of information-behaviour studies in science and technology. *Biblio Infon Service*. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/41580759_User_research_a_review_of_information-behaviour_studies_in_science_and_technology

Tanrıkulu, B. (2006). *Akademisyen mühendislerin bilgi arama davranışlarına bilgi teknolojilerinin etkisi Bilkent Üniversitesi örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara. Erişim adresi: http://bby.hacettepe.edu.tr/yayinlar/Tanr%C4%B1kulu...pdf

Tenopir, C., King, D. W., Edwards, S. ve Wu, L. (2009). Electronic journals and changes in scholarly article seeking and reading patterns. *Aslib Proceedings*, *61*(1), 5-32. Erişim adresi: https://doi.org/10.1108/00012530910932267

The Scientific Information Conference. (1948). *Notes and Records of the Royal Society of London*, *6*(1), 2-7. Erişim adresi: https://doi.org/10.1098/rsnr.1948.0001

Tsay, My. (2011). A bibliometric analysis and comparison on three information science journals: JASIST, IPM, JOD, 1998-2008. *Scientometrics, 89*, 591-606. Erişim adresi: https://doi.org/10.1007/s11192-011-0460-4

Uçak, N. Ö. (1997a). Bilgi gereksinimi ve bilgi arama davranışı. *Türk Kütüphaneciliği*, *11*(4), 315-325. Erişim adresi: http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/1059

Uçak, N. Ö. (1997b). *Bilim adamlarının bilgi arama davranışları ve bunları etkileyen nedenler* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara. Erişim adresi: http://bby.hacettepe.edu.tr/yayinlar/42.pdf

Uçak, N. Ö. (1999). Sosyal ve insan bilimleri alanlarında bilgi gereksinimi ve kullanımı. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, *16*(1), 115-128. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/611127

Uçak, N. Ö. (2011). Information use in art: A citation analysis of sources used in art theses in Turkey. *The Journal of Academic Librarianship*, *37*(1), 77-81. Erişim adresi: https://doi.org/10.1016/j.acalib.2010.10.010

Uçak, N. Ö. ve Al, U. (2000). İnternet'te bilgi arama davranışları. *Türk Kütüphaneciliği*, *14*(3), 317-331. Erişim adresi: http://www.tk.org.tr/index.php/tk/article/view/803

Uçak, N. Ö. ve Güzeldere, Ş. O. (2006). Bilişsel yapının ve işlemlerin bilgi arama davranışı üzerine etkisi. *Türk Kütüphaneciliği*, *20*(1), 7-28. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/pub/tk/issue/48943/624303

Uçak, N. Ö. ve Şenyurt, Ö. T. (2012). Günlük yaşamda bilgi gereksinimi ve halk kütüphaneleri. B. Yılmaz (Ed.), *2. Halk Kütüphaneciliği Sempozyumu: Değişen Dünyada Halk Kütüphaneleri, 9-12 Mayıs 2012, Bodrum. Bildiriler, Posterler ve Çalıştay Raporları* içinde (s. 120-134). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Uysal, E. K. ve Uçak, N. Ö. (2013). Tıp akademisyenlerinin kanıta dayalı bilgi gereksinimleri ve bilgi arama davranışları. *Bilgi Dünyası*, *14*(1), 37-61. Erişim adresi: https://bd.org.tr/index.php/bd/article/view/134

Vakkari, P. (2001). A theory of the task-based information retrieval process: Asummary and generalisation of a longitudinal study. *Journal of Documentation*, *57*(1), 44-60. Erişim adresi: https://doi.org/10.1108/EUM0000000007075

Vakkari, P. (2008). Trends and approaches in information behaviour research. *Information Research, 13*(4). Erişim adresi: http://www.informationr.net/ir/13-4/paper361.html

van Eck, N. J. ve Waltman, L. (2023). *VOSviewer manual*. Erişim adresi: https://www.vosviewer.com/documentation/Manual_VOSviewer_1.6.20.pdf

Venkatesh, V., Morris, M. G., Davis, G. B. ve Davis, F. D. (2003). User acceptance of information technology: Toward a unified view. *MIS Quarterly*, *27*(3), 425-478. Erişim adresi: https://doi.org/10.2307/30036540

Warner, E. S., Murray, A. D. ve Palmour, V. E. (1973). *Information needs of urban residents*. Washington, DC, U.S. Department of Health, Education, and Welfare, Office of Education, Bureau of Libraries and Learning Resources. Erişim adresi: https://eric.ed.gov/?id=ED088464

White, H. D. ve Griffith, B. C. (1981). Author co-citation: A literature measure of intellectual structure. *Journal of the American Society for Information Science*, *32*(3), 163-171. Erişim adresi: https://doi.org/10.1002/asi.4630320302

White, H. D. ve McCain, K. W. (1998). Visualizing a discipline: An author co-citation analysis of information science, 1972-1995. *Journal of the American Society for Information Science*, *49*(4), 327-355. Erişim adresi: https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-4571(19980401)49:4<327::AID-ASI4>3.0.CO;2-4

Wilson, T. D. (1981). On user studies and information needs. *Journal of Documentation*, *37*(1), 3-15. Erişim adresi: https://doi.org/10.1108/eb026702

Wilson, T. D. (1984). The cognitive approach to information-seeking behaviour and information use. *Social Science Information Studies*, *4*, 197-204. Erişim adresi: https://doi.org/10.1016/0143-6236(84)90076-0

Wilson, T. D. (1997). Information behaviour: An interdisciplinary perspective. *Information Processing & Management*, *33*(4), 551-572. Erişim adresi: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0306457397000289

Wilson, T. D. (1999). Models in information behaviour research. *Journal of Documentation*, *55*(3), 249-270. Erişim adresi: https://doi.org/10.1108/EUM0000000007145

Wilson, T. D. (2000). Human information behavior. *Informing Science*, *3*(2), 49-55. Erişim adresi: https://inform.nu/Articles/Vol3/v3n2p49-56.pdf

Wilson, T. D. (2006). A re-examination of information seeking behaviour in the context of activity theory. *Information Research*, *11*(4). Erişim adresi: http://informationr.net/ir/11-4/paper260.html

Yıldız, H. ve Uçak, N. Ö. (2014). Bireyselden ortak bilgi davranışına. *Bilgi Dünyası*, *15*(1), 1-26. Erişim adresi: https://doi.org/10.15612/BD.2014.421

Zencir, M. B. (2007). *Güzel sanatlar alanındaki kullanıcıların bilgi gereksinimleri ve bilgi kullanım özellikleri: Hacettepe Üniversitesi örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara. Erişim adresi: http://bby.hacettepe.edu.tr/yayinlar/104.pdf

Zhao, D. ve Strotmann, A. (2022). Intellectual structure of information science 2011-2020: An author co-citation analysis. *Journal of Documentation, 78*(3), 728-744. Erişim adresi: https://doi.org/10.1108/JD-06-2021-0119

Bir "Köprü" Var! Anlamlandırma Kuramına Sosyal Bilişim Perspektifinden Bir Yaklaşım

Semanur Öztemiz

Öz: *1980'li yıllarda Dervin'in geliştirdiği öncül anlamlandırma (sense-making) modelinde "köprü" metaforu ile vurgulanan duygu, düşünce, deneyim ve algı gibi faktörler, bilgisayar teknolojilerinin sosyo-teknik yapılanmalarının "sosyo" tarafını oluşturan bilişsel, sosyal ve davranışsal özelliklerin de temelidir. Bu çalışmada, bilgi davranışının en bilinen kuramlarından anlamlandırma, felsefi varsayımları göz önünde bulundurularak, bilgisayarlaşmanın insani yönünü inceleyen sosyal bilişim paradigması kapsamında değerlendirilmiştir. Çalışmanın amacı, temel varsayımları çerçevesinde, anlamlandırma kuramı ve sosyal bilişim (social informatics) yaklaşımının ortak özelliklerini ön plana çıkarmaktır. Konuya ilişkin literatüre katkı sağlaması beklenen bu araştırmanın, bilgisayara dayalı sistemlerde insan davranışlarını haritalamak ve olası eğilimleri tespit etmek için anlamlandırmanın ne denli önemli olduğu konusuna da dikkat çekeceği düşünülmektedir.*

Anahtar Sözcükler: *Bilgi davranışı, anlamlandırma kuramı, sosyal bilişim.*

Giriş

Bilgi[1] davranışı ve bu davranışı açıklamaya yönelik kuram ve modeller söz konusu olduğunda, literatürde sık karşılaşılan isimlerden biri Brenda Dervin'dir. Dervin'in (1983) kullanıcı araştırmaları için bir dönüm noktası sayılan anlamlandırma (sense-making) yani "akıl yürütme" modeli, kullanıcı davranışlarının bilişsel yönüne dikkat çeken bir model olarak kabul edilir. Anlamlandırma kuramını irdeleyen araştırmalarda (Dervin ve Nilan, 1986, s. 12-22), kullanıcı ve bilgi arasındaki ilişkisel sürecin, kullanıcının bilişsel, sosyal ve çevresel özelliklerine göre şekillendiği vurgulanır. Dervin'in (1983) anlamlandırma kuramı, pratikte bilgiyi algılamaya çalışan insanın, karmaşık ve düzenli olarak varsayılan gerçekleri anlamlandırması üzerine tasarlanmış bir araç olarak düşünülebilir. Anlamlandırma kuramı, anlam yaratma sürecini bilgiyi bulma ve kullanma etkinliği çerçevesinde açıklamaktadır. Kuramın öne çıkan vurgusu, bilgi eksikliğinin yarattığı boşluğu doldurma sürecinde insanın, duygu, düşünce, deneyim ve hatıralarından oluşan köprüler kurmasıdır. Köprü

[1] "Bilgi" kavramı bu çalışmada, "enformasyon" anlamında kullanılmıştır.

- Miktarı her geçen gün artan verileri anlamlandırmanın daha çok önemsendiği günümüzde, insan davranışlarıyla uyumlu algoritmalara sahip sistemler tasarlamak kaçınılmaz bir gereklilik hâlini almıştır. Anlamlandırma yeteneğine sahip sistemler, belgeler yerine kavramlara ve bilgiye odaklanan çıkarımlar yaratmak için etkili bir şekilde kullanılabilir. Duyarlılığı gelişmiş, anlamsal bilgi sistemleri, bireysel ve örgütsel düzeyde yüksek tatminle sonuçlanan bilgi davranışlarının gerçekleşmesine de katkı sağlayabilir.
- Bilginin artan miktarı ve çeşidine bağlı olarak hızla gelişen dijital iletişim yolları, anlamlandırma sürecinin değişen bilgi ortamları çerçevesinde tekrar değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.
- Bireysel, sosyal ve çevresel özelliklerin dikkate alındığı sistem tasarımları, bilgiyi kullanıcı gereksinimlerine uyarlayan algoritmalara sahip olacağından, anlam yaratma sürecinin sistem-kullanıcı iş birliğiyle gerçekleşmesine olanak sağlar. Anlamlandırma yaklaşımını benimseyen sistemler, belirsiz durumları önceden tahmin etme ve genel eğilimi belirleme gibi yetenekleriyle bilginin keşfinden erişimine tüm süreçlerinde daha başarılı sonuçlar elde edilmesine ortam hazırlayabilirler. Tüm bunlar, bireysel ya da örgütsel düzeyde etkin karar alma, problem çözme, yaratıcı beceriler geliştirme, bilgiden değer üretme gibi süreçler açısından daha verimli sonuçların elde edilmesine katkı sağlayabilir.

Kaynakça

Arnoldi, J. (2010). Sense making as communication. *Soziale Systeme*, *16*, 28-48. Erişim adresi: https://www.soziale-systeme.ch/pdf/SoSy_01_10_Arnoldi_www.pdf

Bansler, J. P. ve Havn, E. C. (2006). Sense-making in technology-use mediation: Adapting groupware technology in organizations. *Computer Supported Cooperative Work*, *15*(1), 55-91.

Barbulescu, A., Stoica, F. ve Stoica, L. F. (2016). Sensemaking with interactive data visualization. *28th International Business Information Management Association (IBIMA) Conference, Seville, Spain* içinde (s. 3213-3228). Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/311456424_Sensemaking_with_Interactive_Data_Visualization

Bates, M. J. (2002). *Toward an integrated model of information seeking and searching*. Erişim adresi: https://pages.gseis.ucla.edu/faculty/bates/articles/info_SeekSearch-i030329.html

Belkin, N. J. (1980). Anomalous states of knowledge as a basis for information retrieval. *Canadian Journal of Information Science*, *5*, 133-143.

Bemgal, S. (2018). *Technology materiality and individual sensemaking*. Erişim adresi: https://aisel.aisnet.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1542&context=amcis2018

Calvard, T. S. (2015). Big data, organizational learning, and sensemaking: Theorizing interpretive challenges under conditions of dynamic complexity. *Management Learning, 47*(1), 65-82.

Cremona, L., Ravarini, A. ve Brocke, J. V. (2017). Visualizing big data: The impact on sense-making and decision-making. *itAIS - Italian Conference on Information Systems, Milano*. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/320428483_Visualizing_Big_Data_the_impact_on_Sense-making_and_Decision-making

Davenport, E. (2008). Social informatics and sociotechnical research: A view from the UK. *Journal of Information Science*, *34*(4), 519-530.

Dervin, B. (1983). An overview of sense-making research: Concepts, methods, and results to date. *Annual Meeting of the International Communication Association*, Dallas, TX. Erişim adresi: http://communication.sbs.ohio-state.edu/sense-making/art/artdervin83.html

Dervin, B. (1999). On studying information seeking methodologically: The implications of connecting metatheory to method. *Information Processing and Management*, *35*(6), 727-750.

Dervin, B. (2003). Given a context by any other name: Methodological tools for taming the unruly beast. B. Dervin, L. Foreman-Wernet ve E. Lauterbach (Eds.). *Sense-making methodology reader: Selected writings of Brenda Dervin* içinde (s. 111-132). Cresskill, NJ: Hampton Press. Erişim adresi: https://tefkos.comminfo.rutgers.edu/Courses/612/Articles/dervin97context.pdf

Dervin, B. ve Nilan, M. (1986). Information needs and uses. *Annual Review of Information Science and Technology*, *21*, 3-33.

Eastern Spotlight. (10 Şubat 2011). *Connecting with specific publics: Treating communication communicatively. Eastern spotlight: Brenda Dervin* [Video dosyası]. Erişim adresi: http://www.youtube.com/watch?v=foyH6eoIseQ

Fichman, P. ve Rosenbaum, H. (2014). *Social informatics: Past, present and future*. Newcastle, UK: Cambridge Scholars Publishing.

Freeman, W. J. (2000). *Emotion is essential to all intentional behaviors*. Erişim adresi: https://escholarship.org/uc/item/7t10x8mm

Gross, M. (2001). *Imposed information seeking in public libraries and school library media centres: A common behaviour?* Erişim adresi: http://www.informationr.net/ir/62/paper100.html

Hartson, H. R. (1998). Human-computer interaction: Interdisciplinary roots and trends. *Journal of Systems and Software*, *43*(2), 103-118.

Houghton, L. ve Kerr, D. (2015). Feral information systems creation as sensemaking. *Systems*, *3*, 330-347. Erişim adresi: https://www.mdpi.com/2079-8954/3/4/330

Ingwersen, P. (1996). *Cognitive perspectives of information retrieval interaction: Elements of a Cognitiveir Theory*. Erişim adresi: https://pdfs.semanticscholar.org/294f/4ded016f8f22ec9c698a34684c295a56eb73.pdf

Jetter, H. C. (2018). Human-data interaction: Bridging HCI, infovis, and data science for novel sensemaking experiences. *CHI 2018 Workshop "Sensemaking in a Senseless World", CHI'18, April 21-26, 2018, Montreal, Canada.* Erişim adresi: https://research.fh-ooe.at/data/files/publications/6723_fulltext1.pdf

Klein, G. ve Militello, L. (2001). Some guidelines for conducting a cognitive task analysis. E. Salas (Ed.). *Advances in Human Performance and Cognitive Engineering Research: Vol. 1.* içinde (s. 163-199). Elsevier Science: JAI Press. Erişim adresi: https://motamem.org/wp-content/uploads/2019/05/Cognitive-Task-Analysis.pdf

Klein, G., Moon, B. ve Hoffman, R. R. (2006a). Making sense of sensemaking 1: Alternative perspectives. *IEEE Intelligent Systems*, *21*(4), 70-73.

Klein, G., Moon, B. ve Hoffman, R. R. (2006b). Making sense of sensemaking 2: A macrocognitive model. *IEEE Intelligent Systems*, *21*(5), 88-92.

Kling, R. (2000). Social informatics: A new perspective on social research about information and communication technologies. *Prometheus*, *18*(3), 245-264.

Kling, R., Rosenbaum, H. ve Sawyer, S. (2005). *Understanding and communicating social informatics: A framework for studying and teaching the human contexts of information and communication technologies*. Medford, NJ: Information Today.

Lamb, R. ve Kling, R. (2003). Reconceptualizing users as social actors in information systems research. *MIS Quarterly*, *27*(2),197-235.

Manole, I. C. ve Petac, E. (2016). Social informatics and the dynamic of contemporary society. V. Pomazan (Ed.). *Proceedings of the International Conference on Interdisciplinary Studies (ICIS2016)-Interdisciplinary and Creativity in the Knowledge Society, Ovidius University from Constanta, Romania, 10-11 Ocak, 2016* içinde (s. 81-92). doi: 10.5772/65416

Mills, L. A., Knezek, G. ve Khaddage, F. (2014). Information seeking, information sharing, and going mobile: Three bridges to informal learning. *Computers in Human Behavior*, *32*, 324-334. doi: 10.1016/j.chb.2013.08.008

Naumer, C. M., Fisher, K. E. ve Dervin, B. (2008). Sense-making: A methodological perspective. *Proceedings of the CHI Conference on Human Factors in Computing Systems, Florence, Italy, 5-10 April 2008*. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/238691238_SenseMaking_A_Methodological_Perspective

Odongo, R. K. ve Mostert, R. (2006). Information seeking behavior: A conceptual framework. *South African Journal of Libraries and Information Science*, *72*(3), 145-158.

Öztemiz, S. (2017). Bilgi yönetiminde kuram-model ilişkisi: Bilgi davranışı modelleri çerçevesinde bir inceleme. B. Yılmaz, T. Baş, S. Öztemiz, M. Dişli (Eds.). *Bilgi ve belge yönetimi: Kuramsal yaklaşımlar* içinde (s. 335-364). İstanbul: Hiperyayın.

Öztemiz, S. (2018). Sosyal bilişim üzerine kavramsal bir değerlendirme. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, *11*(4), 309-319.

Pettigrew, K. E., Fidel, R. ve Bruce, H. (2001). Conceptual frameworks in information behavior. *Annual Review of Information Science and Technology*, *35*, 43-78.

Pirolli, P. ve Card, S. K. (2005). *The sensemaking process and leverage points for analyst technology as identified through cognitive task analysis*. Erişim adresi: https://www.e-education.psu.edu/geog885/sites/www.e-education.psu.edu.geog885/files/geog885q/file/Lesson_02/Sense_Making_206_Camera_ Ready_Paper.pdf

Pirolli, P. ve Russell, D. M. (2011). Introduction to this special issue on sensemaking. *Human-Computer Interaction*, *26*(1-2), 1-8. Erişim adresi: https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/07370024.2011.556557?needAccess=true

Rather, M. K. ve Ganaie, S. A. (2017). *Information seeking models in the digital age*. M. Khosrow-Pour (Ed.). *Encyclopedia of information science and technology, Fourth edition* içinde (s. 4515-4527). Hershey, USA: IGI Global. doi: 10.4018/978-1-5225-2255-3.ch392

Reinhard, C. D. ve Dervin, B. (2011). Comparing situated sense-making processes in virtual worlds: Application of Dervin's sense-making methodology to media reception situations. *The International Journal of Research into New Media Technologies*, *18*(1), 27-48.

Rob Kling Center for Social Informatics. (2019). *About social informatics*. Erişim adresi: http://rkcsi.indiana.edu/socialinformatics.html

Russell, D. M., Stefik, M. J., Pirolli, P. ve Card, S. K. (1993). The cost structure of sensemaking. *Proceedings of InterCHI 1993*. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/235961374_The_cost_structure_of_sense_making

Savolainen, R. (1993). The sense-making theory: Reviewing the interests of a user-centered approach to information seeking and use. *Information Processing & Management*, *29*(1), 13-28.

Sawyer, S. (2005). Social informatics: Overview, principles and opportunities. *Bulletin of the Association for Information Science and Technology*, *31*(5), 9-12.

Sawyer, S. ve Rosenbaum, H. (2000). Social informatics in the information sciences: Current activities and emerging directions. *Informing Science*, *3*(2), 89-95.

Sawyer, S. ve Tyworth, M. (2006). Social informatics: Principles, theory, and practice. J. Berleur, M. I. Nurminen ve J. Impagliazzo (Eds.). *Social informatics: An information society for all? Remembrance of Rob Kling* içinde (s. 49-62). Boston, MA: Springer.

Seidel, S., Kruse, L. C., Szekely, N., Gau, M. ve Stieger, D. (2018). Design principles for sensemaking support systems in environmental sustainability transformations. *European Journal of Information Systems*, *27*(2), 221-247. doi: 10.1057/s41303-017-0039-0

Seligman, L. (2000). *Adoption as sensemaking: Toward an adopter-centered process model of it adoption*. Erişim adresi: https://dl.acm.org/citation.cfm?id=359762

Siatri, R. (1999). The evolution of user studies. *Libri*, *49*, 132-141.

Thompson, E. ve Stapleton, M. (2009). *Making sense of sense-making: Reflections on enactive and extended mind theories*. Erişim adresi: https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2Fs11245-008-9043-2.pdf

Uçak, N. Ö. (1997). Bilgi gereksinimi ve bilgi arama davranışları. *Türk Kütüphaneciliği*, *11*(4), 315-325.

Uçak, N. Ö. (2008). Kütüphanecilik ve bilgi yönetimi literatüründe kullanıcı. *Bilgi Dünyası*, *9*(1), 20-40.

Vehovar, V. (2006). Social informatics: An emerging discipline? J. Berleur, M. I., Nurminen ve J. Impagliazzo (Eds.). *Social informatics: An information society for all? Remembrance of Rob Kling* içinde (s.73-85). Boston, MA: Springer.

Weick, K. E. (1995). *Sensemaking in organizations (foundations for organizational science)*. New York, USA: Sage Publications Inc.

Weick, K., Sutcliffe, K. M. ve Obstfeld, D. (2005). Organizing and the process of sensemaking. *Organization Science*, *16*(4), 409-421.

Wernet, L. F. (2003). Rethinking communication: Introducing the sense-making methodology. B. Dervin, L. Foreman-Wernet ve E. Lauterbach (Eds.). *Sense-making methodology reader: Selected writings of Brenda Dervin* içinde (s. 3-16). Cresskill, NJ: Hampton Press. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/265022527_Rethinking_Communication_Introducing_the_Sense-Making_Methodology

Wersig, G. ve Windel, G. (1985). Information science needs a theory of "Information actions." *Social Sciences Information Studies*, *5*(1), 11-23.

Wibeck, V. ve Linner, B. O. (2021). Sense-making analysis: A framework for multi-strategy and cross-country research. *International Journal of Qualitative Methods*, *20*, 1-12. Erişim adresi: http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1542574/FULLTEXT01.pdf

Wilson, T. D. (1999). Models in information behavior research. *The Journal of Documentation*, *55*(3), 249-270.

Wilson, T. D. (2000). Human information behaviour. *Informing Science*, *3*(2), 49-55.

Hepimizin Geleceği: Yaşlılıkta Bilgi Gereksinimlerinin Saptanması

H. İnci Önal

Öz: *Yaşayan her canlının geleceğinde yaşlılık vardır. Yaşlanmanın sosyal, kültürel ve ekonomik boyutlarını göstermede başlangıç adımı, bireysel bilgi gereksinimlerinin saptanmasıdır. Günümüze değin yaşlılık konusunda çeşitli disiplinlerde bilimsel çalışmalar yapılmış olsa da, karşılıklı görüşmeler yoluyla yaşlıların bilgi gereksinimlerini saptamaya yönelik bir çalışmaya rastlanamamıştır. Bilgi kaynaklarını tanıtmada, bilgiyi etkin kullanmada, topluma yol göstermede ve bilgi akışında aktif görevler yüklenen bilgibilim alanının yaşlılık konusuyla bütünleşmesi, insanlığın geleceğini güvence altına almayı sağlayacak toplumsal bilgi hizmetlerinin planlamasına katkıda bulunacaktır. Araştırmamızın amacı, yaşlıların bilgi gereksinimlerini saptayarak, gereksinimler doğrultusunda verilecek bilgi hizmetlerine dayanak oluşturacak öneriler geliştirmektir. Türkiye'de yaşlı nüfus oranının en yüksek olduğu il, 2019 yılında %18,7 ile Sinop olmuştur. Bu doğrultuda araştırmamızın kapsamını Sinop il merkezinde yaşayan, örnek olay yöntemi kullanarak bilgi toplayabileceğimiz, 65 yaş ve üstünde bulunan 40 kişi oluşturmaktadır. Araştırma sorularımız doğrultusunda yaşlıların yaşam koşullarıyla birlikte fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal bilgi gereksinimleri saptanmıştır. Sayılan dört alanının en yüksek bilgi gereksinimi konuları sağlıklı beslenme, isteğe uygun okuma materyali bulma, mutluluğu hissetme, mobil telefon kullanma hakkında duyulan bilgi gereksinimleri olmuştur. Yaşlıların bilgi gereksinimlerinin karşılanması konusunda kütüphanelerin arasında bulunduğu kurumsal iş birliği çalışmalarının yapılması gereği ortaya çıkmıştır. Kütüphanelerin sosyalleşmeyi ücretsiz ve serbestçe sağladığı gerçeğinden hareketle, yaşlıların yaşıtlarıyla buluşacakları ve gençlerle iletişim kurabilecekleri ortamlar olarak kütüphanelerin kullanılması önerilmiştir.*

Anahtar Sözcükler: *Yaşlılık, bilgi gereksinimleri, yaşlılara bilgi hizmetleri, yaşlılık verileri.*

Giriş

Yaşlılık, insan yaşamında bilgi, duygu ve tecrübelerin en üst düzeyde olduğu, buna karşılık fiziksel ve zihinsel yetilerin gittikçe azalmaya başladığı doğal bir süreçtir. İnsanlar yaşlandıkça daha savunmasız hâle gelme olasılıkları artar, gereksinimleri daha karmaşık hâle gelebilir. Bu dönemde, sahip olunan bilgi doğrultusunda gereksinimleri karşılamak için yardım ve destek alma, önceki yaşlara göre daha olasıdır. Genelde yaşla orantılı olarak bireylerin gereksinimlerini hissetmelerinde, bu gereksinimlerle yüz yüze gelmelerinde ve

rahat ve güvenli ortamlar sunan halk, belediye kütüphaneleri gibi çeşitli kütüphane türleri, yaşlıların bilgi ihtiyaçlarının giderilmesi konusunda temel sorumlular olarak düşünülmelidir. Bu çalışma kapsamında sıralanan önerilerin de, toplumun daha kaliteli yaşama ulaşması açısından yol gösterici olabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle, bugünden başlayarak geleceğin bilgi merkezlerinde yaşlılara daha iyi, kaliteli ve bilinçli hizmet verecek personel eğitimi uygulanmalı ve sürekli geliştirilmelidir. Yaşlılıkta bilgi gereksinimlerinin saptanmasına ve bunların karşılanmasına yönelik planlamalar süreklilik arz etmeli ve bunların Türkiye çapında uygulamaya geçirilmesi için gerekli yatırımlar yapılmalıdır.

Teşekkür

Sayın hocam, arkadaşım ve dostum Prof. Dr. Nazan Özenç Uçak, kazandırdığı bilgilerle, kişiliğiyle ve değerleriyle yolumuzu aydınlatmıştır. Ailesiyle birlikte yaşamıma dostluk, neşe ve mutluluk katmıştır. Değerli arkadaşıma bana kazandırdığı sonsuz değerler için teşekkür ediyor, nice sağlıklı ve mutlu yıllar geçirmesini diliyorum.

Türkiye'nin yaşlı nüfus oranı en yüksek il olan Sinop, bu araştırma için çok önemliydi. Sinop ilindeki yaşlılarla görüşmeler yoluyla bağlantı kurmamı sağlayan Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü 2019 mezunu Büşra Belin'e teşekkür ederim.

Kaynakça

Açık Bilim. (2013). *Nesiller ayrılıyor: X, Y ve Z nesilleri.* Erişim adresi: http://www.acikbilim.com/2013/09/dosyalar/nesiller-ayriliyor-x-y-ve-z-nesilleri.html

Akçay, C. (2015). *Yaşlılık ve emeklilik: Kavramlar, kuramlar, sorunlar.* Ankara: Pegem Akademi.

Barut, Y. (2008). Yaşlılık dönemi zihinsel ve ruhsal özellikler. K. Ersanlı ve M. Kalkan (Ed.), *Psikolojik, sosyal ve bedensel açıdan yaşlılık* içinde (s. 39-60). Ankara: Pegem Akademi.

Besdine, R. (2017). Physical changes with aging. *MSD Manual: Professional version*. Erişim adresi: http://www.msdmanuals.com/professional/geriatrics/approach-to-the-geriatric-patient/physical-changes-with-aging

Cangöz, B. (1999). Yaşlılıkta bilişsel ve psikolojik değişim. Y. G. Kutsal (Ed.), *Geriatri: Yaşlı sağlığına multidisipliner yaklaşım* içinde (s. 99-104). Ankara: Türk Eczacıları Birliği Eczacılık Akademisi Yayını.

Chowdhury, G. G. ve Chowdhury, S. (2011). *Information users and usability in the digital age*. London: Facet Publishing.

Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. (2018, 10 Temmuz). *T.C. Resmî Gazete* (Sayı: 30474, Madde 71). Erişim adresi: http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.1.pdf

Dijital Ajanslar. (2013). *Y kuşağı özellikleri*. Erişim adresi: http://www.dijitalajanslar.com/y-kusagi/

Görgün Baran, A. (2008). Yaşlılıkta sosyalizasyon ve yaşam kalitesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, *2*, 86-97.

Hablemitoğlu, Ş. ve Özmete, E. (2010). *Yaşlı refahı: Yaşlılar için sosyal hizmet*. Ankara: Kilit Yayınları.

Kaleli-Yılmaz, G. (2014). Durum çalışması. M. Metin (Ed.), *Kuramdan uygulamaya eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri* içinde (s. 261-285). Ankara: Pegem Akademi.

Kars, M., Baker, L. M. ve Wilson, F. L. (Eds.). (2008). *Guide to health literacy*. New York: Neal-Schuman Publishers, Inc.

Köklü, N. (1994). Örnek olay çalışma metodları. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES), 27*(2), 771-779.

Özkul, M. ve Kalaycı, I. (2015). Türkiye'de yaşlılık çalışmaları. *Sosyoloji Konferansları, 52*(2), 259-290.

Pendleton, V. E. M. ve Chatman, E. A. (1998). Small world lives: Implications for the public library. *Library Trends, 46*(4), 732-752. Erişim adresi: http://www.ideals.illinois.edu/bitstream/handle/2142/8179/librarytrendsv46i4j_opt.pdf?sequence=1

Reeves, T. C. ve Oh, E. (2008). Generational differences. J. M. Spector, M. D. Merrill, J. V. Merrienboer ve M. P. Driscoll (Eds.), *Handbook of research on educational communications and technology* içinde (3. bs., s. 295-303). New York: Routledge.

Savolainen, R. (1995). Everyday life information seeking: Approaching information seeking in the context of "Way of Life". *Library & Information Science Research*, *17*(3), 259-294.

Savolainen, R. (2009). Everyday life information seeking. *Encyclopedia of library and information sciences* içinde (s. 1780-1789). New York: Taylor and Francis.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu. (1983, 24 Mayıs). *T.C. Resmî Gazete* (Sayı: 18059). Erişim adresi: http://mevzuat.meb.gov.tr/html/132.html

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2019a). *Yaşlı.* Erişim adresi: https://www.ailevecalisma.gov.tr/eyhgm/kuruluslar/yasli/

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2019b). *Yaşlılık Şûrası*. Erişim adresi: http://www.yasliliksurasi.gov.tr/sura-hakkinda.html

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı. (2013). *Hasta ve yaşlı hizmetleri: Yaşlı psikolojisi*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınevi.

TÜİK. (2018). *Nüfus projeksiyonları, 2018-2080*. Erişim adresi: http://www.TÜİK.gov.tr/PreHaber Bultenleri.do?id=30567

TÜİK. (2019). *İstatistiklerle yaşlılar, 2019*. Erişim adresi: https://biruni.TÜİK.gov.tr/yayin/views/visitorPages/index.zul

Vural, R. A. ve Cenkseven, F. (2005). Eğitim araştırmalarında örnek olay (vaka) çalışmaları: Tanımı, türleri, aşamaları ve raporlaştırılması. *Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi*, *6*(10), 126-139.

Wicks, D. A. (2001). "Go with the flow": Independent older adults and their information-seeking. *Proceedings of the Annual Conference of CAIS/ Actes du congrès annuel de l'ACSI* içinde (s. 149-164). Erişim adresi: http://www.caisacsi.ca/ojs/index.php/cais/article/view/111/248

Williamson, K. (1997). *The information needs and information-seeking behaviour of older adults: An Australian study*. Erişim adresi: http://informationr.net/isic/ISIC1996/96_Williamson.pdf

World Health Organization. (2015). *World health statistics 2015.* Erişim adresi: https://reliefweb.int/report/world/world-health-statistics-2015

World Health Organization. (2022). *Ageing and health*. Erişim adresi: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health

Bilgibilim Mesleği ve Eğitim Programları ile İlgili Öğrenci Görüşleri

Yurdagül Ünal - Serap Kurbanoğlu

Öz: *Bilgi ve Belge Yönetimi (BBY) Bölümleri bilimsel, teknolojik ve toplumsal gelişmelerin doğrultusunda belirli aralıklarla eğitim programlarını gözden geçirip gerekli güncellemeleri yapmak durumundadır. Güncelleme çalışmaları yapılırken ilgili tüm paydaşların görüş ve önerilerinin dikkate alınması, gereksinimlere ve beklentilere cevap verecek değişikler yapabilmenin gereğidir. Bu çalışmanın amacı, BBY Bölümlerinin en önemli paydaşlarından olan öğrencilerin aldıkları eğitim ve meslekle ilgili görüşlerini, kariyer beklentilerini ortaya koymaktır. Bu kapsamda Hacettepe, Ankara ve Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitelerinin BBY Bölümlerindeki 384 lisans öğrencisine anket uygulanmıştır. Bulgular öğrencilerin bilgibilim algılarında bilgi, bilgi yönetimi* ve *kütüphane kavramlarının belirleyici olduğunu, mesleki ilgi alanlarının ise daha çok bilgi yönetimi, kütüphanecilik ve bilgisayar bilimleri/bilgi teknolojileri üzerinde yoğunlaştığını göstermektedir. Öğrencilerin yaklaşık yarısının okudukları bölüme isteyerek ve bilinçli bir seçimle gelmediği anlaşılmaktadır. Öğrencilerin uygulamalı eğitimin ve teknoloji derslerinin miktarı, seçmeli derslerin sayısı ve çeşitliliği, öğretim yöntemleri ile ilgili memnuniyet dereceleri düşüktür. Mesleki açıdan almak istedikleri ünvanların başında bilgi uzmanı ve bilgi yöneticisi gelmektedir. Bulgular, üniversiteler arasındaki farklılıklara neden olan eğitim programlarındaki derslerin niteliği ve niceliği, öğretim kadrosu gibi faktörlerin etkisi konusunda daha derinlemesine araştırmaların yapılması gerekliliğine işaret etmektedir.*

Anahtar Sözcükler: *Bilgibilim eğitimi, bilgi ve belge yönetimi eğitimi, mesleki algı, kariyer beklentisi.*

Giriş

Bilgibilim disiplini sürekli bir değişim ve gelişim içindedir. Bu durum eğitim programlarının da sürekli gözden geçirilmesini ve güncellenmesini gerektirmektedir. Bilgi yönetimi[1] (knowledge management), bilgi mimarisi, araştırma verilerinin yönetimi, veri madenciliği, dijital insani bilimler gibi alanlarda açılan yeni pozisyonlar mezunlar için yeni kariyer fırsatları yaratmakta, bu durum bilgibilim eğitimi[2] üzerinde yürütülen tartışmaların ve geliştirme çalışmalarının yoğunlaşmasına neden olmaktadır.

1 Metin içerisinde "bilgi (knowledge) yönetimi" ifadesi dışındaki "bilgi yönetimi", "information management" kavramına karşılık olarak kullanılmıştır.

2 Türkiye'de bilgibilim eğitimi veren bölümler Bilgi ve Belge Yönetimi (BBY) olarak adlandırılmaktadır.

Konuyla ilgili olarak, sadece öğrenciler değil diğer paydaşların da dâhil olduğu araştırmalar yapılmalı, söz konusu araştırmaların sonuçlarına ve alandaki gelişmelere paralel şekilde ders programlarında gerekli düzenlemeler gerçekleştirilerek bilgibilim alanında daha nitelikli bir eğitim verilmelidir. Aksi takdirde "dijital yerli" ve "ağ kuşağı" diye nitelendirilen öğrencilerin hâlihazırda çok da yüksek olmayan memnuniyet derecelerinin daha da düşmesi, programa başladığından beri algısı değişmeyen ya da tekrar bölüm tercihi yapması gerekse bu bölümü seçmeyeceğini belirten öğrencilerin sayısının artması kaçınılmazdır. Aynı zamanda potansiyel öğrencilere de programı ve mesleği daha iyi tanıtmak için birtakım çalışmalar yapılmalıdır.

Kaynakça

Aharony, N. (2006). The librarian and the information scientist: Different perceptions among Israeli information science students. *Library & Information Science Research*, *28*, 235-248.

Al, U. (2022). Üniversite tercihlerinin yansımaları: Bilgi ve Belge Yönetimi programları üzerine bir çalışma. *Bilgi Yönetimi Dergisi, 5*(1), 1-20. doi:10.33721/by.1036933

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi: Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. (2022). Erişim adresi: http://bilgibelge.humanity.ankara.edu.tr/hakkimizda/genel-bilgiler/

Ard, A., Clemmons, S., Morgan, N., Sessions, P., Spenser, B., Tidwell, T. ve West, P. J. (2006). Why library and information science? The results of a career survey of MLIS students along with implications for reference librarians and recruitment. *Reference & User Services Quarterly, 45*, 236–248.

AYBÜ İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi: Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. (2022). Erişim adresi: https://aybu.edu.tr/bby/tr/sayfa/1231/Bölüm%2DHakkında

Baruchson-Arbib, S. ve Mendelovitz, S. (2004). A Study of Israeli library and information science students' perceptions of their profession. *Libri, 54,* 82-97.

Bilawar, P. B. ve Jadhav, Y. G. (2015). Attitudes and perceptions of LIS students towards library profession and education in ICT environment. *International Journal of Information Dissemination and Technology, 5*(1), 63-67.

Cherry, J. M., Duff, W. M., Singh, N. ve Freund, L. (2011). Student perceptions of the information professions and their master's program in information studies. *Library & Information Science Research, 33*, 120-131.

Cherry, J. M., Freund, L. ve Duff, W. M. (2013). Students' perceptions of information programs in Canada. *Journal of Education for Library and Information Science*, *54*(3), 174-190.

Cochran, W. G. (1963). *Sampling techniques*. New York: John Wiley and Sons, Inc.

Cultural Human Resources Council. (2006). *Training gaps analysis for librarians and library technicians: Executive summary.* Erişim adresi: http://www.culturalhrc.ca/research/CHRC_Librarians_and_Library_Tech_TGA-summary-en.pdf

Dali, K. ve Caidi, N. (2016). A two-way street: Building the recruitment narrative in LIS programs. *New Library World, 117* (7/8), 499-539. doi: 10.1108/NLW-03-2016-0020

Dukic, Z. (2019). Choice of career in library and information science and past work experience. *Journal of Librarianship and Information Science, 51*(3), 654-669. doi: 10.1177/0961000617742458

Ho, K. K. W., Lo, P., Chiu, D. K. W., Kong, E. W. S., Chen, J. C., Zhou, Q., … ve Dalsgard, S. (2018). Intrinsic vs. extrinsic motivations of Master of Library and Information Science students: A cross-cultural comparative study. *Journal of Librarianship and Information Science, 50*(2), 141-156. doi: 10.1177/0961000616664564

Ikolo, V. E. ve Ogbomo, E. F. (2019). A survey of career intentions and entrepreneurial competencies needs of Library and Information Science (LIS) Students in Delta and Edo States, Nigeria. *African Journal of Library, Archives and Information Science*, *29*(2), 157-166.

Issa, A. O. ve Nwalo, K. I. N. (2008). Factors affecting the career choice of undergraduates in Nigerian library and information science schools. *African Journal of Library, Archives & Information Science, 18*(1), 23-31.

Kundak, N. F. (2017). *Bilgi ve belge yönetimi bölümleri son sınıf öğrencilerinin meslekleri hakkında görüşleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Lo, P., Chiu, D. K. W., Dukic, Z., Cho, A. ve Liu, J. (2017). Motivations for choosing librarianship as a second career among students at the University of British Columbia and the University of Hong Kong. *Journal of Librarianship and Information Science, 49*(4), 424-437. doi: 10.1177/0961000616654961

Lo, P., Dukic, Z., Chiu, D. K. W., Ikeuchi, U., Liu, J. ve Lu, Y. (2015). Why librarianship? A comparative study between University of Tsukuba, University of Hong Kong, University of British Columbia and Shanghai University. *Australian Academic & Research Libraries*, *46*(3), 194-215.

Moniarou-Papaconstantinou, V., Vassilakaki, G. E. ve Tsatsaroni, A. (2015). Choice of library and information science in a rapidly changing information landscape: A systematic literature review. *Library Management, 36*(8/9), 584-608. doi: 10.1108/LM-04-2015-0022

Ng, T. C. W., Chiu, D. K. W. ve Li, K. K. (2022). Motivations of choosing archival studies as major in the iSchools: Viewpoint between two universities across the Pacific Ocean. *Library Hi Tech, 40*(5), 1483-1496. doi: 10.1108/LHT-07-2021-0230

Özenç Uçak, N., Kurbanoğlu, S., Şencan, İ. ve Doğan, G. (2012). Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü öğrencileri üzerine bir araştırma. *Türk Kütüphaneciliği, 26(*2), 329-348.

Shannon, D. M. (2008). School librarianship: Career choice and recruitment. *Journal of Education for Library & Information Science, 49*(3), 210-229.

Sibiya, T. ve Shongwe, M. (2021). South African library and information science (LIS) students' perceptions, motivations and reasons for enrolling in the LIS program. *Libri*, *71*(2), 159-170. doi: 10.1515/libri-2019-0041

Simon, A. ve Taylor, M. (2011). Career history and motivations for choosing LIS: A case study at Aberystwyth University. *Library Review*, *60*(9), 803-815. doi: 10.1108/00242531111176817

Singh, K. P. ve Chander, H. (2013). Professional inclination of library and information science (LIS) students of India: A study of socioeconomic background and career choice factors. *International Journal of Knowledge Content Development & Technology, 3*(2), 5-27.

Tanacković, S. F., Žilić, J., Kurbanoglu, S. ve Ünal, Y. (2018). Student perceptions of LIS programs and profession: Study among undergraduates in Croatia and Turkey. *FEIS - International Symposium on the Future of Education in Information Science, 10-11 September 2018, Pisa, Italy.*

Taylor, S. D., Perry, R. A., Barton, J. L. ve Spencer, B. (2010). Follow up study of factors shaping the career choices of library school students at the University of Alabama. *Reference & User Services Quarterly, 50*(1), 35–47.

Tonta, Y. (2012). Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü lisans programının güncelleştirilmesi (2009-2011). *Türk Kütüphaneciliği*, *26*(2), 291-314.

İnternet Kuşağı Bilgi Profesyoneli Adaylarının Bilgiye Yaklaşımları

Coşkun Polat - Mehmet Ali Akkaya

Öz: *Sürekli bir değişim içinde olan bilgi çevreleri, bu temel özelliğini bilgi kayıt ortamları ve aktarıcıları ile birlikte bilgi kullanıcılarına da yansıtmıştır. Bilgi kullanıcılarının bilgiden beklentileri, bilgiye yaklaşımları, bilgiyi kullanma biçimleri ve bilgi karşısındaki davranışları sürekli değişmektedir. Bireylerin bilgi kullanımları ve bilgiye yaklaşım biçimleri bilgi toplumu ile birlikte hızla değişen, ardışık kuşaklar arasında dahi farklılıklar sergileyen bir yapı arz etmiştir. İnternet ya da ağ kuşağı olarak tanımlanan genç nesil söz konusu olduğunda ise bu farklılıklar daha belirgin bir hâl almıştır. Bu çalışmada, yakın geleceğin bilgi profesyoneli adayları olan ve aynı zamanda internet kuşağı olmanın özelliklerini taşıyan Çankırı Karatekin Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü (BBY) lisans öğrencilerinin bilgi kullanım özelliklerinin ve internet söz konusu olduğunda bilgiye ne şekilde yaklaştıklarının ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında hazırlanan ankete, 305 lisans öğrencisi yanıt vermiştir. Elde edilen sonuçlar, internetin en fazla sosyal medya için kullanıldığını, öğrencilerin üçte birinden fazlasının kendisini internete bağımlı olarak tanımladığını, ödev ya da araştırmalarda internetin en kapsamlı bilgi kaynağı olarak görüldüğü ve ilk akla gelen kaynak olduğunu göstermiştir. Buna karşılık, internetin bilgiye erişimi daha güvenli hâle getirmediği düşünülmektedir. Öğrencilerin yaklaşık yarısı internette arama yapma ve internet etiği konusunda kendilerini yeterli bulmamıştır. Bu sonuçlar, tüm bilgi paydaşları kadar ülkemizdeki BBY bölümlerinin de bütüncül bir eğitim-öğretim başarısı için internet unsurunu her geçen gün daha çok dikkate almaları gerektiğini göstermiştir.*

Anahtar Sözcükler: *İnternet kuşağı, bilgi davranışı, bilgi kullanımı, Çankırı Karatekin Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü.*

Giriş

Bilgi, insanoğlunun on binlerce yıllık evriminde kendisine kesintisiz eşlik eden unsurlardan biridir. Anlama ve anlaşılma, deneyimlerin aktarımı, güç elde etme, rekabet ortamında varlık gösterme gibi zaman içinde sürekli değişen gereksinimlere bağlı olarak, bilgiye yüklenen anlam, bilgiye yaklaşım ve ele alış biçiminde de farklılıklar söz konusu olmuştur. Geçmişe bakıldığında, bilgiye bakışın toplumsal dönemler arasında geçişte ayrı bir derinlik kazandığı görülmektedir. Bireysel ve/veya toplumsal boyutta deneyimlenen bilgi-insan ilişkisi, bilgi ile birlikte bilgi kaynaklarını, kayıt ortamlarını ve aktarıcılarını da

- Öğrencilerin yarısından daha azı (%45) internette bilgi paylaşma konusunda kendisini yeterli görmektedir. Öğrencilerin bir kısmının internetten elde edilen bilgilerin telif durumu ve bu bilgilerin kamu malı olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği noktasında genel olarak bilinçli oldukları, ancak yaklaşık yarısının bu konuda net bir fikirlerinin olmadığı tespit edilmiştir. Bu tablonun oluşmasında, ÇAKÜ BBY üçüncü sınıf öğretim programında yer alan ve bilgi mülkiyeti konusunu kapsayan "Mesleki Etik" ve "Bilimsel Araştırma Yöntem ve Teknikleri" gibi dersleri henüz almamış öğrencilerin de yanıt verenler arasında olmasının etkili olabileceği düşünülebilir.
- Öğrencilerin yaklaşık yarısı, internet etiği konusunda bilgi sahibi olmadığını düşünmektedir. ÇAKÜ BBY dördüncü sınıf öğrencilerine zorunlu statüde "Mesleki Etik" dersi verilmekte ve bu kapsamda internet etiğine yönelik çeşitli bilgiler de sunulmaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, elde edilen bulgu, internet etiği ile ilgili içeriğin daha önceki dönemlerde sunulmasının, geleceğin bilgi profesyonelleri arasında yer alabilecek öğrencilere daha yararlı olabileceğini düşündürmektedir.

Bu araştırma ile, ÇAKÜ BBY'de öğrenim gören ve internet kuşağına dâhil olan öğrencilerin bilgi kullanımları ve bilgiye yaklaşımları belirlenerek, çeşitli durumlara ilişkin bilgi davranışları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçların, BBY öğrencilerinin bilgi davranışlarının anlaşılmasına katkı sağlayabileceği, ilgili bölümlerin öğretim programlarının gözden geçirilmesi sırasında faydalı olabileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

Açık Bilim. (2013). *Nesiller ayrılıyor: X, Y ve Z nesilleri*. Erişim adresi: http://www.acikbilim.com/2013/09/dosyalar/nesiller-ayriliyor-x-y-ve-z-nesilleri.html

Bennett, S., Maton, K. ve Kervin, L. (2008). The 'digital natives' debate: A critical review of the evidence. *British Journal of Educational Technology*, *39*(5), 775-786.

Cole, C., Behesthi, J., Large, A., Lamoureux, I., Abuhimed, D. ve AlGhamdi, M. (2013). Seeking information for a middle school history project: The concept of implicit knowledge in students' transition from Kuhlthau's stage 1to stage 4. *Journal of American Society for Information Science and Technology*, *64*(3), 558-573.

Çakmak, N. (2016). *Lisans öğrencilerinin bilgi arama süreçleri ile ilgili kavramları, tutumları ve düşünceleri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

Dalkıran, Ö. (2018). *Ağ kuşağının bilgi davranışları: Üniversite öğrencileri üzerine bir inceleme* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Datareportal. (2019). *Digital 2019: Turkey*. Erişim adresi: https://datareportal.com/reports/digital-2019-turkey?rq=turkey

Du Preez, M. ve Meyer, H. W. J. (2016). *Consulting engineers' social networks and their collaborative information behaviour.* Erişim adresi: http://informationr.net/ir/21-4/isic/isic1611.html

Ekici, S. ve Özenç Uçak, N. (2012). İlköğretim öğrencilerinin internette bilgi arama davranışı. *Türk Kütüphaneciliği*, *26*(1), 78-96.

Fainburg, L. I. (2009). Information seeking and learning: A comparison of Kuhlthau's information seeking model and John Dewey's problem solving model. *New Library World*, *110*(9-10), 457-466.

Fidel, R. (2012). *Human information interaction: An ecological approach to information behavior*. Cambridge: The MIT Press.

Howe, N. ve Strauss, W. (2009). *Millennials rising: The next great generation*. New York: Vintage.

Kavalcı, K. ve Ünal, S. (2016). Y ve Z kuşaklarının öğrenme stilleri ve tüketici karar verme tarzları açısından karşılaştırılması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *20*(3), 1033-1050.

Kuyucu, M. (2014). Y kuşağı ve Facebook: Y kuşağının Facebook kullanım alışkanlıkları üzerine bir inceleme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 13*(49), 55-83. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/

Lippincott, J. K. (2005). Net generation students and libraries. *Educause Review*, *40*(2), 56-66. Erişim adresi: http://www.educause.edu/ero/article/netgeneration-students-and-libraries

Mowbray, J., Hall, H., Raeside, R. ve Robertson, P. (2017). The role of networking and social media tools during job search: An information behaviour perspective. *Information Research, 22*(1), 75-85.

Önal, İ. (2008). Türkiye'de gazetecilerin bilgi gereksinimlerinin ve arama davranışlarının değerlendirilmesi. *Bilgi Dünyası*, *9*(2), 286-314.

Özlük, H. K. (2006). *Halk kütüphanesi kullanıcılarının bilgi arama davranışı* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants part 1.*On The Horizon*, *9*(5), 1-6.

Shenton, A. K. ve Hay-Gibson, N. V. (2011). Information behaviour and information literacy: The ultimate in transdisciplinary phenomena. *Journal of Librarianship and Information Science*, *43*(3), 166-175.

Spink, A. ve Currier, J. (2006). Towards an evolutionary perspective for human information behavior: An exploratory study. *Journal of Documentation*, *62*(2), 171-193.

Taylor, A. (2012). User relevance criteria choices and the information search process. *Information Processing and Management*, *48*(1), 136-153.

Uçak, N. Ö. (1997a). *Bilim adamlarının bilgi arama davranışları ve bunları etkileyen nedenler* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Uçak, N. Ö. (1997b). Bilgi gereksinimi ve bilgi arama davranışı. *Türk Kütüphaneciliği*, *11*(4), 315-325.

Uçak, N. Ö. ve Al, U. (2000). Internet'te bilgi arama davranışları. *Türk Kütüphaneciliği*, *14*(3), 317-331.

Uçak, N. Ö. ve Güzeldere, Ş. O. (2006). Bilişsel yapının ve işlemlerin bilgi arama davranışı üzerine etkisi. *Türk Kütüphaneciliği*, *20*(1), 7-28.

Wilson, T. D. (1994). Information needs and uses: Fifty years of progress. B.C. Vickery (Ed.). *Fifty years of information progress: A Journal of Documentation review* içinde (s. 15-51). London: Aslib.

Wilson, T. D. (2000). Human information behaviour. *Informing Science*, *3*(2), 49-55.

Wilson, T. D. (2010). Fifty years of information behavior research. *Bulletin of the American Society for Information Science and Technology Special Section: 2009 Annual Meeting Coverage*, *36*(3), 27-34.

Yıldız, H. ve Uçak, N. Ö. (2014). Bireyselden ortak bilgi davranışına. *Bilgi Dünyası*, *15*(1), 1-26.

Zhang, Y. (2008). Undergradute students'mental models of the web as an information retrieval system. *Journal of American Society for Information Science and Technology*, *59*(13), 2087-2098.

Zhou, M. (2013). "I am really good at it" or "i am just feeling lucky": The effects of emotions on information problem-solving*. Educational Technology Research and Development*, *61*(3), 505-520.

Bilişim Teknolojileri ve Yazılım Dersi Öğretim Programının Bilgi ve Teknoloji Okuryazarlığı Unsurları Çerçevesinde İncelenmesi

Özlem Şenyurt

Öz: *Dijital teknolojiler tüm dünyada eğitim, iş ve günlük yaşamı etkilemektedir. Bu dönüşüm, eğitimde yeni öğrenme konuları, tüm sektörlerde yeni iş modelleri ve fırsatları yaratırken, sağlık, iletişim, ulaşım ve sosyal medya alanlarında da söz konusu teknolojilerin kullanımı her geçen gün artmaktadır. Dijital çağda ihtiyaç duyulan teknolojik beceriler, öğrencilerin her türlü bilgi kaynağına erişme, elde edilen bilgiyi değerlendirme, anlama, kullanma ve paylaşmada başarıya ulaşmalarını sağlayacaktır. Günün koşullarında gereksinim duyulan bilgi ve becerilerin öğretim programlarıyla öğrencilere kazandırılması, eğitimin temel hedefleri arasındadır. Bu çalışmanın amacı, bilgi ve teknoloji becerilerinin kazandırılmasına yönelik içeriklere öğretim programlarında ne derece yer verildiğini araştırmaktır. Bu amaçla, Bilişim Teknolojileri ve Yazılım Dersi Öğretim Programı, teknoloji okuryazarlığı standartları ve bilgi okuryazarlığı süreçleri değerlendirilerek hazırlanan "bilgi ve teknoloji okuryazarlığı unsurları" kapsamında incelenmiştir. Bunun sonucunda, teknolojinin bilgi süreçlerinde etkin ve verimli kullanılması, bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik yazım kuralları, dijital ortamdaki bilgi kaynakları ve özellikleri, bilginin güvenilirliği, proje ve iş birliği ortamları konularında öğretim programında eksiklikler olduğu tespit edilmiş ve bu konuların programa dâhil edilmesi yönünde önerilerde bulunulmuştur.*

Anahtar Sözcükler: *Bilgi okuryazarlığı, teknoloji okuryazarlığı, eğitimde teknoloji okuryazarlığı, teknoloji okuryazarlığı standartları, Bilişim Teknolojileri ve Yazılım Dersi Öğretim Programı.*

Giriş

Günümüzde toplumsal gelişmişlik düzeyi ile ilişkilendirilen teknoloji kullanımı ve üretimi, eğitim kurumlarının bu alana katkı sağlamada önemli roller üstlenmelerine neden olmuştur. Tüm dünyada olduğu gibi, ülkemiz eğitim politikalarında da bireylerin bilgi ve iletişim teknolojilerini (BİT) etkin ve verimli bir şekilde kullanabilmesi için eğitim ortamlarına ve öğretim programlarına yönelik düzenlemeler yapılmaktadır.

Kaynakça

American Association of School Librarians. (2009). *Empowering learners: Guidelines for school library programs*. Chicago: AASL.

American Library Association. (2000). *The information literacy competency standards for higher education*. Erişim adresi: http://www.ala.org/acrl/standards/informationliteracycompetency

Cope, B. ve Kalantzis, M. (1999). Multiliteracies: The beginnings of an idea. B. Cope ve M. Kalantzis (Eds.). *Multiliteracies: Literacy Learning and the Design of Social Futures* içinde (s. 3-8). Routledge.

European Commission. (2017). *Key competences for lifelong learning*. Erişim adresi: https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/document-library-docs/factsheet-key-competences-lifelong-learning_en.pdf

Fortier, J. D., Potter, C. J., Grady, S. M., Lohr N. J. ve Klein, J. (1998). *Wisconsin's model academic standards for information and technology literacy*. Madison: Wisconsin Department of Public Instruction. Erişim adresi: https://dpi.wi.gov/sites/default/files/imce/imt/pdf/infotech.pdf

Hill, M. W. (2005). *Impact of information on society: An examination of its nature, value and usage.* München: Saur.

International Society for Technology in Education. (2016). *ISTE standards for students*. Erişim adresi: https://www.iste.org/standards/for-students

International Technology Education Association. (2007). *Standards for technological literacy: Content for the study of technology*. Erişim adresi: https://www.iteea.org/File.aspx?id=67767&v=b26b7852

International Technology and Engineering Educators Association. (t.y.). *Technologically literate citizens.* Erişim adresi: https://www.iteea.org/48897.aspx

Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Liquète, V. (2012). Can one speak of an" Information Transliteracy"? *International Conference: Media and Information Literacy for Knowledge Societies, Jun 2012, Moscou, Russia*. Erişim adresi: https://hal.archives- ouvertes.fr/file/index/docid/841948/filename/LIQUETE_TexteMoscou_vGB2.pdf

Mackey, T. P. ve Jacobson, T. E. (2011). Reframing information literacy as a metaliteracy. *College and Research Libraries, 72*, 62-78. Erişim adresi: https://crl.acrl.org/index.php/crl/article/view/16132/17578

Mercimek, B. ve İlic, U. (2017). Bilişim teknolojileri ve yazılım dersi öğretim programı güncelleme önerisine yönelik bir değerlendirme. *Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi 2*(1), 1-9. Erişim adresi: http://dergipark.gov.tr/download/article-file/393720

National Academy of Engineering and National Research Council. (2002). *Technically speaking: Why all Americans need to know more about technology*. Washington, D.C.: National Academy Press. Erişim adresi: http://www.technicalpdf.com/technically-speaking-why-all-americans-need-to-know-more-about-technology-by-greg-pearson-and-thomas-young/

On Dokuzuncu Millî Eğitim Şûrası Kararlar. (2014). Erişim adresi: http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/35/27/719973/dosyalar/2015_02/02041116_19.millieitimuraskararlar.pdf

Organisation for Economic Co-operation and Development. (2005). *The definition and selection of key competencies: Executive summary.* Erişim adresi: http://www.oecd.org/pisa/35070367.pdf

Önal, H. İ. (2010). Tarihsel değişim sürecinde yaşam boyu öğrenme ve okuryazarlık: Türkiye deneyimi. *Bilgi Dünyası 11*(1), 101-121. Erişim adresi: http://eprints.rclis.org/14929/1/101-121.pdf

Önal, H. İ. ve Alaca, E. (2017). Vatandaşlık okuryazarlığı çerçevesinde e-Belediye uygulamalarının değerlendirilmesi. *Bilgi Dünyası 18*(1), 93-124. Erişim adresi: http://bd.org.tr/index.php/bd/article/view/581/585

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı. (2018). *Bilişim teknolojileri ve yazılım dersi öğretim programı (ortaokul 5 ve 6. sınıflar).* Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. Erişim adresi: http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=374

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı. (2019). *Millî Eğitim Bakanlığı 2019-2023 stratejik planı.* Erişim adresi: https://www.meb.gov.tr/stratejik_plan/

Thomas, S., Joseph, C., Laccetti, J., Mason, B., Mills, S., Perril, S. ve Pullinger, K. (2007). Transliteracy: Crossing divides. *First Monday, 12*(2). Erişim adresi: https://firstmonday.org/article/view/2060/1908

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). *On birinci kalkınma planı (2019-2023)*. Erişim adresi: http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf

Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı 2023 Eğitim Vizyonu. (2018). Erişim adresi: http://2023vizyonu.meb.gov.tr/

Voogt, J., Erstad, O., Dede, C. ve Mishra, P. (2013). Challenges to learning and schooling in the digital networked world of the 21st century. *Journal of Computer Assisted Learning, 29,* 403-413. doi:10.1111/jcal.12029. Erişim adresi: http://www.punyamishra.com/wp-content/uploads/2013/09/jcal2013-Voogt-Orstad-Dede-Mishra.pdf

Hukuksal Düzenlemelerde Bilginin İşlenmesine Yönelik Tanımlama Sorunu

Türkay Henkoğlu

Öz: *Bilginin işlenmesine ilişkin kavram ve yöntemlerin Türk Hukuk Mevzuatı (THM) içinde çok çeşitli ve farklı anlamlarda kullanılması, hukuksal düzenlemelerde bilginin işlenmesine yönelik bir tanımlama sorunsalının oluştuğunu göstermektedir. Bu çalışmada, hukuksal düzenlemelerde bilginin işlenmesine ilişkin kavram ve tanımlamaların, literatüre bağlı karşılaştırmalarla tartışılması ve uygulamada yaşanabilecek sorunlara dikkat çekilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada, hukuksal düzenlemelerde bilginin oluşturulmasından imhasına kadar uzanan sürecin bileşenlerini oluşturan işlemlere ilişkin tanımlamalar ve kavramların kullanım örnekleri değerlendirilmiştir. Bilginin işlenmesine bağlı sorunların tespiti ve farklı kullanımların ortaya konulabilmesi amacıyla THM içinde yer alan ve bilgi kavramıyla ilgili içeriğe sahip olan tüm kanunlar ve bunlarla ilişkili yönetmelikler içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Çalışma sonucunda, bilginin işlenmesine yönelik kavramların açık olarak tanımlanıp tanımlanmadığına, tanımlama eksikliğinin ya da farklı yaklaşımların yargı kararları üzerindeki uygulamaya yönelik etkilerine, hangi kavramların daha yaygın ve farklı anlamlarda kullanılarak sorunsala dönüştüğü ve ilgili kavramların kullanılmasına yönelik standardın ya da uyumluluğun sağlanabilmesi için neler yapılması gerektiğine ilişkin sorulara yanıt bulunması hedeflenmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, veri ve bilgiye dayalı kavramlar çok sayıda kanun içerisinde yer almakta ve THM içinde bilginin işlenmesine yönelik olarak, imha etme, yok etme, silme, anonimleştirme, değiştirme gibi bilgi sistemlerine ilişkin kavramların kullanımında daha fazla çeşitlilik bulunmaktadır. Hukuksal düzenlemelerdeki tanımlamalara bağlı olarak uygulamada farklı görüşlerin oluştuğu ve bu nedenle farklı hukuksal kararların sayısının artabileceği düşünülmektedir. Çalışmada ayrıca, kavramların tanımlanmasındaki farklılıkların azaltılması ya da uygulamada kolaylık sağlanabilmesi için dikkate alınabilecek örnekler sunulmuştur.*

Anahtar Sözcükler: *Bilginin işlenmesi, bilişim, hukuksal düzenlemeler, Türk Hukuk Mevzuatı.*

Giriş

Bilgibilimde bilginin kavramsal olarak anlamı, önemi ve kullanımı, bilgi yönetim süreçleri içinde açıklanabilmektedir. Bilgi ile insan arasında köprü olmayı ya da başka bir ifade ile bilgiye erişimi sağlamayı hedefleyen bilgisayar bilimleri ve bilişimle ilgili diğer alanlarda da benzer yaklaşımların olduğu söy-

Kaynakça

4422 Sayılı Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik (Mülga). (2001, 26 Ocak). *T.C. Resmî Gazete* (Sayı: 24299). Erişim adresi: https://mevzuat.karararа.com/mvzt/mvzt4/mvzt1550.html

Al-Mamary, Y. H., Shamsuddin, A. ve Aziati, N. (2014). The role of different types of information systems in business organizations: A review. *International Journal of Research (IJR), 1*(7), 333-339. Erişim adresi: https://journals.pen2print.org/index.php/ijr/article/download/1787/1680

Avrupa Konseyi. (1995). *Directive 95/46/EC of the European Parliament and of the Council of 24 October 1995 on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data*. Erişim adresi: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1995:281:0031:0050:EN:PDF

Avrupa Konseyi. (2001). *Convention on cybercrime*. Erişim adresi: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/libe/dv/7_conv_budapest_/7_conv_budapest_en.pdf

Avrupa Konseyi. (2016). *Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protction of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation).* Erişim adresi: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:02016R0679-20160504&from=EN

Bilişim. (t.y.). *Türk Dil Kurumu güncel Türkçe sözlük* içinde. Erişim adresi: https://sozluk.gov.tr/

Bilişim Terimleri Sözlüğü. (2006). *TSE bilişim terimleri sözlüğü*. Ankara: TSE Yayınları.

Boell, S. ve Cecez-Kecmanovic, D. (2015). What is an information system? *48th Hawaii International Conference on System Sciences*, 4959-4968. doi: 10.1109/HICSS.2015.587

Choo, C. W. (1996). The knowing organization: How organizations use information to construct meaning, create knowledge and make decisions. *International Journal of Information Management, 16*(5), 329-340.

Davenport, T. H. ve Prusak, L. (2000). *Working knowledge: How organizations manage what they know*. Boston: Harvard Business Review Press.

Enformatik. (t.y.). *Türk Dil Kurumu bilim ve sanat terimleri sözlüğü: Bilişim terimleri sözlüğü* içinde. Erişim adresi: https://sozluk.gov.tr/

Erdağ, A. İ. (2010). Bilişim alanında suçlar. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 14*(2), 275-303. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/ahbvuhfd/issue/48120/608538

Franke, B. (2023). *What is informatics?* Erişim adresi: https://www.ed.ac.uk/informatics/about/what-is-informatics

Gammack, J. G., Hobbs, V. ve Pigott, D. (2007). *The book of informatics.* E. Watson ve C. MacKenzie (Eds.). Melbourne.

GİB. (2013). *Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği*. Erişim adresi: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/12/20131230M1-16.htm

Groth, D. P. ve MacKie-Mason, J. K. (2010). Why an informatics degree? *Communications of the ACM, 53*(2). doi: 10.1145/1646353.1646364

Henkoğlu, T. (2022). Bilgi ve iletişim teknolojileriyle özel hayata karşı işlenen suçların değerlendirilmesi. *Bilgi ve İletişim Teknolojileri Dergisi, 4*(2), 143-170. Erişim adresi: https://doi.org/10.53694/bited.1100987

ISO/IEC. (2003). *ISO/IEC TR 10032:2003 Information technology - reference model of data management*. Erişim adresi: http://standards.iso.org/ittf/PubliclyAvailableStandards/c038607_ISO_IEC_TR_10032_2003(E).zip

İmha etmek (t.y.). *Türk Dil Kurumu güncel Türkçe sözlük* içinde. Erişim adresi: https://sozluk.gov.tr/

Köksal, A. (1971). *Türkçe bilişim sözleri*. Erişim adresi: http://www.aydinkoksal.gen.tr/shared/dosyalar/yayinlar/yayin-7-1971.pdf

Köksal, A. (1981). *Bilişim terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Krippendorff, K. (2004). *Content analysis: An introduction to its methodology*. Thousand Oaks, California: Sage Publications.

KVKK. (2016). *Kişisel Verilerin Korunması Kanunu*. Erişim adresi: http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6698.pdf

KVK Kurulu. (2017). *Kişisel Verilerin Silinmesi, Yok Edilmesi veya Anonim Hale Getirilmesi Hakkında Yönetmelik*. Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=24038&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5

Lee, B., Son, K., Won, D. ve Kim, S. (2011). Secure data deletion for USB flash memory. *Journal of Information Science and Engineering, 27*, 933-952.

NIST. (2014). *Guidelines for media sanitization*. Erişim adresi: https://nvlpubs.nist.gov/nistpubs/specialpublications/nist.sp.800-88r1.pdf

Orhan, U. (2021). Kişisel verilerin korunmasına ilişkin Türk Ceza Hukuku düzenlemeleri üzerine değerlendirmeler. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 70*(4), 1359-1384. doi: 10.33629/auhfd.912286

Recordati. (2018). *Kişisel veri saklama, imha ve anonimleştirme politikası*. Erişim adresi: http://www.recordati.com.tr/pdf/Recordati_Silme_Anonimlestirme_Politikasi.pdf

Shinder, L. ve Cross, M. (2008). Acquiring data, duplicating data, and recovering deleted files. *Scene of the cybercrime (Second ed.)* içinde (s. 305-346). Burlington, MA: Syngress Publishing.

Smutny, Z. (2016). Social informatics as a concept: Widening the discourse. *Journal of Information Science, 42*(5), 681-710. doi: 10.1177/0165551515608731

Steinbuch, K. (1957). *Informatik: automatische informationsverarbeitung (informatics: Automatic information processing)*. Berlin: Springer.

TBMM. (2003). *Türk Ceza Kanunu tasarısı ve Adalet Komisyonu raporu (1/593)*. Erişim adresi: https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c059/tbmm22059119ss0664.pdf

T.C. Anayasası. (1982). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*. Erişim adresi: http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf

Uçak, N. Ö. (2000). Bilgi üzerine kuramsal bir yaklaşım. *Bilgi Dünyası, 1*(1), 143-159.

Uçak, N. Ö. (2010). Bilgi: Çok yüzlü bir kavram. *Türk Kütüphaneciliği, 24*(4), 705-722.

Weber, R. (1990). *Quantitative applications in the social sciences: Basic content analysis.* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.

Winter, R. (2013). SSD vs HDD - data recovery and destruction. *Network Security, 2013*(3), 12-14. doi: 10.1016/S1353-4858(13)70041-2

Yargıtay. (2007). *Yargıtay kararı (Esas No: 2007/136, Karar No: 2007/150)*. Erişim adresi: https://www.hukukturk.com/yargitay-kararlari?EsasNo1=2007&EsasNo2=136&KararNo1=2007&KararNo2=150

Yargıtay. (2011). *Yargıtay kararı (Esas No: 2014/288, Karar No: 2016/255)*. Erişim adresi: https://www.hukukturk.com/yargitay-kararlari?EsasNo1=2014&EsasNo2=288&KararNo1=2016&KararNo2=255

Yargıtay. (2016a). *Yargıtay kararı (Esas No: 2013/30013, Karar No: 2016/4177)*. Erişim adresi: https://www.hukukturk.com/yargitay-kararlari?EsasNo1=2013&EsasNo2=30013&KararNo1=2016&KararNo2=4177

Yargıtay. (2016b). *Yargıtay kararı (Esas No: 2016/7367, Karar No:2016/5859)*. Erişim adresi: https://www.hukukturk.com/yargitay-kararlari?EsasNo1=2016&EsasNo2=7367&KararNo1=2016&KararNo2=5859

Yenisey, F. (2015). *Alman ceza kanunu - strafgesetzbuch (StGB)*. İstanbul: Beta Yayınevi.

Sahte Haberlerin Dünyasında Doğru Bilgiye Erişim Hakkı ile İfade Özgürlüğünün Savaşı

Halise Şerefoğlu Henkoğlu

Öz: *Sosyal medya platformları günümüzde bilginin üretilmesinde, paylaşımında ve dağıtımında kullanıcılarına yeni olanaklar sunmaktadır. Doğru ve güvenilir bilginin paylaşımı söz konusu olduğunda sosyal medyanın birçok açıdan bireysel ve toplumsal hayatı kolaylaştıran bir platform hâline dönüştüğünü söylemek mümkündür. Ancak bilgi paylaşımında büyük bir paya sahip olan sosyal medyanın doğru ve güvenilir bilginin yanı sıra, yanlış bilginin paylaşıldığı, kamuoyunu etkileme ve yönlendirme amacıyla gerçekliğin manipüle edilerek sunulduğu bir bilgi kaynağı olabileceği de unutulmamalıdır. Dijital ortamda giderek artan bir oranda üretilen ve paylaşılan sahte haberlerin, toplumsal olayları şekillendirmedeki etkisi dikkate alındığında, günümüzün en önemli tehditlerinden biri olduğunu söylemek mümkündür. Ancak sahte haberlerin sadece toplumsal olayları manipüle etmekle sınırlı kalmayacağı, aynı zamanda doğru bilgi kaynaklarının önünde bir engel teşkil ederek temel hak ve özgürlükler kapsamında kamunun doğru bilgiye erişim hakkına da zarar verebileceği göz ardı edilmemelidir. Dijital ortamdaki yanlış bilgi ile mücadele kapsamında, Avrupa Birliği tarafından yürütülen çalışmaların yanı sıra, çevrim içi platformlarda ve birçok ülkede hayata geçirilen uygulamalar ve yasal düzenlemeler bulunmaktadır. Böylece, sahte haberlerin yayılmasını önlemek ve bireylerin bilinçli seçimler yapabilmeleri için gereksinim duydukları güvenilir ve doğru bilgiye erişimlerini sağlamak hedeflenmektedir. Ancak alınan bu önlemlerin ifade özgürlüğünü kısıtlayacak bir şekilde, hem çevrim içi platformların, sundukları içeriği filtrelemek için kullanacakları bir mekanizmaya dönüşeceği hem de devletlerin, sansür vb. uygulamalarını meşrulaştırmak amacıyla başvuracakları bir kılıf olacağı düşünülmektedir. Bu çalışmada, günümüzde sahte haberler ile mücadele kapsamında alınan önlemler çerçevesinde bilgiye erişim hakkı ve ifade özgürlüğü olguları incelenmiştir. Çalışma kapsamında, sahte haberlerin üretimi ve paylaşımını engelleme amacıyla hayata geçirilen uygulamaları bilgiye erişim hakkı ve ifade özgürlüğü temelinde farklı bakış açıları ile ele alan çalışmalar değerlendirilmiştir.*

Anahtar Sözcükler: *Sahte haber, yalan haber, bilgiye erişim, ifade özgürlüğü, yanlış bilgi, dezenformasyon.*

Giriş

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde son yıllarda yaşanılan gelişmeler, bilginin üretilmesi ve paylaşımında büyük avantajlar sağlarken aynı zamanda bireylerin bilgi/haber[1] üretim ve tüketim alışkanlıklarını da derinden etkile-

[1] Bilginin bir biçimi olarak değerlendirilen "haber (kaynağı)" kavramı literatürde sıklıkla "bilgi (kaynağı)" kavramının yerine kullanılmakla birlikte, bu çalışma metni içerisinde bundan sonra "bilgi (kaynağı)" kavramının kullanımı tercih edilmiştir.

Kaynakça

Ahmad, W., Berg, R. ve Kim, S. (2017). *Combating fake news with digital identity verification*. Erişim adresi: http://groups.csail.mit.edu/mac/classes/6.805/student-papers/fall17-papers/FakeNews.pdf

Aillerie, K. ve McNicol, S. (2018). Are social networking sites information sources? Informational purposes of high-school students in using SNSs. *Journal of Librarianship and Information Science, 50*(1), 103-114. doi: 10.1177/0961000616631612

Allcott, H. ve Gentzkow, M. (2017). Social media and fake news in the 2016 election. *Journal of Economic Perspectives, 31*(2), 211-236. doi: 10.1257/jep.31.2.211

Article 19. (2016, 25 Kasım). *Social media and "fake news" from a free speech perspective*. Erişim adresi: https://www.article19.org/resources/social-media-and-fake-news-from-a-free-speech-perspective/

Badawy, A., Ferrara, E. ve Lerman, K. (2018). Analyzing the digital traces of political manipulation: The 2016 Russian interference Twitter campaign. *2018 IEEE/ACM International Conference on Advances in Social Networks Analysis and Mining (ASONAM)*, *Barcelona, Spain, 2018* içinde (s. 258-265). doi: 10.1109/ASONAM.2018.8508646

Badke, W. (2017). Post-truth, false news, and information literacy. *Online Searcher, 41*(4), 57-59. Erişim adresi: http://www.infotoday.com/OnlineSearcher/Articles/InfoLit-Land/PostTruth-False -News-and-Information-Literacy-119319.shtml

Bakir, V. ve McStay, A. (2017). Fake news and the economy of emotions: Problems, causes, solutions. *Digital Journalism, 6*(2), 154-175. doi: 10.1080/21670811.2017.1345645

Baptista, J. P. ve Gradim, A. (2021). "Brave new world" of fake news: How it works. *Journal of the European Institute for Communication and Culture, 28*(4), 426-443. doi: 10.1080/13183222.2021.1861409

Benton, J. (2016, 9 Kasım). *The forces that drove this election's media failure are likely to get worse.* Erişim adresi: https://www.niemanlab.org/2016/11/the-forces-that-drove-this-elections-media-failure-are-likely-to-get-worse/

Berger, G. (2018). Foreword. C. Ireton ve J. Posetti (Eds.). *Journalism, 'fake news' & disinformation. Handbook for journalism education and training* içinde (s. 7-13). France: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.

Bessi, A. (2017). On the statistical properties of viral misinformation in online social media. *Physica A, 469*, 459-470. doi: 10.1016/j.physa.2016.11.012

Bessi, A. ve Ferrara, E. (2016). Social bots distort the 2016 U.S. presidential election online discussion. *First Monday, 21*(11). doi: 10.5210/fm.v21i11.7090

Bradshaw, S. ve Howard, P. N. (2018). *Challenging truth and trust: A global inventory of organized social media manipulation*. UK: Oxford Internet Institute-Oxford University.

Bradshaw, S., Neudert, L. M. ve Howard, P. N. (2018). *Government responses to malicious use of social media*. Riga, Latvia: NATO STRATCOM Centre of Excellence (COE).

Can, O. (2003). Düşünceyi açıklama özgürlüğü: Anayasal sınırlar açısından neler değişti? B. B. Özipek (Ed.), *Teorik ve pratik boyutlarıyla ifade hürriyeti* içinde (s. 363-428). Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu.

Claussen, V. (2018). Fighting hate speech and fake news. The Network Enforcement Act (NetzDG) in Germany in the context of European legislation. *Media Laws, 3*. Erişim adresi: http://www.medialaws.eu/wp-content/uploads/2018/10/3_2018_claussen.pdf

Cooke, N. A. (2018). *Fake news and alternative facts: Information literacy in a post-truth era.* Chicago, United States of America: American Library Association.

Council of the European Union. (2014). *EU human rights guidelines on freedom of expression online and offline.* Erişim adresi: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eu_human_rights_guidelines_on_freedom_of_expression_online_and_offline_en.pdf

d'Ancona, M. (2017). *Post-truth: The new war on truth and how to fight back*. London: Ebury Press.

Dictionary.com. (2018, 26 Kasım). *Why "misinformation" was Dictionary.com's 2018 word of the year*. Erişim adresi: https://www.dictionary.com/e/word-of-the-year-2018/

Donohue, G. A., Tichenor, P. J. ve Olien, C. N. (1972). Gatekeeping: Mass media systems and information control. F. G. Kline ve P. J. Tichenor (Eds.), *Current perspectives in mass communication research* içinde (s. 41-70). London: Sage Publications.

Epstein, R. (2017, 10 Nisan). *Fake news is a fake problem*. Erişim adresi: https://medium.com/@re_53711/ fake-news-is-a-fake-problem-914d7ffc7a91

European Commission. (2017a, 13 Kasım). *Next steps against fake news: Commission sets up High-Level Expert Group and launches public consultation*. Erişim adresi: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-4481_en.htm

European Commission. (2017b, 12 Kasım). *Call for applications for the selection of members of the High Level Group on fake news*. Erişim adresi: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/call-applications-selection-members-high-level-group-fake-news

European Commission. (2017c). *Public consultation on fake news and online disinformation*. Erişim adresi: https://ec.europa.eu/info/consultations/public-consultation-fake-news-and-online-disinformation_en

European Commission. (2018a). *Tackling online disinformation: A European approach*. Brussels, Belgium: European Commission.

European Commission. (2018b). *A multi-dimensional approach to disinformation: Report of the independent High Level Group on fake news and online disinformation*. Luxembourg, Belgium: Publications Office of the European Union.

European Commission. (2018c). *EU code of practice on disinformation.* Brussels, Belgium: European Commission. Erişim adresi: https://ec.europa.eu/newsroom/dae/redirection/document/87534

European Court of Human Rights. (1950). *European convention on human rights*. Erişim adresi: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf

European Science-Media Hub. (2020). *Disinformation and science-A survey of the gullibility of students with regard to false scientific news*. Brussels: European Union.

European Union. (2012). *Charter of fundamental rights of the European Union*. Erişim adresi: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=EN

European Union. (2016). *Eurobarometer: Internet users' preferences for accessing content online*. Brussels, Belgium: European Union.

European Union External Action Service. (2021, 27 Ekim). *Questions and answers about the East StratCom Task Force*. Erişim adresi: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/2116/-questions-and-answers-about-the-east-stratcom-task-force_en

Fake news. (t.y.). *Collins English Dictionary (Online)* içinde. Erişim adresi: https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/fake-news

Fetzer, J. H. (2004). Information: Does it have to be true? *Minds and Machines, 14*(2), 223-229. doi: 10.1023/B:MIND.0000021682.61365.56

Flore, M., Balahur, A., Podavini, A. ve Verile, M. (2019). *Understanding citizens' vulnerabilities to disinformation and data-driven propaganda*. Luxembourg: European Commission Joint Research Centre.

Gomes, B. (2017, 25 Nisan). *Our latest quality improvements for search*. Erişim adresi: https://blog.google/products/search/our-latest-quality-improvements-search/

Google Inc. (2019). *AdSense nasıl çalışır*? Erişim adresi: https://support.google.com/adsense/answer/6242051

Google Inc. (2022). *Policies-Google publisher policies*. Erişim adresi: https://support.google.com/adsense/answer/10502938?hl=en

Gross, M. (2017). The dangers of a post-truth world. *Current Biology Magazine, 27*(1), R1-R18. doi: 10.1016/j.cub.2016.12.034

Haciyakupoglu, G., Hui, J. Y., Suguna, V. S., Leong, D. ve Rahman, M. F. B. A. (2018). *Countering fake news: A survey of recent global initiatives*. Singapore: Nanyang Technological University S. Rajaratnam School of International Studies.

Hinton, S. ve Hjorth, L. (2013). *Understanding social media*. London: SAGE Publications Ltd.

Howe, J. (2006). The rise of crowdsourcing. *Wired Magazine, 14*(6), 1-4.

Ireton, C. ve Posetti, J. (2018). *Journalisim, 'fake news' & disinformation. Handbook for journalism education and training*. France: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.

Jong, S., Sweijs, T., Kertysova, K. ve Bos, R. (2017). *Inside the Kremlin House of mirrors: How liberal democracies can counter Russian disinformation and societal interference*. The Hague-The Netherlands: The Hague Centre for Strategic Studies.

Kammerer, Y. ve Gerjets, P. (2014). The role of search result position and source trustworthiness in the selection of web search results when using a list or a grid interface. *International Journal of Human-Computer Interaction, 30*(3), 177-191. doi: 10.1080/10447318.2013.846790

Kanoh, H. (2018). Why do people believe in fake news over the internet? An understanding from the perspective of existence of the habit of eating and drinking. *Procedia Computer Science, 126*(2018), 1704-1709. doi: 10.1016/j.procs.2018.08.107

Karan, U. (2018). *İfade özgürlüğü-Anayasa Mahkemesi bireysel başvuru el kitapları serisi-2*. Ankara: Avrupa Konseyi Ankara Program Ofisi.

Keyman, E. F. (2022). Küresel yönetişim. M. A. Y. Saraç (Ed.), *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi 2. Cilt (F-K)* içinde (s. 460). Ankara: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu.

Kitchens, B., Johnson, S. L. ve Gray, P. (2020). Understanding echo chambers and filter bubbles: The impact of social media on diversification and partisan shifts in news consumption. *MIS Quarterly, 44*(4), 1619-1649. doi: 10.25300/MISQ/2020/16371

Knox, E., Cooke, N. A., Valenza, J. ve Reyes, D. E. (2018). *Fake news or free speech: Is there a right to be misinformed?* American Library Association Annual Meeting'de sunulan bildiri, New Orleans, LA.

Kulesza, J. (2017, 20 Haziran). *On fake news, alternative facts and the era of minority report*. Erişim adresi: https://blogs.lse.ac.uk/mediapolicyproject/2017/06/20/on-fake-news-alternative-facts-and-the-era-of-minority-report/

Laybats, C. ve Tredinnick, L. (2016). Post truth, information, and emotion. *Business Information Review, 33*(4), 204-206. doi: 10.1177/0266382116680741

Lazer, D. M. J., Baum, M. A., Benkler, Y., Berinsky, A. J., Greenhill, K. M., Menczer, F., . . . Zittrain, J. L. (2018). The science of fake news. *Science, 359*(6380), 1094-1096. doi: 10.1126/science.aao2998

Lessenski, M. (2018). *Common sense wanted: Resilience to 'post-truth' and its predictors in the new media literacy index 2018*. Sofia: Open Society Institute.

Levush, R. (2019). *Government responses to disinformation on social media platforms.* United States of America: The Law Library of Congress, Global Legal Research Directorate.

Lewandowsky, S., Ecker, U. K. H. ve Cook, J. (2017). Beyond misinformation: Understanding and coping with the "post-truth" era. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition, 6*(4), 353-369. doi: 10.1016/j.jarmac.2017.07.008

Martens, B., Aguiar, L., Herrera, E. G. ve Langer, F. M. (2018). *The digital transformation of news media and the rise of disinformation and fake news*. Seville, Spain: European Commission, Joint Research Centre.

McGonagle, T. (2017). "Fake news": False fears or real concerns? *Netherlands Quarterly of Human Rights, 35*(4), 203-209. doi: 10.1177/0924051917738685

Min, S. J. (2019). From algorithmic disengagement to algorithmic activism: Charting social media users' responses to news filtering algorithms. *Telematics and Informatics, 43*. doi: 10.1016/j.tele.2019.101251

Misinformation. (t.y.). *Dictionary.com (Online)* içinde. Erişim adresi: https://www.dictionary.com/browse/misinformation

Mitchell, A., Gottfried, J., Barthel, M. ve Shearer, E. (2016). *The modern news consumer: News attitudes and practices in the digital era*. Washington, DC: Pew Research Center.

Nickerson, R. S. (1998). Confirmation bias: A ubiquitous phenomenon in many guises. *Review of General Psychology, 2*(2), 175-220. doi: 10.1037/1089-2680.2.2.175

Nossel, S. (2017). Fraudulent news and the threat to free expression. *Faking news: Fraudulent news and the fight for truth* içinde (s. 8-22). United States: PEN America.

Oloo, A. (2018). *Algorithmic accountability and the right to information: Visibility & invisibility of online content during elections* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ghent University, Faculty of Law, Belgium, Ghent.

OpenMIC. (2017). *'Fake news', hate speech & free expression: Corporate responsibility in an age of alternative facts.* Erişim adresi: http://fakenews.openmic.org/OpenMIC-Fake-News.pdf

Organization for Security and Co-operation in Europe. (2017, 3 Mart). *Joint declaration on "fake news", disinformation and propaganda*. Erişim adresi: https://www.osce.org/fom/302796

Pariser, E. (2011). *The filter bubble: What the Internet is hiding from you*. United States of America: The Penguin Press.

Popescu, A. V. (2018). The impairment of citizen's right to information by "fake news" publication. *Challenges of the Knowledge Society (12)* içinde (s. 607-613). Erişim adresi: http://cks.univnt.ro/uploads/cks_2018_articles/index.php?dir=3_public_law%2F&download=CKS_2018_public_law_031.pdf

Post-truth. (t.y.). *Cambridge Advanced Learner's Dictionary (Online)* içinde. Erişim adresi: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/post-truth.

Powers, E. (2017). My news feed is filtered? *Digital Journalism, 5*(10), 1315-1335. doi: 10.1080/21670811.2017.1286943

Quin, R. (2017, 2 Kasım). *Collins 2017 word of the year shortlist*. Erişim adresi: https://www.collinsdictionary.com/word-lovers-blog/new/collins-2017-word-of-the-year-shortlist,396,HCB.html

Quinn, S. ve Lamble, S. (2008). *Online newsgathering: Research and reporting for journalism*. United States of America: Elsevier Focal Press.

Rochlin, N. (2017). Fake news: Belief in post-truth. *Library Hi Tech, 35*(3), 386-392. doi: 10.1108/LHT-03-2017-0062

Roth, Y. (2018, 21 Şubat). *Automation and the use of multiple accounts*. Erişim adresi: https://blog.twitter.com/developer/en_us/topics/tips/2018/automation-and-the-use-of-multiple-accounts

Roth, Y. ve Harvey, D. (2018, 26 Haziran). *How Twitter is fighting spam and malicious automation*. Erişim adresi: https://blog.twitter.com/official/en_us/topics/company/2018/how-twitter-is-fighting-spam-and-malicious-automation.html

Shin, J., Jian, L., Driscoll, K. ve Bar, F. (2018). The diffusion of misinformation on social media: Temporal pattern, message, and source. *Computers in Human Behavior, 83*(2018), 278-287. doi: 10.1016/j.chb.2018.02.008

Shukla, S. ve Lyons, T. (2017, 28 Ağustos). *Blocking ads from pages that repeatedly share false news*. Erişim adresi: https://newsroom.fb.com/news/2017/08/blocking-ads-from-pages-that-repeatedly-share-false-news/

Silverman, C. (2016, 17 Kasım). *This analysis shows how viral fake election news stories outperformed real news on Facebook*. Erişim adresi: https://www.buzzfeednews.com/article/craigsilverman/viral-fake-election-news-outperformed-real-news-on-facebook

Sismondo, S. (2017). Post-truth? *Social Studies Science, 47*(1), 3-6. doi: 10.1177/0306312717692076

Smith-Roberts, A. (2018). Facebook, fake news, and the First Amendment. *The Denver Law Review, 95*, 118-126. Erişim adresi: http://denverlawreview.org/dlr-onlinearticle/2018/4/12/ facebook-fake-news-and-the-first-amendment.html

Soon, C. ve Goh, S. (2017). *What lies beneath the truth: A literature review on fake news, false information and more*. Singapore: Institute of Policy Studies National University of Singapore.

Spencer, S. (2017, 25 Ocak). *How we fought bad ads, sites and scammers in 2016*. Erişim adresi: https://blog.google/technology/ads/how-we-fought-bad-ads-sites-and-scammers-2016/

Steinberg, L. (2017). *Beyond fake news-10 types of misleading news*. Erişim adresi: https://eavi.eu/beyond-fake-news-10-types-misleading-info/

Tandoc, E. C., Lim, Z. W. ve Ling, R. (2018). Defining "fake news". *Digital Journalism, 6*(2), 137-153. doi: 10.1080/21670811.2017.1360143

Turk, Z. (2018). *Technology as enabler of fake news and a potential tool to combat it*. Brussels: European Union-Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies.

United Nations. (1948). *The Universal Declaration of Human Rights*. Erişim adresi: http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf

Votavová, K. ve Janda, J. (2017). *Kremlin watch report-Making online platforms responsible for news content*. Czech Republic: European Values Think-Tank.

Waisbord, S. (2018). Truth is what happens to news. *Journalism Studies, 13*(19), 1866-1878. doi: 10.1080/1461670X.2018.1492881

Wardle, C. (2017, 16 Şubat). *Fake news. It's complicated*. Erişim adresi: https://firstdraftnews.org/fake-news-complicated/

Wardle, C. ve Derakhshan, H. (2017). *Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policymaking*. Strasbourg: Council of Europe.

Watanabe, K. (2017). The spread of the Kremlin's narratives by a western news agency during the Ukraine crisis. *The Journal of International Communication, 23*(1), 138-158. doi: 10.1080/13216597.2017.1287750

World Economic Forum. (2013). *Insight report: Global risks 2013 - Eighth edition*. Geneva, Switzerland: World Economic Forum.

Bir Kamu Değeri Olarak Açık Devlet Verisi

Gülten Alır Derbent

Öz: *Açık devlet verisi, sadece devletleri ilgilendiren bir kavram olmaktan çıkmış, uluslararası bir değere dönüşmüştür. Ülkelerin demokrasi, şeffaflık, yenilikçilik gibi temel değerleri bu kavram üzerinden şekillenmeye başlamıştır. Açık devlet verisinin hayata geçirilmesi, veriyi açmadan önce uygun koşulların sağlanmasını gerektirmektedir. Bunlar arasında; açılacak verilerin belirlenmesi, süreçlerin planlanması, mevzuat düzenlemelerinin değerlendirilmesi, koruma ve erişime yönelik altyapının oluşturulması gibi yönetim, mevzuat ve teknik altyapı ile ilgili unsurlar yer almaktadır. Türkiye'de açık bir politika oluşturulmadan, dönemlik stratejik planlarla sürdürülen ve son dönemde hız kazanan açık devlet verisi ile ilgili çalışmalarda, belge yönetimi ile ilgili konuların kapsam dışı bırakılması sorunu bu çalışmanın ana çıkış noktasıdır. Açık devlet verisi ile ilgili çalışmaların, başarılı ülke örneklerinde de olduğu gibi bütüncül bir politika bağlamında ele alınarak arşiv ve belge yönetimi ile ilgili kurumlara da sorumluluk verilmesi, açık devlet verisi çalışmalarının hayata geçirilmesinde yapılması gereken düzenlemelerin başında gelmektedir. Devlet verisi, kamu kurumları tarafından üretilen veri ya da bilgiler anlamına gelmektedir. Bu nedenle hazırlanacak politikanın sadece veri olarak kaydedilen kamusal bilgilerle sınırlı kalmadan, kâğıt ve elektronik ortamda doğmuş arşiv belgelerinin de sisteme dâhil edilebileceği bir bakış açısı ile hazırlanması, verimli sonuçlara ulaşılması açısından önemlidir. Çalışmada doküman analizi yöntemi uygulanarak Türkiye'de 2006 yılından itibaren gelişmelere yön veren üst politika dokümanları incelenmiş, böylece Türkiye'deki açık devlet verisinin gelişimindeki politika sorunlarının ortaya konulması ve arşiv ve belge yönetimi ile ilgili başlıkların belirlenmesi amaçlanmıştır. Türkiye'de açık devlet verisine dair planlar ve eylemlere üst politika dokümanlarında yer verilmektedir. Bununla birlikte, söz konusu planların ve eylemlerin gerçekleşme durumlarının izlenmesi, değerlendirilmesi ve sorumlu kuruluşların belirlenmesi konusunda sistematik bir yaklaşımın ve bütüncül bir politikanın bulunmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum açık devlet verisinin hayata geçirilmesinin yanı sıra arşiv ve belge yönetimi ile ilgili başlıkların da gündeme gelmesini geciktirmektedir.*

Anahtar Sözcükler: *Açık devlet verisi, açık devlet, açık veri, kamu sektörü bilgisi, belge yönetimi, arşiv yönetimi.*

Giriş

Günümüzde bilgi, tarihte hiçbir zaman olmadığı kadar hızlı yayılmaktadır. Uçak (2010), bilgibilim alanında "bilgi" kavramının zaman içerisindeki değişimine işaret ederek, bilginin iletilebilme ve kaydedilebilme özelliğine odaklanan tanımların, toplumsal değer ve faydasına vurgu yapacak şekilde evrildiğine dikkat çekmektedir. Bugün bilgi teknolojilerine erişimi olan bireyler kendi

plana çıkmakla birlikte çoğu hedefin henüz somut şekilde gerçekleştirilemediği anlaşılmaktadır.

ADV konusunda başarılı ülke örneklerinde görüldüğü üzere arşiv ve belge yönetimi uygulamalarına da işaret eden bir ADV politikası şeffaflık, hesap verebilirlik ve katma değer sağlama yönünde atılması gereken ilk adımlardandır. ADV politikası; hesap verebilirliğe imkân sağlayan, veriler arasında bağlam kurulmasını olanaklı hale getirecek bir veri standardı ve mimari tasarım sunan, belgelerle güçlendirilmiş, uluslararası standartlara uygun, koruma ve kullanma arasındaki dengenin sağlandığı, tutarlı bir uygulama süreci gerçekleştirilmesini mümkün kılacaktır. Bu tür bir politika aynı zamanda, uluslararası girişimlere yeniden katılım, devam eden çalışmaların sürdürülebilirliği ve yeni çalışmaların planlanması açısından da önemli bir adım olacaktır.

Kaynakça

Açık Veri ve Teknoloji Derneği. (2022). *Açık veri ve teknoloji endeksi*. Erişim adresi: https://acikveriendeksi.org

Akıncı, A. N. (2019). *Büyük veri uygulamalarında kişisel veri mahremiyeti* (Uzmanlık tezi). T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Ankara.

Bates, J. (2014). The strategic importance of information policy or the contemporary neoliberal state: The case of open government data in the United Kingdom. *Government Information Quarterly*, *31*(3), 388-395.

Borglund, E. ve Engvall, T. (2014). Open data? Data, information, document or record? *Records Management Journal, 24*(2), 163-180.

Bovens, M. (2007). Analysing and assessing accountability: A conceptual framework. *European Law Journal, 13*(4), 447-468.

Civelek, D. Y. ve Aşık, Ö. (2011). Kamu sektörü bilgisinin paylaşımı ve yeniden kullanımı. Çalışma Raporu: 2. Devlet Planlama Teşkilatı Bilgi Toplumu Dairesi Başkanlığı. Erişim adresi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/KamuSektoruBilgisininPaylasimiveYenidenKullanimi.pdf

Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. (2018, 10 Temmuz). *T.C. Resmî Gazete* (Sayı: 30474). Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/19.5.1.pdf

Çiçek, N. (2020). E-devlet stratejisi bağlamında elektronik belge yönetimi için "yazılı politika" gereksinimi: Türkiye'deki uygulamalar üzerine bir inceleme. *Türk Kütüphaneciliği, 34*(3), 377- 405.

Çukurçayır, M. A. (2012). Yönetim süreçlerinde açıklık: "Open government" ve yerel yönetimler. *Yerel Politikalar Dergisi, 1,* 1-15.

Davies, T., Walker, S., Rubinstein, M. ve Perini, F. (2019). *The state of open data: Histories and horizons.* Cape Town and Ottawa: African Minds and International Development Research Centre. Erişim adresi: https://www.idrc.ca/sites/default/files/openebooks/open-data/9781552506127.html

Dawes, S. S., Vidiasova, L. ve Parkhimovich, O. (2016). Planning and designing open government data programs: An ecosystem approach. *Government Information Quarterly 33,* 15-27.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. (2018, 16 Temmuz). *T.C. Resmî Gazete* (Sayı: 30480). Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.11.pdf

Dodds, L. (2016). *How to write a good open data policy*. Open Data Institute. Erişim adresi: https://www.theodi.org/article/how-to-write-a-good-open-data-policy/

Eroğlu, Ş. (2017). *Türkiye'de kamu verilerinin açık devlet uygulamaları ve belge yönetimi çerçevesinde değerlendirilmesi: Bir model önerisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Executive Office of the President. (2013). *Memorandum for the heads of executive departments and agencies.* Erişim adresi: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/omb/memoranda/2013/m-13-13.pdf

Gonzalez-Zapata, F. ve Heeks, R. (2015). The multiple meanings of open government data: Understanding different stakeholders and their perspectives. *Government Information Quarterly 32*(4)*,* 441-452.

Gonzalez-Zapata, F. ve Heeks, R. (2017). The challenges of institutionalising open government data: A historical perspective of Chile's OGD initiative and digital government institutions. S. Verhulst, G. Magalhaes, J. Pane, F. van Schalkwyk ve J. Walker (Yay. haz.). *The Social dynamics of open data* içinde (s. 13-34). African Minds Publishing.

Grant, R. (2017). Recordkeeping and research data management: A review of perspectives. *Records Management Journal, 27*(2), 159-174. doi: 10.1108/RMJ-10-2016-0036

ISO. (2015). *Open data and records management.* Erişim adresi: https://committee.iso.org/sites/tc46sc11/home/news/content-left-area/news-about-standarization-in-t-1/open-data-and-records-management.html

ISO. (2016). *ISO 15489 information and documentation-records management. Part 1: Concepts and principles.* Erişim adresi: https://www.iso.org/standard/62542.html

Kalkan, A. ve Alpaslan, A. M. (2009). Şeffaflık, iletişim ve hesap verebilirliğin yerel yönetim başarılarına etkileri. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 1*(1), 25-40.

Kaya Bensghir, T. (2017). Açık devlet verisi: Türkiye'de bakanlıkların ve bazı kurumların hazır olma durumları üzerine bir inceleme. F. Özdemirci ve Z. Akdoğan (Yay. haz.). *Bilgi Sistemleri ve Bilişim Yönetimi: Beklentiler ve Yeni Yaklaşımlar* içinde (s. 81-99). Ankara: Ankara Üniversitesi Bilgi Yönetim Sistemleri Belgelendirme Merkezi.

Keskin, İ. (2016). *Arşiv kanunlarının anatomisi*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Kucera, J. ve Chlapek, D. (2014). Benefits and risks of open government data. *Journal of Systems Integration, 1*, 30-41.

Linders, D. ve Wilson, S. C. (2011). What is open government? One year after the directive. *Proceedings of the 12th Annual International Digital Government Research Conference: Digital Government Innovation in Challenging Times (dg.o '11)* içinde (s. 262-271). New York: Association for Computing Machinery.

Long, P. O. (2001). *Openness, secrecy, authorship: Technical arts and the culture of knowledge from antiquity to the renaissance*. USA: John Hopkins University Press.

Lourenço, R. P., Piotrowski S. ve Ingrams, A. (2017). Open data driven public accountability. *Transforming Government: People, Process and Policy, 11*(1), 42-57.

Lowry, J. (2014). *Opening government: Open data and access to information. In integrity in government through records management.* Farnham: Ashgate.

Mayer-Schönberger, V. ve Cukier, K. (2013). *Big data: A revolution that will transform how we live, work, and think.* London: John Murray Publishers.

McDonald, J. (1989). Records management and data management: Closing the gap. *Records Management Journal, 1*(1), 4-11. Erişim adresi: https://doi.org/10.1108/eb027016

Minister of State for the Cabinet Office and Paymaster General. (2012). *Open data white paper: Unleashing the potential*. Erişim adresi: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/78946/CM8353_acc.pdf

National Archives and Records Administration. (2020). *Open data policy*. Erişim adresi: https://www.archives.gov/data

Nugroho, R. P., Zuiderwijk, A., Janssen, M. ve de Jong, M. (2015). A comparison of national open data policies: Lessons learned. *Transforming Government: People, Process and Policy, 9*(3), 286-308. Erişim adresi: http://dx.doi.org/10.1108/TG-03-2014-0008

OECD. (2018). *OECD digital government studies open government data report enhancing policy maturity for sustainable impact*. Erişim adresi: https://doi.org/10.1787/9789264305847-en

OECD. (2022). *Recommendation of the council on open government. Public governance committee.* Erişim adresi: https://www.oecd.org/gov/Recommendation-Open-Government-Approved-Council-141217.pdf

OECD. (t.y). *Open government data.* Erişim adresi: https://www.oecd.org/gov/digital-government/open-government-data.htm

Open Government Partnership. (2012). *Turkey action plan 2012-2013.* Erişim adresi: https://www.opengovpartnership.org/documents/turkey-action-plan-2012-2013/

Open Government Partnership. (2016a). *Resolution of the OGP Steering Committee regarding the status of the government of Turkey in OGP. May 4th, 2016, Cape Town, South Africa*. Erişim adresi: https://www.opengovpartnership.org/wp-content/uploads/2001/01/Revised%20Turkey%20Resolution%20for%20SC% 20May%204.pdf

Open Government Partnership. (2016b). *Turkey made inactive in the open government partnership*. Erişim adresi: https://www.opengovpartnership.org/stories/turkey-made-inactive-in-the-open-government-partnership/

Open Government Partnership. (2017). *Turkey OGP letter.* Erişim adresi: https://www.opengovpartnership.org/wp-content/uploads/2017/09/Turkey_OGP-Letter-Government-Turkey_Sept2017.pdf

Open Government Partnership. (2022). *Records management: Commitments.* Erişim adresi: https://www.opengovpartnership.org/policy-area/records-management/

Open Knowledge Foundation. (t.y). *What is open?* Erişim adresi: https://okfn.org/opendata/

Özdemirci, F., Gökkurt Bayram, Ö., Torunlar, M., Saraç, S. ve Yalçınkaya, B. (2013). *Elektronik belge yönetimi ve arşivleme sistemi: Gelişim süreci ve uygulama yönetimi*. Ankara.

Resmî Yazışmalarda Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik. (2020, 10 Haziran). *T.C. Resmî Gazete* (Sayı: 31151). Erişim adresi: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/06/20200610-8.pdf

Rosnay, M. D. ve Janssen, K. (2014). Legal and institutional challenges for opening data across public sectors: Towards common policy solutions. *Journal of Theoretical and Applied*

Electronic Commerce Research, 9(3), 1-14. Erişim adresi: http://dx.doi.org/10.4067/S0718-18762014000300002

Shao, D. ve Saxena, S. (2018). Barriers to open government data (OGD) initiative in Tanzania: Stakeholders' perspectives. *Growth and Change*, *50*, 470-485.

Shepherd, E., Bunn, J., Flinn, A., Lomas, E., Sexton, A., Brimble, S., Chorley, K., Harrison, E., Lowry, J. ve Page, J. (2019). Open government data: Critical information management perspectives. *Records Management Journal, 29*(1/2), 152-167. Erişim adresi: https://doi.org/10.1108/RMJ-08-2018-0023

Sunlight Foundation. (2010). *Ten principles for opening up government information*. Erişim adresi: https://sunlightfoundation.com/wp-content/uploads/sites/2/2016/11/Ten-Principles-for-Opening-Up-Government-Data.pdf

Sunlight Foundation. (2014). *Open data policy guidelines.* Erişim adresi: https://sunlightfoundation.com/opendataguidelines/#section-how-to-implement-policy

Sunlight Foundation. (t.y.). *Open data policy step-by-step.* Erişim adresi: https://opendatapolicyhub.sunlightfoundation.com/step-by-step/

Tauberer, J. (2007). *The annotated 8 principles of open government data.* Erişim adresi: https://opengovdata.org/

Tauberer, J. (2014). *Open government data: The book* (2nd ed.). Erişim adresi: https://opengovdata.io

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (2004). *e-Dönüşüm Türkiye Projesi, kısa dönem eylem planı.* Erişim adresi: http://www.bilgitoplumu.gov.tr/Documents/1/Yayinlar/040900_KDEPKitapcik.pdf

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (2006a). *2006-2010 Bilgi toplumu stratejisi.* Erişim adresi: http://www.bilgitoplumu.gov.tr/Documents/1/BT_Strateji/Diger/060500_BilgiToplumuStratejisi.pdf

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (2006b). *Bilgi toplumu stratejisi eylem planı.* Erişim adresi: http://www.bilgitoplumu.gov.tr/wp-content/uploads/2014/04/Bilgi_Toplumu_Strateji_Eylem_Plani_2006-2010.pdf

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (2006c). Dokuzuncu kalkınma planı (2007-2013). *T.C. Resmî Gazete* (Sayı: 26215). Erişim adresi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Dokuzuncu_Kalkinma_Plani-2007-2013.pdf

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. (2019). *Devlet Arşivleri Başkanlığı 2020-2024 dönemi stratejik planı.* Erişim adresi: https://www.devletarsivleri.gov.tr/varliklar/dosyalar/raporlar/DAB20202024SP.pdf

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. (2023). *2022 faaliyet raporu.* Erişim adresi: https://www.devletarsivleri.gov.tr/varliklar/dosyalar/raporlar/devletarsivleri2022idarefaaliyetraporu.pdf

T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi. (2021). *Ulusal yapay zekâ stratejisi 2021-2025.* Erişim adresi: https://cbddo.gov.tr/SharedFolderServer/Genel/File/TR-UlusalYZStratejisi2021-2025.pdf

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). *On birinci kalkınma planı (2019-2023).* Erişim adresi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2013a). *Bilgi toplumu stratejisi ve eylem planı (2006-2010) nihai değerlendirme raporu.* Erişim adresi: http://www.bilgitoplumu.gov.tr/Documents/1/Diger/BTS_VE_EYLEM_PLANI_NIHAI_DEGERLENDIRME_RAPORU.pdf

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2013b). *Onuncu kalkınma planı (2014-2018).* Erişim adresi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Onuncu_Kalkinma_Plani-2014-2018.pdf

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2015). *2015-2018 Bilgi toplumu stratejisi ve eylem planı.* Erişim adresi: http://www.sp.gov.tr/upload/xSPTemelBelge/files/uqSFE+2015-2018_Bilgi_Toplumu_Stratejisi_ve_Eylem_Plani.pdf

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2018). *On birinci kalkınma planı (2019-2023): e-devlet hizmetlerinin geliştirilmesi çalışma grubu raporu.* Erişim adresi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/e-Devlet-Hizmetlerinin-Gelistirilmesi-Calisma-Grubu-Raporu.pdf

T.C. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı. (2016). *2016-2019 ulusal e-devlet stratejisi ve eylem planı.* Erişim adresi: http://www.sp.gov.tr/upload/xSPTemelBelge/files/Swkoy+2016-2019-Ulusal-e-Devlet-Stratejisi-ve-Eylem-Plani.pdf

Tennison, J. (2021). *7th Meeting of the OECD expert group on open government data. Summary report.* Erişim adresi: https://www.oecd.org/gov/digital-government/7th-oecd-expert-group-meeting-on-open-government-data-summary.pdf

The National Archives. (2015). *The re-use of public sector information regulations.* Erişim adresi: https://www.nationalarchives.gov.uk/information-management/re-using-public-sector-information/regulations/

The Transparency and Accountability Initiative. (2017). *Open government guide*. Erişim adresi: https://www.opengovpartnership.org/wp-content/uploads/2019/06/open-gov-guide_all-themes_June2017_EN.pdf

The Washington Post. (2022). *Data-congress-slaveowners* [Data set]. Erişim adresi: https://github.com/washingtonpost/data-congress-slaveowners

The White House. (2013). *Executive order – making open and machine readable the new default for government information.* Erişim adresi: https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/05/09/executive-order-making-open-and-machine-readable-new-default-government-

Thurston, A. ve Lemieux, V. L. (2015). *Right to information managing records and information for transparent, accountable, and inclusive governance in the digital environment: Lessons from Nordic countries.* World Bank: Washington.

TS 13298. (2015). *Elektronik belge ve arşiv yönetimi sistemi.* Türk Standartları Enstitüsü. Erişim adresi: https://intweb.tse.org.tr/

TÜBİTAK. (2017). *Türkiye'de e-devlet: Genel görünüm. yazılım teknolojileri araştırma enstitüsü, dijital dönüşüm araştırmaları serisi – 1 sürüm 2.0.* Erişim adresi: https://dijitalakademi.bilgem.tubitak.gov.tr/portfolios/e-devlet-arastirmalari-serisi-1/

Türkiye Bilişim Vakfı. (2019). *Açık veri. Hukuk, düzenlemeler ve kamu ilişkileri çalışma grubu raporu*. Blockchain Türkiye Platformu. Erişim adresi: https://bctr.org/dokumanlar/Acik_Veri.pdf

TÜSEV. (2016). *Açık yönetim ortaklığı ve Türkiye süreci: Vaka analizi. Sivil toplum izleme raporu 2015-2016.* Erişim adresi: https://www.tusev.org.tr/usrfiles/images/AcikYonetimOrtakligiveTurkiyeSureciVakaAnalizi.pdf

Ubaldi, B. (2013). Open government data: Towards empirical analysis of open government data initiatives (OECD Working Papers on Public Governance: No. 22). Paris, France: OECD. Erişim adresi: https://www.oecd-ilibrary.org/governance/open-government-data_5k46bj4f03s7-en

Uçak, N. (2010). Bilgi: Çok yüzlü bir kavram. *Türk Kütüphaneciliği, 24*(4), 705-722.

United Nations. (2018). *United Nations e-government survey 2018: Gearing e-government to support transformation towards sustainable and resilient societies.* United Nations, New York. Erişim adresi: https://publicadministration.un.org/egovkb/portals/egovkb/documents/un/2018-survey/e-government%20survey%202018_final%20for%20web.pdf

United Nations. (2022). *United Nations e-government survey 2022: The future of digital government.* New York. Erişim adresi: https://desapublications.un.org/sites/default/files/publications/2022-09/Web%20version%20E-Government%202022.pdf

Ünlü, A. M. ve Çakmak, T. (2023). Kamu sektöründe kurumlar arasında bilgi paylaşımı: Türkiye'deki politika ve yasal düzenlemelere yönelik bir değerlendirme. *Bilgi Yönetimi, 6*(1), 1-20.

World Bank Group. (2015). *Part A: Open data readiness assessment – Part A: Users' guide (Version 3)*. Erişim adresi: https://opendatatoolkit.worldbank.org/content/dam/sites/data/odk/documents/odra_v3_userguide-en.pdf

Yeo, G. (2011). Rising to the level of a record? Some thoughts on records and documents. *Records Management Journal, 21*(1), 8-27.

Yeo, G. (2018). *Records, information and data: Exploring the role of record keeping in an information culture.* Facet Publishing.

Zuiderwijk, A. ve Janssen, M. (2014). Open data policies, their implementation and impact: A framework for comparison. *Government Information Quarterly, 31,* 17-29.

Mobil Sağlık Uygulamalarında Kişisel Verilere Yönelik Gizlilik ve Güvenlik Yaklaşımları

Şahika Eroğlu - Tolga Çakmak

Öz: *Mobil uygulama pazarında büyük bir paya sahip olan mobil sağlık uygulamaları, yoğun bir kişisel veri kullanımı ile öne çıkmaktadır. Mobil sağlık uygulamalarının yaygın kullanımı kişisel verilerin gizliliği ve güvenliği ile ilgili kaygıları da beraberinde getirmektedir. Bu uygulamalarda sıklıkla kullanılan özel nitelikli kişisel veriler olarak ele alabileceğimiz sağlık verilerinin yetkisiz kullanımı, üçüncü kişilerle paylaşımı, hukuka aykırı olarak ele geçirilmesi ve işlenmesi ayrımcılık başta olmak üzere bireylerin farklı kapsamlarda zarara uğramalarına neden olmaktadır. Bu çalışmada, mobil sağlık uygulamalarında kişisel verilerin gizliliği ve güvenliğine yönelik yaklaşımların literatür kapsamında betimlenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda mobil ortamda kişisel verilerin gizlilik ve güvenliğini mobil sağlık uygulamaları özelinde değerlendirerek konuya ilişkin yaklaşımlar sunulmaktadır. Çalışmada değerlendirilen literatür kapsamında, kişisel verilerin gizliliği ve güvenliğine yönelik mobil sağlık uygulamalarında karşılaşılan sorunlar vurgulanmış ve önerilere yer verilmiştir. Bu çerçevede, mobil sağlık uygulamalarının geliştirilmesinde kişisel verilerin gizliliği ve güvenliği, konuyla ilgili riskler ve yasal düzenlemeler boyutunda farkındalıkla hareket edilmesi önerilmiştir. Çalışmada vurgulanan bir diğer öneri ise kullanıcıların mobil sağlık uygulamalarını kullanımlarında veri paylaşım izinlerine dikkat etmeleridir.*

Anahtar Sözcükler: *Kişisel veri, kişisel veri gizliliği, kişisel veri güvenliği, mobil sağlık uygulamaları.*

Giriş

Günümüzde kişisel veri olarak adlandırabileceğimiz çoğu verinin mobil cihazlar aracılığı ile oluşturulduğunu, paylaşıldığını ve depolandığını söylemek mümkündür. Kullanıcıların veri erişim, üretim ve toplama olanaklarını artıran mobil teknolojiler, kimi zaman anlık olarak üretilebilen içerikleri kaydeden bir depolama alanı olarak da kullanılmaktadır. Özellikle 2008 yılında Apple tarafından ilk uygulama mağazasının tanıtımından bu yana çoğu işlem, mekân ve cihazdan bağımsız olarak yapılabilir hâle gelmiştir. Neredeyse hepsi kişiselleştirilebilir özellikte olan ve çoğunlukla bireysel olarak sahip olunan akıllı telefonlar ve uygulamalar, günlük hayattaki ihtiyaçlarımızın önemli bir bölümünü

Kaynakça

Al Ameen, M., Liu, J. ve Kwak, K. (2012). Security and privacy issues in wireless sensor networks for healthcare applications. *Journal of Medical Systems*, *36*(1), 93-101. doi: 10.1007/s10916-010-9449-4

Albrecht, U. V. (2013). Transparency of health-apps for trust and decision making. *Journal of Medical Internet Research*, *15*(12). doi: 10.2196/jmir.2981

Avrupa Hasta Haklarının Geliştirilmesi Bildirgesi (Amsterdam 1994). (t.y.). Erişim adresi: https://istanbulism.saglik.gov.tr/Eklenti/27596/0/amsterdambildirgesi1994pdf.pdf?_tag1=CBEABCEE221081BD5FAE7148AEAD37936885CF3F

Avancha, S., Baxi, A. ve Kotz, D. (2012). Privacy in mobile technology for personal healthcare. *ACM Computing Surveys*, *45*(1), 1-54. doi: 10.1145/2379776.2379779

Boulos, M. N. K., Brewer, A. C., Karimkhani, C., Buller, D. B. ve Dellavalle, R. P. (2014). Mobile medical and health apps: State of the art, concerns, regulatory control and certification. *Online Journal of Public Health Informatics*, *5*(3), 229. doi: 10.5210/ojphi.v5i3.4814

boyd, d. m. ve Ellison, N. B. (2007). Social network sites: Definition, history, and scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication*, *13*(1), 210-230. doi: 10.1111/j.1083-6101.2007.00393.x

Dadhich, P., Dutta, K. ve Govil, M. C. (2011). Trust enhanced authorization for distributed systems. *International Journal of Scientific & Engineering Research*, *2*(3), 1-7.

Dagon, D., Martin, T. ve Starner, T. (2004). Mobile phones as computing devices: The viruses are coming! *IEEE Pervasive Computing*, *3*(4), 11-15. doi: 10.1109/MPRV.2004.21

Enck, W., Gilbert, P., Chun, B.-G., Cox, L. P., Jung, J., McDaniel, P. ve Sheth, A. N. (2010). TaintDroid: An information-flow tracking system for realtime privacy monitoring on smartphones. *Proceedings of the 9th USENIX Conference on Operating Systems Design and Implementation* içinde (s. 393-407). Berkeley: USENIX Association. Erişim adresi: http://dl.acm.org/citation.cfm?id=1924943.1924971

Enck, W., Ongtang, M. ve McDaniel, P. (2009). On lightweight mobile phone application certification. *Proceedings of the 16th ACM Conference on Computer and Communications Security* içinde (s. 235-245). New York: ACM. doi: 10.1145/1653662.1653691

ENISA. (2017). *Privacy and data protection in mobile applications: A study on the app development ecosystem and the technical implementation of GDPR.* Erişim adresi: https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/5d1a8d45-0af0-11e8-966a-01aa75ed71a1

European Commission. (1997). *Explanatory Memorandum Recommendation No.R (97) 5 of the Committee of Ministers to Member States on the protection of medical data*. Erişim adresi: https://rm.coe.int/16806846cb

FDA. (2015). *Mobile medical applications*. Rockville, MD: FDA. Erişim adresi: https://www.fda.gov/medicaldevices/digitalhealth/mobilemedicalapplications/default.htm

Giannetsos, T., Dimitriou, T. ve Prasad, N. R. (2011). People-centric sensing in assistive healthcare: Privacy challenges and directions. *Security and Communication Networks*, *4*(11), 1295-1307. doi: 10.1002/sec.313

Hasta Hakları Kılavuzu. (2013). *Hekimler ve tabip odası yöneticileri için mevzuat*. Erişim adresi: http://www.ttb.org.tr/mevzuat/index.php?option=com_content&view=article&id=984:hasta&catid=26:etik&Itemid=65

Helm, A. M. ve Georgatos, D. (2014). Privacy and MHealth: How mobile health apps fit into a privacy framework not limited to HIPAA. *Syracuse Law Review*, *64*, 131-170.

Hong, S., Liu, C., Cheng, B., Ren, B. ve Chen, J. (2017). MobiGemini: Sensitive-based data and resource protection framework for mobile device. *China Communications*, *14*(7), 1-11. doi: 10.1109/CC.2017.8010979

Introduction to the Personal Data Ecosystem. (2019). Erişim adresi: http://pde.cc/introduction-to-the-personal-data-ecosystem/

Kişisel Verilerin Korunması Kanunu. (2016, 7 Nisan). *T.C. Resmî Gazete* (Sayı: 29677). Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6698.pdf

Kişisel Verilerin Otomatik İşleme Tabi Tutulması Karşısında Bireylerin Korunması Sözleşmesi. (1981, 28 Ocak). *Avrupa Konseyi Antlaşma Serileri* (No: 108). Erişim adresi: https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/media/uploads/2016/03/29/KisiselVerilerinOtomatikIslemeTabiTutulmasiKarsisindaBireylerinKorunmasiSozlesmesi.pdf

Kotz, D., Gunter, C. A., Kumar, S. ve Weiner, J. P. (2016). Privacy and security in mobile health: A research agenda. *Computer*, *49*(6), 22-30. doi: 10.1109/MC.2016.185

KVKK. (t.y.). *Özel nitelikli kişisel verilerin işlenme şartları.* Erişim adresi: https://www.kvkk.gov.tr/Icerik/5238/Ozel-Nitelikli-Kisisel-Verilerin-Islenme-Sartlari

Kutlu, Ö. ve Kahraman, S. (2017). Türkiye'de kişisel verilerin korunması politikasının analizi. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, *5*(4), 45-62.

Levine, D. M., Co, Z., Newmark, L. P., Groisser, A. R., Holmgren, A. J., Haas, J. S. ve Bates, D. W. (2020). Design and testing of a mobile health application rating tool. *Npj Digital Medicine*, *3*(1), 74. Erişim adresi: https://doi.org/10.1038/s41746-020-0268-9

Lin, C. ve Varadharajan, V. (2010). MobileTrust: A trust enhanced security architecture for mobile agent systems. *International Journal of Information Security*, *9*(3), 153-178. doi: 10.1007/s10207-009-0098-x

Luo, T., Hao, H., Du, W., Wang, Y. ve Yin, H. (2011). Attacks on WebView in the Android system. *Proceedings of the 27th Annual Computer Security Applications Conference* içinde (s. 343-352). New York, NY, USA: ACM. doi: 10.1145/2076732.2076781

Lutz, C. ve Strathoff, P. (2014). *Privacy concerns and online behavior – not so paradoxical after all? Viewing the privacy paradox through different theoretical lenses* (SSRN Scholarly Paper No: ID 2425132). Rochester, NY: Social Science Research Network. Erişim adresi: https://papers.ssrn.com/abstract=2425132

Olca, E. ve Can, Ö. (2014). *Ulusal ve uluslararası yönetmeliklerde kişisel sağlık verisi mahremiyetinin korunması*. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/328782662_Ulusal_ve_Uluslararasi_Yonetmeliklerde_Kisisel_Saglik_Verisi_Mahremiyetinin_Korunmasi

Parker, L., Karliychuk, T., Gillies, D., Mintzes, B., Raven, M. ve Grundy, Q. (2017). A health app developer's guide to law and policy: A multi-sector policy analysis. *BMC Medical Informatics and Decision Making*, *17*. doi: 10.1186/s12911-017-0535-0

Patrick, K., Griswold, W. G., Raab, F. ve Intille, S. S. (2008). Health and the mobile phone. *American Journal of Preventive Medicine*, *35*(2), 177-181. doi: 10.1016/j.amepre.2008.05.001

Privacy Rights Clearinghouse. (2016). *Mobile health and fitness apps: What are the privacy risks?* Erişim adresi: https://www.privacyrights.org/consumer-guides/mobile-health-and-fitness-apps-what-are-privacy-risks

Research2Guidance. (2017). *mHealth App Economics 2017: Current status and future trends in mobile health.* Erişim adresi: https://research2guidance.com/product/mhealth-economics-2017-current-status-and-future-trends-in-mobile-health/

Rowan, M. ve Dehlinger, J. (2014). A privacy policy comparison of health and fitness related mobile applications. *Procedia Computer Science*, *37*, 348-355. doi: 10.1016/j.procs.2014.08.051

Rowland S. P., Fitzgerald, J. E., Holme, T., Powell, J. ve McGregor, A. (2020). What is the clinical value of mHealth for patients? *NPJ Digital Medicine*, *3*, 1-6. doi: 10.1038/s41746-019-0206-x.

Sağlık Alanında Bazı Düzenlemeler Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. (2011, 2 Kasım). *T.C. Resmî Gazete* (Sayı: 28103, (Mükerrer)). Erişim adresi: http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/4.5.663.pdf

Sağlık Bilgi Sistemleri Uygulamaları Hakkında 2015/17 Sayılı Genelge. (2015). *T.C. Sağlık Bakanlığı*. Erişim adresi: https://www.saglik.gov.tr/TR,11183/saglik-bilgi-sistemleri-uygulamalari-hakkinda-201517-sayili-genelge.html

Sağlık.Net Online ve e-Nabız Hakkında 2016/6 Sayılı Genelge. (2016). *T.C. Sağlık Bakanlığı.* Erişim adresi: https://dosyasb.saglik.gov.tr/Eklenti/820,genelge20166pdf.pdf?0

Singh, K. ve Landman, A. B. (2017). Mobile health. A. Sheikh ve diğerleri (Yay. haz.). *Key Advances in Clinical Informatics* içinde (s. 183-196). Londra: Elsevier. doi: 10.1016/B978-0-12-809523-2.00013-3

Su, W. C. (2014). A preliminary survey of knowledge discovery on smartphone applications (apps): Principles, techniques and research directions for e-health. *ICME International Conference on Complex Medical Engineering* içinde (s. 369-374). Taipei: IEEE.

Sunyaev, A., Dehling, T., Taylor, P. ve Mandl, K. (2014). Availability and quality of mobile health app privacy policies. *Journal of the American Medical Informatics Association*, 1-4. doi: 10.1136/amiajnl-2013-002605

T.C. Anayasası. (1982, 9 Kasım). *T.C. Resmî Gazete* (Sayı: 17863, (Mükerrer)).

Türk Ceza Kanunu. (2004, 12 Ekim). *T.C. Resmî Gazete* (Sayı: 25611). Erişim adresi: http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf

Türk Medeni Kanunu. (2001, 8 Aralık). *T.C. Resmî Gazete* (Sayı: 24607). Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf

WHO Global Observatory for eHealth. (2011). *mHealth: New horizons for health through mobile technologies: Second global survey on eHealth*. Geneva: World Health Organization. Erişim adresi: https://apps.who.int/iris/handle/10665/44607

Yan, Z., Chen, Y. ve Shen, Y. (2014). PerContRep: A practical reputation system for pervasive content services. *The Journal of Supercomputing*, *70*(3), 1051-1074. doi: 10.1007/s11227-014-1116-y

Yılmaz, S. S. (2016). Tıp alanında kişisel verilerin açıklanması suçu. *Terazi Hukuk Dergisi, 11*(119), 272-283.

Zhang, L. L., Liang, C. M., Li, Z. L., Liu, Y., Zhao, F. ve Chen, E. (2018). Characterizing privacy risks of mobile apps with sensitivity analysis. *IEEE Transactions on Mobile Computing*, *17*(2), 279–292. doi: 10.1109/TMC.2017.2708716

Zhou, Y., Zhang, X., Jiang, X. ve Freeh, V. W. (2011). Taming information-stealing smartphone applications (on Android). J. M. McCune ve diğerleri (Yay. haz.). *Proceedings of the 4th International Conference on Trust and Trustworthy Computing* içinde (s. 93-107). Berlin, Heidelberg: Springer-Verlag.

ÇAĞDAŞ TÜRK FELSEFESİNE GİRİŞ

Editör
Doç. Dr. Emrullah Kılıç

nobel
40. yıl

ÇAĞDAŞ TÜRK FELSEFESİNE GİRİŞ

Editör: Doç. Dr. Emrullah Kılıç

Yayın No: 5708
Eğitim: 1166
ISBN: 978-625-371-924-1
E-ISBN: 978-625-371-925-8
Basım Sayısı: 1. Basım, Kasım 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Kılıç, Emrullah.
Çağdaş Türk Felsefesine Giriş / Emrullah Kılıç
1. Basım, XIV + 314 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-924-1
E-ISBN: 978-625-371-925-8
1. Türk Felsefesi 2. Gelenek 3. Modernlik 4. Kültür

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **vii**

SUNUŞ ..... **ix**

1. Bölüm
"TÜRK FELSEFESİ"NDEN NE ANLAMALIYIZ? **1**
Ayhan Bıçak

2. Bölüm
TÜRK FELSEFESİNİ NASIL ELE ALMALIYIZ? **29**
Celal Türer

3. Bölüm
TÜRK FELSEFESİNDE GELENEK SORUNU **47**
Aliye Çınar

4. Bölüm
TÜRK FELSEFESİNE DAİR FENOMENOLOJİK BİR SORUŞTURMA:
TÜRK FELSEFESİNİN ANLAMI, İMKÂNI VE SINIRLILIKLARI **61**
Zübeyir Ovacık

5. Bölüm
TÜRKİYE'DE VARLIK MESELESİ Cumhuriyet'in İlanı Sonrası Türk Felsefe
Dünyasında Öne Çıkan Varlık Fikirleri Üzerine Bir Derkenar **81**
Süleyman Dönmez

6. Bölüm
TÜRK FELSEFESİNDE BİLGİ VE BİLİM ANLAYIŞI **97**
Metin Becermen

7. Bölüm
ÇAĞDAŞ TÜRK FELSEFESİNDE AHLAK **121**
Emrullah Kılıç

8. Bölüm
TÜRK FELSEFESİNDE İNSAN 149
Mustafa Günay

9. Bölüm
TÜRK FELSEFESİNDE DİN FELSEFESİ 171
Latif Tokat

10. Bölüm
ÇAĞDAŞ TÜRK FELSEFESİNDE SİYASAL TAHAYYÜL 191
Armağan Öztürk

11. Bölüm
TÜRKİYE'DE MAARİF MESELESİ VE FELSEFE EĞİTİMİ..... 217
Kemal Bakır

12. Bölüm
ÇAĞDAŞ TÜRK FELSEFESİNDE SANAT..... 241
Ömür Karslı

13. Bölüm
ÇAĞDAŞ TÜRK FELSEFESİNDE TARİH FELSEFESİ..... 279
Nihat Durmaz

14. Bölüm
TÜRK FELSEFESİNDE KÜLTÜRÜN ALIMLANIŞI 301
Gül Turanlı

1. Bölüm

"TÜRK FELSEFESİ"NDEN NE ANLAMALIYIZ?

Ayhan Bıçak

GİRİŞ

Türkiye'nin önde gelen meselelerinden biri tarihsel kimliğini oluşturan Türkçe, devlet, iktisat, hukuk, ahlak, yurt, ordu, eğitim, inanç, zanaatlar, sanatlar, amaçlar gibi temel değer sistemlerinin her birini karşıtlıkları da içeren farklı açılardan felsefi ve bilimsel esaslara dayalı kuramsal temellendirmelerinin yapılmamasıdır. Benzer şekilde hem temel değer sistemlerinde hem de genel olarak toplumsal sorunlar hakkında antropolojik, sosyolojik, tarihsel, siyasal, hukuki ve iktisadi boyutları içeren geniş çerçeveli kuramsal açıklamalar eksiktir. Toplumdaki yaratıcılığın ve sorun çözme becerilerinin zayıf seyrettiği genel kabuldür. Bir bakıma tarihsel kimliğimiz ile değer sistemlerimizi algılama ve uygulama üzerinden bütünlüklü kurgulayıp kuramlaştırıp tartışmadığımızdan tarihsel ve toplumsal bilincimiz zayıf kalmaktadır.

Çağımızda bilim insanları, felsefeciler, ilahiyatçılar, düşünürler, zanaatkârlar, sanatçılar, mesleklerin ustaları, aydınlar veya bunların tümünü kapsayan büyücüler, kuramsal düşüncelerin üretilmesinden sorumludurlar. Toplumun kültürel yapısını, tarihsel sürecini, düzenini, işleri ya da görevleri nedeniyle bildiklerinden büyücüler, toplum ve sorunları hakkında düşünceler geliştirip kuramlar oluşturmalıdırlar. Çok önemli aşamalar kaydetmelerine rağmen büyücüler, toplumsal ihtiyaçları nitelikli şekilde karşılayacak kuramsal düşünceler üretememişlerdir. Kuramsal düşüncelerin üretilmesinden sorumlu kurum olan üniversitenin en önemli sorunu; üniversitenin ne olduğu, bilim yapmanın ne anlama geldiği, bilim yapmanın nasıl gerçekleştiği, bilim insanının hangi özelliklere sahip olması gerektiği gibi yapısal özellikleriyle ilgili tasavvurlar geliştirememesidir. Dolayısıyla üniversitenin araştırma birimleri de kendisinin yapısal özelliklerini açıklayan tasavvurlar oluşturmaya gerek duymamış gözükmektedir. Üniversitenin kendisiyle ilgili tasavvur oluşturamamasının sorumluluğu, üniversiteye bilim yapma kimliğini kazandıran ve kurumun omurgasını oluşturan bilim insanlarındadır. Yirminci yüzyıl süresince bilim insanlarının büyük çoğunluğu; bilim, bilim

çıkmayı planlamaktadır? Yapay zekânın yarattığı tehditleri aşabilmek ve yapay zekâyı kontrol altında tutabilmek için büyücüler ile toplumlar, hangi tedbirleri almaktadır? Yapay zekâ varken kişilerin yaklaşık yirmi yıllarını okullarda boşa harcamaları gerekli mi? Siber yurttaşlar, yapay zekânın getirdiği tehditlere karşı koymak isterler mi? Laboratuvar şartlarında yetişkin boyutlarında, yaşamını sürdürmesi ve mesleklerinin gerektirdiği bilgilerle donatılmış insanımsılar üretildiğinde insanın en yüksek değer olduğu savunulabilir mi? İnsanımsıların duygu durumlarıyla düşünme yetileri doğallığını sürdürebilir mi? İnsanımsıların ahlakı olabilir mi?

İnsanlığın en büyük derdi olan eşitsizliği kaldırıp denkliği getirebilecek tarihsel şartların gelebileceğini umut edebilir miyiz? Tarih boyunca insanlığın peşinde koştuğu adalet, eşitsizlikler üzerine kurulmuş değer sistemlerinin oluşturduğu toplumsal düzenlerde mümkün müdür? Türkiye, yirmi birinci yüzyılın ikinci yarısına hangi şartlarda girecek ve 2100'e varabilecek mi? Türkiye'nin 2100'ü görebilmesi için toplumun bürokrasiyle siyasetin ve büyücülerin alması gereken tedbirler nelerdir?

Sıralanan soruların tartışılmasıyla ilgili malzemeyi yirminci yüzyıl öncesinde bulmak pek mümkün değil. İnsan olarak felsefi düşünce tarzını öğrenip içselleştirerek, aklımızı yaratıcı, üretici, yıkıcı, kurucu, kurgulayıcı, savaşçı tarzlarda kullanarak ahlaki temelde insanların denkliğini esas alarak, hakkaniyetli ve barışçı ilke ve amaçlarla dönüşen insanlığın ve toplumun geleceğini kurgulayabilmek için FELSEFE YAPMALIYIZ.

KAYNAKLAR

Bıçak, A. (2018). *Felsefenin Yapısı ve Sorunları*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Bıçak, A. (2019). *Türk Düşüncesi 1: Kökenler.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Bıçak, A. (2020). *Evren Tasavvuru*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Bıçak, A. (2022). *Türkiye'de Felsefenin Gerçekliği ve Eleştirisi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Katip Çelebi, (2007/2). *Keşfü'z-Zunun An Esami'l Kütübi Ve'l-Fünun* (Kitapların ve İlimlerin İsimlerinden Şüphelerin Giderilmesi), C.2 (Çev Rüştü Balcı), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Taşköprülüzade Ahmed Efendi, (1966). *Mevzuat'ül Ulum* (İlimler Ansiklopedisi), C.1 (Sad. Mümin Çevik), İstanbul: Üç Dal Neşriyat.

2. Bölüm

TÜRK FELSEFESİNİ NASIL ELE ALMALIYIZ?

Celal Türer

GİRİŞ

Cumhuriyet'in yüz yıllık sürecinde oluşan *Türk felsefesini* anlayabilmek için öncelikle konunun içerdiği kavramlarla yüzleşmemiz gerektiği açıktır. Bu noktada karşımıza çıkan ilk husus, "Türk felsefesi"nin ne olduğu sorusudur. Söz konusu soruya cevap verebilmek için de "Türk" ve "felsefe" kavramları hakkında bir kavrayışa sahip olmak ve söz konusu kavramlar arasındaki ilişkiyi anlamak icap eder. Bu anlamlandırma çabasının daha başlangıcında bir zorlukla karşılaşacağımız aşikârdır. Zira araştırdığımız bu kavramların oldukça soyut, genel ve karmaşık olduğunu ve bu yönüyle de arasında nasıl bir anlam ittifakının kurulacağı sorununu hemen fark edebiliriz. Bu zorluğa rağmen anlam ittifakının ya Türk kavramının içerimi ya da felsefenin yapılışı dolayımıyla ele alınabileceğini görürüz. Söz konusu iki yaklaşımın da oluşturmak istediği perspektif bakımından pek çok tartışma barındırdığını fark etmek gerekir. Söz gelimi Türk kavramının içeriğinin doğrudan bir kabule, felsefenin yapılma tarzının ise düşünsel çabalara dayandığını anlayabiliriz. Dolayısıyla *Türk felsefesi* kavramındaki belirsizliğin içerik ile yapılış arasında düğümlendiğini hemen söyleyebiliriz. Daha açık bir ifadeyle sorun "Türk" kavramının soyut bir içeriğe işaret ederken felsefenin belli bir zaman ve mekândaki mevcut bir problem üzerine yönelmesi ve dolayısıyla içerikle nasıl örtüştüğüne gönderme yapmasıdır. Bu yönüyle *Türk felsefesi* terimi, zaman ve mekân içinde kabul edilen bir örtüşme ya da aidiyet ilişkisini barındırır. Söz konusu örtüşme ve aidiyet karşısında kimi yaklaşımlar çözümü daha sağlam olduğuna inandığı Türk kavramına indirgemekle bulurken kimileri ise belirsizliğin üzerine giderek evrensel bir çözümden ziyade karşılaşılan durumun biricikliğini gösteren tarihsel ve kültürel bir tavır takınır. Her iki tavrın da Türk felsefesi içerisine dâhil olduğunu fark ettiğimizde düşüncenin işlevinin nesnesini tamamen kavramaya ya da özümsemeye değil tabiri caizse ufuk açmaya ya da bir kavrayışa

KAYNAKÇA

Berkes, N. (1965). *200 Yıldır Neden Bocalıyoruz*. İstanbul: Yön Dergisi Yayınları.

Bıçak, A. (2022). *Türkiye'de Felsefenin Gerçekliği ve Eleştirisi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Direk, Z. (2001). "Türkiye'de Felsefenin Kuruluşu". Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek (Sempozyum Bildirileri) (Yay. Haz. Tanıl Bora). İstanbul: Metis Yayınları.

Direk, Z. (2002). "Felsefede Modernleşmeci Düşünce", (Ed. Uygur Kocabaşoğlu), *Modernleşme ve Batıcılık*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Direk, Z. (2002). "Türkiye'de Varoluşçuluk". (Ed. Uygur Kocabaşoğlu), *Modernleşme ve Batıcılık*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Doğan, M. (2004). "Nurettin Topçu" (Ed. Yasin Aktay), *İslamcılık*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kılıç, E. (2024). "Epistemik Kesinlikten Öznelerarası İşleyişe". *Türkiye'de Felsefe, Cumhuriyetini Yüzüncü Yılında Sosyal Bilimler: Süreklilik ve Dönüşüm Sempozyumu*. Ankara: ASBÜ Yayınları.

Özlem, D. (2002). "Türkiye'de Pozitivim ve Siyaset". (Ed. Uygur Kocabaşoğlu), *Modernleşme ve Batıcılık*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Rorty, R. (1995). "Philosophy & Future", *Rorty&Pragmatism* (Edited by Herman J. Saatkamp, Jr.) The Philosopher Responds to His Critics içinde, Nashville & London: Vanderbilt University Press.

Soykan, Ö.N. (1993). *Türkiye'den Felsefe Manzaraları 1*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Soykan, Ö. N. (1998). *Türkiye'den Felsefe Manzaraları 2*. İstanbul: Küyerel Yayınları.

Türer, C. (2012). "Türk Modernleşme Tecrübesi Bağlamında Türkiye'de Felsefe" *Türkiye'de Felsefenin Geleneği ve Geleceği*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayımları (115-126).

Türkdoğan, O. (1985). *Sosyal Şiddet ve Türkiye Gerçeği*. Ankara: Mayaş Yayınları.

Uygur, N. (1974). *100 Soruda Türk Felsefesinin Boyutları*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Uygur, N. (2022). *Türk Felsefesinin Boyutları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

3. Bölüm

TÜRK FELSEFESİNDE GELENEK SORUNU

Aliye Çınar

1. İmajinatif Felsefecilik

Felsefenin Greklerden başlayan sistematik doğuşu ve gelişimi tamamen kümülatif karakterde olmuştur. Felsefe veya düşünce inşasında mesafe katetmek isteyen bütün kültürler; şu veya bu şekilde bu kümülatif, katlanarak büyüme karakterini sürdürmek durumundadır. Örneğin Alman düşüncesine baktığımız zaman bunu açık bir şekilde müşahede ederiz. Nietzsche düşüncesine kadar onu hazırlayan zemin ve sonrasındaki düşünsel veya eleştirel tavırda filozofların düşünceleri birbirini eleştiren, ilerleten ve öncesine miras bırakan bir karakterde olmuştur. Sosyolojik teoriler de böyle birbirini tamamlayan bir özellikte ilerlemiştir. Durkheim, Marx ve Weber Sanayi Devrimi sonrası toplumsal değişim ve dönüşümü farklı cephelerden görebildikleri kadar resmetmişlerdir. İşte bizim konumuz veya bağlığımızın nirengi noktası tam da bu anlatıdır. Felsefe, bizde imajinatif başlamıştı, öyle de devam ediyor. İmajinatif felsefe ile kastımız tam olarak şudur: Şablon veya form bize ait değil veya içerik bile özenilen bir eşkali takip etmektedir. Var olan bir imaj takip edilmektedir, otantik ve özgünlük yoktur.

Mesela Spinoza ülkemizde neredeyse popülizme kayacak kadar ilgi çekmiş ve çalışılmıştır. Ancak bu ilgi ve merak, Spinoza düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Bir yandan sekülerizme kapı aralayan bir Spinoza, öte yandan dini ve Tanrı'yı asla iptal edememiş bir Spinoza, dahası geleneksel dinî anlatıya başkaldırdığı için Yahudi topluluklardan aforoz edilen bir Spinoza var karşımızda. Bu üç dönemeç de bağlamdan bağımsız olmak üzere ülkemizin din eleştirisine yakın bir yerde durmakta ve dolayısıyla revaçta bir filozof hüviyetini korumaktadır. Ancak Bergson da ülkemizde sezgiciliği nedeniyle bir dönem ilgi odağında tutulmuştur. Onun sezgiciliği Spinoza düşüncesiyle yakınlık arz etmesine rağmen bu bağlantı hiç kurulamamıştır. Spinoza'nın tahayyül gücü ve sezgi bağlantısı, farklı bir anlatıda da olsa

taran hatırı sayılır felsefecilerimiz vardır. Ancak onlar, algıladıkları bu varlık tasavvurunu aktüelize ederek yeniden kodlayabilme yoluna gidememektedir. Savunmacı veya reddeci tutumları, otantik kavram üretebilmelerinin önüne geçmektedir.

KAYNAKÇA

Akgün, M. (2005). *Materyalizmin Türkiye'ye Girişi ve İlk Etkileri*. Ankara: KTB Yayınları.

Bayraktar, L. (1998). "Bergsonculuğun Türkiye'ye Girişi ve İlk Temsilcileri". *Felsefe Dünyası Dergisi*. 28/s. 62-72.

Bergson, H. (1986). *Düşünce ve Devingen* (Çev. Miraç Katırcıoğlu). İstanbul: M.E.B. Yayınları, 2.baskı.

Çınar, A. (2024). Din Felsefesi Üzerinden Felsefeye Giriş, Çanakkale: Paradigma Yayınları.

Duralı, Ş. T. (1996). *Çağdaş İngiliz-Yahudi Medeniyeti; Yeniçağ Avrupa Medeniyetinden Çağdaş İngiliz-Yahudi Medeniyetine*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Duralı, Ş.T. (2006). *Sorun Nedir?*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

İhsanoğlu, E. (2019). *The House of Sciences The First Modern University in the Muslim World*, Oxford: Oxford University Press.

Kafadar, O. (1994). "Felsefe Öğretiminin Türk Eğitim Sistemine Girişi ve Tarihi Gelişimi". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi.* C. 27-1/ s. 279-288.

Mannheim, K. (2017). *Kültür Sosyolojisi* (Çev. M. Yalçınkaya). İstanbul: Pinhan Yayınları.

Mollaer, F. (2017). "Nurettin Topçu'nun Entelektüel Dünyası". (Ed. Mustafa Kara). *Yıldırım'ın Huzurunda: Nurettin Topçu*. Bursa: Yıldırım Belediyesi Kültür Yayınları (73-129).

Yazır, E. H. (1978). "Sesleniş (Hutbe)", *Metâlib ve Mezâhib*. (Çev. Elmalılı Hamdi Yazır). mlf. Paul Janet & Gabriel Séailles. İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım.

4. Bölüm

TÜRK FELSEFESİNE DAİR FENOMENOLOJİK BİR SORUŞTURMA: TÜRK FELSEFESİNİN ANLAMI, İMKÂNI VE SINIRLILIKLARI

Zübeyir Ovacık

Felsefi yönelim, insani varoluşun bir anlamda kendisini doğal bir şekilde içerisinde bulduğu meraklı ve kaygılı bir bilinç durumu olarak gerçekleşir. Evrenin yapısı, evren içerisindeki varlıkların neliği, insanın evren içerisindeki konumu, yaşamın değeri ve ölümün kaçınılmazlığı karşısında insani varoluşun nihai anlamı gibi felsefi düşüncenin kapsamı içerisinde soruşturmaya konu olabilecek olan meseleler, bir yönüyle insani bilincin kaçınılmaz bir şekilde karşı karşıya kaldığı felsefi sorunlar olarak belirir. Bireysel bir kaygı ve merak ile başlamış olsa da felsefi yönelimin başkasına seslenen veya başkasıyla birlikte sürdürülen bir faaliyet olarak gerçekleşmesi, felsefi düşünce olarak ortaya konulan tarihsel birikimi de açığa çıkartmaktadır. Öznel bir kaygı ve duyarlılıktan yola çıkarak varlığa ve varoluşa yönelen filozof elbette belirli bir tarihselliğin, toplumsallığın içerisinden, belirli bir yaşam dünyasının çevriminden dünyaya bakmak ve seslenmek durumundadır. Sokrates'in felsefi bir konuşmayı sürdürmek için agoraya çıkması, kendisine Atina sokaklarında muhatap araması veya insanın bu dünyadaki varoluşunu absürt bir durum olarak açıklayan Albert Camus'nün saçmaya karşı birlikte mücadele etme teklifi, felsefi düşüncenin öznesinin her hâlükârda muhataplara ve yoldaşlara ihtiyaç duyduğunun bariz göstergeleri olarak okunabilir. Nitekim Ziya Gökalp, bu doğrultuda felsefi düşüncenin diyalektik yönteme yaslanan, karşılıklı akıl yürütmeyle gerçekleşen yapısına işaret edecek şekilde felsefi düşünme faaliyetine ilişkin işteş yapıdaki "muakale" terimini kullanmaktadır (1976: 179, 180). Ötekiyle birlikte yapılan diyalojik bir faaliyet olarak Platon tarafından da bir "dialectica yürüyüşü" olarak tanımlanan (2010: 532b) felsefi etkinliğin nihayetinde diyalektik ve diyalojik bir tutumun sürdürüldüğü bir özneler arasılık çerçevesinde gerçekleşeceği açık olsa gerektir.

la ilişkilendirilmesiyle alakalıdır. Bu anlamda adını Türk felsefesi koymasak da bunun yerine Türk nazariyatı, Türk hikmeti, Türk aklı şeklindeki tabirleri kullansak da bu böyle olsa gerektir. Bu doğrultuda "Önce yaşamalı, sonra felsefe yapmalı (Primum vivere deinde philosophari)" Latince özdeyişini buraya bırakabiliriz.

KAYNAKÇA

Arslan A. (1999). *İslâm Felsefesi Üzerine*, Ankara: Vadi Yayınları.

Baker, Ulus. (2017). *Aşındırma Denemeleri*, İstanbul: Birikim Yayınları.

Bıçak, A. (2022). *Türkiye'de Felsefenin Gerçekliği ve Eleştirisi,* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Direk, Z. (1998). "Türkiye'de Felsefenin Kuruluşu", *Defter Dergisi, Sayı: 33 (Bahar)*: 85-95.

Durmaz, N. (2013). "Türk Düşünce Tarihinde Mehmet Emin Erişirgil", *JASSS*, 6/7: 367-378.

Durmaz, N. (2023). *Mehmet Emin Erişirgil'in Hayatı ve Felsefesi*. İstanbul: Kitabe Yayınları.

Erişirgil, M. E. (1957). *Neden Filozof Yok?* Ankara: Güzel İstanbul Matbaası.

Gökalp, Z. (1976). *Türkçülüğün Esasları* (Hazırlayan: Mehmet Kaplan), Kültür Bakanlığı Ziya Gökalp Yayınları: 7, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Gürsoy, K. (2014). *Bir Felsefe Geleneğimiz Var mı?*, Ankara: Aktif Düşünce Yayınları.

Husserl, E. (2003). *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders* (Giriş ve Çeviri: Harun Tepe), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Keklik, N. (1986). *Türkler ve Felsefe (Türk-İslam Felsefesi),* İstanbul: Fatih Yayınevi Matbaası.

Kılıç, E. (2024). "Epistemik Kesinlikten Öznelerarası İşleyişe: Cumhuriyet Türkiyesi'nde Süreklilik Ve Dönüşüm Arasında Bir Sosyal Bilim Olarak Felsefe", *Cumhuriyetin Yüzüncü Yılında Sosyal Bilimler: Süreklilik ve Dönüşüm Sempozyumu Bildiri Kitabı*, ASBÜ Yayınları.

Kılıç, E. (2024). "Hilmi Ziya Ülken'in Felsefi Ufku" (Ed. Cevriye Demir Güneş -Emrullah Kılıç-Nurgül Akdoğan), *Vefatının 50. Yıl Dönümünde Hilmi Ziya Ülken*. Ankara: Net Kitaplık. (141-162).

Ovacık, Z. (2021). "'Türk Tefekkürü' İle 'Türk Felsefesi' Terkipleri Aralığından Türk Düşüncesine Bütüncül Bir Yöntemle Bakabilmek: Hilmi Ziya Ülken ve Türk Düşüncesi", *Özne 34. Kitap-Bahar 2021: Hilmi Ziya Ülken*

Platon (2010). *Devlet* (Çevirenler: Sabahattin Eyüboğlu- Mehmet Ali Cimcoz), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları

Uygur, N. (1974). *100 Soruda Türk Felsefesinin Boyutları,* İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Ülken, H. Z. (1936). *Yirminci Asır Filozofları*, İstanbul: Kanaat Kitapevi.

Ülken, H. Z. (1994). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi,* İstanbul: Ülken Yayınları.

Dan, Z. (2020). *Fenomenoloji İlk Temeller* (Çev. Seçim Bayazit), İstanbul: Ayrıntı Yayınları

5. Bölüm

TÜRKİYE'DE VARLIK MESELESİ
Cumhuriyet'in İlanı Sonrası Türk Felsefe Dünyasında Öne Çıkan Varlık Fikirleri Üzerine Bir Derkenar

Süleyman Dönmez

1. Söz Başı

Atatürk'ün öncülüğünde 29 Ekim 1923'te ilan edilen Cumhuriyet ile Yeni Türkiye[4] yeni bir rejime kavuştu. 2024 senesi itibarıyla 100 (yüz) yaşını aşan Yeni Türkiye'nin dünya coğrafyası ve güneş sistemi bakımdan Doğu'dan Batı'ya doğru olan yürüyüş çabası[5] altında yatan itici saik, Türklerin cihanda var oldukları zaman dilimine kadar geri götürülebilir. Zira Türkler, güneşin batmadığı bir yurdun hayaliyle güneşin ardı sıra yeryüzüne yayılmış görünmektedir. Bunun en açık kanıtı, dünyanın neresine gidilirse gidilsin Türk izlerine rastlanmasıdır.

Türk'ün var olma bakımından evvele bağlanan[6], güneşin battığı yöne -batıya- doğru güneşin ardında güneşe doğru yürüyüşü zamanla "kızıl elma" olarak idealleşmiştir. Kızıl elmanın -güneşin- peşi sıra dünyayı dolaşan Türkler, gezmiş görmüş bir millet olmaları hasebiyle de sürekli gelişen ve yükselen medeniyetlerini ayak bastıkları yerlerde temas kurdukları topluluklara armağan etmiştir. Türk, kızıl elma yolculuğu süresince sahip olduğu

---

4 "Yeni Türkiye", Cumhuriyet'in ilanından da önceye giden bir tabirdir. Ziya Gökalp, çokça Yeni Türkiye'den söz etti. "Yeni Türkiye" adını verdiği çalışmalar yaptı. Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti'nde 21. Yüzyılın başlarından itibaren bir ara sıkça dile getirilen "Yeni Türkiye" söyleminin asıl olan "Yeni Türkiye" ideali ile uzaktan yakından alakası yoktur. Hatta ona karşı üretilen siyasî bir söylemdir. Bu yüzden biz son devrin "Yeni Türkiye" söylemine bazı çalışmalarımızda "ikinci yeni Türkiye" (sanki-Yeni Türkiye) diyerek sahteyi asıldan ayırdık.

5 Bu çaba özellikle 19. yüzyıl itibarıyla Batı felsefe-bilimi yanında kurumlarına, kültürüne eklemlenme şeklinde de tezahür etmiştir.

6 "Evvele bağlanan" derken ilk tarihin teşkiline kaynaklık eden evvele atıf yapmaktayız. Bu konu burada ele alınmayacak. Daha geniş bilgi için bk. Yalçın Koç, *Tarih ve Nazariyat*, Cedit Neşriyat, Ankara 2015.

6. Bölüm

TÜRK FELSEFESİNDE BİLGİ VE BİLİM ANLAYIŞI

Metin Becermen

GİRİŞ

Felsefe ve bilim, farklı türden düşünmelerdir. Düşünmek sadece akıl yürüterek olmaz elbette. İmgesel ve simgesel veya betimleyici bir düşüme de mümkündür. Bu düşünmeler, bir yönüyle akıl yürütmeler ile ilişkili olabilir. Felsefe, akıl yürüterek iş gördüğünden ilke koyarak bir düşünme gerçekleştirir. Thales'ten bu yana felsefi düşünmeyi yöneten şey, ilke arayışıdır; ilke koyarak ve bu ilkelerin bir bilgi olup olmadığını araştırarak düşünmektir. Platon'dan beri şekillenen düşünme geleneği ve bu geleneğe itirazla kendini ortaya koyan her düşünme, bu bakışı devam ettirmiştir. Bu yönüyle ilke olarak konulan şey aynı zamanda bir *logos*'tur, bir kavrayıcı düşünmedir. Kavrayıcı düşünmeyle iş görürken farklı kavramlara gidilir, farklı kavramsallaştırmalar yapmaya ihtiyaç duyulur. Bu çerçevede, felsefenin, yani filozofların, kavramlar ürettiğini ve bu kavramlarla farklı düşünce bağlamları oluşturduğunu görmek mümkündür. Filozof; realiteyi, olan-biteni anlamaya ve kavramaya çalışırken kavramlar "yaratır". Elbette bu kavramları için(d)e doğduğu, hayat bulduğu dil aracılığıyla yapar. Dil-dünya bağında kendine zemin bulan kavramlar, felsefi düşüncenin ayırt edici özelliğini ortaya koyar. Bir kavram "yaratmak" basit bir iş değildir. Bunun için düşünmenin bir olgunlaşma sürecini tamamlaması ve kavramın ortaya çıkmasının, "yaratılmasının" zemininin oluşması gerekmektedir. Bunu felsefe, yani *philosophia*, kavramının ortaya çıkmasını ele alarak görebiliriz.

Thales'ten Platon'a kadar felsefi düşüncenin olgunlaşması ve felsefe kavramının icat edilmesi için uzun bir yol katedildi. Bu süreçte; çeşitli kavramlar, düşünme edimleri, imge üretimleri gerçekleşti. Bütün bu birikimler ışığında Platon, *philosophia* kavramını icat etti. Elbette Platon'dan önce bir terim, bir sıfat olarak *philosoph*, *philosophos* ve *sophos*/*sophon* kullanılmaktaydı. Ancak kavramı icat eden ve bu kavramla farklı bir kavramsallaştırma

dilde dünyasını, dünyayı var eder. Varlıkla, var olan(lar)la, dünyayla, diğer insanlarla bağını dille, dilde kurar; bu bağ elbette bir anlam bağıdır. Bu bağ olmadan hiçbir şeyin "anlamı" olmaz. Bu anlam bağının temelinde duran şey de bilgidir. Bu bağda, bu bağ ile hayat bulan, aynı zamanda bu bağa "hayat veren" dil ve o dili konuşan insandır. Bilgi de bu bağda insanın konuşmasıyla dile gelendir.

KAYNAKLAR

Aristoteles (1985). *Metafizik* (Çev. Ahmet Arslan). İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Çotuksöken, B. (2018). *Antropontoloji ya da İnsan-Varlıkbilgisi*. İstanbul: Notos Kitap.

Denkel, A. (1996). *Anlam ve Nedensellik*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Denkel, A. (1997). *Düşünceler ve Gerçekler Felsefe Yazıları I*. İstanbul: Göçebe Yayınları.

Denkel, A. (1998). *Bilginin Temelleri*. İstanbul: Metis Yayınları.

Grünberg, T. (2005). *Felsefe ve Felsefi Mantık Yazıları*. İstanbul: YKY.

Hızır, N. (1987). *Geride Kalanlar*. İstanbul: Adam Yayınları. https://tr.wikipedia.org/wiki/Türk_bilim_insanları_listesi

Kaynardağ, A. (1994). *Bizde Felsefenin Kurumsallaşması ve Türkiye Felsefe Kurumu'nun Tarihi. Ankara*: TFK Yayınları.

Kaynardağ, A. (2002). *Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Felsefe*. Ankara: T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Kuçuradi, İ. (2009). *Çağın Olayları Arasında*. Ankara: TFK Yayınları.

Mengüşoğlu, T. (1992). *Felsefeye Giriş*. İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.

Öner, N. (2009). *Görüşler*. Ankara: Beyaz Kule Yayın.

Platon (2008), *Devlet* (Çev. Sabahattin Eyüboğlu-M. Ali Cimcoz). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Salgar, E. (2013) "Aydın Sayılı'nın Bilim Anlayışı". *Dört Öge*. Yıl 1-Sayı 3-Nisan, s. 25-40.

Topçu, N. (2015). *Felsefe*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Uygur, N. (1984). *Felsefenin Çağrısı*. İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.

Uygur, N. (1997). *Dilin Gücü*. İstanbul: YKY.

Ülken, H. Z. (2001). Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi. İstanbul: Ülken Yayınları.

Vural, M. (2018). *Tanzimat'tan Günümüze Türkiye'de Felsefe*. Ankara: Elis Yayınları.

Yıldırım, C. (1983). "Bilimsel Düşünme: Niteliği ve Yöntemi". (Yazı Kurulu: Bedia Akarsu-Tahsin Yücel). *Macit Gökberk Armağanı*. Ankara: TDK Yayınları, s. 133-140.

7. Bölüm

ÇAĞDAŞ TÜRK FELSEFESİNDE AHLAK

Emrullah Kılıç

GİRİŞ

Ahlak; kişisel açıdan insanın kendi bütünlüğünü sağlaması, toplumdaki yerini belirlemesi, toplumsal açıdan da toplumların tarih sahnesinde kendisine ait özgün bir kimlik inşa edebilmesi bakımından son derece önem arz etmektedir. Bu bağlamda felsefe tarihine baktığımızda ahlaki meselelerle ilgili teoriler "Nasıl yaşamalıyım?" sorusu etrafında çerçevelenen bireysel ve toplumsal sahayı düzenleyici temellendirmelere uyumlu cevaplardan oluşmaktadır (Çilingir, 2019: 30-31).

Ahlak, doğası gereği pek çok zorluğu içinde barındırır. En önemlilerinden ilki, tarihsel süreç içerisinde, tıpkı doğa bilimlerinde olduğu gibi, bu alana ait idrakinin değişmesidir. Doğa ve bilimlerin tarihiyle ahlak ve ahlakların tarihini birbirine karıştırmadan varlıktan ziyade değerleri insana, topluma ve zamana göre değişen idrakleriyle kavramak oldukça titiz bir çalışmayı gerektirmektedir. İkinci zorluk, ahlaki alanın, yine doğası gereği, bizi hayat boyu nesnellik oluşturmaya zorlayan dinamik bir süreci ihtiva etmesidir. Tarihsel süreçlere baktığımızda ister felsefi ister dinî olsun farklı kültürlerce ortaya konulan pek çok ahlaki sistemin ortaya çıktığını görebiliriz. Dünya görüşüyle paralel olarak ortaya çıkan sistemlerin işaret ettiği en önemli husus, insanlığın kaçınılmaz olarak ahlaki sorunlarla yüzleşmesi gerçeğidir. Şüphesiz ahlak hadisesi sadece sistem ya da teorilerin gücüyle de değerlendirilemez. İnsanlık tarihinde de görüldüğü gibi yaşanan ahlaki krizler, düşünülen ahlak ile yaşanılan ahlak arasındaki makasın açılmasıyla meydana gelmiştir. Oysa ahlaki alan, yalıtık bir alan olmaktan ziyade dinden kültüre, siyasetten iktisada, bilimden sanata pek çok alanla ilişkilidir. Bu nedenle ahlaki alanın diğer alanlarla ilişkisini göz önünde bulundurarak ele almak gerektiğini fark etmemiz gerekmektedir (Kılıç, 2022a: 2-3).

Bilindiği üzere İlk Çağ ve Orta Çağ düşüncesinde ahlaki temellendirmeler, varlık görüşüne bağlıdır. Bu bağlamda varlık, bilgi ve değer arasında

lar doğrultusunda Cumhuriyet'ten günümüze ahlaki hayata dair süreçleri geçirdiği dönüşümlerle birlikte değerlendirip tefekkürümüzün asli unsuru hâline getirmemiz gerekmektedir. Varoluş karşısında önceden belirlenmiş çözümleri içeren hazır reçeteler yerine varoluşa ait yüzleşmeler olarak bakmayı öğrenebilmeliyiz. Bu doğrultuda kendi kültürümüzün mayalamasıyla insan hakları, toplumsal adalet, çevre duyarlılığı ve başkasıyla bir arada yaşama vb. hususlarla yaşamı etik bir senfoni olarak kavrayan yeni bir değer bilinci/bilgeliği oluşturmaya çabalamalıyız.

KAYNAKÇA

Akarsu, B. (1982*). Ahlak Öğretileri*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Akgün, M. (2005). *Materyalizmin Türkiye'ye Girişi*. Ankara: Elis Yayınları.

Ayni, M. A. (2013). *Ahlak Dersleri* (Çev. İsmail Dervişoğlu- Emir Hüseyin Yiğit), İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları.

Bauman, Z. (2011). *Postmodern Etik* (Çev. Alev Türker), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bıçak, A. (2022). *Türkiye'de Felsefenin Gerçekliği ve Eleştirisi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Bulut, R. (2022). "İslamcı Aydın Ömer Ferit Kam'ın Batılılaşma Anlayışı". *Kocatepe İslami İlimler Dergisi* 5/2. ss. 443-457. https://doi.org/10.52637/kiid.1150676.

Çetinkaya, B. A. (2002). Modern Türkiye'nin Felsefi Kökleri, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VI-II. SS. 65-91.

Çınar, A. (2012). *Modernitenin Arka Planı*. Bursa: Sentez Yayınları.

Çilingir, L. (2019). "Etik Temellendirme" (Ed. Celal Türer *Etik ve Etik Sorunlar*), Ankara: Nobel Yayınları.

Dönmez, S. (2015). *Emanet Ahlakı*. Adana: Karahan Kitabevi.

Durmaz, N. (2018). *F.C.S. Schiller'in Pragmatik Hümanizmi*. Ankara: Gece Akademi.

Durmaz, N. (2020). *Yeni Hümanizm*. Ankara: Elis Yayınları.

Ertuğrul, İ. F. (1994). *Hakikat Nurları*. İstanbul: Sebil Yayınları.

Güçlü, A. (2003). "Etik" (Haz. Abdülbaki Güçlü ve diğerleri), *Felsefe Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Kant, I. (2009), *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi* (Çev. İoanna Kuçuradi), Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kara, İ. (2003). *Din ile Modernleşme Arasında*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kılıç, E. (2022a). *Metafiziksel İyi'den Değer'e: Ahlakın Yolculuğu*. İstanbul: İlem Yayınları.

Kılıç, E. (2022b). "Değerin Doğasına Dair Üç Mesele: Güç, İrade ve Eylem = Three Matters of the Nature of Value: Power, Will and Action", *Eskiyeni* 46 (Mart/March 2022), 89-114. https://doi.org/10.37697/eskiyeni.1033394.

Kılıç, E. (2023). "100 Yıllık Serencamda Ahlak" (Ed. Celal Türer-Emrullah Kılıç), *Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye'de Felsefe*, C.I, Ankara: Nobel Yayınları.

Kılıç E. (2024). "Cumhuriyet Felsefesinde Ahlakta Üç Ayrım: Aşk Ahlakı, İsyan Ahlakı, Antropolojik Ahlak", *Türkiye'de Felsefe Çalışmalarının 100 Yılı- AHBVÜ Cumhuriyetin 100. Yılına Armağan Dizisi VIII*, Ankara: Nobel Yayınları, SS. (63-86)

Koç, Y. (2008). *Theologia'nın Esasları*. Ankara: Cedit Yayınları.

Koç, Y. (2014). *Anadolu Mayası Türk Kimliği Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Cedit Yayınları.

Koç, Y. (2020). *Ahlak ve Nazariyat*. Ankara: Cedit Yayınları.

Kuçuradi, İ. (1971). *İnsan ve Değerleri*. İstanbul: Yankı Yayınları.

Kuçuradi, İ. (2006). *Etik*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

MacIntyre, A. (2001). *Homerik Çağdan Yirminci Yüzyıla Ethik'in Kısa Tarihi* (Çev. Hakkı Ünler, Solmaz Zelyüt Hünler), İstanbul: Paradigma Yayınları.

Mengüşoğlu, T. (1965). *Değişmez Değerler Değişen Davranışlar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Mengüşoğlu, T. (2014). *Kant ve Scheler'de İnsan Problemi*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Özlem, D. (2004). *Etik: Ahlak Felsefesi*. İstanbul: Notos Kitap

Poyraz, H. (2018). "Türk Felsefesi: İmkân ve Ufku" Türk Felsefesi, (Ed. Levent Bayraktar), Eskişehir: Kırmızılar Yayıncılık. (55-94).

Taylor, C. (2008). C. *Benliğin Kaynakları: Modern Kimliğin İnşası*, Çev. Selma Aygül Baş-Bilal Baş, İstanbul: Küre Yayınları.

Topçu, N. (1998). *Kültür ve Medeniyet*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Topçu, N. (2002). *İsyan Ahlakı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Topçu, N. (2010). *Yarınki Türkiye*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Türer, C. (2017). *Ahlaktan Felsefeye Felsefeden Ahlaka*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Utku, A. (2018). "Hilmi Ziya Ülken'in Hakimiyeti Yayınlanırken" (Haz. A. Utku), *Hakimiyet* içinde (9-27). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Ülken, H. Z. (1968). *Varlık ve Oluş*. Ankara: A. Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Ülken, H. Z. (1972). *Genel Felsefe Dersleri.* Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Ülken, H. Z. (2008). *Felsefeye Giriş I-II*. Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.

Ülken, H. Z. (2016a). *Bilgi ve Değer*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Ülken, H. Z. (2016b). *Ahlak*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Ülken, H. Z. (2019). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Ülken, H. Z. (2010). *Aşk Ahlakı*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.

8. Bölüm

TÜRK FELSEFESİNDE İNSAN

Mustafa Günay

1. Türkiye'de İnsan Felsefesi Çalışmaları

Her filozofun bir insan görüşünün olduğu söylenebilir. Kimi filozoflar "İnsan nedir?" sorusunu açıkça ve öncelikle ele alırken kimileri de farklı konular hakkındaki düşüncelerinde insan anlayışlarını örtük biçimde ifade etmiştir. Bir filozofun insan anlayışının felsefe sorunlarını ele alma tarzında belirleyici olduğu saptanabilir.

Felsefe dünyamızda da üzerinde en çok çalışılan ve düşünce üretilen konuların başında insan gelmektedir. Bu konudaki düşünsel çabaların kökeni mitolojiye, dinsel inançlara ve edebiyata kadar uzanır. Bu bölümde özellikle Cumhuriyet Dönemi'nde felsefe çalışmalarında belli bir insan anlayışı ortaya koymuş, insana ilişkin sorulara cevap aramış bazı düşünürlerimiz çeşitli yönleriyle ele alınacaktır. Düşüncelerini ele alacağımız düşünürleri şöyle sıralayabiliriz: Hilmi Ziya Ülken, Takiyettin Mengüşoğlu, İoanna Kuçuradi, Uluğ Nutku, Nermi Uygur, Betül Çotuksöken ve Vehbi Hacıkadiroğlu. Elbette insan üzerine düşünen ve çalışmalar ortaya koyan düşünürlerimiz bu kadarla sınırlı değildir. Ancak burada adı geçen düşünürlerin ele alınmasının gerekçesi, Cumhuriyet Döneminde "insan felsefesi" ya da "felsefi antropoloji" adı verilen disiplinin oluşmasında ve gelişiminde ortaya koydukları katkılar ve aynı zamanda yol açtıkları etkilerdir.

1.1. Hilmi Ziya Ülken'in İnsan Anlayışı

Hilmi Ziya Ülken özellikle "felsefi antropoloji"/"insan felsefesi" başlığıyla ya da bu alanla ilgili olarak bir eser ortaya koymasa da onun çeşitli konulardaki eserlerinde belli bir insan anlayışının bulunduğunu görebiliriz. Ülken'in insan anlayışında, düşünce tarihinde yer alan çeşitli insan anlayışlarına yönelik değerlendirme ve eleştirilerinin önemli bir yerinin bulunduğu saptanabilir. Ülken'e göre "Bütün felsefe problemleri gibi sosyal prob-

KAYNAKÇA

Çotuksöken, B. (1995). *Felsefeyi Anlamak Felsefe İle Anlamak*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Çotuksöken, B. (1998). *Kavramlara Felsefe İle Bakmak*, İstanbul: İnsancıl Yayınları.

Hacıkadiroğlu, V. (1997). *İnsan Felsefesi*, İstanbul: Cem Yayınevi.

Hacıkadiroğlu, V. (2002). *Özgürlük Ahlakı*, İstanbul: Cem Yayınevi.

Kuçuradi, İ. (1997). "20. Yüzyıl Felsefi Antropolojisinde Takiyettin Mengüşoğlu'nun Yeri", *Yüzyılımızda İnsan Felsefesi* içinde, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kuçuradi, İ. (1998). *İnsan ve Değerleri*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Mengüşoğlu, T. (2015). *İnsan Felsefesi*, Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Nutku, U. (1998). *İnsan Felsefesi Çalışmaları*, İstanbul: Bulut Yayınları.

Nutku, U. (2011). *Gezgin Felsefe*, Adana: Kendi Yayını.

Nutku, U. (2015). *Yeniçağ Felsefesinde Apriori Problemi*, Ankara: Doğu Batı Yayınları

Uygur, N. (2001). *İçimin Sesi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Uygur, N. (2002). *Bunalımdan Yaşama Kültürü*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ülken, H. Z. (1958). *Felsefeye Giriş-İkinci Kısım*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Ülken, H. Z. (1968). *Varlık ve Oluş,* Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Ülken, H. Z. (2018). *Hakimiyet* (Yay. Haz. Ali Utku), Ankara: Doğu Batı Yayınları.

9. Bölüm

TÜRK FELSEFESİNDE DİN FELSEFESİ

Latif Tokat

1. Entelektüeller ve Din

Türkiye'de düşünce hayatını şekillendiren ve etkin bir parçası olan din hakkında felsefe yapması beklenen ilahiyatçıların, felsefecilerin ve genel olarak entelektüellerin, son yüzyılda dine bakış açıları büyük oranda felsefi olmaktan çok sosyolojik ya da siyasal olmuştur. Dinin lehinde ve aleyhinde olan yaklaşımlar, felsefi olmayı yeterince başaramamıştır. Bu durumun sebebinin 20. yüzyılda bütün dünyanın içinde bulunduğu konjonktürün gerektirdiği bir sonuç olarak değerlendirilmesi kolaycılık olur.

M. Ali Kılıçbay, Türkiye'de aydınların kendi kültürlerinin önemli bir parçası olan İslam dini hakkında bilgi sahibi olmamasını bu kültürü anlamak açısından ciddi bir problem olarak görür. Din; lehte veya aleyhte olma, inanma veya inanmama meselesi olmadan önce güçlü bir kültürel fenomendir. Kılıçbay'a göre, "Türk aydınının birinci beslenme alanının İslami kültür olması, özellikle batılılaşma sürecine girilmesinden sonra, giderek artan bir bölünme ve travma, hatta şizofreni ve paranoya unsurunun buradan kaynaklanmasına yol açmıştır" (1995: 178).

Türkiye'de din felsefesinin öncülerinden Mehmet S. Aydın ise aydınların dinle ilgili tutumlarının genel olarak iki şekilde tezahür ettiğini belirtir: Türk aydınları ya dinden dolayı yabancılaşmışlardır ki onlar dinin lehinde dinine bağlı insanlardır ya da dine yabancılaşmışlardır ki onlar din hakkında yeterli bilgi sahibi olmadıkları hâlde din aleyhinde tutum sergilemektedirler. Aydın'a göre Türkiye'de dine lakayt veya karşı olan aydınlar, "Kişilikli dinden de dinî denmeye layık tezahürlerden de hoşlanmıyor" (Aydın, 2000: 53-55). Gerek akademide gerekse akademi dışındaki aydın vasfını taşıyan insanların din hakkındaki bu tutumu, kabul edilsin ya da edilmesin, kültürel bir unsur olan dinin doğru anlaşılmasının ve değerlendirilmesinin önündeki engellerden biridir. Din hakkındaki bu dogmatik tutum, Aydın'a göre, 1930-1950 yılları arasında belirgin bir şekilde kendini göstermiştir. Bu yıllarda, "Aydınlanma felsefesinden, pozitivist ve pragmatist akımlardan

ketlere ve dinimsi düşüncelere kadar bütün sistemlerin ortak noktalarının olduğu görülebilecektir. Sembolizmin mahiyetini analiz ettikten sonra sorulacak temel soru: "Acaba dinî sembollerin kastettiği manalar tam olarak sadeleştirilebilir mi, yoksa bu sembolik anlatımlar, başka türlü ulaşılamayan bilgiler ve anlamlar içermekte midir?" Dinî sembolizmle ilgili bu değerlendirmenin yapılmaması hâlinde sembollerin, temsil ettiği gerçekliğin yerine geçip geçmediğinin farkına varılamaz. Semboller, temsil ettiği maksatların önüne geçerse orada kaçınılmaz olarak putperest bir durum doğacaktır.

KAYNAKÇA

Aydın, M. S. (2000). *İslam'ın Evrenselliği*. İstanbul: Ufuk Kitapları.

Bıçak, A. (2022). *Türkiye'de Felsefenin Gerçekliği ve Eleştirisi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Cabiri, M. A. (2020). *Arap Aklının Yapısı* (Çev. B. Köroğlu, H. Hacak, E. Demirli). İstanbul: Mana Yayınları.

Ertürk. R. (2012). *Varoluşsal Din Felsefesine Giriş*. İstanbul: Yarın Yayınları.

Evans, C. S. ve Manis R. Z. (2010). *Din Felsefesi* (Çev. F. Akdemir). Ankara: Elis Yayınları.

Farabi (1970). *Kitabü'l-Huruf* (Tah. M. Mehdi). Beyrut: Darü'l-Meşrık.

Farabi (1993). *Mutluluk Yoluna Yöneltme* (Çev. H. Özcan). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Farabi (1999). *Mutluluğun Kazanılması* (Çev. A. Arslan). Ankara: Vadi Yayınları.

Hawking, S. W. (1988). *Zamanın Kısa Tarihi* (Çev. Sabit Say). İstanbul: Doğan Kitap.

Heidegger, M. (1996). *Being and Time* (Çev. J. Stambaugh). Albany: State University of New York Press.

Karakuş, R. (1995). *Felsefe Serüvenimiz*. İstanbul: Seyran Yayınları.

Karakuş, R. (2005). "Türk Felsefesinin İmkânı Üzerine". *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. C. 2. Sayı 2. s. 1-9.

Kılıçbay, M. A. (1995). "Türk Aydınının Dünyasını Anlamak". *Türk Aydını ve Kimlik Sorunu*. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Maturidi, E. M. (2002). *Kitabü't-Tevhid* (Çev. B. Topaloğlu). Ankara: İSAM Yayınları.

Mengüşoğlu, T. (1988). *İnsan Felsefesi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Nietzsche, F. (2001). *The Gay Science*. Cambridge: Cambridge University Press.

Tillich, P. (1963). *Systematic Theology*. Chicago: The University of Chicago Press.

Tokat, L. (2005). "Dil Düşünce ve Kültür İlişkisi Açısından Din Dili". *İslamiyat*. 8/4. s. 31-55.

Tokat, L. (2013). *Varoluşçu Teoloji*. Ankara: Elis Yayınları.

Tokat, L. (2021). "Fenomenolojik Din Felsefesi Nedir?". *Din ve Felsefe Araştırmaları*. 4/7. s. 33-58.

Trakakis, N. (2008). *The End of Philosophy of Religion*. London: Continuum International Publishing.

Ülken, H. Z. (2015). *İslam Düşüncesi*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Wittgenstein, L. (2002). *Tractatus Logico-Philosophicus*. London: Routledge.

10. Bölüm

ÇAĞDAŞ TÜRK FELSEFESİNDE SİYASAL TAHAYYÜL

Armağan Öztürk

GİRİŞ

Metnin başlangıcında, Türkiye'de felsefe ve felsefede siyasi düşüncenin niteliği üzerine bir dizi tespit yapmak, belli sınırlar içinde genel çerçeveyi ortaya koymak yerinde olacaktır. Öncelikle modernleşmenin belirleyici konumuna değinilebilir. Şöyle ki, Türkiye'de felsefe aslında Tanzimat sonrası modern felsefesidir (Bıçak, 2023: 6). Çalışmamız içinde modernliği aydınlanmacı formda savunanlar ve ona karşı çıkanlar bakımından ayrıntılı bir şekilde ele alacağımız üzere felsefenin sınırları, önemli ölçüde modernliğin sınırları tarafından belirlenmiştir. Kültür ve dil devrimi, üniversite reformu, Alman felsefecilerin Türkiye'ye gelmesi, üniversitelerin çoğalması ve felsefe kürsülerinin kurumsallaşmasıyla İslam felsefesinin felsefe literatürü içindeki yeri doğrudan doğruya modernleşme deneyimiyle ilgilidir.

Türkiye'deki felsefe önemli ölçüde tercüme faaliyetine dayalı olarak gelişmiştir. Aydınlanma, pozitivizm, liberalizm, Marksizm, neo-pozitivizm, hermenutik ve post-modernizm gibi akımlar Türk felsefesinde etkilidir (Günay, 2023: 133). Ayrıca modernleşmenin muhafazakâr bir eleştirisi söz konusudur. Muhafazakâr düşünce içinde geleneksel ve modern kaynaklara atıf yaparak ilerleyen İslami bir çizginin popüler olduğu da söylenebilir. Kanonik metinlerin yeniden yorumlanma çabası modernleşme çevresindeki tartışmalarla birlikte değerlendirildiğinde felsefedeki yorum faaliyetinin bağımlı niteliği daha belirgin hâle gelir. Kendi özgün koşullarına dayalı olarak toplumun tarihsel deneyimini teorileştirme, memleketin sorunları üzerine fikir beyan etme, hatta Türk felsefecilerin yaptığı diğer çalışmaları merkeze alarak diyalog ortamı yaratma felsefe camiası içinde yaygın değildir.

tik felsefe geleneğinin başlıca dayanağı niteliğindeydi. Felsefe literatürünün siyaset felsefesi yazınına yaklaştığı anlar ise daha çok ikincil kaynak yazımı bakımından söz konusu olmuştur. Bu son hatırlatma bağlamında felsefedeki özgünlük sorunu, siyaset felsefesi bakımından da kendini tekrar etmekte. Bir diğer mesele, modernleşme ve muhafazakârlıktır. Türkiye'nin modernleşme hikâyesi, diğer düşünsel alanlar gibi, felsefeyi de etkilemiştir. Koşulsuzca Batı'yı savunan, Batı modernliğini tek makul yol olarak ilan eden bir çizgi olduğu gibi, Osmanlı-İslam geçmişini idealleştirip kaybedilen otantik medeniyeti geri getirmeye çalışan alternatif bir okuma da söz konusudur. Bu noktada, muhafazakârlığın rolüne dikkat çekilebilir. Muhafazakârlık genel olarak felsefe; özel olarak ise siyaset felsefesinin politik bir içeriğe kavuşarak toplumsallaştığı tek alana karşılık gelmektedir. Bu son hatırlatma bağlamında felsefenin siyasallaşmasıyla muhafazakârlaşması süreçlerinin birbirini beslediği ileri sürülebilir.

KAYNAKÇA

Akın, M. H. & E. Meşe (2013). "Türkiye'de Muhafazakarlığa Nurettin Topçu'nun Eleştirel Katkısı". *Muhafazakar Düşünce,* 10(37), s. 141-154.

Akkanat, S. (2017). "Kemalist Modernizmin İnşası ve Gelenekçi Muhafazakarlık: İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve Terbiye Düşüncesi". *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 3(3), s. 236-247.

Alver, K. (2001). "Anadoluculuk ve Hilmi Ziya Ülken". *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1). s. 133-138.

Arslan, A. (1997). *Ibn Haldun'un İlim ve Fikir Dünyası*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Arslan, A. (2019). *İslam Felsefesi Üzerine*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Arslan, A. (2023). "Din mi Felsefe mi?". (Ed. Ali Osman Gündoğan vd.). *100 Yıllık Serencamda Felsefe, Din, Bilim, Siyaset İlişkileri*, 5. Cilt. Ankara: Nobel Yayınları, s. 113-115.

Atasoy, F. (1996). "Anadoluculuğun Gelişiminde Hilmi Ziya Ülken'in Rolü ve Etkisi". *Türk Yurdu Dergisi,* 16(101), s. 1-7.

Atay, T. (2004). "Gelenekçilikle Karşı-Gelenekçiliğin Gelgitinde Türk Gelenekçi Muhafazakarlığı". (Ed. Ahmet Çiğdem). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, Muhafazakarlık, Cilt 5. İstanbul: İletişim Yayınları.

Avcı, N. (2013). "Hilmi Ziya Ülken'de Muhafazakarlığın Temeli: Bilgi ve Değer". *Muhafazakar Düşünce*, 9(36), s. 101-115.

Aydın, H. (2023). "Modern Türkiye'de Felsefi İslamileştirmek Girişimi: İslamcı Tezler ve Aydınlanmacı Tepkiler". (Ed. Ali Osman Gündoğan vd.). *100 Yıllık Serencamda Felsefe, Din, Bilim, Siyaset İlişkileri,* 5. Cilt. Ankara: Nobel Yayınları, s. 217-251.

Azman, A. (2001). "Niyazi Berkes-Mümtaz Turhan: Türk Modernleşmesine İki Bakış". *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi* 4(1), s. 29-46.

Baltacıoğlu, İ. H. (1994). *Türke Doğru*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Baltacıoğlu, İ. H. (1995). *Talim ve Terbiyede İnkılap*. Ankara Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Bakır, K. (2015). "Erzurumlu Bir Mütefekkir: Nurettin Topçu". *Beyaz Şehir Palandöken*, s. 62-4.

Bakır, K. (2021). "Hilmi Ziya Ülken'de Hümaniter Bir Milliyetçilik Projesi: İnsani Vatanseverlik Olarak Anadoluculuk". *Özne*, 34, s. 803-822.

Bakış, L. (2021). "Hilmi Ziya Ülken'in Hümaniter Siyaset Felsefesi ve Hakimiyet Anlayışı". *Özne*, 34, s. 777-790.

Bayraktar, L. (2009). "Bir Düşünce Ekolü Olarak Anadoluculuk". *Felsefe Dünyası*, 49(1). s. 69-80.

Bayraktar, L. (2015). "Mustafa Şekip Tunç'ta Plüralizm ve Şahsiyetçilik". *Felsefe Dünyası*, 61, s. 38-54.

Bayraktar, L. (2023). "Bergson Felsefesi ve Türk Düşüncesine Yansımaları: Dergah Mecmuası Örneği". (Ed. Rahmi Karakuş & Tufan Çötok). *Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye'de Felsefe, Felsefî Akımlar*, 4. Cilt, Ankara: Nobel Yayınları, s. 55-79.

Berkes, N. (2015). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Bıçak, A. (2008). "Macit Gökberk'in Felsefe Anlayışı". *Felsefe Arkivi*, 33, s. 1-30.

Bıçak, A. (2011). "Tarih Felsefesinin Türkiye'deki Seyri". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 9(17), s. 231-271.

Bıçak, A. (2023). "Türkiye'de Felsefe". (Ed. Celal Türer ve Emrullah Kılıç). *Türkiye'de Felsefenin 100 Yıllık Serencamı*, 1. Cilt, Ankara: Nobel Yayınları, s. 1-21.

Bora, T. (1998). *Türk Sağının Üç Hali: Milliyetçilik, Muhafazakarlık ve İslamcılık*. İstanbul: Birikim Yayınları.

Bora, T. (2017). *Cereyanlar, Türkiye'de Siyasi İdeolojiler*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Cevizci, A. (2011). *Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları.

Cevizci, A. (2015). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları.

Copeaux, E. (1998). *Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine* (Çev. A. Berktay), İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Cündioğlu, D. (2006). *Bir Mabed İşçisi Cemil Meriç*. İstanbul: Etkileşim Yayınları.

Çalen, M. K. (2017). "Anadolucu Tarih Tasavvuru: Yeni Vatan, Yeni Tarih, Yeni Millet". *TUHED*, 6(1), s. 75-99.

Çınar, A. (2023). "Cumhuriyet Döneminde Felsefe ve Batı Düşüncesinin Etkisi". (Ed. Celal Türer ve Emrullah Kılıç). *Türkiye'de Felsefenin 100 Yıllık Serencamı*, 1. Cilt, Ankara: Nobel Yayınları, s. 157-174.

Çotuksöken, B. (1998). "Din Amir Felsefe Memur mu?". *Kavramlara Felsefe İle Bakmak*, İstanbul: İnsancıl Yayınları.

Daştanoğlu, A. E. (2010). "Türk Düşünce Tarihinde Mehmet İzzet'in Yeri ve Önemi". *Kutadgubilig*, 18, s. 105-128.

Denkel, A. (1997). *Türkiye'de Felsefe, Düşünceler ve Gerekçeler*: Felsefe Yazıları-I. İstanbul: Göçebe Yayınları.

Denkel, A. (2003). "Düşünme Geleneği ve Günümüz". *Türkiye'de ve Dünyada Felsefe Araştırmaları, Düşünceler ve Gerçekler*. İstanbul: Doruk Yayınları.

Direk, Z. (2007). "Modernleşme ve Batıcılık". *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Direk, Z. (2008). "Türkiye'de Felsefenin Kuruluşu". (Ed. Tanıl Bora). *Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek*, İstanbul: Metis Yayınları.

Duralı, T. (2009). "Kutadgubilig'in On beşinci Sayısının Yayınlanması Münasebetiyle Felsefe Herkesin Harcı mıdır?". *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi,* S. 15. s. 11-25.

Duralı, T. (2010). "Darülfunun Felsefe Bölümü Yüz On Yaşında". *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi,* S. 18, s. 11-33.

Erdoğan, M. (2004). "Muhafazakârlık: Ana Temalar". *Liberal Düşünce Dergisi*, 34, s. 5-10.

Ergüç, V. (2019). "Türk Düşüncesinde Kimlik Kavramına Özgün Bir Bakış: Hilmi Ziya Ülken Örneği". *Muhafazakar Düşünce*, 16(57), s. 29-42.

Erkızan, H. N. (2023). "Yaşamın Anlam Olanaklarından Doğan Özlem'in Felsefesine (I, II)". *Bitig Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3(5), s. 95-103.

Ertene, M. (2023). "Türkiye'de Alman İdealizmi". (Ed. Rahmi Karakuş & Tufan Çötok). *Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye'de Felsefe, Felsefi Akımlar*, 4. Cilt, Ankara: Nobel Yayınları, s. 209-228.

Fındıkoğlu, Z. F. (2011). "John Dewey Felsefe ve Terbiyesi". (Haz. Arslan Tekin ve Ahmet Z. İzgöer), *Anadolu Mecmuası 6*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Gözcü, A. S. (2018). "Ömer Naci Soykan Felsefesinde Zaman Sorunu". *Temaşa Felsefe Dergisi*, 9, s. 7-18.

Gülenç, K. (2022). Frankfurt Okulu, Eleştiri, *Toplum ve Bilim*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Günay, M. (2022). "Doğan Özlem ve Türkiye'de Felsefe". *Temaşa Felsefe Dergisi*, 18, s. 5-16.

Günay, M. (2023). "21. Yüzyılda Türkiye'de Felsefe Yapmak". (Ed. Celal Türer ve Emrullah Kılıç). *Türkiye'de Felsefenin 100 Yıllık Serencamı*, 1. Cilt, Ankara: Nobel Yayınları, s. 127-140.

Gündoğan, A. O. (2007). *Bergson, Fikrin Mimarları Serisi* – 10. İstanbul: Say Yayınları.

Gündoğan, A. O. (2012). "Nurettin Topçu". *Doğu Batı,* 11, s. 95-113.

İrem, C. N. (1997). "Kemalist Modernizm ve Türk Gelenekçi Muhafazakarlığının Kökenleri". *Toplum ve Bilim,* 74, s. 52-101.

İrem, C. N. (1999). "Muhafazakâr Modernlik, 'Diğer Batı' ve Türkiye'de Bergsonculuk". *Toplum ve Bilim,* 82, s. 141-179.

İzzet, M. (2018). *Milliyet Nazariyeleri ve Milli Hayat*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Kaçmazoğlu, H. B. (2021). "Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun Prens Sabahattinci Görüşlerle İlişkileri ve Kalkınma, Kooperatifçilik, Ekonomi, Sanayileşme, Kentleşme Konularındaki Düşünceleri Üzerine Bir Değerlendirme Denemesi". *Sosyologca*, 21, s. 224-241.

Kafadar, O. (1994). "Felsefe Öğretiminin Türk Eğitim Sistemine Girişi". *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27(1). s. 279-288.

Karakuş, R. (2003). *Felsefe Tasavvurumuz*. Sakarya: Değişim Yayınları.

Karaman, H. (2000). *Nurettin Topçu'da Ahlak Felsefesi.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kardeş, M. E. (2023). *Schmitt'le Birlikte Schmitt'e Karşı*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kocaman, A. Ç. (2020). "Kuçuradi Felsefesinde İnsanlaşma Sorunu Olarak Eğitim". *Tabula Rasa Felsefe & Teoloji Dergisi* 35, s. 1-28.

Köker, L. (1992). "Kemalizm'i Yeniden Düşünmek: Solidarizm, Korporatizm ve Demokrasi". *Demokrasi Üzerine Yazılar*. Ankara: İmge Yayınları, s.183-194.

Kuçuradi, İ. (2011*). İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları.* Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kuçuradi, İ. (2014). *Uludağ Konuşmaları*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

Kuçuradi, İ. (2023). "Laiklik ve İnsan Hakları". (Ed. Ali Osman Gündoğan vd.). *100 Yıllık Serencamda Felsefe, Din, Bilim, Siyaset İlişkileri,* 5. Cilt. Ankara: Nobel Yayınları, s. 337-343.

Küçükalp, K. (2023). "Cumhuriyet Döneminde Üretilen Felsefede Batı Düşüncesinin Etkisi". (Ed. Celal Türer ve Emrullah Kılıç). *Türkiye'de Felsefenin 100 Yıllık Serencamı*, 1. Cilt, Ankara: Nobel Yayınları, s. 175-199.

Livan, H. F. (2020). "Türk Siyasal Düşüncesinde Modernleşme ve Bergsonculuk: Anti mi, Alternatif mi?". *Ankara SBF Dergisi*, 75(4), s. 1443-1467.

Mengüşoğlu, T. (2023). "İnanan Bir Varlık Olarak İnsan?". (Ed. Ali Osman Gündoğan vd.). *100 Yıllık Serencamda Felsefe, Din, Bilim, Siyaset İlişkileri*, 5. Cilt, , Ankara: Nobel Yayınları, s. 57-66.

Meriç, C. (2008). *Umrandan Uygarlığa*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Meriç, C. (2011). *Mağaradakiler*. İstanbul: İletişim Yayınları

Meriç, C. (2016). *Bu Ülke*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Öğün, S. S. (2009). "İhyacı Bir Fikir Adamı: Muhafazakarlık Ama Nasıl?". (Ed. İsmail Kara). *Nurettin Topçu*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, s. 280-7.

Özcan, N. (2023). "Cumhuriyet Döneminde Varoluşçu Felsefenin Seyri: Varoluşu Anlamak". (Ed. Rahmi Karakuş ve Tufan Çötok). *Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye'de Felsefe, Felsefi Akımlar*, 4. Cilt, Ankara: Nobel Yayınları, s. 41-54.

Özlem, D. (1999). *Siyaset, Bilim ve Tarih Bilinci*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Özlem, D. (2002). "Türkiye'de Pozitivizm ve Siyaset". (Ed. Uygur Kocabaşoğlu). *Modernleşme ve Batıcılık*, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 452-464.

Özlem, D. (2003). *Kavramlar ve Tarihleri –I*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.

Özlem, D. (2004). *Etik-Ahlak Felsefesi*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.

Özkan, M. (2016). "Türk Muhafazakarlığı: Siyasal Bir Gelenek (Mi?)". *Akademik Hassasiyetler,* 3(5), s. 1-17.

Öztürk, A. (2020). "İdeoloji, Siyasi İdeolojiler ve Toplum". (Ed. M. Yavuz Alptekin). *Siyaset Sosyoloji,* Ankara: Nobel Yayınları, s. 253-285.

Öztürk, A. (2021). "Hilmi Ziya Ülken Düşüncesinde Muhafazakarlığın İzleri", *Özne*, 17(34), s. 747-758.

Öztürk, A. (2023). "Cemil Meriç'in Batı Modernliği ve Atatürk Cumhuriyeti Eleştirisi". (Ed. Rahmi Karakuş ve Tufan Çötok). *Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye'de Felsefe, Türkiye'de Felsefi Akımlar,* 4. Cilt, Ankara: Nobel Yayınları, s. 325-337.

Öztürk, F. (2008). "İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun Eğitim Felsefesinde İman ve Ahlak Kavramı". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 41(1), s. 223-239.

Popper, K. R. (2013). *Tarihsicliğin Sefaleti* (Çev. Sabri Orman), İstanbul: Plato Film Yayınları.

Poyraz, H. (2023). "Tanrı Tasavvuru ve Politik Tercihler". (Ed. Ali Osman Gündoğan vd.) *100 Yıllık Serencamda Felsefe, Din, Bilim, Siyaset İlişkileri*, 5. Cilt*,* Ankara: Nobel Yayınları, s. 181-184.

Sarıkan, S. (2021). "Hilmi Ziya Ülken'de Mertebeler Devleti". *Özne*, 34, s. 791-802.

Sarp, M. (2023). "Nurettin Topçu Üçgeni: İrade, Hürriyet, İsyan". *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), s. 23-40.

Sevgi, G. (2022). "İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları, İoanna Kuçuradi". *Mütefekkir*, 9(17), s. 263-272.

Soltekin, M. F. (2019). "Hobbes ve Kuçuradi'de Bir Kişinin Değeri". *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 46, s. 99-107.

Soykan, Ö. N. (1993). *Türkiye'den Felsefe Manzaraları 1*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Soykan, Ö. N. (1998). *Türkiye'den Felsefe Manzaraları 2*. İstanbul: Küyerel Yayınları.

Soykan, Ö. N. (2003a). "Dünya Sorunlarına Felsefeden Kısa Bir Bakış". *Arayışlar: Felsefe Konuşmaları*. İstanbul: İnsancıl Yayınları.

Soykan, Ö. N. (2003b). "Aydınlanmanın İnsan Kavramı ve Türkiye Gerçeği". *Arayışlar: Felsefe Konuşmaları.* İstanbul: İnsancıl Yayınları.

Soykan, Ö. N. (2003c). "Kimlik ve Kişilik". *Arayışlar: Felsefe Konuşmaları 2*. İstanbul: İnsancıl Yayınları.

Soykan, Ö. N. (2023a). "Türk Felsefesinin Diyaloğa İhtiyacı Var". (Ed. Celal Türer ve Emrullah Kılıç). *Türkiye'de Felsefenin 100 Yıllık Serencamı*, 1. Cilt, Ankara: Nobel Yayınları, s. 51-66.

Soykan, Ö. N. (2023b). "Din Karşısında Seçimden Yana Çıkmak?". (Ed. Ali Osman Gündoğan vd.). *100 Yıllık Serencamda Felsefe, Din, Bilim, Siyaset İlişkileri*, 5. Cilt, Ankara: Nobel Yayınları, s. 81-8.

Taşgetiren, Ö. (2021). "Nurettin Topçu'nun Meritokratik Demokrasi Anlayışı". *Beytülhikme*, 11(2), s. 817-834.

Tekeli, İ. (2003). *Eğitim Üzerine Düşünmek*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.

Tekeli, İ. (2007). "Türkiye'de Siyasi Düşüncenin Gelişimi Konusunda Bir Üst Anlatı". *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce, Modernleşme ve Batıcılık*. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 19-42.

Topçu, N. (1997). *Ahlak Nizamı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Topçu, N. (1999). *Varoluş Felsefesi Hareket Felsefesi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Topçu, N. (2002). *İsyan Ahlakı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Topçu, N. (2011). *Türkiye'nin Maarif Davası*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Topçu, N. (2012). *Kültür ve Medeniyet*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Topçu, N. (2016a). "Demokraside İnsan Şahsiyeti". *İradenin Davası Devlet ve Demokrasi,* İstanbul: Dergâh Yayınları, s. 137-143.

Topçu, N. (2016b). *"Devlet İradesi".* İradenin Davası Devlet ve Demokrasi, İstanbul: Dergâh Yayınları, s. 179-184.

Topçu, N. (2018). "Fatih'in Büyük Mirası". *Büyük Fetih*. İstanbul: Dergâh Yayınları, s. 15–24.

Topçu, N. (2023). "İnanç Nedir?". (Ed. Ali Osman Gündoğan vd.). *100 Yıllık Serencamda Felsefe, Din, Bilim, Siyaset İlişkileri,* 5. Cilt. Ankara: Nobel Yayınları, s. 45-55.

Tunçel, A. (2010). *Bir Siyaset Felsefesi, Cumhuriyetçi Özgürlük*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Türer, C. (2023a). "Türk Modernleşmesi Tecrübesi Bağlamında Türkiye'de Felsefe". (Ed. R. Karakuş ve T. Çötok). *Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye'de Felsefe, Felsefi Akımlar*, 4. Cilt. Ankara: Nobel Yayınları, s. 23-32.

Türer, C. (2023b). "Modern ve Gelenek Arasında Felsefi Geleneğimiz". (Ed. Celal Türer ve Emrullah Kılıç). *Türkiye'de Felsefenin 100 Yıllık Serencamı*, 1. Cilt. Ankara: Nobel Yayınları, s. 23-38.

Uygun, N. (2002). *Türk Felsefesinin Boyutları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Uygun, H. ve İ. Özer (1999). "Hilmi Ziya Ülken", (Ed. Emre Kongar). *Türk Toplum Bilimcileri I.* İstanbul: Remzi Yayınları, s. 145-204.

Ülken, H. Z. (1981). *Tarihsel Maddeciliğe Reddiye*. İstanbul: İstanbul Kitabevi

Ülken, H. Z. (1998). *İnsanî Vatanseverlik*. İstanbul: Ülken Yayınları.

Ülken, H. Z. (1999). *Aşk Ahlakı*. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları.

Ülken, H. Z. (2001a). *Ahlak*. İstanbul: Ülken Yayınları.

Ülken, H. Z. (2001b). *Bilgi ve Değer*. İstanbul: Ülken Yayınları.

Ülken, H. Z. (2001c). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*. İstanbul: Ülken Yayınları.

Ülken, H. Z. (2006). *Seçme Eserleri-1 Ziya Gökalp*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Ülken, H. Z. (2009). *Felsefeye Giriş-2.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Ülken, H. Z. (2016). *Bilgi ve Değer*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Vural, M. (2023). "Cumhuriyet'in Kuruluşundan 1933 Üniversite Reformuna Kadar Türkiye'de Felsefe". (Ed. Celal Türer ve Emrullah Kılıç). *Türkiye'de Felsefenin 100 Yıllık Serencamı,* 1. Cilt. Ankara: Nobel Yayınları, s. 141-156.

Yeşilçayır, C. (2021). "Hilmi Ziya Ülken'in Siyaset Felsefesinde Çoklukta Birlik Anlayışı", *Özne*, 34, s. 759-775.

Yıldız, Y. (2013). "Mustafa Şekip Tunç'un Türk Muhafazakar Düşüncesine Etkisi", *Muhafazakar Düşünce,* 10(38), s. 127-159.

11. Bölüm

TÜRKİYE'DE MAARİF MESELESİ VE FELSEFE EĞİTİMİ

Kemal Bakır

1. Maarif Meselesi

Modern anlamda Türkiye'de maarifin millî, insani, toplumsal, siyasi ve bilimsel bir mesele, millî bir dava olarak ele alınması, felsefi çerçevede sorunlaştırılması ve meselenin çözümüne yönelik çabalar her ne kadar Tanzimat ile başlasa da bu, Cumhuriyet'e kadar bir türlü tam anlamıyla işlevsel olamamış ve arzu edilen düzeye gelememiştir. Mehmet Emin Erişirgil'in de belirttiği üzere:

> Tanzimat'tan itibaren maarifin tamimi için memleketimizde hiç çalışılmamış denilemez. Kaymakamlar, mutasarrıf ve valiler gittikleri yerlerde ekseriya mekteplerle alakadar olmuşlar, bina yaptırmışlar, maruf tabiriyle tamim-i maarife çalışmışlardır. Fakat bu mesai hiçbir işe yaramamakla kalmamış, halk okumak yazmak istediği hâlde bu nevi teşebbüsatın ekseriya kendileri için faydalı olmadığını gördüğü için maarif müesseselerinin aleyhinde bile bulunmuştur.

Çünkü bu çabalar bir zihniyet değişimi meydana getirememiş ve milletin hayatına somut, pratik bir katkıda bulunamamıştır (Karaca, 2012: 153). Ancak Cumhuriyet Dönemi'nde maarife ilişkin daha kapsamlı sorunlaştırmalarda bulunularak işlevsel, pratik çözüm önerileri geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu sorunlaştırmalara başlıca birkaç örnek vermek gerekirse Mustafa Kemal Atatürk, 1 Mart 1337 [1922] tarihli TBMM 1. Dönem 3. Yasama Yılı açılış konuşmasında şu ifadelere yer vermiştir:

> Hükümetin en feyizli [verimli] ve en mühim vazifesi maarif umurudur [eğitim işleridir]. Bu umurda muvaffak olabilmek için öyle bir program takip etmeğe muhtacız ki o program milletimizin bugünkü haliyle, ictimai, hayatî ihtiyaciyle, muhitin şeraitiyle ve asrın icabetiyle [toplumsal, yaşamsal ve çevresel koşullar ve çağın gerekleriyle] tamamen mütenasip ve mütevafık [uyumlu] olsun. Bunun için muaz-

KAYNAKÇA

Altunya, N. (2024). *Maarif Hakkında Layihalar: I*, Yay haz. Niyazi Altunya, Ankara: Pegem Akademi.

Arslan, A. (2009). *Felsefeye Giriş*, Ankara: Adres Yayınları.

Ata, B. (1999). "John Dewey ve Türkiye'de İlköğretimde Tarih Öğretimi (1923-1930)", *Atatürk'ün Cumhuriyet'in İlanından Sonraki Hedefleri Sempozyumu*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, s. 57-77.

Aynî, M. A. (2007). *Darülfünun Tarihi*, Haz. Aykut Kazancıgil, İstanbul: Kitabevi Yay.

Bakır, K. (2008). "II. Meşrutiyet Döneminde Milli Seçkincilik ve Eğitim: Emrullah Efendi Tuba Ağacı Nazariyesi", *Doğu Batı*, (Sayı: 45, Cilt: I), s. 197-213.

Bakır, K. (2015). *Demokratik Eğitim –John Dewey'in Eğitim Felsefesi Üzerine*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Bakır, K. (2019). "Pragmatizmin Türkiye'ye Girişi ve Türk Eğitim Düşüncesine Etkileri", *İdeal Türk [Eğitimde İdeal İnsan ve Millîlik Arayışları]*, Ed. Ali Fuat Arıcı, Mustafa Başaran, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, s. 313-333.

Bakır, K. (2020). "Mülkiye'den Maarif'e Seçkin Bir Mütefekkir: Emrullah Efendi", *Büyük Eğitimciler*, Ed. Ali Fuat Arıcı, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, s. 171-182.

Bakır, K. (2021a). "Takiyettin Mengüşoğlu ve 'Felsefi Antropolojinin Işığında Eğitim'", *Düşünceleriyle Takiyettin Mengüşoğlu*, Haz. Ayhan Bıçak, Egemen Seyfettin Kuşcu, İstanbul: Dergâh Yayınları, s. 107-122.

Bakır, K. (2021b). "Hilmi Ziya Ülken'de Hümaniter Bir Milliyetçilik Projesi: İnsanî Vatanseverlik Olarak Anadoluculuk", *Özne (34. Kitap-Bahar 2021: Hilmi Ziya Ülken Doğumunun 120. Yılında)*, Ed. Ali Utku, Konya: Çizgi Kitabevi, s. 803-822.

Bakır, K. (2022). "Mümtaz Turhan: Türkiye'de Maarif Davası ve 'Üniversite Problemi'", *Antik Çağdan Günümüze Eğitim Felsefesi Tartışmaları*, Ed. Mustafa Günay, Bursa: Sentez Yayıncılık, s. 185-207.

Bakır, K. (2023). "Hilmi Ziya Ülken'de İdeal Okul", *İdeal Okul: Eğitimde İdeal İnsan ve Millîlik Arayışları*, Ed. Ali Fuat Arıcı, Mustafa Başaran, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, s. 199-215.

Bal, H. (1991). *1924 Raporunun Türk Eğitimine Etkileri ve John Dewey'in Eğitim Felsefesi*, İstanbul: Aydınlar Matbaası.

Çotuksöken, B. (1998). *Kavramlara Felsefe ile Bakmak*, İstanbul: İnsancıl Yayınları.

Erdem, H. H. (2010). *Aydınlanma Penceresinden Eğitim, Kültür ve Toplum Yazıları*, Ankara: Ürün Yayınları.

Gündüz, M. (2013). "Türk/Osmanlı Eğitim Tarihinin Klasik Devrine Kısa Bir Bakış", *Osmanlı Eğitim Mirası: Klasik ve Modern Dönem Üzerine Makaleler*, Haz. Mustafa Gündüz, Ankara: Doğu Batı Yayınları, s. 40-57.

Gündüz, M. (2021). "Hilmi Ziya Ülken'in Sosyoloji ve Psikoloji Arasında 'Eğitim Felsefesi' Denemesi", *Özne (34. Kitap-Bahar 2021: Hilmi Ziya Ülken Doğumunun 120. Yılında)*, Ed. Ali Utku, Konya: Çizgi Kitabevi, s. 731-746.

Kafadar, O. (1994). "Felsefe Öğretiminin Türk Eğitim Sistemine Girişi ve Tarihi Gelişimi", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, (Yıl 1994, Cilt 27, Sayı 1), s. 279-288.

Kafadar, O. (1997). *Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma*, Ankara: Vadi Yayınları.

Kafadar, O. (2000). *Türkiye'de Kültürel Dönüşümler ve Felsefe Eğitimi*, İstanbul: İz Yayıncılık.

Kara, İ. (2005). "Modern Türk Felsefesi Tarihinde Öncü Bir İsim Emrullah Efendi ve 'İlm-i Hikmet' Dersleri", *Kutadgubilig Felsefe- Bilim Araştırmaları Dergisi*, (Sayı: 8, Ekim 2005), s. 93–123.

Karaca, N. (2012). "Bilimin Rehberliğinde Değişimden Yana Olan Pozitivist Bir Düşünür: Mehmet Emin Erişirgil", *folklor/edebiyat*, (cilt:18, sayı:70, 2012/2), s. 145-164.

Karakuş, R. (2015). *Felsefe Serüvenimiz*, Ankara: Aktif Düşünce Yayınları.

Kâtip Çelebi (1993). *Mîzânü'l-Hak Fî İhtiyâri'l-Ahak*, Haz. Orhan Şaik Gökyay, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Kesgin, A. (2016). "Relationships between Dewey's Pragmatism and Early Times of Turkish Education System", *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 9(2), s. 165-176.

Kocabaş, A. (2008). "Türk Eğitim Sisteminin Felsefi Temelleri, Dewey, Mustafa Necati ve İsmail Hakkı Tonguç", *Toplum ve Demokrasi*, 2 (3), Mayıs-Ağustos, s. 203-212.

Kuçuradi, İ. (1977). "Felsefe ve Kişi Eğitimi", *Felsefe Kurumu Seminerleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 55-60.

MEB (2024). *Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli*, İnternet Erişim: [https://tymm.meb.gov.tr/], [Erişim Tarihi: 02. 09. 2024].

Mindivanlı Akdoğan, E. (2016). *Köy Enstitülerinde Eğitim Anlayışı ve Tarih ve Yurttaşlık Bilgisi Öğretimi* (Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Öktem, Ü. (2004). "Osmanlı Medreselerinde Felsefe", *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 15(15), s. 271-288.

ÖSYM (2024). *Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu*, İnternet Erişim: [https://www.osym.gov.tr/TR,29532/2024-yuksekogretim-kurumlari-sinavi-yks-yuksekogretim-programlari-ve-kontenjanlari-kilavuzu.html], [Erişim Tarihi: 20. 08. 2024].

Sakaoğlu, N. (2003). *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Taşdelen, V. (2007). "Felsefe Eğitimi: Bir Yaşantının Peşinde", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, , Cilt: 40, Sayı: 2, s. 277-294.

Topçu, N. (1970). *Türkiye'nin Maarif Davası*, İstanbul: Hareket Yayınları.

Turhan, M. (1954). *Maarifimizin Ana Dâvaları ve Bazı Hal Çareleri*, İstanbul: İstanbul Yayınevi Matbaası

Türer, C. (2014). "Ahlâktan Eğitime: *Yine Ahlâk*", *Felsefe Dünyası*, Sayı: 60, s. 5-29.

Ülken, H. Z. (1994). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul: Ülken Yayınları.

Ülken, H. Z. (1999). *Aşk Ahlâkı*, İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.

Ülken, H. Z. (2013). *Eğitim Felsefesi*, Ankara: Doğu Batı Yayınları.

12. Bölüm

ÇAĞDAŞ TÜRK FELSEFESİNDE SANAT

Ömür Karslı

İnsanın hayatta kalma ve varoluşunu sürdürme çabası kapsamında Geç Paleolitik Dönem'de kültür sahnesine kattığı sanat eserleri, meydana geldiği günden beri insanı-kültürü şekillendiren ve tanımlayan kuvvetlerden olmuştur. İnsanın biyokültürel gelişiminin sonucu ve kültür tarihi başarılarından olan sanat, Homo sapiens'in eriştiği her yerde vazgeçemediği ifade etme biçimlerinden biri olarak önemini korumaktadır. Sanatın insanlık tarihindeki ortaya çıkışı biyokültürel gelişmenin zorunlu sonucuyken sanat felsefesinin ortaya çıkışı ise daha fazlasını gerektirmektedir. Sanat felsefesinin başlangıcını oluşturan koşullar, sosyolojiktir. Sanatın başlangıcıyla (tahminen MÖ 50-60 binli yıllar) sanat felsefesinin başlangıcı arasındaki (MÖ 3-4. yy.) zamansal farkın sebebi, sanat felsefesinin başlaması için ihtiyaç duyulan sosyolojik koşulların hazırlanmamış olmasıdır. Sanatın varlığı Homo sapiens'in başarısıdır ve türün bulunduğu her yerde sanata da rastlanılacaktır. Sanat felsefesinin varlığı ise sadece belirli koşullara sahip toplumların başarısıdır. Antik Çağ Yunan dünyasında, modern dönemde Alman, Fransız, İngiliz, Japon toplumlarında başlatabilme başarısının gösterildiği sanat felsefelerinin yanına Türk toplumu da eklenmelidir. Çünkü Türkler de düşünce tarihinde sanat felsefesini başlatabilmiş ve sürdürebilmiş sayılı toplumlardan biridir.

Herhangi bir toplumda sanat felsefesinin doğabilmesi için o toplumda bir değer krizinin vuku bulması, sanatın kültürün merkezinde yer alması veya merkezîleşmesi, sanat kamuoyunun tabakalaşarak görece özerkleşmesi ve bütün bunların üzerinde sanat felsefesi tartışmalarına girebilecek donanımlı insan gerekmektedir. On dokuzuncu yüzyılın Geç Osmanlı toplumunda sıralanan koşulların hepsini bir arada bulmak mümkündür. Geç Osmanlı, Batılılaşma mecburiyeti karşısında gelenek ile yenilik arasında bir krizi yenmeye çabalıyordu. Batılı sanatlar özellikle roman ve tiyatro, sanat kamuoyunun şekillenmesinde ve özerkleşmesinde önayak vazifesi görü-

cılar, şairler, ressamlar sanat felsefesi açısından incelenmeyi beklemektedir. Bunun yanında geleneksel sanatlarımız ile felsefe arasındaki ilişkiler de yeni bir gözle irdelenmelidir. Bunun için Türkiye'de felsefenin yerellik çekincelerini aşarak Türk sanat eserlerindeki felsefe art alanına eğilmesi, mümkünse buradan devşirebileceği görüşlerle yeni sanat felsefelerinin taşlarını döşeyebilmesi gerekir.

Türkiye'de estetik/sanat felsefesi yüz yılı aşkın birikimiyle bu birikimdeki düşünürleri ve görüşlerini bir araya toplayan kaygıları, açıklama modelleri ve "sorun akrabalıkları"yla Türk düşüncesinde bir gelenek olarak kavranmaya ve Türk estetiği/sanat felsefesi olarak adlandırılmaya da müsaittir. Türk estetiğinin/sanat felsefesinin Batı estetiği karşısında geliştirdiği eleştiriler ve arayışlar, sanatın küresel çapta karşılaştığı sorunların çözümünde ve yeni sanat paradigmalarının kurulmasında ilham vericidir. Tarihsel bilinçlilik eşliğinde ve Türk düşüncesinin sunduğu imkânların bütününe eşit mesafeden, aynı duyarlılıkla yaklaşarak çalışılırsa Türk estetiği/sanat felsefesi yaşamaya devam edecek ve bir insanlık sorunu olan sanat için söz söyleyebilecek gücü ve cesareti kendinde bulabilecektir.

KAYNAKÇA

Akatlı, F. (2021). *Edebiyat Eserlerini Doğru Değerlendirme Problemi: I. A. Richards ve N. Hartmann*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Alpyağıl, R. (2014). "Türkçe Felsefe Dilinin Oluşumunda *Kâmûs-ı Felsefe Istılâhâtı Mecmu'ası*'nın Anlam ve Önemi", *Kâmûs-ı Felsefe Istılâhâtı Mecmû'ası*. Konya: Çizgi Kitabevi, s. 39-56.

Ayvazoğlu, B. (1989). "Türkiye'de Sanat Tarihi ve Estetikle İlgili İlk Çalışmalar", *Erdem Dergisi,* 5/15, s. 977-992.

Bıçak, A. (2022). *Türkiye'de Felsefenin Gerçekliği ve Eleştirisi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Bıçak, A. ve Karslı, Ö. (2019); "İsmail Tunalı'nın Düşünce Dünyası ve Bibliyografyası", *İsmail Tunalı Düşüncesi.* İstanbul: Dergâh Yayınları, s. 11-29.

Bostancı, K. (2003). *Mehmet Vahit Bey ve Güzel Sanatlar Üzerine Bir Terminoloji Risalesi*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Bölükbaşı, R. T. (2018). *Sanat ve Estetik Yazıları*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Çelik, Z. (2024). *Asar-ı Atika: Osmanlı İmparatorluğu'nda Arkeoloji Siyaseti* (Çev. Ayşen Gür). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınevi.

Günenç, Ö. F. (Haz.) (2021). *Sanâyi'-i Nefîse Istılâhâtı Mecmû'ası.* Konya: Çizgi Kitabevi.

Hakkı, İ. (2022). "Bedîiyât Hülâsaları". (Haz. Recep Alpyağıl), *Estetiğin Türkçesi: Üç Müdahale*. İstanbul: İz Yayıncılık, s. 25-37.

Hakkı, I. (2020). "Türk Sanatlarının Tedkikine Medhal". (Haz. Zeynep Çelik), *Avrupa Şark'ı Bilmez: Eleştirel Bir Söylem (1872-1932)* içinde. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, s. 137-156.

Hakkı, İ. (1931). *Demokrasi ve San'at.* İstanbul: Kanaat Kütüphanesi.

Hegel, G. W. F. (1994). *Estetik*: Cilt 1. (Çev. Taylan Altuğ ve Hakkı Hünler). İstanbul: Payel Yayınevi.

İpşir, M. Ş. (1942). *Rönesans Sanatı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

İpşiroğlu, M. Ş. (1946*). Avrupa Sanatı ve Problemleri: Cilt 1, XIV. Asırdan XVII. Asra Kadar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

İpşiroğlu, M. Ş. ve Eyüboğlu, S. (1952). *Avrupa Resminde Gerçek Duygusu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

İpşiroğlu, N. (1987); "M. Ş. İpşiroğlu'nun Yaşamı ve Yapıtları". *İpşiroğlu'ya Saygı Çağdaş Düşünce.* İstanbul: Ada Yayınları, s. 9-30.

İpşiroğlu, M. Ş. ve İpşiroğlu, N. (1979). *Sanatta Devrim*. İstanbul: Ada Yayınları.

Kara, İ. (2020). *Din ile Modernleşme Arasında: Çağdaş Türk Düşüncesinin Meseleleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kara, İ. (2022). *Bir Felsefe Dili Kurmak: Modern Felsefe ve Bilim Terimlerinin Türkiye'ye Girişi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Karslı, Ö. (2021). "Takiyettin Mengüşoğlu'nun Sanat Anlayışı". *Düşünceleriyle Takiyettin Mengüşoğlu.* İstanbul: Dergâh Yayınları, s. 308-343.

Karslı, Ö. (2023). "Cumhuriyet'in 100. Yılında Türkiye'de Estetik". *Zeytinburnu Kültür Sanat Yıllığı 2023*. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi, s. 402-405.

Karslı, Ö. (2023). "Sanat Felsefesi Açısından Doğan Kuban: Mimarlık Tarihinden Türk Sanatının İlkelerine". *Tasarım+Kuram* 140. Yıl Sayısı, s. 20-36.

Karslı, Ö. (2024). "Türk Düşüncesinde Estetik Eşik: İsmail Tunalı". (Ed. Kemal Bakır), *Türkiye'de Felsefe: 1923-2023 Cilt 2*.. Ankara: Doğu Batı Yayınları, s. 395-412.

Kaynardağ, A. (1987). "Türkiye'de Sanat Felsefesinin Gelişmesi ve Bu Gelişme İçinde Sanat Ontolojisinin Yeri". *Çağdaş Düşünce: İpşiroğlu'ya Saygı*. İstanbul: Ada Yayınları, s. 121-134.

Kaynardağ, A. (2004). "Estetik Tarihimizdeki Gelişmelere Bir Bakış", https://oznefelsefesanat.blogspot.com/2006/12/estetik-tarihimize-bir-bak.html, Erişim Tarihi: 15.05.2024.

Kuçuradi, İ. (1971). *İnsan ve Değerleri*. İstanbul: Yankı Yayınları.

Kuçuradi, İ. (1979). *Sanata Felsefeyle Bakmak*. Ankara: Ayraç Yayınevi.

Özlem, D. (1999). "İsmail Tunalı ve Türkiye'de Felsefi Estetik", *Bütün Eserlerine Doğru-4: Siyaset, Bilim ve Tarih Bilinci.* İstanbul: İnkılap Kitapevi, s. 277-299.

Öztürk, T. (2011). "Tanzimat Döneminde Latin Harflerinin Kabulüne Kadar Türkiye'de Estetik Üzerine Yapılan Çalışmalar". *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13/2, s. 237-260.

Rifat, S. (2021). "Önsöz: Bir Kitapla Bir Yapıya Yolculuk", *Ahtamar Kilisesi: Işıkla Canlanan Duvarlar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 15-19.

Sakızlı Ohannes Paşa (2005). *Güzel Sanatlar Tarihine Giriş* (Haz. Kahraman Bostancı). Ankara: Hece Yayınları.

Soykan, Ö. N. (1998). "Türkiye'de Estetik Düşünce". *Türkiye'den Felsefe Manzaraları-1.* İstanbul: Küyerel Yayınları, s. 61-87.

Soykan, Ö. N. (2015). *Estetik ve Sanat Felsefesi*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Şevket, M. (1940). "Fenomenolojik Estetik", *Güzel Sanatlar,* 2, s. 103-106.

Tansuğ, S. (2018). *Şenlikname Düzeni*. İstanbul: Everest Yayınları.

Taşkent, A. (2011). "Türkiye'de Estetik Çalışmaları ve İsmail Tunalı". *TALİD 9*/17, s. 553-574.

Tevfik, R. (2009). *Dârülfünun Felsefe Ders Notları*. Konya: Çizgi Kitabevi, s. 339-369

Timuçin, A. (1987). *Estetik*. İstanbul: Süreç Yayıncılık.

Timuçin, A. ve Türer, S. (2018). *Estetik Sözlüğü*. İstanbul: Bulut Yayınları.

Tunalı, İ. (2014). *Sanat Ontolojisi*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Tunalı, İ. (1989). *Estetik*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Tunalı, İ. (2004). *Tasarım Felsefesine Giriş*. İstanbul: Yapı Yayın.

T.D.K. (Haz.) (1942). *Felsefe ve Gramer Terimleri*. İstanbul: Cumhuriyet Basımevi.

Uçman, A. (2014). "Istılahât-ı İlmiyye Encümeni". *Kâmûs-ı Felsefe Istılâhâtı Mecmû'ası*. Konya: Çizgi Kitabevi, s. 17-32.

Utku, A. ve Yanık, H. N. (2014). "Sunuş: Kâmûs-ı Felsefe Istılâhâtı Mecmû'ası". *Kâmûs-ı Felsefe Istılâhâtı Mecmû'ası*. Konya: Çizgi Kitabevi, s. 7-16.

Ülken, H. Z. (1969). *Sosyoloji Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Yanık, N. H. ve Utku, A. (Haz.) (2014). *Kâmûs-ı Felsefe Istılâhâtı Mecmû'ası* (Rıza Tevfik'in Notlarıyla). Konya: Çizgi Kitabevi.

Yetkin, S. K. (1940). *Estetik*. İstanbul: Maarif Vekilliği.

Yetkin, S. K. (1945). *Sanat Meseleleri*. İstanbul: Nebioğlu Yayınevi.

Yetkin, S. K. (1979). *Estetik ve Ana Sorunları*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Yayınları.

Yücel, H. A. (1956). *Felsefe Dersleri: Metafizik, Ahlak, Estetik*. İstanbul: Maarif Basımevi.

13. Bölüm

ÇAĞDAŞ TÜRK FELSEFESİNDE TARİH FELSEFESİ

Nihat Durmaz

GİRİŞ

Tanzimat'tan bu yana Türkiye'de tarih felsefesi üzerine yapılan çalışmalar giderek artmış ve önemli bir gelişim göstermiştir. Bu dönemde Batı'ya yönelik ilginin artması, modernleşme çabalarını yoğunlaştırmış; buna paralel olarak tarih yazımı ve felsefesine olan bakış açısı değişikliğe uğramıştır. Batı'daki gelişmelerden etkilenen Osmanlı aydınları, tarih yazımında analitik ve bilimsel yöntemlere yönelmiştir. Bu şekilde tarih yalnızca olayların kronolojik sıralaması olmaktan çıkarak sosyal, siyasal ve ekonomik olguların anlaşılmasında bir araç hâline gelmiştir. Cumhuriyet sonrasında Türk Tarih Kurumunun kurulması ve tarih kongrelerinin düzenlenmesi, tarih bilinci ve felsefesinin gelişiminde atılmış önemli adımlar olarak öne çıkar. Tarih yazımında ise milliyetçilik, millî kimliğin inşası gibi konular ön plana çıkmıştır. Günümüzde çağdaş felsefi akımlarla daha fazla etkileşime giren ülkemizdeki tarih felsefesi çalışmaları, tarih yazımında yöntemsel ve kuramsal çeşitliliğe kapı aralamaktadır. Bu kapının açıldığı yer ise geçmişin anlaşılmasının ötesinde şimdi ile geleceğin inşasıdır.

Bu çalışmanın amacı; çağdaş dönemde Türkiye'de tarih felsefesinin nasıl geliştiğini, ne tür etkiler altında şekillendiğini ortaya koymaktır. Tarih felsefesinin ülkemizdeki rolünü analiz ederek akademik ve toplumsal alanda nasıl bir etkiye sahip olduğunu betimlemek, bu çalışmanın kapsamı içerisindedir. Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze kadar tarih felsefesinin gelişimini izlemek ve bu süreçteki ana eğilimleri belirlemek, iç ve dış faktörlerin tarih felsefesi üzerindeki etkilerini analiz etmeyi de gerekli kılmaktadır. Bu yüzden çağdaş felsefi akımlar, toplumsal değişimler, çağdaş dönemde tarih felsefesinin odak noktaları gibi etkenler de bu çalışmada tartışılan konular içerisindedir. Tarih felsefesinin toplumsal hafıza, kimlik ve kültürel değerler üzerindeki etkileri ise gerektiğinde ele alınacaktır.

KAYNAKÇA

Belgi, F. (2020). "Ayhan Bıçak'ta Bir Bilme Kipi Olarak Tarih". (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),*Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Edirne

Bıçak, A. (2009). *Türk Düşüncesi 1: Kökenler*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Bıçak, A. (2010). *Türk düşüncesi II Kaygılar.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Bıçak, A. (2011). "Tarih Felsefesinin Türkiye'deki Seyri". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (17), 229-274.

Bıçak, A. (2014). "Tarih Bilgisi". *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi*, (25), 11-39.

Gökberk, M. (1948). *Kant ile Herder'in tarih anlayışları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Kılıç, E. (2024). "Düellodan Düete: Kültürün Yörüngesinde İnsan" *Özne*, (40), 57-75.

Kılıç, E. (2024). "Cumhuriyet Türkiye'sinde Tarih Felsefesi Sorunları: Hilmi Ziya Ülken Örneği", *100. Yılında Türkiye Cumhuriyeti: 1923-2023 Uluslararası Sempozyumu*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, https: //ekitap.atauni.edu.tr (338-356).

Köprülü, M. F. (1986). "Türk Edebiyatı Tarihinde Usul". *Edebiyat Araştırmaları*, *1*, 27-63.

Özlem, D. (2012). *Tarih Felsefesi*. İstanbul: Notos Kitap Yayınları.

Şam, E. A. (2023). "Rıza Tevfik'in Felsefi Kimliği ve Tarih Felsefesi Hakkındaki Yaklaşımları". *Liberal Düşünce*. 110, 1-20.

Uçar, Ş. (1994). *Tarih Felsefesi Yazıları*. İstanbul: Vadi Yayınları.

Uygur, N. (1957). "Tarih Felsefesinin Yolu". *Felsefe Arkivi*, *3*(3), 135-154.

Ülken, H. Z. (2009). *Felsefeye Giriş-2: Sosyoloji, Tarih, Psikoloji ve Din*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Ülken, H. Z. (2013). *Millet ve Tarih*. Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.

Ovacık, Z. (2021). "Türk Tefekkürü" ile "Türk Felsefesi" Terkipleri Aralığından Türk Düşüncesine Bütüncül Bir Yöntemle Bakabilmek: Hilmi Ziya Ülken ve Türk Düşüncesi". *Özne*, (34), 479-510.

Ovacık, Z. (2023). "Making an Effort to Find Out the Laws of the Historical Existence Field: A Discussion on the Possibility of Philosophy of History in Ibn Khaldun". *Kilikya Felsefe Dergisi*, (2), 80-91.

Vico, G. (2007). *Yeni Bilim* (Çev. Sema Önal). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

geleneği inşa edememiş olduğu gerçeğini ifade etmek gerekir. Üstelik çağdaş Türk düşüncesinin Tanzimat'tan Cumhuriyet'e ulaştığı noktada Batı kültür dünyasının köklerine nüfuz edemediği eleştirisi de modernleşme serüvenimize eşlik eden ideolojik kutupların karakteridir. Modernliği kuran bilimsel metodoloji tartışmalarının Osmanlı aydınının yapmış olduğu tercümelerde sistematik bir karakter göstermediğini söyleyebiliriz. Nitekim İbrahim Ethem Mesut'un Descartes'ın modern felsefe açısından çığır açan eseri *Discourse de la Méthode*'unu *Hüsn-i idare-i Akl ve Ulûmda Taharrî-i Hakîkate Dâ'ir Usûl Hakkında Nutuk* başlığıyla dilimize kazandırması modernleşme sürecimizin yeniden inşası aşamasında sistematik olarak Fransız rasyonalizmi ile epistemolojik düzlemde ilk ciddi yüzleşmemiz olmuştur (Utku ve Kuzucu, 2018: 15). Modern dünyayı belirleyen epistemolojik ve metodolojik arka planın metafiziki perspektifinin dışında başka alternatif yorumlarının geliştirilebilme meselesi, bizi modern bilimlerin sınıflandırılması metafiziğine götürüyor.

Batı felsefesinin kökenini anlamak için yapılması gereken en pratik yol, Batı'da yayınlanmış olan metinlerin tercümesidir. Modernleşme hareketimizi belirleyecek bir çerçeve olarak sistematik, bütüncül bir felsefi yaklaşımın Cumhuriyet Dönemi'nin erken yıllarında yaratılan eserlerle düşünülmeye başlandığını görüyoruz. Tanzimat ile birlikte yapılan tercümelerin dağınık, sistemsiz yapısı; daha bütüncül, merkezî bir felsefe geleneği yaratmak adına sistematikleştirilmeye çalışılıyor. Bu durum, Geç Osmanlı Dönemi'nde şuurlulaşmayı ifade edecek biçimde bir uyanışa delalet etmektedir. Şüphe yok ki tüm bu ilerleme karşısında geriliğin, kemal karşısında noksanın bütünüdür. "Ve işte Garp'ın karşısında Şark'tan bahsedildiği zaman anlamamız lâzım gelen şey budur" (Ülken, 2008: 98).

KAYNAKÇA

Berkes, N. (2003). *Türkiye'de Çağdaşlaşma* (Yay. Haz. Ahmet Kuyaş). İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.

Fouillée, A. (2021). *Tarih-i Felsefe* (Sad. ve Yay. Haz. Gül Turanlı- İlknur Emekli). Konya: Çizgi Kitabevi.

Gökalp, Z. (1964). *Milli Terbiye ve Maarif Meselesi*, İstanbul: Diyarbakır Tanıtma ve Turizm Derneği Yayınları.

Gökalp, Z. (1972). *Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri I* (Yay. Haz. Rıza Kardaş). İstanbul: M.E.B Yayınları.

Gökalp, Z. (2019a). *Türkçülüğün Esasları* (Birinci Baskı). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Gökalp, Z. (2019b). *Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak* (Birinci Baskı). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Hanım, F. Â. (2009). *Tedkik-i Ecsâm: Cisimlerin İncelenmesi* (Sad. ve Yay. Haz. Ali Utku- Arzu Ekinci). Konya: Çizgi Kitabevi.

Kara, İ. (2003). *Din İle Modernleşme Arasında: Çağdaş Türk Düşüncesinin Meseleleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Karakuş, R. (1995). *Felsefe Serüvenimiz*. İstanbul: Seyran Kitap.

Said, E. (2004). *Kültür ve Emperyalizm* (Çev. Necmiye Alpay). İstanbul: Hil Yayınları.

Tevfik, B. (2019). *Biraz Felsefe* (Çev. ve Haz. Ali Utku-Kemal Kahramanoğlu), Konya: Çizgi Kitabevi.

Tevfik, B. (2014). *Muhtasar Felsefe* (Çev. ve Haz. Gül Eren-Ali Utku), Konya: Çizgi Kitabevi.

Turanlı, G. ve Emekli, İ. (2021). "Baha Tevfik ve Ahmet Nebil'in Alfred Fouillée'den Târîh-i Felsefe Tercümesi". (Sad. ve Yay. Haz. Gül Turanlı ve İlknur Emekli). *Târih-i Felsefe*. Konya Çizgi Kitabevi. s. 9-15.

Turanlı, G. (2024). "Fatma Âliye Hanım ve Türk Düşüncesindeki Yeri". (Ed. Kemal Bakır). *Türkiye'de Felsefe I* [1923-2023]. Ankara: Doğu Batı Yayınları. s. 96-107.

Utku, A. (2020a). "Hilmi Ziya Ülken'in İlk Eserleri Yayımlanırken Anadoluculuğun Kurucu Metinleri: Feryat, Dağınık Parçalar, Anadolu'nun Bugünkü Vazifeleri, Anadolu'nun Hakiki Merkezi". (Yay. Haz. Ali Utku). *Anadolu Hayali*. Ankara: Doğu Batı Yayınları. s. 9-30.

Utku, A. (2020b). "Hilmi Ziya Ülken'in Yayımlanmamış Edebi Eserleri Anadolu'nun Köklerini Arayış: Tahir ile Zühre Siyâvuş Dibâçe-i Mesnevi". (Yay. Haz. Ali Utku). *Anadolu Köklerini Arayış*. Ankara: Doğu Batı Yayınları. s. 9-25.

Utku, A. ve Kaya, C. M. (2011). "Türkiye'de Modern Felsefe Tarihi Yazımının Serencamı: Geç-Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Literatür Değerlendirmesi", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 9, Sayı 17, s. 11-48.

Utku, A. ve Kuzucu, K. (2018). "İlk Descartes Mütercimi Hayatını Anlatıyor: 'Hayatım". *Usûl Hakkında Nutuk* (Sad. ve Yay. Haz. Ali Utku-Kemalettin Kuzucu). Konya: Çizgi Kitabevi.

Ülken, H. Z. (1935). *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü*, İstanbul: Vakit Gazete, Matbaa, Kütüphane.

Ülken, H. Z. (2001a). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*. İstanbul: Ülken Yayınları.

Ülken, H. Z. (2001b). *Eğitim Felsefesi* (Yay. Haz. Gülseren Ülken). İstanbul: Ülken Yayınları.

Ülken, H. Z. (2008). *Millet ve Tarih Şuuru* (Ed. Emre Yalçın). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

ÇOCUK GELİŞİMİNDE YENİLİKÇİ YAKLAŞIMLAR

High Scope ve Reggio Emilia'nın Gelişimsel, Pedagojik ve Uygulamalı İncelemesi

Neşe Duran
Bahar Özet

nobel bilimsel

Çocuk Gelişiminde Yenilikçi Yaklaşımlar: High Scope ve Reggio Emilia'nın Gelişimsel, Pedagojik ve Uygulamalı İncelemesi

Neşe Duran, Bahar Özet

Yayın No.: 2403
ISBN: 978-625-376-116-5
E-ISBN: 978-625-376-118-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet
yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Dilek Gezgin -dilek@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Duran, Neşe., Özet, Bahar.
Çocuk Gelişiminde Yenilikçi Yaklaşımlar: High Scope ve Reggio Emilia'nın Gelişimsel, Pedagojik ve Uygulamalı İncelemesi / Neşe Duran, Bahar Özet
1. Basım, XII + 124 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-376-116-5
E-ISBN: 978-625-376-118-9
1. Yenilikçi Yaklaşımlar 2. High Scope 3. Reggio Emilia 4. Pedagoji

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

YAZARLARA AİT ÖZGEÇMİŞ iii

ÖN SÖZ vii

GİRİŞ 1

1. HIGH SCOPE YAKLAŞIMININ KURUCUSU DAVID WEIKART KİMDİR? .. 5

1.1. Dr. David Weikart'ın Hayatı ve Eğitim Yolculuğu 5

1.2. Askeri Hizmet ve Eğitim Kariyerinin Başlangıcı 5

1.3. Erken Eğitim Alanında İlk Adımlar 6

1.4. Perry Okul Öncesi Projesi ve High Scope Müfredatının Gelişimi 7

1.5. Kamp ve Sosyal Adalet Üzerine Çalışmalar 7

1.6. Eğitim Yöntemleri ve Karar Değişiklikleri 8

1.7. Okul Öncesi Eğitimin Geliştirilmesi ve Yüksek Lisans Araştırmaları 9

1.8. Sonuçlar ve Miras 10

1.9. David Weikart'ın Eşi Phyllis Weikart'ın Perspektifinden: Eşinin Eğitim Alanındaki Tutkusu ve Kalıcı Etkisi 11

2. HIGH SCOPE YAKLAŞIMI 13

2.1. High Scope Yaklaşımının Temel İlkeleri 16

2.1.1. Güvenilir Yetişkin-Çocuk İlişkisi 16

2.1.2. Aktif Öğrenme 17

2.1.3. Planlama ve Değerlendirme 17

2.1.4. Çocukların Hakları 17

2.1.5. Etkin Öğrenme 17

2.1.5.1. Seçim 18

2.1.5.2. Malzeme 18

2.1.5.3. Kullanma 18

2.1.5.4. Dil 18
2.1.5.5. Destek 18
2.1.6. Öğrenme Çevresinin Düzenlenmesi 19
2.1.6.1. Yer Bulmak 19
2.1.6.2. Sınıfın Bölünmesi 19
2.1.6.3. Malzemeleri Seçme, Kaldırma ve Etiketleme 20
2.1.6.4. Çocukların Sınıfı Öğrenmesi 20
2.1.6.5. Çocukların Çalışmalarının Sergilenmesi 20
2.2. High Scope Programında Günlük Düzenleme İlkeleri 21
2.2.1. Değişikliklerin Önceden Bildirilmesi 21
2.2.2. Farklı İlişkiler İçin Zaman Ayrılması 21
2.2.3. Planla-Yap-Değerlendir Sürecine Ayrılan Zaman 21
2.2.3.1. Çalışma Zamanı 22
2.2.3.2. Toplanma Zamanı 22
2.2.3.3. Hatırlama Zamanı 23
2.3. Planlama ve Hatırlama Stratejileri 23
2.3.1. Gösterme 23
2.3.2. Kâğıt Bardak 24
2.3.3. Telefon Planlaması 24
2.3.4. Küçük Grup Zamanı (15-30 Dakika) 24
2.3.5. Çember/Büyük Grup Zamanı 25
2.3.6. Açık Hava Faaliyetleri Zamanı 25
2.3.7. Olumlu Yetişkin-Çocuk Etkileşimi 26
2.3.8. Değerlendirme 26

3. HIGH SCOPE YAKLAŞIMIYLA İLGİLİ YAPILAN ARAŞTIRMALAR 29

4. HIGH SCOPE YAKLAŞIMINA ELEŞTİREL BİR BAKIŞ 33
4.1. Eğitim Felsefesi ve Kuramı 33
4.2. Uygulama Yöntemleri 34
4.3. Eğitmen Yetkinliği 34

5. HIGH SCOPE YAKLAŞIMINA ÇOCUK GELİŞİMCİSİ GÖZÜNDEN GENEL DEĞERLENDİRME 37

5.1. Aktif Öğrenme ve Bilişsel Gelişim 37

5.2. Duygusal ve Sosyal Gelişim 38

5.3. Bireysel Farklılıkların Tanınması 38

5.4. Planlama ve Değerlendirme Süreci 38

5.5. Sonuç 39

6. HIGH SCOPE EĞİTİM ORTAMINA İLİŞKİN GÖRSELLER 41

KAYNAKLAR 53

KAYNAKLAR

Amus, G. (2006). Dayanışma, iletişim, paylaşım ve çocuğa verilen değer: Reggio Emilia yaklaşımı. *Zil ve Teneffüs Dergisi*, 6, 48-54.

Aral, N., Kandır, A., ve Yaşar, M. (2000). *Okul öncesi eğitim ve ana sınıfı programları*. Ya-Pa Yayın Paz. Tic. A.Ş.

Bruner, J. S. (1996). *The culture of education*. Harvard University Press.

Cagliari, P., Castagnetti, M., Giudici, C., Rinaldi, C., Vecchi, V., ve Moss, P. (2016). *Loris Malaguzzi and the schools of Reggio Emilia: A selection of his writings and speeches, 1945-1993*. Routledge.

Dahlberg, G., & Moss, P. (2021). Introduction to the first edition: Our Reggio Emilia. In C. Rinaldi (Ed.), *Dialogue with Reggio Emilia: Listening, researching and learning*. Routledge.

Duran, N., & Aydos, E. H. (2024). *Çocuklarda yaratıcılık ve sanat: Gelişim, eğitim ve pedagojik yaklaşımlar*. Akademisyen Kitabevi

Duran, N., & Özet, B. (2024). Türkiye'de uygulanan kaynaştırma eğitiminin yasa ve yönetmeliklerdeki durumu ve uygulamaya geçişi arasındaki tutarlılığının incelenmesi. *Turkish Special Education Journal: International (TSPED)*, 6(1), 82-104. https://doi.org/10.69485/tseji.1474847

Duran, N., & Ülküer, N. (2019). *Özel gereksinimli çocukların kaynaştırma eğitimindeki kabulü ve topluma kazandırılması* [Yüksek lisans tezi, Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü].

Duran, N., & Ülküer, N. (2021). Kaynaştırma uygulamasının gelişimsel boyutta değerlendirilmesi. *Turkish Special Education Journal: International*, 3(1), 70-91.

Duran, N., Özet, B., & Shpendi, Ş. T. (2023). Çok kültürlü eğitimde yaşanan zorluklar ve kazanımları. In E. Bay (Ed.), *Eğitim bilimleri alanında uluslararası araştırma ve değerlendirmeler* (Vol. 1, pp. 216-230). Serüven Yayınevi.

Edmiaston, R. K., & Fitzgerald, L. M. (2000). How Reggio Emilia encourages inclusion. *Educational Leadership*, September, 66-69.

Edwards, C. P. (2002). Three approaches from Europe: Waldorf, Montessori, and Reggio Emilia. *Early Childhood Research and Practice*, 4(1).

Edwards, C. P., & Gandini, L. (2018). The Reggio Emilia approach to early childhood education. In *Handbook of international perspectives on early childhood education* (pp. 365-378). Routledge.

Edwards, C., Gandini, L., & Forman, G. (1998). *The hundred languages of children: The Reggio Emilia approach advanced reflections*. Bloomsbury Publishing USA.

Erkılıç, Ö. E. (2019). Montessori, Reggio Emilia ve Waldorf okullarının İstanbul ili örneğinde incelenmesi. *Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi*, 3(2), 81-98.

Gilman, S. (2007). Including the child with special needs: Learning from Reggio Emilia. *Theory into Practice*, 46(1), 23-31.

Hertzog, N. B. (2001). Reflections and impressions from Reggio Emilia: "It's not about art!". *Early Childhood Education Journal*, 29(2), 107-112.

Hewett, V. M. (2001). Examining the Reggio Emilia approach to early childhood education. *Early Childhood Education Journal*, 29, 95–100.

https://acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view.php?id=102255&forceview=1

https://bulancakvhbanaokulu.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/28/03/974477/resimler/2019_10/k_16123431_IMG_20191015_134110.jpg

https://cdn.dsmcdn.com/ty524/product/media/images/20220905/14/169388755/553646918/3/3_org_zoom.jpg

https://cdn.okul.com.tr/articles/36/article_page_content/regemsch.jpg

https://cocugunyuzdili.com/wp-content/uploads/2021/01/sinif-1024x768.jpeg

https://encryptedtbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcTa7viNhyHJKdZqMzxmhSeWXf91zJeBfUsYrA&s

https://encryptedtbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcTQgraBO2w623bXDlWt25i_HC3lt7fNui2QpQ&s

https://fixquotes.com/authors/loris-malaguzzi.htm

https://i0.wp.com/cocuknotasi.com/wp-content/uploads/2018/10/reggio emilia.jpg?fit=720%2C479

https://i2.wp.com/cocuknotasi.com/wpcontent/uploads/2018/10/yakla%C5%9F%C4%B1m.jpg?resize=345%2C206

https://lh3.googleusercontent.com/proxy/6P96mjYoryhcfbEKZA_AvpbVK829Zh_YOYmmeAsivNYHu-daPqXiXO_vRrk7tI29LDtH_r_HZ5qsibniT9ULWTyBg8OIVUP5NYs0z8zncJfBRW5caySXNRs7umA

https://lh3.googleusercontent.com/proxy/Nx_xYa9Bm-dw1sMu5j92ur0EaBoPHfLqtXPBsewQudsDlmnLH2L7FY7cTsGZazbhWc0DLp6lULmh_0HC0IrN4hnnW8vJS5OEuAVx9OKzrYLwuIQJo-EajGeH6FzRSKHjWaT4tA

https://sarkac.org/wp-content/uploads/2017/10/20150322_103544-k-e1509119871608.jpg

https://www.acevokuloncesi.org/egitim-program/farkli-program-ve-yaklasimlar/reggioemilia yaklasimi/

https://www.altincaganaokulu.com/wp-content/uploads/2020/03/sinif-ve-ortam e1584221760108.jpg

https://www.altincaganaokulu.com/wp-content/uploads/2020/03/sinif-ve-ortam-e1584221760108.jpg

https://www.miaanaokullari.com/wp-content/uploads/2022/08/reggio3.png

https://www.okuloncesi.info/wp-content/uploads/2019/04/reggio-sinifi.jpg.webp

https://www.parentsdergisi.com/wp-content/uploads/2017/06/RE-malaguzzi.jpg

https://www.pgpedia.com/m/loris-malaguzzi

https://www.pgpedia.com/r/reggio-emilia-approach

https://www.reggiochildren.it/assets/Uploads/10-OK-inferiore.jpg

https://www.reggiochildren.it/en/reggio-emilia-approach/loris-malaguzzi/

https://www.studyinuk-turkey.com/ingilterede-egitim-secenekleri/ingilterede-foundation-egitimi/

https://yapidergisi.com/wp-content/uploads/2020/10/Resim-3-1030x686.jpg

https://yapidergisi.com/wp-content/uploads/2020/10/Resim-3-1030x686.jpg

https://yapidergisi.com/wp-content/uploads/2020/10/Resim-9-Large-1030x691.jpg

https://zeroseiproject.com/who-is-loris-malaguzzi/

https://zeroseiproject.com/wp-content/uploads/2020/02/loris-malaguzzi-with-children-1.jpg

Hughes, E. (2007). Linking past to present to create an image of the child. *Theory into Practice*, 46(1), 48-56.

İmamoğlu, B., & Öz, S. Z. (2002). Küçük bir köyden dünyaya yayılan bir eğitime "Reggio Emilia eğitimi". *Özgür ve Bilge Dergisi*, 1(11).

Koç, K., Kaplan, F. Ş., & Duran, N. (2023). Çocuk resimlerinin analizi-2. In R. Akay (Ed.), *Davranış bozuklukları* (pp. 181-196). Efe Akademi Yayınları.

Malaguzzi, L. (1994). Your image of the child: Where teaching begins. *Child Care Information Exchange*, 52, 52.

Malaguzzi, L. (1996). *The hundred languages of children: The Reggio Emilia approach to early childhood education*. New Jersey: Ablex Publishing.

New, R. S. (2007). Reggio Emilia as cultural activity theory in practice. *Theory into Practice*, 46(1), 5-13.

Özalp, T. A., & İnan, H. Z. (2020). Türkiye'de Reggio Emilia yaklaşımı temelli uygulamalar yapan okullardaki öğretmenlerin deneyimleri: Bir olgubilim çalışması. *Ekev Akademi Dergisi*, 83, 615-646.

Özet, B. (2022). *7-9 yaş çocukların pandemi sürecinde deneyimledikleri uzaktan eğitimin sosyal gelişimlerine etkisinin resim analizi aracılığıyla incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü].

Pekdoğan, S. (2012). Reggio Emilia yaklaşımı üzerine bir çalışma. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 237-246.

Rigney, L.-I., Sisson, J. H., Hattam, R., & Morrison, A. (2020). *Bringing culturally responsive pedagogies and Reggio Emilia education principles into dialogue: Children learning to live together in diverse communities*. University of South Australia.

Rinaldi, C. (2021). *In dialogue with Reggio Emilia: Listening, researching and learning*. Routledge.

Sadioğlu, Ö., Derman, M. T., Kahraman, P. B., Sezer, G. O., Korkmaz, Ş. Ç., & Ekin, T. Y. (2010). Okul öncesi eğitiminde uygulanan farklı modeller. In H. A. Başal (Ed.), *Okul öncesi eğitimde Reggio Emilia yaklaşımı*. Dora Yayıncılık.

Soler, J., & Miller, L. (2003). The struggle for early childhood curricula: A comparison of the English Foundation Stage Curriculum, Te Whāriki, and Reggio Emilia. *International Journal of Early Years Education*, 11(1), 57-68.

Stager, G. (2002). The best kept secret this side of Italy. *District Administration*, 38(8), 38-40.

Stegelin, A. D. (2003). Application of the Reggio Emilia approach to early childhood science curriculum. *Early Childhood Education Journal*, 31(3), 163-169.

Temel, Z. F., & Dere, H. (1999). Okul öncesi eğitimde yaklaşımlar. In *Gazi Üniversitesi anaokulu/anasınıfı öğretmeni el kitabı*.

Vecchi, V. (2017). *Arte e criatividade em Reggio Emilia: Explorando o papel e a potencialidade do ateliê na educação da primeira infância*. Phorte Editora.

2. Basım

DEĞİŞEN BEYİN

Bilim Zihin Hakkında Ne Diyor ve Siz Bununla İlgili Ne Yapabilirsiniz?

Doç. Dr. Mariam Kavakcı

nobel bilimsel

Değişen Beyin: Bilim Zihin Hakkında Ne Diyor ve Siz Bununla İlgili Ne Yapabilirsiniz?

Doç. Dr. Mariam Kavakcı

Yayın No.: 828
ISBN: 978-625-433-056-8
E-ISBN: 978-625-433-055-1
Basım Sayısı: 2. Basım, Ocak 2025

© Copyright 2025, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Kavakcı, Mariam.
Değişen Beyin: Bilim Zihin Hakkında Ne Diyor ve Siz Bununla İlgili Ne Yapabilirsiniz? / Mariam Kavakcı
2. Basım, XII + 236 s., 13,5x19,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-433-056-8
E-ISBN: 978-625-433-055-1
1. Kognisyon 2. Beyin 3. Sağlık

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR vii
GİRİŞ 1

BÖLÜM 1

KAPI EŞİĞİ ETKİSİ 9
Anahtarlarımı Kaybettim, Aklımı Kaybettim 9
Beynin Yeniden Başlatılması 12
Uyku: Akıl Sağlığının Denge Noktası 16
Meditasyon: Bilim ve Maneviyat Arasındaki Köprü 22
Klinisyenin Notları 29

BÖLÜM 2

ÇALIŞMA HAFIZASI ÇALIŞMAYI DURDURDUĞUNDA 33
Yumurta, Süt ve Un 33
Okuma Mucizesi 40
Çalışma Hafızası Sizi Nasıl Etkiler 48
Klinisyenin Notları 53

BÖLÜM 3

PHINEAS GAGE VE YÜRÜTÜCÜ İŞLEV 57
Artık Gage Değil 57
Kovboylar, Kovboylar, Kovboylar 61
Klinisyenin Notları 70

BÖLÜM 4

VERİCİLİK VE KAHKAHA HEDİYESİ 77
Hediyeleşme Hediyesi 77
Şükran Günü Hakkında Bir Espri 87
Klinisyenin Notları 95

BÖLÜM 5

PROSPEKTİF HAFIZA SORUNLARI 101
Prospektif Hafızadaki Sonuçlar 101
Klinisyenin Notları 114

BÖLÜM 6

KALP SAĞLIĞI BEYİN SAĞLIĞIDIR 123
Richard ve Susan'ın Durumu 123
Akdeniz Tarzı Beslenin 133
Bağırsağınla Düşün 137
Klinisyenin Notları 139

BÖLÜM 7

İLETİŞİM KOPUKLUĞU 143

Dil ve Beyin 143

Söyleyecek Söz Bulamamak 146

Klinisyenin Notları 157

BÖLÜM 8

HASTA H.M. VE UZUN SÜRELİ HAFIZANIN UZUN ÇALIŞMALARI 167

Sinirbilim Tarihindeki En Meşhur Beyin 167

Betty ve İşlemsel Hafıza 174

Klinisyenin Notları 179

BÖLÜM 9

SON AŞAMALAR 187

Harold ve Unutulan Altmışlı Yıllar 187

Son Hastam Ay'ı Hatırlıyor 196

Klinisyenin Notları 200

BÖLÜM 10

ZİHİNSEL SAĞLIĞIN GELECEĞİ 209

Yeni Fikirler, Eski Anılar 209

Klinisyenin Notları 214

KAYNAKLAR 219

KAYNAKLAR

1. BÖLÜM

1. Radvansky, G. A., Pettijohn, K. A., & Kim, J. (2015). Walking through doorways causes forgetting: Younger and older adults. *Psychology and aging*, *30*(2), 259–265. https://doi.org/ 10. 1037/a0039259

2. Radvansky, G. A., Krawietz, S. A., & Tamplin, A. K. (2011). Walking through doorways causes forgetting: Further explorations. *Quarterly journal of experimental psychology (2006)*, *64*(8), 1632–1645. https://doi.org/10.1080/17470218.2011.571267

3. Merlo, D., Cuchillo-Ibañez, I., Parlato, R., & Rammes, G. (2016). DNA Damage, Neurodegeneration, and Synaptic Plasticity. *Neural plasticity*, *2016*, 1206840. https://doi.org/10.1155/ 2016/ 1206840

4. Devore, E. E., Grodstein, F., Duffy, J. F., Stampfer, M. J., Czeisler, C. A., & Schernhammer, E. S. (2014). Sleep duration in midlife and later life in relation to cognition. *Journal of the American Geriatrics Society*, *62*(6), 1073–1081. https://doi.org/ 10.1111/jgs.12790

5. Diekelmann, S., & Born, J. (2010). The memory function of sleep. *Nature reviews. Neuroscience*, *11*(2), 114–126. https://doi. org/10. 1038/nrn2762

6. Walker M. P. (2009). The role of sleep in cognition and emotion. *Annals of the New York Academy of Sciences*, *1156*, 168–197. https://doi.org/10.1111/j.1749-6632.2009.04416.x

7. Cai, D. J., Mednick, S. A., Harrison, E. M., Kanady, J. C., & Mednick, S. C. (2009). REM, not incubation, improves creativity by priming associative networks. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, *106*(25), 10130–10134. https://doi.org/10.1073/pnas.0900271106

8. Science News. (2016). *Consciousness: A Survey of Scientists' Bold Attempts to Demystify the Mind.* Diversion Books.

9. Xie, L., Kang, H., Xu, Q., Chen, M. J., Liao, Y., Thiyagarajan, M., O'Donnell, J., Christensen, D. J., Nicholson, C., Iliff, J. J., Takano, T., Deane, R., & Nedergaard, M. (2013). Sleep drives metabolite clearance from the adult brain. *Science (New York, N.Y.)*, *342*(6156), 373–377. https://doi.org/10.1126/science.1241224

10. Dong, T. A., Sandesara, P. B., Dhindsa, D. S., Mehta, A., Arneson, L. C., Dollar, A. L., Taub, P. R., & Sperling, L. S. (2020). Intermittent Fasting: A Heart Healthy Dietary Pattern?. *The American journal of medicine*, *133*(8), 901–907. https://doi.org/ 10.1016/j.amjmed.2020.03.030

11. Tang, R., Friston, K. J., & Tang, Y. Y. (2020). Brief Mindfulness Meditation Induces Gray Matter Changes in a Brain Hub. *Neural plasticity*, *2020*, 8830005. https://doi.org/10.1155/2020/ 8830005

12. Hoffman, L., Hutt, R., Yi Tsui, C. K., Zorokong, K., & Marfeo, E. (2020). Meditation-Based Interventions for Adults With Dementia: A Scoping Review. *The American journal of occupational therapy : official publication of the American Occupational Therapy Association*, *74*(3), 7403205010p1–7403205010p14. https://doi.org/10.5014/ajot.2020.037820

13. May, C.J., Ostafin, B.D., & Snippe, E. (2020). The relative impact of 15-minutes of meditation compared to a day of vacation in dailylife: An exploratory analysis, *The Journal of Positive Psychology*, 15:2, 278-284.

14. Goyal, M., Singh, S., Sibinga, E. M., Gould, N. F., Rowland-Seymour, A., Sharma, R., Berger, Z., Sleicher, D., Maron, D. D., Shihab, H. M., Ranasinghe, P. D., Linn, S., Saha, S., Bass, E. B., & Haythornthwaite, J. A. (2014). Meditation programs for psychological stress and well-being: a systematic review and meta-analysis. *JAMA internal medicine*, *174*(3), 357–368. https://doi. org/ 10.1001/jamainternmed.2013.13018

15. Mrazek, M. D., Franklin, M. S., Phillips, D. T., Baird, B., & Schooler, J. W. (2013). Mindfulness training improves working memory capacity and GRE performance while reducing mind wandering. *Psychological science*, *24*(5), 776–781. https:// doi.org/10.1177/0956797612459659

16. Brewer, J. A., Worhunsky, P. D., Gray, J. R., Tang, Y. Y., Weber, J., & Kober, H. (2011). Meditation experience is associated with differences in default mode network activity and connectivity. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, *108*(50), 20254–20259. https://doi.org/ 10.1073/pnas.1112029108

17. Hölzel, B. K., Carmody, J., Vangel, M., Congleton, C., Yerramsetti, S. M., Gard, T., & Lazar, S. W. (2011). Mindfulness practice leads to increases in regional brain gray matter density. *Psychiatry research*, *191*(1), 36–43. https://doi.org/10.1016/j. pscychresns. 2010.08.006

18. Luders, E., Cherbuin, N., & Kurth, F. (2015). Forever Young(er): potential age-defying effects of long-term meditation on gray matter atrophy. *Frontiers in psychology*, *5*, 1551. https:// doi.org/ 10. 3389/fpsyg.2014.01551

2. BÖLÜM

1. Baddeley, A. D., & Hitch, G. (1974). Working memory. In G.H. Bower (Ed.), *The psychology of learning and motivation: Advances in research and theory* (Vol. 8, pp. 47–89). New York: Academic Press.
2. Baddeley, A. D. (2000). The episodic buffer: A new component of working memory? *Trends in Cognitive Sciences*, 4, (11): 417-423.
3. Eskelinen, M. H., & Kivipelto, M. (2010). Caffeine as a protective factor in dementia and Alzheimer's disease. *Journal of Alzheimer's disease: JAD, 20 Suppl 1*, S167–S174. https://doi.org/ 10.3233/JAD-2010-1404
4. Sherman, S. M., Buckley, T. P., Baena, E., & Ryan, L. (2016). Caffeine Enhances Memory Performance in Young Adults during Their Non-optimal Time of Day. *Frontiers in psychology*, *7*, 1764. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2016.01764
5. Ruxton, C.H.S. (2008). The impact of caffeine on mood, cognitive function, performance and hydration: a review of benefits and risks. *Nutrition bulletin,* 33:15–25.
6. Shukitt-Hale, B., Miller, M. G., Chu, Y. F., Lyle, B. J., & Joseph, J. A. (2013). Coffee, but not caffeine, has positive effects on cognition and psychomotor behavior in aging. *Age (Dordrecht, Netherlands)*, *35*(6), 2183–2192. https://doi.org/10.1007/s11357-012-9509-4
7. Jarvis M. J. (1993). Does caffeine intake enhance absolute levels of cognitive performance?. *Psychopharmacology*, *110*(1-2), 45–52. https://doi.org/10.1007/BF02246949
8. McLellan, T. M., Caldwell, J. A., & Lieberman, H. R. (2016). A review of caffeine's effects on cognitive, physical and occupational performance. *Neuroscience and biobehavioral reviews*, *71*, 294–312. https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2016.09.001

9. Zhang, J., Wang, A., Zhang, X., Chen, S., Wu, S., Zhao, X., & Zhang, Q. (2020). Association between tea consumption and cognitive impairment in middle-aged and older adults. *BMC geriatrics*, *20*(1), 447. https://doi.org/10.1186/s12877-020-01848-6

3. BÖLÜM

1. Teles, R. V. (2020). Phineas Gage's great legacy. *Dementia & Neuropsychologia*, *14*(4), 419–421. https://doi.org/10.1590/ 1980-57642020dn14-040013

2. Harlow, J. M. (1868). Recovery from the passage of an iron bar through the head. *Publications of the Massachusetts Medical Society*, 2, 327-347. (also in booklet form published in Boston in 1869 by D. H. Clapp)

3. Harlow, J. M. (1848). Passage of an iron rod through the head. *Boston Medical and Surgical Journal*, 39, 389-393.

4. Bigelow, H. J. (1850). Dr. Harlow's case of recovery from the passage of an iron bar through the head. *American Journal of the Medical Sciences*, 19, 13-22. (also in booklet form published in Philadelphia in 1850 by Collins)

5. O'Driscoll, K., & Leach, J. P. (1998). "No longer Gage": an iron bar through the head. Early observations of personality change after injury to the prefrontal cortex. *BMJ (Clinical research ed.)*, *317*(7174), 1673–1674. https://doi.org/10.1136/bmj. 317.7174. 1673a

6. Blumenthal, J. A., Smith, P. J., Mabe, S., Hinderliter, A., Lin, P. H., Liao, L., Welsh-Bohmer, K. A., Browndyke, J. N., Kraus, W. E., Doraiswamy, P. M., Burke, J. R., & Sherwood, A. (2019). Lifestyle and neurocognition in older adults with cognitive impairments: A randomized trial. *Neurology*, *92*(3), e212–e223. https://doi.org/ 10.1212/WNL. 0000000000006784

7. Gomes-Osman, J., Cabral, D. F., Morris, T. P., McInerney, K., Cahalin, L. P., Rundek, T., Oliveira, A., & Pascual-Leone, A. (2018). Exercise for cognitive brain health in aging: A systematic review for an evaluation of dose. *Neurology. Clinical practice*, *8*(3), 257–265. https://doi.org/10.1212/CPJ. 00000000 00000460

8. Northey, J. M., Cherbuin, N., Pumpa, K. L., Smee, D. J., & Rattray, B. (2018). Exercise interventions for cognitive function in adults older than 50: a systematic review with meta-analysis. *British journal of sports medicine*, *52*(3), 154–160. https:// doi.org/10.1136/bjsports-2016-096587

9. Voss, M. W., Weng, T. B., Narayana-Kumanan, K., Cole, R. C., Wharff, C., Reist, L., Dubose, L., Sigurdsson, G., Mills, J. A., Long, J. D., Magnotta, V. A., & Pierce, G. L. (2020). Acute Exercise Effects Predict Training Change in Cognition and Connectivity. *Medicine and science in sports and exercise* *52*(1), 131–140. https://doi.org/ 10.1249/ MSS.0000000000002115

10. Samani, A., & Heath, M. (2018). Executive-related oculomotor control is improved following a 10-min single-bout of aerobic exercise: Evidence from the antisaccade task. *Neuropsychologia*, *108*, 73–81. https://doi.org/10.1016/j. neuropsychologia.2017.11.029

4. BÖLÜM

1. Haslam, C., Cruwys, T., & Haslam, S. A. (2014). "The we's have it": evidence for the distinctive benefits of group engagement in enhancing cognitive health in aging. *Social science & medicine (1982)*, *120*, 57–66. https://doi.org/10.1016/j. socscimed. 2014.08.037

2. Sharifian, N., Kraal, A. Z., Zaheed, A. B., Sol, K., & Zahodne, L. B. (2020). Longitudinal Associations Between Contact Frequency with Friends and with Family, Activity Engagement, and Cognitive Functioning. *Journal of the International Neuropsychological Society : JINS*, *26*(8), 815–824. https://doi.org/10. 1017/S1355617720000259

3. Balconi, M., Fronda, G., & Vanutelli, M. E. (2019). A gift for gratitude and cooperative behavior: Brain and cognitive effects. *Social Cognitive and Affective Neuroscience, 14*(12), 1317–1327. https://doi.org /10.1093/scan/nsaa003

4. Lara, E., Caballero, F. F., Rico-Uribe, L. A., Olaya, B., Haro, J. M., Ayuso-Mateos, J. L., & Miret, M. (2019). Are loneliness and social isolation associated with cognitive decline?. *International journal of geriatric psychiatry*, *34*(11), 1613–1622. https://doi. org/10.1002/gps.5174

5. Kelly, M. E., Duff, H., Kelly, S., McHugh Power, J. E., Brennan, S., Lawlor, B. A., & Loughrey, D. G. (2017). The impact of social activities, social networks, social support and social relationships on the cognitive functioning of healthy older adults: a systematic review. *Systematic reviews*, *6*(1), 259. https://doi.org/ 10.1186/s13643-017-0632-2

6. Ownby, R. L., Crocco, E., Acevedo, A., John, V., & Loewenstein, D. (2006). Depression and risk for Alzheimer disease: systematic review, meta-analysis, and metaregression analysis. *Archives of general psychiatry*, *63*(5), 530–538. https://doi.org/ 10.1001/archpsyc.63.5.530

7. Gustafsson, M., Karlsson, S., & Lövheim, H. (2013). Inappropriate long-term use of antipsychotic drugs is common among people with dementia living in specialized care units. *BMC pharmacology & toxicology*, *14*, 10. https://doi.org/10.1186/2050-6511-14-10

8. Arkin S. (2007). Language-enriched exercise plus socialization slows cognitive decline in Alzheimer's disease. *American journal of Alzheimer's disease and other dementias*, *22*(1), 62–77. https://doi.org/10.1177/1533317506295377

9. Burton, C. M., & King, L. A. (2004). The health benefits of writing about intensely positive experiences. *Journal of Research in Personality, 38*(2), 150–163. https://doi.org/10.1016/S0092-6566(03)00058-8

10. Burton, C. M., & King, L. A. (2009). The health benefits of writing about positive experiences: the role of broadened cognition. *Psychology & health*, *24*(8), 867–879. https://doi.org/ 10.1080/08870440801989946

11. Hyde, Lewis. (2007). *The Gift*. New York: Vintage.

5. BÖLÜM

1. Hippius, H., & Neundörfer, G. (2003). The discovery of Alzheimer's disease. *Dialogues in clinical neuroscience*, *5*(1), 101–108. https://doi.org/10.31887/DCNS.2003.5.1/hhippius

2. Cummings, J. L., Morstorf, T., & Zhong, K. (2014). Alzheimer's disease drug-development pipeline: few candidates, frequent failures. *Alzheimer's research & therapy*, *6*(4), 37. https:// doi.org/10.1186/alzrt269

3. Kliegel, M., Martin, M. (2010). Prospective memory research: Why is it relevant? International Journal of Psychology, 38(4), 193-194.

4. Wang, D., & MacMillan, T. (2013). The benefits of gardening for older adults: A systematic review of the literature. *Activities, Adaptation & Aging* , 37(2), 153–181. doi:10.1080/0192 4788. 2013.784942

5. Balbag, M. A., Pedersen, N. L., & Gatz, M. (2014). Playing a Musical Instrument as a Protective Factor against Dementia and Cognitive Impairment: A Population-Based Twin Study. *International journal of Alzheimer's disease*, *2014*, 836748. https://doi.org/10.1155/ 2014/ 836748

6. Bailey, A.W., Anderson, M., Cox, G. (2021). The Cortex in Context: Investigating the Influence of Activity and Space on Psychological Well-Being. *Leisure Sciences*, 1-18.

7. Bratman, G. N., Daily, G. C., Levy, B. J., & Gross, J. J. (2015). The benefits of nature experience: Improved affect and cognition. *Landscape and Urban Planning*, *138*, 41-50. doi:http:// dx.doi.org/10.1016 /j.landurbplan.2015.02.005

8. Van Hedger, S.C., Nusbaum, H.C., Clohisy, L., Jaeggi, S.M., Buschkuehl, M. & Berman, M.G. (2019). Of cricket chirps and car horns: The effect of nature sounds on cognitive performance. *Psychonomic Bulletin & Review,* 26, 522–530. https://doi. org/10.3758/s13423-018-1539-1

9. Çetinkaya, F., Duru Aşiret, G., Direk, F., Özkanlı, N. (2019). The effect of ceramic painting on the life satisfaction and cognitive status of older adults residing in a nursing home, *Topics in Geriatric Rehabilitation*, *35*(2), 108-112. doi: 10.1097/TGR. 0000000000000208

10. Hughes, T. F., Chang, C. C., Vander Bilt, J., & Ganguli, M. (2010). Engagement in reading and hobbies and risk of incident dementia: the MoVIES project. *American journal of Alzheimer's disease and other dementias*, *25*(5), 432–438. https://doi. org/10.1177/ 15333 17510368399

11. Iwasa, H., Yoshida, Y., Kai, I., Suzuki, T., Kim, H., & Yoshida, H. (2012). Leisure activities and cognitive function in elderly community-dwelling individuals in Japan: a 5-year prospective cohort study. *Journal of psychosomatic research*, *72*(2), 159–164. https://doi.org/10.1016/j.jpsychores.2011.10.002

6. BÖLÜM

1. Satizabal, C. L., Beiser, A. S., Chouraki, V., Chêne, G., Dufouil, C., & Seshadri, S. (2016). Incidence of Dementia over Three Decades in the Framingham Heart Study. *The New England journal of medicine*, *374*(6), 523–532. https://doi.org/10.1056/ NEJMoa1504327

2. Barnes, D. E., & Yaffe, K. (2011). The projected effect of risk factor reduction on Alzheimer's disease prevalence. *The Lancet. Neurology*, *10*(9), 819–828. https://doi.org/10.1016/S1474-4422(11)70072-2

3. Fieldhouse, J., Doorduijn, A. S., de Leeuw, F. A., Verhaar, B., Koene, T., Wesselman, L., Schueren, M. V., Visser, M., Rest, O. V., Scheltens, P., Kester, M. I., & Flier, W. (2020). A Suboptimal Diet is Associated with Poorer Cognition: The NUDAD Project. *Nutrients*, *12*(3), 703. https://doi.org/10.3390/nu12030703

4. Jackson, P. A., Pialoux, V., Corbett, D., Drogos, L., Erickson, K. I., Eskes, G. A., & Poulin, M. J. (2016). Promoting brain health through exercise and diet in older adults: a physiological perspective. *The Journal of physiology*, *594*(16), 4485–4498. https://doi.org/10.1113/JP271270

5. Solfrizzi, V., Panza, F., & Capurso, A. (2003). The role of diet in cognitive decline. *Journal of neural transmission (Vienna, Austria : 1996)*, *110*(1), 95–110. https://doi.org/10.1007/s00702-002-0766-8

6. Zhong, G., Wang, Y., Zhang, Y., Guo, J. J., & Zhao, Y. (2015). Smoking is associated with an increased risk of dementia: a meta-analysis of prospective cohort studies with investigation of potential effect modifiers. PloS one, 10(3), e0118333. https://doi.org/10.1371/ journal.pone.0118333

7. Durazzo, T. C., Meyerhoff, D. J., Yoder, K. K., & Murray, D. E. (2017). Cigarette smoking is associated with amplified age-related volume loss in subcortical brain regions. *Drug and alcohol dependence*, *177*, 228–236. https://doi.org/ 10.1016/j. drugalcdep.2017.04.012

8. Gomez-Pinilla, F., & Tyagi, E. (2013). Diet and cognition: interplay between cell metabolism and neuronal plasticity. *Current opinion in clinical nutrition and metabolic care*, *16*(6), 726–733. https://doi.org/ 10.1097/MCO.0b013e328365aae3

9. Caracciolo, B., Xu, W., Collins, S., & Fratiglioni, L. (2014). Cognitive decline, dietary factors and gut-brain interactions. *Mechanisms of ageing and development*, *136-137*, 59–69. https://doi.org/ 10.1016/ j.mad.2013.11.011

10. Mishra, S., & Palanivelu, K. (2008). The effect of curcumin (turmeric) on Alzheimer's disease: An overview. *Annals of Indian Academy of Neurology*, *11*(1), 13–19. https://doi.org/10. 4103/0972-2327.40220

11. Saenghong, N., Wattanathorn, J., Muchimapura, S., Tongun, T., Piyavhatkul, N., Banchonglikitkul, C., & Kajsongkram, T. (2012). Zingiber officinale Improves Cognitive Function of the Middle-Aged Healthy Women. *Evidence-based complementary and alternative medicine : eCAM*, *2012*, 383062. https://doi. org/10.1155/2012/383062

12. Jain, S., Sangma, T., Shukla, S. K., & Mediratta, P. K. (2015). Effect of Cinnamomum zeylanicum extract on scopolamine-induced cognitive impairment and oxidative stress in rats. Nutritional neuroscience, 18(5), 210–216. https://doi.org/ 10.1179/ 1476830514Y.0000000113

7. BÖLÜM

1. Salthouse, T.A. (2004). What and when of cognitive aging. *Current Directions in Psychological Science,* 13(4), 140–144.

2. Saffran, J. R., Aslin, R. N., & Newport, E. L. (1996). Statistical learning by 8-month-old infants. *Science (New York, N.Y.)*, *274*(5294), 1926–1928. https://doi.org/10.1126/ science.274. 5294.1926

3. University of California - San Diego. (2005, May 27). Grasping Metaphors: UC San Diego Research Ties Brain Area To Figures Of Speech. *ScienceDaily*. Retrieved April 11, 2021 from www.sciencedaily. com/releases/2005/05/050526092321.htm

4. Dr. David Lewis "Galaxy Stress Research", Mindlab International, Sussex University (2009)

5. Mayo Clinic. (2020, April 17). Sleep tips: 6 steps to better sleep. *Mayo Clinic*. https://www.mayoclinic.org/healthy-lifestyle/ adult-health/in-depth/sleep/art-20048379

6. Berns, G. S., Blaine, K., Prietula, M. J., & Pye, B. E. (2013). Short- and long-term effects of a novel on connectivity in the brain. *Brain connectivity*, *3*(6), 590–600. https://doi.org/10. 1089/brain.2013.0166

7. Oatley, K. (2012). The cognitive science of fiction. *Wiley interdisciplinary reviews. Cognitive science*, *3*(4), 425–430. https://doi.org/ 10.1002/wcs.1185

8. Deniz, F., Nunez-Elizalde, A. O., Huth, A. G., & Gallant, J. L. (2019). The Representation of Semantic Information Across Human Cerebral Cortex During Listening Versus Reading Is Invariant to Stimulus Modality. *Journal of Neuroscience*, 39(39), 7722–7736.

9. Román-Caballero, R., Arnedo, M., Triviño, M., & Lupiáñez, J. (2018). Musical practice as an enhancer of cognitive function in healthy aging - A systematic review and meta-analysis. *PloS one*, *13*(11), e0207957. https://doi.org/10.1371/ journal. pone.0207957

10. Román-Caballero, R., Arnedo, M., Triviño, M., & Lupiáñez, J. (2018). Musical practice as an enhancer of cognitive function in healthy aging - A systematic review and meta-analysis. *PloS one*, *13*(11), e0207957. https://doi.org/10.1371/ journal. pone.0207957

11. Bottiroli, S., Rosi, A., Russo, R., Vecchi, T., & Cavallini, E. (2014). The cognitive effects of listening to background music on older adults: processing speed improves with upbeat music, while memory seems to benefit from both upbeat and downbeat music. *Frontiers in aging neuroscience*, *6*, 284. https://doi.org/10.3389/fnagi.2014.00284

12. Särkämö, T., Tervaniemi, M., Laitinen, S., Numminen, A., Kurki, M., Johnson, J. K., & Rantanen, P. (2014). Cognitive, emotional, and social benefits of regular musical activities in early dementia: randomized controlled study. *The Gerontologist*, *54*(4), 634–650. https://doi.org/10.1093/geront/gnt100

13. Diaz Abrahan, V., Shifres, F., & Justel, N. (2019). Cognitive Benefits From a Musical Activity in Older Adults. *Frontiers in psychology*, *10*, 652. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00652

8. BÖLÜM

1. Squire, L. R. (2009). The legacy of patient H.M. for neuroscience. *Neuron*, *61*(1), 6–9. https://doi.org/10.1016/ j.neuron. 2008.12.023
2. Squire, L. R., & Dede, A. J. (2015). Conscious and unconscious memory systems. *Cold Spring Harbor perspectives in biology*, *7*(3), a021667. https://doi.org/10.1101/cshperspect.a021667
3. Corkin, S. (2002). What's new with the amnesic patient H.M.?. *Nature reviews. Neuroscience*, *3*(2), 153–160. https://doi.org/ 10.1038/ nrn726
4. Milner, B. (1962). "Les troubles de la mémoire accompagnant des lésions hippocampiques bilatérales", in *Physiologie de l'Hippocampe*, ed. P. Passouant (Paris: CNRS), 257–272.
5. Skotko, B. G., Rubin, D. C., & Tupler, L. A. (2008). H.M.'s personal crossword puzzles: understanding memory and language. *Memory (Hove, England)*, *16*(2), 89–96. https://doi.org/10. 1080/0965 8210701864580
6. Pillai, J. A., Hall, C. B., Dickson, D. W., Buschke, H., Lipton, R. B., & Verghese, J. (2011). Association of crossword puzzle participation with memory decline in persons who develop dementia. *Journal of the International Neuropsychological Society : JINS*, *17*(6), 1006–1013. https://doi.org/ 10.1017/S1355 6177 11001111
7. Murphy, M., O'Sullivan, K., & Kelleher, K. G. (2014). Daily crosswords improve verbal fluency: a brief intervention study. *International journal of geriatric psychiatry*, *29*(9), 915–919. https://doi.org /10.1002/gps.4079

8. Toma, M., Halpern, D. F., Berger, D. E. (2014). Cognitive abilities of elite nationally ranked SCRABBLE and crossword experts. *Applied Cognitive Psychology.* 28, 727–737. 10.1002 /acp.3059

9. Alladi, S., Bak, T. H., Duggirala, V., Surampudi, B., Shailaja, M., Shukla, A. K., Chaudhuri, J. R., & Kaul, S. (2013). Bilingualism delays age at onset of dementia, independent of education and immigration status. *Neurology*, *81*(22), 1938–1944. https:// doi.org/10.1212/01.wnl.0000436620.33155.a4

10. Ripollés, P., Marco-Pallarés, J., Hielscher, U., Mestres-Missé, A., Tempelmann, C., Heinze, H. J., Rodríguez-Fornells, A., & Noesselt, T. (2014). The role of reward in word learning and its implications for language acquisition. *Current biology : CB*, *24*(21), 2606–2611. https://doi.org/10.1016/j.cub.2014.09.044

11. Mårtensson, J., Eriksson, J., Bodammer, N. C., Lindgren, M., Johansson, M., Nyberg, L., & Lövdén, M. (2012). Growth of language-related brain areas after foreign language learning. *NeuroImage*, *63*(1), 240–244. https://doi.org/10.1016/ j. neuroimage.2012.06.043

12. Schlegel, A. A., Rudelson, J. J., & Tse, P. U. (2012). White matter structure changes as adults learn a second language. *Journal of cognitive neuroscience*, *24*(8), 1664–1670. https://doi.org/ 10.1162/jocn_ a_00240

13. Kim, K. H., Relkin, N. R., Lee, K. M., & Hirsch, J. (1997). Distinct cortical areas associated with native and second languages. *Nature*, *388*(6638), 171–174. https://doi.org/10.1038/40623

14. Hartzell, J. F., Davis, B., Melcher, D., Miceli, G., Jovicich, J., Nath, T., Singh, N. C., & Hasson, U. (2016). Brains of verbal memory specialists show anatomical differences in language, memory and visual systems. *NeuroImage*, *131*, 181–192. https://doi.org/ 10.1016/j.neuroimage.2015.07.027

15. McDonough, I. M., Haber, S., Bischof, G. N., & Park, D. C. (2015). The Synapse Project: Engagement in mentally challenging activities enhances neural efficiency. *Restorative neurology and neuroscience*, *33*(6), 865–882. https://doi.org/ 10.3233 /RNN-150533

9. BÖLÜM

1. Bisaz, R., Travaglia, A., & Alberini, C. M. (2014). The neurobiological bases of memory formation: from physiological conditions to psychopathology. *Psychopathology*, *47*(6), 347–356. https://doi.org/ 10.1159 /000363702

2. Cheng, S. T. (2016). Cognitive Reserve and the Prevention of Dementia: the Role of Physical and Cognitive Activities. *Current psychiatry reports*, *18*(9), 85. https://doi.org/10.1007/s11920-016-0721-2

3. Shatil, E. (2013). Does combined cognitive training and physical activity training enhance cognitive abilities more than either alone? A four-condition randomized controlled trial among healthy older adults. *Frontiers in aging neuroscience*, *5*, 8. https://doi.org/10.3389/ fnagi.2013.00008

4. Corbett, A., Owen, A., Hampshire, A., Grahn, J., Stenton, R., Dajani, S., Burns, A., Howard, R., Williams, N., Williams, G., & Ballard, C. (2015). The Effect of an Online Cognitive Training Package in Healthy Older Adults: An Online Randomized Controlled Trial. *Journal of the American Medical Directors Association*, *16*(11), 990–997. https://doi.org/ 10.1016/ j.jamda. 2015.06.014

10. BÖLÜM

1. Livingston, G., Huntley, J., Sommerlad, A., Ames, D., Ballard, C., Banerjee, S., Brayne, C., Burns, A., Cohen-Mansfield, J., Cooper, C., Costafreda, S. G., Dias, A., Fox, N., Gitlin, L. N., Howard, R., Kales, H. C., Kivimäki, M., Larson, E. B., Ogunniyi, A., Orgeta, V., ... Mukadam, N. (2020). Dementia prevention, intervention, and care: 2020 report of the Lancet Commission. *Lancet (London, England)*, *396*(10248), 413–446. https://doi.org/ 10.1016 /S0140-6736(20)30367-6

2. Cummings, J. L., Morstorf, T., & Zhong, K. (2014). Alzheimer's disease drug-development pipeline: few candidates, frequent failures. *Alzheimer's research & therapy*, *6*(4), 37. https:// doi.org/10.1186/alzrt269

3. Merzenich, M. M., Van Vleet, T. M., & Nahum, M. (2014). Brain plasticity-based therapeutics. *Frontiers in human neuroscience*, *8*, 385. https://doi.org/10.3389/fnhum.2014.00385

4. Northey, J. M., Cherbuin, N., Pumpa, K. L., Smee, D. J., & Rattray, B. (2018). Exercise interventions for cognitive function in adults older than 50: a systematic review with meta-analysis. *British journal of sports medicine*, *52*(3), 154–160. https:// doi.org/10.1136/bjsports-2016-096587

3. Basım

DENEYİMSEL ÖĞRENME

Keşfet, Öğren, Yaşa ve Eğlen!

Emre Ulaş Özdal

nobel
40.yıl

DENEYİMSEL ÖĞRENME
Keşfet, Öğren, Yaşa ve Eğlen!
Emre Ulaş Özdal

Yayın No: 3726
Eğitim: 282
ISBN: 978-625-417-045-4
E-ISBN: 978-625-417-046-1
Basım Sayısı: 3. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Özdal, Emre Ulaş.
Deneyimsel Öğrenme Keşfet, Öğren, Yaşa ve Eğlen! / Emre Ulaş Özdal
3. Basım, XVI + 440 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-417-045-4
E-ISBN: 978-625-417-046-1
1. Deneyimsel Öğrenme 2. Yaşayarak Öğrenme 3. Smart Unique

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İçindekiler

İçindekiler v
İlk Olarak ve Öncelikle xiii
Başlarken… xv

Giriş Bölümü 1

İLK BÖLÜM

Deneyim Nedir? 13
Öğrenme Nedir? 15
Deneyimsel Öğrenme Nedir? 18
Öğrenme Kavramı 20
Öğrenme Teorileri 22
1. Davranışçılık Öğrenme Kuramı 25
Öğrenme Nasıl Gerçekleşir? 25
Öğrenmeyi Etkileyen Faktörler Nelerdir? 26
Hafızanın Rolü Nedir? 26
Transfer Nasıl Gerçekleşir? 26
Bu Pozisyonla En İyi Hangi Öğrenme Türleri Açıklanır? 27
Bu Teorinin Hangi Temel İlkeleri Öğretim Tasarımı İle İlgilidir? 27
Öğretim Nasıl Yapılandırılmalıdır? 28
Davranışçı Öğrenme Kuramı Öğretim İlkeleri 28
2. Bilişsel Öğrenme Kuramı 29
Öğrenme Nasıl Gerçekleşir? 30
Öğrenmeyi Etkileyen Faktörler Nelerdir? 30
Hafızanın Rolü Nedir? 30
Transfer Nasıl Gerçekleşir? 31
Bu Pozisyonla En İyi Hangi Öğrenme Türleri Açıklanır? 31
Bu Teorinin Hangi Temel İlkeleri Öğretim Tasarımı İle İlgilidir? 32
Öğretim Nasıl Yapılandırılmalıdır? 33
Bilişsel Öğrenme Kuramı Öğretim İlkeleri 34

3. Yapılandırmacı Öğrenme Kuramı 35
Öğrenme Nasıl Gerçekleşir? 35
Öğrenmeyi Etkileyen Faktörler Nelerdir? 36
Hafızanın Rolü Nedir? 36
Transfer Nasıl Gerçekleşir? 37
Bu Pozisyonla En İyi Hangi Öğrenme Türleri Açıklanır? 38
Bu Teorinin Hangi Temel İlkeleri Öğretim Tasarımı İle İlgilidir? 38
Öğretim Nasıl Yapılandırılmalıdır? 39
Yapılandırmacı Öğrenme Kuramı Öğretim İlkeleri 41
4. Deneyimsel Öğrenme Kuramı 41
Öğrenme Nasıl Gerçekleşir? 43
Öğrenmeyi Etkileyen Faktörler Nelerdir? 44
Hafızanın Rolü Nedir? 45
Transfer Nasıl Gerçekleşir? 46
Bu Pozisyonla En İyi Hangi Öğrenme Türleri Açıklanır? 46
Bu Teorinin Hangi Temel İlkeleri Öğretim Tasarımı İle İlgilidir? 47
Öğretim Nasıl Yapılandırılmalıdır? 49
Deneyimsel Öğrenme Kuramı Öğretim İlkeleri 50

2. BÖLÜM

Deneyimsel Öğrenme Teorisi'nin Kökenleri 59
1. Yakın Geçmiş ve Günümüz 61
David A. Kolb Deneyimsel Öğrenme Teorisi 63
1. Algı Boyutunda Öğrenme 65
2. İşlem Boyutunda Öğrenme 66
David A. Kolb Öğrenme Stilleri 68
Kolb Öğrenme Stili Envanteri (KLSI) 4.0 Dokuz Öğrenme Stili 72
1. Başlatan Stil 74
2. Deneyimleyen Stil 75
3. Hayal Eden Stil 76
4. Oyuncu Stil 77
5. Dengeleyen Stil 78

6. Yansıtan Stil 79
7. Karar Veren Stil 80
8. Düşünen Stil 81
9. Analiz Eden Stil 82
Genel Değerlendirme 83
D. Kolb Eğitici Rol Profilleri 84
Eğitimci Rolleri 85
1. Koçluk Rolü 86
2. Kolaylaştırıcı Rolü 86
3. Uzman Rolü 87
4. Değerlendirici Rolü 87
Eğitimci Rolleri ve Öğrenme Döngüsü 88
Dinamik Eşleştirme Uygulaması 92
Deneyimsel Öğrenme Döngüsü Çevresinde Eğitim 93
Eğitimci Rol Esnekliği 94
Deneyimsel Öğrenme Bileşenleri 96

3. BÖLÜM

Alternatif Eğitim Yaklaşımları 103
Alternatif Eğitim Modelleri 105
1. Montessori Yaklaşımı 106
2. Reggio Emilia Yaklaşımı 115
3. Waldorf Yaklaşımı 128
4. Orman Okulu Yaklaşımı 140
Genel Değerlendirme 148

4. BÖLÜM

Deneyimsel Öğrenme Temalı Tasarım Modelleri 153
1. STEM-A Eğitimi (Bilim, Teknoloji, Mühendislik, Matematik, Sanat) 154
2. Örgütsel Öğrenme 155
3. Probleme Dayalı Öğrenme 158
4. Oyun Tabanlı Öğrenme 161

5. Vaka Temelli Öğrenme 163
6. Proje Temelli Öğrenme 168
7. Sorgulama Temelli Öğrenme 170
8. Çevrim İçi: Deneyimsel Öğrenme 175
Genel Değerlendirme 184

5. BÖLÜM

Öğrenme Alanları 189
Öğrenme Alanının Boyutları 192
Deneyimsel Öğrenme Alanları 193
1. Pozitif Bir Öğrenme Alanı Oluşturmak 194
2. Derin Öğrenme için Alanlar Oluşturmak 195
3. Oyun Tabanlı Bir Öğrenme Alanı Oluşturmak 196
4. Konuşmaya Dayalı Öğrenme İçin Alan Oluşturmak 198
5. Öğrenen Merkezli Bir Öğrenme Alanı Oluşturmak 199
6. Yansımacı Düşünme İçin Bir Alan Oluşturmak 201
Öğrenme Çevreleri 202
1. Fiziksel Çevre 203
2. Duygusal İklim 203
3. Toplumsal Çevre 204
4. Güvenli Öğrenme Çevreleri 205
Öğrenme Ortamını Geliştirme 207
Temel Gereksinimler 208
Öğrenmeye Hazırbulunuşluk 209
Güdüleme ve Öğrenme 211
Daha İyi Bir Öğrenme Ortamı Sağlama 212

6. BÖLÜM

Deneyimsel Öğrenme Uygulama ve Kullanım Alanları 221
Deneyimsel Öğrenme Uygulamalarının Kullanım Yerleri 223
Deneyimsel Öğrenme Uygulama Alanları 225
1. Dış (Açık Alan) Mekân Uygulama Alanları 226

2. Kapalı (İç Mekân) Mekân Uygulama Alanları 229
3. Odak Eğitim Uygulama Alanları 230
4. Sosyal İçerikli (Sosyal Sorumluluk) Alanlar 233
Etkili Bir Uygulama Alanı Oluşturma 236

7. BÖLÜM

Deneyimsel Öğrenme Program Tasarımı 241
Deneyimsel Öğrenme Uygulama Başlıkları Nelerdir? 244
Program Tasarım Süreci 245
1. İhtiyacı Belirleme Aşaması 246
2. Hayal Etme Aşaması 277
3. Deneyimleri Planlama ve Geliştirme Aşaması 281
4. Deneyimi Yaşama ve Uygulama Aşaması 289
5. Gözlem ve Değerlendirme Aşaması 291
6. Belgelendirme Aşaması 298

8. BÖLÜM

Gözlem, Değerlendirme ve Çözümleme 303
Gözlem, Değerlendirme ve Çözümleme Süreçleri 305
Gözlem ve Değerlendirme Stratejileri 306
Smart Unique Modeli 310
Smart Unique Modeli'nin Amacı 311
Smart Unique Modeli'nin Yöntemsel Çerçevesi 313
Veri Toplama Araçları 315
1. Odak Yetkinlik Anketi 316
2. Ekip veya Bireysel Eylem Plan Formu 320
3. Ara Değerlendirme Geri Bildirim Formları 321
4. Gözlem, Değerlendirme ve Çözümleme Formu 322
5. Öğrenme Günlüğü Formu 329
Rapor ve Form Örnekleri 330
1. Odak Yetkinlik Raporu 332
2. Ekip Odaklı Gözlem ve Değerlendirme Raporu 339
3. Geri Bildirim ve Çözümleme Raporu 342

9. BÖLÜM

Deneyimden Gerçek Yaşam Süreçlerine 353
Deneyim ile Öğrenmeye Neden İhtiyacımız Vardır? 356
Yetkinlik ve Kriter Örnekleri 357
Deneyim Egzersizi ve Program Tasarım Örnekleri 361
Dış (Açık Alan) Mekân Deneyim Uygulamaları 363
Kapalı (İç Mekân) Mekân Deneyim Uygulamaları 364
Odak Eğitim Deneyim Uygulamaları 365
Sosyal İçerikli Deneyim Uygulamaları 366
Deneyim Egzersizi Tasarım Örnekleri 367
Eğitim Programı Tasarım Örnekleri 389
Yüksek Öğretimde Deneyimsel Öğrenme 406
İş Dünyasında Deneyimsel Öğrenme 409
Deneyimsel Yaklaşımların Faydaları 413
Deneyimsel Yaklaşımların Zorlukları 420

10. BÖLÜM

Son Söz 425
Keşfettiğim ve Bana Işık Tutan Kaynaklar 426
Yazar İletişim Bilgileri 441

Kitap, Bilimsel Yayın ve Makale

- Abbey, D.S., Hunt, D.E. & Weiser, J.C., Variations on a Theme by Kolb: A New Perspective for Understanding Counseling and Supervision, The Counseling Psychologist, 1985
- Alliger, G.M. & Janak, E.A., Kirkpatrick's Levels of Educational Criteria: Thirty Years Later. Personnel Psychology, 1989
- Anderson, J.A., Cognitive Styles and Multicultural Populations, Journal of Teacher Education, 1988
- Andresen, L., Boud, D. & Cohen, R., Experience-Based Learning. Foley, G.'de yayınlanan bölüm (ed). Understanding and Training Adult Education. 2nd edition, Sidney: Allen ve Unwin, 2000
- Argyris, C., Putnam, R. ve Smith, D. M. Action Science. San Francisco: Jossey-Bass, 1985.
- Ay, J., Reflective and Experiential Learning Handbook: Theory and Practice. Londra: Routledge Falmer, 2004
- Azriel, J., Erthal, M. & Starr, E., Answers, questions and hoaxes: What is the Role of Games in Business Education? Journal of Business Education, 30 (2): 295-300. Baldwin, MA & Rose, P., 2009
- Baker, R.E., Simon, J.R. & Bazeli, F.P., Selecting instructional design for introductory accounting based on the experiential learning model, Journal of Accounting Education, 1987
- Banchi, H. & Bell R., The Many Levels of Inquiry, Science and Children, 2008
- Banchi, H. ve Bell, R. “The Many Levels of Inquiry” Science and Children, Vol 46, No 2, 2008
- Bassett, D.S. & Jackson, L., New Guidelines for Adults and Continuing Education. Wiley Periodicals, 1994
- Bates, T., A.W., Teaching in the Digital Age. 2nd Edition, 2019
- Beard, C. & Wilson, J., Experiential Learning: A Best Practice Handbook for Educators and Trainers, 2nd Edition. London: Kogan Page Limited, 2010
- Bednar, A.K., Cunningham, D.J., Duffy T.M., & Perry, J. D., Theory into practice: How Do We Link? Instructional technology: Past, present, and future. Englewood, Libraries Unlimited, 1991
- Belenky, M.F., Clinchy, M., Goldberger, N.R., & Tarule, J., Women's Ways of Knowing: The Development of Sec Voice and Mind. New York: Essential Books, 1986
- Bishop, S.R., Lau, M., Shapiro, S., Carlson, L., Anderson, ND, Carmody, J., Zindel, Abbey, S., Speca M., Velting, D. & Devins, G.

Awareness: Suggested Operational Definition. Clinical Psychology: Science and Practice, 11 (3): 230-241, 2004
- Blackwell, S., Forest Schools Program Planning. Horizons, 2011
- Bolt, J.F., Trends in Management Education and Executive Education: The Revolution Continues. Management Development Journal, 1987
- Bower, G.H. & Hilgard, E.R., Theories of learning. 5th ed. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1981
- Bozkurt, A., Öğrenen Örgütler: Yönetimde Çağdaş Yaklaşımlar Uygulamalar ve Sorunlar, 2. Baskı. (Edt: C. Elma ve K. Demir). Ankara: Anı Yayıncılık, 2003
- Bransford, J.D., Brown, A.L. & Cocking, R.R., How People Learn: Brain, Mind, Experience, and School, Expanded Edition, National Academies Press, 2000
- Brown, J.S., Collins, A. & Duguid, P., Situated Cognition and the Culture of Learning, Exploratorium, Research Article, Cambridge, 1989
- Brown, R. & Kulik, J., Flashbulb Memories. Cognition, 1977
- Bruner, J. S., The Relevance of Education, New York: Norton. In this book Bruner applied his theories to infant development, 1971
- Bruner, J.S., Toward a Theory of Instruction. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1966
- Bunker, S.S., Constructing Curriculum: Creating A Teachinglearning Space. Nursing Science Quarterly, 1999
- Cadwell, L.B., Bringing Learning to Life: The Reggio Approach to Early Childhood Education, Teachers College Press, 2003
- Carolyn, P.E., Gandini, L. & Forman, G.E., The Hundred Languages of Children: The Reggio Emilia Approach--advanced Reflections, Greenwood Publishing Group, 1998
- Carolyn, P.E., Three Approaches from Europe: Waldorf, Montessori, and Reggio Emilia. University of Nebraska, 2002
- Chickering, A.W. & Gamson. Z.F., Seven Principles of Good Practice in Undergraduate Education. AAHE Newsletter, 3-7.1987
- Chickering, A.W., The Modern American College: Responding to the New Realities of Diverse Students and a Changing Society, 1981
- Clancey, W.J., Qualitative Student Models, Annual review of computer science, Annual Reviews, 1986
- Claxton, C.S., Learning Styles, Minority Students and Effective Education. Journal of Development Edition, 1990
- Constable, K., The Outdoor Classroom Ages 3-7: Using Ideas From Forest School To Enrich Learning. London: Routledge, 2017
- Cooke, H., Success With Mathematics. Routledge, 2003

- Corbin, J. & Strauss, A., Basics of Qualitative Research, Thousand Oaks, CA: Sage, 2015
- Crossan, M., Lane H.W., White R.E., An Organizational Learning Framework, The Academy of Management Review, 1999
- Dahlberg, G.M. & Moss, P., Beyond Quality in Early Childhood Education and Care - Languages of Evaluation, CESifo DICE Report, 2007
- Dale, E., Audio-Visual Methods in Teaching. New York: Dryden, 1946, 1954, 1969
- Deci, E.L. & Ryan, R.M., The "what" and "why" of goal pursuits: human needs and the self-determination of behavior. Psychological Inquiry, 2000
- Delbecq, A.L., A.H. Van de Ven ve D.H. Gustafson. Group Techniques for Program Planning: A Guide to Nominal Group and Delphi Processes Scott, Foresman & Company, Glenview, IL. 1975
- Denise, P.S. & Harris, I., Experiential Education for Community Development (Contributions to the Study of Education), Praeger; First Edition, 1989
- Dewey J., Experience and Education, The Kappa Delta Pi Lecture Series, A Touch Stone Book, 1997
- Dewey, J. Experience and Education. New York, NY: Macmillan, 1938
- DiBella, A.J., Nevis E.C. & Gould, J.M., "Understanding Organizational Learning Capability". Journal of Management Studies. Volume 33, Number 3, 1996
- Driscoll, A. & Nagel, N.G., Early Childhood Education: The Wladorf of Children, Families and Educators, 3rd ed. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 2005
- Duffy, T.M., Lowyck, J., Jonassen, D.H., Welsh, T.M. Designing Environments for Constructive Learning (1993), Springer, Softcover reprint of the original 1st ed. 2011
- Eickmann, P., Kolb, A.Y. & Kolb, D.A., Designing Learning, Western Reserve University, Paper presented at the Conference, 2002
- Ewert, A. & Sibthorp, J., Creating Outcomes through Experiential Education: The Challenge of Confounding Variables, 2009
- Follett, M.P., Creative Experience (1924). Martino Fine Books, 2013
- Fraser, S. & Gestwicki, C., Authentic Childhood: Exploring Reggio Emilia in the Classroom, Delmar/Thomson Learning, 2002
- Furnham A., Jackson, C.J. & Miller, T., Personality, learning style and work performance, Personality and Individual Differences, Volume 27, Issue 6, 1999

- Garrett, Dewey, J. Dale, E. & Bruner: Educational Philosophy, Experiential Learning, and Library School Cataloging Instruction, 1997
- Gazzaniga, M.S., Ivry, R.B. & Mangun, G.R., Cognitive Neuroscience: The Biology of Mind, W.W. Norton, 2002
- Gordon A.M. & Browne K.W., Beginning Essentials in Early Childhood Education, Thomson/ Delmar Learning, 2007
- Gordon A.M. & Browne K.W., Beginnings And Beyond: Foundations in Early Childhood Education, Delmar Learning, 2004
- Gropper, G.L., A Lesson Based on A Behavioral Approach to Instructional Design, Instructional Theories in Action, Routledge, 1987
- Handy, C., "Managing the Dream", in: Learning Organizations Developing Cultures for Tomorrow's Workplace, Productivity Press, 1995
- Hargrave J., Take it Outside: Administrators Perspectives on the Role of Nature in Outdoor Schools, University of North Carolina, Chapel Hill, 2003
- Harrelson, G.L. & Leaver-Dunn, D., Using the Experiential Learning Cycle in Clinical Instruction, Athletic Therapy Today, 2002
- Helle, L., Tynjala, P. & Olkinuora, E., Project-Based Learning in Post-Secondary Education - Theory, Practice and Rubber Slingshot Shooting. Higher Education, 2006
- Hern M., Alternatif Eğitim: Hayatımızın Okulsuzlaştırılması, Babaoğlu E. Ç., (Çeviri Editörü). İstanbul, Kalkedon Yayıncılık, 2008
- Holley, L., & Steiner, S., Safe Space: Student Perspectives On Classroom Environment, Journal of Social Work Education, 2005
- Hunt, D.E., Beginning With Ourselves: In Practice, Theory, and Human Affairs, Ontario Inst for Studies, 1987
- Illich İ., Deschooling Society, Çeviri: Özay M., Okulsuz Toplum, İstanbul, Şule Yayınları, 2016
- Ives, B. & Obenchain, K.M., Experiential Education in the Classroom and Academic Outcomes: For Those Who Want it All, Journal of Experiential Education 29 (1): 61-77, 2006
- Jonassen, D.H., Evaluating Constructivistic Learning. Educational Technology Publications, Vol. 31, No. 9, pp. 28-33, 1991
- Kaufman, R. & Keller, J. M., Evaluation Levels: Beyond Kirkpatrick. Journal of Human Resources Development, 1994
- Keeton, MT., Sheckley, B.G. & Griggs J.K., Efficiency and Effectiveness in Higher Education. Dubuque, Hunt Publishing Company, 2002
- Keller, J.M., Motivation and Instructional Design: A Theoretical Perspective, Journal of Instructional Development, Vol. 2, No. 4 Summer, 1979

- Kirkpatrick, D. & Kirkpatrick, J., Evaluation of Education Programs: Four Levels. California: Berrett-Koehler Publishing, 2006
- Kirkpatrick, D., Great Ideas Revisited. Training & Development, Association for Talent Development (ATD), 1996
- Kirkpatrick, J., Kirkpatrick's The Hidden Power of His Four Levels. Training & Development, 2007
- Knight S., Forest Schools & Outdoor Play in the Early Years, London Sage, Publications, 2009.
- Kolb, A.Y. & Kolb, D.A., Experiential Learning Theory Bibliography Volume 1 1971-2005
- Kolb, A.Y. & Kolb, D.A., Learning Styles and Learning Spaces: Enhancing Experiential Learning in Higher Education. Academy of Management, 2005
- Kolb, A.Y. & Kolb, D.A., Passarelli, A. & Sharma, S., On Becoming an Experiential Educator: The Educator Role Profile, Simulation Gaming, 2014
- Kolb, A.Y. & Kolb, D.A., The Kolb Learning Style Inventory 4.0: Guide to Theory, Psychometrics, Research & Applications, Experience Based Learning Systems, 2013
- Kolb, D.A. & Fry, R., Toward an Applied Theory of Experiential Learning. Cooper, C., (ed.) Theories of Group Process. London: John Wiley, 1975
- Kolb, D.A., Boyatzis, R.E. & Mainemelis, C., Perspectives on Thinking, Learning, and Cognitive Styles (in book), Experiential Learning Theory: Previous Research and New Directions, Routledge, 2001
- Kolb, D.A., Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. Prentice Hall, 1984
- Kolb, D.A., Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. Pearson FT Press, 2nd edition, 2014
- Kolb, D.A., J. Osland & I. Rubin Associates, Organizational Behavior: An Experiential Approach, Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1995
- Kolb, D.A., Learning Styles and Disciplinary Differences. A.W. Chickering (ed.) & Associates, The Modern American College, Jossey-Bass, 1981
- Kolb, D.A., Lewis, L.H., Facilitating Experiential Learning: Observations and Reflections. Journal Articles; Opinion Papers, 1986
- Kolb, D.A., Osland, J. & Rubin I.M. Associates. Organizational Behavior: An Experiential Approach, Pearson, 2000
- Korkmaz H.E., Sancak Y., Sütlaş M. Alternatif Eğitim Nedir? 0-6 Yaş Döneminde Alternatif Eğitim Modelleri Sempozyumu, Diyarbakır, Kamer Vakfı Yayınları, 2007

- Kosower, E. & Berman, N., Comparison of Two Learning-Style Studies: Implications for Generalist Education, Medicine, 1996
- Kudryavtsev, A., Krasny, M.E., Stedman, R.C., The İmpact of Environmental Education on Sense of Place Among Urban Youth, Ecosphere Journal, 2012
- L.E.A. (Lawrence Erlbaum Associates), Books S. Invisible Children in the Society and Its Schools. 2nd Edition, 2003
- Lange, C.M. & Sletten, J., Alternative Education: A Brief History and Research Synthesis Alternative ed history, NationalAssociation of State Directors of Special Education, Alexandria, VA., 2002
- LeDoux, J., The emotional brain: The mysterious underpinnings of emotional life, Journal: "World and I" News World Communications, 1997
- Lewis, L.H., Williams, C.J., Experiential Learning: Past and Present, Jossey-Bass, 1994
- Lichtenthal, C., A Self-Study Model On Readiness To Learn, 1990
- Malaguzzi, L., Ceppi, G. & Zini, M., Children, spaces, relations: metaproject for an environment for young children, Reggio Emilia, Italy: Reggio Children, 1998
- Marrow, A.J., The Practical Theorist: The Life and Work of Kurt Lewin, Basic Books Inc, 1969
- Martin R.A., Alternatives in education: an exploration of learner-centered, progressive, and holistic education, Paperpresented at the Annual Meeting of the American Educational Research Association, New Orleans, 2001
- McGoldrick, K.M., Battle, A. & Gallagher, S., Service-Learning and the Economics Course: Theory and Practice, Research Article, 2000
- Mcluhan, M. & Fiore, Q., The Medium Is the Massage, An Inventory of Effects, Produced by Jerome Agel, Gingko Pr Inc., 2001
- Mentkowski, M. & Associates, Learning That Lasts: Integrating Learning, Development, and Performance in College and Beyond. Jossey Bass, San Francisco, 2000
- Merrill, M.D., Kowallis, T. & Wilson, B.G., Instructional design in transition. In Farley F.H. & N.J. Gordon (Eds.). Psychology and education: The State of the union. Berkeley: McCutchan, 1981
- Milne, D., James, I.A., Keegan, D. & Dudley, M., Teacher's PETS: A new observational measure of experiental training interactions, Clinical Psychology & Psychotherapy, 2002
- Moon, J.A., A Handbook of Reflective and Experiential Learning: Theory and Practice New York: Routledge, 2004

- Morgan, D.L., Focus Groups as Qualitative Research, 2st Edition. Londra: Sage Publications, 1997
- Neff, K.D. & Vonk, R., Self-Compassion Versus Global Self-Esteem: TwoDifferent Ways of Relating to Oneself, 2009
- Neff, K.D., The development and validation of a scale to measure self-compassion. Self and Identity, Journal Article, 2003
- Nicol, J. & Taplin, J., Understanding the Steiner Waldorf Approach: Early Years Education in Practice. 2nd Edition, Routledge, 2018
- Nicol, J. & Taplin, J., Understanding the Steiner Waldorf Approach: Early Years Education in Practice. 1st Edition, Routledge, 2012
- Nicol, J., Bringing the Steiner Waldorf Approach to Your Early Years Practice, 2nd Edition London: Routledge, 2010
- O'Brien L. & Murray R., A marvellous opportunity for children to learn: a participatory evaluation of forest school in England and Wales, 2006
- O'Connell, Timothy S., Potter, T., Curthoys, L., Dyment, J. & Cuthbertson, B., A Call for Sustainability Education in Post-Secondary Outdoor Recreation Programs, 2005
- Özdal, E., Deneyimsel Öğrenme, Ders Dokümanları, Odak Eğitim Uygulama Alanları, Nişantaşı Üniversitesi, 2021
- Özdal, E., The Company, Eğitim Uygulama Dokümanı, Smart Unique, 2020b
- Parrish, P., Aesthetic Principles For Instructional Design, Educational Technology Research and Development, 2009
- Perkins, D.N., What Constructivism Demands of the Learner, Educational Technology Volume 31, Number 9, 1991
- Persephone, R., Experiential Learning Online: A "How-To" Handbook, Elearning Industry, 2019
- Peterson, R.F. & Treaguest, D.F., Learning to Teach Primary Science Through Problem Based Learning. Science Education, Vol 82, 1998
- Pfeiffer, J.W. & Jones, J.E., A Handbook Of Structured Experiences For Human Relations Training. La Jolla, CA: University Associates, 1975
- Piolino, P., Desgranges, B., Benali, K. ve Eustache, F., Episodic and Semantic Remote Autobiographical Memory in Ageing, 2002
- Rajeev, P., Madan, M.S. & Jayarajan, Revisiting Kirkpatrick's Model — An Evaluation of An Academic Training Course, Current Science, 2009
- Raywid M.A., Alternative Schools as a Model for Public Education, The New Alternative Schools, Pages 26-31, 1994
- Reigeluth, C.M., Instructional Design Theories and Models, Vol. I: An Overview of Their Current Status, Lawrence Erlbaum Associates, 1983
- Resnick, L.B., Education and Learning to Think, National Academies Press, 1987

- Richey, R.C.,Theoretical and Conceptual Bases of Instructional Design, Nichols Publishing Company, 1986
- Rinaldi, C., In Dialogue with Reggio Emilia: Listening, Researching and Learning, Psychology Press, 2006
- Rowe, S., & Humphries, S., Coombes approach: Learning through an experiential and outdoor curriculum. London: Continuum, 2012
- Russell, R.S. & Taylor, B.W., Operations Management: Creating Value Along the Supply Chain, Wiley, 2010
- Sara K., Forest School and Outdoor Learning in the Early Years, SAGE Publications, 2013
- Sarantakos, S., Social Research. MacMillan Education, 1993
- Schmitt-Stegmann, A., Child Development and Curriculum in Waldorf Education. A Survey, Plus Portage, Education Resourch Information Center, 1997
- Schön, D.A., Educating the reflective practitioner: Toward a new design for teaching and learning in the professions. Jossey-Bass, 1987
- Schunk, D.H., Learning Theories: An Educational Perspective, Pearson Education, Inc., Boston, 1991
- Schweinhart, L.J. & Weikart, D.P., Curriculum Matters in Early Childhood Education, 1998
- Shuell, T. J., Cognitive Conceptions Of Learning. Review of Educational Research, 1986
- Shuell, T. J., Phases of Meaningful Learning. Research Article, 1990
- Smith, D.M., & Kolb, D.A., User's Guide for the Learning-Style Inventory: A Manual for Teachers and Trainers. Boston, MA: McBer, 1996
- Smith, P.L. & Ragan, T.J., Instructional Design, John Wiley & Sons, 2004
- Snelbecker, G. E., Contrasting and complementary approaches to instructional design. In C. M. Reigeluth (Ed.), Instructional theories in action (pp, 321-337). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 1989
- Snelbecker, G.E., Learning theory, instructional theory, and psychoeducational design. New York: McGraw-Hill, 1983
- Spiro, R.J., Feltovich, P.J., Jacobson, M.J. & Coulson, R.L., Cognitive Flexibility, Constructivism, and Hypertext: Random Access Instruction for Advanced Knowledge Acquisition in Ill-Structured Domains, Educational Technology Publications, Vol. 31, No. 5, 1991
- Stepich, D.A. & Newby, T.J., Analogical instruction within the information processing paradigm: eff ective means to facilitate learning. Instructional Science, 17, 129-144, 1988

- Strobel, J. & Barneveld, V.A., When is PBL More Effective? A Meta-synthesis of Meta-analyses Comparing PBL to Conventional Classrooms. Interdisciplinary Journal of Problem-Based Learning, 2009
- Strong-Wilson, T. & Ellis, J., Children and Place: Reggio Emilia's Environment As Third Teacher, Theory Into Practice, 2007
- Svinicki, M.D. & McKeachie, W.J., McKeachie's Teaching Tips, Belmont, 14th edition, CA: Wadsworth Cengage Learning, 2013
- Temel, Z.F., Okul Öncesi Eğitimde Yeni Yaklaşımlar, Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi, sa.62, ss.70, 2005
- Templeton, J.F., The Focus Group: A Strategic Guide to Organizing, Conducting and Analyzing the Focus Group Interview. McGraw-Hill Trade, 1996
- Thomas J.S. & Starratt, R.J., Supervision: Human Perspectives. 2nd Ed. McGraw-Hill. NY. (Chapter 14, pp. 269-281), 2018
- Thompson, B.L., Training in the Great Outdoors, Journal Articles; Opinion Papers, No: 28, Vol. 5, ss. 46-52, 1991
- Thornton, L. & Brunton, P., Understanding the Reggio Approach: Early Years Education in Practice, Routledge, 2009
- Tubaki, M. & Matsuishi, T., On the pedagogical theory of Maria Montessori. Journal of Disability and Medico-Pedagogy, 2008
- Tulving, E., Episodic Memory: From Mind to Brain, Annual Review of Psychology, 2002
- Veznedaroğlu, M., Senaryo Temelli Öğrenmenin Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutum ve Öz Yeterlik Algısına Etkisi, 2005
- Vygotsky, L., Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes, Harvard University Press, 1978
- Watkins, C., Learners in the driving seat. Leading Learning Pedagogy, 2012
- Weiss, H.M., Nicholas, J.P. & Daus, C.S., An examination of the joint effects of affective experiences and job beliefs on job satisfaction and variations in affective experiences over time, Academic Press Journal: Organizational Behavior & Human Decision Processes, 1999
- Wells, N.M. & Lekies, K.S., Nature and the Life Course: Pathways from Childhood Nature Experiences to Adult Environmentalism, 2006
- West, C., Farmer, J. & Wolff, P., Instructional design: Implications from cognitive science. Englewood Cliffs: Prentice Hall, 1991
- Wheeler, M. & Marshall, J., "The Trainer Type Inventory (TTI): Identifying Training Style Preferences." The 1986 Annual for Facilitators. Trainers and Consultants. Ed. by Goodstein, L.D. and Pfeiffer, J.W. San Diego, CA: University Associates, 1986

- White, R. & Stoecklin, V.L., Nurturing Children's Biophilia: Developmentally Appropriate Environmental Education for Young Children, 2008
- Wien, C.A., Guyevskey, V. & Berdoussis, N., Learning to document in Reggioinspired education. Early Childhood Research and Practice, 2011
- Williams, S.D., Graham, T.S. & Baker, B., Evaluating Outdoor Experiential Training for Leadership and Team Building, The Journal of Management Development, 2003
- Williams-Siegfredsen, J. Understanding the Danish Forest School Approach. Early Years Education in Practice. NY: David Fulton Book, 2017
- Winn, W., Some İmplications of Cognitive Theory For İnstructional Design, Article, Instructional Science, 1990
- Winne, P. H., Steps toward promoting cognitive achievements. The Elementary School Journal, 1985
- Wurdinger, S.D., Using Experiential Learning in the Classroom: Practical Ideas for All Educators, Rowman & Littlefield Education, 2005
- Yazıcı S., "Kant'ın Eğitim Felsefesi: Fiziksel Eğitim, Karakter ve Erdemler", Eğitim Araştırmaları, ss. 158-164, 2003

İnternet Tabanlı Yayınlar

- AEE, "What is Experiential Education?" https://www.aee.org/what-is-ee adresinden erişildi. 2020
- Andrachuk, H., Edgar, T., Eperjesi, P., Filler, C., Groves, J., Kaknevicius, J., Lahtinen, R., Mason, J., Molyneux, L., Morcom, L., Petrini, G., Piersol, L., Power, M. & Young, J. (2014). Forest and Nature School in Canada: A Head, Heart, Hands Approach to Outdoor Learning. (R. Carruthers Den Hoed, Ed.). https://childnature.ca/wp-content/uploads/2017/10/FSC-Guide-1.pdf adresinden erişildi.
- Aron L.Y. (2018). An Overview Of Alternative Education. https://www.ncee.org/wp-content/uploads/2010/04/OverviewAltEd.pdf adresinden erişildi.
- Bates, T., Learning Theories and Online Learning (2014), https://www.tonybates.ca/2014/07/29/learning-theories-and-online-learning/ adresinden erişildi.
- Bayraktar, Ö., HBR Türkiye, blog yazısı (2014), https://hbrturkiye.com/blog/zaman-insanlari-degil-armutlari-olgunlastirir adresinden erişildi.
- Carolyn, P.E. & Gandini, L. (2015) Teacher research in Reggio Emilia, Italy: Essence of a dynamic, evolving role.

https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1108&context=famconfacpub adresinden erişildi.
- Cree, J. & McCree, M. (2013). A Brief History Of Forest School İn The UK - Part 2. Institute For Outdoor Learning. https://www.academia.edu/5875833/A_Brief_History_of_Forest_School_Part_2_Cree_and_McCree_2013 adresinden erişildi.
- Çocuklar için Adalet Projesi "Kolaylaştırıcılar İçin Vaka Temelli Eğitim Kitabı", 2013, Ankara https://www.unicef.org/turkey/media/5466/file/VAKA%20TEMELL%C4%B0%20E%C4%9E%C4%B0T%C4%B0M%20K%C4%B0TABI%20_%20Kas%C4%B1m%202013.pdf adresinden erişildi.
- Davis, B., & Waite, S. (2005). Forest Schools: An Evaluation Of The Opportunities and Challenges in Early Years. University of Plymouth Report. https://www.plymouth.ac.uk/uploads/production/document/path/6/6761/Forestschoofinalreport2.pdf adresinden erişildi.
- Dohrmann, K.R. (2003). High School Outcomes for Students in a Public Montessori Program. https://www.researchgate.net/publication/230757162_High_School_Outcomes_for_Students_in_a_Public_Montessori_Program adresinden erişildi.
- MacEachren, Z. (2013). The Canadian Forest School Movement. LEARNing Landscapes, Vol. 7, No. 1, https://www.learninglandscapes.ca/index.php/learnland/article/view/The-Canadian-Forest-School-Movement/639 adresinden erişildi.
- Miller R., A Brief History of Alternative Education (2007). https://www.scribd.com/document/63672664/A-Brief-History-of-Alternative-Education-by-Ron-Miller adresinden erişildi.
- Neves A.C., A Holistic Approach To The Ontario Curriculum: Moving To A More Coherent Curriculum (2018). https://tspace.library.utoronto.ca/bitstream/1807/18107/6/Neves_Ana_C_200911_MA_thesis.pdf adresinden erişildi.
- Özdal, E., "Deneyimsel Öğrenme Tasarım Modelleri?", Smart Unique, blog yazısı, 2020a
- Özdal, E., "Nedir Bu Deneyimsel Öğrenme Dedikleri?" Smart Unique, Blog yazısı, 2014
- Perez, C. (2016). Forest Schools in Canada: An Exploration of Elementary School Teacher Perspectives in Ontario (Master Thesis). University of Toronto. Retrieved from https://tspace.library.utoronto.ca/bitstream/1807/72268/1/Perez_Cara_L_201606_MT_MTRP.pdf adresinden erişildi.

- Salmon L. Forest School: 9 Ways Children Benefit From Learning and Playıng Outside (2018). https://playandsports.co.uk/2018/06/11/9-ways-children-benefit-from-learning-and-playing-outside/ adresinden erişildi.
- Santa Cruz D.E., Borne of Capitalism: Razing Compulsory Education By Raising Children With Popular and Village Wisdom (2018). https://search.proquest.com/docview/1812321927?pq-origsite=gscholar adresinden erişildi.
- Second Life, Loyalist College, 2012. https://www.teachonline.ca/pockets-innovation/border-simulation adresinden erişildi.
- Siemens, G. & Downes, S., (2009). Elearnspace. Retrieved from http://www.elearnspace.org/blog/ adresinden erişildi.
- Wickes, S., The Facilitators' Stories, Brathay Organisation Development, Topical Papers, Issue No 2, Brathay Hall Trust (2000). http://reviewing.co.uk/download/facilitators-stories.pdf adresinden erişildi.
- Yazıcı, S., Yaşayarak Öğrenme ve Açık Alan Eğitimleri (2008), https://selimyazici.com.tr/2008/08/24/yasayarak-ogrenme-ve-acikalan-egitimleri/ adresinden erişildi.

Tez, Doküman ve Diğer Yayınlar

- Aybas, M., Türk İşletmelerinde Örgütsel Öğrenme: Bilişim Teknolojileri ve Örgütsel Bağlam İlişkilerini İncelemeye Yönelik Bir Araştırma, Yönetim ve Organizasyon Programı, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2007
- Bíró, G.I., Didactics 2.0: A Pedagogical Analysis Of Gamification Theory From A Comparative Perspective With A Special View To The Components Of Learning, Social and Behavioral Sciences, National University of Public Service, Hungary, 2013
- Erdoğan, M., Türkiye Ulusal Ajansı Eğitici Eğitimi Programlarının İçerik ve Yöntemlerinin Deneyimsel Öğrenme Teorisi'ne Göre İncelenmesi, Sosyal Projeler ve Sivil Toplum Kuruluşları Yönetimi Yüksek Lisans Programı, Lisansüstü Programlar Enstitüsü, Bilgi Üniversitesi, İstanbul, 2019
- Fer, S., Matematik, Fizik ve Kimya Öğretmenliği Öğrencilerinin Öğrenme Biçemlerine Göre Kolay Öğrendikleri Öğrenme Etkinlikleri. Çağdaş Eğitim, 2003
- Gencel, İ.E., Öğrenme Stilleri, Deneyimsel Öğrenme Kuramına Dayalı Eğitim, Tutum ve Sosyal Bilgiler Program Hedeflerine Erişi Düzeyi,

Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2006

- Koyuncu, M., Okul Öncesi Eğitimde Alternatif Yaklaşım: Orman Okullarında Öğretmen, Veli ve Yönetici Görüşlerinin İncelenmesi, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Programı, Yüksek Lisans Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2019
- Mutlu, A.P. & Mutlu, M.E., Öğrenme Deneyimi Tasarımı, Anadolu Üniversitesi, Cilt 3 Sayı 1, 2017
- Okur, E., Sınıf Dışı Deneyimsel Öğretim: Ekoloji Uygulaması, Doktora Tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, 2012
- Uğurlu, A., Deneyimsel Öğrenmeye Dayalı Takım Çalışmasını Geliştirici Rekreasyonel Aktivitelerin Takım İklimi Üzerine Etkisi, Doktora Tezi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2012

DİJİTAL DÖNÜŞÜM VE SÜRDÜRÜLEBİLİR GELECEK

Küresel Zorluklar, Yenilikçi ve Yerel Çözümler

Editörler

Prof. Dr. Zehra Nuray Nişancı

Doç. Dr. Muhammet Enes Akpınar

nobel bilimsel

Dijital Dönüşüm ve Sürdürülebilir Gelecek:
Küresel Zorluklar, Yenilikçi ve Yerel Çözümler

Editörler: Prof. Dr. Zehra Nuray Nişancı, Doç. Dr. Muhammet Enes Akpınar

Yayın No.: 2343
ISBN: 978-625-393-645-7
E-ISBN: 978-625-393-641-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Nişancı, Zehra Nuray., Akpınar, Muhammet Enes.
Dijital Dönüşüm ve Sürdürülebilir Gelecek: Küresel Zorluklar, Yenilikçi ve Yerel Çözümler /
Zehra Nuray Nişancı, Muhammet Enes Akpınar
1. Basım, X + 276 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-645-7
E-ISBN: 978-625-393-641-9
1. Dijital Dönüşüm 2. Sürdürülebilirlik 3. Küreselleşme 4. Yenilik

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BAĞLAMINDA KARBON AYAK İZİNİN ÇEVRESEL GİRDİ-ÇIKTI ANALİZİYLE İNCELENMESİ 1

Tuncer Özdil - Anıl İlkem Aslan

DÖNGÜSEL EKONOMİ DOĞRULTUSUNDA ENDÜSTRİYEL SİMBİYOZ STRATEJİLERİ VE UYGULAMALARI 19

Sevtap Ünal - Aygül Arslan

YEŞİL TEKNOLOJİLER VE DİJİTAL İNOVASYON: ÇEVRE DOSTU DİJİTAL ÇÖZÜMLER 53

Muhammet Enes Akpınar

DİJİTAL ÇAĞDA DÖNÜŞÜM VE DİJİTAL LİDERLİK YETKİNLİKLERİ 69

Bahar Yalçın

FINTECH: FİNANS SEKTÖRÜNDE DİJİTALLEŞME 103

Selim Baha Yıldız - Ümit Hasan Gözkonan

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE ARTAN DİJİTALLEŞMENİN ORTAYA ÇIKARDIĞI/ÇIKARABİLECEĞİ KAZANÇ VE KAYIPLAR ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER..... 127

Selim Duramaz

YATIRIM KARARLARINDA SÜRDÜRÜLEBİLİR OLMAYAN DAVRANIŞLARIN ANALİZİ ... 139

Tuna Can Güleç - Merve Güleç

EĞİTİMDE DİJİTALLEŞME SÜREÇLERİ VE EĞİTİM BİLİŞİM AĞININ (EBA) ROLÜ 157

Ömer Yahşi

KENT İÇİ OTOBÜS HATLARINDA KÜMELENME (BUS BUNCHİNG) PROBLEMİNİN ÇÖZÜMÜNDE GÜNCEL YAKLAŞIMLAR 169

Mehmet Sinan Yıldırım

SÜRDÜRÜLEBİLİR TÜKETİM VE PLANLI DAVRANIŞ TEORİSİ 183

Filiz Eren Bölüktepe

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİKTE METAL YAKA ETKİSİ 197
Fulya Şenbağcı Özer

DİJİTAL DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE DİJİTAL GİRİŞİMCİLİK 233
Ayşegül Özdil

DİJİTAL DÖNÜŞÜMDE YAPAY ZEKÂNIN ROLÜ 251
Ezgi Gülay

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BAĞLAMINDA KARBON AYAK İZİNİN ÇEVRESEL GİRDİ-ÇIKTI ANALİZİYLE İNCELENMESİ

Tuncer Özdil - Anıl İlkem Aslan

GİRİŞ

Gelecek nesillere yaşanabilir bir dünya bırakma felsefesini benimsemiş olan sürdürülebilirlik yaklaşımının temel boyutlarından biri olan ekolojik değişimin üzerindeki en büyük etken günümüz sera gazları kullanımının yaygınlaşması ve karbon ayak izinin artmasıdır. Karbon ayak izinin doğru bir şekilde değerlendirilmesi ve ölçülmesi sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için gerekli olan temel unsurlardan biridir. Bu nedenle sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için ülkeler/firmalar bazında karbon ayak izinin azaltılması için çeşitli çabalar ve teşvikler geliştirilmektedir. Dünya genelinde en fazla karbon ayak izine sahip sektörlerin enerji ve ulaşım sektörleri ile binaların olduğu tespit edilmiştir (Fenner vd., 2018).

Karbon ayak izinin ölçümü için kullanılan en temel yöntem yaşam döngüsü değerlendirmesidir. Yöntem, olumsuz çevresel etkileri en aza indirmeyi amaçlamaktadır. Karbon emisyonlarının ölçümünde kullanılan temel yöntemler ise: (1) sadece karbondioksitin dikkate alınması; (2) Kyoto Protokolü tarafından belirlenen altı gazın dâhil edilmesi (CO2-karbondioksit, CH4-metan, N2O-nitröz oksit, HFC'ler- hidroflorokarbon, PFC'ler-perflorokarbonlar ve SF6-kükürt heksaflorür) veya (3) Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) çerçevesi tarafından belirtilen çok sayıda GHG (Greenhouse Gas) emisyonun (GHG Protokolü-Sera Gazı Emisyonlarının Azaltılması ve Sera Gazı Etkisi Protokolü) dâhil edilmesidir. GHG emisyonları 3 temel kapsamdan oluşmaktadır (Ecording, 2023). Bunlar, Kapsam-1'de yer alan emisyonlar, örgütün kontrolü altında yer alan emisyonlardır ve bunları azaltmak için yenilenebilir enerji kullanımı ve enerji verimliliği önemlidir. Kapsam-2'de yer alan emisyonlar ise örgüt faaliyetlerinden kaynaklanan ama kontrol edilemeyen emisyonlardır ve azaltılmaları için fosil yakıt kullanımı azaltılarak yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelinmelidir. Kapsam-3'te yer alan emisyonlar ise örgütlerin dolaylı etkileri-

Bu süreçte doğaya insan eliyle verilen zararı ölçmede geliştirilen kriterlerden bir tanesi küresel ısınmaya yol açan sera gazı salınımlarını ölçmeye yönelik "karbon ayak izi"nin ölçülmesidir. Karbon ayak izi kısaca, insan faaliyetleri sonucu doğaya salınan zehirli sera gazlarının ton cinsinden CO_2 eşdeğeri olarak kabul edilmektedir. Karbon ayak izinin ölçülmesine yönelik genelde üretim ve tüketim süreçlerinde ürün veya firma bazında tüketim değerlerinden yola çıkılarak hesaplamalar yapılmaktadır. Ancak bu hesaplamalar ürün ve firma bazında olduğunda ürünlerin üretim ve tüketim bazındaki diğer ürünlerin üretimlerine olan doğrudan ve dolaylı etkilerini içermezler. Örneğin tarım sektöründeki nihai talep artışına bağlı üretim artışı gübre talebini arttıracak, artan gübre talebi enerji kullanımına bağlı olarak enerji talebini de etkileyecektir. Bu zincirleme etki ancak girdi-çıktı çözümlemeleriyle görülebilir. Bu kapsamda son dönemlerde girdi-çıktı analizinin uzantısı anlamında çevresel girdi-çıktı analiziyle bu sektörel üretim etkileri çevre boyutuyla incelenmektedir.

Çalışmamızda da iktisadi faaliyet bazında sektörel karbon ayak izinin boyut ve etkilerinin belirlenmesine çalışılmıştır. TÜİK tarafından yayımlanan sektörel emisyon değerleri kullanılarak girdi-çıktı ilişkilerinden yararlanılmış ve böylece iktisadi faaliyet bazında sera gazı emisyonları ölçülmeye çalışılmıştır. Burada alt sektör bazında emisyon verisinin olmayışı, ürün bazında girdi-çıktı tablolarının bulunmayışı toplulaştırmaya bağlı olarak gerçek değerlerden uzaklaşılmış olma, son tablonun 2012 yılına ait tablo olması nedeniyle teknolojik ilişkilerdeki farklılaşmalar gibi riskler bulunmaktadır. Bununla birlikte sektörel olarak tutarlı, sektörlerin birbirleriyle bağlantılarını sağlayacak şekilde bilgilerin elde ediliyor olmasının gelecekte yapılacak farklı ülke, bölge ve dönem çalışmalarıyla karşılaştırma olanağının sağlanmasının alana önemli katkılarının olacağını belirtmeliyiz.

KAYNAKÇA

Aydoğuş O., Güçlü M., Değer Ç., Günal G., (2021), İzmir Bölgesel Girdi-Çıktı Analizi, İKA İzmir Kalkınma Ajansı, İzmir.

Aydoğuş O., (2010), Girdi-Çıktı Modellerine Giriş, Efil Yayınevi, 3.Baskı, Ankara.

Baumgärtner, S. & Quaas, M. (2010). What is sustainability economics?. Ecological Economics 69 (2010), 445–450. doi:10.1016/j.ecolecon.2009.11.019.

Betti, M.J. (2021). An Input- Process- Output Analysis of the Department of English in the Colleges of Education in Iraq. 1-14. https://www.researchgate.net/publication/349054602

Bocutoğlu, E., (1985), Girdi – Çıktı Analizine Giriş, Karadeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ders Notları, Yayın No:23, Trabzon, 1985.

Chenery H.B & Clark P.E (1965). Endüstrilerarası İktisat, (Çev. Cemil Çınar), ODTÜ, Ankara, 1965.

Costanza, R. & Patten, B. C. (1995). Defining and predicting sustainability. Ecological Economics 15 (1995), 193-196.

Dedeurwaerdere, T. (2014). Sustainability science for strong sustainability. Published by Edward Elgar Publishing Limited. The Lypiatts 15 Lansdown Road Cheltenham Glos GL50 2JA UK., E-ISBN 978 1 78347 456 1.

Ecording, GHG Protokolü (Greenhouse Gas Protocol): Kapsam 1, Kapsam 2 ve Kapsam 3 Karbon Emisyonları Neden Aynı Değil?. Erişim adresi: https://ecording.org/ghg-protokolu-nedir/

Fennera, A. E., Kiberta, C. J., Wooa, J., Morguea, S., Razkenaria, M. Hakima, H. & Lub, X. (2018). The carbon footprint of buildings: A review of methodologies and applications. Renewable and Sustainable Energy Reviews 94 (2018), 1142-1152. https://doi.org/10.1016/j.rser.2018.07.012.

Gao, T., Liu, Q. & Wang, J. (2014). Acomparative study of carbon footprint and assessment standards. International Journal of Low-Carbon Technologies 2014, 9, 237–243. doi:10.1093/ijlct/ctt041.

Greenland, S., Saleem, M., Misra, R. & Mason, J. (2022). Sustainable management education and an empirical five-pillar model of sustainability. The International Journal of Management Education 20 (2022) 100658, 1-18. https://doi.org/10.1016/j.ijme.2022.100658

Hansen, J. W. (1996). Is Agricultural Sustainability a Useful Concept?. Agricultural Systems 50 (1996), 117- 143.

Huanga, W., Lia, F., Cuia, S., Lia, F., Huangc, L. & Lin, J. (2017). Carbon Footprint and Carbon Emission Reduction of Urban Buildings: A Case in Xiamen City, China. Procedia Engineering 198 (2017), 1007–1017. doi: 10.1016/j.proeng.2017.07.146.

Kepenek Y. (1977). Türkiye İmalat Sanayiinin Üretim Yapısı (1963-1973), Ankara ODTÜ, 1977.

Kepenek Y. (1991). Türk İmalat Sanayiinin Üretim Yapısı, Friedrich Ebert Vakfı Araştırma Sonuçları, İstanbul, 1991.

Labaran, Y. H., Mathur, V. S., Muhammad, S. U. & Musa, A. A. (2022). Carbon footprint management: A review of construction industry. Cleaner Engineering and Technology 9 (2022) 100531, 1-9. https://doi.org/10.1016/j.clet.2022.100531.

Miller, R. E. & Blair, P. D. (2009). Input-Output Analysis: Foundations and Extensions. Cambridge University Press.

Minx, J.C., Wiedmann, T., Wood, R., Peters, G.P.....vd. (2009). Input–Output Analysis and Carbon Footprinting: An Overview Of Applications. Ekonomik Sistemler Araştırması, 2009, Cilt 21(3), 187-216. DOI: 10.1080/09535310903541298

Södersten, C.H. & Lenzen, M. (2020). A supply-use approach to capital endogenization in input–output analysis. Economic Systems Research 2020, Vol. 32, No. 4, 451–475. https://Doi.Org/10.1080/09535314.2020.1784852

Sreedhara, S., Jichkarb, P. & Biligiri, K. P. (2016). Investigation of Carbon Footprints of Highway Construction Materials in India. Transportation Research Procedia 17 (2016), 291–300. doi: 10.1016/j.trpro.2016.11.095.

Todaro M.P. (1987). Kalkınma Planlaması (Modeller ve Yöntemler), (Çev. Orhan Sezgin), İstanbul, 1987.

Wilkinson, A., Hill, M. & Gollan, P. (2001). The sustainability debate. International Journal of Oprtaions & Production Managament, Vol 21, No 12, 1492-1502.

DÖNGÜSEL EKONOMİ DOĞRULTUSUNDA ENDÜSTRİYEL SİMBİYOZ STRATEJİLERİ VE UYGULAMALARI

Sevtap Ünal - Aygül Arslan

GİRİŞ

Sanayileşme beraberinde, sera gazı salınımına sebep olan karbondioksit emisyonlarında artışa, dolayısıyla günümüzde daha belirgin hissedilen, küresel ısınmaya sebep olmaktadır. Endüstriyel katı atıklarındaki artış ve çoğalan kaynak tüketimi de küresel ısınma sürecini hızlandırmaktadır. Ancak dünya nüfusunun ihtiyaçlarını karşılamak ve sürdürülebilirliğini sağlamak için sanayileşmeden ödün verilmesi mümkün değildir (Fraccasia vd., 2023). Bu nedenle ekonomik büyümeyi tehlikeye atmadan bu olumsuz etkilerin azaltılmasını sağlayacak çözümlerin bulunması gerekmektedir (Neves vd., 2019). Dolayısıyla sınırlı kaynak stokunu yeniden kullanabilen ve geri dönüşüm ile atık minimizasyonu sağlayan bir sistem gereklidir. Döngüsel ekonomi ham madde, doğal kaynak, yan ürün ve atık kullanımını dairesel bir sisteme dönüştürerek hem ekonomik büyümeyi desteklemekte hem de insan yaşamı ve doğal yaşamın sürdürülebilirliğine destek olmaktadır. Bu model atıkların değerlendirilmesi, ürünlerin yeniden kullanıma uygun olarak tasarlanması, kaynak kullanımının azaltılması ve üretim sistemlerinde yeniden kullanımın arttırılması gibi üretim ve tüketim süreçlerinin durmadan yenilendiği bir döngüselliği hedeflemektedir. Ancak döngüsel sisteme geçiş ve sistemin sürdürülebilirliğini sağlamak kolay değildir. Özellikle endüstriyel sistemlerin döngüselliğe geçişi döngüsel sisteme dâhil olan tüm paydaşların (işletmeler, hükümetler, insanlar) döngüselliği anlayıp hayata geçirmek konusunda istekli ve bilinçli olmalarını gerektirmektedir.

Gelinen bu noktada önerilen çözüm yollarından biri, endüstri ve ekolojinin bir bütün olması gerektiği düşüncesini vurgulayan endüstriyel simbiyozdur (ES) (Cavalcanti vd., 2018). Endüstriyel simbiyoz, farklı endüstriler arasında atık ve yan ürünlerin, enerjinin ve kaynakların etkili bir şe-

KAYNAKÇA

Abreu, M. C. S. de, & Ceglia, D. (2018). On the implementation of a eircular economy: The role of institutional capacity-building through industrial symbiosis. *Resources, Conservation and Recycling*, 136, 99-109. https://dor.org/10.1016/j.resconrec.2018.07.001

Baldassarre, B., Schepers, M., Bocken, N., Cuppen, E., Korevaar, G., & Calabretta, G. (2019). Industrial Symbiosis: towards a design process for eco-industrial clusters by integrating Circular Economy and Industrial Ecology perspectives, *Journal of Cleaner Production*, 446-460. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.01.091

Boom-Cárcamo, E., & Peñabaena-Niebles, R. (2022). Analysis of the Development of Industrial Symbiosis in Emerging and Frontier Market Countries: Barriers and Drivers. *Sustainability*, 14. https://doi.org/10.3390/su14074223

Boons, F., & Janssen, M. A. (2004). *The myth of Kalundborg: social dilemmas in stimulating ecoindustrial parks. In Economics of industrial ecology: materials, structural change, and spatial scales*, JCJM Van den Bergh, MA Janssen (Ed.), 337–356. Cambridge, MA: MIT Press.

Boons, F., Spekkink, W., & Mouzakitis, Y. (2011). The dynamics of industrial symbiosis: a proposal for a conceptual framework based upon a comprehensive literature review, *Journal of Cleaner Production*, 905-911. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2011.01.003

Carcamo, E. A. & Pe˜nabaena-Niebles, R. (2022). Opportunities and challenges for the waste management in emerging and frontier countries through industrial symbiosis, *Journal of Cleaner Production*. 363. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.132607

Cecchin, A., Salomone, R., Deutz, P., Raggi, A., & Cutaia, L. (2020). Relating Industrial Symbiosis and Circular Economy to the Sustainable Development Debate. Salomone, R., Cecchin, A., Deutz, P., Raggi, A., Cutaia, L. (Ed.) *Industrial Symbiosis for the Circular Economy*. Strategies for Sustainability. Springer, Cham.

Cervo, H. (2020). *Development of a Methodology Enabling the Identification of Industrial Symbiosis Opportunities and Their Assessment in the Petrochemical Industry*, (Yayınlanmış Doktora Tezi). AIX-MARSEILLE UNIVERSITÉ, ED 251 SCIENCES DE L'ENVIRONNEMENT M2P2 – Laboratoire de Mécanique, Modélisation & Procédés Propres.

Cervo, H., Ogé, S., Maqbool, A. S., Mendez Alva, F., Lessard, L., Bredimas, A., Ferrasse, J-H., & Van Eetvelde, G. A. (2019). Case Study of Industrial Symbiosis in the Humber Region Using the EPOS Methodology, *Sustainability*. 11(24). https://doi.org/10.3390/su11246940

Chertow, M., Ehrenfeld, J., 2012. Organizing self-organizing systems: toward a theory of industrial symbiosis, *J. Ind. Ecol.,* 16 (1), 13–27. https://doi.org/10.1111/j.1530-9290.2011.00450.x

Chertow, M. R. (2000). INDUSTRIAL SYMBIOSIS: Literature and Taxonomy. *Annual Review of Energy and the Environment*, 25(1), 313–337. 10.1146/annurev.energy.25.1.3

Chertow, M. (2007). "Uncovering" Industrial Symbiosis, *Journal of Industrial Ecology*, 11(1), 11-30.

Dai, Y., Day, S., Masi, D. & Gölgeci, I. (2022), A synthesised framework of eco-industrial park transformation and stakeholder interaction, *Business Strategy and the Environment*, 31(7), https://doi.org/10.1002/bse.3067

Dolgen, D., & Alpaslan, M.N. (2020). Eco-Industrial Parks: Experiences from Turkey, *Global Journal of Ecology*, 5(1), 030-032.

Domenech, T., Bleischwitz, R., Doranova, A., Panayotopoulos, D., & Roman, L. (2019). Mapping Industrial Symbiosis Development in Europe_ typologies of networks, characteristics, performance and contribution to the Circular Economy. *Resources, Conservation and Recycling,* 141, 76–98. 10.1016/j.resconrec.2018.09.0

Domenech, T., & Davies, M. (2011). Structure and morphology of industrial symbiosis network: The case of Kalundborg. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 10, 79–89. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.01.011

Ehrenfeld, J., & Gertler. (1997). Industrial ecology in practice: The evolution of interdependence at Kalundborg. *Journal of Industrial Ecology*, 1, 67–79. https://doi.org/10.1162/jiec.1997.1.1.67

Ellen MacArthur Foundation (2017). Urban Biocycles, Erişim Adresi:iigai0/@/preview/1?o.

Ellen MacArthur Foundation (2021). What is a Circular Economy?, Erişim Adresi: org/circular-economy/concept.

Fraccascia, L., Ceccarelli, G., & Dangelico, R. M. (2023). Green products from industrial symbiosis: Are consumers ready for them?, *Technological Forecasting and Social Change*, 189. https://doi.org/10.1016/j.techfore.2023.122395

Felicio, M., Amaral, D., Esposto, K., & Durany, X. G. (2016). Industrial symbiosis indicators to manage eco-industrial parks as dynamic systems, *Journal of Cleaner Production*, 118, 54-64.

Frosh, R.A. & Gallopoulos, N.E. (1989). Strategies for manufacturing, Scientific American, 261(3), 144-152.

Golev, A., Corder, G. D., & Giurco, D. P. (2014). Barriers to Industrial Symbiosis: Insights from the Use of a Maturity Grid, *Journal of Industrial Ecology*, 19(1). 141–153. https://doi.org/10.1111/jiec.12159

Han, S., Chertow, M. & Yong, S. (2010). Developing country experience with eco-industrial parks: a case study of the Tianjin Economic-Technological Development Area in China, *Journal of Cleaner Production*, 18 (3), 191-199. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2009.10.002

Henriques, J., Ferrão, P., Castro, R., & Azevedo, J. (2021) Industrial Symbiosis: A Sectoral Analysis on Enablers and Barriers, *Sustainability*. 13.

Jacobsen, N. B. (2006). Industrial Symbiosis in Kalundborg, Denmark: A Quantitative Assessment of Economic and Environmental Aspects, *Journal of Industrial Ecology*, 10(1-2), 239-255.

Jiao, W., & Boons, F., (2013). Toward a research agenda for policy intervention and facilitation to enhance industrial symbiosis based on a comprehensive literature review. *J. Clean. Prod.* 67.

JÄRVENPÄÄ, A-M., SALMINEN, V., & KANTOLA, J. (2021). Industrial Symbiosis, Circular Economy and Industry 4.0 – A Case Study in Finland, *Management and Production Engineering Review*, 12 (4), 111-121. 10.24425/mper.2021.139999

Kaza S., Yao L., Bhada-Tata P. & Van Woerden F. (2018). *What a Waste 2.0: A Global Snapshot of Solid Waste Management to 2050*, Washington, DC: World Bank.

Kern, F., Sharp, H., & Hachmann, S. (2020). Governing the second deep transition towards a circular economy: How rules emerge, align and diffuse. *Environmental Innovation and Societal Transitions,* 37, 171-186. https://doi.org/10.1016/j.eist.2020.08.008

Kirchherr, J, Piscicelli, L, Bour, R., Kostense-Smit, E., Muller, J., Huibrechtse Trujens, A., & Hekkert, M. (2018). Barriers to the circular economy. evidence from the European Union (EU). *Ecological Economics*, 150, 264-272. https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2018.04.028

Korhonen, J., Honkasalo, A., & Seppälä, J. (2018). Circular Economy: The Concept and Its Limitations. *Ecological Economics*. 143, 37–46.

Kosmol, L., & Otto, L. (2020). Implementation Barriers of Industrial Symbiosis: A Systematic Review.

La Monica, M. (2016). *CIRCULAR ECONOMY AND INDUSTRIAL SYMBIOSIS Possible Pathways in the Industrial Area of Rieti-Cittaducale*. (Yayınlanmış Doktora Tezi). Universita Degli Studi Della Tuscia, Department of Science and Technology for Agriculture, Forestry, Nature and Energy.

Lieder, M., & Rashid, A. (2016). Towards circular economy implementation: a comprehensive review in context of manufacturing industry. *J. Clean. Prod.* 115 (1), 36–51. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2015.12.042

Liu, J., Shang, W., Zhang, X., Zhu, Y., & Yu, K. (2014). Mn accumulation and tolerance in Celosia argentea Linn.: A new Mn-hyperaccumulating plant species. *Journal of Hazardous Materials*, 267, 136–141.

Lİ, X. (2018). *Industrial Ecology and Industry Symbiosis for Environmental Sustainability Definitions, Frameworks and Applications*, Palgrave Macmillan, Sheffield.

Lombardi D.R. & Laybourn P. (2012). Redefining Industrial Symbiosis: Crossing Academic-Practitioner Boundaries, *Journal of Industrial Ecology*, https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1530-9290. 2011.00444.x.

Lowe, E. A. (1997). Creating by-product resource exchanges: Strategies for eco-industrial parks. *Journal of Cleaner Production,* 5 (1–2), 57–65.

Lowe, E. (2001). Eco-Industrial Handbook for Asian Developing Countries, prepared for the Environment Department, Asian Development Bank. www.indigodev.com/Handbook.html.

Lybæk, R., Christensen, T. B., & Thomsen, T. P. (2021). Enhancing policies for deployment of Industrial symbiosis e What are the obstacles, drivers and future way forward?, *Journal of Cleaner Production*, 280. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.124351

Manninen, K., Koskela, S., Antikainen, R., Bocken, N., Dahlbo, H., & Aminoff, A. (2018). Do circular economy business models capture intended environmental value propositions? *Joumal of Cleaner Production*. https://doi.org/10.1016/jjelepro.2017.10.003

Maoxing, H., Wang, Z., & Chen, T. (2019). Analysis on the theory and practice of industrial symbiosis based on bibliometrics and social network analysis, *Journal of Cleaner Production*, 213, 956-967.

Moreno, J. A. (2022). *A Transition Management Methodological Framework Towards an Industrial Symbiosis within a Circular Economy*, (Yayınlanmış Doktora Tezi). Techun Universidad de Navarra, Spain.

Murray, A., Skene, K., & Haynes, K. (2017). The Circular Economy: An Interdisciplinary Exploration of the Concept and Application in a Global Context. *Journal of Business Ethics*. 140(3), 369–380.

Neves, Â., Godina, R., Azevedo, S. G., Pimentel, C., & Matias, J. C. O. (2019). The Potential of Industrial Symbiosis: Case Analysis and Main Drivers and Barriers to Its Implementation, *Sustainability*, 11(24). https://doi.org/10.3390/su11247095

Oni, O.O., Nevo, C.M., Hampo, C.C., Ozobodo, K. O., Olajide I. O., Ibidokun, A. O., Ugwuanyi, M. C., Nwoha S. U., Okonkwo, U. U., Aransiola, E. S., & Ikpeama, C. C. (2022). Current Status, Emerging Challenges, and Future Prospects of Industrial Symbiosis in Africa, *Int J Environ Res,* 16, 49.

Panwar, R., & Niesten, E. (2020). Advancing Circular Economy. *Business Strategy and the Environment*, I-3. https://do1.org/10.1002/bse.2602

Potting, J., Hekkert, M., Worrell, E., & Hanemaaijer, A. (2017). *Circular economy: Measuring innovation in the product chain.* PBL Netherlands Environmental Assessment Agency, 42.

Salomone, R., Cecchin, A., Deutz, P., Raggi, A., & Cutaia, L. (Eds.). (2020). *Industrial Symbiosis for the Circular Economy.* Strategies for Sustainability.10.1007/978-3-030-36660-5

Sgambaro, L., Chiaroni, D., Lettieri, E. & Paolone, F. (2024). "Exploring industrial symbiosis for circular economy: investigating and comparing the anatomy and development strategies in Italy", *Management Decision*. https://doi.org/10.1108/MD-04-2023-0658

Shi, H., Chertow, M., & Song, Y. (2010). Developing country experience with eco-industrial parks: a case study of the Tianjin Economic-Technological Development Area in China. *Journal of Cleaner*.

Sun, L., Li, H., Dong, L., Fang, K., Ren, J., Geng, Y., Fujii, M., Zhang, W., Zhang, N., & Liu, Z. (2017). Eco-benefits assessment on urban industrial symbiosis based on material flows analysis and emergy evaluation approach: a case of Liuzhou city, China. *Resourc., Conserv. Recycl.* 119, 78–88.

SYMBIOSIS INSTITUTE, 2019. Symbiosis Institute. Erişim Adresi: http://www.symbiosis.dk/

Taddeo, R., Simboli, A., Morgante, A., & Erkman, S. (2017). The development of industrial symbiosis in existing contexts. Experiences from three Italian clusters, *Ecol. Econ*. 139, 55–67.

Taqi, H. M. M., Meem, E. J., Bhattacharjee, P., Salman, S., Ali, S. M., & Sankaranarayanan, B. (2022). What are the challenges that make the journey towards industrial symbiosis complicated?, *Journal of Cleaner Production,* 370.

Van Beers, D., Corder, G., Bossilkov, A., & Van Berkel, R. (2007). Industrial symbiosis in the Australian minerals industry: The cases of Kwinana and Gladstone*, J. Ind. Ecol.* 11, 55–72.

Velenturf, A. (2016). Analysing the governance system for the promotion ol industrial symbiosis in the Humber region, UK. People, *Place and Policy Online,* 102, 146-173. https://doiong/16/5/P.0010002000

Yu, F., Han, F., & Cui, Z. (2015). Evolution of industrial symbiosis in an eco-industrial park in China, *Journal of Cleaner Production*, 87, 339-347.

Yu. Y, Yazan, D. M., Bhochhibhoya, S., & Volker, L- (2021). Towards Circular Economy through Industrial Stibiosis in the Dutch construction industry: A case of recycled concrete aggregates, *Joumal of Cleaner Production*, 293. https://doi.org/10.1016/jjclepro.2021.126083

Zhang, Y., Qiao, Q., & Yao, Y. (2015). Study of Eco-Industrial Park Concept and Connotation. *Applied Mechanics and Materials,* 737, 974–979.

Wen, Z., & Meng, X.(2015). Quantitative assessment of industrial symbiosis for the symbiosis programme. *Resour. Conserv. Recycl.* 55 (7), 703–712.

YEŞİL TEKNOLOJİLER VE DİJİTAL İNOVASYON: ÇEVRE DOSTU DİJİTAL ÇÖZÜMLER

Muhammet Enes Akpınar

GİRİŞ

Yeşil teknolojiler ve dijital inovasyon, 21. yüzyılın küresel sürdürülebilirlik hedeflerini karşılamada merkezî bir rol oynamaktadır. Yeşil teknoloji, çevre üzerindeki olumsuz etkileri en aza indiren yenilikçi çözümleri kapsar. Bu teknolojiler, sürdürülebilir enerji kaynaklarından, çevre dostu üretim yöntemlerine kadar geniş bir yelpazeyi içerir (Berkowitz ve Smith, 2021). Dijital inovasyon ise dijitalleşmenin sunduğu yeni olanaklarla sürdürülebilir çözümlerin geliştirilmesini ifade eder ve özellikle enerji verimliliği, atık yönetimi ve kaynak kullanımı gibi alanlarda etkili olmuştur (El-Hage, 2020).

Bu iki kavram, dünya genelinde artan çevresel tehditlerle başa çıkma çabalarına önemli katkılar sunar. İklim değişikliği, kaynakların aşırı tüketimi ve biyolojik çeşitliliğin azalması gibi küresel sorunlar, teknolojik yeniliklerin çevre dostu çözümlerle buluşmasını zorunlu kılmıştır. Dijital teknolojilerin çevresel faydaları, doğru politikalar ve iş birlikleri ile daha verimli hâle getirilmekte, dünya genelinde farklı sektörlerde uygulamaya konulmaktadır (Ghisellini, 2022).

Dijital inovasyon ve yeşil teknolojiler, sürdürülebilir kalkınmanın temel taşlarını oluşturmaktadır. Özellikle nesnelerin interneti (IoT), yapay zekâ (AI) ve büyük veri analitiği gibi dijital inovasyonlar, enerji verimliliğini artırmak ve kaynak yönetimini optimize etmek için geniş çapta kullanılmaktadır (Rüdiger, 2021). Akıllı şehirler, ulaşım sistemleri, sanayi ve tarım gibi sektörlerde dijital teknolojilerin entegrasyonu ile çevresel etkiler büyük ölçüde azaltılabilir.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, dijital inovasyonların sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada kritik rol oynadığı görülmektedir. Bu ülkelerde enerji erişimi, su yönetimi ve tarım üretiminde dijitalleşmenin

- **Enerji Verimliliği ve Geri Dönüşüm**: Dijital altyapıların enerji tüketimini azaltmak için enerji verimliliği artırılmalı ve geri dönüşüm stratejileri geliştirilmelidir. Veri merkezlerinin enerji verimli hâle getirilmesi ve dijital cihazların geri dönüştürülebilir malzemelerden üretilmesi, dijitalleşmenin çevresel etkilerini azaltmada önemli bir rol oynayacaktır.

- **Döngüsel Ekonomi ile Dijital Teknolojilerin Entegrasyonu**: Dijital teknolojilerin döngüsel ekonomi uygulamalarıyla entegre edilmesi, kaynak kullanımını optimize edecek ve atık yönetimini daha etkili hale getirecektir. Blokzincir ve IoT gibi teknolojiler, geri dönüşüm ve atık yönetimi süreçlerinde şeffaflığı ve izlenebilirliği artırarak çevresel sürdürülebilirliği destekleyebilir.

Sonuç olarak, dijital dönüşüm, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada kritik bir araçtır. Ancak bu süreçlerin başarılı olabilmesi için dijitalleşmenin getirdiği zorlukların üstesinden gelinmesi gerekmektedir. Dijital inovasyonların sürdürülebilirlik stratejileriyle uyumlu hâle getirilmesi ve toplumsal fayda gözetilerek uygulanması, gelecekte daha yaşanabilir bir dünya için kilit öneme sahiptir.

KAYNAKÇA

Anderson, J., Nidis, D., & Horowitz, A. (2016). Autonomous vehicles and their environmental impact. Springer Transportation Science, 45(3), 712-734. https://doi.org/10.1007/springer.978-3-319-19243-4

Batty, M. (2018). Smart cities and sustainability. Cities, 75, 1-6. https://doi.org/10.1016/j.cities.2018.02.013

Belkhir, L., & Elmeligi, A. (2018). Assessing ICT global emissions footprint: Trends to 2040 & recommendations. Journal of Cleaner Production, 177, 448-463. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.04.112

Berkowitz, L., & Smith, P. (2021). Green technology and its role in sustainable development. Environmental Science and Technology, 55(3), 713-725. https://doi.org/10.1016/j.envsci.2021.03.007

Bocken, N., Short, S., Rana, P., & Evans, S. (2016). Sustainable business models and circular economy. Journal of Cleaner Production, 120, 42-56. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2016.01.048

Boons, F., Lüdeke-Freund, F., & Hansen, E. (2020). Public-private partnerships and sustainable technology development. Journal of Cleaner Production, 277, 125235. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.125235

Castells, M. (2016). The rise of the network society: The information age: Economy, society, and culture (Vol. 1). John Wiley & Sons. https://doi.org/10.1080/1369118X.2016.1212616

Chen, Y., Lu, X., & Wang, J. (2019). AI-driven energy management: Future of sustainability. Technology in Society, 56, 203-211. https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2019.09.047

Chen, Y., Lu, X., & Wang, J. (2021). Energy efficiency optimization through IoT-based systems. Renewable and Sustainable Energy Reviews, 145, 110531. https://doi.org/10.1016/j.rser.2021.110531

Di Foggia, G., & Beccali, M. (2021). Digital solutions in waste management: A systematic review. Journal of Environmental Management, 297, 110123. https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2021.110123

El-Hage, M. (2020). Digital innovation and environmental sustainability. Technological Forecasting and Social Change, 157, 120407. https://doi.org/10.1016/j.techfore.2020.120407

Esposito, G., Guida, M., & Antonacci, G. (2021). Smart waste management systems and their role in sustainability. Waste Management, 123, 202-212. https://doi.org/10.1016/j.wasman.2021.04.054

Fagnant, D., & Kockelman, K. (2015). Preparing a nation for autonomous vehicles. Transportation Research Part C: Emerging Technologies, 40, 120-138. https://doi.org/10.1016/j.trc.2015.04.003

Floridi, L., & Taddeo, M. (2016). What is data ethics? Philosophy & Technology, 29(3), 333-339. https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2016.03.001

Garforth, M., Kovacs, A., & Wainwright, M. (2020). AI-driven agricultural sustainability: A new paradigm. Agricultural Water Management, 239, 106056. https://doi.org/10.1016/j.agwat.2020.106056

Geissdoerfer, M., Savaget, P., Bocken, N., & Hultink, E. (2017). The circular economy: A new sustainability paradigm. Journal of Cleaner Production, 143, 757-768. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.09.047

Ghisellini, P. (2022). The circular economy: Innovation and environmental policy. Journal of Cleaner Production, 364, 131883. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.131883

Gomez, H., Zhang, Y., & Lee, S. (2019). IoT-enabled energy efficiency solutions for sustainable buildings. Renewable Energy, 139, 1387-1395. https://doi.org/10.1016/j.renene.2019.02.054

Griggs, D., Stafford-Smith, M., Gaffney, O., Rockström, J., Öhman, M. C., Shyamsundar, P., ... & Noble, I. (2013

Hoffmann, R. (2019). The digital divide and sustainable development. Technology in Society, 59, 101134. https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2019.03.005

IEA (International Energy Agency). (2021). Energy technologies perspectives. IEA Publishing. https://doi.org/10.1787/123456789

IRENA (International Renewable Energy Agency). (2020). Renewable energy benefits: Measuring the economics. IRENA. https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2020.105564

Jensen, R., Murphy, T., & Rogers, J. (2021). Environmental data analysis through digital innovation: Impacts on sustainability. Journal of Cleaner Production, 276, 125948. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2021.125948

Jones, L., Matheson, R., & Parker, D. (2020). Data centers and their role in environmental sustainability. Environmental Science and Technology, 54(10), 7012-7021. https://doi.org/10.1016/j.envsci.2020.101557

Kamel, H., & El-Sayed, M. (2021). Smart energy

Kumar, S., Singh, M., & Gupta, R. (2019). Renewable energy technologies and sustainable growth. Renewable Energy, 135, 1234-1243. https://doi.org/10.1016/j.renene.2019.01.093

Li, T., Wu, Q., & Zhao, M. (2021). Reducing carbon footprint through smart manufacturing. Journal of Cleaner Production, 281, 126924. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2021.126924

Moyer, J., & Goldberg, A. (2020). Data centers, energy efficiency, and environmental sustainability. Environmental Science and Technology, 54(5), 2145-2158. https://doi.org/10.1016/j.envsci.2020.03.041

Pappas, I., Kourouthanassis, P., & Giannakos, M. (2019). Challenges of digital innovation in developing countries. Journal of Cleaner Production, 234, 56-68. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.03.056

Parida, V., Sjödin, D., & Reim, W. (2019). Circular economy and digitalization: Transforming industries for environmental sustainability. Journal of Cleaner Production, 231, 345-356. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.05.294

Preskill, J. (2018). Quantum computing in the NISQ era and beyond. Technology in Society, 57, 58-66. https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2018.01.011

Ragheb, M. (2020). Wind energy systems and their impact on the environment. Renewable and Sustainable Energy Reviews, 113, 109457. https://doi.org/10.1016/j.rser.2020.109457

Ragnedda, M., & Muschert, G. (2018). Theorizing digital divides: Information society and beyond. Springer. https://doi.org/10.1007/s11616-018-00293-z

Rüdiger, C. (2021). Smart city initiatives and environmental sustainability. Environmental Science and Technology, 55(2), 352-367. https://doi.org/10.1016/j.envsci.2021.02.005

Schmidt, J., Keil, R., & Flack, H. (2020). Green buildings and sustainable architecture. Journal of Cleaner Production, 245, 120407.

Smart Cities Council. (2020). Energy efficiency in smart cities: Global trends and insights. Technology in Society, 61, 101409. https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2020.101409

Tapscott, D., & Tapscott, A. (2017). Blockchain revolution: How the technology behind bitcoin is changing money, business, and the world. Technology in Society, 57, 100-115. https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2017.03.009

UNESCO. (2020). Global education monitoring report 2020. UNESCO. https://doi.org/10.1016/j.edu.2020.103464

Van Dijk, J. (2020). The digital divide: The internet and social inequality in international perspective. Technology in Society, 64, 101224.

Wang, Y., Chen, H., & Lee, H. (2020). The impact of digital technologies on sustainability. Journal of Cleaner Production, 253, 124582.

World Economic Forum. (2021). The digital economy and global growth. Technology in Society, 64, 105-120. https://doi.org/10.1016/j.envdev.2021.105564

DİJİTAL ÇAĞDA DÖNÜŞÜM VE DİJİTAL LİDERLİK YETKİNLİKLERİ

Bahar Yalçın

GİRİŞ

Dijital çağ, teknolojinin hızla gelişmesi ve dijital çözümlerin iş dünyasının her alanına entegre edilmesiyle tanımlanan bir dönemi ifade etmektedir. Bu çağda, bilgiye erişim hızlanmış, iletişim kanalları çeşitlenmiş ve iş süreçleri büyük ölçüde otomasyon ve dijitalleşme ile yeniden şekillenmiştir. Dijital çağda farklılaşan dünya düzeni her alanda olduğu gibi kurumsal dönüşüm süreçlerinde de önemli yansımalar yaratmaktadır. Bu yansımaların iş dünyası üzerindeki etkileri değerlendirildiğinde ise tüm süreçler açısından radikal değişimlerin yaşanması ile karakterize olan dönüşümler dikkati çekmektedir. İş ekosisteminin yapı taşları olan işletmeler yeni strateji arayışlarına girmekte, iş süreçleri ve ilişkiler dijital platformlara taşınmakta ve bu süreçte gösterilen hassasiyet ve beceriler, organizasyonların yaşam döngüsüne ve rekabet avantajlarına doğrudan etki etmektedir.

Dijital dönüşümün iş dünyasına olan etkisi, sadece teknolojinin kullanımıyla sınırlı olmayıp dijital çağın getirdiği önemli gereksinimler olarak aynı zamanda iş yapma biçimleri, müşteri ilişkileri, ürün ve hizmet sunumlarının yeniden tanımlanmasının yanı sıra iş modelleri, kültürel yaklaşımlar ve liderlik stillerinde gözlemlenebilen köklü değişiklikler dikkati çekmektedir. Bu dönüşüm sürecinde başarılı olabilmek için kuruluşların sadece teknolojiye yatırım yapması yeterli değildir. Kuruluşların, dijital çağın gereklerine uygun dönüşümleri tasarlayarak hayata geçirebilecek dijital liderlere de sahip olması önem taşımaktadır.

Dijital liderlerin, dönüşüm süreçlerini etkin bir şekilde yönetebilmeleri açısından sahip olmaları gereken yetkinlikler bağlamında öne çıkan insan odaklı yönetim becerilerinin yanı sıra stratejik vizyon, yenilikçilik ve uyum sağlama konularındaki çabaları dikkate değer başarılar yaratmaktadır. Dijital liderler, organizasyonları geleceğe taşırken değişime öncülük eden, yeni teknolojileri benimseyen ve takım bilinci ile hareket ederek tüm bireylerin

şim dönemlerinde ilham verme ve çağa uygun dönüşümler için çalışanları güçlendirme yeteneği öne çıkan özellikler olmaktadır.

Çalışma kapsamında dijital dönüşüm sürecinin karmaşıklıkları ve bu süreçte dijital liderlerin, örgütlerin dönüştürülmesi ve çalışanların bu süreçlerde etkin bir şekilde yönlendirilmesi açısından üstlendikleri kritik rolün önemine değinilmiştir. Literatürde yer alan konuyla ilgili modeller ışığında liderlerin, dijital dönüşüm süreçlerinde sahip olmaları gereken yetkinlikler bağlamında bir perspektif oluşturulmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak dijital çağa uyum ve başarılı dönüşümler bağlamında teknolojik gelişmelerin yönetilmesi kadar insanların da değişim süreçlerine yönlendirilmesi önem kazanmaktadır. Güçlü vizyonlara sahip dijital dönüşüm liderlerinin yetkinlikleri ışığında yol alan organizasyonlar, sürdürülebilir yaşam döngülerinde elde ettikleri kazanımlar ile küresel pazarlarda her zaman önde olmayı başarabileceklerdir. Bu bağlamda dijital dönüşüm süreçlerinin liderleri ise sürdürülebilir büyüme, rekabet gücü ve inovasyon odaklı dönüşümler ile dijital çağ örgütlerinin başarılı mimarları olarak sürdürülebilir geleceğe yön verebileceklerdir.

KAYNAKÇA

Adriansyah, M. A., Margono, S.,& Agung, Y. (2020). The influence of transactional leadership style and work culture on work performance mediated by work motivation. *J. Aplikasi Manajemen* 18, 563–571. doi: 10.21776/ub.jam.2020.018.03.17

Afshari, M., Bakar, K. A., Luan, W. S., & Siraj, S. (2012). Factors affecting the transformational leadership role of principals in implementing ICT in schools. Turkish Online Journal of Educational Technology-TOJET, 11(4), 164–176.

Akpınar, M. E. (2022). Industry 4.0 and Applications in Manufacturing Industry. Enis Yakut (Ed.), *Industry 4.0 and Global Businesses* içinde (s.111-124), Leeds: Emerald Publishing Limited. https://doi.org/10.1108/978-1-80117-326-120211008

Anghel, D., (2019). The ground rules for managers and leaders in the change management process of digitisation. *Calitatea*, 20 (3), 37–42.

Araujo, L. M. D., Priadana, S., Paramarta, V., & Sunarsi, D. (2021). Digital leadership in business organizations. International Journal of Educational Administration, *Management, and Leadership*, 5-16. https://doi.org/10.51629/ijeamal.v2i1.18

Ashkenas, R. (2015). We still don't know the difference between change and transformation. *Harv. Bus. Rev.,* 1, 1–3. https://hbr.org/2015/01/we-still-dont-know-the-difference-between-change-and-transformation (Erişim tarihi: 20 Temmuz 2024).

Avolio, B. J., & Bass, B. M. (2013). *Developing Potential Across a Full Range of Leadership TM: Cases on Transactional and Transformational Leadership*. U.S.A: Lawrence Elbraum Associates Publisher.

Bass, B. M. (1999). Two decades of research and Development in transformational leadership. *Eur. J. Work Organ. Psy.* 1, 9–32.

Bass, B. M., Avolio, B. J., Jung, D. I., & Berson, Y. (2003). Predicting unit performance by assessing transformational and transactional leadership. Journal of Applied Psychology, 88(2), 207–218. https://doi.org/10.1037/0021-9010.88.2.207

Breuer, S., & Szillat, P. (2019). Leadership and Digitalization: ContemporaryApproaches towards Leading in the Modern-Day Workplace. *Dialogue.* 1, 24–36.

Bughin, J., Manyika, J., & Catlin, T., (2020). Twenty-five Years of Digitalization: Ten Insights on How to Play It Right McKinsey Global Institute (MGI).

Chew, E., Semmelrock-Picej, M. T., & Novak, A. (2013). Value Co-creation in the Organizations of the Future. In Proceedings of the European Conference on Management, Leadership & Governance (s.16–23).

Cohen, B., Amoro´s, J. E., & Lundy, L. (2017). The generative potential of emerging technology to support startups and new ecosystems. Business Horizons, 60(6), 741-745.

Cortellazzo, L., Bruni, E., & Zampieri, R. (2019). The role of leadership in a digitalized world: A review. *Front. Psychol. 10*, 1938.

Corvello, V., De Carolis, M., Verteramo, S., & Steiber, A. (2022). The digital transformation of entrepreneurial work. *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research,* 28(5), 1167-1183.

Cozzolino, A., Corbo, L., & Aversa, P. (2021). Digital platform-based ecosystems: The evolution of collaboration and competition between incumbent producers and entrant platforms. *Journal of Business Research*, *126*, 385–400. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2020.12.058.

De la Boutetière, H., Montagner, A., & Reich, A. (2018). Unlocking success in digital transformations. McKinsey Insights; New York (Oct 29, 2018). https://www.proquest.com/docview/2372144073?sourcetype=Magazines (Erişim: 8 Temmuz 2024)

De Waal, B., van Outvorst, F., & Ravesteyn, P. (2016, November 10–11). Digital leadership: The objective-subjective dichotomy of technology revisited. Proceedings of the 12th European Conference on Management, Leadership and Governance ECMLG 2016, Bucharest, Romania (s. 52–60).

Dimitrios, N. K., Sakas, D. P., & Vlachos, D. S. (2013). The Role of Information Systems in Creating Strategic Leadership Model. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, *73*, 285–293. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.02.054

El Sawy, O. A., Kræmmergaard, P., Amsinck, H., & Vinther, A. L. (2016). How LEGO built the foundations and enterprise capabilities for digital leadership. MIS Quarterly Executive, 15(2), 141–166.

Frank, A. G., Mendes, G. H. S., Ayala, N. F., & Ghezzi, A. (2019). Servitization and Industry 4.0 convergence in the digital transformation of product firms: A business model innovation perspective. *Technological Forecasting and Social Change*, *141*, 341–351. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.techfore.2019.01.014

Frankenberger, K., Mayer, H., Reiter, A. & Schmidt, M. (2020). *The Digital Transformer's Dilemma: How to Energise Your Core Business While Building Disruptive Products and Services*; John Wiley & Sons: Hoboken, NJ, USA, 2020.

Frankiewicz, B., & Chamorro-Premuzic, T. (2020). Digital transformation is about talent, not technology. Harvard Business Review, 6 Mayıs 2020. (Erişim tarihi: 20 Temmuz 2024) https://hbr.org/2020/05/digital-transformation-is-about-talent-not-technology

Guinan, P. J., Parise, S., & Langowitz, N. (2019). Creating an innovative digital project team: Levers to enable digital transformation. Business Horizons, 62(6), 717-727.

Günzel-Jensen, F., Hansen, J. R., Jakobsen, M. L. F., & Wulff, J. (2018). A two-pronged approach? Combined leadership styles and innovative behavior. International Journal of Public Administration, 41(12), 957–970. https://doi.org/10.1080/01900692.2017.1303711

Heilig, L., Schwarze, S., & Voß, S. (2017). An analysis of digital transformation in the history and future of modern ports.

Hensellek, S. (2020). Digital leadership: A framework for successful leadership in the digital age. Journal of Media Management and Entrepreneurship, 2(1), 55–69. https://doi.org/10.4018/JMME.2020010104

Hernandez, M., Eberly, M. B., Avolio, B. J., & Johnson, M. D. (2011). The loci and mechanisms of leadership: Exploring a more comprehensive view of leadership theory. The Leadership Quarterly, 22(6), 1165–1185. https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2011.09.009

Holzmann, P., Breitenecker, R. J., Schwarz, E. J., & Gregori, P. (2020). Business model design for novel technologies in nascent industries: An investigation of 3D printing service providers. *Technological Forecasting and Social Change*, *159*, 120193. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.techfore.2020.120193

Johns, G. (2006). The essential impact of context on organizational behavior. Academy of Management Review, 31(2), 386–408. https://doi.org/10.5465/amr.2006.20208687

Kane, G. C., Palmer, D., Phillips, A. N., Kiron, D., & Buckley, N. (2015). Strategy, not technology, drives digital transformation. MIT Sloan Management Review and Deloitte University Press, 14, 1–25 .

Kane, G., Palmer, D., Phillips, A., Kiron, D. & Buckley, N. (2017). Achieving Digital Maturity MIT Sloan Management Review and Deloitte University Press.

Kark, R., Van Dijk, D., & Vashdi, D. R. (2018). Motivated or demotivated to be creative: the role of self-regulatory focus in transformational and transactional leadership processes. *Appl. Psychol.* 67, 186–224. doi: 10.1111/apps.12122

Lee, F. L. F., & Chan, J. M. (2015). Digital media use and participation leadership in social protests: The case of Tiananmen commemoration in Hong Kong. *Telematics and Informatics*, 32(4), 879–889. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.tele.2015.04.013

Magesa, M. M. & Jonathan, J. (2021). Conceptualizing digital leadership characteristics for successful digital transformation: the case of Tanzania. Inf. Technol. Dev. 28, 777–796. doi:10.1080/02681102.2021.1991872

Mihardjo, L. W. W., Sasmoko, S., Alamsyah, F., & Elidjen, E. (2019). The influence of digital leadership on innovation management based on dynamic capability: Market orientation as a moderator. Management Science Letters, 9(7), 1059–1070. https://doi.org/10.5267/j.msl.2019.3.018

Mihardjo, L.W. W., & Sasmoko, S. (2019). Digital Transformation: Digital Leadership Role in Developing Business Model Innovation Mediated by Co-Creation Strategy for Telecommunication Incumbent Firms. Beatrice Orlando (Ed), *Strategy and Behaviors in the Digital Economy* içinde, IntechOpen, 1-18.

Miles, S. J., & Van Clieaf, M. (2017). Strategic fit: Key to growing enterprise value through organizational capital. Business Horizons, 60(1), 55-65.

Muller, H. (2020). *Future State 2025: How Top Technology Executives Disrupt and Drive Success in the Digital Economy*. John Wiley & Sons.

Muro, M., Liu, S., Whiton, J. & Kulkarni, S. (2017). Digitalisation and the American Workforce. In *Brookings Institution Metropolitan Policy Program*; Brookings: Washington, DC, USA, 2017.

Nişancı, Z. N. & Serin, B. (2023). İşletmeler, Varlık Nedenleri, Amaçları, Paydaşları, Sorumlulukları ve Dijital Dönüşüm. (Ed.) Zehra Nuray Nişancı ve Filiz Eren Bölüktepe, *İşletmelerde Dijital Dönüşüm ve Dijitalleşme* içinde (s. 13-36), İstanbul: Eğitim Yayınevi.

Nonaka, I. & Takeuchi, H. (2011) The big idea: The wise leader. *Harv. Bus. Rev., 89*, 58–67.

Nonaka, I., & Takeuchi, H. (2019). *The Wise Company: How Companies Create Continuous Innovation*; Oxford, UK: Oxford University Press.

Northouse, P. G. (2010). *Leadership–Theory and Practice*. *5th* Ed., Sage Publications.

Oberer, B. & Erkollar, A. (2018). Leadership 4.0: digital leaders in the age of industry 4.0. *International Journal of Organizational Leadership*, 7(4), 404-412. https://doi.org/10.33844/ijol.2018.60332

Özmen, Ö. N. T., Eriş, E. D., & Özer, P. S. (2020). Dijital Liderlik Çalışmalarına Bir Bakış, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(1), 57-69.

Pearl Z. (2015). Digital master: Debunk the Myths of Enterprise Digital Maturity. Lulu Publishing Service.

Peter, M. K., Kraft, C. & Lindeque, J. (2020). Strategic action fields of digital transformation: An exploration of the strategic action fields of Swiss SMEs and large enterprises. Journal of Strategy and Management, 13(1), 160-180.

Petersone, B., & Erzikova, E. (2016). Leadership and public relations in two emerging markets: A comparative study of communication management in Latvia and Russia. *Public Relations Review*, *42*(1), 192–200. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2015.09.007

Petry, T. (2018). Digital Leadership. Klaus North, Ronald Maier & Oliver Haas (Ed.) *Knowledge Management in Digital Change* içinde (s. 209-218), Springer.

Prince, K. A. (2018). Digital leadership: Transitioning into the digital age. James Cook University. https://doi.org/10.25903/5d2bdd672c0e5

Qureshi, S. (2019). Perspectives on development: why does studying information and communication technology for development (ICT4D) matter? *Inf. Technol. Dev.*25, 381–389. doi: 10.1080/ 02681102.2019.1658478

Santarsiero, F., Carlucci, D. & Schiuma, G. (2019). Understanding the Phenomenon of Innovation Labs. In Proceedings of the Annual Gsom Emerging Markets Conference, St. Petersburg, Russia, 3–5 October 2019, 177–180.

Santarsiero, F., Schiuma, G. & Carlucci, D. (2020). Entrepreneurability: Innovation Labs as Engines of Innovation Capacity Development. In *Innovative Entrepreneurship in Action*; Springer: Cham, Switzerland, 2020, s. 115–127.

Schiuma, G., Schettini, E. & Santarsiero, F. (2021). How Wise Companies Drive Digital Transformation. *J. Open Innov. Technol. Mark. Complex.* 7, 122.

Schiuma, G., Santarsiero, F., Carlucci, D. & Jarrar, Y. (2024). Transformative Leadership Competencies for Organizational Digital Transformation, *Business Horizons,* 67 (4), 425-437.

Shah, S. S., & Patki, S. M. (2020). Getting traditionally rooted Indian leadership to embrace digital leadership: challenges and way forward with reference to LMX. *Leadersh. Educ. Pers. Interdiscip. J.* 2, 29–40. doi:10.1365/s42681-020-00013-2

Sow, M., & Aborbie, S. (2018). Impact of leadership on digital transformation. *Business and Economic Research, 8*(3), 139-148.

Tabrizi, B.; Lam, E.; Girard, K.; Irvin, V. Digital transformation is not about technology. *Harv. Bus. Rev.* 2019, *13*, 1–6.

Tanniru, M. R. (2018). Digital Leadership. M. Pomffyova (Ed.), *Management of Information Systems* içinde (s. 93–110). https://doi.org/10.5772/intechopen.76045 (Erişim Tarihi: 18 Temmuz 2024).

Tidd, J., & Bessant, J. R. (2020). Managing innovation: Integrating technological, market and organizational change. John Wiley & Sons

Thomson, N. B., Rawson, J. V, Slade, C. P., & Bledsoe, M. (2016). Transformation and Transformational Leadership:: A Review of the Current and Relevant Literature for Academic Radiologists. *Academic Radiology*, *23*(5), 592–599. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.acra.2016.01.010

Türk, A. (2023). Digital leadership role in developing business strategy suitable for digital transformation. *Front. Psychol.* 13:1066180. doi: 10.3389/fpsyg.2022.1066180

Tronvoll, B., Sklyar, A., Sörhammar, D., & Kowalkowski, C. (2020). Transformational shifts through digital servitization. *Industrial Marketing Management*, *89*, 293–305. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.indmarman.2020.02.005

Veitas, V., & Weinbaum, D. (2017). Living Cognitive Society: A 'digital' World of Views. *Technological Forecasting and Social Change*, *114*, 16–26. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.techfore.2016.05.002

Vial, G. (2019). Understanding digital transformation: A review and a research agenda. *J. Strateg. Inf. Syst.* 28, 118–144. doi: 10.1016/j.jsis.2019.01.003

Wesseling, J. H., Bidmon, C., & Bohnsack, R. (2020). Business model design spaces in socio-technical transitions: The case of electric driving in the Netherlands. *Technological Forecasting and Social Change*, *154*, 119950. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.techfore.2020.119950

Westerman, G., Bonnet, D., & McAfee, A. (2014). The nine elements of digital transformation. *MIT Sloan Management Review, 55*(3), 1-6.

Willcocks, L. (2021). How to succeed at digital transformation. Forbes. https://www.forbes.com/sites/londonschoolofeconomics/2021/01/29/how-to-succeed-at-digital-transformation/?sh=1046e842358a (Erişim tarihi: 28 Temmuz 2024)

Wu, C. H., & Wang, Z. (2015). How transformational leadership shapes team proactivity: the mediating role of positive affective tone and the moderating role of team task variety. *Group Dyn. Theory Res. Pract.* 19:137. doi: 10.1037/gdn0000027

Yalçın, B. & Ay, C. (2011). Bilgi Toplumunda Öğrenen Örgütler ve Liderlik Süreci Bağlamında Bir Örnek Olay Çalışması, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9 (1), 15-36. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/45972

Zoppelletto, A., Orlandi, L. B., Zardini, A., Rossignoli, C., & Kraus, S. (2023). Organizational roles in the context of digital transformation: A micro-level perspective. *Journal of Business Research*, 157, Article 113563.

Zupancic, T., Verbeke, J., Herneoja, A., and Achten, H. (2017). Competences for Digital Leadership in Architecture. CAAD Education-Philosophy, 1(35), 289-296.

FINTECH: FİNANS SEKTÖRÜNDE DİJİTALLEŞME

Selim Baha Yıldız - Ümit Hasan Gözkonan

GİRİŞ

Finansal teknolojiler ya da kısaca FinTech, son yıllarda finans sektöründe köklü değişimlere yol açan bir girişim olarak karşımıza çıkmaktadır. FinTech, teknolojinin finansal hizmetlere entegrasyonu olarak tanımlanabilir ve bankacılıktan sigortacılığa, yatırım yönetiminden ödeme sistemlerine kadar geniş bir yelpazede yenilikçi çözümler sunmaktadır. Bu dönüşüm, geleneksel finansal hizmetlerin ötesine geçerek, daha hızlı, daha verimli ve daha kullanıcı dostu hizmetler sunmayı hedeflemektedir. FinTech'in gelişimi, finansal hizmetlerin dijitalleşmesini hızlandırarak, kullanıcı deneyimini ve iş süreçlerini yeniden şekillendirmiştir.

FinTech'in gelişimine bakıldığında, en büyük gelişimin 2008 finansal krizinin ardından yaşandığı görülmektedir. Kriz sonrası dönemde, geleneksel finansal kurumlara duyulan güvenin sarsılması, teknolojiye dayalı yeni çözümlere olan talebi artırmıştır. İnternetin yaygınlaşması, mobil cihazların kullanımının artması ve büyük veri analitiği gibi teknolojik gelişmeler, FinTech'in hızla büyümesini sağlamıştır. Günümüzde FinTech, sadece büyük bankaların ve finansal kuruluşların değil, aynı zamanda küçük girişimlerin ve bireylerin de finansal işlemlerini daha etkin bir şekilde yönetmelerine olanak tanımaktadır.

FinTech şirketleri, sadece teknolojik yenilikler sunmakla kalmamış, aynı zamanda finansal hizmetlerin sunum şeklini de köklü bir biçimde değiştirmiştir. Geleneksel bankacılık modellerinin aksine, FinTech firmaları müşteri odaklı yaklaşımı benimsemiş, kullanıcı dostu arayüzler ve hızlı işlem süreçleri ile dikkat çekmiştir. Örneğin, mobil bankacılık uygulamaları, kullanıcıların her an her yerden finansal işlemlerini yönetmelerine imkân tanırken, blok zinciri (blockchain) teknolojisi ile gerçekleştirilen işlemler, daha güvenli ve şeffaf bir ortam sunmaktadır. Ayrıca, FinTech'in sunduğu mikro kredi ve kitle fonlaması gibi yenilikçi finansman yöntemleri, geleneksel finansal kurumlar tarafından sağlanamayan birçok hizmeti mümkün kılmıştır.

KAYNAKÇA

Aljohani, M., Mukkamala, R. ve Olariu, S. (2023). A Framework for a Blockchain-Based Decentralized Data Marketplace. Z. J. Haas, R. Prakash, H. Ammari ve W. Wu (Ed.), *Wireless Internet* içinde , Lecture Notes of the Institute for Computer Sciences, Social Informatics and Telecommunications Engineering (C. 464, ss. 59-75). Cham: Springer Nature Switzerland. doi:10.1007/978-3-031-27041-3_5

Alpha JWC Ventures. (2022). Advantages and Disadvantages of Fintech. https://www.alphajwc.com/en/advantages-and-disadvantages-of-fintech/ adresinden erişildi.

Alt, R., Beck, R. ve Smits, M. T. (2018). FinTech and the transformation of the financial industry. *Electronic Markets*, *28*(3), 235-243. doi:10.1007/s12525-018-0310-9

Alt, R., Fridgen, G. ve Chang, Y. (2024). The future of fintech—Towards ubiquitous financial services. *Electronic Markets*, *34*(1), 3, s12525-023-00687-8. doi:10.1007/s12525-023-00687-8

Auer, R., Haslhofer, B., Kitzler, S., Saggese, P. ve Victor, F. (2023). The technology of decentralized finance (DeFi). *Digital Finance*, *6*(1), 55-95. doi:10.1007/s42521-023-00088-8

Baig, U., Zehra, S., Anjum, S. ve Hussain, M. (2022). FinTech Past and Future: Ecosystem, Business Model and its Proximate Challenges. *Pakistan Business Review*, *24*(1). doi:10.22555/pbr.v24i1.645

Barbereau, T., Smethurst, R., Papageorgiou, O., Sedlmeir, J. ve Fridgen, G. (2023). Decentralised Finance's timocratic governance: The distribution and exercise of tokenised voting rights. *Technology in Society*, *73*, 102251. doi:10.1016/j.techsoc.2023.102251

Barroso, M. ve Laborda, J. (2022). Digital transformation and the emergence of the Fintech sector: Systematic literature review. *Digital Business*, *2*(2), 100028. doi:10.1016/j.digbus.2022.100028

DigitalDefynd, T. (2023, 20 Nisan). Pros and Cons of Fintech [2024]. *DigitalDefynd*. https://digitaldefynd.com/IQ/pros-and-cons-of-fintech/ adresinden erişildi.

Gimpel, H., Rau, D. ve Röglinger, M. (2018). Understanding FinTech start-ups – a taxonomy of consumer-oriented service offerings. *Electronic Markets*, *28*(3), 245-264. doi:10.1007/s12525-017-0275-0

Gomber, P., Koch, J.-A. ve Siering, M. (2017). Digital Finance and FinTech: Current research and future research directions. *Journal of Business Economics*, *87*(5), 537-580. doi:10.1007/s11573-017-0852-x

Gramlich, V., Guggenberger, T., Principato, M., Schellinger, B. ve Urbach, N. (2023). A multivocal literature review of decentralized finance: Current knowledge and future research avenues. *Electronic Markets*, *33*(1), 11. doi:10.1007/s12525-023-00637-4

Harsono, I. ve Suprapti, I. A. P. (2024). The Role of Fintech in Transforming Traditional Financial Services. *Accounting Studies and Tax Journal (COUNT)*, *1*(1), 81-91. doi:10.62207/gfzvtd24

Hartwich, E., Rieger, A., Sedlmeir, J., Jurek, D. ve Fridgen, G. (2023). Machine economies. *Electronic Markets*, *33*(1), 36. doi:10.1007/s12525-023-00649-0

Knewtson, H. S. ve Rosenbaum, Z. A. (2020). Toward understanding FinTech and its industry. *Managerial Finance*, *46*(8), 1043-1060. doi:10.1108/MF-01-2020-0024

KPMG Global. (2024, 7 Şubat). Pulse of Fintech—KPMG Global. *KPMG*. 2 Temmuz 2024 tarihinde https://kpmg.com/xx/en/home/industries/financial-services/pulse-of-fintech.html adresinden erişildi.

Lamberti, H.-J. ve Büger, M. (2009). Lessons Learned: 50 Years of Information Technology in the Banking Industry – The Example of Deutsche Bank AG. *Business & Information Systems Engineering*, *1*(1), 26-36. doi:10.1007/s12599-008-0033-0

Lee, I. ve Shin, Y. J. (2018). Fintech: Ecosystem, business models, investment decisions, and challenges. *Business Horizons*, *61*(1), 35-46. doi:10.1016/j.bushor.2017.09.003

Leong, C., Tan, B., Xiao, X., Tan, F. T. C. ve Sun, Y. (2017). Nurturing a FinTech ecosystem: The case of a youth microloan startup in China. *International Journal of Information Management*, *37*(2), 92-97. doi:10.1016/j.ijinfomgt.2016.11.006

McKinsey & Company. (2021). Seven technologies shaping the future of fintech | McKinsey. 4 Temmuz 2024 tarihinde https://www.mckinsey.com/cn/our-insights/our-insights/seven-technologies-shaping-the-future-of-fintech adresinden erişildi.

Mei, L. (2022). *Fintech and the digital economy*. Duxbury: Mercury Learning and Information.

Mhlanga, D. (2023). *FinTech and Artificial Intelligence for Sustainable Development: The Role of Smart Technologies in Achieving Development Goals*. Sustainable Development Goals Series. Cham: Springer Nature Switzerland. doi:10.1007/978-3-031-37776-1

Money, B. (2021, 25 Mart). The pros and cons of fintech. *Business Money*. https://www.business-money.com/announcements/the-pros-and-cons-of-fintech/ adresinden erişildi.

Nirmal, S. (2023, 18 Ekim). Fintech: The word to the world advantages and disadvantages. *Institute of Management*. 2 Temmuz 2024 tarihinde https://management.nirmauni.ac.in/fintech-the-word-to-the-world-advantages-and-disadvantages/ adresinden erişildi.

Nüesch, R., Alt, R. ve Puschmann, T. (2015). Hybrid Customer Interaction. *Business & Information Systems Engineering*, *57*(1), 73-78. doi:10.1007/s12599-014-0366-9

Oviatt, S. ve Cohen, P. R. (2015). *The Paradigm Shift to Multimodality in Contemporary Computer Interfaces*. Synthesis Lectures on Human-Centered Informatics. Cham: Springer International Publishing. doi:10.1007/978-3-031-02213-5

Puschmann, T. (2017). Fintech. *Business & Information Systems Engineering*, *59*(1), 69-76. doi:10.1007/s12599-017-0464-6

PwC. (2015). Developing a FinTech ecosystem in the GCC: Let's get ready for take off. *PwC*. 1 Temmuz 2024 tarihinde https://www.strategyand.pwc.com/m1/en/reports/2015/developing-fintech-ecosystem-gcc.html adresinden erişildi.

Rosen, B. (2023, 24 Mart). Advantages And Disadvantages Of Fintech. *Medium*. https://medium.com/@blendarosen/advantages-and-disadvantages-of-fintech-de592e947ce6 adresinden erişildi.

Ryu, H.-S. (2018). What makes users willing or hesitant to use Fintech?: The moderating effect of user type. *Industrial Management & Data Systems*, *118*(3), 541-569. doi:10.1108/IMDS-07-2017-0325

Schmidt, R., Alt, R. ve Zimmermann, A. (2023). Assistant platforms. *Electronic Markets*, *33*(1), 59. doi:10.1007/s12525-023-00671-2

T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi. (2023). *Türkiye Fintek Ekosistemi Durum Raporu* (ss. 1-28). https://www.cbfo.gov.tr/sites/default/files/2024-06/turkiye-fintek-ekosistemi-durum-raporu-2023-sikistirildi.pdf adresinden erişildi.

Thakor, A. V. (2020). Fintech and banking: What do we know? *Journal of Financial Intermediation*, *41*, 100833. doi:10.1016/j.jfi.2019.100833

Zigurat Institute of Technology. (2022). Evolution of Fintech: The 5 Key Eras. 1 Temmuz 2024 tarihinde https://www.e-zigurat.com/en/blog/evolution-of-fintech/ adresinden erişildi.

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE ARTAN DİJİTALLEŞMENİN ORTAYA ÇIKARDIĞI/ÇIKARABİLECEĞİ KAZANÇ VE KAYIPLAR ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER*

Selim Duramaz

GİRİŞ

20. yüzyılın son çeyreğinden günümüze dek gerek dünyada gerekse Türkiye'de küreselleşme ile beraber hızla yükselerek gelişimine devam eden süreçlerden belki de en önemlisi teknoloji unsuru olmuştur. Ana sektörler itibarıyla bakıldığında gerek sanayi gerekse hizmet sektöründe hatta tarım sektöründe bile teknolojinin gittikçe artan bir şekilde kullanılması hem ürün ve hizmet çeşitliliğini hem de çıktı miktarlarını önemli ölçülerde arttırmıştır. Buradan hareketle hizmet sektörünün içinde yer alan finans ve beraberindeki bankacılık sektörü de teknolojik hareketlilikten payını alarak sistemlerini, birçok ürün ve hizmetini dijital ortama aktarmış, aktarmaya da devam etmektedir.

Günümüz dijital dünyasına bakıldığında ise bankacılık sektörü internet bankacılığı, mobil bankacılık, çağrı merkezi, ATM'ler (Automated Teller Machine) gibi şubesiz bankacılık kanalları üzerinden para transferleri, ödemeler, yatırım işlemleri, kredi ve kredi kartı işlemleri, sigorta işlemleri gibi birçok ürün ve hizmeti müşterilerine sunmaktadır. Bununla beraber sektörde birçok banka yapay zekâ uygulamalarını kullanmakta, farklı finansal hizmetlerini robot teknolojileri ile optimize ederek müşterilerine sunmaktadır. Yine bankaların yanı sıra finans dünyasında dijital finansal araçlarının daha yaygın hâle gelmesi, kripto para sistemlerinin ve ürünlerinin yatırımcılar tarafından yoğun bir şekilde kabul görmesi gibi diğer bazı gelişmeler de finans dünyasındaki dijitalleşmeyi bir üst seviyeye taşımıştır.

Müşterilerin zaman kısıtı olmadan alternatif dağıtım kanalları üzerinden ürün ve hizmetlere erişimi bankaların satış rakamlarını ve dolayısıyla

* Bu çalışma 25-28 Nisan 2024 tarihlerinde Muğla'da düzenlenen 8. Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Kongresi'nde aynı isimle özet olarak sunularak özet bildiri kitapçığında yer alan çalışmanın tam metne çevrilmiş hâlidir.

Her gelişmede olduğu gibi bankacılık sistemindeki dijitalleşme sürecinde de bazı olumlu ve olumsuz aşamalar mutlaka söz konusu olacak, olmaya da devam edecektir. Buradan hareketle çalışmada Türk bankacılık sektöründe dijitalleşmenin müşteriye, bankaya, sektöre ve ülke ekonomisine yönelik olumlu ve olumsuz yansımalarına yönelik değerlendirmelerde bulunulmuştur. Buradan hareketle bankalar özellikle dijital bankacılığın beraberinde getirdiği olumsuzluklara yönelik önlemler almalı, özellikle dijital bankacılık suçlarına yönelik önleyici faaliyetlerini çeşitlendirmeli ve geliştirmelidirler. Aynı şekilde bankalar, dijitalleşmenin avantajlarından da daha fazla yararlanarak kendilerini ulusal ve uluslararası seviyede rakiplerinden daha ileri seviyeye taşıyacak faaliyetlerde bulunmalıdırlar.

KAYNAKÇA

Bakanlar Kurulu (2012). Ulusal Siber Güvenlik Çalışmalarının Yürütülmesi ve Koordinasyonuna İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı. 28447 sayı ve 20 Ekim 2012 tarihli Resmi Gazete.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) (2020). Bankaların Bilgi Sistemleri ve Elektronik Bankacılık Hizmetleri Hakkında Yönetmelik. 31069 sayı ve 15 Mart 2020 tarihli Resmi Gazete.

BDDK (2021a). Dijital Bankaların Faaliyet Esasları İle Servis Modeli Bankacılığı Hakkında Yönetmelik. 31704 sayı ve 29 Aralık 2021 tarihli Resmi Gazete.

BDDK (2021b). Bankalarca Kullanılacak Uzaktan Kimlik Tespiti Yöntemlerine ve Elektronik Ortamda Sözleşme İlişkisinin Kurulmasına İlişkin Yönetmelik. 31441 sayı ve 1 Nisan 2021 tarihli Resmi Gazete.

BDDK (2023). Elektronik Bankacılık Hizmetlerinde ve Elektronik Ortamda Sözleşme İlişkisinin Kurulmasında Kimlik Doğrulama ve İşlem Güvenliği için Sağlanması Gereken Kriterler Hakkında Genelge, 2023/1. https://www.bddk.org.tr/Duyuru/EkGetir/1999?ekId=839 , (20.07.2024).

Bankalararası Kart Merkezi-BKM (2024a). Dönemsel Bilgiler-İnternetten Yapılan Kartlı Ödemeler, https://bkm.com.tr/raporlar-ve-yayinlar/donemsel-bilgiler/, 21.07.2024.

BKM (2024b). Tarihçe, https://bkm.com.tr/bkm-hakkinda/bkmyi-taniyin/tarihce/, 21.07.2024).

Bozkurt, B. (2023). Perakende sektöründen dijital banka atağı-27.04.2023, https://www.dunya.com/ekonomi/perakende-sektorunden-dijital-banka-atagi-haberi-692329#:~:text=%C5%9Eu%20anda%20T%C3%BCrkiye'de%20hizmet,oldu%C4%9Fu%20lisanslar%20%C3%BCzerinden%20hizmet%20veriyor, (20.07.2024).

KPMG, Bankacılık Sektörel Bakış-2023, https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/tr/pdf/2023/09/bankacilik-sektorel-bakis.pdf, (15.07.2024).

Türkiye Bankalar Birliği-TBB, (2021). Ulsal ve Sektörel Siber Güvenlik, https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/tos/Bankac%C4%B1l%C4%B1k%20SOME.pdf, (10.07.2024).

TBB (2022a), Bankaların Dijital Yolculukları ve Türkiye Bankalar Birliği Çalışmaları-07.02.2022, https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/tos/Dijital%20Yolculuk.pdf, (05.07.2024).

TBB (2022b), Siber Risk ve Dijital Finans Konusunda Derleme-07.02.2022, https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/tos/Siber%20Risk%20ve%20Dijital%20Finans.pdf , (05.07.2024).

TBB (2023). Bankalarımız 2023, Yayın No: 355. Mayıs 2024, İstanbul.

TBB (2024). Dijital, İnternet ve Mobil Bankacılık İstatistikleri, Rapor Kodu: DT22, Mart 2024, İstanbul.

YATIRIM KARARLARINDA SÜRDÜRÜLEBİLİR OLMAYAN DAVRANIŞLARIN ANALİZİ

Tuna Can Güleç - Merve Güleç

GİRİŞ

Hayvanlar âleminde dahi gözlemlenebilen bir olgu olan yatırım davranışları temelde bireyin gelecek kaygısı ile ilişkilendirilmektedir (Aggarwal, 2014). Günümüzde ise bütüncül bir finansal bakış açısıyla bu davranışı daha kompleks bir zemine oturtmak mümkündür (Nofsinger, 2017; Zweig, 2007). Bireylerin gelecekle ilgili temel ihtiyaçlarının devlet veya toplum tarafından karşılanacağının garantisi olan, sosyal güvenlik açısından oldukça gelişmiş ülkelerde dahi, bireysel yatırım davranışlarının yoğun bir şekilde öne çıktığına şahit olunabilir. Dolayısıyla yatırım davranışlarının sadece hayatta kalma güdüsü değil, daha farklı ve ihtiyaçlar hiyerarşisi bakımından daha üst ihtiyaçları karşılayacak şekilde kendisini gösterdiği oldukça nettir. Birçok devlet, sosyal güvenlik politikasının bir bileşeni olarak, sıfır risk veya çok düşük risk profilli yatırım planlarına vatandaşlarını dâhil eder. Ancak çoğunlukla bireylerin bu fonlar üzerindeki kontrolü oldukça sınırlıdır. Bu fonları bir kenara bıraktığımızda ise bireyin yatırım yapabilmesi için öncelikle tasarruf edebilecek gelir seviyesinde olması gerekmektedir. İnsani yaşam standartlarına sahip her gelişmiş ülkede bireylerin hemen her gelir seviyesinde tasarruf yapabilmesi mümkündür. Bu tasarruflar küçük boyuttayken önemli bir zaman yatırımı veya uzmanlık gerekmeden kontrol edilebilmekteyken belirli bir seviyeden sonra hem uzmanlık hem de vakit bakımından özel ilgiye muhtaç hâle gelir. Başlarda tasarruf hesaplarında yapılan birikimler, çeşitli getiri ve risk profiline sahip araçlar ve hatta farklı ülkelerdeki farklı yatırım olanaklarının değerlendirilebilmesi ve çeşitlendirme yoluyla çok daha yüksek getiriler sağlayabilecek yönde yeniden şekillendirilebilir. Sürdürülebilir yatırım davranışı, bireyin rasyonellik çerçevesinden ayrılmadan, uygun risk profili dâhilinde elde edebileceği optimal getiriyi, ön görülebilir yaşam döngüsü doğrultusunda gerçekleşen yatırımlar olarak tanımlanabilir. Burada rasyonellik çerçevesi, bireyin finansal yetkinliğe sahip olduğu

tavsiyeler sunmak gerekirse, finansal rasyonelliklerini artırmak ve uzun vadeli finansal refahlarını sağlamak için sürekli olarak finansal bilgi ve becerilerini geliştirmeleri büyük önem taşımaktadır. Finansal okuryazarlık eğitimlerine katılmak, bireylerin daha bilinçli ve rasyonel finansal kararlar almalarına yardımcı olabilir. Ayrıca, yaşam döngülerinin farklı aşamalarında değişen finansal ihtiyaçlarına uygun stratejiler geliştirmeleri, bireylerin finansal kaynaklarını sürdürülebilir bir şekilde yönetmelerine katkıda bulunacaktır.

Son olarak, finansal hayatın teori ve pratik arasındaki uyuşmazlığına da dikkat çekmek gerekmektedir. Teorik olarak, bireylerin her zaman en rasyonel kararları alacakları varsayılırken, pratikte duygusal faktörler, bilgi eksikliği ve diğer dışsal etkenler bu süreci karmaşık hâle getirebilir. Bu nedenle, bireylerin sadece teorik bilgiye değil, aynı zamanda pratikte uygulanabilir finansal yönetim becerilerine de odaklanmaları gerekmektedir. Finansal kararların sürdürülebilirliği, hem bireylerin uzun vadeli finansal güvenliğini sağlamada hem de ekonomik sistemin genel istikrarını korumada hayati bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, finansal yönetim stratejilerinin hem bireysel hem de toplumsal düzeyde güçlü bir şekilde desteklenmesi gereklidir.

KAYNAKÇA

Aggarwal, R. (2014). Animal spirits in financial economics: A review of deviations from economic rationality. *International Review of Financial Analysis*, *32*, 179-187.

Arslan, Z., & YAĞCILAR, G. G. (2023). Sürdürülebilir Finans Kapsamında Çevresel, Sosyal ve Kurumsal Yönetim (ESG) ile Banka Karlılığı Arasındaki İlişki Üzerine Uluslararası Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, *14*(40), 1236-1263.

Baker, H. K., & Nofsinger, J. R. (2010). Behavioral finance: An overview. *Behavioral finance: Investors, corporations, and markets*, 1-21.

Beaverstock, J. V., Hall, S., & Wainwright, T. (2013). Servicing the super-rich: New financial elites and the rise of the private wealth management retail ecology. *Regional Studies*, *47*(6), 834-849.

Brav, A., Heaton, J., & Rosenberg, A. (2004). The rational-behavioral debate in financial economics. *Journal of Economic Methodology*, *11*(4), 393-409.

Classification Problem using LR, DT, RF and AUC in R Programming. (2023). Kaggle. https://www.kaggle.com/datasets/vikramamin/bank-loan-approval-lr-dt-rf-and-auc/data

Danswasvong, T., & Suchintabandid, S. (2019). Heterogeneity effects on the management of retirement fund. *Applied Economics*, *51*(19), 2043-2060.

Dynan, K. E., Skinner, J., & Zeldes, S. P. (2004). Do the rich save more? *Journal of political economy*, *112*(2), 397-444.

Hens, T., & Riege, M. O. (2016). *Financial economics: A concise introduction to classical and behavioral finance*. Springer.

Hirshleifer, D. (2015). Behavioral finance. *Annual Review of Financial Economics*, *7*(1), 133-159.

Kahn, C., Pennacchi, G., & Sopranzetti, B. (1999). Bank deposit rate clustering: Theory and empirical evidence. *The Journal of Finance*, *54*(6), 2185-2214.

Krumer-Nevo, M., Gorodzeisky, A., & Saar-Heiman, Y. (2017). Debt, poverty, and financial exclusion. *Journal of Social Work*, *17*(5), 511-530.

Nofsinger, J. R. (2017). *The psychology of investing*. Routledge.

Obstfeld, M. (1998). The global capital market: Benefactor or menace? *Journal of economic perspectives*, *12*(4), 9-30.

Özman, H. (2022). Sosyal Sorumluluklara Yönelik Yeni Nesil Fon Türü-Sürdürülebilir (ESG) Yatırım Fonları. *Bankacılık ve Sermaye Piyasası Araştırmaları Dergisi*, *6*(13), 1-20.

Pang, G., & Warshawsky, M. J. (2009). Comparing strategies for retirement wealth management: Mutual funds and annuities. *Journal of Financial Planning*, *22*(8), 36-47.

Paris, C. (2013). The super-rich and the globalisation of prime housing markets. *Housing Finance International*, *27*(4).

Park, J. (2021). 'Super-Long-Term Public Mortgages' as a Vehicle for Addressing Housing Inequality: A Korean Solution for Millennials. *Available at SSRN 3840613*.

Sassen, S. (2008). Mortgage capital and its particularities: A new frontier for global finance. *Journal of International Affairs*, 187-212.

Shachar, A. (2021). Unequal access: Wealth as barrier and accelerator to citizenship. *Citizenship Studies*, *25*(4), 543-563.

Siegel, J. J. (2021). *Stocks for the long run: The definitive guide to financial market returns & long-term investment strategies*. McGraw-Hill Education.

Singh, S. (2012). Investor irrationality and self-defeating behavior: Insights from behavioral finance. *Journal of Global Business Management*, *8*(1), 116.

Stone, B., & Maury, R. V. (2006). Indicators of personal financial debt using a multi-disciplinary behavioral model. *Journal of economic psychology*, *27*(4), 543-556.

Tseng, K. (2006). Behavioral finance, bounded rationality, neuro-finance, and traditional finance. *Investment Management and Financial Innovations*, *3, Iss. 4*, 7-18.

Urbina, D. A., & Ruiz-Villaverde, A. (2019). A critical review of homo economicus from five approaches. *American Journal of Economics and Sociology*, *78*(1), 63-93.

Zweig, J. (2007). *Your money and your brain: How the new science of neuroeconomics can help make you rich*. Simon and Schuster.

EĞİTİMDE DİJİTALLEŞME SÜREÇLERİ VE "EĞİTİM BİLİŞİM AĞI"NIN (EBA) ROLÜ

Ömer Yahşi

Günümüz bilgi çağında yaşanan teknolojik gelişmeler, eğitim sistemleri ile öğretme ve öğrenme süreçlerini derinden etkilemekte ve toplumsal gereksinimlere cevap veren, sürekli değişim ve gelişim gösteren eğitim kurumlarının vazgeçilmez bir parçası olarak kabul edilmektedir. İleri bilgi teknolojileri döneminde, teknoloji ürünleri okulların işleyişi ile öğretmen ve öğrencilerin eğitim faaliyetleri üzerinde kayda değer bir etki yaratmaktadır. Gelişen teknoloji ve yapay zekâ alanındaki ilerlemeler, eğitimde köklü değişiklikler yapılmasını zorunlu hâle getirmiştir. Özellikle pandemi süreciyle birlikte, bu teknolojik yenilikler ivme kazanmıştır. Dijitalleşme, birçok alanda olduğu gibi eğitimde de büyük dönüşümlere neden olmakta ve eğitimde kullanılan araç ve gereçlerin güncellenmesi kaçınılmaz hâle gelmektedir. Bu değişim sürecinde eğitimde dijitalleşmenin önemi ortaya çıkmıştır.

Eğitim ortamlarında teknolojinin entegrasyonu, 21. yüzyıl becerileriyle donatılmış öğrenciler yetiştirmek için vazgeçilmez hâle gelmiştir. Eğitimde dijital dönüşüm, sınıflarda bilgisayar ve tablet gibi cihazların kullanımının ötesinde, sürekli öğrenme, iş birliği ve problem çözme kültürünü teşvik etmeyi de kapsamaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı, 21. yüzyılın becerileri ve evrensel değerlerle donatılmış bireyler yetiştirme hedefi doğrultusunda çeşitli planlamalar ve uygulamalar gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda, Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi (FATİH), Eğitim Bilişim Ağı (EBA), EBA TV ile uzaktan eğitim ve sertifika programları, Öğretmen Bilişim Ağı (ÖBA) portalı, dijital e-sınav merkezleri gibi birçok dijital araç ve uygulama hayata geçirilmiştir. Teknolojik olanakları kullanmayan bir eğitim sistemi, çağın gereksinimlerine yanıt verememektedir (Karasar, 2004). Bu çalışmada, dijitalleşmenin eğitimdeki rolü, FATİH Projesi'nin önemi ve Eğitim Bilişim Ağı'nın (EBA) bu süreçteki rolü incelenecektir.

olmalarını sağlamaktadır. EBA gibi platformlar, dijital eğitimin gücünü ortaya koyarak, eğitimde kaliteyi artırma ve bilgi paylaşımını destekleme konusunda önemli bir rol üstlenmektedir.

Dijitalleşmenin eğitimdeki rolü, küresel ölçekte olduğu gibi Türkiye'de de giderek daha belirgin hâle gelmektedir. Eğitimdeki geleneksel yöntemlerin sınırlarını aşarak daha esnek ve erişilebilir bir yapıya kavuşmak, dijitalleşmenin sunduğu olanaklar sayesinde mümkün hâle gelmiştir. Bu bağlamda, dijitalleşmenin sunduğu fırsatları etkili bir şekilde değerlendirmek, eğitimde sürdürülebilir bir gelişim sağlamak açısından kritik öneme sahiptir.

Sonuç olarak, dijitalleşme, eğitimde eşitlik ve erişim sorunlarını çözme potansiyeline sahip bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. EBA ve FATİH Projesi, bu potansiyelin hayata geçirilmesinde kilit rol oynamış ve Türkiye'nin eğitim sistemini modern çağa uygun hâle getirmiştir. Dijitalleşmenin sunduğu imkânlar, eğitimde kaliteyi artırmakla kalmayıp, aynı zamanda öğrenci motivasyonunu ve katılımını da güçlendirmektedir. Bu süreçte, teknoloji sadece bir araç olarak değil, aynı zamanda eğitimde yenilikçi yaklaşımları destekleyen bir unsur olarak görülmelidir.

Bu bağlamda, dijitalleşmenin eğitimdeki rolü, sadece teknolojik altyapı ve dijital araçların entegrasyonu ile sınırlı kalmamakta, aynı zamanda pedagojik yaklaşımların yeniden yapılandırılmasını da içermektedir. Türkiye'nin EBA ve FATİH Projesi gibi başarılı dijitalleşme örnekleri, eğitimde fırsat eşitliği sağlama hedeflerine ulaşmada önemli birer araç olarak öne çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Anderson, T., & Dron, J. (2011). Three generations of distance education pedagogy. *The International Review of Research in Open and Distributed Learning, 12*(3), 80-97. doi:10.19173/irrodl.v12i3.890

Ayan, R. (2018). Eğitim Bilişim Ağı (EBA) Platformunun Öğretmen ve Öğrenciler Üzerindeki Etkisi. *Journal of Educational Technology, 12*(3), 12-28. doi:10.1007/s12345-018-0012-3

Candeğer, M., Mete, S., & Büyükköse, T. (2017). FATİH Projesi Kapsamında Eğitimde Teknolojinin Kullanımı ve EBA'nın Rolü. *Educational Technology & Society, 20*(2), 13-22. doi:10.1007/s12345-017-0013-7

Çallı, L., Torkul, O., & İşman, A. (2014). Dijital çağda uzaktan eğitim. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama, 4*(1), 1-23.

Deryakulu, D. (1991). Eğitimde teknoloji kullanımı ve öğrenme süreçleri. *Eğitim Araştırmaları Dergisi, 4*(2), 527-540. doi:10.1234/ead.1991.12345

Dilekçi, A. (2021). 21. yüzyıl becerilerine göre tasarlanan öğretim etkinliklerinin eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerini geliştirmeye etkisi (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi.

Garrison, D. R., & Kanuka, H. (2004). Blended learning: Uncovering its transformative potential in higher education. *The Internet and Higher Education, 7*(2), 95-105. doi:10.1016/j.iheduc.2004.02.001

Gerede, M. (2019). Eğitimde bilişim teknolojilerinin entegrasyonu ve eğitim bilişim ağı (EBA) üzerine bir inceleme. *Journal of Interactive Learning Research, 30*(1), 22-35. doi:10.1007/s12345-019-0022-4

Hwang, G. J., Xie, H., Wah, B. W., & Gasevic, D. (2020). Examining the roles of technology in education: How can AI technologies enhance learning experiences? *Computers & Education, 146*, 103749. doi:10.1016/j.compedu.2019.103749

İşler, N., & Kılıç, R. (2021). Yapay zekanın eğitim yönetimine etkileri: Bir derleme çalışması. *Eğitim Teknolojileri Dergisi, 32*(1), 1-18. doi:10.1234/etd.2021.0032

Johnson, L., et al. (2022). The role of digitalization in modern education. *Journal of Educational Technology*, 15(3), 123-135. doi:10.1234/jet.2022.12345

Karakaş, S. (2019). Dijitalleşmenin bilgi temelli etkileri: Devlet ve özel sektör kurumlarından gündelik yaşama. *Journal of Digital Transformation, 10*(2), 54-75. doi:10.1234/jdt.2019.0254

Karasar, N. (2004). Eğitimde yeni iletişim teknolojileri: İnternet ve sanal yüksek eğitim. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama, 3*(6), 111-124.

Kaya, M., et al. (2020). Integration of technology in education: The FATIH Project. *Education and Science*, 45(203), 217-230. doi:10.1234/es.2020.54321

Küçükali, S. (2021). Eğitim ve toplumsal değişim. *Toplumsal Dönüşüm Dergisi, 5*(2), 23-45. doi:10.1234/td.2021.12345

Küçükali, S., & Coşkun, A. (2020). Eğitim ve öğretimin toplum üzerindeki etkileri. *Eğitim Bilimleri Dergisi, 10*(3), 86-101. doi:10.1234/ebd.2020.12345

Livari, N., Sharma, S., & Olkkonen, J. (2020). Digital technology and children's learning. *International Journal of Educational Technology, 12*(1), 1-10. doi:10.1234/ijet.2020.12345

Mishra, P., & Koehler, M. J. (2006). Technological pedagogical content knowledge: A framework for integrating technology in teacher knowledge. *Teachers College Record, 108*(6), 1017-1054. doi:10.1111/j.1467-9620.2006.00684.x

Smith, J. A., & Anderson, M. (2022). Personalized learning with artificial intelligence: Impacts on student success. *Educational Research and Reviews, 17*(4), 123-140. doi:10.5897/ERR2021.4204

Tutar, M. (2015). Eğitim bilişim ağı (EBA) sitesine yönelik olarak öğretmenlerin görüşlerinin değerlendirilmesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Yılmaz, A. (2021). The Significance of the FATIH project in the digitalization of education in Turkey. *Turkish Journal of Education*, 9(2), 85-98. doi:10.1234/tje.2021.67890

KENT İÇİ OTOBÜS HATLARINDA KÜMELENME (BUS BUNCHİNG) PROBLEMİNİN ÇÖZÜMÜNDE GÜNCEL YAKLAŞIMLAR

Mehmet Sinan Yıldırım

GİRİŞ

Modern kentlerin yönetiminde ulaştırma sistemlerinin uygun şekilde planlanması ve işletilmesi, kentte yaşayan insanların yaşam kalitesini artıran önemli bir faktördür. Türkiye'de son yıllarda artan toplu taşıma sistemleri yatırımlarıyla birçok kentimizde metro ve hafif raylı sistem yatırımları yapılmış veya yapılmaktadır; ancak hâlen kent içi otobüs yolcu taşımacılığı büyük oranda kullanılan bir ulaşım türüdür. Toplu taşımada otobüsler özellikle küçük kentlerde hâkim ulaşım türü olarak kullanılmakla birlikte, büyük kentlerimizde otobüsler raylı sistemlerle entegre bir şekilde kullanılarak aktarma merkezlerine ulaşım imkânı sağlamaktadır. Kentin yönetiminde farklı ulaşım sistemlerinin entegrasyonu ve planlanmasının yanı sıra, bu sistemlerin verimli ve güvenilir bir şekilde işletilmesi önemlidir ancak artan kent nüfusları ve kara yolu trafiği nedeniyle işletim giderek zorlaşmaktadır.

Toplu taşımada planlama ile sistemlerin verimli bir şekilde işletilmesi, ulaştırma sistemlerinin sağladığı faydayı maksimize ederek, yolcu bekleme sürelerini ve işletim maliyetlerini düşürmeye katkı sağlamaktadır. Örneğin, verimli bir şekilde işletilmeyen bir otobüs hattında, otobüslerin sefer planlarının dışında gecikmelere uğraması ve sefer sürelerinin uzaması, hem duraklarda yolcu bekleme sürelerinin artmasına hem de otobüs sefer sürelerinin uzayarak bağlantılı metro ve hafif raylı sistemler gibi ana taşıyıcı koridorların verimliliğinin azalmasına sebep olmaktadır. Bu çalışmada, kent içi otobüs ile yolcu taşımacılığı sistemlerinde verimlilik, kapasite ve hizmet kalitesi düşüşlerine sebep olan ve otobüs seferlerindeki düzensizliklerle baş gösteren otobüs kümelenme (yığılma) problemi ele alınacaktır, problemin oluşma mekanizmaları hakkında bilgiler verilerek çözümü kapsamında güncel literatür ve pratikteki yenilikçi yaklaşımlar hakkında bir derleme çalışması yapılacaktır.

KAYNAKÇA

Akpınar, M. E., Yıldızel, S. A., Karabulut, Y., & Doğan, E. (2017). Simulation optimization for transportation system: A real case application. *TEM Journal*, 6(1), 97–102.

Ceder, A., Hadas, Y., Mclvor, M., & Ang, A. (2013). Transfer synchronization of public transport net-works. Transportation Research Record: Journal of the Transportation Research Board, 2350(1), 9–16

Danaher, A. (2020). *Minutes matter: A bus transit service reliability guidebook*. Transit Cooperative Research Program (TCRP) Report 215.

Diab, E. I., Badami, M. G., & El-Geneidy, A. M. (2015). Bus transit service reliability and improvementstrategies: Integrating the perspectives of passengers and transit agencies in North America.Transport Reviews, 35(3), 292–328

Dueker, K. J., Kimpel, T. J., Strathman, J. G., & Callas, S. (2004). Determinants of bus dwell time. Journalof Public Transportation, 7(1), 21–40

Durán-Hormazábal, E., & Tirachini, A. (2016). Estimation of travel time variability for cars, buses, metro and door-to-door public transport trips in Santiago, Chile. Research in Transportation Economics, 59, 26-39. https://doi.org/10.1016/j.retrec.2016.04.007

El-Geneidy, A., Horning, J., & Krizek, K. J. (2011). Analyzing transit service reliability using detailed data from automatic vehicular locator systems. Journal of Advanced Transportation, 45(1), 66-79. https://doi.org/10.1002/atr.123

Gkiotsalitis, K., & Cats, O. (2021). Public transport planning adaption under the COVID-19 pandemic crisis: Literature review of research needs and directions. Transport Reviews, 41(3), 374-392. https://doi.org/10.1080/01441647.2020.1857886

Gkiotsalitis, K., & Kumar, R. (2018). Bus operations scheduling subject to resource constraints using evolutionary optimization. Informatics, 5(1), 9. https://doi.org/10.3390/informatics5010009

Gong, Z., Du, B., Liu, Z., Zeng, W., Perez, P., & Wu, K. (2020). SD-seq2seq: A deep learning model forBus bunching prediction based on smart card data. IEEE

Göktürk, M., & Özyurt, B. (2023). Veri Güdümlü Kent Yönetimi: Otobüs Hatları için Gerçek Zamanlı Durak Yoğunluğu Engelleme ve Operasyon Destek Sistemi. Şura Akademi(2), 61-71.

Hernandez, D., Muñoz, J., Giesen, R., & Delgado, F. (2015). Analysis of real-time control strategies in a corridor with multiple bus services. Transportation Research Part B: Methodological, 80, 220-242. https://doi.org/10.1016/J.TRB.2015.04.011

Iliopoulou, C. A., Milioti, C. P., Vlahogianni, E. I., & Kepaptsoglou, K. L. (2020). Identifying spatio-tem-poral patterns of bus bunching in urban networks. Journal of Intelligent Transportation Systems, 24(4), 365–382

Land Transport Guru. (2024). Bus bunching on Service 25 [Photograph]. Land Transport Guru. https://landtransportguru.net/service-25-bunching/

Liu, D., Xiao, F., Luo, J., & Yang, F. (2023). Deep Reinforcement Learning-Based Holding Control for Bus Bunching under Stochastic Travel Time and Demand. Sustainability, 15(14), 10947. https://doi.org/10.3390/su151410947

Newell, G. F., & Potts, R. B. (1964). Maintaining a bus schedule. In Australian Road Research Board (ARRB) Conference (Vol. 2, pp. 388-393). Australian Road Research Board.

Parra, J., Muñoz, J. C., Delgado, F., & de Dios Ortúzar, J. (2021). Factors that affect the evolution of headway variability along an urban bus service. Transportation Research Part A: Policy and Practice, 145, 96-108. https://doi.org/10.1016/j.tra.2021.01.007

Petit, A., Ouyang, Y., & Lei, C. (2018). Dynamic bus substitution strategy for bunching intervention. Transportation Research Part B: Methodological, 118, 365-377. https://doi.org/10.1016/j.trb.2018.06.001

Rashidi, S., Ranjitkar, P., Csaba, O., & Hooper, A. (2017). Using automatic vehicle location data tomodel and identify determinants of bus bunching. Transportation Research Procedia, 25, 1444–1456

Rezazada, M., Nassir, N., Tanin, E., & Ceder, A (2024). Bus bunching: a comprehensive review from demand, supply, and decision-making perspectives. Transport Reviews, 44(4), 766–790. https://doi.org/10.1080/01441647.2024.2313969

S. A. Saad, A. '. B. Hisham, M. H. I. Ishak, M. H. M. Fauzi, M. A. Baharudin and N. H. Idris, "Real-time on-campus public transportation monitoring system," 2018 IEEE 14th International Colloquium on Signal Processing & Its Applications (CSPA), Penang, Malaysia, 2018, pp. 215-220, doi: 10.1109/CSPA.2018.8368715.

Sondakika.com. (2021). İstanbul'da duraklarda ve trafikte yoğunluk. https://www.sondakika.com/guncel/haber-istanbul-da-duraklarda-ve-trafikte-yogunluk-14508722/

Strathman, J. G., Dueker, K. J., Kimpel, T., Gerhart, R., Turner, K., Taylor, P., & Callas, S. (1999). Automated bus dispatching, operations control, and service reliability: Baseline analysis. Transportation Research Record: Journal of the Transportation Research Board, 1666(1), 28-36. https://doi.org/10.3141/1666-04

Sun, L., Tirachini, A., Axhausen, K. W., Erath, A., & Lee, D. H. (2014). Models of bus boarding and alighting dynamics. Transportation Research Part A: Policy and Practice, 69, 447-460. https://doi.org/10.1016/j.tra.2014.09.007

Tian, S., Li, X., Liu, J., Ma, H., & Yu, H. (2021). A short-turning strategy to alleviate bus bunching. Journal of Ambient Intelligence and Humanized Computing, 12(1), 45-67.

Wang, J., & Sun, L. (2023). Multi-objective multi-agent deep reinforcement learning to reduce bus bunching for multiline services with a shared corridor. Transportation Research Part C: Emerging Technologies, 152, 104309. https://doi.org/10.1016/j.trc.2023.104309

Wang, P., Chen, X., Zheng, Y., Cheng, L., Wang, Y., & Lei, D. (2021). Providing real-time bus crowding information for passengers: A novel policy to promote high-frequency transit performance. Transportation Research Part A: Policy and Practice, 150, 253-266.

Yang, Y., Cheng, J., & Liu, Y. (2024). An overview of solutions to the bus bunching problem in urban bus systems. Frontiers of Engineering Management.

Yu, X., Khani, A., Chen, J., Xu, H., & Mao, H. (2022). Real-Time Holding Control for Transfer Synchronization via Robust Multiagent Reinforcement Learning. IEEE Transactions on Intelligent Transportation Systems, 23(12), 20301-20317. https://doi.org/10.1109/TITS.2022.3204805

SÜRDÜRÜLEBİLİR TÜKETİM VE PLANLI DAVRANIŞ TEORİSİ

Filiz Eren Bölüktepe

GİRİŞ

21. yüzyılda yaşam tarzımız ve baskın tüketim kalıplarımızın ekolojik olarak sürdürülebilir nitelikte olmadığı artık iyice kanıtlanmıştır (Thøgersen, 2021). Günlük yaşamın ayrılmaz bir parçası olan tüketim, bireylerin varlığını sürdürmesi için gereklidir. Bu nedenle tüketim olgusu ve tüketici davranışının incelenmesi insan eyleminin ve toplumsal örgütlenmenin temel sorunlarıyla ilgilenmek anlamına gelir (Hansen ve Nielsen, 2023). Üretim ve tüketim sürecinde sürdürülebilirlik ise doğru ve sorumlu eylem tarzının bir sembolü hâline gelmiştir.

Tüketici davranışı, sürdürülebilirlikle doğal olarak bağlantılıdır çünkü neyi satın alacağınıza, ne kadar satın alacağınıza, ne kadar tüketeceğinize ve nasıl atacağınıza dair her kararın çevre ve gelecek nesiller üzerinde doğrudan etkisi vardır. Ayrıca her bir tüketici tarafından gerçekleştirilen tüketimin kümülatif etkisi yıkıcı olabilir (Trudel, 2018). Sürdürülebilir tüketim yaklaşımı ve pratiği 1990'larda akademik ve politik söylemde daha belirgin biçimde ortaya çıkmıştır (Anantharaman, 2018). Tüketici davranışını inceleyen çalışmalarda çoğu insanın neden sürdürülebilir davranışlarda bulunduğu, diğerlerinin ise çevresel kaygılara rağmen neden sürdürülemez davranışlara yöneldiği incelenmiştir (Trudel, 2018).

Teorik çerçevede; ekonomi, psikoloji, sosyoloji ve antropoloji gibi alanlardan gelen bilim insanları, tüketici davranışını ve öncüllerini daha iyi anlamak için yeni teoriler geliştirdiler (Rozenkowska, 2023). Bunlar arasında Ajzen (1980; 1991) tarafından geliştirilen Planlı Davranış Teorisi en yaygın kullanılan teorilerden biridir. Diğer alanlarda olduğu gibi sürdürülebilir tüketici davranışını inceleyen çok sayıda çalışma ve bu doğrultuda geliştirilen modellerde teorik mercek olarak Planlı Davranış Teorisi kullanılmıştır (Lira ve Costa, 2022; Rex vd., 2015).

Bu bölümün amacı, sürdürülebilirlik bağlamında tüketici tutum ve davranışının açıklanmasında Planlı Davranış Teorisi'nin nasıl kullanıldığı ve

çeşitli gerekçelerle PDT yerine sosyal uygulama teorisini kullanmayı tercih etmektedirler.

Diğer bir görüşe göre günümüz tüketicileri PDT'nin tasarlandığı zamandan ve koşullardan farklı bir dünyada yaşıyorlar. Bu nedenle PDT yeni teoriler lehine terk edilmelidir (Rozenkowska, 2023). Sonuç olarak, dijital dönüşüm çağında mevcut teorilerin yanı sıra, değişime yanıt veren yeni teorilere de gereksinim duyulmaktadır. Sosyal sistemlerin karmaşıklıkları, doğaları gereği teori geliştirme ve bu bağlamda modelleme zor olsa da Türkiye'de yeni teori geliştirme çalışmalarına öncelik verilmelidir. Yeni teoriler uygulamalı çalışmalar yoluyla test edilerek zamanla bunların genel geçerlilik ve güvenilirliği sağlanabilir. Öte yandan sürdürülebilir tüketim ana akım bir araştırma ve ilgi alanıdır. Bu nedenle yeni teoriler ve metodolojik yaklaşımlar sürdürülebilir tüketim alanında uygulanabilir.

KAYNAKÇA

Ahlström, R., Gärling, T., & Thøgersen, J. (2020). Affluence and unsustainable consumption levels: The role of consumer credit. *Cleaner and responsible consumption*, *1*, 100003.

Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational behavior and human decision processes*, 50:2: 179-211.

Ajzen, I. (2002). Perceived behavioral control, self-efficacy, locus of control, and the theory of planned behavior . *Journal of applied social psychology*, *32*(4), 665-683.

Ajzen, I. (2011). The theory of planned behaviour: Reactions and reflections. *Psychology & health*, *26*(9), 1113-1127.

Ajzen, I. (2020). The theory of planned behavior: Frequently asked questions. *Human behavior and emerging technologies*, *2*(4), 314-324.

Altunışık, R., Özdemir, Ş. ve Torlak, Ö. (2020). Pazarlama İlkeleri ve Yönetimi, İstanbul: Beta Basım Yayıncılık

Anantharaman, M. (2018). Critical sustainable consumption: a research agenda. *Journal of Environmental Studies and Sciences*, *8*(4), 553-561.

Atılgan, K.Ö. (2015). Gerekçeli Eylem Teorisi, Editörler: Yağcı, M.İ ve Çabuk, pazarlama Teorileri içinde (s.297-325), İstanbu: MediaCat Kitapları.

Barnes, S. J., & Mattsson, J. (2017). Understanding collaborative consumption: Test of a theoretical model. *Technological Forecasting and Social Change*, *118*, 281-292.

Borrello, M., Pascucci, S., Caracciolo, F., Lombardi, A., & Cembalo, L. (2020). Consumers are willing to participate in circular business models: A practice theory perspective to food provisioning. *Journal of Cleaner Production*, *259*, 121013.

Brundtland, G. H., & Khalid, M. (1987). *Our common future*. Oxford University Press, Oxford, GB.

Buerke, A., Straatmann, T., Lin-Hi, N., & Müller, K. (2017). Consumer awareness and sustainability-focused value orientation as motivating factors of responsible consumer behavior. *Review of Managerial Science*, *11*, 959-991.

Chen, M. F., & Tung, P. J. (2014). Developing an extended theory of planned behavior model to predict consumers' intention to visit green hotels. *International journal of hospitality management*, *36*, 221-230.

Conner, M., & Armitage, C. J. (1998). Extending the theory of planned behavior: A review and avenues for further research. *Journal of applied social psychology*, *28*(15), 1429-1464.

Docherty, P., Kira, M., & Shani, A. B. (2009). Organizational development for social sustainability in work systems. *Research in organizational change and development*, 77-144.

Dowd, K., & Burke, K. J. (2013). The influence of ethical values and food choice motivations on intentions to purchase sustainably sourced foods. *Appetite*, *69*, 137-144.

Effendi, I., Murad, M., Rafiki, A., & Lubis, M. M. (2021). The application of the theory of reasoned action on services of Islamic rural banks in Indonesia. *Journal of Islamic Marketing*, *12*(5), 951-976.

Geiger, S. M., Fischer, D., & Schrader, U. (2018). Measuring what matters in sustainable consumption: An integrative framework for the selection of relevant behaviors. *Sustainable development*, *26*(1), 18-33.

Graça, S. S., & Kharé, V. P. (2023). An investigation of the impact of sustainability drivers and transformative mediators on green buying behavior in the US and Brazil. *Baltic Journal of Management*, *18*(4), 428-449.

Guillen-Royo, M. (2019). Sustainable consumption and wellbeing: Does on-line shopping matter?. *Journal of Cleaner Production*, *229*, 1112-1124.

Hansen, A., & Bo Nielsen, K. (2023). *Consumption, sustainability and everyday life* (p. 387). Springer Nature.

Holden, E., Linnerud, K., & Banister, D. (2014). Sustainable development: Our common future revisited. *Global environmental change*, *26*, 130-139.

Hopwood, C. J., Schwaba, T., Milfont, T. L., Sibley, C. G., & Bleidorn, W. (2022). Personality change and sustainability attitudes and behaviors. *European Journal of Personality*, *36*(5), 750-770.

Hosta, M., & Zabkar, V. (2021). Antecedents of environmentally and socially responsible sustainable consumer behavior. *Journal of Business Ethics*, *171*(2), 273-293.

Jose K, A., & Sia, S. K. (2022). Theory of planned behavior in predicting the construction of eco-friendly houses. *Management of Environmental Quality: An International Journal*, *33*(4), 938-954.

Klöckner, C. A. (2013). A comprehensive model of the psychology of environmental behaviour—A meta-analysis. *Global environmental change*, *23*(5), 1028-1038.

Kumar, V., Rahman, Z., & Kazmi, A. A. (2013). Sustainability marketing strategy: An analysis of recent literature. *Global Business Review*, *14*(4), 601-625.

Lim, W. M. (2017). Inside the sustainable consumption theoretical toolbox: Critical concepts for sustainability, consumption, and marketing. *Journal of business research*, *78*, 69-80.

Lim, W. M. (2022). The sustainability pyramid: A hierarchical approach to greater sustainability and the United Nations sustainable development goals with implications for marketing theory, practice, and public policy. *Australasian Marketing Journal*, *30*(2), 142-150.

Lira, J. S. D., & Costa, M. F. D. (2022). Theory of planned behavior, ethics and intention of conscious consumption in Slow Fashion Consumption. *Journal of Fashion Marketing and Management: An International Journal*, *26*(5), 905-925.

Lubowiecki-Vikuk, A., Dąbrowska, A., & Machnik, A. (2021). Responsible consumer and lifestyle: Sustainability insights. *Sustainable production and consumption*, *25*, 91-101.

Mensah, J. (2019). Sustainable development: Meaning, history, principles, pillars, and implications for human action: Literature review. *Cogent social sciences*, *5*(1), 1653531.

Miller, Z. D. (2017). The enduring use of the theory of planned behavior. *Human Dimensions of Wildlife*, *22*(6), 583-590.

Missimer, M., Robèrt, K. H., Broman, G., & Sverdrup, H. (2010). Exploring the possibility of a systematic and generic approach to social sustainability. *Journal of Cleaner Production*, *18*(10-11), 1107-1112.

Nguyen, A. T., Nguyen, N., Phung, P., & Yến-Khanh, N. (2023). Residents' waste management practices in a developing country: a social practice theory analysis. *Environmental Challenges*, *13*, 100770.

Onel, N., Mukherjee, A., Kreidler, N. B., Díaz, E. M., Furchheim, P., Gupta, S., ... & Wang, Q. (2018). Tell me your story and I will tell you who you are: Persona perspective in sustainable consumption. *Psychology & Marketing*, *35*(10), 752-765.

Palakshappa, N., & Dodds, S. (2020). Mobilising SDG 12: co-creating sustainability through brands. *Marketing Intelligence & Planning*, *39*(2), 265-283.

Phipps, M., Ozanne, L. K., Luchs, M. G., Subrahmanyan, S., Kapitan, S., Catlin, J. R., ... & Weaver, T. (2013). Understanding the inherent complexity of sustainable consumption: A social cognitive framework. *Journal of Business Research*, *66*(8), 1227-1234.

Prakash, G., & Pathak, P. (2017). Intention to buy eco-friendly packaged products among young consumers of India: A study on developing nation. *Journal of cleaner production*, *141*, 385-393.

Purvis, B., Mao, Y., & Robinson, D. (2019). Three pillars of sustainability: in search of conceptual origins. *Sustainability science*, *14*, 681-695.

Rex, J., Lobo, A., & Leckie, C. (2015). Evaluating the drivers of sustainable behavioral intentions: An application and extension of the theory of planned behavior. *Journal of Nonprofit & Public Sector Marketing*, *27*(3), 263-284.

Rozenkowska, K. (2023). Theory of planned behavior in consumer behavior research: A systematic literature review. *International Journal of Consumer Studies*, *47*(6), 2670-2700.

Salas-Zapata, W. A., & Ortiz-Muñoz, S. M. (2019). Analysis of meanings of the concept of sustainability. *Sustainable Development*, *27*(1), 153-161.

Si, H., Duan, X., Zhang, W., Su, Y., & Wu, G. (2022). Are you a water saver? Discovering people's water-saving intention by extending the theory of planned behavior. *Journal of Environmental Management*, *311*, 114848.

Sreen, N., Chatterjee, S., & Sadarangani, P. (2021). Eco-friendly products purchase intention: a comparison of theory of planned behaviour and social cognitive theory. *International Journal of Economics and Business Research*, *22*(2-3), 149-173.

Thøgersen, J. (2021). Consumer behavior and climate change: Consumers need considerable assistance. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, *42*, 9-14.

Trudel, R. (2019). Sustainable consumer behavior. *Consumer psychology review*, *2*(1), 85-96.

Tutar, H. (2016) Sosyal Psikoloji Kavramlar ve Kuramlar, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yadav, R., & Pathak, G. S. (2017). Determinants of consumers' green purchase behavior in a developing nation: Applying and extending the theory of planned behavior. *Ecological economics*, *134*, 114-122.

Wang, L., Zhang, Q., & Wong, P. P. W. (2024). Reexamination of consumers' willingness to stay at green hotels: rethinking the role of social identity theory, value-belief-norm theory, and theory of planned behavior. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, *33*(4), 547-581.

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİKTE METAL YAKA ETKİSİ

Fulya Şenbağcı Özer

GİRİŞ

Dördüncü Endüstri Devrimi ile robotik ve yapay zekâ (YZ) teknolojilerinde yaşanan hızlı ilerlemeler, geleneksel mavi yakalı ve beyaz yakalı rollerin yanında iş gücü dinamiklerinde bir değişimi temsil eden "Metal Yaka" olarak tanımlanan yeni bir olgunun ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu olgu, rutin faaliyetlerden karmaşık karar alma süreçlerine kadar çeşitli endüstrilerde akıllı teknolojilerin, yapay zekânın, robotik sistemlerin ve algoritmaların artan entegrasyonunu ifade etmektedir. Bununla birlikte akıllı metal yakalılar, insan emeğinin yerini almaya (robotlar) veya insanlarla iş birliği yapmaya başladıkça (cobotlar) sürdürülebilirlik bağlamında hem fırsatlar hem de zorluklar sunan önemli değişiklikler gözlemlenmektedir.

Ekonomik kalkınma, çevrenin korunması ile sosyal eşitlik arasında uyumlu bir denge arayışı olarak tanımlanabilen sürdürülebilirlik kavramı ile bu dengeye ulaşmak adına küresel bir yol haritası niteliğinde olan Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'na (SKA) ulaşmak için zorlukların ele alınmasında YZ ve robotiklerin entegrasyonlarının önemi, barındırdığı endişeler ve kuşkular ile birlikte son yıllarda özellikle vurgulanmaktadır.

Bu bağlamda, metal yakanın çok boyutlu negatif sonuçları bertaraf edilerek sürdürülebilirlik hedeflerine nasıl katkıda bulunabileceği araştırmacılar, politika yapıcılar ve iş dünyası liderleri için kritik bir soru hâline gelmiştir. Çalışma, ana sorunun yanıtına ulaştıracak aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aramaktadır:

AS1: Akıllı metal yakalı çalışanların sürdürülebilirliğin ekonomik, çevresel ve sosyal boyutlarına olumlu ve olumsuz etkileri nelerdir?

AS2: Akıllı metal yakalıların yaygınlaşması, SKA'lara ulaşmada ne gibi fırsatlar ve tehditler sunmaktadır?

AS3: Gelecekte, metal yakalı çalışanların yaygınlaşmasıyla birlikte sürdürülebilirlik açısından ne gibi senaryolar ön görülebilir?

SONUÇ VE ÖNERİLER

Akıllı metal yakalılara olan bağımlılığın giderek artması enerji kullanımı ve sera gazı emisyonlarında artış gibi çevresel sorunları tırmandırmakla birlikte; insana dayalı inovasyon ve yaratıcılığın körelmesine, istihdam sorunlarına ve kamu güvenliği açısından da olumsuz sonuçlara neden olmaktadır. Bununla birlikte uygulamaların bulgularıyla da akıllı metal yaka çalışanların sürdürülebilir bir geleceğe katkıda bulunma potansiyeli de oldukça fazladır. Ancak metal yakalıların bu potansiyelini gerçekleştirmesi; yerel ve uluslararası stratejileri, yasal düzenlemeleri, uyumlaştıran eğitim programlarını, sürdürülebilir tasarım ve sosyal inovasyonları, etik ilkeleri, şeffaflık ve hesap verilebilirlik ile disiplinler arası iş birliğini, uzun vadeli etki değerlendirmelerini gerektirmektedir. Bunu gerçekleştirmek adına hükûmetlerin, endüstrinin, akademinin ve sivil toplumun küresel iş birliği içinde çalışması elzemdir.

Açıkça, akıllı metal yakalıların sürdürülebilir olması için teknolojik tekilliğe kadar (YZ'nin hesaplama kapasitesinin insan beynini aşması durumu) insanın emeğine ve rasyonel, bencil olmayan ve ön yargıdan uzak beyin gücüne, ayrıca çok daha fazla incelemeye ve eğitime ihtiyaç vardır. Ayrıca sürdürülebilir inovasyonlar, açık inovasyonlar olacak şekilde gelişmekte olan ülkelere dağılmalıdır. Böylelikle Endüstri 5.0'a geçişi hızlandırarak, teknolojik ilerleme ile sürdürülebilirlik hedefleri arasında bir denge kurulabilir ve gelecek nesiller için daha yaşanabilir bir dünya, daha müreffeh bir gelecek yaratılabilir.

KAYNAKÇA

Adanma, U. M., & Ogunbiyi, E. O. (2024). Artificial intelligence in environmental conservation: evaluating cyber risks and opportunities for sustainable practices. *Computer Science & IT Research Journal, 5*(5), s. 1178-1209.

Aerobotics. (2024). *About Aerobotics*. aerobotics.com: https://www.aerobotics.com/about-us adresinden alındı

Aggarwal, S. (2020). Robot Learning and Adaptation for Intelligent Behavior. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry, 11*(4), s. 2224-2232. doi:https://doi.org/10.52783/tojqi.v11i4.10017

Ahmed, S., Vinoth Kumar, V., Mahesh, T., Narasimha Prasad, L., & vd. (2024). FedOPT: federated learning-based heterogeneous resource recommendation and optimization for edge computing. *Soft Comput*. doi:https://doi.org/10.1007/s00500-023-09542-6

AI for Good. (2024). *Curtailing bias and providing more effective search results.* Media Bias: https://ai4good.org/what-we-do/aisdg-launchpad/media-bias/ adresinden alındı

Akundi, A., Euresti, D., Luna, S., Ankobiah, W., Lopes, A., & Edinbarough, I. (2022). State of Industry 5.0—Analysis and Identification of Current Research Trends. *Applied System Innovation, 5*(1), s. 27. doi:https://doi.org/10.3390/asi5010027

Allcott, H., & Gentzkow, M. (2017). Social media and fake news in the 2016 election. *J. Econ. Perspect, 31*, s. 211–236.

Al-Marghilani, A. (2022). Akıllı Şehirlerde Yapay Zeka Destekli Siber Zorbalıktan Arındırılmış Çevrimiçi Sosyal Ağlar. *Int J Comput Intell Syst, 15*(9). doi:https://doi.org/10.1007/s44196-022-00063-y

Alonso, C., Berg, A., Kothari, S., Papageorgiou, C., & Rehman, S. (2020). Will the AI Revolution Cause a Great Divergence? *Journal of monetary economics, 127*, s. 18-37.

Ametepey, S. O., Aigbavboa, C., Thwala, W. D., & Addy, H. (2024). The Impact of AI in Sustainable Development Goal Implementation: A Delphi Study. *Sustainability, 16*(9). doi:https://doi.org/10.3390/su16093858

Appel, M., Marker, C., & Gnambs, T. (2020). Are social media ruining our lives? A review of meta-analytic evidence. *Rev. Gen. Psychol, 24*, s. 60–74.

Arafat, M. Y., Warokka, A., & Sartika, D. (2012). Does environmental performance really matter? a lesson from the debate of environmental disclosure and firm performance. *Journal of Organizational Management Studies*, s. 1-15. doi:https://doi.org/10.5171/2012.213910

Ayush, K., Uzkent, B., Tanmay, K., Burke, M., Lobell, D., & Ermon, S. (2021). Efficient poverty mapping from high resolution remote sensing images. *Proceedings of the AAAI Conference on Artificial Intelligence*, *35 (1)*, s. 12-20. doi:https://doi.org/10.1609/aaai.v35i1.16072

Beck, T., Pamuk, H., Ramrattan, R., & Uras, B. (2015). Mobile money, trade credit and economic development: Theory and evidence. *CentER Discussion Paper Series No. 2015-023, European Banking Center Discussion Paper No. 2015-005. 2015*. 06 07, 2024 tarihinde https://ssrn.com/abstract=2588392 adresinden alındı

Bhati, R., & Mittal, S. (2023). The Role and Impact of Artificial Intelligence in Attaining Sustainability Goals. *2023 9th International Conference on Advanced Computing and Communication Systems (ICACCS). 1*, s. 2455-2458. IEEE.

Brougham, D., & Haar, J. (2018). Smart technology, artificial intelligence, robotics, and algorithms (STARA): employees' perceptions of our future workplace. *j. Manag. Org, 24*, s. 239–257.

Buolamwini, J., & Gebru, T. (2018). Gender shades: Intersectional accuracy disparities in commercial gender classification. *Conference on Fairness, Accountability and Transparency*, (s. 77–91). 06 22, 2024 tarihinde tp://proceedings.mlr.press/v81/buolamwini18a.html adresinden alındı

Callow, G., Watson, G., & Kalawsky, R. (2010). System modelling for run-time verification and validation of autonomous systems. *5th International Conference on System of Systems Engineering*, s. 1-7. doi:https://doi.org/10.1109/sysose.2010.5544117

CIRSYS. (2024). *EL PRIMER ROBOT SOCIAL CON IA PARA EL RECICLAJE EN PERÚ*. cirsystech.com: https://www.cirsystech.com/irbin adresinden alındı

Cognii. (2024). *AI for Education and Training*. cognii.com: https://cognii.com/ adresinden alındı

Cowls, J., Tsamados, A., Taddeo, M., & Floridi, L. (2021). The AI gambit: Leveraging artificial intelligence to combat climate change—Opportunities, challenges, and recommendations. *AI Soc., 38*, s. 283–307. doi:https://doi.org/10.1007/s00146-021-01294-x

Deepmind.google. (2016). *DeepMind AI Reduces Google Data Centre Cooling Bill by 40%*. Deepmind.google: https://deepmind.google/discover/blog/deepmind-ai-reduces-google-data-centre-cooling-bill-by-40/ adresinden alındı

Delta87. (2019). *Code 8.7 Conference Report.* : United Nations University.

Demir, K. A., Döven, G., & Sezen, B. (2019). Industry 5.0 and human-robot co-working. *Procedia computer science, 158*, s. 688-695. doi:10.1016/j.procs.2019.09.104

Dhoni, P. (2024). From data to decisions: enhancing retail with ai and machine learning. *International Journal of Computing and Engineering, 5*(1), s. 38-51. doi: https://doi.org/10.47941/ijce.1660

Dima, A. (2021). *Short history of manufacturing: from Industry 1.0 to Industry 4.0*. Kfactory: https://kfactory.eu/short-history-of-manufacturing-from-industry-1-0-to-industry-4-0/ adresinden alındı

Dobra, Z., & Dhir, K. (2020). Technology jump in the industry: human–robot cooperation in production. *Industrial Robot the International Journal of Robotics Research and Application, 47*(5), s. 757-775. doi:https://doi.org/10.1108/ir-02-2020-0039

EARN. (2024). *Artificial Intelligence*. askEARN: https://askearn.org/page/artificial-intelligence adresinden alındı

Ekellem, E. (2023, 11 04). Strategic alchemy: the role of ai in transforming business decision-making. *TechRxiv*. doi:https://doi.org/10.36227/techrxiv.24707151

ENNET Co. (2021). *Corporate Information*. ENNET Corporation: https://www.ennet.co.jp/info/english.html adresinden alındı

Etukudoh, E. A. (2024). Theoretical Frameworks of Ecopfm Predictive Maintenance (EcoPFM) Predictive Maintenance System. *Engineering Science & Technology Journal, 5*(3), s. 913-923. doi:https://doi.org/10.51594/estj.v5i3.946

Fan, Z. (2023). Deep learning and artificial intelligence in sustainability: a review of sdgs, renewable energy, and environmental health. *Sustainability, 15*(18).

FCO; CoDNA. (2024). *Yeşil Dönüşüm Olgunluk Analizi*. yesildonusumolgunlukanalizi: https://yesildonusumolgunlukanalizi.com/ adresinden alındı

Five AI. (2022). *Five - acquired by Bosch in 2022*. Five AI: https://www.five.ai/ adresinden alındı

Floodalerts. (2024). *Protect your home, business and family with UK*. Floodalerts: https://www.floodalerts.com/ adresinden alındı

Gartner. (2023a). *Forecast: Enterprise Application Software, Worldwide, 2021-2027, 2Q23 Update.* Gartner. https://www.gartner.com/en/documents/4488999#:~:text=Summary, %25%20(2022%20through%202027). adresinden alındı

Gartner. (2023b). *Forecast: Enterprise Infrastructure Software, Worldwide, 2021-2027, 3Q23 Update.* Gartner. https://www.gartner.com/en/documents/4790131 adresinden alındı

GFW. (2024). *Forest Monitoring Designed for Action*. globalforestwatch.org: https://www.globalforestwatch.org/ adresinden alındı

Global Carbon Budget. (2023). *Annual CO_2 emissions by world region.* Our World in Data.

GMCN. (2024). *Global Missing Children Network*. GMCNgine: https://find.globalmissingkids.org/ adresinden alındı

Goh, H., & Vinuesa, R. (2021). Regulating artificial-intelligence applications to achieve the sustainable development goals. *Discover Sustainability, 2*(1). doi:https://doi.org/10.1007/s43621-021-00064-5

Gomes, O. (2024). I, Robot: the three laws of robotics and the ethics of the peopleless economy. *AI Ethics, 4*, s. 257–272.

González, C. (2005). Decision support for real-time, dynamic decision-making tasks. *Organizational Behavior and Human Decision Processes, 96*(2), s. 142-154. doi:https://doi.org/10.1016/j.obhdp.2004.11.002

GSMA. (2017). *KT-MEG: Korea's Smart Energy System.* gsma.com: https://www.gsma.com/solutions-and-impact/technologies/internet-of-things/wp-content/uploads/2017/11/KT-MEG_GSMA_RA.pdf adresinden alındı

Guenat, S., Purnell, P., Davies, Z., Nawrath, M., Stringer, L., Babu, G., & Winn, N. (2022). Meeting sustainable development goals via robotics and autonomous systems. *Nature Communications, 13*(1). doi:https://doi.org/10.1038/s41467-022-31150-5

Gupta, S. (2024). Importance of artificial intelligence in achieving sdgs in india. *International Journal of Built Environment and Sustainability, 11*(2), s. 1-26. doi:https://doi.org/10.11113/ijbes.v11.n2.1193

Harborth, D., & Kümpers, K. (2022). Intelligence augmentation: rethinking the future of work by leveraging human performance and abilities. *Virtual Reality, 26*, s. 849–870. doi:https://doi.org/10.1007/s10055-021-00590-7

Hartmann, W. (2018). *Satellite Imagery, AI and Efficiency in Agricultural Water Use*. web.stanford.edu/: https://web.stanford.edu/~wesleyr/AgWater.html adresinden alındı

Heymann, F., Parginos, K., Hariri, A., & Franco, G. (2023). Regulating artificial intelligence in the eu, united states and china - implications for energy systems. *2023 IEEE PES Innovative Smart Grid Technologies Europe (ISGT EUROPE)*, s. 1-6. doi:https://doi.org/10.1109/isgteurope56780.2023.10407482

Hipólito, I., Winkle, K., & Lie, M. (2023). Enactive artificial intelligence: subverting gender norms in human-robot interaction. *Frontiers in Neurorobotics, 17*. doi:https://doi.org/10.3389/fnbot.2023.1149303

Hitachi. (2016). *RemixWater: Water Environment Solutions*. https://www.hitachi.com/: https://www.hitachi.com/businesses/infrastructure/product_site/water_environment/remix_water/index.html adresinden alındı

Hong, B., Guo, Y., Chen, M., & vd. (2024). Collaborative route map and navigation of the guide dog robot based on optimum energy consumption. *AI & Soc*. doi:https://doi.org/10.1007/s00146-024-01879-2

Hu, X., Xu, L., Yao, G., & Wu, Z. (2024). Multi-CODP decision models for supplier selection and order allocation in customized logistics service supply chain. *Neural Comput & Applic, 36*, s. 11097–11119. doi:https://doi.org/10.1007/s00521-024-09647-5

IALAB. (2022). *Proyectos de Investigación Aplicada*. ialab.com.ar: https://ialab.com.ar/proyectos-y-consultorias/ adresinden alındı

IDMC. (2019). *About Us*. The Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC): https://www.internal-displacement.org/about-us/ adresinden alındı

iFLYTEK. (2020). *Create a Better World with AI*. iflytek.com: https://www.iflytek.com/en/about-us/about.html adresinden alındı

Jabłońska, M. R., & Zajdel, R. (2018). Artificial intelligence and internet of things for sustainable development – emerging technological and social opportunities and threats. *SHS Web of Conferences*, *57*.

Jean, N., Burke, M., Xie, M., Davis, W., Lobell, D., & Ermon, S. (2016). Combining satellite imagery and machine learning to predict poverty. *Science, 353*, s. 790–794.

Joonko. (2024). *AI-powered Solution for Eliminating Workplace Bias*. Joonko: https://finder.startupnationcentral.org/company_page/joonko adresinden alındı

José-García, A., Sneyd, A., Melro, A., & vd. (2023). C3-IoC: A Career Guidance System for Assessing Student Skills using Machine Learning and Network Visualisation. *Int J Artif Intell Educ, 33*, s. 1092–1119. doi:https://doi.org/10.1007/s40593-022-00317-y

Jungwirth, D., & Haluza, D. (2023). Artificial intelligence and the sustainable development goals: an exploratory study in the context of the society domain. *Journal of Software Engineering and Applications, 16*(04), s. 91-112. doi:https://doi.org/10.4236/jsea.2023.164006

Karran, A. J., Demazure, T., Hudon, A., Sénécal, S., & Léger, P. (2022). Designing for confidence: the impact of visualizing artificial intelligence decisions. *Frontiers in Neuroscience, 16*. doi:https://doi.org/10.3389/fnins.2022.883385

Khakurel, J., Penzenstadler, B., Porras, J., Knutas, A., & Zhang, W. (2018). The rise of artificial intelligence under the lens of sustainability. *Technologies, 6*(4). doi:https://doi.org/10.3390/technologies6040100

Khamis, A. L., Prestes, E., & Haidegger, T. (2019). Ai: a key enabler for sustainable development goals: part 2 [industry activities]. *IEEE Robotics & Automation Magazine, 26*(4), s. 122-127. doi:https://doi.org/10.1109/mra.2019.2945739

Kimetrica. (2018). *Long Term Agreement for Open Source Frontier Technology Solutions*. Kimetrica: https://kimetrica.com/our-projects/?country=&service=&search=MERON adresinden alındı

Kore Cumhuriyeti. (2018). *A sustainable future opened together with the people*. Official website of the Republic of Korea's e-government: https://www.korea.kr/multi/visualNewsView.do?newsId=148847360 adresinden alındı

Kuhlman, T., & Farrington, J. (2010). What is Sustainability? *Sustainability, 2*(11), 3437. doi:10.3390/su2113436

Kumar, G., Das, T., & Singh, K. (2024). Early detection of depression through facial expression recognition and electroencephalogram-based artificial intelligence-assisted graphical user interface. *Neural Comput & Applic, 36*, s. 6937–6954. doi:https://doi.org/10.1007/s00521-024-09437-z

Liao, W., & Wang, Y. (2013). Data-driven machinery prognostics approach using in a predictive maintenance model. *Journal of Computers, 8*(1), s. 225-231. doi:10.4304/jcp.8.1.225-231

Lindsey, R. (2022). *Climate Change: Global Sea Level*. NOAA Climate.gov: https://www.climate.gov/news-features/understanding-climate/climate-change-global-sea-level adresinden alındı

Liu, L., Yang, K., Fujii, H., & Li, J. (2021). Artificial intelligence and energy intensity in china's industrial sector: effect and transmission channel. *Economic Analysis and Policy, 70*, s. 276-293. doi:https://doi.org/10.1016/j.eap.2021.03.002

Lorenzo, G., & Lorenzo-Lledó, A. (2024). The use of artificial intelligence for detecting the duration of autistic students' emotions in social interaction with the NAO robot: a case study. *Int. j. inf. tecnol, 16*, s. 625–631. doi: https://doi.org/10.1007/s41870-023-01682-0

Lubbad, M., Karaboga, D., Basturk, A., & vd. (2024). Machine learning applications in detection and diagnosis of urology cancers: a systematic literature review. *Neural Comput & Applic, 36*. doi:https://doi.org/10.1007/s00521-023-09375-2

Mahadew, B. (2024). The nexus between artificial intelligence and sustainable development goals: a review. *Sustainable Economies, 2*(1), s. 13.

McNeill, W. (2008). *Dünya Tarihi (14th ed.).* Ankara: İmge Kitapevi.

Microsoft. (2017). *Digital Agriculture: Farmers in India are using AI to increase crop yields*. news.microsoft.com: https://news.microsoft.com/en-in/features/ai-agriculture-icrisat-upl-india/ adresinden alındı

Mishra, A. (2024). A review of the current and future developments of artificial intelligence in the management and building sectors. *Multidisciplinary Reviews, 6*. doi:https://doi.org/10.31893/multirev.2023ss068

Müller, J. J. (2020). *Enabling technologies for Industry 5.0.* European Commission.

Nahar, S. (2024). Modeling the effects of artificial intelligence (AI)-based innovation on sustainable development goals (SDGs): Applying a system dynamics perspective in a cross-country setting. *Technological Forecasting and Social Change, 201*.

Nishant, A., Gupta, R., & Sharma, S. (2020). A novel approach to automated image recognition. *International Journal of Advanced Robotics and Intelligent Systems, 7*(2), s. 12-17.

Noble, S. (2018). *Algorithms of Oppression: How Search Engines Reinforce Racism.* NY, USA: New York University Press.

Nordgren, A. (2023). "Artificial intelligence and climate change: ethical issues. *Journal of Information, Communication and Ethics in Society, 21*(1), s. 1-15. doi:https://doi.org/10.1108/JICES-11-2021-0106

Oosthuizen, R. M. (2022). The fourth industrial revolution–Smart technology, artificial intelligence, robotics and algorithms: industrial psychologists in future workplaces. *Frontiers in artificial intelligence, 5*.

Padmaja, C. (2024). The rise of ai: a comprehensive research review. *Iaes International Journal of Artificial Intelligence (Ij-Ai), 13*(2).

Palomares, I., Martínez-Cámara, E., Montes, R., García-Moral, P., Chiachío, M., Chiachío, J., & Herrera, F. (2021). A panoramic view and swot analysis of artificial intelligence for achieving the sustainable development goals by 2030: progress and prospects. *Applied Intelligence, 51*(9), s. 6497-6527. doi:https://doi.org/10.1007/s10489-021-02264-y

Peng, Y. A., Ahmad, A. Y., Al Shaikh, M. S., Daoud, M. K., & Alhamdi, F. M. (2023). Riding the waves of artificial intelligence in advancing accounting and its implications for sustainable development goals. *Sustainability, 15*(19). doi:https://doi.org/10.3390/su151914165

Pérez, L., Rodríguez-Jiménez, S., Rodríguez, N., Usamentiaga, R., & García, D. (2020). Digital twin and virtual reality based methodology for multi-robot manufacturing cell commissioning. *Applied Sciences, 10*(10). doi:https://doi.org/10.3390/app10103633

Pflanzer, M., Dubljević, V., B. W., & vd. (2023). Embedding AI in society: ethics, policy, governance, and impacts. *AI & Soc, 38*, s. 1267–1271.

Pigola, A., da Costa, P., Carvalho, L., Silva, L., Kniess, C., & Maccari, E. (2021). Artificial Intelligence-Driven Digital Technologies to the Implementation of the Sustainable Development Goals: A Perspective from Brazil and Portugal. *Sustainability, 13*. doi:https://doi.org/10.3390/su132413669

Pilloni, V. (2018). How data will transform industrial processes: crowdsensing, crowdsourcing and big data as pillars of industry 4.0. *Future Internet, 10*(3). doi:https://doi.org/10.3390/fi10030024

Premebida, C., Ambruş, R., & Márton, Z. (2019). Intelligent robotic perception systems. E. G. Hurtado içinde, *Applications of Mobile Robots.* IntechOpen. doi:https://doi.org/10.5772/intechopen.79742

Putra, A., Rivera, K. M., & Pramukti, A. (2023). Optimizing marketing management strategies through it innovation: big data integration for better consumer understanding. *Golden Ratio of Mapping Idea and Literature Format, 3*(1), s. 71-91.

Ramezani, J., & Camarinha-Matos, L. M. (2020). Approaches for resilience and antifragility in collaborative business ecosystems. *Technological Forecasting and Social Change, 119846*.

Reddy, P., Margala, M., Shankar, S., & Chakrabarti, P. (2024). Early fire danger monitoring system in smart cities using optimization-based deep learning techniques with artificial intelligence. *J Reliable Intell Environ*, s. 197–210.

Ritchie, H., Rosado, P., & Roser, M. (2023). *CO_2 and Greenhouse Gas Emissions.* OurWorldInData.org. https://ourworldindata.org/co2-and-greenhouse-gas-emissions adresinden alındı

Russell, S., & Millar, A. (2014). Exploring the relationships among sustainable manufacturing practices, business performance and competitive advantage: perspectives from a developing economy. *Journal of Management and Sustainability, 4*(3), s. 37-53. doi:https://doi.org/10.5539/jms.v4n3p37

Sætra, H. (2021). Ai in context and the sustainable development goals: factoring in the unsustainability of the sociotechnical system. *Sustainability, 13*(4). doi:https://doi.org/10.3390/su13041738

Sander, O. (2009). *Siyasal Tarih: İlkçağlardan 1918'e.* Ankara: İmge Kitabevi.

Seiler, M. (2019). *AI is bringing back balance to Japanese workers*. blog.google: https://blog.google/technology/ai/cinnamon-japan/ adresinden alındı

Shams, M., Gamel, S., & Talaat, F. (2024). Enhancing crop recommendation systems with explainable artificial intelligence: a study on agricultural decision-making. *Neural Comput & Applic, 36*, s. 5695–5714. doi:https://doi.org/10.1007/s00521-023-09391-2

Shen, Y., & Zheng, X. (2024). The impact of artificial intelligence on employment: the role of virtual agglomeration. *Humanities and Social Sciences Communications, 11*(122). doi:https://doi.org/10.1057/s41599-024-02647-9

Singh, P. (2023). Digital transformation in supply chain management: artificial intelligence (ai) and machine learning (ml) as catalysts for value creation. *International Journal of Supply Chain Management, 12*(6), s. 57-63. doi:https://doi.org/10.59160/ijscm.v12i6.6216

Skilton, M., & Hovsepian, F. (2018). *The 4th Industrial Revolution: Responding to the Impact of Artificial Intelligence on Business.* Switzerland: Palgrave Macmillan.

Slimi, Z., & Carballido, B. V. (2023). Systematic review: ai's impact on higher education - learning, teaching, and career opportunities. *Tem Journal, 12*(3), s. 1627-1637. doi:https://doi.org/10.18421/tem123-44

Smyth, B. (2019). Recommender systems: a healthy obsession. *Proceedings of the AAAI Conference on Artificial Intelligence*, *33(01)*, s. 9790-9794. doi:https://doi.org/10.1609/aaai.v33i01.33019790

Srivastava, A. (2023). Assessing the potential of ai–ml in urban climate change adaptation and sustainable development. *Sustainability, 15*(23), s. 16461.

Strubell, E., Ganesh, A., & McCallum, A. (2020, 04). Energy and policy considerations for modern deep learning research. *Proceedings of the AAAI conference on artificial intelligence*, *34(9)*, s. 13693-13696.

Strubell, E., Verga, P., Andor, D., Weiss, D., & McCallum, A. (2018). Linguistically-informed self-attention for semantic role labeling. *arXiv preprint arXiv:1804.08199*.

Suharta, S. (2024). Analysis of the economic and social impact study of the application of artificial intelligence in the agricultural sector: a multidisciplinary stud. *Arkus, 10*(2), s. 536-541. doi:https://doi.org/10.37275/arkus.v10i2.54

Şenbağcı Özer, F. (2024). Z Kuşağının Sürdürülebilirlik Temalı Reklam Algısının Tüketici Nörobilimi Yöntemleriyle İncelenmesi Yayınlanmamış Doktora Tezi. İzmir: İKCÜ.

T.C. İçişleri Bakanlığı. (2018). *Kadın Destek Uygulaması (KADES)*. icisleri.gov.tr: https://www.icisleri.gov.tr/kadin-destek-uygulamasi-kades adresinden alındı

Theodorou, A., Nieves, J., & Dignum, V. (2022). Good AI for Good: How AI Strategies of the Nordic Countries Address the Sustainable Development Goals. *Arxiv*. doi:https://doi.org/10.48550/arxiv.2210.09010

Traive. (2024). *Transformado o mercado agricola pera AI*. TraiveFinance: https://traivefinance.com/ adresinden alındı

UNDP. (2018). *Artificial intelligence and the future of our work*. UNDP : Artificial intelligence and the future of our work adresinden alındı

UNICEF. (2023). *Generation AI* . unicef.org: https://unicef.org/innovation/GenerationAI adresinden alındı

UNSTATS. (2024). *SDG Indicators*. unstats.un.org: https://unstats.un.org/sdgs/report/2024/ adresinden alındı

Victor, N. O. (2023). Exploring the Use of AI in Sustainable Sourcing: Insights into the Impact and Potential of Artificial Intelligence. *Journal of Advances in Artificial Intelligence, 1*(1), s. 20-44.

Vinuesa, R., Azizpour, H., Leite, I., Balaam, M., Dignum, V., Domisch, S., & Nerini, F. F. (2020). The role of artificial intelligence in achieving the sustainable development goals. *Nature Communications, 11*(233). doi:https://doi.org/10.1038/s41467-019-14108-y

Wallace, R. (2021). The names have changed, but the game's the same': artificial intelligence and racial policy in the USA. *AI Ethics, 1*, s. 389–394.

Wang, D., & Zhang, Y. (2024). Coupling of SME innovation and innovation in regional economic prosperity with machine learning and IoT technologies using XGBoost algorithm. *Soft Comput, 28*, s. 2919–2939. doi:https://doi.org/10.1007/s00500-024-09640-z

Wang, J., Yang, Y., Liu, H., & vd. (2024). Enhancing the college and university physical education teaching and learning experience using virtual reality and particle swarm optimization. *Soft Comput, 28*, s. 1277–1294. doi:https://doi.org/10.1007/s00500-023-09528-4

WattTime. (2021). *3 simple fixes could save 9+ gigatons of CO2 annually.* WattTime: https://watttime.org/ adresinden alındı

WCED, W. C. (1987). *Our Common Future.* New York: Oxford University Press.

WEF. (2019). *A New Circular Vision for Electronics Time for a Global Reboot.* Geneva/Switzerland: World Economic Forum.

WEF. (2020). *The Future of Jobs Report 2020.* Geneva: World Economic Forum.

WWF. (2018). *Tech for tigers: WWF and Intel test AI technology for monitoring wild tigers in China*. medium.com: https://medium.com/wwftogetherpossible/tech-for-tigers-wwf-and-intel-test-ai-technology-for-monitoring-wild-tigers-in-china-2a5c93ece73c adresinden alındı

Yang, X., Dove, M., & Bruin, R. (2010). User-centered Design Practice for Grid-enabled Simulation in e-Science. *New Gener. Comput., 28*, s. 147–159.

Yépez-Ponce, D. (2023). Mobile robotics in smart farming: current trends and applications. *Frontiers in Artificial Intelligence*. doi:https://doi.org/10.3389/frai.2023.1213330

Yeung, K. (2017). 'Hypernudge': Big Data as a mode of regulation by design. *Inf. Commun. Soc, 20*, s. 118–136.

Yi, H., Liu, T., & Lan, G. (2024). The key artificial intelligence technologies in early childhood education: a review. *Artif Intell Rev, 57*(12). doi:https://doi.org/10.1007/s10462-023-10637-7

Yiğitcanlar, T., Desouza, K. C., Butler, L., & Roozkhosh, F. (2020). Contributions and risks of artificial intelligence (ai) in building smarter cities: insights from a systematic review of the literature. *Energies, 13*(6).

Zadmirzaei, M., Hasanzadeh, F., Susaeta, A., & Gutiérrez, E. (2024). A novel integrated fuzzy DEA–artificial intelligence approach for assessing environmental efficiency and predicting CO2 emissions. *Soft Computing, 28*(1), s. 565-591. doi:https://doi.org/10.1007/ s00500-023-08300-y

Zeshuang, L., & Lei, X. (2022). Research on the nonlinear influence of artificial intelligence on employee development in manufacturing enterprise. *Proceedings of the 2022 3rd International Conference on E-commerce and Internet Technology (ECIT 2022)* (s. 169-182). Atlantis Press. doi:https://doi.org/10.2991/978-94-6463-005-3_18

Zhu, Z., & Zhang, Y. (2022). Flood disaster risk assessment based on random forest algorithm. *Neural Comput & Applic, 34*, s. 3443–3455. doi:https://doi.org/10.1007/s00521-021-05757-6

Zooniverse. (2021). *Rights Lab; Slavery From Space Statistics*. Zooniverse: https://www.zooniverse.org/projects/ezzjcw/rights-lab-slavery-from-space adresinden alındı

DİJİTAL DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE DİJİTAL GİRİŞİMCİLİK

"Dünyayı değiştirmek için fabrika değil, bilgisayarını açman yeterli."

Alexis Ohanian

Ayşegül Özdil

GİRİŞ

Yeni işlevlere sahip dijital teknolojilerin hızla yaygınlaşması, rekabetçi ortamları kökten değiştirmiş, geleneksel iş stratejilerini ve süreçlerini yeniden şekillendirmiştir (Bharadwaj vd., 2013). Bu tür teknolojiler ayrıca standartlar ve paylaşılan teknolojiler üzerinden kaynakları, ürün/hizmet tasarımını, geliştirmeyi ve dağıtımı kullanarak yeni iş birliği yollarının ortaya çıkmasına da yol açmıştır (Markus ve Loebecke, 2013). Mikro düzeyde, dijital teknolojiler girişimcilerin zihniyetini de yeniden şekillendirmiştir ve dolayısıyla karar alma süreçlerini etkilemiştir. Dijital girişimcilik, yeni dijital teknolojiler ve/veya bu tür teknolojilerin yeni kullanımları yaratarak mevcut işletmelerin girişimlerini ve dönüşümünü içerir. Günümüzde birçok ülke dijital girişimciliği dijital ekonomik kalkınma için kritik bir unsur olarak görmektedir (Shepherd vd., 2015).

Teknoloji alanı, bugün bilimin tüm alanlarından bilgi ve kaynakları bir araya getirerek ve iyileştirilmiş bilgi, ürün ve süreçleri -genel olarak katma değer dediğimiz şeyi- geri vererek en hızlı gelişimi deneyimleyen alandır. Birçok başka alanla (akademik eğitim alanı dâhil) örtük olarak kesişen bu yeni teknolojik gelişim aşamasına Endüstri 4.0 adı verilmiştir (Amit ve Han, 2017).

Dijitalleşme olgusu hızlı ve dönüştürücü değişim yoluyla çeşitli etkilere neden olduğundan, girişimcilerin ve girişimcilik araştırmacılarının ilgili sonuçların ve bağlantıların farkında olmaları ve işletmelerde ortaya çıkan fırsatları belirlemeleri önemlidir. Girişimciliği "yeni bir işletme tasarlama, başlatma ve işletme süreci" ve "yeni değer yaratma" (Hull vd., 2007:293) olarak anlıyoruz ancak girişimcilik yeni bir işletme kurmaktan daha fazlasıdır. Bütünsel bir bakış açısı uygulandığında, girişimcilik faaliyeti kurumların

iş modellerinin değiştirilmesine kadar uzanmaktadır (Zupic, 2014). Birçok akademisyen, dijital girişimcilik olarak kategorize edilebilecek bu benzersiz süreç türlerini tanımlamak için çeşitli tanımlar ortaya koymuştur. Zupic'e (2014) göre, dijital girişimcilik geleneksel bir şirkette fiziksel olan şeylerin bir kısmının veya tamamının dijitalleştirildiği bir girişimcilik alt türü, dijital girişimciliğin tanımlanma şeklidir. Dijital girişimcilik terimi, bunu dijital medya, diğer bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımına dayalı olasılıkların peşinde koşmak olarak tanımlanmıştır (Kraus vd., 2019). Sadece girişimciye odaklanmakla karşılaştırıldığında, akademisyenler dijital bağlamda var olan etkileşimlere ve ilişki ağlarına daha fazla vurgu yapmaktadırlar. Dijital girişimciler, değişen müşteri talepleri aracılığıyla dünya üzerinde büyük bir etki yaratmıştır. Dijitalleşme olgusunun, hızlı ve dönüşümsel değişim nedeniyle çok çeşitli sonuçları olduğundan ve girişimcilerin ve girişimci akademisyenlerin ilişkili sonuçların ve bağlantıların farkında olmaları ve yeni ortaya çıkan olasılıkları tespit etmeleri gerekir (Zhao, 2021).

KAYNAKÇA

Allen, J. P. (2018). Digital entrepreneurship: A path to a more inclusive digital future. In Americas Conference on Information Systems, o.S.

Audretsch, D.B.& Keilbach, M. (2004). "Does entrepreneurship capital matter?", *Entrepreneurship Theory and Practice*, Vol. 28 No. 5, pp. 419-430, doi: 10.1111/j.1540-6520.2004.00055.x.

Amit, R., & Han, X. (2017). Value Creation through Novel Resource Configurations in a Digitally Enabled World. *Strategic Entrepreneurship Journal*, 11, 228-242.

Arnason, G. (2017). 2016 FICO decision management innovation award goes to Southwest Airlines. Financial News. https://financial news.co.uk/2016-fico-decision-management-innovationaward- goes-to/.

Aydalot, P. & Keeble, D. (2018). High Technology Industry and Innovative Environments: The European Experience, Routledge, London.

Bailetti, T. (2012). "Technology entrepreneurship: overview, definition, and distinctive aspects", *Technology Innovation Management Review*, Vol. 2 No. 2, pp. 5-12, doi: 10.22215/timreview/520.

Bejinaru, R. (2021). Key issues of tranzition to digital entrepreneurship. In Proceedings of the International Conference on Business Excellence (Vol. 15, No. 1, pp. 91-101).

Bejinaru, R. (2018). Assessing students' entrepreneurial skills needed in the knowledge economy, Management & Marketing. *Challenges for the Knowledge Society*, 13(3), 1119-1132.

Bharadwaj, A., Sawy, O. A. E., Pavlou, P. A., & Venkatraman, N. (2013). Ditigal business strategy: Toward a next generation of insights, *MIS Quarterly* (37:2), 471-482.

Bounfour, A. (2016). Digital futures, digital transformation. *Progress in IS*, *10*, 978-973.

Broom_e, P. & Ohlsson, H. (2018). Self-employment: the significance of ability, desire and opportunity, *International Journal of Entrepreneurial Behavior and Research,* Vol. 24 No. 2, pp. 538-552.

Caldwell, L. (2018). how digitisation is driving new business models for manufacturers. https://www.forbes.com/sites/lisacaldwell/2018/11/27/how-digitisation-is-driving-new-businessmodels-for-manufacturers/#1160d3946aa6.

Galindo-Martín, M. Á., Castaño-Martínez, M. S., & Méndez-Picazo, M. T. (2019). Digital transformation, digital dividends and entrepreneurship: *A quantitative analysis. Journal of business research*, 101, 522-527.

Garfield, C. (1986). Peak Performers: The New Heroes of American Business. New York: Avon Books.

Giones, F., & Brem, A. (2017). Digital technology entrepreneurship: A definition and researchagenda. *Technology Innovation Management Review*, 7(5).

Gregori, Patrick, & Patrick Holzmann. 2020. Digital sustainable entrepreneurship: A business model perspective on embedding digital technologies for social and environmental value creation. *Journal of Cleaner Production* 272: 122817.

Hull, C.E., Hung, Y.-T.C., Hair, N., Perotti, V. & DeMartino, R. (2007), Taking advantage of digital opportunities: a typology of digital entrepreneurship*, International Journal of Networking and Virtual Organizations*, Vol. 4 No. 3, pp. 290-303.

Hull, C. E. K., Hung, Y. T. C., Hair, N., Victor, P., & DeMartino, R. (2007). Taking advantage of digital opportunities: A typology of digital entrepreneurship. *International Journal of Networking and Virtual Organizations*, 4, 290–303. https://doi. org/10.1504/IJNVO. 2007.015166

Iandoli, L., & Gibaldi, C. (2023). Introduction to Cases on Digital Entrepreneurship: digital entrepreneurship as digital transformation. In *Cases on Digital Entrepreneurship* (pp. xvii-xxviii). Edward Elgar Publishing.

Kraus, S.,Palmer, C.,Kailer, N., Kallinger, F. L., &Spitzer, J.(2019). Digital entrepreneurship. *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research*, 25(2), 353-375. https://doi.org/10.1108/IEJBR-06-2018-0425

Kraus, S., Palmer, C., Kailer, N., Kallinger, F. L., & Spitzer, J. (2018). Digital entrepreneurship: Aresearch agenda on new business models for the twenty-first century. *International Journal of Entrepreneurial Behavior and Research*, 25(2), 353–375.

Le Dinh, T., Vu, M.C. & Ayayi, A. (2018), Towards a living lab for promoting the digital entrepreneurship process, *International Journal of Entrepreneurship*, Vol. 22 No. 1, pp. 1-17.

Luo, Y., & Chan, R. C. (2021). Gendered digital entrepreneurship in gendered coworking spaces: Evidence from Shenzhen, China. Cities, 119, Article 103411. https://doi.org/10.1016/j.cities.2021.103411

Markus & Loebbecke (2013). Markus, M., and Loebbecke, C., Commoditized Digital Processes and Business Community Platforms: New Opportunities and Challenges for Digital Business Strategies, *MIS Quarterly* Vol. 37 No. 2, June 2013

Ngoasong, M.Z. (2017), Digital entrepreneurship in a resource-scarce context: a focus on entrepreneurial digital competencies, *Journal of Small Business and Enterprise Development*, Vol. 25 No. 3, pp. 483-500.

OECD/European Union. (2019). The missing entrepreneurs 2019: Policies for inclusive entrepreneurship. *OECD Publishing, Paris*. https://doi.org/10.1787/3ed84801-en.

Oukil, M.S. (2011), A development perspective of technology-based entrepreneurship in the Middle East and North Africa, *Annals of Innovation and Entrepreneurship*, Vol. 2 No. 1, pp. 1-13.

Olan, F., Troise, C., Damij, N., & Newbery, R. (2024). Guest editorial: Emerging issues in digital entrepreneurship–challenges and opportunities. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 30(2/3), 233-237.

Onjewu, A.-K.E., Olan, F., Nyuur, R.B., Paul, S. & Nguyen, H.T.T. (2023), The effect of government support on Bureaucracy, COVID-19 resilience and export intensity: evidence from North

Pandey, M. R., & Sharif, M. M. (2020). A Study on Digital Entrepreneurship. Mtc Global, 190, 197.

Porter, M. E. (1990). The competitive advantage of nations. New York: Free Press.

Richter, C., Kraus, S., Brem, A., Durst, S., & Giselbrecht, C. (2017). Digital entrepreneurship: Innovative business models for the sharing economy. *Creativity and innovation management*, *26*(3), 300-310.

Sahut, J. M., Iandoli, L., & Teulon, F. (2021). The age of digital entrepreneurship. *Small Business Economics*, 56(3), 1159-1169.

Sahut, Jean-Michel, Luca Iandoli, & Frédéric Teulon. 2021. The age of digital entrepreneurship. *Small Business Economics* 56: 1159–69.

Shepherd, D. A., Williams, T. A., & Patzelt, H. (2015). Thinking about entrepreneurial decision making: Review and research agenda. *Journal of management*, 41(1), 11-46.

Soluk, J., & Kammerlander, N. 2021. Digital transformation in family-owned Mittelstand firms: a dynamic capabilities perspective. Eur. J. Inf. Syst., forthcoming.

Soltanifar, M., Hughes, M., & Göcke, L. (2021). *Digital entrepreneurship: Impact on business and society* (p. 327). Springer Nature.

Sorescu, A., 2017. Data-driven business model innovation. J. Prod. Innov. Manag. 34 (5), 691–696.

Srinivasan, A. & Venkatraman, N. (2018), "Entrepreneurship in digital platforms: a network-centric view", *Strategic Entrepreneurship Journal*, Vol. 12 No. 1, pp. 54-71, doi: 10.1002/sej.1272.

Steininger, D.M. (2019), "Linking information systems and entrepreneurship: a review and agenda for IT-associated and digital entrepreneurship research", *Information Systems Journal*, Vol. 29 No. 2, pp. 363-407, doi: 10.1111/isj.12206.

Stevenson, H. H. (1983). *A Perspective on Entrepreneurship* (Vol. 13). Cambridge, MA: Harvard Business School.

Troxler, P. & Wolf, P. (2017), Digital maker-entrepreneurs in open design: what activities make up their business model?, *Business Horizons*, Vol. 60 No. 6, pp. 807-817, doi: 10.1016/j.bushor.2017.07.006.

Valacich, J. S., & Schneider, C. (2018) Information systems today: managing in the digital World (Subscription), 8th edn. Pearson.

Zhai, Yuming, Kaibo Yang, Lu Chen, Han Lin, Mingchuan Yu, & Ruoyu Jin. 2022. Digital entrepreneurship: *Global maps and trends of research. Journal of Business & Industrial Marketing, ahead-of-print.*

Zhao, Y. (2021). Examining digital entrepreneurship: The goal of optimization of transformation path normal education in China. *Frontiers in Psychology*, *12*, 766498.

Zupic, I. (2014), The knowledge base of technology entrepreneurship, in Handbook of Research on Techno-Entrepreneurship, 2nd ed., Edward Elgar Publishing.

DİJİTAL DÖNÜŞÜMDE YAPAY ZEKÂNIN ROLÜ

Ezgi Gülay

GİRİŞ

Toplumda yaşanan değişim ve dönüşüm kaçınılmaz bir şekilde devam etmektedir. Başta yapay zekâ olmak üzere, nesnelerin interneti, blockchain, bulut bilişim, büyük veri gibi alanlarda meydana gelen teknolojik gelişmeler, toplumların Endüstri 3.0'dan Endüstri 4.0'a doğru evrilmesine yol açmaktadır. Her geçen gün bilgi teknolojilerinde değişim ve dönüşümler yaşanmakta, yeni teknolojiler ortaya çıkmaktadır. Nesnelerin interneti, yapay zekâ, makineler arası haberleşme, akıllı sistemler iş yapış ve yaşam şekillerini değiştirmektedir. Teknolojide yaşanan gelişmeler, günümüzde dijital dönüşümün kaçınılmaz olduğunu göstermektedir. Alanda yapılmış çalışmalar, dijital dönüşümü ve dijital dönüşümde yapay zekânın rolünü daha iyi anlamak için detaylı bir portre ortaya koymaktadır. Bu çalışmanın amacı, dijital dönüşüm ve bu dijital dönüşümde yapay zekânın rolünün daha iyi anlaşılmasına ve dijital dönüşüm sürecinin itici gücü olan yapay zekâ teknolojilerinin sınırlarının ve potansiyelinin belirlenmesine yardımcı olabilecek kapsamlı bir çalışma sunmaktır.

DİJİTAL DÖNÜŞÜM

Küreselleşme süreciyle birlikte küresel ölçekte yaşanan krizler gerek ülkelerin gerekse işletmelerin kriz ve rekabet gibi zorluklar karşısında yalnız geleneksel yöntemler ile mücadele edebilmeleri zorlaşmıştır. Rekabetin küresel ölçekte meydana geldiği bir ortamda işletmelerin rakipleri ile mücadele edebilmeleri ve yaşamlarını devam ettirebilmeleri için teknolojide yaşanan gelişmeleri yakından takip etmeleri ve gerekli gördüğü dönüşümleri gerçekleştirmeleri gerekmektedir. Bu dönüşüm günümüz dünyasında, "dijital dönüşüm" olarak ifade edilmektedir (Çark, 2020). Bu anlamda dijital dönüşüm hayatın her alanında yaşamın devamı ve gelişim için bir gereklilik hâline gelmiştir. Dijital dönüşüm, yapay zekâ, blockchain, büyük veri, bulut bilişim gibi dijital teknolojilerin bir bileşeni olarak iş modelle-

KAYNAKÇA

Agarwal, S. (2021). Artificial Intelligence And Its Applications That Are Changing The World. P. Shanmuga Sundarı, Seng Tong Chong, M. Prabu (Ed.), *Outcomes Of Best Practıces In Classroom Research,* içinde (s.1-8) India: L Ordıne Nuovo Publicatıon.

Aldoseri, A. & Al-Khalifa, K. N. & Hamouda, A. M. (1790). AI-Powered Innovation in Digital Transformation: Key Pillars and Industry Impact. *Sustainability*, 16 (5), 1-25.

Alrasheedi, N. S. & Sammon, D. & McCarthy, S. (2024). Understanding The Characteristics Of Workforce Transformation İn A Digital Transformation Context. *Journal of Decision Systems, 31 (1), 362-383.*

Andersson, E. P. & Tabares, S. & Mikalef P. & Parida, V. (2024). Artificial İntelligence İmplementation İn Manufacturing SMEs: A Resource Orchestration Approach. *International Journal of Information Management,* 7.

Artemenko, E. (2020). The Roles Of Top Management İn Digital Transformation. *IOP Conf. Series: Materials Science and Engineering,* 940 (1), 1-10.

Bichel, A. N. & Şerban, C. G. & Bujor, D. (2023). An Innovative Future through Robotic Process Automation, a Case Study. *Proceedings of the 17th International Conference on Business Excellence, 1909-1918.*

Calp, M. H. (2020). The Role of Artificial Intelligence Within the Scope of Digital Transformation in Enterprises. Gülay Ekren, Alptekin Erkollar, Birgit Oberer (Ed.), *Advanced MIS and Digital Transformation for Increased Creativity and Innovation in Business* içinde (s. 122-146). Ankara: IGI Global.

Can, G. D. (2023). *İş Yaşamında Yapay Zekâ–İnsan Etkileşiminde Ortaya Çıkan Duyguların Nitel Araştırma Yöntemi ile İncelenmesi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Chougale, K. H. (2024). Artificial Intelligence for Digital Transformation Genesis, Fictions, Applications and Challenges. Institute of Company Secretaries of India.

Çark, Ö. (2020). İşletmelerin Dijital Dönüşüm Sürecinde "Nesnelerin İnterneti" Teknolojisinin Etkisi. *Turkish Studies- Economy,* 15 (3), 1247-1266.

Forredellas, R. F. R. & Gallastegui, L. M. G. (2021). Digital Transformation and Artificial Intelligence Applied to Business: Legal Regulations, Economic Impact and Perspective. *Laws, 10 (70).*

Gadhoum, Y. (2022). Artificial Intelligence Trends and Ethics: Issues and Alternatives for Investors. *Intelligent Control and Automation,* 13, 1-15.

Gama, F. & Magistretti, S. (2023). Artificial İntelligence İn İnnovation Management: A Review Of İnnovation Capabilities And A Taxonomy Of AI Applications**.** *Journal Of Product Innovation Management,* 1-36.

Giraud, L. & Zaher, A. & Hernandez, S. & Akram, A. A. (2022). The İmpacts Of Artificial İntelligence On Managerial Skills. *Journal of Decision Systems,* 32 (1), 1-34.

Gümüş, A. & Sidal, Ö. (2023). Örgütsel Değişim ve Yönetimi Çerçevesinde Dijital Dönüşüm ile Yapay Zekâ Teknolojilerinin Turizm İşletmelerine Olan Etkileriyle İlgili Literatür Araştırması. *Journal Of Academic Tourism Studies, 4, 51-62.*

Haklıdır, M. (2024). Yapay Zekâya Yön Vermek: Türkiye'nin Teknolojik Dönüşümü. Aytunç Ayhan (Ed.), *Yapay Zekâ* içinde *(s.11-13).* Ankara: Elma Teknik Basım Matbaacılık.

Holmstrom, J. (2022). From AI To Digital Transformation: The AI Readiness Framework. *Business Horizons, 65, 329-339.*

Jalil, M. F. & Lynch, P. & Marikan, D. A. B. A. & Isa, A. H. B. M. (2024). The Influential Role Of Artificial İntelligence (AI) Adoption İn Digital Value Creation For Small And Medium Enterprises (SMEs): Does Technological Orientation Mediate This Relationship? *AI & Society.*

Johns, A. (2021). Journey Towards A Synthetıc Consciousness. J. Karthikeyan Dr. Ting Su Hie Dr. Ng Yu Jin (Ed.), *Learning Outcomes of Classroom research* içinde (56-64), India: L Ordıne Nuovo Publicatıon.

Kavut, S. (2024). Toplumların Dijital Dönüşüm Aracı Olarak Yapay Zekâ Çalışmaları: Türkiye'nin ve Türk Devletleri Teşkilatının Yapay Zekâ Kullanımı Üzerine Bir Analiz. *Erciyes İletişim Dergisi,* 11 (1), 325-344.

Kaya, F. (2023). Dijital Dönüşümün Geleceği: Öngörüler Ve Trendler. Yücel Özkara, Müge Kavuncu (Ed.), *Dijital Dönüşüm* içinde (17-19). Ankara: Elma Teknik Basım Matbaacılık.

Kim, K. & Kim, B. (2022). Decision-Making Model for Reinforcing Digital Transformation Strategies Based on Artificial Intelligence Technology. *Information*, 13.

Li, S. & Gao, L. & Han, C. & Gupta, B. & Alhalabi, W. & Almakdi, S. (2023). Exploring the Effect of Digital Transformation on Firms' Innovation Performance. *Journal of Innovation & Knowledge, 8.*

Liu, N. & Shapira, P. & Yue, X. & Guan, J. *(2021). Mapping Technological İnnovation Dynamics İn Artificial İntelligence Domains: Evidence From A Global Patent Analysis. PLoS ONE, 16 (12).*

Lu, Y. (2019). Artificial İntelligence: A Survey On Evolution, Models, Applications And Future Trends. *Journal of Management Analytics, 6 (1), 1-29.*

Mahraz, M. I. & Benabbou, L. & Berrado, A. (2019). A Systematic Literature Review of Digital Transformation. *International Conference on Industrial Engineering and Operations Management.* Caneda, 23-25.

Mangalaraj, G. & Nerur, S. & Dwivedi R. (2022). "Digital Transformation for Agility and Resilience: An Exploratory Study", *Journal of Computer Information Systems*, 63:1, 11-23.

Mohsen, S. E. & Hamdan, A. & Shoaib, H. M. (2024). Digital Transformation And Integration Of Artificial İntelligence İn Financial Institutions. *Journal of Financial Reporting and Accounting.*

Naeem, R. & Kohtamaki, M. & Parida, V. (2024). Artifcial Intelligence Enabled Product–Service Innovation: Past Achievements and Future Directions. *Review of Managerial Science.*

Nalbantoğlu, C. B. (2022). İşletmelerin Dijital Dönüşümünde Yapay Zeka: İş Gücü Piyasası ve Sektörel Düzeyde Bir İnceleme. Mehmet Baş, İnci Erdoğan Tarakçı, Ramazan Aslan (Ed.), *Dijitalleşme-2* içinde (s. 193-208). İstanbul: Efe Akademi Yayınları.

Okunlaya, R. O. & Abdullah, N. S. & Alias, R.A. (2022). Artificial İntelligence (AI) Library Services Innovative Conceptual Framework For The Digital Transformation Of University Education. *Library Hi Tech,* 40 (6), 1869-1892.

Omol, E. J. (2024). Organizational Digital Transformation: From Evolution To Future Trends. *Digital Transformation and Society.* 3 (3), 240-256.

Owaseni, A. (2023). What is Digital Transformation? Investigating the Metaphorical Meaning of Digital Transformation and Why it Matters. *Digital Transformation and Society,* 2 (1), 78-96.

Oyekunle, D. & Boohone, D. (2024). DIgital Transformation Potential: The Role Of Artificial Intelligence In Business. *International. Journal of Professional. Business. Review,* 9 (3), 1-17.

Öztemel, E. (2020). Yapay Zekâ ve İnsanlığın Geleceği. Muzaffer Şeker, Yasin Bulduklu, Cem Korkut, Mürsel Doğrul (Ed.), *Bilişim Teknolojileri ve İletişim: Birey ve Toplum Güvenliği* içinde (95-112). Ankara: TÜBA Türkiye Bilimler Akademisi.

Pontes, G. S. (2021). Artificial Intelligence & Sustainability: Implications In The Customer Journey. Master's Degree in Management from the Nova School of Business and Economics. USA.

Ratten, V. (2024). Artificial Intelligence, Digital Trends and Globalization: Future Research Trends. *Fortune Institute of International Business Review. 13 (3), 286-293.*

Rawashdeh, A. & Abdallah, A. B. & Alfawaeer, M. & Dweiri, M. A. & Jaghbeer, F. A. (2024). The Impact of Strategic Agility on Environmental Sustainability: The Mediating Role of Digital Transformation. *Sustainability, 16.*

Real, J. L. R. & Toril, J. U. & Torres, J. A. & Pablo, J. D. (2021). Artificial Intelligence In Business And Economics Research: Trends And Future. *Journal of Business Economics and Management,* 22 (1), 98-117.

Reim, W. & Aström, J. & Eriksson, O. (2020). Implementation of Artificial Intelligence (AI): A Roadmap for Business Model Innovation. *AI,* 1, 180-191.

Sivasubramanian, M. (2021). Artificial Intellıgence's Impact On Our Everyday Lives. J. Karthikeyan, Ting Su Hie, Ng Yu Jin (Ed.), Learning Outcomes Of Classroom Research içinde (s.1-11). India: L Ordıne Nuovo Publicatıon.

Stamoval, I. & Draganov, M. (2020). Artificial Intelligence in the Digital Age. *IOP Conf. Series: Materials Science and Engineering,* 940.

Sultan, S. (2021). *Limitations Of Artificial Intelligence*. Degree of Master of Engineering in Engineering Management Department of Industrial & Mechanical Engineering Rochester Institute of Technology. RIT Dubai.

Tamer, H. Y. & Övgün, B. (2020). Yapay Zekâ Bağlamında Dijital Dönüşüm Ofisi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 75 (2), 775-803.

Udovita, P. V. M. V. D. (2020). Conceptual Review on Dimensions of Digital Transformation in Modern Era. *International Journal of Scientific and Research Publication,* 10 (2), 520-529.

Vitezic, V. & Peric, M. (2024). The Role Of Digital Skills İn The Acceptance Of Artificial İntelligence**.** *Journal of Business & Industrial Marketing,* 39 (7), 1546-1566.

Webtures, Türkiye'de Yapay Zekâ Ekosistemlerine Bakış. Erişim Adresi: https://www.webtures.com/tr/blog/turkiyede-yapay-zeka-ekosistemlerine-bakis/

Yankın, F. B. (2019). Dijital Dönüşüm Sürecinde Çalışma Yaşamı. *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi,* 7 (2), 1-38.

Ying, D. & Patel, B. & Dhameliya, N. (2017). Managing Digital Transformation: The Role of Artificial Intelligence and Reciprocal Symmetry in Business. *ABC Research Alert, 5 (3), 1-17.*

Zengin, F. (2021). Yapay Zekâ ve Kişiselleştirilmiş Seyir Kültürü: Netflix Örneği Üzerinden Sanat Eserinin Hiper Kişiselleştirilmesi. *TRT Akademi,* 6 (13), 700-727.

DİJİTAL ETKİLEŞİM

İnsan, Zaman, Mekân, İletişim ve Tüketim

Betül Önay Doğan

nobel bilimsel

Dijital Etkileşim: İnsan, Zaman, Mekân, İletişim ve Tüketim
Betül Önay Doğan

Yayın No.: 2298
ISBN: 978-625-393-944-1
E-ISBN: 978-625-393-945-8
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Önay Doğan, Betül.
Dijital Etkileşim: İnsan, Zaman, Mekân, İletişim ve Tüketim / Betül Önay Doğan
1. Basım, VI + 100 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-944-1
E-ISBN: 978-625-393-945-8
1. Dijitalde Zaman 2. Dijitalde Mekân 3. Dijitalde İnsan 4. Dijitalde Tüketim

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Ön söz ..... **iii**

1. Dijital Dünyayı Nasıl Tanımlamalıyız? **7**

1.1. Dijital Dünyanın Zamanı 12

1.1.1. Dijital zamanın ritüelleri 17

1.1.2. Dijital zamanda kolektif bellek 20

1.2. Dijital Dünyanın İnsanı 23

1.2.1. Posthümanizm ve transhümanizm tartışmaları ve dijitalleşme 27

1.2.2. Sosyal ilişkilerin yeniden üretimi: sanal topluluklar 30

1.2.3. Modern dünyada teknoloji destekli bireyselleşme 34

1.3. Dijital Dünyanın Mekânı 36

1.3.1. Fiziksel mekânın sosyal medyada yeniden üretimi 39

1.3.2. Kültür mekânlarının sosyal medyada yeniden üretimi 42

2. Dijitalde İletişimi Nasıl Anlamalıyız? **47**

3. Dijital İletişimde Tüketim Olgusu **51**

3.1. Dijital Tüketimde Deneyim 53

3.2. Dijital Tüketimde Kişiselleştirme 56

3.3. Dijital Tüketimde Katılım 59

3.4. Dijital Tüketimde Etkileşim 62

4. Dijital İletişimde Tüketimin Etkileşim ve Deneyim Alanları **65**

4.1. İş Birliği Projeleri 70

4.2. Ses Platformları 74

4.3. Fotoğraf ve Video Platformları 77

4.4. Profesyonel Sosyal Ağ Platformlar 80

4.5. Oyun ve Oyunlaştırma Alanları 83

Sonuç **89**

Kaynakça **93**

Kaynakça

Altanopoulou, P., & Tselios, N. (2017). Assessing acceptance toward wiki technology in the context of higher education. *International Review of Research in Open and Distance Learning*, (18(6)), 127-149.

Aneesh, A. (2009). Global labor: Algocratic modes of organization. *Sociological theory*, *27*(4), 347-370.

Arazy, O., & Gellatly, I. (2012). Corporate wikis: The effects of owners' motivation and behavior on group members' engagement. *Journal of Management Information Systems*, (29 (3)), 87-116.

Arazzi, M., Nicolazzo, S., Nocera, A., & Zippo, M. (2023). The importance of the language for the evolution of online communities: An analysis based on Twitter and Reddit. *Expert Systems with Applications*, (222). https://doi.org/10.1016/j.eswa.2023.119847

Auge, M. (2021). *Yer Degiller: Bir Üst-Modernite Antropolojisine Giris*. Insan Yayinlari.

Bardhi, F., & Eckhardt, G. M. (2017). Liquid Consumption. *Journal of Consumer Research*, *3*(44), 582–597. https://doi.org/10.1093/jcr/ucx073

Barrılleaux, B. (2018, ekim 16). *Strata Data 2018: Perverse incentives in metrics*. YouTube. Retrieved July 1, 2022, from https://www.youtube.com/watch?v=ZG2wEyU3evs&t=4s

Baudrillard, J. (2014). *Simülarklar ve Simülasyon*. DoğuBatı.

Baudrillard, J. (2016). *Tüketim Toplumu*. Ayrinti Yayinlari.

Bauman, Z. (2019). *Akiskan Hayat*. Ayrinti Yayinlari.

Bauman, Z. (2023a). *Akiskan Modernite*. Tellekt Yayinevi.

Bauman, Z. (2023). *Tüketici Hayat*. Tellekt.

Beck, U., & Beck-Gernsheim, E. (2002). *Individualization: Institutionalized Individualism and Its Social and Political Consequences*. SAGE Publications.

Ben-David, A. (2010). Palestine's virtual borders 2.0: From a non-place to a user-generated space. *Réseaux*, (159), 151-179.

Benjamin, J. (2021, September 2). *Podcast Trends Report 2020*. IAB UK. Retrieved March 30, 2022, from https://www.iabuk.com/member-content/podcast-trends-report-2020

Berber, A. (2018). *Oyunlaştırma - Oynayarak Başarmak*. Seçkin Yanınevi.

Binark, M., & Bayraktutan-Sütcü, G. (2008). *Kültür endüstrisi ürünü olarak dijital oyun*. Kalkedon.

Blanding, M. (2015, January 20). Wikipedia Or Encyclopædia Britannica: Which Has More Bias? *Forbes*. https://www.forbes.com/sites/hbsworkingknowledge/2015/01/20/wikipedia-or-encyclopaedia-britannica-which-has-more-bias/

Botlar, "Ben robot değilim" testini insanlardan daha iyi çözüyor. (2023, August 12). *TRT Haber*. https://www.trthaber.com/haber/dunya/botlar-ben-robot-degilim-testini-insanlardan-daha-iyi-cozuyor-787953.html

Boyer, P., & V. Wertsch, J. (2015). *Zihinde ve Kültürde Bellek*. Türkiye Is Bankasi Kültür Yayinlari.

Braidotti, R. (2014). *İnsan sonrasi* (Ö. Karakaş, Trans.). Kolektif Kitap.

Braidotti, R. (2021). *Insan Sonrasi Bilgi*. Kolektif Kitap.

Burnett, R. (2007). *İmgeler nasıl düşünür?* (G. Pusar, Trans.). Metis.

Burrell, J., & Fourcade, M. (2021). The society of algorithms. *Annual Review of Sociology*, *47*, 213-237.

Cagle, L. (2019). Surveilling strangers: The disciplinary biopower of digital genre assemblages. *Computers and Composition*, *52*, 67-78.

Cambridge Dictionary. (n.d.). Cambridge Dictionary | English Dictionary, Translations & Thesaurus. Retrieved March 31, 2022, from https://dictionary.cambridge.org

Canatan, K. (2018). *İnsan Felsefesi*. Beyan Yayınları.

Castells, M. (2016). *İletişimin Gücü*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Cheney-Lippold, J. (2011). A New Algorithmic Identity: Soft Biopolitics and the Modulation of Control. *Theory, Culture & Society*, *28*(6), 164-181. https://doi.org/10.1177/02632764 11424420

Coleman, J. S., & Farraro, T. J. (1992). *Rational Choice Theory: Advocacy and Critique*. Sage Publication.

Connerton, P. (1999). *Toplumlar nasıl anımsar?* (A. Şenel, Trans.). Ayrıntı.

Costa-Sánchez, C. (2017). Online video marketing strategies. Typology by Business Sector. *Comunicacion y Sociedad*. DOI: 10.15581/003.30.1.17-38

Couldry, N., & Majias, U. A. (2018). Data Colonialism: Rethinking Big Data's Relation to the Contemporary Subject. *Television & New Media*, *20*(4), 1-14. https://doi.org/10.1177/ 15274764187966

Crary, J. (2022). *Gözlemcinin Teknikleri: On Dokuzuncu Yüzyilda Görme ve Modernite*. Metis Yayincilik.

Cronin, J.J. (2009). Upgrading to Web 2.0: An experiential project to build a marketing wiki. *Journal of Marketing Education*, (31 (1)), 66-75.

Culture is Digital. (2018, March 7). GOV.UK. Retrieved July 13, 2024, from https://www.gov.uk/ government/publications/culture-is-digital

Dey, B. L., Yen, D., & Samuel, L. (2020). Digital consumer culture and digital acculturation. *International Journal of Information Management*, *51*(C). 10.1016/j.ijinfomgt.2019.102057

DiMaggio, P., & Hargittai, E. (2001). From the 'digital divide'to 'digital inequality': Studying Internet use as penetration increases. *Princeton: Center for Arts and Cultural Policy Studies, Woodrow Wilson School, Princeton University*. 2001

Entertainment Software Association - ESA. (n.d.). Entertainment Software Association - ESA. Retrieved March 31, 2022, from https://www.theesa.com

Foucault, M. (2006). *Hapishanenin doğuşu: Gözetim altında tutmak ve cezalandırmak* (M. A. Kılıçbay, Trans.). İmge.

Fuchs, C. (2016). *Sosyal Medya - Eleştirel Bir Giriş*. NotaBene Yayınları.

Garcia-Gavilanes, R., Mollgaard, A., & Yasseri, T. (2017). The memory remains: Understanding collective memory in the digital age. *Science Advences*, (3), 4.

Giddens, A. (2010). *Modernite ve bireysel-kimlik: geç modern çağda benlik ve toplum*. Say Yayınları.

Goffman, E. (2014). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*. Metis Yayınları.

Habermas, J. (2021). *İnsan Doğasının Geleceği* (2. baskı ed.). Alfa Yayınları.

Halbwachs, M. (2009). Kollektif Bellek ve Zaman. *Cogito*, (50), 55-77.

Halbwachs, M. (2018). *Kolektif Bellek*. Pinhan Yayincilik.

Han, B.-C. (2015). *Yorgunluk toplumu*. Açılımkitap.

Han, B.-C. (2019). *Zamanin Kokusu: Bulunma Sanati Üzerine Felsefi Bir Deneme*. Metis Yayincilik.

Han, B.-C. (2022). *Enfokrasi*. Ketebe.

Han, B.-C. (2022). *Ritüellerin Yok Olusuna Dair: Günümüzün Bir Topolojisi*. Inka Yayinlari.

Han, B.-C. (2023). *Ötekini Kovmak;Günümüzde Toplum, Algi ve Iletisim*. Ketebe Yayinlari.

Hannerz, U. (2018). Kültürü Küresel bir Ekümende Düşünmek. In J. Lull (Ed.), *İletişim Çağında Kültür*. Hece Yayinlari.

Hayles, N. K. (1999). *How we became posthuman*. University of Chicago Press.

HEXAD: A Player Type Framework for Gamification Design. (n.d.). Gamified UK. Retrieved April 4, 2022, from https://www.gamified.uk/user-types/

Hiljding, I. G., & Gargoles, P. (2021). Podcast as an Emerging Branded Content Tool: The Case of Luxury Fashion Brands. In A. Rocha (Ed.), *Communication and Smart Technologies: Proceedings of ICOMTA 2021* (pp. 344-353). Springer.

Hollebeek, L., & Macky, K. (2019). Digital Content Marketing's Role in Fostering Consumer Engagement, Trust, and Value: Framework, Fundamental Propositions, and Implications. *Journal of Inveractive Marketing*, *45*, 27-41.

Hoondert, M., & van der Beek, S. (2019). Introduction. In M. J. M. Hoondert & S. v. d. Beek (Eds.), *Ritual in a Digital Society* (pp. 1-27). Institute for Ritual and Liturgical Studies, Protestant Theological University.

Huang, B., & Carley, K. (2019). A large-scale empirical study of geotagging behavior on Twitter. *Proceedings of the 2019 IEEE/ACM international conference on advances in social networks analysis and mining*, 365-373.

Huizinga, J. (2018). *Homo Ludens - Oyunun Kültürel Islevi Üzerine Bir Inceleme*. Dorlion Yayinlari.

Hunter, D., & Werbach, K. (2012). *For the Win: How Game Thinking Can Revolutionize Your Business*. Wharton Digital Press.

Hwang, S., & Foote, J. (2021). Why do People Participate in Small Online Communities? *Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction*, *CSCW2*(5), 1-25.

IAB Dijital Ses Reklamcılığı Raporu. (2020, Mayıs). IAB TR. Retrieved March 30, 2022, from https://iabtr.org/UploadFiles/Reports/iab-dijital-ses-reklamciligi-raporu-s%C4%B1k%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1r%C4%B1ld%C4%B12452021165655.pdf

INSIGHTS FOR PODCAST ADVERTISERS. (2021, September 1). Nielsen. Retrieved March 30, 2022, from https://www.nielsen.com/wp-content/uploads/sites/3/2021/09/Nielsen-Podcasting-Today-Sep-2021.pdf

Jenkins, H. (2016). *Cesur Yeni Medya: Teknolojiler ve Hayran Kültürü*. Iletisim Yayinlari.

Jenkins, H. (2019). *Cesur Yeni Medya: Teknolojiler ve Hayran Kültürü*. Iletisim Yayinlari.

Jenkins, H., & Jie, Y. (2024). The path from participatory culture to participatory politics: A critical investigation—An interview with Henry Jenkins. *Communication and the Public*, *9*(1), 11-30.

Jurka, T. (2018, March 29). *A Look Behind the AI that Powers LinkedIn's Feed: Sifting through Billions of Conversations to Create Personalized News Feeds for Hundreds of Millions of Members*. LinkedIn Engineering. Retrieved July 1, 2022, from https://engineering.linkedin.com/blog/2018/03/a-look-behind-the-ai-that-powers-linkedins-feed--sifting-through

Kaplan, A. M., & Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media. *Business Horizons*, (53), 59-68.

Karaarslan, F. (2019). *Toplumsal hafıza: hatırlamanın ve unutmanın sosyolojisi*. Ketebe.

Karakayalı, N., & Alpertan, B. (2021). Mood playlists, biopower, and the "functional turn" in online media: What happens when a pre-digital social control technology is transferred to the internet? *The Information Society*, *37*(1), 20-34.

Karami, A., Kadari, R., Panati, L., Nooli, S. P., Bheemreddy, H., & Bozorgi, P. (2021). Analysis of geotagging behavior: Do geotagged users represent the Twitter population? *SPRS International Journal of Geo-Information*, *10*(6). https://doi.org/10.3390/ijgi10060373

Katz, E., Blumler, J., & Gurevitch, M. (1973). Uses and gratifications research. *Public Opinion Quarterly*, *37*(4), 509-523.

Knobloch, L. K., & Solomon, D. H. (2002). Information seeking beyond initial interaction: Negotiating relational uncertainty within close relationships. *Human Communication Research*, *28*(2), 243-257.

Korkunç olay: Bilgisayar başında felç geçirip öldü! (2019, Kasım 6). *CNN Türk*. https://www.cnnturk.com/dunya/korkunc-olay-bilgisayar-basinda-felc-gecirip-oldu?page=1

Kotler, P. (2010). *Pazarlama 3.0: ürün, müşteri, insan ruhu*. Optimist.

Kotler, P., Kartajana, H., & Setiawan, I. (2022). *Pazarlama 5.0*. Nisantasi Üniversitesi Yayinlari.

Kotler, P., Kartajaya, H., & Setiawan, I. (2017). *Pazarlama 4.0: Gelenekselden Dijitale Gecis*. Optimist.

Kotler, P., Kartajaya, H., & Setiawan, I. (2023). *Marketing 6.0: The Future Is Immersive*. Wiley.

Kotler, p., & Keller, K. L. (2018). *Pazarlama Yönetimi*. Beta.

Lemon, K. N., & Verhoef, P. C. (2016). Understanding Customer Experience Throughout the Customer Journey. *Journal of Marketing*, *80*(6), 69-96.

Liu, Y., & Shrum, L. J. (2013). What is Interactivity and is it Always Such a Good Thing? Implications of Definition, Person, and Situation for the Influence of Interactivity on Advertising Effectiveness. *Journal of Advertising*, *31*(4), 53-64.

Mannell, K., & Smith, E. (2022). Alternative social media and the complexities of a more participatory culture: A view from Scuttlebutt. *Social Media+ Society*, *8*(3).

Mason, T., & Bawden, D. (2023). Times new plural: The multiple temporalities of contemporary life and the infosphere. *ournal of the Association for Information Science and Technology*, *74*(10), 1159-1169.

Mihelj, S., Leguina, A., & Downey, J. (2019). Culture is digital: Cultural participation, diversity and the digital divide. *New media & society*, *21*(7), 1465 - 1485.

Moe, M. (2021). Podvertising II: "Just like My Best Friend" – Relationships in Host-read Podcast Advertisements. *Journal of Radio & Audio Media*. https://doi.org/10.1080/19376529.2021.1960840

Monmonier, M. (2018). *How to Lie with Maps*. University of Chicago Press.

Mowat, J. (2021). *Video Marketing: Create Engaging Video Campaigns to Drive Brand Growth and Sales*. Kogan Page.

Neiger, M. (2020). Theorizing media memory: Six elements defining the role of the media in shaping collective memory in the digital age. *Sociology Compass*, *14*(5).

Neiva, E. (2018). Kültürün Temellerini Yeniden Düşünmek. In J. Lull (Ed.), *İletişim Çağında Kültür*. Hece Yayinlari.

Neuman, W. R. (2018). *Dijital Fark: Gündelik Hayatta Dijitallesme ve Medya Etkileri Kurami*. The Kitap.

Ngak, C. (2012, July 12). First picture on the Internet turns 20. *CBS News*. https://www.cbsnews.com/news/first-picture-on-the-internet-turns-20/

Olgun, H. (2016). İbadet, Ritüel ve Kurban. *Milel ve Nihal*, *13*(2), 82-99.

Önay-Doğan, B., & Gjorgjioska, A. (2021). Exploring the Potential of Myths as Marketing Instruments in the Post-Truth Era. In P. Ašanin Gole (Ed.), *Entrepreneurial and Communicative Mind in Action* (pp. 92-104). Pearson.

135 Video Marketing Statistics You Can't Ignore in 2022. (2022, May 2). InVideo. Retrieved May 19, 2022, from https://invideo.io/blog/video-marketing-statistics/

Onursoy, S. (2017). Görsel Kültür ve Görsel Okur Yazarlık. *Türk Kütüphaneciliği*, *31*(1), 47-54.

Page, K.L., & Reynolds, N. (2015). Learning from a wiki way of learning. *Studies in Higher Education*, *40 (26)*, 988-1013.

Palestine to Africa: How maps lie — and some tell the truth. (2024, ocak 15). *Aljazeera*. https://www.aljazeera.com/features/2024/1/15/palestine-to-africa-how-maps-lie-and-some-tell-the

Papacharissi, Z., & Rubin, A. M. (2010). Predictors of Internet Use. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, *44*(2), 175-196.

Pariser, E. (2011). *The Filter Bubble: What the Internet is Hiding from You*. Penguin Press.

Pine, B. J., & Gilmore, J. H. (2011). *The Experience Economy*. Harvard Business Review Press.

Podcasting the future : Horizon scanning for future trends in the content of podcasts. (2021). *Strategic Direction*, *37*(4), 34-35. 10.1108/SD-01-2021-0011

Proctor, D. (2021). The social production of internet space: Affordance, programming, and virtuality. *Communication Theory*, *31*(4), 593-612.

Puntoni, S., Reczek, R. W., Botti, S., & Giesler, M. (2021). Consumers and artificial intelligence: An experiential perspective. *Journal of Marketing*, *85*(1), 131-151.

Ragnedda, M., & Ruiu, M. L. (2017). Social capital and the three levels of digital divide. In M. Ragnedda & G. W. Muschert (Eds.), *Theorizing Digital Divides*. Taylor & Francis Group.

Reiby, K. M., Buhmann, A., & Fieseler, C. (2022). On track to biopower? Toward a conceptual framework for user compliance in digital self-tracking. *The Information Society*, *38*(2), 117-132.

Rheingold, H. (1993). *The virtual community*. Basic Books.

Robson, K., Plangger, K., Kietzmann, J. H., & McCarthy, I. (2015). Is it all a game? Understanding the principles of gamification. *Business Horizons*, *58*, 411-420.

Robson, K., Plangger, K., Kietzmann, J. H., McCarthy, I., & Pitt, L. (2015). Is it all a game? Understanding the principles of gamification. *Business Horizons*, *58*, 411-420. http://dx.doi.org/10.1016/j.bushor.2015.03.006

Rose, R. (2017). *CONTENT MARKETING:*. Content Marketing Institute. Retrieved July 2, 2022, from https://contentmarketinginstitute.com/wp-content/uploads/2018/05/Final_CMI_LinkedIn_Research-March-2018.pdf

Ryan, R. M., Rigby, C. S., & Przybylski, A. (2006). The Motivational Pull of Video Games: A Self-Determination Theory Approach. *Motivation and Emotion*, *30*(4), 344-360.

Schuilenburg, M., & Peeters, R. (Eds.). (2020). *The Algorithmic Society: Technology, Power, and Knowledge*. Routledge.

Selman, A., & Uçar, R. (2011). Dini Tercihleri Anlama ve Açıklamaya Farklı Bir Yaklaşım: Rasyonel Seçim Teorisi. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 70-91.

Şeriati, A. (1997). *İnsanın Dört Zindanı* (5. baskı ed.). İşaret yayınları.

Shao, G. (2009). Understanding the appeal of user-generated media: a uses and gratification perspective. *Internet research*, *19*(1), 7-25.

Simmel, G. (2015). *Bireysellik ve Kültür: Secme Yazilar*. Metis Yayincilik.

Simon, H. (1955). A Behavioral Model of Rational Choice, The Quarterly. *Journal of Economics,*, *69*(1), 99-118.

Song, Z., Roth, R. E., Houtman, L., Prestby, T., Iverson, A., & Gao, S. (2022). isual Storytelling with Maps: An Empirical Study on Story Map Themes and Narrative Elements, Visual Storytelling Genres and Tropes, and Individual Audience Differences. *Cartographic Perspectives*, *100*, 10-44.

Sontag, S. (2008). *Fotoğraf üzerine*. Agora Kitaplığı.

Spotify, ABD'de sesle etkinleştirilen reklamları test ediyor. (2019, May 3). Webrazzi. Retrieved March 30, 2022, from https://webrazzi.com/2019/05/03/spotify-abdde-sesli-reklamlari-test-ediyor/

statista. (2021, mart 9). *Adblocking: number of users 2013-2019*. Retrieved Şubat 15, 2022, from https://www.statista.com/statistics/435252/adblock-users-worldwide/

Statista. (2022, Şubat 8). *Share of internet user in Turkey that upload self-created content online from 2014 to 2019*. Retrieved Şubat 16, 2022, from https://www.statista.com/statistics/1238146/turkey-internet-users-uploading-self-created-content-website-shared/

Steward, E. (2018). Zihnin Kültürü: Anlam ve Duygunun Kökenleri Üzerine. In J. Lull (Ed.), *İletişim Çağında Kültür*. Hece Yayinlari.

Stone, B. (2007, November 30). Facebook Retreats on Online Tracking. *The New York Times*. https://www.nytimes.com/2007/11/30/technology/30face.html

Terlutter, R., & Capella, M. L. (2013). The Gamification of Advertising: Analysis and ResearchDirections of In-Game Advertising, Advergames, andAdvertising in Social Network Games. *American Academy of Advertising*, *2-3*(42), 95-112. 10.1080/00913367.2013.774610

Tinson, j., & Nuttall, P. (2023). Rituals and routines: reflecting change, redefining meaning, recasting scope. *ournal of Marketing Management*, *39*(13-14), 1163-1165.

Tondello, G. F., Mora, A., Marczewskic, A., & Nacked, L. E. (2019). Empirical validation of the Gamification User Types Hexad scale in English and Spanish. *International Journal of Human-Computer Studies*, *127*, 95-111. https://doi.org/10.1016/j.ijhcs.2018.10.002

Top digital consumer engagement tactics 2021. (2021, November 2). Statista. Retrieved April 12, 2022, from https://www.statista.com/statistics/1260644/digital-engagement-tactics/

Trillo, T., Hallinan, B., & Shifman, L. (2022). Typology of social media rituals. *Journal of Computer-Mediated Communication*, *27*(4).

Türkiye'deki Podcast Bilinirliği ve Dinleme Alışkanlıkları. (2021, April 7). Ipsos. Retrieved March 30, 2022, from https://www.ipsos.com/tr-tr/turkiyedeki-podcast-bilinirligi-ve-dinleme-aliskanliklari

Turkle, S. (2011). *Alone Together: Why We Expect More from Technology and Less from Each Other*. Basic Books.

Turkle, S. (2015). *Reclaiming Conversation: The Power of Talk in a Digital Age*. Penguin Press.

Ural, Ş. (2008). İç içe geçmiş zamanlar. In *Zaman-mekan* (pp. 16-33). Yem Yayın.

Van Deursen, A., Helsper, E., Eynon, R., & Van Dijk, J. A.G.M. (2017). The compoundness and sequentiality of digital inequality. *International Journal of Communication*, 452-473.

Varnalı, K. (2012). *Dijital tutulma: pazarlama iletişimi ve insan*. MediaCat.

Video advertising and marketing worldwide - statistics & facts. (2021, September 21). Statista. Retrieved April 12, 2022, from https://www.statista.com/topics/5960/digital-video-advertising/#dossierKeyfigures

Virilio, P. (2003). *Enformasyon bombası*. Metis.

Wanga, R., & Chan-Olmsted, S. (2020). Content marketing strategy of branded YouTube channels. *JOURNAL OF MEDIA BUSINESS STUDIES*, *17*, 294-316. https://doi.org/10.1080/16522354.2020.1783130

Webster, J. (2021). The promise of personalisation: Exploring how music streaming platforms are shaping the performance of class identities and distinction. *New Media & Society*, *25*(8).

Wikimedia İstatistikleri. (n.d.). Wikistats - Statistics For Wikimedia Projects. Retrieved March 28, 2022, from https://stats.wikimedia.org/#/en.wikipedia.org/reading/top-viewed-articles/normal%7Ctable%7Clast-month%7C(access)~mobile-web%7Cmonthly

Wolfe, C. (2010). *What is Posthumanism?* University of Minnesota Press.

Wong, L. (2021, September 2). *9 Types of Social Media and How Each Can Benefit Your Business*. Hootsuite Blog. Retrieved March 29, 2022, from https://blog.hootsuite.com/types-of-social-media/

Xu, S. X., & Zhang, X. M. (2013). Impact of Wikipedia on Market Information Enviroment: Evidence on Management Disclosure and Investors Reaction. *MIS Quarterly*, (37), 1043-1068.

Xun, H., He, W., Chen, J., Sylvester, S., Lerman, S. F., & Caffrey, J. (2021). Characterization and Comparison of the Utilization of Facebook Groups Between Public Medical Professionals and Technical Communities to Facilitate Idea Sharing and Crowdsourcing During the COVID-19 Pandemic: Cross-sectional Observational Study. *MIR Formative Research*, *5*(4).

Yalçın Irmak, A., & Erdoğan, S. (2016). Ergen ve Genç Erişkinlerde Dijital Oyun Bağımlılığı: Güncel Bir Bakış. *Türk Psikiyatri Dergisi*, *27*(2), 128-137.

Yılmaz, E. A. (2019). *Oyunlaştırma - Herkes için Oyunlaştırma* (2. ed.). Abaküs.

Yücel, r. (2020). Podcast'in Kısa Tarihi: Doğuşu, Yükselişi, Monetizasyonu. *Erciyes İletişim Dergisi*, *7*(2), 1303 - 1319.

Zichermann, G. (2010, October 18). *Cash is for SAPS*. Gamification Co. Retrieved April 3, 2022, from https://www.gamification.co/2010/10/18/cash-is-for-saps/

Zuboff, S. (2021). *Gözetleme Kapitalizmi Cagi: Ürünün Sen Oldugu Cagda Insanin Gelecegi Icin Savas*. Okuyan Us Yayinlari.

Kureshi, S. and Sood, V. (2009), "Indian gamers' recall, recognition and perceptions of in-game placements", *Journal of Indian Business Research*, Vol. 1 No. 4, pp. 252-268. https://doi.org/10.1108/17554190911013283

Puntoni, S., Reczek, R. W., Giesler, M., & Botti, S. (2021). Consumers and Artificial Intelligence: An Experiential Perspective. *Journal of Marketing*, *85*(1), 131–151. https://doi.org/10.1177/0022242920953847

Doğumunun 300. Yılı Anısına

KANT VE EPİSTEMOLOJİ

Editörler
Sıracettin Aslan
Nurten Öztanrıkulu Özel

nobel bilimsel

Doğumunun 300. Yılı Anısına
KANT VE EPİSTEMOLOJİ

Editörler: Sıracettin Aslan, Nurten Öztanrıkulu Özel

Yayın No.: 2397
ISBN: 978-625-376-029-8
E-ISBN: 978-625-376-084-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Aslan, Sıracettin., Öztanrıkulu Özel, Nurten.
Doğumunun 300. Yılı Anısına Kant ve Epistemoloji / Sıracettin Aslan, Nurten Öztanrıkulu Özel
1. Basım, X + 348 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-376-029-8
E-ISBN: 978-625-376-084-7
1. Kant 2. Epistemoloji 3. Ontoloji

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI iii

ÖN SÖZ ix

SUNUŞ
KANTÇI DÜŞÜNCEDE MUTLAK VE İZAFİ GAYBIN KONUMLANDIRILIŞI..... 1
Ahmet Ayhan Çitil

GENEL İZAFİYET TEORİSİNİN İZİNDE: CASSİRER'İN KANT FELSEFESİ YORUMU ÜZERİNE 7
Baha Zafer

KANT EPİSTEMOLOJİSİNDEKİ İMGELEM YORUMUNA DAİR ÇAĞDAŞ ÖZNE DEĞERLENDİRMELERİ: HEİDEGGER VE DERRİDA PERSPEKTİFİ 29
Enis Elmas

BİLME YETİSİNİN SINIRI OLMASI BAKIMINDAN *METAFİZİK*: ARİSTOTELES VE KANT'TA METAFİZİĞİN BİLİMSELLİĞİ ÜZERİNE 57
Erman Kar

EPİSTEMOLOJİNİN İCADI: RORTYCİ AYNA METAFORU PERSPEKTİFİNDEN KANT'IN BİLGİ ANLAYIŞI ÜZERİNE BİR TARTIŞMA.... 77
Ferdi Selim

KANT'IN ESTETİĞİNİ EPİSTEMOLOJİSİNDEN AYIRABİLİR MİYİZ?: YETİ MERKEZLİ BİR SORUŞTURMA 117
Gamze Keskin

İPTAL EDİLENİN GERİ DÖNÜŞÜ: "KENDİNDE"LİĞE BUGÜN NEDEN İHTİYAÇ DUYMALIYIZ?..... 131
Gökhan Savaş

KANT'IN BİYOLOJİ FELSEFESİ 149
H. Bülent Gözkân

BİR DEVRİMLER ÇAĞINDA AKLIN DİSİPLİNİ 185
Kubilay Hoşgör

KANT'IN EPİSTEMOLOJİSİNDE İNSANIN BİLGİ(LENİM) SİSTEMİ: İNSAN, NASIL BİLİR? 203
Mahmut Meçin

KURUCULUK VE REGÜLATİFLİK AYRIMINDA MODALİTE KATEGORİSİNİN KONUMU 229
Mert Can Yirmibeş

KANT, DETERMİNİZM BİÇİMLERİ VE COĞRAFYANIN BİR BİLİM OLARAK İNŞASI 251
Mustafa Efe Ateş

NEGATİF TEOLOJİDEN KRİTİK EPİSTEMOLOJİYE: KANT EPİSTEMOLOJİSİNİN KSENOPHANESÇİ KÖKENLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA 279
Necip Uyanık

KANT'IN KRİTİK FELSEFESİNDE HUMECU SKEPTİSİZMİN EPİSTEMİK STATÜSÜ 301
Nurten Öztanrıkulu Özel

KRİTİKLER ÖNCESİ KANT'TA "SAĞ" VE "SOL" KAVRAMLARI: MUTLAK UZAY, ÖRTÜŞMEYEN GEOMETRİK DENKLER VE İMLEYİCİLER ÜZERİNE 313
Osman Gazi Birgül

***SAF AKLIN ELEŞTİRİSİ*'NDE SALAKLIK 337**
Sefa Melih Akgün

EDİTÖRLER HAKKINDA 347

GENEL İZAFİYET TEORİSİNİN İZİNDE: CASSİRER'İN KANT FELSEFESİ YORUMU ÜZERİNE

Baha Zafer

Giriş

1919 yılı içinde Arthur Eddington, Einstein tarafından öngörülen ışığın güneş tarafından saptırılmasını doğruladığında genel görelilik teorisi kısa sürede dünya çapında ün kazandı. Filozofların buna ilgi göstermesiyle yorumlarını sunması uzun sürmedi. O dönemde tüm felsefeciler, ama özellikle Almanya'daki filozoflar arasında en büyük paya sahip olan Neo-Kantçılar, bu yeni fizik karşısında Kant'ın felsefi temellerini yeniden ele aldıkları çetin tartışmalara girdiler. Genel görelilik teorisi ile Kantçı epistemoloji arasındaki uyuşmazlıklar hızla ortaya çıktı ve felsefecileri yanıt vermeye zorladı. Bunu takip eden yıllar; bilim felsefesi açısından kaotik bir dönem olmuş, yeni fiziğe dair çok çeşitli yorumlar ortaya atılmış ve büyük bir kısmı hızla eleştirilerek yanlış yorumlar olarak etiketlenip reddedilmiştir. Eleğin üzerinde kalan yorumlar içinden en dikkat çekeni olarak işaret edebileceğimiz Ernst Cassirer (1874-1945) tarafından geliştirilen yaklaşım, makale kapsamında Kant'ın epistemolojisiyle irtibatı açısından incelenmiştir.

Cassirer'in bilim felsefesine ilişkin tarihsel yaklaşımı ve kavramsal çerçevesi en açık biçimiyle *Substanzbegriff und Funktionsbegriff* adlı eserinde bulunur. Bu kitap 1910 yılında yayınlandığında Einstein'in özel görelilik kuramı (1905) yayımlanmış ancak 1916 yılında yayımlanan genel göreliliğin alan

Kaynakça

Cassirer, Ernst. *Substanzbegriff und Funktionsbegriff: Untersuchungen über die Grundfragen der Erkenntniskritik*. Berlin: Cassirer. Trans. William Curtis Swabey and Marie Collins Swabey in Substance and Function and Einstein's Theory of Relativity. Chicago: Open Court, 1910/1923.

Cassirer, Ernst. *The Problem of Knowledge: Philosophy, Science, and History since Hegel*. çev. William H. Woglom - M. D. - Charles W. Hendel. New Haven: Yale University Press, 2. Basım, 1950.

Cassirer, Ernst. *The Philosophy of the Enlightenment*. çev. Fritz C. A. Koelln - James P. Pettegrove. New Jersey: Princeton University Press, 1951.

Cassirer, Ernst. Determinism and Indeterminism: In *Modern Physics, Historical and Systematic Studies of the Problem of Causality*. çev. O. Theodor Benfey. Londra: Geoffrey Cumberlege, Oxford University Press, 1956.

Cassirer, Ernst. *Kant'ın Yaşamı ve Öğretisi*. çev. Doğan Özlem. İstanbul: İnkılâp Yayınları, 3. Basım, 2007.

Cassirer, Ernst. *Sembol Kavramının Doğası*. çev. Milay Köktürk. Ankara: Hece Yayınları, 2011.

Cassirer, Ernst. *Sembolik Formlar Felsefesi-I: Dil*. çev. Milay Köktürk. Ankara: Hece Yayınları, 2. Basım, 2015.

Cassirer, Ernst. *Sembolik Formlar Felsefesi-II: Mitik Düşünme*. çev. Milay Köktürk. Ankara: Hece Yayınları, 2. Basım, 2016.

Cassirer, Ernst. *Zur Einstein'schen Relativitätstheorie*. Berlin: Cassirer. Trans. William Curtis Swabey and Marie Collins Swabey in Substance and Function and Einstein's Theory of Relativity. Chicago: Open Court. Rölativite Teorisi Üzerine Felsefî İnceleme. çev. Milay Köktürk. Ankara: Hece Yayınları, 2. Basım, 2016.

Cassirer, Ernst. *Kültür Bilimlerinin Mantığı Üzerine*. çev. Milay Köktürk. Ankara: Hece Yayınları, 2. Basım, 2017.

Cassirer, Ernst. *Sembolik Formlar Felsefesi-III: Bilginin Fenomenolojisi*. çev. Milay Köktürk. Ankara: Hece Yayınları, 2. Basım, 2018.

Cassirer, Ernst - Heidegger, Martin. *İnsan Nedir? Davos'ta Kant Üzerine Bir Kör Dövüşü*. çev. Kubilay Hoşgör. Ankara: Fol Kitap, 2021.

Clarke, S. & von Leibniz, Clarke, Samuel & Leibniz, Gottfried Wilhelm. *The Leibniz-Clarke Correspondence: Together with Extracts from Newton's Principia and Opticks*. Manchester University Press, 1956.

Dahlstrom, Daniel Oscar. "Cassirer's Phenomenological Affinities", *Interpreting Cassirer: Critical Essays*. ed. Simon Truwant. 193-213. New York: Cambridge University Press, 2021.

Einstein, Albert. "Zur Elektrodynamik bewegter Körper", Annalen der Physik (in German). 17 (10): 891–921, 1905. Einstein, Albert. "On the Electrodynamics of Moving Bodies". The Principle of Relativity. Translated by George Barker Jeffery; Wilfrid Perrett. London: Methuen and Company, Ltd, 1923.

Ferrari, Massimo. "Is Cassirer a Neo-Kantian Methodologically Speaking?" In Neo-Kantianism in Contemporary Philosophy, ed. Rudolf A. Makkreel and Sebastian Luft, 293–313. Bloomington: Indiana University Press, 2010.

Janssen, Michel. The twins and the bucket: How Einstein made gravity rather than motion relative in general relativity. *Studies in History and Philosophy of Science Part B: Studies in History and Philosophy of Modern Physics*, 43(3), 159-175, 2012.

Kant, Immanuel. *Critique of Pure Reason*. Trans. Paul Guyer and Allen Wood. Cambridge: Cambridge University Press, 1998. A*rı Usun Eleştirisi*. çev. Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea Yayınevi, 1993.

Kant, Immanuel. *Metaphysical Foundations of Natural Science* (M. Friedman, Ed.). Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

Mohr, John. "Ersnt Cassirer: Science, Symbols and Logics". Sociological Insights of Great Thinkers: Sociaology through Literature, Philosophy and Science, Westport, CT: Praeger, 2010, 1-14.

Natorp, Paul. *Die logischen Grundlagen der exakten Wissenschaft*. Leipzig: Teubner, 1910.

Natorp, Paul. "Kant und die Marburger Schule." *Kant-Studien* 17:193–221, 1912.

Pooley, Oliver. "Substantivalism and Relationalism About Space and Time", in R. Batterman (ed.), The Oxford Handbook of Philosophy of Physics, Oxford University Press, 2013.

KANT EPİSTEMOLOJİSİNDEKİ İMGELEM YORUMUNA DAİR ÇAĞDAŞ ÖZNE DEĞERLENDİRMELERİ: HEİDEGGER VE DERRİDA PERSPEKTİFİ

Enis Elmas

Giriş

Kant, bilgi konusunda temel hedefini saf akıldan hareket ederek tüm bilişin arkitektoniğini açıklamak olarak ifade eder. Dizgeler kurma sanatı olarak kabul edilen bu arkitektonik, alelade bilgiyi bilimsel bilgi düzeyine yükseltmek amacı taşımaktadır. Dolayısıyla tüm bilişin arkitektoniği, bilme ediminde bilimsel olanın öğretisi olarak zorunlu bir şekilde bir yöntem öğretisi biçiminde tasarımlanır.[1] *Saf Aklın Eleştirisi* de bu tasarımın vücuda getirildiği yer olarak ele alınmalıdır. Ancak genel hatlarıyla incelendiğinde metnin zamansal olarak birbirine yakın, iki baskıyla yayımlandığı ve yapılan baskıların ikisinde de belirli konular üzerinde farklı zeminlere işaret eden tasarımlara sahip olduğu görünmektedir. Genellikle ilk baskının tam manasıyla anlaşılamaması ve çeşitli epistemolojik sorunlardan dolayı Kant'ın ikinci baskıyı hazırladığı düşünülür. Bu sebepten ötürü Kant'ın *Saf Aklın Eleştirisi*'nin ne üzerine olduğunu daha kesin terimlerle gösterme ve başlangıçtaki haklılığını daha somut terimlerle ifade etme zorunluluğunu hissettiği varsayılır.[2] Kant'ın entelektüel serüvenine genel bir bakış dahi

---

1 Immanuel Kant, *Critique of Pure Reason*, trans. Paul Guyer-Allen W. Wood, Cambridge University Press, Cambridge 1998, A832/B860, 691.

2 Leo Strauss, *A Seminar on the Political Philosophy of Kant*: A course offered in the Political Science Department, ed. Susan Meld Shell, The University of Chicago, spring quarter, 1958, 50.

Kaynakça

Adorno, Theodor W., *Kant's Crituque of Reason*, edit. Rolf Tiedemann, trans. Rodney Livingstone, Stanford: Stnford University Press, 2001.

Bossart, William H., *Apperception, Knowledge, and Experience*, Ottowa: University of Ottawa Press, 1994.

Burnham, Douglas–Young, Harvey, *Kant's Critique of Pure Reason*, Edinburg: Edinburgh University Press, 2007.

Cassier, Ernst, *Kant'ın Yaşamı ve Öğretisi*, Çev. Doğan Özlem, İstanbul: İnkılap Yayınları, 2007.

Copleston, Frederick, *Kant Cilt IV Bölüm 2*, Çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınları, 1989.

Dağtaşoğlu, Ahmet Emre, *Kant Felsefesinde Estetik Yargının Epistemolojik Boyutları*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Deleuze, Gilles, *Ampirizm ve Öznellik*, Çev. Ece Nahum, İstanbul: Norgunk Yayınları, 2016.

Derrida, Jacques, *Gramatoloji*, Çev. İsmet Birkan, Ankara: BilgeSu Yayınları, 2017.

Derrida, Jacques, "Güç ve Anlamlama" , *Yazı ve Fark*, Çev. P. Burcu Yalım, İstanbul: Metis Yayınları, 2020.

Gadamer, Hans Georg, *Hakikat ve Yöntem Cilt 1*, Çev. Hüsamettin Arslan-İsmail Yavuzcan, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2008.

Guyer, Paul, *Kant*, New York: Routledge: London and New York, 2006.

Heidegger, Martin, *Phenomenological Interpretation of Kant's Critique of Pure Reason*, trans. Parvis Emad-Kenneth Maly, Bloomington: Indiana University Press, 1997.

Heidegger, Martin, *Kant ve Metafizik Problemi*, Çev. Kaan H. Ökten, İstanbul: Alfa Yayınları, 2020.

Heimsoeth, Heinz, *Kant'ın Felsefesi*, Çev. Takiyettin Mengüşoğlu, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2016.

Kant, Immanuel, *Critique of Pure Reason*, trans. Paul Guyer-Allen W. Wood, Cambridge: Cmbridge University Press, 1998.

Kant, Immanuel, *Correspondence*, trans. and ed. Arnulf Zweig, Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

Kant, Immanuel, *Religion within the Boundaries of Mere Reason*, edit. and trans. Allen Wood-George Di Giovanni, Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

Kant, Immanuel, *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafiziğe Prolegomena*, Çev. İoanna Kuçuradi-Yusuf Örnek, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2002.

Kant, Immanuel, *Yargı Yetisinin Eleştirisi*, Çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınları, 2006.

Kant, Immanuel, *Pragmatik Bakış Açısından Antropoloji*, Çev. Mukadder Erkan, Ankara: Fol Yayınları, 2022.

Rousseau, Jean-Jacques, *Èmile ya da Eğitim Üzerine*, Çev. Yaşar Avunç, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018.

Strauss, Leo, *A Seminar on the Political Philosophy of Kant*: A course offered in the Political Science Department, edit: Susan Meld Shell, Chicago: The University of Chicago, spring quarter, 1958.

BİLME YETİSİNİN SINIRI OLMASI BAKIMINDAN *METAFİZİK*: ARİSTOTELES VE KANT'TA METAFİZİĞİN BİLİMSELLİĞİ ÜZERİNE

Erman Kar

Giriş

Antik Çağ'dan günümüze cevap aranan iki temel problem vardır: Bunlardan ilki, varlığın gerçek doğasının ne olduğu sorusudur. Bu soru, felsefenin ilk sorusu olan "*Arkhe* nedir?" sorusundan günümüze kadar varlığın nedenini ve hakiki anlamda karşılık geldiği mahiyetini sorgulayan bir sorudur. Varlığın bizzat kendisinin "kendinde şey" olarak tanımlanmasının imkânı da varlığın varlık olması bakımından incelenmesi de bu sorunun içerdiği problemler arasındadır. Sorunun varlığın kendisine, nesneye dair olduğu açıktır. İkinci soru ise bilginin nasıl olanaklı olduğu sorusu temelinde bilen özne ve onun yöneldiği nesneyle ilgilenir. Kısacası bu sorulardan ilki, varlığın doğasını incelemesi bakımından metafiziğin; ikincisi ise öznenin varlığın gerçek doğasını hangi yasa ve kuramlar ile bilebileceğini incelemesi bakımından bilgi teorisinin temel sorunları olarak işaret edilir.

Dolayısıyla bilginin mahiyeti ve imkânına dair problemler, felsefe tarihinin en kritik meselelerindendir. Özellikle modern Batı felsefesinde Descartes ile başlayan dönem ve rasyonalist yaklaşım, aklı bilginin kaynağı olarak işaret etmiş ve epistemolojinin temel problemlerine akıl üzerinden yanıtlar getirmiştir.

Kaynakça

Aristoteles. *Metafizik*, Çev. Lale Levin Basut ve Saffet Babür, Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2023.

Basut, Lale, Levin. *Kant: Duyumsamanın Temel Kavramları,* Ankara: Bigesu Yayıncılık, 2022.

Çevikbaş, Sebahattin. "Kant ve Metafizik", *Immanuel Kant: Muğla Üniversitesi Uluslararası Kant Sempozyumu Bildirileri.* Ed. Ercan Şen. İstanbul: Vadi Yayınları, 2006,143-159.

Esenyel, Adnan. "Immanuel Kant". *Metafizik- Filozofların Metafizik Sistemleri,* ed. Kadir Çüçen, Bursa: Sentez Yayıncılık, 2018, 404-429.

Heimsoeth, Heinz. *Kant'ın Felsefesi*, Çev. Takiyettin Mengüşoğlu, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2023.

Kant, Immanuel. "Lectures on Metaphysics". ed. Paul Guyer, Allen W. Wood, Cambridge: Cambridge University Press, 1997.

Kant, Immanuel. *Critique of Pure Reason*, ed. Paul Guyer ve Allen Wood, , Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

Kant, Immanuel. *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafiziğe Prolegomena*, Çev. İonna Kuçuradi ve Yusuf Örnek, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2019.

Kant, Immanuel. *Felsefi Mektuplaşmalar*, Çev. Masum Gökyüz, Ankara: Fol Yayın, 2021.

Ketenci, Taşkıner. "Kant Felsefesinde Metafizik ve İnsan Doğası". *Kaygı* (4), (2005): 92-103.

Urhan, Veli. "Kant'ın Bilgi Kuramında Metafizik Önermelerin Statüsü". *Immanuel Kant: Muğla Üniversitesi Uluslararası Kant Sempozyumu Bildirileri.* Ed. Ercan Şen. İstanbul: Vadi Yayınları, 2006, 159-168.

Osmanoğlu, Ömer. "Aristoteles'in Metafizik Sistemi". *Metafizik- Filozofların Metafizik Sistemleri,* ed. Kadir Çüçen, Bursa: Sentez Yayıncılık, 2018, 50-93.

EPİSTEMOLOJİNİN İCADI: RORTYCİ AYNA METAFORU PERSPEKTİFİNDEN KANT'IN BİLGİ ANLAYIŞI ÜZERİNE BİR TARTIŞMA

Ferdi Selim

Giriş

Felsefe ve filozoflar her zaman yeni olanaklar içerisinde yorumlanmış ve yorumlanmaya devam edileceklerdir. Bunun adı ister yapısöküm olsun isterse aksi bir amaçla bu görüşlerin itibarlarını tekrar teslim etmek olsun kadim düşünce, ihtişam ve zenginliğiyle soruşturmaların ana izleği üzerinde durmaktadır. Bu köklü ve uzun geçmişin veya inkâr edilemeyecek kadar güçlü bir varlık ve düşün dünyasının yeni sosyal tartışmalar üzerinde etkisi olduğu kesindir. Hatta her dönemde "daha uzakları görmek bakımından başarılı olan kimseleri" tanımlamak için kullanılan "devlerin omuzlarındaki cüceler" argümanı, çalışmanın kendisinden hareket edilecek Rorty ve ilgili postmodern gelenek için de yinelenebilir. Rorty'nin felsefi projesi (kendisinin ve postmodernlerin kabul etmeyeceği gibi abartılı bir söylem olabilir) hem Antik Çağ'da olduğu gibi birbirinden çok farklı görünen şeyleri tek bir prensip altında anlamaya çalışan bir bilgelik idealini hep arayan filozoflar topluluğuyla hem de modern çağda olduğu gibi felsefeyi teknik ve profesyonel bir söyleme kavuşturmak noktasında bir değişim unsuru olarak zihin kavramını kullanan bir geleneği büyüleyen ve bugünkü felsefe tarihinin hatlarını çizen "ayna metaforu, şeyleri olduğu gibi temsil eden" bir bilgi görüşüne bağlı tema altında açıklamaktır. Fakat bu yorum her iki felsefi tutum için ciddi

açıklaması olarak bir sağduyu modelinin ötesinde hiçbir şeye ihtiyacın olmadığı yönündedir. Gerekçelendirme, çok daha önemli ve karmaşık durumlarda bile inanç için iyi nedenler sunabilmek (yeterli destekleyici önermeler ileri sürebilmek) meselesidir. Ayrıca "iyi nedenler" ve "yeterli gerekçe"yi belirten normların kendisi de epistemik bir topluluğun mutabakatına dayanmaktadır.[99] Bu nedenle pragmatist iyimserlik, bizleri şöyle bir tartışma anına getirmektedir: "Bilgi, bir gerçekliği doğru bir şekilde elde etme meselesi midir yoksa yalnızca diğerlerine göre daha kullanışlı sözcükler veya yaşamla baş etmek bakımından eylem alışkanlıkları edinme meselesi midir?" Böylece hiç kimsenin -ya da en azından hiçbir entelektüelin- içimizin derinliklerinde bir şeyi anla(t)mak için bir kritere sahip olduğumuza inanmadığı bir kültürün hayal edilebilir ya da arzu edilir olup olmadığı konuşulabilir bir kültürel iklim oluşur. "Bu aslında pragmatistin bu kadar iyimser olmakta haklı olup olmadığı sorusudur. Bu ne rahiplerin ne fizikçilerin ne şairlerin ne de partinin birbirinden daha "rasyonel", daha "bilimsel" veya daha "derin" olduğunun düşünülmediği bir kültür olurdu."[100]

Kaynakça

Abela, Paul. *Kant's Empirical Realism*, New York: Oxford University Press, 2002.

Allison, Henry. *Kant's Transcendental Idealism*: Revised and Enlarged Edition, New Haven: Yale University Press, 2004.

Aristoteles. *Metafizik*, Çev. Ahmet Arslan, İzmir: Sosyal Yayınları, 1996.

Aristoteles. *Ruh Üzerine*, Çev. Zeki Özcan, İstanbul: Alfa Yayınları, 2001.

Calinescu, Matei. *Modernliğin Beş Yüzü*, Çev. Sabri Gürses, İstanbul: Küre Yayınları, 2010.

Cameron, Evan Wm. *Richard Rorty on Kant: Remarks upon Pages 148-155 of Philosophy and the Mirror of Nature*, 1980. https://yorkspace.library.yorku.ca/items/d47cf52b-29bc-48db-b40b-a3a749dda0ad.

Cottingham, John. *Akılcılık*, Çev. Bülent Gözkan, İstanbul: Sarmal Yayınları, 1995.

Çitil, Ahmet Ayhan. *Kant Okumaları- Birinci Kritik*, Dergâh Yayınları, 2021.

[99] Gutting, *Rorty's Critique of Epistemology*, 43-44.

[100] Richard Rorty, *Consequences of Pragmatism*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1994, xxxviii.

Deleuze, Gillies. *Kant Üzerine Dört Ders*, Çev. Ulus Baker, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2007.

Descartes, Rene. "Tanrı'nın Varolduğunu ve İnsanın Zihni ile Bedeni Arasındaki Farkı Kanıtlayan, Geometrik Biçimde Düzenlenmiş Nedenler", Çev. Medar Atıcı, *Cogito*, S. 10, (1997): 11-16.

Descartes, Rene. *Meditasyonlar,* Çev. İsmet Birkan, Ankara: BilgeSu Yayınları, 2007.

Gardner, Sebastian. *Kant and the Critique of Pure Reason*. New York: Routledge, 1999.

Gözkan, Bülent. *Kant'ın Şemsiyesi, Kant'ın Teorik Felsefesi Üzerine Yazılar*, Yapı Kredi Yayınları, 2022.

Gutting, Gary. "Rorty's Critique of Epistemology", *Contemporary Philosophy in Focus, Richard Rorty*, ed. Charles Guignon & David R. Hiley, Cambridge: Cambridge University Press, 2003, 41-60.

Hume, David. *İnsan Zihni Üzerine Bir İnceleme*, Çev. Selmin Evrim, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1986.

Kant, Immanuel. *Critique of Pure Reason*, Trans. an edit. Paul Guyer, Cambridge: Cambridge University Press, 1998.

Kant, Immanuel. *Prolegomena to Any Future Metaphysics*. Trans. Gary Hatfield, New York: Cambridge University Press, 2004.

Kant, Immanuel. *Arı Usun Eleştirisi*, Çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınları, 2019.

Kaya, Funda Günsoy. "Richard Rorty'ye Giriş", *Felsefe ve Doğanın Aynası*, İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2006, xvii-3.

Körner, Stephan. *Kant*. London: Penguin Books, 1990.

Kuipers, Ronald A. *Richard Rorty*, Bloomsbury Academic, 2013.

Locke, John. *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*, Çev. Vehbi Hacıkadiroğlu, İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2004.

Matson, Wallace. "Why Isn't the Mind-Body Problem Ancient", *Mind, Matter and Method: Essays in Philosophy and Science in Honor of Herbert Feigl*, ed. Paul Feyerabend, Grover Maxwell, Minneapolis, 1966, 92-102.

Platon. "Theaitetos", *Diyaloglar*, Çev. Macit Gökberk, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2014.

Platon. "Menon", *Diyaloglar*, Çev. Macit Gökberk, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2014.

Rorty, Richard. "Strawson's Objectivity Argument", *The Review of Metaphysics*, Vol. 24, No. 2, 1970. Philosophy Education Society Inc. https://www.jstor.org/stable/20125764.

Rorty, Richard. *Philosophy and the Mirror of Nature*, New Jersey: Princeton University Press, 1979.

Rorty, Richard. *The Linguistic Turn: Essays in Philosophical Method*, The University of Chicago Pres, 1992.

Rorty, Richard. *Philosophy and Social Hope*, England: Penguin Books, 1994.

Rorty, Richard. *Consequences of Pragmatism (Essays: 1972-1980),* Minneapolis: University of Minnesota Press, 1994.

Rorty, Richard. *Contingency, Irony and Solidarity*, Cambridge: Cambridge University Press, 1995.

Rorty, Richard. *Olumsallık, İroni ve Dayanışma*, Çev. Mehmet Küçük, Alev Türker, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1995.

Rorty, Richard. "Bedenden Ayrı Var Olma Yetisi", Çev. Doğan Şahiner, *Cogito,* S. 10, (1997): 187-197.

Rorty, Richard. "Relativism: Finding and Making," *Philosophy and Social Hope*, London: Penguin, 1999, xvi-xxxii.

Rorty, Richard. "A World without Substances or Essences," *Philosophy and Social Hope*, London: Penguin, 1999, 45-71.

Rorty, Richard. "Thomas Kuhn, Rocks and the Laws of Physics", *Philosophy and Social Hope*, Londra: Penguin, 1999.

Rorty, Richard. *Felsefe ve Doğanın Aynası*, Çev. Funda Günsoy Kaya, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2006.

Rorty, Richard. "Mind-Body Identity, Privacy, and Categories," repr. in *Mind, Language and Metaphilosophy: Early Philosophical Papers*, eds. Stephen Leach and James Tartaglia, Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2014, 106-131.

Russell, Bertrand. *Dış Dünya Üzerine Bilgimiz*, Çev. Vehbi Hacıkadiroğlu, İstanbul: Kabalcı Yayınları, 1996.

Searle, John R. *Zihin, Dil ve Toplum*, Çev. Alaattin Tural, İstanbul: Litera Yayınları, 2015.

Selim, Ferdi. *Radikal Bir Postmodernist Richard Rorty*, Ankara: Sonçağ Yayıncılık, 2023.

Sellars, Wilfrid. *Empiricism and the Philosophy of Mind*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1997.

Tartaglia, James. "Rorty's Ambivalent Relationship with Kant", *Contemporary Pragmatism*, Ed. John R. Shook, 13(3), (2016): 298-318.

Waldenfels, Bernhard. "Despised Doxa: Husserl and the Continuing Crisis of Western Reason", *Research in Phenomenology*, Vol 12, (1982): 21-38.

Williams, Michael. "Rorty on Knowledge and Truth", *Contemporary Philosophy in Focus, Richard Rorty*, ed. Charles Guignon & David R. Hiley, Cambridge: Cambridge University Press, 2003, 61-80.

Wittgenstein, Ludwig. *Felsefi Soruşturmalar*, Çev. Deniz Kanıt, İstanbul: Küyerel Yayınları, 1998.

Wittgenstein, Ludwig. *Tractatus Logico-Philosophicus*, Çev. Oruç Aruoba, İstanbul: Metis Yayınları, 2008.

KANT'IN ESTETİĞİNİ EPİSTEMOLOJİSİNDEN AYIRABİLİR MİYİZ?: YETİ MERKEZLİ BİR SORUŞTURMA

Gamze Keskin

Giriş

Kant'ın eleştirel felsefesini bir bütün olarak görecek olursak epistemoloji, ahlak, estetik, metafizik, teleoloji, siyaset, sanat vb. üzerine söyledikleri; birbirine kavramlar, yetiler ve işlevleriyle bağlanmış bir kurguyla bize sunulur. Bu bakımdan neredeyse felsefe tarihinin büyük bir kısmında görebileceğimiz sistem anlayışının Kant'ta devam ettiği iddia edilebilir. Ancak "Bu sistemin içinde felsefenin sözü edilen alanları, birbirinden nasıl ayrılır?" ya da "Böyle bir ayrım yapmak ne derece mümkündür?" soruları üzerinden ilerlemek istediğimiz için bu metinde, bir taraf seçilerek ayrımlardan biri olan epistemoloji ve estetik üzerinde durulacaktır. Bu ayrımın detaylarını serimleyebilmek adına çalışmanın başlığını oluşturan sorunun en kısa ve cevabı kanımca "Evet, ayırabiliriz." olacaktır. Ancak nasıl bir ayrımdan söz ediyoruz? Bıçak kesiği gibi net bir ayrım yapmaktansa daha incelikli bir ayrımı açmaktan yanayım. Bunu detaylı aktarabilmek için ilkin Kant'ın estetik kavramından ne anladığını netlikle ortaya koymak gerekir. Kant'ın estetik kavramının izini sürerek bu kavramı ele alıp detaylandırdığı iki temel eserine başvuracağım: *Saf Aklın Eleştirisi* ve *Yargı Gücünün Eleştirisi*. İkinci olarak "Estetik ve epistemoloji arasında bir bağ kurulacaksa bunun gerekçeleri ve sınırları nasıl belirlenmeli?" Bu soruya yanıt verirken incelikli ayrımın nasıl irdelenebileceğini açmaya çalışacağım. Son olarak da bu ayrımda zemin oluştur-

Kaynakça

Baumgarten, Alexander. "Aesthetica Önsöz", çev. Berk Özcangiller, *Estetik Üzerine Yazılar* (ed.) Gamze Keskin, İstanbul: Alfa, 2019.

Baumgarten, Alexander. *Metaphysics,* çev. Courtney D. Fugate& John Hymers, Londra: Bloomsbury, 2013.

Kant, Immanuel. *Critique of Pure Reason*, çev. Paul Guyer & AllenWood, Cambridge: Cambridge UniversityPress, 2000.

Kant, Immanuel. *Critique of the Power of Judgment*, çev. Paul Guyer &Eric Matthews, Cambridge: Cambridge UniversityPress, 2002.

Kant, Immanuel. *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafiziğe Prolegomena*, çev. Ioanna Kuçuradi & Yusuf Örnek, Ankara: TFK Yayınları, 2002.

Osborne, Peter. *Kavramdan Sonra: Çağdaş Sanatın Felsefesi*, çev. Nüvit Bingöl, İstanbul: Tellekt, 2021.

Salman, Selda. "Yargı Gücünün Eleştirisi'nde 'Özgür Oyun' Bağlamında Hayalgücü ve Anlama Yetisi Sorunu", *ViraVerita E Dergi: Disiplinlerarası Karşılaşmalar*, Sayı:13, Mayıs 2021, 34-58.

Schlegel, Friedrich. *Eleştirel Fragmanlar*, çev. Kerem Duymuş, İstanbul: Ayrıntı, 2018.

İPTAL EDİLENİN GERİ DÖNÜŞÜ: "KENDİNDE"LİĞE BUGÜN NEDEN İHTİYAÇ DUYMALIYIZ?

Gökhan Savaş

Giriş

Bu makalede, Kant'ın transandantal felsefesi açısından kilit bir konumda yer alan "kendinde" kavramsallaştırmasına odaklanacağım. Kant'tan sonra, onun külliyatının yeniden değerlendirilmesi sırasında, "kendinde" kavramsallaştırması; felsefi bir sistem kurmada gereksinim duyulmadığı, herhangi bir anlam ifade etmediği veya felsefeyi zora soktuğu gerekçesiyle pek çok filozofun iptal etme girişimine maruz kalmıştır. Bunun sonucunda bugün felsefe yapma tarzı açısından böyle bir metafizik pozisyonun takip edilmesi, geri plana itilmiştir. Ancak içinde yaşadığımız çağda karşı karşıya kaldığımız problemleri yalnızca bilinebilir olan üzerinden çözümlemeye çalışmak, etkili sonuçlar vermemektedir. Bu tespit ışığında makalede, Kant'ın sistemi içerisinde çalıştığı pek çok kavramın kendindelikle güçlü bağlantılarının olduğu gösterilerek iptal etmenin felsefi planda nelere mal olacağına işaret edilecektir. Bu kavramsallaştırmanın sistem dâhilindeki özel konumu dolayısıyla Kant'ın insanlık için ortaya koyduğu hedefe ulaşmada bugün neden ihtiyaç duymamız gerektiği irdelenecektir. Kant'ın külliyatındaki eserleri "üç zamir metodu" adını verdiğim yöntemimle incelemeyi daha isabetli bulduğum için bu makalede kendindeliği "ben", "biz" ve "o" eksenleri üzerinden üç bölüm hâlinde ele alacağım. Her bölümde odaklanılan ekseni, üç katmanlı bir yapı şeklinde ortaya koyarak izah etmeye çalışacağım.

Bu makale; içinde yaşadığımız çağda, felsefe tarihinde tartışılan pek çok kavramla birlikte insanlığın bu çağda ulaştığı seviye itibarıyla ortaya çıkan yeni felsefi meselelerin masaya yatırılması hususunda "kendinde" kavramsallaştırmasına ihtiyaç duyulduğunu gerekçelendirmek adına kaleme alınmıştır. Üç eksende dokuz katman üzerinden ele alınan kavramların "kendinde" olanın Kant'ın transandantal felsefesindeki veçheleri olduğundan hareketle bugün felsefinin alt dallarındaki pek çok tartışma ve güncel gelişmeler için hâlen gereksinim hissedilen ve iptal edilerek felsefeden koparılamaz olduğu vurgulanmıştır. Felsefe tarihi açısından birçok kavram dönem dönem öne çıkıp dönem dönem ise daha geri plana atılarak gelecekte yeniden ihtiyaç duyulacağı günü beklemiştir. Geçtiğimiz iki asırda kendindeliğin geri plana atılmış olması dolayısıyla bugün bu kavramsallaştırmanın yeniden felsefenin gündemine alınmasının felsefeye yapacağı önemli katkıların olduğu belirtilmelidir.

Kaynakça

Heisenberg, Werner. *Physics and Philosophy: The Revolution in Modern Science*. New York: Harpers & Brothers Publishers, 1958.

Kant, Immanuel [Band I]. *Vorkritische Schriften I 1747-1756* Gesammelte Schriften. Berlin: Druck und Verlag von Georg Reimer, 1910.

Kant, Immanuel [Band III]. *Kritik der reinen Vernunft Zweite Auflage 1787* Gesammelte Schriften. Berlin: Druck und Verlag von Georg Reimer, 1911.

Kant, Immanuel [Band IV]. *Kritik der reinen Vernunft Erste Auflage 1781* Gesammelte Schriften. Berlin: Druck und Verlag von Georg Reimer, 1911.

Kant, Immanuel [Band IV]. *Metaphysische Anfangsgründe der Naturwissenschaft* Gesammelte Schriften. Berlin: Druck und Verlag von Georg Reimer, 1911.

Kant, Immanuel [Band VI]. *Die Metaphysik der Sitten* Gesammelte Schriften. Berlin: Druck und Verlag von Georg Reimer, 1914.

Kant, Immanuel [Band VI]. *Die Religion innerhalb der Grenzen der bloßen Vernunft* Gesammelte Schriften. Berlin: Druck und Verlag von Georg Reimer, 1914.

Kant, Immanuel [Band VII]. *Anthropologie in pragmatischer Hinsicht* Gesammelte Schriften. Berlin: Druck und Verlag von Georg Reimer, 1917.

Kant, Immanuel [Band VIII]. *Über den Gemeinspruch: Das mag in der Theorie richtig sein, taugt aber nicht für die Praxis* Gesammelte Schriften. Berlin: Druck und Verlag von Georg Reimer, 1923.

Kant, Immanuel [Band VIII]. *Zum ewigen Frieden* Gesammelte Schriften. Berlin: Druck und Verlag von Georg Reimer, 1923.

KANT'IN BİYOLOJİ FELSEFESİ

H. Bülent Gözkân

Giriş

Kant, *Yargı Gücünün Eleştirisi*'nin[1] teleoloji kısmında, canlı organizmaları ele alır ve bu meseleyi nedensellik ve doğa bilimleri zemininden hiç ayrılmadan ama transandantal felsefeye özgü teleolojik bakışla da birleştirerek bu araştırmayı "büyük tasarısı"na (veya kendi "son amacına [*Endzweck*]") dâhil eder. Bu "büyük tasarı", başka bir deyişle Kant'ın tüm felsefi çabası, belki şöyle özetlenebilir: doğa varlığı olarak insan dünyasını ahlaki bir dünyaya dönüştürme olanağını araştırmak ama bunu keyfî ve uzlaşımsal olarak değil a priori bir zeminde gerekçelendirilebilir şekilde ortaya koymak. Kant, *Saf Aklın Eleştirisi*'nin[2] "Arkitektonik" bölümünde felsefeyi, "tüm bilginin insan aklının asli amaçlarıyla [*wesentlichen Zwecke*] (*teleologia rationis humanae*) ilişkisinin bilimi" (B 867) olarak tanımladıktan sonra insan aklının yasa koymasının (felsefe) iki egemenlik alanına [*Gebiet*] sahip doğa ve özgürlük olduğunu, dolayısıyla doğal yasayı da ahlak yasasını da başlangıçta iki ayrı sistem olarak içerdiğini ama nihai olarak tek bir felsefi sistemi içereceğini, ahlak felsefesinin insan varlıklarının tüm belirleni-

---

1 Kant, I. *Kritik der Urteilskraft*. Suhrkamp (1994). [*Critique of The Power of Judgment*, çev. Paul Guyer ve Eric Matthews. Cambridge: Cambridge University Press. (2000).] Çalışma, bundan sonra *YGE* olarak anılacak.

2 Kant, I. *Kritik der reinen Vernunft* (1781/1787), Werkausgabe: in 12 Bänden, ed. Wilhelm Weischedel (Frankfurt am Main: Suhrkamp 1993) Band III., Band IV. [*Critique of Pure Reason*, çev., P. Guyer ve A. W. Wood, (Cambridge: Cambridge University Press, 1998)]. Çalışma, bundan sonra *SAE* olarak anılacak.

Kaynakça

Cassirer. Ernst. *Kant'ın Yaşamı ve Öğretisi.* Çev. Doğan Özlem. İnkilâp Yay. 2007.

Ginsborg, Hannah. *Kant's Biological Teleology and its Philosophical Significance*. "A Companion to Kant" içinde, ed. Graham Bird, Blackwell Pub. 2006.

Gözkan, H. Bülent. *Kant'ın Şemsiyesi* YKY. 3. Baskı, 2022.

Guyer, Paul. *Kant*. Routledge, 2006.

Guyer, Paul. *Bridging the Gulf: Kant's Project in the Third Critique*. A Companion to Kant *içinde,* Ed. Graham Bird, Blackwell Pub. 2006.

Hume, David *The Natural History of Religion.* Stanford University Press, 1957. [Din Üstüne, çev. Mete Tunçay. Kaynak Yay. 1983].

Jones, Andrew. *How Kant Matters For Biology*, s. 2. University of Wales Press, 2023.

Kant, Immanuel. *Kritik der reinen Vernunft.* (1787). Werkausgabe: in 12 Bänden. Frankfurt am Main: Suhrkamp, Ed. Wilhelm Weisschedel, Band III. Band IV.1992. İngilizce basım: *Critique of Pure Reason*, çev. P. Guyer ve A.W. Wood, Cambridge: Cambridge University Press. 1998.

Kant, Immanuel. *Notes and Fragments*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

Kant, Immanuel. *Kritik der Urteilskraft*. (1790). Werkausgabe: in 12 Bänden. Frankfurt am Main: Suhrkamp, Ed. Wilhelm Weisschedel, Band X. 1994. İngilizce basım: *Critique of The Power of Judgment*,çev. Paul Guyer ve Eric Matthews. Cambridge: Cambridge University Press, 2000 ve *Critique of The Power of Judgment*, çev. Werner S. Pluhar. Hackett Publishing Company, 1987.

Kant, Immanuel. *Metaphysical Foundations of Natural Science*. çev. Michael Friedman. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

BİR DEVRİMLER ÇAĞINDA AKLIN DİSİPLİNİ*

Kubilay Hoşgör

Giriş

Kant'ın kültür mefhumuyla ilişkisi dışlayıcıdır[1] çünkü o, aklın "kanunsuzluk (*Unlauterkeit*)" eğiliminin insanın bir kültür varlığı oluşundan ileri geldiğine inanır. *Saf Aklın Eleştirisi*'nde Kant, aklın bu eğiliminin onu çekip çevirmesine karşı bir önlem olarak aklı disiplin etmeye girişmiştir. Kant, aklın yoldan sapmasının gerekçesini insanın kültürel doğasına bağlıyorsa onun transendental içerikteki eleştirisinin bir kültür felsefesi içermesini beklemek boşuna olurdu. Öte yandan bu beklenti, anakronik bir bakışın ürünü olabilir mi? Bir başka deyişle Kant'ın eleştirel dönüşümüne sahne olan on sekizinci yüzyılın sonu, kültüre yönelmek için henüz hazır mıdır? Elbette bir süredir hazırdır zira biliyoruz ki "düşünce tarihinin en büyük entelektüel devrimlerinden biri" de Kant'ın yanı başında Herder'in kültür fikrini Avrupa felsefesinin gündemine taşımasıyla gerçekleşir.[2] On sekizinci yüzyılın kapanışının ardından -çağın

---

* Bu çalışma; 07.03.2024-08.03.2024 tarihlerinde Dicle Üniversitesi Kültür ve Sanat Merkezinde Türkiye Kant Topluluğu ve Dicle Üniversitesi Felsefe Bölümü iş birliğiyle gerçekleştirilen "Doğumunun 300. Yılında Immanuel Kant ve Epistemoloji Sempozyumu"nda sunulan "Saf Aklın Disipline ile Karşıtlığı İçinde Kültüre Kant'ın Yaklaşımı Üzerine Spekülasyonlar" başlıklı tebliğin makaleye dönüştürülmüş hâlidir.

1 Kültürü burada onun belli başlı anlamlarını Eagleton'ın sıraladığı biçimiyle birleştirerek şöyle anlıyorum: insanın ruhsal ve zihinsel gelişim süreci (1) içinde yarattığı sanatsal ve düşünsel eserler aracılığıyla (2) yaşamına yön verdiği değerler, gelenekler, inançlar ve sembolik pratiklerinde (3) kendini gösteren bütün bir yaşam tarzı (4) (Terry Eagleton, *Kültür* [İstanbul: Can, 2019], 15).

2 A. Gillies'ten akt. Eagleton, *Kültür*, 70. Herder'in devrimciliği bundan ibaret de değildir; bunun yanında Charles Taylor'a göre Herder, dil ve anlama

Kaynakça

Beiser, Frederick C. *Aklın Kaderi*, Çev. Emre Bilgiç, İstanbul: Ayrıntı, 2022.

Cassirer, Ernst. *Philosophie der symbolischen Formen*. Dritter Teil. *Phänomenologie der Erkenntnis*. Hrg. Birgit Recki, Gesammelte Werke. Hamburger Ausgabe (ECW), Bd. 13. Hamburg: Meiner, 2002.

Eagleton, Terry. *Kültür*, Çev. Berrak Göçer, İstanbul: Can, 2019.

Hoşgör, Kubilay. *Algının Grameri: Ernst Cassirer'in Sembolik Formlar Öğretisinde Zihin Fonksiyonları Olarak İfade, Temsil, Anlam* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Muğla: 2014.

Kant, Immanuel. *Kritik der reinen Vernunft*, Hrg. Wilhelm Weischedel, Werkausgabe Immanuel Kant, Werke in zwölf Bänden, Bd. III-IV. Frankfurt: Suhrkamp, 1968.

Kant, Immanuel. *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafiziğe Prolegomena*, Çev. İoanna Kuçuradi-Yusuf Örnek, Ankara: TFK, 1995.

Kant, Immanuel. *Critique of Pure Reason*, Tr. and Ed. Paul Guyer-Allen W. Wood, Cambridge: Cambridge University Press, 1998.

Kant, Immanuel. "Yaygın Bir Söz Üstüne: Teoride Doğru Olabilir Ama Pratikte İşe Yaramaz." *Kant Felsefesinin Politik Evreni* içinde, Der. ve Çev. Hakan Çörekçioğlu, İstanbul: Ayrıntı, 2022.

Simmel, Georg. *Die Probleme der Geschichtsphilosophie: Eine Erkenntnistheoretische Studie*. Leipzig: Duncker & Humblot, 1892.

Taylor, Charles. "The Importance of Herder." *Philosophical Arguments*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1997.

Wittgenstein, Ludwig. *Tractatus Logico-Philosophicus*, Çev. Oruç Aruoba, İstanbul: YKY, 1996.

KANT'IN EPİSTEMOLOJİSİNDE İNSANIN BİLGİ(LENİM) SİSTEMİ: İNSAN, NASIL BİLİR?

Mahmut Meçin

Giriş

"Aklını kullanma cesaretini göster!" mottosuyla Aydınlanma felsefesinin fitilini ateşleyen Immanuel Kant'ın (ö. 1804) doğumundan yaklaşık üç asır sonra bugünlerde çeşitli etkinliklerle anılıyor olması, onun düşünce tarihinde bıraktığı derin izlerin önemli bir işaretidir. Kant, kendinden önceki felsefi birikimi bütünüyle özümsemekle beraber özellikle eski epistemolojiye getirdiği tenkitlerle eleştirel felsefe alanında çığır açmış ve kendinden sonraki düşünce akımlarının hareket noktasını teşkil etmiştir. Bu yönüyle felsefe tarihini "Kant'tan önce" ve "Kant'tan sonra" diye ikiye ayırıp Kant'ı bir kırılma noktası olarak tabir etmek mübalağa sayılmayacaktır. Nitekim Kant'ı hakkıyla anlayıp onun katkılarına dikkat çeken felsefe tarihçilerinden kimileri onu "felsefe tarihinin en büyük filozoflarından biri"[1] ya da "her şeyi yıkan filozof"[2] olarak tabir ederken kimileri "dönüm noktası"[3] kimileri "Antik Yunan filozoflarının idealini gerçekleştiren kişi"[4] kimileri ise onu "felsefe tarihinde sistem sahibi ender filozoflardan biri"[5] olarak anmıştır. Kant'ın

---

1 Bryan Magee, *Büyük Filozoflar/Platon'dan Wittgenstein'a Batı Felsefesi*, çev. Ahmet Cevizci, (Paradigma Yayınları, 2000), 173.

2 Birgit Recki, "'Kant ve Aydınlanma', çev. Hakan Çörekçioğlu, Cogito Sonsuzluğun Sınırında: Immanuel Kant, s. 41-42 (2005)", çev. Hakan Çörekçioğlu, *Cogito, Sonsuzluğun Sınırında: Immanuel Kant, s. 41-42 (2005)*, s. 41-42 (2005): 195.

3 Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993), 391.

4 Alfred Weber, *Felsefe Tarihi*, çev. H. Vehbi Eralp, 5. bs (İstanbul: Sosyal Yayınları, 1991), 303.

5 Alparslan Açıkgenç, *Bilgi Felsefesi (İslâm Bağlamında Bilgiden, Bilimden Sistem Felsefesine)* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2011), 147.

Kaynakça

Açıkgenç, Alparslan. *Bilgi Felsefesi (İslâm Bağlamında Bilgiden, Bilimden Sistem Felsefesine)*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2011.

Berkeley, George. *A Treatise Concerning the Principles of Human Knowledge*. C. 35. Chicago: Great Books of the Western World, 1952.

Cassirer, Ernst. *Kant'ın Yaşamı ve Öğretisi*. Çeviren Doğan Özlem. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2007.

Çitil, Ahmet Ayhan. *Kant Okumaları Birinci Kritik*. Dergâh Yayınları, 2021.

Descartes, Rene. *Yöntem Üzerine Konuşma*. Çeviren Murat Erşen. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.

Gökberk, Macit. *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993.

Heidegger, Martin. *Kant ve Metafizik Problemi*. Çeviren Kaan H. Ökten. Alfa Yayınları, 2021.

Heimsoeth, Heinz. *Kant'ın Felsefesi*. Çeviren Takyettin Mengüşoğlu. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2007.

Hume, David. *An Enquiry Concerning Human Understanding*, 1927.

Hume, David. *İnsan Zihni Üzerine Bir Araştırma*. Çeviren Selmin Evrim. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1986.

Kant, Immanuel. *Arı Usun Eleştirisi*. Çeviren Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea Yayınevi, 1993.

Kant, Immanuel. *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafiziğe Prolegomena*. Çeviren Ioanna Kuçuradi. Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2002.

Leibniz, G. Wilhelm. *Monadoloji Metafizik Üzerine Konuşma*. Çeviren Atakan Altınörs. Bilge Kültür Sanat, 2019.

Locke, John. *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*. Çeviren Vehbi Hacıkadiroğlu. İstanbul: Ara Yayınları, 1992.

Magee, Bryan. *Büyük Filozoflar/Platon'dan Wittgenstein'a Batı Felsefesi*. Çeviren Ahmet Cevizci. Paradigma Yayınları, 2000.

Öktem, Ülker. "David Hume ve Immanuel Kant'ın Kesin Bilgi Anlayışı". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 44, s. 2 (01 Ocak 2004): 29-55.

Özlem, Doğan. *Bilim Felsefesi (Ders Notları)*. İnkılap Kitabevi, 2003.

Recki, Birgit. "'Kant ve Aydınlanma', Çev: Hakan Çörekçioğlu. Cogito Sonsuzluğun Sınırında: Immanuel Kant, s. 41-42 (2005)". Çeviren Hakan Çörekçioğlu. *Cogito, Sonsuzluğun Sınırında: Immanuel Kant, s. 41-42 (2005)*, s. 41-42 (2005): 192-213.

Spinoza, Benedictus. *Anlama Yetisinin Düzeltilmesi Üzerine İnceleme*. Çeviren Emine Ayhan. Ankara: Dost Kitabevi, 2015.

Spinoza, Benedictus. *Ethica*. Çeviren Çiğdem Dürüşken. Kabalcı Yayınları, 2016.

Weber, Alfred. *Felsefe Tarihi*. Çeviren H. Vehbi Eralp. 5. bs. İstanbul: Sosyal Yayınları, 1991.

KURUCULUK VE REGÜLATİFLİK AYRIMINDA MODALİTE KATEGORİSİNİN KONUMU

Mert Can Yirmibeş

Giriş

Kant'ın Kritik projesi, Birinci Kritik özelinde bilme etkinliğinin nasıl gerçekleştiğini ve gerçekleşmesindeki koşulların neler olduğunu açıklama amacındadır. Bu amaç doğrultusunda Kritik, çeşitli bilme biçimlerini ve bu bilme çeşitlerinin ait olduğu bilme yetilerinin nasıl bilme edimi gerçekleştirdiğini açıklar. Duyusal sezgi (*Anschauung*), duyumsama (*Sensibilität*), imgelem (*Einbildungkraft*), anlayış gücü (*Verstand*) ve akıl (*Vernuft*) gibi yetiler, öznenin nesnesini bilme etkinliğinde bilmeyi gerçekleştiren yetilerdir. Duyusal sezgi, deneyimi olanaklı kılan, zaman ve mekânın bilgisini salt sezgisel olarak, yani deneyim öncesi biçimde, özneye sunarken imgelem, duyumsamanın özneye ulaştırdığı duyum bilgisini düzenleyerek bilen öznede duyumsanan nesnenin farklı niteliklerini bir nesne altında birleştirir.

Genel olarak bakıldığında anlayış gücü kendinde bulunan a priori kavramlar (kategoriler) ile öznenin duyumsadığı nesnenin özelliklerini kategorik (nicelik, nitelik, ilişki ve modalite) olarak tasnifler ve nesnesinin temsilini bu kategoriler ile kavram olarak öznede yeniden kurar. Anlayış gücünün nesnesini kavram olarak bilen öznede oluşturma fonksiyonu, salt transandantal öznenin spontane etkinliği değil alıcı (*receptive*) duyumsama yetisinin naklettiklerini öznenin zihninde yeniden sunan (*represent/darstellen*) bir etkinliği oluşturur. Aklın regüle edici ideaları ise anlayış gücünün nesnesini anlama (*verste-*

Kaynakça

Allison, Henry. *Kant's Transcendental Idealism* (Revised and Enlarged Edition), New Haven and London: Yale University Press, 2004.

Baldwin, Tom. "The Inaugural Address: Kantian Modality", *Aristotelian Society Supplementary Volume*, 76, 2002, 1-24. https://doi.org/10.1111/1467-8349.00087

Banham, Gary. "Regulative Principles and Regulative Ideas". in Margit Ruffing, Claudio La Rocca, Alfredo Ferrarin & Stefano Bacin (eds.), Kant und Die Philosophie in Weltbürgerlicher Absicht: Akten des Xi. Kant-Kongresses 2010, De Gruyter, 2013. pp. 15-24.

Blecher, Ian S.. "Kant on Formal Modality". *Kant-Studien* 104, no. 1 (2013): 44-62. https://doi.org/10.1515/kant-2013-0005

Blecher I. "Kant's Principles of Modality". *European Journal of Philosophy*, 26, (2018): 932–944. https://doi.org/10.1111/ejop.12306

Descartes, Rene. *İlk Felsefe Üzerine Meditasyonlar*, Çev. Yardımlı, A., İstanbul: İdea Yayınevi, 2011.

Guyer, Paul. *Kant and the Claims of Knowledge*, Cambridge University Press, 1987.

Guyer, Paul. "The Postulates of Empirical Thinking in General and the Refutation of Idealism (A218/B265-A235-B294)", ed. Mohr, Georg & Willaschek, Marcus, Immanuel Kant, Kritik der reinen Vernuft, Berlin: Akademie Verlag, (1998): 297-324.

Gözkân, Bülent. *Kant'ın Şemsiyesi*, İstanbul: YKY, 2018.

Kant, Immanuel. *Critique of Pure Reason*, Çev. ve Ed. P. Guyer & A. W. Wood, Cambridge: Cambridge University Press, 2018.

Lewis, David. *On the Plurality of Worlds*, Oxford: Blackwell, 1986.

Smith, Kemp. *A Commentary to Kant's Critique of Pure Reason*, New York: Palgrave Macmillan, 2003.

Spinoza, Baruch. *Etika*, Çev. Hilmi Z. Ülken, Ankara: Dost Kitapevi Yayınları, 2011.

KANT, DETERMİNİZM BİÇİMLERİ VE COĞRAFYANIN BİR BİLİM OLARAK İNŞASI

Mustafa Efe Ateş

Giriş

Immanuel Kant'ın depremlerden yerkürenin rotasyonuna, rüzgârlardan aydaki volkanlara kadar uzanan birçok doğal fenomeni incelediği metinler, 2012 yılında Cambridge Üniversitesi Yayınları tarafından *Doğa Bilimi* başlığı altında derlenip İngilizceye çevrildi. Derlemenin içinde yer alan bazı metinler ilk kez İngilizceye çevrildi bazıları ise daha önce İngilizceye çevrilmişti.[1] Ancak daha önceki çeviriler; kısmiydi, yani özgün metnin bir bölümünü içermekteydi. Kant'ın *Doğa Bilimleri* ismini taşıyan eseri ise nihayet bu metinlerin tümünü eksiksiz tercümesiyle okuyucuya sunarak bu eserlerin daha geniş kitlelere ulaşmasına vesile oldu. Hiç şüphesiz birçok çevirinin yer aldığı bu derlemede en önemli katkılardan biri, *Fiziki Coğrafya* adını taşıyan metindi. 237 sayfalık bu çalışma, kitabın en uzun metni olmakla beraber ilk defa bütünüyle İngilizceye çevrilmiş oldu.[2]

---

1 Buna örnek olarak Kant'ın dünyanın fiziksel olarak yaşlanması ile ilgili *Die Frage, ob die Erde veralte, physikalisch erwogen* adlı metni gösterilebilir (bk. Olaf Reinhardt ve David R. Oldroyd). "Kant's Thoughts on the Ageing of the Earth," *Annals of Science* 39:4 (1982), 357–369. https://doi.org/10.1080/00033798200200461.

2 Daha önce yapılmış kısmi çeviriler, iki akademik tezin içinde yer almıştır bk. Ronald L. Bolin, "Immanuel Kant's *Physical Geography*," (Yüksek Lisans Tezi, Indiana University, 1968); J. A. May. "Kant's concept of geography and its relation to recent geographical thought," (Doktora Tezi, University of Toronto, 1967). Sonraki yıllarda May, tezini daha kapsamlı bir hâle getirip kitap olarak yayınlatmış ve *Fiziki Coğrafya*'nın giriş kısmının İngilizce çevirisini bu esere dâhil etmiştir (bk. J. A. May. *Kant's Concept of Geography*

Kaynakça

Adickes, Erich. *Untersuchungen zu Kants physischer Geographie*. Tübingen: Mohr, 1911.

Bolin, Ronald L. "Immanuel Kant's Physical Geography," MA thesis, Indiana University, 1968.

Chamberlain, Houston S. *Immanuel Kant: a study and a comparison with Goethe, Leonardo da Vinci, Bruno, Plato and Descartes*. New York: John London Co., 1914.

Church, Michael. "Immanuel Kant and the Emergence of Modern Geography," *Reading Kant's Geography*, Derleyenler Stuart Elden ve Eduardo Mendieta, 19–46. New York: SUNY Press, 2011.

Clewis, Robert. "Kant's Physical Geography and the Critical Philosophy," *Epoché: A Journal for the History of Philosophy* 13 (2018): 411–427. https://doi.org/10.5840/epoche201819109.

Crutzen, Paul J. ve Stoermer, Eugene F. "The Anthropocene," *Global Change Newsletter* 41 (2000): 17–18.

Diamond, Jared. *Tüfek, Mikrop ve Çelik*. çev. Ülker İnce, İstanbul: Pegasus Yayınları, 2018.

Elden, Stuart. "Reassessing Kant's geography," *Journal of Historical Geography*, 35: 1 (2009): 3–25. https://doi.org/10.1016/j.jhg.2008.06.001.

Fellin, Renato ve Blè, Alessandro. "The disease of Immanuel Kant," *The Lancet* 350:9093 (1997): 1771–1773. https://doi.org/10.1016/S0140-6736(97)03202-9.

Frenkel, Stephen. "Geography, Empire, and Environmental Determinism," *Geographical Review* 82:2 (1992): 143–153. https://doi.org/10.2307/215428.

Gallup, John L., Gaviria, Alejandro ve Lora, Eduardo. *Is Geography Destiny?* New York: Stanford University Press, 2003.

George Tatham. "Environmentalism and Possibilism," *Geography in the Twentieth Century*, Derleyen Griffith Taylor, Bölüm VI. London: Routledge, 1951/2015.

Hartshorne, Richard. "'Exceptionalism in Geography' Re-Examined," *Annals of the Association of American Geographers* 45: 3 (1955): 205–244. https://doi.org/10.1111/j.1467-8306.1955.tb01671.x.

Hartshorne, Richard. "The Nature of Geography: A Critical Survey of Current Thought in the Light of the Past," *Annals of the Association of American Geographers* 29: 3 (1939): 173–412. https://doi.org/10.2307/2561063.

Kant, Immanuel. *Correspondence*, çev. Arnulf Zweig. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

Kant, Immanuel. *Anthropology from a Pragmatic Point of View*. Derleyen & çev. Robert B. Louden. Cambridge: Cambridge University Press, 2006 [**An**].

Kant, Immanuel. "Physical Geography," çev. Olaf Reinhardt, *Natural Science*, Derleyen Eric Watkins. Cambridge: Cambridge University Press, 2012 [PG].

Kant, Immanuel. "Plan and announcement of a series of lectures on physical geography with an appendix containing a brief consideration of the question: Whether the West winds in our regions are moist because they travel over a great sea," çev. Olaf Reinhardt, *Natural Science*, Derleyen Eric Watkins. Cambridge: Cambridge University Press, 2012 [**SLP**].

Lateiner, Donald. *The Historical Method of Herodotus*. Toronto: University of Toronto Press, 1989.

Lewthwaite, Gordon R. "Environmentalism and Determinism: A Search for Clarification," *Annals of the Association of American Geographers*, 56:1 (1966): 1–23. https://doi.org/10.1111/j.1467-306.1966.tb00540.x.

Louden, Robert B. "Lectures," *The Cambridge Kant Lexicon*, Derleyen Julian Wuerth, 756–758 Cambridge: Cambridge University Press, 2021. https://doi.org/10.1017/9781139018159.065.

Louden, Robert B. "The last frontier: exploring Kant's geography," *Reading Kant's Lectures*, Derleyen R. R. Clewis, 505–525. Berlin: de Gruyter, 2015. https://doi.org/10.1515/9783110345339-039.

Luciano, Eugenio ve Zanoni, Elena. "Antonio Stoppani's 'Anthropozoic' in the Context of the Anthropocene," *The British Journal for the History of Science* 56:1 (2023): 103–114. https://doi.org/10.1017/S0007087422000590.

May, Joseph A. "Kant's concept of geography and its relation to recent geographical thought," PhD thesis, University of Toronto, 1967.

May, J. A. *Kant's Concept of Geography and its Relation to Recent Geographical Thought*. Toronto: University of Toronto Press, 1970.

Mensch, Jennifer. "Caught between character and race: 'Temperament' in Kant's lectures on anthropology," *Australian Feminist Law Journal*, 43:1 (2017): 125–144. https://doi.org/10.1080/13200968.2017.1322023.

Meyer, William B. ve Guss, Dylan M. T. *Neo-environmental determinism: Geographical critiques*. London: Palgrave Macmillan, 2017. https://doi.org/10.1007/978-3-319-54232-4.

Nagy, Blaise. "Strabo" Erişim tarihi, 16 Mart 2024. https://www.perseus.tufts.edu/hopper/entry=strabo.

Naragon, Steve. "Kant in the Classroom" Erişim tarihi, 16 Mart 2024. https://users.manchester.edu/Facstaff/SSNaragon/Kant/Notes/notesGeography.htm.

Nevins, Allan. *The Gateway to History*. New York: Routledge, 1938/2016.

Pala, Hüseyin. "Coğrafya-Felsefe İlişkisine Bir Giriş: Geofelsefe," *Marife* 6:3 (2006): 197–206.

Platt, Robert S. "Environmentalism Versus Geography," *American Journal of Sociology* 53: 5 (1948): 351–358. https://doi.org/10.1086/220202.

Quaini, Massimo. *Geography and Marxism*. Oxford: Basil Blackwell, 1982.

Reinhardt, Olaf ve Oldroyd, David R. "Kant's Thoughts on the Ageing of the Earth," *Annals of Science* 39:4 (1982): 357–369. https://doi.org/10.1080/00033798200200461.

Richards, Paul. "Kant's Geography and Mental Maps," *Transactions of the Institute of British Geographers*, 61 (1974): 1–16. https://doi.org/10.2307/621596.

Schaefer, Fred K. "Exceptionalism in Geography: A Methodological Examination," *Annals of the Association of American Geographers* 43: 3 (1953): 226–249. https://doi.org/10.2307/2560876.

Sprout, Harold ve Sprout, Margaret. *The Ecological Perspective on Human Affairs*. New Jersey: Princeton University Press, 1965.

Tekeli, İlhan. "Mekan Anlayışında ve Coğrafyada Kant'çı Çizginin Gelişmesi," *Mekansal ve Toplumsal Olanın Bilgibilimi Yazıları*, 68–51. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010.

Watkins, Eric ve Reinhardt, Olaf. "Introduction to Physical Geography," *The Cambridge Edition of the Works of Immanuel Kant: Natural Science*, Edited by Eric Watkins, 434–438. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

NEGATİF TEOLOJİDEN KRİTİK EPİSTEMOLOJİYE: KANT EPİSTEMOLOJİSİNİN KSENOPHANESÇİ KÖKENLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Necip Uyanık

Giriş

Bu çalışma; Kant'ın kritik epistemolojisinin dayanaklarının teolojik olduğu, daha uygun bir ifadeyle negatif teoloji olduğu, iddiasını taşımaktadır. Her ne kadar negatif teoloji geleneği yeni Platoncu kaynaklara dayandırılmış olsa da[1] Yunan felsefi geleneğinde sınırlı da olsa bu sorunun gündeme geldiği iddiası söz konusudur. Buna göre Tanrı(lar) bilinemez ve varolan dünyaya tümüyle aşkındır, bundan dolayı kutsal olanla kurulacak ilişki negatiftir.[2] Bu konuda Richard Geldard'ın *Remembering Heraclitus* başlıklı eserine dayandırılan ifadeye bakılırsa Sokrates öncesi düşünürlerde apofatik (negative theology)[3] yöntemin olduğunu anlamak mümkündür. Geldard, bu düşünürlerin içinde Herakleitos'un daha fazla apofatik olduğunu iddia eder. Buradaki apofatik duruş, arkaik mitlerde

---

1 Anthony Kenny, "Bilinmeyen Bir Tanrıya İman", Çev. Fatih Topaloğlu, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 13/2, 2013, 232. https://isamveri.org/pdfdrg/D03296/2013_2/2013_2_TOPALOGLUF.pdf, Çevrimiçi (21.03.2024, 12:22)

2 Chrisopher Craig Brittain, *Adorno ve Teoloji*, Çev. Arda Bilgin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2022, 122.

3 Orta Çağ Latincesi "apophaticus"tan alınan bu kavram, "olumsuz veya olumsuzlayıcı" olarak çevrilebilir. Orijinal hâli ise Yunanca olup "apophatikós" sözcüğünden alınmıştır. "Aóphasis" ise "inkâr" sözcüğünün sıfat türevi olup (https://www.merriam-webster.com/dictionary/apophatic) daha çok "değilleyici" anlamına gelen bir görev üstlenir.

Kaynakça

Brittain, Chrisopher Craig. *Adorno ve Teoloji*, Çev. Arda Bilgin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2022.

Capelle, Wilhelm. *Sokrates'ten Önce Felsefe (Fragmanlar-Doksograflar) (I. Cilt).* Çev. Oğuz Özügül. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1994.

Düşgün, Feyza Şule. "Onto-Teoloji Kritiği Bağlamında Negatif Teoloji Değerlendirmesi", *Dört Öge,* 4/7, (2015), 95, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/567615, Çevrimiçi (19.02. 2024, 02:22).

Goldmann, Lucien. *Kant Felsefesine Giriş.* Çev. Afşar Timuçin. İstanbul: Metis Yayınları, 1983.

Guthrie, W. K. C. *Yunan Felsefei Tarihi-I Sokrates Öncesi İlk Filozoflar ve Pythagorasçılar*. Çev. Ergün Akça. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2011.

Hume, David. *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma.* Çev. Oruç Aruoba. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1976.

Hume, David. *Din Üstüne*. Çev. Mete Tunçay. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1995.

Jeager, Werner. *İlk Yunan Filozoflarında Tanrı Düşüncesi*. Çev. Güneş Ayas. İstanbul: İthaki Yayınları, 2011.

Kant, Immanuel. *Critique of Pure Reason.* Ed. and Trans. Paul Guyer and Allen W Wood. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.

Kant, Immanuel. *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafiziğe Prolegomena*. Çev. Ioanna Kuçuradi ve Yusuf Örnek. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2002.

Kant, Immaneul. "Felsefî Teolojiye Giriş", Çev. M.Sait Reçber, *Felsefe Dünyası* 2/40, (2004), https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1870234 (Çevirimiçi 03.07.2024).

Kenny, Anthony. "Bilinmeyen Bir Tanrıya İman". Çev. Fatih Topaloğlu. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 13/2, (2013): 229-241. https://isamveri.org/pdfdrg/D03296/2013_2/2013_2_TOPALOGLUF.pdf, Çevrimiçi 21.03.2024, 12:22).

Kierkegaard. *Sevginin İşleri*. Çev. Nur Beier. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2020.

Kranz, Walther. *Antik Felsefe-Metinler ve Açıklamalar*. Çev: Suad Y. Baydur. İstanbul: Sosyal Yayınları, 1984.

Laertios, Diogenes. *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri.* Çev. Candan Şentuna. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007.

Lefka, Aikaterini. "The Xenophanean Religious Thought", *Kernos,* 2 (1989), https://journals.openedition.org/kernos/240Çevrimiçi (21.03. 2024, 23:22).

Millsaps, Kevin Teed, "The Development of Apophatic Theology from the Pre-Socratics to the Early Christian Fathers", East Tennessee State University, (2006). Electronic Theses and Dissertations. https://dc.etsu.edu/etd/2178 Çevrimiçi (09.07.2024, 12:20).

Platon. *Devlet*, Çev. S. Eyüboğlu ve M. Ali Cimcoz, Ankara: Remzi Kitabevi, 2010.

Özalp, Hasan. "Tanrı Hakkında Konuşa(Ma)Mak: Plotinus'da Negatif Teoloji". *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* 10/2, (2015): 735-748, *http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7796*Çevrimiçi (09.03.2024, 12:23).

Plotinus. *Enneadlar*. Çev. Zeki Özcan. Bursa: Asa Yayıncılık, 1996.

Popkin, H. Richard. "Metafiziğin Kısa Tarihi", *Metafiziğe Giriş*, Ed. ve Çev. Ahmet Cevizci, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2001, 121-246.

Reçber, Mehmet Sait. "Plotinus: Tanrı'nın Birliği ve Basitliği Üzerine". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 51/1 (2010): 59-78. https://doi.org/10.1501/Ilhfak_0000001014Çevrimiçi (21.04.2024, 21:23).

Ross, W. David. *Aristoteles*. Çev. Ahmet Arslan. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2011.

Schelling, F. W. J. "Kant–Fichte, Transzendental İdealizm Sistemi", *Alman İdealizmi-1 Fichte* içinde, Haz. Eyüp Ali Kılıçaslan ve Güçlü Ateşoğlu, Ankara: DoğuBatı Yayınları, 2006.

Svendsen, Lars Fr. H. *Sıkıntının Felsefesi.* Çev. Murat Erşen. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2008.

Taşkın, Ali. "Immanuel Kant'da Bilginin Kaynağı Problemi", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 6/1, (2002): 279-294, https://dergipark.org.tr/tr/pub/cuifd/issue/4304/257486 Çevrimiçi (02.04.2024, 21:00).

Utku, Ali. *Ludwig Wittgenstein Erken Dönem Dilin Sınırları ve Felsefe.* Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2014.

Yurt, Engin. "Negatif Teoloji Bağlamında Apophasis ile Aphairesis ve Aristoteles'te Olası Terim Kökeni Araştırması". *Kutadgubilig: Felsefe Bilim Araştırmaları* 0, no.34 (2017): 111-137.

Zeller, Eduard. *Grek Felsefesi Tarihi*. Çev. Ahmet Aydoğan. İstambul: Say Yayınları, 2008.

KANT'IN KRİTİK FELSEFESİNDE HUMECU SKEPTİSİZMİN EPİSTEMİK STATÜSÜ

Nurten Öztanrıkulu Özel

Giriş

Kant ile ilgili en çok referans verilen yerlerden biri, *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafiziğe Prolegomena*'da[1] David Hume hakkında söylediği kendisinin dogmatik uyuklamadan uyanmasıyla ilgili sözleridir. Bu sözler, Kant'ın uyanık olmadığı dogmatik felsefesinin Hume'un skeptsizmi sayesinde kritik felsefeye nasıl evrildiğini açıklamanın bir işaretidir. Kant'ın kritik felsefesinin anlaşılabilmesinde, Hume'un skeptisizminin etkisi büyüktür. Bu sebeple Kant'ın Hume'un skeptisizminden ne anladığını araştırmak ve bu türden bir skeptisizm ile kritik felsefe arasındaki ilişkiyi ortaya koymak oldukça önemlidir. Bu çalışmada, Kant'ın kritik felsefesinin oluşmasını önceleyen bir aşama olarak Hume'un skeptisizmden ne anladığı ve bu skeptisizmin kritik felsefedeki epistemik statüsü incelenecektir.

1. Kant Perspektifinden Hume'un Skeptisizmi

Kant, *Saf Aklın Eleştirisi* adlı eserinin birinci yayımına yazdığı ön sözde, metafizik ile ilgili felsefe tarihine bir projeksiyon yönelttiği yerde dogmatikler ve skeptikler ile ilgili oldukça önemli bir açıklamada bulunur. Kant, dogmatizmin despotik bir yapısı olduğuna ve yerleşik tüm yapılardan tiksinen skep-

[1] Kant'ın *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafiziğe Prolegomena* adlı eseri bu çalışmada Prolegomena olarak kısaltılarak kullanılacaktır.

Kaynakça

Çitil, Ayhan. *Kant Okumaları: Birinci Kritik*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2023.

Franks, Paul. "Skepticism after Kant", *Varities of Skepticism*, Ed. Günter Abel & James Conant, Vol. 5. Berlin&Boston: De Gruyter, 2014, (19-59).

Hume, David. *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme*, Çev. Ergün Baylan. Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2009.

Hume, David. *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma*, Çev. Ferit Burak Aydar, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.

Kant, Immanuel. *Arı Usun Eleştirisi*, Çev. Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea Yayınları, 1993.

Kant, Immanuel. *Gelecekte Bilim Olarak Çıkabilecek Her Metafiziğe Prolegomena*, Çev. Ioanna Kuçuradi&Yusuf Örnek. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2002.

Laursen, John Christian. *The Politics of Skepticism in the Ancients, Montaigne, Hume, and Kant*. The Netherlands: E. J. Brill Leiden, 1992.

Özel, Nurten. *Hume'un Skeptisizmi Açısından Temel İnançların Gerekçelendirilme Sorunu*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

Stern, Robert. "Kant's Response to Skepticism", *The Oxford Handbook of Skepticism*, Ed. John Greco. Oxford: Oxford University Press, 2008, (265-286).

Wolff, Robert P. "Kant's Debt to Hume Via Beattie", *Journal of the History of Ideas*, Vol. 21, No. 1, 1960, (117-123).

KRİTİKLER ÖNCESİ KANT'TA "SAĞ" VE "SOL" KAVRAMLARI: MUTLAK UZAY, ÖRTÜŞMEYEN GEOMETRİK DENKLER VE İMLEYİCİLER ÜZERİNE

Osman Gazi Birgül

Giriş

Kant'ın mutlak uzaya dair kritikler öncesi görüşleri, kritikler dönemindeki görüşlerinden oldukça farklıdır. Kritiklerde ortaya koyduğu epistemolojide zaman ve uzayın birer form olarak oynadığı temel roller, Kant okurlarının malumudur. Kant'ın uzaya dair görüşleri, uzayı mutlak olması bakımından veya görünün saf formu olması bakımından farklı tasniflerle seçik bir şekilde kavramsallaştırmasıyla mümkün olmuştur. Elbette bu kavramsallaştırmanın kritikler dönemindeki olgunluğuna erişirken geçirdiği değişimlerin izini sürmek, Kant'ın kritikler öncesi yazılarının incelenmesi yoluyla mümkündür. Burada tartışma konusu olan yazı, 1768 tarihli "Uzaydaki bölgelerin farklılaşmasının nihai temeli üzerine"[1] başlıklı kritikler öncesi yazıdır (bk. 2: 377-2: 383).[2] Kant her ne kadar birinci

[1] Bu yazının Almanca başlığı "Von dem ersten Grunde des Unterschiedes der Gegenden im Raume" olup başlığın "der Gegenden" kısmının İngilizce çevrileri genellikle "alanlar (İng. *regions*)" şeklindedir. Fakat "der Gegenden" ifadesinin "yönler (İng. *directions*)" olarak çevrildiği metinler de mevcuttur (bk. Immanuel Kant, "Concerning the ultimate ground of the differentiation of directions in space" in *Theoretical philosophy, 1755-1770*, Çev. & Ed. David Walford & Ralf Meerbote (New York: Cambridge University Press, 1992). 363.

[2] Kant'ın metinlerine yapılan atıflarda birinci kritik standart A/B biçiminde alıntılanmakta, diğer yazılarına yapılan atıflarda ise *Akademie Ausgabe* sayfalandırma biçimi kullanılmaktadır. Alıntılanan eser için bk. Immanuel Kant, *Critique of Pure Reason*, Çev. Paul Guyer & Allen W. Wood (New York: Cambridge University Press, 1998).

Kaynakça

Alexander, Peter. "The Presidental Address: Incongruent Counterparts and Absolute Space." *Proceedings of the Aristotelian Society 85* (1984-1985): 1-21.

Baker, John Tull. "Some Pre-Critical Developments of Kant's Theory of Space and Time." *The Philosophical Review 44*, no. 3 (1935): 267-282.

Bennett, Jonathan. "The Difference Between Right and Left." *American Philosophical Quarterly* 7 (1970): 175-191.

Buroker, Jill Vance. *Space and Incongruence: The Origin of Kant's Idealism*. Dodrecht: D. Reidel Publishing Company, 1945.

Gardner, Martin. *The Ambidextrous Universe*. New York: Mentor Books, 1969.

Kant, Immanuel. "Concerning the ultimate ground of the differentiation of directions in space" in *Theoretical philosophy, 1755-1770*, trans. & ed. David Walford & Ralf Meerbote, 361-373. New York: Cambridge University Press, 1992.

Kant, Immanuel. "Inaugural dissertation" in *Theoretical philosophy, 1755-1770*, çev. & ed. David Walford & Ralf Meerbote, 373-417. New York: Cambridge University Press, 1992.

Kant, Immanuel. *Critique of Pure Reason*. trans. Paul Guyer & Allen W. Wood, New York: Cambridge University Press, 1998.

Nerlich, Graham. *The Shape of Space*. New York: Cambridge University Press, 1976.

Newton, Isaac. *Philosophiae Naturalis Principia Mathematica*. Londini: Bibliopolas, 1687.

Remnant, Peter. "Incongruent Parts and Absolute Space." *Mind*. 72 (1963): 393-399.

Van Cleve, James. "Right, Left, and the Fourth Dimension." *The Philosophical Review*. *96,* no. 1 (1987). 33-68.

SAF AKLIN ELEŞTİRİSİ'NDE SALAKLIK

Sefa Melih Akgün

Giriş

Felsefe tarihinin en önemli ve en ağır kitaplarından biri olan *Saf Aklın Eleştirisi*'nin[1] bir dipnotunda Kant, bütün ciddiyetini bir kenara bırakarak salaklığı tanımlar. İlgili tanım, A133/B172'nin dipnotunda şöyledir:

> Yargıgücünde noksanlık, esasen salaklık olarak adlandırılandır ve böyle bir kusura yardım edilemez. Düzgün anlama yetisi derecesinden ve uygun kavramlardan başka hiçbir şeyden noksan olmayan kör ya da dar kafa, eğitim yoluyla pekala eğitilebilir, hatta bilgili olana kadar donatılabilir. Ancak genellikle yargıgücünden hala eksik kalacağından (secunda Petri), bilimlerini kullanırken asla iyileştirilemeyecek olan bu eksikliği sıkça gösteren çok bilgili insanlarla karşılaşmak hiç de acayip değildir.[2]

---

1 Makale boyunca *Kritik der reinen Vernunft* eserinin 1781 (A) ve 1787 (B) baskılarının sayfa numaralarına atıfta bulunulacaktır. Kant'ın diğer metinleri için *Kant's gesammelte Schriften* adlı külliyatın cilt sayısı ve sayfa numaralarına atıf yapılacaktır. Bununla beraber Kant'ın metinlerine yapılan atıflar Akademie-Ausgabe kapsamında belirlenen kurallar çerçevesinde kısaltılacaktır.

2 Metnin Almancası: "Der Mangel an Urteilskraft ist eigentlich das, was man Dummheit nennt, und einem solchen Gebrechen ist gar nicht abzuhelfen. Ein stumpfer oder eineschränkter Kopf, dem es an nichts, als an gehörigem Grade des Verstandes und eigenen Begriffen desselben mangelt, ist durch Erlernung sehr wohl, so gar bis zur Gelehrsamkeit, auszurüsten. Da es aber gemeiniglich alsdenn auch an jenem (der secunda Petri) zu fehlen pflegt, so ist es nichts Ungewöhnliches, sehr gelehrte Männer anzutreffen, die, im Gebrauche ihrer Wissenschaft, jenen nie zu bessernden Mangel häufig blicken lassen."

Kaynakça

Kant, Immanuel (1911). "Kritik der reinen Vernunft, Prolegomena, Grundlegung zur Metaphysik der Sitten, Metaphysische Anfangsgründe der Naturwisienschaf". *Kant's gesammelte SchriftenBand IV*. Berlin: Druck und Verlag von Georg Reimer.

Kant, Immanuel (1911). "Kritik der reinen Vernunft". *Kant's gesammelte SchriftenBand III*. Berlin: Druck und Verlag von Georg Reimer.

Kant, Immanuel (1917). "Der Streit der Fakultäten, Anthropologie in pragmatischer Hinsicht". *Kant's gesammelte SchriftenBand VII*. Berlin: Druck und Verlag von Georg Reimer.

Kant, Immanuel (1966). "*1 Hälfte KANTS SCHRIFTEN BD 24 1 GEB4 ABT 1.BD 1.HAELFTE*. Berlin: De Gruyter.

Ramus, Peter (1632). *Dialectica*. İngilizceye çev. R.F. Gent. Londra.

Ramus, Petrus (1569). *Dialectica*. Basel.

Sellberg, Erland (2020). "Petrus Ramus", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Edward N. Zalta (ed.). URL = <https://plato.stanford.edu/archives/win2020/entries/ramus/>.

DÖNGÜSEL EKONOMİ, ULUSLARARASI TİCARET VE AVRUPA BİRLİĞİ

Sevgi Elverdi
Hayriye Atik

nobel bilimsel

Döngüsel Ekonomi, Uluslararası Ticaret ve Avrupa Birliği

Sevgi Elverdi, Hayriye Atik

Yayın No.: 2362
ISBN: 978-625-376-022-9
E-ISBN: 978-625-376-023-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Kasım 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Dilek Gezgin -dilek@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Elverdi, Sevgi., Atik, Hayriye.
Döngüsel Ekonomi, Uluslararası Ticaret ve Avrupa Birliği / Sevgi Elverdi, Hayriye Atik
1. Basım, XIV + 208 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-376-022-9
E-ISBN: 978-625-376-023-6
1. Döngüsel Ekonomi 2. Uluslararası Ticaret 3. Avrupa Birliği

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ iii

TABLOLAR LİSTESİ ix

ŞEKİLLER LİSTESİ xi

KISALTMALAR xiii

GİRİŞ 1

YARARLANILAN KAYNAKLAR 6

Birinci Bölüm
DÖNGÜSEL EKONOMİ: KAVRAMSAL ÇERÇEVE 7

1.1. DOĞRUSAL EKONOMİDEN DÖNGÜSEL EKONOMİYE GEÇİŞ 7

1.2. DÖNGÜSEL EKONOMİ TANIMI VE KAPSAMI 13

1.3. DÖNGÜSEL EKONOMİDE TEMEL PRENSİPLER, STRATEJİLER VE HEDEFLER 22

1.4. DÖNGÜSEL EKONOMİ GÖSTERGELERİ 29

1.5. DÖNGÜSEL EKONOMİNİN FAYDALARI 36

1.6. BİRİNCİ BÖLÜMÜN DEĞERLENDİRMESİ 41

YARARLANILAN KAYNAKLAR 41

İkinci Bölüm
DÖNGÜSEL EKONOMİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA VE İSTİHDAM ÜZERİNE ETKİLERİ: AVRUPA BİRLİĞİ ÜZERİNE İNCELEMELER 45

2.1. DÖNGÜSEL EKONOMİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ARASINDAKİ İLİŞKİ 46

2.2. DÖNGÜSEL EKONOMİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMAYA KATKISI 53

2.3. DÖNGÜSEL EKONOMİDE İŞ MODELLERİ 73

2.4. DÖNGÜSEL EKONOMİNİN İSTİHDAM ÜZERİNE ETKİLERİ 79

2.5. DÖNGÜSEL MESLEKLER 87

2.6. İKİNCİ BÖLÜMÜN DEĞERLENDİRMESİ 93

YARARLANILAN KAYNAKLAR 95

Üçüncü Bölüm
DÖNGÜSEL EKONOMİ VE ULUSLARARASI TİCARET: AVRUPA BİRLİĞİ'NDEN VERİLERLE ..97
3.1. DÖNGÜSEL TİCARET 97
3.2. DÖNGÜSEL EKONOMİ İLE İLGİLİ MAL VE HİZMET TİCARETİ 103
3.2.1. Atık ve Hurda Ticareti 103
3.2.2. İkincil Ham Madde Ticareti 108
3.2.3. İkinci El Eşya Ticareti 112
3.2.4. Hizmet Ticareti 114
3.3. DÖNGÜSEL EKONOMİYE GEÇİŞTE ULUSLARARASI TİCARET 118
3.4. DÖNGÜSEL EKONOMİ VE ULUSLARARASI TİCARET POLİTİKALARI ETKİLEŞİMİ 121
3.5. DÖNGÜSEL EKONOMİYE GEÇİŞTE DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜNÜN ROLÜ 124
3.6. ÜÇÜNCÜ BÖLÜMÜN DEĞERLENDİRMESİ 128
YARARLANILAN KAYNAKLAR 129

Dördüncü Bölüm
DÖNGÜSEL EKONOMİDE ATIK YÖNETİMİ VE AVRUPA BİRLİĞİ ÖRNEĞİ 131
4.1. ATIK KAVRAMI, ATIKLARIN SINIFLANDIRILMASI 131
4.1.1. Atık Kavramı 131
4.1.2. Atıkların Sınıflandırılması 133
4.1.2.1. Katı Atıklar 134
4.1.2.1.1. Kentsel Atıklar 134
4.1.2.1.2. Evsel Atıklar 135
4.1.2.1.3. Endüstriyel Atıklar 135
4.1.2.1.4. Tehlikeli Atıklar 135
4.1.2.1.5. Tıbbi Atıklar 135
4.1.2.1.6. İnşaat ve Yıkım Atıkları 137
4.1.2.1.7. Tarımsal Atıklar 137
4.1.2.1.8. Biyolojik Bozunur ve Biyolojik Bozunmaz Atıklar 137
4.1.2.1.9. Özel Atıklar 137
4.1.2.2. Sıvı Atıklar 137
4.1.2.3. Gaz Atıklar 138
4.1.2.4. Ambalaj Atıkları 138
4.2. ATIK YÖNETİMİ 139
4.2.1. Atık Yönetimi 139

4.2.2. Atık Yönetiminin Gelişimine Etki Eden Faktörler 139
4.2.3. Katı Atık Yönetiminde Benimsenen Yaklaşımlar 140
4.2.3.1. Entegre Katı Atık Yönetimi 141
4.2.3.2. Sürdürülebilir Katı Atık Yönetimi 142
4.2.3.3. Sıfır Atık Yönetimi 143
4.3. ULUSLARARASI ATIK YÖNETİMİ REJİMİ 143
4.3.1. Tehlikeli Atıklarla İlgili Düzenlemeler 144
4.3.1.1. Tehlikeli Atıkların Sınırötesi Taşınması ve Bertarafı ile ilgili Basel Sözleşmesi 144
4.3.1.2. Tehlikeli Atıklarla İlgili Bölgesel Düzenlemeler 145
4.3.3. Kimyasallarla İlgili Düzenlemeler 146
4.4. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ÇEVRE POLİTİKASI, ATIK YÖNETİMİ VE DÖNGÜSEL EKONOMİ PAKETİ VE PERFORMANSI 146
4.4.1. Avrupa Birliği'nin Çevre Politikası ve Atık Yönetimi 147
4.4.2. Avrupa Birliği'nin Atık Mevzuatı 149
4.4.3. Avrupa Birliği Döngüsel Ekonomi Paketi 151
4.4.3.1. Birinci Döngüsel Ekonomi Paketi 151
4.4.3.2. 2020 Döngüsel Ekonomi Eylem Planı 153
4.4.3.3. 2022 Döngüsel Ekonomi Düzenlemeleri 156
4.4.4. Avrupa Birliği'nin Döngüsel Ekonomi Performansı 157
4.5. DÖRDÜNCÜ BÖLÜMÜN DEĞERLENDİRMESİ 160
YARARLANILAN KAYNAKLAR 161

Beşinci Bölüm
TÜRKİYE'DE ATIK YÖNETİMİ 165
5.1. ATIK YÖNETİMİ MEVZUATI VE KURUMSAL YAPI 165
5.2. TÜRKİYE'DE ATIKLARIN DAĞILIMI 168
5.2.1. Belediye Atıkları 169
5.2.2. Ambalaj Atıkları 171
5.2.3. Tehlikeli Atıklar 175
5.2.3.1. Yasal Düzenlemeler 176
5.2.3.2. Türkiye'de Tehlikeli Atık Miktarı 178
5.2.4. Tıbbi Atıklar 182
5.2.5. Özel atıklar 183

5.2.5.1. Atık Pil ve Akümülatörler 183
5.2.5.2. Atık Yağlar 185
5.2.5.3. Ömrünü Tamamlamış Lastikler 186
5.2.5.4. Atık Elektrikli ve Elektronik Eşyalar 188
5.3. ATIK YÖNETİMİNDE KULLANILAN EKONOMİK ARAÇLAR 188
5.4. BEŞİNCİ BÖLÜMÜN DEĞERLENDİRMESİ 190
YARARLANLAN KAYNAKLAR 190

SONUÇ 193

GENEL KAYNAKÇA 197

GENEL KAYNAKÇA

Agarwal, R.,Chaudahary, M. and Singh J. (2015). Waste Management Initistives in India for Human Well-Being, *European Scentific Journal*, June, pp. 105-127.

Aksen, D. Kaya, O. Salman F. S. ve Akça, Y. (2012). Selective and Periodic Inventory Routing Problem for Waste Vegetable Oil Collection,*Optimum Letters*, 6, 1063-80. https://doi.org/10.1007/s11590-012-0444-1.

Alessio, C., Brown, E.S. and Sosa, L. (2021). Labour Market Impacts on the Circular Economy: A Briefing for Social Partners on Shaping the Future of the Circular Economy. Erişim: https://assets.website-files.com/5d26d80e8836af2d12ed1269/607d23da4765f13658d6b927_20210416%20-%20CJI%20Brief%20social%20partners%20-%20implications%20on%20labour%20market%20-%20297x210mm.pdf (30.07.2023).

Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği, 2011.

Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği, 2011.Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği, Madde 19 (2), 27.12.2017 tarih ve 30283 Sayılı Resmi Gazete.

Ambalaj Bülteni, Ambalaj ve Ambalaj Atığı İstatistikleri. (2014). cygm.csb.gov.tr/dongusel-ekonomi-ve-atik-yonetimi-dairesi-baskanligi-i-85475. Erişim Tarihi: 10.08.2023. Erişim dosyası: 2014ambalajbultenRev.pdf (csb.gov.tr).

Ambalaj Bülteni, Ambalaj ve Ambalaj Atığı İstatistikleri. (2015). cygm.csb.gov.tr/dongusel-ekonomi-ve-atik-yonetimi-dairesi-baskanligi-i-85475. Erişim Tarihi: 10.08.2023. Erişim dosyası:2015-ambalaj-bulten--20180301145905.pdf (csb.gov.tr).

Ambalaj Bülteni, Ambalaj ve Ambalaj Atığı İstatistikleri. (2016). cygm.csb.gov.tr/dongusel-ekonomi-ve-atik-yonetimi-dairesi-baskanligi-i-85475. Erişim Tarihi: 10.08.2023. Erişim dosyası: 2016ambalajbulten-20180402162429.pdf (csb.gov.tr).

Ambalaj Bülteni, Ambalaj ve Ambalaj Atığı İstatistikleri. (2017). cygm.csb.gov.tr/dongusel-ekonomi-ve-atik-yonetimi-dairesi-baskanligi-i-85475. Erişim Tarihi: 10.08.2023. Erişim dosyası : 2017ambalajbulten-20190301-20190301190947.pdf (csb.gov.tr).

Ambalaj Bülteni, Ambalaj ve Ambalaj Atığı İstatistikleri. (2018). cygm.csb.gov.tr/dongusel-ekonomi-ve-atik-yonetimi-dairesi-baskanligi-i-85475. Erişim Tarihi: 10.08.2023. Erişim dosyası : 2018ambalajbulten_20200303-20200303123731.pdf (csb.gov.tr).

Ambalaj Bülteni, Ambalaj ve Ambalaj Atığı İstatistikleri. (2019). cygm.csb.gov.tr/dongusel-ekonomi-ve-atik-yonetimi-dairesi-baskanligi-i-85475. Erişim Tarihi: 10.08.2023. Erişim dosyası : 2019ambalajbulten-20210228125844.pdf (csb.gov.tr).

Ambalaj Bülteni, Ambalaj ve Ambalaj Atığı İstatistikleri. (2019). cygm.csb.gov.tr/dongusel-ekonomi-ve-atik-yonetimi-dairesi-baskanligi-i-85475. Erişim Tarihi: 10.08.2023. Erişim dosyası :ambalajbulten-2020-20220226105845.pdf (csb.gov.tr).

Artiola, J. F. (2019). Industrial Waste and Municipal Solid WasteTtreatment and Disposal, In: Brusseau, M. L., Pepper, I. C and Gerba, C. P. (Ed.), *Environmental and Pollution Science,* (Third Edition), Academic Press, pp. 377-391.

Asian Development Bank Institute [ADBI]. (2022). *Prospects for Transitioning from a Linear to Circular Economy in Developing Asia*. Tokyo 100-6008, Japan.

Atık Yönetimi Yönetmeliği. (2015). T.C. Resmi Gazete (29314, 2 Nisan 2015).

Avrupa Birliği Ambalaj Atıkları Kontrolü Yönetmeliği, 2008.

Barrie, J., Schröder, P. and Schneider-Petsinger, M. (2022), *The role of international trade in realizing an inclusive circular economy*, Research Paper, London: Royal Institute of International Affairs, https://doi.org/10.55317/9781784135393.

Bidsall, N. and Wheeler, D.(1993). Trade Policy and Industrial Pollution in Latin America: Where are the Pollution Havens? *Journal of Envionment and Development*, 2(1), pp. 137-147.

Bilgili, M. Y. (2020). Katı Atık Yönetiminde Kullanılan Bazı Kavramlar ve Açıklamaları, *Avrasya Terim Dergisi*, (8), 2, ss.88-97.

Bilitewski, B., (2008). From traditional to modern fee systems, *Waste Management,* **28**, 2760-2766.

Brightest (2023). Defining Circularity vs. Sustainability – What's the Difference? Erişim: https://www.brightest.io/circularity-sustainability-difference (17.07.2023).

Cavallo, M. and Cencioni, D. (2017). Circular Economy, Benefits and Good Practices. Italy: GECA S.r.l.

Chatham House Circular Economy Trade Data Explorer (2023), Erişim: https:// circulareconomy.earth/ (04.07.2023)

Christensen, T. H. (2011). Introduction to Waste Management. In: Christensen, T. H. (Ed.), *Solid Waste Technology & Management*, Blackwell Publishing Ltd, pp. 2-16.

CPS. (2012). Atık Yönetimi Hakkında AB Müktesebat Rehberi. İstanbul & Brüksel. http://www.mess.org.tr/media/filer_public/6b/58/6b583c70-1daa-4bc5-96b5-9c988df39db1/mess_atik_yonetimi_ab_mevzuat_rehberi.pdf, Erişim tarihi: 20.10.2023.

Çevre ve Orman Bakanlığı Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü. (2010). Bitkisel Atık Yağların Yönetimi.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.(2020). Tehlikeli Atık İstatistikleri Bülteni 2019.

Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2021). 2021 Yılı Tıbbi Atık İstatistikleri Bülteni.

Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2022). Atık İstatistikleri Bülteni 2020.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2023). Ulusal Atık Yönetimi ve Eylem Planı 2023.

Çitil, E. Kınacı, C. ve Kayalıca, Ö. (2010). Katı Atık Yönetiminde Ekonomik Araçların Kullanımı ve Çevre Temizlik Vergisi, *itüdergisi/d mühendislik*, 9, 6, ss-28-36.

Drljača, M. (2015). The Transition From Linear To Circular Economy. III. International Conference, Proceedings Book Quality System Condition for Successful Business and Competitiveness, Association for Quality and Standardization of Serbia, Vrnjačka Banja, 2015, p. 35-44. ISBN 978-86- 80164-02-1.

Dufourmont, J. and Brown, E.G. (2020). Jobs & Skills In The Circular Economy - State of Play And Future Pathways. Erişim: https://www.circle-economy.com/resources/jobs-skills-in-the-circular-economy-state-of-play-and-future-pathways (29.07.2023).

EC. (2005). The Story Behind The Strategy: Waste. http://ec.europa.eu/environment/waste/pdf/story_book.pdf, Erişim tarihi: 20.10.2023.

EC.(2015). Closing the Loop - An EU Action Plan for the Circular Economy. Erişim: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52015DC0614 (26.04.2023).

EC. (2020). A New Circular Economy Action Plan for a Cleaner and More Competitive Europe. https://eur-lex.europa.eu/legal content/EN/TXT/DOC/?uri=CELEX:52020DC0098. Erişim Tarihi: 15.04.2023.

EC. (2022a). Proposal for a REGULATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL Establishing a Framework for Setting Ecodesign Requirements for Sustainable Products and Repealing Directive 2009/125/EC.

EC. (2022b). EU Strategy for Sustainable and Circular Textiles. COM(2022) 141 final.

EC. (2022c). Proposol for Laying Down Harmonised Conditions for the Marketing of Construction Products, Amending Regulation (EU) 2019/1020 and Repealing Regulation (EU) 305/2011. COM (2022) 144 final.

EEA. (2015). SOER Waste briefing. Erişim: https://www.eea.europa.eu/soer-2015/ europe/waste, (03.09.2023).

Erasmus Happiness Economics Research Organisation [EHERO]. (2023). Circular Jobs. Erişim: https://circulareconomy.europa.eu/platform/sites/default/files/circular_jobs.pdf (24.07.2023).

Ekins, P., Domenech, T., Drummond, P., Bleischwitz, R., Hughes, N. and Lotti, L. (2019), The Circular Economy: What, Why, How and Where, Background paper for an OECD/EC Workshop on 5 July 2019 within the workshop series "Managing environmental and energy transitions for regions and cities", Paris.

Ellen MacArthur Foundation [EMF]. (2013). *Towards a CircularEeconomy: Business Rationale for an Accelerated Transition.* Ellen MacArthur Foundation.

EU Waste Framework Directive 2008/98/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on Waste and Repealing Certain Directives, Official Journal of the European Union, L 312/3 (22.11.2008).

European Academies Science Advisory Council (EASAC). (2015). Circular Economy: A Commentary from the perspectives of the Natural and Social Sciences. https://easac.eu/fileadmin/PDF_s/reports_statements/EASAC_Circular_Economy_Web.pdf (18.08.2023)

European Commission. (2018). Impacts of Circular Economy Policies on the Labour Market-Final Report. Erişim: https://circulareconomy.europa.eu/platform/sites/default/files/ec_2018_-_impacts_of_circular_economy_policies_on_the_labour_market.pdf (29.07.2023)

European Parliamentary Research Service (EPRS) 2015. *Understanding Waste Management: Policy Challenges and Opportunities, European Parliamentary Research Service*, European Parliament, June 2015.

European Union. (2023). Sustainable Development in the European Union. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

EUROSTAT. (2023). Municipal Waste Statistics, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Municipal_waste_statistics#Municipal_waste_generation.

https://sifiratik.gov.tr/kutuphane/haberler/bakan-ozhaseki-sifir-atik-kazanimlarini-acikladi,Erişim Tarihi:01.09.2023.

Fura, B., Stec, M. and Mis, T. (2020). Statistical Evaluation of the Level of Development of Circular Economy in European Union Member Countries, *Energies*, 13, 2-23. https://doi.org/10.3390/en13236401.

Gedik, Y. (2020). Döngüsel Ekonomiyi Anlamak: Teorik Bir Çerçeve. *Turkish Business Journal,* 1(2), 13-40.

Geissdoerfer, M., Savaget, P., Bocken, N.M.P. and Hultink, E.J. (2017). The Circular Economy – A new sustainability paradigm? *Journal of Cleaner Production*, 143, pp.757-768.

Gharfalkar, M., Court, R., Campell, C., Ali Z. and Hillier, G. (2015). Analysis of Waste Hierarchy in The European Waste Directive 2008/98/EC, *Waste Management*, 39, 305–313.

Giannakitsidou, O., Giannikos, I. and Chomdrou, A. (2020). Ranking European Countries on the Basis of Their Environmental and Circular Economy Performance: A DEA Application in MSW, *Waste Management,* 109, 181-191.

Goyal: , Esposito, M. and Kapoor, A. (2018). Circular Economy Business Models in Developing Economies: Lessons from India on Reduce, Recycle and Reuse Paradigms.*Thunderbird International Business Review,* 60 (5), 729-740.

Graftström, J. and Aasma: (2021). Breaking Circular Economy Barriers, Journal of Cleaner Production, 292, 1-14.

Gündüzalp, A. A. ve Güven: (2016). Atık, Çeşitleri, Atık Yönetimi, Geri Dönüşüm ve Tüketici: Çankaya Belediyesi ve Semt Tüketicileri Örneği, Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi, ISSN, 1304-2823: 2-15.

Gürsoy Haksevenler, B. H. (2023). Türkiye'de Tehlikeli Atık Yönetiminin Mevcut Durumunun Değerlendirilmesi, *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10, 28, 52-70.

Handbook on the Implementation of EC Environmental Legislation, 2008. Erişim: https://www.statista.com/statistics/478928/leading-countries-by-per-capita-generated-municipal-waste/. (16.08.2023).

Hanuláková, E. and Daňo, F. (2018). Circular Economy As A New Managerial Approach, *Journal of Interdisiplinary Research*, 8, 1, pp. 95-98

International Chamber of Commerce [ICC]. (2021). The Circular Economy and International Trade. Erişim: https://iccwbo.org/news-publications/policies-reports/the-circular-economy-and-international-trade-options-for-the-world-trade-organization/#single-hero-document (25.10.2022).

International Institute for Sustainable Development [IISD] and SITRA. (2020). Trading Services for a Circular Economy. Erişim: https://www.iisd.org/publications/trading-services-circular-economy (06.07.2023)

International Labour Organization [ILO]. (2018). Greening With Jobs. Erişim: https://www.ilo.org/global/research/global-reports/weso/greening-with-jobs/lang--en/index.htm (28.07.2023).

Kaplan: (2016). By 2050, There Will Be More Plastic Than Fish in the World's Oceans, Study Say. Erişim: https://www.washingtonpost.com/news/morning-mix/wp/2016/01/20/by-2050-there-will-be-more-plastic-than-fish-in-the-worlds-oceans-study-says/ (09.08.2023).

Karasu, A. (2013). *Çevresel Atıklar ve Nedenleri, Çevresel Atıkların Geri Dönüştürülmesi ve Yenilenebilir Enerji Olanaklarının Araştırılması*, (Bilecik ŞeyhEdebali Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kimya A.B.D. Yüksek Lisans Tezi),Bilecik.

Keleş, R. (2013). *100 Soruda Çevre, Çevre Sorunları ve Çevre Politikası*, İzmir: Yakın Kitabevi.

Kirchherr, J., Reike, D. and Marko Hekkert, M. (2017). Conceptualizing the Circular Economy: An Analysis of 114 Definitions. *Resources, Conservation & Recycling*, Review,127, 221–232.

Kojima, M. and Sakata: (2022). Increasing International Trade of Secondhand Goods and its Impacts on Developing Countries. Erişim: https://www.ide.go.jp/English/ResearchColumns/Columns/2022/kojima_and_sakata.html (05.07.2023).

Kruchten: V. and Eijk, F.V. (2020). How Circular Economy Practices Help to Achieve the Sustainable Development Goals. Erişim: https://circulareconomy.europa.eu/platform/sites/default/files/3228_brochure_sdg_-_hch_cmyk_a4_portrait_-_0520-012.pdf (22.07.2023).

Kumar, S. and Malegeant, P. (2006). Strategic Alliance In A Closed-Loop Supply Chain, A Case of Manufacturer And Eco-Non-Profit Organization, *Technovation*, 26(10), 1127-1135.

Kumar, V., Sezersan, I., Garza-Reyes, J.A., Gonzales, E.D.R.S. and AL-Shboul, M.A. (2019). Circular Economy in the Manufacturing Sector: Benefits, Opportunities and Barriers. *Management Decision,* 57, 4, pp. 1067-1096.

Legg, D., Zoboli, R., Bleischwitz, R., Skovgaard, M., Herczeg M. and Henry Leveson-Gower, (2006). Economic instruments to promote mate-rial resources efficiency, ETC/RWM Working Paper 2006/1, Copenhagen.

Lieder, M. and A. Rashid (2016). Towards circular economy implementation: a comprehensive review in context of manufacturing industry, *Journal of Cleaner Production*, 115, pp. 36-51.

Liu L., LiangY., Song Q. and Li J., (2017). A Review of Waste Prevention Through 3R Under the Concept of Circular Economy in China, *Journal of Material Cycles and Waste Management*, 19(4):1314-1323.

Low, P., and Yeates, A. (1992). Do Dirty Industries Migrate? In: P. Low (Ed.), *International Trade and the Environment,* Wold Bank, No,159, pp.89-104.

Lucas, R.E.B, Wheeler, D. and Hettiage, H. (1992). Economic Development, Environmental Regulation and International Migration of Toxic Pollution 1960-1988, Policy Research Working Paper, No:1062.

Marino, A. and Pariso, P. (2016). From Linear Economy to Circular Economy: Research Agenda. *International Journal of Research in Economics and Social Sciences,* 6(5), 270-281.

Martinetti, I and Havas, J. (2021). Measuring circularity at the corporate level. *Field Actions Science Reports,* Special Issue 23, pp.62-67.

Mazur-Wierzbicka'ya, E. (2021). Circular Economy: Advancement of European Union Countries, *Environmental Sciences Europe*, 33 (111). https://doi.org/10.1186/s12302-021-00549-0.

McDougall, F. R., White, P. R., Franke, M. and Hindle, P. (2001). *Integrated Solid Waste Management: A Life Cycle Inventory*. Second Edition, Oxford: Blackwell Science.

Meadows, D. (1998). Indicators and Information Systems for Sustainable Development. The Sustainability Institute, Hartland Four Corners: US.

Memon, M. A.(2010). Integrated Solid Waste Management Based on the 3R Approach, Oxford Nanda, V., and Pring, G. R. (2012), *International Environmental Law and Policy for the 21st Century*, London and Boston: Martinus Nijhoff Publishers,.

Miranda, M.L. and Aldy, J.E., (1998). Unit pricing of residential municipal solid waste: lessons from nine case study communities, *Journal of Envi-ronmental Management*, 52, 79-93.

Monkelbaan, J. (2021). The Circular Economy and Trade: Some Questions and Possible Ways Forward. *Trade and Environmental Sustainability Series,* Working Paper No.1, pp.1-10.

Morseletto, P. (2020). Targets for a Circular Economy, *Resources, Conservation & Recycling*, 153, 104553, pp.1-12

Nakıboğlu, G. (2007). Tersine Lojistik: Önemi ve Dünyadaki Uygulamaları, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 181-196.

Nanda, S. and Berruti, F. (2021). Thermochemical Conversion of Plastic Waste to Fuels: A Review. *Environmental Chemical Letters,* 19, 123–148 Erişim: https://doi.org/10.1007/s10311-020-01094-7.

Nkwachukwu, O. I., Chidi, N. I., and Charles, K. O. (2010). Issues of Roadside Disposal Habit of Municipal Solid Waste, Environmental Impacts and Implementation of Sound Management Practicesin Developing Country" Nigeria". *International Journal ofEnvironmental Science and Development, 1*(5), 409-418.

Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD]. (2018). International Trade and the Transition to a Circular Economy. Erişim: https://www.oecd.org/environment/waste/policy-highlights-international-trade-and-the-transition-to-a-circular-economy.pdf (05.07.2023)

Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD]. (2019). Business Models for the Circular Economy. Erişim: https://www.oecd-ilibrary.org/environment/business-models-for-the-circular-economy_g2g9dd62-en (25.07.2023).

Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD]. (2020). Labour Market Consequences of A Transition to A Circular Economy: A review Paper. Erişim: https://one.oecd.org/document/ENV/WKP(2020)9/En/pdf (26.07.2023)

Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD]. (2021). International Trade and Circular Economy – Policy Alignment. Erişim: https://www.oecd.org/env/international-trade-and-circular-economy-policy-alignment-ae4a2176-en.htm (07.07.2023).

Önder, H. (2018). *Döngüsel Ekonomi ve Avrupa Ülkeleri Üzerine Bir Analiz*, Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.

Öztürk, E. (2016). Tehlikeli Kimyasalların Yönetimine İlişkin Uluslararası Uygulamaların Türkiye'ye Yansımaları. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Palabıyık, H. ve Altunbaş, D. (2004). Kentsel Katı Atıklar ve Yönetimi. Yıldırım, U. ve Marın M. (Ed.), *Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar*, İstanbul: Beta Basım Yayın.

Pavliashvili, S and Gubeladze, D. (2020). Linear Economy and Circular Economy-Current State Assessment and Future Vision. *International Journal of Innovative Technologies in Economy,* 5(32),1-5.

Pearce, D.W. and R.K. Turner (1990), *Economics of Natural Resources and the Environment*, Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf.

Potting, J., Hekkert, M., Worrell, E., and Hanemaaijer, A. (2017). *Circular economy: Measuring innovation in the product chain.* The Hague: PBL Netherlands Environmental Assessment Agency.

Ramoutar, A. (2022). The Circular Economy As a Key to Sustainable Development. Erişim: https://environbuzz.com/the-circular-economy-as-a-key-to-sustainable-development/ (19.07.2023).

REPSOL (2023). Circular Economy. Erişim: https://www.repsol.com/en/sustainability/circular-economy/index.cshtml (01.04.2023).

Resmî Gazete, 11 Ağustos 1983, No: 18132.

Resmî Gazete, 2 Nisan 2015, No:29314.

Resmî Gazete, 25 Ocak 2017, No: 29959.

Rizos, V., Tuokko, K. and Behrens, A. (2017). The Circular Economy A Review of Definitions, Processes and Impacts. *CEPS Research Report*, No.08, 1-36.

Robaina, M., Villar J. and Peraira E. T. (2020). The Determinants for a Circular Economy in Europe, Environmenatl Science and Pollution Research, 27, 12566-12578. Erişim: https://doi.org/10.1007/s11356-020-07847-9.

Sariatli, F. (2017). Linear Economy versus Circular Economy: A comparative and Analyzer Study for Optimization of Economy for Sustainability. *Visegrad Journal on Bioeconomy and Sustainable Development,* 6(1), 31-34.

Schröder, P. (2020). How the Circular Economy Can Help Realize the Sustainable Development Goals? Erişim: https://circulareconomy.earth/publications/the-circular-economy-and-the-sdgs (19.07.2023).

Sharma, N.K., Govindan, K., Lai, K.K., Chen, W. K. and Kumar, V. (2020). The Transition From Linear Economy to Circular Economy for Sustainability Among SME's: A Study on Prospects, Impediments and Prerequisites. *Business Strategy and the Environment, WILEY*, 30, 1803-1822.

Sıfır Atık Yönetmeliği (Tarih: 12.07.2019, Resmi Gazete Sayısı: 30829).

Soyer, T., Mesutgil, F. ve Bolak, K. Ö. (2020). "Döngüsel Ekonomi Kapsamında Atık Yönetimi ve Yerel Yönetimler: İzmir İli Örneği", İçinde, Sayın F. (Ed.) *Döngüsel Ekonomi Mikro ve Makro İncelemeler*, Ankara: Nobel Yayın, ss.259-283.

Sørensen, P.T. (2017). From the Linear Economy to the Circular Economy: A Basic Model. *FinanzArchiv/Public Finance Analysis,* (1), 1-71.

Steinfatt, K. (2020). Trade policies for a circular economy: What can we learn from WTO experience? *WTO Staff Working Paper*, No. ERSD-2020-10, World Trade Organization (WTO), Geneva.

Taşınabilir Pil Üreticileri ve İthalatçıları Derneği. (2023). https://tap.org.tr/. Erişim tarihi: 20.08.2023.

T.C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Erişim: https:// onceliklikimyasallar.csb.gov.tr/basel-sozlesmesi-i-5178, (*24.05.202)3.*

Tezel, Ö. (2019). *Sürdürülebilir Kalkınmada Atık Yönetimi ve İşletmelerde Yarattığı Dışsallıklar*, (Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), Edirne.

Topçu, F. H. (2017). Uluslararası Düzeyde Elektrikli ve Elektronik Atıkların (E-Atık) Ticareti ve Sorunlar, *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:22, Kayfor 15 Özel Sayısı, ss.1689-1705.

TÜİK. (2021). Atık İstatistikleri 2020. Erişim: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Atik-Istatistikleri-2020-37198. (01.09.2023).

TÜİK. (Ocak 2022). Motorlu Kara Taşıtları Haber Bülteni. Erişim: https:// data.tuik.gov.tr/Bulten/ Index?p=Motorlu-Kara-Tasitlari-Ocak-2022-45704. (29.08.2023).

Türkiye İhracatçılar Meclisi. (2012). Türk Sanayi Sektörünün AB Çevre Mevzuatına Uyumu.

Türkmen, M.A and Kılıç, F. (2020). *Sürdürülebilir Kalkınma Anlayışına Yönelik Döngüsel Ekonomi Modeli.*Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 55(4), 2538-2556.

Ulusal Atık Yönetimi ve Eylem Planı 2023. (2023). Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.

UNEP. (1989). *Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazerdous Wastes and Their Disposal.*

UNEP. (2015). *Global Waste Management Report,* 2015.

United Nations. (2023). The Sustainable Development Agenda. Erişim: https://www.un.org/sustainabledevelopment/development-agenda/ (19.07.2023).

United Nations Economic Commission for Europe [UNECE]. (2022). Accelerating the Circular Economy Transition: Policy Options for Harnessing the Power of Trade and Economic Cooperation. Erişim: https://unece.org/sites/default/files/2022-12/Policy%20Brief%20-%20Circular%20Economy%20-%20Policy%20Options%20for%20Harnessing%20the%20Power%20of%20Trade%20and%20Economic%20Cooperation%20-%20%20ECE_CTCS_2022.pdf (10.07.2023)

United States Environmental Protection Agency. (1997). Air Emissions from Scrap Tire Combustion. Washington.

US EPA. 2011. Municipal Solid Waste Generation, Recycling, and Disposal in the United States: Facts and Figures for 2010. Erişim: https://archive.epa.gov /epawaste/nonhaz/ municipal/web/ pdf/msw_ 2010_factsheet.pdf (18.07.2023).

Van der Ven, C.M. (2020).The Circular Economy, Trade and Development: Addressing Spillovers and Leveraging Opportunities. Erişim: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3759786 (10.07.2023)

Velte, C.J., Scheller, K. and Steinhilper, R. (2018). Circular economy through objectives – Development of a proceeding to understand and shape a circular economy using value-focused thinking. *Procedia CIRP,* 69, pp. 775 – 780

Veral, E.S. ve Yiğitbaşıoğlu, H. (2018). Avrupa Birliği Atık Politikasında Atık Yönetiminden Kaynak Yönetimi Yaklaşımına Geçiş Yönelimleri ve Döngüsel Ekonomi Modeli, *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimler Dergisi*, 6(1), 1-19.

Vranjanac, Z. and Rađenović Z. (2022). EU Countries Hierarchical Clustering Towards Circular Econmy Performance Indicators, *FACTA UNIVERSITATIS Series: Working and Living Environmental Protection*, 19, 3, 149-155. Erişim: https://doi.org/10.22190/FUWLEP 2203149V.

WasteXperts (2022). Social Benefits of a Circular Economy. Erişim: https://www.wastexperts.net/insights (05.04.2023).

World Business Council for Sustainable Development [WBCSD], (2018). Circular Metrics, Landscape Analysis. Erişim: https://www.wbcsd.org/Programs/Circular-Economy/Metrics-Measurement/Resources/Landscape-analysis (21.03.2023)

World Business Council for Sustainable Development [WBCSD], (2022). Circular Transition Indicators V3.0 Metrics for business, by business. Erişim: https://www.wbcsd.org/Programs/Circular-Economy/Metrics-Measurement/Resources/Circular-Transition-Indicators-v3.0-Metrics-for-business-by-business (22.03.2023)

World Economic Forum [WEF]. (2016). The New Plastics Economy Rethinking the Future of Plastics. Erişim: https://www3.weforum.org/docs/WEF_The_New_Plastics_Economy.pdf (09.08.2023).

World Health Organization. (2005). *Management of Solid Health-Care Waste at Primary Health-Care Centres*, WHO Document Production Services, Geneva, Switzerland, Erişim: https://www.who.int/water_sanitation_health/medicalwaste/decisionmguide_rev_oct06.pdf, (18. 07. 2023).

Worrall, L. Gamble, H. and Spoehr, J. (2022). The Circular Economy – International Lessons and Directions for Australian Reindustrialisation. Adelaide: Australian Industrial Transformation Institute, Flinders University of South Australia.

WRAP (2015). Economic Growth Potential of More Circular Economies. Erişim: https://www.researchgate.net/publication/284187253_ECONOMIC_GROWTH_POTENTIAL_OF_MORE_CIRCULAR_ECONOMIES (30.10.2023).

Yang Q. Z., Zhou J. and Xu K., (2014). A 3R Implementation Framework to Enable Circular Consumption in Community, *International Journal of Environmental Science and Development,* 5(2):217-222.

Yamaguchi: (2018). International Trade and The Transition to A More Resource Efficient and Circular Economy: A Concept Paper. Paris: OECD Publishing.

Yılmaz, V. (2022). Circular Economy Performance of European Union Countries, *Cumhuriyet University Journal of Economics and Administrative Sciences*, 23, 1, 94-114

Zero Waste International Alliance, (2023). Erişim: https://zwia.org/zero-waste-definition/. rihi: (16.08.2023).

Güncellenmiş 2. Basım

EĞİTİMDE ETİK

Editör
Doç. Dr. Cemil Osmanoğlu

nobel
40. yıl

EĞİTİMDE ETİK

Editör: Doç. Dr. Cemil Osmanoğlu

Yayın No.: 5607
Eğitim: 1140
ISBN: 978-625-371-739-1
E-ISBN: 978-625-371-740-7
Basım Sayısı: Güncellenmiş 2. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Osmanoğlu, Cemil.
Eğitimde Etik / Cemil Osmanoğlu
Güncellenmiş 2. Basım X + 252 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-739-1
E-ISBN: 978-625-371-740-7
1. Eğitim 2. Etik 3. Ahlak 4. Eğitim Etiği 5. Eğitim Ahlakı

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Takdim ..... **İİİ**

Bölüm Yazarları ..... **V**

1. Bölüm
İnsan-Eğitim-Ahlak/Etik İlişkisi **1**
1. İnsan ve Eğitim 1
2. İnsan ve Ahlak 8
    2.1. Ahlakın Tanımı 8
    2.2. Ahlak Kavramının Tahlili 9
        2.2.1. Ahlak Bir Melekedir 10
        2.2.2. Ahlaki Davranış 17
        2.2.3. Fikrî Zorlanma 18
        2.2.4. Ahlakın Alışkanlıkla İlişkisi 19
        2.2.5. Ahlak-Sağlık İlişkisi 21
    2.3. Ahlak İlmi 22
    2.4. Ahlak Felsefesi/Etik 23
3. Eğitim-Ahlak/Etik ilişkisi 24
Kaynakça 26

2. Bölüm
Ahlakın/Etiğin Kavram Ailesi **29**
1. Özgürlük ve Sorumluluk 29
2. Tabiat, Fıtrat, Mizaç, Karakter ve Şahsiyet 31
3. Nefs ve Vicdan 33
4. İlke, Kod, Kural ve Norm 36
5. Erdem, Fazilet ve Değer 37
Kaynakça 40

3. Bölüm
Ahlaki Gelişim **41**
1. Ahlaki Yargı ve Gelişimi 44
2. Ahlaki Gelişimde Bütüncül Perspektif 50

2.1. Karakter Bileşenleri/Güçleri Modeli 51
2.2. Ahlaki Benlik Yaklaşımı 52
2.3. Olumlu Çözülme Modeli 54
Kaynakça 57

4. Bölüm
Etik Kuramlar 59
1. Ahlaki ve Etik Değerlendirme 59
2. Etik Kuramlar 62
2.1. Etik Değerlendirme Ölçütü Bakımından 64
2.1.1. Sonuççu Teoriler 65
2.1.2. Niyetçi Teoriler 66
2.1.3. Erdem Etiği Teorisi 67
2.2. Etiğin Dayanağı Bakımından 69
2.2.1. Akılcı Teoriler 69
2.2.2. Duygucu Teoriler 71
2.2.3. Sezgici Teoriler 72
2.2.4. Dinî Teoriler 73
2.2.5. Toplumcu Teoriler 74
2.2.6. Nihilist, Anarşist ve Varoluşçu Teoriler 75
Kaynakça 77

5. Bölüm
Öğretmenlik Meslek Etiği 79
1. Meslek Ahlakı/Etiği 79
2. Öğretmenlik Mesleği ve Öğretmenlik Meslek Etiği 86
3. Ahlaki Rol Model Olarak Öğretmen 91
4. Türkiye'de Öğretmenlerle İlgili Etik Düzenlemeler 95
Kaynakça 101

6. Bölüm
Öğrencilerin Etik Hak ve Sorumlulukları 103
1. Öğrenci Hakları 103
2. Öğrencinin Etik Sorumlulukları 111
2.1. Bilgiyle Beslenerek Kendini Geliştirmeyi Temel Amaç Edinmek 114
2.2. Kendini Disipline Etmek, Kurallara Uymak 115
2.3. Derslere Düzenli Devam Etmek 117
2.4. Derse Hazırlıklı Gelmek ve Aktif Katılmak 118

2.5. Öğrenme Sürecinde Olduğu Gibi Sınavda da Dürüst Olmak 120
2.6. Öğretmene Saygılı Olmak 121
2.7. Arkadaşlarıyla İlişkilerinde Etik İlkelere Uyma 123
Kaynakça 125

7. Bölüm
Eğitimin Paydaşları Arasındaki İlişkilerde Etik 127
1. Paydaş İlişkilerinin Eğitime Yansımaları 128
2. Öğretmen-Öğretmen İlişkilerinde Etik 130
3. Öğretmen-Yönetici İlişkilerinde Etik 134
4. Öğretmen-Veli İlişkilerinde Etik 138
Kaynakça 142

8. Bölüm
Etik Dışı Davranışlar ve Etik Karar Verme Süreci 145
1. Etik Dışı Davranışlar Karşısında Öğretmenlik Mesleği 148
2. Eğitimde Etik Dışı Davranışlar ve Sonuçları 150
3. Eğitimde Etik Dışı Davranışların Nedenleri 153
4. Etik Dışı Davranışların Önlenmesi Sorumluluğu 157
5. Etik Karar Verme Süreci 160
Kaynakça 165

9. Bölüm
Ahlak/Etik ve Hukuk İlişkisi 167
1. Kavram Olarak Hak ve Hukuk 168
1.1. Hukuku Nasıl Anlayalım? 168
1.2. Hak ve Hukuk 170
1.3. Hukukun Amacı 175
1.4. Hukuk Kurallarının Temel Özellikleri 178
2. Ahlak-Hukuk İlişkisi 183
3. Hukuk Ahlakı 189
Kaynakça 192

10. Bölüm
Ahlaki/Etik Lider Olarak Okul Müdürü 193
1. Okul Müdürü: Yönetici mi Lider mi? 194
2. Etik/Ahlaki Liderlik ve Önemi 197
3. Okul Yöneticilerinin Ahlaki Davranış Kuralları (Etik Kodlar) 201

4. Türkiye'de Okul Yöneticileri Meslek Etiği İlkeleri 204
Kaynakça 210

11. Bölüm
Okulda Ahlak Eğitimi 213
1. Ahlak Eğitimi 213
2. Okulda Ahlak Eğitimi 217
2.1. Okulda Ahlak Eğitiminin Gerekliliği 218
2.2. Ahlak Eğitimi Yaklaşımları 220
2.3. Okulda Ahlak Eğitiminin ilkeleri 224
2.4. Okul Paydaşlarının Etik Eğitimi 230
Kaynakça 232

12. Bölüm
Eğitim Denetiminde Etik 235
1. Denetimde Etiğin Yeri 238
1.1. Bilimsel Denetim 240
1.2. Sanatsal Denetim 241
1.3. Öğretimsel Denetim 241
1.4. Farklılaştırılmış Denetim 241
1.5. Gelişimsel Denetim 241
1.6. Klinik Denetim 241
2. Eğitim Denetiminin Etik İlkeleri 242
2.1. Tarafsızlık ve Nesnellik 244
2.2. Eşitlik 245
2.3. Dürüstlük 246
2.4. Gizlilik 246
2.5. Çıkar Çatışmasından Kaçınma 246
2.6. Nezaket ve Saygı 247
2.7. Yetkinlik ve Mesleki Özen 247
3. Eğitim Denetiminde Etik Sorunlar 248
Kaynakça 250

1. Bölüm

İnsan-Eğitim-Ahlak/Etik İlişkisi

Muhammet Şevki Aydın

1. İnsan ve Eğitim

İnsanın mahiyetinin ne olduğu hep sorgulanmış ve şimdiye kadar her dünya görüşü, her felsefe ve inanç sistemi tarafından çeşitli cevaplar verilmiştir. Verilen cevaplar, farklılıklarına rağmen ortak noktalara da sahiptir. Cevapların kimilerinde olgusal yargılar öne çıkarken kimilerinde öznel kanaatler, değer yargıları baskın olabilmektedir. İnsanlık hâlâ sorgulamayı çok yönlü sürdürmektedir. Bugün genelde biyopsikososyal bir varlık olarak kabul edilen insan; biyolojik, psikolojik ve sosyolojik yapısıyla çeşitli ilimlerin konusu yapılarak araştırılmaktadır. Araştırmalara rağmen Alexis Carrel'ın *İnsan Denen Meçhul* adlandırması hâlâ geçerlidir.

"Doğuştan mı insan olunur, yoksa eğitim yoluyla mı insan hâline gelinir?" sorusu öteden beri tartışılmış, bu bağlamda kalıtımın ve eğitimin imkânları üzerinde durulmuş, farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazı antropologlara göre bebek, "zamanından önce doğmuş" bir canlıdır (Reboul, 1991, 24). Çünkü yeni doğmuş bebek, biyolojik ve ruhsal bakımdan sahip olduğu potansiyelle insandır ama mevcut potansiyeliyle açılıp akletme, irade, düşünme, öğrenme gibi yetilerini geliştirerek insanlaşma yolunda ilerlemeye, "kültürel/toplumsal insan" olmaya muhtaçtır. "İnsanın biyolojik ve psikolojik temeli, daha doğumdan önce bir terkip (bireşim) oluşturmuştur, bunları birbirinden bağımsız düşünmek kuramsal olarak mümkün olsa bile, olgu olarak bu ikisi birbirini tamamlayıcıdır. Öte yandan sosyolojik ilişki doğumla birlikte vardır ve anne ile çocuk arasında çok güçlü bir bağla başlayan bu ilişki, gittikçe etki alanını başka bireylere doğru genişletir" (Bilhan, 1991, 269). Hatta bebeğin sosyal ilişkisinin anne rahminde başladığı, son dönemlerde elde edilen bilimsel verilerden hareketle ileri sürülmektedir.

Ancak, bir taraftan eğitimle bireylerin ahlak edinmesine kılavuzluk edilirken aynı zamanda bireylerin ister istemez ahlaki değer ve kurallara göre hareket etmelerini sağlayan sistemin oluşturulması da gerekir. Bu sistem hem eğitim kurumlarında hem de toplumun bütün kesimlerinde işletilmelidir. Bireysel hayatları itibarıyla örnek bir konumda olan insanlar bile aralarındaki anlaşmazlıkları çözecek "hukuki ve siyasi" sistemi henüz kuramadıkları için vuruşmak zorunda kalabiliyorlar. Sistemin de ahlak eğitimini destekler mahiyette olması gerekir. Söz gelimi, bir şehri etkin şekilde planlamadan, oradaki sosyal hayatı belli bir düzene oturtmadan, söz gelimi belli kurallar oluşturup etkin biçimde uygulamadan o şehirde yaşayan insanlara "Trafik kurallarına uyun." demek yetmez.

Kaynakça

Akarsu, Bedia. *Ahlak Öğretileri*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1982.

Akseki, Ahmet Hamdi. *Ahlak Dersleri*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2. Basım, 2016.

Aktan, Coşkun Can. "Ahlak ve Ahlak Felsefesine Giriş". *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi* 1/1 (2009), 38-59.

Akyüz, Yahya. *Türk Eğitim Tarihi M.Ö.1000-M.S.2020*. Ankara: Pegem Akademi, 2020.

Aydın, Mehmet S. *Din Felsefesi*. İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 10. Basım, 2002.

Aydın, Muhammet Şevki. *Din Eğitimi Bilimi*. Kayseri: Kimlik Yayınları, 5. Basım, 2024.

Aydın, Muhammet Şevki. *Eğitim Ahlakı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2023.

Baker, Catherine. *Zorunlu Eğitime Hayır*. çev. Ayşegül Sönmezay. İstanbul: Ayrıntı Yayınevi, 1995.

Bilhan, Saffet. *Eğitim Felsefesi Kavram Çözümlemesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, 1991.

Buhârî, Ebû Abdillah Muhammed b. İsmâil. *el-Câmi'u's-sahih*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Cabirî, Muhammed A. *Arap Ahlakî Aklı*. çev. M. Çelik. İstanbul: Mana Yayınları, 2015.

Çağrıcı, Mustafa. "Ahlâk". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim: 15 Temmuz 2019. https://islamansiklopedisi.org.tr/ahlak

Dombaycı, Ali. "Değerler Eğitiminde Felsefî Sorgulamanın Rolü". *Değerler Eğitimi Uluslararası Konferansı Bildirileri*. İstanbul: İstanbul: Millî Eğitim Müdürlüğü, 2010.

eğitimajansi.com, "almanyada-bir-lise-mudurunun-her-yil-ogretmenlerine-gonderdigi-mektup", Erişim: 24 Mayıs 2024. https://egitimajansi.com/haber/almanyada-bir-lise-mudurunun-her-yil-ogretmenlerine-gonderdigi-mektup-haberi-23238h.html

Ertürk, Selahattin. *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara, 1994.

Görgün, Tahsin. "İnsan Olmak ve Ahlak". *Ahlakın Temeli*. ed. Ömer Türker. Ankara: Nobel Yayınları, 2015.

Güncel Türkçe Sözlük. Erişim: 15 Temmuz 2024. http://sozluk.gov.tr

Haynes, Felicity. *Eğitimde Etik*. çev. Semra Kund Akbaş. İstanbul: Ayrıntı Yayınevi, 2002.

Illich. *Okulsuz Toplum*. çev. Mehmet Özay. İstanbul: Şule Yayınları, 1998.

İbn Cemaa, Bedruddin İbn Cemaa. *İslami Gelenekte Eğitim Ahlakı*. çev. Muhammet Şevki Aydın. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2023.

Kala, Muhammet Enes. "İbn Sina ve Felix Ravaisson'da Alışkanlık ve Ahlâk İlişkisi Üzerine". *Eskiyeni* 29 (2014), 121-145.

Kalın, İbrahim. *Barbar Modern Medenî*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1. Basım, 2018.

Kaymakcan, Recep - Meydan, Hasan. *Ahlak Değerler ve Eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları, 2016.

Kılıç, Recep. "İslâm Ahlakının Tanımı ve Kapsamı". *İslâm Ahlakı Temel Konular Güncel Yorumlar*. Ankara: DİB Yayınları, 2015.

Kuçuradi, Ionna. *Etik*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 1996.

Özlem, Doğan. *Etik-Ahlak Felsefesi*. İstanbul: Say yayınları, 2. Basım, 2010.

Özturan, Hümeyra. "Etik ile Ahlâk Arasında: Türkçe Ahlâk Felsefesi Literatürüne Dair Etik Kavramı Kullanımı Üzerinden Bir Değerlendirme". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 9/17 (2011), 169-202.

Pazarlı, Osman. *İslâm'da Ahlak*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1980.

Poyraz, Hakan. "Ahlak". *Türk Maarif Ansiklopedisi*. C. 1. Ankara: TÜBA Yayınları, 2023.

Poyraz, Hakan. "Değerlerin Kuruluşu ve Yapısı". *Değerler Eğitimi Uluslararası Sempozyumu*. ed. Recep Kaymakcan. İstanbul: DEM Yayınları, 2007.

Poyraz, Hakan. "İnsanın Kendini Gerçekleştirmesi Olarak Ahlak". *Ahlakın Temeli*. ed. Ömer Türker. Ankara: Nobel Yayınları, 2015.

Reboul, Olivier. *Eğitim Felsefesi*. çev. Işın Gürbüz. İstanbul: İletişim Yayınları, 1991.

Türer, Celal. "Ahlak Bunalımının Nedenleri". *Çağımızın Ahlak Bunalımı ve Çözüm Arayışları*. 15-32. İstanbul: Ensar Yayınları, 2009.

Türker, Ömer. "Var olma Çabası Olarak Ahlak". *Ahlakın Temeli*. ed. Ömer Türker. Ankara: Nobel Yayınları, 2015.

Yeni Şafak, "Prof. Dr. Doğan Cüceloğlu: Türkiye'de şehirleşmiş ve eğitim görmüş insandan korkuyorum", Erişim: 3 Haziran 2024, https://www.haber7.com/guncel/haber/3069217-prof-dr-dogan-cuceloglu-turkiyede-sehirlesmis-ve-egitim-gormus-insandan-korkuyorum.

2. Bölüm

Ahlakın/Etiğin Kavram Ailesi

Hümeyra Özturan

Ahlak ve etik söz konusu olduğunda, bazı temel kavramlar gündeme gelmektedir. Bu kavramlar ve kapsadıkları tartışmalara dair bir ön bilgi edinmek, eğitimde ahlak ve etikten söz ederken doğru bir zeminde bulunmayı mümkün kılacaktır. Bu nedenle ilgili kavramlara dair aşağıda kısa izahlar yapılacaktır.

1. Özgürlük ve Sorumluluk

Özgürlük, "Herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir şarta bağlı olmama durumu" olarak tanımlanmakta olup (*Güncel Türkçe Sözlük*, 14 Temmuz 2024) insanın kendi iradesiyle eyleme yönelmesi anlamı taşıması bakımından ahlak bağlamında hayati bir öneme sahiptir. Çünkü özgürlük, ahlakilikten söz etmemizi mümkün kılan en temel şeydir. Eğer eylemlerimizde özgür değilsek eylemlerimizin ahlaklı olup olmamasından söz etmek de anlamsız olacaktır. Dolayısıyla ortada ahlak bahsi varsa eylemlerimizde özgür olduğumuz da bir kabul olarak benimsenmiş demektir. Hatta bu nedenle felsefede özgürlüğün var olup olmadığı, ahlak disiplini içerisinde tartışılmak yerine çoğu zaman -geçmişte yine felsefi disiplinler olan- fizik veya metafizikte tartışılmıştır. Çünkü ahlak kitapları genelde özgürlüğü verili olarak kabul etmiş, daha ziyade iradi veya zorla yaptırılan eylemler bağlamında tercih konusuna odaklanmıştır. Felsefe haricinde dinî geleneklerde de özgürlük konusunun teologlarca incelendiği görülmektedir.

Kaynakça

Ahmed Naim. *Ahlâk-ı İslamiyye Esasları*. İstanbul: Âmedî Matbaası, 1340.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. nşr. Ebû Hâcir Muhammed Saîd Besyûnî. Beyrut: 1985.

Arıkan, Seda. "Türkçede İkili Karşıtlık Kavramları Olarak Erdem ve Kusur". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* 7/1 (2018), 592-606.

Aristoteles. *Êthika Nikomakheia* (*Nikomakhos Ahlâkı*). ed. F. Susemihl. Leipzig: Teubner, 1884.

Cengiz, Yunus. "Câhız'ın Düşüncesinde Vicdanın Gerçekleşim Seyri ve Denetlenmesi". *İslam Düşüncesinde Vicdan Kavramı*. ed. Yunus Cengiz-Selime Çınar. 107-137. İstanbul: İlem Yayınları, 2018.

Dârimî, *es-Sünen*, 6 Cilt. trc. Abdullah Aydınlı, İstanbul: Madve Yayınları. 1994.

Demir, Osman. "Vicdan". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Erişim: 9 Temmuz 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/vicdan

Düzgün, Şaban Ali. "Tabiat". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Erişim: 14 Temmuz 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/tabiat

Erol, Taşkın. *"Deneycilik"*. *Tübitak Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*. Erişim: 26 Temmuz 2024. https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi

Fârâbî. *Fusûl münteze'a*. thk. Fevzi Mitri Neccâr. Beyrut: Dâru'l-maşrık, 1986.

Hızıroğlu, Fatma. *İkinci Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Osmanlıca Ahlâk Literatüründe Batı Ahlâk Felsefesinin Yansıma ve Etkileri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Hökelekli, Hayati. "Fıtrat". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Erişim: 14 Temmuz 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/fitrat

Hökelekli, Hayati. "Şahsiyet". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Erişim: 10 Temmuz 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/sahsiyet

Hursthouse, Rosalind. "Virtue Ethics". *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Erişim: 15 Temmuz 2024. https://plato.stanford.edu/entries/ethics-virtue/

Kılıç, Emrullah. *Metafiziksel İyi'den Değer'e Ahlakın Yolculuğu*. İstanbul: İlem Yayınları, 2022.

Özturan, Hümeyra (ed.). *Ahlak Felsefesinin Temel Problemleri*. İstanbul: İlem Yayınları, 2. Basım, 2019a.

TDK Güncel Türkçe Sözlük. Erişim 14 Temmuz 2024. https://sozluk.gov.tr/

Türker, Ömer. "Hanefi Usul Geleneğinde Vicdâniyyât Kavramı: Ahlâkî Bilincin Nesnel Doğası". *İslam Düşüncesinde Vicdan Kavramı*. ed. Yunus Cengiz-Selime Çınar. 3-32. İstanbul: İlem Yayınları, 2018.

3. Bölüm

Ahlaki Gelişim

Hasan Meydan

Arapça "hulk" kelimesinin çoğulu olan "ahlak", İslam kaynaklarında tekili ile aynı manayı ifade etmek için kullanılmıştır. "Hulk" yaratılış anlamına gelen "halk" kelimesiyle birlikte kullanıldığında insanın maddi ve manevi niteliklerini anlatmak için kullanılır. "Hulk/ahlak" insanın içsel/psikolojik özelliklerini, "halk" ise dış/fizyolojik görünüşünü anlatır. "Filan adamın 'halk'ı ve 'hulk'u güzeldir." demek, içinin (ruh) ve dışının (zahir) güzel olduğu anlamına gelir (Gazzâlî, 2000). Küçük yaşlardan itibaren iyi bir ahlaki muhitte yetişen, güzel bir terbiyeden geçen kişi, zamanla erdemli davranışları zorlanmadan, kolaylıkla gerçekleştirmeye başlar. İşte bu durum, kişilikte güçlü bir ahlakın yerleşmesi (meleke/heyet-i râsiha) olarak tanımlanır.

Ahlak, insanın iyi ve kötü değerlendirmesine konu olan eylemlerini, bu eylemlerin kendisinden çıktığı insana özgü içsel süreç ve yatkınlıkları, insanın eylemleri ile ilgili değerlendirmeleri belirleyen toplumsal normları ifade eden bir kavramdır (Meydan, 2014). Ahlak kavramının içerdiği anlamlardan yola çıkarak ahlaki gelişimi *insanın ahlaki meseleleri kavrama, sağlıklı değerlendirmeler yaparak doğru kararlar alabilme ve doğrudan tarafa irade göstererek kararlarını davranışa dönüştürebilme kapasitesinde meydana gelen olumlu ve istikrarlı değişimlerin bütünü* olarak tanımlamak mümkündür. Ahlaki gelişimi çoğunlukla yargılama yeteneğinde meydana gelen değişimle özdeşleştiren modern eğitim yaklaşımlarında ise *ahlaki gelişim, çocuğun kendi özgünlüğü ve özgürlüğü içerisinde topluma mal olmuş ahlak kuralları dizgesini öğrenmesi ve bunlarla ilgili muhakeme ve yargılama yeteneğini artırması* olarak tanımlanır (Özbay, 2003).

Ahlaki gelişimde entelektüalist perspektife yapılan eleştiriler ve bu eleştiriler doğrultusunda geliştirilen yeni yaklaşımların gösterdiği üzere ahlaki gelişimde yalnızca ahlaki yargı becerisini geliştirmek de işlevsel değildir. Bireyin çevresinde olan bitenlere ilişkin duyarlılığını, duygularını kontrol becerisini, irade kabiliyetini, hangi ortamda doğru davranışın nasıl sergileneceğine dair sosyal-davranışsal yatkınlığı da geliştirmek gerekmektedir. Bu bağlamda modern öncesi anlayış ile güncel bütüncül kuramların kişiliğin bütünlüğü, duyguların denetimi gibi noktalarda birleşmesi önemlidir. Dolayısıyla duyuşsal alan taksonomisi açısından alma basamağından öteye tepkide bulunma, değer biçme, örgütleme ve kişilik hâline getirme basamaklarında bir öğretim, ahlaki gelişime imkân verir. Bu nedenle ahlaki gelişimde üst düzey bilişsel ve duyuşsal öğrenmelere imkân verecek çalışmalara ihtiyaç vardır.

Kaynakça

Akarsu, Bedia. *Ahlak Öğretileri*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1982.

Aristoteles. *Nikomakhos'a Etik*. çev. Saffet Babür. Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 4. Basım, 2007.

Blasi, Augusto. "Emotions and Moral Motivation". *Journal for the Theory of Social Behaviour* 20/1 (1999), 1-19.

Blasi, Augusto. "Moral Character: A Psychological Approach". *Character Psychology and Character Education*. ed. D. K. Lapsley vd. 18-35. Notre Dame: Notre Dame University Press, 2005.

Blasi, Augusto. "Moral Cognition and Moral Action: A Theoretical Perspective". *Developmental Review* 3, (1983), 178-210. https://doi.org/10.1016/0273-2297(83)90029-1.

Blasi, Augusto. "Neither Personality nor Cognition: An Alternative Approach to the Nature of the Self". *Changing conceptions of Psychological Life*. ed. C. Lightfoot vd. 3-26. Mahwah: Erlbaum, 2004.

Blasi, Augusto. "The Self and The Management of The Moral Life". *Handbook of Moral Motivation: Theories, Models, Applications*. ed. K. Heinrichs, F. Oser ve T. Lovat 229-248. Rotterdam: Sense Publishers, 2013.

Çiftçi, Nermin. "Ahlak gelişimi". *Eğitim Psikolojisi*. ed. Alim Kaya. 169-218. Ankara: Pegem Yayıncılık, 2007.

Çinemre, Semra. "Kohlberg'in Ahlak Gelişim Teorisine Yönelik Bazı Eleştiriler". *Değerler Eğitimi Dergisi* 12/28, (2014), 69-99.

Dabrowski, Kazimierz, *Positive Disintegration*, Boston: Little Brown and Company. 1964.

Gazali. *İhyâu Ulûmi'd Din*. çev. Mehmed A. Müftüoğlu. 3 Cilt. İstanbul: Tuğra Neşriyat, 2000.

İbn Miskeveyh. *Ahlakı Olgunlaştırmak*. çev. A. Şener, İ. Kayaoğlu ve C. Tunç. Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1983.

Kağıtçıbaşı, Çiğdem. *Günümüzde İnsan ve İnsanlar*. İstanbul: Evrim Yayınevi, 12. Basım, 2010.

Kaymakcan Recep ve Meydan Hasan. *Ahlak, Değerler ve Eğitimi*. İstanbul: DEM Yayınları, 2014.

Kerschenstainer, George. *Karakter Kavramı ve Terbiyesi*, çev. Halil Fikret Kanad. Ankara: Millî Eğitim Basımevi, 1977.

Kohlberg, Lawrence – Hersh, Richard. "Moral Development: A Review of the Theory". *Theory into Practice* 16/2 (1977), 53-59.

Kürüm, Betül ve Ekşi, Halil. "Kimlik Kavramına Ahlakî Bir Bakış: Ahlakî Kimlik Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Psikometrik Özelliklerinin İncelenmesi". *Değerler Eğitimi Dergisi*, 20/43, (2022). 135-167. DOI: 10.34234/ded.1055143.

Kwok, Janet – Selman L. Robert. "Moral Reasoning, Moral Motivation and Informed Social Reflection". *Handbook of Moral Motivation* (*Theories, Models, Applications*). ed. Karin Heinrichs vd. 551-566. Netherlands: Sense Publishers, 2013.

Meydan, Hasan. "Kişilik Gelişiminde İçsel Çatışmanın Rolü: Nefsin Mertebelerinden Olumlu Çözülmeye Karşılaştırmalı Bir Analiz". *Journal of Turkish Studies* 11/7 (2016), 247, 268.

Meydan, Hasan. "Augusto Blasi ve Ahlakî Benlik Kuramı". *Erken Çocuklukta Dini-Ahlakî Gelişim ve Öğrenme.* 84-108. İstanbul: DEM Yayınları, 2023.

Meydan, Hasan. "Bir Beceri Olarak Ahlak ve Eğitimi: Ahlakî Gelişim Kuramlarına Dayalı Bir İnceleme". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 55 (2021), 445-471. https://doi.org/10.29288/ilted.890349.

Meydan, Hasan. "Değer Eğitiminde Karakter Bileşenleri Modeli". *Toplumsal Bütünleşmede Değerler ve Eğitimi*. ed. Hasan Meydan. 269-276. Zonguldak: BEÜ Yayınları, 2018.

Meydan, Hasan. "Dinin Öngördüğü Ahlakî Yaşamada Ahlakî Tefekkür ya da Hikmet Arayışının Önemi: Külli Kaidelerin Ayaklarını Yere Bastırmak". *Akademide Felsefe Hikmet ve Din*. ed. B. Ali Çetinkaya. 307-319. Zonguldak: BEÜ Yayınları, 2014.

Narvaez, Darcia – Lapsley, K. Daniel. "Moral Identity, Moral Functioning, and the Development of Moral Character". *The Psychology of Learning and Motivation*. ed. Daniel Bartels vd. 50/237-274. Burlington: Academic Press, 2009.

Narvaez, Darcia. "İnsani ve Ahlakî Gelişim: Erdem Gelişimine Bilişsel ve Nörobiyolojik Bakışlar". çev. Cengiz Şeker. *Ahlak ve Karakter Eğitimi El Kitabı*. ed. Larry Nucci – Darcia Narvaez. İstanbul: Edam Yayınları, 2019.

Nelson, Karen C. "Dabrowski's Theory of Positive Disintegration". *Advanced Development Journal*, 1 (1989), 1-13.

Nucci, Larry. "Moral Development". *Encyclopedia of Education*. ed. James W. Guthrie. Vol: 5. New York: Macmillan Press. Second Edition, 2002.

Oser, Fritz. "Models of Moral Motivation". *Handbook of Moral Motivation* (*Theories, Models, Applications*). ed. Karin Heinrichs vd. 7-27. Netherlands: Sense Publishers, 2013.

Özbay, Yaşar. *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*. Trabzon: Akademi Kitabevi, 2003.

Platon/Eflatun. *Sokrates'in Savunması*. çev. Erman Gören. İstanbul: Kabalacı Yayınevi. 2006.

Power, F. Clark. "Lawrence Kohlberg". *Encyclopedia of Education*. ed. James W. Guthrie. Vol. 4. New York: Macmillan Press, Second Edition, 2002.

Rest, R. James. "A Psychologist Looks at the Teaching of Ethics". *The Hasting Center Report* 12/1 (1982), 29-36.

Tûsî, Nasîruddin. *Ahlâk-ı Nâsırî*. çev. A. Gafarov ve Z. Şükürov. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2007.

4. Bölüm

Etik Kuramlar

Hümeyra Özturan

Bu bölümde etik kuramlar, etik değerlendirme ölçütüne göre ve etiğin dayanağına göre farklı kategoriler çerçevesinde ele alınacaktır. Konunun daha iyi anlaşılması bakımından öncelikle ahlaki ve etik değerlendirmenin anlamı üzerinde durulacaktır.

1. Ahlaki ve Etik Değerlendirme

Olguları ahlaki yönden değerlendirmek son derece insani ve kaçınılmaz bir durumdur. Nitekim "olgudan değer çıkarılmasının mümkün olmadığı" iddiasının merkezîleştiği modern dönemlerde bile insanlık, ahlak sorunlarıyla uğraşmaktan vazgeçmemiş ve onlardan kaçamamıştır. Çünkü insanlığın karşılaştığı her yeni olgu, ahlaki birtakım soruları da beraberinde getirmiştir. Söz gelimi sosyal medyanın yaygınlaşması, sosyal medya üzerinden diğer insanlara hakaret etmenin ahlaki ve buna bağlı olarak da hukuki boyutu konusunu gündeme getirmiştir. Yahut yapay zekânın keşfi ve kullanımının gittikçe yaygınlaşması, bu bağlamda ortaya çıkabilecek ahlaki sorunları da zorunlu olarak gündeme taşımıştır. Benzer şekilde mesleklerin gelişmesi ve bu mesleklerin en doğru şekilde nasıl ifa edilebileceğine dair soru ve sorunlar, kaçınılmaz olarak her mesleğin kendisine has ahlaki kurallarının olup olmadığı gibi daha spesifik araştırmaları da zorunlu kılmıştır. Bu araştırmalarda zikredilen ahlak ve etik kavramları ve bu bağlamda söylenegelen ahlaki ve etik değerlendirme ifadesi ile aynı şeylerin kastedilip kastedilmediği mühim bir noktadır. Bu nedenle ilk olarak, ahlak ve etik kavramları arasındaki ilişkiyi vuzuha kavuşturmak gereklidir.

kendisi üstlenen ve ne yaparsa yapsın ahlaken iyi veya kötü olmayıp da sadece insanlığa bir davranış biçimi sunmuş olacağını kabullenen bireyler yetiştirmektir.

Özetle, ahlaki ve etik değerlendirme birbirinden farklı şeyler olup ahlaki değerlendirme; dinî, toplumsal, kültürel gibi belirli ahlaki kurallara dayanarak yargılara varmayı ifade ederken etik değerlendirme; felsefi metotlarla ahlaki ilkelere dair sorgulamalar yapar. Bu sorgulama, spesifik pratik olaylara yöneldiğinde pratik etik, genel ahlak meselelerine odaklandığında ise teorik etik bağlamında değerlendirilir. Teorik etikteki tartışmalar çerçevesinde ise etik sorgulamalarla varılan neticeler etrafında etik kuramlar oluşur. Bu kuramlar, muhtelif tasniflerle ele alınabilirse de burada iki farklı tasnifle, etik değerlendirme ölçütü bakımından ve etiğin dayanağı bakımından ele alınmaya çalışılmıştır. Her birinin ahlaki meselelerin çözümüne yönelik sunduğu bir perspektifi olmakla birlikte, eleştirilen tarafları olduğu gerçeği de unutulmamalıdır.

Kaynakça

Adams, Robert Merrihew. *The Virtue of Faith and Other Essays in Philosophical Theology*. New York: Oxford University Press, 1987.

Anscombe, G.E.M. "Modern Moral Philosophy". *Philosophy* 33 (1958), 1–19.

Aristoteles. *Êthika Nikomakheia* (*Nikomakhos Ahlâkı*). ed. F. Susemihl. Leipzig: Teubner, 1884.

Cevizci, Ahmet. *Etiğe Giriş*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2008.

Durand, Marion. vd. "Stoicism". *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Erişim 15 Temmuz 2024. https://plato.stanford.edu/entries/stoicism/

Epiküros, *Düşünceler ve Sohbetler*. çev. Cemal Süer. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2007.

Epiküros. *Mektuplar ve Maksimler*. çev. Hayrullah Örs. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1962.

Hume, David. *A Treatise of Human Nature*. ed. Ernest C. Mossner. New York: Penguin Classics, 1969.

Hume, David. *Ahlâk*. çev. Nil Şimşek. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2010.

Hursthouse, Rosalind. *On Virtue Ethics*. New York: Oxford University Press, 1999.

Kant, Immanuel. *Foundations of the Metaphysics of Morals*. çev. Lewis White Beck. New Jersey: Prentice Hall, 1995.

Mill, John Stuart. *Utilitarianism*. ed. Jonathan Benneth. 2017. Erişim adresi: https://www.earlymoderntexts.com/assets/pdfs/mill1863.pdf

Moore, G. E. *Principia Ethica*. Cambridge: Cambridge University Press, 1968.

Nietzsche, Friedrich. *İyinin ve Kötünün Ötesinde*. çev. Ahmet İnam. Ankara: Ara Yayınları, 1989.

Özturan, Hümeyra. "Etikle Ahlak Arasında: Türkçe Ahlâk Felsefesi Literatürüne Dair Etik Kavramı Kullanımı Üzerinden Bir Değerlendirme". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 9/17 (2011), 169-202.

Özturan, Hümeyra. "Fârâbî ve İbn Sînâ'da Amelî Felsefe: Bir Mukayese". *Nazariyat: İslâm Felsefe ve Bilim Tarihi Araştırmaları Dergisi* 5/1 (2019b), 1-36.

Öztürk Başpınar, Nuran- Çakıroğlu, Demet. *Meslek Etiği*. Ankara: Nobel Yayınları, 2012.

Sartre, Jean-Paul. "Dinsiz Ahlâk". çev. Hümeyra Özturan. *Din Felsefesi Seçme Metinler*. 827-834. İstanbul: Küre Yayınları, 2013.

TDK Güncel Türkçe Sözlük. Erişim 14 Temmuz 2024. https://sozluk.gov.tr/

Tepe, Harun. "Etik ve Meta-etik". *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 4/2 (1987), 295-304.

5. Bölüm

Öğretmenlik Meslek Etiği

Umut Kaya

Bu bölümde, "meslek etiği ve öğretmenlik meslek etiği" konusu, genel olarak üç alt başlık altında ele alınacaktır. İlk başlık olan "Meslek Ahlakı/Etiği" başlığında meslek, etik, meslek etiği kavramları açıklandıktan sonra meslek etiğinin kültürümüzdeki çıkış noktası olarak Ahilikten söz edilecektir. İkinci başlık olan "Öğretmenlik Mesleği ve Öğretmenlik Meslek Etiği" başlığı altında ise öğretmenlik mesleği ile bu mesleği yapanlarda bulunması gereken özelliklerden bahsedilecektir. Üçüncü başlık olan "Ahlaki Rol Model Olarak Öğretmen" başlığında ise öğretmenin öğrencileri ve toplum nezdindeki örnekliği konu edilecektir. Son başlık olan "Türkiye'de Öğretmenlerle İlgili Etik Düzenlemeler" başlığı altında da bu konuda yapılan çeşitli düzenlemelere yer verilecektir.

1. Meslek Ahlakı / Etiği

Bu konuda, üç kavram önümüze çıkmaktadır. Bunlar; meslek, etik ve ahlaktır. Öncelikle bunların ne anlama geldiğine göz atmak faydalı olacaktır. Meslek, Türk Dil Kurumu (TDK) *Güncel Türkçe Sözlük*'te "Belli bir eğitim ile kazanılan, sistemli bilgi ve becerilere dayalı, insanlara yararlı mal üretmek, hizmet vermek ve karşılığında para kazanmak için yapılan, kuralları belirlenmiş iş" olarak tanımlanmaktadır. Etik ise yine aynı sözlükte, "ahlak bilimi, ahlaki ve çeşitli meslek kolları arasında tarafların uyması ve kaçınması gereken davranışlar bütünü" olarak tanımlanmaktadır (*Güncel Türkçe Sözlük*, 13 Temmuz 2024). Etik, insanın, bireysel ve toplum içerisindeki hayatında, ahlaki davranışları ile ilgili sorunları inceleyen felsefenin bir dalıdır (Cevizci, 2013, 25). Bu açıdan etik, aslında ahlakın tam bir karşılığı olmaktan ziyade ahlak üzerine düşünebilme etkinliğidir.

Kaynakça

Akbaba, Ahmet. "İş ve Meslek Ahlakı/Etiği". *Eğitimde Ahlak ve Etik*. ed. Fatoş Silman - Şükrü Ada. 21-35. Ankara: Pegem Akademi, 2020.

Ali Seydi. *Ahlak-ı Dini*. Dersaâdet: Kanaat Matbaası, 1329.

Altınkurt, Yahya - Yılmaz, Kürşad. "Öğretmen Adaylarının Öğretmenlerin Mesleki Etik Dışı Davranışlar ile İlgili Görüşleri". *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 1/22 (2012), 113-128.

Aydın, İnayet Pehlivan. *Yönetsel Mesleki ve Örgütsel Etik*. Ankara: Pegem Akademi, 2021.

Aydın, Muhammed Şevki. "İbn Cemâa". *Klasik İslam Eğitimcileri*. ed. Mustafa Köylü - Ahmet Koç. 444-471. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016.

Aydın, Muhammed Şevki. "Öğretmenin Ahlakî Değerleri". *Geçmişten Geleceğe Öğretmen ve Öğretmenlik*. ed. Adem Güneş. 257-286. Ankara: Otto Yayıncılık, 2020.

Aydın, Muhammet Şevki. *Eğitim Ahlakı*. Ankara: DİB Yayınları, 2020.

Azizova, Elnura. "Çalışma Ahlakı ve Mesleklere Bakış Açısından Kutadgu Bilig ve Siyasetname'nin Karşılıklı Analizi". *Din Araştırmaları*, 1/4 (2020), 105-127.

Bayraktar, M. Faruk. *İbn Cemâa'dan Öğretmen ve Öğrencilere Öğütler*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2006.

Bayraktar, M. Faruk. "İbn Sahnun". *Klasik İslam Eğitimcileri*. ed. Mustafa Köylü - Ahmet Koç. 19-37. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016.

Bozan, Mahmut. "Mesleki Ahlaktan İş Etiğine; Kamuda Değerler Dönüşümü". *Geçmişten Geleceğe Ahlak*. ed. Asife Ünal. 417-432. Bartın: Bartın Üniversitesi Yayınları, 2015.

Cevizci, Ahmet. "Ahlak". *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2002.

Cevizci, Ahmet. *Uygulamalı Etik*. İstanbul: Say Yayınları, 2013.

Coşkun, Başak - Çelikten, Mustafa. "Öğretmenlik Meslek Etiği Üzerine Bir İnceleme". *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 15/21 (2020), 686-710. https://doi.org/10.26466/opus.666967

Çağatay, Neşet. *Ahîlik Nedir?* Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları, 1990.

Çağatay, Neşet. *Bir Türk Kurumu Olarak Ahîlik*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989.

Çağrıcı, Mustafa. "Ahlâk". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. II/1-9, 1989.

Durak, Nejdet. "Meslek Etiği İmkân ve İşlevi Açısından Tıp Etiği". *İlahiyat Akademi* 9 (2019), 103-128.

Durkheim, Emile. *Meslek Ahlakı*. çev. Mehmet Karasan. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1986.

Dursun, Davut. "Siyaset ve Ahlâk: Gerçeklikle İdealin Bağdaşmazlığı Sorunu". *Siyaset ve Yönetimde Etik Sempozyumu*. 17-25. Sakarya, 2005.

EİMEİ, Eğitimciler İçin Mesleki Etik İlkeler, Millî Eğitim Bakanlığı, 2021. Erişim: 14 Temmuz 2024. https://etik.meb.gov.tr/www/egitimciler-icin-mesleki-etik-ilkeler/icerik/10

Ersoy, Feride. "Öğretmenlik ve Ahlak". *Temel ve Uygulamalarıyla İş Ahlakı*. ed. Ömer Torlak vd. 378-400. İstanbul: İGİAD Yayınları, 2018.

Gürel, Ramazan. "Sosyal Pekiştireçlerin ve Model Davranışlarının, Çocukların Ahlakî Yargılarının Şekillenmesindeki Etkisi (Bandura Örneği)". *Değerler Eğitimi Dergisi* 12/28 (2014), 101-119.

İbn Cemâa. *İslam Geleneğinde Öğretmen-Öğrenci Eğitim-Öğretim Adâbı*. çev. Muhammed Şevki Aydın. İstanbul: Marifet Yayınları, 1998.

İbn Sahnûn. *Eğitim ve Öğretimin Esasları Âdâbu'l-Muallimîn*. çev. M. Faruk Bayraktar. İstanbul: İFAV Yayınları, 2006.

İçelli, Abdullah Şevket. *Ahlak-ı Dini*. İstanbul: Hürriyet Matbaası, 1328.

Kaya, Umut. "Değerler Eğitiminde Bir Meslek Teşkilâtı: Ahîlik" 11/26 (2013), 41-69.

Kılıç, Ahmet - Yılmaz, Macid. "Eğitimde Ahlâki Liderlik Teorisi: Nitel Bir Araştırma". *Değerler Eğitimi Dergisi* 21/45 (2023), 101-127. https://doi.org/10.34234/ded.1242926

Kutlu, Hüseyin Ali. *Meslek Etiği*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2016.

Millî Eğitim Bakanlığı. "Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri (2017)". Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü, 2017.

Millî Eğitim Temel Kanunu. *Milli Eğitim Temel Kanunu* 43 (1973). Erişim: 07 Ağustos 2020. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf

MÜ, Marmara Üniversitesi. "Eğitim-Öğretim Bilgi Sistemi". Erişim: 14 Temmuz 2024. https://meobs.marmara.edu.tr/ProgramTanitim/ataturk-egitim-fakultesi/fizik-ogretmenligi-1062-9-0

MÜ, Marmara Üniversitesi. "Eğitim-Öğretim Bilgi Sistemi". Erişim: 14 Temmuz 2024. https://meobs.marmara.edu.tr/ProgramTanitim/ataturk-egitim-fakultesi/turkce-ogretmenligi-21-23-0

Özdemir, Süleyman. *İş ve Meslek Ahlakı (İş Etiği) Ders Notları*. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, Tarihsiz. https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/atila.temiz/135546/ET%C4%B0K.pdf

Sönmez, Veysel. *Sevgi Eğitimi*. Ankara: Pegem Yayınları, 1996.

Toprakçı, Erdal vd. "Öğretmen Davranışlarının Kamu Meslek Etiği İlkelerine Uygunluğu". *e-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi* 1/2 (2010), 35-50.

Torlak, Ömer - Erdoğmuş, Nihat. "İş Ahlakı: Temelleri, Kapsamı ve Sınırları". *Temel ve Uygulamalarıyla İş Ahlakı*. ed. Ömer Torlak vd. 22-43. İstanbul: İGİAD Yayınları, 2018.

Yalçınkaya, Münevver - Silman, Fatoş. "Etik Bir Lider Olarak Okul Müdürü ve Öğretmen". *Eğitimde Ahlak ve Etik*. ed. Şükrü Ada - Fatoş Silman. 183-195. Ankara: Pegem Akademi, 2020.

Yılmaz, Hüseyin. "Bir İş Ahlâkı Sorunu Olarak 'Sömürü' ve Toplumsal Zararları: Dinî/Eğitsel Bir Yaklaşım". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 9/1 (2009), 11-33.

Yılmaz, Macid. "Okullarda Ahlakî Liderlik". *İlahiyat Akademi* 9 (2019), 129-144.

Yüksel, İbrahim. "Ahilik Felsefesinden Günümüz Meslek Ahlakı Tartışmalarına Bir Bakış". *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 4/2 (2019), 500-537. https://doi.org/10.33905/bseusbed.539206

6. Bölüm

Öğrencilerin Etik Hak ve Sorumlulukları

Muhammet Şevki Aydın

Okulun paydaşları arasında öğrenci, olmazsa olmaz temel unsurdur. Çünkü okuldaki her şey/herkes, öğrenci için vardır. Okulun diğer paydaşları gibi öğrencinin de hakları ve sorumlulukları vardır. Onun hak ve sorumlulukları; önce insan, sonra çocuk ve genç ve nihayet öğrenci olmasından kaynaklanmaktadır. Öğrencinin haklarını elde etmesi gerektiği kadar yükümlülüklerini de yerine getirmesi gerekmektedir. Okul, öğrencinin hem haklarını en iyi şekilde kullanması hem de sorumluluklarını özümseyip hakkıyla yerine getirmesi hususunda kendine düşeni en iyi şekilde yerine getirmek durumundadır.

1. Öğrenci Hakları

Kişi, uluslararası ve ulusal hukuk metinlerinde belirtilen temel haklar çerçevesinde, öğrenci olması hasebiyle birtakım haklara sahiptir. Çok farklı anlamları bulunan hak kavramı, konumuz çerçevesinde şöyle tanımlanabilir: hukuk düzeninin veya geleneğin kişilere tanıdığı yetki veya imkân (Okçu, 2003). Hak, hukuk veya gelenek tarafından korunmaya değer bulunan, kişiye veya kamuya ait menfaattir. Hakkı olan şey bireye verilmediğinde gadre uğramış, mahrumiyet yaşamış olmaktadır. Bu açıdan bakılınca, örneğin "devamsızlık hakkı" ifadesindeki hak kavramı yersiz kullanılmaktadır, denilebilir. Derslere devam etmek bir sorumluluktur ve çok zaruri durumlarda belli ölçüde derste bulunmama ruhsatı verilmektedir. Dolayısıyla zaruri bir sebep yokken "Devamsızlık hakkımdan mahrum kalmayayım." diyerek derslere devamsızlık yapılamaz.

Bedevî, M. E. Zeki. "Geleneksel İslâmî Eğitim Günümüzdeki Hedef ve Emelleri". *İslâmî Eğitim*. ed. Siyyit Muhammed Nakîb Attas. İstanbul: Endülüs Yayınları, 1991.

Berberoğlu, Bahar. "Yükseköğretimde Fırsat Eşitliği, Nizamiye Medreseleri". *Maarif Mektepleri Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi* 3/1 (2019), 36-51.

Cevizci, Ahmet. *Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları, 1. Basım, 2011.

Cevizci, Ahmet. *Felsefeye Giriş*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 1. Basım, 2010.

Çelebi, Ahmet. *İslâm'da Eğitim-Öğretim Tarihi*. çev. Ali Yardım. İstanbul: Damla Yayınevi, 1983.

Çiçek, Dursun. "Mustafa Çuhadar". *Şehir /Kültür Sanat* Temmuz-Ağustos 41 (2021). 13-17.

Ertürk, Selahattin. *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara, 1994.

Fidan, Nurettin. *Okulda Öğrenme ve Öğretme*. Ankara: Alkım Yayınevi, 1985.

Gaarder, Jostein. *Sofie'nin Dünyası*. çev. Sabir Yücesoy. İstanbul: Pan Yayıncılık, 1994.

Halstead, J. Mark. "İslam Eğitim Anlayışı". çev. Semra Çinemre. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 32 (2012), 273-291.

Haynes, Felicity. *Eğitimde Etik*. çev. Semra Kund Akbaş. İstanbul: Ayrıntı Yayınevi, 2002.

İbn Cemaa, Bedruddin İbn Cemaa. *İslami Gelenekte Eğitim Ahlakı*. çev. Muhammet Şevki Aydın. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2023.

İbn Sahnûn, Muhammed. *Eğitim ve Öğretimin Esasları*. çev. Mehmet Faruk Bayraktar. İstanbul: MÜİFV Yayınları, 2006.

Kayadibi, Fahri. "İslam Dini'nin Eğitim ve Öğretime Verdiği Önem". *Journal of Istanbul University Faculty of Theology,* 4 (2012). 33-44

MEB. "2015-2019 Stratejik Planı", 2015.

MEB. "Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği", 07 Eylül 2013. 07.09.2013 tarihli ve 28758 sayılı Resmî Gazete.

Okçu, Davut. *İslam Hukukunda Eğitim ve Öğretim Hakkı*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003.

Osmanoğlu, Cemil. "Batı'da ve Türkiye'de Eğitimin Gelişimi". *Eğitime Giriş*. ed. Süleyman Akyürek. 93-141. Kayseri: Kimlik Yayınları, 2. Basım, 2023.

Pehlivan, Z. *Resmi Genel Liselerde Öğrenci Devamsızlığı ve Buna Dönük Okul Yönetimi Politikaları (Ankara ili örneği)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.

Tarnabatî, Muhammed B. Mes'ud. *Bülûğu Aksa'l-Merâm İlim ve Eğitim Ahlakı*. çev. Muhammet Şevki Aydın. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2019.

Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre. *Sünenü't-Tirmizî*, 5 Cilt. Mısır: Mektebetü Mustafâ, ts.

Topçu, Nurettin. *Türkiye'nin Maarif Davası*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 3. Basım, 1997.

Yaran, Cafer Sadık. *İlahiyatçılık Din Görevliliği Meslek Ahlakı*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2015.

Yılmaz, Kürşad vd. "Türkiye'de Öğrenci Devamsızlığı ile İlgili Nitel Bir Araştırma". *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9/3 (2020), 1440-1460.

Zernucî, Burhanuddin. *Ta'limu'l-Mütelallim, Tarîku't-Teallum*. ed. Bedran Amranî. Kahire: Dârü'l-Muhaddisîn, 2012.

7. Bölüm

Eğitimin Paydaşları Arasındaki İlişkilerde Etik

Cemil Osmanoğlu

Eğitim, bilhassa planlı, programlı ve sistemli bir yapı içinde yürütülen eğitim faaliyetleri, birçok bileşenin bir araya gelmesiyle gerçekleşmektedir. Bu bileşenler bu bölümde, *paydaş* olarak adlandırılacaktır. Paydaş, paydaş analizi, paydaş memnuniyeti gibi olguların son yıllarda birçok sosyal yapı gibi eğitim kurumlarını da etkilemeye başlayan toplam kalite kültürü, akreditasyon vb. çabalara eşlik eden önemli bir temalar olduğu görülmektedir. Kısaca "hissedar" anlamına gelen paydaş kelimesi; bir kurum, grup ya da sosyal yapının amaçlarından, yürüttüğü faaliyetler ile bunların olumlu olumsuz sonuçlarından öyle ya da böyle etkilenen kişi ya da kesimleri ifade etmektedir. Kaynaklarda paydaş, "bir işletmede çalışan, işletmenin organizasyon yapısında yer alan iç ve dış aktörler" olarak tanımlanmakta, "herhangi bir sektördeki proje sürecinde yer alan projeden olumlu veya olumsuz etkilenen ve proje sürecine etki edebilecek tüm aktörler" de yine paydaşlar olarak anılmaktadır (İlgar-İlgar, 2019, 1837).

Görsel 1. Eğitimin Paydaşları

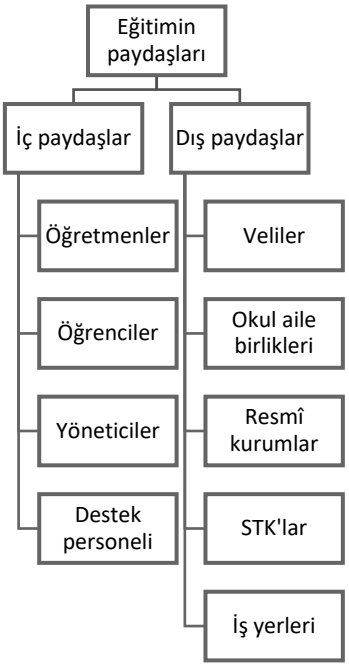

Eğitim kurumları söz konusu olduğunda paydaşlar, ilgili eğitim kurumuyla öyle ya da böyle

Kaynakça

Ada, Şükrü - Fatoş Silman (ed.). *Eğitimde Ahlak ve Etik*. Ankara: Pegem Akademi, 5. Baskı. 2023.

Ağın, Eren. "Aile ve Çevrenin Okul Disiplinine Etkisine İlişkin Öğrenci, Öğretmen ve Okul Yöneticisi Görüşleri". *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 53 (2021), 403-428. https://doi.org/10.9779/pauefd.770373

Ahmad, Nisar vd. "Family Assets and Their Influence Over Children's Academic Achievement: An Empirical Study Based on China's Micro-Data". *International Journal of Primary, Elementary and Early Years Education* 3/13 (2023), 1-16. https://doi.org/10.1080/03004279.2023.2215253.

Akkaya, Rıza - Alpaydın, Yusuf. "İslam Eğitim Klasiklerinde Öğretmen Yeterlilikleri". *Uluslararası İslam Eğitimi Kongresi*. İstanbul, 2018.

Albayrak, Akın vd. "Öğretmenlerin Velilerle Yaşadıkları Sorunlar Üzerine Nitel Bir Araştırma". *International Academic Social Resources Journal* 8/51 (2023), 2972-2982.

Aydemir, Gözde. "Öğretmen ve Okul Müdürü Arasındaki İletişimi Etkileyen Faktörler". *Social Sciences Studies Journal* 101/101 (2022), 2717-2726. https://doi.org/10.29228/sssj.63925.

Bakioğlu, Ayşen - Demirbilek, Mesut. "Okul Müdür Yardımcılarının Görevlerinden Ayrılma Nedenleri". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 52/3 (2019), 737-769. https://doi.org/10.30964/auebfd.505268

Bayar, Adem - Zengin, Arif. "Okul Yöneticileri ile Öğretmenler Arasında Meydana Gelen İletişim Problemlerinin Eğitime Yansıması". *Ulusal Eğitim Akademisi Dergisi* 5/2 (2021), 263-278. https://doi.org/10.32960/uead.940190

Baydar, Fatih - Levent, A. Faruk. "Ethical Review on Teachers' Relations with the School Environment". *International Journal of Educational Research Review* 8/4 (2023), 932-946. https://doi.org/10.24331/ijere.1336456

Boon, Helen J. "Raising the Bar: Ethics Education for Quality Teachers". *Australian Journal of Teacher Education* 36/7 (2011), 104-121.

Çayak, Semih - Ergi, Demirali Yaşar. "Öğretmen-Veli İşbirliği ile İlkokul Öğrencilerinin Sınıf İçindeki İstenmeyen Davranışları Arasındaki İlişki". *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama* 11 (2016), 59-77.

Çetin, Saadet Kuru - Demirkasımoğlu, Nihan. "Öğretmen ve Yöneticilerin Etik Dışı Davranışlarının Basına Yansımaları". *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi* 16/34 (2015), 95-110.

Gluchman, Vasil - Gluchmanova, Marta. "Ethical Relationships in the Teaching Profession in Slovakia". *Journal of Educational Sciences & Psychology* VI (LXVIII)/2 (2016), 1-20.

Gözütok, Dilek. "Öğretmenlerin Etik Davranışları (Teachers' Ethical Behaviours)". *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)* 32/1 (1999), 83-99. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000021.

Gümüş Sarı, Arife. "İslam Eğitim Geleneğinde Öğretmenin Temel Nitelikleri". *Talim* 8/1 (2024), 29-47.

Güven, Ufuk - Sezer, Behlül Bilal. "Velilerin Öğretmenler Üzerindeki Baskılarının Öğrenci Başarısı Üzerine Etkisi". *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* 21/3 (2020), 1380-1399.

Hatipoğlu, Abdullah - Kavas, Erkan. "Veli Yaklaşımlarının Öğretmen Performansına Etkisi". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 5/4 (2016), 1012-1034. https://doi.org/10.15869/itobiad.90789.

İlgar, Mehmet Zeki - İlgar, Semra Coşgun. "Paydaş Analizi". *OPUS International Journal of Society Researches* 14/20 (2019), 1835-1860. https://doi.org/10.26466/opus.574116.

İmamoğlu, Emre. "Okullarda Algılanan Yönetici-Öğretmen Çatışması ve Çözüm Önerileri". *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 14/1 (2023), 50-62.

İş, Engin - Akdeniz, Irmak. "Bağımsız Anaokullarında Görev Yapan Yöneticilerin Yönetim Sürecinde Karşılaştıkları Problemlerin İncelenmesi". *Temel Eğitim* 23 (ts.), 60-77.

Koç, Mehmet Hilmi. "Zor Velilerle Baş Etme Stratejilerine İlişkin Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri". *Trakya Eğitim Dergisi* 10/2 (2020), 394-411. https://doi.org/10.24315/tred.606480

Li, Zhonglu - Qiu, Zeqi. "How Does Family Background Affect Children's Educational Achievement? Evidence from Contemporary China". *The Journal of Chinese Sociology* 5/1 (2018), 1-21. https://doi.org/10.1186/s40711-018-0083-8.

MEB. "Eğitimciler İçin Mesleki Etik İlkeler". *Milli Eğitim Bakanlığı Etik Komisyonu*. 2021. Erişim: 18 Temmuz 2024. http://etik.meb.gov.tr/www/egitimciler-icin-mesleki-etik-ilkeler/icerik/10.

Ndibalema, Placidius. "Professional Integrity Among Pre-Service Teachers During Teaching Practice: Experience from School Leaders in Misungwi District, Tanzania". *Teacher Education and Curriculum Studies* 4/1 (2019), 9-18. https://doi.org/10.11648/j.tecs.20190401.12.

Okçu, Davut. *İslam Hukukunda Eğitim ve Öğretim Hakkı*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003.

Özdoğru, Mehmet. "Öğretmenler Arasındaki İş Birliği: Mevcut Durum, Engeller ve Çözüm Önerileri". *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama* 12/23 (2021), 125-147.

Özge Sağbaş, Nuray - Özkan, Cengizhan. "Veli ile Yaşanan Çatışmanın Öğretmen Performansına Etkisine İlişkin Öğretmen Görüşleri". *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi* 12/1 (2022), 414-433.

Pala, Fatih. "Göç ile Gelen Öğrencilerin Eğitim Sorunlarına İlişkin Öğretmen Görüşleri". *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 5/4 (2021), 347-365. https://doi.org/10.34056/aujef.799274.

Sarıdaş, Gürkan - Yıldırım, Özen. "Öğretmenler Etik Davranıyor mu? Öğretmenlerin Meslektaşları Hakkındaki Algılarının İncelenmesi". *Journal of Computer and Education Research* 7/14 (2019), 621-641. https://doi.org/10.18009/jcer.619439.

Sari, Gülcan - Aslan, Hüseyin. "Örgütsel Dedikodu Düzeylerine İlişkin Öğretmen Görüşleri". *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi* 8/2 (2024), 507-519. https://doi.org/10.47525/ulasbid.1484000.

Sincar, Mehmet - Uğurlu, C. Teyyar. "Öğretmenlerin Forum Sayfalarında Karşılaştıkları Etik Sorunlar". *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 11/3 (2012), 737-758.

Şahan, M. Ali. *İlköğretim Okullarında Öğrencisi Olan Velilerin Yönetici ve Öğretmenlerden Beklentileri*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.

Şenaras, Bahriye - Çetin, Şahin. "Okul Müdürleri ile Öğretmenlerin Algılarına Göre İlk ve Ortaokullarda Veli Baskısı: Nitel Bir Araştırma". *Millî Eğitim Dergisi* 47/220 (2018), 157-176.

Şengönül, Turhan. "Anne-Baba İlgisinin Çocukların Okul Başarısı Üzerindeki Etkisi". *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 17/4 (2019), 268-292. https://doi.org/10.18026/cbayarsos.549463.

Taseer, Naveed vd. "Impact of Family Involvement on Academic Achievement at Higher Secondary Level". *Journal of Social Sciences Review* 3/2 (2023), 1-10. https://doi.org/10.54183/jssr.v3i2.231.

Topor, David R. vd. "Parent Involvement and Student Academic Performance: A Multiple Mediational Analysis". *Journal of Prevention & Intervention in the Community* 38/3 (2010), 183-197. https://doi.org/10.1080/10852352.2010.486297.

Uçel, Ela Burcu vd. "Insights into Ethical Climate and Teacher Behavioral Outcomes". *e-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi* 11/3 (2020), 217-230. https://doi.org/10.19160/ijer.773878.

Üstün, Ahmet - Balcı, Mustafa. "Yöneticiler ile Öğretmenler Arasındaki İletişim Sorunlarının Eğitime Yansıması". *Journal of Social Humanities and Administrative Sciences* 62/62 (2023), 2461-2471. https://doi.org/10.29228/JOSHAS.67989.

Yalnız, Bircan. *Öğretmenlerin Meslektaş İlişkisi Algıları ve Okul Yöneticisi Desteği Algıları ile İş Doyumu Algıları Arasındaki İlişki*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.

Yaraş, Zübeyde - Turan, Mehmet. "Sorunlar ve Çözümler Bağlamında Öğretmenlik Mesleği". *Millî Eğitim Dergisi* 50/232 (2021), 383-405. https://doi.org/10.37669/milliegitim.763393.

Yıldırım, İsa vd. "Unethical Behaviors of Teachers in Their Relationships with the School Stakeholders". *International Journal of Education & Literacy Studies* 8/1 (2020), 152-166. https://doi.org/10.7575/aiac.ijels.v.8n.1p.152.

Yücel, Derya - Tankutay, Hülya Kasapoğlu. "Öğretmenlerin Yaşadıkları Etik İkilem Durumlarının ve Bu Durumlara İlişkin Çözüm Yollarının Değerlendirilmesi". *Millî Eğitim Dergisi* 52/237 (2023), 409-436. https://doi.org/10.37669/milliegitim.1076119

Yücel, Şefik vd. "İlkokul Yönetici ve Öğretmenlerine Veli Baskısı Konusunda Öğretmen Görüşleri". *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi* 6/8 (2023), 991-1005. https://doi.org/10.26677/TR1010.2023.1263

8. Bölüm

Etik Dışı Davranışlar ve Etik Karar Verme Süreci

Macid Yılmaz

Bu bölümde eğitimde etik dışı davranışlar sebep ve sonuçlarıyla ele alınacak, etik karar verme süreci ve etik dışı davranışlarla mücadele sorumluğu üzerinde durulacaktır. Bu çerçevede öğretmen, öğrenci, veli, ilgili kurum ve kuruluşlara yönelik davranışları etkileyen ve öğrenci öğrenmesini, motivasyonunu ve gelişimini olumsuz yönde etkileyen etik dışı tutum ve davranışlar değerlendirilecektir.

Günümüzde toplumsal yaşamın hızla değişmesi ve teknolojik ilerlemelerin etkisiyle insan ihtiyaçları ve beklentileri de sürekli olarak evrilmektedir. Bu değişimler, toplum içinde etik davranışların rolünü ve önemini daha da artırmaktadır. Eğitim kurumları ve eğitimciler için etik olmayan davranışlardan kaçınmak büyük bir önem taşımaktadır. Çünkü bu tür davranışlar hem kurum içinde hem de toplumda güveni zedeleyen ve uzun vadede sürdürülebilir başarıyı tehlikeye atabilen sonuçlar doğurmaktadır. Etik olmayan davranışların önlenebilmesi ve etik davranışlar içeren "iyi örnekler"in teşvik edilmesi için ise eğitim ve eğitimsel süreçler kritik bir rol oynamaktadır.

İnsan, doğası gereği etik bir varlıktır ve toplumsal hayatın temelini oluşturan unsurlardan birisi de etik değerlerdir. Bu değerler, yol gösterici ilkeler sunarak bireylerin ve kurumların birbirleriyle olan ilişkilerinde ve karar alma süreçlerinde adil, şeffaf ve hesap verebilir olmalarını sağlar. Dolayısıyla etik yaşam, sadece bireylerin kişisel olarak takip etmesi gereken bir norm değil, aynı zamanda toplumun

Kaynakça

Akyüz, Bülent vd. "Örgütsel Güven ve Akademik Özyeterlik Algısının Genel Sinizm ve Etik Dışı Davranışlara Etkisi". *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7/1 (2016), 85-106.

Aslan, Şebnem - Ulutaş, Demet Akarçay. *Evrensel Değerler Bağlamında Etik*. Konya: Eğitim Yayınevi, 2021.

Aydın, A. Hamdi. *Yönetim Bilimi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011.

Aydın, İnayet. "Öğretmenlik Meslek Etiği". MEB, Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, 2021.

Başterzi, Ayşe Devrim - Gülöksüz, Sinan. "Psikiyatride Etik Eğitimi". *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 1/3 (2009), 229-239. doi: 10.18863/pgy.133456

Bora, Zehra. *Okul Müdürlerinin Öğretmenlere Yönelik Etik Dış Davranışları ve Nedenleri*. Düzce: Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

Brass, Daniel J. vd. "Relationships and Unethical Behavior: A Social Network Perspective". *The Academy of Management Review* 23/1 (1998), 14-31. https://doi.org/10.2307/259097

Campbell, Elizabeth. "Preparing Ethical Professionals as a Challenge for Teacher Education". *Educating Moral Sensibilities in Urban Schools*. ed. Kirsi Tirri. 3-18. Brill, 2008.

Celep, Cevat - Konaklı, Tuğba. "Bilgi Uçurma: Eğitim Örgütlerinde Etik ve Kural Dışı Uygulamalara Yönelik Bir Tepki." *e-international Journal of Educational Research* 3/4 (2012). 65-88.

Çetin, Saadet Kuru - Demirkasımoğlu, Nihan. "Öğretmen ve Yöneticilerin Etik ve Etik Dışı Davranışlarının Basına Yansımaları". *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi* 16/34 (2015), 95-110.

Dağlı, Abidin. "Eğitim ve Okul Yöneticilerinin, Veli ve Öğrencilerin Etik Sorumlulukları". *Eğitimde Ahlak ve Etik*. ed. Ahmet Çoban vd. Ankara: Pegem Akademi, 2022.

Demir, Selçuk. "Etik İklim ve Okuldan Ayrılma Niyeti Arasındaki İlişki: Örgütsel Bağlılığın Aracılık Rolü". *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 34/3 (2019), 824-838, doi: 10.16986/HUJE.2018040551

Erdem, Ali Rıza - Altunsaray, Musa. "Eğitimde Niteliği Belirleyen Önemli Bir Etken: Eğitim Etiği". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 23 (2016), 21-30.

Eryılmaz, Bilal. "Etik kültürü geliştirmek". *Türk İdare Dergisi* 459 (2008), 1-12.

Gökçe, Asiye Toker. "Okullarda Bilgi Uçurma: İş Doyumu ve Örgütsel Bağlılık İlişkisi". *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi* 22 (2014), 261-282.

Gözütok, Dilek. "Öğretmenlerin Etik Davranışları". *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)* 32/1 (1999). 83-99.

Hirschi, Travis. *Causes of Delinquency*. Berkeley: University of California Press, 1969.

Kaptein, Muel. "Understanding Unethical Behavior by Unraveling Ethical Culture." *Human Relations* 64/6 (01 Haziran 2011), 843-869. https://doi.org/10.1177/0018726710390536.

Kılıç, Mehmet Yaşar. "Okullarda Yöneticinin Sağladığı Etik İklimin, Örgütsel Bağlılık ve Öğretmen Performansına Etkisi". *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi* 8/3 (2019), 807-836, http://dx.doi.org/10.30703/cije.561366.

Kıranlı, Semra - İlğan, Abdurrahman. "Eğitim Örgütlerinde Karar Verme Sürecinde Etik". *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 0/14 (2007), 150-162.

Lickona, Thomas. *Educating for Character. How Our Schools Can Teach Respect and Responsibility*. New York: Bantam Books, 1991.

Otlu, Fikret. "Muhasebe Mesleğinde Meslek Ahlakının Yeri ve Önemi". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 4/4 (1999). 125-142.

Özen, Fatmanur - Durkan, Elif. "Algılanan Örgütsel Etik İklim ile Öğretmenlik Meslek Etiği Arasındaki İlişki". *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* 22/4 (2016), 593-627. doi: 10.14527/kuey.2016.023

Pelit, Elbeyi - Güçer, Evren. "Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğiyle İlgili Etik Olmayan Davranışlara ve Öğretmenleri Etik Dışı Davranışa Yönelten Faktörlere İlişkin Algılamaları". *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi* 2 (2006), 95-119.

Román, Sergio - Luis Munuera, José. "Determinants And Consequences of Ethical Behaviour: An Empirical Study of Salespeople". *European Journal of marketing* 39/5/6 (2005), 473-495.

Schnatterly, Karen. "Increasing Firm Value through Detection and Prevention of White-collar Crime". *Strategic Management Journal* 24/7 (2003), 587-614. https://doi.org/10.1002/smj.330.

Sökmen, Alptekin. *Meslek Etiği (Örgütsel ve Yönetsel Etik Kurumsal Sosyal Sorumluluk)*. Ankara: Detay Yayıncılık, 2016.

Şenol, Cem. *Öğretmenlerin Mesleki Profesyonellikleri*. Konya: Eğitim Yayınevi, 2024.

Tezcan, Gamze - Güvenç, Hülya. "Ortaokul Öğretmenlerinin Mesleki Etik İkilemleri". *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 49 (2020), 439-460. https://doi.org/10.9779/pauefd.588753.

Tezcan, Mahmut. *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2016.

Tirri, Kirsi - Pertti Kansanen (ed.). "Current Research on Moral Education: International Perspectives". *Educational Research and Evaluation* 9(1) (2003).

Türk Psikologlar Derneği. "Etik Karar Verme Aşamaları", 2004. https://psikolog.org.tr/belgeler/etik-yonetmeligi-qbf8w.pdf.

Usta, Mehmet Emin. "İş, Meslek ve Eğitimde Etik Dışı Davranışlar". *Eğitimde Ahlak ve Etik*. ed. Abdurrahman İlğan. 205-2120. Ankara: Pegem Akademi, 2022.

Yaylalı, Ersin. *Öğretmenlerin Öğrencilerle İlişkilerinde Etik Dışı Davranışlarına İlişkin Öğretmen Görüşleri*. Düzce: Düzce Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.

Yılmaz, Hilal Turan. *Kamu Yönetiminde Etik Karar Verme: Sakarya İlinde Bir Araştırma*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora tezi, 2024.

National Business Ethics Survey. Bilimsel Araştırma. Ethics Resource Center, 2013. Ethics Resource Center. https://lowellmilkeninstitute.law.ucla.edu/wp-content/uploads /2015/10/Thomas-Jordan_Ethics-Resource-Center-National-Business-Ethics-of-the-U.S.-Workplace.pdf.

9. Bölüm

Ahlak/Etik ve Hukuk İlişkisi

Celal Türer

"Ahlak" ve "hukuk" kavramlarının ilk bakışta farklı olgulara işaret ettiğini düşünürüz. Hatta söz konusu kavramların birbirinden farklı semantik içeriklere sahip olduğunu iddia ederiz. Oysa bu iki kavramın anlamları birbirleriyle yakın ilişki içindedir ki birisi olmadan diğerini anlamak mümkün değildir. Diğer taraftan bu iki kavram birbirinden bağımsız özellikler taşıyor gibi görünse de ortak bir zemine dayanmaktadır. Söz gelimi her iki kavram; bireysel, toplumsal ve kurumsal davranış ve seçimlere yön verir, bunun da ötesinde yargılayıcı hükümleri içerir. Nihayetinde her iki kavramın aralarındaki ilişkilerin temelinde ahlaki zemin bulunur. Genellikle insan hayatındaki sorunlar da bu zeminde başlar. Zira hukuki ve ahlaki olguların nasıl tezahür ettiği dikkate alınmazsa bireysel ve toplumsal kararlarda çok önemli hataların yapılmasına sebep olunur. Bu noktada ahlak ve hukuk kavramlarının içerik ve tezahürlerinin mutlaklaştırılması, değişmediğinin düşünülmesi, en önemlisi giderek bireylerin ve kurumların tekeline girmeleri birçok hata ve felakete yol açar. Bu yüzden söz konusu kavramların içeriklerinin ve anlamlarının her dönemin gereklerine ve toplumsal özelliklerine uygun şekilde düşünülmesi ve aralarındaki ilişkinin yeniden inşa edilmesi gerekmektedir. Zaten bugün karşılaştığımız hususlar, özellikle düşünsel ve teknolojik imkânların hayatı büyük oranda etkilemesi, hukuk ve ahlakı yeniden gözden geçirmeye ve yeni şartlar içinde onları düşünmeye bizi sevk etmektedir.

veya davranışlarının çok uzakta bulunan toplumları ve gelecek kuşakları etkilediğini hesaba katarsak insan tasavvurunun veya imgeleminin gücünü hukuk ve ahlak alanında da etkin kılmak zorundayız. Öngörülebilir bir geleceğe dair yürüyüşümüz, insanlığın bütün üyelerinin *daha makul*e ilerleyişinin garanti altına alındığı ahlaki tefekkürle gerçekleşecektir. Ahlaki meselelerin otoriter yargı mercii ne *bir üst akıl ne bir Aşkın Varlık ne de Kutsal bir Ruh*tur; aksine doğaları gereği zıt hatta çatışan ahlaki tartışmalarımızdır. Bu ahlaki çatışmalar, alarm veren kültürel ya da dinî çatışmalar şeklinde değil, etkin makuliyet ile vicdanın sesini dinleyen, kendisini çok daha mütevazı görünümlere hasreden ve referans çerçevesini daha kapsamlı hâle getirebilecek bir ahlaka doğru ilerlemelidir. Hukuk ve ahlak arasında yapılacak mantıki ve kavramsal analizlerin yolumuzu bulmada gereken adımlar olduğu aşikârdır.

Kaynakça

Ankara Üniversitesi. *HBYS Hukuk Başlangıcı*. Erişim: 13 Temmuz 2024. https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/49450/mod_resource/content/1/HBYS%20hukuk%20ba%C5%9Flang%C4%B1c%C4%B1%208.pdf

Aral, Vecdi. *Hukuk Felsefesinin Temel Sorunları*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2012.

Aral, Vecdi. *Hukuk ve Hukuk Bilimi Üzerine*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 2007.

Aybay, Aydın vd. *Hukuka Giriş*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2017.

Bilge, Necip. *Hukuk Başlangıcı; Hukukun Temel Kavram ve Kurumları*. Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 2012.

Güriz, Adnan. *Hukuk Felsefesi*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2017.

Hallaq, Wael B. "Ahlâkî Hukukun Temeli: Kur'an'a ve Şer'î Hukukun Ortaya Çıkışına Yeni Bir Bakış". çev. Hacer Kontbay. *MÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2012). 141 – 172.

Hünler, Solmaz Zelyut. "'Hukuk Nedir?' Sorusu", *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi* 11 (2005). 39-41.

Işıktaç, Yasemin. "Hukuk, Etik İlişkisinde Yeni Gelişmeler". *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 58/1-2 (2011). 3-14.

İnam, Ahmet, "Anlam Sağlığı Açısından Hukuk". *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi* 11 (2005). 35-38.

İsmail Hakkı. *Ahlâk ve Toplum*. ed. Osman Koca. İstanbul: Beyan Yayınları. 2017.

Kıllıoğlu, İsmail. *Hukuk-Ahlak İlişkisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları. 1988.

Kıllıoğlu, İsmail. *İnsan ve Değerler Kavramı Açısında Ahlak ve Hukuk*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2020.

Topuzkanamış, Engin. "Hukuk, Ahlak ve Meslek Etiği Üstüne". *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi* 27 (2016). 342-350.

10. Bölüm

Ahlaki/Etik Lider Olarak Okul Müdürü

Safiye Kesgin

Günümüzde toplumların, toplumsal iş bölümü ve ihtiyaçların giderilmesi açısından oldukça fazla imkân ve kuruma sahip olduğu görülmektedir. Buna rağmen, güç ve zamandan tasarruf sağlayan bu kurumlar aracılığıyla sunulan hizmetler hem çalışanlar hem de hizmet alanlar açısından beklentileri karşılamakta zorlanmaktadır. İyileştirmeye yönelik çabalar ise arzulanan nitelikte değildir. Örneğin okulların istenen nitelikte ve düzeyde eğitim öğretim verememesi, toplumsal sorunların kaynaklarından birisi olarak gündeme gelmektedir. Buna yönelik okul, derslik, çalışan sayılarını artırma, eğitsel materyalleri yenileme, çeşitlendirme vb. çabaların istenilen düzeyde değişimi ve başarıyı gerçekleştirmeye yetmediği görülmektedir. Burada daha önemli olan bir unsur olarak okullardaki eğitim öğretim yükünü üstlenen insanların nitelikleri öne çıkmaktadır. Söz konusu niteliklerin kapsamı, uzun bir süre mesleki uzmanlıkla sınırlı tutulmuş; zamanla bunun da yeterli olmadığı anlaşılmıştır. Bu nedenle toplumun ve oluşturduğu kurumların "ahlakla var olan" (Aydın, 2021) ve bu var oluşu kişisel ve mesleki yaşamına yansıtabilen insanlara ihtiyaç duyduğu görülmüştür.

Okulların öğrenciler, çalışanlar ve veliler açısından güvendikleri, destekledikleri, bir parçası olmaktan mutluluk duydukları kurumlar olabilmesinde okul yöneticilerinin yaklaşımı ve liderlik becerileri önemli bir paya sahiptir. Okul yöneticilerinin mesleki uzmanlıklarını diğer liderlik becerileri yanında ahlaki liderlik kabiliyetleri ile geliştirmeleri daha faydalı ve verimli bir okul ortamının oluşturulmasına katkı sağlayacaktır. Bunu gerçekleşmesinde, okul yöneticilerine yol gösterecek etik ilke ve kuralların belirlendiği görülmektedir. Okul yöneticilerinin ahlaki bir lider olarak bu kurallar çerçevesinde işlerinin ahlaki sorumluluklarını fark etmeleri ve

Kaynakça

AASA. "Code of Ethics". AASA The School Super Intendents Association, 2022. https://www.aasa.org/docs/default-source/about/codeofethicsapprovedgb030107.pdf

Aksu, Ali. "Kriz Yönetimi ve Vizyoner Liderlik". *Journal of Yasar University* 4/15 (2009), 2435-2450.

Allton, Judith A. "Perspectives on the Principal as a Cultural Leader". *American Secondary Education* 23/1 (1994), 2-5.

Aronson, Edward. "Integrating Leadership Styles and Ethical Perspectives". *Canadian Journal of Administrative Sciences / Revue Canadienne des Sciences de l'Administration* 18/4 (2009), 244-256. https://doi.org/10.1111/j.1936-4490.2001.tb00260.x.

Avey, James vd. "Exploring the Process of Ethical Leadership: The Mediating Role of Employee Voice and Psychological Ownership". *Journal of Business Ethics* 107/1 (2012), 21-34. https://doi.org/10.1007/s10551-012-1298-2.

Aydın, İnayet. "*MEB Etik Eylem Planı*". MEB, 2017. https://www.researchgate.net/publication/330578293_MEB_Etik_Eylem_plani_tam_metin.

Aydın, Muhammet Şevki. *Ahlakla Varolmak*. İstanbul: Ketebe Yayınevi, 2021.

Barın, Aysun. "Yeni Liderlik Anlayışı / Yöneticiler İşleri Doğru Yaparlar, Liderler ise Doğru İşleri Yaparlar". *Exucutive Excellence Dergisi* 2/27 (1999).

Bass, Bernard M. - Avolio, Bruce J. "Transformational Leadership and Organizational Culture". *Public Administration Quarterly* 17/1 (1993), 112-121.

Boydak Özan, Mukadder vd. "Etik Kodlara İlişkin Okul Yöneticilerinin Görüşleri ve Etik Kod Önerileri". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 27/1 (2017), 43-52. https://doi.org/10.18069/firatsbed.346429

Bozkurt, Ömer vd. *Kamu Yönetimi Sözlüğü*. Ankara: TODAİE Yay., 1998.

Brown, Michael E. vd. "Ethical leadership: A social learning perspective for construct development and testing". *Organizational Behavior and Human Decision Processes* 97/2 (2005), 117-134. https://doi.org/10.1016/j.obhdp.2005.03.002.

Brown, Michael E. - Mitchell, Marie S. "Ethical and Unethical Leadership: Exploring New Avenues for Future Research". *Business Ethics Quarterly* 20/4 (2010), 583-616. https://doi.org/doi.org/10.5840/beq201020439.

Brown, Michael E. - Treviño, Linda K. "Ethical leadership: A review and future directions". *The Leadership Quarterly* 17/6 (2006), 595-616. https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2006.10.004.

Bulut, Yakup - Bakan, İsmail. "Yönetici ve Yöneticilik Üzerine Kahramanmaraş Kentinde Bir Araştırma". *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 5/9 (2005), 62-89.

Calabrase, Ronald L. "Ethics for Principals". *The Educational Digest* 54/7 (1989).

Connock, S. - Johns, T. *Ethical Leadership*. London: Cromwell Press., 1995.

Çelik, Vehbi. "Eğitim Yönetiminde Vizyoner Liderlik". *Eğitim Yönetimi* 3/4 (1997), 465-474.

De Hoogh, Annebel H. B. - Den Hartog, Deanne N. "Ethical and Despotic Leadership, Relationships with Leader's Social Responsibility, Top Management Team Effectiveness and Subordinates' Optimism: A Multi-Method Study". *The Leadership Quarterly* 19/3 (2008), 297-311. https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2008.03.002.

Demir, Günce. "Etik Kodların Örgütsel Açıdan Değerlendirilmesi". *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10/4 (2021), 2314-2332. https://doi.org/10.33206/mjss.904405.

Demirtas, Özgur - Akdoğan, A. Asuman. "The Effect of Ethical Leadership Behavior on Ethical Climate, Turnover Intention, and Affective Commitment". *Journal of Business Ethics* 130/1 (2015), 59-67.

Doğan, Soner. "Çağdaş Liderlik Yaklaşımları". *Eğitim Yönetiminde Liderlik: Teori Araştırma ve Uygulama*. ed. Nezahat Güçlü - Serkan Koşar. Ankara: Pegem Akademi, 2022.

Eraslan, Levent. "Liderlik Olgusunun Tarihsel Evrimi, Temel Kavramlar ve Yeni Liderlik Paradigmasının Analizi". *Millî Eğitim Dergisi* 162 (2004). 1-14.

Eraslan, Levent. "Liderlikte Post-Modern Bir Paradigma: Dönüşümcü Liderlik". *Journal of Human Sciences* 8/1 (2006), 1-32.

Erçetin, Ş Şule. *Lider Sarmalında Vizyon*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2000.

Erdoğan, Onur. *Okul Yöneticileri ve Öğretmenlerin Yaşadıkları Etik İkilemler: Nedenler ve Baş Etme Stratejileri*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.

Etik Kurulu Kurulması Hakkında Kanun, Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (Kanun No. *Resmî Gazete* 25486 5/43). Erişim 14 Temmuz 2024. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo= 5176&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5

Fârâbî. *İdeal Devlet (el-Medînetü'l-Fâzıla)*. çev. Ahmet Arslan. İstanbul: Divan Kitap, 2013.

Güncel Türkçe Sözlük. Erişim: 11 Temmuz 2024. http://sozluk.gov.tr

Keedy, John - Simpson, Douglas J. "Cultural Leadership in School Administration". *Journal of Thought* 38/4 (2003), 3-7.

Kesgin, Ahmet. "Etik Üstüne". *Dini Araştırmalar* 12/35 (2009), 143-160.

KGEDİY, Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik (Kanun No. md. 23). Erişim: 14 Temmuz 2024. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=8044&MevzuatTur=7&Mevzuat Tertip=5

Kotter, John P. *A Force for Change: How Leadership Differs from Management*. New York: Free Press, 1990.

Kotterman, James. "Leadership Versus Management: What's the Difference?" *The Journal for Quality and Participation* 29/2 (2006), 13-17.

Lickona, Thomas. *Educating for Character: How Our Schools Can Teach Respect and Responsibility*. New York: Bantam, 1992.

Mâverdî, Ebü'l-Hasan Habib el-. *el-Ahkamü's-Sultâniye / İslam'da Devlet ve Hilafet Hukuku*. çev. Ali Şafak. İstanbul: Bedir Yayınları, 2021.

MEB. "Eğitimciler İçin Mesleki Etik İlkeler". MEB, 10 Temmuz 2024. https://etik.meb.gov.tr/www/egitimciler-icin-mesleki-etik-ilkeler/icerik/10

MEB. "MEB 2018 Faaliyet Raporu". MEB, 2019. https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_03/01175437_MillY_EYitim_BakanlYY_2018_YYlY_Ydare_Faaliyet_Raporu_YayYn2.pdf

MEB. "Millî Eğitim Bakanlığı ile Kamu Görevlileri Etik Kurulu Arasında Etik Eğitimi ve Etik Eğitici Yetiştirilmesi İşbirliği Protokolü". MEB, 2022. https://etik.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_10/16095402_Etik_Komisyonu_Protokol.pdf.

MEB Etik Komisyonu. "MEB Etik Komisyonu". Erişim: 11 Temmuz 2024. https://etik.meb.gov.tr

MEB Personel Genel Müdürlüğü. "Etik Sözleşmesi Başlıklı Resmi Yazı". MEB, 23 Haziran 2005. https://www.memurlar.net/haber/23879/meb-etik-sozlesmesi-duyurusu.html.

Neubert, Mitchell J. vd. "The Virtuous Influence of Ethical Leadership Behavior: Evidence from the Field". *Journal of Business Ethics* 90/2 (2009), 157-170. https://doi.org/10.1007/s10551-009-0037-9.

Piccolo, Ronald F. vd. "The Relationship Between Ethical Leadership and Core Job Characteristics". *Journal of Organizational Behavior* 31/2-3 (2010), 259-278. https://doi.org/10.1002/job.627.

Schwartz, M. "The Nature of the Relationship between Corporate Codes of Ethics and Behaviour". *Journal of Business Ethics* 32/3 (2001), 247-262. https://doi.org/10.1023/A:1010787607771.

Sergiovanni, Thomas J. Symbolism in Leadership (What Great Leaders Know That 0rdinary Ones Do Not)". Institute of Educational Administration, Melbourne. 1981.

Sühreverdî, Ebû Necib. *Nehcü's-Sülûk fî Siyâseti'l-Mülûk Yönetenlerin Yönetimi*. çev. Nahifi Mehmed Efendi. İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayınları, 2013.

Şen, Mustafa Lutfi. *Kamu Görevlileri İçin Etik Rehberi*. Ankara: Kamu Görevlileri Etik Kurulu, 7. Basım, 2019. https://etik.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_04/07121546_etikrehber2019.pdf

Tabancalı, Erkan - Çakıroğlu, Kumru. "Okul Müdürlerinin Etik Liderlik Davranışları ile Öğretmenlerin Örgütsel Vatandaşlık Davranışları Arasındaki İlişki". *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 13/1 (2017), 392-417. https://doi.org/10.17860/mersinefd.296254.

Toor, Shamas-ur-Rehman - Ofori, George. "Ethical Leadership: Examining the Relationships with Full Range Leadership Model, Employee Outcomes, and Organizational Culture". *Journal of Business Ethics* 90 (2009), 533-547. https://doi.org/10.1007/s10551-009-0059-3.

Treviño, Linda Klebe vd. "A Qualitative Investigation Of Perceived Executive Ethical Leadership: Perceptions From Inside and Outside the Executive Suite". *Human Relations* 56/1 (2003), 5-37. https://doi.org/10.1177/0018726703056001448.

Treviño, Linda Klebe vd. "Moral Person and Moral Manager: How Executives Develop a Reputation for Ethical Leadership". *California Management Review* 42/4 (2000), 128-142. https://doi.org/10.2307/41166057.

Turhan, Muhammed - Çelik, Vehbi. "Okul Yöneticilerinin Etik Liderlik Davranışlarının Okullardaki Sosyal Adalet Üzerindeki Etkisi". *Education Sciences* 6/1 (2011), 438-452.

Walumbwa, Fred - Schaubroeck, John. "Leader Personality Traits and Employee Voice Behavior: Mediating Roles of Ethical Leadership and Work Group Psychological Safety". *The Journal of Applied Psychology* 94/5 (01 Eylül 2009), 1275-1286. https://doi.org/10.1037/a0015848

Yılmaz, Ercan. *Okullardaki Örgütsel Güven Düzeyinin Okul Yöneticilerinin Etik Liderlik Özellikleri ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.

Yörük, Sinan - Sağban, Şöhret. "Okul Müdürlerinin Kültürel Liderlik Rollerinin Öğretmenlerin Örgütsel Bağlılık Düzeylerine Etkisi". *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 7/3 (01 Ocak 2012), 2795-2813.

Yusuf Has Hacip. *Kutadgu Bilig*. çev. Yaşar Çağbayır. İstanbul: Ötüken , 2019.

Zaleznik, Abraham. "Managers and Leaders: Are They Different?" *Harward Business Review* 82/1 (2004), 25-31.

Zhu, Weichun vd. "The impact of ethical leadership behavior on employee outcomes: The roles of psychological empowerment and authenticity". *Journal of Leadership & Organizational Studies* 11/1 (2004), 16-26. https://doi.org/10.1177/107179190401100104.

11. Bölüm

Okulda Ahlak Eğitimi

Muhammet Şevki Aydın

İnsanlığın daha hakkaniyetli, daha özgür ve eşitlikçi, daha müreffeh ve mutlu bir hayat sürebilmesi, büyük ölçüde insanlar arasında iyi ahlaklılık oranının yüksek olmasına bağlıdır. Bunu gerçekleştirebilmek için daha aileden başlayıp farklı eğitim kurumlarında devam edecek biçimde yeni kuşaklara ahlak eğitimini başarıyla gerçekleştirmek gerekmektedir. Doğuştan ahlaki öze sahip olan insan, bu özü geliştirdiği oranda insanlaşmaktadır. Tersi de söylenebilir: Kişi insanlaştığı yani düşünme, anlama, analizler yapıp sentezlere varma, tercihte bulunma, karar verme gibi insani yetilerini geliştirdiği oranda ahlak edinebilir. İnsanı bir bütün olarak ele alması şart olan genel eğitim, ahlak eğitimini ihmal edemez. Nitekim insanlık var olduğundan bu yana ahlaktan, ahlak eğitiminden söz edilmektedir. Ancak istendik ahlaki kazanımlar sağlayacak bir ahlak eğitiminin okulda nasıl düzenleneceği meselesi önemlidir. Bu bölümde, bu sorun ele alınacaktır.

1. Ahlak Eğitimi

Genel eğitim gibi insanlıkla yaşıt bir olgu olan ahlak eğitimi, faaliyet olarak zamana ihtiyaç duyar ve ömür boyu sürer. Ahlak eğitiminde bilgi, tutum ve davranışların öğrenilmesi, diğer öğrenme türlerinden mahiyetçe farklı değildir. Dolayısıyla eğitim kavramından hareketle "ahlak eğitimi" kavramı şöyle tanımlanabilir: "Ahlak eğitimi, bireyin kendi yaşantısı yoluyla ahlaki davranışlarında değişiklik oluşturma sürecidir." Tanımda yer alan "davranış" kavramı, bilişsel, duyuşsal ve devinişsel değişimlerin/edimlerin hepsini kapsamaktadır. İyi, güzel ve doğru olanı bilmek, kavramak, ne olduğunu açıklamak vb. bilişsel davranış iken onları içtenlikle benimsemek, elde etmeyi/yapmayı arzulamak vb. duyuşsal davranıştır. Biliş ve

rin kavrama, uygulama, analiz, sentez ve değerlendirme düzeyinde öğrenmeler gerçekleştirerek etik değerleri yaşadıkları durumlara uyarlayabilmelerini kılavuzlama,

- Gelişim özelliklerine uygun biçimde öğrencilerle meseleleri rahat bir atmosferde tartışma, öğrencilerin kendilerini mutlu eden ve kötü hissettiren tutum ve davranışları müzakere etmelerini sağlama, bu süreçte kendi görüşlerini öğrencilere dayatmaya kalkışmadan onlarla paylaşma.
- Öğrencilerin, varlık dünyasını ve onun içinde kendi varlıklarını doğru anlamlandırmalarına; bu çerçevede bilişsel, duyuşsal ve eylemsel düzlemde güçlü etik anlayış ve kavrayış sahibi olmalarına ve kendi kararlarını vermelerine kılavuzluk etme,
- Öğrencilerin hazır bulunuşluklarına uygun sorumluluklar almalarını sağlama, ahlaki değerleri okul ve toplum hayatında uygulamalarını sağlayacak faaliyetlere yönlendirme,
- Öğrencilerin yaparak yaşayarak, paylaşarak öğrenmelerine imkân sağlayacak öğrenme yöntem ve teknikleriyle etik yaşantılar geçirmelerini sağlama.

Kaynakça

Akarsu, Bedia. *Ahlak Öğretileri*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1982.

Akyüz, Yahya. *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S. 2020*. Ankara: Pegem Akademi, 2020.

Albez, Canan. "Okulda Ahlak ve Etik Eğitimi". *Eğitimde Ahlak ve Etik*. ed. Şükrü Ada - Fatoş Silman. 161-181. Ankara: Pegem Akademi, 4. Basım, 2022.

Aşlamacı, İbrahim. 2*1. Yüzyıl Becerileri ve Din Eğitimi Eleştirel Bir Yaklaşım*. İstanbul: DEM Yayınları, 2023.

Attas, Siyyit Muhammed Nakîb. *Mefhumu't-Ta'lim fi'l-İslâm İtarun Tasavvuriyyun li Felsefetin İslamiyyetin li't-Ta'lim*. çev. Hasen Abdurrezzak. Kuala Lumpur, 1998.

Aydın, İnayet. *Eğitim ve Öğretimde Etik*. Ankara: Pegem Akademi, 11. Basım, 2021.

Aydın, Mehmet Zeki - Akyol Gürler, Şebnem. *Okulda Değerler Eğitimi*. Ankara: Nobel Akademik Yay., 1. Basım, 2012.

Aydın, Muhammet Şevki. *Açık Toplumda Din Eğitimi/Yeni Paradigma İhtiyacı*. Ankara: Nobel Akademik Yay., 2011.

Aydın, Muhammet Şevki. *Ahlakla Varolmak*. İstanbul: Ketebe Yayınevi, 2021.

Aydın, Muhammet Şevki. "Değerden Tekil Olay ve Olguya". *Uluslararası İnsanî Değerlerin Yeniden İnşası Sempozyumu Tebliğler 19-21 Haziran*. I/45-54. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2014.

Aydın, Muhammet Şevki. *Din Eğitimi Bilimi*. Kayseri: Kimlik Yayınları, 2024.

Aydın, Muhammet Şevki. *Eğitim Ahlakı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2023.

Aydın, Muhammet Şevki. "İslam Ahlak Eğitimi". *İslâm Ahlakı Temel Konular Güncel Yorumlar*. ed. Muhammet Şevki Aydın - Hadi Adanalı. 201-254. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2015.

Aydın, Muhammet Şevki - Hadi Adanalı (ed.). *İslâm Ahlakı Temel konular Güncel Yorumlar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2015.

Baker, Catherine. *Zorunlu Eğitime Hayır*. çev. Ayşegül Sönmezay. İstanbul: Ayrıntı Yayınevi, 1995.

Balcı, F. - Yanpar Yelken, T. "İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında Yer Alan Değerler ve Değer Eğitimi Uygulamaları Konusunda Öğretmen Görüşleri". *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* (*KEFAD*), 14(1), 195-213.

Baymur, Feriha. *Genel Psikoloji*. İstanbul: İnkilap Yayınevi, 1994.

Bilgin, Beyza - Selçuk, Mualla. *Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri*. Ankara: Gün Yayıncılık, 4. Basım, 1999.

Bilhan, Saffet. *Eğitim Felsefesi Kavram Çözümlemesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, 1991.

Cevizci, Ahmet. *Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları, 1. Basım, 2011.

Dökmen, Üstün. *Evrenle Uyumlaşma Sürecinde Var Olmak Gelişmek Uzlaşmak*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000.

Egemen, Bedii Ziya. *Terbiye İlminin Problemleri ve Terbiye Felsefesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1965.

Görgün, Tahsin. "İnsan Olmak ve Ahlak". *Ahlakın Temeli*. ed. Ömer Türker. Ankara: Nobel Akademik Yay., 2015.

Güngör, Erol. *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1995.

Halstead, J. Mark. "Değerlerin Gizli Müfredat Aracılığı ile Öğrenilmesi". *Değerler ve Eğitimi II Sempozyum Bildirileri Kitabı*. İstanbul: DEM Yayınları, 2015.

Haynes, Felicity. *Eğitimde Etik*. çev. Semra Kund Akbaş. İstanbul: Ayrıntı Yayınevi, 2002.

Hood, Ralph W. "Dini Gelişim Kuramları". çev. M. Doğan Karacoşkun. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* IV/4 (2004), 205-221.

Hökelekli, Hayati - Gündüz, Turgay. "Üstün Yetenekli Çocukların Değer Yönelimleri ve Eğitimleri". *Değerler ve Eğitimi*. İstanbul: DEM Yayınları, 2007.

Illich. Ivan. *Okulsuz Toplum*. çev. Mehmet Özay. İstanbul: Şule Yayınları, 1998.

İbn Cemâa, Bedruddin İbn Cemâa. *İslami Gelenekte Eğitim Ahlakı*. çev. Muhammet Şevki Aydın. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2023.

İnam, Ahmet. "Ahlak ve İçtenlik". *Akşam* gazetesi (24 Mart 2011).

Kale, Nesrin. *Etik Sorunsallar ve Eğitim*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2004.

Kaymakcan, Recep - Meydan, Hasan. *Ahlak Değerler ve Eğitimi*. İstanbul: DEM Yayınları, 2014.

Kuçuradi, Ionna. *Etik*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 1996.

Meydan, Hasan. "Okulda Değerler Eğitiminin Yeri ve Değerler Eğitimi Yaklaşımları Üzerine Bir Değerlendirme". *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/1 (2014). 93-108.

Pesen, Ata - Epçaçan, Cevdet. "Okullarda Ahlak Eğitimi ve Etik Kurullar". *Eğitimde Ahlak ve Etik*. 223-244. Ankara: Pegem Akademi, 4. Basım, 2022.

Pieper, Annemarie. *Etiğe Giriş*. çev. V. Atayman - G. Sezer. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1999.

Poyraz, Hakan. "Ahlak". *Türk Maarif Ansiklopedisi*. C. 1. Ankara: TÜBA Yayınları, 2023.

Reboul, Olıvıer. *Eğitim Felsefesi*. çev. Işın Gürbüz. İstanbul: İletişim Yayınları, 1991.

Sayar, Kemal. *Ruh Hali*. İstanbul: Timaş Yayınları, 4. Basım, 2008.

Schjetne, Espen. "Devlet Okullarında Herkese Açık Karakter Eğitimi: Yasal ve Anlamlı Bir Ahlak Eğitiminin Savunması". *Değerler ve Eğitim II Sempozyum Bildirileri Kitabı*. İstanbul: DEM Yayınları, 2015.

Senemoğlu, Nuray. *Gelişim Öğrenme ve Öğretim*: Kuramdan Uygulamaya. Ankara: Spot Matbaacılık, 1997.

Tarnabâtî, Muhammed B. Mes'ud. *Bülûğu Aksa'l-Merâm İlim ve Eğitim Ahlakı*. çev. Muhammet Şevki Aydın. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2019.

Tatar, Burhanettin. "Din ve Ahlak İlişkisi". *İslam Ahlak Esasları ve Felsefesi El Kitabı*. ed. Müfit Selim Saruhan. Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.

Tatar, Burhanettin. *İslâm Düşüncesine Giriş*. İstanbul: DEM Yayınları, 2009.

Tezcan, Mahmut. *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1985.

Ziebertz, Hans-Georg. "Alman Okullarında Değerler Eğitimi". *Değerler ve Eğitim II Sempozyum Bildirileri Kitabı*. İstanbul: DEM Yayınları, 2015.

12. Bölüm

Eğitim Denetiminde Etik

Ali Güngör

Eğitimin en önemli unsuru öğretmenlerdir. Zira eğitimin nihai hedefi olan; öğrencide istendik davranış değişikliğinin oluşması için öğretimde planlama, uygulama ve değerlendirme faaliyetlerini gerçekleştiren kişiler onlardır. Öğretmenlerin öğretimle ilgili tüm bu faaliyetleri etkili olarak yerine getirebilmesi, bazı bilgi ve becerilerle donanmış olmalarını gerektirmektedir. Öğretmenler, bu bilgi ve becerileri kazanmaya, öğretmen yetiştiren yükseköğretim kurumlarında başlamakta ve göreve başladıktan sonra kişisel gayretleri ve hizmet içi eğitim faaliyetleriyle mesleki gelişimlerini devam ettirmektedirler.

Öğretmenler, yaptıkları öğretim faaliyetlerinin etkililiği konusunda çeşitli yollarla geri dönüt almaktadırlar. Dersin sonundaki değerlendirme faaliyetleri, dersteki öğrenme başarısı hakkında, ünitelerin sonlarında yapılan sınavlar, konu/ünite başarısı hakkında vize, final vb. sınavlar ise dönem/yıl sonu başarısı hakkında öğretmene dönüt vermektedir. Bu tür göstergeler, öğretmen için ürün (sonuç) odaklı dönütlerdir. Fakat öğretmenlerin rehberlik, sosyal kültürel faaliyetler, idari işler, komisyonlar vb. yürüttüğü hizmetlerin süreç odaklı değerlendirilmesi için, alanın uzmanı öğretmen arkadaşları ve denetmenler (okul müdürü ve müfettişler) tarafından izlenmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Öğretmenin akademik aktivitesini sınav sonuçlarına göre değerlendirme hem öğrencinin hem de öğretimin değerlendirilmesi anlamına geldiği için sıklıkla yerine getirilmektedir. Ancak bir çeşit ders imecesi (lesson study) veya akran değerlendirmesi diyebileceğimiz aynı branştan öğretmenlerin birlikte ders planı hazırlama ve beraber ders gözlemleri yapmaları ve değerlendirmeleri pek alışılmış bir durum değildir. Oysa öğretmen gelişimi için etkili bir uygulama olan bu tür faaliyetler, bazı ülkelerde her yıl zorunlu olarak uygulanmaktadır (Güngör, 2023, 319). Okul müdürleri ve müfettişler

tim konularında teknik bilgi ve beceri eksiği olan okul müdürlerinin öğretmen denetiminde görevlendirilmesi, mesleki yetkinlik bağlamında sorun oluşturmaktadır. Müfettişlerin rehberlik rollerini gölgeleyen ve öğretmenler tarafından soğuk karşılanan inceleme-soruşturma görevlerinin öğretim süreçlerinin denetiminden ayrılmaması, denetleyen-denetlenen ilişkilerinde ön yargılar oluşturmaktadır.

Sonuç olarak öğreticilerin ve eğitim yöneticilerinin, eğitim kurumlarının amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik yaptığı eğitim ve yönetim faaliyetlerinin, öğretim süreçlerine ve mevzuata uygun olarak yapılıp yapılmadığını kontrol ve görülen eksiklerin giderilmesi için rehberlik yapılması bir gerekliliktir. Bu ihtiyacı gidermeye yönelik eğitim denetmenleri görevlendirilmektedir. Eğitim denetmenleri görevlerini yerine getirirken farklı denetim modellerini esas alırlar. Ancak denetim aynı zamanda bir insan ilişkileri süreci olduğu için denetçilerin bu konuda bilgi ve becerilerinin olması beklenmektedir. Denetimde etik ilkeler denilen bu özellikler, alanyazındaki ilkelere uygun olarak mevzuatla belirlenmiştir. Ancak uygulamada bu etik ilkelerin denetim uygulamaları esnasında zaman zaman bazı denetçiler tarafından ihlal edildiği, alan araştırmaları ile ortaya konulmuştur. Uygulamada ortaya çıkan etik ihlaller, eğitim çalışanlarının örgütsel bağlılığı ve motivasyonunu olumsuz etkilemektedir. Belirlenen bu sorunların ilgililer tarafından ele alınarak giderilmesine yönelik atılacak adımlar, denetim uygulamalarından beklenen amacın gerçekleşmesinde etkili olacaktır. Ayrıca denetçilerin kendilerini sürekli güncellemeleri, eğitim ve denetim süreçlerindeki gelişmelerden haberdar olmaları için belli periyotlarda hizmet içi eğitime alınmaları gerekmektedir.

Kaynakça

Ayan, Altan. "Orhun Abidelerindeki Liderlik ve Yönetim Anlayışının Değerlendirilmesi". *Akademik Bakış Dergisi* 49 (2015), 305-317.

Aydın, İnayet. *Öğretimde Denetim Durum Saptama Değerlendirme ve Geliştirme*. Ankara: Pegem Akademi, 2014.

Bakırcıoğlu, Rasim. *Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2. Basım, 2016.

Balcı, Ali vd. "Türk Eğitim Sisteminde İlköğretimin Yönetimi ve Denetimi: Mevcut Durum ve Yeni Perspektifler". *Türkiye'de Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Sistemi Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, Özdemir, S., Bacanlı, H., Sözer, M. (ed.). 126-185. Ankara: Türk Eğitim Derneği, 1. Basım, 2007.

Balcı, Suphi. *Öğretmenlerin Eğitim Müfettişlerinin Denetim Stillerine İlişkin Algıları ile Güven Düzeyleri Arasındaki İlişki*. Niğde Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.

Başar, Hüseyin. *Eğitim Denetçisi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 3. Basım, 1995.

Bıçak, Ayhan. "Kutadgu Bilig'de Yönetim Anlayışının Teorik Temelleri". *Yûsuf Has Hâcib'in Doğumunun 1000. Yılında Kutadgu Bilig: Türk Dünya Görüşünün Şâheseri Uluslararası Sempozyumu Bildirileri, 18-20 Kasım 2016*, s. 42-61. İstanbul: ŞenYıldız Yayıncılık, 2016.

Can, Ertuğ - Gündüz, Yüksel. "Eğitimin Denetimi Uzmanlığı Gerektirir mi?" *Millî Eğitim Dergisi* 48/221 (2019), 187-205.

Demir, Serkan - Kale, Mustafa. "Denetim Uygulamalarının Mesleki ve Etik İlkelere Uygunluğunun İncelenmesi". *Millî Eğitim Dergisi* 52/238 (2023), 1219-1258. https://doi.org/10.37669/milliegitim.1130950.

Görgülü, Deniz - Küçükali, Rıdvan. "Türkiye'deki Denetim Uygulamalarına İlişkin Okul Yöneticilerinin ve Öğretmenlerin Görüşlerinin İncelenmesi". *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi* 18/38 (2023), 514-538. https://doi.org/10.35675/befdergi.1273899.

Gümüşeli, Ali İlker. *Eğitim ve Öğretim Yönetimi*. Ankara: Pegem Akademi, 2014.

Gündüz, Yüksel. "Eğitim Örgütlerinde Denetimin Gerekliliği: Kuramsal Bir Çalışma". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 34 (2012), 1-6.

Güngör, Ali. "Ders İmecesi Çalışmalarının Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ve İmam Hatip Lisesi Meslek Dersi Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Becerilerine Etkisi". *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 15 (2023), 299-323. https://doi.org/10.53112/tudear.1278584

Güngör, Ali. *Din Öğretiminde Denetim: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Örneği*. Kayseri: Kimlik Yayınları, 1. Basım, 2023.

İlğan, Abdurrahman. "İlköğretim Müfettişleri ve Öğretmenlerinin Farklılaştırılmış Denetim Modelini Benimseme ve Uygulanabilir Bulma Düzeyleri". *Kuram ve Uygulama Eğitim Yönetimi* 5 (2008), 389-422.

Karakuş, Mehmet. "Çağdaş Denetim Yaklaşımları". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 20/2 (2010), 181-200.

Kartal, Seçil Eda vd. "Öğretmen Görüşlerine Göre Eğitim Müfettişlerinin Sahip Olması Gereken Mesleki Etik İlkeler". *3. Uluslararası Katılımlı Eğitim Denetimi Kongresi, 22-24 Haziran 2011*. Mersin.

Keser, Sıtar. "Eğitimde Denetim ve Etik". *Eğitimde Ahlak ve Etik*. ed. A. Faruk Levent. 245-268. Ankara: Nobel Akademik Yay., 3. Basım, 2022.

Kılıç, Abdurrahman vd. "Eğitim Denetmenlerinin Rehberlik, Denetim, İnceleme ve Soruşturma Görevlerine Yönelik Bir Olgubilim Araştırması". *Millî Eğitim Dergisi* 197 (2013), 5-24.

Koçberber, Seyit. "Dünyada ve Türkiye'de Denetim Etiği". *Sayıştay Dergisi* 68 (2008), 64-89.

Köksal, Mustafa. *Ahilik Kültürünün Dünü ve Bugünü*. Ankara: Işık Eğitim Kültür Hizmetleri, 4. Basım, 2007.

MEB. "Millî Eğitim Bakanlığı Teftiş Kurulu Yönetmeliği (11 Nisan 2023 tarih ve 32160 sayılı *Resmî Gazete*)", 2023.

MEB. "Rehberlik ve Denetim Başkanlığı Maarif Müfettişleri Görev Standartları", 2015.

Öz, Feyzi. *Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Sisteminde Teftiş*. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Basımevi, 1. Basım, 2003.

Özan, Mukadder Boydak - Nanto, Zülküf. "Okul Yöneticilerinin Gözünden Geçmişten Günümüze Denetim". *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi* 4/2 (2018), 19-37.

Pay, Salih. "Osmanlı Külliyelerinde Yönetim (Bursa İvaz Paşa Külliyesi Örneği)". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/9 (2000), 1-9.

Pehlivan, İnayet. *Yönetsel Mesleki ve Örgütsel Etik*. Ankara: Pegem A Yay., 1. Basım, 1998.

Resmi Gazete. "Denetim Görevlilerinin Uyacakları Meslekî Etik Davranış İlkeleri Hakkında Yönetmelik (14 Eylül 2010 tarih ve 27699 sayılı *Resmî Gazete*)", 2010.

Resmi Gazete. "Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik (13 Nisan 2005 tarih ve 25785 sayılı *Resmî Gazete*)", 2005.

SCU-Santa Clara University. "A Framework for Ethical Decision Making", 2021. https://www.scu.edu/ethics/ethics-resources/a-framework-for-ethical-decision-making/ Erişim tarihi: 14.07.2024.

Starratt, Robert J. *Etik Liderlik*. çev. Semra Kıranlı Güngör. Ankara: Pegem Akademi, 1. Basım, 2021.

Taymaz, Haydar. *Eğitim Sisteminde Teftiş*. Ankara: Pegem Akademi, 11. Basım, 2015.

Toker Gökçe, Asiye. "Bilimsel Yönetim Anlayışında Denetim". *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 18 (30 Aralık 2009), 74-89.

Tonbul, Yılmaz - Baysülen, Ercan. "Ders Denetimi ile İlgili Yönetmelik Değişikliğinin Maarif Müfettişlerinin, Okul Yöneticilerinin ve Öğretmenlerin Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi". İlköğretim Online 16/1 (2017), 299-311. https://doi.org/10.17051/io.2017.24494.

Toprakcı, Erdal vd. "Kuram ve Uygulamada Eğitim Denetmenleri Meslek Etiği". *Educational Policy Analysis And Strategic Research* 5/1 (2010), 14-23.

Uçar, Rezzan. "Eğitim Denetiminde Etik". *Eğitimde Ahlak ve Etik*. ed. Behçet Oral vd. 259-280. Ankara: Pegem Akademi, 4. Basım, 2022.

Uğurlu, Celal Teyyar. "Öğretmenlerin Eğitim Müfettişlerinin Etik Davranışlarına İlişkin Görüşleri". *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi* 1/2 (2010), 66-78.

Ulusoy, Ahmet. *Kuruluşundan 17. Yüzyıla Kadar Osmanlı Medreselerinde Eğitim-Öğretim Faaliyetleri*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

Ünal, Ali - Üzüm, Selman. "Eğitim Denetçilerinin Yeterlikleri ve Yetiştirilmesi". *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 4/7 (2014), 50-82.

Web-1. "Bu adama kibar davranan çayı ucuza içiyor!", 2016. https://www.bursahakimiyet.com.tr/yasam/bu-adama-kibar-davranan-cayi-ucuza-iciyor-133177 Erişim: 15 Temmuz 2024.

Yıldız, Hasan. "Tanzimat'tan Günümüze Maarif Müfettişliği ile İlgili Düzenlemeler Bağlamında Etik İlkeler". *Türkiyat Mecmuası* 24/2 (2014), 261-284. https://doi.org/10.18345/tm.59601.

Yılmaz, Kürşad. "Okul Müdürlerinin Denetim Görevi". *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 10/1 (2009), 19-35.

Yılmaz, Yasin. "Osmanlı Örgün Eğitiminde ve Süleymaniye Medreselerinde Müderrisler". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/14 (2005), 93-108.

Eski Uygurca Tantrik Bir Metin:

AVALOKİTEŚVARA-SĀDHANA

Ali Doğan

nobel bilimsel

Eski Uygurca Tantrik Bir Metin: AVALOKİTEŚVARA-SĀDHANA
Ali Doğan

Yayın No.: 2394
ISBN: 978-625-376-092-2
E-ISBN: 978-625-376-093-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Doğan, Ali.
Eski Uygurca Tantrik Bir Metin: AVALOKİTEŚVARA-SĀDHANA / Ali Doğan
1. Basım, XVI + 118 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-376-092-2
E-ISBN: 978-625-376-093-9
1. Eski Türkçe 2. Eski Uygurca 3. Tantrik Budizm 4. Avalokiteśvara 5. Sādhana.

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ ..... **V**

ÖN SÖZ ..... **Vii**

TABLOLAR DİZİNİ ..... **Xi**

KISALTMALAR ..... **Xiii**

İŞARETLER ..... **XV**

1. GİRİŞ **1**

1.1. Budizm 1

1.1.1. Tantrik Budizm 2

1.1.2. Uygurlarda Tantrik Budizm 3

1.2. Eser 5

1.2.1. Eserin adı ve konusu 5

1.2.2. Eserin tercümanı 7

1.2.3. Eserin kolofonu ve tarihlendirilmesi 7

1.2.4. Eser hakkında yapılan çalışmalar 9

1.2.5. Eserin belirgin dil özellikleri 13

1.2.6. Eser incelemesinde izlenen yollar 14

1.2.6.1. Fragmanların harf çevrimi ve yazı çevrimi 14

1.2.6.2. Metnin sıralanması ve karşılaştırılması 15

1.2.6.3. Metnin Türkiye Türkçesine aktarımı 16

1.2.6.4. Metinde geçen Budizm terimleri 16

1.2.6.5. Dizin 16

1.2.6.6. Tıpkıbasım 16

2. FRAGMANLARIN HARF ÇEVRİMİ VE YAZI ÇEVRİMİ **17**

3. METNİN SIRALANMASI VE KARŞILAŞTIRILMASI **33**

4. TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIM **49**

5. BUDİZM TERİMLERİ VE İFADELERİNİN AÇIKLANMASI.....55

6. DİZİN.....85

KAYNAKÇA.....97

TIPKIBASIM.....103

KAYNAKÇA

Ağca, F.(2015). Eski Türkçe *kö:k teŋri* ve *kö:k kalık* İkilemeleri Üzerine. *Türkbilig*, *2015*(30), 201-221.

Ağca, F. (2021). *Dillik Ölçütlere Göre Eski Uygurca Metinlerin Tarihlendirilmesi.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ağca, F. ve Arıcan, A.(2019). Eski Uygurca Kolofonlar Hakkında. Şaban Doğan (ed.) *Türk Moğol Dil Tarih Kültür Araştırmaları* (s. 15-27). İstanbul: Kesit Yayınları.

Arat, R. R. (1991). *Eski Türk Şiiri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Arıcan, A. (2018). *Uygurca Kolofonların Dili Üzerine Bir İnceleme* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eskişehir.

Arslan, H. Ç. (2018). Eski Uygur Türkçesi Budist Metinlerdeki Sanskritçe Kökenli Bazı Özel Adlar Üzerine. A. Deniz Abik (ed.), *II. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi Bildiri Tam Metin Kitabı Filoloji ve Edebiyat* (s. 98-115). Adana: Akademisyen Kitabevi.

Bahir, C. R. (2018). Reformulating the Appropriated and Relinking the Chain: Challenges of Lineage and Legitimacy in Zhenyan Revivalism. Fabienne Jagou (ed.), *The hybridity of Buddhism: Contemporary Encounters between Tibetan and Chinese Traditions in Taiwan and the Mainland* (s. 91-108). Paris: École Française d'Extrême Orient.

Bayraktar Erten, N. (2002). Asıl Sayı Sıfatları ve Sıfat Tamlamalarında Çokluk Eki Uyumsuzluğu. Nurettin Demir ve Fikret Turan (ed.), *Scholarly Depth and Accuracy*, *Lars Johanson Armağanı* (s. 63-71). Ankara: Grafiker Yayıncılık.

Beer, R. (2015). *The Handbook of Tibetan Buddhist Symbols* (e-kitap). Boulder: Shamhala Publications.

Benfey, T. (1866). *Sanskrit-English Dictionary: With References to the Best Editions of Sanskrit Authors and Etymologies and Comparisons of Cognate Words Chiefly in Greek, Latin, Gothic and Anglo-Saxon*. London: Longmans, Green and Co.

Bhattacharyya, B. (1958). *The Indian Buddhist Iconography*, *Mainly Based on The Sādhanamālā and Cognate Tantric Texts of Rituals*. Calcutta: Firma K.L. Mukhopadhyay.

Bodhisattva (t.y.). 06 Ekim 2021 tarihinde http://www.tibetanbuddhistencyclopedia.com/en/index.php?title=Bodhisattva adlı genel ağdan erişildi.

Burmistrov, S. (2018). The Concept of Dravya in Yogācāra and Vaiśeṣika: a Comparative Philosophical Analysis. *Written Monuments of the Orient*, *4*(1), 55- 77.

Buswell, R. E. ve Lopez, D. S. (2014). *The Princeton Dictionary of Buddhism*. Princeton: Princeton University Press.

Caferoğlu, A. (2011). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Clark, L. V. (1982). The Manichean Turkic Pothi-Book. *Altorientalische Forschungen*, *9*(JG), s. 145-218.

Clauson, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*. Oxford: Oxford University Press.

Conze, E. (2008). *Buddhism: A Short History.* Oxford: Oneworld Publications.

Cullen, C. (2017). *The foundations of Celestial Reckoning Three Ancient Chinese Astronomical Systems*. London: Routledge.

Çelik, N. (2019). Buddhist Çevre Eski Uygur Türkçesi Metinlerinde Yabancı Kökenli Sözcükler Üzerine Bir Değerlendirme. *Türkiyat Mecmuası*, 29(2), 391-402.

Das, S. C. (1902). *A Tibetan-English Dictionary with Sanskrit Synonyms*. Calcutta: The Bengal Secretariat Book.

Demir, N. ve Yılmaz, E. (2006). *Türk Dili El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Özcan Devrez, C. (2020). *Eski Uygurca Kuanşi İm Pusar İncelemesi.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Edgerton, F. (1953). *Buddhist Hybrid Sanskrit, Grammar and Dictionary. Vol. II*: Dictionary. New Haven, Yale University Press.

Eitel, J. E. (1904). *Hand-book of Chinese Buddhism: Being a Sanskrit-Chinese Dictionary, with Vocabularies of Buddhist Terms in Pali, Singhalese, Siamese, Burmesi, Tibetan, Mongolian and Japanese*. Tokyo: Sanshusha.

Elverskog, J. (1997). *Uygur Buddhist Literature*. Silk Road Studies I. Brepols.

Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesi Grameri.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Erdal, M. (1991). *Old Turkic Word Formation I-II.* Wiesbaden: Otto Harrassowitz.

Erdal, M. (2004). *A Grammar of Old Turkic*. Leiden: Brill.

Gabain, A. (1935). *Die uigurische Übersetzung der Biographi Hüen-tsangs.* Berlin: Sitzungsberichte der preußischen Akademie der Wisssenschaften.

Gabain, A. (1950). *Alttürkische Grammatik mit Bibliographie, Lesestücken und Wörterverzeichnis, auch Neutürkisch mit vier Schrifttafeln und sieben Schriftproben (Zweite, verbesserte Auflage)*. Leipzig: Otto Harrossowitz.

Getty, A. (1914). *The Gods of Northern Buddhism: Their History, Iconography and Progressive Evolution Through the Northern Buddhist Countries*. Oxford: Oxford University Press.

Gharib, B. (1995). *Sogdian Dictionary Sogdian-Persian-English*. Tahran: Ferhangan Publications.

Grünwedel, A. (1900). *Mythologie des Buddhismus in Tibet und der Mongolei*. Leipzig: F. A. Brockhaus.

Gulcalı, Z. (2015). *Eski Uygurca Altun Yaruk Sudur'dan "Aç Bars" Hikâyesi*. Ankara: Türk Dil Kurumı Yayınları.

Gyatso, J. (2018). An Avalokiteśvara Sādhana. Donald S. Lopez (ed.), *Religions of Tibet in Practice: Abridged Edition* (s. 194-198). Princeton: Princeton University Press.

Hazai, G. (1970). Ein buddhistisches Gedicht aus der Berliner Turfan-Sammlung. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, *23*(1), s. 1–21.

Hazai, G. ve Zieme, P. (1971). *Fragmente der uigurischen Version des "Jin'gangjing mit den Gāthās des Meister Fu". Berliner Turfantexte I.* Berlin: Akademie Verlag.

Hopkins, J. ve Hackett, P. (2016). *The Uma Institute for Tibetan Studies Tibetan Sanskrit-English Dictionary*. Dyke, VA: Uma Institute for Tibetan Studies.

İsi, H. (2020). Eski Uygur Türkçesi Metinlerinde Budist Bir Terim Olarak 'Sadu (Skr. Sadhu)'. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 20* (1), s. 41-58.

İsi, H. (2021). *Eski Türkçe Tantrik Bir Metin: Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kara, G. ve Zieme, P. (1976). *Fragmente tantrischer Werke in uigurischer Übersetzung*. *Berliner Turfantexte VII.* Berlin: Akademie Verlag.

Kara, G. ve Zieme, P. (1977). *Die uigurischen Übersetzung des Guruyogas Tiefer Weg von Saskya Pandita und der Mañjuśrīnāmasagīti*. *Berliner Turfantexte VIII.* Berlin: Akademie Verlag.

Karaağaç, G. (2013). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Karaayak, T. (2021). *Eski Uygurca Abitaki Metinlerinin Söz Varlığı (Giriş-Metin Aktarma-Dizin)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kasai, Y. (2008). *Die uigurischen buddhistischen Kolophone. Berliner Turfantexte XXVI*. Turnhout: Brepols.

Keskin, B. (2019). Eski Uygur Çatiklerinde "Zaman" Kavramı. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, *19*(1), s. 87-115.

Kaya, C. (2021). *Uygurca Altun Yaruk, Giriş, Metin ve Dizin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

Kılıç Cengiz, A. (2021). *Eski Uygur Türkçesi Dönemine Ait Tantrik Bir Metin: Sitātapatrādhāraṇī*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Knüppel, M. (2013). *Heilkundliche, volksreligiöse und Ritualtexte: Alttürkische Handschriften Teil 17*. Stutgart: Franz Steiner Verlag.

Monier-Williams, M. (1899). *A Sanskrit-English Dictionary, Etymologically and Philologically Arranged with Special Reference to Cognate Indo-European Languages*. Oxford.

Müller, F. W. K. (1910). *Uigurica II*. Berlin: Abhandlungen der preußischen Akademie der Wisssenschaften.

Nadelyaev, V. M., Nasilov, D. M., Tenişev, E. R. ve Şçerbak, A. M. (1969). *Drevnetyurkskiy Slovar'*. Leningrad: Nauka.

Oppert, G. (1880). *List of Sanskrit Manuscripts of Southern India. Vol. I*. Madras: Government Press.

Ölmez, M. (1991). *Altun Yaruk III. Kitap (=5. Bölüm). (Suvarṇaprabhāsūtra).* Ankara: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi.

Ölmez, M. (1998). Tibet Buddhizmine Ait Eski Uygurca Bahşı Ögdisi. Mehmet Ölmez ve Jens Peter Laut (haz.), *Bahşı Ögdisi: Festschrift für Klaus Röhrborn anläßlich seines 60. Geburtstags/60. Doğum Yılı Dolayısıyla Klaus Röhrborn Armağanı* (s. 261-293). İstanbul: Simurg Yayınları.

Ölmez, M. (2017). Eski Uygurca İkilemer Üzerine*. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, 65* (2), s. 243-311.

Ölmez, M. ve Uzunkaya, U. (2017). Eski Uygurcada Tibet Budizmi. *Belleten*, *65*(1), s. 61-89.

Özbay, B. (2014). *Huastuanift Manihaist Uygurların Tövbe Duası.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Polat, Ü. (2017). Eski Uygur Türkçesinde Saygı Bildiren (ötün-, tegin-, yarlıka-, yükün-) Yarı Tasvir Fiilleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi, 6*(4), s. 2012-2026.

Powers, J. (2007). *Introduction to Tibetan Buddhism*. New York: Snow Lion Publications.

Räsänen, M. (1969). *Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

Raschmann, S. (2014). What do we know about the use of manuscripts among the Old Uighurs in the Turfan region?. Nalina Balbir ve Maria Szuppe (ed.) *Lecteurs et copistes dans les traditions manuscrites iraniennes, indiennes et centrasiatiques/Scribes and Readers in Iranian, Indian and Central Asian Manuscript Traditions = Eurasian Studies, XII*(1–2), 523–540 & xiii–xx.

Sander, L. ve Waldschmidt, E. (1980). *Sanskrit Handschriften aus den Turfanfunden. Teil IV. Ergänzungsband zu Teil 1-3 mit Textwiedergaben, Berichtigungen und Wörterverzeichnissen* (Verzeichnis der Orientalischen Handschriften in Deutschland 10, 4). Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.

Schaaik, S. (2006). The Tibetan Avalokiteśvara Cult in the Tenth Century: Evidence from the Dunhuang Manuscripts. Ronald M. Davidson and Christian Wedemeyer (ed.), *Tibetan Buddhist Literature and Praxis, Proceedings of the Tenth Seminar of the IATS, 2003, Volume 4* (s. 55-72). Leiden: Brill.

Schaaik, S. (2008) A Definition of Mahāyoga: Sources from the Dunhuang Manuscripts. Harunaga Isaacson (ed.), *Tantric Studies, Vol. 1* (s. 58–63.) Hamburg: Centre for Tantric Studies.

Soothill, W. E. ve Lewis, H. (2014). *A Dictionary of Chinese Buddhist Terms*. London and New York: Routledge.

Şen, S. (2002). *Eski Uygur Türkçesinde İkilemeler* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Samsun.

Tavkul, U. (2007). Kültürel Etkileşim Açısından On İki Hayvanlı Türk Takviminin Yayılışı. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi 4*(1), s. 25-45.

TDK (Türk Dil Kurumu) (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.

Tekin, T. (2014). *Orhon Türkçesi Grameri.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Tezcan, S. (1974). *Das uigurische Insadi-Sūtra. Berliner Turfantexte III.* Berlin: Akademie Verlag.

Tokyürek, H. (2005). *Eski Türkçede (VIII. yy. - XI. yy.) Yardımcı Fiiller* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kayseri.

Tokyürek, H. (2018a). Budist Uygur Metinlerinde Mandal Kılmak Töreni Üzerine. *Türkiyat Mecmuası 28*(1), s. 163-178.

Tokyürek, H. (2018b). *Altun Yaruk Sudur IV. Tegzinç.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Tokyürek, H. (2019). *Eski Uygur Türkçesinde Budizm ve Manihaizm Terimleri.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Turfanforschung (t.y.). Uigurische Texte. 14 Ocak 2022 tarihinde http://turfan.bbaw.de/dta/u/dta_u_index.htm adlı genel ağdan erişildi.

Uigurisches Wörterbuch (t.y.). 14 Ocak 2022 tarihinde https://woerterbuchnetz.de/?sigle=UWB#0 adlı genel ağdan erişildi.

Uzunkaya, U. (2021). *Budist Uygur Edebiyatından İki Örnek (Metin-Çeviri Açıklamalar-Dizin)*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Ünal, O. (2019). Klasik ve Orta Moğolca Söz Varlığında Türkçe Kökenli Kelimeler I (A-D). *Journal of Old Turkic Studies 3*(2), s. 502-615.

Vatec (t.y.). Vatec. 14 Ocak 2022 tarihinde https://vatec2.fkidg1.uni-frankfurt.de/ adlı genel ağdan erişildi.

Yogapedia (t.y.). 16 Ocak 2022 tarihinde https://www.yogapedia.com/definition/10431/yam adlı genel ağdan erişildi.

Wedemeyer, C. K. (2013), *Making Sense of Tantric Buddhism. History*, *Semiology and Transgression in the Indian Tradition*. New York: Columbia University Press.

Wilkens, J. (2021). *Handwörterbuch des Altuigurischen*. Göttingen: Akademie der Wissenschaften zu Göttingen.

www.wisdomlib.org (10 Eylül 2020). Acaryasaptati. 14 Ocak 2022 tarihinde https://www.wisdomlib.org/definition/acaryasaptati adlı genel ağdan erişildi.

Yakup, A. (2009). *Alttürkische Handschriften. Teil 15:Die uigurischen Blockdrucke der Berliner Turfansammlung. Teil 3: Stabreimdichtungen, Kalendarisches, Bilder, Unbestimmte Fragmente und Nachträge.* Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Yakup, A. (2010). *Prajñāpāramitā Literature in Old Uyghur. Berliner Turfantexte XXVIII*. Turnhout: Brepols.

Yakup, A. ve Knüppel, M. (2007). *Alttürkische Handschriften. Teil 11: Die uigurischen Blockdrucke der Berliner Turfansammlung. Teil 1: Tantrische Texte*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Yang, F. ve Zhang, H. (2017). Mongol Rulers, Yugur Subjects, and Tibetan Buddhism. Yael Bentor ve Meier Shahar (ed.), *Chinese and Tibetan Esoteric Buddhism, Studies on East Asian religious; Vol. I* (s. 377-386). Leiden/Boston: Brill.

Zieme, P. (1975). Zur buddhistischen Stabreimdichtung der alten Uiguren. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, *29*(2), s. 187–211.

Zieme, P. (1981). Bemerkungen zur Datierung uigurischer Blockdrucke. *Journal Asiatique*, *269*, s. 385-399.

Zieme, P. (1985). *Buddhistische Stabreimdichtungen der Uiguren*. *Berliner Turfantexte XIII*, Berlin: Akademie Verlag.

Zieme, P. (2000). *Vimalakīrtınırdeśasūtra. Berliner Turfantexte XX*. Belgium: Brepols.

Zieme, P. (2005). *Magische Texte des Uigurischen Buddhismus. Berliner Turfantexte XXIII*. Belgium: Brepols.

Zieme, P. (2015). Local Literatures: Uighur. Jonathan A. Silk, Oskar von Hinüber, Vincent Eltschinger (ed.), *Brill's Encyclopedia of Buddhism, Vol. I: Literature and Languages* (s. 871-882). Leiden: Brill.

FİLMLERDE AFET

AFET EĞİTİMİNE GÖRSEL AÇIDAN BAKMAK

Doç. Dr. Esen Durmuş
Doç. Dr. Ayten Arslan
Öğr. Gör. Dr. Tolgay Durmuş

nobel bilimsel

Filmlerde Afet:
Afet Eğitimine Görsel Açıdan Bakmak

Doç. Dr. Esen Durmuş, Doç. Dr. Ayten Arslan, Öğr. Gör. Dr. Tolgay Durmuş

Yayın No.: 2356
ISBN: 978-625-376-015-1
E-ISBN: 978-625-376-016-8
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet
yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Damla Ertürk -damla@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Durmuş, Esen., Arslan, Ayten., Durmuş, Tolgay.
Filmlerde Afet: Afet Eğitimine Görsel Açıdan Bakmak / Esen Durmuş, Ayten Arslan, Tolgay Durmuş
1. Basım, VIII + 114 s., 15,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-376-015-1
E-ISBN: 978-625-376-016-8
1. Afet Eğitimi 2. Film 3. Belgesel 4. Animasyon 5. Göstergebilim Analizi 6. Söylem Analizi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **vii**

Birinci Bölüm
GİRİŞ **1**

1.1. Afet Eğitiminde Görsel Medyanın Rolü 5

1.2. Afet Eğitiminde Filmlerin Eğitici Rolü 6

1.2.1. Örnek Vakalar: Afet Filmleri 8

1.3. Afet Eğitiminde Belgesel Türünün Eğitici Rolü 12

1.3.1. Örnek Vakalar: Afet Belgeselleri 14

1.4. Afet Eğitiminde Animasyonun Eğitici Gücü 16

1.4.1. Örnek Vakalar: Afet Animasyonları 18

İkinci Bölüm
AFET EĞİTİMİ İÇİN FİLM ANALİZİNDE KULLANILAN YÖNTEMLER **21**

2.1. Göstergebilim Analiz Yöntemi 21

2.2. Söylem Analiz Yöntemi 27

Üçüncü Bölüm
AFET EĞİTİMİNDE FİLM İNCELEMELERİ VE ANALİZİ **33**

3.1. Salgın (Contagion) 34

3.2. Twister (Kasırgalar) 48

3.3. Sonuç 59

Dördüncü Bölüm
AFET EĞİTİMİNDE BELGESEL İNCELEMELERİ VE ANALİZİ..... 61
4.1. Ultimate Disaster: Volcano (Büyük Felaket: Volkan) 62
4.2. Japonya: Mega Deprem 74
4.3. Sonuç 83

Beşinci Bölüm
AFET EĞİTİMİNDE ANİMASYON İNCELEMELERİ VE ANALİZİ 85
5.1. Ice Age 2: The Meltdown (Buz Devri 2: Erime Başlıyor)..... 86
5.2. Ice Age 4: Continental Drift (Buz Devri 4: Kıtalar Ayrılıyor) 97
5.3. Sonuç 106

SON SÖZ 107

KAYNAKÇA.....109

KAYNAKÇA

AFAD, (2020). *"Afet Eğitimi Animasyon: Deprem, Sel, Çığ, Heyelan, Tsunami, Hortum".* [Animasyon]. Animanya Animation Studio.

Akgüngör, Ç. (2010), "Toplumbilim Perspektifinden Afeti Düşünmek". *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 1*(1), 3-22.

Akpınar, E. (2006). *Fen Öğretiminde Soyut Kavramların Yapılandırılmasında Bilgisayar Desteği: Yaşamamızı Yönlendiren Elektrik Ünitesi.* Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

AKUT Arama Kurtarma Derneği, (2022). *"Güven Ailesi ile Görevimiz Deprem".* [Animasyon]. AKUT Arama Kurtarma Derneği, AKUT Enstitüsü ve Inditex Grup.

Artun, A. A. (2020). Türkiye'de afete dirençli toplum ve afet eğitimi. M. Yaman ve E. Çakır (Eds.), *Farklı Yönleriyle Afet Eğitimi* içinde (ss.63-82). Nobel Akademik Yayıncılık.

Avcı. K. (2019). *Afet eğitimi ve afet eğitiminde kullanılan teknolojilere ilişkin afet eğiticisi öğretmen ve öğrenci görüşleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Aydeniz, H. (2011). *Medyayı Tanımak.* Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Aile Eğitim Programı, https://aile.gov.tr/media/92215/04_01_medyayi-tanimak.pdf, (Erişim Tarihi: 22.07.2024).

Bailey, G.,, (2005). *"Arthur: Shelter from the Storm".* [Animasyon]. WGBH Boston ve 9 Story Entertainment.

Barker, C. ve Galasinski, D. (2001). *Cultural Studies And Discourse Analysis: A Dialogue On Lnaguage And İdentity.* Sage.

Barthes, R. (1979). *Göstergebilim İlkeleri.* Kültür Bakanlığı.

Barthes, R. (1993). *Göstergebilimsel Serüven*. Yapı Kredi Yayınları.

Barthes, R. (2018). *Göstergebilimsel Serüven.* Yapı Kredi Yayınları.

Battal, V., Sarı, E., ve Otan, O. (2022). "Çek Bir Film" belgeselinin senaryo bölümlerinin eğitsel boyutu. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 11*(1), 593-608. https://doi.org/10.15869/itobiad.1055094

Bayona, J. A., (2012) *The Impossible (Kıyamet Günü)*. [Film].Apaches Entertainment, Telecinco Cinema. https://en.wikipedia.org/wiki/The_Impossible_(2012_film). Erişim Tarihi (25.07.2024).

Bircan, U. (2015). Roland Barthes ve göstergebilim. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, *13*(26), 17-41.

Bont, J. (1996). *"Twister" (Kasırgalar)*,[Film]. Warner Bros., Universal Pictures, Amblin Entertainment. https://en.wikipedia.org/wiki/Twister_(1996_film). Erişim Tarihi (25.07.2024).

Boruff, B. J., Easoz, J. A., Jones, S. D., Landry, H. R., Mitchem, J. D., ve Cutter, S. L. (2003). Tornado hazards in the United States. *Climate Research*, *24*(2), 103-117.

Bozkurt, E. (2008). *Fizik Eğitiminde Hazırlanan Bir Sanal Laboratuvar Uygulamasının Öğrenci Başarısına Etkisi.* Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Budak, F. M. (2019). Afet Eğitimi. R. Sever (Ed.), *Afetler ve Afet Yönetimi* içinde (ss.184-192). Pegem Akademi.

Buluş Kırıkkaya, E., Oğuz Ünver, A. ve Çakın, O. (2011). İlköğretim Fen ve Teknoloji programında yer alan afet eğitimi konularına ilişkin öğretmen görüşleri. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi, 5*(1), 24-42.

Campell-Jones, S., (2005). *"The Day the Earth Shook"*. [Belgesel]. A NOVA Production by the WGBH, Boston Science Unit.

Ceren, A. (2023). Türkiye'de afet yönetimi ve afetlerde teknoloji kullanımının önemi, *R&S-Research Studies Anatolia Journal, 6*(1). 78-106.

Clash, K.,, (2008). *"Sesame Street: Let's Get Ready!"*. [Animasyon]. Sesame Workshop.

Comfort, L. K., Boin, A. ve Demchak, C. C. (Eds.). (2010). *Designing Resilience: Preparing For Extreme Events.* University of Pittsburgh Press.

Culler, J. (2008). *Barthes.* Dost Yayıncılık.

Dean, R. (1995). *"Killer Quake"* [Belgesel Film]. Boston, Mass., WGBH Boston. Videohttps://archive.org/details/KillerQuake. (Erişim Tarihi: 25.07.2024).

Deely, J. (1990). *Basics of Semiotics.* Indiana University Press.

Değirmenci, Y. (2019). Sınıf öğretmeni adaylarının "doğal afet" kavramına ilişkin geliştirdikleri metaforların incelenmesi. *International Journal of Geography and Geography Education (Online), 24*(39), 83-94. https://doi.org/10.32003/iggei.488627.

Demirci, O.O. (2024*). Salgın Filmleri İzlemenin Psikolojisi.* https://www.onurokandemirci.com/salgin-filmleri-izlemenin-psikolojisi/. Erişim tarihi:22.07.2024

Doğanay, S. Alım, M. ve Altaş, T. (2006). Atmosfer kökenli doğal afetlere bir örnek: 10 Ağustos 2005 Erzurum seli. *Doğu Coğrafya Dergisi, 11*(16), 305-322.

Donaldson, R., (1997). *Dante's Peak (Dante Yanardağı).* [Film]. Pacific Western Productions. https://en.wikipedia.org/wiki/Dante%27s_Peak (25.07.2024).

Dölek, İ., Durmuş, E. ve Kuruyer, D. (2021). Covid-19 sürecinde afet ve biyolojik afetlere yönelik görüşler. International Journal of Geography and Geography Education, (44), 338-358.

Durmuş, E. (2022), Fırtınalar, Afetler ve Afet Yönetimi içinde sf.208-231, Eğiten Kitap.

Durmuş, E., Kınacı, M. K., ve Kuruyer, D. (2024). Afet eğitiminde coğrafi bir miras olarak afet müzeleri. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE),* 53, 185-203. https://doi.org/10.32003/igge.1481723

Durmuş, T. (2024). Küresel Isınmanın Etkilerini Ortaya Koymada Belgesellerin Rolü:" 6 Derece Dünyayı Değiştirebilir" Belgesel Film Örneği. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *21*(2), 695-711.

Ekinci, B.G. (2013). Hollywood sinemasında felaket konulu filmler ve değişen egemen yapıların Maymunlar Gezegeni filmleri bağlamında analizi. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, *2*(1).

Elliott, R. (1996). Discourse analysis: exploring action, function and conflict in social texts. *Marketing Intelligence & Planning*. 14, 6, 65.

Emmerich, R., (2004). *The Day After Tomorrow" (Yarından Sonra)*. [Film]. Centropolis Entertainment, The Mark Gordon Company. https://en.wikipedia.org/wiki/The_Day_After_Tomorrow. (Erişim Tarihi: 25.07.2024)

Emmerich, R., (2009). *"2012"* [Film]. Colombia Pictıres Industries.

Erkal, T., ve Değerliyurt, M. (2009). Türkiye'de afet yönetimi. *Doğu Coğrafya Dergisi, 14*(22), 147-164.

Erkman, F. (1987). *Göstergebilime Giriş*. Alan Yayıncılık.

Fırat, M. (2020). "Doğal ve Toplumsal Bir Afet Olarak Deprem". Afet Sosyolojisi. Ed. İ. Can. Konya: Çizgi Kitabevi. 167-187.

Fırat, M. (2022). Deprem ve toplumsal etkileri. Tezkire, (80), 47-72.

Fiske, J. (2003). *İletişim Çalışmalarına Giriş*. Bilim ve Sanat Yayınları.

Fiske, J. (2017). *İletişim Çalışmalarına Giriş*. Bilim ve Sanat Yayınları.

Geray, H. (2014). *İletişim Alanından Örneklerle Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş*. Umuttepe Yayınları.

Gibbons, A. (2010). Human ancestors were an endangered species. *ScienceNow*.

Gluchman, V. (2016). Disaster issues in non-utilitarian consequentialism (ethics of social consequences). *Human Affairs*, *26*(1), 52-62.

Gönençgil, B. (2017). Küresel iklim değişikliği ve atmosferik afetler. Coğrafya Lisans Programı İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi. 70.

Guggenheim, M. (2014), "Introduction: Disasters as Politics-Politics as Disasters", The Sociological Review, 62(1), 1-16.

Guiraud, P. (2016). *Göstergebilim*. İmge Kitabevi.

Kalafatoğlu, Ş. T. (2019). Belgesel drama filmlerin eğitsel amaçlarla kullanımı. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 9*(2), 391-403.

Koçak, K., ve Şimşek Keskin, H.,(2024). Deprem eğitiminde mobil uygulamaların kullanımı. *Acil Yardım ve Afet Bilimi Dergisi*, *4*(1), 23-29..

Konuk Kandemir, N. ve Kiraz Demir, S. (2022). Birey, toplum ve çevre ilişkisi bağlamında sinema: 2040 belgesel filmi örneği. *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi,* 10, 122-133.

Lealos, C., (2014). "*The Weather Channel: Tornado Alley"* [Belgesel]. Karga Seven Production, Inc. The Weather Channel, LLC.

Lotman, Y. M. (2012). *Sinema Göstergebilimi*. Nirengi Kitap.

Lu, S. J., Lin, Y. C., Tan, K. H., ve Liu, Y. C. (2022). Revolutionizing elementary disaster prevention education and training via augmented reality-enhanced collaborative learning. *International Journal of Engineering Business Management,* 14, 1–11.

Manandhar, R. ve McEntire, D. A. (2014). Disasters, development, and resilience: Exploring the need for comprehensive vulnerability management. In *Disaster and Development* (pp. 19-37). Springer, Cham.

Martino, S. ve Thurmeier, M., (2012). "Ice Age: Continental Drift (Buz Devri 4 Kıtalar Ayrılıyor)". [Animasyon]. 20. Century Fox., A News Corporation Company.

Meteoroloji Genel Müdürlüğü., (2022). *Türkiye Meteorolojik Afetler Değerlendirmesi (2010-2021).* https://mgm.gov.tr/FILES/genel/raporlar/meteorolojikafetler2010-2021.pdf. (Erişim Tarihi: 16.10.2024)

Mızrak, S. (2018). Eğitim, afet eğitimi ve afete dirençli toplum. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 5*(1), 56-67. https://doi.org/10.21666/muefd.321970

Miyake, K., (2013). *"Surviving the Tsunami - My Atomic Aunt"*. [Belgesel]. An Insel Film Production.

Monmonier, M. (1997). *Cartographies of danger: Mapping hazards in America*. University of Chicago Press.

National Geographic Channel, (2022). *Ultimate Disaster: Volcano (Büyük Felaket: Volkan).* [Belgesel] Natural History New Zeland Ltd. in association with National Geographic Channel.

Nelson, E. (2006). "*Mega Disaster"*.[Belgesel]. Creative Differences Productions. https://en.wikipedia.org/wiki/Mega_Disasters. (Erişim Tarihi:25.07.2024).

Özdemir, A., ve Şahinöz, T. (2022). Toplumda afet farkındalığı oluşturmaya yönelik kullanılan araçlar: nitel bir çalışma. *Afet ve Risk Dergisi*, *5*(1), 78-93.

Öztürk, M., ve Demir, Y. (2023). Bilgilendirme ve kaos arasında: Afet yönetiminde medyanın rolüne yönelik bibliyometrik bir analiz. *Trt Akademi, 8*(18), 506-527.

Parker, I. (2002). *Discourse Analysis. Qualitative Methods in Psychology: A Research Guide.* Open University Press.

Parsa, S. (2008). *Film Çözümlemeleri*. Mutltilingual Yayınevi.

Payne, R. J., ve Egan, J. (2019). Using palaeoecological techniques to understand the impacts of past volcanic eruptions. Quaternary International, 499, 278-289. https://doi.org/10.1016/j.quaint.2017.12.019

Payton., B., (2015). *"San Andreas" (San Andreas Fayı)*. [Film]. New Line Cinema, Village Roadshow Pictures, RatPac-Dune Entertainment and Flynn Picture Company. https://en.wikipedia.org/wiki/San_Andreas_(film). (Erişim Tarihi: 25.07.2014).

Potter, W., J. (1996). An analysis of thinking and research about qualitative methods. Lawrence Erlbaum Associates.

Potter, J., ve Wetherell, M. (1987). *Discourse and Social Psychology: Beyond Attitudes and Behaviour*. Sage.

Punch, K., F. (2005). *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. Siyasal Kitapevi.

Rıfat, M. (2009). *Göstergebilimin ABC'si*. Say Yayınları.

Rıfat, M. (2013). *Açıklamalı Göstergebilim Sözlüğü.* Türkiye İş Bankası Yayınları.

Roblyer, M.D. (2003). *Integrating Educational Techonolgy into Teaching*, Pearson Education,

Saldanha, C., (2006). *"Ice Age 2: The Meltdown (Buz Devri 2: Erime Başlıyor)".* [Animasyon]. 20. Century Fox., A News Corporation Company.

Salomon, M., (1999). *Aftershock: Earthquake in New York"(New York'ta Deprem)* [TV series]. CBS Broadcasting Inc. https://en.wikipedia.org/wiki/Aftershock:_Earthquake_in_New_York. (Erişim Tarihi: (25.07.2024).

Seyhan, Ç., ve Zengin Çelik, H (2023). "The Day of After Tomorrow" filminin çevre söylemleri perspektifinden izleyiciler üzerinde oluşturduğu iklim değişikliği algısı ve bilinci. *Resilience*, *7*(1), 59-71.

Sığırcı, İ. (2017). *Göstergebilim Uygulamaları Metinleri Görselleri Sanat Yapıtlarını ve Olayları Okuma*. Seçkin Yayıncılık.

Sidekli, S., Doğramacı, H., Yangın, S.ve Daşdemir, İ. (2019). İlköğretim sosyal bilgiler öğretiminde "belgesel" kullanımının öğrencilerin ders başarısına etkisi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, *6*(6 Issue 8), 1053-1065.

Soderberg, S., (2011). *"Salgın (Contagion)"*. [Film].A Time Warner Cpmpany.

Soydan, E., ve Alpaslan, N. (2014). Medyanin doğal afetlerdeki işlevi. *İstanbul Journal of Social Sciences, 7*, 53-64.

Söken, A. (2014). *8. sınıf öğrencilerinin plaka tektoniği ve deprem kavramlarının anlamalarında kullanılan sabit görsellerin ve animasyonların karşılaştırılması* (Tez No: 376496) (Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi). Ulusal Tez Merkezi.

Sönmez, Ö. (2012). Soyutlamacı resmin okunmasına göstergebilimsel bir yaklaşım. *Art-e Sanat Dergisi*, *5*(9), 1-21.

Sözen, E. (1999). *Söylem: Belirsizlik, Mübadele, Bilgi, Güç ve Refleksivite.* Paradigma Yayınları.

Sutherland, J., (2009). "Tsunami: Caught on Camera".[Belgesel].Darlow Smithson Production.

Şahin, C. ve Sipahioğlu. (2009). *Doğal Afetler ve Türkiye*. Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Şimşek, F. (2017). Fen bilimleri dersinde animasyon ve simülasyon kullanımının öğrencilerin akademik başarısı ve bilgilerin kalıcılığı üzerine etkisi. *Uluslararası Eğitim Bilim ve Teknoloji Dergisi*, *3*(3), 112-124.

Şimşek, Z. (2020). Biyolojik afet olarak Covid-19 pandemisi özelinde mevsimlik tarım işgücü ve ailelerine yönelik temel sağlık hizmetlerinin sunumu. *Sağlık ve Toplum Dergisi, Covid-19 Özel Sayı*, 103-111.

Taş, Ş., & Erdal, M. (2015). Afet yönetiminde sürdürülebilirlik. In *International Sustainable Building Symposium, Gazi Üniversitesi, ISBS, Ankara*.

Tekin, A. (2021). Tarihten günümüze epidemiler, pandemiler ve ekonomik sonuçları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (40), 330-355.

Temizyürek, F., ve Acar, Ü. (2014). Çizgi filmlerdeki subliminal mesajların çocuklar üzerindeki etkisi. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, *3*(3), 25-39.

Tiley, M., ve Bavetta, C., (2011). *"Japonya: Mega Deprem".* [Belgesel]. Darlow Smithson Production Ltd an Endomol Company.for Discovery Channel.

Tonkiss, F. (2004). Analysing text and speech: content and discourse analysis. *Researching society and culture*. *2*, 367-382.

United Nations, (1992). United Nations framework convention on climate change. New York: UN. https://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf adresinden 3 Şubat 2023 tarihinde alınmıştır.

Üstündağ, N. (2012). *Bir ders materyali olarak belgesel sinemanın eğitim işlevinin incelenmesi.* (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.

Vardar, B. (1988). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. ABC Yayınları.

Vardar, B. (2001). *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri.* Multilingual Yayıncılık.

Wood, L. A. ve Kroger, R. O. (2000). *Doing Discourse Analysis: Methods for Studying Action in Talk and Text*. Sage.

Wooffitt, R. (2005). Conversation analysis and discourse analysis: a comparative and critical introduction. Sage.

World Wide Fund for Nature (WWF), (2020). Yaşayan gezegen raporu 2020 biyolojik çeşitlilik kaybını tersine çevirmek. Almond, R.E.A., Grooten M. ve Petersen, T. (Eds). WWF, Gland, İsviçre.

World Wide Fund for Nature (WWF), (2022). Yaşayan gezegen raporu 2022 doğa ile uyumlu bir toplum inşa etmek. Almond, R.E.A., Grooten, M., Juffe Bignoli, D. ve Petersen, T. (Eds). WWF, Gland, İsviçre.

Yakar, H. (2013). Sinema filmlerinin eğitim amaçlı kullanımı: Tarihsel bir değerlendirme. *HAYEF Journal of Education*, *10*(1), 21-36.

Yakut, İ. (2005). Afet etkilerine karşı toplumu bilinçlendirme çalışmalarında sürdürülebilir iletişimin rolü. *Deprem Sempozyumu*, 23-25.

Yenilmez, G. (2011). Japonya'daki Deprem ve Tsunami Erken Uyarı Sistemleri ve 11 Mart 2011 "Büyük Doğu Japonya Afeti" ndeki Performansları. 1. *Türkiye deprem mühendisliği ve sismoloji konferansı*, 11-14.

Yetişensoy, O. (2022). Ortaokul Öğrencilerine Yönelik Afet Bilinci Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, *17*(36), 1473-1496.

Finansın Görünmeyen Yüzü: Davranışsal Ön Yargılar

Dr. Damla Köroğlu

nobel bilimsel

Finansın Görünmeyen Yüzü: Davranışsal Ön Yargılar
Dr. Damla Köroğlu

Yayın No.: 2381
ISBN: 978-625-376-063-2
E-ISBN: 978-625-376-064-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Köroğlu, Damla.
Finansın Görünmeyen Yüzü: Davranışsal Ön Yargılar / Damla Köroğlu
1. Basım, X + 162 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-376-063-2
E-ISBN: 978-625-376-064-9
1. Davranışsal Finans 2. Davranışsal Ön Yargılar 3. Bilişsel Ön Yargılar 4. Duygusal Ön Yargılar 5. Sınırlı Rasyonalite

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

GİRİŞ **1**

Bölüm 1
DAVRANIŞSAL FİNANSIN ORTAYA ÇIKIŞI, DAYANDIĞI TEORİLER VE SAĞLADIĞI FAYDALAR **5**

1.1. Davranışsal Finans Nedir? 5

1.2. Davranışsal Finans Teorileri ve Sağladığı Faydalar 10

1.2.1. Sınırlı Rasyonalite 11

1.2.2. Beklenen Fayda Teorisi (BFT) ve Etkin Piyasa Hipotezi (EPH) 13

1.2.3. Beklenti Teorisi 15

1.2.4. Pişmanlık Teorisi 17

Bölüm 2
DAVRANIŞSAL ÖN YARGILAR: RASYONEL KARAR ALMANIN ÖNÜNDEKİ ENGELLER **21**

2.1. Davranışsal Ön Yargı Nedir? 21

2.2. Bilişsel Ön Yargılar 24

2.2.1. İnanç Yanılgıları 24

2.2.1.1. Muhafazakârlık Ön Yargısı 24

2.2.1.2. Onay/Doğrulama Ön Yargısı 28

2.2.1.3. Temsilcilik Ön Yargısı 34

2.2.1.4. Kontrol Yanılsaması Ön Yargısı 37

2.2.1.5. Geri Görüş Yanılgısı 41

2.2.1.6. Bilişsel Uyumsuzluk Ön Yargısı 45

2.2.2. Bilgi İşleme Ön Yargıları 48

2.2.2.1. Çıpalama ve Ayarlama Yanılgısı 49

2.2.2.2. Zihinsel Muhasebe 54

2.2.2.3. Çerçeveleme 58

2.2.2.4. Ulaşılabilirlik 61

2.2.2.5. Kendine Atfetme 64

2.2.2.6. Sonuç Yanlılığı 67

2.2.2.7. Yenilik Yanılgısı 70

2.3. Duygusal Ön Yargılar....73
2.3.1. Kayıptan Kaçınma Ön Yargısı....73
2.3.2. Aşırı Güven Ön Yargısı....77
2.3.3. Öz-Kontrol Yanılgısı....81
2.3.4. Statüko Yanlılığı....84
2.3.5. Sahiplik Etkisi....87
2.3.6. Pişmanlıktan Kaçınma Eğilimi....89
2.3.7. Aşinalık Ön Yargısı....95
2.4. Diğer Psikolojik Eğilimler....97
2.4.1. İyimserlik ve Kötümserlik Eğilimi....99
2.4.2. Riskten Kaçınma Eğilimi....99
2.4.3. Finansal Danışmanlara/Uzmanlara Danışma Eğilimi....100
2.4.4. Sürü Davranışı....101
2.4.5. Kendini Kontrol Etme Eksikliği (Hâkimiyet) Eğilimi....101
2.4.6. Bayram ve Tatil Etkisi....102
2.4.7. Hava Koşullarının Etkisi....102
2.4.8. Günlerin Etkisi....103
2.4.9. Ayların Etkisi....103

Bölüm 3
ÖRNEK OLAYLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ....105
Örnek Olay 1: Borsada Dalgalanma....107
1. Uzun Vadeli Yatırım Perspektifine Bağlı Kalma....107
2. Portföy Çeşitlendirmesi....108
3. Teknik Analiz ve Temel Analiz Araçları Kullanımı....108
4. Risk Yönetimi Stratejileri....109
5. Duygusal ve Psikolojik Faktörlerin Yönetimi....110
6. Zamanlama Yanılgısına Karşı Hazırlıklı Olmak....110
Örnek Olay 2: Kripto Para Çılgınlığı....111
1. Aşırı Güvenin Tehlikelerini Yönetme....113
2. Portföy Çeşitlendirmesi ve Risk Yönetimi....113
3. Teknik ve Temel Analiz Araçlarıyla Rasyonel Kararlar Almak....114
4. Sosyal Medya Hype'ına Kapılmamak....115
5. Duygusal Yönetim ve Panik Alış-Satışlarından Kaçınma....115
6. Uzun Vadeli Yatırım Perspektifi....116
Örnek Olay 3: Bir Yatırım Olarak Gayrimenkul....117

1. Portföy Çeşitlendirmesi ile Risk Yönetimi 118
2. Gayrimenkulün Düşük Likidite Problemini Aşmak 120
3. Pasif Gelir Kaynakları Yaratmak 120
4. Risk Toleransı ve Hedeflerin Yeniden Değerlendirilmesi 121
5. Duygusal Yatırım Kararlarını Yönetmek 121
6. Uzun Vadeli Strateji ve Esneklik 122
Örnek Olay 4: Dijital Sanatın Değeri ve NFT Yatırımları 123
1. Temel Analiz ve Piyasa Araştırması 125
2. Portföy Çeşitlendirmesi ile Risk Yönetimi 126
3. Yatırım Planı ve Uzun Vadeli Strateji 127
4. Sosyal Medyanın ve Hype'ın Etkilerinden Kaçınmak 128
5. Teknoloji ve Yeniliklere Olan Aşırı Güvenin Dengelenmesi 128
Örnek Olay 5: Kolay Kazanç İllüzyonu 129
1. Kendi Araştırmasını Yapma ve Bağımsız Analiz Geliştirme 132
2. Portföy Çeşitlendirmesi (Diversifikasyon) ve Risk Yönetimi 132
3. Uzun Vadeli Yatırım Perspektifi Geliştirme 133
4. Piyasa Dalgalanmalarına Karşı Dirençli Olma ve Duygusal Kontrol 134
5. Sosyal Medyanın ve Toplulukların Etkisini Yönetme 135
6. Pişmanlık Korkusunu Yönetme ve Finansal Eğitim ile Kendini Geliştirme 135
Örnek Olay 6: Riskin Yanılsaması 136
1. Portföy Çeşitlendirmesi ve Risk Yönetimi 137
2. Uzman Görüşlerine ve Finansal Danışmanlığa Değer Verme 139
3. Piyasa Trendlerini ve Riskleri Daha Dikkatli İnceleme 139
4. Duygusal Bağımsızlık ve Gerçekçi Karar Alma 140
5. Yatırım Hedeflerini Yeniden Gözden Geçirme ve Planlama 140
Örnek Olay 7: Sabit Getirinin Konforu 141
1. Risk-Getiri Dengesi ve Finansal Eğitim 143
2. Portföy Çeşitlendirmesi ve Enflasyona Karşı Koruma 143
3. Zamanla Risk Toleransını Artırma ve Yatırım Deneyimi Kazanma 145
4. Finansal Planlama ve Uzun Vadeli Hedefler Belirleme 146
5. Psikolojik Bariyerleri Aşmak ve Yatırım Davranışlarını Yeniden Şekillendirmek 146

SON SÖZ 149

KAYNAKÇA 153

YAZAR HAKKINDA 161

KAYNAKÇA

1. **American Psychological Association** - APA (Online). Available at: https://www.apa.org (Access Date: 20.06.2024).
2. **Ariel, R. A. (1990)** - "High stock returns before holidays: Existence and evidence on possible causes." *The Journal of Finance*, 45(5), 1611-1626.
3. **Armansyah Rohmad Fuad (2002)** - "Herd instinct bias emotional biases and information processing biases in investment decisions." *Jurnal Manajemen dan Kewirausahaan*, 24(2), 105-117.
4. **Arnold, V., Sutton, S. G., Hayne, S. C., Smith, C. A. (2000)** - "Group decision making: The impact of opportunity-cost time pressure and group support systems." *Behavioral Research in Accounting*, 12, 69.
5. **Ateş, A. (2007)** - "Finansal yatırımların davranışsal finans açısından değerlendirilmesi üzerine bir araştırma." *Finans Dergisi*, 24(3), 45-60.
6. **Banerjee, A. V. (1992)** - "A simple model of herd behavior." *The Quarterly Journal of Economics*, 107(3), 797-817.
7. **Barber, B. M., Odean, T. (1999)** - "The courage of misguided convictions." *Financial Analysts Journal*, 55(6), 41-55.
8. **Bashir, T., Hassan, T. (2018)** - "Investor sophistication: Intrusion of behavioral biases in investment decisions." *In Proceedings of International Academic Conferences*, International Institute of Social and Economic Sciences.
9. **Benartzi, S., Thaler, R. H. (1995)** - "Myopic loss aversion and the equity premium puzzle." *The Quarterly Journal of Economics*, 110(1), 73-92.
10. **Bernstein, P. L. (2012)** - *Capital Ideas: The Improbable Origins Of Modern Wall Street*. John Wiley & Sons.
11. **Blank, H., Musch, J., Pohl, R. F. (2007)** - "Hindsight bias: On being wise after the event." *Social Cognition*, 25(1), 1-9.
12. **Brennan, G., Hamlin, A. (2004)** - "Analytic conservatism." *British Journal of Political Science*, 34(4), 675-691.
13. **Bressler, L. A., Bressler, M. S., Von Bergen, C. W. (2018)** - "Beware the Mental Pitfalls: Confirmation Bias in Accounting." *Journal of Accounting & Finance (2158-3625)*, 18(9).
14. **Budhiraja, K., Raman, T. V., Bhardwaj, G. N. (2018)** - "Impact of behavioral finance in investment decision making." *International Journal of Civil Engineering and Technology*, 9(6), 1151-1157.
15. **Chan, A. W., Krleža-Jerić, K., Schmid, I., Altman, D. G. (2004)** - "Outcome reporting bias in randomized trials funded by the Canadian Institutes of Health Research." *Cmaj*, 171(7), 735-740.

16. **Cheng, Pi-Yueh, Chiou, Wen-Bin (2008)** - "Framing effects in group investment decision making: Role of group polarization." *Psychological Reports*, 102(1), 283-292.
17. **Choi, P. M. S., Chung, C. Y., Liu, C. (2018)** - "Self-attribution of overconfident CEOs and asymmetric investment-cash flow sensitivity." *The North American Journal of Economics and Finance*, 46, 1-14.
18. **Christensen-Szalanski, J. J., Willham, C. F. (1991)** - "The hindsight bias: A meta-analysis." *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 48(1), 147-168.
19. **Chu, W., Im, M., Jang, H. (2012)** - "Overconfidence and emotion regulation failure: How overconfidence leads to the disposition effect in consumer investment behaviour." *Journal of Financial Services Marketing*, 17, 96-116.
20. **Cox, R., De Goeij, P. (2017)** - "What Do Investors Learn from Advertisements?" *SSRN Electronic Journal*. Available at SSRN 3034144.
21. **Cunningham, L. A. (2002)** - "Behavioral finance and investor governance." *Washington and Lee Law Review*, 59(3), 767-837.
22. **Daniel, K., Titman, S. (1999)** - "Market efficiency in an irrational World." *Financial Analysts Journal*, 55(6), 28-40.
23. **Darley, J. M., Gross, P. H. (1983)** - "A hypothesis-confirming bias in labeling effects." *Journal of personality and social psychology*, 44(1), 20.
24. **Dassani, P., Manda, V. K. (2022)** - "Cognitive Dissonance Bias Among Stock Market Investors." *Review of Professional Management*, 20(1).
25. **Das, U., Mohapatra, S. R. (2016)** - "Behavioural biases in investment decision making: A research study on loss aversion bias." *Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities*, 6(8), 1854-1870.
26. **Dave, C., Wolfe, K. W. (2003)** - "On confirmation bias and deviations from Bayesian updating." Retrieved 24 2011.
27. **Dhungana, Bharat Ram, et al. (2022)** - "Effect of cognitive biases on investment decision making: A case of Pokhara Valley Nepal." *Quest Journal of Management and Social Sciences*, 4(1), 71-84.
28. **Döm, S. (2003)** - *Yatırımcı psikolojisi: İMKB üzerine ampirik bir çalışma*. İstanbul: Değişim Yayınları.
29. **Duclos, Rod. (2015)** - "The psychology of investment behavior: (De) biasing financial decision-making one graph at a time." *Journal of Consumer Psychology*, 25(2), 317-325.
30. **Dube-Rioux, L., Russo, J. E. (1988)** - "An availability bias in professional judgment." *Journal of Behavioral Decision Making*, 1(4), 223-237.
31. **El Harbi, S., Toumia, O. (2020)** - "The status quo and the investment decisions." *Managerial Finance*, 46(9), 1183-1197.
32. **Entman, R. M. (2007)** - "Framing bias: Media in the distribution of power." *Journal of Communication*, 57(1), 163-173.
33. **Fama, E. (1965)** - "The behavior of stock market prices." *Journal of Business*, Vol. 38, 34-105.

34. **Fama, E. (1970)** - "Efficient capital markets; a review theory and empirical work." *Journal of Finance*, 25(2), 383-417.
35. **Fama, E. (1998)** - "Market efficiency, long-term returns, and behavioral finance." *Journal of Financial Economics*, 49(3), 283-306.
36. **Fatima, Afreen. (2019)** - "Cognitive dissonance and investors' decision-making: A review." *International Journal of Financial Accounting and Management*, 1(1), 39-45.
37. **Festinger, L. (1957)** - *A Theory of Cognitive Dissonance*. Evanston IL: Row Peterson.
38. **Fishburn, P. C. (1977)** - "Mean-risk analysis with risk associated with below-target returns." *American Economic Review*, 67, 116-126.
41. **Fischer, P., Kastenmuller, A., Greitemeyer, T., Fischer, J., Frey, D., Crelley, D. (2011)** - "Threat and selective exposure: The moderating role of threat and decision context on confirmatory information search after decisions." *Journal of Experimental Psychology: General*, 140(1), 51.
42. **Franke, N., Gruber, M., Harhoff, D., Henkel, J. (2006)** - "What you are is what you like-similarity biases in venture capitalists' evaluations of start-up teams." *Journal of Business Venturing*, 21(6), 802-826.
43. **French, K. R. (1980)** - "Stock returns and the weekend effect." *Journal of Financial Economics*, 8(1), 55-69.
44. **Gao, J. W., Wang, C. (2010)** - "The impact of loss aversion on investment choice." *In 2010 International Conference of Information Science and Management Engineering*, Vol. 2, 459-461.
45. **Gandrè, P. (2020)** - "US stock prices and recency-biased learning in the run-up to the global financial crisis and its aftermath." *Journal of International Money and Finance*, 104, 102165.
46. **Germman, M., Weber, M. (2018)** - "Outcome bias in financial decision making." *SSRN Electronic Journal*. Available at SSRN 3247148.
47. **Gennaioli, N., Shleifer, A., Vishny, R. (2015)** - "Money doctors." *The Journal of Finance*, 70(1), 91-114.
48. **Givoly, D., Hayn, C. (2002)** - "Rising conservatism: Implications for financial analysis." *Financial Analysts Journal*, 58(1), 56-74.
49. **Goetzmann, W. N., Peles, N. (1997)** - "Cognitive dissonance and mutual fund investors." *Journal of Financial Research*, 20(2), 145-158.
50. **Guilbault, R. L., Bryant, F. B., Brockway, J. H., Posavac, E. J. (2004)** - "A meta-analysis of research on hindsight bias." *Basic and Applied Social Psychology*, 26(2-3), 103-117.
51. **Hussain, M., et al. (2013)** - "Hindsight bias and investment decision-making: Empirical evidence from an emerging financial market." *International Journal of Research Studies in Management*, 2(2), 77-88.
52. **Irshad, Shoaib, Badshah, Waqar, Hakam, Usman (2016)** - "Effect of representativeness bias on investment decision making." *Management and Administrative Sciences Review*, 5(1), 26-30.

53. **Jamil, N., Bashir, T. (2021)** - "Impact of cognitive dissonance bias on investors' decisions: moderating role of emotional intelligence." *Pakistan Social Sciences Review*, 5(III), 538-552.

54. **Jiang, Linlin, et al. (2023)** - "Research on the Anchoring Bias in Stock Investment: Evidence from Chinese Stock Market." *Advances in Economics Management and Political Sciences*, 29, 120-125.

55. **Joe, V. C., Jones, R. N., Ryder, S. (1977)** - "Conservatism openness to experience and sample bias." *Journal of Personality Assessment*, 41(5), 527-531.

56. **Jonas, E., Schulz-Hardt, S., Frey, D., Thelen, N. (2001)** - "Confirmation bias in sequential information search after preliminary decisions: An expansion of dissonance theoretical research on selective exposure to information." *Journal of Personality and Social Psychology*, 80(4), 557.

57. **Kalunda, E. N., Mbaluka, P. K. (2012)** - "Test of endowment and disposition effects under prospect theory on decision-making process of individual investors at the Nairobi Securities Exchange Kenya." *Research Journal of Finance and Accounting*, 3(6), 157-171.

58. **Kahneman, D., Knetsch, J. L., Thaler, R. H. (1990)** - "Experimental tests of the endowment effect and the Coase theorem." *Journal of Political Economy*, 98(6), 1325-1348.

59. **Kahneman, D., Tversky, A. (1972)** - "Subjective probability: A judgment of representativeness." *Cognitive Psychology*, 3(3), 430-454.

60. **Kahneman, D., Tversky, A. (1974)** - "Judgment under uncertainty: heuristics and biases." *Science*, 185(4157), 1124-1131.

61. **Kahneman, D., Tversky, A. (1979)** - "Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk." *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 47(2), 263-291.

62. **Kahneman, D., Tversky, A. (1981)** - *The Simulation Heuristic*. National Technical Information Service.

63. **Kahneman, D., Tversky, A. (1982)** - "The psychology of preferences." *Scientific American*, 246(1), 160-173.

64. **Kahneman, D., Tversky, A. (1984)** - "Choices, values, and frames." *American Psychologist*, 39(4), 341.

65. **Kahneman, D., Tversky, A. (2013)** - "Prospect theory: An analysis of decision under risk." *In Handbook of the fundamentals of financial decision making: Part I*, 99-127.

66. **Kempf, A., Ruenzi, S. (2006)** - "Status quo bias and the number of alternatives: An empirical illustration from the mutual fund industry." *The Journal of Behavioral Finance*, 7(4), 204-213.

67. **Klayman, J., Soll, J. B., Gonzalez-Vallejo, C., Barlas, S. (1999)** - "Overconfidence: It depends on how, what, and whom you ask." *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 79(3), 216-247.

68. **König-Kersting, C., Pollmann, M., Potters, J., Trautmann, S. T. (2021)** - "Good decision vs. good results: Outcome bias in the evaluation of financial agents." *Theory and Decision*, 90, 31-61.

71. **Kudryavtsev, A., Cohen, G. (2010)** - "Anchoring and pre-existing knowledge in economic and financial settings." *American Journal of Social and Management Sciences*, 1(2), 164-180.
72. **Küçüksille, E., Usul, H. (2012)** - "Bilişsel önyargılar ve yatırımcı kararlarına etkileri." *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4).
73. **Labajova, Katarina, et al. (2022)** - "Illusion of control in farmers' investment and financing decisions." *Agricultural Finance Review*, 82(4), 675-689.
74. **Langer, E. J. (1975)** - "The illusion of control." *Journal of Personality and Social Psychology*, 32(2), 311.
75. **Lei, Shan, Mathers, Ani Manakyan (2024)** - "Familiarity bias in direct stock investment by individual investors." *Review of Behavioral Finance*, 16(3), 551-579.
76. **Legoux, Renaud, et al. (2014)** - "Confirmation biases in the financial analysis of IT investments." *Journal of the Association for Information Systems*, 15(1), 1.
77. **Legrenzi, Paolo, Monti, Marco (2009)** - "Investment Decision-Making and Hindsight Bias." *In Proceedings of the Annual Meeting of the Cognitive Science Society*, 31(31).
78. **Loomes, G., Sugden, R. (1982)** - "Regret theory: An alternative theory of rational choice under uncertainty." *Economic Journal*, 92(368), 805-824.
79. **Malemendier, U., Tate, G. (2008)** - "Who makes acquisitions? CEO overconfidence and the market's reaction." *Journal of Financial Economics*, 89(1), 20-43.
80. **Malkiel, B. G. (2011)** - "The efficient-market hypothesis and the financial crisis." *In Rethinking finance: perspectives on the crisis (Proceedings of a conference)*, Russel Sage Foundation.
81. **Malaquias, Rodrigo Fernandes, Albertin, Alberto Luiz (2019)** - "Information technology investments versus the illusion of control bias." *International Journal of Business Information Systems*, 32(4), 507-521.
82. **Matsumoto, A. S., Fernandes, J. L., Ferreira, I., Chagas, P. C. (2013)** - "Behavioral finance: a study of affect heuristic and anchoring in decision making of individual investor." *SSRN Electronic Journal*. Available at SSRN 2359180.
83. **Michenaud, S., Solnik, B. (2008)** - "Applying regret theory to investment choices: Currency hedging decisions." *Journal of International Money and Finance*, 27(5), 677-694.
84. **Miller, D. T., Ross, M. (1975)** - "Self-serving biases in the attribution of causality: Fact or fiction?" *Psychological Bulletin*, 82(2), 213.
85. **Montier, J. (2002)** - *Behavioural Finance: Insights into Irrational Minds and Markets*. West Sussex, England: John Wiley & Sons.
86. **Moradi, Mahmood, Mostafaei, Z., Meshki, M. (2013)** - "A study on investors' personality characteristics and behavioral biases: Conservatism bias and availability bias in the Tehran Stock Exchange." *Management Science Letters*, 3(4), 1191-1196.
87. **Mowen, M. M., Mowen, J. C. (1986)** - "An empirical examination of the biasing effects of framing on business decisions." *Decision Sciences*, 17(4), 596-602.
88. **Mullainathan, S., Thaler, R. H. (2000)** - "Behavioral economics." *NBER Working Paper No. w7948*. Available at http://www.nber.org/papers/w7948.

89. **Nobre, Fábio Chaves, Machado, Maria José de Camargo, Nobre, Liana Holanda Nepomuceno (2002)** - "Behavioral biases and the decision-making in entrepreneurs and managers." *Revista de Administração Contemporânea*, 26(suppl 1), e200369.

90. **Nofsinger, J. (2001)** - *Investment Madness: How Psychology Affects Your Investing - and What to Do About It*. Prentice Hall Press.

91. **Nouri, B. A., Motamedi, S., Soltani, M. (2017)** - "Empirical analysis of the financial behavior of investors with Brand approach (case study: Tehran stock exchange)." *Scientific Annals of Economics and Business*, 64(1), 97-121.

92. **Odean, T. (1998)** - "Are investors reluctant to realize their losses?" *The Journal of Finance*, 53(5), 1775-1798.

93. **Parmıtasarı, Rika Dwi Ayu, Syariati, Alim, Sumarlin (2022)** - "Chain reaction of behavioral bias and risky investment decision in Indonesian nascent investors." *Risks*, 10(8), 145.

94. **Peña, Víctor Alberto, Gómez-Mejía, Alina (2019)** - "Effect of the anchoring and adjustment heuristic and optimism bias in stock market forecasts." *Revista Finanzas y Política Económica*, 11(2), 389-409.

95. **Pikulina, E., Renneboog, L., Tobler, P. N. (2017)** - "Overconfidence and investment: An experimental approach." *Journal of Corporate Finance*, 43, 175-192.

96. **Pompian, M. M. (2012)** - *Behavioral Finance and Investor Types: Managing Behavior to Make Better Investment Decisions*. John Wiley & Sons.

97. **Qadri, S. U., Shabbir, M. (2014)** - "An empirical study of overconfidence and illusion of control biases impact on investor's decision making: An evidence from ISE." *European Journal of Business and Management*, 6(14), 38-44.

98. **Risen, J., Gilovich, T. (2007)** - "Informal Logical Fallacies." *In R. Sternberg, H. Roediger, and Diane F. Halpern (eds) Critical thinking in psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.

101. **Ritter, J. R. (2003)** - "Behavioral finance." *Pacific-Basin Finance Journal*, 11(4), 429-437.

102. **Roese, N. J., Vohs, K. D. (2012)** - "Hindsight bias." *Perspectives on Psychological Science*, 7(5), 411-426.

103. **Ross, M., Sicoly, F. (1979)** - "Egocentric biases in availability and attribution." *Journal of Personality and Social Psychology*, 37(3), 322.

104. **Rozeff, M. S., Kinney Jr, W. R. (1976)** - "Capital market seasonality: The case of stock returns." *Journal of Financial Economics*, 3(4), 379-402.

105. **Sajjad, Rehan, et al. (2022)** - "The impact of behavior biases on investor decision making regarding financial securities." *Asian Journal of Economics, Business, and Accounting*, 40-45.

106. **Samuelson, P. (1963)** - "Risk and uncertainty: A fallacy of large numbers." *Scientia*, 57(98).

107. **Samuelson, W., Zeckhauser, R. (1988)** - "Status quo bias in decision making." *Journal of Risk and Uncertainty*, 1(1), 7-59.

108. **Sattar, M. A., Toseef, M., Sattar, M. F. (2020)** - "Behavioral finance biases in investment decision making." *International Journal of Accounting, Finance, and Risk Management*, 5(2), 69.
109. **Saunders, E. M. (1993)** - "Stock prices and Wall Street weather." *The American Economic Review*, 83(5), 1337-1345.
110. **Schäfer, P. S., Williams, C. C., Goodie, A. S., Campbell, W. K. (2004)** - "Overconfidence and the big five." *Journal of Research in Personality*, 38(5), 473-480.
111. **Schweisfurth, T. G., Schöttl, C. P., Raasch, C., Zaggl, M. A. (2023)** - "Distributed decision-making in the shadow of hierarchy: How hierarchical similarity biases idea evaluation." *Strategic Management Journal*, 44(9), 2255-2282.
112. **Sezer, O., Zhang, T., Gino, F., Bazerman, M. H. (2016)** - "Overcoming the outcome bias: Making intentions matter." *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 137, 13-26.
113. **Shefrin, H. (2002)** - *Beyond Greed and Fear: Understanding Behavioral Finance and the Psychology of Investing*. Oxford: Oxford University Press.
114. **Shukla, S., Tripathi, A. R., Shukla, S. K., Shukla, A. (2022)** - "The impact of self-serving bias on selection of stocks by retail investors in equity market: A study of the urban middle class of India." *European Journal of Business and Management Research*, 7(3), 1-6.
115. **Simon, H. A. (1955)** - "A behavioral model of rational choice." *Quarterly Journal of Economics*, 69(1), 99-118.
116. **Simon, H. A. (1956)** - "Rational choice and the structure of the environment." *Psychological Review*, 63(2), 129-138.
117. **Simon, H. A. (1960)** - *The New Science of Management Decision*. Harper & Brothers.
118. **Simon, H. A. (1979)** - "Rational decision making in business organizations." *American Economic Review*, 69(4), 493-513.
119. **Statman, M. (2002)** - "Lottery players/stock traders." *Financial Analysts Journal*, 58(1), 14-21.
120. **Statman, M., E. I. R. (2006)** - "Mental accounting bias." *The Monitor*, May/June, 26-27.
121. **Strömbäck, C., Lind, T., Skagerlund, K., Västfjäll, D., Tinghög, G. (2017)** - "Does self-control predict financial behavior and financial well-being?" *Journal of Behavioral and Experimental Finance*, 14, 30-38.
122. **Sulistiawan, D., Rudiawarni, F. A. (2019)** - "Do stock investors need to discuss to reduce decision bias?" *Investment Management and Financial Innovation*, 16(3), 1-9.
123. **Tariq, Rameez (2015)** - "Financial Reporting Framing Effects and Successful Investment Decision." *European Journal of Business and Management Online*, 7(19), 2222-2839.
124. **Taner, B., Akkaya, G. C. (2005)** - "Yatırımcı psikolojisi ve davranışsal finans yaklaşımı." *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 27, 47-54.
125. **Tavor, Tchai (2013)** - "Investors' short term decision making and review of the hindsight bias effect." *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 4(11), 176-185.

126. **Thaler, R. H. (1999)** - "Mental accounting matters." *Journal of Behavioral Decision Making*, 12(3), 183-206.

127. **Thaler, R. H. (1999)** - "The end of behavioral finance." *Financial Analysts Journal*, 55(6), 12-17.

128. **Thaler, R. H. (2005)** - *Advances in Behavioral Finance, Volume II*. Princeton University Press.

129. **Thaler, R. H., Shefrin, H. M. (1981)** - "An economic theory of self-control." *Journal of Political Economy*, 89(2), 392-406.

130. **Tufan, E. (2006)** - *Davranışsal Finans*. Ankara: Orion Yayınevi.

131. **Tversky, A., Fox, C. R. (1995)** - "Weighing risk and uncertainty." *Psychological Review*, 102(2), 269.

132. **Tversky, A., Kahneman, D. (1974)** - "Judgment under uncertainty: heuristics and biases: biases in judgments reveal some heuristics of thinking under uncertainty." *Science*, 185(4157), 1124-1131.

133. **Tversky, A., Kahneman, D. (1992)** - "Advances in prospect theory: Cumulative representation of uncertainty." *Journal of Risk And Uncertainty*, 5, 297-323.

134. **Uhr, Charline, Meyer, Steffen, Hackethal, Andreas (2019)** - "Smoking hot portfolios? Overtrading from self-control failure."

135. **Ullah, S. (2015)** - "An empirical study of illusion of control and self-serving attribution bias impact on investor's decision making: moderating role of financial literacy." *Research Journal of Finance and Accounting*, 6(19), 109-118.

136. **Victor, Peña, Gómez-Mejía, Alina (2019)** - "Effect of the anchoring and adjustment heuristic and optimism bias in stock market forecasts." *Revista Finanzas y Política Económica*, 11(2), 389-409.

137. **Wang, Bingqing (2023)** - "The Impact of Anchoring Bias on Financial Decision-Making: Exploring Cognitive Biases in Decision-Making Processes." *Studies in Psychological Science*, 1(2), 41-50.

141. **Wason, P. C. (1960)** - "On the failure to eliminate hypotheses in a conceptual task." *Quarterly Journal of Experimental Psychology*, 12, 129–140.

142. **Wikartika, Ira, Evanthi, Ayundha, Suwaidi, Rahman Amrullah (2023)** - "Investment decision making with investment satisfaction as an intervening variable: availability bias and financial literacy." *JBMP (Jurnal Bisnis Manajemen Dan Perbankan)*, 9(1), 12-24.

143. **Yılmaz, Ö., Şahin, S. (2014)** - "Overconfidence in finance with different domains: An interdisciplinary experimental approach." *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15(1), 253-268.

GİRİŞİMCİLİKTE EN SIK YAPILAN HATALAR
20 SEKTÖREL VAKA

Dr. Tuğkan Arıcı

nobel bilimsel

Girişimcilikte En Sık Yapılan Hatalar: 20 Sektörel Vaka

Dr. Tuğkan Arıcı

Yayın No.: 2392
ISBN: 978-625-376-088-5
E-ISBN: 978-625-376-089-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Arıcı, Tuğkan.
Girişimcilikte En Sık Yapılan Hatalar: 20 Sektörel Vaka / Tuğkan Arıcı
1. Basım, X + 148 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin yok.
ISBN: 978-625-376-088-5
E-ISBN: 978-625-376-089-2
1. Girişimcilik 2. Sektörel Vaka 3. İş Fikri 4. İnovasyon

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

SORUMLULUK VE GERÇEKLİK BEYANI ..... **ix**

VAKA 1
MARKA DEĞERİNİN KADERİ PAMUK İPLİĞİNE Mİ BAĞLI? 1

VAKA 2
NASIL OLSA HERKES SATIN ALACAK 11

VAKA 3
BEN SANA GÜVENİYORUM, SEN YAPARSIN 19

VAKA 4
FİYAT MI, KALİTE Mİ? 25

VAKA 5
GELİR - GİDER DENGESİZLİĞİ 31

VAKA 6
DOĞRU İNSAN, YANLIŞ POZİSYON 37

VAKA 7
ANLAŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜMSÜZLÜĞÜ 47

VAKA 8
TEBRİKLER! TAKIM LİDERİ OLDUNUZ 55

VAKA 9
DOĞRU PERSONEL, DOĞRU HAKLAR 63

VAKA 10
MENTORLÜKTEN REKABETE 69

VAKA 11
MARKA KONUMLANDIRMASI 75

VAKA 12
SELİN'İN GÖÇMEN MUTFAĞI 83

VAKA 13
YÖNETİMSEL DEĞİŞİM VE BÜYÜMEK 91

VAKA 14
KÜLTÜREL FARKLILIKLAR 99

VAKA 15
ÜRÜNÜMÜZ TAKLİT EDİLEMEZ Kİ 107

VAKA 16
EĞİTİM PLATFORMU 115

VAKA 17
BEKLENTİ FARKLILIKLARI 125

VAKA 18
MELEK MİDİR YATIRIMCI? 133

VAKA 19
AMA İŞLER YURT DIŞINDA BÖYLE YÜRÜMÜYOR! 145

VAKA 20
GELECEĞİ REDDETMEK 151

YAZAR HAKKINDA 157

2. Basım

HAYATA DOKUNANLAR

Bilim, Sanat ve Eğitim Tarihine Işık Tutanlar

Röportajlar
Dr. Süleyman Yılmaz

nobel
40.yıl

HAYATA DOKUNANLAR
Bilim, Sanat ve Eğitim Tarihine Işık Tutanlar
Röportajlar: Dr. Süleyman Yılmaz

Yayın No: 4172
Beşeri Bilimler: 417
ISBN: 978-625-417-917-4
E-ISBN: 978-625-417-918-1
Basım Sayısı: 2. Basım, Ocak 2025

© Copyright 2025, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal- mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yılmaz, Süleyman.
Hayata Dokunanlar - Bilim, Sanat ve Eğitim Tarihine Işık Tutanlar / Süleyman Yılmaz
2. Basım, VIII + 340 s., 13,5x19,5 cm. Kaynakça ve dizin yok.
ISBN: 978-625-417-917-4
E-ISBN: 978-625-417-918-1
1. Sözlü Tarih 2. Bilim 3. Sanat 4. Eğitim 5. Röportaj

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İçindekiler

Ön Söz iii

Giriş 1

Amerika'dan Nobel Ödüllü Akademisyen Aziz Sancar İle
Online Röportaj 5

Ankara'dan YÖK Eski Başkanı ve Emekli Büyükelçi
Yusuf Ziya Özcan İle Online Zoom Röportajı 23

İstanbul'dan Akademisyen ve Keman Sanatçısı Cihat Aşkın İle
Online Zoom Röportajı 57

Ankara'dan Bakü Devlet Ödüllü Akademisyen
Emirullah Mehmetov İle Online Zoom Röportajı 87

Amerika'dan Görme Engelli Akademisyen Önder İşlek İle
Online Zoom Röportajı 107

Aksaray'dan Öğretmen Asuman Bülbül İle Röportaj 135

Aksaray'dan Emekli Öğretmenler Handan ve Cafer Bülbül İle
Röportaj 153

Hatay'dan Emekli Öğretmen Osman Çelen İle Röportaj 177

Ankara'dan Emekli Akademisyen ve Ressam Hasan Pekmezci İle
Online Röportaj 195

Adana'dan Emekli Akademisyen Gülsen Önengüt İle Röportaj.....247

Aksaray'dan Emekli Öğretmen Jale Özdal İle Röportaj 271

Aksaray'dan Emekli Öğretmenler Menekşe ve Ahmet Koşar İle Röportaj.....291

Hatay'dan Emekli Öğretmen Erden Arparslan İle Röportaj.....311

Hatay'dan Emekli Öğretmen Hasan Aksel İle Röportaj 321

Hatay'dan Emekli Öğretmen Recep Akyol İle Röportaj.....329

İbn Haldun'un Umran İlmi Işığında

YÖNETİM SİSTEMLERİNİN MEŞRUİYETİ

Gül Dilek Türk

nobel
40.yıl

İbn Haldun'un Umran İlmi Işığında YÖNETİM SİSTEMLERİNİN MEŞRUİYETİ

Gül Dilek Türk

Yayın No.: 5720
Beşeri Bilimler: 656
ISBN: 978-625-371-952-4
E-ISBN: 978-625-371-953-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Türk, Gül Dilek.
İbn Haldun'un Umran İlmi Işığında Yönetim Sistemlerinin Meşruiyeti / Gül Dilek Türk
1. Basım, VI + 352 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-952-4
E-ISBN: 978-625-371-953-1
1. Siyasal İletişim 2. Siyaset Sosyolojisi 3. İletişim Sosyolojisi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ iii

GİRİŞ 1

Birinci Bölüm
SİYASAL MEŞRUİYET KAVRAMINA GENEL BAKIŞ 9
1.1. Siyasal İktidar, Otorite ve Egemenlik 9
1.2. Meşruiyet Kavramına Genel Bakış 25
1.3. Meşruiyetin Tipolojisi 35
1.4. Meşruiyet Problemi 40
1.4.1. Meşruiyet-Yasallık-Hukukilik Ayrımı 40
1.4.2. Konsensüs ve Meşruiyet 46
1.5. Meşruiyetin Türleri 49
1.5.1. Hukuki Meşruiyet 50
1.5.2. Sosyopolitik Meşruiyet 51
1.5.3. Dinsel Meşruiyet 52
1.6. Meşruiyetin Simgesel İnşası 54
1.7. Meşruiyet Krizi 59

İkinci Bölüm
SİYASAL İKTİDARIN MEŞRUİYET KAYNAĞI 65
2.1. Riyasette (İlkel Toplumlar, Kent Devletleri, Kadim Doğu Medeniyetleri) Siyasal Meşruiyetin Kaynağı 66
2.2. Krallık ve İmparatorluklarda Siyasal Meşruiyetin Kaynağı 84
2.3. Modern Devlette Siyasal Meşruiyetin Kaynağı 108
2.3.1. Devletin Fonksiyonları 120
2.3.1.1. Yasama 120
2.3.2. Yürütme 123
2.3.2.1. Parlamenter Sistem 124
2.3.2.2. Başkanlık Sistemi 125
2.3.2.3. Yarı Başkanlık Sistemi 128
2.3.2.4. Meclis Hükûmeti 128

2.3.3. Yargı 128
2.4. Modern Devletin Meşruiyetine Yönelik Tartışmalar 131
2.4.1. Modern Devletin Meşruiyeti ve Marksizm 133
2.4.2. Modern Devletin Meşruiyeti ve Faşizm 135
2.4.3. Modern Devletin Meşruiyeti ve Sosyalizm 137
2.4.4. Modern Devletin Meşruiyeti ve Anarşizm 142
2.5. Modern Devletin Meşruiyet Krizi 143
2.6. Modern Devletin Meşruiyet Krizine Yönelik Çözümler 157
2.6.1. Devlet Kudretinin Sınırlandırılması 157
2.6.2. İnsan Hakları ve Meşruiyet 170
2.6.3. Demokrasi ve Meşruiyet 173

Üçüncü Bölüm
İBN HALDUN DÜŞÜNCESİNDE MODERN DEVLETİN MEŞRUİYETİ 195
3.1. Umran İlmi 196
3.2. İbn Haldun'da Siyasal İktidar 201
3.2.1. Devletin Kaynağı: Asabiye 203
3.2.2. Siyasal İktidar Türleri 210
3.2.2.1. Bedevi Toplumlarda (Riyaset) Siyasal İktidar ve Meşruiyet 210
3.2.2.2. Hazeri Toplumlarda (Mülk) Siyasal İktidar ve Meşruiyet 216
3.2.2.3. Halifelik 223
3.3. İbn Haldun'un Devlet Anlayışı 228
3.3.1. Tavırlar Teorisi (Doğuşundan Çöküşüne Devletin Beş Evresi) 230
3.3.2. Devletin Çöküşü 241
3.4. İbn Haldun'un İklim Teorisi ve Yönetim Sistemi İlişkisi 247
3.5. İbn Haldun'da Meşruiyet Sorunu 255
3.6. Modern Devlet ve İbn Haldun'un Meşruiyet Modeli 263
3.7. İbn Haldun'un Meşruiyet Modeline Göre Parlamenter Sistem ve Başkanlık Sistemi 278
3.8. Türkiye'de Başkanlık ve Parlamenter Sistem Tartışmalarına Genel Bakış 295

SONUÇ 311

KAYNAKÇA 319

KAYNAKÇA

Abramson, J. (2012). *Minerva'nın Baykuşu Batı Siyasi Düşünce Tarihi* (Çev. İ. Yıldız). İstanbul: Dipnot Yayınları.

Adamson, W. L. (1983). *Hegemony and Revolution: A Study of A. Gramsci's Political and Cultural Theory.* Los Angeles: University of California Press.

Adıvar, Abdülhak Adnan, "İbn Haldun", *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, C. 5.

Adorno, T. W. (2016). *Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi* (10 b.)(Çev. M. Tüzel, N. Ülner & E. Gen). İstanbul: İletişim Yayınları.

Adorno, T. W. & Horkheimer, M. (1996). *Aydınlanmanın Diyalektiği II* (Çev. O. Özgül). İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Agamben, G. (2013). *Kutsal İnsan Egemen İktidar ve Çıplak Hayat* (2 b.) (M. Celep, Dü.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Agustinus, S. (2014). *İtiraflar* (Çev. Ç. Dürüşken). İstanbul: Alfa Yayınları.

Ağaoğulları, M. A. (2010). *Ulus-Devlet ya da Halkın Egemenliği* (2 b.). Ankara: İmge Kitabevi.

Ağaoğulları, M. A. (2013a). *Kent Devletinden İmparatorluğa* (7 b.). Ankara: İmge Kitabevi.

Ağaoğulları, M. A. (2013b). Niccolo Machiavelli: Prensin İktidarından Devlete. M. A. Ağaoğulları içinde, *Sokrates'ten Jakobenlere Batıda Siyasal Düşünceler* (4 b.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Ağaoğulları, M. A. & Köker, L. (2009). *Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı* (4 b.). Ankara: İmge Kitabevi.

Ağaoğulları, M. A. & Köker, L. (2011). *İmparatorlukta Tanrı Devletine* (7 b.). Ankara: İmge Kitabevi.

Ağaoğulları, M. A. & Köker, L. (2013). *Tanrı Devletinden Kral-Devlete* (6 b.). Ankara: İmge Kitabevi.

Ağaoğulları, M. A., Zabcı, F. Ç. & Ergün, R. (2009). *Kral-Devletten Ulus-Devlete* (2 b.). Ankara: İmge Kitabevi.

Ahmad, Z. (2003). *The Epistemology of Ibn Khaldun.* New York: Routledge Curzon.

Ahmed, A. (2002). Ibn Khaldun's Understanding of Civilizations and the Dilemmas of Islam and the West Today. *Middle East Journal, 56* (1), 20-45.

Ahmed, A. (2005, 11). Ibn Khaldun and Anthropology: The Failure of Methodology in the Post 9/11 World. *Contemporary Sociology, 34* (6), 591-596.

Akad, M. (2012). *Kamu Hukuku Bilgisi.* İstanbul: Der Yayınları.

Akal, C. B. (1999). Devlet, yasa, hakimiyet. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cumhuriyetin 75. Yıl Armağanı.* İstanbul: İstanbul, Üniversitesi Yayınları, ss. 21-55.

Akal, C. B. (2000). Bir Devlet Kuramı İçin Giriş. C. B. Akal içinde, *Devlet Kuramı.* Ankara: Dost Kitabevi.

Akal, C. B. (2016). *İktidarın Üç Yüzü* (8 b.). Ankara: Dost Kitabevi.

Akın, İ. F. (2013). *Devlet Doktrinleri.* İstanbul: Beta Basım A. Ş.

AK Parti. (2017). *Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin Genel Faydaları.* Ankara.

Aktaş, M. (2015). Türkiye'de Hükümet Krizleri ve Sistem Arayışları. M. Aktaş, & B. Coşkun içinde, *Başkanlık Sistemi.* Ankara: Liberte Yayınları.

Akyol, Ö. F. (2005). *Thomas Aquinas Hayatı, Eserleri ve Düşüncesi.* İstanbul: Homer Yayıncılık.

Akyürek, S., Yılmaz, M. A., Atalay, E. & Koydemir, F. S. (2013). *Başkanlık Sistemine Toplumsal Bakış.* BİLGESAM. İstanbul: BİLGESAM.

Al-Araki, A. M. (1983). *Ibn Khaldun: Discourse of the Method and Concepts of Economic Sociology*. Erişim Tarihi: 14 Mart 201, http://home.online.no/~al-araki/ arabase2/ibn/ khald0001.html adresinden alındı.

Al-Azmeh, A. (1982). *Ibn Khaldun: An Essay in reinterpretation.* London: Frank Cass.

Alatas, S. (2006, 11). Ibn Khaldun and Contemporary Sociology. *International Sociology, 21* (6), 782-795.

Alkan, H. (2013). *Karşılaştırmalı Siyaset Başkanlık ve parlamenter Sistemler Işığında Yarı Başkanlık Modelleri.* İstanbul: Açılım Kitap.

Alkan, H. (2016). Başkanlık Sistemi ve Latin Amerika Deneyimi. H. Alkan içinde, *Latin Amerika Siyaseti Geçiş Sürecinde Başkanlık Sistemleri.* Ankara: Stratejik Düşünce Enstitüsü Yayınları.

Alsırt, F. T. (2012). *İbn Haldun'un Düşünceleri ve Diplomasi İle İlgili Görüşleri.* Ankara: Karınca Yayınları,.

Altay, D. (2012). *Ibni Haldun İlmin Parlayan Işığı.* Ankara: Alter Yayınları.

Anderson, P. (1988). *Gramsci, Hegemonya, Doğu/Batı Sorunu ve Strateji* (Çev. T. Günersel). İstanbul: Alan Yayıncılık.

Andıç, F., Andıç, S. & Koçak, M. (2014). *İbn Haldun Hayatı ve Eserleri Üzerine Düşünceler* (3 b.). Ankara: Hitabevi Yayınları.

Anık, C. (2000). *Siyasal İkna* (2 b.). Ankara: Vadi Yayınları.

Anık, C. (2015). *Meşruiyetin Sosyal Psikolojisi.* İstanbul: Kaknüz Yayınları.

Anık, C. (2017, Bahar). Referandumun Nefesi. *Türkiye Günlüğü* (130), 14-28.

Anık, C. (2018). *Modern Düşüncenin Bunalımı ve Doğu.* İstanbul: İnsan Yayınları.

Apter, D. A. (1965). *The Politics of Modernization.* Chicago: University of Chicago Press.

Aquinas, T. (2007). *Varlık ve Öz* (Çev. O. Özügül). İstanbul: Say Yayınları.

Aral, V. (2012). *Hukuk Felsefesinin Temel Sorunları* (3 b.). İstanbul: XII Levha Yayınları.

Arato, A. (1994). Constitution and continuity in the East European transitions Slovak Committee of the European Cultural Foundation. I. G. Gross içinde, *Slovak Committee of the European Cultural Foundation.* Bratislava: Slovak Committee of the European Cultural Foundation.

Ardıç, N. (2003). İbn Haldun ve Weber'de Bilgi ve Bilim Sorunu. *Divan İlmi Araştırmalar, 8* (15), 139-167.

Arendt, H. (2014). *Formasyon, Sürgün, Totalitarizm Anlama Denemeleri 1930-1954* (Çev. İ. Yıldız). İstanbul: Dipnot Yayınları.

Arendt, H. (2016). *İnsanlık Durumu / Hannah Arendt* (8 b.) (Çev. B. S. Şener). İstanbul: İletişim Yayınları.

Arendt, H. (2017). *Totalitarizmin Kaynakları 3 / Totalitarizm* (2 b.) (Çev. İ. Serin). İstanbul: İletişim Yayınları.

Aristotales (2000). *Politika* (5 b.) (Çev. M. Tuncay). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Arnason, J., & Stauth, G. (February, 2004, 02). Civilization and State Formation in the Islamic Context: Re-reading Ibn Khaldun. *Thesis Eleven* (76), 29-48

Aron, R. (1990). *Democracy and Totalitarianism,*. Ann Arbor: Ann Arbor Paperback.

Arslan, A. (1982a). Ibn Haldun ve Mantık. S. Hilav içinde, *Yazko Felsefe Yazıları* (Cilt 3). İstanbul: Yazko.

Arslan, A. (1982b). İbn Haldun ve Doğa. S. Hilav içinde, *Yazko Felsefe Yazıları* (Cilt 4). İstanbul: Yazko.

Arslan, A. (1987). *İbn Haldun'un İlim Fikir Dünyası.* İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Arslan, A. (2007). *İlkçağ Felsefe Tarihi 3.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Arslan, A. (2014). *Ibn Haldun* (2 b.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Arslan, N. T. (2013). *İstikrar ve Temsil Paradigmaları Çerçevesinde Başkanlık Sistemi ve Türkiye.* Ankara: Alfa Aktüel Yayınları.

Aslan, Ü. (T.siz). *Jeopolitika ve Türkiye'nin Jeopolitik Önemi.* Erişim Tarihi: 14 Mart 2018, Academia.edu: https://www.academia.edu/25589616/Jeopolitika_ve_T%C3%BCrkiyenin_Jeopolitik_%C3%96nemi adresinden alındı.

Atay, E. E. (2017). Hukukta Meşruiyet Kavramı. *Gazi Üniversitesi Hukuk Dergisi*. http://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/1_2_10.pdf adresinden alındı.

Ateş, T. (2007). *Siyasal Tarih* (2 b.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Austin, J. (2015). *Hukukun Belirlenmiş Alanı* (Çev. Ü. Yükselbaba, S. Üye & U. Koloş). İstanbul: Tekin Yayınevi.

Aybakır, H. B. (2017, Bahar). Türkiye'nin Yeni Yol Haritası: 16 Nisan Referandumu. *Türkiye Günlüğü* (130), 29-40.

Baali, F. (1988). *Society, State, and Urbanism: Ibn Khaldun's Sociological Thought.* Albany: Sunny Press.

Baali, F. & Wardi, A. (1981). *Ibn Khaldun and Islamic Thought-styles: A Social Perspective.* Boston: G. K. Hall.

Baker, E. (1953). *Social Contract, Locke- Hume- Rousseau.* London: Oxford University Press.

Bakırtaş, İ. & Cüneyt, K. (2005, Nisan). Politik Dalgalanmalar Çerçevesinde Türkiye'deki Seçimlerin Ekonometrik Analizi. *Dumlupınar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 19* (1), 55-66

Balı, A. Ş. (2011). *Hukuk-Toplum-Siyaset Üzerine Söyleşiler.* Konya: Çizgi Kitabevi.

Balkan, İ. (2016). *Ockham'ın Usturası İnanç, Kanı ve Kanaat Üzerine Morfolojik Bir İnceleme.* İstanbul: Altın Bilek Yayınları.

Barry, N. P. (1989). *An Introduction to Modern Political Theory* (2 b.). London: Macmillan Publishing.

Başgil, A. F. (1960). *İlmin Işığında Günün Meseleleri.* İstanbul: Yağmur Yayınları.

Batuk, C. (2006). *Mitoloji ve Tarihsellik.* İstanbul: İz Yayıncılık.

Baudrillard, J. (1991). *Sessiz Yığınların Gölgesinde Ya Da Toplumsalın Sonu* (Çev. O. Adanır). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Baudrillard, J. (1997). *Tüketim Toplumu* (Çev. H. Deliçaylı, & F. Keskin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (1999). *Çalışma, Tüketicilik ve Yeni Yoksullar* (Çev. Ü. Öktem). İstanbul: Sarmal Yayınları.

Bayat, M. (1983). Strateji-Tarih-Cografya ilişkileri. *1.Asked Tarih Seminerı Sunumları.* Ankara: ATASE BŞK.

Bayrakdar, M. (1983). İbn Haldun'un Sosyal Atomculuğu. *AÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* (26), 625-638.

Bayram, S. (2016). *Türkiye'de Başkanlık Sistemi Tartışmaları.* Ankara: SETA.

Bağce, E. (2005). İbn Haldun'un İdeoloji Kuramı: Karşılaştırmalı Bir Çözümleme. *Doğu Batı Düşünce Dergisi, 8* (31), 199-214.

Bağce, E. (2013). Cumhuriyet, Meşruiyet ve Demokrasinin Doruk Noktası: Rousseau. A. Öztürk içinde, *Res Publica.* İstanbul: Doğu Batı Yayınları.

Bağce, E. (2016). *Parlamenter Sistem mi, Başkanlık mı?* İstanbul: Gonca Yayınevi.

Beetham, D. (1991). *The Legitimation of Power*. London: Macmillan Publishing.

Benlisoy, F. (2007). Anarşizm. B. Öz içinde, *Modern Siyasal İdeolojiler.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Berelson, B. (1952). *Content Analysis in Communication Research.* Glencoe: Free Press.

Berger, A. A. (1991). *"Bir Terör Aygıtı Olarak Televizyon: Kuramsal Bir Yaklaşım Denemesi", Enformasyon Devrimi Efsanesi* (Çev. Y. Kaplan). Kayseri: Rey Yayınları.

Berger, P. L. (1993). *Dinin Sosyal Gerçekliği* (Çev. A. Coşkun). İstanbul: İnsan Yayınları.

Berger, P. L. & Luckmann, T. (2008). *Gerçekliğin Sosyal İnşası Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi* (Çev. V. S. Öğütle). İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

Berktay, F. (2008). Liberalizm: Tek bir teorik pozisyona indirgenmesi. H. B. Öz içinde, *19. yüzyıldan 20. yğzyıla Modern Siyasal Düşünceler* (2 b.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Bezci, B. (2006). *Carl Schmitt'in Politik Felsefesi: Modern Devletin Müdafaası.* İstanbul: Paradigma Yayınları.

Bezci, B. (2007). Modern Türkiye'de Meşruiyetin Politik İçeriği: Schmittyen Bir Değerlendirme. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, 44* (508), 5-13.

Bıçak, A. (2016). *Devlet Felsefesi Eleştiriler ve Öngörüler.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Biber, A. (2003, Aralık). Bir Meşrulaştırma Yöntemi Olarak Halkla İlişkilerin Meşruiyeti. *Amme İdaresi Dergisi, 4* (36), 43-53.

Bilgin, N. (2014). *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi* (3 b.). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Binark, M. (2001). Kadının Sesi Radyo Programı ve Kimliği Konumlandırma Stratejisi. *Toplumbilim* (14), 75-90.

Blij, H. J. (1967). *Systematic Political Geography.* New York: John Wiley & Sons Inc.

Bobbio, N. (2013). Kelsen ve Hukukun Kaynakları. C. B. Akal içinde, *Devlet Kuramı* (4 b.). Ankara: Dost Yayınları.

Bodin, J. (2009). *Bodin: On Sovereignty (Cambridge Texts in the History of Political Thought)* . Oxford: Seven Treasures Publication.

Boix, C. (2001). Democracy, Development and the Public Sector. *American Journal of Political Science, 45* (1), 1-17.

Bond, P. (2005, June). Gramsci, Polanyi and Impressions from Africa on the Social Forum Phenomenon . *International Journal of Urban and Regional Research*, V. 29/2, 433-440.

Bostancı, M. N. (2017, Bahar). 16 Nisan Halkoylaması'nın Siyasal Anlamı. *Türkiye Günlüğü* (130), 5-9.

Bottomore, T. (2000). *Toplumbilim* (Çev. Ü. Oskay). İstanbul: Der Yayınları.

Bottomore, T. & Nisbet, R. (2014). *Sosyolojik ÇÖzümlemenin Tarihi* (3 b.). (M. Tuncay, & A. Uğur, Dü) İstanbul: Kırmızı Yayıınları.

Bozlağan, R. (2016). *Türk Tipi Başkanlık.* İstanbul: Hayat Yayınları.

Braudel, F. (1992a). Tarih ve Sosyoloji. F. Braudel içinde, *Tarih Üzerine Yazılar* (Çev. M. A. Kılıçbay). Ankara: İmge Kitabevi.

Braudel, F. (1992b). Tarih ve Toplumsal Bilimler: Uzun Süre. F. Braudel içinde, *Tarih Üzerine Yazılar* (Çev. M. A. Kılıçbay). Ankara: İmge Kitabevi.

Brett, A. (2005). *Marsilius of Padua: The Defender of the Peace (Cambridge Texts in the History of Political Thought).* Cambridge: Cambridge University Press.

Brzezinski, Z. (1998). *Büyük Satranç Tahtası - Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gerekleri.* İstanbul: Sabah Kitapları.

Cabet, E. (2012). *İkaria'ya Yolculuk* (Çev. M. Selen, & E. Gültekin). İstanbul: Say Yayınları.

Campell, J. (2006). *İlkel Mitoloji Tanrının Maskeleri* (3 b.). Ankara: İmge Kitabevi.

Campell, J. (2015a). *Doğu Mitolojisi* (Çev. K. Emiroğlu). İstanbul: Islık Yayınları.

Campell, J. (2015b). *Batı Mitolojisi* (Çev. K. Emiroğlu). İstanbul: Islık Yayınları.

Campell, J. (2015c). *Yaratıcı Mitoloji* (Çev. K. Emiroğlu). İstanbul: Islık Yayınları.

Canetti, E. (1998). *Kitle ve İktidar* (Çev. G. Aygen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Canikoğlu, M. D. (2010). *Anayasal Devlette Meşruiyet.* Ankara: Yetkin Yayıncılık.

Cantzen, R. (2015). *Daha Az Devlet, Daha Çok Toplum* (3 b.) (Çev. V. Atayman). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Carnoy, M. (2014). *Devlet ve Siyaset Teorisi* (Çev. S. Coşar, A. Örküp, M. Pamir, & M. Yetiş). İstanbul: Dipnot Yayınları.

Ceylan, Ş. Ş. (2009). *Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Alternatif Uyuşmazlık Çözümü.* İstanbul: XII Levha Yayınları.

Chapra, M. (2008, 04). Ibn Khaldun's Theory of Development: Does it Help Explain the Low Performance of the Present-day Muslim World? . *Journal of Socio-Economics, 37* (2), 836-863.

Childe, G. (2009). *Tarihte Neler Oldu* (5 b.) (Çev. A. Şenel, & M. Tunçay). İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Chomsky, N. (2007, Ağustos 12). *Le Monde Diplomatique*. https://mondediplo.com/2007/08/ adresinden 11 Mart 2018'de erişilmiştir.

Chomsky, N. (2008). *Medya Denetimi* (Çev. E. Baki). İstanbul: Everest Yayınları.

Chomsky, N. & Herman, E. S. (2006). *Rızanın İmalatı/Kitle Medyasının Ekonomi Politiği.* İstanbul: Aram Yayınları.

CHP (2017). *Anayasa Değişikliği Ne Getiriyor 30 Soru 30 Cevap.*

CHP (2017b). *Neden Hayır.*

Cicero (2013). *Yükümlülükler Üzerine* (Çev. C. C. Çevik). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Cicero (2014). *Devlet Üzerine* (Çev. C. C. Çevik). İstanbul: İthaki Yayınları.

Cicero (2016). *Yasalar Üzerine* (Çev. C. C. Çevik). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Ciğerli, S. (2015). Yeni Anayasa ve Başkanlık Sistemi. M. Aktaş, & B. Coşkun içinde, *Başkanlık Sistemi.* Ankara: Liberte Yayınları.

Cipriani, R. (1987). The Sociology of Legitimation. *Current Sociology, 5* (2), 1-20.

Claessen, H. J. & Skalnik, P. (1993). *Erken Devlet* (Alaeddin Şenel b.). Ankara: İmge Kitabevi.

Clastres, P. (2011). *Devlete Karşı Toplum* (3 b.) (Çev. M. S. Demirtaş). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Cohen, A. P. (1999). *Topluluğun Simgesel Kuruluşu* (Çev. M. Küçük). Ankara: Dost Yayınları.

Cohen, G. (1959). Ibn Khaldun: Rediscovered Arab Philosopher. *Midstream, 77* (9), 13-30.

Cohen, J. L. (2013). *Sivil Toplum ve Siyasal Teori.* Ankara: Efil Yayıncılık.

Cohen, J. L. & Arato, A. (2013). *Sivil Toplum ve Siyasal Teori.* Ankara: Efil Yayınları.

Cohen, R. (1988). Introduction. R. C. Toland (Dü.) içinde, *State Formation and Political Legitimacy.* New Brunswick: Transaction Books.

Coşkun, B. (2013). Spinoza'da Akla Dayalı Özgür Devletin Olanağı. A. Öztürk içinde, *Planton'dan Skinner'a Antik ve Modern Düşünce Res Publica.* İstanbul: Doğu Batı Yayınları.

Coşkun, B. (2015). Önsöz. M. Aktaş, & B. Coşkun içinde, *Başkanlık Sistemi.* Ankara: Liberte Yayınarı.

Coşkun, İ. (1997). *Modern Devletin Doğuşu.* İstanbul: Der Yayınları.

Crouch, C. (2003). *Commercialisation or Citizenship: Education Policy and the Future of Public Services.* USA: Fabian Society.

Crouch, C. (2014). *Neoliberalizmin Garip Ölümsüzlüğü.* İstanbul: Açılım Kitap.

Crouch, C. (2016). *Post-Demokrasi* (Çev. E. Zeybekoğlu). Ankara: Dost Kitabevi.

Cutler, L. N. (1986). To Form a Government. R. A. Goldwin, & A. Kaufman içinde, *Seperation of Powers Does it Still Work?* Washington: American Enterprise Institute.

Çağrıcı, M. (1991). *Asabiyet, TDV İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 3). DİA Yayınları.

Çaha, Ö. (2007). *Aşkın (Transandantal) Devletten Sivil Topluma.* İstanbul: Plato Film Yayıncılık.

Çaksu, A. (2002). İbn Haldun ve Hegel'de Tarihte Nedensellik: Aristo'nun Mirasını Yeniden Düşünmek. *Divan İlmi Araştırmalar, 7* (12), 51-94.

Çam, E. (1990). *Siyaset Bilimine Giriş.* İstanbul: Der YAyınları.

Çayır, M. Y. & Sarıtaş, M. T. (2017, Aralık). Computer Assisted Qualitative Data Analysis: A Descriptive Content Analysis (2011 – 2016). *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi (EFMED), 11*(2), 518-544.

Çelebi, A. (2001). Kuraldışı Durumlarda Karar Vermek: Carl Schmitt ve Walter Benjamin Üzerine Bir İnceleme. *Defter, 14* (42), 109-146.

Çetin, A. (2012). *Haldunname İbn Haldun'un İzinde Metodoloji ve Tarihi Yeniden Düşünmek.* Ankara: Lotus Yayınları.

Çetin, A. & Çağ, G. (2015). *İbn Haldun Umranında Osmanlı Devleti'nin Kuruluşı.* İstanbul: Lotus Yayınevi.

Çetin, H. (2003). Siyasetin Evrensel Sorunu: İktidarın Meşruiyeti-Meşruiyetin İktidarı. *AÜSBF Dergisi, 58* (3), 61-88.

Çiftçi, A. & Yılmaz, N. (2013). İbn Haldun'un Siyaset Teorisi ve Siyasal Sistem Sınıflandırması. *Turkish Studies* (7/8), 83-93.

Çulhaoğlu, M. (2001). Devlet, Sivil Toplum ve Demokratikleşme. M. Çulhaoğlu, & K. Okuyan içinde, *Sivil Toplum: Devletin Büyümesi* (Çev. İ. M. Metin Çulhaoğlu). İstanbul: YGS Yayınları.

Dahl, R. (1964). *Modern Political Analysis.* New Jersey: Yale University Press.

Dahl, R. (1968). Power. *International Encyclopedia of the Social Sciences.* içinde New York: Macmillian and Free Press.

Dahl, R. (2010). *Demokrasi Üzerine* (2 b.) (Çev. B. Kadıoğlu). Ankara: Phoenix Yayınevi.

Dante (2017). *Monarşi* (Çev. B. Yiğit). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Delice, A. (2013). *Antropoloji Penceresinden Hukuk: Basit Toplumlarda Akrabalık İktidar ve Çıkar İlişkileri.* İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Dell, C. (2014). *Mitoloji Hayali Dünyalara Eksiksiz Rehber* (Çev. N. Elhüseyni). İstanbul: YKY Yayınları.

Demirci, H. A. (2015). Türkiye'de Siyasal Liderlik. M. Aktaş, & B. Coşkun içinde, *Başkanlık Sistemi.* Ankara: Liberte yayınları.

Demircioğlu, A. (2015). *İbn Haldun'un İnsan Düşüncesi ve Medeniyet Algısı.* İstanbul: Gece Kitaplığı.

Deiter Weiser, "Geopolitics: Renaissance of a Controversial Concept," AussenPolitik, no. 4 (1994), 402-403.

Dhaouadi, M. (2005, 11). The Ibar: Lessons of Ibn Khaldun's Umran Mind. *Contemporary Sociology, 34* (6), 585-591.

Dhaouadi, M. (2006). The Concept of Change in the Thought of Ibn Khaldun and Western Classical Sociologists. *Turkish Journal of Islamic Studies* (16), 43-87.

Diamond, L. (1994). Rethinking Civil Society: Toward Democratic Consolidation. *Journal of Democracy, 5* (3), 4-17.

Diamond, L. (T.siz). Demokrasinin Üç Paradoksu. M. Turan içinde, *Devlet ve Hukuk Üzerine yazılar.* Ankara: Gündoğan Yayıncılık.

Dikici, M. F. (2005). *Anayasa Hukuku* (6 b.). Akara: Seçkin Kitabevi.

Doehring, K. (2014). *Genel Devlet Kuramı* (Çev. A. Mumcu). İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Dover, C. (1952). The Racial Philosophy of Ibn Khaldun. *Phylon, 13* (2), 107-119.

Dugin, A. (1997). *Osnovy Geopolitiki.* Moskova: Arktogeya.

Duguit, L. (1939). *Cemiyet, Hukuk ve Devlet Nazariyeleri* (Çev. D. Menemencioğlu). İstanbul: Maarif Matbaası.

Duguit, L. (1954). *Kamu Hukuku Dersleri.* Ankara: A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları.

Duguit, L. (2013). Egemenlik ve Özgürlük. C. B. Akal içinde, *Devlet Kuramı* (4 b.). Ankara: Dost Yayınları.

Durant, W. (2007). *Medeniyetin Temelleri* (2 b.) (Çev. N. Muallimoğulları). İstanbul: Erguvan Yayınevi.

Dursun, T. & Hassan, Ü. (2012). *İbn Haldun'da Uygarlıkların Yükselişi ve Çöküşü* (2 b.). İstanbul: Kaynak Yayınları.

Duverger, M. (1977). *Batı'nın İki Yüzü* (Çev. C. Eroğul, & F. Sağlam). Ankara: Doğan Yayınevi.

Duverger, M. (1993). *Siyasi Partiler* (4 b.). Ankara: Bilgi Yayınevi.

Duverger, M. (2007). *Siyaset Sosyolojisi* (8 b.). İstanbul: Varlık Yayınları.

Duverger, M. (2012). Yeni Bir Siyasal Sistem Modeli. M. Turhan içinde, *Devlet ve Hukuk Üzerine Yazılar.* Ankara: Gündoğan Yayıncılık.

Easton, D. (1965). *A systems Analysis of Political Life.* New York: Wiley Publishing.

Easton, D. (1979). *A System Analysis of Political Life.* Chicago: University of Chicago Press .

Ece, H. O. (2013). Hannah Arendt: Özgürlükçü bir cumhuriyetçilik kuramına doğru. A. Öztürk içinde, *Res Publica.* İstanbul: Doğu Batı Yayınları.

El-Husri, S. (2001). *İbn Haldun Üzerine Araştırmalar.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Enan, M. A. (1979). *Ibn Khaldun: His Life and Work.* New Delhi: Kitab Bhavan.

Engels, F. (2010). *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni* (15 b.) (Çev. K. Somer). İstanbul: Sol Yayınları.

Engels, F. & Marx, K. (2013). *Komünist Parti Manifestosu.* İstanbul: Patika Yayınları.

Engels, F. & Marx, K. (2015). *Devlet ve Hukuk Üzerine* (Çev. R. Serozan) İstanbul: Enki Yayınları.

Epstein, L. D. (1968). Parlamentary Government. L. Sills içinde, *International Encyclopedia of Social Sciens.* New York: McMillian Publishing.

Erdoğan, M. (2005). Sivil Toplum: Bir Kavramın Anatomisi. A. K. Selahaddin Bakan içinde, *21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye'de Siyasal Hayat* (Cilt 2). İstanbul: Aktüel Yayınları.

Ergün, S. & Çalışkan, K. G. (2016). *Farklı Görüşlerle Yeni Anayasa ve Başkanlık Sistemi.* İstanbul: Pamiray Yayınları.

Ergil, D. (2015). Başkanlık Sistemi ve Türkiye. M. Aktaş, & B. Coşkun içinde, *Başkanlık Sistemi.* Ankara: Liberte Yayınları.

Eroğul, C. (1990). *Devlet Nedir*. Ankara: İmge Kitabevi.

Esgün, U. (1999, Şubat). Makro İktidar, Mikro İktidar ve Hukuk. *Birikim Dergi* (118), https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-118-subat-1999/2312/makro-iktidar-mikro-iktidar-ve-hukuk/5341 adresinden 12 Mart 2018 tarihinde erişilmiştir.

Etzioni, A. (1970). Power as a Societal Force. M. Olsen içinde, *Power in Societies.* London: The Macmillian Company.

Falay, N. (1978). *İbn Haldun'un İktisadî Görüşleri* . İstanbul: İÜİF Yayınları.

Fanon, F. (2015). *Siyah Deri Beyaz Maske* (3 b.) (Çev. C. Koytak). İstanbul: Versus Yayınları.

Fanon, F. (2018). *Yeryüzünün Lanetlileri* (5 b.) (Çev. Ş. Süer). İstanbul: Versus Yayınları.

Featherstone, M. (1996). *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü* (Çev. M. Küçük). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Ferrarotti, F. (1987). Legitimation, Representation and Power. *Current Sociology, 5* (2), 21-27.

Ferro, M. (2002). *Sömürgecilik Tarihi* (Çev. M. Cedden). Ankara: İmge Kitabevi.

Festenstein, M. (1998). Contemporary Liberalism. A. Lent içinde, *New Political Thought.* London: Lawrence & Wishart.

Fındıkoğlu, Z. F. (1939). İbn Haldun'un Hukuka Ait Fikirleri ve Tesiri. *İÜHFM Dergisi*, 138-155.

Fındıkoğlu, Z. F. (1947). *İctimaiyat* (3 b.). İstanbul: İÜHF Yayınları.

Fındıkoğlu, Z. F. (1950). *İctimaiyat: Metodoloji Nazariyeleri* (3 b.). İstanbul: İÜHF Yayınları.

Fındıkoğlu, Z. F. (1971). Ibn Haldun. *Türk Ansiklopedisi* (Cilt XIX). içinde Ankara.

Fındıkoğlu, Z. F. (T.siz). *Ibn Haldun ve Felsefesi* (Cilt 1). İstanbul: İŞ Türkiye Harsi ve İctimai Araştırmalar Merkezi Kitapları.

Fildiş, B. (2015, Aralık). Braudel'i Tarihsel Sosyoloji Bağlamında Okumak. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8* (41), 789-794.

Fiori, G. (1989). *Bir Devrimcinin Yaşamı: A. Gramsc.* Ankara: V Yayınları.

Fischel, W. J. (1967). *Ibn Khaldun in Eygpt: His Public Functions and His Historical Research (1382-1406).* Berkeley and Los Angeles: University of California Press.

Flathman, R. E. (1992). Legitimacy. R. E. Pettit (Dü.) içinde, *A Companion to Contemporary Political Phlilosophy.* Oxford: Blacwell Publishing.

Fleischer, C. (1983, 07). Royal Authority, Dynastic Cyclism, and Ibn Khaldunism in Sixteenth Century Ottoman Letters. *Journal of Asian and African Studies* (18), 198-220.

Foucault, M. (2002). *Toplumu Savunmak Gerekir* (Çev. Ş. Aktaş). İstanbul: YKY Yayınları.

Foucault, M. (2015). *Hapishanenin Doğuşu* (7 b.). İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.

Fourier, C. (1995). *Geleceğin Aşk Dünyasından* (Çev. O. Özügül). İstanbul: Pencere Yayınları.

Fourier, C. (2017). *Boynuzlanmanın ve İflasın Türleri* (Çev. S. Erduman). İstanbul: Paris Yayınları.

Franck, T. M. (1988). Legitimacy in the International System. *The American Journal of International Law, 82* (4), 705-759.

Franck, T. M. (1992). The Emerging Right to Democratic Governance. *The American Journal of International Law, 86* (1), 46-91.

Fraser, N. (2006). Kamusal Alanı Yeniden Düşünmek: Gerçekte Varolan Demokrasinin Eleştirisine Bir Katkı. M. Özbek içinde, *Kamusal Alan.* İstanbul: Hill Yayınları.

Frers, L. (2004). *Ibn Khaldun and Comte*. 21 Eylül 2017 tarihinde http://userpage.fu berlin.de/~frers/ibn_khaldun.html adresinden erişildi.

Freud, S. (2002). *Dinin Kökenleri* (Çev. A. T. Kapkın). İstanbul: Payel Yayınevi.

Freud, S. (2016). *Totem ve Tabu* (4 b.) (Çev. K. Şipal). İstabul: Say Yayınları.

Freyer, H. (1963). *Sosyolojiye Giriş.* Ankara: AÜ SBF Yayınları.

Friedman, R. B. (1993). *The Blackwell Encyclopaedia of Political Thought* (J. D. Miller, C. W. Connolly, & A. Ryan, Dü). Oxford: Blackvvell Publishing.

Friedrich, C. J. (2014). *Sınırlı Devlet* (2 b.) (Çev. M. Turhan). Ankara: Liberte Yayınları.

Galbraith, J. K. (2004). *İktidarın Anatomisi* (Çev. R. Diker). Ankara: Hece Yayınları.

Gauchet, M. (2013). Anlam Borcu ve Devletin Kökenleri. İlkellerde Din ve siyaset. C. B. Akal içinde, *Devlet Kuramı* (4 b.). Ankara: Dost Yayınları.

Gellner, E. (1947). *Legitimation of Belief.* London: Cambridge University Press.

Gellner, E. (1974). *The Devil in Modern Philosophy.* London: Routledge Publishing.

Gellner, E. (1991). Civil Society in Historical Context. *International Social Science Journal, 43* (3), 495-510.

Genç, M. (2017). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi* (14 b.). İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Gezgin, M. F. (1988). Cemaat Cemiyet Ayırımı ve Ferdinand Tönnies. *Sosyoloji Konferansları Dergisi* (22), 183-201.

Giddens, A. (1996). *Introduction to Sociology.* New York: W.W. Norton & Company.

Giddens, A. (2008). *Sosyoloji* (Çev. Z. Mercan). İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Gierer, A. (2001). Ibn Khaldun on Solidarity ("Asabiyah")- Modern Science on Cooperativeness and Empathy: A Comparison. *Philosphia Naturalis* (38), 91-104.

Gitlin, T. (1980). *The Whole World is Watching.* Berkeley: University of California Press.

Goode, W. J. & Hatt, P. K. (1952). *Methods in Social Research.* New York: McGraw-Hill.

Goodman, L. E. (1972). Ibn Khaldun and Thucydides. *Journal of the American Oriental Society, 2* (92), 250-270.

Göksu, Y. (2016). *Başkanlık Sistemi Niçin Gerekli?* İstanbul: Cinius Yayınları.

Görgün, T. (1999). *DİA (Diyanet İslam Ansiklopedisi) "İbn Haldun" ‖ Mad. c.XIX*. İstanbul: DİB Yayınları.

Göze, A. (1995). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler* (7 b.). İstanbul: Beta Basım Yayın.

Göze, A. (2009). *Liberal, Marxist, Faşist, Nasyonal Sosyalist ve Sosyal Devlet.* İstanbul: Beta Yayınları.

Gözler, K. (1998). *Kurucu İktidar.* Bursa: Ekin Yayınevi.

Gözler, K. (2012). *Devletin Genel Teorisi* (4 b.). Bursa: Ekin Basım Dağıtım.

Gözler, K. (2017, Bahar). "Devlet" Kelimesi Üzerine İkinci Deneme. *Türkiye Günlüğü* (130), 41-45.

Gramsci, A. (1971). *Selections from the Prison Notebook.* New York: International Publishers .

Gramsci, A. (1985). *Selections from Cultural Writings.* London: Lawrence and Wishart Publishing.

Gramsci, A. (1989). *Selections from the Prison Notebooks.* London: Lawrence and Wishart Publishing.

Gramsci, A. (2009). *Hapshane Defterleri* (Çev. K. Somer). Ankara: Aşina Yayıncılık.

Gramsci, A. (2016). *Modern Prens* (Çev. M. Ayseli). İstanbul: Siyah Beyaz Yayınları.

Guibernau, M. (1997). *Milliyetçilikler* (Çev. N. Domaniç). İstanbul: Sarmal Yayınları.

Gumplowicz, L. (1940). İbn Haldun ve İctimaiyatı (Z. F. Fındıkoğlu, Dü.). *İÜHFM Dergisi, 6* (2-3), 573-588.

Gül, C. (2010). *İktidarın Sınırlandırılması ve Hukuk Devleti.* Ankara: Adalet Yayınları.

Güney, S. (1993). *Siyasi Cografya* (Cilt 2). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Güngör, C. (2015). *Policraticus ve Salisbury John'un Siyaset Kuramı.* Ankara: Barış Kitap Basım Dağıtım.

Güngör, C. (2016). *Defender Pacis Üzerine padovalı Marsilius un Siyaset Kuramı.* İstanbul: A. BArış Kitabevi.

Gürbüz, A. (2013). *Hukuk ve Meşruluk Meşru Hukukun Temel Unsurları* (3. baskı b.). İstanbul: Beta Yayıncılık.

Gürbüz, Y. (1987). *Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler* (2 b.). İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş.

Gürkan, Ü. (1967). Hukuk Sosyolojisi Açısından İbn Haldun. *A.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, 24* (1), 223-246.

Habermas, J. (1997). Sivil İtaatsizlik: Demokratik Hukuk Devletinin Denek Taşı. Almanya'da Otoriter Legalizm Karşıtlığı. E. Atesman içinde, *Kamu Vicdanına Çağrı: Sivil İtaatsizlik* (Çev. Y. Cosar). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Habermas, J. (2001). *İletişimsel Eylem Kuramı* (Çev. M. Tüzel). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Habermas, J. (2004). Kamusal Alan. M. Özbek içinde, *Kamusal Alan.* İstanbul: Hill Yayınları.

Habermas, J. (2004a). *Legitimation Crisis* (Çev. T. McCarthy). Cambridge: Polity Press.

Habermas, J. (2015). *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü* (13 b.) (Çev. M. Sancar & T. Bora). İstanbul: İletişim Yayınları.

Hacıfevzioğlu, A. U. (2017). *Platon'dan Salisburyli John'a Devlet Adamı.* İstanbul: Sosyal Yayınları.

Hall, S. (1982). The Rediscovery of Ideology: Return to the Repressed in Media Studies. M. Gurevitch, & vd. içinde, *Culture, Society and the Media.* London: Routledge Publication.

Hall, S. (1998). Kültürel Kimlik ve Diaspora. J. Rutherford içinde, *Kimlik: Topluluk/Kültür/Farklılık* (Çev. R. Sağlamer). İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Hall, S. & Jacques, M. (1995). *Yeni Zamanlar 1990'larda Politikanın Değişen Çehresi* (Çev. A. Yılmaz). Ankara: Dost Kitabevi.

Hall, S., Lumley, B. & McLennan, G. (1985). *Siyaset ve İdeoloji* (Çev. S. Emrealp). Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.

Hall, S., Lumley, B. & McLennan, G. (1985). *Siyaset ve İdeoloji Gramsci* (Çev. S. Emrealp). Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.

Hançerlioğlu, O. (2000). *Türk Dili Sözlüğü.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Harari, Y. N. (2016). *Homo Deus Yarının Kısa Bir Tarihi* (5 b.) (Çev. P. N. Taneli). İstanbul: Kolektif Kitap.

Hardalaç, M. (2016). *Parlamenter Yapı Karşısında Başkanlık Sistemi.* İstanbul: Ark Yayınları.

Hardt, M. & Negri, A. (2015). *İmparatorluk* (8 b.) (Çev. A. Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Hariri, Y. N. (2017). *Hayvanlardan Tanrılara Sapiens* (32 b.) (Çev. E. Genç). İstanbul: Kolektif Kitap.

Harris, M. (1978). *Cannibals and Kings.* New York: Random House, Vintage Books.

Hassan, Ü. (1973). İbn Haldun Mukaddimesi Metninin Yaygınlık Kazanması Üzerine Notlar. *AÜSBF Dergisi* (3-4), 111-126.

Hassan, Ü. (1982). *Ibn Haldun Metodu ve Siyaset Teorisi* (2 b.). Ankara: Sevinç Matbaası.

HDP (2017). *Halklar Tek Adam Rejimine "Hayır" Diyor.*

Hegel, G. W. (2004). *Hukuk Felsefesinin Prensipleri* (Çev. C. Karakaya). İstanbul: Sosyal Yayınları.

Hegel, G. W. (2007). *Seçilmiş Parçalar* (2 b.) (Çev. N. Bozkurt). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Hegel, G. W. (2016). *Tinin Görüngübilimi* (Çev. A. Yardımlı). İstanbul: İdea Yayınevi.

Held, D. (1992, Mart-Nisan). Meşruiyet Sorunları ve Kriz Eğilimleri (H. Çetinkaya, Dü.). *Edebiyat ve Eleştiri* (1), 1-11.

Heywood, A. (2006). *Siyaset* (Çev. Ş. Özipek vd.). Ankara: Liberte Yayınları.

Heywood, A. (2012). *Political Ideologies: An Introduction* (5 b.). UK: Palagrave Macmillian.

Hirsch, E. E. (1987). İktidar ve Hukuk. *2* (3), 40-49.

Hobbes, T. (2014). *De Cive / Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri* (Çev. D. Zarakolu). İstanbul: Belge Yayınları.

Hobbes, T. (2016). *Leviathan - Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti* (Çev. S. Lin). İstanbul: YKY.

Holsty, O. (1968). Content Analysis. G. Lindzey, & A. E. içinde, *The Handbook of Social Psychology* (2 b.). Addison-Wesley Publishing.

Hopkins, N. (1990). Engels and Ibn Khaldun. *Alif: Journal of Comparative Poetics, 10* (9), 9-18.

Horkheimer, M. & Adorno, T. W. (2010). *Aydınlanmanın Diyalektiği* (Çev. N. Ülner & E. Ö. Karadoğan). İstanbul: Kabalcı Kitabevi.

Horowitz, D. L. (2015). Demokratik Sistemlerin Karşılaştırılması. C. Akaş içinde, *Kritik Kavşak Parlamenter Sistem-Başkanlık Sistemi.* İstanbul: KÜY Yayınları.

Humboldth, W. V. (2013). *Devlet Faaliyetinin Sınırları* (3 b.) (Çev. B. Seçilmişoğulları). Ankara: Liberte Yayınları.

Hunghington, S. P. (1996). *The Clash oj Civilizations and the Remaking of World Order.* New York: Simon and Schuster.

Hülagu, O. (1999). *Farabi ve İbn-i Haldun'da Devlet Düşüncesi.* İstanbul: Kırkambar Yayınları.

Hüner, M. F. (2012). *Demokrasinin İşlyişinde Yargıın Rolü ve Meşruiyeti.* Ankara: Adalet Yayınevi.

Issawi, C. (1950). *An Arab Philosophy of History: Selections from the Prolegomena of Ibn Khaldun of Tunis (1332–1406)* (Çev. C. Issawi). New York: John Murray.

İbnHaldun (1986a). *Mukaddime I* (Çev. Z. K. Ugan). İstanbul: MEB Yayınları.

İbnHaldun (1986b). *Mukaddime II* (Çev. Z. K. Ugan). İstanbul: MEB Yayınları .

İbnHaldun (1986c). *Mukaddime III* (Çev. Ç. Z. Mukaddime I-II-III,). İstanbul: MEB Yayınları.

İbnHaldun (1986d). *Mukaddime III* (Çev. Z. K. Ugan). İstanbul: MEB Yayınları.

İbnHaldun (1989a). *Mukaddime I* (Çev. T. Dursun). Ankara: Onur Yayınları.

İbnHaldun (1989b). *Mukaddime 2* (Çev. T. Dursun). Ankara: Onur Yayınları.

İbnHaldun (1990). *Kitâbü'l İber ve Divânü'l- Mübtedâ ve'l Haber fi eyyâmi'l- Arab ve'l-Acem ve'l-Berber (ve men Âşarahüm min zevi's-Sultâni'l- Ekber* (Cilt 7). Beyrut.

İbnHaldun (1998). *Tasavvufun Mahiyeti* (2 b.). İstanbul: Dergâh Yayınları.

İbnHaldun (2004a). *Mukaddime I* (Çev. H. Kendir). İstanbul: YeniŞafak Kültür Armağanı.

İbnHaldun (2004b). *Mukaddime II* (Çev. H. Kendir). İstanbul: YeniŞafak Kültür Armağanı.

İbnHaldun (2008). *Mukaddime I* (Çev. Y. Yıldırım, S. Erdem, H. Özkan, M. C. Kaya, Dü, P. M. Sâhib & A. C. Paşa). İstanbul: Klasik Yayınları.

İbnHaldun (2011a). *Bilim ve Siyaset Arasında Hatıralar* (2 b.). İstanbul: Drgah Yayınları.

İbnHaldun (2011b). *Mukaddime 1* (2 b.) (S. Belli, Dü.). Ankara: Onur Yayınları.

İbnHaldun (2013a). *Mukaddime 2* (S. Belli, Dü.). Ankara: Onur Yayınları.

İbnHaldun (2013b). *Mukaddime 3* (Çev. S. Belli). Ankara: Onur Yayınları.

İbnHaldun (2013d). *Devlet* (5 b.). İstanbul: İlke Yayınları.

İbnHaldun (2014a). *Mukaddime 1* (10 b.) (S. Uludağ, Dü.). İstanbul: Degah Yayınları.

İbnHaldun (2014b). *Mukaddime 2* (10 b.) (S. Uludağ, Dü.). İstanbul: Degah Yayınları.

Jellinek, G. (2017). *İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi Üzerine Modern Anayasa Tarihine Bir Katkı* (Çev. M. Dülger). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Jessop, B. (2008). *Devlet Teorisi Kapitalist Devleti Yerine Oturtmak* (Çev. A. Özcan). Ankara: Epos Yayınları.

Kalaycıoğlu, E. (2015). Alaturka Başkanlık Rejimi ve Türkiye'nin Otoriterlikle İmtihanı. C. Akaş içinde, *Kritik Kavşak Parlamenter Sistem-Başkanlık Sistemi.* İstanbul: KÜY Yayınları.

Kamalak, İ. (2014). Demokrasi, Başkanlık Sistemi ve Başbakanlar. İ. Kamalak içinde, (*Yarı) Başkanlık Sistemi ve Türkiye.* İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Kant, I. (2002). *Pratik Aklın Eleştirisi* (3 b.). İstanbul: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kant, I. (2003). *Ethica Etik Üzerine Dersler* (2 b.) (Çev. O. Özügül). İstanbul: Pencere Yayınları.

Kant, I. (2014). *Prolegomena* (Çev. A. Yardımlı). İstanbul: İdea Yayınları.

Kant, I. (2015a). *Arı Usun Eleştirisi* (3 b.) (Çev. A. Yardımlı). İstanbul: İdea Yayınları.

Kant, I. (2015b). *Seçilmiş Yazılar* (Çev. N. Bozkurt). İstanbul: Sentez Yayım ve Dağıtım Tic. San. A. Ş.

Kapani, M. (2007). *Politika Bilimine Giriş* (19 b.). Ankara: Bilgi Yayınevi.

Kardeş, M. E. (2015). *Schmitt'le Birlikte Schmitt'e Karşı: Politik Felsefe Açısından Carl Schmitt ve Düşüncesi.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Katsiaficas, G. (1996, 12). Ibn Khaldun: A Dialectical Philosopher for the New Millennium. *Perspective in African Philosophy*. 1-13.

Kaya, F. G. (2010). *Schmitt ve Strauss'ta "Politik Olan"*. İstanbul: Paradigma Yayınları.

Kayapınar, A. (2006). İbn Haldun'un Asabiyet Kavramı: Siyaset Teorisinde Yeni Bir Açılımı. *İslâm Araştırmaları Dergisi* (15), 83-114

Kazancı, M. (2002). Althusser, İdeoloji ve İletişimin Dayanılmaz Ağırlığı, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi 57* (1), 55-87

Keane, J. (2004a). *Sivil Toplum ve Devlet* (Çev. L. Köker, A. Çiğdem, M. Küçük, E. Akın, A. Bora & A. Nur). Ankara: Yedikıta Yayınları.

Keane, J. (2004b). *Sivil Toplum ve Devlet / Avrupa'da Yeni Yaklaşımlar* (Çev. A. Çiğdem). İstanbul: Yedikıta Yayınları.

Keele, R. (2010). *Ockham Explained: From Razor to Rebellion (Ideas Explained).* Chicago: Open Court Publishing.

Kehrer, G. (1992). *Din Sosyolojisi* (Çev. M. Ergin). İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.

Kelsen, H. (2013). Saf Hukuk Kuramı: Devlet ve Hukuk Özdeşliği. C. B. Akal içinde, *Devlet Kuramı* (4 b.). Ankara: Dost Yayınları.

Kelsen, H. (2016). *Saf Hukuk Kuramı* (Çev. E. Uzun). İstanbul: Nora Kitap.

Kerov, V. (2014). *Toplumlar İlkel, Köleci, Feodal, Kapitalist Toplum Biçimleri* (Çev. T. Erdem). İstanbul: Arya Yayıncılık.

Kerov, Z. M. (2011). *İlkel Topluluk Köleci Topluluk Feodal Topluluk* (Çev. S. Belli). İstanbul: Sol Yayınları.

Keyman, F. (2009, Nisan 20). *Avrupa'da ve Türkiye'de Sivil Toplum.* 12 Ekim 2017 tarihinde www.stgm.org.tr/egitim/docs/Avrupadaveturkiyedesivil toplum%20%20f%20key man.doc. adresinden alındı.

Kılıçarslan, Z. (1985, 07). İbn Haldun'unİktisadi Görüşleri. *Sanat Olayı* (38), 1-7.

Kıran, A. (2015). Başkanlık Sistemi Erkler Ayrılığı ve Türkiye. M. Aktaş, & B. Coşkun içinde, *Başkanlık Sistemi.* Ankara: Liberte Yayınları.

Koçak, M. (2003a). Eski Yunan-Latin Siyasal Yazınında ve İbn Haldun'un Mukaddimesinde Görülen Döngüsel Süreçler Üzerine Düşünceler. *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arşivi* (6), 69-77.

Koçak, M. (2003b). Mukaddimedeki Barbar ve Uygar Toplumların Ahlaki Özellikleri Üzerine Düşünceler. *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arşivi* (8), 171-181.

Koçtaş, M. (T.siz). İbn Haldun'un Mukaddimesine Dair Bazı Müşahedeler-II. *Din Eğitimi Dergisi* (14), 93-101.

Kojève, A. (2007). *Otorite Kavramı* (Çev. M. Erşen). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Kongar, E. (1978, 10). İbn Haldun ve Asabiyyet. *Ulusal Kültür, 1* (2), 172-183.

Kozak, İ. E. (1984). *İbn Haldun'a Göre İnsan Toplum İktisat.* İstanbul: Pınar Yayınevi.

Kozak, İ. E. (1999). *İnsan, Toplum, İktisat.* Adapazarı: Değişim Yayınları.

Kozak, İ. E. (2015). *Kadim Dönemler Genel Hukuk Tarihi* (2 b.). Konya: Palet Yayınları.

Köker, L. & Ağaoğulları, M. A. (2017). *İmparatorluktan Tanrı Devletine* (8 b.). İstanbul: İmge Yayınevi.

Kurtoğlu, M. (2015, Ocak). İbn Haldun ve Şehir. *Şehir ve Kültür* (6), 21-34.

Kurtoğlu, Z. (1999). *İslam Düşüncesinin Siyasal Ufku.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Küçük, M. (1994). *Medya, İktidar, İdeoloji.* Ankara: Ark Yayınları.

Lacoste, Y. (2012). *İbn Haldun Tarih Biliminin Doğuşu* (Çev. M. Sert). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Lana, R. (1987, 12). Ibn Khaldun and Vico: The Universality of Social History. *Journal of Mind and Behavior, 8* (1), 153-165.

Law, S. (2012). *Büyük Filozoflar Tarihteki Büyük Düşünürlerin Yaşamları ve Fikirleri* (Çev. F. Çakır). İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Lawrence, B. (1983, 07). Ibn Khaldun & Islamic Reform. *Journal of Asian and African Studies* (18), 221-240.

Lawrence, B. (1983). Introduction: Ibn Khaldun and Islamic Ideology. *Journal of Asian and African Studies*, 154-165.

Lefebvre, H. (1996). *Marx'ın Sosyolojisi* (3 b.) (Çev. S. Hilav). İstanbul: Sorun Yayınları.

Lefebvre, H. (2006). *Diyalektik Materyalizm* (Çev. B. Yıldırım). İstanbul: Kanat Kitap.

Lefebvre, H. (2010). *Marksizm* (3 b.) (Çev. D. Görsev). İstanbul: Yordam Kitap.

Lensky, G. E. (1966). *Power and Privilege.* New York: McGraw-Hill İnc.

Levi-Strauss, C. (2013). *Mit ve Anlam* (2 b.) (Çev. G. Y. Demir). İstanbul: İthaki Yayınları.

Lewis, B. (1988). Ibn Khaldun in Turkey. *Studies on Turkish-Arab Relations* (3), 107-110.

Linebaugh, P. (2015). *Londra İdamları 18. yy.'da Suç ve Sivil Toplum* (Çev. Ç. Demir). İstanbul: Otonom Yayınları.

Linz, J. (1978). Introduction. J. L. Stephan içinde, *The Breakdown of Democratic Regimes.* Baltimore: The John Hopkins University Press.

Linz, J. J. (2015). Başkanlık Sisteminin Tehlikeleri. C. Akaş içinde, *Kritik Kavşak Parlamenter Sistem-Başkanlık Sistemi.* İstanbul: KÜY Yayınları.

Lipset, S. M. (1960). *Political Man, The Social Basis of Politics.* New York: Doubleday.

Lipset, S. M. (1986). *Siyasal İnsan* (Çev. M. Tunçay). Ankara: Varlık Yayınları.

Lipset, S. M. (2015). Siyasal Kültürün Merkeziliği. C. Akaş içinde, *Kritik Kavşak Parlamenter Sistem-Başkanlık Sistemi.* İstanbul: KÜY Yayınları.

Locke, J. (1999). *Tabiat Kanunu Üzerine Denemeler* (Çev. İ. Çetin). İstanbul: Paradigma Yayınları.

Locke, J. (2007). *Hükümet Üzerine Birinci İnceleme Bay Robert Filmer ve Yandaşlarının Yanlış İlke ve Temellerinin Yıkılışı* (Çev. F. Bakırcı,) İstanbul: Kırlangıç Yayınları.

Locke, J. (2016). *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme Sivil Yönetimin Gerçek Kökeni Boyutu ve Amacı Üzerine Bir Deneme* (Çev. F. Bakırcı). Ankara: Eksi Kitaplar.

Loomba, A. (2000). *Kolonyalizm Postkolonyalizm* (Çev. M. Küçük). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Luckmann, T. (1972). *The Invisible Religion* (2 b.). New York, The MAcmilla Publishing.

Lukes, S. (2014). İktidar ve Otorite. T. Bottomore, R. Nisbet, M. Tunçay, & A. Uğur (Dü) içinde, *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi* (Çev. S. Tekay). İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Lull, J. (2001). *Medya, İletişim, Kültür* (Çev. N. Güngör). Ankara: Vadi Yayınları.

Luraghi, R. (2000). *Sömürgecilik Tarihi* (2 b.) (Çev. H. İnal). İstanbul: e Yayınları.

Luther, M. (1517, 10 31). *Doksan Beş Maddelik Tez*. 07.18.2017 tarihinde Hristiyan.net: http://www.hristiyan.net/temeller/95tez.htm adresinden alındı.

Luther, M. (2012). *Martin Luther'in Kısa İlmihali - Açıklamalı.* İstanbul: GDK Yayınları.

Luther, M. (2015). *Hristiyan Özgürlüğü.* İstanbul: GDK Yayınları.

Luther, M. & Calvin, J. (2016). *Seküler Otorite Sivil Yönetim* (Çev. İ. H. Yılmaz). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Machiavelli, N. (2017a). *Prens* (17 b.) (Çev. K. Atakay). İstanbul: Can Yayınları.

Machiavelli, N. (2017b). *Söylevler Titus Livius'un On Kitabı Üzerine* (A. Tolga, Dü.). İstanbul: Say Yayınları.

Mackinder, H. J. (1996). The geographical pivot of history. *Democratic Ideals and Reality*. içinde Washington DC: National Defence University Press.

Mahan, A. T. (1890). *The Influence of Sea Power upon History, 1660-1783*. Boston: Little-Brown.

Mahdi, M. (T.siz). Ibn Khaldun. D. Sills içinde, *International Encyclopedia of the Social Sciences* (Cilt 7), 34-45.

Mannheim, K. (2009). *İdeoloji ve Ütopya* (Çev. M. Okyayuz). İstanbul: De Ki Basım Yayım.

Margoliouth, D. (T.siz). Ibn Khaldun. *Encyclopedia of the Social Sciences*. içinde New York: Macmillan.

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü.* Ankara: Ayraç Yayınları .

McGuire, M. (1987). *Religion: The Social Context.* California: Wads Wordth Publishing.

McLaughlin, P. (2007). *Anarchism and Authority*. Hampshire: Ashgate Publishing.

McNeill, W. H. (1999). *Dünya Tarihi* (12 b.) (Çev. A. Şenel). Ankara: İmge Kitabevi.

Mendel, G. (2005). *Bir Otorite Tarihi Süreklilikler ve Değişiklikler* (Çev. I. Ergüden). İstanbul: İletişim Yayınları.

Meriç, C. (2015a). *Saint-Simon İlk Sosyolog, İlk Sosyalist.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Meriç, C. (2015b). *Umrandan Uygarlığa* (22 b.). İstanbul: İletişim Yayınları.

MHP (2017). *Milliyetçi Hareket Partisi ve Anayasa Değişikliği.* Ankara.

Michel, H. (2011). *Faşizmler* (Çev. F. Üstel). İstanbul: İletişim Yayınları.

Mill, J. S. (2014). *Özgürlük Üstüne ve Seçme Yazılar* (4 b.) (Çev. A. Ertan). İstanbul: Belge Yayınları.

Mill, J. S. (2017). *Demokratik Yönetim Üzerine Düşünceler* (Çev. Ö. Orhan). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Mills, W. (1974). *İktidar Seçkinleri* (Çev. Ü. Oskay). Ankara: Bilgi Yayınevi.

Millstein, C. (2010). *Anarchism and Its Aspirations.* Oakland: AK Press.

Miş, N., Aslan, A., Ayvaz, M. E. & Duran, H. (2016). *Dünyada Başkanlık Sistemi Uygulamaları.* SETA. Ankara: SETA.

Mohammad, F. (1998). Ibn Khaldun's Philosophy of Social Change: A Comparison with Hegel, Marx and Durkheim. *American Journal of Islamic Social Sciences, 15* (2), 25-45.

Montesquieu (2014). *Kanunların Ruhu Üzerine* (2 b.) (Çev. F. Baldaş). İstanbul: Hiperlink.

Moore, B. (2012). *Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri* (3 b.) (Çev. Ş. Tekeli, & A. Şenel). Ankara: İmge Kitabevi.

Morgan, L. H. (1994). *Eski Toplum I* (2 b.) (Çev. Ü. Oskay). İstanbul: Payel Yayıncılık.

Morgenthau, H. (1951). *In Defense of the National Interest*. New York: Alfred A. Knopf.

Mouffe, C. (1979). Hegemony and Ideology in Gramsci. C. Mouffe içinde, *Gramsci and Marxist Theory* . London: Routledge Publishing.

Moujetan, B. (1981). Ibn Khaldun and His Cycle of Fatalism: A Critique. *Studia Islamica* (53), 93-108.

Muller, E. N. (1970). Correlates and Consequences of Beliefs in the Legitimacy of Regime Structures. *Midwest Journal of Political Science, 3* (14), 117-134.

Mutlu, E. (2004). *İletişim Sözlüğü.* Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Nietzsche, F. (2002). *Güç İstenci/Bütün Değerleri Değiştiriş Denemesi* (Çev. S. Umran). İstanbul: Birey Yayınları.

Nisbet, R. A. (1970). *The Social Bond.* New York: Knopf Publication.

Nişancı, E. (2005). Umran Anlayışı Perspektifinden Günümüz Türkye'sinde Yaşanan Krizlerin. *6* (2), 237-252.

Oktay, C. (2014). *Siyaset Bilimi İncelemeleri* (7. Baskı b.). İstanbul: Alfa Yayınları.

Okumuş, E. (2003). *Meşruiyet Ekseninde Din ve Devlet.* İstanbul: Pınar Yayınları.

Okumuş, E. (2008). *Osmanlı'nın Gözüyle İbn Haldun.* İstanbul: İz Yayıncılık.

Okumuş, E. (2010). Meşruluğun Toplumsal Boyutları. E. Okumuş (Dü.) içinde, *Meşruluğun Sosyolojisi.* İstanbul: İnsan Yayınları.

Olsen, M. (1970). Power As Social Process. M. Olsen içinde, *Power in Societies.* London: The Macmillan Company.

Onbaşı, F. (2005). *Sivil Toplum.* İstanbul: L&M Yayınları.

Ortaylı, İ. (2015). *Türklerin Tarihi.* İstanbul: Timaş Yayınları.

Ortaylı, İ. (2016, 11.5). Türkleri Asimile Edemezsiniz Çünkü. *Zaman Kaybolmaz-Tarih TV*. Erişim adresi: https://www.youtube.com/watch?v=t8FjliaphrU&list=PLjkfVlgUnnM5crA5DSxHUJboEWxWpdBoS&index=11.

Oweiss, I. M. (T.siz). *Ibn Khaldun: Father of Economics*. 09.21.2017 tarihinde http://faculty.georgetown.edu/imo3/ibn.htm adresinden alındı.

Owen, R. (2006). *Yeni Toplum Görüşü ve Lanark Raporu* (Çev. L. Akalın). İstanbul: Kaynak Yayınları.

Öncü, A. (1993). *Sosyoloji ya da Tarih Ibn Haldun ve Mukaddime Üzerine bir deneme.* Ankara: Öteki Yayınları.

Özbilgen, T. (1969). *Hukukta Meşruiyet Meselesi Üzerine Bir Deneme (Ferdiyetçi Bir Hukuk Anlayışının Müdafası).* İstanbul, Anıl Matbaası.

Özbudun, E. (2015). Başkanlık Sisteminin Olası Tehlikeleri. C. Akaş içinde, *Kritik Kavşak Parlamenter Sistem-Başkanlık Sistemi.* İstanbul: KÜY Yayınları.

Özcan, M. T. (2008). *Modern Toplum ve Hukuk Devleti.* İstanbul: XII Levha Yayınları.

Özcan, M. T. (2012). *İlkel Toplumlarda Toplumsal Kontrol Hukuk Dışı Mekanizmalar ve İlkel Hukuk* (2 b.). İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Özdalga, E. (2009). *Tarihsel Sosyoloji.* İstanbul: Doğu Batı yayınları.

Özkılınç, M. A. (1990). İbn-i Haldun'a göre Toplum Tipolojisi ve Hukuki Düzen Tipleri. *Türk Hukuk Dergisi, 4* (41), 20-28.

Öztürk, A. (2008). Düzenin Meşruluğu Sorunu Bağlamında İbn Haldun Felsefesinin Değerlendirilmesi. *A. Ü. SBF Dergisi, 63* (1), 175-206.

Öztürk, A. (2013). *Prometheus Ateşi.* Ankara: Lotus Yayınevi.

Parsons, T. (1969). *Politics and social structure.* New York: Free Press.

Patton, M. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri* (3 b.) (Çev. M. Bütün, & S. B. Demir). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Pham, J. P. (2008). What Is in the National Interest? Hans Morgenthau's Realist Vision and American Foreign Policy. *American Foreign Policy Interests* (30), 256-265.

Pianzola, M. (2006). *Thomas Münzer ve Köylüler Savaşı.* (Çev. J. R. İdemen) İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

Pirenne, H. (2011). *Ortaçağ Kentleri Kökenleri ve Ticaretin Canlanması* (10 b.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Pirenne, H. (2015). *Ortaçağ Avrupa'sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi* (7 b.) (U. Kocabaşoğlu, Dü.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Platon (2001). *Devlet* (Çev. S. Eyüpoğlu, & M. A. Cimcoz). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Platon (2010). *Kriton* (Çev. F. Akderin). İstanbul: Say Yayınları.

Platon (2013). *Phaidon* (Çev. F. Akderin). İstanbul: Say Yayınları.

Poggi, G. (2014a). *Devlet Doğası, Gelişimi ve Geleceği* (4 b.) (Çev. A. Babacan). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Poggi, G. (2014b). *Modern Devletin Gelişimi Sosyolojik Bir Yaklaşım* (7 b.) (Çev. Ş. Kut, & B. Toprak). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Portelli, H. (1982). *Gramsci ve Tarihsel Blok.* Ankara: Savaş Yayıncılık.

Poulantzas, N. (2004). *Devlet, İktidar, Sosyalizm* (Çev. T. Ilgaz). Ankara: Epos Yayınları.

Proudhon, P. J. (2012). *Ekonomik Çelişkiler Sistemi ya da Sefaletin Felsefesi* (Çev. I. Ergüden). İstanbul: Kaos Yayınları.

Proudhon, P. J. (2014). *Federasyon İlkesi.* İstanbul: Öteki Yayınları.

Proudhon, P. J. (2017). *Mülkiyet Nedir* (Çev. D. Çetinkasap). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Rabý', M. M. (1967). The Political Theory of Ibn Khaldun. Leiden: E. J. Brill.

Raphael, D. (1990). *Problems of Political Philosophy.* London: Macmillan Edu. Ltd.

Rawls, J. (2017). *Bir Adalet Teorisi* (Çev. V. A. Coşar). Ankara: Phoenix Yayınları.

Riley, M. (1988). *Power, Politics and Voting Behavior.* London: Harvester Wheatsheaf Publishing.

Ringen, S. (2010). *Demokrasi Neye Yarar?* (Çev. N. Elhüseyni) İstanbul: YKY Yayınları.

Ritter, H. (1948). Irrational Solidarity Groups: A Socio-Psychological Study in Connection with Ibn Khaldun. *Oriens* (1), 128-134.

Rosen, L. (2005, 11). Theorizing from within: Ibn Khaldun and His Political Culture. *Contemporary Sociology, 34* (6), 596-599.

Rosenthal, F. (1967). *Ibn Khaldun: The Muqadimmah: An Introduction of History (Vols. 1-3).* New York: Bollingen Foundation.

Rosenthal, F. (1983, 07). Ibn Khaldun in his Time (May 27, 1332-March 17, 1406). *Journal of Asian and African Studies* (18), 166-178.

Roskin, M. G., L.Cord, G., Medeiros, J. A. & Jones, W. S. (1988). *Political Science an Introduction.* New Jersey: Prentice-Hall Inc.

Rousseau, J. J. (2001a). *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı* (6 b.) (Çev. R. N. İleri). İstanbul: Say Yayınları.

Rousseau, J. J. (2001b). *Toplum Sözleşmesi* (Çev. V. Günyol). İstanbul: Adam Yayınları.

Russel, B. (1990). *İktidar* (Çev. M. Ergin). İstanbul: Cem Yayınları.

San, C. (1971). *Max Weber'de Hukukun ve Meşru Otoritenin Sosyolojik Analizi.* Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayınları.

Sanay, E. (2007). *İbn Haldun ve Düşünceleri.* Ankara: Gün Yayınları.

Sancar, M. (1997, Ocak-Şubat). "Devlet Aklı", Hukuk Devleti ve "Devlet Çetesi". *Birikim* (93-94).

Sancar, M. (1998, Aralık). Yasallık ile Meşrûluk Geriliminde Hukuk Devleti. *Birikim* (116).

Sancar, M. (2003). İnsan Hakları: Retorik, Hukuk ve Gerçeklik. *Birikim* (165), 1-14.

Sarıbay, A. Y. (1995). *Postmodernite, Sivil Toplum ve İslam* (2 b.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Sarıbay, A. Y. (2000). *Global Bir Bakışla Politik Sosyoloji.* İstanbul: Alfa Yayınları.

Sarıbay, A. Y. (2014). Türkiye'de Siyasal Değişmenin Tarihsel ve Güncel Dinamikleri. L. Sunar içinde, *Türkiye'de Toplumsal Değişim.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Sarıbay, A. Y. (2017, Bahar). Referandumun Siyasal Doğası ve 16 Nisan Referandumu. *Türkiye Günlüğü* (130), 10-13.

Sargın, G. A. (2006). Denetim ve Nesneleştirmenin Aracı olarak Kamusal Mahremiyet (Discipline and Public Private for Objectification), Arredamento Mimarlık, İstanbul: Boyut Yayınları, pp. 53-56.

Sartori, G. (1997). *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği* (Çev. E. Özbudun). Ankara: Yetkin Yayınları.

Sartori, G. (2011). Demokrasi Teorisine Geri Dönüş (E. Baştürk, Dü., & H. E.-6.-B.-4. Demokrasi Teorisine Geri Dönüş Giovanni Sartori Çev. Tunçer Karamustafaoğlu ve Mehmet Turhan). *Liberal Düşünce, 16* (61-62).

Sartori, G. (2014). *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş* (Çev. D. D. Turhan, & P. T. Karamustafaoğlu). İstanbul: Sentez Yayım Dağıtım A.Ş.

Satı el-Husrî. (1991). İbn Haldun Sosyolojisi. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (4), 223-230.

Satıcı, M. (2013). Kant'ın Cumhuriyetçi İdesi. A. Öztürk içinde, *Res Publica.* İstanbul: Doğu Batı Yayınları.

Say, S. (2014). *Uluslararası Siyaset Sosyolojisi Açısından İbn Haldun.* Ankara: Detay Yayıncılık.

Schmidt, N. (1967). *Ibn Khaldun, Historian, Sociologist, and Philosopher*. New York: Ams Press.

Schmitt, C. (2012a). *Kanunilik ve Meşruiyet* (8 b.) (Çev. M. C. Ozansu). İstanbul: İthaki Yayınları.

Schmitt, C. (2012b). *Siyasal Kavramı* (2 b.) (Çev. E. Göztepe). İstanbul: Metis Yayınları.

Schmitt, C. (2013). Somut ve Çağa Bağlı Bir Kavram Olarak Devlet. C. B. Akal içinde, *Devlet Kuramı* (4 b.). Ankara: Dost Yayınları.

Schmitt, C. (2014a). *Siyasi İlahiyat Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm* (4 b.) (Çev. A. E. Zeybekoğlu). Ankara: Dost Yayınları.

Schmitt, C. (2014b). *Parlamenter Demokrasinin Krizi* (3 b.) (Çev. A. E. Zeybekoğlu). Ankara: Dost Kitabevi.

Searle, J. R. (2005). *Toplumsal Gerçekliğin İnşası* (Çev. M. Macit, & F. Özpilavcı). İstanbul: Litera Yayıncılık.

Semple, E. C. (1911/2015). *Influences of Geographic Environment, On the Basis of Ratzel's System of Anthropo-Geography.* Scholar's Choice.

Seneca (2014). *Tanrısal Öngörü Yunan ve Latin Klasikleri* (Çev. Ç. Dürüşken). İstanbul: Alfa Yayınları.

Seneca (2015). *Hoşgörü Üzerine. Ruh Dinginliği Üzerine* (Çev. B. Demiriş). İstanbul: Doğu Batı Yayınları.

Sennett, R. (2011). *Otorite* (3 b.) (Çev. K. Durand). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sennett, R. (2013). *Kamusal İnsanın Çöküşü* (4 b.) (Çev. S. Durak, & A. Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Seyidoğlu, B. (2014). *Mitoloji Üzerine Araştırmalar Metinler ve Tahliller* (6 b.). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Sfez, L. (2013). Duguit ve Devlet Kuramı: Temsil ve İletişim. C. B. Akal içinde, *Devlet Kuramı* (4 b.). Ankara: Dost Yayınları.

Sieyes, E. J. (2005). *Üçüncü Sınıf Nedir?* (Çev. İ. Birkan) Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve Kültür* (Çev. T. Birkan). İstanbul: Metis Yayınları.

Skinner, Q. (2014). *Modern Siyasal Düşüncenin Temelleri* (Çev. B. Yıldırım, & E. Buğlalılar). İstanbul: Phoneix Yayınları.

Skinner, Q. (2016). *Modern Siyasal Düşüncenin Temelleri İkinci Cilt: Reform* (Çev. E. Buğlalılar). İstanbul: Phoneix Yayınları.

Skinner, Q. (2017). *Machiavelli* (Çev. N. Örge). Ankara: Dost Kitabevi.

Skirbekk, G. & Gilje, N. (2014). *Antik Yunana'dan Modern Döneme Felsefe Tarihi* (Çev. E. Akbaş, & Ş. Mutlu). İstanbul: Kesit Yayınları.

Sklair, L. (2003). *The Sociology of Progress.* New York: Routledge.

Smith, A. D. (2014). *Milli Kimlik* (7 b.) (Çev. B. S. Şener). İstanbul: İletişim Yayınları.

Sobacı, M. Z. & Köseoğlu, Ö. (2016). *Başkanlık Sistemlerinde Yerel Yönetimler*. SETA. Ankara: SETA.

Sober, E. (2015). *Ockham's Razors: A User's Manual.* Cambridge: Cambridge University Press.

Sombart, W. (1998). *Aşk, Lüks ve Kapitalizm* (Çev. N. Açа). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Sombart, W. (2008). *Burjuva* (Çev. O. Adanır). İstanbul: Doğu Batı Yayınları.

Sorokin, P. (1941). *Social and Cultural Dynamics.* New York: American Book Co.

Soysal, M. (2014). Türkiye Siyasal Sistemi Üzerine Görüşler. İ. Kamalak içinde, (*Yarı) Başkanlık Sistemi ve Türkiye.* İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Spinoza, B. (2015). *Politik İnceleme Tractatus Politicus* (4 b.) (Çev. M. Erşen). İstanbul: Dost Kitabevi.

Spinoza, B. (2017). *Ethica* (4 b.) (Çev. Ç. Dürüşken). İstanbul: Alfa Yayınları.

Sprinborg, P. (1998). İbn Haldun ve Yönetimlerin Döngüsü (K. Aysevener, & E. Cengiz, Dü). *Doğu-Batı, 1* (2), 193-199.

Spykman, N. J. (1942). *The Geography of the Peace.* New York: Harcourt and Brace.

Staats, J. L. (2004). Habermas and Democratic Theory: The Threat to Democracy of Unchecked Corporate Power. *Political Research Quarterly* (57), 585-594.

Stalin, J. V. (2015). *Diyalektik Materyalizm ve Tarihsel Materyalizm* (12 b.) (Çev. Z. Seyhan). İstanbul: Bilim ve Sosyalizm Yayınları.

Steffek, J. (2004). Why IR Needs Legitimacy: A Rejoinder. *European Journal of International Relations,, 10* (3), 485-490.

Sternberger, D. (1968). Legitimacy. D. L. Sills (Dü.) içinde, *International Encyclopedia of the Social Sciences* (Cilt 9). Macmillian Company.

Stirner, M. (1993). *The Ego and Its Own.* London: Rebel Press.

Stirner, M. (2017). *Biricik ve Mülkiyeti.* İstanbul: Norgunk Yayıncılık.

Stowasser, B. (1984). İbh Haldun'un Tarih Felsefesi: Devletlerin ve Uygarlıkların Yükselişi ve Çöküşü (N. Abadan-Unat, Dü.). *AÜSBF Dergisi, 39* (4), 173-181

Stowasser, B.F. (1983) Religion and political development: some comparative ideas on Ibn Khaldun and Machiavelli, Occasional Paper Series. Washington, DC: Center for Contemporary Arab Studies, Georgetown University.

Strauss, L. (2013). Tabii Hak ve Tarih. C. B. Akal içinde, *Devlet Kuramı* (4 b.). Ankara: Dost Yayınları.

Sunar, L. (2017). *İbn Haldun Mukaddime Okumaları*. İstanbul: İLEM.

Sunar, L. & Kaya, Y. (2014). Toplumsal Yaşamda Değerler: Modernleşme, Muhafazakarlaşma ve Kutuplaşma. L. Sunar içinde, *Türkiye'de Toplumsal Değişim.* Ankara: Nobel Yayıncılık.

Swingewood, A. (1996). *Kitle Kültürü Efsanesi* (Çev. A. Kansu). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Şahin, E. (2013). *Kurucu İktidar Politik Bir Yaklaşım.* İstanbul: XII Levha Yayıncılık A.Ş.

Şahin, E. (2015). *Türk Siyasi Tarihinde Anayasa İktidar ve Meşruiyet Sorunu.* Ankara: Adalet Yayınevi.

Şenel, A. (1999). *Siyasi Düşünceler Tarihi* (8 b.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Şentürk, R. (2006). Medeniyetler Sosyolojisi: Neden Çok Medeniyetli Bir Dünya Düzeni için Yeniden İbn Haldun? *İslâm Araştırmaları Dergisi* (16), 89-121.

Şeriati, A. (2013). *Medeniyetler Tarihi 1* (2 b.) (Çev. E. Okumuş). Ankara: Fecr Yayınları.

Şulul, K. (2015). *İbn Haldun'a Göre İslam Medeniyeti* (3 b.). İstanbul: İnsan Yayınları.

Tarakçı, M. (2006). *St. Thomas Aquinas.* İstanbul: İz Yayıncılık.

Tekeli, Ş. (1976). *David Easton'un Siyaset Teorisine Katkısı Üzerine Bir İnceleme.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Tekin, Y. (2015). *Başkanlık Sistemi ve Kuvvetler Ayrılığı Tartışmaları.* İstanbul: Kesit Yayınları.

Texier, J. (1979). *Gramsci ve Felsefe.* Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.

Therborn, G. (1989). *Sermaye Egemenliği ve Demokrasinin Doğuşu* (Çev. Ş. Tekeli). Ankara: Verso Yayınları.

Tocqueville, A. D. (2004). *Eski Rejim ve Devrim* (Çev. T. Ilgaz). Ankara: İmge Kitabevi.

Tocqueville, A. D. (2016). *Amerika'da Demokrasi* (Çev. S. S. Özdemir) İstanbul: İletişim Yayınları.

Tok, N. (2013). Liberal Milliyetçilik. A. Öztürk içinde, *Res Publica.* İstanbul: Doğu Batı Yayınları.

Toku, N. (2002). *İlm-i Umran İbn Haldun'da Toplum Bilimsel Düşünce* (2 b.). Ankara: Akçağ Yayınları.

Toprak, B. (2014). Türkiye'de Dinin Denetim İşlevi. E. Kalaycıoğlu & A. Y. Sarıbay içinde, *Türk Siyasal Hayatı Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme* (5 b.). Ankara: Sentez Yayıncılık.

Topuzkanamış, E. (2014). *Hukuk ve Disiplin.* İstanbul: XII Levha Yayınları.

Torun, Y. (2011). *Siyaset Felsefesi Tarihinde Devlet.* Ankara: Orion Yayınevi.

Touraine, A. (2008). *Başka Türlü Düşünmek* (Çev. M. Moralı). İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Touraine, A. (2011a). *Demokrasi Nedir?* (Çev. O. Kunal). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Touraine, A. (2011b). *Birlikte Yaşayabilecek miyiz?* (4 b.) (Çev. O. Kunal). İstanbul: YKY Yayınları.

Touraine, A. (2016). *Modernliğin Eleştirisi* (10 b.) (Çev. H. Tufan). İstanbul: YKY Yayınları.

Tönnies, F. (1957). *Community & Society (Gemeinschaft und Gesellschaft)* (Çev. C. P. Loomis), New Brunswick (USA) & Oxford (UK): Transaction Books.

Tönnies, F. (2001). *Community and Civil Society.* Cambridge: Cambridge University Press.

Tunçay, M. (2012). *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi Eski ve Orta Çağ* (3 b.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Tunçay, M. (2014). *Batı Siyasal Düşünceler Tarihi Yeni Çağ* (5 b.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Tunçel, A. (2013). Quentin Skinner: Yeni Cumhuriyetçilik-Yeni Tarihçilik. A. Öztürk içinde, *Res Publica.* İstanbul: Doğu Batı Yayınları.

Türk, D. (2013). Yurttaş: Siyaset. M. A. Ağaoğulları içinde, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'a Siyasal Düşünceler Tarihi* (4 b.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Türk, G. D. (2017). Sanal Cemaatler ve Türkiye'de Siyasal Kutuplaşma. *İstanbul Üniversitesi SBE*. İstanbul.

Uludağ, S. (2001). *Satı El-Husri'den İbn-i Haldun Üzerine Araştırmalar.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Usta, S. (2015). *İlkçağ Ütopyaları.* İstanbul: Kaynak Yayınları.

Uygun, O. (2008). *İbn Haldun'un Toplum ve Devlet Kuramı.* İstanbul: XII Levha Yayınları.

Uygun, O. (2014a). *Devlet Teorisi.* İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Uygun, O. (2014b). *Demokrasi* (2 b.). İstanbul: XII Levha Yayıncılık.

Ülger, İ. (2004). *İbn Haldun.* İstanbul: Berfin Yayınları.

Veblen, T. (2005). *Aylak Sınıfın Teorisi* (Çev. Z. Gültekin, & C. Atay). İstanbul: Babil Yayınları.

Vergin, N. (2007). *Siyasetin Sosyolojisi Kavramlar, Tanımlar, Yaklaşımlar* (5 b.). İstanbul: Bağlam Yayınları.

Vygotsky, L. S. (1895). *Düşünce ve Dil.* İstanbul: Kaynak Yayınları.

Weber, M. (1967). *Ancient Judaism* (Çev. D. Marindale, & H. Gerth). New York: The Free Press.

Weber, M. (1995). *Toplumsal ve Eknomik Örgütlenme Kuramı* (Çev. Ö. Ozankaya). Ankara: İmge Yayınları.

Weber, M. (2011). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu* (Çev. E. Aktan). Ankara: Alter Yayıncılık.

Weber, M. (2012a). *Ekonomi ve Toplum* (Cilt 2) (Çev. L. Boyacı). İstanbul: Yarın Yayınları.

Weber, M. (2012b). *Din Sosyolojisi.* İstanbul: Yarın Yayıncılık.

Weber, M. (2013). *Bürokrasi ve otorite* (6 b.) (Çev. H. B. Akın). Ankara: Adres Yayınları.

Weber, M. (2017). *Sosyoloji Yazıları* (Çev. T. Parla). İstanbul: Deniz Yayınları.

Webster, F. (2002). *Theories of The Information Society* (2 b.). London: Routledge.

Wehr, H. (1976). A Dictionary of Modern Written Arabic. J. M. Cowam içinde, *A Dictionary of Modern Written Arabic.* New York: Meriam-Webster INC.

Wood, E. M. (2006). "*Sınıftan Kaçış: Yeni 'Hakiki' Sosyalizm"* (Çev. Ş. Alpagut). İstanbul: Yordam Kitap.

Yalçınkaya, A. (2013). Büyük Sokratesçi Okullar ve Siyaset (Birinci Bölüm). M. A. Ağaoğulları içinde, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler* (4 b.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Yanık, M. (2016). *Başkanlık Sistemi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği* (3 b.). İstanbul: Der Yayınları.

Yaslıçimen, F. & Sunar, L. (2015). Sosyal Bilimlerde Bir Yenilenme İmkanı Olarak İbn Haldun. R. Şentürk içinde, *İbn Haldun Güncel Okumalar*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Yetiş, M. (2002). Gramsci ve Aydınlar . *Mülkiye Dergisi, 26* (236), 217 - 245.

Yetiş, M. (2012). Hegemonya. G. Atılgan & E. A. Aytekin (Dü) içinde, *Siyaset Bilimi Kavramlar İdeoloji, Disiplinler Arası İlişkiler.* İstanbul: Yordam Yayıncılık.

Yetiş, M. (2013). Tocqueville ve Çoğunluk Tiranlığı. A. Öztürk içinde, *Res Publica.* İstanbul: Doğu Batı Yayınları.

Yetkin, Ç. (2008). *Siyasal Düşünceler Tarihi.* İstanbul: Salyangoz Yayınları.

Yıldırım, B. (2015). İçerik Çözümlemesi Yönteminin Tarihsel Gelişimi Uygulama Alanları ve Aşamaları. B. Yıldırım içinde, *İletişim Araştırmalarında Yöntemler*. İstanbul: Literatürk Yayınları.

Yıldırım, Y. (1998). *İbn Haldun'un Bedavet Teorisi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: MÜSBE, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Yılmaz, Z. (2003). Günümüz Türkiye'sinde Devlet ve Hâkim Sınıflar İlişkisi Üzerine Alternatif Bir Çerçeve Denemesi. *Praxis* (9), 55-92.

Yılmaz, Z. (2013). Helen Güneşi Batıyor, Roma Güneşi Doğuyor. M. A. Ağaoğulları içinde, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler* (4 b.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Yücel, B. (2015). İstikrar Konusundaki Kafa Karışıklığı Üzerine Notlar. M. Aktaş & B. Coşkun içinde, *Başkanlık Sistemi.* Ankara: Liberte Yayınları.

Zabcı, F. (2013). Büyük Sokratesçi Okullar ve Siyaset (2. Bölüm). M. A. Ağaoğulları içinde, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler* (4 b.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Zabunoğlu, Y. K. (1963). *Devlet Kudretinin Sınırlandırılması.* Ankara: Ajans-Türk Matbaası.

MAKALELER

Ahmed, A. (2002). Ibn Khaldun's Understanding of Civilizations and the Dilemmas of Islam and the West Today. *Middle East Journal, 56* (1), 20-45.

Ahmed, A. (2005, 11). Ibn Khaldun and Anthropology: The Failure of Methodology in the Post 9/11 World. *Contemporary Sociology, 34* (6), 591-596.

Akal, C. B. (1999). Devlet, yasa, hakimiyet. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 15 (16), 1-10.

Alatas, S. (2006, 11). Ibn Khaldun and Contemporary Sociology. *International Sociology, 21* (6), 782-795.

Anık, C. (2017, Bahar). Referandumun Nefesi. *Türkiye Günlüğü* (130), 14-28.

Ardıç, N. (2003). İbn Haldun ve Weber'de Bilgi ve Bilim Sorunu. *Divan İlmi Araştırmalar, 8* (15), 139-167.

Arnason, J. & Stauth, G. (2004, 02). Civilization and State Formation in the Islamic Context: Re-reading Ibn Khaldun. *Thesis Eleven* (76), 29-48.

Aybakır, H. B. (2017, Bahar). Türkiye'nin Yeni Yol Haritası: 16 Nisan Referandumu. *Türkiye Günlüğü* (130), 29-40.

Bakırtaş, İ. & Cüneyt, K. (2005, Nisan). Politik Dalgalanmalar Çerçevesinde Türkiye'deki Seçimlerin Ekonometrik Analizi. *Dumlupınar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 19* (1), 175-188.

Bayrakdar, M. (1983). İbn Haldun'un Sosyal Atomculuğu. *AÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* (26), 625-632.

Bezci, B. (2007). Modern Türkiye'de Meşruiyetin Politik İçeriği: Schmittyen Bir Değerlendirme. *Finans Politik& Ekonomik Yorumlar, 44* (508), 5-13.

Boix, C. (2001). Democracy, Development and the Public Sector. *American Journal of Political Science, 45* (1), 1-17.

Bond, P. (2005, June). Gramsci, Polanyi and Impressions from Africa on the Social Forum Phenomenon. *International Journal of Urban and Regional Research, V. 29/2*, 433-440.

Bostancı, M. N. (2017, Bahar). 16 Nisan Halkoylaması'nın Siyasal Anlamı. *Türkiye Günlüğü* (130), 5-9.

Cipriani, R. (1987). The Sociology of Legitimation. *Current Sociology, 5* (2), 1-20.

Cohen, G. (1959). Ibn Khaldun: Rediscovered Arab Philosopher. *Midstream, 77* (9), 77-90.

Çaksu, A. (2002). İbn Haldun ve Hegel'de Tarihte Nedensellik: Aristo'nun Mirasını Yeniden Düşünmek. *Divan İlmi Araştırmalar, 7* (12), 51-94.

Çayır, M. Y., & Sarıtaş, M. T. (2017, Aralık). Computer Assisted Qualitative Data Analysis: A Descriptive Content Analysis (2011 – 2016). *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi (EFMED), 11* (2), 518-544.

Çelebi, A. (2001). Kuraldışı Durumlarda Karar Vermek: Carl Schmitt ve Walter Benjamin Üzerine Bir İnceleme. *Defter, 14* (42), 109-146.

Dhaouadi, M. (2005, 11). The Ibar: Lessons of Ibn Khaldun's Umran Mind. *Contemporary Sociology, 34* (6), 585-591.

Dhaouadi, M. (2006). The Concept of Change in the Thought of Ibn Khaldun and Western Classical Sociologists. *Turkish Journal of Islamic Studies* (16), 43-87.

Diamond, L. (1994). Rethinking Civil Society: Toward Democratic Consolidation. *Journal of Democracy, 5* (3), 4-17.

Dover, C. (1952). The Racial Philosophy of Ibn Khaldun. *Phylon, 13* (2), 107-119.

Fındıkoğlu, Z. F. (1939). İbn Haldun'un Hukuka Ait Fikirleri ve Tesiri. *İÜHFM Dergisi*, 138-155.

Ferrarotti, F. (1987). Legitimation, Representation and Power. *Current Sociology, 5* (2), 21-27.

Fleischer, C. (1983, 07). Royal Authority, Dynastic Cyclism, and Ibn Khaldunism in Sixteenth Century Ottoman Letters. *Journal of Asian and African Studies* (18), 198-220.

Gezgin, M. F. (1988). Cemaat Cemiyet Ayırımı ve Ferdinand Tönnies. *Sosyoloji Konferansları Dergisi* (22), 183-201.

Gierer, A. (2001). Ibn Khaldun on Solidarity ("Asabiyah")- Modern Science on Cooperativeness and Empathy: A Comparison. *Philosphia Naturalis* (38), 91-104.

Gözler, K. (2017, Bahar). "Devlet" Kelimesi Üzerine İkinci Deneme. *Türkiye Günlüğü* (130), 41-45.

Gumplowicz, L. (1940). İbn Haldun ve İctimaiyatı (Z. F. Fındıkoğlu, Dü.). *İÜHFM Dergisi, 6* (2-3), 17-23.

Gürkan, Ü. (1967). Hukuk Sosyolojisi Açısından İbn Haldun. *A.Ü. Hukuk Fakültesi dergisi, 24* (1), 223-245.

Hirsch, E. E. (1987). İktidar ve Hukuk (Çev. Hayrettin Ökçesiz). Hukuk Araştırmaları, *2* (3), 40-49.

Hopkins, N. (1990). Engels and Ibn Khaldun. *Alif: Journal of Comparative Poetics, 10* (9), 9-18.

İlhan, S. (1993). *Türkiye'nin ve Türk Dünyasının Jeopoliği.* Ankara: Tük Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

İlhan, S. (1995). Jeopolitik Gelişmeler ve Türk Dünyası. *Avrasya Etüdleri Dergisi, 2* (3), 2-22.

İnce, M. (2016, Aralık). Alain Touraine'nin Demokrasi Düşüncesi Üzerine Bir Değerlendirme. *KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergis, 6* (12), 161-186.

İşcan, İ. H. (2004, Yaz). Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları. *Uluslararası İlişkiler Dergisi, 1* (2), 47-79.

İnce, M. (2016, Aralık). Alain Touraine'nin Demokrasi Düşüncesi Üzerine Bir Değerlendirme. *KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergis, 6* (12).

Kılıçarslan, Z. (1985, 07). İbn Haldun'un İktisadi Görüşleri. *Sanat Olayı* (38), 58-61.

Kayapınar, A. (2006). İbn Haldun'un Asabiyet Kavramı: Siyaset Teorisinde Yeni Bir Açılımı. *İslâm Araştırmaları Dergisi* (15), 83-114.

Kazancı, M. (2002). Ankara Üniverstesi SBF Dergisi. *Althusser, İdeoloji ve İletişimin Dayanılmaz Ağırlığı, 57* (1), 55-87.

Koçak, M. (2003a). Eski Yunan-Latin Siyasal Yazınında ve İbn Haldun'un Mukaddimesinde Görülen Döngüsel Süreçler Üzerine Düşünceler. *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arşivi* (6), 69-77.

Koçak, M. (2003b). Mukaddimedeki Barbar ve Uygar Toplumların Ahlaki Özellikleri Üzerine Düşünceler. *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arşivi* (8), 171-180.

Koçtaş, M. (1988, Haziran). İbn Haldun'un Mukaddimesine Dair Bazı Müşahedeler-I. *Din Eğitimi Dergisi* (14), 23-28.

Kongar, E. (1978, 10). İbn Haldun ve Asabiyyet. *Ulusal Kültür, 1* (2), 183-190.

Kurtoğlu, M. (2015, Ocak). İbn Haldun ve Şehir. *Şehir ve Kültür* (6), 30-35.

Lana, R. (1987, 12). Ibn Khaldun and Vico: The Universality of Social History. *Journal of Mind and Behavior, 8* (1), 153-165.

Lawrence, B. (1983, 07). Ibn Khaldun & Islamic Reform. *Journal of Asian and African Studies* (18), 221.

Lawrence, B. (1983). Introduction: Ibn Khaldun and Islamic Ideology. *Journal of Asian and African Studies* XVIII, 3-4.

Lewis, B. (1988). Ibn Khaldun in Turkey. *Studies on Turkish-Arab Relations* (3), 107-110.

Mohammad, F. (1998). Ibn Khaldun's Philosophy of Social Change: A Comparison with Hegel, Marx and Durkheim. *American Journal of Islamic Social Sciences, 15* (2), 26-45.

Moujetan, B. (1981). Ibn Khaldun and His Cycle of Fatalism: A Critique. *Studia Islamica* (53), 93-108.

Muller, E. N. (1970). Correlates and Consequences of Beliefs in the Legitimacy of Regime Structures. *Midwest Journal of Political Science, 3* (14), 392-412.

Pham, J. P. (2008). What Is in the National Interest? Hans Morgenthau's Realist Vision and American Foreign Policy. *American Foreign Policy Interests* (30), 256-265.

Özkılınç, M. A. (1990). İbn-i Haldun'a göre Toplum Tipolojisi ve Hukuki Düzen Tipleri. *Türk Hukuk Dergisi, 4* (41), 1-11.

Öztürk, A. (2008). Düzenin Meşruluğu Sorunu Bağlamında İbn Haldun Felsefesinin Değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 63* (1), 175-206.

Ritter, H. (1948). Irrational Solidarity Groups: A Socio-Psychological Study in Connection with Ibn Khaldun. *Oriens* (1), 15-32.

Rosen, L. (2005, 11). Theorizing from Within: Ibn Khaldun and His Political Culture. *Contemporary Sociology, 34* (6), 596-599.

Sarıbay, A. Y. (2017, Bahar). Referandumun Siyasal Doğası ve 16 Nisan Referandumu. *Türkiye Günlüğü* (130), 10-13.

Sargın, G. A. (2006). Denetim ve Nesneleştirmenin Aracı Olarak Kamusal Mahremiyet. *Arredamento Mimarlık Dergisi*, 53-6.

Sprinborg, P. (1998). İbn Haldun ve Yönetimlerin Döngüsü (K. Aysevener & E. Cengiz). *Doğu-Batı, 1* (2), 193-199.

Steffek, J. (2004). Why IR Needs Legitimacy: A Rejoinder. *European Journal of International Relations, 10* (3), 475-484.

Stowasser, B. (1984). İbh Haldun'un Tarih Felsefesi: Devletlerin ve Uygarlıkların Yükselişi ve Çöküşü (N. Abadan-Unat, Dü.). *AÜSBF Dergisi, 39* (4), 173-181.

Şentürk, R. (2006). Medeniyetler Sosyolojisi: Neden Çok Medeniyetli Bir Dünya Düzeni için Yeniden İbn Haldun? *İslâm Araştırmaları Dergisi* (16), 89-121.

Ülger, İ. (2008, 03). İbn Haldun'u Anlamak. *Evrensel Kültür* (195), 55-57.

INTERNET KAYNAKLARI

Al-Araki, A. M. (1983). *Ibn Khaldun: Discourse of the Method and Concepts of Economic Sociology*.09 12, 2017 tarihinde http://home.online.no/~al-araki/arabase2/ibn/khald0001.html adresinden alındı.

Alatlı, A. (2014). *Alev Alatlı: Her yasal olan hak helal değildir. Mühim olan helalleşmektir.* 01 03, 2018 tarihinde Youtube: https://www.youtube.com/watch?v=LqmLvYczdg0 adresinden alındı.

Alatlı, A. (2014, Aralık 03). *Törene Alev Alatlı'nın Konuşması Damga Vurdu.* 01 03, 2018 tarihinde ahaber.com: https://www.ahaber.com.tr/gundem/ 2014/ 12/03/torene-alev-alatlinin-konusmasi-damga-vurdu adresinden alındı.

Anar, E. (2014, Nisan 04). İktidar kavramı üzerine anarşist notlar. 06 01, 2017 tarihinde *T24.com.tr* adresinden alındı.

Aslan, Ü. (t.siz). *Jeopolitika ve Türkiye'nin Jeopolitik Önemi.* 06 11, 2017 tarihinde https://www.academia.edu/25589616/Jeopolitika_ve_T%C3%BCrkiyenin_Jeopolitik_%C3%96nemi adresinden alındı.

Atay, E. E. (2017). Hukukta Meşruiyet Kavramı. *Gazi Üniversitesi Hukuk Dergisi*. 06 12, 2017 tarihinde http://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/ 1_2_10.pdf adresinden alındı.

Esgün, U. (1999, Şubat). Makro İktidar, Mikro İktidar ve Hukuk. *Birikim Dergi* (118), 07 18, 2017 tarihinde http://www.birikimdergisi.com/ birikim-yazi/5341/makro-iktidar-mikro-iktidar-ve-hukuk#.W3ljX5P7St8 adresinden alındı.

Keyman, F. (2009, Nisan 20). *Avrupa'da ve Türkiye'de Sivil Toplum.* www.stgm.org.tr/egitim/docs/Avrupadaveturkiyedesiviltoplum%20 %20f%20key man.doc. adresinden alındı.

Luther, M. (1517, 10 31). *Doksan Beş Maddelik Tez*. 07 18, 2017 tarihinde Hristiyan.net: http://www.hristiyan.net/temeller/95tez.htm adresinden alındı.

Oweiss, I. M. (T.siz). *Ibn Khaldun: Father of Economics*. 09 21, 2017 tarihinde http://faculty.georgetown.edu/imo3/ibn.htm adresinden alındı.

Kimlik ve İnanç Sınırında

İRAN TÜRKLERİNİN MERSİYE VE MEDDAHLIK GELENEĞİ

Dr. Nurullah Gözcü

nobel bilimsel

Kimlik ve İnanç Sınırında
İRAN TÜRKLERİNİN MERSİYE VE MEDDAHLIK GELENEĞİ
Dr. Nurullah Gözcü

Yayın No.: 2421
ISBN: 978-625-376-142-4
E-ISBN: 978-625-376-143-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Gözcü, Nurullah.
Kimlik ve İnanç Sınırında İran Türklerinin Mersiye ve Meddahlık Geleneği / Nurullah Gözcü
1. Basım, X + 264 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-376-142-4
E-ISBN: 978-625-376-143-1
1. İran Türkleri 2. Mersiye 3. Meddahlık

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKLİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

KISALTMALAR ..... **ix**

GİRİŞ **1**

1. Araştırmanın Planı ve Kuramsal Çerçevesi 3
    1.1. Konu, Amaç ve Önemi 3
    1.2. Sınırlılık ve Yöntemi 5
2. Araştırma Alanıyla İlgili Bilgiler 5
    2.1. İran Türkleri 5
    2.2. İran Azerbaycanı 8
    2.3. Zencan 12
3. İran Türklerinin Mersiye Geleneğine İlişkin Çalışmalar 14
    3.1. Azerbaycan ve İran'da Yapılan Çalışmalar 16
    3.2. Batılı Araştırmacılar Tarafından Yapılan Çalışmalar 21
    3.3. Türkiye'de Yapılan Çalışmalar 28

1. Bölüm
MERSİYE TÜRÜ VE GELENEĞİ

1.1. TANIMI 32
    1.1.1. Mersiye 32
        1.1.1.1. Mersiyede Türler Arasılık 35
        1.1.1.2. Mersiyenin Tür Çeşitleri, Bölümleri ve Temaları 37
    1.1.2. Novhe 41
    1.1.3. Rovze 43
    1.1.4. Maktel 44
    1.1.5. Çavuşi 44
    1.1.6. Taziye / Şebih ve Performansı 46
        1.1.6.1. Taziye 46
        1.1.6.2. Taziye/Şebih Performansı 49
1.2. TARİHÎ GELİŞİMİ 56
    1.2.1. İslam Devrimi Öncesi Dönem 60

1.2.2. Büveyhiler Dönemi 61
1.2.3. Safevi Dönemi 62
1.2.4. Afşar ve Zend Dönemi 65
1.2.5. Kaçar Dönemi 68
1.2.6. Pehlevi Dönemi 75
1.2.7. İslam Devrimi Sonrası Dönem 76
1.3. KAVRAM VE RİTÜEL AÇISINDAN UYGULAMALARI 82
1.3.1. Muharrem, Tasua ve Aşura 82
1.3.2. Şam-ı Gariban ve Mum Yakmak 84
1.3.3. Erbain 87
1.3.4. Alem ve Alamet 90
1.3.5. Alay/Deste 94
1.3.6. Sinezen/Zincirzen 96
1.3.7. Bebek Buluşmaları Ayini (Şir Haregan-ı Hüseyni) 99
1.3.8. Kırk Bir Minber 102
1.3.9. Kasım Otağı 104
1.3.10. Tas Yerleştirme (Teşt Gozari) 107
1.3.11. Nahl Gezdirmek (Nakhl Gardani)/ Gel Mali/ Meşale Gezdirmek (Meş'al Gardani) ve Halı Yıkama (Kalisuyan) 109

2. Bölüm
KÜLTÜREL BİR ENSTRÜMAN ARACI OLARAK MERSİYE GELENEĞİNİN BAĞLAMI

2.1. GELENEĞİN ÜRETİM ORTAMI: ZENCAN EKOLÜ MEDDAH MEKTEPLERİ VE HEYETLER 116
2.1.1. Gulam Rıza Eyniferd Mektebi (El-Zeynep Mektebi Heyeti) 118
2.1.2. Asgar Genç Hanlu Mektebi 121
2.1.3. Veliyullah Kelami Mektebi (El-Zehra Mektebi Heyeti) 122
2.1.4. Cevad Resuli Mektebi (Musa b. Cafer Heyeti) 124
2.1.5. Mecidi Meleki Mektebi (Ali Ekber Heyeti) 125
2.1.6. Kadın Meddah Mektepleri: İlmiye Havzaları 126
2.1.7. Elektronik Kültür Ortamında Çevrim Dışı Üretim ve Çevrim İçi Meddah Mektepleri 128
2.2. PERFORMANS TEORİ ÇERÇEVESİNDEN GELENEĞİN ZENCAN'DAKİ İCRASI 129
2.2.1. İcracılar 130
2.2.1.1. Zencan'da Anlatımlarına Bağlı Adlandırmalarıyla ve Bilinen Mersiyeleriyle İcracı Profilleri 130

2.2.1.2. İcracının Yetişme Ortamı 166
2.2.1.3. Cinsiyeti ve Yaş Aralığı 167
2.2.1.4. Eğitim Durumu ve Mesleği 168
2.2.1.5. İcracıların Anlatım Biçimleri 169
2.2.2. İcra Zamanları 171
2.2.3. Zencan İlindeki İcra Ortamları 173
2.2.3.1. Hüseyniyeyi Azam 174
2.2.3.2. Zeynebiye (Mescidi) 178
2.2.3.3. Ahmediye (Mescidi) 180
2.2.3.4. Şüheda (Mescidi) 181
2.2.3.5. Veli Asr (Takiyesi) 182
2.2.3.6. Armağanhane Takiyesi (Şebih Performansı) 183
2.2.3.7. İnkılap Meydanı 186
2.3. DİNLEYİCİ/İZLEYİCİ 187
2.3.1. Cinsiyeti ve Yaş Aralığı 188
2.3.2. Eğitim Durumu ve Statüsü 189
2.3.3. Geleneğe Yaklaşımı 190
2.3.4. İcraya ve İcracıya Etkisi 191
2.4. METİN ÖRNEKLERİ VE BİÇİM ÖZELLİKLERİ 192

3. Bölüm
MERSİYENİN İRAN TÜRKLERİNİN DİNÎ VE MİLLÎ KİMLİK ETKİLEŞİMİNDEKİ ROLÜ VE ÇÖZÜMLEMESİ

3.1. İŞLEVSEL KURAM ÇERÇEVESİNDE İRAN TÜRKLERİNİN MERSİYE GELENEĞİ 211
3.1.1. Dili Koruma İşlevi 212
3.1.2. Arınma İşlevi 215
3.1.3. Geleneğin Sürdürülmesi İşlevi 218
3.1.4. Toplu Katılımla Bütünleşme İşlevi 219
3.1.5. Sosyal Kontrol İşlevi 222
3.1.6. Gizli Protesto İşlevi 225
3.2. MERSİYE GELENEĞİ ÖZELİNDE DİNÎ VE MİLLÎ KİMLİK ETKİLEŞİMİ 229

SONUÇ 239

KAYNAKLAR 245

DİZİN 261

KAYNAKLAR

1. Yazılı ve Elektronik Kaynaklar

Abadis Dictionary (t.y.a) “ زنجان[Zencan]”. https://tinyurl.com/bdeuuwas (Erişim Tarihi: 11.06.2023).

Abadis Dictionary (t.y.b) “ همایش شیرخوارگان حسینی[Şir Haregan-ı Hüseyni]”. https://tinyurl.com/4vftwjaw (Erişim Tarihi: 20.09.2023).

Abrahamian, Ervand (1982). *Iran Between Two Revolutions*. New Jersey: Princeton University Press.

Abrahamian, Ervand (2011). *Modern İran Tarihi* (Çev. Dilek Şendil). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Afary, Janet (2003). “Shi’i Narratives of Karbala and Christian Rites of Penance: Michel Foucault and the Culture of the Iranian Revolution, 1978-1979”. *Radical History Review*, 86: 7-35.

Aghaie, Kamran Scot (2004). *The Martyrs of Karbala: Shi’i symbols and rituals in modern Iran*. Seattle: University of Washington Press.

Aghaie, Kamran Scot (2005). “The Origins of the Sunnite-Shi’ite Divide and the Emergence of the Ta’ziyeh Tradition.” *TDR* (49)4: 42– 47.

Ahmadi, Ali vd. (2017). استان شناسی زنجان[*Ostan-ı Zencan*]. Tahran: Eğitim Araştırma ve Planlama Organizasyonu.

Ahmed Sultani, Munirah (1991). قصیده فنی و تصویرآفرینی خاقانی شروانی[*Hakani Şirvani’nin Kaside Tekniği ve İmaj Yaratıcılığı*]. Tahran: Keyhan Yayınları.

Ahmedi, Leila (2018). “چاووش خوانی [Çavuş Hani]”. https://tinyurl.com/ypn35we4 (Erişim Tarihi: 11.06.2023).

Aktaş, Şerif (1991). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş* (2. Baskı). Ankara: Akçağ.

Albayrak, Nurettin (2005). “Türk Halk Edebiyatının Kapsamı Üzerine Deneme”. *Journal of Turkish Studies: Türklük Bilimi Araştırmaları Festschrift in Honor of Orhan Okay I* 30(1): 113-114.

Albayrak, Recep (2013). *Türklerin İranı (Yakın Gelecek) II*. Ankara: Berikan.

Alemohammed, S. M. Reza (1995). “Taziyeh: History, Form, and Contemporary Relevance.” PhD Diss. Joint School of Theatre Studies. UK: University of Warwick.

Algar, Hamid (2008). “Religious Forces in Eighteenth and Nineteenth Century Iran”. In *The Cambridge History of Iran (Vol 7).* pp. 705-731 (Ed. Peter Avery, Gavin Hanbly and Charles Melville). Cambridge: Cambridge University Press.

Alıcı, Mehmet (2013). “YEZDÂN”. *TDV İslam Ansiklopedisi* C.43: 512-513.

Ali-Asghar (t.y.). “شرح مراسم, پیشینیه اجرایی مراسم [Törenin Açıklaması ve Tarihi]”. http://www.ali-asghar.com/fa/begining/history-rite-2.html (Erişim Tarihi: 14.04.2023).

Allamiyan, Said. *Tarih için Anlatıyorum (Muhsin Refikdust’un Hatıraları 1979-1989)* (Çev. Hakkı Uygur). İstanbul: İyidüşün Yayınları.

Amrai, Araş (2013). “ساختار مراثي فارسي [Farsça Mersiye Yapıları]”. *Fars Şiiri ve Düzyazı Stilolojisi Dergisi* 20: 21-38.

Amrai, Mostafa Mokhiabad (2007). “Ta’ziyeh, The Art of the Iranian ‘Passion Play’”. *J. Humanities* 14(1): 89-98.

Anassori, Jaber (1994). “Passion Play (Taaziz) A Treasure of Iranian Doctrinaire and Religious Plays”. Kayhan International.

And, Metin (2018). *Ritüelden Drama-Kerbela-Muharrem-Ta'ziye*. Yapı Kredi Yayınları.

Anvar, Iraj (2005). "Peripheral Taziyeh: The Transformation of Taziyeh from Muharram Mourning Ritual to Secular and Comical Theatre". *The Drama Review (TDR)* 4(188): 61–67.

Anvarian Aghhdam, Akbar (2015). "İran Anlatı Geleneğinin Kaynakları Üzerine Bir İnceleme". Yayımlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Ana Bilim Dalı.

Arsham, Amir (2021). "فیلم کامل اولین مناظره نامزدهای ریاست جمهوری 1400 بخش اول [Başkan Adaylarının İlk Tartışmasının Tam Kesiti 1400 Birinci Bölüm]". https://www.youtube.com/watch?v=GdvPiwjVfUY (Erişim Tarihi: 06.11.2023).

Arjomand, Said Amir (1984). *The Shadow of God and the Hidden Imam: Religion, Political Order, and Societal Change in Shi'ite Iran from the Beginning to 1890*. Chicago: University of Chicago Press.

Artun, Erman (2009). "Çukurova'da Ağıt Söyleme Geleneği Ölüm Dışı Söylenen Ağıtlar". *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* 1: 52-72.

Asemanezanjan (2023). "برگزاری دوره آموزشی مداحی تخصصی ویژه بانوان [Kadınlara Yönelik Özel Meddahlık Kursu]". https://tinyurl.com/mwj6a9k3 (Erişim Tarihi: 05.10.2023).

Ashfari, Jahangir Nasri (2018). "چاووش و چاووشی [Çavuş ve Çavuşi]". Tahran: دائرة المعارف بزرگ اسلامی (*Büyük İslam Ansiklopedisi*) C. 12: 56.

Atalay, Beşir (1992). *Divanü Lûgat'it Türk Tercümesi I*. İstanbul: Türk Dili Kurumu Yayınları.

Attar, Aygün (2006). *İran'ın Etnik Yapısı (Yakın Dönem ve Günümüzde)*. Ankara: Divan Yayıncılık.

Attar, Aygün (2008). "İran'ın Farslaşma Süreci ve Bu Süreçte Farsçanın Rolü". *Erdem Dergisi* 52: 1-40.

Awasthi, Preeti (2014). "Sozkhwani: Prelude to Mourning". *International Research Journal of Management Sociology & Humanity* 5(12): 84-92.

Ayoub, Mahmoud (2011a). "'Āšūrā'". *Encyclopaedia Iranica.* https://iranicaonline.org/articles/asura (Erişim Tarihi: 06.09.2023).

Ayoub, Mahmoud (2011b). "Arba'īn". *Encyclopaedia Iranica.* https://www.iranicaonline.org/articles/arbain-fortieth-day-after-asura-q (Erişim Tarihi: 13.09.2023).

Azer, San'an (1942). *İran Türkleri.* İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.

Azeri, Seyf (1947). سیف آذری, یانیقلی اوخشامالار [*Yanıklı Ohşamalar*]. Tahran: İntişarat-ı Ahmedi.

Azizi, Sara (2018). آرماناغان حسینی:مجموعه ی اشعار مذهبی [*Hüseyni Armağanı: Dinî Şiirler Koleksiyonu*]. Zencan.

Bahiral, Seher (2019). "محرم در زنجان : دومین قربانگاه جهان اسلام بعد از منا [İslam Dünyasında Mina'dan Sonra İkinci Mihrap Olarak Zencan'daki Muharrem]". https://www.karnaval.ir/blog/muharram-zanjan?_x_tr_hist=true (Erişim Tarihi: 20.09.2023).

Baizaii, Bahram (1965). *Namaysh dar Iran.* Tahran: Kavyan.

Baktash, Mayel and Farokh Gafary (1971). تئاتر ایرانی: سه مجلس تعزیه [*İran Tiyatrosu (Üç Taziye Meclisi)*]. Tahran: Shiraz Art Festival Publication.

Bali, Muhan (1997). *Ağıtlar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Barthold, Wilhelm (1963). "Âzerbaycan ve Ermenistan". *Tarih Araştırmaları Dergisi* 8(14): 77-87.

Barthold, Wilhelm (2004). *Orta Asya Türk Tarihi -Dersleri-*. Ankara: Çağlar Yayınları.

Bascom, William R. (1954). "Four Function of Folklore". *The Journal of American Folklore* 67(266): 333-349.

Başgöz, İlhan (1986). "Türk Halk Edebiyatında Protesto Geleneği". *Folklor Yazıları* içinde (ss. 181-191). İstanbul: Adam Yayınları.

Başgöz, İlhan (1996). "Protesto: Folklorun Beşinci İşlevi (Fonksiyonu)". *Folkloristik: Umay Günay Armağanı* (Haz. Özkul Çobanoğlu-Metin Özarslan). Ankara: Feryal Matbaası.

Bauman, Richard (1983). "The Field Study of Folklore in Context". In *Hand Book of American Folklore* (pp. 362- 368). Bloomington: Indiana University Press.

Bauman, Richard (2012). "Performance" (Ed. Regina F. Bendix and Galit Hasan-Rokem). In *A Companion to Folklore* (pp. 94-118). Massachusetts: Wiley Blackwell Publishing.

Bayat, Fuzuli (2014). *Kerbela Folkloru: Muharremlik Rituallarından Şebih Meydan Tamaşalarına*. Baku: Azerbaycan Millî Elimler Akademiyası: Folklor Institutu.

Bayat, Fuzuli (2022). "Folklorlaşan Ritual-Mistik Xarakterli Şəbih Teatrı". *Karadeniz Araştırmaları* 19(76): 1217-1232.

Beigzadeh, Halil ve Parvin, Nader (2015). " هاى نمادين و ادب هاى سيماى امام رضا(ع) در برخى آيين‌جلوه عامه [Bazı Sembolik Âyinlerde ve Popüler Edebiyatta İmam Rıza'nın Yüzünün Tezahürü]". *Popüler Kültür ve Edebiyat Dergisi* 9(4): 125-147.

Bekbabayi, Behruz ve Başar, Umut (2020). "Muharrem Âyinlerinde İslam Öncesi İnanç İzleri: İran Türkleri Örneği". *Millî Folklor* 16: 110-122.

Belâzuri, Ahmed b. Yahya (2021). *Ensâbü'l-Eşrâf: İslam Tarihinde Öncü Şahsiyetler 2. Cilt (Hz. Ali ve Çocukları, Hz. Abbas ve Çocukları) İnceleme-Çeviri* (Çev. Musa K. Yılmaz). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları: 174.

Ben-Amos, Dan (1997). "Şartlar ve Çevre İçinde Folklorun Bir Tanımına Doğru" (Çev. Metin Ekici). *Millî Folklor* 33: 74-87.

Ben-Amos, Dan (2007). "*Halk Bilgisini (Folklorun) Bağlamı: İmalar ve Beklentiler"* (Çev. M. Ekici) *Millî Folklor* 19(76): 232-243.

Benjamin, Samuel Greene Wheeler (1887). *Persia and the Persians*. London: J. Murray.

Benjamin, Walter (2018). *Son Bakışta Aşk* (Haz. N. Gürbilek) (8. Baskı). İstanbul: Metis Yayınları.

Berezin, İlya Nikolayeviç (1852). *Puteshestwie Po Sieviernoy Persi*. Kazan.

Beyzaie, Bahram (1965). كتاب نمايش در ايران[*İran'da Gösteri Kitabı*]. Tahran: Kavian.

Beyzaie, Bahram (2012). *Namayesh dar Iran [Performance in Iran]*. Tehran: Rowshangaran va Mtale'at-e Zanan.

Blaga, Rafael (1997). *İran Halkları El Kitabı*. İstanbul: Yeni Zamanlar Dağıtım.

Blogfa (2018). "گفتم كجا گفتا به خون [Dedim Nereye? Dedi Kana]". https://tinyurl.com/2s3veuej (Erişim Tarihi: 06.09.2023).

Bon, Gustave Le (1997). *Kitleler Psikolojisi* (Çev. Yunus Ender). İstanbul: Hayat Yayıncılık.

Boratav, P. Naili (1982). "Türk Halk Edebiyatında Tür ve Biçim Sorunu Üzerine". *Folklor Edebiyat I*. İstanbul: Adam Yayınları.

Boratav, Pertev Naili (1991). "Türk Ağıtlarının İşlevleri, Konuları ve Biçimleri". *Folklor ve Edebiyat (1982) II*. İstanbul: Adam Yayınları.

Bosworth, Clifford Edmund (1975). "The Early Ghaznavids". In *The Cambridge History of Iran IV* (Ed. R.N. Frye) (pp. 162-197). United Kingdom: Cambridge University Press.

Bölükbaşı, Ali (2010). *Nahl Gardani: Şehitlerin Hayatlarının Ölümsüzlüğünün Alegorik Bir Temsili*. Tahran: Kültürel Araştırmalar Ofisi.

Browne, Edward G. (1954). *A Literary History of Persia Vol IV*. London: Cambridge University Press.

Brun, Corneille Le (1718). Voyages *par la Moscovie, en Perse et aux Indes Orientales* (Vol. 2). Amsterdam.

Büyükkara, M. Ali (2002). "Kerbela'dan İnkılab'a: İmami-Şii Şehadet Düşüncesi ve Problemleri". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2: 211-247.

Caferoğlu, Ahmet (1972). "İran'la Turan'nın Paylaşılamayan Şirin'i". *Şarkiyat Mecmuası*. VII: 59-68.

Calmard, Jean and J. W. Allan (2011). "ʿAlam va ʿAlāmat". *Encyclopaedia Iranica.* https://iranicaonline.org/articles/alam-va-alamat-ar#prettyPhoto (Erişim Tarihi: 13.09.2023).

Calmard, Jean (1979). "Le Patronage des Ta'ziyeh: Elements pour une Etude Globale" (Ed. Peter J. Chelkowski). In *Ta'ziyeh: Ritual and Drama in Iran*. New York: New York University.

Carlson, Marvin (2013). *Performans: Eleştirel Bir Giriş* (Çev. Beliz Güçbilmez). Ankara: Dost Kitabevi.

Cevahiri, Muhammed Rıza (2015). " اسناد و شواهد زیارت اربعین[Erbain Ziyaretinin Belgeleri ve Kanıtları]". *Ziyaret Kültür Dergisi* 28: 21-52.

Chelkowski, Peter. J. (1979). *Taziyeh: Ritual and Drama in Iran*. New York: New York University Press.

Chelkowski, Peter J. (1985). "Shia Muslim Processional Performances." *The Drama Review (TDR)* 29(3): 18-30.

Chelkowski, Peter. J. (1986). "Popular Shi'i Mourning Ritual". In *al-Şerat (Vol. 12)* (pp. 227-264). Paper from Imam Husein Conference London: Routledge & Kegan Paul plc.

Chelkowski, Peter J. (1991). "Hengami ke Ne Zaman Zaman Ast ve Ne Makan makan". *Iran-Nameli Magazine* 34: 212-222.

Chelkowski, Peter J. (2008). "NAḴL". *Encyclopaedia Iranica.* http://www.iranicaonline.org/articles/nakl-object-in-the-mourning-rituals (Erişim Tarihi. 22.09.2023).

Chelkowski, Peter J. (2009). "Taʿzia". Encyclopaedia *Iranica.* https://iranicaonline.org/articles/tazia (Erişim: 26.07.2023).

Chelkowski, Peter. J. (2010). *Eternal Performance: Ta'ziyeh and Other Shiite Rituals*. Seagull Books.

Chodzko, Alexander (1842). *Specimens of the Popular Poetry of Persia as Found in the Adventures and Improvisations of Kurroglou, the Bandit Minstrel of Northern Persia; and in the Songs of the People Inhabiting the Shores of the Caspian Sea*. London: Oriental Translation Fund of Great Britain and Ireland.

Chodzko, Alexander (1878). *Théatre Persan, Choix de Téaziés ou Drames: Traduits Pour la Première Fois du Persan*. Paris: De Le'Cole Des Langues Orentales Vivantes.

Clauson, Sir Gerard (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford: Clarendon Press.

Collinet, Annabelle (2021). "Performance Objects of Muḥarram in Iran: A Story through Steel". *Journal of Material Cultures in the Muslim World* 1(1-2): 226-247.

Curzon, Lord (1927). *İran*. İstanbul: Erkân-ı Harbiye-i Umumiye.

Çay, Abdulhaluk Mehmet (2002). "Azerbaycan ve Türkler". *Azerbaycan Birinci Uluslararası Sempozyumu Bildirileri 1988.* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, s. 90-107.

Dabashi, Hamid (2005). "Ta'ziyeh as Theatre of Protest". *The Drama Revie*w 49(4): 91-99.

Darül Şifa, Y. ve Purkasım, M. (2013). Meddahî be Musabe-i Hüner, Meddahi be Musabe-i Şuğl (Ed. C. Rehmani) *Mutala'ti Came' şenahti ve İnsan Şenahtiyi Menasek-i Azadari-yi Muharrem* içinde (C.2, ss. 93-112). Heyme.

Della, Pietro (1869). سفرنامه ی پیترو دلاواله :قسمت مربوط به ایران [*Pietro Della Seyahatnamesi: İran Bölümü*] (Çev. Shojaeddin Shafa). Tahran: Kitap Tercümesi ve Yayıncılık Kurumu.

Dick Davis (2010). "Shahnameh". *Iranian Studies* 48(3): 337-348.

Dilçin, Cem (1983). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Dizdaroğlu, Hikmet (1969). *Halk Şiirinde Türler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Doerfer, Gerhard (1987). "İran'da Türkler". *Türk Dili* LIV (431): 242-251.

Dundes, Alan (1998). "Doku, Metin ve Konteks" (Çev. Metin Ekici), *Millî Folklor* 5: 106-118.

Durbilmez, Bayram (2017). *Gelenekli Türk Anlatıları-1*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Durkheim, Emile (2018). *Dinî Hayatın İlkel Biçimleri* (Çev. Fuat Aydın). Ankara: Eskiyeni Yayınları.

Duymaz, Ali (1990). "Gelibolu Ağıtı". *Millî Folklor* 1(8): 40-42.

Ebu Ja'far Muḥammad İbn Jarir Ṭabari (1992). *The History of al-Ṭabari* (Trans. Yohanan Freidmann) New York: State University of New York Press.

Eker, Süer (2009a). "Divanü Lûgat'it Türk'te 'İranlı Kavramı'. *Kaşgarlı Mahmud ve Dönemi.* Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Bilgi Şöleni Bildirileri (28-30 Mayıs): 71-87.

Eker, Süer (2009b). "Türk-İran Dil İlişkilerinde Divanü Lûgat'it Türk'ün Tanıklığı". *Akademik Araştırmalar Dergisi, Kaşgarlı Mahmud Özel Sayısı* 70-84.

Eker, Süer (2013). "Türk-İran Dil Temasları-1: Türk İran Dil Bilimsel Coğrafyasına Genel Bir Bakış" (Ed. Bülent Gül). *Bengü Belak, Ahmet Bican Ercilasun Armağanı* içinde (ss. 491-500). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

Ekici, Hasan (2017). "Bâkî Divanı'nda Sâkî Mefhumu". *Journal of Turkish Language and Literature* 3(3): 55-76.

Ekici, Metin (2018). *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri* (8. Baskı). Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

Elbadri, Rachid (2009). "Shia Rituals: The Impact of Shia Rituals on Shia Socio-Political Character". Master of Arts in Security Studies. Monterey: Naval Postgraduate School.

Elçin, Şükrü (1981). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

El-Haseni, Cemalleddin Ahmed b. Ali (2015). *Umdet'ut Talib fi Ensab-i Al-i Ebi Talib*. Beyrut.

El-Hikme, Rüstem (2008). *Dar el-İrfan Hamse'nin Tarihi: Zencan'ın En Eski Tarihî Metni* (Ed. Hasan Hüseyin Ali). Pınar Yayınları.

Emami, Nasrullah (1990). [مرثیهسرایی در ادبیات فارسی ایران (تا پایان قرن هشتم) [*Fars Edebiyatı'nda Mersiyeler (8. Yüzyılın Sonuna Kadar)*]. Tahran: Cihad Üniversitesi Yayınları.

Emin, Ahmet (1341). *İran*. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi. T.Y.: 38-42.

Ercilasun, Ahmet Bican ve Akkoyunlu, Ziyat (2015). *Kâşgarlı Mahmut Divânu Lugâti't-Türk Giriş Metin-Çeviri Notlar-Dizin* (2. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Erdem, Sargon (1989). "Alem". *TDV İslam Ansiklopedisi* C.2: 352-354.

Etemad el-Sultaneh, Muhammed Hasan Han (1971). [روزنامه خاطرات اعتمادالسلطنه *Etemad el-Sultaneh Günlükleri Gazetesi*]. Tahran: Emir Kabir Yayınları.

Evliya Çelevi (2001). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Bağdad - Basra - Bitlis - Diyarbakır - Isfahan Malatya - Mardin - Musul - Tebriz – Van.* 4. Kitap, 2. Cilt (Haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Eynifardezanjani (2013). " [مداحی استاد حاج غلامرضا عینی فرد زنجانی در حضور رهبر انقلاب Gulam Rıza Eyniferd Zencani'nin Devrim Lideri Huzurunda Yaptığı Övgü]". http://eynifardezanjani.blogfa.com/post/41 (Erişim Tarihi 11.10.2023).

Eyniferd, Gulam Rıza (t.y.). [فریاد زینبیه *Zeynebiye'nin Feryadı*]. Tahran: Faizun Yayınları.

Eyniferd, Gulam Rıza (2014). [پرچم زینبیه *Zeynebiye'nin Bayrağı*]. Tahran: Faizun Yayınları.

Farsnews (2012). "[غلامرضا کویتی پور Gulam Rıza Kuveyri Pur]". https://tinyurl.com/yc2mpfbp (Erişim Tarihi: 06.09.2023).

Farsnews (2020). "[آیین سنتی سینیگردانی حضرت قاسم(ع) در اهواز *Ahvaz'da Hz. Kasım'ın Geleneksel Tepsisini Taşıma Töreni*]". https://tinyurl.com/3vsswwsk (Erişim Tarihi: 21.09.2023).

Farsnews (t.y.). "Sadık Ahengeran". https://tinyurl.com/58m2f84p (Erişim Tarihi: 06.09.2023).

Fettal Nişaburi, Muhammed b. Hasan (1987). *Ravzatu'l-Vaizin ve Basiretü'l-Müteazzin.* Tahran: Neşreni Yayınları.

Fığlalı, Ethem Ruhi (1984). *İmamiyye Şiası: Caferiyye Mezhebi Doğuşu, Gelişmesi ve Görüşleri*. Ankara: Selçuk Yayınları.

Fığlalı, Ethem Ruhi (1996). "Gadîr-i Hum". *TDV İslam Ansiklopedisi,* C.13: 279-280.

Fischer, Michael M. J. (1980). *Iran: From Religious Dispute to Revolution*. Cambridge: Harvard University Press.

Fischer, Michael M. J. (2004). *Mute Dreams, Blid Owls, and Dispersed Knowledges: Persian Poesis in the Transnational Circuitry*. Duke University Press.

Forough, Mehdi (1952). "A Comparative Study of Abraham's Sacrifice in Persian Passion Plays and Western Mystery Plays". Master Thesis. Columbia University, reprinted by the Ministry of Culture and Art. Tehran.

Fouzi, Yahya (2000). "امام خمینی و هویت ملی در ایران [İmam Hümeyni ve İran'da Ulusal Kimlik]". *Ulusal Araştırmalar Dergisi* 4: 63-85.

Francklin, William (1790). *Observations made on a Tour from Bengal to Persia in the Years 1786-1787* (London Reprint in 1976). Tehran: Imperial Organization for Social Services.

Frye, Richard N. (1954). *Iran*. London: George Allen and Unwin.

Garthwaite, Gene R. (2016). *İran Tarihi: Pers İmparatorluğu'ndan Günümüze (*Çev. Fethi Aytuna). İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Gnoli, Gherardo (1989). *The Idea of Iran: An Essay on its Origin*. Roma: Istituto italiano per il Medio ed Estremo Oriente.

Gobineau, Comte de (1865). *Les Religions et les philosophies dans l'Asie Centrale*. Paris: Gallimard.

Gökalp, Ziya (1995). Hars ve Medeniyet (Ed. Yalçın Toker). İstanbul: Toker Yayınları.

Gökdağ, Bilgehan Atsız ve Doğan, Talip (2016). *İran'da Türkler ve Türkçe*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Gölpınarlı, Abdülbaki (1977). *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri.* İnkılap Kitapevi.

Gömeç, Saadettin (2009). *Köktürk Tarihi*. Ankara: Berikan Yayınevi.

Görkem, İsmail (2001). *Türk Edebiyatında Ağıtlar -Çukurova Ağıtları- İnceleme Metinler*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Gözaydın, Nevzat (1989). "Anonim Halk Şiiri Üzerine". *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)* LVII(445-450): 1-104.

Gözcü, Nurullah (2019). *Hemedan Eyaleti Bahar İli Türk Kültüründe Geçiş Dönemleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları.

Gözcü, Nurullah (2023). "Sosyal Kontrol ve Gizli Bir Protesto Aracı Olarak İran Türklerinin Taziye Geleneğinde Mersiye". *Folklor Akademi Dergisi* 6(2): 920-932.

Güleç, İsmail (2007). "Anonim Halk Edebiyatı'nın Tasnifine Dair Yeni Bir Öneri". *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 14: 47-58.

Güner, Ahmet (2010). "Büveyhîler Devrinde Bağdat'ta Kerbela/Aşure, Gadir Humm ve Benzeri Şiî Uygulamaları". *Çeşitli Yönleriyle Kerbela (Tarih Bilimleri)* içinde (C. 1: 325-339). Sivas: Asitan Yayıncılık.

Güngör, Şeyma (2003). "Maktel-i Hüseyin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 27: 456-457.

Güngör, Şeyma (2007). "Tarihî Olaydan Menkıbeye, Menkıbeden Şahesere [Kerbela Olayı ve Hadîkatü's-Süedâ]". 38. *Icanas Bildiriler Kitabı* (10-15 Eylül 2007): 769-788.

Hac Asgar Genç Hanlu (2019). "مراسم شام غریبان [Şam-ı Gariban Merasimi]". https://web.telegram.org/a/#-1001053190463 (Erişim Tarihi: 04.10.2023).

Hac ve Ziyaret Araştırmaları Enstitüsü (2015). مجموعه مقالات اربعین[*Erbain Makaleleri Koleksiyonu*]. Tahran: Mashaar Yayınları.

Hasanlı, Cemil (2005). *Soğuk Savasın İlk Çatışması İran Azerbaycanı* (Çev. Ekber Necef). İstanbul: Bağlam Yayınları.

Hatibi, Bahman (2012). *Tarikheh Khanedaneh Khatibi der Zanjan*.

Haydari, Asker (2016). تاریخ و جلوه‌های عزاداری امام حسین (ع) در ایران با تکیه بر دوره صفویه [*İran'da İmam Hüseyin İçin Yas Tutmanın Safevi Dönemine Dayanan Tarihi ve Tezahürleri*]. Tahran: İran Çağdaş Tarih Araştırmaları Enstitüsü.

Herbert, Thomas (1928). *Travel in Persia (1627-1629)*. London: George Routledge.

Heyderiyyun Zencan (2023). "Meşhed Erbain Törenleri" https://web.telegram.im/#@heydarioon_zanjan (Erişim Tarihi: 13.09.2023).

Heyet, Cevad (1957). *Azerbaycan Edebiyat Tarihine Bir Bakış*. C.1, 2. Baskı. Bakü.

Hinnells, John Russell (2008). شناخت اساطیر ایران[*İran Mitlerini Bilmek*]. Tahran: Çeşme Yayınevi.

Hmelin, Samuel (1774). *Reise durch Russlan Reise durch das nordische Persien in den Jahren 1770, 1771 bis in April 1772*. St. Petersburg.

Hosseinalemi, Amir (2014). "The Positions of Iranian Traditional and Ritual Drama in the Developmental Communications with the Emphasis on the Rural Areas in Iran". *International Journal of Research in Humanities* 2(12): 33-42.

HRW (1997). *Iran: Religious and Ethnic Minorities: Discrimination in Law and Practice*. http://www.hrw.org/hrw/reports/1997/iran/ (Erişim: 02.06.2023).

Humeyni (1982). صحیفه نور[*Sahife-yi Nur*] (12 Cilt) Tahran: İslam Devrimi Kültürel Belgeleri Örgütü.

Hüseyin, Sedreddin Bayramoğlu (2016). *Azərbaycan Mərsiyə Ədəbiyyatı və Əbülhəsən Racinin Poetik Dünyası.* Bakı: Elmlər.

Hüseyniyeyi Azam Zencan (t.y.a). "Hüseyniyeyi Azam'ın Tarihi". https://tinyurl.com/3ta47jdw (Erişim Tarihi: 25.10.2023).

Hüseyniyeyi Azam Zencan (t.y.b.). "İnkılap Meydanı". https://tinyurl.com/3ta47jdw (Erişim Tarihi: 25.10.2023).

Hüseyniyeyi Azam (2023). https://web.telegram.org/a/#-1009165036 (Erişim Tarihi: 12.09.2023).

Ibn Al-Athir, Ali (1972). *The Complete History* (Çev. Abbas Khalili). Tehran: Şahami İntişar-ı İran.

ICHHTO (2010). "Qālišuyān Rituals of Mašhad-e Ardehāl in Kāšān". *Iran's Cultural Heritage, Handicrafts and Tourism Organization* https://tinyurl.com/4ewd8me9 (Erişim Tarihi: 23.09.2023).

Iqna (2023). "Kerbela'da Şam-ı Gariban Merasimi". https://tinyurl.com/bdebjr76 (Erişim Tarihi: 07.09.2023).

Iranian Dramatic Art Center (1996). "Ritual dramatic art of Ta'zīye". https://ich.unesco.org/en/RL/ritual-dramatic-art-of-taziye-00377 (Erişim Tarihi: 26.08.2023).

Iribnews (2019). " آغاز مراسم طشت گذاری در اردبیل[Erdebil'de Tas Yerleştirme Töreninin Başlaması]". https://tinyurl.com/bddbs6v8 (Erişim Tarihi: 21.09.2023).

Irna (2015). "برگزاري باشكوهترين مراسم اربعين تاريخ با حضور 27 ميليون زائر حسيني در كربلا [Kerbela'da 27 Milyon Hüseyinli Hacının Katılımıyla Tarihin En Görkemli Erbain Töreni Düzenlendi]". https://tinyurl.com/mr3h567d (Erişim Tarihi: 13.09.2023).

Irna (2023a). " بیش از ۲۲ میلیون زائر در آیین اربعین شرکت کردند[Erbain Âyini'ne 22 Milyondan Fazla Hacı Katıldı]". https://tinyurl.com/3smjpkk4 (Erişim Tarihi: 13.09.2023).

Irna (2023b). "حجله قاسم؛ جلوهای از همنوایی زنان بوشهری با مادران داغ دیده کربلا [Kerbela Anneleriyle Buşehr kadınlarının Dayanışmasının Bir Tezahürü Olan Hac Kasım]". https://tinyurl.com/4akzrtxe (Erişim Tarihi: 21.09.2023).

İbn Hanbel, Ahmed (1992). *Müsned*. İstanbul.

İbn Manzur, Ebu'l-Fazl Muhammed b. Muharrem (1993). *Lisanu'l Arap*. Beyrut: Daru Sadr.

İlaydın, Hikmet (1997). *Türk Edebiyatında Nazım*. Ankara: Akçağ Yayınları.

İlna (2023). "۶ نوحه و سرودی که ماندگار شدند [Kalıcı Olan Altı Mersiye ve İlahi]". https://tinyurl.com/2tcvrv9p (Erişim Tarihi: 06.09.2023).

İRAM (2019). "Şii Dinî Unvanlar". *İran Araştırmaları Merkezi*. https://www.iramcenter.org/sii-din%C3%AE-unvanlar-2086 (Erişim Tarihi: 10.10.2023).

İran İslam Cumhuriyeti Anayasası (1980) (Çev. Ömer Okumuş). İstanbul: Kayıhan Yayınları.

İrantarhim (2023). "اجاره اکو و مداح [Eko ve Meddah Kiralama]". https://tinyurl.com/5n7urstm (Erişim Tarihi: 25.08.2023).

İsen, Mustafa (1994). *Acıyı Bal Eylemek: Türk Edebiyatında Mersiye*. Ankara: Akçağ Yayınları.

İsmailov, Dilgam (2017). *History of Azerbaijan.* Baku: Azerbaijan Architecture and Construction University.

İtkin, Rıza (1990). "Zelzele" (Der. M. Şimşek). *Kanlı Çiçekler: Gilan ve Zencan Depremine Ohşamalar*. Tebriz: Şafak Yayınevi.

Jafari, Mohammad (2018). " ادبیات شفاهی[Şifahi Edebiyat]". دائرة المعارف بزرگ اسلامی içinde (C.2: 73). Tahran: Büyük İslam Ansiklopedisi Merkezi.

Kaempfer, Engelbert (1984). سفرنامه کمپفر[*Keampfer Seyahatnamesi*] (Çev. Kikavus Jahandari). Harazmi Yayınları.

Kafesoğlu, İbrahim (1984). *Türk Millî Kültürü*. Ankara: Ötüken Neşriyat.

Kafkasyalı, Ali (2009). *İran Türkleri Âşık Muhitleri* (2. Baskı) Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi.

Kalafat, Yaşar (2021). "Bölge Türklüğünde İran Bir Kaldıraç Kolu Mu?". https://avrasyabirvakfi.org/koseyazilari/bolge_turklugunde_iran_bir_kaldirac_kolu_mu-190.html (Erişim Tarihi: 06.11.2023).

Karatay, Osman (2003). *İran ile Turan Eskiçağ'da Avrasya ve Ortadoğu'yu Hayal Etmek* (3. Baskı). Ankara: Ötüken Yayınları.

Kaya, Zeynep Sena (2018). "İran'da Âşûrâ Merasimleri ve Tarihsel Gelişimi". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı.

Kaynamazoğlu, Zeynep Sena (2022). "Matemin Gölgesinde Sivil Bir Fenomen: İran'da Dinî Heyetler". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 58(1): 67-76.

Kayseri, İsa (2012). فرهنگ عامیانهٔ ماهشهر [*Mahşehr Folkloru*]. Tahran: Samir Yayınları.

Kazvini, Mirza Muhammed Hanî (1984). "Mukaddime-yi Kadim-i Şahname". *Hezare-yi Firdevsi*. Tahran.

Kelami Zencani (t.y.a). "Kutsal Savunma Dönemi". https://web.telegram.org/a/#-1001000449839 (Erişim Tarihi: 15.10.2023).

Kelami Zencani (t.y.b). https://web.telegram.org/a/#-1001000449839 (Erişim Tarihi: 20.10.2023).

Kelami Zencani (2023). Veliyullah Kelami. https://web.telegram.org/a/#-1001000449839 (Erişim Tarihi: 20.10.2023).

Kelami, Veliyullah (2018). سایه نشین هرم[*Saye Neşin Herem*]. Tahran: Piri Yayınları.

Kelamizenjani (t.y.). " دیوان اشعارحاج ولی الله کلامی زنجانی[Hac Veliyullah Kalami Zencani'nin Şiirlerinin Divanı]". http://kalamizanjani.blogfa.com/post/12 (Erişim Tarihi: 04.10.2023).

Kesrevi, Ahmed (1926). *Azerî Ya Zeban-i Bastan-ı Azerbaycan*. Tahran: Taban.

Keyhan (2016). "قمه زنی: اقدامی انحرافی و بدعت آمیز [Kamazani Sapkın Bir Eylem]". Tahran: Keyhan Gazetesi-Maaref.

Khabarban (2022). “حاجاصغر زنجانی: امام اصرار کردند ترکی روضه بخوانم!/ توصیه پیرغلام اهل بیت به جوانان [Asgar Zencani: İmam Türkçe Rovza Okumam Konusunda Israr Etti]”. https://khabarban.com/a/34743164 (Erişim Tarihi: 12.10.2023).

Koçak, Recep (2023). “İran Türkmensahra ve Horasan Masalları” (Ed. Fatma Ahsen Turan ve Mehmet Naci Önal). *Türk Dünyası Masal Araştırmaları* içinde (ss. 393-432). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını.

Kolbehkhabar (2023). “ تقویم آیین طشت گذاری محرم در اردبیل[Erdebil’de Teşt Gozari Muharrem Töreni Takvimi]”. https://tinyurl.com/2p93dmph (Erişim Tarihi: 21.09.2023).

Konukçu, Enver (1973). *Kuşan ve Akhunlar Tarihi*. Ankara: Sevinç Matbaası.

Korom, Frank J. (2003). *Hosay Trinidad: Muharram Performances in an Indo-Caribbean Diaspora*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Kouchek-zadeh, Reza, and Azarm, Milad (2022). “Investigating Early Dramaturgy and Theatre Directing in the Shabih’khani of the Qajar Era.” *TDR: The Drama Review* 66(1): 7-36.

Kowalski, Tadeusz (1983). “Şehnâme’de Türkler” (Çev: Harun Güngör). *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1(1): 289-300.

Köprülüzâde Mehmed Fuad (1917a). “Bizde Mersiye ve Mersiyeciler 1 (Edebiyat Musahabeleri)”. *Yeni Mecmua* S. 16: 305-308.

Köprülüzâde Mehmed Fuad (1917b). “Bizde Mersiye ve Mersiyeciler 2 (Edebiyat Musahabeleri)”. *Yeni Mecmua* S. 17: 324-328.

Köprülüzâde Mehmed Fuad (1917c). “Bizde Mersiye ve Mersiyeciler 3: Acem Edebiyatında Mersiye (Edebiyat Musahabeleri)”. *Yeni Mecmua* S. 18: 344-348.

Köprülüzâde Mehmed Fuad (1917d). “Bizde Mersiye ve Mersiyeciler 3: Acem Edebiyatında Mersiye (Edebiyat Musahabeleri)”. *Yeni Mecmua* S. 19: 364-367.

Köprülüzâde Mehmed Fuad (1917e). “Bizde Mersiye ve Mersiyeciler 4: Acem Edebiyatında Mersiye (Edebiyat Musahabeleri)”. *Yeni Mecmua* S. 20: 384-386.

Köprülüzâde Mehmed Fuad (1924). *Bugünkü Edebiyat*. İstanbul: Cihan Biraderler Matbaası.

Köprülü, Mehmed Fuad (2012). *Edebiyat Araştırmaları I*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Kurt, Aynur (2022). “Güney Azerbaycan Kerbelâ Mersiye Şâiri Âsî Ve Dîvânı”. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi* 10: 1-22.

Kurtuluş, Rıza (2022). “Fars Edebiyatında Kerbelâ”. *TDV İslam Ansiklopedisi* C. 25: 272-274.

Lambton, Ann Katharine Swynford (1968). “Internal Structure of the Saljuq Empire”. *The Cambridge History of Iran V* (Ed. John Andrew Boyle). United Kingdom: Cambridge University Press p. 203-282.

Litten, Wilhem (1929). *Das Drama in Persien*. Berlin-Leipzig.

Magoulick, M. (2019). “Halk Bilimi Tarihi” (Çev. S. Telek) (Haz. M. Ö. Oğuz, N. Özdemir ve G. Ö. Eker). *Dünya Halk Bilimi Çalışmaları Tarihi* içinde (ss. 15-32). Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

Mahani, Mahnia A. Nematollahi (2013). *The Holy Drama: Persian Passion Play in Modern Iran*. Amsterdam and Haren: Leiden University Press.

Mahmudi, Fatana ve Tavousi, Mahmud (2011). “ جایگاه هویت آییني مذهبي ‘تعزیه’ و واقعة عاشورا در هنرهاي تصویري مازندران [Mazenderan Görsel Sanatlarında Dinî Âyin Kimliği Taziyenin Konumu ve Aşura Olayı]”. *Ulusal Araştırmalar Dergisi* 4: 67-92.

MAİ (Merkez-i Amar-ı İran). “1400-1399-سال-استانها-تقسیمات-تغییرات-کشوری/تقسیمات [Ülke Bölümleri-Bölüm Değişiklikleri: İl, Yıl (1399-1400])”. https://tinyurl.com/2btxthh3 (Erişim Tarihi: 05.06.2023).

MAİ (Merkez-i Amar-ı İran) (2016). “2015] ۱۳۹۵-تایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن [Genel Nüfus ve Konut Sayımının Ayrıntılı Sonuçları]”. https://tinyurl.com/4cata98p (Erişim Tarihi: 05.06.2023).

MAİ (Merkez-i Amar-ı İran) (2021a). "نقشهتقسیماتسیاسیاستانزنجانبهتفکیکشهرستان-سال1400 [Zanjan Eyaletinin Şehre Göre Siyasi Bölümlerinin Haritası-1400 Yılı]". https://tinyurl.com/yckm5bvy (Erişim Tarihi: 11.06.2023).

MAİ (Merkez-i Amar-ı İran) (2021b). "نقشه تقسیمات کشوری استان ها به تفکیک شهرستان 1400 [Ülkenin Şehirlere Göre İl Bölümleri Haritası 1400]". https://tinyurl.com/2p934emv (Erişim Tarihi: 15.06.2023).

Makuyi, Seville (2010). "ازنمایی جایگاه حضرت امام رضا (ع) در فرهنگ مردم ایران آیین [İran ها و نمادها: Halkının Kültüründe İmam Rıza'nın Konumunun Temsili: Âyinler ve Semboller]". *İran Halk Kültürü Dergisi* (20-21): 9-31.

Malekpour, Miniature (2019). "The Art of the Martyrs: The Taziyeh and Street Art in Contemporary Tehran". *Performance, Religion and Spirituality* 2(1): 35-55.

Malinowski, Bronislaw (1935). "Digression on the Theory of Magical Language". *Coral Gardens and Their Magic*. London: Unwin Brothet Ltd.

Mansuri, Haydari vd. (2018). " گونهشناسیمرثیههای استانبوشهر[Buşehr Eyaletinin Ağıtlarının Tipolojisi)". *Popüler Kültür ve Edebiyat Dergisi* 2(3): 202-218.

Mazdapour, Ketayoun (2008). "مار جادو و زیبایی پروانه [Sihirli Yılan ve Kelebeğin Güzelliği]". *Halk Kültürü Dergisi* 27-28: 204-220.

McLuhan, Marshall. and Powers, Bruce R. (1992). *The Global Village: Transformations in World Life and Media in the 21st Century (Communication and Society).* U.K: Oxford University Press.

Meclisi, Muhammed Bakır (1983). *Bihar-ul Envar*. C. 45. Beyrut: Dar-u İhya-it Teras-il Arabi.

Mecme'-i Heyderiyyun (2023a). "Muhammed Eyniferd". https://web.telegram.org/a/#-1001009940124 (Erişim Tarihi: 12.10.2023).

Mecme'-i Heyderiyyun (2023b). "Hüseyin Eyniferd". https://web.telegram.org/a/#-1001009940124 (Erişim Tarihi: 12.10.2023).

Mededli, Eynullah (2002). "İran Tarihinde Azerbaycan ve Azerbaycanlılar". *Azerbaycan Birinci Uluslararası Sempozyumu Bildirileri 1988* içinde (ss. 3-8). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Mehdi Resuli (2023a). " حاج مهدی رسولی[Hac Mehdi Resuli]". https://web.telegram.org/a/#-1001003212125 (Erişim Tarihi: 15.10.2023).

Mehdi Resuli (2023b). " مسجد شهدا[Şüheda Mescidi]". https://web.telegram.org/a/#-1001003212125 (Erişim Tarihi: 25.10.2023).

Mehdizade, Nasır (2004). پر ستو های کربلا[*Perestuha-yı Kerbela*]. Simayı Afitab Yayınları.

Mehrabi, Shayan (2021). " آئین سنتی مشعل گردانی[Meş'al Gardani'nin Geleneksel Âyini]". *Tehranpicture.* https://www.tehranpicture.ir/u/jg6 (Erişim Tarihi: 23.09.2023).

Mehrnews (2016). "زن مداح در زنجان فعالیت می کنند ۴۰ [Zencan'da 40 Meddah Çalışıyor]". https://tinyurl.com/43fvhazd (Erişim Tarihi: 10.10.2023).

Mehrnews (2018a). " آیین سنتی چهل منبر[Kırk Minberin Geleneksel Âyini]". https://tinyurl.com/2mc7yb2u (Erişim Tarihi: 20.09.2023).

Mehrnews (2018b). " نخل گردانی نماد تشییع شهدای نینوا[Nahl Gardani Ninova Şehitlerinin Cenazesinin Sembolüdür]". https://tinyurl.com/yx7z2xu5 (Erişim Tarihi: 22.09.2023).

Meleki, Mehdi (2017). یادگار مهدی مجموعه اشعرمزهبی[*Mehdi'nin Yadigarı: Mecmua-yı Eşar Mezhebi*]. Zencan: Sutude Zencani Yayınları.

Melville, Charles (2008). "Jarci". *Encyclopaedia Iranica* 14(6): 580- 581.

Mezahiri, Mohsen Hossam (2011). کتاب رسانه ی شیعه [*Resane-yi Şia Kitabı*]. Isfahan: Arma Yayınları.

Mezahiri, Mohsen Hossam (2016). فرهنگ سوگ شیعی[*Şii Yas Kültürü*]. Isfahan: Arma Yayıncılık.

Mirzaoğlu, Fatma Gülay (2019). *Halk Türküleri: Konu- İcra-Yapı-Anlam-İşlev*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Miyanalı, Ali Rıza (1997). *Nağıldı Hele*. Bakü.

Mohammadpour, Ahmad ve Shahizadeh, Ramin (2019). “ مطالعة مردم شناختي مراسم عاشورا در شهر اردبیل [Erdebil Şehrinde Aşura Töreninin Antropolojik İncelemesi]”. *Iran Journal of Social Studies* 5(3): 126-136.

Mohsenzadeh, Muhammed Ali (2012). سر نینوا زینب کبری[*Sırr-ı Neyneva Zeyneb-i Kübra*]. Tahran: Mashaar Yayınları.

Mohtasham, Adele ve Samad Samanyan (2017). “ کارکردشناسی نخل در آیین نخلگردانی از منظر حفاظت از گنجینههای فرهنگی ایران[İran’ın Kültürel Hazinelerini Koruma Perspektifinden Nahl Gardani Âyininde Nahl’ın İşlevselliği]”. *İran Çalışmaları Dergisi* 7(2): 103-121.

Morier, James (1818). *Second Journey through Persia, Armenia, and Asia Minor, to Costantinople between the year 1810 and 1816*. London: Longman, Hurst, Rees, Orme, and Brown.

Mostofi, Abdollah (1992). *The Administrative and Social History of the Qajar Period: (The Story of My Life)* (3 Vol.). California: Mazda Pub.

Muhaddesi, Cevad (1997). فرهنگ عاشورا [*Aşura Kültürü*]. Kum. Maaruf Yayınları.

Muhammedpur, Muhammedemin vd. (2021). “ تمایز شیوههای اجرایی ترانه و تصنیف دینی از عرفانی[Dinî Şarkılar ve Tasavvufi Şarkılar: İcra Açısından Bir Karşılaştırma]”. *Mito-Mistik Edebiyat (Fars Dili ve Edebiyatı Dergisi)* 17(64): 175-200.

Muhtarpour, Rajab Ali (2003). “ محرم در کیش [Kiş’te Muharrem]”. *Muharrem ve Halk Kültürü üzerine Uluslararası Konferanslar Dizisi*. Tahran.

Musavi Esadzadeh, Siamak (2020). “ بررسی پیشینه فرهنگی تاریخی مراسم«خرّه عاشورایی» در خرمآباد[Hürremabad’daki ‘Hare Aşura’ Töreninin Kültürel ve Tarihî Arka Planının İncelenmesi]”. *İran Halk Kültürü Dergisi* 42(12): 93-104.

Mutemen, Zeynül Abidin (1967). شیر و ادبی فارسی[Şi’r u Edeb-i Farsi]. Tahran: Efşari Kitapevi.

Müctahedzade, Pirouz (2012). پیدایش هویت ایرانی و تطوّر مفهوم کشور در ایران Stateپیدایش [İran Kimliğinin Ortaya Çıkışı ve İran’da Devlet Anlayışının Gelişimi]. *Beşeri Coğrafya Araştırmaları Dergisi* 45(2): 121-138.

Naqvi, Mazhar (2015). “Religious ‘Music’: Sozkhwani”. https://tinyurl.com/4hvsdcjx (Erişim Tarihi: 18.08.2023).

Nasr, Seyyid Hüseyin (1985). *İslam İdealler ve Gerçekler* (Çev. Ahmet Özel). İstanbul: Akabe.

Navahangbashir (t.y.). “ ترحیم عرفانی با ساز دف و تنبور[Def ve Tambur ile Mistik Cenaze Töreni]”. https://tinyurl.com/59yju3cn (Erişim Tarihi: 25.08.2023).

Necefi, Murtaza (2018). نوای نوائی[*Novhe-yi Nevayi*]. Kum: Muhammed ve el-Muhammed Yayınları.

Nesibli, Nesib L. (2017). *Güney ile Kuzey Azerbaycan Sorunları.* Ankara: Tebaren Yayınları.

Nəsibzadə, Nəsib (1997). *İranda Azərbaycan Məsələləri (XX əsrin 60-70-ci illəri).* Bakü: Ay-Ulduz.

Nicholson, Reynold A. (1932). *A Descriptive Catalogue of the Oriental Mss. Belonging to the Late E.G. Browne*. Cambridge: The University Press.

Nieshabouri, Abdul Hossein (2010). تقویم شیعه[*Şii Takvimi*]. Kum: Dalilema Yayınları.

Noornava (t.y.). “Hac Asgar Genç Hanlı Biyografisi”. https://tinyurl.com/27u3p7br (Erişim Tarihi: 14.10.2023).

Oğuz, M. Öcal (2001). *Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Oğuz, M. Öcal (2009). “Somut Olmayan Kültürel Miras ve İfade Çeşitliliği”. *Millî Folklor* (21)82: 6-12.

Onat, Hasan (1997). “Şiiliğin Doğuşu Meselesi (Birinci Hicrî Asır)”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 36: 79-118.

Onay, Ahmet Talat (1996). *Türk Halk Şiirinde Şekil ve Nev’i* (Haz. Cemal Kurnaz). Ankara: Akçağ Yayınları.

Ong, Walter (2002). *Orality and Literacy, The Technologizing of The Word*. U.K: Routledge.

Ouseley, Sir William (1823). *Travels in Various Countries of the East, More Particularly Travels in Various Countries of the East: More Particularly Persia. A Work Wherein the Author Has Described, As Far As His Own Observations Extended, of Those Countries in 1810, 1811, And 1812.* Nabu Press.

Önal, Mehmet Naci (2011). "Muğla'da Yas Etme Geleneği" (Ed. Emine Gürsoy Naskali). *Ağıt Kitabı.* İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Öncül, Kürşat (2016). "Kasım Otağı' Ritüelinin Mitolojik Kökleri ve Sosyo Politik Altyapısı". *Millî Folklor* 111: 171-179.

Örs, Derya (2009). "Siyavuş". *TDV İslam Ansiklopedisi* C. 37: 308-309.

Öz, Mustafa (2010). "Şia". *TDV İslam Ansiklopedisi* C. 39: 11-114.

Özarslan, Metin (2001). *Erzurum Âşıklık Geleneği* (1. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.

Özaydın, Abdülkerim (2013). "Zencan". İstanbul: *TDV İslam Ansiklopedisi* C. 44: 251-253.

P'yankov, Igor V. (2002). "Sakalar" (Çev. Zülfiye Veliyeva). *Türkler* C. I: 922-939.

Pakalın, Mehmet Zeki (1946). "Alem". *Tarih Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü* C.1: 47-49.

Pakalın, Mehmet Zeki (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü.* İstanbul.

Parsa, Mehdi Ekberi (2023). " مراسم قالیشویان در مشهد اردهال کاشان[Meşhed, Ardahal, Kaşan'da Halı Yıkama Merasimi]". https://tinyurl.com/2rpynn5b (Erişim Tarihi. 23.09.2023).

Parsons, Talcott (1960). "Malinowski and the Theory of Social Systems". In *Man and Culture: An Evaluation of The Work of Bronislaw Malinowski* (Edition 2st) (Edited: Raymond Firth) (pp. 53-70). London: Routledge & Kegan Paul.

Pehlevan, Çengiz (1992). " مليت، مذهب، آينده تمدن ايراني[Milliyet, Din, İran Medeniyetinin Geleceği]". *İran Ferda Dergisi* 3.

Pelly, Lewis (1879). *The Miracle Play of Hasan and Hussain I-II*. London: WM.H. & Co.

Perry, J. (1991). "The Zand Dynasty". In: *The Cambridge History of Iran, Vol. 7, From Nadir Shah to the Islamic Republic* (pp. 63–103). Cambridge: University Press.

Peterson, Samuel R. (1979). "The Ta'ziyeh and Related Arts" In *Ritual and Drama* (Ed. Peter J. Chelkowski) (pp. 64-87). New York: New York University Press.

Piddington, Ralph (1960). "Malinowski's Theory of Needs". ". In *Man and Culture: An Evaluation of The Work of Bronislaw Malinowski* (Edition 2st) (Edited: Raymond Firth) (pp. 33-52). London: Routledge & Kegan Paul.

Pirmaradyan, Mustafa ve Samia Bahtiyari (2015). "بررسی بن مایههای تاریخی نمایش مذهبی در ایران [İran'da Dinî Dramanın Tarihsel Temellerini Araştırmak]". *İslam Tarihi Dergisi* 15(1): 207-228.

Polak, Jokab Eduard (1989). کتاب سفرنامه پولاک :ایران و ایرانیان [*Polak'ın Seyahat Kitabı: İran ve İranlılar*] (Çev. Kikavus Cihandari). Ghaemiyeh Isfahan Bilgisayar Araştırma Merkezi.

Qumi, Abbas (2022). در کربلا چه گذشت [*Kerbela'da Ne Oldu?*] (Çev. Mohammad Baqer Kameraei). Kum: Jamkaran Yayınları.

Qureshi, R. Burckhardt (1981). "Islamic Music in an Indian Environment: The Shi'a Majlis". *Ethnomusicology* 25(1): 41-71.

Rafgoran, Marwarid (2019). " عروسی قاسم[Kasım'ın Düğünü]". https://tinyurl.com/5n94frtx (Erişim Tarihi: 21.09.2023).

Rafifar, Jalaleddin and Shirmohammadi, Asghar (2015). "An Anthropological Study on the Origin and Content of Ta'zieh." *International Journal of Social Sciences (IJSS)* 5(4): 63-74.

Rahbarnia, Zahra and Davari, Roshanak (2017). "An Investigation into Taziyeh and Performance Art with an Emphasis on the Audience Interaction". *The Scientific Journal of NAZAR research center (Nrc) for Art, Architecture & Urbanism* 14(49): 21-32.

Rahmani, Cabar (2014). کتاب تغییرات مناسک عزاداری محرم[*Muharrem Yas Ritüellerindeki Değişiklikler*]. Tahran: Tisa Yayınları.

Rahmani, Cabar (2022). تاب آیین و اسطوره در ایران شیعی [*Şia İran'da Ritüel ve Mit*]. Tahran: Arma Yayınları.

Rajabi, Parveen (2010). " بررسی مرثیه و مرثیه سرایی در ادبیات فارسی از پایان عصر صفویه تا آغاز مشروطه [Safevi Dönemi'nin Sonundan Meşrutiyet'in Başlangıcına Kadar Fars Edebiyatı'nda Mersiye ve İncelemesi]". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kirman: Veli Asr Üniversitesi.

Resuli, Cevad (2006). *Gizli Gönül* [محرم دل]. Tahran: Faizun Yayınları.

Resulzade, Mehmet Emin (1993). *İran Türkleri (Türk Yurdu ve Sebilürreşad'daki Yazıları) (*Haz. Yavuz Akpınar, İrfan M. Yıldırım ve Selahattin Çağın). İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

Rezai, Ensiya Şeyh ve Azari, Shahla (Ed.) (1998). گزارشهای نظمیه از محلات تهران[*Tahran Mahallerinden Polis Raporları I-II*]. Tahran: Sazman-ı Esnad-i Milli.

Riggio, Milla C. (1994). "Ta`ziyeh in Exile: Transformations in a Persian Tradition". *Comparative Drama* 28(1): 115-140.

Rossi, Ettore and Bombaci, Alessio (1961). *Elenco di Drammi Religiosi Persiani (Fondo Mss. Vaticani Cerulli)*. Citta del Vaticano.

Rüstemov, Ramil (2022). "Zencan ve Hemedan Bölgelerinin Arkeolojik Kültürü Üzerine Bazı Görüşler". *XVIII. Türk Tarih Kongresi'ne Sunulan Bildiriler* C. 1: 345-367.

Sabet, Firoozeh Kashani (2018). *Sınır Kurguları: İran Ulusunun Şekillenmesi (1804-1946)* (Çev. Duygu Şendağ). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Sadeghnezhad, Mahdiyeh (2014). *Iran, Zencan/Sultaniye Şehrindeki İlhanlı Dönemi Mimarisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı.

Safari, Baba (1991). اردبیل در گذرگاه تاریخ[*Tarih Güzergâhında Erdebil*]. II. Tahran: Omid Yayınları.

Saidi, Sohrab vd. (2018). " بررسی‌وتحلیل‌آئین‌چاووشخوانی‌دراستان‌هرمزگان[Hürmüzgan İlinde Çavuşi Hani Âyininin İncelenmesi ve Analizi]". *İranoloji Araştırmaları Dergisi* 9(1): 99-115.

Salmon, Thomas and van Goch, Matthias (1739). *Die Heutige Historie Und Geographie*. Altona: Im Verlag der Gebrüder Korte.

Samani, Seyyid Mahmud (2015). "نقش صفویان در ترویج فرهنگ عزاداری [Mahmudi Kültürünü Teşvik Etmede Safevilerin Rolü]". *Ziyaret Kültür Dergisi* 27: 121-142.

Saray, Mehmet (2006). *Türk-İran İlişkileri.* Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Sardarinia, Elnaz (2023). "İran Azerbaycan'ında Muharrem Törenleri ve Mersiye Kültürü". Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk HalkBilimi Ana Bilim Dalı.

Sarıkaya, Yalçın (2008). *İran'da Milliyetçilik Tarihi ve Jeopolitik Boyutlarıyla*. Ankara: Ötüken Neşriyat.

Sarrafi, Ali Rıza (2000). "İran Türklerinin Dili ve Türk Folklorunun Araştırılmasındaki Sorunlar". *Uluslar Arası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı* (26-28 Mayıs). İçel.

Seccadi, Saleh; Rencberi, Ahmed ve Purrezevi, Cafer (2017). کتاب بیزبنله آغلاردیق [*Bez Bele Ağlardık*] (Üç Cilt). Tahran: Surey-i Mehr Yayınları.

Sengri, Muhammed Rıza (2002). پیوند دو فرهنگ: عاشورا و دفاع مقدس *[İki Kültürü Birbirine Bağlamak: Aşura Kültürü ve Kutsal Savunma*]. Kum: Yakut Yayınları.

Serdar, Ziyaüddin; Wyn Davies, Merryl ve Nandy, Ashis (1997). *Batı Irkçılığının Kaynakları* (Çev. Fatih Bayram). İstanbul: Yöneliş Yayınları.

Setarecom (2020). "Ruhani ve Laricani için Zencani'nin Eleştirel Şiiri [شعر جنجالی کلامی زنجانی برای روحانی و لاریجانی]". https://www.youtube.com/watch?v=-4g20VyADDY (Erişim Tarihi: 06.11.2023).

Shahbazi, A. Shapur (2005). "The History of the Idea of Iran" (Ed. Vesta Sarkhosh Curtis and Sarah Stewart) (Vol. 1). In *The Birth of the Persian Empire* (pp. 109-111). London: I.B.Tauris & Co Ltd.

Shahriari, Khosrow (2006). "Breaking Down Borders and Bridging Barriers: Iranian Taziyeh Theatre". Thesis Submitted for the Degree of Doctor of Philosophy, School of Media, Avustralya: Film and Theatre University of New South Wales.

Sheil, Lady Mary Leonora Woulfe (1856). *Glimpses of Life and Manners in Persia.* London: J. Murray.

Shirazi, M. Pasdar ve Sadeghi, A. Rıza (2015). " تاثیر باورها و مراسم آیینی در پایایی و پویایی فضاهای شهری؛ موردپژوهی: تعزیه در پایایی حسینیه ها و تکایا در ایران [Kentsel Mekânların Güvenirliği ve Dinamiklerine İlişkin İnanç ve Âyinler; Örnek Çalışma: İran'da Hüseyniye ve Takiyeler Açısından Taziye]". *Kentsel Yönetim Dergisi* (Üç Aylık) 38: 301-332.

Shojaei, Siddiqa (2021). " آیین گل مالی لرستان[Loristan'ın Gel Mali Töreni]". https://www.kojaro.com/history-art-culture/192132-gelmali-tradition-lorestan/ (Erişim Tarihi. 22.09.2023).

Sistani, Ferruhi (1970). *Divan* (Neşr. Muhammed Debir Siyaki). Tahran: İntişarat-ı Zevvar.

Sone, Enongene Mirabeau and Manyaka Toko, Djockoua (2007). "Orature and Oratorical Teaching Strategies in African Literature: The Examples of Laye Camera and Chin Ce." *Journal of African Literature and Culture* (JALC) 4: 83-102.

Sone, Enongene Mirabeau (2009). "What Kind of Literature for Ethcial Education in Africa?" *Lwati: A Journal of Contemporary Research* (6)1: 157-165.

Sone, Mirabeau Enongene (2011). "Religious Poetry as a Vehicle for Social Control in Africa: The Case of Bakossi Incantatory Poetry". *Folklore* 122: 308-326.

Subuti, Huşeng (1999). *Tarih-i Zencan*. Zencan: Danişgah-i Zencan.

Sümer, Faruk (1976). *Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü (Şah İsmail ile Halefleri ve Anadolu Türkleri)*. Ankara: Selçuklu Tarihi ve Medeniyeti Enstitüsü.

Sykes, Percy (1921). *A History of Persia*. London: Macmillan & Co. Ltd.

Şahidi, İnayetullah (2001). [کتاب پژوهشی در تعزیه و تعزیه خوانی: از آغاز تا آخر دوره قاجار در تهران *Taziye ve Taziyehani'yi Anlamak Üzere Bir Araştırma Kitabı: Kaçar Dönemi'nin Başlangıcından Sonuna Kadar Tahran'da Taziye ve Taziyehani*]. Tahran: Kültürel Araştırmalar Ofisi.

Şahit, Babek (2017). "İran'da Resmî Bir Araştırmaya Göre İran Türkleri'nin Nüfus Dağılımı". *TEBAREN*. http://tebaren.org/?p=732 (Erişim Tarihi: 21.12.2019).

Şemseddin Sami (1901). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: İkdam Matbaası.

Şeriati, Ali (2010). *Kadın (Fatıma Fatımadır)* (Çev. Esra Özlük). Ankara. FCR Yayınları.

Tabatabaei, Sepehr and Raei, Peyman (2021). "A Comparative Study of "41-Menbari" Religious Ritual in Shahreza, Iran". *Journal of Iranian Studies* 19(38): 163-189.

Tafazzoli, Ahmad (2013). "Arjāsp". *Encyclopedia Iranica.* https://iranicaonline.org/articles/arjasp (Erişim Tarihi: 25.08.2023).

Taraş, Ali Hoş (2013). " چهل منبر لاهیجان قدیم[Eski Lahijan'ın Kırk Minberi]". *Şark Gazetesi*. https://www.magiran.com/article/2405776 (Erişim Tarihi: 21.09.2023).

Tasnim (2015). "علم کشی، جان جوان 24 ساله را گرفت [Alem Taşımak 24 Yaşındaki Gencin Canına Mâl Oldu]". https://tinyurl.com/5n6huyrz (Erişim Tarihi: 13.09.2023).

Tasnim (2017). "۸۰۰۰۰ مداح در سامانه سازمان تبلیغات اسلامی ثبت نام کردند [İslami İrşat Teşkilatında 80.000 Kayıtlı Meddah]". https://tinyurl.com/53bc5t9c (Erişim Tarihi: 06.09.2023).

Tavernier, Jean Baptiste (2004). سفرنامه تاورنیه[*Tavernier Seyahatnamesi*] (Çev. Hamid Arbab Şirani). Tahran: Nilüfer Yayınları.

Thaiss, Gustav Edward (1973). "Religious Symbolism and Social Change: The Drama of Husain". PhD Thesis. Missouri: Washington University, Anthropology.

Thurfjell, David (2021). "The Heyʾati Movement Charismatic Preachers, Politics and Youth Culture". In *Handbook of Islamic Sects and Movements* (Ed. Muhammad Afzal Upal and Carole M. Cusack) (pp. 305-337). Leiden: Brill.

Toprak, M. Faruk (1990). *Endülüs Şiirinde Mersiye*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.

Tuba (2016). "Zencan İli Meddah Sayısı". https://tooba.tdm-ido.ir/ (Erişim Tarihi: 10.10.2023).

Tusî, Hâkim Abulqasım Firdevsi (2005). *Şehnâme* (Çev. Necati Lugal). Kabalcı Yayınları.

Üzüm, İlyas (2010). "Duygunun Tarihe Meydan Okuması: Tarihi Kerbela Olayının Tahrifi Bağlamında 'Utâk-ı Kasım'". *Çeşitli Yönleriyle Kerbela Sempozyumu (I-III)*. III/ 137- 141.

Vambery, Arminius (1889). *His Life and Adventures*. London: T.F. Unwin.

Velili, Muhammed Hasan (1993). *Azerbaycan: Coğrafi, Tabii, Etnografik ve İktisadi Mülahaza*. Bakü: Azerbaycan Devlet Neşriyatı.

Yarşatır, İhsan (1979). Taʿziyeh and Pre-Islamic Mourning Rites in Iran. Ed. Peter J. Chelkowski. In *Taʿziyeh: Ritual and Drama in Iran* (pp. 88-94). New York: New York University Press.

Yaşaroğlu, Mehmet Kamil (2020). "Muharrem". *TDV İslam Ansiklopedisi* C. 31: 4-5.

Yavuz, Şevki Yusuf (1991). "Âşûrâ". *TDV İslam Ansiklopedisi* C. 4: 24-26.

Yazıcı, Tahsin (2004). "Mersiye: Fars Edebiyatı". *TDV İslam Ansiklopedisi* C. 29, 218-219.

Yılmaz, Adem (2019). "İmam Hüseyin'in Yasçıları: Gelenekten Günümüze İran'daki Şiî Matem Merasimlerinde Meddahlar". *İran Çalışmaları Dergisi* 5(2): 303-336.

Yılmaz, Adem (2023). *Meddahlar / İran'ın Suriye'deki Propaganda Ordusu*. İstanbul: Ketebe Yayınları.

Yurdagür, Metin (2010). "Tâgūt". *TDV İslam Ansiklopedisi* C. 39: 372.

Zamir, Amangoldi (2000). "Çayene, İlam'da Muharrem'in Geleneksel Bir Âyini", *Birinci Muharrem Konferansı ve İran Halk Kültürü Makaleleri Koleksiyonu.* Tahran: İran'ın Kültürel Miras Örgütü.

Zareshirazi (t.y.) " آموزش مداحی استاد زارع شیرازی[Meddah Eğitimi Üstat Zare Şirazi]". https://zareshirazi.com/ (Erişim Tarihi: 05.10.2023).

Zehtabi, Muhammet Taki (2000). *İran Türkleri'nin Eski Tarihi.* C.2, Tebriz.

Zeinabieh (2022). " تاریخچه مسجد زینبیه اعظم زنجان[Zencan'daki Zeynebiye Azam Cami'nin Tarihi]". https://tinyurl.com/2p8jfejb (Erişim Tarihi: 29.09.2023).

Ziaossalehin (2021). " دفاع از نجابت ترک زبانان توسط استاد کلامی زنجانی در پاسخ مناظرات اول[Zencani'nin Türkçe Konuşanların Ahlakını Savunması]". https://tinyurl.com/2esajrw7 (Erişim Tarihi: 20.10.2023).

2. Basım

İSLAM VE KAPİTALİZM

Max Weber'in Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu Bakış Açısıyla Bir Değerlendirme

Dr. Hasan Kazak

nobel
40.yıl

İSLAM VE KAPİTALİZM
Max Weber'in Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin RuhuBakış Açısıyla Bir Değerlendirme

Dr. Hasan Kazak

Yayın No.: 3739
İktisat/Ekonomi: 261
ISBN: 978-625-417-070-6
E-ISBN: 978-625-417-071-3
Basım Sayısı: 2. Basım, Ocak 2025

© Copyright 2025, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Süleyman Gezgin -suleyman@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Kazak, Hasan.
İslam ve Kapitalizm - Max Weber'in Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin RuhuBakış Açısıyla Bir Değerlendirme / Hasan Kazak
2. Basım, VIII + 136 s., 13,5x19,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-417-070-6
E-ISBN: 978-625-417-071-3
1. İslam Ekonomisi 2. İslam ve Kapitalizm 3. Kapitalizm 4. Kapitalizmin Ruhu 5. Max Weber 6. Protestan Ahlakı

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İçindekiler

Ön Söz v

Giriş 1

1. Bölüm - Kapitalizm 3

2. Bölüm - Din ve Ekonomi İlişkisi 13

3. Bölüm - Max Weber'in Görüşleri Karşısında Sombart'ın Kapitalizm Hakkındaki Görüşleri 21

4. Bölüm - M. Weber'in Bakış Açısı ile Protestan Ahlakı ve Kapitalizm İlişkisi 29

5. Bölüm - İslam Ekonomi Sistemi ve Kapitalizm İlişkisi 49

M. Weber'in İslam Dinine Bakış Açısı 50

M. Weber'in Protestan Ahlakı ve Kapitalizm İlişkisi Bakış Açısı Temelinde İslam Ekonomi Sistemi ve Kapitalizm İlişkisi 53

İslam'da Çalışma, Kazanç ve Mülkiyet Konusu 59

İslam'da Zenginliğin Sınırı ve Kuralları 77

İslam'da Hazcılık (Hedonizm) 89
İslam'da Sosyal Sorumluluklar 105
İslam'da Önemli Yasaklar 110
İslam'da Piyasa Dengesi 114
İslam'da Asketizm 116

Son Söz 123

Kaynakça 127

Kaynakça

[1] H. George, *Progress and Poverty*. Cosimo, Incorporated, 2006. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?id=2QBdBlOru_8C

[2] S. G. Marks, "The word 'capitalism': The Soviet Union's gift to America", *Society*, c. 49, sy 2, ss. 155-163, 2012.

[3] F. Braudel, *Civilization and capitalism, 15th-18th century, vol. II: The wheels of commerce*, c. 2. Univ of California Press, 1992.

[4] A. R. J. Turgot, *Reflections on the formation and distribution of wealth.... Translated from the French*. J. Good, 1793.

[5] A. Young, *Travels in France during the Years 1787, 1788 & 1789*. CUP Archive, 1929.

[6] L. Blanc, *Organisation du travail*. Au bureau du Nouveau monde, 1850.

[7] J. Asimakopoulos, *The Political Economy of the Spectacle and Postmodern Caste*. Brill, 2019.

[8] B. Schreiner, "United Methodist Polity & 21st Century Post-Fordist Capitalism in the United States", Doctoral dissertation, Florida Southern College, Florida, 2018.

[9] M. Miller, *Worlds of Capitalism: Institutions, Economic Performance and Governance in the Era of Globalization*. Psychology Press, 2005.

[10] P. Ryberg, "Capital Goods for the Common Good: The Capital-to-income Ratio's connection to Income Inequality in Sweden", 2015.

[11] W. M. Thackeray, *The Newcomes: memoirs of a most respectable family*. Harper & brothers, 1855.

[12] H. Patomäki, "Capitalism: Competition, Conflict, Crisis", *Journal of Critical Realism*, c. 16, sy 5, ss. 537-543, 2017.

[13] I. T. Berend, "Capitalism", içinde *International encyclopedia of the social & behavioral sciences*, c. 11, N. J. Smelser ve P. B. Baltes, Ed. Elsevier Amsterdam, 2001.

[14] F. Engels, "Marx and Engels Correspondence", *Marx and Engels Internet Archive*, 1968.

[15] W. Sombart, *Der moderne Kapitalismus: Bd. Die Genesis des Kapitalismus*, c. 1. Duncker & Humblot, 1902.

[16] M. Lange, *Antisemitic elements in the critique of capitalism in German culture, 1850-1933*, c. 46. Peter Lang, 2007.

[17] J. Shumpeter, "Capitalism, socialism and democracy", *New York*, 1942.

[18] R. Tawney, *Religion and the Rise of Capitalism: A Historical Study (Holland Memorial Lectures, 1922)*, Reprinted (February 1948). London: Printed in Great Britain by Hazell, Watson & Viney, Ltd,, London and Aylesbury, 1948.

[19] "Capitalism - Oxford Reference", *Oxford Reference*, 2020. https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803095547664 (erişim Şub. 19, 2020).

[20] "Capitalism | Meaning of Capitalism by Lexico", *Lexico Dictionaries | English*, 2020. https://www.lexico.com/definition/capitalism (erişim Şub. 19, 2020).

[21] P. Braham, *Key concepts in sociology*, First published. London: Sage, 2013.

[22] K. Marx, "Kapital [Capital]", *Marx K., Engels F. Sochineniya [Works]*, c. 23, s. 5, 1867.

[23] K. Marx, *Kapital: Ekonomi Politiğin Eleştirisi, (Çeviri Eser)*, 11. Basım. Yordam Kitabevi, 2018.

[24] A. Smith, "An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations, New York: The Modern Library, 1937 [1776]", *First published in*, 1776.

[25] A. Smith, "The theory of moral sentiments, ed", *DD Raphael & AL Macfie. Liberty Fund.(Original work published in 1759.)[ELK]*, 1759.

[26] A. Smith, "1976. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations", *Edited by RH Campbell and AS S-inner. New Yor-: Oxford University Press.[= Glasgow Edition of the Wor-s and Correspondence of Adam Smith, Vol. II]. Internet: http://www. ibiblio. org/ml/libri/s/SmithA_WealthNations_p. pdf*, 1776.

[27] İ. Şiriner, H. Kapucu, M. Aydın, F. Morady, ve Ü. Çetin, *Politik Iktisat ve Adam Smith*. Yön Yayınları, 2010. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?id=hQrHtHHZrvcC

[28] R. Aron, *Sosyolojik düşüncenin evreleri*, 10. bs. Kırmızı yayınları, 2017.

[29] G. Fulberth, *Kapitalizmin Kısa Tarihi*, 4. bs. İstanbul: Yordam Kitap, 2018. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?id=P112DwAAQBAJ

[30] W. Sombart, *Der moderne Kapitalismus: historisch-systematische Darstellung des gesamteuropäischen Wirtschaftslebens von seinen Anfängen bis zur Gegenwart*, c. 1. Duncker & Humblot, 1916.

[31] W. Benjamin, *Kapitalismus als religion*. na, 1921.

[32] W. Benjamin, "Capitalism as religion", *Selected writings*, c. 1, ss. 1913-1926, 1996, [Çevrimiçi]. Erişim adresi: http://www.redkatatay.org/sitio/talleres/capitalismo_religion_5.pdf

[33] J. Nowak, "Muhafazakârlık ve yozlaşma ilişkisi üzerine bir tartışma: din ve kapitalizmin bugünü üzerine düşünceler", içinde *felsefelogos*, c. 10, 33-34 c., S. Özbek, Ed. İstanbul: Bulut yayınevi, 2007.

[34] R. Thiessen, "Kapitalismus als Religion", *PROKLA. Zeitschrift für kritische Sozialwissenschaft*, c. 24, sy 96, s. 400 418-400 418, 1994.

[35] A. Marshall, *Principles of Economics*, 3. bs, c. 1. Macmillan, 1895. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?id=7yxBAAAAIAAJ

[36] J. E. Stiglitz, "Why Economics Matters", Youtube, 2013. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://youtu.be/NqqvbQdmkrM

[37] E. Sincer, "İKTİSAT VE DİN İLİŞKİSİ: LİTERATÜR DEĞERLENDİRMESİ ZİHİNSEL ARKA PLAN VE KURGU.", *Suleyman Demirel University Journal of Faculty of Economics & Administrative Sciences*, c. 22, sy 3, 2017.

[38] J. E. Stiglitz, "Moving beyond market fundamentalism to a more balanced economy", 2009.

[39] P. Jackson ve C. Fleischer, "Religion and economics: A literature review", *RAD Working Papers Series*, c. 3, sy 3, 2007.

[40] N. Tomes, "Human capital and culture: analyses of variations in labor performance", *The American Economic Review*, c. 75, sy 2, ss. 245-250, 1999, [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://www.jstor.org/stable/1805604

[41] G. M. Anderson, "Mr. Smith and the preachers: the economics of religion in the wealth of nations", *Journal of Political Economy*, c. 96, sy 5, ss. 1066-1088, 1988.

[42] B. Gordon, "Theological Positions and Economic Perspectives in Ancient Literature", içinde *Economics and religion: are they distinct?*, c. 39, H. G. Brennan ve A. M. C. Waterman, Ed. Springer Science & Business Media, 2012, ss. 19-40.

[43] S. Orman, *Gazàlì'nin iktisat felsefesi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2020.

[44] Y. Orkunoğlu, "Marx ve din", *Bilim ve Gelecek*, sy 130, 2014. Erişim: Mar. 01, 2020. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://bilimvegelecek.com.tr/index.php/2014/12/01/marx-ve-din/

[45] K. Marx, *Zur Judenfrage (1844). Marx-Engels-Werke Band 1 (MEW 1)*. Berlin: Dietz Verlag, 1974.

[46] E. Durkheim, *Dinsel Yaşamın İlk Biçimleri*, 2. bs. İzmir: Cem Yayınevi, 2018.

[47] C. Azzi ve R. Ehrenberg, "Household allocation of time and church attendance", *Journal of Political Economy*, c. 83, sy 1, ss. 27-56, 1975.

[48] S. S. Rehman ve H. Askari, "An Economic IslamicityIndex (EI2)", *Global Economy Journal*, c. 10, sy 3, s. 1850207, 2010.

[49] W. Max, "Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus", *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*, c. 20, sy 1, ss. 1-54, 1904.

[50] M. Weber, *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, 4. bs. Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2019.

[51] W. Sombart, *Die Juden und das Wirtschaftsleben*. Рипол Классик, 1928.

[52] el-H. el-Mağribî et-Tûnisî İbn Haldûn, *Mukaddime (I-II)*, c. I. İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği, 2017.

[53] H.-İ. E. H. M. b. M. b. M. b. A. Gazzâlî, *İhya-u Ulumi'd-Din*, 8 c. İstanbul: Çelik Yayınevi, 2016.

[54] A. Şeriati, *İslam ekonomisi*. İstanbul: Dünya Yayınları, 2004.

[55] M. B. E. Sadr, *İslam Ekonomi Doktrini. çev*, 2. bs. İstanbul: Hicret Yayınları, 1979.

[56] J. Wesley, "The use of money, a sermon on Luke", *Sermons on several occasions*, ss. 127-144, 1760.

[57] W. Sombart, *The Jews and Modern Capitalism*. Taylor & Francis, 2017. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?id=0NszDwAAQBAJ

[58] P. R. Mendes-Flohr, "Werner Sombart's: The Jews and Modern Capitalism: An Analysis of its Ideological Premises", *The Leo Baeck Institute Yearbook*, c. 21, sy 1, ss. 87-107, 1976.

[59] S. H. Frankel, *Modern Capitalism and the Jews*. Oxford Centre for Postgraduate Hebrew Studies, 1983.

[60] E. Silberner, "Charles Fourier on the Jewish question", *Jewish Social Studies*, ss. 245-266, 1946.

[61] A. J. Panckoucke, *Dictionnaire des proverbes Français et des façons de parler, comiques, burlesques et familière, etc*. Savoye, 1749. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?id=a5dMy2b2XbYC

[62] M. Maignial, *La question juive en France en 1789*. A. Rousseau, 1903. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?id=50s-AAAAYAAJ

[63] W. Sombart, *Yahudiler ve modern kapitalizm*, 2. bs. Küre Yayınları, 2019.

[64] M. Friedman, "Capitalism and the Jews", içinde *Morality of the market: religious and economic perspectives*, K. E. Boulding, W. Block, G. Brennan, K. G. Elzinga, ve B. C.) Fraser Institute (Vancouver, Ed. Fraser Institute, 1985, ss. 401-418. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?id=L9PrAAAAMAAJ

[65] E. Gothein, *Wirtschaftsgeschichte des Schwarzwaldes und der angrenzenden Landschaften*. KJ Trübner, 1892.

[66] R. Baxter, *A Christian Directory, Or, A Body of Practical Divinity and Cases of Conscience: Christian economics,(or family duties)*, c. 2. Richard Edwards, 1825.

[67] M. Weber, *Essays in sociology*. A Galaxy Book, 1958.

[68] M. Weber, *Sosyoloji Yazıları*, 6. bs. İstanbul: İletişim yayınları, 2004.

[69] M. Piette, *John Wesley in the Evolution of Protestantism*, 3. bs. Sheed & Ward, 1937.

[70] S. Kızılçelik, *Sosyoloji teorileri (1)*, 2. bs. Yunus Emre Grafik Tasarım Yayıncılık, 1994.

[71] M. Weber, *Wirtschaft und Gesellschaft. Grundriss der verstehenden Soziologie*. Tübingen: Mohr, 1921.

[72] M. Weber, *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*. University of California Press, 1978. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?id=MILOksrhgrYC

[73] M. Weber, *Din sosyolojisi*. Yarın, 2012.

[74] S. Ogilvie ve A. W. Carus, "Institutions and economic growth in historical perspective", *Handbook of economic growth*, c. 2, ss. 403-513, 2014.

[75] Ö. Dumlu, "Suhuf", içinde *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 37, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2009, ss. 477-478.

[76] R. Ardoğan, "Kelamcılara Göre Nübüvvette Erkeklik Şartı", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 19, ss. 75-104, 2012.

[77] O. Okka ve H. Kazak, *İslâmî Finansal Yönetim Sistem ve Uygulama (Konvansiyonel Finansla Mukayeseli)*, 1. bs. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2020.

[78] H. Kazak ve O. Çeker, "A Critical Overview of Ali Shariati's Comment to The Islamic Economy".

[79] H. Döndüren, *Delilleriyle ticaret ve iktisat ilmihali*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2012.

[80] P. Ahmet Cevdet, "Mecelle-i ahkam-ı adliye. 3. bs (H1308)", *Dersaâdet: Matbaa-i Osmaniye*, ss. 1431-1440, 1890.

[81] M. Talegânî, *İslam ve Mülkiyet*, 1. bs. İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1989.

[82] A. Güzel, "Hz. Hatice'nin Hz. Peygamber'le Evliliği, Çocukları ve Aile Hayatı Üzerine Bir Değerlendirme", *İSTEM*, sy 19, ss. 57-100, 2012.

[83] DİB, "Hadislerle İslam: Hadislerin Hadislerle Yorumu", 5. bs, c. 6, İzmir: T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019.

[84] M. S. Küçükaşçı, "Rûme Kuyusu", içinde *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 35, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkez, 2008, ss. 231-232. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/35/C35011507.pdf

[85] E.-H. Mâverdî, "Edebü‟ d-Dünya ve‟ d-Din", *Daru Ġhyâ-i Ulûm, Beyrut*, 1988.

[86] C. Kallek, "Mâverdî", içinde *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 28, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2003, ss. 180-186. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/28/C28009120.pdf

[87] Ş. E. S. E. Serahsî, "Bekir Muhammed b", *Ahmed (ö. 483/1090), el-Mebsût, Beyrut: Dâru'l-Ma 'rife, ts*.

[88] F. Kayadibi, "Sosyolojik Açıdan İslam Dini ve Çalışma İlişkisi", *Sosyoloji Konferansları*, sy 30, ss. 31-51, 2011.

[89] A. Fütüvvetnâme, *Fütüvvetnâme*, 06MilYzA8853/1, 1a-17a. c. Ankara: Milli Kütüphane.

[90] G. Gündüzöz, "Fütüvvetnâmelerde Örnek İnsan Modeli", içinde *Hacı Bayram-ı Velî*, Ankara, 2017, s. 283. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://www.kalemdernegi.org.tr/media/file/22_teblig.pdf#page=283

[91] E. F. Schumacher, *Küçük Güzeldir (Önceliği İnsana Veren Bir Ekonomi Anlayışı)*. Varlık Yayınları, 2014.

[92] H. Top, *Mesnevî-i Mânevî Şerhi*, c. 3. Rûmî Yayınları, 2011. Erişim: May. 15, 2020. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?id=LDbDDgAAQBAJ&dq=D%C3%BCnya+mal%C4%B1+Allah%C4%B1n+tebess%C3%BCm%C3%BCd%C3%BCr:+Ona+bak!+Ama+sarho%C5%9F+olma&hl=tr&source=gbs_navlinks_s

[93] H. Kazak ve H. B. Alım, "The Model of Qard Al-Hassan as an Institutionalised Method of Islamic Finance", *(Yayınlanmamış Yazım Aşamasında Makale)*, 2021.

[94] M. Y. Kandemir, *Canım Kurban Olsun Senin Yoluna*, 3. bs. İstanbul: Tahlil Yayınları, 2019. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?id=uPqADwAAQBAJ

[95] O. Çeker, *İslam Hukukunda Akidler*. İstanbul: Tor Ofset Sanayi Basımevi, 2006.

[96] H. Kazak, B. Afşar, O. Çeker, ve O. Okka, *Economic Development and Zakat*, 1. bs. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2020.

[97] M. A. Köksal, *İslam Tarihi (Peygamberler Peygamberi Hz. Muhammed ve İslamiyet)*, c. 5. İstambul: Erkam Yayınları, 2015. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?id=jihZDwAAQBAJ

[98] M. Fayda, "Fetih", içinde *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 12, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1995, ss. 467-470. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/12/C12004607.pdf

[99] E. Şen, "Ku'ân'da Fetih", Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü (Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı), İstanbul, 2014.

[100] M. M. Şankiti, "İslam'da cihadın gerekçeleri", Aljazeera Turk, 2015. Erişim: Nis. 19, 2020. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: http://www.aljazeera.com.tr/gorus/islamda-cihadin-gerekceleri

[101] DİB, "Hadislerle İslam: Hadislerin Hadislerle Yorumu (C-7)", 5. bs, c. 7, İzmir: T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019.

[102] İ. (Ebü'l-F. C. M. b. M. Manzûr, *Lisanü'l-Arab*. Beyrut: Dâru Sâdır, 1968.

[103] Y. el-Kardâvî, *İslam Hukukunda Zekat "Fık'uz Zekât"*. İstanbul: Kayıhan Yayınevi, 1984.

[104] M. Zihni, *Nimet-i İslam (Mufassal İlmihal)*, 2. bs. İstanbul: Salâh Bilici, 1957.

[105] DİB, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*. Tavaslı Matbaacılık: İstanbul, 2009.

[106] İ. K. Dönmez, "Maslahat", içinde *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 28, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003, ss. 79-94. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/28/C28009099.pdf

[107] E. Rothschild, "Adam Smith and the invisible hand", *The American Economic Review*, c. 84, sy 2, ss. 319-322, 1994.

[108] A. Tabakoğlu, "İslam İktisadı ve Modern Kapitalizm", program adı: Sosyal Piyasa Ekonomisi ve İslam'daki Algılanışı Çalıştayı, Ankara, 2011.

[109] İ. T. Takıyyüddin, *Mecmûatü'r-Resâil ve'l-Mesâil*, c. I. Kahire: Lecnet el-Turath al- 'Arabi, 1976.

[110] R. K. Jaques, "FAZLUR RAHMAN: PEYGAMBERLİK, KUR'ÂN VE İSLÂMÎ REFORM/Fazlur Rahman: Prophecy, the Qur'an and Islamic Reform", *ilâhiyât: akademik araştırmalar*, sy 1, ss. 73-99, 2018.

[111] S. Ülgener, *Zihniyet ve Din İslâm, Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlâkı*. İstanbul: Derin yayınevi, 2006.

2. Basım

İSTATİSTİKSEL ANALİZLER VE İKTİSADİ UYGULAMALAR

Prof. Dr. Ali Erdoğan

nobel
40. yıl

İSTATİSTİKSEL ANALİZLER VE İKTİSADİ UYGULAMALAR

Prof. Dr. Ali Erdoğan

Yayın No: 3910
Matematik/İstatistik: 155
ISBN: 978-625-417-368-4
E-ISBN: 978-625-417-417-9
Basım Sayısı: 2. Basım, Ocak 2025

© Copyright 2025, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Buse Gamze Çeliktaş -buse@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Erdoğan, Ali.
İstatistiksel Analizler ve İktisadi Uygulamalar / Ali Erdoğan
2. Basım, XVI + 572 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-417-368-4
E-ISBN: 978-625-417-417-9
1. Regresyon 2. Zaman Serileri 3. Altı Sigma Yaklaşımı

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ iii

Bölüm I
TEMEL İSTATİSTİKSEL KAVRAMLAR 1
1.1. İstatistik Tanımı ve Tarihçesi 1
1.2. Veri Türleri 3
1.2.1. Anket 4
1.2.2. Gözlem 6
1.2.3. Deney 6
1.3. Anakütle ve Örnek Kütle Kavramları 7
1.4. Rassal Örnekleme Yöntemleri 9
1.5. Rassal Olmayan Örnekleme Yöntemleri 10
1.6. Örneklem Hacmi ve Örneklem Yöntemi Seçimi 11
1.7. Değişken Tanımı ve Değişkenlerin Sınıflandırılması 14
1.8. Ölçek Türleri 15
1.8.1. Nominal Ölçek (Nominal Scale) 16
1.8.2. Ordinal Ölçek (Ordinal Scale) 16
1.8.3. Eşit Aralıklı Ölçek (Interval Scale) 17
1.8.4. Oran Ölçeği (Ratio Scale) 18
1.8.5. Likert Ölçek 19
1.8.6. Stapel Ölçek 20
1.9. Hipotez Testi 21
1.10. Seri Türleri 22
1.11. Grafik Çizimleri 28
1.11.1. Çubuk Diyagramı 28
1.11.2. Sıklık Çokgeni 29
1.11.3. Histogram 30
1.11.4. (-den az) ve (–den çok) Grafikleri 32
1.11.5. Sıklık Eğrileri 33
1.11.6. Diğer Veri Grafikleme Türleri 34
1.12. Matematiksel Notasyonlar 36

1.12.1. Toplam Sembol 36
1.12.2. Çarpım Sembol 38
1.12.3. Faktöriyel 40
1.13. Koordinat Sistemi ve Doğru Çizimleri 42
1.13.1. Açıortay Denklemleri 43
1.13.2. İki Nokta Arası Uzaklık 44
1.13.3. Doğru Denklemi 44
1.13.4. Bir Noktası ve Eğimi Bilinen Doğrunun Denklemi 45
1.13.5. İki Noktası Bilinen Doğru Denklemi 46
1.13.6. Orijinden Geçen Doğrunun Denklemi 47
1.13.7. Doğru Çizimi 47
1.13.8. Noktanın Doğruya Uzaklığı 49
1.14. Logaritma 51
1.15. Matris Notasyonu 54

Bölüm II
ORTALAMA TÜRLERİ 57
2.1. Analitik Ortalamalar 58
2.1.1. Aritmetik Ortalama 58
2.1.2. Tartılı Aritmetik Ortalama 66
2.1.3. Kuadratik Ortalama 69
2.1.4. Geometrik Ortalama 71
2.1.5. Tartılı Geometrik Ortalama 73
2.1.6. Harmonik Ortalama 74
2.2. Analitik Olmayan Ortalamalar 78
2.2.1. İki Uç Değer Ortalaması 78
2.2.2. Mod 78
2.2.3. Medyan 82
2.3. Ortalama Seçiminde Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar 86

Bölüm III
DAĞILIM ÖLÇÜLERİ 95
3.1. Değişim Aralığı 95
3.2. Bölenler Aralığı 96
3.3. Ortalama Sapma 97
3.4. Standart Sapma ve Varyans 98

3.5. Değişim Katsayısı 106
3.6. Standart Sapma ile Standart Hata Farkı 122
3.7. Moment Ölçüleri 123
3.7.1. Orijine Göre Momentler 125
3.7.2. Ortalamaya Göre Momentler 127
3.7.3. Standart Değişkene Göre Momentler 130
3.8. Normal Dağılım Koşulları 136
3.9. Jarque – Bera İstatistiği 137
3.10. Kolmogorov- Smirnov Testi 138
3.11. Shapiro-Wilk Testi 138
3.12. Pearson ve Bowley Ölçüleri 140
3.13. Standart Seri 146
3.14. Bağımsız ve Bağımlı Seriler 146

Bölüm IV
OLASILIK TEORİSİ 149
4.1. Küme Kavramı ve Kümelerle İlgili Özellikler 149
4.2. Olasılık Tanımı 160
4.3. Deney ve Örnek Uzay 160
4.4. Şartlı Olasılık 162
4.5. Bağımsız Olaylar 165
4.6. Bayes Teoremi 166
4.7. Permütasyon ve Kombinasyon 168
4.8. Rassal Değişken ve Olasılık Dağılımları 177

Bölüm V
OLASILIK DAĞILIMLARI 185
5.1. Kesikli Olasılık Dağılımları 185
5.1.1. Kesikli Düzgün Dağılım 185
5.1.2. Bernoulli Dağılımı 186
5.1.3. Binom Dağılımı 187
5.1.4. Hipergeometrik Dağılım 191
5.1.5. Multinominal Dağılım 192
5.1.6. Poisson Dağılımı 193
5.1.7. Geometrik Dağılım 197
5.1.8. Trinomial Dağılım 198

5.2. Sürekli Olasılık Dağılımları 198
5.2.1. Sürekli Düzgün Dağılım....198
5.2.2. Normal Dağılım 199
5.2.3. Ki-Kare Dağılımı 211
5.2.4. t Dağılımı....212
5.2.5. F Dağılımı 213
5.2.6. Gamma Dağılımı 214
5.2.7. Beta Dağılımı 216
5.2.8. Cauchy Dağılımı 216
5.2.9. Exponansiyel Dağılım....217
5.2.10. Erlang Dağılımı....217
5.3. Örneklem Dağılımları....217
5.4. Kesikli Rassal Değişkenler 227
5.4.1. Ortak Olasılık Fonksiyonu....227
5.4.2. Marjinal Olasılık Fonksiyonları 228
5.4.3. Koşullu Olasılık Fonksiyonu 229
5.5. Sürekli Rassal Değişkenler....229
5.5.1. Ortak Olasılık Yoğunluk Fonksiyonu 229
5.5.2. Marjinal Olasılık Yoğunluk Fonksiyonları 229
5.5.3. Koşullu Olasılık Yoğunluk Fonksiyonları 230

Bölüm VI
KORELASYON KAVRAMI VE REGRESYON ANALİZİ 231
6.1. Korelasyon Kavramı....231
6.1.1. Pearson Korelasyon Katsayısı....231
6.1.2. Spearman Rho Korelasyon Katsayısı 233
6.1.3. Phi Katsayısı 233
6.1.4. Cramer Phi Katsayısı 233
6.1.5. Nokta Çift Serili Korelasyon Katsayısı 234
6.1.6. Çift Serili Korelasyon Katsayısı....235
6.1.7. Diğer Korelasyon Katsayıları 236
6.2. Kısmi Korelasyon Kavramı....236
6.3. Sıra Korelasyon Katsayısına Dair Bir Uygulama....237
6.4. Determinist Model ve Stokastik Model....238
6.5. Nedensellik Tanımı....240

6.6. Granger Nedensellik Analizi 241
6.7. Regresyon Kavramı ve Model Kurulumu....242
6.8. Regresyon Modellerinde Hata Terimi Kaynakları 244
6.9. Tahmini Değer ve Gerçek Değer....244
6.10. Parametre Tahmini 245
6.11. Parametrelerin Özellikleri....251
6.12. Elastikiyet Kavramı 261
6.13. Tahminlerin Testi 264
6.14. Determinasyon Katsayısı....265
6.15. Çoklu Doğrusal Regresyon Modeli 266
6.16. Türev ve Kısmi Türev Kavramları ile Parametrelerin Yorumlanması....268
6.17. Anova Tablosunun Hazırlanışı....278
6.18. Doğrusal Olmayan Regresyon Model Türleri....284
6.18.1. Parametrelerinin Özellikleri Dolayısıyla Doğrusallıktan Sapan Modeller 284
6.18.1.1. Tam Logaritmik Modeller....284
6.18.1.2. Yarı Logaritmik Modeller 288
6.18.2. Değişkenlerinin Özellikleri Nedeniyle Doğrusallıktan Sapan Modeller 292
6.18.2.1. Ters Modeller 292
6.18.2.2. Eğrisel Modeller....293
6.19. Orijinden Geçen Regresyon Model....294
6.20. Gölge Değişkene Sahip Regresyon Modeller 296
6.21. Parametre Güvenilirliği ve t, F, Ki-Kare İstatistikleri 297
6.22. Veri Madenciliği 298
6.22.1. Veri Madenciliği Aşamaları....299
6.22.2. Veri Madenciliğini Etkileyen Faktörler....301
6.22.3. Karar Ağaçları 302
6.23. Veri Analizi ile İlgili Temel Bilgiler 303
6.23.1. Parametrik Analizler 304
6.23.1.1. z Testi ve t Testinin Tercih Edildiği Durumlar....304
6.23.1.2. Tek Yönlü Varyans Analizinin Tercih Edildiği Durumlar 304
6.23.2. Non-Parametrik Analizler 304
6.23.2.1. Ki-Kare Testi 305
6.23.2.2. Mann-Whitney U Testi....306
6.23.2.3. Kruskal-Wallis Testi 306
6.23.2.4. Wilcoxon T Testi 306

6.23.2.5. Kappa İstatistiği 306
6.23.2.6. Sıra Toplam Testi 306
6.23.3. Parametrik Olmayan Yöntemlerin Üstün Yanları 307
6.24. p Değeri 307
6.25. Kovaryans Tanımı 308
6.26. Kontenjans Tablosu 309

Bölüm VII
ZAMAN SERİLERİ ANALİZİ 311
7.1. Trend 311
7.2. Mevsimlik Dalgalanmalar 312
7.3. Konjonktürel Dalgalanmalar 312
7.4. Düzensiz Dalgalanmalar 313
7.5. Trendin Hesaplanması 314
7.5.1. Yarı Ortalamalar Yöntemi 314
7.5.2. Hareketli Ortalamalar Yöntemi 315
7.5.3. En Küçük Kareler Yöntemi 316
7.6. Mevsimlik Dalgalanmaların Belirlenmesi 319
7.7. Konjonktürel Dalgalanmaların Belirlenmesi 323
7.8. Durağanlık Kavramı 326
7.9. Zaman Serisi Modelleri 328
7.9.1. AR (Otoregresif Süreç) 328
7.9.2. MA (Hareketli Ortalama Süreci) 328
7.9.3. ARMA (Otoregresif Hareketli Ortalama Süreci) 329
7.9.4. Rassal Yürüyüş Modeli 329

Bölüm VIII
ENDEKS TÜRLERİ VE UYGULAMA ALANLARI 331
8.1. Mekân Endeksleri 331
8.2. Zaman Endeksleri 333
8.2.1. Sabit Esaslı Endeksler 334
8.2.2. Değişken Esaslı Endeksler 335
8.3. Bileşik Endeks 336
8.3.1. Aritmetik Ortalamaya Dayalı Bileşik Endeks 336
8.3.2. Geometrik Ortalamaya Dayalı Bileşik Endeks 345
8.4. Laspeyres ve Paasche Endeksleri 351

8.5. Endeks Türleri 352
8.5.1. Tüketici Fiyatları Endeksi....353
8.5.2. Üretici Fiyatları Endeksi....354
8.5.3. İnsani Gelişim Endeksi....355
8.5.4. Yoksulluk Endeksi....357
8.5.5. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı Endeksi....358
8.5.6. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Performans Endeksi....360
8.5.7. Lojistik Performans Endeksi....360
8.5.8. Ekonomik Özgürlük Endeksi....364
8.5.9. Rekabet Gücü Endeksi....368
8.5.10. Yolsuzluk Algılama Endeksleri....370
8.5.11. Gini Katsayısı ve Lorenz Eğrisi....371
8.5.12. Borsa Endeksleri....372
8.5.13. Tüketici Güven Endeksi....373
8.5.14. Kearney Doğrudan Yatırım Güven Endeksi....374
8.5.15. İş Yapma/Yatırım Ortamı Endeksi....375
8.5.16. Mevsim Endeksi....377
8.5.17. Grubel-Lloyd Endeksi....379
8.5.18. Nominal Fiyat ve Reel Fiyat....380
8.5.19. Küresel Huzur Endeksi....381
8.5.20. PISA Testi....382

Bölüm IX
ALTI SIGMA YAKLAŞIMI....385
9.1. Altı Sigma Metodunda Sigma Düzeyi....386
9.2. Altı Sigma Metodunun Avantajları....387
9.3. Altı Sigma Metodunun İşleyişi....388
9.4. Süreç Yeterlilik Analizi....392
9.5. Altı Sigma Metodunda Proje Seçimi....394
9.6. Altı Sigma Metodunun Önemi....395
9.7. Altı Sigma Yönteminin İstatistiksel Araçları....396
9.8. Kalite ve İstatistiksel Kalite Kontrol....397
9.9. Altı Sigma Ekibi....400
9.10. Altı Sigma Yöntemine Genel Bir Bakış....400

Bölüm X
MAKROEKONOMİK İLİŞKİLERİN ANALİZİ 403
10.1. Çok Fonksiyonlu Kartezyen Uzay Teorisi 403
10.2. Çok Fonksiyonlu Kartezyen Uzayın Makroekonomik İlişkilerin Analizinde Kullanımı 405
10.2.1. IS Eğrisi-Mal Piyasaları 406
10.2.2. LM Eğrisi-Para Piyasası 407
10.2.3. Ticaret Politikası-Ticaret Analizi 408
10.2.4. Yatırım Politikası-FDI Etkisi 409
10.3. Sayısal Genel Denge (CGE) 410

Bölüm XI
İŞLETMELERDE KÂR MAKSİMİZASYONU VE MALİYET MİNİMİZASYONU 413
11.1. Toplam Gelir ve Toplam Maliyet 413
11.2. Kâr Maksimizasyonu Koşulu 414
11.3. Optimal Üretim Düzeyi 417
11.4. Ortalama Toplam Maliyet 417
11.5. Başabaş Noktası Analizi 420
11.6. Maliyet Minimizasyonu 426
11.6.1. Eş Maliyet Doğruları 427
11.6.2. Maliyet Minimizasyonu Girdi Kombinasyonu 428
11.6.3. Köşe Noktası Çözümü 430
11.6.4. Maliyet Minimizasyonu Sorununun Karşılaştırmalı Statik Analizi 431
11.6.5. Üretimdeki Değişikliklerin Karşılaştırmalı Statik Analizi 433

Bölüm XII
ÇOK KRİTERLİ KARAR VERME YÖNTEMLERİ 435
12.1. Analitik Hiyerarşi Süreci 435
12.1.1. AHP Prosedürü 436
12.1.2. AHP Aksiyomları 439
12.2. TOPSIS Yöntemi 440
12.3. VIKOR Yöntemi 442
12.4. MOORA Yöntemi 444
12.5. Entropi Yöntemi 445

Bölüm XIII
FİNANSAL VARLIKLARI FİYATLANDIRMA VE HİSSE SENEDİ DEĞERLENDİRME 447
13.1. Portföyün Beklenen Getiri ve Varyansının Hesabı 447
13.2. Portföy Risk ve Getirileri 448
13.3. Optimal Portföy ve Sermaye Piyasası Doğrusu 450
13.4. Tahvillerin Değeri 452
13.5. Hisse Senetlerinin Değeri 453
13.5.1. Dividant Modeli 453
13.5.2. Fiyat/Kazanç Oranı Yaklaşımı 454
13.5.3. Piyasa Değeri/Defter Değeri Oranı Yaklaşımı 455
13.6. Hisse Senetlerinde Getiri ve Risk Uygulamaları 456
13.7. Portföye Ait Beklenen Getiri ve Risk Uygulaması 457
13.8. Getiri Oranı ve Risk Kavramına Genel Bir Bakış 460
13.9. Beta Katsayısının Önemi ve Hesaplanması 463
13.10. Menkul Kıymet Değerlemesine Dair Uygulamalar 465
13.10.1. Bono Hesapları 466
13.10.2. Tahvil Hesapları 468
13.10.3. Konveksite 469

Bölüm XIV
ÇOK DEĞİŞKENLİ İSTATİSTİKSEL YÖNTEMLER 471
14.1. Asal Bileşenler Analizi 471
14.2. Kanonik Korelasyon 472
14.3. Lojistik Regresyon 472
14.4. Diskriminant Analizi 473
14.5. Kümeleme Analizi 474
14.6. Faktör Analizi 474
14.7. Güvenilirlik Analizi 476
14.8. Veri Zarflama Yöntemi 476
14.9. Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi 477
14.10. Yapısal Eşitlik Modeli 478

Bölüm XV
SWOT Analizi ve Diagnostic Interne/Externe Analizi 479
15.1. SWOT Analizi 479

15.2. SWOT Analizi Örneği 479
15.2.1. Güçlü Yönler (S) 480
15.2.2. Zayıf Yönler (W) 480
15.2.3. Fırsatlar (O) 480
15.2.4. Tehditler (T) 480
15.3. Diagnostic Interne – Diagnostic Externe Analizi 481
15.4. Diagnostic Interne – Diagnostic Externe Analiz Örneği 481
15.4.1. Diagnostic Interne 482
15.4.1.1. Üretim 482
15.4.1.2. Dağıtım ve Pazarlama 482
15.4.1.3. İnsan Kaynakları 482
15.4.1.4. Finansman 482
15.4.2. Diagnostic Externe 483
15.4.2.1. Çevre Analizi 483
15.4.2.2. PEST Analizi 483
15.4.2.3. Endüstriyel Çevre 483
15.4.2.4. Fırsatlar ve Tehditler 484
15.4.2.4.1. Fırsatlar 484
15.4.2.4.2. Tehditler 484

Bölüm XVI
SAYISAL YÖNTEMLER 485
16.1. Taban Aritmetiği 485
16.2. Ölçme ile İlgili Kavramlar 489
16.3. Hata Tespiti 490
16.4. Denklem Çözümleri 491
16.5. Polinom Regresyonu 497
16.6. İnterpolasyon Yöntemi 498
16.6.1. Basit Faiz Yöntemi 498
16.6.2. Bileşik Faiz Yöntemi 499
16.7. Extrapolasyon Yöntemi 500
16.8. Lineer İnterpolasyon 501
16.9. Lagrange İnterpolasyonu 502
16.10. Diferansiyel Uygulaması 503

16.11. Lineer Yaklaşım 504
16.12. Newton Metodu 506
16.13. Polinom Kullanarak Ara Değer Bulma 509
16.14. Doğrusal Programlama 510
16.15. Doğrusal Olmayan Programlama 512
16.15.1. Tek Bağımsız Değişkenli Fonksiyonda Çözüm 512
16.15.2. Birden Çok Bağımsız Değişkenli Fonksiyonda Çözüm 517
16.15.3. Kısıtlı Optimizasyon 520
16.16. Altın Kesit Metodu 522
16.17. Fibonacci Metodu 525
16.18. Türev Yöntemi 528
16.19. Cramer Yöntemi 529
16.20. Ters Matris Yöntemi 531
16.21. Karar Analizi 532
16.21.1. Belirsizlik Ortamında Karar Verme 532
16.21.1.1. İyimserlik Kriteri 532
16.21.1.2. Kötümserlik Kriteri 534
16.21.1.3. Hurwicz Kriteri 535
16.21.1.4. Pişmanlık Kriteri 536
16.21.1.5. Laplace Kriteri 537
16.21.2. Risk Ortamında Karar Verme 537
16.21.2.1. Maksimum Olasılık Kriteri 538
16.21.2.2. Beklenen Değer Kriteri 538
16.21.2.3. Beklenen Fırsat Kaybı Kriteri 539
16.21.2.4. Tam Bilginin Beklenen Değeri 539

Bölüm XVII
YATIRIM PROJELERİNDE KARAR AŞAMALARI 541
17.1. Doğrudan Yatırım ve Portföy Yatırımı 541
17.2. Karar Süreci 542
17.3. Doğrudan Yatırımların Etkileri ile İlgili Bir Modelleme 548

EKLER **551**
EK 1 551
EK 2 553
EK 3 554

KAYNAKLAR **561**

DİZİN **567**

YAZAR HAKKINDA **571**

KAYNAKLAR

Kitaplar:

Akgül, A. ve Çevik, O. (2003): **İstatistiksel Analiz Teknikleri SPSS'te İşletme Yönetimi Uygulamaları**, Ankara.

Alpar, R. (1997): **Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemlere Giriş**, Ankara.

Batmaz, N. ve Tunca, H. (2005): **Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye (1923-2003)**, Beta Basım, İstanbul.

Besanko, D. ve Braeutıgam, R. R. (2008): **Microeconomics**, John Wiley&Sons.

Bolak, M. (2000): **İşletme Finansı**, Birsen Yayınevi.

Cerit, C. ve Yüksel, M. (1997): **Matematik İstatistik**, İstanbul.

Cerit, C. ve Yüksel, M. (1993): **Olasılık**, İstanbul.

Cerit, C.: **İstatistik**, İstanbul.

Churchill, G. A. ve Iacobucci, D. (2002): **Marketing Research: Methodological Foundations**, Harcourt College Publishers.

Çancı, M. ve Erdal, M. (2013): **Lojistik Yönetimi**, İstanbul.

Çepni, E. (2010): **Ekonomik Göstergeler ve İstatistikler Rehberi**, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Çilan, Ç. A. (2013): **Sosyal Bilimlerde Kategorik Verilerle İlişki Analizi**, Pegem Akademi.

Dunham, M. (2003): **Data Mining Introductory and Advanced Topics**, Prentice Hall, New Jersey.

Durmuş, B., Yurtkoru, S. ve Çinko, M. (2013): **Sosyal Bilimlerde SPSS ile Veri Analizi**, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul.

Enders, W. (1995): **Applied Econometric Time Series**, Wiley and Sons, Kanada.

Erbaş, S. (2014): **Olasılık ve İstatistik**, Gazi Kitabevi, Ankara.

Ercan, M. (1997): **Bilimsel Araştırmalarda İstatistik**, Çeşitli Yayınlar Serisi No:6, İzmit.

Erdoğan, A. (2021): **Türevin Uygulama Alanları ve Diferansiyel Denklemler**, Nobel Yayınevi, Ankara.

Erdoğan, A. (2018): **Karar Alma Sürecinde ve Ekonomi Biliminde Kullanılan İstatistiki Metodlar ve Matematik Modeller** (2. Basım), DER Yayınları, İstanbul.

Erdoğan, A. (2018): **Finans Piyasalarında Kullanılan Cebirsel Yöntemler ve Finans Yönetiminde Karar Alma Süreci** (2. Basım), DER Yayınları, İstanbul.

Erdoğan, A. (2018): **Matematik**, Nobel Yayınevi.

Erdoğan, A. (2012): **Matematik**, Nobel Yayınevi, Ankara.

Erdoğan, A. (2011): **Ortogonal Polinomlar ve Uygulama Alanları & Gamma Fonksiyonu ve Cebirsel Denklemler**, Nobel Yayınevi, Ankara.

George, M. L. (2003): **Lean Six Sigma for Service: How to Use Lean Speed and Six Sigma Quality to Improve Services and Transactions**, McGraw – Hill.

Göktaş, Ö. (2005): **Teorik ve Uygulamalı Zaman Serileri Analizi**, Beşir Kitabevi, İstanbul.

Granville, W. A., Smith, P. F. ve Longley, W. R. (1959): **Diferansiyel ve İntegral Hesap** (*Çeviren: Naci İskender*), İstanbul.

Gujarati, D. (1999): **Temel Ekonometri**, (*Çevirenler: Ümit Şenesen, Gülay G. Şenesen*), Literatür Yayıncılık, İstanbul.

Güriş, S. ve Astar, M. (2014): **Bilimsel Araştırmalarda SPSS ile İstatistik**, DER Yayınları, İstanbul.

Güriş, S. ve Bülbül, Ş. (1995): **Olasılık**, Marmara Üniv. Nihad Sayar Eğitim Vakfı Yayınları, İstanbul.

Gürtan, K. (1982): **İstatistik ve Araştırma Metodları: İktisat ve İş İdaresine Tatbikatı**, İstanbul.

Işığıçok, E. (1994): **Zaman Serilerinde Nedensellik Çözümlemesi**, Uludağ Üniv. Basımevi, Bursa.

İzmir Ticaret Odası. (2002): **Küreselleşme Sürecinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Analizi: İzmir Örneği**, İzmir.

Karasar, N. (2014): **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, Nobel Yayınevi, Ankara.

Kayım, H. (1985): **İstatistiksel Ön Tahmin Yöntemleri**, Hacettepe Üniversitesi İİBF Yayınları, Ankara.

Kılıçbay, A. (1986): **Ekonometrinin Temelleri**, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 3330.

Kolb, R., Rodriguez, R. ve Carlin, A. *(Çeviren: Ali İhsan Karacan)*. (1996): **Finansal Yönetim**, Sermaye Piyasası Kurulu Yayın No:36, Ankara.

Kurtuluş, K. (2010): **Araştırma Yöntemleri**, Türkmen Kitabevi, İstanbul.

Kuş, E. (2012): **Nicel-Nitel Araştırma Teknikleri**, Anı Yayıncılık, Ankara.

Miller, I. ve Miller, M. (2006): **Matematiksel İstatistik (FREUND, J.E)** (*Çeviren: Ümit Şenesen*), Literatür Yayıncılık, İstanbul.

Moosa, I. A. (2002): **Foreign Direct Investment: Theory, Evidence and Practice**, Palgrave MacMillan, Hampshire.

Mucuk, İ. (1998): **Modern İşletmecilik**, İstanbul.

Newbold, P., Carlson, W. L. ve Thorne, B. M. (2017): **İşletme ve İktisat İçin İstatistik**, (*Çeviren: Ümit Şenesen*), Literatür Yayıncılık, İstanbul.

Newbold, P. (2009): **İşletme ve İktisat İçin İstatistik**, (*Çeviren: Ümit Şenesen)*, Literatür Yayıncılık, İstanbul.

Orhunbilge, N. (1999): **Zaman Serileri Analizi Tahmin ve Fiyat İndeksleri**, İstanbul.

Özdemir, T. (2000): **İstatistiksel Kalite Kontrol**, AÜFF Döner Sermaye İşletmesi Yayınları, No:62.

Öztürk, A. (2015): **Yöneylem Araştırmasına Giriş**, Ekin Yayınevi, Bursa.

Pande, P. S., Neuman, R. P. ve Cavanagh, R. R. (2012): **Six Sigma Yolu**, (*Çevirenler: Nafiz Güder, Güneş Tokcan*), Klan Yayınları, İstanbul.

Patterson, A., Bonissone, P. ve Pavese, M. (2005): **Quality and Reliability Engineering International**.

Pehlivanoğlu, V. (2017): **Optimizasyon: Temel Kavramlar & Yöntemler**, Ankara.

Petrochilos, G. (1989): **Foreign Direct Investment and The Development Process: The Case of Greece.**

Razin, A. ve Sadka, E. (2007): **Foreign Direct Investment, Analysis of Aggregate Flows**, Princeton University Press, Princeton and Oxford.

Sezen, H. (2004): **Yöneylem Araştırması**, Ekin Kitapevi, Bursa.

Tari, R. (2010): **Ekonometri**, Umuttepe Yayınları, Kocaeli.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü. (2005): **Tüketici Fiyatları Endeksi ve Üretici Fiyatları Endeksi**, Sorularla İstatistikler Dizisi.

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (2019): **PISA 2018 Türkiye Ön Raporu**, Eğitim Analiz ve Değerlendirme Raporları Serisi, No:10.

Thomas, G. B., Weir, M. D., Hass, J. ve Giordano, F. R. (2009): **Calculus I** (Çeviren: Recep Korkmaz), Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., Yayın No: 2150, İstanbul.

Turanlı, M. ve Güriş, S. (2000): **Temel İstatistik**, DER Yayınevi, İstanbul.

Turanlı, M., Güriş, S. ve Ayaydın, A. (1995): **İstatistik Temel Kavramlar ve Uygulamalar**, DER Yayınları, İstanbul.

TÜİK (2011): **İstatistiksel Kalite Kontrol: Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi No:11**, Ankara.

Türkbal, A. (1987): **Bilimsel Araştırma Metodları ve Uygulamalı İstatistik**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, No:640, Erzurum.

Tütek, H., Gümüşoğlu, Ş. ve Özdemir, A. (2012): **Sayısal Yöntemler: Yönetsel Yaklaşım**, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.

UNCTAD. (2002): **World Investment Report 2002**, Transnational Corporations and Export Competitiveness.

Under, M. (2012): **Kod Adı: L6 Sigma**, Borusan Holding A.Ş., İstanbul.

Unvan, H. (1989): **Finansal Varlıkları Fiyatlandırma Modeli ve Türkiye Üzerine Bir Deneme (1978-1986)**, Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları No:11, Ankara.

Wilkes, F. M. (1989): **Operational Research: Analysis and Applications**, McGraw-Hill Book Co Ltd.

Yaffee, R. ve Mcgee, M. (2000): **Introduction to Time Series Analysis and Forecasting**, Academic Press, San Diego.

Zill, D. G. ve Wrıght, W. S. (2013): **Calculus** (*Çeviren: İsmail Naci Cangül*), Nobel Yayınevi, Ankara.

Makaleler:

Admati, A. ve Pfleiderer, P. (1991): "*Sunshine Trading and Financial Market Equilibrium*", Review of Financial Studies.

Aladağ, Z., Akman, G. ve Al, O. (2011): "*Altı Sigma Yaklaşımı Kullanılarak Ambalaj Kullanımı Azaltılması Probleminin Çözümü*".

Albuquerque, R. (2003): "*The Composition of International Capital Flows: Risk-Sharing Through Foreign Direct Investment*", Journal of International Economics.

Anbari, F. T. ve Kwak, Y. H. (2005): "*Six Sigma, Programs and Proactive Risk Management*", Project Management Challenge 2005 Second Annual NASA Project Management Conference.

Atmaca, E. & Girenes, Ş. (2009): "*Literatür Araştırması: Altı Sigma Metodolojisi*", Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi.

Başar, S.: "*Yolsuzlukların Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerindeki Etkileri*".

Bircan, H. ve Köse, S. (2012): "*Altı Sigma ve Firmaların Altı Sigmaya Bakış Açısı: Sivas – Kayseri İli Örneği*", Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi.

Borensztein, E., Gregorio, J. ve Lee, J. (1995): "*How Does Foreign Direct Investment Affect Economic Growth?*", NBER Working Paper.

Boyacıoğlu, H. ve Güneri, P. (2006): "*Sağlık Araştırmalarında Kullanılan Temel İstatistik Yöntemler*", Hacettepe Dişhekimliği Fakültesi Dergisi, 30 (3).

Chuhan, P., Quıros, P. ve Popper, G-H.: "*International Capital Flows: Do Short-Term Investment and Direct Investment Differ?*", The World Bank Policy Research Working Paper.

Coşkun, S., Kartal, M., Coşkun, A. ve Bircan, H. (2004): "*Lojistik Regresyon Analizinin İncelenmesi ve Diş hekimliğinde Bir Uygulaması*", Cumhuriyet Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi, 7 (1).

Çabuk, Y. ve Karayılmazlar, S. (2010): "*Altı Sigma Yaklaşımı*", Bartın Orman Fakültesi Dergisi.

Çelik, Ş. (2015): "*Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi ile Hayvancılık Açısından Türkiye'de İllerin Sınıflandırılması*", Erciyes Üniversitesi FBE Dergisi, 31 (4).

Çevik, O. ve Aran, G.: "*Kalite İyileştirme Sürecinde HataTürü Etkileri Analizi ve Piston Üretiminde Bir Uygulama*", SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi.

Davarzani, H. ve Norrman, A. (2015): "*Toward A Relevant Agenda for Warehousing Research: Literature Review and Practitioners' Input*", Springer.

Demir, S. ve Kaderli, Y.: "*Beta Katsayılarının İstikrarı: İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında Bir Uygulama*"

Docherty, P.: "*Getting Six Sigma Into the DNA of Your Organization*".

Eraslan, E. ve Algün, O. (2005): "*İdeal Performans Değerlendirme Formu Tasarımında Analitik Hiyerarşi Yöntemi Yaklaşımı*", Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi.

Erdoğan, A. (2020): "*Analitik Hiyerarşi Sürecinin Matematiksel Yapısı*", Asos Journal, 104.

Erdoğan, A. (2020): "*Türkiye'de Lojistik Sektörünün SWOT Analizi*", Sosyal Bilimler Dergisi.

Erdoğan, A. (2015): "*Performance of Turkey in Logistics and Suggestions for Solutions to Improve Performance*", Social Sciences Research Journal, 4 (1).

Estrada, M. A. R. (2006): "*Application of New Graphical Method to Analyze Macroeconomics Relationships*", EVL-Working Paper.

Estrada, M. A. R. (2005): "*Introduction to Econographication*", FEA-Working Paper.

Goldstein, I. ve Razin, A. (2006): "*An Information-Based Trade-Off Between Foreign Direct Investment and Foreign Portfolio Investment*", Journal of International Economics.

Gövdere, B. ve Topuz, H. (2009): "*Türkiye ve AB'nin Yeni Üyelerinin Yabancı Yatırım Endeksleri Açısından Karşılaştırılması*", C.Ü. İİBF Dergisi, 10 (1).

Granger, C. W. J. (1980): "*Testing for Causality: A Personal Viewpoint*", Journal of Economic Dynamics and Control.

Granger, C. W. J. (1969): "*Investing Causal Relations by Econometric Models and Cross-Spectral Methods*", Econometrica, 37.

Kaya, E., Bulun, M. ve Arslan, A.: "*Tıpta Veri Ambarları Oluşturma ve Veri Madenciliği Uygulamaları*".

Küçükkocaoğlu, G. ve Kiracı, A.: "*Güçlü Beta Hesaplamaları*".

Ömürbek, N. ve Şimşek, A. (2014): "*Analitik Hiyerarşi Süreci ve Analitik Ağ Süreci Yöntemleri ile Online Alışveriş Site Seçimi*", Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi.

Ömürbek, N., Karaatlı, M. ve Yetim, T. (2014): "*Analitik Hiyerarşi Sürecine Dayalı TOPSIS ve VIKOR Yöntemleri İle ADIM Üniversitelerinin Değerlendirilmesi*", Selçuk Üniv. SBE Dergisi.

Öz, B. (2006): "*Diskriminant Analizi ve Diğer Çok Değişkenli İstatistik Yöntemlerle Arasındaki İlişkiler*", KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi 3 (2).

Özbek, H. ve Keskin, S. (2007): "*Standart Sapma mı Yoksa Standart Hata mı?*", Van Tıp Dergisi, 14 (2).

Özer, M. (1999): "*Türkiye'de Hisse Senedi Fiyatları ile Döviz Kuru Arasındaki Etkileşimler*", Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi, Bahçeşehir Üniversitesi.

Özdemir, Z. (2018): "*Sağlık Bilimlerinde Likert Tipi Tutum Ölçeği Geliştirme*", Huhemfad-Johufon, 5 (1).

Özveri, O. ve Altınoymak, F. (2013): "*Hizmet Sektöründe Altı Sigma: Bankacılık Uygulaması*", Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi.

Özveri, O. ve Dinçel, D. (2012): "*Altı Sigma Proje Seçim Yöntemleri ve Bir Hastanede Uygulanması*", Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi, 27 (2).

Parker, D. C. (2006): "*Theory of the Firm: Profit Maximization and Cost Minimization*", Dept. of Environmental Science and Policy.

Pınar, Ö. (2013): "*Dünya İş Yapma Endeksinde Türkiye'nin Yeri ve Türkiye'deki İş Ortamı*" İzmir Ticaret Odası Ar-Ge Bülteni.

Şenol, G. ve Anbar, A. (2010): "*Altı Sigma ve Finans Sektöründe Altı Sigma Uygulamaları*", İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 1 (2).

Shearer, C., (2000): "*The Crisp-DM Model: The New Blueprint for Data Mining*", Journal of Data Warehousing.

Şimşek, A., Çatır, O. ve Ömürbek, N. (2015): "*TOPSIS ve MOORA Yöntemleri ile Tedarikçi Seçimi: Turizm Sektöründe Bir Uygulama*", Balıkesir Üniversitesi SBE Dergisi.

Tarkun, E. T. (1996): "*Alternatif Korelasyon Teknikleri*", M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi.

Ünal, Ö. F. (2012): "*Performans Değerlemede Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) Uygulamaları*", Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi.

Vahaplar, A. ve İnceoğlu, M. (2010): "*Veri Madenciliği ve Elektronik Ticaret*", Computer Science and Engineering Research Journal.

Yang, J., Groenewold, N. ve Tcha, M. (2000): , "*The Determinants of Foreign Direct Investment in Australia*", Economic Record.

Yavuz, N. ve Baki, B. (2019): "*Patent Değerlerinin Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri ile Sıralanması: Otomotiv Sektöründe Bir Uygulama*", Karadeniz Teknik Üniversitesi SBE Dergisi.

YOİKK Sekreteryası, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü. (2009): "*Uluslararası Yatırım Yeri Endeksleri İncelemesi*".

Yüksel, H. (2012): "*Hizmet İşletmelerinde Altı Sigma Uygulamaları: Literatür Araştırması*", Selçuk Üniv. SBE Dergisi.

Zengin, E. Ç. ve Sağır, H. (2019): "*Rekabet Gücü Kapsamında Dünyadaki ve Türkiye'deki Kentlerin Değerlendirilmesi*", Selçuk Üniv. Sosyal Bilimler MYO Dergisi, 22 (2).

Web Siteleri

www.tcmb.gov.tr

www.tuik.gov.tr

www.worldbank.org

www.oecd.org

www.undp.org

www.heritage.org

www.weforum.org

www.sanayi.gov.tr

www.yased.org.tr

www.kearney.com

www.doingbusiness.org

www.nowsell.com

www.csun.edu

www.visionofhumanity.org

www.fonradar.com

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ RİSKİ OLARAK ISI STRESİ

Dr. İlknur Şimşek

nobel bilimsel

İş Sağlığı ve Güvenliği Riski Olarak Isı Stresi
Dr. İlknur Şimşek

Yayın No.: 2251
ISBN: 978-625-393-896-3
E-ISBN: 978-625-393-798-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir. Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Fatma Kama -fatma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Gilanlı, Elif., Çetin, Onur.
İş Sağlığı ve Güvenliği Riski Olarak Isı Stresi / İlknur Şimşek
1. Basım, XII + 102 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-896-3
E-ISBN: 978-625-393-798-0
1. Isı Stresi 2. Çalışma Hayatı 3. İş Sağlığı ve Güvenliği

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **ix**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **x**

KISALTMALAR ..... **xi**

1. GİRİŞ **1**

2. GENEL OLARAK ISI STRESİ **3**

2.1. Kavram Olarak Isı Stresi 3

2.2. Isı Stresi Standartları, Ölçekleri ve Analizi 6

2.2.1. Isı stresi standartları 9

2.2.1.1. Uluslararası standartlar örgütü ısı stresi standartları 10

2.2.1.2. Uluslararası çalışma örgütü ısı stresi standartları 13

2.2.1.3. Isı stresi ile ilgili diğer standartlar 15

2.2.2. Isı stresi ölçekleri ve analizi 17

2.2.2.1. Yaş termometre küre sıcaklığı 19

2.2.2.2. Termal konfor 22

2.2.2.3. Isı stresi analizi 24

2.3. Isı Stresinin Oluşmasına Yol Açan Etkenler 27

2.3.1. Sıcağa ya da soğuğa maruz kalma 29

2.3.2. Küresel iklim değişikliği faktörü 29

2.4. Isı Stresinin Etkileri 31

2.4.1. Isı stresinin çevreye ve sosyal yaşama etkileri 33

2.4.2. Isı stresinin ekonomiye etkileri 34

2.4.3. Isı stresinin sağlığa etkileri 37

2.5. Isı Stresi Riskleri ve Risk Grupları 42

2.5.1. Isı stresi riskleri 43
2.5.1.1. Kimyasallara maruz kalma 43
2.5.1.2. Hava kirliliğindeki artış 44
2.5.1.3. Olağanüstü hava olaylarında artış 45
2.5.1.4. Diğer riskler 46
2.5.2. Risk grupları 47
2.5.2.1. Yaş faktörü 47
2.5.2.2. Cinsiyet faktörü 48
2.5.2.3. Kronik hastalığı olanlar 49
2.5.2.4. Diğer gruplar 51

3. İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ BAĞLAMINDA ÇALIŞMA HAYATINDA ISI STRESİ 53

3.1. İş Sağlığı ve Güvenliği Açısından Isı Stresi 53
3.1.1. Meslek hastalıkları kaynağı olarak ısı stresi 56
3.1.2. İş kazaları kaynağı olarak ısı stresi 62
3.1.3. Verimlilik ve işçi performansı açısından ısı stresi 65
3.2. Isı Stresi Kaynaklı İş Sağlığı ve Güvenliği Sorunlarına Yönelik Tedbirler 67
3.2.1. Çalışma ortamının düzenlenmesi 70
3.2.1.1. Mühendislik kontrol önlemleri 73
3.2.1.2. Çalışma ortamında termal konforun sağlanması 75
3.3.1.3. Çalışma ortamında iklimlendirme düzenlemesinin yapılması 77
3.2.2. İş yeri iş sağlığı ve güvenliği politikalarının oluşturulması 77
3.2.3. Kişisel koruyucu donanımların kullanılması 79
3.2.4. Esnek iş programlarının oluşturulması 80
3.2.5. Gerekli önleyici ve koruyucu eğitimlerin verilmesi 81
3.3. Sektörler Dış Alan Çalışmalarında İş Sağlığı ve Güvenliği Riski Olarak Isı Stresi 83

3.3.1. Tarım sektörü 85
3.3.2. Turizm sektörü 88
3.3.3. İnşaat sektörü 89
3.3.4. Diğer sektörler 90

SONUÇ 91

KAYNAKLAR 95

ÖZ GEÇMİŞ 101

KAYNAKLAR

Adem, A., Dağdeviren M. (2021). *Termal Konfor ve Metabolik Oran Eşiti Faktörlerini İçeren Personel Çizelgeleme Modeli.* Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, 36(1), 303-317.

Akpınar, G. M. (2019). *İşçi ve İşveren Açısından İş Güvenliği İklimini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: İnşaat Sektörü Örneği,* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.

Aksoy, A. ve Kutluca, F. (2005). Çalışma Hayatında Stres Kaynakları, Stres Belirtileri ve Stres Sonuçlarının İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi,* 49, 457-486.

Albayrak Kuruoğlu, M. Y. (2006). *İnşaat Sektöründe Fiziksel Güce Dayalı İşlerin Sınıflandırılması ve Bu İşlerde Çalışanların Aktivite Düzeyinin Belirlenmesi.* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.

Altan, S. (2018). Örgütsel Yapıya Bağlı Stres Kaynakları ve Örgütsel Stresin Neden Olduğu Başlıca Sorunlar. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 2(3), 137-158.

Aytaçlı, B. (2012). Durum Çalışmasına Ayrıntılı Bir Bakış. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(1), 1-9.

Babalık, F. C. (2016). Mühendisler İçin Ergonomi İşbilim, Bursa: Dora Yay.

Baer, H. A. ve Singer, M. (2009). *Global Warming and the Political Ecology of Health*. California: West Coast Press.

Bayrak, İ. C. ve Telatar, O. M. (2021). İnşaat Sektörü ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisi Üzerine Ampirik Bir Analiz. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 12(3), 1283-1297.

Çalışkan, O. ve Türkoğlu, N. (2013). Türkiye'de Aylık 07.00, 14.00, 21.00 Ortalama Termal Konfor Koşullarının Zaman-Mekânsal Analizi (1975-2008). *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 11(1), 13-29.

Coşkun Beyan, A. (2019). Küresel İklim Değişikliği ve Mesleksel Sağlık Üzerine Etkisi. *Güncel Göğüs Hastalıkları Serisi*, 7(2), 62-66.

Çelebi, E. S. (2018). Ergonomik İyileştirmenin Çalışan Psikolojisi ve Verimliliğine Etkisi: Elektrikli Ev Aletleri Üreticisinde Bir Araştırma. *Journal of Life Economics*, 5(1), 83-94.

Çevik, M., Çevik, Y., Tengilimoğlu, D. ve Daş M. (2016). İş Yerinde Oluşan Stresin Çalışanlar Üzerindeki Etkileri; Acil Servis Hizmetleri Kapsamında Bir Uygulama. *Akademik Araştırma Tıp Dergisi,* 1(1), 24-34.

Çilek, H. C. (2013). *İnşaat Sektöründe İş Kazalarının Sebep ve Sonuçları Üzerine Bir Araştırma*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Akdeniz Üniversitesi.

Dash, S. K. ve Kjellstrom, T. (2011). Workplace heat stress in the context of rising temperature in India. *Current Science*, 101(4), 496-503.

Dehghan, H., Mortzavi, S. B., Jafari, M. J., Maracy, M. R. (2015). Development and Validation of a Questionnaire for Preliminary Assessment of Heat Stress at Workplace. *Journal of Research in Health Sciences,* 15(3), 175-181.

Derin, K. H. (2021). *Ferdi Kaza Sigortalarının İş Kazalarının Azaltılmasına Olan Etkisinin Ölçülmesi: İnşaat Sektörüne Yönelik Bir Model Önerisi*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Dieter, S., Fehrenbach, U., Lakes, T., Lauf, S., Meier, F. ve Schuster, C. (2013). Quantification of Heat-Stress Related Mortality Hazard, Vulnerability and Risk in Berlin, Germany. *Journal of the Geographical Society of Berlin,* 144(3-4), 238-259.

Drucker Godard, C., Ehlinger, S. ve Crenier, C. (2001). *Doing Management and Research. Validity and Reliability.* London: Sage Publications.

Elo, S., Kaariainen, M., Kanste, O., Pölkki, T., Utriainen, K., ve Kyngas, H. (2014). Qualitative Content Analysis: A Focus on Trustworthiness. *SAGE Open*, 4, 1-10.

Engin, A. ve İpek, M. (2020). Öğretmenlerin Stres Kaynakları, Stresle Baş Etme Yolları ve Okul - Aile - Yaşam Çatışma Düzeylerinin Belirlenmesi, *Aydın Sağlık Dergisi*, 6(2), 183-218.

Epstein, Y. ve Moran, D. S. (2006). Thermal Comfort and the Heat Stress Indices. *Industrial Health,* 44(3), 388-398.

Ergül, H. F. (2005). Motivasyon ve Motivasyon Teknikleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(14), 67-79.

Ergün, O. (29 Şubat 2020). *Sosyal Bilimlerde Görüşme Teknikleri.* https://medium.com/@oktayergun/g%C3%B6r%C3%BC%C5%9Fme-teknikleri-881f03b1cb66

Erzincan, T. (2020). *Türkiye'de İş Sağlığı ve Güvenliğinin İnşaat Sektöründeki Önemi: Bir Örnek Olay İncelemesi.* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi.

Eşsiz, T. (2019). *İş Kazalarının Meydana Gelmesinde Ücret Faktörü: Türkiye Uygulaması/Demir Çelik Uygulaması/İnşaat Sektörü Uygulaması.* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Rumeli Üniversitesi.

Eurostat. (Mayıs 2022). *Occupational Diseases Statistics.* https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Occupational_diseases_statistics#Overall_developments

Eurostat. (Ekim 2022). *Accidents at Work Statistics.* https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Accidents_at_work_statistics#Number_of_accidents

Ghany, A., Helal, M. ve Shady, M. R. (2013). Human Thermal Comfort and Heat Stress in an Outdoor Urban Arid Environment: A Case Study. *Hindawi Publishing Corporation Advances in Meteorology,* 2013. 1-7.

Glaser, J., Lemery, J., Rajagopalan, B., Diaz, H. F., Trabanino, R. G., Taduri, G., Madero, M., Amarasinghe, M., Abraham, G., Anutrakulchai, S., Jha, V., Stenvinkel, P., Roncal-Jimenez, C., Lanaspa, M. A., Correa-Rotter, R., Sheikh-Hamad, D., Burdmann, E. A, Andres-Hernando, A., Milagres, T., Weiss, I., Kanbay, M., Wesseling, C., Sa´nchez-Lozada, L. G. ve Johnson, R. J. (2016). Climate Change and the Emergent Epidemic of CKD from Heat Stress in Rural Communities: The Case for Heat Stress Nephropathy. *The American Society of Nephrology*, 11, 1472–1483.

Gürer, E. E. (2008). *Türkiye'de İnşaat Sektörü İçin Bir Risk Yönetim Modeli.* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Halaç, D. S. ve Güloğlu, C. (2019). İşyerinde Psikolojik Yıldırma Olgusunun Çalışan Verimliliği Üzerine Etkisi: MOSB'de Bir Saha Araştırması, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 26(1), 157-180.

Havenith G. ve Middendorp, H. V. (1990). The Relative Influence of Physical Fitness, Acclimatization State, Anthropometric Measures and Gender on Individual Reactions to Heat Stress. *European Journal of Applied Physiology and Occupational Physiology*, 61, 419-427.

Hayta, A. B. (2007). Çalışma Ortamı Koşullarının İşletme Verimliliği Üzerine Etkisi. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi,* 1, 21-41.

ILO. (2019). *Working on a Warmer Planet: The Impact of Heat Stress on Labour Productivity and Decent Work.* International Labour Office, Geneva.

ILO. (2022). *Safety and Health at Work*. https://www.ilo.org/global/topics/safety-and-health-at-work/events-training/events-meetings/WCMS_DOC_ENT_HLP_OSH_EN/lang--en/index.htm

ISO. (Ağustos 2017). *Ergonomics of the Thermal Environment, Assessment of Heat Stress Using the WBGT Index.* https://www.iso.org/standards/67188.html

İŞKUR. (Şubat 2023). *2022 Yılı İnşaat Sektörü İşgücü Piyasası Raporu.* https://media.iskur.gov.tr/66634/insaat-sektöru.pdf

Jameel, F. (Nisan, 2021). *Ölümcül Isı Seviyesi Düşündüğünüz Kadar Yüksek Bir Sıcaklık Olmayabilir: Serinletici 'Islak Termometre' Sıcaklıkları Bilimi*. https://alj.com/tr/spotlight-by-fady-fameel/olumcul-isi-seviyesi-dusundugunuz-kadar-yuksek-bir-sicaklik-olmayabilir-serinletici-islak-termometre-sicakliklari-bilimi/

Johns, N. ve Lee-Ross, D. (1998). *Research Methods in Service Industry Management*. London: New York.

Karakuş, N. ve Selim, S. (2022). Dış Mekan Termal Konfor Koşullarının Zamansal ve Mekansal Dağılımı: Konyaaltı-Antalya Örneği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 13(2), 259-269.

Kaya, Ö. (2010). *Türk İnşaat Sektöründe Risk Analizi ve Yönetiminin Araştırılması.* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.

Kenny, G. P., Yardley, J., Brown, C., J. Sigal, R. J., Jay, O. (2010). Heat Stress in Older Individuals and Patients with Common Chronic Diseases. *Canadian Medical Association Journal*, June, 182(10), 1053-1060.

Kılkış, İ. (2022). İş Sağlığı ve Güvenliği. Aysen Tokol, Yusuf Alper (Ed.). *Sosyal Politika içinde* (267-308). Bursa: Dora Yay.

Kjellstrom, T., Briggs, D., Freyberg, C., Lemke, B., Otto, M. ve Hyatt, O. (2016). Heat, Human Performance, and Occupational Health: A Key Issue for the Assessment of Global Climate Change Impacts. *Annu Rev Public Health*, 37, 97-112.

Koçyiğit, D. (2016). Motivasyon ve Verimlilik Arasındaki İlişki: Bir Vakıf Üniversitesi Örneği. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 31, 15-25.

Kurt, G. G. (2018). *İnşaat Sektöründe Çalışan İş Sağlığı ve Güvenliğinden Sorumlu Mühendislerin İş Kazalarının Önlenmesindeki Etkileri.* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Tarsus Üniversitesi.

Löfstedt., B. (1966). *Human Heat Tolerance.* İsveç: LUND.

Lundgren, K., Kuklane, K., Gao, C. ve Holmer, I. (2013). Effects of Heat Stress on Working Populations when Facing Climate Change. *Industrial Health*, 51, 3–15.

Mai Hoa, D. T., Nguyet, D. A., Phuong, N. H., Phuong, D. T., Nga, V. T., Few, R. ve Wilkels, A. (2013). *Heat Stress and Adaptive Capacity of Low Income Outdoor Workers and Their Families in the City of Da Nang, Vietnam.* London: IIED.

May, J. D., Deaton, J.W., Reece, F.N. ve Branton Usda, S.L. (1986). Effect of Acclimation and Heat Stress on Thyroid Hormone Concentration. *Poultry Science*, 65, 1211-1213.

Metinsoy, T. (2010). *A Method of Evaluation of Relationship Between The Safety Management and Overall Safety Performance in Construction Industry.* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Boğaziçi Üniversitesi.

Niosh. (Nisan, 2010). *Protecting Yourself from Heat Stress.* https://www.cdc.gov/niosh/docs/2010-114/default.html

Osha. (Mart, 2022). *Protecting Workers From Heat Stress.* https://csusasw.com/blog/osha-quick-card-protecting-workers-from-heat-stress/

Önder, M., Saraç, S. ve Eren, N. (2005). Yeraltı Ocaklarında Isı Stresinin Etkileri ve Analizi Üzerine Bir Paket Program. *Madencilik Dergisi*, 44(4), 39-46.

Özen, İ. (2016). *İnşaat Sektöründe İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulamaları Üzerine Bir Alan Araştırması.* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Üsküdar Üniversitesi.

Özşahin, E., Kaymaz, Ç. K. ve Albayrak, L. (2015). Artvin İlinin Biyoklimatik Konfor Şartlarının Analizi ve Turizm Bakımından Önemi. *International Journal of Human Sciences*, 12(2), 1050-1077.

Özüpek, A. A. (2019). *Örgütsel Sessizlik, İş Tatmini ve İş Stresi Arasındaki İlişki: İnşaat Sektörü Üzerine Bir Çalışma.* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Gelişim Üniversitesi.

Parsons, K. (2006). Heat Stress Standard ISO 7243 and its Global Application. *Industrial Health*, 44, 368–379.

Parsons, K. (2013). Occupational Health Impacts of Climate Change: Current and Future ISO Standards for the Assessment of Heat Stress. *Industrial Health*, 51, 86-100.

Patton, M. Q. (1990). *Qualitative Evaluation and Research Methods*, California: Sage Publications.

Razgratlı, A. (2016). *İnşaat Sektöründe İş Kazalarının Psikolojik Sonuçları.* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Beykent Üniversitesi.

Rhoads, R. P., Baumgard, L. H., Suagee, J. K. ve Sanders, S. R. (2013). Nutritional Interventions to Alleviate the Negative Consequences of Heat Stress. *American Society for Nutrition. Adv. Nutr.*, 4, 267–276.

Sarıöz, A. (2018). *Türkiye'de İnşaat Sektörü Çalışanlarında İş Kazaları ve İşe Bağlı Sağlık Sorunlarının Sosyodemografik Özelliklere Göre İncelenmesi.* [Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi]. Marmara Üniversitesi.

Sancar, M. C. ve Güngör, Ş. (2022). Isı İndeksi'ne Göre Antalya İli Biyoklimatik Konfor Özelliklerinin Analizi. *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 13(48), 710-723.

Sawka, M. N. ve Montain, S. J. (2000), Fluid and Electrolyte Supplementation for Exercise Heat Stres, *Am J Clin Nutr*, 72, 564S–572S.

SGK. (2021). *İş Kazası ve Meslek Hastalıkları İstatistikleri.* https://www.sgk.gov.tr/Istatistik/Yillik/fcd5e59b-6af9-4d90-a451-ee7500eb1cb4/

Şahin, N. S. (2010). *Yöneticilerin İşgören Sağlığı ve İş Güvenliği Uygulamalarına İlişkin Tutumları ve İnşaat Sektöründe Bir Araştırma.* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İnönü Üniversitesi.

Speakman, J. R. (2018). Obesity and Thermoregulation. *Handb Clin Neuro*, 156, 431-443.

Taşseten, Ö. M. (2019). *Sivas İlindeki Kamu ve Özel İş Yerlerinde İnşaat Sektöründe İş Sağlığı ve Güvenliği Tedbirleri ve Çalışanların Farkındalık Düzeylerinin Araştırılması.* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi.

Taşyürek, Y.E. (2007). *Occupational Accidents and Diseases in Turkish Construction Industry*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

Tekin Gündüz, S., Kurtuldu, A. ve Öksüz, S. (2015). İş-Aile Yaşam Çatışması, İş Tatmini ve İş Stresi Arasındaki İlişkiler. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 27-42.

TÜİK. (2022). *Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Cari Fiyatlarla Değer, Pay ve Değişim Oranı, Ekim-Aralık.* https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Donemsel-Gayrisafi-Yurt-Ici-Hasila-IV.-Ceyrek:-Ekim---Aralik

Türkay, T. ve Gerdan, S. (2022). Ameliyathane Çalışanlarının Termal Konfor Şartlarının Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma. *Ergonomi*, 5(2), 120-128.

UNDP. (Nisan 2016). *Climate Change and Labour: Impacts of Heat in the Workplace*. https://www.undp.org/publications/climate-change-and-labor-impacts-heat-workplace

Üner, M. H. ve Yılmaz, İ. (2020). Isı Stresi ve Sıvı Alımının Çalışan Sağlığı ve Güvenliği Üzerine Etkileri. *Isı Stresi ve Güvenliği Akademisi Dergisi*, 3(2), 129-134.

Wingo, J. E., Ganio M. S. ve Cureton, K. J. (2012). Cardiovascular Drift During Heat Stress: Implications for Exercise Prescription. *The American College of Sports Medicine*, 40(2), 88-94.

WHO. (2021). *WHO/ILO: Almost 2 Million People Die from Work-Related Causes Each Year*. https://www.who.int/news/item/17-09-2021-who-ilo-almost-2-million-people-die-from-work-related-causes-each-year

Yamankaradeniz, N. ve Turan Abi, T. (2022). Sıcak Çalışma Hatlarında Isıl Konfor İyileştirmesi: Soğuk Yelek Uygulaması. *Bursa Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*, 27(1), 1-20.

Yapıcı, F. ve Baş, H. (2015). Verimlilikte Ergonomik Faktörler. *Süleyman Demirel Üniversitesi Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi*, 3(3), 591-595.

Yıldırım, Ü. B., Taş, M. A. ve Çiçek, H. (2021). İşin Anlamlılığının İşten Ayrılma Niyetiyle İlişkisinde İş Stresinin Aracılık Rolü: Havaalanı Yer Hizmeti Çalışanları Üzerinde Bir Araştırma. *Van YYÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 51, 277-306.

Yıldızel, S. A., Yıldırım, M. S. ve Sarıcıoğlu, P. (2015). *Şantiyelerdeki İklim Koşullarının İşçi Sağlığı ve Performansı Üzerine Etkisi,* 5. İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Sempozyumu, İzmir.

Yüce, S. (2017). *İnşaat Sektöründe İş Kazalarının Tipleri ve Kazaların Azaltılmasına Yönelik Alınacak Önlemler*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Mersin Üniversitesi.

Yüksel, A. (2019). *İnşaat Sektöründe Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliğine Yönelik Tutumları: Tekirdağ Ergene Örneği.* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi.

Yüksel, H. (2014). Çalışma Yaşamı ve Stres Kavramı: Durumsal Bir Yaklaşım. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 3(3), 109-131.

KANSER
MANEVİYAT VE BEYİN

Tedavi Sürecinde Manevi Güçlenme ve EEG

Dr. Funda Eldemir

Editör
Prof. Dr. Öznur Özdoğan

nobel bilimsel

KANSER MANEVİYAT VE BEYİN:
Tedavi Sürecinde Manevi Güçlenme ve EEG

Dr. Funda Eldemir

Editör: Prof. Dr. Öznur Özdoğan

Yayın No.: 2365
ISBN: 978-625-376-096-0
E-ISBN: 978-625-376-097-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet
yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Bu çalışma doktora tezinden üretilmiştir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Dilek Gezgin -dilek@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Eldemir, Funda.
Kanser Maneviyat ve Beyin: Tedavi Sürecinde Manevi Güçlenme ve EEG / Funda Eldemir
1. Basım, XVI + 300 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-376-096-0
E-ISBN: 978-625-376-097-7
1. Kanser 2. Maneviyat 3. EEG 4. Frekans

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **xi**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **xiii**

GRAFİK LİSTESİ ..... **xiv**

RESİM LİSTESİ ..... **xv**

KISALTMALAR ..... **xvi**

GİRİŞ **1**

Araştırmanın Problemi 1

Araştırmanın Konusu 2

Araştırmanın Amacı 3

Araştırmanın Önemi 5

Araştırmanın Hipotezleri 8

Araştırmanın Sınırlılıkları 12

Birinci Bölüm
KURAMSAL ÇERÇEVE **15**

Kanser 15

Kanserin Tanımı ve Epidemiyoloji 15

Kanserde Tedavi Yöntemleri 19

Kemoterapi Tedavi Yöntemi 20

Radyoterapi Tedavi Yöntemi 21

Cerrahi Tedavi Yöntemi 22

Hormon Tedavisi Yöntemi 22

Kanser Hastasının Tanı ve Tedavi Sürecindeki Sorunları 23

Kanserin ve Yan Etkilerin Oluşturduğu Fizyolojik Şikâyetler 23

Kanserin ve Yan Etkilerinin Oluşturduğu Fonksiyonel Durum 24

Kanserin ve Yan Etkilerinin Oluşturduğu Psikososyal Sorunlar 25

Kanser Hastası Yakınında Tanı ve Tedavi Sürecindeki Sorunlar 29
Kanser Hastası Yakınında Tanı ve Tedavi Sürecindeki Fizyolojik Sorunlar.....29
Kanser Hastası Yakınında Tanı ve Tedavi Sürecindeki Fonksiyonel Durum 30
Kanser Hastası Yakınında Tanı ve Tedavi Sürecindeki Psikososyal Sorunlar 31
Maneviyat.....33
Maneviyatın Tanımı 33
Manevi İhtiyaçlar 35
Manevi Bakım 40
Hastalık ve Başa Çıkma 42
Hastalık ve Bağlanma.....44
Hastalık ve Anlam Arayışı.....48
Nörobilim.....50
Bilişsel Nörobilim ve Beyin.....50
Nörobilim Görüntüleme Teknikleri.....53
EEG (Elektroensefalogram).....54
EEG Dalgalarının Sınıflandırılması 56

İkinci Bölüm
YÖNTEM 59
Araştırmanın Modeli.....59
Katılımcıların Özellikleri 62
Uygulama Yerinin ve Zamanının Belirlenmesi 65
Araştırmanın Aşamaları 67
Verilerin Toplanması ve Analizi.....70
Araştırmada Kullanılan Ölçme Araçları 71
Tanrı Algısı Ölçeği (TAÖ) 71
Kısa Semptom Envanteri (KSE) 73
EEG Görüntüleme Tekniği 76
Araştırmanın Geçerliği ve Güvenirliği 81
Oturumlar.....82

Üçüncü Bölüm
MANEVİ BAKIM UYGULAMALARI 85
1. Oturum Tanışma-Özsevgi.....85
2. Oturum Affetme-Tövbe 96
3. Oturum Özveri-Fedakârlık.....101
4. Oturum Sabır 109
5. Oturum Olumlu Düşünce-Niyet 120
6. Oturum Hayatın Anlamı ve Maneviyat 126
7. Oturum Bilgelik-Mutluluk 132
8. Oturum Kendini Bilmek-Tek Başınalık.....137
9. Oturum Umut ve Dua 140
10. Oturum Takva-Tevekkül.....144
11. Oturum Kul-Peygamber İlişkisi.....148
12. Oturum Şükür 151
13. Oturum Barış-Genel Değerlendirme 154

Dördüncü Bölüm
BULGULAR 175
Manevi Gereksinimlerin Tespit Edilmesine Dair Bulgular ve Tartışma 175
Manevi İhtiyaçlar 177
Niyet 180
Şükür 182
Sabır 184
Özveri 188
Mutluluk 192
Sevgi 194
Anlamlandırma 196
Tevekkül 198
Affetme 202
Ruhun Ölümsüzlüğü 209
Denge 213
Dua 215
Hasta ve Hasta Yakınlarının Manevi Bakımla İlgili Görüşleri 217

Manevi Bakımın Kısa Semptom Envanteri ve Tanrı Algısı Ölçeği Puanları Üzerindeki Etkililiğini Tespit Etmeye Dair Bulgular ve Tartışma.....223
Örneklem Grubuna İlişkin Betimsel Bulgular.....223
Ön Test, Son Test ve İzleme Testlerine Ait Bilgiler.....225
Tanrı Algısı Ölçek Verilerinin Analizi.....225
Tanrı Algısı Ölçeği Alt Boyutları Açısından Deney Grubu Ön Test ve Son Test Analizleri.....225
Tanrı Algısı Ölçeği Alt Boyutları Açısından Deney Grubu Son Test ve İzlem Test Analizleri.....226
Tanrı Algısı Ölçeği Alt Boyutları Açısından Kontrol Grubu Ön Test ve Son Test Analizleri.....227
Tanrı Algısı Ölçeği Sevgi Yönelim Alt Boyutu Açısından Deney Grubu ve Kontrol Grubu Ön test Ve Son Test Karşılaştırma Grafiği.....228
Tanrı Algısı Ölçeği Korku Yönelim Alt Boyutları Açısından Deney Grubu ve Kontrol Grubu Ön Test ve Son Test Karşılaştırma Grafiği.....229
Kısa Semptom Envanteri Ölçek Verilerinin Analizi.....230
Kısa Semptom Envanteri Ölçeğinin Alt Boyutlarının Deney Grubu Ön Test ve Son Test Verilerinin Analizi.....230
Kısa Semptom Envanteri Ölçeğinin Alt Boyutlarının Deney Grubu Son Test ve İzlem Test Verilerinin Analizi.....231
Kısa Semptom Envanteri Ölçeğinin Alt Boyutlarının Kontrol Grubu Ön Test ve Son Test Verilerinin Analizi.....232
Kısa Semptom Envanteri Ölçeğinin Alt Boyutunun Deney ve Kontrol Grubu Ön Test ve Son Test Puanlarının Karşılaştırma Grafiği.....233
Hastaları ve Hasta Yakınlarının Ölçeklerin Puan Analizleri.....235
Deney Grubu Hastaları ve Hasta Yakınlarının Tanrı Algısı Ölçeği Alt Boyutları Ön Test Puan Analizleri.....235
Deney Grubu Hastaları ve Hasta Yakınlarının Tanrı Algısı Ölçeği Alt Boyutları Son Test Puan Analizleri.....236
Deney Grubu Hastaları ve Hasta Yakınlarının Tanrı Algısı Ölçeği Alt Boyutları İzlemTest Puan Analizleri.....237
Kontrol Grubu Hastaları ve Hasta Yakınlarının Tanrı Algısı Ölçeği Ön Test Puan Analizleri.....238
Kontrol Grubu Hastaları ve Hasta Yakınlarının Tanrı Algısı Ölçeği Son Test Puan Analizleri.....239

Deney Grubu Hastaları ve Hasta Yakınlarının KSE Alt Boyutları Ön Test Puan Analizleri....240
Deney Grubu Hastaları ve Hasta Yakınlarının KSE Alt Boyutları Son Test Puan Analizleri....241
Deney Grubu Hastaları ve Hasta Yakınlarının KSE Alt Boyutları İzlem Test Puan Analizleri....243
Kontrol Grubu Hastaları ve Hasta Yakınlarının KSE Alt Boyutları Ön Test Puan Analizleri....244
Kontrol Grubu Hastaları ve Hasta Yakınlarının KSE Alt Boyutları Son Test Puan Analizleri....246
Elektroensefalografi (EEG) Verilerinin Analizi....247
Deney Grubu EEG1 Ön Test ve EEG2 Son Test Analizi....247
Deney Grubu Hastaların ve Hasta Yakınlarının EEG1 Ön Testlerinin Karşılaştırılması....249
Deney Grubu Hastaların ve Hasta Yakınlarının EEG2 Son Testlerinin Karşılaştırılması....250
EEG1 Ön ve EEG2 Son Testlerinin Deney Grubu Tanrı Algısı Ön ve Son Testleri İle Karşılaştırılması....251
EEG1 Ön ve EEG2 Son Testlerinin Deney Grubu Kısa Semptom Envanteri Alt Boyutları Ön ve Son Testleri İle Karşılaştırma Analizi....252
EEG1 Ön ve EEG2 Son Testlerinin Deney Grubu Hasta ve Hasta Yakınları TAÖ ve KSE Ön ve Son Testleri ile Karşılaştırılması....253
Nicel Ölçme Araçlarından Elde Edilen Sonuçların Değerlendirilmesi ve Tartışma....256
Tanrı Algısı Düzeyine İlişkin Değerlendirmesi....258
Kısa Semptom Envanterine İlişkin Değerlendirme....261
Elektroensefalografi (EEG) Verilerine İlişikin Değerlendirme....264

Beşinci Bölüm
SONUÇ VE ÖNERİLER....269
TAÖ, KSE ve EEG Ön Test- Son Test Sonuçları....274

KAYNAKÇA....283
EK 1. Deney ve Kontrol Grubu Katılımcıların Özellikleri....297

KAYNAKÇA

Abbuhl, R., Gass, S., Mackey, A. (2014) Experimental research design. *Research methodsin Linguistics, Cambridge University Press,* (116-134) Cambridge.

Açıkgöz, A., Yıldız, E. (2017) Meme Kanseri Etiyolojisi ve Risk Faktörleri. *Ergoterapi ve Rehabilitasyon Dergisi, 5(1), 45-56.*

Adam Karduz, F. F. (2019). *Affetme eğilimi kazandırmaya yönelik psikoeğitim programının affetme eğilimi kazandırma ve beş faktör kişilik özellikleri üzerindeki etkisi.* Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Adshead, G. (1998) *Psychiatric staff as attachment figures.* Br J Psychiatry.172, 64-69.

Alkan, Y. (2006) Eeg İşaretlerinin Ayrıştırılmasında Altuzay Yöntemlerinin Kullanılması. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 1(3), 211-219.

Akarsu, B. (1962) Sokrates'de erdem düşüncesi. *İstanbul Üniversitesi Felsefe Arşivi Dergisi,* 13, 57-73.

Akgün Kostak, M. (2007) Hemşirelik bakımının spiritüel boyutu. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, *2*(6), 105-115.

Albayrak A, Kurt E. (2016) Meme kanserli hastalarda ağrı ve uzuv kaybına (mastektomi) bağlı depresyon düzeylerinin yaşam kalitesi ve dindarlik ile ilişkisi. *Dokuz Eylül Ünivesitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Din Piskolojisi Özel Sayısı,* 41-81.

Alchalabi, A. (2017) *A Wearable EEG-based serious game for focus ımprovement and diagnosing ADHD/ADD Patients by EEG Signals Classification Odaklanmanın geliştirilmesi için giyilebilen EEG temelli uygulamalı oyun ve EEG sinyal sınıflandırması ile DEHB hastalarına tanı koyma.* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Şehir Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü.

Alexiou, K., Zamenopoulos, T., Johnson, J. ve Gilbert, S. (2009) Exploring the neurological basis of design cognition using brain imaging: Some preliminary results. *Design Studies*, 30(6), 623-647. doi: 10.1016/j.destud.2009.05.002

Angın, N. Y. (2020) *Obsesif kompulsif bozukluk tanılı hastalarda dini yönelim ve Tanrı algısının incelenmesi karma yöntem araştırması.* Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Anuk, D. (1999) Kanser, kanserli hasta, hasta ailesi ve tedavi ekibi. *Konsültasyon Liyezon Psikiyatrisi Kongre Kitabı* Düz: Özkan S, İstanbul, 160- 173.

Apaydın, H., Özer, S., Aydın, A. R. (2015) Hastalık sürecinde bireylerin dinî eğilimlerine psikolojik bir yaklaşım. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (3), 5-51.

Arık, A. (1998) *Psikolojide bilimsel yöntem* (2.Baskı). İstanbul: Çantay Kitabevi.

Arruebo, M., Vilaboa, N., Sáez-Gutierrez, B., et al. (2011) Assessment of the evolution of cancer treatment therapies. *Cancers Basel,* 3(3), 3279–3330.

Arslan, S. (2019) *Öğretmen adaylarında kişilerarası tarz, affetme ve evlilik tutumu arasındaki ilişkinin incelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Aydın, A. R. (2010) Tanrı algısına Jungçu bir bakış. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* (28), 53-61.

Aykaç, A. (2015) *EEG, Elektroensefalogram*. YDÜ Tıp Fakültesi, Biyofizik Anabilim Dalı Ders Notları.

Ayten, A., (2012) *Tanrı'ya Sığınmak Dini Başa Çıkma Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma.* İz Yayınları, İstanbul, s. 37.

Ayten, A., (2010) *Psikoloji Ve Din Psikologların Din Ve Tanrı Görüşleri.* İz Yayınları, İstanbul, s. 121.

Ayverdi, İ. (2005) *Misalli Büyük Türkçe Sözlük, 2.* İstanbul: Kubbealtı.

Baade, P. D., Youlden, D. R., & Chambers, S. K. (2011) When do I know I am cured? Using conditional estimates to provide better information about cancer survival prospects. *Medical Journal of Australia*, 194(2), 73-77.

Babaoğlu, E., Öz, F. (2003) Terminal dönem kanser hastasına bakım veren eşlerin duygusal ve sosyal sorunları arasındaki ilişki. *Hemarge Dergisi*, 24-33.

Bag, B. (2012) Kanser hastalarında yorgunluğa bağlı psikososyal sorunlar ve çözüm önerileri. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 21(4), 253-273.

Bağcı, E. (2022) *Temalı tanıtım filmlerinin tüketici zihninde yarattığı etkilerin nörobilim araçları ile analizi: (Eeg ve göz izleme).* Doktora Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bahadır, A. (2002) Ergen kişiliği bağlamında din-kişilik ilişkisi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14(14), 111-124.

Bahar, A. (2007) Kanser Hastalarına Psikososyal Yaklaşım. *Anadolu Hemşirelik Ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 10(1),105-101.

Başar, S., (2021) *Gebelik sürecinde kadınlara yönelik olarak hastanede manevi bakım uygulamaları (İzmir Örneği).* Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bayık, A. (1989) Kanser Epidemiyolojisi. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi, 5*(3), 58-70.

Baykara, O. (2016) Kanser Tedavisinde Güncel Yaklaşımlar. *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi,* 5(3), 154-65, doi:10.5505/bsbd.2016.93823.

Bayraklı, B. (2001) *Dua, Kur'an Tefsiri*. İstanbul: Bayraklı Yayınları, C. II, s. 427. Cilacı, Osman, DİA, C. IX, s. 529.

Bayraktutar, M. (2019) *İmam hatip lisesi öğrencileri örnekleminde dini başa çıkma ve Tanrı tasavvuru ilişkisi.* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Beauregard, M., Paquette, V. (2008) Contents lists available at science direct neuroscience letters the neural correlates of two forms of spiritual love: An EEG Study *E. S. Louise Faber Queensland Brain Institute, The University of Queensland, Brisbane.*

Beauregard, M., Paquette, V. (2008) EEG activity in Carmelite nuns during a mystical experience. *Neuroscience Letters,* 444, 1–4.

Bowlby, J. (1973) *Separation: Anxiety and Anger*. New York: Basic Books;

Bowlby, J. (1977) The making and breaking of affectional bonds. II. Some principles of psychotherapy. *The fiftieth Maudsley lecture. Br J Psychiatry*, 130, 421–31.

Bowlby, J. (1980) *Loss: Sadness and Depression*. New York: Basic Books;

Bowlby, J. (1988) *A Secure Base Parent-Child Attachment and Healthy Human by U.S.A.,* Basic Books, A Member of the Perseus Books Group; 29.

Braam, R.L., Uum, S., Lenders, J., Thien, T. (2008) Bromide as marker for drug adherence in hypertensive patients. *British journal clinical pharmacology*, 65(5), 733-736.

Bray, F., Ferlay, J., Soerjomataram, I., Siegel, R. L., Torre, L. A., & Jemal, A. (2018) Global cancer statistics 2018: GLOBOCAN estimates of incidence and mortality worldwide for 36 cancers in 185 countries. *CA: a cancer journal for clinicians*, 68(6), 394-424.

Bugay, A. ve Demir, A. (2012) Affetme artırılabilinir mi? affetmeyi geliştirme grubu. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(37), 96-106.

Burnet, J. (1968) *Greek philosophy Thales to Plato.* New York: St. Martin's Press. Classen, C.J.

Büyüköztürk, Ş., Çokluk, Ö., Köklü, N. (2019) *Sosyal bilimler için istatistik.* Pegem Akademi, Ankara.

Can, G. (2006) Kanser hastalarında yorgunluk. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi,* 3(2), 10-17.

Carrel, A. (1981) *Dua* (terc. Alper Yücetürk), Yağmur Yayınları, İstanbul.

Cevizci, A. (2006) Sokrates, Say Yayınları, İstanbul.

Ceylan, U. E. (2018) *Ölümlülük bilincinin dini başa çıkma, Tanrı algısı, ölüm kaygısı ve psikolojik iyi olma ile ilişkisi,* Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ciechanowski, P., Katon, W., & Hirsch, I. (1999) Attachment style and adherence in the diabetic patient. *Psychosomatic Medicine*, 61(1), 110.

Cora, M. (2020) Kur'an muhtevası açısından niyet ve önemi. *Kesit Akademi Dergisi*, 6(23), 198-236.

Cotton, S. P., Levine, E. G., Fitzpatrick, C. M., Dold, K. H., & Targ, E. (1999). Exploring the relationships among spiritual well-being, quality of life, and psychological adjustment in women with breast cancer. *Psycho-Oncology: Journal of the Psychological, Social and Behavioral Dimensions of Cancer*, 8(5), 429-438.

Creswell, J. W. (2003). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

Çelik, İ., Abalı H. (2002). High incidence of central nervous system involvement in patients with breast cancer treated with epirubicin and docetaxel. *American Journal of Clinical Oncology,* 25:632-633.

Çetinkaya B, Altundağ S, Azak A. (2007). Spiritüel bakım ve hemşirelik. *Adnan Menderes Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi,* 8(1), 47-50.

Çınar, M. (2015) *Yetişkin ve yaşlılarda Tanrı'ya bağlama tarzı ve ölüm kaygısı ilişkisi üzerine bir araştırma.* Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çiçek, M., Nalçacı, E. ve Kalaycıoğlu, C. (2003) Line bisection task performance and resting EEG alpha power. *International Journal of Neuroscience,* 113, 849-866.

Özdemir, N., Çuhadar, D., Sertbaş, G. (2006) Sosyal çevrenin onkoloji hastalarının anksiyete ve depresyon düzeyine etkisi. *Sağlık ve Toplum*, 16(3), 48-55.

Dağcı, A., (2020) *Huzurevi yaşlılarının manevi gereksinimlerinin belirlenmesi ve değer odaklı manevi bakım programının umut, psikolojik iyi oluş ve Tanrı algısı düzeyleri üzerindeki etkililiğinin değerlendirilmesi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dedeli, Ö., Fadıloğlu, Ç., Uslu, R. (2008) Kanserli bireylerin fonksiyonel durumları ve algıladıkları sosyal desteğin incelenmesi. *Türk Onkoloji Dergisi*, 23(3), 132-139.

Dedeli, Ö., Karadenız G. (2009) *Kanser ağrısının kontrolü ile psikososyal spiritüel modelin birleştirilmesi.* Ağrı dergisi, 21: 45-53.

Demirsoy, N. (2014) Eski uygarlıklardan günümüze yansıyan holistik tıp uygulamaları. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 39-40.

Dereli, T. (1995) *Örgütsel davranış*, 3. Baskı, Menteş Kitabevi. İstanbul.

Dınvar, P. E. (2011) *Travma sonrası stres, dünyaya ilişkin varsayımlar ve Tanrı algısı arasındaki ilişki.* Yükek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Doğan, T. ve Totan, T. (2013) Psychometric properties of Turkish version of the Subjective Happiness Scale. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 1(1), 23-31.

Doğramacı, M. (1997) *Yetiştirme yurtlarında yaşayan ergenlerin ruhsal semptomlarının ve benlik saygılarının incelenmesi.* Lisans Bitirme Tezi. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, İzmir.

Dökmen, Ü. (1988) Empatinin yeni bir modele dayanılarak ölçülmesi ve psikodrama ile geliştirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 21(1), 155-190.

Dökmen, Z. (2012) Yakınlarına bakım verenlerin ruh sağlıkları ile sosyal destek algıları arasındaki ilişkiler. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 3(1).

Durmuş, İ. (2020) Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinin genç bireylerin yaşam tarzları ile girişimcilik niyetleri açısından incelenmesi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergis*i, 9(3), 1731-1749.

Düger, T., Atasavun, S. U., Yıldız, V. K. (2019) Onkolojik fizyoterapi ve rehabilitasyonda egzersizin kanıt düzeyi, *Fizyoterapi ve Rehabilitasyonda Kanıta Dayalı Yaklaşımlar, Yazıcıoğlu Şener (Ed.),* 1:71-89.

Ekim, A. (2021) *Bilişsel yorgunluğun eeg işaretleri ile sınıflandırılması.* Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Ekşi, H. (2001) *Başa çıkma, dinî başa çıkma ve ruh sağlığı arasındaki ilişki üzerine bir araştırma*: Eğitim, İlahiyat ve Mühendislik Fakültesi Öğrencilerinin Karşılaştırılması. Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ekti Genç, R. (2005) *Kemoterapi alan çocuklarda etkili hemşirelik girişimlerinin yorgunluk semptomuna etkisi.* Doktora Tezi. Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Elbi, H. (1991) Kanserin psikolojik yönleri. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 2(1), 60- 64.

Ercan, İ., Kan, E. (2004). Ölçeklerde güvenirlik ve geçerlik. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 30(3), 211-216.

Erdoğan, E. (2013) *Farklı pencereler, farklı manzaralar: Sosyal bilimlerde yöntem tartışmaları.* Hiperlink Yayınları, Pınar Uyan Semercis:121.

Erdoğan, E. (2014) *Tanrı algısı, dinî yönelim biçimleri ve dindarlığın psikolojik dayanıklılıkla ilişkisi.* Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ergenç, İ. (1994) *Beyindeki dil*. Bilim ve Teknik Dergisi, Ankara: Tübitak Yayınları.

Faber, E. S. L. (2016) *The neural correlates of two forms of spiritual love: an EEG study,* Queensland Brain Institute, The University of Queensland, Brisbane.

Ferlay J, Soerjomataram I, Ervik M, Et al. (2013) Globocan 2012 V1.0, *Dünya çapında kanser insidansı ve mortalite*: Iarc Cancer Base No. 11 Lyon, Fransa: Uluslararası Kanser Araştırmaları Ajansı.

Fincham, F. D. (2000) The kiss of the porcupines: from attributing responsibility to forgiving. *Personal Relationships*, 7, 1-23.

Flanagan, J., Holmes, S. (2000) Social perceptions of cancer and their ımpacts: ımplications for nursing practice arising from the literature. *Journal of Advanced Nursing,* 32 (3): 740-749.

Forsyth, J. (2017) *Abraham Maslow: Din ve kendini gerçekleştirme*. Psikolojik Din Kuramları, 294-296 Edt: Mustafa Ulu, Kimlik Yayınları, Kayseri

Franklin, V. E. (2014) *Hayatın anlamı ve psikoterapi*. Say yayınları. İstanbul.

Fromm, E. (1985) *Sevme sanatı*. Say Dağıtım Ltd.şirketi. İstanbul.

Fromm, E. (1995) *Erdem ve mutluluk*. (A. Yörükan, Çev.) Türkiye İş Bankası Yayınları. İstanbul.

Garman, K. S., & Cohen, H. J. (2002) Functional status and the elderly cancer patient. *Critical Reviews in Oncology Hematology*, 43(3), 191-208

Gay, L. R. (1985) *Educational evaluation and measurement*. 2nd edition. London: A Bell & Howell Company.

Given, C., Stommel, M., Given, B., Osuch, J., Kurtz, M., Kurtz, J. (1993) The ınfluence of cancer patients' symptoms and functional states on patients' depression and family caregivers' reaction and depression. *Health Psychology,* 12(4): 277-285.

Glick, I. O., Weiss, R. A., & Parkes, C. M. (1974) *The first year of bereavement.* New York: Wiley.

Gökcan, M. (2018) Tasavvufta tevekkül anlayışı. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18 (1), 131-165.

Görgülü, Ü., Akdemir, N. (2010) İleri evre kanser hastalarına bakım verenlerin yorgunluk ve uyku kalitesinin değerlendirilmesi. *Genel Tıp Dergisi,* 20(4), 125-132.

Görgülü, Ü. (2010) *İleri evre kanser hastalarına bakım verenlerin yorgunluk ve uyku kalitesine hemşirenin eğitim ve danışmanlık hizmetinin etkisi*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Groves, J. E. (1978) Taking care of the hateful patient. *N Engl J Med.* 298 (16): 883–887.

Gunther, W., Muller, N., Trapp, W., Haag, J.C., Straube, A. (1996) Quantitative eeg analysis during motor function and music perception in tourette's syndrome. *European Archives of Psychiatry And Clinical Neuroscience*, CCXLVI, 4:197-202.

Guthrie, W. (1999) *İlkçağ felsefe tarihi*, (Çev.) Ahmet Cevizci, Gündoğan Yayınları. Ankara.

Güler, Ö. (2007) Tanrı algısı ölçeği (TA): Geçerlik ve güvenirlik araştırması. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 123-133.

Güler, Ö. (2016) Depresyon belirtileri ve stresle başa çıkma yöntemleri ile dindarlıkla ilgili bazı değişkenler arasındaki ilişki. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, (8), 6-18.

Gündüz, M. M. (2019) Niyet kavramı ve din eğitimi açısından anlam katmanları. *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(2), 301-332.

Güner, O. (2004) Bir denge ve itidal dini olarak İslam. *İslamic Studies,* 10.13140/RG.2.2.11819.28961

Gürkan, A., Yıldırım, S. (2010) Psikososyal açıdan kanser ve psikiyatri hemşiresinin rolü. *Ege Üniversitesi Hemüirelik Yüksek Okulu Dergisi* 26 (1), 87-97.

Hardalaç, N., Yaşar, H., Özışık, P. A. (2020) Klasik Türk müziği makamlarının minör/majör depresyon hastalarının üzerindeki duygu değişimlerine ve tedavi süreçlerine etkilerinin beyin eeg sinyalleri kullanılarak analiz edilmesi potansiyelinin meta-sentez yöntemi ile incelenmesi. *21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(27), 947-978.

Hayta, A. (2017) *Allah'a bağlanmak: Bağlanma kuramı ve Tanrı tasavvuru ilişkisi.* İstanbul: Onto Yayınları, S:105.

Hayta.A. (2006) Anneden Allah'a: Bağlanma Teorisi ve İslâm'da Allah Tasavvuru. *Değerler Eğitimi Dergisi,* 4(12), 29- 63.

Hazan, C. (1987) Conceptualizing romantic love as an attachment process. *Journal of personality and social psychology*, *52*, 511-524.

Herth, K. (1993) Hope in the family caregiver of terminally ill people. *Joumal of Advanced Nursing,* 18: 538-548.

Hintistan, S., Pekmezci, H., Nural, N., Güner, S.G. (2015) Kemoterapi Alan Hastalarda Psikolojik Semptomlar. *Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi*, 4(1), 1-9

İzutsu, T. (1996) *Kur'an da Allah ve insan* (terc. Süleyman Ateş). Ankara: Kevser Yayınları.

Johnson, K. S., Tulsky, J. A., Hays, J. C., Arnold, R. M., Olsen, M. K., Lindquist, J. H., Steinhauser, K. E. (2011) Which domains of spirituality are associated with anxiety and depression in patients with advanced illness? *Journal Of General İnternal Medicine,* 26(7), 751–758.

Kabuto, M., Kageyama, T., Nıtta, H. (1993) EEG power spectrum changes due to listening to pleasant musics and their relation to relaxation effects. *Nippon Eiseigaku Zasshi (Japanese Journal of Hygiene),* XLVIII, 4:807-818.

Karakaş, A. C., Koç, M. (2014) Stresle başa çıkma ve dini başa çıkma yöntemleri arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 3, 610-631.

Karakaş, S., Baran, Z. (2010) Beynin Elektriksel Faaliyeti: Kavramlar, işlemler, olaylar ve analiz teknikleri (Böl. 6). N. Yüksel (Ed.) *Temel Psikofarmakoloji.*

Karaman, A. (2019) *Hemşirelerin manevi bakım algıları ile manevi bakım yeterlilikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Karasar, N. (1998) *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Karasar, N. (2009) *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler*. Ank.: Nobel Yayın Dağıtım.

Kaya, M. (2013) Plataon' un ruh kavramı. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(1), 1-14.

Kayal, S. (2019) *Cancer therapy: A Brief Outline* Ann Natl Acad Med Sci (India), 55:138–144.

Keleş, Ş. (2020) Mutluluk üzerine ampirik bir analiz. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(20), 156-174.

Kellner, M., Henrich, G., Sellschopp, A., Beutel, M. (1996) *Between distress and support of cancer patients*. In Baider L., Cooper C. L., Kaplan De Nour. (Ed). *Cancer and The Family* (187-223). England, John Wiley & Sons.

Khirizad, B. (2016) *Transpersonel psikolojide affetmek.* Doktora TeziAnkara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Psikolojisi Bilim Dalı, Ankara.

Kimter, N. (2013) Din ve maneviyatı kavramlaştırma: Birleşme ve ayrılma noktaları. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3: 85-118.

Kirkpatrick, L. A. (1992) An attachment-theory approach to the psychology of religion. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 2, 3–28.

Kirkpatrick, L. A., Shaver, P. R. (1990) Attachment theory and religion: Childhood attachments, religious beliefs, and conversion. *Journal For The Scientific Study Of Religion*, 29(3), 315-334.

Klohnen, E. C., & John, O. P. (1998) Working models of attachment: A theory-based prototype approach. *Attachment Theory and Close Relationships, ed. Simpson JA, Rholes WS. New York: Guilford*; 115–40.

Koç ,Z., Sağlam, Z., Çınarlı, T. (2016) Kanser tanısı almış olan bireylere bakım veren hasta yakınlarının bakım verme yükü ile etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Sağlık Bilimleri Dergisi* 1(1), 99-116.

Koç, A. (2011) *Üniversite öğrencilerinde Tanrı tasavvuru, benlik algısı ve öfke yaşantısı.* Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Koenig, H. G. (1994) *Aging and God: Spiritual pathways to mental health in midlife and lateryears.* New York: Haworth Press.

Koenig, H. G., George, L. K., Titus, P. (2004) Religion, spirituality, and health in medically ill hospitalized older patients. *Journal of the American Geriatrics Society,* 52(4), 554–562.

Koffman, J., Morgan, M., Edmonds, P., Speck, P., & Higginson, I. J. (2008) "I know he controls cancer": the Aritmetik Ortalamaings of religion among Black Caribbean and White British patients with advanced cancer. *Social science & medicine* (1982), 67(5), 780–789.

Kolak, D., Hirstein, W., Mandik, P. ve Waskan, J. (2006) *Cognitive Science: an introduction to mind and brain.* Routledge.

Kömürcü, Ş. (2009) *İleri evre kanserde bakım el kitabı.* Türkiye Klinikleri, Ankara.

Köse, A. & Ayten, A. (2012) *Din psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Kudubeş, A., Bektaş, M. (2017) Pediatrik Onkoloji Hastalarında Yorgunluğun Yaşam. Kalitesine Etkisi *J Pediatr Res*,4(3), 96-102.

Kula, T. (2012). *Ergenlerde öfke duygusu; benlik algısı, Tanrı algısı, suçluluk ve utanç duyguları açısından bir değerlendirme (Diyarbakır örneklemi).* Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kurşunet, D, D. Sazak, N. (2018) Theta, alpha, smr beyin dalgalarının müzik türleriyle olan etkileşimi: Bir nexus-10 eeg araştırması. *Onlıne Journal Of Musıc Scıences*, 1 (3), 149-165.

Kuşat, A. (2006) *Ergenlerde Allah tasavvuru*. Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi içinde, Ü. Günay ve C. Çelik. (Ed.) Karahan Yayınları, Adana,

Lafcı, D., Yıldız, E., Toru, F., Karakaya, D. (2020) Kanser hastalarında bakım yükü ve bakım verenlere etkisi. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi,*7(2),106-113.

Lawler, K. A., Younger, J. W., Piferi, R. L., Jobe, R. L., Edmondson, K. A. ve Jones, W. H. (2005) The unique effects of forgiveness on health: An exploration of pathways. *Journal of Behavioral Medicine*, 28 (2), 157-167.

Leedy, P. D., & Ormrod, J. E. (2015) *Practical research: Planning and desing.* Pearson.

Loughery, J., Woodgate, R. (2015) Supportive care needs of rural individuals living with cancer. A literature review. *Canadian Oncology Nursing Journal.*

Lucette, A., Ironson, G., Pargament, K. I., Krause, N. (2016) Spirituality and religiousness are associated with fewer depressive symptoms in ındividuals with medical conditions. *Psychosomatics*, 57(5), 505–513.

Lyons-Ruth K, Block D. (1996) The disturbed caregiving system: relations amongst childhood trauma, maternal caregiving, and infant affect, and attachment. *Infant Mental Health* J.; 17:257–75.

Mameghani, S.S. (2017) *Türkiye ve İran'daki üniversite öğrencilerinin affetme, tolerans ve mutluluk düzeylerinin karşılaştırılması*. Doktora Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Maslow, A. (1968) *Toward a psychology of being*. New York: D. Van Nostrand Company, 5.

Maton, K. I. (1989) The stress-buffering role of spiritual support: Cross-sectional and prospective investigations. *Journal for the Scientific Study of Religion,* 28, s.310–323.

McClain, C. S., Rosenfeld, B., & Breitbart, W. (2003) *Effect of spiritual well-being on end-of-life despair in terminally-ill cancer patients.* Lancet (London, England), 361(9369), 1603–1607.

McEwan, W. (2004) Spirituality in nursing: What are the issues? *Orthopaedic Nursing*, 23(5), 321-326.

McFadden, S. H. (1995) Religion and well-being in aging persons in an aging society. *Journal of Social Issues*, 51 (2), ss.161–175.

McFadden, S. H. (1996) *Religion, spirituality, and aging.* In J.E. Birren & K.W. Schaie (Eds.), Handbook of the psychology of aging (4th ed.), San Diego: Academic Press, ss.162–177.

Mickelson, K. D., Kessler, R. C, Shaver, P. R. (1997) Adult attachment in a nationally representative sample. *J Pers Soc Psychology*; 73(5), 1092–106.

Mikhailova, E. (1991) EEG mapping of three alpha-subbands ın healthy and depressive subjects under music test. *Engineering in Medicine and Biology Society,* 13:1201-1202.

Miller, W. R., Thoresen, C. E. (2003) Spirituality, religion, and health. An emerging research field. *The American Psychologist*, 58(1), 24–35.

Moreira-Almeida, A., Koenig, H. G. (2008). Religiousness and spirituality in fibromyalgia and chronic pain patients. *Current Pain and Headache Reports*, 12(5), 327–332.

Nekolaichuk, C. L., Bruera, E., Spachynski, K., MacEachern, T., Hanson, J., & Maguire, T. O. (1999) A comparison of patient and proxy symptom assessments in advanced cancer patients. *Palliative Medicine*, 13(4), 311-323.

Newberg, A. B. (2014) The neuroscientific study of spiritual practices. *Frontiers in Psychology*, *5*, 215.

Nolan, S., Saltmarsh, P., & Leget, C. (2011) *Spiritual care in palliative care.* Working towards an EAPC Task Force. Eur J Palliat Care, 18(2), 86-89.

O'Brien, M. R., Kinloch, K., Groves, K. E., Jack, B. A. (2019) Meeting patients' spiritual needs during end-of-life care: A qualitative study of nurses' and healthcare professionals' perceptions of spiritual care training. *Journal of Clinical Nursing,* 28(1-2), 182–189.

Ohme, R., Et.al, (2010) Application Of Frontal EEG Asymmetry To Advertising Research. *Journal of Economic Psychology*, 31, 785–793.

Oldnall, A. (1996) A critical analysis of nursing: meeting the spiritual needs of patients. *Journal of Advanced Nursing*, 23, 138-144.

Oppenheim, P., Putnam, H. (1958) *Unity of Science as A Working Hypothesis.* Minneapolis: University of Minnesota Press.

Orak, O., Uğur, H., Başköy, F., Özcan, M., Seyis, N. (2015) Yaşlı hastalarda Tanrı algısı ölüm kaygısını etkiler mi? *Journal of International Social Research,* 8(38), 618-624.

Öncü, B. (2017) *Yürekte kırk mum, bireysel ve toplumsal yas, normal yas tepkileri.* (Içinde) Ed. Erguvan Tuğba Özel Kızıl, (s. 9-28). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Öncü, H. (1994) *Eğitimde ölçme ve değerlendirme.* Ankara: Matser Basım San. Ve Tic. Ltd. Şti.

Öner, Ö. (2012) *Onkoloji hastalarına bakım verenlerin bakım verme yükü ve algıladıkları sosyal desteğin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Öz, F. (2001. Hastalık yaşantısında belirsizlik. *Türk Psikiyatri Dergisi,* 12(1): 61-68

Özdemir, M. (1996) *10-14 yaş çocuklarında semptom tarama ve agresyon faktörünün saptanması.* Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özdoğan, Ö. (2006) İnsanı anlamaya yönelik bir yaklaşım: Pastoral psikoloji. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 47 (2), 127-141.

Özdoğan, Ö. (2006) Pastoral psikoloji, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 47(2), 127-141.

Özdoğan, Ö. (2007) *Mutluluğu seçiyorum*. Ankara: Özden Öze Yayınları.

Özdoğan, Ö. (2008) İnsana manevi-psikolojik yaklaşım. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 49(2), 77-102.

Özdoğan, Ö. (2009) *Aşkın yanımız maneviyat.* Ankara: Özden Öze Yayınları.

Özdoğan, Ö. (2010) *İsimsiz hayatlar*. Ankara: Özden Öze Yayınları.

Özdoğan, Ö. (2011) Gazali ve ben ötesi yaklaşım, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52 (2), 5-19.

Özdoğan, Ö. (2012) *Kanser tedavisine manevi ve psikolojik yaklaşım. Kansere Çözüm Var*. Ed. Nihal Doğan, (s. 351-362). İstanbul: Hayy Kitap.

Özdoğan, Ö. (2012) *Palyatif bakımda manevi yaklaşım*. (Içinde) 1. ulusal din psikolojisi ve manevi bakım çalıştayı tebliğ kitabı. (s.42-49). Ankara: Harika Liman.

Özdoğan, Ö. (2019) *Değer odaklı manevi güçlenme ve bakım programının geliştirilmesi ve uygulanması.* (Içinde) *5.* Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi Kitabı.

Özen, Y., Gülaçtı, F. (2010) Duyusal alan öğrenilerinden sevgi ve sevgi kuramları (sevgiye dair söylenceler). *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi,* 1(2), 135-149.

Özgen, M. K. (2013) Farabi felsefesinde bilgi ve terapi/bilginin iyileştirici gücü. *Bilimname*, 25(2).

Özkan S (1993) *Konsültasyon liyezon psikiyatrisi psikiyatrik tıp*. İst, Roche Müstahzarları Sanayi A.Ş.

Özkan, M., Akın, S. (2017) Kanserli hastalarda yorgunluğun fonksiyonel yaşam kalitesi üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi*, FNJN Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 25(3): 177-192.

Özkan, S. (1999) *Psikiyatrik ve psikososyal açıdan kanser*. Konsültasyon- Liyezon Psikiyatrisi Kongre Kitabı, Düz: Özkan S, İstanbul, 140- 153.

Özpolat, Y., Ayaz, AG., Konağ, T., Özkan, A. (2014) Attachment style and perceived social support as predictors of biopsychosocial adjustment to cancer. *Turk J Med Sci*., 44(1), 24–30.

Öztekin, F. M. (2004) Elektroensefalografi (EEG), *Turkiye Klinikleri J Neur,* 2(2), 107-109.

Özyurt, C. (2016) *Erich Fromm' un insan ve toplum anlayışı: Modern toplumun çözümlenmesi*. Ankara: Hece yayınları,109.

Paksüt, F. (1982) *Platon ve sonrası*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Pargament, K. I. (1992) Of means and ends: Religion and the search for significance. *The International Journal for the Psychology of Religion*, *2*(4), 201-229.

Pargament, K. I. (1997) *The psychology of religion and coping: Theory, research, practice.* New York: Guilford Press.

Pargament, K. I. (1999) The psychology of religion and spirituality? Yes and no. *International Journal for the Psychology of Religion,* 9, ss.3–16.

Pargament, K. I. (2005) Acı ve tatlı: Dindarlığın bedelleri ve faydaları üzerine bir değerlendirme. *Tcm. Ali Ulvi Mehmedoğlu. ÇÜİFD*, 5(1), 279-313.

Pargament, K. I., Smith, B. W., Koenig, H. G., & Perez, L. (1998) Patterns of positive and negative religious coping with major life stressors. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 710-724.

Pargament, K.I., Hisham, A. (2007) A dedace of research on the psychology of religion and coping: Things we assumed and lessons we learned. *Psyke & Logos* 28, 743-745.

Patterson, P., Moylan, E., Bannon, S., Salih, F. (2000) Needs analysis of cancer education program in south western sydney. *Cancer Nursing,*23(3):186-192.

Pesut, B. (2006) Fundamental or foundational obligation?: Problematizing the ethical call to spiritual care in nursing. *Advances in Nursing Science*, 29(2), 125-133.

Petsche, T. (1988) *Topics in neural networks*. Princeton University ProQuest Dissertations Publishing, 8819572.

Powell, L. H., Shahabi, L., Thoresen, C. E. (2003). Religion and spirituality. Linkages to physical health. *The American psychologist*, 58(1), 36–52.

Pruyser, P.W. (1986) *Maintaining hope in adversity,* Pastoral Psychology, 35, ss. 120–132.

Ragsdell, B., & Tapley, M. (2014) An audıt to evaluate the assessment of spırıtualıty for patıents admıtted to wıllow wood hospıce ınpatıent unıt. *BMJ Supportive & Palliative Care*, 4(Suppl 1), A65-A65.

Reker, G. T., & Wong, P. T. P. (1988) *Aging as an individual process: Toward a theory of personal Aritmetik Ortalamaing.* In J. E. Birren & V. L. Bengtson (Eds.), Emergent theories of aging (pp. 214–246). Springer Publishing Company.

Rippentrop, E. A., Altmaier, E. M., Chen, J. J., Found, E. M., Keffala, V. J. (2005) The relationship between religion/spirituality and physical health, mental health, and pain in a chronic pain population. *Pain*, 116(3), 311–321.

Robinson-Riegler, B. ve Robinson-Riegler, G. (2004) *Cognitive psychology: applying the science of the mind.* USA: Pearson Education.

Rustøen, T., & Hanestad, B. R. (1998) Nursing intervention to increase hope in cancer patients. *Journal of Clinical Nursing*, 7(1), 19-27.

Sağır, Z. (2014) *Suriyeli mültecilerde dini başa çıkma ve ruh sağlığı.* Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürülüğü, Kanser Dairesi. (2022) Erişim adresi: *https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/kanser-anasayfa*

Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Sağlığın Teşviki ve Geliştirilmesi Daire Başkanlığı. (2011). *Sağlığın Teşviki ve Geliştirilmesi Sözlüğü*, 1, Ank.

Schaefer, C. A., & Gorsuch, R. L. (1991). Psychological adjustment and religiousness: The multivariate belief-motivation theory of religiousness. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 448-461.

Shaughnessy, İ., Zechmeister, E., Jeanne, S., (2016) *Psikolojide Araştırma Yöntemleri* Nobel Akademik Yayıncılık.

Smith, R., Cokkinides, V., Eyre, H. J. (2003). American cancer society guidelines for the early detection of cancer, *CA Cancer J Clin,* 53:27-43.

Solso, R. L., Maclin, M. K., Maclin, O. H. (2016). *Bilişsel psikoloji,* Çev.Ayşe Ayçiçeği, Bilge Kültür Sanat 2.Baskı, S:47.

Strang S, Strang P, Ternestedt B. (2002) Spiritual needs as defined by Swedish nursing staff. *Journal of Clinical Nursing*, 11(1): 48-57.

Strawbridge, W. J., Cohen, R. D., Shema, S. J., & Kaplan, G. A. (1997). Frequent attendance at religious services and mortality over 28 years. *American Journal of Public Health,* 87(6), 957–961.

Sun, J., Wei, Q., Zhou, Y., Wang, J., Liu, Q., & Xu, H. (2017). A systematic analysis of FDA-approved anticancer drugs. *BMC Systems Biology*, 11(5), 1-17.

Şahin, N. H. ve Durak, A. (1994). Kısa semptom envanteri: Türk gençleri için uyarlanması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9(31), 44-56

Şahin. N., Durak, A., Uğurtaş, S. (2002) KSE: Ergenler İçin Geçerlilik, Güvenilirlik ve Faktör Yapısı. *Türkiye Psikiyatri Dergisi,* 13(2):125-135.

Şeker, M., Özerdem, M. S. (2017) İyi – Kötü Koku Uyartılarının EEG Aktivitesine Etkisinin Welch Metodu ile

İncelenmesi, *Dicle Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Mühendislik Dergisi,* 8(3), 547-553.

Tanrıverdi, A., Ulu, M. (2018) Lise öğrencilerinde hayatın anlam ve amacı ile değer yönelimleri arasındaki ilişki. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD),* 18(2), 1198-1234.

Tavil, A. (1996) *Kanserli hastalarda psikiyatrik morbidite.* İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı Uzmanlık Tezi, İstanbul.

Toplames, A. (1983) *Politika*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Toussaint, L. ve Webb, J.R. (2005) *Theoretical and empirical connections between forgiveness, mental health and well-being,* E.L. Worthington içinden, Handbook of forgiveness (s. 349-362). New York: Routledge.

Toussaint, L., Williams, D.R., Musick, M.A. ve Everson, S.A. (2001) Forgiveness and health: Age differences in a US probability sample. *Journal of Adult Development,* 8 (4), 249-257.

Turan, A. H. (1992) *Kanser hastalarında anksiyete, depresyon, uyum güçlüğü prevalansı ve bunların psiko-sosyal durumla ilişkisinin incelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Onkoloji Enstitüsü.

Turhal, N. S., Yumuk, P. F. (2020) *Kanser ve KOVİD-19 pandemisi.* Uluslararası onkoloji kılavuzları. Yalçın Ş, Özet A, editörler. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; p.50-65.

Türk Dil Kurumu. (2020) Erişim adresi; *https://sozluk.gov.tr/05-04-2022*

Türkiye İstatistik Kurumu (2019) *TÜİK Ölüm Nedeni İstatistikleri,* https://www .tuik.gov.tr.,20-06-2020.

Türnüklü, A. (2001) Eğitim bilim alanında aynı araştırma sorusunu yanıtlamak için farklı araştırma tekniklerinin birlikte kullanılması. *Eğitim ve Bilim*, 26(120), 8-13.

Uşaklı, A. B. (2018) Fizyolojik sinyallerin askerî amaçlı kullanılabilirliği: elektroensefalografi ve yakın kızılaltı spektroskopisi örnekleri. *Politeknik Dergisi,* 21(4): 895-900.

Uysal, V. (1996) *Din psikolojisi açısından dini tutum davranış ve şahsiyet özellikleri,* MÜİFV Yayınları, İstanbul.

Uysal, V., Baş, S., Zafer, H., Batan, S. N. (2014) Ergenlerin Tanrı algılarıyla sosyal kaygı ve umut düzeyleri arasındaki ilişkiler. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi,* 11(42), 221-237.

Ülger, E., Alacacıoğlu, A., Gülseren, A.Ş., Zencir, G., Demir, L., Tarhan, M.O. (2014) Kanserde psikososyal sorunlar ve psikososyal onkolojinin önemi. *Oncology*, 28(2), 85 – 92.

Van Leeuwen, R., Tiesinga, L. J., Middel, B., Post, D. et al. (2009) The validity and reliability of an instrument to assess nursing competencies in spiritual care. *Journal of Clinical Nursing*, 18(20), 2857-2869.

Ward, J. (2015) *The student's guide to cognitive neuroscience* (3rd ed.). New York: Psychology Press. Willingham, D. T. (2009). Three problems in the marriage of neuroscience and education. Cortex, 45(4), 544–545.

Weaver, A. J., & Koenig, H. G. (2006) Religion, spirituality, and their relevance to medicine: An update. *American Family Physician, 73*(8), 1336–1337.

West, M. L., Sheldon-Kellor, A. E. (1994) *Patterns of relating: An adult attachment perspective.* New York: Guilford Press.

Wilhelm, K., Tietze, T. (2016) Difficult doctor–patient interactions: Applying principles of attachment-based care. *Medicine Today*. 17(1–2):36–44.

Witvliet, C., Ludwig, T. E. ve Vander Laan, K. L. (2001) Granting forgiveness or harboring grudgos: Implications for emotion, physiology and health. *Psychological Science*, 12(2), 117-123.

Xing, L., Guo, X., Bai, L., Qian, J., Chen, J. (2018) Are spiritual interventions beneficial to patients with cancer?: A meta-analysis of randomized controlled trials following PRISMA. *Medicine*, 97(35), e11948.

Yaranoğlu, C. (2012) *Kemoterapi alan akciğer kanserli hastalarda yorgunluk ve uyku kalitesinin fonksiyonel durum üzerine etkisi.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Genelkurmay Başkanlığı Gülhane Askeri Tıp Akademisi Komutanlığı Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü, Ankara.

Yeşilbalkan, Ö. U., Akyol, A. D., Çetinkaya, Y., Altin, T., & Ünlü, D. (2005) Kemoterapi tedavisi alan hastaların tedaviye bağlı yaşadıkları semptomlar ve yaşam kalitesine olan etkisinin incelenmesi. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 21(1), 13-31.

Yıldırım, M. Y. (2020) *Beynin filmini çekmek: Nörogörüntüleme teknikleri.* https://blog.neocortexsinirbilim.com/kalemimizden/bilimsel/beynin-filmini-cekmek-norogoruntuleme-teknikleri/ (Erişim: 15.06.2022).

Yıldız, M. (2012) *İlköğretim öğrencilerinin Tanrı imgesinin belirlenmesi ve farklı değişkenler açısından incelenmesi.* Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldızhan, E. (2017) Bağlanma teorisi ve bağlanma bozukluklarına genel bir bakış. *Anadolu Kliniği*, 22 (1), 66-72.

Yiğit, F. (2013) EEG ElektroEnsefaloGrafi. *https://eeguzerine.com/i_eeg_ elektroensefalografi.html* (Erişim: 15.06.2022).

Young, J. E., Klosko, J. S., & Weishaar, M. E. (2009) *Şema terapi: Terapistin rehberi.* Çev. T. Özakkaş, T. V. Soylu. İstanbul: Litera Yayıncılık.

Yücer, H. M., Erol, H. K. (2019). Maneviyat psikolojisi 1-2 kitap incelemesi, *Mustafa Atak*, /APJIR 03-01(83-88)

Yürekli A (1990) Kanserli hastanın psikolojik durumu. *EGE Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 6(1), 57-63.

Zaza, C., Scott M. S., Loretta M. H. (2005) Coping with cancer: What do patients do? *Journal of Psychosocial Oncology*, 23(1): 55-73.

KIRGIZİSTAN'DA BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ

Ayşe Ospankulov
Doç. Dr. Bilal Solak

nobel bilimsel

Kırgızistan'da Bireysel Emeklilik Sistemi

Ayşe Ospankulov
Doç. Dr. Bilal Solak

Yayın No.: 2385
ISBN: 978-625-376-075-5
E-ISBN: 978-625-376-076-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Ospankulov, Ayşe., Solak, Bilal.
Kırgızistan'da Bireysel Emeklilik Sistemi / Ayşe Ospankulov, Bilal Solak
1. Basım, VIII + 80 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-376-075-5
E-ISBN: 978-625-376-076-2
1. Bireysel Emeklilik Sistemi 2. Türkistan 3. Kırgızistan

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

KISALTMALAR ..... **vii**

Birinci Bölüm
BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ **1**

1.1. Sosyal Güvenlik Sisteminin Tanımı ve Gelişimi 1
1.2. Özel Emeklilik Sisteminin Gelişimi ve Türleri 6
1.3. Bireysel Emeklilik Sistemi 9
1.3.1. Bireysel Emeklilik Sisteminin Tanımı ve Gelişimi 9
1.3.2. Bireysel Emeklilik Sisteminin Amacı ve Özellikleri 13
1.3.3. Bireysel Emeklilik Sisteminin Avantaj ve Dezavantajları 15
1.3.4. Bireysel Emeklilik Sistemi Uygulanma Biçimleri 16
1.3.4.1. Zorunlu Bireysel Emeklilik Sistemi 16
1.3.4.2. Gönüllülük Esaslı Bireysel Emeklilik Sistemi 16

İkinci Bölüm
DÜNYADA BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ **17**

2.1. Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemi 17
2.2. ABD'de Bireysel Emeklilik Sistemi 24
2.3. Kanada'da Bireysel Emeklilik Sistemi 25
2.4. Avrupa'da Bireysel Emeklilik Sistemi 26
2.5. Rusya'da Bireysel Emeklilik Sistemi 26
2.6. Japonya'da Bireysel Emeklilik Sistemi 28
2.7. Şili'de Bireysel Emeklilik Sistemi 29
2.8. Arjantin'de Bireysel Emeklilik Sistemi 30
2.9. Macaristan'da Bireysel Emeklilik Sistemi 31

Üçüncü Bölüm
LİTERATÜR TARAMASI **33**

Dördüncü Bölüm
KIRGIZİSTAN'DA BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ 53
4.1. Kırgızistan'da Bireysel Emeklilik Sistemi 53

SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME 63

KAYNAKÇA 73

KAYNAKÇA

AddVICE. (2021, Şubat 18). *BES'te Faaliyet Gösteren Emeklilik Şirketleri*. AddVICE: https://addvice.com.tr/icerik/beste-faaliyet-gosteren-emeklilik-sirketleri adresinden alındı

Akgeyik, T. (2006). Sosyal Güvenlikte Reform Eğilimleri: Geleneksel Sistemlerden Bireysel Emeklilik Programlarına Dönüşüm. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 47-99.

Alper, Y. (1997). Türkiye'de sosyal güvenlik ve Sosyal Sigortalar (SSK). *Çimento İşveren Dergisi*.

Altaş, G. (2010, Ağustos). Özel Emeklilik Sistemleri. *Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği Sermaye Piyasasında Gündem Dergisi*, s. 8-32.

Amfiwebnet. (2021, Mart 04). *Ülkelere Göre Bireysel Emeklilik Sisteminin Uygulanış Şekli*. Amfiwebnet: https://www.amfiweb.net/ulkelere-gore-bireysel-emeklilik-sisteminin-uygulanis-sekli/ adresinden alındı

Apak, S., & Taşçıyan, K. H. (2010). Türkiye'de bireysel emeklilik sisteminin gelişimi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 121-129.

Asiltürk , M. T. (2018). Bireysel Emeklilik Sisteminin Yurt İçi Tasarruflar Üzerindeki Etkisi: Türkiye İle Farklı Gelişmişlik Düzeyindeki Ülkeler İçin Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi SBE.- Yayınlanmaış Yüksek Lisans Tezi*.

Aşkın, U. (2003). Bireysel Emeklilik Rejimi: OECD Ülkeleri ile Karşılaştırılarak Türkiyede Uygulanabilirliği. *Ankara Üniversitesi SBE. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.

Atılgan, M. H. (2018). Etkin bir bireysel emeklilik sistemi için öneriler. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 23-35.

Avcı, E. (2011). *Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemi ve Bireysel Emeklilik Şirketlerinin Etkinliği.* İstanbul: Beta Basım.

Aygören, H., Uyar, U., Moralı, T., & Kelten, G. S. (2019). *Yatırımcı ve Yönetici Penceresinden Bireysel Emeklilik Sistemi.* İstanbul: Ekin Yayınevi.

Bağlan, C. (2006). Dünyada ve Türkiye 'de Bireysel Emeklilik Sistemi. *Dumlupınar Üniversitesi SBE.- Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.

Bağlar, M. (2019). Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemi ve Türkiye ile Arjantin Bireysel Emeklilik Sisteminin Karşılaştırılması. *Çankırı Karatekin Üniversitesi SBE.- Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.

Baltacı, Z. (2015). İş Gücü Piyasalarında Artan Güvensizliğin Bireysel Emeklilik Sistemi Üzerine Etkileri. *Adnan Menderes Üniversitesi SBE.- Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.

Barr, N., & Peter , D. (2016). Reforming pensions in Chile. *Polityka Społeczna*, 4-8.

Börsch-Suphan, B., & Schnabel, R. (1998). Social security and declining labor-force participation in Germany. *The American Economic Review*, 173-178.

Büyükkara, G., & Balcı, G. (2014). Bireysel emeklilik sisteminde eski ve yeni teşvik düzenlemeleri üzerine karşilaştirmali bir değerlendirme. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 37-53.

Çamkaya, S., Oktay, E., & Aydın, S. (2019). Bireysel Emeklilik Sistemini Tercih Etmede Etkili Olan Faktörlerin Araştırılması: Erzurum İli Örneği . *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 524-546.

Can, Y., & Eyidiker, U. (2019). Bireysel Emeklilik Sisteminde OtomatikKatılımın Türkiye`de Gelişiminin İzlenmesi. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 626-642.

Çıltık , M. M. (2010). Türkiye'de bireysel emeklilik sistemi: Sorunlar ve çözüm önerileri. *Çanakkale 18 Mart Üniversitesi SBE. - Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.

Colomeischi, T. (2020). Evolution of Contributions Paid by Pension Participants. *Ovidius University Annals, Economic Sciences Series*, 288-293.

De La Peña, J. I., Fernández-Ramos, M. C., & Garayeta, A. (2021). Cost-Free LTCModel Incorporated into Private Pension Schemes. *Int. J. Environ. Res. Public Health*, 1-16.

Demirpehlevan , B. (2010). Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemi. *İstanbul Üniversitesi SBE.- Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.

Dilik, S. (1988: 48-70). Sosyal Güvenliğin Tarihsel Gelişimi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 41-80.

Elkatmış , M. A. (2012). Bireysel Emeklilik Sistemi. *Atatürk Üniversitesi SBE.- Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.

Emeklilik Gözetim Merkezi. (2021, Mart 12). *1 Ocak 2021 Tarihinden İtibaren Uygulanacak Kesinti Kontrolleri ve İadeleri*. Emeklilik Gözetim Merkezi: https://www.egm.org.tr/1-ocak-2021-tarihinden-itibaren-uygulanacak-kesinti-kontrolleri-ve-iadeleri/ adresinden alındı

Emeklilik Gözetim Merkezi. (2021, Mart 12). *BES Özet Verileri*. egm.org.tr: https://www.egm.org.tr/ adresinden alındı

Emeklilik Gözetim Merkezi. (2021, Nisan 04). *Bilgi Merkezi*. Emeklilik Gözetim Merkezi: https://www.egm.org.tr/bilgi-merkezi/istatistikler/ adresinden alındı

Emeklilik Gözetim Merkezi. (2021, Nisan 15). *OKS Nedir?* Emeklilik Gözetim Merkezi: https://www.egm.org.tr/otomatik-katilim/oks-nedir/ adresinden alındı

Emeklilik Gözetim Merkezi. (2021, Nisan 15). *Tarihçe*. Emeklilik Gözetim Merkezi: https://www.egm.org.tr/bireysel-emeklilik/tarihce/ adresinden alındı

Erdoğan, N. (2019). Türkiye'de bireysel emeklilik sistemi uygulanmasındaki sorunlar ve çözüm önerileri. *International Congress on Business and Marketing*, 291-306.

Ertem , E. (2018). Orta Sınıfın Emeklilik Üzerinden Gelecek İnşası: Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistem. *Orta Doğu Teknik Üniversitesi SBE. - Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.

Ertuğrul , H. M., Gebeşoğlu, P. F., & Atasoy, B. S. (2017). Boşluğa dikkat edin: Türkiye'de bireysel emeklilik programlarındaki politika değişikliği vaka çalışması. *Borsa İstanbul Review*, 140-149.

Gökbayrak, Ş. (2010). Türkiye'de sosyal güvenliğin dönüşümü. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 141-162.

Gökçeoğlu, Ş. (2015). *İnsan hakları perspektifinden sosyal güvenlik hakkının anlamı ve kapsamı. Vii. Ulusal Sosyal İnsan Hakları Sempozyumu Kitabı.* Ankara: Sosyal Güvenlik Denetmenleri Derneği Yayınları.

Gollier, J. J. (2000). *Insurance and Private Pensions Compendium For Emerging Economies Book 2.* OECD.

Government of Kanada. (2017, Nisan 28). *Government of Kanada*. Government of Kanada: https://www.canada.ca/en/financial-consumer-agency/services/financial-toolkit/retirement-pensions/retirement-pensions-2/3.html adresinden alındı

Gülhan, C. (2007). Türkiye'de bireysel emeklilik sistemi. *Kocaeli Universitesi Sosyal Bilimler Enstitusu Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.

Gümüş, S., & Tütüncü, M. (2012). *Hizmet, Hizmet Pazarlaması, Türkiyede Bireysel Emeklilik Sistemi ve Pazarlama Stratejileri.* Türkiye-İstanbul: Hiperlink Yayıncılık.

Güney, G., & Topçuoğlu, Ö. (2023). TÜRKİYE'DE DEVLET KATKISI SONRASI BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN ETKİNLİĞİ. Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 25(3), 419-436. https://doi.org/10.31460/mbdd.1251665

Güvercin, C. H. (2004). Sosyal Güvenlik Kavramı ve Türkiyede Sosyal Güvenlik Tarihçesi. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 89-95.

Güzel, A. (2005). Türk sosyal güvenlik sisteminde öngörülen reform mevcut sorunlara çözüm mü. *Çalışma ve Toplum*, 61-76.

Güzel, A., & Okur, A. R. (2004). *Sosyal Güvenlik Hukuku.* İstanbul: Beta Yayınları 10. Basım.

History of PBGC | Pension Benefit Guaranty Corporation. (2020, Ağustos 17). *History of PBGC | Pension Benefit Guaranty Corporation*. History of PBGC | Pension Benefit Guaranty Corporation: https://www.pbgc.gov/about/who-we-are/pg/history-of-pbgc adresinden alındı

Holzmann, R., & Palacios, R. (1999, Ocak). *A World Bank perspective on pension reform.* World Bank: http://documents1.worldbank.org/curated/en/348031468739766346/pdf/multi-page.pdf adresinden alındı

İLO. (2021, Nisan 11). *Conventions ratified by Turkey (ILO-Ankara)*. https://www.ilo.org: https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/lang--en/index.htm adresinden alındı

İnan, M. (2019). *Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemi Beklentiler ve Gerçekleşmeler.* İstanbul-Konya-Ankara: Çizgi Kitabevi.

Janoušková, J., & Kırschnerová, P. (2018). Tax Policy of the Czech Republic and Securing Funds for Retirement. *Ekonomický časopis*, 888-908.

Japan Pension Service. (2021, Nisan 10). *National Pension System*. National Pension System - www.nenkin.go.jp: https://www.nenkin.go.jp/international/japanese-system/nationalpension/nationalpension.html adresinden alındı

Kabar. (2021, Mart 06). *Арстанбеков: Накопительный пенсионный фонд - уверенное будущее для каждого кыргызстанца*. Арстанбеков: Накопительный пенсионный фонд - уверенное будущее для каждого кыргызстанца: http://kabar.kg/news/arstanbekov-nakopitel-nyi-pensionnyi-fond-uverennoe-budushchee-dlia-kazhdogo-kyrgyzstantca/ adresinden alındı

Katılım Emeklilik ve Hayat A.Ş. (2020, Aralık 05). *Bireysel Emeklilik Sistemi Bilgilendirme Kılavuzu*. https://www.katilimemeklilik.com.tr: https://www.katilimemeklilik.com.tr/sites/1/upload/files/bes_kilavuz-yayinV2-272.pdf adresinden alındı

Kılıç, M. (2017). Sosyal Güvenlik Hakkının Kapsamı ve Sınırı. *İş ve Hayat*, 378-398.

Koalay.comblog. (2020, Ocak 07). *Bireysel Emeklilik'te Vergi Avantajı Var mı?* Koalay.comblog: https://www.koalay.com/blog/detay/bireysel-emeklilikte-vergi-avantaji-var-mi adresinden alındı

Korkmaz , S. (2019). Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sisteminin Gelişim Süreci ve Etkileri. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi SBE.- Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.

KPMG. (2021, Şubat 09). *Türkiye'de ve Dünyada Bireysel Emeklilik Sistemleri*. https://assets.kpmg: https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/tr/pdf/2017/02/bes.pdf adresinden alındı

Küçükkalay, M. (1997). Endüstri devrimi ve ekonomik sonuçlarının analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 51-68.

Maliye Güncel Mevzuat. (2021, Mart 28). *Alomaliye.com Güncel Mevzuat ve Ekonomi*. Bireysel Emeklilik 4632 Sayılı Kanun - www.alomaliye.com: https://www.alomaliye.com/2001/03/28/bireysel-emeklilik-tasarruf-ve-yatirim-sistemi-kanunu-4632-sayili-kanun/adresinden alındı

Martin, P. P., & Weaver, D. A. (2005). Social Security: A program and policy history. *Social Security Bulletin*, 1-14.

Meral, H., & Arıcan, E. (2020). Bireysel Emeklilik Sistemine Otomatik Katılım: Türkiye İçin Bir Uygulama. *Finansal Araştırma ve Çalışma Dergisi*, 190-212.

Milaad , M. (2018). Bireysel Emeklilik Sistemi: Libya'da Emeklilik Sistemine Ait Bir Değerlendirme. *Kastamonu Üniversitesi SBE.- Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.

NN Hayat ve Emeklilik. (2021, Mart 30). *Bireysel Emeklilik Vergi Avantajı*. NN Hayat ve Emeklilik: https://www.nnhayatemeklilik.com.tr/bireysel-emeklilik/kurumsal-cozumler/vergi-avantaji adresinden alındı

Nomura, A. (2019). Japan's pension system: Challenges and implications. *Journal of Asian Capital Markets*, 4-9.

NPF. (2021, Ocak 14). *О Фонде - НПФ Кыргызстан*. О Фонде - НПФ Кыргызстан: https://npf.kg/about.php adresinden alındı

OECD. (2020, Kasım 06). *Global pension statistics*. Global pension statistics - OECD: https://www.oecd.org/daf/fin/private-pensions/globalpensionstatistics.htm adresinden alındı

OECD. (2020, Aralık 15). *OECD Pension Markets in Focus 2020*. OECD Pension Markets in Focus 2020: http://www.oecd.org/pensions/pensionmarketsinfocus.htm adresinden alındı

OECD. (2020, Aralık 15). *Pension Markets in Focus - OECD*. Pension Markets in Focus - OECD: https://www.oecd.org/pensions/private-pensions/pensionmarketsinfocus.htm adresinden alındı

Orkunoğlu Şahin, I. F. (2016). Bireysel Emeklilik Sistemi: Güncel Gelişmeler ve Elde Edilen Gelirin Vergilendirilmesi. *Vergi Sorunları Dergisi*, 129-140.

Özer, A. C., & Gürel, H. (2014). Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemi Bilgi Düzeyi ve BES'e Katılımda Devlet Katkısının Etkisi Üzerine Bir Araştırma. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 159-166.

Özkan, H. S. (2009). Sosyal güvenlik ve bireysel emeklilik sisteminin Türkiye'de uygulaması. *Selçuk Üniversitesi SBE.- Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.

Özmen, Z. (2017). Refah Modelleri Açısından Avrupa'da Ve Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sisteminin Finansmanı. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 88-117.

Resmi Gazete. (2021, Nisan 25). *Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunda*. Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanununda: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/08/20160825-4.html adresinden alındı

Resmi Gazete. (2021, Ocak 12). *Emeklilik Gözetim Merkezi Çalışma Esasları*. TC. Resmi Gazete: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/01/20080112-1.htm adresinden alındı

Rofmann, R. (2002). *The Pension System and the Crisis in Argentina: Learning the Lessons.* Office of the Chief Economist, Lating America and Caribbean Region: The World Bank.

Şener , O., & Faruk, A. (2010). Özel Emeklilik Fonları Ve Türkiye'de Bireylerin Bireysel Emeklilik Sistemine Giriş Kararlarını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 291-321.

Sevgi, I. (2019). Sosyal Güvenlik Açısından Bireysel Emeklilik Sisteminin Önemi. *İktisadi Yenilik Dergisi*, 10-29.

Sezgin, S., & Yıldırım, T. (2015). Türkiye'de bireysel emeklilik sisteminin etkinliği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 123-140.

SGK. (2021, Nisan 10). *Türkiye Cumhuriyeti Sosyal Güvenlik Kurumu*. Türkiye Cumhuriyeti Sosyal Güvenlik Kurumu: http://www.sgk.gov.tr adresinden alındı

Sığın, A. (2016). Çalışma Hayatı ve Emeklilik Bağlamında Türkiye'de Yaşlılık. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 87-101.

Solmaz , A. (2016). Bireysel Emeklilik Fonlarının Türkiye Ekonomisindeki Önemi, Gelişimi ve Avrupa Birliği Ülkeleriyle Karşılaştırılması. *Adnan Menderes Üniversitesi SBE.- Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.

Superintendencia de Pensiones. (2021, Ocak 05). *Superintendencia de Pensiones*. Superintendencia de Pensiones: https://www.spensiones.cl/portal/institucional/594/w3-channel.html adresinden alındı

Tanyıldızı, H., & Yiğiter, Ş. Y. (2024). BIREYSEL EMEKLILIK SISTEMI'NIN FINANSAL PIYASALARA ETKILERI: 2006-2023 TÜRKIYE ÖRNEĞİ. Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi(67), 79-87. https://doi.org/10.18070/erciyesiibd.1322102

Tapia . (2020, Aralık 16). *Description of private pension systems 2008*. https://www.oecd.org: https://www.oecd.org/finance/private-pensions/41408080.pdf adresinden alındı

Tarhan, S. (2012). BAĞ-KUR'un Bünyesi ve Gelişmesi. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 67-104.

TC. Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete. (2021, Ocak 14). *Mevzuat Bilgi Sistemi.* Mevzuat Bilgi Sistemi: https://www.resmigazete.gov.tr/ adresinden alındı

Türk, M. M. (2023). Enflasyon İle Bireysel Emeklilik Sistemi Yapısı Arasındaki İlişkinin ARDL Sınır Testi İle Analizi: Türkiye Üzerine Kanıtlar. Finans Ekonomi Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(3), 669-681. https://doi.org/10.29106/fesa.1279893

Türkoğlu, İ. (akt. 2013). Sosyal Devlet Bağlamında Türkiye'de Sosyal Yardım ve Sosyal Güvenlik. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 275-305.

Uğur, S. (2004). Özel Emeklilik Türleri ve Bireysel Emeklilik. *Çimento İşveren Dergisi*, 22-37.

Ünan, A. S., & Karayazgan, A. (2009). *Bireysel Emeklilik Hukuku.* İstanbul: Scala Yayıncılık.

Uyar, H. İ. (2012). *Bireysel Emeklilik Sistemi.* Ankara: Detay Yayıncılık.

Walliman, N. (2016). *Social research methods: The essentials.* London-Singapore-Californiya-New Delhi: SAGE Publications .

World Social Protection Report 2017–19. (2021, Mart 5). InterNational Labour Organization: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_604882.pdf adresinden alındı

Yakıcı , E. (2017). Bireysel Emeklilik Sistemi: Türkiye'deki Gelişimi ve Değerlendirilmesi. *Eskişehir Anadolu Üniversitesi SBE.- Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.

Yanlıç , N. (2016). Bireysel Emeklilik Sisteminin Finansmanı ve Öngörüler. *Gazi Üniversitesi SBE.- Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.

Yeh, C.-Y., Cheng, H., & Shi, S. J. (2020). Public–private pension mixes in East Asia: institutional diversity and policy implications for old-age security. *Ageing & Society*, 604-625.

Yiğiteli, N., Karagöz, D., & Demirci, Y. (2019). Bireysel emeklilik sistemi: Vergi indirimi ve devlet katkısı uygulamaları üzerine bir değerlendirme. *Bulletin of Economic Theory and Analysis*, 33-63.

Yıldırım, A. (2010). Bireysel Emeklilik Sisteminde Fonların Yönetimi, Türkiye Uygulamaları, Örnek Ülkelerle Karşılaştırılması. *Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Bilimleri Enstitüsü- Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.

Yıldırım, O., & Şataf, C. (2019). Türkiye'de bireysel emeklilik sistemi'nin (BES) algılanma düzeyi: Ordu ili örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 572-588.

Yıldırım, İ. (2011). Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sistemi ve Bireysel Emeklilik. *Niğde Üniversitesi SBE.- Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.

Zakhartsev, S. I., Nikodimov, I. Y., Mironova, E. A., Burmistrov, I. A., & Sinyukova, T. N. (2020). Pension Reform as a Continuation of Economic Policy Russian Federation. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 269-275.

Алиев, Б. Д. (2016). Опыт развития негосударственного пенсионного страхования в зарубежных странах. *Научный альманах*, 48-56.

Антонова, Л. И., & Орлова, И. С. (2018). Пенсионное законодательство стран СНГ: проблемы, тенденции реформирования. *Евразийская Интеграция: экономика, право, политика*, 58-63.

Аширбаева, М. М. (2018). Национальные особенности развития накопительной пенсионной системы. *Современное состояние и перспективы развития национальной финансово-кредитной системы*, 233-237.

Балынин, И. В. (2017). Особенности построения пенсионных систем стран бывшего СССР. *Бизнес Образование*, 195-199.

Бектурганова, К. А. (2016). Развитие пенсионной системы в кр. *Известия Кыргызского государственного технического университета и м. И. Раззаков*, 191-198.

Болдырев, Б. М. (2016). Особенности пенсионного страхования в РФ, мораторий на взносы накопительной части пенсии. *Экономика и Юриспруденция*, 1-5.

Болот , Т., & Аташева, А. (2016). Международный Опыт Модернизации Накопительной Пенсионной Системы. *М. Рыскулбеков атындагы Кыргыз экономикалык университетинин кабарлары*, 93-99.

Болотбеков, А. Б., & Токтосунова, Ч. Т. (2018). Проблемы финансирования и накопления Пенсионного фонда Кыргызской Республики сегодня. *Современное состояние и перспективы развития национальной финансово-кредитной системы*, 252-256.

Болотская, Д. В. (2013). Опыт формирования систем пенсионного обеспечения в ведущих странах мира. *Экономика промышленности*.

Борис, Е. А. (2018). Пенсионные реформы в странах Содружества Независимых Государств: промежуточные итоги и дальнейшие перспективы. *Journal of the Belarusian State University. Economics*, 73-82.

Борисенко, Н. Ю. (2007). Построение национальной системы пенсионного обеспечения: теория и практика. *Финансы и кредит*, 54-65.

Васильева, Е. В. (2020). Подходы к построению пенсионной системы: международный и российский опыт. *Государственное управление. Электронный вестник*, 5-25.

Гирич , Е. А., & Валерий , К. Ц. (2019). Пенсионный фонд России: история создания, роль в системе пенсионного страхования. *Образование и право*, 59-61.

Горлин, Ю. М., & Салмина, А. А. (2019). Сравнительный Анализ Международного Опыта Применения Индикаторов Уровня Пенсионного Обеспечения. *Вестник Института экономики Российской академии наук*, 114-131.

Горожанкина, М. А. (2019). Правовые особенности современной системы обязательного пенсионного страхования в России. *Вестник Сибирского государственного университета путей сообщения: Гуманитарные исследования*, 5-10.

Грищенко, Н. Б., & Маратканова, И. В. (2017). Современные возможности индивидуальных пенсионных накоплений населения в регионах на примере Сибирского федерального округа. *Региональная экономика: теория и практика*, 2291-2307.

Джуматаева, Г. (2010). Проблемы реформирования пенсионной системы. 154-159.

Емельянцев, В. П. (2016). Реформы пенсионного обеспечения в странах евразийской интеграции. *Федерализм*, 51-66.

Жантаева, А. А. (2015). Прогнозные оценки результатов изменений пенсионной системы Республики Казахстан. *Scientific journal*, 194-199.

Заболотский, Е. Д. (2017). Опыт реформирования пенсионных систем стран Европейского союза и возможности его использования в России. *Вестник Санкт-Петербургского университета. Экономика*, 472-497.

Закалашная , В. В., & Горькавцева, А. А. (2020). Проблемы внедрения индивидуального пенсионного капитала. *Наука и образование: новое время*, 1-5.

Интыкбаева, С. Ж. (2015). О гармонизации пенсионных систем в рамках развития интеграционных процессов стран Евразийского экономического союза (ЕАЭС). *Известия Иссык- Кульского форума бухгалтеров и аудиторов стран Центральной Азии*, 305-310.

Капичникова, М. Ю. (2019). Накопительная Пенсионная Система – Особенности Реализации В России. *"Алтайский Государственный Университет" Международный Институт Экономики диссертация*.

Киреева, Е. В. (2014). Тенденции и перспективы развития пенсионной системы России. *Вестник РГГУ. Серия «Экономика. Управление*, 108-113.

Кравченко , Е. В. (2019). Особенности корпоративного пенсионного. *Russian Journal of Labor Economics*, 1203-1217.

Куликова, Т. Ю. (2019). Накопительная пенсия в условиях стабильно низких и отрицательных процентных ставок. *Народонаселение*, 51-61.

Курманбеков, Р. О. (2001). Инвестиционный потенциал негосударственных пенсионных фондов в Кыргызской Республике. *Население*, 36-41.

Курманбекова, М. О. (2013). Сущность пенсионной системы и ее классификация. *Вестник Кыргызско-Российского славянского университета*, 182-185.

Курманбекова, М. О. (2014). Преимущества И Недостатки Отдельных Моделей По Пенсионному Реформированию. *Статистика, учет и аудит*, 52-56.

Лебедева, И. П. (2016). Система социального обеспечения Японии: достижения и проблемы. *Японские исследования*, 23-35.

Лебедева, И. П. (2018). Япония: проблемы занятости пожилых работников. *Японские исследования*, 60-77.

Министерство Юстиции Кыргызской Республики. (2021, Ocak 18). *Централизованный Банк Данных*. Министерство Юстиции Кыргызской Республики: http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/4771 adresinden alındı

Михайлова , С. М., & Александр , А. Г. (2017). Проблемы пенсионной системы РФ. *Инновационная экономика: перспективы развития и совершенствования*, 151-156.

Пенсионный Фонд Российской Федерации. (2020, Aralık 24). *Пенсионный фонд РФ*. Пенсионный фонд РФ: https://pfr.gov.ru/ adresinden alındı

Пудова, Д. О. (2017). Накопительные системы пенсионного сбережения: опыт Нидерландов, Дании и Швеции. *Национальные интересы: приоритеты и безопасность*, 2152-2165.

Росляков , А. А., & Старцева, С. В. (2019). Сравнительно-Правовой Анализ Пенсионных Систем Рф И Кнр. *Modern Science*, 388-391.

Самудинова , Д. (2009). Реформирование Пенсионного Обеспечения Населения . *Известия Вузов*, 76-79.

Семенов, И. В. (2014). Социальное страхование: сущность, виды. *Социально-политические науки*, 53-58.

Сервис «ОсОО.KG». (2021, Nisan 10). *Закрытое акционерное общество Накопительный пенсионный фонд "Дордой Салым"*. Закрытое акционерное общество Накопительный пенсионный фонд "Дордой Салым": https://www.osoo.kg/inn/01306201910182/ adresinden alındı

Слепцов, В. В. (2019). Накопительная пенсия в 2019 году. *Междуронадный Научно-Практический Журнал «Эпоха Науки*, 64-66.

Социальный Фонд Министерства Здравохранения и Социального Развития Кыргызской Республики. (2021, Şubat 22). *Социальный Фонд Министерства Здравохранения и Социального Развития Кыргызской Республики*. Главная Социальный Фонд Кыргызской Республики: http://socfond.kg/ adresinden alındı

Стрельцов, Д. Б. (2006). Японская пенсионная система: проблемы и пути их решения. *Вестник Московского университета*, 1-13.

Султаналиева, Б. А. (2017). Развитие пенсионной системы Кыргызской Республики: проблемы и перспективы. *Известия Иссык-Кульского форума бухгалтеров и аудиторов стран Центральной Азии*, 50-54.

Сыдыгалиева , А. С., & Муканбетова, У. Т. (2010). Проблемы реформирования пенсионной системы Кыргызской Республики. *Вестник КРСУ*, 158-161.

Ташкулова, Г. Б. (2015). Система развития пенсионного обеспечения, и ее влияние на процветание страны. *Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук*, 187-191.

Тентимишова, Г. К. (2018). Социально-экономические и правовые основы функционирования Пенсионного фонда Кыргызской Республики. *Известия Иссык-Кульского форума бухгалтеров и аудиторов стран Центральной Азии*, 86-91.

Тентимишова, Г. К., & Шамыратова, Н. Ш. (2018). Пенсионная система Кыргызской Республики. *Евразийское Научное Объединение*, 210-213.

Терзиев, В. (2019). Historical development and characteristics of pension systems. *International E-Journal of Advances in Social Sciences*, 124-135.

Чернышова, О. Н., & Полунин, Л. В. (2013). Современная пенсионная реформа в России: мотивации и цели. *Социально-экономические явления и процессы*, 1-6.

Шарин, В. (2013). *История социальной работы.* Москова: Дашков и К.

Ырыспек, К. Э., & Токтосунова, Ч. Т. (2018). Историко-Экономические Предпосылки Формирования Пенсионной Системы. *Современное состояние и перспективы развития национальной финансово-кредитной системы*, 447-451.

KODLANMIŞ GELECEK

Yapay Zekâ, Teknoloji ve İnsanlık

Editör

Doç. Dr. Mustafa Umut Demirezen

nobel bilimsel

AIPA YAPAY ZEKA POLİTİKALARI DERNEĞİ

Kodlanmış Gelecek: Yapay Zekâ, Teknoloji ve İnsanlık

Editör: Doç. Dr. Mustafa Umut Demirezen

Yayın No.: 2360
ISBN: 978-625-393-915-1
E-ISBN: 978-625-376-019-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Damla Ertürk -damla@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Demirezen, Mustafa Umut.
Kodlanmış Gelecek: Yapay Zekâ, Teknoloji ve İnsanlık / Mustafa Umut Demirezen
1. Basım, XII + 222 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-915-1
E-ISBN: 978-625-376-019-9
1. Yapay Zekâ 2. Üretici Ağlar 3. Neural Network 4. Yapay Genel Zekâ

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

EDİTÖRDEN ..... **vii**

ÖN SÖZ ..... **ix**

1. Bölüm
YAPAY ZEKÂ İLETİŞİMİN YENİ ÖZNESİ Mİ? YOKSA KENDİSİ Mİ?
İNSAN-MAKİNE İLETİŞİMİ PESPEKTİFİNDEN BİR DEĞERLENDİRME **1**

Zafer Küçükşabanoğlu - Derya Gül Ünlü

2. Bölüm
K12'DE TÜRKİYE VE DÜNYADA YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI **13**

Aslıhan Karataş - Özgür Yılmaz

3. Bölüm
GÖÇ VE YAPAY ZEKÂ: ALANA YÖNELİK BİR GÖZDEN GEÇİRME **23**

Elif Karakoç Keskin - Oğuz Kuş

4. Bölüm
YAPAY ZEKÂ, TOPLUM VE GELECEK: DEĞİŞİMLER VE DÖNÜŞÜMLER **35**

S. Tunay Kamer

5. Bölüm
MALİ SUÇLARLA MÜCADELEDE YAPAY ZEKâ KULLANIMINA YÖNELİK BİR İNCELEME:
AURORA PROJESİ **47**

Zeynel Abidin Avcı

6. Bölüm
ORGANİZASYONEL BÜYÜMEYİ GÜÇLENDİRMEK: VERİ, ANALİTİK VE YAPAY ZEKÂYI
ORGANİZASYONEL YAŞAM DÖNGÜSÜ BOYUNCA ENTEGRE ETMEK **73**

Hatice Malkoç - İbrahim Malkoç

7. Bölüm
STRATEJİK YAPAY ZEKâ: DIŞ İLİŞKİLER, SAVUNMA VE GÜVENLİKTE YENİ PARADİGMALAR 99
Gökhan Varan - Yasin Murat Kadıoğlu

8. Bölüm
HALK SAĞLIĞINDA GÜNCEL YAPAY ZEKâ UYGULAMALARI 137
Şeyma Yüsra Soğanda

9. Bölüm
SÜRDÜRÜLEBİLİR TEDARİK ZİNCİRLERİNDE YAPAY ZEKÂ KULLANIMI: BİBLİYOMETRİK ANALİZ 155
Burcu Devrim İçtenbaş

10. Bölüm
EĞİTİMDE ÜRETKEN YAPAY ZEKÂ..... 169
Gizem Yılmaz - Özgür Yılmaz

11. Bölüm
YAPAY ZEKÂ İLE KAMUSAL HİZMETLERİN İYİLEŞTİRİLMESİ: GERÇEK DÜNYA UYGULAMALARI, STRATEJİLER VE ZORLUKLAR 179
Alpaslan Erdağ

12. Bölüm
YAPAY ZEKâ İLE OLUŞTURULAN DİJİTAL ÖLÜMSÜZLÜK UYGULAMALARININ HUKUKİ VE ETİK DEĞERLENDİRMESİ 191
Elif Selin Yılmaz Altay

YAZARLAR HAKKINDA 209

1. Bölüm

YAPAY ZEKÂ İLETİŞİMİN YENİ ÖZNESİ Mİ? YOKSA KENDİSİ Mİ? İNSAN-MAKİNE İLETİŞİMİ PESPEKTİFİNDEN BİR DEĞERLENDİRME

Zafer Küçükşabanoğlu - Derya Gül Ünlü

GİRİŞ

Teknolojik gelişmelerin hayatın her alanında etkili olduğu bugünlerde, değişimin farkında olmak artık tek başına yeterli değildir. İnsan ve teknoloji uyumunun her zamankinden daha fazla ön plana çıktığı çağımızda da bu uyumun en çok dönüştürecek teknoloji hiç kuşkusuz yapay zekâ olmuştur. Yapay zekâ teknolojilerinin gelişimiyle birlikte çok sayıda alana nüfuz etmeye başlaması, günlük hayat pratikleri içerisinde gerçekleşen yapay zekâ ve kullanıcı etkileşiminin artışını beraberinde getirmiştir. Çevreyle etkileşime giren ve bir anlamda insan zekâsını simüle eden yapay zekâ, her geçen gün kullanıcılarına birbirinden farklı birçok konu hakkında nitelikli çıktılar sunmakta ve söz konusu etkileşimin sürekli bir ilişkiye dönüşümüne de kaynaklık etmektedir. Bu durum, bireylerin sosyal hayatlarında etkileşim kurdukları diğer bireylerin yanı sıra yapay zekâ sistemlerinin de toplumsal ilişkiler ağı içerisinde kendisine yer buluşunu sağlamaktadır. Yapay zekâ sistemlerinin toplumsal ilişkiler ağı içerisindeki giderek önem kazanan rolü, tüm diğer sosyal bilim disiplinlerinde olduğu gibi, iletişim disiplini açısından da üzerinde durulması gereken önemli bir dönüm noktasına işaret etmektedir.

Bilindiği üzere, iletişim disiplini içerisindeki araştırmalar, geçmişten günümüzde gelişen iletişim teknolojileriyle de ilişkilenerek, bireylerin birbirleriyle nasıl mesaj alışverişinde bulunduklarına, bu mesajların içeriğine ve bu alışverişin nedenlerine/sonuçlarına [1] odaklanmaktadır. Ancak geldiğimiz noktada, iletişim sürecine dahil ve iletişim yeteneğine sahip olan bir taraf olarak işlev görmek üzere tasarlanmış yapay zekâ teknolojileri [2, 3, 4, 5], bugüne dek insanlar arasında gerçekleşen iletişim süreci üzerinden okunan literatü-

de bencilce hareket etmeye ittiğini gösterdi [42]. Bu deneylerin sonucunda robotların varlığının insanların davranış biçimlerini de etkilediğini söylememiz mümkündür. Yapay zekânın günbegün çok hızlı geliştiğini düşündüğümüzde robotların düşünme yeteneklerinin de hızla artacağını da hesaba katarak gelecekte insan ve makine arasında nasıl bir etkileşim olacak? Bu etkileşimde makinaların ne gibi hakları olacak? gibi konuların da özellikle etik boyutunu sıkça tartışılacağını öngörmemiz mümkündür.

Söz konusu dinamiklerin farklı pespektiflerden ele alınması hem iletişimsel yapay zekâ hakkındaki iletişim araştırmalarının merkezine oturan teknolojinin önceki teknolojiler ve bunun taraflar arasındaki etkileşim biçimlerinin dönüşümüne dair farklılaşmayı tespit edebilmek hem de teknolojinin dönüştürdüğü bu yeni alanyazını güncele uygun gerekliliklerle okuyabilmek açısından önemlidir. Böylelikle insan-makine iletişiminin mevcut kategoriler içerisinde nasıl anlamlandırılabileceği veya hangi yeni kategorilerin tanımlanarak, eski sınırların yeniden belirlenmesi gerekliliğine ihtiyaç duyulup duyulmadığı da literatürde yeni bir boşluğun tamamlanmasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

[1] Craig, R.T. (1999). Communication theory as a field. *Communication Theory*, 9(2), 119-161.

[2] Frankish, K. & Ramsey, W.M. (2014). *The Cambridge Handbook of Artifical Intelligence.* Cambridge: Cambridge University Press.

[3] Gunkel, D.J. (2012). Communication and artificial intelligence: Opportunities and challenges for the 21st century. *Communication+ 1,* 1(1), 1-25.

[4] Guzman, A.L. & Lewis, S.C. (2020). Artificial intelligence and communication: A human-machine communication research agenda. *New Media & Society*, 22(1), 1-17.

[5] Hohenstein, J., Kizilcec, R.F., DiFranzo, D., Aghajari, Z., Mieczkowski, H., Levy, K., Naaman, M., Hancock, J. & Jung, M.F. (2023). Artificial intelligence in communication impacts language and social relationships. *Scientific Reports,* 13(1), 5487.

[6] Peter, J. & Kühne, R. (2018). The new frontier in communication research: Why we should study social robots. *Media and Communication*, 6(3), 73-76.

[7] Schleidgen, S., Friedrich, O., Gerlek, S., Assadi, G. & Seifert, J. (2023). The concept of "interaction" in debates on human-machine interaction. *Humanities & Social Sciences Communications,* 10: 551.

[8] Hasson, U. & Frith, C.D. (1026). Mirroring and beyond: Coupled Dynamics as a generalized framework for modelling social interactions. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences,* 371(1693), 20150366.

[9] Jensen, J.F. (1998). "Interactivity": Tracking a new concept in media and communication studies. *Nordicom Review,* 19(1), 185-204.

[10] Bucy, E.P. (2004). Interactiviy in society: Locating an elusive concept. *The Information Society,* 20(5), 373-383.

[11] Kiousis, S. (2002). Interactivity: A concept explication. *New Media and Society,* 4(3), 355-383.

[12] Schumann, D.W., Artis, A., Rivera, R. (2001). The future of interactive advertising viewed thorugh am IMC lens. *Journal of Interactive Advertising,* 1(2), 43-55.

[13] Nass, C., Steuer, J. & Tauber, E.R. (1994). Computers are social actors: *Proceedings of the SIGCHI Conference on Human Factors in Computing Systems.* 24-28 April. New York: ACM.

[14] Nass, C. & Moon, Y. (2000). Machines and mindlessness: Social responses to computers. *Journal of Social Issues*, 56(1), 81-103.

[15] Kramer, N.C., Lucas, G., Schmitt, L. & Gratch, J. (2017). Social snacking with a virtual agent-on the interrelation of need to belong and effects of social responsiveness when interacting with artifical entities. *International Journal of Human Computer Studies*, 109, 112-121.

[16] Guzman, A.L. (2018). What is human-machine communication, anyway? In. A.L. Guzman (Ed.). *Human-Machine Communication: Rethinking Communication, Technology, and Ourselves* (pp. 1-28). New York, NY: Peter Lang.

[17] Jones, S. (2014). People, things, memory and human-machine communication. *International Journal of Media & Cultural Politics,* 10(3), 245-258.

[18] Kuzior, A. & Kwilinski, A. (2022). Cognitive technologies and artificial intelligence in social perception. *Management Systems in Production Engineering,* 30(2), 109-115.

[19] Mitsunaga, N., Miyashita, T., Ishiguro, H., Kogure, K. & Hagita, N. (2006). Robovie-iv: A communication robot interacting with people daily in an office. *Intelligent Robots and Systems, 2006 IEEE/RSJ International Conference,* 5066-5072.

[20] Westerman, D., Edwards, A.P., Edwards, C., Luo, Z. & Spence, P.R. (2020). I-It, I-Thou, I-Robot: The perceived humannes of AI in human-machine-communication. *Communication Studies,* 71(3), 1-16.

[21] Gehl, R.W. & Bakardjieva, M. (2017). *Socialbots and Their Friends: Digital Media and the Automation of Sociality.* New York: Routledge.

[22] Reeves, J. (2016). Automatic for the people: The automation of communicative labor. *Communication and Critical/Cultural Studies,* 13(2), 150-165.

[23] Cross, E.S. & Ramsey, R. (2021). Mind meets machine: Towards a cognitive science of human-machine interactions. *Trends in Cognitive Sciences*, 25(3), 200-212.

[24] Sharp, H.Y. (2019). *Interacion Design: Beyond Human-computer Interaction*. New York: John Wiley & Sons.

[25] Hauer, T. (2022). Importance and limitations of AI ethics in contemporary society. *Humanities & Social Sciences Communications,* 9, 272.

[26] Lewis, S.C., Guzman, A.L. & Schmidt, T.R. (2019). Automation, jorunalism, and human-machine communication: Rethinking roles and relationships of humans and machines in news. *Digital Journalism,* 7(4), 409-427.

[27] Spence, P.R. (2019). Searching for questions, original thoughts, or advancing theory: Human-machine communication. *Computers in Human Behavior*, 90, 285-287.

[28] Waddell, T.F., Zhang, B. & Sundar, S.S. (2016). *Human-computer interaction.* (Eds. Roloff, M.E. & Berger, C.R.). The International Encyclopedia of International Communication. Malden, WA: Wiley Blackwell.

[29] Nass, C. & Brave, S. (2005). *Wired for Speech: How Voice Activates and Advances the Human-Computer Relationship.* Cambridge: MIT Press.

[30] Eyssel, F. & Hegel, F. (2012). (S)he's got the look: Gender stereotyping of robots. *Journal of Applied Social Psychology,* 42, 2213-2230.

[31] Suchman, L.A. (2009). *Human-Machine Reconfigurations: Plans and Situated Actions.* New York: Cambridge University Press.

[32] Mou, Y. & Xu, K. (2017). The media inequality: Comparing the initial human-human and human-AI social interactions. *Computers in Human Behavior*, 72, 432-440.

[33] Riva, P., Aureli, N. & Silvestrini, F. (2022). Social influences in the digital era: When do people conform more to a human being or an artificial intelligence? *Acta Psychologica,* 229, 103681.

[34] Shechtman, N. & Horowitz, L.M. (2003). Media inequality in conversation: How people behave differently when interacting with computers and people. *Proceedings of the SIGCHI Conference on Human Factors in Computing Systems,* 5-10 Aptil. New York: ACM.

[35] Guzman, A.L. (2017). *Making AI safe for humans: A conversation with Siri*. (Eds. Gehl, R.W. & Bakardjieva, M.). Socialbots and Their Friends: Digital Media and the Automation of Sociality. New York: Routledge.

[36] Poster, W.R. (2016). *The virtual receptionist with a human touch: Opposing pressures of digital autiomation and outsourcing in interactive services.* (Eds. Crain, M.G., Poster, W.R. & Cherry, M.A.). Inivisible Labor: Hidden Work in the Contemporary World. Oakland, CA: University of California Press.

[37] Papacharissi, Z. (2019). *A Networked Self and Human Augmentics, Artifical Intelligence, Sentience.* New York: Routledge.

[38] Gül-Ünlü, D. (2022). *Dijital Ortamın Hayali Olanakları: Sosyal Medya Fenomenlerinin Benlik Sunum Stratejilerini Hayali Olanaklar Perspektifinden Değerlendirmek.* (Eds. Güçdemir, Y. & Kuş, O.). Dijital İletişime Alternatif Bir Bakış. İstanbul: Der Yayınları.

[39] Karakoç-Keskin, E., Kuş, O. & Gül-Ünlü, D. (2023). *Algoritmik Farkındalık ve Hayali Olanaklar: İnsan Hakları İhlallerinin Dijital Mekanizması Üzerine Düşünmek.* (Eds. Göngen, M.A. & Kesgin, Y.). Medya ve İsnan Hakları. İstanbul: Kriter Yayınevi.

[40] Weil, P. (2017). *The blurring test.* (Eds. Gehl, R.W. & Bakardjieva, M.). Socialbots and Their Friends: Digital Media and the Automation of Sociality. New York: Routledge.

[41] Ogburn, W. F. (1947). How Technology Changes Society. The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 81-88.

[42] Christakis, N (2019) How AI will rewire us, The Atlantic, https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2019/04/robots-human-relationships/583204/

2. Bölüm

K12'DE TÜRKİYE VE DÜNYADA YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI

Aslıhan Karataş - Özgür Yılmaz

GİRİŞ

Yapay zekâ, son yıllarda Türkiye ve dünya genelinde K12 eğitim sisteminde önemli bir yer edinmiştir. Gelişen yapay zekâ teknolojileriyle birlikte öğrencilerin, yapay zekâ uygulamaları aracılığıyla daha etkili şekilde öğrenme imkânlarına sahip olacağı öngörülmektedir. K12 eğitim sisteminde yapay zekâ uygulamaları adına hem Türkiye'de hem de Avrupa'da son yıllarda büyük adımlar atılmıştır. Türkiye'de Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından yürütülen yapay zekâ destekli projeler, çalıştaylar ve müfredata eklenen yapay zekâ uygulamaları dersi bu konuda en önemli adımlardandır. Dünyada ise ABD, İngiltere, Çin ve Güney Kore gibi ülkeler eğitimde yapay zekâ kullanımında öncü konumdadır. Dünyada özellikle öncü konumunda olan bu ülkelerde yapay zekâ teknolojileriyle desteklenen sınıf içi ve sınıf dışı uygulamaların öğrenci katılımını ve başarı oranlarını gözle görülür şekilde etkilediği görülmektedir. Yapay zekâ destekli uygulamaların öğrenci katılımını ve akademik performansı artırmada ne kadar etkili olduğunun anlaşılması yapay zekâ ile ilgili eğitim politikalarının ve müfredatının geliştirilmesine yardımcı olacaktır.

Günümüzde yapay zekâ birçok alanda yaygın olarak kullanılmaktadır. Öğrenme, akıllı tahminlerde bulunma, karmaşık problemleri çözme, değişken koşullara uyum sağlama, farklı insan dili ve deneyimlerine uyum sağlama gibi özellikleriyle yapay zekâ günümüz eğitimini farklı bir boyuta taşımıştır [1]. Yapay zekâ destekli eğitim platformları, gerçek zamanlı geri bildirim ve uyarlanabilir öğrenme deneyimleri sunarak öğrencilerin kendi hızlarında ilerlemelerine ve odaklanmalarına olanak tanımaktadır [2]. Yapay zekâ destekli eğitim programları, öğrencilere bireysel öğrenme fırsatı sunmakta ve öğrenme materyallerini kişiselleştirerek öğrencilerin ilgi düzeyine, öğrenme hızına ve öğrenme tarzına uygun hâle getirmektedir [3].

KAYNAKLAR

[1] Arslan, K. (2020). Eğitimde Yapay Zekâ ve Uygulamaları. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, *11*(1), 71-88.

[2] Wang, T., Lund, B. D., Marengo, A., Pagano, A., Mannuru, N. R., Teel, Z. A., & Pange, J. (2023). Exploring the potential impact of artificial intelligence (AI) on international students in higher education: Generative AI, chatbots, analytics, and international student success. *Applied Sciences*, *13*(11), 6716. https://doi.org/10.3390/app13116716

[3] Çelik, D., Özmen, Z., Güneş, G., Açıkyıldız, G., Arabacı, D., Gürsoy, K., Güler, M., Gürbüz, R., Birgin, O. ve Aydın, S. (2020). Anabilim dalı başkanlarının matematik öğretmeni adaylarına sunulan öğrenme fırsatlarına ilişkin değerlendirmeleri. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT)*, *11*(1), 15-52. https://doi.org/10.16949/turkbilmat.436450

[4] Williams, R., Park, H. W., Oh, L., & Breazeal, C. (2019, July). Popbots: Designing an artificial intelligence curriculum for early childhood education. In *Proceedings of the AAAI conference on artificial intelligence*, *33*(01), 9729-9736. https://doi.org/10.1609/aaai.v33i01.33019729

[5] Su, J., & Zhong, Y. (2022). Artificial Intelligence (AI) in early childhood education: Curriculum design and future directions. *Computers and Education: Artificial Intelligence*, *3*. https://doi.org/10.1016/j.caeai.2022.100072

[6] Papadakis, S. (2021, June). The impact of coding apps to support young children in computational thinking and computational fluency. A literature review. In *Frontiers in Education*, *6*, 183. https://doi.org/10.3389/feduc.2021.657895

[7] Lane, D. (2021). *Machine learning for kids: A project-based introduction to artificial intelligence*, No Starch Press: San Francisco, CA, USA.

[8] Kim, S., Jang, Y., Kim, W., Choi, S., Jung, H., Kim, S., & Kim, H. (2021, May). Why and what to teach: AI curriculum for elementary school. In *proceedings of the AAAI Conference on Artificial Intelligence*, *35*(17), 5569-15576. https://doi.org/10.1609/aaai.v35i17.17833

[9] MEB (2023a). Yapay Zekâ Uygulamaları Dersi Öğretim Programı (I-II) Erişim Adresi: https://tegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_11/23174117_yapayzekâuygulamalaridersiogretimprogrami_3.23.pdf. Erişim Tarihi: 18.05.2024.

[10] MEB (2023b). Ortaokullarda "Yapay Zekâ Uygulamaları" Dersinin Müfredatı Hazırlandı. Erişim Adresi: https://www.meb.gov.tr/ortaokullarda-yapay-zek-uygulamalari-dersinin-mufredati-hazirlandi/haber/31761/tr. Erişim Tarihi: 18.05.2024.

[11] FEYZA (2023). FEYZA (Fırsatları Artıran Eğitimde Yapay Zekâ) Projesi Başlıyor. Erişim Adresi: https://dogm.meb.gov.tr/www/feyza-firsatlari-artiran-egitimde-yapay-zek-projesi-basliyor/icerik/1582. Erişim Tarihi: 18.05.2024.

[12] Touretzky, D. S. (2017). Computational thinking and mental models: From Kodu to Calypso. In *2017 IEEE blocks and beyond workshop (B&B)*, 71-78. https://doi.org/10.1109/BLOCKS.2017.8120416

[13] CSTA (2022). The Artificial Intelligence (AI) for K-12 initiative (AI4K12) is jointly sponsored by AAAI and CSTA. Erişim Adresi: https://ai4k12.org/. Erişim Tarihi: 18.05.2024.

[14] UNESCO. (2022). K-12 AI curricula: a mapping of government-endorsed AI curricula. Erişim Adresi: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000380602. Erişim Tarihi: 18.05.2024.

3. Bölüm

GÖÇ VE YAPAY ZEKÂ: ALANA YÖNELİK BİR GÖZDEN GEÇİRME

Elif Karakoç Keskin - Oğuz Kuş

GİRİŞ

Toplumlar on yıllardır güçlü dijital dönüşüm dalgaları deneyimlemektedir. Büyük verinin yeni fırsatlara kapı aralaması; veriden algoritmalar, otomasyon ve matematik ile toplumsal, düşünsel ve ekonomik değer elde etmenin yöntemlerinin geliştirilmesine olanak tanırken makro ölçekli bir dijital dönüşümün insanlığa çizdiği patikanın günümüzde geçtiği rota, yapay zekâ ile kesişmektedir. Teknoloji ve sosyal bilimlerin kesişim noktalarından aşina olduğumuz pek çok tartışmanın yapay zekâ bağlamında da gerçekleştirildiğine tanıklık ediyor olsak dahi, tartışmaların odak noktasının çoğunlukla verimlilik ve katma değer üretimi noktalarına odaklanıyor olduğunu yadsımak güçtür.

Oysa ki yapay zekâ, toplumun işleyiş sisteminin ilk bakışta akla gelmeyecek bileşenlerini dahi dönüştürme kapasitesine sahip dijital bir devrimdir. Bu sarsıcı teknolojik gelişmeler, pek tabii, dezavantajlı gruplar ölçeğinde tartışılması gereken bir dizi hususu beraberinde getirmektedir. Bu noktada, yapay zekâ ve göç kavramının kesişimselliğinin irdelenmesi fazlaca önemlidir. Çünkü, toplumları sarsan inovasyonlar çağıyla eş zamanlı bir şekilde yeni fırsatlar, savaşlar, iklim değişikliği, ekonomik buhranlar, insan ilişkileri ve daha pek çok farklı neden bir uluslararası göç çağını da başlatmış bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler'in [1] gerçekleştirmiş olduğu bir hesaplama, 2020 yılında 281 milyon insanın doğduğu ülkeden başka bir ülkede yaşadığını ortaya koymaktadır. Bu türden makro gelişmelere tanıklık edilen bir çağda, yapay zekâ ve göç hususlarını, iletişim bilimleri perspektifiyle toplumsal bir zeminde tartışan çalışmalar ise sayıca azdır. Bu noktada, yapay zekânın göç süreci ve göçmenlere olan etkisini olumlu ve olumsuz yönleriyle tartışmak ve bu süreçte iletişim bilimlerinin sağlamış olduğu düşünsel zemini kullanmak etkin çözüm önerileri geliştirmek bakımından elzemdir.

rının gözetilmesi durumu, göçün geleneksel ya da dijital yollarla aracılanmış biçiminde bir farka yol açmamaktadır. Bu sebeple, yapay zekâ teknolojilerinin göç süreçlerinde güvenli ve etik kullanımı özellikle öne çıkmaktadır. Bu bağlamda çalışmada sunulan tartışmadan hareketle, geleceğin göç yönetiminde yapay zekânın rolüne odaklanan, insan hak ve özgürlüklerine odaklı, sürdürülebilir, sorumlu ve etik uygulamaların göç politikalarına dahiliyeleri konusunda oluşturulacak perspektiflere ihtiyaç olduğunu vurgulamak yerinde olacaktır.

KAYNAKLAR

[1] Birleşmiş Milletler (T.Y.). Global Issues: International migration from: https://www.un.org/en/global-issues/migration#:~:text=Data%20on%20migration,per%20cent%20of%20international%20migrants.

[2] Turing M. A. (1950). Compuing machinery and intelligence. *Mind*, 236, 433- 460.

[3] Leurs, K. (2023). *Digital migration*. Sage.

[4] Tazzioli M (2019) *The making of migration: The biopolitics of mobility at Europe's borders*. Sage.

[5] Szwed, A. (2022). The use of artificial intelligence in migration-related procedures in the European Union - opportunities and threats. *Procedia Computer Science*, 207, 3645-3651.

[6] IOM. (2022). *World migration report 2022*. 10 Şubat 2024 tarihinde https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022 adresinden erişildi.

[7] Laupman, C., Schippers, L. M., Papaléo Gagliardi, M. (2022). Biased algorithms and the discrimination upon immigration policy. Custers, B., Fosch-Villaronga, E. (Eds) *Law and Artificial Intelligence. Information Technology and Law Series* içinde 187-204. Asser Press.

[8] EMN-OECD (2022). *The use of digitalisation and artificial intelligence in migration management. European Migration Network – Organisation for Economic Co-operation and Development*. 5 Şubat 2024 tarihinde www.oecd.org/migration/mig/EMN-OECD-INFORMFEB-2022-The-use-of-Digitalisation-and-AI-in-Migration-Management.pdf adresinden erişildi.

[9] Triandafyllidou, A. (2022). Migration and the pandemic emergency. A. Triandafyllidou (Ed.). *Routledge handbook of immigration and refugee studies* içinde 82-94. Routledge.

[10] McAuliffe, M., Blower, J. & Beduschi, A. (2021). Digitalization and artificial ıntelligence in migration and mobility: Transnational implications of the COVID-19 Pandemic. *Societies* 2021, 11, 135.

[11] Giguashvili, G. (2023). Possibilities of using artificial intelligence in the process of international migration management. *International Scientific Journal Innovative Economics and Management,* 10(3), 58-66.

[12] Bircan, T. & Korkmaz, E.E. (2021). Big data for whose sake? Governing migration through artificial intelligence. *Humanities & Social Sciences Communication* 8(241), 1- 5.

[13] Aradau, C. & Blanke, T. (2022). *Algorithmic reason*. Oxford University Press

[14] Beduschi, A. (2020) International migration management in the age of artificial intelligence. *Migration Studies*. https://doi.org/130.1093/migration/mnaa003

[15] Terranova, G. (2023). *Digitalization and mobility. Artificial Intelligence Applied to Migration and Integration Policy. IEMed Mediterranean Yearbook 2023*. 8 Mart 2024 tarihinde https://www.iemed.org/publication/digitalization-and-mobility-artificial-intelligence-applied-to-migration-and-integration-policy/ adresinden erişildi.

[16] Erdal, B. M. & Hagen-Zanker, J. (2022). Migration decision-making. A. Triandafyllidou (Ed.). *Routledge handbook of immigration and refugee studies* içinde 63-72. Routledge.

[17] Diakopoulos, N. (2016). Accountability in algorithmic decision making. *Communications of the ACM*, 59(2), 56- 62.

[18] Lambrech, T. A. & Tucker, C. (2018). "Algorithmic Bias? An Empirical Study into Apparent Gender-Based Discrimination in the Display of STEM Career Ads", *SSRN Electronic Journal.* 9 Mart 2024 tarihinde https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2852260 adresinden erişildi.

[19] Lewis, P. (2018). *I Was Shocked It Was So Easy': Meet The Professor Who Says Facial Recognition Can Tell If You're Gay*, The Guardian. 9 Mart 2024 tarihinde https://www.theguardian.com/technology/2018/jul/07/artificial-intelligence-can-tell-your-sexuality-politics-surveillance-paul-lewis adresinden erişildi.

[20] BBC, 2020. *Facial Recognition To 'Predict Criminals' Sparks Row Over AI Bias* 20 Mart 2024 tarihinde https://www.bbc.com/news/technology-53165286 adresinden erişildi.

[21] Saka, E. (2021). Polislik algoritmaları bağlamında öngörücü algoritmalara (Predictive algorithms) Eleştirel Bir Yaklaşım. O. Kuş (Der.) *Algoritmaların Gölgesinde Toplum ve İletişim* içinde 67-79. Alternatif Bilişim.

[22] Martin, K. (2019). "Ethical implications and accountability of algorithms", *Journal of Business Ethics*, 160, 835- 850.

[23] Molnar, P. (2021). Robots and refugees: the human rights impacts of artificial intelligence and automated decision-making in migration M. McAuliffe (Ed.), *Research handbook on international migration and digital technology* içinde 134-151. Edward Elgar Publishing.

[24] Molnar P (2019) Technology on the margins: AI and global migration management from a human rights perspective. *Cambridge International Law Journal*, 8(2), 305–30.

[25] Korkmaz, E. E. (2021). Ahead of the policy curve: migrants harnessing tech to survive. Drones and border control: an examination of state and non-state actor use of UAVs along borders. McAuliffe (Ed.), *Research handbook on international migration and digital technology* içinde 393-405. Edward Elgar Publishing.

[26] Beduschi, A. (2022). Migration and artificial intelligence. A. Triandafyllidou (Ed.). *Routledge handbook of immigration and refugee studies* içinde 73-81. Routledge.

[27] Koslowski, R. (2021). Drones and border control: an examination of state and non-state actor use of UAVs along borders. McAuliffe (Ed.), *Research handbook on international migration and digital technology* içinde 152-165. Edward Elgar Publishing.

[28] Bhabha, J., Bhatia, A. & Peisch, S. (2021). Transnational families and technology: trends, impacts and futures. McAuliffe (Ed.), *Research handbook on international migration and digital technology* içinde 300-314. Edward Elgar Publishing.

[29] Madokoro, L. (2023). *ChatGPT and the History of Government Refugee Policies*, Active History. 20 Mart 2024 tarihinde https://activehistory.ca/blog/2023/09/22/chatgpt-and-the-history-of-government-refugee-policies/ adresinden erişildi.

4. Bölüm

YAPAY ZEKÂ, TOPLUM VE GELECEK: DEĞİŞİMLER VE DÖNÜŞÜMLER

S. Tunay Kamer

GİRİŞ

Günümüzde toplumsal dönüşüm ve değişim kaçınılmaz ve hızlı bir biçimde sürmektedir. Dijital teknolojilerdeki büyük ve hızlı ilerlemeler, günlük hayata dair problemlerin çözümünde yazılım programlarının etkililiğinin artmasını sağlamıştır. Ayrıca internetin günlük hayat içerisinde yaygın bir şekilde rol oynamaya başladığı da görülmektedir [17]. Yapay zekâ başta olmak üzere teknolojideki gelişmelerle "Endüstri 3.0" toplumları, "Endüstri 4.0" toplumlarına dönüşüyor. Birçok ülke ve akademik topluluk şimdiden bir sonraki dönüşüm olacak "Endüstri 5.0"ı konuşuyor. Her gün yeni teknolojiler ortaya çıkıyor ve bilinen teknolojilerde de önemli gelişmeler yaşanabiliyor [23]. İnsanlık, insansız araçların ve sistemlerin daha yaygın kullanılacağı bir dünyaya doğru sürükleniyor. Endüstri 4.0'ın en önemli unsurlarından biri olan yapay zekâ, finans, sanayi, eğitim, sağlık ve diğer alanları dönüştürürken toplumsal sorunları da gündeme getiriyor [24].

Teknolojik gelişmelerle birlikte toplumsal yaşamda meydana gelen değişimler, yapay zekânın toplumsal değişimin kaynağı olarak rol oynamasına neden olmaktadır. Son yüzyılda hayatın kaçınılmaz bir parçası hâline gelen yapay zekâ teknolojileri, insan hayatının her aşamasında yer almakta ve toplumlardaki dönüşümleri ve değişimleri kaçınılmaz kılmaktadır [22]. Eğitim, yönetim, sağlık, ticaret, ulaşım, tarım, imalat ve enerji gibi birçok sektörde yaygın olarak kullanılan yapay zekâ uygulamaları, her geçen gün hızını ve işlevselliğini artırmaktadır. Bu kapsamda yapılan çalışmalara ilişkin öngörüler, yapay zekânın bağımsız akıl yürütme, keşfetme, hayal etme ve öğrenme yeteneklerini kazanmaya ve güçlendirmeye odaklandığını vurgulamaktadır [29]. Böylece bilgiyi toplumun merkezine koyan değişimler dönüşümler kaçınılmaz olarak görülüyor.

açıyor. Yapay zekânın dönüşümsel gücünü benimserken, entegrasyonuna sorumluluk duygusuyla yaklaşmak ve faydalarının bir bütün olarak toplumun iyiliği için kullanılmasını sağlamak çok önemlidir.

Yapay zekâ, toplum ve gelecek üzerinde geniş kapsamlı etkileri olacak bir teknoloji olarak görülüyor. Bu etkiler birçok alanda hem olumlu hem de olumsuz olabilir. Yapay zekânın gelecekteki etkileri, bu teknolojinin nasıl geliştirildiğine ve kullanıldığına bağlı olarak değişecektir. Toplumlar bu değişikliklere uyum sağlamak için eğitim sistemlerini, çalışma politikalarını ve etik standartlarını yeniden düşünmek zorunda kalabilir.

KAYNAKLAR

[1] Alpaydın, E. (2020). Yapay Öğrenme: Yeni Yapay Zekâ. İstanbul: Tellekt

[2] Alshawi, M. (2007). Rethinking IT in Construction and Engineering: Organisational Readiness. Routledge.

[3] Alsheibani, S., Cheung, Y., & Messom, C. (2018). Artificial intelligence adoption: AI-readiness at firm-level. İçinde M. Tanabu, & D. Senoo (Eds.), Proceedings of PACIS2018: Pacific Asia Conference in Information Systems (PACIS) Article 37 Association for Information Systems. https://aisel.aisnet.org/pacis2018/37/

[4] Baier, L., Jöhren, F., & Seebacher, S. (2019). Challenges in the deployment and operation of machine learning in practice. Twenty-Seventh European Conference on Information Systems (ECIS2019) Proceedings, Sweden, pp. 8-14. J. vom Brocke, S. Gregor and O. Müller (Eds.). https://www.researchgate.net/publication/332996647_CHALLENGES_IN_THE_DEPLOYMENT_AND_OPERATION_OF_MACHINE_LEARNING_IN_PRACTICE

[5] Boutetière, H., Montagner, A., & Reich, A (2018). Unlocking Success in Digital Transformations. *McKinsey Insights*; New York (Oct 29).

[6] Bughin, J., Hazan, E., Ramaswamy, S., Chui, M., Allas, T., Dahlström, P., Henke, N. & Trench, M. (2017). Artificial intelligence: The next digital frontier? USA: McKinsey Global Institute

[7] Çoşkun, F. & Deniz Gülleroğlu H. (2021). Yapay Zekânın Tarih İçindeki Gelişimi ve Eğitimde Kullanılması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 54(3), 947-966. https://doi.org/10.30964/auebfd.916220

[8] Diktaş Yerli, G. (2023). Sosyal Değişme Perspektifinden Yapay Zekâ Üzerine Bir Değerlendirme. *International Social Sciences Studies Journal*, 9 (115). 8531-8539. http://dx.doi.org/10.29228/sssj.72350

[9] Fountaine, T., McCarthy, B. & Saleh, T. (2019). Building the AI-Powered Organization. *Harvard Business Review*, 97 (4): 62–73.

[10] Gallivan, M. J. (2001). Organizational adoption and assimilation of complex technological innovations. *ACM SIGMIS Database: the DATABASE for Advances in Information Systems*, 32 (3) 51 – 85. https://doi.org/10.1145/506724.506729

[11] Gartner. (2017). Applying Artificial Intelligence to Drive Business Transformation: A Gartner Trend Insight Report, s. 2-7.

[12] Holmström, J. (2022). From AI to digital transformation: The AI readiness framework. *Business Horizons*, 65 (3), 329-339. https://doi.org/10.1016/j.bushor.2021.03.006

[13] Iansiti, M. & Lakhani, K.R. (2020). Competing in the age of AI: Strategy and Leadership When Algorithms and Networks Run the World. Boston: Harvard Business Review Press.

[14] Jovanovic, Boyan and Rousseau, Peter, (2005), General Purpose Technologies, ch. 18, p. 1181-1224 in Aghion, Philippe and Durlauf, Steven eds., Handbook of Economic Growth, vol. 1, Part B, Elsevier,

[15] Jöhnk, J., Weißert, M. & Wyrtki, K. (2021). Ready or not, AI comes: An interview study of organizational AI readiness factors. *Business & Information System Engineering*, 63(1), 5–20. https://doi.org/10.1007/s12599-020-00676-7

[16] Karabekmez, S. (2022). Metaverse ve Yapay Zekâ Uygulamaları. Y. Doğan, & N. Ş. Ersoy içinde, Eğitimde Metaverse (s. 35-50). İstanbul: Efe Akademi.

[17] Köse, U. (2020). Yapay Zekâ Etiği Çerçevesinde Geleceğin İşletmeleri: Dönüşüm ve Paradigma Değişiklikleri. *Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi*, 8(5), 290-305. https://doi.org/10.21923/jesd.833224

[18] Lokuge, S., Sedera, D., Grover, V., & Dongming, X. (2018). Organizational readiness for digital innovation: development and empirical calibration of a construct. Information & Management, 56 (3), 445–461 https://doi.org/10.1016/j.im.2018.09.001

[19] Maugis, V., Choucri, N., Madnick, S., Siegel, M. D., Gillett, S. E., Haghseta, F., Zhu, H., & Best, M. L. (2005). Global e-readiness—for what? Readiness for e-banking. *Information Technology for Development*, 11(4), 313–342.

[20] McKinsey. (2018). AI adoption advances, but foundational barriers remain. https://www.mckinsey.com/featured-insights/artificial-intelligence/aiadoption-advances-but-foundational-barriers-remain

[21] Molla, A. & Licker, P.S. (2005) Perceived E-Readiness Factors in E-Commerce Adoption: An Empirical Investigation in a Developing Country. *International Journal of Electronic Commerce*, 10 (1), 83-110. https://doi.org/10.1080/10864415.2005.11043963

[22] Özbey, A. U. & Tan, Z. (2022). Sanallığın Sosyolojisi: Simülasyon, Yapay Zekâ, Metaverse, Metahuman. *International Social Sciences Studies Journal*, 8 (97),1558-1570. http://dx.doi.org/10.29228/sssj.62156

[23] Öztemel, E. (2020). Yapay Zekâ ve İnsanlığın Geleceği. Bilişim Teknolojileri ve İletişim: Birey ve Toplum Güvenliği. (eds: Muzaffer Şeker, Yasin Bulduklu, Cem Korkut, Mürsel Doğrul) https://www.tuba.gov.tr/files/yayinlar/bilim-ve-dusun/TUBA-978-605-2249-48-2_Ch9.pdf

[24] Sanchez, D. O. M. (2019). Corporate social responsibility challenges and risks of Industry 4.0 technologies: a review. Proceedings of the Smart SysTech 2019, European Conference on Smart Objects, Systems and Technologies, Munich. pp. 1-8.

[25] Serçemeli, M. (2018). Muhasebe ve Denetim Mesleklerinin Dijital Dönüşümünde Yapay Zekâ. *Turkish Studies*, 13 (30). 369-386. http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.14373

[26] Sezgin, S., & Kara, M., (2022). Kent Yönetiminde Akıllı Teknolojiler ve Yapay Zekâ. Korkusuz, M., H., ve Kutluk, E. (Ed.) Siyaset, Kamu Yönetimi ve Uluslararası İlişkiler Bağlamında Yapay Zekâ Tartışmaları (pp.83-100), Bursa: Ekin Yayınevi

[27] Sheikh, S. (2020). Understanding the Role of Artificial Intelligence and Its Future Social Impact. IGI Global

[28] Şahin M. ve Kamer S. T. (2022). Sosyal Değişim Aracı Olarak Dijitalleşme: Geleneksel Toplumun Dönüşümü Prof. Dr. Mehmet Çağatay Özdemir Armağanı Toplumsal Değişim. Nobel Akademik Yayıncılık.

[29] WEF. (2023). Deep Shift- Technology Tipping Points and Societal Impact, A survey Report, World Economy Forum. https://www.weforum.org/reports

5. Bölüm

MALİ SUÇLARLA MÜCADELEDE YAPAY ZEKÂ KULLANIMINA YÖNELİK BİR İNCELEME: AURORA PROJESİ

Zeynel Abidin Avcı

GİRİŞ

Bilgi teknolojileri insan hayatındaki pek çok kavram ve uygulamayı derinden etkilemiş ve etkilemeye devam etmektedir. Bilgi teknolojilerindeki ilerleme kullanıcısının amacına göre iyi ya da kötü sonuçlar doğurabilmektedir. Bu kapsamda yapay zekânın da pek çok alanda olduğu gibi mali suç işlemede ve mali suçlarla mücadelede de kullanımı mümkün olabilmektedir.

Teknolojinin bu alana özgü yönlerini ele almadan önce mali suç nedir sorusuna yanıt aramak için otoritelerin farklı yaklaşımları olmakla birlikte benzer hususları ele aldıklarını görmekteyiz.

İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Başkanlığı Mali Suçlarla Mücadele Şube Müdürlüğü mali suçları; yolsuzluk, sahtecilik, nitelikli dolandırıcılık ve tefecilik olarak sınıflandırılmaktadır [1].

Interpol ise mali suçları, kötü niyetli kişiler tarafından işlenen basit hırsızlık veya dolandırıcılık suçlarından her kıtada bir ayağı olan organize suçlular tarafından planlanmış büyük ölçekli operasyonlara kadar geniş bir kapsamda tanımlamaktadır [2].

Amerikan mali istihbarat örgütü FinCen mali suçların genellikle uyuşturucu dağıtımı veya terörizm gibi potansiyel olarak daha ciddi diğer suçların para toplama faaliyetleri olduğunu varsaymaktadır [3].

Mali Eylem Görev Gücü (FATF) ise tüzel kişilerin kötüye kullanılması, ticarete dayalı kara para aklama ve terörün finansmanı gibi uygulamaları mali suçun karmaşık örnekleri olarak ifade etmektedir [4].

KAYNAKLAR

[1] T.C. İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Başkanlığı Mali Suçlarla Mücadele Şube Müdürlüğü (2024), 28 Temmuz 2024 tarihinde https://www.egm.gov.tr/kom/malimisyonvizyon adresinden erişildi.

[2] Interpol (2024), 28 Temmuz 2024 tarihinde https://www.interpol.int/en/Crimes/Financial-crime adresinden erişildi.

[3] Risk&Compliance Glossary (2024), The U.S. Financial Crimes Enforcement Network (FinCEN), 28 Temmuz 2024 tarihinde https://www.dowjones.com/professional/risk/glossary/ regulatory-bodies/fincen-definition/ adresinden erişildi.

[4] FATF (2022), Partnering in the Fight Against Financial Crime: Data Protection, Technology and Private Sector Information Sharing, FATF, Paris, France, sayfa:24.

[5] FinCen (2024), 28 Temmuz 2024 tarihinde https://www.fincen.gov/about/insignia adresinden erişildi.

[6] BIS (2023), Project Aurora: The power of data, technology and collaboration to combat money laundering, sayfa 10.

[7] The Payments Association (2023), Lucinity, Charting a New Course Against FinCrime: BIS Innovation Hub and Lucinity's Successful Conclusion of Project Aurora, 3 Ağustos 2023 tarihinde https://thepaymentsassociation.org/article/charting-a-new-course-against-fincrime-bis-innovation-hub-and-lucinitys-successful-conclusion-of-project-aurora/adresinden erişildi.

[8] BIS (2024), 28 Temmuz 2024 tarihinde https://www.bis.org/about/bisih/topics/fmis/aurora.htm adresinden erişildi.

[9] Sanction Scanner (2023), Project Aurora by BIS Innovation Hub, 3 Ağustos 2023 tarihinde https://www.sanctionscanner.com/news/project-aurora-by-bis-innovation-hub-750 adresinden erişildi.

[10] BIS (2023), Project Aurora: The power of data, technology and collaboration to combat money laundering, sayfa 10-14.

[11] Medium (2018), Çağçağ Z., Ödeme Sistemleri ve ISO 20022 Standardı, 3 Ağustos 2023 tarihinde https://medium.com/@Zulal_C/%C3%B6deme-sistemleri-ve-iso-20022-standard%C4%B1-e38e54c43077 adresinden erişildi.

[12] 5549 sayılı Suç Gelirlerinin Aklanmasinin Önlenmesi Hakkında Kanun, 3 Ağustos 2023 tarihinde https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5549&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5 adresinden erişildi.

[13] Türk Ceza Kanunu, 3 Ağustos 2023 tarihinde https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5237.pdf adresinden erişildi.

[14] Karaparanın Aklanması Suçu ile Mücadele ve Bankaların Yükümlülükleri MASAK-TBB, TBB Yayınları, Yayın No: 235, ANKARA-2003, sayfa 18.

[15] Ledger Academy (2023), Das L., What Is a Bitcoin Mixer? 3 Ağustos 2023 tarihinde https://www.ledger.com/academy/topics/blockchain/what-is-a-bitcoin-mixer adresinden erişildi.

6. Bölüm

ORGANİZASYONEL BÜYÜMEYİ GÜÇLENDİRMEK: VERİ, ANALİTİK VE YAPAY ZEKÂYI ORGANİZASYONEL YAŞAM DÖNGÜSÜ BOYUNCA ENTEGRE ETMEK

Hatice Malkoç - İbrahim Malkoç

GİRİŞ

Hızla değişen iş dünyası dinamikleri arasında, organizasyonel büyümeyi mümkün ve sürdürülebilir kılmak isteyen, rekabet avantajı elde etmek isteyen işletmeler, mutlaka veri, analitik ve yapay zekâyı bir yol haritası olarak kullanmalıdır. İster yeni kurulmuş bir organizasyon, ister köklü bir organizasyon olsun, veriye dayalı karar alabilmek ve bunu bir kültür olarak benimsemek, artık organizasyonlar için hayati önem taşımaktadır. Veri, yalnızca geçmişi anlamak için değil, aynı zamanda geleceği öngörmek ve stratejik kararlar almak için de vazgeçilmez bir kaynaktır. Ancak, kuruluşlar analitik uygulamalarıyla ilgili altyapı ve kaynak sorunları gibi çeşitli zorluklarla karşılaşmakta ve veriden kurumsal bir varlık değeri oluşturmamaktadır. 2021 yılında yapılan bir ankete göre, organizasyonların yalnızca %39,3'ü veriyi bir iş varlığı olarak yönetiyor ve veri odaklı bir organizasyon yaratmayı başaranların oranı ise yalnızca %24,0 [1]. Bu sonuçlar, şirketlerin veri kullanımı ve yönetimi konusunda hâlâ büyük zorluklarla karşı karşıya olduğunu gösteriyor.

6.1. VERİ, ANALİTİK VE YAPAY ZEKÂ İLE KURUMSAL BÜYÜME

Analitik yöntemler ve yapay zekâ teknolojileri, büyük veri kümelerini işleyerek karmaşık problemlere çözüm sunmakta ve işletmelerin büyüme stratejilerini yeniden şekillendirmektedir. Büyük veri, web sunucusu logları, internet istatistikleri, sosyal medya yayınları, bloglar, mikrobloglar, iklim sensörleri ve GSM operatörlerinin arama kayıtları gibi geniş bir bilgi yelpazesini içerir [2]. Çeşitli kaynaklardan toplanan bu veriler, anlamlı ve işlenebilir hâle

KAYNAKLAR

[1] NewVantage Partners LLC. (2021). *Big Data and AI Executive Survey 2021*. Retrieved July 29, 2024, from https://c6abb8db-514c-4f5b-b5a1-fc710f1e464e.filesusr.com/ugd/e5361a_76709448ddc6490981f0cbea42d51508.pdf

[2] (n.d.). Büyük veri. Wikipedia. https://tr.wikipedia.org/wiki/B%C3%BCy%C3%BCk_veri

[3] Ilyenkova, K. M. (2023). Organisational life cycle models: innovative companies *Vestnik of Samara University Economics and Management*, *13*(4), 27–39. https://doi.org/10.18287/2542-0461-2022-13-4-27-39

[4] Greiner, L. E. (1998). Evolution and Revolution as Organizations Grow. Harvard Business Review.

[5] Mousavi, A., Mohammadzadeh, M., & Zare, H. (2022). A Clustering Approach to Indentify the Organizational Life Cycle. Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity.

[6] Adizes, I. (1988). Corporate Lifecycles: How and why Corporations Grow and Die and what to Do about it. Prentice Hall.

[7] Olic, A. (n.d.). *Adizes Corporate Lifecycle - How Companies Grow and Die*. ActiveColab. https://activecollab.com/blog/growth/how-companies-grow-and-die-adizes-corporate-lifecycle

[8] (2020, March 2). *Analytics Maturity Models: An Overview*. MDPI. https://www.mdpi.com/2078-2489/11/3/142#

[9] O'Byrne, C. (2024, March 26). *The Role of AI in Developing Effective Business Strategies*. Linkedin. https://www.linkedin.com/pulse/role-ai-developing-effective-business-strategies-chris-o-byrne-vqrsc/

[10] Likert, R., Ph.D. (1932). *A Technique for the Measurement of Attitudes*. Archives of Psychology.

[11] Thompson, K. M. (2015). *I, Robot: Nikola Tesla's Telautomaton*. https://escholarship.org/uc/item/4xr9r7rm

[12] Bruderer, H. (2020). Artificial intelligence began in 1912 with the world's first chess automaton built by Torres Quevedo. *Communications of the ACM*. https://www.researchgate.net/publication/338375224_Artificial_intelligence_began_in_1912_with_the_world%27s_first_chess_automaton_built_by_Torres_Quevedo

[13] *The first chess automaton of Torres Quevedo.* [Photograph]. https://www.researchgate.net/figure/The-first-chess-automaton-of-Torres-Quevedo-This-electromechanical-endgame-machine_fig1_338375224

[14] Öngüner, E. (n.d.). *Makine Düşünebilir mi ve Nasıl Düşünülebilir*. Archive.org. https://archive.org/details/makine-dusunebilir-mi-ve-nasil-dusunebilir/page/103/mode/2up

[15] (n.d.). *History of artificial intelligence Artificial intelligence: Birth, applications and future trends*. Iberdrola. https://www.iberdrola.com/innovation/history-artificial-intelligence

[16] Maslow, A. H. (1943). *A Theory of Human Motivation*. Psychological Review.

[17] Moen, R. D. - Norman, C. L. (2010). *Circling Back: Clearing up myths about the Deming cycle and seeing how it keeps evolving*. Quality Progress.

[18] Davenport, T. H. (2014). *Big Data @ Work*. Türk Hava Yolları Yayınları.

[19] Pareto, V. (1964). *Cours d'économie politique*. Travaux de Sciences Sociales.

[20] Luca, M. (2021). *Leaders: Stop Confusing Correlation with Causation*. Harvard Business Review.

[21] Tukey, J. W. (1977). *Exploratory Data Analysis*. Addison-Wesley Pub. Co.

[22] Anscombe, F. J. (1977). *Graphs in Statistical Analysis*. The American Statistician.

[23] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/ec/Anscombe%27s_quartet_3.svg

[24] Wallace, D. P. (2007). *Knowledge Management: Historical and Cross-Disciplinary Themes*. Libraries Unlimited.

7. Bölüm

STRATEJİK YAPAY ZEKÂ: DIŞ İLİŞKİLER, SAVUNMA VE GÜVENLİKTE YENİ PARADİGMALAR

Gökhan Varan - Yasin Murat Kadıoğlu

GİRİŞ

Yapay Zekâ (YZ), 1950'li yıllarda ortaya atılan ve birçok çalışma ve araştırma yapılan bir alan olsa da özellikle günümüzde son yıllarda YZ alanında yaşanan gelişmeler ve ilerlemeler vesilesiyle ciddi bir gündem oluşturarak popülarite kazanmış ve insanlar nezdinde bilinirliğini artırmıştır. YZ, teorik bir kavram olduğu kadar makine öğrenimi, derin öğrenme, veri analizi ve büyük veri gibi unsurları da hesaba kattığınızda pratikte de karşılığı olan ve ekonomiden sosyal hayata, diplomasiden güvenliğe kadar birçok alana ciddi etki eden bir teknolojidir. YZ, ortaya koyduğu benzersiz kapasite ve yetenekleriyle müzakereler, karar alma süreçleri ve verileri anlamlandırma noktasında stratejik bir rol oynamaktadır.

YZ sistemleri bugün geldiği noktada geleneksel olarak insan zekâsına ihtiyaç duyulan çeviri, görüntü tanıma ve işleme, karmaşık problemleri çözme gibi görevleri rahatlıkla yapabilmektedir [1].

YZ alanındaki küresel rekabete bakıldığında ise, ABD, Çin, Rusya ve Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin kendilerince stratejik olarak önceliklendirdiği alanlara göre çalışmalar yaparak öncü rol oynamaya çalıştıkları gözlemlenmektedir. YZ alanında öncü olma iddiasındaki bu ülkeler, YZ'nin potansiyelinden faydalanmak için geniş yelpazede ar-ge faaliyetlerinde bulunmaktadır.

Bunlara örnek verilecek olursa, Çin'in hükümetin liderliğindeki girişimleri ve etkin büyük veri kullanımıyla küresel öneme sahip adımlar atarak kendisini 'Küresel bir YZ süper gücü' olarak konumlandırdığı belirtilmektedir [2].

Öte yandan, ABD ise alanı domine eden özel sektörünün gücü ve yenilikçiliği ile teknolojik ilerlemelerinden ülke lehine stratejik kazanımlar sağlayarak

teknoloji geliştirme bütçelerine ciddi katkılar sağlamaktadır. Örneğin, ABD'nin F-35 savaş uçağı programı hem savunma hem de ekonomik açıdan kendi adına stratejik öneme sahip bir proje olarak dikkat çekmektedir [115].

YZ'nin, diplomasi, güvenlik ve savunma alanlarındaki kritik öneme haiz rolü, küresel rekabette olduğu kadar küresel istikrarın pekiştirilmesi adına da etki oluşturmaktadır. YZ alanında yaşanan gelişmeler tüm bu alanlarda ve daha fazlasında bir dönüşümü, yeniliği ve hatta teknolojik ilerleme çağını haber vermektedir. Ülkeler stratejik teknoloji yatırımlarını sürdürürken, YZ'nin bu alanlarda beraberinde getirdiği hukuki, etik ve toplumsal tartışmaların çözüme kavuşturulması da hayati öneme sahiptir. Bu kitap bölümü YZ'nin dönüştürücü etkisini detaylı bir şekilde anlamayı ve alanın araştırmacılarını, icra edenlerini ve politika yapıcılarını stratejik açıdan ele alarak YZ entegrasyonunun beraberinde getirdiği karmaşıklıkları, tehditleri ve fırsatları analiz ederek yönlendirilmelerine yardımcı olmayı amaç edinmektedir.

KAYNAKLAR

[1] "Artificial Intelligence: A Guide for Thinking Humans" by Melanie Mitchell.

[2] AI Superpowers: China, Silicon Valley, and the New World Order" by Kai-Fu Lee.

[3} Buchanan, B., & Imbrie, A. (2020). The AI Dilemma: AI and International Security. Harvard University Press.

[4] Kreps, S., & Fang, F. (2019). AI in Foreign Policy Decision-Making. Foreign Affairs Journal.

[5] Kania, E. B., & Others. (2020). AI and Military Strategy. National Defense University Press.

[6] Horowitz, M. C., Scharre, P., & Velez-Green, A. (2021). Artificial Intelligence and International Conflict: Insights from Machine Learning and Natural Language Processing. Center for a New American Security.

[7] Etzioni, O., & Others. (2020). AI in Crisis Management. ACM Digital Library.

[8] Perlroth, N., & Sanger, D. E. (2021). Cybersecurity and Artificial Intelligence: An Analysis of Risks and Challenges. Simon & Schuster.

[9] Husain, A. (2020). AI and Cybersecurity: How Artificial Intelligence Will Transform Cyber Defense. Pantheon Books

[10] Schneier, B. (2020). The Security Threats of AI. MIT Technology Review

[11] Scharre, P. (2018). Army of None: Autonomous Weapons and the Future of War. W. W. Norton & Company

[12] Sayler, K. (2020). Artificial Intelligence and National Security. Congressional Research Service.

[13] U.S. Air Force. (2021). MQ-9 Reaper Fact Sheet. U.S. Air Force.

[14] Horowitz, M. C., et al. (2018). Artificial Intelligence and International Security. Center for a New American Security.

[15] DARPA. (2021). Collaborative Operations in Denied Environment (CODE) Program. Defense Advanced Research Projects Agency.

[16] BAYKAR. (2021). Akıllı Otonom Navigasyon Sistemi Projesi. BAYKAR Teknoloji.

[17] Israel Aerospace Industries. (2020). WASP AI-Driven Image Processing and Target Recognition System. IAI Military Aircraft Group.

[18] ASELSAN. (2021). Yapay Zekâ Destekli Görüntü İşleme ve Hedef Tanıma Sistemi. ASELSAN Aviyonik Sistemler Direktörlüğü.

[19] China Electronics Technology Group Corporation. (2020). Sky Hawk AI-Driven UAV Swarm System. CETC UAV Research Institute.

[20] STM. (2021). KARGU Sürü İHA Sistemi Projesi. STM Savunma Teknolojileri Mühendislik ve Ticaret A.Ş.

[21] TASS. (2018). Russia's Uran-9 combat robot tested in Syria. TASS Russian News Agency.

[22] ASELSAN. (2021). Autonomous Unmanned Ground Vehicle Project. ASELSAN Annual Report.

[23] U.S. Navy. (2020). Unmanned Maritime Autonomy Architecture (UMAA). Naval Sea Systems Command.

[24] Savunma Sanayii Başkanlığı. (2021). Türkiye'nin İnsansız ve Otonom Deniz Araçları Projesi. SSB Faaliyet Raporu.

[25] United Nations. (2019). Report of the 2019 session of the Group of Governmental Experts on Emerging Technologies in the Area of Lethal Autonomous Weapons Systems. CCW/GGE.1/2019/3.

[26] Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2020). Türkiye'nin Otonom Silah Sistemleri Konusundaki Tutumu. Resmî Açıklama.

[27] Hoadley, D. S., & Lucas, N. J. (2018). Artificial Intelligence and National Security. Congressional Research Service.

[28] Pellerin, C. (2017). Project Maven to Deploy Computer Algorithms to War Zone by Year's End. U.S. Department of Defense News.

[29] HAVELSAN. (2021). Yapay Zekâ Destekli Görüntü Analizi Platformu. HAVELSAN Faaliyet Raporu.

[30] Reed, J. (2015). Unit 8200: Israel's cyber spy agency. Financial Times.

[31] ASELSAN. (2020). Sinyal İstihbaratı Sistemleri. ASELSAN Ürün Kataloğu.

[32] Sabbagh, D. (2020). GCHQ says AI can help UK combat disinformation attacks. The Guardian.

[33] STM. (2021). STM Cyber Fusion Center. STM Savunma Teknolojileri Mühendislik ve Ticaret A.Ş.

[34] National Geospatial-Intelligence Agency. (2019). NGA Strategy 2025. NGA.

[35] TÜBİTAK BİLGEM. (2021). Çok Kaynaklı İstihbarat Füzyon Platformu Projesi. TÜBİTAK BİLGEM Faaliyet Raporu.

[36] IARPA. (2018). Foresight and Understanding from Scientific Exposition (FUSE). Intelligence Advanced Research Projects Activity.

[37] HAVELSAN. (2021). Prescriptive Analytics Projesi. HAVELSAN Faaliyet Raporu.

[38] DARPA. (2016). Cyber Grand Challenge (CGC). Defense Advanced Research Projects Agency.

[39] TÜBİTAK BİLGEM. (2020). Ahtapot Projesi. TÜBİTAK BİLGEM Siber Güvenlik Enstitüsü.

[40] U.S. Cyber Command. (2019). Project IKE: Artificial Intelligence for Cyber Defense. U.S. Department of Defense.

[41] HAVELSAN. (2021). Otonom Siber Savunma Projesi. HAVELSAN Faaliyet Raporu.

[42] DARPA. (2018). Cyber Hunting at Scale (CHASE). Defense Advanced Research Projects Agency.

[43] STM. (2020). Bal Küpü: Akıllı Siber Tuzak Sistemi. STM Teknoloji Blogları.

[44] National Security Agency. (2019). Nautilus Program: AI-Enhanced Cryptography. NSA Technology Transfer Program.

[45] TÜBİTAK BİLGEM. (2021). Post-Quantum Kriptografi Araştırmaları. TÜBİTAK BİLGEM Faaliyet Raporu.

[46] DARPA. (2020). Cyber Collider: Human-Machine Teaming for Cyber Defense. Defense Advanced Research Projects Agency.

[47] ASELSAN. (2021). Siber Füzyon Merkezi Projesi. ASELSAN Faaliyet Raporu.

[48] United Nations. (2021). Group of Governmental Experts on Advancing Responsible State Behaviour in Cyberspace in the Context of International Security. United Nations Office for Disarmament Affairs.

[49] Savunma Sanayii Başkanlığı. (2021). Yapay Zekâ Destekli Siber Güvenlik Sistemleri Etik İlkeleri Çalışması. SSB Faaliyet Raporu.

[50] U.S. Air Force. (2020). Predictive Maintenance for C-5 Galaxy Aircraft. Air Force Materiel Command.

[51] TUSAŞ. (2021). Yapay Zekâ Destekli Bakım Yönetim Sistemi. TUSAŞ Faaliyet Raporu.

[52] Defense Logistics Agency. (2019). AI-Driven Inventory Management. DLA Strategic Plan.

[53] Milli Savunma Bakanlığı. (2020). Lojistik Yönetim Sistemi Tanıtım Raporu.

[54] NATO. (2021). AI in Joint Logistics Support Group Operations. NATO Logistics Committee Report.

[55] HAVELSAN. (2021). Savunma Sanayii Tedarik Zinciri Yönetim Sistemi. HAVELSAN Proje Portföyü.

[56] U.S. Army. (2020). Autonomous Ground Resupply Program. U.S. Army Combat Capabilities Development Command.

[57] ASELSAN. (2021). Lojistik Bilgi Sistemi Projesi. ASELSAN Faaliyet Raporu.

[58] U.S. Army. (2019). Tactical Computing Environment (TCE) Project. U.S. Army Futures Command.

[59] HAVELSAN. (2021). Komuta Kontrol Bilgi Sistemi (KKBS) Projesi. HAVELSAN Faaliyet Raporu.

[60] DARPA. (2020). Causal Exploration of Complex Operational Environments. Defense Advanced Research Projects Agency.

[61] Milli Savunma Üniversitesi. (2021). Harp Oyunu Simülasyon Sistemi Projesi. MSÜ Araştırma Projeleri.

[62] National Defense University. (2020). Strategic Futures Platform. NDU Institute for National Strategic Studies.

[63] Savunma Sanayii Başkanlığı. (2021). Stratejik Analiz ve Planlama Sistemi. SSB Teknoloji Yol Haritası.

[64] Israel Defense Forces. (2019). Orakel Tactical Decision Support System. IDF Technology and Innovation Branch.

[65] ASELSAN. (2021). Taktik Saha Yönetim Sistemi Projesi. ASELSAN Faaliyet Raporu.

[66] U.S. Army. (2020). Synthetic Training Environment (STE) Program. U.S. Army Futures Command.

[67] HAVELSAN. (2021). Askerî Simülasyon ve Eğitim Sistemleri. HAVELSAN Ürün Kataloğu.

[68] U.S. Air Force. (2019). Pilot Training Next Program. Air Education and Training Command.

[69] Milli Savunma Üniversitesi. (2021). Adaptif Askerî Eğitim Platformu Projesi. MSÜ Teknoloji Geliştirme Bölgesi.

[70] DARPA. (2020). AlphaDogfight Trials. Defense Advanced Research Projects Agency.

[71] STM. (2021). Yapay Zekâ Destekli Taktik Strateji Geliştirme Platformu. STM ThinkTech Raporu.

[72] Israel Defense Forces. (2020). Smart Shooter Program. IDF Ground Forces Technology Division.

[73] ASELSAN. (2021). Eğitim Performans Analiz ve Geri Bildirim Sistemi Projesi. ASELSAN Faaliyet Raporu.

[74] DARPA. (2016). Cyber Grand Challenge. Defense Advanced Research Projects Agency.

[75] TÜBİTAK BİLGEM. (2021). Otonom Zafiyet Keşif Platformu Projesi. BİLGEM Siber Güvenlik Enstitüsü.

[76] Israel National Cyber Directorate. (2020). AI-Powered Malware Evolution Simulator. INCD Research Reports.

[77] HAVELSAN. (2021). Akıllı Savunma Projesi. HAVELSAN Siber Güvenlik Çözümleri.

[78] U.S. Navy. (2019). Nemesis Electronic Warfare Program. Office of Naval Research.

[79] ASELSAN. (2021). Akıllı Elektronik Harp Sistemi. ASELSAN Elektronik Harp Sistemleri Kataloğu.

[80] U.S. Cyber Command. (2020). Persistent Cyber Training Environment (PCTE). U.S. Department of Defense.

[81] STM. (2021). Otonom Siber Füzyon Merkezi Projesi. STM Savunma Teknolojileri Raporu.

[82] Rafael Advanced Defense Systems. (2021). Iron Dome Air Defense System. Rafael Technical Documentation.

[83] ASELSAN. (2021). Akıllı Hava Savunma Erken Uyarı Sistemi. ASELSAN Radar ve Elektronik Harp Sistemleri Kataloğu.

[84] U.S. Navy. (2020). AEGIS Combat System. Naval Sea Systems Command.

[85] ROKETSAN. (2021). Akıllı Hava Savunma Komuta Kontrol Sistemi. ROKETSAN Hava Savunma Sistemleri Bölümü.

[86] Almaz-Antey. (2020). S-400 Triumf Air Defense System. Almaz-Antey Corporation.

[87] ASELSAN & ROKETSAN. (2021). HİSAR Hava Savunma Sistemi. Savunma Sanayii Başkanlığı Projeler Kataloğu.

[88] DARPA. (2021). Blackjack Program. Defense Advanced Research Projects Agency.

[89] TÜBİTAK Uzay. (2021). Akıllı Uydu Platformu Projesi. TÜBİTAK Uzay Teknolojileri Araştırma Enstitüsü.

[90] National Reconnaissance Office. (2020). Sentient Program Overview. NRO Public Affairs.

[91] TUSAŞ. (2021). Yapay Zekâ Destekli Uydu Görüntü Analiz Platformu. TUSAŞ Uzay Sistemleri Direktörlüğü.

[92] European Space Agency. (2021). Artificial Intelligence in Space Situational Awareness. ESA Space Debris Office.

[93] TÜBİTAK UZAY & TÜRKSAT. (2021). Ulusal Uzay Durumsal Farkındalık Sistemi Projesi. Türkiye Uzay Ajansı.

[94] NASA. (2021). Space Weather Prediction Program. NASA Goddard Space Flight Center.

[95] TÜBİTAK Uzay & Meteoroloji Genel Müdürlüğü. (2021). Ulusal Uzay Hava Durumu Tahmin Merkezi Projesi. Türkiye Uzay Ajansı.

[96] Rafael Advanced Defense Systems. (2021). SPICE Smart Munition System. Rafael Product Catalog.

[97] ROKETSAN. (2021). Akıllı Mühimmat Sistemleri Projesi. ROKETSAN Ar-Ge Direktörlüğü.

[98] Kalashnikov Concern. (2020). Soratnik Autonomous Combat Vehicle. Kalashnikov Technical Documentation.

[99] ASELSAN. (2021). Otonom Silah Sistemi Projesi. ASELSAN Savunma Sistem Teknolojileri Sektör Başkanlığı.

[100] Raytheon. (2021). Counter-UAS System. Raytheon Intelligence & Space.

[101] ASELSAN & TUBITAK BILGEM. (2021). Otonom Drone Savar Sistemi Projesi. Savunma Sanayii Başkanlığı.

[102] Elbit Systems. (2021). Scorpius Electronic Warfare System. Elbit Systems EW and SIGINT - Elisra.

[103] ASELSAN. (2021). Akıllı Elektronik Harp Sistemi (AKDES) Projesi. ASELSAN Elektronik Harp Sistemleri Sektör Başkanlığı.

[104] United Nations. (2021). Group of Governmental Experts on Emerging Technologies in the Area of Lethal Autonomous Weapons Systems. UN Office for Disarmament Affairs.

[105] Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2021). Türkiye'nin Otonom Silah Sistemleri Konusundaki Tutumu. Resmî Açıklama.

[106] International Committee of the Red Cross. (2021). Artificial Intelligence and Machine Learning in Armed Conflict: A Human-Centred Approach. ICRC Publication.

[107] Milli Savunma Üniversitesi. (2021). Yapay Zekâ ve Uluslararası İnsancıl Hukuk Araştırma Projesi. MSÜ Harp Enstitüsü.

[108] NATO. (2021). AI Security and Privacy Guidelines. NATO Science and Technology Organization.

[109] Savunma Sanayii Başkanlığı. (2021). Yapay Zekâ Sistemlerinde Veri Güvenliği ve Gizlilik Standartları Projesi. SSB Teknoloji Yönetimi Dairesi.

[110] European Commission. (2021). Trustworthy AI Guidelines. EU High-Level Expert Group on AI.

[111] TÜBİTAK. (2021). Açıklanabilir Yapay Zekâ Sistemleri Projesi. TÜBİTAK BİLGEM.

[112] Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2014). The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies. W.W. Norton & Company

[113] Schwab, K. (2016). The Fourth Industrial Revolution. World Economic Forum

[114] European Commission. (2015). Horizon 2020 in Brief: The EU Framework Programme for Research & Innovation

[115] Gertler, J. (2020). F-35 Joint Strike Fighter (JSF) Program. Congressional Research Service

8. Bölüm

HALK SAĞLIĞINDA GÜNCEL YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI

Şeyma Yüsra Soğanda

GİRİŞ

Halk sağlığı, toplumların sağlık durumunu iyileştirmeye yönelik olarak gerçekleştirilen planlı, örgütlü çabaların bütünüdür. Bu alan, bireylerin ve toplumların hastalık ve sakatlıklardan korunmasını, sağlıklı yaşam tarzının teşvik edilmesini ve yaşam kalitesinin artırılmasını hedeflemektedir [1].

Bireylerin sağlığını koruma ve geliştirmenin ötesinde, toplumu bir bütün olarak ele alan ve toplumsal sağlık sorunlarına sistematik ve kapsamlı çözümler sunan halk sağlığı uygulamaları yalnızca hastalıkların tedavisi ile sınırlı olmayıp, aynı zamanda hastalıkların önlenmesi, sağlık eğitimleri, çevresel sağlık düzenlemeleri ve sağlıklı yaşam koşullarının oluşturulmasını da kapsamaktadır [2].

Halk sağlığı tarihçesi, insanlığın sağlık sorunlarıyla başa çıkma stratejilerinin organize bir hâle getirilmesi çabalarıyla başlamıştır. İlk çağlarda, halk sağlığı uygulamaları genellikle dinî ve geleneksel yöntemlerle sınırlıydı; hastalıkların yayılmasını engellenmek amacıyla sıkı hijyen kuralları ve karantina önlemleri gibi uygulamalar söz konusuydu. Ancak 19. yüzyılda sanayileşme ve şehirleşme ile birlikte modern halk sağlığının temelleri atılmıştır [3]. Bu dönemde, hızla büyüyen şehirlerde artan nüfus, kötü hijyen koşulları ve yetersiz altyapı nedeniyle salgın hastalıklar yaygın hale gelmişti. Bu durum, hastalıkların yayılmasını kontrol altına almak amacıyla daha organize ve bilimsel temellere dayanan halk sağlığı uygulamalarının geliştirilmesini zorunlu kılmıştır [4].

Modern halk sağlığının öncülerinden biri olarak kabul edilen Dr. John Snow, 1854'te Londra'da ortaya çıkan kolera salgınını araştırarak epidemiyoloji tarihinde önemli bir yer edinmiştir. Snow, kolera vakalarını haritalandırarak hastalığın kaynağını tespit etmiş ve hastalığın su yoluyla bulaştığını kanıtlamıştır. Bu keşif, halk sağlığı uygulamalarında hastalıkların kaynaklarını ve

geliştirilmesinde etkin bir şekilde kullanılabilmesi için halk sağlığı profesyonellerinin bu teknolojiler konusunda sürekli eğitim almaları ve becerilerini geliştirmeleri gerekmektedir [58].

Yapay zekânın halk sağlığı alanına entegrasyonu büyük bir potansiyele sahip olsa da veri kalitesi, algoritmik önyargı, veri güvenliği, etik sorunlar ve kabul edilebilirlik gibi zorluklar dikkate alınmalıdır.

SONUÇ

Halk sağlığı, toplumların sağlığını iyileştirmeye yönelik geniş kapsamlı ve disiplinler arası bir alandır. Tarih boyunca gelişen halk sağlığı uygulamaları, toplum sağlığını koruma ve hastalıkları önleme konusunda önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Koruyucu sağlık hizmetleri, hastalıkların farklı evrelerinde devreye giren stratejilerle bireylerin ve toplumların sağlığını korumayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, yapay zekâ teknolojilerinin halk sağlığı alanına entegrasyonu, hastalıkların erken teşhisi, epidemiyolojik analizler, sürveyans sistemleri ve laboratuvar tanı süreçlerinde önemli avantajlar sunmaktadır.

Ancak, yapay zekânın halk sağlığında etkili bir şekilde kullanılması, veri kalitesi, algoritmik önyargı, veri güvenliği, etik sorunlar ve teknolojinin kabul edilebilirliği gibi zorlukların üstesinden gelmeyi gerektirmektedir. Bu zorlukların çözülmesi, yapay zekânın halk sağlığı uygulamalarında tam potansiyeline ulaşmasını ve toplum sağlığını daha etkili bir şekilde koruma ve geliştirme amacına hizmet etmesini sağlayacaktır. Gelecekte, yapay zekâ teknolojilerinin daha geniş çapta uygulanması ve bu alandaki yeniliklerin takip edilmesi, halk sağlığı alanında daha başarılı ve sürdürülebilir sonuçların elde edilmesine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

[1] Gatseva, P.D. and M. Argirova, *Public health: the science of promoting health.* Journal of Public Health, 2011. **19**(3): p. 205-206.

[2] Reeder, L., & Suchman, E. (1964). Sociology and the Field of Public Health.. American Sociological Review, 30, 318. https://doi.org/10.2307/2091636.

[3] Berridge, V. and K. Loughlin, *Public health history.* Journal of Epidemiology and Community Health, 2003. **57**(3): p. 164-165.

[4] Konteh, F.H., *Urban sanitation and health in the developing world: Reminiscing the nineteenth century industrial nations.* Health & Place, 2009. **15**(1): p. 69-78.

[5] Brody, H., et al., *Map-making and myth-making in Broad Street: the London cholera epidemic, 1854.* The Lancet, 2000. **356**(9223): p. 64-68.

[6] Baxter, A.G., *Louis Pasteur's beer of revenge.* Nature Reviews Immunology, 2001. **1**(3): p. 229-232.

[7] Fielding, J.E., *Public Health in the Twentieth Century: Advances and Challenges.* Annual Review of Public Health, 1999. **20**(Volume 20, 1999): p. xiii-xxx.

[8] Lawn, J., Rohde, J., Rifkin, S., Were, M., Paul, V., & Chopra, M. (2008). Alma-Ata 30 years on: revolutionary, relevant, and time to revitalise. The Lancet, 372, 917-927. https://doi.org/10.1016/S0140-6736(08)61402-6.

[9] DeSalvo, K.B., et al., *Public Health 3.0: A Call to Action for Public Health to Meet the Challenges of the 21st Century.* Preventing Chronic Disease, 2017. **14**: p. E78.

[10] Kostkova, P., *Grand Challenges in Digital Health.* Frontiers in Public Health, 2015. **3**.

[11] Mcnamara, D.G., *Preventive health services: the physician's role.* Public health reports, 1982. **97 3**: p. 224-240.

[12] Ursoniu, S., *Primordial prevention, developing countries and the epidemiological transition: thirty years later.* Wiener klinische Wochenschrift, 2009. **121**(5): p. 168-172.

[13] Gillman, M.W., *Primordial prevention of cardiovascular disease.* Circulation, 2015. **131**(7): p. 599-601.

[14] Weston, D., K. Hauck, and R. Amlôt, *Infection prevention behaviour and infectious disease modelling: a review of the literature and recommendations for the future.* BMC Public Health, 2018. **18**(1): p. 336.

[15] Piepoli, M.F., et al., *Secondary prevention in the clinical management of patients with cardiovascular diseases. Core components, standards and outcome measures for referral and delivery: A Policy Statement from the Cardiac Rehabilitation Section of the European Association for Cardiovascular Prevention & Rehabilitation. Endorsed by the Committee for Practice Guidelines of the European Society of Cardiology.* European Journal of Preventive Cardiology, 2020. **21**(6): p. 664-681.

[16] Köse, S., *Newborn Screening Programs.* Biruni Sağlık ve Eğitim Bilimleri Dergisi, 2021(8): p. 47-52.

[17] T.C. SAĞLIK BAKANLIĞI, H.S.G.M., Kanser Dairesi Başkanlığı. *Kanser Taramaları*. 2023; Available from: https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/kanser-taramalari.html.

[18] Prasad, K., *Current Status of Primary, Secondary, and Tertiary Prevention of Coronary Artery Disease.* International Journal of Angiology, 2021.

[19] Akdeniz, M. and E. Kavukcu, *Quaternary prevention: First, do not harm.* Türk Aile Hekimliği Dergisi, 2017. **21**: p. 74-81.

[20] Norman, A.H. and C.D. Tesser, *Prevenção quaternária na atenção primária à saúde: uma necessidade do Sistema Único de Saúde.* Cadernos de Saúde Pública, 2009. **25**.

[21] Tesser, C.D., *Por que é importante a prevenção quaternária na prevenção?* Revista de Saúde Pública, 2017. **51**: p. 116.

[22] Martins, C., et al., *Quaternary prevention: reviewing the concept.* European Journal of General Practice, 2018. **24**(1): p. 106-111.

[23] Secinaro, S., et al., *The role of artificial intelligence in healthcare: a structured literature review.* BMC Medical Informatics and Decision Making, 2021. **21**(1): p. 125.

[24] Gunasekeran, D.V., et al., *Applications of digital health for public health responses to COVID-19: a systematic scoping review of artificial intelligence, telehealth and related technologies.* npj Digital Medicine, 2021. **4**(1).

[25] Galea, S., *An Argument for a Consequentialist Epidemiology.* American Journal of Epidemiology, 2013. **178**(8): p. 1185-1191.

[26] Ahlbom, A., *Epidemiology is about disease in populations.* European Journal of Epidemiology, 2020. **35**(12): p. 1111-1113.

[27] Christensen, J., *Epidemiological Concepts Regarding Disease Monitoring and Surveillance.* Acta Veterinaria Scandinavica, 2001. **42**(1): p. S11.

[28] Lake, I.R., et al., *Machine learning to refine decision making within a syndromic surveillance service.* BMC Public Health, 2019. **19**(1): p. 559.

[29] Jungwirth, D. and D. Haluza, *Artificial Intelligence and Public Health: An Exploratory Study.* International Journal of Environmental Research and Public Health, 2023. **20**(5): p. 4541.

[30] Wahl, B., et al., *Artificial intelligence (AI) and global health: how can AI contribute to health in resource-poor settings?* BMJ Global Health, 2018. **3**(4): p. e000798.

[31] Tran, N.K., et al., *Evolving Applications of Artificial Intelligence and Machine Learning in Infectious Diseases Testing.* Clinical Chemistry, 2021. **68**(1): p. 125-133.

[32] Zhang, Y., et al., *Deep Learning for Imaging and Detection of Microorganisms.* Trends in Microbiology, 2021. **29**(7): p. 569-572.

[33] Borowa, A., et al., *Identifying Bacteria Species on Microscopic Polyculture Images Using Deep Learning.* IEEE Journal of Biomedical and Health Informatics, 2023. **27**(1): p. 121-130.

[34] Engelmann, L., *Digital epidemiology, deep phenotyping and the enduring fantasy of pathological omniscience.* Big Data & Society, 2022. **9**(1): p. 20539517211066451.

[35] Charles-Smith, L.E., et al., *Using Social Media for Actionable Disease Surveillance and Outbreak Management: A Systematic Literature Review.* PLOS ONE, 2015. **10**(10): p. e0139701.

[36] Kucukali, Huseyin. (2021). Halk Sağlığında Yapay Zekâ. 92-95.

[37] Soğanda Ş.Y. ve Şahin Ç.E. (2023, 14-17, Aralık). Türkiye'de COVID-19 Pandemisi ve Aşı Karşıtlığı: Google Trends Analizi [Sözlü bildiri]. 7. Uluslararası 25. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi, Antalya, Türkiye.

[38] Sabry, F., et al., *Machine Learning for Healthcare Wearable Devices: The Big Picture.* Journal of Healthcare Engineering, 2022. **2022**(1): p. 4653923.

[39] Nadarzynski, T., et al., *Acceptability of artificial intelligence (AI)-led chatbot services in healthcare: A mixed-methods study.* DIGITAL HEALTH, 2019. **5**: p. 2055207619871808.

[40] Haber, T. *Bakanlıktan hastaları yönlendiren uygulama: Neyim Var?* 2021 2021/11/05/; Available from: https://www.trthaber.com/haber/saglik/bakanliktan-hastalari-yonlendiren-uygulama-neyim-var-623186.html.

[41] Contreras, I. and J. Vehi, *Artificial Intelligence for Diabetes Management and Decision Support: Literature Review.* J Med Internet Res, 2018. **20**(5): p. e10775.

[42] Singareddy, S., et al., *Artificial Intelligence and Its Role in the Management of Chronic Medical Conditions: A Systematic Review.* Cureus, 2023.

[43] Bakht, R., et al., *Women's Reproductive Health Literacy: A Qualitative Study.* International Journal of Women's Health and Reproduction Sciences, 2023. **11**(1): p. 16-24.

[44] Feroz, A.S., et al., *Using mobile phones to improve young people sexual and reproductive health in low and middle-income countries: a systematic review to identify barriers, facilitators, and range of mHealth solutions.* Reproductive Health, 2021. **18**(1): p. 9.

[45] Logie, C., et al., *Sexual and reproductive health mobile apps: results from a cross-sectional values and preferences survey to inform World Health Organization normative guidance on self-care interventions.* Global Health Action, 2020. **13**(1): p. 1796346.

[46] Wang, H., et al., *An Artificial Intelligence Chatbot for Young People's Sexual and Reproductive Health in India (SnehAI): Instrumental Case Study.* J Med Internet Res, 2022. **24**(1): p. e29969.

[47] Nadarzynski, T., et al., *"But can chatbots understand sex?" Attitudes towards artificial intelligence chatbots amongst sexual and reproductive health professionals: An exploratory mixed-methods study.* International Journal of STD & AIDS, 2023. **34**(11): p. 809-816.

[48] OECD, *Main causes of mortality across OECD countries, 2021 (or nearest year)*. 2023.

[49] Wardle, J., et al., *Screening for prevention and early diagnosis of cancer.* American Psychologist, 2015. **70**(2): p. 119-133.

[50] Sabatino, S.A., et al., *Effectiveness of Interventions to Increase Screening for Breast, Cervical, and Colorectal Cancers: Nine Updated Systematic Reviews for the Guide to Community Preventive Services.* American Journal of Preventive Medicine, 2012. **43**(1): p. 97-118.

[51] *Worldwide cancer data | World Cancer Research Fund International*, in *WCRF International*.

[52] Siu, A.L., *Screening for Breast Cancer: U.S. Preventive Services Task Force Recommendation Statement.* Ann Intern Med, 2016. **164**(4): p. 279-96.

[53] Lamb, L.R., et al., *Artificial Intelligence (AI) for Screening Mammography, From the AJR Special Series on AI Applications.* American Journal of Roentgenology, 2022. **219**(3): p. 369-380.

[54] McKinney, S.M., et al., *International evaluation of an AI system for breast cancer screening.* Nature, 2020. **577**(7788): p. 89-94.

[55] Zou, J. and L. Schiebinger, *Ensuring that biomedical AI benefits diverse populations.* eBioMedicine, 2021. **67**.

[56] Winter, J.S., *AI in healthcare: data governance challenges.* Journal of Hospital Management and Health Policy, 2020. **5**.

[57] Blasimme, A. and E. Vayena, *703The Ethics of AI in Biomedical Research, Patient Care, and Public Health*, in *The Oxford Handbook of Ethics of AI*, M.D. Dubber, F. Pasquale, and S. Das, Editors. 2020, Oxford University Press. p. 0.

[58] Benke, K. and G. Benke, *Artificial Intelligence and Big Data in Public Health.* International Journal of Environmental Research and Public Health, 2018. **15**(12): p. 2796.

9. Bölüm

SÜRDÜRÜLEBİLİR TEDARİK ZİNCİRLERİNDE YAPAY ZEKÂ KULLANIMI: BİBLİYOMETRİK ANALİZ

Burcu Devrim İçtenbaş

GİRİŞ

Günümüzde yapay zekâ (YZ), hem ticari hem de araştırma alanlarında en sık kullanılan kavramlardan biridir. Bazıları yapay zekânın iş kayıplarına ve artan çalışan işten çıkarmalarına yol açacağını savunurken, diğerleri bunu bir fırsat olarak görmektedir [1]. İnsanlar yapay zekânın (YZ) avantajlarını, hayatlarını nasıl iyileştireceğini ve sadece işlerini daha sorunsuz ve hızlı bir şekilde yürütmekle kalmayıp aynı zamanda onlara günlük görevlerinde nasıl yardımcı olacağını anlayana kadar bu tartışmaların iki taraf arasında devam etmesi bekleniyor [2]. Yapay zekâ (YZ) tabanlı uygulamalar son zamanlarda tedarik zincirleri de dâhil olmak üzere birçok sektörde ortaya çıktı [3]. [4]'e göre, "tedarik zinciri (TZ), nihai tüketiciye teslim edilen ürünler ve hizmetler şeklinde değer üreten farklı süreçler ve faaliyetlerde yukarı ve aşağı bağlantılar yoluyla yer alan organizasyonlar ağıdır." Tedarik zincirlerinin faaliyet gösterdiği karmaşık ortamlarda iyi çalışabilmesi ve daha çevik ve dayanıklı tedarik zincirleri yaratabilmek için bu bağlantılar, süreçler ve faaliyetlerin izlenmesi, tahmin edilmesi, öngörülmesi ve optimize edilmesi hususunda YZ birlikte çalışabilirlik, veri depolama ve iş analitiği yetenekleri sayesinde tedarik zinciri dönüşümünün ortaya çıkan katalizörlerinden biri olmuştur [5].

21. yüzyılda, iklim değişikliği, kaynak kıtlığı ve kirlilik gibi çevresel endişeler, sürdürülebilirliğe yönelik küresel bir dönüşüme yol açtı [6]. Tüketiciler giderek daha fazla çevreye duyarlı ürünler ararken, hükümetler ve düzenleyici kuruluşlar sürdürülebilir uygulamaları teşvik eden politikalar uyguluyor. Kuruluşlar artık sürdürülebilirliği hem etik bir yükümlülük hem de stratejik bir gereklilik olarak görmelidir. Araştırmalar karbon emisyonlarının yaklaşık % 90 'anın tedarik zincirlerinde (TZ) gerçekleştiği sonucuna varmıştır [7]; bu durum, çevresel ve sosyal tehditleri azaltmak için sürdürülebilir tedarik zinciri (STZ) faaliyetlerine artan bir vurgu yapılmasını gerektirmektedir [8]. Sürdürü-

KAYNAKLAR

[1] Kaplan, A., & Haenlein, M. (2019). Siri, Siri in my hand: Who's the fairest in the land? On the interpretations, illustrations, and implications of artificial intelligence. *Business Horizons, 62*(1), 15-25.

[2] Younis, A., Thabtah, F., Kamalov, F., & Hossain, M. A. (n.d.). Sentiment analysis and text classification approaches for social media data: Literature review and research challenges. *Information Processing & Management, 58*(3), 102517.

[3] Borges, M., Durelli, V. H., Faria, D. R., & de Oliveira, K. M. (2020). Survey on sentiment analysis in social networks: Facebook and Twitter. *Journal of Information and Data Management, 11*(3), 133-146.

[4] Mentzer, J. T., DeWitt, W., Keebler, J. S., Min, S., Nix, N. W., Smith, C. D., & Zacharia, Z. G. (2001). Defining supply chain management. *Journal of Business Logistics, 22*(2), 1-25.

[5] Sharma, M., Joshi, S., & Luthra, S. (2022). The impact of AI on supply chain management: A bibliometric analysis. *Journal of Global Information Technology Management, 25*(4), 310-325.

[6] Muthuswamy, M., & Ali, A. M. (2023). Sustainable supply chain management: A conceptual framework. *Sustainability, 15*(2), 675-692.

[7] Shi, Y., Zhang, A., Arora, N., & Wang, J. (2019). The impact of environmental regulations on supply chain operations: A comprehensive review. *International Journal of Production Research, 57*(1), 45-65.

[8] Naz, F., Asif, M., & Anwar, S. (2022). The role of artificial intelligence in sustainable supply chain management. *Journal of Cleaner Production, 331*, 129934.

[9] Riahi, R., Zadeh, M. R., & Bazargan, S. (2021). AI-based optimization techniques for supply chain resilience. *Expert Systems with Applications, 181*, 115144.

[10] Olan, F. M., Yigit, K., & Aydin, R. (2021). The role of AI in enhancing supply chain resilience: A literature review. *Computers & Industrial Engineering, 158*, 107349.

[11] Mikalef, P., Van de Wetering, R., & Pateli, A. (2018). Artificial intelligence capabilities and their impact on firm performance. *Journal of Business Research, 102*, 418-431.

[12] Schneider, M., & Leyer, M. (2019). The role of artificial intelligence in achieving sustainable supply chains. *Journal of Supply Chain Management, 55*(3), 3-16.

[13] Sanders, N. R., Boone, T., Ganeshan, R., & Wood, J. D. (2019). Sustaining the competitive advantage: The role of AI in supply chain management. *International Journal of Production Research, 57*(5), 1319-1332.

[14] Russell, S., & Norvig, P. (2016). *Artificial intelligence: A modern approach* (3rd ed.). Pearson.

[15] Goodfellow, I., Bengio, Y., & Courville, A. (2016). *Deep learning*. MIT Press.

[16] Jurafsky, D., & Martin, J. H. (2019). *Speech and language processing* (3rd ed.). Pearson.

[17] Topol, E. (2019). *Deep medicine: How artificial intelligence can make healthcare human again*. Basic Books.

[18] Ngai, E. W., Hu, Y., Wong, Y. H., Chen, Y., & Sun, X. (2011). The application of data mining techniques in financial fraud detection: A classification framework and an academic review of literature. *Decision Support Systems, 50*(3), 559-569.

[19] Bian, G., & Chen, H. (2019). Financial time series forecasting using machine learning techniques. *Journal of Finance and Data Science, 5*(2), 95-112.

[20] Litman, T. (2020). Autonomous vehicle implementation predictions: Implications for transport planning. *Victoria Transport Policy Institute, 16*, 1-24.

[21] Davenport, T. H. (2018). *The AI advantage: How to put the artificial intelligence revolution to work*. MIT Press.

[22] Luckin, R., Holmes, W., Griffiths, M., & Forcier, L. B. (2016). Intelligence unleashed: An argument for AI in education. *Pearson*.

[23] Ivanov, D., Dolgui, A., & Sokolov, B. (2020). Integrated supply chain risk management and big data analytics: A review and future research directions. *International Journal of Production Economics*, *223*, 107529.

[24] Büyüközkan, G., & Göçer, F. (2018). Digital supply chain: Literature review and a proposed framework for future research. *Computers in Industry*, *97*, 157-177.

[25] Min, H. (2010). Artificial intelligence in supply chain management: Theory and applications. *International Journal of Logistics: Research and Applications*, *13*(1), 13-39.

[26] Treiblmaier, H. (2018). The impact of the blockchain on the supply chain: A theory-based research framework and a call for action. *Supply Chain Management: An International Journal*, *23*(6), 545-559.

[27] Turgut, S. (2023). Bibliometric analysis of the integration of artificial intelligence in logistics and supply chain processes in Turkey. *Journal of Supply Chain Management*, *59*(2), 148-164.

[28] Darbari, J. D., Agarwal, V., & Jha, S. (2020). Investigating the role of artificial intelligence and blockchain towards achieving sustainable development goals in supply chain management. *Journal of Cleaner Production*, *277*, 123456.

[29] Bai, C., Dallasega, P., & Orzes, G. (2021). Artificial intelligence and industrial IoT for sustainable supply chain management: Opportunities and challenges. *Journal of Cleaner Production*, *298*, 126835.

[30] Schönsleben, P. (2020). Integrating AI, big data, IIoT, and blockchain in supply chain management. *Production Planning & Control*, *31*(2-3), 83-99.

[31] Turner, D., Fenske, S., & Hu, J. (2021). The role of artificial intelligence in achieving sustainability goals in supply chains. *Sustainable Production and Consumption*, *27*, 120-134.

[32] Dos Santos, J., de Oliveira, J. A., & Reis, J. G. (2019). A bibliometric analysis of the most cited papers in the field of artificial intelligence. *Journal of Computational Science*, *35*, 101-118.

[33] Thelwall, M. (2008). Bibliometrics and citation analysis: From the basics to practical applications. *University of Wolverhampton Press*.

[34] Chen, C., Song, L., & Hu, W. (2022). The development of bibliometric analysis: A comprehensive review. *Scientometrics*, *127*(4), 1301-1334.

[35] Kushairi, N. R., & Ahmi, A. (2021). VOSviewer: A bibliometric tool for research output analysis. *Journal of Information Science*, *47*(4), 487-495.

10. Bölüm

EĞİTİMDE ÜRETKEN YAPAY ZEKÂ

Gizem Yılmaz - Özgür Yılmaz

GİRİŞ

Üretken yapay zekâ, günümüzde dijital çağın belirleyici teknolojilerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Bu teknoloji, mevcut verileri derinlemesine analiz ederek özgün ve yaratıcı içerikler üretme yeteneği ile dikkat çekmektedir. Makine öğrenimi, sinir ağları ve veri işleme gibi temel bileşenler sayesinde üretken yapay zekâ, veri toplama süreçlerini temel alarak öğrenme kapasitesini sürekli olarak geliştirmektedir. Denetimli, denetimsiz ve takviyeli öğrenme gibi çeşitli algoritmalar ve modeller sayesinde, yapay zekâ modelleri eğitilir ve optimize edilirken üretkenlikleri de artırılmaktadır. Bu süreçler, teknolojinin hızla ilerlemesine katkıda bulunarak yapay zekânın yaşamın pek çok alanında etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamaktadır.

Özellikle ChatGPT gibi örneklerle gördüğümüz üzere, üretken yapay zekâ modelleri eğitim sektöründe çeşitli önemli roller üstlenebilmektedir. Bu modeller, öğrencilere yönelik kişiselleştirilmiş öğrenme deneyimleri sunarak her bir öğrencinin öğrenme ihtiyaçlarına ve ilerleme hızına göre özel dersler ve geribildirimler sağlayabilirler. Ayrıca, sınav puanlama süreçlerini otomatikleştirerek öğretmenlerin zamanını daha verimli kullanmalarına yardımcı olurlar. Dil çevirisi yetenekleri ile eğitim materyallerini farklı dillere çevirerek, küresel ölçekte daha geniş bir kitleye erişim sağlamak da mümkün hâle gelir.

Eğitimdeki etkileşimli öğrenme ortamları oluşturarak, öğrencilerin sanal öğretmenlerle etkileşim kurmalarını sağlayabilen bu yapay zekâ modelleri, özellikle belirli konularda destek ihtiyacı olan öğrenciler için büyük bir avantaj sunmaktadır. Ayrıca, öğretim yöntemlerini öğrenci performanslarına göre uyarlayarak öğrenme çıktılarını artırmak da mümkündür. Bu sayede, eğitimde adalet ve etkinlik sağlanabilir, öğrencilerin bireysel öğrenme süreçlerine daha uygun çözümler sunulabilir.

Üretken yapay zekâ, eğitim sektöründe köklü bir dönüşüm sağlamakta ve öğrencilerin öğrenme deneyimlerini kişiselleştirerek eğitim kurumlarının

KAYNAKLAR

[1] Russell, S. J., & Norvig, P. (2016). *Artificial Intelligence: A Modern Approach*. Pearson Education Limited.

[2] Brown, T., Mann, B., Ryder, N., Subbiah, M., Kaplan, J. D., Dhariwal, P., Neelakantan, A., Shyam, P., Sastry, G., Askell, A., et al. (2020). Language models are few-shot learners. *Advances in Neural Information Processing Systems*, 33, 1877–1901.

[3] LeCun, Y., Bengio, Y., & Hinton, G. (2015). Deep learning. *Nature*, *521*(7553), 436-444.

[4] Goodfellow, I., Bengio, Y. & Courville, A. (2016). *Deep Learning*. Cambridge, MA, USA: MIT Press.

[5] Gatys, L. A., Ecker, A. S., Bethge, M. (2016). Image style transfer using convolutional neural networks. In Proceedings of the IEEE conference on computer vision and pattern recognition, 2414–2423.

[6] Kingma, D. P., & Welling, M. (2014). Auto-encoding variational Bayes. arXiv preprint arXiv: 1312.6114.

[7] Reed, S., Akata, Z., Yan, X., Logeswaran, L., Schiele, B., & Lee, H. (2016, June). Generative adversarial text to image synthesis. In International conference on machine learning, PMLR, 1060-1069.

[8] Aktay, S., Gök, S., & Uzunoğlu, D. (2023). ChatGPT in education. *Türk Akademik Yayınlar Dergisi (TAY Journal)*, *7*(2), 378-406.

[9] Meço, G., & Coştu, F. (2022). Eğitimde yapay zekânın kullanılması: Betimsel içerik analizi çalışması [Using artificial intelligence in education: Descriptive content analysis study]. *Karadeniz Technical University Social Sciences Institute Journal of Social Sciences*, *12*(23), 171-193. https://dergipark.org.tr/en/pub/sbed/issue/70445/1092727

[10] Fadel, C., Holmes, W., & Bialik, M. (2019). *Artificial intelligence in education: Promises and implications for teaching and learning*. The Center for Curriculum Redesign. Boston, MA.

[11] Osetskyi, V., Vitrenko, A., Tatomyr, I., Bilan, S., & Hirnyk, Y. (2020). Artificial intelligence application in education: Financial implications and prospects. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, *2*(33), 574-584.

[12] Kış, A. (2019, May 2-4). Eğitimde yapay zekâ [Artificial intelligence in education]. *14th International Education Management Congress Full Text Proceedings*, 197- 202. Çeşme, İzmir, Turkey.

[13] Vincent-Lancrin, S., & Vlies. R. V. (2020), Trustworthy artificial intelligence (AI) in education: Promises and challenges, *OECD Education Working Papers*, No. 218, OECD. https://doi.org/10.1787/a6c90fa9-en.

[14] Özkol, İ., Doğan, K., & Köseali, G. (2019). EBYS Uygulamalarında Yapay Zekâ Destekli Chatbot (Sohbet Robotu) Kullanımı. *Yalçınkaya B. (Editör), Ünal MA (Editör), Yılmaz B. (Editör), Özdemirci F. (Editör) Bilgi Yönetimi ve Bilgi Güvenliği*, 229-250.

[15] Kasthuri, E., & Balaji, S. (2021, February). A chatbot for changing lifestyle in education. In *2021 Third international conference on intelligent communication technologies and virtual mobile networks (ICICV)*, 1317-1322. IEEE.

[16] Deveci Topal, A., Dilek Eren, C., & Kolburan Geçer, A. (2021). Chatbot application in a 5th grade science course. *Education and Information Technologies*, *26*(5), 6241-6265. https://doi.org/10.1007/s10639-021- 10627-8

[17] Palasundram, K., Sharef, N. M., Nasharuddin, N., Kasmiran, K., & Azman, A. (2019). Sequence to sequence model performance for education chatbot. *International Journal of Emerging Technologies in Learning (İJET)*, *14*(24), 56-68. https://www.learntechlib.org/p/217029/.

[18] Chen, L., Chen, P., & Lin, Z. (2020). Artificial intelligence in education: A review. *IEEE Access*, 8, 75264-75278. https://doi.org/10.1109/ACCESS.2020.2988510

[19] Chen, Y., Chen, Y., & Heffernan, N. (2020). Personalized math tutoring with a conversational agent. arXiv preprint arXiv:2012.12121.

[20] Kim, S., Park, J., & Lee, H. (2019). Automated essay scoring using a deep learning model. *Journal of Educational Technology Development and Exchange*, *2*(1), 1-17.

[21] Wu, Y., Schuster, M., Chen, Z., Le, Q. V., Norouzi, M., Macherey, W., Krikun, M., Cao, Y., Gao, Q., Macherey, K., et al. (2016). Google's neural machine translation system: Bridging the gap between human and machine translation. arXiv preprint arXiv:1609.08144.

[22] Zhai, X. (2022). ChatGPT User Experience: Implications for Education. *SSRN Electronic Journal*. https://doi.org/10.2139/ssrn.4312418

[23] Ahuja, A.S. (2019). The impact of artificial intelligence in medicine on the future role of the physician. *PeerJ*, *7*, e7702. doi: 10.7717/peerj.7702

[24] Dai, C. S. Chai, P. Y. Lin et al. (2020). Promoting students' wellbeing by developing their readiness for the arti/cial intelligence age. *Sustainability, 12*(16), 1–15.

[25] Knox, J. (2020). Artificial intelligence and education in China. Learning, *Media and Technology*, *45*(3), 1–14.

[25] Loeckx, J. (2016). Blurring boundaries in education: context andimpact of MOOCs. *The International Review of Research in Open and Distributed Learning*, *17*(3), 92–121.

11. Bölüm

YAPAY ZEKÂ İLE KAMUSAL HİZMETLERİN İYİLEŞTİRİLMESİ: GERÇEK DÜNYA UYGULAMALARI, STRATEJİLER VE ZORLUKLAR

Alpaslan Erdağ

GİRİŞ

Yapay zekâ, idealde bilgisayar sistemlerinin insan benzeri zekâ ve öğrenme yeteneklerine sahip olması anlamına gelir. YZ teknolojileri, makinelerin karmaşık problemleri çözmesini, büyük veri kümelerini analiz etmesini ve karar verme süreçlerinde insana benzer mantık yürütmesini sağlar ve bunları arka planındaki algoritmalar, makine öğrenimi, derin öğrenme ve doğal dil işleme gibi teknikleri kullanarak gerçekleştirir [1]. YZ, sadece teknolojik bir yenilik değil, aynı zamanda birçok sektörde devrim yaratma potansiyeline sahip bir araçtır. Günümüzde ise bunun en büyük örneklerini birçok teknoloji devi tarafından piyasaya sürülen YZ tabanlı sohbet botlarının(ChatGPT, LLAMA, BERT vs.) yarattığı etkiyle görebiliriz [2]. Özellikle de kamu sektöründe, bu teknolojilerin uygulanması, hizmet kalitesini ve verimliliğini artırmada önemli rol oynamaktadır ve bu sayede toplumun yaşam şartlarına olumlu katkı yapmaktadır.

KAYNAKLAR

[1] Jordan, M. I., & Mitchell, T. M. (2015). Machine learning: Trends, perspectives, and prospects. *Science*, *349*(6245), 255-260. https://doi.org/10.1126/science.aaa8415

[2] Mitrović, J., et al. (2023). ChatGPT is not all you need. A State of the Art Review of large Generative AI models. Retrieved from https://arxiv.org/abs/2301.04655

[3] Governing data in smart cities – A review of experiences. (2023). Smart City Data Governance. https://doi.org/10.1787/028eef3e-en

[4] Ervural, S., & Ceylan, M. (2021). Convolutional neural networks-based approach to detect neonatal respiratory system anomalies with limited thermal image. *Traitement du Signal*, *38*(2), 437-442. https://doi.org/10.18280/ts.380222

[5] Esteva, A., Kuprel, B., Novoa, R. A., Ko, J., Swetter, S. M., Blau, H. M., & Thrun, S. (2017). Dermatologist-level classification of skin cancer with deep neural networks. Nature, 542(7639), 115-118.

[6] Reddy, K. P., Satish, M., Prakash, A., Babu, S., Kumar, P., & Devi, B. S. (2023). Machine learning revolution in early disease detection for healthcare: Advancements, challenges, and future prospects. 2023 IEEE 5th International Conference on Cybernetics, Cognition and Machine Learning Applications (ICCCMLA). https://doi.org/10.1109/icccmla58983.2023.10346963

[7] Malik, Y. S., Sircar, S., Bhat, S., Ansari, M. I., Pande, T., Kumar, P., Mathapati, B., Balasubramanian, G., Kaushik, R., Natesan, S., Ezzikouri, S., El Zowalaty, M. E., & Dhama, K. (2020). How artificial intelligence may help the covid-19 pandemic: Pitfalls and lessons for the future. Reviews in Medical Virology, 31(5), 1-11. https://doi.org/10.1002/rmv.2205

[8] Aggarwal, M., & Madhukar, M. (n.d.). IBM's Watson analytics for health care. Cloud Computing Systems and Applications in Healthcare, 117-134. https://doi.org/10.4018/978-1-5225-1002-4.ch007

[9] Khan, S. S., Barda, N., Greenland, P., Dagan, N., Lloyd-Jones, D. M., Balicer, R., & Rasmussen-Torvik, L. J. (2022). Validation of heart failure-specific risk equations in 1.3 million Israeli adults and usefulness of combining ambulatory and hospitalization data from a large integrated health care organization. The American Journal of Cardiology, 168, 105-109. https://doi.org/10.1016/j.amjcard.2021.12.017

[10] Luckin, R., Holmes, W., Griffiths, M., & Forcier, L. B. (2016). Intelligence Unleashed: An Argument for AI in Education. Pearson Education.

[11] Bhutoria, A. (2022). Personalized education and artificial intelligence in the United States, China, and India: A systematic review using a human-in-The-Loop model. Computers and Education: Artificial Intelligence, 3, 100068. https://doi.org/10.1016/j.caeai.2022.100068

[12] Zhang, J., Hua, X., Huang, J., Shen, X., Chen, J., Zhou, Q., Fu, Z., & Zhao, Y. (2019). City brain: Practice of large-scale artificial intelligence in the real world. IET Smart Cities, 1(1), 28-37. https://doi.org/10.1049/iet-smc.2019.0034

[13] Iyer, L. S. (2021). AI enabled applications towards intelligent transportation. Transportation Engineering, 5, 100083. https://doi.org/10.1016/j.treng.2021.100083

[14] G. Ho, C. Morlet, Artificial Intelligence in mass Public Transport. Centre for Transport Excellence, Land Transport Authority, Singapore: UITP., 2018.

[15] Dakalbab, F., Abu Talib, M., Elmutasim, O., Bou Nassif, A., Abbas, S., & Nasir, Q. (2022). Artificial intelligence & Crime prediction: A systematic literature review. SSRN Electronic Journal. https://doi.org/10.2139/ssrn.4039691

[16] Mugari, I., & Obioha, E. E. (2021). Predictive policing and crime control in the United States of America and Europe: Trends in a decade of research and the future of predictive policing. Social Sciences, 10(6), 234. https://doi.org/10.3390/socsci10060234

[17] Lemiale, V., Prakash, M., & Cruz, A. M. (2020). Data-driven approaches to integrated disaster risk management. International Journal of Disaster Risk Science, 11(6), 693-695. https://doi.org/10.1007/s13753-020-00324-4

[18] Sharma, P., Wang, J., Zhang, M., Woods, C., Kar, B., Bausch, D., Chen, Z., Tiampo, K., Glasscoe, M., Schumann, G., Pierce, M., & Eguchi, R. (2020). Disasteraware – A global alerting platform for flood events. ISPRS Annals of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences, VI-3/W1-2020, 107-113. https://doi.org/10.5194/isprs-annals-vi-3-w1-2020-107-2020

[19] Ivic, A., Milicevic, A., Krstic, D., Kozma, N., & Havzi, S. (2022). The challenges and opportunities in adopting AI, IoT and blockchain technology in e-government: A systematic literature review. 2022 International Conference on Communications, Information, Electronic and Energy Systems (CIEES). https://doi.org/10.1109/ciees55704.2022.9990833

[20] X-road. (2024) e-Estonia. 13 Temmuz 2024 tarihinde https://e-estonia.com/solutions/x-road-interoperability-services/x-road// adresinden erişildi.

[21] Bokhari, S. A., & Myeong, S. (2023). The impact of AI applications on smart decision-making in smart cities as mediated by the Internet of things and smart governance. *IEEE Access*, *11*, 120827-120844. https://doi.org/10.1109/access.2023.3327174

[22] Alhalabi, M., Dhaghari, B. A., Hussein, N., Ehtesham, H., Laconsay, J., Khelifi, A., Salem, A., & Ghazal, M. (2022). M-government smart service using AI chatbots: Evidence from the UAE. *2022 2nd International Mobile, Intelligent, and Ubiquitous Computing Conference (MIUCC)*. https://doi.org/10.1109/miucc55081.2022.9781777

[23] Floridi, L., Cowls, J., Beltrametti, M., Chatila, R., Chazerand, P., Dignum, V., ... & Schafer, B. (2018). AI4People—An Ethical Framework for a Good AI Society: Opportunities, Risks, Principles, and Recommendations. Minds and Machines, 28(4), 689-707.

[24] Veeraiah, D., Sowjanya, V., Nagababu, S., Anudeep, Y., Tejaswini, P., & Himasri, M. (2024). Enhanced healthcare security: Integrating blockchain and IoT for patient data protection and remote vital sign monitoring. *2024 3rd International Conference on Applied Artificial Intelligence and Computing (ICAAIC)*. https://doi.org/10.1109/icaaic60222.2024.10575671

[25] O'Neil, C. (2016). Weapons of Math Destruction: How Big Data Increases Inequality and Threatens Democracy. Crown Publishing Group.

[26] De Miguel, I., Sanz, B., & Lazcoz, G. (2020). Machine learning in the EU health care context: Exploring the ethical, legal and social issues. Information, Communication & Society, 23(8), 1139-1153. https://doi.org/10.1080/1369118x.2020.1719185

[27] Tiwari, P. K., Kannan, K., Veeraiah, D., Ranjan, N., Singh, J., Alshammri, G. H., & Halifa, A. (2022). Security protection mechanism in cloud computing authorization model using machine learning techniques. Wireless Communications and Mobile Computing, 2022, 1-12. https://doi.org/10.1155/2022/1907511

[28] KÖNIG, P. D. (2022). Citizen conceptions of democracy and support for artificial intelligence in government and politics. European Journal of Political Research, 62(4), 1280-1300. https://doi.org/10.1111/1475-6765.12570

[29] Borsci, S., Lehtola, V. V., Nex, F., Yang, M. Y., Augustijn, E., Bagheriye, L., Brune, C., Kounadi, O., Li, J., Moreira, J., Nagel, J. V., Veldkamp, B., Le, D. V., Wang, M., Wijnhoven, F., Wolterink, J. M., & Zurita-Milla, R. (2023). Embedding artificial intelligence in society: Looking beyond the EU AI master plan using the culture cycle. https://doi.org/10.32920/23808690.v1

[30] Rehouma, M. B., & Hofmann, S. (2018). Government employees' adoption of information technology. Proceedings of the 19th Annual International Conference on Digital Government Research: Governance in the Data Age. https://doi.org/10.1145/3209281.3209311

[31] Eğitimde Yapay Zekâ Politika Belgesi. (2023). AIPA Turkey. 23 Temmuz 2024 tarihinde https://aipaturkey.org/belgeler adresinden erişildi.

12. Bölüm

YAPAY ZEKÂ İLE OLUŞTURULAN DİJİTAL ÖLÜMSÜZLÜK UYGULAMALARININ HUKUKİ VE ETİK DEĞERLENDİRMESİ

Elif Selin Yılmaz Altay

GİRİŞ

Var olmak, felsefe tarihi boyunca hep gerçeklikle eşleştirilmiş ve bir son ile birlikte düşünülmüştür. Bu son da varoluşsal bir fenomen olarak ölüm kelimesiyle adlandırılmıştır. Dijitalleştirilen hayatlar, sosyal medyada yarattığımız temsiller, kopyalanan dijital kimlikler gerçeklik ile sanal olanın oluşturduğu hiper gerçeklik de ölümsüzlüğe yeni bir bakış açısı getirmiştir. Hatta İsviçre'de kişinin dijital kimliğinin doğumdan önce varlık kazanabileceği, ölümden sonra dijital kimliğin devam ettiği tartışılmakta ve "dijital bütünlük" (digitaler Integrität/Unversehrtheit) kavramının İsviçre Federal Anayasasına eklenmesi önerilmektedir [1].

Dijital izlerle oluşturulan dijital ölümsüzlük uygulamaları ölenin anısını yaşatmaya ve onu ölümsüzleştirmeye dayanan uygulamalardır. Söz konusu uygulamalar ölümsüzlük/sonsuzluk vaat etse de oluşturulan kopyanın ne kadar gerçeği yansıttığı, bunun uygulanma biçimi, kopyanın sahipliği, uygulamanın ticarileşmesi, ölen kişinin mahremiyeti ve onurunun korunması gibi birçok belirsizliği ve uygulama zorluğunu da beraberinde getirmektedir.

Dijital ölümsüzlük uygulamalarıyla birlikte dijital platformlarda, ölen kişiyi anmak için yas tutmanın ve başkalarıyla iletişim kurmanın yeni yollarının ortaya çıktığını görüyoruz [2]. Bu platformlar her ne kadar yaşayan alanlar olarak kabul edilse de, kullanıcıların üzüntülerini paylaşabilecekleri veya sevdikleri birinin anısını kutlayabilecekleri yerler olarak da hizmet veriyor. Ölen kişinin videosuna veya seslendirmesine ulaşma imkânı sağlayan sanal mezarlıklar oluşturmak, sanal cenaze törenleri düzenlemek, hatta ölen kişinin de avatarıyla bu törene katılması, ölen kişinin aile üyelerinin, arkadaşlarının, hayranlarının ölenin anısını canlı tutmak için oluşturulan sayfaya çiçek bırak-

KAYNAKLAR

[1] Federal Meclis, İsviçre Parlamentosu. 10.07.2024 tarihinde https://www.parlament.ch/de/ratsbetrieb/suche-curia-vista/geschaeft?AffairId=20220479 adresinden erişildi.

[2] Dilmaç, J. A. (2024). *«Rest in Peace » (R.I.P.) : Faire et dire son deuil dans le monde numérique.* Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi.

[3] Molo, Ü. (2021). *Artırılmış Sonsuzluk: Dijital Kalıntılar İle Ölümsüzleşme Arayışları.* Kesit Akademi Dergisi.

[4] Duffy, C. (2021). *Microsoft patented a chatbot that would let you talk to dead people. It was too disturbing for production.* 10.07.2024 tarihinde https://edition.cnn.com/2021/01/27/tech/microsoft-chat-bot-patent/index.html adresinden erişildi.

[5] Şener, E. (1975). *Tereke ve Saklı Payın Hesaplanması*. Yargıtay Dergisi.

[6] Staudinger, J.V. (2017). *J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch: Staudinger BGB*. 17. Bası.

[7] Ulusu Karataş, A. (2015) *Türk Miras Hukukunda Mirasın Kazanılmasında Halefiyet Türleri Ve Türk Milletlerarası Özel Hukukundaki Yansımaları*. İÜHFM C. LXXII

[8] Kocayusufpaşaoğlu, N. (1987). *Miras Hukuku*. 3. Bası, Filiz Kitapevi.

[9-10] İleri, Ç. (2020). *"Dijital Miras - Alman Federal Mahkemesi'nin "Facebook" Kararı Üzerine Bir İnceleme*. TBB Dergisi

[11] Antalya Bölge Adliye Mahkemesi 6. Hukuk Dairesi, Karar Tarihi: 13.11.2020, 2020/1149 Esas ve 2020/905 Karar No. 14.07.2024 tarihinde https://www.kocarslanhukuk.com/kararlar/dijitalmiras.pdf adresinden erişildi.

[12] Bürgerliches Gesetzbuch, 14.07.2024 tarihinde https://www.bmwk.de/Redaktion/DE/Downloads/Gesetz/BGB.html adresinden erişildi.

[13] 15.07.2024 tarihinde https://www.uniformlaws.org/viewdocument/enactment-kit-68?CommunityKey=f7237fc4-74c2-4728-81c6-b39a91ecdf22&tab=librarydocuments adresinden erişildi.

[14] Sarıdağ, O.G. (2022). *Antalya Bölge Adliye Mahkemesi 6. Hukuk Dairesi'nin 13.11.2020 Tarihli Kararı Çerçevesinde Dijital Terekenin Kapsamının İncelenmesi*. Bilişim Hukuk Dergisi.

[15] Sarı Fidan, Ö. (2016). *Miras Ortaklığı*. Adalet Yayınları, Ankara.

[16-17] Maraşlı Dinç, Y. (2018). *Ölümden Sonra Sosyal Medya Hesaplarının Hukuki Akıbeti: Dijital Miras.* TBB Dergisi

[18] Anayasa Mahkemesi'nin 20.09.1984 tarihli, 1984/4 Esas ve 1984/9 numaraları kararı. 20.07.2024 tarihinde https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/1984-9-nrm.pdf adresinden erişildi.

[19] Serozan, R. (2015). *Değişen Toplumun Değişen Miras Hukuku*. *Prof. Dr. Hasan Erman'a Armağan*. Der Yayınları, İstanbul.

[20-21] Türkmen, A. (2020). *Dijital Vasiyetname ve Vasiyetlerin Şekle Uygunluğunun Türk Pozitif Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi*. Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.

[22] Piştav, S. (1996). *Kişilik ve Kişiliğin Korunması*. T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

[23] Serozan, R. (2011). *Kişilik Hakkının Korunmasıyla İlgili Bazı Düşünceler*. İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi.

[24] Ayözger, Ç. (2019). *Kişisel Verilerin Korunması-Elektronik Haberleşme Sektörüne İlişkin Özel Düzenlemeler Dahil.* Beta Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.

[25] Bucher, A. (2009). *Natürliche Personen und Persönlich-keitsschutz.* Basel: Helbing & Lichtenhahn

[26] Uçak, M. (2021). *Kişisel Verilerin Ölümden Sonra Korunması*. İstanbul Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

[27] Dural, M. & Öğüz, T. (2022). *Türk Özel Hukuku Cilt II Kişiler Hukuku*. Filiz Kitabevi.

[28] Turan Başara, G. (2020). *Kişiliğin Korunması Kapsamında Ölümden Sonra Hatıranın Korunması Teorisi.* Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.

[29] BVerfGE 30, 173 Mephisto 21.07.2024 tarihinde https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv030173.html adresinden erişildi.

[30] Yılmaz, Ç. M. (2021). "*Mephisto" Kararı Çerçevesinde Postmortal Dönemde Kişilik Hakkının Korunması*. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.

[31] Hatemi, H. (2020). *Kişiler Hukuku*. Onikilevha, 8. Bası.

[32] 23.07.2024 tarihinde https://www.ab.gov.tr/siteimages/resimler/Nihai-ABB-HCDB-GDPR.pdf adresinden erişildi.

[33] 23.07.2024 tarihinde https://www.datatilsynet.dk/media/7753/danish-data-protection-act.pdf adresinden erişildi.

[34] Aluç Demirel, R. (2024). *Unutulma Hakkı ve Unutulma Hakkının Mirasçılar Tarafından İleri Sürülüp Sürülemeyeceğinin Değerlendirilmesi*. Adalet Dergisi

[35] 24.07.2024 tarihinde https://www.oasis-open.org/2024/07/18/introducing-cosai/?utm_source=substack&utm_medium=email adresinden erişildi.

[36] Önce, Ş. (2019). *Etiğin Dijital Etiğe Dönüşümü Üzerine*. ISophos: Uluslararası Bilişim, Teknoloji ve Felsefe Dergisi

[37] Morse, T. (2023). *Digital necromancy: users' perceptions of digital afterlife and posthumous communication Technologies*. Information, Communication and Society

[38] Dilmaç, J.A. (2024). *Huzur İçinde Yat (R.I.P): Dijital Dünyada Yas.* Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi

MADALYONUN ÇİFT YÜZÜ

Antrenörü Ebeveyni Olan Elit Sporcular

Ayşegül Funda Alp

Editör
Elif Karagün

nobel bilimsel

Madalyonun Çift Yüzü: Antrenörü Ebeveyni Olan Elit Sporcular

Ayşegül Funda Alp

Yayın No.: 2417
ISBN: 978-625-376-134-9
E-ISBN: 978-625-376-135-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Dilek Gezgin -dilek@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Alp, Ayşegül Funda.
Madalyonun Çift Yüzü: Antrenörü Ebeveyni Olan Elit Sporcular / Ayşegül Funda Alp
1. Basım, XIV + 124 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-376-134-9
E-ISBN: 978-625-376-135-6
1. Ebeveyn-Antrenör 2. Ebeveyn 3. Antrenör 4. Elit Sporcular

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İçindekiler

Editörden ..... **v**

Başlarken/Ön Söz... ..... **vii**

Spora Başlama Hikâyesi **1**

Ebeveynlik **3**

Sporda Ebeveynlik Stilleri **9**

Sporda Ebeveyn Dâhiliyeti ve Sporcu Ebeveynliği **14**

Rekabetçi ve Elit Seviye Sporda Ebeveynlik **25**

Sporcu Ebeveynliğine Dair Yapılmış Çalışmalar 29

Spor Üçgeni **31**

1. Antrenör Sporcu İlişkisi 32

2. Ebeveyn Antrenör İlişkisi 33

3. Ebeveyn Sporcu İlişkisi 34

4. Spor Üçgeni'nde Kırılım 35

Ebeveyn-Antrenörlük **36**

1) Başlangıç ve Hazırlık **41**

2) Duygusal Süreçler **46**

3) Avantaj ve Dezavantajlar **53**

4) Rol Karmaşası **63**

5) Çevresel Faktörler ve Genel Hissiyat **78**

Son Söz Yerine **101**

Kaynakça **109**

Yazar Özgeçmişi **123**

Kaynakça

Abidin, R. R. (1992). The determinants of parenting behavior. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology, 21*, 407-412. http://dx.doi.org/10.1207/s15374424jccp2104_12.

Alp, A. F., (2023). Sporda Ebeveynlik Stilleri. *Değişen Dünyada Farklı Konularla Spor Bilimleri - 2* (ss.65-78), Konya: Çizgi Kitabevi.

Alp, A. F., & Aldırmaz, C., (2022). Sporda Aile Dahiliyeti. *Değişen Dünyada Farklı Konularla Spor Bilimleri* (ss.1-11), Konya: Çizgi Kitabevi.

American Academy of Pediatrics. (2000). Intensive training and sports specialization in young athletes. *Pediatrics, 106(1)*, 154-157.

Amorose, A. J., Anderson-Butcher, D., Newman, T. J., Fraina, M., & Iachini, A. (2016). High school athletes' self-determined motivation: The independent and interactive effects of coach, father, and mother autonomy support. *Psychology of sport and exercise*, *26*, 1-8.

Arığ, B. (2023). Adolesan Sporcuların Temel Psikolojik İhtiyaçları ile Ailenin Spora Dahiliyet Algıları Arasındaki İlişkide Spor Türünün Düzenleyici Rolü (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Arredondo, E. M., Elder, J. P., Ayala, G. X., Campbell, N., Baquero, B., & Duerksen, S.(2006). Is parenting style related to children's healthy eating and physical activity in Latino families? *Health Education Research, 21*, 862-871. http://dx.doi.org/10.1093/her/cyl110.

Assor, A., Roth, G., & Deci, E. L. (2004). The emotional costs of parents' conditional regard: A Self-Determination Theory analysis. *Journal of personality, 72*(1), 47-88.

Babkes, M. L., & Weiss, M. R. (1999). Parental influence on cognitive and affective responses in children's competitive soccer participation. *Pediatric Exercise Science, 11*, 44-62.

Barber, H., Sukhi, H., & White, S. A. (1999). The influence of parent-coaches on participant motivation and competitive anxiety in youth sport participants. *Journal of Sport Behavior, 22*(2), 162.

Baumrind, D. (1971). Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology, 4*, 1-103. http://dx.doi.org/10.1037/h0030372.

Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *The Journal of Early Adolescence, 11*, 56.

Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child Development, 55,* 83–96. http://dx.doi.org/10.2307/1129836.

Berardo, F. M. (1990). Trends and directions in family research in the 1980s. *Journal of Marriage and Family*, *52*(4), 809.

Blom, L. C., Visek, A. J., & Harris, B. S. (2013). Triangulation in youth sport: Healthy partnerships among parents, coaches, and practitioners. *Journal of Sport Psychology in Action, 4*(2), 86-96.

Bloom, B.S. (1985). *Developing Talent In Young People*. New York: Ballantine Books.

Bois, J. E., Lalanne, J., & Delforge, C. (2009). The influence of parenting practices and parental presence on children's and adolescents' pre-competitive anxiety. *Journal of sports sciences, 27*(10), 995-1005.

Bowker, A., Boekhoven, B., Nolan, A., Bauhaus, S., Glover, P., Powell, T., & Taylor, S. (2009). Naturalistic observations of spectator behavior at youth hockey games. *The Sport Psychologist, 23*(3), 301-316.

Brenner, J. S., & Council on Sports Medicine and Fitness. (2007). Overuse injuries, overtraining, and burnout in child and adolescent athletes. *Pediatrics*, *119*(6), 1242-1245.

Brenner, J. S., & Watson, A. (2024). Overuse Injuries, Overtraining, and Burnout in Young Athletes. Pediatrics, 153(2), e2023065129.

Brenner, J. S., LaBotz, M., Sugimoto, D., & Stracciolini, A. (2019). The psychosocial implications of sport specialization in pediatric athletes. *Journal of athletic training*, *54*(10), 1021-1029.

Bronfenbrenner, U., & Morris, P.A. (1998). The ecology of developmental processes. W. Damon (Series Ed.) & R. M. Lerner (Vol. Ed.), *Handbook of child psychology: Vol 1. Theoretical models of human development* (5th ed., pp. 993–1028). New York: Wiley.

Brownlee-Brewton, L. L. (2020). *A Qualitative Study of the Impact of Experiences of Students with Parents as Their Principal, Teacher, or Coach*. Doctoral dissertation. Gardner-Webb University.

Brustad, R. J. (1996). Attraction to physical activity in urban school children: Parental socialization and gender influences. *Research Quarterly for Exercise and Sport, 67*, 316-323.

Brustad, R.J., & Partridge, J.A. (2002). Parental and peer influence on children's psychological development through sport. In F.L. Smoll & R.E. Smith (Eds.), *Children and youth in sport: A biopsychosocial perspective* (2nd ed., pp. 187–210). Dubuque, IA: Kendall/Hunt.

Coakley, J. (1992). Burnout among adolescent athletes: A personal failure or social problem? *Sociology of Sport Journal, 9*, 271-285.

Coble, C. J. (2010). *Female Parent-Coach Experiences Coaching Daughters in Youth Sport*; Doctoral dissertation, Michigan State University.

Cogburn, M., & Horton, R. (2012). A practice model: Instructing youth coaches via firm-kind parent training as a means to create team structure and a health team atmosphere. *Poster presented at the International Conference on Sport and Society, Cambridge, England: University of Cambridge*.

Côté, J. (1999). The influence of the family in the development of talent in sport. *The Sport Psychologist, 13*, 395-417.

Crosnoe, R., & Cavanagh, S. E. (2010). Families with children and adolescents: A review, critique, and future agenda. *Journal of Marriage and Family*, *72*(3), 594-611.

Cumming, S. P., & Ewing, M. E. (2002). Parental involvement in youth sports: The good, the bad and the ugly. *Spotlight on Youth Sports, 26*(1), 1-5.

Daly, M. (2017). Parenting: Critical insights from a sociological perspective. *Parents in the Spotlight: Parenting Practices and Support from a Comparative Perspective. Opladen: Barbara Budrich*, 41-56.

Darling, N., & Steinberg, L. (2007). Parenting style in context: an integrative model. *Psychological Bulletin, 113,* 487-496. http://dx.doi.org/10.1037/0033-2909.113.3.487.

Davis, L., & Jowett, S. (2010). Investigating the interpersonal dynamics between coaches and athletes based on fundamental principles of attachment. *Journal of Clinical Sport Psychology, 4*(2), 112-132.

Deater-Deckard, K. (2008). *Parenting stress*. Yale University Press.

Demircan, H. Ö. (2018). Okul Öncesi Eğitimde Aile Katılımı Sistemini Genişletmek: Aile "Bağlılığı, Ortaklığı, Katılımı ve Eğitimi. *İlköğretim Online*, *17*(4), 1-19.

Demo, D. H., & Cox, M. J. (2000). Families with young children: A review of research in the 1990s. *Journal of Marriage and Family*, *62*(4), 876-895.

DiFiori, J. P., Benjamin, H. J., Brenner, J., Gregory, A., Jayanthi, N., Landry, G. L., & Luke, A. (2014). Overuse injuries and burnout in youth sports: a position statement from the American Medical Society for Sports Medicine. *Clinical Journal of Sport Medicine*, *24*(1), 3-20.

Donnelly, P. (1993). Problems associated with youth involvement in high-performance sport. In B. R. Cahill, & A. J. Pearl (Eds.), *Intensive participation in children's sports* (pp. 95–126). Champaign, IL: Human Kinetics.

Dorsch, T. E., Smith, A. L., & McDonough, M. H. (2009). Parents' perceptions of child-to-parent socialization in organized youth sport. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, *31*(4), 444-468.

Dorsch, T. E., Smith, A. L., Blazo, J. A., Coakley, J., Côté, J., Wagstaff, C. R., ... & King, M. Q. (2020). Toward an integrated understanding of the youth sport system. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, *93*(1), 105-119.

Dorsch, T. E., Wright, E., Eckardt, V. C., Elliot, S., Thrower, S. N., & Knight, C. J. (2021). A history of parent involvement in organized youth sport: A scoping review. *Sport, Exercise, and Performance Psychology, 10*(4), 536–557. https://doi.org/10.1037/spy0000266.

Duda, J. L., & Hom, H. L. (1993). Interdependencies between the perceived and self-reported goal orientations of young athletes and their parents. *Pediatric Exercise Science, 5*(3), 234-241.

Ebbeck, V., & Becker, S.L. (1994). Psychosocial predictors of goal orientations in youth soccer. *Research Quarterly for Exercise and Sport, 65*, 355–362.

Eccles, J.S., & Harold, R.D. (1991). Gender differences in sport involvement: Applying the Eccles Expectancy-Value Model. *Journal of Applied Sport Psychology, 3*, 7-35.

Eccles, J.S., Wigfield, A., & Schiefele, U. (1998). Motivation to succeed. In W. Damon (Series Ed.) & N. Eisenberg (Vol. Ed.), Handbook of child psychology: Vol. 3. Social, emotional and personality development (5th ed., pp. 1017–1095). New York: Wiley.

Eliasson, I. (2019). Child-rearing in public spaces: The challenging dual-role relationships of parent-coaches and child-athletes of coaches in Swedish team sports. *Sport, Education, and Society, 24*(9), 1006-1018. https://doi.org/10.1080/13573322.2018.1528219

Elliott, S., & Drummond, M. (2017). The experience of parent-coaches in youth sport: a qualitative case study from Australia. *Journal of Amateur Sport*, *3*(3), 64-85.

Erickson, E.H. (1994). Identity and the life cycle. *Psychological Issues, 1*, 1-171.

Evans, J. (1985). Coping with the dual role of parent and coach: Some reflections in the context of youth soccer. *Sports Coach, 9,* 18-23.

Evans, M. B., Allan, V., Vierimaa, M., & Côté, J. (2016). Sport parent roles in fostering positive youth development. In S. Dagkas & L. Burrows (Eds.), *Families, young people, physical activity and health: Critical perspectives* (pp. 228–240). Routledge.

Fraser-Thomas, J., & Strachan, L. (2015). Personal development and performance? Exploring positive youth development in elite contexts. In J. Baker, P. Safai & J. Fraser-Thomas (Eds.), *Health and elite sport: Is high performance sport a healthy pursuit?* (pp. 15–32). Routledge.

Fredricks, J.A., & Eccles, J.S. (2004). Parental influences on youth involvement in sports. M.R. Weiss (Ed.), *Developmental sport and exercise psychology: A lifespan perspective* (pp. 145–164). Morgantown, WV: Fitness Information Technology.

Goodger, K., Gorely, T., Lavallee, D., & Harwood, C. G. (2007). Burnout in sport: A systematic review. *The Sport Psychologist, 21*(2), 127–151. https://doi.org/10.1123/tsp.21.2.127.

Gould, D., & Dieffenbach, K. (2002). Overtraining, underrecovery, and burnout in sport. In M. Kellmann (Ed.), *Enhancing recovery: Preventing underperformance in athletes* (pp. 25 35). Champaign, IL: Human Kinetics.

Gould, D., Eklund, R. C., Petlichkoff, L., Peterson, K., & Bump, L. (1991). Psychological predictors of state anxiety and performance in age-group wrestlers. *Pediatric Exercise Science, 3*(3), 198-208.

Gould, D., Guinan, D., Greenleaf, C., Medbery, R., & Peterson, K. (1999). Factors affecting Olympic performance: Perceptions of athletes and coaches from more and less successful teams. *The Sports Psychologist, 13*, 371 394.

Gould, D., Lauer, L., Rolo, C., Jannes, C., & Pennisi, N. (2006). Understanding the role parents play in tennis success: a national survey of junior tennis coaches. *British Journal of Sports Medicine, 40*, 632-636. http://dx.doi.org/10.1136/bjsm.2005.024927.

Gould, D., Lauer, L., Rolo, C., Jannes, C., & Pennisi, N. (2008). The role of parents in tennis success: focus group interviews with junior coaches. *The Sport Psychologist, 22*, 18-37.

Gould, D., Pierce, S., Wright, E. M., Lauer, L., & Nalepa, J. (2016). Examining expert coaches' views of parent roles in 10-and-under tennis. *Sport, Exercise, and Performance Psychology, 5*(2), 89. doi:10.1037/spy0000050.

Granero-Gallegos, A., Gómez-López, M., Rodríguez-Suárez, N., Abraldes, J. A., Alesi, M., & Bianco, A. (2017). Importance of the motivational climate in goal, enjoyment, and the causes of success in handball players. *Frontiers in psychology, 8*, 242349.

Grolnick, W. S. (2003). *Psychology of parenting control: How well-meaning parenting backfires*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbraum.

Grolnick, W. S., & Ryan, R. M. (1989). Parent styles associated with children's selfregulation and competence in school. *Journal of educational psychology, 81*(2), 143.

Gurland, S. T., & Grolnick, W. S. (2005). Perceived threat, controlling parenting, and children's achievement orientations. *Motivation and Emotion, 29,* 103-121. http://dx.doi.org/10.1007/s11031-00507956-2.

Gürel, A. (2017). Ergenlerin Duygusal Şemalarının ve Ebeveyn Kontrollerinin Yeme Tutumlarıyla İlişkisinin İncelenmesi (Yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Harter, S. (1999). *The construction of the self: A developmental perspective*. New York: Guildford.

Harwood, C. G. (2008). Developmental consulting in a professional football academy: The 5Cs coaching efficacy program. *The Sport Psychologist, 22*(1), 109–133. https://doi.org/10.1123/tsp. 22.1.109.

Harwood, C. G., & Johnston, J. (2016). Positive youth development and talent development: Is there a best of both worlds?. In. N. Holt (Ed.), *Positive youth development through sport* (2nd ed., pp. 113–125). Routledge.

Harwood, C. G., & Knight, C. J. (2015). Parenting in youth sport: A position paper on parenting expertise. *Psychology of sport and exercise, 16*, 24-35.

Harwood, C. G., Barker, J. B., & Anderson, R. (2015). Psycho-social development in youth soccer players: Assessing the effectiveness of the 5Cs intervention program. *The Sport Psychologist, 29*(4), 319–334. https://doi.org/10.1123/tsp.2014-0161.

Harwood, C. G., Knight, C. J., Thrower, S. N., & Berrow, S. R. (2019). Advancing the study of parental involvement to optimise the psychosocial development and experiences of young athletes. *Psychology of Sport and Exercise, 42*, 66–73. https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2019. 01.007.

Harwood, C., & Knight, C. (2009a). Understanding parental stressors: an investigation of British tennis parents. *Journal of Sports Sciences, 27*, 339-351. http://dx.doi.org/10.1080/02640410802603871.

Harwood, C., & Knight, C. (2009b). Stress in youth sport: a developmental investigation of tennis parents. *Psychology of Sport and Exercise, 10*, 447-456. http://dx.doi.org/10.1016/j.psychsport.2009.01.005.

Harwood, C., & Swain, A. (2001). The development and activation of achievement goals within tennis: I. Understanding the underlying factors. *The Sport Psychologist, 15*, 319–341.

Harwood, C., Drew, A., & Knight, C. (2010). Parental stressors in professional youth football academies: a qualitative investigation of specializing stage parents. *Qualitative Research in Sport and Exercise, 2*(1), 39-55. http://dx.doi.org/10.1080/19398440903510152.

Hellstedt, J. C. (1987). The coach/parent/athlete relationship. *The Sport Psychologist, 1,* 151-160.

Hellstedt, J. C. (1990). Early adolescent perceptions of parental pressure in the sport environment. *Journal of Sport Behavior, 13*, 135 – 144.

Hellstedt, J. C. (2000). Family systems–based treatment of the athlete family. In D. Begel & R. Burton (Eds.), *Sport psychiatry: Theory and practice* (pp. 206 – 228). New York: Norton.

Hellstedt, J. C. (2005). Invisible players: A family systems model. *Clinics in Sports Medicine, 24*, 899 – 928. https://doi.org/10.1016/j.csm.2005.06.001.

Hennessy, H., Hughes, S. O., Goldberg, J. P., Hyatt, R. R., & Economos, C. D. (2010). Parent behavior and child weight status among a diverse group of underserved rural families. *Appetite, 54*, 369-377. http://dx.doi.org/10.1016/j.appet.2010.01.004.

Hoghughi, M., & Speight, A. N. P. (1998). Good enough parenting for all children-a strategy for a healthier society. *Archives of disease in childhood*, *78*(4), 293-296.

Holt, N. L., & Knight, C. J. (2014). *Parenting in youth sport: From research to practice*. London: Routledge.

Holt, N. L., Neely, K. C., Slater, L. G., Camire, M., Cote, J., Fraser-Thomas, J., MacDonald, D., Strachan, L., & Tamminen, K. A. (2017). A grounded theory of positive youth development through sport based on results from a qualitative meta-study. *International Review of Sport and Exercise Psychology, 10*(1), 1–49. https://doi.org/10.1080/1750984X.2016.1180704.

Holt, N. L., Tamminen, K. A., Black, D. E., Mandigo, J. L., & Fox, K. R. (2009). Youth sport parenting styles and practices. *Journal of sport and exercise psychology, 31*(1), 37- 59.

Holt, N. L., Tamminen, K. A., Black, D. E., Sehn, Z. L., & Wall, M. P. (2008). Parental involvement in competitive youth sport settings. *Psychology of sport and exercise, 9*(5), 663-685.

Horn, T. S., & Horn, J. L. (2007). Family influences on children's sport and physical activity participation, behavior, and psychosocial responses. G. Tenenbaum & R.C. Eklund (Eds.), *Handbook of sport psychology* (3rd ed., pp. 685–711). New York: Wiley.

Horne, E., Lower-Hoppe, L., & Green, B. C. (2023). Co-creation in youth sport development: Examining (mis) alignment between coaches and parents. *Sport Management Review*, *26*(2), 271-292.

Hoyle, R. H., & Leff, S. S. (1997). The role of parental involvement in youth sport participation and performance. *Adolescence, 32*(125), 233.

İbanoğlu, E. (2022). *Staying in Sport: Basic Psychological Needs of Early-Specialized Athletes snd Sports Parenting*. Master's thesis, Middle East Technical University.

Jago, R. P., Davison, K. K., Brockman, R., Page, A. S., Thompson, J. L., & Fox, K. R. (2011). Parenting styles, parenting practices, and physical activity in 10- to 11- year olds. *Preventive Medicine, 52*, 44-47. http://dx.doi.org/10.1016/j.ypmed.2010.11.001.

Jowett, S. (2005). The coach-athlete partnership. *The psychologist*, *18*(7), 412-415.

Jowett, S. (2007). Interdependence analysis and the 3 + 1Cs model in the coach-athlete relationship. In S. Jowett & D. Lavallee (Eds.), *Social psychology in sport* (pp. 15-27). Champaign, IL: Human Kinetics.

Jowett, S. (2008). Outgrowing the familial coach-athlete relationship. *International Journal of Sport Psychology, 39*, 20-40.

Jowett, S. & Cockerill, I.M. (2002). Incompatibility in the coach–athlete relationship. In I.M. Cockerill (Ed.) *Solutions in sport psychology* (pp.16–31). London:Thomson Learning

Jowett, S., & Ntoumanis, N. (2004). The coach–athlete relationship questionnaire (CART-Q): Development and initial validation. *Scandinavian journal of medicine & science in sports, 14*(4), 245-257.

Jowett, S., & Shanmugam, V. (2016). Relational coaching in sport: Its psychological underpinnings and practical effectiveness. IN: Schinke, R. J., McGannon, K. R. and Smith, B. *Routledge International Handbook of Sport Psychology*. Abingdon, Oxon: Routledge.

Jowett, S., & Timson-Katchis, M. (2005). Social networks in sport: Parental influence on the coach-athlete relationship. *Sport psychologist, 19*(3), 267-287.

Jowett, S., Timson-Katchis, M., & Adams, R. (2007). Too close for comfort?: Dependence in the dual role parent/coach-child/athlete relationship. *International Journal of Coaching Science, 1*(1), 59-78.

Juntumaa, B., Keskivaara, P., & Punamäki, R.L. (2005). Parenting, achievement practices and satisfaction in ice hockey. *Scandinavian Journal of Psychology, 46*, 411–420.

Karaali, E., & Üstün, N. A. (2022). Eğitimde Veli Katılımı Ölçeğinin Spora Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *7*(2), 358-368.

Keegan, R., Spray, C., Harwood, C., & Lavallee, D. (2010). The motivational atmosphere in youth sport: Coach, parent, and peer influences on motivation in specializing sport participants. *Journal of Applied Sport Psychology, 22*, 87–105.

Kenttä, G., Hassmén, P., & Raglin, J. S. (2001). Training practices and overtraining syndrome in Swedish age-group athletes. *International journal of sports medicine, 22*(06), 460-465.

Kerins, A., Fernandez, M., & Shinew, K. (2017). Parent coaches' experiences and insights into a youth soccer program. *Journal of Amateur Sport, 3*(1).

Kılıç, D., & Altınok, B. (2016). Öğretmen Anne-Babaların Çocukları ve Öğrencileriyle Olan İlişkilerinin İncelenmesi. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, *2*(2), 107-117.

Kilger, M. (2017). Talent stories in youth sports: Discursively shared narratives of success. *Narrative Inquiry, 27*(1), 47-65.

Kilger, M. (2020). Dad as a coach: Fatherhood and voluntary work in youth sports. *Education sciences, 10*(5), 132.

Kilger, M., & Jonsson, R. (2017). Talent production in interaction: Performance appraisal interviews in talent selection camps. *Communication & Sport, 5*(1), 110-129.

Kimiecik, J. C., & Horn, T. S. (1998). Parental beliefs and children's moderate-to-vigorous physical activity. *Research quarterly for exercise and sport*, *69*(2), 163-175. doi: 10.1080/02701367.1998.10607681.

Kitchener, K.S. (1988). Dual role relationships: What makes them so problematic? *Journal of Counseling and Development, 67*, 217-221.

Knight, C. J., & Harwood, C. G. (2009). Exploring parent-related coaching stressors in British tennis: A developmental investigation. *International Journal of Sports Science & Coaching, 4(4),* 545-565. http://dx.doi.org/10.1260/174795409790291448.

Knight, C. J., & Holt, N. L. (2013a). Parents' experiences at junior tennis tournaments in Western Australia. *Sport, Exercise, and Performance Psychology, 2*, 173-189. http://dx.doi.org/10.1037/a0031203.

Knight, C. J., & Holt, N. L. (2013b). Strategies used and assistance required to facilitate children's involvement in competitive tennis: parents' perspectives. *The Sport Psychologist, 27*, 281-291.

Knight, C. J., & Holt, N. L. (2014). Parenting in youth tennis: understanding and enhancing children's experiences. *Psychology of Sport and Exercise, 15*, 155-164.

Knight, C. J., Boden, C. M., & Holt, N. L. (2010). Junior tennis players' preferences for parental behaviors at tournaments. *Journal of Applied Sport Psychology, 22,* 377-391. http://dx.doi.org/10.1080/10413200.2010.495324.

Knight, C. J., Dorsch, T. E., Osai, K. V., Haderlie, K. L., & Sellars, P. A. (2016). Influences on parental involvement in youth sport. *Sport, Exercise, and Performance Psychology, 5*(2), 161–178. https://doi.org/10.1037/spy0000053.

Knight, C. J., Little, G. C. D., Harwood, C. G., & Goodger, K. (2016). Parental involvement in elite junior slalom canoeing. *Journal of Applied Sport Psychology, 28*(2), 234–256. https://doi. org/10.1080/10413200.2015.1111273.

Kramers, S., Thrower, S. N., Steptoe, K., & Harwood, C. G. (2023). Parental strategies for supporting children's psychosocial development within and beyond elite sport. *Journal of Applied Sport Psychology, 35*(3), 498-520.

Larson-Casselton, C. (2012). Navigating the turbulent dual roles of parent/coach. Doctoral dissertation, North Dakota State University.

Lauer, L. (2008). Coach dad. *Coaching management: Football Postseason Edition, 6*(10), 34-39.

Lauer, L., Gould, D., Roman, N., & Pierce, M. (2010a). How parents influence junior tennis players development: qualitative narratives. *Journal of Clinical Sport Psychology, 4*(1), 69-92.

Lauer, L., Gould, D., Roman, N., & Pierce, M. (2010b). Parental behaviors that affect junior tennis player development. *Psychology of Sport and Exercise, 11*(6), 487-496. http://dx.doi.org/10.1016/j.psychsport.2010.06.008.

LaVoi, N. M., & Babkes Stellino, M. (2008). The relation between perceived parent created sport climate and competitive male youth hockey players' good and poor sport behaviors. *Journal of Psychology, 142*, 471–495.

Lee, M. (2002). *Coaching children in sport: principles and practice*. Routledge.

Leff, S. S., & Hoyle, R. H. (1995). Young athlete's perceptions of parental support and pressure. *Journal of Youth and Adolescence, 24*, 187-203. http://dx.doi.org/10.1007/BF01537149.

Lemyre, P. N., Roberts, G. C., & Stray-Gundersen, J. (2007). Motivation, overtraining, and burnout: Can self-determined motivation predict overtraining and burnout in elite athletes?. European Journal of Sport Science, 7(2), 115-126.

Lewis, C.C. (1981). The effects of parental firm control: A reinterpretation of the findings. *Psychological Bulletin, 90*, 547–563.

Lisinskiene, A., Lochbaum, M., May, E., & Huml, M. (2019). Quantifying the Coach–Athlete–Parent (C–A–P) relationship in youth sport: initial development of the positive and negative processes in the C–A–P questionnaire (PNPCAP). *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *16*(21), 4140.

Littlefield, R. S., & Larson-Casselton, C. (2009). 11 Coaching Your Own Child. *Parents and Children Communicating with Society: Managing Relationships Outside of the Home*, 189.

Maccoby, E. E., & Martin, J. A. (1983). Socialization in the context of the family: parent-child interaction. In P. H. Mussen (Series Ed.) & E. M. Hetherington (Vol. 34 C.G. Harwood, C.J. Knight / Psychology of Sport and Exercise 16 (2015) 24-35 Ed.), *Handbook of child psychology: Vol. 4. Socialization, personality, and social development* (4th ed., pp. 1-101). New York, NY: Wiley.

Manaster, G. (1983). Faulty parenting types and personality types. *Individual Psychology: Journal of Adlerian Theory, Research and Practice, 39*(2), 200-207.

Matos, N. F., Winsley, R. J., & Williams, C. A. (2011). Prevalence of nonfunctional overreaching/overtraining in young English athletes. *Med Sci Sports Exerc., 43*(7), 1287-1294.

McCann, P. S. (2005). Parent-coach and child-athlete retrospective perceptions of the dual role in youth sport. Doctoral dissertation, Michigan State University.

McCarthy, P. J., & Jones, M. V. (2007). A qualitative study of sport enjoyment in the sampling years. *The Sport Psychologist, 21,* 400–416.

McElroy, M. (1982). Consequences of perceived parental pressure on the self esteem of youth sport participants. *American Corrective Therapy Journal, 36*, 164–167.

Milevsky, A., Schlechter, M., Netter, S., & Keehn, D. (2007). Maternal and paternal parenting styles in adolescents: associations with self-esteem, depression and life satisfaction. *Journal of Child and Family Studies, 16*, 39-47. http://dx.doi.org/ 10.1007/s10826-006-9066-5.

Nicholls, J. G. (1989). *The competitive ethos and democratic education*. Cambridge: Harvard University Press.

Noblet, A. J., & Gifford, S. M. (2002). The sources of stress experienced by professional Australian footballers. *Journal of applied sport psychology, 14*(1), 1-13.

Ntoumanis, N., & Biddle, S. J. (1999). A review of motivational climate in physical activity. *Journal of sports sciences*, *17*(8), 643-665.

O'Donnell, K., Elliott, S. K., & Drummond, M. J. (2022). Exploring parent and coach relationships in youth sport: A qualitative study. *Qualitative Research in Sport, Exercise and Health*, *14*(7), 1023-1044.

Omli, J., & LaVoi, N. M. (2009). Background anger in youth sport: a perfect storm? *Journal of Sport Behavior, 32*, 242-260.

Omli, J., & LaVoi, N. M. (2012). Emotional experiences of youth sport parents I: anger. J*ournal of Applied Sport Psychology, 24*, 10-25. http://dx.doi.org/10.1080/10413200.2011.578102.

Omli, J., & Wiese-Bjornstal, D. M. (2011). Kids speak: preferred parental behavior at youth sport events. *Research Quarterly for Exercise and Sport, 82*, 702-711.

Ormond, I., & Holt, N. (2021). Harmonious or Conflicted? A Qualitative Study of Father-Coach and Daughter Relationships in Youth Sport. *Journal of Amateur Sport, 7*(2).

Orton, G. L. (1997). *Strategies for counseling children and their parents*. Pacific Grove, CA: Brooks/Cole.

Özgör, N. (2019). Adolesan Sporcularda Zihinsel Dayanıklılığın Belirlenmesinde Ailenin Spora Dahiliyeti ve Aile Mükemmeliyetçiliğinin Rolü (Doktora tezi). Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Partridge, J. A., Brustad, R. J., & Stellino, M. B. (2008). Social influence in sport. T.S. Horn (Ed.), *Advances in sport psychology* (3rd ed., pp. 269–291). Champaign, IL: Human Kinetics.

Pierce, S., Gould, D., & Camire, M. (2017). Definition and model of life skills transfer. *International Review of Sport and Exercise Psychology, 10*(1), 186–211. https://doi.org/10.1080/ 1750984X.2016.1199727.

Pitas, N. (2012). Exploring the parent-coach and child-athlete relationship in the recreational sport context. Master Thesis. University of New Hampshire.

Preston, C., Allan, V., & Fraser-Thomas, J. (2021). Facilitating positive youth development in elite youth hockey: Exploring coaches' capabilities, opportunities, and motivations. Journal of Applied *Sport Psychology, 33*(3), 302–320. https://doi.org/10.1080/10413200.2019.1648327.

Preston, C., Allan, V., Wolman, L., & Fraser-Thomas, J. (2020). The coach–parent relationship and athlete development in elite youth hockey: lessons learned for conflict management. *The Sport Psychologist, 34*(2), 143-152.

Raglin, J. S., & Morgan, W. P. (1989). Development of a scale to measure training induced distress. Medicine and Science in Sports and Exercise, 21, 60.

Rees, T., & Hardy, L. (2000). An investigation of the social support experiences of high-level sports performers. *The sport psychologist, 14*(4), 327-34.

Sapieja, K. M., Dunn, J. G. H., & Holt, N. L. (2011). Perfectionism and perceptions of parenting styles in male youth soccer. *Journal of Sport & Exercise Psychology, 33*, 20-39.

Scanlan, T., & Lewthwaite, R. (1986). Social psychological aspects of competition for male youth sports participants: IV. Predictors of enjoyment. *Journal of Sport Psychology, 8*, 25–35.

Schmid, O. N. (2014). *" It's not just your dad and it's not just your coach..." The dual-role relationship in female tennis players*. Doctoral dissertation, West Virginia University.

Schmid, O. N., Bernstein, M., Shannon, V. R., Rishell, C., & Griffith, C. (2015). "It's Not Just Your Dad, It's Not Just Your Coach..." The Dual-Relationship in Female Tennis Players. *The Sport Psychologist, 29*(3), 224-236.

Schmitz, K. H., Lytle, L. A., Phillips, G. A., Murray, D. M., Birnbaum, A. S., & Kubik, M. Y. (2002). Psychosocial correlates of physical activity and sedentary leisure habits in young adolescents: the teens eating for energy and nutrition at school study. *Preventive Medicine, 34*, 266-278. http://dx.doi.org/10.1006/pmed.2001.0982.

Secord, P.F., & Backman, C. W. (1974). *Social Psychology*. New York: McGraw-Hill.

Smith, R. E. (1986). Toward a cognitive-affective model of athletic burnout. *Journal of Sport Psychology, 8*, 36–50.

Smith, R. E., & Smoll, F. L. (1996). Psychosocial interventions in youth sports. In J. L. Van Raalte & B. W. Brewer (Eds.), *Exploring sport and exercise psychology* (pp. 287–315). Washington, DC: American Psychological Association.

Smith, R. E., Smoll, F. L. and Smith, N. J. (1989). *Parents' Complete Guide to Youth Sports*, American Alliance for Health, Physical Education, Recreation, and Dance, Reston, Virginia.

Smith, R. E., Smoll, F. L., & Curtis, B. (1979). Coach effectiveness training: A cognitive-behavioral approach to enhancing relationship skills in youth sport coaches. *Journal of Sport and Exercise Psychology, 1*(1), 59-75.

Smith, S. R., & Hamon, R. R. (2012). *Exploring family theories* (3rdEd.). New York: Oxford University Press.

Sooriya, P. (2017). *Parenting Styles*. Hillsborough: Lulu Publications.

Spera, C. (2006). Adolescents' perceptions of goals, practices, and styles in relation to their motivation and achievement. *The Journal of Early Adolescence, 26,* 456-490. http://dx.doi.org/10.1177/0272431606291940.

Stein, G. L., Raedeke, T. D., & Glenn, S. D. (1999). Children's perceptions of parent sport involvement: it's not how much, but to what degree that's important. *Journal of Sport Behavior, 22*, 591-601.

Stirling, A.E. (2013). Understanding the use of emotionally abusive coaching practices. *International Journal of Sports Science & Coaching, 8*(4), 625-640.

Strand, B., & Samuelson, J. (2021). Physically and Mentally Exhausted: Overtraining and Burnout in Sports. Virginia Journal, 42(1).

Straub, G., & Plessner, H. (2024). Frequency and performance relevance of parent-coaches in competition-oriented sports. *German Journal of Exercise and Sport Research*, *1*-8. doi:10.1007/s12662-024-00952-8

Strean, W. B. (1995). Youth sport contexts: Coaches perceptions and implications for intervention. *Journal of Applied Sport Psychology, 7*(1), 23-37.

Swann, C., Moran, A., & Piggott, D. (2015). Defining elite athletes: Issues in the study of expert performance in sport psychology. *Psychology of sport and exercise, 16*, 3-14.

Udry, E., Gould, D., Bridges, D., & Tuffey, S. (1997). People helping people? Examining the social ties of athletes coping with burnout and injury stress. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, *19*(4), 368-395.

Vella, S. A., & Perlman, D. J. (2014). Mastery, autonomy and transformational approaches to coaching: Common features and applications. *International Sport Coaching Journal, 1*(3), 173-179. https://doi.org/10.1123/iscj.2013-0020

Vitali, F., Bortoli, L., Bertinato, L., Robazza, C., & Schena, F. (2015). Motivational climate, resilience, and burnout in youth sport. *Sport sciences for health*, *11*, 103-108.

Wall, J. M., Baugh, L. M., Pradhan, K., Beauchamp, M. R., Marshall, S. K., & Young, R. A. (2019). The coach-parent relationship in Canadian competitive figure skating: An interpretive description. *Psychology of Sport and Exercise*, *45*, 101577.

Weinberg,, R,S. & Gould, D. (2015). *Spor ve Egzersiz Psikolojisinin Temelleri*, Ed:Mustafa Şahin, Ziya Koruç, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Weiss, M. R. (2003). Social Influences on Children's Psychosocial Development in Youth Sports, in Malina, R. M. and Clark, M. A., eds., *Youth Sports: Perspectives for a New Century*, Coaches Choice Publishers, Monterey, California, 109-126.

Weiss, M. R., & Fretwell, S. D. (2005). The parent-coach/child-athlete relationship in youth sport: Cordial, contentious, or conundrum? *Research Quarterly for Exercise and Sport, 75* (3), 286-305.

Wiersma, L. D., & Fifer, A. M. (2008). "The schedule has been tough but we think it's worth it": the joys, challenges, and recommendations of youth sport parents. *Journal of Leisure Research, 40*(4), 505-530.

Wolfenden, L. E., & Holt, N. L. (2005). Talent development in elite junior tennis: Perceptions of players, parents, and coaches. *Journal of applied sport psychology, 17*(2), 108-126.

Wuerth, S., Lee, M. J., & Alfermann, D. (2004). Parental involvement and athletes' career in youth sport. *Psychology of sport and Exercise*, *5*(1), 21-33.

Wylleman, P., & Lavallee, D. (2004). A developmental perspective on transitions faced by athletes. In M.R.Weiss (Eds.), *Developmental sport and exercise psychology: A lifespan perspective* (pp. 503-524). Morgantown, WV: Fitness Information Technology

Yang, S. X., & Jowett, S. (2013). Conceptual and measurement issues of the complementarity dimension of the coach–athlete relationship across cultures. *Psychology of Sport and Exercise, 14*(6), 830-841.

Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (10. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Zehntner, C., McMahon, J., & McGannon, K. R. (2020). An intensive longitudinal investigation of a parent–coach's practices and strategies 'in action'; challenges and opportunities. *Sports Coaching Review, 9*(2), 147-167.

Zilber, E. (2005). International educators and their children. *Journal of Research in International Education, 4*(1), 5-22.

Mana-i Mesnevi

İçimdeki Ses

Yeşim Doğrusoy

Mana-i Mesnevi
İçimdeki Ses
Yeşim Doğrusoy

Yayın No.: 57
ISBN: 978-625-6184-03-9
E-ISBN: 978-625-6184-04-6
1. Basım, Ocak 2025

Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun
Sayfa Tasarımı: Furkan Mülayim
Redaksiyon: Selma Günaydın
Kapak Tasarımı: Dr. Öğr. Üyesi Duygu Dinçeli Çay

©2025, Bu baskının bütün hakları EY Yayınları'na aittir. "EY Yayınları" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır. Sertifika No: 31696

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

EY Yayınları
İstanbul Büro: Rasimpaşa Mah. Rıhtım Caddesi Nemlizade Sokak,
Güleryüz Apt. No.: 9 Daire: 3 Kadıköy / İSTANBUL
Tel/Faks: +90 (216) 418 20 10
info@nobelyasam.com - www.nobelyasam.com
Ankara Büro: Mithatpaşa Cad. No.: 74/4 Kızılay / ANKARA
Tel: 0312 418 20 10 Faks: 0312 418 30 20

Genel Dağıtım
ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Sipariş: -siparis@nobelyayin.com-
Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
Bilgi: www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları:
Alfa Basım Dağıtım, Arasta, Arkadaş Kitabevi,
D&R Mağazaları, Dost Dağıtım, Ekip Dağıtım, Kida Dağıtım,
Kitapsan, Nezih Kitabevleri, Pandora, Prefix, Remzi Kitabevleri

Baskı ve Cilt:
Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İçindekiler

Mana-i Mesnevî Ön Söz 3
Hz. Mevlânâ'nın Hayatı 7
Mesnevî-i Şerîf 1. Beyit 9
Mesnevî-i Şerîf 2. Beyit 15
Mesnevî-i Şerîf 3. Beyit 20
Mesnevî-i Şerîf 4. Beyit 24
Mesnevî-i Şerîf 5. Beyit 29
Mesnevî-i Şerîf 6. Beyit 34
Mesnevî-i Şerîf 7. Beyit 39
Mesnevî-i Şerîf 8. Beyit 44
Mesnevî-i Şerîf 9. Beyit 49
Mesnevî-i Şerîf 10. Beyit 54
Mesnevî-i Şerîf 11. Beyit 61
Mesnevî-i Şerîf 12. Beyit 67
Mesnevî-i Şerîf 13. Beyit 73
Mesnevî-i Şerîf 14. Beyit 78
Mesnevî-i Şerîf 15. Beyit 84
Mesnevî-i Şerîf 16. Beyit 88
Mesnevî-i Şerîf 17. Beyit 94
Mesnevî-i Şerîf 18. Beyit 99
Mesnevî-i Şerîf 19. Beyit 103
Mesnevî-i Şerîf 20-24. Beyitler 106
Mesnevî-i Şerîf 25-29. Beyitler 111
Mesnevî-i Şerîf 30-34. Beyitler 117
Mesnevî-i Şerîf 35-39. Beyitler 123
Mesnevî-i Şerîf 40-44. Beyitler 128
Mesnevî-i Şerîf 45-49. Beyitler 133
Mesnevî-i Şerîf 50-54. Beyitler 138
Mesnevî-i Şerîf 55-59. Beyitler 143
Mesnevî-i Şerîf 60-64. Beyitler 147
Mesnevî-i Şerîf 65-69. Beyitler 152
Mesnevî-i Şerîf 70-74. Beyitler 157
Mesnevî-i Şerîf 75-79. Beyitler 161
Mesnevî-i Şerîf 80-84. Beyitler 166

Mesnevî-i Şerîf 85-89. Beyitler 170
Mesnevî-i Şerîf 90-94. Beyitler 174
Mesnevî-i Şerîf 95-99. Beyitler 179
Mesnevî-i Şerîf 100-104. Beyitler 184
Mesnevî-i Şerîf 105-109. Beyitler 189
Mesnevî-i Şerîf 110-114. Beyitler 195
Mesnevî-i Şerîf 115-119. Beyitler 200
Mesnevî-i Şerîf 120-124. Beyitler 205
Mesnevî-i Şerîf 125-129. Beyitler 209
Mesnevî-i Şerîf 130-134. Beyitler 215
Mesnevî-i Şerîf 135-139. Beyitler 221
Mesnevî-i Şerîf 140-144. Beyitler 225
Mesnevî-i Şerîf 145-149. Beyitler 229
Mesnevî-i Şerîf 150-154. Beyitler 234
Mesnevî-i Şerîf 155-159. Beyitler 238
Mesnevî-i Şerîf 160-164. Beyitler 242
Mesnevî-i Şerîf 165-169. Beyitler 247
Mesnevî-i Şerîf 170-174. Beyitler 252
Mesnevî-i Şerîf 175-179. Beyitler 257
Mesnevî-i Şerîf 180-184. Beyitler 262
Mesnevî-i Şerîf 185-189. Beyitler 267
Mesnevî-i Şerîf 190-194. Beyitler 273
Mesnevî-i Şerîf 195-199. Beyitler 278
Mesnevî-i Şerîf 200-204. Beyitler 284
Mesnevî-i Şerîf 205-209. Beyitler 289
Mesnevî-i Şerîf 210-214. Beyitler 294
Mesnevî-i Şerîf 215-219. Beyitler 299
Mesnevî-i Şerîf 220-224. Beyitler 304
Mesnevî-i Şerîf 225-229. Beyitler 309
Mesnevî-i Şerîf 230-234. Beyitler 316
Mesnevî-i Şerîf 235-239. Beyitler 321
Mesnevî-i Şerîf 240-244. Beyitler 327
Kaynakça 333
Yazar Hakkında Bilgi 335

Kaynakça

Ankaravi, İ. R. (2008). *Mesnevi'nin Sırrı Dibace ve İlk 18 Beyit Şerhi*. İstanbul: Hayykitap Yayınları.

Bolay, S. H. (1996). *Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Bursevi, İ. H. (2017). *Mesnevi Şerhi Ruhu'l Mesnevi.* (Haz. İsmail Güleç). İstanbul: İnsan Yayınları.

Büyükaksoy, K. R. (2015). *Şerhli Mesnevi-i Şerif*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.

Can, Ş. (1995). *Mevlana Hayatı Şahsiyeti Fikirleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Can, Ş. (2004). *Mesnevi Hikâyeleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Cili, A. (2012). *Hakikat-i Muhammediye*. (Çev. Muhammed Bedirhan). İstanbul: İnsan Yayınları.

Coelho, P. (2010). *Simyacı.* (Çev. Özdemir İnce). İstanbul: Can Yayınları.

Cornford, F. M. (2019). *Sokrates Öncesi ve Sonrası.* (Çev. A. M. Celal Şengör, Senem Onan). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Çığ, M.İ. (2018). *Kur'an, İncil ve Tevrat'ın Sümer'deki Kökeni*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Doktor Fizik – Beyin Dalgaları Nedir? Tipleri | Deniz Doğan. (2024, Temmuz 31). https://doktorfizik.com/sinir-sistemi/norobilim/beyin-dalgalari-nedir-tipleri/

Dünya Mevlana Vakfı – Ana Sayfa | Dünya Mevlâna Sağlık Eğitim ve Kültür Vakfı. (2024, Temmuz 31). https://www.dunyamevlana.org.tr/

Felsefe – Ana Sayfa | Ömer Yıldırım. (2024, Temmuz 31). https://www.felsefe.gen.tr

HPNOT İstanbul - Beyin Dalgaları: Zihnin Görünmez Yolculuğu | Burak Uçkun. (2024, Temmuz 31). https://hypnotistanbul.com/beyin-dalgalari-ve-hipnoz/

Independent Türkçe - Bilim İnsanları Beyin Dalgaları Yoluyla İnsan Zihninde Oluşan Resimleri Görüntülemeyi Başardı | Anthony Cuthbertson (Çev. İrem Oral). (2024, Temmuz 31). https://www.indyturk.com/node/487891/bi%CC%87li%CC%87m/bilim-insanlar%C4%B1-beyin-dalgalar%C4%B1-yoluyla-insan-zihninde-olu%C5%9Fan-resimleri

İmam H_Gazali (2016). *Hakikat Arayışı El-Münkız Mine'd Dalal.* (Çev. Abdurrezzak Tek). Bursa: Emin Yayınları.

İmam-ı Rabbani Ahmed-i Faruki Serhendi (1975). *Mektubat Tercemesi.* (Çev. Hüseyin Hilmi Işık). İstanbul: Işık Kitabevi.

İncil-Tevrat-Zebur Kutsal Kitap – Ana Sayfa | İzmir Protestan Kilisesi. (2024, Temmuz 31). https://incil.info/

İndigo Dergisi - Sayılar ve özel sırları: Sayıların tasavvuf incelemesi | Aslı Pekçetin. (2024, Temmuz 31). https://indigodergisi.com/2018/03/sayilar-ozel-sirlari-tasavvuf/#google_vignette

Kaplan, R. (2016). *İbnü'l-Arabî; Sayılar ve Rüyalar*. Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 42(42), 357-362.

Karaismailoğlu, A. (2001). *Mesnevi Mevlana Tam Metin*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Karaman Özlü, Z., Uymaz Aras, G., Özlü, İ., Yayla, A. vd. (2023). Vücudun Kilit Anahtarı: Enerji Alanı ve Duygusal Terapiler. *Ebelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(3), 170-175.

Kemal Arıkan – Duygu düzenlemenin bir işareti: Teta Dalgaları | AKADEMİK™ Psikiyatri & Psikoterapi Merkezi. (2024, Temmuz 31). https://www.kemalarikan.com/duygu-duzenlemenin-bir-isareti-teta-dalgalari.html#:~:text=Duygu%20d%C3%BCzenlemeye%20.%C3%B6zg%C3%BC%20bir%20beyin,8%20Hz%20frekans%C4%B1nda)%20artt%C4%B1%C4%9F%C4%B1n%C4%B1%20g%C3%B6zlemlediler.

KLU Felsefe Ansiklopedisi – Ana Sayfa | Kırklareli Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü. (2024, Temmuz 31). https://www.klufelsefe.com/

Kubbealtı Lügati - Rânâ | Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı. (2024, Temmuz 31). https://lugatim.com/s/RANA.

Küçük, O. (2009). İbnü'l Arabî düşüncesinde varlığın tasavvufî yorumunun sayı metafiziğine uzanan yansımaları. *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, 23, 373 - 411.

Lory, P. (2006). İbn Arabi'nin Eserlerinde Dil ve Harfler Sembolizmi, (Çev. M. Mustafa Çakmaklıoğlu). *Bilimname: Düşünce Platformu*, 2006/1, cilt IV (10) s. 173-182.

Mevlana Celaleddin Rumî (2009). *Mesnevi-i Şerif Şerhi* Cilt: 1. (Çev. Ahmet Avni Konuk). İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Muhammed Hacı Yusuf (2019). *İbnül Arabi Zaman ve Kozmoloji*. (Çev. Kadir Filiz). İstanbul: Nefes Yayınları.

Muhyiddin İbn Arabi (1988). *İlahi Aşk*. (Çev. Mahmut Kanık). İstanbul: İnsan Yayınları.

Nicholson, R. A. (1978). *İslam Sufileri*. (Çev. Mehmet Dağ, Kemal Işık, Ruhi Fığlalı, Abdülkadir Şener, Rahmi Ayas, İsmet Kayaoğlu). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Onan, B. (2010). "Beynin Bilişsel İşlevleri Üzerine Yapılan Araştırmalar Ve Ana Dili Eğitimine Yansımaları". *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 27, 521-561.

Oxford Languages – Ana Sayfa | Oxford University Press. (2024, Temmuz 31). https://languages.oup.com/

Psikolog Hasan Arslan - Süper Öğrenme: Gerçek mi Gizem mi? | Hasan Arslan. (2024, Temmuz 31). https://psikologhasanarslan.com/2020/03/20/super-ogrenme-gercek-mi-gizem-mi/

Şulul, C. (2003). "Metafiziğin Tarihsel Evrimi". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/11, 57-69.

TÜBİTAK Ansiklopedileri | TÜBİTAK Bilim ve Toplum Başkanlığı. (2024, Temmuz 31). https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/

TÜBİTAK Bilim Genç - İletişim Kurduğumuzda Beyin Dalgalarımız da Senkronize Oluyor | Seher Aytüre. (2024, Temmuz 31). https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/iletisim-kurdugumuzda-beyin-dalgalarimiz-da-senkronize-oluyor.

Türkçe Kur'an Mealleri – Ana Sayfa | Türkçe Kur'an Mealleri. (2024, Temmuz 31). https://www.kuranmeali.com/index.php

Türkiye Diyanet Vakfı İslâam Ansiklopedisi – Ana Sayfa | Türk Diyanet Vakfı. (2024, Temmuz 31). https://islamansiklopedisi.org.tr

Üsküdar Üniversitesi - Haberler | İlahi Enerji Beynimizin İçinde. Nevzat Tarhan. (2024, Temmuz 31). https://uskudar.edu.tr/tr/icerik/8975/prof-dr-nevzat-tarhan-ilahi-enerji-beynimizin-icinde

Vikipedi Özgür Ansiklopedi – Ana Sayfa | Vikipedi Özgür Ansiklopedi. (2024, Temmuz 31). https://tr.wikipedia.org/wiki/Anasayfa

Yazır, E. H. (2002). *Kur'an-ı Kerim'in Yüce Meali Türkçe Açıklaması*. (Haz. Kasım Yayla). İstanbul: Merve Yayınları.

MARAŞ ARAŞTIRMALARI - 5

"Deprem Özel"

Editörler
Prof. Dr. İbrahim Solak
Doç. Dr. Samet Alıç
Doç. Dr. Mustafa Edip Çelik

nobel
40.yıl

MARAŞ ARAŞTIRMALARI - 5
"Deprem Özel"

Editörler: Prof. Dr. İbrahim Solak, Doç. Dr. Samet Alıç, Doç. Dr. Mustafa Edip Çelik

Yayın No.: 5706
Beşeri Bilimler: 651
ISBN: 978-625-371-920-3
E-ISBN: 978-625-371-921-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Kasım 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

"Bu eser Kızılay Akademi ve Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık ortaklığıyla hazırlanmıştır."

Kapakta kullanılan fotoğraflar Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesinden alınmıştır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Solak, İbrahim., Alıç, Samet., Çelik, Mustafa Edip.
Maraş Araştırmaları - 5 "Deprem Özel" / İbrahim Solak, Samet Alıç, Mustafa Edip Çelik
1. Basım, X + 260 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-920-3
E-ISBN: 978-625-371-921-0
1. Kahramanmaraş 2. Elbistan 3. Pazarcık 4. Deprem 5. 04.17-13.24

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **v**

TAKDİM ..... **vii**

ANTİK DÖNEM DEPREMLERİNİN KAHRAMANMARAŞ VE ÇEVRESİNE ETKİLERİ (İÖ 148-İS 47) **1**
Alaaddin Kalaycı

ANTİK DÖNEM DEPREMLERİNİN KAHRAMANMARAŞ VE ÇEVRESİNE ETKİLERİ (115-458) .. **19**
Ercüment Yıldırım

ORTA ÇAĞLARDAN XX. YÜZYILA KADAR MARAŞ VE ÇEVRESİNİ ETKİLEYEN DEPREMLER **33**
Samet Alıç

6 ŞUBAT 2023 TARİHLİ KAHRAMANMARAŞ DEPREMİ **65**
İbrahim Solak

6 ŞUBAT KAHRAMANMARAŞ DEPREMLERİNDE KIZILAYIN KAHRAMANMARAŞ'TAKİ FAALİYETLERİ **71**
Mustafa Edip Çelik

6 ŞUBAT 2023 DEPREMİ İLE TAHRİP OLAN KAHRAMANMARAŞ'IN KÜLTÜREL MİRASININ İSTATİSTİKSEL DEĞERLENDİRMESİ İLE RESTORASYON VE KORUMA ÖNERİLERİ ....Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
Oktay Dumankaya

COĞRAFİ BİLGİ TEKNOLOJİLERİ KULLANARAK KAHRAMANMARAŞ'TA DEPREM AÇISINDAN YERLEŞİM YERİ UYGUNLUK ANALİZİ **105**
Murat Karabulut - Yunus Emre Bozdoğan

KAHRAMANMARAŞ DEPREMLERİNİN MAKROEKONOMİK ETKİLERİ **121**
Gülferah Ertürkmen

KAHRAMANMARAŞ DEPREMLERİNİN ARDINDAN BÖLGEDE TARIM SEKTÖRÜ **139**
Emine İkikat Tümer

KAHRAMANMARAŞ DEPREMLERİNİN (6 ŞUBAT 2023) KAHRAMANMARAŞ EĞİTİM HAYATINA ETKİSİ **147**

Sevim Ceylan Dumanoğlu

ASRIN FELAKETİNİN KAHRAMANMARAŞ TURİZMİ ÜZERİNE POTANSİYEL ETKİLERİ 175
Nadire Karademir

6 ŞUBAT DEPREMİNİN ŞEHRİN KÜLTÜR VE EDEBİYAT HAYATINA YANSIMASI: KAHRAMANMARAŞ İLİ ÖRNEĞİ 199
Ramazan Avcı

BİR FELAKETİN ARDINDAN SATIRLARA YANSIYANLAR..... 215
Kemal Timur

KAHRAMANMARAŞ İLİNİN JEOLOJİK ÖZELLİKLERİ..... 237
Alican Kop

ANTİK DÖNEM DEPREMLERİNİN KAHRAMANMARAŞ VE ÇEVRESİNE ETKİLERİ (İÖ 148-İS 47)

Alaaddin Kalaycı

GİRİŞ

Roma coğrafyasının genel çoğunluğu deprem bölgesi olmasından dolayı insanlar çeşitli dönemlerde deprem felaketi ile karşı karşıya kalmıştır. Romalılar, çok ve tek tanrılı inanç dönemlerinde yeryüzünde gerçekleşen deprem gibi büyük doğal afetlerin kendi yaşam biçimlerinden dolayı tanrı ve tanrılar tarafından cezalandırılma aracı olarak kullanıldığına inanmışlardır. Ayrıca kendilerinden önce yaşayan Yunan medeniyetindeki deprem olgusu da Roma dönemine aktarılmıştır. Depremlerin yaşandığı Anadolu coğrafyasında yaşayan Hellenler de Yunan mitolojisi ve felsefesindeki deprem olgusunu benimsemişlerdir. Romalı retorik öğretmeni ve yazar olan Claudius Aelian, *Characteristics of Animals II* adlı eserinin hayvanlar üzerine anlatılarında köpek, öküz, domuz, keçi ve yılan gibi hayvanların yüksek önsezili olduğunu ve yaklaşan kıtlık, felaket ve deprem gibi olumsuz durumları ilk anlayanlar olduklarını söylemektedir. Bu durum Romalıların deprem olgusuna karşı bilinçli olduklarını göstermektedir.[1] Ayrıca hayvanlar depremin önceden algılama açısından önemli olmasına karşın deprem sonrasında tanrılara kurban olarak sunulmuştur. Bu sunulan hayvanların başında ise boğalar bulunmaktadır.[2]

Roma toplumunda kâhinlerin öngörü ve tahminlerde bulunarak birtakım olumsuz olayların uğursuzluk veya şans getirmeyeceğini bundan dolayı deprem, kıtlık, kuraklık gibi doğal afetlerin yaşanabileceğine inanılmıştır. Kâhinlerin tahminleri halk üzerinde etkili olmasına rağmen var olan deprem gerçeğini

[1] Aelian, On Animals, Volume II: Books 6-11, Translated by. A. F. Scholfield, (Cambridge, Harvard University Press, 1959), 31 (2. 6. 16).

[2] Dio Cassius, *Roman History, Volume IV: Books 41-45*, Translated by. Earnest Cary - Herbert B. Foster, (Cambridge, Harvard University Press, 1916), 437-439 (45. 17. 4-5).

KAYNAKÇA

ANTİK KAYNAKLAR

Aelian. *On Animals, Volume II: Books 6-11*. Translated by. A. F. Scholfield. Cambridge, Harvard University Press, 1959.

Ammianus Marcellinus. *History, Volume I: Books 14-19*. Translated by. J. C. Rolfe. Cambridge: Harvard University Press, 1950.

Appian. *Roman History, Volume II*, Edited and translated by. Brian McGing. Cambridge: Harvard University Press, 1912.

Aristotle. *Minor Works: On Colours. On Things Heard. Physiognomics. On Plants. On Marvellous Things Heard. Mechanical Problems. On Indivisible Lines. The Situations and Names of Winds. On Melissus, Xenophanes, Gorgias*. Translated by. W. S. Hett. Cambridge: Harvard University Press, 1936.

Aulus Gellius. *Attic Nights, Volume I: Books 1-5*. Translated by. J. C. Rolfe. (Cmbridge: Harvard University Press, 1927.

Dio Cassius. *Roman History, Volume III: Books 36-40*. Translated by Earnest Cary, Herbert B. Foster. Cambridge: Harvard University Press, 1914.

Dio Cassius. *Roman History, Volume IV: Books 41-45*. Translated by. Earnest Cary - Herbert B. Foster. Cambridge, Harvard University Press, 1916.

Herodotus. *The Persian Wars, Volume III: Books 5-7*. Translated by. A. D. Godley. Cambridge, Harvard University Press, 1922.

John Malalas. *The Chronicle of John Malalas*. Translated by Elizabeth Jeffreys - Michael Jeffreys - Roger Scott. Leiden: Brill Publishing, 1986.

Marcus Junianus Justinus Frontinus. *Epitome of the Philippic History of Pompeius Trogus*. Translated by. John Shelby Watson. London: Henry G. Bohn, 1853.

Philostratus. *Apollonius of Tyana, Volume II: Life of Apollonius of Tyana*, Books 5-8. Edited and translated by Christopher P. Jones. Cambridge: Harvard University Press, 2005.

Pliny. *Natural History, Volume I: Books 1-2*. Translated by. H. Rackham. Cambridge: Harvard University Press, 1938.

Seneca. Moral Essays, *Volume II: De Consolatione ad Marciam. De Vita Beata. De Otio. De Tranquillitate Animi. De Brevitate Vitae. De Consolatione ad Polybium. De Consolatione ad Helviam*. Translated by John W. Basore. Cambridge: Harvard University Press, 1932.

Thucydides, *History of the Peloponnesian War, Volume I: Books 1-2*. Translated by. C. F. Smith. Cambridge, Harvard University Press, 1919.

MODERN KAYNAKLAR

Akyüz, Serdar vd. "Historical earthquake activity of the northern part of the Dead Sea Fault Zone, southern Turkey". *Tectonophysics* 426 (3-4) (2006), 281-293.

Alıç, Samet, "Orta Çağ'da Maraş", *Millî Mücadelenin 100. Yılında Kahramanmaraş,* ed. İbrahim Solak – Samet Alıç. 14-18. Konya: Palet Yayınları, 2020.

Allen, Joel. *The Roman Republic and the Hellenistic Mediterranean: From Alexander to Caesar*. London: Blackwell Publishing, 2019.

Ambraseys, Nicholas. *Earthquakes in the Mediterranean and Middle East: a multidisciplinary study of seismicity up to 1900*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

Bauman, Richard. *Crime and Punishment In Ancient Rome*. London: Routledge, 1996.

Billows, Richard. *Julius Caesar The Colossus of Rome*. London: Routledge, 2009.

Birley, Antony. *Septimius Severus: The African Emperor*. London: Routledge, 1999.

Boak, Arthur, Edward. *History Of Rome To 565 A. D.*. New York: The Macmillan Company, 1921.

Bosh, Clemens. *Roma Tarihinin Ana Hatları 1. Kısım*. çev. Sebahat Atlan. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Neşriyatı, 1940.

Bury, John, Bagnal. *A History Of The Roman Empire From Its Foundation To The Death Of Marcus Aurelius (27 B.C.-180 A.D.)*. New York: Happer & Brothers Publishers, 1893.

Butcher, Kevin. *Roman Syria And The Near East*. London: The British Museum Press, 2003.

Chapot, Victor. *The Roman World*. London: Routledge, 2014.

Çalış, Said, Mübin. "Küçük Armenia Krallığı'nın Kuzeybatısı: Antiochia ad Taurum". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 16/1 (2019), 305-324.

Dumankaya, Oktay. "Kayıp Kent Germanicia: Lokalizasyon Problemleri Üzerine Yeni Gözlemler". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 66 (2019), 409-434.

Dunstan, William. *Ancient Rome*. Lanham: Rowman & Littlefield Pubishers, 2011.

Guidoboni, Emanuela vd. *Catalogue of ancient earthquakes in the Mediterranean sea up to the 10th century*. Instituto Nazionale di Geofisica, Rome, 1994.

Erdkamp, Paul. *A Companion to the Roman Army*. London: Blackwell Publishing, 2007.

Freeman, Charles. *Mısır, Yunan ve Roma: Antik Akdeniz Uygarlıkları*. çev. Suat Kemal Angı. Ankara: Dost Yayınevi, 1996.

Garzetti, Albino. *From Tiberius to the Antonines: A Hsitory of the Roman Empire AD 14-192*. London: Methuen & Co Ltd, 1976.

Glanville, Downey. *A History of Antioch in Syria from Seleucus to the Arab Conquest*. Princeton: Princeton University Press, 1961.

Goldsworthy, Adrian. *Rome At War Caesar And His Legacy*. Oxford: Osprey Publishing. 2005.

Griffin, Mariam. *Nero The End Of A Dynasty*, London: Routledge, 1984.

Hazel, John. *Who's Who in the Roman World*. London: Routledge, 2001.

Heitland, William, Emerton. *A Short of the Roman Republic*. London: Cambridge at the University Press, 1911.

Henderson, Bernard, William. *The Life And Principate Of The Emperor Nero*. London: Methuen & Co, 1905.

Hooper, Finley. *Roman Realities*. Detroit: Wayne State University Press, 1979.

Keaveney, Arthur. *Lucullus A Life*. London: Routledge, 1992.

Levick, Barbara. *Tiberius The Poltician*, Routledge. London: Routledge, 1999.

Lintott, Andrew. *Imperium Romanum: Politics and Administration*. London: Routledge, 1993.

Mackay, Christopher. *Ancient Rome: A Military And Political History*. London: Cambridge University Press, 2004.

Magie, David. *Roman Rule In Asia Minor: To The And Of The Third Century After Christ*. New Jersey: Princeton University Press, 1950.

Mayor, Adrienne. *Adrienne Mayor, The Poison King: The Life And Legend Of Mithradates Rome"s Deadliest Enemy*. New Jersey: Princeton University Press, 2010.

Moore, Frank Gardner. *The Roman"s World*. New York: Biblo and Tannen Booksellers and Publishers, 1971.

Ok, Mehmet – Dumankaya, Oktay. "Caesarea Germanicia'nın Seramik Ticaretine Dair İlk Kanıtlar: Roma Dönemi Kırmızı Astarlı Seramikleri". *OANNES-Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi* 4(1) (2022), 99-139.

Ok, Mehmet. "Germanicia'da Bulunan Phokaia Kırmızı Astarlı Seramikleri Üzerine Bir Değerlendirme". *Maraş Araştırmaları 4*. ed. İbrahim Solak – Samet Alıç. 11-27. Konya: Palet Yayınları, 2023.

Paga, Jessica. "Contested Space at the Entrance of the Athenian Acropolis". *Journal of the Society of Architectural Historians*, (76/2), (2017), 154-174.

Pamir, Hatice. "Helenistik Dönem ve Roma Dönemi'nde Antiokheia/Antakya'da Yaşanan Depremlerin Etkileri ve İmar Faaliyetleri", *İnterdisipliner Yaklaşımlar Hatay'da Afet Deneyimi: 6 Şubat 2023 Depremini Tarihe Not Düşmek*, ed. Veysel Eren. 33-91. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2023.

Redgate, Anne. *The Armenians*. Malden: Blackwell Publishers, 2000.

Sabin, Philip. *The Cambridge History of Greek and Roman Warfare Volume II: Rome From The Late Republic To The Late Empire*. London: Cambridge University Press, 2007.

Sacks, David. *Encyclopedia of the Ancient Greek World*. London: Facts on File, 2005.

Sartre, Maurice. *The Middle East Under Rome*. London: Harvard University Press, 2005.

Scullard, Howard, Hayer. *From the Gracchi to Nero A history of Rome 133 B.C. to A.D. 68*. London: Routladge, 1982.

Semiz, Barış, Ok, Mehmet, & Dumankaya, Oktay. "Archaeometric Investigations of the Late Roman Period Red Slip Ware from Caesarea Germanicia (Kahramanmaraş, Southeastern Anatolia)". *Archaeometry* (2024). 1–26.

Shotter, David. *Augustus Caesar*. London: Routledge, 1991.

Sicker, Martin. *The Pre-Islamic Middle East*. Westport: Praeger Publishers, 2000.

Stark, Freya. *Rome On The Euphrates The Story Of A Frontier*. London: Tauris Parke Paperbacks, 2012.

Taşdöner, Özcan, Kevser. Helenistik Dönemin Küçük Bir Krallığı: Kommagene, *Tarih Okulu Dergisi* XXIII (2015), 97-118.

Tekin, Oğuz. *Eski Anadolu ve Trakya: Ege Göçlerinden Roma İmparatorluğu'nun İkiye Ayrılmasına Kadar (MÖ 12. - MS 4. Yüzyıllar Arası)*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.

Tekin, Oğuz. *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.

Temizkan, Meltem. "Batı Anadolu Depremi ve Sosyoekonomik Etkileri", *Osmanlı Anadolu'sunda Doğal Afetler-I*. ed. Mehmet Yavuz Erler – Suha Oğuz Baytimur. 159-177. Bursa: Sayda Yayıncılık: 2023.

Temizkan, Meltem. "Seleukos Kralları Tarafından Kurulan Krali Merkez Antiokheia ve Yakın Çevresindeki Antiokheia Kentlerine Genel Bir Bakış". *OANNES-Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi* 1(1) (2019), 36-52.

Ürkmez, Özden. "Eski Çağ'da Maraş ya da Marqašti Germanicia". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 11(2) (2014), 67-95.

Wells, Colin Michael. The Roman Empire. London: Harvard University Press, 1992.

Yıldırım, Ercüment, - Kalaycı, Alaaddin, "Roma İmparatorları Augustus'tan (İÖ 27) Vespasianus Dönemine Kadar (İS 72) Maraş ve Çevresi" *Maraş Araştırmaları 4*. ed. İbrahim Solak – Samet Alıç. 27-35. Konya: Palet Yayınları, 2023.

Yıldırım, Ercüment, - Kalaycı, Alaaddin. "Makedon Krallığı'nın Egemenliğinden (İÖ 334) Roma İmparatorluğu'na Kadar (İÖ 27) Maraş ve Çevresi" *Maraş Araştırmaları 3*. ed. İbrahim Solak – Samet Alıç. 9-24. Konya: Palet Yayınları, 2022.

Yıldırım, Ercüment. "Antik Çağda Evliliklerle Kurulan Müttefikler: I. Antiokhos". *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* S. 1 (2013), 247-268.

Yıldırım, Ercüment. "Carrhae Yenilgisi ve Roma'nın Doğu Politikasına Etkileri". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (29) (2013), 261-272.

Yıldırım, Ercüment. "Roma İmparatorluğu'nun Doğu Sınırını Korumak İçin Fırat Nehri Boyunca Kurulan Lejyonlar". *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 13/4, (2013), 167-182.

Yıldırım, Ercüment. "Suriye Eyaleti'nin Kuruluşuna Kadar Roma'nın Doğu Akdeniz'de Korsanlıkla Mücadelesi". *Cedrus Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Dergisi* IV (2016), 91-103.

Yıldırım, Nurgül – Temizkan, Meltem. "Seleukoslar Döneminde Antiokheia'da Sosyal ve Kültürel Yaşam Üzerine Analizler". *International Journal of Social Sciences and Education Research* 4/4 (2018), 646-660.

Yıldırım, Nurgül – Temizkan, Meltem. "Seleukoslar Döneminde Yaşanan Suriye Savaşları Üzerine Bir Değerlendirme". *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 14/39 (2017), 117-131.

Yıldırım, Nurgül – Temizkan, Meltem. "The Wars of Dominion Between Seleucid and Parthian Kingdoms in Mesopotamia". *History Studies International Journal of History* 13/4 (2021), 1357 – 1368.

Yıldırım, Nurgül. "Antiocheia'dan Antakya'ya Bir Kent Adının Serüveni Üzerine Analizler". *Cappadocia Journal of History and Social Sciences* 1 (Volume 10) (2018), 150-162.

ANTİK DÖNEM DEPREMLERİNİN KAHRAMANMARAŞ VE ÇEVRESİNE ETKİLERİ (115-458)

Ercüment Yıldırım

GİRİŞ

İnsanoğlu, yeryüzünde yaşamaya başladığı andan itibaren yerin, zaman zaman sarsıldığını görmüştür. Yeryüzünün üzerindeki her şey ile birlikte sarsılıyor olması insanoğlunda hem dehşetli bir korku hem de büyük bir merak uyandırmış olmalıdır. Dünyanın birçok coğrafyasında birkaç nesil arayla ortaya çıkan büyük depremlerin nasıl oluştuğunu günümüzde bilimsel verilerle açıklanmasına rağmen Antik Dönem insanları için deprem, tanrısal bir olgu olarak algılanmıştır. Bu algının sonucunda depremler mitolojik anlatımlar içerisinde kuşaklar boyu yaşatılmıştır. Antik Dönem insanları yaşadıkları evreni, tanrıların mekânı gökyüzü, insanların yaşam alanı yeryüzü ve kötülüklerin bulunduğu yer altı biçiminde üç kısım olarak tahayyül etmişlerdir. Yeryüzünde oluşan sel ve heyelan gibi felaketleri sıklıkla yaşayan insanlar, yer altından geldiğini düşündükleri depremler için daha sıra dışı yorumlar üretmiştir. Çok tanrılı inanışa bağlı toplumların büyük çoğunluğunda yeryüzünü kaplumbağa, boğa ve balık gibi hayvanların taşıdığına inanılmıştır. Bu hayvanların kısa süreli hareketleri sonucunda depremlerin olduğu düşünülmüştür.

Mezopotamya medeniyetini oluşturan Sümer, Babil ve Asur toplumlarında ise depremlerin insanları tanrıların cezalandırmak için kullandığı bir yöntem olduğuna inanılmıştır. Mezopotamya bulunduğu coğrafi konum dolayısıyla depremlerin nadir görüldüğü bir yer olmasına rağmen çivi yazılı metinlerde ve fal yazıtlarında deprem kayıtlarının bulunması İran ve Anadolu gibi depremselliğin çok olduğu bölgeler ile olan iletişiminden kaynaklanmış olmalıdır. MÖ 1200'li yıllarda Hitit Krallığı'nın yönetimi altındaki Anadolu'da meydana gelen büyük bir deprem Asur kayıtlarına yansımıştır. Hitit çivi yazılı metinlerinde dep-

KAYNAKÇA

ANTİK KAYNAKLAR

Dio Cassius. *Roman History, Volume VIII: Books 61-70.* Translated by Earnest Cary - Herbert B. Foster. Cambridge: Harvard University Press, 1925.

John Malalas. *The Chronicle of John Malalas*. Translated by Elizabeth Jeffreys - Michael Jeffreys - Roger Scott. Leiden: Brill Publishing, 1986.

Theophanes Confessor. *The Chronicle of Theophanes Confessor. Byzantine and Near Eastern History, AD 284, 813*. Translated by Cyril Mango – Roger Scott. Oxford: Clarendon Press, 1997.

MODERN KAYNAKLAR

Akyüz, Serdar vd. "Historical Earthquake Activity of the Northern Part of the Dead Sea Fault Zone, Southern Turkey". *Tectonophysics* 426/3-4 (2006), 281-293.

Alıç, Samet, "Orta Çağ'da Maraş", *Millî Mücadelenin 100. Yılında Kahramanmaraş*. ed. İbrahim Solak – Samet Alıç. 14-18. Palet Yayınları: Konya, 2020.

Ambraseys, Nicholas. *Earthquakes in the Mediterranean and Middle East: a Multidisciplinary Study of Seismicity up to 1900*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

Bennett, Julian. *Trajan Optimus Princeps: A Life and Times*. London: Routledge, 1997.

Boak, Arthur Edward. *History Of Rome To 565 A. D*.. New York: The Macmillan Company, 1921.

Bowersock, Glen. *Roman Arabia*. Cambridge: Harvard University Press, 1994.

Burgess, W. Richard. *Studies in Eusebian and Post-Eusebian Chronography*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 1999.

Butcher, Kevin. *Roman Syria And The Near East*. London: The British Museum Press, 2003.

Cinemre, İlhami Tekin. "Geç Antik Çağ'da Savaş ve Barış: II. Constantius VS II. Shapur", *Journal of History School*. 9/XXV (2019), 697-718.

Dam, Raymond Van. *The Roman Revolution Of Constantine*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

Dando-Collins, Stephen. *Legions of Rome: The Definitive History of Every Imperial Roman Legion*. London: Quercus Books, 2010.

Dumankaya, Oktay. "Kayıp Kent Germanicia: Lokalizasyon Problemleri Üzerine Yeni Gözlemler". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 66 (2019), 409-434.

Dumankaya, Oktay. "Room and Corridor Mosaics from the Ancient City of Germanicia and its Iconographic Assessment". *JMR*, 11 (2018), 9 -27.

Emanuela Guidoboni vd. *Catalogue of Ancient Earthquakes in the Mediterranean Sea up to the 10th Century*. Instituto Nazionale di Geofisica: Rome, 1994.

Erdkamp, Paul. *A Companion to the Roman Army*. London: Blackwell Publishing, 2007.

Garzetti, Albino. *From Tiberius to the Antonines: A Hsitory of the Roman Empire AD 14-192*. London: Methuen & Co Ltd, 1976.

Glanville, Downey. *A History of Antioch in Syria from Seleucus to the Arab Conquest*. Princeton: Princeton University Press, 1961.

Gregory, Timothy. *A History of Byzantium*. London: Willey – Blackwell Publishing, 2010.

Jones, Henry Stuart. *The Roman Empire B.C. 29 - A.D. 476.* London: T. Fisher Unwin, 1908.

Kaçar, Turhan. "Anadolu'da Sasaniler ve Romalılar, MS 226-363: Emperyal İdeoloji ve Kriz", *Tarih Dergisi*, 47 (2009), 1-22.

Kaçar, Turhan. "Dünyaya İki Işık: Geç Antik Çağ'da İran ve Roma", *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, 61 (2012), 153-180.

Lee, A. Dough. *Information and Frontiers: Roman Foreign Relations in Late Antiquity*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993.

Lenski, Noel Emmanuel. *Failure of Empire Valens and the Roman State in the Fourth Century A.D.*. California: Universtiy Of California Press, 2002.

Magie, David. *Roman Rule In Asia Minor: To The And Of The Third Century After Christ*. New Jersey: Princeton University Press, 1950.

McLynn, Frank. *Marcus Aurelius: Warrior, Philosopher, Emperor*. London: The Bodley Head, 2009.

Mellor, Ronald. *The Historians of Ancient Rome: An Anthology Of The Major Writings*. London: Routledge, 1997.

Millar, Fergus. The *Roman Near East 31 BC – AD 337*. Cambridge: Harvard University Press, 1993.

Moore, Frank Gardner. *The Roman's World*. New York: Biblo and Tannen Booksellers and Publishers, 1971.

Morrison, William Douglas. *The Jews Under Roman Rule.* New York: Gp Putnam's Sons, 1890.

Odahl, Charles Matson. *Constantine And The Christian Empire*. London: Routledge, 2004.

Ok, Mehmet. "Germanicia'da Bulunan Phokaia Kırmızı Astarlı Seramikleri Üzerine Bir Değerlendirme". *Maraş Araştırmaları 4*, ed. İbrahim Solak – Samet Alıç. 11-27. Konya: Palet Yayınları, 2023.

Ok, Mehmet. "Son Arkeolojik Araştırmalar Işığında Germanicia'da Bulunan Afrika Kırmızı Astarlı Seramikleri". *Cedrus Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Dergisi,* 11 (2023), 359-376.

Pamir, Hatice. "Helenistik Dönem ve Roma Dönemi'nde Antiokheia/Antakya'da Yaşanan Depremlerin Etkileri ve İmar Faaliyetleri". *İnterdisipliner Yaklaşımlar Hatay'da Afet Deneyimi: 6 Şubat 2023 Depremini Tarihe Not Düşmek*, ed. Veysel Eren. 33-91. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2023.

Redgate, Anne. *The Armenians*. Malden: Blackwell Publishers, 2000.

Rich, John, – Shipley, Graham. *War And Society in The Roman World*. London: Routledge, 1993.

Ross, Steven. *Roman Edessa: Politics and Culture on the Eastern Fringes of the Roman Empire, 114 - 242 CE*. London: Routledge, 2001.

Sartre, Maurice. *The Middle East Under Rome*. London: Harvard University Press, 2005.

Sauer, W. Eberhard. *Sasanian Persia: Between Rome and the Steppes of Eurasia*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2017.

Sicker, Martin. *The Pre-Islamic Middle East*. Westport: Praeger Publishers, 2000.

Southern, Pat. *The Roman Empire from Severus to Constantine*. London: Routledge, 2001.

Temizkan, Meltem. "Seleukos Kralları Tarafından Kurulan Krali Merkez Antiokheia ve Yakın Çevresindeki Antiokheia Kentlerine Genel Bir Bakış". *Oannes-Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1/1 (2019), 36-52.

Ürkmez, Özden. "Eski Çağ'da Maraş ya da Marqašti Germanicia". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11/2 (2014), 67-95.

Wells, Colin Michael. *The Roman Empire*. London: Harvard Universtiy Press, 1992.

Williams, Stephen – Friell, Gerard. *The Rome that Did not Fall: The Survival of the East in the Fifth Century*. London: Routledge, 2005.

Yıldırım, Nurgül. "Antiocheia'dan Antakya'ya Bir Kent Adının Serüveni Üzerine Analizler". *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, 1 (Volume 10) (2018), 150-162.

ORTA ÇAĞLARDAN XX. YÜZYILA KADAR MARAŞ VE ÇEVRESİNİ ETKİLEYEN DEPREMLER

Samet Alıç

GİRİŞ

Toplumlar, binlerce yıllık hafızası ile geçmişten gelen bütün miraslarını gelecek kuşaklara aktarırlar. Kahramanmaraş ve çevresindeki toplumsal hafızanın yansımalarından biri de deprem meselesi olmuştur. Bu şehirde yaşayan herkes "Maraş deprem şehridir." cümlesi ile başlayan birçok sohbete tanıklık etmiştir. Halk arasında şehrin depremler nedeniyle defalarca yıkıldığı; bazen farklı yerlere, bazen de yıkılan bölgenin yakınlarına yeniden kurulduğu yüzyıllardır süregelen ifadelerdendir. Deprem bölgesi olan ve sık sık sallanan şehrin isminin Arapça "رعاشه (reaşe/sarsmak)" kelimesinden türeyerek sarsılan, titreyen yer anlamında Mer'aş olabileceği görüşleri bulunmaktadır.[1] Hakikaten de aşağıda kısaca izah edilecek olan Kahramanmaraş'ın bulunduğu konum bize bu bölgenin deprem açısından ne kadar hareketli olduğunu ortaya koyacaktır.

---

[1] Maraş adının nereden geldiği hususunda tetkikat yapan Besim Atalay, pirinç üretimi nedeni ile sıtma hastalığının yaygın olmasına bağlı "titreyen yer" anlamında Maraş isminin kullanıldığının iddia edildiğini ancak bunun doğru olmadığını ifade eder (Besim Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, Matbai Amire, İstanbul, 1339, s.7). Maraş kelimesi geçmişten günümüze *Maraj, Markas, Markaji, Margasi, Markasi, Markaşi, Marassion, Marah, Maraksium, Naras, Marassa, Mar-BAN, Marqalti, Marqâsti/Gurgum, Marasin, Merazi*, *ve Mer'aş* gibi değişik şekillerde yazılmıştır. Roma döneminde ise şehir "*Antiokhia ad Taurum* ve *Germanicia*" ismi ile anılmıştır. Maraş isminin nereden geldiği hususundaki tetkikat için bk. İlyas Gökhan, *Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş,* UKDE Yay. Kahramanmaraş, 2011, s.19-20; Besim Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, s.7; Özden Ürkmez, "Eski Çağ'da Maraş ya da Margasti Germanicia", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* C.11, S.2, 2014, s.67,72,74; *Seyâhatname, Şehir Târihi ve Coğrafya Kitaplarına Göre Maraş,* Ukde Yay. Kahramanmaraş, 2009, s.172; Lütfi Gürkan Gökçek, "Kahramanmaraş'ta Bulunmuş İki Yeni Asurca Tablet", *Archivum Anatolicum (ArAN,)*, 8/1, 2005, s.51; Selim Kaya, "Haçlı İstilası Öncesi Ortaçağ'da Maraş Şehri", *BELLETEN,* C. LXXI, S.262, 2007, s. 858; Ramsay, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, Çev. Mihri Pektaş, MEB, Ankara, 1960, s.309-310.

KAYNAKÇA

"The First and Second Crusades from an Anonymous Syriac Chronicle, Trans. A.S. Trittion", With Notes. H.A.R. Gibb, "The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland" No. 1, Cambridge University Press, 1933.

Abû'l Faraç Tarihi, *C. I-II, Çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK, Ankara, 1987.*

Acar, Ahmet, "Dinamik Şehir: Hatay" *Türk Yurdu,* S.427, Ankara, 2023.

Ahmet bin Mahmut, *Selçuk-nâme*, Haz. Erdoğan Merçil, C.1, Tercüman, İstanbul, 1977.

Alıç, Samet, *Dulkadir Beyliği'nin Komşu Beylik ve Devletlerle Münasebetleri (1337-1522)*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Kahramanmaraş 2017.

Altınok vd., "Revision of The Tsunami Catalogue Affecting Turkish Coasts and Surrounding Regions", *Natural Hazards and Earth System Sciences,* 2011.

Ambraseys, Nicholas, *Earthqukes in the Eastern Mediterranean and the Middle East*, Cambridge Universty Press, London, 2009.

_____, "Temporary Seismic Quiescence; SE Turkey", *Geophysical Jurnal*, S. 96, 1989.

Arık, Feda Şamil, "Selçuklular Zamanında Anadolu'da Meydana Gelen Depremler," *Tarih Araştırmaları Dergisi,* C.16, S.27, 1992.

Arslantaş, Nuh, *İslam Tarihinde Depremler ve Algılama Biçimleri*, İZ Yay. İstanbul, 2015.

Atalay, Besim, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, Matbai Amire, İstanbul, 1339.

Aydın, Murat vd. *Adıyaman İli'nin İstatiksel Deprem Analizi,* Adıyaman Üniversitesi, 2013.

Azîmî Tarihi, Çev. Ali Sevim, TTK, Ankara, 2006.

Başkumandan Simbat Vekayinamesi, Çev. Hrant Andreasyan, TTK Basılmamış Tercüme.

Belazuri, *Füt'uhul Büldân,*Çev. Mustafa Fayda, Siyer Yay., İstanbul, 2013.

Biricik, Ali Selçuk, Korkmaz, Hüseyin, "Kahramanmaraş'ın Depremselliği", *Marmara Coğrafya Dergisi,* S.3, 2000.

Daş, Abdurrahman, "Hicrî 1210 Maraş Depremi İlgili Manzum El Yazması Tarihler", I. Kahramanmaraş Sempozyumu, İstanbul, 2005.

Dinç, Yücel, Döndü Üçeçam Karagel, "Antakya Şehri'nin Kuruluşu ve Mekânsal Gelişimi", *Türkiye Coğrafyası Araştırmaları – Prof. Dr. Mesut Elibüyük'e Armağan,* Akademi Yay., Ankara, 2017.

Edward. B. Barker, Syria And Egypt Under The Last Five Sultans of Turkey, V.II, London, 1876.

Ekin, Ümit, "1822 Halep-Antakya Depremi ve Bölgeye Etkileri", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi,* S.17, İstanbul, 2007.

Erdik, M., Kalafat, D., Pınar, A., Aydınoğlu, N., "Ön Gözlem Raporu: 22 Ocak 1997 Antakya Depremi (Mw=5.8)", *Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü Boğaziçi Üniv.* İstanbul, 1997.

Erek, Cevdet Merih, "2007 Yılı Direkli Mağarası Kazıları", 30. Kazı Sonuçları Toplantısı, C.1, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2008.

_____, "Direkli Mağarası Epi-paleolitik Dönem Yaşamsal Alan Düzenlemeleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Seleucia,* S.VII, 2017.

_____, "Güneybatı Asya Ekolojik Nişi İçinde Direkli Mağarası Epi-paleolitik Buluntularının Değerlendirilmesi", *Anadolu/Anatolia*, S.38, 2012.

Gökçek, Lütfi Gürkan, "Kahramanmaraş'ta Bulunmuş İki Yeni Asurca Tablet", *Archivum Anatolicum (ArAN,)*, 8/1, 2005.

Gökhan, İlyas, "1114 Maraş Depremi ile Şubat 2023 Depremleri Arasındaki Benzerlikler" *Türk Yurdu,* S.427, 2023.

_____, "Arapların Fethinden Selçuklular Zamanına Kadar Maraş", *BELLETEN,* C.73, S.266, 2009.

_____, "Tarihte Maraş Depremleri", *Evelâhir*, S.15, Kahramanmaraş, 2023.

_____, *Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş,* UKDE Yay. Kahramanmaraş, 2011.

_____, *Kahramanmaraş Tarihi I-II*, K.B.B. Yay. Niğde, 2019.

Gözübol, Ali Malik, "Kahramanmaraş Depreminin Mekaniği" *Edik*, Kahramanmaraş, 2024.

https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/sites/default/files/inline-images/deprem_siddet_Mercalli_Olcegi_0.jpg

https://kahramanmaras.csb.gov.tr/ilimiz-hakkinda-i-824

https://tdth.afad.gov.tr/TDTH/main.xhtml

https://tdth.afad.gov.tr/TDTH/main.xhtml

https://www.malatyatime.com/haber/1893te-malatyada-olan-depremler-87430

İbn Kesir, *El-Bidaye ven'n-Nihaye,* C.12-14, Çev. Mehmet Keskin, Çağrı Yay., İstanbul, 1994.

İbnü'l Esir, *El Kâmil Fi't-Tarih,* C.7-C.12, Çev. Ahmet Ağırakça, Bahar Yay., İstanbul, 1991.

İbnü'l-Kalanisi, *History of Dımaşk*, Ed. H.F. Amedroz, Leiden, 1908.

Kaya, Selim, "Haçlı İstilası Öncesi Ortaçağ'da Maraş Şehri", *BELLETEN,* C. LXXI, S.262, 2007.

Kesik, Muharrem, "Maraş Depremi (1114)", *Tarih Dergisi,* S.42, 2005.

Müverrih Vardan, "Türk Fütuhatı Tarihi", *Tarih Semineri Dergisi,* Çev. Hrant Andreasyan, Millî Mecmua, İstanbul, 1937.

Özdemir, Mehmet Ali, Murat İnceöz, "Doğu Anadolu Fay Zonunda (Karlıova-Türkoğlu Arasında) Akarsu Ötelenmelerinin Tektonik verilerle Karşılaştırılması" *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi,* v.5, n.1.

Önalan, Mehmet, "Önülke Havzaları ve K.Maraş Önülke Havzasnın Jeolojik Evrimi", *İstanbul Üniversitesi Müh. Fak. Yerbilimleri Dergisi,*C.7, S.1- 1989/1990.

Özmen, Bülent, "Türkiye Deprem Bölgeleri Haritalarının Tarihsel Gelişimi", *Türkiye Jeoloji Bülteni,* C.55, S.1, Ankara, 2012.

_____, "Türkiye Deprem Bölgeleri Haritalarının Tarihsel Gelişimi", *Türkiye Jeoloji Bülteni,* C.55, S.1, Ankara, 2012.

_____, "Türkiye ve Çevresinin Tarihsel Deprem Kataloğu'nun Bölgesel Düzenlemesi", *Deprem Araştırmaları Bülteni,* S.82, Ankara, 1999.

Ramsay, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, Çev. Mihri Pektaş, MEB, Ankara, 1960.

Sahillioğlu, Halil, "Antakya", *DİA,* C.3, TDV, Ankara, 1991.

Satılmış, Selahattin, "1893 Malatya depremi ve Afet Yönetimi" *OTAM,* 39, 2016.

Serdar, Murat, "Bilginin Peşinde Bir Din Adamı: Bathlı Adelard", *Prof. Dr. Müni Atalar Armağanı,* Ed. Pınar Ülgen-Alpaslan Demir, Arkeoloji ve Sanat Yay. İstanbul, 2016.

Seyâhatname, Şehir Târihi ve Coğrafya Kitaplarına Göre Maraş, Ukde Yay. Kahramanmaraş, 2009.

Solak, İbrahim & Doğan, Arslan, "Maraş'ta Yaşanan Doğal Afetler (XIX.-XX. Yüzyıl)", *Maraş Araştırmaları 1,* Ed. İbrahim Solak, Palet Yay., Konya, 2020.

Süryani Mihail'in Vekayinamesi, II. Kısım, Çev. Hrant Andreasyan,TTK Basılmamış Tercüme

Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi ve Papaz Grigor'un Zeyli, *Çev. Hrant D., TTK, Ankara,* 2000.

Ürkmez, Özden, "Eski Çağ'da Maraş ya da Margasti Germanicia", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* C.11, S.2, 2014.

Yıldız, Hakkı Dursun, "Avâsım", *DİA,* C.4, TDV, Ankara, 1991.

6 ŞUBAT 2023 TARİHLİ KAHRAMANMARAŞ DEPREMİ

İbrahim Solak

GİRİŞ

Kahramanmaraş, Anadolu tarihinin kadim kentlerinden biridir. Şehrin tarihi Hititler dönemine kadar uzanmakta, Maraş, Geç Hitit şehir devletlerinden Gurgum Krallığı'na başkentlik dahi yapmıştır. Bir süre Asur hâkimiyetine giren şehir ve çevresi MÖ 612'de Perslerin eline geçer. MÖ 64 yılında Roma kontrolüne geçen Maraş ve çevresi, Roma İmparatorluğu'nun 395'te ikiye ayrılması üzerine Bizans idaresine girmiştir. 637 tarihinde Halid bin Velid öncülüğündeki İslam ordusunun eline geçen Maraş, bu tarihten itibaren gerek Emeviler gerekse Abbasiler döneminde birkaç kez Bizans işgaline uğrar. Anadolu'ya yapılan seferlerde Maraş, Müslümanlar için önemli bir geçiş noktası, stratejik bir yer olmuştur. Maraş, 1085 yılında Türklerin fethine kadar Müslüman Araplar ve Bizanslılar arasında sık sık el değiştirmiştir. Maraş ve çevresi daha sonra Zeyneddin Karaca Bey'in etrafında toplanan Dulkadirli Türkmenlerinin idaresine girdi ve burada 1337 yılında Zeyneddin Karacabey öncülüğünde Dulkadirli Beyliği kuruldu. Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı Devleti'nin kontrolüne giren bölge, Kanuni Sultan Süleyman zamanında ise tamamen Osmanlı Devleti'nin idaresi altına girdi ve ilerleyen süreç içerisinde Maraş merkezli olmak üzere burada Dulkadirli Eyaleti kuruldu.

Maraş'ın ilk yerleşim yerinin şehrin güneydoğusunda bulunan Erkenez Çayı kenarında olduğu, Roma devrinde Karasu kıyısına, daha sonra Kara Maraş olarak bilinen semte, Dulkadirliler zamanında ise bugünkü yerleşim yerine taşındığı bilinmektedir.

Şehrin yerleşim yerinin belli dönemlerde değişmesinde deprem kuşağında bulunmasının (tarihte birçok kez depremle sarsıldığı, yerle bir olduğu bilinir) önemli bir etken olduğu söylenebilir. Nitekim 1114 tarihinde meydana gelen depremde büyük tahribata uğrayan, yıkılan şehrin yerinin bugün Kara Maraş olarak bilinen Namık Kemal Mahallesi civarında olduğu tahmin edilmekte, düşünülmektedir.

binamız hasar alıyorsa bir şeyleri yanlış yaptığımız çok net bir şekilde bütün çıplaklığıyla karşımızda durmaktadır. Deprem uzmanları Türkiye'nin herhangi bir bölgesinde meydana gelecek depremin şiddetinin 5.6 üzerinde ise yıkımların olacağını söylemektedir. Bu derecede meydana gelen herhangi bir deprem gelişmiş olan ve tedbir alan deprem ülkelerinde bizde olduğu yıkıma sebebiyet vermiyor. O zaman bizim ülke ve millet olarak bir şeyleri yanlış yaptığımız gerçeği ortaya çıkıyor.

Ülkemizin ve bölgemizin deprem kuşağında yer aldığı mutlak bir gerçek olarak karşımızda, önümüzde durmaktadır. Depremler için tarihte birçok kez ağır bedeller ödendi, deprem kaderimiz ama yıkımı ve ölümü kaderimiz olmamalı, gelecek nesillere daha güzel hayatlar bırakabilmek adına dersler çıkarmalı, adımlar atmalıyız. Bu tedbirlerin en başında bilim gelmektedir. Bilim insanlarının verdiği, gösterdiği bilgiler ışığında yapı stoğumuzu yenilemeliyiz veya yeni yapılacak olanları bu bilgilere göre yapacağız. Deprem kuşağında, bölgesinde olmasına rağmen depremi en az hasarla atlatan ülkelerin, milletlerin tecrübelerinden faydalanmalı, onları tedbir amaçlı yaptıklarını biz de taviz vermeden ülkemizde uygulamalıyız. Bu tedbirleri ve önlemleri alırken uygularken devlet yetkililerine düşen görevler ve millet olarak, vatandaş olarak bizlere düşen görevleri harfiyen yerine getirmeliyiz. Deprem kuşağında olduğumuzu unutmadan, deprem gerçeğini göz ardı etmeden bu sıkıntılı durumu acılara dönüştürmeden halletmeliyiz.

KAYNAKÇA

Abdurrahman Daş, "Hicri 1210 Maraş Depremi İlgili Manzum El Yazması Tarihler", I. Kahramanmaraş Sempozyumu 6-8 Mayıs 2004 Kahramanmaraş, İstanbul 2005, s.355-366.

Besim Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, İstanbul 1339.

Ercüment Yıldırım, "Kahramanmaraş'ın Eskiçağ Tarihi", *Millî Mücadelenin Yüzüncü Yılında Kahramanmaraş*, Konya 2020, s.8-13.

Ercüment Yıldırım-Alaaddin Kalaycı "Makedon Krallığı'nın Egemenliğinden (İÖ 334) Roma İmparatorluğu'na Kadar (İÖ 27) Maraş ve Çevresi", Maraş Araştırmaları, Konya 2022, s.9-22.

İbrahim Solak, *XVI. Asırda Maraş Kazası (1526-1563)*, Ankara 2004.

İbrahim Solak-Aslan Doğan, "Maraş'ta Yaşanan Doğal Afetler (XIX.-XX. Yüzyıl)",

Maraş Araştırmaları 1, Ed. İbrahim Solak, Palet Yay., Konya, 2020.

İlyas Gökhan, "Tarihte Maraş Depremleri", *Evelâhir*, Mart-Nisan 2023, S.15, Ankara 2023., s.20-25.

Samet Alıç, "Orta Çağ'da Maraş", *Millî Mücadelenin Yüzüncü Yılında Kahramanmaraş*, Konya 2020, s.14-18.

Samet Alıç, "Garbi Anadolu'da Selçukluların Varisleri: Dulkadiroğulları", Maraş Araştırmaları, Konya 2020, s.9-24.

Selçuk Biricik-Hüseyin Korkmaz, "Kahramanmaraş'ın Depremselliği, *Marmara Coğrafya Dergisi*, S.3, C.1, s.53-82, İstanbul 2001.

6 ŞUBAT KAHRAMANMARAŞ DEPREMLERİNDE KIZILAYIN KAHRAMANMARAŞ'TAKİ FAALİYETLERİ

Mustafa Edip Çelik

GİRİŞ

Türk Kızılay Derneği Türkiye'nin en köklü kadim bir tarihe sahip olan sivil toplum kuruluşudur. Kuruluşu 1865 Cenevre Sözleşmesi'ne dayanan Türk Kızılay bu süreç içerisinde farklı isimlerle ve zaman zaman çalışmalarına ara vermek durumunda kalarak mevcudiyetini günümüze kadar sürdürmüştür. Kurulduğu andan itibaren gerek Osmanlı gerekse Türkiye'nin taraf olduğu tüm savaşlarda cephe gerisinde kurulan hastaneler, aşevleri, bakım merkezleri, hemşireleri ve gönüllüleri ile bir taraftan kahraman Mehmetçiğin bir taraftan da ilkeleri gereği düşman askerlerinin bakım ve tedavisi ile meşgul olmuştur. 1865 yılında imzalanan Cenevre Sözleşmesi gereği kullanılan Kızılhaçtaki haç amblemini kabul etmemiş ve yapılan görüşmeler sonrasında beyaz zemin üzerine sola doğru açık kırmızı ay alametini kullanmıştır. Özellikle İkinci Meşrutiyet sonrası sosyal alanda yaşanan gelişmeler neticesinde hizmetlerine ara vermeden devam etme olanağı bulmuştur.

Kuruluşundan itibaren 1868 Osmanlı Yaralı Askerlere Yardım Cemiyeti, 1877 Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 1923 Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 1935 Türkiye Kızılay Cemiyeti ve 1947 Türkiye Kızılay Derneği şeklinde isim değişikliklerine uğrayan Türk Kızılay, sadece savaş zamanlarında değil yaşanan doğal afetlerde ve kıtlık zamanlarında da vatandaşlarının yanında olmuş ve fedakârca çalışmalarını yürütmüştür. İnsanların hem manen hem de madden yaşadığı zorlukları atlatabilmesi adına yanında olan Türk Kızılay insanlık, ayrım gözetmemek, tarafsızlık, bağımsızlık, hayır kurumu niteliği, birlik, evrensellik gibi temel ilkeler çerçevesinde hizmet yürütmektedir.

beslenme faaliyetlerinden sorumlu olmasına rağmen sağlık, insani yardım ve psikososyal destek konusunda da faaliyet göstermiştir.

Tarihe yüzyılın felaketi olarak geçen depremin 11 ili etkilemesi elbette birtakım zorlukları beraberinde getirmiştir. Depremin şiddetinin yanı sıra hava şartlarının getirdiği olumsuzluk işleri daha da zorlaştırmış ancak tarihin her anında olduğu gibi devlet millet el ele vermiş ve bir enkazın altından yaraları sararak nasıl çıkılacağının örneğini tüm dünyaya göstermiştir. Türk Kızılay üyesi olduğu Uluslararası Kızılay ve Kızılhaç Organizasyonun da yardımlarını deprem bölgesine yönlendirmesi adına etkili bir çalışma yürütmüştür. Türkiye genelinden gelerek deprem bölgesinde çalışan personellerin bölgeden ayrılması sonrasında ise il ve ilçelerde bulunun Türk Kızılay Şubeleri faaliyetleri devam ettirmiştir.

KAYNAKÇA

ADA, Hüsnü, **The First Ottoman Civil Society Organization In The Service Of The Ottoman State: The Case of the Ottoman Red Crescent (Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti)**, Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Ensititüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2004.

AKGÜN, Seçil Karal-ULUĞTEKİN, Murat, **Yeni Belgelerin Işığında Hilal-i Ahmerden Kızılaya**, C.1, Türk Kızılay yayınları, Ankara 2020.

_____, **Yeni Belgeler Işığında Hilal-i Ahmerden Kızılaya**, C. 2, Türk Kızılay Yayınları, Ankara 2020.

ANAÇ, Despina, **Marko Paşa (Pitsipios) 1824-1888**, Türk Kızılay Yayınları, İstanbul 2019.

ARABACI, Murat-KOYUNCU, Ayça Yenilmez, **Ateşle İmtihan Günlerinde Hilal-i Ahmerin Efsane Genel Sekreteri Abdülhak Adnan Adıvar**, Kızılay Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2023.

ATA, Neşe Salik, "Kahramanmaraş Merkezli 6 Şubat Depremlerinin Kriz Yönetimi Bağlamında Değerlendirilmesi", **Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi**, C. 7, Özel Sayı, 2023, ss. 59-77.

AYKURT, Çetin, "Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin Sanatsal Faaliyetleri", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, 30, sy. 2, Ocak 2016, ss. 413-428.

BİLGİN, Taner, **Hilal-i Ahmer Ebe ve Hemşire Eğitimlerinin Öncüsü Besim Ömer Paşa**, Kızılay Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2013.

ÇAPA, Mesut, **Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)**, Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, Ankara 2010.

GÖKHAN, İlyas, "Tarihte Maraş Depremleri**", Evvelahir Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Kültür-Sanat ve Şehir Dergisi**, S. 15, Mart-Nisan 2023, ss. 20-25.

GÖZÜKIZIL Ceren Ağın-TEZCAN Senem, "Cumhuriyet'in Yüzüncü Yılında Türkiye'de Afetler: 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremler", **Kent Akademisi**, C 16, Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yıl Özel Sayısı, 2023, ss. 97-114.

HACIFETTAHOĞLU, İsmail, **Millî Mücadele'de Hilal-i Ahmer**, Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, Ankara 2010.

İŞLER, Tuba**, Birinci Dünya Savaşı Sırasında Hilal-i Ahmer Cemiyetinin Çanakkale Cephesi'ndeki Faaliyetleri**, afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar 2017.

İZGÖER, Ahmet Zeki-TUĞ, Ramazan, **Padişah Himayesinde Osmanlı Kızılay Cemiyeti 1911-1913**, Türk Kızılayı Yayınları, Ankara 2013.

KESER, Ulvi, **Kızılay Belgeleri Işığında Kıbrıs 1963-1974**, Türk Kızılayı Yayınları, Ankara.

_____, **Kızılay Belgeleri Işığında Kıbrıs Barış Harekâtı 1974**, Türk Kızılayı Yayınları, Anakara.

_____, **Kızılay Belgeleri Işığında Yunanistan'da Ölüm, Açlık, İşgal 1939-1949**, Türk Kızılayı Yayınları, Anakara 2017.

KESİK, Muharrem, "Maraş Depremi (1114)", **Tarih Dergisi**, S. 42, Mayıs 2012, ss. 43-46

Kızılay Arşivi Belgelerinde Afetler, Haz. Gülfettin Çelik-Recep Karacakaya vd., Ankara 2019.

KİREÇCİ, Mehmet Akif, "İnsaniyetperverlik, Hayuırseverlik, ve İnsani Diplomasi", **Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi**, Ed. Hafize Zehra Kavak, Kızılay Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2023, ss. 19-38.

SAYGILI, Sefa, **Türk Kızılayının Kurucularından: Kırımlı Dr. Aziz Bey**, Türk Kızılayı Yayınları, Ankara 2017.

_____, **Türk Kızılayının Kurucusu: Doktor Abdullah Bey**, Türk Kızılayı Yayınları, Ankara 2017.

SEZER, Cemal-METİN, Ömer, "Balkan Savaşlarından Millî Mücadele'ye Hilal-i Ahmer Cemiyetinin Yardım Faaliyetleri (1912-1922)", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, 32, sy. 54, Ekim 2013, ss. 167-182.

Türk Kızılay 2023 Deprem Faaliyet Raporu, Kahramanmaraş 7.7 Depremi İnsani Yardım Faaliyetleri.

Türk Kızılay 2023 Deprem Faaliyet Raporu, Kahramanmaraş 7.7 Depremi Sağlık Hizmetleri Faaliyetleri.

Türk Kızılay 2023 deprem Faaliyet Raporu, Kahramanmaraş 7.7 depremi Psikososyal Destek Faaliyetleri.

Türk Kızılay Deprem Faaliyet Raporu, Beslenme Veri Kümesi Kahramanmaraş.

Türk Kızılay Elbistan Ekip Başkanı Efe Keleş ile 26.04.2024 tarihli özel görüşme.

Türk Kızılay Kahramanmaraş İl Ekip Başkanı Murat Cebeci ile 23.04.2024 tarihli özel görüşme.

Türk Kızılay Pazarcık İlçe Ekip Başkanı Onur Beyazyeşil ile 25.04.2024 tarihli özel görüşme.

UĞURLU, Cüneyt, **Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyetinden Türk Kızılayına Sosyal Yardımlar (1868-2000)**, Ankara Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2022.

ULUĞTEKİN, Murat-ULUĞTEKİN, M. Gül, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilal-i Ahmer İcraat Raporları 1914-1928**, TürkKızılayı Yayınları, Ankara.

6 ŞUBAT 2023 DEPREMİ İLE TAHRİP OLAN KAHRAMANMARAŞ'IN KÜLTÜREL MİRASININ İSTATİSTİKSEL DEĞERLENDİRMESİ İLE RESTORASYON VE KORUMA ÖNERİLERİ

Oktay Dumankaya

GİRİŞ

Kahramanmaraş, Eski Anadolu coğrafyasını birbirine bağlayan önemli ticaret rotaları üzerinde yer almaktadır. Mezopotamya'dan Anadolu'ya uzanan ticaret yollarının da kavşak noktasında, stratejik bir konumda yer almaktadır. Ayrıca günümüz Elbistan ilçesinden doğarak Akdeniz'e akan ve mitolojik efsanelere konu olan Pyramos/Ceyhan Nehri etrafında yer alan verimli topraklarda kurulmuş onlarca höyük yerleşmesi binlerce yıldır süren kesintisiz yerleşimin varlığını göstermektedir (Dumankaya 2021).

Prehistorik dönemlerden itibaren yerleşim izlerine rastladığımız Kahramanmaraş ve çevresine, Neo Hitit Krallıkları döneminde Gurgum, Helenistik Dönemde Antiocheia ad Taurum, Roma döneminde Caeserea Germanicia (?) gibi antik kentler lokalize edilmektedir (Ürkmez 2014; Akdağ 2018, 338-339; Dumankaya 2019; Ok 2021, 2023a, 2023b; Akyol et al., 2021; Ok ve Dumankaya 2022; Yıldırım ve Kalaycı 2022, 2023; Semiz et al., 2024). Bizans, Selçuklu ve Osmanlı medeniyetlerine ait çok sayıda yapı ve kalıntı kent ve çevresinde yer almaktadır. Bahsi geçen kültür varlıkları şehrin geçmişten günümüze uzanan anlatılarının birer parçası olarak Kahramanmaraş'ın kültürel zenginliğini göstermektedir.

Bu çalışmada, Kahramanmaraş'ın Osmanlı dönemi izlerini günümüze taşıyan XIX. yüzyıla ait tescilli mimari yapılar ilçelere göre sınıflandırılmıştır. Araştırmanın amacı, 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen depremlerin, ilçelere

KAYNAKÇA

Akdağ, Ç., 2018. Neo-Hitit Kent Devleti Gurgum'un Erken Demir Çağı Kral Heykelleri. *Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 2(3), 337-360.

Akyol, A. A., Ok. M., Dumankaya, O., (2021). "GermaniciaAntik Kenti Geç Roma Günlük Kullanım Kaplarının Arkeomerik Yöntemlerle İncelenmesi", *Arkeolojik Küçük Buluntular Pişmiş Toprak, Metal, Kemik, Cam ve Taş Eserler Archeological Small Artifacts: Terracotta, Metal, Bone, Glass and Stone Artifacts*, İçinde: Dumankaya, O., (Ed.), Doruk Yayınevi, 174 -191.

Burkut, E.B., 2019. Türk Evinin Mimari Özellikleri. In: Alver K., (Ed.), *Kültürel, Mimari ve Sosyal Hayatımızın Tanıkları: Türk Evleri*. Ümraniye Municipality Press, İstanbul, 24-45.

Dumankaya, O., (2021). Caesarea Germanicia Sikkeleri Işığında Nehir Tanrısı Pyramos. İçinde: Dumankaya, O., (Ed.), *Çağlar Boyunca Nehirler Denizler ve Göller: Prehistoryadan Bizans Dönemine*, Doruk Yayınları, İstanbul, 558-572.

Eldem, S.H., 1954. *Türk Evi Plan Tipleri*. Pulhan Printing House, İstanbul.

Eldem, S.H., 1984. *Türk Evi: Osmanlı Dönemi/Turkish Houses: Ottoman Period*. Vol. 1. T.A.Ç. Vakfı Güzel Sanatlar Matbaası A.Ş., İstanbul.

Gabriel, A., (1938). Türk Evi. *Arkitekt*, 89-90, 149-154.

ICOMOS (1967). *The Norms of Quito: Final Report of the Meeting on the Preservation and Utilization of Monuments and Sites of Artistic and Historical Value*, 29 November-2 December 1967, Equator, Quito).

ICOMOS (1990).*Charter for the Protection and Management of the Archaeological Heritage, Lausanne*. (https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/arch_e.pdf).

ICOMOS (1999).*International Cultural Tourism Charter*, *Mexico*. (http://www.icomos.org/charters/tourism_e.pdf).

Karakuş, F., 2021. A House in Ankara Ulucanlar District in the Context of Traditional Ottoman Architecture. *Journal of Art History* 30/2, 809-843.

Ok, M., (2021). "Kahramanmaraş Arkeoloji Müzesi'nden Bir Gurup Doğu Sigillata A Grubu Seramiğin Değerlendirmesi", *Arkeolojik Küçük Buluntular Pişmiş Toprak, Metal, Kemik, Cam ve Taş Eserler Archeological Small Artifacts: Terracotta, Metal, Bone, Glass and Stone Artifacts*, İçinde: Dumankaya, O., Doruk Yayınevi, 231 246.

Ok, M., (2023a). "Germanicia'da Bulunan Phokaıa Kırmızı Astarlı Seramikleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Maraş Araştırmaları* 4, Palet Yayınları,11-27.

Ok, M., (2023b). "Son Arkeolojik Araştırmalar Işığında Germanicia'da Bulunan Afrika Kırmızı Astarlı Seramikleri", *Cedrus* 11, 359-376.

Ok, M., Dumankaya O., (2022). "Caesarea Germanicia'nın Seramik Ticaretine Dair İlk Kanıtlar: Roma Dönemi Kırmızı Astarlı Seramikleri / First Evidence on the Ceramic Trade of Caesarea Germanicia: Roman Red Slip Ware". *OANNES-Uluslararası Eski Çağ Tarihi Araştırmaları Dergisi* 4/1, 99-139.

Semiz, B., Ok, M., Dumankaya, O., (2024). "Archaeometric investigations of the Late Roman Period red slip ware from Caesarea Germanicia (Kahramanmara¸s, Southeastern Anatolia)". *Archaeometry* 1-26.

Uçar, A., Örmeciıoğlu, H. T. (2019). Arkeolojik Alanlarda Yeniden İnşa. *Akdeniz Sanat*, 13, 159-167.

Ürkmez, Ö., (2014). Eski Çağ'da Maraş ya da Marqašti Germanicia. *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 67-95.

Yıldırım, E., Kalaycı, A., (2022). Makedon Krallığı'nın Egemenliğinden (İÖ 334) Roma İmparatorluğu'na Kadar (İÖ 27) Maraş ve Çevresi. İçinde: Solak, İ., Alıç, S., (Ed.), *Maraş Araştırmaları*-III, Palet Yayınları, Konya, 9-24.

Yıldırım, E., Kalaycı, A., (2023). Roma İmparatorları Augustus'tan (İÖ 27) Vespasianus Dönemine Kadar (İS 72) Maraş ve Çevresi. İçinde: Solak, İ., Alıç, S., (Ed.), *Maraş Araştırmaları-IV*, Palet Yayınları, Konya, 27-35.

COĞRAFİ BİLGİ TEKNOLOJİLERİ KULLANARAK KAHRAMANMARAŞ'TA DEPREM AÇISINDAN YERLEŞİM YERİ UYGUNLUK ANALİZİ

Murat Karabulut - Yunus Emre Bozdoğan

GİRİŞ

Yerküre tarihinde gezegenin karmaşık ve dinamik yapısına bağlı birçok afet olayı meydana gelirken üzerinde yaşam ortamı bulunan her türlü canlı da bu tür felaketlerden olumsuz yönde etkilenmiştir. Bu afetler, coğrafi bölgelerin jeofiziksel, meteorolojik, hidrolojik ve iklimsel özelliklerine göre farklılık gösterirler. Yeryüzünün neredeyse her noktasında çeşitli şekillerde ortaya çıkan afetler, mekâna ve zamana bağlı olarak değişen etkilere sahiptir. Afetler ortaya çıkış dinamikleri bakımından genellikle karmaşık bir yapıya sahiptirler ve meydana geldikleri bölgelerde birden fazla olumsuz duruma neden olurlar. Dolayısıyla bu tür olaylar, toplumların kaçınılamayacak bir gerçekliği olup her an meydana gelebilecek özelliktedirler (Kılıç, 2021). Jeolojik kökenli olmakla birlikte kompleks bir yapıya sahip olan depremler, karşılaşılma olasılığı ve yarattığı etkinin büyüklüğü nedeniyle üzerinde durulması gereken en önemli doğal afetlerden birisidir (Sabah ve Bayraktar, 2020). Günümüzde dünya genelinde yılda yaklaşık 500 bin ölçülebilir deprem meydana gelmektedir. Bu depremlerin sadece %20'si insanlar tarafından hissedilebilirken bunların yaklaşık 100 tanesi hasar oluşturma özelliğine sahiptir (AFAD, 2018; Can ve Saka, 2020).

Depremlerin büyük çoğunluğu, yer kabuğunu oluşturan ve levha (plaka) adı verilen büyük kara parçalarının dinamik sınırları içinde aktif fay zonlarında ve bu zonların yakın çevresinde meydana gelmektedir (Biricik ve Korkmaz, 2001). Dünya deprem şiddet yoğunluğunu ele alındığında 3 alan dikkat çekmektedir. Bu alanlar literatürde dünya deprem kuşakları olarak tanımlanmıştır (Kıvrak, 2019). Konumu nedeniyle Türkiye, Endonezya'dan başlayıp Himalayaları içerisine alarak Akdeniz üzerinden Atlas Okyanusu'na kadar uzanan Alp-

araştırmalar, CBS gibi modern teknolojilerin kullanılmasıyla deprem riski ve afet yönetimi konularında kapsamlı analizlerin gerçekleştirilebileceğini göstermektedir. CBS, coğrafi verilerin toplanması, depolanması, analiz edilmesi ve sunulması için güçlü bir araçtır ve bu sayede deprem öncesi ve sonrası süreçlerde stratejik kararların alınmasına katkı sağlar. Özellikle deprem öncesi dönemde CBS kullanarak potansiyel riskli bölgelerin belirlenmesi ve bu bölgelerde alınacak önlemlerin planlanması mümkün olabilir. Afet yönetimi süreçlerinde ise CBS'nin hızlı ve etkili bir şekilde veri analizi yapabilme yeteneği, afet sonrası müdahalelerin koordinasyonunu ve iyileştirme süreçlerini destekler. Benzer şekilde uzaktan algılama yöntemleri de deprem anında ve sonrasında ortaya çıkan hasarın tespit edilmesi, iletişim altyapısının sağlanması ve yönetim stratejilerinin belirlenmesinde önemli bir role sahiptir. Bu yöntemler, afet öncesi hazırlık, olay anında müdahale ve sonrasında iyileştirme süreçlerinin yönetilmesinde önemli araçlar olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla CBS ve uzaktan algılama gibi teknolojilerin etkin bir şekilde kullanılması, deprem riskinin azaltılması ve afet yönetimi süreçlerinin iyileştirilmesinde büyük potansiyele sahiptir.

KAYNAKÇA

AFAD. (2018). Türkiye'de Afet Yönetimi ve Doğa Kaynaklı Afet İstatistikleri/Disaster Management and Natural Disaster Statistics in Turkey. H. Benli, M. Bacanlı, Ş.T. Gündoğdu ve M.M. Yaman (Haz.) AFAD.

Anadolu, N., & Kalyoncuoğlu, Ü. (2010). Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Depremselliği ve Deprem Tehlike Analizi. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 14(1). 84-94.

Biricik, A. S., & Korkmaz, H. (2001). Kahramanmaraş'ın Depremselliği. Marmara Coğrafya Dergisi, 1(3), 53-82.

Bozdoğan, Y. E. (2023). Kahramanmaraş İli Deprem Risk Değerlendirmesi, KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Can, İ., & Saka, A. E. (2022). Deprem Sonrası Geçici Barınma Birimleri İçin Alternatif Bir Çözüm Önerisi: Wikigeb. Online Journal Of Art And Design, 10(2), 115-125.

Denizdurduran, M. (2012). Uzaktan Algılama Yöntemleriyle Kahramanmaraş İlinin Arazi Kullanım ve Arazi Örtüsü Özelliklerinin İncelenmesi. [Yüksek Lisans Tezi]. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İstanbul Teknik Üniversitesi-İTÜ (2023). 6 Şubat 2023: 04.17 Mw 7,8 Kahramanmaraş ve 13.24 Mw 7,7 Kahramanmaraş depremleri: Ön inceleme raporu. İstanbul Teknik Üniversitesi.

Karabulut, M. (2005). Otomatikleşmiş Coğrafya ve Coğrafi Bilgi Sitemleri. Ege CBS Sempozyumu Bildiri Kitabı, 193-199.

Karabulut, M., & Küçükönder, M. (2007). Kahramanmaraş Ovası ve Çevresinde CBS Kullanılarak Erozyon Alanlarının Tespiti. KSÜ Fen ve Mühendislik Dergisi, 11(2), 14-22.

Karabulut, M., Karakoç, A., Gürbüz, M., & Kızılelma, Y. (2013). Coğrafi bilgi sistemleri kullanarak Başkonuş dağında (Kahramanmaraş) orman yangını risk alanlarının belirlenmesi. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6(24), 171-179.

Kılıç, N. C. (2021). Erzurum İli Doğa Olayları Profili ve Deprem Tehlikesi. Afet ve Risk Dergisi, 4(1), 61-83.

Kıvrak, Ö. (2019). Karabük İlinde Deprem Farkındalığı Mevcut Durumunun ve Deprem Eğitiminin Öğrenciler Üzerindeki Etkisinin Araştırılması. [Yüksek Lisans Tezi]. Karabük: Karabük Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Kıvrak, Ö. (2019). Karabük İlinde Deprem Farkındalığı Mevcut Durumunun ve Deprem Eğitiminin Öğrenciler Üzerindeki Etkisinin Araştırılması. [Yüksek Lisans Tezi]. Karabük: Karabük Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Korkmaz, H. (2001). Kahramanmaraş Havzasının Jeomorfolojisi. T.C. Kahramanmaraş Valiliği, İl Kültür Müdürlüğü Yayımları, Kahramanmaraş.

Malczewski, J., 1991, Central facility location and environmental health. Environment and Planning A, 23, 385–395.

Özer, M. (2023). Education Policy Actions by the Ministry of National Education after the Historical Earthquake Disaster on February 6, 2023 in Türkiye. Bartın University Journal of Faculty of Education, 12(2), 1-14

Sabah, L., & Bayraktar, H. (2020). Düzce Merkez ve İlçelerinin Deprem Senaryolarına Göre Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi, (8), 1695-1705.

Sabah, L., & Bayraktar, H. (2020). Düzce Merkez ve İlçelerinin Deprem Senaryolarına Göre Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi, (8), 1695-1705.

Saaty, T. L. (2008). Decision Making With The Analytic Hierarchy Process. International Journal Of Services Sciences, 1(1), 83-98.

Şahin, Ş., & Üçgül, İ. (2019). Türkiye'de Afet Yönetimi ve İş Sağlığı Güvenliği. Afet ve Risk Dergisi, 2(1), 43-63.

Tağıl, Ş. (2004). Balıkesir Ovası ve Yakın Çevresinin Neotektonik Özellikleri ve Depremselliği. Coğrafi Bilimler Dergisi, 2(1), 73-92.

Vargas, L. G. (1990). An Overview Of The Analytic Hierarchy Process and İts Applications. European Journal Of Operational Research, (48), 2-8.

İNTERNET KAYNAKLARI

https://www.esri.com son erişim (03.03.2024).

https://www.afad.gov.tr/ son erişim (03.03.2024)

https://kahramanmaras.bel.tr/ son erişim (03.04.2024)

https://www.mta.gov.tr/ son erişim (02.02.2024)

https://www.ogm.gov.tr/tr son erişim (25.01.2021)

https://search.earthdata.nasa.gov/search son erişim (02.02.2024)

https://search.asf.alaska.edu/#/ son erişim (30.05.2023)
https://earthexplorer.usgs.gov/ son erişim (01.01.2024)
https://www.hydrosheds.org son erişim (04.03.2024)
https://zenodo.org/ son erişim (04.03.2024)

KAHRAMANMARAŞ DEPREMLERİNİN MAKROEKONOMİK ETKİLERİ

Gülferah Ertürkmen

6 Şubat'ın acısı kalbimizde ilk günkü gibi… Başta Abdullah ve Feriha Ertürkmen olmak üzere depremde hayatını kaybeden tüm sevdiklerimi saygı ve özlemle anıyorum…

GİRİŞ

Afetler, insanların yaşamını doğrudan etkileyen ve genellikle fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplara neden olan olaylar olarak tanımlanır. Bu olaylar, toplumun normal akışını bozarak zarar verir. Afetler genellikle doğal afetler ve insan kaynaklı afetler olmak üzere iki kategoriye ayrılır. Doğal afetler, insan kaynaklı afetlere kıyasla daha büyük zararlara yol açma eğilimindedir. Bu doğal afetler arasında toplumları en çok etkileyenlerden biri de depremlerdir (Altun 2018, 2-3).

Depremler, yer kabuğundaki ani kırılmaların neden olduğu sarsıntılarla yer yüzeyinin dalgalanmasıdır. Bu doğal afetler istenmeyen sonuçlar doğurabilmektedir; örneğin insan kayıpları, yaralanmalar, ev ve diğer yapıların yıkılması, iş alanlarının zarar görmesi, altyapı ve üstyapı hasarları gibi ciddi kayıplara yol açmaktadır (Karazincir, 2023:369).

Depremler, zamanı ve şiddeti önceden belirlenemeyen, ani ve yıkıcı sonuçlara sahip doğal afetlerdir. Toplumlar ve ekonomiler üzerinde önemli etkilere sahiptirler. Türkiye'nin coğrafyası tarih boyunca büyük ve yıkıcı depremlere tanıklık etmiştir. Özellikle 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan büyük deprem felaketi sonrasında ülkemiz bir deprem ülkesi olarak adlandırılmaya başlanmıştır (Utkucu vd., 2023: 9).

Doğal afetlerin ekonomi üzerindeki etkileri doğrudan, dolaylı ve uyarılmış etkiler olmak üzere üç ana kategoride değerlendirilebilir. Doğrudan etkiler, alt-

Deprem sonrası kentlerin sosyal dokuları zarar görmüş, barınma sorunları ortaya çıkmıştır. Yerel kültür ve şehirlerin tarihsel ruhu korunarak bu sorunlar çözülmelidir. İş gücü piyasasındaki demografik değişimler nedeniyle genç istihdamını artırmak için iş dünyası ve ekonomi yönetimi iş birliği yapmalıdır. KOBİ'ler ve OSB'ler, SGK primi, vergi istisnası ve belirli süreli ücret destekleri gibi doğrudan desteklerle genç istihdamına katkı sağlayabilir.

Depremle ilgili yasal düzenlemeler ve kurumsal yönetim konuları ele alınmalı, depreme dayanıklı şehir planlaması için örgütlenmelere fırsat verilmelidir. Yeniden inşa ve ekonomik rehabilitasyon süreçlerinde piyasa ekonomisini esas alan bir yaklaşım benimsenmelidir. İyi planlanmış yeniden inşa sürecinde örnek bölgeler yaratılabilir.

KAYNAKÇA

Akar, S. (2013). Doğal afetlerin kamu maliyesine ve makro ekonomiye etkileri: Türkiye değerlendirmesi. Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, https://doi.org/10.11611/JMER197

Altun, F. (2018). "Afetlerin Ekonomik ve Sosyal Etkileri: Türkiye Örneği Üzerinden Bir Değerlendirme." Sosyal Çalışma Dergisi 2 (1): 2-3. Erişim: 15.02.2023.

Aydınbaş, G. (2023). Sosyoekonomik boyutuyla Türkiye'de depremler üzerine bir inceleme: Kahramanmaraş depremi örneği. İçinde K. Giray alp, Y. Fatih & D. Şimşek (Ed.), *Sosyal bilimlere çok yönlü yaklaşımlar: tarih, turizm, eğitim, ekonomi, siyaset ve iletişim*, (s.177-212). Özgür Yayınları, Gaziantep. https://doi.org/10.58830/ozgur.pub50

Daniell, J. E., Khazai, B., Wenzel, F., & Vervaeck, A. (2011). The CATDAT damaging earthquakes database. Natural Hazards and Earth System Sciences, 11, 2235–2251, https://doi.org/10.5194/nhess-11-2235-2011

Deprem Sonrası Tarımsal Değer Zincirleri Analiz Raporu (2023) https://sosyalzincir.org/sayfalar/kutuphane (10.05.2024)

Euronews Ekibi. (2023, 17 Mart). Rapor: Kahramanmaraş merkezli depremlerin ekonomiye yükü 103 milyar dolar. https://tr.euronews.com/2023/03/17/rapor-kahramanmaras-merkezli-depremlerin-ekonomiye-yuku-103-milyar-dolar

https://www.ituvakif.org.tr/kahramanmaras-deprem-lerinde-gozlemlenen-yapisal-hasarlar-ve-gecmis-depremlerle-karsilastirma

https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Odeme+Sistemleri/Turkiyedeki+Odeme+Sistemleri/Bankalararasi+Kart+Merkezi+%28BKM%29

Kahramanmaraş'ta iplik üretim tesisleri büyük hasar gördü. 12 Mart 2023. https://www.ulusal.com.tr/yurt/kahramanmarasta-iplik-uretim-tesisleri-buyuk-hasar-gordu-15020226

Karazincir, S. E. (2024). Deprem ve göç ilişkisi. Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 15 (1)-Deprem Özel Sayısı, 366-383.

Kıraç, Ş. (2023). Depremler esnafı 'da yıktı geçti. 22 Nisan 2023. https://www.cumhuriyet.com.tr/ekonomi/depremler-esnafi-da-yikti-gecti-2073956

Şen, S. (2023). Kahramanmaraş depremlerinin ekonomiye etkisi. *Diplomasi ve Strateji Dergisi, 4* (1): 1-55. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/496607

TCMB,2023, "Enflasyon Raporu 2023-II (4 Mayıs 2023) https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/9e26992f-918e-4e2d-99a9-c00f600c2c55/enf23_ii_tam.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-9e26992f-918e-4e2d-99a9-c00f600c2c55-ovBRbAe

TCMB,2024, "Enflasyon Raporu 2024-II (9 Mayıs 2024) https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Yayinlar/Raporlar/Enflasyon+Raporu/2024/Enflasyon+Raporu+2024+-+II

TMMOB Kahramanmaraş Depremleri Raporu (2023) https://www.tmmob.org.tr/sites/default/files/tmmob_deprem_raporu_son_4agustos-part-2-2.pdf 327s.

TÜİK, İş Gücü İstatistikleri, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2023-53521

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2023) 'Kahramanmaraş Ve Hatay Depremleri Raporu" 142s. https://www.sbb.gov.tr/2023-kahramanmaras-ve-hatay-depremleri-raporu/

TÜRKONFED. (2023). 2023 Kahramanmaraş depremi afet ön değerlendirme durum raporu. Türk Girişimci ve İş Dünyası Konfederasyonu. https://turkonfed.org/tr/detay/3937/2023 kahramanmaras-depremi-afet-on-degerlendirme-durum-raporu

Utkucu, M., Durmuş, H., Uzunca, F. & Nalbant, S. (2023). 6 Şubat 2023 Gaziantep (Mw=7.7) ve Elbistan (Mw=7.5) Depremleri Üzerine Bir Değerlendirme. Sakarya Üniversitesi Afet Yönetim Uygulama ve Araştırma Merkezi ve Jeofizik Mühendisliği Bölümü. https://www.hidropolitikakademi.org/uploads/editor/im ages/Rapor_Son.pdf

KAHRAMANMARAŞ DEPREMLERİNİN ARDINDAN BÖLGEDE TARIM SEKTÖRÜ

Emine İkikat Tümer

Doğal afetler, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) tarafından yavaş gelişen (kuraklık, kıtlık, şiddetli soğuklar gibi) ve ani gelişen (deprem, sel, fırtına, hortum, yangın, volkanik patlamalar gibi) olmak üzere iki başlık altında toplanmıştır (AFAD, 2024). Doğal afetler toplumları sosyal, ekonomik ve psikolojik olarak etkilemekte olup bu afetlerin sıklığı, şiddeti arttıkça ve alanı genişledikçe bu etki daha da büyümektedir.

Dünya tarihinde toplumları en çok etkileyen doğal afetler; sel (Sarı Nehir Seli- Çin-1887, Çin Seli-1931), Kasırga (Bhola Kasırgası- Bangladeş-1970) ve deprem (Tangshan Depremi-1976, Hint Okyanusu Depremi-2004, Haiti Depremi-2010) olarak sıralanabilir (Wikipedia, 2024a). Türkiye'de ise en fazla can ve mal kaybına neden olan doğal afetler çığ düşmesi, sel ve su baskını, heyelan ve depremlerdir (AFAD, 2018).

Türkiye'de meydana gelen doğal afetlerin sıklığı, şiddeti ve kapsadığı alan dikkate alındığında en fazla can ve mal kaybına neden olan doğal afet depremdir. Deprem (yer sarsıntısı), "Yer kabuğunda beklenmedik bir anda ortaya çıkan enerji sonucunda meydana gelen sismik dalgalanmalar ve bu dalgaların yeryüzünü sarsması olayıdır." (Wikipedia, 2024b).

Ülkede 27.12.1939 Erzincan depremi (Mw 7.9) ve 17.08.1999 Gölcük-Kocaeli depreminden (Mw 7.8) sonra üçüncü büyük deprem, Kahramanmaraş depremidir. Erzincan depreminde 32968 kişi (Wikipedia, 2024c), Gölcük-Kocaeli depreminde ise 18.373 kişi yaşamını yitirmiştir (Wikipedia, 2024d). 06.02.2023 günü, saat 04.17'de merkez üssü Pazarcık-Kahramanmaraş Mw 7.7 büyüklüğünde (8.6 km derinliğinde) ve saat 13.24'te merkez üssü Elbistan-

KAYNAKLAR

AFAD, (2018). Türkiye'de afet yönetimi ve doğal kaynaklı afet istatistikleri. https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/35429/xfiles/turkiye_de_afetler.pdf

AFAD, 2024. Doğal afetler. https://www.afad.gov.tr/afadem/dogal-afetler

Wikipedia, (2024a). Ölü sayısına göre doğal afetler listesi. https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%96l%C3%BC_say%C4%B1s%C4%B1na_g%C3%B6re_do%C4%9Fal_afetler_listesi

Wikipedia, (2024c). Erzincan Depremi. https://tr.wikipedia.org/wiki/1939_Erzincan_depremi

Wikipedia, (2024d). Gölcük Depremi. https://tr.wikipedia.org/wiki/1999_G%C3%B6lc%C3%BCk_depremi

Wikipedia, (2024a). Deprem. https://tr.wikipedia.org/wiki/Deprem,

Ökten Sipahioğlu, B. (2024). Göç ve doğal afet ilişkisi: Deprem göçü. Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 15(1)- Deprem Özel Sayısı-, 292-313

Kırkağaç, M., & Karpuz, E. (2023). 2023 Kahramanmaraş Depremlerinin Bıst Banka Ve Sigorta Piyasasına Etkisi Üzerine Bir Olay Çalışması Analizi. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13(2), 387-401.

Akgemci, A. (2023). Kahramanmaraş Merkezli Depremlerin Firmaların Finansal Performansı Üzerindeki Etkisi: İnşaat Sektöründe Bir Uygulama. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13(2), 47-60. https://doi.org/10.47147/ksuiibf.1401990

Yavuz, F. (2023). Depremin Tarıma Etkileri Üzerine. https://kriterdergi.com/dosya-deprem-ve-afet-yonetimi/depremin-tarima-etkileri-uzerine

Bardakçı, H., & Demirtaş, F. (2023). Doğal Afetlerin Dış Ticarete Etkisi: 2023 Türkiye Depremleri ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi. Avrasya Dosyası, 14(1), 171-191.

Özbey, Ö., & Bayraktar, B. (2023). 6 Şubat 2023 Tarihinde Yaşanan Depremin Türkiye'deki Makroekonomik Etkisi. Balıkesir Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4(2), 121-138.

Gülçubuk, B., & Oğuz, İ., (2023). 6 Şubat Kahramanmaraş Merkezli Deprem Deneyimi Işığında Tarım-Gıda Değer Zincirini Güçlendirme ve Toplum Bilincini Harekete Geçirme . TARGET 4. ULUSLARARASI TARIM VE GIDA ETİĞİ KONGRESİ (pp.40-52). Ankara, Turkey

Sabırsız, E., & Şöhret, M. (2024). 6 Şubat Depremlerinin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Makroekonomik, Sosyal Ve Çevresel Etkileri. Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 15(1 -Deprem Özel Sayısı-), 571-597. https://doi.org/10.54688/ayd.1390984

Karabacak Çelik, A. (2023). Deprem Sonrası Travma Belirtileri, Umut ve İyi Oluş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. TRT Akademi, 8(18), 574-591. https://doi.org/10.37679/trta.1275268

Cengiz, S., & Peker, A. (2023). Deprem Sonrası Yetişkin Bireylerin Depresyon Düzeylerinin İncelenmesi. TRT Akademi, 8(18), 652-668. https://doi.org/10.37679/trta.1277689

Şevik, A. E. (2023). Deprem ve Yaşlılık: Psikososyal Bir Bakış. Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, 16(1), 49-57. https://doi.org/10.46414/yasad.1292526

Ökten Sipahioğlu, B. (2024). Göç Ve Afet İlişkisi: Deprem Göçü. Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 15(1 -Deprem Özel Sayısı-), 292-313. https://doi.org/10.54688/ayd.1375491

Tiryaki Yenilmez, D. (2023). Deprem Ve Göç İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. Akademik Düşünce Dergisi(7), 39-52. https://doi.org/10.53507/akademikdusunce.1282303

KAHRAMANMARAŞ DEPREMLERİNİN (6 ŞUBAT 2023) KAHRAMANMARAŞ EĞİTİM HAYATINA ETKİSİ

Sevim Ceylan Dumanoğlu

Türkiye'de Depremin Tarihçesi ve Kahramanmaraş Depremleri

Doğal afetler arasında en yıkıcı olanlarından biri olan deprem, yer kabuğunun altındaki tektonik levhalar arasındaki çatlamalardan kaynaklanır.[1] Bu çatlamalar, yer kabuğunun enerjisini açığa çıkarır ve dünya yüzeyinde sallanmalara neden olur.[2] Yer kabuğundaki çatlamaların yoğunluğu, uzunluğu, derinliği ve yerin doğal yapısına göre değişiklik gösterebilir.[3] Türk Dil Kurumunun Türkçe Sözlüğü'nde deprem; yer kabuğunun derin katmanlarının kırılıp yer değiştirmesi veya yanardağların püskürme durumuna geçmesi yüzünden oluşan sarsıntı, yer sarsıntısı, hareket ve zelzele olarak tanımlanmıştır. Deprem bölgesi; depremlerin sık sık oluştuğu, gevşek ve kırık yer altı kuşağı ve deprem merkezi de depremin oluştuğu odak nokta ve yayıldığı yer olarak tarif edilmiştir.[4] Depremler, çok büyük enerjiyi serbest bırakarak yer üstünde yapıların yıkılmasına, insanların yaralanmasına ve ölümlere neden olabilir. Sonuç itibarıyla önemli zararlar ve kayıplar oluşturabilen depremler, doğal bir afet olup insanlar için önemli tehlikeler oluşturabilmektedir. Türkiye coğrafyası en aktif deprem kuşağı olarak bilinen Alp-Himalaya deprem kuşağında bulunduğu için deprem riskini en fazla taşıyan ülkeler arasında gelmektedir. Anadolu coğrafya-

1 Şahin, C. ve Sipahioğlu, Ş. (2007). Natural Disasters and Turkey, Gündüz Education and Publication (3 rd Edition), Ankara

2 Güngördü, E. (2010). Türkiye'nin Coğrafyası: Türkiye Fiziki ve Coğrafi Bölgeler. Ankara: Gazi Kitabevi.; Yıldız, C.D. ve Öztürk, E.D. (2023). Eğitim ve çocuk Özelinde Kahramanmaraş Depremleri. Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi, 6(12), 1649-1664.

3 Özgen, S. (2002).Depreme dayanıklı bina tasarımında konfigürasyonun önemi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.; Yıldız, C.D. ve Öztürk, E.D., a.g.m., s. 1649-1664

4 Türkçe Sözlük, (2005). Ankara: TDK Yayınları. s. 503

KAYNAKÇA

Araştırma-İnceleme Eserler

Akça, B. ve Akça S., (2019). Cumhuriyet dönemi Muğla Vilayetinde Görülen Depremler (1923-1960). Turkish Studies, Vol 14-1, ss.17-30

Bal, K. (2018). Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Omanlı'da Depremler. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6(72), ss.526-544

Bayraktar, D. (2019). Antalya ve Çevresinde Tarihsel Dönem Depremlerinin Antik Yapılara Etkisinin Araştırılması. Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi, 7(1), ss. 352-368.

Biricik, A.S. ve Korkmaz, H. (2001). Kahramanmaraş'ın Depremselliği, Marmara Coğrafya Dergisi, 3(1), s. 53-82

Çelik, S. (2019). Doğal ve Kültürel Değerlerde Antropojen Etkiler: Kilis Örneği. Journal of International Social Research, 12(64), ss. 187-196

Gözükızıl, C.A. ve Tezcan, S. (2023), Cumhuriyet'in Yüzüncü Yılında Türkiye'de Afetler: 06 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri, Kent Akademisi Dergisi 16 (Special Issue for the 100th Anniversary of the Republic of Turkey). https://doi.org/10.35674/kent.1353445

Güngördü, E. (2010). Türkiye'nin Coğrafyası: Türkiye Fiziki ve Coğrafi Bölgeler. Ankara: Gazi Kitabevi.

Haçin, İ. (2014). 1939 Erzincan Büyük Depremi. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 30(88), 37-70.

Kesik, M. (2005). Kahramanmaraş Depremi (1114). Tarih Dergisi. 42, ss. 43-46

Özata, Ş. ve Limoncu, S. (2014). 16. ve 20. yy. Arası İstanbul ve Yakın Çevresinde Meydana Gelen Deprem Sonrası Barınma Uygulamalarının İncelenmesi.Megaron, 9(3) ,ss. 217-27

Özgen, S. (2002).Depreme da yanıklı bina tasarımında konfigürasyonun önemi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.

Şahin, C. ve Sipahioğlu, Ş. (2007). Natural Disasters and Turkey, Gündüz Education and Publication (3 rd Edition), Ankara

Tatar, Ö. ve Baytimur, S. O. (2020). 1789-1808 Yılları Arasında Osmanlı Devleti'nde Depremler ve Meteorolojik Afetler. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 30 (2), ss.505-518.

Türkçe Sözlük, (2005). Ankara: TDK Yayınları.

Ürekli, F. (2010). Osmanlı Dönemi'nde İstanbul'da Meydana Gelen Afetlere İlişkin Literatür, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 8(16), ss. 101-130

Yıldız, C.D. ve Öztürk, E.D. (2023). Eğitim ve çocuk Özelinde Kahramanmaraş Depremleri. Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi, 6(12), ss. 1649-1664.

İnternet bilgileri ve linkleri

AFAD, 2023. 06 Şubat 2023 Pazarcık-Elbistan (Kahramanmaraş) Mw: 7.7 – Mw: 7.6 Depremleri Raporu. 140 https://deprem.afad.gov.tr/assets/pdf/Kahramanmara%C5%9F%20Depremi%20%20Raporu_02.06.2023.pdf

Aktaş, S.U., Arık, B.M. vd. (2023, 14 Mart). 6 şubat 2023 tarihli Kahramanmaraş merkezli depremlerin eğitime etkileri bilgi notu - 1. Eğitim Reformu Girişimi. egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2023/03/6Subat2023TarihliKahramanmarasMerkezliDepremlerinEgitimeEtkileri_BilgiNotu_1.pdf

Anadolu Ajansı (23.11.2023), Mayıs 2024. "Asrın felaketi" 960 öğretmeni hayattan kopardı - Anadolu Ajansı

Kahramanmaraş İl Millî Eğitim Müdürlüğü, Nisan 2024

Kahramanmaraş İstklal Üniversitesi, Haziran 2024. https://istiklal.edu.tr/oidb

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Haziran 2024. https://www.ksu.edu.tr/sehitlerimiz/default.aspx

Kahramanmaraş Valiliği (2023, 3 Mart). Kamu personellerinin idari izin işlemlerine ilişkin duyuru. Mayıs 2024, http://www.kahramanmaras.gov.tr/kamu-personellerinin-idari-izin-islemlerine-iliskinduyuru

Kesbiç, K., Tunca, E. ve Gencer, E. G. (2023, 15 Haziran). 6 Şubat 2023 tarihli Kahramanmaraş merkezli depremlerin eğitime etkileri bilgi notu - 2. *Eğitim Reformu Girişimi*. https://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2023/06/KahramanmarasMerkezliDepremlerinEgitimeEtkileriBilgi Notu_2.pdf

Kırıkkale İl Millî Eğitim Müdürlüğü (2023, 10 Nisan). Gönüllü öğretmenler deprem bölgesine uğurlandı. Mayıs 2024, https://kirikkale.meb.gov.tr/www/gonullu-ogretmenler-deprem-bolgesineugurlandi/icerik/2845

MEB (2023, 12 Nisan). MEB, LGS-YKS sürecindeki öğrencilerin kariyer uyumu ve olgunluğuna yönelik rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerine başladı. Mayıs 2024, https://www.meb.gov.tr/meb-lgs-yks-surecindeki-ogrencilerin-kariyer-uyumu-ve-olgunluguna-yonelik-rehberlikve-psikolojik-danisma-hizmetlerine-basladi/haber/29601/tr

MEB (2023, 19 Mart). Bakan Özer: Deprem bölgesinde 500 çelik konstrüksiyon yeni okul yapılacak. Mayıs 2024. https://www.meb.gov.tr/bakan-ozer-kahramanmarasta-500-celik-konstruksiyonyeni-okul-yapilacak/haber/29394/tr

MEB (2023, 2 Mayıs). Bakan Özer, CNN TÜRK'te eğitim gündemini değerlendirdi. Mayıs 2024, https://www.meb.gov.tr/bakan-ozer-cnn-turkte-egitim-gundemini-degerlendirdi/haber/29785/tr

MEB (2023, 21 Mart). Depremden en çok etkilenen 4 ilde eğitim öğretime kademeli olarak başlanacak. Mayıs 2024, *https://www.meb.gov.tr/depremden-en-cok-etkilenen-4-ilde-egitim-ogretimekademeli-olarak-baslanacak/haber/29406/tr*

MEB (2023, 23 Mart). Bakan Özer: Deprem bölgesindeki on ilden nakledilen öğrencilerin dönüş nakilleri başladı. Mayıs 2024, https://www.meb.gov.tr/bakan-ozer-deprem-bolgesindeki-on-ildennakledilen-ogrencilerin-donus-nakilleri-basladi/haber/29424/tr

MEB (2023, 24 Mart). 45 bin öğretmen alımına ilişkin atama takvimi ve branş bazında kontenjan dağılımı açıklandı. Mayıs 2024, https://www.meb.gov.tr/45-bin-ogretmen-alimina-iliskin-atama-takvimive-brans-bazinda-kontenjan-dagilimi-aciklandi/haber/29432/tr

MEB (2023, 27 Mart). 2022-2023 eğitim öğretim yılı 16 haziran'da tamamlanacak, uzatma yapılmayacak. Mayıs 2024. https://www.meb.gov.tr/2022-2023-egitim-ogretim-yili-16-haziranda-tamamlanacak-uzatma-yapilmayacak/haber/29460/tr#:~:text=Hatay'dan%20%C3%B6nemli%20bir%20duyuruyu,Herhangi%20bir%20uzatma%20yapmayaca%C4%9F%C4%B1z

MEB (2023, 5 Nisan).Deprem Bölgesindeki 4 İlde Görev Yapan Öğretmenlere İlave "İsteğe Bağlı Yer Değişikliği Hakkı". Mayıs 2024, https://www.meb.gov.tr/deprem-bolgesindeki-4-ilde-gorev-yapan-ogretmenlere-ilave-istege-bagli-yer-degisikligi-hakki/haber/29537/tr#:~:text=Mill%C3%AE%20E%C4%9Fitim%20Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1nca%20Ad%C4%B1yaman%2C%20Hatay,ba%C4%9Fl%C4%B1%20yer%20de%C4%9Fi%C5%9Fikli%C4%9Fi%20hakk%C4%B1%20verildi

MEB (2023, 7 Nisan). Bakan Özer, Osmaniye'de afet koordinasyon toplantısına katıldı. Mayıs 2024, https://www.meb.gov.tr/bakan-ozer-osmaniyede-afet-koordinasyon-toplantisina-katildi/haber/29566/tr

MEB (2023, 9 Mart). Afet bölgesinde tüm kademelerdeki öğrenciler için 1.717 noktada eğitim devam ediyor. Mayıs 2024, https://www.meb.gov.tr/afet-bolgesinde-tum-kademelerdeki-ogrencilericin-1717-noktada-egitim-devam-ediyor/haber/29278/tr

MEB (2023, 9 Mayıs). Bakan Özer, yaz okullarına ilişkin detayları açıkladı. Mayıs 2024, https://www.meb.gov.tr/bakan-ozer-yaz-okullarina-iliskin-detaylari-acikladi/haber/29845/tr

MEB (2023, 9 Şubat). Deprem bölgesindeki illerde öğrenciler için ikinci dönemde devam koşulu aranmayacak. Mayıs 2024, https://www.meb.gov.tr/deprem-bolgesindeki-illerde-ogrenciler-icin-ikincidonemde-devam-kosulu-aranmayacak/haber/28991/tr

MEB (2023a). 6 Şubat depremi sonrası eğitim öğretim ile ilgili alınan kararlar: 6 Şubat-13 Nisan 2023. Mayıs 2024, 13-04-2023-egitim öğretim kararlar (1).pdf - Google Drive

MEB (2023b). 6 Şubat depremi sonrası eğitim öğretim ile ilgili alınan kararlar: 6 Şubat - 24 Nisan 2023. Mayıs 2023, 24-04-2023-egitim öğretim kararlar.pdf - Google Drive

MEB ÖRGM (2023, 24 Nisan). Özel eğitim ihtiyacı olan öğrenciler için afet sonrası uyum etkinlikleri kitabı yayımlandı. Mayıs 2024, http://orgm.meb.gov.tr/www/ozel-egitim-ihtiyaci-olanogrenciler-icin-afet-sonrasi-uyum-etkinlikleri-kitabi-yayimlandi/icerik/2336

MEB ÖRGM (2023, 7 Nisan). Psikososyal destek projesi başladı. Mayıs 2024. https://orgm.meb.gov.tr/www/psikososyal-destek-projesi-basladi/icerik/2332

Olağanüstü Hâl Kapsamında Bazı Tedbirlerin Alınması Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. (2023, 31 Mart). *Resmî Gazete* (Sayı: 32149). Haziran 2024. *https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.138.pdf*

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (17 Mart 2023). 2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu. https://www.sbb.gov.tr/2023-kahramanmaras-ve-hatay-depremleri-raporu/

TÜBİTAK. https://tubitak.gov.tr/tr/burslar

YÖK (2023, 10 Mayıs). Depremzede öğrencilere deprem bölgesindeki devlet üniversitelerinde yüzde 25 ek kontenjan. Mayıs 2024. https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2023/depremzede-ogrencilere-illerindeki-devlet-universitelerinde-yuzde-25-ek-kontenjan.aspx

YÖK (2023, 17 Şubat). Soru Cevap YÖK. Mayıs 2024. https://www.yok.gov.tr/HaberBelgeleri/Haber%20%C4%B0%C3%A7erisindeki%20Belgeler/Dosyalar/2023/uzaktan-egitime-iliskin-sorular-ve-cevaplar.docx

YÖK (2023, 3 Mart), Yükseköğretim Kurulu Başkanı Özvar. Mayıs 2024. https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2023/depremden-etkilenen-ogrencilerden-katki-payi-ve-ogrenim-ucreti-alinmayacaktir.aspx#:~:text=%E2%80%9CResmi%20Gazete'de%20bug%C3%BCn%20yay%C4%B1mlanan,pay%C4%B1%20ve%20%C3%B6%C4%9Frenim%20%C3%BCcreti%20al%C4%B1nmayacak

YÖK (2023, 30 Mart). YÖK Başkanı Özvar, 2022-2023 Eğitim ve Öğretim Yılı Bahar Dönemi'ne ilişkin alınan yeni kararları açıkladı. Haziran 2024. https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2023/yok-baskani-ozvar-2022-2023-egitim-ogretim-bahar-donemi-ne-iliskin-alinan-yeni-kararlari-acikladi.aspx

YÖK (2024, 6 Şubat). Üniversiteler depremzedeler için kenetlendi. Mayıs 2024. https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2024/universiteler-depremzedeler-icin-kenetlendi.aspx

ASRIN FELAKETİNİN KAHRAMANMARAŞ TURİZMİ ÜZERİNE POTANSİYEL ETKİLERİ

Nadire Karademir

GİRİŞ

Doğal yollarla ya da insan eliyle kademeli ve ani olarak ortaya çıkan, insanların maddi ve manevi bir şekilde etkilendiği olaylar afet olarak tanımlanmaktadır. Afetler can ve mal kaybına, yaralanmalara, üretimin aksayıp ürünlerin zarar görmesine, temel hizmetlerin aksamasına, insanların yaşamlarının sekteye uğramasına, şehirlerin altyapılarının zarar görmesine, ekonomik kayıpların olmasına ve sosyolojik-psikolojik etkilere sebebiyet vermektedir (Carter, 2008). Afet ile turizm arasında çok kompleks bir ilişki olmakla birlikte meydana gelen afetin etki alanının genişliği, mekânın coğrafi, kültürel ve toplumsal yapısı gibi birçok parametreler afetin turizm üzerine olan etkisinin boyutunu ortaya çıkarmaktadır. Bu durumda turizm sektörü, afetlere karşı potansiyel anlamda savunmasız ve hassas bir hâle gelmektedir. Turizm tüm dünyada hızla gelişen sektörlerden biri olarak ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel anlamda da toplumsal yapı üzerinde önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü bu sektör bacasız sanayi olarak, ülkelerin kalkınmalarını çok daha az maliyet ile sağlayabilecek olan nadir sektörlerden birisidir. Bu nedenle hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için büyük önem taşımaktadır.

Yapısı nedeniyle turizm sektörü krizlere karşı oldukça edilgen bir pozisyondadır. Uluslararası turizm talebi geçmişten günümüze artış göstermekte lakin yaşanan bir afet diğer tüm faaliyetler gibi turizm sektörünü de yavaşlatmakta, depremler, salgın hastalıklar, ekonomik krizler, politik belirsizlikler, terör/savaş gibi durumlar karşısında turizm çok hızlı kayıplar yaşayabilmektedir. Doğal afetler dünyada tüm ülkeler için olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Afetler alt/üstyapıya zarar verdiği gibi, kültürel miras ögelerine, müzelere, turistik

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi ve İstiklal Üniversitelerinin ilgili birimlerinden, mesleki sivil toplum kuruluşlarından, konuyla ilgili meslek odalarından Kahramanmaraş turizmi için destek alınarak bir yol haritasının oluşturulması önem arz etmektedir.

*Turizmin aktif hâle getirilmesi Kahramanmaraş'ın tekrardan canlandırılması adına etkili olabilir. Lakin Adıyaman'da ve GAP Bölgesi'nde hazırlıkları yapılan projelerin benzerlerinin hızlı bir şekilde yörede de hayata geçirilmesi ve yöreye özgü özel turizm modellemelerinin yapılması değer taşımaktadır. Kahramanmaraş'ı ulusal ve uluslararası camiada ziyaret edilmek, yatırım yapılmak istenen bir mekân olması için yörede tüm paydaşların deprem öncesi tecrübelerinden de yararlanılarak bütüncül bir yaklaşımla uzun soluklu çalışmalar yapılmalıdır.

*Kahramanmaraş özgün değerler, kültürel miras ögeleri, yerleşik beceri konularında bir marka şehir olma adına önemli avantajlara sahiptir. Yörenin potansiyel yatırım alanlarının geliştirilmesi, yerel halka çok daha yüksek gelir düzeyi sağlanması, turizm sayesinde ekonomik gelirin ve sosyolojik çeşitliliğin artması ile Maraş Dondurmasının dünyada ulaştığı tanınırlığa tüm turistik değerleri ile ulaşabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

AFAD. (2023). 06 Şubat 2023 Pazarcık (Kahramanmaraş) Mw 7.7 Elbistan (Kahramanmaraş) Mw 7.6 Depremlerine İlişkin Ön Değerlendirme Raporu.

Alili, M. (2017). Avrupa'daki ve Türkiye'deki Hüzün Turizmi Destinasyonlarının Karşılaştırması Üzerine Teorik Bir Çalışma. *Uluslararası Global Turizm Araştırmaları Dergisi*, *1*(1), 37-50.

Bayram, S. & Çiftçi, G. (2021). The Effects of Earthquakes on Tourism: Evidence from Turkey, Journal of Tourism, Leisure and Hospitality, TOLEHO, 2021, 3(2): 82-94

Carter, W. N. (2008). Disaster Management A Disaster Manager's Handbook. Mandaluyong City: Asian Development Bank Published.

Chiou, C.-R., Huang, M.-Y., Tsai, W.-L., Lin, L.-C. & Yu, C. P. (2013). Assessing Impact of Natural Disasters on Tourist Arrivals: The Case of Xitou Nature Education Area (XNEA), Taiwan. International Journal of Tourism Sciences, 13(1), 47-64.

DOĞAKA. (2020). Kahramanmaraş İl Turizm Stratejisi ve Eylem Planı (2020 – 2024). Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı.

Eser, N & Uçar, Ö. (2021). Son Şans, Afet ve İkinci Şans Turizmi Geleceğin Turizm Trendleri Olabilir Mi? Kavramsal Bir Değerlendirilme, 1. Ulusal – 5. Uluslararası Turizm Kongresi "İç Turizm", 15-17 Ekim, 2021, Balıkesir, Detay Yayıncılık, 1431-1441.

Ewing, B. T., Kruse, J. B., & Özdemir, Ö. (2004). *Disaster Loses in the Developing World: Evidence from the August 1999 Earthquake in Turkey* (No. 2004/19). Discussion Paper.

Gözübol, A.M. Yüksel, F.A., & Sezgin, N. (2004). Kahramanmaraş'ın Depremselliği. Kahramanmaraş Sempozyumu, s: 1489-1495.Kahramanmaraş.

Göçen, Ö. G. S., Yirik, Ş., & Yilmaz, Y. (2011). Türkiye'de krizler ve krizlerin turizm sektörüne etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *16*(2), 493-509.

Karadeniz, C. B. (2023). Deprem ve Turizm İlişkisi. *Tüm Yönleriyle Depremler Ve Etkileri*, 35-64,Editör: Prof. Dr. Emel Çetinkaya, Ankara.

Karademir, N; Sandal, E. K., & Urhan, F. B. (2018). Kahramanmaraş'ta Turizm Algısı, Doğu Coğrafya Dergisi: Haziran-2018, Yıl:23, Sayı: 39, Sayfa:45-64.

Kelman, I. & Doods, R. (2009). Kelman: Disaster Ethics Developing a Code of Ethics for Disaster Tourism. International Journal of Mass Emergencies and Disasters, 27(3), s. 272–296. Erişim:https://www.researchgate.net/profile/RachelDodds2/

KRDAE. (2023). 06 Şubat 2023 Sofalaca-Şehitkamil, Gaziantep; Ekinözü-Kahramanmaraş ve 20 Şubat 2023 Hatay Depremleri (Ön Değerlendirme Raporu).

Kurniasari, N., Haloho, H. N., & Christian, A. E. (2019). Tourism Image Recovery Strategy Post-Natural Disasters in Indonesia. Jurnal IPTA, 7(2), 107-123.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2022). Konaklama istatistikleri. https://yigm.ktb.gov.tr/TR 201120/konaklama-istatistikleri.html (Erişim Tarihi: 24.09.2023).

Mızrak, M. Yaşar Ezgi, Y., Erğun, S. Kadırhan, G., & Çelik, S. (2021). Turizm Paydaşlarının Bakış Açısı ile Şırnak İli Turizm Sorunları ve Çözüm Önerileri. (Edt.: Hüseyni, İ., Çelik, S., Sakur, R. & Uygur, M. N.). Ekonomik, Siyasal ve Sosyal Boyutlarıyla Şırnak. ss. 377-396. Paradigma Yayınevi.

Naeem, N., & Rana, I. A. (2020). Tourism and Disasters: A Systematic Review from 2010-2019. Journal of Extreme Events, 7(01n02), 2030001.

Okafor, L. E., Adeola, O., & Folarin, O. (2021). Natural Disasters, Geography, and International Tourism. In: Economic Effects of Natural Disasters: Theoretical Foundations, Methods, and Tools. pp.55-76. Academic Press.

Ongun, U., Kervankıran, İ., & Çuhadar, M. (2021). Kültür ve Kırsal Turizm Destinasyonlarına Yönelik Çevrimiçi Yorumlarının İncelenmesi: Şirince Köyü Örneği. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, *5*(1), 219-235.

Palutoğlu, M., & Şaşmaz, A. (2017). 29 November 1795 Kahramanmaraş Earthquake, Southern Turkey. *Bulletin of the Mineral Research and Exploration*, *155*(155), 187-202.

Pehlivan, T. (2023). 2023 Depremlerinin Gaziantep Gastronomi Turizmi Üzerine Potansiyel Etkileri. *Turizm Alanında Çok Yönlü Araştırmalar*, s:139.

Şen, S. (2023). Kahramanmaraş Depremlerinin Ekonomiye Etkisi. Diplomasi ve Strateji Dergisi, 4(1), 1-55.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu), (2023). https://www.tuik.gov.tr/. (Erişim Tarihi:12.02.2024).

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2023). Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu. (https://www.sbb.gov.tr/2023- kahramanmaras-ve-hatay-depremleri-raporu/, E.T.: 19.09.2023).

URL-1: https://www.ktu.edu.tr/dosyalar/huam_d87be.pdf, (Erişim Tarihi. 12.02.2023)

URL-2: https://kahramanmaras.ktb.gov.tr/TR-150380/geleneksel-el-sanatlari.html. (Erişim Tarihi: 12.08.2023)

URL-3: https://kahramanmaras.bel.tr/. (Erişim Tarihi:12.11.2023)

URL-4:https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44799/illere-gore-korunmasi-gerekli-tasinmaz-kultur-varligi istatistigi.html. (Erişim Tarihi:12.12.2023)

URL-5: www.hurriyet.com.tr/gundem/kahramanmarastaki-tarihi-camiler-depremde-hasar-gordu-42221199. (Erişim Tarihi: 23.03.2023).

URL-6: www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/depremde-tarihi-kahramanmaras-kalesi-de-hasar-gordu, 3v2UPhHu8U6tlwazMiy6Q/WIYT_wN2qU2dSyIEuc0Omg.03.2023. (Erişim Tarihi: 09.12.2023)

URL-7: www.haberturk.com/eshab-i-kehf-kulliyesi-depremi-hasarsiz-atlatti-3569901. (Erişim Tarihi: 21.03.2023).

URL-8:www.aa.com.tr/tr/asrin-felaketi/depremde-zarar-gormeyen-3-bin-500-yillik-maras-fili-korumaya-alindi/2838377. (Erişim Tarihi:19.12.2023)

URL-9:https://www.edetv.com.tr/kahramanmarasta-kurulacak-deprem-muzesinin-ilk-esyalari-belli-oldu. (Erişim Tarihi:12.11.2023)

URL-10:https://www.maraskimlik.com/ekonomi/suleymanli-zeytun-kultur-koyu-projesi-hayata-geciyor-h26947.html. (Erişim Tarihi:12.10.2022)

URL-11:https://www.aksutvhaber.net/kultur-ve-turizm-bakani-mehmet-nuri-ersoy-kahramanmarasa-geldi. (Erişim Tarihi:12.10.2023)

URL-12:https://www.turizmguncel.com/haber/depremde-coken-saffron-hotel-ile-ilgili-dikkat-ceken-bilgi. (Erişim Tarihi:12.03.2023)

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

6 ŞUBAT DEPREMİNİN ŞEHRİN KÜLTÜR VE EDEBİYAT HAYATINA YANSIMASI: KAHRAMANMARAŞ İLİ ÖRNEĞİ

Ramazan Avcı

GİRİŞ

Asrın felaketi olarak tanımlanan 06 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri, çok sayıda can kaybının yaşanmasına ve fiziksel yıkımlara yol açarken bireyin ve toplumun kültürel ve sanatsal hayatını da önemli ölçüde etkilemiştir. Depremden hemen sonra barınma, beslenme, giyinme, sağlık gibi inanların yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamak için devlet-millet-sivil toplum kuruluşları ve gönüllülerin iş birliğiyle olağanüstü bir çalışma sürdürülmüş, iyileştirme çalışmaları yapılmış ve yapılmaktadır. Ancak insanların yaşamsal ihtiyaçlarının karşılanması dışında onların duygu, düşünce ve psikolojik olarak normalleşmesi, hayata bağlanabilmesi için özellikle kültürel ve sanatsal alanlarda mekânlara, etkinliklere ve sanatsal ürünlere olan ihtiyaçlarının karşılanması da gerekmektedir.

Bir edebiyat şehri olarak tanınan, kendini edebiyat aracılığıyla anlatmayı seven Kahramanmaraş; acılarını, sevinçlerini, düşüncelerini şiire, ağıda, hikâyeye dökmeyi tercih eden bir şehirdir. Ağıt yakmak, yaşanan doğal ve beşerî afetleri destanlarla anlatmak, sosyal hayattaki aksaklıkları taşlamalarla dile getirmek; aşkını, sevincini, kederini şiirle yansıtmak bu şehrin geleneğinde vardır. Nitekim Kahramanmaraş, deprem öncesinde edebiyat şehri alanında UNESCO Yaratıcı Edebiyat Şehirleri ağına katılmak üzere başvuruda bulunmuş ve bu konuda bir süreç başlamıştır.

Kahramanmaraş'ta edebiyat-kültür-sanat alanında faaliyet gösteren çok sayıda sivil toplum kuruluşu ve kültür-edebiyat mekânları bulunmaktaydı. Depremle birlikte kültürün ve sanatın icra edildiği bu mekânların yıkılması veya hasar görmesi normalleşme sürecinde özellikle edebiyatı bir terapi unsuru olarak gören önemli bir kesimi yeni mekân arayışlarına yönlendirmiştir.

KAYNAKÇA

AVCI, Ramazan, *Kahramanmaraş Eğitim Tarihi*, Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kahramanmaraş, 2021

CEYLAN, Sercan, "Deprem Gerçeği ve Kurmaca: Modern Türk Öyküsünde Deprem Temsilleri", *Yitiksöz Sanat Edebiyat ve Düşünce Dergisi*, S.18, Ağustos 2024, s. 23, ss.23-27

ÇELİKSERT, Cihat (Ed.), *En Soğuk Gün 6 Şubat 2023*, Elbistan, 2024

DEMİR, Hacer, Engizek'in Karı Gibi, *Türkiye'nin En uzun Gecesinin Kısa Hikâyesi Sıfır Noktası, (*Editörler: Kübra Kuruali, Aleyna Ayan), Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Yayınları s. 25

GEÇER, Genç Osman, "1939 Büyük Erzincan Depremi'nin Modern Türk Şiirine Yansımaları", *Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt 3, Sayı 4, Yaz/Haziran 2023, ss.112-160

KURT, Celalettin; BİLİR, Lütfi, *Her Yanım Çığlık*, Onikişubat Belediyesi Yayınları, 2023

ÖZALP, Ömer Hakan, *Büyük Felaket Elbistan Depremi*, İstanbul, 2024

SOLAK, İbrahim, DOĞAN, Arslan, "Maraş'ta Yaşanan Doğal Afetler (XIX. – XX. Yüzyıl)", *Maraş Araştırmaları 1*, Ed. İbrahim Solak, Konya, 2020

TİMUR, Kemal (Ed); ŞİMŞEK, Tacettin (Ed); AVCI, Ramazan (Ed), *Deprem Hikâyeleri*, Kitap Ağacı Yayınları, Kahramanmaraş, 2024

TOPALOĞLU, Bekir, "Zilzâl Sûresi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2013 İstanbul, Cilt: 44, ss. 420-421

Yitiksöz, "Maraş'tan Kara Haber Geldi", *Yitiksöz Aylık Sanat Edebiyat ve Düşünce Dergisi*, S.16, 2023, s.5

BİR FELAKETİN ARDINDAN SATIRLARA YANSIYANLAR

Kemal Timur

Takdim

6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş merkezli yaşanan iki büyük deprem çerçevesinde kaleme alınan bu yazıda, konunun daha iyi anlaşılması için Kahramanmaraş'a gelme sürecimiz, bizzat her iki büyük depremi de evin içinde yaşayan biri olarak ailemle neler yaşadığımız kısaca anlatıldıktan sonra tarihte bu bölgede yaşanan depremler, deprem edebiyat ilişkisi, asrın felaketiyle ilgili düzenlenen hikâye yarışması, dereceye giren yarışmacılar, kitap olarak basılan hikâyeler ve yarışmaya sunulan bu öyküler içerisinde örnek olarak seçilen bir hikâye üzerinde durulacaktır.

Kahramanmaraş'ta Asrın Felaketini Yaşamak

Düzce Üniversitesindeki akademik hayatım ve çalışmalarım devam ederken babamın ani hastalığı dolayısıyla Adıyaman iline yakın bir üniversitede çalışma niyetim oluşmuştu. Gaziantep Üniversitesinde çalışmaya niyetlenmişken Kahramanmaraş'tan bir teklif gelince oraya gitmeye karar verdim. Hikâye uzun ama neticede resmî prosedürler yerine getirildikten sonra Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesine atamam yapıldı. 19 Mayıs 2019 tarihinde Düzce'den Kahramanmaraş'a geldim ve 20 Mayıs 2019 tarihinde göreve başladım. Yaklaşık bir hafta Kahramanmaraş'ta ev aradım. En sonunda Yedikule Sitesinin F Blokun en üst katında büyükçe bir evi yeni tanıştığım Maraşlı bir dostun katkılarıyla kiraladım. Sonra tekrar Düzce'ye döndüm. Ev taşıma işleri başladı. Eşyalar yola çıktı. Akşamüzeri komşum ve meslektaşım Fevzi Hoca'ya evin anahtarını bırakarak ailemle birlikte kendi arabamızla yola revan olduk. Öbür gün Kahramanmaraş'a vardık. Eşyamız kiraladığımız daireye taşındı. Ev taşımak bizi ailece çok yormuştu. 27 Mayıs 2019 tarihinde de Bölüm Başkanlığı

KAYNAKÇA

Arslantaş, Nuh, (2003), *İslâm Dünyasında Depremler ve Algılanma Biçimleri*, Gelenek Yayıncılık, İstanbul.

Aslantaş, Nuh, (2013), "Zelzele" maddesi, *TDV Ansiklopedisi*, Cilt 44.

Efe, Recep, (2000), *Gölcük ve Düzce Depremleri 1999*, Çantay Kitabevi, İstanbul.

Gökhan, İlyas, (2024), "Maraş Depremleri" Maddesi, *Kahramanmaraş Ansiklopedisi*, Cilt: 7, Editör: İbrahim Solak, KSÜ Yayınları.

Gökmenzâde Hacı Çelebi, *İşaretnüma*, (Ankara Cebeci Halk Ktp. nr. 1314).

Günay, Cahit, (2024), "Müdür Bey Öldü", *Deprem Hikâyeleri, Hepimiz Öldük Bazılarımızı Gömdüler*, Editörler: Kemal TİMUR, Tacettin ŞİMŞEK, Ramazan AVCI, Kitap Ağacı Yayınları, Ankara.

Lengeranlı, Yunus, (1999), "Ülkemizin Deprem Gerçeği: Tarihi Perspektif, Bugün ve Gelecek", Türkiye Günlüğü, S. 57, Ankara.

Sakin, Orhan, (2002), *Tarihsel Kaynaklara Göre İstanbul Depremleri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Sancaklı, Nusret, (2004), *Marmara Bölgesi Depremleri*, Kastaş Yayınları, İstanbul.

Timur, Kemal; Şimşek, Tacettin; Avcı, Ramazan, (2024), *Deprem Hikâyeleri, Hepimiz Öldük Bazılarımızı Gömdüler*, Kitap Ağacı Yayınları, Ankara, 499s.

Tuygun, Ünal, (1992) *1992 Erzincan Zelzelesi*, Kervan Yayınları, Erzincan.

Wikipedia: https://tr.wikipedia.org/wiki/2023_Kahramanmara%C5%9F_depremleri (Erişim Tarihi: 2024).

Wikipedia: https://tr.wikipedia.org/wiki/G%C3%B6kmenz%C3%A2de_Hac%C4%B1_%C3%87elebi (Erişim Tarihi: 2024).

Yazıcı, Nesimi, (2003), *Ocak 1898 Balıkesir Depremi ve Sonrası*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara.

KAHRAMANMARAŞ İLİNİN JEOLOJİK ÖZELLİKLERİ

Alican Kop

GİRİŞ

14.346 km²'lik yüz ölçümü ile Türkiye'nin 11. büyük ili olan Kahramanmaraş ili, 37-38 kuzey paralelleri ile 36-37 doğu meridyenleri arasında yer alan konumu ile kuzeyde Sivas, kuzeydoğuda Malatya, kuzeybatıda Kayseri, doğuda Adıyaman, batıda Adana, güney-güneybatıda Osmaniye ve güney-güneydoğuda ise Gaziantep illeriyle komşu durumdadır. Kahramanmaraş ili, Antalya ve Adana olmak üzere başlıca iki bölüme ayrılan Akdeniz Bölgesi'nin doğudaki Adana Bölümü'nün en kuzeydoğu ucunda yer almaktadır. Bu nedenle Kahramanmaraş ili, Akdeniz bölgesinin İç, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri ile sınırını oluşturmaktadır. İlin sahip olduğu toprakların büyük bölümü Akdeniz Bölgesi'nde yer almakla beraber kuzeyde Nurhak, Ekinözü, Afşin ve Elbistan ilçeleri Doğu Anadolu, Pazarcık ilçesinin doğusundaki oldukça sınırlı bir alan ise Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin sınırları içerisinde kalmaktadır (Şekil 1).

Kuzey kesimleri oldukça dağlık olan Kahramanmaraş ili, morfolojik açıdan genel olarak dağ kuşakları ve bunlar arasında kalan çöküntü alanlarını içermektedir. Doğu ve Güneydoğu Torosların Kahramanmaraş il sınırları içerisinde yer alan başlıca uzantıları; Tahtalı, Binboğa, Nurhak, Dibek, Kartalkaya, Engizek, Berit, Amanos ve Ahır dağlarıdır. Belirtilen ana dağ kuşaklarının içerisinde Gani, Balık, Çınarpınar, Armut, Kaman, Koç, Salavan, Kızıldağ ve Işık dağları gibi biraz daha küçük münferit dağlar yer almaktadır (Şekil 1).

Kahramanmaraş kent merkezi ise etrafı yüksek dağlarla çevrili bir havzanın kuzey kenarında kurulmuştur. Kent merkezinin güneybatısında Kahramanmaraş ve Gaziantep illeri arasında Kartalkaya Dağları uzanmaktadır. Kentin hemen kuzeyinde Ahır Dağı, daha kuzeyinde ise Engizek ve Berit Dağları bulunmaktadır. Güneybatıda Antakya ilinden kuzeye doğru uzanan Amanos (Ga-

KAYNAKLAR

Açıkbaş, D., 1978. Çukurca-Köprülü-Yığınlı (Hakkari ili) alanının jeolojisi ve hidrokarbon olanakları (İÜFF Tatbiki Jeoloji Kürsüsü, jeoloji yüksek mühendisliği diploma çalışması): TPAO Arama Grubu, Rapor No: 2303. 67s. (yayımlanmamış).

Allen, C.R., 1969. Active faulting in northern Turkey. Division of Geological Sciences, California Institute of Technology, Contribution No. 1577.32 pp.

Arpat, E. ve Şaroğlu, F., 1972. Doğu Anadolu Fayı ile ilgili bazı gözlem ve düşünceler, MTA Dergisi, 78, 33–39.

Arpat, E. ve Şaroğlu, F., 1975. Türkiye'deki bazı önemli genç tektonik olaylar, TJK Bülteni, 18/1, s. 91-101.

Aslaner, M., 1973. İskenderun-Kırıkhan bölgesindeki ofiyolitlerin jeolojisi ve petrografisi: MTA yayım, no. 150, 71 s., Ankara.

Atan, O. R, 1969. Eğribucak-Karacaören (Hassa)-Ceylanlı-Dazevleri (Kınkhan) arasındaki Amanos dağlan jeolojisi: MTA yayınlan, no. 139, 85 s., Ankara.

Ateş, Ş., Mutlu, G., Osmançelebioğlu, R., Duman, T.Y., Özata, A., Özerk, O.C., Karakaya Gülmez, F., Yeleser, L., Aksoy, A. ve Çiçek, İ., 2008, Kahramanmaraş İli ve Kentsel Alanların (İl-İlçe Merkezleri) Yerbilim Verileri. Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, Rapor No: 11028, 229 s., Ankara.

Baydar, O. Yergök, A.F., 1996. Güneydoğu Anadolu-Kenar Kıvrım Kuşağı, Amanos Dağları Kuzeyi ve Doğu Torosların Jeolojisi. M.T.A. Enst. Derleme Rap. No: 9944 (Yayınlanmamış), Ankara.

Brown, T.E., 1959. Stratigraphic report Hassa area, petroleum district VII Southeast Turkey: American Overseas Petroleum Limited, Rapor No: 312, yayınlanmamış.

Dean, W. T., Krummenacher, R., 1961. Cambrian trilobites from the Amanos Mountains, Turkey: Paleontology, vol. 4., Part 1, pp. 71-81, pl. 10, London.

Dewey, J.F., 1976. Seismicity of northern Anatolia. Bulletin of the Seismological Society of America 66, 843–868.

Duman, T.Y. ve Emre, Ö., 2013. The East Anatolian Fault: geometry, segmentation and jog characteristics. In A.H.F. Robertson, O. Parlak, U.C. Ünlügenç (Eds.), Geological Development of Anatolia and the Easternmost Mediterranean Region, 372, 495–529. Geological Society, London, Special Publications.

Emre, Ö., Duman., T.Y., Olgun, Ş., Elmacı, H. ve Özalp, S., 2012. 1:250.000 Ölçekli Türkiye Diri Fay Haritası, Gaziantep (NJ37-9) paftası, Ankara.

Emre, Ö., Duman, T.Y., Özalp, S., Elmacı, H., Olgun, Ş. ve Şaroğlu, F., 2013, Açıklamalı Türkiye Diri Fay Haritası. Ölçek 1:1.250.000, 89s., Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, Özel Yayın Serisi-30 (ISBN: 978-605-5310-56-1), Ankara-Türkiye.

Ergin, M. H. 2018. Kılavuzlu-Yenicekale-Çuhadarlı (Kahramanaraş) arasında kalan Miyosen birimlerinin stratigrafisi ve mikropaleontolojik özellikleri. KSU: Fen Bilimleri Enstitüsü, YL Tezi, 96 s., Kahramanmaraş.

Gözübol, A.M. ve Gürpınar, O., 1980. Kahramanmaraş Kuzeyinin Jeolojisi ve Tektonik Evrimi. Türkiye 5. Petrol Kong., Jeoloji-Jeofizik Bild., s. 21-29, Ankara.

Gül, M. A., 2000. Kahramanmaraş Yöresinin Jeolojisi. Hacettepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 304 s.

Hempton, M.R., 1982. The North Anatolian fault and complexities of continental escape. Journal of Structural Geology 4, 502–504.

Herece, E., 2008. Doğu Anadolu Fayı (DAF) Atlası, Ankara MTA Genel Müdürlüğü, 359s.

Janetzko, P., 1972, Geologische Untersuchungen an der Ostflanke des südlichen Amanos-Gebirges zwischen İslahiye und Hassa: Geotekt. Forschungen, 42, 1-34.

Ketin, İ., 1948, U ber die tektonisch-mechanischen Folgerungen aus den grossen anatolischen Erdbeben des letzten Dezenniums. Geologische Rundschau 36, 77–83.

Ketin, İ., 1966. Güneydoğu Anadolu' nun Kambrien teşekkülleri ve bunların Doğu İran Kambrieni ile mukayesesi: MTA Derg. No. 66, Ankara.

Koçyiğit, A.,1984. Güneybatı Türkiye ve Yakın Dolayında Levha İçi Yeni Tektonik Gelişim, T.J.K, Bült., 27, 1.16, Ankara.

Kürçer, A., Kayadibi, Ö., 2017. Kahramanmaraş Fay Zonu'ndan İlk Paleosismolojik Veriler, Aktif Tektonik Araştırma Grubu (ATAG) 21. Çalıştayı, 26-28 Ekim Afyon Kocatepe Üniversitesi Jeoloji Mühendisliği Bölümü, Bildiri Özetleri Kitapçığı, s. 35.

Kürçer, A., Elmacı, H., Özdemir, E., Güven, C., Güler, T., Avcu, İ., Olgun, Ş., Avcı, H. O., Aydoğan, H., Yüce, A. A., Çetin, F. E., Ayrancı, A., Akyol, Z., Soykasap, Ö. A., Altuntaş, G., Demirörs, U., Karayazı, O., Bayrak, A., Özalp, S., 2023. 06 Şubat 2023 Pazarcık (Kahramanmaraş) Depremi (Mw 7,7) Saha Gözlemleri ve Değerlendirmeler. MTA Genel Müdürlüğü, Rapor No: 14138, 187 s., Ankara.

Le Pichon, X. and Angelier, J., 1979. The Aegean arc and trench system: a key to the neotectonic evolution of the eastern Mediterranean area, Tectonophysics, 60, 1-42.

McClusky, S., Balassanian, S., Barka, A., Demir, C., Ergintav, S., Georgiev, I., Gürkan, O., Hamburger, M., Hurst, K., Kahle, H., Kastens, K., Kekelidze, G., King, R., Kotzev, V., Lenk, O., Mahmoud, S., Mishin, A., Nadariya, M., Ouzounis, A., Paradissis, D., Peter, Y., Prilepin, M., Reilinger, R., Şanlı, İ., Seeger, H., Tealeb, A., Toksöz, M. N. and Veis, G., 2000. Global Positioning System constraints on plate kinematics and dynamics in the eastern mediterranean and Caucasus. Journal of Gephysical Research, 105, 5695-5719.

McKenzie, D.P., 1972. Active tectonics of the Mediterranean region. Geophys. J.R. Astr. Soc., 30, 109-185.

MTA, 2023, 06 Şubat 2023 Pazarcık (Kahramanmaraş), 06 Şubat 2023 Elbistan (Kahramanmaraş) ve 20 Şubat 2023 Yayladağı (Hatay) Depremleri Bilgi Notu. MTA Genel Müdürlüğü, Jeoloji Etütleri Dairesi Başkanlığı, 8 Mayıs 2023, 11 s., Ankara.

Reilinger, R.E., McClusky, S.C., Oral, M.B., King, W. ve Toksöz, M.N., 1997. Global Positioning System measurements of present-day crustal movements in the Arabian-Africa-Eurasia plate collision zone. J. Geophy. Res., 102, 9983–9999.

Reilinger, R., McClusky, S., Vernant, P., Lawrence, S., Ergintav, S., Cakmak, R., Ozener, H., Kadirov, F., Guliev, I., Stepanyan, R., Nadariya, M., Hahubia, G., Mahmoud, S., Sakr, K., ArRajehi, A., Paradissis, D., Al-Aydrus, A., Prilepin, M., Guseva, T., Evren, E., Dmitrotsa, A., Filikov, S.V., Gomez, F., Al-Ghazzi, R., Karam, G., 2006. GPS constraints on continental deformation in the Africa-Arabia-Eurasia continental collision zone and implications for the dynamics of plate interactions. Journal of Geophysical Research, 111, B05411, doi:10.1029/2005JB004051.

Şaroğlu, F., Emre, Ö. ve Kuşçu, İ., 1992. The East Anatolian fault zone of Turkey. Annales Tectonicae, 99–125 (Special Issue-Supplement to Volume VI).

Şengör, A.M.C., 1979. The North Anatolian Transform Fault: its age, offset and tectonic significance. J. Geol. Soc., London, 136, 269–282.

Şengör, A.M.C., 1980. Türkiye'nin neotektoniğinin esasları, TJK yayını, 40s.

Şengör, A.M.C. ve Kidd. W.S.F., 1979. Post-collisional tectonics of Turkish-Iranian plateau and a comparison with Tibet. Tectonophysics, 55, 361-376.

Şengör, A.M.C., Yılmaz, Y., 1981. Tethyanevolution of Turkey, A platetectonicapproach, Tectonophysics., 75, 181-241.

Şengör, A.M.C. ve Canıtez, N., 1982. The North Anatolian fault. In: Berckhemer, H., Hsul, K. (Eds.), Alpine and Mediterranean Geodynamics. American Geophysical Union, Geodynamics Series, vol. 7, pp. 205– 216.

Şengör, A.M.C., Görür, N. ve Şaroğlu, F., 1985. Strike-slip faulting and related basin formation in zones of tectonic escape: Turkey as a case study. In: Biddle K.T., Christie-Blick N. (Eds.), Strike-slip Faulting and Basin Formation, Soc. Econ. Paleontol. Mineral. Sp. Pub., 37, pp. 227–264, Oklahama.

Yalçın, N.,1980. Amanosların litolojik karekterleri ve güneydoğu Anadolu'nun evrimindeki anlamı: Türkiye Jeol. Kur. Bült., c.23, s. 21-30.

Yıldırım, M., 1989. Kahramanmaraş kuzeyindeki (Engizek-Nurhak dağları) tektonik birliklerin jeolojik, petrolojik incelenmesi, (Doktora tezi): İstanbul Ün. Fen Bil. Enst., 306 s. (TPAO Arama Grubu, Rapor no. 2970).

Yılmaz, Y., 1984. Türkiye'nin jeolojik tarihinde magmatik etkinlik ve tektonik evrimle ilişkisi: Türkiye Jeol. Kur. Bült., lhsan Ketin Simpozyumu Özel Sayısı, 63-81, Ankara.

Yılmaz, Y., Yiğitbaş, E., & Yıldırım, M., 1987. Güneydoğu Anadolu'da Triyas sonu tektonizması ve bunun jeolojik anlamı, Türkiye 7. Petrol Kongresi (pp.9-10). Ankara.

www.koeri.boun.edu.tr

NANOBİLİM VE NANOTEKNOLOJİ

Türkiye'de Nanobilim ve Nanoteknoloji Politika ve Stratejileri

---

Prof. Dr. Orhan Güvenen Dr. Cemal Yılmaz

nobel bilimsel

NANOBİLİM VE NANOTEKNOLOJİ
Türkiye'de Nanobilim ve Nanoteknoloji Politika ve Stratejileri
Prof. Dr. Orhan Güvenen, Dr. Cemal Yılmaz

Yayın No.: 2334
ISBN: 978-625-393-998-4
E-ISBN: 978-625-393-999-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Güvenen, Orhan., Yılmaz, Cemal.
Nanobilim ve Nanoteknoloji Türkiye'de Nanobilim ve Nanoteknoloji Politika ve Stratejileri /
Orhan Güvenen, Cemal Yılmaz
1. Basım, XVIII + 318 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-998-4
E-ISBN: 978-625-393-999-1
1. Nanoteknoloji 2. Nanobilim 3. Türkiye'de Nanoteknoloji 4. Nanoscience 5. Nanotechnology

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ ..... **V**

ÇİZELGELER LİSTESİ ..... **Xİİİ**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **XV**

KISALTMALAR ..... **XVİİ**

GİRİŞ **1**

1. Bölüm
NANOTEKNOLOJİ DEVRİMİ **13**

1.1. Kısa Tarihçe 15

1.2. Nanoteknolojide Temel Kavram ve Tanımlar 17

1.3. Nanoteknolojinin Etkileşim ve Uygulama Alanları 34

1.4. Nanoteknolojiler ve Transdisipliner Bilim Yöntemi 73

1.5. Nanobilim ve Nanoteknolojilerde Küme Optimali 76

2. Bölüm
NANOBİLİM VE NANOTEKNOLOJİDE KÜRESEL GÖSTERGELER VE TÜRKİYE **81**

2.1. Ülkelerin Nanoteknoloji Alanında Geliştirdikleri Kamu Belgeleri 81

2.2. Ülkelerin Nanoteknoloji Ar-Ge Programları 87

2.3. Ülkelerin Nanoteknolojide Bilimsel Yayınları 104

2.4. Ülkelerin Nanoteknolojide Geliştirdikleri Standartlar 110

2.5. Ülkelerin Nanoteknolojide Aldıkları Patentler 115

2.5.1. ABD Patent Ofisine (USPTO) Tescil Ettirilmiş Nanoteknoloji Patentleri 118

2.5.2. Avrupa Patent Ofisine (EPO) Tescil Ettirilmiş Nanoteknoloji Patentleri 121

3. Bölüm
TÜRKİYE'NİN NANOTEKNOLOJİ POLİTİKA VE STRATEJİLERİ **125**

3.1. Türkiye'de Bilim, Teknoloji ve Nanoteknoloji Politika ve Stratejileri (1923-2023) 126

3.1.1. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı Dönemi (1934-1938) 126

3.1.2. İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı Dönemi (1938-1942) 127

3.1.3. İkinci Dünya Savaşı ve Sonrası Dönem (1939-1960) 127
3.1.4. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1963-1967) 128
3.1.5. İkinci, Üçüncü ve Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planları Dönemi (1968-1983) .. 129
3.1.6. Beşinci, Altıncı, Yedinci, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planları Dönemi (1985-2000) 130
3.1.7. Dokuzuncu, Onuncu ve On Birinci Kalkınma Planları Dönemi (2003-2023) . 132
3.1.7.1. Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi ve BTYPK 133
3.1.7.2. 2000'li Yılların Başında Belirlenen Öncelikli Alanlar 133
3.1.8. Diğer Kamu ve Kamu Nitelikli Kurumlarca Hazırlanan Nanoteknoloji Belgeleri 135
3.1.8.1. Nanobilim ve Nanoteknoloji Stratejileri (Vizyon 2023 Projesi Nanoteknoloji Strateji Grubu) 135
3.1.8.2. Ulusal Bilim ve Teknoloji Politikaları (2003-2032 Strateji Belgesi) 136
3.1.8.3. Türkiye Sanayi Stratejisi Belgesi (2015-2018) 137
3.1.8.4. Türkiye Sanayi Stratejisi Belgesi: VI. Uygulama, İzleme ve Değerlendirme Raporu (2018) 138
3.1.8.5. Türkiye'nin Sanayi Devrimi: Dijital Türkiye Yol Haritası (2018) 138
3.1.8.6. Türkiye Nanoteknoloji Stratejisi ve Eylem Planı (2017-2018) 139
3.1.8.7. 2023 Sanayi ve Teknoloji Stratejisi (2019) 141
3.1.9. Özel Sektör Belgelerinde Nanoteknoloji 143
3.1.9.1. TÜSİAD Raporu Uluslararası Rekabet Stratejileri: Nanoteknoloji ve Türkiye (2008) 144
3.1.9.2. DEİK EU Talks: Nanoteknolojide Yeni Gelişmeler ve Yakın Gelecekteki Etkileri Raporu 146
3.2. Türkiye'nin Ar-Ge Politika, Strateji ve Programları 147
3.2.1. Türkiye'nin Ar-Ge Verileri 150
3.2.2. Türkiye'de Ar-Ge Harcamalarının Sektörel Dağılımı 151
3.2.3. Türkiye'de Ar-Ge Alanında Çalışanların Sayısı 152
3.3. Nanoteknolojide Devlet-Üniversite-Sanayi İş Birliği Politika ve Stratejileri 157

4. Bölüm
TÜRKİYE'NİN NANOTEKNOLOJİ POLİTİKA VE STRATEJİLERİNİN SONUÇLARI 163
4.1. Türkiye'de Ortaöğretimde Nanoteknoloji 164
4.2. Türkiye Üniversitelerinde Nanoteknoloji 167
4.3. Türkiye'de Nanoteknoloji Ar-Ge Merkezleri 171

4.3.1. 6550 Sayılı Kanun Kapsamında Yeterlik Almış Ar-Ge Merkezleri.....172
4.3.1.1. UNAM - Bilkent Üniversitesi Ulusal Nanoteknoloji Araştırma Merkezi.....173
4.3.1.2. SUNUM - Sabancı Üniversitesi Nanoteknoloji Araştırma ve Uygulama Merkezi.....180
4.3.1.3. GÜNAM - ODTÜ Güneş Enerjisi Araştırma ve Uygulama Merkezi.....188
4.3.1.4. MEMS - ODTÜ Mikro Elektro Mekanik Sistemler Merkezi.....194
4.3.1.5. CÜNAM - Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Nanofotonik Uygulama ve Araştırma Merkezi.....199
4.3.1.6. İBG - İzmir Biyotıp ve Genom Merkezi.....204
4.3.1.7. TARLA - Türk Hızlandırıcı ve Işınım Laboratuvarı.....213
4.3.2. Üniversitelere Bağlı Diğer Ar-Ge Merkezleri.....217
4.4. Türkiye'de Nanoteknoloji Alanında Yapılan Akademik Tezler.....219
4.4.1.1. Tezlerin Konuları.....229
4.5. Türkiye'de Nanoteknoloji ile İlgili Yapılan Bilimsel Yayınlar.....231
4.6. Türkiye'nin Aldığı Nanoteknoloji Patentleri.....233
4.7. Türkiye'de Nanoteknoloji Standardizasyonu için Yapılan Belgeler.....236
4.8. Türkiye'de Nanoteknolojili Ürün ve Hizmet Ticareti.....245

5. Bölüm
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....261
5.1. Türkiye'nin Nanoteknoloji Politika ve Stratejilerinin Değerlendirilmesi.....261
5.2. Türkiye'nin Ar-Ge Politika, Strateji ve Programlarının Değerlendirilmesi.....263
5.3. Türkiye'nin Devlet-Üniversite-Sanayi İş Birliğinin Değerlendirilmesi.....266
5.4. Türkiye'de Nanoteknoloji Eğitiminin Değerlendirilmesi.....269
5.5. İthalata Bağımlılık.....271

6. Bölüm
ÖNERİLER.....277
6.1. Ulusal Nanoteknoloji Politika ve Stratejileri Kapsamında Öneriler.....277
6.2. Ulusal Nanoteknoloji Eğitim Programları Oluşması Kapsamında Öneriler.....283
6.2.1. İlköğretim Düzeyinde Nanoteknoloji Eğitimi Kapsamında Öneriler.....284
6.2.2. Ortaokul Düzeyinde (5-8. Sınıflar) Nanoteknoloji Eğitimi Kapsamında Öneriler. 286
6.2.3. Lise Düzeyinde (9-12. Sınıflar) Nanoteknoloji Eğitimi Kapsamında Öneriler.... 286

6.2.4. Üniversite Lisans ve Lisansüstü Nanoteknoloji Eğitimi Kapsamında Öneriler...287
6.2.5. Diğer Nanoteknoloji Eğitim ve Eğitim Faaliyetleri Kapsamında Öneriler 290
6.2.5.1. Yetenek Geliştirme Eğitim Programları 290
6.2.5.2. Öğretmenlerin ve Eğiticilerin Eğitilmesi 291
6.2.5.3. Nanoteknoloji Eğitiminde Uluslararası İş Birliklerinin Geliştirilmesi .291
6.2.5.4. Nanoteknoloji Festival ve Yarışmaları 291
6.2.5.5. Nanoteknolojide Üniversite-Sanayi İş Birliği Eğitimleri 292
6.3. Türkiye Bütüncül Nanoteknoloji Etiği Geliştirilmesi Kapsamında Öneriler.....292
6.3.1. Nanoteknolojide Toplumsal Farkındalığı Kapsamında Öneriler 294
6.4. Nanoteknolojide İş Dünyası Kapsamında Öneriler 296
6.5. Nanoteknolojide İthalat Bağımlılığına Karşı Öneriler 298
6.5.1. Yerel Nanoteknoloji Ekosisteminin İnşa Edilmesi Kapsamında Öneriler 298
6.5.2. Nanoteknolojide Sanayi-Üniversite İş Birliği Kapsamında Öneriler.....300
6.5.3. İthalatın Yerini Alacak Yerel Üretim ve Stratejileri Kapsamında Öneriler 302
6.5.4. Nanoteknolojide Kamu-Özel Sektör İş Birliği Kapsamında Öneriler.....303
6.5.5. Nanoteknolojik Yerel Tedarik Sistemi Kurulması Kapsamında Öneriler.....304
6.6. Küresel Trendlerle Uyumlu Ürünlerin Ticarileşmesi Kapsamında Öneriler 305
6.7. İhracat Pazarı Genişletme ve Rekabet Gücü Oluşturma Kapsamında Öneriler.....307
6.8. Dijitalleşme ve Akıllı Üretim Teknolojileri Kullanımı Kapsamında Öneriler.....308

KAYNAKÇA 311

KAYNAKÇA

Alfeeli, Bassam, Ma'moun Al-Rawashdeh, Ali Bumajdad, Haider Al Lawati, Mohamed Abdelgawad, Zouhair M Baccar, Issam Ben Salem ve Faysal Benaskar. "A review of nanotechnology development in the Arab World". *Nanotechnology Reviews* 2, sy 3 (2013): 359-77.

Allhoff, F, P Lin ve D Moore. "Nanoteknoloji nedir ve neden önemlidir". *Bilimden Etiğe* 1 (2017).

Appelbaum, Richard P, Rachel Parker ve Cong Cao. "Developmental state and innovation: nanotechnology in China". *Global Networks* 11, sy 3 (2011): 298-314.

Arslan, Ömer. "Kamu-üniversite-sanayi iş birliği yapılanma çalışmalarının Türkiye sanayisinin gelişimine olası katkıları". *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 5, sy 3 (2017): 823-49.

Aybarç, Uğur. "Stratejik teknoloji yönetimi açısından nanoteknolojinin değerlendirilmesi ve bir uygulama / The evaluation of nanotechnology in terms of strategic technology management and a practice". Yüksek Lisans, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, 2007. (Tez No 207837).

Ayhan, Ahmet. *Dünden bugüne Türkiye'de bilim-teknoloji ve geleceğin teknolojileri*. Güriş Holding, 2002.

Aytac, Zeynep ve Tamer Uyar. "Institute of Materials Science & Nanotechnology, UNAM-National Nanotechnology Research Center, Bilkent University, Ankara, Turkey". *Core-Shell Nanostructures for Drug Delivery and Theranostics: Challenges, Strategies and Prospects for Novel Carrier Systems*, 2018, 375.

B Nagy, János. "The past, the present and the future of nanotechnologies". *Acta Materialia Transylvanica (EN)* 4, sy 1 (2021): 1-8.

Başcıllar, Mehmet, Mustafa Karataş ve Merve Deniz Pak Güre. "Dijital çağda sosyal algoritmalar: yapay zekâ ve sosyal hizmet". *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 22, sy 56 (2022): 539-65.

Baysal, Nurten. "1,5 ve 3,0 T manyetik rezonans görüntüleme sistemlerinin dental metal alaşımların ve zirkonyumun karakteristik özelliklerine ve seramikle bağlantısına etkisinin incelenmesi / Effects of 1,5 and 3,0 t magnetic resonance imaging (MRİ) systems on the characteristic properties of dental metal alloys and zirconium, and their ceramic adhesion". Diş Hekimliği Uzmanlık, GATA / Sağlık Bilimleri Enstitüsü / Protetik Diş Tedavisi Ana Bilim Dalı, 2015. (Tez No 452321).

Binning, G, H Rohrer, Ch Gerber ve E Weibel. "Surface studies by scanning tunneling microscopy". İçinde *Scanning tunneling microscopy*, 31-35. Springer, 1982.

BSTB. "Türkiye Nanoteknoloji Stratejisi ve Eylem Planı (2017-2018)", 2013, 1-7.

Burri, Regula Valérie. "Imaginaries of science and society: Framing nanotechnology governance in Germany and the United States". *Dreamscapes of modernity: Sociotechnical imaginaries and the fabrication of power* 233 (2015).

Calignano, Giuseppe. "Italian organisations within the European nanotechnology network: presence, dynamics and effects". *DIE ERDE-Journal of the Geographical Society of Berlin* 145, sy 4 (2014): 241-59.

Chang, Robert. "NCLT Contributions to Nanoscience Education at the Undergraduate Level". İçinde *APS March Meeting Abstracts*, J7-001, 2008.

Chubais, Anatoly. "RUSNANO: fostering innovations in Russia through nanotechnology". İçinde *USRBC 18th Annual Meeting From Silicon Valley to Skolkovo: Forging Innovation Partnerships: 2010 October 20*, C. 21, 2010.

Çalışkan, Gencay Genç. "Güncel kompozit rezinlerin renk stabilitelerinin in vitro olarak değerlendirilmesi". Diş Hekimliği Uzmanlık, İstanbul Medipol Üniversitesi, Diş Hekimliği Fakültesi, Restoratif Diş Tedavisi Ana Bilim Dalı, 2015. (Tez No 476325).

Çark, Özgür, İlker Yıldız ve Alper Talha Karadeniz. "Sanayi 4.0 kapsamında işletmeler açısından büyük veri". *International Journal of Multidisciplinary Studies and Innovative Technologies* 3, sy 2 (2019): 114-20.

Dağ, Ahmet. "Yeni Teknolojiler Bağlamında Eğitim ve Eşitsizlik". *Alanyazın*, 2022, 73-80.

Dede, Yavuz. "Nano-ölçek aygıt yapımı amaçlı supramoleküller / Supramolecules for constructing nanoscale devices". Yüksek Lisans, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Fakültesi, Kimya Ana Bilim Dalı, 2002. (Tez No 119211).

Demirel, Nazlı. "Nanobiyoteknoloji ile Sürdürülebilir Bitki Sağlığı ve Çevre Yönetimi". *Nanoteknoloji ve Organik Kimya*, 2023, 87.

Demirkıran, Ayşe. "Enerji Sorunlarina Nanoteknolojinin Faydalari". *İleri Teknoloji Bilimleri Dergisi* 8, sy 2 (2019): 101-8.

Doğrukol, Semih. "Piezoelektrik malzemelerin bünye denklemleri / Constituve equations of piezoelectric materials". Yüksek Lisans, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Makine Eğitimi Ana Bilim Dalı, 2002. (Tez No 128343).

DPT. "Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)", 2006.

Drexler, K. Eric. "Engines of creation 2.0." The Coming Era of Nanotechnology". *Anchor Books- Doubleday* 1986 (2006): 576. http://www1.appstate.edu/dept/physics/nanotech/EnginesofCreation2_8803267.pdf.

Drori, Issy ve Dovev Lavie. "How Do Innovation Ecosystems Emerge? The Case of Nanotechnology in Israel". *Journal of Management Studies*, 2023.

Engelmann, Wilson, Raquel Von Hohendorff ve Daniele Weber S Leal. "Nanotechnological regulations in Brazil". *Nanomaterials: Ecotoxicity, Safety, and Public Perception*, 2018, 343-64.

Ergül, Volkan ve Serhat Çakır. "Nanoteknoloji'nin Sektörel Uygulamaları." *Journal of Defense Sciences/Savunma Bilmleri Dergisi* 1, sy 43 (2023).

Erim, Bedia F. "Nikel (II) ve demir (III) nitrit komplekslerinin sulu ortamdaki ardışık oluşumunun potansiyometrik ve spektrofotometrik yöntemle incelenmesi / Potentiometric and spectrophotometric studies on the stepwise formation of cmoplexes of nicel (II) and iron (III) nitrites in aqueous solution". Doktora, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 1985. (Tez No 2104).

Erkök, Banu. "Kalkınmada Güney Kore Örneği". *İşletme Araştırmaları Dergisi* 11, sy 3 (2019): 1401-16.

Ermiş, Esra. "Study of the Interaction of Nanoparticles with Human Cells in Microfluidic Chip". Yüksek Lisans, Shahid Beheshti University / Yurt dışı Enstitü, 1983.

Eroğlu, H. *Türk İnkilap Tarihi*. Gözden Geçirilmiş Yeni Baskı. Ankara, t.y.

Ersoy, Mehmet. "Nanoteknoloji Uygulamalari ile Tekstil Yüzeylerinde Değiştirilebilen Islanabilirlik". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi* 18, sy 1 (2015): 31-37.

Fevzi Köksal ve Rahmi Köseoğlu. *Nanobilim ve Nanoteknoloji*. 2. bs. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2019.

Feynman, Richard P. "There's plenty of room at the bottom". *Engineering and Science* 23, sy 5 (1960): 22-36.

Filipponi, Luisa, Duncan Sutherland ve Interdisciplinary Nanoscience Center. "NANOYOU teachers training kit in nanotechnologies". *Interdisciplinary Nanoscience Centre, iNANO, Aarhus University*, 2010.

Fraire, Juan C., Carles Prado-Morales, Ana Aldaz Sagredo, Ainhoa G. Caelles, Florencia Lezcano, Xander Peetroons, Anna C. Bakenecker, Valerio Di Carlo ve Samuel Sánchez. "Swarms of Enzymatic Nanobots for Efficient Gene Delivery". *ACS Applied Materials & Interfaces* 16, sy 36 (11 Eylül 2024): 47192-205. https://doi.org/10.1021/acsami.4c08770.

German Government. "High-Tech Strategy 2025", 2018.

Ghazinoory, Sepehr, Fatemeh Saghafi ve Sahar Kousari. "Taking the Long View of Nanotechnology's Societal Implications: The National Iranian Nanotechnology Initiative at 10 Years". *IEEE Technology and Society Magazine* 36, sy 1 (2017): 71-80.

Göç, Ömer ve İlker Çatal. "Kanser Hastalığında Nanoteknoloji Uygulamaları". *Sağlık& Bilim*, 2022, 81.

Göker, Aykut. "Türkiye'de 1960'lar ve Sonrasındaki Bilim ve Teknoloji Politikası Tasarımları: Niçin [Tam] Uygula [ya] madık?" *ODTÜ Öğretim Elemanları Derneği Ulusal Bilim Politikası Paneli*, 2002, 2-24.

Gürbüz, Gökhan Burak. "Nanoteknoloji ve mezoskopik makina mühendisliği / Nanotechnology and mesoscopic mechanical engineering". Yüksek Lisans, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Makine Mühendisliği Ana Bilim Dalı, İmalat Mühendisliği Bilim Dalı, 2002. (Tez No 126749).

Güvenen, Orhan. "Bilim, Bilimlerarası Metodoloji, Kompleks Sistemler, Nanoteknoloji ve Küresel Dinamikler: 2013 Akademik Yılı Açılış Dersi". İstanbul Gedik Üniversitesi, 30 Eylül 2013.

———. "Impacts of Nanoscience and Nanotechnology on Socio-Economic Phenomena". *Nanotechnology Graduate Lectures, Bilkent University,* 2009.

———. "Nanoteknolojilerin Toplum ve Ekonomi Yapılarına Etkileri". *Tuncer Bulut'a Armağan,* Mülkiyeliler Birliği yayını 1 (2015): 187-205.

———. Some Comments on the Decision-Making Structures, Accountability, Globalization and the Limits to Growth. In: Proceedings of the Conference on Statistics, Science and Public Policy, Ed. AM Herzberg and RW Oldford. 2003. cap. 4.

———. "Transdisciplinary Science Methodology as a Necessary Condition in Research and Education". *Transdisciplinary Journal of Engineering & Science* 7, sy 1 (2016). https://doi.org/10.22545/2016/00080.

Halaçoğlu, Derya Merve. "Farklı kaide materyallerinin kanal tedavili dişlerdeki stres dağılımı üzerine etkilerinin üç boyutlu sonlu elemanlar analizi ile değerlendirilmesi / Evaluation of the effect of different base materials on the stress distribution of the endodontically treated teeth with 3d finite element analysis". Diş Hekimliği Uzmanlık, Başkent Üniversitesi, Diş Hekimliği Fakültesi, Restoratif Diş Tedavisi Ana Bilim Dalı, 2015. (Tez No 625659).

Ho, Shirley S, Jiemin Looi, Yan Wah Leung, Mesfin Awoke Bekalu ve Kasisomayajula Viswanath. "Comparing the knowledge gap hypothesis in the United States and Singapore: The case of nanotechnology". *Public Understanding of Science* 29, sy 8 (2020): 835-54.

Hucker, Charles O. *The Ming Dynasty: Its Origins and Evolving Institutions*. University of Michigan Press, 2020.

Irmak, Muhammet Enes. "Çimentolu kompozitlerde nano katkıların kullanılabilirliği". Master's Thesis, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, 2022.

ISO. "Biological evaluation of medical devices Part 22: Guidance on nanomaterials. ISO/TR 10993-22:2017", 2017. https://www.iso.org/obp/ui/en/#iso:std:iso:tr:10993:-22:ed-1:v1:en.

———. "Nanotechnologies Vocabulary Part 1: Core vocabulary", 2023.

Işıktan, Figen. "Teknik dekor yöntemlerinin özgün seramik yapıtlarda kullanımı / The use of the methods of technical decor on the original ceramic works of art". Sanatta Yeterlik, Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Seramik ve Cam Tasarımı Ana Sanat Dalı, 2007. (Tez No 211122).

İnce, Sebahat Gökçe. "Nano-hidroksiapatit içeren diş macunlarının mine erozyonu üzerindeki remineralizasyon etksinin in-situ olarak incelenmesi / In situ remineralization of eroded enamel BY nano-hydroxyapatite toothpastes". Diş Hekimliği Uzmanlık, Süleyman Demirel Üniversitesi, Diş Hekimliği Fakültesi, Restoratif Diş Tedavisi ve Endodonti Ana Bilim Dalı, 2015. (Tez No 420092).

Jürgens, Björn vd.. "Nanotechnology in Spain: technology watch by patents", 2016.

Katti, Kalpana S, Haneesh Jasuja, Sharad V Jaswandkar, Sibanwita Mohanty ve Dinesh R Katti. "Nanoclays in medicine: a new frontier of an ancient medical practice". *Materials Advances* 3, sy 20 (2022): 7484-7500.

Kaya, Avni. "Yenidoğan döneminde meme büyümesi olan bebeklerde plazma kisspeptin düzeyleri / Plasma kisspeptin levels infants with breast growth in newborn period". Tıpta Yan Dal Uzmanlık, Atatürk Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Ana Bilim Dalı, Çocuk Endokrinolojisi ve Metabolizma Bilim Dalı, 2014. (Tez No 361422).

Keskin, Bülent. "Bilişim sistemlerinin stratejik yönetim açısından önemi / Importance of informatic technologies for strategic management". Yüksek Lisans, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Strateji Bilimi Ana Bilim Dalı, 2008. (Tez No 220142).

Khan, Mehmood Ul Hassan. "Saudi Arabia's vision 2030". *Defence Journal* 19, sy 11 (2016): 36.

Kiliçbay, Ahmet. *Türk ekonomisi: modeller, politikalar, stratejiler*. Türkiye is Bankasi Kültür, 1985.

Koray, Tufan. "İzmir Körfezi'nin mikroplanktonunda meydana gelen değişimlerde ortam faktörlerinin rolü". Yüksek Lisans, Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 1985. (Tez No 19552).

Kozhukharov, Vladimir ve M Machkova. "Nanomaterials and nanotechnology: European initiatives, status and strategy". *Journal of Chemical Technology and Metallurgy* 48, sy 1 (2013): 3-11.

Kömürcüoğlu, Meltem Bektaş. "Farklı yüzey hazırlama işlemlerinin güncel CAD/CAM restoratif materyaller-rezin bağlantı değerlerine etkisinin araştırılması / Effect of different surface treatments on bond strength of novel CAD/CAM restorative materials to resin cement". Diş Hekimliği Uzmanlık, Ordu Üniversitesi, Diş Hekimliği Fakültesi, Protetik Diş Tedavisi Ana Bilim Dalı, 2015. (Tez No 515527).

Köroglu, Yavuz. "Yapay zeka'nın teorik ve pratik sınırları". *Bogaziçi Üniversitesi Yayınevi*, 2017, 1-10.

Kumar, Nand, Neha Wadehra, Ruchi Tomar, Shama, Sanjeev Kumar, Yogesh Singh, Sushanta Dattagupta ve Suvankar Chakraverty. "Observation of shubnikov-de haas oscillations,

planar hall effect, and anisotropic magnetoresistance at the conducting interface of euo-ktao3". *Advanced Quantum Technologies* 4, sy 1 (2021): 2000081.

Kurt, Ali Osman ve Mehmet Emin Göler. "Anadolu'da ilk tapınak: Göbeklitepe". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 21, sy 2 (2017): 1107-38.

Lavasanifar, Afsaneh. "Dr. Mike Fleischauer, National Research Council-National Institute for Nanotechnology". *We Thank Our Partners*, 2017, 12.

Li, Zesheng, Jie Xu, Zhiguang Wu, Bin Guo ve Qiang He. "Liquid Metal Swimming Nanorobots". *Accounts of Materials Research* 3, sy 1 (28 Ocak 2022): 122-32. https://doi.org/10.1021/accountsmr.1c00233.

License, Single User, U. S. D. Multi, User License, U. S. D. Enterprise License, U. S. D. Pages ve Published Date. "Global Nanotechnology Market Size, Status and Forecast 2019-2025", 2019.

LUTZ, Emine Elif VATANOĞLU ve Mustafa Levent ÖZGÖNÜL. "Nanoteknolojinin Genetik Uygulamalarda Kullanımı ve Etik". *Turkiye Klinikleri Medical Ethics, Law and History-Special Topics* 7, sy 2 (2021): 31-35.

Marks, Karl. *Capital*. 4. bs. Ankara: Sol Yayınları, 1996.

MEB. *Ortaöğretim Fen Bilimleri Uygulamaları Dersi I-II Öğretim Programı*. Ankara: MEB, 2023.

———. *Ortaöğretim Kimya Dersi Öğretim Programı*. Ankara: MEB, 2018.

Minatec. "Minatec Micro and Nanotechnology", 2024.

National Science and Technology Council Committee on Technology. "National Science and Technology Council Committee on Technology Subcommittee on Nanoscale Science, Engineering and Technology Nanotechnology Grand Challenge in the Environment : Research Planning Workshop Report Vision for Nanotechnology R & D in the Nex". *Environmental Protection*, 2003.

NNI. "Economic Impact Analysis: 20 Years of Nanotechnology Investments 2002-2022". The Parnin Group, 2023. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/ https://parningroup.com/wp-content/uploads/2023/11/NSF-Economic-Impact-Analysis_Report_ForDistribution.pdf.

NSTC. "The National Artificial Research and Development Strategic Plan". *National Science and Technology Council*, sy June (2019): 50. www.nitrd.gov.

Oğuz, Ece İrem. "Farklı rezin esaslı yapıştırma simanlarının sitotoksik özelliklerinin in vitro olarak incelenmesi / In vitro evaluation of cytotoxicty of different resin based luting cements". Diş Hekimliği Uzmanlık, Ankara Üniversitesi, Diş Hekimliği Fakültesi, Protetik Diş Tedavisi Ana Bilim Dalı, 2015. (Tez No 503392).

Okmeydan, Selin Bitirim. "Yeni iletişim teknolojilerini sorgulamak: Etik, güvenlik ve mahremiyetin kesiştiği nokta". *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi* 5, sy 1 (2017): 347-72.

Okumuş, Hacer Şaduman, Betül Gür ve Elif Güneren Genç. "The cross-country comparison of poverty reduction", 2011, 1-21.

Okyay, Mustafa. "Devlet, bilim ve üniversite ilişkisine eleştirel bir değerlendirme: Türkiye'de kamu-üniversite-sanayi iş birliği", 2023.

Organisation, World Intellectual Property. "What is Intellectual Property ? What is Intellectual Property ?" *WIPO Publication* 450(E) (2016): 25. https://doi.org/10.1016/j.neuroimage.2005.10.001.

Öner, M Atilla, Fatih Karaca, Senem Göl Beşer ve Hakkı Yıldırmaz. "Comparison of nanotechnology acceptance in Turkey and Switzerland". *International Journal of Innovation and Technology Management*, 2013.

Parisi, Claudia, Mauro Vigani ve Emilio Rodríguez-Cerezo. "Agricultural nanotechnologies: what are the current possibilities?" *Nano Today* 10, sy 2 (2015): 124-27.

Pekşen, Fahrettin H.Y. "99m Technetium-nanocolloid ile enflamatuvar lezyonların değerlendirilmesi". Tıpta Uzmanlık, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Nükleer Tıp Ana Bilim Dalı, 1989. (Tez No 7506).

Polatoğlu, Gökhan M. "İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı (1938-1942)" 6, sy 1 (2017).

Publications, Statnano. "Nanotechnology Patents in USPTO and EPO in 2015", 2016.

Rosenbaum, Bob, Mariana Ardetz, Daphne Getz ve Daniel Shefer. "Israel's Nanotechnology Research Landscape: A Survey of Israeli Nanotechnology Capabilities and Technology Transfer Policies". *Nanotech. L. & Bus.* 4 (2007): 109.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. "Türkiye Sanayi Stratejisi Belgesi (2015-2018), VI. Uygulama, İzleme ve Değerlendirme Raporu (1 Ocak-20 Haziran 2018 Döneminde Gerçekleştirilen Faaliyetler)", 2018.

Sarıgöz, Okan. "Bilgi Toplumunun Eleştirisi ve Türkiye'de Modern Eğitimin Gerçekleştiremedikleri". *Electronic Journal of Vocational Colleges* 2, sy 1 (2012).

Sharifzadeh, Mohammad. "Nanotechnology sector report". *Cronus Capital Markets, 1st Quarter*, sy s 5 (2006).

StatNano. "Nanotechnology published patent applications in USPTO (Patent)", 2020. http://statnano.com/report/s99.

STB ve DDO. "Ulusal Yapay Zeka Stratejisi 2021-2025". T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ve T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi, 2021.

Suarez, Marcela ve Gabriela Dutrenit. "The role of policy incentives in the reproduction of asymmetries within nanotechnology knowledge networks". *Science and Public Policy* 42, sy 1 (2015): 59-71.

SUNUM. "SUNUM Faaliyet Raporu 2023". İstanbul: Sabancı Üniversitesi Nanoteknoloji Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2023.

Şaşmaz, Mehmet Zeki. "İsrail, Hollanda ve Çin tarım modelleri ışığında Güneydoğu Anadolu Projesi bölgesinde tarımsal gelişme", 2023.

Şengil, Ahmet Zeki. "Teknolojik değişim süreci: Nanoteknoloji ve nanotıp". *İstanbul ve Ankara'da aile hekimliği uygulamalarının başladığı bugünlerde bu konuları dergimize taşımak* 84 (2010).

Tanatar, B. "Professor Salim Ciraci". *Solid State Communications* 124 (2002): 441.

Taniguchi, Norio. "On the basic concept of'nano-technology'". İçinde *Proc. Intl. Conf. Prod. Eng. Tokyo, Part II, 1974*. Japan Society of Precision Engineering, 1974.

Tanyolaç, Bahadır. "Geleceğin teknolojileri ülke stratejisini nasıl yönlendirmelidir / How the strategy of the country should be lead by the emerging technologies." Yüksek Lisans, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, Bilim ve Teknoloji Stratejileri Ana Bilim Dalı, 2007. (Tez No 210694).

T.C. Cumhurbaşkanlığı. "Onbirinci Kalkınma Planı (2019-2023)", 2019.

Tort. "Elektro-çekim yöntemiyle farklı polimerlerle hazırlanan nanoliflerin ornidazollü ve ornidazolsüz formlarının mikrobiyolojik etkinliğinin ve pulpa hücreleri üzerine olan sitotoksik etkisinin incelenmesi / Investigation of the microbiological efficacy and the cytotoxic effect of the nanofibers, with and without ornidazole, prepared by electrospinning method using different polymers, on the pulp cells". Diş Hekimliği Uzmanlık, GATA, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Restoratif Diş Tedavisi ve Endodonti Ana Bilim Dalı, 2015. (Tez No 452325).

Torun, İshak. "Endüstri Toplumunun Oluşmasında Etkili Olan İktisadi ve Sina-i Faktörler", 2003.

Turkan, Yavuz. "The effects of nanotechnology investments on costs". *Journal of Economics Finance and Accounting* 2, sy 4 (2015).

TÜBİTAK. 1505 Üniversite Sanayi İşbirliği Destek Programı (2013).

———. "Nanobilim ve Nanoteknoloji Stratejileri; Vizyon 2023 Projesi Nanoteknoloji Strateji Grubu". Ankara, Ağustos 2004.

TÜBİTAK, BTYK-. "Türk Bilim ve Teknoloji Politikası: 1993-2003". *Bilim ve Yüksek Teknoloji Kurulu 2. Toplantısı 3 Şubat 1993*, 1993. http://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/BTYPD/btyk/2/2btyk_karar.pdf.

TÜSİAD. "Uluslararası Rekabet Stratejileri: Nanoteknoloji ve Türkiye". *TÜSİAD Rekabet Stratejileri Dizisi* 11, sy 0212 (2008).

Tüylek, Zülfü. "Nanoteknolojinin çevre ve insan sağlığı üzerindeki riskleri". *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Fen ve Mühendislik Dergisi* 2, sy 2 (2017): 1-12.

———. "Nanoteknolojinin çevre ve insan sağlığı üzerindeki riskleri". *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Fen ve Mühendislik Dergisi* 2, sy 2 (2017): 1-12.

UNAM. "Ulusal Nanoteknoloji Araştırma Merkezi Faaliyet Raporu 2022". Bilkent Üniversitesi UNAM, 2022.

———. "Ulusal Nanoteknoloji Araştırma Merkezi Faaliyet Raporu 2023". Bilkent Üniversitesi UNAM, 2023.

USA. "The National Nanotechnology Initiative: strategic plan". *National Science and Technology Council*, sy December (2007): 46.

Uslan, Orhan. "Nanoteknoloji ve nanoteknolojinin tarımda uygulama alanları". Master's Thesis, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, 2023.

Valkárová, Alice. "The European Research Council". *Nuclear Physics News*. Taylor & Francis, 2022.

Walhout, Bart ve Kornelia Konrad. "Practicing responsible innovation in NanoNextNL". *Bowman, D.; Dijkstra, A.; Fautz, C*, 2015.

Woodson, Thomas S. "Research inequality in nanomedicine". *Journal of Business Chemistry* 9, sy 3 (2012): 133-46.

Wu, Maw Kuen, Tsung Tsan Su ve Tsing Tang Song. "NATIONAL NANOTECHNOLOGY PROGRAM IN TAIWAN". İçinde *Emerging Nanotechnology Power: Nanotechnology R&D and Business Trends in the Asia Pacific Rim*, 333-57. World Scientific, 2009.

Yıldırım, Güler. "Tam seramik sistemlerin kenar ve iç uyumlarının mikro bilgisayarlı tomografi ile incelenmesi / Evaluation of marginal and internal adaptation of all ceramic systems with micro-computed tomography". Diş Hekimliği Uzmanlık, İnönü Üniversitesi, Diş Hekimliği Fakültesi, Protetik Diş Tedavisi Ana Bilim Dalı, 2015. (Tez No 387182).

Yıldırım, Tamer. "Nanoteknoloji Öğretimi Üzerine Yapılan Çalışmaların Uluslararası Literatür Kapsamında Tematik İncelenmesi". *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, sy 52 (2021): 77-96.

Yıldız, Bahadır, Hale Ilgaz ve S. Sadi Seferoğlu. "Türkiye'de Bilim ve Teknoloji Politikaları: 1963'ten 2013'e Kalkınma Planlarına Genel Bir Bakış". *Akademik Bilişim Muğla Üniversitesi*, 2010, 10-12. https://www.researchgate.net/profile/SSadi_Seferoglu/publication/228860566_Turkiye'de_Bilim_ve_Teknoloji_Politikalari_1963'ten_2013'e_Kalkinma_Planlarina_Genel_Bir_Bakis/links/0deec525ad5e5ed3f2000000.pdf.

Yılmaz, Cemal. *Sağlık Turizminde Sağlık Serbest Bölgeleri; Tarihsel Arka Plan, Kavramsal Çerçeve, Dünya Örnekleri ve Türkiye İhtiyaç Analizi*. 1. bs. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2024.

Yusuf, Özer. "Nanoteknoloji'nin Askerî Uygulamalari Üzerine Bir Değerlendirme". *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 2019, 33-52.

Yücel, İsmail Hakkı. *Türkiye'de bilim teknoloji politikaları ve iktisadi gelişmenin yönü*. TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 2006.

Zhumagaziyeva, Almagul. "Nanotekstiller ve medikal alandaki uygulamaları", 2021.

RADİKALLEŞME VE DİN

El Kitabı

Editörler
Prof. Dr. Özcan Güngör
Dr. Öğr. Üyesi Huriye Yıldırım Çinar

nobel
40.yıl

RADİKALLEŞME VE DİN
EL KİTABI

Editörler: Prof. Dr. Özcan Güngör, Dr. Öğr. Üyesi Huriye Yıldırım Çinar

Yayın No.: 5763
Eğitim: 1176
ISBN: 978-625-386-045-5
E-ISBN: 978-625-386-046-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehmet Emin Sarıkaya
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Güngör, Özcan., Yıldırım Çinar, Huriye.
Radikalleşme ve Din El Kitabı / Özcan Güngör, Huriye Yıldırım Çinar
1. Basım, XVI + 524 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-386-045-5
E-ISBN: 978-625-386-046-2
1. Din Sosyolojisi 2. Uluslararası İlişkiler 3. Radikalizm 4. Dini Radikalizm 5. Selefilik ve Kült Radikal Gruplar

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İçindekiler

İthaf iii

Dedication iv

Özet v

Summary vii

Editör Hakkında ix

About The Editor x

Editör Hakkında xi

About Author xii

I. Radikalleşme Kavramı ve Tarihsel Gelişimi

Radikalleşme Nedir, Ne Değildir? Kavramsal Süreç Analizi 3
Özcan Güngör

Köktencilik, Aşırıcılık ve Terörizm Kavramları Arasındaki Farklar ve Bağlantılar 31
Mehmet Emin Sarıkaya

Radikalleşme Teorileri 47
İbrahim Halil Şimşek

II. Radikalizmin Psikososyal Boyutu ve Kaynakları

Radikalizmin Ortaya Çıkma Nedenleri ve Etkilerinin Sosyolojik Boyutları 77
Seda Müjdeci

Radikalizmin Ortaya Çıkmasında Etkili Sosyoekonomik, İdeolojik ve Kültürel Etkenler 93
Rana Kara

Radikalizmde İletişim ve Medyanın Rolü 105
Merve Kılıç

Dinî Gruplarda Radikalleşme Eğiliminin Psikososyolojik Boyutları 117
Elif Kalkan

Radikalizmin Psikolojik Kökenleri ve Radikal Kişiliklerin Oluşumu 137
Saliha Kübra Kalkan

III. Radikalizmle Mücadele Stratejileri

Radikalizmle Mücadelede Eğitimin ve Toplumsal Diyaloğun Önemi 157
Süeda Nur Uygun

Radikalizmle Mücadelede Devlet Kurumlarının Rolü 171
Meryem Sümeyye Atmaca

Radikalizmle Mücadelede Geleneksel Tasavvufi Akımların Gücü 191
Nuray Yılter

IV. Uluslararası Boyut ve Örnekler

Postkolonyal Teori Perspektifinden Afrika'da Radikal Dinî Hareketler ve Toplumsal Etkileri 213
Huriye Yıldırım Çinar

Radikalizmin Ekonomik Unsurları ve Sonuçları 235
İsmail Kaya

V. Radikalizm ve İnsan Hakları İlişkisi

Radikal Grupların İnsan Haklarına Yönelik İhlalleri 257
Hayrunnisa Dokuyucu Solak

Radikalizmin Önlenmesinde İnsan Haklarının Rolü 269
Adem Özer

Radikalizmin Yayılmasında Medyanın Rolü 285
Cennet Feyza Cömert

VI. Radikalleşme ve Kurumsal Dinler

Kült Radikalleşmesi ve Teorik Çerçevesi 301
Hilmi Demir

Ütopya-Distopya Geriliminde Bir Söylem: Selefîlik ve Vehhabilik 319
Bahar Küçük

Günümüzde Vehhabi Selefîliğin Kurumsal ve Sosyal Yapıları: Türkiye, Suudi Arabistan ve Mısır Örnekleri 333
Ali Ermiş

Hristiyan ve Yahudi Radikalizminin İslam Dünyasına Etkisi 359
Beyza Oğuz

Türkiye'de Selefiliğin Yayılışı ve Etkileri 379
Muhammed Çağatay Cebe

Hristiyan Tarihinde Radikal Figürler ve Grupların Örnekleri 395
İsmail Zeyrek

Hristiyanlık İçinde Radikalizmin Güncel Biçimleri ve Hristiyan Radikalizminin Uluslararası Güvenliğe Etkileri 417
Tuba Taşlıcalı Koç

Hristiyan Köktencilik Bağlamında Aşırıcılık ve Terörizm 433
Merve Suna Özel Özcan - Ezgi Şahin

Ortodoks Dünyası ve Radikallik: Sırp ve Rus Kilisesi Örnekleri 453
Deniz Berktay

Yahudi Köktenciliği 473
Mahmut Kökver

Siyonist Hareketin Tarihi ve Etkileri 487
Muhammed Ahmet Kurum

İsrail-Filistin Çatışması ve Radikal Yahudi Grupların Etkisi 509
Büşra Kara

Radikalleşme Nedir, Ne Değildir? Kavramsal Süreç Analizi

Özcan Güngör[*]

Araştırma Soruları

- Radikalleşme nedir ve ne değildir?
- Radikalleşme kavramının tarihsel kökenleri nelerdir?
- Radikalleşme süreci hangi aşamalardan oluşur?
- Radikalleşme ile aktivizm arasındaki temel farklar nelerdir?
- Şiddet içermeyen radikalizmin sınırları nelerdir?
- Radikalleşme terörizme nasıl dönüşür?
- Modern dünyada radikalleşme kavramının tanımlanması neden bu kadar karmaşık bir süreçtir?
- Bir süreç olarak radikalleşme ve bunun ifade ettiği anlamlar nelerdir?
- Radikalizm kavramının tanımındaki farklılıkların sebepleri nelerdir?

Giriş

Radikalleşme kavramı üzerinde uzlaşılmış bir tanım mevcut değildir. Neumann'ın belirttiği üzere, radikalleşme kavramı, bir mit olmasa da anlamı belirsizdir ve bu belirsizlik, kavram etrafında yapılan tartışmaların da muğlak bir şekilde sürmesine neden olmaktadır (Neumann, 2013). Radikalleşmenin tanımı, farklı kültürel, sosyal ve politik bağlamlarda değişiklik gösterir. Vidino'nun (2018) belirttiği gibi, bir toplumda radikal olarak görülen bir şey, başka bir toplumda meşru bir muhalefet veya aktivizm biçimi olarak kabul edilebilir (Vidino, 2018, 29). Bu farklılıklar, tarihsel deneyimler, sosyal yapılar ve toplumların karşılaştığı tehditlerin doğasıyla ilgilidir.

[*] Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Öğretim Üyesi, E-Posta: ozcangungor@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0002-0775-023X.

Kaynakça

AIVD (ty) "From Dawa to Jihad: The Various Threats from Radical Islam to the Democratic Legal Order", Ministry of the Interior and Kingdom Relations, The Hague. https://irp.fas.org/world/netherlands/dawa.pdf.

Acar, Ö. (2023). *Irak'ta radikalleşme sürecinde mezhepsel farklılaşma: Irak ve İran yanlısı Şii gruplar* (Doktora tezi, Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Güvenlik Stratejileri ve Yönetimi Anabilim Dalı). Tez Danışmanı: Prof. Dr. İbrahim Dursun. Ankara.

Alan, R. (2003). *Socio-economic roots of radicalism? Towards explaining the appeal of Islamic radicals*. Strategic Studies Institute (SSI) of the U.S. Army War College.

Alimi, E. Y., Demetriou, C., & Bosi, L. (2015). *The Dynamics of Radicalization: A Relational and Comparative Perspective*. Oxford University Press. Oxford, United Kingdom.

Aydınalp, H. (2021). Dini radikalizm: Anlamı, sınırları ve çözümü üzerine. Diyanet *Aylık Dergi*, Temmuz, 6-9.

Bingöl, O. (2016). "Suriye İç Savaşında Yabancı Savaşçılar", Merkez Strateji Enstitüsü, Rapor No. 13/I, 1-21.

Bolay, S. H. (1996). *Felsefe Doktrinler ve Terimler Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Borum, R. (2011). Radicalization into Violent Extremism I: A Review of Social Science Theories. *Journal of Strategic Security, 4*(4), 7-36.

Bramadat, P. (2014). The Public, the Political, and the Possible: Religion and Radicalization in Canada and Beyond. In P. Bramadat & L. Dawson (Eds.), *Religious Radicalization and Securitization in Canada and Beyond* (pp. 3-28). University of Toronto Press.

Cambridge Dictionary. (2024). Radical. In Cambridge.org dictionary. Retrieved from https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/radical.

Columbia University. (2022). Radical Islamic terrorism. Retrieved from https://ciaotest.cc.columbia.edu/olj/meria/meria198_karmon.html.

Crossett, C., & Spitaletta, J. A. (2010). *Radicalization: Relevant Psychological and Sociological Concepts*. U.S. Army Asymmetric Warfare Group. Fort Meade, MD.

Çapcıoğlu, İ. (2018). Radikalleşmenin ve Şiddet Yönelimli Davranışların Önlenmesinde Evrensel Değerlerin Rolü. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi,* 7(4), 3103-3111.

Dearey, M. (2010). *Radicalization: The life writings of political prisoners*. Routledge, New York.

Della Porta, D., & LaFree, G. (2012). Guest Editorial: Processes of Radicalization and De-Radicalization. *International Journal of Conflict and Violence, 6*(1), 4-10.

Demir, H. (2017). Radikalleşme Süreçlerinde İdeoloji ve İtikadi İdeolojinin Rolü Üzerine. *Ortadoğu, 80*, 11-13.

Doosje, B., Moghaddam, F. M., Kruglanski, A. W., de Wolf, A., Mann, L., & Feddes, A. R. (2016). Terrorism, radicalization and de-radicalization. *Current Opinion in Psychology, 11*, 79-84.

Efegil, E. ve Kalaycı, R. (2020), Terörle Mücadelede Güvenlik-Dışı Yöntemler, Gündoğan Yayınları.

Eroğlu, D. (2017). *IŞİD Ağları: Türkiye'de Radikalleşme, Örgütlenme, Lojistik*. İletişim Yayınları.

European Commission. (2021). *Prevention of radicalisation.* Retrieved from https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/counter-terrorism/radicalisation_en.

European Commission (2008). European Commission's Expert Group on Violent Radicalisation. *Radicalisation processes leading to acts of terrorism*. European Commission Report.

FBI. (2021). Terrorism. Retrieved from https://www.fbi.gov/investigate/terrorism

Güngör, Ö. (2024) "Göçmenlerin Radikalleşmesi" https://urad.org.tr/radikal-aglar/gocmenlerin-radikallesmesi.

Finnish Security Intelligence Service. (2022). Radical Islamist terrorism. Retrieved from https://supo.fi/en/radical-islamist-terrorism.

Harchaoui, S. (2005). *What policies towards integrating Muslims have worked and what have not worked?* The Institute for Multicultural Development FORUM.

Hoffman, B. (2007). Conference Summary. In B. Hoffman, W. Rosenau, A. J. Curiel, & D. Zimmermann (Eds.), *The Radicalization of Diasporas and Terrorism* (p. 12). RAND Corporation.

Hoskins, A., Awan, A., & O'Loughlin, B. (2012). *Radicalisation and media connectivity and terrorism in the new media ecology*. Londra: Routledge.

Hwang, J. C. (2023). *Becoming Jihadis: Radicalization and Commitment in Southeast Asia*. Oxford University Press.

Jenkins, B. (2007). Building an army of believers: Jihadist radicalization and recruitment. Testimony to the House Homeland Security Committee, RAND Corporation.

Kaya, A. (2020). Aşırıcılık ve radikalleşme farkı yaratan nedir? İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Khosrokhavar, F. (2017). *Khosrokhavar, F. (2017). Radicalization. (M. B. DeBevoise, Trans.).* The New Press, New York.

Kılıç, K. (2023). *Radikalleşme ile mücadelede istihbaratın rolü ve kapsayıcı güvenlik* (Doktora tezi, Millî Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Strateji ve Güvenlik Araştırmaları Ana Bilim Dalı). Tez Danışmanı: Doç. Dr. Zeynep Selçuk. İstanbul.

Kruglanski, A. W., Gelfand, M. J., Bélanger, J. J., Sheveland, A., Hetiarachchi, M., & Gunaratna, R. (2014). The Psychology of Radicalization and Deradicalization: How Significance Quest Impacts Violent Extremism. *Political Psychology, 35*, 69–93.

Kurum, M., & Avcı, E. (2019). Radikalizm ve Aşırıcılıktan Terörizme: Siyasal Şiddetin Araçsallaştırılması. *Güvenlik Stratejileri, 14*(28), 37-90.

Koomen, W., & van der Pligt, J. (2016). *The psychology of radicalization and terrorism*. Routledge, New York.

Lindekille, L. (2016). Radicalization, deradicalization and counter-radicalization. In R. Jackson (Ed.), *Routledge Handbook of Critical Terrorism Studies* (pp. 532). New York: Routledge.

Lorenzo-Penalva Lucas, J. (2023). Conceptual model for intentional change in violent extremist jihadist organisations. *Nation and Security*, 16(2), 4-19. https://doi.org/10.32576/nb.2023.2.1.

Lotfian, S. (2013). The Leading Causes and Regional Security Implications of the Arab Awakening. In T. Walters, R. Monaghan, & J. M. Ramirez (Eds.), *Radicalization, Terrorism, and Conflict* (pp. 2-29). Cambridge Scholars Publishing.

Mandel, D. R. (2009). Radicalization: What Does It Mean? In T. M. Pick, A. Speckhard, & B. Jacuch (Eds.), *Home-Grown Terrorism: Understanding and Addressing the Root Causes of Radicalisation Among Groups with an Immigrant Heritage in Europe* (pp. 101-113). IOS Press.

Maskaliūnaitė, A. (2015). Exploring the theories of radicalization. *International Studies: Interdisciplinary Political and Cultural Journal, 17*(1), 9-26.

McCauley, C., & Moskalenko, S. (2008). Mechanisms of Political Radicalization: Pathways Toward Terrorism. *Terrorism and Political Violence, 20*(3), 415-433.

McCauley, C., & Moskalenko, S. (2017). Understanding political radicalization: The two-pyramids model. *American Psychologist, 72*(3), 205-2016. https://doi.org/10.1037/amp0000062.

Merriam-Webster. (2024). Radicalism. In Merriam-Webster.com dictionary. Retrieved from https://www.merriam-webster.com/dictionary/radicalism

MI5. (2022). International terrorism. Retrieved from https://www.mi5.gov.uk/international-terrorism.

Moskalenko, S., & McCauley, C. (2009). Measuring political mobilization: The distinction between activism and radicalism. *Terrorism and Political Violence, 21*, 239–260.

Neumann, P. R. (2008). Introduction. In *Perspectives on Radicalisation and Political Violence, Papers from the First International Conference on Radicalisation and Political Violence*, 17-18 January 2008, London.

Neumann, P. R. (2013). The trouble with radicalization. *International Affairs, 89*(4), 873-893. https://doi.org/10.1111/1468-2346.12049.

Oxford Dictionary. (2024). Radical. In OxfordLearnersDictionaries.com. Retrieved from https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/radical_1?q=radical.

PET. (2009). *Radikalisering of terror*. Center for Terroranalyse (Denmark), Ekim 2009. Retrieved from http://www.pet.dk/upload/radikalisering_og_terror.pdf

RAND Corporation. (2022). *The Islamic State terrorist organization.* Retrieved from https://www.rand.org/topics/the-islamic-state-terrorist-organization.html.

Richards, J. (2017). *Extremism, Radicalization and Security: An Identity Theory Approach*. Palgrave Macmillan.

Rubin, G. (2021). *Migration and Radicalization: Global Futures*. Palgrave Pivot. https://doi.org/10.1007/978-3-030-69399-2

Schmid, A. P. (2013). Radicalisation, de-radicalisation, counter-radicalisation: A conceptual discussion and literature review. *International Center for Counter-Terrorism: The Hague*.

Sedgwick, M. (2010). The Concept of Radicalization as a Source of Confusion. *Terrorism and Political Violence*, *22*(4), 479-494.

Sprinzak, E. (1991). Violence and catastrophe in the theology of rabbi meir kahane: the ıdeologization of mimetic desire. *Terrorism and Political Violence, 8*(2), 133-154.

Stevens, T., & Neuman, P. (2009). Countering online radicalisation: A strategy for action. International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence (ICSR).

Türk Dil Kurumu. (2024). Köktencilik. Retrieved from https://sozluk.gov.tr

U.K. Home Office. (2011). *Prevent Strategy*. Retrieved from https://assets.publishing. service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/97976/ prevent-strategy-review.pdf.

U.S. Department of State Bureau of Counterterrorism. (2019). *Country Reports on Terrorism 2019*. Retrieved from https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/06/ Country-Reports-on-Terrorism-2019-2.pdf.

UK Government. (2022). *Proscribed terrorist groups or organisations*. Retrieved from https://www.gov.uk/government/publications/proscribed-terror-groups-or-organisations--2/proscribed-terrorist-groups-or-organisations-accessible-version.

UK Home Office. (2015). "UK Home Office Prevent Duty Report", 2015, https://www.legislation.gov.uk/ukdsi/2015/9780111133309/pdfs/ukdsiod_9780111133309_en.pdf, (Erişim: 21.6.2024).

US Government. (2007). *110th: Violent Radicalization and Homegrown Terrorism Prevention Act of 2007*. Retrieved from http://www.govtrack.us/congress/billtext.xpd?bill= h110-1955

UTSAM. (2010). *Dini İstismar Eden Terörle Mücadelede Önleme Stratejilerinin Geliştirilmesi Projesi Raporu*. Ankara.

Vacca, J. R. (2020). *Online terrorist propaganda, recruitment, and radicalization*. Boca Raton, FL: CRC Press.

Veldhuis, T., & Staun, J. (2009). *Islamist radicalisation: A root cause model*. Netherlands Institute of International Relations Clingendael. Den Haag, The Netherlands

Vidino, L. (2018). *De-Radicalization in the Mediterranean: Comparing Challenges and Approaches*. Milan, Italy: Ledizioni.

Walters, T., Monaghan, R., & Ramirez, J. M. (Eds.). (2013). *Radicalization, Terrorism, and Conflict*. Cambridge Scholars Publishing.

Webster Dictionary. (2024). Radical. In Webster.com dictionary. Retrieved from https://www.webster-dictionary.org/definition/radical.

Wilner, A. S., & Dubouloz, C. J. (2010). Homegrown terrorism and transformative learning: an interdisciplinary approach to understanding radicalization. *Global Change, Peace & Security, 22*(1).

Yaman, F. (2016). İslam Toplumlarında Şiddet Yanlısı Radikalleşme Nedenleri Üzerine Bir İnceleme. *Milel ve Nihal, 13*(2), 32-61.

Köktencilik, Aşırıcılık ve Terörizm Kavramları Arasındaki Farklar ve Bağlantılar

Mehmet Emin Sarıkaya[*]

Araştırma Soruları

- Köktencilik, aşırıcılık ve terörizm kavramlarının sosyal bilim literatüründeki kullanım biçimleri nasıldır?
- Köktencilik, aşırıcılık ve terörizm kavramları arasındaki temel farklar nelerdir?
- Köktencilik, aşırıcılık ve terörizm kavramları arasındaki bağlantılar nelerdir?

Giriş

Kavramlar, toplumsal değişimin bir yansıması olarak ortaya çıktığı andan güncel kullanımına değin değişik biçimlerde anlaşılabilir. Raymond Williams, kültür ve toplumla ilgili önemli kavramların tarih boyunca nasıl değişime uğradığını ele aldığı eserinde, ideolojiler ve sosyal bağlamların bu evrim üzerindeki etkisine dikkat çekmektedir (Williams, 1988). Kavramlarla ilgili bu değişim anlaşılmadığında kavramın farklı dillere tercümesinde yaşanabilecek anlam kaybı veya daralmasından bahsedilebilir. Ayrıca bu kavramların ilişkisel analizi, aralarındaki tarihsel bağlantıları ve devamlılığı ortaya çıkarmaktadır. Bu minvalde aşağıda köktencilik, aşırıcılık ve terörizm kavramlarının etimolojisi ve sosyal bilim literatüründeki kullanım biçimleri açıklanmakta, yakın ve bazen aynı anlamda kullanılma eğilimi gösteren bu kavramların arasındaki bağlantı ve farklar ortaya konulmaktadır. Böylece kavramların ilk olarak nasıl ortaya çıktığının aydınlatılmasına, kavramın değer yüklü kullanımının önüne geçerek aslına sadık kalınmasına yardımcı olacaktır.

Köktencilik, aşırıcılık ve terörizm kavramları, sosyal bilim literatüründe 20. yüzyılın başından itibaren yoğunlaşarak ve birbirleriyle ilişkilendirilerek ele alın-

[*] Dr. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi | İlahiyat Fakültesi, Din Sosyolojisi Bilim Dalı, E-posta: mesarikaya@ybu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-7550-4727.

Bölüm İçin En Temel Kitaplar

- *Fundamentalism: A Very Short Introduction* - Malise Ruthven
- *Extremism* - J. M. Berger
- *Inside Terrorism* - Bruce Hoffman

Bölüm için En Temel Makaleler

- "Fundamentalism and the State: Remaking Polities, Economies, and Militance" - Martin E. Marty & R. Scott Appleby
- "The Sociology of Terrorism: People, Places and Processes" - Jeffrey Ian Ross
- "Extremism and the Psychology of Uncertainty" - Michael A. Hogg

Takip Edilmesi Önerilen Web Siteleri

- International Crisis Group (crisisgroup.org)
- Center for the Study of Extremism (extremism.gwu.edu)

Seyredilmesi Önerilen Filmler

- The Wave (2008)- Dennis Gansel
- Paradise Now (2005)- Hany Abu-Assad

Kaynakça

Almond;, Gabriel A. vd. "Fundamentalism: Genus and Species". *Fundamentalisms Comprehended*. ed. Martin E. Marty- R. Scott Appleby. *The Fundamentalism Project*. Chicago, IL: University of Chicago Press, First Publication. 1991.

Altemeyer, Bob. "Why Do Religious Fundamentalists Tend to Be Prejudiced?" *International Journal for the Psychology of Religion* 13/1 (Ocak 2003), 17-28. https://doi.org/10.1207/S15327582IJPR1301_03.

Ammerman, Nancy T. "North American Protestant Fundamentalism". *Fundamentalisms Observed*. ed. Martin E. Marty- R. Scott Appleby. *The Fundamentalism Project*. Chicago, IL: University of Chicago Press, First Publication., 1991.

Arıboğan, Deniz Ülke. *Tarihin Sonundan Barışın Sonuna: Terörizmi Anlamak ve Anlamlandırmak*, 2017.

Armstrong, Karen. *Tanrı Adına Savaş Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam da Köktendincilik*. çev. Murat Erdem. Alfa Yayınları, 2017.

Aydınalp, Halil. *İntihar Eylemleri Ekseninde Din ve Terör İlişkisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2008.

Barr, James. *Fundamentalism*. London: Hymns Ancient & Modern Ltd, First Publication, 1978.

Berger, J. M. *Extremism*. Cambridge, MA: The MIT Press, 1st edition, 2018.

Caplan, Lionel. "Popular Conceptions of Fundamentalism". *Studies in Religious Fundamentalism*. ed. Lionel Caplan. Houndmills: Palgrave Macmillan, 1st edition, 1987.

Cassam, Quassim. *Extremism: A Philosophical Analysis*. Routledge, 1st edition., 2021.

Eatwell, Roger- Goodwin, Matthew. *National Populism: The Revolt Against Liberal Democracy*. London: Penguin UK, 2018.

Erol, Göka vd. "Fundamentalizmin Psikolojisi". *Avrasya Dosyası* 13/3 (2007), 355-384.

Falwell, Jerry. "The Fundamentalist Phenomenon". *Christianity and Modern Politics*. ed. Louisa Sue Hulett. Berlin; New York: De Gruyter, 1993.

Gambetta, Diego- Hertog, Steffen. *Engineers of Jihad: The Curious Connection between Violent Extremism and Education*. Princeton University Press, Revised edition, 2017.

Garaudy, Roger. *Entegrizm*. çev. Kamil Bilgin Çileçöp. Pınar Yayınları, 2005.

Glazer, Nathan. "Fundamentalism". *Christianity and Modern Politics*. ed. Louisa Sue Hulett. Berlin; New York: De Gruyter, 1993.

Griffin, Roger- Feldman, Matthew. *Fascism: Fascism and Culture*. Taylor & Francis, 2004.

Gunderson, Cory. *Islamic Fundamentalism*. Scientific Analysis. World in Conflict. United State: ABDO & Daughters, 2004.

Heywood, Andrew. *Siyasî ideolojiler*. çev. Ahmet Kemal Bayram. Ankara: Adres Yayınları, 2007.

Hoffman, Bruce. *Inside Terrorism*. New York: Columbia University Press, 2017.

Hogg, Michael A. vd. "Uncertainty and the Roots of Extremism". *Journal of Social Issues* 69/3 (2013), 407-418. https://doi.org/10.1111/josi.12021.

Horgan, John. *Terrorist Minds: The Psychology of Violent Extremism from Al-Qaeda*. New York, 2023.

Hughes, C. M. A. "Fifth wave terrorism: Threats, implications, and risk management for US forces". *Military Intelligences,* 56-62.

Kurt, Selim. "Terörizmde Sırada Ne Var? Yeni Bir Terörizm Dalgasına Yol Alırken". *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 20/48 (23 Ağustos 2024), 157-179. https://doi.org/10.17752/ guvenlikstrtj.1438953.

Kurum, Mehmet- Avcı, Engin. "Radikalizm ve Aşırıcılıktan Terörizme: Siyasal Şiddetin Araçsallaştırılması". *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 14/28 (12 Aralık 2018), 37-90. https://doi.org/10.17752/guvenlikstrtj.495754.

Kutlu, Sönmez. "Kökencilik ve Tezahürleri". *http://www.sonmezkutlu.net/*. 31 Temmuz 2023. Erişim 31 Temmuz 2023.

Lawrence, Bruce B. *Defenders of God: The Fundamentalist Revolt Against the Modern Age*. Columbia, S.C: Univ of South Carolina Pr, 1995.

Littler, Mark- Lee, Benjamin. "Conclusion". *Digital Extremisms: Readings in Violence, Radicalisation and Extremism*. ed. Benjamin Lee-Mark Littler. Cham, Switzerland, 2020.

Merino, Noel. *Extremism*. Farmington Hills, Michigan: Greenhaven Press, 2014.

Mudde, Cas. *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge University Press, 2007.

Online Etymology Dictionary. *Online Etymology Dictionary*. Erişim: 15 Eylül 2024.

Oxford English Dictionary. *Oxford English Dictionary*. Erişim: 15 Eylül 2024.

Parlatır, İsmail vd. (ed.). *Türkçe Sözlük 2 K-Z*. 2 Cilt. 2/696. Türkçe Sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu, Sekizinci bs., 1988.

Rapoport, David C. "The Four Waves of Modern Terrorism". *Terrorism Studies*. ed. John Horgan. Milton Park, Abingdon, Oxon; New York: Routledge, 1st edition, 2011.

Reichley, A. James. "Pietist Politics". *Christianity and Modern Politics*. ed. Louisa Sue Hulett. Berlin; New York: De Gruyter, 1993.

Riesebrodt, Martin. "Fundamentalism and the Resurgence of Religion". *Numen* 47/3 (2000), 266-287. https://www.jstor.org/stable/3270326.

Ruthven, Malise. *Fundamentalism: A Very Short Introduction*. Oxford; New York: Oxford University Press, 1st edition, 2007.

Saat, Norshahril. "The Impact of Non-Violent Muslim Extremism: Reflections on Indonesia and Malaysia". *Muslim Politics Review* 2/1 (26 Haziran 2023), 21-39. https://doi.org/10.56529/mpr.v2i1.141.

Sageman, Marc. *Understanding Terror Networks*. University of Pennsylvania Press, 2004. https://doi.org/10.2307/j.ctt3fhfxz.

Sedgwick, Mark (ed.). *Key Thinkers of the Radical Right: Behind the New Threat to Liberal Democracy*. New York, NY: Oxford University Press, 2019.

Shakak, Israel- Mezvinsky, Norton. *İsrail'de Yahudi fundamentalizmi*. ed. Haldun Şeker. İstanbul: Düşün Yayınları, 2016.

Stern, Jessica. *Terror in the Name of God: Why Religious Militants Kill*. New York, NY, 2004.

TDK. *TDK Sözlük*. Türk Dil Kurumu. Erişim: 15 Eylül 2024.

Townshend, Charles. *Terrorism: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2018.

Vertigans, Stephen. The Sociology of Terrorism: People, Places and Processes. Londra: Routledge, 2011.

Volkan, Vamık D. *Körü Körüne İnanç*. İstanbul: Asikitap, 2017.

Williams, Raymond. *Keywords: A Vocabulary of Culture and Society*. London: Fourth Estate Ltd, 2nd Edition, 1988.

Wintrobe, Ronald. *Rational Extremism: The Political Economy of Radicalism*. Cambridge University Press, Illustrated edition, 2006.

Yeşilyurt, Temel. "İslam, İman ve Fundamentalizm". *KADER Kelam Araştırmaları Dergisi* 2/2 (24 Ocak 2009), 0-94. https://doi.org/10.18317/kader.60607.

Radikalleşme Teorileri

İbrahim Halil Şimşek[*]

Araştırma Soruları

- Radikalleşme kapsamında psikolojik teoriler nelerdir?
- Sosyal kimlik teorisi ve radikalleşme ilişkisi nasıldır?
- Radikalleşme kapsamında sosyolojik teoriler nelerdir?
- Radikalleşme teorilerinin temel bileşenleri nelerdir?
- Radikalleşme teorilerinin birbirleri arasındaki bağ nelerden oluşmaktadır?
- Radikalleşme teorilerine yönelik eleştiriler hangi doğrultuda yapılmaktadır?

Giriş

Radikalizm ve radikalleşme kavramları tarihsel süreçte iki asrı aşkın bir maziye sahiptir. Bu süreç içerisinde kavram, sürekli bir değişim yaşamıştır. Radikalizm teriminin ilk defa tıp alanında kullanıldığı ve daha sonra Birleşik Krallık'ta politika alanında kullanılmaya başlandığı söylenmiştir. İlerleyen süreçte ise 18. asrın sonlarına doğru Fransa parlamentosundaki merkez sol fırkalarında yer alan terakkiperver devrimcileri tanımlamak için "radikal" kavramı kullanılmıştır. 19. yüzyılda Almanya ve bazı ülkelerde de kullanılmaya devam edilmiştir (Bötticher, 2017).

19. Yüzyılın son çeyreğinden itibaren radikalizm; eşitlik, oy kullanma hakkı vb. demokrasiye dair ilkeleri barındıran taleplerle beraber anılmaya başlanmıştır. Devam eden süreçte radikal partilere bağlı kişiler için radikalleşme fiili kullanılmaya başlanmıştır. 1930'larda bilhassa daha geniş manada sol ideolojiye ait ihtilalci akımları isimlendirmek amacıyla sözcüğün eylem hâlinden radikalleşme fiili oluşturulmuştur (Kaya, 2021). 1970'lerde ise radikalleşme terimi, "şiddeti kapsayan ve genellikle hafi teşkilatlanmaların oluşturulmasında devamlı ve etkileşimci (kade-

[*] Doktora Öğrencisi, AYBÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, FDB (Din Sosyolojisi), E-posta: ibrahimhalilsimsek1996@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1474-4302.

lir. Teoriler, radikalleşmenin altında yatan birtakım etkenler hususunda fikir verse de genel bir çerçeve ortaya koymamaktadır. Sosyolojik teoriler bu bağlamda daha geniş açıdan sebepleri ortaya koyabilse de daha geniş bir çerçeve ihtiyacı literatürde beliren önemli bir netice olarak gözükmektedir.

Seyredilmesi Önerilen Filmler

- "The Looming Tower" (2018)
- "Homeland" (2011-2020)
- "Fauda" (2015-)
- "Paradise Now" (2005)
- "Incendies" (2010)
- "Terror's Advocate" (2007)
- "The Siege" (1998)

Kaynakça

Abrams, Dominic- Hog, Michael. *Social Identifications: A Social Psychology Of Intergroup Relations And Group Processes,* Florence, US: Routledge, 2006.

Aghabi, Leen; Bondokji, Neven., Osborne, Alethea. & Wilkinson, Kim. *Socıal Identıty And Radıcalısatıon: A Review Of Key Concepts*, West Asia-North Africa Institute, 2017.

Agnew, Robert. ''Building on the Foundation of General Strain Theory: Specifying the Types of Strain Most Likely to Lead to Crime And Delinquency''. *Journal of Research in Crime & Delinquency*, 4 (2001),319-362.

Agnew, Robert. A General Strain Theory of Terrorism. *Theoretical Criminology*, 14/2 (2010), 131–153.

Agnew, Robert. *General Strain Theory and Terrorism*, (Ed). Gary Lafree and Joshua D. Freilich, *The Handbook of the Criminology of Terrorism*, John Wiley & Sons, 2017.

Benevento, Ayşenur. *Understanding The Process of Radicalisation From Psychological Perspective*, ERC AdG Post-Doctoral Researcher European Institute İstanbul Bilgi University, 2020.

Berntzen, Lars Erik- Sandberg, Sveinung. The Collective Nature Of Lone Wolf Terrorism: Anders Behring Breivik And The Anti-Islamic Social Movement, *Terrorism and Political Violence*, 26/5 (2014). 759-779.

Borum, Randy. *Psychology of Terrorism*. University of South Florida, 2004.

Borum, Randy. *The Etiology of Radicalization*, (Ed). Gary Lafree And Joshua D. Freilich, *The Handbook of the Criminology of Terrorism*, John Wiley & Sons, 2017.

Bötticher, Astrid. ''Towards Academic Consensus Definitions of Radicalism and Extremism'', *Perspectives on Terrorism*, 11/4 (August 2017), 73-77.

Brown, Rupert. ''Social Identity Theory: Past Achievements, Current Problems, And Future Challenges'', *European Journal of Social Psychology*, 30 (2000). 745–778.

Cohen, Shuki. 'The Unconscious in Terror: An Overview of Psychoanalytic Contributions to the Psychology of Terrorism and Violent Radicalization'', *International Journal Applied Psychoanal Studies*, 16 (2019), 216–22.

Crenshaw, Martha. (1998). The Logic of Terrorism: Terrorist Behavior as a Product of Strategic Choice, Reich, Walter. *Origins of Terrorism: Psychologies, Ideologies, Theologies, States of Mind*, Washington D.C., Woodrow Wilson Center Press: 1998.

Crenshaw, Martha. *Decisions To Use Terrorism: Psychological Constraints On Instrumental Reasoning*. (Ed). D. D. Porta, In Social Movements and Violence, London: JAI Press, 1992.

Crenshaw, Martha. *Tangled roots: Social and psychological factorsin the genesis of terrorism*. NATO Security through Science Series, Human, and Societal Dynamics, 2006.

Cress, Daniel- Snow, David. The Outcomes of Homeless Mobilization: The Influence of Organization, Disruption, Political Mediation, and Framing, *American Journal of Sociology*, 105/4 (2000), 1063–1104.

Çelik, Emine. *Yoksulluk Olgusunun Radikalleşme Sürecine Etkileri*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bilim Dalı, 2021.

Dağ, Ahmet Emin. *Uluslara Arası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü*. Ankara: Anka Yayınları, 2004.

Dalgaard-Nielsen, Anja. ''Studying Violent Radicalization in Europe 1. The Potential Contribution of Social Movement Theory'', *Danish Institute for International Studies*, DIIS, 2008.

Demiroğlu, Elif Topal. ''Yeni Toplumsal Hareketler: Bir Literatür Taraması'', *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 2/1 (2014), 133-144.

Derin, Görkem- Öztürk, Erdinç (2019). ''Terör Ve Terörizmin Psikolojik Dinamikleri Ve Radikalleşme'', *V. Uluslararası Turkcess Eğitim ve Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metin Kitapçığı* (2019), 1125- 1132.

Desrosiers, Marie Eve. Tackling Puzzles of Identity-Based Conflict: The Promise of Framing Theory, *Civil Wars*, 17/2 (2015), 120-140.

Diani, Mario. ''The Concept of Social Movement'', *The Sociological Review*, 40/1 (1992), 1–25.

Doğaner, Muammer. *Radikalleşme Süreçleri ve Örgütlerin Din Referanslı Bir Terör Hareketine Dönüşmesi: Deaş Örneği*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2022.

Dollard, John- Miller, Neal. *Social Learning and Imitation.* London: Yale University Press, 1941.

Dollard, John vd. *Frustration And Aggression, New Haven*. CT: Yale University Press, 1999.

Flynn, Simone. *Social Movement Theory: Relative Deprivation Theory," İn Sociology Reference Guide*. Theories of Social Movements, Ed. Salem Press Editors Hackensack, NJ: Salem Press, 2011.

Gill, Paul vd. Bombing Alone: Tracking The Motivations And Antecedents Behaviors Of Lone-Actor Terrorists, *Journal of Forensic Sciences* 59 (2014), 425–435.

Goffman, Erving. *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*. New York: Harper Colophon, 1974.

Goldthorpe, John (2007). *On Sociology Second Edition: Volume Onecritique and Program*, Stanford University Press: 2007.

Gruenewald, Jeffrey. ''Distinguishing "Loner" Attacks From Other Domestic Extremist Violence'', *Criminology and Public Policy* 12/1 (2013).

Gurr, Ted Robert. *Why Men Rebel*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1970.

Hilker, Lyndsay Mclean-Fraser, Erika. *Youth Exclusion, Violence, Conflict and Fragile States*, Birmingham, UK: Governance and Social Development Resource Center, 2009. Http://Www.Gsdrc.Org/Docs/Open/Con66.Pdf.

Hogg Michael. A., Terry, Deborah. & White, Katherine. ''A Tale of Two Theories: A Critical Comparison of Identity Theory With Social Identity Theory'', *Social Psychology Quarterly,* 58/4 (1995).

Horgan, John. (2005). The Social And Psychological Characteristics of Terrorism And Terrorists, (ed.) Tore Bjørgo, *Root Causes of Terrorism: Myths, Reality And Ways Forward*. Routledge, 2005.

Horgan, John. *The Psychology of Terrorism*. New York: Routledge, 2005.

Hudson, Rex. *Why Becomes a Terrorist and Why? The Psychology and Sociology of Terrorism*, Skyhorse Publishing. Human Development Report. Multidimensional, 1999.

Kaplan, Murat. *Soğuk Savaş Sonrası Amerika Birleşik Devletleri'nin Ortadoğu Politikasının Radikalleşmeye Etkileri*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Klumpp, James. (1973). Challenge of Radical Rhetoric: Radicalization at Columbia, *Western Speech*, 37/3 (1973), 146–156.

Maskaliūnaitė, Asta. ''Exploring the Theories of Radicalization, International Studies''. *İnterdisciplinary Political and Cultural Journal* 17/1 (2015), 9-26.

Mcadam, Doug; Mccarthy, John; Zald, Mayer. Introduction: Opportunities, Mobilizing Structures, And Framing Processes—Toward A Synthetic, Comparative Perspective On Social Movements, (Ed.) Doug Mcadam, John D. Mccarthy & Mayer N. Zald, *Comparative Perspectives on Social Movements: Political Opportunities, Mobilizing Structures, and Cultural Framings*, Cambridge, UK: Cambridge University Press (1996), 1–20.

Mccauley, Clark R.- Moskalenko, Sophia. *Friction: How Conflict Radicalizes Them And Us.* Oxford University Press, 2016.

Neumark, P. R. *The Radicalization of Radicalization: A Psychological Perspective*. *Journal of Social Psychology*: 2019.

Oberaı, Ajeet Singh. ''Migration'', *Urbanisation and Development*, Ilo, Geneva, (1990), 108 P.

Özeren, Süleyman vd. ''Bireylerin Terör Örgütüne Katılmasına Etki Eden Faktörler Üzerine Bir Alan Araştırması: Pkk/Kck Örneği'', *International Journal of Security*, 3/2 (2012), 57-83.

Piazza, James. ''Rooted İn Poverty? Terrorism, Poor Economic Development, and Social Cleavages'', *Terrorism and Political Violence*, 18/1 (2006),159-177.

Pisiou, Daniela. *Islamist Radicalisation in Europe: An Occupational Change Process.* London: Routledge, 2012.

Rajakumar, P. *Social Movements and Collective Action: An Introduction.* London: Routledge, 2013.

Ranstorp, Magnus – Hyllengren, Peder. *Förebyggande Av Våldsbejakande Extremism I Tredjeland*. İsveç Savunma Üniversitesi, Stokholm, 2013.

Reicher, John – Drury, John. *The Social Psychology of Protest.* Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

Schwartz, Shalom; Struch, Naomi; Bilsky, Wolfgang. ''Values and Intergroup Social Motives: A Study of Israeli and German Students'', *Social Psychology Quarterly*, 53/3 (1990), 185–198.

Senzai, Farid. ''Making Sence of Radicalization, American jihad'', *American Journal of Islam and Society* 20 (2003), 3-4.

Sılber, Mitchell- Bhatt, Arvin. *Radicalization in the West: The homegrown threat*. New York: Police Department, 2007.

Snow, David- Benford Robert. Master Frames and Cycles of Protest, (Ed.) Aldon D. Morris & Carol M. Mueller, *Frontiers in Social Movement Theory*, New Haven: Yale University Press, (1992), 133–155.

Snow, David- Soule, Sarah. *Social Movements and Radicalization: A Sociological Perspective*. *Sociology Compass*: 2010.

Snow, David; Rochford, Burke; Worden, Steven; Benford, Robert. Frame Alignment Processes, Micro-Mobilization, and Movement Participation, *American Sociological Review* 51 (1986), 464-481.

Stevens, Michael. ''What is Terrorism and can Psychology Anything to Prevent It?'', *Behavioral Sciences and the Law*, 23/4 (2005), 507-526.

Tajfel, Henri. *Social Categorization, English Manuscript of, La Cate´Gorisation Sociale,* In S. Moscovici (Ed.), *Introduction A` La Psychologie Sociale* 1 (1972), 272– 302. Paris: Larousse

Turner, John. *Social Categorisation And The Self-Concept: A Social Cognitive Theory Of Group Behavior,* (Ed.) E. J. Lawler, Greenwich, Advances in Group Processes: Theory And Research, CT: JAI Press, 1985.

Ünsal, Zeynep Ece – Olçar, Kemal. "Avrupa'da Radikalleşme ve DAEŞ: DEAŞ'ın Evirilmesi ve Avrupa Güvenliğine Yönelik Tehditler". *Beykent Üniversitesi Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 15/29 (2019), 115-149.

Vıctoroff, Jeff. "The Mind of the Terrorist a Review and Critique of Psychological Approaches Journal of Conflict Resolution", *SAGE Journal*, 49/1 (2005), 3-42.

Wittek, Rafael; Tom, A.B. Snijders; Nee, Victor. Introduction: Rational Choice Social Research, (Ed). Rafael Wittek, Tom A. B. Snijders & Victor Nee, *The Handbook of Rational Choice Social Research*, Stanford University Press, 2013.

Woolf, Linda- Hulsizer, Michael. ''Psychosocial Roots of Genocide: Risk, Prevention, and Intervention'', *Journal of Genocide Research* (2005), 101–128.

Yeniçeri, Zuhal- Us, Elif. ''Radikalleşmenin ölçülmesi: Aşırıcılık ölçeğinin ve aşırıcılık ölçeği ile ilişkili şiddet yanlılığı ve yasadışı davranışlar ölçeğinin Türkçeye uyarlanması'', *Güvenlik Bilimler Dergisi*, Şubat Özel Sayı (2020), 261-287.

Zald, Mayer- Mccarthy, John. ''Resource Mobilization And Social Movements: A Partical Theory'', *American Journal of Sociology*, 82/6 (2009).

Radikalizmin Ortaya Çıkma Nedenleri ve Etkilerinin Sosyolojik Boyutları

Seda Müjdeci[*]

Araştırma Soruları

- Radikalizmin ortaya çıkmasında bireysel ve sosyal nedenler nelerdir?
- Radikalizmin ortaya çıkmasında ekonomik ve eğitimsel nedenler nelerdir?
- Siyasi nedenler, radikalizmin ortaya çıkmasında nasıl bir rol oynar?
- Dinin radikalizmin ortaya çıkmasındaki etkileri nelerdir?
- Radikalizmin toplumda olumsuz etkileri nelerdir?

Giriş

Radikalleşme, genellikle şiddet içeren eylemler ve geleneksel olmayan düşünceleri kapsayan geniş bir tanım sistemine sahiptir (Şimşek, 2023, 12). Radikal kavramı, sosyal bilimler içerisinde genel olarak katı ve keskin farklılığa işaret etmektedir. Herhangi bir konuda radikal tarzda bir görüşe sahip kişi, yerleşik anlayışı tamamen yadsımaktadır. Bu özelliği doğrultusunda radikalizm hem siyasal hem de sosyal alanlarda mevcut olana yönelik bir karşı duruş şeklinde gelişir. Öyle ki radikalizm; sosyal, siyasal, düşünsel vb. pek çok alanda uzlaşmaya ve reforma karşı gelerek kökten, temel değişiklik isteyen yaklaşımları ifade eder (Demir, 2014, 63). Başka bir tanımda radikalizm, *"bir toplum tarafından benimsenmiş olan siyasi rutinin dışında kalan; siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel yapılarda büyük ölçüde değişimi amaçlayan herhangi bir aktörün, kurum dışı araçlar kullanarak üstlendiği mücadele"* olarak açıklanmıştır (Beck, 2015, 39).

Radikalizmi diğer değişim taleplerinden ayıran ana özellik, değişimin kademeli ve reformcu bir yaklaşımla değil, mevcut düzenin tamamen ortadan kaldırılıp

[*] Bağımsız Araştırmacı, Din Sosyolojisi Bilim Uzmanı, E-posta: sdmjdc@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-0658-1371.

Kaynakça

Abubaker, Sarkan Selman. *Irak'ta İslam Devleti Örgütü'nün (Işid) Çıkış ve Yayılmasının Sebepleri*. Adana: Çukurova Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Ateş, Davut. "İslam Köktenciliği Kökeni, Genel Nitelikleri, Tanımlar ve Sınıflamalar". *Akademik Ortadoğu,* 3/2 (2009), 63-96.

Atmaca, Hilal. "Belçika'nın Deradikalizasyon politikaları". *Tüm Boyutlarıyla Radikalleşme Süreci ve Radikalleşmeyle Mücadelede Ülke Uygulamaları*. (ed. Osman Şen) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2021.

Atıcı-Bünyamin, Gümüş-Çetin. "Bireylerin Terör Hareketlerine Katılım Durumları ile Eğitim Düzeyleri Arasındaki İlişki". *Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu*. Elâzığ, 17-19 Ekim 2001, 83-90.

Başaran, Burcu. *Radikal Demokrasi Kuramı Bağlamında Toplumsal Cinsiyet Meselesi Judith Butler'ın Kuramsal Yaklaşımının Değerlendirilmesi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

Beck, Colin J. *Radicals, Revolutionaries, and Terrorists*. Cambridge, UK: Polity Press, 2015.

Biçer, Ramazan "Dini Temalı Terörün Hedefi: Bu Kimin İşine Yarıyor?". *Uluslararası Terörizm ve Sınırı Aşan Suçlar Sempozyumu Seçilmiş Bildiriler-2*. Ankara, Aralık 2011, 261-281.

Bokhari, Laïd. Pathways to Jihad: Radicalisation and the case of Pakistan A Way Forward? T. M. Pick, A. Speckhard, & B. Jacuch içinde, *Home-Grown Terrorism: Understanding and Addresing the Root Causes of Terrorism Among Groups with an Immigrent Heritage in Europe*. IOS Press. 2009.

Borum, Randy. "Radicalization into Violent Extremism II: A Review of Conceptual Models and Empirical Research". *Journal of Strategic Security*, 4/4 (2003), 37-62.

Bozkurt, İhsan. *Tüm Boyutlarıyla Radikalleşme Süreci ve Radikalleşmeyle Mücadelede Ülke Uygulamaları: Beyaz Irkçı Radikalleşme*. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık, 2021.

Çelik, Oktay. "Dini İstismar Eden Terör Örgütlerinin Radikalleşme Süreçleri." *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 22/2 (2015), 99-122.

Dağ, Ahmet Emin. *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü*. İstanbul, Anka Yayınevi, 2004.

Demir, Hilmi. *Gülen Örgütü Ezoterik Bir Kült Cemaatin Radikalleşmesi*. Ankara: Ay Yayınları, 2017.

Demir, Zekiye. *Modern ve Postmodern Feminizm*. İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2014.

Ekici-Süleyman, Tuncel-Gökhan. "Göç ve İnsan". *Birey ve Toplum Dergisi*, 5/9 (2016), 9-22.

Erdoğan, Mustafa, *11 Eylül Dönemi Sonrası ABD ve AB"nin Terör Konusundaki Kurumsal Bakış Açıları.* Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.

European Commission's Expert Report on Violent Radicalization (2008). Radicalization Processes Leading to Acts of Terrorism (ss. 1-20). Erişim tarihi: 20 Kasım 2021.

Gömleksiz Mehmet Nuri, "Eğitimin Kültürel Bütünleşmeye Etkisi", *Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu.* Elâzığ, 17-19 Ekim 2001, s. 381-390.

Gündüz, Elif. *Din Değiştirme ve Radikalleşme İlişkisi: Alman Müttehitler Üzerine Nitel Bir Araştırma*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019

Güngör, Özcan. "Radikal Cihadi Selefilik Türkiye'de Nasıl Taban Buluyor?" *Uluslararası Radikalizm Gözlemevi.* 2024. (Erişim: Eylül, 2024)

Hasanaov, Bahram. "Dini Fundameztalizmi Ayakta Tutan Temel Faktörler". *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 3 (2016), 241-258.

Taslaman, Caner. *Terörün ve Cihadın Retoriği*. İstanbul Yayınevi, İstanbul, 2014.

Türkkahraman-Mimar, Kamil-Şahin. *"Türkiye'de Toplumun Radikal Hareketlere Bakış Açısı" Orta Doğu'daki Siyasal Gelişmeler ve Güvenlik.* (Editör Hüseyin Akdoğan, Yavuz Kâhya, Nurullah Altun). Ankara: Polis Akademisi Yayınları, 2012.

Türkiye Barolar Birliği. *Türkiye ve Terörizm.* Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2006.

Türkoğlu, Mehmet Emin. *Avrupa Birliği İslam Ülkeleri İlişkileri Bağlamında Dini Radikalizm (El Kaide Örneği)* Ankara: Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Güvenlik Stratejileri ve Yönetimi Anabilim Dalı Doktora Tezi Ankara, 2014.

Neumann, P. The trouble with radicalization. *International Affairs*, 89/4 (2013), 873-893.

Saydut, Büşra. *Siyasal Şiddetin Araçsallaştırılması Bağlamında Dini Radikalizm ve Aşırıcılı.* Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Programı Yüksek Lisans Tezi, 2022.

Sönmez, G. (2017). *Radikalleşme, şiddete varan aşırıcılık ve Türkiye'nin mücadelesi*. ORSAM.

Şen, Osman. *Tüm Boyutlarıyla Radikalleşme Süreci ve Radikalleşmeyle Mücadelede Ülke Uygulamaları*. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık, 2021.

Şimşek, Ayşenur Tuğçe. *Terörizmle Mücadelede Radikalleşmeden Geri Dönüş.* İçişleri Bakanlığı Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Ana Bilim Dalı Uygulamaları Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2022.

Şimşek, İbrahim Halil. *Türkiye'de 1980-1990'lı Yıllarda Radikal Eğilimli İslamcıların Deradikalleşme Sürecini Etkileyen Faktörler.* Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2023.

Kamil Şahin- Mimar Türkkahraman, Türkiye'de toplumun Radikal Hareketlere Bakış Açısı, *Ortadoğu'daki Siyasal Gelişmeler ve Güvenlik*, Polis Akademisi Yayınları, Ankara, 2012, s.186.

Kirman, Mehmet Ali. *Din Sosyolojisi Terimler Sözlüğü.* 1. Basım. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004.

Küçükcan, Talip. "Terörün sosyolojisi: Toplumsal kökenleri anlama imkânı". *Marmara Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 6/24 (2009), 32-54.

Uslu, Latife. *Terörün Sosyolojik Arka Planı; DEAŞ Örneği.* İstanbul: Nobel Yayınları, 2021.

- Yaman, Fatih "İslam Toplumlarında Şiddet Yanlısı Radikalleşme Nedenleri Üzerine Bir İnceleme", *Milel ve Nihal İnanç Kültür Ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 13/2 (2016) 46.

Radikalizmin Ortaya Çıkmasında Etkili Sosyoekonomik, İdeolojik ve Kültürel Etkenler

Rana Kara[*]

Araştırma Soruları

- Radikalleşmede sosyoekonomik etkenler nelerdir?
- Radikalleşmede ideolojik etkenler nelerdir?
- Radikalleşmede kültürel etkenler nelerdir?

Giriş

Radikalizmin kökenleri, yalnızca ideolojiyle sınırlı kalmayıp aynı zamanda sosyoekonomik etkenlerle de ilişkilidir. Ekonomik eşitsizlikler, yoksulluk ve sosyal dışlanma gibi faktörler, bireylerin radikal akımlara yönelme riskini de artırmaktadır. Sosyoekonomik zorluklarla karşılaşan bireyler, bu tür hareketlerde bir çıkış yolu veya kimlik bulma arayışına girebilirler. Bu bağlamda, sosyoekonomik etkenlerin radikalizmin gelişiminde oynadığı rolü anlamak, radikalizmin önlenmesi ve toplumun istikrarının korunması için önemli bir adım teşkil eder.

Radikalizmin kökenlerinde ideolojik etkenlerin rolü, bireylerin dünyayı anlama ve ona tepki verme biçimlerini derinden etkiler. İdeoloji, radikalizmin yayılmasında birleştirici bir kuvvet hâline gelebilir. Kutsal metinlerin yorumlanmasında ortaya çıkan aşırı görüşler veya ideolojilerin katı bir biçimde uygulanması, bireyleri radikalizme sürükleyebilir. Bu durum, kimlik arayışı içindeki bireylerin mevcut sosyal düzeni reddeden veya kökten değiştirmeyi hedefleyen hareketlere katılımını teşvik edebilir. İdeolojinin bu etkileşimi, radikalizmin dinamiklerini anlamak açısından kritik öneme sahiptir.

[*] Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri (Din Sosyolojisi) Ana Bilimleri Ana Bilim Dalı, E-posta: rk.rana.kara@gmail.com ORCID ID: 0009-0003-2864-4676.

Bölüm için En Temel Makaleler

- Radikal Selefi Hareketler ve Terör Örgütleri: Kavram ve Teorik Çerçeve (Hilmi Demir)
- Modernleşme ve Dinî Radikalizm: Türkiye'de Kültürel Kimlik Krizleri (Mehmet Ali Kaya)
- Radikalizm ve Kültürel Kimlik: Türkiye'deki Radikal Hareketlerin Analizi (Ömer Faruk Korkmaz)

Takip Edilmesi Önerilen Web Siteleri

- Terörizm ve Radikalleşme İle Mücadele Araştırma Merkezi https://www.teram.org/Icerik/turkiye-de-1960-donemi-asiri-sol-hareketlerin-radikallesme-araclari-yon-tip-ve-fkf-113

Seyredilmesi Önerilen Filmler

- Boko Haram: Terror in Africa (Afrika'da Terör)
- Le spectre de Boko Haram (Boko Haram'ın Hayaleti)
- La Haine
- Four Lions
- The Act of Killing

Kaynakça

Agbiboa, D. E. (2014). Boko-Haram and the Global Jihad: 'Do Not Think Jihad is Over. Rather Jihad Has Just Begun'. *Australian Journal of International Affairs*, *68*(4), 400-417. https://doi.org/10.1080/10357718.2014.891564.

Aktaş, A. (2023). Radikalizm ve Yoksunluk İlişkisi: Boko Haram Örneği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(4), 1131-1152.

Akinola, O. (2015). Boko Haram insurgency in Nigeria: Between Islamic fundamentalism, politics, and poverty. *African Security*, *8(1)*. https://doi.org/10.1080/19392206.2015.998539.

Belge, M. (2019). *Radikal İdeolojiler*. Birikim. https://birikimdergisi.com/haftalik/9484/radikal-ideolojiler.

Biçer, R. (2014). Dini Temalı Radikalizm ve Türk Cumhuriyetleri. *KADER Kelam Araştırmaları Dergisi*, *12*(1), 1-11.

Bilgin, N. (1999). *Kolektif Kimlik*. Sistem.

Çaylak, A., & Kaymal, C. (2019, Aralık 31). "Dinci" Tekelcilik Olarak Radikalizm: Gülenist Hareketin "Öteki" Algısı Üzerinden Eleştirel Analiz. *Adam Academy Journal of Social Sciences*, *9*(2).

Çelik, O. (2015). Dini İstismar Eden Terör Örgütlerinin Radikalleime Süreçleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22*.

Çiçek, S. (2018). De-coding neo-jihadism: The ideological and psychological implications of Islamised radicalism. *Avustralya İslam Bilimleri ve Araştırma Akademisi, 3*(1), 80-108.

Demir, H. (2017). Radikalleşme Süreçlerinde İdeoloji ve İtikadi İdeolojilerin Rolü Üzerine. *Orlardogu, 9*(80). https://orsam.org.tr/d_hbanaliz/3_hilmidemir_80.pdf.

FBI Counter Terorism Division. (2006). *"The Radicalization Process: From Conversion to Jihad"*. Federal Bureau of Investigation Intelligence Assesment.

Gurr, T. R. (2016). *Review of Why Men Rebel* (C. 4). Princeton University Press.

Güngör, Ö. (2024). Radikal Cihadi Selefilik Türkiye'de Nasıl Taban Buluyor? *Çorum Hakimiyet*. https://www.corumhakimiyet.net/radikal-cihadi-selefilik-turkiyede-nasil-taban-buluyor.

International Crisis Group. (2012, Aralık 17). *Curbing Violence in Nigeria (I): The Jos Crisis*.

Kurum, M., & Avcı, E. (2018). Radikalizm ve Aşırıcılıktan Terörizme: Siyasal Şiddetin Araçsallaştırılması. *Güvenlik Stratejileri Dergisi, 14*(28), Article 28. https://doi.org/10.17752/guvenlikstrtj.495754.

Perouse de Montclos, M. A. (2017). Boko Haram and politics: From insurgency to terrorism. İçinde *Boko Haram: Islamism, Politics, Security and the State in Nigeria*. Ipskamp Priting.

Pieri, Z. P., & Zenn, J. (2016). The Boko Haram paradox: Ethnicity, religion, and historical memory in pursuit of a caliphate. *African Security, 9*(1). https://doi.org/10.1080/19392206.2016.1132906.

Rahmatullah, Y. (2017). Radicalism, Jihad and Terror. *Al-Albab, 6*(2), 157-178.

Randy, B. (2011). "Radicalization into Violent Extremism II: A Review of Conceptual Models and Empirical Research. *Journal of Strategic Security, 4*(4), 37-62.

Salaam, A. (2012). Boko Haram: Dini fanatizmin ötesinde. Polislik, İstihbarat ve Terörle Mücadele Dergisi. *Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism, 7 (2)*. https://doi.org/10.1080/18335330.2012.719096.

Salman Yıkılmış, M. (2016). Sözlü Tarihin Radikal Potansiyeli. *ViraVerita E-Dergi, 3*, 28-40.

Sıradağ, A. (2015). Analiz: Sahra Altı Afrikası'nda Terörist Grupların Yükselişi: Boko Haram ve EşŞebab. *Seta, 125*.

Slattery, M. (2012). *Sosyolojide Temel Fikirle*. Sentez.

Türker, G., & Gök, A. (2022). Video Oyunları ve Oyun Platformlarının Radikalleşme ve Terörizm Açısından İncelenmesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 12*.

Uysal, V. (1996). *Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri*. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı.

Walker, A. (2012). What Is Boko Haram? *United States Institute of Peace*.

Yaşa, G. (2021). Dinî Motivasyonlu Radikalleşmenin Özellikleri: Nedenler ve Süreç. *Güvenlik Stratejileri Dergisi, 17*(40), 795-824.

Zeyrek, S. (2021). Kültürel Çalışmalar'a Kültür Kavramı Ekseninde Bir Bakış. *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS), 7*(1).

Radikalizmde İletişim ve Medyanın Rolü

Merve Kılıç[*]

Araştırma Soruları

- Medyanın Radikalleşme üzerindeki etkisi nedir?
- Çevrimiçi radikalleşme" bize ne anlatmaktadır?
- Radikal grupların iletişim propagandaları ve şiddet içerikleri nelerdir?

Giriş

Küreselleşme, tüm dünyayı ilgilendiren insan ve toplumla ilgili kurumları ve olguları da içine alan iletişim ağının hızla yayılmasıyla tüm ilişkilerin sarmal bir döngüye dönüştüğü ve en genel tabiriyle dünyanın âdeta küçük bir mahalleye evrildiği bir kavram olarak toplumsal hayatta kendisini göstermektedir. Küreselleşmeyle birlikte teknolojinin gelişmesi, iletişim ağının ve dijitalleşmenin artması, toplumlar arasında meydana gelen entegrasyon ve buna bağlı olarak yaşanan yoğunluk, beraberinde toplumsal değişmeyi de getirmektedir. Bu bağlamda küreselleşme, kültürel bütünleşmeyle birlikte liberal ekonominin genişlediği, ulus devlet biçimin değiştiği ve ekonomik, siyaset, kültür, din vb. pek çok olgunun da değişime uğradığı bir süreçtir. Bu süreçte modernizmin postmodernizme evrilmesi, postmodern teori ve çok kültürcü politikaların çeşitlilik ve farklılıkları vurgulayan yaklaşımlarından kuramsal ve ideolojik destek alarak modernitenin yarattığı ulus devlet modelinin çöküşünde bir risk oluşturmuştur. Bu süreç ise aynı zamanda küreselleşme ideolojisi ve arzulanan Yeni Dünya düzeninin içerdiği birçok paradoksu da ortaya koymuştur. Bu paradokslar arasında kültürel ve dinî kimliklerde özerklik talebinin ortaya çıkması bunlardan biridir (Duman, 2009, 96). Küreselleşme ile iletişim olanaklarının gelişmesi, dinî ve ulusal kimliklerin öneminin azalmasına ve bu kimlik bilincinin daha çok farkına varan yeniden ifade etme safhasına geçmiştir

[*] Doktora öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri (Din Sosyolojisi), E-posta: mrvekilic@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9251-7749.

Bölüm İçin En Temel Kitaplar

- Mustafa Özveren, "Terörizm Propagandası Bağlamında Işid'in İnternet ve Yeni Medya Kullanımı", *Journal of International Relations and Political Science Studies*.

Seyredilmesi Önerilen Filmler

- Habertürk, DAEŞ "Tekfirci Cihadçılık" Belgeseli
- Munih, Steven Spielberg (2005)
- Leyla M., Mijke de Jong (2016)

Kaynakça

Abubakar, Abdullahi Tasiu. "Strategic Communications, Boko Haram, and Counter-Insurgency". Derleyen: Anna Reynolds. *Defence Strategic Communications* 3(2017), 154-156.

BBC News Türkçe. "https://www.youtube.com/watch?v=fHBrhTlthRM." 15 Haziran 2024.

BBC News Türkçe. "https://www.youtube.com/watch?v=qHwIyqbU3Hc." 15 Haziran 2024.

Bertsan Doosje, Fathali Moghaddam vd. "Terrorism, Radicalization and Deradicalization". *Current Opinion in Psychology*, 11(2016), 79.

Bülbül A. Rıdvan, A. *Halkla İlişkiler*. Ankara: Nobel Yayınevi, 2004.

Cambridge Dictionary. "Radicalism." https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english radicalization.

Çınar, Huriye Yıldırım. "Nijerya'da Radikalleşme ve Boko Haram Terör Örgütünün Üye Kazanma Yolları". *Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi - TRAD* 2, No. 1 (2023), 129. DOI: 10.29228/trad.22.

Euronews (Türkçe). "IŞİD'in Son Propaganda Videosu Fransa'da Şok Etkisi Yarattı." https://www.youtube.com/watch?v=cqGYEFde8GY.

Güngör, Özcan. "Radikalleşmenin Yeni Yüzü: Z Kuşağı ve Okullardaki Tehdit, Tehlike ve Politikalar." Uluslararası Radikalleşme ve Aşırılık Araştırmaları Derneği. Erişim: 8 Kasım 2024. https://urad.org.tr/tr/radikal-aglar/radikallesmenin-yeni-yuzu-z-kusagi-ve-okullardaki-tehdit-tehlike-ve-politikalar.

Habertürk. "Daeş 'Tekfirci Cihadçılık' Belgeseli." 1 Mayıs 2016. https://www.youtube.com/watch?v=uhx4A7r9mMc.

Karakaş, Ceyhun Kaan. "DAEŞ Propagandasında Yeni Medya Kullanımı." *Marmara İletişim Dergisi* 28 (2017).

Mahmood, Omar S. *More Than Propaganda: A Review of Boko Haram's Public Messages.* Est Africa Reports: Institute Fr. Security Studies, 2020.

Medyoscope. "IŞİD ve şiddet içerikli propaganda videoları. Hasan Özgür Top ile söyleşi." https://www.youtube.com/watch?v=yVVTTzeb1a8.

Özveren, Mustafa. "Terörizm Propagandası Bağlamında Işid'in İnternet ve Yeni Medya Kullanımı." *Journal of International Relations and Political Science Studies* 6 (2022), 97-125.

Recro Digital Marketing. "Dünyada ve Türkiye'de İnternet ve Sosyal Medya Kullanımı-2022." https://recrodigital.com/dunyada-ve-turkiyede-internet-sosyal-medya-kullanimi-2022/.

Thompson, Robin. "Radicalization and the Use of Social Media." *Journal of Strategic Security* 4/4 (2011).

Rosalili, Wan. "Violent Extremism and Artificial Intelligence: A Double-Edged Sword in the Context of ASEAN." *Commonwealth Cyber Journal* (2020).

Salihi, Emin. "Işid, Şiddet ve Propaganda: En-Nebe Dergisi İncelemesi." *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 12/3 (2019): 404.

Salihi, Emin, Yenal Göksun. *DAEŞ'in Medya Stratejisi*. SETA Yayınları.

Shehabat, Ahmad ve Teodor Mitew. "Black-boxing the Black Flag: Anonymous Sharing Platforms and ISIS Content Distribution Tactics." *Perspectives on Terrorism* 12/1 (Şubat 2018).

Clarke Peter B. Din Sosyolojisi Yaşadığımız Dünya Çev. Muzaffer. İçinde. Shupe, A. *Dini Köktencilik*. Ankara: İmge Kitabevi, 2012.

Spears, R. "Computer-Mediated Communication as a Channel for Social Resistance: The Strategic Side of SIDE." *Small Group Research* 33 (2002), 555–574.

Stanley, T. "Karl Barth and Jürgen Habermas: Transcendental aporias of Global Civil Society." *Political Theology* 9/4 (2008), 477–502. https://doi.org/10.1558/poth.v9i4.477.

Suluyev, Samat. *Medya ve Terör İlişkisi Bağlamında Medyada Terörizm Propagandası*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021.

Survivor. "2024 için Bilmeniz Gereken Sosyal Medya İstatistikleri." https://www.survivor.com.tr/2024-icin-bilmeniz-gereken-sosyal-medya-istatistikleri/#:~:text=Facebook%2C%20ayl%C4%B1k%203%20milyardan%20fazla2%20milyar%20aktif%20kullan%C4%B1c%C4%B1s%C4%B1%20var.

Torok, Robyn. "Developing an Explanatory Model for the Process of Online Radicalisation and Terrorism." *Security Informatics* 2/6 (2013).

Whittaker, Joe. "Rethinking Online Radicalization." *Perspectives on Terrorism* 16/4 (Ağustos 2022).

Whittaker, Joe. "The Online Behaviors of Islamic State Terrorists in the United States." *Criminology & Public Policy* 20 (2021).

Yaşa, Gökhan. "Dinî Motivasyonlu Radikalleşmenin Özellikleri: Nedenler ve Süreç." *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 17/1 (2021).

Duman, Zeki. "Küreselleşme, Kimlik ve Çokkültürlülük." *Sosyal Bilimler Dergisi* 2/1 (2009).

Usa Today. "18-Year-Old in Idaho Planned to Attack More Than 21 Churches on Behalf of ISIS, Feds Say." https://www.usatoday.com/story/news/nation/2024/04/09/alexander-mercurio-idaho-isis/73260313007/.

Dearden, Lizzie. "Isis claims propaganda 'more powerful than atomic bomb' as group forms strategy for survival." *The Independent*. 14 Şubat 2017. https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/isis-propaganda-atomic-bomb-survival-strategy-iraq-syria-islamic-state-icsr-report-amaq-rumiyah-alfurqan-a7579511.html.

Dinî Gruplarda Radikalleşme Eğiliminin Psikososyolojik Boyutları

Elif Kalkan[*]

Araştırma Soruları

- Radikal dinî gruplara katılımda bireylerin kimlik arayışı ve aidiyet duygusunun rolü nedir?
- Şiddeti meşrulaştırmak için radikal dinî gruplar hangi dinî veya ideolojik argümanları kullanır?
- Dinî grupların radikalleşmesinde dinî liderin rolü nedir?
- Gruba bağlılık, dinî grupların radikalleşmesinde nasıl bir etkiye sahiptir?

Giriş

Din, insanları radikalleştirmede önemli bir araçtır. Radikallik, genel kabul gördüğü için dinî gelenekle ilgili tartışmalarda yer almaktadır. Dinlerde doğrudan şiddet odaklı bir tanım bulunmasa da çatışma ve şiddete yol açabilecek unsurların varlığı inkâr edilemez bir gerçektir. Din kurumu, bireylerin ve toplumların kimliklerini tanımlamada kritik bir rol oynar ve toplumsal statüleri belirleyen ana etkenlerden biridir. Bu nedenle, dinin radikalleşme süreçlerindeki etkisi dikkate alınmalıdır (Aydınalp, 2011, 124).

Bon'a göre dinî duygular, basit niteliklere sahiptir ve insanları, farkında olsunlar ya da olmasınlar, radikalleştirebilir. Bu bağlamda, körü körüne emirlere itaat etme, dinî inancı sorgulamaktan kaçınma, inancı yayma arzusu ve farklı inançları düşman olarak görme gibi radikal davranışların birçok nedeni bulunmaktadır. Bon, insanların davranışlarındaki radikalleşmenin sebeplerinden biri olarak dinî duyguları vurgulamaktadır. Bu duygular ister görünmeyen bir tanrıya ister taştan bir pu-

[*] Bağımsız Araştırmacı, Din Sosyolojisi Bilim Uzmanı, (Öğretmen),
e-posta: elif.aygun09@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-7042-4349.

Kaynakça

Akkuş, Halil İbrahim. "Türk Toplumunda Dini Grupların İşlevleri ve Tercih Edilme Sebepleri Üzerine Sosyolojik Bir Analiz". *Burdur İlahiyat Dergisi*, 7 (2023), 76-94.

Aktürk, Hamit. "Dini Grupların Sosyolojik Tahlili: Zorluklar Zorunluluklar Sınırlar". *Journal of Islamic Research* 32/3 (2021), 615-633.

Aşkın, Muhittin. "Kimlik ve Giydirilmiş Kimlikler". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10/2 (2007), 213-220.

Atak, Hasan. "Kimlik Gelişimi ve Kimlik Biçimlenmesi: Kuramsal Bir Değerlendirme". *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 3/1 (2011), 163-213.

Ateş, Davut. "İslam Köktenciliği". *Akademik Orta Doğu Dergisi* 3/2 (2009), 63-96.

Atran, Scott. *Talking to the Enemy: Faith, Brotherhood, and the (Un)Making of Terrorists*. Harper Collins, 2010.

Aydınalp, Halil. *Yüksek Din Öğretimi ve Dini Köktencilik.* 1. Basım. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2011.

Ayten-Ali, Yıldız-Refik. "Dindarlık, Hayat Memnuniyeti İlişkisinde Dini Başa Çıkmanın Rolü Nedir? Emekliler Üzerine Bir Araştırma". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 16/1 (2016), 281-308.

Balcı, Fatma. *Psikolojik ve Öznel İyi Olma Hali İle Dini İnançlar Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, 2011.

Baynal-Fatma, Yaman-Erkan. "Kadınların Dinî Gruplara Yönelme, Katılma ve Bağlanma Nedenleri" *Değerler Eğitimi Dergisi* Cilt 12, Sayı 30, Aralık 2015, s. 141-179.

Bulut, Ramazan. "Dini Gruplarda Karizmatik Otoritenin Sosyal Temsilleri". *RUSUH Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 2/2 (Aralık 2022), 246-256.

Büyükkara, Mehmet Ali. "Dini Grup Yapılarında Dine İlişkin Muhtemel Anlama ve Temsil Problemleri". *Usul Dergisi,* 7 (2007), 107-136.

Çelik, Oktay. Dini İstismar Eden Terör Örgütlerinin Radikalleşme Süreçleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 22/2 (2015), 99-122.

Çınar, Mehmet. "Dindarlığın Psikolojik İyi Oluş Üzerine Etkisi: Meta-Analitik Bir Çalışma". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 25/2 (15 Aralık 2021), 583-596. https://doi.org/10.18505/cuid.972956

Demir, Hilmi. *Gülen Örgütü Ezoterik Bir Kült Cemaatin Radikalleşmesi*. Ankara, 2017.

Dönmezer, Sulhi. *Sosyoloji.* Ankara: Savaş Yayınevi, 1982.

Durkheim, Émile. Emile Durkheim Toplumsal İş Bölümü. çev. Özer Ozankaya. 1 Cilt. İstanbul: Cem Yayınevi, 4. Basım, 2010.

Düzgüner, Sevde. *"Dini Gruplara Yönelmenin Psiko-Sosyal Analizi". Beklenen Kurtarıcı İnancı.* ed. Yusuf Şevki Yavuz. İstanbul: KURAMER Yayınevi, 2017.

Efe, Adem. *Dini Gruplar Sosyolojisi.* İstanbul: Dönem Yayıncılık, 2013.

Erdoğan, Mustafa. *11 Eylül Dönemi Sonrası ABD ve AB'nin Terör Konusundaki Kurumsal Bakış Açıları,* Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Frankl, Viktor E. *İnsanın Anlam Arayışı*. İstanbul: Okyanus, 2018.

Güngör, Özcan vd. *Bir Sosyolog Bir Kavram ve Din*. ed. Özcan Güngör. 1 Cilt. Ankara: Oku Okut, 2023.

Güngör, Özcan. *Dönüşen Zihinler, Değişen Aidiyetler: Türkiye'de Dini Gruplar*, 2020.

Güngör, Özcan. "Kur'an'da Sosyal Bütünleşme". *Diyanet İlmi Dergi* 43/2 (Haziran 2007), 173-190.

Güngör, Özcan. "Radikal Cihadi Selefilik Türkiye'de Nasıl Taban Buluyor?". *Çorum Hakimiyet* (12 Ağustos 2024).

Hogg, M.- Abrams, Dominic. "Intergroup behavior and social identity". 407-431, 2003. https://doi.org/10.4135/9781848608221.n15.

Kağıtçıbaşı, Çiğdem-Cemalcılar, Zeynep. *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar Sosyal Psikolojiye Giriş*. İstanbul: Evrim, 22. Basım, 2019.

Kalyoncu, Hamdi. *Liderlere Tapınma Psikolojisi*. İstanbul: Marifet Yayınları, 3. Basım, 2014.

Kaplan, Mehmet. *Kültür ve Dil*. 1 Cilt. İstanbul: Dergâh, 34. Basım, 2016.

Karabağ, Metin Kasım. *Günümüz Radikal İslami Akımların Temelleri*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Enstitü Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri Enstitü Bilim Dalı: İslam Mezhepleri Tarihi Yüksek Lisans Tezi 2012.

Karaca, Faruk. *Din Psikolojisi*. 1 Cilt. Trabzon: Eser Ofset, 3. Basım, 2017.

Karaçalı, Mesture- Korkmaz, Sezai. "Psikolojik İyi Oluş, Yaşamda Anlam ve Dindarlık Arasındaki İlişkiler". *Journal of The Near East University Faculty of Theology* 9/2 (25 Aralık 2023), 128-147. https://doi.org/10.32955/neu.ilaf.2023.9.2.01.

Kınsün, Abdulbaki. "Dini Gruplar Sosyolojisi". *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/8 (2016), 210-227.

Lameeî, Vahideh-Bîlici, Mustafa. "Dinin Psikolojik İyi Oluş Üzerindeki Rolü ve Değerlendirilmesi". *Çekmece İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 9/19 (2022), 57-68.

Le bon, Gustave. *Kitleler Psikolojisi.* (çev. Hasan Can). Ankara: Tutku Yayınevi, 2014.

Maslow, A. H. "A Theory of Human Motivation". *Psychological Review* 50/4 (Temmuz 1943), 370-396. https://doi.org/10.1037/h0054346.

McCauley, Clark-Moskalenko, Sophia. *Friction: How Radicalization Happens to Them and Us*, 2017.

Okumuş, Ejder. "Ehl-i Sünnet vel-Cemaatin Bir Meşruiyet Aracı Olarak İcat ve İstihdamı", *Marife Dergisi* 5/3 (2005), 47- 59.

Sarmış, Mustafa. "Dinî Gruplarda Hegemonik İşleyiş Mekanizması". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 63/1 (2022), 321-354

Salmaner, Fikret. *Sosyal ve Mali Boyutları ile Terör Örnek Olay İncelemesi: Sofu Terör Örgütü.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

Saruhan, Müfit Selim, "Terörün Zihinsel Kökenleri". *Dini Araştırmalar Dergisi* 20/7 (2004), 303-313.

Subaşı, Necdet. "Fundamentalizm İslam ve Hayat". *İslami Araştırmalar Dergisi* 8/3-4 (1995), 250-262.

Sunar, Lütfü. *Değişim Sosyolojisi: Kavramlar, Kuramlar ve Yaklaşımlar*. Ankara: Nobel, 1. Basım, 2018.

Tajfel, Henri- Turner, John C. "An Integrative Theory of Intergroup Conflict". *The Social Psychology of Intergroup Relations*, 33-47.

Thompson, I. *Odaktaki Sosyoloji: Din Sosyolojisine Giriş.* (Çev. B. Z. Çoban), İstanbul: Birey

Tokur, Behlül. *İmtihan Psikolojisi*. Ankara: Fecr, 157. Basım, 2018.

Wach, Joachim. *Din Sosyolojisi*. (çev. Prof. Dr. Ünver Günay). İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1995.

Wiktorowicz, Quintan. *Radical Islam Rising: Muslim Extremism in the West*. Rowman & Littlefield, 2005.

Zimbardo, Philip G. *The Lucifer Effect: Understanding How Good People Turn Evil*. New York, NY: Random House, 1. ed., 2007.

Radikalizmin Psikolojik Kökenleri ve Radikal Kişiliklerin Oluşumu

Saliha Kübra Kalkan[*]

Araştırma Soruları

- Radikalizmde psikolojik faktörler nelerdir?
- Radikalizme psikolojik yatkınlık nasıl oluşmaktadır?
- Ruhsal sıkıntıyla radikalizm arasında nasıl bir ilişki vardır?
- Radikal kişiliklerin özellikleri nelerdir?

Giriş

Her insan, kendine güveni ve değeri hissedebilmek, duygu, düşünce ve inançlarını paylaşabilmek, daha mutlu yaşamak ve en önemlisi de yaşamına yön vermek için bir ideoloji veya gruba ihtiyaç duymaktadır. Bu bağlamda birey, psikolojik yapısına, içinde bulunduğu topluma, siyasi veya ekonomik şartlara göre görüşlerini ve dâhil olmak istediği grubunu tercih edebilmektedir. Bireyin bir ideolojiye veya görüşe yöneliminin ani bir şekilde değil de devam eden, kademeli olarak gelişen bir süreç olduğu dikkate alındığında (Gül, 2023) psikolojik yatkınlığını ortaya koyan kişilik özellikleri önemli bir etken olabilmektedir (Özdemir, Kadak ve Nasıroğlu, 2012).

Birey eğer toplum içinde dışlanmış, değer görmeyen, iyi şartlarda yaşayamayan veya haksızlığa uğrayan bir pozisyonda ise doğuştan getirdiği genetik özellikleri ve yaşadığı çevreyle biçimlenen kişilik özelliklerine göre tepkiler geliştirmektedir (Krout ve Stagner, 1939). Kimisi içe dönük, yalnız kalmayı ve toplumdan soyutlanmayı; kimisi daha ılımlı, çözüm odaklı ve yapıcı bir duruş sergilemeyi (Zuckerman, 2002) tercih etmektedir. Kimisi de hırslı bir biçimde, kendilerini ispat etmek

[*] Doktora öğrencisi, AYBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Din Psikolojisi Ana Bilim Dalı, E-posta: saliha@sakapsikoloji.com.tr, ORCID: 0009-0003-9611-0094.

Kaynakça

Adler, A. (2013). *Yaşamın anlamı ve amacı*. İnsancıl Yayınları.

Beck, A. T., Rush, A. J., Shaw, B. F., & Emery, G. (1979). *Cognitive therapy of depression*. Guilford Press.

Borum, R. (2011). Radicalization into violent extremism I: a review of social science theories. *J. Strateg. Stud.*, 4, 7–36. DOI: 10.5038/1944-0472.4.4.1.

Borum, R. (2010). Understanding terrorist psychology. In A. Silke (Ed.), *The psychology of counter-terrorism* (pp. 19–33). Routledge.

Dalgaard-Nielsen, A. (2008). Studying violent radicalization in Europe. Part II. The potential contribution of socio-psychological and psychological approaches. *DIIS Working Paper*. Danish Institute for International Studies.

Demirden, A. (2018). Why so Radical: The Psychology of Process of Radicalization. In *New Trends in Combatting Terrorism and Extremism*. DOHA, Qatar.

DiGiuseppe, R., & Tafrate, C. R. (2010). *Understanding anger disorders*. Oxford University Press.

Ellis, A. (1994). *Reason and emotion in psychotherapy. A comprehensive method of treating human disturbances*. A Birch Lane Press Book.

Erikson, E. H. (1980). *Identity and the life cycle*. W.W. Norton & Company.

Eysenck, M. W., & Keane, M. T. (2005). *Principles of cognitive psychology* (2nd ed.). Psychology Press.

Ewen, R. B. (2014). *An introduction to theories of personality* (7th ed.). Taylor & Francis.

Frankl, V. E. (1992). *İnsanın anlam arayışı*. Öteki Yayınevi.

Freud, S. (1917). *A general introduction to psychoanalysis*. Boni and Liveright.

Garcet, S. (2021). Understanding the psychological aspects of the radicalisation process: A sociocognitive approach. *Forensic Sciences Research, 6*(2), 115-123.

Gül, H. (2023). Kavramsal Bir Bakış: Radikalleşme Süreç ve Modelleri. *Anadolu Strateji Dergisi, 5*(1), 103-124.

Güngör, Özcan - Sarıkaya, Mehmet Emin (Aralık 2017). "Sosyoloji Ve İlahiyat(çı) Açısından Anlamı". Journal of Analytic Divinity 1(1), 1-21.

Henderson, J. T. (1974). The childhood origins of political struggle: An interpretation of the personality and politics of a New Zealand radical. *Political Science, 26*(2), 2-19.

Horgan, J. G. (2014). *Psychology of terrorism* (2nd ed.). Routledge. Retrieved from https://books.google.com.my/books?id=HK3cAwAAQBAJ&authuser=1&source=gbs_slider_cls_metadata_7_mylibrary.

Kalmoe, N. P. (2014). Fueling the fire: Violent metaphors, trait aggression, and support for political violence. *Political Communication, 31*(4), 545-563. DOI: 10.1080/10584609.2013.852642.

Kohut, H. (1977). *The restoration of the self*. University of Chicago Press.

Krout, M. H., & Stagner, R. (1939). Personality development in radicals: A comparative study. *Sociometry, 31*-46.

Kruglanski, A. W., & Webber, D. (2002). The psychology of radicalization. *Social Psychology, 83*, 1261.

Lichter, S. R., & Rothman, S. (1982). The radical personality: Social psychological correlates of new left ideology. *Political Behavior, 4*(3), 207-235.

Marcia, J. E. (1980). *Ego identity: A handbook for psychosocial research*. Springer.

Maskaliūnaitė, A. (2015). Exploring the theories of radicalization. *International Studies. Interdisciplinary Political and Cultural Journal, 17*, 26-9.

McCauley, C., & Moskalenko, S. (2011). *Friction: How radicalization happens to them and us*. Oxford University Press.

Moghaddam, F. M. (2005). The staircase to terrorism: A psychological exploration. *American Psychologist, 60*, 161-169.

Özdemir, O., Özdemir, P. G., Kadak, M. T., & Nasıroğlu, S. (2012). Kişilik gelişimi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 4*(4), 566-589.

Piaget, J. (1954). *The construction of reality in the child*. Routledge & Kegan Paul.

Piaget, J., & Inhelder, B. (1969). *The psychology of the child*. Basic Books.

Rashid, N. M. M., Rahman, S. A., Fauzaman, J., Amad, S., & Kamaluddin, M. R. (2020). Psychological risk factors of radicalization: An assessment of the personality traits and self-serving cognitive distortions among Malaysian radical extremists. *Malaysian Correctional Journal, 4*(3), 41-63.

Richo, D. (2006). *Geçmiş şimdi olduğunda: Bilinçaltı engelleri aşmak ve şimdiki zamanda kalmak*. Psikonet Yayınları.

Rotter, J. B., & Mulry, R. C. (2022). *Locus of control: Antecedents, consequences, and interventions*. Springer.

Schmid, A. (2013). Radicalisation, de-radicalisation, counter-radicalisation: A conceptual discussion and literature review. *ICCT Research Paper*. International Centre for Counter-Terrorism.

Schwartz, S. J., Luyckx, K., & Vignoles, V. L. (Eds.). (2011). *Handbook of identity theory and research*. Springer.

Soliman, A., Bellaj, T., & Khelifa, M. (2016). An integrative psychological model for radicalism: Evidence from structural equation modeling. *Personality and Individual Differences, 95*, 127-133.

Solso, R. L., MacLin, M. K., & MacLin, O. H. (2005). *Cognitive psychology* (8th ed.). Allyn & Bacon.

Stephan, W. G., & Stephan, C. W. (2000). An integrated threat theory of prejudice. In S. Oskamp (Ed.), *Reducing prejudice and discrimination* (pp. 23–46). Lawrence Erlbaum.

Stevens, A. (2001). *Jung: The key ideas*. Hodder & Stoughton.

Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In W. G. Austin, & S. Worchel (Eds.), *The social psychology of intergroup relations* (pp. 33-37). Brooks and Cole.

Taylor, M., & Quayle, E. (1994). *Terrorist lives*. Brassey's.

Thomas, A., & Chess, S. (1977). *Temperament and development*. Brunner/Mazel.

Tokur, (2020). *Klasik ve Güncel Konularıyla Din Psikolojisi*, Son Çağ yayınevi. Ankara.

Trip, S., Bora, C. H., Marian, M., Halmajan, A., & Drugas, M. I. (2019). Psychological mechanisms involved in radicalization and extremism: A rational emotive behavioral conceptualization. *Frontiers in Psychology, 10*, 437.

Victoroff, J. (2005). The mind of the terrorist: A review and critique of psychological approaches. *Journal of Conflict Resolution, 49*(1), 3–42.

Wiktorowicz, Q. (2005). *Radical Islam rising: Muslim extremism in the West*. Rowman and Littlefield Publishers.

Yapıcı, A. (2020). Şüphe ve inanç kıskacında gençlerin din ve dindarlık algıları. *İlahiyat Akademi*, (12), 1-44.

Zuckerman, M. (2002). Zuckerman-Kuhlman personality questionnaire (ZKPQ): An alternative five-factorial model. In B. de Raad & M. Perugini (Eds.), *Big five assessment* (pp. 376-392). Hogrefe & Huber Publishers.

Radikalizmle Mücadelede Eğitimin ve Toplumsal Diyaloğun Önemi

Süeda Nur Uygun[*]

Araştırma Soruları

- Radikalizmle mücadelede eğitimin bireyler üzerindeki etkisi nedir ve eğitim, radikalleşme süreçlerini nasıl engelleyebilir?
- Eğitim ile toplumsal diyalog arasında radikalizmle mücadele bağlamında nasıl bir ilişki vardır ve bu iki unsur birbirini nasıl tamamlar?
- Eğitim düzeyi, radikalleşmeye yatkınlık üzerinde nasıl bir etkiye sahiptir ve hangi eğitim stratejileri bu eğilimi azaltabilir?
- Toplumsal diyalog, radikalleşme süreçlerini önlemede ne ölçüde etkili olabilir ve bu süreçte hangi faktörler öne çıkmaktadır?

Giriş

Radikalizmle mücadelede eğitim ve toplumsal diyalogun önemi bağlamında radikalizme öncel müdahale ve engelleme unsuru olarak eğitimi ve radikalizm ve toplumsal diyaloğun ilişkisini araştırmak, bu araştırmanın temel iskeletini oluşturmaktadır.

Araştırmanın temel sorusu, radikalizmle mücadelede eğitimin ve toplumsal diyaloğun etkili olup olmadığı ve bu iki unsurun nasıl etkileşim içinde olduğudur**.** Radikalizm, toplumsal düzeni tehdit eden ve bireylerin şiddet içeren aşırı uçlara yönelmesine neden olan bir olgu olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda eğitim ve toplumsal diyaloğun radikalleşmeyi önleyici veya azaltıcı birer araç olup olamayacağı ise araştırmanın ulaşmak istediği cevaptır.

[*] Yüksek Lisans Öğrencisi, ASBÜ İslami Araştırmalar Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Din Psikolojisi, E-posta: suedanur.uygun@student.asbu.tr, ORCID ID: 0000-0003-3966-8510.

- Radikalleşme Süreçlerinde İdeoloji ve İtikadi İdeolojinin Rolü Üzerine, Hilmi Demir/2024.
- Terrorism, radicalization and de-radicalization, Bertjan Doosje vd. / 2016.
- Radikalleşme ve Radikalleşme ile Mücadele Alanında Literatür Taraması, Tuğçe Şimşek/2020.

Seyredilmesi Önerilen Filmler

- Freedom Writers (Özgürlük Yazarları) / 2007
- Unorthodox (2020)
- Shtisel (2013)
- Hidden Figures (Gizli Sayılar) / 2016
- Detachment (Kopma) / 2011
- The Blind Side (Kör Nokta) / 2009
- The Help (Duyguların Rengi) / 2011

Takip Edilmesi Önerilen Web Siteleri

- Uluslararası Radikalizm Gözlemevi- https://urad.org.tr/tr
- Terörizm ve Radikalleşme Araştırmalrı Dergisi- https://www.tradergisi.com/

Kaynakça

Adıyaman, A. (2021). *Din Motifli Radikalleşmede İstismar Edilen Kelimelerin Psikolojik Üstünlüğü.* Terörizm ve Radikalleşme ile Mücadele Araştırma Merkezi: https://teram.org/Icerik/din-motifli-radikallesmede-istismar-edilen-kelimelerin-psikolojik-ustunlugu-180 adresinden alındı.

Agastia, G., Perwita, A., & D&B, S. (23-43). Countering violent extremism through state-society partnerships: A case study of de-radicalisation programmes in Indonesia. *Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism*, 2019.

Alam, M. (2020). A Collaborative Action in the Implementation of Moderate Islamic Education to Counter Radicalism. *International Journal of Innovation, Creativity and Change*, 497-516.

Albayrak, H. Ş. (2014). Hristiyanlık'tan İslam'a Uzanan Fundamentalizm. *Lacivert Dergisi*, 2.

Argyle, M. (2021). *Din ve Psikoloji.* İstanbul: İz Yayıncılık.

Arpacı, I. (2017). Dini Radikalizmin Nedenlerini Tersinden Sorgulamak: Milli Görüş Neden Radikalleşmedi? *Turkish Studies/ International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 12*(8), 11-28. doi:http://dx.doi.org/10.7827/ TurkishStudies.11660.

Ateş, D. (2009). İslam Köktenciliği: Kökeni, Genel Nitelikleri, Tanımlar ve Sınıflamalar. *Akademik Ortadoğu*, 64-96.

Avcı, E. (2021). Terörist Rehabilitasyonu ve Radikalleşmeden Dönüş: Bir Model Önerisi. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 1-19.

Aydınalp, H. (2021). *Dinî Radikalizm: Anlamı, Sınırları ve Çözümü Üzerine.* Diyanet Haber: https://www.diyanethaber.com.tr/din-radikalizm-anlami-sinirlari-ve-cozumu-uzerine adresinden alındı.

Beit-Hallahmi, B. (2020, Mayıs). *Fundamentalism.* Web Archive.org: https://web.archive.org/web/20080915102939/http://www.globalpolicy.org/wtc/fundamentalism/0501def.htm adresinden alındı.

Biçer, R. (2018). Terör, Eğitim ve Teoloji. *Ortadoğu'daki Siyasal Gelişmeler ve Güvenlik*, 131-147.

Biçer, R. (2021). İslam Dünyasında Eğitim Eksikliğinin Tezahürleri: Din İstismarı ve Terörizm (Türkiye Örneği). *TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, 108-115.

Çelik, O. (2015). Dini İstismar Eden Terör Örgütlerinin radikalleşme süreçleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 99-122.

Çelik, Ö. F. (2024). Radikalleşme – Deradikalizasyon Teorileri ve FETÖ'de Radikalleşme. *Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi*, 289-322.

Davies, L. (2003). Educating against Extremism. *International Review of Education*, 183-203.

Delibaş, K. (2004). İslami Fundamentalizmden İslam Fobisine: Batı Dünyasında Gelişmekte Olan İslamophobia Yeni Bir Eşitsizlik Kaynağı Olarak Görülebilir mi? *Bilgi Dergisi*, 1-41.

Demir, H. (2017). Radikalleşme Süreçlerinde İdeoloji ve İtikadi İdeolojinin Rolü Üzerine. *Ortadoğu Analiz, 9*(80), 10-13. Ağustos 2024 tarihinde Ortadoğu Araştırmaları Merkezi.

Doosje, B., Moghaddam, F., Kruglanski, A., De Wolf, A., Mann, L., & Feddes, A. (2016). Terrorism, radicalization and de-radicalization. *Current Opinion in Psychology*, 79-84. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.copsyc.2016.06.008.

Erbaş, A. (2021). Radikalizm. *Diyanet Dergisi*, 1-2.

Güven, M. Ö. (2023, Nisan 8). *Radikalleşme Süreçleri: PKK Örneği.* Terörizm ve Radikalleşmeyle Mücadele Merkezi: https://teram.org/Icerik/radikallesme-surecleri-pkk-ornegi-233 adresinden alındı.

Hansen, S., & Lid, S. (Dü). (2020). *The Routledge Handbook of Deradicalisation and Disengagement.* Newyork: Routledge.

Karabağ, M. K. (2012). *Günümüz Radikal İslami Akımların Temelleri.* Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi.

Kaya, A. (2021). *Aşırıcılık ve Radikalleşme: Farkı yaratan nedir?* Bilgi Prime Youth:

Kıyıcı, H. (2019). *Şiddete Varan Aşırıcılıkla Mücadele ve Eğitim.* Ankara: Polis Akademisi Yayınları.

Krueger , A., & Malecˇkova, J. (2003). Education, poverty and terrorism: Is there a causal connection? *Journal of Economic Perspectives*, 119-144.

Kulidtod, Z. D. (2019). Role of Educational Institutions in Countering Radicalization / Violent Extremism of the Youth in Southeast Asia. *Proceedings of the 4th International Conference on Education and Management (COEMA 2019)* (s. 174-181). içinde Malang, Indonesia: Atlantis Press. doi:https://doi.org/10.2991/coema-19.2019.37.

Ma'arif, S., Sebastian, L., & Sholihan, S. (2020). A Soft Approach to Counter Radicalism: The Role of Traditional Islamic Education. *Walisongo: Jurnal Penelitian Sosial Keagamaan*, 1-19.

Macaluso, A. (2016). From Countering to Preventing Radicalization Through Education:. *The Hague Institute Working Paper Series Limits and Opportunities*, 1-15.

Özerkmen, N. (2004). Terör, Terörizm ve Radikal İslamcı Terör. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 247-265.

Pektaş, U., & Özen, Ç. (2022). Fenomenolojinin Siyasi Radikalizm Açıklaması: Yaşam Dünyasına Yabancılaşma. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 19-44.

Rabah, A. F. (2023, Ağustos 28). *Radikalizmle mücadelede toplumsal ortaklık.* Haziran 2024 tarihinde Independent Türkçe: https://www.indyturk.com/node/657491/d%C3%BCnyadan-sesler/radikalizmle-m%C3%BCcadelede-toplumsal-ortakl%C4%B1k adresinden alındı.

Rahmanto, D., Meliata, A., & Lolo, F. (2020). Reducing Radicalism as a Form of Intervention Through the Role of School and Education Curriculum. *JurnalPendidikan Indonesia*, 347-354.

Sas , M., Koen Ponnet , K., Reniers, G., & Hardyns, W. (2020). The Role of Education in the Prevention of Radicalization and Violent Extremism in Developing Countries. *Sustainability, 12*(6), 2320. doi:https://doi.org/10.3390/su12062320.

Sjøen, M., & H. Jore, S. (2019). Preventing extremism through education: exploring impacts and implications of counter-radicalisation efforts. *Journal of Beliefs & Values, 40*(3), 269-283. DOI: https://doi.org/10.1080/13617672.2019.1600134.

Şimşek, T. (2020). *Radikalleşme ve Radikalleşme ile Mücadele Alanında Literatür Taraması.* Terörizm ve Radikalleşme ile Mücadelede Araştırma Merkezi:

Tümer, G. (1994). *Din. TDV İslâm Ansiklopedisi*: https://islamansiklopedisi.org.tr/ din#1-genel-olarak-din adresinden alındı.

Yaşa, G. (2021). Dinî Motivasyonlu Radikalleşmenin Özellikleri: Nedenler ve Süreç. *Güvenlik Stratejileri Dergisi, 17*(40), 795-824. DOI: 10.17752/guvenlikstrtj.1029859.

Yıldırım, İ. (2022). *Radikalliğin Psikolojisi.* Ankara: Eski Yeni Yayınları.

Radikalizmle Mücadelede Devlet Kurumlarının Rolü

Meryem Sümeyye Atmaca[*]

Araştırma Soruları

- Radikalleşmeyle mücadelede devlet kurumlarının rolü nedir?
- Radikalleşmeyle mücadelede erken müdahale stratejileri nelerdir?
- Devlet destekli rehabilitasyon ve yeniden entegrasyon çalışmaları nelerdir?
- Türkiye'deki dinî temelli radikal yapılardan olan DAEŞ ve FETÖ'ye karşı devletin önlemleri nelerdir?
- Türkiye'deki etnik temelli radikal yapılanmalardan olan PKK'ya karşı devletin uygulamaları ve önlemleri nelerdir?

Giriş

Modern devletler çeşitli unsurlardan oluşur. Bu unsurların uyum içinde bir arada yaşayabilmesi için ortak tarihî geçmişi ve kültürü olması gerekir. Fakat farklı etnik yapı, fiziksel özellik, dinî inanç gibi unsurların bir arada olması zaman zaman problemler yaratabilir. Bu aşamada da ortak bir sorumluluk anlayışı ve yönetim tecrübesi, milletin bir arada olabilmesi için önemlidir. Ortak bir kültür oluşturamamış ve yönetim tecrübesinden yoksun devletler, "başarısız devlet" olarak nitelendirilmekle birlikte bu devletler var olduğu sürece terörizm ve şiddet hiçbir zaman güncelliğini kaybetmeyecek konular olacaktır (Yenal, 2020, 26).

Radikalizmle mücadele, birçok devletin güvenlik politikalarının öncelikli konusudur. Radikalizm, insanların güvenliği başta olmak üzere yaşamın her alanını tehdit eden küresel bir olgudur. 11 Eylül saldırılarından sonra ağırlıklı olarak askerî operasyonlara dayanan bu mücadelenin hedeflenilen başarıya ulaşamaması, terörle

[*] Bağımsız Araştırmacı, Din Sosyolojisi Bilim Uzmanı, E-posta: meryematmac@gmail.com ORCID ID: 0000-0002-4703-0691.

Kaynakça

Adıyaman, Atakan. *Bugünün Radikal Ergeni Geleceğin Güvenlik Problemi: "Eğitim Sisteminde Radikal Ergenler"*. TERAM: Terörizm ve Radikalleşmeyle Mücadele Araştırma Merkezi, 18 Ekim 2020.

Alterman, John B. *How Terrorism Ends | United States Institute of Peace*. United States Institute of Peace. Erişim: 14 Ağustos 2024.

Avcı, Engin. "Terörist Rehabilitasyonu ve Radikalleşmeden Dönüş: Bir Model Önerisi". *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi* 12/1 (26 Ocak 2021), 1-19. https://doi.org/10.18354/esam.819430.

Bozkurt, İhsan. "Beyaz Irkçı Radikalleşme". *Tüm Boyutlarıyla Radikalleşme Süreci ve Radikalleşmeyle Mücadelede Ülke Uygulamaları*. ed. Osman Şen. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Ceviz, Mehmet. "Almanya'da Deradikalizasyon Çalışmaları". *Tüm Boyutlarıyla Radikalleşme Süreci ve Radikalleşmeyle Mücadelede Ülke Uygulamaları*. ed. Osman Şen. Ankara: Nobel Yayıncılık, 1. Basım, 2021.

Çakır, Muhammed Faruk vd. *Radikalleşme, Şiddet İçeren Aşırılık ve Terörizm*. Polis Akademisi Yayınları: Polis Akademisi Başkanlığı, Mayıs 2017.

Çatlı, Bengisu. "Radikalleşmenin Psikodinamik Boyutu". *Tüm Boyutlarıyla Radikalleşme Süreci ve Radikalleşmeyle Mücadelede Ülke Uygulamaları*. ed. Osman Şen. Ankara: Nobel Yayıncılık, 1. Basım, 2021.

Çelik, Ömer Faruk. "Radikalleşme Deradikalizasyon Teorileri ve Fetö'de Radikallik". *Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi* 3/2 (28 Haziran 2024), 289-322. https://doi.org/10.61314/traddergi.1452972.

Demir, Hilmi. "Üniversitelerde Radikalleşme". *TEPAV*. 05 Mayıs 2019. Erişim: 21 Eylül 2024.

Gunn, Andrew - Demirden, Ahmet. *Radikalleşmenin Önlenmesi ve Terörizm Olgusu*. Çalıştay Raporu. Polis Akademisi Yayınları: Polis Akademisi Başkanlığı, Haziran 2019. Polis Akademisi Başkanlığı.

Güngör, Özcan. "Radikalleşmenin Yeni Yüzü: Z Kuşağı ve Okullardaki Tehdit, Tehlike ve Politikalar". Erişim: 26 Eylül 2024.

Kaya, Zeynep. "'Tersine Radikalleşme' ve Terörle Mücadele: Dost mu, Düşman mı?" *Terörün Kökenleri ve Terörle Mücadele Stratejisi*. ed. Fahrettin Altun-Hasan Basri Yalçın. İstanbul: SETA, 3. Basım, 2020.

Kıyıcı, Hakan. *Şiddete Varan Aşırıcılıkta Mücadele & Eğitim*. Polis Akademisi Yayınları: Polis Akademisi Başkanlığı, Mayıs 2019.

Korkmaz, Sertaç Canalp. "Terör Örgütlerinin Hayatta Kalmasını Sağlayan Nedenler: Terör Örgütü Pkk Odaklı Bir İnceleme, 1978-2022". *Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi* 1/2 (30 Haziran 2022), 278-309.

Lister, Charles. "Returning Foreign Fighters: Criminalization or Reintegration?" *Brookings Doha Center: Brookings Institution*.

Mücke, Thomas - Nath, Dörthe. *Zum Hass Verführt: Wie Der Salafismus Unsere Kinder Bedroht Und Was Wir Dagegen Tun Können*. Köln: Eichborn, 2016.

Ongun, Yelda Hatice vd. "Türkiye'de Terörizm ve Terörizmle Mücadelenin 100 Yılı". *Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi* 2/2 (18 Haziran 2023), 188-215.

Özdemir, Ömer Behram vd. *Sınırdaki Düşman: Türkiye'nin Daiş ile Mücadelesi.* Ankara: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, 01 Haziran 2016.

Özkan, Kazım Murat. "Türkiye'nin Terörizmle Mücadelesinde İstihbarat Seviyelerinin Uygulama Alanları". Başkent Üniversitesi, 2023.

Sönmez, Dr Göktuğ. "Çoklu Radikalleşmenin Odağında Türkiye ve Mücadelesi". *Güvenlik Çalışmaları Dergisi* 19/1 (01 Ocak 2017), 1-19. https://dergipark.org.tr/tr/pub/gcd/issue/53126/704227.

Tangör, Burak - Sayın, Sevinç. "Avrupa Birliği'nin Terörizmle Mücadele Stratejisi: Yeni Bir Bütünleşme Alanı mı?" *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* 11/1 (01 Mayıs 2012), 85-118. https://doi.org/10.1501/Avraras_0000000173.

Tetik, Ümit. "Terörizmle Mücadele". *Terörizmin El Kitabı Kavram, Tanım, Nedenleri, Tarihsel Süreci, Türleri, Mücadele Yöntemleri*. ed. İskender Karakaya. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2023.

Tınas, Murat. "Radikalleşme ile Mücadelede Kolluk Kuvvetleri". *Güvenlik Yönetiminin Dönüşümünde İhtiyaç Duyulan İnsan Kaynaklarının Değerlendirilmesi Çalıştayı*. Ankara: Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Yayınları, 2020.

Yenal, Serkan. "Radikalleşme-Köktendincilik Bağlamında Terör ve Terörizm". *Siyasal Şiddet ve Radikalleşme Bağlamında Terör Örgütleri*. ed. Hasan Acar-Serkan Yenal. Ankara: Nobel Yayıncılık, 1. Basım, 2020.

Zizek, Slavoj. *Evrensel İstisna: Radikal Siyaset Okumaları*. çev. Barış Engin Aksoy. İstanbul: MonoKL Düşünce, 2020.

"Ab'de Terör İçerikleri 1 Saat İçinde İnternetten Kaldırılacak". 07 Haziran 2022. Erişim 14 Ağustos 2024.

DEAŞ Terör Örgütü. TEMAK Yayınları: Terörle Mücadele Daire Başkanlığı, 2022.

"Returnees" Which Measures to Adopt? Centre for the Prevention of Radicalization Leading to Violence. Erişim: 31 Temmuz 2024. https://indd.adobe.com/view/7bb84dec-93df-4be5-9788-1fd57ab877d8.

"Sc-13, 9 Nisan 2015, Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Tanju Bilgiç'in Deaş Karşıtı Uluslararası Koalisyonun Yabancı Terörist Savaşçılar Çalışma Grubunun Ülkemizde Yapılan Kuruluş Toplantısı Hakkındaki Bir Soruya Cevabı / T.C. Dışişleri Bakanlığı". Erişim 13 Ağustos 2024.

Türkiye ve Terörizm. Ankara: Türkiye Barolar Birliği, 2006.

"Violence Prevention Network". 01 Temmuz 2018. Erişim: 12 Ağustos 2024.

Yeni Nesil Terör FETÖ'nün Analizi. Organize ve Mali Suç Örgütü Olarak Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) Çalıştay Raporu. Polis Akademisi Yayınları: Polis Akademisi Başkanlığı, Ekim 2017.

Radikalizmle Mücadelede Geleneksel Tasavvufi Akımların Gücü

Nuray Yılter[*]

Araştırma Soruları

- Radikalizmle mücadelede tasavvufun etkinliği nasıl ilerlemektedir?
- Tasavvuf aracılığıyla bireyler topluma nasıl geri kazandırılmaktadır?
- Radikal grupların tasavvufa bakış açısı nasıldır?
- Tasavvuf akımlarının radikalizme karşı yaklaşımları nelerdir?
- Toplumsal hayatın yeniden inşasında tasavvuf, güçlendirici bir etken midir?
- Modern dönemde tasavvuf, radikalizmle mücadelede etkin bir rol oynamakta mıdır?

Giriş

Radikalizmle mücadelede geleneksel tasavvufi akımların varlığı önemli unsurlardan birini teşkil etmektedir. Başta ailesi olmak üzere bireyin bulunduğu topluma yabancılaşması, onun radikalleşme yolunda hızlı bir şekilde ilerlemesine neden olmaktadır. İslam'ın tavsiye ettiği vasat ümmet (Bakara/143) anlayışı yorumlanarak ortaya çıkan tasavvuf, özü itibarıyla radikalizme mesafelidir. Bu minvalde tasavvufi akımlar genel olarak dostane ve barışçıl bir din için şiddeti, aşırılığı ve radikalizmi reddetmektedir. Genel İslam anlayışında tasavvufi bağlamda Tanrı'ya ancak aşk ve sevgi ile ulaşılabileceği ve Tanrı ile insanın birleşmesi, özne ile nesnenin birleşme içinde bağımsızlıklarını korudukları sürece mümkün olabileceği belirtilmektedir (Güngör, 2021, 290). "İslami değerlerin fert ve toplumlarda en iyi şekilde yerleşip yaşanır hâle gelmesi idealine hayatlarını vakfetmiş olan sufiler, tebliğ faaliyetlerine büyük önem vermişlerdir" (Türer, 1993, 361). Tasavvuf erbabı, İs-

[*] Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri (Din Sosyolojisi) Bilim Dalı, E-posta: yilternuray@gmail.com, ORCID ID: 0009-0004-5635-207X.

Kaynakça

Ahmad, Maghfur, Aziz, Abdul, Afad, Mouchammad. N., Muniroh, Siti. M. & Qodim, Husnul. 'The Sufi order against religious radicalism in Indonesia', *HTS Teologiese Studies/Theological Studies 77(4), a6417.* 2011. https://doi. org/10.4102/hts.v77i4.6417.

Aktaş, Ümit. *İslami Hareket ve Yöntem*. İstanbul: Bengisu Yayınları, 1996.

Alex, Alexiev. Understanding Sufism and its Potential Role in US Policy, *Nixon Centre Conference Report March 2004*. http://www.islamawareness.net/Sufism/sufism_us_policy.pdf.

Aksakal, Zeynep Nermin. Kur'ân'da davet öğretisi ve Ana akım-radikal İslâmcı hareketlerin ideolojisinde yorumlanışı. *Turkish Studies - Religion, 17*(4), 313-329. 2022. https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.63542.

Arslan, Hüseyin. Türkiye'de dini oluşumların varlık sebepleri ve bu oluşumların iç güvenlik açısından değerlendirilmesi. *İkinci Uluslararası Saraybosna Sosyal Bilimler Konferansı*. 17-20 Mayıs 2016, cilt 3, ss. 235-256.

Aydemir, Salih. *Şeyh-Mürid İlişkisiyle Belirlenmiş Cemaat Şekli Olarak Tarikat (Şanlıurfa-Kadiri-Şeyh Sodey ve Müridleri Üzerine Yapılan Bir Din Sosyolojisi Araştırması)* Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 1998.

Ayiş, Mehmet Şirin. Tasavvuf Düşüncesinde Bir Nefis Terbiye Metodu Olarak Riyazet. *Kur'an ve Sünnet Araştırmaları Dergisi*, 2021 1(1) 34-47.

Bakhtiar Ahmed & Amir Ali Chandio. "Countering Extremism Through Sufi Practices in Sindh," Global Regional Review, *Humanity Only,* 4(2), s. 421-426, June, 2019. DOI: 10.31703/grr.2019(IV-II).45.

Bhat, Asif, İ. – Dr. Suneet. *Sufi Model Of Peace and Extremism.* Webology (ISSN: 1735-188X) Volume 18, Number 6, 2021.

Biçer, Ramazan. *IŞİD Düşünce Yapısının Teolojik Arkaplanı.* Kelam Araştırmaları, 13(1), 2-11. 2015.

Büyükkara, Mehmet, A. Türkiye'de Radikal Dini-Siyasi Akımlar. *Demokrasi Platformu*, *2*(8), 2006. Geliş tarihi gönderen https://demokrasiplatformu.com/dergi/article/view/59.

Büyükkara Mehmet, A. *Çağdaş İslami Akımlar*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2016.

Coşkun, Ali. *Sosyal Değişme ve Dini Normlar*, İstanbul: Dem Yayınları, 2005.

Çaylak, Âdem. & Kaymal, Cansu. "Dinci" Tekelcilik Olarak Radikalizm: Gülenist Hareketin "Öteki" Algısı Üzerinden Eleştirel Analizi. *ADAM AKADEMİ Sosyal Bilimler Dergisi, 9(2),* 329-362. 2019. DOI: 10.31679/adamakademi.638677.

Çelik, İbrahim. Gelenekselci Ekol'ün Tasavvufla İlgili Bazı Konulara Yaklaşımları. *Sûfî Araştırmaları-Sufi Studies*, 6(12), 2146-1449, Yaz/Summer 2015 ISSN.

De Jong, Frederick. "XX. Yüzyıl Mısır'ında Tasavvuf Aleyhtarlığı (1900-1970): Bir Ön Araştırma", (çev. Salih Çift), *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20(1), 2011.

Güngör, Erol. *İslam Tasavvufunun Meseleleri,* İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1991.

Demir, Zekiye. İlahiyat Eğitiminin Dönüştürücü Etkileri: Uluslararası İlahiyat Öğrencileri Örneği. *Journal of Analytic Divinity*, (Aralık/December 2022), 77-103. DOI: 10.46595/jad.1145797.

Demirkol, Nihat. "Toplumsal Vahdetin İnşasında Tasavvufi Düşüncenin Rolü". *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* (34), 294-302. 2023.

Güngör, Özcan. Alevilik Üst Kimliği Kullanımının Aleviler- Nusayriler Bağlamında Dış Kimlik-İç Kimlik Yansımaları. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic.* Volume 12/2, p. 75-90 http://dx.doi.org/10.7827/ TurkishStudies.11549 ISSN: 1308-2140, 2017.

Güngör, Özcan. *Türkiye'de Dini Gruplar (Tarikatvari, Cemaatvari, Radikal/Selefi, Sivil, Alevi, Caferi, Modernist, Mehdilik ve Sır Temelli Dini Hareketler).* Ankara: Sonçağ Akademi Yayınları, 2019.

Güngör, Özcan. Alevi ve Bektaşilikte Tanrı Algısının Sosyolojik Boyutları. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşi Veli Araştırma Dergisi.* 100 (2021), 271-296.

Kaya, İsmail. "Tarikatların Dini Gruplar Tipolojisindeki Yeri ve Sosyal Fonksiyonları". Danişname Beşerî ve Sosyal Bilimler Dergisi, 2020: 55-83. https://doi.org/10.5281/ zenodo.4036937.

Kaval, Musa. Modern Gençlik, Din ve Tasavvuf. *Journal of International Social Research, 14*(76), 785–800. https://doi.org/10.17719/jisr.11295. 2021.

Konur, Himmet. "Medeniyet İnşasında Tasavvufun Rolü". *AKADEMİAR Akademik İslam Araştırmaları Dergisi*, (4), 13-35, 2018.

Korkmaz, Gürol. *Terör ve Medya İlişkisi.* Ankara: İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları, 1999. Yayın No. 1991–1.

Kurtkan, Amiran. *Sosyolojik Açıdan Tasavvuf ve Laiklik*. İstanbul: Kutsun Yayınevi, 1977.

Kutlu, Sönmez. *Türk Müslümanlığı Üzerine Yazılar: Hanefilik – Maturidilik – Yesevilik*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2017.

Taşdemir, Damla. Türkiye'de Selefi Hareket ve Dini Radikalizm. Bursa: *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* (Yüksek Lisans Tezi). 2016.

Terör, Yeni Nesil. *Fetö'nün Analizi.* Polis Akademisi Yay., Ankara 2017.

Turan, Erol ve Temizel, Metehan. "Din ve Siyaset İlişkisi Bağlamında Oy Verme Davranışı: Niğde Bölgesinde Bir Araştırma", *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* Cilt:7, Sayı: 7, (Nisan 2015).

Türer, Osman. *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*, İstanbul: Ataç Yayınları, 2013.

Türer, Osman. Türk Dünyasında İslâm'ın Yerleşmesi ve Muhafazasında Sûfî Tarîkatlar ve Yesevî'nin Rolü, *Milletlerarası Hoca Ahmet Yesevî Sempozyumu Bildirileri, 26-29 Mayıs 1993*, 1993, s. 361-368.

Uludağ, Süleyman. "Tarihî Süreçte Selefîlik-Tasavvuf İlişkileri / History of Relationships Between Salafism and Sufism / التاريخية العملية في والتصوف السلفية بين العلاقة". İlahiyat Akademi 1-2 (Ekim 2015), 253-262.

Urad, Uluslararası Radikalizm Gözlemevi. "Radikal Cihadi Selefilik Türkiye'de Nasıl Taban Buluyor?" Erişim: 12 Ağustos 2024. https://urad.org.tr/radikal-aglar/radikal-cihadi-selefilik-turkiyede-nasil-taban-buluyor

Ülgener, Sabri. F. *Zihniyet ve Din, İslam Tasavvuf ve Çözülme Devri, İktisat Ahlakı.* İstanbul: Derin Yayınları, 2006.

Ülken, Hilmi Ziya. *İslam Düşüncesi (Türk Düşüncesi Tarihi Araştırmaları).* İstanbul: Doğu Batı Yayınları. 2020.

Van Bruinessen, M. & Howell, J. D., *Sufism and the 'modern' in Islam*, IB Tauris, London. 2007.07.

Vergani, M., Iqbal, M., Ilbahar, E., & Barton, G. (2018). The Three Ps of Radicalization: Push, Pull and Personal. A Systematic Scoping Review Into *Violent Extremism. Studies in Conflict & Terrorism,* 1-32.

Yıldırım, Ali. Yorumun Dinselleşmesinde Cemaat Söyleminin Rolü. O*ndokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* Ondokuz Mayıs University Review of the Faculty of Divinity e -ISSN: 2587-1854 OMUIFD, June 2019, 46: 59-82.

Yılmaz, Hasan Kâmil. *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012.

Yücer, Hür Mahmut. "Ortak Sosyalbilimsel Çalışmaların Önemi: Sosyoloji Ve Tasavvuf Disiplinleri Arasındaki İmkanlar Üzerine". *Akademik Platform İslami Araştırmalar Dergisi* 1/1 (Şubat 2017), 5-15.

Postkolonyal Teori Perspektifinden Afrika'da Radikal Dinî Hareketler ve Toplumsal Etkileri

Huriye Yıldırım Çinar[*]

Araştırma Soruları

- Radikal dinî hareketler Afrika'da neden ve nasıl ortaya çıkmıştır?
- Boko Haram, Nijerya İslami Hareketi, eş-Şebab ve Tanrı'nın Direnişi Ordusu gibi radikal oluşumların ortaya çıkış nedenleri ve temel söylemleri nelerdir? Bu oluşumlar, faaliyetlerinde dini ve şiddeti nasıl araçsallaştırmıştır?
- Radikal dinî gruplar, Afrika'daki etnik ve dinî çatışmaları nasıl manipüle etmektedir?
- Radikal dinî hareketlerin Afrika'daki ekonomik etkileri nelerdir ve bu etkiler toplumsal istikrarsızlığı nasıl beslemektedir?
- Afrika'daki radikal dinî grupların eylemleri, toplumsal yapı ve kalkınma üzerinde nasıl bir etki yaratmaktadır?

Giriş

Afrika kıtası, tarih boyunca hem dış etkiler hem de iç dinamikler tarafından şekillendirilmiş zengin bir kültürel ve dinî çeşitliliğe sahip olmuştur. Özellikle sömürgecilik dönemi ve sonrasında (neo) kolonyal güçler tarafından inşa edilen siyasi ve sosyoekonomik düzen, kıtadaki dinî ve sosyal yapıların dönüşümünü hızlandırmıştır. Kıta devletlerinin siyasi bağımsızlıklarını ilan ettiği 1960'lardan sonra geleneksel yapılar ile Batılı değerlerle inşa edilmiş modern devletler arasında yaşanan gerilimler, Afrika'da radikal dinî hareketlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Sonrasında ise kıta dışından İran ve Suudi Arabistan'ın kendi rejimleri altında şekillenen dinî radikal ideolojilerin kıtaya ihraç edilmesiyle Afrika'daki radikal dinî oluşumlar, önemli bir siyasi ve toplumsal güç hâline gelmiştir (Solomon, 2015).

[*] Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Erciş İşletme Fakültesi, yildirim.huriye@gmail.com, Orcid: 0000-0003-3052-617X.

Kaynakça

Adelaja, Adesoji, ve Justin George. (2019). Effects of conflict on agriculture: Evidence from the Boko Haram insurgency. *World Development*, 117, 184-195

Aghedo, Iro ve Surulola James Eke (2013). From alms to arms: The Almajiri phenomenon and internal security in northern Nigeria. *Journal of Policy Studies*, 28(3), 97-123.

Alemazung, Joy Asongazoh. (2010). Post-colonial colonialism: An analysis of international factors and actors marring African socio-economic and political development. *The Journal of Pan African Studies*, 3(10), 62-84.

Arnold, Kayla (2021). The epidemic–terrorism nexus and how to safeguard Africa against bioterrorism: Lessons from the Global Polio Eradication Initiative? *South African Journal of International Affairs*, 28(2), 145-165.

Behrend, Heike. (2000). *Alice Lakwena and the Holy Spirits: War in northern Uganda, 1985–97*. Ohio University Press.

Besenyő, Janos & Sinkó, Gabor. (2021). The social media use of African terrorist organizations: a comparative study of Al-Qaeda in the Islamic Maghreb, Al-Shabaab and Boko Haram. *Insights into Regional Development*, 3(3), 66-78.

Bhagwat, Hemangi ve Arekar, Madhavi (2018). On the Margins: Theorising Spivak's "Can the Subaltern Speak?" *Ars Atrium*, 6, 38-44.

Bhandari, Nagendra Bahadur. (2022). Resistance and Postcolonialism: A critical review. *Journal of Political Science*, 22, 92-99.

Canut, Cevile. (2010). «À bas la francophonie!» De la mission civilisatrice du français en Afrique à sa mise en discours postcoloniale. *Langue Française*, 167(3), 141-158.

Chonka, Peter. (2016). Spies, stonework, and the suuq: Somali nationalism and the narrative politics of pro-Harakat Al Shabaab Al Mujaahidiin online propaganda. *Journal of Eastern African Studies*, 10(2), 247–265.

Christelow, Allan (2013). The Transformation of the Muslim Court System in Colonial Algeria: Reflections on the Concept of Autonomy. *In Islamic Law* (*RLE Politics of Islam*) (pp. 215-230). Routledge.

Collins, Michael (2013). Decolonisation and the "federal moment". *Diplomacy & Statecraft*, 24(1), 21-40.

Cortes-Ramirez, Eugenio-Enrique (2015). Cultural hegemony today. From cultural studies to critical pedagogy. *Postcolonial Directions in Education*, 4(2), 116-139

Çelenk, Mehmet (2021). Eş-Şebâb Hareketi ve Somali'de İslam'ın Geleceği. *İlsam Akademi Hakemli Dergisi*, 1(1), 55-83

Diouf, Mamadou (1998). The French colonial policy of assimilation and the civility of the originaires of the four communes (Senegal): A nineteenth century globalization project. *Development and Change*, 29(4), 671-696.

Falola, Toyin ve Heaton, Matthew (2008). *A history of Nigeria*. Cambridge University Press.

Imam, Hauwa (2012). Educational policy in Nigeria from the colonial era to the post-independence period. *Italian Journal of Sociology of Education*, *4* (*Italian Journal of Sociology of Education* 4/1), 181-204.

Jatula, Victor. (2019). Political Culture, Elite Privilege and Democracy in Nigeria. *AFRREV IJAH: An International Journal of Arts and Humanities*, 8(4), 192-204.

Köse, Meryem ve Küçük, Meryem (2015). Oryantalizm ve "öteki" algısı. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi* (*SKAD*), 1(1), 107-127.

Malachy, Chukwuemeka Eze.(2013). Boko Haram Insurgency: A Northern Agenda for Regime Change and Islamization in Nigeria, 2007-2013. *Global Journal of Social & Political Science*, 13(5), 87-98.

Mizutani, Satoshi. (2009). Hybridity and History: A Critical Reflection on Homi K. Bhabha's' Post-Historical'Thought. *Zinbun*, 41, 1-19.

Mongia, Padmini (2021). *Contemporary postcolonial theory: A reader*. Routledge.

Nweke, Kenneth, ve E. Etido-Inyang(2020). Issues of National Security and Human Rights in Nigeria: A Case Study of Islamic Movement of Nigeria. *Advances in Social Sciences Research Journal*, 5(11), 653-664.

Ogungbure, Adebayo. (2018). Dialectics of Oppression: Fanon's Anticolonial Critique of Hegelian Dialectics. *Africology: The Journal of Pan African Studies*, 12(7).

Ogunyankin, Grace Adeniyi. (2019). Postcolonial approaches to the study of African politics. In *Oxford research encyclopedia of politics*.

Pieri, Zacharias be Jacob Zenn (2017). The Boko Haram paradox: Ethnicity, religion and historical memory in pursuit of a Caliphate. In *Understanding Boko Haram* (pp. 41-64). Routledge.

Rao, Nagesh. (2000). " Neocolonialism" or" Globalization"?: Postcolonial Theory and the Demands of Political Economy. *Interdisciplinary Literary Studies*, 1(2), 165-184.

Sarıtaş, İbrahim. (2022). Yıkımdan Mutlak Savaşa Bir Sonderweg: Carl Schmitt'in Politik Teolojisi. *Liberal Düşünce Dergisi*, (105), 83-106.

Sawant, Shrikant. (2012). Postcolonial theory: Meaning and significance. In Proceedings of National Seminar on Postmodern Literary Theory and Literature.

Scheuerman, William.(2019). *The end of law: Carl Schmitt in the twenty-first century*. Rowman & Littlefield.

Sıradağ, A. (2015, May). *Sahra Altı Afrikası'nda Terörist Grupların Yükselişi: Boko Haram ve Eş-Şebab*. SETA.

Solomon, Hussien. (2015). Islam in Africa: from Sufi moderation to Islamist radicalization. *Journal for Contemporary History*, 40(2), 176-196.

Spivak, Gayatri Chakravorty. (2023). Can the subaltern speak? In *Imperialism* (pp. 171-219). Routledge.

Surajo, Aminu Zubairu ve A. Z. Karim. (2016). Youth unemployment and poverty in Nigeria: A threat to sustainable growth and development. *International Journal of Scientific Research and Management*, 4(12), 4919-4928.

Türk, Osman (2023). Çad Gölü Havzası'nda Radikalleşme ve Iswap'a Katılım Dinamikleri. *Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi*, 5(2), 29-46.

Van Acker, Frank. (2004). Uganda and the Lord's Resistance Army: The new order no one ordered. *African Affairs*, 103(412), 335-357.

Yılmaz, Kamil (2014). Ülke Savunmasından Küresel Dini İstismar Eden Terörizme: "El-Şebab" Örneği ve Türkiye Açısından Yansımaları. *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, 5(1), 21-48.

"ATMIS Mandate". https://atmis-au.org/atmis-mandate/

"Education in Africa: Violent attacks against schools rose 20% in 2023". (2024, 16 Şubat)

"Nigeria: Families of hundreds of Shi'a Muslims killed in Zaria still await justice". Amnesty International,https://www.amnesty.org/en/latest/press-release/2017/12/nigeria-families-of-hundreds-of-shia-muslims-killed-in-zaria-still-await-justice/ (2017, 13 Aralık).

"Nigerian Shiite leader granted bail for medical treatment abroad". France 24. https://www.france24.com/en/20190806-nigeria-shiite-leader-zakzaky-bail-medical-treatment (2019, 6 Ağustos).

"Statement by the President on the Signing of the Lord's Resistance Army Disarmament and Northern Uganda Recovery Act of 2009". Obama White House Archives. https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/statement-president-signing-lords-resistance-army-disarmament-and-northern-uganda-r (2010, Mayıs 24).

"Ten years on from Chibok, what happened to the 276 Nigerian girls snatched from their school?". The Guardian. https://www.theguardian.com/global-development/2024/apr/11/nigeria-chibok-boko-haram-girls-school-abductions-islamist-militants-borno-yobe-katsina-kaduna (2024, 11 Nisan).

"The Warlord: Joseph Kony". Invisible Children. https://invisiblechildren.com/challenge/kony/

"Warrant of Arrest for Joseph Kony issued on 8th July 2005 as amended on 27th September 2005". Uluslararası Ceza Mahkemesi. https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-02/04-01/05-53 (2005, 28 Eylül).

Demuynck, Méryl. "Mass Displacement and Violent Extremism in the Sahel: A Vicious Circle?." https://www.icct.nl/sites/default/files/2022-12/meryl-policy-brief-final-version.pdf (Ağustos, 2022).

https://reliefweb.int/report/world/education-africa-violent-attacks-against-schools-rose-20-2023#:~:text=The%20data%20from%20ACLED%20suggests,compared%20to%20341%20in%202022.

Mufumba, Isaac. "LRA walk out of meeting on eve of signing peace deal".(2024, 3 Mart). https://www.monitor.co.ug/uganda/magazines/people-power/lra-walk-out-of-meeting-on-eve-of-signing-peace-deal--4543900.

Opoku, K. Asare (1985). Religion in Africa under the colonial era. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000065560_por?posInSet=1&queryId=0db53e4f-d65a-4f93-a60b-6454c5f867f6.

Son To, Min. "Beyond Methodological Eurocentrism? Knowledge Making and the Universality Problem". https://www.e-ir.info/author/minh-son-to/

Radikalizmin Ekonomik Unsurları ve Sonuçları

İsmail Kaya[*]

Araştırma Soruları

- Radikalizme yönelmenin ekonomik unsurları nelerdir?
- Radikalizme yönelmenin ekonomik unsurları hangi boyutları içermektedir?
- Göreli yoksunluk teorisi çerçevesinde radikalleşme nasıl değerlendirilebilir?
- Rasyonel seçim teorisine göre radikalleşme nasıl değerlendirilebilir?
- Radikalleşmenin ekonomik unsurlarının sonuçları nelerdir?

Giriş

Sosyal bilimlerde sıkça kullanılan ancak tanımı üzerinde tam bir mutabakatın sağlanamadığı kavramlardan birisi de "radikalleşme"dir. Bir olgu olarak radikalleşme gerek sebepleri ve gerekse de süreci yönüyle hayli kompleks bir yapıya sahiptir. Bu yüzden radikalleşme olgusu hem güvenlik hem de ekonomik unsurları yönüyle tartışılmaktadır. Siyasi, ekonomik ve toplumsal değişimlerin yadsınamaz etkisiyle radikalleşmenin anlamsal değişikliği, her ülkenin kültürel, siyasi, ekonomik ve toplumsal yapısı ile doğru orantılı şekilde bir tanımlamanın yapılmasına yol açmıştır. Bu bağlamda radikalleşme kavramının uluslararası kurum ve kuruluşların yanı sıra devletler ve akademik literatürde ortak kabul görmüş bir tanımı söz konusu değildir (Çelik, 2021, 80-81).

Radikalleşme kavramını sadece terör bağlamında ele almak, konuyu daraltacak bir yaklaşımdır. Radikalleşme süreçleri siyasal şiddetin birçok farklı türüne temel teşkil edebilmektedir. Şiddet; siyasi, sosyal ve ekonomik yapının yıpranması ya da tamamen dağılması radikalleşmenin sonuçları arasında gösterilebilir (Köse-Coşkun, 2019, 17-20). Bu noktada radikalleşme sürecinin karmaşık bir yapıda

[*] Dr., Millî Eğitim Bakanlığı Düzce İl Millî Eğitim Müdürlüğü, E-posta: ikayatr@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-6920-7358.

Takip Edilmesi Önerilen Web Siteleri

- https://andcenter.org
- https://dinsosyolojisi.com.tr
- https://urad.org.tr
- https://www.teram.org
- https://britsoc.co.uk
- https://sosyalbilimler.org
- http://sosyolojidernegi.org.tr

Seyredilmesi Önerilen Filmler

- American History X (1998) – Tony Kaye
- Four Lions (2010) – Chris Morris
- Paradise Now (2005) – Hany Abu-Assad
- The Baader Meinhof Complex (2008) – Uli Edel
- Munich (2005) – Steven Spielberg
- Made in France (2015) – Nicolas Boukhrief
- Incendies (2010) – Denis Villeneuve

Kaynakça

Aktaş, Ahmet. "Radikalizm ve Yoksunluk İlişkisi: Boko Haram Örneği". *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 23/4 (2023), 1131-1152.

Ateş, Davut. "İslam Köktenciliği". *Akademik Orta Doğu Dergisi* 3/2 (2009), 63-96.

Byung-Ock Chang. "Islamic Fundamentalism, Jihad and Terrorism". *Journal of International Development and Cooperation* 11/1 (2005), 57-67.

Coşkun, Murat. *Şiddete Giden Radikalizmin Psikososyal İncelemesi*. Çanakkale: Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Çelik, Emine. *Yoksulluk Olgusunun Radikalleşme Sürecine Etkileri.* Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.

Çilingir, Yasemin Satır. *21. Yüzyıl ve Radikalleşme.* Ankara: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Değerlendirme Notu, 2016.

Emiş, Fadime. *Ruanda ve Radikalleşme*. İstanbul: MEF Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.

Gül, Hasan. "Kavramsal Bir Bakış: Radikalleşme Süreç ve Modelleri". *Anadolu Strateji Dergisi* 5/1 (2023), 103-124.

Güngör, Özcan - Yılmaz, Şeyma. "Bilimsel Araştırma Aşamaları". *Bilimsel Araştırma Süreçleri Yöntem Teknik ve etiğe Giriş.* ed. Özcan Güngör. 94-113. Ankara: Grafiker Yayınları, 2. Baskı, 2022.

Güngör, Özcan. "Din Sosyolojisinde Yöntem". *Din Sosyolojisi.* ed. Özcan Güngör - Rıdvan Şimşek. 105-134. İstanbul: Lisans Yayıncılık, 1. Baskı, 2020.

Güngör, Özcan. "Radikal Cihadi Selefilik Türkiye'de Nasıl Taban Buluyor?". *Urad.* Erişim 29 Eylül 2024. https://urad.org.tr/tr/radikal-aglar/radikal-cihadi-selefilik-turkiyede-nasil-taban-buluyor.

Kaplan, Murat. *Soğuk Savaş Sonrası Amerika Birleşik Devletleri'nin Ortadoğu Politikasının Radikalleşmeye Etkileri.* Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Kaya, İsmail. *Meclis-i Meşayih -Osmanlılarda Devlet-Dinî Grup İlişkilerinde Denetleyici ve Düzenleyici Bir Kurum-.* Ankara: Fecr Yayınları, 2023.

Kaya, Osman. "Dini Radikalizm-Terör, Din İstismarı ve Terör Örgütlerine Katılımı Etkileyen Faktörler". *Bartın Üniversitesi Uluslararası İslamofobi ve Terör Sempozyumu Bildiriler Kitabı.* ed. Azize Toper Kaygın-Cüneyd Aydın. 89-98. Bartın: Bartın Üniversitesi Yayınları, 2017.

Köse, Talha-Coşkun, İpek. *Türkiyede Üniversiteler ve Radikalleşme.* Ankara: SETA Kitapları, 2019.

Küçükcan, Talip. "Terörün Sosyolojisi: Toplumsal Kökenleri Anlama İmkanı". *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 6/24 (Aralık 2009), 33-54.

Özdemir, Fatih. "Göreli Yoksunluk Kuramı". *Sosyal Psikoloji Kuramları – I.* ed. Meryem Berrin Bulut. 91-108. Ankara: Nobel Yayınları, 2021.

Ritzer, George - Stepnisky, Jeffery. *Sosyoloji Kuramları.* çev. Himmet Hülür. Ankara: De Ki Basım Yayım, 2014.

Ritzer, George. *Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökleri.* çev. Irmak Ertuna Howison. Ankara: De Ki Basım Yayım, 2013.

TBB, Türkiye Barolar Birliği. *Türkiye ve Terörizm.* Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2006.

Temiz, Gülcihan. *Avrupa Birliği'nin Radikalizmle Mücadele Yöntemleri.* İstanbul: Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Ulutaş, Mehmet. "Göreli Yoksunluk (Mahrumiyet) Kuramı". *İktisadi ve İdari Bilimlerde Teori ve Araştırmalar.* ed. Mustafa Mete. 415-424. Ankara: Gece Kitaplığı, 2020.

Yaman, Fatih. "İslam Toplumlarında Şiddet Yanlısı Radikalleşme Nedenleri Üzerine Bir İnceleme". *Milel ve Nihal* 13/2 (2016), 31-61. DOI: 10.17131/milel.284846.

Yaşa, Gökhan. "Dinî Motivasyonlu Radikalleşmenin Özellikleri: Nedenler ve Süreç". *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 17/40 (2021), 795-824. DOI: 10.17752/guvenlikstrtj.1029859.

Yaşa, Gökhan. *Dini Referanslı Radikalleşme Örüntüleri: Suriye Örneği.* Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011.

Yıldırım, İbrahim. *Radikal Dini Gruplara Katılımın Psiko-Sosyal Analizi.* İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Radikal Grupların İnsan Haklarına Yönelik İhlalleri

Hayrunnisa Dokuyucu Solak[*]

Araştırma Soruları

- Radikal gruplar, ideolojik ve politik hedeflerine ulaşmak için insan haklarını ihlal ederken hangi yöntemleri kullanır ve bu yöntemler nasıl meşruiyet kazanır?
- Radikal grupların eşitlik, yaşama hakkı ve özgürlük gibi temel insan haklarını ihlal etmesinin uluslararası hukuk açısından doğurduğu sonuçlar nelerdir?
- Radikal grupların dinî saiklerle gerçekleştirdiği insan hakları ihlalleri, din ve şiddet arasındaki ilişkiye dair nasıl bir perspektif sunar?

Giriş

21. yüzyıl küresel güvenlik ve insan hakları açısından oldukça kritik bir dönem olarak tarihe geçmektedir. Özellikle radikal grupların giderek artan etkisi, uluslararası toplum için büyük bir tehdit oluşturmakta ve bu grupların gerçekleştirdiği insan hakları ihlalleri, dünya genelinde milyonlarca insanın yaşamını doğrudan etkilemektedir. Radikal gruplar, ideolojik ve politik hedeflerine ulaşmak amacıyla, bireylerin en temel haklarını ihlal eden şiddet eylemleri gerçekleştirmekte ve bu eylemler hem bireylerin hem de toplumların güvenliği üzerinde derin izler bırakmaktadır. Bu eylemlerden fiziksel olarak etkilenmeyenler bile manevi olarak tesir altında kalmaktadır (Benslama, 2019, 15). Uluslararası hukukta evrensel bir değer olarak kabul edilen insan hakları, her bireyin doğuştan sahip olduğu devredilemez haklar olarak tanımlanırken radikal gruplar bu hakları sistematik olarak ihlal etmekte ve kendi ideolojik çıkarlarını maksimize etmek amacıyla şiddet, korku ve

[*] Doktora öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri (Din Sosyolojisi), E-posta: nisadkycu@gmail.com ORCID ID: 0000-0003-1398-817X.

- Esposito, John L. *Kutsal Olmayan Savaş/İslamcı Terör*. çev. Nuray Yılmaz-Ertan Yılmaz. İstanbul: Oğlak Bilimsel Kitaplar, 2002.

Bölüm İçin En Temel Makaleler

- Sevinç, Bilal. "İntihar Bombacıları ve Ölümün Rasyonelleştirilmesi". *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi* 3/1 (2012), 67-86.
- Doğaner, Muammer. *Radikalleşme Süreçleri ve Örgütlerin Din Referanslı Bir Terör Hareketine Dönüşmesi: DEAŞ Örneği*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2022

Takip Edilmesi Önerilen Web Siteleri

- Uluslararası Radikalizm Gözlemevi: https://urad.org.tr/

Seyredilmesi Önerilen Filmler

- Antrasit
- Unorthodox

Kaynakça

Akın, Mahmut Hakkı. "Türkiye Modernleşmesi Karşısında Dini Gruplar". *İnsan ve Toplum* 7/1 (30 Temmuz 2017), 1-24.

Aydınalp, Halil. *Terör ve Köktencilik Ekseninde Canlı Bomba Sosyolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2. Baskı, 2016.

Balcı, Ali Osman. "1970-2000 Yılları Arası Türkiye'de Radikal İslamî Hareketler". *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 15/2 (31 Aralık 2022), 660-692. https://doi.org/10.18403/emakalat.1129855.

Baş, Fatih. "İslam Dünyasında Mezhepsel Gerilimlerde Şii Ekollü Sosyal ve Dini Bir Örgütlenme: Hizbullah". *Turkish Journal of Shiite Studies* 4/1 (30 Haziran 2022), 123-143. https://doi.org/10.48203/siader.1060327.

Benslama, Fethi. *Ölüm Siyaseti Cihatçı "Üst-Müslümanlar"*. çev. Orçun Türkay. İstanbul: İletişim Yayınları, 2019.

Bergen, Lütfi. *Kul Hakları - Hukuk ve Adalet Tasavvuru İçin Deneme*. İstanbul: Yazıgen Yayıncılık, 1. baskı, 2017.

Bıyık, Mustafa. "Moonculuk". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 10 Eylül 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/moonculuk.

Bodur, H. Ezber. "Moonculuk Hareketi ve Türkiye'de Benzer Bir Cemaat Yapılanmasının Sosyolojik Analizi". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (01 Haziran 2003), 13-39.

Brown, James. *Beyin Yıkama ve İkna Metodları*. çev. Behzat Tanç. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1973.

Büyükkara, Mehmet Ali. *Çağdaş İslami Akımlar*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2016.

Çelik, Oktay. "Dini İstismar Eden Terör Örgütlerinin Radikalleşme Süreçleri". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 22 (01 Aralık 2015), 99-122.

Doğaner, Muammer. *Radikalleşme Süreçleri ve Örgütlerin Din Referanslı Bir Terör Hareketine Dönüşmesi: DEAŞ Örneği*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2022.

Efe, Adem. *Dini Gruplar Sosyolojisi*. İstanbul: Dönem Yayıncılık, 2013.

Esposito, John L. *Kutsal Olmayan Savaş/İslamcı Terör*. çev. Nuray Yılmaz-Ertan Yılmaz. İstanbul: Oğlak Bilimsel Kitaplar, 2002.

Gündüz, Aslan. "İnsan Hakları". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2000. https://islamansiklopedisi.org.tr/insan-haklari#1.

Güngör, Özcan. *Dönüşen Zihinler, Değişen Aidiyetler: Türkiye'de Dini Gruplar*. Ankara: Sonçağ Akademi, 2020.

Heywood, Andrew. *Siyasi İdeolojiler*. çev. Ahmet K. Bayram vd. Ankara: Adres Yayınları, 2013.

Karaman, Hayreddin. *İslâm'da İnsan Hakları-Din, Vicdan ve Düşünce Hürriyeti*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1996.

Köse, Ali. "İnsan Hakları". *Köprü Dergisi* 96 (2006).

Küçük, Tahir - Çoştu, Yakup. "Alevi-Sünni Evliliklerinin Karşılıklı İlişkilere Etkisi". *Hitit İlahiyat Dergisi* 22/2 (30 Aralık 2023), 855-880. https://doi.org/10.14395/hid.1343116.

Levent, Etem. *Belgeler Işığında İnsan Hakları*. İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı, Birinci Baskı, 2002.

Öngün, Faruk. *Küresel Terör*. İstanbul: Okumuş Adam Yayınları, 2001.

Sayar, Serkan. "Din ve Şiddet Tartışmaları Bağlamında Dini İnanç ve Değerler: Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam Açısından Bir Değerlendirme". *Cumhuriyet Theology Journal* 28/1 (2024), 124-143. https://doi.org/10.18505/cuid.1429095.

Sevînç, Bilal. "İntihar Bombacıları ve Ölümün Rasyonelleştirilmesi". *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi* 3/1 (2012), 67-86.

Ünal, Şeref. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi: Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Divan Kararları Işığında Sözleşme Hükümlerinin Açıklanması ve Yorumu*. Ankara: TBMM Basımevı, 1995.

Yurt, Vedat. *Osmanlı Devleti'nde 19.Yüzyılın İkinci Yarısında Evliliğe Tahdit Tedbirleri: İranlılarla Evlilik Yasağı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Terörizmle Mücadele ve Türkiye: DEAŞ/Horasan Yapılanması. Ankara: Milli İstihbarat Akademisi, 17 Mayıs 2024.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. 2709 Temel Haklar ve Ödevler (18 Ekim 1982). https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5#:~:text=Madde%2017%20%E2%80%93%20Herkes%2C%20ya%C5%9Fama%2C,ve%20t%C4%B1bbi%20deneylere%20tabi%20tutulamaz.

Radikalizmin Önlenmesinde İnsan Haklarının Rolü

Adem Özer[*]

Araştırma Soruları

- Radikalizmin önlenmesinde temel hak ve özgürlüklerin etkileri nelerdir?
- Devletlerin güvenlikçi yaklaşımları ile insan hakları arasındaki denge nasıl sağlanabilir?
- Radikalizmin önlenmesinde stratejik başarılar ve karşılaşılan zorluklar nelerdir?
- Radikalizmin önlenmesinde devletin insan haklarını koruma yükümlülükleri nelerdir?
- Radikalizmin açıklanmasına yönelik teorik tartışmalar nelerdir?

Giriş

Radikalleşme, devletlerin güvenliği ve istikrarı için önemli tehdit unsurlarından biridir. Radikalleşme, bireysel kararlara ve bunun akabinde ortaya çıkan davranışlara dayanmakta, nihayetinde şiddete varan aşırılığın ve terörizmin belirgin bir şekilde vücut bulmasına neden olmaktadır. Ancak radikal olarak belirlenen tutum ve davranışlar, her durum ve şartta radikal eylemlere dönüşme zaruriyeti taşımamakta, dolayısıyla bu durum, radikalizmin legal aktivizme bürünme ihtimalinin yadsınamaz bir gerçeklik olarak zuhur etmesine olanak tanımaktadır (Özşahin ve Kıyıcı, 2017, 32-35). Bu noktada radikalizme ilişkin temel vurgu; bireylerin inançlarında, duygularında ve davranışlarında sonuç olarak ortak hedeflere ulaşmak için bir grubun varlığını sürdürmede şiddet ve fedakârlığın meşrulaştırılmasına yol açan bir değişiklik olarak ele alınmaktadır (Rizal, 2018, 45).

Radikalleşme eğilimi, farklı saiklere dayanmakta ancak birtakım karakteristik unsurları içerisinde barındırmaktadır. İlk olarak radikalleşen bireyler/radikal grup-

[*] Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, E-posta: adem.ozer@hbv.edu.tr & ademmozerr@gmail.com. ORCID ID: 0000-0002-6443-1032.

Kaynakça

Benevento, Ayşenur (2023). "In search of an appropriate channel for voicing political concerns: political participation among radicalised youth in Europe". *Journal of Contemporary European Studies*, 32(3), 658–672.

Çinar, Huriye Yıldırım (2023). "Nijerya'da Radikalleşme ve Boko Haram Terör Örgütünün Üye Kazanma Yolları". *Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 129-150.

Doosje, Bertjan vd. (2016). "Terrorism, Radicalization and De-radicalization". *Current Opinion in Psychology*, (11), 79–84.

Dönmezer, Sulhi (2005). "Din, Vicdan ve Kanaat Özgürlüğü". *Erdem*. 15(42), 1-30.

Erdoğan, Mustafa (2016). *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku* (5. Baskı), Ankara: Orion Kitabevi.

Government of Canada (2024). "Freedom of religion or beliefs", https://www.international.gc.ca/world-monde/issues_development-enjeux_developpement/human_rights-droits_homme/freedom_religion-liberte_religion.aspx?lang=eng (Erişim tarihi: 08.08.2024).

Görücü, Veysel. (2021). "Katılımı Etkileyen Faktörler ve Katılım Yolları". *HKÜHFD*, 11(22), 155-202.

Guercke, Lene (2021). "State Responsibility for a Failure to Prevent Violations of the Right to Life by Organised Criminal Groups: Disappearances in Mexico". *Human Rights Law Review*, 21(2), 329–357.

Hirvelä, Päivi and Heikkilä, Satu (2022). *Right to Respect for Private and Family Life, Home and Correspondence: A Practical Guide to the Article 8 Case-Law of the European Court of Human Rights*. Cambridge: Intersentia.

Kapani, Münci (2014). *İnsan Haklarının Uluslararası Boyutu* (4. Basım). Ankara: Bilgi Yayınları.

Kaya, Ayhan (2023). *Radikalleşme Üzerine Yeniden Düşünmek: Avrupa'da İslamcı ve Popülist Radikalleşme*. (Çev. Didem Balatlıoğulları). Avrupa Araştırma Konseyi 785934 Islam-Ophob-ISM İleri Seviye Destek Projesi 2020.

Khosrokhavar, Farhad (2017). *Radicalization: Why Some People Choose the Path of Violence*. (Translated by Jane Marie Todd). New York-London: The New Press.

Kurum, Mehmet ve Avcı, Engin (2018). "Radikalizm ve Aşırıcılıktan Terörizme: Siyasal Şiddetin Araçsallaştırılması". *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 14(28), 37-90.

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, Human Rights (2008). Terrorism and Counter-terrorism, Fact Sheet No. 32, Geneva.

OSCE (2014). *Preventing Terrorism and Countering Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism: A Community-Policing Approach*. Vienna: Organization for Security and Co-operation in Europe.

Özşahin, M. Cüneyt ve Kıyıcı, Hakan (2018). "Radikalizm ve Kinetik Olmayan Mücadele Yöntemleri: Birleşik Krallık ve Suudi Arabistan Örnekleri", *Dini Söyleme Dayalı Terörizmin Analizi*. (Ed. Ertan Efegil). İstanbul: Gündoğan Yayınları.

Rizal, Januar (2018). "Understanding Radicalization". *Journal Ilmu Kepolisian*, 12(3), 43-48.

Sas, Marlies vd. (2020). "The Role of Education in the Prevention of Radicalization and Violent Extremism in Developing Countries". *Sustainability*, 12(6), 1-12.

Taylor, Paul M. (2020). "Article 21: Freedom of Assembly". *A Commentary on the International Covenant on Civil and Political Rights: The UN Human Rights Committee's Monitoring of ICCPR Rights*. Cambridge: Cambridge University Press.

TİHEK (2022). *Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Rehberi*. Ankara: Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu.

Radikalizmin Yayılmasında Medyanın Rolü

Cennet Feyza Cömert[*]

Araştırma Soruları

- Radikalleşmede medya nasıl araçsallaştırılmaktadır?
- Radikal gruplar, medya üzerinden propagandalarını nasıl yaymaktadır?
- Radikal gruplar, medya üzerinden insanlar üzerinde nasıl tehdit ve korku algısı oluşturmaktadır?
- Radikal gruplar, medya aracılığıyla şiddeti nasıl meşrulaştırmaktadırlar?
- Radikal grup olan PKK ve DEAŞ örgütleri, hangi medya organlarını kullanmaktadır?
- PKK ve DEAŞ'ın kendilerine ait olan medya kuruluşlarının isimleri nelerdir?

Giriş

Medya, toplumsal anlamdaki gerçekliğin algılanması ve inşasında etkili bir araç olarak görülmektedir. Ortaya çıktığı andan itibaren farklı şekillerdeki sosyopolitik etkileriyle de önemli işlevleri yerine getirmektedir. Tarihsel süreç içinde medyanın farklı formlarının gündelik hayata etki ederek dönüştürücü bir rol oynadığı görülmüştür. Bundan dolayı medya, toplumsal değişme üzerinde etkili olan bir unsur olarak değerlendirilerek modernleştirici bir faktörünün de olduğu kabul edilmiştir. Bu sebepten medya hem toplumsal alanın yeniden organize edilmesinde hem de inşa sürecinde araçsallaştırılarak farklı amaçlarla kullanılmaya başlanmıştır (Yerlikaya, 2020, 9).

Dijital medyanın gelişmesiyle birlikte küreselleşen terör örgütlerinin de medya faaliyetlerinin artmakta olduğu görülmektedir. Medya gün geçtikçe her yere ulaşıp her yeri sarmakla beraber geleneksel olan sınırları kaldırmaktadır. Şiddet olaylarının görüntüleri, anlatımları ve sesleri gündelik yaşamın birer parçası durumuna getirirken bir yandan da şiddeti sınırlamaya çalışan toplumsal denetimleri

[*] Bağımsız Araştırmacı, Din Sosyolojisi Bilim Uzmanı, E-posta: feyzacmrt@gmail.com, ORCID ID, 0000-0002-9627-342X.

Bölüm İçin En Temel Makaleler

- Erdin, Çiğdem. "Radikal Selefi Örgütlerin Sosyal Medya Kullanımı: IŞİD Örneği". *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 124-130.
- Korkmaz, Sertaç Cenalp. "DAEŞ'in Propaganda Aracı Olarak Konstantiniyye Dergisi". *Ortadoğu Analiz*.
- Weinmann, Gabriel. "Terrorist Migration to Social Media". *Georgetown Journal of Internatşonal Affairs*, 180-187.

Takip Edilmesi Önerilen Siteler

- https://www.teram.org/Icerik/pkk-teror-orgutu-propagandasi-63
- https://urad.org.tr/
- https://www.orsam.org.tr/
- https://www.setav.org/

Seyredilmesi Tavsiye Edilen Filmler

- Munich (2005)
- Lone Wolf (2021)

Kaynakça

Adıyaman, Atakan. "Din Motifli Radikalleşmede İstismar Edilen Kelimelerin Psikolojik Üstünlüğü". *Terörizm ve Radikalleşme ile Mücadele Araştırma Merkezi* (2021). https://teram.org/Icerik/din-motifli-radikallesmede-istismar-edilen-kelimelerin-psikolojik-ustunlugu-180.

Akçay, Ekrem Yaşar - Çelenay, Ömer Engin. "Terör ve Medya İlişkisinin 2003 Yılında İstanbul'da Meydana Gelen Saldırılar Örneğiyle İncelenmesi". *NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (2012), 183-197.

Alkan, Necati - Özdemir, Yavuz. "Recruitment Methods of Terrorist Organizations". *Organizational and Psychological Aspects of Terrorism*. ed. Centre of Excellence Defence Against Terrorism. 37-51. IOS Press, 2008.

Asongu, Simplice A. "Terroism and Social Media: Global Evidence". *Journal of Global Information Technology Management* (2019), 208-228.

Bural, Erol. "PKK Terör Örgütü Propagandası". *Teram* (2020). https://www.teram.org/Icerik/pkk-teror-orgutu-propagandasi-63.

Carnegie, Megan. "Gen Z: How young people are changing activism". *BBC* (2022). https://www.bbc.com/worklife/article/20220803-gen-z-how-young-people-are-changing-activism.

Cueto, Jose Carlos. "Afganistan: Taliban, IŞİD ve El Kaide Nasıl Ayrışıyor, Aralarındaki Farklar Neler?" *BBC News Türkçe* (2021). https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-58424150.

Çeşme, Ahmet. *Kansız Mücadelenin Kanlı Yüzü Psikolojik Harekat ve PKK*. İstanbul: IQ Kültür ve Sanat Yay., 2005.

Çiftçi, Hamza. "PKK'nın Sosyal Medya Yapılanması". *TRTHABER* (2022). https://www.trthaber.com/haber/gundem/pkknin-sosyal-medya-yapilanmasi-707520.html.

Devran, Yusuf. "Medya ve Terör Sorunsalı". *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* (2015), 84-95.

Dörtkardeş, İhsan. "İşte PKK Propagandası Yapan 5 TV Kanalı". *Milliyet Gazetesi* (2012). https://www.milliyet.com.tr/gundem/iste-pkk-propagandasi-yapan-5-tv-kanali-1574298.

Emniyet Genel Müdürlüğü. *PKK/Kongra-Gel*. Ankara: EGM Yay., 2004.

Erdin, Çiğdem. "Radikal Selefi Örgütlerin Sosyal Medya Kullanımı: IŞİD Örneği". *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* (2017), 124-130.

Griffin, Elizabeth. "These Remarkable Women Are Fighting ISIS. It's Time You Know Who They Are". *Marie Claire* (2014). https://www.marieclaire.com/culture/news/a6643/these-are-the-women-battling-isis/.

Güney, Yasemin. "Sosyal Medya ve Terör: PKK ve Youtube Örneği". *Terörün Medyatikleştirilmesi: PKK Örneği*. ed. Turgay Yerlikaya. 157-175. İstanbul: Seta Yay., 2020.

Güngör, Özcan. "Z Kuşağı Niçin ve Nasıl Radikalleşiyor: Arda K. Örneği". *URAD* (2024). https://urad.org.tr/radikal-aglar/z-kusagi-nicin-ve-nasil-radikallesiyor-arda-k-ornegi.

Güvenç, Cemaleddin. "DEAŞ Terör Örgütü Üzerine Bir Değerlendirme". *Hitit Ekonomi ve Politika Dergisi* (2021), 75-90.

Hobsbawm, Eric. *Küreselleşme Demokrasi ve Terörizm*. çev. Osman Akınay. İstanbul: Agora Kitaplığı, 2007.

Işık, Mehmet. *Terör Örgülterinin Bir Propaganda Aracı Olarak İnterneti Kullanması: Örnek Olay PKK Terör Örgütü*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.

Korkmaz, Sertaç Cenalp. "DAEŞ'in Propaganda Aracı Olarak Konstantiniyye Dergisi". *Ortadoğu Analiz* (2016a). https://www.orsam.org.tr//d_hbanaliz/21_sertackorkmaz_76.pdf.

Laçiner, Sedat. "MED-Tv'nin Etki ve İşlevleri". *Stratejik Analiz* (2002), 119-132.

Lieberman, Ariel Victoria. "Terrorism The Internet and Propaganda: A Deadly Combination". *Journal of National Security Law & Policy* (2017), 95-124.

Majed, Sultan AlAli. "Generation Z Engagement in Politics: Preferences and Perspectives" (2023). https://pircenter.org/en/editions/generation-z-engagement-in-politics-preferences-and-perspectives/.

Masi, Alessandria. "ISIS Recruiting Westerners: How The 'Islamic State' Goes After Non-Muslims And Recent Converts In The West". *International Business Times* (2014). https://www.ibtimes.com/isis-recruiting-westerners-how-islamic-state-goes-after-non-muslims-recent-converts-west-1680076.

Oktay, Mahmut. *Politikada Halkla İlişkiler*. İstanbul: Derin Yay., 2002.

Sağıroğlu, Akın. *Doğu Coğrafyasında Radikal Terörim*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.

Saran, Hasan. *Hibrit Savaşon Yeni Aktörleri: Radikal Yabancı Terörist Savaşçılar*. İstanbul: İstanbul Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.

Seib, Philip. "The Al Qaeda Media Machine". *Military Review* (2008), 74-80.

T.C. İçişleri Bakanlığı. *Türkiye'nin DEAŞ ile Mücadelesi*. T.C. İçişleri Bakanlığı, 2017. https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/strateji/deneme/YAYINLAR/%C4%B0%C3%87ER%C4%B0K/deas%CC%A7%20frans%C4%B1zca.pdf.

TERAM. "Kuruluşundan Eylem Yöntemlerine DEAŞ Terör Örgütü" (2020a). https://teram.org/Icerik/kurulusundan-eylem-yontemlerine-deas-teror-orgutu-66.

Tunç, İlyas. *Dini İstismar Faaliyetlerinin İdeolojik Temelleri: Radikal Kimlik İnşasında Cihat Kavramının İncelenmesi*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.

Weinmann, Gabriel. "Terrorist Migration to Social Media". *Georgetown Journal of Internatşonal Affairs* (ts.), 180-187.

Yenal, Serkan. "Bir Süreç Olarak Radikalleşme (Köktencilik) ve Radikalleşmede Sosyal Medyanın Önemi". *Terörizm ve Radikalleşme ile Mücadele Araştırma Merkezi* (2020). https://teram.org/Icerik/bir-surec-olarak-radikallesme-koktencilik-ve-radikallesmede-sosyal-medyanin-onemi-96.

Yerlikaya, Turgay. "Medya ve Terör İlişkisinin Boyutları Üzerine Teorik Bir Çerçeve: Terörün Medyatikleştirilmesi". *Terörün Medyatikleştirilmesi PKK Örneği*. ed. Turgay Yerlikaya. 19-38. İstanbul: Seta Yay., 2020.

Yerlikaya, Turgay. *Terörürün Medyatikleştirilmesi PKK Örneği*. İstanbul: Seta Yay., 2020.

Yusuf, Selahattin. "DAİŞ'in Medya Propaganda Dili ve İmajı". *DAİŞ 3. Dünya Savaşı'nın deşifresi*. ed. Betül Soysal Bozdoğan. 359-375. İstanbul: Hayy Kitap, 2016.

Yücedoğan, Güleda. "Terör, Savaş, Şiddet ve Medya". *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* (2002), 105-114.

Kült Radikalleşmesi ve Teorik Çerçevesi

*Hilmi Demir**

Araştırma Soruları

- Kült nedir?
- Dinî görünümlü cemaatler nasıl kült hâline gelir?
- Kültleri radikalleşmeye iten özellikler nelerdir?
- Kültlerde apokaliptik inançlar neden tehlikelidir?
- Kült cemaatler nasıl şiddete doğru evirilir?

Giriş

Kült kavramının kullanımı, din sosyoloğu Ernst Troeltsch'un Hristiyan kilise ve gruplarının toplumsal doktrinini ele aldığı *Die Soziallehren der Christlichen Kirchen und Gruppen* adlı çalışmasına kadar geri götürülebilir. Bruce Campbell, 1978'de yazdığı "A Typology of Cults" adlı çalışmasında, kültleri şu üç kategoriye ayırmıştır: mistik yönelimli, iç deneyime odaklı araçsal ve hizmet odaklı. Campell çalışmasında, bu ideal tipleri altı kült gruba uygulayarak geçerliliklerini tartışmıştır. Ayrıca Campell, kültleri, bireydeki ilahi olan inanca dayalı geleneksel olmayan dinî gruplar olarak tanımlamıştır. Onları geleneksel yapılardan ayıran en önemli özelliklerinden birisi, kültlerin sekülerleşmiş topluluklar ya da bireysel davranış kalıplarının bir yansıması olarak görülmeleridir. Hatta çoğu kez bu grupların kutsal bir referansa sahip olmaları da gerekmeyebilir. Scientology gibi kendi kutsallarını kendileri yeniden oluşturmuş olabilirler (Campbell, 1978).

Kült kavramı, toplumda yaygın olarak kabul gören, kurumsallaşmış yerleşik Ortodoks dinî gruplardan ayrı birtakım inançlar, ibadet şekilleri ve bunları benimseyen insanların bir araya gelmesiyle oluşan toplulukları ifade etmek için kullanıl-

* Prof. Dr., TOBB ETU Öğretim Üyesi, E-posta: hilmi.demir@tepav.org.tr, ORCID ID: 0000-0002-0421-9507.

Seyredilmesi Önerilen Filimler

- Wild Country, Netflix Movies
- The Family, Netflix Movies
- The Keepers, Netflix Movies
- Kübra, Netflix Movies

Kaynakça

A, Hudson Rex - Nance, Malcolm. *Who Becomes a Terrorist and Why?: The Psychology and Sociology of Terrorism*. New York: Skyhorse, 2018.

Banisadr, Masoud vd. *Destructive and Terrorist Cults: A New Kind of Slavery: Leaders, Followers, and Mind Manipulation*, 2014.

Barrie-Anthony, Dick Anthony, Thomas Robbins, Steven. "Cult and Anticult Totalism: Reciprocal Escalation and Violence". *Millennial Violence*. Routledge, 2002.

Campbell, Bruce. "A Typology of Cults". *Sociological Analysis* 39/3 (1978), 228. https://doi.org/10.2307/3710443.

Dawson, Lorne L. (ed.). *Cults and New Religious Movements: A Reader*. Malden, MA: Blackwell Pub, 2003.

Demir, Hilmi. *Gülen örgütü: ezoterik bir kült cemaatin radikalleşmesi*. Sıhhiye, Ankara: Ay Yayınları, 1. Basım, 2017.

Deikman, Arthur J. (2006) M.D.Them and Us Cult Thinking and the Terrorist Threat, Bay Tree publication

Gallagher, Eugene V. *"Cult Wars" in Historical Perspective: New and Minority Religions*. London: New York, 2016.

Jacobs, Janet L. "Gender and Power in New Religious Movements: A Feminist Discourse on the Scientific Study of Religioni". *Religion* 21/4 (Ekim 1991), 345-356. https://doi.org/10.1016/0048-721X(91)90037-Q.

Jeff Guinn, Jacques Roy. "Waco: David Koresh, the Branch Davidians, and a Legacy of Rage, Edition): Jeff Guinn, Jacques Roy". 2023.

Lalich, Janja. *Bounded Choice: True Believers and Charismatic Cults*. Berkeley: Univ. of California Press, 2004.

Lifton, Robert Jay. "Aum Shinrikyo". *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma* 9/1-2 (04 Nisan 2005), 57-66. https://doi.org/10.1300/J146v09n01_05.

Lifton, Robert Jay. *Thought Reform and the Psychology of Totalism: A Study of "Brainwashing" in China*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1989.

Pretorius, S.P. "Mind Control: The Secret Weapon Utilised by Religious Cults to Control Their Followers". *Koers - Bulletin for Christian Scholarship* 69/4 (31 Temmuz 2004), 607-622. https://doi.org/10.4102/koers.v69i4.319.

Singer, Margaret Thaler - Lalich, Janja. *Cults in our midst.* Jossey-Bass/Wiley, 1995.

Sripokangkul, Siwach - Cogan, Mark. "Political Demonology, Dehumanization, and Contemporary Thai Politics". *Asia-Pacific Social Science Review* 19/2 (30 Haziran 2019). https://doi.org/10.59588/2350-8329.1225.

Stein, Alexandra. "Totalist indoctrination: Isolation in a crowded place". *Terror, Love and Brainwashing*. 63-87. Routledge, 2016.

Tabor, James D. - Gallagher, Eugene V. *Why Waco? Cults and the Battle for Religious Freedom in America*. Berkeley: University of California Press, 1995.

Ütopya-Distopya Geriliminde Bir Söylem: Selefîlik ve Vehhabilik

Bahar Küçük[*]

Araştırma Soruları

- Selefîlik nedir? Tarihsel arka planı ve zihniyet ilişkisi nasıldır?
- Selefîlik-Vehhabilik ilişkisi nedir?
- Selefîlikle ilişkilendirilebilecek kavramlar ve ilişkisi nedir?
- Selefî-Vehhabi çizginin sosyopolitik ve sosyokültürel yansımaları nelerdir?
- Selefî-Vehhabi doktrinin dünyayı dönüştürme stratejileri nelerdir?

Giriş

Toplumsal etkileşim söz konusu olduğunda din ve bireyin veya din ve toplumun karşılıklı ilişki içinde olduğu görülmektedir (Çapcıoğlu-Akyüz, 2012, 71-72). Süreç içerisinde hangi zaman dilimi birey veya toplum tarafından tecrübe ediliyorsa o dönemin ruhu olarak yaşanmaktadır. Almanların "zeitgeist" (Psikoloji Sözlüğü, 2024) olarak dile getirdiği bu durum, yadsınamaz bir şekilde zamanın ruhu olarak yansımaktadır. İslam tarihi açısından yeni düşüncelerin ve farklı ekol takipçilerinin oluştuğu bu dönem (H. I-III), oluşan sorunlara cevapların arandığı toplumsal bir çıktı dönemidir. Ancak bu durum; süreç içerisinde farklılaşma, gruplaşma, ekol hâlini alma veya ideolojikleşme şeklinde tezahür etmiştir.

İslam düşüncesinde Hicri 2. asırda reyin ya da hadisin nüfuz alanını genişleten veya bir tarafa diğerinden daha fazla yetki veren önemli bakış açıları ortaya çıkmıştır (Sönmez, 2017, 17). Bu farklı eğilimler, toplumsal yapıda farklılaşmalara neden olmuştur. Ashab ve tâbiûn'un meşgul olmadığı konuların tartışılmasını ve bunları tartışırken kullanılan yöntemleri bidat sayan ehl-i hadis âlimleri, toplumda

[*] Doktora Öğrencisi, AYBÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri (Din Sosyolojisi) Ana Bilim Dalı, E-posta bahar_kucuk7@outlook.com. ORCID ID: 0000-0001-6077-3898.

Kaynakça

Apaydın, H. Yunus. "Rey". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim: 25 Temmuz 2024.

Bodur, Hüsnü Ezber (2003). "Vehhabi Hareketi ve Küresel Terör". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7-20.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmiʿu'ṣ-ṣaḥîḥ.* b.y.: Fezailü'l-Ashab, 2001.

Büyükkara, Mehmet Ali. "Vehhabilik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 27 Temmuz 2024.

Büyükkara, Mehmet Ali (2004). "11 Eylül'de Derinleşen Ayrılık: Suudî Selefiyye ve Cihadi Selefiyye". *Dini Araştırmalar*, 205-234.

Cook, Michael (1992). "On the Origins of Wahhabism", *Journal of the Royal Asiatic Societi (JRAS),* 3/2, 191-202.

Çapcıoğlu İhsan- Akyüz Niyazi (2012). Din Sosyolojisinin Doğumu ve Gelişimi, ed. İhsan Çapcıoğlu-Niyazi Akyüz, *Din Sosyolojisi El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları.

Demir, Hilmi (2021). *Ehl-i Sünnetin Kurucu Öznesi Ebu Hanife.* Ankara: Anadolu Yayınları.

Demir, Hilmi "Nedir Bu Selefilik" *Türkiye Gazetesi*, (24 Ağustos 2018). https://www.turkiyegazetesi.com.tr/kose-yazilari/hilmi-demir/nedir-bu-selefilik-603837.

Demir, Hilmi (2016). "Radikal Selefi Hareketler ve Terör Örgütleri: Kavram ve Teorik Çerçeve". *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı,* 1-7.

Goldziher, Ignaz. *Zahiriler.* çev. Cihat Tunç, Ankara, 1982.

Güngör, Özcan. "Radikal Cihadi Selefilik Türkiye'de Nasıl Taban Buluyor?" 12 Ağustos 2024.

Güngör, Özcan. "Z Kuşağı Nasıl Radikalleşti?" *Yeni Şafak Gazetesi* (18 Ağustos 2024).

İşcan, Mehmet Zeki (2008). "İslam Düşüncesinin Entelektüel Temellerinin Yeniden Yorumlanmasında Mâturîdî'nin Katkısı". *EKEV Akademi Dergisi,* 12/34, 1-22.

İşcan, Mehmet Zeki (2015). *Selefilik İslami Köktenciliğin Tarihi Temelleri.* İstanbul: Kitap Yayınevi.

Koca, Ferhat (2015). "İslam Düşünce Tarihinde Selefilik: Tarihsel Serüveni ve Genel Karakteristiği". *İlahiyat Akademi Dergisi*, 15-59.

Kutlu, Sönmez (2013). Ehl-i Sünnet, ed. Hasan Onat- Sönmez Kutlu, *İslam Mezhepleri Tarihi El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları.

Kutlu, Sönmez (2013). Vehhabilik, ed. Hasan Onat- Sönmez Kutlu, *İslam Mezhepleri Tarihi El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları.

Kutlu, Sönmez (2017). *Selefiliğin Fikri Arka Planı.* Ankara: OTTO Yayınları.

Maturidî, Ebu Mansur. *Kitabü't-Tevhid.* ter. Bekir Topaloğlu, Ankara: İsam Yayınları, 2015.

Onat, Hasan (2015). "İslâm Ortak Paydasını Kaybetmiş Müslümanların Açmazı: Şiî-Selefî Kutuplaşması". *İlahiyat Akademi Dergisi*, 107-128.

Öner, Necati (1984). "Zihniyet Farklılıkları ve Kültür". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 83-96.

Özervarlı, M. Sait "Selefiyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim: 12 Temmuz 2024.

Psikoloji Sözlüğü. Erişim 2 Ağustos 2024. https://www.psikolojisozlugu.com

Sarıçam, İbrahim (2011). *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı.* Ankara: DİB Yayınları.

Uyar, Ahmet (2004). "Hadisleri/Sünneti Anlamada Farklı Yaklaşımlar (Ehl-i Hadis ve Ehl-i Rey Ekolleri)". *Bilimname,* 29-44.

Ülgener, F. Sabri (2015). *Zihniyet ve Din.* İstanbul: Derin Yayınları.

Ünal, Yaşar (2015). "Selefi Zihnin Doğuşu ve Gelişimi Üzerine". *Dini Araştırmalar Dergisi* 18/47, 55-78.

Yörükan, Y. Ziya (1953). "Vehhabilik". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52-67.

Günümüzde Vehhabi Selefîliğin Kurumsal ve Sosyal Yapıları: Türkiye, Suudi Arabistan ve Mısır Örnekleri

Ali Ermiş[*]

Araştırma Soruları

- Selefîlik Türkiye'de hangi liderler önderliğinde, hangi kurum ve kuruluşlarda faaliyet göstermektedir?
- Selefîlik, Suudi Arabistan'da hangi liderler önderliğinde, hangi kurum ve kuruluşlarda faaliyet göstermektedir?
- Selefîlik, Mısır'da hangi liderler önderliğinde, hangi kurum ve kuruluşlarda faaliyet göstermektedir?

Giriş

Orta Doğu, uzun süredir dinî hareketlerin ve ideolojilerin toplumlar üzerindeki derin etkileriyle şekillenen bir coğrafya olmuştur. Bu bağlamda Vehhabi ve Selefî ideolojiler, özellikle Suudi Arabistan merkezli olarak kök salmış; zamanla Mısır ve Türkiye gibi ülkelerde de yayılma fırsatı bulmuştur. Vehhabiliğin kurumsallaşması ve Selefî akımların bu ülkelerdeki etkisi, sadece dinî bir hareket olarak kalmamış, aynı zamanda siyaset, eğitim, hukuk ve toplumsal hayat üzerinde de önemli sonuçlar doğurmuştur (Güngör, 2019). Bu çalışma; Türkiye, Suudi Arabistan ve Mısır'daki Vehhabi-Selefî kurumların liderleri, toplumsal ve siyasi etkilerini ele almak amacıyla yürütülmüştür.

Çalışmada, söz konusu ülkelerde Vehhabi-Selefî yapılanmanın sosyolojik ve siyasal sonuçları, toplumsal dokuyu nasıl etkilediği ve bu ideolojilerin liderlerinin ve kurumlarının hangi mekanizmalar üzerinden topluma nüfuz ettiğine dair kap-

[*] Tavas Anadolu İmam Hatip Lisesi, Din Sosyolojisi Bilim Uzmanı, aliermis0620@gmail.com, https://orcid.org/0000-0003-3955-4716.

Kaynakça

Akdoğan, İsmail. ve Kalaycı, Rıdvan. Suudi Arabistan'da ihyacı hareketler olarak sahve ve vahhabilik, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, cilt 1, sayı 1, s 157-186.

Akgün, Birol. ve Bozbaş, Gökhan. *''*Arap Dünyasında Siyasi Selefizm ve Mısır Örneği*''*. *Akademik Orta Doğu Dergisi*, 7, sayı. 2, 2013, 18.

Ali Abdulâl, *"e'd-da'vetu's-selefiyyebi'l-İskenderiyye", es-Selefiyyun fi Mısr,* Müessesetu'l-İntişari'l-Arabî, Beyrut: 2012, 36.

Altun, Bekir. *Selefilik-Vehhabîlik ve Türkiye'deki Faaliyetleri*, İstanbul: T.C. İstanbul Üniversitesi , Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.

Arı, Tayyar. *Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, Bursa: 4. baskı, Mkm Yayıncılık, 2008.

Arpa, Enver. Siyasi Selefilik-Küresel Cihad. Ankara: Eskiyeni Yayınları, 2018.

Ayhan Veysel. *''Suudi Arabistan'da Arap Baharı''*, IMPR Rapor-No. 8, 2011.

Bat, Z. Beril Akıncı Vural Mikail vd. "*Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya*: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma". *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi* 5/20 (Haziran 2010), 3348-3382. Https://Doi.Org/10.19168/Jyu.65130.

Büyükkara, Mehmet. Ali. *''İslam Kaynaklı Mezheplerin Ortadoğu'daki Coğrafi Dağılımı ve Tahmini nüfusları*", e-makâlât Mezhep Araştırmaları, VI/2, Güz, 2013, 321-354

Büyükkara, Mehmet. Ali. "*Günümüzde Selefilik ve İslâmi Hareketlere Olan Etkisi*".İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014.

Büyükkara, Mehmet. Ali. *İhvan'dan Cüheyman'a Suudi Arabistan ve Vahhabilik*, İstanbul: Klasik Yay., 2018, 37-54.

Castells, Manuel. *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, Ağ toplumunun Yükselişi I*. çev. Ebru Kılıç. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008.

Cem'iyyetu'ş-Şer'iyyeaçıklması. Erişim: 13 Temmuz 2024. http://alshareyah.com/index.php?option=com_seyret&Itemid=386&task=videodirectlink&id=711.

Çakmaktaş, Nurullah. *İslami Hareketlerin Sosyolojisi: Mısır'da Selefi Hareket*, İstanbul: 2014.

Dağcı, Tahir.*"Selefi Grupların Sosyalleşme Alanları"* International SocialSciencesStudiesJournal, 9/115, 2023, pp:8540- 8549. DOI: http://dx.doi.org/10.29228/sssj.723 62.

Dağcı, Tahir. "*İslâm Dünyasından Yapılan Tercümelerin Toplumsal Etkileri ve Sonuçları (1960-1990 Arası Dönem)*". Turkish Studies, 14(6), 2019, 3187-3198. DOI: 10.29228/TurkishStudies.

Darulifta açıklama. Erişim: 13 Temmuz 2024. https://zakat.unhcr.org/blog/tr/fetva/darulifta-misir

Dünya Müslüman Alimler Birliği Açıklaması. Erişim: 13 Temmuz 2024. https://www.aa.com.tr/tr/dunya/dunya-musluman-alimler-birliginden-suudi-arabistandaki-kidemli-alimler-konseyine-ihvan-tepkisi/2040932.

Dünya Müslüman Gençlik Teşkilatı. Erişim: 13 Temmuz 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/dunya-musluman-genclik-teskilati.

El-Verdani, Salih. *Mısır'da İslami Akımlar*, Ankara: Fecr Yay, 2011, 123.

Ensârü's-sünneti'l-Muhammediyye cemiyeti açıklaması. Erişim: 13 Temmuz 2024. http://www.ansaralsonna.com/web/play-5935.html.

Ensârü's-sünneti'l-Muhammediyye cemiyeti açıklaması. Erişim: 13 Temmuz 2024. http://www.ansaralsonna.com/web/play-6533.html

Ensârü's-sünneti'l-Muhammediyye cemiyeti açıklaması. Erişim: 14 Temmuz 2024. http://www.ansaralsonna.com/web/play-6537.html.

Ensârü's-sünneti'l-Muhammediyye cemiyeti açıklaması. Erişim: 14 Temmuz 2024. http://www.ansaralsonna.com/web/pageother-659.html.

Genç Müslümanlar Derneği. Erişim 13 Temmuz 2024. https://wamy.org.

Guraba Derneği Sosyal Medya Hesabı. Erişim: 12 Temmuz 2024. https://www.youtube.com/channel/UCYvzZV5-azopC-6LjrjGOmw.

Guraba Yayınevi Sosyal Medya Hesabı. Erişim: 11 Temmuz 2024. https://www.guraba.com.tr/.

Güngör, Özcan. Türkiye'de Dini Gruplar: Tarikatvari, Cemaatvari, Radikal/Selefi, Sivil, Alevi, Cafe-ri, Modernist, Mehdilik ve Sır Temelli Dini Hareketler. Ankara: Sonçağ Akademi, 2019.

Hadis Yayınları Sosyal Medya Hesabı. Erişim: 11 Temmuz 2024.https://www.kureselkitap.com/firma/1862/hadis-yayinlari-bursa/!Sayfa=1.

Haliloğlu, İ. (2014). Büyük Şirkte Cehalet, İstanbul: Nakil Yayınları. Erişim: 27 eylül 2024.

Hizbu'l-Asâle (Asâlet Partisi) Açıklaması.Erişim 16 Temmuz 2024.http://www.youm7.com/News.asp?NewsID=452334#. Um5PFeI5nmQ.

Hizbu'l-Asâle (Asâlet Partisi) Açıklaması.Erişim 16 Temmuz 2024.http://www.alasalah.org/files/alasalah%20party.pdf.

Hizbu'l-Bina ve't-Tenmiye (İnşa ve Kalkınma Partisi Açıklaması. Erişim: 14 Temmuz 2024. http://www.youm7.com/News.asp?NewsID=518618&SecID=65&IssueID=0#.Um4k2OI5nmQ.

Hizbu'l-Bina ve't-Tenmiye (İnşa ve Kalkınma Partisi) Açıklaması. Erişim: 14 Temmuz 2024.http://albenaa-tanmea.com/Program.aspx.

Hizbu'l-Fadîle (Fazilet Partisi) Açıklaması, Erişim: 16 Temmuz 2024. http://www.alfadyla.com/aboutus.

Hizbu'l-Fadîle (Fazilet Partisi) Açıklaması, Erişim: 16 Temmuz 2024. http://www.alfadyla.com/program.

Hizbu'l-Vatan (Vatan Partisi) Açıklaması. Erişim: 16 Temmuz 2024. https://www.facebook.com/watanpartyeg).

https://bilgece.net/abdullah-yolcu-tr-364.html Erişim: 29 Eylül 2024.

https://bilgece.net/davet-ve-kardeslik-vakfi-tr-381.html Erişim: 29 Eylül 2024.

https://bilgece.net/feyzullah-birisik-tr-366.html Erişim: 29 Eylül 2024.

Ehttps://bilgece.net/mehmet-emin-akin-tr-370.html Erişim: 29 Eylül 2024.

https://ebuhanzala.com/ebu-hanzala-hoca-kimdir/ Erişim: 24 Eylül 2024.

https://www.dostder.org.tr/index.php?page=haber&id=428, Feyzullah birışık Erişim: 29 Eylül 2024

https://www.gazeteilksayfa.com/musa-hoca-musa-ebu-cafer-kimdir-nereli-hangi-tarikata-mensup-158325h.htm Erişim 29 Eylül 2024

https://www.ilmedavetdernegi.org/makaleler/cihan-elmas/seyh-ebu-said-el-yarbuzi/ Erişim: 29 Eylül 2024

İlim-der Sosyal Medya Hesabı. Erişim: 12 Temmuz 2024. https://www.ilim-der.com/.

İmam Ahmed Vakfı Sosyal Medya Hesabı. Erişim: 12 Temmuz 2024. http://imamahmedvakfi.org/.

İmam Muhammed b. Abdülvahhâb Şer'î İlimler Medresesi Sosyal Medya Hesabı. Erişim: 12 Temmuz 2024. https://m.facebook.com/p/%C4%B0mam-Muhammed-b-Abdilvahh%C3%A2b-%C5%9Eeri-%C4%B0limler-Medresesi-100064363945016/.

İnayet, Hamit. *Arap Siyasi Düşüncesinin Seyri.* İstanbul: Yöneliş yayınları, 1991.

İslam Ansiklopedisi. Erişim: 13 Temmuz 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/rabitatul-alemil-islami.

İşcan, Mehmet. Zeki. *Selefilik; İslam Köktendinciliğin Tarihi Temelleri*, İstanbul: Kitap Yayınevi 1. Baskı, 2006.

İşcan, Mehmet. Zeki. *Selefilik-İslami Köktenciliğin Tarihi Temelleri*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2014.

Karıncakitap Yayınevi Sosyal Medya Hesabı. Erişim: 11 Temmuz 2024. https://www.karincakitap.net/.

Kitabvesünnet Sosyal Medya Hesabı. Erişim: 11 Temmuz 2024. https://kitabvesunnet.blogspot.com/p/blog-page.html.

Kitap Ve Sünneti İhya Yayınevi Sosyal Medya Hesabı. Erişim 11 Temmuz 2024. https://www.google.com/search?q=kitap+ve+s%C3%BCnneti+ihya+yay%C4%B1nevi&oq=kitap+ve+s%C3%BCnneti+ihya+yay%C4%B1nevi&gs_lcrp=EgZjaHJvbWUyBggAEEUYOdIBCDcxMTBqMGo3qAIAsAIA&sourceid=chrome&ie=UTF-8&safe=active#ip=1.

Kitapder Sosyal Medya Hesabı. Erişim: 12 Temmuz 2024. https://www.youtube.com/@kitapder8753?app=desktop.

Koca, Ferhat. *İslam Hukuk Tarihinde Selefi Söylem: Hanbeli Mezhebi.* Ankara: Ankara Yayınları, 2002.

Kubat, Mehmet. "Selefi Perspektifin Tarihselliği", *İslami Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 17 Sayı: 3, 2004, 235-255.

Münib, Abdulmün'im. *Delilü'l-Harekâti'l-İslamiyyeti'l-Misriyye*, Kahire, Mektebetü Medbuli, 2010.

Nur Partisi Açıklaması. Erişim: 14 Temmuz 2024. http://www.shorouknews.com/news/view.aspx?cdate=31122012&id=ff819e94-715d-4175-84b1- 85417419ed18

Nur Partisi Açıklaması. Erişim: 14 Temmuz 2024. http://www1.youm7.com/News.asp?NewsID=786801&SecID=65&IssueID=0#.UmuKteJrPmQ.

Okurder Sosyal Medya Hesabı. Erişim: 12 Temmuz 2024. https://www.youtube.com/c/OKURDER.

Özdil, Mesut. *Selefi İdeoloji ve Şiddetin Motivasyonları, Sakarya* T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, 2016.*

Rabıta derneği Sosyal Medya Hesabı. Erişim: 13 Temmuz 2024. https://www.mirathaber.com/rabita-turkiyeyi-kiniyoruz-islam-birligi-biziz/.

Rafeq, Abdul-Karim. "Farklı Bir Güç Dengesi: 18 ve 19. Yüzyılda Avrupa ve Ortadoğu". İstanbul: İnkılap yayınları, Editör: CHOUEIRI, Youssef, *Ortadoğu Tarihi*. 2011, s. 273-294.

Salahuddin Hasan, *es-Selefiyyun fi Misr*, Cize: Evrakinli'n-Neşr, 2012, 15.

Salim, Ahmed, *'Eseru'd-Da'veti'l-Vehhabiyye'Ala't-Teyyarati'l-İslamiyye fi Misr', el-Vehhabiyyeve's-Selefiyye: el-Efkar ve'l-Asar*, Münteda'l-'Alakati'l-'Arabiyyeve'dDüveliyye, 2013, 12.

Selefiyyun, Memduh e'ş-Şeyh. *DaruAhbari'l-Yevm*, Kahire: 2011, 68.

Seta. *Cemaatten Partiye Dönüşen Selefilik*. Erişim: 12 Temmuz 2024. http://file.setav.org/Files/Pdf/20131205175747_cemaattenpartiyedonusenselef%C3%AElik_pdf.pdf.

Şellata, Zağlul Ahmed. *el-Haletü's-Selefiyye fi Misr*, Kahire, Mektebetü Medbuli, 2011.

Şengül, Serdar. *Bilgi, Toplum, İktidar: Osmanlı ve Cumhuriyet Modernleşmesi ile Karşılaşma Sürecinde Doğu Medreseleri,* Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008.

Takva Dergisi Sosyal Medya Hesabı. Erişim: 12 Temmuz 2024. https://www.takvadergisi.org/uploads/files/41-yayin-164388293.pdf.

Tapan, Yunus. Emre. *TurkishSalafism On Twitter: Social Network Analysis*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Tehvidvesünnet Yayınevi Sosyal Medya Hesabı. Erişim: 11 Temmuz 2024. https://www.tevhidvesunnet.net/.

Tevhid Çocuk dergisi Sosyal Medya Hesabı. Erişim: 12 Temmuz 2024. https://tevhiddergisi.org/tevhid-cocuk-dergisi/.

Tevhid Dergisi Sosyal Medya Hesabı. Erişim: 11 Temmuz 2024. www.tevhiddergisi.org

Tevhidvesünnet Derneği Sosyal Medya Hesabı. Erişim: 12 Temmuz 2024. http://www.tevhidvesunnet.com/.

Uluder Sosyal Medya Hesabı. Erişim: 12 Temmuz 2024. https://www.youtube.com/channel/UCOuSO9S4AxiBzATeYOVVsKg.

Ummulkura Yayınevi Sosyal Medya Hesabı. Erişim: 11 Temmuz 2024. https://www.ummulkura.com.tr/.

Ülfet Derneği Sosyal Medya Hesabı. Erişim: 12 Temmuz 2024. https://www.ulfet.org/.

Wagener, Fabian "*DieIdeologiedesSalafismus*", Göttingen, 2014, 10-57.

www.ft.com/intl/cms/s/0/705f7ce4-f9c811e2b8ef00144feabdc0.html#axzz2ai70CJWe Erişim: 11 Temmuz 2024.

Yağdı, Ahmet. "*Ayrılıkçı Zihnin Ürünü: Selefîlik-Vehhâbîlik İlişkisi Meselesi*". *Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (Eylül 2023), 103-136.

Yarpuzlı medresesi Sosyal Medya Hesabı. Erişim: 12 Temmuz 2024. https://www.facebook.com/yimer01/?locale=tr_TR

Yıldırım, Ramazan. *Cemaatten Partiye Dönüşen Selefilik.* SETA: Sayı: 73, Aralık 2013.

Yılmaz, Muhammet. *Mısır'da Yeni Mu'tezile ve Yeni Selefi Hareketler: 20. Yüzyılda İtikadi-Siyasi Bir Karşılaştırma.* Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Yönem, Ahmet. "*Şii-Sünni İlişkileri Bağlamında Günümüz Selefiliği*", emakâlât Mezhep Araştırmaları, VI/2, Güz, 2013, 195-222.

Yüksek Alimler Konseyi Açıklaması. Erişim: 12 Temmuz 2024. (https://turkish.aawsat.com/home/article/3687236/suudi-arabistan-y%C3%BCksek-alimler-konseyi-hindistan-iktidar-partisi-yetkililerinin).

Yüksek Alimler Konseyi Açıklaması. Erişim: 12 Temmuz 2024. https://turkish.aawsat.com/home/article/4264651/k%C4%B1demli-alimler-konseyi-yeni-bir-i%CC%87slam-hukukunun-kurulmas%C4%B1-%C3%A7a%C4%9Fr%C4%B1s%C4%B1.

Zağlûl, Ahmed. *el-İslamiyyûn ve's-Sevra*, Kahire: Evrak li'n-Neşrve't-Tevz'i, 2012, 101.

Hristiyan ve Yahudi Radikalizminin İslam Dünyasına Etkisi

Beyza Oğuz[*]

Araştırma Soruları

- Hristiyan ve Yahudi radikalizminin Orta Doğu'daki teolojik temelli hedefleri nelerdir?
- Yahudi radikallerin "vadedilmiş topraklar" inancı, Orta Doğu'yu özellikle İsrail-Filistin çatışmasını nasıl şekillendirmektedir?
- Evanjelik Hristiyanların Mesih'in dönüşüne dair inançları, Orta Doğu politikasında nasıl bir rol oynamaktadır?
- Hristiyan ve Yahudi radikalizminin İslam dünyasına siyasi etkileri ve uluslararası ilişkilerindeki rolü nedir?
- Hristiyan ve Yahudi radikalizminin İslam dünyasına sosyal ve kültürel etkileri nelerdir?
- Hristiyan ve Yahudi radikalizmi İslam dünyasına ekonomik açıdan nasıl etki etmektedir?

Giriş

Radikal ve şiddet içeren aşırılık yanlısı grupların yükselişi, günümüzde uluslararası toplumun en önemli gündem maddelerinden biri hâline gelmiştir. Dünyanın çeşitli bölgelerinde bu grupların eylemleri bireysel ve toplumsal düzeyde derin ve kimi zaman yıkıcı etkiler yaratmaktadır. Bu etkiler, radikalizm ve şiddet içeren aşırılık konusunun küresel bir tehdit olarak ele alınmasına neden olmuş, uluslararası toplumun ve akademik gündemin en başlıca konuları arasına girmesi sağlamıştır. Özellikle küreselleşmenin etkisiyle insanlar, dünyanın farklı bölgelerinde yaşanan olaylardan daha fazla haberdar olmaya başlamış; bu da toplumsal ve akademik ilginin bu konuya yoğunlaşmasına yol açmıştır.

Son yıllarda yapılan politika ve araştırmaların çoğu, özellikle Orta Doğu ve Kuzey Afrika (MENA) bölgelerindeki çatışmalar ve Batı'ya yönelik cihatçı/selefî

[*] Bağımsız Araştırmacı, Din Sosyolojisi Bilim Uzmanı, E-posta: uslu.beyzaa@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0003-2482-9166.

Seyredilmesi Önerilen Filmler

- Inside Islam: What a Billion Muslims Really Think (2009) (Belgesel)
- Jesus Camp (2006)(Belgesel)
- Lemon Tree (2008)
- Paradise Now (2005)
- Reel Bad Arabs: How Hollywood Vilifies a People (2006) (Belgesel)
- The Occupation of the American Mind (2016) (Belgesel)

Kaynakça

AISEN, Ari ve Francisco José VEIGA. "How does political instability affect economic growth?". *European Journal of Political Economy*, 2013, 29, 151-167.

AJLabs. "The war in maps and charts". 2024. Erişim tarihi: 15.09.2024. https://www.aljazeera.com/news/longform/2023/10/9/israel-hamas-war-in-maps-and-charts-live-tracker.

Ariel, Yaakov. "Biblical narratives, messianic hopes and religious radicalism: Jewish fundamentalism in our time". *Interdisciplinary Journal for Religion and Transformation in Contemporary Society–J-RaT*, 2(2), 185-200, 2016.

Berman, Eli. *Hamas, Taliban and the Jewish underground: An economist's view of radical religious militias*. 2003.

Bird, G., S. B. Blomberg ve G. D. Hess. "Uluslararası terörizm: Nedenler, sonuçlar ve çözümler," *World Economy,* 31(2), 255-274, 2008.

Carenen, Caitlin. *The Fervent Embrace: Liberal Protestants, Evangelicals, and Israel*. New York: New York University Press, 2012.

Clark, Victoria. *Allies for Armageddon: The Rise of Christian Zionism*. London: Yale University Press, 2007.

Corm, Georges. *21. Yüzyılda Din Sorunu*. Çev. Şule Sönmez. İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.

Çetin, Ensar. "Hıristiyan Fundamentalizmi ve Orta Doğu'da Tanrıyı Kıyamete Zorlama Stratejisi". *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/1 (2014), 1-16.

Güngör, Özcan. *İsrail'in Teo-Politiği Vadedilmiş Topraklar*. DBY Yayınları, 2024.

Gündüz, Elif. "Din değiştirme ve radikalleşme ilişkisi: Alman mühtediler üzerine nitel bir araştırma". Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Psikolojisi Bilim Dalı, 2019.

Institute for Economics and Peace. *Global Terrorism Index 2020: Measuring the Impact of Terrorism*. 2020. Erişim tarihi: https://www.economicsandpeace.org/.

International Monetary Fund (IMF). *Regional Economic Outlook: Middle East and Central Asia*. 2019. Erişim tarihi: https://www.imf.org/en/Publications/REO.

Öztürk, Mustafa. "İslam Coğrafyasının Stratejik Önemi". *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* İslam Kongresi Özel Sayısı, 2018.

Sandler, Todd ve Walter Enders. "Economic consequences of terrorism in developed and developing countries: An overview". *Terrorism, economic development, and political openness* 17 (2008), 1-43.

SESRİC. *Towards Understanding Radicalism & Violent Extremism in OIC Countries*. 2017.

Steiner, Kristian. "War and Peace Theology in German and Swedish Christian Zionism". *ID: International Dialogue, A Multidisciplinary Journal of World Affairs,* 3 (2013), 38-76.

Kılıç, Davut. "Orta Doğu'nun Dinî Jeopolitiği ve Günümüze Yansımaları Üzerine Bir Deneme". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 13 (2008), 1.

Koomen, Willem ve Joop Van Der Pligt. *The Psychology of Radicalization and Terrorism*. Routledge, 2016.

Steiner, Kristian ve Anders P Lundberg. "Loving Violent Arabs: A Study of Radicalism Within the Israeli Messianic Movement" in *Expressions of Radicalization: Global Politics, Processes and Practices*. Editörler: Kristian Steiner, Andreas Önnerfors. Palgrave Macmillan, 2018. https://doi.org/10.1007/978-3-319-65566-6.

Steiner, Kristian ve Andreas Önnerfors. *Expressions of Radicalization: Global Politics, Processes and Practices*. Palgrave Macmillan, 2018. https://doi.org/10.1007/978-3-319-65566-6.

McCauley, Clark ve Sophia Moskalenko. *Friction: How radicalization happens to them and us*. Oxford University Press, 2011.

Sayar, Serkan. *Yahudi Geleneğinde Şiddetin Teolojik ve Politik Meşrulaştırıcı Unsuru: Tanah*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. Doktora Tezi, 2023.

Shahak, Israel. *Yahudi Tarihi, Yahudi Dini*. Anka Yayınları. 3. Baskı, 2004.

Shahak, Israel ve Mezvinsky, Norton. *İsrail'de Yahudi Fundamentalizmi*. Anka Yayınları. 2. Basım, 2004.

Sizer, Stephen. *Christian Zionism: Road-map to Armageddon?* Wipf and Stock Publishers, 2021.

Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI). *SIPRI Yearbook 2020: Armaments, Disarmament and International Security*. 2020. Erişim tarihi: https://www.sipri.org/yearbook.

United Nations Development Programme (UNDP). *Journey to Extremism in Africa: Drivers, Incentives, and the Tipping Point for Recruitment*. 2017. Erişim tarihi: https://www.undp.org/.

World Bank. *World Development Report 2011: Conflict, Security, and Development*. 2011. Erişim tarihi: https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2011.

Jong-A-Pin, Richard. "On the measurement of political instability and its impact on economic growth". *European Journal of Political Economy* 25/1 (2009): 15-29.

Hallsell, Grace. *Tanrıyı Kıyamete Zorlamak*. Çev. Mustafa Acar, Hüsnü Özmen. Ankara: Kim Yayınları, 2003.

Hoffman, John. ve Paul, Graham. *Introduction to Political Theory*. Routledge, 2015, ss. 392-413.

Yaylar, Yasin. *Evanjelizm ve Türkiye planı*. Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi, 2011.

Waldmann, Peter K. "Radicalisation in the Diaspora: Why Muslims in the West Attack Their Host Countries". *International Terrorism Working Paper* 9/2010.

Türkiye'de Selefîliğin Yayılışı ve Etkileri

Muhammed Çağatay Cebe[*]

Araştırma Soruları

- Selefîliğin Türkiye'ye girişi nasıl gerçekleşmiş ve yayılmıştır?
- Türkiye'de Selefîliğin öncüsü olan isimler kimlerden oluşmaktadır?
- Türkiye'de Selefîlik hangi nedenlerden dolayı zemin bulmuştur?
- Cihadi Selefîlik düşüncesi Türkiye'de nasıl varlık bulmuştur?

Giriş

Selefîliğin uluslararası kamuoyunun gündemine 11 Eylül 2001'de oturmasına rağmen Arap coğrafyasındaki varlığı çok daha eski tarihlere dayanmaktadır. Türkiye'de de Selefîlik, dünyanın geri kalanında olduğu gibi 11 Eylül sonrasında dikkat çekmeye başlamıştır. Ülkedeki yerleşik köklü dinî anlayış ve dinî grupların varlığı sebebiyle kendisine bir yol bulması biraz vakit alan Selefîlik, Arapça kitapların Türkçeye çevrilmesi, ana kaynaklara dönüş retoriğine sahip olması, Orta Doğu'daki çatışma sahalarındaki aksiyoner yaklaşımı nedeniyle bilhassa genç nüfus arasında yayılır hâle gelmiştir. Türkiye'nin ABD'nin 2001 yılında başlattığı "*teröre karşı savaş*" stratejisinin önemli bir partneri olmasıyla cihat sahasına akın eden geleneksel ekoller, yerlerini ekseriyetle Selefîlere bırakmıştır.

1980 ve 1990lı yıllarda devlet karşıtı duruşlarıyla bilinen Hanefi ve Şafii kökenli radikal dinî grupların aktivist eğilimlerin düşüşe geçmeleri ile Irak ve Afganistan işgallerine karşı çatışma alanlarına katılım sağlamayı ya tamamen bırakma ya da azalmaya gitmeleri sebebiyle bu bölgelerde Selefî cemaatler boy göstermiştir. Bu durum da hâliyle aksiyon almak isteyen gençlerin söz konusu ekole katılmalarında etkin olmuş, Türkiye'nin var olan müttefiklik tavrı aynı zamanda bu ekole Doğu ve

[*] Bağımsız araştırmacı ve gazeteci, E-posta: cagataycebe@protonmail.com, ORCID ID: 0009-0001-8980-9214.

Bölüm İçin En Temel Kitaplar

- Eroğlu, D. (2018). *IŞİD Ağları Türkiye'de Radikalleşme, Örgütleme, Lojistik*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Demirel, E. (2005). *Türkiye'de El-Kaide Unsurları*. IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Faraç, M. (2004). *İkiz Kuleler'den Galata'ya El Kaide Turka*. Günizi Yayıncılık.
- Güler, O. (2021) *Ortadoğu'yu Savunmak Yahut IŞİD/DEAŞ Hukuku*.

Seyredilmesi Önerilen Filmler

- Labirent (2011). Yönetmen: Tolga Özbek

Kaynakça

Bayancuk, H. (2021) "*İhtilaflı konularda Vahye mi, İbni Teymiyye'ye mi dönelim?*" *Tevhid Dergisi*. 6 Haziran 2024 tarihinde https://tevhiddergisi.org/i-htilafli-konularda-vahye-mi-i-bni-teymiyye-ye-mi-donelim/ adresinden erişildi.

Çakır, A. (2009). "*Murat Gezenler İçin Eylem ve Basın Açıklaması Yapıldı*". analizmerkezi. 3 Temmuz 2024 tarihinde https://analizmerkezi.com/murat-gezenler-icin-eylem-ve-basin-aciklamasi-yapildi/212/ adresinden erişildi.

Hristiyan Tarihinde Radikal Figürler ve Grupların Örnekleri

İsmail Zeyrek[*]

Araştırma Soruları

- Hristiyan tarihinde radikal figürler kimlerdir ve hangi yönleri ile radikal oldukları öne sürülmüştür?
- Karizmatik Hristiyan liderlerin radikal grupların meydana gelmesi üzerinde etkileri var mıdır?
- Hristiyan tarihinde radikal gruplar, hangileridir ve radikalleştikleri konular nedir?
- Radikal figür ve gruplar, Hristiyanlık dini üzerinde ne gibi etkiler bırakmıştır?
- Radikal Hristiyan figür ve gruplar, din sosyolojisi ile nasıl ilişkilendirilebilir?

Giriş

Hristiyanlık, günümüzde dünya nüfusunun yaklaşık beşte birini kapsayan ve en büyük dinî inançlardan biri olarak kabul edilen bir dindir (Johnson, 2014). Hristiyan terimi Yunanca, "Hıristos" (Mesih) kelimesinden türemekte olup Mesih'e bağlılığı ifade etmektedir. Bu kavramın ilk defa İsa'dan yaklaşık yirmi otuz sene sonra Antakya'da kullanıldığı düşünülmektedir (Serinsu, 2009, 142). Filistin bölgesinde doğan bu inanç sistemi, vahiy ve kutsal kitaba dayalı olup özünde tek tanrılıdır. Ancak zamanla üçleme (teslis) doktrini ile Tanrı'nın birliği, üçlü bir yapı çerçevesinde ele alınmıştır. Hristiyanlıkta peygamberler, melekler, ahiret ve kader gibi kavramlar bulunmakta fakat bu kavramlar, Hristiyan inanç sistemine özgü bir yaklaşımla yorumlanmakta, diğer tek tanrılı dinlerle önemli farklılıklar göstermektedir.

Merkezinde İsa Mesih'in yer aldığı Hristiyanlık, Yahudi inanç ve ibadet pratikleri ile Yunan-Roma kültürel unsurlarını bir araya getiren bir kurtarıcı tanrı anla-

[*] Dr. (Din Sosyolojisi), Şırnak İl Millî Eğitim Müdürlüğü, E-posta: ismailzeyrek@hotmail.com; ORCID ID:0000-0002-8127-3646.

- Kenneth C. Barnes, The Ku Klux Klan in the Southwest: How Protestant Extremism Was Rejected in Arkansas, Arkansas Historical Quarterly, 1987.
- Robert P. Ericksen, Complicity in the Holocaust: Churches and Universities in Nazi Germany, 2012.
- Robert J. Daly, Apocalyptic Thought in Early Christianity, 2009.

Takip Edilmesi Önerilen Web Siteleri

- The Internet Archive - www.archive.org
- Christian Classics Ethereal Library (CCEL) - www.ccel.org
- Religion and Politics - www.religionandpolitics.org
- Patheos - www.patheos.com

Seyredilmesi Önerilen Filmler

- "Luther" (2003)
- "The Passion of the Christ" (2004)
- "The Name of the Rose" (1986)
- "Silence" (2016)
- "Agora" (2009)
- "The Mission" (1986)
- "Witchfinder General" (1968)

Kaynakça

Arpacı, Işıl. "Dini Radikalizmin Nedenlerini Tersinden Sorgulamak: Milli Görüş Neden Radikalleşmedi?" *Journal of Turkish Studies* 12/Volume 12 Issue 8 (01 Ocak 2017), 11-28. https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.11660.

Bartlett, Jamie. *Radikaller: Dünyayı Değiştirmeye Çalışanların İçyüzü*. çev. Esengül Ayyıldız. İstanbul: Mundi Yayıncılık, 1. Baskı, 2020.

Batuk, Cengiz. "Millenarianist Bir Hareket Olarak Montanizm". *Milel ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitolojik Araştırmalar Dergisi* 1 (2003), 41-71.

Baudouin, Richard. Ku Klux Klan: A History of Racism and Violence. Alabama: *The Southern Poverty Law Center*, 2011. https://www.degruyter.com/database/HDAO/entry/hdao.5.329/html.

Bond, Julian. *Ku Klux Klan: A History of Racism and Violence*. Alabama: Southern Poverty Lae Center, 2011.

Brouwer, Daniel C - Hess, Aaron. "Making Sense of 'God Hates Fags' and 'Thank God for 9/11': A Thematic Analysis of Milbloggers' Responses to Reverend Fred Phelps and the Westboro Baptist Church". *Western Journal of Communication* 71/1 (2007), 69-90. https://doi.org/10.1080/10570310701215388.

Cartwright, Mark. "Oliver Cromwell". *Word History Encyclopedia*. United Kingdom: World History Publishing, 2022.

Collins, Adela Yarbro. "The Origin of Christian Baptism". *Studia Liturgica* 19/1 (Mart 1989), 28-46. https://doi.org/10.1177/003932078901900104.

Çelîk, Oktay. "Dini İstismar Eden Terör Örgütlerinin Radikalleşme Süreçleri". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 22 (2015), 99-122.

Denova, Rebecca. "Paul the Apostle". *Word History Encyclopedia*. United Kingdom: World History Publishing, 2013.

Ehrman, Bart D. *The Triumph of Christianity*. New York: Simon & Schuster, First Simon&Schuster hardcover edition, 2017.

Erdoğan, Umut. "Sefalete Övgü: Asketik Ahlak ve Dekadans". *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 37 (07 Mayıs 2024), 171-194. https://doi.org/10.53844/flsf.1398765.

Finkelman, Paul. "A Look Back at John Brown". *Proluge Magazine* 43/1 (2011).

Flesher Fominaya, Cristina. "Collective Identity in Social Movements: Central Concepts and Debates: Collective Identity in Social Movements". *Sociology Compass* 4/6 (2010), 393-404. https://doi.org/10.1111/j.1751-9020.2010.00287.x.

Frend, William Hugh Clifford - Edwards, M. J. "Montanism". *Oxford Research Encyclopedia of Classics*. Ed. William Hugh Clifford Frend - M. J. Edwards. Oxford University Press, 2016. https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199381135.013.4249.

Gallaher, Carolyn. Mapping the End Times: American Evangelical Geopolitics and Apocalyptic Visions. ed. Jason Dittmer - Tristan Sturm. London: Routledge, 2016.

Güngör, Özcan. "Radikal Cihadi Selefilik Türkiye'de Nasıl Taban Buluyor?" Radikal Ağlar (blog), 12 Ağustos 2024. https://urad.org.tr/tr/radikal-aglar/radikal-cihadi-selefilik-turkiyede-nasil-taban-buluyor.

Güngör, Özcan. "Sosyal Değişme: Tanım, Süreç ve Kavramlar". *Sosyolojik Açıdan Din ve Toplumsal Değişme*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2021.

Hinton, Jeanne. "Radical Communities: The Modern Community Movement". *Chiristianity Today* 1 (2024).

Isaacs, Mary K. Building Bridges: A World Religions Program. A Tapestry of Faith Program for Youth: 8th-9th Grades. Boston: Unitarian Universalist Association, 2022. Unitarian Universalist Association.

Johnson, Paul. *History of Christianity*. New York: Touchstone, 2014.

Kirman, Mehmet Ali. *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2011.

Küçük, Abdurrahman vd. *Dinler Tarihi*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2011.

Luther, Martin. *Doksan Beş Tez*. çev. C. Cengiz Çevik. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019.

Mark, Joshua J. "Thomas Müntzer". *Word History Encyclopedia*. United Kingdom: World History Publishing, 2022.

Marshall, Gordon. *Sosyoloji Sözlüğü*. çev. Osman Akınhay-Derya Kömürcü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2. Baskı., 2005.

Marti, Gerardo. "The Global Phenomenon of Hillsong Church: An Initial Assessment". *Sociology of Religion* 78/4 (2018), 377-386. https://doi.org/10.1093/socrel/srx059.

Michaels, J. Ramsey - Aune, David E. "Prophecy in Early Christianity and the Ancient Mediterranean World". *Journal of Biblical Literature* 104/4 (Aralık 1985), 728. https://doi.org/10.2307/3260704.

Moore, Rebecca. *Understanding Jonestown and Peoples Temple*. Santa Barbara, Calfornia: Praeger, an imprint of ABC-CLIO, LLC, 2018.

Ortaç, Tuğba. "Cizvit Tarikatı Neden ve Nasıl Yasaklandı?" *Ignatius Loyola ve Cizvit Okullarının Eğitim Anlayışı*. ed. Bahri Ata. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2016. https://doi.org/10.14527/9786053185475.

Pegg, Mark Gregory. "The Paradigm of Catharism; or, the Historians' Illusion". *Cathars in Question*. ed. Antonio Sennis. 21-52. Boydell and Brewer, 2016. https://doi.org/10.1515/9781782048176-003.

Samuel, V. Cherian. "The Mission Implications of Baptism, Eucharist and Ministry". *International Review of Mission* 72/286 (1983), 207-213. https://doi.org/10.1111/j.1758-6631.1983.tb03217.x.

Serinsu, Ahmet Nedim (ed.). *Dini Terimler Sözlüğü* (İmam-Hatip ve Anadolu İmam-Hatip lisesi öğrencileri için). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2009.

Shea, William M. "The Evangelicals: The Struggle to Shape America by Frances Fitzgerald". *American Catholic Studies* 129/3 (2018), 97-98. https://doi.org/10.1353/acs.2018.0046.

Smith, Matt. "American Apocalypse: A History of Modern Evangelicalism". *PNEUMA* 40/1-2 (06 Haziran 2018), 269-271. https://doi.org/10.1163/15700747-04001027.

Travis, James. "The Hussite Reformation: Life of Jan Hus and the Church". *Czech Center*. United States: Czech Center Museum Houston, 2024.

Trinterud, Leonard J. "The Origins of Puritanism". *Church History* 20/1 (1951), 37-57. https://doi.org/10.2307/3162047.

Weber, Max. *Karizmatik Otorite*. İstanbul: EZR Yayıncılık, 2018.

Wilhite, David E. "Donatus and Donatism". *Oxford Research Encyclopedia of Classics*. Ed. David E. Wilhite. Oxford University Press, 2017. https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199381135.013.8086.

Yaşa, Gökhan. "Dinî Motivasyonlu Radikalleşmenin Özellikleri: Nedenler ve Süreç". *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 17/40 (01 Aralık 2021), 795-824. https://doi.org/10.17752/guvenlikstrtj.1029859.

Yıldırım Çınar, Huriye. "Nijerya'da Radikalleşme ve Boko Haram Terör Örgütünün Üye Kazanma Yolları". *Journal of Terrorism and Radicalization Studies* 1/1 (2023), 129-150. https://doi.org/10.29228/trad.22.

Hristiyanlık İçinde Radikalizmin Güncel Biçimleri ve Hristiyan Radikalizminin Uluslararası Güvenliğe Etkileri

Tuba Taşlıcalı Koç[*]

Araştırma Soruları

- Radikal Hristiyanlık nedir?
- Radikal Hristiyanlığın güncel örnekleri nelerdir ve radikal Hristiyanlık içinde farklı gruplar var mıdır?
- Hristiyan radikalizminin uluslararası güvenliğe etkileri nelerdir?

Giriş

Günümüz dünyasında pek çok farklı görüş, farklı siyasi taraf, farklı bakış açıları ve farklı inanç sistemleri bulunmaktadır. Bu farklılıklar, içinde yaşadığımız dünyayı güzelleştirirken sosyal yapıyı da zenginleştirmektedir. Ancak bu zenginliği içselleştiremeyen ve gözlemlediği farklılıkları benimsemek yerine bunları kendi bakış açılarına yönelmiş birer tehdit unsuru olarak algılayan kesimler, kendi yaşam tarzlarını başkalarına dayatma temelinde bir tutum geliştirebilmektedir. Bu davranışlar ise bazen sadece fikir beyanı şeklinde gerçekleşirken bazense hukuk normlarına aykırı davranışların sergilendiği durumlara yol açabilmektedir. Başka bir deyişle bir grubu oluşturan "biz" ile "biz" grubuna dâhil olmayan "ötekiler" arasındaki farklı bakış açıları, farklı düzeylerde anlaşmazlıklara yol açabilmektedir.

"Biz" ve "öteki" odaklı kurgulanan bu anlaşmazlıklar bütünü ise kimi zaman "biz"in "öteki"ni asimile etme çabalarında kendini göstermekte ya da daha vahimi ve insanlığın yüz karası olan soykırım faaliyetlerinde vücut bulmaktadır. İster millî kimlik odaklı olsun ister inanç odaklı olsun her halükârda "biz/öteki" gruplaşması

[*] Dr., Bağımsız Araştırmacı, E-posta: ttaslicali@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0002-6311-9960.

Takip Edilmesi Önerilen Web Siteleri

- https://www.prri.org/research/support-for-christian-nationalism-in-all-50-states/
- https://www.pewresearch.org/religion/2024/03/15/christianitys-place-in-politics-and-christian-nationalism/
- https://www.americanprogress.org/article/christian-nationalism-is-single-biggest-threat-to-americas-religious-freedom/

Kaynakça

AB Başkanlığı (2024). Bir Bakışta AB-Avrupa Birliği'nin Genişlemesi-Aday Ülkeler-Gürcistan.13.03.2024. https://www.ab.gov.tr/53280.html#:~:text=Avrupa%20Birli%C4%9Fi%20(AB)%20Komisyonu%2C,adayl%C4%B1k%20stat%C3%BCs%C3%BC%20verilmesi%20tavsiye%20edilmi%C5%9Ftir., (Erişim tarihi: 24.08.2024).

Akova, Sibel ve Gökmen Kantar (2020). Kültürlerarası İletişim Bağlamında Nefret Söylemi ve Christchurch Kenti Cami Saldırıları Örneklemi Üzerinden Bir Söylem Analizi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20*(1), 245-260.

Ardern, Jacinda (2019). Ministerial Statements-Mosque Terror Attacks- Christchurch, 19 March 2019, https://www.parliament.nz/en/pb/hansard-debates/rhr/combined/HansDeb_20190319_20190319_08 (Erişim tarihi: 26.08.2024).

Barkun, Michael (1997). *Religion and the Racist Right: The Origins of the Christian Identity Movement.* The University of North Carolina Press.

Baudouin, Richard (2011). *Ku Klux Klan: A History of Racism and Violence*. The Southern Poverty Law Center, Montgomery, Alabama.

Čejka, Marek (2020). Christian Armed Groups: A Forgotten Actor of the Middle Eastern Conflicts. *Obrana a Strategie*, 2/2020,s. 61-78.

Chadwick, Lauren (2024). "US abortions continue to rise since court ruling revoking right to access them". Euronews, 08.08.2024. https://www.euronews.com/health/2024/08/08/us-abortions-continue-to-rise-despite-court-ruling-revoking-right-to-access-them, (Erişim tarihi: 24.08.2024).

Chiappa, Claudia (2024). "Activists press for EU-wide abortion right". Politico, 02.05.2024. https://www.politico.eu/article/activists-press-eu-wide-abortion-right-petition/, (Erişim tarihi: 26.08.2024).

Çiftçioğlu, Cengiz Topel (2012). Yaşama Hakkı. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 2012 (103)., ss. 137-168.

Doğan, Derya (2024). "Roe v. Wade kararının iptalinin ikinci yılı: Kürtaj destekçileri ve karşıtlarından eylem". NTV, 25.06.2024. https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/roe-v-wade-kararinin-iptalinin-ikinci-yili-kurtaj-destekcileri-ve-karsitlarindan-eylem,aPA4FfuRmkazclV-o12kRw/6LSdvTxGsU642V3sSWpLyw, (Erişim tarihi: 25.08.2024).

Düzgel, Ayca ve Özdal, Barış (2021). Kale Avrupası Yaklaşımı Bağlamında Avrupa Birliği'nin Düzensiz Göç Politikası'nın Analizi. *Bursa Uludağ Journal of Economy and Society*, *40*(2), 17-25.

FitzGerald, David Scott (2019). *Refuge beyond Reach: How Rich Democracies Repel Asylum Seekers.* Oxford University Press.

Hıdır, Özcan (2016). "Trump'ın zaferinde Evanjeliklerin rolü ve İslam karşıtlığı", Anadolu Ajansı, 22.11.2016. https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/trump-in-zaferinde-evanjeliklerin-rolu-ve-İslam-karsitligi/690757# (Erişim tarihi: 26.08.2024).

Kemiksiz, Nigar Neşe (2021). Amerika'da Aşırı Sağ Şiddet ve Terörizm. *TESAM Akademi Dergisi*, *8*(2), 459-487.

Kurum, Mehmet ve Engin Avcı (2018). Radikalizm ve Aşırıcılıktan Terörizme: Siyasal Şiddetin Araçsallaştırılması. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 14(28), 37-90.

Kutlukaya, Esra Uslu (2013). *An Institutionalist Analysis to the EU''s Enlargement Policies: A Comparative Study of Polish and Turkish Accession Processes*, Ph. D. Dissertation, İhsan Doğramacı Bilkent University, Ankara.

Küçük, Bahtiyar (2021). "Yeni Zelandalı Müslümanlar, 51 kişinin öldüğü cami saldırısını anlatan film projesine itiraz etti". Euronews, 12.06.2021. https://tr.euronews.com/2021/06/12/yeni-zelandal-muslumanlar-51-kisinin-oldugu-cami-sald-r-s-n-anlatan-film-projesine-itiraz- (Erişim tarihi: 26.08.2024).

Lynch, Orla (2013) "British Muslim Youth: Radicalisation, Terrorism and the Construction of the "Other", *Critical Studies on Terrorism*, 6(2), 241-261.

Martin, Gus (2017). *Terörizm: Kavramlar ve kuramlar* (Çev. İ. Çapçıoğlu, B. Metin). Ankara: Adres Yayınları.

Masur, Kate (2022). "What pre-Civil War history tells us about the coming abortion battle." Washingtonpost, 14.07.2022. https://www.washingtonpost.com/made-by-history/2022/07/14/what-pre-civil-war-history-tells-us-about-coming-abortion-battle/ (Erişim tarihi: 26.08.2024).

Myrie, Clive (2019). "Christchurch shootings: Jacinda Ardern calls for global anti-racism fight." BBC, 20 March 2019. https://www.bbc.com/news/world-asia-47634132 (Erişim tarihi: 26.08.2024).

TDK. https://sozluk.gov.tr/, (Erişim tarihi: 01.08.2024)

Reinares, Fernando and Rogelio Alonso, Tore Bjørgo, Donatella Della Porta, Rik Coolsaet, Farhad Khosrokhavar, Rüdiger Lohlker, Magnus Ranstorp, Alex Schmid, Andrew Silke, Michael Taarnby, Gijs Vries (2008). *Radicalisation Processes Leading to Acts of Terrorism*. EU Report.

Sacrédeus, Lennart (2003). Parliamentary question - H-0652/2003, 'The EU as a Christian club', 24.10.2003, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/H-5-2003-0652_EN.html, (Erişim tarihi: 24.08.2024).

Tekinalp, Şermin (2003). Avrupa Birliği'nin Kultür ve Görsel-İşitsel Medya Politikaları: Kultür Kalesi Oluşturmanın Zorlukları. *Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Araştırma Dergisi* (4), 113-134.

Willis, Edwin (1967). *The Present-Day Ku Klux Klan Movement*. Report by the Committee on Un-American Activities House of Representatives Ninetieth Congress First Session.

Wilson, Jason (2019). "Christian rightwingers warn abortion fight could spark US civil war." The Guardian, 26.05.2019. https://www.theguardian.com/world/2019/may/26/abortion-ban-rightwing-christian-figures-civil-war-predictions, (Erişim tarihi: 26.08.2024).

Hristiyan Köktencilik Bağlamında Aşırıcılık ve Terörizm

Merve Suna Özel Özcan[*] *- Ezgi Şahin*[**]

Araştırma Soruları

- Hristiyan köktenciliğin radikalleşme süreçleri nelerdir?
- Hristiyan köktenci grupların, inanç sistemlerinin ideolojik yapıları aracılığıyla şiddeti meşrulaştırma süreçleri hangi motivasyonel unsurlarla desteklenmektedir?
- Klu Klux Klan gibi Hristiyan aşırıcılık yanlısı grupların dinî ideolojiyi stratejik ve taktiksel bir araç olarak kullanmaları, terörizmle ilişkilerini nasıl şekillendirmektedir?

Giriş

Dünya tarihi boyunca aşırı yaklaşımlar, sistem ve toplumsal yapı içinde kendine yer bulan olgular olmuştur. Tarihsel süreçte, çatışma ve savaşların içinde ve toplumsal yapıda görülen bu olgular, var olan devlet yapılarını etkileme ve dönüştürme gücüne de sahiptir. Geçmişte olduğu gibi, bugün de aşırı yaklaşımların sistemde ve toplumsal hayatta yer alması artık var olan reel politiğin ayrılmaz bir unsuru hâline gelmiştir.

Çalışma kapsamında ele alınacak olan Hristiyan köktencilik konusunda, dinî terörizmin yalnızca inanç sistemlerinin içeriği veya bir kitleyi manipüle etmek için kullanılan teorik yapılar değil aynı zamanda pratik stratejik ve taktiksel bilgiler için güçlü bir motive edici güç olduğunu söylemek mümkündür (Kaplan, 2011). Keza dinin terörizm için bir motivasyon kaynağı olduğu iddia edilebilir. Ayrıca, dinî güdümlü terörizmin dinî yönünün hem bir inançlar ve arzular sistemi hem de

[*] Doç. Dr. Kırıkkale Üniversitesi, Uluslararası ilişkiler Bölümü, E-posta: mervesuna@kku.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-9027-3990.

[**] Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, E-posta: ezgisahin-ogr@kku.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-3676-4905.

Takip Edilmesi Önerilen Web Siteleri

- https://connect.apsanet.org/s11/
- https://www.faithandpolitics.org/
- Southern Poverty Law Center (SPLC) https://www.splcenter.org/

Seyredilmesi Önerilen Filmler

- *The Siege* – Dinî aşırılığın ulusal güvenlik üzerindeki sonuçlarını ele alan bir film.
- *Red State* – ABD'deki dinî radikalizmi ve köktenciliği konu alan bir film.

Kaynakça

Appleby, Rick & Marty, Robbie. (2002). Fundamentalism. *Foreign Policy*, (128), 16–22. https://doi.org/10.2307/3183353.

Bassiouni, Cherif. (2002). Legal control of international terrorism: A policy-oriented assessment. *Harvard International Law Journal*, *43*(1).

Bergesen, Albert J., & Lizardo, Omar. (2004). International terrorism and the world-system. *Sociological Theory*, *22*(1).

Bötticher, Astrid. (2017). Towards academic consensus definitions of radicalism and extremism. *Perspectives on Terrorism*, *11*(4), 73-77.

Bryant, Jonathan. (2020). Ku Klux Klan in the Reconstruction Era. *New Georgia Encyclopedia*. https://www.georgiaencyclopedia.org/articles/history-archaeology/ku-klux-klan-in-the-reconstruction-era/.

Dolnik, Adam, & Gunaratna, Rohan. (2008). On the nature of religious terrorism. In *Routledge Handbook of Religion and Politics* (pp. 355–362). Routledge.

Gifford, Paul. (1991). Christian fundamentalism and development. *Review of African Political Economy*, *18*(52), 9-20.

Gitlin, Martin. (2009). *The Ku Klux Klan: A guide to an American subculture.* Santa Barbara, CA: Greenwood. https://research.ebsco.com/linkprocessor/plink?id=a62f4155-008d-3352-9977-7b83acd76b93.

Egan, Nancy. (2023). *"The Covenant, the Sword, and the Arm of the Lord". Encyclopedia Britannica,* https://www.britannica.com/topic/The-Covenant-the-Sword-and-the-Arm-of-the-Lord.

Feminist Majority Foundation. (1997). *Extremist "Army of God" Group Takes Credit for Atlanta Bombings, Promises to Attack Again.* https://feminist.org/news/extremist-army-of-god-group-takes-credit-for-atlanta-bombings-promises-to-attack-again/.

Herre, B. (2023, August 17). The Global Terrorism Database: How do researchers measure terrorism? *Our World in Data*. https://ourworldindata.org/the-global-terrorism-database-how-do-researchers-measure-terrorism.

Hoffman, Bruce. (2007). Terrorism in history. *Journal of Conflict Studies, 27*(2), 8-28.

Juergensmeyer, Mark. (2017). Does religion cause terrorism? In J. R. Lewis (Ed.), *The Cambridge Companion to Religion and Terrorism* (pp. 11–22). Cambridge University Press.

Koopmans, Ruud, Kanol, Eylem, & Stolle, Dietlind. (2021). Scriptural legitimation and the mobilisation of support for religious violence: Experimental evidence across three religions and seven countries. *Journal of Ethnic and Migration Studies, 47*(7), 1498-1516.

Kudriashova, Irina V. (2003). Fundamentalism in the modern world. *Russian Politics & Law, 41*(2), 7–28. https://doi.org/10.2753/RUP1061-194041027.

Kurum, Mehmet, & Avcı, Engin. (2018). Radikalizm ve aşırıcılıktan terörizme: Siyasal şiddetin araçsallaştırılması. *Güvenlik Stratejileri Dergisi, 14*(28), 37-90.

Laqueur, Walter. (2017). *A history of terrorism*. Routledge.

Messer, Peter C. (2008). Feel the terror: Edmund Burke's reflections on the revolution in France. In *Enemies of Humanity: The Nineteenth-Century War on Terrorism* (pp. 23-44). New York: Palgrave Macmillan US.

Muhic, Emir. (2021). The role of radicalism and extremism in political terrorism. *Technium Social Sciences Journal, 25*, 590.

Özel Özcan, Merve Suna, & Erden Kaya, Emine. (2021). International migration and the rise of Islamophobia as a 'new racism' type. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 10*(4), 3091-3109.

Primoratz, Igor. (1990). What is terrorism? *Journal of Applied Philosophy, 7*(2), 129-138.

Rapoport, David C. (2022). *Waves of global terrorism: From 1879 to the present*. Columbia University Press. https://doi.org/10.7312/rapo13302.

Rogers, M. B., Loewenthal, K. M., Lewis, C. A., Amlôt, R., Cinnirella, M., & Ansari, H. (2007). The role of religious fundamentalism in terrorist violence: A social psychological analysis. *International Review of Psychiatry, 19*(3), 253–262. https://doi.org/10.1080/09540260701349399.

Sandeen, Ernest R., & Melton, J. Gordon. (2024, September 17). Christian fundamentalism. *Encyclopedia Britannica*. https://www.britannica.com/topic/Christian-fundamentalism.

Saiya, Nilay, & Scime, Anthony. (2015). Explaining religious terrorism: A data-mined analysis. *Conflict Management and Peace Science, 32*(5), 487–512.

Saucier, Gerard, Akers, Laura Geuy, Shen-Miller, Seraphine, Knežević, Goran, & Stankov, Lazar. (2009). Patterns of thinking in militant extremism. *Perspectives on Psychological Science, 4*(3), 256–271.

Schmid, Alex. (2004). Terrorism the definitional problem. *Case Western Reserve Journal of International Law, 36*, 375.

Schuurman, Bart. (2021). The role of beliefs in motivating involvement in terrorism: A response to Lorne L. Dawson's article "Bringing religiosity back in: Critical reflection on the explanation of Western homegrown religious terrorism (Parts I & II)." *Perspectives on Terrorism, 15*(5), 85–92.

Sharpe, Tanya Telfair. (2000). The Identity Christian Movement: Ideology of domestic terrorism. *Journal of Black Studies, 30*(4), 604–623.

The Week. (2015). Who Are The Hutaree?. https://theweek.com/articles/495680/who-are-hutaree.

Van den Bos, Kees. (2018). *Why people radicalize: How unfairness judgments are used to fuel radical beliefs, extremist behaviors, and terrorism*. Oxford University Press.

Veitch, James. (2014). Pluralism and diversity in an age of radical religion and violence. In *Religion, Politics and Class Divisions in Indonesia* (pp. 180-195).

White, Jonathan Randall, & Clear, Todd. (2002). *Terrorism: An introduction*. Stanford, CA: Wadsworth Thomson Learning.

Yaşa, Gökhan. (2021). Dinî motivasyonlu radikalleşmenin özellikleri: Nedenler ve süreç. *Güvenlik Stratejileri Dergisi, 17*(40), 795-824.

Zakaullah, Muhammad Arif. (2003). The rise of Christian fundamentalism in the United States and the challenge to understand the new America. *Islamic Studies, 42* (3), 437–486.

Ortodoks Dünyası ve Radikallik: Sırp ve Rus Kilisesi Örnekleri

Deniz Berktay[*]

Araştırma Soruları

- Ortodoks kiliselerinin çoğunun milliyetçi akımlara destek olmasını sağlayan unsurlar ve Ortodoksları bu açıdan Katolik Kilisesinden ayıran farklar, nelerdir?
- Radikal milliyetçilik konusunda Sırp ve Rus Ortodoks Kiliselerini diğerlerinden farklı kılan hususlar, nelerdir?
- Katolik ve Müslüman dünyasına yaklaşım konusunda ve milliyetçilik konusunda Sırp ve Rus Ortodoks Kiliselerinin birbirlerinden farkları nelerdir?
- Sırp ve Rus Ortodoks kiliselerinin siyasetle ilişkileri konusundaki farklılıklar nelerdir?

Giriş

20. yy. sonu ile 21. yy. başlarında Avrupa'da görülen çatışmalarda, çoğunluğu Ortodoks olan halkların ve ülkelerin yer alması, Ortodoksluktaki radikal eğilimleri gündeme getirmiştir. 1991-1995 yılları arasında Yugoslavya'da, Katolik Hırvatlar ile Ortodoks Sırplar ve Müslüman Boşnaklar arasındaki çatışmalar, Samuel Huntington'un "Medeniyetler Çatışması" tezini doğrulamış görünmektedir. Öte yandan, Avrupa kıtasında 21. yy. başlarındaki 2008 Rus-Gürcü Savaşı ile hâlen devam etmekte olan Rusya-Ukrayna arasındaki çatışmaların büyük ölçüde Ortodoks ülkeler arasında yaşandığı değerlendirilmektedir. Ayrıca gerek Yugoslavya'nın dağılma sürecinde Sırp Ortodoks Kilisesi'nin çatışmalarda oynadığı rol, gerekse Rusya-Ukrayna Savaşı'nda Rus Ortodoks Kilisesinin takındığı tavır, kilisenin siyasetle ve milliyetçilikle ilişkisi ekseninde radikallik konusunu gündeme getirmektedir.

[*] Bağımsız Araştırmacı, E-posta: denizberktay@yahoo.com, ORCID ID: 0009-0006-2571-1169.

- "Babylon Berlin" (2017–)
- "The New Pope" (2020)
- "The Young Pope" (2016)
- "The Name of the Rose" (1986)
- "Eastern Promises" (2007)
- "Russian Ark" (2002)
- "The Island" (Ostrov, 2006)
- "Andrei Rublev" (1966)
- "Leviathan" (2014)
- "Frost/Nixon" (2008)
- "Burnt by the Sun" (1994)

Kaynakça

Aleksov, Bojan, "The New Role of the Orthodox Church in Serbia", *Comperative Southeast European Studies dergisi*, 2008: https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/soeu-2008-560306/html.

Berktay, Deniz, *Rusya Batı Çatışmasında Fener Rum Patrikhanesi*, İstanbul, Cumhuriyet Yayınları, 2. Baskı, 2023.

Bremer, Thomas, *Tserkva ta İmperiya*, Kiev 2019.

Buchenau, Klaus,"Religiya i Natsiya v Serbii, Bolgarii i Rumınii: Tri pravoslavnie modeli", *Gosudarstvo, Religiya, Tserkov dergisi*, No. 4, 2014.

Dobroklonskiy, Aleksandır Petroviç, *Rukovodtsvo po İstoriyi Russkoy Tserkvi*, Moskova, 2009.

Drabniko, Aleksandır, *Pravoslavye v Post Totalitarnoy Ukraine*, Kiev 2002.

Dvorkin, Aleksandır, *Oçerki po İstoriyi Vselenskoy Pravoslavnoy Tserkvi*, Moskova 2008.

Govorun, Kirilo, *Politiçne Pravoslavya*, Kiev 2019

Gruşevski, Mihaylo, *İstoriyi Religiynoy Dumki na Ukrayini*, Lviv 1925.

Kaloyeva Yelena, "Tserkov i Politika",

Kirill (Rus Patriği), "Rossiya – Strana Tsvilizatsiya", Rus Ortodoks Kilisesi sitesi, 31 Ekim 2013: http://www.pravoslavie.ru/65312.html.

Kirill (Rus Patriği), Tserkov Prizıvayet k Yedinstvu, Minsk 2010.

Koloyeva, Yelena, "Tserkov i Politika", https://cyberleninka.ru/article/n/tserkov-i-politika/viewer.

Levçenko, *Bizans, İstanbul*, Milliyet Yayınları, 1979.

Lototskiy, Oleksandır, *Avtokefaliya*, C. I ve C. II, Kiev, 1999.

Makarkin, Aleksey, "Pravoslavye: Kak Natsionalizm Pobejdaet Universalizm", *Religiya i Politika*, No. 1 (92), 2019.

Maksimov, Yuriy, *Vızov İslama i Pravoslavnaya Tserkov*, Moskova 2010.

Mares, Vlado, "Rift In The Serbian Orthodox Church", 10 Kasım 2005, https://iwpr.net/global-voices/rift-serbian-orthodox-church.

Markoviç, Marko, *Serbiya, Kak Apologiya Rosii*, Moskova 2007.

Petruşko, Vladislav İgoreviç, *İstoriya Russkoy Tserkvi*, Moskova 2007.

Ramet, Sabrina, The Politics of the Serbian Orthodox Church, Sabrina P. Rant ve Vjeren Pavlovich (editörler), *Serbia Since 1989, Politics and Society Under Milosevic and After*, Seattle, 2005.

Sısoyev Daniil, *Brak s Musulmaninom*, yy. Ty.

Soldatov, Aleksandır, "Russkomu Miru - Ayatolla", Novaya Gazeta, 4 Şubat 2023: https://novayagazeta.ru/articles/2023/02/04/russkomu-miru-aiatolla-media.

Stefanovic Vidoslav ve Filipovic Zlata, *Milosevic: A People's Tyrant*, 2004 .

Yarovıy, Valeriy, *Novitnya İstoriya Krayin Shidnoy Yevropı*, Kiev 1997.

Yahudi Köktenciliği

Mahmut Kökver[*]

Araştırma Soruları

- Yahudi köktenciliği nedir?
- Yahudi köktenciliği üzerinde etkili olan inanç ve tarihî olaylar nelerdir?
- Başlıca Yahudi köktenci gruplarını kimler oluşturur?
- Yahudi köktenci grupların düzenledikleri başlıca terör eylemleri nelerdir?

Giriş

Dinî köktenci yapılar, genel olarak sözlü ve yazılı dinî kuralları, uygulamaları ve bunlara göre oluşan geleneksel yaşam formlarını katı bir şekilde hayata tatbik etmeyi hedefleyen bir düşünce yapısına sahiptir. Bu yapılar, bireysel hayatın yanında toplumsal ve siyasi hayatın da her noktasında Tanrı'nın istekleri doğrultusunda yaşanması gerektiğine inanmaktadır. Bu amaçla dünyayı kendilerine uygun bir zeminde yeniden inşa etme eğilimindedirler. Bunu yaparken dinî köktenciler, mutlak bir otorite olarak Tanrı ve onun tarafından gönderildiğine inanılan kutsal metinlerdeki kurallar çerçevesinde şekillenen birey, toplum, devlet ve sonunda evrensel bir yapı amaçlamaktadır. Bu hedefe ulaşmanın başlıca yolu da siyasetten geçtiği için kitabi dinler olarak kabul gören Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam; dinî kuralları hayatın her sahasına tatbik etme, dinî ve siyasi alan ayrımını mümkün olduğunca ortadan kaldırma ve siyasi faaliyetleri dinî onaya sunma gayreti içinde olmuştur (Aydınalp, 2010, 205).

1948'de siyonist Yahudi grupların faaliyetleri sonucunda kurulan İsrail, o günden itibaren Filistin'e yönelik askerî politikalarını sertleştirerek sürdürmekte-

[*] Doktora Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri (Din Sosyolojisi) Ana Bilim Dalı, E-posta: mahmutkokver@gmail.com, ORCID ID: 0009-0000-2407-3683.

Bölümle İlgili En Temel Makaleler

- Kurt, Menderes. "İsrail'de Yahudi Dini Terörizmi". *Fad-Filistin Araştırmaları Dergisi* 4 (2018): 1-26.
- Heilman, Samuel C. "Jews and Fundamentalism". *Jewish Political Studies Review* 17(2005): 183-89.
- Khalifa, Ahmed. "Terrorism in Israel". *Journal of Palestine Studies* 14/1 (1984): 152-157.

Seyredilmesi Önerilen Filmler

- Limon Ağacı (The Lemon Tree)
- Promises
- 5 Kırık Kamera
- The Gatekeepers
- Foxtrot

Takip Edilmesi Önerilen Web Siteleri

- https://urad.org.tr/
- https://andcenter.org/tr/anasayfa/
- https://teram.org/

Kaynakça

Adam, Baki. "Yahudilik". ed. Şinasi Gündüz. *Yaşayan Dünya Dinleri*. 206-250. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.

Aydın, Mahmut. *Ana Hatlarıyla Dinler Tarihi Tarih, İnanç ve İbadet*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2015.

Aydınalp, Halil. "Sosyal Çatışma ve Din". *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 19/2 (2010), 187-215.

Cebe, Arzu. *Talmud ve İsrail Hukuk Sistemindeki Yeri*. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2020.

Cohen, Shaye J. D. "Roman Domination: The Jewish Revolt and the Destruction of the Second Temple". Hershel Shanks (ed.). *Ancient Israel*. 265-299. Washington D.C: Biblical Archaeology Society, 1999.

Daniel, Bartal – Dikla, Antebi. "Siege Mentality in Israel". *International Journal of Intercultural Relations1* 6/3 (1992), 251-275.

Demir, Fatih. *İşgal Altındaki Filistin Topraklarında Faaliyet Gösteren Siyonist Yerleşim Hareketleri: Gush Emunim, Yesha Konseyi ve Tepe Gençliği*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2020.

Güngör, Özcan. *İsrail'in Teo-Politiği Vadedilmiş Topraklar*. İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları, 2024.

Gürkan, Salime Leyla. "Kur'an'a Göre Seçilmişlik Kavramı ve İsrailoğulları'nın Seçilmişliği Meselesi". *İslâm Araştırmaları Dergisi* 13 (2005): 25-61.

Gürkan, Salime Leyla. *Yahudilik*. İstanbul: İsam Yayınları, 2015.

Halakhah. "JewishVirtualLibrary". Erişim: 21 Haziran 2024, https://www.jewishvirtuallibrary.org/halakhah#:~:text=The%20word%20%22halakhah%22%20(from,practices%20and%20observances%20of%20Judaism.

Kara, Emrah Sıran. *Dini Motivasyonlu Terör Bağlamında İsrail'in Filistinlilere Karşı Uygulamaları*. Yüksek Lisans Tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, 2019.

Katar, Mehmet. "İsrail Kavminin Seçilmişliği Üzerine Bir Araştırma". *İslamî Araştırmalar* 20/4 (2007): 172-177.

Khalifa, Ahmed. "Terrorism in Israel". *Journal of Palestine Studies* 14/1 (1984), 152-157.

Kurt, Menderes. "İsrail'de Yahudi Dini Terörizmi". *Fad-Filistin Araştırmaları Dergisi* 4 (2018), 1-26.

Küçük, Abdurrahman. "Arz-ı Mev'ud", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3, 442-444. Ankara: TDV Yayınları, 1991.

Lustick, Ian S. *Jewish Fundamentalism in Israel*. Washington: Defence Intelligence Agency, 1986.

Öztürk, Çoban Ebru. "İsrail-Filistin: Çatışma Çözümleri, Barış Sürecindeki Sorunlar ve Sürece Yaklaşımlar". Görkem Tanrıverdi (Ed.). *Silahlı Çatışmaların Çözümü Mümkün mü? Dünyadan Örneklerle Barış Süreçleri*. 129-163. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2021.

Pedahzur, Ami. – Perliger, Arie. *Jewish Terrorism in Israel*. New York: Columbia University Press, 2011.

Rawıdowıcz, Simon – Ravıd, Benjamin C. I. *Israel, the Ever-Dying People, and Other Essays*. Cranbury: Associated University Presses, 1986.

Shahak, Israel – Mezvınsky, Norton. *Jewish Fundamentalism in Israel*. Londra: Pluto Press, 2004.

Talay, Cemilenur. *İsrail'de Din ve Siyaset: Haredim ve Gush Emunim Örnekleri Üzerinden Yahudi Köktenci Grupların İsrail Siyaseti Üzerinde Etkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Çankaya Üniversitesi, 2023.

Yıldız, Aynur. *Yahudi ve İslam Kutsal Literatüründe Hz. Ya'kub ve Seçilmişlik Kavramı: Karşılaştırmalı Bir Çalışma*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2014.

Siyonist Hareketin Tarihi ve Etkileri

Muhammed Ahmet Kurum[*]

Araştırma Soruları

- Siyonist hareketin kökenleri nelerdir ve 19. yüzyılda nasıl modern siyasi bir harekete dönüşmüştür?
- 19. yüzyılda Avrupa'da antisemitizmin yükselmesi, siyonist hareketin gelişimini nasıl etkilemiştir?
- Theodor Herzl ve Birinci Siyonist Kongresi, modern siyonizmin şekillenmesinde nasıl bir rol oynamıştır?
- Birleşmiş Milletlerin 1947 Paylaşım Planı ve 1948'de İsrail Devleti'nin bağımsızlık ilanı, Orta Doğu'da hangi siyasi ve bölgesel değişikliklere yol açmıştır?

Giriş

Siyonizm, 19. yüzyılın sonlarında Avrupa'da ortaya çıkan ve Yahudi halkının Filistin topraklarında bir ulusal devlet kurma amacı güden siyasi bir harekettir (Boyer, 1992, 7). Bu hareket, özellikle Yahudi toplumlarının yüzyıllar boyunca maruz kaldığı antisemitizm ve ayrımcılık gibi zorluklara karşı bir çözüm arayışı olarak doğmuştur. Siyonizmin kurucusu olarak kabul edilen Theodor Herzl, 1896 yılında kaleme aldığı *Der Judenstaat* (*Yahudi Devleti*) adlı eseriyle, Yahudilerin Filistin'de bir devlet kurmasının kaçınılmaz olduğu fikrini savunmuş ve bu görüş, kısa süre içinde geniş kitleler tarafından benimsenmiştir (Herzl, 2007). 1897'de düzenlenen Birinci Siyonist Kongresi, Yahudi devletinin kurulması için uluslararası bir platform oluşturarak siyonizmi organize bir hareket hâline getirmiştir (Troy, 2018, 13).

Siyonist hareketin tarihi, yalnızca Yahudi halkını ilgilendiren bir mesele olmaktan çıkarak küresel çapta siyasi, toplumsal ve kültürel etkiler yaratan bir süreç

[*] MEB. Din Sosyolojisi Bilim Uzmanı, E-posta: krmahmet13@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-3991-629X.

Kaynakça

Ahad Ha-am. *Pinsker and Political Zionism*. London, 1916.

Akşin, Sina. *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018.

Armaoğlu, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. Kronik Kitapevi, 2019.

Baron, Salo W. "The Jewish Question in the Nineteenth Century". *The Journal of Modern History* 10/1 (1938), 51-65.

Berenbaum, Michael. "Encyclopaedia Judaica". *Holocaust*. C. 9. Jerusalem: Keter Publishing House, 2007.

Berenbaum, Michael - Skolnik, Fred. "Zionism". *Encyclopaedia Judaica*. C. 21. Jerusalem: Keter Publishing House, 2007.

Besalel, Yusuf. *Yahudilik Ansiklopedis*i. C. 3. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A. Ş., 2001.

Boyer, Alain. *Siyonizmin Kökenleri*. çev. Volkan Aytar. İstanbul: İletişim Yayınları, 1992.

Brenner, Michael. *Kısa Yahudi Tarihi*. çev. Sevinç Altınçekiç. İstanbul: Alfa Tarih Yayınları, 1. Basım, 2011.

Cleveland, William L. *Modern Ortadoğu Tarihi*. çev. Mehmet Harmancı. Agora Kitaplığı, 2008.

Cohen, Israel. *Theodor Herzl: Founder of Political Zionism*. New York: Thomas Yoseloff, 1959.

Friedman, Isaiah. "Theodor Herzl". *Encyclopaedia Judaica*. C. 9. Jerusalem: Keter Publishing House, 2007.

Garaudy, Roger. *İlahi Mesajlar Toprağı Filistin*. çev. Cemal Aydın. Türk Edebiyatı Vakfı, 2011.

Gelvin, James L. *The Israel-Palestine Conflict: One Hundred Years of War*. New York: Cambridge University Press, 2005.

Goitein, Shelomo Dov. *Letters of Medieval Jewish Traders*. New Jersey: Princeton University Press, 1973.

Goldshlag, Itzhak. "Mizrachi". *Encyclopaedia Judaica*. C. 14. Jerusalem: Keter Publishing House, 2007.

Göze, Ergün. *Siyonizmin ve İsrail''in Kurucusu Theodor Herzl: Hatıralar*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2007.

Greilsammer, Ilan. *Siyonizm*. çev. Işık Ergüden. Ankara: Dost Kitabevi, 2007.

Gurbanov, Elşen. "Tarihten Günümüze Siyon Aşkı ve Siyonizm Türleri". *İsrailiyat: İsrail ve Yahudi Çalışmaları Dergisi*, 146-166.

Güngör, Özcan. *İsrail'İn Teo Politiği: Vadedilmiş Topraklar*. İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları, 1. Basım, 2024.

Halevi, Yehuda. *The Selected Poems of Yehuda Halevi*. çev. Hillel Halkin. Lexington: Nextbook Press, 2011.

Hellinger, Moshe vd. *Religious Zionism and the Settlement Project Ideology, Politics, and Civil Disobedience*. New York: State University Press, 2018.

Herzl, Theodor. *Yahudi Devleti*. çev. Sedat Demir. İstanbul: Ataç Yayınları, 2007.

Hilewitz, Alter. "Encyclopaedia Judaica". *Ahad Ha'am*. C. 1. Jerusalem: Keter Publishing House, 2007.

Hill, M. Jill. *Suez Crisis 1956*. Virginia: Center for Naval Analyses, 1974.

Hinnebusch, Raymonnd. "Revisiting the 1967 Arab-Israel War and its Consequences for the Regional System". *British Journal of Middle Eastern Studies*.

Klausner, Israel. "Leon Pinsker". *Encyclopaedia Judaica*. C. 16. Jerusalem: Keter Publishing House, 2007.

Kouts, Gideon. "Zionism". *Encyclopaedia Judaica*. C. 21. Jerusalem: Keter Publishing House, 2007.

Lewis, Bernard. *Ortadoğu-İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi*. çev. Selen Y. Kölay. Ankara: Arkadaş Yayınları, 3. Basım, 2003.

Linker, Shalom. *Kibbutz Judaism: A New Tradition in the Making*. Pennsylvania: Associated University Presses, 1982.

Lumer, Hyman. *Zionism: It''s Role in the World Politics*. New York: International Publishers, 1973.

Morris, Benny. *1948: A History of the First Arab-Israeli War*. London: Yale University Press, 2008.

Penslar, Derek Jonathan. *Zionism and Technocracy the Engineering of Jewish Settlement in Palestine 1870-1918*. Indianapolis: Indiana University Press, 1991.

Pianko, Noam. *Zionism and the roads not taken: Rawidowicz, Kaplan, Kohn*. Indiana: Indiana University Press, 2010.

Piterberg, Gabriel. *Siyonizmin Dönüşleri Mitler, Siyaset ve İsrail'de Araştırmacılık*. çev. Aysun Babacan. İstanbul: İthaki Yayınları, 2015.

Poliakov, Leon. "Encyclopaedia Judaica". *Anti-Semitizm*. C. 2. Jerusalem: Keter Publishing House, 2007.

Rabinovich, Itamar - Brun, Itai. *Israel Facing a New Middle East: In Search of a National Security Strategy*. California: Hoover Institution Press, 2017.

Salihoğlu, Mahmut. "Jabotinsky, Siyonizm ve Osmanlı Devleti*", Osmanlı'dan Günümüze Filistin Sempozyumu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2013.

Schulze, Kirsten vd. *20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi*. çev. Taciser Belge. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2020.

Shapira, Anita. *Land and Power: The Zionist Resort to Force, 1881-1948*. çev. William Templer. California: Stanford University Press, 1992.

Sharon, Moshe Sevilla. *İsrail Ulusunun Tarihi*. Yeruşalayim: Graph Press, 1981.

Shlaim, Avi. *The Iron Wall: Israel and the Arab World*. New York: W. W. Norton & Company, 2001.

Smith, Gary V. "Siyasal Siyonizm: Bir Yahudi Eleştirisi". çev. Türkkaya Ataöv. *Siyonizm ve Irkçılık*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, 1982.

Solomon, Ibn Gabirel. *Selected Religious Poems of Solomon Ibn Gabirol*. çev. İsrael Zangwıll. Global Grey, 1923.

Staff, Editorial. "Zion". *Encyclopaedia Judaica*. C. 21. Jerusalem: Keter Publishing House, 2007.

Troy, Gil. *The Zionist Idea: Visions for the Jewish Homeland Then, Now, Tomorrow*. Philadelphia: The Jewish Publication Society, 2018.

Yadgar, Yaacov. *Sovereign Jews Israel, Zionism, and Judaism*. New York: Suny Press, 2017.

İsrail-Filistin Çatışması ve Radikal Yahudi Grupların Etkisi

Büşra Kara[*]

Araştırma Soruları

- İsrail-Filistin çatışması ne zaman ortaya çıkmış ve nasıl bir süreç izlemiştir?
- İsrail-Filistin çatışmasında tarihî ve dinî sebeplerin rolü nedir?
- İsrail-Filistin topraklarında barışın sağlanamamasının temel sebepleri nelerdir?
- Yahudi fundamentalizmi, İsrail'in devlet politikalarına nasıl yön vermektedir?
- Radikal Yahudi grupların İsrail-Filistin çatışmasına etkileri nelerdir?
- Antisiyonist Haredi (ultra Ortodoks) grupların temel fikirleri nelerdir?
- Antisiyonist Haredi gruplar, siyonizme ve İsrail Devleti'ne neden karşı çıkmaktadır?
- Antisiyonist Haredi (ultra Ortodoks) gruplar İsrail-Filistin çatışması hakkında ne düşünmektedir?
- Dindar siyonist yerleşimci hareketinin temel fikirleri nelerdir?
- Dindar siyonist yerleşimci hareketi, Filistin topraklarındaki yerleşim faaliyetlerini nasıl meşrulaştırmaktadır?
- Dindar siyonist yerleşimci hareketi, İsrail-Filistin çatışması hakkında ne düşünmektedir?

Giriş

Etnik kimlikler ve dinî gruplar sıklıkla yakın temasta olmuştur. Genel olarak dinler, insanlar arasındaki etnik sınırları kaldırarak onları bir tutmaya çalışsa da bazı etnik gruplar, aşırı dindarlığa giderek etnik kimlik üzerinden din tanımlaması yapmışlardır. Yahudiler de etnik kimlik üzerinden dinî algılarını oluşturan bir gruptur (Smith, 2017, 21). Dinlerini etnik kimlikleri üzerinden tanımlamaları, onların

[*] Bağımsız Araştırmacı, Din Sosyolojisi Bilim Uzmanı, E-posta: busrakara543@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-6172-2072.

Kaynakça

Adam, Baki. "Yahudilik". *Dinler Tarihi El Kitabı*. ed. Baki Adam. 62-131. Ankara: Grafiker Yayınları, 2017.

Ataş, Ayşe. "Tarihi Perspektiften Filistin-İsrail Meselesi: Çözül(e)meyen Bir Sorun". *TYB Akademi Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi* 14/41 (2024), 34-58.

Ateret Cohanim. "'We are not a conquering people; we are returning home.'" *Ateret Cohanim*, 04 Temmuz 2024. https://www.ateretcohanim.org/we-are-not-a-conquering-people-we-are-returning-home/.

Ay, Rahim - Sevimli, Maşite. "Yahudilik ve Siyaset". *Sosyolojik Açıdan Din ve Siyaset El Kitabı*. ed. Özcan Güngör. 323-347. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2020.

Aydın, Zeynep Sara. *Yahudi Fundamentalizmi: Gush Emunim Örneği*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.

Başdemir, Hasan Yücel. "Fundamentalizm". *Siyasi İdeolojiler*. ed. Buğra Kalkan-Hasan Yücel Başdemir. 238-264. Ankara: Adres Yayınları, 2018.

Çoban, Melih. *Different Conceptions of Jewish and Palestinian Nationhood: The Questions of Palestine Viewed Through Ethnic, Religious and Political Identities in Conflict*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003.

Demircan, Necati. "Yahudi Devletinin İnşası ve Arap-İsrail Çatışmasının Başlangıcı". *Ulisa: Journal of International Studies* 4/2 (2020), 215-226.

Deveci, Mustafa. "Ortodoks Yahudilerden Bir Grup, İsrail'in Evini Yıktığı Filistinli Aileyi Ziyaret Etti". *Anadolu Ajansı*, 25 Şubat 2021. https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ortodoks-yahudilerden-bir-grup-israilin-evini-yiktigi-filistinli-aileyi-ziyaret-etti/2156187.

Frieden, Jeffry. "The Root Causes of Enduring Conflict: Can Israel and Palestine Co-exist?" *Israel and Palestine: Alternative Perspectives on Statehood*. ed. John Ehrenberg - Yoav Peled. 63-75. New York: Rowman and Littlefield, 2016.

Friedman, Motti. "Zionist Congress: The Uganda Proposal (August 26, 1903)". *Jewish Virtual Library*, 2004. https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-uganda-proposal-1903.

Goldfeder, Moshe. "A Postwar Debriefing". *Mishpacha*, 01 Haziran 2021. https://mishpacha.com/a-postwar-debriefing/.

Güngör, Özcan. *İsrail'in Teo-Politiği Vadedilmiş Topraklar*. İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları, 2024.

Hellinger, Moshe. "The Criticism of Democracy in Rabbi EEM Shach's Thought". *Anti-Democratic Thought*. ed. Erich Kofmel. 123-140. England: Imprint Academic, 2008.

Herz, Yosef. "The Moment Is Now". *Mishpacha*, 27 Şubat 2024. https://mishpacha.com/the-moment-is-now/.

Kökce, Halime. "Din ve Milliyetçik İlişkisi: Kolaylaştırıcı mı Zorlaştırıcı mı?" *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 18/40 (2021), 2775-2796.

Kuşaslan, Leyla. *Siyonizmin Yahudi Radikalizmi Üzerindeki Etkisi*. İstanbul: İbn Haldun Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Lewin, Eyal. "The Inevitable Dead End of the Arab-Israeli Conflict". *Cogent Social Sciences* 2/1 (2016), 1-31.

Liebman, Charles S. "Jewish Fundamentalism and Israeli Polity". *Fundamentalism And The State: remaking polities, militants, and economies*. ed. Martin E. Marty - R. Scott Appleby. 68-87. Chicago: The University of Chicago Press, 1993.

Luria, Daniel. "Genocide–Really?" *Ateret Cohanim*, 14 Ocak 2024. https://www.ateretcohanim.org/genocide-really/.

Luria, Daniel. "Silence and Hypocrisy in the World – Antisemitism Par Excellence". *Ateret Cohanim*, 10 Ocak 2024. https://www.ateretcohanim.org/silence-and-hypocrisy-in-the-world-antisemitism-par-excellence/.

Lustick, Ian S. "Jewish Fundamentalism in Israel". *Defense Academic Research Support Program (DARSP)*, iii-95.

Mark, David. "Jerusalem Remains the Center of the Conflict". *Ateret Cohanim*, 19 Ocak 2024. https://www.ateretcohanim.org/jerusalem-remains-the-center-of-the-conflict/.

Mark, David. "Our Safety and Victory Depends on Jerusalem". *Ateret Cohanim*, 14 Aralık 2023. https://www.ateretcohanim.org/our-safety-and-victory-depends-on-jerusalem/.

Mark, David. "Voluntary Transfer Is Already Underway". *Ateret Cohanim*, 05 Ocak 2024. https://www.ateretcohanim.org/voluntary-transfer-is-already-underway/.

Nahya, Zeliha Nilüfer. "Çatışmanın Öteki Tarafı: Yahudi Fundamentalizmi". *Kırkbudak Anadolu Halk İnançları Araştırmaları* 2/7 (2006), 66-86.

Öztürk, Sümeyye. *Ultra-Ortodoks Yahudiler: Harediler Örneği*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.

Rosenblum, Yonoson. "Heed the Omens". *Mishpacha*, 10 Mayıs 2022. https://mishpacha.com/heed-the-omens/.

Rosenblum, Yonoson. "If It Walks Like an Anti-Semite…". *Mishpacha*, 07 Mayıs 2024. https://mishpacha.com/if-it-walks-like-an-anti-semite/.

Rosenblum, Yonoson. "Israel is Fighting A Just War". *Mishpacha*, 24 Ekim 2023. https://mishpacha.com/israel-is-fighting-a-just-war/.

Rosenblum, Yonoson. "Very Simple, Really". *Mishpacha*, 14 Kasım 2023. https://mishpacha.com/very-simple-really/.

Rosenblum, Yonoson. "Who's Paying to Fan the Chaos". *Mishpacha*, 03 Eylül 2024. https://mishpacha.com/whos-paying-to-fan-the-chaos/.

Shahak, İsrael - Mezvinsky, Norton. *İsrail'de Yahudi Fundamentalizmi*. çev. Ahmet Emin Dağ. İstanbul: Anka Yayınları, 2004.

Smith, Anthony. *Milli Kimlik*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.

Talay, Cemilenur. *İsrail'de Din ve Siyaset: Haredim ve Gush Emunim Örnekleri Üzerinden Yahudi Köktenci Grupların İsrail Siyaseti Üzerinde Etkileri*. Ankara: Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.

Troen, Ilan. "Israeli Views of the Land of Israel/Palestine". *Israel Studies* 18/2 (2013), 100-114.

Türem, Şule İsminaz. *Mesih İnancının Yahudi Toplumundaki Sosyal ve Siyasal Yansımaları (XVIII. Yüzyıldan İtibaren)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.

Webber, Jonathan. "Rethinking Fundamentalism: The Readjustment of Jewish Society in the Modern World". *Studies in Religious Fundamentalism*. ed. Lionel Caplan. 95-121. London: Palgrave Macmillan, 1987.

Yiğit, Ali Ata. "Filistin Meselesinin Kronikleşmesi (1918-1948)". *Türk Dünyası Araştırmaları* 123/243 (2019), 391-414.

TÜRKİYE VE KORE'DE DOĞUM RİTÜELLERİ

Dr. Nihan Karakuş Harmancı

nobel bilimsel

Türkiye ve Kore'de Doğum Ritüelleri

Dr. Nihan Karakuş Harmancı

Yayın No.: 2199
ISBN: 978-625-393-684-6
E-ISBN: 978-625-393-685-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Temmuz 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Bu çalışma; yazar Dr. Nihan KARAKUŞ HARMANCI tarafından Doç. Dr. Hatice KÖROĞLU TÜZKÖZÜ danışmanlığında hazırlanan "Türkiye ve Kore Kültüründe Doğum Ritüellerinin Karşılaştırılması (Kayseri Ve Andonğ Yöresi)" başlıklı Doktora Tezinden üretilmiştir. Adı geçen tez çalışması, Erciyes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi Tarafından SDK 2019-8790 kodlu proje ile desteklenmiştir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Bayraktar Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Karakuş Harmancı, Nihan.
Türkiye ve Kore'de Doğum Ritüelleri / Nihan Karakuş Harmancı
1. Basım, X + 382 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-684-6
E-ISBN: 978-625-393-685-3
1. Geçiş Ritüelleri 2. Doğum Ritüelleri 3. Kore

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi Kitabevleri, Yeryüzü Dağıtım

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **İİİ**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **İX**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
DOĞUM ÖNCESİ DÖNEM

1.1. Kısırlığı Giderme 25
1.2. Hamileliğin Kadınların Günlük Yaşamına Etkisi 49
1.3. Aşerme 58
1.4. Doğumdan Önce Cinsiyet Tayini 62
1.5. Bebeğin Kız veya Erkek Olması İçin Yapılan Uygulamalar 77
1.6. Bebek Kıyafetleri 91
1.7. Düşük Yapma 101
1.8. Bebeğin Güzel Olması ve Sağlıklı Doğması 114
1.9. Bebeğin Geleceğini Olumlu veya Olumsuz Etkilemeye Yönelik Davranışlar 121

İKİNCİ BÖLÜM
DOĞUMUN GERÇEKLEŞTİĞİ DÖNEM

2.1. Doğuma Hazırlık 137
2.2. Doğumu Yaptıran Kişiler 146
2.3. Doğumun Gerçekleşmesi 151
2.4. Doğum Gecikirse Yapılan Uygulamalar 157

2.5. Doğum Sırasında Koca 161
2.6. Doğum Haberini Verme ve Hediyeleşme 164
2.7. Yaşamayan Çocuk 174

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
DOĞUM SONRASI DÖNEM

3.1. Lohusa Kadınların Bakımı 183
3.2. Anneden Süt Gelmesi ve Sütün Çoğalması 195
3.3. Bebeğin Sağlıklı Yaşaması 202
3.4. Kötü Ruhlardan Korunma 208
3.5. Diğer İnsanlardan Korunma 223
3.6. Çocuğun Göbeğinin Düşmesi ve Eşi 238
3.7. Ad Verme 254
3.8. Bebeğin İlk Banyosu 267
3.9. Çok Ağlayan ve Uyumayan Çocuk 278
3.10. Çocuklarda Nazar ve Nazardan Korunma Yöntemleri 287
3.11. Çocuğu Olmayan Kadınlara Yapılan Uygulamalar ve Bu Kadınlar Hakkında Toplumun Düşünceleri 297
3.12. İlk Tırnağın Kesilmesi 304
3.13. İlk Dişin Görülmesi 310
3.14. Çocuğun Gelişimi ve Sağlıklı Yürümesi 315

SONUÇ VE ÖNERİLER 325

KAYNAKÇA 351

EKLER 369

YAZAR HAKKINDA 381

KAYNAKÇA

Acıpayamlı, Orhan. *Türkiye'de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü.* Ankara: Sevinç Matbaası, 1974.

Açа, Mehmet. Türk Halk Geleneğindeki Doğum Sonrası Uygulamalara Bir Örnek: "Tuzlama". *Milli Folklor*, 10/52 (2001): 93-100.

Akal, Neşe, Zeynep Yılmaz ve Mehmet Bani. "Süt ve Daimi Dişlerde Sürme Problemleri: 4 Olgu Sunumu". *Atatürk Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi*. 28/2 (2018): 233-238.

Aksoy, Ömer Asım. *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1.* İstanbul: İnkılâp Yayınları, 1993.

Alkayış, M. Fatih. "Türkçede Geçerliliğini Yitiren Üç Söz". *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*. CII/726 (2012): 447-449.

Andonğşisa Pyıonçanvivonhö. *Andonğşi Yıogsa*. Andonğ: Andonğşi, 1999. [안동시사편찬위원회. *안동시역사*. 안동: 안동시, 1999. (Andonğ Tarihini Derleme Kurulu. *Andonğ Şehri Tarihi*. Andonğ: Andonğ Belediyesi, 1999)]

Andonğ Belediyesi, "Andonğ Kore manevi kültürünün başkenti", (Erişim Tarihi: 19.12.2019), https://www.andong.go.kr/portal/contents.do?mId=0300000000

Andonğ Belediyesi, "Özel Ürünlerin Tanıtımı", (Erişim Tarihi: 19.12.2019), https://www.andong.go.kr/portal/contents.do?mId=0306000000

Andonğ Belediyesi, Kurumsal Web Sayfası, https://www.andong.go.kr (Erişim Tarihi: 19.12.2019)

Andonğ Dijital Kültür Sergisi, "Tarih", (Erişim Tarihi:18.12.2019), http://andong.grandculture.net/andong/toc/GC02400382

Artun, Erman. "Tekirdağ Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri Doğum, Evlenme, Ölüm". *Bir: Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi.* 9/10 (1998), 85-l07.

Artun, Erman. *Türk Halk Bilimi.* İstanbul: Kitabevi Yayınevi, 2010.

Aslan, Mehmet Gökhan, "Kayseri İli Pınarbaşı İlçesindeki Avşar Köylerinde Türk Halk İnanışları". Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, 2011.

Ayata, Saim. "Kayseri Merkezinde Meskûn Abdalların Dini İnançları Üzerine Bir Araştırma". Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 1997.

Bak, Han-na. *Vögugingva Damunhoa Gacogıl Vihan Hangugibmunsıo Tonğıro İgnın Hangug Munhoa.* Sıoul: Bagicıonğ, 2009. [박, 한나. *외국인과 다문화 가족을 위한 한국 입문서 통으로 읽는 한국문화.* 서울: 박이정, 2009. (Bak, Han-na. *Yabancılar ve Çok Kültürlü Aileler İçin Kore Kültürü Tanıtım Kitabı*. Seul: Bagicıonğ Yayınevi, 2009.)]

Bak, Sanğ-ran. "Temonğdam Cıonsınğhyıoncanğe Natananın Kınkume Hıncıoggva Iymi". Ne *Hanmincogmunhoayıongu,* 42 (2013): 217-254. [박, 상란. "태몽담 전승현장에 나타나는 큰꿈의 흔적과 의미". 내 *한민족문화연구,* 42 (2013): 217-254. (Bak, Sanğ-ran, "Hamilelik Rüyaları Geleneğinde Büyük Hayallerin İzleri ve Anlamları", *Kore Kültürel Araştırmaları*, 42/42 (2013): 217-254)]

Barthes, Roland. *Göstergebilimsel Serüven*, çev. M. Rifat ve S.Rifat. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993.

Bayat, Fuzuli. *Türk Mitolojik Sistemi 2*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2016.

Be, Yıonğ-donğ. "Gımcure Iymiva Ginınğ Andonğciyıog Du Maıre Saryerıl Cunğşimıro". Ne *Bigyominsoghaghö*, 5 (1989): 91-117. [배,영동. "금줄의 의미와 기능 안동지역 두 마을의 사례를 중심으로". 내 *비교민속학회*, 5 (1989): 91-117. (Be, Yıonğ-donğ. "Yasak İpin Anlamı ve İşlevi, Andonğ'daki İki Köy Vakasına Odaklanarak". *Karşılaştırmalı Kore Topluluğu*, 5 (1989): 91-117.)]

Be, Yıonğ-donğ, vö. *Andonğmunhoaro Bonın Hangughag*. Sıoul: Alleb, 2016. [배, 영동, 외. *안동문화로 보는 한국학.* 서울: 알렙, 2016. (Be, Yıonğ-donğ, vd. *Andonğ Kültürü Vasıtasıyla Kore Kültürüne Bakış*. Seul: Alleb Yayınevi, 2016.)]

Beydilli, Celal. *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*. Ankara: Yurt Kitap Yayın, 2003.

Blog Sayfası, "Jacheon Bahçesi", (Erişim Tarihi: 15.10.2020), https://blog.naver.com/PostView.nhn?blogId=ttpp2002&logNo=222099033788

Blog Sayfası, "Hemag Kalıntıları", (Erişim Tarihi: 26.12.2019), http://blogfiles.naver.net/MjAxODA0MjhfMjI3/MDAxNTI0OTAwNjg0NTkz.foJlZNpoPITaiRFzWReVd9lkoVpMnV_ymxQy_JSc4Gsg.IkrgnzA4O7NL6tLigXk4h1e5Re3AWYhJvSHvQqNF8B8g.JPEG.cocoriko02/0428_%B3%EB%B6%FB%B9%E8_%2855%29.jpg

Boratav, Pertev Naili. *100 Soruda Türk Folkloru*. Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2015.

Ceylan, Fatma Gül. "Üniversite Öğrencilerinin Eş Seçimindeki Tercih ve Beklentileri". Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 1994.

Cho, Hye-sug. "İndocıontonğe Tegyosasanğgva Şilçıonbanğbıobyıongu- Cunğgug, Hangug Tegyovae Bigyorıl Cunğşimıro". Baksa Nonmun: Vongvanğdehaggyodehagvon, 2012. [조, 혜숙. "인도전통의 태교사상과 실천방법연구 – 중국, 한국 태교와의 비교를 중심으로. 박사 논문: 원광대학교대학원, 2012. (Cho, Hye-sug. "Hint Geleneklerinde Prenatal Düşünce ve Pratik Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma- Çin, Kore Geleneksel Doğum Öncesi Eğitim Karşılaştırması". Doktora Tezi: Vongoanğ Üniversitesi, 2012.)]

Cıonğ, Yıon-hag. "İlsenğıyreva Mulcilmunhoa- Çulsenğıyreva Hollyerıl Cunğşimıro". Ne *Andonğdehaggyo Minsoghagyıonguso,* 37 (2011) 67-102. [정, 연학. "일생의례와 물질문화 – 출생의례와 혼례를 중심으로". 내 *안동대학교 민속학연구소,* 37 (2011) 67-102. (Cıonğ, Yıon-hag. "Ömür Boyu Ritüeller Kültürü -Doğum Ayinleri ve Düğün Odaklı". *Andonğ Ulusal Üniversitesi Halk Bilimi Araştırmaları,* 37 (2011): 67-102.)]

Civelek, Makbule. "Göstergebilimin Kuramsal Açıdan İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma". *Akademik Bakış,* 4, (2020): 771-784.

Co, Hu-conğ oa Sug-ca Yun. *Tonğgvaıyreva Uri Imşig*. Sıoul: Hallim Çulpansa, 2002. [조, 후종과 윤숙자, *통과의례와 우리 음식*. 서울: 한림 출판사, 2002. (Co, Hu-conğ oa Yun Sug-ca. *Kore Geçiş Törenleri ve Yemekleri*. Seul: Hallim Yayınevi, 2002.)]

Creswell, John W. *Nitel Araştırma Yöntemleri.* Çev ed: Mesut Bütü ve Selçuk Demir. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2020.

Çalışkan, Zekeriya. "Sarız ve Çevresinde Yaşayan Avşarların Örf ve Âdetlerinde Dini Unsurların Sosyolojik Tetkiki". Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 1992.

Çelebi, Çağdaş Lara. "Konut ve Göç: 19. Yüzyıl Kayseri Rum Evleri". *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 32/1 (2017): 17-45.

Çobanoğlu, Özkul. *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2012.

Çoruhlu, Yaşar. *Türk Mitolojisinin Ana Hatları.* İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2002.

Çö, Un-şig oa Myıonğ-ca Kim. *Hangug Minsoghag Geron*. Seul: Minsogvon, 2004. [최운식. 김명자, 한국민속학개론, 민속원,서울, 2004.]

Çö, Un-şig. *Çö Un-şig'e Minsogsupil (Minsogcıogin Salme Iymi.).* Sıoul: Hanul, 1993. [최, 운식. *최운식의 민속수필(민속적인 삶의 의미.)*. 서울: 한울, 1993. (Çö, Un-şig. *Çö Un-şig'in Halk Kültürü Makaleleri (Halk Kültürü Açısından Hayatın Anlamı)*. Seul: Hanul, 1993.)]

Çö, Un-şig. *Hangugine Salmgoa Munhoa*. Sıoul: Bogosa, 2006. [최운식, *한국인의 삶과 문화*. 서울: 보고사, 2006. (Çö, Un-şig. *Korelilerin Yaşamı ve Kültürü.* Seul: Bogo Yayınevi, 2006.)]

Dağlı, Ahmet. "Halkbiliminde Saha Araştırması ve Kültürün Gelecek Nesillere Aktarılması Konusunda Problemler ve Bir Çözüm Önerisi". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 40 (2015): 35-47.

Demirel, Melek ve Yelkin Diker Coşkun. "Üniversite Öğrencilerinin Meraklılık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi". Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 9/18 (2009): 111-134.

Deri ve Zührevi Hastalıklar Derneği, "Tırnak ve Tırnak Hastalıkları", (Erişim Tarihi: 20.11.2020), http://turkderm.org.tr/menu/50/tirnak-ve-tirnak-hastaliklari

Design House, "Bugün Mutlu Bir Gün, O yüzden Kapıyı Aç!", (Erişim Tarihi: 14.12.2018).http://happy.designhouse.co.kr/magazine/magazine_view?info_id=53214

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, "Türkiye-Kore İş ve Yatırım Toplantısı Sonuç Raporu", (Erişim Tarihi: 10.12.2020), https://deik.org.tr/uploads/turkiye-kore-rapor.pdf

Doğrusöz, Mahmut. "Kayseri ve Çevresinde Su ile İlgili İnanç ve Uygulamalar". Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2005.

Dünya Sağlık Örgütü, "Güvenli olmayan kürtajın önlenmesi", (Erişim Tarihi: 05.12.2020)https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/preventing-unsafe-abortion

Düzgün, Ülkü Kara. "Türk Mitolojisinde Ateş Kültü", içinde *Türk Mitolojisine Giriş*, ed., F. Ahsen Turan ve Meral Ozan. Ankara: Gazi Kitabevi, 2016.

Eker, Ahmet. "Kayseri ve Çevresinde Nazar İnanç ve Uygulamaları". Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2000.

Ekici, Metin. *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2007.

Ergin, Muharrem. *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2020.

Ersoy, Ruhi. "Halk Bilimi Çalışmalarının Gelişimine Paralel Olarak 'Alan Araştırması' Kavramını Yeniden Düşünmek". *Milli Folklor*, 24/94 (2012): 5-13.

Esma Küçükşahin, "Kültepe'de Eski Tunç Çağı'na ait tanrıça heykeli bulundu", *Anadolu Ajansı*, 22.11.2020. (Erişim Tarihi: 24.12.2020) https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/kultepede-eski-tunc-cagina-ait-tanrica-heykeli-bulundu/2051996

Frazer, Sir James George. *Altın Dal (Büyü ve Din Üzerine Bir Çalışma),* çev. M. H. Doğan. İstanbul : Yapı Kredi Yayınları, 2004.

Gedik, Seda. "Türk Dünyası Atasözlerinde 'Tuz'". *Uluslararası Folklor Akademi Dergisi*, 2/1 (2019): 69-88.

Gennep, Arnold Van. *Rites of Passage.* Chicago: University of Chicago Press, 1992.

Global Bız, (Erişim Tarihi: 14.12.2018), http://www.g-enews.com/ko-kr/print.php?ud=20150416073250733509 0_1&md=20150416121516

Gökbel, Ahmet."Yahyalı Çevresindeki Varsak'ların Dini Folklorunda Gelenek ve Değişmeler". Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 1990.

Gömeç, S.Yağmur. "Umay Ana Üzerine Düşünceler", içinde *4. Uluslararası Türk Şöleni Türk Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, editör Alpaslan Ceylan. Ankara: Güneş Vakfı Yayınları, 2018.

Gömeç, Sadettin. "Başkurtların Tarihi, Başkurt Destanları ve Bunların Üzerine Kısa Bir Değerlendirme". içinde *Tarihten Bugüne Başkurtlar-Tarih, Dil ve Kültür Üzerine İncelemeler,* 209-218. İstanbul: Ötüken yayınları, 2008.

Gülensoy, Tuncer. *Manas Destanı (Türkiye Türkçesi ile).* Ankara: Akçağ Yayınları, 2018.

Gülyüz, Bahriye Güray. "İslam Öncesi Türk Kültüründe Ateş ve Ateşe Hükmedenler. Maddi Kültür İzleri Işığında". *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 9/17 (2019): 201-223.

Günay, Ünver, Harun Güngör ve Abdulvahap Taştan. *Kutsallık ve Ziyaret Fenomeni.* Kayseri: Otorite Yayınları, 2015.

Güngör, Harun ve Bekir Köylü. *Türk Halk İnanışları*. Kayseri: Kimlik Yayınları, 2017.

Halk Bilimi Uzmanı Choi Un-Şig'in Kişisel Bloğu, "Bizim Hikayemiz", (Erişim Tarihi: 20.12.2019), https://www.choiws.kr/223

Hacı Şerif, "Erkek bebek çikolatası", (Erişim Tarihi: 12.01.2020), https://www.haciserif.com/erkek-bebek-cikolatasi-gold-sargili-madlen-cikolata-2217

Han, Cıonğ-hi. *Sumoinnın Munhoayusan Sogıro*. Sıoul: Gyıonğinmunhoasa, 2003. [한, 정희. *숨어있는 문화유산 속으로*. 서울: 경인문화사, 2003. (Han, Cıonğ-hi. *Gizli Kalmış Kültürel Miraslar*. Seul: Gyıonğin Kültür Tarihi Yayınevi, 2003.)]

Han, Yanğ-myıonğ. "Hangug Sansoge Çegyecıog İherıl Vihan Şiron". Ne *Bigyo Minsoghag*, 16/126 (1999):109-127. [한, 양명. "한국 산속의 체계적 이해를 위한 시론". 내 *비교 민속학,* 16/126 (1999):109-127. (Han, Yanğ-myıonğ. "Kore Doğum Ritüellerinin Sistematik Anlayışı Üzerine Bir Çalışma". İçinde *Karşılaştırmalı Folklor* 16/126 (1999):109-127.)]

Has, Recep, vd. "Birinci Trimesterde Ultrasonla Fetal Cinsiyet Tayini". *Türkiye Klinikleri Jinekoloji Obstetrik*, 12/3 (2002): 228-231.

Hasan Yüksel'in Kişisel Bloğu, "Höllük (Bebek Toprağı)", (Erişim Tarihi: 20.12.2019), https://kartanesi-38.blogspot.com/2016/01/holluk-bebek-topragi.html

Hofstede, Geert. *Culture's Consequences: International Differences In Work Related Values.* Newbury Park: Sage Publications, 1980.

Honğ, İl-şig. *Hangugminsogdegvan*. Sıoul: Godemincogmunhoayıonguso Çulpanbu, 1980. [홍, 일식. *한국민속대관*, 서울: 고대민족문화연구소 출판부, 1980. (Honğ, İl-şig. *Kore Halkına Genel Bir Bakış*. Seul: Eski Etnik Kültür Enstitüsü, 1980.)]

İ, Byıonğ-hoa. "Tonğgvaıyrehanboge İnmunhagcıog Goçal". Ne *Aşiamincogcohyıonğhagbo*, 16 (2015): 21-39. [이, 병화. " 통과의례한복의 인문학적 고찰". 내 *아시아민족조형학보*, 16 (2015): 21-39. (İ, Byıonğ-hoa. "Geçiş Ritüellerinde Hanbok*"*. İçinde *Asya Etnografyası*, 16 (2015): 21-39.)]

İ, Gil-pyo. *Cıontonğgarye*. Sıoul: Hangugmunhoacebohocedan, 2008. [이, 길표. *전통가례*. 서울: 한국문화재보호재단, 2008. (İ, Gil-pyo. *Geleneksel Kültür*. Seul: Kore Kültürel Miras Vakfı Yayınları, 2008.)]

İ, Gyıonğ-bog. "Cosıonşide Sansog Yıongu (Sosıole natanan sansog)", *Hangugminsoghagçohsıo 6 - gamyıongıg.seşipunğsog.sanyugsog.* Sıoul: Gyomunsa, 1990. [이, 경복. "조선시대 산속 연구 (소설에 나타난 산속)", *한국민속학총서* 6 *-가면극. 세시풍속. 산육속*. 서울: 교문사, 1990. (İ, Gyıonğ- bog. "*Cosıon* Hanedanlığında (Romanlarda Ortaya Çıkan) Doğum". *Kore Folkloru Serisi 6- Maskeli Balo, Seishi gelenekleri ve Dağlar*. Seul: Gyomunsa, 1990.)]

İ, Gyu-bog. *Mugceilgi, Yanğaroge Natanan Çulsan Mit Senğyuggvallyıon Minsog*. Sıoul: Minsogvon, 1999. [이, 규복. *묵재일기, 양아록에 나타난 출산 및 생육관련 민속*. 서울: 민속원, 1999. (İ, Gyu-bog. *Mugceilgi ve Yanğarog Adlı Kitaplarda Ortaya Çıkan Doğum ve Büyüme İle Alakalı Halk Kültürü.* Seul: Halkbilimi Merkezi, 1999.)]

İm, Ce-he. *Bitggalinnın Çegdıl 101-25: Andonğhahömaıl*. Sıoul: Cuşighvösa Devonsa, 1992. [임, 재해. *빛깔있는 책들 101-25: 안동하회마을*. 서울: 주식회사 대원사, 1992. (İm, Ce-he. *Andonğ Hahö Kasabası*, *Renkli Kitaplar 101-25*. Seul: Cuşighvösa DevonsaYayınevi, 1992.)]

İnan, Abdulkadir. *Tarihte ve Bugün Şamanizm*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995.

Kalafat, Yaşar. "Halk Edebiyatı Halk İnançları İlişkilerine Dair", içinde U*luslar arası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı Bildirileri*, editör İsmet Çetin ve Ayşe Yücel, 401-408. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000.

Kalafat, Yaşar. "Kayseri ve Çevresi Örnekleri ile Halk İnançlarımızda 'Korunma ve Kurtulma' Yöntemleri". *Erciyes Aylık Fikir ve Sanat Dergisi,* 1/288 (2001): 397-400.

Kalafat, Yaşar. *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1999.

Kalafat, Yaşar. *Türk Dünyası Karşılaştırmalı Türkmen Halk İnançları.* Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2000.

Kara, Bülent, vd. "Doğum Sonrası Depresyon*". Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 10/9 (2001): 333-334.

Karakaya Suzan, Özge, ve Nuran Çınar. "Yenidoğan Cildi ve Verniks Kazeozanın Bebeğe Faydaları". *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 34 (2018): 141-147.

Karaköse, Ayşe. "Kültür ve Değişmeleri Açısından Kayseri'de Kadınların Doğum ve Çocukla İlgili İnanış ve Âdetleri". Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2003.

Karaman, Kasım. "Şehirleşme Sürecinde Gelenek ve Değişme Kayseri Örneği". Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, 2003.

Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler*. Ankara: Nobel yayın, 2009.

Kartarı, Asker. "Nitel Düşünce ve Etnografi: Etnografik Yönteme Düşünsel Bir Yaklaşım". *Moment Dergi,* 4/1 (2017):207-220. Doi:10.17572/mj2017.1.207220.

Kayabaşı, Onur Alp. "Taşeli Yöresi Tahtacılarının Geçiş Dönemlerinde Mitolojik Unsurlar". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 0/78 (2016): 139-158.

Kayseri Büyükşehir Belediyesi, "Erciyes Dağı", (Erişim Tarihi:12.12.2020), https://www.kayseri.bel.tr/kesfet-listeleme/erciyes-dagi

Kayseri Valiliği, "Kayseri Tarihi", (Erişim Tarihi: 10.12.2020), http://www.kayseri.gov.tr/kayseri-tarihii

KBS World Radio, "97% of S. Korean Babies Born with Mongolian Spots", (Erişim Tarihi: 17.12.2020)**,** http://world.kbs.co.kr/service/news_view.htm?lang=e&Seq_Code=107650

Kıyak, Abdulkadir. "Geleneksel Türk İnanışlarındaki Su Kültü Ve Elazığ'daki İzleri". *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2/4 (2013): 22-39.

Kim, Cıonğ-myıonğ. "İsıllam Tonğgvaıyree Henğtevaıymi". *Tonğilinmunhag*, 48 (2009): 281-308. [김, 정명. 이슬람 통과의례의 행태와의미". *통일인문학*, 48 (2009): 281-308. (Kim, Cıonğ-myıonğ. "İslami Geçiş Ritüelleri ve Anlamları". *Konkuk Üniversitesi Beşeri Bilimler Enstitüsü*, 48 (2009): 281-308.)]

Kim, Ci-yıonğ. "Cosıonşide Çulsangoa Vanğşire Cangtеıyre". *Yıogsava Segye*, 45 (2014): 39-76. [김, 지영. "조선시대 출산과 왕실의 장태의례", *역사와 세계*, 45 (2014): 39-76. (Kim, Ci-yıonğ. "*Cosıon* (Joseon) Hanedanlığında Doğum ve Kraliyet Ailesinde Eş Ritüelleri". İçinde *Tarih ve Dünya*, 45 (2014): 39-76.)]

Kim, Conğ-do oa Cıonğ-guk An. "Ancıonğgugisıllame Tonğgvaıyremunhoa Yıongu". *Aşiamunhoayıongu,* 27 (2012): 191-220. [김, 종도과 안정국, "이슬람의 통과의례문화 연구". *아시아문화연구*, 27 (2012): 191-220. (Kim, Conğ-do ve An Cıonğ-guk. "İslâm Ritüel Kültürünün İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma - Doğum, Evlilik ve Cenaze Cenazeleri ile Asya Kültürü Üzerine Bir Çalışma". *Asya Kültürü Araştırmaları*, 27 (2012):191-220.)]

Kim, Çanğ-il, vö. *Hangugminsogdebeggoasacıon*, Sıoul: Gunğnipminsogbagmulgoan, 2009. [김, 창일, 외. *한국민속대백과사전*, , 서울: 국립민속박물관, 2009. (Kim, Çanğ-il vd. *Büyük Kore Folklor Sözlüğü*. Seul : Ulusal Halk Müzesi, 2009.)]

Kim, Gyıonğ-hun. *Sanğsanğ Bagge Yıogsa Uri Punğsog Yıotbogi*. Sıoul: Onıre Çeg, 2000. [김, 경훈. *상상 밖의 역사 우리 풍속 엿보기*. 서울: 오늘의책, 2000. (Kim, Gyıonğ-hun. *Hayal Edilmemiş Tarih Kültürümüze Bakış*. Seul: Onıre Çeg, 2000.)]

Kim, İg-du. *Uri Munhoa Gilcabi*. Sıoul: Hangugmunhoasa, 1998. [김, 익두. *우리 문화 길잡이*. 서울: 한국문화사, 1998. (Kim, İg-du. *Kore Kültürü*. Seul: Kore Kültür Tarihi, 1998.)]

Kim, Te-u, vö. *Hangugilsenğıyryesacıon*. Sıoul: Gunğnibminsogbagmulgvan, 2014. [김, 태우, 외. *한국일생의례사전*. 서울: 국립민속박물관, 2014. (Kim, Te-u vd. *Kore Ritüelleri Sözlüğü*. Seul: Ulusal Halk Müzesi, 2014.)]

Kore Halk Kültürü Ansiklopedisi, "Cıogori", (Erişim Tarihi: 09.03.2020), http://folkency.nfm.go.kr/kr/topic/detail/7025

Kore Halk Kültürü Ansiklopedisi, "Çözülme Ayini", (Erişim Tarihi: 20.12.2019), http://folkency.nfm.go.kr/kr/topic/detail/518

Kore Halk Kültürü Ansiklopedisi, "Doğum kontrendikasyonları", (Erişim tarihi: 20.12.2019), http://folkency.nfm.go.kr/kr/topic/detail/473

Kore Halk Kültürü Ansiklopedisi, "Doğum Öncesi Ritüel", (Erişim Tarihi: 20.12.2019), http://folkency.nfm.go.kr/kr/topic/detail/208

Kore Halk Kültürü Ansiklopedisi, "Erkek Bebek Doğum Ritüelleri", (Erişim Tarihi: 28.11.2019)http://folkency.nfm.go.kr/en/dic/5/picture/4719

Kore Halk Kültürü Ansiklopedisi, "Hemag", (Erişim Tarihi: 13.12.2019) http://folkency.nfm.go.kr/kr/topic/detail/3021

Kore Halk Kültürü Ansiklopedisi, "Bebek Dileme Baltası", (Erişim Tarihi: 20.12.2019), http://folkency.nfm.go.kr/kr/topic/detail/69

Kore Halk Kültürü Ansiklopedisi, "Gica", (Erişim Tarihi: 20.10.2019), http://folkency.nfm.go.kr/kr/topic/detail/1832

Kore Halk Kültürü Ansiklopedisi, "Samşin", (Erişim Tarihi: 20.12.2019), http://folkency.nfm.go.kr/kr/topic/detail/2290

Kore Halk Kültürü Ansiklopedisi, "Göbek Bağının Muhafazası", (Erişim Tarihi: 20.12.2019), http://folkency.nfm.go.kr/kr/topic/detail/494

Kore Halk Kültürü Ansiklopedisi, "Üç Yedi Gün", (Erişim Tarihi: 15.11.2019),http://folkency.nfm.go.kr/kr/topic/detail/2311

Kore Halk Kültürü Ansiklopedisi, "Yaşam Ritüeli", (Erişim Tarihi: 21.10.2020), https://folkency.nfm.go.kr/kr/topic/detail/358

Kore Halk Kültürü Ansiklopedisi, "Yin Yang Beş Yön", (Erişim Tarihi: 21.12.2019),http://folkency.nfm.go.kr/kr/topic/detail/346

Kore İstatistik Kurumu, "Yerleşik Kayıtlı Nüfus Durumu" (Erişim Tarihi: 27.02.2020), http://kosis.kr/statHtml/statHtml.do?orgId=101&tblId=DT_1B040A3&checkFlag=N

Kore Kültür Ansiklopedisi, "Samşin", http://encykorea.aks.ac.kr/Contents/Item/E0026698 (Erişim Tarihi: 19.12.2019)

Köker, Ahmet Hulusi. "Eski Devirlerde ve Ortaçağ Avrupasında Doğum ve Ebelik Tarihi", içinde *Doğum ve Ebelik Tarihi*, Ed. Ahmet Hulusi Köker, 27-34. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü, 1997.

Ku, Mi-re. *Hangugbulgyoe İlsenğıyre*. Sıoul: Mincogsa, 2012. [구, 미래. *한국불교의 일생의례*. 서울: 민족사, 2012. (Ku, Mi-re. *Kore Budizminde Yaşam Ritüelleri.* Seul: Mincogsa, 2012.)]

Kumartaşlıoğlu, Satı. "Türk Kültüründe Ateş ve Ocak İyeleri". *Karadeniz Araştırmaları*, 43 (2014): 175-190.

Kundaklama Hakkında, "Kundak", (Erişim Tarihi: 18.12.2019), http://larca.egloos.com/m/3643622

Küçük, M. Alparslan. "Geleneksel Türk Dini'ndeki 'Ana / Dişil Ruhlar'a Mitolojik Açıdan Bakış". *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (2013): 105-134.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, "Yıllık Bültenler", (Erişim Tarihi: 12.12.2020), https://yigm.ktb.gov.tr/TR-249709/yillik-bultenler.html

Kyu, Lee Kwang. *Korean Traditional Culture*. Seoul: Jimoondang, 2003.

Malinowski, Bronislaw. *Büyü, Bilim ve Din*, Çeviren Saâdet Özkal. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 1990.

Merriam, Sharan B. *Nitel Araştırma*, Çeviri Editörü Selahattin Turan. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2018.

Namu Wiki, "Çilgıociag", (Erişim Tarihi: 07.02.2020), https://namu.wiki/w/%EC%B9%A0%EA%B1%B0%EC%A7%80%EC%95%85

Naneci, Özlem. "Kayseri İli Ziyaret Yerleri. Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, 2003.

Nevzat Tarhan'ın Kişisel Bloğu, "İsimler Kişilik Gelişiminde Önemli", (Erişim Tarihi: 16.09.2020), https://www.nevzattarhan.com/isimler-kisilik-gelisiminde-onemli.html

Okray, Zihniye. "Kısırlık Tanısı Almış Erkek Hastaların Projektif Testlerle Değerlendirilmesi". Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2011.

ORAN Orta Anadolu Kalkınma Ajansı. *Kayseri Sosyal Durum Analizi*. Kayseri: Oran Yayınları, 2016.

Örnek, Sedat Veyis. *Türk Halk Bilimi*. Ankara: Bilge Su Yayınları, 2014.

Özbek, Mustafa. "Yeşilhisar ve Çevresi Halk İnanışlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi". Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2003.

Özcan, Handan, İbrahim Arar ve Abdullah Çakır. "Babalar ve Gebelik Süreci". *Zeynel Kamil Tıp Bülteni*, 49/1 (2018): 72-76.

Özdemir, Nebi. *Cumhuriyet Dönemi Türk Eğlence Kültürü*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2005.

Paşa, Hilal. "Gelenek ve Değişim Açısından Develi'de Halk İnanış ve Uygulamaları". Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2006.

Pyıon, Mu-yıonğ, vö. *Conğgyova İlsenğıyre*. Sıoul: Minsogvon, 2006. [편, 무영, 외. *종교와일생의례*. 서울: 민속원, 2006. (Mu-yıonğ Pyıon, vd. *Din ve Yaşam Ritüelleri.* Seul: Minsogvon, 2006.)]

Radloff, Wilhelm. *Türklük ve Şamanlık.* İstanbul: Örgün Yayınevi, 2012.

Republic of Korea. *Korean Cultural Heritage.* Seul, Korean Overseas Information Service, 1997.

Sacu-dañg İşi. *Tegyoşingi.* Sıoul: Antikusı, 2014. [사주당이씨, *태교신기.* 서울: 안티쿠스, 2014. (İşi, Sacu-dañg, *Geleneksel Doğum Öncesi Eğitim*. Seul: Antikuşi, 2014.)]

Sağlam, Hediye. "Ana Babaların Çocuklarına Yönelik Sevgilerini Destekleyen Davranışlarının Farklı Değişkenlere Göre İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu Üniversitesi, 2019.

Samur, Gülhan. *Anne Sütü*. Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayınları, 2008.

Selçuk, Ali. *Tahtacılar (Mersin Tahtacıları Üzerine Bir Araştırma).* İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2004.

Selçuk, Hava. *Selenge'den Tuna'ya Türk Kültür Tarihine Dair Notlar*. İstanbul: Kitaparası Yayınları, 2009.

Sıobeg'in Tapınak Hikayesi, "Mokpo'daki Yudal Dağı ve Gatbavi Kayası", (Erişim Tarihi: 06.12.2020),http://blog.daum.net/kimcs5/625

Smart K Web Sitesi, "Bebek klan kraliyet refahının hayalini kuruyor", (Erişim Tarihi: 19.11.2020), http://www.koreanart21.com/review/antiques/view?id=7203

Steve Jung Kişisel Web Sayfası, "Israr Etmeyelim", (Erişim Tarihi: 20.12.2019), http://www.stevejung.co.kr/?p=4615

Stocksy Restaurant Ticari Web Sayfası, "Korean Food's Name Is "Kimbab"", (Erişim Tarihi:07.09.2020)https://www.stocksy.com/2574380/korean-foods-name-is-kimbab

Şirket Web Sitesi, "Bıngıldak Nedir, Ne Zaman Kapanmaya Başlar?", (Erişim Tarihi: 12.10.2020), https://www.gebe.com/bingildak

Tarih Kütüphanesi, "Bir Oğul Dilemek", (Erişim Tarihi:05.12.2020), https://historylibrary.net/entry/%EC%95%84%EB%93%A4%EC%9D%84-%EB%B0%94%EB%9D%BC%EB%8A%94-%EB%A7%88%EC%9D%8C

Toklu, M. Osman. *Dilbilime Giriş.* Ankara: Akçağ Yayınları, 2009.

TRT Haber Sitesi, "Savaşın acı hatıralarından doğan kardeşlik: Türkiye ve Güney Kore", 17 Eylül 2018, (Erişim Tarihi: 19.12.2019) https://www.trthaber.com/haber/gundem/savasin-aci-hatiralarindan-dogan-kardeslik-turkiye-ve-guney-kore-385050.html

Tuğba Bezgin Sunum Notları, "Süt ve Sürekli Dişlerin Sürmesi", (Erişim Tarihi: 01.10.2020), https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/66661/Tugba_SUT_VE_SUREKLI_DIS_SURMESI_2016.pdf?sequence=1

Tunakan, Seniha. "Türk Çocuklarda ve Yeni Doğmuşlarda Mongol Lekesi". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 14/3 (1956): 41-54.

Turan, Ahmet. "Türk Folklorunda Al Basması". *Erciyes Aylık Fikir ve Sanat Dergisi,* 13/153 (1990), 13-22.

Türk Dil Kurumu Sözlükleri, Güncel Türkçe Sözlük, (Erişim Tarihi: 07.08.2019), https://sozluk.gov.tr/

Türk Tabipler Birliği, "Çocuk Düşürmenin Sosyal Yönü", (Erişim Tarihi: 05.12.2020), https://www.ttb.org.tr/n_fisek/kitap_2/23.html

Türk Tarih Kurumu, "Türk Kore Tarihi İlişkileri Forumu Tamamlandı", (Erişim Tarihi: 19.12.2019), https://www.ttk.gov.tr/haberler/ii-turk-kore-tarihi-iliskileri-forumu-tamamlandi/

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye - Güney Kore Siyasi İlişkileri", (Erişim Tarihi: 19.12.2019), http://www.mfa.gov.tr/turkiye-guney-kore-siyasi-iliskileri.tr.mfa

Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, "Güney Kore", (Erişim Tarihi: 12.12.2020), https://www.ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/serbest-ticaret-anlasmalari/yururlukte-bulunan-stalar/guney-kore

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, "Ad Koyma", (Erişim Tarihi: 19.11.2020), https://islamansiklopedisi.org.tr/ad-koyma-tesmiye

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, "Kırk", (Erişim Tarihi: 19.12.2020).https://islamansiklopedisi.org.tr/kirk

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, "Nazar", (Erişim Tarihi: 20.11.2020), https://islamansiklopedisi.org.tr/nazar--goz-degmesi

Türkiye İstatistik Kurumu, "Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2019", (Erişim Tarihi: 12.12.2020), https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2019-33705

Türkiye Kültür Portalı, "Coğrafi İşaretli Ürünler", (Erişim Tarihi: 11.06.2019), https://www.kulturportali.gov.tr/portal/cografiisaretliurunler

Türközü, Sırrı Göksel ve Mehmet Ölçer. "Korecenin Türkçe Romanizasyonu Üzerine Bir Çalışma". *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6/1 (2019): 9-29.

Türkyılmaz, Atila. "İslamiyet Öncesi Türklerde Su Kültü ve Günümüze Yansımaları". *Bilim ve Kültür - Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, 04 (2013): 83-100.

Uğur, Özlem. "Halk Ebeliği", içinde *Doğum ve Ebelik Tarihi*. Editör: Ahmet Hulusi Köker. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü, 26 (1997): 35-43.

Üçer, Müjgan. "Sivas'ta Doğum Folkloru", içinde *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları*, editörler İbrahim Başağaoğlu ve Gülten Dinç, 105-124. İstanbul: Özgün Ofset, 2014.

Yeşil, Yılmaz. "Türk Dünyası'nda Geçiş Ritüelleri Üzerine Tespitler". *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum,* 3/9 (2014): 117-136.

Yılmaz, Mehmet Ali. "Aladağ Halk Kültürü Araştırması". Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, 2005.

Yoo, Myeong-jong and Ji Hye Lee. *100 Cultural Symbols of Korea*.Seul: Discovery Media, 2008.

Kaynak Kişiler

1. M... M..., 72 yaşında, Akkışla/ Kayseri
2. U... G..., 52 yaşında, Akkışla/ Kayseri
3. E... G..., 70 yaşında, Akkışla/ Kayseri
4. C... A..., 65 yaşında, Akkışla/ Kayseri
5. Ü... B..., 63 yaşında, Akkışla/ Kayseri
6. İ... G..., 50 yaşında, Akkışla/ Kayseri
7. S... T..., 75 yaşında, Buğdaylı/ Kayseri
8. A... A..., 80 yaşında, Buğdaylı/ Kayseri
9. N... D..., 73 yaşında, Buğdaylı/ Kayseri
10. F... O..., 65 yaşında, Buğdaylı/ Kayseri
11. Ü... O..., 35 yaşında, Buğdaylı/ Kayseri
12. A... O..., 28 yaşında, Buğdaylı/ Kayseri
13. G... D...,83 yaşında, Bünyan - Güllüce/ Kayseri
14. H... T..., 42 yaşında, Bünyan - Güllüce/ Kayseri
15. K... Y..., 39 yaşında, Bünyan - Güllüce/ Kayseri
16. Ş... G..., 70 yaşında, Bünyan - Süksün/ Kayseri
17. E... K..., 77 yaşında, Bünyan - Elbaşı/ Kayseri
18. M... G..., 78 yaşında, Bünyan - Elbaşı/ Kayseri
19. İsmini vermek istemedi..., 60 yaşında, Develi/ Kayseri
20. L... C..., 85 yaşında, Develi/ Kayseri
21. F... C..., 58 yaşında, Develi/ Kayseri
22. Z... C..., 46 yaşında, Develi/ Kayseri
23. N... Ö..., 36 yaşında, Develi/ Kayseri
24. M... K..., 32 yaşında, Develi/ Kayseri
25. N... B..., 52 yaşında, Felahiye/ Kayseri
26. F... K..., 75 yaşında, Felahiye/ Kayseri
27. F... K..., 87 yaşında, Felahiye/ Kayseri
28. A... B..., 85 yaşında, Felahiye/ Kayseri
29. S... Ü..., 75 yaşında, Felahiye/ Kayseri
30. Z... K..., 59 yaşında, Felahiye/ Kayseri
31. G... D..., 70 yaşında, Felahiye/ Kayseri
32. Z... Ş..., 90 yaşında, Hacılar/ Kayseri
33. F... K..., 61 yaşında, Hacılar/ Kayseri
34. S... G..., 68 yaşında, Hacılar/ Kayseri
35. F... T..., 60 yaşında, Hacılar/ Kayseri
36. Ş... D..., 39 yaşında, Hacılar/ Kayseri
37. M... Ç..., 53 yaşında, Hacılar/ Kayseri

38. H... T..., 43 yaşında, Hacılar/ Kayseri
39. P... F..., 33 yaşında, Hacılar/ Kayseri
40. S... K..., 56 yaşında, Hacılar/ Kayseri
41. H... S..., 71 yaşında, Hacılar/ Kayseri
42. G... K..., 73 yaşında, Hisarcık/ Kayseri
43. B...M..., 65 yaşında, Hisarcık/ Kayseri
44. V... A..., 75 yaşında, Hisarcık/ Kayseri
45. N... A..., 38 yaşında, Hisarcık/ Kayseri
46. S...A..., 50 yaşında, Hisarcık/ Kayseri
47. F... G..., 54 yaşında, İncesu/ Kayseri
48. H... Ç..., 67 yaşında, İncesu/ Kayseri
49. H... B..., 63 yaşında, İncesu/ Kayseri
50. L... D..., 70 yaşında, İncesu/ Kayseri
51. İsmini vermek istemedi, 65 yaşında, İncesu/ Kayseri
52. H... D..., 39 yaşında, Kıranardı/ Kayseri
53. F... K..., 85 yaşında, Kıranardı/ Kayseri
54. İsmini vermek istemedi, 52 yaşında, Kıranardı/Kayseri
55. N... D..., 46 yaşında, Kıranardı/ Kayseri
56. N... A..., 65 yaşında, Kıranardı/ Kayseri
57. T... A..., 62 yaşında, Kıranardı/ Kayseri
58. F... A..., 35 yaşında, Kıranardı/ Kayseri
59. H... U..., 76 yaşında, Kızılören/ Kayseri
60. F... Ş..., 40 yaşında, Kızılören/ Kayseri
61. Z... K..., 70 yaşında, Kızılören/ Kayseri
62. K... T..., 33 yaşında, Kızılören/ Kayseri
63. İ... K..., 70 yaşında, Kızılören/ Kayseri
64. S... K..., 38 yaşında, Kızılören/ Kayseri
65. H... K..., 90 yaşında, Kızılören/ Kayseri
66. H... K..., 77 yaşında, Kızılören/ Kayseri
67. M... K..., 66 yaşında, Kızılören/ Kayseri
68. A... D..., 63 yaşında, Kuruköprü/ Kayseri
69. T... Y..., 60 yaşında, Kuruköprü/ Kayseri
70. G... Y..., 55 yaşında, Kuruköprü/ Kayseri
71. İ... D..., 73 yaşında, Kuruköprü/ Kayseri
72. F... Y..., 80 yaşında, Kuruköprü/ Kayseri
73. C... D..., 29 yaşında, Kuruköprü/ Kayseri
74. M... K..., 90 yaşında, Özvatan/ Kayseri
75. F... T..., 90 yaşında, Özvatan/ Kayseri

76. Z... L..., 65 yaşında, Özvatan/ Kayseri
77. N...T..., 75 yaşında, Özvatan/ Kayseri
78. H... E..., 50 yaşında, Özvatan/ Kayseri
79. F... T..., 80 yaşında, Özvatan/ Kayseri
80. C... E..., 67 yaşında, Özvatan/ Kayseri
81. G... E..., 61 yaşında, Özvatan/ Kayseri
82. Z... E..., 71 yaşında, Özvatan/ Kayseri
83. A... A..., 55 yaşında, Pınarbaşı/ Kayseri
84. T... K..., 47 yaşında, Pınarbaşı/ Kayseri
85. M... T..., 46 yaşında, Pınarbaşı/ Kayseri
86. E... E..., 65 yaşında, Pınarbaşı/ Kayseri
87. H... Ş..., 73 yaşında, Reşadiye/ Kayseri
88. F... E..., 75 yaşında, Reşadiye/ Kayseri
89. A... D..., 85 yaşında, Reşadiye/ Kayseri
90. K... D..., 60 yaşında, Reşadiye/ Kayseri
91. H... Ş..., 78 yaşında, Reşadiye/ Kayseri
92. H... A..., 77 yaşında, Reşadiye/ Kayseri
93. M... A..., 50 yaşında, Reşadiye/ Kayseri
94. Ş... A..., 23 yaşında, Reşadiye/ Kayseri
95. G...K..., 42 yaşında, Sarıoğlan/ Kayseri
96. N... A..., 76 yaşında, Sarıoğlan/ Kayseri
97. Ş... B..., 70 yaşında, Sarıoğlan/ Kayseri
98. E... G..., 72 yaşında, Sarıoğlan/ Kayseri
99. F... A..., 74 yaşında, Sarıoğlan/ Kayseri
100. F... Y..., 72 yaşında, Sarıoğlan/ Kayseri
101. H... C..., 78 yaşında, Sarız/ Kayseri
102. F... E..., 85 yaşında, Sarız/ Kayseri
103. H... E..., 77 yaşında, Sarız/ Kayseri
104. Ş... H... S..., 74 yaşında, Sarız/ Kayseri
105. H... Ç..., 73 yaşında, Sarız/ Kayseri
106. S... G..., 58 yaşında, Sarız/ Kayseri
107. A...T..., 53 yaşında, Tomarza/ Kayseri
108. F... P..., 64 yaşında, Tomarza/ Kayseri
109. N... Y..., 70 yaşında, Tomarza/ Kayseri
110. F... T..., 51 yaşında, Tomarza/ Kayseri
111. İsmini vermek istemedi, 40 yaşında, Tomarza/ Kayseri
112. A... S..., 42 yaşında, Yahyalı/ Kayseri
113. H...Y..., 54 yaşında, Yahyalı/ Kayseri

114. Z... Y..., 54 yaşında, Yahyalı/ Kayseri
115. H... İ..., 68 yaşında, Yahyalı/ Kayseri
116. A... T..., 53 yaşında, Yahyalı.../ Kayseri
117. S... T..., 28 yaşında, Yahyalı/ Kayseri
118. D... Z..., 57 yaşında, Yahyalı/ Kayseri
119. D... T..., 57 yaşında, Yahyalı/ Kayseri
120. İsmini vermek istemedi, 65 yaşında, Yahyalı/ Kayseri
121. H... K..., 70 yaşında, Yeşilhisar/ Kayseri
122. F... K..., 47 yaşında, Yeşilhisar/ Kayseri
123. S... K..., 75 yaşında, Yeşilhisar/ Kayseri
124. İsmini vermek istemedi, 65 yaşında, Yeşilhisar/ Kayseri
125. İsmini vermek istemedi, 59 yaşında, Yeşilhisar/ Kayseri
126. Ç... Y... 최..., 56 yaşında, Andonğ
127. K... C... 김..., 38 yaşında, Andonğ
128. N... S... 남..., 60 yaşında, Andonğ
129. G... I... 권..., 44 yaşında, Andonğ
130. K... I... 김..., 46 yaşında, Andonğ
131. Ş... M... 신..., 39 yaşında, Andonğ
132. K... Ç... 김..., 61 yaşında, Andonğ
133. A... Y... 안..., 54 yaşında, Andonğ
134. G... G...권..., 79 yaşında, Andonğ
135. Ç... Ç...최..., 75 yaşında, Andonğ
136. C... O...장..., 83 yaşında, Andonğ
137. C... G...조..., 76 yaşında, Andonğ
138. K... H...김..., 72 yaşında, Andonğ
139. P... G...박..., 80 yaşında, Andonğ
140. G... G...권..., 90 yaşında, Andonğ
141. S... Ç... 손..., 81 yaşında, Andonğ
142. İ... Y...이..., 76 yaşında, Andonğ
143. K... O... 김..., 79 yaşında, Andonğ
144. K... H... 김..., 80 Yaşında, Andonğ
145. K... Ç... 김..., 76 yaşında, Andonğ
146. H... S...한..., 72 yaşında, Andonğ
147. K... D... 강..., 79 yaşında, Andonğ
148. Ç... M... 최..., 77 yaşında, Andonğ
149. Ç... Y... 최..., 80 yaşında, Andonğ

150. S... C... 손..., 85 yaşında, Andonğ
151. K... T... 김..., 73 yaşında, Andonğ
152. P... V...박..., 77 yaşında...Andonğ
153. K... B...강..., 86 yaşında, Andonğ
154. K... G... 강..., 93 yaşında, Andonğ
155. K... V... 김..., 85 yaşında, Andonğ
156. C... Y... 조..., 61 yaşında, Andonğ
157. K... O...김..., 84 yaşında, Andonğ
158. N... S...남..., 62 yaşında, Andonğ
159. C... Ç... 전..., 60 yaşında, Andonğ
160. K... S... 김..., 75 yaşında, Andonğ
161. K... K... 김..., 75 yaşında, Andonğ
162. İ... G... 이..., 37 yaşında, Andonğ
163. K... M... 김..., 58 yaşında, Andonğ
164. Ç... S... 최..., 70 yaşında, Andonğ
165. K... H... 김..., 57 yaşında, Andonğ
166. P... G... 박..., 66 yaşında, Andonğ
167. İ... O... 임..., 87 yaşında, Andonğ
168. P... Y... 박..., 72 yaşında, Andonğ
169. C... S...장..., 64 yaşında, Andonğ
170. İ... B... 이..., 67 yaşında, Andonğ
171. C... S... 장..., 62 yaşında, Andonğ
172. İ... D... 이..., 42 yaşında, Andonğ
173. C... Y... 전..., 71 yaşında, Andonğ
174. İ... Y... 임..., 65 yaşında, Andonğ
175. Ş... C... 신..., 74 yaşında, Andonğ
176. K... C... 김..., 59 yaşında, Andonğ
177. S... Ç... 손..., 79 yaşında, Andonğ
178. H... O...황..., 73 yaşında, Andonğ
179. İ... G...임..., 60 yaşında, Andonğ
180. I... Y...엄..., 61 yaşında, Andonğ
181. İ... O...임..., 62 yaşında, Andonğ
182. K... B... 김..., 63 yaşında, Andonğ
183. C... G... 전..., 65 yaşında, Andonğ
184. Ş... S... 신..., 67 yaşında, Andonğ

185. P... T... 박..., 69 yaşında, Andonğ
186. K... M... 김..., 95 yaşında, Andonğ
187. K... S... 김..., 72 yaşında, Andonğ
188. P... Y... 박..., 81 yaşında, Andonğ
189. K... M... 구..., 74 yaşında, Andonğ
190. İ... S... 이..., 73 yaşında, Andonğ
191. C... C... 정..., 79 yaşında, Andonğ
192. Ç... C... 최..., 72 yaşında, Andonğ
193. K... D... 김..., 72 yaşında, Andonğ
194. K... M... 김..., 86 yaşında, Andonğ
195. İ... O... 이..., 68 yaşında, Andonğ
196. R... D... 류..., 71 yaşında, Andonğ
197. K... N... 김..., 74 yaşında, Andonğ
198. İ... H... 이..., 69 yaşında, Andonğ
199. P... M... 박..., 82 yaşında...Andonğ
200. K... B... 금..., 87 yaşında, Andonğ
201. İ... S... 이..., 72 yaşında, Andonğ
202. S... D... 송..., 85 yaşında, Andonğ
203. K... D... 김..., 83 yaşında, Andonğ
204. C... G... 조..., 88 yaşında, Andonğ
205. G... B... 권..., 85 yaşında, Andonğ
206. N...D... 남..., 65 yaşında, Andonğ
207. O... H... 오..., 65 yaşında, Andonğ
208. N... I... 노..., 63 yaşında, Andonğ
209. İ... G... 이..., 65 yaşında, Andonğ
210. K... G... 강..., Andonğ
211. G... D... 고..., 49 yaşında, Andonğ
212. İ... H... 이..., 62 yaşında, Andonğ
213. K... M... 김..., 56 yaşında, Andonğ
214. K... Y... 김..., 50 yaşında, Andonğ
215. K... Y... 김..., 44 yaşında, Andonğ
216. P... I...박..., 51 yaşında, Andonğ
217. Y... C... 유..., 54 yaşında, Andonğ
218. P... I... 박..., 53 yaşında, Andonğ
219. İ... Y... 이..., 76 yaşında, Andonğ

220. İ... S... 이..., 55 yaşında, Andonğ
221. B... M... 배..., 56 yaşında, Andonğ
222. K... Y... 강..., 65 yaşında, Andonğ
223. İ... S... 임..., 61 yaşında, Andonğ
224. K... G... 김..., 59 yaşında, Andonğ
225. C... M... 조..., 65 yaşında, Andonğ
226. H... H... 한..., 63 yaşında, Andonğ
227. P... G... 박..., 87 yaşında, Andonğ
228. P... Y... 박..., 67 yaşında, Andonğ
229. S... Y... 서..., 81 yaşında, Andonğ
230. Ç... Y... 최..., 74 yaşında, Andonğ
231. K... İ... 강..., 73 yaşında, Andonğ
232. P... C... 박..., 77 yaşında, Andonğ
233. K... S... 김..., 78 yaşında, Andonğ
234. K... Ç... 김..., 72 yaşında, Andonğ
235. İ... G... 이..., 50 yaşında, Andonğ
236. K... S... 김..., 68 yaşında, Andonğ
237. K... B... 김..., 80 yaşında, Andonğ
238. Y... Y... 윤..., 65 yaşında...Andonğ
239. K... S... 김..., 92 yaşında, Andonğ
240. S... C... 송..., 78 yaşında, Andonğ
241. İsmini vermek istemedi 무명, 84 yaşında, Andonğ
242. İsmini vermek istemedi 무명, 70 yaşında, Andonğ
243. İsmini vermek istemedi 무명, 76 yaşında, Andonğ
244. İsmini vermek istemedi 무명, 65 yaşında, Andonğ
245. C... S... 전..., 69 yaşında, Andonğ
246. B... S...변..., 67 yaşında, Andonğ
247. Y... S...유..., 73 yaşında, Andonğ
248. M... S...문..., 73 yaşında, Andonğ
249. İ... C...이..., 74 yaşında, Andonğ
250. P... S...박..., 74 yaşında, Andonğ

ANNEX-11 VE HAVA TRAFİK AKIŞ YÖNETİMİNDEN KAYNAKLANAN RÖTARLAR VE NEDENLERİ

Dr. Ahmet Selim Süzer

nobel
40.yıl

Annex-11 ve Hava Trafik Akış Yönetiminden Kaynaklanan Rötarlar ve Nedenleri

Dr. Ahmet Selim Süzer

Yayın No.: 5502
Havacılık: 531
ISBN: 978-625-371-519-9
E-ISBN: 978-625-371-520-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Temmuz 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Süzer, Ahmet Selim.
Annex-11 ve Hava Trafik Akış Yönetiminden Kaynaklanan Rötarlar ve Nedenleri / Ahmet Selim Süzer
1. Basım, XVIII + 214 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-519-9
E-ISBN: 978-625-371-520-5
1. Hava Trafik 2. Hava Trafik Akışı 3. Rötar

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

TABLOLAR LİSTESİ ..... **xi**

ŞEKİLLERİN LİSTESİ ..... **xiii**

KISALTMALAR ..... **xv**

Birinci Bölüm
HAVA TRAFİĞİNİN GENEL YAPISI **1**

Giriş 1
1.1. Hava Trafiği Tanımı (Air Traffic) 2
1.2. Hava Trafik Yönetimi Tanımı (Air Traffic Management) 3
1.3. Hava Trafik Yönetimi Faaliyetleri 4
1.3.1. Hava Trafik Yönetiminin Amaçları 5
1.3.2. Hava Trafik Yönetim Hizmetleri (ATM) 5
1.4. Hava Trafik Akış Yönetimi (İdaresi) (ATFM) 5
1.4.1. Slotlar ve Düzenlemeler 6
1.5. Hava Sahası Yönetimi (ASM) 7
1.5.1. Kontrollü Hava Sahaları 9
1.5.1.1. Kontrollü Alanlar (Control Areas) CTA 10
1.5.1.2. Kontrol Bölgesi (Control Zones (CTR)) 10
1.5.1.3. Terminal Kontrol Sahası (Terminal Area) TMA 11
1.5.1.4. ATS (Air Traffic Service) Yolları 12
1.6. Hava Trafik Hizmetleri (ATS) 14
1.6.1. Hava Trafik Hizmetlerinin Amaçları 14
1.6.2. Hava Trafik Kontrol Hizmeti (ATC) 14
1.6.2.1. Hava Trafik Kontrol Hizmetlerinin Amacı 15
1.6.2.2. Hava Trafik Kontrol Hizmetleri Dört Alana Ayrılır 15
1.6.3. Uçuş Bilgi Hizmeti FIS (Flight Information Service) 21
1.6.3.1. FIC (Flight Information Center)'in Görevleri 23
1.6.3.2. FIC (Flight Information Center)'in Sorumlulukları 23
1.6.4. Tavsiye Hizmeti 24
1.6.5. İkaz Hizmeti (Alerting) ALRS (Alert and Rescuer) 24

1.6.5.1. ALRS Hizmetindeki Safhalar 25
1.6.5.2. İkaz Hizmeti (Alerting Service) 26
1.6.5.3. Uçaklar İçin Kuleden Gönderilen Işıkların Anlamı 28
1.7. Havacılık Bilgi Yayınları 29
1.7.1. Havacılık Enformasyon Servisi (AIS-Aeronautical Information Services) 29
1.7.2. Havacılık Bilgilendirmelerin Yayınlanma Şekilleri 29
1.7.3. Havacılık Enformasyon Yayını (AIP-Aeronautical Information Publication) 30
1.7.3.1. AIP Bölümleri 30
1.7.3.2. AIP Değişiklik Hizmeti (AIP AMDT) (Elle Düzeltmeleri) 31
1.7.3.3. Havacılık Bilgi Kuralları ve Kontrol (AIRAC-Aeronatical Information Regulation and Control) 31
1.7.3.4. AIP Eki (AIP SUP -SUPPLEMENT) 32

İkinci Bölüm
UÇUŞ KURALLARI 33
Giriş 33
2.1. Genel Uçuş Kuralları 33
2.1.2. Aletli Uçuş Kuralları (IFR-Instrument Flight Rules) 35
2.1.2.1. IFR Uçuş Yöntemleri 37
2.2. Hava Trafik Kontrol Müsaadeleri 39
2.2.1. Uçaklar Arası Ayırma Değerleri 39
2.2.2. Uçaklar Arası Ayırma Standartları 40
2.2.3. Uçaklar Arası Manuel Ayırma Kurallar 40
2.2.4. Uçaklar Arası Yol Hakkı Kuralları 44
2.2.4.1. Aksi İstikametlerden Karşılıklı Yaklaşma 44
2.2.4.2. Birbirini Geçme Kurallı 44
2.2.4.3. Bir Meydan Üzerinde veya Civarında Harekât 44
2.3. ACAS ve TCAS Sistemleri 45
2.3.1. ACAS ve TCAS Sistemlerin Önemi 46
2.4. Azaltılmış Dikey Ayırma Minimumları (RVSM-Reduced Vertical Separation Minimums) 47
2.4.1. Uçuş Planlama Aşamasında RVSM Hava Sahasında Uçak Bulunmasına İlişkin Gereklilikler 50
2.5. Minimum Seyrüsefer Performansı Şartnamesi Hava Sahası (MNPSA/NAT-Minimum Navigation Performance Specification Airspace) 51
2.5.1. MNPSA'nın Sınırları 52
2.5.2. Organize Track Sistemi (Organised Track System-OTS)'nin Düzenlemesi 53

2.5.3. NAT Track Mesajları 53
2.5.4. MNPSA'de Trafik Ayırımları Kriter Yasası 58
2.5.5. MNPSA İçindeki Diğer Yollar ve Komşu Yol Sistemleri 58
2.5.6. Uçağın Minimum Seyrusefer Kabiliyeti 58
2.5.7. MNPSA'de Uçuş Harekâtı Yapabilmek İçin Gerekli S/S Teçhizatı 59
2.5.8. Gerekli Seyir Performansı (Required Navigational Performance-RNP) Tanımı 59
2.5.9. NAVAID Tanımı 61
2.5.10. RNAV Tanımı 62
2.5.10.1. ICAO (Uluslararası Sivil Havacılık Otoritesi)'nun RNAV Tanımı 63
2.5.10.2. Avrupa'da RNAV Kullanımı 64
2.6. Havadan Verilen Raporlar (Airrep) 71
2.6.1. Pozisyon Bilgisi 71
2.6.2. Şirket Bilgileri 72
2.6.3. Hava Durumu Bilgileri 72

Üçüncü Bölüm
UÇUŞ PLANI 73
3.1. Uçuş Planı Tanımı 73
3.2. Uçuş Planlama Konsepti (Kavramı) 73
3.3. Uçuş Planı Sunma Gereksinimleri 74
3.4. Uçuş Planı Sunulmasının Zorunlu Olduğu Durumlar 75
3.5. Uçuş Planının Sunulmasının Amacı 75
3.6. Uçuş Planı Türleri 76
3.7. Uçuş Planı Sunma İşlemi 77
3.8. Uçuş Planı Teslim Süresi 77
3.9. Uçuş Planlarına İlişkin Mesajlar 79
3.10. Uçuş Planı İçeriği 79
3.11. Uçuş Planının İptali (Cancel) 80
3.12. Uçuş Planının Kapatılması 81
3.13. Uçuş Planının Bölümlerine İlişkin Açıklamalar 81
3.14. Uçuş Planına İlişkin Kavramlar 89
3.15. Uçuş Planının Uygulanması 93

Dördüncü Bölüm
HABERLEŞME 101
4.1. Haberleşme Hizmetleri 101
4.1.1. Hizmet Türleri 101

4.1.2. Radyo Seyrüsefer Hizmetleri, ... 101
4.1.3. Seyyar/Sabit Hizmet, B Sınıfı Mesajlar 102
4.1.4. Radyo Servisi 102
4.2. AFTN Havacılık Sabit Telekomünikasyon Ağı (Aeronautical Fixed Telecommunication Network) 103
4.3. CIDIN ICAO Devletler Arası Ortak Veri Ağı (Common ICAO Data Interchange Network) 103
4.4. SITA Mesajlarında Öncelik Kodları 104
4.5. AFTN Mesajları İçin Anahtar Kodu 105

Beşinci Bölüm
NOTAM 109
5.1. NOTAM (Notice to Airmen/Havacılara Bildirim) Tanımı 109
5.2. NOTAM'ın Oluşturulmasına İlişkin Bilgi ve Açıklamalar 109
5.3. NOTAM, NOTAM Kuruluşları ve İşlevleri Hakkında Bilgi 110
5.4. NOTAM Serisi Sistemi, Hesaplama Yöntemi 110
5.4.1. Uluslararası NOTAM Serisi Hakkında Bilgi 110
5.4.2. Ulusal NOTAM Serisi Hakkında Bilgi 111
5.5. İkaz (Trigger) NOTAM'ın Yapısı 112
5.6. NOTAM Çeşitleri 113
5.7. NOTAM Sisteminin Formatı, Maddesi ve İçeriği. 114
5.6.1. Sistem NOTAM Formatındaki Maddeler 117
5.8. SNOWTAM 124
5.8.1. SNOWTAM Format 124
5.8.2. SNOWTAM'ın Yenilenmesini Gerektiren Durumlar 130
5.8.3. MOTNE 130
5.8.4. Pist Raporları 132
5.8.5. Standart Bildirim Formlarından Sapmalar 135

Altıncı Bölüm
EUROCONTROL 137
6.1. EUROCONTROL (Avrupa Seyrüsefer Teşkilatı) Tanımı 137
6.2. EUROCONTROL'ün Amacı 137
6.3. EUROCONTROL'ün Katılımcıları 138
6.4. EUROCONTROL Merkezî Akış Kontrol Birimi (CFMU-Central Flow Management Unit) 139
6.4.1. CFMU'nun Kuruluş Amacı 139

6.4.2. CFMU'nun Tarihçesi 139
6.4.3. CFMU'nun Organizasyonu 140
6.5. Bütünleştirilmiş İlk Uçuş İşleme Sistem-IFPS (Integrated Initial Flight Plan Processıing System) 140
6.5.1. IFPS'e Uçuş Plaları ve Mesajların Sunulması 142
6.5.2. AO'dan IFPS'e Yollanan Mesaj ve Bilgiler 145
6.5.3. FPL (ATC Flight Planlar) Tanımı 146
6.5.4. IFPS'e Çekilen ATC FPL (AO-IFPS) 147
6.5.5. IFPS'ten Alınan ACK (Acknowledgement) Mesaj (IFPS-AO) 147
6.5.6. ACK (Acknowledgement) Kabul Mesajı ve Yayaınlama Şekli 148
6.5.7. CHG (Değişiklik-Modification) Mesajları 151
6.5.8. DLA (Gecikme-Delay) Mesajları 152
6.5.9. CNL (İptal Etmek-Cancel) Mesajları 153
6.5.10. IFPS'ten AO (Aircraft Operator)'ya Yollanan Mesajlar 155
6.5.11. IFPS'Ten Yeni Yol Talep Etme (IFPS Reroute Accepted) 159
6.6. TACT (Taktik Hava Akışı Yönetim Sistemi-Tactical Air Flow Management System)'in Özellikleri 160
6.6.1. Taktik Hava Akışı Yönetim Sistemi (TACT) ile Uçak Operatörü (AO) Arasındaki İletişim Akışı 161
6.6.2. TACT'tan AO'ya Gönderilen Bilgiler 161
6.6.3. AO'dan TACT'a Gönderilen Mesaj ve Bilgiler 168

Yedinci Bölüm
PERMİ 171

Giriş 171
7.1. Permi Tanımı 171
7.2. Tarifeli Hava Taşımacılığı 171
7.3. Tarifesiz Hava Taşımacılığı 173
7.3.1. Tarifesiz Uçuşlarda 173
7.3.2. Devlet Hava Araçları İçin 173
7.3.3. Turistik (IT-Inclusive Tour) Charter Uçuşlar 174
7.3.4. İstisnalar 175
7.4. Permi Talebinin Değerlendirmesi 176
7.5. Permi Tür Kodları 176
7.6. FPL'siz Uçaklara Uygulanacak Yöntemler 176
7.7. Permisiz Uçuşlara Uygulanacak Usul ve Yöntemler 176

Sekizinci Bölüm
MEYDAN SLOTU 177
Giriş 177
8.1. Meydan Slot Koordinasyonu 177
8.2. Slot Kapsamı İçindeki Uçuşlar 178
8.3. Slot Kapsamı Dışı Uçuşlar 178
8.4. Türkiye'de Uluslararası Trafiğe Açık Havalimanları Slot Programı 179
8.5. SLOT'a Başvururken Dikkat Edilmesi Gerekenler 179
8.6. Slot Talep Mesajları 180
8.7. Slot Yazışmaları İçin Kullanılan İşlem Kodları 182
8.7.1. Slot Yazışmalarında Kullanılan Hizmet Türleri 183
8.8. Kazanılmış Hak (Historical Right) 184

Dokuzuncu Bölüm
HAVA TRAFİK AKIŞ YÖNETİMDEN KAYANAKLANAN RÖTARLARIN ARAŞTIRILMASI 187
9.1. Hava Yolunda Gecikmenin Tanımı 187
9.2. Uçuş Gecikmelerinin Sınıflandırılması ve Tanımı 187
9.3. Hava Hizmetlerinin Sağlanmasında Önemli Gecikmeler 189
9.4. Hava Trafik Akış Yönetimden Kaynaklan Gecikme Kodlarının Açıklaması 192
9.5. Z Hava Yolu Şirketinde 2022'de X Hava Trafik Akışından Kaynaklanan Gecikmeler Üzerine Araştırma 193
9.5.1. Z Hava Yolu Şirketinde, 2022'de Hava Trafik Akışından Kaynaklanan Rötarların Grafiksel Olarak Gösterilmesi 194
9.5.2. X Meydanındaki Z Hava Yolunun 2022 Yılındaki Rötarlarının Aylara Göre Dağılımı 196
9.6. Hava Trafik Akış Yönetiminin Havacılık İşletmeleri Üzerindeki Önemli Etkisi 198
Sonuç ve Öneriler 199

EK 201
EK 1. ULUSLARARASI NOTAM (Q) KODLARI 201

KAYNAKLAR 211

YAZAR HAKKINDA 213

KAYNAKLAR

Aeronautical Information Publication, United States of America. (2007). *AIP*.

Arbalester, M. (2018). *Hava Trafik Yönetimi: Ekonomi, Düzenleme ve Yönetişim*.

Beek, D. (2000). Hava taşıyıcısı zamanında raporlama için iptal ve gecikme kategorileri. Washington: 21. Yıl için Wendell H. Ford Havacılık Yatırım ve Reform Yasası Yüzyıl.

Cook, A. (2016). *Avrupa Hava Trafik Yönetimi*. Routledge.

Calleja Crespo, D., & Mendes, P. (2011). *Tek Avrupa gökyüzüne ulaşmak: hedefler ve zorluklar*. Alphen Aan Den Rijn: Kluwer Hukuk Uluslararası; Frederick, MD.

Devletler, U. (2001). *Aletli Uçuş Prosedürleri*.

DHMİ Eğitim Notları. (2019).

Dixon, L. E. (2010). New York uçuş gecikmelerinin üç ana nedeni var ancak daha fazla çalışma gerekiyor ülke çapındaki etkilerini anlamak. Washington: Federal Havacılık İdaresi Rapor Numarası AV-2011-007.

Efthymiou, M. (2023). *Hava Trafik Yönetimi*. Taylor ve Francis.

Eurocontrol. (2005). *Büyük Avrupa havaalanlarında dakiklik sürücüleri hakkında rapor*. Brüksel: Eurocontrol.

Eurocontrol. (2011). *Gecikme için planlama: uçuş planlamasının hava yolu üzerindeki etkisi dakiklik*. Hava Trafik Serisindeki Eğilimler (7), Brüksel: Eurocontrol.

Eurocontrol. (2012). *Gecikme analizi için merkez ofis- CODA*. Alınma tarihi: 18 Eylül 2012, http://www.eurocontrol.int/articles/central-office-delay-analysis-coda

Eurocontrol CODA'sı. (2012). *Özet-Avrupa'da hava taşımacılığındaki gecikmeler*. Brüksel: Eurocontrol.

Eurocontrol.int. (2019). EUROCONTROL | Avrupa Havacılığını Destekliyoruz. [Çevrimiçi] Mevcut: https://www.eurocontrol.int

Federal Havacılık İdaresi. (2022). *FAR/AIM 2022: Güncel FAA Düzenlemeleri / Havacılık Bilgi Kılavuzu*. Simon ve Schuster.

Federal Havacılık İdaresi (FAA) ve ABD Ulaştırma Bakanlığı. (2024). *Havacılık Bilgi Kılavuzu (AIM) Temel Değişikliklerle*.

Fischer, F. W. (2015). *German Air Traffic Control During The Cold War*. International Advisory Group Air Navigation Services (ANSA).

IATA. (2011). *Havaalanı taşıma kılavuzu*. Cenevre: IATA Yayını.

ICAO. (Tarih yok). *Annex 11- Air Traffic Services, ICAO Doc 4444 - Procedures for Air Navigation Services*.

ICAO. (Tarih yok). *Doc. 9613 - Performance-based Navigation*.

ICAO. *Doc. 7030 Regional Supplementary Procedures (SUPPs) / Bölgesel Ek Usuller*.

ICAO. (Tarih yok). *Doc. 8585 Designators for Aircraft Operating Agencies, Aeronautical Authorities and Services / Uçak İşleticileri, Havacılık Otoriteleri ve Hizmet Birimlerinin Tanıtmaları*.

ICAO. *Doc. 7333 Search and Rescue Manual (Part I, Part II) / Arama ve Kurtarma El Kitabı (Kısım 1, Kısım 2)*.

ICAO. (Tarih yok). *Doc. 8126 Aeronautical Information Services Manual / Havacılık Enformasyon Hizmetleri El Kitabı*.

ICAO. (2016). *Hava seyrüsefer ve hava trafik yönetimi prosedürleri pans-atm doc 4444*.

ICAO. (2016). *Annex 2 to the Convention on International Civil Aviation: Rules of the Air* (15th ed.).

ICAO. *Annex-10 Aeronautical Telecommunications*.

ICAO. (2016). *Annex 15 to the Convention on International Civil Aviation: Aeronautical Information Services* (14th ed.).

ICAO. (2018). *Doc 7383: Aeronautical Information Services Provided by States* (9th ed.).

ICAO. (2019). *Doc 7910: Location Indicators* (7th ed.).

ICAO. (2020). *Doc. 7192 Training Manual Part E-3 AIS personnel*. Erişim Tarihi: 18 Nisan 2024, [URL].

Isaac, A. R., & Ruitenberg, B. (2017). *Hava Trafik Kontrolü: İnsan Performans Faktörleri*. Routledge.

Kohl, N., Larsen, A., Larsen, J., Ross, A., & Tiourine, S. (2007). Havayolu aksama yönetimi perspektifler, deneyimler ve genel bakış. *Hava Taşımacılığı Yönetimi Dergisi, 13*(3), 149-162.

Kuzey Atlantik MNPS Hava Sahası Operasyonları El Kitabı. (1980).

OPADD (Operating Procedures For AIS Dynamic Data). (2023, Nisan 15). *ICAO (Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü) Dinamik AIS Verileri çalışma usulleri (NOTAM)*.

Doğanis, R. (2013). *Rotadan Uçmak*. Routledge.

Hissler, S. (2009). *EASA tarafından Avrupa'da Havacılığın Geleceği Düzenlemesi*. GRIN Verlag.

Sivil, İ. (2004). *Uluslararası Hava Taşımacılığının Düzenlenmesine İlişkin El Kitabı*.

Sivil, İ. (2009). *Annex-4 Aeronautical Charts / Havacılık Haritaları*.

Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü (SHGM). (Tarih yok). Ana sayfa | Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü. Erişim noktası: https://web.shgm.gov.tr [Erişim tarihi: 10.11.2023].

SHGM Eğitim Notları. (2019).

SHGM Faaliyet Raporu. (2023).

Smith, J. (2020). *Annex-12 Search and Rescue* (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.

Uslu, S. (2011). *Havacılık ve Hava Trafik Kontrolü*.

Süzer, A. S. (2024). *Annex-14 ve Hava Yolu Operasyonlarında Havalimanı Kaynaklı Rötarlar ve Nedenleri*. Nobel.

THY Eğitim Notları. (2019).

Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü. (2018). *Güvenlik Yönetimi Kılavuzu*. Montréal, Quebec, Kanada: Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü.

Weber, L. (2023). *International Civil Aviation Organization (ICAO)*. Kluwer Law International B.V.

Wu, C.-L. (2016). *Havayolu Operasyonları ve Gecikme Yönetimi*. Routledge.

AVUSTURYA'DA 60 YIL: MİSAFİRLİKTEN EV SAHİPLİĞİNE

Kadim Ülker

nobel bilimsel

AVUSTURYA'DA 60 YIL: MİSAFİRLİKTEN EV SAHİPLİĞİNE

Kadim Ülker

Yayın No.: 2252
ISBN: 978-625-393-796-6
E-ISBN: 978-625-393-797-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Kasım 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Ülker, Kadim.
Avusturya'da 60 Yıl: Misafirlikten Ev Sahipliğine / Kadim Ülker
1. Basım, X + 270 s., 13,5x19,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-796-6
E-ISBN: 978-625-393-797-3
1. Elif 2. Denizcan 3. Navruz 4. Veli

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖZ GEÇMİŞ VE KİTAP HAKKINDA iii

ÖN SÖZ v

NEDEN TÜRK İŞÇİSİ YA DA AVUSTURYA'DA İLK TÜRK 1

İlk Göç 9

Çalışma ve Çalıştırma İzin Belgeleri 13

Muafiyet Çalışma Belgesi 21

Oturum İzni 26

İşsizlik Sigortası Ödenekleri 30

Sorunlar ve İnsanlar 33

İşçi Göçünün İlk Yıllarında Hikâyeleriyle İnsan Manzaraları 33

Sorunların Solidarität Dergisi Tarafından Tespiti 69

Konut ya da Barınma Sorunu 72

Kredi Borcunun Acısı 77

Avusturya Siyasi Hayatında Türk Siyasetçilerden Örnekler 79

Türklerin Siyasi Çalışmaları 79

Meslek Odalarında Siyasi Çalışma 88

Avusturya'nın Avrupa Birliği'ne Girişi 91

Çalışma İzninde Türklere Ayrıcalık 91

İşletmeler 93

Ticaret Alanında Türkler 94

Marka Olan İşletmeler ve Filmler 94

Favoriten Mahallesi ve Türkler 97

Topu Topu Bir Tutam Saç 97
Favoriten Mahallesi'nde Gençler 101
Viyana'nın Gettoları 103
Gazetenin İddiası 108
Türkler Suçlandı 109
Alışılan Günlük Ayrımcı Söylemler 111
Uyum İçin Uyum Fonu 114
Siyasi Bir Hamle, Çifte Vatandaşlık Sorununu Gündeme Getirmek 116
Çifte Vatandaşlık İddiası ve Sorunlar 116
Avusturya'da Çifte Vatandaşlık Tartışması Bitmek Bilmedi 119
Yoksul İşçiler Üzerinden Devletler Arası Sorun Yaratmak 121
Avusturya Anayasa Mahkemesinden Irkçılığa Karşı Tokat Gibi Karar 125
Örnek Futbolcularımız 137
Avusturya ve Türk Millî Takımlarımız 139
Yayın ve Gazeteler 142
Örnek Gazeteciler 142
Ayrımcılık ve Düşmanlığın Değirmenine Su Taşımamak Gerekir 148
Türkçe Yayın ve Gazeteler 152
Suçlama 161
"Sigorta Kartı Sahteciliği ve Ali İle Mustafa" Dediler 161
İnsan Hikâyeleri 164
"Hayatımızdaki Fırsat" 164
Ana ve Babalara Hayır, Çocuklarına Evet 168
Baba, Oğul Torun, "Bir Baş Olun da Soğan Başı Olun" 170
Tutkular Çoğalsın 173
Kibritle Üst Kurutmak ya da Bu Huy Huy Değil 176

Türk İzlerinden 184
Para Ödenmezse Almanca Öğrenmem 193
“Dokuzunu da Birer Gün Arayla Öldürdüm” 196
Kiralık Anne 199
Aç Kumar Makineleri 203
“Dert Çekmeyince Bal Yalanmaz” 206
Türk İşçi Göçü ve Asılı Kalan Bağlama 208
Viyana’da Kırıksoku 215
Ağabeyler Küsmesin 219
Deli Yılmaz 226
Ayrımcılık ve Hata Olarak Görünen İşçi Gücü 231
Sahi Uyumsuzluk mu Dediniz? 231
60 Yıllık Emek Hata mı? 238
Ozan Ceyhun’un Katkıları 244

SONUÇ 253

SON SÖZ 257

AVUSTURYA’DA TÜRKLER İÇİN ÖNEMLİ TARİH VE OLAYLARDAN SEÇMELER 267

GÜNCEL LOJİSTİK UYGULAMALARI

Editörler
Dr. Öğr. Üyesi Elif Gilanlı
Doç. Dr. Onur Çetin

nobel bilimsel

GÜNCEL LOJİSTİK UYGULAMALARI

Editörler: Dr. Öğr. Üyesi Elif Gilanlı, Doç. Dr. Onur Çetin

Yayın No.: 2332
ISBN: 978-625-393-994-6
E-ISBN: 978-625-393-995-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Kasım 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Fatma Kama -fatma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Gilanlı, Elif., Çetin, Onur.
Lojistikte Güncel Gelişmeler / Elif Gilanlı, Onur Çetin
1. Basım, XX + 300 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-994-6
E-ISBN: 978-625-393-995-3
1. Tersine Lojistik 2. Afet Lojistigi 3. İnovasyon 4. Akıllı Lojistik 5. Dijital Tedarik Zinciri

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI iii

ÖN SÖZ v

SEKTÖRDEN ÖN SÖZ vii

TABLO LİSTESİ xvii

ŞEKİL LİSTESİ xviii

GRAFİK LİSTESİ xix

Bölüm 1
GERİ DÖNÜŞÜM SEKTÖRÜ VE GIDA ATIKLARININ GERİ DÖNÜŞÜMÜ ÜZERİNE BİR İNCELEME 1

Gülay Keskin

1.1. Giriş 1
1.2. Literatür 3
1.2.1. Geri Dönüşüm Nedir? 3
1.2.2. Geri Dönüşümün Amacı ve Önemi 3
1.2.3. Dünya'da ve Türkiye'de Geri Dönüşüm 4
1.2.4. Geri Dönüşüm ve Tersine Lojistik 7
1.2.5. Geri Dönüşüm ve Pazarlama 10
1.2.6. Geri Dönüşüm ve Atık Yönetimi 11
1.2.7. Gıda Atıklarının Geri Dönüşümü 12
1.3. Örnek Olay 14
1.3.1. Gıda Atıklarının Geri Dönüşümü Üzerine Yapılan Uygulamalar (Örnek Olaylar) 14
1.4. Sonuç 18

Bölüm 2
PERAKENDECİLİKTE TERSİNE LOJİSTİK 23

Hüseyin Çakırlar

2.1. Giriş 23
2.2. Perakendecilik 24
2.2.1. Perakendecilik Kavramı ve Perakendeciliğin Gelişimi 24

2.2.2. Perakendeciliğin Tanımı 24
2.2.3. Perakendeciliğin Gelişimini Etkileyen Faktörler 25
2.2.4. Perakendeciliğin Fonksiyonları 26
2.2.5. E - Perakendecilik 27
2.3. Tersine Lojistik 28
2.3.1. Lojistik Kavramı 28
2.3.2. Tersine Lojistik 29
2.3.3. Tersine Lojistik Faaliyetleri 29
2.3.4. Tersine Lojistiğin Yararları 31
2.4. Perakendecilikte Tersine Lojistik 32
2.4.1. Perakende Lojistiği 33
2.4.2. Perakendecilikte Tersine Lojistiğin Gelişimi 35
2.4.3. Perakende Sektöründe Omni Kanal Yaklaşımı ve Tersine Lojistik ile İlişkisi 36
2.4.4. Dünyada ve Türkiye'de Perakendecilikte Tersine Lojistik Uygulamaları 38
2.5. Örnek Olay 39
2.6. Sonuç 42

Bölüm 3
TURİZMDE TERSİNE LOJİSTİK 47
Çiğdem Unurlu

3.1. Giriş 47
3.2. Tersine Lojistik 48
3.2.1. Turizmde Tersine Lojistik 50
3.2.2. Turizmde Tersine Lojistik Faaliyetleri 52
3.2.2.1. Turizmde Tamir 52
3.2.2.2. Turizmde Yeniden Satış/ Yeniden Kullanma 53
3.2.2.3. Turizmde Yenileme 54
3.2.2.4. Turizmde Yeniden Üretim 55
3.2.2.5. Turizmde Geri Dönüşüm 56
3.2.2.6. Turizmde İmha Etme 58
3.2.2.7. Turizmde Ürün Yamyalaştırma (Kısmi Kullanım) 60
3.3. Sonuç ve Öneriler 61

Bölüm 4
AFET LOJİSTİĞİ 65
Elif Gilanlı

4.1. Giriş 65
4.2. Afet Kavramı 65
4.3. Afet Türleri 66
4.3.1. Deprem 67
4.3.2. Seller 68
4.3.3. Çığlar 68
4.3.4. Tsunamiler 69
4.3.5. Kasırgalar 69
4.3.6. Yangınlar 69
4.4. Afet Yönetimi Kavramı 69
4.5. Afet Yönetiminin Amacı 70
4.6. Afet Lojistiği Kavramı 71
4.7. Afet Lojistiği Aşamaları 73
4.7.1. Afet Öncesi Hazırlık Aşaması 75
4.7.2. Afet Müdahale Sürecinde Lojistik Faaliyetler Aşaması 77
4.7.3. Afet Müdahalesinden Sonra Yürütülen Lojistik Faaliyetler Aşaması 79
4.8. Türkiye'de Afet Lojistik Planı 80
4.9. Dünyada Afet Lojistik Planı 83
4.10. Afet Lojistiği İle İlgili Literatür Çalışmaları 83
4.11. Sonuç 85

Bölüm 5
AFET YÖNETİMİNDE İNSANİ YARDIM LOJİSTİĞİ 89
Tülay Demiralay

5.1. Giriş 89
5.2. İnsani Yardım Lojistiği 90
5.2.1. İnsani Yardım Lojistiğinde Tedarik Zinciri Yapısı 91
5.2.2. İnsani Yardım Lojistiğinin Özellikleri 93
5.2.3. İnsani Yardım Lojistiğinde Performans 96
5.2.4. İnsani Yardım Lojistiği İçin Beceri ve Yeterlilikler 98
5.3. Afetler ve İnsani Yardım Lojistiği 100

5.3.1. İnsani Lojistik ve Afet Yardım Operasyonları 100
5.3.2. Afet Yönetiminde İnsani Lojistik ve Aşamalar 102
5.3.2.1. Azaltma Aşaması 102
5.3.2.2. Hazırlık Aşaması 103
5.3.2.3. Müdahale Aşaması 105
5.3.2.4. Yeniden Yapılanma ve Restorasyon Aşaması 106
5.4. Afetlerde İnsani Yardım Lojistiği Risk ve Sorunları 107
5.5. Afetlerde İnsani Yardım Lojistiği İnsan Kaynakları 109
5.6. Afetlerde İnsani Yardım Lojistiğinde Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Yeri 110
5.7. Örnek Olay 112
5.8. Sonuç 115

Bölüm 6
İLAÇ TEDARİK ZİNCİRİ 119

Hediye Erten - Dilan Köse

6.1. Giriş 119
6.2. Tedarik Zinciri Kavramı 120
6.3. Tedarik Zinciri Yönetimi 121
6.4. İlaç Sektörü Tanımı ve Önemi 122
6.4.1. Türkiye'de İlaç Sektörü 123
6.5. İlaç Tedarik Zinciri 125
6.6. İlaç Tedarik Zincirinde Karşılaşılan Bazı Sorunlar 126
6.7. İlaç Tedarik Zinciri Üyeleri 127
6.7.1. Hammadde Tedarikçileri 127
6.7.2. İmalatçı Firmalar 128
6.7.3. Distribütörler 128
6.7.4. Depocular 129
6.7.5. Kamu ve Özel Eczaneler 129
6.7.6. Lojistik Hizmet Sağlayıcılar/Sunucular 130
6.7.7. Son Kullanıcı (Hasta) 131
6.8. Literatür Taraması 131
6.9. Örnek Olay: Karayolu ile Uluslararası İlaç Taşımacılığı 137

Bölüm 7
LOJİSTİK VE İNOVASYON KAVRAMLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME 143
Gizem Pekşen

7.1. Giriş 143
7.2. İnovasyon ve Lojistik: Kavramsal Çerçeve 144
7.3. İnovasyonun Lojistik Süreçlerindeki Rolü ve Önemi 150
7.4. Türkiye'deki Lojistik Sektöründeki Firmaların İnovasyon Örnekleri 154
7.5. Dijital Dönüşümün Lojistiğe Etkileri 155
7.6. Depolama ve Dağıtım Operasyonlarında İnovatif Yaklaşımların Verimliliğe Etkisi 158
7.6.1. Depolama Süreçlerinde İnovasyon ve Otomasyonu Kullanımı Yazılımları ile İlgili Detaylı İncelme 161
7.6.1.1. "Automated Storage and Retrieval Systems (Otomatik Depolama ve Geri Alma Sistemleri) (AS/RS)" ve "Vertical Lift Modules (Dikey Kaldırma Modülleri) (VLM)" 161
7.6.1.2. WMS- Warehouse Management System(Depo Yönetim Sistemi) 162
7.6.1.3. Sorter Akıllı Konveyör Sistemleri 162
7.6.1.4. AGV (Automated Guided Vehicle)(Otomatik Güdümlü Araç) 163
7.6.1.5. Mekik Semi Automatic System R.S. (Yarı Otomatik) 164
7.6.1.6. Unit Load (Birim Yük) (Tam Otomatik Paletli Yükleme Sistemi) 164
7.6.1.7. Mini Load (Mini Yük) (Tam Otomatik Kutulu Yükleme Sistemleri) 164
7.7. Endüstri 4.0 ve Lojistik Operasyonları 165
7.8. Nesnelerin İnterneti ve Lojistikteki Uygulamaları 168
7.9. Yapay Zekâ ve Makine Öğrenme ile Lojistikte İnovasyon 171
7.10. Lojistikte Sürdürülebilirlik ve Yeşil İnovasyon Yaklaşımları 173
7.11. Lojistik Süreçlerinde İnovasyon Engelleri 176
7.12. Sonuç 178

Bölüm 8
DİJİTAL TEDARİK ZİNCİRİ 191
Onur Çetin - Sude Hus

8.1. Dijitalleşme 191
8.2. Dijital İşletme 192
8.3. Dijitalleşme ve Endüstri 4.0 193
8.4. Dijital Tedarik Zinciri 194
8.4.1. Tedarik Zincirinde Blockchain 197

8.4.2. Tedarik Zincirinde Bulut Bilişim 199
8.4.3. Akıllı Tedarik zinciri 201
8.4.4. Dijital Tedarik Zinciri Literatürü 202
8.4.4.1. Web of Science Veri Tabanında Literatür Analizi 202
8.4.4.2. Dijital Tedarik Zinciri İle ilgili Ulusal Literatür 205
8.5. Örnek Olay 209
8.6. Sonuç 211

Bölüm 9
AKILLI ULAŞIM SİSTEMLERİ VE TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMA ALANLARI 219
Deniz Efe Kara - Yasin Gültekin

9.1. Giriş 219
9.2. Akıllı Ulaşım Sistemleri 220
9.2.1. Akıllı Ulaşım Sistemleri'nin Tanımı ve Gelişimi 220
9.2.2. Akıllı Ulaşım Sistemleri'nin Önemi ve Yararları 222
9.2.3. Akıllı Ulaşım Sistemleri Çeşitleri 225
9.3. Türkiye'de Akıllı Ulaşım Sistemleri 228
9.3.1. Türkiye'de AUS Uygulamaları 228
9.3.2. Türkiye AUS Üzerine SWOT Analizi 240
9.4. Sonuçlar ve Öneriler 243

Bölüm 10
MİLK-RUN ve CROSS-DOCKING UYGULAMALARI 251
Tayfun Utaş - Hakan Turan

10.1. Giriş 251
10.2. Lojistiğin Tanımı ve Önemi 251
10.3. Milk-Run Sistemi (Döngüsel Sefer) 253
10.3.1. Döngüsel Sefer ile Doğrudan Gönderim 255
10.3.2. Tedarikçiye Yakın Uzaklıktaki Döngüsel Sefer Yaklaşımı 256
10.3.3. Döngüsel Sefer Sisteminin Avantajları 257
10.3.4. Döngüsel Sefer Sisteminin Dezavantajları 259
10.3.5. Döngüsel Sefer ile İlgili Örnekler 260
10.4. Cross-Docking 260
10.4.1. Cross-Docking Tesisi 261
10.4.2. Cross Docking Şartları 262

10.4.3. Cross-Docking'in Avantajları 263
10.4.4. Cross-Docking ile ilgili Örnekler 263
10.5. Milk Run ve Cross-docking Entegrasyonu 264

Bölüm 11
NAKLİYE VE LOJİSTİK SİGORTALARI 267
Mehmet Arda Yılmaz

11.1. Giriş 267
11.2. Nakliye Sigortaları 270
11.2.1. Nakliye Sigorta Türleri 270
11.2.1.1. Emtia Nakli Sigortası 270
11.2.1.2. Kıymet Nakli Sigortası 270
11.2.1.3. Nakliyeci Sorumluluk Sigortaları 270
11.2.1.4. Tekne Sigortaları 271
11.2.2. Nakliye Sigortası Poliçe Türleri 271
11.2.2.1. Amaç ve Uygulama Şekline Göre Nakliye Poliçesi Türleri 271
11.2.2.2. Kapsamlarına Göre Nakliye Poliçesi Türleri 273
11.3. Lojistik Sigortaları 274
11.3.1. Lojistik Sigortasının Başlıca Amaçları 274
11.3.2. Lojistik Sigortacılığının Genel Şartları 275
11.3.3. Lojistik Sigortalarında Taşıma Şekillerine Göre Verilen Teminatlar 276
11.3.4. Uluslararası Taşımacılıkta Kullanılan Satış Sözleşmeleri 278
11.3.5. Lojistik Sigortalarının Başlıca Türleri 280
11.4. Örnek Olaylar 284

ÖZ GEÇMİŞ 295

Bölüm 1

GERİ DÖNÜŞÜM SEKTÖRÜ VE GIDA ATIKLARININ GERİ DÖNÜŞÜMÜ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Gülay Keskin

1.1. Giriş

İnsanlığın hayatta kalmasını ve refahını desteklemek için çeşitli teknolojiler ve sistemler icat edilmiştir. Bu teknolojiler ve sistemler, hayatta kalmanın çeşitli yönlerine odaklanmaktadır. Bu teknolojilerin ve sistemlerin katkıda bulunduğu bir sektör ağırlıklı olarak imalat sektörüdür. Bu sektör, insanlığı heyecanlandırmaya devam eden ve yenilik için fırsatlar sunan birçok ürün üretmektedir. Bununla birlikte, imalat sektöründe var olan birçok endüstri arasında geri dönüşüm endüstrisi de bulunmaktadır. Bu endüstri, sürdürülebilirlik ve döngüsel ekonomiye ulaşmak için birçok hedefe katkıda bulunmaya devam etmektedir (Mwanza, 2021: 2).

Hızlı ekonomik gelişme ve kentleşmeyle birlikte büyük miktardaki birincil kaynaklar tüketilmekte ve toplumda geri dönüşümlü kaynaklar olarak birikmekte, bu da çevre üzerinde büyük baskılara neden olmaktadır. İnsan toplumunun sürekli gelişimi, doğadan çeşitli kaynakların elde edilmesini gerektirmektedir ve dünya, kaynakların tükenmesi tehlikesiyle karşı karşıyadır. Aynı zamanda, insanlar tarafından üretilen çeşitli atıklar maksimum verimlilikte kullanılmamakta, bu da insan toplumunun doğal çevre üzerindeki etkisini daha da ağırlaştırmaktadır (Wang vd., 2019: 17).

Uygun atık yönetimi, şehirleri güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir kılmak ve sürdürülebilir tüketim ve üretim kalıplarını sağlamak gibi sürdürülebilir kalkınma

rinde gerekse evlerinde yiyecekleri israf etme yollarını belirlemek ve ardından etkiyi azaltmak için hedefler belirleyip gıda atıklarını değerlendirmeyi alışkanlık hâline getirmeyi öğrenmektedir. Ayrıca atıkların geri dönüştürülmesi için mevcut politikalar ve tesisler geliştirilerek, gıda atıkların katma değerini ve kullanımını en üst düzeye çıkarmak için yeni teknolojiler ile yeni tesisler kurularak bu alanda sektörel olarak ilerleme katedilebilecektir. Bu da yeni iş alanları yaratacağı gibi ülke ekonomisine de katkı sağlayacaktır. Bu nedenle toplum, işletmeler ve kamu idareleri, gıda atıklarının geri dönüşümünün gerekliliği konusunda kamuoyunun farkındalığını artırmak için birlikte çalışarak her yıl üretilen atıkların büyük bir kısmına yeni kullanım alanları bulmaya yönelik önlem ve politikalar uygulamalıdır.

Kaynakça

Abdollahi Saadatlu, E., Barzinpour, F. & Yaghoubi, S. (2022). A Sustainable Model for Municipal Solid Waste System Considering Global Warming Potential İmpact: A Case Study, *Computers & Industrial Engineering*, 169, 1-21, https:// doi. org/ 10. 1016/j. cie. 2022. 108127.

Akben, İ. & Demirer, Y. (2022). Yeşil ve Tersine Lojistikte Geri Dönüşüm Davranışı Geri Dönüşümde Tüketicinin Rolü, İdeal Kültür Yayıncılık, 2. Basım, Ankara.

Al-Tamimi, M., Azure, J.D.-C. & Ramanathan, R. (2023). Corporate Reporting on Food Waste by UK Seafood Companies: Literature Review and an Assessment of Current Practices, *Sustainability* 15, 1-16, https://doi.org/10.3390/su15021213.

Asmatulu R. & Asmatulu, E. (2011). Importance of Recycling Education: A Curriculum Development at WSU, *Journal of Material Cycles and Waste Management*, 13, 131–138, https://doi.org/10.1007/s10163-011-0002-4

Atık Borsası (2023). https://www.tobb.org.tr/BilgiHizmetleri/Documents/Brosur/atik.pdf/ (Erişim tarihi: 25.10.2023).

Bayramoğlu, Z. & Subaşı, S. (2023). Gıda Gruplarına Göre Gıda Atık Esnekliği; Konya Örneği, *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi*, 10(3), 500–509, https://doi.org/10.30910/turkjans.1214476

BBVA (2023). https://www.bbva.com/en/sustainability/5-best-recycling-practices-from-around-the-world/ (Erişim tarihi: 26.10.2023).

Biemans, W. G., & Brand, M. J. (1995). Reverse Marketing: A Synergy of Purchasing and Relationship Marketing, *Journal of Supply Chain Management*, 31(3), 28–37.

Biniş, M. (2023). Türkiye'de Çevresel Sürdürülebilirliğe Yönelik Mali Teşvikler: Geri Dönüşüm Örneği, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 77, 31-52, https://doi: 10.51290/dpusbe.1246296.

Chen, T., Jin, Y. & Shen, D. (2015). A Safety Analysis of Food Waste-Derived Animal Feeds From Three Typical Conversion Techniques in China, *Waste Managemet*, 45, 42–50, https://doi.org/10.1016/j.wasman.2015.06.041.

Çatar, D., Dural, N., Serin, R. & Olcay Eminsoy, İ. (2023). Sağlık Kurumlarında Gıda Atıkları ve Sürdürebilirliğin Boyutları, *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 8(2), 585-592.

ÇEVKO(2023),https://www.cevko.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=2&Itemid=103&lang=tr/(Erişim tarihi: 19.10.2023)

Çokmutlu, M. E. (2023). Sürdürülebilir Kalkınma Temelinde Döngüsel Ekonomi Performansı, *Döngüsel Ekonomi ve Sürdürülebilirlik,* Özel Sayı,151-170.

Dirik, M. (2012). *Tersine Lojistik ve Karaman Organize Sanayi Bölgesinde Gıda Sektöründe Tersine Lojistiğin Değerlendirilmesine Yönelik Bir Uygulama*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi.

Doğan, Z. (2020). Ortaokul 7. Sınıf Öğrencilerinde Evsel Atıklar ve Geri Dönüşüm Konusunda Bilimsel Karikatürler Kullanılarak Farkındalık Oluşturulması, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.

EPA. (2019). Recycling Incentives, Available Environmental Protection Agency, https://www.epa.gov/recycle/recycling-incentives/ (Erişim tarihi: 20.10.2023).

Ergülen, A. & Bolayır, B. (2019). Geri Dönüşüm ve Gıda Atıklarının Geri Dönüşümü, Ekin Yayıncılık, 1. Basım, İstanbul.

Erkul, H. (2012). Çevre Koruma. 1. Baskı, Ankara: Detay Yayıncılık.

Eryar Ünlü (2023). Türkiye'de geri dönüşüm oranı sadece yüzde 30, https://www.ekonomim.com/yapi-kredi-ile-e-ticaret/turkiyede-geri-donusum-orani-sadece-yuzde-30-haberi-680902, (Erişim tarihi: 22.20.2023)

Germain (2017). Agreement to Reduce Food Waste, Norway: Urban Food Policy Snapshot, https://www.nycfoodpolicy.org/agreement-reduce-food-waste-norway-urban-food-policy-snapshot/ (Erişim tarihi: 30.10.2023).

Giovanis, E., Özdamar, O. & Samuk, S. (2020). Health Status and Willingness-To-Pay Estimates for The Benefits of İmproved Recycling Rates: Evidence From Great Britain, *SN Business & Economics*, 1 (1), 1–28.

Gunarathne, A., Tennakoon, T. & Weragoda J. (2019). Challenges and Opportunities for The Recycling Industry in Developing Countries: The Case of Sri Lanka, *J Mater Cycles Waste Manage*, 21, 181–90.

Gupta, S. (2016). Enhancing Brand Equity Through Sustainability: Waste Recycling, *Thunderbird International Business Review*, 58 (3), 213–223.

Güngör A. & Gupta S.M. (1999). Issues in Environmentally Conscious Manufacturing and Product Recovery: A Survey, *Computers and Industrial Engin*eering, 36, 817-818.

https://pagev.org/eurostat-verilerine-gore-ab-de-plastik-ambalaj-geri-donusum-orani-41, (Erişim tarihi: 30.10.2023).

https://sdgmapturkey.com/haber/gida-israfi-ile-mucadele-kilavuzu-yayimlandi/ (Erişim tarihi: 18.10.2023).

https://sdgmapturkey.com/marka/banvit/(Erişim tarihi: 18.10.2023).

https://tr.euronews.com/2023/08/01/geri-donusum-orani-atik-aritmada-turkiyede-ve-avrupada-durum-ne/ (Erişim tarihi: 19.10.2023).

https://www.recyclenow.com/how-to-recycle/why-is-recycling-important, (Erişim tarihi: 21.10.2023).

Karaçay, G. (2005). Tersine Lojistik: Kavram ve İşleyiş, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 14(1), 317-331.

Khan, F., Ahmed, W. & Najmi, A. (2019). Understanding Consumers' Behavior Intentions Towards Dealing with The Plastic Waste: Perspective of A Developing Country, Resources, *Conservation and Recycling,* 142, 49–58.

Khan, S.A.R., Razzaq, A., Yu, Z. & Miller, S. (2021). Industry 4.0 And Circular Economy Practices: A New Era Business Strategies for Environmental Sustainability, *Bus. Strateg. Environ*, 30 (8), 4001–4014.

Kırım, G. (2020). Geri Dönüşüm Yoluyla Atıkların Sosyo-Ekonomik ve Çevresel Katkılarının İncelenmesi: Eskişehir İl Örneği, (Yüksek Lisans Tezi). Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

Kumar, S. & Malegeant, P. (2006). Strategic Alliance in A Closed-Loop Supply Chain, A Case Of Manufacturer And Eco-Non-Profit Organization, *Technovation*, 26, 1127–1135.

Liang, Y. (2006). The Construction Of Suppliers' Coordination System in Chinese Manufacturers Based on Reverse Marketing Theory, *Journal of Beijing Technology and Business University (Social Science)*, 1(2)

Mwanza, B.G. (2021). Introduction to recycling. In: Recent Developments in Plastic Recycling, *Springer*, 1–13, https://doi.org/10.1007/978-981-16-3627-1_1.

Nakaishi, T. & Takayabu, H. (2022). Production Efficiency of Animal Feed Obtained from Food Waste İn Japan, *Environmental Science and Pollution Research*, 29, 61187–61203, https://doi.org/10.1007/s11356-022-20221-1.

Oğuzhanoğlu, Z. (2023). Evsel Farkındalık Oluşturmada Geri Dönüşüm Parkları: Konya İli Kulu İlçesinde Örnek Bir Geri Dönüşüm Parkı Tasarımı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Oral, Z. (2015). Dünya'da ve Türkiye'de Gıda İsrafı ve Önlenmesine Yönelik Uygulamalar, (Uzmanlık Tezi). Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Ankara.

Önder (2023). Gıdanın Koruyucuları, https://www.marketingturkiye.com.tr/haberler/gidanin-koruyuculari/ (Erişim tarihi: 27.10.2023).

Özçiçek Dölekoğlu, C. (2017). Gıda Kayıpları, İsraf ve Toplumsal Çabalar, *Tarım Ekonomisi Dergisi,* 23 (2), 179–86, https://doi:10.24181/tarekod-er.364946.

Özkan, G., Subaşı, B.G., Kamiloğlu, S. & Çapanoğlu, E. (2022). Sürdürülebilir Gıda ve Tarımsal Atık Yönetimi, *Çevre, Iklim ve Sürdürülebilirlik*, 23(2),145-160.

Öztürk (2022a). Singapur Sıfır Atık Modeli/ https://www.indyturk.com/node/539106/t%C3%BCrki%CC%87yeden-sesler/singapur-s%C4%B1f%C4%B1r-at%C4%B1k-modeli-2/ (Erişim tarihi: 27.10.2023).

Öztürk (2022b). İspanya'da Gıda İsrafının Önlenmesi, https://www.indyturk.com/node/572526/t%C3%BCrki%CC%87yeden-sesler/i%CC%87spanyada-g%C4%B1da-israf%C4%B1n%C4%B1n-%C3%B6nlenmesi/ (Erişim tarihi: 27.10.2023).

Paritosh, K., Kushwaha, S. K., Yadav, M., Pareek, N., Chawade, A. & Vivekanand, V. (2017). Food Waste to Energy: An Overview of Sustainable Approaches for Food Waste Management and Nutrient Recycling, *BioMed Research International,* 2017 (19), 1-20, https://doi.org/10.1155/2017/2370927.

Peng, X., Jiang, Y., Chen, Z., Osman, A., I., Farghali, M., Rooney, D., W. & Yap P., S. (2023). Recycling Municipal, Agricultural and Industrial Waste into Energy, Fertilizers, Food and Construction Materials, and Economic Feasibility: A Review, *Environmental Chemistry Letters*, 21,765-801, https://doi.org/ 10.1007/s10311-022-01551-5

Pereira, N., Antunes, J. & Barreto, L. (2023). Impact of Management and Reverse Logistics on Recycling in a War Scenario, *Sustainability,* 15(4),1-20, https://doi: 10.3390/su15043835.

PGT (2022). https://www.ptgnet.co/gida-atiklarinin-geri-donusumu/(Erişim tarihi: 21.10.2023).

Quested, T., Marsh, E., Stunell, D. & Parry, A. (2013). Spaghetti Soup: The Complex World of Food Waste Behaviours, *Resources, Conservation and Recycling*, 79, 43-51.

Rinkesh (2022). *Various Advantages and Disadvantages of Recycling,* hthttps://www.conserve-energy-future.com/importance_of_recycling.php/ (Erişim tarihi: 20.10.2023).

Steiner, M. & Wiegel, U. (2009). *Katı Atık Yönetimi Atık Yönetiminin Temellerine Yönelik Rehber Kitap,* Altan Dizdar (çev.), Ankara: Eflatun Yayınevi.

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü (2023), https://cygm.csb.gov.tr/misyon-vizyon-i-92/ (Erişim tarihi: 18.10.2023).

T.C. Tarım Orman Bakanlığı (2022). https://www.tarimorman.gov.tr/Haber/5354/Cope-Atilan-18-Milyon-Ton-Gida-Artigi-Hayvan-Yemine-Donusecek/ (Erişim tarihi: 25.10.2023).

Tekin, Ö., F. (2020). Evsel Katı Atık Yönetimi ve Geri Dönüşüm, Nobel Yayın, 1. Basım, Konya.

Temiz Dünya Ekoloji Derneği (2008). https://www.yenienerji.com/roportaj/temiz-dunya-ekoloji-dernegi/ (Erişim tarihi: 23.10.2023).

Thıerry, M., Salomon, M., Nunen, J., Wassenhove, L. (1995). Strategic Issues in Product Recovery Management, *California Management Review*, 37(2), 114-135.

UNEP (2022) https://www.unep.org/news-and-stories/story/why-global-fight-tackle-food-waste-has-only-just-begun/ (Erişim tarihi: 20.10.2023).

Ülker Sürdürülebilirlik Raporu (2020)https://www.ulker.com.tr/documents/ulker_surdurulebilirlik_raporu_2020_tr_01.pdf /(Erişim tarihi: 25.10.2023).

Ünlütürk, S. & Altıner, F. (2023). Üniversite Kampüslerinde Oluşan Atıkların Geri Dönüşümü Üzerine Öneriler: Balıkesir Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Örneği*, Ulusal Kongre Türkiye'de Sıfır Atık: Tespitler, Beklentiler ve Fırsatlar*, 157-175.

Wang, M., Liu, P., Gu, Z., Cheng, H. & Li, X. (2019). A Scientometric Review of Resource Recycling Industry, *Int. J. Environ. Res. Public Health*, (23) 16, 1-18, http// doi:10.3390/ijerph16234654.

WFR (2022). https://www.weforum.org/agenda/2022/06/recycling-global-statistics-facts-plastic-paper/, 23.20.2023

Yıldırım, H., Capone, R., Karanlık, A., Bottalıco, F., Debs, P., & Bılalı, H. E. (2016). Food Wastage in Turkey: An Exploratory Survey on Household Food Waste, *Journal of Food and Nutrition Research*, *4*(8), 483-489.

Bölüm 2

PERAKENDECİLİKTE TERSİNE LOJİSTİK

Hüseyin Çakırlar

2.1. Giriş

Dağıtım kanalında, tüketicilerle temas eden son aşama olması dolayısıyla perakende sektörü ayrı bir öneme sahiptir. Tüketicilerin istek ve ihtiyaçlarına daha etkin bir şekilde cevap verebilmek amacıyla perakende sektöründe her geçen gün yeni bir uygulamayla karşı karşıya kalınmaktadır. Birçok alanda yaşanan gelişmelere bağlı olarak, değişen tüketim alışkanlıkları neticesinde perakende sektörü son yıllarda önemli ölçüde büyüme göstermiştir.

Lojistik faaliyetler maliyet düşüşü yaratılmasına yardımcı olmalarının yanında ürünlerin daha hızlı bir şekilde raflarda yer almasını sağlayarak özellikle yaşam süresi kısa olan ürünlerde pazarın kaymağını alma stratejilerinin uygulanmasına da yardımcı olmaktadır. Lojistik sistemde yapılan iyileştirmelerle perakende işletmeye rekabet avantajı sağlanması mümkün kılınmaktadır (Akkan, 2016: 177). Lojistik faaliyetler, ürünlerin sadece üretim noktalarından tüketim noktalarına ulaştırılmasıyla sınırlı değil, aynı zamanda ürünlerin çeşitli sebeplerle tüketim noktalarından üretim veya satış noktalarına doğru geri yönlü akışıyla da ilgilidir.

Perakende sektöründe ve özellikle e-ticaret alışverişlerinde sıklıkla karşımıza çıkan iade sorunu, işletmeleri karmaşık süreçlerle başa çıkmak zorunda bırakmaktadır. İade oranlarının oldukça yüksek olduğu bu sektörde, firmalar tersine lojistik faaliyetlerine ağırlık vermek mecburiyetinde kalmaktadır. Gerçekleştirilecek olan etkin bir tersine lojistik uygulaması, müşteri memnuniyetini artırarak marka itibarının güçlenmesine ve işletmelerin maliyetlerinin düşmesine yardımcı olacaktır.

Kaynakça

Akçay, H. (2011). *Gıda Perakendeciliğinde İş Yeri ve İş Gücü Verimliliği*. İstanbul: Başlık Yayın Grubu.

Akkan, E. (2016). *Özellikli Lojistik Uygulamaları I*. Duruel, M. ve Görçün, Ö. (Ed.) Lojistik içinde (s. 175-193), İstanbul: Lisans Yayıncılık.

Aydın, K. (2013). *Perakende Yönetimin Temelleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 4. Basım.

Bernon, M., Rossi, S. ve Cullen, J. (2011). "Retail Reverse Logistics: A Call And Grounding Framework For Research", *International Journal Of Physical Distribution & Logistics Management,* Cilt. 41, Sayı 5, s. 484-510. https://doi.org/10.1108/09600031111138835.

Bouzaabia, R., Bouzaabia, O., & Capatina, A. (2013). "Retail Logistics Service Quality: A Cross-Cultural Survey On Customer Perceptions". *International Journal of Retail & Distribution Management*, 41(8), s. 627-647.

Cullen, J., Tsamenyi, M., Bernon, M., & Gorst, J. (2013). "Reverse Logistics İn The UK Retail Sector: A Case Study Of The Role Of Management Accounting İn Driving Organisational Change". *Management Accounting Research,* 24(3), s. 212-227.

Çancı, M. ve Erdal, M. (2009). *Lojistik Yönetimi*. 3.Baskı, İstanbul: UTİKAD Yayınları.

Erdal, M., Görçün, Ö. F., Görçün, Ö. ve Saygılı, M. S. (2008). *Entegre Lojistik Yönetimi*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 2.Basım.

Fernie, J. ve Sparks, L. (2004). *Logistics and Retail Management: Insights into Current Practice and Trends from Leading Experts*, London: Kogan Page Limited, Second Edition.

Galipoglu, E., Kotzab, H., Teller, C., Yumurtaci Hüseyinoglu, I.Ö. ve Pöppelbuß, J. (2018), "Omni-Channel Retailing Research – State Of The Art And İntellectual Foundation". *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, Vol. 48 No. 4, pp. 365-390. https://doi.org/10.1108/IJPDLM-10-2016-0292

Govindan, K., Jafarian, A., Khodaverdi, R. and Devika, K. (2014). "Two-Echelon Multiple-Vehicle Location–Routing Problem with Time Windows for Optimization of Sustainable Supply Chain Network of Perishable Food". *International Journal of Production Economics*, 152(C), s. 9-28.

Hübner, A., Holzapfel, A. ve Kuhn, H. (2016). "Distribution Systems in Omni-Channel Retailing". *Business Research*, 2016(9), s. 255-296.

Kazançoğlu, İ.,Ventura, K. Ve Aktepe. Ç. (2017). "Perakendecilikte Omni Kanal Uygulamaları: Lojistik Faaliyetlere İlişkin Zorluklar Ve Engeller". *Uiiid-Ijeas, 2017 (16. Uik Özel Sayısı),s.219-236 Issn 1307-9832.*

Keskin, H. (2015). *Lojistik El kitabı*, 2. Basım, Ankara: Nobel Yayınevi.

Kuhn, H., ve Sternbeck, M. G. (2013). "Integrative retail logistics: An exploratory study". *Operations Management Research*, 6, 2-18.

Küçük, O. (2012). *Uluslararası Lojistik ,* Ankara: Detay Yayıncılık, 1.Baskı.

Long, D. (2012). "International Logistics Global Supply Chain Management"- "Uluslararası Lojistik Küresel Tedarik Zinciri Yönetimi". (Çeviri –Uyarlama: Mehmet Tanyaş, Murat Düzgün), Ankara: Nobel Yayıncılık.

Mucuk, İ. (2007). *Temel Pazarlama Bilgileri*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Olariu, I. (2014). "An Overvıew On Retaı-il Reverse Logistics". *Studies And Scientific Researches. Economics Edition,* No: 19, 2014. s. 189-195.

Orel, F. D. ve Nakıboğlu, G. (2016). *Uluslararası Perakendecilik ve Tedarik Zinciri Yönetimi*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Özgüven, N. (2011). "Kriz Döneminde Küresel Perakendeci Aktörlerin Performanslarının Topsis Yöntemi İle Değerlendirilmesi". *Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 25 (2) , 151-162.

Panigrahi, S. K., Kar, F. W., Fen, T. A., Hoe, L. K., & Wong, M. (2018). "A Strategic İnitiative For Successful Reverse Logistics Management İn Retail İndustry". *Global Business Review*, 19(3_suppl), s.151-S175.

Rogers, D., ve Tibben-Lembke, R. (1998). Going Backwards: Reverse Logistics Trends and Practices. Reverse Logistics Executive Council, Reno, NV: University of Nevada.

Sayın, T. Ve Altuğ, N. (2016). "Perakende İşletmelerin Lojistik Faaliyetleri: Türkiye'de Bir Uygulama", *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, Cilt 1, Sayı:1, s. 84-99.

Skinner, L. R., Bryant, P. T., Richey, R. G.,(2008). "Examining the Impact of Reverse Logistics Disposition Strategies". *International Journal of Physical Distribution&Logistics Management,* Vol:38, No: 7, 2008, s.518-539.

Sullivan, M. Ve Adcock, D. (2002). *Retail Marketing, Cengage Learning EMEA*. First Edition.

Sultanoğlu, E., ve Yavuz, V. A. (2023). "Bölgesel Tedarik Zincirinde Meyve-Sebze Perakendeciliği Sorunları ve Lojistik Faaliyetlerine Etkisi: Hatay İli Örneği". *Sosyal, Beşeri Ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(7), 876–896.

Şengül, Ü. (2011). "Tersine Lojistik Kavramı ve Tersine Lojistik Ağ Tasarımı". *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10. Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu Özel Sayısı, 407-429.

Tibben-Lembke, R.S. and Rogers, D.S. (2002). "Differences Between Forward And Reverse Logistics İn A Retail Environment", Supply Chain Management, Vol. 7 No. 5, s. 271-282.

Tombak, Ş. (2020). "Ters Lojistik", *Satın Alma Dergisi,* 15 Ocak 2020, https://satinalmadergisi.com/ters-lojistik/ (Erişim Tarihi:07/11/2023).

Vadakkepatt, G. G., Winterich, K. P., Mittal, V., Zinn, W., Beitelspacher, L., Aloysius,J.,& Reilman, J. (2021). *Sustainable Retailing. Journal Of Retailing,* 97(1), S.62-80.

Verhoef, P. C., Kannan, P. K., & Inman, J. J. (2015). "From Multi-Channel Retailing To Omni-Channel Retailing: İntroduction To The Special İssue On Multi-Channel Retailing", *Journal Of Retailing*, 91(2), S.174-181.

Yamamoto, G. T. (2013); *Perakendecilikte Ürün Yönetimi.* Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Uzaktan Öğretim Yayınları, 1. Baskı.

Yarmalı, H.Ö. (2012). "Lojistikte Pazarlama", Ankara: Nobel Yayınevi.

İnternet Kaynağı

https://satinalmadergisi.com/e-ticaret-lojistigi-ve-depolamasinda-yapay-zeka-donemi/ (Erişim Tarihi:07/11/2023).

Bölüm 3

TURİZMDE TERSİNE LOJİSTİK

Çiğdem Unurlu

3.1. Giriş

Kuraklık, küresel ısınma, biyo çeşitliliğin azalması, okyanusların kirlenmesi, plastik atıklar ve Covid-19 gibi salgınlar dünyamızı tehdit etmektedir. Tüm bu küresel sorunların arkasında yatan ana etken ise iklim krizidir. Sanayi devriminin de etkisiyle iklim krizi küresel bir çevre problemine dönüşmüştür. Bu anlamda sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesi, toplumsal refahın arttırılması ve çevrenin korunması önem kazanmıştır. Bu bakımdan tersine lojistik uygulamaları ile sürdürülebilirlik örtüşmektedir. Nitekim, Erol (2006) tersine lojistik uygulamalarının ekonomik sürdürülebilirliği desteklediğini, doğal çevreyi koruduğunu ve toplumsal refahı artırdığını belirtmiştir (Fettahlıoğlu ve Birin, 2016). Tersine lojistik, işletmelere sosyal misyon yüklemekte, müşteri ilişkilerini geliştirmekte, ürün hayat eğrisinde ürünün ömrünü uzatmakta, müşteri memnuniyetini artırmakta ve böylece sürdürülebilirliği desteklemektedir. Sürdürülebilirliği destekleyen tersine lojistik uygulamaları turizm sektöründe de kendine yer bulmaktadır. Örneğin Türkiye'de çevre dostu otellere 2008 yılından bu yana Kültür ve Turizm Bakanlığınca verilen "Yeşil Yıldız" belgesi sürdürülebilirlik ve tersine lojistik uygulamaları adına önemli bir adımdır. Çevre dostu bir başka uygulama ise Türkiye Otelciler Federasyonunun (TÜROFED) katı atık standartlarını yerine getiren, çevreye ve doğal kaynaklara verilen zararları minimize etmeye çalışan otellere vermiş olduğu "Beyaz Yıldızlı Oteller" uygulamasıdır (Süklüm, 2018). Turizm sektörü belki de yüzde yüz olarak hiçbir zaman sürdürülebilir olmayabilir ancak her geçen gün gerek turizm sektörünün ve gerekse de turistlerin daha sürdürülebilir tercihler yaptıkları bir gerçektir (Banar, 2015). Bu

vd., 2023). Çevre yönetimine özgü yasal düzenlemeler ile turizm işletmeleri tersine lojistik uygulamaları konusunda zorlanabilir. Diğer taraftan özellikle büyük ölçekli turizm tesislerinde atık mühendisleri istihdam edilebilir ve atık yönetimi ile ilgili bir ekip oluşturulabilir. Atıkların kaynağında azaltılması için odalarda turistlere yönelik bilgilendirme broşürleri hazırlanabilir.

Kaynakça

Agrawal, S., Singh, R. K., & Murtaza, Q. (2015). A literature review and perspectives in reverse logistics. *Resources, conservation and recycling*, 97, 76-92.

Apaydın, B. (2007). *Yapıların otel olarak yeniden kullanım bağlamında mekânsal dönüşümlerinin kavramsal ve kuramsal analizi* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

Ayhan, E. (2012). *Tersine lojistik süreci ve işletmelerde uygulanması üzerine bir çalışma* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

Banar, M. (2015). *Otellerde Geri Dönüşüm ve Sürdürülebilir Atık Yönetiminin Önemi.* (Erişim Tarihi: 15.09.2023https://www.skb.gov.tr/otellerde-geri-donusum-surdurulebilir-atik-yonetiminin-onemi/).

Butler, R. W. (1980). *The concept of a tourist area cycle of evolution: implications for management of resources.* Canadian Geographer/Le Géographe canadien, 24(1), 5-12. doi: 10.1111/j.1541-0064.1980.tb00970.x.

Coşkun, A. (2011). *Üreticilerin tersine lojistik faaliyetlerini etkileyen faktörler: beyaz eşya sektöründe bir uygulama* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir.

Çevre Mühendisliği (2023). *Organik Atıkların Geri Kazanımı.* (https://www.cevremuhendisligi.org/index.php/sifiratik/1105organikatiklaringerikazanimi#:~:text=Organik%20Atıklar%20diğer%20atıklardan%20ayrı,gönderilmek%20için%20Belediyelere%20teslim%20edilebilir.. Erişim Tarihi: 13.09.2023).

Çirişoğlu, E., Akoğlu, A. (2021). Restoranlarda oluşan gıda atıkları ve yönetimi: İstanbul ili örneği. *Akademik Gıda,* 19(1), 38-48.

De Brito, M.P. & Dekker, R. (2004). *Reverse Logistics – a framework*, Econometric Institute Report EI 2002-38, Rotterdam.

Demir, S. (2020). Kültür Turizmi Bağlamında Mekânın Ötekileştirilmesi ve Yeniden Üretimi Örneği: Beypazarı Evleri. *Folklor/Edebiyat,* 26(101), 23-39.

Dinç, Ç. (2019). Turizm ve Geri Dönüşüm. (Erişim Tarihi: 13.09.2023, https://www.turizminsesi.com/yazi/turizm-ve-geri-donusum-1326.htm).

Dirgeme, E. N. (2005). *Otellerde tesis işletme ve bakım yöntemi modeli* (Basılmamış Doktora Tezi). Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.

Dirik, M. (2012). *Tersine lojistik ve Karaman organize sanayi bölgesinde gıda sektöründe tersine lojistiğin değerlendirilmesine yönelik bir uygulama* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Kahramanmaraş.

Durdağ, Ö. Ü. C. (2023). *Dünya ve Türkiye'den Örnek Olaylarla Sürdürülebilirlik Unsuru Olarak Tersine Lojistik*. Artikel Akademi, 1-9.

Erol, I., Velioğlu, M. N. & Şerifoğlu, F. S. (2006). AB Uyum Yasaları ve Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Tersine Tedarik Zinciri Yönetimi: Türkiye'ye Yönelik Araştırma Fırsatları ve Önerileri. *Iktisat Işletme ve Finans Dergisi*, Temmuz Sayısı: 86-106.

Etaşımacılık (2023). *Tersine Lojistik Nedir?* (Erişim Tarihi: 18.09.2023, https://www.etasimacilik.com/blog/tersine-lojistik-nedir).

Ezici, H. (2019). *Tekstil işletmelerinde tersine lojistik uygulamaları üzerine bir çalışma* (Basılmamış Doktora Tezi). İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul.

Fettahlıoğlu, H. S. & Birin, C. (2016). Sürdürülebilirlik açısından tersine lojistik faaliyetlerini ve sürdürülebilir pazarlamayı etkileyen faktörlerin analitik hiyerarşi yöntemi ile belirlenmesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 6(2), 89-114.

Fleischmann, M. (2012). Quantitative models for reverse logistics. *Springer Science & Business Media*.

Fleischmann, M., Bloemhof-Ruwaard, J. M., Dekker, R., Van der Laan, E., Van Nunen, J. A., Van Wassenhove, L. N. (1997). Quantitative models for reverse logistics: A review. *European journal of operational research,* 103(1), 1-17.

Gelmez, E. (2017). Yeniden Üretim Uygulamalari ile İşletme Performansi Arasindaki İlişkinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştirma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi,* (13), 125-143.

Gilanlı, E., Altuğ, N. & Oğuzhan, A. (2012). İşletmelerde İleri ve Ters Lojistik Karşılaştırması. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 14(1), 149-166.

Gül, İ. & Shipman, D. (2021). Aşırı turizm, nüfus teorisi ve turizme katılım. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 7(3), 993-1006.

Güzel, D. & Asar, S. (2017). Tersine lojistik faaliyetleri: Erzincan ve Erzurum illerinde bir uygulama. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(1), 1-20.

Jing, L. (2017). Reverse logistics network for waste in ecotourism area based on quad tree classification. *Acta Technica CSAV (Ceskoslovensk Akademie Ved),* 62(2), 1-13.

Karaçay, G. (2005). Tersine Lojistik: Kavram ve İşleyiş. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 14 (1), 317-332.

Kelleci, E. (2018*). Yeşil Tedarik Zinciri Yönetiminde Tersine Lojistik,* İstaç Aş'de Bir Uygulama (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul.

Kızıldemir, Ö. & Sandıkcı, M. (2014). Otel İşletmelerinde Katı Atık Yönetimi: Ön Büro Departmanındaki Uygulamalara Yönelik Bir Araştırma. Turar Turizm ve Araştırma Dergisi, 3(2), 42-69.

Krikke, H., Bloemhof-Ruwaard, J. & Van Wassenhove, L. N. (2003). Concurrent product and closed-loop supply chain design with an application to refrigerators. *International journal of production research,* 41(16), 3689-3719.

Kültür ve Turizm Bakanlığı (2023). Çevreye Duyarlılık Kampanyası (Yeşil Yıldız). (Erişim Tarihi: 20.09.2023, https://yigm.ktb.gov.tr/TR-11596/cevreye-duyarlilik-kampanyasi-yesil-yildiz.html).

Lawson F. (1998). *Hotels and resorts: planning, design and refurbishment.* Butterworth-Heinemann Ltd.

Norek, C. (2023). Throwing it into Reverse. *Dc Veloc,* 1(1), 54-8.

Öçal, B. (2021). Tersine Lojistik Uygulamalarının Çevrsel ve Sosyal Sürdürülebilirliğe Etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 26(4), 521-532.

Ölçer Özünel, E. (2011). Kültür Turizminde Yöresel ve Otantik Olanı Sorgulamak ve Tüketilmiş Mekanları Yeniden Üretmek Üzerine. *Electronic Turkish Studies,* 6(4).

Öztürk, Y. & Zorer, H. (2019). *Kırsal Bir Mekânın Yeniden Üretimi: Eko Turizm Bağlamında Sinebel Vadisi'nin (Pervari) Turizm Olanakları.* Alaeddinoğlu, F., Kalay, H. A., Şahin, S., Özer, S. (Ed.). Turizm Araştırmaları. Çanakkale: Paradigma.

Ravi, B. (2005). *Metal casting: computer-aided design and analysis*. PHI Learning Pvt. Ltd.

Ravi, V., Shankar, R., & Tiwari, M. K. (2005). Analyzing alternatives in reverse logistics for end-of-life computers: ANP and balanced scorecard approach. *Computers & Industrial Engineering,* 48(2), 327-356.

Roy, H. N., Saha, S., Parvez, M. S., Goldar, S. C. & Khulna, T. B. (2014). Implementation of Reverse Logistic System as a Means of Environmental and Economical Issue. *In Bangladesh Proceedings of the 2014 International Conference on Industrial Engineering and Operations Management (2-4).*

Rubio, S., Jiménez-Parra, B. (2014). Reverse logistics: Overview and challenges for supply chain management. *International Journal of Engineering Business Management*, 6, 12.

Sangwan, S. K. (2017). Key Activities, Decision Variables and Performance Indicators of Reverse Logistics. *The 24Th Cırp Conference on Life Cycle Engineering*, 61, 257-262.

Sıfıratık (2019). Sıfır Atık Kütüphanesi. https://sifiratik.gov.tr/atik-pil (14.08.2023):

Süklüm, N. (2018). Yeşil otellerin maliyetler açısından değerlendirilmesi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 11(1), 375-394.

Thierry, M., Salomon, M., Van Nunen, J., Van Wassenhove, L. (1995). Strategic issues in product recovery management. *California Management Review,* 37(2), 114-136.

Tosun, Ö. (2007). *Tamir-bakım planlaması ve bir uygulama* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Antalya.

Turizm Ajansı (2019). Otellerde Hedef Sıfır Atık. (Erişim Tarihi: 20.09.2023, https://www.turizmajansi.com/haber/otellerde-hedef-sifir-atik-h8337).

Tüylü, A. N. A. (2017). *Tersine Lojistik Sürecinde Bir Optimizasyon Çalışması* (Basılmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Uçar, S. Y. (2021). *Tersine Lojistik Uygulamalarının Tedarik Zinciri ve İşletme Performansı Üzerine Etkisi* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.

Vithayaporn, S., Nitivattananon, V., Sasaki, N., & Santoso, D. S. (2023). Assessment of the Factors Influencing the Performance of the Adoption of Green Logistics in Urban Tourism in Thailand's Eastern Economic Corridor. *Social Sciences*, 12(5), 300.

Wu, J. Y. C. & Cheng, W. P. (2006). Reverse logistics in the publishing industry: China, Hong Kong, and Taiwan. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, 36(7), 507-523.

Bölüm 4

AFET LOJİSTİĞİ

Elif Gilanlı

4.1. Giriş

Her yıl dünyada afetler meydana gelmektedir. Bu yaşanan afetlerde meydana gelen can ve mal kayıplarını azaltmak için afetlerin doğru yönetilmesi adına lojistik önemli bir parçadır. Dünyada sürekli deprem, sel, erozyon gibi doğal afetler meydana gelmektedir (Kökçam vd., 2017). Doğal afetler, sel, orman yangını, kasırga, fırtına, deprem, toprak kayması, tsunami gibi doğal yoldan meydana gelen, hızla kısa sürede başlayan, başladıktan sonra engellenemeyen, ciddi kayıplara neden olan olaylardır (Productivity Commission, 2014: 5). Afetleri olmadan önce önleyebilmek, afet gerçekleştikten sonra meydana gelen zarar ve kayıpları azaltabilmek ve afet gerçekleştikten sonrasında hızlı bir şekilde normal yaşamlarına dönebilmek için planlanan afet yönetimi stratejisinin başarılı bir şekilde uygulanması çok önemli olmaktadır (Şen & Esmer, 2017). Bu çalışma, afet türlerini inceleyip, afet lojistiği aşamalarını ve Türkiye'de, dünyada afet yönetimi konusunu ele almaktadır.

4.2. Afet Kavramı

Birleşmiş Milletler Uluslararası Afetlerin Azaltılması Stratejisine (UNISDR) göre, afet, toplumun işleyişinde büyük sorunlar yaratan, kaza, doğa veya insandan kaynaklı olarak aniden, karmaşık, uzun vadeli süreçlerin sonucu olarak ortaya çıkabilen, insan hayatı, sağlığı, çevre, mal mülk için tehdit oluşturan olaylardır (Yıldız, 2020: 44).

Epidemiyolojik Afetler Araştırma Merkezi (CRED) afeti;

"Yerel kapasiteyi zorlayan ve büyük hasara, yıkıma ve insanın acı çekmesine neden olan beklenmedik ve genellikle ani olaylar" şeklinde tanımlamıştır (Saylam ve Şen, 2020: 378).

Kaynakça

Adıgüzel, S. (2019). Logistics Management in Disaster. *Journal of Management Marketing and Logistics,* 6(4), 212-224

Adıgüzel, S. (2022). Afet Durumlarında Yapay Zeka Teknolojisi İle Lojistik Yönetimi Örnekleri. Akademik İzdüşüm Dergisi, 7(1), 47-70

AKOM (2023). https://akom.ibb.istanbul/kurulus, 26.11.2023

Apak, S. & Küçük, B. (2022). Acil Durum Lojistiğinde Yüzer Mobil İskele Yeri Seçimi İçin Karar Destek Sistemi Önerisi. *Uluslararası Afet ve İnsanı Yardım Lojistiği Kongresi,* 09-11 Şubat 2022, İstanbul, 39-59

Caunhye, A. M., Nie, X. ve Pokharel, S. (2012). Optimization models in emergency logistics: A literature review. *Socio-Economic Planning Sciences,* 46(1), 4–13

Çaybaşı, G., Peker, İ. & Gök Kısa, A. C. (2022). Bağışların Toplanmasında Yaşanan Sorunların Çözümünde Blokzincir Teknolojisinin Faydalarının Bütünleşik Dematel-Kfg Yöntemi ile Değerlendirilmesi. *Uluslararası Afet ve İnsanı Yardım Lojistiği Kongresi,* 09-11 Şubat 2022, İstanbul, 131-150

Çiftçi, S. & Sakallı, Ü. S. (2023). Deprem sonrası sağlık kaynakları planlamasına yönelik matematiksel model önerisi: Kırıkkale kent örneği. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, *38*(2), 1203-1216

da Costa, S. R. A., Campos, V. B. G. ve de Bandeira, R. A. M. (2012). Supply Chains İn Humanitarian Operations: Cases And Analysis. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 54, 598-607.

Demirci, A., Bilgiç, E. & Demir, D. (2018). Doğal Afetlere Karşı Hazırlık ve Doğal Afet Lojistiği. 7. *Ulusal Lojistik ve Tedarik Zinciri Kongresi,* 3-5 Mayıs 2018, Bursa, 197-205

Durhan, Ç. & Çetin, O. (2022). İşletmeler Açısından Afet Lojistiği. İrfan Özen (Editör). *İktisadi ve İdari Bilimlerde Teori ve Araştırmalar* içinde. İzmir: Serüven Yayınevi

Ergün, M., Korucuk, S. & Memiş, S. (2020). Sürdürülebilir afet lojistiğine yönelik ideal afet depo yeri seçimi: Giresun ili örneği. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, *6*(1), 144-165

Ergün, S., Usta, P., Alparslan Gök, S. Z., & Weber, G. W. (2023). A Game Theoretical Approach to Emergency Logistics Planning in Natural Disasters. Annals of Operations Research (2023), 324:855-864

Erkal, T. & Değerliyurt, M. (2009). Türkiye'de afet yönetimi. *Doğu Coğrafya Dergisi,* 14(22), 147-164

Ersoy, P & Börühan, G. (2013) Lojistik Süreçler Açısından Afet Lojistiğinin Önemi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar,* 50 (578), 75-86

Göçmen, E. & Kuvvetli, S. (2020). Humanitarian Logistics Management After A Disaster: An Earthquake Case. *(Dicle University Journal of Engineering (DÜMF Mühendislik Dergisi),* 11(2), 679–688.

Gözaydın, O. &Can, T. (2013). Deprem Yardım İstasyonları İçin Lojistik Merkezi Seçimi: Türkiye Örneği. *Journal of Aeronautics & Space Technologies/Havacılık ve Uzay Teknolojileri Dergisi,* 6(2), 17-31

Kökçam, A. H., Şen, B., Gelen, M. B. & Havuç, T. (2017). Deprem Sonrasında Temel İhtiyaçların Dağıtımında Kullanılacak Kapasite Kısıtlı Araçların Genetik Algoritmalar ile Planlanması. *5th International Symposium on Innovative Technologies in Engineering and Science,* 29-30 September 2017, Azerbaycan, 1059-1068

Küçük, B. (2022). Afet Planlamasında Afet Lojistiği Örnek Uygulamalar. Ankara: Akademisyen Kitabevi

Küçük, B. & Özdemir, S. F. (2022). Afet ve Acil Durum Lojistiğinde Yönetsel Planlama: Covid-19 Pandemi Uygulama Modeli Önerisi. *Uluslararası Afet Ve İnsanı Yardım Lojistiği Kongresi,* 09-11 Şubat 2022, İstanbul, 79-108

Lentz E. C. & Christopher B. B. (2013). The Economics and Nutritional Impacts of Food Assistance Policies and Programs. *Food Policy*. 42, 151-163.

Önsüz, M. & Atalay, B. (2015). Afet lojistiği. *Osmangazi Tıp Dergisi*, 37(3), 1-6

Özçelik, E. &Özçelik, M. (2023). Afet Lojistiği Üzerine Kavramsal Bir İnceleme, *İstanbul Esenyurt Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi,* 3 (1), 11-27

Özçelik, S. & Kazan, H. (2022). Post-Earthquake Casualty Transport Optimization. *Journal of Transportation and Logistics,* 7(2), 589–607

Perry, M. (2007). Natural Disaster Management Planning: A Study of Logistics Managers Responding to the Tsunami. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management,* 37(5), 409-433

Productivity Commission (2014). *Natural Disaster Funding Arrangements*, No:74, Vol:1, https://www.pc.gov.au/inquiries/completed/disaster-funding/report, 13.09.2023

Rauhala, E. (2011). *How Japan Became a Leader in Disaster Preparation*. https://aduersaria2010.blogspot.com/2011/03/how-japan-became-leader-in-disaster.html, 30.10.2023

Rezaei-Malek, M., Tavakkoli-Moghaddam, R., Zahiri, B. & Bozorgi-Amiri, A. (2016). An Interactive Approach For Designing A Robust Disaster Relief Logistics Network With Perishable Commodities. *Computers & Industrial Engineering*. 94: 201-215.

Saylam, S. & Şen, C. (2020). İnsani Yardım Lojistiğinde Stratejik Yönetim. Korhan Arun ve Suat Begeç (Editörler). *Stratejik Lojistik Yönetimi* içinde. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 1. Basım

Şahin, S. (2019). The Disaster Management in Turkey and Goals of 2023. *Turkish Journal of Earthquake Research,* 1(2), 180-196.

Şen, G. & Esmer, S. (2017). Afet Lojistiği: Bir Literatür Taraması. *The International New Issues in Social Sciences*, 5(5), 231-250.

Taib, Z. M., Jaharuddin, N. S., & Mansor, Z. D. (2016). A Review of Flood Disaster and Disaster Management in Malaysia. *International Journal of Accounting & Business Management,* 4(3), 97-105

Tanyaş, M., Günalay, Y., Aksoy, L. & Küçük, B. (2013a). İstanbul İlinde Olası Deprem Sonrası Lojistik Yönetimi Üzerine Bir Çalışma. *2. Ulusal Lojistik ve Tedarik Zinciri Kongresi*, 16-18 Mayıs 2013, Aksaray

Tanyaş, M., Günalay, Y., Aksoy, L. & Küçük, B. (2013b). İstanbul İli Afet Lojistik Planı Kılavuzu. Rapor No: DFD-39. İstanbul Kalkınma Ajansı.

TARAP (2022). Türkiye Afet Risk Azaltma Planı. T. C. İç İşleri Başkanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, https://www.afad.gov.tr/, 02.11.2023

Topal, B. (2016). Türkiye Afet Lojistik Yönetim Sistemi Üzerine Bir Değerlendirme. *In 3rd International Symposium on Environment and Morality (ISEM2016)*, 4-6 Nov 2016 Alanya/Antalya-Turkey, 1015-1024

Ulugergerli, F. G. (2021). Afet Tedarik Zinciri Yönetimi: Nitel Bir Araştırma. *Dirençlilik Dergisi/Resilience Journal,* 5(1), 1-20.

Vanderroost, M., Ragaert, P., Verwaeren, J., De Meulenaer, B., De Baets, B. & Devlieghere, F. (2017). The Digitization of a Food Package's Life Cycle: Existing and Emerging Computer Systems in The Logistics and Post-Logistics Phase. *Computers in Industry*, 87, 15-30

Yaman Yüce, M. & Bostan, S. (2020). Afetlerde Lojistik Yönetimi: Çanakkale Depremi Örneği. Yönetim Bilimleri Dergisi, 18(37), 499-519

Yıldız, B. (2020). İnsani Yardım Lojistiği. Hanifi Murat Mutlu (Editör). *Tedarik Zinciri Lojistikte Güncel Konular ve Stratejik Yaklaşımlar* içinde. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım

https://www.afad.gov.tr, 30.10.2023

https://www.afad.gov.tr/afadhakkinda, 06.09.2023

https://www.afad.gov.tr/afet-istatistikleri, 30.10.2023

https://www.afad.gov.tr/turkiye-afet-mudahale-plani, 06.09.2023

https://globelink-unimar.com/afet-lojistigi-nedir/, 15.10.2023

Bölüm 5

AFET YÖNETİMİNDE İNSANİ YARDIM LOJİSTİĞİ

Tülay Demiralay

5.1. Giriş

İnsani yardım operasyonları ve kriz/afet yönetimi, hem ülkemizde hem de dünyada son zamanlardaki büyük ölçekli afetlere bağlı trajik can kaybı ve yıkımlar göz önüne alındığında, araştırmacıların ve uygulayıcılar açısından ilgi çekici hâle gelmektedir. Doğal ya da doğal olmayan afetlerin küresel medyada yer alması, hem sivil toplum kuruluşlarının (STK'lar) hem de hükûmetlerin insani yardım çabalarındaki operasyonlarının daha fazla incelenmesini de beraberinde getirmektedir.

Küresel bazda yaşanan doğal afetlerden kaynaklanan artan sosyal ve ekonomik kayıplar, uluslararası insani yardım sistemini mevcut sistemin gelecekteki zorluklarla başa çıkıp çıkamayacağını araştırmaya yöneltmektedir. Doğal afetlerin etkisinin, savunmasızlığın temel nedenlerini ele alan geliştirme faaliyetlerine yatırım yapılarak önemli ölçüde azaltılabileceğine dair kanıtlar mevcuttur. Bu durumda afetler meydana gelmeden hazırlık çalışmalarında, afet anında ve afetlerden sonra yardım faaliyetlerinin planlanması ve uygulanmasına yönelik çalışmalara ihtiyaç artmaktadır. Toplum direncini oluşturmak ve en üst seviyede tutabilmek için insani yardım lojistiği ön plana çıkmaktadır. Zira yaşanan doğal afetler sonucunda insani ihtiyacın artması beklenmektedir.

Afetlerin sosyal ve ekonomik maliyetlerini en etkili şekilde azaltan insani müdahale ve geliştirme faaliyetinin uygun şekilde gerçekleştirilmesi konusunda pek çok belirsizlik ortaya çıkmıştır. Genel bir lojistik uzmanlık eksikliğinin olduğu, tedarik zinciri altyapısının eski moda ve büyük ölçüde manuel olduğu, sınırlı iş birliği ve koordinasyonun olduğu afet müdahale çabaları dünyanın farklı bölgelerinde gözlemlenmiştir. Bu durumda afetlerde insani yardım lojistiğinin iyileştiril-

aşamaları kapsamında bir afet lojistik planı oluşturulması önemli bir unsurdur. Doğru malzemeyi, doğru kişilere, ihtiyaç olunan doğru miktarda, doğru zamanda ve doğru yerde optimum maliyetle ulaştırılması lojistik faaliyetlerin etkili ve verimli bir şekilde uygulanmasını sağlayacaktır. Personel eğitimi, uygun makine ve teçhizat kullanımı, acil ihtiyaç malzemelerinin temini ve etkin depolama ve dağıtımının yapılması, bilgi yönetiminin sağlanması, bilgi teknolojilerinden ve yapay zekâdan faydalanarak belirsizliklerin mümkün olduğunca giderilmesi, toplumsal dayanıklılığın artırılmasına yönelik faaliyetlere önem verilmesi ve en önemlisi de afet lojistik planının hazırlanarak uygulanması gerekmektedir.

Kaynakça

Agostinho, C. F. (2013). Humanitarian Logistics: How to help even more?. IFAC Proceedings Volumes, 46 (24), 206-210. doi.org/10.3182/20130911-3-BR-3021.00075

Anjomshoae, A., Hassan, A. & Wong, K.Y. (2019). An integrated AHP-based scheme for performance measurement in humanitarian supply chains. *International Journal of Productivity and Performance Management,* (68) 5, 938-957. doi.org/10.1108/IJPPM-04-2018-0132

Apte, A. (2009). Humanitarian logistics: A new field of research and action. Foundations and Trends in Technology, *Information and Operations Management*, 3(1), 1–100.

Apte, A. &Yoho, K. (2012). Capabilities and Competencies in Humanitarian Operations. Calhoun: The NPS Institutional Archive, Reports and Technical Reports.

Costa, S. R. A., Campos, V. B. G. & Bandeira, R. A. M. (2012). Supply Chains in Humanitarian Operations: Cases and Analysis. *Procedia – Social and Behavioral Sciences.* 54, 598-607. doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.09.777

Cozzolino, A., Rossi, S. & Conforti, A. (2012). Agile and Lean Principles in the humanitarian supply chain. The case of the United Nations world food programme. *Journal of Humanitarian Logistics and Supply Chain Management,* 2(1), 16–33.

Daugherty, P.J., Ellinger, A.E. & Gustin, C.M. (1996), "Integrated logistics: achieving logistics performance improvements", *Supply Chain Management: An International Journal*, Vol. 1 No. 3, pp. 25-33.

Griffith, D. A., Boehmke, B., Bradley, R. V., Hazen, B. T. & Johnson, A. W. (2019). Embedded analytics: improving decision support for humanitarian logistics operations. *Annals of Operations Research.* 283, 247-265.

Ghobakhloo, M. (2020). Determinants of information and digital technology implementation for smart manufacturing. *International Journal of Production Research*, 58 (8), 2384-2405. doi.org/10.1080/00207543.2019.1630775

Gunasekaran, A. & Ngai, E.W.T. (2003) The Successful Management of a Small Logistics Company. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, 33, 825-842. doi.org/10.1108/09600030310503352

Haavisto, I. & Kovács, G. (2014). Perspectives on sustainability in humanitarian supply chains. *Disaster Prevention and Management*, 23(5), 610-631. doi.org/10.1108/DPM-10-2013-0192

Heaslip, G., Vaillancourt, A., Tatham, P., Kovács, G.Blackman, D. & Henry, M. C. (2019). *Supply Chain and Logistics Competencies in Humanitarian Aid.* Disaster. 43 (3), 686-708. doi.org/10.1111/disa.12361

Jayadi, E.L. & Forslund, H. (2023). Performance management process integration in humanitarian supply chains: focusing on the natural disaster preparedness stage. *Journal of Humanitarian Logistics and Supply Chain Management,* 13 (3), 344-361. doi.org/10.1108/JHLSCM-08-2022-0093

Kovács, G. & Spens, K.M. (2007), Humanitarian logistics in disaster relief operations, *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management,* 37(2), 99-114. https://doi.org/10.1108/09600030710734820

Kovács, G. & Tatham, P. (2008). Gender, Skills and Logistics Performance. *Logistics in the Service Sector. Proceedings of the 13th International Symposium on Logistics*, 475- 481, 6–8 July 2008, Bangkok

Kovács, G. & Spens, K. M. (2009). Identifying challenges in humanitarian logistics. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management,* 39(6), 506–528.

Kovács, G. ve Spens, K. (2011). Humanitarian Logistics and Supply Chain Management: The Start of a New Journal. *Journal of Humanitarian Logistics and Supply Chain Management*, 1 (1), 5–14. doi: 10.1108/20426741111123041

Kovács, G., Tatham, P. & Larson, P. D. (2012). What Skills Are Needed to Be a Humanitarian Logistician?. *Journal of Business Logistics*, 33 (3), 245–258. doi: 10.1111/j.2158-1592.2012.01054.x

Long, D. (1997). Logistics for disaster relief: engineering on the run. *IIE Solutions*, 29 (6), 26+. Gale Academic OneFile.

Long, D.C. & Wood, D.F. (1995). The logistics of famine relief. *Journal of Business Logistics*, 16 (1), 213-29.

Lu, B., Zhang, X. & Wen, J. (2020). Real World Effectiveness of Information and Communication Technologies in Disaster Relief: A Systematic Review. *Iran Journal of Public Health*. 49(10), 1813–1826. doi: 10.18502/ijph.v49i10.4678

Marić, J., Galera-Zarco, C. & Opazo-Basáez, M. (2022). The emergent role of digital technologies in the context of humanitarian supply chains: a systematic literature review. *Annals of Operations Research, Springer,* 319(1), 1003-1044.

McLachlin, R. & Larson, P.D. (2011), Building humanitarian supply chain relationships: lessons from leading practitioners. *Journal of Humanitarian Logistics and Supply Chain Management*, 1(1) 32-49. doi.org/10.1108/20426741111122402

Mejia-Argueta, C., Gaytán, J., Caballero, R., Molina, J. & Vitoriano, B. (2018), "Multicriteria Optimization Approach to Deploy Humanitarian Logistic Operations İntegrally During Floods", *International Transactions in Operational Research*, 25 (3), 1053-1079, doi: 10.1111/ITOR.12508.

Negi, S. & Negi, G. (2021). Framework to manage humanitarian logistics in disaster relief supply chain management in India", *International Journal of Emergency Services*, 10 (1), 40-76. doi.org/10.1108/IJES-02-2020-0005

Nikbakhsh, E. & Farahani, R. Z. (2011). Humanitarian Logistics Planning in Disaster Relief Operations. R. Z. Farahani, S. Rezapour and L. Kardar (Ed.), *Logistics Operations and Management Concepts and Models*, (p. 291-332). London: Elsevier.

Ozen, M. & Krishnamurthy, A. (2018), Evaluating relief center designs for disaster relief distribution. *Journal of Humanitarian Logistics and Supply Chain Management*, 8(1), 22-48. doi.org/10.1108/JHLSCM-03-2017-0012

Pettit, S. J. & Beresford, A. K. C. (2009). Critical success factors in the context of humanitarian aid supply chains. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, 39(6), 450–468.

Rodríguez-Espíndola, O., Chowdhury, S., Beltagui, A. & Albores, P. (2020). The potential of emergent disruptive technologies for humanitarian supply chains: The integration of blockchain, Artificial Intelligence and 3D printing. *International Journal of Production Research*, 58(15), 4610–4630

Scholten, K., Scott, P. S. & Fynes, B. (2010). (Le) agility in humanitarian aid (NGO) supply chains. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, 40(8/9), 623–635.

Xu, L. D., Xu, E. L. & Li, L. (2018). Industry 4.0: state of the art and future trends. *International Journal of Production Research,* 56(8), 2941–2962

Thomas, A. &Kopczak, L. (2005). From logistics to supply chain management: The path forward in the humanitarian sector, *white paper, Fritz Institute*, San Francisco, CA.

Tomasini, R. & Wassenhove, L. V. (2009). Humanitarian Logistics. London: *Palgrave Macmillan.*

Tortorella, G. L., ve Fettermann, D. (2018). Implementation of Industry 4.0 and lean production in Brazilian manufacturing companies. *International Journal of Production Research*, 56(8), 2975–2987

Trunick, P.A. (2005). Special report: delivering relief to tsunami victims. *Logistics Today*, 46 (2), 1-3.

Van Wassenhove, L. N. (2006). Humanitarian aid logistics: supply chain management in high gear. *Journal of the Operational Research Society*, 57,5, 475-489, doi: 10.1057/palgrave.jors.2602125

Van Wassenhove, L. N. & Martinez, A. J. P. (2010). Using OR to adapt supply chain management best practices to humanitarian logistics. *International Transactions in Operational Research*, 19 (1-2), 307-322. doi.org/10.1111/j.1475-3995.2010.00792.x

Wisetjindawat, W., Ito, H., Fujita, M. & Eizo, H. (2014). Planning Disaster Relief Operations. *Procedia-Social and Behavioral Sciences,* 125, 412-421. doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.01.1484.

www.yesillojistikciler.com, erişim tarihi 22.10.2023

Bölüm 6

İLAÇ TEDARİK ZİNCİRİ

Hediye Erten - Dilan Köse

6.1. Giriş

Son yıllarda ilaç tedarik zinciri oldukça önemli hâle gelmiştir. Özellikle 2020 yılında başlayan ve tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgınının yarattığı ilaç ihtiyacı ve zorluklarıyla birlikte daha da belirginleşmiştir. İlaç tedarik zinciri, insan sağlığı ve yaşam kalitesi açısından kritik bir rol oynayan bir sektör olduğu için, diğer sektörlerden farklı olarak daha yüksek bir performans ve kalite standardı gerektirmektedir. Bu nedenle, ilaç tedarik zincirindeki herhangi bir gecikme veya aksaklık, tolere edilemez ve ciddi sonuçlara yol açabilir. Örneğin, 2020 yılı ve sonrasında Türkiye'de ilaç tedarik zincirinde yaşanan sorunlar nedeniyle, hastalar ilaç bulmakta zorlanmıştır.

İlaç tedarik zincirinin yapısı da diğer sektörlerden farklılık göstermektedir. İlaç tedarik zincirinde, hammadde tedarikçileri, imalatçı firmalar, depolama ve dağıtım firmaları, eczaneler ve hastaneler gibi çeşitli aktörler bulunmaktadır. Bu aktörler arasında, ilaçların son kullanıcıya ulaştığı nokta olan eczaneler, diğer sektörlerde perakendeciler olarak adlandırılmaktadır.

İlaç tedarik zincirindeki dağıtım süreci de diğer sektörlerden daha hassas ve dikkatli bir şekilde yürütülmelidir. İlaçların taşınması sırasında, ilaçların fiziksel, kimyasal ve biyolojik özelliklerini korumak için uygun sıcaklık, nem, ışık, titreşim gibi çevresel faktörlere dikkat edilmelidir. Ayrıca, ilaçların izlenebilirliği ve sahteciliği önlemek için, ilaçların üzerinde barkod, RFID, QR kod gibi tanımlayıcı etiketler bulunmalı ve ilaçların hareketleri bir veri tabanında kaydedilmelidir. Bu şekilde, ilaç tedarik zincirindeki herhangi bir hata, eksiklik veya usulsüzlük tespit edilip giderilebilir.

- İlaç gibi belirli ısılarda taşınması gereken eşyalar için gümrük kapılarında bekleme sürelerinin uzun olması durumunda, dorselerin devamlı istenen ısıda tutulması zorlaşmaktadır. Bu nedenle bu tür eşyaları taşıyan tırların, gümrük kapılarında kuyruklarda beklemeden direk olarak sınır kapılarına ulaşmasına izin verilmektedir.

İlaç lojistiğinde teknolojinin kullanımı büyük ölçüde önemlidir. Bu örnek olayda önemli konu dorsenin içindeki ısı takibinin doğru yapılmasıdır. Taşıma sırasında bu konuda eğitimini almış nakliyecinin düzenli araç ısı takibi yapması önem sağlarken bu aşamada eşyaları taşıyan şoförün de araç ısı takibini yapması gerekmektedir. Bu da teknolojik gelişmeler sayesinde oluşmaktadır. Lojistik şirketinin nakliyecilere ve şoförlere eğitim vermesi yaşanabilecek sorunları minimize edecek veya ortadan kaldıracaktır. Sonuç olarak örnek olayda görüldüğü gibi ilaç lojistik süreçleri diğer eşya lojistik süreçlerinden farklılık göstermektedir.

Kaynakça

Akbal, H. (2020). Covıd-19 Pandemisinin Sağlık Tedarik Zincirine Kamçı Etkisi. *Kesit Akademi Dergisi,* 6(25), 181-192.

Arslan, A. (2007). "İlaç ve Tıbbı Malzeme Lojistiği ve Bir Uygulama"(YL), Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ataman, G. (2002). Tedarik Zinciri Ve Yönetimi: Değişim Mühendisliği Ve Dış Kaynaklardan Yararlanma İlişkisi Üzerine Bir İrdeleme. *Öneri Dergisi*, 5(17), 35-42.

Ay, E. (2018), İlaç Sektöründe Lojistik Yönetimi ve Tersine Lojistik. Dönem Projesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Pamukkale Üniversitesi, Denizli

Aydar, M. & Çetin, S. (2020). Blokzincir Teknolojisinin Sağlık Bilgi Sistemlerinde Kullanımı. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi,* (19), 533-538.

Ayhan, E., Aytekin, M. & Güvener, H. (2021). Türkiye'de İlaç Tedarik Zincirinde Kullanılan İlaç Takip Sistemi ile Blok Zincir Tabanlı İlaç Tedarik Zinciri Uygulamalarının Karşılaştırılması. *Istanbul Scıentıfıc Researh Congress,* İstanbul, 18-19/12/2021

Bahçeci Başkurt, B. B. (2021). İlaç Sektörü Üzerine Bir Çalışma: Kan Sulandırıcı İlaçların Ahp Yöntemi İle Seçimi. *Journal of Research İn Business*, 6(1), 80-98.

Bakan, İ. & Şekkeli, Z. H. (2019). Blok Zincir Teknolojisi Ve Tedarik Zinciri Yönetimindeki Uygulamaları. *Opus International Journal of Society Researches*, 11(18), 2847-2877.

Boğ, M. (2005). İlaç Sektöründe Lojistik Uygulamalar, İstanbul Teknik Üniveristesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul

Candan, G. (2016). İlaç Tedarik Zincirinde Envanter Problemi Çözümü İçin Yeni Bir Model Önerisi (Doctoral Dissertation, Sakarya Universitesi (Turkey)).

Candan, G. & Yazgan, H. R. (2015). Tedarik Zincirinde Hammadde Tedarikçisi Seçimi Problemi: Bir Uygulama. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 43-52.

Ceylan, O. & Isık, A. H. (2023). Blokzincir Teknolojisi Ve Uygulama Alanları. *Uluborlu Mesleki Bilimler Dergisi,* 6(1), 129-154.

Çeltikli, B. (2022). Küresel Ilaç Sektöründeki Teknolojik Gelişmelerin Ulusal İlaç Politikaları Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul

Çınaroğlu, S. (2017). İlaç Harcamalarının Sağlık Sonuçları İle İlişkisi: Bir Kanonik Korelasyon Analizi Uygulaması. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 35(2), 23-47.

Dağıstanlı, H. A. (2023). Çok Ürünlü Çok Depolu Araç Rotalama Problemi: Askeri İlaç Fabrikası Örneği. *Politeknik Dergisi*, 1-1.

Danışan, T., Gümüş, G., Ercan, Z., Güven, E. & Eren, T. (2022). Türkiye'de Aşı Taşıma Sisteminde Ahp Ve Topsis Yöntemleri İle Taşıma Türü Seçimi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (36), 47-58.

Daştan, B., Cin, A. & Hintistan, S., (2021, Kasım) Kronik Hastalıkların Yönetiminde Dijital Teknolojiler. Uluslararası Sağlık Bilimleri ve Multidisipliner Yaklaşımlar Kongresi, Erzurum, 25-27/11/2021

Doğan, Ş. (2022). "İlaç Sektörü Satış ve Pazarlama Stratejileri.", Eğitim Yayınevi, Konya, 1.Baskı

Ergüneş, İ. & Gültekin, Y. (2022). Sağlık Sektöründe Tedarik Zinciri Uygulamalarının Analizi: Sağlık Lojistiği Firmaları Üzerine Bir Araştırma. *Troyacademy*, 7(2), 133-155.

Eymen, U. E. (2007). Tedarik Zinciri Yönetimi. Kalite Ofisi Yayınları, 15.

Gilanlı, E. & Çetin O. (2021), *Tedarik Zinciri Stratejisi*, Doç. Dr. Nevin Üzerem (Editör), Paradigma Akademi, Çanakkale, 1.Baskı

Göncü, K. K. (2023). Sağlık Sektöründe Tedarikçi İlişkileri Yönetimi Üzerine Bir Literatür Taraması. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 7(19), 222-235.

Gümüş, S. (2014). *Sağlıkta İlaç Pazarlaması* (Vol. 71). Hiperlink Eğit. İlet. Yay. San. Tic. Ve Ltd. Sti..

Güzel, D. & Yazıcılar, F. G. (2013). Ecza Depolarında Ücret Yönetimi. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 2(5), 48-63.

https://www.ieis.org.tr/static/shared/publications/pdf/23623xaft_tr_ilac_sektoru_2022.pdf erişim tarihi 14.11.2023

https://www.iso500.org.tr/500-buyuk-sanayi-kurulusu , erişim tarihi 09.11.2023

Karagöz Taşkın, B. (2020). Tedarik Zinciri Risk ve Belirsizlikleri: Koronavirüs Pandemisi Ve Ortamında İlaç Sektöründe Risk Yönetimi Ve Halkla İlişkiler. *İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Çalışmaları Dergisi*, 8(17), 107-130.

Kaynak, S. (2016). Türk İlaç Sektörünün Rekabet Yapısı Ve Yoğunlaşma Analizi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 49-66.

Keten, M. & Keten Edis, E. (2021). Covıd-19 Pandemisinin Kadın Sağlığı Üzerindeki Etkisi. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 30(4), 293-300.

Mahran, M. A. A. M. (2023). Pandemi Döneminde Türkiye'de E-Devlet Uygulamaları, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya

Manav, R. (2019). Ahilikten Günümüze Türkiye'de Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşlarında Zorunlu Üyelik: Konya Eczacılar Odası Örneği, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Aksaray

Nursena, O., Yapıcı, S., Yumuşak, R. & Tamer, E. (2021). Pandemi Sürecinde Sürdürülebilir Tedarik Zinciri Yönetimi İçin İlaç Deposu ve Aşı Dağıtım Merkezi Yeri Seçimi. *Politeknik Dergisi*, 25(4), 1397-1409.

Özdamar, E. (2022). Eğitimde Blokzincir Kullanımı: Türkiye'de ve Dünyada Uygulamalar, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne

Özdemir, A. İ. (2004). Tedarik Zinciri Yönetiminin Gelişimi, Süreçleri Ve Yararları. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* (23).

Özgüner, Z. & Yıldız, A. (2021). Tedarik Zinciri Yönetimi Uygulamalarının İşletme Performansına Etkisi: Gaziantep İli Örneği. *Pamukkale Üniversitesi İşletme Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 378-402.

Özkan, O., Bayin, G. & Yeşilaydin, G. (2015). Sağlık Sektöründe Yalın Tedarik Zinciri Yönetimi. *Ajıt-E: Academic Journal Of Information Technology,* 6(18), 71-94.

Paksoy, T., & Keskin, E. (2006). Tedarik Zincirinde Bilgi Çarpıtmasının Etkisi: Kırbaç Etkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (15), 483-496.

Sarı, T. & Gül, B. S. (2022). Bütünleşik Zaman Serisi Analizi İle Talep Tahmini: İlaç Tedarik Zincirinde Bir Uygulama. *Verimlilik Dergisi*, (4), 597-610.

Şengün, A. E. & Wasti Pamuksuz, S. N. (2006). Alıcı-Satıcı İlişkilerinde Güvenin Performansa Etkileri: Eczane-Ecza Deposu. *ODTÜ Gelişme Dergisi,* 33 (Aralık), 2006, 223-254

Şenyer, N., Koçkaya, G. & Odabas, M. S. (2023). İlaç Sektöründe Yapay Zeka Çalışmaları. *Erü Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi,* 10(1), 36-44.

Taşar, S. İ. (2019). Ankara İlinde Çalışan Eczacıların İlaç Temininde Yaşanan Sorunlar Konusunda Görüşleri: Anket Çalışması, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara

Tengilimoğlu, D. & Yiğit V. (2021). *Sağlık İşletmelerinde Tedarik Zinciri ve Malzeme Yönetimi.* Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 4. Basım

Türk, H. & Güner, S. (2021). Türkiye'deki İlaç Tedarik Zinciri Yapısı Ve Uygulamalarına İlişkin Bir Saha Çalışması. *Journal Of Transportation And Logistics*, 6(2), 177-196.

Türk, H. (2019). İlaç Sektöründeki Tarafların Kilit Tedarik Zinciri Performans Göstergelerinin Ölçülmesi Ve Türkiye'deki İlaç Tedarik Zinciri Yapısının Analizi, Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya

Türkdoğan Görgün, C. & Kurşun, A. Sağlık Ekosisteminde Blokzinciri Teknolojisinin Rolü ve Önemi. Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 24(4), 903-920.

Uslu, Ş. & Akçadağ, M. (2012). İlaç Sektöründe Tersine Lojistik Ve Dağıtımın Rolü: Bir Uygulama. *Niğde Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1), 149-158.

W.C. Benton, Jr. (2017). Satınalma ve Tedarik Zinciri Yönetimi, Nobel Akademik Yayıncılık.

Yıldırım, E. (2021). *İki Aşamalı İlaç Tedarik Zincirinde Genetik Algoritma Uygulaması* Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya.

Yıldırım, S. (2009). İşletmelerde Tedarik Zinciri Yönetimi ve Toplam Kalite Yönetimi İlişkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 1(1), 175-191.

Bölüm 7

LOJİSTİK VE İNOVASYON KAVRAMLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Gizem Pekşen

7.1. Giriş

"İnovasyon, pazarda veya toplumdaki bir değişikliktir. Kullanıcısı için daha fazla getiri; toplum için daha iyi zenginlik üretme kapasitesi, daha yüksek değer veya daha fazla memnuniyet sağlar." (Peter Drucker, 1985)

"*Lojistik hizmetler, uluslararası ticaretin bel kemiğidir. İyi yönetilen lojistik faaliyetler, ticaret maliyetlerini düşürebilir ve ülkelerin küresel ölçekte rekabet etmesine yardımcı olabilir."* (Freund, vd. 2018)

Değişim olgusu ile ortaya çıkan inovasyon kavramı: herhangi bir sektörde fark etmeksizin yeniliğe açıklıktan, yeni fikir desteklemekten üretimden pazara uzanan yolculukta teknik ve sosyal süreçlerde yeni uygulamalarla ekonomik fayda sağlamayı anlatmaktadır (Ecevit Satı & Işık, 2011). OECD (2006) inovasyonu şu şekilde tanımlamaktadır: Yeni veya önemli ölçüde değiştirilmiş bir ürün ya da hizmetin, sürecin, pazarlama yönteminin, iş uygulamalarında, iş yeri organizasyonunda ya da dış ilişkilerde yeni bir organizasyonel yöntemin uygulanmasıdır. Bu tanım, yenilikçilik kavramını geniş bir perspektiften ele almaktadır ve değişim ve gelişim açısından önemli bir yere sahiptir.

Lojistik sektörü, ulusal ekonominin ilerlemesine destek sağlayan temel, stratejik bir alan olmasının yanında imalat, hizmet, sanayi ve tarımın önünün açılmasına yardımcı olan bir alandır. Geleneksel lojistik el kaydı ile yapılırken verimsiz insan gücü kullanımı ön plandaydı oysa sektörün akıllı gelişim ihtiyaçları zamana ayak uyduramamasıyla ortaya çıkmıştır. Özellikle teknolojik gelişmelerin hızlandı-

Kaynakça

Ageron, B., Lavastre, O. & Spalanzani, A. (2013). Innovative supply chain practices: the state of French companies. *Supply Chain Management: An International Journal, 18*(3), 265-276.

Akandere, G. (2021). Dijitalleşme Düzeyi ve Yeşil Lojistik Uygulamaların Lojistik Performansa Etkisi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi,* 11(4), 1979-2000.

Akgül, U. (2010). Sürdürülebilir kalkınma: Uygulamalı antropolojinin eylem alanı. *Antropoloji,* (24), 133-164.

Alpaydın, E. (2020). *Introduction to machine learning.* MIT press.

Altın, O. & Kaya, A. A. (2009). Türkiye'de Ar-Ge Harcamalari ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensel İlişkinin Analizi. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 9(1).

Altıntaş F. F. (2021) Avrupa Birliği Ülkelerin Lojistik Performanslarının Critic Tabanlı WASPAS ve COPRAS Teknikleri ile Analizi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *25*(1), 117-146.

Andrew, A. M., (1991). *Artificial Intelligence*. Boston: AddisonWesley Company

Ardito, L., Scuotto, V., Del Giudice, M. & Petruzzelli, A. M. (2019). A bibliometric analysis of research on Big Data analytics for business and management. *Management Decision*, 57(8), 1993-2009.

Arkas Holding, https://arkaslojistik.com.tr/basari-hikayeleri ,01.07.2024

Ashfaq, M., Qureshi, M. I., Irum, S., Mehmood, N., Khan, N. & Ahmad, H. (2020). Effect of green logistics on sustainability performance in Malaysia manufacturing companies. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, 24(01), 784-792.

Babacan, M. (2003). Lojistik sektörünün ülkemizdeki gelişimi ve rekabet vizyonu. *Ege Academic Review*, 3(1), 8-15.

Bajec, P. (2011), An analysis of the logistics innovation development process at logistics service providers. Scientific papers of the University of Pardubice. Series D, Faculty of Economics and Administration. 22 (4/2011).

Bakan, İ. & Şekkeli, ZH (2017). *Lojistik yönetimi*. İstanbul: BETA yayınevi, 1.

Baki, B. (2004). *Lojistik yönetimi ve lojistik sektör analizi.* Volkan matbaacılık.

Baray, A. & Çakmak, E. (2014). Design methodology for a multiple-level warehouse layout based on particle swarm optimization algorithm. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü Yönetim Dergisi,* 25(77), 13-38.

Barreto, L., Amaral, A. & Pereira, T. (2017). Industry 4.0 implications in logistics: an overview. *Procedia manufacturing*, 13, 1245-1252.

Bayyurt, N. (2007). İşletmelerde performans değerlendirmenin önemi ve performans göstergeleri arasindaki ilişkiler. *In Journal of Social Policy Conferences* (No. 53, pp. 577-592). Istanbul University.

Ben-Daya M., Hassini, E. & Bahroun, Z. (2017) "Internet of Things and Supply Chain Management: A Literature Review,." *International Journal of Production Research*, 57(15-16), 1-24.

Blasco, S. A., Garcia-Quevedo, J. & Teruel-Carrizosa, M. (2008). Barriers to innovation and public policy in Catalonia. *International entrepreneurship and management journal*, 4, 431-451.

Borusan Lojistik, https://www.borusanlojistik.com/tr , 01.07.2024

Brotsis, S., Limniotis, K., Bendiab, G., Kolokotronis, N. & Shiaeles, S. (2021). On the suitability of blockchain platforms for IoT applications: Architectures, security, privacy, and performance. *Computer Networks*, 191, 108005.

Burmaoğlu, S. (2012). Relation Between National Innovation Indicators and National Logistics Performance: A Research on EU Countries. *Ege Academic Review,* 12(2), 193-208.

Burmaoğlu, S., Kazançoğlu, Y., & Şeşen, H. (2015). Lojistik sektöründe inovasyon belirleyicileri: Tedarik zincirinde ortak değer yaratma. *EUL Journal of Social Sciences,* 6(2), 37-58.

Busse, C. & Wagner, S. M. (2008). An audit tool for innovation processes of logistics service providers. Managing Innovation, *In The New Competitive Edge for Logsitics Service Providers*, Wagner, S. M. & Busse, C.(Editors), Berne: Haupt, 107-133.

Carlos, M., Martin, C., Mark, J. & Fu, J. (2007). Innovation in Logistics Services. *NESTA (National Endowment for Science, Technology and the Arts), Cranfield.*

Caron, F., Marchet, G. & Perego, A. (1998). Project logistics: integrating the procurement and construction processes. *International journal of project management*, 16(5), 311-319.

Castillo-Vergara, M., Quispe-Fuentes, I. & Poblete, J. (2021). Technological innovation in the food industry: A bibliometric analysis. *Engineering Economics,* 32(3), 197-209.

Chapman, R. L., Soosay, C. & Kandampully, J. (2003). Innovation in logistic services and the new business model: a conceptual framework. *International journal of physical distribution & logistics management,* 33(7), 630-650.

Chasanidou, D., Sivertstøl, N. & Hildrum, J. (2018). Exploring employee interactions and quality of contributions in intra-organisational innovation platforms. *Creativity and Innovation Management*, 27(4), 458-475.

Chen M-C. & Wu H-P. (2005). "An Association-based Clustering Approach to Order Batching Considering Customer Demand Patterns", *Omega*, 33(4), 333-343.

Chesbrough, H. W. (2006). The era of open innovation. *Managing innovation and change,* 127(3), 34-41.

Christensen Lindgaard, J., Dahl, M., Eliasen, S., Nielsen, R. & Richter Østergaard, C. (2011). Patterns and collaborators of innovation in the primary sector: a study of the Danish agriculture, forestry and fishery industry. *Industry and Innovation*, 18(02), 203-225.

Christopher, M. (1993). Lojistik ve rekabet stratejisi. *Avrupa Yönetim Dergisi,* 11 (2), 258-261.

Cosimato, S. & Troisi, O. (2015). Green supply chain management: Practices and tools for logistics competitiveness and sustainability. The DHL case study. *The TQM Journal,* 27(2), 256-276.

Coyle, J. J., Langley Jr, C. J., Gibson, B. J., Novack, R. A. & Bardi, E. J. (2008). *Supply chain management: a logistics perspective*. Printed in the United States of America

Cui, L., Shong-Lee, I. S., & Hertz, S. (2009). How do regional third-party logistics firms innovate? A cross-regional study. *Transportation Journal,* 48(3), 44-50.

Çavdar, E. (2021). Yeşil Lojistik: WoS verilerine dayalı bibliyometrik bir analiz (2000-2021). *Econder International Academic Journal*, 5(2), 359-374.

Çekerol, G. S. & Kurnaz, N. (2011). Küresel kriz ekseninde lojistik sektörü ve rekabet analizi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (25), 47-59.

Çetin, O. & Sain, A.D. (2018). Lojistik Sektöründe Sürdürülebilirlik Uygulamaları. *IV. Internatıonal Caucasus-Central Asıa Foreıgn Trade And Logıstıcs Congress.* 7-8 Eylül, Didim/AYDIN, ss.910- 921.

Damanpour, F., & Gopalakrishnan, S. (2002). The dynamics of the adoption of product and process innovations in organizations. Journal of management *studies*, 38(1), 45-65.

Daugherty, P. J., & Pittman, P. H. (1995). Utilization of time-based strategies: Creating distribution flexibility/responsiveness. *International Journal of Operations & Production Management*, *15*(2), 54-60.

De Koster, R., Roodbergen, K. J., & Van Voorden, R. (1999). *Reduction of walking time in the distribution center of De Bijenkorf.* In New trends in distribution logistics, Speranza, M. G. & Stähly, P. (Editors), pp. 215-234, Springer Berlin Heidelberg.

Dekker, R., Bloemhof, J. & Mallidis, I. (2012). Operations Research for green logistics–An overview of aspects, issues, contributions and challenges. *European journal of operational research*, 219(3), 671-679.

Demir, M. H., Taşer, A., Kara, B., Toyoğlu, H. & Alamur, S. (2013). *Çağdaş lojistik uygulamaları.* T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, (2752), 6-7.

Demirdöğen, O. & Erdal, H. (2018). An Assessment on Innovative Activity and Performance of Turkish Logistics Sector. In German-Turkish Perspectives on IT and Innovation Management: Challenges and Approaches (pp. 181-197). Springer Fachmedien Wiesbaden.

Demirdöğen, O. ve Erdal, H.. Korucuk, S. & Mert, F. (2017). Lojistik Sektöründe İnovasyon Amaçlarının Önceliklerinin Belirlenmesi ve Bir Uygulama, *III. International Caucasus-Central Asia Foreign Trade and Logistics Congress,* 19-21 Ekim 2017

Dereli, M. & Aytaç, A. (2019). *Uluslararası Ticaret ve Çevre İlişkisi Kapsamında Yeşil Lojistik Kavramı: Avrupa Birliği ve Türkiye.* Sosyal ve Beşerî Bilimlere Multidisipliner Bakış, pp. 68-100.

DHL Logistics Trends Radar Report.. "The Logistics Trend Radar Delivering insight today, creating value tomorrow. 6.0", 1-152, Erişim adresi: https://www.dhl.com/content/dam/dhl/global/csi/documents/pdf/csi-logistics-trend-radar-6-dhl.pdf, 25.06.2024

Dinç, Y. & Korkmaz, O. (2021). Büyük Verinin Lojistik Sektöründe Kullanımı: Mersin İli Örneği. *Verimlilik Dergisi,* (4), 67-88.

Dişkaya, F. & Dinçer, S. E. (2018). Yeşil lojistik yönetiminde araç rotalama optimizasyonu için bir model önerisi. *Beykoz Akademi Dergisi,* 6(1), 29-46.

Domingos, P. (2012). A few useful things to know about machine learning. *Communications of the ACM,* 55(10), 78-87.

Drucker, Peter F. (1985)."*Entrepreneurial strategies."* California management review 27.2

Dündar, A. O. & Ölger, A. M. (2022). Manuel sipariş toplama operasyonlarında hata tespit uygulaması: ağırlık kontrol noktası. *Gaziantep University Journal of Social Sciences,* 21(2), 751-767.

EBSO (2015) "Sanayi 4.0", http://www.ebso.org.tr/ebsomedia/documents/sanayi-40_81017283.pdf

Ekol Lojistik, https://www.ekol.com/tr/lojistik/ar-ge/, 29.06.2024

Elbert, R., Bogusch, C. & Özsucu, Ö. (2012, January). Risk management for air freight forwarders: Analysis of flexible price agreements and financial hedging. *In Supply Chain Forum: An International Journal*, Vol. 13, No. 4, pp. 40-50

Elçi, Ş. (2006). İnovasyon: Kalkınmanın ve rekabetin anahtarı. Meteksan Bilişim Grubu, BT Haber.

Erarslan, F. S. & Deste, M. (2022). Depolarda Ürün Atama Problemlerinde Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinin Kullanımı: Bir İşletme Uygulaması. *International Journal of Engineering Research and Development,* 14(2), 514-530.

Evangelista, P., McKinnon, A. & Sweeney, E. (2008). ICT and innovation processes in small logistics companies. Edizione Giordano, Napoli. 539-551

Evans, P. C. & Annunziata, M. (2012). Industrial internet. *Pushing the Boundaries of Minds and Machines, Boston MA: General Electric.*

Evcim, N. (2017). AR-GE ve inovasyon faaliyetleri ile büyüme ilişkisi (Master's thesis, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Facchini, F., Oleśków-Szłapka, J., Ranieri, L. & Urbinati, A. (2020). A maturity model for Logistics 4.0: an empirical analysis and a roadmap for future research. *Sustainability*, 12 (1), 86.

Fagerberg, J. & Verspagen, B. (2009). Innovation studies—The emerging structure of a new scientific field. *Research policy*, *38*(2), 218-233.

Fan, S. (2024). Influencing factors and countermeasures on intelligent transformation and upgrading of logistics firms: A case study in China. *Plos one*, 19(4), e0297663.

Flint, D. J., Gammelgaard, B., Larsson, E. & Mentzer, J. T. (2002). Logistics Innovation: From best Practice to next Practice. An Exploratory Study of Processes for Developing New Logistics Services and Products and Staying Close to Changes in Customers´ Desired Value.

Flint, D.J., Larsson, E. & Gammelgaard, B. (2008). "Exploring Processes for Customer Value Insights, Supply Chain Learning and Innovation: An International Study". *Journal of Business Logistics*, 29(1), 257-280.

Flint, D.J., Larsson, E., Gammelgaard, B. & Mentzer, J.T. (2005). "Logistics Innovation: A Customer Value-oriented Social Process", *Journal of Business Logistics*, 26(1), 113 147.

Founou, R. (2002). The role of IT in logistics competitive advantage or strategic necessity. *In 2nd Swiss Transport Research Conference* (pp. 1-21).

Fugate, B., Mentzer, J. & Theodore, P (2010) "Logistic Performans: Efficiency, Effectiveness, And Differation". *Journal Business Logistic*, 31(1), https://doi.org/10.1002/j.2158-1592.2010.tb00127.x

Füchtenhans, M., Grosse, E. H. & Glock, C. H. (2021). Smart lighting systems: state-of-the-art and potential applications in warehouse order picking. *International Journal of Production Research,* 59(12), 3817-3839.

Girisimup, https://www.girisimup.com/kategori/teknoloji/2024, 01.07.2024

Glenn Richey, R., Genchev, S. E. & Daugherty, P. J. (2005). The role of resource commitment and innovation in reverse logistics performance. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, *35*(4), 233-257.

Golpîra, H., Khan, S. A. R. & Safaeipour, S. (2021). A review of logistics internet-of-things: Current trends and scope for future research. *Journal of Industrial Information Integration*, *22*, 100194.

Grawe, S. J. (2009). Logistics innovation: a literature-based conceptual framework. *The International Journal of Logistics Management*, *20*(3), 360-377.

Hadjimanolis, A. (1999). Barriers to innovation for SMEs in a small less developed country(Cyprus),Technovation,19(1999),561570,https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0166497299000346

Hadjimanolis, A. (1999). Barriers to innovation for SMEs in a small less developed country(Cyprus),*Technovation*,19(1999),561570,https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0166497299000346

Hayes, R. & Pisano, G.P. (1994). "Beyond Worldclass: The New Manufacturing Strategy." *Harvard Business Review*, 72(1):77-86.

Henn S. & Wäscher G. (2012). "Tabu Search Heuristics for the Order Batching Problem in Manual Orderpicking Systems", *European Journal of Operational Research*, 222(3), 484-494.

Hong, J. & Liu, B. (2007). Logistics development in China: a provider perspective. *Transportation journal*, 46(2), 55-65.

Horoz Lojistik, www.horoz.com.tr/tr/hizmetler/depoculuk-hizmetleri , 28.06.2024

Huston, L. & Sakkab, N. (2006). Connect and develop. *Harvard business review*, 84(3), 58-66.

Hwang H. S. & Cho G.S. (2006). "A Performance Evaluation Model for Order Picking Warehouse Design", *Computers and Industrial Engineering*, 51(2), 335-342.

İncaz, S. (2015). Lojistik ve Sürdürülebilirlik Bağlamında Yeni Yaklaşımlar, *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 3(1), 149-162.

İnce, M. E. (2013). Yeşil tedarik zinciri yaklaşımı ve örnekleri. Konya Ticaret Odası, Konya.

Jagtap, S., Duong, L., Trollman, H., Bader, F., Garcia-Garcia, G., Skouteris, G., Li, J., Pathare, P., Martindale, W., Swainson, M. & Rahimifard, S. (2021). IoT technologies in the food supply chain. *In Food technology disruptions, Galanakis, C. M. (Editor),* (pp. 175-211). Academic Press.

Jones, O., & Tilley, F. (2003). Competitive advantage in SMEs: organising for innovation and change. *Journal of Small Business and Enterprise Development,* (No. 20828).

Kantorovich, L. V. (2006). On the Translocation of Masses. *Journal of mathematical sciences,* 133(4).

Karagöz, B. & Gülenç, İ. F., (2008). E-lojistik ve Türkiye'de e-lojistik uygulamaları. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* (15), 73-91.

Karlı, H. & Tanyaş, M. (2020). "Lojistik yönetiminin dijital dönüşümü: akıllı lojistik üzerine sistematik literatür haritalaması." *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 7(2), 613-632.

Kazan, H., Karadal, H. & Uygun, A. G. M. (2002) Bilişim Teknolojilerine geçiş sürecinde küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerinin Temel Üretim ve Yönetim Sorunları: Aksaray Örneği. *21. Yüzyılda KOBİ'ler: Sorunlar, Fırsatlar ve Çözüm Önerileri Sempozyumu,* Doğu Akdeniz Üniversitesi, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, 3-4 Ocak 2002.

Kemppainen, K. & Vepsäläinen, A. P. (2007). Logistical and technological differentiation as a precondition of supply networking. *The International Journal of Logistics Management*, 18(1), 81-101.

Kersten, W., Seidel, A. V. & Wagenstetter, N. (2012). Innovationsmanagement in der Logistik. *Industrie Management*, 28(4), 31-34.

Kirankabeş, M. C., & Erçakar, M. E. (2012). Importance of relationship between R&D personnel and patent applications on economics growth: A panel data analysis. *International Research Journal of Finance and Economics*, 92(1), 72-81.

Kodym, O., Lukáš K. & Libor K. (2020). "Lojistik 4.0 ile ilişkili riskler ve Blockchain kullanılarak bunların en aza indirilmesi." Açık Mühendislik, 10(1), 74-85.

Kranenburg Van, R. (2007). The Internet of Things. A critique of ambient technology and the all-seeing network of RFID (Vol. 2). Institute of Network Cultures.

Kumar, A. (2015). Green Logistics for sustainable development: an analytical review. IOSRD *International Journal of Business*, 1(1), 7-13.

Chiarini, A. & Kumar, M. (2021). Lean Six Sigma and Industry 4.0 integration for Operational Excellence: evidence from Italian manufacturing companies. *Production planning & control*, *32*(13), 1084-1101.

Kusi-Sarpong, S., Moktadir, M. A., Ali, S. M., & Shaikh, M. A. A. (2018). Assessing challenges for implementing Industry 4.0: Implications for process safety and environmental protection. *Process safety and environmental protection*, *117*, 730-741.

Lambert, D. M., Cooper, M. C. & Pagh, J. D. (1998). Supply chain management: implementation issues and research opportunities. *The international journal of logistics management*, *9*(2), 1-20.

Larsen, P. & Lewis, A. (2007). How award-winning SMEs manage the barriers to innovation. *Creativity and innovation management*, 16(2), 142-151.

Leung, K. H., Lee, C. K., & Choy, K. L. (2020). An integrated online pick-to-sort order batching approach for managing frequent arrivals of B2B e-commerce orders under both fixed and variable time-window batching. *Advanced Engineering Informatics*, 45, 101125.

Liao, Yongxin, Fernando Deschamps, Eduardo de Freitas Rocha Loures & Luiz Felipe Pierin Ramos (2017) "Past, Present and Future of Industry 4.0- A Systematic Literature Review and Research Agenda Proposal", *International Journal of Production Research*, 55 (12), pp. 3609-3629. Doi:10.1080/00207543.2017.1308576

Lin, B. & Jones, C. A. (2009). Digital Supply Chain Management and Implementation: *A Research Review*. Swdsi. Org, 589, 592.

Lin, C. Y. (2007). Factors affecting innovation in logistics technologies for logistics service providers in China. *Journal of technology management in china*, 2(1), 22-37.

Lüdeke-Freund, F., Carroux, S., Joyce, A., Massa, L. & Breuer, H. (2018). The sustainable business model pattern taxonomy—45 patterns to support sustainability-oriented business model innovation. *Sustainable Production and Consumption, 15*, 145-162.

Magazzino, C., Alola, A. A. & Schneider, N. (2021). The trilemma of innovation, logistics performance, and environmental quality in 25 topmost logistics countries: A quantile regression evidence. *Journal of Cleaner Production,* 322, 129050.

Matos S. & Hall, J. (2010). Incorporating impoverished communities in sustainable supply chains. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management, 40*(1/2), 124-147.

Moellers, T., Visini, C. & Haldimann, M. (2020). Complementing open innovation in multi-business firms: practices for promoting knowledge flows across internal units. *R&D Management,* 50(1), 96-115.

Mohan, C. R. (2013). "India: Between" Strategic Autonomy" and" Geopolitical Opportunity"." *Asia Policy,* 15(1). 21-25.

Moldabekova, A., Philipp, R., Reimers, H. E. & Alikozhayev, B. (2021). Digital technologies for improving logistics performance of countries. *Transport and Telecommunication Journal*, 22(2), 207-216.

Murphy, P. R. & Poist, R.F. (2000). Green Logistics Strategies: An Analysis of Usage Patterns. *Transportation Journal*, 40(2): 5-16.

Mutie, M. D., Odock, S. & Litondo, K. (2020). Green Logistics Practices and Firm Performance: The Mediating Effect of Economic Performance Among Logistics Firms in Kenya. *European Scientific Journal,* 16(25): 142-159.

Müller, J. M., Kiel, D. & Voigt, K. I. (2018). What drives the implementation of Industry 4.0? The role of opportunities and challenges in the context of sustainability. *Sustainability,* 10(1), 247.

Neely, A., Filippini, R., Forza, C., Vinelli, A. & Hii, J. (2001). A framework for analysing business performance, firm innovation and related contextual factors: perceptions of managers and policy makers in two European regions. *Integrated manufacturing systems*, 12(2), 114-124.

Netlog Lojistik, https://www.netloglogistics.com/netlog-lojistik , 27.06.2024

OECD, 2006, Main Science and Technology Database, OECD, Paris.

OECD/WTO. (2013). Aid for Trade and Value Chains in Transport and Logistics. Alınan yer https://www.oecd.org/dac/aft/AidforTrade_SectorStudy_Transport.pdf

Oerlemans, L. A., & Pretorius, M. W. (2006). Some views on determinants of innovative outcomes of South African firms: An exploratory analysis using firm-level data. South African Journal of Science, 102(11/12), 589- 593.

Oke A. (2004), "Barriers to Innovation Management in Service Companies", *Journal of Change Management*, Vol: 4, No: 1, pp. 31-44.

Olavarrieta, S. & Ellinger, A. E. (1997). "Resource-Based Theory and Strategic Logistics Research", *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, Vol.27, No:9/10, 1997, s.567

Orange Business, www.orange-business.com, 01.07.2024

Özceylan, A. & Tanyaş, M. (2021). Geleneksel olmayan yenilikçi depo yerleşim tipleri ve tasarımları üzerine bir araştırma. *Journal of Transportation and Logistics*, 6(2), 197-216.

Özçakar, N., Görener, A. & Arıkan, V. (2012). Depolama sistemlerinde sipariş toplama işlemlerinin genetik algoritmalarla optimizasyonu. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü Yönetim Dergisi,* 23(71), 118-144.

Özdemir, L. (2017). Relationship between financial development and logistics performance and their effects on the competitiveness: An empirical cross-country study. Middle East Technical University (Doctor Thesis)

Özkök, G. A. & Yardımcı, İ. (2016). Perakende Sektöründe Yeşil Lojistik Uygulamaları. *Ulusal Lojistik ve Tedarik Zinciri Kongresi,* Mersin. https://www.researchgate.net/publication/331742389

Panayides, P. M. (2006). Maritime logistics and global supply chains: towards a research agenda. *Maritime Economics & Logistics*, 8, 3-18.

Panayides, P. M. & So, M. (2005). Logistics service provider–client relationships. *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review*, *41*(3), 179-200.

Petersen, C. G., Aase, G. R. & Heiser, D. R. (2004). Improving order-picking performance through the implementation of class-based storage. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, *34*(7), 534-544.

Piyachat, B. (2017). The relationships among resources' commitment reverse logistics innovation reverse logistics performance and reverse logistics cost savings: Manufacturing vs service industry. *Journal of Administrative and Business Studies*, 3(3), 122-135.

Porter, M. (1990). *The Competitive Advantage of Nations*", Free Press, Nueva York.

Porter, M. E., & Linde, C. V. D. (1995). Toward a new conception of the environment-competitiveness relationship. *Journal of economic perspectives*, 9(4), 97-118.

Radas, S., & Božić, L. (2009). The antecedents of SME innovativeness in an emerging transition economy. *Technovation,* 29(6-7), 438-450.

Ralston, P. M. Grawe, S. J. & Daugherty, P. J. (2013). "Logistics Salience Impact on Logistics Capabilities and Performance." *The International Journal of Logistics Management*, 24(2):136-152.

Roodbergen, K. J. & Koster, R. (2001). Routing methods for warehouses with multiple cross aisles. *International Journal of Production Research*, *39*(9), 1865-1883.

Roy, S., Sivakumar, K. & Wilkinson, I. F. (2004). Innovation generation in supply chain relationships: A conceptual model and research propositions. *Journal of the Academy of marketing Science*, 32(1), 61-79.

Rushton, A., Croucher, P. & Baker, P. (2010). *The Handbook of Logistics & Distribution Management*. KoganPage, 4th Edition

Saberi, S., Kouhizadeh, M., Sarkis, J. & Shen, L. (2019). Blockchain technology and its relationships to sustainable supply chain management. *International journal of production research*, *57*(7), 2117-2135.

Samuel, A. L. (1959). "Some studies in machine learning using the game of checkers." *IBM Journal of research and development,* 3(3) (1959), 210-229

Sandberg, E. & Abrahamsson, M. (2011). Logistics capabilities for sustainable competitive advantage. *International Journal of Logistics Research and Applications*, 14(1), 61-75.

Santos, K., Loures, E., Piechnicki, F. & Canciglieri, O. (2017). Opportunities assessment of product development process in Industry 4.0. *Procedia manufacturing*, *11*, 1358-1365.

Ecevit Satı, Z. & Işık, Ö. (2011), İnovasyon Ve Stratejik Yönetim Sinerjisi: Stratejik İnovasyon. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *9*(2), 538-559.

Saygaz B. (2024), https://lojistikbilimi.com/lojistik-ve-inovasyon,15.06.2024

Sbihi, A. & Eglese, R. W. (2009). Combinatorial optimization and green logistics. *Annals of Operations Research,* 175, 159-175.

Scherf, J., (2018) "Was ist Logistik 4.0? Alles zum Thema Digitalisierung & Logistik", 2018,

Schiemann, J., (2016) "Logistics 4.0- How Autonomous are Self-managed Processes?", *Axit Connecting Logistics*

Schumpeter, J. A. (1934), *The Theory of Economics Development*, Oxford University Press, Oxford,U.K

Senna, P. P., Ferreira, L. M. D., Barros, A. C., Roca, J. B. & Magalhães, V. (2022). Prioritizing barriers for the adoption of Industry 4.0 technologies. *Computers & Industrial Engineering,* 171, 108428.

Sergi, I., Montanaro, T., Benvenuto, F. L. & Patrono, L. (2021). A smart and secure logistics system based on IoT and cloud technologies. *Sensors*, *21*(6), 2231.

Shen, Zuo-Jun Max, vd. (2009). "Approximation algorithms for general one-warehouse multi-retailer systems." *Naval Research Logistics (NRL).* 56(7) -642-658.

Simplilearn.com, https://www.simplilearn.com/business, 28.06.2024

Sipsos, C., Bizoi, C., Popescu, A. & Sipos, G., (2015). Performance of the Transport and Logistics Sector and Social Development- A Comparison within the European Union. Studia Universitatis Babes-Bolyai, 60 (1), 68.

Song, Y., Yu, F. R., Zhou, L., Yang, X., & He, Z. (2020). Applications of the Internet of Things (IoT) in smart logistics: A comprehensive survey. *IEEE Internet of Things Journal*, *8*(6), 4250-4274.

spazio-sws , https://www.spazio-sws.com/tr/kurumsal/hakkimizda,01.07.2024

Sunil, K. (2019). Supply chain innovation: The core capabilities required and expected outcomes. *Journal of Information Technology & Software Engineering*, 9(2), 256-271.

Şahin, Y. & Kulak, O. (2013). Depo operasyonlarının planlanması için genetik algoritma esaslı modeller. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 5(3), 141-153.

Şahinaslan, E. (2020). Endüstri 4.0 dönüşümünde öne çıkan teknolojiler. Turgay Seçkin. *Fen Bilimleri ve Matematik Alanında Akademik Çalışmalar* içerisinde, 61-79.

Tappia, E., Roy, D., Melacini, M. & De Koster, R. (2019). Integrated storage-order picking systems: Technology, performance models, and design insights. *European Journal of Operational Research,* 274(3), 947-965.

Teknolojileri, Bilgi & İletişim Kurumu (2005). "Uluslararası Telekomünikasyon Birliği ITU."

Thames, L. & Schaefer, D. (2017). Industry 4.0: An overview of key benefits, technologies, and challenges. *Cybersecurity for Industry 4.0: Analysis for Design and Manufacturing*, 1-33.

Tidd, J., Bessant, J. ve Pavitt, K. (2001). Innovation management in context: environment, organization and performance. *International journal of management reviews*, *3*(3), 169-183.

Tsogbaatar, E., Bhuyan, M. H., Taenaka, Y., Fall, D., Gonchigsumlaa, K., Elmroth, E. & Kadobayashi, Y. (2021). DeL-IoT: A deep ensemble learning approach to uncover anomalies in IoT. *Internet of Things*, *14*, 100391.

Turğut, M. (2022). Lojistikte Yeni Yönler ve Trend Uygulamalar. *Uluslararası Ticaret ve Lojistik,* 4, 97-119

Ubeda, S., Arcelus, F. J., & Faulin, J. (2011). Green logistics at Eroski: A case study. *International Journal of Production Economics*, 131(1), 44-51.

Van der Veeken, D. J. M., & Rutten, W. G. M. M. (1998). Logistics service management; differentiating the logistics service. *International Journal of Logistics Management*, 9(2), 91-98.

Wagner, S. M. (2008). Innovation management in the German transportation industry. *Journal of Business Logistics*, *29*(2), 215-231.

Wallenburg, C. M. (2009). Innovation in logistics outsourcing relationships: proactive improvement by logistics service providers as a driver of customer loyalty. *Journal of supply chain management*, 45(2), 75-93.

Werner, H. & Jürgen, J. (2012). Innovation barriers across firms and countries, WIFO Working Papers 426, https://www. econstor.eu/handle/10419/ 128992

Winkelhaus, S. & Grosse, E. H. (2020). Logistics 4.0: a systematic review towards a new logistics system. *International Journal of Production Research*, *58*(1), 18-43.

Winkelhaus, S., Grosse, E. H. & Morana, S. (2021). Towards a conceptualisation of Order Picking 4.0. *Computers & Industrial Engineering*, *159*, 107511.

Witkowski, K. (2017). Internet of things, big data, industry 4.0–innovative solutions in logistics and supply chains management. *Procedia engineering*, *182*, 763-769.

Yadav, S. S. Shaw, K., Irfan, M. & Shankar, R.,(2016). Low carbon chance constrained supply chain network design problem: a Benders decomposition based approach. *Computers & Industrial Engineering,* 98, 483

Yangınlar, G. & Sarı, K. (2017). İşletmeleri Yeşil Lojistik Uygulamalarına Zorlayan Sebepler Üzerine Bir Araştırma, *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi,* 6(1), 101-121.

Yılmaz, M. L. (2013). Güvenlik Kavramında Yeni Bir Boyut. Ekonomi Güvenliği, Türkiye Ne Kadar Güvende?, *Stratejik Düşünce Enstitüsü, ENonomi Programı Koordinatörlüğü,* 1 84.

Yiğitbaşı, Z. H. (2011). Nesnelerin interneti ve makineden makineye kavramları için kilit öncül- *IPv6. Ulusal IPv6 Konferansı*, 171, 103-108.

Yurtkuran, S. (2021). Çevresel Kuznets eğrisi hipotezinin geçerliliği ve yeşil lojistik: Türkiye örneği. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(45), 171-201.

Zaychenko, I., Smirnova, A., Shytova, Y., Mutalieva, B., & Pimenov, N. (2021). Digital logistics transformation: implementing the Internet of Things (IoT). In Technological Transformation: A New Role For Human, Machines And Management: TT-2020 (pp. 189-200). Springer International Publishing.

Zhang, S., Lee, C.K.M., Chan, H. K., Choy, K. L. & Wu, Z. (2015). Swarm Intelligence Applied in Green Logistics: A Literature Review. *Engineering Applications of Artificial Intelligence*, 37: 154-169.

Zowada, K. & Niestrój, K. (2019). Cooperation of small and medium--sized enterprises with other supply chain participants in implementing the concept of green logistics. Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, 63(6), 140-160.

Bölüm 8

DİJİTAL TEDARİK ZİNCİRİ

Onur Çetin - Sude Hus

8.1. Dijitalleşme

Dijitalleşme, bilişim sistemlerinin temelini içeren sayısallaştırma ile ilgili bir kavramdır. Teknolojinin hızla ilerlemesi ve internetin yaygınlaşması ile birlikte dijitalleşme kavramı, işletmeler, tüketiciler ve birçok farklı sektörü derinden etkilemiştir. TDK'ye göre Fransızca kökenli olan dijital kelimesi, sayısal anlamına ek olarak bir ekran üzerindeki bilgilerin elektronik olarak görüntülenmesi anlamına da gelmektedir (Türk Dil Kurumu, 2023). Dijitalleşme terimi, temelde analog bilgi akışlarını dijital verilere dönüştürme süreci ile birlikte sosyal yaşamın birçok noktasının dijital iletişim ve medya altyapı sistemleri çerçevesinde yeniden şekillendiği bir dönüşümü ifade etmektedir. Kısacası dijitalleşme, dijital teknolojilerin kullanımıyla ilgilidir (Akandere & Hakses, 2021).

1960-1970'li yıllarda bilgisayarın kullanılması dijitalleşme sürecinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bu dönemden sonra 1990'lı yıllar internet dönemi olarak kabul edilmiş ve dijitalleşmenin ikinci aşamasını oluşturmuştur. 1960'lı yıllarda hayatımıza internetin girmesi ile birlikte dijitalleşme birçok sektörü etkileyerek değişiklik göstermesine katkıda bulunmuştur. 2023 DataReportal verilerine göre, dünyada son on yılda internet kullanımının %74,1 büyüme gerçekleştirdiğini fakat veri raporlamadaki gecikmelerden dolayı gerçek büyümenin muhtemelen bu rakamın önerdiğinden daha yüksek olacağı belirtilmektedir. Bugün dünyada 5,16 milyar internet kullanıcısı vardır, bu da dünya toplam nüfusunun %64,4'ünün artık çevrim içi olduğu anlamına gelmektedir (DataReportal, 2023).

2000'li yıllar mobil dönem olarak kabul edilmiş ve bu dönemde, akıllı telefonlar ve tabletler piyasaya sürülmüştür. Örneğin bu yıllarında başında BlackBerry

Kaynakça

Ageron, B., Bentahar, O. & Gunasekaran, A. (2020, July). Digital supply chain: challenges and future directions. *In Supply Chain Forum: An International Journal* (Vol. 21, No. 3, pp. 133-138). Taylor & Francis.

Agrawal, P. & Narain, R. (2018, December). Digital supply chain management: An Overview. *In IOP Conference Series: Materials Science and Engineering* (Vol. 455, No. 1). IOP Publishing, 1-6.

Akandere, G., & Hakses, H. (2021). Web of Science'da Taranan Dijital Tedarik Zinciri çalışmalarının Bibliyometrik Analizi. *Third Sector Social Economic Review*, 56(4), 2417-2435.

Akben, İ., & Avşar, Ö. G. İ. İ. (2017). Dijital Tedarik Zinciri ve Bulut Bilişim Digital Supply Chain and Cloud Computing. *1. Uluslararası El Ruha Sosyal Bilimler Kongresi*, 104-113.

Akben, İ., & Çınar, S. (2018). Lojistik ve tedarik zinciri yönetiminde Blockchain: Vaatler, uygulamalar ve engeller. *Anadolu I. Uluslararasi Multidisipliner Çalişmalar kongresi.*

Aksel, İ., Arslan, M. L., Kizil, C., Okur, M. E., Seker, S. (2013). *Dijital İşletme (digital business)*. Cinius Yayınları (Cinius Publishing).

Aljoulani, Y. Y. A. & Ebghaeı, F. (2023). Dijitalleşmenin Tedarik Zinciri Ve Tedarikçi Seçimi Yaklaşımlarına Etkileri: Analitik Hiyerarşi Prosesi Üzerine Bir Uygulama. *New Era International Journal of Interdisciplinary Social Researches,* 8(19), 72-88.

Amini, M. & Jahanbakhsh Javid, N. (2023). A Multi-Perspective Framework Established on Diffusion of Innovation (DOI) Theory and Technology, Organization and Environment (TOE) Framework Toward Supply Chain Management System Based on Cloud Computing Technology for Small and Medium Enterprises, *International Journal of Information Technology and Innovation Adoption,* 11, 1217-1234.

Aslan, A. (2023). Örgütsel Adaptasyon Yeteneği Ve Tedarik Zinciri Performansı İlişkisinde Tedarik Zinciri Dijitalleşmesinin Aracı Rolü Ve Ölçeklerin Türkiye Bağlamında Geçerlilikleri. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (59), 19-43.

Aylak, B. L., Kayıkcı, Y. & Taş, M. A. (2020). Türkiye'de Lojistik Sektöründe Faaliyet Gösteren İşletmelerin Dijital Trendlerinin İncelenmesi. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 15(57), 98-116.

Bakan, İ. & Şekkeli, Z. H. (2019). Blok zincir teknolojisi ve tedarik zinciri yönetimindeki uygulamaları. *OPUS International Journal of Society Researches*, 11(18), 2847-2877.

Balcı, E. (2020*). Lojistik sektörünün uluslararası Alanda dijitalleşme süreci ve Türkiye'ye Etkileri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bilgiç, E., Türkmenoğlu, M. A. & Koçak, A. (2020). Dijitalleşmenin Lojistik Yönetimi Bağlamında İncelenmesi. *Akademik İzdüşüm Dergisi*, 5(1), 56-69.

Boşgelmez, G. & Çengel, Ö. (2023). Uluslararası Ticaretin Teknolojik Dizaynı: Uluslararası Dijital Tedarik Zinciri Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi,* 14(39), 912-929.

Bowersox, D. J., Closs, D. J., Cooper, M. B. & Bowersox, J. C. (2020). *Supply Chain Logistics Management,* New York, Mc Graw Hill/Irwin.

Bozdoğan, M. (2012). *Turizm işletmelerinde e-ticaret: yemeksepeti. com üzerinde satış yapan yiyecek-içecek işletmelerinde bir inceleme: Konya ili örneği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi-osmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü.

Bulut, E. & Akçacı, T. (2017). Endüstri 4.0 ve İnovasyon Göstergeleri Kapsaminda Türkiye Analizi. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 4(7), 55-77.

Büyüközkan, G. & Göçer, F. (2018). Digital Supply Chain: Literature review and a proposed framework for future research. *Computers in industry*, 97, 157-177.

Cankül, D. & Kızıltaş, M. Ç. (2020). Yiyecek İçecek İşletmelerinde Tedarik Zinciri Ve Blokzincir Teknolojisi. *Journal of Gastronomy Hospitality And Travel*, 3(2), 244-259.

Chen, Z., Ming, X., Zhou, T. & Chang, Y. (2020). Sustainable supplier selection for smart supply chain considering internal and external uncertainty: An integrated rough-fuzzy approach. *Applied Soft Computing,* 87, 106004.

Christopher, M., (2005). *Logistics and Supply Chain Management*, Prentice Hall.

Çakaröz, K. M. & Civek, F. (2021). Google Trends' de online yemek sipariş sitelerine yönelik tüketici ilgisi: Yemeksepeti ve Getir yemek örneği. *Studies on Social Science Insights*, 1(2), 74-91.

Çallı, Ç. & Çaylan, D. Ö. (2022). Sanayi İşletmelerinin Tedarik Zinciri Fonksiyonlarının Dijital Dönüşümü. *Verimlilik Dergisi*, 172-188.

Çelik, K. (2021). Bulut Bilişim Teknolojileri. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 12(24), 436-450.

Çeltek, E. & Bozdoğan, M. (2013). Turizm İşletmelerinde E-Ticaret: yemeksepeti. com'da Satış Yapan Yiyecek-İçecek İşletmelerinin İncelenmesi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences,* 12(3).

Çiğdem, Ş. (2021). From Edı To Blockchain: A Bibliometric Analysis Of Digitalization İn Supply Chains. *Gaziantep University Journal Of Social Sciences,* 20(2), 657-677.

DataReportal. (2023). Erişim Linki: https://datareportal.com/reports/digital-2023-global-overview-report. Erişim Tarihi: 30/09/2023

Demir, S., Gündüz, M. A. & Paksoy, T. (2022). Akıllı ve Sürdürülebilir Tedarik Zinciri Yönetiminin Hazırlık ve Olgunluk Düzeyinin Değerlendirilmesi için Geometrik Ortalamaya Dayalı Yeni Bir Model Önerisi. *Journal of Transportation and Logistics*, 7(1), 95-115.

Deral, B. & Kazançoğlu, İ. (2020). Endüstriyel Nesnelerin İnternetinin Tedarik Zincirinde Kullanımı Üzerine Bir Araştırma. *Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 16(1), 53-74.

Dizbay, İ. E. & Öztürkoğlu, Ö. (2021). Aşı Tedarik Zinciri Süreçleri: Karşılaşılan Sorunlar Ve Dijital Çözümler. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 16(62), 922-944.

Eğilmez, G. (2023). *Dijital tedarik zinciri olgunluk modelinin tasarımı: Ölçek geliştirme ve vaka uygulaması,* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Düzce Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Erdem, M. B. (2022). Sürdürülebilir Tedarik Zinciri Yönetiminde Kritik Başarı Faktörlerinin Geleneksel Ve Dijital Perspektiften Karşılaştırmalı Değerlendirmesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sbe Dergisi,* 12 (Dijitalleşme), 151-165.

Fortune Turkey. (2023). Erişim Linki: https://www.fortuneturkey.com/yemeksepeti-kendi-kategorisinde-turkiyenin-en-sevdigi-marka-secildi. Erişim Tarihi: 26/10/2023

Garay-Rondero, C. L., Martinez-Flores, J. L., Smith, N. R., Morales, S. O. C. & Aldrette-Malacara, A. (2020). Digital supply chain model in Industry 4.0. *Journal of Manufacturing Technology Management,* 31(5), 887-933.

Gedik, Y. (2021). Endüstri 4.0 teknolojilerinin ve endüstri 4.0'ın üretim ve tedarik zinciri kapsamındaki etkileri: Teorik bir çerçeve. *JOEEP: Journal of Emerging Economies and Policy*, 6(1), 248-264.

Gencer, Y. G. (2017). Structural Design of an E-Commerce Business: Yemeksepeti. com Example From Turkey. *Chinese Business Review*, 16(7), 327-336.

Gergin, R. E. (2023). Bütünleşik bulanık ÇKKV yaklaşımı ile dijital tedarik zinciri açısından en uygun sektörün belirlenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 29(2), 158-171.

Göçer, F. (2018). *Dijital tedarik zincirinin modellenmesi ve tasarımı*, Yayımlanmamış Dokora Tezi, Galatasaray Üniversitesi, Endüstri Mühendisliği Ana Bilim Dalı.

Gökoğlan, K., & Atalan, İ. (2022). Tarımsal Gıda Ürünlerinin Tedarik Zinciri Yönetimine Blok Zincir Teknolojisinin Etkisi. *Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 6(1), 97-112.

Göncü, K. K. (2022). Tedarik Zinciri Yönetimi İçinde Blockchain Teknolojisi. Çetin, Onur (Ed.), *Tedarik Zinciri Yönetiminde Sürdürülebilirlik ve Teknoloji* (s. 207-221). Çanakkale: Paradigma Akademi Basın Yayım Dağıtım.

Gupta, S., Drave, V. A., Bag, S. & Luo, Z. (2019). Leveraging smart supply chain and information system agility for supply chain flexibility. *Information Systems Frontiers*, 21, 547-564.

Güneşli, İ., Yıldızbaşı, A. & Eraslan, E. (2020). Otomotiv Tedarik Zincirinde Blokzincir Teknolojisi Uygulamalarina İlişkin Bir Değerlendirme. *Endüstri Mühendisliği*, 31(1), 48-56.

Hervas-Oliver, J.-L., Sempere-Ripoll, F., Boronat-Moll, C. & Rojas-Alvarado, R. (2018) On the joint effect of technological and management innovations on performance: Increasing or diminishing returns? *Technol. Anal. Strateg. Manag.*, 30, 569–581.

Iranmanesh, M., Maroufkhani, P., Asadi, S., Ghobakhloo, M., Dwivedi, Y. K. & Tseng, M. L. (2023). Effects of supply chain transparency, alignment, adaptability, and agility on blockchain adoption in supply chain among SMEs. *Computers & industrial engineering*, 176, 108931, 1-12.

Ivanov, D. & Dolgui, A. (2021). A digital supply chain twin for managing the disruption risks and resilience in the era of Industry 4.0. *Production Planning & Control*, 32(9), 775-788.

İrak, G. & Topcu, Y. E. (2020). Tedarik zincirinde blok zinciri teknolojisinin uygulanmasinin maliyetler üzerindeki Etkisi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 16(1), 171-185.

İyigün, İ. (2019). Lojistik ve tedarik zinciri süreçlerinde büyük veri kullanımı ve etkilerinin analizi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7, 95-103.

Jun, C. & Wei, M. Y. (2011). The research of supply chain information collaboration based on cloud computing. *Procedia Environmental Sciences*, 10, 875-880.

Kamble, S. S., Gunasekaran, A., Subramanian, N., Ghadge, A., Belhadi, A. & Venkatesh, M. (2023). Blockchain technology's impact on supply chain integration and sustainable supply chain performance: Evidence from the automotive industry. *Annals of Operations Research*, 327(1), 575-600.

Karuppiah, K., Sankaranarayanan, B. & Ali, S. M. (2023). A decision-aid model for evaluating challenges to blockchain adoption in supply chains. *International Journal of Logistics Research and Applications,* 26(3), 257-278.

Kaya, S. & Turğut, M. (2019). Tedarik Zincirinde Blok Zincir (Blockchain) Teknolojisi. *The Journal of International Scientific Researches,* 4(2), 121-134.

Keleş, B. & Gülden, O. V. A. (2020). Gıda Tedarik Zinciri Yönetiminde Bilgi Teknolojileri Kullanımı. *Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi,* 17(1), 137-143.

Khameneh, H. (2022). *Gıda Endüstrisinde Dijital Tedarik Zincirinin Gelişim Çerçevesini Araştırmak Ve Dijitalleşmenin Tedarik Zincirinin Sürdürülebilirliliğine Etkisi: Bursa İlinde Bir Uygulama*, Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Beykoz Üniversitesi, Lisansüstü Programlar Enstitüsü.

Khin, S. & Kee, D. M. H. (2022). Factors influencing Industry 4.0 adoption. *Journal of Manufacturing Technology Management,* 33(3), 448-467.

Kılıçalp, M. & Özdoğan, O. N. (2019). Paket Yemek Siparişlerinde Çevrimiçi Aracı Kullanan Tüketici Davranışlarının Genişletilmiş Teknoloji Kabul Modeliyle Araştırılması. *International Journal Of Contemporary Tourism Research,* 3(2), 148-163.

Kılıçalp, M. (2019). *Yiyecek İçecek Endüstrisinde Satış Arttırma Çabaları Kapsamında Çevrimiçi Paket Servis Portallarının Kullanımı,* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kılıç, S. (2023). Geleceğin Tedarik Zinciri Modelinin Bugünden Tartışılması: Çiftçi Dostu Blok Zincir Destekli Tarımsal Gıda Tedarik Zinciri Modeli. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 13(1), 344-367.

Korpela, K., Hallikas, J. & Dahlberg, T. (2017). Digital supply chain transformation toward blockchain integration, *Proceedings of the 50th Hawaii International Conference on System Sciences* 47,4182-4191

Külahlı, S. & Çağlıyan, V. (2022). Tedarik Zincirinde Blok Zinciri Teknolojisi Uygulamaları: Sistematik Bir Literatür Taraması. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 22(1), 57-75.

Liu, J., Zhang, H. & Zhen, L. (2023). Blockchain technology in maritime supply chains: Applications, architecture and challenges. *International Journal of Production Research*, 61(11), 3547-3563.

Mentzer, J. T., DeWitt, W., Keebler, J. S., Min, S., Nix, N. W., Smith, C. D. & Zacharia, Z. G. (2001). Defining supply chain management. *Journal of Business Logistics*, 22(2), 1-25.

Mercan, Y. (2022). Endüstri 4.0'ın Sürdürülebilir Üretimdeki Rolü. Çetin, Onur (Ed.), *Tedarik Zinciri Yönetiminde Sürdürülebilirlik ve Teknoloji* (s. 131-153). Çanakkale: Paradigma Akademi Basın Yayım Dağıtım.

Merdin, D. (2022). *Dijital ve Yeşil Tedarik Zinciri Sürecinde Analitik Modelleme ve Karar Destek Sistemi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Nakıboğlu, G. (2020). Covid-19 Küresel Tedarik Zincirlerinde Yaşananlar ve Dönüşüm. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 17(2), 1-16.

Nasiri, M., Ukko, J., Saunila, M. & Rantala, T. (2020). Managing the digital supply chain: The role of smart technologies. *Technovation*, 96, 102121.

Oğuz, A. & Perçin, S. (2022). Tedarik Zinciri Entegrasyonu ve Dijitalleşmenin Performansa Etkisi: Alıcı-Tedarikçi Risk Yönetiminin Aracılık Rolü. *Hacettepe University Journal of Economics & Administrative Sciences/Hacettepe Üniversitesi Iktisadi ve Idari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 40(4).

Okumuşoğlu, N. T. (2022). Tedarik Zinciri Yönetiminde Dijitalleşmenin Kalite Performansı Üzerindeki Etkisi: Üretim Sektörü Çalışanları Üzerinde Bir Uygulama. *Balkan & Near Eastern Journal of Social Sciences (BNEJSS),* 8(3).

Puica, E. (2020). Cloud computing in supply chain management and economic, environmental and social impact analysis. *Informatica Economica*, 24(4), 41-54.

Queiroz, M. M., Pereira, S. C. F., Telles, R., & Machado, M. C. (2021). Industry 4.0 and digital supply chain capabilities: A framework for understanding digitalisation challenges and opportunities. *Benchmarking: an international journal*, 28(5), 1761-1782.

Rahamneh, A., Alrawashdeh, S., Bawaneh, A., Alatyat, Z., Mohammad, A. & Al-Hawary, S. (2023). The effect of digital supply chain on lean manufacturing: A structural equation modelling approach. *Uncertain Supply Chain Management*, 11(1), 391-402.

Ruparelia, N. B. (2023). *Cloud computing.* Mit Press.

Ryu, H. (2016). The relationship between non-technological innovation and technological innovation on firm performance. *Adv. Sci. Technol. Lett.,* 135, 27–32.

Sevindik, S. (2023). *Dijital İşletme Stratejisinin İhracat ve İşletme Performansına Etkisi: Tr83 Bölgesinde Bir Uygulama,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Singh, A., Mishra, N., Ali, S. I., Shukla, N., & Shankar, R. (2015). Cloud computing technology: Reducing carbon footprint in beef supply chain. *International Journal of Production Economics,* 164, 462-471.

Son, I.; Kim, J.; Park, G. & Kim, S. (2018) The Impact of Innovative Technology Exploration on Firm Value Sustainability: The Case of Part Supplier Management. *Sustainability,* 10, 3632.

Sunmola, F. & Burgess, P. (2023). Transparency by Design for Blockchain-Based Supply Chains. *Procedia Computer Science*, 217, 1256-1265.

Tarhan, D. B., Avşar, Ö. Ü. İ. İ. & Tümenbatur, Ö. Ü. A. (2022). Tarım/Gıda Tedarik Zinciri Fiyat Kontrolünde Blok Zincir Teknolojisi. 6th International Caucasus-Central Asıa Foreign Trade And Logistics Congress September 30 - October 1, 2022, 179-193

Terzi, S., Şeyda, G. Ü. R. & Tamer, E. R. E. N. (2020). Sürdürülebilir tedarik zincirine endüstri 4.0 etkisinin çok ölçütlü karar verme yöntemleri ile değerlendirilmesi. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi,* 25(1), 511-528.

Tomaş, M. (2014). Paket Servis Müşterilerinin Sipariş Vermede E-Aracı Kullanma Nedenleri Üzerine Keşifsel Bir Araştırma: Yemeksepeti. Com Örneği. *Journal Of Internet Applications And Management,* 5(2), 29-41.

Toplu, E. & Küçükaltan, B. (2022). Bitcoin Kullanımını Etkileyen Faktörler Ve Rezerv Para Birimleri Karşısındaki Değeri: Kullanıcı Perspektifinden Değerlendirme. *Journal of Management And Economics Research,* 20(1), 147-167.

Tripathi, S. & Gupta, M. (2020). Transforming towards a smarter supply chain. *International Journal of Logistics Systems and Management,* 36(3), 319-342.

Türk Dil Kurumu Sözlükleri. (2023). Erişim Linki: https://sozluk.gov.tr adresinden alındı. Erişim tarihi: 28/09/2023

Türkel, S. & Yeşilkuş, F. (2020). Dijital Dönüşüm Paradigması: Endüstri 4.0. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi,* 7(5), 332-346.

Wei, S., Liu, W., Lin, Y., Wang, J. & Liu, T. (2023). Smart supply chain innovation model selection: exploitative or exploratory innovation? *International Journal of Logistics Research and Applications,* 26(4), 478-497.

Webrazzi. (2023). Erişin Linki: https://webrazzi.com/2023/06/22/yemeksepetinin-podcast-serisi-aklimdaki-yarinda-sira-disi-bir-konuk-chatgpt/. Erişim Tarihi: 26/10/2023

Webtekno. (2023). Erişim Linki: https://www.webtekno.com/yemeksepeti-chatgpt-katildi-h134951.html. Erişim Tarihi: 26/10/2023

Yazıcıoğlu, M. (2019). *Dijital işletme bağlamında elektronik para sistemlerinin önemi ve bir uygulama,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldız, A., Karakoyun, F. & Parlak, İ. E. (2018). Endüstri 4.0 Temelli Dijital Tedarik Zinciri Industry 4.0 Based Digital Supply Chain. Salman, Serdar (Ed.), *Mühendislik Alanında Akademik Araştırmalar* (416-426). Gece Kitapçılığı Yayınevi.

Yıldırım, Ö. (2019). *Dijital tedarik zincirinden blok zincir teknolojisine paradigma sıçraması ve dijital paralar,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yalçın, B., (2022). *Akıllı Tedarik Zinciri Yönetimi ve Alan Yazınına İlişkin Bibliyometrik Analiz,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yavuz, E., (2022). *Tedarik Zinciri Yönetiminde Blok Zincir Kullanım Kriterlerinin Belirlenmesi ve Ahp Yöntemi ile Ağırlıklandırılması.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yarar, C. (2022). *Tedarik zinciri yönetimindeki bilgi teknolojileri kullanımının zincir performansına etkisi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yenugula, M., Sahoo, S. & Goswami, S. (2023). Cloud computing in supply chain management: Exploring the relationship. *Management Science Letters,* 13(3), 193-210.

Yıldızbası, A. & Üstünyer, P. (2019). Tarımsal Gıda Tedarik Zincirinde Blokzincir Tasarımı: Türkiye'de Hal Yasası Örneği. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 21(2), 458-465.

Yavuz, E. & Avunduk, H. (2021). Tedarik Zinciri Yönetiminde Blok Zincir Teknolojisinin Kullanımı. *Izmir Democracy University Social Sciences Journal*, 4(1), 33-56.

Zeren, D. & Güler, G. What is blokchain? What is not? Şimşek, H., Eroğlu, S. E., Jha, A., Ashfaq, M., Florek, I., Indiran, L. (Ed.), *Change & Shaping The Future* (297-307). Holistence Yayıncılık.

Zhang, G., Yang, Y. & Yang, G. (2023). Smart supply chain management in Industry 4.0: the review, research agenda and strategies in North America. *Annals of Operations Research,* 322(2), 1075-1117.

Bölüm 9

AKILLI ULAŞIM SİSTEMLERİ VE TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMA ALANLARI*

Deniz Efe Kara - Yasin Gültekin

9.1. Giriş

Küreselleşen dünya ile birlikte bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi, haberleşmede engellerin, tedarik zincirinde sınırların ortadan kalkması ve ticari pazarların küresel boyuta ulaşması neticesinde işletmelerin faaliyetlerinde süreklilik, etkinlik, verimlilik ve yüksek performans amaçlarını gerçekleştirebilmeleri için ulaştırma sistemlerinin önemi giderek artmaktadır. Değişen dünyada, ulaştırma sistemleri alanında teknolojik uygulamalar ve yatırımlar ile sektöre elektronik sistemlerin entegrasyonu zorunlu bir hal almıştır zira zamanla gelişen teknolojilerin yanında eski yöntemlerden ziyade yeni elektronik sistemlerden yararlanılması zaman kaybı yaşanmadan ulaştırma ve taşımacılık faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi, etkinliğin, verimliliğin, zaman ve enerji tasarrufunun sağlanması ve maliyetlerin düşürülmesi açısından çok önemlidir. Akıllı Ulaşım Sistemleri'nin geçmişten günümüze yaşanan sorunların yanında gelecekte yaşanması muhtemel sorunların çözümünde gelişen teknolojiler ile birlikte bir çözüm alternatifi olarak dünya genelinde her geçen gün yaygınlaştığı görülmektedir.

Bu çalışmada ulaşım ve taşımacılıkta yaşanan başlıca sorunlar dâhilinde sorunların çözümü için bir alternatif olarak her geçen gün daha fazla önem kazanan Akıllı Ulaşım Sistemleri incelenmiştir. Akıllı Ulaşım Sistemleri'nin önemi ve sunduğu faydalar dâhilinde sistemlerin uygulanmasındaki gerekliliğine dikkat çekmek

* Bu çalışma Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası Ticaret ve Lojistik ABD tezsiz yüksek lisans öğrencisi Deniz Efe Kara'nın, Doç. Dr. Yasin Gültekin danışmanlığında yazdığı tezsiz yüksek lisans proje ödevinden türetilmiştir.

Kaynakça

Akbaş, A., & Akdoğan, E. (2001). İstanbul Kent İçi Trafik Kontrol Sistemi Üzerine Bir Durum Değerlendirmesi. İstanbul: TMMOB Makine Mühendisleri Odası, İstanbul'da Kent İçi Ulaşım Sempozyumu.

Auer, A., Feese, S., & Lockwood, S. (2016). History of Intelligent Transportation Systems. Virginia: U.S. Department of Transportation, Intelligent Transportation Systems Joint Program Office.

AUSDER. (2017). Akıllı Ulaşım Otomasyonunda Yasal Çerçeve ve Düzenleyici Politikalar, AB ve Türkiye'de Durum. Ankara: Akıllı Ulaşım Sistemleri Derneği.

AUSDER. (2023a). Hakkımızda, Türkiye Akıllı Ulaşım Sistemleri Derneği. AUS Türkiye (ITS Türkiye): http://www.ausder.org.tr/kurumsal/hakkimizda adresinden alındı

AUSDER. (2023b). Misyon - Vizyon - Amaç, Türkiye Akıllı Ulaşım Sistemleri Derneği. AUS Türkiye (ITS Türkiye): https://austurkiye.org.tr/misyon-vizyon-amac adresinden alındı

Balcıoğlu, D., Delice, Y., & Murteza, M. (2012). İstanbul Büyükşehir Belediyesi Ulaşım Stratejileri. Kentli Dergisi, s. 18-23.

Barth, M., Wu, G., & Boriboonsomsin, K. (2015). Intelligent Transportation Systems for Improving Traffic Energy Efficiency and Reducing GHG Emissions from Roadways. California: A White Paper from the National Center for Sustainable Transportation, National Center for Sustainable Transportation.

Boyacıoğlu, H. (2017). Tek Bir Kartla Türkiye! Ulaşımda Çok Önemli Adım... Hürriyet Ekonomi: https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/tek-bir-kartla-turkiye-ulasimda-cok-onemli-adim-40676145 adresinden alındı

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, T. (2022a). 10.2 Ulaştırma Türlerine Göre Taşınan Yolcu ve Yük Miktarı. Çevresel Göstergeler:

https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr/ulastirma-turlerine-gore-tasinan-yolcu-ve-yuk-miktari-i-85789 adresinden alındı

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, T. (2022b). 10.3 Ulaştırma Türüne Göre Seragazı Emisyonu. Çevresel Göstergeler:

https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr/ulastirma-turune-gore-seragazi-emisyonu-i-85790 adresinden alındı

Daşdemir, N. (2013). Elektronik Denetleme Sistemleri ve Teknoloji Kullanımı. 4. Karayolu Trafik Güvenliği Sempozyumu ve Sergisi / Seçilmiş Bildiriler, (s. 16-33). Ankara.

Durdak, A. (2023). Togg T10X'ler Sipariş Hakkı Kazananlara 30 Nisan'da Teslim Edilmeye Başlanacak. Anadolu Ajansı: https://www.aa.com.tr/tr/gundem/togg-t10xler-siparis-hakki-kazananlara-30-nisanda-teslim-edilmeye-baslanacak/2883385 adresinden alındı

Emniyet Genel Müdürlüğü Trafik Başkanlığı. (2021). Karayolu Trafik Güvenliği Eylem Planı 2021-2023. Emniyet Genel Müdürlüğü Trafik Başkanlığı,.

Erel, A., & Yardım, M. (2003). Türkiye Ulaştırma Sistemi İçin Veri Gereksinimi. Ankara.

Ertaş, M. (2017). Trafik Yönetimi ve İstanbul Büyükşehir Belediyesinin Akıllı Ulaşım Sistemleri Uygulamaları. Balıkesir: Akıllı Ulaşım Sistemleri Çalıştayı ve Sonuç Raporu, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi.

Ezell, S. (2010). Intelligent Transportation Systems. Washington, DC: Information Technology and Innovation Foundation.

Gökaşar, I., & Aydın, Ö. (2013). Dünya'da ve İstanbul'da Trafik İzleme Sistemleri. 4. Karayolu Trafik Güvenliği Sempozyumu ve Sergisi / Seçilmiş Bildiriler, (s. 490-499). Ankara.

Haynes, K., & Li, M. (2004). Analytical Altenatives in Intelligent Transportation. Research in Transportation Economics, Vol. 8, s. 127-149.

Ilıcalı, M., Camkesen, N., Kızıltaş, M., & Ergin, E. (2017). Akıllı Ulaşım Sistemleri Uygulamalarının Trafik Güvenliğindeki Yeri ve Önemi, Ülkemizdeki Uygulamalar. DocPlayer:

https://docplayer.biz.tr/19076654-Akilli-ulasim-sistemleri-uygulamalarinin-trafik-guvenligindeki-yeri-ve-onemi-ulkemizdeki-uygulamalar.html adresinden alındı

Ilıcalı, M., Toprak, T., Özen, H., Tapkin, S., Öngel, A., Camkesen, N., & Kantarcı, M. (2016). Akıcı–Güvenli Trafik için Akıllı Ulaşım Sistemleri.

innovITS. (2013). Impact Study on Intelligent Mobility. A Sustainability Impact Framework and Case Analysis of Energy and Environment.

İSBAK. (2016a). Akıllı Ulaşım Sistemleri, Adaptif Trafik Yönetim Sistemi (ATAK). DocPlayer: https://docplayer.biz.tr/19364622-Cozumleri-adaptif-trafik-yonetim-sistemi-atak-isbak-a-s-istanbul-buyuksehir-belediyesi-istirakidir.html adresinden alındı

İSBAK. (2016b). Akıllı Ulaşım Sistemleri, Elektronik Denetleme Sistemleri (EDS). DocPlayer: https://docplayer.biz.tr/55318702-Elektronik-denetleme-sistemleri.html adresinden alındı

İSBAK. (2016c). Akıllı Ulaşım Sistemleri, Kontrol Merkezi. DocPlayer: https://docplayer.biz.tr/25712273-Cozumleri-kontrol-merkezi-isbak-a-s-istanbul-buyuksehir-belediyesi-istirakidir.html adresinden alındı

İstanbul Büyükşehir Belediyesi. (2011). İstanbul: Ulaşım Daire Başkanlığı Ulaşım Planlama Müdürlüğü, İstanbul.

İstanbul Metropolitan Municipality. (2015). 2015 Annual Report. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi.

Işıldar, S. (2017). Ülkemizde Okul Servis Araçları Faaliyetlerinde Güvenliği Artıracak Yurtdışından Örnekler. 7. Karayolu Trafik Güvenliği Sempozyumu ve Sergisi, 2016 - Sunulan Bildiriler (Ed.: Şenol Yaprak) (s. 78-90). Acar Matbaacılık.

Katanalp, B., Yıldırım, Z., Eren, E., & UZ, V. (2018). Akıllı Ulaşım Sistemleri Üzerine Bir Değerlendirme. 2nd International Symposium on Innovative Approaches in Scientific Studies, Vol. 3, s. 1503-1506.

KGM. (2017). Karayolları Genel Müdürlüğü Stratejik Planı 2017-2021. Karayolları Genel Müdürlüğü Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı.

KGM. (2023). Otoyollar, Hızlı Geçiş Sistemi (HGS). Karayolları Genel Müdürlüğü: https://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Otoyollar/HGS.aspx adresinden alındı

Khorasani, G., Tatari, A., Yadollai, A., & Rahimi, M. (2013). Evaluation of Intelligent Transport System in Road Safety. International Journal of Chemical, Environmental & Biological Sciences, (IJCEBS),Vol. 1, Issue. 1, s. 110-118.

Kockelman, K., Chen, T., Larsen, K., & Nichols, B. (2013). The Economics of Transportation Systems: A Reference for Practitioners. Texas: University of Texas at Austin, TxDOT Project 0-6628: Economic Considerations in Transportation System.

Kumar, M., Albert, S., & Deeter, D. (2005). A Summary of Rural Intelligent Transportation Systems (ITS) Benefits as applied to ODOT Region 1. Oregon Department of Transportation Region 1, s. 1-45.

Kumar M., Mali, R. Y. (2014). Applications of Intelligent Transportation Systems Using RFID Systems. International Journal of Engineering Research and General Science, Volume: 2, Issue: 4, June-July, 738-741.

Kurt, Y., Öztürk, S., Dilek, E., Erşahin, M., Özcan, Ö., & Ünal, A. (2017). İBB Yol Gösteren ile Akıllı Hareketlilik. Transist 2017 Bildiri Kitabı, s. 160-169.

Küçükçınar, A. (1998). Akıllı Ulaşım Sistemleri Çalışma Belgesi. Ankara: Tuena Proje Ofisi.

Masek, P., Masek, J., Frantik, P., Fujdiak, R., Ometov, A., Hosek , J., . . . Misurec, J. (2016). A Harmonized Perspective on Transportation Management in Smart Cities: The Novel IoT-Driven Environment for Road Traffic Modeling. Sensors 2016, 16 (11), 1872, s. 1-23.

Mirchandani, P., & Wang, F.-Y. (2005). Rhodes to Intelligent Transportation Systems. IEEE Intelligent Systems, s. 10-15.

Ramos, A. L., Ferreira, J. V., & Barcelo, Jaume (2012). Modelling & Simulation for Intelligent

Transportation Systems. International Journal of Modeling and Optimization, Vol. 2, No. 3, June, 274-279.

Shaheen, S., & Finson, R. (2013). Intelligent Transportation Systems. California: Institute of Transportation Studies, Transportation Sustainability Research Center.

Singh, G., Bansal, D., & Sofat, S. (2014). Intelligent Transportation System for Developing Countries - A Survey. International Journal of Computer Applications, Vol. 85, No. 3, s. 34-38.

Stough, R., & Yang, G. (2009). Intelligent Transportation Systems. Transportation Engineering and Planning, Vol. II, s. 87-109.

TEMSA (2016). AUS Vizyonu, https://yasanabilirsehirler.org/wp-content/uploads/2016/05/Mert _Umut_O%CC%88zkaynak_2016.pdf

T.C. Ulaştırma Bakanlığı. (2011). Türkiye Ulaşım ve İletişim Stratejisi, Hedef 2023. Ankara: T.C. Ulaştırma Bakanlığı.

T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı. (2020). Ulusal Akıllı Ulaşım Sistemleri Strateji Belgesi ve 2020-2023 Eylem Planı. Ankara: T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı.

T.C. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı. (2012). Akıllı Ulaşım Sistemleri Çalıştayı. Ankara: T.C. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı;.

T.C. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı. (2013). Ulaştırma Kaza İstatistikleri. Ankara: Kaza İnceleme ve Araştırma Kurulu, T.C. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı.

T.C. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı. (2014). Ulusal Akıllı Ulaşım Sistemleri Strateji Belgesi (2014-2023) ve Eki Eylem Planı (2014-2016). Ankara: Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı.

T.C. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı. (2016). Ulusal AUS Strateji Belgesi Eki Eylem Planı (2014/2016) Gelişme Raporu. Ankara: Strateji Geliştirme Başkanlığı, T.C. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı.

Tabora, V. (2018). Improving Self-Driving Car Safety And Reliability With V2X Protocols. Search Medium: https://medium.com/self-driving-cars/improving-self-driving-car-safety-and-reliability-with-v2x-protocols-1408082bae54 adresinden alındı

Tektaş, M. (2017). Akıllı Ulaştırma Sistemleri Tanımı, Kapsamı ve Uygulama Alanları. Akıllı Ulaştırma Sistemleri Çalıştayı ve Sonuç Raporu, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, s. 14-26.

Tektaş, M., & Tektaş, N. (2020). Akıllı Ulaşım Sistemleri (AUS) Uygulamalarının Sektörlere Göre Dağılımı. Balıkesir: Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2023a). Karayolu Trafik Kaza İstatistikleri, 2022. TÜİK Veri Portalı: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Karayolu-Trafik-Kaza-Istatistikleri-2022-49513#:~:text=TÜİK%20Kurumsal&text=Ülkemiz%20karayolu%20ağında%202022%20yılında,ise%20ölümlü%20yaralanmalı%20trafik%20kazasıdır. adresinden alındı

Türkiye İstatistik Kurumu. (2023b). Motorlu Kara Taşıtları, Aralık 2022. TÜİK Veri Portalı: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Motorlu-Kara-Tasitlari-Aralik-2022-49436#:~:text=Türkiye%27de%202022%20yılı%20sonu,yaş%2014%2C8%20olarak%20hesaplandı. adresinden alındı

Türkiye İstatistik Kurumu. (2023c). Taşıt-kilometre İstatistikleri, 2021. TÜİK Veri Portalı: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Tasit-kilometre-Istatistikleri-2021-49527#:~:text=Türkiye%27de%202021%20yılında%20trafiğe,3%27ü%20otobüsler%20tarafından%20yapıldı. adresinden alındı

Türkoğlu, A. (2017). Filo Yönetiminde Akıllı Ulaşım Sistemleri. Balıkesir: Akıllı Ulaşım Sistemleri Çalıştayı ve Sonuç Raporu, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi.

Vanajakshi, L., Ramadurai, G., & Anand, A. (2010). Intelligent Transportation Systems, Syntesis Report on ITS, Including Issues and Challenges. India: Centre of Excellence in Urban Transport.

Wootton, J., Ortiz, A., & Amin, S. (1995). Intelligent Transportation Systems: A Global Perspective. Mathematical and Computer Modellingü Vol. 22, No. 4-7, s. 259-268.

WRI Türkiye. (2015). Sürdürülebilir Şehirler, Sürdürülebilir Kent İçi Hareketlilik Planları (SUMP) Çalıştay Raporu, Yaşanabilir Şehirler Sempozyumu. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.

Xiong, Z., Sheng, H., Rong, W., & Cooper, D. (2012). Intelligent transportation systems for smart cities: A progress review. Science China, Information Sciences, Vol. 55, No. 12, s. 2908-2914.

Yaman, H. T. (2014). Akıllı Ulaşım Sistemleri Tanımı ve Kapsamı. Akıllı Ulaşım ve Güvenlik Sistemleri, Mart- Nisan.

Yan, X., Zhang, H., & Chaozhong, W. (2012). Research and Development of Intelligent Transportation Systems. 11th International Symposium on Distributed and Applications to Business, Engineering & Science, s. 321-327.

Yardım, M., & Akyıldız, G. (2005). Akıllı Ulaştırma Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamalar. 6. Ulaştırma Kongresi (s. 405-414). Ankara: TMMOB Ulaştırma Politikaları Kongresi Bildiriler Kitabı.

Bölüm 10

MİLK-RUN VE CROSS-DOCKING UYGULAMALARI

Tayfun Utaş - Hakan Turan

10.1. Giriş

Tedarik, üretim, dağıtım ve hammadde, ambalaj ile devasa büyük bir ticari faaliyeti ve tedarik zincirinden oluşmaktadır. Yapılan araştırmalar da görüldüğü gibi maliyetlerin büyük kısmını lojistik faaliyetlerden kaynaklanmaktadır. Bu çalışma piyasa oyuncularına maliyet düşürücü tekniklerin bilgisi ile katkıda bulunmak ve kısıtlı sayıda araştırması olan sektör için bilim dünyasına farkındalık yaratmayı hedeflemiştir. Ayrıca bu çalışmanın amacı lojistik alanında popüler iki uygulama olan milk run (döngüsel sefer) ve cross dock (çapraz sevkiyat) uygulamaları hakkında bilgi sunmaktır.

10.2. Lojistiğin Tanımı ve Önemi

Council of Logistics Management olarak bilinen Lojistik Yönetimi Derneği'nin tanımına göre, lojistik yönetimi, tedarik zincirinin bir parçası olarak değerlendirilmekte ve hammadde, yarı mamul, mamul ve ilgili bilgilerin üretim noktasından tüketim noktasına kadar müşteri gereksinimlerini karşılamak amacıyla, etkin ve düşük maliyetli bir şekilde akış ve depolama süreçlerinin planlanması, uygulaması ve kontrol edilmesidir. Lojistik, bu tanımdan da anlaşılacağı gibi öncelikle müşteri taleplerini karşılamaya dönük bir yönetim sürecidir. Bu tanıma göre, lojistik yönetimi, üreticiden tedarikçiye, tedarikçiden üreticiye ve son kullanıcıya kadar olan tüm mal, hizmet ve bilgi akışı faaliyetleridir (Keskin, 2006).

Endüstriyel devrimler, özellikle son zamanlarda meydana gelenler ekonomik, salgın hastalık ve teknolojik gelişmeler, insanların yaşamlarını ve işletmelerin tica-

temin edilmesini sağlayarak ve operasyon maliyetini %12 oranında azaltarak cross-docking sistemiyle taşıma yapmaya başlamıştır (Ertek, 2005).

Wal-Mart gibi büyük perakende zincirleri, çapraz yükleme dağıtım konseptini başarıyla uygulayan ilkler arasındaydı Stalk vd. (1992), bir çapraz yükleme birden fazla mağazaya hizmet ettiği çalışmasında, büyük tedarikçiler tarafından yapılan teslimatlar mağazalar tarafından sunulan talebe göre parçalamamışlardır. Tipik olarak, paletli yükleri forkliftlerle ve raylar aracılığıyla raflara taşımışlardır. Günümüzde buna benzer olarak, birçok fiyat doğrudan raflarda gösterilir ve ek fiyat etiketleme hizmetleri daha az yapılır hâle gelmektedir.

10.5. Milk Run ve Cross-docking Entegrasyonu

Küçük çaplı ürünleri bir araya toplanması sonucu döngüsel sefer ile dağıtım merkezinden çıkışlar azaltılır. İki sistemi bir arada kullanmak maliyeti düşürmekte hem de düşük miktarlarda dolum oranıyla yükleri üreticilere veya perakendecilere ekonomik bir şekilde dağıtmaktadır (Chopra & Meindl, 2001).

Kaynakça

Aichlmayr, M., 2001. Never Touching the Floor. Transportation & Distribution, September 2001, 47-52.

Aydın, N. & Köseoğlu, A. M. (2016), İşletmeler Açısından Lojistik Hizmet Sağlayıcı Secim Kriterleri. *Journal of Management Marketing and Logistics*, 3(2): 163-175, DOi: 10.17261/Pressacademia.2016219944.

Álvarez, R., Calvo, R., Peña, M. M. & Domingo, R. (2009). Redesigning an Assembly Line through Lean Manufacturing Tools. *The International Journal of Advanced Manufacturing Technology*, 43, 949-958.

Apte, U. M. & Viswanathan, S. (2000). Effective Cross Docking For İmproving Distribution Efficiencies. *International Journal of Logistics: Research and Applications*, 3, 291–302.

Boudin, M. (2004), Lean Logistics, Productivity Press, USA, 1-56327-296-2

Brar, G. S. & Saini G. (2011). Milk-Run Logistics: *Literature Review and Directions, Proceedings of the World Congress on Engineering* (WCE), Vol I, July 6 - 8, 2011, London, U.K

Chopra, S. & Meindl, P. (2001). Supply Chain Management. *Pearson Education Inc Prentice Hall*, New Jersey USA,0-13-121745-3

Çay, S.B, Bilgin, E., Çakır, C., Arslan, Y, Cabioğlu, M.F. &Tansel, B. (2010). Çamaşır Makinesi Fabrikası İç Lojistik Aktivitelerinin Optimize Edilmesi. *Endüstri Mühendisliği Dergisi*, 21(3), 25-38.

Darby, Ö. (2008). Lojistik Bir Merkez Olarak İstanbul'un Değerlendirilmesi. *Yeditepe University Faculty of Engineering and Architecture*.

Ersoy, A. Y. & Tansı, T. (2019). Bir Yalın Tedarik Zinciri Yönetimi Olarak Milk-Run Sisteminin Çokuluslu Bir Firma Operasyonları Üzerinden Değerlendirilmesi. *Cataloging-In-Publication* Data, 85-92.

Erturgut, R. (2016). Lojistik ve Tedarik Zinciri Yönetimi. Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Ertek, G. (2010). Çapraz sevkiyat için temel bilgiler. *Lojistik Dergisi*, (13), 22-27.

Frazelle, E.H., (2001). World-Class Warehousing and Material Handling, *McGraw-Hill*.

Hanson, R. & Finnsgård, C. (2014). Impact of Unit Load Size on in-Plant Materials Supply Efficiency, *Int J Prod Econ*, vol. 147, pp. 46-52,2014.

Keskin, M. H. (2006). *Lojistik, Tedarik Zinciri Yönetimi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Lambert, D. M., Stock, J. R. & Ellram, L. M. (1998). Fundamentals of Logistics Management. Irwin *McGraw-Hill, Boston* (ICCNEA) (pp. 449-452). IEEE

Langnau, L. (2004). Crossdocking Comes of Age. Material Handling Management, July 1, 2004, Vol. 59, No. 7.

Lee Y., H., Jung, W. J. & Lee, K. M. (2006), Vehicle Routing Scheduling for Crossdocking in the Supply Chain. *Computers & Industrial Engineering*, 51, 247–256

Mácsay, V. & Bányai T. (2017). Toyota Production System in Milkrun Based In-Plant Supply. *Journal of Production Engineering,* Vol. 20(1), pp. 141-146.

Napolitano, M., (2000). Making the Move to Cross Docking, *Warehousing Education and Research Council, Oak Brook*, IL.

Nemoto, T. Hayashi, K. & Hashimoto, M. (2010). Milk-Run Logistics by Japanese Automobile Manufacturers in Thailand. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, Vol. 2 (3), pp. 5980-5989

Reçel, S., Balcı, N., Çetin, B., Öztürk, N., Özalp, T. & Özbey, H. (2011). Bir Otomotiv Yan Sanayi Firmasında Kesici Takımlar için Çekme ve Milk-Run Sisteminin Uygulanması. *Endüstri Mühendisliği Dergisi,* Cilt:22 Sayı:3, s.71-87.

Rusich, A. (2017). Collaborative Logistics Networks. Doktora Tezi, *University Degli Studi di Trieste*

Skjoett-Larsen, T. (1999). Supply Chain Management: A New Challenge for Researchers and Managers in Logistics. *The International Journal of Logistics Management,* Vol. 10, No. 2, pp. 41-53.

Staab, T., Klenk, E. Galka, S. & Günthner, W.A. (2016). Efficiency in in-plant Milk-Run Systems-the İnfluence of Routing Strategies on System Utilization and Process Stability, *Journal of Simulation,* 10(2), 137-143. doi: 10.1057/jos.2015.6

Stalk G, Evans P, Shulman L. E. (1992). Competing on Capabilities: The New Rules of Corporate Strategy. Harvard Business Review, 70(2):57–69.

Simchi-Levi, D., Kaminsky, P. & Simchi-Levi, E., (2003). Designing and Managing the Supply Chain: Concepts, Strategies and Case Studies, *McGraw-Hill/Irwin*, 133-136.

Suvacı, B. (2016). Sosyal Bilimler Veri Tabanında Yayımlanan Lojistik ve Tedarik Zinciri Makalelerinin Bibliyometrik Profili. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 3(25), 263-281.

Terreri, A., 2001. Profiting from cross docking. *Warehousing Management*, September 2001, 29-34.

Xu, J. & Han, X. (2010). Notice of Retraction: Analysis on Linkage Mechanism between Manufacturing and Logistics Industry. *In 2010 International Conference on E-Business and E-Government* (pp. 3200-3203). IEEE.

Wen, M., Larsen, J., Clausen, J., Cordeau, J. F. & Laporte, G. (2009). Vehicle routing with cross-docking. *Journal of the Operational Research Society*, 60 (12):1708–18

You, Z. & Jiao, Y. (2014). Development and application of milk-run distribution systems in the express industry based on saving algorithm, *Mathematical Problems in Engineering*, 2014, 1-6. doi: 10.1155/2014/536459

Zhang, J. & Lin, X. (2023). Route Optimization in the Inbound Logistics Based on Ant Colony Algorithm. In 2023 6th *International Conference on Computer Network, Electronic and Automation*

Bölüm 11

NAKLİYE VE LOJİSTİK SİGORTALARI

Mehmet Arda Yılmaz

11.1. Giriş

Nakliye sigortacılığının tarihsel gelişimi çok eski çağlara kadar dayanmaktadır. Nakliye sigortacılığı, karada kervan taşımacılığında farklı uygulama şekilleri ile ipek yolu mal taşımacılığından deniz yolu ile yapılan taşımacılığa kadar uzanan köklü bir geçmişe sahiptir.

Dünyada asıl sigortacılığın doğuşunu deniz yolu ile yapılan taşımacılıkta görmekteyiz. İtalya'da Lombardiye ve Venedik'te 1347 yılında ilk poliçe, "Polizza" kelimesiyle ifade edilmiş ve İtalyanca yazılı olarak Cenova limanından Mayorka limanına yük taşıyan Santa Clara adlı geminin taşıdığı yükün temini için düzenlenmiştir (Özbolat, 2014). Bu süreç, 1668 yılında tamamen kendine has özellikleri olan Lloyd's'un oluşumu ile farklı bir boyuta taşınmıştır. Başlangıçta Edward Lloyd'un kahvehanesi ya da Pub'ı, gemi tüccarları, bankerler ve diğer ticari faaliyetlerle uğraşan kişilerin buluştuğu bir yer olarak bilinmektedir. İlerleyen süreçte bu mekân, bilgi alışverişi için önemli bir merkez hâline gelmiştir.

İlk nakliye sigortası şirketi 1663 yılında Paris, Fransa'da kuruldu ve bunu 1720'de İngiltere'de London Assurance ve Royal Exchange Assurance şirketlerinin kurulmaları izledi. Ancak, nakliye sigortacılığının gelişimi, Londra'da Edward Lloyd'a ait bir kahvehane etrafında şekillendiği 17. yüzyılın ikinci yarısında daha belirgin hâle geldi.

Bugün sigorta şirketleri, hava, kara ve demiryolu yük taşımacılığında düzenlemeler yaparken deniz nakliyatında kullanılan poliçeleri temel alarak emtia poliçeleri düzenlemektedirler. Teknolojik ve ekonomik gelişmelere göre yük taşıtmak isteyenler, bütün riskler için teminat taleplerinde bulunabilmektedirler.

Hasar işlem aşamaları;

a) Dosyanın incelenmesi ve karar alınması; Ödeme ya da red kararı verilmeden önce bu hasara özgü olarak olayı birkaç açıdan irdelememiz gerekmektedir.

b) Hasarın belgeler açısından değerlendirilmesi; Hasar için gerekli belgelerin listesi vaka çalışmamızda yer almaktadır. Sorumluluk poliçesinin limiti nedeniyle, taşıyıcının ne taşıdığının ve yaklaşık değerinin farkında olması gerektiğini vurgulamak istiyoruz. Aksi takdirde, bir hasar durumunda, Sorumluluk Poliçesinde belirtilen araç başına teminat limitini aşan malları taşıdıkları takdirde, herhangi bir fazlalıktan sorumlu olacağı konusunda bilgilendirilmelidir. Bu nedenle taşınan mala ait fatura ve veya fiyat listelerini almadan taşımayı başlatmamalıdır. Her ne kadar örnek olayımızda taşınan malda bir hasar olmadığı saptanmış ise de hasar olması durumunda parasal hesaplama bu belgelere istinaden yapılacaktır.

c) Sigorta şirketinin Rücu haklarının değerlendirilmesi; Poliçemiz bir "Taşıyıcı Sorumluluk sigortası" olduğundan hasar için taşıyıcıya rücu işlemi yapılması söz konusu değildir. Poliçede de (alt taşıyıcılar için) özel bir not olmadığı görüldüğünden rücu olanağı yoktur.

d) Hasarın taşıyıcının sorumluluğu açısından değerlendirilmesi; Türk Ticaret Kanunu'nun 766. ve 797. maddelerine göre, taşıyıcı, ürünlerin varış yerinde alıcıya devredilmesine kadar kendi zilyetliğinde bulunduğu süre boyunca ürünlerden sorumludur. Örnek olayımızda bir kazanın sigortalı ürünlerde hasara yol açtığından bahsedilmektedir. Hasar bir kazadan kaynaklanmış olsa da, taşıyıcı yine de bundan sorumludur.

Kaynakça

Afşar (Editör), A. (2019). *Hayat Dışı Sigortalar*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Alpay, T. (2001). *Temel Sigortacılık Bilgileri* (Cilt 1). İstanbul: Yüce Yayımcılık.

AnadoluSigorta. (2023, 11 13.). *https://www.anadolusigorta.com.tr/i/content/43_1_NK915.pdf*.

Calapoğlu, A. Ç. (2021). Siparişe göre üretim yapan firmalarda sipariş sıralaması ve teslim tarihi problemi için bir karar modeli. *Acta Infologica,, 5(2)*, 341-357.

Çotak, A. (2020). Sigortacılık Sektöründe Siber Güvenliği, Dünyada ve Türkiye'deki Gelişmelerin İncelenmesi . *Y.Lisans*. İstanbul: Published by ProQuest LLC.

DoğanSigorta. *https://www.dogansigorta.com/diger-urunler/diger-nakliyat-police-turleri.html.*, erişim tarihi 13.11.2023

Freichel, S. L. (2022). Cargo Accumulation Risks in Maritime Supply Chains: A new perspective towards Risk Management for Theory, and Recommendations for the Insurance Industry and Cargo Shippers. *Logistics Research*, 15(1). doi:10.23773/2022_4

Göncü, K. (2010). Lojistik sektöründe kargo taşımacılığında uzak nokta çözümleri. Edirne: T.Ü. Sosyal Bilimler Estitüsü, Basılmamış Y.Lisans Tezi.

https://mesiar.com.tr/tekne-yat-sigortalari.php., erişim tarihi 3.11.2023

https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6102.pdf. erişim tarihi 3.11.2023 *(6102)*.

Jovičić, D. J. (2017). Financing agribusiness: insurance coverage as protection against credit risk of warehouse receipt collateral. Economics of Agriculture., *64(2)*, s. 467-482.

Kaya, F. (2013). *Sigortacılık* (3 b.). İstanbul: Beta yayıncılık.

Lodree Jr, E. J. (2008). An insurance risk management framework for disaster relief and supply chain disruption inventory planning. *Journal of the Operational Research Society*, 674-684.

Nikolaidis, Y. (2013). *A Broad Look on Quality Issues and Their Interaction with Closed-Loop Supply Chains.* London: Springer.

Özbolat, M. (2014). *Temel Sigortacılık.* Ankara: Seçkin Yayıncılık A.Ş.

Pokrovskaya, O. R. (2019). The study of logistics risks in optimizing the company's transportation process. *In IOP Conference Series: Materials Science and Engineering, 6*, s. 698. doi:DOI 10.1088/1757-899X/698/6/066060

Potapova, N. K. (2019). Formation of Management Mechanisms of Warehouse Logistics in Ukrainian Aic. *Published by Vytautas Magnus University, 4(3)*, 343-353. doi:https://doi.org/10.15544/mts.2019.28

Sügen, Y. (2008). *Kaptanın Klavuzu.* İstanbul: Akademi Yayınları.

Tanık, E. (2019). Lojistik sektöründe faaliyet gösteren firmaların emtea nakliyat sigortası ile hasar süreci ve müşteri beklentileri üzerine bir araştırma. İstanbul: İstanbul Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Y.Lisans Tezi.

Tanık, E., & Özcan, H. (2021). Karayolu Yük Nakliyat Sigortalarının Hasar ve Müşteri Memnuniyeti Etkisi Üzerine Bir Araştırma. *İstanbul Esenyurt Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 1(1)*, 37-50.

TSB. (2020). *Türkiye Sigorta Birliği 2020 Yılı Sektör Raporu.*

TSEV. (2013). Türk Sigorta Eğitim Vakfı Nakliye Sigortacılığı Eğitim Notları.

Wang, Y. L. (2010). Risk model and insurance policy for international fishery logistics management. In 2010 2nd IEEE International Conference on Information Management and Engineering. (s. 48-51). Chengdu, China: 2010 2nd IEEE International Conference on Information Management and Engineering. doi:DOI: 10.1109/ICIME.2010.5478310

www.ihracat.co/2018/08/incoterms-rehber-ihracat-ve-ithalat.html?m=1, erişim tarihi 4.11.2023

Yazıcıoğlu, E. (2003). *Tekne Sigortası Sözleşmesi.* 2003: Beta Basın Yayım Dağıtım.

Yılmaz, G. (2019). Taşıma Hukukunda Gönderilen Yükteki Ziya ve Hasarı Bildirim Külfetinin Taşıma Sigortasında Sigortacının Halifiyetine Etkisi. *(204)*.

Zhen, X. L. (2016). Transportation disruption risk management: business interruption insurance and backup transportation. (90), 51-68.

Hava Yolları Hesapları Üzerinden

İNSTAGRAM'DA KÜLTÜREL BOYUTLARI OKUMAK

Dr. Cemile Erden

nobel bilimsel

Hava Yolları Hesapları Üzerinden İNSTAGRAM'DA KÜLTÜREL BOYUTLARI OKUMAK

Dr. Cemile Erden

Yayın No.: 2223
ISBN: 978-625-393-734-8
E-ISBN: 978-625-393-735-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.
"Küresel Havayolu Şirketlerinin Kültürel Boyutlarla İlişkisinin Dijital Medyada Okunması: İnstagram Örneği" isimli tezden türetilmiştir..

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Erden, Cemile.
Hava Yolları Hesapları Üzerinden İnstagram'da Kültürel Boyutları Okumak / Cemile Erden
1. Basım, XVIII + 282 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-734-8
E-ISBN: 978-625-393-735-5
1. Hava Yolları 2. İnstagram 3. Kültürel Boyutlar

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi
Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **xi**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **xiv**

RESİMLER LİSTESİ ..... **xvi**

SİMGE VE KISALTMALAR ..... **xvii**

GİRİŞ **1**

1. KURUMSAL İLETİŞİMİN TEMEL KAVRAMLARI VE MARKALAŞMA SÜRECİ ... **7**

1.1. KURUMSAL KİMLİK 7

1.1.1. Kurumsal Kimliğin Unsurları 10

1.1.1.1. Kurum Kültürü ve Kurumsal Değerler 10

1.1.1.2. Kurumsal İmaj ve Görsel Kimlik 12

1.1.1.3. Kurumsal İletişim 13

1.2. KURUMSAL İLETİŞİM 14

1.2.1. Kurumsal İletişim Kavramı 15

1.2.2. Kurumsal İletişimin Sınıflandırılması 16

1.2.2.1. Kurum İçi İletişim 17

1.2.2.2. Kurum Dışı İletişim 22

1.2.2.2.1. Yönetişim İletişimi 23

1.2.2.2.2. Örgütsel İletişim 23

1.2.2.2.3. Pazarlama İletişimi 25

1.3. PAZARLAMA İLETİŞİMİ 25

1.3.1. Pazarlama Kavramı, Tarihçesi ve Gelişimi 25
1.3.2. Pazarlama Karması ve Unsurları 38
1.3.3. Pazarlama İletişimi 43
1.3.4. Bütünleşik Pazarlama İletişimi ve Unsurları 44
1.4. MARKALAŞMA 46
1.4.1. Marka Kavramı ve Tarihsel Gelişimi 46
1.4.2. Marka Çeşitleri 50
1.4.2.1. Ticaret Markaları 52
1.4.2.2. Hizmet Markaları 52
1.4.2.3. Garanti Markaları 53
1.4.2.4. Ortak Markalar 53
1.4.3. Markanın Bileşenleri 54
1.4.3.1. Marka Değeri 55
1.4.3.2. Marka İmajı 61
1.4.3.3. Marka Sadakati 62
1.4.3.4. Marka Kimliği 65
1.4.3.4.1. Marka Kimliğinin Kurum Kimliğinin İçindeki Yeri 68

2. KÜRESELLEŞEN DÜNYADA KURUMSAL DİJİTAL İLETİŞİM 73

2.1. KÜRESELLEŞME KAVRAMI VE TARİHÇESİ 73
2.2. KÜRESELLEŞMENİN BOYUTLARI VE SONUÇLARI 79
2.2.1. Ekonomik Boyutu 79
2.2.2. Siyasi Boyutu 80
2.2.3. Kültürel Boyutu 83
2.2.4. Teknolojik Boyutu 86
2.2.5. Küreselleşmenin Sonuçları 87
2.3. KÜRESELLEŞMENİN KURUMSAL MARKAYA ETKİLERİ 89
2.3.1. Küreselleşmenin Markaya Etkisi ve Küresel Marka 91
2.3.2. Küreselleşmenin Marka Kimliği Oluşturma Üzerine Etkisi 93
2.4. KÜRESELLEŞMENİN DİJİTAL PAZARLAMA İLETİŞİMİNE ETKİSİ 94
2.4.1. Dijital Medya Kavramı 96

2.4.2. Dijital Medya Platformları 100
2.4.2.1. Facebook 101
2.4.3.2. Twitter 103
2.4.2.3. Kurumsal Web Siteleri 105
2.4.2.4. YouTube 107
2.4.2.5. Instagram 109
2.4.3. Dijital Medyanın İletişime Etkisi ve Pazarlama İletişiminde Kullanımı 111
2.4.3.1. Dijital Pazarlama Tanımı ve Özellikleri 113
2.4.3.2. Dijital Pazarlama Stratejisi 114
2.4.3.3. Dijital Pazarlamada Sosyal Medya Kullanımı ve Instagram 116
2.4.3.4. Hava Yolu Şirketlerinin Sosyal Medya Kullanımları 120

3. KÜRESELLEŞEN KÜLTÜRLER, KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM VE KÜLTÜREL BOYUTLAR KURAMI 123

3.1. KÜRESELLEŞMENİN KÜLTÜR ÜZERİNE ETKİLERİ 123
3.1.1. Yerel ve Ulusal Kültürlerin Küresel Kültür İle İlişkisi 126
3.1.2. Ortak Kültür için Kültür Üretimi 129
3.1.3. Görsel Kültür 130
3.2. KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM 132
3.3.1. Kültürlerarası İletişimin Küresel Pazarlama Stratejilerindeki Yeri 135
3.2.2. Kültürlerarası İletişim Kuramları 138
3.2.3. Kültürler Boyutlar Kuramının Disiplinler İçindeki Yeri 143
3.3. GEERT HOFSTEDE'İN KÜLTÜREL BOYUTLARI 145
3.3.1. Bireysellik-Kolektiflik 148
3.3.2. Güç Mesafesi (Aralığı) 149
3.3.3. Erillik-Dişillik 150
3.3.4. Belirsizlikten Kaçınma 151
3.3.5. Uzun Vadeli Oryantasyon 152
3.3.6. Heveslilik-Kısıtlılık 154

4. KÜRESEL HAVA YOLU ŞİRKETLERİNİN DİJİTAL PAZARLAMA ARACI OLAN INSTAGRAM'DA KÜLTÜREL BOYUTLARININ FOTOĞRAFLAR ÜZERİNDEN OKUNMASI 155

4.1. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ 155
4.1.1. Nitel Araştırmanın Felsefi Varsayımları ve Dünya Görüşü 156
4.1.2. Problemin İfadesi (Literatür ve Literatürde Eksik Olanlar, Hedef Kitle İçin Çalışmanın Önemi) 157
4.1.3. Araştırmanın Konusu 158
4.1.4. Araştırmanın Amacı 159
4.1.5. Araştırmanın Soruları 160
4.1.6. Araştırmanın Varsayımları 160
4.1.7. Araştırmacının Rolü 162
4.1.8. Araştırmanın Yöntemi ve Modeli 162
4.1.9. Veri Toplama Yöntemleri 163
4.1.10. Araştırmanın Evren ve Örneklemi 164
4.1.11. Araştırmanın Kısıtları 166
4.1.12. Bulguların Geçerliliğini Sağlama 167
4.1.13. Çalışmanın Beklenen Etkisi 167
4.2. İÇERİK ANALİZİ KODLAMALARI VE BÖLGESEL BİRİNCİLİK ELDE EDEN KÜRESEL HAVA YOLLARINA AİT NİCEL VE NİTEL BULGULAR 168
4.2.1. Etiyopya Hava Yolları 172
4.2.1.1. Etiyopya Hava Yolları Tema Kodlamaları 174
4.2.2. Singapur Hava Yolları 180
4.2.2.1. Singapur Hava Yolları Tema Kodlamaları 183
4.2.3. Lufthansa Hava Yolları 189
4.2.3.1. Lufthansa Hava Yolları Tema Kodlamaları 192
4.2.4. Avianca Hava Yolları 197
4.2.4.1. Avianca Hava Yolları Tema Kodlamaları 200
4.2.5. Kanada Hava Yolları 205
4.2.5.1. Kanada Hava Yolları Tema Kodlamaları 207
4.2.6. Katar Hava Yolları 213
4.2.6.1. Katar Hava Yolları Tema Kodlamaları 214

4.2.7. Türk Hava Yolları 220
4.2.7.1. Türk Hava Yolları Tema Kodlamaları 222
4.3. ÜLKELERİN ULUSAL KÜLTÜREL BOYUTLARI İLE KÜRESEL HAVA YOLU ŞİRKETLERİNİN KÜLTÜREL BOYUTLARININ KARŞILAŞTIRILMASI 228
4.3.1. Etiyopya Kültürel Boyutları ile Hava Yolu Kültürel Boyutları Karşılaştırılması 229
4.3.2. Singapur Kültürel Boyutları ile Hava Yolu Kültürel Boyutları Karşılaştırılması 231
4.3.3. Almanya Kültürel Boyutları ile Hava Yolu Kültürel Boyutları Karşılaştırılması 233
4.3.4. Kolombiya Kültürel Boyutları ile Hava Yolu Kültürel Boyutları Karşılaştırılması 235
4.3.5. Kanada Kültürel Boyutları ile Hava Yolu Kültürel Boyutları Karşılaştırılması 237
4.3.6. Katar Kültürel Boyutları ile Hava Yolu Kültürel Boyutları Karşılaştırılması 239
4.3.7. Türkiye Kültürel Boyutları ile Hava Yolu Kültürel Boyutları Karşılaştırılması 241
4.4. KÜRESEL HAVA YOLLARININ KÜLTÜREL BOYUTLARIN KARŞILAŞTIRILMASI 243
4.4.1. Güç Aralığı Boyutunun Karşılaştırılması 243
4.4.2. Bireysellik Boyutunun Karşılaştırılması 244
4.4.3. Erillik Boyutunun Karşılaştırılması 245
4.4.4. Belirsizlikten Kaçınma Boyutunun Karşılaştırılması 246

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 247

KAYNAKÇA 257

ÖZ GEÇMİŞ 281

KAYNAKÇA

1. Kitaplar

Aaker, David A (1991). Managing Brand Equity – Capitalizing On The Value Of Brand Name. New York: Free Press.

Aaker, David A (2010). Markalama – Başarıya Ulaştıran 20 Temel İlke. İstanbul: MediaCat Yayınları.

Aaker, David A. (2016). Güçlü Markalar Yaratmak. İstanbul: MediaCat Yayınları, 4. Baskı.

Adıgüzel, Muhittin (2011). Ekonomik, Kültürel ve Politik Küreselleşme ve Sonuçları. Ankara: Nobel Yayınları.

Adorno, Theodor W. (2016). Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi. İstanbul: İletişim Yayınları.

Ak, Mehmet (2011). Marka Yönetimi ve İmaj. İstanbul: Kültür Sanat Basımevi.

Akıncı, Z. Beril (2003). Kurum Kültürü ve Örgütsel İletişim, İstanbul: İletişim Yayınları.

Akıncı Vural, Beril, Gül Coşkun (2007). Örgüt Kültürü. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Akıncı Vural, Beril, Mikail Bat (2013). Kurumsal İletişim. İstanbul: İletişim Yayınları.

Aktan, Coşkun Can, Hüseyin Şen (1999). Globalleşme, Ekonomik Kriz ve Türkiye. Ankara: TOSYÖV Yayınları.

Albeni, Mesut, Ömer Eroğlu (2002). Küreselleşme, Ekonomik Krizler ve Türkiye. Isparta: Bilim Kitabevi.

Altunışık, Remzi (2009). "Turizm İşletmeleri." Şu kitapta: Ed. Cevdet Avcıkurt, Şehnaz Demirkol ve Burhanettin Zengin. Turizm İşletmelerinin Pazarlamasında 7P ve 7C. İstanbul: Değişim Yayınları.

Arkan, Sabih (1997). Marka Hukuku. Ankara: Yetkin Hukuk Yayınları.

Arnheim, Rudolf (2015). Görsel Düşünme. (Çev. R. Öğdül) İstanbul: Metis Yayınları.

Arslantepe, Mehmet (2018). "Görsel Kültür Üzerine." Şu kitapta: Ed. Mehmet Arslantepe. Görselliğin Kültürü. Kocaeli: Umuttepe Yayınları

Babür Tosun, Nurhan (2017). Marka Yönetimi. İstanbul: Beta Yayınları.

Bağlam, E. Fuat (1999). Radikal Demokrasi ve Türkiye. Ankara: Bağlam Yayınları.

Baldini, Massimo (2000). İletişim Tarihi. İstanbul: Avcıol Basım Yayın.

Berger, John (2014). Görme Biçimleri. (Çev. Y. Salman). İstanbul: Metis Yayınları. 5thuy67

Bernstein, David (1984). Company Image and Reality: A Critique of Corporate Communications. London: Holt, Rinehart and Winston Publishing.

Bernstein, J. M. (2016). "Araçsal Akıl ve Kültür Endüstrisi." Şu kitapta: Theodor W. Adorno. Kültür Endüstrisi ve Kültür Yönetimi. İstanbul: İletişim Yayınları.

Bozkurt, İzzet (2004). İletişim Odaklı Pazarlama. İstanbul: MediaCat Yayınları.

Cateora, Philip R., Pervez N. Ghauri (2000). International Marketing: European Edition. England: McGraw-Hill Higher Education.

Chaffey, Dave, Paul Russell Smith (2013). E-Marketing Excellence: Planning and Optimizing Your Digital Marketing. London: Routledge.

Creswell, John W. (2016) Araştırma Deseni Nitel Nicel ve Karma Yöntemler (Çev. S. B. Demir). Ankara: Eğiten Kitap.

Curran, James (2002). Media and Power. New York: Academic Press.

Davutoğlu, Ahmet (2004). Küresel Bunalım. İstanbul: Küre Yayınları.

Deal, Terrence A., Allan A Kennedy. (2000). Corporate Cultures. New York: Basic Books.

Dholakia, Utpal and Richard P. Bagozzi (2001). Consumer Behavior in Digital Environments. New York: John Wiley & Sons.

Dienel, Hans Liudger (1998). "Lufthansa: Two German Airlines." Şu kitapta: Ed. Hans Liudger Dienel, Peter Lyth. Flying the Flag European Commercial Air Transport since 1945. Londra: Palgrave Macmillan, 87-125.

Dulupçu, Murat Ali (2001). Küresel Rekabet Gücü Türkiye Üzerinde Bir Değerlendirme. Ankara: Nobel Yayınları.

Elden, Müge (2009). Reklam Yazarlığı. Ankara: İletişim Yayınları.

Elden, Müge. (2015). Reklam ve Reklamcılık. İstanbul: Say Yayınları.

Elden, Müge ve Sinem Yeygel (2016). Kurumsal Reklamın Anlattıkları. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Elliot, Richard and Larry Percy (2007). Strategic Brand Management, New York: Oxford University Press.

Ercan, Murat (2010). Küreselleşme ve Türkiye'ye Etkileri. Ankara: Nobel Yayınları

Eren, Erol (2002). Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası. İstanbul: Beta Yayınları.

Ersoy, F. Nezihe (2009). Pazarlama Yönetimi. Eskişehir: Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.

Ersoy, Hamit ve Lale Ersoy (2002). Küreselleşen Dünyada Bölgesel Oluşumlar ve Türkiye. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Farina, İpek (2013). "Küresel Pazarlama". Şu kitapta: Ed. Sevgi Ayşe Öztürk ve Nezihe Figen Ersoy. Küresel Pazarlama. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2-31.

Freund, Gisèle (2016). Fotoğraf ve Toplum. (Çev. Ş. Demirkol) İstanbul: Sel Yayıncılık.

Giddens, Anthony (2000). Sosyoloji. Ankara: Ayraç Yayınevi.

Goldin, Ian, Kenneth Reinert (2006). Globalization for Development: Trade, Finance, Aid, Migration, and Policy. Washington, DC: World Bank and Palgrave Macmillan.

Goodman, Michael B. (1994). Corparate Communication Theory and Practice. New York: State University of New York Publishing.

Göksel, Bülent, Füsun Kocabaş ve Müge Elden (1997). Pazarlama İletişimi Açısından Halkla İlişkiler ve Reklam. Ankara: Yayınevi Yayıncılık.

Gökşin, Emre (2017). Dijital Pazarlama Temelleri. İstanbul: Abaküs Yayınları

Gudykunst, W. B. (2003). Cross-cultural and Intercultural Communication. California: Sage Publications.

Gudykunst, William. B. (Ed.). (2005). Theorizing about Intercultural Communication. California: Sage Publications.

Gundlach, Gregory T (2005). "The American Marketing Association's New Definition of Marketing Perspectives on It's Implications for Scholarship and the Role and Responsibility of Marketing and Society". Şu kitapta: Ed. Jeff Langenderfer. Marketing and Public Policy Conference Proceedings. Chicago, USA: American Marketing Association.

Günsoy, Bülent (2006). Küreselleşme Bir Varoluş Çözümlemesi. Bursa: Ekin Kitabevi.

Gürgen, Haluk (1997). Örgütlerde İletişim Kalitesi. İstanbul: Der Yayınları.

Güvenç, Nazım (1998). Globalizm. İstanbul: BDS Yayınları.

Güzelcil, Ebru (1999). Küreselleşme ve İşletmelerde Değişen Kurum İmajı. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Hiebert, Ray Eldon, Donald F. Ungurait and Thomas W. Bohn (1988). Mass Media: An Introduction to Modern Communication. New York, USA: Longman.

Hirst, Paul ve Grahame Thompson (2001). Küreselleşme Sorgulanıyor. (Çev. Ç. Erdem ve E. Yücel). Ankara: Dost Kitabevi.

Hofstede, Geert, Gert Jan Hofstede, Michael Minkov (2010). Cultures and Organizations: Software of the Mind. New York: McGrawHill.

Hollis, Nigel (2011). Küresel Marka, Dünya Pazarında Kalıcı Marka Değeri Yaratma. (Çev. A. Kuruoğlu, vd.) İstanbul: Brand Age Yayınları.

Ind, Nicholas (1992). The Corporate Image: Strategies for Effective Identity Programmes. London: Kogan Page.

İçöz, Orhan (2001). Turizm İşletmelerinde Pazarlama. Ankara: Turhan Kitabevi.

İnce, Mehmet Enes (2013). Kurum Kimliği. Konya: Konya Ticaret Odası Etüd Araştırma Servisi.

Karahan, Kasım (2000). Hizmet Pazarlaması. Kayseri: Beta Yayınları

Karahan, Sami (1999). Ticari İşletme Hukuku. Konya: Mimoza Yayıncılık.

Karpat Aktuğlu, Işıl (2014). Marka Yönetimi – Güçlü ve Başarılı Markalar için Temel İlkeler. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kazgan, Gülten (2015). Küreselleşme ve Ulus-Devlet: Yeni Ekonomik Düzen. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kemaloğlu, Mehmet Murat (2017), Dijital Pazarlama. İstanbul: İş Bankası.

Kirk, Jerome and Marc L. Miller (1986). Qualitative Research Methods: Reliability and Validity in Qualitative Research. Newbury Park, CA: SAGE Publications, Inc.

Kleinfeld, Klaus (1992). Corporate Identity und Strategische Unternehmensführung. Berlin: Akademischer Verlag.

Knapp, Duane E. (2000). Marka Aklı (Çev. A. Tuna Akartuna). İstanbul: MediaCat Yayınları.

Koç, Erdoğan (2013). Tüketici Davranışı ve Pazarlama Stratejileri. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Kongar, Emre (2002). Küresel Terör ve Türkiye. Ankara: Remzi Kitabevi.

Kotler, Philip (2000). Kotler ve Pazarlama – Pazarlama Yaratmak, Pazar Kazanmak ve Pazara Egemen Olmak (Çev. A. Özyağcılar). İstanbul: Aura Kitapları.

Kotler, Philip and Kevin Lane Keller (2016). Marketing Management. Harlow: Pearson Education Limited.

Kotler, Philip, Veronica Wong, John Saunders vd. (2005). Principles of Marketing. Harlow: Pearson Education Limited.

Köktürk, Mehtap, Müge Sümerşan Yalçın, Emine Çobanoğlu (2008). Kurum İmajı Oluşumu ve Ölçümü. İstanbul: Beta Basım.

Kurt, Adile Aşkım (Ed.). (2013). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Liebes, Tamar, Elihu Katz (1990). The Export of Meaning: Cross-Cultural Readings of Dallas. New York: Oxford University Press.

Lippincott, A., Walter P. Margulies (1988). America's Global Identity Crisis: Japan and Europe Move Ahead. New York: Lippincott and Margulies Inc.

Liu, Shuang, Zala Volčič, Cindy Gallois (2015). Inroducing Intercultural Communication. London: Sage Publications.

Marchand, Roland (1985). Advertising the American Dream: Making Way for Modernity, 1920-1940. Los Angeles: University of California Press.

Meral, Pınar Seden (2011). Kurumsal Kimlik ve Marka. Ankara: Detay Yayıncılık.

Merriam, Sharan B. (2015). Nitel Araştırma Desen ve Uygulama için Bir Rehber (Çev. S.Turan). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Millman, Debbie (2012). Marka Kültürü – Seth Godin'den Malcolm Gladwell'e Bir Çok Ustanın Görüşü (Çev. Z. Kökkaya). İstanbul: MediaCat Yayınları.

Mirzoeff, Nicholas (1999). An Introduction to Visual Culture. London: Routledge Press.

Mucuk, İsmet (2007). Pazarlama İlkeleri. İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Okay, Ayla (2012). Kurum Kimliği. Ankara: MediaCat Yayınları.

Olins, Wally (1978). The Corporate Personality: An Inquiry into the Nature of Corporate Identity. London: Design Council.

Oluç, Mehmet (2006). Temel Pazarlama Kavramları. İstanbul: Beta Yayınları.

Ong, Walter J. (2003). Sözlü ve Yazılı Kültür (Çev. S. Postacıoğlu Banon). İstanbul: Metis Yayınları.

Özel, Salih (2003). "Küresel Ürünler ve Markalar." Şu kitapta: Prof. Dr. Yüksel Koç Yalkın'a Armağan". Ankara: SBF Basın ve Yayın Yüksekokulu Basımevi, 397-426.

Panocová, Renáta (2020). Theories of Intercultural Communication. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.

Peltekoğlu, Filiz Balta (2016). Halkla İlişkiler Nedir? İstanbul: Beta Yayınları.

Perry, Alycia, David Wisnom (2003). Marka'nın DNA'sı (Çev. Z. Yılmaz). İstanbul: MediaCat Yayınları.

Poroy, Reha ve Hamdi Yasaman (2006). Ticari İşletme Hukuku. İstanbul: Vedat Yayıncılık.

Ritzer, George (2011). Küresel Dünya. (Çev. M. Pakdemir), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Robertson, Roland (1992). Globalization: Social Theory and Global Culture. London: Sage Publication.

Robins, Kevin (2013). İmaj. (Çev. N. Türkoğlu). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Ryan, Damian (2016). Understanding Digital Marketing: Marketing Strategies for Engaging the Digital Generation. London: Kogan Page Publishers.

Sabuncuoğlu, Zeyyat ve Melek Tüz (2001). Örgütsel Psikoloji. Bursa: Ezgi Kitabevi.

Samovar, Larry A., Richard E. Porter, Edwin R. McDaniel vd. (2016). Communication Between Cultures. Boston: Cengage Learning.

Sarı Sezer, Nilüfer (2009). Sınır Tanımayan Reklam Ortamı Açıkhava Reklamcılığı. İstanbul: Beta Yayınları.

Satılmış, Ünal (2010). Uluslararası Pazarlama. İstanbul: Kum Saati Yayınları.

Seggie, Fatma Nevra ve Yasemin Bayyurt (2017). "Nitel Araştırma Yöntemi" Şu kitapta: Ed. Fatma Nevra Seggie, Yasemin Bayyurt. Nitel Araştırma Yöntem Teknik Analiz ve Yaklaşımları. Ankara: Anı Yayıncılık, 11-23.

Smith, Philips (2007). Kültürel Kuramlar. İstanbul: Babil Yayınları.

Stevenson, Nicholas (1999).The Transformation of the Media: Globalization, Morality and Ethics. New York: Longman.

Şimşek, Muhittin (2006). Toplam Kalite Yönetiminde Başarının Anahtarı İnsan Faktörü. İstanbul, Babıali Kültür Yayınları.

Tekinalp, Ünal (2004). Fikri Mülkiyet Hukuku. İstanbul: Vedat Kitapçılık.

Tellan, Derya (t.y.). Kültürlerarası İletişim (2. Ünite). Erzurum: Atatürk Üniversitesi AÖF Yayınları.

Tolon, Metehan, Asude Yasemin Zengin (2016). Bütünleşik Pazarlama İletişimi Yönetimi. Ankara: Detay Yayıncılık.

Torlak, Ömer ve Remzi Altunışık (2009). Pazarlama Stratejileri Yönetsel Bir Yaklaşım. İstanbul: Beta Yayınları.

Van Dijk, Jan (2016). Ağ Toplumu (Çev. Ö. Sakin). İstanbul: Kafka Yayınları.

Varinli, İnci ve Kahraman Çatı (2008). Güncel Pazarlama Yaklaşımlarından Seçmeler. Ankara: Detay Yayıncılık.

Varol Özden, Çiğdem. (2007). "Kültürel Süreçler, Yerel Kültürler ve Turizm" Şu kitapta: Ed. Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü. Kent ve Bölge Üzerine Çalışmalar Prof. Dr. Orhan Kuntay'a Armağan. Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi, 409-423.

Yasaman, Hamdi (2004). Marka Hukuku: 556 Sayılı KHK Şerhi. İstanbul: Vedat Kitapçılık.

Yeldan, Erdinç (2008). Küreselleşme Kim İçin? İstanbul: Yordam Kitap.

Yıldırım, Ali ve Hasan Şimşek (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, Lerzan A. (2008). Marka Olabilecek İşaretler ve Mutlak Tescil Engelleri. İstanbul: Beta Basım.

Yükselen, Cemal (2013). Pazarlama İlkeler-Yönetim-Örnek Olaylar. Ankara: Detay Yayıncılık.

2. Makaleler, Bildiriler, Diğer Basılı Yayınlar

Aaker, D. A., Erich Joachimsthaler (2000). "The Brand Relationship Spectrum: The Key to the Brand Architecture Challenge". California Management Review, 42(4): 8-23.

Acar, Mustafa (2004). "Küreselleşme mi, Küreselleştirme mi?" Piyasa Dergisi, 12, 2-7.

Ahmadov, Subhan (2019). "Kültürel Küreselleşme Aracı Olarak Sosyal Medyanın Tüketim Toplumuna Etkisi." Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 1 (1), 28-39.

Aktel, Mehmet (2001). "Küreselleşme Süreci ve Etki Alanları." Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6(2), 193-202.

Akyazı, Erhan (2014). "Yeni İletişim Ortamlarında Etkileşim ve Mobil Radyolara Yönelik Bir Araştırma." Marmara İletişim Dergisi, 22, 153-162.

Albay, Nurettin (2010). "Geleneksel Pazarlamadan Yeni Pazarlama Yaklaşımlarına Geçiş Süreci." Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15(2), 213-235.

Alexander, B. K., Lily A. Arasaratnam, Roberto Avant-Mier, Aisha Durham, Lisa Flores, Wendy Leeds-Hurwitz, S. Lily Mendoza, John Oetzel, Joyce Osland, Yukio Tsuda, Jing Yin, Rona Halualani (2014) "Defining and Communicating What "Intercultural" and "Intercultural Communication" Means to Us, Journal of International and Intercultural". Communication, 7:1, 14-37.

Allwood, J., Raplh Schroeder (2000). "Intercultural Communication in a Virtual Environment". Intercultural Communication, 4: 1-15.

Alparslan, A. M., Seher Yastıoğlu, Mehmet Ali Taş (2021). "Role of national culture in happiness: Cultural dimensions-happiness score relationship models". MAKU SOBED, (34): 53-67.

Alshawaf, E., Le Wen (July 2015). "Understanding Digital Reputation on Instagram: A Case Study of Social Media Mavens" [Bildiri]. Proceedings of the 2nd European Conference on Social Media ECSM, Porto, Portugal.

Ardıç Çobaner, Aslıhan (2017). "Kültürlerarası İletişim Çerçevesinden Kültürlerarası Bir Karşılaşma Olarak Sağlık Turizmi". III. Uluslararası Sağlık İletişimi Sempozyumu, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2-3 Kasım 2017 (CD): 334-344.

Arslan, S., Özlem Atalık (2016). "Sosyal Medya Sitelerinde E-sadakat ve Türkiye'de Faaliyet Gösteren Havayolu İşletmelerinde Bir Uygulama". Academic Review of Economics & Administrative Sciences, 9(2): 1-20

Atılgan, Gökhan (2020). "Küreselleşme Süreci ve Ulusal Kültür." Mülkiye Dergisi 34(266), 5-22.

Aydemir, C., Mehmet Kaya (2007). "Küreselleşme Kavramı ve Ekonomik Yönü". Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 6(20): 260-282.

Babacan, Muazzez (1998). "Pazarlama İletişimi: Kavramsal Bir İrdeleme." Pazarlama Dünyası Dergisi, 71, 4-7.

Balay, Refik (2004). "Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim." Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 37(2), 61-82.

Baltacı, A., Ramazan Tiyek, Hüseyin Burgazoğlu (2016). "Örgütsel Bağlılık, Çalışan Performansı ve Motivasyon Faktörleri ile Örgütsel İletişim Arasındaki İlişkinin Sosyal Hizmet İşletmeleri Açısından İncelenmesi". Afyon Kocatepe Üni. Sosyal Bilimler Dergisi, 18(1): 49-77

Baştürk, Faruk (2009). Marka Kişilik Kuramında Arketip Yaklaşımı. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bayar, Fırat (2008). "Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye." Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi, 32, 25-34.

Bayraktar, Süheyla (2017). "Yargıcı ve Mudo City Markalarının Sanal Ortam Temsilleri ve Instagram Örneği." International Journal of Tourism, Economics and Business Sciences, 1(2), 69-80.

Beck, Thorsten (2003). "Financial Dependence and International Trade." Review of International Economics, 11(2), 296-316.

Bello, D. C., Morris B. Holbrook (1995). "Does an Absence of Brand Equity Generalize Across Product Classes". Journal of Business Research, 34(2): 125- 131.

Bitirim Okmeydan, Selin (2020). "Kültürlerarası İletişim Alanındaki Eğilimler: 'Kültürlerarası Iletişim' Başlıklı Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi." TRT Akademi, 5(10), 578-611.

Bonsón, E., Michaela Bednarova, Tomas Escobar Rodríguez (2014). "Corporate YouTube Practices of Eurozone Companies". Online Information Review, 38(4): 484-501.

Boztepe, Hatun (2013). "Halkla İlişkilerin Kurum ile Hedef Kitle Arasında İlişki Oluşturma Amacı ve Kurumsal Web Sayfalarının Diyalojik Halkla İlişkiler Aracı Olarak Kullanımı." Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 20, 86-104.

Buinac, E., Jonatan Lundberg (2015). Instagram as a Marketing Tool: A Case Study About How Companies Communicate Their Brands on Social Media. Degree Project, Luleå University of Technology Department of Business Administration, Technology and Social Sciences, Sweden.

Bulunmaz, Barış (2011)."Otomotiv Sektöründe Sosyal Medyanın Kullanımı ve Fiat Örneği." Global Media Journal Turkish Edition, 2(3), 19-50.

Can, Emel (2007), "Marka ve Marka Yapılandırma." Marmara Üniversitesi, İ.İ.B.F Dergisi, XXII, 232.

Cardon, Peter. W. (2008). "A Critique of Hall's Contexting Model: A Meta-Analysis of Literature on Intercultural Business and Technical Communication." Journal of Business and Technical Communication, 22(4), 399-428.

Ceylan, Selçuk (2010). Bütünleşik Pazarlama İletişiminde Ürün Yerleştirme ve Sinemada Kullanımı. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Chen, Guo-Ming (2005). "A Model of Global Communication Competence." China Media Research, 1, 3-11.

Cheng Boon, L., Shaheen Mansori, Tat Huei Cham (2007). "The Associations Between Service Quality, Corporate Image, Customer Satisfaction, and Loyalty: Evidence From the Malaysian Hotel Industry". Journal of Hospitality Marketing & Management, 23(3): 314-326.

Chu, S., Hean Tat Keh (2006). "Brand Value Creation: Analysis of The Interbrand-Business Week Brand Value Rankings". Market Lett, 17(4): 323-331.

Common, Richard K. (1998). "Convergence and Transfer: A Review of the Globalisation of New Public Management." International Journal of Public Sector Management, 11(6), 440-450.

Cyr, D., Khaled Hassanein, Milena M. Head, Alex Ivanov (2007). "The Role of Social Presence in Establishing Loyalty in e-Service Environments". Interacting with Computers, 19(1): 43-56

Çakır, H., Hakan Topçu (2006). "Bir İletişim Dili Olarak İnternet". Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(19): 71-96.

Çavuş, Ş., Arzu Gürdoğan (2008). "Örgüt Kültürü ve Örgütsel Bağlılık İlişkisi: Beş Yıldızlı Bir Otel İşletmesinde Araştırma". Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, (1): 18-34.

Çelik, Mehmet Yunus (2012). "Boyutları ve Farklı Algılarıyla Küreselleşme." Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (32), 57-73.

Çetin, Beyzade Nadir (2008). Küreselleşme Olgusunun Farklı Boyutlarıyla Toplumsal Yansıması: Küreselleşme Karşıtı Hareketler. Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Çipli, Çiğdem (2008). Pazarlama Karması Elemanlarının Marka Değeri Üzerine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze.

Çüçen, A. Kadir (2005). "Kültür, Uygarlık, Evrensellik ve Çok-Kültürlülük." Kaygı. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, 4, 111-115.

Dahl, Stephan (2004). "Cross-cultural advertising research: what do we know about the influence of culture on advertising?" London: Middlesex University, Business School.

Demirel, Simge Deniz (2018). "Dijital Medyada Haber Üretim Sürecinde Okuyucu Odaklılık." Journal of International Social Research, 11(55), 824-831.

Deneçli, Ceyda (2013). "Küresel Markalar, Yerellik ve Kültürel Göstergeler." The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication - TOJDAC January Volume 3(1), 1-11.

Dervişoğlu, Ahmet (2013). Küreselleşme Sürecinde Yeni Kamu Yönetimi Çerçevesinde Türkiye'de Sağlık Sektörünün Yeniden Yapılanması. Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.

Diker E., Mehmet Nejat Özüpek (2013). "İletişim Fakültesi Öğrencilerinin Cep Telefonu Markalarına Yönelik İmaj Algısı: Nokia ve Samsung Örneği". E-Journal of New World Sciences Academy, 8(1): 100-120.

Doğan, Eda (2015). Siyasal Reklamlarda Hofstede'nin Kültürel Boyutlarının Kullanımı: 2014 Türkiye Cumhurbaşkanlığı Seçimi." İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (48), 39-65.

Dowling, Grahame R. (1986). "Managing Your Corporate Images." Industrial Marketing Management, 15(2), 109-115.

Downey, Stephen M. (1987). "The Relationship Between Corporate Culture and Corporate Identity." Public Relations Quarterly, 31(4), 7-12.

Dulupçu, Murat Ali (1999). "Küreselleşmede Marjinalleşen Ulusal Ekonomi." SDÜ İİBF Dergisi, 4, 15-32

Dutak Pamir, İlknur (2011). Ekonomik Küreselleşme Sürecinde Türkiye'nin Küresel Lojistik Üs ve Lojistik Mükemmeliyet Merkezi Olmasına Yönelik Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Ehtiyar, Reha (2003). "Kültürel Sinerji: Uluslararası İşletmelere Yönelik Kavramsal Bir İrdeleme." Akdeniz İİBF Dergisi, 5, 66-78.

Eisenhart, Tom (1993). "Telemarketing Takes Quantum Leap." Advertising Age's Business Marketing, 78(9), 75-76.

Ellison, N. B., Charles Steinfield, Cliff Lampe (2007). "The Benefits of Facebook "Friends:" Social Capital And College Students' Use of Online Social Network Sites". Journal Of Computer-Mediated Communication, 12(4): 1143-1168.

Engin, E., Burcu Eker Akgöz (2016). "Belediyelerin Web Sitelerinin Diyalojik İletişim Açısından Analizi". Atatürk İletişim Dergisi, (10): 91-110.

Ercan, M., Simge Aksu (Kasım 2012). "Lüks Marka İletişiminde Sosyal Medya Kullanımı: Gucci Ve Vakko Örneği" [Bildiri]. Türkiye'de İnternet Konferansı, Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi, Eskişehir.

Erdem, Ali Rıza (2003). "Üniversite Kültüründe Önemli Bir Unsur: Değerler." Değerler Eğitimi Dergisi, 1(4), 55-72.

Eser, Z., Selay Ilgaz Sümer (2006). "Pazarlama Karması Mal ve Hizmetler için Tüketiciler Tarafından Nasıl Değerlendirilir? Betimleyici Bir Araştırma". Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 8(3): 111-132

Evin, Hakan (2012). "Yeni Denen Eski Bir Oyun: Küreselleşme." Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi, 3(04), 59-80.

Farquhar, P. H. (1989). "Managing Brand Equity." Marketing Research, 1(3), 24-33.

Hamad, M. A. F., A., Al-Kwifi, O.S., U Ahmed, Z. and Khoa Tran, D. (2021), "Qatar Airways: Building a Global Brand", Journal of Economic and Administrative Sciences, 37(3): 319-336.

Hartt, C. M., Albert J. Mills, Jean Helms Mills et al. (2014). "Sense-Making and Actor Networks: The Non-Corporeal Actant and the Making of an Air Canada History". Management & Organizational History, 9(3): 288-304.

Fischer, E., Stephen J. Arnold (1994). "Sex, Gender Identity, Gender Role Attitudes, and Consumer Behavior". Psychology & Marketing, 11(2): 163-182.

Friedman, Ted (1997). Apple's 1984: The Introduction of the Macintosh in the Cultural History of Personal Computers [Bildiri]. Society for the History of Technology Convention, Pasadena, California, USA.

Gemci, R., Gamze Gülşen, F. Müge Kabasakal (2009). "Markalar ve Markalaşma Şartları". Uludağ Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi, 14(1): 109.

Gezgin, Suat (2005). "Küreselleşmenin Medya ve Toplum Üzerindeki Etkileri (Bölüm II)." İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (22), 9-12.

Gillen, D. W., Tae H. Oum, and Michael W. Tretheway. (1989). "Privatization of Air Canada: Why it is necessary in a deregulated environment". Canadian Public Policy/Analyse de Politiques, 285-299.

Gleason, Philip (1983). "Identifying Identity: A Semantic History". The Journal of American history, 69(4), 910-931.

Göktaş, B., İnci Erdoğan Tarakçı (2018). "Bir Tutundurma Aracı Olarak Reklamın Sosyal Medyada Uygulamalarına Yönelik Bir Araştırma: Instagram Örneği". Girişimcilik İnovasyon ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi, 2(3): 50-67.

Göngen, Mehmet Ali (2013). "Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu Küreselleşmeyi Yöneten Üç Ana Kurum: IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü." Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2013(29), 117-134.

Gray, E. R., John M.T. Balmer (1998). "Managing Corporate Image and Corporate Reputation". Long Range Planning, 31(5): 695-702.

Gray, K. R., Kimball P. Marshall, (1998). "Kenyan and Korean Management Orientations on Hofstede's Cultural Values". Multinational Business Review, 6(2): 79.

Guidry, J. P. D., Marcus Messner, Yan Jin vd. (2015). "From #mcdonaldsfail to #dominossucks: An Analysis of Instagram Images about the 10 Largest Fast Food Companies". Corporate Communications: An International Journal, 20(3): 344-359.

Güçlü, Nezahat (2003). "Stratejik Yönetim." Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 23(2), 61-85.

Gülseven Gülen (2019). Kurumsal İletişim Perspektifinden Güçlü Bir Kurumsal İmajın Oluşturulmasında Çalışan Motivasyonunun Önemi. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Gürbüz Güngör, Esin (2017). "Paris Sözleşmesi Kapsamında Tanınmış Markaların Sınai Mülkiyet Kanunu'na Göre Korunması." Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, 16. Ulusal İşletmecilik Kongresi, 293-310.

Güz, N., Ceren Yegen (2017). "Ölü Canlar'dan Instagrama: Kimlik Ve Statü Sahibi Olmanın Allomorfizmi Üzerine". İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 1(45): 103-123.

Güzel, Mehmet (2006). "Küreselleşme, İnternet ve Gençlik Kültürü." Küresel İletişim Dergisi, 1(1), 1-16.

Halis, Büşra (2012). "Tüketimin Değisen Yüzü: Elektronik Ticaret Uygulamaları ve Sosyal Paylaşım Ağlarının Rolü." Tarih Kültür ve Sanat Arastırmaları Dergisi, 1(4), 149-160.

Hart, W. B., Everett M. Rogers, Yoshitaka Miike (2002). "Edward T. Hall and the History of İntercultural Communication: the United States and Japan". Keio Communication Review, (24): 3-26.

Hepkon, Zeliha (2003). "Kurumsal Kimlik İnşasını Belirleyen Faktörler: Bir Literatür Taraması." İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi, 4, 175-211.

Hesen, C. P. G. (2019). The differences between companies from collectivistic and individualistic cultures regarding the use of response strategies and response styles to online consumer complaints. Yüksek Lisans Tezi, Radboud University Master Communicate International Business Communication, Nijmegen, Hollanda.

Hofstede, Geert (2011). "Dimensionalizing Cultures: The Hofstede Model in Context." Online Readings in Psychology and Culture, 2(1), 1-26.

İçli, Gönül (2001). "Küreselleşme ve Kültür." C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, 25(2), 163-172.

İsen, İlyas (2013). Bir Şehrin Markalaşması ve Şehir Pazarlaması Açısından İncelenmesi: Örnek Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

Ilgaz Sümer, S., Zeliha Eser (2006). "Pazarlama Karması Elemanlarının Evrimi". Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(1): 165-186.

Jacobsen, Michael (1995). "National Cultures And Local İdentities: Cultural Persistency in the Face of Papua New Guinean National Encompassment." Ethnos, 60(1-2), 81–98.

Jacoby, J., David B. Kyner (1973). "Brand Loyalty vs. Repeat Purchasing Behavior". Journal of Marketing Research, 10(1): 1-9.

Jansen, B. J., Mimi Zhang, Kate Sobel, vd. (2009)."Twitter power: Tweets as Electronic Word of Mouth". Journal of the American Society for Information Science and Technology, 60(11): 2169-2188.

Jensen, Iben (2003). "The Practice of Intercultural Communication." Journal of Intercultural Communication, 20(6).

Joseph, Hannah (2016). "A Study on the Effectiveness of Integrated Marketing Communication on Different Brands of Gold Jewellery." International Journal of Research in Commers Management, 7(9), 77 – 82.

Kamakura, W. A., Gary J. Russell (1993). "Measuring Brand Value with Scanner Data". International Journal of Research in Marketing, 10(1): 9-22.

Kandil G., İlkut Elif (2014). Finansal Açıdan Marka Değerleme ve Marka Değerinin Hissedar Değeri Üzerine Etkisi: BİST'te İşlem Gören Firmalar Üzerine Bir Araştırma. Doktora Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

Kangal, Ebru (2009). Kurumsal kimlik ve imaj oluşturmada Halkla İlişkilerin Rolü ve Önemi: Sivas Belediye Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Karaca, Mehmet (2015). "Küresel Dünyada Kültürler Arası İletişim ve Değişen Medyanın Rolü." Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (13), 134-157.

Karaçor, Süleyman (2013). "İnternetin Uluslararası Pazarlamada Kültürel Farklılıkları Aşmada Rolü ve Etkisi: Konya'daki İhracatçı Firmalar Üzerine Bir Uygulama." Selçuk İletişim, 4 (4), 194-202.

Karamustafa, Gülsün (1980). Sanat Akımlarının Güncel İşlevselliğe Dönüşmesi Sürecinde Resim-Afiş Etkileşmesi. Asistanlık Yeterlilik Tezi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, İstanbul

Kartal, B., Canan Ay (2004). "Globalizasyonun Çok Uluslu İşletmelerin Pazarlama ve Yönetimine Etkileri". Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 11(2): 11-26.

Kartarı, Asker (1999). "Kültürlerarası İletişim ve Bir Araştırma Projesi." Folklor / Edebiyat,1(7), 19-26.

Kaufman-Scarborough, Carol (2017). "Monochronic and Polychronic Time." The International Encyclopedia of Intercultural Communication, 1-5.

Kayğusuz, İbrahim (2011). Küreselleşme Sürecinin Yerel Kültürler Üzerindeki Etkisi: Konya Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Keser, A., Kılıç, Burak (2019). "Seçim Sistemleri Ve Kültür Boyutları: OECD ve AB Ülkeleri Örneği". Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD), 11(21), 487-506.

Keskin, S., Mehmet Baş (2015). "Sosyal Medyanın Tüketici Davranışları Üzerine Etkisinin Belirlenmesi". Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 17(3): 51-69."

Khan, S., Owais Mufti (2007). "The Hot History & Cold Future of Brands". Journal of Managerial Sciences, 1(1): 75-87.

Kemp, Sharon, and Larry Dwyer. (2003). "Mission Statements of International Airlines: A Content Analysis". Tourism Management, 24(6): 635-653.

Kocabaş, Füsun (2005). "Değişime Uyum Sürecinde İç ve Dış Örgütsel İletişim Çabalarının Entegrasyonu Gerekliliği." Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(13), 247-252.

Koçak Alan, A., Ebru Kabadayı Tümer, Tuğbay Erişke (2018). "İletişimin Yeni Yüzü: Dijital Pazarlama ve Sosyal Medya Pazarlaması". Electronic Journal of Social Sciences, 17(66): 493-504.

Kuang-Jung, C., Chen Mei-Liang, Liu Chu-Mei, vd. (2015). "Integrated Marketing Communication, Collaborative Marketing, and Global Brand Building in Taiwan". International Journal of Organizational Innovation, 7(4): 99-107.

Kluver, R. (2000). "Globalization, Informatization, and Intercultural Communication." American Journal of Communication, June.

Kuyucu, Mihalis (2016). "Instagram Radyonun Gizemini Öldürdü Mü? Radyo Kanalları ve Radyo Programcılarında Instagram Kullanımı." Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi, 4(7), 69-97.

Küçük, Ferit (2005). "Kurum İmajı Açısından Kurumsal İletişim." Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi, 3(2), 45-52.

Lassar, W., Mittal, B. and Sharma, A. (1995). "Measuring Customer-Based Brand Equity". Journal of Consumer Marketing, 12 (4): 11-19.

Luxton, S., Mike Reid, Felix Mavondo (2015). "Integrated Marketing Communication Capability and Brand Performance". Journal of Advertising. 1(44): 37-46.

Mahiroğulları, Adnan (2010). "Küreselleşmenin Kültürel Değerler Üzerine Etkisi." Journal of Social Policy Conferences, (50), 1275-1288.

Markwick, N., Chris Fill (1997). "Towards a Framework for Managing Corporate Identity". European Journal of Marketing, 31(5-6): 396-409.

Melewar, T. C., Elif Karaosmanoğlu (2006). "Seven Dimensions of Corporate Identity: A Categorisation from the Practioners's Perspective". European Journal of Marketing, 40(7/8): 848-869.

Merritt, Ashleigh. (2000). "Culture in the cockpit: Do Hofstede's Dimensions replicate?" Journal of Cross-Cultural Psychology, 31(3), 283-301.

Milgrom, P., John Roberts (1986). "Price and Advertising Signals of Product Quality". Journal of Political Economy, 94(4): 796-821.

Moon, Dreama G. (1996). "Concepts of "Culture": Implications for Intercultural Communication Research." Communication Quarterly, 44(1), 70-84.

Morales, Dagoberto Páramo (2005). "Ethnomarketing, the Cultural Dimension of Marketing." Pensamiento & Gestión, (18), 177-206.

Nacar, R., Nimet Uray (2015). "Küresel Tüketici Kültürü Kavramıyla Birlikte Değişen Pazar Bölümlendirme Yaklaşımları: Uluslararası Pazarlama Literatürüne Bakış". Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 4 (8): 81-89.

Nezakati, H., Mimi Liana Abu, Cowan Toh (2011). "Exploring Hierarchy Situation of 4A Marketing Mix on Malaysia's Fast Food Restaurants". World Applied Sciences Journal, 15(8): 1157-1167.

Okazaki, Shintaro (2005). "Mobile Advertising Adoption by Multinationals: Senior Executives' Initial Responses." Internet Research Journal, 15(2), 160-180.

Okazaki, S., Charles R. Taylor, (2013). "Social Media and International Advertising: Theoretical Challenges and Future Directions". International Marketing Review, 30(1): 56-71.

Olins, Wally (1991). "The Power of Corporate Identity." World Executive Digest, 34(9), 34-42.

Oum, T. H., and Anming Zhang. (2001). "Key Aspects of Global Strategic Alliances and the Impacts on the Future of Canadian Airline Industry." Journal of Air Transport Management, 7(5): 287-301.

Öksüz, Burcu (2011). "E-işe Alım Sürecinde Kurumsal Web Sitelerinin Kullanımı ve Konu Üzerine Bir Araştırma." Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 7(14), 267-283.

Öndoğan, Ece Nüket (2002). "Türkiye'de İşlenmiş İthal Gıda Ürünleri Pazarlaması". Ege Akademik Bakış Dergisi, 2(2), 93-104.

Öymen Kale, Gözde (2016). "Marka İletişiminde Instagram Kullanımı." The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication – TOJDAC, 6(2), 119-127.

Özdemir, İlker (2011). "Kültürlerarası İletişimin Önemi." Folklor/ Edebiyat, 17 (66), 29-38.

Özden, Havva (2006). Değer Odaklı Pazarlamada Pazarlama İletişiminin Rolü Üzerine Bir Çalışma. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Özeltürkay, E., Sezen Bozyiğit Yaşa, Murat Gülmez (2017). "Instagram'dan Alışveriş Yapan Tüketicilerin Satın Alma Davranışları: Keşifsel Bir Çalışma". Öneri Dergisi, 12(48): 175-198.

Özgen, Ö., Kamile Elmasoğlu (2016). "Sosyal Medya ve Marka İletişimi: Havayolu Şirketlerinin Twitter Kullanımına Yönelik Bir Araştırma". İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, (43): 181-202.

Özgül, Nermin (2008). Bütünleşik Pazarlama İletişiminde Gerilla Pazarlama Stratejilerinin Kullanılması. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Öztürk, E., Gül Şener, H. Kemal Süher (2016). "Sosyal Medya Çağında Ürün Yerleştirme: Instagram ve İnstabloggerlar Üzerine Bir İçerik Analizi". Global Media Journal TR Edition, 6(12): 355-386.

Öztürk, Gülay (2006). "Logonun Kurum Kimliği Üzerindeki Etkisi." İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5(9), 1-17.

Öztürk, Gülay (2017). "Sözlü İletişimden Matbaaya: İletişim Devrimleri ve Toplum", The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication – TOJDAC, 7(2), 317-327.

Öztürk, M. C., Mine Ayman (2007). "Web Sayfalarının Halkla İlişkiler Amaçlı Kullanımı". Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, 4(4): 57-66

Özütürk, Murat (2007). Pazarlama Stratejileri Karması ve Pazar Odaklılık İle Firma Performansı İlişkisi; Endüstriyel Mutfak Sektöründe Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Page, Ruth (2014). "Saying 'Sorry': Corporate Apologies Posted on Twitter", Journal of Pragmatics, 62, 30-45.

Parekh, Bhikhu (1995). "The Concept of National Identity." Journal of Ethnic and Migration Studies, 21(2), 255-268.

Prinz, Michael (2015). "Investigation of the Impact of National Culture on IT-Governance: An Explorative Study Contrasting German and Japanese National Culture" [Bildiri]. Twenty-first Americas Conference on Information Systems, Puerto Rico.

Raggio, R. D., Robert P. Leone (2007). "The Theoretical Separation of Brand Equity and Brand Value: Managerial Implications for Strategic Planning". Journal of Brand Management, 14(5): 380-395.

Rüstemov, Yusuf (2004). "Küreselleşmenin Sosyo-Ekonomik ve Siyasal Sorunları." Istanbul Journal of Sociological Studies, (29), 1-9.

Salman, G., Erhan Eroğlu (2017). "Sosyal Medyada Kurum Kimliği Yönetimi: Türkiye'nin En Büyük 500 Şirketi Üzerine Bir Araştırma". Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 5(1): 525-547.

Saran, M., Selin Bitirim Okmeydan(2012). "Hofstede'nin Kültürel Boyutlar Kuramına Göre Kültürlerarası Farklılıkların Yönetiminde Halkla İlişkiler ve İletişim". 2. Uluslararası İletişim Sempozyumu, Yeni İletişim Teknolojileri ve Toplumsal Dönüşüm. Bişkek: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları:157: 1084-1097.

Sarı, Engin (2004). "Kültürlerarası İletişim: Temeller, Gelişmeler, Yaklaşımlar." Folklor/Edebiyat, X(29), 1-31.

Sarıtaş, A., Mesude Canan Öztürk (2018). "Kültürel Boyutlar Kuramı Değerlerinde Değişim: Türkiye'nin Krizlere Verdiği Tepkilerin Sorgulanması". Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, 11(1): 125-145.

Sarıtaş, Tufan (2017). Türkiye'de Ekonomik, Sosyal ve Politik Küreselleşme Süreci ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Analizi, Doktora Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstisüsü, Bilecik.

Sawyer, R., Guo-Ming Chen (2012). "The Impact of Social Media on Intercultural Adaptation." Intercultural Communication Studies, 21 (2), 151-169.

Sharmin, F., Mohammad Tipu Sultan, Dake Wang, Alina Badulescu, Benqian Li (2021). "Cultural Dimensions and Social Media Empowerment in Digital Era: Travel-Related Continuance Usage Intention". Sustainability, 13(19), 10820.

Sığrı, Ü., Mehmet Tığlı (2006). "Hofstede'nin" Belirsizlikten Kaçınma" Kültürel Boyutunun Yönetsel-Örgütsel Süreçlere ve Pazarlama Açısından Tüketici Davranışlarına Etkisi". Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 21(1), 327-342.

Silkü Bilgilier, A. H., Mehmet Tokatlı, İbrahim Özbükerci (2016). "WWF ve Greenpeace Uluslararası Çevre Örgütlerinin Global ve Türkiye Sosyal Medya Sayfaları Üzerinden Yansıttığı Kurum Kültürlerinin İncelenmesi: Facebook ve Twitter Üzerine Bir Araştırma". Journal of International Social Research, 9(44): 1005-1013.

Singh, N., Hisako Matsuo (2004). "Measuring Cultural Adaptation on the Web: A Content Analytic Study of US And Japanese Web Sites". Journal of Business Research, 57(8): 864-872.

Singh, N., Hongxin Zhao, Xiaorui Hu (2005). "Analyzing the cultural content of web sites: A cross-national comparision of China, India, Japan, and US". International Marketing Review, 22 (2): 129-146.

Slađana, Starčević (2015). "The Origin and Historical Development Of Branding And Advertising in the Old Civilizations of Africa, Asia And Europe." Marketing, 46(3), 179-196.

Steenkamp, J. B. E. (2001). "The Role of National Culture in İnternational Marketing Research. International Marketing Review." 18 (1), 30-44.

Stigler, George J. (1962). "Information in the Labour Market". Journal of Political Economy, 70(5/2), 94-105.

Soares, Ana Maria, Minoo Farhangmehr, Aviv Shoham (2007). "Hofstede's Dimensions of Culture in International Marketing Studies". Journal Of Business Research, 60(3): 277-284.

Sudweeks, Sandra (1991). "Taking Cultural Theory into the Classroom: A review Essay." Communication Education, 40(3), 294-302.

Sun, S., Zhongcen Xu. (2012). "Cultural Values and Their Challenges for Enterprises International". International Journal of Business Administration, 3(2): 58-73.

Şencan Düzkaya, Özge (2014). Markaların Benzerliği Kavramının Yargı Kararlarına Konu Olan Yeniden İnceleme ve Değerlendirme Kurulu Kararları Çerçevesinde Değerlendirilmesi. Uzmanlık Tezi, Türk Patent Enstitüsü, Ankara.

Taylor, Maureen (2000). "Cultural Variance as a Challenge to Global Public Relations: A Case Study of The Coca-Cola Scare in Europe." Public Relations Review, 26(3), 277-293.

Topalian, Alan (1984). "Corporate Identity: Beyond the Visual Overstatements". International Journal of Advertising, 3(1), 55-62.

Türk, Fulden (2008). "İşletmelerde Teknoloji Yönetiminin Geleceği." Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1(1), 59-71.

Uğurlu, F. U., Salih Yeşil (2020). "Halkla İlişkiler Uygulamalarında Kullanılan Modellerin Hofstede'in Kültür Boyutları ile İlişkisi Üzerine Bir Araştırma". Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik İzdüşüm Dergisi, 5(1), 39-55.

Utz, S., Friederike Schultz, Sandra Glocka (2013). "Crisis Communication Online: How Medium, Crisis Type and Emotions Affected Public Reactions in the Fukushima Daiichi Nuclear Disaster". Public Relations Review, 39(1): 40-46.

Uzgör, M., Ferhan Kuyucak Şengür, Elif Bolat (2017). "Düşük Maliyetli Havayolu Taşıyıcılarının Sosyal Medya Paylaşımlarına Dair Bir İçerik Analizi: Southwest, Ryanair ve Pegasus Karşılaştırması". İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 6(6): 199-212.

Uzoğlu, Sevil (2001). "Kurumsal Kimlik, Kurumsal Kültür ve Kurumsal İmaj." Kurgu Dergisi, 18(18), 337-353.

Ürkmez, Taylan (2010). Bütünleşik Pazarlama İletişimi Kapsamında İnternet Reklamcılığı. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Aydın.

Venäläinen, Noora (2014). 'I'm Sorry' an Analysis on Ceo Apologies Through Youtube as Part of Corporate Crisis Communication. Case Study: Blackberry Rim, Skype and Stratfor. Master Thesis, Aalto University School of Business International Business Communication, Espoo, Finlandiya.

Venezia, Gerald (Ekim 2004). "Impact of globalization of public administration practices on Hofstede's cultural indices. In Association on Employment Practices and Principles". (Ed.) Melissa A. Parris, Barry Barnes, Margaret H. Vickers. Proceedings of the 12th Annual International Conference. New York: Manhattan Collage: 2004, 291-296.

Talas, M., Yaşar Kaya (2007). "Küreselleşmenin Kültürel Sonuçları." Türklük Bilimi Araştırmaları, (22): 149-162.

Tufan Yeniçıktı, Nagihan (2016). "Halkla İlişkiler Aracı Olarak Instagram: Sosyal Medya Kullanan 50 Şirket Üzerine Bir Araştırma". Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, 9(2), 92-115.

Yarımsakal, Gülsüm (2019). "Küreselleşme, Reklamlar Ve Kültürel Emperyalizmin Etkileri." Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 2 (1), 101-118.

Yeşil, Salih (2010). "Küreselleşme ve İşletmelerin Küreselleşme Süreçleri: Karşılaşılan Fırsatlar ve Tehditler". Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6(1), 22-72.

Yılmaz, Güler (2006). Küreselleşme ve Küreselleşmenin Kadınların Çalışma Yaşamına Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yücel, Ferda (2010). Seyahat Acentelerinde Bireysel Satış ve Örnek Olay Çalışması. Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Yılmaz, Nuray (Nisan 2009). "Uluslararası Halkla İlişkilerde Yerel Ve Küresel Kültürün Etkileri" Uluslararası Halkla İlişkiler Sempozyumu Bildiri Kitabı, Cilt 2, 108-117. Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi&Akdeniz Üniversitesi, Lefkoşe/ KKTC.

Würtz, E. (2005). "Intercultural Communication on Web Sites: A Cross-Cultural Analysis of Web Sites from High-Context Cultures and Low-Context Cultures." Journal of Computer-Mediated Communication, 11(1), 274-299.

Wang, R., Shuting Huang, Natascha G. Pérez-Ríos, N. G. (2020). Multinational Luxury Brands' Communication Strategies on International and Local Social Media: Comparing Twitter and Weibo. Journal of International Consumer Marketing, 32(4), 313-323.

3. Elektronik Kaynaklar

Air Canada [@aircanada] (t.y.). Instagram hesabı. Erişim: 23.08.2019, https://www.instagram.com/ aircanada/?hl=tr

Air Canada (t.y.-a). Our Fleet. https://www.aircanada.com/ca/en/aco/home/fly/onboard/fleet.html#/

Air Canada (t.y.-b). https://www.aircanada.com/ca/en/aco/home/about/investor-relations.html#/

Air News Times. (2012). http://www.airnewstimes.com/skytrax-nedir-ve-ne-tur-arastirmalar-yapar-17019-haberi.html/ 02.03.2020.

Aslam, Salman (2020a). Facebook Statistics. https://www.omnicoreagency.com/facebook-statistics/ 24.04.2020.

Aslam, Salman (2020b). Twitter Statistics. https://www.omnicoreagency.com/twitter-statistics/ 24.04.2020.

Aslam, Salman (2020c). Youtube Statistics. https://www.omnicoreagency.com/youtube-statistics/ 24.04.2020.

Aslam, Salman (2020d). Instagram Statistics. https://www.omnicoreagency.com/instagram-statistics/ 24.04.2020.

Avianca. [@avianca]. (t.y.). Instagram hesabı. Erişim: 23.08.2019, https://www.instagram.com/ avianca/?hl=tr

Avianca (t.y.). https://www.avianca.com/otr/en/experience/during-the-flight/fleet/ 08.02.2020.

Baker, Claire (8 Kasım 2013). Bass Pale Ale Brand and Logo. https://www.logoworks. com/blog/bass-pale-ale-brand-and-logo/ 24.04.2020.

BBC (2020) https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-53259275/ 06.07.2020.

Braiker, Brian (24 Ocak 2020). How Apple Changed Personel Computing and Super Bowl Overnight. https://adage.com/article/classic-ad-review/how-apple-changed-personal-computing-and-super-bowl-overnight/2230376/ 01.04.2020.

Çolak, Çağrı (2011). Pazarlama Yönetiminde Değer Kavramı. http://www.nowreadin.com/2011/02/pazarlama-yonetiminde-deger-kavram.html7 24.04.2020.

Ethiopian Airlines. (t.y.-a). History. https://www.ethiopianairlines.com/ corporate/company/about-us/history/ 22.06.2020.

Ethiopian Airlines. (t.y.-b). Fleets. https://www.ethiopianairlines.com/ corporate/company/about-us/fleets/ 22.06.2020.

Fly Ethiopian. [@fly.ethiopian]. (t.y.). Instagram hesabı. Erişim: 23.08.2019, https://www.instagram.com/fly. ethiopian/?hl=tr

Gundermann, Jeff (20 Ocak 2015). Back to The Future of Home Advertising. https://www.digitalsignagetoday.com/articles/back-to-the-future-of-digital-out-of-home-advertising/ 24.04.2020.

Hofstede, Geert (t.y.-a). Hoftede Insights. https://www.hofstede insights.com/ country-comparison/ethiopia/ 15.05.2020.

Hofstede, Geert (t.y.-b). Hoftede Insights. https://www.hofstede-insights.com/ country-comparison/singapore/ 15.05.2020.

Hofstede, Geert (t.y.-c). Hoftede Insights. https://www.hofstede-insights.com/ country-comparison/germany/ 15.05.2020.

Hofstede, Geert (t.y.-d). Hoftede Insights. https://www.hofstede-insights.com/ country-comparison/colombia/ 15.05.2020.

Hofstede, Geert (t.y.-e). Hoftede Insights. https://www.hofstede-insights.com/ country-comparison/canada/ 15.05.2020.

Hofstede, Geert (t.y.-f). Hoftede Insights. https://www.hofstede-insights.com/ country-comparison/qatar/ 15.05.2020.

Hofstede, Geert (t.y.-g). Hoftede Insights. https://www.hofstede-insights.com/ country-comparison/turkey/ 15.05.2020.

Hofstede Insights. (t.y.-a). The 6-D model of national culture. https://geerthofstede.com/culture-geert-hofstede-gert-jan-hofstede/6d-model-of-national-culture/ 18.05.2020.

Hofstede Insights. (t.y.-b). National Culture. https://hi.hofstede-insights.com/ national-culture/ 16.05.2020.

Internet World Stats (t.y.). Erişim: 24.04.2020, https://www.internetworldstats.com/ stats.htm

Kemp, Simon (30.01.2020). Digital 2020 Global Digital Overview Report. https://datareportal.com/reports/digital-2020-global-digital-overview/ 24.04.2020.

Lin, Ying (30.05.2020). Twitter Statistics Every Marketer Should Know in 2020 [Infographic] https://www.oberlo.com/blog/twitter-statistics/ 24.06.2020.

Lufthansa. [@lufthansa]. (t.y.). Instagram hesabı. Erişim: 23.08.2019, https://www.instagram.com/ lufthansa/?hl=tr

Lufthansa Group (t.y.-a). As time flies by: From an airline to an aviation group. https://www.lufthansagroup.com/en/company /history.html/ 12.12.2020

Lufthansa Group (t.y.-b). https://www.lufthansagroup.com/en/company/fleet.html/ 05.02.2021.

Mazareanu, Elena (11.05.2021). Number of scheduled passengers boarded by the global airline industry from 2004 to 2021. Statista. https://www.statista.com/statistics/564717/airline-industry-passenger-traffic-globally/ 12.06.2020.

Mohsin, Maryam (2019). Youtube Statistics. https://www.oberlo.com/blog/youtube-statistics/ 24.04.2020.

Mohsin, Maryam (2020). Instagram Stats every marketer should know. https://www.oberlo.com/blog/instagram-stats-every-marketer-should-know/ 24.04.2020.

OAAA (2020). History of OOH, https://oaaa.org/AboutOOH/OOHBasics/HistoryofOOH.aspx/ 17.03.2020.

Ocean News (2015). Women's Aid and Ocean Amplify the Violent Face of Abuse with the World's First Visually Powered DOOH Campaign https://oceanoutdoor.com/ocean-news/case-studies/womens-aid-and-ocean-amplify-the-violent-face-of-abuse-with-the-worlds-first-visually-powered-dooh-campaign/ 24.04.2020.

Rouse, Margaret (2017). Instagram. https://searchcio.techtarget.com/definition/Instagram/ 24.04.2020.

Singapore Airlines. [@singaporeair]. (t.y.-a). Instagram hesabı. Erişim: 23.08.2019, https://www.instagram.com/ singaporeair /?hl=tr

Singapore Airlines. (t.y.-b) https://www.singaporeair .com/en_UK/us/flying-withus/our-story/our-heritage/?affiliate_id=11001&affc=bfea897d-68fb-4003-bf01-8b3b4b1d2e7e/ 11.12.2020

Skytrax World Airline Awards. (t.y.-a). About the World Airline Awards. https://www.worldairlineawards.com/about-us/ 02.03.2020.

Skytrax World Airline Awards. (t.y.-b). Awards Methodology. https://www.worldairlineawards.com/awards-methodology/ (02.03.2020)

Smith, Keran (2019). Best Instagram Marketing Strategy That Slays Your Competition. https://www.lyfemarketing.com/blog/instagram-marketing-strategy/ 24.04.2020.

Sumerian Life (2020). http://sumerianshakespeare.com/ 24.04.2020.

The Henry Ford (2020). H. J. Heinz Co. Electric Advertising Sign, New York City, circa 1902. https://www.thehenryford.org/collections-and-research/digital-collections/artifact/48586/ 01.04.2020.

Turkish Airlines. [@turkishairlines] (t.y.). Instagram hesabı. Erişim: 23.08.2019, https://www.instagram.com/ turkishairlines/?hl=tr

Türk Hava Yolları. (t.y.). https://www.turkishairlines.com/tr-int/basin-odasi/hakkimizda/ 12.12.2020.

Türk Patent Enstitüsü (2015). Marka İnceleme Kılavuzu. https://www.turkpatent.gov.tr/TURKPATENT/resources/temp/F9E4CFAF-A7AE-4FEA-8BCC-DA8B5C7DAB00.pdf / 24.04.2020.

Uslanmaz, Belgin (2013). "Perakendecilikte Marka Yönetim Kavramları". TR'de Marka, 7, 15.http://www.trdemarka.com/MakaleDetay.aspx?i=218&Name=perakendecilikte%20Marka%20Y%C3%B6netim%20Kavramlar%C4%B1/ 27.06.2019.

Qatar Airways. [@qatarairways]. (t.y.). Instagram hesabı. Erişim: 23.08.2019, https://www.instagram.com/ qatarairways/?hl=tr

Wikipedia. (t.y.-a). Erişim: 23.01.2021, https://tr.wikipedia.org/wiki/Air_Canada

Wikipedia. (t.y.-b). Erişim: 13.12.2020, https://en.wikipedia.org/wiki/Singapore_Airlines_fleet/

İLK OKUMA YAZMA ÖĞRETİMİNDE
DNA MODELİ

Gazi Ünal

nobel bilimsel

İlk Okuma Yazma Öğretiminde DNA Modeli

Gazi Ünal

Yayın No.: 2240
ISBN: 978-625-393-766-9
E-ISBN: 978-625-393-767-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Fatma Kama -fatma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Ünal, Gazi.
İlk Okuma Yazma Öğretiminde DNA Modeli / Gazi Ünal
1. Basım, VIII + 270 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-766-9
E-ISBN: 978-625-393-767-6
1. İlk Okuma 2. Kılavuz Kitap 3. Birinci Sınıf

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR III

ÖN SÖZ V

GİRİŞ 1

ÇOCUĞUN DİL GELİŞİMİ VE İLK OKUMA YAZMA YÖNTEMLERİ 15

ZİHİN SÖZCÜKLERİ NASIL ALGILAR VE ANLAMLANDIRIR? 16

ÇOCUK DİLİN UNSURLARINI HANGİ YAŞLARDA NASIL KAVRAR? 20

BİREŞİM YÖNTEMİ VE SORUNLAR 29

ÇÖZÜMLEME YÖNTEMİ VE SORUNLAR 41

İLK OKUMA-YAZMA ÖĞRETİMİNE NEREDEN, NASIL BAŞLANMALI? 47

SİSTEMATİK İLK OKUMA YAZMADA DNA MODELİ 51

A- BÜTÜNSEL KAVRAMA DÖNEMİ: CÜMLE VE SÖZCÜĞÜ KEŞİF 55

28 TEMEL CÜMLE: İLK OKUMA YAZMANIN PUSULASI 56

CÜMLE VE SÖZCÜĞÜ KEŞİF DÖNEMİ'NİN AŞAMALARI 67

CÜMLE VE SÖZCÜĞÜ KEŞİF DÖNEMİ'NİN KAZANIMLARI 69

B- ÇÖZÜMLEME-BİREŞİM DÖNEMİ: HECELEMEYİ VE HECELERİ BİRLEŞTİRMEYİ KEŞİF 72

ÇÖZÜMLEME-BİREŞİM DÖNEMİ'NİN KAZANIMLARI 77

C - SESBİLGİSEL-SESBİRİMSEL FARKINDALIK DÖNEMİ:
HARF VE HECE TABLOSUNU KEŞİF 80

HARF VE HECE TABLOSUNU KEŞİF DÖNEMİ'NİN KAZANIMLARI 88

DNA MODELİ'NİN GENEL KAZANIMLARI 89

DNA MODELİNİN İLK OKUMA YAZMA ÜZERİNE ETKİLERİ 94

**DNA MODELİNİN UYGULAYIM VE İŞLENİŞİ /
SINIF ÖĞRETMENLERİ İÇİN KILAVUZ**

HAZIRLIK HAFTASI 102

UYGULANMA VE HAFTALIK TAKVİM 105

A- BÜTÜNSEL KAVRAMA DÖNEMİ DERSİN İŞLENİŞ İLKELERİ VE UYGULANMASI 109
DÖNEMİN İŞLENİŞ İLKELERİ 109
DERSLERİN İŞLENİŞ İLKELERİ 114
UYGULAMA VE HAFTALIK İŞLENİŞ 121

B- ÇÖZÜMLEME BİREŞİM DÖNEMİ DERSİN İŞLENİŞ İLKELERİ VE UYGULANMASI 165
DÖNEMİN İŞLENİŞ İLKELERİ 165
DERSLERİN İŞLENİŞ İLKELERİ 170
UYGULAMA VE HAFTALIK İŞLENİŞ 175

C- SESBİLGİSEL-SESBİRİMSEL FARKINDALIK DÖNEMİ DERSİN İŞLENİŞ İLKELERİ VE UYGULANMASI 193
DÖNEMİN İŞLENİŞ İLKELERİ 194
DERSLERİN İŞLENİŞ İLKELERİ 198
UYGULAMA VE İŞLENİŞ TAKVİMİ 204
OKUMAYA GEÇİŞ 229

DNA MODELİ'NİN DİĞER UYGULAYIM PROGRAMLARI 233
İKİNCİ SINIFA BAŞLARKEN "HATIRLATMA PROGRAMI" 234
DNA MODELİNDE OKUMA YAZMAYI GÜÇLENDİRME PROGRAMI 244

KAYNAKÇA 264

KAYNAKÇA

Akarsu, Bedia. *Wilhelm Von Humboldt'da Dil-Kültür Bağlantısı*,İstanbul: İstanbul Matbaası, 1955.

Akçin, F. Nur. "Zihinsel yetersizliği olan çocuklar için hibrit okuma-yazma öğretim yöntemi," *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 20(1) (2019):177-208.

Akıncı, Mehmet, Bektaş, Sezen, Gülle, Talip, Kurt, Serhat ve Kurt, Yavuz. "Ses Temelli Cümle Yöntemi ile Okuma-Yazma Eğitimi", *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 33 (2) (2016): 97-115, 106-107.

Akman, Eyüp ve Aşkın, İlkay. "Ses Temelli Cümle Yöntemine Eleştirel Bir Bakış", *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 32 (2012): 1-18, 12.

Aksan, Doğan. *Her Yönüyle Dil Ana Çizimleriyle Dilbilim 1* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1977).

Aktürk, Yasemin ve Taş, Ayşe Mentiş. "İlk Okuma-Yazma Öğretiminde 'Ses Temelli Cümle Yöntemi'nin Uygulanmasına İlişkin Öğretmen Görüşleri (Şanlıurfa/Viranşehir örneği)", *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 2 (2011): 27-36

Akyılmaz, Lütfi ve Kocaoluk, Mehmet Şükrü. *İlk Okuma Yazma Öğretimi*. 11. Baskı. Kocaoluk Basım ve Yayımevi, 1962.

Akyol, Hayati. *Türkçe İLK OKUMA Yazma Öğretimi* (Ankara: Pegem, 2020),

Akyol, Hayati ve Temur, Turan. "Ses Temelli Cümle Yöntemi ve Cümle Yöntemi ile Okuma Yazma Öğrenen Öğrencilerin Okuma Becerilerinin Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5 (2008): 79-95.

Anras, Binnur. "Mesleğe Yeni Başlayan Öğretmenlerin İlk Okuma Yazma Öğretimi Sürecinde Karşılaştıkları Güçlükler", *Okuma Yazma Eğitimi Araştırmaları*, 8(1) (2020): 51-67

Arslan, Mehmet "İLK OKUMA Yazma Öğretiminde Karşılaşılan Güçlükler ve Cümle Yönteminin Uygulanmasında Gözlenen Yanlışlıklar", X. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, Abant İzzet Başsal Üniversitesi, 7-9 Haziran 2001, 1543-1552.

Aslan, Mecit ve Altunova, Nebi. "Birinci Sınıf Türkçe (İlk Okuma Yazma) Öğretim Programının Değerlendirilmesi", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (32) (2019): 31-75.

Arslantaş, İsmail ve Cinoğlu, Mustafa. "İLK OKUMA Yazma Öğretiminde Ses Temelli Cümle Yöntemiyle Çözümleme Yönteminin Karşılaştırılması", *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 11 (2010): 81-92

Avcı, Yunus Emre ve Şahin, Mehmet. "Ses Temelli Okuma-Yazma Öğretiminde Sınıf Öğretmenlerinin Karşılaştığı Sorunların İncelenmesi", *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (6-7) (2016): 59-79

Aybek, Birsel ve Aslan, Serkan. "İlkokul birinci sınıf öğretmenlerinin 4+4+4 kesintili zorunlu eğitim sisteminde yaşamış oldukları sorunlara ve çözüm önerilerine yönelik görüşlerinin incelenmesi", *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 5(3) (2015): 326-346.

Aydın, Barış. "Ruhbilim, Bilişsel Dilbilim ve Dil Öğretimi", *Dilbilimleri ve Dil Öğretimi,* ed. Ece Korkut ve İram Onursal Ayırır, Ankara: Seçkin Yayınları, 2016, 227-261.

Aydın, Harun ve Kartal, Hülya. "Sınıf Öğretmenlerinin Okuma-Yazma Öğretiminde Karşılaşıkları Güçlüklerin Hizmetiçi Eğitim Yoluyla Giderilmesi", *Academy Journal of Educational Sciences* 1 (2017): 34-54.

Ayyıldız, Aslıhan. Ses Temelli Cümle Yöntemi ile ilkokula Yazma Öğretiminde Öğrenci Hatalarının İncelenmesi, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2011

Babayiğit, Özgür ve Gültekin, Mehmet. "İlk Okuma Yazma Öğretiminde Oyunla Öğretim Yöntemi Uygulamaları", *AJESI-Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 2019; 9(2): 450-483.

Başar, Murat ve Tanış Gürbüz, Hatice Merve. "İlk okuma ve yazma öğretiminde karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri", *Okuma Yazma Eğitimi Araştırmaları*, 8/1 (2020): 1-20.

Bay, Yalçın. "Ses Temelli Cümle Yöntemiyle İlk Okuma Yazma Öğrenen İlköğretim Birinci Sınıf Öğrencilerinin Okuma Yazma Hızları ve Okuduğunu Anlama Düzeyleri", *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11/1 (Nisan 2010): 257-277.

Bayat, Seher. "İLK OKUMA Yazma Öğretiminde 60-66 Aylık Çocuklar ile İlgili Yaşanan Güçlüklere İlişkin Öğretmen Görüşleri", *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, (4) (2015): 172-185

Baydık, Berrin ve Kudret, Zeynep Bahap. "The views of teachers on the effects of sound based sentence method and their instructional practices", *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences* (JFES) 45 (2012): 1-22

Bektaş, Seda. Ses Temelli Cümle Yöntemi Kullanımına İlişkin Öğretmen Görüşleri, yayımlanmamış yüksek lisans tezi (Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011)

Beyazıt, Necla. İlk okuma yazma öğretiminin kazandırılmasında çözümleme yöntemi ve ses temelli cümle yönteminin farklı bakış açılarıyla değerlendirilmesi, yayımlanmamış yüksek lisans tezi (Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Enstitüsü, Hatay, 2007)

Bıçak, Eda ve Susar Kırmızı, Fatma. "Öğretmen Görüşlerine Göre Ses Temelli Cümle Yöntemine İlişkin Uygulamalarda Öğrenci ve Velilerin Değerlendirilmesi", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13 (1) (2016): 193-210

Binbaşıoğlu, Cavit. "İLK OKUMA ve Yazma Öğretiminin ve Alfabe Kitaplarının Tarihsel Gelişimi", *Eğitim ve Bilim*, 14/114, (1999):8-34, 13.

Binbaşıoğlu, Cavit. "Bizde İlk Okuma ve Yazma Öğretiminin Tarihçesi Üzerine Kısa bir Not", *Çağdaş Eğitim*, 154 (Nisan 1990): 32-33.

Binbaşoğlu, Cavit. "İLK OKUMA Yazma Öğretiminde tümce Yönteminin Gerekliliği", *Çağdaş Eğitim*, 5 (48)(1980): 31-35

Bloom, Paul. "Précis of How Children Learn the Meanings of Words", *Behavioral And Brain Sciences* (2001) 24, 1095–1103, 1095.

Büker, Seçil. *Sinemada Anlam Yaratma* (İstanbul; Hayalperest Yayınları, 2012), 25.

Cangızbay, Kadir "Türkçe Okuma-Yazma Öğretimi Üzerine", *Toplum ve Bilim*, 42 Yaz (1988): 75-83, 75.

Carreiras, Manuel, Armstrong, B. C., Perea, M., & Frost, R. "The what, when, where, and how of visual word recognition", *Trends in cognitive sciences*, *18*(2) (2014): 90–98, 92-93.

Cattell, J. McMeen. "Psychometrische Untersuchungen" *Philosophische Studien*, 3 (1886): 452-492

Cemaloğlu, Necati. *İLK OKUMA Yazma Öğretimi* (Ankara: Nobel, 2001), 12.

Chall, Jeanne S. *Stages of Reading Development*. New York: MacGraw Hill, 1983.

Jeanne S. Chall, "Information About the Stages of Reading Development". https://static1.squarespace.com/static/58d71145579fb30814699475/t/58e218cec534a5778c556122/1491212495187/Information+about+the+stages+of+reading+development.pdf

Chambrè, Susan, Ehri, Linnea C, and Ness, Molly. "Phonological decoding enhances orthographic facilitation of vocabulary learning in first graders". *Read Writ* 33, 1133–1162 (2020), 28

Chen, Lang, Wassermann, D., Abrams, D.A. *et al.* "The visual word form area (VWFA) is part of both language and attention circuitry", *Nat Commun* 10, 5601 (2019), 9.

Chomsky, Noam. *Language and Mind*, 3rd edition (New York: Cambridge University Press, 1968)

Cohen, Laurent and Dehaene, Stanislas. "Specialization within the ventral stream: the case for the visual word form area" *Neuroimage* 22 (2004): 466–476.

Çelenk, Süleyman ve Baycan, Demet. "İLK OKUMA ve Yazma Öğretiminin Tarihçesi Hedefleri Önemi ve İlkeleri", *İLK OKUMA Yazma Programı ve Öğretimi*, ed. Süleyman Çelenk,, Ankara: Eğiten Kitap, 2013, 1-13.

Çelenk, Süleyman, "İLK OKUMA ve Yazma Öğretiminde Okul Öncesi Deneyimler ve Aile Okul İlişkileri", *İLK OKUMA Yazma Programı ve Öğretimi*, ed. Süleyman Çelenk,, Ankara: Eğiten Kitap, 2013,53-72.

Çelenk, Süleyman. "İLK OKUMA-Yazma Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlara İlişkin Öğretmen Görüşleri", *İlköğretim Online* 1 (2002): 40/47

Çelenk, Süleyman. "İlköğretim Okulları Birinci Sınıf Öğrencilerinin İLK OKUMA Ve Yazma Öğretimine Hazırlık Düzeyleri", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* , 8 (1) (2016): 83-90

Çetinkaya, Seher. "Sınıf öğretmenleri anlatıyor: İlkokuma yazma öğretimi", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 40/1 (2021), 80-106.

Çelik, Diren ve Arslan Özer, Derya. "Sınıf öğretmenlerinin yazma güçlüğü ile ilgili görüşleri", *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 10(3) (2022): 648-670

Çiçek, Seher ve Dilekçi, Atilla. "Kelime öğretimi yöntem ve teknikleri", RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (26) (2022): 284-299, 292

Öztürk Dağabakan, Fatma ve Dağabakan, Davut. "Dil ve Çocukta Dil Gelişim Kuramları", *Anaokullu.com* (2007) http://www.anaokullu.com/aa-belge/okul-oncesi-makale-dil-gelisimi.pdf

Dale, Rick. "Cognitive and Behavioral Approaches to Language Acquisition: Conceptual and Empirical Intersections", The Behavior Analyst Today, Vol 5, Issue 4, (2004), 337

De Saussure, Ferdinand. Course in General Linguistics, edited and annotated by Roy Harris (London: Bloomsbury, 2013).

Dehaene, Stanislas, Cohen L, Sigman M, Vinckier F. "The neural code for written words: a proposal", *Trends Cogn Sci*. (7) (2005): 335-41

Demir, Okay ve Ersöz, Yasemin. "4+4+4 Eğitim Sistemi Kapsamında Sınıf Öğretmenlerinin İLK OKUMA ve Yazma Eğitiminde Yaşadıkları Güçlüklerin Değerlendirilmesi", *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry* 7 (2016): 1-27

Demiray, Kemal ve Öz, Feyzi. *1968 İlkokul Türkçe Programı Kılavuzu* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, (1974).

Diehl, Randy L.,. Lotto, Andrew J and Holt, Lori L. "Speech Perception", *Annu. Rev. Psychol* 55 (2004): 149-179

Dikmen, Selahattin. *İLK OKUMA Yazma Öğretimi Öğretmen El Kitabı* (Ankara: Tekışık Basım-Yayımcılık, 1986)

Duran, Erol ve Çoban, Okan. "Ses Temelli Cümle Yöntemine Yönelik Öğretmen Görüşleri", *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi* 1 (2016): 17-22.

Ehri, Linnea C. "Systematic Phonics Instruction: Findings of the National Reading Panel" 2003: www.standards.dfes.gov.uk/pdf/literacy/lehri_phonics.pdf

Ehri, Linnea C. "Learning to Read Words: Theroy, Findings, and Issues", Scientific Studies of Reading, 9 (2), 2005: 167-188.

Ehri, Linnea C. "Orthographic Mapping in the Acquisition of Sight Word Reading, Spelling Memory, and Vocabulary Learning, *Scientific Studies of Reading*, 18:1 (2014): 5-21.

Ehri, Linnea C. "What Teachers Need to Know and Do to Teach Letter–Sounds, Phonemic Awareness, Word Reading, and Phonics", *International Literarcy Association*, https://www.byramhills.org/uploaded/Curriculum_Instruction/District_Initiatives/Literacy_Study/Ehri_2022_What_Teachers_Need_to_Know_and_Do_to_Teach_Letter_Sounds_Phonemic_Awareness_Word.pdf

Ehri, Linnea C. and McCormick, Sandra. "Phases of word learning: Implications for instruction with delayed and disabled readers" *Reading ve Writing Quarterly*, 14(2) (1998):135-163.

Ehri, Linnea C., Nunes, Simone R., Willows, Dale M., Schuster, Barbara Valeska, Yaghoub-Zadeh, Zohreh and Shanahan, Timothy. "Phonemic Awareness Instruction Helps Children Learn to Read: Evidence from the National Reading Panel's Meta-Analysis." *Reading Research Quarterly* 36, no. 3 (2001): 250–87., 279.

Erbasan, Ömer ve Erbasan, Ülkü. "Sınıf Öğretmenlerinin İlk Okuma Yazma Öğretimi Sürecinde Karşılaştığı Sorunlar", *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 8(1) (2020): 113-125

Erdoğan, Özge. "İlköğretim Birinci Sınıf Öğrencilerinin Fonolojik Farkındalık Becerileri ile Okuma Becerileri Arasındaki İlişki", *Eğitim ve Bilim* Cilt 37 (166)(2012).

Ferah, Aysel. *Türkçe İlk Okuma Yazmayı Öğrenme: Türkçe Okuyup Yazmak İçin* (Ankara: Nobel, 2007

Gough, Philip B. and Hillinger, Michael L. "Learning to Read: An Unnatural Act." Bulletin of the Orton Society 30 (1980): 179–96, 187-188

Göğüş, Beşir. *İlkokullarda Türkçe Öğretimi Kılavuzu* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1968)

Gökkuş, İclal ve Akyol, Hayati. "Ses bilgisi farkındalık programının birinci sınıf öğrencilerinin sesbilgisel farkındalık becerilerinin gelişimine etkisi", *Cumhuriyet International Journal of Education*, *9*(1)(2020): 308-331

Gül, Serap, "Ses Bilgisi – Sesbilim ve Dil Öğretimi", Çev. Ece Korkut, Dil Bilimleri ve Dil Öğretimi, ed. Ece Korkut ve İrem Onursal Ayırır, 41-63 (Ankara: Seçkin Yayınları, 2016), 45.

Güldenoğlu, Birkan, Kargın, Tevhide ve Ergül, Cevriye. "Sesbilgisel Farkındalık Becerilerinin Okuma ve Okuduğunu Anlama Üzerindeki Etkisi: Boylamsal Bir Çalışma", *İlköğretim Online* 15 (2016): 251-2730, 265, 266

Güleryüz, Hasan. *Programlanmış İLK OKUMA Yazma Öğretimi Kuram ve Uygulamaları* (Ankara: Pegem, 1998)

Güneş, Firdevs. "Okuma-Yazma Öğretiminde Cümlenin Önemi". *Türklük Bilimi Araştırmaları* (2003): 39-48, 40.

Güneş, Firdevs, Uysal, Hümeyra ve Taç, İmra. "İlkokuma Yazma Öğretimi Süreci: Öğretmenim Bana Okuma Yazmayı Öğretir Misin?", *EKUAD JETPR Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırma Dergisi*, Cilt 2, sayı 2 (2016): 23-33.

Güneş, Firdevs ve Işık, Ayşe Derya. "Türkçede Sık Kullanılan Harfler ve Öğretilmesi", *The Journal of Limitless Education and Research*, 3 (1) (2018): 1-26

Hoff, Erika and Naigles, Letitia. "How children use input to acquire a lexicon", *Child Dev.* 73(2) 2002:418-33.

Johnston, Francine R. "The timing and teaching of word families", *The Reading Teacher*, 53(1)(1999): 64-75

Işıl, Kemal ve Candoğan, Galip. *İLK OKUMA Yazma Öğretimi Metot ve Teknikleri* (Konya: Sebat Ofset Matbaacılık, 1990);

Karadağ, Ruman ve Gültekin, Mehmet, "İLK OKUMA Yazma Öğretiminde Çözümleme ve Bireşim Yöntemlerinin Etkililiğine İlişkin Öğretmen Görüşleri", *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 3/1 (2013), 102-121.

Karagöz, Süleyman. *Uygulamalı İLK OKUMA Öğretmen Kılavuzu* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1976).

Karakelle, Sema. "Fonolojik Farkındalık Ve Harf Bilgisinin İLK OKUMA Becerisi Üzerindeki Etkisi". Psikoloji Çalışmaları 24 (2012): 45-56, 54.

Karaman, Hamdi. Ana Dili Türkçe Olmayan Öğrencilere İLK OKUMA Yazma Öğretiminin Öğretmen, Öğrenci ve Veli Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi, yayımlanmamış doktora tezi (Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum, 2022)

Karaman, Hamdi ve Yılar, Ömer. "Türkçenin Ana Dili Olarak Konuşulmadığı Bölgelerde İLK OKUMA Yazma Öğretimi ile İlgili Öğretmen Görüşleri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 33 (2023): 159-170

Kavak, Gülden. Ses Temelli Cümle Yönteminin Uygulama Aşamalarında Ortaka Çıkan Sorunlar, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2019,

Kayıkçı, Kemal. "İlköğretim Müfettişleri ve Öğretmenlerin Ses Temelli Cümle Öğretim Yönteminin Uygulamasına İlişkin Görüşleri", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* 55 (2008): 423-457.

Keklik, Saadettin "On bir yaşına kadar çocukta dil edinimi", Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009.

Keklik, Saadettin. "Türkçede 0-6 Yaş Çocuklarına Öğretilmesi Gereken, En sık Kullanılan 1200 Kelime", https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423935142.pdf

Kılıç, Sebiha. "İlkokul Birinci Sınıfa Devam Eden 60-66-72 Aylık Öğrencilerin Dil Becerilerinin İncelenmesi", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. 8(2)(2021): 544-576

Kılınç Şahin, Yeliz. Ses Temelli Cümle Yöntemine Göre Oluşturulan Metinlerin Öğrencilerin Bilişsel Gelişimine Uygunluğunun Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi, yayımlanmamış yüksek lisans tezi (Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2017), 88, 90

Kıran, Zeynel. "Yapısalcı Dilbilim ve Dil Öğretimi", *Dil Bilimleri ve Dil Öğretimi*, ed. Ece Korkut ve İram Onursal Ayırır, Ankara: Seçkin Yayınları, 2016, 19-41.

Kıran Zeynel ve Kıran, Ayşe (Eziler). *Dilbilime Giriş* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2001)

Kırmızı, Fatma Susar, Özcan, Ersin ve Şencan, Deniz. "Türkçenin Az Konuşulduğu Bölgelerde İlk Okuma Yazma Sürecinde Karşılaşılan Sorunlara İlişkin Öğretmen Görüşleri", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(1) (2016): 412-445

Kilpatrick, David. "How we Remember Words and Why Some Childen Don't", UC SDI P20 Literacy Collaborative, Youtube. https://www.youtube.com/watch?v=54J5llogLuc&feature=share

Korkut, Ece ve Onursal Ayırır, İrem. *Dil Bilimleri ve Dil Öğretimi* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2016), 297.

Levine, Laura E. and Munsch, Joyce. *Child Development:An Active Learning Approach.* Fourth Edition. SAGE Publications: 2021, 289.

Li, J. Osher, D.E., Hansen, H.A. *et al, "*Innate connectivity patterns drive the development of the visual word form area", *Sci Rep* 10, 18039 (2020).

Liberman, Alvin M. "The reading researcher and the reading teacher need the right theory of speech", *Scientific Studies of Reading,* 3:2(1999): 95-111

Melogno, Sergio, Pinto, Maria Antonietta and Lauriola, Marco. "Becoming the Metalinguistic Mind: The Development of Metalinguistic Abilities in Children from 5 to 7," *Children* 9, 4 (2022): 1-14.

MEB, *İlkokul Programı* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1968).

MEB. *Türkçe öğretim programı kılavuzu*. (Ankara: MEB Yayınevi, 2004).

MEB, *İLK OKUMA Yazma Öğretmen Kılavuzu Kitabı* https://orgm.meb.gov.tr/derskitaplari/ciltler/1kademe/1kademeilk okumayazmaOK.pdf

Milli Eğitim Bakanlığı, *Türkçe Öğretim Programı Kılavuzu*. (Ankara: MEB Yayınevi, 2005).

MEB, *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dil Gelişimi* (Ankara: 2013)

MEB. *İLK OKUMA ve Yazma Öğretmen Kılavuzu* (İstanbul: MEB Yayınevi, 1979)

Miller, George, Bruner, Jerome S. and Postman, Leo. "Familiarity of Letter Sequences and Tachistoscopic Identification", *The Journal of General Psychology*, 50 (1)(1954): 129-139.

Nas, Recep. *Metinlerle ilk okuma-yazma öğretimi (*Bursa: Ezgi Kitabevi, 2006..

Papandropoulou, Ioanna ve Sinclair, Hermine "What is a word? Experimental study of children's ideas on grammar," *Human Development, 17*(4) (1974), 241–258.

Pehlivan Eroğlu, Meltem, Tozlu, Necdet ve Özbaş, Mehmet. "Ses Temelli Cümle Öğretim Yöntemine ilişkin Uygulamalar Konusunda Öğretmen Görüşleri", *Çocuk Edebiyat ve Dil Eğitimi Dergisi* 2 (2019): 61-79;

Reicher, Gerald M. "Perceptual recognition as a function of meaninfulness of stimulus material," *Journal of experimental psychology* 81 2 (1969): 275-80, 279.

Rumelhart, David E. "Toward an Interactive Model of Reading", in *Theoretical Models and Processes of Reading*, edited by H. Singer & R.B. Ruddell, 3rd ed. (Newark, DE: 1985), 719.

Oğuzhan, Turhan ve Öz, Feyzi. *Güzel Türkçe Öğretmen Kılavuzu (1-5)* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1972).

Öz, Feyzi, "İLK OKUMA-Yazma Öğretimi", *Eğitim ve Bilim/Education and Science*, Cilt/Vol. 14, Sayı/No: 114, Ekim/October (1999):3-7.

Özakpınar, Yılmaz. *Psikolojinin Kavramsal Yapısı* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2000), 59.

Özcan, Ali Osman ve Özcan, Aysel Ferah. "Türk Çocuklarının Ses Gelişim Özellikleri ve İlk Okuma Yazma Öğrenme", *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1 (2) (2014): 67-86

Özcan, Aysel Ferah ve Özcan, Ali Osman. "İlk Okuma Yazma Öğrenmede Çocukların Yaşadıkları Güçlükler, Nedenleri ve Çözüm Önerileri: Nitel Bir Araştırma", *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1) (2016):69-103.

Özcan, Aysel Ferah ve Yıldız, Sevilay. "2017 Türkçe dersi ilk okuma yazma öğretim programı ve uygulamaya ilişkin öğretmen görüşleri", *Amasya Üniversitesi* Eğitim Fakültesi Dergisi, 7(2) (2018): 217-255

Öncül, Vildan ve Yaylagül Üstünel, Özen. "Türkçe ediniminde ses bilgisi gelişimi", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 11(4) (2022): 1632-1646, 1634.

Özkara, Yasin. "Sınıf Öğretmenlerinin İLK OKUMA Yazma Eğitimi Hakkındaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi", *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (42) (2014): 1-17

Saban, Ayten İflazoğlu ve Yiğit, Vehibe. "Ses Temelli Cümle Yöntemi ile İLK OKUMA Yazma Öğretim Sürecinde Karşılaşılan Güçlükler ve Bu Güçlüklerle Baş Etme Stratejilerinin Belirlenmesi: (Şırnak İli Örneği)", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 20 (2011): 319-342

Sağırlı, Muhittin. "Cümle Yönteminin İlk Okuma-Yazma Öğretimi Üzerindeki Başarısının Öğretmen Açısından Değerlendirilmesi", *EKEV Akademi Dergisi*, 0/78 (2019): 351-370.

Sağırlı, Muhittin. "Ses Temelli Cümle Yönteminin İlk Okuma-Yazma Öğretimi Üzerindeki Başarısının Öğretmen Açısından Değerlendirilmesi", *OPUS International Journal of Society Researches*, 13 (19) (2019): 852-883.

Sağırlı, Muhittin. "Yazmaya Hazırlık, Yazma ve Yazı Biçimine İlişkin Birinci Sınıf Yazma Temel Dil Becerisi Kazanımlarının Türkçe Dersi Öğretim Programında (2019) Yer Alan Açıklama ve Örnekler ile Yeterliliği Yönünden Değerlendirmesi", Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (31) (2022): 369-389

Sağırlı, Muhittin ve Atik, Uğur. "Öğretmen Görüşlerine Göre Ses Esaslı İlk Okuma Yazma Öğretiminde Karşılaşılan Güçlükler", *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24 (3) (2022): 376-389

Sağırlı, Muhittin ve Coşkun, Leyla. "Öğrencilerin Okul Olgunluklarının Okuma Yazma Sürecine Etkisi", *OPUS International Journal of Society Researches*, 17 (37) (2021): 4072-4103

Samancı, Selda. Ses temelli cümle yöntemiyle okuma yazma öğretiminde ilköğretim birinci sınıf öğretmenlerinin karşılaştıkları problemler, yayımlanmamış yüksek lisans tezi (Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyorkarahisar, 2007)

Sarıoğlu, Burcu. Türkçenin Yeterince Etkin ve Güzel Kullanılmadığı Sınıflarda Öğretmenlerin ilk okuma ve Yazma Öğretimi Sürecinde Karşılaştığı Sorunlar ve Çözüm Önerileri: Van-Çatak Örneği, yayımlanmamış yüksek lisans tezi (Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum, 2021),

Sedita, Joan. "The Role of Orthographic Mapping in Learning to Read", Key to Literarcy, Vimeo. https://vimeo.com/642494306

Share, David L. "Orthographic learning at a glance: On the time course and developmental onset of self-teaching", *Journal of Experimental Child Psychology*, April 87(4)(2004):267–298;

Share, David L. "Orthographic learning, phonological recoding, and self-teaching", in *Advances in Child Development and Behavior,* ed. R. Kail, 31-81 (New York: Elsevier, 2008).

Skinner, B.F. *Verbal Behavior* (William James Lectures Harvard University, 1948)

Sience Daily, "Humans are born with brains' 'prewired' to see words: https://www.sciencedaily.com/releases/2020/10/201022125525.htm.

Smith, Frank. *Understanding Reading: A Psycholinguistic Analysis of Reading and Learning to Read* (New York: Holt, Rinehart and Winston, 2004).

Şahin, Ayfer. İlkokuma yazma öğretiminde kullanılan çözümleme ve bireşim yöntemlerinin uygulamalı olarak karşılaştırılması, yayınlanmamış doktora tezi (Gazi Üniversitesi, Ankara, 2005).

Şenel, Hatice. "Öğretmenlerin İLK OKUMA-yazma Öğretiminde Tercih ettiği Yöntemler", *İlköğretim Online* 3 (2004): 48-53.

Tekışık, Hüseyin Hüsnü ve Okay, Mine. *İLK OKUMA Yazma Öğretimi Öğretmen Kılavuzu* (Ankara: Rehber Yayınevi, 1988).

Tok, Şükran "İLK OKUMA Yazma Öğretiminde Kullanılan Yöntemlerin Değerlendirilmesi", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* 26 (2001): 257-276.

Tok, Şükran; Tok, Türkay ve Mazı, Ayşegül. "İLK OKUMA Yazma Öğretiminde Çözümleme ve Ses Temelli Cümle Yöntemlerinin Değerlendirilmesi", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* 53 (2008): 123-144;

Tosunoğlu, Mesiha. "İlk Okuma ve Yazma Öğretim Yöntemiyle İlgili Öğretmen Görüşleri", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 54 (2006/1) , 195-222.

Treiman, Rebecca. "Onsets and rimes as units of spoken syllables: Evidence from children", *Journal of Experimental Child Psychology*, 39 (1985): 161-181

Tuncay, Ayşegül Avşar "İlkokulda Yazma Öğretimi", *İlkokulda Eğitim ve Öğretim*, (ed) Hayati Akyol ve Ayşegül Avşar Tuncay, 109-136 (Ankara: Pegem Akademi, 2021), 112.

Turan, Mehmet ve Akpınar, Burhan. "İlköğretim Türkçe Dersi ilk okuma yazma öğretiminde kullanılan ses temelli cümle ve bitişik eğik yazı yöntemlerinin değerlendirilmesi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 1 (2008), 121.

Türkyılmaz, Şevket. *Özel Öğretim Metotları-1* (Ankara: Ankara Yarı Açık Cezaevi Matbaası, 1972), 15.

Uçar, Kemal Özgür. Okuma Yazma Öğretiminde Kullanılan Yöntemlerin Etkililiğinin Karşılaştırılması, yayımlanmamış yüksek lisans tezi (Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, 2001)

Uğurlu, Celal Teyyar. "İlköğretim Birinci Sınıf Öğretmenlerinin Yapılandırmacı Öğrenme Yaklaşımı İle İlk Okuma Yazma Öğretimine İlişkin Görüşleri", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (30) . (2009): 103-114,108.

UK Department of Education, The reading framework Teaching the foundations of literacy, 2022

Vardar, Berke. *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri,* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1982).

Vinckier F, Dehaene S, Jobert A, Dubus JP, Sigman M, Cohen L, "Hierarchical coding of letter strings in the ventral stream: dissecting the inner organization of the visual word-form system", *Neuron*, 55(1) (2007):143-56, 143.

Vygotsky, Lev S. *Düşünce ve dil.* çev Semih Koray (Ankara: Kaynak Yayınları, 1985).

Woodward, Amanda L., Markman, Ellen M. and Fitzsimmons, Colleen M. "Rapid word learning in 13- and 18-month-olds", *Developmental Psychology*, 30(4) (1994), 553-566

Yalçın, Rıza "Ses Temelli Cümle Yönteminin Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi Alanya Örneği", yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Burdur, 2015

Kadınlar İçin Geliştirilen
Yeni Bir Fiziksel Öz Savunma Sistemi

"Sokak Fiziksel Öz Savunma Sistemi"

Öğr. Gör. Musa Uyar

nobel bilimsel

Kadınlar İçin Geliştirilen Yeni Bir Fiziksel Öz Savunma Sistemi: "Sokak Fiziksel Öz Savunma Sistemi"

Öğr. Gör. Musa Uyar

Yayın No.: 2300
ISBN: 978-625-393-948-9
E-ISBN: 978-625-393-949-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir. Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz. Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Uyar, Musa.
Kadınlar İçin Geliştirilen Yeni Bir Fiziksel Öz Savunma Sistemi: "Sokak Fiziksel Öz Savunma Sistemi" / Musa Uyar
1. Basım, VIII + 220 s., 19,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-948-9
E-ISBN: 978-625-393-949-6
1. Şiddet 2. Kadına Yönelik Fiziksel Şiddet 3. Öz Savunma 4. Fiziksel Öz Savunma

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi Kitabevleri, Yeryüzü Dağıtım

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR iii

ÖN SÖZ v

1. GİRİŞ 1

1.1. SOKAK FİZİKSEL ÖZ SAVUNMA SİSTEMİ NEDEN GELİŞTİRİLDİ? 1

1.2. SOKAK FİZİKSEL ÖZ SAVUNMA SİSTEMİ NASIL GELİŞTİRİLDİ? 5

1.3. KADINA YÖNELİK FİZİKSEL ŞİDDET VE FİZİKSEL ÖZ SAVUNMA KAVRAMLARI 10

2. SOKAKTA KADINA YÖNELİK FİZİKSEL ŞİDDET NASIL YAŞANIR? 17

2.1. FİZİKSEL ŞİDDETTE EN SIK UYGULANAN SALDIRILAR NELERDİR? 22

2.2. FİZİKSEL ŞİDDETTE EN SIK HEDEF ALINAN BÖLGELER NELERDİR? 51

2.3. FİZİKSEL ŞİDDETTE EN SIK UYGULANAN SALDIRI TİPLERİ NELERDİR? 52

2.4. FİZİKSEL ŞİDDET ORTALAMA NE KADAR SÜRER? 53

2.5. FİZİKSEL ŞİDDETTE ORTALAMA KAÇ SALDIRI YAPILIR? 53

2.6. FİZİKSEL ŞİDDETTE KADINLAR NE ORANDA YERE DÜŞER? 54

2.7. FİZİKSEL ŞİDDETTE KADINLARIN VERDİĞİ TEPKİLER NELERDİR? 54

2.8. FİZİKSEL ŞİDDETİN SONLANIŞ ŞEKİLLERİ NELERDİR? 55

2.9. FİZİKSEL ŞİDDETİN EN SIK YAŞANDIĞI ORTAMLAR NELERDİR? 55

2.10. FİZİKSEL ŞİDDETE ÇEVREDEKİLERİN TEPKİSİ NEDİR? 56

3. SOKAK FİZİKSEL ÖZ SAVUNMA SİSTEMİ 57

3.1. GARD DURUŞU 66

3.2. YERE DÜŞÜŞLER VE YERDE GARD 76

3.3. VÜCUDUN HASSAS BÖLGELERİ 80

3.4. VURUŞ TEKNİKLERİ 83
3.5. İTME, ÇEKME, SARILMA VE BOĞMA SALDIRILARINA KARŞI SAVUNMALAR 107
3.6. TOKAT VE YUMRUK SALDIRILARINA KARŞI SAVUNMALAR 146
3.7. TEKME, DİZ VE KAFA SALDIRILARINA KARŞI SAVUNMALAR 164

4. KADINLAR İÇİN FİZİKSEL ÖZ SAVUNMA İNANÇ DÜZEYİ ÖLÇÜM ARACININ GELİŞTİRİLMESİ . 191

5. MEŞRU SAVUNMA HAKKINDA BİLGİLENDİRME VE TAVSİYELER 209

KAYNAKÇA 215

YAZAR HAKKINDA 223

KAYNAKÇA

5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5237&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5 adresinden erişilmiştir.

Adams, D. ve McCormick, A. (1982). Men unlearning violence: Group work with men who batter. The Abusive Partner (ed M Roy), Van Nostrom Reinhold, New York. Aktaran; Dickstein, L. J. (1988). Spouse abuse and other domestic violence. Psychiatric Clinics of North America, 11(4), 611-628.

Adıbelli, D., Saçan, S., ve Türkoğlu, N. (2018). Üniversite öğrencilerinde şiddete yönelik tutum ölçeğinin geliştirilmesi. Anatolian Journal of Psychiatry, 19(2), 202-209.

Akın, A., Gülşen, M., Aşut, S., ve Akca, M. (2012). Yakın ilişkilerde şiddet sorumluluğu ölçeği Türkçe formunun geçerlik ve güvenirliği. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 12(2), 175-184.

Akkaş, İ. ve Uyanık, Z. (2016). Kadina Yönelik Şiddet. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 6(1), 32-42.

Altınay, A. ve Arat, Y. (2008). *Türkiye'de kadına yönelik şiddet* (2. Baskı). İstanbul: Punto Baskı Çözümleri.

Altıparmak, İ. B. (2019). Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetin Boyutları: Ankara Örneği. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 55-76.

Altun, M. (2006). *Denizli ili kırsalında bir sağlık ocağı bölgesinde 15-49 yaş evli kadınların fiziksel şiddet görme durumları ve kadınların şiddete ilişkin tutumları* (Master's thesis, Pamukkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü).

Ball, K. ve Martin, J. (2012). Self-defense training and traditional martial arts: Influences on self-efficacy and fear related to sexual victimization. Sport, Exercise, and Performance Psychology, 1(2), 135.

Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde Miles-Huberman modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *3*(1), 1-14.

Başar, F. ve Demirci, N. (2015). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve şiddet. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, *2*(1), 41-52.

Baumgartner, H., ve Homburg, C. (1996). Applications of structural equation modeling in marketing and consumer research: A review. International Journal of Research in Marketing, 13(2), 139-161.

Bentler, P. ve Bonnet, D. G. (1980). Significance Tests and Goodness of Fit in the Analysis of Covariance Structures. Psychological Bulletin, 88(3), 588-606.

Bilgin Şahin, B. ve Erbay Dündar, P. (2017). Kadına yönelik şiddet ve yaşam kalitesi. *Anatolian Journal of Psychiatry/Anadolu Psikiyatri Dergisi*, *18*(3), 203-210.

Bükecik, E. ve Özkan, B. (2018). Kadına Yönelik Şiddet: Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Kadın Sağlığına Etkisi. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 3 (2), 33-37.

Civan Gökkaya, S. (2022). Flört Şiddeti Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *20*(01), 197-222.

Creswell, J. W. (2013). Steps in conducting a scholarly mixed methods study. Discipline-Based Education Research Group. University of Nebraska - Lincoln.

Çetin, H. (2011). Ergenler için şiddete yönelik tutum ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışması. İlköğretim Online, 10(1), 68-79.

Dartnall, E. ve Jewkes, R. (2013). Sexual violence against women: the scope of the problem. Best practice & research Clinical obstetrics & gynaecology, 27(1), 3-13.

DeVellis, R. F. (2012). Scale Development, Theory and Applications. New Delhi: Nobel.

Devries, K. M., Mak, J. Y., Garcia-Moreno, C., Petzold, M., Child, J. C., Falder, G., Lim, S., Bacchus, L. J., Engell, R. E., Rosenfeld, L., Pallitto, C., Vos, T., Abrahams, N ve Watts, C. H. (2013). The global prevalence of intimate partner violence against women. Science, 340(6140), 1527-1528.

Dwyer, P. (2022). Violence: A Very Short Introduction. Oxford: Oxford University Press.

Estrada, M. S. (2021). Feminist struggles against criminalization of digital violence: Lessons for Internet governance from the global south. Policy & Internet. 14(2), 410-423.

Finkelhor, D., Turner, H. A., Shattuck, A., ve Hamby, S. L. (2013). Violence, crime, and abuse exposure in a national sample of children and youth. JAMA Pediatrics, 167(7), 1-8.

Finkelhor, D., Turner, H., Ormrod, R., Hamby, S. ve Kracke, K. (2009). National survey of children's exposure to violence. Juvenile Justice Bulletin, 1-11.

Fox EL, Bowers RW, Foss ML: The Physiological Basis of Physical Education and Athletics. 4th edition, Philadelphia, Saunders College Publishing, 1988.

Funk, J., Elliott, R., Bechtoldt, H., Pasold, T. ve Tsavoussis, A. (2003). The attitudes toward violence scale: Child version. Journal of Interpersonal Violence, 18(2), 186-196.

Funk, J. B., Elliott, R., Urman, M. L., Flores, G. T., ve Mock, R. M. (1999). The attitudes towards violence scale: A measure for adolescents. Journal of Interpersonal Violence, 14(11), 1123-1136.

Garcia-Moreno, C., Jansen, H. A., Ellsberg, M., Heise, L. ve Watts, C. H. (2006). Prevalence of intimate partner violence: findings from the WHO multi-country study on women's health and domestic violence. The Lancet, 368(9543), 1260-1269.

Gökkaya, V. B. (2011). Türkiye'de Kadına Yönelik Ekonomik Şiddet. CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 12(2), 101-112.

Guterres, A. (2018). Remarks on International Day for the Elimination of Violence against Women. 12.11.2022 tarihinde https://www.un.org/sg/en/content/sg/speeches/2018-11-19/international-day-for-elimination-of-violence-against-women-remarks adresinden erişilmiştir.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2015). Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması 2014 Ana Rapor.

Haskan, Ö. ve Yıldırım, İ. (2012). Şiddet eğilimi ölçeği'nin geliştirilmesi. Eğitim ve Bilim, 37(163), 165-177.

Heise, L., Ellsberg, M. ve Gottemoeller, M. (1999). Ending Violence Against Women. Issues in World Health. *Baltimore: John's Hopkins University School of Public Health.* L(11), 1-44.

Hollander, J. A. (2004). "I can take care of myself" the impact of self-defense training on women's lives. Violence against women, 10(3), 205-235.

Hollander, J. A. (2016). Teaching About Gendered Violence Without Disempowering Women. In: Haltinner, K., Pilgeram, R. (eds) *Teaching Gender and Sex in Contemporary America*. Springer, Cham. (85-92).

Hollander, J. A. (2018a). Women's self-defense and sexual assault resistance: The state of the field. Sociology Compass, 12(8), e12597.

Hollander, J. A. (2018b). Empowerment self-defense. In Sexual assault risk reduction and resistance, 221-244.

Hollander, J. A. ve Cunningham, J. (2020). Empowerment self-defense training in a community population. Psychology of women quarterly, 44(2), 187-202.

https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/99352/mod_resource/content/1/14.%20HAFTA.pdf adresinden erişilmiştir.

http://www.cezahukukubilinci.org/mesru-savunma/#_ftn1 adresinden erişilmiştir.

Htun, M. ve Jensenius, F. R. (2020). Fighting violence against women: Laws, norms & challenges ahead. Daedalus, 149(1), 144-159.

Huberman, A. M. ve Miles, M. B. (1994). Data management and analysis methods. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *Handbook of qualitative research.* Sage Publications, Inc, (pp. 428–444).

Jordan, J. ve Mossman, E. (2018). "Back off buddy, this is my body, not yours": empowering girls through self-defense. Violence against women, 24(13), 1591-1613.

Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu, (2022). 2021 Yıllık Veri Raporu. 12.11.2022 tarihinde https://kadincinayetlerinidurduracagiz.net/veriler/3003/kadin-cinayetlerini-durduracagiz-platformu-2021-yillik-veri-raporu adresinden erişilmiştir.

Kanbay, Y., Aslan, Ö., Işik, E. ve Tektaş, P. (2017). İSKEBE kadına yönelik şiddet tutum ölçeği (iskebe tutum ölçeği) geliştirme çalışması. Anadolu Psikiyatri Dergisi, 18(5), 453-459.

Karataş, S., Şener, Ü. ve Otaran, N. (2008). Kadın Sığınmaevleri Kılavuzu. Ankara: T.C.Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.

Kelly, L. ve Sharp-Jeffs, N. (2016). Knowledge and know-how: The role of self-defence in the prevention of violence against women. Brussels: Policy Department for Citizen's Rights and Constitutional Affairs, European Parliament.

Kim, J., & Kang, D. I. (2014). Positioning standardized acupuncture points on the whole body based on X-ray computed tomography images. *Medical Acupuncture*, *26*(1), 40-49.

Kim, S. H. (2008). *Vital Point Strikes*: *The Art & Science of Striking Vital Targets for Self-defense and Combat Sports*. Turtle Press.

Kin İşler A, Koşar Ş. N., Aşçı F. H. (2001). 10 haftalık step programına katılımın kız ve erkek öğrencilerin fiziksel uygunluğuna etkisi. Spor Bilimleri Dergisi 12(4): 18-25.

Kirby, G. (2001). *Jujitsu Nerve Techniques*: *The Invisible Weapon of Self-defense*. Black Belt Communications.

Kline, R. (2010). Principles and Practice of Structural Equation Modeling. New York: The Guilford Press.

Koç, H. ve Yüksel, O. (2003). Kadınlarda Fiziksel Ve Fizyolojik Performansın Değerlendirilmesi, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 9, 239-250.

Korkmaz, M., Demiray, E., Sevil, Ü., Hablemitoğlu ve Taşkıran, Y. (2015). Dünyada, Türkiye'de Kadın ve Şiddet. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Köşgeroğlu, N., Ünsal, A., Türe, A., Çulha, İ. ve Öz, Z. (2016). Eskişehir'de Yaşayan Bir Grup Kadının Aile İçi Şiddete Maruziyet Durumları ile Sosyo-Demografik Özellikleri Arasındaki İlişki. *Journal of Social Sciences Eskisehir Osmangazi University/Eskisehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1).

Krahé B. (2018). Violence against women. Current opinion in psychology, 19, 6–10.

Krantz, G. ve Garcia-Moreno, C. (2005). Violence against women. *Journal of Epidemiology & Community Health*, *59*(10), 818-821.

Kumcağız, H., Aydın, İ. A., Talay, T., Gürkan, S. ve Kinsiz, D. N. (2018). Samsun Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi 'Ne Başvuran Şiddet Mağduru Kadınların Başvuru Durumları ve Gereksinimleri. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *7*(2), 401-414.

Marshall, L. L. (1992). Development of the severity of violence against women scales. *Journal of family violence*, *7*, 103-121.

Marsh, Herbert, W., Hau, Artelt, Cordula, Baumert, & Peschar. (2006). OECD's Brief Self-Report Measure of Educational Psychology's Most Useful Affective Constructs: Cross-Cultural, Psychometric Comparisons across 25 Countries. International Journal of Testing, 6(4), 311-360.

Michau, L., Horn, J., Bank, A., Dutt, M. ve Zimmerman, C. (2015). Prevention of violence against women and girls: lessons from practice. *The Lancet*, *385*(9978), 1672-1684.

Oakley A. (1972). *Sex gender and society*. San Francisco: Harper and Row.

Obi, S. N. ve Ozumba, B. C. (2007). Factors associated with domestic violence in south-east Nigeria. *Journal of obstetrics and gynaecology*, *27*(1), 75-78.

Oram, S., Khalifeh, H. ve Howard, L. M. (2017). Violence against women and mental health. The Lancet Psychiatry, 4(2), 159-170.

Özdamar, K. (2016). Ölçek ve Test Geliştirme Yapısal Eşitlik Modellemesi, IBM SPSS, IBM AMOS ve MINITAB Uygulamalı. Eskişehir: Nisan Yayın Evi.

Özyürek, A. ve Kurnaz, F. B. (2019). Aile İçi Şiddet Farkındalığı Ölçeği: Güvenilirlik ve Geçerlilik Çalışması. Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi, 9(1), 227-250.

Pundkar, R. D. (2020). A cross sectional study to find the magnitude of physical violence among married females. *International Journal of Advanced Community Medicine*, *3*(1), 96-99.

Renden, P. G., Landman, A., Savelsbergh, G. J., ve Oudejans, R. R. (2015). Police arrest and self-defence skills: performance under anxiety of officers with and without additional experience in martial arts. Ergonomics, 58(9), 1496-1506.

Sardinha, L., Maheu-Giroux, M., Stöckl, H., Meyer, S. R. ve García-Moreno, C. (2022). Global, regional, and national prevalence estimates of physical or sexual, or both, intimate partner violence against women in 2018. The Lancet, 399(10327), 803-813.

Schermelleh, K., ve Moosbrugger, H. (2003). Evaluating the Fit of Structural Equation Models: Tests of Significance and Descriptive Goodness-of-Fit Measure. Methods of Psychological Research, 8(2), 23-74.

Sorokowska, A., Sorokowski, P., Hilpert, P., Cantarero, K., Frackowiak, T., Ahmadi, K., ... ve Pierce Jr, J. D. (2017). Preferred interpersonal distances: A global comparison. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, *48*(4), 577-592.

Stöckl, H., Devries, K., Rotstein, A., Abrahams, N., Campbell, J., Watts, C. ve Moreno, C. G. (2013). The global prevalence of intimate partner homicide: a systematic review. The Lancet, 382(9895), 859-865.

Şahin, E. M., Yetim, D. ve Öyekçin, D. G. (2012). Edirne'de kadına yönelik eş şiddeti yaygınlığı ve kadınların şiddete karşı tutumları. *Cumhuriyet Tıp Dergisi*, *34*(1), 23-32.

Tel, H., Kocataş, S., Güler, N., Tel Aydın, H. ve Akgül Gündoğdu, N. (2019). Evli Kadınların Aile İçi Şiddete Maruz Kalma Durumu ve Etkileyen Faktörler. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, Ekim 2019 Özel Sayısı, 256- 264.

Topaloğlu, A. C. (2021). *Ergenlik dönemindeki öğrencilerin uğradıkları fiziksel ve duygusal şiddetin öğrenci, ebeveyn, rehber öğretmen, sınıf öğretmeni, yönetici ve branş öğretmenlerin görüşlerine göre incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü).

TÜİK, (2022). İstatistiklerle Kadın, 2021. 15.11.2022 tarihinde https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2021-45635 adresinden erişilmiştir.

Uyar, M. (2022). Kadınlar için fiziksel öz savunma ölçeğinin geliştirilmesi. *Uluslararası Bozok Spor Bilimleri Dergisi,* 3(3), 29-45.

Uyar, M. (2023). Kadına Yönelik Fiziksel Şiddette Yaşananların Video İçerik Analizi ile Tespiti. *Yalova Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 2(1), 43-69.

Vatandaş, C. (2007). Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı. *Sosyoloji Konferansları*, (35), 29-56.

Velicer, W. F., Huckel, L. H., ve Hansen, C. E. (1989). A measurement model for measuring attitudes toward violence. Personality and Social Psychology Bulletin, 15(3), 349-364.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara, Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, B. (2015). *İletişim Araştırmalarında Yöntemler*. NKM Yayın Grubu. Konya, Literatürk Academia Yayınevi.

Yun, S. H., ve Vonk, M. E. (2011). Development and initial validation of the intimate violence responsibility scale. Research on Social Work Practice, 21(5), 562- 571.

Yüksel Kaptanoğlu, İ., Çavlin, A. ve Akadlı Ergöçmen, B. (2015). *Türkiye''de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması.* Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Hacettepe Üniversitesi. Ankara: Elma Teknik Basım Matbaacılık.

Yüksel Oktay, E. (2015). Türkiye'nin ve Dünyanin Ortak Sorunu: Kadın Şiddeti. Akademik Araştırmalar Dergisi, 16(64), 57-118.

Zakar, R., Zakar, M. Z., Mikolajczyk, R. ve Kraemer, A. (2013). Spousal violence against women and its association with women's mental health in Pakistan. *Health care for women international*, *34*(9), 795-813.

Walker, P. L. (2001). A bioarchaeological perspective on the history of violence. *Annual review of Anthropology*, 573-596.

Wall, L. (2014). Gender equality and violence against women. What's the connection? *Australian Centre for the Study of Sexual Assault Research Summary*, Melbourne.

Ward, C. L., Martin, E., Theron, C., ve Distiller, G. B. (2007). Factors affecting resilience in children exposed to violence. South African Journal of Psychology, 37(1), 165-187.

Welsch, R., von Castell, C. ve Hecht, H. (2019). The anisotropy of personal space. *PLoS One*, *14*(6), e0217587.

Wimmer, R. D. ve Dominick, J. R. (2013). Mass media research. Wadsworth Cengage learning.

World Health Organization, (2004). *Preventing violence: a guide to implementing the recommendations of the World Report on Violence and Health*. World Health Organization Geneva.

World Health Organization, (2018). *WHO: Addressing violence against women: Key achievements and priorities*. World Health Organization.

World Health Organization. (2005). WHO Multi-country Study on Women's Health and Domestic Violence against Women.

Karma Rejimlerde İstikrar:
Türkiye-Macaristan

Çiğdem Çelik

nobel bilimsel

Karma Rejimlerde İstikrar: Türkiye-Macaristan
Çiğdem Çelik

Yayın No.: 1754
ISBN: 978-625-398-813-5
E-ISBN: 978-625-398-814-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Anıl Baran Arbay
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Çelik, Çiğdem.
Karma Rejimlerde İstikrar: Türkiye-Macaristan / Çiğdem Çelik
1. Basım, XVI + 278 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-813-5
E-ISBN: 978-625-398-814-2
1. Rejim Sınıflandırması 2. Karma Rejimler 3. İstikrar Modeli 4. Türkiye 5. Macaristan

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖZET iii

ÖN SÖZ v

TABLOLAR LİSTESİ xi

KISALTMALAR LİSTESİ xiii

GİRİŞ 1

Birinci Bölüm
KAVRAMSAL ARKA PLAN 9

1.1. Karma Rejim 9

1.2. Karma Rejimlerin Sınıflandırılması 11

1.2.1. Karma Rejimlerin Sınıflandırılması Üzerine Bir Değerlendirme 19

1.3. İstikrar Kavramı 21

1.3.1. Demokratik Rejimlerin Sürekliliğini Sağlayan Faktörler 24

1.3.2. Otoriter Rejimlerin Sürekliliğini Sağlayan Faktörler 27

1.4. Karma Rejimlerde İstikrar Yaklaşımları 29

1.4.1. Ekonomik Yaklaşım 29

1.4.2. Örgütsel Yaklaşım 31

1.4.3. Karma Rejimlerde İstikrar Yaklaşımları Üzerine Bir Değerlendirme 34

1.5. Karma Rejimlerde İstikrar Tanımı 35

1.6. Metodoloji 51

1.6.1. Araştırma Yöntemi 52

1.6.2. Karşılaştırmalı Yöntem 55

1.6.3. Vaka Seçimi 57

1.6.4. Veri Kaynakları ve Ölçüm 60

İkinci Bölüm
TARİHÎ ARKA PLAN 63

2.1. Macaristan'da Komünizm ve Demokratik Dönüşüm 63
2.1.1. Komünizmin Çöküşü ve Demokratik Devrim 68
2.1.2. Liberal Bir Demokrasi Tasarımı: Yuvarlak Masa Görüşmeleri 71
2.1.2.1. Siyasi Kurumlar 74
2.1.2.1.1. Anayasa Mahkemesi ve Bağımsız Yargı 74
2.1.2.1.2. Parlamento, Seçimler, Hükûmet ve Başbakan 75
2.1.2.1.3. Cumhurbaşkanı ve Başkanlık 75
2.1.2.1.4. Kamu Hizmeti ve Kamu Yönetimi 75
2.1.2.2. Sosyoekonomik Dönüşüm 76
2.1.2.2.1. Özelleştirme 76
2.1.2.2.2. Tüketim Reklam ve Devlet Düzenlemeleri 77
2.1.2.2.3. Mülkiyet Hakları 78
2.1.2.2.4. Refah Reformu 78
2.1.2.2.5. Vergi Sistemi 78
2.1.2.2.6. Bağımsız Merkez Bankası 78
2.1.2.2.7. Doğrudan Yabancı Yatırım 79
2.1.3. Orta Avrupa Ülkelerinin Kapitalist Uluslararası Sisteme Yeniden Entegrasyonu 80
2.1.3.1. Sovyetler Birliği'nin Yıkılması ve Bölgedeki Etkisinin Azaltılması 80
2.1.3.2. NATO'nun Doğu Avrupa'ya Doğru Genişlemesi 80
2.1.3.3. Orta Avrupa Piyasalarının, Ekonomilerin ve Toplumlarının Batı İle Entegrasyonu 81
2.1.3.4. Orta Avrupa Siyasi ve Ekonomik Elitlerinin AB, NATO ve ABD İle İttifak İlişkilerine Dâhil Edilmesi 81
2.2. Türkiye'de Demokratik Dönüşüm 82
2.2.1. Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş ve Demokratik Dönüşüm. 82
2.2.2. Türkiye'de Neoliberalizme Geçiş 1980-2002 87
2.2.2.1. Türkiye'de 1980 Sonrası Neoliberal Dönüşüm 88
2.2.2.1.1. 24 Ocak 1980 Ekonomik Kararları 90
2.2.2.1.2. ANAP İktidarları Dönemi 1984-1988 94
2.2.2.1.3. Özal Dönemi Neoliberal İstikrar Arayışları ve İstikrar Paketleri 95
2.2.2.2. Neoliberalizmin Derinleşmesi 1990'lar: Koalisyon Hükûmetleri 97
2.2.2.2.1. Ekonomik Krizler ve İstikrar Paketleri 97
2.2.2.2.2. 1994 Ekonomik Krizi ve 5 Nisan 1994 Ekonomik İstikrar Kararları 97

2.2.2.2.3. 2000 Enflasyonu Düşürme Programı 99
2.2.2.3. 2000'lerde Neoliberalizmin Dönüşümü 100
2.2.2.3.1. 2001 Ekonomik Krizi Sonrası 100
2.2.2.3.2. 14 Nisan 2001 Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı 101

Üçüncü Bölüm
KARMA REJİMLERDE İSTİKRARIN ÖLÇÜLMESİ 103

3.1. Karma Rejimlerde Hukukun Üstünlüğü Denge ve Denetleme Mekanizmaları 103
3.1.1. Türkiye ve Macaristan'da Anayasa ve Anayasa Yapım Süreçleri 103
3.1.1.1. Türkiye'de 1982 Anayasası ve Yapım Süreci 104
3.1.1.1.1. Anayasa Değişiklikleri 107
3.1.1.1.2. 1982 Anayasası Genel Değerlendirme 117
3.1.1.2. Macaristan Anayasası ve Yapım Süreci 119
3.1.1.2.1. 2011 Yeni Macar Anayasası 125
3.1.1.2.2. Anayasa Değişiklikleri 132
3.1.1.3. Türkiye ve Macar Anayasaları Genel Karşılaştırma 137
3.1.2. Türkiye ve Macaristan'da Anayasa Mahkemeleri 138
3.2. Seçim ve Parti Sistemleri 141
3.2.1. Türkiye ve Macaristan'da Seçim ve Parti Sistemleri 141
3.2.1.1. Seçim Sistemleri Karşılaştırması 143
3.2.2. Türkiye ve Macaristan'da Parti Sistemleri 147
3.2.2.1. Parti Kökenleri ve İdeoloji 158
3.2.2.2. Türkiye ve Macaristan'da Parti ve Seçim Sistemleri Karşılaştırması 163
3.3. Karma Rejimlerde Meşruiyet Stratejileri 168
3.3.1. Türkiye ve Macaristanda İstikrar ve Meşruiyet İlişkisi 168
3.3.2. Macaristan'da Meşrulaştırma Stratejileri 171
3.3.2.1. Usule İlişkin Meşruiyet Stratejileri 171
3.3.2.2. İdeolojik Meşruiyet Stratejileri 177
3.3.2.3. Değerlendirme 180
3.3.3. Türkiye'de Meşrulaştırma Stratejileri 181
3.3.3.1. Usule İlişkin Meşrulaştırma Stratejileri 181
3.3.3.2. İdeolojik Meşruiyet Stratejileri 188
3.3.3.3. Değerlendirme 190
3.3.4. Türkiye ve Macaristan'da Meşrulaştırma Stratejilerinin Bu Rejimlerin İstikrarına Etkisi 190
3.4. Ekonomik Gelişmenin Karma Rejimlerde İstikrara Etkisi 191

3.4.1. Macaristan Örneğinde Ekonomik Gelişimin İstikrara Etkisi 191
3.4.2. Türkiye Örneğinde Ekonomik Gelişimin İstikrara Etkisi 196
3.4.3. Türkiye ve Macaristan'da Ekonomik Göstergelerin Rejimin İstikrarına Etkisi ... 199
3.5. Karma Rejimlerde Sivil Toplum ve Medyanın İstikrara Etkisi 201
3.5.1. Macaristan Örneğinde Sivil Toplum ve Medyanın İstikrara Etkisi 201
3.5.2. Türkiye Örneğinde Sivil Toplum ve Medyanın İstikrara Etkisi 207
3.5.3. Türkiye ve Macaristan'da Medya ve Sivil Toplumun İstikrara Etkisi 210
3.6. Karma Rejimlerde Uluslararası Entegrasyonun İstikrara Etkisi 211
3.6.1. AB'nin Karma Rejimlerin Pekiştirilmesi Üzerindeki Etkisi 211
3.6.1.1. Macaristan Örneği 213
3.6.1.1.1. AB Karşıtı Söylem 214
3.6.1.2. Türkiye Örneği 216
3.6.2. Macaristan Karma Rejiminin İşleyişi Üzerinde AB'nin Etkisi 219

KARMA REJİMLERDE İSTİKRARIN ANATOMİSİ 221

SONUÇ: KARMA REJİMLERİN İSTİKRARI ÜZERİNE YENİLİKÇİ BİR PERSPEKTİF 233

KAYNAKÇA 235

ÖZ GEÇMİŞ 277

KAYNAKÇA

COUNCİL OF EUROEPE COMMİSSİONER FOR HUMAN RİGHTS, 2011 *Hungary's Medıa Legıslatıon In Lıght Of Councıl Of Europe Standards On Freedom Of The Medıa.* [Çevrim içi] Available at: https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=1751289 [Erişildi: Aralık 2020].

HUMAN RİGHTS WATCH, 2013 *Wrong Direction on Rights: Assessing the Impact of Hungary's.* [Çevrim içi] Available at: https://www.hrw.org/report/2013/ 05/16/wrong-direction-rights/assessing-impact-hungarys-new-constitution-and-laws [Erişildi: 23 Kasım 2021].

4121 SAYILI KANUN, 1995 4121 Sayılı Kanun. *T.C. Resmî Gazete*, 23 Temmuz, Issue 22355

ABİAD, A., FABRİZİO, S., MODY, A. & CORBACHO, A., 2006. *Hungary: Selected Issues,* Washington: IMF

ACEMOĞLU, D. & JAMES, R., 2016 *Ulusların Düşüşü.* basım yeri bilinmiyor:DK Yayınları.

ACEMOĞLU, D. & ÜÇER, M., 2015. *The Ups and Downs of Turkish Growth, 2002-2015: Political Dynamics, the European Union and the Institutional Slide,,* basım yeri bilinmiyor: NBER Working Paper

ADENEY, K., 2015 How to understand Pakistan's hybrid regime: the importance of a multidimensional continuum. *Democractization* , 24(1), pp. 119-137

AGH, A., 1994 The Hungarian Party System and Party Theory in the Transition of Central Europe. *Journal of Theoretical Politics,* 6(2), pp. 217-238

AGH, A., 1999 Europeanization of policy-making in East Central Europe: the Hungarian approach to EU accession. *Journal of European Public Policy,* 6(5), pp. 839-854

AGH, A., 2015. De-Europeanization and De-Democratization Trends in ECE: From Th ePotemkin Democracy to the Elected Autocracy in Hunagry. *Journal Of Comparatıve Polıtıcs,* 8(2), pp. 4-27

AGH, A., 2016 The Deconsolidation of Democracy in East-Central and the EU's Geopolitical Crisis. *Politics in Central Europe,* 12(3), pp. 7-37

AGH, A., 2017 *The Party System of Soft and Hard Populism in Hungary: From the Potemkin democracy to the velvet dictatorship.* Budapest, yazarı bilinmiyor

AGH, A., 2018 External and Internal Europeanization in east Central Europe: The New Populist Parties and Deconsolidation in the 2010s. *Journal of Comparative Politics,* 11(1), pp. 12-33

AGİT, 2014 *OSCE/ODIHR Limited Election Observation Mission: Hunagry Parliamentary Elcetion 2014,* Warsaw: OSCE

AGİT, 2014. *Republic of Turkey: Presidential Election, 10 August 2014 OSCE/ ODIHR Limited Election Observation Mission.* [Çevrim içi] Available at: https://www.osce.org/files/f/documents/9/2/126851.pdf [Erişildi: 23 Kasım 2021].

AGİT, 2015 *Republic of Turkey: Parliamentary Elections, 7 June 2015.* [Çevrim içi] Available at: https://www.osce.org/files/f/documents/3/d/177926.pdf [Erişildi: 12 Kasım 2021].

AGİT, 2016 *Republic of Turkey: Early Parliamentary Elections, 1 November 2015.* [Çevrim içi] Available at: https://www.osce.org/files/f/documents/7/8/219201.pdf [Erişildi: 23 Kasım 2021].

AGİT, 2017. *Republic of Turkey: Constitutional Referendum, 16 April 2017." OSCE/ODIHR Limited Election Observation Mission Final Report.* [Çevrim içi] Available at: https://www.osce.org/files/f/documents/6/2/324816.pdf [Erişildi: 23 Kasım 2021].

AGİT, 2018. *Hungary, Parliamentary Elections, 8 April 2018: Final Report.* [Çevrim içi] Available at: https://www.osce.org/files/f/documents/0/9/385959.pdf [Erişildi: 3 Temmuz 2021].

AGİT, 2018 *Republic of Turkey: Early Presidential and Parliamentary Elections, 24 June 2018 OSCE/ODIHR Limited Election Observation Mission Final Report,.* [Çevrim içi] Available at: https://www.osce.org/files/f/documents/9/4/397046_0.pdf [Erişildi: 12 Kasım 2021].

AHMAD, F., 2015 *Modern Türkiye'nin Oluşumu.* Ankara: Kaynak Yayınları

AK PARTİ , 2017 *Türkiye Nisan Bülteni.* [Çevrim içi] Available at: https://www.akparti.org.tr/haberler/turkiye-bulteni-kasim-2020-sayisi-cikti-16-09-2020-17-51-54/ [Erişildi: 7 Mayıs 2021].

AK PARTİ, 2002 *Parti Programı.* [Çevrim içi] Available at: https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/926 [Erişildi: 8 Temmuz 2020].

AK PARTİ, 2007 *Seçim Beyannamesi(Özeti): Güven ve İstikrar içinde Durmak Yok Yola Devam.* [Çevrim içi] Available at: http://www.akparti.org.tr/media/272213/2007-2007-secim-beyannamesi-ozet.pdf [Erişildi: 1 Mayıs 2021].

AKALIN, G., 2010 *Cumhuriyet dönemi Ekonomi-Politik Tarihinin Liberal Yorumu.* Ankara: Orion Yayınları.

AKGÜN, B., 2001 Aspects of Party System Development in Turkey. *Turkish Studies,* 2(1), pp. 71-92.

AKSER, M. & BAYBARS-HAWKS, B., 2012 Media and Democracy in Turkey: Toward a Model of Neoliberal Media Autocracy. *Middle East Journal of Culture and Communication,* Cilt 5, pp. 302-321

AKTAN, C., 1994 *Gerçek Liberalizm Nedir?.* İzmir : T. Yayınları

ALAMİ, I. & DİXON, A., 2021. Uneven and combined state capitalism. *Environment and PLanning A: Economy and Space,* 0(0), pp. 1-28

ALAN, G., 2018 *Euronews.* [Çevrim içi] Available at: https://tr.euronews.com/2018/11/13/suriyeli-multeciler-icin-ab-den-para-yardimi-alan-turkiye-neden-verileri-paylasmiyor[Erişildi: 3 3 2022].

ALİZADA, N. VE DİĞERLERİ, MART 2021 *Autocratization Turns Viral. Democracy Report 2021,* Gothenburg: V-Dem Enstitüsü, Gothenburg Universitesi

ALPAN, B. & ÖZTÜRK, A., 2022 Turkey and the Balkans: bringing the Europeanisation/De-Europeanisation nexus into question. *Southeast European and Black Sea Studies,* 22(1), pp. 1-10.

ALTINÖRS, G. & AKÇAY, Ü., 2022. Authoritarian neoliberalism, crisis, and consolidation: the political economy of regime change in Turkey. *Globalizations,* pp. 1-26

ALTMAN, D., 2011. *Direct Democracy Worldwide.* Cambridge: Cambridge University Press

AMNESTY INTERNATİONAL, 2016 *Hungary: Proposed "sixth amendment" to the Constitution would be a frontal attack on human rights,* basım yeri bilinmiyor: Amnesty International

ANADOLU AJANSI, 2014 *Majority of Turkish Expat Votes Go to Erdogan.* [Çevrim içi] Available at: https://www.aa.com.tr/en/politics/majority-of-turkish-expat-votes-go-to-erdogan/132665 [Erişildi: 23 kasım 2021].

ANAP, 1983 *Program.*[Çevrim içi] Available at: https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/693/199607439.pdf?sequence1&isAllowedy [Erişildi: 4 Temmuz 2020

ANAYSA MAHKEMESİ KARARI, 2007. E.2007/45, K. 2007/54. 1 Mayıs

ANAYSA MAHKEMESİ KARARI, 2008. E.2008/1, K. 2008/2. 30 Temmuz.

ANDERSEN, D., MØLLER, J., RØRBÆK, L. L. & SKAANİNG, S.-E., 2014 State capacity and political regime stability. *Democratization,* 21(7), pp. 1305-1325.

ANDERSON, L. E., 2009. The Problem of Single-Party Predominance in an Unconsolidated Democracy: The Example of Argentina. *Perspectives on Politics,* 7(4), pp. 767-784

ANDORKA, R. & HARCSA, S., 1997 Long Term Modernization of Hungarian Society. %1 içinde*A society transformed: Hunagry in Time Space Perspective.* basım yeri bilinmiyor: Central Eropean Univeristy Press, pp. 9-133.

ANDOR, L., 1996 Economic Transformation and Political Stability in East Central Europe. *Security Dialogue,* 27(2), pp. 207-225

ANDOR, L., 2000 Has the Dictatorship Over Needs Ended in Eastem Europe?. *Rethinking Marxism,* 12(4), pp. 147-153

ANDOR, L., 2000 *Hungary on the road to the European Union: Transition in blue.* basım yeri bilinmiyor:Greenwood Publishing group

ANDRAS, B., 2015 Broken Democracy, Predatory State, and Nationalist Populism. %1 içindeP. K. a. J. V. Til, dü. *The Hungarian Patient: Social Opposition to an Illiberal Democracy.* Budapest: Central European University Press

ANDRAS, T. & LASLO, N., 2006 Protest and political crisis mark launch of government's convergence programme. *Eurofound*, 17 Aralık.

ANDREA, S., 2018 Challenges Of The Illıberal Democracy In Hungary. Some Aspects To The 2018 Electıons. *Polish Political Science Review.,* pp. 70-91.

ANGERER, C., 2015 *Frustrated Migrants Break Free from Refugee Camp in Roszke, Hungary.* [Çevrim içi] Available at: https://www.nbcnews.com/storyline/europes-border-crisis/frustrated-migrants-break-free-refugee-camp-roszke-hungary-n423431 [Erişildi: 6 Mayıs 2020].

ANTAL, A., 2019. *The Rıse Of Hungarıan Populısm State Autocracy and the Orbán Regime.* Bingley: Emerald publishing

APPADURAİ, A., 2006 *Fear of Small Numbers: An Essay on the Geography of Anger.* Durham: Duke University Press.

ARATO, A., 1994. Revolution and restoration: on the Origins of Right-wing Radical Ideology in Hungary. %1 içindeC. v. M. E. Bryant, dü. *he New Great Transformation?: Change and Continuity in East-Central Europe.* basım yeri bilinmiyor:Routledge, p. 241

ARATO, A., 2010 Post-sovereign constitutionmaking in hungary: After success, partial failure, and now what?. *South African Journal on Human Rights,* 26(1), pp. 19-44

ARATO, A., 2011 Multi-Track Constitutionalism Beyond Carl Schmitt. *Constellations,* 18(3), pp. 324-51.

ARATO, A., 2016 *Post Sovereign Constitution Making.* New York: Oxford University Press.

ARENDT, H., 2014 *Totaliteryanizmin Kaynakları.* 5. Baskı dü. İStanbul : İletişim yayınları

ARI, T., *Plebisit.* [Çevrim içi] Available at: http://sosyolojisi.com/plebisit/1017.html [Erişildi: 22 Ekim 2019].

ARMONY, A. & SCHAMİS, H., 2005. Babel in Democratization Studies. *Journal of Democracy,* 16(4), pp. 113-128

ARSLANTAŞ, D. & ARSLANTAŞ, Ş., 2020 Keeping power through opposition: party system change in Turkey. *New Perspectives on Turkey,* Cilt 62, pp. 27-50

ARSLANTAŞ, D., ARSLANTAŞ, Ş. & ANDRE, K., 2020 Does the Electoral System Foster a Predominant Party System? Evidence from Turkey. *Swiss Political Science Review,* 26(1), pp. 125-143.

ASLAN-AKMAN, C., 2012 The 2011 Parliamentary Elections in Turkey and Challenges Ahead for Democratic Reform under a Dominant Party System. *Mediterranean Politics,* 17(1), pp. 77-95.

ASLAN, S., 2021. Public Tears: Populism and the Politics of Emotion in AKP's Turkey. *International Journal of Middle East Studies,* Cilt 53, pp. 1-17

ASSOCİATED PRESS, 2016 *Hungary's PM plans 'more massive' fence to keep out migrants.* [Çevrim içi] Available at: https://www.theguardian.com/world/2016/aug/26/hungarys-pm-plans-more-massive-fence-to-keep-out-migrants

AVRUPA KONSEYİ BAKANLAR KOMİTESİ, 2007. *Recommendation CM/Rec(2007)2 of the Committee of Ministers to member states on media pluralism and diversity of media content.* [Çevrim içi] Available at: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d6be3#globalcontainer[Erişildi: 1 Aralık 2020]

AYDIN DÜZGİT, S., 2010 Constitutional Referendum in Turkey: What Next?. *Center for European Policy Studies Commentary*

AYDIN-DÜZGİT, S., 2006 *Seeking Kant in the EU's Relations with Turkey.* İstanbul: Tesev Yayınları

AYTEKİN, Y., 2000. *Modern Demokrasi Gelişimi ve Sorunları.* Ankara: Yeni Türkiye Yayınları

AZGIN, B., 2020. The progression and consolidation of erdoğanist authoritarianism in the New Turkey. *Southeast European and Black Sea Studies,* 20(2), pp. 371-377

BACHMANN, K., 2019 The Role of Populist Parties and Movements in Transitionsto Hybrid Regimes in Europe. %1 içinde*Populism and the Crisis of Democracy.* Oxon : Routledge, p. 193

BADER, M., 2011 Hegemonic Political Parties in Post-Soviet Eurasia: Towards Party-based Authoritarianism. *Communist and Post-Communist Studies,* 44(August), pp. 189-197

BAJOMİ-LÁZÁR, P., 2013 From One-Party to Multi-Party Media Control – and Back. Paradigm Shifts in Hungary's Media Politics. *Global Media Journal,* 1(1), pp. 26-41

BAJOMİ-LÁZÁR, P., 2013 The Party Colonisation of the Media. The Case of Hungary. *East European Politics & Societies,* 27(1), pp. 67-87

BAJOMİ-LAZAR, P., 2015. Party Colonization of the Media: The Case of Hungary. %1 içindeP. K. a. J. V. Til, dü. *The Hungarian Patient: Social Opposition to an Illiberal Democracy.* Budapest: Central European University Press

BALİ, A., 2013 Courst and Constitutional Transition: Lessons from the Turkish Case. *International Journal of Constitutional Law,* 11(3), pp. 666-701

BALOGH, E., 2012 *"Natıonal Polıcy": Hungarıan Government's Strategy Concernıng Hungarıan Mınorıtıes In The Carpathıan Basın.* [Çevrim içi] Available at: https://hungarianspectrum.org/2012/10/10/national-policy-hungarian-government-strategy-concerning-hungarian-minorities-in-the-carpathian-basin/[Erişildi: 1 Temmuz 2021].

BALOGH, E. S., 2015. *The Rigged Referendum Game.* [Çevrim içi] Available at: https://hungarianspectrum.org/2015/11/17/the-rigged-referendum-game/

BALOGH, P., 2017. The revival of 'Central Europe' among Hungarian political elites: its meaning and geopolitical implications. *Hungarian Geographical Bulletin,* 66(3), pp. 1991-202.

BALZER, H., 2003 Managed Pluralism: Vladimir Putin's Emerging Regime. *Post-Soviet Affairs,* 19(3), pp. 189-227.

BANKÚTİ, M., HALMAİ, G. & SCHEPPELE, K. L., 2012. From Separation of Powers to a Government without Checks: Hungary's Old and New Constitutions. %1 içinde*In Constitution for a Disunited Nation: On Hungary's 2011 Fundamental Law.* Budapest : CEU Press, pp. 237-68.

BANKUTİ, M., HALMAİ, G. & SCHEPPELE, K. L., 2015 Hungary's Illiberal Turn: Disabling the Constitution. %1 içindeP. K. a. J. V. Til, dü. *The Hungarian Patient: Social Opposition to an Illiberal Democracy.* Budapest and New York: Central European University Press.

BARCZAK, M., 2001 Representation by Consultation? The Rise of Direct Democracy in Latin America.. *Latin American Politics and Society,* 43(3), pp. 37-59.

BARDAKÇI, M., 2016 2015 parliamentary elections in Turkey: demise and revival of AKP's single-party rule. *Turkish Studies,* 17(1), pp. 4-18

BAŞER, B. & ÖZTÜRK, A. E., 2017 *Authoritarian politics in Turkey.* London, New York: I.B.Taurıs

BASHİROV, G. & LANCASTER, C., 2018 End of moderation: the radicalization of AKP in Turkey. *Democratization,* 25(7), pp. 1210-1230.

BAŞLEVENT, C. H. K. A. B. Ş., 2009. Party Preferences and Economic Voting in Turkey. *Party Politics,* 15(3), pp. 377-391

BÁTORFY, A. & URBAN, A., 2020. State advertising as an instrument of transformation of the media market in Hungary. *East Eropean Politics,* 36(1), pp. 44-65

BATORY, A., 2002 Attitudes to Europe Ideology, Strategy and the Issue of European Union Membership in Hungarian Party Politics. *Party Politics,* 8(5), pp. 525-539

BATORY, A., 2015 Populists in government? Hungary's "system of national cooperation". *Democratization,* pp. 1-22

BAUMGARTNER, F. R. VE DİĞERLERİ, 2017 Budgetary change in authoritarian and democratic regimes. *Journal of European Public Policy,* 24(6), pp. 792-808

BAYER, L., 2017 *Hungary's New Wave of Anti-Orban Activists.* [Çevrim içi] Available at: https://www.politico.eu/article/anti-orban-protest-hungarys-new-wave-of-common-country-movement-activists/[Erişildi: 25 Kasım 2021].

BAYKAN, T. S., 2018. *The Justice and Development Party in Turkey.* New York: Cabridge University Press

BAYRAMOĞLU, A., 2017 *Will presidential referendum kill Turkey's democracy?.* [Çevrim içi] Available at: https://www.al-monitor.com/originals/2017/01/turkey-referendum-may-offer-last-chance-salvage.html [Erişildi: 4 Mayıs 2021].

BAYULGEN, O., ARBATLİ, E. & CANBOLAT, S., 2018 Elite Survival Strategies and Authoritarian Reversal in Turkey. *Polity,* 50(3), pp. 333-365.

BBC NEWS, 2019 *Hungary Orban: Europe's centre-right EPP suspends Fidesz.* [Çevrim içi] Available at: https://www.bbc.com/news/world-europe-47622921[Erişildi: 09 Mayıs 2019].

BBC TÜRKÇE , 2014 *HSYK tasarısı kabul edildi.* [Çevrim içi] Available at: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/02/140215_hsyk_meclis [Erişildi: 23 Kasım 2021].

BBC TÜRKÇE , 2016 *Anayasa uzlaşma komisyonu dağıldı.* [Çevrim içi] Available at: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/02/160216_anayasa_[Erişildi: 8 Şubat 2021].

BBC WORLD, 2015. *Migrant crisis: People treated 'like animals' in Hungary camp.* [Çevrim içi] Available at: https://www.bbc.com/news/world-europe-34216883

BBC, 2004 *Low turnout scuppers Hungary vote.* [Çevrim içi] Available at: http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4069625.stm

BBC, 2014 *Thousands attend Hungary 'public outrage day' protest.* [Çevrim içi] Available at: https://www.bbc.com/news/world-europe-30086497 [Erişildi: 23 Kasım 2021].

BEAUCAHAMP, Z., 2020 *Hungary's "coronavirus coup," explained.* [Çevrim içi] Available at: https://www.vox.com/policy-and-politics/2020/4/15/21193960/coronavirus-covid-19-hungary-orban-trump-populism [Erişildi: 21 Kasım 2021].

BEAUCHAMP, Z., 2018 It Happened There: How Democracy Died in Hungary. *VOX*, 13 Eylül.

BEDER, S., 2006 *Free Market Missionaries The Corporate Manipulation of Community Values.* basım yeri bilinmiyor:Earthscan

BENDERN, P., 2007 One million Turks rally against government. *Reuters*, 29 Nisan

BERBEROĞLU, E., 2013 EU not a must for Turkey: PM Erdoğan. *Hürriyet Daily News*, 6 Subat.

BEREND, I., 2009. *From the Soviet Bloc to the European Union.* basım yeri bilinmiyor:Cambridge University Press

BERGE, B. V. D., 2017 Europarty Eastern enlargement: an empirical analysis of Europarty influence on Central and Eastern European parties and party systems. *East European Politics*

BERMEK, S., 2019 *The Rise of Hybrid Political Islam in Turkey.* London: Palgrave

BERMEO, N., 2016 Democratic Backsliding. *Journal of Democracy,* 27(1), pp. 5-19

BERTOA, F. C. & BOURNE, A., 2017 Prescribing democracy? Party proscription and party system stability in Germany, Spain and Turkey. *European Journal of Political Research,* Cilt 56, p. 440–465

BİEZEN, I. V., MAİR, P. & POGUNTKE, T., 2011 The decline of party membership in contemporary Europe. *European Journal of Political Research,* 51(1), pp. 24-56.

BÍLEK, J. & VALIŠKOVÁ, B., 2016 The Causes of the Electoral (In)Stability of Incumbents. *Politické vedy,* 19(2), pp. 35-63

BÍRÓ-NAGY, A., 2021 Orbán's political jackpot: migration and the Hungarian electorate. *Journal of Ethnic and Migration Studies*

BİRO-NAGY, A. & BOROS, T., 2016 Jobbik going mainstream strategy shift of the far right in Hungary. %1 içinde*L'extreme droite en Europe.* basım yeri bilinmiyor:Bruylant, pp. 243-263

BLAYDES, L., 2008 *Authoritarian Elections and Elite Management: Theory and Evidence from Egypt..* Princeton University., Princeton University. University

BLAYDES, L., 2011 *Elections and Distributive Politics in Mubarak's Egypt.* Cambridge: Cambridge University Press.

BODA, Z. & SCHEİRİNG, G., 2006. Water privatisation in the context of transition. %1 içindeD. Chávez, dü. *Beyond the Market: The Future of Public Services.* Amsterdam : Transnational Institute., pp. 95-101

BOGAARDS, M., 2009 How to classify hybrid regimes? Defective democracy and electoral authoritarianism. *Democratization,* 16(2), pp. 399-423

BŐGEL, GYÖRGY; EDWARDS, VİNCENT; WAX, MARİAN, 1997 *Hungary Since Communism:The Transformation of Business.* basım yeri bilinmiyor:Macmillian Press

BOHLE, D. & GRESKOVİTS, B., 2012. *Capitalist Diversity on Europe's Periphery.* New York: Cornell University Press.

BOİX, C. & SVOLİK, M., 2013. The foundations of limited authoritarian government: Institutions, commitment, and power-sharing in dictatorships. *he Journal of Politics,,* 75(02), pp. 300-316

BORATAV, K., 2016 *1980li Yıllarda Türkiye'de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm.* İstanbul: İmge Kitabevi

BORATAV, K., 2016 *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2009.* İstanbul: İmge Kitapevi

BÖRÖCZ, JÓZSEF VE RÓNA-TAS, ÁKOS, 1995 Small Leap Forward : Emergence of New Economic Elites. *Theory and Society,* 24(5), pp. 751-781

BOROCZ, J., 2014 Elections in Hungary: Achilles, the Winner. *Economic and political*, June, pp. 35-39

BOZOKİ, A., 2002 *The Roundtable Talks of 1989 : The Genesis of Hungarian Democracy.* Budapest: CEU Press.

BOZÓKİ, A., 2011 Occupy the State: The Orbán Regime in Hungary. *Debatte: Journal of Contemporary Central and Eastern Europe,* 19(3), pp. 649-663

BOZOKİ, A., 2015 *The Polıtıcs Of Worst Practıces: Hungary In The 2010S.* [Çevrim içi] Available at: https://www.sciencespo.fr/ceri/fr/content/dossiersduceri/politics-worst-practices-hungary-2010s [Erişildi: 13 Mart 2021].

BOZOKİ, A., 2016 Mainstreaming the Far Right Cultural Politcs in Hungary. *REVUE D'ÉTUDES COMPARATIVES EST-OUEST,* 47(4), pp. 87-116

BOZÓKİ, A. & HEGEDŰS, D., 2018 An externally constrained hybrid regime: Hungary in the European Union. *Democratization,* 25(7), pp. 1173-1189

BOZOKİ, A. & ISHIYAMA, J., 2002. *The Communist Successor Parties of Central and Eastern Europe.* New York: An east Gate Book

BRETHERTON, CHARLOTTE VE VOGLER, JOHN, 2006 *The European Union as a Global Actor.* basım yeri bilinmiyor:Routledge

BROOKER, P., 2000 *Non-Democratic Regimes. Theory, Government and Politics.* New York: St. Martin's Press.

BROWNLEE, J., 2007 *Authoritarianism in the age of Democratizaton.* Cambridge: Cambridge University Press.

BROWNLEE, J., 2009 Portents of Pluralism:democratic Hybrid Regimes Affect Transition. *American Journal of Political Science,* 53(3), pp. 515-532

BRUFF, I., 2011 Overcoming the State/Market Dichotomy. İçinde S. B. I. M. H. Shields, dü. *Critical International Political Economy.* London: Palgrave Macmillan, pp. 80-98.

BRUMBERG, D., 1995 Authoritarian Legacies and Reform Strategies in The Arap World. İçinde B. K. a. P. N. Rex Brynen, dü. *Liberalization and Democratization in the Arab World Vol. 1, Theoretical Perspectives.* Boulder: Lynne Reinner, pp. 229-259

BUGARİC, B., 2013 Protecting Democracy and the Rule of Law in the European Union: The Hungarian Challenge. *SSRN,* pp. 1-22

BUKET, Ö., 2017 Shifting from Europeanization to De-Europeanization in Turkey: how AKP instrumentalized EU negotiations. *The Turkish Yearbook of International Relations,* Cilt 48, pp. 51-67.

BUNCE, V. & WOLCHİK, S., 2010. Defeating Dictators: Electoral Change and Stability in Competitive Authoritarian Regimes. *World Politics,* 62(1), pp. 43-86

BURNELL, P. & GERRİTS, . M., 2013 .W *Promoting Party Politics in Emerging Democracies.* New York : Routledge.

BUZOGÁNY, A., 2017 Illiberal democracy in Hungary: authoritarian diffusion or domestic causation?. *Democratization,* 24(7), pp. 1307-1325.

BUZOGÁNY, A. & VARGA, M., 2018 The ideational foundations of the illiberal backlash in Central and Eastern Europe: the case of Hungary. *Review of International Political Economy,* 25(6), pp. 811-828

CARAMANİ, D., 2011. Party Systems.. %1 içinde*Comparative Politics.* Oxford: Oxford University Press, pp. 237-259.

ÇARKOĞLU, A., 1997 . Macroeconomic Determinants of Electoral Support for Incumbents. *New Perspectives on Turkey,* Cilt 17, pp. 75-96

ÇARKOĞLU, A., 2007 A new electoral victory for the 'pro-Islamists' or the 'new centre-right'? The Justice and Development Party phenomenon in the July 2007 parliamentary elections in Turkey. *South European Society & Politics,* 1(4), pp. 501-519.

ÇARKOĞLU, A., 2011 Turkey's 2011 General Elections: Towards a Dominant Party System?. *Insight Turkey,* 13(3), pp. 43-62.

ÇARKOĞLU, A. & AVCI, G., 2002 An analysis of the Turkish electorate from a geographical perspective. içindeY. E. Sabri Sayarı, dü. *Politics, Parties and Elections in Turkey.* London : Lynne Rienner Publishers, pp. 115-135.

ÇARKOĞLU, A. & HİNİCH, M. J., 2006 A spatial analysis of Turkish party preferences. *Electoral Studies,,* 25(2), pp. 369-392.

ÇARKOĞLU, A. & KALAYCIOĞLU, E., 2007 *Turkish Democracy Today: Elections, Protest and Stability in an Islamic Society.* New York: I.B. Tauris.

CAROTHERS, T., 2007. The Sequencing Fallacy. *Journal Of Democracy,* 18(1), pp. 12-27.

CAROTHES, T., 2002 The End of the Transition Paradigm. *Journal of Democracy,* 13(1), pp. 5-21

CASSANİ, A., 2014 Hybrid what? Partial consensus and persistent divergences in the analysis of hybrid regimes. *International Political Science Review,,* 35(5), pp. 542-558

CASSANİ, A., 2017 Social Services to Claim Legitimacy: Comparing Autocracies Performance. *Contemporary Politics,* 23(3), pp. 348-358

CASTALDO, A., 2018 Populism and competitive authoritarianism in Turkey. *Southeast European and Black Sea Studies,* 18(4), pp. 467-487

CASTEL, R., 2017 *Ücretli Çalışmnın Tarihçesi.* İstanbul: İletişim yayınları.

ÇAVDAR, T., 1992 *Türkiye'de Liberalizm 1860-1990.* Ankara: İmge Kitabevi.

ÇELİK, A., 2010 Muhafazakar Sosyal Politika Yönelimi: Hak Yerine Yardım Yükümlülük Yerine Hayırseverlik. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,* Cilt 42, pp. 63-82

CENGİZ, C., 1999 Redefining Turkey's Political Center. *Journal of Democracy,* Cilt 10, pp. 129-141.

CENGİZ, F., 2014 The Future of Democratic Reform in Turkey: Constitutional Moment or Constitutional Process?'. *Government and Opposition,* 49(4), pp. 682-703.

CENTER FOR RESEARCH ON DİRECT DEMOCRACY, 2018. *Double Citizenship Referendum.* [Çevrim içi] Available at: https://c2d.ch/referendum/HU/5bbbfdb892a21351232e478b [Erişildi: 3 Mayıs 2020].

CHEİBUB, J. A., 2007 *Presdentialism, Parliamentarism and Democracy.* Cambridge: Cambridge University Press.

CHRİS, Y. & MABEY, N., 2005 Countries at Risk of Instability: Practical Risk Assessment, Early Warning and Knowledge Management,. *Prime Minister's Strategy Unit Background Paper,* p. 7

CHU, Y.-H.VE DİĞERLERİ, 2008 Public Opinion and Democratic Legitimacy. *Journal of Democracy,* Cilt 19, pp. 74-87

CINAR, K., 2016 Local determinants of an emerging electoral hegemony: the case of Justice and Development Party (AKP) in Turkey. *Democratization,* 23(7), pp. 1216-1235

CMCS, 2011 *MEDIA AUTHORITY: INDEPENDENCE.* [Çevrim içi] Available at: http://medialaws.ceu.hu/media_authority_independence_more.html [Erişildi: 23 Kasım 2021].

COLİER, D. & LEVİTSKY, S., 1997 Democracy with Adjectives: Conceptual Innovation in Comparative Research. *World Politics,* 49(10), pp. 430-451

COMMİSİONER FOR HUMAN RİGHTS, 2021 *Country Memorandum: Memorandum on freedom of expression and media freedom in Hungary.* [Çevrim içi] Available at: https://rm.coe.int/memorandum-on-freedom-of-expression-and-media-freedom-in-hungary/1680a1e67e [Erişildi: 25 Kasım 2021].

CORNELL, S. E., 2014 Erdoğan's Looming Downfall: Turkey at the Crossroads. *Middle East Quarterly,* Cilt 21, pp. 13-25.

COSKUN, G. B., 2020. Media Capture Strategies in the New Authoritarian States: The Case of Turkey. *Publizistik,* Cilt 65, pp. 637-654

CROİSSANT, A. & MERKEL, W., 2004 Consolidated or Defective Democracy? Problems of Regime Change. *Democratization,* 11(Özel sayı).

CSABA, L., 2013. Growth, crisis management and the EU: The Hungarian trilemma.. *Mittelungen,* 53(3), pp. 155-169.

CSEPELİ, G., 1991 Competing patterns of national identity in POst Comunist Hunagry. *Media, Culture & Society,* 13(3), pp. 325-339

CSİLLAG, T. & SZELENYİ, I., 2015 Drifting from Liberal Democracy: Traditionalist/Neo-conservative Ideology of Managed Illiberal Democratic Capitalism in Post-communist Europe. *Intersectıons. East European Journal Of Socıety And Polıtıcs,* pp. 1-32.

DAHL, R., 1989. *Democracy and its Critics.* New Haven: Yale University Press

DAHL, R., 2001 *Demokrasi Üzerine.* Ankara: Phoenix Yayın Evi

DAHL, R., 2006 *A Preface to Democratic Theory (Expanded Edition).*

DALTON, R. J., 2004 *Democratic Challenges, Democratic Choices: The Erosion of Political Support in Advanced Industrial Democracies.* Oxford: Oxford University Press.

DALTON, R. J., 2008. The Quantity and the Quality of Party Systems. *Comparative Political Studies,* 41(7), pp. 899-892.

DAVENPORT, C., 2007 State Repression and Political Order. *Annual Review of Political Science,* Cilt 10, pp. 1-23.

DAVUTOĞLU, A., 2011 *Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun IV Büyükelçiler Konferansı Vesilesiyle Trakya Üniveristesinde Yaptığı Konuşma.* [Çevrim içi] Available at: http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet- davutoglu_nun-iv_-buyukelciler-konferansi-vesilesiyle-trakya-universitesi-balkan- kongre-merkezi_nde.tr.mfa.[Erişildi: 12 Kasım 2020].

DEBRE, M. J. & MORGENBESSER, L., 2017 Out of the Shadows: Autocratic Regimes, Election Observation, and Legitimization. *Contemporary Politics,* 23(3), pp. 324-347.

DEMİREL, A., 2013 *Tek Partinin İktidarı.* İstanbul : İletişim Yayınları

DEMİRTAŞ, B., 2015 Turkish Foreign Policy towards the Balkans: A Europeanized Foreign Policy in a De-Europeanized National Context?'. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies,* 17(2), pp. 123-140.

DERDİMAN, C., 2013 *Anayasa Hukuku.* 3. Baskı. Bursa: Aktüel Yayınları

DETTKE, D., 2014. *Hunagry's JobbikParty the Challenge of European Ethno-Nationalism and the Future of the European Project,* basım yeri bilinmiyor: Woodrow Wilson International Center

DEUTSCHE WELLE , 2008. *TBMM'den türban düzenlemesine onay.* [Çevrim içi] Available at: https://www.dw.com/tr/tbmmden-t%C3%BCrban-d%C3%BCzenlemesine-onay/a-3117407 [Erişildi: 1 Mayıs 2021].

DEUTSCHE WELLE TÜRKÇE, 2017. *Yeni anayasa taslağı TBMM'de.* [Çevrim içi] Available at: https://www.dw.com/tr/yeni-anayasa-tasla%C4%9F%C4%B1-tbmmde/a-37065120 [Erişildi: 25 kasım 2021].

DEUTSCHE WELLE TÜRKÇE, 2018 *CHP'nin iptal talebine AYM'den ret.* [Çevrim içi] Available at: https://www.dw.com/tr/chpnin-iptal-talebine-aymden-ret/a-44024191 [Erişildi: 23 kasım 2021].

Dİ PALMA, G., 1991 Legitimation from the top to civil society: Politico-cultural change in Eastern Europe. *World Politics,* 44(1), pp. 49-80

DİAMOND, L., 1996 Is the Third Wave Over?. *Journal of Democracy,* 7(3), pp. 20-37

DİAMOND, L., 1999 *Developing Democracy: Towards Consolidation.* Baltimore: John Hopkins University Press.

DİAMOND, L., 2002 Elections Without Democracy: Thinking About Hybrid Regimes.. *Journal of Democracy,* 13(2), pp. 21-35.

DİAMOND, L., LİNZ, J. & LİPSET, S. M., 1995 *Democracy in Developing Countries.* basım yeri bilinmiyor:Lynne Reinner Publishers

DİNAN & DESMOND, 2005 *Avrupa Birliği Ansiklopedisi.* İstanbul: Kitap Yayınevi

DONNO, D., 2013 Elections and Democratisation in Authoritarian Regimes. *American Journal of Political Science,* 57(3), pp. 703-716

DOWDİNG, K. & KİMBER, R., 1983 The Meaning and Use of "Political Stability". *European Journal of Poliritical Research,* Cilt 11, pp. 228-39.

DOWNES, J. F. & WAİ, V., 2018. *Summary of the 2018 Hungarian Parliamentary Election: The Rise of Illiberal Democracy.* [Çevrim içi] Available at: http://euap.hkbu.edu.hk/main/wp-content/uploads/2018/04/Eelctoral-Volatility-in-the-2018-Hungarian-Election.pdf [Erişildi: 21 Kasım 2021]

DRAGOMİR, M., 2017 *How the Hungarian Government Nationalized Criticism.* [Çevrim içi] Available at: https://blogs.lse.ac.uk/medialse/2017/08/29/the-state-of-hungarian-media-endgame/ [Erişildi: 23 kasım 2021].

DRAHOKOUPİL, J., 2008 The investment-promotion machines: The politics of foreign direct investment promotion in Central and Eastern Europe. *Europe-Asia Studies,* Cilt 60, pp. 197-220

DRESDEN, J. R. & HOWARD, M. M., 2014 Authoritarian backsliding and the concentration of political power. *Democratization,* 23(7), pp. 1122-1143.

DRİNOCZİ, T., 2017 Hungarian Constitutional Court: The Limits ofEULaw in the Hungarian Legal System. *VIENNA J. INT'L CONST. L.,* Cilt 139

DRİNOCZİ, T. & BİEN-KACALA, A., 2017. Illiberal constitutionalism in Hungary and Poland: The case of judicialization of politics judicialization of politics. İçin-de:*Liberal constitutionalism between individual and collective interests.* Torun: Faculty of Law and Administration Nicolaus Copernicus University, pp. 67-98.

DRİNÓCZİ, T. & BİEŃ-KACAŁA, A., 2018 *The " DNA " of Illiberal Constitutionalism: Failure of Public Law Mechanisms and an Emotionally Unstable Identity A Hungarian and Polish Insight.* basım yeri bilinmiyor, The 10TH IACL-AIDC World Congress 2018

DRİNÓCZİ, T., GÁRDOS-OROSZ, F. & POZSÁR-SZENTMİKLÓSY, Z., 2019 *Formal and Informal Constitutional Amendment in Hungary.* Budapest: Hungarian Academy of Sciences

DUKALSKİS, A. & GERSCHEWSKİ, J., 2017 What Autocracies Say (and What Citizens Hear): Proposing Four Mechanisms of Autocratic Legitimation. *Contemporary olitics,* 23(3), pp. 251-268.

DUKALSKİS, A. & GERSCHEWSKİ, J., 2017 What Autocracies Say (and What Citizens Hear): Proposing Four Mechanisms of Autocratic Legitimation. *Contemporary Politics,* 23(3), pp. 251-268.

DUNAİ, M., 2017 *Hungary to detain migrants in border camps, alarming U.N..* [Çevrim içi] Available at: https://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-hungary-camps/hungary-to-detain-migrants-in-border-camps-alarming-u-n-idUSKBN16E15H [Erişildi: 3 kasım 2021].

DUNLEAVY, P., 2010 Rethinking Dominant Party Systems. %1 içinde*Dominant Political Parties and Democracy: Concepts, Measures, Cases and Comparison.* Abingdon: Routledge, pp. 23-45

DÜNYA BANKASI VERİLERİ, 2021. *Poverty headcount Ratio at National Poverty Lines (% of Population) – Hungary.* [Çevrim içi] Available at: https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.NAHC?locations=HU [Erişildi: 23 Kasım 2021].

DUVERGER, M., 1972 *Party Politics and Pressure Groups.* New York: Crowell.

DYP, 1990 *Program.* [Çevrim içi] Available at: https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/899 [Erişildi: 5 Temmuz 2020].

EASTON, D., 1965 *A system analysis of Political life.* New York: John Wiley

EASTON, D., 1979. *A Systems Anakysis of Political Life.* Chicago: University of Chicago Press.

EASTON, D., 1979 *A Systems Analysis of Political Life.* Chicago: University of Chicago Press

EDELÉNYİ, M., TÓTH, A. & NEUMANN, L., 2008 *Majority vote 'yes' in referendum to abolish medical and higher education fees.* [Çevrim içi] Available at: https://www.eurofound.europa.eu/publications/article/2008/majority-vote-yes-in-referendum-to-abolish-medical-and-higher-education-fees [Erişildi: 8 Mayıs 2021].

EKİM, S. & KİRİŞÇİ, K., 2017. *The Turkish Constittional Referendum Explained.* [Çevrim içi] Available at: https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2017/04/13/the-turkish-constitutional-referendum-explained/ [Erişildi: 2 Mayıs 2021].

EKMAN, J., 2009 Political Participation and Regime Stability: A Framework for Analyzing Hybrid Regimes. *International Political Science Review,* 30(1), pp. 7-31.

EKZEN, N., 2009 *Türkiye'de Kısa İktisat Tarihi 1946dan 2008e.* Ankara: ODTÜ

ELÇİ, E., 2019. The Rise of Populism in Turkey: A Content Analysis. *Southeast European and Black Sea Studies,* 19(3), pp. 387-408

ELSTER, J., 2000 *Ulysess Unbond.* Cambridge: Cambridge University Press

ELSTER, J., OFFE, C. & PREUSS, U., 2008 *Institutional Design in Societies.* Cambridge: Cambridge University Press.

ENYEDİ, Z., 2015 Plebeians, citoyens and aristocrats or where is the bottom of bottom-up? The case of Hungary. içinde*Populism in the Shadow of the Great Recession.* basım yeri bilinmiyor:ECPR Press, pp. 338-362

ENYEDİ, Z., 2016 Populist Polarization and Party System Institutionalization. *Problems of Post-Communism,* 63(4), pp. 210-220.

ENYEDİ, Z., 2018 Democratic Backsliding and Academic Freedom in Hungary.. *Perspectives on Politics,* 16(4), pp. 1067-1074

ENYEDİ, Z., 2020 Right-wing authoritarian innovations in Central and Eastern Europe. *East European Politics,* 36(3), pp. 363-377.

ENYEDİ, Z. & BÉRTOA, F. C., 2011 Patterns of Inter-party Competition (1990–2008). %1 içinde-*Europeanizing Party Politics? Comparative Perspectives on Central and Eastern Europe.* Manchester: Manchester University Press, pp. 147-68

ENYEDİ, Z. & BERTOA, F. C., 2018 Institutionalization and De-institutionalization in Post-communist Party Systems. *East European Politics and Societies and Cultures,* pp. 1-29

ENYEDİ, Z. & RONA, D., 2019 Governmental and Oppositional Populism: Competition and Division of Labour. %1 içinde*Absorbing the Blow: The Impact of Populist Parties on European Party System.* basım yeri bilinmiyor:ECPR Press, pp. 251-272

EPSTEİN, D. L. VE DİĞERLERİ, 2006 Democratic Transitions. *American Journal of Political Science,* 50(3), pp. 551-569

ERDOĞAN, M., 2010 *Anayasal Demokrasi.* 8. Baskı dü. Ankara: Siyasal Kitapevi.

ERDOĞAN, R. T., 2012 *Başbakan Erdoğan'ın & kasım Tarihli TBMM Grup Toplantısı.* [Çevrim içi] Available at: https://www.akparti.org.tr/site/haberler/basbakan- erdoganin-6-kasim-tarihli-tbmm-grup-toplantisi-konusmasinin-tam-me/33218#1 [Erişildi: 23 Kasım 2020].

ERGİN, M. & KARAKAYA, Y., 2017 Between Neo-Ottomanism and Ottomania: Navigating State-Led and Popular Cultural Representations of the Past. *New Perspectives on Turkey,* Cilt 56, pp. 33-59.

ESEN, B. & GÜMÜŞÇÜ, S., 2016 Rising competitive authoritarianism in Turkey. *Third World Quarterly,* 37(9), pp. 1581-1606.

ESEN, B. & GÜMÜŞÇÜ, Ş., 2017 "A Small Yes for Presidentialism: The Turkish Constitutional Referendum of April 2017. *South European Society and Politics,* 22(3), pp. 303-26

ESMER, Y., 1995 Parties and the electorate: a comparative analysis of voter profiles of Turkish political parties. İçinde E. Kalaycioglu, ve diğerleri düz. *Turkey: Political, Social, and Economic Challenges in the 1990s.* basım yeri bilinmiyor:Brill, pp. 74-89

ESPOSİTO, J. L. & SHAHİN, E., 2013 *The Oxford Handbook of Islam and Politics.* Oxford: Oxford University Press.

EUROACTİV, 13 OCAK 2017 *Hungary's Jobbik ditches far-right past to challenge Orbán in 2018.* [Çevrim içi] Available at: https://www.euractiv.com/section/elections/news/hungarys-jobbik-ditches-far-right-past-to-challenge-orban-in-2018/ [Erişildi: 23 Kasım 2021].

EURO NEWS, 2014 *How do Hungarians vote abroad?.* [Çevrim içi] Available at: https://www.euronews.com/2014/03/27/how-do-hungarians-vote-abroad [Erişildi: 4 Kasım 2021].

EUROPEAN UNİVERİSTY INSTİTUTE, 2019 *Hungarian Cultural Heritage legislation as at July 2010.* [Çevrim içi] Available at: https://www.eui.eu/Projects/International ArtHeritageLaw/Hungary

EUROSTAT , 2015 *Record number of over 1.2 million first time asylum seekers registered in 2015.* [Çevrim içi] Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-press-releases/-/3-04032016-AP

EUROSTAT, 2020 *At-risk-of-poverty rate by poverty threshold, age and sex – EU-SILC survey.* [Çevrim içi] Available at: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do [Erişildi: 25 Kasım 2021]

EUROSTAT, 2020 *Employment and activity by sex and age - annual data.* [Çevrim içi] Available at: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submit ViewTableAction.do [Erişildi: 29 Kasım 2021].

EUROSTAT, 2020 *General Government Expenditure by Function (COFOG).* [Çevrim içi] Available at: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do [Erişildi: 25 Kasım 2021

EUROSTAT, 2020 *Gini coefficient of equivalised disposable income, EU-SILC survey [ilc_di12].* [Çevrim içi] Available at: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_di12&lang=en [Erişildi: 25 Kasım 2021].

EVRENSEL GAZETESİ 2017. 18 maddelik anayasa değişikliği teklifinin tam metni. *Evrensel Gazetesi*, 10 Ocak.

EZROW, N. & FRANTZ, E., 2011 State Institutions and the Survival of Dictatorship. *Journal of International Affairs,* 65(1), pp. 1-13.

FAZEKAS, C. & FEKETE, S., 2018 Historical Outline of the Development of the Hungarian Party System1. *Review of History and Political Science,* 6(2), pp. 36-46.

FELEDY, B., 2017 *Hungary: Populism or Politics.* Barcelona, Barcelona Centre for International Affairs

FİNER, S., 1974 *Comparative Government: An Introduction to the Study of Politics.* basım yeri bilinmiyor:Penguin Books

FİNKEL, E. & BRUDNY, Y. M., 2012. Russia and the Colour Revolutions.. *Democratization 19,* 19(1), pp. 15-36.

FİRAT, B. H., 2021 *Investigation Highlights Spike in Cases of Insulting Turkish President.* [Çevrim içi] Available at: https://balkaninsight.com/2021/01/15/investigation-highlights-spike-in-cases-of-insulting-turkish-president/ [Erişildi: 21 kasım 2021].

FITZİ, G., MACKERT, J. & TURNER, B., 2019 *Populism and the Crisis of Democracy.* Oxon: Routledge

FORESTİERE, C. & ALLEN, C. S., 2011 The Formation of Cognitive Locks in Single Party Dominant Regimes. *International Political Science Review,* 32(4), pp. 380-395

FOURNİER, T., 2020 *The Constitutional Legitimation of Authoritarian Regimes – A Comparative Analysis of Apartheid South Africa and Communist Hungary,* basım yeri bilinmiyor: EuropeanUniversity Institute (EUI.

FREEDOM HOUSE, 2015 *Freedom in the World 2015,* basım yeri bilinmiyor: Freedom House

FREEDOM HOUSE, 2017. *Freedom of the Press 2017 Hungary,".* [Çevrim içi] Available at: https://freedomhouse.org/report/freedom-press/2017/hungary. [Erişildi: 01 Haziran 2019].

FREEDOM HOUSE, 2018 *Freedom in the World 2018,* basım yeri bilinmiyor: Freedom House

FREEDOM HOUSE, 2019 *Freedom in the World 2019,* basım yeri bilinmiyor: Freedom House

FREEDOM HOUSE, 2020 *Freedom in the World 2020.* Maryland: Rowman & Littlefield

FREEDOM HOUSE, 2021 *Freedom in the World 2021,* basım yeri bilinmiyor: Freedom House

FRİEDMAN, M., 2017 *Kapitalizm ve Özgürlük.* basım yeri bilinmiyor:Eksi Kitaplar.

FRİEDRİCH, C. J. & BRZEZİNSKİ, Z. K., 1964. *Totaliter diktatörlük ve otokrasi.* Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği.

FUKUYAMA, F., 2017 *What Is Populism.* [Çevrim içi] Available at: https://www.index-investor.com/resources/Research-Materials/Politics/Fukuyama-on-Populism.pdf [Erişildi: 3 Kasım 2021].

GAÀL, P., 2004 *Health care systems in transition : Hungary,* Copenhagen: WHO Regional Office for Europe.

GALLAGHER, M. & ULERİ, P. V., 1996 *The Referendum Experience in Europe.* London: Macmillian Press

GANDHİ, J., 2008. *Political institutions under dictatorship..* New York: Cambridge University Press

GANDHİ, J. & LUST-OKAR, E., 2009. Elections Under Authoritarianism. *Annual Review of Political Science,* Cilt 12, p. 403–422.

GANDHİ, J. & PRZEWORSKİ, A., 2007 Authoritarian Institutions and the Survival of Autocrats. *Comparative Political Science,* Cilt 40, pp. 1279-1301

GATES, S., HEGRE, H., JONES, M. P. & SRAND, H., 2006. Institutional Inconsistency and Political Instability: Polity Duration 1800-2000. *American Journal of Political Science,* 50(4), pp. 893-908.

GEDDES, B., 1999 What Do We Know About Democratization After Twenty Years. *Annual Review of Political Science,* 2(1), pp. 115-144

GEDDES, B., 1999 What Do We Know About Democratization After Twenty Years. *Annual Review of Political Science,* 2(1), pp. 115-144

GEDDES, B., 2003 *Paradigms and Sand Castle.* basım yeri bilinmiyor:The University of Michigan Press.

GEDDES, B., 2006. *Paradigms and Sand Castles: Analytical Perspectives on Politics.* basım yeri bilinmiyor:Michigan Üniveristesi Yayınları

GENEL KURMAY BAŞKANLIĞI, 2007. *Basın Açıklaması.* [Çevrim içi] Available at: https://web.archive.org/web/20090614024445/http://www.tsk.tr/10_ARSIV/10_1_Basin_Yayin_Faaliyetleri/10_1_Basin_Aciklamalari/2007/BA_08.html [Erişildi: 3 Mart 2021].

GEORGE, A. L. & BENNETT, A., 2005. *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences.* basım yeri bilinmiyor:MIT Press.

GERRİNG, J., 2007 *Case Study Research: Principles and Practices.* Cambridge: Cambridge University Press.

GERSCHEWSKİ, J., 2010. The Three Pillars of Stability. Towards an Explanation of the Durability of Autocratic Regimes in East Asia. *Social Sciences,* Issue March, pp. 1-30

GERSCHEWSKİ, J., 2013 The three pillars of stability: Legitimation, repression, and co-optation in autocratic regimes. *Democratization,* 20(1), pp. 13-38.

GERSCHEWSKİ, J., 2018. Legitimacy in Autocracies: Oxymoron or Essential Feature. *Perspective on Politics,* 16(3), pp. 652-665.

GHERGHİNA, S., 2017 Direct democracy and subjective regime legitimacy in Europe. *Democratization,* 24(4), pp. 613-631

GHERGHİNA, S., 2020 *Party Leaders in Eastern Europe Personality, Behavior and Consequences.* Glasgow: Palgrave Macmillian.

GHERGHNİA, S., 2019 How Political Parties Use Referendums: An Analytical Framework. *East European Politics and Societies and Cultures,* XX(X), pp. 1-14.

GİLBERT, L. & MOHSENİ, P., 2011 Beyond Authoritarianism: The Conceptualization of Hybrid Regimes. *Studies in Comparative International Development,* 46(3), pp. 270-297

GİLİOMEE, H. & SİMKİNS, C., 1999. *The Awkward Embrace: One-Part Domination and Democracy in Industrialising Countries.* Cape Town: Routledge

GİLLEY, B., 2006 The Determinants of State Legitimacy: Results for 72 Countries. *Internatinal Political Science Review,* 27(1), pp. 47-71.

GİLLİEY, B., 2009 *The right to rule: How states win and lose legitimacy.* New York: Columbia University Press.

GİNSBURG, T. & BUGARİC, B., 2016. The Assault on Postcommunist Courts. *Journal of Democracy,* 27(3), pp. 69-82.

GOAT, E. & BATUNA, Z., 2019 Fresh evidence of Hungary vote-rigging raises concerns of fraud in European elections. *Open Democracy*, 17 Mayıs

GÖLE, N., 2000 80 Sonrası Politik Kültür. İçinde A. Y. S. Ersin Kalaycıoğlu, dü. *ürkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme.* İstanbul: Alfa Yayınları.

GÖLE, N., 2002 *Melez Desenler: İslam ve Modernlik Üzerine.* İstanbul : Metis Yayınları.

GOLOSOV, G., 2015 Party systems, electoral systems, and legislative fragmentation: A cross-national empirical study. *Party Politics,* pp. 1-11.

GÖZLER, K., 2011 *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi.* Bursa: Ekin

GÖZLER, K., 2017. *Elveda Anyasa: 16 Nisan 2017'de Oylayacağımız Anyasa Değişikliği Hakkında Eleşiriler.* Bursa: Ekin

GÖZLER, K., 2017 *Referandum Mu, Plebisit Mi?.* [Çevrim içi] Available at: http://www.anayasa.gen.tr/plebisit.pdf [Erişildi: 19 Ekim 2019].

GRABENWARTER, C., HOFFMANN-RİEM, W. & SUCHOCKA, H., 2011 *Opınıon On The New Constıtutıon Of Hungary,* Venice: Venice Commision

GRAUVOGEL, J. & VON SOEST, C., 2014 Claims to Legitimacy Count: Why Sanctions Fail to Instigate Democratisation in Authoritarian Regimes. *European Journal ofPolitical Research,* 53(4), pp. 635-653.

GREENE, K., 2007 *Why Dominant Parties Lose - Mexico's Democratization in Comparative Perspective.* Cambridge: Cambridge University Press

GREENE, K., 2009 *Why Dominant Parties Lose.* Cambridge : Cambridge University Press.

GREENE, K., 2010 The Political Economy of Authoritarian Single-Party Dominance.. *Comparative Political Studies,* 43(7), pp. 807-834

GREGOR, A. & KOVÁTS, E., MAYIS 2018. *Women's Affairs 2018 Societal Problems and Solution Strategies in Hungary,* Budapest: Friedrich Ebert Stiftung

GREİTENS, S., 2013 Authoritarianism Online: What Can We Learn from Internet Data in Nondemocracies. *PS: Political Science and Politics* , 46(2), p. 262–270.

GROTZ, F. & WEBER, T., 2012 Party Systems and Government Stability in Central. *World Politics,* Cilt 64, pp. 699-740

GRZEBALSKA, W. & PETO, A., 2018 The gendered modus operandi of the illiberal transformation in Hungary and Poland. *Women's Studies International Forum,* Cilt 68, pp. 164-172.

GÜLENER, S., 2011 Anayasa Yapımında Yeni Bir Paradigma: Kapsayıcı,Katılımcı, Uzlaşmacı Anayasa Yapım Süreçleri Ve Çeşitli Örnekler. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 15(3), pp. 199-224

GULİYEV, F., 2012 *Measuring Hybrid Regimes : An Alternative Measurement Method and Classification of Post-Soviet Regimes,* Bremen

GÜL, S. S., 2004 *Sosyal Devlet Bitti Yaşasın Piyasa.* İstanbul: Etik Yayınları.

GÜMÜŞÇÜ, Ş., 2013 The Emerging Predominant Party System in Turkey. *Government and Opposition,* Cilt 48, pp. 223-244.

GÜMÜSÇÜ, S. & SERT, D., 2010 The March 2009 Local Elections and the Inconsistent Democratic Transformation of the AKP Party in Turkey. *Middle East Critique,* 19(1), pp. 55-70

GÜMÜŞÇÜ, S. & SERT, D., 2010. The March 2009 Local Elections and the Inconsistent Democratic Transformation of the AKP Party in Turkey. *Middle East Critique,* 19(1), pp. 55-70

GUNAY, C. A. V. D., 2016 Decoding the Authoritarian Code: Exercising Legitimate Power Politics through the Ruling Parties in Turkey, Macedonia, and Serbia. *Southeast European and Black Sea Studies,* 16(4), pp. 529-549

GÜNEYSU, S., 2019. *RTÜK sansürünün 8 yıllık bilançosu.* [Çevrim içi] Available at: https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/rtuk-sansurunun-8-yillik-bilancosu-1321372 [Erişildi: 23 Kasım 2021].

GUNİTSKY, S., 2015 Corrupting the Cyber-Commons: Social Media as a Tool of Autocratic Stability. *Perspectives on Politics,* 13(1), p. 42–54

GÜRCAN, E. & PEKER, E., 2015 *Challenging Neoliberalism at Turkey's Gezi Park: From Private Discontent to Collective Class Action.* London: Springer.

GURİEV, S. & TREİSMAN, D., 2015 *How Do Modern Dictators Survive: An nformational Theory of the New Authoritarianism.* Harward, Paper presented at the ISNIE/SIOEConference at Harvard.

GURİNİ, F., 2018 *Changes to Turkey's Electoral Laws Have Increased the Potential for Electoral Fraud.* [Çevrim içi] Available at: https://carnegieendowment.org/sada/76656 [Erişildi: 23 Kasım 2021].

HADENİUS, A. & TEORELL, J., 2007 Pathways from Authoritarianism. *Journal of Democracy*, 18(1), pp. 143-157

HADEP, 1994 *Program.* [Çevrim içi] Available at: https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/745/199600970.pdf?sequence1&isAllowedy [Erişildi: 4 Temmuz 2021].

HAİDT, J., 2012 *The Righteous Mind.* New York: Pantheon Books

HAJNAL, G. & CSENGÖDİ, S., 2014 When Crisis Hits Superman: Change and Stability of Political Control and Politicization in Hungary. *Administrative Culture,* 15(1), pp. 39-57

HALE, W., 2008 The Electoral System and the 2007 Elections: Effects and Debates. *Turkish Studies,* 9(2), pp. 233-246

HALMAİ, G., 2011 (Dis)possessed by the spectre of socialism: Nationalist mobilization in 'transitional' Hungary. içinde D. H. G. Kalb, dü. *Headlines of Nation, Subtexts of Class: Working Class Populism and the Return of the Repressed in Neoliberal Europe.* Oxford: Berghahn Books, pp. 113-141.

HALMAİ, G., 2018. Illiberal Constitutionalism? The Hungarian Constitution in European Perspective. İçinde *Verfassungskrisen in der EU.* basım yeri bilinmiyor:Nomos, pp. 84-103

HALMAİ, G., 2018 A Coup Against Constitutional Democracy The Case of Hungary. İçinde *Constitutional Democracy in Crisis?.* basım yeri bilinmiyor:Oxford University Press, pp. 1-20.

HALMAİ, G., 2019 The making of "illiberal constitutionalism" with or without a new constitution: the case of Hungary and Poland. içinde- *Comparative Constitution Making.* Cheltenham: Edward Elgar Publishing, p. 302–323.

HARTLİŃSKİ, M., 2019 The effect of political parties on nationwide referendums in poland after 1989. *East European Politics and Societies,* 33(3), pp. 733-754

HAYNES, J., 2012 *Routledge Handbook of Democratization.* New York : Roudledge

HCLU.HU, 2018 *Hclu's Analysıs Of The Seventh Amendment Of The Fundamental Law.* [Çevrim içi] Available at: https://hclu.hu/en/articles/hclus-analysis-of-the-seventh-amendment-of-the-fundamental-law [Erişildi: 04 Haziran 2019

HEGEDŰS, D., 2016 The Kremlin's Influence in Hungary Are Russian Vested Interests Wearing Hungarian National Colors?. *DGAPkompakt*, Şubat, pp. 1-12

HELD, D., 1996 *Models of Democracy.* Cambridge: Polity Press

HELLMEİER, S. VE DİĞERLERİ, 2021 State of the world 2020: autocratization turns viral. *Democratization ,* 28(6), pp. 1053-1074

HEPER, M., 2002 Conclusion - The Consolidation of Democracy versus Democratization in Turkey. *Turkish Studies,* 3(1), pp. 138-146

HEPER, M., 2009. Does secularism face a serious threat in Turkey?. *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East,* 29(3), pp. 413-422

HEPER, M., 2011 Civil-Military Relations in Turkey: Toward a Liberal Model. *Turkish Studies,* Cilt 12, pp. 241-252.

HEPER, M., 2012 *Türkiye'de Devlet Geleneği.* 4. Baskı dü. Ankara: Doğu Batı Yayınları

HEPER, M. & GUNEY, A., 2007 Transformation of the Turkish Military and the Path to Democracy. *Armed Forces and Society,* Cilt 43, pp. 357-388.

HİNSEY, E., 2012 The New Opposition in Hungary. *New England Review,* 33(2), pp. 126-143

HİPA, 2019 *Automative Industry Hungary 2019,* Budapest: Hipa

HOLBİG, H., 2013. Ideology after the End of Ideology. China and the Quest for Autocratic Legitimation. *emocratization,* 20(1), pp. 61-81.

HOLMES, L., 1993. *The end of communist power: Anti-corruption campaigns and legitimation crisi.* Cambridge: Polity Press

HOLMES, S., 1988. Precommitment and Paradox of Democracy. İçinde J. Elster & R. Slagstadt, düz. *Constitutionalism and Democracy.* Cambridge: Cambridge University Press, pp. 28-31

HOLMES, S., 2012 Constitutions and Constitutionalism. İçinde M. R. v. A. Sajó, dü. *Oxford Handbook of.* Oxford: Oxford Univeristy Press, pp. 189-216.

HORVATH, J., 2006	Bloody Monday. *Telepolis*, 31 Ekim
HOWARD, M. & ROESSLER, P., 2006.	Liberalizing Electoral Outcomes in. *American Journal of Political Science,,* 50(2), pp. 365-381.
HUBER, E., RUESCHEMEYER, D. & STEPHENS, J. D., 1993.	The ımpact of Economic Development on Democracy. *Journal of Economic Perspectives,* 7(3), pp. 71-86
HUDSON, M., 2016.	*Killing the Host: How Financial Parasites and Debt Bondage Destroy the Global Economy.* basım yeri bilinmiyor:Nation Books
HUG, S., 2005	The political effects of referendums: An analysis of institutional innovations in Eastern and Central Europe. *Communist and Post-Communist Studies,* 38(4), pp. 475-499
HUMAN RİGHTS ASSOCİATİON, 2020	*IHD 2019 Report on Human Rights Violations in Turkey.* [Çevrim içi] Available at: https://www.fidh.org/IMG/pdf/i_hd_2019_violations_report_and_summary_table-2.pdf [Erişildi: 12 Kasım 2021].
HUNAGRİAN SPECTURUM, 2017	*Fıdesz's Very Own "Ngos" Stuffed Wıth Publıc Money.* [Çevrim içi] Available at: https://hungarianspectrum.org/2017/05/13/fideszs-very-own-ngos-stuffed-with-public-money/ [Erişildi: 23 kasım 2021].
HUNGARİAN SPECTURUM, 2021	*The Beleaguered Vıktor Orbán Strıkes Back.* [Çevrim içi] Available at: https://hungarianspectrum.org/2021/06/24/the-beleaguered-viktor-orban-strikes-back/ [Erişildi: 23 Kasım 2021].
HUNTİNGTON, S., 1979	*Political Order in Changing Societies.* London: Yale University Press.
HUNTİNGTON, S., 1991	*The Third Wave. Democratization in the Late Twentieth Century..* Norman: University of Oklahoma Press
HÜRRİYET GAZETESİ, 2007	*En düşük katılımlı referandum.* [Çevrim içi] Available at: https://www.hurriyet.com.tr/gundem/en-dusuk-katilimli-referandum-7532868 [Erişildi: 9 Mayıs 2021].
HÜRRİYET GAZETESİ, 2008	*Başbakan'dan "türban" çıkışı.* [Çevrim içi] Available at: https://www.hurriyet.com.tr/gundem/basbakandan-turban-cikisi-8024104 [Erişildi: 1 Mayıs 2021].
HURWİTZ, L., 1973	Contemporaray Approaches to Political Stability. *Comparative Politcs,* 5(3), p. 449.
HUTCHESON, S. D., 2012.	Party Cartels Beyond Western Europe: Evidence from Russia. *Party Politics,* Issue March, pp. 1-18.
I. BEREND VE B. BUGARİC, 2015	Unfinished Europe: Transition from Communism to Democracy in Central and Eastern Europe. *Journal of Contemporary History,* 50(4), pp. 768-785
IBSEN, M. F., 2018	The populist conjuncture: Legitimation crisis in the age of globalized capitalism. *Political Studies,* 67(3), pp. 795-811
İDİZ, S., 2015	Merkel's Visit Strikes Cynical Chord in Turks. *Hürriyet Daily News*, 25 Ekim

İNSAN HAKLARI İZLEME KOMİTESİ, 2013 *Wrong Direction on Rights: Assessing the Impact of Hungary's New Constitution and Laws.* [Çevrim içi] Available at: https://www.hrw.org/report/2013/05/16/wrong-direction-rights/assessing-impact-hungarys-new-constitution-and-laws [Erişildi: 24 Kasım 2021].

INVEST İN TURKEY, 2017 *TURKEY'S MEGA PROJECTS.* [Çevrim içi] Available at: https://www.investinturkey.com/turkey-s-mega-projects/ [Erişildi: 21 kasım 2021].

ISLAM, N., BİNGÖL, Y., NYASERA, I. N. & DAGBA, G., 2021 Toward Islam Through Political Parties, Ideology, and Democracy: A Discourse Analysis on Turkey's AK Party, Tunisian Ennahda, and Bangladesh Jamaat-e-Islami. *Jadavpur Journal of International Relations*

JENKİNS, G., 2009 The Politics of Personality: Erdogan's Irascible Authoritarianism. *Turkey Analyst,* Cilt 2, pp. 1-2.

JESZENSKY, G., 2007 . Hungary's foreign policy dilemmas after regaining sovereignty. *Society and Economy,* 29(1), pp. 43-64

JOBBİK , 2021. *Kuruluş Sözleşmesi.* [Çevrim içi] Available at: https://www.jobbik.com/ [Erişildi: 1 Ekim 2021].

JOHNSON, J. & BARNES, A., 2015. Financial nationalism and its international enablers: the Hungarian experience.. *Review of International Political Economy,* 22(3), pp. 535-569.

JONES, B., EPP, D. & BAUMGARTNER, F., 2019. Democracy, Authoritarianism, and Policy Punctuations. *International Review of Public Polcy,* 1(1), pp. 7-26

JOSHUA, M., 2016 Co-optation Reconsidered: Authoritarian Regime Legitimization Strategies in Jordanian Arab Spring. *Middle East Law and Governance,* 8(1), pp. 32-56

JUHÁSZ, A. & SZİCHERLE, P., 2017 *The political effects of migration-related fake news, disinformation and conspiracy theories - study,* Budapest: Political Capital

JUNGERSTAM-MULDERS, S., 2016 *Post-Communist EU Member States Parties and Party Systems.* Newyork: Routledge.

KABASAKAL, M., 1991 *Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi: 1908-1960.* İstanbul: Tekin Yayınevi.

KADIR HAS ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYE ARAŞTIRMA MERKEZİ, 2017. *Türk Dış Politikası Kamuoyu Algıları Araştırması,.* [Çevrim içi] Available at: https://www.khas.edu.tr/tr/haberler/khas-turk-dis-politikasi-kamuoyu-algilari-arastirmasi-2017-yili-sonuclari-aciklandi [Erişildi: 25 kasım 2021].

KAHRAMANOĞLU, Y., 2003 Türkiye'de Devletin Mali Krizleri. *Praksis,* Issue 9, pp. 247-276

KAİLİTZ, S. & STOCKEMER, D., 2017 Regime legitimation, elite cohesion and the durability of autocratic regime types. *International Political Science Review,* 38(3), pp. 332-348.

KÁKAİ, L. & KOVÁCS, I. P., 2020 Counties in a vacuum: The electoral consequences of a declining meso-tier in Hungary. *Regional & Federal Studies,* pp. 1-15

KALAYCIOĞLI, E., 2017 Two elections and a political regime in crisis: Turkish politics at the crossroads'. *Southeast European and Black Sea Studie,* 18(1), pp. 21-51.

KALAYCIOĞLU, E., 1994 lections and Party Preferences in Turkey: Changes and Continuities in the 1990s. *Comparative Political Studies,* 27(3), pp. 402-424

KALAYCIOĞLU, E., 2012. Kulturkampf in Turkey: the constitutional referendum of 12 September 2010. *South European Society and Politics,* 17(1), pp. 1-22.

KALAYCIOĞLU, E., 2015 Turkish Popular Presidential Elections: Deepening Legitimacy Issues and Looming Regime Change. *South European Society and Politics,* Cilt 20, pp. 157-169.

KAPANİ, M., 1981 *Kamu Hürriyetleri.* Ankara: AÜHF yayını

KAPANİ, M., 1993 *Kamu Hürriyetleri.* 7. Baskı dü. Ankara: Yetkin Yayınevi.

KARL, T., 1995 The Hybrid Rejimes of Central America. *Journal of Democracy,* 6(3), pp. 72-86.

KARLUK, R., 2007 *Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm.* İstanbul: Beta Yayıncılık

KARPAT, K., 1959. *Turkey's politics: The transition to multiparty system.* Princeton: Princeton University Press.

KARPAT, K., 2014 *Kısa Türkiye Tarihi.* 4. Baskı dü. İstanbul : Timaş Yayınları

KAYA, R. & BERNHARD, M., 2013. Are Elections Mechanisms of Authoritarian Stability or Democratization? Evidence from Post-communist Eurasia. *Perspectives on Politics,* 11(3), pp. 734-752

KAYNAR, M. K., 2007. *Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partleri.* Ankara: İmge Kitapevi Yayınları

KAZGAN, G., 2006 *Tanzimat'tab 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi.* İstanbul: İstanbul Bilgi Yayınları.

KEEFER, P., 2006 *DPI2006: Database of Political Institutions: Changes and Variable Definitions,* New York: World Bank

KELEMEN, K., 2017 The Hungarian Constitutional Court and the Concept of National Constitutional Identity. *Ianus - Diritto e finanza,* Cilt 15-16, pp. 23-33.

KEMAN, H., 2004. Polyarchy & defected Democracy Around the World: Research Note. *Acta Politica ,* 39(3), pp. 297-313.

KENES, B., 2020 *Viktor Orban: Past to Present ECPS Leader Profile Series No. 1,,* basım yeri bilinmiyor: European Center for Populism Studies

KEPENEK, Y., 2012. *Türkiye Ekonomisi.* İstanbul: Remzi Kitapevi

KEYMAN, F., 2014. The AK Party: Dominant Party, New Turkey and Polarization. *Insight Turkey,* Issue Spring, pp. 19-31.

KİELMANSEGG, P. G., 1971. Legitimität Als Analytische Kategorie. *Politische Vierteljahresschrift,* 12(3), pp. 367-401.

KİM, D. S., 2013 *The Transition to Democracy in Hungary.* oxfordshire: Routledge Press

KİM, D. S., 2016. The rise of European right radicalism: The case of Jobbik. *Communist and Post-Communist Studies,* Cilt 49, pp. 345-357.

KİM, D. S. & SWAİN, N., 2015. Party Politics, Political Competition and Coming to Terms with the Past in Post-Communist Hungary. *Europe-Asia Studies,* 67(9), pp. 1445-1468.

KİRİŞ, H. M., 2012 Türkiye'de Rekabetçi Siyasal Partilerin Dönüşümü: Post-80 Sisteminde Eski Yeni Partilerin Yükselişi ve Düşüşü. *Toplum ve demokrasi,* 6(13-14), pp. 25-53.

KİRK, K., 2004 Hungary's voters opt for state-owned hospitals. *World Report,* 18 Aralık, 364(9452), pp. 2167-2168

KİSSANE, B., 2014 Atatürk and After: Three Perspectives on Political Change in Turkey. *The Review of Politics,* 76(2), pp. 293-307

KİSS, C., 2002 From Liberalism to Conservatism:The Federation of Young Democrats in Post-Communist Hungary. *East European Politics & Societies,* 16(3), pp. 739-763

KİTSCHELT, H., 1999. *Post-communist Party Systems: Competition, Representation, and Inter-party Cooperation.* Cambridge: Cambridge University Press

KNUTSEN, K., NYGÅRD, H. M. & WİG, T., 2017 Autocratic Elections: Stabilizing Tool or Force for Change?. *World Politics,* 69(1), pp. 98-143.

KOMÁROMİ, L., 2013 Milestones in the History of Direct Democracy in Hungary. *Iustum Aequum Salutare,* pp. 41-58.

KONDA, 2017. *Nisan'17 Barometresi.* [Çevrim içi] Available at: https://konda. com.tr/wp-content/uploads/2017/04/KONDA_16Nisan2017 Sandikve-SecmenAnaliziRaporu.pdf [Erişildi: 8 Mayıs 2021]

KORNAİ, J., 2015 Hungary's U-Turn: Retreating from Democracy. *Journal of Democracy,* 26(3), pp. 34-50.

KÖRÖSENYİ, A., 1993 Stable or Fragile Democracy? Political Cleavages and Party System in Hungary. *THE CRISIS OF URXIW-LJNINIW,* pp. 87-105.

KOSTADİNOVA, T. & LEVİTT, B., 2014 Toward a Theory of Personalist Parties:Concept Formation and Theory Building. *Politics&Polity,* 42(4), pp. 490-512.

KOVÁCS, K. & TOTH, G. A., 2011 Hungary's Constitutional Transformation. *European Constitutional Law Review,* Cilt 7, pp. 183-203.

KOVACS, Z. & VİDA, G., 2015 Geography of the new electoral system and changing voting patterns in Hungary. *Acta Geobalcanica* , 1(2), pp. 55-64

KOVER, A., 2015. Captured by State and Church: Concerns about Civil Society in Democratic Hungary. *Noprofit Policy Forum,* 6(2), pp. 187-212

KRASTEV, I., 2000 *The Liberal Estate: Reflections on the Politics of Think Tanks in Central and Eastern Europe,* basım yeri bilinmiyor: Centre for Liberal Strategies

KRASTEV, I., 2001. Think tanks: Making and faking influence. *Southeast European and Black Sea Studies,* 1(1), pp. 17-38

KRASTEV, I., 2006 Democracy's Double. *Journal Of Democracy,* 17(6), pp. 52-62

KRASTEV, I., 2016 The Unraveling of the post 1989 Order. *Journal of Democracy,* 27(4), pp. 88-98

KRAUSS, E. & PEKKANEN, R. J., 2010. The Rise and Fall of Japan's Liberal Democratic Party. *The Journal of Asian Studies,* 69(1), pp. 5-15.

KREKÓ, P., GYŐRİ, L., DUNAJEVA, J. & JANDA, J., 2016 *The Weaponization of Culture Kremlin's traditional agenda and the export of values to Central Europe,* basım yeri bilinmiyor: Political Capital Institute.

KÜBALI, H. N., 1971 *Anayasa Hukuku.* İstanbul: .Ü. Hukuk Fakültesi Yayını

KUMBARACIBAŞI, A. C., 2019. Analyzing Party Positions and Electoral Dynamics in Turkey. *International Journal of Political Science & Urban Studies,* 7(2), pp. 382-404

KUMBARACIBAŞI, A. C., 2020. Models of party institutionalization and problems of democratic consolidation. *Mediterranean Politics,* 25(2), pp. 215-244

KURTİ, L., 2002. *Youth and the state in Hungary: capitalism, communism and class.* basım yeri bilinmiyor:Pluto Press

KURTOĞLU, R., 2017. *Türkiye Ekonomisi 1838-2010.* basım yeri bilinmiyor:Destek Yayınları.

LADNER, A. & BRÄNDLE, M., 1999 Does direct democracy matter for political parties? An empirical test in the Swiss cantons. *Party Politics,* 5(3), pp. 283-302.

LANCASTER, C., 2016 Ideology and Hegemonic Party Rule in South Africa, Hungary, and Turkey. *Politics, Religion & Ideology,* 17(4), pp. 370-391

LANDAU, D., 2013 Abusive Constitutionalism. *Davies Law Review,* Cilt 47, pp. 189-260

LAUTH, H. J., 2015. The Matrix of Democracy: Three Dimensional Approach to Measuring the quality of Democracy and regime transformation. *WAPS,* Cilt 6, pp. 1-30.

LENDVAİ-BAİNTON, N. & SZELEWA, D., 2020 Governing New Authoritarianism: Populism, Nationalism, and Radical Welfare Reforms in Hungary and Poland. *Social Policy Administration,* Cilt 55, pp. 559-572.

LENDVAİ, P., 2017. *Orban: Europe's New Strongman.* London: C. Hurst and Company Publishers Ltd.

LENDVAİ, P., 2019 The Transformer: Orban's Evolution and Hungary's Demise. *Foreign Affairs,* 98(5), pp. 44-54.

LEVİTSK, S. & WAY, L., 2010 *Authoritarianism. Hybrid Regimes.* Cambridge: Cambridge: Cambridge Univer sity press. 563 p. ISBN

LEVİTSKY, S. & WAY, L., 2002 Elections Without Democracy: The Rise of Competitive Authoritarianism. *Journal od Democracy,* 13(2), pp. 51-65.

LEVİTSKY, S. & WAY, L., 2010 *Competitive Authoritarianism. Hybrid Regimes After the Cold War.* Cambridge : Cambridge University Press

LEVİTSKY, S. & WAY, L., 2013 The Durability of Revolutionary Regimes. *Journal of Democracy,* 24(3), pp. 5-17.

LEVİTSKY, S. & WAY, L. A., 2002 The Rise of Competitive Authoritarianism. *Journal of Democracy,* 13(2), pp. 51-65.

LEVY, J. S., 2008 Case Studies: Types, Designs, and Logics of Inferences. *Conflict Management and Peace Science,* 25(1), pp. 1-18

LEWİS, P. VE DİĞERLERİ, 2019 Revealed: the rise and rise of populist rhetoric. *The Guardian*, 6 Mart

LEWİS, P. & MANSFELDOVA, Z., 2007 *The European Union and Party Politics in Central and Eastern Europe.* New York: Palgrave Macmillian

LİJPHART, A., 1984 *Democracies: Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-One Countries.* New haven: Yale University Press

LİJPHART, A., 2008 *Thinking About Democrcay: POwer Sharing and Majority Rule in Theory and Practice.* Londra Ve Newyork: Routledge

Lİ, M., 2008 *The Rise of China and the Demise of the Capitalist World-Economy.* basım yeri bilinmiyor:Pluto Press

LİNDBERG, S., 2009 *Democratization by Elections. A New Mode of Transition. Baltimore.* basım yeri bilinmiyor:John Hopkins Universty Press.

LİNZ, J., 2000 *Totalitarian and Authoritarian Rgeimes.* Colorado: Lynne Reienner Publishers

LİNZ, J., 2012. *Totaliter ve otoriter Rejimler.* Ankara: Liberte Yayınları.

LİNZ, J. 1990 The Perils of Presidentalism. *Journal of Democracy 1,* 1(1), pp. 51-69.

LİNZ, J. & STEPAN, A., 1996 *Problems of democratic transition and consolidation.* London: The Johns Hopkins University Press

LİPSET, S. M., 1959. Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy. *The American Political Science Review,* 53(1), pp. 69-105

LOYLE, C. E., 2016 Overcoming Research Obstacles in Hybrid Regimes: Lessons from Rwanda. *Social Science Quarterly,* 97(4), pp. 923-935

LÜHRMANN, A., TANNENBERG, M. & LİNDBERG, S. I., 2018 Regimes of the World (RoW): Opening New Avenues for the Comparative. *Politics and Governance,* 6(1), pp. 60-77

MACAR ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI , 1995. *Karar: 43-42/1995.* [Çevrim içi] Available at: http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/1091B1A3C88C5481C1257DCD00399448?OpenDocument&english [Erişildi: 5 Aralık 2020]

MACAR ULUSAL SEÇİM OFİSİ, 2005. *5 Aralık 2004 ulusal Referandumu.* [Çevrim içi] Available at: https://static.valasztas.hu/nepszav04/en/08/8_0.html [Erişildi: 5 Mayıs 2020].

MACAR ULUSAL SEÇİM OFİSİ, 2008 *Referandum 2008.* [Çevrim içi] Available at: https://static.valasztas.hu/nepszav08/en/08/8_0.html

MACAR ULUSAL SEÇİM OFİSİ, 2016 *Referendum 2016.* [Çevrim içi] Available at: https://www.valasztas.hu/web/national-election-office/37

MACAR ULUSAL SEÇİM OFİSİ, 2017 *National referendum initiatives.* [Çevrim içi] Available at: https://www.valasztas.hu/web/national-election-office/national-referendums [Erişildi: 10 Haziran 2019].

MACARİSTAN İÇ İŞLERİ BAKANLIĞI, 1997 *Referendum 97.* [Çevrim içi] Available at: Macaristan Cumhuriyeti'nin ülke savunmasını sağlamak için NATO'ya katılması gerektiğine katılıyor musunuz?

MACARİSTAN İÇ İŞLERİ BAKANLIĞI, 2003 *Legal result of the referendum on 12 April 2003.* [Çevrim içi] Available at: https://static.valasztas.hu/nepszav03/outroot/en/10_0.html

MACARİSTAN İSTATİSTİK OFİSİ, 2018 Macaristan İstatistik Ofisi, 20218. *Data of total households by deciles, regions and type of settlements (2010–)..* [Çevrim içi] Available at: https://www.ksh.hu/docs/eng/xstadat/xstadat_annual/i_zhc014b.html?down=2386 [Erişildi: 25 Kasım 2021].

MACARİTAN ULUSAL SEÇİM OFİSİ, 2018 *Milletvekili Seçimi 2018.* [Çevrim içi] Available at: https://www.valasztas.hu/en/ogy2018 [Erişildi: 3 Mayıs 2018].

MACKİNTOSH, E., 2017 *Hungarian Camerawoman Sentenced for Kicking, Tripping Refugee.* [Çevrim içi] Available at: https://edition.cnn.com/2017/01/13/europe/hungarian-camerawoman-sentenced-kicking-refugees/index.html [Erişildi: 23 Kasım 2021].

MAGALONİ, B., 2006 *Voting fo Autocracy Hegemonic Party Survival and its Demise in Mexico.* Cambridge: Cambridge University Press

MAGALONİ, B., 2008 Credible Power-Sharing and the Longevity of Authoritarian Rule. Comparative. *Comparative Political Studies,* 20(10), pp. 1-27

MAGALONİ, B., 2008 *Voting for Autocracy: Hegemonic Party Survival and its Demise in Mexico.* Cambridge: Cambridge University Press

MAGALONİ, B. & KRİCHELİ, R., 2010 Political Order and One-party Rule. *Annual Review of Political Science,* pp. 123-143.

MAGYAR, B. & VASARHELYİ, J., 2017 *Twenty- five Sides of a Post_ Communist Mafia State.* Budapest: CEU Press

MAGYAR, Z., 2019 Hungary's Viktor Orban: Populist Message, Machine Methods. *The Canadian Journal of Opinion*

MAİNWARİNG, S., BRİNKS, D. & PÉREZ-LİÑÁN, A., 2001 Classifying Political Regimes in Latin. *Studies in Comparative International Development,* Cilt 36, pp. 37-65

MAİNWARİNG, S. & SCULLY, T., 1995 *Building Democratic Institutions: Party Systems in Latin America..* Stanford: Stanford University Press.

MAKSZİMOV, V., 2021 *'Voter tourism': New Hungarian residency law raises risk of electorate manipulation, NGOs warn.* [Çevrim içi] Available at: https://www.euractiv.com/section/elections/news/voter-tourism-new-hungarian-residency-law-raises-risk-of-electorate-manipulation-ngos-warn/ [Erişildi: 23 Kasım 2021].

MALESKY, E. & SCHULER, P., 2010 Nodding or Needling: Analyzing Delegate Responsiveness in an Authoritarian Parliament. *American Political Science Review,* 104(3), pp. 482-502

MANNERS & IAN, 2002 Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?. *Journal of Common Market Studies,* 40(2), pp. 235-258.

MANN, M., 2005 *The dark side of democracy: explaining ethnic cleansing.* basım yeri bilinmiyor:Cambridge University Press

MANSFELDOVÁ, Z., 2011 Central European Parliaments over Two Decades–Diminishing Stability? Parliaments in Czech Republic, Hungary, Poland, and Slovenia. *The Journal of Legislative Studies,* 17(2), pp. 128-146.

MANZETTİ, L., 2010. *Neoliberalism, Accountability, and the Reform Failures in Emerging Markets Eastern Europe, Russia, Argentina and Chile in Comparative Perspective.* basım yeri bilinmiyor:Pennsylvnia State University Press

MARES, I. & YOUNG, L., 2019 Varieties of Clientelism in Hungarian Elections. *Comparative Politics,* 51(3), pp. 449-471

MARQUEZ, X., 2015 The Irrelevance of Legitimacy. *Political Studies.*

MARSCHALL, M., AYDOGAN, A. & BULUT, A., 2016. Does Housing Create Votes?Explaining the Electoral Success of the AKP in Turkey. *Electoral Studies,* Cilt 42, pp. 201-2012

MAYER, R., 2001 Strategies of Justification in Authoritarian Ideology. *Journal of Political Ideologies,* 6(2), pp. 147-168.

MAZUR, M., 2018 *Contemporary Polıtıcal Partıes And Party Systems In The Vısegrad Group Countrıes.* Lublin: Maria Curie-Skłodowska University Press

MCCARTHY, J., 2019. Authoritarianism, Populism, and the Environment: Comparative Experiences, Insights, and Perspectives. *Annals of the American Association of Geographers,* 109(2), pp. 301-313.

MCELWAİN, K. M., 2008 Manipulating Electoral Rules to Manufacture Single-Party Dominance. *American Journal of Political Science,* 52(1), pp. 32-47.

MCNALLY, C. A., 2020 Chaotic mélange: neo-liberalism and neo-statism in the age of Sino-capitalism. *Review of International Political Economy,* 27(2), pp. 281-301.

MENDELSOHN, M. & PARKİN, A., 2001 *Referendum Democracy Citizens, Elites and Deliberation in Referendum Campaigns.* New York: Palgrave Macmillian

MERKEL, W., 2010. Are Dictatorships Returning? Revisiting the 'Democratic Rollback' Hypothesis. *Contemporary Politics,* Cilt 16, pp. 17-31

MERKEL, W., 2015 Embedded and Defective Democracies. *Democratization,* 11(5), pp. 33-58

MERKEL, W. & CROİSSANT, A., 2004. Democratization Conclusion : good and defective democracies. *Democratization,* 11(5), pp. 37-41.

MERKEL, W. VE DİĞERLERİ, 2003. *Defekte Demokratie:.* Opladen: Leske&Budrich

MESQUİTA, B. B. D., SMİTH, A., SİVERSON, R. M. & MORROW, J. D., 2003 *The Logic of Political Survival.* Cambridge: MIT Press

METZ, R. & VARGANY, R., 2021. "Mass," "Movement," "Personal," or "Cartel" Party? Fidesz's Hybrid. *Politics and Governance,* 9(4), pp. 317-328

MHP, 2000 *Program.* [Çevrim içi] Available at: https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/859/200605071_2000.pdf?sequence1&isAllowedy [Erişildi: 4 Temmuz 2020]

MİGDAL, J., 1988 *Strong societies and weak states: State society realtions and state capabilities in the Third world.* Princeton: Princeton University Press

MİLLARD, F., 2004 *Elections, Parties, and Representation in Post-Communist Europe.* New York: Palgrave Macmillan

MİLLER, L. E. & AUCOİN, L., 2010. *Framing the State in Times of Transition: Case Studies in Constitution Making.* basım yeri bilinmiyor:US Institute of Peace Press

MİLLÎ GÜVENLİK KONSEYİ 70 NOLU KARARI, 1982. *Resmî Gazete*, 5 Agustos, Issue 17773

MİLL, J. S., 1872. *A System of Logic, Rationcinative, and Inductive: Being a Connected View of the Principles of Evidence and the Methods of Scientific Investigation.* 8. edition dü. New York : Harper and Brothers

MİYNAT, M., 2004 *Liberalizasyon Sürecinde İstikrar Politikalarının gelir Dağılımına Etkisi.* Ankara: Odak Yayınevi.

MØLLER, L. P., 2002 Moving away from the ideal: The rational use of referendums in the Baltic states. *Scandinavian Political Studies,* 25(3), pp. 281-293.

MOLNAR, M., 1996 *A Concise History of Hungary.* basım yeri bilinmiyor:Cambridge University Press

MOORE, B., 2012 *Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri.* 3. baskı dü. Ankara: İmge Kitapevi

MOREL, L., 2001. The Rise of Government-Initiated Referendums in Consolidated Democracies. İçinde M. Mendelsohn & A. Parkin, düz. *Referendum Democracy: Citizens, Elites and Deliberation in Referendum Campaigns.* New York: PAlgrave, pp. 47-67

MOREL, L., 2017. Types of referendums, provisions and practice at the national level worldwide. %1 içindeL. Morel & M. Qvortrup, düz. *The Rout- ledge Handbook to Referendums and Direct Democ- racy.* London and New York: Routledge, pp. 27-59

MORGENBESSER, L., 2014 Elections in Hybrid Regimes: Conceptual Stretching Revived. *Polıtıcal Studıes,* Cilt 62, pp. 21-36.

MORGENBESSER, L., 2016. *Behind the Façade: Elections under Authoritarianism in Southeast Asia.* New York : SUNY Press.

MORGOLİS, E., 2010 Understanding Political Stability and Instability. *Civil Wars,* 12(3), pp. 326-345.

MORLİNO, L., 2009. Are there hybrid regimes? Or are they just an optical illusion?. *European Political Science Review,* 1(02), p. 273.

MORLİNO, L., 2012 *Changes for democracy: Actors, structures, processes.* London: Oxford University Press.

MORSE, Y., 2012 The era of electoral authoritarianism. *World Politics,* 64(1), pp. 161-198.

MORSE, Y. L., 2016 *How Autocrats Compete: Parties, Patrons, and Unfair Elections in Africa.* Cambridge: Cambridge University Press.

MOUNK, Y., 2018 *The People vs. Democracy Why Our Freedom Is in Danger and How to Save It.* Cambridge: Harvard University Press..

MOUSTAFA, T., 2014 Law and Courts in Authoritarian Regimes. *Annual Review of Law and Social Science,* Cilt 10, pp. 281-299

MÜCEK, A. A., 2019 *Türkiyenin Tarihi ve Ekonomik Politik Yapısı 1838-2016.* basım yeri bilinmiyor:belge Yayınları.

MUDDE, C., 2014 *The 2014 Hungarian Parliamentary Elections, or How to Craft a Constitutional Majority.* [Çevrim içi] Available at: https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2014/04/14/the-2014-hungarian-parliamentary-elections-or-how-to-craft-a-constitutional-majority/ [Erişildi: 3 Kasım 2021].

MUDDE, C. & KALTWASSER, C., 2017 *Populism ver short Intoduction.* Oxford: Oxford University Press

MUDDE, C. & KALTWASSER, C., 2018. Studying Populism in Comparative Perspective: Reflections on the Contemporary and Future Research Agenda. *Comparative Political Studies,* 51(13), pp. 1667-1693

MÜFTÜLER-BAÇ, M., 2008 Turkey's Accession to the European Union: The Impact of the EU's Internal Dynamics',. *International Studies Perspectives,,* 9(2), pp. 201-2019

MÜFTÜLER-BAÇ, M. & KEYMAN, F., 2012 Turkey Under the AKP: The Era of Dominant-Party Politics. *Journal of Democracy,* 23(1), pp. 85-99.

MÜLLER, J.-W., 2011. The Hungarian Tragedy. *Dissent,* 58(2), pp. 5-10

MÜLLER, J.-W., 2017 Populism and Constitutionalism. %1 içindeP. A. T. P. O. E. P. O. Cristóbal Rovira Kaltwasser, dü. *The Oxford Handbook of Populism.* Oxford : Oxford University Press.

MUNCK, G. & SYNDER, R., 2004 *Mapping Political Regimes: How the Concepts We Use and the Way We Measure Them Shape the World We See.* Chicago, Annual Meeting of the American Political Science Association.

MURAT, S., 2017 Conquering versus Democratizing the State: Political Islamists and Fourth Wave of Democratization in Turkey and Tunisia. *Democratization,* 24(6), pp. 1025-1043

MUSİL, P. A., 2014 Emergence of a Dominant Party System After Multipartyism: Theoretical Implications from the Case of the AKP in Turkey. *South European Society and Politics,,* pp. 1-23

NEWTON, K. & GEİSSEL, B., 2012 *Evaluating Democratic Innovations: Curing the Democratic Malaise?.* London: Routledge.

NİELSEN, N., 2015 *UK and Hungarian thinktanks least transparent in EU.* [Çevrim içi] Available at: https://euobserver.com/justice/127685 [Erişildi: 01 06 2019].

NMHH, 2010 *Act CLXXXV of 2010 on Media Services and on the Mass Media.* [Çevrim içi] Available at: https://nmhh.hu/dokumentum/106487/act_clxxx_on_media_services_and_mass_media.pdf [Erişildi: 23 Kasım 2021].

NOHLEN, D. & PHİLİPP, S., 2010 *Elections in Europe.* basım yeri bilinmiyor:Nomos

NORİS, P., 2017. *Why Trump's populist appeal is about culture, not the economy. A Harvard political scientist on the West's cultural crisis* [Röportaj] (27 Mart 2017)

NORRİS, P., 2011 *Democratic Deficit: Critical Citizens Revisited.* Cambridge: Cambridge University Press

NOVAK, B., 2014. *Recording reveals Fidesz organized pro government "peace march" on behalf of Civil Unity Forum (CÖF).* [Çevrim içi] Available at: https://budapestbeacon.com/recording-reveals-fidesz-organized-peace-march-on-behalf-of-civil-unity-forum-cof/[Erişildi: 23 Kasım 2021].

O'DONNELL, G., SCHMİTTER, P. C. & WHİTEHEAD, L., 1986 *Transitions from Authoritarian Rule: Tentative Conclusions about Uncertain.* 4. Baskı dü. Baltimore: John Hopkins University Press

O'DONNELL, G., 1994 Delegative Democarcy. *Journal of Democracy,* 5(1), pp. 55-69.

O'DONNELL, G., 1998. Horizontal Accountability in New Democracies. *Journal of Democracy,* 3(9), pp. 112-126

O'DONNELL, G., 2001. Democracy, Law and Comparative Politics. *Studies in Comparative International Development,* 36(1), pp. 7-36

OECD, 2005 *OECD Economic Surveys: Hungary 2005.* Paris: OeCD Publishing

OECD, 2020 *Average annual wages.* [Çevrim içi] Available at: https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=AV_AN_WAGE [Erişildi: 25 Kasım 2021].

OLCAY, T., 2017 Firing Bench-mates: The Human Rights and Rule of Law Implications of the Turkish Constitutional Court's Dismissal of Its Two Members. *European Constitutional Law Review,* 13(3), pp. 568-581

ONAR, N. F., 2011 Constructing Turkey Inc.: The Discursive Anatomy of a Domestic and Foreign Policy Agenda. *Journal of Contemporary European Studies,* Cilt 19, pp. 463-473

ÖNDER, N., 2016 *The Economic Transformation of Turkey.* London: I.B. Tauris & Co. Ltd

O'NEİL, P. H., 2014 Out of Russian Orbit : Hungary Gravitates to the West by Andrew Felkay. *Slavic Review,* 58(2), pp. 469-470.

ÖNİŞ, Z., 2008 Turkey EU Relatşons Beyond the Current Stalemeate. *Insight Turkey,* 10(4), pp. 35-50

ÖNİŞ, Z., 2009 Conservative globalism at the crossroads: the Justice and Development Party and the thorny path to democratic consolidation in Turkey. *Mediterranean Politics,* 14(1), pp. 21-40

ÖNİŞ, Z., 2010. Contesting for Turkey's Political 'Centre': Domestic Politics, Identity Conflicts and the Controversy over EU Membership. *Journal of Contemporary European Studies,* 18(3), pp. 361-376.

ÖNİŞ, Z., 2012 The Triumph of Conservative Globalism: The Political Economy of the AKP Era. *Turkish Studies,* 13(2), p. 138

ÖNİŞ, Z., 2015 Monopolising the Center: The AKP and the Uncertain Path of Turkish Democracy',. *The International Spectator,,* 50(2), pp. 22-41

ÖNİŞ, Z., 2016 Democracy in Uncertain Times. Inequality and democratic development in the global North and Global South. *METU studies in Development,* 43(Nisan), pp. 317-336.

ÖNİŞ, Z., 2016 Turkey's Two Elections: The AKP Comes Back. *Journal of Democracy,* Cilt 27, pp. 141-154.

ÖNİŞ, Z. & KUTLAY, M., 2013 Rising Powers in a Changing Global Order: The Political Economy of Turkey in the Age of BRICs,. *Third World Quarterly,* Cilt 34, pp. 1409-1426.

ÖNİŞ, Z. & YILMAZ, Ş., 2016 Turkey and Russia in a Shifting Global Order: Cooperation, Conflict and Asymmetric Interdependence in a Turbulent Region',. *Third World Quarterly,* 37(2), pp. 71-96.

ONUŞ, S., 2015 *AKP, MHP, CHP ve HDP: Koalisyon için kim, ne şart koşuyor?.* [Çevrim içi] Available at: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/06/150608_erdogan_koalisyon_gs2015 [Erişildi: 8 Temmuz 2021].

ORBAN, V., 2015. *We are protecting Europe's values..* [Çevrim içi] Available at: http://www.kormany.hu/en/the-prime-minister/news/we-are-protecting-europe-s-values [Erişildi: 3 Ocak 2020].

ORUÇOĞLU, B., 2015 How President Erdogan Mastered the Media. *Foreign Policy,*, 12 August.

OSCE/ODIHR , 2018 *Hungary, Parliamentary Elections, 8 April 2018: Final Report,* Warsaw: OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights

OSMANBAŞOĞLU, G. K. & BEKAROĞLU, E. A., 2019 *Türkiyede Referendumlar.* Ankara: Orion Kitapevi

OTTAWAY, M., 1991. Opposition Parties and Democracy in South Africa. *Issue: A Journal of Opinion,* 20(1), pp. 14-22.

OTTAWAY, M., 2003. *Democracy challenged: the rise of semi-authoritarianism.* Washington: Caeneige Endowment for Intertaıonal Peace

ÖZBUDUN, E., 2007 *Çağdaş Türk Politikası.* İstanbul: Doğan Kitap

ÖZBUDUN, E., 2013 Türk Anayasa Mahkemesi ve Siaysal Kriz. İçinde A. Kuru & A. Stephan, düz. *Türkiye'de demokrasi, İslam Ve Laiklik .* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, pp. 161-176.

ÖZBUDUN, E., 2014 AKP at the Crossroads: Erdoğan's Majoritarian Drift',. *South European Society and Politics,,* 19(2), pp. 155-167

ÖZBUDUN, E., 2014 *Türkiyede Demokratikleşme Süreci.* İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları

ÖZBUDUN, E., 2014 *Türkiye'de Demokratikleşme Süreci: Anayasa yapımı ve Anayasa Yargısı.* İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları

ÖZBUDUN, E., 2015 *Anayasacılık ve Demokrasi.* istanbul: istanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

ÖZBUDUN, E., 2015 Europeanization and Turkey's Constitutional Reform. İçinde A. Tekin & A. Güney, düz. *The europeanization of Turkey: Polity and Politics.* Londra: Roudledge, pp. 33-49.

ÖZBUDUN, E., 2016 *Türkiye'de Seçim Ve Parti Sistemleri.* İstanbul: Bilgi Üniveristesi yayınları.

ÖZBUDUN, E., 2016 Türkiye'nin Anayasa Sorunu . İçinde M. Kabasakal, dü. *Türkiye'de Siyasal Yaşam .* Ankara: İstanbul Bilgi Yayınları, pp. 23-39

ÖZBUDUN, E. & GENÇKAYA, Ö., 2010 *Türkiye'de Demokratikleşme ve Anayasa Yapımı Politikası.* İstanbul : Doğan Kitap

ÖZBUDUN, E. & YAZICI, S., 2009 *Democratization Reforms in Turkey 1993-2004.* İstanbul: TESEV

ÖZEL, I., MAYIS 2015 Reverting Structural Reforms in Turkey: Towards an Illiberal Economic Governance? Global Turkey in Europe,. *Policy Brief*

ÖZKAZANÇ, A., 2011 *Neo-liberal Tezahürler Vatandaşlık Suç Eğitim.* Ankara: Dipnot Yayınları.

PALLİNGER, Z. T., 2012 Citizens' Initiatives in Hunagry: An Additional Opportunaty for Power-Sharing in an Extremely Majoritarian System. İçinde *Citizens' Intiative in Europe.* New York: Palgrave Macmillian, pp. 113-134

PALLİNGER, Z. T., 2016 *The Uses of Direct Democracy in Hungary.* basım yeri bilinmiyor, ECPR

PALONEN, E., 2012 Transition to Crisis in Hungary: Whistle-Blowing on the Naked Emperor. *Politics and Policy,* 40(5), pp. 930-957

PALONEN, E., 2018 Performing the nation: the Janus-faced populist foundations of illiberalism in Hungary. *Journal of Contemporary European Studies,* 26(3), pp. 308-321

PAP, A. L., 2018 *Democratic Decline in Hungary: Law and Society in an Illiberal Democracy.* Londra ve New York : Routledge

PAP, A. L., 2018 *Democratic Decline in Hungary.* Oxon: Routledge

PARLA, T., 1991 *Türkiye'de Anayasalar.* İstanbul: İletişim Yayınları

PASQUİNO, G., 2008 Populism and Democracy. %1 içinde*Twenty-First Century Populism: The Spectre of Western European Democracy.* London: Palgrave Macmillan, pp. 15-29

PATYİ, A., 2014 *Report by the President of the National Election Commission on the activities of the National Election Commission during the 2014 election of the Members of Parliament,* Budapest: National Election Office

PEKTAŞ, Ş., 2014 *Türkiye'de Neoliberal Yıkım Süreci.* İstanbul: Parşömen Yayıncılık

PEMPEL, T., 1990 *Uncommon Democracies: The One-Party Dominant Regimes..* basım yeri bilinmiyor:Cornell University Press

PENNİNGS, P., KEEMAN, H. & KLEİNNİJİNHUİS, J., 2006 *Doing Research in Political Science.* London: Sage.

PETERS, B. G., 2013 *Strategies of Comparative Research in Political Science.* New York: Palgrave-MacMillian.

PETÖ, A., 2021 The Illiberal Memory Politics in Hungary. *Journal of Genocide Research,* pp. 1-10.

PETSİNİS, V., 2020. The rise and fall of Jobbik. *Open Democracy*, 27 Ekim

PİRRO, A. & RÓNA, D., 2018. Far-right activism in Hungary: youth participation in Jobbik and its network. *European Societies,* pp. 1-25

PLANT, R., 2010. *The Noe-Liberal State.* basım yeri bilinmiyor:Oxford University Press

PLATTNER, M. C., 2015 Is Democracy in Decline. *Journal od Democracy,* 26(1), pp. 5-10.

POGANY, I., 1993 Constitutional Reform in Central and Eastern Europe: Hungary's Transition to Democracy. *The International and Comparative Law Quarterly,* 42(3), p. 343

POGANY, I., 2013 The Crisis of Democracy in East Central Europe: The 'New Constitutionalism'in Hungary. *European Public Law,* 19(2), pp. 341-367

POPPER, K., 2018 *Açık Toplum ve Düşamları.* 5. dü. basım yeri bilinmiyor:Liberte.

POTEETE, A. R., 2012 Electoral competition, factionalism, and persistent party dominance in Botswana*. *The Journal of Modern African Studies,* 50(1), pp. 75-102

PRZEWORSKİ, A., ALVAREZ, M. A., CHEİBUB, J. A. & LİMONGİ, F., 2000 *Democracy and Development. Poitical Institutions and Well-being in the World1950-1990.* Cambridge: Cambridge University Press

PRZEWORSKİ, A., 1991 *Democracy and the market. Political and economic reforms in Eastern.* Newyork: Cambridge University Press

PRZEWORSKİ, A., 1991. *Democracy and the Market. Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America.* New York: Cambridge University Press

PUHLE, H.-J., 2005 *Democratic Consolidation and 'Defective Democracies.* Madrid, University of Madrid

PYTLAS, B., 2013. Radical-right narratives in Slovakia and Hungary: historical legacies, mythic overlaying and contemporary politics. *Patterns of Prejudice,* 47(2), pp. 162-183.

QUAMAE, M. M., 2017. The Turkish Referendum 2017. *Contemporary Review of the Middle East,* 4(3), pp. 319-327.

QVORTRUP, M., 2017 Demystifying Direct Democracy. *Journal of Democracy,* 28(3), pp. 141-152.

QVORTRUP, M., 2017 *Referendums Around the World.* Cham: Palgrave Macmillian

RAHAT, G., 2009 Elite Motives for Initiating Referendums: Avoidance, Addition and Contradiction. İçinde T. S. Maija Setälä, dü. *Referendums and Representative Democracy.* London : Routledge, pp. 98-117.

RAJCSÁNYİ, G., 2018 *Viktor Orbán's Hungary: Orbanist Politics and Philosophy from a Historical Perspective.* [Çevrim içi] Available at: https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=8e914238-5bca-e235-e176-f8d502f4a33f&groupId=288143

RAPPORT, M., 2009 . *1848 Year of Revolution.* basım yeri bilinmiyor:Little Brown

REGİLME, S. S. F., 2014. Bringing the Global Political Economy Back In: Neoliberalism, Globalization, and Democratic Consolidation. *International Studies Perspectives,* 15(3), pp. 277-296

REİLLY, B. & NORDLUND, P., 2008. *Political Parties in Conflict-Prone Societies: Regulation, Engineering and Democratic Development.* New York: United Nations University Press

REMİNGTON, T. F., 2012. *Politics in Russia.* Boston : Pearson Longman

REUCCİ, S. & SLİPOWİTZ, A., 2021 *Freedom in the world 2021: Democracy under Siege.* [Çevrim içi] Available at: https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2021/democracy-under-siege

REUTER, O. J., 2017. *The Origins of Dominant Parties: Building Authoritarian Institutions in Post-Soviet Russia.* Cambridge: Cambridge University Press

REUTERS, O. J. & GANDHİ, J., 2011 Economic Performance and Elite Defection from Hegemonic Parties. *British Journal of Political Science,* 41(1), pp. 83-110

RODRİK, D., 2012. The Turkish Economy After the Global Financial Crisis. *Ekonomi Tek,* Cilt 1, pp. 41-61.

ROESSLER, P. & HOWARD, M., 2006 Liberalizing Electoral Outcomes in Competitive Authoritarian Regimes. *American Journal of Political Science,* 50(2), pp. 365-381

ROSENFELD, M., 2001 The Rule of Law and the Legitimacy of Constitutional Democracy. *Sourhern California Law Review,* Cilt 74, pp. 1307-1309

RSF, 2021 *Turkey: Subjugated Media.* [Çevrim içi] Available at: https://rsf.org/en/taxonomy/term/145 [Erişildi: 23 Kasım 2021].

RUPNİK, J., 2012 Hungary's Illiberal Turn: How Things Went Wrong. *Journal of Democracy,,* 23(3), pp. 132-137

RUPNİK, J., 2016 Surging Liberalism in the East. *Journal of Democracy,* 27(4), pp. 77-87

SABAH GAZETESİ, 2014 1923'ten günümüze ihracat - ithalat rakamları. *Sabah Gazetesi*, 13 Ocak.

ŞAHBAZ, İ., 2006 *Yarı Doğrudan Demokrasi Kurumu Olarak Referandum ve Türkiye.* Ankara: Yetkin Yayınları.

SANDERS, D., 1981 *Patterns of Political Stability.* London: Macmillian Press

SARAÇOĞLU, C., 2015 Tank Pletiyle Neoliberalism. %1 içindeG. Atılgan, C. Saraçoğlu & U. Ateş, düz. *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat.* istanbul: Yordam Kitap, pp. 753-877

SARFATİ, Y., 2017. How Turkey's Slide to Authoritarianism Defies Modernization Theory. *Turkish Studies,* 18(5), pp. 395-415.

SARTORİ, G., 1970 Concept Misformation in Comparative Politics". *American Political Science Review,* 64(4), pp. 1033-1053

SATA, R. & KAROLEWSKİ, I. P., 2020 Caesarean Politics in Hungary and Poland. *East European Politics,* 36(2), pp. 206-225.

SAYARI, S., 2002. The Changing Party System. İçinde S. Sayarı & Y. Esmer, düz. *Politics, Parties, And Elections In Turkey.* London: Lynne Rienner Publishers

SAYARI, S., 2007. Towards a New Turkish Party System. *Turkish Studies,* 8(2), pp. 197-2010

SAYARI, S., 2016 Siyasal Partiler. %1 içindeS. S. Metin Heper, dü. *Dünden Bugüne Türkiye: Tarih, Politika, Toplum ve Kültür.* İstanbul: İtsnbul Bilgi Üniveristesi

SCARROW, S. E., 1999 Parties and the expansion of direct democracy: Who benefits?. *Party Politics,* 5(3), pp. 341-362

SCARROW, S. E., 2001 Direct Democracy and Institutional Change: A Comparative Investigation. *Comparative Political Studies,* 34(6), pp. 651-665

SCHEDLER, A., 2002 The Menu of Manipulation. *Journal of Democracy,* 13(2), pp. 36-50.

SCHEDLER, A., 2006 The Logic of Electoral Authoritarianism,. İçinde *Electoral Authoritarianism. The Dynamics of Unfree Competition.* London : Lynne Rienner Publisher, pp. 1-22.

SCHEDLER, A., 2006 *Electoral Authoritarianism: the Dynamics of Unfree Competition.* Boulder: CO, Lynne Rienner

SCHEİNER, E., 2005 *Democracy without Competition in Japan: Opposition Failure in a One-Party Dominant State.* Cambridge: Cambridge University Press.

SCHEİRİNG, G., 2019 Dependent development and authoritarian state capitalism: Democratic backsliding and the rise of the accumulative state in Hungary. *Geoforum.,* 124(August), pp. 267-278

SCHEİRİNG, G., 2020 *The Retreat of Liberal Democracy: Authoritarian Capitalism and the Accumulative State in Hungary.* Gewerbestrasse: Palgrave-MacMillan

SCHEİRİNG, G., STEFLER, D. & IRDAM, D., 2018 The gendered effects of foreign investment and prolonged state ownership on mortality in Hungary: An indirect demographic, retrospective cohort study. *The Lancet Global Health,* Cilt 6, pp. 95-105.

SCHEİRİNG, G. & SZOMBATİ, K., 2020 From neoliberal disembedding to authoritarian re-embedding: The making of illiberal hegemony in Hungary. *International Sociology,* 35(6), pp. 721-738.

SCHEPPLE, K. L., 2014 *Hungary: An Election in Question.* basım yeri bilinmiyor, Princeton University

SCHİEMANN, J., 2005 *The Politics of Pact-Making: Hungary's Negotiated Transition to Democracy in Comparative Perspective.* basım yeri bilinmiyor:Palgrave Macmillan

SCHMİDT, M. G., 2002 *Demokrasi Kuramlarına Giriş.* 2. Baskı dü. Ankara: Vadi yayınları

SCHMİTT, C., 2010 *Parlementer Demokrasinin Krizi.* 2. Baskı dü. İstanbul: Dost Kitapevi

SCHMİTTER, P. C. & KARL, T. L., 1991 What Democracy Is. . . and Is Not. *Journal of Democracy,* 2(3), pp. 75-88

SCOTT, J., 1998 *Seing like a state: how certain schemes to improve the human conditions have failed.* basım yeri bilinmiyor:Yale University Press

SCOTT, J., 1999 Transnationalizing democracy promotion: The role of western political foundations and think-tanks. *Democratization,* 6(3), pp. 146-170

SELCUK, O., 2016 Strong Presidents and Weak Institutions: Populism in Turkey, Venezuela and Ecuador. *Southeast European and Black Sea Studies,* 16(4), pp. 571-589

SELENY, A., 2006 *The Political Economy of State-Society Relations in Hungary and Poland.* basım yeri bilinmiyor:Cambridge University Press

SERDÜLT, V., 2020 Inside story: Hungary's media silence: What's it like working as a journalist under the new rules introduced by Hungary's Viktor Orbán? How hard is it to report?. *Index on Censorship,* 49(2), pp. 64-66

SETALA, M. & SCHİLER, T., 2012 *Citizen Initiative in Europe.* New York: Palgrave Macmillian.

SEVİ, S., MEKİK, C., BLAİS, A. & CAKİR, S., 2019 How Do Turks Abroad Vote. *Turkish Studies,* 21(2), pp. 208-230

SİLAGADZE, N. & GHERGHİNA, S., 2020 Referendum Policies across Political Systems. *Political Quarterly,* 91(1), pp. 182-191.

SİMONOVİTS, B. & BERNAT, A., 2016. *The Social Aspects of the 2015 Migration Crisis in Hungary,* Budapest: TARKI Social Research Institute.

SİMPSON, C., 2015 *Science of coercion: communication research and psychological warfare, 1945–1960.* basım yeri bilinmiyor:Open Road Media

SKAANİNG, S.-E., GERRİNG, J. & BARTUSEVİČİUS, H., 2015 A Lexical Index of Electoral Democracy. *Comparative Political Studies,* 48(12).

SLACALEK, O., 2016 The postcolonial hypothesis notes on the Czech "central European" identity. *ALPPI*

SMİTH, C., 2006 Clashes Disrupt Hungary's Celebration of Anti-Soviet Revolt. *The New York Times*, 26 Ekim

SMİTH, G., 1976 The Functional Properties of the Referendum. *European Journal of Political,* 4(1), p. 7.

SMİTH, I., 2014 Election Boycotts and Hybrid Regime Survival. *Comparative Political Studies,* 47(5), pp. 743-765

SNYDER, R., 2006 Beyond Electoral Authoritarianism: the Spectrum of Nondemocratic Regimes. İçinde A. Schedler, dü. *Electoral Authoritarianism - The Dynamics of Unfree Competition.* Boulder: LynneRienner Publishers

SÖNMEZ, S. & MÜTEVELLİOĞLU, N., 2009 *Küreselleşme, Kriz ve Türkiye'de Neo-Liberal Dönüşüm.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniveristesi Yayınları.

STONE, D., 2000 Think Tanks Across Nations: The New Networks of Knowledge. *Policy Community,* Issue Winter, pp. 34-39

STRATFOR, 2014. *How Turkish Politics Are Built.* [Çevrim içi] Available at: https://worldview.stratfor.com/article/how-turkish-politics-are-built [Erişildi: 25 Kasım 2021]

SUCHMAN, M. C., 1995 Managing Legitimacy: Strategic and Institutional Approaches. *Academy of Management Review,* 20(3), pp. 571-610

SUSANSZKY, P., UNGER, A. & KOPPER, A., 2020 Hungary's Over-Powerful Government Party and the Desperate Opposition. *European Review,* 28(5), pp. 761-777

SUSSMAN, G. VE KRADER, S., 2008 Template Revolutions: Marketing U.S. Regime Change in Eastern Europe. *Westminster Papers in Communication and Culture,* 5(3), pp. 91-112

SVENSSON, P., 1986 Instability, Crisis, and Breakdown: Some Notes on the Concept of Crisis in Political Analysis. *Scandinavian Political Studies,* 9(2), pp. 134-135

SVOLİK, M. W., 2013 Learning to Love Democracy: Electoral accountability and the success of democracy.. *American Journal of Political Science,* 57(3), pp. 685-702

SZACKİ, J., 1995 *Liberalism After Communism.* Budapest: Central European University

SZELENYİ, I. & SZELENYİ, B., 1994 Why socialism failed: Towards a theory of system Breakdown- Causes of disintegration of east european state socialism. *theory and society,* 23(2), pp. 211-231.

SZELÉNYİ, S., SZELENYİ, I. & POSTER, W. R., 1996 Interests and Symbols in Post-Communist Political Culture: The Case of Hungary. *American Sociological Review,* 61(3), pp. 466-477

SZİKRA, D., 2014 Democracy and welfare in hard times: The social policy of the Orbán Government in Hungary between 2010 and 2014.. *Journal of European Social Policy,* Cilt 24, pp. 486-500

SZİKRA, D., 2021 *Welfare for the Wealthy: The Social Policy of the Orban-Regime, 2010-2017.* [Çevrim içi] Available at: https://library.fes.de/pdf-files/bueros/budapest/14209.pdf [Erişildi: 17 Haziran 2021].

SZOBO, M., 2011 From a Suppressed Anti-communist Dissident Movement to a Governing Party: The Transformations of Fidesz in Hungary. *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy,,* 2(2), pp. 47-66.

SZOMBATİ, K., 2018 *Protesting the 'slave law' in Hungary: The erosion of illiberal hegemony?.* [Çevrim içi] Available at: http://www.focaal-blog.com/2018/12/28/kristof-szombati-protesting-the-slave-law-in-hungary-the-erosion-of-illiberal-hegemony/ [Erişildi: 21 kasım 2021]

SZOMBATİ, K., 2018 *The Revolt of the Provinces: Anti-Gypsyism and Right-Wing Politics in Hungary.* Oxford: Berghahn Books

T.C. RESMÎ GAZETE, 1987 *3361 Nolu kanun.* [Çevrim içi] Available at: https://www.resmi-gazete.gov.tr/arsiv/19464_1.pdf [Erişildi: 1 Kasım 2020]

T.C. RESMÎ GAZETE, 1995 *4121 Sayılı Kanun.* [Çevrim içi] Available at: https://www.resmi-gazete.gov.tr/arsiv/22355.pdf [Erişildi: 1 Kasım 2020].

T.C. RESMÎ GAZETE, 2001 *4709 Sayılı Kanun.* [Çevrim içi] Available at: https://www.resmi-gazete.gov.tr/eskiler/2001/10/20011017m1.htm [Erişildi: 1 Kasım 2020].

T.C. RESMÎ GAZETE, 2002 *4777 Sayılı Kanun.* [Çevrim içi] Available at: https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc087/kanuntbmmc087/kanuntbmmc08704777.pdf [Erişildi: 1 Kasım 2020].

T.C. RESMÎ GAZETE, 2004 *5170 Sayılı Kanun.* [Çevrim içi] Available at: https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5170.html [Erişildi: 1 Kasım 2020].

T.C. RESMÎ GAZETE, 2007 *Anayasa mahkemesi Kararı.* [Çevrim içi] Available at: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/06/20070627-17.htm [Erişildi: 8 Mart 2021].

T.C. RESMÎ GAZETE, 2008 *Anayasa Mahkemesi Kararı 27034.* [Çevrim içi] Available at: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/10/20081024.htm [Erişildi: 1 Mayıs 2021].

T.C: RESMÎ GAZETE, 2014 6254 Sayılı Kanun. *Resmi Gazete*, 02 Şubat, p. 28926

T24, 2017 *Adalet Bakanı Bekir Bozdağ: Terör örgütleri hayır için çalışıyor.* [Çevrim içi] Available at: https://t24.com.tr/amp/haber/adalet-bakani-bekir-bozdag-teror-orgutleri-hayir-icin-calisiyor,387009 [Erişildi: 4 Mayıs 2021].

T24, 2017 *Cumhurbaşkanı: Böyle bir sisteme evet denmez de ne denir.* [Çevrim içi] Available at: https://t24.com.tr/haber/cumhurbaskani-boyle-bir-sisteme-evet-denmez-de-ne-denir-elbette-evet-diyoruz,388255 [Erişildi: 4 Mayıs 2021].

T24, 2017 *Erdoğan: 15 Temmuz'da milletimin üzerine bomba yağdıranlar bugünün hayırcıları.* [Çevrim içi] Available at: https://t24.com.tr/haber/erdogan-15-temmuzda-milletimin-uzerine-bomba-yagdiranlar-bugunun-hayircilaridir,392106 [Erişildi: 4 Mayıs 2021].

T24, 2017 *Erdoğan: Cumhurbaşkanlığı sistemi olsaydı, iki kat daha zengin olacaktık.* [Çevrim içi] Available at: https://t24.com.tr/haber/erdogan-cumhurbaskanligi-sistemi-olsaydi-iki-kat-daha-zengin-olacaktik,393145 [Erişildi: 4 Mayıs 2021].

TANÖR, B., 1997 *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980).* İstanbul : Yapı Kredi Yayınları

TANSEY, O., 2013 Internationalized regimes: a second dimension of regime hybridity. *Democratization,* 20(7), pp. 1169-1194.

TAS, H., 2015. Turkey: From Tutelary to Delegative Democracy. *Third World Quarterly,* Cilt 36, pp. 776-791

TBMM, 2007 Genel Kurul Tutanağı. *TBMM tutanak Dergisi*, 7 Agustos, 159 (Oturum 113), pp. 1-96

TEKİN, U., 2004 *AK Partinin Muhafazakar Demokrat Kimligi.* Ankara: Orient

TEPE, S., 2013. The Perils of Polarization and Religious Parties: The Democratic Challenges of Political Fragmentation in Isreal and Turkey. *Demıcratization,* 20(5), pp. 831-856.

TEZCÜR, G. M., 2011 Trends and Characteristics of the Turkish Party System in Light of the 2011 Elections. *Turkish Studies,* 13(2), pp. 117-134.

TEZİÇ, E., 1976 *Siyasi Partiler, Partilerin Hukuki Rejmi ve Türkiye'de Partiler.* İstanbul: Gerçek Yayınevi.

THATCHER, M., 1979 *Speech to Conservative Trade Unionists* [Röportaj] (17 Kasım 1979).

THE ASSOCİATED PRESS, 2015 *The Latest: Hungary's far-right Jobbik party calls for referendum on EU's refugee quota plan.* [Çevrim içi] Available at: https://www.citynews1130.com/2015/11/18/the-latest-some-us-republicans-fear-party-stance-against-refugees-reeks-of-xenophobia/ [Erişildi: 4 Mayıs 2020].

THE GUARDİAN , 2016 *Hungarian prime minister says migrants are 'poison' and 'not needed.* [Çevrim içi] Available at: https://www.theguardian.com/world/2016/jul/26/hungarian-prime-minister-viktor-orban-praises-donald-trump [Erişildi: 23 kasım 2021]

THE MEDİA PLURALİSM MONİTOR, 2020 *MPM2020 Results.* [Çevrim içi] Available at: https://cmpf.eui.eu/mpm2020-results/ [Erişildi: 5 Kasım 2021].

THE NEW YORK TİMES, 2015. *Turkey's Fight Against ISIS Explained.* [Çevrim içi] Available at: https://www.nytimes.com/2015/07/29/world/europe/turkeys-fight-against-isis-explained.html [Erişildi: 23 kasım 2021]

THEORANGEFİLES.HU, 2018 *Amendments to the Fundamental Law.* [Çevrim içi] Available at: https://theorangefiles.hu/amendments-to-the-fundamental-law/ [Erişildi: 03 Haziran 2019].

THORPE, N., 2016 *Is Hungary's Jobbik leader really ditching far-right past?.* [Çevrim içi] Available at: https://www.bbc.com/news/world-europe-37976687 [Erişildi: 1 Temmuz 2021].

TİERNEY, S., 2012 *Constitutional Referendums.* Oxford: Oxford University Press.

TİLLY, C., 2007 *Democracy.* Cambridge: Cambridge University Press

TÓKA, G., 2014 Constitutional principles and electoral democracy in Hungary. %1 içinde*onstitutional principles and electoral democracy in Hungary. In: Ellen Bos and Kálmán Pócza (eds), Verfassunggebung in konsolidierten Demokratien: Neubeginn oder Verfall eines.* baden : Nomos Verlag.

TOKA, G., 2018 *The 2018 Hungarıan Natıonal Electıons,* Budapest: Tárki

TOKATLI, O., 1999 *Kırmızı Plakalar: Türkiye'nin Özallı Yılları.* 1. Baskı dü. İstanbul : Doğan kitapçılık.

TOK, G. C., 2018 The Politicization of Migration and the Rise of Competitive Authoritarianism in Hungary. *Akdeniz I.I.B.F. Dergisi,* Cilt 37, pp. 88-117

TOKGÖZ, E., 2001 *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi1914-2001.* Ankara: imaj yayınevi

TOL, G., MAİNZER, M. & EKMEKÇİ, Z., 17 AGUSTOS 2016 *Unpacking Turkey's Failed Coup: Causes and Consequences,* basım yeri bilinmiyor: Middle East Institute Report.

TOPALOFF, L., 2018 The Rise of Referendums : Elite Strategy or Populist Weapon ?. *Journal of Democracy,* 28(3), pp. 127-140

TOTH, G. A., 2012 *Constitution for a Disunited Nation: On Hungary's 2011 Fundamental Law.* New York: European University Press

TOTH, G. A., 2017 Illiberal Rule of Law? Changing Features of Hungarian Constitutionalism. İçinde *Constitutionalism and the Rule of Law.* Netherland: Cambridge University Press, pp. 386-416.

TRABUCCO, F. R., 2017. The Evolution of ReferendumExperience in Hungary. *The Journal of Comparative Law,* Cilt 1, pp. 173-197

TRANSPARİFY.ORG, 2015 *How Transparent are Think Tanks about Who Funds Them 2015? A survey of 169 think tanks in 47 countries worldwide,* basım yeri bilinmiyor: Transparify.org

TRANSPARİFY.ORG, 2018 *ROUND-UP OF TRANSPARIFY 2018 RATINGS,* basım yeri bilinmiyor: Transparity.org

TUNCAY, M., 1981. *Türkiye Cumhuriyetinde Tek Parti Yöentiminin Kurulması 1923-1931.* Ankara: Yurt Yayınları.

TURAN, I., 2007 Unstable Stability: Turkish Politics at the Crossroads?. *International Affairs,* Cilt 83, pp. 319-338

TURAN, İ., 2010 *A background to the constitutional referendum: reinforcing the politics of.* [Çevrim içi] Available at: https://www.gmfus.org/publications/background-constitutional-referendum-reinforcing-politics-polarization [Erişildi: 3 May 2021].

TURHAN, M., 2004 *Anayasal Devlet.* 3. Baskı dü. Ankara: Natural Yaınları

TUSHNET, M., 2015 Authoritarian Constitutionalism',. *100 Cornell Law Review,* pp. 391

UİTZ, R., 2008 Hungary. İçinde G. O. G. a. D. S. Meseznikov, dü. *Populist politics and liberal democracy in Central and Eastern Europe.* Bratislava: Institute for Public Affairs, pp. 39-69.

ULUŞAHİN, N., 2016. Kuvvetler Ayrılığı ve Yasama Yürütme İlişkileri. İçinde M. Kabasakal, dü. *Türkiye'de Siyasal Yaşam .* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, pp. 39-67.

UNDP , 2020 *Briefing Note for Countries on the 2020 Human Development Report: Hungary.* [Çevrim içi] Available at: http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/country-notes/HUN.pdf [Erişildi: 28 kasım 2021].

VAN EEDEN, P., 2019 Discover, instrumentalize, monopolize: Fidesz's three-step blueprint for a populist take-over of referendums. *East European Politics and Societies,* 33(3), pp. 705-732

VAN EVERA, S., 1997 *Guide to Methods for Students of Political Science.* basım yeri bilinmiyor:Cornell University Press

VARGA, M., 2014 Hungary's "anti-capitalist" far-right: Jobbik and the Hungarian Guard. *Nationalities Papers,* 42(5), pp. 791-807.

V-DEM, 2022 *Varieties of Democracies.* [Çevrim içi] Available at: https://www.v-dem.net/ [Erişildi: 12 Mayıs 2018].

VENEDİK COMMİSİON, 4 NİSAN 2011 *Report on the rule of Law,* Strasbourg: Venedik Commision

VENEDİK KOMİSYONU, 17-18 HAZİRAN 2011 *Opinion on the New Constitutionof Hungary,* Venice: Venedik Komisyonu.

VENİCE COMMİSSİON, 2011 *On Three Legal Questıons Arısıng In The Process Of Draftıng The New Constıtutıon Of Hungary* , Strasbourg: European Commıssıon For Democracy Through Law.

VENİCE COMMİSSİON, 2014 . *Act CCIII of 2011 on the Elections of Members of Parliament of Hungary Opinion no. 662/2012,* Strasbourg: European Commission for Democracy through Law

VON HALDENWANG, C., 2017 "The Relevance of Legitimization – A New Framework of Analysis. *Contemporary Politics,* 23(3), pp. 269-286

VON SOEST, C. & GRAUVOGE, J., 2017 Identity, Procedures and Performance: How Authoritarian Regimes Legitimize their Rule. *Contemporary Politics,* 23(3), pp. 287-305.

WAHMAN, M., TEORELL, J. & HADENİOUS, A., 2013. Authoritarian regime types revisited: updated data in comparative perspective. *Contemporary Politics* , 19(1), pp. 19-34

WALKER, M. C., 2003 *The Strategic Use of Referendums: Power, Legitimacy, and Democracy.* New York: Palgrave Macmillan

WALLACE, W., 2000 From the Atlantic to the Bug , from the Arctic to the Tigris ? The transformation of the EU and NATO. *International Affairs,* 76(3), pp. 475-493

WEBER, M., 1964. *The Theory of Social And Economic Organization.* New York: Free Press

WEBER, M., 1978 *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology.* Berkeley: University of California Press.

WİGELL, M., 2008 Mapping "Hybrid Regimes": Regime Types and Concepts in Comparative Politics. *Democratization* , 15(2), pp. 230-250

WİLEY, J. & FİSHMAN, R., 1990 Rethinking States and Regime: Southern Europe's Transition to Democracy. *World Politics,* 42(3), pp. 422-440

WİLKİN, P., 2016. *Hungary's Crisis of Democracy: The Road to Serfdom..* London: Lexington Books

WUTHRİCH, M., 2015. *National Elections in Turkey: People, Politics, and the Party System.* New York: Syracuse Univeristy Press.

YABANCİ, B., 2019 Turkey Tamed Civil Society: Containment and Appropriation under a Competitive Authoritarian Regime. *Journal of Civil Society,* 15(4), pp. 285-306

YAYLA, A., 2008 *Liberalizm.* basım:Liberte

YAZICI, S., 2012. *Demokratikleşme Sürecinde Türkiye.* 2. Baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi

YELDAN, E. & UNUVAR, B., 2015 An Assessment of the Turkish Economy in the AKP Era. *Research and Policy on Turkey,* Cilt 1, pp. 11-28.

YENTÜRK, N., 2000 90lı yıllarda Gelişmekte Olan ekonomiler. *İktisaDergisi*

YILMAZ, G., 2015 From Europeanization to De-Europeanization? The Europeanization Process of Turkey in 1999-2014',. *Journal of Contemporary European Studies,* 24(1), pp. 86-100

YİLMAZ, I., 2018 Islamic Populism and Creating Desirable Citizens in Erdogan's New Turkey. *Mediterranean Quarterly,* 29(4), pp. 52-75.

YİLMAZ, I. & BASHİROV, G., 2018 The AKP after 15 Years: Emergence of Erdoganism in Turkey. *Third World Quarterly,* 39(9), pp. 1812-1830

ZAKARİA, F., 1997. The rise of illiberal democracy. *Foreign Affairs,* 76(6), pp. 22-39

ZALAN, E., 2018 *Orban, the 'anti-Merkel', emboldens European right.* [Çevrim içi] Available at: https://euobserver.com/beyond-brussels/141526 [Erişildi: 15 Haziran 2019].

ZİBLATT, D. & LEVİTSKY, S., 2018 *How Democracies Die.*:Penguin

ZİNECKER, H., 2009 Regime-Hybridity in Developing Countries: Achievements and Limitations of New Research on Transitions. *ınternational Study Review,* Cilt 11, pp. 302-331

ZUBEK, R., 2011 Negative Agenda Control and Executive–Legislative Relations in East Central Europe, 1997–2008. *The Journal of Legislative Studies,* 17(2), pp. 172-92

ZÜRCHER, E. J., 2007 *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi.* istanbul: İletişim Yayınları

KOROZYON İNHİBİTÖRLERİNİN ÇİMENTOLU HARÇ DAYANIKLILIĞINA ETKİSİ

Dr. İlkay Kara
Prof. Dr. İlker Bekir Topçu

nobel bilimsel

KOROZYON İNHİBİTÖRLERİNİN ÇİMENTOLU HARÇ DAYANIKLILIĞINA ETKİSİ

Dr. İlkay Kara, Prof. Dr. İlker Bekir Topçu

Yayın No.: 2244
ISBN: 978-625-393-775-1
E-ISBN: 978-625-393-776-8
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Evrim Korkmaz -evrim@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Kara, İlkay., Topçu, İlker Bekir.
Korozyon İnhibitörlerinin Çimentolu Harç Dayanıklılığına Etkisi / İlkay Kara, İlker Bekir Topçu
1. Basım, XIV + 132 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-775-1
E-ISBN: 978-625-393-776-8
1. Korozyon 2. İnhibitör 3. Agresif 4. XRD 5. FE-SEM

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖZET iii

İÇİNDEKİLER v

ŞEKİLLER DİZİNİ ix

ÇİZELGELER DİZİNİ xii

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ xiii

1. GİRİŞ VE AMAÇ 1

2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI 5

2.1. Korozyon 5

2.2. Korozyon İnhibitörleri 6

2.3. İnorganik Korozyon İnhibitörleri 7

2.4. Organik Korozyon İnhibitörleri 9

2.5. Yeşil Korozyon İnhibitörleri 11

3. MATERYAL VE YÖNTEM 15

3.1. Kullanılan Malzemeler 16

3.1.1. Çimento 16

3.1.2. Su 17

3.1.3. İnce Agrega 17

3.1.4. Korozyon İnhibitörleri 18

3.1.5. Sodyum Hidroksit (NaOH) 19

3.1.6. Sodyum Sülfat (Na_2SO_4) 19

3.1.7. Magnezyum Sülfat ($MgSO_4$) 20

3.1.8. Sodyum Klorür (NaCl) 20

3.2. Harç Numunelerinin Hazırlanması 21

3.3. Harç Numunelere Yapılan Deneyler 21

3.3.1. Taze Harç Deneyleri 21

3.3.1.1. Birim ağırlık deneyi 22
3.3.1.2. Yayılma deneyi 22
3.3.1.3. Priz süresi deneyi 22
3.3.2. Sertleşmiş harç deneyleri 23
3.3.2.1. Birim ağırlık deneyi 23
3.3.2.2. Ultrases geçiş süresi deneyi 23
3.3.2.3. Eğilmede çekme dayanımı deneyi 24
3.3.2.4. Basınç dayanımı deneyi 24
3.4. Dayanıklılık Deneyleri 25
3.4.1. Sülfat Dayanıklılığı Deneyi 25
3.4.2. Alkali-Silika Reaksiyonu (ASR) Deneyi 26
3.4.3. Sodyum Klorür Dayanıklılık Deneyi 27
3.4.4. Donma-Çözülme (D-Ç) Deneyi 28
3.5. Mikroyapı Analizleri 30

4. BULGULAR VE TARTIŞMA 31
4.1. Taze Harç Deneyleri 31
4.1.1. Korozyon İnhibitörlerinin Taze Harç Birim Ağırlığına Etkisi 31
4.1.2. Korozyon İnhibitörlerinin Yayılmaya Etkisi 32
4.1.3. Korozyon İnhibitörlerinin Priz Süresine Etkisi 33
4.2. Sertleşmiş Harç Numunelerin Değerlendirilmesi 33
4.2.1. Standart Kür Sonuçları 33
4.2.1.1. Birim ağırlık deney sonuçları 33
4.2.1.2. Ultrases geçiş süresi deney sonuçları 35
4.2.1.3. Eğilmede çekme dayanımı deney sonuçları 37
4.2.1.4. Basınç dayanımı deney sonuçları 39
4.3. Dayanıklılık Deney Sonuçları 42
4.3.1. Sülfat Dayanıklılığı Deney Sonuçları 42
4.3.2. Sodyum Klorür Dayanıklılığı Deney Sonuçları 53
4.3.3. Donma-çözülme deney sonuçları 58
4.3.4. Alkali-Silika Reaksiyonu (ASR) Deney Sonuçları 62
4.4. Mikro Yapı İncelemeleri 64
4.4.1. Alan Emisyonlu Taramalı Elektron Mikroskobu (FE-SEM) Sonuçları 64

4.4.2. EDS Sonuçları 74
4.4.3. X-Işının Difraktometresi (XRD) Sonuçları..... 86

5. HARÇ ÖZELİKLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN ANALİZİ 91
5.1. Regresyon Analizleri..... 91
5.1.1. Agresif Ortam ve Standart Kür Koşulları Regresyon Analizi 91
5.1.2. Donma-Çözülme Çevrimleri Regresyon Analizi..... 94
5.1.3. Standart Kür Koşulu Regresyon Analizi 95
5.2. Makine Öğrenmesi (ML) ile Numune Sonuçlarının Modellenmesi 97
5.2.1. Kullanılan Metrikler ve Veri Artırımı 98
5.2.2. Doğrusal Model Regresyonu (Linear Model Regression)..... 99
5.2.3. Karar Ağacı Modeli Regresyonu (Decision Tree Model Regression)..... 102
5.2.4. Gradyan Artırma Modeli Regresyonu (Gradient Boosting Model Regression)104
5.2.5. Derin Öğrenme Modelleri Regresyonu (Deep Learning Models Regression) . 106
5.3. Sürdürülebilirlik Analizi 114
5.4. Literatürdeki Diğer Sonuçlarla Karşılaştırma..... 115

6. SONUÇ VE ÖNERİLER 121

KAYNAKÇA..... 125

KAYNAKÇA

Abdulrahman, A.S., Ismail, M. (2012). *Evaluation of Corrosion Inhibiting Admixtures for Steel Reinforcement in Concrete.* International Journal of Physical Sciences, 7(1), 139-143. https://doi.org/10.5897/IJPS11.966

Abidin, N.Z., Ismail, A.R., Emran, N.A. (2018). *Performance analysis of machine learning algorithms for missing value imputation.* International Jour. of Advanced Computer Science and Applications,9(6). https://doi.org/10.14569/IJACSA.2018.090660

Ahmed, E.S.J., Ganesh, G.M. (2022). *A comprehensive overview on corrosion in RCC and its prevention using various green corrosion inhibitors.* Buildings, 12(10), 1682. https://doi.org/10.3390/buildings12101682

Al-Amoudi, O.S.B., Maslehuddin, M., Lashari, A.N., Almusallam, A.A. (2003). *Effectiveness of corrosion inhibitors in contaminated concrete.* Cement and Concrete Composites, 25(4-5), 439-449. https://doi.org/10.1016/S0958-9465(02)00084-7

Al-Sodani, K.A.A., Maslehuddin, M., Al-Amoudi, O.S.B., Saleh, T.A., Shameem, M. (2018). *Efficiency of generic and proprietary inhibitors in mitigating corrosion of carbon steel in chloride-sulfate environments.* Scientific Reports, 8(1), 11443.

Angst, U.M, Büchler, M.M., Schlumpf, J., Marazzani, B. (2016). *An organic corrosion-inhibiting admixture for reinforced concrete: 18 years of field experience.* Materials and Structures, 49(7):2807- 2818.

Ann, K.Y., Jung, H.S., Kim, H.S., Kim, S.S., Moon, H.Y. (2006). *Effect of calcium nitrite-based corrosion inhibitor in preventing corrosion of embedded steel in Concrete*. Cem. & Con. Res., 36(3), 530-535. https://doi.org/10.1016/j.cemconres.2005.09.003

Anonim1:https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/62029/mod_resource/content/0/4.%20hafta.pdf Erişim tarihi: 25.03.2024

Anonim 2: https://www.investopedia.com/terms/m/mlr.asp Erişim tarihi: 25.03.2024

ASTM C1012/C1012M-18b (2019) *Standard Test Method for Length Change of Hydraulic-Cement Mortars Exposed to a Sulfate Solution*, ASTM International.

ASTM C1260-23 (2023) *Standard Test Method for Potential Alkali Reactivity of Aggregates (Mortar-Bar Method),* ASTM International.

Baradan, B., Türkel, S., Yazıcı, H., Ün, H., Yiğiter, H., Felekoğlu, B., Felekoğlu, K.T, Aydın, S., Yardımcı, M.Y., Topal, A., Öztürk, A.U. (2015). Beton. Dokuz Eylül Üniv. Mühendislik Fakültesi Yayınları No: 334, 825 s.

Baradan, B., Yazıcı, H., Ün, H., (2010). *Beton ve Betonarme Yapılarda Kalıcılık (Durabilite).* THBB, 318 s.

Batis, G., Sideris, K.K., Pantazopoulou, P.G. (2004). *Influence of calcium nitrite inhibitor on the durability of mortars under contaminated chloride and sulphate environments.* Anti-Corrosion Methods and Materials, 51(2), 112-120. https://doi.org/10.1108/00035590410523201

Berke, N.S, Rosenberg, A. (1989). *Technical review of calcium nitrite corrosion inhibitor in concrete*, Transportation Research Record no. 1211 Washington, DC: Transportation Research Board; 18-27.

Berke, N.S., Hicks, M.C. (2004). *Predicting long-term durability of steel reinforced concrete with calcium nitrite corrosion inhibitor.* Cement and Concrete Composites, 26(3), 191-198. https://doi.org/10.1016/S0958-9465(03)00038-6

Bhatty, J., Taylor, P. (2006). *Sulfate resistance of concrete using blended cements or supplementary cementitious materials* (No. PCA R&D Serial No. 2916a).

Barbouchi, M., Benzidia, B., Aouidate, A., Ghaleb, A., El Idrissi, M. (2020). *Theoretical Modeling And Experimental Studies of Terebinth Extracts As Green Corrosion Inhibitor for Iron in 3% NaCl Medium.* J. of King Saud University-Science, 32(7), 2995-3004. https://doi.org/10.1016/j.jksus.2020.08.004

Blankson, M.A., Erdem, S. (2015). *Comparison of the effect of organic and inorganic corrosion inhibitors on the rheology of self-compacting concrete*. Construction and Building Materials, 77, 59-65. https://doi.org/10.1016/j.conbuildmat.2014.12.032

Boğa, A.R., (2010). *Yüksek Fırın Cürufu ve Korozyon İnhibitörü Kullanımının Beton İçerisindeki Donatı Korozyonuna ve Beton Özeliklerine Etkileri*, Doktora Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, 207 s.

Chauhan, D.S., Verma, C., Quraishi, M.A. (2021). *Molecular structural aspects of organic corrosion inhibitors: Experimental and computational insights.* Journal of Molecular Structure, 1227, 129374. https://doi.org/10.1016/j.molstruc.2020.129374

Chiaia, B., Fantilli, A.P., Guerini, A., Volpatti, G., Zampini, D. (2014). Eco-mechanical index for structural concrete, Construction and Building Materials 67, p. 386-392. https://doi.org/10.1016/j.conbuildmat.2013.12.090

Craig, R.J., Wood, L.E. (1970*). Effectiveness of corrosion inhibitors and their influence on the physical properties of Portland cement mortars,*77-88

Cuma, K., Kütük Sert, T., Kütük, S. (2020). *Öğütülmüş kolemanit içeren betonlarda sodyum klorür etkisi.* Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi, 8(1), 499-510. https://doi.org/10.29130/dubited.553523

Dariva, C.G., Galio, A.F. (2014). *Corrosion inhibitors–principles, mechanisms and applications*. Developments in Corrosion Protection, 16, 365-378.

De Schutter, G., Luo, L., (2004), *Effect of corrosion inhibiting admixtures on concrete properties.* Construction and Building Materials, 18(7), 483-489. https://doi.org/10.1016/j.conbuildmat.2004.04.001

De Souza, F.S., Spinelli, A. (2009). *Caffeic acid as a green corrosion inhibitor for mild steel.* Corrosion Science, 51(3), 642-649.

Demir, İ., Güzelküçük, S., Sevim, Ö., Filazi, A., Şengül, Ç.G. (2018). *Microstructural Evaluation of Cement Mortars with Blast Furnace Slag,* International Scientific and Vocational Journal (ISVOS), V(2)1, 8-18

Diamanti, M., Ormellese, M., Perez-Rosales, E.V. (2016). *An experimental and theoretical study of the inhibition mechanism of organic substances in concrete*. Une,13(10), 15.

El Ibrahimi, B., Jmiai, A., Bazzi, L., El Issami, S. (2020). *Amino acids and their derivatives as corrosion inhibitors for metals and alloys*. Arabian Journal of Chemistry., 13(1), 740-771. https://doi.org/10.1016/j.arabjc.2017.07.013

Gacar, B.K., Kocakoç, İ.D. (2020*). Regression analyses or decision trees?* Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 18(4), 251-260. https://doi.org/10.18026/cbayarsos.796172

Gaidis, J.M. (2004). *Chemistry of corrosion inhibitors*. Cement and Concrete Composites, 26(3), 181-189. https://doi.org/10.1016/S0958-9465(03)00037-4

Gece, G. (2011). *Drugs: A review of promising novel corrosion inhibitors*. Corrosion Science, 53(12), 3873-3898. https://doi.org/10.1016/j.corsci.2011.08.006

Gerengi, H., Uğraş, H.İ. (2017). *Katyonik Bor İçeren İyonik Sıvıların Korozyon İnhibitörü Olarak Kullanılması ile İlgili Patent Çalışmaları*. Technological Applied Sciences, 12(2), 53-65.

Ghoreishiamiri, S., Raja, P.B., Ismail, M., Karouei, S.F.H., Forouzani, P. (2021). *Areca Catechu: An Eco-Friendly Corrosion Inhibitor for Reinforced Concrete Structures in Corrosive Mediums*. Journal of Bio-and Tribo-Corrosion, 7(1), 1-5.

Grossberg, S. (2013). *Recurrent neural networks*. Scholarpedia, 8(2), 1888.

Harb, M.B., Abubshait, S., Etteyeb, N., Kamoun, M., Dhouib, A. (2020). *Olive leaf extract as a green corrosion inhibitor of reinforced concrete contaminated with seawater*. Arabian Journal of Chemistry, 13(3), 4846-4856.

Hasan, M., Saidi, T. (2021). *The durability of composite cement paste using diatomaceous earth against sodium sulfate attack.* In Journal of Physics: Conference Series (Vol. 1933, No. 1, p. 012100). IOP Publishing. https://doi.org/10.1088/1742-6596/1933/1/012100

Hinton, G., Srivastava, N., Swersky, K. (2012). Neural networks for machine learning lecture 6a overview of mini-batch gradient descent. Cited on, 14(8), 2.

Hochreiter, S., Schmidhuber, J. (1997). *Long short-term memory*. Neural Computation, 9 (8), 1735-1780.

Honda, D., Quy, N.X., Kim, J., Hama, Y. (2021). *Influence of drying on frost resistance of mortar using a nitrite corrosion inhibitor and paraffin waterproofing agent*. Construction and Building Materials, 283, 122581. https://doi.org/10.1016/j.conbuildmat.2021.122581

Işık, Ş., Turgut, B., Anagün, Y., Olgun, M. (2024). *Predicting Soil Quality Index with a Deep Regression Approac*h. Communications in Soil Science and Plant Analysis, 1-11. https://doi.org/10.1080/00103624.2024.2305838

Kalabarige, L.R., Sridhar, J., Subbaram, S., Prasath, P., Gobinath, R. (2024*). Machine Learning Modeling Integrating Experimental Analysis for Predicting Compressive Strength of Concrete Containing Different Industrial Byproducts*. Advances in Civil Engineering, Article ID 7844854, 1-11. https://doi.org/10.1155/2024/7844854

Karakurt, C., Topçu, İ.B. (2011). *Effect of blended cements produced with natural zeolite and industrial by-products on alkali-silica reaction and sulfate resistance of concrete*. Construction and Building Materials, 25(4), 1789-1795.

Królikowski, A., Kuziak, J. (2011). *Impedance study on calcium nitrite as a penetrating corrosion inhibitor for steel in Concrete*. Electrochimica Acta, 56(23). 7845-7853, https://doi.org/10.1016/j.electacta.2011.01.069.

Lafhaj, Z., Goueygou, M., Djerbi, A., Kaczmarek, M. (2006*). Correlation between porosity, permeability and ultrasonic parameters of mortar with variable water/cement ratio and water content.* Cement and Concrete Research, 36(4), 625-633. https://doi.org/10.1016/j.cemconres.2005.11.009

Long, G., Gao, Y., Xie, Y. (2015). *Designing more sustainable and greener self-compacting concrete.* Construction and Building Materials, 84, 301-306. https://doi.org/10.1016/j.conbuildmat.2015.02.072

Louridas, P., Ebert, C. (2016). *Machine learning*. IEEE Software 33(5),110-115. https://doi.org/10.1109/MS.2016.114

Lu, H., Karimireddy, S.P., Ponomareva, N., Mirrokni, V. (2020). *Accelerating gradient boosting machines.* In International conference on artificial intelligence and statistics (pp. 516-526). PMLR

Majd, M.T., Ramezanzadeh, M., Bahlakeh, G., Ramezanzadeh, B. (2020). *Steel corrosion lowering in front of the saline solution by a nitrogen-rich source of green inhibitors: Detailed surface, electrochemical and computational studies*. Construction and Building Materials, 254, 119266.https://doi.org/10.1016/j.conbuildmat.2020.119266

Mechmeche, L.B., Dhouibi, L., Ouezdou, M.B., Triki, E., Zucchi, F. (2008). *Investigation of the early effectiveness of an amino-alcohol based corrosion inhibitor using simulated pore solutions and mortar specimens.* Cement & Concrete Composites, 30(3), 167-173. https://doi.org/10.1016/j.cemconcomp.2007.05.007

Moein, M.M., Saradar, A., Rahmati, K., Mousavinejad, S.H.G., Bristow, J., Aramali, V., Karakouzian, M. (2023). *Predictive models for concrete properties using machine learning and deep learning approaches: A review*. Journal of Building Engineering, 63, 105444. https://doi.org/10.1016/j.jobe.2022.105444

Monteiro, P.J., Miller, S.A., Horvath, A. (2017). *Towards sustainable concrete*. Nature Materials, 16(7), 698-699

Montes, P., Bremner, T.W., Lister, D.H. (2004). *Influence of calcium nitrite inhibitor and crack width on corrosion of steel in high performance concrete subjected to a simulated marine environment*. Cement and Concrete Composites, 26(3), 243-253, https://doi.org/10.1016/S0958-9465(03)00043-X

Müller, H.S., Haist, M., Vogel, M. (2014). *Assessment of the sustainability potential of concrete and concrete structures considering their environmental impact, performance and lifetime.* Construction and Building Materials, 67, 321-337. https://doi.org/10.1016/j.conbuildmat.2014.01.039

Naderi, R., Bautista, A., Velasco, F., Soleimani, M., Pourfath, M. (2022). *Use of Licorice Plant Extract for Controlling Corrosion of Steel Rebar in Chloride-Polluted Concrete Pore Solution*. Journal of Molecular Liquids, 346, 117856. https://doi.org/10.1016/j.molliq.2021.117856

Nadir, H.M., Ahmed, A. (2022). *The mechanisms of sulphate attack in concrete–A review*. Modern Approaches on Material Science, 5(2), 658-670.

Natekin, A., Knoll, A. (2013). *Gradient boosting machines, a tutorial*. Frontiers in neurorobotics, 7, 21. https://doi.org/10.3389/fnbot.2013.00021

Nguyen-Sy, T., Wakim, J., To, Q.D., Vu, M.N., Nguyen, T.D., Nguyen, T.T. (2020). *Predicting the compressive strength of concrete from its compositions and age using the extreme gradient boosting method*. Construction and Building Materials, 260, 119757. https://doi.org/10.1016/j.conbuildmat.2020.119757

Ogunsanya, I.G., Hansson, C.M. (2018). *Detection of the critical chloride threshold of carbon steel rebar in synthetic concrete pore solutions*, RILEM Technical Letters, 3, 75-83, https://doi.org/10.21809/rilemtechlett.2018.70

Ormellese, M., Berra, M., Bolzoni, F.A.B.I.O., Pastore, T. (2006). *Corrosion inhibitors for chlorides induced corrosion in reinforced concrete structures*. Cement and Concrete Research, 36(3), 536-547. https://doi.org/10.1016/j.cemconres.2005.11.007

Ozcelik, G., Gürsel, A.P., Meral, Ç. (2013). *Yapı Kimyasallarına Çevresel Çerçeveden Bakış.* Uluslararası Katılımlı Yapılarda Kimyasal Katkılar 4. Sempozyumu ve Sergisi, 179-197

Palanisamy, S.P., Maheswaran, G., Kamal, C., Venkatesh, G. (2016). *Prosopis juliflora-A green corrosion inhibitor for reinforced steel in concrete*. Research on Chemical Intermediates, 42(12), 7823-7840. https://doi.org/ 10.1007/s11164-016-2564-1

Pradhan, B. (2022). *A study on effectiveness of inorganic and organic corrosion inhibitors on rebar corrosion in concrete: A review.* Materials Today: Proc., 65, 1360-1366. https://doi.org/10.1016/j.matpr.2022.04.296

Raja, P.B., Ismail, M., Ghoreishiamiri, S., Mirza, J., Ismail, M.C., Kakooei, S., Rahim, A.A. (2016). *Reviews on corrosion inhibitors: a short view.* Chemical Engineering Communications, 203(9), 1145-1156. https://doi.org/10.1080/00986445.2016.1172485

Ramyar, K. (2013). *Betonda alkali-silis reaksiyonu*: *Bir Derleme.* Hazır Beton, 120, 70-82.

Rani, B.E.A., Basu, B.B.J., 2012. *Green inhibitors for corrosion protection of metals and alloys: an overview*. Intern. J. of Corrosion, http://dx.doi.org/10.1155/2012/380217

Reiterman, P., Holčapek, O., Zobal, O., Keppert, M. (2019). *Freeze-thaw resistance of cement screed with various supplementary cementitious materials*. Reviews on advanced materials science, 58(1), 66-74. https://doi.org/10.1515/rams-2019-0006

Reou, J.S., Ann, K.Y. (2008). *The Electrochemical Assessment of Corrosion Inhibition Effect of Calcium Nitrite in Blended Concretes*. Materials Chemistry and Physics, 109(2-3), 526-533, https://doi.org/10.1016/j.matchemphys.2007.12.030

Rivetti, M.L.S., Neto, J.S.A., Júnior, N.S.A., Ribeiro, D.V. (2018a). *Corrosion Inhibitors*, Principles and Recent Applications. 262, DOI: 10.5772/intechopen.70101

Rivetti, M.L.S., Netto, J., Junior, M.A., Ribeiro, D.V. (2018b). *Corrosion inhibitors for reinforced concrete.* Corrosion inhibitors, principles and recent applications, 35-58.

Ryu, H.S., Singh, J.K., Lee, H.S., Park, W.J. (2017). *An electrochemical study to evaluate the effect of calcium nitrite inhibitor to mitigate the corrosion of reinforcement in sodium chloride contaminated $Ca(OH)_2$ solution.* Advances in Materials Science and Engineering, 1-14

Sahmaran, M., Kasap, O., Duru, K., Yaman, I.O. (2007). *Effects of mix composition and water–cement ratio on the sulfate resistance of blended cements.* Cement and Concrete Composites, 29(3), 159-167. https://doi.org/10.1016/j.cemconcomp.2006.11.007

Sarker, I.H. (2021). Machine learning: Algorithms, real-world applications and research directions. SN computer science, 2(3), 160.

Sastri, V.S. (2011). *Green Corrosion Inhibitors*, Theory and Practice. John Wiley, Sons, Inc., New Jersey.

Satish, V.L., Ravindra V. (2021). *Evaluation of Corrosion Resistance of Corrosion Inhibitors in Concrete Structures by Impressed Voltage Test*. In IOP Conference Series: Materials Science and Engineering, 1025(1), p. 012002. IOP Publishing. DOI 10.1088/1757899X/1025/1/012002

Shi, W., Wang, T.Z., Dong, Z.H., Guo, X.P. (2017). *Application of wire beam electrode technique to investigate the migrating behavior of corrosion inhibitors in mortar*. Construction and Building Materials, 134, 167-175. https://doi.org/10.1016/j.conbuildmat.2016.12.036

Shi, X., Fay, L., Peterson, M. M., Berry, M., Mooney, M. (2011). *A FESEM/EDX investigation into how continuous deicer exposure affects the chemistry of Portland cement concrete.* Construction and building materials, 25(2), 957-966.

Shi, Z., Shi, C., Zhao, R., Wan, S. (2015). *Comparison of alkali–silica reactions in alkali-activated slag and Portland cement mortars*. Materials and Structures, 48, 743-751. https://doi.org/10.1617/s/11527-015-0535-4

Sideris, K.K., Savva, A.E. (2005). *Durability of Mixtures Containing Calcium Nitrite Based Corrosion Inhibitor*, Cement and Concrete Composites, 27(2), 277-287. https://doi.org/10.1016/j.cemconcomp.2004.02.016

Sobuz, M.H.R., Khan, M.H., Kabbo, M.K.I., Alhamami, A. H., Aditto, F.S., Sajib, M.S., Alam, A. (2024). *Assessment of mechanical properties with machine learning modeling and durability, and microstructural characteristics of a biochar-cement mortar composite*. Construction and Building Materials, 411, 134281. https://doi.org/10.1016/j.conbuildmat.2023.134281

Sobuz, M.H.R., Meraz, M.M., Safayet, M.A., Mim, N.J., Mehedi, M.T., Farsangi, E.N., Shrestha R. K., Arafin S. A. K. Bibi T., Hussain M. S., Bhattacharya B., Aftab M. R., Paul S. K., Paul P., Meraz, M.M. (2023). *Performance evaluation of high-performance self-compacting concrete with waste glass aggregate and metakaolin*. J. of Building Engineering, 67, 105976. https://doi.org/10.1016/j.jobe.2023.105976

Sofuoğlu T., Topçu, İ.B. (2023). *Geopolimer Harç Üretimi: Endüstriyel Atık Perspektifi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 118s.

Sofuoğlu, T., (2022). *Şeker Üretim Sürecinde Açığa Çıkan Pres Filtre Atığının Geopolimer Harç Üretiminde Kullanılması*. Doktora Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir, 108s.

Söylev, T.A., McNally, C., Richardson, M.G. (2007). *The effect of a new generation surface-applied organic inhibitor on concrete properties.* Cement and Concrete Composites, 29(5), 357-364. https://doi.org/10.1016/j.cemconcomp.2006.12.013

Soylev, T.A., Richardson, M.G. (2008). *Corrosion inhibitors for steel in concrete; state-of-the art report*. Construction and Building Materials 22(4):609-622. https://doi.org/10.1016/j.conbuildmat.2006.10.013

Sun, C., Chen, M., Zheng, H., Zhang, P., Li, Y., Hou, B. (2019). *The effect of amino-alcohol-based corrosion inhibitors on concrete durability*. Canadian Journal of Civil Engineering, 46(9), 771-776. https://doi.org/10.1139/cjce-2018-0482

Tang, Y., Wang, S., Xu, Y., Ni, J. (2017). *Influence of calcium nitrite on the passive films of rebar in simulated concrete pore solution*. Anti-Corrosion Methods and Materials, 64(3), 265-272, https://doi.org/10.1108/ACMM-05-2016-1667.

Tian, Y., Bao, J., Xie, D., Wang, B., Zhang, P., Zhao, T., Lei, D. (2023). *The effects of organic corrosion inhibitor on concrete properties and frost resistance.* Journal of Building Engineering, 65, 105762. https://doi.org/10.1016/j.jobe.2022.105762

Tikalsky, P.J., Roy, D., Scheetz, B., Krize, T. (2002). *Redefining cement characteristics for sulfate-resistant Portland cement.* Cement and Concrete Research, 32(8), 1239-1246. https://doi.org/10.1016/S0008-8846(02)00767-6

Tiwari, A.K., Goyal S., Luxami V. (2023). *Influence of corrosion inhibitors on two different concrete systems under combined chloride and carbonated environment*, Structures, Elsevier, 48, 717-735, https://doi.org/10.1016/j.istruc.2022.12.093

Topcu, İ.B., Sofuoğlu, T. (2021). *Properties of geopolymers produced with sugar press filter waste and fly ash under certain curing conditions*, Journal of Building Engineering, 44, 102938. https://doi.org/10.1016/j.jobe.2021.102938.

Topçu, İ.B., Canbaz, M. (2009). *Sülfatlı Ortamların Alkalilerle Aktive Edilmiş Yüksek Fırın Cüruflu Harçların Mikroyapısına Etkisi.* Anadolu University Journal of Sciences & Technology, 10(1).

Topçu, İ.B., (2006) *Yapı Malzemeleri ve Beton*, Eskişehir, 503 s

Topçu, İ.B., Boğa, A.R. (2010). *Effect of ground granulate blast-furnace slag on corrosion performance of steel embedded in concrete*, Materials & Design, 31 (7), 3358-3365, https://doi.org/10.1016/j.matdes.2010.01.057.

Topçu, İ.B., Canbaz, M. (2004). *Silis Dumanlı Betonlarda Donma-Çözülme Etkisinin İncelenmesi*, BETON 2004 Kong., THBB, 10-12.06. 2004, İstanbul, ss. 367-375.

Topçu, İ.B., Kara, İ., (2022, 25-26 Mayıs). *Environmentally Green Corrosion Inhibitors Effects on Steel Reinforcement and Mortar Properties.* CASP 2022, 2nd International Conf. and Exhibition on Corrosion and Surface Protection for Steel, İstanbul, Turkey

Topçu, İ.B., Kara, İ. (2023a, 21-23 Ocak). *Investigation of the Effects of Calcium Nitride Containing Corrosion Inhibitor on Mortar Durability*, 12th International İstanbul Scientific Research Congress on Life, Engineering and Applied Sciences, Vol. 1, İstanbul, Turkey, pp. 117-124.

Topçu, İ.B., Kara, İ. (2023b, 29-30 Nisan). *Durability of Mortars Containing CN Corrosion Inhibitor at The Effect of $MgSO_4$.* 13th Intern. İstanbul Scientific Research Congress on Life, Engineering and Applied Sciences, Vol. 1, İstanbul, Turkey, pp. 58-66.

Topçu, İ.B., Kara, İ., (2023c, 25-27 Kasım). *Comparison of Freeze-Thaw Effects on Mortar Utilizing Inorganic, Organic and Green Corrosion Inhibitors*. 11th International Congr. on Life, Engineering and Applied Sciences in a Changing World pp. 54-62.

Topçu, İ.B., Kara, İ., (2024, 28-30 Nisan). *Investigation of The Effects of Corrosion Inhibitors on Alkali-Silica Reaction*. 17th International Istanbul Scientific Research Congress on Life, Engineering, Architecture and Mathematical Sciences İstanbul, Turkey, pp.188-198.

Topçu, İ.B., Uygunoğlu, T. (2021). *Yapı Malzemesi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 400 s

Topçu, İ.B., Uzunomeroğlu, A. (2021). *Experimental Investigation of Utilizing Chemical Additives and New Generation Corrosion Inhibitors on RC*, Research on Engineering Structures Materials, 7(1), 13-34, http://dx.doi.org/10.17515/resm2020.214st0929

Topçu, İ.B., Uzunömeroğlu, A. (2020). *Properties of corrosion inhibitors on RC*. Journal of Structural Engineering, 3(2), 93-109. https://doi.org/10.31462/jseam.2020.02093109

Topçu, İ.B., Uzunömeroğlu, A., (2022). *The Effect of Boron Inhibitor and Chemical Additives on Concrete Durability.* 10th International Congress on Engineering, Architecture and Design (pp.1128-1134). İstanbul, Turkey

Topçu, İ.B., Uzunömeroğlu, A., Pat, S. (2022a). *Enhanced corrosion behavior of reinforcing steel in concrete using titanium nano-composite thin films*, Jordan Journal of Civil Engineering, 16(2), 294-306.

Topçu, İ.B., Uzunömeroğlu, A., Pat, S., (2022b). *Development of Corrosion Resistance of Structural Steel with Nano-silver Coatings.* CASP 2022 Istanbul 2nd Int. Conference and Exhibition on Corrosion and Surface Protection for Steel, İstanbul, Turkey

Tosun, K., Felekoğlu, B., Baradan, B., Altun, İ.A. (2009). *Portland Kalkerli Çimento, Bölüm 2-Sülfat Dayanıklılık*, İMO Teknik Dergi, 4737-4757, Yazı 310

TS 706 EN 12620, (2009). *Beton Agregaları,* TSE, Ankara, Türkiye 50s.

TS EN 206 (2022), *Beton - Özellik, performans, imalat ve uygunluk,* TSE, Ankara, Türkiye 105s

TS EN 1008, (2003), *Beton-Karma suyu-Numune alma, deneyler ve beton endüstrisindeki işlemlerden geri kazanılan su dahil, suyun, beton karma suyu olarak uygunluğunun tayini kuralları*, Türk Standartları Enstitüsü, Ankara, Türkiye, 18s.

TS EN 1015-3, (2000), *Kâgir harcı- Deney metotları- Bölüm 3: Taze harç kıvamının tayini (yayılma tablası ile),* Türk Standartları Enstitüsü, Ankara, Türkiye 8s.

TS EN 12350-6, (2019). *Beton - Taze beton deneyleri - Bölüm 6: Birim hacim kütlesi*. Türk Standartları Enstitüsü, Ankara, Türkiye 16s.

TS EN 196-1, (2009). *Çimento deney metotları- Bölüm 1: Dayanım tayini*, Türk Standartları Enstitüsü, Ankara, Türkiye 31s.

TS EN 197-1, (2012). *Çimento- Bölüm 1: Genel çimentolar- Bileşim, özellikler ve uygunluk kriterleri,* Türk Standartları Enstitüsü, Ankara, Türkiye, 29s.

Türk., S, Engin, Y. (2023, 8-10 Kasım). *Düşük Klinkerli Çimento Kullanımında Mevcut Durum, Beklentiler ve Engeller,* Türkiye Hazır Beton Birliği Beton 2023 Kongresi, 192-205

Tweek, M.K., Abdulsada, S.A. (2023). *Improvement corrosion properties of reinforcement concrete by corrosion inhibitors: A brief review*. KOM–Corrosion and Material Protection Journal, 67(1), 50-58.

Uygunoğlu, T, Ünal, O. (2005). *Erken Yaşlardaki Beton Üzerinde Buzun Etkisi.* Yapı Teknolojileri Elektronik Dergisi, (1) 37-44

Uzunömeroğlu, A. (2023). *Betonda kullanılan korozyon inhibitörlerinin farklı kimyasal katkılarla etkileşimi,* Doktora Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü], Eskişehir, 122 s.

Uzunömeroğlu, A., Boğa, A.R., Pat, S., Topçu, İ.B. (2022). *Improving the Corrosion Resistance of Reinforcement Embedded in Concrete with High Strength Zinc, Zinc-Boron and Zinc-Boron-Nitrogen Nanocrystal Composite Coating*. Arabian Journal for Science and Engineering, Vol. 47, No. 11, pp. 12789-12802. https://doi.org/10.1007/s13369-022-06619-6

Vaysburd, A.M., Emmons, P.H. (2004*). Corrosion inhibitors and other protective systems in concrete repair: concepts or misconcepts*. Cement and Concrete Composites, 26(3), 255-263. https://doi.org/10.1016/S0958-9465(03)00044-1

Vedalakshmi, R., Rajagopal, K., Palaniswamy, N. (2009). *Determination of migration efficiency of amino alcohol based migrating corrosion inhibitor through concrete.* Corrosion Engineering, Science and Technology, 44(1), 20-31. https://doi.org/10.1179/174327808X272405

Venkatesh, C., Mohiddin, S.K., Ruben, N. (2018). *Corrosion inhibitors behaviour on reinforced concrete-a review*. Sustainable Construction and Building Materials: Select Proceedings of ICSCBM 2018, 127-134. https://doi.org/10.1007/978-981-13-3317-0

Vyrides, I., Rakanta, E., Zafeiropoulou, T., Batis, G. (2013). *Efficiency of amino alcohols as corrosion inhibitors in reinforced concrete*. Open Journal of Civil Engineering., (3), 1-8. https://doi.org/10.4236/ojce.2013.32A001

Wang, W., Song, Z., Guo, M., Jiang, L., Xiao, B., Jiang, Q., Chu, H., Liu, Y., Zhang, Y., Xu, N. (2019). *Employing ginger extract as an eco-friendly corrosion inhibitor in cementitious materials.* Construction and Building Materials, 228, 116713. https://doi.org/10.1016/j.conbuildmat.2019.116713

Wombacher, F., Maeder, U., Marazzani, B. (2004). *Aminoalcohol based mixed corrosion inhibitors.* Cement and Concrete Composites, 26(3), 209-216. https://doi.org/10.1016/S0958-9465(03)00040-4

Yahya, D.A. (2022). *Review of Mechanisms and Mitigation of Alkali-Silica Reaction*, Engineering engrxiv archive, 1-25, https://doi.org/10.31224/2544

Yazıcı, H., (2008). *The effect of silica fume and high-volume Class C fly ash on mechanical properties, chloride penetration and freeze-thaw resistance of self-compacting concrete,* Construction and Building Materials, 22, 456-462. https://doi.org/10.1016/j.conbuildmat.2007.01.002

Yünsel, T.Y., Ersoy, A., Ehsani, A. (2019). X-*Işını Difraksiyonu Yöntemi ile Kantitatif Mineral İçeriği Tayini ve Çalışma Şartlarının Etkisi.* Artıbilim: Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Fen Bilimleri Dergisi, 2(2), 16-28.

Zheng, H., Li, W., Ma, F., Kong, Q. (2014). *The performance of a surface-applied corrosion inhibitor for the carbon steel in saturated Ca (OH)$_2$ solutions*. Cement and Concrete Research, 55, 102-108. https://doi.org/10.1016/j.cemconres.2013.10.005

Zomorodian, A., Bagonyi, R., Al-Tabbaa, A. (2021). *The efficiency of eco-friendly corrosion inhibitors in protecting steel reinforcement*. Journal of Building Engineering, 38, 102171. https://doi.org/10.1016/j.jobe.2021.102171

Revizeli Ses Esaslı İlkokuma Yazma Öğretimi
Sınıf Öğretmeni El Kitabı

Gazi Ünal

nobel bilimsel

Revizeli Ses Esaslı İlkokuma Yazma Öğretimi Sınıf Öğretmeni El Kitabı
Gazi Ünal

Yayın No.: 2273
ISBN: 978-625-393-899-4
E-ISBN: 978-625-393-900-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Fatma Kama -fatma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Ünal, Gazi.
Revizeli Ses Esaslı İlkokuma Yazma Öğretimi Sınıf Öğretmeni El Kitabı / Gazi Ünal
1. Basım, VIII + 132 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-899-4
E-ISBN: 978-625-393-900-7
1. Ses Esaslı 2. İlk Okuma 3. Öğretmen Kitabı 4. Birinci Sınıf 5. Revizeli 6. İlköğretim

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR v

GİRİŞ 1

1- Ünlü Harflerden Başlamanın Yararı Nedir? 6

2- Revizede Türkçenin temel yapı taşı hecenin sistematik öğretilmesi nasıl yapılıyor? 9

3- Revize ile daha sistematik sözcük ve cümle öğretimi nasıl yapılıyor? 13

UYGULAMA ANLATIMLI YILLIK PLAN 17

1. GRUP: N, T, L, K 29

1. HAFTA: N, T: Açık Hece Örüntüsü Oluşturma (a) 30

2. HAFTA: L, K: Açık Hece Örüntüsü Oluşturma (a) 41

3. HAFTA: N, T: Kapalı Hece Örüntüsü Oluşturma (b) 51

4. HAFTA: L, K: Kapalı Hece Örüntüsü Oluşturma (b) 60

5. HAFTA: Üç Harfli Kapalı Hece Örüntüsü Oluşturma (c) 66

2. GRUP: R, M, S, Y 77

3. GRUP: D-Z-Ç-B 93

4. GRUP: Ş-C-P-G -Ğ 99

5. GRUP: H-V-F-J 109

OKUMAYA GEÇİŞ 117

ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ 125

KAYNAKÇA 131

KAYNAKÇA

Akıncı, Mehmet, Bektaş, Sezen, Gülle, Talip, Kurt, Serhat ve Kurt, Yavuz. "Ses Temelli Cümle Yöntemi ile Okuma-Yazma Eğitimi", *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 33 (2) (2016): 97-115, 106-107.

Aktürk, Yasemin ve Taş, Ayşe Mentiş. "İlk Okuma-Yazma Öğretiminde 'Ses Temelli Cümle Yöntemi'nin Uygulanmasına İlişkin Öğretmen Görüşleri (Şanlıurfa/Viranşehir örneği)", *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 2 (2011): 27-36.

Anras, Binnur. "Mesleğe Yeni Başlayan Öğretmenlerin İlk Okuma Yazma Öğretimi Sürecinde Karşılaştıkları Güçlükler", *Okuma Yazma Eğitimi Araştırmaları*, 8(1) (2020): 51-67.

Avcı, Yunus Emre ve Şahin, Mehmet. "Ses Temelli Okuma-Yazma Öğretiminde Sınıf Öğretmenlerinin Karşılaştığı Sorunların İncelenmesi", *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (6-7) (2016): 59-79.

Aydın, Harun ve Kartal, Hülya. "Sınıf Öğretmenlerinin Okuma-Yazma Öğretiminde Karşılaşıkları Güçlüklerin Hizmetiçi Eğitim Yoluyla Giderilmesi", *Academy Journal of Educational Sciences* 1 (2017): 34-54.

Başar, Murat ve Tanış Gürbüz, Hatice Merve. "İlk okuma ve yazma öğretiminde karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri", *Okuma Yazma Eğitimi Araştırmaları*, 8/1 (2020): 1-20.

Baydık, Berrin ve Kudret, Zeynep Bahap. "The views of teachers on the effects of sound based sentence method and their instructional practices", *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences* (JFES) 45 (2012): 1-22.

Beyazıt, Necla. İlk okuma yazma öğretiminin kazandırılmasında çözümleme yöntemi ve ses temelli cümle yönteminin farklı bakış açılarıyla değerlendirilmesi, yayımlanmamış yüksek lisans tezi (Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Enstitüsü, Hatay, 2007).

Bıçak, Eda ve Susar Kırmızı, Fatma. "Öğretmen Görüşlerine Göre Ses Temelli Cümle Yöntemine İlişkin Uygulamalarda Öğrenci ve Velilerin Değerlendirilmesi", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13 (1) (2016): 193-210.

Cangızbay, Kadir "Türkçe Okuma-Yazma Öğretimi Üzerine", *Toplum ve Bilim*, 42 Yaz (1988): 75-83, 75.

Çelik, Diren ve Arslan Özer, Derya. "Sınıf öğretmenlerinin yazma güçlüğü ile ilgili görüşleri", *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 10(3) (2022): 648-670.

Duran, Erol ve Çoban, Okan. "Ses Temelli Cümle Yöntemine Yönelik Öğretmen Görüşleri", *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi* 1 (2016): 17-22.

Ehri, Linnea C. "Learning to Read Words: Theroy, Findings, and Issues", Scientific Studies of Reading, 9 (2), 2005: 167-188.

Ehri, Linnea C. "Orthographic Mapping in the Acquisition of Sight Word Reading, Spelling Memory, and Vocabulary Learning, *Scientific Studies of Reading*, 18:1 (2014): 5-21.

Erbasan, Ömer ve Erbasan, Ülkü. "Sınıf Öğretmenlerinin İlk Okuma Yazma Öğretimi Sürecinde Karşılaştığı Sorunlar", *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 8(1) (2020): 113-125.

Ferah, Aysel. *Türkçe İlk Okuma Yazmayı Öğrenme: Türkçe Okuyup Yazmak İçin* (Ankara: Nobel, 2007.

Güldenoğlu, Birkan, Kargın, Tevhide ve Ergül, Cevriye. "Sesbilgisel Farkındalık Becerilerinin Okuma ve Okuduğunu Anlama Üzerindeki Etkisi: Boylamsal Bir Çalışma", *İlköğretim Online* 15 (2016): 251-2730, 265, 266.

Güneş, Firdevs, Uysal, Hümeyra ve Taç, İmra. "İlkokuma Yazma Öğretimi Süreci: Öğretmenim Bana Okuma Yazmayı Öğretir Misin?", *EKUAD JETPR Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırma Dergisi*, Cilt 2, sayı 2 (2016): 23-33.

Güneş, Firdevs ve Işık, Ayşe Derya. "Türkçede Sık Kullanılan Harfler ve Öğretilmesi", *The Journal of Limitless Education and Research*, 3 (1) (2018): 1-26.

Johnston, Francine R. "The timing and teaching of word families", *The Reading Teacher*, 53(1)(1999): 64-75.

Karagöz, Süleyman. *İlkokuma.* Devlet Kitapları. İstanbul: 1976.

Karaman, Hamdi. Ana Dili Türkçe Olmayan Öğrencilere İlkokuma Yazma Öğretiminin Öğretmen, Öğrenci ve Veli Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi, yayımlanmamış doktora tezi (Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum, 2022).

Karaman, Hamdi ve Yılar, Ömer. "Türkçenin Ana Dili Olarak Konuşulmadığı Bölgelerde İlkokuma Yazma Öğretimi ile İlgili Öğretmen Görüşleri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 33 (2023): 159-170.

Kayıkçı, Kemal. "İlköğretim Müfettişleri ve Öğretmenlerin Ses Temelli Cümle Öğretim Yönteminin Uygulamasına İlişkin Görüşleri", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* 55 (2008): 423-457.

Nas, Recep. *Metinlerle ilk okuma-yazma öğretimi* (Bursa: Ezgi Kitabevi), 2006.

Özcan, Aysel Ferah ve Özcan, Ali Osman. "İlk Okuma Yazma Öğrenmede Çocukların Yaşadıkları Güçlükler, Nedenleri ve Çözüm Önerileri: Nitel Bir Araştırma", *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1) (2016):69-103.

Özcan, Aysel Ferah ve Yıldız, Sevilay. "2017 Türkçe dersi ilk okuma yazma öğretim programı ve uygulamaya ilişkin öğretmen görüşleri", *Amasya Üniversitesi* Eğitim Fakültesi Dergisi, 7(2) (2018): 217-255.

Özkara, Yasin. "Sınıf Öğretmenlerinin İlkokuma Yazma Eğitimi Hakkındaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi", *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (42) (2014): 1-17.

Saban, Ayten İflazoğlu ve Yiğit, Vehibe. "Ses Temelli Cümle Yöntemi ile İlkokuma Yazma Öğretim Sürecinde Karşılaşılan Güçlükler ve Bu Güçlüklerle Baş Etme Stratejilerinin Belirlenmesi: (Şırnak İli Örneği)", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 20 (2011): 319-342.

Samancı, Selda. Ses temelli cümle yöntemiyle okuma yazma öğretiminde ilköğretim birinci sınıf öğretmenlerinin karşılaştıkları problemler, yayımlanmamış yüksek lisans tezi (Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyorkarahisar, 2007).

Sağırlı, Muhittin. "Ses Temelli Cümle Yönteminin İlk Okuma-Yazma Öğretimi Üzerindeki Başarısının Öğretmen Açısından Değerlendirilmesi", *OPUS International Journal of Society Researches*, 13 (19) (2019): 852-883.

Sağırlı, Muhittin ve Atik, Uğur. "Öğretmen Görüşlerine Göre Ses Esaslı İlk Okuma Yazma Öğretiminde Karşılaşılan Güçlükler", *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24 (3) (2022): 376-389.

Sarıoğlu, Burcu. Türkçenin Yeterince Etkin ve Güzel Kullanılmadığı Sınıflarda Öğretmenlerin ilk okuma ve Yazma Öğretimi Sürecinde Karşılaştığı Sorunlar ve Çözüm Önerileri: Van-Çatak Örneği, yayımlanmamış yüksek lisans tezi (Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum, 2021).

Susar Kırmızı, Fatma, Özcan, Ersin ve Şencan, Deniz. "Türkçenin Az Konuşulduğu Bölgelerde İlk Okuma Yazma Sürecinde Karşılaşılan Sorunlara İlişkin Öğretmen Görüşleri", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(1) (2016): 412-445.

Şahin, Ayfer. İlkokuma yazma öğretiminde kullanılan çözümleme ve bireşim yöntemlerinin uygulamalı olarak karşılaştırılması, yayınlanmamış doktora tezi (Gazi Üniversitesi, Ankara, 2005).

Treiman, Rebecca. "Onsets and rimes as units of spoken syllables: Evidence from children", *Journal of Experimental Child Psychology*, 39 (1985): 161-181.

Tok, Şükran; Tok, Türkay ve Mazı, Ayşegül. "İlkokuma Yazma Öğretiminde Çözümleme ve Ses Temelli Cümle Yöntemlerinin Değerlendirilmesi", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* 53 (2008): 123-144.

Uğurlu, Celal Teyyar. "İlköğretim Birinci Sınıf Öğretmenlerinin Yapılandırmacı Öğrenme Yaklaşımı İle İlk Okuma Yazma Öğretimine İlişkin Görüşleri", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (30) . (2009): 103-114.

Ünal, Gazi. *İlkokuma Yazma Öğretiminde DNA Modeli*. (Nobel Yayınları, Ankara), 2024.

SİLİFKE (MERSİN) TURİZMİ

Editör
Prof. Dr. Ahmet Atasoy

nobel bilimsel

SİLİFKE (MERSİN) TURİZMİ

Editör: Prof. Dr. Ahmet Atasoy

Yayın No.: 2311
ISBN: 978-625-393-197-1
E-ISBN: 978-625-393-335-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
İç Kapak Görseli: Nadir Köksoy
Kapak Görseli: Ahmet Atasoy
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Atasoy, Ahmet.
Silifke (Mersin) Turizmi / Ahmet Atasoy
1. Basım, XII + 156 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-197-1
E-ISBN: 978-625-393-335-7
1. Silifke 2. Kıyı Turizmi 3. Gastronomi 4. İnanç Turizmi 5. Macera Turizmi 6. Ekoturizm 7. Kültür Turizmi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI iii

ÖN SÖZ v

SUNUŞ vii

Birinci Bölüm
SİLİFKE'NİN KIYI TURİZMİ 1
Ahmet Atasoy

İkinci Bölüm
SİLİFKE İLÇESİ GASTRONOMİ TURİZMİ POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ 23
Neslihan Şimşek

Üçüncü Bölüm
SİLİFKE İLÇESİ İNANÇ TURİZMİ 47
Kerem Kardaş - Lale Yılmaz

Dördüncü Bölüm
SİLİFKE'NİN MACERA TURİZMİ POTANSİYELİ 71
Kürşad Sayın

Beşinci Bölüm
SİLİFKE EKOTURİZM 87
Burhan Çınar

Altıncı Bölüm
SİLİFKE İLÇESİNDE TURİZM İŞLETMELERİNİN TURİSTİK ÜRÜN BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ 105
Yusuf Çağrı Türkseven

Yedinci Bölüm
MERSİN İLİ SİLİFKE İLÇESİNDEKİ ARKEOLOJİK ESERLERİN KÜLTÜR TURİZMİ BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ 125
Sabri Arıcı

Sekizinci Bölüm
MERSİN İLİ KUŞ GÖZLEMCİLİĞİ: GÖKSUDELTASI..... 135
Sevda Birdir - Seda Çiçekli Ayyıldız - Kemal Birdir

Birinci Bölüm

SİLİFKE'NİN KIYI TURİZMİ

Ahmet Atasoy

Kıyı turizmi, denizden faydalanan ve konaklama ile ağırlama gibi hizmetleri kıyı yöresine bağlı olarak sunan bir turizm türüdür. Kıyı morfolojisi, iklim koşulları, bitki örtüsü gibi fiziki coğrafi faktörleri ile yerleşim şekilleri, kıyı turizminin gelişimini önemli ölçüde etkilemektedir. Doğal çevrenin çeşitliliği, ılıman iklim şartları, zengin bitki örtüsü ve seyrek nüfus, kıyı turizmini etkileyen önemli faktörler arasında yer almaktadır (Doğaner, 2001; Fotoğraf 1).

Fotoğraf 1. Boğsak Adası'nı çevreyen doğal ortam özellikleri bu çevrede yat turizmi ve kuş gözlemciliğinin yapalabileceği ender yerlerden biridir.

3. NÜFUS, YERLEŞME VE EKONOMİK FAALİYETLER

Çukurova Uluslararası Havalimanı ve Konya havaalanları arasında yer alan Silifke, Mersin, Karaman ve Antalya yönlerine ulaşım imkânı sunmaktadır. Mersin ile Silifke arasındaki mesafe 103 km olup yolculuk süresi yaklaşık 1 saat 36 dakikadır. Karaman ile Silifke arasındaki mesafe ise 149 km olup ortalama yolculuk süresi yaklaşık 2 saat 36 dakikadır. Silifke'de konaklama amacıyla çeşitli otel seçenekleri mevcuttur (Atasoy, Ercik, 2022:4). Taşucu'nda, Türkiye ile KKTC arasında deniz ulaşımını sağlayan önemli bir liman bulunmaktadır. Bu liman aynı zamanda yat limanı olarak da hizmet vermektedir.

Doğal ortam özellikleri sayesinde Silifke'de çok çeşitli tarım ürünleri yetiştirilmektedir. Kıyı kuşağında çilek, muz, limon, portakal, mandalina, çeltik, yerfıstığı, zeytin, domates gibi ürünler yetiştirilirken, iç kesimlerde nar, erik, kayısı, elma, üzüm, antepfıstığı, incir, kiraz, ceviz ve badem, buğday, nohut, keçiboynuzu gibi ürünler de yetiştirilmektedir. Silifke'de kivi, avokado, kinoa ve guava gibi tropik tarım ürünlerinin üretimi de başlamıştır. Silifke'de üretilen tarım ürünlerin bir bölümü, Rusya, Ukrayna, Macaristan, Romanya, Bulgaristan, Litvanya ve Polonya gibi ülkelere de ihraç edilmektedir (http://www.silifke.gov.tr; Erişim Tarihi: 31.07.2024).

Tarihi dokunun çeşitlilik gösterdiği bu yörede birçok turistik yer bulunmaktadır. Kıyı turizminin yanı sıra çeşitli turizm türleri de yörede elverişli koşullar sunmaktadır. Silifke'de Cennet ve Cehennem Mağaraları, Göksu Vadisi, Ayatekla Kilisesi ve Mağarası, Astım Mağarası, Silifke Kalesi ve Uzuncaburç gibi mekânlar, turistik açıdan en hareketli yerleri oluşturmaktadır. Kültür ve doğa turizmi, Silifke'nin kıyı turizmi için elverişli olanaklar sunmaktadır. Sürdürülebilir turizm planlamaları sayesinde, yöre turizmi genişlemeye uygun bir yapı sergilemektedir.

KAYNAKÇA

Atasoy, A., Yılmaz, L., Ercik, C., Kardaş, K. (2021) Bozyazı (Mersin) Turizm Destinasyonu, Atlas Akademi Yayınevi sf. 20-30

Atasoy, A; Ercik, C (2022). Silifke İlçesi (Mersin) Turizm Destinasyonu, Nobel Yayınevi, Yayın No.: 1100 ISBN: 978-625-433-561-7 Syf: 17, Ankara

Doğaner, S. (2001). Türkiye Turizm Coğrafyası, Çantay Kitapevi, İstanbul. sf.1-40

Erinç, S. (1984). Klimatoloji ve metodları İstanbul Üniversitesi Yayınları: Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü yayınları no; 235.

Diğer Kaynaklar

Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Erdemli İstasyonu Verileri, 2020

MTA, 1/200.000 Ölçekli Paftaları Silifke İle ilgili Paftaları (Sayısalllaştırma)

Silifke Kaymakamlığı Web Sitesi: http://www.silifke.gov.tr; Erişim Tarihi: 31.07.2024).

Fotoğraf 2'nin Kaynak Kişisi: Ahmet Güllü (Mersin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Arşvinden yazışma ile temin edilmiştir.)

Fotoğraf 3'un Kaynak kişisi Türk Hava Kurumu (Mersin Valiliği Arşivinden yazışma ile temin edilmiştir.)

HGM'nün 1/25.000 Ölçekli Paftaları Silifke İle ilgili Paftaları (Sayısalllaştırma)

İkinci Bölüm

SİLİFKE İLÇESİ GASTRONOMİ TURİZMİ POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Neslihan Şimşek

1. GİRİŞ

Gastronomi ve turizm birbirlerine değer katan iki ayrı alandır. Turizm, destinasyondaki yerel üreticilerin hammaddelerine değer katarak turist deneyimi oluşmasını sağlamaktadır. Diğer yandan gastronomik deneyim ise yerel kültür ile yerel yiyecek ve içecekler arasında bağlantı kurarak, turistlerin unutulmaz bir deneyim yaşamasında önemli olan unsurlardan "atmosferi" inşa ederek turizme değer katmaktadır (Hjalager ve Richards, 2002: 224). Nitekim, gastronominin turizm içerisindeki rolü sadece bununla sınırlı kalmamaktadır. Gastronomi, destinasyon seyahatlerinde ana motivasyon kaynaklarından biri olacak kadar güçlü bir motivasyon unsurudur (Guzman ve Canizares, 2012; Birdir ve Akgöl, 2015; Beltrán, López-Guzmán ve Santa-Cruz, 2016). Bu nedenle, destinasyonlar için gastronomik ürünler, çekicilik unsuru kaynağı olarak kullanılmaktadır (Lin, Pearson ve Cai, 2011: 30). Örneğin Gaziantep, UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı'nda gastronomi şehri ünvanı almış olması (UNESCO.org, 2023), gastronomi müzeleri (Emine Göğüş Mutfak Müzesi, Gaziantep Fıstık Müzesi, Gaziantep Baklava Müzesi), gastronomik değerlere yönelik festivalleri (Uluslararası Gaziantep Gastronomi Festivali, Oğuzeli Nar ve Kültür Festivali, Uluslararası Antepfıstığı Kültür ve Sanat Festivali, Islahiye Üzüm, Biber ve Kültür Festivali) ve yemek rotaları (Kale lezzet rotası, Gazimuhtarpaşa lezzet rotası, İbrahimli lezzet rotası vb.) (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023a) ile gastronomi şehri olarak ön plana çıkmaktadır. Ayrıca Gaziantep'i ziyaret etmede, en çekici olan faktörün gastronomik ürünleri olduğuna dair araştırma bulguları da mevcuttur (Koçoğlu, 2019). Bununla birlikte gastronomi turizmi-

KAYNAKLAR

Ağcakaya, H., ve Can, İ. I. (2019). Somut olmayan kültrel miras kapsamında mutfak kültürünün sürdürülebilirliği: Türkiye'deki gastronomi müzeleri örneği. *Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, 3*(4), 788-804.

Ağcalar, A. (2007). Silifke halk kültürü araştırması. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin .

Altay, H. (1965). *Adım Adım Çukurova.* Adana: Çukurova Turizm Derneği Yayınları .

Altıntaş, V., ve Hazarhun, E. (2020). İzmir'in gastronomi turizmi potansiyeline turist rehberlerinin bakış açıları. *International Journal of Applied Economic and Finance Studies*, *5*(2), 13-36.

Aslan, İ. (1988). *Silifke Tarihi.* Adana: Kemal Matbaası.

Bakar, N., ve Demir, ö. (2012). Tarihi yapıların tarih, kültür ve inanç turizmine etkileri: Silifke Örneği. *II. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi*, (s. 648-669). Kemer, Antalya.

Bekar, A., Arman, M. S., ve Sürücü, Ç. (2017). Turizmde çekicilik unsuru olarak gastronomi müzeleri: Marmaris Bal Evi Örneği. *The Journal of Academic Social Science, 5*(42), 468-477.

Beltrán, J. J., López-Guzmán, T., ve Santa-Cruz, F. G. (2016). Gastronomy and tourism: Profile and motivation of ınternational tourism in the city of Córdoba, Spain. *Journal of Culinary Science & Technology, 14*(4), s. 347-362.

Berk, H., Türker, M., ve Berk, Ş. (2022). Nükleer santralin turizme olası etkileri: Silifke Örneği. *Turizm Ekonomi ve İşletme Araştırmaları Dergisi, 4*(2), s. 175-191.

Birdir, K., ve Akgöl, Y. (2015). Gastronomi turizmi ve Türkiye'yi ziyaret eden yabancı turistlerin gastronomi deneyimlerinin değerlendirilmesi. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi, 3*(2), s. 57-68.

Caymaz, E. (2023). Bölgesel bir inovasyon stratejisi olarak gastronom: TR62 Bölgesi üzerine bir araştırma: Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük.

Coğrafi İşaretler Portalı. (2023). Mersin coğrafi işaretli ürünler. 28.04.2023 tarihinde https://ci.turkpatent.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=33 adresinden alınmıştır.

Çavuş, A., ve Gürgah, A. (2022). Etkinlik turizmi kapsamnında festivallerin yerel halk üzerindeki olumsuz etkilerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma: Uluslararası Silifke Müzik ve Folklor Festivali Örneği. *Journal of Silk Road Tourism Researches, 2*(1), 12-23.

Çukurova Kalkınma Ajansı. (t.y.). Kadın kooperatifleri ve kadın girişimciler ürün kataloğu. 28.06.2023 tarihinde https://www.cka.org.tr/uploads/notices_v/faydalanici-urun-katalogu.pdf adresinden alınmıştır.

Eryılmaz, G., ve Çömelekli, T. (2020). Silifke ilçesinin agro turizm potansiyelinin SWOT analizi kapsamında değerlendirilmesi. *Uluslararası Kırsal Turizm ve Kalkınma Dergisi, 4*(1), 23-34.

Eryılmaz, G., ve Orhan, H. C. (2021). Elâzığ ili gastronomi turizmi potansiyelinin SWOT analizi ile değerlendirilmesi. *Turizm Çalışmaları Dergisi*, *3*(2), 1-18.

Eryılmaz, G., Demir, E., ve Pektaş, K. (2019). Silifke yöresel mutfak kültürü unsuru olan Silifke Yoğurdu'nın gastronomi turizmi açısından değerlendirilmesi. *IV. Uluslararası Gastronomi Turizmi Araştırmaları Kongresi*, (s. 189-197). Nevşehir.

Frochot, I. (2003). An analysis of regional positioning and its associated food images in french tourism regional brochures. *Journal of Travel & Tourism Marketing, 14*(3-4), 77-96.

Galvez, J. C., Lopez-Guzman, T., Buiza, F. C., ve Medina-Viruel, M. J. (2017). Gastronomy as an element of attraction in a tourist destination: the case of Lima, Peru. *Journal of Ethnic Foods*, 4, 254-261.

Grbac, B., ve Milohanovic, A. (2008). Contribution of food products in creating cultural identity of tourist destination. *International Conference on Cultural Herıtage and Tourısm (CUHT'08)*, (s. 88-88). Heraklion, Crete Island, Greece.

Guzman, T. L., ve Canizares, S. S. (2012). Gastronomy, tourism and destination differentiation: A Case Study in Spain,. *Review of Economics& Finance, Academic Research Centre of Canada., 1*, 63-72.

Gündüz-Alptürker, İ., ve Alptürker, H. (2021). Gelenekten geleceğe yöresel kültürün taşınmasında festivallerin rolü. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10*(2), s. 1409-1422.

Güzel-Şahin, G., ve Ünver, G. (2015). Destinasyon pazarlama aracı olarak "gastronomi turizmi": İstanbul'un gastronomi turizmi potansiyeli üzerine bir araştırma. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 3*(2), 63-73.

Haberler.com. (2016). Silifke'de 1. Çağla ve Kültür Şenlikleri. 28. 06. 2023 tarihinde https://www.haberler.com/yerel/silifke-de-1-cagla-ve-kultur-senlikleri-8256085-haberi/ adresinden alınmıştır.

Haberler.com. (2022). Silifke'de Çağla Festivali ve Kültür Şenlikleri yapıldı. 28. 06. 2023 tarihinde https://www.haberler.com/guncel/silifke-de-cagla-festivali-ve-kultur-senlikleri-14810956-haberi/ adresinden alınmıştır.

Hall, C. M., ve Mitchell, R. (2001). Wine and food tourism. N. Douglas, N. Douglas, ve R. Derrett (Ed.), *Special Interest Tourism: Context and Cases* (s. 307-329) içinde. Wiley.

Haven-Tang, C., ve Jones, E. (2005). Using local food and drink to differentiate tourism destinations through a sense of place. *Journal of Culinary Science & Technology, 4*(4), 69-86.

Hjalager, A. M., ve Richards, G. (2002). Still undigested: research issues in tourism and gastronomy. A. M. Hjalager, ve G. Richards (Ed.), *Tourism and Gastronomy* (ss. 238-248) içinde. London : Routledge.

Hsu, F. C., ve Scott, N. (2010). Food experience, place attachment, destination image and the role of food related personality traits. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, *44,* 79-87.

Ignatov, E., ve Smith, S. (2006). Segmenting Canadian culinary tourists. *Current Issues in Tourism, 9*(3), 235-255.

Kahvaltıdanevar.com. (2021). Yörük Kahvaltı Evi/Silifke/28.06.2023 tarihinde https://www.kahvaltidanevar.com/yoruk-kahvalti-evi-silifke-mersin/ adresinden alınmıştır.

Kahvaltılık.com. (2023). Mersin Narlıkuyu Kahvaltı mekânları. 28.06.2023 tarihinde https://www.kahvaltilik.com/Mersin-Narl%C4%B1kuyu-Kahvalt%C4%B1-Mekanlar%C4%B1 adresinden alınmıştır.

Karaman, R. (2005). İkibinli Yılların Başında Mersin ve İlçeleri. Ankara: Berikan Yayınevi.

Kaya, M. (2020). *Bölgesel turizm gelişiminde eko-kalkınma modeli: Silifke örneği.* Konya: Selçuk Ünversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Konya.

Koçoğlu, C. M. (2019). Yerli turistlerin gastronomi turizmine yönelik tutumlarının demografik özellikler açısından incelenmesi: Gaziantep Örneği. *Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, 3*(2), s. 366-380.

Köprülü, O., ve Çetinsöz, B. C. (2019). Otel işletmelerinde yetenek yönetimi ve örgütsel bağlılık ilişkisi üzerine bir araştırma. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi, 3*(1), 26-48.

Kumar, G. M. (2019). Gastronomic tourism— A way of supplementing tourism in the Andaman & Nicobar Islands. *International Journal of Gastronomy and Food Science, 16*, 1-6.

Lin, Y. C., Pearson, T. E., ve Cai, L. A. (2011). Food as a form of destination identity: A tourism destinastion brand perspective. *Tourism and Hospitality Research, 11*(1), s. 30-48.

Lokmanoğlu, Y. (2013). Dünden Bugüne Mersin Mutfağı . Akılçelen Kitaplar.

Long, L. M. (2004). Culinary Tourism. Lexington: KY: University Press of Kentucky.

Merletour.com (2023). Gurme Turu (Antep-Hatay-Adana-Mersin). 28.06.2023 tarihinde https://www.merletour.com/tur-bilgisi/gurme-turu-antep-hatay-adana-mersin adresinden alınmıştır.

Mezitli Belediyesi (2023). Kadın üretici pazarları. https://mezitli.bel.tr/kadin-uretici-pazarlari/ 28.06.2023 tarihinde adresinden alınmıştır.

Mohamed, M. E., Kim, D. C., Lehto, X., ve Behnke, C. A. (2021). Destination restaurants, place attachment, and future destination patronization. *Journal of Vacation Marketing*, 28(1), 1-18.

Okumuş, B., Okumuş, F., ve McKercher, B. (2007). Incorporating local and international cuisines in the marketing of. *Tourism Management*, 28, 253–261.

Onuk, T., Akpınarlı, F., Ortaç, S., & Alp, Ö. (2004). Silifke Folkloru (İşlemecilik, Dokumacılık, Örücülük, Halk Oyunları ve Giysileri). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Öktem, Ş. (2014). Standart reçetelerin turizm sektöründe sürdürülebilirliğe katkısı: Mersin yöresi kahvaltı örnekleri. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 2(2), 24-33.

Özaltaş-Serçek, G., ve Serçek, S. (2015). Destinasyon markalaşmasında gastronomi turizmin yeri ve önemi. *Journal of Tourism Theory and Research*, 1(1), 22-40.

Özdemir-Akgül, S., ve Çetinkaya, F. Ö. (2022). Covid-19 sürecinde yazlıkçıların bulundukları turistik destinasyona ilişkin algıları: Susanoğlu örneği*. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 6*(4), s. 1113-1127.

Saçlı, Ç. (2020). Festival memnuniyeti ile kültürel etkileşim arasındaki ilişki üzerine bir araştırma: Silifke Uluslararası Müzik ve Folklor Festivali örneği. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 4*(1), s. 505-521.

Sağır, A. (2016). Ölüm sosyolojisi bağlamında yemek, cenaze ve ölümün sofra praktikleri üzerine. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *20*(1), 271-298.

Santich, B. (2004). The study of gastronomy and its relevance to hospitality education and training. *Hospitality Management, 23*, 15-24.

Sarı, İ. (2021). *Silifke Yörüklerinde Keklik İmgesi ve Türk Sanatındaki Yeri*, Mersin Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin.

Sarıışık, M., ve Özbay, G. (2015). Gastronomi turizmi üzerine bir literatür incelemesi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, *26*(2), 264-278.

Selçuk Üniversitesi. (2023). Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü. 28.06.2023 tarihinde https://www.selcuk.edu.tr/Birim/Bolum/silifke_tasucu_myo-otel_lokanta_ve_ikram_hizmetleri/19230 adresinden alınmıştır.

Selefkia Wine. (2023). Selefkia Wine. 28.06.2023 tarihinde https://www.instagram.com/selefkiawine/ adresinden alınmıştır.

Seyitoğlu, F., ve Ivanov, S. (2020). A conceptual study of the strategic role of gastronomy in tourism destinations. *International Journal of Gastronomy and Food Science, 21*, 1-10.

Silifke Belediyesi. (2023). Silifke Belediyesi. 28.06.2023 tarihinde https://www.silifke.bel.tr/ adresinden alınmıştır.

Smith, S. L., ve Xiao, H. (2008). Culinary Tourism Supply Chains: A Preliminary Examination. *Journal of Travel Research, 46*, 289-299.

Soonsan, N., ve Somkai, U. (2023). Dimensions of gastronomic experience affecting on sharing experience: place attachment as a mediator and length of stay as a moderator. *Journal of Hospitality and Tourism Insights*, *6*(1), 344-361.

Soylu, A. G., Taştan, H., Eban, F., ve Aslantürk, E. (2021). Tüketicilerin sokak lezzetlerine yaklaşımlarının neofobi tutumları açısından değerlendirilmesi. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, *4*(1), 151-167.

Sthapit, E., Coudounaris, D. N., ve Björk, P. (2019). Extending the memorable tourism experience construct: an investigation of memories of local food experiences. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, *19*(4-5), 333-353.

Süslü, C., Eryılmaz, G., ve Demir, E. (2019). Festival turizminin ekonomik kalkınmaya etkisi: Silifke Uluslararası Müzik ve Folklor Festivali. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 3*(4), 1074-1090.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2023a). Gaziantep İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. 28.06.2023 tarihinde https://gaziantep.ktb.gov.tr/ adresinden alınmıştır.

T.c. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2023b). Mersinde fuar merkezleri ve düzenlenmekte olan fuarlar. 28.06.2023 tarihinde https://mersin.ktb.gov.tr/TR-73398/mersinde-fuar-merkezleri-ve-duzenlenmekte-olan-fuarlar.html adresinden alınmıştır

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2023c). Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. 06.06.2023 tarihinde https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44126/mersin-silifke-muze-mudurlugu.html adresinden alınmıştır.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2023d). Somut Olmayan kültürel miras nedir? 05.05.2023 tarihinde https://karabuk.ktb.gov.tr/TR-195763/somut-olmayan-kulturel-miras-nedir.html adresinden alınmıştır.

T.C. Mersin Valiliği. (2023a). İlçelerimiz. 28.06.2023 tarihinde http://www.mersin.gov.tr/ilcelerimiz adresinden alınmıştır.

T.C. Mersin Valiliği. (2023b). Festivaller. 28.06.2023 tarihinde http://www.mersin.gov.tr/festivaller adresinden alınmıştır.

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. (2023). Mersin/Silifke okullar ve diğer kurumlar. 28.06.2023 tarihinde https://www.meb.gov.tr/baglantilar/okullar/?ILKODU=33&ILCEKODU=8 adresinden alınmıştır.

Tarım.com. (2015). Kenger otunun faydaları. 28.06.2023 tarihinde https://www.tarim.com.tr/Kenger-Otunun-Faydalari,23511h adresinden alınmıştır.

Tarımorman.gov. (2022). Tarım ürünleri piyasaları. 06.06.2023 tarihinde https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tepge/Belgeler/PDF%20Tar%C4%B1m%20%C3%9Cr%C3%BCnleri%20Piyasalar%C4%B1/2022-Temmuz%20Tar%C4%B1m%20%C3%9Cr%C3%BCnleri%20Raporu/11-%C3%87%C4%B0LEK%20T%C3%9CP%202022%20TEMMUZ.pdf adresinden alınmıştır.

Tatilbudur.com. (2023). Adana Lezzet Festivali. 28.06.2023 tarihinde https://www.tatilbudur.com/adana-lezzet-festivali-turu-1-gece-otel-konaklamasi# adresinden alınmıştır.

TRT Avaz. (2016). Aydaş Çocuk - Kabasakallı Köyü/Silifke/Mersin - derin kökler - TRT Avaz. 28.06.2023 tarihinde https://www.youtube.com/watch?v=7guVFejqMTc adresinden alınmıştır.

Tsai, C. T. (2016). Memorable tourist experiences and place attachment when consuming local food. *International Journal of Tourism Research, 18*(6), 536-548.

Turizminsesi.com. (2015). Silifke Taşucu "Gastronomi Şöleni". 28.06.2023 tarihinde https://www.turizminsesi.com/haber/silifke-tasucu-gastronomi-soleni-18247.htm adresinden alınmıştır.

Uçar, A. (2009). Temettuat Defterlerine Göre 19. Yüzyılda Silifke. İstanbul: İstanbul Silifke Kültür ve Yardımlaşma Derneği Kültür Yayınları.

Ulema, Ş., ve Uzut, İ. (2017). Pazarlama aracı olarak gastronomi. M. Sarıışık (Ed.), *Tüm Yönleriyle Gastronomi Bilimi* (ss. 197-207) içinde. Ankara: Detay Yayıncılık.

UNESCO.org. (2023). UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı. 28.06.2023 tarihinde https://en.unesco.org/creative-cities/gaziantep adresinden alınmıştır.

Urbaş, C. (2008). Silifke yöresinde yetişen bazı ürünlerin geleneksel hazırlama, saklama, tüketim şekillerinin saptanması. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlsnmsmış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Wowturkey.com. (2021). Mersin'de bir şarap fabrikası ve Selefkia. 28.06.2023 tarihinde http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=177538 adresinden alınmıştır.

Yeni Çizgi Haber.com. (2022). Mersin'de Silifke Çileği, 15'ten fazla ülkeye ihraç ediliyor. 28.06.2023 tarihinde https://www.yenicizgihaber.com/haber/mersinde-silifke-cilegi-15ten-fazla-ulkeye-ihrac-ediliyor-159071.html adresinden alınmıştır.

Yönet-Eren, F., ve Ceyhun-Sezgin, A. (23-25 Kasım 2017). Gastronomi turizmi açısından Mersin yöresi mutfak kültürünün sürdürülebilirliği. *1. Uluslararası Sürdürülebilir Turizm Kongresi*, (s. 161-186). Kastamonu.

Yüksek Öğretim Kurumu. (2023). Yökatlas. 28.06.2023 tarihinde https://yokatlas.yok.gov.tr/ adresinden alınmıştır.

Yüncü, H. R. (2010). Sürdürülebilir turizm açısından gastronomi turizmi ve Perşembe yaylası,. *Aybastı-Kabataş Kurultayı 11*, (s. 19-26). Ankara.

Üçüncü Bölüm

SİLİFKE İLÇESİ İNANÇ TURİZMİ

Kerem Kardaş - Lale Yılmaz

1. GİRİŞ

Günümüzde turizm sektörü ülkeler için önemli bir ekonomik gelişme kaynağı hâline gelmiştir. Ülkeler, turizm potansiyellerini en iyi şekilde değerlendirmek ve uluslararası turizmde etkili bir rol oynamak için kitlesel kıyı turizmi dışında alternatif turizm türlerine de yönelmektedirler. Bu alternatif turizm türlerinden biri de inanç turizmidir. İnanç turizmi, yüksek gelir getirisi sağlarken aynı zamanda olumlu sosyal etkilere de sahiptir. Yaklaşık olarak dünya nüfusunun %60'ının bir dine inanması, inanç turizmi için potansiyel ziyaretçiler açısından önemli bir demografik altyapı oluşturmaktadır (Griffin vd., 2018: 1). Dünya genelinde, inanç turizminin demografik altyapısını oluşturan birçok turist, dinî ve inançla ilgili cazibe merkezlerini ziyaret etmektedir. İnanç turizmi, yıllık olarak ortalama 300 milyondan fazla ziyaretçi çekmekte ve turizm endüstrisi içerisindeki değeri yaklaşık olarak 20 milyar dolar olarak bilinmektedir (Huang & Pearce, 2019: 1). İnanç turizmi bazen tek başına bir destinasyon olarak ön plana çıkarken diğer durumlarda ise tamamlayıcı bir rol üstlenmektedir. Dünya genelinde inanç turizmi, "noktasal" düzeyde yani bir destinasyonu veya kutsal mekânları ziyaret ederek gerçekleşebildiği gibi, "rotalar" üzerinde de gerçekleşebilmektedir (Yüksel, vd,. 2022). Bu kapsamda kimi mekânlar ana uğrak alanları olabilirken kimi mekânlar ise turizm hareketlerinin tamamlayıcı unsuru olmaktadır.

Mersin'in batısında yer alan Silifke ilçesi, tarihî Kilikya Bölgesi'nin Dağlık Kilikya Bölümü'nde bulunan önemli bir merkezdir. Binlerce yıldır farklı toplulukların yerleştiği bu bölge, inanç sistemleri bakımından büyük bir zenginliğe sahiptir. Coğrafi konumu nedeniyle eski dönemlerden günümüze kadar ulaşan tarihsel ve kültürel yapısı, Silifke'yi hem geçmişte hem de günümüzde önemli bir yerleşim yeri hâline getirmiştir. Bu bölgede birçok uygarlık kurulmuş ve bu medeniyetlerden günümüze kadar birçok farklı eser kalmıştır (Emekli, 2004:

KAYNAKÇA

Abbate, C. S. ve Nuovo S. F. (2013). Motivation and personality traits for choosing religious tourism. A research on the case of Medjugorje. Current Issues in Tourism, 16(5), 501-506.

Ayaz, N. ve Eren, M. (2020). Türkiye'de İnanç Turizmi Üzerine Nitel Bir Araştırma. Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi, 5(2), 284-300.

Aydın, A. (1999-2000). Kilikia'daki Ayaklı Kiliselere Bir Örnek: Hasanaliler Kilisesi, *ADALYA*, (IV), 243-257.

Aydınoğlu, Ü. (2007). (ed.). *Mersin Arkeolojik Kültür Envanteri*. Mersin Valiliği, Mersin.

Ayteş Canevello, S. (2012). MÖ II. –MS IV. Yüzyıllar Arasında Cilicia'da Yahudiler. *Selevcia ad Calycadnum*, (II), 119-139.

Ayteş Canevello, S. (2015). Şifaverici Azize Thekla: Mucizeleri ve Olbalı Çocuk. *Seleucia*, (V), 186-196.

Bakar, N., Demir, Ö. (2012). Tarihi Yapıların Tarih, Kültür ve İnanç Turizmine Etkileri: Silifke Örneği*. II. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi*, 12-15 Nisan 2012, Kemer, Antalya, 648-669.

Boran, A., Karaca, Y., Mutlu, M., Erdal, Z., Sözlü, H. (2013). Mersin-Silifke Kalesi Kazısı 2012 Yılı Kazı Çalışması. (haz.) H. Dönmez, *35. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 27-31 Mayıs 2013, C. 2, 140-154, Muğla.

Cortese, A. (2022). Holy Water and Healing Practices at the Pilgrimage Site of HagiaThekla at Meryemlik. *Seleucia*, (XII), 27-51.

Çelik, Ş. (2009). Silifke. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 37, 200-202.

Çıracı, H., Turgut, S., & Kerimoğlu, E. (2009). Sürdürülebilir Turizm Gelişimi İçin Bir Yönetim Modeli. İTÜ Dergisi/A, 7(2).

Donald, S.L. Jr. (1998) "Belief", Critical Terms for Religious Studies, (ed. M. C. Taylor), Chicago&London.

Doxey, G. 1975. A causation theory of visitor-resident irritants: methodology and researchinferences in the impact of tourism. In: *Sixth Annual Conference Proceedings of the Travel Research Association*. San Diego, California.

Emekli, G. (2004). Türkiye'de kültürel turizm. II. Uluslararası Turizm, Çevre ve Kültür Sempozyumu: 10-11 Mayıs 2004: Bildiriler Kitabı (s.11-20), İzmir.

Erhat, A. (1996). Typhon. *Mitoloji Sözlüğü*, 289.

Gisbert. R. (1992). Forms of religious tourism. Annals of Tourism Research, 19(1), 51-67.

Goodspeed, E. J. (1901).TheActs of Paul andThekla.*TheBiblical World*, (17) 3, 185-190.

Gough, M. (1972). TheEmperorZenoandSomeCilicianChurches. *AnatolianStudies*, (22), 199-212.

Griffin, K., Raj, R., Yasuda, S. (2018). Religious tourism and sacred sites in Asia. S. Yasuda, R. Raj, K. Griffin (Eds). In Religious tourism in Asia tradition and change through Case Studies and Narratives. CABI

Haralambopoulos, N., Pizam, A. (1996). Perceived impacts of tourism: The case of Samos. *Annals of tourism Research*, *23*(3), 503-526.

Hill, S. (1996). The Early Byzantine Churches of Cilicia and Isauria, Variorum, Aldershot, Hampsire, USA.

Huang, K. & Pearce, P. (2019). Visitors' perceptions of religious tourism destinations. *Journal of Destination Marketing & Management.* 14: 1-10. https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2019.100371

Karaman, S., Demirkol Ş. ve Şahin S. (2008). İnanç turizmi. N. Hacıoğlu ve C. Avcıkurt (Editörler), Turistik Ürün Çeşitlendirmesi, 209-238, Ankara: Nobel Yayın.

Kaye, N., Rauh, N. K., Varinlioğlu, G. (2020). Iron Age Citadels on Dana Island. *ANMED*, (18), 24-26.

Kaynak, İ. H. (2010). İnanç Turizminin Medeniyetler Arası İşbirliğine Etkileri: Türkiye Örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, *13*(1-2), 119-126.

Kazdhan, A., Sevcenko, N. P., "Thekla", *Oxford Dictionary of Byzantium*, (ed.) A. Kazdhan, 3, 2033-2034.

Kerem, F. (2009). (haz.)*Mersin Örenyerleri, Kaleleri, Müzeleri*. İkinci Baskı, İstanbul, Ekin Yayıncılık.

Levent, Y. S., Levent, T., Birdir, K., & Birdir Sahilli, S. (2022). Local attraction centre Kızkalesi: the natural and cultural assets for sustainable tourism. https://spot-erasmus.eu/wp-content/uploads/2023/03/TurkeyCaseStudy_SPOT_vFINAL.pdf

Öniz, H. (2019). Kilikya'da Denizcilik Tarihi ve Tersane Arkeolojisi: Dana Adası. *Akdeniz Sanat Dergisi*, (13), Özel Ek Sayı, 435-446.

Özbek, Y. (1995). Silifke Alaaddin Camii ve Tarihlendirmesi. *Vakıflar Dergisi*, (XXV), 197-210.

Özyıldırım, M., Ünalan, S.(2011).Isavria Dağlarında Hıristiyan Manastırcılığın Bir Örneği: Olba Manastırı.*Selevcia Ad Calycadvm*, (I), 147-166.

Özyıldırım, M., Yeğin, Y. (2018). Olba Manastırı Kuzey Kilisesi'nin Değerlendirilmesi. *Seleucia*, (VIII), 166-190.

Özyıldırım, M., Yeğin, Y. (2019). İmparator Zeno Dönemi'nde Cilicia ve Isauria'da Kilise İnşa Faaliyetleri.*MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (20), 264-279.

Özyıldırım, M. (2012). Olba Manastırı Hakkında Arkeolojik ve Yazınsal Yazısal Yeni Bilgiler. *Selevcia Ad Calycadvm*, (II), 105-118.

Özyıldırım, M. (2014).Seleucia ad Calycadnum ve Hıristiyanlığın İlk Üç Yüzyılı.*OLBA*, (X), 239-260.

Özyıldırım, M. (2015a). Cennet Cehennem Obruğu Meryem Ana Kilisesi.*İnanca Yolculuk: Mersin*, (ed.) M. Özyıldırım, Mavi Ofset, Mersin, 49-51.

Özyıldırım, M. (2015b). Olba Manastırı. *İnanca Yolculuk: Mersin*, (ed.) M. Özyıldırım, Mavi Ofset, Mersin, 66-68.

Özyıldırım, M. (2016). Olba'da Yahudi Varlığının Kanıtı: MenorahKabartmalı Sunak. *Seleucia*, (VI), 119-135.

Sayar, M. H. (2016). Olba: Tapınak Devletinden Şehir Devletine.*Seleucia*, (VI), 107-118.

Şahin, H., Yüksel, F. A., Hoşkan, N., Şahin, F. (2012). Dağlık Kilikia Yerleşim Tarihi ve Epigrafya Araştırmaları 2010. 29. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 23-28 Mayıs 2011, (haz.) A. Özme, C.2, Ankara, 379-388.

Taşkıran, C. (1993). Silifke (Seleucia on Calycadnus) and Environs. Ankara.

Taşkıran, C. (2009). Silifke Ulu Kent. *Silifke: Sim Matbaacılık*.

Tiryaki, A. (2003). Silifke Karakabaklı'da Erken Dönem Bizans Ev Mimarisi.*Sanat Tarihi Yıllığı*, (16), 123-155.

Ülkü, C. (2004). Mersin Mersin. *Sırtı Dağ Yüzü Deniz Mersin*, (haz.) F. Özden, YKY, İstanbul, 191-212.

Ülkü, C. (2015). Silifke Reşadiye Camisi. *İnanca Yolculuk: Mersin*, (ed.) M. Özyıldırım, Mavi Ofset, Mersin, 56-57.

Ünal, A., Girginer, S. (2007). *Kilikya-Çukurova: İlkçağlardan Osmanlılar Dönemine Kadar Kilikya'da Tarihi Coğrafya, Tarih ve Arkeoloji*, Homer, İstanbul.

Ünalan, S. (2015). Silifke Alâeddin Camisi. *İnanca Yolculuk: Mersin*, (ed.) M. Özyıldırım, Mavi Ofset, Mersin, 52-54.

Varinlioğlu, G. (2016). Boğsak Arkeolojik Yüzey Araştırması. *ANMED*, (14), 162-168.

Yılmaz, L. (2020). Mersin'de Somut Kültürel Miras Üzerine Bir Değerlendirme. *Amisos*, (5), 8, 156-177.

Yüksel, Y. F., & Baykal, F. (2022). İnanç Turizmine Genel Bir Bakış Ve İzmir İçin Analitik Yaklaşımlar. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 27(48), 1-18.

www. kvmgm.ktb.gov.tr, (2023) Mersin Silifke Müzeler, https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44126/mersin-silifke-muze-mudurlugu.html adresinden 27.06.2023 tarihinde alınmıştır.

www.dictionary.apa.org, (2023). Faith, https://dictionary.apa.org/religious-faith adresinden 21.06.2023 tarihinde erişilmiştir.

www.kulturenvanteri.com, (2023)."Garip Dede Türbesi", https://kulturenvanteri.com/tr/yer/garip-dede-turbesi-silifke-mersin/#16/36.373417/33.924863, Erişim tarihi: 13.05.2023.

www.kulturenvanteri.com, (2023). "Mukaddem Dede Türbesi", https://kulturenvanteri.com/tr/yer/m-dede-turbesi-silifke-mersin/#16/36.371105/33.927738, Erişim Tarihi: 13.05.2023

www.kulturenvanteri.com, (2023). "Sadık Dede Türbesi", https://kulturenvanteri.com/yer/?p=4633, Erişim Tarihi: 13.05.2023.

www.kulturenvanteri.com, (2023). "Silifke Ulu Camii" https://kulturenvanteri.com/tr/yer/silifke-ulu-camii/#16/36.377937/33.924843, Erişim Tarihi: 13.05.2023.

www.kulturenvanteri.com, (2023). "Taşucu Rum Ortodoks Kilisesi", https://kulturenvanteri.com/tr/arastir/d/?_ara=silifke, Erişim tarihi: 13.05.2023.

www.kulturenvanteri.com, (2023). "Tevekkül Sultan Türbesi", https://kulturenvanteri.com/tr/arastir/d/?_ara=silifke&_paged=2, Erişim tarihi: 13.05.2023.

www.kulturenvanteri.com, (2023). "Yalman Dede Türbesi", https://kulturenvanteri.com/tr/arastir/d/?_ara=silifke&_paged=4, Erişim tarihi: 13.05.2023.

www.kulturenvanteri.com, (2023). "Cambazlı Kilisesi", https://kulturenvanteri.com/en/yer/cambazli-kilisesi/#16/36.574948/34.033037, Erişim tarihi: 16.05.2023.

www.sozluk.gov.tr, (2023). Türk Dil Kurumu Sözlükleri, https://sozluk.gov.tr/ adresinden 20.06.2023 tarihinde erişilmiştir.

www.unesco.org.tr/Pages/161/177 (2023), "UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme", 23.05.2020 tarihinde erişilmiştir.

www.yigm.ktb.gov.tr, (2023). Turizm Tesisleri. https://yigm.ktb.gov.tr/genel/turizmtesisleri.aspx adresinden 01.07.2023 tarihinde erişilmiştir.

Dördüncü Bölüm

SİLİFKE'NİN MACERA TURİZMİ POTANSİYELİ

Kürşad Sayın

1. MACERA KAVRAMI VE MACERA TURİZMİ İLİŞKİSİ

Macera olgusu, tarih boyunca yapılan araştırmalar ve keşifler ile ilişkilidir. Araştırma ve keşiflerin çıkış noktası uzak bölgelere giderek yeni topraklar ve servet kazanmaktır. Macera kavramı, çıkış noktası itibariyle daha çok sömürgeciliğin izlerini taşımakta bilimsel bilgi, toprak ve servet kazanmak için bir araç görevi görmekteyken zaman içerisinde macera, daha çok kişilerin kendi kişisel isteklerine yönelik bir ilgi alanı hâline gelmiştir. Zaman içerisinde macera, araç olmaktan çıkıp amaç hâlini almış, özel ilgi alanı veya bir tutku olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Zamanla maceracılar, tutkuları uğruna turizm sektörünün hızlı gelişen kollarından bir tanesinin doğmasına sebep olmuş ve macera kavramı, din, sağlık, iş, dinlenme, spor gibi seyahat unsurlarının ana başlıklarından bir tanesi hâline de gelmiştir (Gülcan, 2004:3). Kısaca, macera bir araç olmaktan çıkarak *"macera turizmi"* kavramının oluşmasına ortam hazırlamıştır (Çetinkaya, 2014: 87). İçinde macera olgusu olan seyahatler, macera ile alakalı üst ve altyapı organizasyonları, ürünün pazarda tutundurulmasına yönelik yapılan faaliyetler macera turizmi sektörünün meydana gelmesini sağlamıştır. Maceranın insanların rutin ortamlarından bir süreliğine uzaklaşıp doğa ile alakalı fiziksel faaliyetlere katılmak, katıldıkları ortamdan etkilenmek, çevre ile ilişki kurmak ve doğal ortamı yaşamak gibi amaçlarının temel amaç olması ve bu nedenlerle yapılan seyahatlerle ilgili ürünlerin hazırlanması, ürünlerle ilgili planlamaların, organizasyonların yapılması macera turizminin bir sektör olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır (Gülcan, 2004:18-38; Türk ve Erdoğan, 2022:357). Modern macera turizminin atası *"alpinizm",* yani Alplerin zirvelerine dağcılık olarak kabul edilir. Dağlara ilk tırmanışlar, spor tutkusuyla yapıldıktan kısa bir süre sonra dağlara bilimsel motivasyonlarla da tırmanışlar başlamıştır. 19. yüzyılın sonlarından itibaren özellikle kuzey böl-

mağaranın astım hastalığına karşı şifalı olduğunu duyduğu zaman, kızı Anna'yı mağaraya getirmiş, belirli aralıklarla düzenli olarak mağaraya gelen Anna'nın hastalığı zamanla geçmiştir.

Uçurtma Sörfü: Mersinde uçurtma sörfü yapılabilecek en uygun alanların bir tanesi Silifke'nin Taşucu Mahallesi'dir. Bölge Türkiye'nin dört bir tarafından gelen uçurtma sörfü tutkunları tarafından sıkça ziyaret edilmektedir.

Jeep Safari: Jeep safari, bölgedeki köyleri ve kırsal alanları ve Göksudeltasını görmek için tercih edilen harika bir yoldur. Silifke'nin en önemli jeep safari güzergâhı, Silifke'den başlar Uzuncaburç ve Kırobası Yaylaları takip edilerek Mut ilçesinin Kozlar Yaylası'nda bulunan Mavga Kalesi ile Dağ Pazarı Kalesi'ne ulaşılır ve safari Alahan Manastırı'nda sonlandırılır.

KAYNAKLAR

Akoğlan Kozak, M. ve Bahçe, S. (2016). Özel İlgi Turizmi. Ankara: Detay Yayıncılık.

Atasoy, A. (2024), Mersin Mitolojisi. Konya: Atlas Akademi Yayınevi.

Berk, H., Türker, M. ve Berk, Ş. (2022). Potentıal effects of nuclear power plant on tourısm: Silifke case. *Turizm Ekonomi ve İşletme Araştırmaları Dergisi 4(2), 175-191.*

Bingöl, S. ve Akoğlan, Kozak, M. (2020). The relation between sensation seeking of adventure tourists and activity preferences: The case of Turkey. *Journal of Travel and Hospitality Management 18(1), 141-165.*

Bingöl, S. ve Akoğlan Kozak, M. (2020). Türkiye'de macera turisti tipolojisi, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 4(2), 909-926.*

Buckley, R. (2007). Adventure tourism products: Price, duration, size, skill, remoteness. Tourism Management 28, 1428–1433.

Buckley, R. (2012). Rush as a key motivation in skilled adventure tourism: resolving the risk recreation paradox. *Tourism Management, 33(4), 961-970.*

Çavdar, Ş. (2021). Mersin, Silifke'ye nasıl gidilir?. https://gezilecekyerlertr.com/silifke-nerede/

Çetinkaya, G. (2014). Rock Climbing as an adventure tourism activities and the potential of Antalya-Geyikbayırı. *Eastern Geographical Review – 31, 83-100.*

Dinç, A., Karaman, A. & Sayın,K. (2015). Ecotourısm actıvıtıes in Turkey; Sample of Göksu Valley Proceedings Of 24th ISERD International Conference, Cairo, Egypt.

Elsrud, T. (2001). Risk creation ın travelling: backpacker adventure narration. Annals of Tourism Research, 28(3), 597-617.

Ewert, A. (1993). Differences in the level of motive importance based on trip outcome, experience level and group type. *Journal of Leisure Research*, 25(4), 335–349. https://doi.org/10.1080/00222216.1993.11969932

Ewert, W. A. ve Hollenhorst, S., J. (1997). Adventure recreation and its implications for wilderness, *International Journal of Wilderness, (3).2, 21-26.*

Garda, B. ve Temizel, M. (2016). Sürdürülebilir turizm çeşitleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi. (12), 83-103.*

Garda, B. (2010). Macera turizmi pazarlaması: Antalya yöresine gelen turistlerin macera turizmine yönelik eğilimleri üzerine bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi, Yayımlanmış doktora tezi, Konya.*

Göksu nehri rafting turu (2023). Türkiye'deki En Popüler Rafting Parkurları. https://www.outdoorhaber.com/deniz/rafting-parkurlari

Göksu deltası (2013). Göksu Deltası Silifke- Mersin, Türkiye Kültür Portalı. https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/mersin/turizmaktiviteleri/goksu-deltasi-silifke

Göksu Deltası (2020). Mersin İl'i Çevre Değerleri. T.C.Mersin Büyükşehir Belediyesi, Çevre Koruma ve Kontrol Dairesi Başkanlığı. https://cevre.mersin.bel.tr/mersinin-cevre-degerleri/

Gülcan, B. (2004). Macera Turizminin Kapsamı ve Macera Turizminde Kaza Riski, *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, 1:18-38.*

Gürer, B., Alıncak, F. ve Özen, G. (2019). Bir Doğa Turizmi olarak macera yarışlarına katılan sporcuların zihinsel dayanıklılıklarının incelenmesi. *Gazi Journal of Physical Education and Sport Sciences, 24(4), 215-226.*

Hanna, P., Wijesinghe, S., Paliatsos, I., Walker, C., Adams, M. ve Kimbu, A. (2019) Active engagement with nature: outdoor adventure tourism, sustainability and wellbeing, *Journal of Sustainable Tourism, 27:9, 1355-1373, DOI: 10.1080/09669582.2019.1621883*

Mackenzie, S. H., Hodge, K ve Boyes, M. (2011). Expanding the flow model in adventure activities: a reversal theory perspective", Journal of Leisure Research, 43(4), 519-544.

Mısırlıoğlu, M. ve Toper, R. (2020). Doğanın Sesi, Sudaki yaşam. 3(6), 28-43.

Onuk, T., Akpınarlı, F., Ortaç, H.S. ve Alp, Ö. (2004). Silifke Folkoru. *Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara;* Türk tarih kurumu Basımevi.

Özşahin, E (2015). Hatay İlinde macera turizmi potansiyelinin coğrafi yaklaşımla incelenmesi, *Turkish Studies*, 10(2)2, 749-772.

Page, S. J., Bentley, T. A. ve Walker, L. (2005). Scoping the nature and extent of adventure tourism operations in Scotland: How safe are they? *Tourism Management, 26, 381-397.*

Pomfret, G. (2006). Mountaineering adventure tourists: a conceptual framework for research. *Tourism Management. 27(1), 113-123.*

Pomfret, G. ve Bramwell, B. (2014). The characteristics and motivational decisions of outdoor adventure tourists: *A review and analysis. Current Issues in Tourism, 19(14), 1447–1478.*

Rohman, F. (2020). Determining adventure tourist loyalty: Mediating role of tourist satisfaction and quality of life. *Journal of Asian Finance, Economics and Business 7(10), 255–265.*

Roman, M., Wisniewski, A., Bhatta, K., Krolak, S., Trzcinka, M., ve Togaymurodov, E. (2022).

Poles perceptions of extreme and adventure tourism. *Journal of Tourism & Adventure, 5:1, 1-22.*

Silifke'nin Doğal Güzellikleri (2022). https://otelleri.net/silifkenin-dogal-guzellikleri.htm

Silifke'de Yapılacaklar (2022). https://otelleri.net/silifkede-yapilacaklar.htm

Silifke Plajları (2022). https://otelleri.net/silifke-plajlari.htm

Silifke Aktiviteleri (2022). https://otelleri.net/silifke-aktiviteleri.htm

Süslü, C., Eryılmaz, G. ve Demir, E. (2020). Coğrafi işaretli ürünlerin gastronomi kapsamında değerlendirilmesi: Mersin İli örneği. *Journal of Recreation and Tourism Research, 7 (2), 135-149.*

Süslü, C., Eryılmaz, G. ve Demir, E. (2021). Festival turizminin ekonomik kalkınmaya etkisi:

Silifke uluslararası müzik ve folklor festivali. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 3(4), 1074–1090.*

Tepe, Ö.(2023). Kaya tırmanışı hakkında her Şey: Taktiklerin değil tekniklerin sporu kaya tırmanışını yakından tanıyın. Onedio. https://onedio.com/haber/taktiklerin-degil-tekniklerin-sporu-kaya-tirmanisi-hakkinda-tum-merak-edilenler-1091466

Türk, E. ve Erdoğan, Y. (2022). Ulusal literatürde yer alan macera turizmi çalışmalarının incelenmesi. *Kesit Akademi Dergisi, 8 (32), 353-371*.

Türk, E. ve Güneren, E. (2021). Motivations, satisfaction levels and ıntentions to revisit: a research in the Cappadocia Destination to experience adventure tourism. *Journal of Travel and Hospitality Business 18(2),351-375.*

Weber, K. (2001). Outdoor adventure tourism: A review of research approaches, *Annals of Tourism Research, 8(2), 360-377.*

Williams, P. and Soutar, G. (2005). Close to "Edge": Critical ıssues for adventure tourism operators. *Asia Pacific Journal of Tourism Research, 10(3), 247-261.*

Williams, P. ve Soutar, G.N. (2009), Value, satisfaction and behavioural intentions in an adventure tourism context, *Annals of Tourism Research, 36(3), 413-443.*

Yel, G.S. ve Selvi, H. Z. (2019). Göksu Deltası Özel Çevre Koruma Bölgesi'nde ekoturizme açılabilecek alanların belirlenmesi. 4 th International Symposium on Innovative Approaches in Engineering and Natural Sciences November 22-24, Samsun, Turkey.

Beşinci Bölüm

SİLİFKE EKOTURİZM

Burhan Çınar

1. GİRİŞ

Kitle turizmi biçimlerinin özellikle mevcut kaynaklar üzerinde yaratmaya başladığı tahribat alternatif turizm biçimlerinin ön plana çıkmasını hızlandırmaktadır. Alternatif turizm biçimlerinin öne çıkması elbette sadece mevcut kaynaklar üzerindeki tahribattan yani sürdürülebilirlik mevzusundan kaynaklanmamaktadır (Ataman & Keskİn, 2020). Bunun bir diğer sebebi ise turizm ürünlerine yönelik değişen tüketim kalıplarıdır. Bu yeni tüketim biçiminde kişileştirilmiş hizmetler, turistik deneyimin haz temelli bir anlayıştan nitelikli deneyim, öğrenme, deneyim yaratma sürecine katılıma doğru değişmesi ve tüketicilerin hassasiyetleri gibi (örneğin ekolojik hassasiyetler) farklı faktörler de bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında hem arz hem de talep yönü turizm destinasyonlarını ürünlerini zenginleştirmeye ve çeşitlendirmeye itmektedir. Eldeki mevcut bulgular bu trendi doğrulamaktadır; örneğin ekoturizm sektörü, küresel turizm endüstrisinde en hızlı büyüyen segment olarak kabul edilmektedir. 1990'ların başından bu yana, segment yılda %20-34 oranında büyüme gösterirken, genel turizm sektörü ise yılda yalnızca %4,3 büyüme göstermiştir (CBI, 2023). Ekoturizm alternatif bir turizm biçimi olarak kaynakların sorumluluk duygusuyla kullanılmasını, öğrenme temelli bir deneyimi ve kitleler yerine daha küçük grupların bir turizm değerini kullanmasını önceledi̇ği ve önerdiği için kendisini kuvvetli bir şekilde gösteren bir turizm biçimidir.

Silifke, Mersin'de kıyı turizminin en önemli merkezidir. Özellikle yaz mevsiminde oldukça yüksek bir ziyaretçi yoğunluğuna maruz kalmaktadır. Dolayısıyla Silifke kıyıları üzerinde mevsimsel bir karakter gösteren kuvvetli bir baskı bulunmaktadır. Bu husus Birdir & Birdir (2021: 123) tarafından yapılan Mersin kıyı turizm değerlendirmesinde de vurgulanmakta ve bu durumun başta "Silifke-Erdemli yöresinde yoğunlaşmış olan kalabalık sahil yapı-

Son olarak dinlenmeye dayalı ekoturizm etkinlikleri açısından bakıldığında Silifke'de kamp ve karavan ile seyahat deneyimine imkân veren alanların olduğu görülmektedir. Bu tür etkinlikler için ayrılan alanlar bulunmakta ve bunlardan bazılarında kampçıların ihtiyaçlarına yönelik hizmetler sunulmaktadır. Yayla turizmi açısından baktığımızda genelde Mersin'de özelde de Silifke'de zaten tarihsel geri plandan gelen böyle bir kültür bulunmaktadır. Silifke'deki yayla alanları bugün çoğunlukla sayfiye yerleridir. Fakat bu yaylaların hiçbirinde konaklama işletmeleri bulunmamaktadır. Yayla alanlarında ziyaretçilerin diğer ihtiyaçlarını sağlayacak imkânlar olsa da konaklama ihtiyacına cevap verebilecek nitelikli işletmeler bulunmamaktadır. Bu alanlar her ne kadar günü birlik ziyaret ve kamp için uygun olsalar da nitelikli hizmet sağlayıcıların eksikliği oldukça önemli bir dezavantajdır.

KAYNAKÇA

Akbulut, N., Bayarı, S., Akbulut, A. & Şahin, Y. (2009). Rivers of Turkey. Tockner K, Robinson CT, Uehlinger U (Ed.) *Rivers of Europa* içinde (ss. 643-772). Elsevier, Academic Press: New York.

Arık, B. M. (2006). Göksu Deltası. G. Eken, M. Bozdoğan, S. İsfendiyaroğlu, D. T. Kılıç, Y. Lise (Ed.), *Türkiye'nin Önemli Doğa Alanları* içinde (ss. 394-397). Mas Matbaacılık: İstanbul.

Ataman, O. & Keskİn, T. (2020). Ekoturizm Sektör Raporu, Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı, https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/assets/upload/dosyalar/ekoturizm-sektor-raporu.pdf Erişim Tarihi: 15.08.2023.

Ataol, M. & Kurt, B. (2006). Göksu Vadisi. G. Eken, M. Bozdoğan, S. İsfendiyaroğlu, D. T. Kılıç, Y. Lise (Ed.), *Türkiye'nin Önemli Doğa Alanları* içinde (ss. 392-393). Mas Matbaacılık: İstanbul.

Atasoy, A. (2023). *Akdeniz Bölgesi Atlası*. Atlas Akademi Yayınevi: Konya

Ateş, A., vd. (2020). A Research on Botany Tourism and Plant Museums: Applicability in Turkey. A. Ateş & A. Akmeşe (Ed.), *The Current Approaches in Tourism* içinde (ss. 71-95). Iksad publishing house: Ankara.

Avşin, N. (2017). Göksu Nehri Vadisinin jeomorfolojik evriminde lokal tektonizma ve uplift etkisi (Doğu Akdeniz, Türkiye). *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *5*(56), 94–111.

Ballantyne, R., Packer, J., & Hughes, K. (2009). Tourists' support for conservation messages and sustainable management practices in wildlife tourism experiences. *Tourism Management*, 30(5), 658–664.

Birdir, S. & Birdir, K. (2021). Mersin ilinin kıyı turizmi. A. Atasoy (Ed.), *Akdeniz'in Turizm Güneşi Mersin* içinde (ss. 473-487). Nobel Yayıncılık: Ankara.

Can, D. (2021). Mersin'de Yaylacılık Faaliyetleri ve Yaylalar. A. Atasoy (Ed.), *Akdeniz'in Turizm Güneşi Mersin* içinde (ss. 113-127). Nobel Yayıncılık: Ankara.

CBI (Center for the Promotion of Imports). (2023). The European market potential for ecotourism. https://www.cbi.eu/market-information/tourism/ecotourism/market-potential Erişim Tarihi: 21.08.2023.

Ceballos-Lascurain, H. (1996). Tourism, ecotourism and protected areas. Gland, Switzerland: IUCN.

Chirgwin, S. & Hughes, K. (1997). Ecotourism: the participants' perceptions. *Journal of Tourism Studies*, 8(2), 2–7.

Coral, G. (2021). Mersinde kuş gözlemciliği ve yaban hayat fotoğrafçılığı. A. Atasoy (Ed.), *Akdeniz'in Turizm Güneşi Mersin* içinde (ss. 193-219). Nobel Yayıncılık: Ankara.

Durukan, M. & Arıcı, S. (2021). Antik Çağda Mersin: İki Kilikya, Üç Başkent. A. Atasoy (Ed.), *Akdeniz'in Turizm Güneşi Mersin* içinde (ss. 57-84). Nobel Yayıncılık: Ankara.

Ergene, S. & Ergene, M. (2021). Ekoturizm ve Mersin. A. Atasoy (Ed.), *Akdeniz'in Turizm Güneşi Mersin* içinde (ss. 311-336). Nobel Yayıncılık: Ankara.

Fennell, D. A., & Weaver, D. (2005). The Ecotourium Concept and Tourism-Conservation Symbiosis. *Journal of Sustainable Tourism,* 13(4), 373–390.

Fennell, D. A. (2015). *Ecotourism*. Routledge: New York.

FICC (t.y). Caravanning & Motor Caravanning. https://ficc.org/en/motor-caravanning/ Erişim Tarihi: 01.08.2023.

Genç, V., Seven, E., & Kaymaz, N. (2021). Determination of butterflies' potential in tourism diversification based on a Route-Planning case study in Botan Valley National Park, Turkey. *Journal of Hospitality and Tourism Issues*, *3*(2), 104–123.

Hüseyinoğlu, Y. (2021). Gezginler için Mersin'de kelebeklerin renkli dünyası. A. Atasoy (Ed). *Akdeniz'in Turizm Güneşi Mersin* içinde (ss. 293-310). Nobel Yayıncılık: Ankara.

International Ecotourism Society (2015). What is Ecotourism. https://ecotourism.org/what-is-ecotourism/ Erişim Tarihi: 15.07.2023.

Karaman Ticaret ve Sanayi Odası. (2018). Karaman ilinde ekşi kara üzüm çeşidi. (No. TR52-18-TD/00005).https://www.mevka.org.tr/assets/upload/dosyalar/DsyUhIhIV10282019100012AM.pdf Erişim Tarihi: 05.10.2023.

Koç, N. & Şahin, Ş. (1999). *Kırsal Peyzaj Planlaması.* Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları: Ankara.

Lee, T. H., & Jan, F. (2019). Can community-based tourism contribute to sustainable development? Evidence from residents' perceptions of the sustainability. *Tourism Management*, *70*, 368–380.

Open Street Map (2006). Türkiye'nin önemli doğa alanları. https://umap.openstreetmap.fr/tr/map/turkiye-onemli-doga-alanlar_555075#8/36.818/34.560 Erişim Tarihi: 28.08.2023.

Orman ve Su İşleri Bakanlığı (2013). Mersin ilinde doğa turizmi master planı: 2013 – 2023.

Powell, R., & Ham, S. H. (2008). Can Ecotourism Interpretation Really Lead to Pro-Conservation Knowledge, Attitudes and Behaviour? Evidence from the Galapagos Islands. *Journal of Sustainable Tourism*, 16(4), 467–489.

Resmi Gazete (2004). Yaban Hayati Koruma ve Yaban Hayati Geliştirme Sahaları ile İlgili yönetmelik. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=7204&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5 Erişim Tarihi: 21.06.2023.

Sander, B. (2012). The importance of education in ecotourism ventures: lessons from Rara Avis ecolodge, Costa Rica. *International Journal of Sustainable Society*, 4(4), 389.

Skanavis, C., & Giannoulis, C. (2010). Improving quality of ecotourism through advancing education & training of Greek eco-tour guides: The role of training in environmental interpretation. *Tourismos*, 5(2), 49–68.

SSI (t.y). Mydiveguide, https://www.divessi.com/en/mydiveguide/divesite/290810 Erişim Tarihi: 15.08.2023.

Stronza, A., Hunt, C. A., & Fitzgerald, L. A. (2019). Ecotourism for Conservation? *Annual Review of Environment and Resources*, 44(1), 229–253.

Tetik, N. (2012). *Turist rehberlerinin ekoturizm alanındaki yeterlilikleri: Doğu Karadeniz örneği* [Yayımlanmamış doktora tezi] Balıkesir Üniversitesi.

TIES (2015). What is ecotourism. https://ecotourism.org/what-is-ecotourism/ Erişim Tarihi: 10.06.2023.

Polat, A.T. (2006). *Karapınar ilçesi ve yakın çevresi peyzaj özelliklerinin ekoturizm kullanımları yönünden değerlendirilmesi üzerine bir araştırma*. [Yayımlanmamış doktora tezi] Selçuk Üniversitesi.

Türkiye Kültür Portalı (2013). Hisardağ ve Gedikdağı - Mersin. https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/mersin/turizmaktiviteleri/hisardag-ve-gedikdagi Erişim Tarihi: 30.07.2023.

Türkiye Kültür Portalı (2013). Prensesin Ayak İzleri Parkuru – Mersin. https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/mersin/turizmaktiviteleri/prensesin-ayak-zleri-parkuru Erişim Tarihi: 16.07.2023.

Türkiye Kültür Portalı (2018). Göksu Irmağı - Mersin. https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/mersin/TurizmAktiviteleri/goksu-irmagi Erişim Tarihi: 21.07.2023.

TVK Genel Müdürlüğü (2023). Göksu Deltası. https://tvk.csb.gov.tr/goksu-deltasi-i-393 Erişim Tarihi: 05.08.2023.

Walter, P. (2013). Theorising visitor learning in ecotourism. *Journal of Ecotourism*, 12(1), 15–32.

Weaver, D. B. (2001). *Ecotourism*. John Wiley & Sons Australia, Ltd: Australia.

Yıldırım, Ü., Güler, C., Kurt, M.A. & Geçgel, C. (2018). Göksu Nehri akış yolu boyunca ana element değişimlerinin İncelenmesi. HİDRO'2018: Ulusal Hidrojeoloji ve Su Kaynakları Sempozyumu Bildiriler Kitabı (ss. 206-213). Ankara, Türkiye.

Altıncı Bölüm

SİLİFKE İLÇESİNDE TURİZM İŞLETMELERİNİN TURİSTİK ÜRÜN BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Yusuf Çağrı Türkseven

1. GİRİŞ

Turizm, bireylerin ticari bir amacı olmaksızın 24 saati aşan seyahatleri ve konaklamaları sonucunda ortaya çıkan sosyal ve ekonomik ilişkilerin tamamı olarak tanımlanmaktadır (Leiper, 1979; İçöz, Var ve İlhan, 2019). Diğer bir tanıma göre, bireylerin daimi olarak ikamet ettikleri bölgelerin dışına yaptıkları seyahatler sonucu, varış yerlerinde geçici konaklamalarından doğan ihtiyaçlarının giderilmesini içeren faaliyetlerin tamamıdır (McIntosh ve Goeldner, 1990: 206). Bu tanımlarda turizm faaliyetlerine ilişkin ortaya çıkan belirleyici özelliklerden bir tanesi; seyahat eden bireylerin, turizm işletmelerinin ürettiği mal ve hizmetleri talep etmeleri ve tüketmeleridir. Bu doğrultuda, turistik tüketim amacıyla sunulan mal ve hizmetler turizm ürünü olarak değerlendirilmektedir. Bu kapsamda, turizm işletmeleri, turistik ürünü oluşturan unsurlar arasında öne çıkmaktadır (Kozak ve Bahçe, 2009). Turizm ürününü oluşturan diğer unsurlar; çekicilik, etkinlikler, ulaşılabilirlik ve imajdır. Bu unsurlar aynı zamanda turizm ürününün özelliklerini oluşturmaktadır. Bu bağlamda düşünüldüğünde; çekiciliği (doğal ve sosyokültürel turizm kaynakları), ulaşım olanakları ve turizm işletmelerinin olmadığı bölgelerin turizm ürünü olarak kabul edilmesi mümkün olmamaktadır.

Dünyanın en hızlı büyüyen endüstrilerinden birisi olan turizm; konaklama, yiyecek-içecek ve ulaştırma gibi sektörlerin bileşiminden oluşmaktadır. Turizm hareketleri, ulaştırma ve bağlantılı faaliyetlerle hedef bölgede yapılan konaklama faaliyetlerinden oluşmaktadır. Ulaştırma ile ilgili faaliyetler turizmin hareketli (dinamik) unsurunu, konaklama ile ilgili faaliyetler ise turizmin durağan (statik) unsurunu oluşturur (İçöz, 2011). Bu iki faaliyet alanında da

- Silifke'de hediyelik eşya satan diğer turizm işletmelerinin sayısının arttırılması gerekmektedir.
- Tur operatörlerinin ve seyahat acentalarının ilçede faaliyet göstermesi ve ilçenin turizm kaynaklarının tur rotalarında daha fazla yer alması yönünde adımlar atılmalıdır.
- Dışarıdan turist getiren seyahat acentalarının daha etkin çalışması için gerekli desteğin verilmesi gerekmektedir.
- Silifke'nin temel turistik ürünlerine ek olarak yeni turistik ilave ürünler oluşturulmalıdır.
- Silifke'ye gelen turistler ilçeyi genellikle Kıbrıs, Kapadokya ve Anadolu'nun diğer ilçelerine geçiş noktası olarak kullanmaktadırlar. Turistik arz kapasitesi arttırılarak bu turistlerin Mersin'de geceleme yapması ve turizm ekonomisine katkı vermeleri sağlanmalıdır.
- Silifke'nin marka imajı yükseltilmelidir. Öncelikle turizm işletmelerinin niceliksel olarak kapasitesinin arttırılmasının yanında niteliksel olarak kalitenin de arttırılması gerekmektedir.
- Mersin-Silifke kıyı kesiminde ikinci konutlar yaygın olarak yer almaktadır. İlçeye yabancı turistleri çekebilmek için bu konutların turizm arzına kazandırılması yönünde adımlar atılmalıdır. Bu bağlamda, yöre halkının turizm bilinci geliştirebilmesi için kamu ve özel sektör çalışanları beraber hareket etmelidir.

KAYNAKÇA

Albayrak, A. (2013). *Alternatif Turizm*. Detay yayıncılık, Ankara.

Atasoy, A. (2023). Akedeniz Bölgesi Atlası. Atlas Akademi Yayınevi, Konya.

Atasoy, A. & Ercik, C. (2022). *Silifke İlçesi (Mersin) Turizm Destinasyonu*. Atasoy, A. (Ed.). Ankara: Nobel Bilimsel.

Bahar, O. & Kozak, M. (2005). Türkiye Turizminin Akdeniz Ülkeleri ile Rekabet Gücü Açısından Karşılaştırılması . *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 16 (2) , 139-152 .

Benli, S & Özdemir, B. (2019). Turizmde Yiyecek-içecek. A.C. Çakıcı (Ed). *Genel Turizm* içinde (233-254). Ankara: Detay Yayıncılık.

Çolakoğlu, O. (2014). Turistik Ürün. T. Alp (Ed.), *Turistik Ürün Politikası* içinde (s. 49-67). Ankara: Detay Yayıncılık.

Emir, O. & Kalyoncu, M. (2020). Turistik Ürün Geliştirme. O. Emir & E., O., Aksöz (Ed.) *Turizmde Güncel Yaklaşımlar* içinde (29-52). Anadolu Üniversitesi Yayını No: 4011. Acıköğretim Fakultesi Yayını No: 1553.

Hacıoğlu, N. (2000). *Turizm pazarlaması*. Balıkesir: Vipaş.

Hill, C., W., L. (2003). *Global Business.* New York: McGraw- Hill

Holloway, J.C. (1992). *Travel and Tourism*. Macmillan

İçöz, O. (1996). *Turizm İşletmelerinde Pazarlama*. Ankara: Anatolia Yayıncılık.

İçöz, O. (2011). *Seyahat Acentaları ve Tur Operatörlüğü Yönetimi* (7 b.). Ankara: Turhan Kitapevi.

İçöz, O., Var, T., & İlhan, İ. (2019). *Turizm Planlaması ve Politikası* (3b.). Ankara: Detay Yayıncılık.

Kılınç, O & Çavuş, Ş. (2010). Yiyecek-İçecek Sektörüne Genel Bakış. M. Sarışık, Ş. Çavuş & K. Karamustafa (Ed). *Profesyonel Restoran Yönetimi içinde* (1-18). Ankara: Detay Yayıncılık.

Kotler, P., Bowen, J. ve Makens, J. (2006). *Marketing for hospitality and tourism*. Boston: Pearson.

Kozak, M. A. & Bahçe, A. S. (2009). *Özel İlgi Turizmi.* DetayYayıncılık, Ankara.

Kozak, N., Kozak, M. A., & Kozak, M. (2009). *Genel Turizm* (8. Baskı b.). Ankara: Detay Yayıncılık.

Kültür ve Turizm Bakanlığı (2023a). 22.03.2023 tarihinde https://mersin.ktb.gov.tr/TR-73147/silifke.html adresinden alınmıştır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı (2023b). 22.03.2023 tarihinde https://mersin.ktb.gov.tr/TR-73389/turizm-isletme-belgeli-oteller-vtesisler.html adresinden alınmıştır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı (2023c). 22.03.2023 tarihinde https://mersin.ktb.gov.tr/TR- 2023 93162/turizm-yatirimi-belgeli-tesisler.html adresinden alınmıştır.

Leiper, N. (1979). The framework of tourism: Towards a definition of tourism, tourist, and the tourist industry. *Annals of tourism research*, 6(4), 390-407.

McIntosh, R. W., Robert, W. & Goeldner, R., C. (1990). *Tourism: Principles, Practices, and Philosophies.* John Wiley Sons Inc. U.S.

Mersin Valiliği (2022). 10.05.2022 tarihinde http://www.mersin.gov.tr/mersin-tarihcesi adresinden alındı.

Olalı, H. ve Korzay, M. (1993). *Otel İşletmeciliği*. İstanbul: Beta Yayınları.

Olalı, H. ve Timur. A. (1998). *Turizm ekonomisi.* İzmir: Ofset Ticaret Matbaacılık Şti.

Oral, S. (1988). *Türk Turizm Pazarlamasında Dağıtım- Fiyat Politikaları ve Turist Profili Analizi.* İzmir: İstiklal Matbaası.

Oskay, C. (2012). Mersin Turizminin Türkiye Ekonomisindeki Yeri ve Önemi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21(2), 185-202.

Sheldon, P. J. (1986). The tour operator industry: An analysis. *Annals of Tourism Research*, 13(3), 349-365. DOI: https://doi.org/10.1016/0160-7383(86)90025-3.

Silifke Belediyesi (2023). 29.03.2023 tarihinde https://www.silifke.bel.tr/ adresinden alınmıştır.

Şener, B. (2010). *Modern Otel İşletmelerinde Yönetim ve Organizasyon* (5 b.). Ankara: Detay Yayıncılık.

Tekin, Ö. A. (2014). İslami Turizm: Dünyadaki ve Türkiye'deki Genel Durum Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(29), 750-766.

TUIK (2023). 04.02.2023 Tarihinde https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turizm-Istatistikleri-IV.Ceyrek:-Ekim-Aralik-ve-Yillik,-2022-49606&dil=1 adresinden alınmıştır.

Türkiye Kültür Portalı (2023) 29.03.2023 tarihinde https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/mersin/TurizmAktiviteleri/altinorfoz-silifke-mersin adresinden alınmıştır.

Türksoy, A. (2002). *Yiyecek ve İçecek Hizmetleri Yönetimi.* Ankara: Turhan Kitapevi.

Usta, O. (2008). Turizm genel ve yapısal yaklaşım. Ankara: Detay Yayıncılık.

Üner, M. M. (1997). Konaklama Sektörü Yabancı Sermaye Yatırımları ve Pazar Faktörü. H.Ü. *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 15(2), 113-138.

Yedinci Bölüm

MERSİN İLİ SİLİFKE İLÇESİNDEKİ ARKEOLOJİK ESERLERİN KÜLTÜR TURİZMİ BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Sabri Arıcı

1. GİRİŞ

Bu çalışmada, Mersin ili Silifke ilçesinde yer alan arkeolojik zenginliklerinin yöre ile Türkiye'nin kültür turizmi içindeki yeri ve önemi, yapılan son araştırmalar dikkate alınarak değerlendirilmesi yapılmıştır.

Kültür turizmi, festival, folklor, tiyatro, sergi gibi sanatsal faaliyetlerde bulunmak, geçmiş ve günümüz uygarlıkların kültürlerini tanımak, tarihsel alanlar ve toplumun yaşam tarzlarını görmek için yapılan gezileri içeren bir turizm türüdür (Aydın, 1990: 20). Sektörde bu turizm türü, gelir sağlayıcı etkisinin olması yanı sıra kültürel eserlerin korunması yönünden de değer kazandığından her geçen yıl önemini güçlendirmektedir (Meydan-Uygur-Baykan, 2007: 10 ve 14). Yapılan bir araştırmaya göre, kültür turizmi amaçlı seyahat eden turistlerin ekonomik durumunun iyi ve daha fazla harcama yapanlardan oluştuğu tespit edilmiştir (Meydan-Uygur ve Baykan, 2007: 10 ve 14). Bu bağlamda değerlendirilecek olan Silifke ilçesi arkeolojisinin kültür turizmi bağlamında önemli bir potansiyele sahip olduğu ortaya çıkacaktır.

Türkiye'nin kültür turizminde önem olan arkeolojik alanlar, dünyanın en büyük açık hava müzelerinden biri olduğunu göstermektedir. Türkiye turizm tanıtımlarında, deniz-güneş-kum üçlüsüyle beraber, zengin arkeolojik alanlar veya müzelerdeki eserler tanıtımda kullanıldığı görülmektedir. Türkiye Seyahat Acenteleri Birliğinin (TURSAB) yaptırdığı bir araştırmada, yurtdışındaki seyahat acentelerinin %59'u müşterilerine Türkiye'nin turistik ürünlerini pazarlarken tarihî ve kültürel değerlerini de sunmaktadırlar (Ören, 2002: 52-

KAYNAKÇA

Aydın, İ. (1990). Kültür Turizmi. *Açıklamalı Turizm Terimler Sözlüğü*, (ss. 20) Aydın: Coşkun Matbaası.

Boran, A. - Elmas, E. (2022). Silifke Kalesi'nde Ortaya Çıkan Bir Grup Sikke, *Höyük* 10, 191-211.

Çakıcı, C. ve Dönmez, B. (2011). Mersin Turizminin SWOT Analizi ve Sorunları, *Mersin Deniz Ticareti* 19, 12-15.

Duman, T. ve Yağcı, M. İ. (2004), Mersin'de Turizmi Geliştirmek için Ne Yapmalı? *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi* 15 (1), 9-20.

Durukan, M. – Arıcı, S. (2020). Antik Çağda: İki Kilikya Üç Başkent. Ed. A. Atasoy *Akdeniz'in Turizm Güneşi Mersi*n (ss. 57-88) içinde. İstanbul: Nobel Yayınları

Durugönül, S. – Ozaner, F. S. (1994). Adamkayalar (Kilikia) Kabartmalarının Arkeolojik ve Morfolojik Yönden Değerlendirilmesi ve Korunmasına İlişkin Öneriler", *AST* 11, 527-546.

Girginer, S. – Uygar, S. H. (2014). *Kilikya Arkeolojik Rehber*. İstanbul: Homer Yayınları.

Göçmen, İ. (2021). *Kilikia Bölgesi Köprüleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Mersin Üniversitesi, Mersin.

Hellenkemper, H. ve Hild, E. (1986). *Neue forschungen in Kilikien*. Wien.

Meydan-Uygur, S. ve Baykan, E. (2007). Kültür Turizmi ve Turizmin Kültürel Varlıklar Üzerindeki Etkileri. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi* 2, 30-49.

Ören, Ü. (2002). Kültür Turizmi ve Arkeoloji. *Arkeoloji ve Sanat* 207, 52-55.

Yeğin, Y. (2019). *Olba Manastırı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.

İnternet Kaynakça

Dösimm (20.05.2022). *Ziyaretçi web sitesi*.

http://www.dosim.gov.tr/assets/documents/2019-ZIYARETCI-WEB-SITESI.pdf

Durukan, M. 02.2023). *Olba hanedanlık ve sonrası*. file:///C:/Users/acer21/Downloads/Olba_Hanedanlik_ve_Sonrasi_OLBA_DYNASTY.pdf

Mersin Portalı (2.06.2023), *Silifke'de ki Kültür Evi Restorasyon Edilecek* https://www.mersinportal.com/silifke/silifkede-ki-kultur-evi-restorasyon-edilecek-h38867.html

Müzekart (06.06.2023). *Silifke Astım Mağarası*.

https://muze.gov.tr/muze-detay?SectionId=AST01&DistId=MRK

TRT Haber (02.06.2022). *Müze ve ören yeri 2022 yılı toplam istatistikleri*. https://www.trthaber.com/haber/kultur-sanat/muzeler-2022de-20-milyona-yakin-ziyaretci-agirladi-734822.html

Türkiye Kültür Portalı, (23.05.2022*). Narlıkuyu Mozaik Müzesi*

https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/mersin/gezilecekyer/narlikuyu-mozaik-muzesi

Sekizinci Bölüm

MERSİN İLİ KUŞ GÖZLEMCİLİĞİ: GÖKSU DELTASI

Sevda Birdir – Seda Çiçekli Ayyıldız - Kemal Birdir

1. GİRİŞ

Pek çok Akdeniz ülkesinde kitle turizmi, mekân ve zaman yoğunlaşmasına bağlı kalarak taşıma kapasitesinin zorlanması sonucunda çevrenin ve doğal kaynakların bozulmasına sebep olmaktadır. Bu bozulmayla beraber nüfusun yoğun olması, insanların kitle turizminden sıyrılmalarına ve farklı arayışlara yöneltmiştir. Arayışların sonucunda, günümüzde kullanılan alternatif turizmi kavramı ortaya çıkmıştır (Erdoğan, 2003: 3). Alternatif turizm, "doğal alanların bulunduğu çevrelerin korunması ve yöredeki insanların ekonomik refahlarının arttırılarak geliştirilmesinden oluşan gezi" olarak tanımlanmaktadır (Şekercioğlu, 2002: 282). Alternatif turizm arayışının bir başka sonucu ise, bireylerin kendi ilgi alanları doğrultusunda, kapsamlı bir turizm çeşidi olarak gelişen özel ilgi turizm alanının doğuşudur. Özel ilgi turizmi, bireylerin sıradan işleri haricinde zevk duydukları alanlar içerisinde yapmış oldukları aktiviteler ve faaliyetleri kapsamaktadır (Gülbahar, 2009: 163).

Özel ilgi turizmi; golf turizmi, av turizmi, macera turizmi, botanik turizmi, yat turizmi, av turizmi, şarap turizmi, antika turizmi, balıkçılık turizmi ve kuş gözlemi başlıca alanları olmak üzere birçok turizm türünü içermektedir. Bu alanların hepsinin doğa temelli olmasına karşın, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde hızlı büyüyen ve gelişen turizm türü, açık hava aktivitesi olan Ornito turizm olarak bilinen kuş gözlemciliğidir (Asar, Yalçın & Şimşek, 2018: 632; Sevindi, 2013: 64; Düzgün & Kurt, 2021: 68). Curtin & Wilkes'e (2005) göre, kuş gözlemciliği, doğal ortamlarda kuşları tanıma ve gözlemleme aktivitesi olup, yaban hayatın bir parçasıdır. Bu aktiviteyi gerçekleştiren bireylerin belirli bir eğitim seviyesiyle beraber yüksek gelire sahip olmasından dolayı diğer eko-turist gruplarına oranla daha büyük bir kitleden oluşmaktadır. Buna bağlı olarak ilgili bireylerin kuş gözlemciliği aktivitesine oldukça önemli miktarda

KAYNAKÇA

Akdağ B. (2021). Ramsar Sözleşmesi ve Türkiye'de Bulunan 14 Ramsar Alanları. Erişim Tarihi: 10.05.2022. Erişim Adresi: https://www.peyzax.com/ramsar-sozlesmesi-ve-turkiyede-bulunan-ramsar-alanlari/

Aldebert, B., Dang, R. J., & Longhi, C. (2011). Innovation in the tourism industry: The case of Tourism@. *Tourism management*, *32*(5), 1204-1213.

Arslangündoğdu, Z. (2014). Kuş Yollarından Geçen Üç Mega Proje. Erişim Tarihi: 20.05.2023. Erişim Adresi: https://m.bianet.org/biamag/print/154702-kus-yollarindan-gecen-uc-mega-proje

Asan, H., Yalçın, H. M., & Şimşek, E. (2018). Sivas İli Kuş Gözlem Turizmi Potansiyelinin Değerlendirilmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *6*(74), 630-655.

Atasoy, A. (2023). Coğrafi Özellikleri. *Tarsus (Mersin) Turizmi, E*d. Ahmet Atasoy ve Cevat Ercik (ss. 01-32). Konya: Atlas Akademi.

Ayas, Z., & Kolonkaya, D. (1996). Accumulation of Some Heavy Metals in Various Environments and Organisms at Göksu Delta, Türkiye, 1991-1993. *Bull Environmental Contamination and Toxicology*, 56, 65-72.

Barış, S. (2006). Türkiyenin Kuşları. Ed. Eken, G., Bozdoğan, M., İsfendiyaroğlu,S., Kılıç, DT., Lise, Y. *Türkiye'nin Önemli Doğa Alanları*. Doğa Derneği. Ankara. ISBN: 978-975-098901-3-1(TK.NO) 978-975-98901-4-8(1-C.).

Berk, Van Den, & Kasparek, M. (1988). The White-breasted Kingfisher, Halcyon smyrnensis, in Turkey: On the ccurrence of an endangered species. *Zoology in the Middle East*, *2*(1), 19-25.

Berno, T. E. L.(1995). The Socio-cultural and psychologi cal effects of tourism on indigenous cultures. University of Canterbury.

Bingöl, Z. (2004). Akdeniz Bölgesinin Kültür Ve İnanç Turizmi Potansiyeli Açısından Değerlendirilmesi. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (8), 125-137.

Birdir, S., & Birdir, K. (2021). Mersin İlinin Kıyı Turizmi. *Akdeniz'in Turizm Güneşi MERSİN, E*d. Ahmet Atasoy, Cevat Ercik ve M. Durukan (ss. 113-130). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Camilleri, M. A. (2018). The Tourism Industry: An Overview. In *Travel Marketing, Tourism Economics and the Airline Product* (Chapter 1, pp. 3-27). Cham, Switzerland: Springer Nature.

Conraide, N. (2010). International Market Potential Of Avitourismin South Africa Master Dissertation. University Of South Africa. South Africa.

Coral, G. (2021). Mersinde Kuş Gözlemciliği ve Yaban Hayat Fotoğrafçılığı. *Akdeniz'in Turizm Güneşi MERSİN, E*d. Ahmet Atasoy, Cevat Ercik ve M. Durukan (ss. 192-219). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Cordell, H., K., & Herbert, N., G. (2002) The Popularity Of Birding Is Still Growing. *Birding,*34, 54–59.

Curtin, S., & Wilkes, K. (2005). British wild life tourism operators: Current issues and typologies, *Current Issues in Tourism, 8*(6): 455-478.

Çakıcı A., C., & Harman, S. (2006). Kuş Gözlemciliğinin Önemi: Türkiye'de Kuş Gözlemcilerinin Profili. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 17 (2), 161-168.

Çevre Şehircilik Bakanlığı (2022). Göksu Deltası Haritası. Erişim Tarihi: 02.06.2022. Erişim Adresi: https://tvk.csb.gov.tr/goksu-deltasi-i-393

Çorba, C. (2019). Alternatif Bir Ekoturizm Faaliyeti Olarak Kuş Gözlem Turizmi Açısından Muğla İli İncelemesi, Yüksek Lisans Tezi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, İzmir.

Çorbaci, K., & Çetinsoz, B. C. (2008). A Study of Arab Tourists' Choice and Revisiting Intentions for Holiday in Mersin, Turkey Destination. *HOSTEUR*, 5, 5-14.

Cordell, H. K., Green, G.T., & Betz, J. Z. (2009). *Long-Term National Trends in Out door Recreation Activity Participation.* USDA Forest Service.

Denli, D. Z. (2019). 19. Kuş Konferansı'ndan: Kuş popülasyonu insan faaliyetlerin tehditi altında. Erişim Tarihi: 20.05.2023 Erişim Adresi: https://yesilgazete.org/19-kus-konferansindan-kus-populasyonu-insan-faaliyetlerin-tehditi-altinda-zumre-deniz-denli/

Doğa Derneği (2023). Göksu Deltası. Erişim Tarihi: 05.05.2023. Erişim Adresi: https://www.dogadernegi.org/goksu-deltasi/

Dönmez, Y., Kendir, H., & Güllü, M. (2016). Ornito Turizm Kapsamında Seyfe Gölünün Değerlendirilmesi. *3. Uluslararası Çin'den Adriyatik'e Sosyal Bilimler Kongresi*, 242-252.

Duman, T., & Yağcı, M. İ. (2004). Mersin'de Turizmi Geliştirmek İçin Ne Yapmalı?. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, *15*(1), 9-20.

Duman, T., & Öztürk, A. B. (2005). Yerli turistlerin Mersin Kızkalesi destinasyonu ve tekrar ziyaret niyetleri ile ilgili algılamaları üzerine bir araştırma. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, *16*(1), 9-23.

Düzgün, E., & Kurt, A. (2021). An Assessment of Bird Watching in Turkey as a Recreational Activity. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 2021, 9 (1), 67-83.

Eken, G., Bozdoğan, M., İsfendiyaroğlu, S., Kılıç, DT., & Lise, Y. (2006). *Türkiye'nin Önemli Doğa Alanları.* (1. Cilt; 146. slayt). Doğa Derneği. Ankara. ISBN: 978-975-098901-3-1(TK.NO) 978-975-98901-4-8.

Eken, G., Bozdoğan, M., Karataş, A., Kılıç, D. T., & Gem, E. (2005). Türkiye'nin önemli doğa alanları-Yeni koruma bölgelerinin seçiminde öncelikli alanlar. *Korunan Doğa Alanları Sempozyumu*, *8*(10), 133-140.

Erdoğan, N. (2003). Kitle Turizmi, Alternatif Turizm ve Ekoturizmde Sürdürülebilirlik Üzerine Bir Değerlendirme. *Türkiye'nin Alternatif Turizm Potansiyeli ve Güncel Sorunları Konferansı*, *3*(4), 133-139.

Erdoğan, M., Serçeoğlu, N., & Selçuk, G. N. (2016). Turizmin Sosyokültürel, Çevresel Ve Ekonomik Etkileri: 2013 Mersin Akdeniz Oyunları Üzerine Deneysel Bir Araştırma. *IUJEAS,* 1(1), 71-98.

Goeldner, C.R., & Ritchie, J.R.B. (2009).Tourism: Principles, Practices, Philosophies. New Jersey: Wiley & Sons.

Green, A. J. (1998). Habitat selection by the Marbled Teal Marmaronetta angustirostris, Ferruginous Duck Aythya nyroca and other ducks in the Göksu Delta, Turkey, in summer. *Revued'Ecologie, Terre et Vie*, *53*(3), 225-243.

Gülbahar, O. (2009). 1990'lardan Günümüze Türkiye'de Kitle Turizminin Gelişimi ve Alternatif Yönelimler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 14(1),151-177.

Gürlük, S., & Rehber, E. (2008). A travel cost study to estimate recreational value for a bird refuge at Lake Manyas, Turkey. *Journal of Environmental Management, 88*(4), 1350-1360.

Haysmith, L., & Hunt, J. D. (1995). Nature Tourism: İmpactsAnd Management. *Wildlife And Recreationists: Coexistence Through Management And Research*, 203-220.

Unur, K., & Yavuz, G. (2013) Deniz Yaban Hayatı İzleme Turizmi ve Mersin'de Kaplumbağa İzleme Potansiyeli. *II. Doğu Akdeniz Turizm Sempozyumu*, 110-129.

Kandır, H., & Erturhan, Z. (2015). Doğadaki Görsel Şölen: Kuşlar ve Kuş Gözlemciliği. *Ayrıntı Dergisi*, 3(31),15-20.

Karadeniz, N., Tırıl, A., & Baylan, E. (2009). Wetland management in Turkey: Problems, Achievements and Perspectives. *African Journal of Agricultural Research*, *4*(11), 1106-1119.

Karakoç, A., & Karabulut, M. (2010). Göksu Deltası Kıyı Çizgisinde Meydana Gelen Değişimlerin CBS Ve Uzaktan Algılama Teknikleri İle İncelenmesi. *Ulusal Jeomorfoloji Sempozyumu*, 195-205.

Karakoç, A. (2011). Göksu Deltasında (Silifke-Mersin) Meydana Gelen Değişimlerin Uzaktan Algılama Teknikleri İle İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kahramanmaraş.

Kasparek, M., Can Bilgin, C., & Akın, A. (1989). The Purple Gallinule, Porphyrio porphyrio, in the Eastern Mediterranean. *Zoology in the Middle East*, *3*(1), 19-30.

Kaya, K. (2020). Önemli Kuş Gözlem Alanı: Göksu Deltası, Silifke. Erişim Tarihi: 20.05.2022. Erişim Adresi: https://yoldaolmak.com/onemli-kus-gozlem-alani-goksu-deltasi-silifke.html

Keçer, M., & Duman, T. Y. (2007). Yapay Etkinliklerin Göksu Deltası Gelişimine Etkisi, Mersin-Türkiye. *Maden Tetkik ve Arama Dergisi*, 134, 17-26.

Kılar, H., & Çiçek, İ. (2019). Kıyı Çizgisinin Gelecekteki Konumunun Belirlenmesinin Önemi: Göksu Deltası Örneği, Mersin (Türkiye). *Coğrafi Bilimler Dergisi*, *17*(1), 193-216.

Kılıç, D. T., & Eken G. (2004). Türkiye'nin Önemli Kuş Alanları 2004 Güncellemesi. Ankara: Doğa Derneği.

Leśniewska-Napierała, K., Napierała, T., Birdir, S. S., & Birdir, K. (2020). Smart Tourism Planning: Geographical Evidence From Poland. In *Handbook of Research on Smart Technology Applications in the Tourism Industry* (pp. 473-487). Pennsylvania: IGI Global.

Meriç S., & Kavruk, S. (2007). Göksu Deltası Kıyı Yönetiminin Dünü ve Bugünü. *TMMOB İnşaat Mühendisleri 6. Ulusal Kıyı Mühendisliği Sempozyumu, 25-28 Ekim 2007,* İzmir.

Mersin İli Haritası (2023). Erişim Tarihi: 03.06.2023 Erişim Adresi: http://cografyaharita.com/haritalarim/4l-mersin-ili-haritasi.png

Özyurt, G. (2007). Vulnerability of Coastal Areastı Sea Level Rise: A Case Study on Göksu Delta. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi. Ankara.

Page, S. J., & Dowling, R. K. (2002) Ecotourism. Essex, UK: Pearson Education Limited.

Prior, P., & Schaffner, S. (2011). Bird Identification As A Family Of Activities: Motives, Mediating Artifacts, And Laminated Assemblages. *Ethos*, 39(1), 51-70.

Sayın, K. (2022). The Place Of Public Relations Activities In Tourism Enterprises In Promotion; An Example Of Domestic Tourism Of Mersin Travel Agencies. *Current Research In Social, Human And Administrative Sciences*. Ed. Neslihan İyit, Betül Hastaoğlu Özbek ve Aytaç Toptaş (ss. 203-222). Ankara: Gece Kitaplığı.

Sercan, Ö. (2019). Göksu Deltası *Caretta Caretta* Populasyonu Üreme Ekolojisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü. Aydın.

Sevindi, C. (2013). Ekoturizm ve kuş gözlemciliği açısından Kuyucuk Gölü kuş cenneti (Arpaçay-Kars). *Türk Coğrafya Dergisi*, (61), 63-76.

Sözüer, Ö., & Erkol, I. L. (2013). Adana İlinin Kuş Gözlem Turizmi Potansiyeli. *II. Doğu Akdeniz Turizm Sempozyumu*, 130-143.

Şekercioglu, C. H. (2002). Kuş Gözlemciliğinin İnsanlar Ve Kuşlar İçin Önemi. *Communities*, *29*, 282-289.

Taşdelen, A. (2013). Mersin'de Doğa Turizmi Potansiyel Alan Örnekleri. *II. Doğu Akdeniz Turizm Sempozyumu*, 19, 12-24.

Turizm İstatistikleri (2023). Mersin İli İlçelere Göre İşletme ve Basit Belgeli Konaklama Tesisleri İstatistikleri. Erişim Adresi: https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201121/isletme-bakanlik-belgeli-tesis-konaklama-istatistikleri.html. Erişim Tarihi: 16.07.2024.

U.S. Fish & Wildlife Service (2016). Birding in the United States: A demographic and economic analysis. Erişim Tarihi: 04.05. 2023. Erişim Adresi: https://digitalmedia.fws.gov/digital/collection/document/id/2252/

Yel, S. G., & Selvi, H. Z. (2019). Göksu Deltası Özel Çevre Koruma Bölgesi'nde Ekoturizme Açılabilecek Alanların Belirlenmesi. *SETSCI Conference Proceedings* 4 (6), 220-227. *https://doi.org/10.36287/setsci.4.6.062*

Sprint Biyomekaniği ve İzokinetik Testler

Yazar
Dr. Doğa Kural

Editörler
Prof. Dr. Yunus Ziya Arslan
Prof. Dr. Bülent Bayraktar

nobel bilimsel

Sprint Biyomekaniği ve İzokinetik Testler

Yazar: Dr. Doğa Kural

Editörler: Prof. Dr. Yunus Ziya Arslan, Prof. Dr. Bülent Bayraktar

Yayın No.: 2292
ISBN: 978-625-393-931-1
E-ISBN: 978-625-393-932-8
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Dilek Gezgin -dilek@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Kural, Doğa.
Sprint Biyomekaniği ve İzokinetik Testler / Doğa Kural
1. Basım, XIV + 90 s., 15,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-931-1
E-ISBN: 978-625-393-932-8
1. Sprint 2. İzokinetik Testler 3. Sprint Biyomekaniği

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ŞEKİL LİSTESİ ix

TABLO LİSTESİ xi

SİMGE VE KISALTMA LİSTESİ xiii

GİRİŞ 1

Sprintin Kuvvet ve Tork İlişkisi 2

Sprintte Kuvvet ve Tork Ölçüm Yöntemleri 2

KAVRAMSAL ÇERÇEVE 5

Koşu Fazları ve Sprint 5

Koşu ve Sprintte Temel Mekanik Özellikler 6

Sprintte Hızlanma Mekaniği 7

Çıkış ve İlk Hızlanma 8

İkinci Hızlanma ve Süratte Devamlılık 9

İzokinetik Testler 10

Tork, Tepe Tork ve Bağıl Tepe Tork 10

Tepe Torka Ulaşma Süresi (TTUS) ve Tepe Torka Ulaşma Açısı (TTUA) 11

Yapılan İş 12

Güç 14

İzokinetik Test Hızları 15

Kuvvet–Hız İlişkisi 15

YÖNTEM 17

Araştırma Grubu 17

Araştırma Düzeni 17

Ölçüm ve Test Araçları 19

Antropometrik Ölçüm Araçları 19

Sprint Testleri 19

Video Analiz Yöntemi 21

Kameralar 23

İşaretçiler ve Ölçülen Parametreler 23
İki Boyutlu Hareket Analizi 24
İzokinetik Testler 27
İzokinetik Diz Testi Pozisyonu 27
İzokinetik Kalça Testi Pozisyonu 28
İzokinetik Test Protokolleri 29
İstatistiksel Analiz 30

BULGULAR 31
Tanımlayıcı Veriler 31
Sprint Süreleri 31
İzokinetik Test Sonuçları 32
Tepe Tork ve Bağıl Tepe Torklar 32
Tepe Torka Ulaşma Açıları (TTUA) ve Tepe Torka Ulaşma Süreleri (TTUS) 33
Üretilen Güç 34
Yapılan İş 35
İzokinetik Testler ve Doğrusal Kinematikler İlişkisi 36
İzokinetik Diz Torku ve Bağıl Torku ile Sprint Süreleri İlişkisi 36
İzokinetik Kalça Torku ve Bağıl Torku ile Sprint Süreleri İlişkisi 38
Dizin Tepe Torka Ulaşma Süresi (TTUS) ve Tepe Torka Ulaşma Açısı (TTUA) ile Sprint Süreleri İlişkisi 39
Kalça Ekleminin Tepe Torka Ulaşma Süresi ve Tepe Torka Ulaşma Açısı ile Sprint Süreleri İlişkisi 40
Dizin Ürettiği izokinetik Güç ile Sprint Süreleri İlişkisi 40
Kalça Ekleminin Ürettiği İzokinetik Güç ile Sprint Süreleri İlişkisi 42
Diz Ekleminin Yaptığı İzokinetik İş ile Sprint Süreleri İlişkisi 43
Kalça Ekleminin Yaptığı İzokinetik İş ile Sprint Süreleri İlişkisi 45
Temporospatial Parametrelerin Sprint Süreleri ve İzokinetik Testle İlişkisi 46
Basma ve Uçma Fazı Süreleri 46
Baskın ve Çekinik Taraf Süreleri 47
Baskın ve Çekinik Taraf Basma Süreleri ile Sprint Aralıkları İlişkisi 47
Çekinik Uzuv Basma Fazı süresi ve İzokinetik Diz Eklem Torku ve Bağıl Diz Eklem Torku Arasındaki İlişki 49
Baskın Uzuv Basma Fazı Süresi ve İzokinetik Diz Eklem Torku ve Bağıl Diz Eklem Torku Arasındaki İlişki 49

Baskın Uzuv Basma Fazı Süresi ve İzokinetik Kalça Eklem Torku ve Bağıl Diz Eklem Torku Arasındaki İlişki 50
Çekinik Uzuv Basma Fazı Süresi ve İzokinetik Kalça Eklem Torku ve Bağıl Diz Eklem Torku Arasındaki İlişki 50
Çekinik Uzuv Basma Fazı Süreleri ve Diz Ekleminin TTUS ve TTUA Arasındaki İlişki..... 50
Baskın Uzuv Basma Fazı Süreleri ve Diz Ekleminin TTUS ve TTUA Arasındaki İlişki 51
Baskın Uzuv Basma Fazı Süreleri ve Kalça Ekleminin TTUS ve TTUA Arasındaki İlişki ... 52
Çekinik Uzuv Basma Fazı Süreleri ve Kalça Ekleminin TTUS ve TTUA Arasındaki İlişki .. 53
Açısal Kinematikler, Sprint Süreleri İzokinetik Test İlişkisi..... 53
Diz ve Kalça Eklemlerinin Açı ve Açısal Hızlarının Sprint Fazlarına Göre Dağılımı..... 57
Sprint Fazlarındaki Açısal Kinematiklerin İzokinetik Test İlişkisi 66
İzokinetik Diz Eklem Torku ve Bağıl Torkun Açısal Kinematiklerle İlişkisi..... 66
İzokinetik Kalça Torku ve Bağıl Torkun Açısal Kinematiklerle İlişkisi..... 69
Diz ve Kalça Eklemlerinin Açısal Hızları ile Sprint Sürelerinin İlişkisi..... 70

TARTIŞMA 75

SONUÇ VE ÖNERİLER 83

KAYNAKLAR 85

KAYNAKLAR

Aagaard, P.Simonsen, E. B.Magnusson, S. P.Larsson, B. ve Dyhre-Poulsen, P., 1998. A new concept for isokinetic hamstring: quadriceps muscle strength ratio. *The American journal of sports medicine, 26*(2), 231-237.

Adams, L.Pace, N.Heo, A.Hunter, I.Johnson, A. W. ve Mitchell, U. H., 2022. Internal and external oblique muscle asymmetry in sprint hurdlers and sprinters: a cross-sectional study. *Journal of sports science & medicine, 21*(1), 120. https://doi.org/https://doi.org/10.52082/jssm.2022.120

Amaral, G. M.Marinho, H. V.Ocarino, J. M.Silva, P. L.de Souza, T. R. ve Fonseca, S. T., 2014, Nov-Dec. Muscular performance characterization in athletes: a new perspective on isokinetic variables. *Braz J Phys Ther, 18*(6), 521-529. https://doi.org/10.1590/bjpt-rbf.2014.0047

Baltzopoulos, V. ve Brodie, D. A., 1989, Aug. Isokinetic dynamometry. Applications and limitations. *Sports Med, 8*(2), 101-116. https://doi.org/10.2165/00007256-198908020-00003

Barr, M. J.Sheppard, J. M. ve Newton, R. U., 2013. Sprinting kinematics of elite rugby players. *J Aust Strength Cond, 21*(4), 14-20.

Bezodis, I. N.Kerwin, D. G. ve Salo, A., 2008, Apr. Lower-limb mechanics during the support phase of maximum-velocity sprint running. *Medicine and science in sports and exercise, 40*(4), 707-715. https://doi.org/10.1249/MSS.0b013e318162d162

Bezodis, N., 2009. *Biomechanical investigations of sprint start technique and performance* University of Bath].

Bezodis, N. E.Willwacher, S. ve Salo, A. I. T., 2019, Sep. The Biomechanics of the Track and Field Sprint Start: A Narrative Review. *Sports Med, 49*(9), 1345-1364. https://doi.org/10.1007/s40279-019-01138-1

Blazevich, A. J. ve Jenkins, D. G., 1998. Predicting sprint running times from isokinetic and squat lift tests: A regression analysis. *The Journal of Strength & Conditioning Research, 12*(2), 101-103.

Bračič, M.Hadžič, V.Čoh, M. ve Derviševič, E., 2011. Relationship between time to peak torque of hamstrings and sprint running performance. *Isokinetics and Exercise Science, 19*(4), 281-286.

Brazil, A.Exell, T.Wilson, C.Willwacher, S.Bezodis, I. ve Irwin, G., 2017, Aug. Lower limb joint kinetics in the starting blocks and first stance in athletic sprinting. *Journal of sports sciences, 35*(16), 1629-1635. https://doi.org/10.1080/02640414.2016.1227465

Brito, J.Figueiredo, P.Fernandes, L.Seabra, A.Soares, J. M.Krustrup, P. ve Rebelo, A., 2010. Isokinetic strength effects of FIFA's" The 11+" injury prevention training programme. *Isokinetics and Exercise Science, 18*(4), 211-215.

Brown, L. E. 2000. *Isokinetics in human performance*. Human Kinetics.

Burdett, R. G. ve van Swearingen, J., 1987. Reliability of isokinetic muscle endurance tests. *Journal of Orthopaedic & Sports Physical Therapy, 8*(10), 484-488.

Chatard, J.-C. ve Cotte, T., 2011. Isokinetic Strength and Sprint Times in English Premier League Football Players. *Biology of Sport, 28*(2). https://doi.org/10.5604/942736

Čoh, M., 2019. Usain Bold–Biomechanical model of sprint technique. *Facta Universitatis, Series: Physical Education and Sport*, 001-013. https://doi.org/https://doi.org/10.22190/FUPES190304003C

Čoh, M.Tomažin, K. ve Štuhec, S., 2006. The biomechanical model of the sprint start and block acceleration. *Facta Universitatis: Series Physical Education & Sport, 4*(2).

Cozette, M.Leprêtre, P.-M.Doyle, C. ve Weissland, T., 2019. Isokinetic strength ratios: Conventional methods, current limits and perspectives. *Frontiers in physiology, 10*, 358328.

Cross, M. R.Brughelli, M.Samozino, P. ve Morin, J.-B., 2017, Jul. Methods of power-force-velocity profiling during sprint running: a narrative review. *Sports medicine, 47*(7), 1255-1269. https://doi.org/10.1007/s40279-016-0653-3

Crowninshield, R.Johnston, R.Andrews, J. ve Brand, R., 1978. A biomechanical investigation of the human hip. *Journal of biomechanics, 11*(1-2), 75-85.

di Prampero, P. E.Fusi, S.Sepulcri, L.Morin, J.-B.Belli, A. ve Antonutto, G., 2005. Sprint running: a new energetic approach. *Journal of Experimental Biology, 208*(14), 2809-2816.

Diker, G.Struzik, A.Ön, S. ve Zileli, R., 2022. The relationship between the hamstring-to-quadriceps ratio and jumping and sprinting abilities of young male soccer players. *International journal of environmental research and public health, 19*(12), 7471.

Dowson, M. N.Nevill, M. E.Lakomy, H. K.Nevill, A. M. ve Hazeldine, R. J., 1998, Apr. Modelling the relationship between isokinetic muscle strength and sprint running performance. *J Sports Sci, 16*(3), 257-265. https://doi.org/10.1080/026404198366786

Exell, T.Irwin, G.Gittoes, M. ve Kerwin, D., 2017, Nov. Strength and performance asymmetry during maximal velocity sprint running. *Scandinavian journal of medicine & science in sports, 27*(11), 1273-1282. https://doi.org/10.1111/sms.12759

Fessl, I.Dirnberger, J.Kröll, J. ve Wiesinger, H.-P., 2022. Isokinetic leg-press power–force–velocity profiles are reliable in male and female elite athletes but not interchangeable with vertical jump profiles. *International Journal of Sports Physiology and Performance, 17*(11), 1614-1620.

Fessl, I.Wiesinger, H.-P. ve Kröll, J., 2022. Power–Force–Velocity profiling as a function of used loads and task experience. *International Journal of Sports Physiology and Performance, 17*(5), 694-700.

Guskiewicz, K.Lephart, S. ve Burkholder, R., 1993. The relationship between sprint speed and hip flexion/extension strength in collegiate athletes. *Isokinetics and Exercise Science, 3*(2), 111-116. https://doi.org/10.3233/IES-1993-3207

Hamill, J.Bates, B.Knutzen, K. ve Sawhill, J., 1983. Variations in ground reaction force parameters at different running speeds. *Human Movement Science, 2*(1-2), 47-56.

Harland, M. ve Steele, J. R., 1997. Biomechanics of the sprint start. *Sports medicine, 23*, 11-20.

Harris, N. K.Cronin, J. B.Hopkins, W. G. ve Hansen, K. T., 2008. Relationship between sprint times and the strength/power outputs of a machine squat jump. *The Journal of Strength & Conditioning Research, 22*(3), 691-698.

Hay, J. 1978. *The biomechanics of sports techniques*. Prentice-Hall.

Hennessy, L. ve Kilty, J., 2001. Relationship of the stretch-shortening cycle to sprint performance in trained female athletes. *The Journal of Strength & Conditioning Research, 15*(3), 326-331.

Hill, A. V., 1938. The heat of shortening and the dynamic constants of muscle. *Proceedings of the Royal Society of London. Series B-Biological Sciences, 126*(843), 136-195. https://doi.org/https://doi.org/10.1098/rspb.1938.0050

Hunter, J. P.Marshall, R. N. ve McNair, P. J., 2004. Interaction of step length and step rate during sprint running. *Medicine & Science in Sports & Exercise, 36*(2), 261-271.

Hunter, J. P.Marshall, R. N. ve McNair, P. J., 2005. Relationships between ground reaction force impulse and kinematics of sprint-running acceleration. *Journal of applied biomechanics, 21*(1), 31-43. https://doi.org/https://doi.org/10.1123/jab.21.1.31

İnal, H. S. 2004. *Spor biyomekaniği: Temel prensipler*. Nobel.

Ishøi, L.Aagaard, P.Nielsen, M. F.Thornton, K. B.Krommes, K. K.Hölmich, P. ve Thorborg, K., 2019. The influence of hamstring muscle peak torque and rate of torque development for sprinting performance in football players: a cross-sectional study. *International Journal of Sports Physiology and Performance, 14*(5), 665-673.

Kabacinski, J.Szozda, P. M.Mackala, K.Murawa, M.Rzepnicka, A.Szewczyk, P. ve Dworak, L. B., 2022, Jan 7. Relationship between Isokinetic Knee Strength and Speed, Agility, and Explosive Power in Elite Soccer Players. *Int J Environ Res Public Health, 19*(2), 671. https://doi.org/10.3390/ijerph19020671

Kannus, P., 1994, Jan. Isokinetic evaluation of muscular performance: implications for muscle testing and rehabilitation. *Int J Sports Med, 15 Suppl 1*(S 1), S11-18. https://doi.org/10.1055/s-2007-1021104

Kawamori, N.Nosaka, K. ve Newton, R. U., 2013. Relationships between ground reaction impulse and sprint acceleration performance in team sport athletes. *The Journal of Strength & Conditioning Research, 27*(3), 568-573.

Knudson, D. V. ve Knudson, D. 2007. *Fundamentals of biomechanics* (Vol. 183). Springer.

Lakomy, H., 1987. The use of a non-motorized treadmill for analysing sprint performance. *Ergonomics, 30*(4), 627-637.

Lindberg, K.Solberg, P.Bjørnsen, T.Helland, C.Rønnestad, B.Thorsen Frank, M.Haugen, T.Østerås, S.Kristoffersen, M. ve Midttun, M., 2021. Force-velocity profiling in athletes: Reliability and agreement across methods. *PLoS One, 16*(2), e0245791.

Loturco, I.Pereira, L. A.Freitas, T. T.Bishop, C.Pareja-Blanco, F. ve McGuigan, M. R., 2021. Maximum strength, relative strength, and strength deficit: relationships with performance and differences between elite sprinters and professional rugby union players. *International Journal of Sports Physiology and Performance, 16*(8), 1148-1153.

Macadam, P.Nuell, S.Cronin, J. B.Nagahara, R.Uthoff, A. M.Graham, S. P.Tinwala, F. ve Neville, J., 2019. Kinematic and kinetic differences in block and split-stance standing starts during 30 m sprint-running. *European journal of sport science, 19*(8), 1024-1031.

Maeda, M.Shamoto, E.Moriwaki, T. ve Nomura, H., 1999. Measurement of applied force and deflection in the javelin throw. *Journal of applied biomechanics, 15*(4), 429-442.

McGinnis, P. M. 2013. *Biomechanics of sport and exercise*. Human Kinetics.

Meiresonne, A., 2020. *Concentric isokinetic quadriceps and hamstring profile in elite U21 Hocey Players* Ghent University].

Mero, A., 1988. Force-time characteristics and running velocity of male sprinters during the acceleration phase of sprinting. *Research quarterly for exercise and sport, 59*(2), 94-98. https://doi.org/https://doi.org/10.1080/02701367.1988.10605484

Mero, A. ve Komi, P. V., 1986. Force-, EMG-, and elasticity-velocity relationships at submaximal, maximal and supramaximal running speeds in sprinters. *European journal of applied physiology and occupational physiology, 55*, 553-561. https://doi.org/10.1007/BF00421652

Miyashiro, K.Nagahara, R.Yamamoto, K. ve Nishijima, T., 2019. Kinematics of maximal speed sprinting with different running speed, leg length, and step characteristics. *Frontiers in sports and active living, 1*, 37. https://doi.org/https://doi.org/10.3389/fspor.2019.00037

Morel, B.Rouffet, D. M.Saboul, D.Rota, S.Clémençon, M. ve Hautier, C. A., 2015. Peak torque and rate of torque development influence on repeated maximal exercise performance: contractile and neural contributions. *PLoS One, 10*(4), e0119719.

Morin, J.-B.Bourdin, M.Edouard, P.Peyrot, N.Samozino, P. ve Lacour, J.-R., 2012. Mechanical determinants of 100-m sprint running performance. *European journal of applied physiology, 112*, 3921-3930.

Morin, J.-B.Gimenez, P.Edouard, P.Arnal, P.Jiménez-Reyes, P.Samozino, P.Brughelli, M. ve Mendiguchia, J., 2015. Sprint acceleration mechanics: the major role of hamstrings in horizontal force production. *Frontiers in physiology, 6*, 404. https://doi.org/https://doi.org/10.3389/fphys.2015.00404

Morin, J.-B. ve Samozino, P., 2016. Interpreting power-force-velocity profiles for individualized and specific training. *International Journal of Sports Physiology and Performance, 11*(2), 267-272.

Morin, J.-B.Samozino, P.Bonnefoy, R.Edouard, P. ve Belli, A., 2010. Direct measurement of power during one single sprint on treadmill. *Journal of biomechanics, 43*(10), 1970-1975.

Myer, G. D.Brent, J. L.Ford, K. R. ve Hewett, T. E., 2008, Jul. A pilot study to determine the effect of trunk and hip focused neuromuscular training on hip and knee isokinetic strength. *Br J Sports Med, 42*(7), 614-619. https://doi.org/10.1136/bjsm.2007.046086

Nagahara, R.Kanehisa, H. ve Fukunaga, T., 2020. Ground reaction force across the transition during sprint acceleration. *Scandinavian journal of medicine & science in sports, 30*(3), 450-461. https://doi.org/10.1111/sms.13596

Nagahara, R.Matsubayashi, T.Matsuo, A. ve Zushi, K., 2014. Kinematics of transition during human accelerated sprinting. *Biology open, 3*(8), 689-699. https://doi.org/10.1242/bio.20148284

Nagahara, R.Matsubayashi, T.Matsuo, A. ve Zushi, K., 2017. Alteration of swing leg work and power during human accelerated sprinting. *Biology open, 6*(5), 633-641. https://doi.org/10.1242/bio.024281

Nagahara, R.Mizutani, M.Matsuo, A.Kanehisa, H. ve Fukunaga, T., 2018. Association of sprint performance with ground reaction forces during acceleration and maximal speed phases in a single sprint. *Journal of applied biomechanics, 34*(2), 104-110. https://doi.org/https://doi.org/10.1123/jab.2016-0356

Novacheck, T. F., 1998. The biomechanics of running. *Gait & posture, 7*(1), 77-95.

Pandy, M. G.Lai, A. K.Schache, A. G. ve Lin, Y. C., 2021. How muscles maximize performance in accelerated sprinting. *Scandinavian journal of medicine & science in sports, 31*(10), 1882-1896.

Perrin, D. H., 1986. Reliability of isokinetic measures. *Athletic training, 21*(4), 319-321.

Rabita, G.Dorel, S.Slawinski, J.Sàez-de-Villarreal, E.Couturier, A.Samozino, P. ve Morin, J. B., 2015. Sprint mechanics in world-class athletes: a new insight into the limits of human locomotion. *Scandinavian journal of medicine & science in sports, 25*(5), 583-594. https://doi.org/https://doi.org/10.1111/sms.12389

Ross, A.Leveritt, M. ve Riek, S., 2001. Neural influences on sprint running: training adaptations and acute responses. *Sports medicine, 31*, 409-425. https://doi.org/https://doi.org/10.2165/00007256-200131060-00002

Salo, A. I.Bezodis, I. N.Batterham, A. M. ve Kerwin, D. G., 2011. Elite Sprinting: Are Athletes Individually Step-Frequency or Step-Length Reliant?

Sandamas, P.Gutierrez-Farewik, E. M. ve Arndt, A., 2020. The relationships between pelvic range of motion, step width and performance during an athletic sprint start. *Journal of sports sciences, 38*(19), 2200-2207.

Slawinski, J.Bonnefoy, A.Levêque, J.-M.Ontanon, G.Riquet, A.Dumas, R. ve Chèze, L., 2010. Kinematic and kinetic comparisons of elite and well-trained sprinters during sprint start. *The Journal of Strength & Conditioning Research, 24*(4), 896-905.

Slawinski, J.Houel, N.Bonnefoy-Mazure, A.Lissajoux, K.Bocquet, V. ve Termoz, N., 2017. Mechanics of standing and crouching sprint starts. *Journal of sports sciences, 35*(9), 858-865.

Sleivert, G. ve Taingahue, M., 2004. The relationship between maximal jump-squat power and sprint acceleration in athletes. *European journal of applied physiology, 91*, 46-52.

Tabata, I.Atomi, Y.Kanehisa, H. ve Miyashita, M., 1990. Effect of high-intensity endurance training on isokinetic muscle power. *European journal of applied physiology and occupational physiology, 60*(4), 254-258.

Tatlıcıoğlu, E.Atalağ, O.Kurt, C. ve Acar, M. F., 2020. Investigation of the relationships between isokinetic leg strength, sprint and agility performance in collegiate American football players. *Spor Hekimliği Dergisi, 55*(3), 192-199. https://doi.org/10.5152/tjsm.2020.175

Taylor, N. A.Cotter, J. D.Stanley, S. N. ve Marshall, R. N., 1991. Functional torque-velocity and power-velocity characteristics of elite athletes. *Eur J Appl Physiol Occup Physiol, 62*(2), 116-121. https://doi.org/10.1007/BF00626766

Toyoshima, R. ve Sakurai, S., 2016. Kinematic characteristics of high step frequency sprinters and long step length sprinters at top speed phase. *International Journal of Sport and Health Science, 14*, 41-50.

Trowell, D.Phillips, E.Saunders, P. ve Bonacci, J., 2021. The relationship between performance and biomechanics in middle-distance runners. *Sports Biomechanics, 20*(8), 974-984.

Vagenas, G. ve Hoshizaki, T. B., 1986. Optimization of an asymmetrical motor skill: Sprint start. *Journal of applied biomechanics, 2*(1), 29-40. https://doi.org/https://doi.org/10.1123/ijsb.2.1.29

Vasquez-Bonilla, A.Tomas-Carus, P.Brazo-Sayavera, J.Malta, J.Folgado, H. ve Olcina, G., 2023. Muscle oxygenation is associated with bilateral strength asymmetry during isokinetic testing in sport teams. *Science & Sports, 38*(4), 426. e421-426. e429.

Weyand, P. G.Sternlight, D. B.Bellizzi, M. J. ve Wright, S., 2000. Faster top running speeds are achieved with greater ground forces not more rapid leg movements. *Journal of applied physiology*.

Wiemann, K. ve Tidow, G., 1995. Relative activity of hip and knee extensors in sprinting-implications for training. *New studies in athletics, 10*, 29-29.

Wilson, G. J.Lyttle, A. D.Ostrowski, K. J. ve Murphy, A. J., 1995. Assessing dynamic performance: A comparison of rate of force development tests. *The Journal of Strength & Conditioning Research, 9*(3), 176-181.

Yoon, T. S.Park, D. S.Kang, S. W.Chun, S. I. ve Shin, J. S., 1991. Isometric and isokinetic torque curves at the knee joint. *Yonsei medical journal, 32*(1), 33-43.

Yu, J.Sun, Y.Yang, C.Wang, D.Yin, K.Herzog, W. ve Liu, Y., 2016. Biomechanical insights into differences between the mid-acceleration and maximum velocity phases of sprinting. *Journal of strength and conditioning research, 30*(7), 1906-1916. https://doi.org/https://doi.org/10.1519/JSC.0000000000001278

Zapparoli, F. Y. ve Riberto, M., 2017. Isokinetic evaluation of the hip flexor and extensor muscles: A systematic review. *Journal of Sport Rehabilitation, 26*(6), 556-566.

SAĞLIK SEKTÖRÜNDE DÖNÜŞÜM: İNOVASYON VE HİZMET KALİTESİ

Editör
Dr. Nuray Dorukbaşı

nobel bilimsel

Sağlık Sektöründe Dönüşüm: İnovasyon ve Hizmet Kalitesi
Editör: Dr. Nuray Dorukbaşı

Yayın No.: 2422
ISBN: 978-625-376-144-8
E-ISBN: 978-625-376-145-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Dilek Gezgin -dilek@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Dorukbaşı, Nuray.
Sağlık Sektöründe Dönüşüm: İnovasyon ve Hizmet Kalitesi / Nuray Dorukbaşı
1. Basım, VIII + 230 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-376-144-8
E-ISBN: 978-625-376-145-5
1. Sağlık Hizmetleri 2. Sağlıkta Dönüşüm 3. İnovasyon 4. Hizmet Kalitesi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI iii

ÖN SÖZ v

1. Bölüm
SAĞLIK SEKTÖRÜNDE DÖNÜŞÜMÜN ZORUNLULUĞU VE AMAÇLARI 1
Deniz Sönmez

2. Bölüm
SAĞLIK HİZMETLERİNDE İNOVASYON TEORİLERİ 29
Kurtca Mehmet Uğurlu

3. Bölüm
TEKNOLOJİK İLERLEME VE SAĞLIK SEKTÖRÜNDE UYGULAMALARI 43
Okan Koç

4. Bölüm
İNOVASYON VE SAĞLIK POLİTİKALARI 65
Mehmet Tankül

5. Bölüm
HASTANE YÖNETİMİ VE OPERASYONEL İNOVASYON 83
Arzu Kurşun

6. Bölüm
HASTA DENEYİMİ VE HASTA MEMNUNİYETİ 97
Gamze Demirel - Kübra Yalabuk

7. Bölüm
SAĞLIK PERSONELİ EĞİTİMİ VE GELİŞİMİ 113
Hamdi Öztürk

8. Bölüm
SAĞLIK BİLGİ SİSTEMLERİ VE ELEKTRONİK SAĞLIK KAYITLARI 129
Pınar Ünkür - Fatma Kantaş Yılmaz

9. Bölüm
E-SAĞLIK (ELEKTRONİK SAĞLIK) UYGULAMALARI 151
Nuray Dorukbaşı

10. Bölüm
SAĞLIK SEKTÖRÜNDE GÜVENLİK VE ETİK KONULARI 171
Beyza Uçar

11. Bölüm
SAĞLIK SEKTÖRÜNDE İŞ BİRLİĞİ VE AĞ OLUŞTURMA 189
Tuğba Büşra Çalışkan

12. Bölüm
SAĞLIK SEKTÖRÜNDE BAŞARI HİKAYELERİ VE EN İYİ UYGULAMALAR 203
Beyza Uçar

SON SÖZ 229

1. Bölüm

SAĞLIK SEKTÖRÜNDE DÖNÜŞÜMÜN ZORUNLULUĞU VE AMAÇLARI

Deniz Sönmez

1. GİRİŞ

Sağlık, uzun yıllar boyunca sağlık uzmanları tarafından hastalık ve ölümün yokluğu gibi negatif göstergelerle tanımlanmış ve bu göstergelerin yokluğu bir olumluluk olarak kabul edilmiştir (Hansluwka, 1985; Badura, Kickbusch, 1991). Bu anlayış, sağlık kavramını, istenmeyen unsurların bulunmaması olarak ifade etmiştir. Çünkü negatif göstergeler hem kesin olarak ölçülebilir hem de bu göstergelerin sonuçları tanımlanabilir niteliktedir. Yirminci yüzyılın ortalarına kadar, pozitif göstergelerin henüz tanımlanamamış olması da bu yaklaşımın devam etmesinde önemli bir etken olmuştur (Hamzaoğlu, 2010).

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), 1946 yılında New York'ta düzenlenen Uluslararası Sağlık Konferansında sağlık kavramını, "Sağlık; yalnızca hastalık ve sakatlıkların olmaması değil, fiziksel, zihinsel ve sosyal yönden tam iyilik hâlidir" olarak tanımlamış ve bu tanım DSÖ'nün 1948 tarihli Anayasası'nın ön sözünde yer almıştır. DSÖ'nün tanımı, sağlığı toplumsal yaşantıdan bağımsız, soyut bir içerikle ele almaktadır. Ancak bu tanımda sağlık kavramının yer ve zaman boyutuna göre değişiklik gösterebileceği belirtilmemiştir (Hamzaoğlu, 2010).

Yirminci yüzyılın ilk yarısına kadar sağlık, genellikle hastalık ve ölümün yokluğu ile tanımlanırken, bu dönemin sonlarına doğru pozitif göstergeler de sağlık tanımına dâhil edilmeye başlanmıştır. Yaşam süresinin uzaması, sosyal ve ekonomik olayların sağlığa etkisinin artması, pozitif göstergeleri içeren daha kapsamlı bir tanımı gerektirmiştir (Abelin, 1986). Bu dönemde sağlık, yalnızca sağlık profesyonellerinin tanımladığı bir olgu olmanın ötesine geçerek, diğer bilimsel alanlarda da incelenen ve tartışılan bir kavram hâline gelmiştir.

REFERANSLAR

Abelin, T. (1986). Positive indicators in health promotion and protection. World Health Stat Q., 39(4),353-64. English, French. PMID: 3564530.

Ağartan, T. (2011). Sağlıkta reform salgını. Avrupa'da ve Türkiye'de sağlık politikaları. İstanbul: İletişim Yayınları.

Akdağ, R. (2012). Türkiye Sağlıkta Dönüşüm Programı, Değerlendirme Raporu (2003-2011). Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı Yayınları

Akdur, R. (1999). Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılında Türkiye'de sağlık politikaları. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayını

Akdur, R. (2008). Cumhuriyetten Günümüze Türkiye'de Sağlık. 12.Ulusal Halk Sağlığı Kongresi (21-25 Ekim 2008). Ankara.

Alacadağlı, E. (2016). Sağlık Hizmetlerinde Yeniden Yapılanma ve Sağlık Hizmetlerinde Etkinlik. JOEEP Journal Of Emerging Economies And Policy, (1), 1-10

Altındağ, Ö. ve Yıldız, A. (2020). Türkiye'de Sağlık Politikalarının Dönüşümü. Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 10(1), 157-184.

Aydemir, İ. ve Işıkhan, V. (2013). Hasta Hakları Birim Sorumlularının Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri. Toplum ve Sosyal Hizmet. 24(1), 7-24.

Badura, B. & Kickbusch, I. (1991). Health promotion research: towards a new social epidemiology. World Health Organization. Regional Office for Europe. https://iris.who.int/handle/10665/260450

Başol, E. ve Işık, A. (2014). Türkiye'de Sağlık Politikalarında Güncel Gelişmeler: Sağlıkta Dönüşüm Programından Günümüze Bazı Değerlendirme ve Öneriler. International Anatolia Academic Online Journal Social Sciences Journal, 2(2), 1-26.

Bolsoy, N., ve Sevil, Ü. (2006). Sağlık-Hastalık ve Kültür Etkileşimi. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 9(3), 78–87.

Bostan, S. ve Çiftçi, F. (2016). Sağlıkta dönüşüm programı uygulamalarının hastane hizmetleri üzerindeki değişim etkisi: Sağlık çalışanlarının görüşleri. Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 7(2), 1-8.

Çilhoroz, Y. ve Arslan, İ. (2018). Sağlıkta Dönüşüm Programı Uygulamalarının Değerlendirilmesi: Akademisyenler Üzerinde Nitel Bir Araştırma. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10(28), 798–810. https://doi.org/10.20875/makusobed.440476

Eke, E. (2014). Neoliberal Devlet Döneminde Sağlıkta Dönüşüm Uygulamalarına Yönelik Sektördeki Paydaşların Algısı. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Isparta.

Erginöz, E. (2008). Halk Sağlığı ve Mental Hastalıklar. Türkiye'de Sık Karşılaşılan Psikiyatrik Hastalıklar Sempozyum Dizisi, No 62, 31-40. Erişim adresi: https://cerrahpasa.iuc.edu.tr/tr/duyuru/turkiyede-sik-karsilasilan-psikiyatrik-hastaliklar-sempozyumu-6B006C0076006D00650059004B006E0064006D0073003100

Erol, H. ve Özdemir, A. (2014). Türkiye'de Sağlık Reformları ve Sağlık Harcamalarının Değerlendirilmesi. Journal of Social Security (SGD), 4(1), 9–34.

Hamzaoğlu, O. (2010). Sağlık Nedir? Nasıl Tanımlanır?, Toplum ve Hakim, 25(6), 403-410.

Hansluwka, H. E. (1985). Measuring the health of populations, indicators and interpretations. Social Science & Medicine, 20(12), 1207–1224. https://doi.org/10.1016/0277-9536(85)90374-0

İleri, H., Seçer, B., ve Ertaş, H. (2016). Sağlık Politikası Kavramı ve Türkiye'de Sağlık Politikalarının İncelenmesi. Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi, (12), 176-186.

Kasapoğlu, A. (2016). Türkiye'de sağlık hizmetlerinin dönüşümü. Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 19(2), 131-174.

Lister, J. (2008). Sağlık politikası reformu: Yanlış yolda mı gidiyoruz? (Çev.: M. İnan, A. Kılıçaslan, N. Erten, D. İlhan ve H.C. Kurban). İstanbul: İnsev Yay.

Memişoğlu, D. (2016). Bir Kamu Politikası Analizi Örneği: Sağlıkta Dönüşüm Programı. Yasama Dergisi. (34), 62-93.

Metintaş, M.Y., Elçioğlu Ö. (2007). Cumhuriyetin İlk On Beş Yılında Sağlık Hizmetleri (1923-1938). Osmangazi Tıp Dergisi, 29(3),162-170.

Özgen, G. (2023). Sağlıkta Dönüşüm Programı Sonrası Türkiye'de Sağlık Hizmetleri Arzı ve Arzı Etkileyen Faktörlerin Analizi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. Çanakkale.

Sağlık Bakanlığı. (2003). Sağlıkta Dönüşüm. Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayınları

Sert, S. (2019). Türkiye'de Sağlık Sistemi ve Sağlıkta Dönüşüm Programı. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi). Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Tekirdağ.

Sulkü, S. N. (2011). Türkiye'de Sağlıkta Dönüşüm Programı Öncesi ve Sonrasında Sağlık Hizmetlerinin Sunumu, Finansmanı ve Sağlık Harcamaları. Ankara: Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayınları.

Tatar, M. (2011). Sağlık Hizmetlerinin Finansman Modelleri: Sosyal Sağlık Sigortasının Türkiye'de Gelişimi. Sosyal Güvenlik Dergisi. 1(1), 103-133.

Tengilimoğlu, D., Işık, O., ve Akbolat, M. (2012). Sağlık İşletmeleri Yönetimi. Ankara: Nobel.

Yıldırım, S. (1994). Sağlık Hizmetlerinde Harcama ve Maliyet Analizi. Devlet PlânlamaTeşkilâti, (2350), 1–132. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Saglik-Hizmetlerinde-Harcama-ve-Maliyet-Analizi-Savas-Yildirim.pdf

Yurdadoğ, D.V. (2007). Türkiye'de Sağlık Harcamalarının Finansmanı ve Analizi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 16(1), 591-610.

2. Bölüm

SAĞLIK HİZMETLERİNDE İNOVASYON TEORİLERİ

Kurtca Mehmet Uğurlu

1. GİRİŞ

Sağlık hizmetleri, bireylerin ve toplumların sağlığını korumayı, iyileştirmeyi ve geliştirmeyi hedefleyen geniş bir hizmet spektrumunu içermektedir. Bu hizmetlerin kalitesinin artırılması, maliyetlerin düşürülmesi ve erişilebilirliğin sağlanması noktasında yenilikçilik büyük bir önem taşımaktadır. Sağlık hizmetlerinde yenilikçilik, yeni teknolojilerin, yöntemlerin ve fikirlerin geliştirilmesi ve hayata geçirilmesi anlamına gelir. Kuruluşlar, sağlık harcamalarını kontrol altında tutmanın, yaşlanan nüfusun artan gereksinimlerine yanıt vermenin ve daha bilinçli ve talepkâr bir tüketici kitlesini tatmin etmenin yollarını ararken, yenilikçilik fırsatları önemli ölçüde artış göstermektedir.

İnovasyon (yenilikçilik), günümüz ekonomilerinin ve toplumlarının temel dinamiklerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Teknolojik gelişmeler, iş modellerindeki yenilikler ve hizmet sunumundaki dönüşümler, yenilikçiliğin ana unsurları arasında bulunmaktadır. Sağlık hizmetleri sektörü de bu dönüşümden etkilenmiş olup, yenilikçi yaklaşımlar aracılığıyla hastalara daha yüksek kalitede hizmet sunma amacı benimsenmiştir.

Sağlık hizmetlerinde inovasyon, maliyetleri kontrol altında tutarken sağlık hizmeti kalitesini dengeleme çabasında önemli bir itici güç olmaya devam etmektedir. İnovasyon, iş verimliliği ve rekabetçi ortamda varlığını sürdürmenin kritik bir unsuru olarak görülmektedir. Teknolojik yenilikler, ürün inovasyonu—dış pazar için yeni tür mal ve hizmetlerin sunulması—ve süreç inovasyonu—mal ve hizmetlerin iç üretim süreçlerinin iyileştirilmesi—için geniş fırsatlar sunmaktadır. Ürün inovasyonları, artan gelir elde etmenin en belirgin yolu olarak kabul edildiklerinden, herhangi bir kuruluşun sürdürülebilirliği için hayati önem taşımaktadır. Aynı şekilde, süreç

dır. Bu bağlamda, bilgi teknolojisinin sağlık sistemlerinin yenilenmesinde kritik bir rol oynadığı vurgulanmaktadır. Ancak, inovasyondaki artışa rağmen, sağlık hizmetlerinde inovasyonun sanatı ve bilimi üzerine yapılmış teorik araştırmaların sınırlı olduğu dikkat çekmektedir.

Bu nedenle, sağlık hizmetlerinde inovasyon süreçlerinin daha etkili bir şekilde gerçekleştirilmesi için inovasyon kavramı ve teorilerinin kapsamlı bir şekilde araştırılması ve daha fazla bilgi sağlanması gerekmektedir. İnovasyon teorileri doğrultusunda gerçekleştirilen yenilikçi girişimlerin başarılı olma olasılığı yüksek bir gerçektir.

REFERANSLAR

Berwick, D. M. (2003). "Disseminating Innovations İn Health Care." JAMA, 289(15), 1969-1975.

Biçkes, D. M. (2011). Örgütsel Öğrenme, İnovasyon Ve Firma Performansı Arasındaki İlişkiler: İnovasyonun Aracılık Etkisine Yönelik Büyük Ölçekli İşletmelerde Bir Araştırma. (Doktora Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Chesbrough, H. W. (2003). Open Innovation: The New Imperative For Creating And Profiting From Technology. Harvard Business School Press.

Chesbrough, H. (2006). Open İnnovation: Researching A New Paradigm. Oxford University Press Google Schola, 2, 15-25.

Christensen, C. M. (1997). The Innovator's Dilemma: When New Technologies Cause Great Firms To Fail. Harvard Business Review Press.

Danzon, P. H., ve Furukawa, M. F. (2011). Open Innovation İn Health Care: Perspectives On The Journey From Concept To Practice. Health Affairs, 30(1), 81-88.

Demirbaş, A. R., & İşlek, Ö. Ü. E. (2023). Sağlık Kurumlarında İnovasyon. Hastane Ve Sağlık Yönetimi: Güncel Konular-I, 46.

Doğanyiğit, P. B. (2022). Sağlık Hizmetlerinde Yenilik Yaklaşımı. Journal Of Health And Management (Sağlık Ve Yönetim Dergisi), 2(1), 43-54.

Drucker, P. (1985). Innovation And Entrepreneurship: Practices Andprinciples. New York: Harper&Row Publication.

Duma, U. (2002). Yenilik Yönetimi. Ankara: Nobel Yayın.

Greenhalgh, T., Robert, G., Macfarlane, F., Bate, P., & Kyriakidou, O. (2004). "Diffusion Of Innovations İn Service Organizations: Systematic Review And Recommendations." The Milbank Quarterly, 82(4), 581-629.

Grossman, J. H., ve Hwang, J. (2009). The İnnovator's Prescription: A Disruptive Solution For Health Care. Mcgraw-Hill.

Herzlinger, R. E. (2006). "Why Innovation İn Health Care Is So Hard." Harvard Business Review, 84(5), 58-66.

Hwang, J., & Christensen, C. M. (2008). Disruptive Innovation İn Health Care Delivery: A Framework For Business-Model Innovation. Health Affairs, 27(5), 1329-1335.

İraz, R. (2010). Giriçimcilik Ve Kobiler. Konya: Çizgi Kitabevi.

Jamrog, Jay.;Vickers, Mark.; Bear, Donna.; "Building And Sustaining A Culture That Supportsınnovation", Human Resources Planning, Cilt: 29, Sayı: 3, 2006.

Lam, A. (2004). Organizationalınnovation. London: Oxford University Pres.

OECD And Eurostat. (2005). Oslo Kılavuzu. Ankara: TÜBİTAK.

Omachonu, V. K., & Einspruch, N. G. (2010). "Innovation İn Healthcare Delivery Systems: A Conceptual Framework." The Innovation Journal: The Public Sector Innovation Journal, 15(1), 1-20.

Ökem, Z. (2011). Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde Sağlıkta İnovasyon. TÜSİAD.

Petchenko, M., Telnova, H., Yakushev, O., & Kuzminova, O. (2024). The Evolution Of The Theory Of Innovation Ecosystems İn The Context Of Strategisation. Economics Ecology Socium, 8(2), 85-97.

Reguia, C. (2014). Product Innovation And The Competitive Advantage. European Scientific Journal, 7(June), (Ss. 140-157).

Satava, R. M. (2014). Disruptive Innovation İn Healthcare: Business Models And New Technologies. Journal Of Healthcare Management, 59(6), 421-424.

Serbest, S. (2024). İnovasyon Ve Hastane Bilgi Sistemleri. Eurasian Journal Of Health Technology Assessment, 8(1), 38-64.

Terzi, M. (2019). Sağlık Hizmetlerinde İnovasyon: E-Sağlık Uygulamalarının Hastalar Tarafından Değerlendirilmesi (Master's Thesis, Izmir Katip Celebi University (Turkey)).

Topsakal, Y., & Yüzbaşıoğlu, N. (2017). Sosyal İnovasyon Kavramsal Model Önerisi. Uluslararası Yönetim İktisat Ve İşletme Dergisi, 13(3), 565-576.

Tuncel, C. O. (2011). İnovasyon Sistemleri Ve Ekonomik Gelişme: Bursa Bölgesi İmalat Sanayinde İnovasyon Süreçleri Üzerine Bir Alan Araştırması. (Doktora Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi.

Türk Dil Kurumu (2024). Https://Sozluk.Gov.Tr/ , Erişim Tarihi: 15.07.2024.

Ünlü, H., (2020). İnovasyonun Finansmanı, Muratoğlu, G., (Ed.) Ekonomik Ve Teknolojik Değişim Sürecinde İnovasyon, S. 107-132, Gazi Kitap Evi, Ankara.

Verganti, R. (2009). Design-Driven Innovation: Changing The Rules Of Competition By Radically Innovating What Things Mean. Harvard Business Press.

World Health Organization (WHO), (2024), Health Innovation Group, https://www.who.int/teams/digital-health-and-innovation/who-innovation-hub, 03.09.2024, 14:50.

3. Bölüm

TEKNOLOJİK İLERLEME VE SAĞLIK SEKTÖRÜNDE UYGULAMALARI

Okan Koç

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihini tarım devrimi, sanayi devrimi, bilgi devrimi ve günümüz bağlamında yapay zekâ devrimi olmak üzere birbirini derinden etkileyen ve şekillendiren, birbirinin devamı niteliğinde süreçlerden oluşmaktadır. Bu söz konusu süreçler sosyo- ekonomik dinamiklerden bağımsız düşünülmeyip, toplumun ivedilikle değişimini de beraberinde taşımıştır. Ekonomik düzlemdeki bu geçişlerin geleneksel toplumdan modern topluma geçiş, tarıma dayalı feodal toplumdan sanayiye bağlı topluma dönüşüm, cemaatten cemiyete, dini yapılardan laik yapılara, mekanik ilişkilerden organik ilişkilere geçiş olarak değerlendirmek mümkündür.

Kapitalizmin insanlığın bir parçası hâline dönüşmesiyle birlikte teknolojideki hızlı dönüşüm hayatın temel bileşenleri arasında kendisine daha sağlam bir yer edinmiştir. Bu durum sosyo-ekonomik yapının değişmesini doğal olarak toplumsal süreçlerin de yeniden kurgulanmasına sebebiyet vermiştir. Teknolojik ilerlemenin geleneksel toplumlara meydan okumaya başladığı dönem sanayi devrimi ile mümkün olmuştur. Sanayi devriminin dört ayrı süreç içerisinde toplumsal dinamiklere etkisi olduğunu söylemek mümkündür. 18. yüzyıl ile başlayıp 19. yüzyılının yarısına kadar devam süreçte basit el tezgâhları yerini daha komplike tezgâhlara ve buharlı makinelere bırakmış ve akabinde üretimde büyük bir sıçramaya olanak sağlanmıştır. Buharlı makineler döneminde en ağır işlerin üstesinden gelinmeye başlanmış, en uzak mesafelere ulaşım mümkün kılınmış ve toplumsal üretim katlanarak artmaya başlamıştır. Bir sonraki aşamada elektriğin devreye girmesi ile birlikte üretimde, teknoloji de ve uzak mesafelerin daha hızlı kat edilmesinde büyük aşamalar kaydedilmiştir (Frederich, 2016,

REFERANSLAR

Alami, H., Lehoux, P., Auclair, Y., de Guise, M., Gagnon, M.P., Shaw, J., Roy, D., Fleet, R., Ahmed, M.A.A. and Fortin, J.P. (2020), "Artificial intelligence and health technology assessment: anticipating a new level of complexity", Journal of Medical Internet Research, Vol. 22 No. 7, e17707.

Alami, H., Lehoux, P., Jean-Louis, D., Motulsky, A., Petitgand, C., Savoldelli, M., . . . Fortin, J. (2021). Organizational readiness for artificial intelligence in health care: Insights for decision-making and practice. [Artificial intelligence in health care] Journal of Health Organization and Management, 35(1), 106-114. doi:https://doi.org/10.1108/JHOM-03-2020-0074

Anadolu Ajansı (2017). Contact Center World Awards - Dünya Çağrı Merkezi Ödülleri. 12 Haziran 2024 tarihinde https://www.aa.com.tr/tr/sirkethaberleri/bilisim/assistt-emea-finallerinde-3-odulun-sahibi-oldu/638045 adresinden erişildi.

Ananthanarayan, S., & Siek, K. A. (2012, May). Persuasive wearable technology design for health and wellness. In 2012 6th International Conference on Pervasive Computing Technologies for Healthcare (PervasiveHealth) and Workshops (pp. 236-240). IEEE.

Angerer, A., Stahl, J., Krasniqi, E., & Banning, S. (2022). The management perspective in digital health literature: Systematic review. JMIR mHealth and uHealth, 10(11), e37624.

Aydın, E. (2018). "Türkiye"de Teknolojik İlerleme İle İstihdam Yapısındaki Değişme Projeksiyonu: Endüstri 4.0 Bağlamında Ampirik Analiz", Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt. 16, Sayı. 31, ss.461-47.

Birinci, Ş. (2015). Sağlığın nabzını tutacak yeni bir uygulama: e-Nabız. 12 Haziran 2024 tarihinde https://www.medipol.edu.tr/sites/default/files/document/SD_37_86-89. sayfalar_Suayip_Birinci.pdf adresinden erişim sağlandı.

Bower, M., & Sturman, D. (2015). What are the educational affordances of wearable technologies?. Computers & Education, 88, 343-353.

Brommeyer, M., Liang, Z., Whittaker, M., & Mackay, M. (2023). Developing Health Management Competency for Digital Health Transformation: Protocol for a Qualitative Study. JMIR Research Protocols, 12(1), e51884.

Brommeyer, M., Whittaker, M., Mackay, M., Ng, F., & Liang, Z. (2023). Building health service management workforce capacity in the era of health informatics and digital health–A scoping review. International Journal of Medical Informatics, 169, 104909.

Chen, J., Li, Y., Guo, L., Zhou, X., Zhu, Y., He, Q., ... & Feng, Q. (2024). Machine learning techniques for CT imaging diagnosis of novel coronavirus pneumonia: a review. Neural Computing and Applications, 36(1), 181-199.

Chu, H. C., Liu, Y. M., & Kuo, F. R. (2018). A mobile sleep-management learning system for improving students' sleeping habits by integrating a self-regulated learning strategy: randomized controlled trial. JMIR mHealth and uHealth, 6(10), e11557.

Czaja, S.J. and Lee, C.C. (2007), "The impact of aging on access to technology", Universal Access in the Information Society, Vol. 5 No. 4, p. 341.

Duck, H. (2024). Advancements in health science innovations challenges and future directions. Health Science Journal, 18(1), 1-2. doi:https://doi.org/10.36648/1791-809X.18.1.1102Dunbar, R. (1997). Tımar, Dedikodu ve Dilin Evrimi. ABD, Londra: Harvard University Press.

Emanuel, E.J. and Wachter, R.M. (2019), "Artificial intelligence in health care: will the value match the hype?", Journal of the American Medical Association, Vol. 321 No. 23, pp. 2281-2282.

E-Nabız. (2024). E-Nabız Hakkında. 12 Haziran 2024 tarihinde https://enabiz.gov.tr/Yardim/Index adresinden erişildi.

Eysenbach, G. (2001). What is e-health?. Journal of medical Internet research, 3(2), e833.

Ferguson, A. (2023/11/14/, 2023 Kasım 14). Giyilebilir teknolojinin 5 faydası: Yakılan kalorileri ve diğer ölçümleri takip edin. Visalia Times - Delta / Tulare Advance - Kayıt Ol https://www.proquest.com/newspapers/5-benefits-wearable-technology/docview/2889512992/se-2'dan alındı

Food and Drug Administration (2018), FDA Permits Marketing of Artificial Intelligence-Based Device to Detect Certain Diabetes-Related Eye Problems. 12 Haziran 2024 tarihinde https://www.fda.gov/news-events/press-announcements/fda-permits-marketing-artificial-intelligence-based-device-detect-certain-diabetes-related-eye adresinden erişildi.

Free, C., Phillips, G., Galli, L., Watson, L., Felix, L., Edwards, P., ... & Haines, A. (2013). The effectiveness of mobile-health technology-based health behaviour change or disease management interventions for health care consumers: a systematic review. PLoS medicine, 10(1), e1001362.

Gao, S., Zhang, X. and Peng, S. (2016), "Understanding the adoption of smart wearable devices to assist healthcare in China", Social Media: The Good, the Bad, and the Ugly, Cham, pp. 280-291.

Gilliland, J., Sadler, R., Clark, A., O'Connor, C., Milczarek, M., & Doherty, S. (2015). Using a smartphone application to promote healthy dietary behaviours and local food consumption. BioMed research international, 2015(1), 841368..

Goodman, K. W. (2015). Ethics, medicine, and information technology: Intelligent machines and the transformation of health care. Cambridge University Press.

Goodman, K. W. (2020). Ethics in health informatics. Yearbook of medical informatics, 29(01), 026-031.

Hofmann, B. M. (2020). Why ethics should be part of health technology assessment. In The ethical challenges of emerging medical technologies (pp. 33-39). Routledge.

Hoque, R. and Sorwar, G. (2017), "Understanding factors influencing the adoption of mHealth by the elderly: an extension of the UTAUT model", International Journal of Medical Informatics, Vol. 101, pp. 75-84.

Ilias A., Kanavos, A. & Adamopoulos, M., 2020. "A Medical Decision Support System for the Differential Diagnosis Based on Medical Information Text Mining," Biomedical Journal of Scientific & Technical Research, Biomedical Research Network+, vol. 30(5), 23773-23778 (2020). DOI: 10.26717/BJSTR.2020.30.005020

Istepanian, R. S., Jovanov, E., & Zhang, Y. T. (2004). Guest editorial introduction to the special section on m-health: Beyond seamless mobility and global wireless health-care connectivity. IEEE Transactions on information technology in biomedicine, 8(4), 405-414. Hofmann, B. M. (2020). Why ethics should be part of health technology assessment. In The ethical challenges of emerging medical technologies (pp. 33-39). Routledge.

Jha, S. and Topol, E.J. (2016), "Adapting to artificial intelligence: radiologists and pathologists as information specialists", Journal of the American Medical Association, Vol. 316 No. 22, pp. 2353-2354.

Kagermann, H.; Wahlster, W. ve Helbig, J. (2013). "Recommendations for Implementing the Strategic Initiative Industrie 4.0," Final report of the Industrie 4.0 Working Group, Ed:Ariane Hellinger & Veronika Stumpf, Acatech-National Academy of Science and Engineering, April, ss.13-78.

Keane, P.A. and Topol, E.J. (2018), "With an eye to AI and autonomous diagnosis", NPJ Digital Medicine, Vol. 1, p. 40.

Kekade, S., Hseieh, C. H., Islam, M. M., Atique, S., Khalfan, A. M., Li, Y. C., & Abdul, S. S. (2018). The usefulness and actual use of wearable devices among the elderly population. Computer methods and programs in biomedicine, 153, 137-159.

Kılıç, T. (2017). e-Sağlık, iyi uygulama örneği; Hollanda. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 6(3), 203-217.

Laato, S., Hyrynsalmi, S., Rauti, S. and Sutinen, E. (2020), "The effects playing pokemon go has on physical activity-a systematic literature review", 53rd Hawaii International Conference on System Sciences, Grand Wailea, Hawaii.

Lee, A., (2019), Why NLP is important and it'll be the future — our future, towards data science. 12 Haziran 2024 tarihinde https://towardsdatascience.com/why-nlp-is-important-and-itll-be-the-future-our-future-59d7b1600dda adresindne erişildi.

Lee, P., Abernethy, A., Shaywitz, D., Gundlapalli, A. V., Weinstein, J., Doraiswamy, P. M., ... & Madhavan, S. (2022). Digital health COVID-19 impact assessment: lessons learned and compelling needs. NAM perspectives, 2022.

Lee, S.Y. and Lee, K. (2018), "Factors that influence an individual's intention to adopt a wearable healthcare device: the case of a wearable fitness tracker", Technological Forecasting and Social Change, Vol. 129, pp. 154-163.

Malin, B., & Goodman, K. (2018). Between access and privacy: challenges in sharing health data. Yearbook of medical informatics, 27(01), 055-059.

Martínez-Pérez, B., De La Torre-Díez, I., & López-Coronado, M. (2013). Mobile health applications for the most prevalent conditions by the World Health Organization: review and analysis. Journal of medical Internet research, 15(6), e120.

Matthew-Maich, N., Harris, L., Ploeg, J., Markle-Reid, M., Valaitis, R., Ibrahim, S., ... & Isaacs, S. (2016). Designing, implementing, and evaluating mobile health technologies for managing chronic conditions in older adults: a scoping review. JMIR mHealth and uHealth, 4(2), e5127.

McKinsey (2023). APPlied Healthcare – digitale Gesundheits Ökosysteme der Zukunft.

MHRS. (2024). Merkezi Hekim Randevu Sistemi. 12 Haziran 2024 tarihinde https://www.mhrs.gov.tr/hakkimizda.html adresinden erişildi.

Mohr, D. C., Zhang, M., & Schueller, S. M. (2017). Personal sensing: understanding mental health using ubiquitous sensors and machine learning. Annual review of clinical psychology, 13, 23-47.

Nsoesie, E.O. (2018), "Evaluating artificial intelligence applications in clinical settings", JAMA Network Open, Vo.l. 1 No. 5, p. e182658.

Öztürk, M., Metin, M., Altay, V., Bhat, R.A., Ejaz, M., et al. (2022) Arsenic and human health: Genotoxicity, epigenomic effects, and cancer signaling. Biol Trace Elem Res 200: 988–1001.

Papa, A., Mital, M., Pisano, P. and Del Giudice, M. (2020), "E-health and wellbeing monitoring using smart healthcare devices: an empirical investigation", Technological Forecasting and Social Change, Vol. 153, p. 119226.

Peek, N., Sujan, M., & Scott, P. (2020). Digital health and care in pandemic times: impact of COVID-19. BMJ Health & Care Informatics, 27(1).

Pratondo, A., Chui, C. K., & Ong, S. H. (2017). Integrating machine learning with region-based active contour models in medical image segmentation. Journal of Visual Communication and Image Representation, 43, 1-9.

Reichard, JF. And Puga, A. (2010) Effects of arsenic exposure on DNA methylation and epigenetic gene regulation. Epigenomics 2: 87–104.

Rifkin, J., (2013). The Third Industrial Revolution: How Lateral Power Is Transforming Energy, The Economy and The World, January 8, St Martin's Press, New York, NY. Davis, K. (1969). Alt ve Orta Yöneticiler Arasında Asma İletişim. Kişisel Günlük .,

Roman, D.H., Conlee, K.D., Abbott, I., Jones, R., Noble, A., Rich, N., Ro, I., Kaufman, J., Weikert, R. and Costa, D. (2015), "The digital revolution comes to US healthcare", Internet of Things, Vol. 5, pp. 1-54.

Ruotsalainen, P., & Blobel, B. (2017, January). Trust-Essential Requirement and Basis for pHealth Services. In pHealth (pp. 25-33).

Saintilnord, WN. & Fondufe-Mittendorf Y (2021) Arsenic-induced epigenetic changes in cancer development. Semin Cancer Biol 76: 195–205.

Santosh, K. C., & Antani, S. (2017). Automated chest X-ray screening: Can lung region symmetry help detect pulmonary abnormalities?. IEEE transactions on medical imaging, 37(5), 1168-1177.

Shaukat, F., Raja, G., Gooya, A., & Frangi, A. F. (2017). Fully automatic detection of lung nodules in CT images using a hybrid feature set. Medical physics, 44(7), 3615-3629.

Silva, B. M. C., Rodrigues, J. J. P. C., Canelo, F., Lopes M. C., Lloret, J. (2014). "Towards a cooperative security system for mobile-health applications", Electronic Commerce Research, 629–654. https://doi.org/10.1007/s10660-018-9296-9

Souza, J. C., Diniz, J. O. B., Ferreira, J. L., Da Silva, G. L. F., Silva, A. C., & de Paiva, A. C. (2019). An automatic method for lung segmentation and reconstruction in chest X-ray using deep neural networks. Computer methods and programs in biomedicine, 177, 285-296.

Srizongkhram, S., Shirahada, K. and Chiadamrong, N. (2018), "Critical factors for adoption of wearable technology for the elderly: case study of Thailand", 2018 Portland International Conference on Management of Engineering and Technology, pp. 1-9

Statista, (2024a). Number of mHealth apps available in the Apple App Store from 1st quarter 2015 to 3rd quarter 2022 12 Haziran 2024 tarihinde https://www.statista.com/statistics/779919/health-apps-available-google-play-worldwide/ adresinden erişildi.

Statista, (2024b). Google Play: number of available medical apps as of Q3 2022. 12 Haziran 2024 tarihinde https://www.statista.com/statistics/779910/health-apps-available-ios-worldwide/ adresinden erişildi.

Statista, (2024c). Proportion of mHealth apps incorporating advanced and standard AI worldwide as of 2020. 12 Haziran 2024 tarihinde https://www.statista.com/statistics/1180814/mhealth-apps-share-incorporating-ai/ adresinden erişildi.

Statista, (2024d). Total mobile health apps market forecast in the United States from 2015 to 2025. 12 Haziran 2024 tarihinde https://www.statista.com/statistics/889623/mhealth-apps-market-size-forecast-in-the-us/ adresinden erişildi.

Sturgiss, E., Desborough, J., Dykgraaf, S. H., Matenge, S., Dut, G., Davis, S., ... & Kidd, M. (2022). Digital health to support primary care provision during a global pandemic. Australian Health Review, 46(3), 269-272.

Sust, P. P., Solans, O., Fajardo, J. C., Peralta, M. M., Rodenas, P., Gabaldà, J., ... & Piera-Jimenez, J. (2020). Turning the crisis into an opportunity: digital health strategies deployed during the COVID-19 outbreak. JMIR public health and surveillance, 6(2), e19106.

Talukder, M. S., Sorwar, G., Bao, Y., Ahmed, J. U., & Palash, M. A. S. (2020). Predicting antecedents of wearable healthcare technology acceptance by elderly: A combined SEM-Neural Network approach. Technological Forecasting and Social Change, 150, 119793.

The Balochistan Times. Health minister advocates technological advancements in medicine. (2023/12/22/, 2023 Dec 22). The Balochistan Times Retrieved from https://www.proquest.com/newspapers/health-minister-advocates-technological/docview/2904541984/se-2 Dingfelder, SF (2006, Nisan). Bunu Grapevine aracılığıyla öğrendim. 02 19, 2018, APA Monitor on Psychology'den erişildi: http://www.apa.org/monitor/apr06/grapevine.aspx

Topol, E.J. (2019), "High-performance medicine: the convergence of human and artificial intelligence", Nature Medicine, Vol. 25 No. 1, pp. 44-56.

Toygar, Ş. A. (2018). E-sağlık uygulamaları. Yasama Dergisi, (37), 101-123.

Uğur, S. (2013). Wearing embodied emotions: A practice based design research on wearable technology. Milan, Italy: Springer.

United Nations. (2019). World Population Ageing 2019. 12 Haziran 2024 tarihinde https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WorldPopulationAgeing2019-Highlights.pdf adresinden erişildi.

van Lier, H. G., Oberhagemann, M., Stroes, J. D., Enewoldsen, N. M., Pieterse, M. E., Schraagen, J. M. C., ... & Noordzij, M. L. (2017). Design decisions for a real time, alcohol craving study using physio-and psychological measures. In Persuasive Technology: Development and Implementation of Personalized Technologies to Change Attitudes and Behaviors: 12th International Conference, PERSUASIVE 2017, Amsterdam, The Netherlands, April 4–6, 2017, Proceedings 12 (pp. 3-15). Springer International Publishing.

Wan Ahmad, W. S. H. M., W Zaki, W. M. D., & Ahmad Fauzi, M. F. (2015). Lung segmentation on standard and mobile chest radiographs using oriented Gaussian derivatives filter. Biomedical engineering online, 14, 1-26.

Wang, J., Sun D, Huang L, Wang S, Jin Y (2021) Targeting reactive oxygen species capacity of tumor cells with repurposed drug as an anticancer therapy. Oxid Med Cell Longev 2021: 8532940.

Wei, N. J., Dougherty, B., Myers, A., & Badawy, S. M. (2018). Using Google Glass in surgical settings: systematic review. JMIR mHealth and uHealth, 6(3), e9409.

WHO (2024a).Sağlık için yapay zekâdan yararlanma (who.int). 6 Haziran 2024 tarihinde https://www.who.int/teams/digital-health-and-innovation/harnessing-artificial-intelligence-for-health adresinden erişildi.

WHO (2024b). Ethics and governance of artificial intelligence for health. 6 Haziran 2024 tarihinde Ethics and governance of artificial intelligence for health. Guidance on large multi-modal models (who.int) adresinden erişildi.

Willett, W.C., Koplan, J.P., Nugent, R., Dusenbury, C., Puska, P. and Gaziano, T.A. (2006), Prevention of Chronic Disease by Means of Diet and Lifestyle Changes, Disease Control Priorities In Developing Countries, 2nd ed., The World Bank, Washington DC.

Williams, G. A., Fahy, N., Aissat, D., Lenormand, M. C., Stüwe, L., Zablit-Schmidt, I., ... & Muscat, N. A. (2022). COVID-19 and the use of digital health tools: opportunity amid crisis that could transform health care delivery. Eurohealth, 28(1), 29-34.

Xie, Z., Nacioglu, A., & Or, C. (2018). Prevalence, demographic correlates, and perceived impacts of mobile health app use amongst Chinese adults: cross-sectional survey study. JMIR mHealth and uHealth, 6(4), e9002.

Xu, W., He, G., Pan, C., Shen, D., Zhang, N., Jiang, P., ... & Chen, J. (2022). A forced cough sound based pulmonary function assessment method by using machine learning. Frontiers in Public Health, 10, 1015876.

Zenooz, A. M., & Fox, J. (2019). How New Healthcare Platforms Will Improve Patient Care. Harvard Business Review, 10(1), 1¬8.

4. Bölüm

İNOVASYON VE SAĞLIK POLİTİKALARI

Mehmet Tankül

1. GİRİŞ

İnovasyon, son zamanlarda Türkçede yaygınlaşan yabancı kökenli kelimelerden biridir. 1990'lı yıllarda dilimize giren bu terim, sağlıktan sanayiye, bilişimden iktisada kadar pek çok alanda kullanılmaktadır. Günlük dilde sıkça karşımıza çıkan inovasyonun tam bir Türkçe karşılığının olmadığı iddia edilse de Türkçenin esnek yapısı, bu tür yeni kavramları karşılayabilme kapasitesine sahiptir (Haluk, 2007: 483-486).

İnovasyon terimi, Türkçeye İngilizce'den geçmiş olup, Latince "innovatio" kelimesinden türemiştir. Bu kelime, 'yenilemek' veya 'değiştirmek' anlamına gelen "innovare" fiilinden gelir (Chantrell 2002: 274). "Novare" kelimesi ise "yeni" anlamına gelen "novus" (> new) kökünden türetilmiştir (Chantrell, 2002). Fransızcada "innovation" olarak kullanılan bu terim, İngilizcede ilk defa 1588 yılından önce ortaya çıkmıştır ("Innovation," n.d.).

Türkçeye "yenilik" olarak çevrilen inovasyon, Türk Dil Kurumu tarafından "yenileşim" olarak da tanımlanmaktadır (Demir & Geyik, 2014: 171-190). Henüz Türkçe sözlüklerde yer almayan fakat Sn. Halil KULLUK beyefendinin ifadesiyle inovasyon kelimesi yenişim kelimesiyle de ifade edilebilir. Yenişim; hem değişimi hem de yeniliği ifade etmek isteyen bir terim olarak düşünebiliriz. İlerleyen yıllarda inovasyon yerine yenişim teriminin kullanılmaya başlanması olasıdır.

İnovasyon kavramını ele alan ilk iktisatçılar arasında Adam Smith, David Ricardo ve Karl Marx sayılabilir. Bu düşünürler, eserlerinde inovasyon kavramına değinmişler ancak inovasyonun iktisadi büyümenin anahtar unsuru olduğuna dair bir sav öne sürmemişlerdir. Daha sonraki dönemde, Karl Marx'ın fikirlerinden derinlemesine etkilenen Schumpeter, inovasyon üzerine kapsamlı çalışmalar yapmıştır (Yıldırım & Kantarcı, 2018: 661-670).

Sonuç olarak, inovasyonun sağlık politikalarındaki rolü, sağlık hizmetlerinin kalitesini artırmada, maliyetleri düşürmede ve toplumun geneline yaygınlaştırmada kritik bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye, inovatif sağlık politikalarıyla küresel ölçekte rekabet edebilirliğini artırma potansiyeline sahip olup, halk sağlığına olan katkılarını sürdürebilecektir.

REFERANSLAR

Arslan Olcay, C. (2024). Avrupa Birliği ve Dijital Dönüşüm. AABC E-Bülten. Sayı 1

Chantrell, G. (2002). The Oxford Dictionary of Word Histories. Oxford University Press.

Demir, M., & Geyik, O. (2014). Türkiye'de AR-GE & İnovasyon Harcamalarının Gelişim Süreci ve Ekonomik Etkileri. *Journal of Life Economics, 2,* 171-190.

Duran, C., & Saraçoğlu, M. (2009). Yeniliğin yaratıcılıkla olan ilişkisi ve yeniliği geliştirme süreci. *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi, 16*(1), 59-65.

Godin, B. (2014). Innovation contested: The idea of innovation over the centuries. Routledge.

Haluk, Ş. (2007, Haziran). Innovation, İnovasyon: Yenileşim. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, 93*(666), 483-486.

Innovation. (n.d.). Webster's Online Dictionary. Erişim adresi: https://www.webster-dictionary.org/definition/Innovation Erişim Tarihi: 24.10.2024

Navarro, V. (2007). Neoliberalism, globalization and inequalities: Consequences for health and quality of life. Baywood Publishing.

Resmî Gazete. (2022). Uzaktan sağlık hizmetleri uygulamalarıyla ilgili düzenlemeler. Resmî Gazete (Sayı: 31746). Erişim adresi: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/02/20220210-2.htm

Schumpeter, J. A. (1939). Business cycles: A theoretical, historical, and statistical analysis of the capitalist process. McGraw-Hill.

Schumpeter, J. A. (2003). Capitalism, socialism, and democracy. Taylor & Francis.

Siemens Healthineers. (2020). How Finland is leading the digital healthcare revolution. Erişim adresi: How Finland is leading the digital healthcare revolution - Siemens Healthineers Brasil Erişim Tarihi: 24.10.2024

Sitra. (2020). The Finnish health sector growth and competitiveness vision 2030. Erişim adresi: https://www.sitra.fi/en/publications/the-finnish-health-sector-growth-and-competitiveness-vision-2030/#health-sector-growth-and-competitiveness-vision-for-2030 Erişim Tarihi: 24.10.2024

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2003). Sağlıkta Dönüşüm Programı. Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayınları.

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2018-1). 2023 Sağlık Vizyonu. Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayınları.

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2018-2). 2018 yılı kriterlerine göre HIMSS EMRAM Seviye 7 validasyonu yol haritası [PDF]. Erişim adresi: https://dijitalhastane.saglik.gov.tr/TR-56708/2018-yili-kriterlerine-gore-himss-emram-seviye-7-validasyonu-yol-haritasi.html Erişim Tarihi: 24.10.2024

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2021). Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2021 [Health Statistics Yearbook 2021]. Erişim adresi: https://www.saglik.gov.tr/TR,95111/tc-saglik-bakanligi-saglik-istatistikleri-yilligi-2021-the-ministry-of-health-of-turkiye-health-statistics-yearbook-2021-yayimlanmistir.html Erişim Tarihi: 24.10.2024

World Economic Forum. (2020). Four ways policy-makers can advance precision medicine. Erişim adresi: https://www.weforum.org/agenda/2022/03/four-ways-policy-makers-advance-precision-medicine/ Erişim Tarihi : 24.10.2024

Yıldırım, D. Ç., & Kantarcı, T. (2018). Araştırma Geliştirme Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi Üzerine Bir Panel Veri Analizi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6*(5), 661-670.

5. Bölüm

HASTANE YÖNETİMİ VE OPERASYONEL İNOVASYON

Arzu Kurşun

1. GİRİŞ

Tüm insanlara sağlık hizmeti sunmak politika yapıcıların ve her ülkenin sağlık sistemi politikasının merkezinde yer almaktadır. Hastaneler ise sağlık hizmetlerinin sunumunda en karmaşık ve önemli kurumlardan biridir (Safarani vd., 2018). Hastaneler sağlık hizmetlerinin sunumunda kilit kurumlardır. Dünya Sağlık Örgütü, sağlık sistemi hedeflerine ulaşmada hastanelerin önemli bir rol oynadığını ifade etmiştir (Ravaghi vd., 2020).

Modern sağlık sistemlerinde hastanelerin, sağlık sistemi reformları, yeni hesap verebilirlik düzenlemeleri ve artan dış kontrol, doğrulama ve denetim sistemleri de dâhil olmak üzere değişen dış koşullara uyum sağlaması giderek zorlaşmıştır (Ravaghi vd., 2020). Oldukça rekabetçi olan sektör, hızla değişen ve karmaşık ortamla uyumlu, yüksek kaliteli ürün ve hizmetler sunmak için hastanelere dinamik yetenekler geliştirme konusunda baskı yapmaktadır (Ziat vd., 2024). Diğer hizmet kuruluşları gibi hastaneler de sürekli olarak hizmet yenilikleri geliştirip artan rekabete ve istikrarsız ekonomik ortama yanıt vermek zorunda kalmıştır (Labitzke vd., 2014).

Bu gelişmeler, müşterilerin giderek daha fazla bilgilendirilmesine yol açmıştır. Ayrıca değerin şirket ve müşteri tarafından birlikte yaratıldığı ve müşteriyle paylaşıldığı yeni bir inovasyon biçimini mümkün kılmıştır. Bununla bağlantılı olarak, ürün veya hizmet merkezli değer görüşünden, şirketler ve müşteriler arasında yüksek kaliteli etkileşimleri içeren deneyim merkezli bir bakış açısına doğru bir geçiş söz konusu olmuştur (Reay & Seddighi, 2012).

Ayrıca Bitner ve Brown (2008), inovasyonun gelişmiş ekonomilerin rekabet gücüne önemli ölçüde katkıda bulunduğunu ortaya koymaktadır. Hizmet yoğun inovasyon süreçleri, ürün inovasyon süreçlerinden farklılık

REFERANSLAR

Agency for Healthcare Research and Quality (AHRQ). (2017). What is patient experience? Retrieved from https://www.ahrq.gov/cahps/about-cahps/patient-experience/index.html. ET: 05.07.2024.

Akalgan Aklar, D. (2023). Serbest Eczanelerde Hasta Deneyimi Araştırması: İstanbul İli Örneği. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Eczacılık İşletmeciliği Anabilim Dalı, Ankara.

Akalın, B. ve Veranyurt, Ü. (2022). Sağlık 4.0 ve Sağlıkta Yapay Zekâ. Sağlık Profesyonelleri Araştırma Dergisi, 4(1), s. 57-64.

Akbaş, E. (2014). Sağlık Hizmetlerinde Hasta Memnuniyeti ve Hasta Memnuniyetini Etkileyen Faktörler (Manisa Merkezefendi Devlet Hastanesi Örneği). Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetimi Anabilim Dalı, İstanbul.

Akter, S, D'Ambra, J. ve Ray, P. (2013). Development and Validation of an İnstrument to Measure User Perceived Service Quality of MHealth. Information and Management, 50(4), s. 181–195.

Arslan Kurtulmuş, S. (2019). Hasta Deneyimi, Tatmini, Sadakati, Hizmet Kalitesi ve Sağlık Hizmetini Tekrar Kullanma Niyeti Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı, İstanbul.

Aydın, AF. (2023). Hasta Memnuniyeti ve Etkileyen Faktörler. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı, İstanbul.

Aygar, H. ve Önsüz MF (2017). Sağlık Hizmetlerinde Kalite Yönetimi. Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Halk Sağlığı Dergisi, 2(1),26-32.

Beattie, M, Murphy, DJ, Atherton, I. ve Lauder, W. (2015). Instruments to measure patient experience of healthcare quality in hospitals: a systematic review. Systematic reviews, (4), s. 1-21.

Bilgin, Y. ve Turkay Aba, A. (2023). Sağlık Kuruluşlarında Etkileşim Kalitesinin Hasta Memnuniyetine ve Sadakatine Etkisi. Beykoz Akademi Dergisi, 11(2), s. 205-227.

Browne, K, Roseman, D, Shaller, D. ve Edgman-Levitan, S. (2010). Measuring patient experience as a strategy for improving primary care. Health affairs, 29(5), s. 921-925.

Chatterjee, P, Joynt, KE, Orav, EJ. ve Jha, AK. (2012). Patient Experience In Safety-Net Hospitals: Implications For Improving Care And Value-Based Purchasing. Archives Of Internal Medicine, 172(16), s. 1204-1210.

Coulter, A., Fitzpatrick, R. ve Cornwell, J. (2009). *Measures of patients' experience in hospital: purpose, methods and uses* London: King's Fund. s. 1-32. ISBN: 978-1-85717-585-1.

Çetin, K. (2019). Sağlık İşletmelerinde Hasta Deneyimi: Akredite Özel Bir Üniversite Hastanesinde Uygulama. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Medipol Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı, İstanbul.

Derin, N. ve Demirel, ET (2013). Sağlık Hizmetlerinde Kalitenin Göstergesi Olan Hasta Memnuniyetine Yönelik Ölçek Geliştirme Çalışması. The Journal of Academic Social Science Studies, 6(2).

Doyle, C., Lennox, L. ve Bell, D. (2013). A systematic review of evidence on the links between patient experience and clinical safety and effectiveness. *BMJ open*, *3*(1), e001570 s. 1-18.

Erdoğan, E. (2021). Sağlıkta Dijitalleşme. International Journal of Health Sociology (IJHESO), 1(1), s. 63-82.

Güven, E. (2021). Sağlık Yönetiminde Hasta Memnuniyeti: Bir Devlet Hastanesi Örneği. OPUS International Journal of Society Researches, 17(37), s. 4873-4893.

Karaca, Ş. (2014). Sağlık hizmetlerinde kalite yönetimi ve hasta beklentileri konusunda bir uygulama (Aydın Devlet Hastanesi üzerine bir çalışma). Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Kumah, E. (2017). "Patient Experience and Satisfaction With a Healthcare System: Connecting the Dots". International Journal of Healthcare Management, 12(3), s. 173-179.

Luxford, K. (2012). What does the patient know about quality?. International Journal for Quality in Health Care, 24(5), s. 439- 440.

Orhan, S, Gümüş, M, Kızılkaya, E. ve Ceylan, A. (2021). Sağlık Hizmetlerinde Hasta Memnuniyeti: Eleştirel Bir İnceleme. Gevher Nesibe Tıp ve Sağlık Bilimleri Dergisi, 6 (12), s. 81-97.

Ökem, ZG. (2011). Türkiye' nin Avrupa Birliği' ne Üyelik Sürecinde Sağlıkta İnovasyon, TÜSİAD.

Özçelik, AB. (2019). Analyzing Customer Engagement Through Customer Experience In Health Care Industry. Ph.D. Thesıs. Istanbul Technıcal Unıversıty, Graduate School Of Arts And Socıal Scıences, Department of Management, İstanbul.

Parlak, S. (2024). Bütünleşik Pazarlama İletişiminin Hizmet Sonrası Davranışlara Etkisinde Algılanan Değer ve Hasta Memnuniyetinin Aracı Rolü. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi, İşletme Enstitüsü, Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı, Sakarya.

Rende, Y. ve Akbulut Dursun, ÖA. (2022). Sağlık Kurumlarında Hizmet Kalitesinin Hasta Memnuniyeti, Tekrar Tercih Etme ve Tavsiye Etme Niyetine Etkisi: Sivas İli Örneği. Socıal Mentalıty And Researcher Thınkers Journal (Smart Journal), *8*(64), s. 1809-1818.

Rende, Y. (2023). Sağlık Kurumlarında Algılanan Hizmet Kalitesinin Hasta Memnuniyetine, Tekrar Satın Alma ve Tavsiye Etme Niyetine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sağlık Kuruluşları Yöneticiliği Anabilim Dalı, Sivas.

Sarp, N. (2018) Sağlık Kuruluşlarında Kalite Yönetimi. Şeker, M. ve Bulduklu, Y. (Ed.). Sağlık Kuruluşlarında Kalite Yönetimi I. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 2346, E-Isbn 978-975-06-2801-6.

Şahin, A. ve Şen, S. (2017). Hizmet Kalitesinin Müşteri Memnuniyeti Üzerine Etkisi. Journal of International Social Research, 10(52).

Taşlıyan, M. ve Gök, S. (2012). Kamu ve Özel Hastanelerde Hasta Memnuniyeti: Kahramanmaraş'ta Bir Alan Çalışması. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(1), s. 69-94.

Tekin, A. (2010). Sağlık Hizmetlerinde Kalite ve Hasta Memnuniyetinin Yeri ve Önemi Üzerine Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Konya.

Uslu, YD. (2021). Teletıpta Hasta Deneyimleri. SD Dergisi, (59), s. 38-39.

Uysal, B. ve Semiz, T. (2022). Sağlık Hizmetlerinde Dijitalleşme ve Geleceği. Ankara: İksad Yayınevi,

Yazar Önal, H. (2011). Sağlık Sektöründe İnovasyon Yaklaşımı: İzmir'de Hizmet Veren Kamu-Özel Hastanelerin Değerlendirilmesi Üzerine Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi. Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Kütahya.

Yılmaz M. (2001). Sağlık Bakım Kalitesinin Bir Ölçütü: Hasta Memnuniyeti, C. Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 5(2), s. 69-77.

Yönden, H. (2024). Sağlık Hizmetlerinde Dijital Teknolojilerin Yeri ve Önemi. Söyler, S. ve Çavmak, D. (Ed.) Modern Sağlık Yönetiminde Temel Konular. İstanbul: Eğitim Yayınevi.

Zaim, H. ve Tarım, M. (2011). Hasta Memnuniyeti: Kamu Hastaneleri Üzerine Bir Alan Araştırması. In Journal of Social Policy Conferences (59), s. 1-24.

Zencir, M. (2022). Sağlıkta Dijital Dönüşüm. Praksis, (59), s. 83-109.

7. Bölüm

SAĞLIK PERSONELİ EĞİTİMİ VE GELİŞİMİ

Hamdi Öztürk

1. GİRİŞ

Sağlık kurumları her eğitim seviyesinde çalışanı bulunan emek yoğun işletmelerdir. Alanında uzmanlık gerektiren meslekler (hekim, hemşire, ebe, teknisyen, tekniker vb.) bulunduğu gibi uzmanlık gerektirmeyen meslekler (temizlik personeli, güvenlik, yemekhane personeli vb.) de bulunmaktadır. Bu nedenle sağlık kurumları kendi bünyesindeki personelin hizmet sunumunun etkili ve verimli olabilmesi için çağın gerektirdiği değişimleri de dikkate alarak eğitim faaliyetleri yürütmektedir.

Rekabetin fazla olduğu günümüz iş hayatında mesleklerde teknolojik gelişmeler, mesleki bakış açıları, yaşam koşulları, tercihler, beklentiler ve ihtiyaçlar oldukça hızlı değişim göstermektedir. İşletmeler her ne kadar yüksek teknolojiye sahip makine ve teçhizatlara sahip olsalar da söz konusu kaynaklar zamanla eskiyecek ve değerini kaybedecektir. Ancak insan faktöründe bu durum söz konusu değildir. Kurum çalışanları eğitim ve geliştirme faaliyetleri ile çağın gereklerine ve teknolojik altyapıya uyum sağlayarak güncelliğini koruyacak, işletmenin etkililiğini ve verimliliğini olumlu yönde etkileyebilecektir (Aydın Tükeltürk ve Mahmutoğulları, 2016).

Kurumlar işe yeni başlayan veya mevcut çalışmakta olan personelini insan kaynaklarını verimli kullanmak, maliyetleri azaltmak, marjinal faydanın önüne geçmek vb. amaçlar için eğitimlere tabi tutmaktadır. Bu nedenle çalışanlar için eğitim programları düzenlemekte ve uygulamaktadırlar. Söz konusu eğitim programları işe yeni başlayanlar için oryantasyon eğitimi; mevcut çalışmakta olanlar için ise kurum içi ya da hizmet içi eğitim şeklinde ayrılmaktadır.

Sağlık kurumunda çalışan personelin eğitimi ve gelişimi bireysel anlamda hasta-çalışan ilişkilerinin gelişmesi, mesleki özgüvenin kazanılması, çalışanların kendini gerçekleştirmesi gibi konularda ön plana çıkarken;

yer alması gelişmiş ülkeler için sağlık hedeflerine yönelik ilerlemenin sürdürülmesi ve genişletilmesi için hayati bir öneme sahiptir (Theodere vd. 2023, s.978-980).

Sonuç olarak değişen teknoloji, demografik ve epidemiyolojik kalıpların getirdiği zorluklarla yüzleşmek ve dünya genelinde sağlıkta hâlâ çok büyük olan bölgesel ve sosyal eşitsizliklerin üstesinden gelmek için yeni insan kaynakları konularının ele alınması gerekmektedir.

REFERANSLAR

Altındiş, S. & Ergin, A. (2018). Kalite Bağlamında Sağlık Personeli Eğitimi. *Sakarya Tıp Dergisi.* 8(1), 157-169.

Ankara Üniversitesi Açık Ders Malzemeleri (2010). Rol Oynama – Örnek Olay. Erişim Adresi: [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/55426/mod_resource/content/1/ADM%20%C3%96%C4%B0Y%2010_Scrd.pdf].

Atay, S., Gider, D., Karadere, G. & Şenyüz, P (2009). Hastanede Çalışan Hemşirelerin Hizmet İçi Eğitime Yönelik Görüşleri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. 6(1), 84-93.

Aydın Tükeltürk, Ş. & Mahmutoğulları, D. (2016). Eğitim ve Geliştirme. Erişim Adresi: [https://acikerisim.nevsehir.edu.tr/xmlui/handle/20.500.11787/6923].

Baraz, A. (2013). İşe Alıştırma ve İnsan Kaynağı Eğitimi. Ed. Geylan, R. ve Tonus, H.Ü. İnsan Kaynakları Yönetimi içinde (Ünite 4). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Bek, H. (2007). İnsan Kaynakları Yönetiminde Eğitim ve Geliştirme Etkinliği Örnek Bir Uygulama. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 17, 107-120.

Bitirim Okmeydan, S. (2022). İşletme Yönetiminde Oyunlaştırma Uygulamaları. İçinde: Dijital Çağda İşletme Yönetimi. Ed. Sümer, S.I. & Sümer, E. ISBN: 978-625-8374-44-5.

Camcı, N. (2021). Sağlık Eğitiminde Yeni Nesil Yöntemler: Simülasyon VR, AR, MR. İstanbul Gelişim Üniversitesi. Erişim Adresi: [https://shmyo.gelisim.edu.tr/tr/akademik-haber-saglik-egitiminde-yeni-nesil-yontemler----simulasyon--vr--ar—mr].

Çelikkaya, H. (1991). Eğitimin Anlamları ve Farklı Açılardan Görünüşü. *Marmara Üniversitesi Ankara Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi.* 3:73-85.

Çetinkaya, G. & Türe, A. (2023). Hemşirelik ve İş Rotasyonu. International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal. 9(73), 3915-3921. http://dx.doi.org/10.29228/smryj.70819

Çınar, z. (2016). İşletmelerde Eğitim ve Eğitim İhtiyaç Analizi. Kargem Araştırma Yazıları. Erişim Adresi: [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.kargem.com.tr/dosyalar/2016/04/Arastirma-Yazisi-3-Isletmelerde-Egitim-ve-Egitim-Ihtiyac-Analizi.pdf].

Demir, İ & Aba, G (2023). Sağlık Kurumlarında Çalışan Personelin Hizmet İçi Eğitim Tutumları ile İş Tatmini Düzeyleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. *İşletme Bilimi Dergisi.* 11(3), 184-200.

Geylan, R. (1999). Personel Yönetimi. Eskişehir: Birlik Ofset. Akt; Turhan, E. (2018). İşletmelerde Eğitim ve Geliştirmeye Giriş. İçinde: İşletmelerde Eğitim ve Geliştirme. Ed. Şimşek, A. & Tonus, H.Z. Anadolu Üniversitesi Yayını. E-ISBN: 978-975-06-2642-5.

Gündüz, Y. (2019). İnsan Kaynakları Eğitimi (Yetiştirme ve Geliştirme). Erişim Adresi: [https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/yuksel.gunduz/127340/Personel%20Y%C3%B6netimi-7.pptx].

İnal, Ş. & Can Arıcı, E. (2016). Hemşire Oryantasyon Rehberi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sağlık Uygulama ve Araştırma Hastanesi. Erişim Adresi: [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://hastane.ksu.edu.tr/depo/duyuru_belge/HEM%C5%9E%C4%B0RE%20ORYANTASYON%20REHBER%C4%B0_1702151409091742.pdf].

Lazka, J.A. & Gürbüztürk, O. (2019). Eğitim Programları ile Öğretim Arasındaki İlişki: Kavramsal Bir Açıklama. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 22(1), 251-259.

Öcal, M. (2019). İnsan Kaynağı Eğitimi. İçinde: İnsan Kaynakları Yönetimi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Uzaktan Eğitim Merkezi. s.3-13.

Özan, M.B. (2014). Temel Kavramlar. Eğitim Bilimine Giriş içinde (Ed. M. Taşpınar). (s.42-66). Ankara: Edge Akademi.

Özezen, M.Y. (2003). Sözlü İletişim Türlerinde Adlandırma ve Sınıflandırma Sorunları. *Çukurova Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 11(11), 1-15.

Saatçioğlu, K. & Yıldırım, A. (2022). İnsan Kaynakları Yönetimi Fonksiyonlarından Eğitim ve Geliştirme Uygulamalarının Çalışan Performansına Etkileri: Tekstil ve Hazır Giyim Sektöründe Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Derigisi.* 27(2), 123-141.

Sağlık Bakanlığı (2023). Hizmet İçi Eğitim Dokümanları. Erişim Adresi: [https://kirsehirmucurdh.saglik.gov.tr/TR-519579/hizmet-ici-egitim-dokumanlari.html9].

Savcı, C., Şerbetçi, G. ve Özel, H. (2021). Hemşire ve ebelerin hizmet içi eğitim uygulamalarına yönelik görüş ve beklentilerinin belirlenmesi. *Sağlık Bilimleri Üniversitesi Hemşirelik Dergisi*, 3(2), 77-82. https://dx.doi.org/10.48071/sbuhemsirelik.913204.

Şimşek, A. (2018). Geliştirme Yöntemleri. İçinde; İşletmelerde Eğitim ve Geliştirme. Ed: Şimşek, A. & Tonus, Z. Anadolu Üniversitesi Yayını. E-ISBN: 978-975-06-2642-5.

Tengilimoğlu, D., Işık, O. & Akbolat, M. (2021). Sağlık İşletmeleri Yönetimi. Nobel Akademik Yayıncılık. ISBN: 798-605-133-184-3.

Theodore, H.T., Elena, A.V. & Matan, J.C. (2023). Human Resources for Health. In: The New Public Health (Fourth Edition), Chapter 14. Editor(s): Theodore H. Tulchinsky, Elena A. Varavikova, Matan J. Cohen. Academic Press. P:978-1035. ISBN 9780128229576.

Tunca, M. & Bülbül, M. (2022). Özel Sektör Çalışanlarına Yönelik Düzenlenen Eğitim Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi ve Covid-19 Pandemisindeki Dönüşümü. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 42(1), 201-238.

Turhan, E. (2018). İşletmelerde Eğitim ve Geliştirmeye Giriş. İçinde: İşletmelerde Eğitim ve Geliştirme. Ed. Şimşek, A. & Tonus, H.Z. Anadolu Üniversitesi Yayını. E-ISBN: 978-975-06-2642-5.

8. Bölüm

SAĞLIK BİLGİ SİSTEMLERİ VE ELEKTRONİK SAĞLIK KAYITLARI

Pınar Ünkür - Fatma Kantaş Yılmaz

1. GİRİŞ

Dijital teknolojilerin sağlık hizmetlerine hızla entegre olmasıyla birlikte, kâğıtla yürütülen süreçlerin dijitalleşmesi gibi geleneksel uygulamaların nasıl şekillendiğine son yıllarda birçok kez tanık olduk. Sağlık hizmetleri, dijitalleşmeyi giderek daha fazla benimserken, bilgi ve iletişim teknolojilerinin oynadığı dinamik ve sürekli gelişen rolü anlamak kritik bir önem taşımaktadır. Bu bağlam, sağlık bilgi teknolojilerinin sağlık hizmetleri sunumunda devrim yaratma ve hasta merkezli bakımı geliştirme potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Ancak bu potansiyelin tam olarak gerçekleştirilebilmesi için bu sistemlerin güvenilir, kullanıcı dostu, rahat ve teknolojik kaygıları gideren şekilde tasarlanması ve uygulanması gerekmektedir (Alquran vd., 2024:1-7).

Sağlık bilgi sistemleri, sağlık kuruluşlarında hastaların verilerinin toplanmasını, analiz edilmesini ve kullanılmasını kolaylaştıran bilgisayar sistemleri olup tıbbi hataları önlemeye, sağlık hizmetlerini iyileştirmeye ve bakım verimliliğini artırmaya yardımcı olmaktadırlar. Gereksiz harcamaları azaltmak, uygun maliyette bakıma erişimi artırmak, toplum sağlığını iyileştirmek ve doğru ve zamanında bilgi sağlamak, iyi tasarlanmış ve uygulanmış sağlık bilgi sistemlerinin diğer faydalarındandır (Norouzi vd., 2024: 1-9).

Bilgi teknolojisindeki gelişmeler ve akıllı telefonların yaygın kullanımı, çok miktarda hasta tarafından oluşturulan sağlık verisinin üretilmesine yol açmıştır. Hasta tarafından oluşturulan sağlık verileri, semptomlar, tedavi geçmişi, biyometrik veriler, yaşam tarzı seçimleri gibi verileri içermekte olup hasta merkezli sağlık hizmeti, doktorlar ve hastalar arasında daha iyi iletişimi kolaylaştırması bakımından önemlidir. Ancak, bu kayıtların hastanedeki elektronik tıbbi kayıtlara entegre edilmesi, güvenlik endişeleri ne-

REFERANSLAR

AbouZahr, C., & Boerma, T. (2005). Health information systems: the foundations of public health. *Bulletin of the World Health Organization*, 83, 578-583.

Akdağ, R. (2012). Türkiye Sağlıkta Dönüşüm Programı Değerlendirme Raporu (2003-2011). *T.C. Sağlık Bakanlığı,* Ankara.

Alquran, H., Banitaan, S., Bari, T., Chavarkar, Y., & Bellamy, A. (2024). The impact of trust, comfortability, usability and technophobia factors on acceptance of health information technology. *Telematics and Informatics Reports*, 100159.

Ammenwerth, E., Gräber, S., Herrmann, G., Bürkle, T., & König, J. (2003). Evaluation of health information systems—problems and challenges. *International journal of medical informatics,* 71(2-3), 125-135. https://doi.org/10.1016/S1386-5056(03)00131-X

Andargoli, A. E., Scheepers, H., Rajendran, D., & Sohal, A. (2017). Health information systems evaluation frameworks: A systematic review. *International journal of medical informatics*, 97, 195-209. https://doi.org/10.1016/j.ijmedinf.2016.10.008

Araujo Inastrilla CR. (2022). Big Data in Health Information Systems. *Seminars in Medical Writing and Education;* 1:6. https://doi.org/10.56294/mw20226

Arora, S., Yttri, J., & Nilsen, W. (2014). Privacy and security in mobile health (mHealth) research. *Alcohol research: current reviews*, 36(1), 143.

Aspden, P., Corrigan, J. M., Wolcott, J., & Erickson, S. M. (2004). Key capabilities of an electronic health record system: Letter report. In *Patient Safety: Achieving a New Standard for Care*. National Academies Press (US).

Avaner, T., & Fedai, R. (2017). Sağlik Hizmetlerinde Dijitalleşme: Sağlık Yönetiminde Bilgi Sistemlerinin Kullanılması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22 (Kayfor 15 Özel Sayısı), 1533-1542.

Budu, E., Etminani, K., Soliman, A., & Rögnvaldsson, T. (2024). Evaluation of synthetic electronic health

records: A systematic review and experimental assessment. *Neurocomputing*, 128253.

Choi, J., Bove, L. A., Tarte, V., & Choi, W. J. (2021). Impact of simulated electronic health records on informatics competency of students in informatics course. *Healthcare Informatics Research*, 27(1), 67–72. https://doi.org/10.4258/ hir.2021.27.1.67

Cobrado, U. N., Sharief, S., Regahal, N. G., Zepka, E., Mamauag, M., & Velasco, L. C. (2024). Access Control Solutions in Electronic Health Record Systems: A Systematic Review. *Informatics in Medicine Unlocked*, 101552.

Ehrenstein, V., Kharrazi, H., Lehmann, H., & Taylor, C. O. (2019). Obtaining data from electronic health records. In Tools and technologies for registry interoperability, registries for evaluating patient outcomes: A user's guide, 3rd edition, Addendum 2 [Internet]. *Agency for Healthcare Research and Quality (US).*

Fleurence, R. L., Kent, S., Adamson, B., Tcheng, J., Balicer, R., Ross, J. S., ... & Ramsey, S. (2024). Assessing Real-World Data From Electronic Health Records for Health Technology Assessment: The Suitability Checklist: A Good Practices Report of an ISPOR Task Force. Value in Health, 27(6), 692-701.

Gliklich R, Dreyer N, Leavy M, (Eds). Registries for Evaluating Patient Outcomes: A User's Guide. Third edition. Two volumes. (Prepared by the Outcome DEcIDE Center [Outcome Sciences, Inc., a Quintiles company] under Contract No. 290 2005 00351 TO7.) AHRQ Publication No. 13(14)-EHC111. *Rockville, MD: Agency for Healthcare Research and Quality.* April 2014. http://www.effectivehealthcare.ahrq.gov.

Goncalves, A., Ray, P., Soper, B., Stevens, J., Coyle, L., & Sales, A. P. (2020). Generation and evaluation of synthetic patient data. *BMC medical research methodology*, *20*, 1-40. https://doi.org/10.1186/s12874-020-00977-1

Göktaş, B., Önder Ömer, R., Duran, M., Şakar, S., et al. (2017). Türkiye'de Sağlık Bilgi Sistemleri Üzerine Bir Araştırma. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(1), 125-138. https://doi.org/10.1501/Asbd_0000000066

Hose, B. Z., Carayon, P., Hoonakker, P. L., Brazelton III, T. B., Dean, S. M., Eithun, B. L., ... & Rusy, D. A. (2023). Work system barriers and facilitators of a team health information technology. *Applied Ergonomics,* 113, 104105.

Kantaş Yılmaz, F. (2021). Türkiye'de Sağlık Bilgi Teknolojileri: Politika Analizi. Oğuztürk, B.S., Özbay, F. ve Çapar, H. (Eds.), *Bilim ve Teknoloji Politikaları: Teori, Politika, Strateji ve Uygulamalar* içinde (s.167-178). Gazi Kitabevi, Ankara.

Kılıç, T. (2016). Digital hospital; an example of best practice. *International Journal of Health Services Research and Policy*, 1(2), 52-58.

Koch, D. D. (2016). Is the HIPAA security rule enough to protect electronic personal health information (PHI) in the cyber age?. *Journal of Health Care Finance*, 43(3).

Lee, L. M. (2017). Ethics and subsequent use of electronic health record data. *Journal of biomedical informatics*, 71, 143-146.

Lin, R. H., &Kujabi, B. K. (2022). Addressing challenges in the development of health information systems in The Gambia. *Health Policy and Technology*, 11(4), 100658.

Nguyen, L., Bellucci, E., & Nguyen, L. T. (2014). Electronic health records implementation: an evaluation of information system impact and contingency factors. *International journal of medical informatics*, 83(11), 779-796. https://doi.org/10.1016/j.ijmedinf.2014.06.011

Norouzi, H., Mehrolhassani, M. H., Hajesmaeel-Gohari, S., Ahmadian, L., Ghaemi, M. M., Mohammadi, M., & Khajouei, R. (2024). Identification and classification of indicators for evaluating health information systems. *Health Policy and Technology*, 13(2), 100833.

Piasecki, J., Walkiewicz-Żarek, E., Figas-Skrzypulec, J., Kordecka, A., & Dranseika, V. (2021). Ethical issues in biomedical research using electronic health records: a systematic review. *Medicine, Health Care and Philosophy*, 24(4), 633-658.

Rajkomar, A., Oren, E., Chen, K., Dai, A. M., Hajaj, N., Hardt, M., ... & Dean, J. (2018). Scalable and accurate deep learning with electronic health records. *NPJ digital medicine*, *1*(1), 1-10. https://doi.org/10.1038/s41746-018-0029-1

Dash, S., Yale, A., Guyon, I., & Bennett, K. P. (2020). Medical time-series data generation using generative adversarial networks. In *Artificial Intelligence in Medicine: 18th International Conference on Artificial Intelligence in Medicine, AIME 2020, Minneapolis, MN, USA, August 25–28, 2020, Proceedings 18*(pp. 382-391). *Springer International Publishing*. https://doi.org/10.1007/978-3-030-59137-3_34

Seh, A. H., Zarour, M., Alenezi, M., Sarkar, A. K., Agrawal, A., Kumar, R., & Ahmad Khan, R. (2020, May). Healthcare data breaches: insights and implications. In Healthcare (Vol. 8, No. 2, p. 133). MDPI.

Song, C., Kakuta, Y., Negoro, K., Moroi, R., Masamune, A., Sasaki, E., ... & Nakayama, M. (2023). Collection of patient-generated health data with a mobile application and transfer to hospital information system via QR codes. *Computer Methods and Programs in Biomedicine Update*, 3, 100099.

Şengül, H., ve Bulut, A. (2022). Sağlık teknolojileri yönetimi ve sağlık bilgi sistemleri. Uslu, Y.D. (Ed.), Sağlık Kurumları Yönetimi içinde (s.173-202). Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

T.C. Sağlık Bakanlığı, (2019). Aile hekimliği bilgi sistemi minimum veri modeli (AHBS-VEM). (1-81). Sürüm 1.1. Erişim adresi: https://dosyamerkez.saglik.gov.tr/Eklenti/37489/0/ahbsvemsurum11pdf.pdf

T.C. Sağlık Bakanlığı, (2003). Sağlıkta Dönüşüm. (1-39). Erişim adresi: https://www.saglik.gov.tr/TR,11415/saglikta-donusum-programi.html

T.C. Sağlık Bakanlığı, (2004). Türkiye sağlık bilgi sistemi eylem planı. (1-57). Ankara.

Taquet, M., Geddes, J. R., Husain, M., Luciano, S., & Harrison, P. J. (2021). 6-month neurological and psychiatric outcomes in 236 379 survivors of COVID-19: a retrospective cohort study using electronic health records. *The Lancet Psychiatry*, 8(5), 416-427.

Upadhyay, S., & Opoku-Agyeman, W. (2023). Implementation levels of electronic health records and their influence on quality and safety. *Online Journal of Nursing Informatics (OJNI)*, 26(3).

Wager, K. A., Lee, F. W., & Glaser, J. P. (2017). Health care information systems: a practical approach for health care management. John Wiley & Sons. Fourth edition.

Were, M. C., Emenyonu, N., Achieng, M., Shen, C., Ssali, J., Masaba, J. P., & Tierney, W. M. (2010). Evaluating a scalable model for implementing electronic health records in resource-limited settings. *Journal of the American Medical Informatics Association*, 17(3), 237-244.

Whitt, K. J., Allen, C. L., Hogg, C. W., Pericak, A., Beebe, S. L., Braungart, C., ... & McNelis, A. M. (2024). The use of electronic health records in advanced practice nursing education: a scoping review. *Journal of Professional Nursing*, 50, 83-94.

Workman, T. A. (2013). Engaging patients in information sharing and data collection: the role of patient-powered registries and research networks. *Agency for Healthcare Research and Quality (US)*, Rockville (MD). PMID: 24156118.

Yusof, M. M., Papazafeiropoulou, A., Paul, R. J., & Stergioulas, L. K. (2008). Investigating evaluation frameworks for health information systems. *International journal of medical informatics*, 77(6), 377-385. https://doi.org/10.1016/j.ijmedinf.2007.08.004

Yusof, M. M., Paul, R. J., & Stergioulas, L. K. (2006). Towards a framework for health information systems evaluation. In *Proceedings of the 39th annual Hawaii international conference on system sciences (HICSS'06)* (Vol. 5, pp. 95a-95a). IEEE.

9. Bölüm

E-SAĞLIK (ELEKTRONİK SAĞLIK) UYGULAMALARI

Nuray Dorukbaşı

1. GİRİŞ

Günümüzde sağlık hizmetleri hızla gelişen teknoloji ile büyük bir değişim ve dönüşüm içerisindedir. Bu kapsamda, e-sağlık uygulamaları önemli bir rol oynamaktadır. E-sağlık (elektronik sağlık), günümüzün hızla gelişen teknoloji dünyasında, sağlık hizmetlerinin sunulma şeklini köklü bir biçimde değiştiren yenilikçi bir kavramdır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin sağlık alanına entegrasyonuyla birlikte, sağlık hizmetleri dijitalleşmiş, bireylerin ve sağlık profesyonellerinin daha etkin ve verimli bir şekilde sağlık hizmetlerinden faydalanmasına olanak tanımıştır. Bu uygulamalar, sağlık hizmetlerine erişimi kolaylaştırmakta, hizmet kalitesini ve etkinliğini artırmaktadır.

E-sağlık uygulamaları, sağlık hizmetlerinde hem hastalar hem de sağlık profesyonelleri açısından pek çok faydayı beraberinde getirmektedir. Hastaların sağlık bilgilerine her an erişim sağlayabilmeleri, daha bilinçli kararlar almalarına olanak tanırken, sağlık profesyonellerinin de hastalarla daha etkili bir şekilde iletişim kurmasını, elektronik sağlık kayıtları ile hastaların geçmiş tıbbi bilgilerine erişimi sağlayarak, doğru tanı ve hızlı tedavi planlamalarına olanak tanımaktadır. Bu bağlamda, e-sağlık uygulamaları sağlık hizmetlerinin dönüşüm ve inovasyonunda, hizmet kalitesi ve erişebilirliğini artırmada, maliyetlerin düşürülmesinde önemli aktörlerdendir (İlgin & Toraman, 2022; Demirci, 2018).

Sağlık hizmetlerinde inovasyonun başlıca örneklerinden biri olan e-sağlık uygulamaları, özellikle COVID-19 pandemisi sürecinde sağlık hizmetlerine erişimi kolaylaştırmış ve sürdürülebilirliğini artırmıştır. Bu süreçte, sağlık kuruluşlarına fiziksel olarak gitmenin oluşturduğu bulaş riski, hasta-

REFERANSLAR

Agata, Ț. B. L. (2022). The Quality of E-Health: First Steps on How to Implement and Evaluate Digitalization in Health. *Journal of Management and Economic Studies, 4*(3), s. 298-30. http://doi.org/10.26677/TR1010.2022.1062.

Akdağ, R. (2012). *Türkiye'de Sağlıkta Dönüşüm Programı Değerlendirme Raporu (2003-2011). T.C. Sağlık Bakanlığı,* Ankara.

Alacadağlı, E. (2019). Bilgi Yönetimi, Dijitalleşme ve Türk Sağlık Sistemi. *Electronic Turkish Studies, 14*(2), s. 67-86.

Aydamak, M. Y. (2021). Sağlık Hizmetlerinde Sanal Organizasyon, E-Sağlık Ve Teletıp: Avrupa Referans Ağları. *Journal of Healthcare Management and Leadership, 1*, s. 15-35. https://doi.org/10.35345/johmal.821598.

T.C. Sağlık Bakanlığı (2004). *Türkiye Sağlık Bilgi Sistemi Eylem Planı.* Ankara: Sağlık Bakanlığı Bilgi İşlem Daire Başkanlığı.

Butdee, P., & Mayaku, T. (2024). Reimagining Digital Health: Innovations in Virtual Health Service Design. *In 2024 5th Technology Innovation Management and Engineering Science International Conference (TIMES-iCON)* (s. 1-5). Bangkok, Thailand: IEEE. 10.1109/TIMES-iCON61890.2024.10630763

Çavmak, Ş., & Çavmak, D. (2017). Türkiye'de Sağlık Hizmetlerinin Tarihsel Gelişimi ve Sağlıkta Dönüşüm Programı. *Sağlık Yönetimi Dergisi, 1*(1), s. 48-57.

Çoban, Ç., & Tüysüz, M. (2019). E-Sağlık ve Güvenlik: Riskler, Fırsatlar ve Çözüm Önerileri. *Akademik Perspektif Prosedürü, 2*(3), s. 925-934. https://doi.org/10.33793/acperpro.02.03.104.

Çöme, O., & Mevsim, V. (2023). Aile Hekimliği Uygulamasında E-sağlık Çözümleri. T, 14(1), 30-41.*The Journal of Turkish Family Physician, 14*(1), s. 30-41. doi:10.15511/tjtfp.23.00130.

Demirci, Ş. (2018). Sağlığın Dijitalleşmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10*(26), s. 710-721. https://doi.org/10.20875/makusobed.383071.

Dilbaz, B., Kaplanoğlu , M., & Kaya, D. (2020). Teletıp ve Telesağlık: Geçmiş, Bugün ve Gelecek. *Avrasya Sağlık Teknolojisi Değerlendirme Dergisi, 4*(1), s. 40-56.

Eke, E., Kişi , M., & Uğurluoğlu, D. (2019). E-Sağlık Uygulamalarının Farkındalığına Yönelik Bir Araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Ġktisadi ve Ġdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6*(2), s. 510-522. https://doi.org/10.30798/makuiibf.526873.

Erkek, S., & Gündoğdu, S. (2022). Vatandaş Gözünden E-Sağlık Hizmetlerinin Değerlendirilmesi: Farkındalık, Kullanım ve Memnuniyet Düzeyleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 25*(2), s. 646-667. https://doi.org/10.29249/selcuksbmyd.1166357.

Eysenbach, G. (2001). What is e-health? *Journal of Medical Internet Research, 3*(2), s. 833.

Gider, Ö., Ocak, S., & Top , M. (2015). Evaluation of Electronic Prescription Implications in Turkey: An Investigation of the Perceptions of Physicians. *Worldviews on Evidence-Based Nursing,, 12*(2), s. 88-97. doi: https://doi.org/10.1111/wvn.12082.

İleri, Y. Y. (2018). *Sağlık Yönetim Bilişim Sistemleri.* Ankara: Çizgi Kitabevi.

İlgin, V. E., & Toraman, R. (2022). E-Sağlık Uygulamaları. *KTO Karatay Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 3*(3), s. 25-31.

Kahya, İ. S., Keskin, A., Özdemir, T., & Gür, E. (2024). Sağlık Bakanlığı İletişim Merkezi'ne (SABİM) Yapılan Başvuruların Retrospektif Analizi: Tek Merkez Deneyimi. *Sağlıkta Performans Ve Kalite Dergisi, 21*(3), s. 205-223.

Kaya, H. (2020). Dijitalleşme Sürecindeki Bir Hastane Çalışanlarının E-Sağlık Sistemlerinin Hizmet Sunumuna Etkileri Konusunda Bilgi, Tutum Ve Beklentilerinin İncelenmesi . *Yüksek Lisans Tezi* . İstanbul Medipol Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sağlık Yönetim Anabilim Dalı.

Khan, A., Islam, R., Rahman, A., Mim, A., & Ahmmed, R. (2023). E-Prescription: A practical application of information and communications technology in perspective of Bangladesh. *Health Policy and Technology*, s. 100810.

Kılıç, T. (2017). e-Sağlık, İyi Uygulama Örneği; Hollanda. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 6*(3), s. 203-217.

Mahajan, R., & Arora, R. (2024). Data Analysis Using IoT Technologies for Enhanced Healthcare Decision-Making. P. Whig, S. Sharma, S. Sharma, A. Jain, & N. Yathiraju içinde, *Practical Applications of Data Processing, Algorithms, and Modeling* (s. 100-110). IGI Global.

Olivia, J.-P., Liu, H., Ting, D., Jeon , S., Chan , R., Kim , J., . . . Ting, D. (2021). Digital technology, tele-medicine and artificial intelligence in ophthalmology: A global perspective. *Progress in Retinal and Eye Research, 82*, s. 100900. doi:https://doi.org/10.1016/j.preteyeres.2020.100900.

Özata, M. (2007). Sağlık Bakanlığı Ve Sosyal Güvenlik Kurumu Tarafından Yürütülen E-Sağlık Projelerinin Sağlık Hizmeti Sunumuna Etkileri. *Khazar Journal of Humanities and Social Sciences, 12*(1), s. 444-464.

Özkan, O., & Kalender, S. (2024). E-Reçete ve E-Reçete Sistemleri. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 13*(3). doi:https://doi.org/10.37989/gumussagbil.1272362

T.C. Sağlık Bakanlığı. Sağlık-Net: https://e-saglik.gov.tr/TR,6212/sagliknet-hakkinda.html adresinden erişilmiştir. Erişim Tarihi: 04.09.2024.

T.C. Sağlık Bakanlığı. https://enabiz.gov.tr/Yardim/Index adresinden erişilmiştir. Erişim Tarihi: 05.09.2024.

T.C. Sağlık Bakanlığı. *Merkezi Hekim Randevu Sistemi*: https://www.mhrs.gov.tr/hakkimizda.html adresinden erişilmiştir. Erişim Tarihi: 05.09.2024.

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2015). *Sağlıkta Stratejik Planlama: Türkiye Örneği.* Ankara: Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü Sentez Matbaacılık ve Yayıncılık.

T.C. Sağlık Bakanlığı. Sağlık Bakanlığı İletişim Merkezi.: Sağlık Bakanlığı: https://sabim.gov.tr/ adresinden erişilmiştir. Erişim Tarihi: 06.09.2024.

Shaw, T., McGregor, D., Brunner, M., Keep, M., Janssen, A., & Barnet, S. (2017). What is eHealth? Development of a conceptual model for eHealth: qualitative study with key informants. 19(10), e324. *Journal of Medical Internet Research, 19*(10), s. 324. doi:10.2196/jmir.8106

Şahin, D., Kurutkan, N., & Arslan, T. (2024). Predictors of e-Nabız acceptance among physicians: an integration of UTAUT, trust, and privacy factors. *Journal of Science and Technology Policy Management*, s. 1-27. doi:10.1108/JSTPM-10-2023-0174

Toygar, Ş. A. (2018). E-Sağlık Uygulamaları. *Yaşama Dergisi* (37), s. 101-123.

Ülke, R., & Atilla, E. (2020). Sağlık Hizmetlerinde Bilişim Sistemleri ve E-Sağlık: Ankara İli Örneği. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi, 6*(1), s. 86-100. doi:https://doi.org/10.30855/gjeb.2020.6.1.006

Yalman, F., & Öcel , Y. (2021). Sağlık Okuryazarlığı ile E-Sağlık Hizmet Tüketimi Arasındaki İlişkinin İrdelenmesi: E-Nabız Kullanımı Üzerine Bir Araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 20*(77), s. 240-254. doi:https://doi.org/10.17755/esosder.730331

Yao, R., Zhang, W., Evans, R., Cao, G., Rui, T., & Shen, L. (2022). Inequities in Health Care Services Caused by the Adoption of Digital Health Technologies: Scoping Review. *24*(3), s. 34144. doi:10.2196/34144

Yeşiltaş, A. (2018). e-Nabız Uygulamasının Kullanımını Etkileyen Faktörler. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi, 5*(4), s. 290-295.

Yıldırım, A. (2022). Kamu Yönetiminde Sağlık Politikalarındaki Dönüşüm: E-Sağlık Uygulamaları. *Kuram Ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), s. 125-140. doi:https://doi.org/10.48066/kusob.796595

10. Bölüm

SAĞLIK SEKTÖRÜNDE GÜVENLİK VE ETİK KONULARI

Beyza Uçar

1. GİRİŞ

Sağlık sektöründe güvenlik, hasta ve sağlık çalışanlarının güvenliğini sağlamak için kritik bir öneme sahiptir. Güvenli bir sağlık hizmeti sunulması sürekli iyileştirme süreçlerinin etkin bir şekilde yürütülmesini gerektirir. Sağlık kurumları güvenliği düşüren probleri saptayıp güvenliği geliştirici politikaları sürekli olarak gündeminde tutup güvenli sağlık hizmeti sunmayı hedeflemelidir.

Sağlık meslek etiği, sağlık hizmeti sunumunda karşılaşılan etik sorunlarda doğru ve nesnel kararlar alınabilmesi için yol gösterici ilkeler ve değerlere dayanmaktadır. Etik, bireylerin vicdanlarından kaynaklanan doğru davranış biçimlerini belirleyen bir sistemdir ve iş dünyasında güvenilirlik ve sürdürülebilir büyümeyi sağlar. Sağlık alanında etik, sağlık çalışanlarının hastaların haklarını koruyarak adil ve kaliteli bakım sunmalarını sağlar. Temel etik ilkeler arasında özerkliğe saygı, yararlılık, aydınlatılmış onam, adalet, dürüstlük ve doğruluk, sadakat, sır saklama ve sözcülük yer alır. Bu ilkeler, sağlık çalışanlarının hastalara en iyi şekilde hizmet etmelerini ve mesleki standartlara uygun davranmalarını sağlar. Sağlık hizmetleri, etik kurallara uyularak sunulduğunda, hasta bakım kalitesi artar, hastaların güveni kazanılır ve toplumsal sağlık sonuçları iyileştirilir.

REFERANSLAR

Azeez, NA. & Van der Vyver, C. (2019). Security and privacy issues in e-health cloud-based system: A comprehensive content analysis. *Egyptian Informatics Journal*, *20*(2), 97-108.

Adam, D., Berschick, J., Schiele, JK., Bogdanski, M., Schröter, M., Steinmetz, M. & Seifert, G. (2023). Interventions to reduce stress and prevent burnout in healthcare professionals supported by digital applications: a scoping review. *Frontiers in Public Health*, *11*, 1231266.

Atkinson, HG. (2019). Preparing physicians to contend with the problem of dual loyalty. *Journal of Human Rights*, *18*(3), 339-355.,

Ammouri, AA., Tailakh, AK., Muliira, JK., Geethakrishnan, R. & Al Kindi, SN. (2015). Patient safety culture among nurses. *International nursing review*, *62*(1), 102-110.

Benedict, JL. (2017). *A revised consent model for the transplantation of face and upper limbs: Covenant Consent* (Vol. 73). Cham, Switzerland: Springer.

Blumberg, HM. (2018). Infection Control in Healthcare Settings. *Practical Healthcare Epidemiology*, *361*.

Boughaba, A., Aberkane, S., Fourar, YO., Djebabra, M. (2019). Study of safety culture in healthcare institutions: case of an Algerian hospital. *International journal of health care quality assurance*, *32*(7), 1081-1097.

Clarke, S. & Ward, K. (2006). The role of leader influence tactics and safety climate in engaging employees' safety participation. *Risk analysis*, *26*(5), 1175-1185.

Cookson, R., McCabe, C. & Tsuchiya, A. (2008). Public healthcare resource allocation and the Rule of Rescue. *Journal of medical ethics*, *34*(7), 540-544.

Danzmann, L., Gastmeier, P., Schwab, F. & Vonberg, R. P. (2013). Health care workers causing large nosocomial outbreaks: a systematic review. *BMC infectious diseases*, *13*, 1-8.

Dewey, J., Tufts, J. H. (2022). *Ethics*. DigiCat.

Entwistle, VA., Carter, SM., Cribb, A. & McCaffery, K. (2010). Supporting patient autonomy: the importance of clinician-patient relationships. *Journal of general internal medicine*, *25*, 741-745.

Farzi, S., Moladoost, A., Bahrami, M., Farzi, S. & Etminani, R. (2017). Patient safety culture in intensive care units from the perspective of nurses: A cross-sectional study. *Iranian journal of nursing and midwifery research*, *22*(5), 372-376.

Fernando, BL. & Sumathipala, A. (2020). Ethics and research in psychiatry: Consent, capacity, and bioethics. *Practical Psychiatric Epidemiology*, 51.

Fogarty, GJ. & Mckeon, C. M. (2006). Patient safety during medication administration: the influence of organizational and individual variables on unsafe work practices and medication errors. *Ergonomics*, *49*(5-6), 444-456.

Fu, C. &Wang, S. (2016). Nosocomial infection control in healthcare settings: protection against emerging infectious diseases. *Infectious diseases of poverty*, *5*, 1-3.

Goldsmith, L., Skirton, H. & Webb, C. (2008). Informed consent to healthcare interventions in people with learning disabilities–an integrative review. *Journal of advanced nursing*, *64*(6), 549-563.

Hordern, V. (2016). Data protection compliance in the age of digital health. *European Journal of health law*, *23*(3), 248-264.

Humbyrd, CJ. (2019). Virtue Ethics in a Value-driven World: Can I Respect Autonomy Without Respecting the Person?. *Clinical Orthopaedics and Related Research*, *477*(2), 293-294.

Jabari, F., Ooshaksaraie, M., Azadehdel, M., & Mehrabian, F. (2015). Relationship between patient safety culture and professional conduct of nurses in context of clinical governance implementation. *Journal of Holistic Nursing And Midwifery*, *25*(3), 27-33.

Kruse, CS., Frederick, B., Jacobson, T., & Monticone, D. K. (2017). Cybersecurity in healthcare: A systematic review of modern threats and trends. *Technology and Health Care*, *25*(1), 1-10.

Lee, J.L., Dy, SM., Gurses, AP., Kim, J. M., Suarez-Cuervo, C., Berger, Z. D. & Xiao, Y. (2018). Towards a more patient-centered approach to medication safety. *Journal of Patient Experience*, *5*(2), 83-87.

Leopold, A. (2017). The land ethic. In *The Ethics of the Environment* (pp. 99-113). Routledge.

Liu, CH., Chung, Y.F., Chen, T. S. & Wang, S. D. (2012). The enhancement of security in healthcare information systems. *Journal of medical systems*, *36*, 1673-1688.

Loeppke, R., Boldrighini, J., Bowe, J., Braun, B., Eggins, E., Eisenberg, B. S. & Yarbrough, M. (2017). Interaction of health care worker health and safety and patient health and safety in the US health care system: recommendations from the 2016 summit. *Journal of occupational and environmental medicine*, *59*(8), 803-813.

Lowrance, W. W. (2012). *Privacy, confidentiality, and health research* (Vol. 20). Cambridge University Press.

Maia, E., Praça, I., Mantzana, V., Gkotsis, I., Petrucci, P., Biasin, E. & Lammari, N. (2020). Security challenges for the critical infrastructures of the healthcare sector. *Cyber-Physical Threat Intelligence for Critical Infrastructures Security: A Guide to Integrated Cyber-Physical Protection of Modern Critical Infrastructures*.

Monteverde, S. (2016). Caring for tomorrow's workforce: moral resilience and healthcare ethics education. *Nursing ethics*, *23*(1), 104-116.

Munthe, C., Fumagalli, D. & Malmqvist, E. (2021). Sustainability principle for the ethics of healthcare resource allocation. *Journal of medical ethics*, *47*(2), 90-97.

Normann, M., Suciu, G., Mantzana, V., Gkotsis, I., Sachian, M. A., Petrescu, G. & Norton, B. (2020). Security Systems in the Healthcare Sector. *Cyber-Physical Threat Intelligence For Critical Infrastructures Security*, 166.

Qurayshah, M. A. A., Al Qirad, M. S. H., Alsharyah, H. M., Hussenalkanfari, M. A., Alkenfari, A. M. H., Alghaty, S. S. H., ... & Al Muammar, H. S. (2023). Infection Control Education And Training: Ensuring Compliance And Competency Among Healthcare Workers An Evaluation. *Journal of Namibian Studies: History Politics Culture*, *39*, 401-412.Reid, L. (2022). Ethics of advocacy. *Rhode Island Med. J*, *105*, 13-16.

Roughead, L., Semple, S. & Rosenfeld, E. (2013). Literature review: medication safety in Australia. *Sydney: Australian Commission on Safety and Quality in Health Care*.

Rhodes, R., Battin, M. & Silvers, A. (Eds.). (2012). *Medicine and social justice: essays on the distribution of health care*. Oxford University Press.

Sani, MM., Jafaru, Y., Ashipala, DO. & Sahabi, A. K. (2024). Influence of work-related stress on patient safety culture among nurses in a tertiary hospital: a cross-sectional study. *BMC nursing*, *23*(1), 81.

Santa, R., Borrero, S., Ferrer, M. & Gherissi, D. (2018). Fostering a healthcare sector quality and safety culture. *International journal of health care quality assurance*, *31*(7), 796-809.

Setyawan, F.E.B., Supriyanto, S., Ernawaty, E. & Lestari, R. (2020). Understanding patient satisfaction and loyalty in public and private primary health care. *Journal of public health research*, *9*(2), jphr-2020.

Sinyai, C. & Choi, S. (2020). Fifteen years of American construction occupational safety and health research. *Safety science*, *131*, 104915.

Stell, L.K. (2009). Clinical ethics and patient advocacy. *North Carolina medical journal*, *70*(2), 131-135.

Summers, J. & Morrison, E. (2009). Principles of healthcare ethics. *Health care ethics. 2nd ed. Sudbury: Jones and Bartlett Publishers*, 41-58

Valeriani, F., Protano, C., Gianfranceschi, G., Cozza, P., Campanella, V., Liguori, G. & Romano Spica, V. (2016). Infection control in healthcare settings: perspectives for mfDNA analysis in monitoring sanitation procedures. *BMC infectious diseases*, *16*, 1-10.

Weaver, SJ., Lubomksi, LH., Wilson, RF., Pfoh, ER., Martinez, KA. & Dy, SM. (2013). Promoting a culture of safety as a patient safety strategy: a systematic review. *Annals of internal medicine*, *158*(5_Part_2), 369-374.

Wells, D.D. & Molina, A.D. (2017). The truth about honesty. *Journal of Public and Nonprofit Affairs*, *3*(3), 292-308.

Xie, JF, Ding, SQ., Zhong, ZQ., Zeng, SN., Qin, CX., Yi, QF., Gong, LN. (2017). A safety culture training program enhanced the perceptions of patient safety culture of nurse managers. *Nurse education in practice*, *27*, 128-133.

11. Bölüm

SAĞLIK SEKTÖRÜNDE İŞ BİRLİĞİ VE AĞ OLUŞTURMA

Tuğba Büşra Çalışkan

1. GİRİŞ

Sağlık sektörü, bireylerin sağlığını korumak, hastalıkları tedavi etmek ve genel yaşam kalitesini artırmak amacıyla çalışan çok disiplinli ve dinamik bir alandır. Bu alanda, başarılı sonuçlar elde etmek için çeşitli sağlık profesyonelleri, kurumlar ve paydaşlar arasında güçlü bir iş birliği gereklidir (Al-Assaf, 2019). Bu bölümde, sağlık alanında iş birliğinin önemi, türleri, faydaları ve zorlukları ele alınacaktır.

DSÖ 1978' de yaptığı yayında tüm sağlık profesyonellerinin hizmetlerini birleştiren sistemin içinde bakım hizmeti sunmada en etkili yolun multidisipliner çalışıldığında olduğunu bildirmiştir (Millward, Jeffrıes., 2001). Sağlık hizmetleri, birçok disiplinin bir arada çalışmasını gerektiren ve etkili bir çalışmaya dayanır (Leggat, 2007). Sağlık ekibi, farklı alanlarda eğitim almış dolayısıyla farklı bilgi ve yetenekler edinmiş bireylerden oluşmaktadır. Sağlık kuruluşlarında sağlık profesyonellerinin arasındaki ilişki hizmet kalitesinin kritik noktalarından birisidir. Ekip üyelerinden birinin yokluğu veya uygun çalışmaması durumu ekip içi iş birliği eksikliğine sebep olur (Filizli, 2018). Sağlık ekibini oluşturan her üyenin görevi diğer bir üyenin görevinden değersiz görülmediğinden tüm sağlık ekibini oluşturan bireyler birbirine bağlıdırlar (Lafçı ve diğerleri, 2015).

2. SAĞLIK SEKTÖRÜNDE İŞ BİRLİĞİNİN ÖNEMİ

İş birliği uygulanan ortamlarda, çeşitli ekip üyeleri arasında eşit statü temelini teşvik etmelidir (Ben-Sira, Szyf, 1992). İş birliği yapan ekip üyeleri arasında bilgi ve beceri paylaşımının faydası, hasta bakımı üstünde olumlu etki ve sinerjik etki gösterebilmektedir (Way ve Diğerleri, 2000). Ekip ça-

Bilgi teknolojilerinin ve dijital sağlık çözümlerinin kullanımı, sağlık sektöründe iş birliği ve ağ oluşturmayı destekleyen önemli bir faktördür. Elektronik sağlık kayıtları (EHR) ve diğer dijital araçlar, bilgi paylaşımını kolaylaştırarak sağlık profesyonelleri arasındaki iş birliğini güçlendirir. Bu da hasta bakımının kalitesini artırarak, sağlık sonuçlarını iyileştirir (Kaya, Demir, 2019).

Ancak, iş birliği ve ağ oluşturma süreçlerinde karşılaşılan zorluklar da göz ardı edilmemelidir. Sağlık hizmetlerinde çeşitli paydaşlar arasında uyum ve koordinasyon sağlamak her zaman kolay olmayabilir. Bu nedenle, iş birliğini teşvik eden politikalar ve stratejiler geliştirilmesi gerekmektedir. Eğitim ve farkındalık artırıcı faaliyetler, sağlık profesyonellerinin iş birliğinin önemini kavramalarına yardımcı olabilir (Turan, 2020).

Sonuç olarak, sağlık sektöründe iş birliği ve ağ oluşturma, sürdürülebilir ve etkili bir sağlık sistemi için vazgeçilmez unsurlardır. Türkiye'deki uygulamalar ve deneyimler, bu süreçlerin sağlık hizmetlerinin kalitesini ve erişilebilirliğini artırmada nasıl başarıyla kullanılabileceğini göstermektedir. Gelecekte, iş birliği ve ağ oluşturma stratejilerinin daha da geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması, sağlık hizmetlerinin her düzeyde iyileştirilmesine katkı sağlayacaktır (Yılmaz, Özkan, 2022).

REFERANSLAR

Akar, G. (2019). Cerrahi Hemşirelerinin Kişilik Tipi ile Tıbbi Hataya Eğilimleri Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). Ordu Üniversitesi. Ordu.

Aksay, K., & Orhan, F. (2013). Hastanelerde İnovasyon Sürecinin Risk Yönetimi Bağlamında Değerlendirilmesi: Bir Model Önerisi. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *2*(3), 10-23.

Al-Assaf, A. F. (2019). The Role Of Healthcare Systems In Addressing The Health Needs Of The Population. Journal Of Health Management, 21(3), 346-356.

Başol, E. (2018). Hasta ile Sağlık Çalışanları (Doktor Ve Hemşire) Arasındaki İletişim Sorunları Ve Çözüm Önerileri. *International Anatolia Academic Online Journal Social Sciences Journal*, *4*(1), 76-93.

Bekmez, F., & Karagözoğlu, Ş. (2021). Sağlık Ekibi Üyelerinin Ekip Çalışması Tutumunun İş Doyumuna Etkisi: Bir Üniversite Hastanesi Örneği. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, *24*(4), 451-460.

Ben-Sira, Z., & Szyf, M. (1992). Status Inequality In The Social Worker-Nurse Collaboration In Hospitals. *Social Science & Medicine*, *34*(4), 365-374.

Brown, J. (2018). *Project Management Essentials*. New York: HarperCollins.

Calancie, L., Frerichs, L., Davis, M. M., Sullivan, E., White, A. M., Cilenti, D., ... & Hassmiller Lich, K. (2021). Consolidated Framework For Collaboration Research Derived From A Systematic Review Of Theories, Models, Frameworks And Principles For Cross-Sector Collaboration. *Plos one*, *16*(1), e0244501.

Cavus, S., & Abdıldaev, M. (2014). Kırgızistan Devlet Üniversitelerinde Çalışan Öğretim Elemanlarının İş Doyumu. Turkish Journal Of Education, 3(3), 11-24.

Chandler, J., Cumpston, M., Li, T., Page, M. J., & Welch, V. J. H. W. (2019). Cochrane Handbook For Systematic Reviews Of Interventions. *Hoboken: Wiley*.

Clark, P. G., Leinhaas, M. M., & Filinson, R. (2002). Developing And Evaluating An Interdisciplinary Clinical Team Training Program: Lessons Taught And Lessons Learned. *Educational Gerontology*, *28*(6), 491-510.

Clark, P. (2020). *Mentorship in Professional Networks*. London: Routledge.

Coddington DC, Ackerman FK, Jr, Moore KD. Integrated Health Care Systems: Major Issues and Lessons Learned. *Healthcare Leadership & Management Report.* 2001a;9:1–9.

Concannon, T. W., Fuster, M., Saunders, T., Patel, K., Wong, J. B., Leslie, L. K., & Lau, J. (2014). A Systematic Review Of Stakeholder Engagement İn Comparative Effectiveness And Patient-Centered Outcomes Research. *Journal Of General İnternal Medicine*, *29*, 1692-1701.

Çolak, A., & Yıldırım, E. (2021). Sağlık Hizmetlerinde İş birliği Ve Entegrasyon: Teorik Yaklaşımlar Ve Uygulamalar. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 8(2), 45-58.

Dirks, K. T., & Ferrin, D. L. (2001). The Role Of Trust In Organizational Settings. *Organization Science*, *12*(4), 450-467.

Drinka, T. J., Miller, T. F., & Goodman, B. M. (1996). Characterizing Motivational Styles Of Professionals Who Work On Interdisciplinary Healthcare Teams. *Journal Of Interprofessional Care*, *10*(1), 51-61.

Elsous, A., Radwan, M., & Mohsen, S. (2017). Nurses And Physicians Attitudes Toward Nurse-Physician Collaboration: A Survey From Gaza Strip, Palestine. Nursing Research And Practice, 2017.

Filizli, G. (2018). Cerrahi Birimlerde Çalışan Hemşire ve Hekimlerin İşbirliğine İlişkin Tutumlarının Değerlendirilmesi. (Yüksek Lisans Tezi). Namık Kemal Üniversitesi. Tekirdağ.

Hempel, S., Ganz, D., Saluja, S., Bolshakova, M., Kim, T., Turvey, C., ... & Miake-Lye, I. M. (2023). Care Coordination Across Healthcare Systems: Development Of A Research Agenda, Implications For Practice, And Recommendations For Policy Based On A Modified Delphi Panel. *BMJ Open*, *13*(5), E060232

Hofstede, G. (2016). Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions, And Organizations Across Nations. Collegiate Aviation Review, 34(2), 108.

Hyrkäs, K., & Appelqvist-Schmidlechner, K. (2003). Team Supervision In Multiprofessional Teams: Team Members' Descriptions Of The Effects As Highlighted By Group Interviews. Journal Of Clinical Nursing (Wiley-Blackwell), 12(2).

Johnson, R. (2019). *Effective Team Management In Collaborative Projects*. Boston: Pearson.

Jones, A. (2019). *Continuous Learning In Professional Settings*. San Francisco: Jossey-Bass.

Jothi, P. S., Neelamalar, M., & Prasad, R. S. (2011). Analysis Of Social Networking Sites: A Study On Effective Communication Strategy In Developing Brand Communication. *Journal Of Media And Communication Studies*, *3*(7), 234-242.

Kaya, F., & Demir, S. (2019). Elektronik Sağlık Kayıtları ve Bilgi Teknolojilerinin Sağlık Hizmetlerinde İşbirliğine Etkisi. *Türkiye Klinikleri Tıp Bilimleri Dergisi*, 14(4), 102-110.

Kırılmaz, H., & Öztürk, K. (2018). Aile Hekimliğinde Hasta Memnuniyetine Yönelik Bir Araştırma. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, *5*(1), 60-70.

Lafçı, D., Pehlivan, S., & Demiray, G. (2015). Cerrahi Kliniklerinde Çalışan Hekim ve Hemşirelerin Ekip Çalışmasına İlişkin Görüşleri. *Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi,* 3(2), 55-64.

Leggat, S. G. (2007). Effective Healthcare Teams Require Effective Team Members: Defining Teamwork Competencies. BMC Health Services Research, 7, 1-10.

Lutfiyya, M. N., Chang, L. F., Mcgrath, C., Dana, C., & Lipsky, M. S. (2019). The State Of The Science Of Interprofessional Collaborative Practice: A Scoping Review Of The Patient Health-Related Outcomes Based Literature Published Between 2010 And 2018. Plos One, 14(6), E0218578.

Malby, B., & Anderson-Wallace, M. (2016). *Networks In Healthcare: Managing Complex Relationships*. Emerald Group Publishing Limited.

Mdpı. (2023). Networks In Healthcare: A Systematic Review. Biomedınformatics, 3(2), 26. Retrieved From Https://Www.Mdpi.Com/2673-7426/3/2/26

Millward Lj, Jeffrıes N. (2001). Methodologıcal Issues In Nursing Research. Journal Of Advanced Nursing 2001;35(2):276-82

Miller, D. (2021). *Interactive Workshops And Seminars For Professional Development*. Chicago: University Of Chicago Press.

Özdemir, E. K. (2023). Sağlık İletişiminde Dil ve İletişim Becerilerinin Rolüne İlişkin Algılar: Sağlık Çalışanlarına Yönelik Nitel Bir Değerlendirme. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (Özel Sayı 1 (Cumhuriyetin 100. Yılına)), 1529-1549.

Robinson, J. C., & Casalino, L. P. (1996). Vertical Integration And Organizational Networks In Health Care. *Health Affairs*, *15*(1), 7-22.

Saint-Pierre, C., Herskovic, V., & Sepúlveda, M. (2018). Multidisciplinary Collaboration In Primary Care: A Systematic Review. Family Practice, 35(2), 132-141.

Sattar, M., & Mohsin, M. (2024). The Role Of Multidisciplinary Teams In Healthcare Innovation. *Kashf Journal Of Multidisciplinary Research*, *1*(04), 185-194.

Smith, L., Et Al. (2020). *Chronic Disease Management And Care Coordination*. Oxford: Oxford University Press.

Thompson, H. (2018). *E-Learning and Online Education*. Cambridge: Cambridge University Press.

Tschannen, D. (2004). The Effect Of Individual Characteristics On Perceptions Of Collaboration In The Work Environment. Medsurg Nursing, 13(5).

Turan, M. (2020). Sağlık Sektöründe İşbirliğini Teşvik Eden Stratejiler ve Zorluklar. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 13(1), 23-35.

Valentijn, P. P., Schepman, S. M., Opheij, W., & Bruijnzeels, M. A. (2013). Understanding Integrated Care: A Comprehensive Conceptual Framework Based On The Integrative Functions Of Primary Care. *International Journal Of İntegrated Care*, *13*.

Van Der Weert, G., Burzynska, K., & Knoben, J. (2022). An Integrative Perspective On Interorganizational Multilevel Healthcare Networks: A Systematic Literature Review. BMC Health Services Research, 22(1), 923.

Way, D., Jones, L., & Busing, N. (2000). Implementation Strategies: Collaboration In Primary Care—Family Doctors & Nurse Practitioners Delivering Shared Care. *Ontario College Of Family Physicians*.

Williams, K. (2017). *Effective Communication In Project Teams*. Philadelphia: University Of Pennsylvania Press.

Yılmaz, H., & Özkan, B. (2022). Sağlık Sisteminde Ağ Oluşturma ve İşbirliği: Türkiye'deki Örnekler. *Uluslararası Sağlık Yönetimi Ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 5(3), 67-78. Https://Doi.Org/10.30621/Usyas.2022.05.03

12. Bölüm

SAĞLIK SEKTÖRÜNDE BAŞARI HİKÂYELERİ VE EN İYİ UYGULAMALAR

Beyza Uçar

1. GİRİŞ

Sağlık sektöründe başarı, çeşitli kritik bileşenlerin etkili bir şekilde uygulanmasıyla elde edilir. Bu bileşenler, sağlık hizmetlerinin kalitesini, erişilebilirliğini, etkinliğini ve sürdürülebilirliğini içerir. Sağlık hizmetlerinin kalitesi, hastaların güvenliğinin sağlanması, hataların minimize edilmesi ve bilimsel yöntemlere dayalı tedavilerle belirlenir. Erişilebilirlik, coğrafi, ekonomik ve sosyal engellerin azaltılmasıyla herkesin sağlık hizmetlerine erişebilmesini sağlar. Maliyet etkinliği, kaynakların verimli kullanımını ve sağlık hizmetlerinin sürdürülebilirliğini ifade eder. Sağlık hizmetlerinin eşitliği ve kapsayıcılığı ise adil bir şekilde sunulmasını ve toplumun genel sağlık düzeyini iyileştirmeyi amaçlar. Bu bileşenlerin bir araya gelmesi, sağlık sektöründe başarının temelini oluşturur ve bireylerin ve toplumun genel sağlık düzeyini iyileştirir. Kitabın bu kısmında sağlık hizmetlerinde başarının önemi ve sağlık hizmetlerinde kullanılan en iyi uygulamalar detaylandırılacaktır.

2. SAĞLIK SEKTÖRÜNDE BAŞARI

Sağlık sektöründe başarı, bir dizi kritik bileşenin etkili bir şekilde gerçekleştirilmesiyle elde edilir. Bu bileşenler, sağlık hizmetlerinin kalitesini, erişilebilirliğini, etkinliğini ve sürdürülebilirliğini kapsar. Sağlık hizmetlerinin kalitesi, hastaların tedavi süreçlerinde güvenliğin sağlanması, hataların ve komplikasyonların en aza indirilmesi ile belirlenir. Ayrıca, tedavi ve hizmetlerin bilimsel olarak kanıtlanmış en iyi yöntemlere dayalı olması ve hasta memnuniyetinin sağlanması, kaliteli sağlık hizmetlerinin vazgeçilmez unsurlarıdır. Erişilebilirlik, sağlık hizmetlerine coğrafi, eko-

7. SONUÇ

Sağlıkta başarıya ulaşmayı engelleyen faktörlerin tespit edilmesi ve yöneticilerin sağlık kuruluşlarında başarıyı uygulamak için daha etkili stratejiler geliştirmesi gerekmektedir. Sağlık hizmeti sunan kurumlar için, personelin verimliliğinin artması hayati önem taşır. Bu artış, yönetim pratiğinden, çalışanların iş birliği içinde çalışmasına ve tabii ki hastaların memnuniyetine kadar birçok faktöre bağlıdır. Hastaların sağlık hizmetlerinden memnun olması, yönetimin adil ve etkili bir disiplin çerçevesinde yönetilmesi ve çalışanların bireysel olarak veya ekip hâlinde uyum içinde çalışması, kurumun genel performansını doğrudan etkiler. Bu unsurların bir araya gelmesiyle, sağlık kuruluşları daha etkili, verimli ve insan odaklı hizmet sunabilirler.

REFERANSLAR

Amoah, P. A., Nyamekye, K. A., & Owusu-Addo, E. (2021). A multidimensional study of public satisfaction with the healthcare system: a mixed-method inquiry in Ghana. *BMC Health Services Research*, *21*(1), 1320.

Ashley, E. A. (2015). The precision medicine initiative: a new national effort. JAMA, 313(21), 2119-2120.

Baumann, A. A., Shelton, R. C., Kumanyika, S., & Haire-Joshu, D. (2023). Advancing healthcare equity through dissemination and implementation science. *Health services research*, *58*, 327-344.

Badgery-Parker, T., Pearson, S. A., Dunn, S., & Elshaug, A. G. (2019). Measuring hospital-acquired complications associated with low-value care. *JAMA internal medicine*, *179*(4), 499-505.

Barua, R. (2024). Innovations in Minimally Invasive Surgery: The Rise of Smart Flexible Surgical Robots. In *Emerging Technologies for Health Literacy and Medical Practice* (pp. 110-131). IGI Global.

Becker, H. J., LeBlanc, V. R., Lichtman, J. H., et al. (2010). Use of advanced medical imaging for Medicare beneficiaries. Journal of the American Medical Association, 303(16), 1625-1631.

Berger, A., Edmond, M. B., & Farley, M. M. (2010). Comparative effectiveness of hand hygiene interventions in the hospital setting. *Infection Control & Hospital Epidemiology, 31*(6), 593-602.

Berkowitz, B. (2016). The Patient Experience and Patient Satisfaction: Measurement of a Complex Dynamic. *Online Journal of Issues in Nursing*, *21*(1).

Bernet, P., Gumus, G., & Vishwasrao, S. (2020). Maternal mortality and public health programs: evidence from Florida. *The Milbank Quarterly*, *98*(1), 150-171.

Besnier, E., Thomson, K., Stonkute, D., Mohammad, T., Akhter, N., Todd, A., ... & Bambra, C. (2021). Which public health interventions are effective in reducing morbidity, mortality and health inequalities from infectious diseases amongst children in low-and middle-income countries (LMICs): an umbrella review. PLoS One, 16(6), e0251905.

Blumenthal, D., & Tavenner, M. (2010). The "meaningful use" regulation for electronic health records. New England Journal of Medicine, 363(6), 501-504.

Bodenheimer, T., Lorig, K., Holman, H., & Grumbach, K. (2002). Patient self-management of chronic disease in primary care. *JAMA, 288*(19), 2469-2475.

Bommu, R. (2022). Advancements in Healthcare Information Technology: A Comprehensive Review. *Innovative Computer Sciences Journal*, *8*(1), 1-7.

Bradley, E. H., Curry, L. A., Spatz, E. S., Herrin, J., Cherlin, E. J., Curtis, J. P., ... & Krumholz, H. M. (2012). Hospital strategies for reducing risk-standardized mortality rates in acute myocardial infarction. *Annals of internal medicine*, *156*(9), 618-626.

Bray, M., & Buller, M. (2004). Looking back at smallpox. *Clinical Infectious Diseases*, *38*(6), 882-889.

Chassin, M. R., & Loeb, J. M. (2013). High-reliability health care: getting there from here. *The Milbank Quarterly*, *91*(3), 459-490.

Chatterjee, S., Chakraborty, S., Sarker, S., Sarker, S., & Lau, F. Y. (2009). Examining the success factors for mobile work in healthcare: a deductive study. *Decision Support Systems*, *46*(3), 620-633.

Chatterjee, S., Das, S., Ganguly, K., & Mandal, D. (2024). Advancements in robotic surgery: innovations, challenges and future prospects. *Journal of Robotic Surgery*, *18*(1), 28.

Chehelgerdi, M., Chehelgerdi, M., Khorramian-Ghahfarokhi, M., Shafieizadeh, M., Mahmoudi, E., Eskandari, F., ... & Mokhtari-Farsani, A. (2024). Comprehensive review of CRISPR-based gene editing: mechanisms, challenges, and applications in cancer therapy. *Molecular cancer*, *23*(1), 9.

Chmielewska, M., Stokwiszewski, J., Markowska, J., & Hermanowski, T. (2022). Evaluating organizational performance of public hospitals using the McKinsey 7-S framework. *BMC health services research*, *22*, 1-12.

Cleary, P. D. (2016). Evolving concepts of patient-centered care and the assessment of patient care experiences: optimism and opposition. Journal of Health Politics, Policy and Law, 41(4), 675-696.

Deeks, S. G., Lewin, S. R., & Havlir, D. V. (2013). The end of AIDS: HIV infection as a chronic disease. *Lancet, 382*(9903), 1525-1533.

DeHart, D., King, L. B., Iachini, A. L., Browne, T., & Reitmeier, M. (2022). Benefits and challenges of implementing telehealth in rural settings: A mixed-methods study of behavioral medicine providers. *Health & Social Work*, *47*(1), 7-18.

Doyle, C., Lennox, L., & Bell, D. (2013). A systematic review of evidence on the links between patient experience and clinical safety and effectiveness. BMJ Open, 3(1), e001570.

Döhner, H., Wei, A. H., & Löwenberg, B. (2021). Towards precision medicine for AML. *Nature reviews Clinical oncology*, *18*(9), 577-590.

Drummond, M. F., Sculpher, M. J., Claxton, K., Stoddart, G. L., & Torrance, G. W. (2015). *Methods for the economic evaluation of health care programmes*. Oxford university press.

Epstein, R. M., & Street, R. L. (2011). The values and value of patient-centered care. Annals of Family Medicine, 9(2), 100-103.

Epstein, N. E. (2014). Multidisciplinary in-hospital teams improve patient outcomes: A review. *Surgical Neurology International*, 5(Suppl 7), S295-S303.

Esteva, A., Kuprel, B., Novoa, R. A., Ko, J., Swetter, S. M., Blau, H. M., & Thrun, S. (2017). Dermatologist-level classification of skin cancer with deep neural networks. *Nature*, *542*(7639), 115-118.

Farinha, R., Puliatti, S., Mazzone, E., Amato, M., Rosiello, G., Yadav, S., ... & Mottrie, A. (2022). Potential contenders for the leadership in robotic surgery. *Journal of Endourology*, *36*(3), 317-326.

Frenk, J., Chen, L., Bhutta, Z. A., et al. (2010). Health professionals for a new century: transforming education to strengthen health systems in an interdependent world. The Lancet, 376(9756), 1923-1958.

Fynn, J. F., Hardeman, W., Milton, K., & Jones, A. P. (2020). A scoping review of evaluation frameworks and their applicability to real-world physical activity and dietary change programme evaluation. *BMC public health*, *20*, 1-16.

Gill, L., & White, L. (2018). A critical review of patient satisfaction. Leadership in Health Services.

Gostin, L. O., & Hodge Jr, J. G. (2002). Personal privacy and common goods: A framework for balancing under the national health information privacy rule. Minnesota Law Review, 86, 1439.

Greene, J., & Hibbard, J. H. (2012). Why does patient activation matter? An examination of the relationships between patient activation and health-related outcomes. Journal of General Internal Medicine, 27(5), 520-526.

Haleem, A., Javaid, M., Singh, R. P., Suman, R., & Rab, S. (2021). Blockchain technology applications in healthcare: An overview. *International Journal of Intelligent Networks*, *2*, 130-139.

Hekmatpou, D., Shamsi, M., & Zamani, M. (2013). The effect of a healthy lifestyle program on the elderly's health in Arak. *Indian journal of medical sciences*, *67*(3/4), 70

Ivers, N., Jamtvedt, G., Flottorp, S., Young, J. M., Odgaard-Jensen, J., French, S. D., O'Brien, M. A., Johansen, M., Grimshaw, J., & Oxman, A. D. (2012). Audit and feedback: Effects on professional practice and healthcare outcomes. *Cochrane Database of Systematic Reviews, 2012*(6), CD000259.

Iqbal, S. M., Rosen, A. M., Edwards, D., Bolio, A., Larson, H. J., Servin, M., ... & Ceddia, F. Opportunities and Challenges to Implementing mRNA-based Vaccines and Medicines: Lessons from COVID-19. *Frontiers in Public Health*, *12*, 1429265.

Jones, S. S., Thomas, A., Evans, R. S., Welch, S. J., Haug, P. J., & Snow, G. L. (2015). Forecasting daily patient volumes in the emergency department. Academic Emergency Medicine, 15(2), 159-170.

Kaczmarek, K., & Romaniuk, P. (2020). The use of evaluation methods for the overall assessment of health policy: potential and limitations. *Cost Effectiveness and Resource Allocation*, *18*(1), 43.

Kangovi, S., Grande, D., & Trinh-Shevrin, C. (2015). Community health workers combat racial and ethnic health disparities. AMA Journal of Ethics, 17(10), 936-942.

Kansal, A., Latour, J. M., See, K. C., Rai, S., Cecconi, M., Britto, C., ... & Mishra, R. (2023). Interventions to promote cost-effectiveness in adult intensive care units: consensus statement and considerations for best practice from a multidisciplinary and multinational eDelphi study. *Critical Care*, *27*(1), 487.

Karimi, M., & Brazier, J. (2016). Health, health-related quality of life, and quality of life: what is the difference?. *Pharmacoeconomics*, *34*, 645-649.

Kardile, V., Kulkarni, A., Nadar, B., & Saldanha, T. (2023). Monoclonal antibodies in oncology: a decade of novel options. *Cell Biochemistry and Biophysics*, *81*(3), 395-408.

Kılbaş, E. P. K., & Altındiş, M. (2023). Mevcut ve Gelişmekte Olan Aşı Teknolojileri; Kısa derleme. *Journal of Biotechnology and Strategic Health Research*, *7*(3), 148-156.

Kutney-Lee, A., Mchugh, M. D., Sloane, D. M., Cimiotti, J. P., Flynn, L., Neff, D. F., & Aiken, L. H. (2016). Nursing: a key to patient satisfaction. Health Affairs, 28(4), w669-w677.

Ma, Y., Zhao, C., Zhao, Y., Lu, J., Jiang, H., Cao, Y., & Xu, Y. (2022). Telemedicine application in patients with chronic disease: a systematic review and meta-analysis. *BMC medical informatics and decision making*, *22*(1), 105.

McDonald, K. M., Sundaram, V., Bravata, D. M., Lewis, R., Lin, N., Kraft, S., ... & Owens, D. K. (2007). Closing the quality gap: A critical analysis of quality improvement strategies (Vol. 7: Care Coordination). Agency for Healthcare Research and Quality.

McFadden, K. L., Henagan, S. C., & Gowen, C. R. (2009). The integration of multidisciplinary teams in health care settings: A case study. *Health Care Management Review, 34*(4), 323-333.

MacQueen, I. T., Maggard-Gibbons, M., Capra, G., Raaen, L., Ulloa, J. G., Shekelle, P. G., ... & Hempel, S. (2018). Recruiting rural healthcare providers today: a systematic review of training program success and determinants of geographic choices. *Journal of general internal medicine*, *33*, 191-199.

Manary, M. P., Boulding, W., Staelin, R., & Glickman, S. W. (2013). The patient experience and health outcomes. New England Journal of Medicine, 368(3), 201-2037.

Mara, D., & Black, R. E. (2012). "The Role of Water, Sanitation, and Hygiene in Reducing Child Mortality." The Lancet.

Marmot, M. G., Altman, D. G., Cameron, D. A., Dewar, J. A., Thompson, S. G., & Wilcox, M. (2013). The benefits and harms of breast cancer screening: an independent review. *British journal of cancer*, *108*(11), 2205-2240.

Mermer, G., & Güzekin, Ö. (2021). Kadinlarda Meme Kanseri Risk Düzeyi ve Tarama Yöntemlerini Kullanma Durumu. *Van Sağlık Bilimleri Dergisi*, *14*(1), 50-62.

Modjtahedi, H., Ali, S., & Essapen, S. (2012). Therapeutic application of monoclonal antibodies in cancer: advances and challenges. *British medical bulletin*, *104*(1), 41-59.

Munthe, C. (2008). The goals of public health: an integrated, multidimensional model. *Public health ethics*, *1*(1), 39-52.

Okoro, C. A. (2018). Prevalence of disabilities and health care access by disability status and type among adults—United States, 2016. *MMWR. Morbidity and Mortality Weekly Report*, *67*

Özşaker, E. (2014). Organ nakli ve yaşam kalitesi. *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi*, *3*(3), 166-173.

Papanicolas, I., & Smith, P. (2013). *Health system performance comparison: an agenda for policy, information and research: an agenda for policy, information and research*. McGraw-Hill Education (UK).

Paul, S. M., Mytelka, D. S., Dunwiddie, C. T., Persinger, C. C., Munos, B. H., Lindborg, S. R., & Schacht, A. L. (2010). How to improve R&D productivity: the pharmaceutical industry's grand challenge. Nature Reviews Drug Discovery, 9(3), 203-214.

Renzi, C., Lyratzopoulos, G., Card, T., Chu, T. P. C., Macleod, U., & Rachet, B. (2016). Do colorectal cancer patients diagnosed as an emergency differ from non-emergency patients in their consultation patterns and symptoms? A longitudinal data-linkage study in England. *British journal of cancer*, *115*(7), 866-875.

Riva, G. (2003). Ambient intelligence in health care. *CyberPsychology & Behavior*, *6*(3), 295-300.

Rodney, A. M., & Hill, P. S. (2014). Achieving equity within universal health coverage: a narrative review of progress and resources for measuring success. *International journal for equity in health*, *13*, 1-8.

Sackett, D. L., Rosenberg, W. M. C., Gray, J. A. M., Haynes, R. B., & Richardson, W. S. (1996). Evidence based medicine: What it is and what it isn't. *BMJ*, 312(7023), 71-72.

Salas, E., Almeida, S. A., Salisbury, M., King, H., Lazzara, E. H., Lyons, R., ... & McQuillan, R. (2009). What are the critical success factors for team training in health care? *The Joint Commission journal on quality and patient safety*, *35*(8), 398-405.

Salvador-Carulla, L., Rosenberg, S., Mendoza, J., Tabatabaei-Jafari, H., & Network, P. M. H. I. (2020). Rapid response to crisis: Health system lessons from the active period of COVID-19. *Health Policy and Technology*, *9*(4), 578-586.

Snyderman, R., & Yoediono, Z. (2008). Prospective health care and the role of academic medicine: lead, follow, or get out of the way. Academic Medicine, 83

Sofaer, S., & Firminger, K. (2016). Patient perceptions of the quality of health services. Annual Review of Public Health, 26, 513-559.

Sony, M., Antony, J., & Tortorella, G. L. (2023). Critical success factors for successful implementation of healthcare 4.0: A literature review and future research agenda. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *20*(5), 4669.

Smith, R. A., Andrews, K. S., Brooks, D., Fedewa, S. A., Manassaram-Baptiste, D., Saslow, D., ... & Wender, R. C. (2017). Cancer screening in the United States, 2017: A review of current American Cancer Society guidelines and current issues in cancer screening. CA: a cancer journal for clinicians, 67(2), 100-121.

Smith, M., & Williams, C. (2020). Enhancing Chronic Disease Management through Remote Monitoring: A Systematic Review. *Journal of Medical Internet Research*, 22(7), e18116.

Sohal, A., De Vass, T., Vasquez, T., Bamber, G. J., Bartram, T., & Stanton, P. (2022). Success factors for lean six sigma projects in healthcare. *Journal of Management Control*, *33*(2), 215-240.

Street, R. L., Makoul, G., Arora, N. K., & Epstein, R. M. (2017). How does communication heal? Pathways linking clinician–patient communication to health outcomes. Patient Education and Counseling, 74(3), 295-301.

Şahan, S., & Güler, S. (2024). Hipertansiyon Hastalarının Giyilebilir Kan Basıncı Cihazlarına Yönelik Görüşleri. *Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi*, *7*(1), 20-28.

Tangcharoensathien, V., Witthayapipopsakul, W., Panichkriangkrai, W., Patcharanarumol, W., & Mills, A. (2018). Health systems development in Thailand: a solid platform for successful implementation of universal health coverage. *The Lancet*, *391*(10126), 1205-1223.

Thomson, S., Figueras, J., Evetovits, T., Jowett, M., Mladovsky, P., Maresso, A., ... & Kluge, H. (2016). Economic crisis, health systems and health in Europe: impact and implications for policy. Open University Press.

Tsao, L. C., Force, J., & Hartman, Z. C. (2021). Mechanisms of therapeutic antitumor monoclonal antibodies. *Cancer research*, *81*(18), 4641-4651.

Vincent, C., & Amalberti, R. (2016). *Safer healthcare: strategies for the real world* (p. 157). Springer Nature.

Wallace, A. S., Bohara, R., Stewart, S., Subedi, G., Anand, A., Burnett, E., ... & Schluter, W. W. (2017). Impact of an intervention to use a measles, rubella, and polio mass vaccination campaign to strengthen routine immunization services in Nepal. *The Journal of infectious diseases*, *216*(suppl_1), S280-S286.

Walters, R., Leslie, S. J., Polson, R., Cusack, T., & Gorely, T. (2020). Establishing the efficacy of interventions to improve health literacy and health behaviours: a systematic review. *BMC public health*, *20*, 1-17.

Wang, F. (2018). The roles of preventive and curative health care in economic development. PLoS One, 13(11), e0206808.

Warsi, A., Wang, P. S., LaValley, M. P., Avorn, J., & Solomon, D. H. (2004). Self-management education programs in chronic disease: A systematic review and methodological critique of the literature. *Archives of Internal Medicine, 164*(15), 1641-1649.

World Health Organization (WHO) (2010). The World Health Report 2010: Health Systems Financing- The Path to Universal Coverage. World Health Organization.

World Health Organization (WHO). (2022). Antibacterial agents in clinical and preclinical development: An overview and analysis.

Wong, E., Mavondo, F., & Fisher, J. (2020). Patient feedback to improve quality of patient-centred care in public hospitals: a systematic review of the evidence. *BMC health services research*, *20*, 1-17.

Wong, S. T., Chau, S. W., & Hogg, W. E. (2020). The impact of patient-centered care on outcomes. *Journal of Patient-Centered Care*, 15(4), 312-320.

Williamson, C., Baker, G., Mutrie, N., Niven, A., & Kelly, P. (2020). Get the message? A scoping review of physical activity messaging. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, *17*, 1-15.

Yeboah, K., Dodam, K. K., Affrim, P. K., Adu-Gyamfi, L., Bado, A. R., Owusu Mensah, R. N., & Gyan, B. (2018). Metabolic syndrome and parental history of cardiovascular disease in young adults in urban Ghana. *BMC Public Health*, *18*, 1-8.

Yiğit, A., & Erdem, R. (2016). Sağlık Teknolojisi Değerlendirme: Kavramsal Bir Çerçeve. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (23), 215-249.

Zanjani, S., Tol, A., Mohebbi, B., Sadeghi, R., Jalyani, K. N., & Moradi, A. (2015). Determinants of healthy lifestyle and its related factors among elderly people. *Journal of education and health promotion*, *4*(1), 103.

Zhang, T., & Wang, Z. (2024). Monoclonal Antibody Development for Cancer Treatment Using the Phage Display Library Platform. *Biologics*, *4*(1), 55-74.

Zhou, Y., Mendonca, S. C., Abel, G. A., Hamilton, W., Walter, F. M., Johnson, S., & Lyratzopoulos, G. (2018). Variation in 'fast-track'referrals for suspected cancer by patient characteristic and cancer diagnosis: evidence from 670 000 patients with cancers of 35 different sites. *British journal of cancer*, *118*(1), 24-31.

Salgın Hastalıkların Matematiksel Modellemeleri ve Temel Analizleri

Dr. Öğr. Üyesi Mahir Demir

nobel bilimsel

Salgın Hastalıkların Matematiksel Modellemeleri ve Temel Analizleri

Dr. Öğr. Üyesi Mahir Demir

Yayın No.: 2351
E-ISBN: 978-625-376-007-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Dilek Gezgin -dilek@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Demir, Mahir.
Salgın Hastalıkların Matematiksel Modellemeleri ve Temel Analizleri / Mahir Demir
1. Basım, VI + 102 s., 15,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
E-ISBN: 978-625-376-007-6
1. Salgın Hastalıklar 2. Matematiksel Modelleme 3. Yeniden Üreme Sayısı (R_0) 4. Kararlılık Analizi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İçindekiler

Ön Söz ..... **iii**

1. Bölüm
Salgın Hastalık Modelleri ve Temel Analizleri **1**
1. GİRİŞ 1
2. EPİDEMİ MODELLERİ 3
   2.1. SIR (Duyarlı-Enfekte-İyileşmiş) Modeli 3
      2.1.1. SIR Modellerinde Denge Noktalarının Bulunması 8
         2.1.1.1. Hastalığın olmadığı denge noktası 9
         2.1.1.2. Endemik denge noktası 9
      2.1.2. SIR Modellerinde Temel Yeniden Üreme Sayısı (R_0) 11
      2.1.3. SIR Modellerinde Denge Noktalarının Kararlılık Analizi 12
   2.2. SEIR (Duyarlı- Maruz- Enfekte- İyileşmiş) Modelleri 15
      2.2.1. SEIR Modellerinde Denge Noktalarının Bulunması 18
      2.2.2. SEIR Modellerinde Yeniden Üreme Sayısı(R_0) 20
      2.2.3. Denge Noktalarının Kararlılık Analizi 21
3. SONUÇ VE TARTIŞMA 28

2. Bölüm
Vektör Tabanlı Salgın Hastalıkların Modellemesi **31**
1. GİRİŞ 31
2. VEBA SALGINI MODELLEMESİ 32
   2.1. Model Formülasyonu 33
   2.2. Denge Noktalarının Bulunması 37
      2.2.1. Hastalığın Olmadığı Denge Noktası 37
      2.2.2. Endemik Denge Noktası 38

2.3. Temel Yeniden Üreme Sayısı (R_0) 40
2.4. Denge Noktalarının Kararlılık Analizleri 41
3. SONUÇ VE TARTIŞMA 47

3. Bölüm
Kirli Su Kaynakları ve Çevre Yoluyla Bulaşan Salgın Hastalık Modellemeleri .. 49
1. GİRİŞ 49
2. KOLERA SALGINI MODELLEMESİ 49
2.1. Model Formülasyonu 50
2.2. Denge Noktalarının Bulunması 54
2.2.1. Hastalığın Olmadığı Denge Noktası 54
2.2.2. Endemik Denge Noktası 55
2.3. Temel Yeniden Üreme Sayısı (R_0) 58
2.4. Denge Noktalarının Karalılık Analizi 61
3. SONUÇ VE TARTIŞMALAR 67

4. Bölüm
Solunum ve Temas Yoluyla Bulaşan Salgın Hastalık Modellemeleri 69
1. GİRİŞ 69
2. GRİP VE COVID-19 SALGINI MODELLEMESİ 70
2.1. Model Formülasyonu 71
2.2. Denge Noktalarının Bulunması 75
2.2.1. Hastalığın Olmadığı Denge Noktası 75
2.2.2. Endemik Denge Noktası 76
2.3. Temel Yeniden Üreme Sayısı (R_0) 79
2.4. Denge Noktalarının Kararlılık Analizleri 82
3. SONUÇ VE TARTIŞMALAR 95
Referanslar 97

Referanslar

Adam, D. (2020). Modelling the pandemic: The simulations driving the world's response to COVID-19. Nature, 580(7803), 316-318.

Akinsulie, O.C.; Adesola, R.O.; Aliyu, V.A.; Oladapo, I.P.; Hamzat, A. Epidemiology and Transmission Dynamics of Viral Encephalitides in West Africa. Infect. Dis. Rep. 2023, 15, 504-517. https://doi.org/10.3390/idr15050050

Allen, L. J., and Lahodny, G. E. (2012). Extinction thresholds in deterministic and stochastic epidemic models. Journal of Biological Dynamics, 6(2), 590-611. doi:10.1080/17513758.2012.665502(AIMS Press).

Anderson, R. M., and May, R. M. (1992). Infectious Diseases of Humans: Dynamics and Control. Oxford University Press.

Andrews, J. R., and Basu, S. (2011). Transmission dynamics and control of cholera in Haiti: an epidemic model. The Lancet, 377(9773), 1248-1255.

Arino, J., Brauer, F., van den Driessche, P., Watmough, J., and Wu, J. (2007). A model for influenza with vaccination and antiviral treatment. Journal of Theoretical Biology, 246(4), 668–680.

Aslan IH, Demir M, Wise MM, Lenhart S (2022). Modeling COVID- 19: Forecasting and analyzing the dynamics of the outbreak in Hubei and Turkey. Math Meth Appl Sci 45(10):6481–6494. https://doi.org/10.1002/mma.8181

Banks, H. T., and Kappel, F. (1989). Parameter Estimation Techniques for Distributed Systems. Journal of Mathematical Biology, 27(5), 461-490.

Bernoulli, D. (1766). An attempt at a new analysis of the mortality caused by smallpox and of the advantages of inoculation to prevent it. Memoirs of the Royal Academy of Sciences.

Bertuzzo, E., Mari, L., Righetto, L., et al. (2008). On the space-time evolution of a cholera epidemic. Water Resources Research, 44(1). https://doi.org/10.1029/2007WR006211

Bertuzzo, E., Casagrandi, R., Gatto, M., Rodriguez-Iturbe, I., and Rinaldo, A. (2010). On spatially explicit models of cholera epidemics. Journal of the Royal Society Interface, 7(45), 321-333.

Blackwood, J. C., and Childs, L. M. (2018). An introduction to compartmental modeling for the budding infectious disease modeler. Letters in Biomathematics, 5(1), 195–221.

Boonpatcharanon S, Heffernan JM, Jankowski H (2022) Estimating the basic reproduction number at the beginning of an outbreak. *PLoS ONE* 17(6): e0269306. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0269306

Brauer, F., and Castillo-Chavez, C. (2012). Mathematical Models in Population Biology and Epidemiology. Springer.

Brauer, F., Castillo-Chavez, C., and Feng, Z. (2019). Mathematical Models in Epidemiology. Springer.

Caminade C, McIntyre KM, Jones AE. Impact of recent and future climate change on vector-borne diseases. Ann N Y Acad Sci. 2019 Jan;1436(1):157-173. doi: 10.1111/nyas.13950. Epub 2018 Aug 18. PMID: 30120891; PMCID: PMC6378404.

Chala, B. and Hamde, F. Emerging and Re-emerging Vector-Borne Infectious Diseases and the Challenges for Control: A Review. Front Public Health. 2021 Oct 5;9:715759. doi: 10.3389/fpubh.2021.715759. PMID: 34676194; PMCID: PMC8524040.

Chanteau, S., et al. (2005). "Mathematical modeling of bubonic plague in the context of human and vector interactions." Mathematical Biosciences, 197(1), 18-35.

Chowell, G., Viboud, C., Simonsen, L., Miller, M. A., and Acuna-Soto, R. (2009). The 1918–1919 influenza pandemic in Mexico: Chronology, dynamics and underlying factors. PLOS ONE, 4(10), e7116.

Coburn, B. J., Wagner, B. G., and Blower, S. (2009). Modeling influenza epidemics and pandemics: insights into the future of swine flu (H1N1). BMC Medicine, 7(1), 30.

Codeço, C. T. (2001). Endemic and epidemic dynamics of cholera: The role of the aquatic reservoir. BMC Infectious Diseases, 1(1), 1-14. https://doi.org/10.1186/1471-2334-1-1

Cowling, B. J., Chan, K. H., Fang, V. J., Lau, L. L., So, H. C., Fung, R. O., ... and Leung, G. M. (2010). Comparative epidemiology of pandemic and seasonal influenza A in households. The New England Journal of Medicine, 362(23), 2175-2184.

Cutler, D. M., and Summers, L. H. (2020). The COVID-19 pandemic and the $16 trillion virus. JAMA, 324(15), 1495-1496.

Dean, K. R., Krauer, F., Walløe, L., Lingjærde, O. C., Bramanti, B., Stenseth, N. C., and Schmid, B. V. (2023). "Modeling the Justinianic Plague: Comparing Hypothesized Transmission Routes." PLOS ONE, 18(7). DOI: 10.1371/journal.pone.0260417

Demir, M. (2022). The Effect of Population Migration on the Diffusion of Cholera Outbreaks in Metapopulations. Editörler: Işık, B., Köse, F. Ve Küççüktürk, S. *Current Debates in Health Sciences* (pp. 493-511). Duvar Publishing.

Demir, M., Aslan, I.H. and Lenhart, S. Analyzing the effect of restrictions on the COVID-19 outbreak for some US states. *Theor Ecol* 16, 117–129 (2023). https://doi.org/10.1007/s12080-023-00557-1

Diekmann, O., Heesterbeek, H., and Britton, T. (2013). Mathematical Tools for Understanding Infectious Disease Dynamics. Princeton University Press.

Evans, L.C. (1998) Partial Differential Equations. American Mathematical Society, Vol. 19.

Ferguson, N. M., Cummings, D. A. T., Cauchemez, S., Fraser, C., Riley, S., Meeyai, A., ... and Burke, D. S. (2005). Strategies for containing an emerging influenza pandemic in Southeast Asia. Nature, 437(7056), 209-214.

Ferguson, N. M., Laydon, D., Nedjati-Gilani, G., Imai, N., Ainslie, K., Baguelin, M., and Ghani, A. C. (2020). Impact of non-pharmaceutical interventions (NPIs) to reduce COVID-19 mortality and healthcare demand. Imperial College London.

Flaig, J., and Houy, N. (2022). Epidemic control using stochastic and deterministic transmission models: performance comparison with and without parameter uncertainties. medRxiv. doi:10.1101/2022.11.12.22282246(medRxiv).

Friedman, A. (1982). Foundations of Modern Analysis. Dover Publications, Inc. New York.

Funk, S., Gilad, E., Watkins, C., and Jansen, V. A. (2010). The spread of awareness and its impact on epidemic outbreaks. Proceedings of the National Academy of Sciences, 106(16), 6872-6877.

Hethcote, H. W. (2000). The Mathematics of Infectious Diseases. *SIAM Review*, 42(4), 599-653.

Khalil, H. K. (2002). Nonlinear Systems (3rd ed.). Prentice Hall.

Kretzschmar, M., Wallinga, J. (2009). Mathematical Models in Infectious Disease Epidemiology. In: Krämer, A., Kretzschmar, M., Krickeberg, K. (eds) Modern Infectious Disease Epidemiology. Statistics for Biology and Health. Springer, New York, NY. https://doi.org/10.1007/978-0-387-93835-6_12

Kermack, W. O., and McKendrick, A. G. (1927). A Contribution to the Mathematical Theory of Epidemics. Proceedings of the Royal Society of London. Series A, Containing Papers of a Mathematical and Physical Character, 115(772), 700-721.

Gage, K. L., and Kosoy, M. Y. (2005). "Natural history of plague: perspectives and progress." Annual Review of Entomology, 50, 505-528.

Guan, W. J., Ni, Z. Y., Hu, Y., Liang, W. H., Ou, C. Q., He, J. X., ... and China Medical Treatment Expert Group for Covid-19. (2020). Clinical characteristics of coronavirus disease 2019 in China. The New England Journal of Medicine, 382(18), 1708-1720.

Guckenheimer, J., and Holmes, P. (1983). Nonlinear Oscillations, Dynamical Systems, and Bifurcations of Vector Fields. Springer.

Guerra, F. M., Bolotin, S., Lim, G., Heisler, M., and Fisman, D. N. (2006). Assessing the potential impact of COVID-19 on epidemic diseases like influenza and measles. Epidemiology and Infection, 144(10), 2243-2252.

Gundry, S., Wright, J., and Conroy, R. (2004). A systematic review of the health outcomes related to household water quality in developing countries. Journal of Water and Health, 2(1), 1-13.

Hartley, D. M., Morris Jr, J. G., and Smith, D. L. (2006). Hyperinfectivity: A critical element in the ability of Vibrio cholerae to cause epidemics? PLoS Medicine, 3(1), e7.

Heesterbeek, J. A. P., and Dietz, K. (1996). The concept of R0 in epidemic theory. Statistical Methods in Medical Research, 5(4), 361-387.

Heesterbeek, H., Anderson, R. M., Andreasen, V., Bansal, S., De Angelis, D., Dye, C., ... and Metcalf, C. J. E. (2015). Modeling infectious disease dynamics in the complex landscape of global health. Science, 347(6227), aaa4339.

Hethcote, H. W. (2000). The mathematics of infectious diseases. SIAM Review, 42(4), 599-653. - Black, F. L. (1966). The dynamics of disease in populations. Epidemiologic Reviews, 8(1), 1-21.

Himsworth, C. G., Parsons, K. L., Jardine, C., and Patrick, D. M. (2023). "Mathematical Model Developed at YSPH Provides New Insights into Deadly Bubonic Plague." Yale School of Public Health. Erişim adresi: ysph.yale.edu

Hirsch, M. W., Smale, S., and Devaney, R. L. (2004). Differential Equations, Dynamical Systems, and an Introduction to Chaos (2nd ed.). Academic Press.

Horn, R. A., and Johnson, C. R. (2012). Matrix Analysis. Cambridge University Press. ISBN: 9780511810817 https://doi.org/10.1017/CBO9780511810817

Hurwitz, A. (1895). Ueber die Bedingungen, unter welchen eine Gleichung nur Wurzeln mit negativen reellen Theilen besitzt. Mathematische Annalen, 46(2), 273-284.

Kausrud, K.L., Begon, M., Ari, T.B. et al. Modeling the epidemiological history of plague in Central Asia: Palaeoclimatic forcing on a disease system over the past millennium. BMC Biol 8, 112 (2010). https://doi.org/10.1186/1741-7007-8-112

Keeling, M. J., and Gilligan, C. A. (2000). Metapopulation dynamics of bubonic plague. Nature, 407(6806), 903-906.

Keeling, M. J., and Rohani, P. (2008). Modeling Infectious Diseases in Humans and Animals. Princeton University Press.

Kermack, W. O., and McKendrick, A. G. (1927). A contribution to the mathematical theory of epidemics. Proceedings of the Royal Society A: Mathematical, Physical and Engineering Sciences, 115(772), 700-721.

Khan, K. A., and Younis, U. (2022). Mathematical Modeling and Stability Analysis of SIR and SEIR Models for Infectious Diseases. Materials, 15(10), 3625. DOI: 10.3390/mat15103625

Kilbourne, E. D. (2006). Influenza pandemics of the 20th century. Emerging Infectious Diseases, 12(1), 9-14.

Koelle, K., Rodó, X., Pascual, M., Yunus, M., and Mostafa, G. (2005). Refractory periods and climate forcing in cholera dynamics. Nature, 436(7051), 696-700.

Kucharski, A. J., Russell, T. W., Diamond, C., Liu, Y., Edmunds, J., Funk, S., and Eggo, R. M. (2020). Early dynamics of transmission and control of COVID-19: a mathematical modelling study. The Lancet Infectious Diseases, 20(5), 553-558.

Legrand, J., Grais, R. F., Boelle, P. Y., Valleron, A. J., and Flahault, A. (2007). Understanding the dynamics of Ebola epidemics. Epidemiology and Infection, 135(4), 610-621.

Li, M. Y., and Muldowney, J. S. (1995). Global stability for the SEIR model in epidemiology. Mathematical Biosciences, 125(2), 155–164.

Lowe, R., Chirombo, J., and Tompkins, A. M. (2013). Relative importance of climatic, geographic and socio-economic determinants of malaria in Malawi. Malaria Journal, 12(1), 416.

Mills, C. E., Robins, J. M., and Lipsitch, M. (2004). Transmissibility of 1918 pandemic influenza. Nature, 432(7019), 904-906.

Morens, D. M., Folkers, G. K., and Fauci, A. S. (2008). Emerging infections: a perpetual challenge. The Lancet Infectious Diseases, 8(11), 710-719.

Mukandavire, Z., Liao, S., Wang, J., Gaff, H., Smith, D. L., and Morris Jr, J. G. (2011). Estimating the reproductive numbers for the 2008–2009 cholera outbreaks in Zimbabwe. Proceedings of the National Academy of Sciences, 108(21), 8767-8772.

Murray, C. J., Ortblad, K. F., Guinovart, C., Lim, S. S., Wolock, T. M., Roberts, D. A., and Naghavi, M. (2012). Global, regional, and national incidence and mortality for HIV, tuberculosis, and malaria during 1990–2013: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2013. The Lancet, 384(9947), 1005-1070.

Paules, C. I., and Subbarao, K. (2017). Influenza. The Lancet, 390(10095), 697-708.

Perko, L. (2013). Differential Equations and Dynamical Systems (3rd ed.). Springer.

Prem, K., Liu, Y., Russell, T. W., Kucharski, A. J., Eggo, R. M., Davies, N., ... and Jit, M. (2020). The effect of control strategies to reduce social mixing on outcomes of the COVID-19 epidemic in Wuhan, China: a modelling study. The Lancet Public Health, 5(5), e261-e270.

Putra, S., Mu'tamar, K., and Zulkarnain. (2019). Analysis of SIR Model with Parameter Estimation using Particle Swarm Optimization. American Journal of Mathematical and Computational Methods, 4(4), 69-74. DOI: 10.11648/j.ajmcm.20190404.11

Rachael L. Miller Neilan, Elsa Schaefer, Holly Gaff, K. Renee Fister, Suzanne Lenhart, 2010. Modeling optimal intervention strategies for cholera, Bulletin of Mathematical Biology 72: 2004- 2018. doi:10.1007/s11538-010-9521-8.

Reiner, R. C., King, A. A., Emch, M., Yunus, M., Faruque, A. S. G., and Pascual, M. (2012). Highly localized sensitivity to climate forcing drives endemic cholera in a megacity. Proceedings of the National Academy of Sciences, 109(6), 2033-2036.

Rinaldo, A., Bertuzzo, E., Mari, L., Righetto, L., Blokesch, M., Gatto, M., and Rodriguez-Iturbe, I. (2012). Reassessment of the 2010–2011 Haiti cholera outbreak and rainfall-driven multiseason projections. Proceedings of the National Academy of Sciences, 109(17), 6602-6607.

Routh, E. J. (1877). A Treatise on the Stability of a Given State of Motion, Particularly Steady Motion. Cambridge University Press.

R. C. Reiner et al., A systematic review of mathematical models of mosquito-borne pathogen transmission: 1970–2010, Journal of The Royal Society Interface, vol. 10, no. 81, Apr. 2013.

Sichone J, Simuunza MC, Hang'ombe BM, Kikonko M (2020) Estimating the basic reproduction number for the 2015 bubonic plague outbreak in Nyimba district of Eastern Zambia. PLOS Neglected Tropical Diseases 14(11): e0008811. https://doi.org/10.1371/journal.pntd.0008811

Slotine, J. E., and Li, W. (1991). Applied Nonlinear Control. Prentice Hall

Spence, L., Anderson, D.E., Demir, M., Aslan, I.H., Okafor, C.C., Souza, M.J., and Lenhart, S. (2023), The Effect of Changing COVID-19 Restrictions on the Transmission Rate in a Veterinary Clinic, Infectious Disease Modelling 8 (1), 294 - 308

Tabbabi, A., Vasconcelos Dos Santos, T., Bekhti, K., Haouas, N., Pang, J., Bereguiain, M. A. G., eds. (2023). Vector-borne diseases and consequences on human health: A multidisciplinary approach. Lausanne: Frontiers Media SA. doi: 10.3389/978-2-8325-4019-0

Taghizadeh, E., and Mohammad-Djafari, A. (2022). SEIR Modeling, Simulation, Parameter Estimation, and Their Application for COVID-19 Epidemic Prediction. Physics Science Forum, 5(1), 18. DOI: 10.3390/psf2022005018

Taubenberger, J. K., and Morens, D. M. (2008). The pathology of influenza virus infections. Annual Review of Pathology: Mechanisms of Disease, 3, 499-522.

Tien, J. H., and Earn, D. J. D. (2010). Multiple transmission pathways and disease dynamics in a waterborne pathogen model. Bulletin of Mathematical Biology, 72, 1506-1533. https://doi.org/10.1007/s11538-010-9507-6

Tuite, A. R., Tien, J. H., Eisenberg, M. C., Earn, D. J. D., Ma, J., and Fisman, D. N. (2011). Cholera epidemic in Haiti, 2010: using a transmission model to explain spatial spread of disease and identify optimal control interventions. Annals of Internal Medicine, 154(5), 293-302.

Upadhyay, R.K., Pal, A.K., Kumari, S. et al. Dynamics of an SEIR epidemic model with nonlinear incidence and treatment rates. Nonlinear Dyn 96, 2351–2368 (2019). https://doi.org/10.1007/s11071-019-04926-6

Van den Driessche, P., and Watmough, J. (2002). Reproduction numbers and subthreshold endemic equilibria for compartmental models of disease transmission. Mathematical Biosciences, 180(1-2), 29–48.

Yang R, Atkinson S, Chen Z, Cui Y, Du Z, Han Y, Sebbane F, Slavin P, Song Y, Yan Y, Wu Y, Xu L, Zhang C, Zhang Y, Hinnebusch BJ, Stenseth NC, Motin VL. Yersinia pestis and Plague: some knowns and unknowns. Zoonoses (Burlingt). 2023;3(1):5. doi: 10.15212/zoonoses-2022-0040. Epub 2023 Jan 19. PMID: 37602146; PMCID: PMC10438918.

Wang, X., and Wang, J. (2017). Disease dynamics in a coupled cholera model linking within-host and between-host interactions. Journal of Biological Dynamics, 11(1), 238-262.

Wells, C. R., Sah, P., Moghadas, S. M., Pandey, A., Shoukat, A., Wang, Y., and Galvani, A. P. (2021). Impact of international travel and border control measures on the global spread of the novel coronavirus (COVID-19). Proceedings of the National Academy of Sciences, 118(4).

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK, ÇEVRE VE ENERJİ EKONOMİSİ

Editörler
Prof. Dr. Harun Yakışık
Doç. Dr. Mehmet Sedat Uğur

nobel bilimsel

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK, ÇEVRE VE ENERJİ EKONOMİSİ

Editörler: Prof. Dr. Harun Yakışık, Doç. Dr. Mehmet Sedat Uğur

Yayın No.: 2390
ISBN: 978-625-376-085-4
E-ISBN: 978-625-376-086-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehmet Nuri Selvi
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yakışık, Harun., Uğur, Mehmet Sedat.
Sürdürülebilirlik, Çevre ve Enerji Ekonomisi / Harun Yakışık, Mehmet Sedat Uğur
1. Basım, XIV + 174 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-376-085-4
E-ISBN: 978-625-376-086-1
1. Sürdürülebilirlik 2. Çevre Ekonomisi 3. Enerji Ekonomisi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

TAKDİM ..... **v**

ÖN SÖZ ..... **ix**

Bölüm 1
ENERJİ EKONOMİSİ: TANIMI, KAPSAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ **1**
Müslüme Narin

Bölüm 2
TÜRKİYE'DE YENİLENEBİLİR ENERJİ KAPASİTESİNİN ARTTIRILMASINA YÖNELİK VERGİ TEŞVİKLERİ **17**
Binhan Elif Yılmaz

Bölüm 3
ENERJİ KOOPERATİFLERİ İLE ÇEVRE VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK **37**
Gökçen Bayram

Bölüm 4
YENİLENEBİLİR ENERJİYE GEÇİŞ VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME **67**
Mehmet Sedat Uğur - Harun Yakışık

Bölüm 5
EKONOMİK BÜYÜME VE ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK **91**
Fatih Konur - Erdoğan Kotil

Bölüm 6
YEŞİL BÜYÜME VE YEŞİL KOMPLEKSİTE PERSPEKTİFİNDEN TÜRKİYE EKONOMİSİ **105**
Barbaros Güneri

Bölüm 7
ÇEVRE POLİTİKALARININ CO2 EMİSYONLARINA ETKİSİ: ÇEKİM MODELİ ANALİZİ 125
Evrim Zeynep Ünlü

Bölüm 8
YÜKSELEN PİYASA EKONOMİLERİNDE ÇEVRESEL KUZNETS EĞRİSİ (ÇKE) HİPOTEZİNİN SINANMASI 153
Mehmet Ali Demir

Bölüm 1

ENERJİ EKONOMİSİ: TANIMI, KAPSAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Müslüme Narin

1. GİRİŞ

Enerji ekonomisi, toplumlarda enerji tedariki ve kullanımıyla ilgili konuları içeren geniş bir bilimsel alandır. Bu alan, enerji kaynaklarını ve enerji emtialarını inceler. Firmaları ve tüketicileri enerji kaynağı tedarik etmeye, dönüştürmeye, taşımaya, kullanmaya motive eden güçleri, piyasa ve düzenleyici kurumları, dağıtımsal ve çevresel sonuçları, enerjinin ekonomik olarak verimli kullanımı gibi konuları içerir. Enerji kullanımının ağırlıklı olarak tüketilebilir fosil yakıtlardan sağlanıyor olması, çalışmayı farklı bir boyuta taşır. Enerji sektörü, hem kâr hem de bir gelecek vaat ederek 21. yüzyıla girmiştir. Ancak fosil yakıtların yakılımı sonucu doğaya salınan karbondioksitler iklim değişikliği yoluyla küresel ısınmaya yol açmaktadır. Bu nedenle hükûmetler daha temiz enerji kaynaklarını piyasaya sürme eğilimindedir. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerin artan enerji talebi, enerji piyasalarının farklı boyutta şekillenmesine neden olmaktadır (Palgrave, 2018: 3640).

Enerji üretimi, iletimi ve dağıtımının maliyetleri dikkate alındığında enerjinin etkin kullanımı ekonomik açıdan anlam kazanmaktadır. Enerji hizmetleri, istenilen son kullanıcıya enerji üreten ve sağlayan faaliyetlerdir (Fell, 2017: 129). Enerji hizmetlerinin verimliliği, enerjiyi üretmek ve sağlamak için kullanılan mühendislik teknolojisine bağlıdır. Buradaki amaç, aydınlatma, ısıtma ve yakıt (doğal gaz) gibi enerji hizmetlerini üretmek için gereken enerji girdisini en aza indirmektir. Enerji ekonomisinde dikkate alınan sektörler; ulaşım, inşaat, mikro düzeyde hanehalkları ile işletmeler ve makro düzeyde kaynak yönetimi, çevresel faktörleri kapsayan geniş bir insan faaliyetlerinden oluşmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, enerji ekonomisi alanının ortaya çıkışına ilişkin gelişmeleri sunmaktır. Bu doğrultuda ikinci bölümde enerji ekonomisi ta-

yapılan açıklamalarla çelişen bir durum ancak enerji ekonomisine yönelik çalışmaların petrol kriziyle hızlandığı da bir gerçektir. Bhattacharyya (2011), petrol krizinden çok önce enerji üzerine çalışmalar olduğunu kabul etmesine rağmen benzer düşüncelere sahiptir. Dolayısıyla yazar, enerji ekonomisinin birinci petrol krizinden sonra uzmanlaşmış bir alan olduğunu ileri sürmüştür. Fouquet (2012) de Bhattacharyya'ya (2011) çok benzer görüşlere sahiptir.

Genel olarak bakıldığında birinci petrol krizinden sonra 1970'li yıllar enerji ekonomisinin büyük bir atılım yaptığı dönem olarak kabul etmek mümkündür.

SONUÇ

Enerji ekonomisi, enerji kaynaklarını, enerji kaynaklarının üretimini, tüketimini, piyasasını, fiyatını inceleyen, ekonominin bir alt alanıdır. Bu alana ilişkin yapılan çok sayıdaki tanımdan, enerji ile ilgili yapılan tüm çalışmaları kapsadığı görülmektedir. Bu tanımlar genişlikleri açısından kendi içinde de oldukça tutarlıdır.

Kapsamı açısından enerji ekonomisinin çevre ekonomisi, doğal kaynak ekonomisi, ekolojik ekonomi ile çok yakın bir ilişki içinde olduğu görülmüştür. Buradan da enerji ekonomisinin bir yandan ekonomiyle öte yandan doğal kaynaklar, çevre, ekoloji gibi birçok alanla ilişkili olduğu, dolayısıyla çok disiplinli bir alan olduğu ileri sürülmektedir. Bu alanın araştırma konuları ve analiz yöntemleri açısından çok disiplinli olduğu ifade edilmektedir. Ancak bu alana yönelik çalışmaların ekonomi dergilerinde veya çevre dergilerinde yayınlanması, alanın kapsamının tam olarak belirlenemediği anlamına da gelmektedir.

Enerji ekonomisine yönelik çalışmaların 1865'te Jevons'un çalışmasıyla örtük olarak başladığı ancak ağırlıklı olarak 1973-1974 birinci petrol kriziyle birlikte kurumsallaşmanın arttığı görülmektedir. Özellikle son yıllarda enerjiye yönelik ilginin daha çok arttığı ve bu nedenle önemli çalışmaların yapıldığını belirtmek gerekir.

KAYNAKÇA

Adelman, M. A. (1972). *The World Petroleum Market*. The Johns Hopkins University Press

Adelman, M. A. (2003). *The Economics of Petroleum Supply: Papers, 1962-1993*. MIT Press.

Bhattacharyya, S. C. (2011). *Energy Economics: Concepts, Issues, Markets and Governance*. Springer.

BP (2022). Statistical Review of World Energy. https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2022-full-report.pdf (Erişim Tarihi: 28.10.2024).

Darmstadler, J. (2003). Hans H. Landsberg and Sam H. Schurr: Reflections and Appreciation. *The Energy Journal*, 24(4), 1-16.

Energy Economics Journal (2024). About the journal. https://www.sciencedirect.com/journal/energy-economics (Erişim Tarihi: 21.10.2024).

Energy Journal (2024). About the journal. https://www.sciencedirect.com/journal/energy (Erişim Tarihi: 21.10.2024).

Energy Policy Journal (2024). About the journal. https://www.sciencedirect.com/journal/energy-policy (Erişim Tarihi: 21.10.2024).

EPRI (2024). About. https://www.epri.com/about (Erişim Tarihi: 22.10.2024).

Fell, M. J. (2017). Energy services: A conceptual review. *Energy Research & Social Science*, 27, 129-140.

Forbes (2009). T. Boone Pickens Names the Seven Most Powerful People in the World in Energy. https://www.forbes.com/2009/11/09/boone-pickens-oil-leadership-power-09-energy_slide.html (Erişim Tarihi: 22.10.2024).

Fouquet, R. (2012). Economics of Energy and Climate Change: Origins, Developments and Growth. Basque Centre for Climate Change (BC3) Working Paper Series N8. https://addi.ehu.es/bitstream/ handle/10810/14245/BC3WP201208.pdf?sequence=1 (Erişim Tarihi: 24.10.2024).

Giraudet, L. G., & Missemer, A. (2019). The Economics of Energy Efficiency, a Historical Perspective. CIRED. Working Paper, No: 2019-74.

Giraudet, L. G., & Missemer, A. (2023). The history of energy efficiency in economics: Break-points and regularities. *Energy Research & Social Science*, 97, 102973.

Gray, L. C. (1914). Rent under the Assumption of Exhaustibility. *Quarterly Journal of Economics*, 28(3), 466-489.

Hotelling, H. (1931). The Economics of Exhaustible Resources. *Journal of Political Economy* 39(2), 137-175.

IAEE (2024a). Energy Journal. The International Association for Engery Economics, https://journals.sagepub.com/overview-metric/ENJ (Erişim Tarihi: 24.10.2024).

IAEE (2024b). Best Paper Awards. The International Association for Engery Economics, https://www.iaee.org/en/students/best_paper.aspx (Erişim Tarihi: 25.10.2024).

IEA (2024a). Dr. Fatih Birol. IEA, https://www.iea.org/contributors/dr-fatih-birol (Erişim Tarihi: 22.10.2024).

IEA (2024b). About. International Energy Agency, https://www.iea.org/about (Erişim Tarihi: 20.10.2024).

Jevons, W. S. (1865). *The Coal Question: An Inquiry Concerning the Progress of the Nation, and the Probable Exhaustion of Our Coal Mines (1866)*. Macmillan & Co. London.

Kneese, A. V., & Sweeney, J. L. (1985). Preface to the Handbook. İçinde *Handbook of Natural Resource and Energy Economics*. Vol. 1 / Edition 3, A.V. Kneese & J. L. Sweeney (eds.), xi-xix. Elsevier Science. https://www.sciencedirect.com/handbook/handbook-of-natural-resource-and-energy-economics, (Erişim Tarihi: 25.10.2024).

Kula, E. (1992). *Economics of Natural Resources and the Environment*. Chapman & Hall.

Kula, E. (1998). *History of Environmental Economic Thought. Routledge Studies in the History of Economics.* Routledge.

Mcdonald, S. L. (1961). Percentage Depletion and the Allocation of Resources: The Case of Oil and Gas. *National Tax Journal*, 55, 365-381.

McKie, J. W., & McDonald, S. L. (1962). Petroleum Conservation in Theory and Practice. *Quarterly Journal of Economics*, 76, 98-121.

MIT (2014). Morris Adelman. https://news.mit.edu/2014/morris-adelman-mit-economics-faculty-member-over-six-decades-dies (Erişim Tarihi: 22.10.2024).

MIT (2024a). Robert S. Pindyck. https://web.mit.edu/rpindyck/www/ (Erişim Tarihi: 22.10.2024).

MIT (2024b). Christopher Knittel. https://energy.mit.edu/profile/christopher-knittel/, (Erişim Tarihi: 22.10.2024).

MIT Economics (2024). Paul L. Joskow. https://economics.mit.edu/people/faculty/paul-l-joskow (Erişim Tarihi: 22.10.2024).

Missemer, A. (2021). The history of environmental and energy economics through the lens of political economy. İçinde *The Routledge Handbook of the Political Economy of the Environment*, E. Laurent & K. Zwickl (eds.), 60-71. Routledge.

Oliveira, T. (2013). Energy Economics: an Early Modern History. *SSRN Electronic Journal*. dx.doi.org/10.2139/ssrn.2695103.

OPEC (2024). Brief History. Organization of the Petroleum Exporting Countries, https://www.opec.org/opec_web/en/about_us/24.htm (Erişim Tarihi: 22.10.2024).

Oxford Energy (2024). Paul Stevens. https://www.oxfordenergy.org/authors/paul-stevens/ (Erişim Tarihi: 22.10.2024).

Palgrave (2018). *The New Palgrave Dictionary of Economics (3rd edition).* Palgrave Macmillan. "Energy Economics" içeriği, R. Sickles & H. G. Huntington (yazarlar), 3640-3648. https://doi.org/10.1057/978-1-349-95189-5_663.

Percebois, J. (1989). *Économie de l'énergie*. Économica: Paris.

Pindyck, R. S. (1979). *The structure of energy markets*. JAI Press.

Resource and Energy Economics Journal (2024). About the journal. https://www.sciencedirect.com/journal/resource-and-energy-economics, (Erişim Tarihi: 21.10.2024).

Schurr, S. H., Bruce, C. N., Eliasberg, V. E., Lerner, J., & Landsberg, H. H. (1960). *Energy in the American Economy 1850-1975: Its History and Prospects*. Johns Hopkins for RFF.

Stanford University (2024). James Sweeney. https://energy.stanford.edu/people/james-sweeney (Erişim Tarihi: 22.10.2024).

Stevens, P. (2000). *The Economics of Energy, Volume 1*. Edward Elgar Publishing.

Sweeney, J. (2024). Economics of energy (Lecture notes). *Department of Management Science and Engineering*, 4.9(48). https://web.stanford.edu/~jsweeney/paper/Energy%20Economics.PDF (Erişim Tarihi: 24.10.2024).

TIME (2021). The 100 Most Influential People of 2021. https://time.com/collection/100-most-influential-people-2021/6095810/fatih-birol/, (Erişim Tarihi: 22.10.2024).

Tol, R. S. J. & Weyant, J. P. (2006). Energy economics' most influential papers. *Energy Economics*, Elsevier, 28(4), 405-409.

Turvey, R., & Anderson, D. (1977). *Electricity Economics, Essays and Case Studies*. A World Bank Research Publication, The John Hopkins University Press.

Université de Montpellier (2024). Jacques Percebois. https://shs.cairn.info/auteur/23330?lang=en&tab=apercu (Erişim Tarihi: 22.10.2024).

University of Cambridge (2024). David Newbery. https://www.econ.cam.ac.uk/people/emeritus/dmgn (Erişim Tarihi: 22.10.2024).

University of Surrey (2024). Subhes Bhattacharyya. https://www.surrey.ac.uk/people/subhes-bhattacharyya (Erişim Tarihi: 22.10.2024).

US University of Sussex (2024). Richard Tol. https://profiles.sussex.ac.uk/p289812-richard-tol, (Erişim Tarihi: 22.10.2024).

Bölüm 2

TÜRKİYE'DE YENİLENEBİLİR ENERJİ KAPASİTESİNİN ARTTIRILMASINA YÖNELİK VERGİ TEŞVİKLERİ*

Binhan Elif Yılmaz

1. GİRİŞ

Günümüzde fosil enerji kaynaklarının ekonomik ve çevresel maliyetlerinin artması, daha ekonomik, sağlıklı, güvenilir, sürekli ve temiz yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmeyi gündemde tutmaktadır. Ancak yenilenebilir enerji kaynakları olarak kabul edilen su (hidro), güneş, rüzgâr, jeotermal, dalga, biokütle gibi kaynakların gelişen teknolojiyle birlikte önemli bir problemi, yüksek düzeydeki ilk maliyet sorunudur. Bu sorunun aşılması hâlinde yenilenebilir enerji kaynaklarına artan talebin ve yatırımların, ekonominin dışa bağımlılığının azalmasına, ekonomik büyümenin sürdürülebilirliğinin sağlanmasına ve çevresel olumsuzlukların önlenmesine katkı sağlayacağı genel kabul görmektedir.

Bu çalışmada Türkiye'de yatırımların yenilenebilir enerjiye yönlendirilmesine ve yatırım kapasitesinin arttırılmasına yönelik politika arayışları ele alınmıştır. Bu bağlamda artan enerji ihtiyacının yenilenebilir enerji kaynaklarından karşılanabilmesi ve kapasite artışının sağlanabilmesi için uygulanan kamu politikalarından biri olan vergi teşvikleri incelenmiştir. Türkiye'nin yenilenebilir enerji yatırımlarının vergi teşviklerinden yararlandırılmasının yanı sıra küresel enerji krizi ile enflasyonist ortamda fiyat dalgalanmalarını yönetebilmesi ve ayrıca nihai kullanıcının refahını arttıracak çözümler üretmesi gerekmektedir.

* Not: Bu çalışma, İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenmektedir. Proje No: SBA-2019-30779.

Bu politikaların başında maliye politikası ve onun araçları gelmektedir. Vergi teşvikleriyle YE alanında pozitif dışsallıkların artması amacıyla YE firmalarının vergisel yükü kısmen ve/veya tamamen hafiflerken devlet de firmaların yatırım maliyetini paylaşmış olmaktadır. Devlet bütçesinden karşılanan bu finansmanın bütçeye maliyeti ve halka yükü olacaktır. Ayrıca enerji fiyatlarında düşüş gerçekleşmediğinde bu durumun nihai tüketiciye büyük oranda yansıması, halkın refahını azaltacaktır. O nedenle devletin vergi gelirlerini kullanarak yapmış olduğu bu fedakârlıklar çerçevesinde yatırımdan verim alınması elzemdir. Bu yüzden devletler, teşvik politikalarında verimsizlikle ilgili negatif dışsallıkları göz önünde bulundurarak planlama yapmalı ve politikalar tasarlamalıdır.

YE kaynaklarını elde etmenin zaman aldığı ve çeşitli zorluklara sahip olduğu unutulmamalıdır. YE yatırımları üzerinden vergi gelirlerinin bu enerji şirketlerine aktarıldığı göz önüne alındığında enerji verimliliği ve enerji tasarrufu konuları giderek daha da önemli hâle gelmektedir.

KAYNAKÇA

Ateş, A. (2019). Sosyal yarar perspektifinden jeotermal kaynaklar: Türkiye-İtalya karşılaştırması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi: İstanbul.

Beck, F. & Martinot, E. (2004). Renewable energy polices and barriers. İçinde *Encyclopedia of Energy*, C. Cleveland (ed.), 365-383. Academic Press/Elsevier Science.

Berksoy, T. & Akdoğan, D. (2018). Yenilenebilir enerjide kamu politikaları ve Türkiye. *Journal of Life Economics*, 5(3), 19-42.

Çetin, O. & Türece, N. S. (2024). Türkiye'de fosil yakıt tüketiminin sağlık harcamaları üzerindeki etkilerinin AHP-TOPSİS yöntemleri ile değerlendirilmesi. *Erciyes Akademi*, 38(3), 728-749.

Eser, E. (2011). *Türkiye'de teşvik sistemleri ve mevcut sistemin yapısına yönelik öneriler*. T.C Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü.

IEA (International Energy Agency). (2023). *World Economic Outlook*. https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2023 (Erişim Tarihi: 10.10.2024).

IEA (International Energy Agency). (2024). *Renewables 2024, Analysis and Forecast to 2030*. https://iea.blob.core.windows.net/assets/17033b62-07a5-4144-8dd0-651cdb6caa24/Renewables2024.pdf (Erişim Tarihi: 11.10.2024).

Konyalı, İ. (2019). *Türkiye için mevcut enerji üretimine alternatif yenilenebilir ve sürdürülebilir enerji kaynaklarının seçimi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi: Ankara.

REN21 (2019). *Renewables 2019 - global status report*. http://www.ren21.net/gsr-2019 (Erişim Tarihi: 10.10.2024).

Sağlık ve Çevre Birliği (2017). *Gizli maliyet: fosil yakıt teşviklerini sonlandırmanın sağlık faydaları*. https://env-health.org/IMG/pdf/heal_fosil_yakit_tesvikleri_ve_saglik_web.pdf (Erişim Tarihi: 29.10.2024).

Şeker, A. (2016). Yenilenebilir enerji, Türkiye'de yenilenebilir enerji potansiyeli ve yeşil pazarlama ve yenilenebilir enerjinin pazarlanması. *The Journal of International Social Research*, 9(46), 810-828.

Şencan, D. (2022). Yenilenebilir enerjide Türkiye'nin dünyadaki yeri ve uygulanan teşviklerin değerlendirilmesi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(3), 693-709.

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (ETKB) (2017). *Dünya ve Türkiye enerji ve tabii kaynaklar görünümü*. Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara.

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (ETKB) (2022). *Türkiye ulusal enerji planı*-2022. https://enerji.gov.tr/Media/Dizin/EIGM/tr/Raporlar/TUEP/T%C3%BCrkiye_Ulusal_Enerji_Plan%C4%B1.pdf (Erişim Tarihi: 1.10.2024).

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (ETKB) (2024). https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji (Erişim Tarihi: 29.10.2024).

Türkiye Elektrik İletim A.Ş. (TEİAŞ) (2024). https://www.teias.gov.tr/turkiye-elektrik-uretim-iletim-istatistikleri (Erişim Tarihi: 10.10.2024).

Yılmaz, B. E. (2024). *Maliye*. (5. Baskı), Der Yayınları: İstanbul.

Yılmaz, O. & Hotunluoğlu, H. (2015), Yenilenebilir enerjiye yönelik teşvikler ve Türkiye. *Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 74-97.

193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu (6.1.1961 tarihli ve 10700 sayılı RG)

2872 sayılı Çevre Kanunu (11.08.1983 tarihli ve 18132 sayılı RG)

3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu (2.11.1984 tarihli ve 18563 sayılı RG)

4760 sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu (12.6.2002 tarihli ve 24783 sayılı RG)

5346 sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına Dair Kanun (18.5.2005 tarihli ve 25819 sayılı RG)

5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu (21.6.2006 tarihli ve 26205 sayılı RG)

5627 sayılı Enerji Verimliliği Kanunu (2.5.2007 tarihli ve 26510 sayılı RG)

5686 sayılı Jeotermal Kaynaklar ve Doğal Mineralli Sular Kanunu (13.6.2007 tarihli ve 26551 sayılı RG)

6094 sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına Dair Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (8.1.2011 tarihli ve 27809 sayılı RG)

6446 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu (30.3.2013 tarihli ve 28603 sayılı RG)

7161 sayılı Vergi Kanunları ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (18.1.2019 tarihli ve 30659 sayılı RG)

7501 sayılı Maden Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (11.5.2024 tarihli ve 32543 sayılı RG)

Bölüm 3

ENERJİ KOOPERATİFLERİ İLE ÇEVRE VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Gökçen Bayram

1. GİRİŞ

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde enerji talebi sürekli artmaktadır. Talebi artan enerji, fosil yakıtlardan elde edilmektedir, bu da beraberinde çeşitli çevre sorunlarını getirmektedir. Bununla birlikte fosil yakıtlar her ülke için kolaylıkla erişilebilir değildir. Kimi ülkeler kendi enerji kaynaklarına sahip iken kimi de enerjide dışa bağımlıdır. Bu durum da enerji maliyetlerinin yüksek olmasına neden olabilmektedir. Bununla birlikte enerji kaynaklarına sahip olan ülkelerde savaşların veya krizlerin olması enerji kaynaklarının tedariğini ve ulaşılabilir olmasını olumsuz etkilemektedir. Sıralanan bu nedenler üretimde ve tüketimde fosil yakıtlara dayalı bir üretim ve yaşam modelinin sürdürülebilirliği tartışmalarını getirdiği gibi alternatif arayışlara da yol açmaktadır.

Şehirleşme oranının artması, şehirde yaşayan nüfusun çoğalması ve günümüzde elektrik enerjisi ile çalışan teknolojik alet kullanımının artması enerjiye olan talebin de artmasına neden olmuştur. Fosil yakıtlara dayalı enerji tüketimi yüksek karbon salımlarına neden olmakta ve çevre krizini derinleştirmektedir. Ayrıca enerjinin merkezi olarak üretilip dağıtılması, altyapı eksikliklerinin varlığı, enerjiye her kesimin ulaşımını olumsuz etkilemektedir.

Yerel ve bölgesel kalkınma, altyapı sorunlarına çözüm getirme, düşük karbonlu büyüme gibi hedeflerin sağlanması adına yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı bir enerji kullanımı günümüzde üzerine çalışılan konulardandır. Toplumda çevre sorunlarına duyarlılığın gelişmesi ve iklim krizi ile mücadelede fosil yakıtlar yerine yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanma gerçeği dünya genelinde yenilenebilir enerjiye olan ilgiyi ve rağbeti

KAYNAKÇA

Ang, T. Z., Salem, M., Kamarol, M., Das, H. S., Nazari, M. A., & Prabaharan, N. (2022). A comprehensive study of renewable energy sources: Classifications, challenges and suggestions. *Energy Strategy Reviews*, 43, 100939.

Ayanoğlu, G. G. D. (2014). Dünya örnekleri ile yenilenebilir enerji kooperatifleri. Enerji Uzmanları Derneği Enerji Piyasası Bülteni, http://koop. gtb. gov. tr/ (Erişim Tarihi: 12.10.2024).

Baş, B., & Demirtaş, I. (2022). A View of Energy Cooperatives from the Framework of Energy Justice. *Journal of Recycling Economy & Sustainability Policy*, 1(1), 18-26.

Çeçen, H. (2021). Avrupa Birliği Yenilenebilir Enerji Hukukunda Yeni Bir Tüzel Kişilik Olarak "Yenilenebilir Enerji Toplulukları". *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 20(2), 381-410.

Denktaş, B., Pekdemir, S., & Soykan, G. (2018). Peer to peer business model approach for renewable energy cooperatives. İçinde *2018 7th International Conference on Renewable Energy Research and Applications (ICRERA)*, 1336-1339. IEEE.

DGRV (2024). Facts and figures of the cooperatives in Germany 2024. https://www.dgrv.de/wp-content/uploads/2024/07/Zahlen_und_Fakten_2024_Englisch.pdf (Deutscher Genossenschafts- und Raiffeisenverband e.V.) (Erişim Tarihi: 12.10.2024).

Energy4all (2024). https://energy4all.co.uk/ (Erişim Tarihi: 12.10.2024).

EIA (2024). Use of energy explained. Energy use for transportation. https://www.eia.gov/energyexplained/use-of-energy/transportation.php (Erişim Tarihi: 04.11.2024).

García-Alvarez, M. T., & Mariz-Pérez, R. M. (2012). Analysis of the success of feed-in tariff for renewable energy promotion mechanism in the EU: lessons from Germany and Spain. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 65, 52-57.

Gorjian, S., Ebadi, H., Trommsdorff, M., Sharon, H., Demant, M., & Schindele, S. (2021). The advent of modern solar-powered electric agricultural machinery: A solution for sustainable farm operations. *Journal of cleaner production*, 292, 126030.

Heras-Saizarbitoria, I., Sáez, L., Allur, E., & Morandeira, J. (2018). The emergence of renewable energy cooperatives in Spain: A review. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 94, 1036-1043.

ICA (International Cooperative Alliance) (2024). Cooperative identity, values & principles. https://ica.coop/en/cooperatives/cooperative-identity (Erişim Tarihi: 07.10.2024).

IEA (2023). World Energy Outlook 2023, IEA, Paris https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2023 (Erişim Tarihi: 15.10.2024).

IEA (2024a). Buildings. https://www.iea.org/energy-system/buildings (Erişim Tarihi: 07.10.2024).

IEA (2024b). How much CO2 do countries in Europe emit? https://www.iea.org/regions/europe/ emissions (Erişim Tarihi: 15.10.2024).

IEA (2024c). How much CO2 does Türkiye emit? https://www.iea.org/countries/turkiye/emissions (Erişim Tarihi: 08.10.2024).

IEA (2024d). How much CO2 does Germany emit? https://www.iea.org/countries/germany/emissions (Erişim Tarihi: 08.10.2024).

ILO (2013). *Providing clean energy and energy access through cooperatives*. International Labour Office. International Institute of Labour Studies

Inforse (2022). Renewable-Energy Cooperatives Cases from Denmark, Germany, Poland & Turkey. https://www.inforse.org/europe/pdfs/Pub_Renewable_Energy_Cooperatives_Cases_from_Denmark_Germany_Poland_Turkey_2022.pdf (Erişim Tarihi: 22.10.2024).

Isle of Skye Renewables Co-operative (2024). https://www.skye.coop/ (Erişim Tarihi: 28.10.2024).

Kanlı, İ. B., & Kaplan, B. (2018). Yenilenebilir enerji kaynaklarının etkin kullanımı için bir model önerisi: şehir enerji kooperatifleri. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 6(4), 31-42.

Kaya, O. (2017). Ülkemizde Yenilenebilir Enerji Kooperatifleri ve Gelişimi. *Uluslararası Yenilenebilir Enerji Kooperatifleri Konferansı Sonuç Kitabı*. Yeşil Düşünce Derneği.

Kelly, E., (2024). Electric Co-ops Win $7.3 Billion in New ERA Funding for Clean Energy. https://www.electric.coop/electric-co-ops-win-7-3-billion-in-new-era-funding-for-clean-energy (Erişim Tarihi: 20.10.2024).

Kendirli, B., & Çakmak, B. (2010). Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Sera Isıtmasında Kullanımı. *Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi*, *2*(1), 95-103.

Nordic Energy Research (2023). Energy Communities. https://pub.norden.org/ nordicenergyresearch2023-03/ (Erişim Tarihi: 20.10.2024).

NRECA (2024). National Rural Electric Cooperative Association https://www.electric.coop/ (Erişim Tarihi: 22.10.2024).

NREL (National Renewable Energy Laboratory). (2021). Life Cycle Greenhouse Gas Emissions from Electricity Generation: https://www.nrel.gov/docs/fy21osti/80580.pdf (Erişim Tarihi: 20.10.2024).

OKA (2022). Altı Köy Yenilenebilir Enerji Eksenli Gelişim ve Tarımda Dönüşüm Güdümlü Projesi Tamamlandı. https://oka.gov.tr/haber/alti-koy-yenilenebilir-enerji-eksenli-gelisim-ve-tarimda-donusum-gudumlu-projesi-tamamlandi (Erişim Tarihi: 21.10.2024).

Özgül, S., Koçar, G., & Eryaşar, A. (2020). The progress, challenges, and opportunities of renewable energy cooperatives in Turkey. *Energy for Sustainable Development*, *59*, 107-119.

Rahman, A., Farrok, O., & Haque, M. M. (2022). Environmental impact of renewable energy source based electrical power plants: Solar, wind, hydroelectric, biomass, geothermal, tidal, ocean, and osmotic. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 161, 112279.

REScoop.eu, (2024). REScoop.eu briefing on the recast EPBD. https://www.rescoop.eu/toolbox/rescoop-eu-briefing-on-the-revised-epbd (Erişim Tarihi: 21.10.2024).

Schlömer, S. (2014). Technology-specific Cost and Performance Parameters, Annex III of Climate Change 2014: Mitigation of Climate Change. Contribution of Working Group III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. https://www.ipcc.ch/ site/assets/uploads/2018/02/ipcc_wg3_ar5_annex-iii.pdf (Erişim Tarihi: 20.10.2024).

Soeiro, S., & Dias, M. F. (2019). Renewable energy cooperatives: a systematic review. İçinde *2019 16th International Conference on the European Energy Market (EEM*), pp. 1-6. IEEE.

Soeiro, S., & Dias, M. F. (2020). Energy cooperatives in southern European countries: Are they relevant for sustainability targets? *Energy Reports*, 6, 448-453.

Şensoy, S. (t.y.). *Türkiye İklim Sınıflandırması*.

The Schools' Energy Co-operative (2024). https://schools-energy-coop.co.uk/ (Erişim Tarihi: 24.10.2024).

Tutar, F. K. (2019). Türkiye'de Kooperatifçilikte Yeni Açılım: Enerji Kooperatifleri. *International Journal of Social Humanities Sciences Research*, 6(33), 400-416.

Türkiye Cumhuriyeti Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2024). Kooperatif ve Kooperatifçiliğin Tanımı. https://izmir.csb.gov.tr/kooperatif-ve-kooperatifciligin-tanimi-i-1529 (Erişim Tarihi: 15.10.2024).

Türkiye Cumhuriyeti Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (2022). Yenilenebilir Enerji https://enerji.gov.tr/enerji-isleri-genel-mudurlugu-yenilenebilir-enerji (Erişim Tarihi: 15.10.2024).

Türkiye Cumhuriyeti Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (2024). Elektrik. https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-elektrik (Erişim Tarihi: 15.10.2024).

Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı (2018). Kayseri'de Yenilenebilir Enerji Kooperatifi Faaliyete Geçiyor. https://ticaret.gov.tr/kurumsal-haberler/kayseride-yenilenebilir-enerji-kooperatifi-faaliyete-geciyor (Erişim Tarihi: 15.10.2024).

Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı. (2024). Yenilenebilir Enerji Kooperatifleri. https://ticaret.gov.tr/kooperatifcilik/bilgi-bankasi/kooperatifler-hakkinda/yenilenebilir-enerji-kooperatifleri (Erişim Tarihi: 15.10.2024).

World Kinetic Energy Services (2024). Lemvig Biogas. https://dev-trackmyelectricity.ldp.no/powerplants/lemvig-biogas/ (Erişim Tarihi: 16.10.2024).

Widuto, A. (2023). Energy poverty in the EU, EPRS: European Parliamentary Research Service. https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/733583/EPRS_BRI(2022)733583_EN.pdf (Erişim Tarihi: 16.10.2024).

Yılmaz, M., Kaya, O., Olesen, G., Szoleczky, J., & Ruszkowski, J. (2021). Topluluk Enerjisinin Gücü Ortak Ülkelerde Enerji Kooperatiflerinin Analizi Danimarka, Polonya, Türkiye Ve Almanya. The Power of Community Energy.

Zhang, J. (2024). Energy access challenge and the role of fossil fuels in meeting electricity demand: Promoting renewable energy capacity for sustainable development. *Geoscience Frontiers*, 15(5), 101873.

Bölüm 4

YENİLENEBİLİR ENERJİYE GEÇİŞ VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Mehmet Sedat Uğur - Harun Yakışık

1. GİRİŞ

İnsan yaşamını sürdürebilmek için enerjiye ihtiyaç duyar ve bunun için de birtakım enerji kaynaklarından yararlanır. Bugün bağımlı olunan enerji kaynaklarının büyük bir kısmı tükenebilir özelliktedir ve stokları sınırlıdır. Dolayısıyla enerji ekonomisi de bu kıt kaynakların dağıtımı ile ilgilenir. Kaynakların kıtlığı, bu kaynakların tükenmeye başladıkça kullanımlarının iktisadi olarak etkin olmayacağını ifade eder. Mevcut kaynak stokunun kullanım miktarı arttıkça bu nihai tükenmenin bekleneceği zaman da kısalacaktır (Gillingham & Sweeney, 2010). Bu da nihayetinde bir enerji geçişini gerekli kılacaktır. Tarih boyunca bir enerji kaynağından başka bir enerji kaynağına geçiş söz konusu olmuştur. Başlangıçta güneş enerjisine bağlı olan insanlar, sonraki dönemlerde farklı alternatiflerin ardından kömür, petrol gibi yenilenemeyen fosil yakıtları kullanmaya başlamışlardır. Bugün, dünyadaki toplam enerji arzının yaklaşık %80'lik kısmı, kömür (%27,6), petrol (%30,2) ve doğal gaz (%23,1) olmak üzere üç temel fosil yakıttan oluşmaktadır (IEA, 2024). Türkiye'de de veriler benzer bir durumu göstermektedir. Öyle ki, IEA'nin (2024) ülkede üretilen ve ithal edilen enerjiden ihraç edilen enerjinin çıkarılması ile elde edilen toplam enerji arzı verilerine göre Türkiye'de de 2000 yılından beri en fazla kullanılan üç yakıt türü petrol, doğal gaz ve kömürdür. 2023 yılı verilerine göre petrol, toplam arzın %29,2'sini, doğal gaz %26,3'ünü ve kömür ise %26,1'ini oluşturmaktadır. Bu da üç büyük fosil yakıtın tek başına enerji arzının yaklaşık %82'sini oluşturduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Tür-

1976: 93; Kotler & Lee, 2005), uzun vadeli düşünme, doğal kaynakların ve biyolojik çeşitliliğin bütünlük içerisinde korunması, tüm kesimlerin yaşam kalitesini artırmak için sosyal adaletin sağlanması, ekonomik büyümeyi ve refah artışını garanti edecek şekilde kaynakların etkin kullanılması, enerji, su ve diğer kaynakların verimli kullanılması ve geri dönüşüm ekonomisine işlerlik kazandırılması, çevre dostu teknolojiler ve süreçleri geliştirmek, katılımcı ve hesap verebilirliğin ön plana alındığı iş birliklerin geliştirilmesi bu yaklaşımlar içerisinde öne çıkmaktadır (Giddens, 2013: 94-95; Atvur, 2009: 232; WCED, 1987).

KAYNAKÇA

Alada, A., Gürpınar, E., & Budak, S. (2012). Rio Konferansı Üzerine Düşünceler. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 3-4-5, 93-108.

Aswathanarayana, U., Harikrishnan, T. & Kadher-Mohien, T. S. (2010). *Green energy: technology, economics and policy*. CRC Press: Leiden.

Atvur, S. (2009). Yerel Gündem 21 ve Çevre: Antalya Kent Konseyi Örneği, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 35(2), 231-241.

Barbier, E., B. ve Burgess, J., C. (2017). The sustainable development goals and the systems approach to sustainability. *Economics, Open- Assessment E-Journal*, 11(2017-28), 122.

Baxter, W. F. (1974). *People or penguins: the case for optimal pollution*. Columbia University Press.

Bekiroğlu, O. (2011). Sürdürülebilir Kalkınmanın Yeni Kuralı: Karbon Ayak İzi. İkinci Elektrik Tesisat Ulusal Kongresi. http://www.emo.org.tr/ekler/49c17cab08ed10e_ek.pdf (Erişim Tarihi: 01.11.2024).

Bell, M.L. (2004). A Retrospective Assessment of Mortality from the London Smog Episode of 1952: The Role of Influenza and Pollution. *Environ. Health Perspect.*, 112(1), 6-8.

Berkes, F., Feeny, D., McCay, B. & Acheson, J. M. (1989). *The benefits of the commons*. Nature 340: 91-93

Bhattacharyya, S. C. (2011). *Energy economics: concepts, issues, markets and governance*. Springer: London.

Bloch, H., Rafiq, S., & Salim, R. (2012). Coal consumption, CO2 emission and economic growth in China: Empirical evidence and policy responses. *Energy Economics*, 34(2), 518-528.

Brezet, H., Stevels. A. & Rombouts, J. (1999). *LCA for ecodesign: the Dutch experience*. Proceedings First International Symposium on Environmentally Conscious Design and Inverse Manufacturing. IEEE.

Brimblecombe, P. (1976). Attitudes and Responses Towards Air Pollution in Medieval England. *Journal of the Air Pollution Control Association*. 26 (10): 941-45.

Bruvoll, A. & Medin, H. (2003). Factors behind the Environmental Kuznets Curve a Decomposition of the Changes in Air Pollution. *Environmental and Resource Economics*, 24, 27–48.

CASEM (2024). *SKDM Beyanı ve SKDM Raporu Nedir?* https://www.casem.com.tr/skdm-beyani-ve-skdm-raporu-nedir/ (Erişim Tarihi: 07.11.2024).

Cho, D. I., Ogwang, T., & Opio, C. (2010). Simplifying the water poverty index. *Social Indicators research*, 97, 257-267.

Codoni, R., Park, H.C. & Ramani, K.V. (1985). *Integrated energy planning: a manual*. Asian and Pacific Development Centre: Kuala Lumpur

Damkjaer, S. & Taylor, R. (2017). The measurement of water scarcity: Defining a meaningful indicator. *Ambio*, 46(5), 513-531.

Danso, D., Chow, J., & Streit, W. R. (2019). Plastics: environmental and biotechnological perspectives on microbial degradation. *Applied and Environmental Microbiology*, 85(19), e01095-19.

Demir, M. A. (2024). Seçilmiş Sahra-altı Afrika ülkelerinde ekonomik büyüme, fosil ve yenilenebilir enerji kullanımının CO2 emisyonları üzerine etkileri. İçinde *Güncel Makro İktisat Uygulamaları*, G. Ertürkmen (ed.), 71-86. Özgür Yayınları.

Dobson, A. (1993). Ecologism. İçinde *Contemporary political ideologies*, R. Eatwell & A. Wright (eds.), 216-238. Printer Publishers.

Ertekin, P. (2012). Sürdürülebilir Kaynak Kullanımına Yönelik Çevre Eğitimi Uygulamalarının İlköğretim Öğrencilerinin Karbon Ayak İzi Konusunda Bilinçlenmeleri Üzerine Etkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Muğla: Sıtkı Koçman Üniversitesi.

Falkenmark, M. (1986). Fresh water: Time for a modified approach. *Ambio*, 192-200.

Falkenmark, M. (1989). The massive water scarcity now threatening Africa: why isn't it being addressed? *Ambio*, 112-118.

Falkenmark, M. (2000). Competing freshwater and ecological services in the river basin perspective: an expanded conceptual framework. *Water Int.*, 25(2), 172-177.

Falkenmark, M. (2009). Water and the Next Generation - Towards a More Consistent Approach. İçinde *Water Management in 2020 and Beyond*, A. K. Biswas vd. (eds.), 65-88. Springer: Berlin.

Falkenmark, M., Lundqvist, J., & Widstrand, C. (1989). Macro-scale water scarcity requires micro-scale approaches. *Natural Resources Forum*. 13(4): 258–267.

FAO (2017). *The Future of Food and Agriculture-Trends and Challenges*. Food and Agriculture Organization: Rome.

Feitelson, E., & Chenoweth, J. (2002). Water poverty: towards a meaningful indicator. *Water policy*, 4(3), 263-281.

Fouqet, R. (2009). A brief history of energy. İçinde *International Handbook on the Economics of Energy*, J. Evans & L. C. Hunt (eds.), 1-19. Edward Elgar.

Giddens, A. (2013). *İklim Değişikliği Siyaseti* (çev. Erhan Baltacı), Phoenix Yay.: Ankara.

Gillingham, K., & Sweeney, J. (2010). Market failure and the structure of externalities. İçinde *Harnessing renewable energy in electric power systems*, B. Moselle, J. Padilla & R. Schmalensee (eds.), 69-91. Routledge.

Hardin, G. (1968). *The tragedy of the commons*. Science 162: 1243-1248.

Harris, J. M & Roach, B. (2018). *Environmental and Natural Resource Economics: A Contemporary Approach (4th edition).* Routledge: New York.

Hoekstra, A.Y. (2003). Virtual water trade: Proceedings of the International Expert Meeting on Virtual Water Trade. *Value of Water Research Report*, Series No.12. UNESCO-IHE, Delft, Netherlands.

Hoekstra, A.Y. (2013). *The water footprint of modern consumer society*. Routledge, London

Hoekstra, A.Y. & Hung, P.Q. (2002). Virtual water trade: A quantification of virtual water flows between nations in relation to international crop trade. *Value of Water Research Report Series*, No.11. UNESCO-IHE, Delft, Netherlands.

IEA (2024). *Energy Statistics Data Browser*. http://iea.org (Erişim Tarihi: 03.11.2024).

İklim Değişikliği Başkanlığı (2023). Montreal Protokolü. http://iklim.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 14.10.2024).

Jebli, M. B., Farhani, S., & Guesmi, K. (2020). Renewable energy, CO2 emissions and value added: Empirical evidence from countries with different income levels. *Structural Change and Economic Dynamics*, 53, 402-410.

Joshua, U., & Bekun, F. V. (2020). The path to achieving environmental sustainability in South Africa: the role of coal consumption, economic expansion, pollutant emission, and total natural resources rent. *Environmental Science and Pollution Research*, 27(9), 9435-9443.

Kaltschmitt, M., Streicher, W. & Wiese, A. (2007). *Renewable energy: technology, economics and environment*. Springer: Berlin.

Kaya, E. H. (2020). Kyoto'dan Paris'e Küresel İklim Politikaları. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 4 (10), 165-191.

Koontz, H. & O'Donnell, C. (1976). *Management: A systems and contingency analysis of managerial functions*. USA: McGraw Hill.

Kotler, P. & Lee, N. (2005). Best of Breed: When it Comes to Gaining a Market Edge While Supporting a Social Cause, "Corporate Social Marketing" Leads the Pack. *Social Marketing Quarterly*, 11(3-4), 91-103.

Kotzeva, M. (2016). *Urban europe statistics on cities towns and suburbs*. Publications Office of the European Union: Luxembourg.

Lawrence, P., Meigh, J., & Sullivan, C. (2002). The water poverty index: An international comparison. Keele Economics Research Papers, No. 2002/19. http://www.keele.ac.uk/depts/ ec/cer/pubs_kerps.htm (Erişim Tarihi: 25.10.2024).

Lynas, M. (2007). *Carbon counter*. Franz Steiner Verlag: Harper Collins Publishers.

Meadows, D. H., Meadows, D. L., Randers, J. & Behrens, W. W. (1972). *The Limits to Growth*. Universe Books: New York.

Medlock, K. B. (2009). The economics of energy supply. İçinde *International Handbook on the Economics of Energy*, J. Evans & L. C. Hunt (eds.), 51-72. Edward Elgar.

Paul, B. D. (2008). A history of the concept of sustainable development: Literature review. *The Annals of the University of Oradea*, 17(2), 577-579.

Rahman, M. M., Alam, K., & Velayutham, E. (2022). Reduction of CO2 emissions: The role of renewable energy, technological innovation and export quality. *Energy Reports*, 8, 2793-2805.

Rojas-Fernández, A.G., Aguilar-Santelises, L., Millán, M.C., Aguilar-Santelises, M. & García-Del Valle, A., (2017). Teaching Chemistry with sustainability, multidisciplinary journal for education, *Social and Technological Sciences*, 4(1), 102-121.

Román, M. O., & E. C. Stokes (2015). Holidays in lights: Tracking cultural patterns in demand for energy services. Earth's Future, 3, 182-205.

Schlosser, C.A., Strzepek, K., Gao, X., Fant, C., Blanc, E., Paltsev, S., Jacoby, H., Reilly, J. & Gueneau, A. (2014). The future of global water stress: An integrated assessment. *Earth's Future*, 2(8), 341-361.

Shafiei, S., & Salim, R. A. (2014). Non-renewable and renewable energy consumption and CO2 emissions in OECD countries: a comparative analysis. *Energy policy*, 66, 547-556.

Shortall, R., & Kharrazi, A. (2017). Cultural factors of sustainable energy development: A case study of geothermal energy in Iceland and Japan. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 79, 101-109.

Siddayao, C.M. (1986). *Energy demand and economic growth: measurement and conceptual issues in policy analysis*. Westview Press: Boulder.

Sorensen, B. (2011). *Renewable Energy (4th edition)*. Elsevier.

Sovacool, B. K. (2009). The cultural barriers to renewable energy and energy efficiency in the United States. *Technology in Society*, 31(4), 365-373.

Stern, P. C., Sovacool, B. K. & Dietz, T. (2016). *Towards a science of climate and energy choices*. Nature Climate Change, 6(6), 547-555.

Sullivan, C. (2002). Calculating a water poverty index. *World development*, 30(7), 1195-1210.

Taylor, P. (2020). UNCHS (Habitat)-The global campaign for good urban governance. *Environment & Urbanization*, 12(1), 197-202.

TSE (2024). Ürün Karbon Ayak İzi. https://www.tse.org.tr/urun-karbon-ayak-izi/ (Erişim Tarihi: 25.10.2024).

Twidell, J. & Weir, T. (2006). *Renewable Energy Resources (2nd edition).* Taylor & Francis.

Ugur, M. S., Çatık, A. N., Sigeze, C., & Balli, E. (2023). Time-varying impact of income and fossil fuel consumption on CO2 emissions in India. *Environmental Science and Pollution Research*, 30(58), 121960-121982.

UN (1992). *Report of the United Nations Conference on Environment and Development: Annex 1, Rio Declaration on Environment and Development*, A/CONF.151/26 (Vol. I), UN.

UNFCCC (2024). The Paris Agreement. https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement (Erişim Tarihi: 16.10.2024).

Urmee, T., & Md, A. (2016). Social, cultural and political dimensions of off-grid renewable energy programs in developing countries. *Renewable Energy*, 93, 159-167.

WCED (World Commission on Environment and Development) (1987). *Our common future*. Oxford University Press: Oxford.

WEF (2024). *First Movers Coalition: Status Report*. White Paper. World Economic Forum.

Weiss, E. B. (1990). In fairness to future generations. *Environment: Science and Policy for Sustainable Development*, 32(3), 6-31.

Bölüm 5

EKONOMİK BÜYÜME VE ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Fatih Konur - Erdoğan Kotil

1. GİRİŞ

Ekonomik büyüme ile çevresel sürdürülebilirlik arasında karmaşık bir ilişki bulunmaktadır. Ekonomik büyüme, genellikle artan üretim, tüketim ve doğal kaynak kullanımı ile ilişkilendirilir. Buna karşın, çevresel sürdürülebilirlik, mevcut neslin ihtiyaçlarını karşılarken, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını da gözetmeyi ifade eder. Ekonomik büyümenin çevre üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkileri bulunmaktadır. Olumlu etkiler arasında, çevresel düzenlemelerin sıkılaştırılması, daha temiz teknolojilere yatırım yapılması ve halkın çevresel konulara karşı artan farkındalığı sayılabilir. Olumsuz etkiler arasında ise artan enerji tüketimi, doğal kaynakların aşırı kullanımı, kirlilik ve iklim değişikliği yer alır.

Bu çalışmada, ekonomik büyümenin çevresel etkilerini azaltmak için yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım, enerji verimliliğinin artırılması, çevresel düzenlemelerin güçlendirilmesi ve sürdürülebilir tüketim ve üretim kalıplarının teşvik edilmesi gibi stratejiler ele alınacaktır. Çevresel Kuznets Eğrisi (ÇKE) hipotezi, ekonomik büyüme ile çevresel bozulma arasındaki ilişkiyi açıklayan önemli bir araçtır. Hipoteze göre, ekonomik büyüme ve çevresel bozulma arasında ters "U" şeklinde bir ilişki vardır. ÇKE, ekonomik büyümenin erken aşamalarında çevresel bozulmanın arttığını ancak belirli bir gelişmişlik düzeyine ulaşıldıktan sonra çevresel kalitenin iyileşmeye başladığını öne sürmektedir. Ancak ÇKE hipotezi için bazı eleştiriler de yapılmıştır. Özellikle teknolojik gelişmelerin rolünü göz ardı etmesi, küreselleşmenin etkisini tam olarak yansıtmaması ve tüm kirletici türleri için geçerli olmaması gibi noktalar vurgulanmaktadır.

Çalışmalar, ÇKE hipotezinin geçerliliğinin ve yenilenebilir enerjinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin, incelenen ülkeye, sektöre ve kullanılan göstergelere bağlı olarak değişebileceğini göstermektedir. Bu nedenle politika yapıcıların belirli bağlamlara uygun politikalar geliştirmek için ülkeye özgü faktörleri ve yerel koşulları dikkate almaları gerekmektedir.

Gelecekteki araştırmalar, ÇKE hipotezinin geçerliliğini ve yenilenebilir enerjinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini daha ayrıntılı olarak inceleyerek sürdürülebilir kalkınma için daha etkili politikalar geliştirilmesine yardımcı olabilir. Bu araştırmalar, ekonomik büyüme, çevresel bozulma ve yenilenebilir enerji arasındaki karmaşık etkileşimlerin daha iyi anlaşılmasını sağlayacak daha sofistike modeller ve analiz yöntemleri kullanabilir. Ayrıca uzun vadeli etkileri değerlendirmek ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmayı sağlayacak gerekli politikaları belirlemek için uzun vadeli verileri ve projeksiyonları kullanmak da önemlidir.

KAYNAKÇA

Aziz, F., Wang, X., Mahmood, M. Q., & Guild, R. (2024). Wastewater flooding risk assessment for coastal communities: compound impacts of climate change and population growth. *Journal of Hydrology*, *645*, 132136.

Acheampong, A. O., & Opoku, E. E. O. (2023). Environmental degradation and economic growth: Investigating linkages and potential pathways. *Energy Economics*, *123*, 106734.

Cole, M.A., 2003. Development, trade, and the environment: how robust is the environmental Kuznets curve? *Environ. Dev. Econ*. 8 (4), 557–580.

Colvile, R. N., Hutchinson, E. J., Mindell, J. S., & Warren, R. F. (2001). The transport sector as a source of air pollution. *Atmospheric environment*, *35*(9), 1537-1565.

Ekonomou, G., & Halkos, G. (2023). Exploring the impact of economic growth on the environment: An overview of trends and developments. *Energies*, *16*(11), 4497.

Furtak, K., & Wolińska, A. (2023). The impact of extreme weather events as a consequence of climate change on the soil moisture and on the quality of the soil environment and agriculture–A review. *Catena*, *231*, 107378.

Hussain, N. (2024). The Future of Climate Change: Challenges and Solutions. https://vocal.media/futurism/the-future-of-climate-change-challenges-and-solutions (Erişim Tarihi: 1.10.2024)

Kim, D. H., Lee, H., Kim, K., Kim, S., Kim, J. H., Ko, Y. W., ... & Kim, J. T. (2024). Persistent organic pollutants in the Antarctic marine environment: The influence impacts of human activity, regulations, and climate change. *Environmental Pollution*, *363*, 125100.

Khurshid, N., Fiaz, A., Khurshid, J., & Ali, K. (2022). Impact of climate change shocks on economic growth: A new insight from non-linear analysis. *Frontiers in Environmental Science*, *10*, 1039128.

Lee, H., Calvin, K., Dasgupta, D., Krinner, G., Mukherji, A., Thorne, P., ... & Zommers, Z. (2023). *Climate change 2023: synthesis report. Contribution of working groups I, II and III to the sixth assessment report of the intergovernmental panel on climate change*. The Australian National University.

Osman, A. I., Chen, L., Yang, M., Msigwa, G., Farghali, M., Fawzy, S., Rooney, D. & Yap, P. S. (2023). Cost, environmental impact, and resilience of renewable energy under a changing changing climate: a review. Environmental Chemistry Letters, 21:741–764

OECD (2024a). *How's Life? 2024: Well-being and Resilience in Times of Crisis*, OECD Publishing, Paris.

OECD (2024b). *The Climate Action Monitor 2024*, OECD Publishing, Paris.

United Nations (2015). Paris Agreement. https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement (Erişim Tarihi: 1.10.2024)

Yasmeen, R., Tian, T., Yan, H., & Shah, W. U. H. (2024). A simultaneous impact of digital economy, environment technology, business activity on environment and economic growth in G7: Moderating role of institutions. *Heliyon*, 10(12), e32932.

Bölüm 6

YEŞİL BÜYÜME VE YEŞİL KOMPLEKSİTE PERSPEKTİFİNDEN TÜRKİYE EKONOMİSİ

Barbaros Güneri

1. GİRİŞ

Ekonomik büyüme ile çevre kirliliği arasındaki ilişkinin değerlendirilmesinde literatürde en sık kullanılan kavram Çevresel Kuznets Eğrisi (ÇKE) olup bu eğri ekonomik büyümenin ilk ve erken evrelerinde çevresel kirliliğin arttığını ancak daha sonra belirli bir gelir düzeyine ulaşıldığında (dönüm noktası) bu eğilimin tersine döndüğünü ve sonraki evrelerde ekonomik büyümenin artışıyla birlikte çevre kirliliğinin de azaldığını öngörmektedir (Stern, 2004). Bu bağlamda yapılan çoğu çalışma bu hipotezi desteklerken (Farhani vd., 2014; Jebli vd., 2016; Sinha & Sen, 2016) bazı çalışmalar bu eğrinin olmadığına (Neve & Hamaide, 2017; Magnani, 2001), bazıları ise ekonomik büyüme ile birlikte çevre kirliliğinin sürekli arttığına (Farzin & Bond, 2006; Wang, 2012) yönelik sonuçlar bulmuştur.

İlgili çalışmaların sonuçlarındaki farklılıklar veri seti, kullanılan değişkenler ve/veya uygulanan ekonometrik metodolojiye bağlı olarak farklılık gösterse de genel kanı ekonomik büyümenin (en azından bir süre) çevreye zarar verdiği yönündedir. Bununla birlikte, özellikle son yıllarda ekonomik büyüme ve gelişme ile birlikte artan kentleşme ve kentleşme ile bağlantılı olarak hızla artan çevre kirliliği, karbondioksit salınımını, ormansızlaşmayı ve su kaynaklarının tükenmesini hızlandırmış, bunun sonucunda ise iklim ve sıcaklık değişiklikleri hızlanmış, okyanus seviyeleri yükselmiş ve küresel ısınma artmaya başlamıştır. Tüm bu sosyal ve çevresel yıpranmanın sonucunda, ekonomik aktivitenin ve faaliyetlerin mümkün olduğunca doğa dostu ve "yeşil" olması özellikle sürdürülebilirlik açısından önem kazanmıştır. Nitekim, 2012 yılında sürdürülebilir kalkınma üzerine yapılan Rio+20 konferansında sürdürülebilir ekonomik büyüme ve yeşil ekonomi kavramları üzerin-

Yeşil kompleksite kavramı üzerinden yeşil ürünlerde Türkiye'nin ihracat yapısı incelendiğinde 2000 yılından günümüze Türkiye'nin bu ürünlerde ihracatını sürekli arttırdığı, yenilenebilir enerji ve temiz ve kaynak etkin teknolojiler alanında özellikle öne çıktığı görülmektedir. Daha da önemlisi yine aynı endeks çerçevesinde hesaplanan ve ülkelerin yeşil ürünlerdeki potansiyel üretim ve ihracat gücünü analiz etmeye yarayan potansiyel yeşil kompleksite endeksi incelediğinde Türkiye'nin 2022 yılı itibari ile bu alanda dünya üzerinde 6. sırada olduğu göze çarpmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'de yeşil ve sürdürülebilir büyümeyi sağlamak adına önümüzdeki yıllar için çok önemli avantajlar bulunmaktadır. Bu noktada Türkiye'nin önündeki en önemli engel, içten yanmalı motor veya bu motorlarla çalışan araçlar alanında ihracatının kayda değer bir seviyede olmasıdır. Önümüzdeki yıllarda Avrupa Birliği başta olmak üzere çoğu ülke benzin ve dizelle çalışan araç motorlarını yasaklama veya sınırlandırma kararı almıştır. İhracatının çok güçlü olduğu bu alanda ileride oluşacak yasaklar ve kısıtlamalar, sadece çevresel değil ekonomik anlamda da ülkeye zarar verme potansiyeline sahiptir. Halihazırda bu sektörde var olan üretken bilgisini ve kaynaklarını verimli ve etkin kullanması durumunda ise yeşil büyüme ve sürdürülebilirlik açısından önümüzdeki yıllarda dünyanın önde gelen ülkeleri arasında olmaya adaydır.

KAYNAKÇA

Acosta, L. A., Zabrocki, S., Eugenio, J. R., Sabado Jr, R., Gerrard, S. P., Nazareth, M., & Luchtenbelt, H. G. H. (2020). *Green Growth Index 2020–Measuring performance in achieving SDG targets*. GGGI Technical report, No. 16.

Al, İ. (2019). Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Ekonomi: Türkiye İçin Bir Endeks Önerisi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *12*(1), 112-124.

Andres, P., & Mealy, P. (2023). *Green Transition Navigator*. http://green-transition-navigator.org (Erişim Tarihi: 30.10.2024).

Barbieri, N., Marzucchi, A., & Rizzo, U. (2020). Knowledge sources and impacts on subsequent inventions: Do green technologies differ from non-green ones? *Research Policy*, *49*(2), 103901.

Boleti, E., Garas, A., Kyriakou, A., & Lapatinas, A. (2021). Economic complexity and environmental performance: evidence from a world sample. *Environmental modeling & assessment*, *26*(3), 251-270.

Bovenberg, A. L., & Smulders, S. A. (1996). Transitional impacts of environmental policy in an endogenous growth model. *International Economic Review*, 861-893.

Brock, W. A., & Taylor, M. S. (2005). Economic growth and the environment: a review of theory and empirics. *Handbook of economic growth*, *1*, 1749-1821.

Can, M., & Gozgor, G. (2017). The impact of economic complexity on carbon emissions: evidence from France. *Environmental Science and Pollution Research*, *24*, 16364-16370.

Chang, T. Y., Graff Zivin, J., Gross, T., & Neidell, M. (2019). The effect of pollution on worker productivity: evidence from call center workers in China. *American Economic Journal: Applied Economics*, *11*(1), 151-172.

Chichilnisky, G. (1994). North-south trade and the global environment. *American Economic Review, 84,* 851–874.

Dai, H., Xie, X., Xie, Y., Liu, J., & Masui, T. (2016). Green growth: The economic impacts of large-scale renewable energy development in China. *Applied energy*, *162*, 435-449.

Del Río, P., Morán, M. Á. T., & Albiñana, F. C. (2011). Analysing the determinants of environmental technology investments. A panel-data study of Spanish industrial sectors. *Journal of Cleaner Production*, *19*(11), 1170-1179.

Demir, M. A., & Yakışık, H. (2024). Enerjinin Tarihsel Gelişimi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *13*(3), 1333-1353.

Dordmond, G., de Oliveira, H. C., Silva, I. R., & Swart, J. (2021). The complexity of green job creation: An analysis of green job development in Brazil. *Environment, Development and Sustainability*, *23*, 723-746.

Farhani, S., Mrizak, S., Chaibi, A., & Rault, C. (2014). The environmental Kuznets curve and sustainability: A panel data analysis. *Energy Policy*, *71*, 189-198.

Farzin, Y. H., & Bond, C. A. (2006). Democracy and environmental quality. *Journal of Development Economics*, *81*(1), 213-235.

Foster, C., & Green, K. (2000). Greening the innovation process. *Business Strategy and the Environment*, *9*(5), 287-303.

Fu, F., & Ullah, S. (2023). Toward green growth in China: the role of green finance investment, technological capital, and renewable energy consumption. *Environmental Science and Pollution Research*, *30*(28), 72664-72674.

Gillingham, K., Newell, R. G., & Palmer, K. (2009). Energy efficiency economics and policy. *Annu. Rev. Resour. Econ.*, *1*(1), 597-620.

Hartmann, D., Guevara, M. R., Jara-Figueroa, C., Aristarán, M., & Hidalgo, C. A. (2017). Linking economic complexity, institutions, and income inequality. *World development*, *93*, 75-93.

Hausmann, R., Hidalgo, C. A., Bustos, S., Coscia, M., & Simoes, A. (2014). *The atlas of economic complexity: Mapping paths to prosperity*. MIT Press.

Hickel, J., & Kallis, G. (2020). Is green growth possible? *New political economy*, *25*(4), 469-486.

Hidalgo, C. A., & Hausmann, R. (2009). The building blocks of economic complexity. *Proceedings of the national academy of sciences*, *106*(26), 10570-10575.

Houssini, K., & Geng, Y. (2022). Measuring Morocco's green growth performance. *Environmental Science and Pollution Research*, *29*(1), 1144-1154.

Huang, Y., & Quibria, M. G. (2013). *Green growth: Theory and evidence*. WIDER Working Paper, No. 2013/056. UNU-WIDER.

Jadoon, I. A., Mumtaz, R., Sheikh, J., Ayub, U., & Tahir, M. (2021). The impact of green growth on financial stability. *Journal of Financial Regulation and Compliance*, *29*(5), 533-560.

Jebli, M. B., Youssef, S. B., & Ozturk, I. (2016). Testing environmental Kuznets curve hypothesis: The role of renewable and non-renewable energy consumption and trade in OECD countries. *Ecological indicators*, *60*, 824-831.

Kalkınma Bakanlığı (2012). *Türkiye'de Sürdürülebilir Kalkınma Raporu: Geleceği Sahiplenmek.* Kalkınma Bakanlığı, Ankara. http://www.surdurulebilirkalkinma.gov.tr/wp-content/uploads/2016/07/1.Gelecegi_Sahiplenmek.pdf (Erişim Tarihi: 22.10.2024).

Karadaş, H. A., & Işık, H. B. (2019). Türkiye'de Yeşil Büyüme: OECD Göstergeleri ile istatistiksel bir karşılaştırma. *Fiscaeconomia*, *3*(1), 268-317.

Kim, S. E., Kim, H., & Chae, Y. (2014). A new approach to measuring green growth: Application to the OECD and Korea. *Futures*, *63*, 37-48.

Lopez, R. (1994). The environment as a factor of production: The effects of economic growth and trade liberalization. *Journal of Environmental Economics and Management, 27*, 163-184.

Magnani, E. (2001). The Environmental Kuznets Curve: development path or policy result? *Environmental Modelling & Software*, *16*(2), 157-165.

Mealy, P., & Teytelboym, A. (2022). Economic complexity and the green economy. *Research Policy*, *51*(8), 103948.

Neagu, O., & Teodoru, M. C. (2019). The relationship between economic complexity, energy consumption structure and greenhouse gas emission: Heterogeneous panel evidence from the EU countries. *Sustainability*, *11*(2), 497.

Neve, M., & Hamaide, B. (2017). Environmental Kuznets curve with adjusted net savings as a trade-off between environment and development. *Australian Economic Papers*, *56*(1), 39-58.

OECD (2011). *Towards Green Growth*. OECD Green Growth Studies, OECD Publishing, Paris.

OECD (2017). *Green Growth Indicators 2017*. OECD Green Growth Studies, OECD.

OECD (2021). *OECD Economic Surveys: Turkey 2021*, OECD Publishing: Paris.

Romer, P. M. (1990). Endogenous technological change. *Journal of political Economy*, *98*(5, Part 2), 71-102.

Sarkodie, S. A., Owusu, P. A., & Taden, J. (2023). Comprehensive green growth indicators across countries and territories. *Scientific Data*, *10*(1), 413.

Selden, T. M., & Song, D. (1994). Environmental quality and development: is there a Kuznets curve for air pollution emissions? *Journal of Environmental Economics and management*, *27*(2), 147-162.

Simoes, A. J. G., & Hidalgo, C. A. (2011). The economic complexity observatory: An analytical tool for understanding the dynamics of economic development. *Workshops at the twenty-fifth AAAI conference on artificial intelligence*, WS-11-17, 39-42.

Sinha, A., & Sen, S. (2016). Atmospheric consequences of trade and human development: A case of BRIC countries. *Atmospheric Pollution Research*, *7*(6), 980-989.

Smulders, S., Toman, M., & Withagen, C. (2014). Growth theory and 'green growth'. *Oxford review of economic policy*, *30*(3), 423-446.

Stern, D. I. (1997). Limits to substitution and irreversibility in production and consumption: a neoclassical interpretation of ecological economics. *Ecological economics*, *21*(3), 197-215.

Stern, D. I. (2004). The rise and fall of the environmental Kuznets curve. *World development*, *32*(8), 1419-1439.

Stokey, N. L. (1998). Are there limits to growth?. *International economic review*, 1-31.

Tacchella, A., Mazzilli, D., & Pietronero, L. (2018). A dynamical systems approach to gross domestic product forecasting. *Nature Physics*, *14*(8), 861-865.

Tahvonen, O., & Kuuluvainen, J. (1993). Economic growth, pollution, and renewable resources. *Journal of Environmental Economics and Management*, *24*(2), 101-118.

Taşkın, D., Vardar, G., & Okan, B. (2020). Does renewable energy promote green economic growth in OECD countries?. *Sustainability Accounting, Management and Policy Journal*, *11*(4), 771-798.

Vlahinić, N., & Zikovic, S. (2010). The role of energy in economic growth: the case of Croatia. *Proceedings of Rijeka Faculty of Economics, Journal of Economics and Business*, *28*(1), 35-60.

Wang, K. M. (2012). Modelling the nonlinear relationship between CO2 emissions from oil and economic growth. *Economic Modelling*, *29*(5), 1537-1547.

Wicki, S., & Hansen, E. G. (2019). Green technology innovation: Anatomy of exploration processes from a learning perspective. *Business Strategy and the Environment*, *28*(6), 970-988.

World Bank. (2012). *Inclusive green growth: The pathway to sustainable development*. The World Bank.

Yilmaz, V., & Doğan, A. (2019). Türkiye'nin Yeşil Büyüme Uygulamalarının Etkinliği. *The Journal of Academic Social Science*, *57*(57), 277-295.

Zenghelis, D. (2011). A macroeconomic plan for a green recovery. *CCCEP Policy Paper,* The Centre for Climate Change Economics and Policy & Grantham Research Institute on Climate Change and the Environment: UK.

Zhu, S., & Li, R. (2017). Economic complexity, human capital and economic growth: empirical research based on cross-country panel data. *Applied Economics*, *49*(38), 3815-3828.

Zivin, J. G., & Neidell, M. (2012). The impact of pollution on worker productivity. *American Economic Review*, *102*(7), 3652-3673.

Bölüm 7

ÇEVRE POLİTİKALARININ CO2 EMİSYONLARINA ETKİSİ: ÇEKİM MODELİ ANALİZİ

Evrim Zeynep Ünlü

1. GİRİŞ

Son yıllarda artan çevresel sorunlar, ülkeleri karbon emisyonlarını azaltmak ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için çeşitli politikalar ve stratejiler geliştirmeye yönlendirmiştir. Özellikle uluslararası ticaretin karbon emisyonları üzerindeki etkileri, ekonomik büyüme ve çevre politikaları ile birlikte önemli bir araştırma konusu hâline gelmiştir (Gao vd., 2021; Mardani vd., 2019; Wang & Zhang, 2021). Çevresel bozulmayı önlemek amacıyla ülkeler, çevre politikalarını güçlendirmiş, yeşil enerji kaynaklarını teşvik etmiş ve düşük karbon emisyonlu üretim yöntemleri arayışına girmiştir (Abbasi vd., 2021; Rahman vd., 2022; Razmjoo vd., 2021; Yu vd., 2022).

Bu bağlamda, Ar-Ge araştırmalarının rolü, kalkınmayı desteklemenin ötesine geçmekte ve kullanılan teknoloji, kaynak ve enerji türüne bağlı olarak karbon emisyonlarının azalmasına da katkıda bulunmaktadır (Abudureheman & Yiming, 2024). Ülkelerin düşük karbonlu Ar-Ge faaliyetlerini teşvik eden politikalar geliştirmeleri, uzun vadede çevresel bozulmayı önlemek ve sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek adına önemli bir adım teşkil etmektedir (Alam vd., 2019).

Güneş enerjisinin kullanımının artması, fosil yakıtlara alternatif bir çözüm sunarak hava kirliliğinin azalmasına ve uzun vadede karbon emisyonlarının düşmesine katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Bu yöndeki çalışmalardan elde edilen bulgular, güneş enerjisinin çevresel sürdürülebilirliği

çevresel sürdürülebilirliği sağlamak için uluslararası iş birliği ve kapsamlı stratejiler kritik önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Abbasi, K. R., Adedoyin, F. F., Abbas, J., & Hussain, K. (2021). The impact of energy depletion and renewable energy on CO2 emissions in Thailand: Fresh evidence from the novel dynamic ARDL simulation. *Renewable Energy*, *180*, 1439–1450. https://doi.org/10.1016/j.renene.2021.08.078

Abudureheman, M., & Yiming, A. (2024). The impact of energy-saving R&D on urban carbon emission performance: Evidence from 218 prefecture-level cities in China. *Frontiers in Environmental Science*, *12*. https://doi.org/10.3389/fenvs.2024.1385363

Airebule, P., Cheng, H., & Ishikawa, J. (2023). Assessing carbon emissions embodied in international trade based on shared responsibility. *Journal of the Japanese and International Economies*, *68*, 101260. https://doi.org/10.1016/j.jjie.2023.101260

Alam, Md. S., Atif, M., Chien-Chi, C., & Soytaş, U. (2019). Does corporate R&D investment affect firm environmental performance? Evidence from G-6 countries. *Energy Economics*, *78*, 401–411. https://doi.org/10.1016/j.eneco.2018.11.031

Anderson, J. E., & van Wincoop, E. (2003). Gravity with Gravitas: A Solution to the Border Puzzle. *American Economic Review*, *93*(1), 170–192. https://doi.org/10.1257/000282803321455214

Assogbavi, K. K. E., & Dées, S. (2023). Environmental Policy and the CO2 Emissions Embodied in International Trade. *Environmental and Resource Economics*, *84*(2), 507–527. https://doi.org/10.1007/s10640-022-00734-6

Berger, A., Brandi, C., Morin, J.-F., & Schwab, J. (2020). The Trade Effects of Environmental Provisions in Preferential Trade Agreements. In C. Beverelli, D. Raess, & J. Kurtz (Eds.), *International Trade, Investment, and the Sustainable Development Goals: World Trade Forum* (pp. 111–139). Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/9781108881364.006

CEPII. (2023). *CEPII - Gravity* [Dataset]. http://www.cepii.fr/ (Erişim Tarihi: 1 Kasım 2024).

Chi, J. (2024). Impacts of electric vehicles and environmental policy stringency on transport CO2 emissions. *Case Studies on Transport Policy*, 101330. https://doi.org/10.1016/j.cstp.2024.101330

Chien, F., Hsu, C.-C., Andlib, Z., Shah, M. I., Ajaz, T., & Genie, M. G. (2022). The role of solar energy and eco-innovation in reducing environmental degradation in China: Evidence from QARDL approach. *Integrated Environmental Assessment and Management*, *18*(2), 555–571. https://doi.org/10.1002/ieam.4500

Correia, S., Guimarães, P., & Zylkin, T. (2020). Fast Poisson estimation with high-dimensional fixed effects. *The Stata Journal*, *20*(1), 95–115. https://doi.org/10.1177/1536867X20909691

Duarte, R., Pinilla, V., & Serrano, A. (2018). Factors driving embodied carbon in international trade: A multiregional input–output gravity model. *Economic Systems Research*, *30*(4), 545–566. https://doi.org/10.1080/09535314.2018.1450226

Fatima, N., Xuhua, H., Alnafisah, H., & Akhtar, M. R. (2024). Synergy for climate actions in G7 countries: Unraveling the role of environmental policy stringency between technologi-

cal innovation and CO2 emission interplay with DOLS, FMOLS and MMQR approaches. *Energy Reports*, *12*, 1344–1359. https://doi.org/10.1016/j.egyr.2024.07.035

Gao, J., Gao, F., Yin, B., & Zhang, M. (2021). International Trade as a Double-Edged Sword: The Perspective of Carbon Emissions. *Frontiers in Energy Research*, *9*. https://doi.org/10.3389/fenrg.2021.764914

Kang, H. (2021). CO2 Emissions Embodied in International Trade and Economic Growth: Empirical Evidence for OECD and Non-OECD Countries. *Sustainability*, *13*(21), Article 21. https://doi.org/10.3390/su132112114

Kartal, M. T., Mukhtarov, S., & Kirikkaleli, D. (2024). Achieving environmental quality through stringent environmental policies: Comparative evidence from G7 countries by multiple environmental indicators. *Geoscience Frontiers*, 101956. https://doi.org/10.1016/j.gsf.2024.101956

Li, Z., Kuo, Y.-K., Mahmud, A. R., Nassani, A. A., Haffar, M., & Muda, I. (2022). Integration of renewable energy, environmental policy stringency, and climate technologies in realizing environmental sustainability: Evidence from OECD countries. *Renewable Energy*, *196*, 1376–1384. https://doi.org/10.1016/j.renene.2022.07.084

Liu, H., Lackner, K., & Fan, X. (2021). Value-added involved in CO2 emissions embodied in global demand-supply chains. *Journal of Environmental Planning and Management*, *64*(1), 76–100. https://doi.org/10.1080/09640568.2020.1750352

Liu, L., Pang, L., Wu, H., Hafeez, M., & Salahodjaev, R. (2023). Does environmental policy stringency influence CO2 emissions in the Asia Pacific region? A nonlinear perspective. *Air Quality, Atmosphere & Health*, *16*(12), 2499–2508. https://doi.org/10.1007/s11869-023-01417-x

Mardani, A., Streimikiene, D., Cavallaro, F., Loganathan, N., & Khoshnoudi, M. (2019). Carbon dioxide (CO2) emissions and economic growth: A systematic review of two decades of research from 1995 to 2017. *Science of The Total Environment*, *649*, 31–49. https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2018.08.229

OECD. (2024a). *OECD Data Explorer • Greenhouse Gas Footprints (GHGFP): Emissions embodied in bilateral trade* [Dataset]. OECD. https://data-explorer.oecd.org/ (Erişim Tarihi: 1 Kasım 2024).

OECD. (2024b). *OECD Environmental Policy Stringency Index* (OECD Economics Department Working Papers No. 1177; Vol. 1177). OECD Database. https://doi.org/10.1787/2bc0bb80-en (Erişim Tarihi: 1 Kasım 2024)

Rahman, M. M., Alam, K., & Velayutham, E. (2022). Reduction of CO2 emissions: The role of renewable energy, technological innovation and export quality. *Energy Reports*, *8*, 2793–2805. https://doi.org/10.1016/j.egyr.2022.01.200

Razmjoo, A., Gakenia Kaigutha, L., Vaziri Rad, M. A., Marzband, M., Davarpanah, A., & Denai, M. (2021). A Technical analysis investigating energy sustainability utilizing reliable renewable energy sources to reduce CO2 emissions in a high potential area. *Renewable Energy*, *164*, 46–57. https://doi.org/10.1016/j.renene.2020.09.042

Rehman, M. A., Hasan, M., Pata, U. K., Chen, X. H., & Kontoleon, A. (2024). Exploring the Nexus of technology, environmental policy stringency, and political globalization: Pathways to achieving sustainability. *Energy Economics*, 107979. https://doi.org/10.1016/j.eneco.2024.107979

Sezgin, F. H., Bayar, Y., Herta, L., & Gavriletea, M. D. (2021). Do Environmental Stringency Policies and Human Development Reduce CO2 Emissions? Evidence from G7 and BRICS Economies. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *18*(13), Article 13. https://doi.org/10.3390/ijerph18136727

Silva, J. M. C. S., & Tenreyro, S. (2006). The Log of Gravity. *The Review of Economics and Statistics*, *88*(4), 641–658. https://doi.org/10.1162/rest.88.4.641

Sohag, K., Islam, Md. M., & Hammoudeh, S. (2024). From policy stringency to environmental resilience: Unraveling the dose-response dynamics of environmental parameters in OECD countries. *Energy Economics*, *134*, 107570. https://doi.org/10.1016/j.eneco.2024.107570

Sun, X., & Shi, Q. (2022). Factors influencing embodied energy trade between the Belt and Road countries: A gravity approach. *Environmental Science and Pollution Research*, *29*(8), 11574–11589. https://doi.org/10.1007/s11356-021-16457-y

Tinbergen, J. (1962). *Shaping the World Economy; Suggestions for an International Economic Policy*. Twentieth Century Fund.

Tiwari, S., Si Mohammed, K., Mentel, G., Majewski, S., & Shahzadi, I. (2024). Role of circular economy, energy transition, environmental policy stringency, and supply chain pressure on CO2 emissions in emerging economies. *Geoscience Frontiers*, *15*(3), 101682. https://doi.org/10.1016/j.gsf.2023.101682

Udeagha, M. C., & Muchapondwa, E. (2023). Achieving green environment in Brazil, Russia, India, China, and South Africa economies: Do composite risk index, green innovation, and environmental policy stringency matter? *Sustainable Development*, *31*(5), 3468–3489. https://doi.org/10.1002/sd.2597

Wang, K., Yan, M., Wang, Y., & Chang, C.-P. (2020). The impact of environmental policy stringency on air quality. *Atmospheric Environment*, *231*, 117522. https://doi.org/10.1016/j.atmosenv.2020.117522

Wang, Q., & Zhang, F. (2021). The effects of trade openness on decoupling carbon emissions from economic growth – Evidence from 182 countries. *Journal of Cleaner Production*, *279*, 123838. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.123838

Wang, Z., Song, H., Liu, H., & Ye, J. (2020). Coupling of Solar Energy and Thermal Energy for Carbon Dioxide Reduction: Status and Prospects. *Angewandte Chemie International Edition*, *59*(21), 8016–8035. https://doi.org/10.1002/anie.201907443

Wolde-Rufael, Y., & Mulat-Weldemeskel, E. (2021). Do environmental taxes and environmental stringency policies reduce CO2 emissions? Evidence from 7 emerging economies. *Environmental Science and Pollution Research*, *28*(18), 22392–22408. https://doi.org/10.1007/s11356-020-11475-8

Wolde-Rufael, Y., & Weldemeskel, E. M. (2020). Environmental policy stringency, renewable energy consumption and CO2 emissions: Panel cointegration analysis for BRIICTS countries. *International Journal of Green Energy*. https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15435075.2020.1779073

Yao, X., Yasmeen, R., Li, Y., Hafeez, M., & Padda, I. U. H. (2019). Free Trade Agreements and Environment for Sustainable Development: A Gravity Model Analysis. *Sustainability*, *11*(3), Article 3. https://doi.org/10.3390/su11030597

Yirong, Q. (2022). Does environmental policy stringency reduce CO2 emissions? Evidence from high-polluted economies. *Journal of Cleaner Production*, *341*, 130648. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.130648

Yu, J., Tang, Y. M., Chau, K. Y., Nazar, R., Ali, S., & Iqbal, W. (2022). Role of solar-based renewable energy in mitigating CO2 emissions: Evidence from quantile-on-quantile estimation. *Renewable Energy*, *182*, 216–226. https://doi.org/10.1016/j.renene.2021.10.002

Zhong, S., Goh, T., & Su, B. (2022). Patterns and drivers of embodied carbon intensity in international exports: The role of trade and environmental policies. *Energy Economics*, *114*, 106313. https://doi.org/10.1016/j.eneco.2022.106313

Zhu, Y., Shi, Y., Wu, J., Wu, L., & Xiong, W. (2018). Exploring the Characteristics of CO2 Emissions Embodied in International Trade and the Fair Share of Responsibility. *Ecological Economics*, *146*, 574–587. https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2017.12.020

Bölüm 8

YÜKSELEN PİYASA EKONOMİLERİNDE ÇEVRESEL KUZNETS EĞRİSİ (ÇKE) HİPOTEZİNİN SINANMASI

Mehmet Ali Demir

1. GİRİŞ

Son dönemde iklim değişikliği ve küresel ısınmaya atfedilen çevre kalitesindeki düşüş yalnızca küresel gündemi domine etmekle kalmamış aynı zamanda devletler arasında bu acil sorunla ilgili önemli endişelere yol açmıştır. Çevre sorunlarıyla ilgili artan kamu endişesi, çevresel bozulmaya neden olan temel faktörlere ilişkin anlayışın geliştirilmesi gerektiğini gün yüzüne çıkarmıştır. Ekonomik genişlemeyle birlikte ortaya çıkan çevresel zorluklar, özellikle 1990'lardan bu yana ekonomistlerin artan ilgisini çekmiştir.

Çevrenin ekonomik büyüme/kalkınma ile bağlantısı, son 30 yılda çok fazla tartışmaya yol açmıştır. Bu nedenle özellikle kirlilik-gelir büyüme ilişkisine dair önemli bir literatür son dönemde hızlı bir şekilde artmıştır. Birçok çalışma, çevresel kalitenin ekonomik kalkınmanın veya büyümenin ilk aşamalarında bir düşüş yaşadığını, ardından ekonomi olgunlaştıkça sonraki aşamalarda bir iyileşme olduğunu iddia etmektedir. Başka bir ifadeyle çevresel baskı oranı, kalkınmanın ilk aşamalarında gelirden daha hızlı yükselmekte ve daha sonra gelir seviyeleri arttıkça gelir büyümesine göre yavaşlamaktadır (Dinda, 2004: 432). Gelirdeki dalgalanmalar ile çevrenin kalitesi arasında var olan sistematik bu ilişkiye Çevresel Kuznets Eğrisi (ÇKE) adı verilmektedir.

ÇKE hipotezi, Özokcu & Özdemir (2017: 640) tarafından da ifade edildiği gibi çevre kalitesi ile gelir düzeyleri arasında uzun vadeli ters-U şeklinde bir ilişki olduğunu varsaymaktadır. Kuznets (1955), gelir ile gelir eşitsiz-

KAYNAKÇA

Abdulai, A., & Ramcke, L. (2009). The Impact of Trade and Economic Growth on the Environment: Revisiting the Cross-Country Evidence, *Kiel Working Paper.* No. 1491.

Acevedo-Ramos, J. A., Valencia, C. F., & Valencia, C. D. (2023). The Environmental Kuznets Curve hypothesis for Colombia: impact of economic development on greenhouse gas emissions and ecological footprint. *Sustainability*, 15(4), 3738.

Ahmad, M., Muslija, A., & Satrovic, E. (2021). Does economic prosperity lead to environmental sustainability in developing economies? Environmental Kuznets curve theory. *Environmental Science and Pollution Research*, 28(18), 22588-22601.

Apergis, N., & Ozturk, I. (2015). Testing environmental Kuznets curve hypothesis in Asian countries. *Ecological indicators*, 52, 16-22.

Arnaut, J., & Lidman, J. (2021). Environmental sustainability and economic growth in Greenland: testing the environmental Kuznets curve. *Sustainability*, 13(3), 1228.

Awan, A. M., & Azam, M. (2022). Evaluating the impact of GDP per capita on environmental degradation for G-20 economies: does N-shaped environmental Kuznets curve exist?. *Environment, Development and Sustainability*, 24(9), 11103-11126.

Azam, M., Rehman, Z. U., Khan, H., & Haouas, I. (2024). Empirical testing of the environmental Kuznets curve: evidence from 182 countries of the world. *Environment, Development and Sustainability*, 1-36.

Born, B., & Breitung, J. (2016). Testing for serial correlation in fixed-effects panel data models. *Econometric Reviews*, 35(7), 1290-1316.

Bozoklu, S., Demir, A. O., & Ataer, S. (2020). Reassessing the environmental Kuznets curve: A summability approach for emerging market economies. *Eurasian Economic Review*, 10, 513-531.

Bölük, G., & Mert, M. (2015). The renewable energy, growth and environmental Kuznets curve in Turkey: an ARDL approach. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 52, 587-595.

Chen, P. Y., Chen, S. T., Hsu, C. S., & Chen, C. C. (2016). Modeling the global relationships among economic growth, energy consumption and CO2 emissions. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 65, 420-431.

Churchill, S. A., Inekwe, J., Ivanovski, K., & Smyth, R. (2018). The Environmental Kuznets Curve in the OECD: 1870–2014. *Energy Economics,* 75, 389-399.

Coşkun, A., & Güngör, B. (2015). Sermaye yapısını etkileyen faktörler: Panel veri analizi ile bist sınai sektörü üzerine bir uygulama. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(3).

Çatik, A. N., İlhan, A., & Akdeniz, C. (2024). Testing the environmental Kuznets curve hypothesis in the transport sector for OECD countries: a dynamic panel threshold approach. *Environmental Science and Pollution Research*, 31(4), 6372-6384.

Çeştepe, H., & Tatar, H. E. (2019). Doğrudan Yabancı Yatırımlar, İstihdam ve Gelir Eşitsizliği İlişkisi: Gelişmiş Ülkeler Örneği. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 123-152.

Çetin, M., & Saygın, S. (2019). Çevresel Kuznets Eğrisi hipotezi'nin ampirik analizi: Türkiye ekonomisi örneği. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 26(2), 529-546.

Danish, Baloch, M. A., Mahmood, N., & Zhang, J. W. (2019). Effect of natural resources, renewable energy and economic development on CO2 emissions in BRICS countries. *Science of the Total Environment*, 678, 632-638.

Demir, O., Uludağ, K., & Özdemir, D. (2024). Türkiye'de Çevresel Kuznets Eğrisinin Genişletilmiş Sınır Testi (A-ARDL) Yardımıyla Sınanması: 1970-2021 Dönemi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25(1), 81-95.

Demirtaş, I. (2023). OECD Ülkeleri İçin Çevresel Kuznets Eğrisi (EKC)'nin Geçerliliğine İlişkin Bir Analiz. *Uluslararası Akademik Birikim Dergisi*, 6 (Özel Sayı), 48-60.

Demissew Beyene, S., & Kotosz, B. (2020). Testing the environmental Kuznets curve hypothesis: an empirical study for East African countries. *International Journal of Environmental Studies*, 77(4), 636-654.

Destek, M. A. (2018). Çevresel Kuznets Eğrisi hipotezinin Türkiye için incelenmesi: STIRPAT modelinden bulgular. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(2), 268-283.

Dinda, S. (2004). Environmental Kuznets curve hypothesis: a survey. *Ecological economics*, 49(4), 431-455.

Donfouet, H. P. P., Jeanty, P. W., & Malin, E. (2013). A spatial dynamic panel analysis of the environmental Kuznets curve in European countries. *Center for Research in Economics and Management (CREM), Economics working paper archive*, 18, 1-16.

Dünya Bankası (2024). World Bank WDI. data worldbank.org (Erişim Tarihi: 09.09.2024).

Eren, A.S., Eryer, A. ve Eryer, S. (2021). Seçili Yükselen Piyasa Ekonomilerinde İktisadi Büyüme-Finansal Gelişme İlişkisi Panel Veri Regresyon Analizi. 1. *Uluslararası Stratejik Boyut Dergisi,* 1(1), 17-24.

Franklin, R. S., & Ruth, M. (2012). Growing up and cleaning up: The environmental Kuznets curve redux. *Applied Geography*, *32*(1), 29-39.

Galeotti, M., & Lanza, A. (2005). Desperately seeking environmental Kuznets. *Environmental Modelling & Software*, 20(11), 1379-1388.

Greene, W. H. (2003). *Econometric analysis*. Pearson Education India.

Grossman, G. M., & Krueger, A. B. (1991). Environmental impacts of a north American free trade agreement. *NBER Working papers No. 3914*. National Bureau of Economic Research.

Grossman, G. M., & Krueger, A. B. (1993). Pollution and growth: what do we know? *CEPR Discussion Papers No. 848*. The Centre for Economic Policy Research.

Güneri, B. (2023). Küreselleşme ve Ekonomik Performans: Panel Veri Analizi. İçinde *İktisat, Finans ve Bankacılık Alanında Teoriler, Politikalar ve Uygulamalar*, A. Kökocak, Ö. Öztürk & O. Demirci (eds.), 47-64. Ankara: Gazi Kitabevi.

Güriş, S., & Tuna, E. (2011). Çevresel Kuznets eğrisi'nin geçerliliğinin panel veri modelleriyle analizi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 173-189.

Gyamfi, B. A., Adebayo, T. S., Bekun, F. V., Agyekum, E. B., Kumar, N. M., Alhelou, H. H., & Al-Hinai, A. (2021). Beyond environmental Kuznets curve and policy implications to promote sustainable development in Mediterranean. *Energy Reports*, 7, 6119-6129.

Halicioglu, F. (2009). An econometric study of CO2 emissions, energy consumption, income and foreign trade in Turkey. *Energy policy*, 37(3), 1156-1164.

Hoechle, D. (2007). Robust standard errors for panel regressions with cross-sectional dependence. *The stata journal*, 7(3), 281-312.

Islam, M., Alam, M., Ahmed, F., & Al-Amin, A. Q. (2023). Economic growth and environmental pollution nexus in Bangladesh: revisiting the environmental Kuznets curve hypothesis. *International Journal of Environmental Studies*, 80(1), 68-92.

Jalil, A., & Mahmud, S. F. (2009). Environment Kuznets curve for CO2 emissions: a cointegration analysis for China. *Energy policy*, 37(12), 5167-5172.

Jayanthakumaran, K., Verma, R., & Liu, Y. (2012). CO2 emissions, energy consumption, trade and income: a comparative analysis of China and India. *Energy Policy*, 42, 450-460.

Katircioglu, S., Katircioglu, S., & Kilinc, C. C. (2018). Investigating the role of urban development in the conventional environmental Kuznets curve: Evidence from the globe. *Environmental Science and Pollution Research*, 25(15), 15029–15035.

Kaufmann, R. K., Davidsdottir, B., Garnham, S., & Pauly, P. (1998). The determinants of atmospheric SO2 concentrations: reconsidering the environmental Kuznets curve. *Ecological economics*, 25(2), 209-220.

Koçak, E. (2014). Türkiye'de Çevresel Kuznets Eğrisi hipotezinin geçerliliği: ARDL sınır testi yaklaşımı. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 2(3), 62-73.

Komen, M. H., Gerking, S., & Folmer, H. (1997). Income and environmental R&D: empirical evidence from OECD countries. *Environment and Development Economics*, 2(4), 505-515.

Kuznets, S. (1955). Economic Growth and Income Inequality. *Am. Econ. Rev.,* 45 (1), 1-28.

Lau, L. S., Choong, C. K., & Eng, Y. K. (2014). Investigation of the environmental Kuznets curve for carbon emissions in Malaysia: do foreign direct investment and trade matter? *Energy policy*, 68, 490-497.

Lean, H. H., & Smyth, R. (2010). CO2 emissions, electricity consumption and output in ASEAN. *Applied energy*, 87(6), 1858-1864.

Mahmoodi, M., & Dahmardeh, N. (2022). Environmental kuznets curve hypothesis with considering ecological footprint and governance quality: Evidence from emerging countries. *Frontiers in Environmental Science*, 10, 849676.

Markandya, A., Golub, A., & Pedroso-Galinato, S. (2006). Empirical analysis of national income and SO 2 emissions in selected European countries. *Environmental and resource economics*, 35, 221-257.

Mazzanti, M. (2008). Is waste generation de-linking from economic growth? Empirical evidence for Europe. *Applied Economics Letters*, 15(4), 287-291.

Mazzanti, M., & Zoboli, R. (2009). Municipal waste Kuznets curves: evidence on socio-economic drivers and policy effectiveness from the EU. *Environmental and Resource Economics*, 44, 203-230.

Moomaw, W. R., & Unruh, G. C. (1997). Are environmental Kuznets curves misleading us? The case of CO2 emissions. *Environment and development economics*, 2(4), 451-463.

Omri, A., Daly, S., Rault, C., & Chaibi, A. (2015). Financial development, environmental quality, trade and economic growth: What causes what in MENA countries. *Energy economics*, 48, 242-252.

Ozatac, N., Gokmenoglu, K. K., & Taspinar, N. (2017). Testing the EKC hypothesis by considering trade openness, urbanization, and fnancial development: The case of Turkey. Environmental Science and Pollution Research, 24(20), 16690-16701.

Özkan, T., Koşan, N. İ., & Demirkale, Ö. (2021). Faaliyet Döngüsü ve Nakit Akış Döngüsünün Türkiye'deki Çimento Endüstrisinin Finansal Performansı Üzerindeki Etkileri. *İzmir İktisat Dergisi,* 36(1), 27-41.

Özokcu, S., & Özdemir, Ö. (2017). Economic growth, energy, and environmental Kuznets curve. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 72, 639-647.

Panayotou, T. (1993). Empirical tests and policy analysis of environmental degradation at different stages of economic development. ILO, Technology and Employment Programme, Geneva. *Ecological Economics*, 36(3), 513-531.

Panayotou, T. (2003). Economic growth and the environment. *Economic survey of Europe*, 45-72.

Pata, U. K., & Kartal, M. T. (2023). Impact of nuclear and renewable energy sources on environment quality: Testing the EKC and LCC hypotheses for South Korea. *Nuclear Engineering and Technology*, 55(2), 587-594.

Prasetyanto, P. K., & Sari, F. (2021). Environmental Kuznets Curve: Economic growth with environmental degradation in Indonesia. *International Journal of Energy Economics and Policy*, 11(5), 622-628.

Rafaj, P., Amann, M., Siri, J., & Wuester, H. (2015). Changes in European greenhouse gas and air pollutant emissions 1960–2010: decomposition of determining factors. İçinde *Uncertainties in Greenhouse Gas Inventories: Expanding Our Perspective*, J. P. Ometto vd. (eds.), 27-54. Springer.

Rana, R., & Sharma, M. (2019). Dynamic causality testing for EKC hypothesis, pollution haven hypothesis and international trade in India. *The Journal of International Trade & Economic Development*, 28(3), 348-364.

Raza, S. A., Shah, N., & Khan, K. A. (2020). Residential energy environmental Kuznets curve in emerging economies: the role of economic growth, renewable energy consumption, and financial development. *Environmental Science and Pollution Research*, 27(5), 5620-5629.

Robalino-López, A., Mena-Nieto, Á., García-Ramos, J. E., & Golpe, A. A. (2015). Studying the relationship between economic growth, CO2 emissions, and the environmental Kuznets curve in Venezuela (1980–2025). *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 41, 602-614.

Saatçi, M., & Dumrul, Y. (2011). Çevre kirliliği ve ekonomik büyüme ilişkisi: Çevresel kuznets eğrisinin Türk ekonomisi için yapisal kirilmali eş-bütünleşme yöntemiyle tahmini. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (37), 65-86.

Selden, T. M., & Song, D. (1994). Environmental quality and development: is there a Kuznets curve for air pollution emissions? *Journal of Environmental Economics and management*, 27(2), 147-162.

Shahbaz, M., Ozturk, I., Afza, T., & Ali, A. (2013). Revisiting the Environmental Kuznets Curvein a Global Economy.Renewable And Sustainable Energy Reviews, 25, 494-502.

Sun, Y., Li, H., Andlib, Z., & Genie, M. G. (2022). How do renewable energy and urbanization cause carbon emissions? Evidence from advanced panel estimation techniques. *Renewable Energy*, 185, 996-1005.

Şahinöz, A., & Fotourehchı, Z. (2013). Çevresel Kuznets Eğrisi: İndirgenmiş ve Ayrıştırılmış Modellerle Ampirik Bir Analiz. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 31(1), 199-224.

Şeker, H. (2023). Ekonomik Büyüme ve Çevre Kirliliği: Türkiye için Bir Kuznets Eğrisi Analizi. İçinde *Makro Boyutlarıyla Çevre Ekonomisi*, B. Durgun (ed.), 147-162. Gaziantep: Özgür Yayınları.

Tao, S., Zheng, T., & Lianjun, T. O. N. G. (2008). An empirical test of the environmental Kuznets curve in China: a panel cointegration approach. *China Economic Review*, 19(3), 381-392.

Tatoğlu, F., & İçen, H. (2019). Çevresel kuznets eğrisinin çok boyutlu panel veri modelleri ile analizi. *Anadolu İktisat ve İşletme Dergisi*, 3(1), 26-38.

Tenaw, D., & Beyene, A. D. (2021). Environmental sustainability and economic development in sub-Saharan Africa: A modified EKC hypothesis. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 143, 110897.

Uğur, M. S. (2022). The relationship between foreign direct investment, economic growth, energy consumption and CO2 emissions: Evidence from ARDL model with a structural break for Turkey. *Ege Academic Review*, 22(3), 337-352.

Ulucak, R. (2017). Ölçek, Kompozisyon ve Teknik Etkilerin Kirlilik Düzeyindeki Rolü: AB Ülkeleri İçin Ampirik Bir Uygulama. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13(13), 756-769.

Ünsal, M. E. (2017). Eğitim, Sağlık ve Ar-Ge Harcamalarının İşgücü Verimliliği Üzerindeki Etkileri: Oecd Ülkeleri Üzerine Bir Panel Regresyon Analizi. *Uluslararası Ticaret ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi,* 1(1), 17-28.

Verbič, M., Satrovic, E., & Muslija, A. (2021). Environmental Kuznets curve in Southeastern Europe: The role of urbanization and energy consumption. *Environmental Science and Pollution Research*, 28, 1-11.

Vukina, T., Beghin, J. C., & Solakoglu, E. G. (1999). Transition to markets and the environment: effects of the change in the composition of manufacturing output. *Environment and Development Economics*, 4(4), 582-598.

Vural, G. (2020). How do output, trade, renewable energy and non-renewable energy impact carbon emissions in selected Sub-Saharan African Countries?. *Resources Policy*, 69, 101840.

Wang, Q., Yang, T., & Li, R. (2023). Does income inequality reshape the environmental Kuznets curve (EKC) hypothesis? A nonlinear panel data analysis. *Environmental Research*, 216, 114575.

Yerdelen Tatoğlu, F. (2021). *Panel Veri Ekonometrisi Stata Uygulamalı*. İstanbul: Beta.

Yerdelen Tatoğlu, F. (2023). *İleri Panel Veri Analizi Stata Uygulamalı.* İstanbul: Beta.

Zeraibi, A., Radulescu, M., Khan, M. K., Hafeez, M., & Jahanger, A. (2024). Analyzing the linkage between public debt, renewable electricity output, and CO2 emissions in emerging economies: does the N-shaped environmental Kuznets curve exist? *Energy & Environment*, 35(5), 2407-2430.

TORUNUMU BÜYÜTÜYORUM

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Zeki İlgar

nobel
40.yıl

TORUNUMU BÜYÜTÜYORUM

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Zeki İlgar

Yayın No.: 5764
Beşeri Bilimler: 667
ISBN: 978-625-386-049-3
E-ISBN: 978-625-386-050-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

İlgar, Mehmet Zeki.
Torunumu Büyütüyorum / Mehmet Zeki İlgar
1. Basım, X + 184 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-386-049-3
E-ISBN: 978-625-386-050-9
1. Torun 2. Torun Büyütmek 3. Çağdaş Eğitim

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....v

1. Bölüm
GİRİŞ.....1

2. Bölüm
EĞİTİMDE YENİ BİR YAKLAŞIM.....11

3. Bölüm
TORUN BÜYÜTMEK.....23

4. Bölüm
TORUNLA ETKİLİ İLETİŞİM KURMA.....69

5. Bölüm
UYGUN GELİŞİM ORTAMI OLUŞTURMA VE KÜLTÜRLEME 89

6. Bölüm
TORUNLARDA/ÇOCUKLARDA ŞIMARIKLIK SORUNU 101

7. Bölüm
TORUNLA BAŞ BAŞA ETKİNLİKLERDE BULUNMA.....111

8. Bölüm
GÜVENLİ BAĞLANMANIN SAĞLANMASI 133

9. Bölüm
TORUNUNUZLA DEĞERLER EĞİTİMİ 139

10. Bölüm
TORUNUNUZUN GÜDÜSEL İHTİYAÇLARI.....147

11. Bölüm
TORUNUNUZUN CİNSİYET EĞİTİMİ 153

12. Bölüm
TORUNUNUZUN BİREYSEL FARKLILIKLARI.....159

SON SÖZ.....175

KAYNAKÇA 177

ÖZ GEÇMİŞ.....183

KAYNAKÇA

Aktaş Mavili, A. (2006). "*Kadının ve çocuğun korunması".* Aile içi şiddet. Elma Yayınevi.

Akyol, H. (2015). *Türkçe ilk okuma yazma öğretimi*. Ankara: Pegem.

Altunay, A. ve Öz, F. (2006). Hemşirelik yüksekokulu öğrencilerinin benlik kavramı. Hemşirelik *Yüksekokulu Dergisi.* (131) 46-59.

Arnett, J.J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55 (5).

Arnett, J.J. (2004). *Emerging adulthood: The winding road from the late teens through the twenties*. Oxford University Press.

Atay, N. (2018) *Ergenlerde aileden algılanan duygu dışa vurumunun duyguları ifade etmeye ve psikososyal uyuma etkisi.*(Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi.

Atkinson, L.R. vd. (1999). *Psikolojiye giriş.* (Çev.Y. Alogan). Arkadaş Yayınları.

Aydın, M. A.(1989). *"Aile",* İslam ansiklopedisi, C: 2, T. Diyanet Vakfı Yayınları.

Aydın, A. (2000). *Gelişim ve öğrenme psikolojisi*. Alfa Yayınları

Aydın, M. A. (2007). *"Osmanlı toplumunda aile",* Günümüzde aile, İsav Yayınları.

Aydın, M. Z. (2008). *Çocuğun eğitiminde ailenin önemi.* Asagem, V. Aile Şurası: Aile Destek Hizmetleri Bildirileri İçinde T.C.Başbakanlık Aile Ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.

Bacanlı, H. (2002). *"Ana–baba ile ilişkiler"* Sınıf yönetimi Pegem–A Yayıncılık.

Başaran, İ. E. (1998). *"Modern eğitimin psikolojik temelleri".* Eğitim psikolojisi, Kadıoğlu Matbaası.

Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss*: Vol. 2. Separation: Anxiety And Anger. Basic Books.

Bowlby, J. (1979). *The making and breaking of affectional bonds*. Tavistock.

Bowlby,J. (1980). *Attachment and loss:* Vol. 3. Loss. Random House.

Bowlby, J. (1982). *Attachment and loss*: Vol. 1. Attachment (2. Basım). Basic Books.

Carter, F. (2014). *Küçük ağacın eğitimi,* Say Yayıncılık.

Çağdaş, A. ve Seçer Şahin, Z. (2006). *Anne-baba eğitimi*. Kök Yayıncılık.

Çetin Özoğlu, S. (1997). *Eğitimde rehberlik ve psikolojik danışma*, Ankara Üniversitesi Yayınları. 124-126)

Çivitçi, A. (2012). Üniversite öğrencilerinde genel yaşam doyumu ve psikolojik ihtiyaçlar arasındaki ilişkiler. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21 (2), 321-336.

Deci, E. L. & Ryan, R. M. (2000). The "what" and "why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behaviour. *Psychological Inquiry*, 11 (4), 227- 268.

Doğan, S.(2002). *Mutlu aile mutlu çocuk*, Selis Yayınları.

Doğanay, A. (2006). *Değerler eğitimi, hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi*(Ed. Cemil Öztürk), Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Doğramacı, E. (1989). *Türkiye'de kadının dünü ve bugünü*, Türkiye İş Bankası Yayınları.

Ekşi, H. (2003). Temel insani değerlerin kazandırılmasında bir yaklaşım: Karakter eğitimi programları, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 79–96.

Emiroğlu, B. (2017). Değerler eğitiminin gençlerin sağlıklı sosyalleşmelerine etkisi, *International Journal Of Eurasian Education And Culture, Issue:* 2, pp. (115-126).

Engler, B. (2009). *Personality theories* (8th ed.). Boston: Houghton Mifflin Harcourt Publishing Co.

Erol, M. (1992). *Geniş aileden çekirdek aileye geçiş sürecinde aile içi ilişkilerde meydana gelen değişmelerin aile üyeleri üzerindeki etkileri.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi.

Eröz, M. (1998). *Türk ailesi*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Fidan, F. (2005). *"Evlilik kariyeri öldürüyor mu? yaklaşımlar, değerlendirmeler, algılamalar."* Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Tartışma Metinleri. Cilt: 2.

Genç, S. Z. ve Uslu, E. M. (2022). Öğrencilerin sosyal beceri düzeyleri ile ailelerin ebeveyn tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 6(1),* 111–135.

Glasser,W. (1998). *Choice theory a new psychology of personal freedom*. Harper Collins.

Gordon, T. (1996). *"Ailede iletişim dili etkili",* Ana–baba eğitimi, (Çev. E. Aksoy). Sistem Yayıncılık.

Gordon, T. (1999). *Etkili ana–baba eğitiminde uygulamalar* (Çev. E. Aksoy). Sistem Yayıncılık.

Gökçe, B. (1978) *Evlilik kurumuna sosyolojik bir yaklaşım,* Hacettepe Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, (1).

Gökçe, B. (1996). *Türkiye'nin toplumsal yapısı ve toplumsal kurumlar*.

Gündoğan, S. (1997). *Bireysel farklar,* Mamak Rehberlik ve Araştırma Merkezi,.25.

Gümüş, Ç. ve Hümeyra A. (2020). Çizgi filmlerin okul öncesi dönem çocuklari üzerine etkisi: Açıkhava tasarımları". *ulakbilge,* 47. s.409–421. doi: 10.7816/ulakbilge-08-47-03

Harvey, S.V. & Retter, R. (2002). Variations by gender between children and adolescents on the four basic psychological needs. *International Journal of Reality Therapy,* 21 (2), 33-36.

Havighurst, R. J. (1956). Research on the developmental task contept Electronic version *Theschool Reviev.* 64(5) 215–223.

İlgar, M. Z. (2022). *"Gelişim dönemleri ve gelişim görevleri,* (Ed. Erdoğdu, M. Y.) Eğitim Psikolojisi, Vizetek Yayıncılık, Ankara.

Karadağ G, Güner İ, Çuhadar D, Uçan Ö. (2008). Gaziantep Üniversitesi Yüksekokulu hemşirelik öğrencilerinin benlik saygıları. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi.* (3)29-42.

Kariman İ. (2005). Karadeniz Teknik Üniversitesi Trabzon Sağlık Yüksekokulu öğrencilerinin benlik saygıları ve atılganlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi.*(9) 24-31.

Kaya, A. (2010). Eğitim Psikolojisi. Dördüncü Basım Ankara: PegemA Yayıncılık.

Kazancı, O. (1989). *Eğitim psikolojisi: Kuram ve ilkelerden uygulamaya*, Kazancı Kitap Ticaret.

Kulaksızoğlu, A. (1998). *Ergenlik psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kuzgun, Y. ve Deryakulu, D. (2006). *Eğitimde bireysel farklılıklar.* (Güncelleştirilmiş Geliştirilmiş 2. Baskı). Nobel Yayıncılık.

LTC (2009). Extrinsic and ınstrinsic motivation, *Learning Technologies Center*, s. 1- 2.

Marshall, M., (2009). Discipline need to be stressful. discipline need not be negative, *Educational Research*, Vol.1, No.2, s.1-5.

Maslow, A. (1970). *Motivation and personality* (3th Ed.). Harper & Row Publishers.

Montessori, M. (1997). *Çocuk eğitimi: Montessori metodu*, (Çev: Güler Y.) Özgür Yayınları.

Nazlı, S. (2000). *Aile danışması*. Nobel Yayın Dağıtım.

Nirun, N. (1994). *Sistematik sosyoloji yönünden aile ve kültür*. Atatürk K.M. Yayınları.

Önder, A. (2004). *"Konuşarak ve dinleyerek anlaşalım"*. Ailede iletişim. Morpa Kültür Yayınları.

Özdoğan, B. (1997). *Çocuk ve oyun*. Anı Yayıncılık.

Özgüven, E. İ. (2001). *Ailede iletişim ve yaşam*. Pdrem Yayınları.

Özgüven, E. İ. (2000). *Evlilik ve aile terapisi*. Pdrem Yayınları.

Özkardeş Güngörmüş, O. (2004). *"Evlilik ve çocuk"*. Evlilik okulu. Remzi Kitabevi.

Rapport, Z. (2007). Using choice theory to assess the needs of persons who have a disability and sexual/intimacy/romantic ıssues. *International Journal of Reality Therapy,* 27 (1), 22-25

Selçuk, Z. (1994). *Eğitim psikolojisi*. Atlas Kitabevi.

Senemoğlu, N. (2000). *Gelişim öğrenme ve öğretme*. Gazi Kitabevi.

Solmuş, T. (2008). *Bağlanma ve aşkın iki yüzü*, Epsilon Yayınevi.

Şahin, F. ve Duman, N. (2005). "*Güçler perspektifi açısından ailelerde gerçekleştirilen sosyal hizmet uygulamaları."* Aile danışmanlığı el kitabı. Matus Basımevi.

Şahin, T. F. (2003). "*Çocuğun gelişimi ve eğitiminde babanın rolü".* Erken çocuklukta gelişim ve eğitiminde yeni yaklaşımlar. (Ed. M. Sevinç). Morpa Kültür Yayınları.

Şener, A. (2002). *Ailede eşler arası uyuma etki eden faktörlerin araştırılması*. Aile Araştırma Kurumu Yayınları.

Tezcan, M. (2000). *Türk ailesi antropolojisi.* İmge Kitabevi Yayınları.

Tuğrul, B. ve Artan, İ. (2001). Çocukların cinsel eğitimi ile ilgili anne görüşlerinin incelenmesi, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (*20) 141 – 149.

Whirter Mc. J. (1998). *Çocukla iletişim*. Çev. N. Voltan Acar. Millî Eğitim Basımevi.

Yavuzer, H. (1992) *"Yaygın ana-baba tutumları",* Ana-baba okulu, Remzi Kitabevi.

Yavuzer, H. (1993) *Çocuk psikolojisi,* 13. Baskı, Remzi Kitabevi.

Yavuzer, H. (1993). *Ana baba okulu*. Remzi Kitabevi.

Yavuzer, H. (1994). *Çocuk ve Suç*. 7. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Yavuzer, H. (1996). *Ana–baba ve çocuk*. 9. Basım, Remzi Kitabevi.

Yeşilyaprak, B. (2003). *Çalışan anne ve çocuk*. Morpa Kültür Yayınları.

Yıldırım, E. (2006) *"Yoksul ailelerde değerler değişimi",* Sosyoloji Konferansları, 33. Kitap, İstanbul Ü. İ. Fakültesi, Metodoloji ve Sosyoloji Araştırmaları Merkezi.

Yıldırım, E. (2005). "Bir modernite rüyası: Ailenin sonu mu?: Kütahya yetiştirme yurdu örneği", *Aile ve Toplum Dergisi, Yıl: 7, Cilt:2, Sayı: 8, T. C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmaları Genel Müdürlüğü Yayını.*

Yörükoğlu, A. (1983). *Değişen toplumda aile ve çocuk*, Aydın Kitabevi.

Yörükoğlu, A. (2004). *Çocuk ruh sağlığı*. Özgür Yayınları.

Yörükoğlu, A. (1988). *"Ruh sağlığı ve ruhsal sorunlar"* Gençlik Çağı. Özgür Yayınları.

Zeynep, A. (1999). *Aile bilinci*. Denge Yayınları.

İnternet Kaynakları

https://www.pdr.gen.tr. tümkonular/bireyselfarklar/
https://www.halfetiyunusemre.meb.k12.tr
https://www.martilarus.com
https://www.eyuder.org
https://www.docz.biz.tr
https://www.meb.k12.meb.gov.tr
https://www.acikerisim.demiroglu.bilim.edu.tr.8080
https://www.rehberlikzamani.com
https://www.eyyi.net
https://docplayer.biz.tr
https://psikomental.com.tr
https://nuterapi.com
https//www.danismanhocam.net
https://www.tubitak.gov.tr
https://www.gantep.edu.tr

TÜRK MÜTEAHHİTLİĞİNİN YURT DIŞI FAALİYETLERİ VE BAŞARININ MİMARLARI:

TÜRK TİPİ LİDERLİK

Dr. Ahmet Tuğrul Küçükyiğit

nobel bilimsel

Türk Müteahhitliğinin Yurt Dışı Faaliyetleri ve Başarının Mimarları: Türk Tipi Liderlik

Dr. Ahmet Tuğrul Küçükyiğit

Yayın No.: 2414
ISBN: 978-625-376-128-8
E-ISBN: 978-625-376-129-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Küçükyiğit, Ahmet Tuğrul.
Türk Müteahhitliğinin Yurt Dışı Faaliyetleri ve Başarının Mimarları: Türk Tipi Liderlik / Ahmet Tuğrul Küçükyiğit
1. Basım, X + 226 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-376-128-8
E-ISBN: 978-625-376-129-5
1. Türk Müteahhitlik İşletmeleri 2. Yurtdışı Müteahhitlik Hizmetleri 3. Liderlik 4. Otantik Liderlik 5. Türk Tipi Liderlik

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ iii

TABLOLAR DİZİNİ vii

ŞEKİLLER DİZİNİ viii

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ ix

1. GİRİŞ 1

2. YÖNETİM VE LİDERLİK 5

2.1. Yönetim Kavramı 5

2.2. Liderlik ve Liderlik Teorileri 10

2.2.1. Lider ve liderlik 10

2.2.2. Liderlik teorileri 11

2.2.2.1. Özellikler teorisi 12

2.2.2.2. Davranışsal liderlik teorisi 13

2.2.2.2.1. Ohio State Üniversitesi liderlik çalışmaları 14

2.2.2.2.2. Michigan Üniversitesi liderlik çalışmaları 16

2.2.2.2.3. Blake ve Mouton'un yönetim tarzı matrisi modeli 17

2.2.2.2.4. McGregor'un X ve Y kuramı 17

2.2.2.2.5. Likert'in sistem 4 modeli 19

2.2.2.3. Liderlikte durumsallık teorisi 20

2.2.2.3.1. Fred Fiedler'in etkin liderlik modeli 21

2.2.2.3.2. Amaç – yol teorisi 22

2.2.2.4. Dönüşümcü liderlik 23

2.2.2.5. Etkileşimci liderlik 26

2.2.2.6. Karizmatik liderlik 29

2.2.2.7. Etik liderlik 30

3. OTANTİK LİDERLİK 35

3.1. Otantiklik ve Otantik Liderlik Tanımlamaları 38

3.2. Otantik Liderliğin Gelişimi ve Otantik Karar Alma Süreci 47

3.3. Otantik Liderlik Yaklaşımları 49
3.3.1. Kernis'in otantik liderlik yaklaşımı 51
3.3.2. Ilies ve arkadaşlarının otantik liderlik yaklaşımı 53
3.3.3. Sparrowe'un otantik liderlik yaklaşımı 55
3.3.4. Gardner ve arkadaşlarının otantik liderlik yaklaşımı 56
3.3.5. Walumbwa ve arkadaşlarının otantik liderlik yaklaşımı 58
3.3.6. George ve arkadaşlarının otantik liderlik yaklaşımı 61
3.4. Otantik Liderlik Bileşenleri 63
3.4.1. Öz farkındalık 67
3.4.2. Bilginin objektif değerlendirilmesi 67
3.4.3. İlişki odaklılık 68
3.4.4. Etik yaklaşım 68
3.5. Otantik Liderliğin Unsurları 69
3.6. İnşaat Sektöründe Otantik Liderlik 72

4. MÜTEAHHİTLİK İŞLETMELERİNE GENEL BAKIŞ 81
4.1. İnşaat ve Müteahhitlik Kavramı 81
4.2. Türk Müteahhitliği Hakkında Genel Bilgiler ve Ülke Ekonomisindeki Yeri 84
4.3. Dünya İnşaat Piyasası, Türk Müteahhitlik İşletmelerinin Dünya Piyasasındaki Konumu ve Faaliyetleri 91
4.4. Müteahhitlik İşletmelerinde Yönetim Yazını 106

5. YÖNTEM 117
5.1. Araştırmanın Yöntemi 117
5.2. Evren ve Örneklem 121
5.3. Veri Toplama Aracı 123
5.4. Veri Analizi 124

6. BULGULAR VE YORUM 127

7. SONUÇ VE ÖNERİLER 191

KAYNAKÇA 209

KAYNAKÇA

Akşit, H. (2008). *Yönetim ve Yöneticilik*. İstanbul: Kum Saati Yayınları

Aktepe, C. (2004). *Türkiye'de gerçekleşmiş doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının eklektik paradigma çerçevesinde incelenmesi.* Yayımlanmış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Alganer, İ. Y. (2002). *Liderlik Analizi ve Türk Silahlı Kuvvetlerinde Liderlik*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Alinaitwe, H. M. (2009). Prioritising Lean Construction Barriers in Uganda'sConstruction Industry. *Journal of Construction in Developing Countries*, 14 (1), 15-30.

Arditi, D. ve Koseoglu, H. (1983). Factors affecting success in network applications in a developing country. *Construction Management Economics*, 1 (1), 3-16.

Arıkanlı, A. ve Ulubaş, B. (2004). *Yönetim Fonksiyonları ve Yönetici Davranışları.*Ankara: Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı.

Arslan, E. (2012). Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik Personelinin Genel ve Örgütsel Sinizm Düzeyi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 13 (1), 12-27.

Atkinson, P. (1997). Narrative turn or blind alley? *Qualitative Health Research*, *7*, 325-344.

Atkinson, P. ve Silverman, D. (1997). Kundera's immortality: The interview society and the invention of the self. *Qualitative Inquiry*, *3*, 304-325

Avolio, B. J. ve Bass, B. (1991). *The full range of leadership development: Basic and advanced manuals.* NY: Bass, Avolio&Associates.

Avolio B. J. ve Gardner W. L. (2005). Authentic Leadership Development: Gettingthe Root of Positive Forms of Leadership. *The Leadership Quarterly*, 16, 315-338.

Avolio B. J., Gardner W. L., Walumbwa F. O., Luthans F. ve May R. (2004). Unlocking the mask: A look at the process by which authentic leaders impactfollower attitudes and behaviors. *The Leadership Quarterly*, 15, 801-823.

Bass, B. M. (1985). *Leadership and Performance Beyond Expectations*. New York: FreePress.

Bass, B. M. (1990). From Transactional to Transformational Leadership: Learning to Share the Vision. *Organizational Dynamics*, 18, 19-32.

Bass, B. M. (1998). *Transformational leadership: Industrial, military, andeducational impact.* Mahwah, NJ: Erlbaum.

Bass, B. M. ve Avolio, B. J. (1993). *Transformational leadership: A responsetocritiques. In M. M. Chemers ve R. Ayman (Ed.), Leadership theory andresearch: Perspectives and directions*. San Diego, CA: AcademicPress.

Başaran, İ. E. (2004). *Yönetimde İnsan İlişkileri* (3. Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Batmaz, E. Ş., Emiroğlu, K. ve Ünsal, S. (2006). *İnşaatçıların Tarihi: Türkiyede Müteahhitlik Hizmetlerinin Gelişimi ve Türkiye Müteahhitler Birliği*. Ankara: TMB Yayınları.

Baumeister, R. F. (1987). How the Self Became a Problem: A Psychological Reviewof Historical Research Case Western Reserve University. *Journal of Personalityand Social Psychology Copyright by the American Psychological Association, Inc.*, 52 (1), 163-176.

Bayram, L. (2005). Yönetimde Yeni Bir Paradigma: Örgütsel Bağlılık. *Sayıştay Dergisi*, 59, 25-139.

Belout, A. (1998). Effects of Human Resource Management on Project Effectiveness and Success: Toward a New Conceptual Framework. *International Journal of Project Management*, 16 (1), 21-26.

Bennis, W. G. (1989). *On becoming a leader.* Reading, Mass: Addison-Wesley Pub. Co.

Bennis, W. G. ve Nanus, B. (1985). *Leaders: The Strategies for Taking Charge*, New York: Harper and Row.

Betts, M. ve Ofori, G. (1992). Strategic planning for competitive advantage in construction. *Construction Management and Economics*, 10 (6), 511-532.

Birgönül, M.T. ve Özdoğan İ. D. (2000). Competitiveness of Turkish-Contractors in International Markets. *Association of Researchers in Construction Management*, 1, 95-104.

Blake, R. R. ve Mouton, J. S. (1978). *Making experience work: The grid approachto critique*. New York, NY: McGraw-Hill.

Bogardus E. S. (1934). *Leaders and Leadership*. New York: Appleton-Century-Crofts Inc.

Brehm, J. ve Gates, S. (2002). Rules, trust and the allocation of time. *PaperPresented at the Annual Meeting of The Midwest Political Science Association.*Chicago, IL. 25-28.

Brown M. E., Trevino L. K. ve Harrison D. A. (2005). Ethical Leadership: A sociallearning perspective for construct development and testing. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 97, 117-134.

Budak, G. ve Budak, G. (2004). *İşletme Yönetimi*. (5.Basım). İzmir: Barış Yayınları, Fakülteler Kitabevi.

Budiwobowo, A., Trigunarsyah, B., Abidin, L. S. ve Soeparto, H. G. (2009). Competitiveness of the Indonesian construction industry. *Journal of Construction in Developing Countries,* 14 (1), 51-68.

Burns, J. M. (1978). *Leadership*. New York: Harper&Row.

Büyüköztürk S., Kılıç Çakmak E., Akgün Ö. E., Karadeniz Ş. ve Demirel F. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. (18. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Cameron K. S., Dutton J. E. ve Quinn R. E. (2003). *An Introduction to Positive Organizational Scholarship*. San Francisco: Berrett-Koehler.

Carless S. A., Wearing A. J. ve Mann L. (2000). A Short Measure of Transformational Leadership. *Journal of Business and Psychology*, 14, 389-405.

Carrell, A. (1997). Humor communities. *HUMOR: International Journal of Humor Research,* 10 (1), 11-24.

Chan, A. P. C., Scott, D. ve Lam, E. W. M. (2002). Framework of success criteria for design/build projects. *Journal of Management in Engineering*, 18(3), 120–128.

Chan, F. T. S. ve Chan H. K., (2004). Development Of The Supplier Selection Model- A Case Study In The Advanced Technology Industry. *Proceedings of the Institution of Mechanical Engineers,* 218(12), 1807- 1824.

Chinowsky, P. S. ve Diekmann J. E. (2004). Construction Engineering Management Educators: History and Deteriorating Community. *Journal of Construction Engineering&Management,* 130(5), 751-758.

Chinyio, E. ve Vogwell, D. (2007). Towards effective leadership in construction stakeholder management. *Proceedings: CME 25 Conference*, Reading.

Choi, J. (2006). A Motivational Theory of Charismatic Leadership: Envisioning, Empathy and Empowerment. *Journal of Leadership and Organizational Studies*, 13 (1), 24-43.

Ciulla, J. B. (1995). Leadership Ethics: Mapping the Territory. *Business Ethics Quarterly,* 5 (1), 5-28.

Clissett, P. (2008). Evaluating Qualitative Research, *Journal of Orthopedic Nursing*, (12), 99-105.

Conger, J. A.ve Kanungo, R. N. (1987). Toward a Behavioral Theory of Charismatic Leadership in Organizational Settings. *Academy of Management Review*, 12, 637-647.

Cook, J. ve Wall, T. (1980). New Work Attitude Measures of Trust, Organizational Commitment and Personal Need Non-Fulfilment. *Journal of Occupational Psychology*, 53, 39-52.

Coşar, S. 2011. *Otantik Liderlik Kavramı ve Ardılları Üzerine Bir Araştırma.* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Kara Harp Okulu, Savunma Bilimleri Enstitüsü

Creed, W. E. D. ve Miles, R. E. (1996). *Trust in Organizations: A Conceptual Framework*. London: Sage Publications.

Creswell, J. W. 2007. *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches.* (2. baskı). Thousand Oaks, CA: Sage.

Creswell J. W. (2013). Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches. (3. Baskı) Thousand Oaks, CA: Sage.

Creswell, J. W. ve Clark, V. L. P. (2007). *Designing and Conducting Mixed Methods Research,* Lincoln: Sage Publications, Inc.

Çelik, V. (2000). *Eğitimsel Liderlik*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Çelik, H., Başer Baykal, N. ve Kılıç Memur, H. N. (2020). Nitel Veri Analizi ve Temel İlkeleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi, 8 (1), 379-406*

Datta, B. (2015). Assessing the Effectiveness of Authentic Leadership. *International Journal of Leadership Studies*, 9 (1), 62-74.

Davidson, R. A. ve Maguire, M. G. (2003). Ten most common causes of construction contractor failures. *Journal of Construction Accounting and Taxation*, January- February, 35-37.

De Long J. B. ve Summers L. (1991). Equipment Investment and Economic Growth. *The Quarterly Journal of Economics,* 106 (2), 445-502.

Dean, J. W., Brandes, P. ve Dharwadkar, R. (1998). Organizational Cynicism. *Academy of Management Review*, 23 (2), 341-352.

Demircan N. ve Ceylan A. (2003). Örgütsel Güven Kavramı: Nedenleri ve Sonuçları. *Yönetim ve Ekonomi,* 10 (2), 139-150.

Desborough, M. ve Ashikamasy, N. M. (2002). Emotion and Attribution of Intentionality in Leader-Member Relationships. *The Leadership Quarterly*, 13 (5), 615-634.

Dilek, H. (2005). *Liderlik Tarzlarının ve Adalet Algısının; Örgütsel Bağlılık, İş Tatmini ve Örgütsel Vatandaşlık Davranış Üzerine Etkilerine Yönelik Bir Araştırma*. Yayımlanmış Doktora Tezi, Gebze: Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü.

Dodgson, M. (1993). Organizational learning: a review of some literatures. *Organization Studies*, 14(3), 375-394.

Doloi, H. (2009). Analysis of pre-qualification criteria in contractor selection and their impacts on Project success. *Construction Management and Economics*, 19, 1245-1263.

Donaldson, L. (2001). *The Contincency Theory of Organizations*. Thousans Oaks, Calif.: SAGE Publications.

Drucker, P. F. (1998). *Yeni Gerçekler*. (Çev: B. Karanakçı). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Dulaimi M. F. ve Langford D. (1999). Job Behavior of Construction Project Managers: Determinants and Assessment. *Journal of Construction Engineering and Management*, 125 (4), 256-264.

Ekici, G. (2009). Meslek Lisesi Öğretmenlerinin Öğretim Biçimleri. *Eğitim ve Bilim*. 34 (151), 104-116.

Erarslan, L. (2006). Liderlikte Post-Modern Bir Paradigma: Dönüşümcü Liderlik. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 1 (1), 1-32.

Ercan, T. ve Köksal, A. (2013). The effect of competitive and growth strategy type on financial strategies in construction companies. ICCREM International Conference on Construction and Real Estate Management, Karlshure: Germany

Erçetin, Ş. (2000). *Lider sarmalında vizyon*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Erdem İ., Tevrüz S. ve Bozkurt T., (2012). *Davranışlarımızdan Seçmeler Örgütsel Yaklaşım* (3. Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Erdost, H. E., Karacaoğlu, K. ve Reyhanoğlu, M. (2007). Örgütsel Sinizm Kavramı ve İlgili Ölçeklerin Türkiye'deki Bir Firmada Test Edilmesi. *15. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi, s.514-524.

Eren, E. (2013). *Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası* (9. Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım.

Ergeneli, A. (2006). *Örgüt ve İnsan*. Ankara: Hacettepe Üniversite Basımevi.

Eşkinat, R. ve Tepecik, F. (2012). İnşaat Sektörüne Küresel Bakış. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi*, 14 (1), 25-41.

Ezcan V., Işıkdağ Ü. ve Kuruoğlu M. (2011). İnşaat Sektöründe Süreç Yönetimi Akademik Bilişim II – XIII. Akademik Bilişim Konferansı'nda sunulan bildiri, Malatya: İnönü Üniversitesi.

Fiedler, F. (1967). *A theory of leadership effectiveness*. New York: McGraw-Hill series in management.

Flick, U. (2013). Mapping the field. U. Flick (Ed.), *The SAGE handbook of qualitative data analysis* içinde (s. 3-18). Los Angeles, USA: Sage.

Fraser C. (2000). The influence of personal characteristics on effectiveness of construction site managers. *Construction Management andEconomics*, 18 (1), 29-36.

Fry L. W. (2003). Toward a theory of spiritual leadership. *The Leadership Quarterly*, 14, 693-727.

Fry, L.W., Vitucci, S. ve Cedillo, M. (2005). Spiritual leadership and army transformation: theory, measurement, and establishing a baseline. *The Leadership Quarterly*, 16, 807–833.

Gardner J. W. (1993). *On Leadership.* New York: The Free Press.

Gardner W. L. ve Schermerhorn J. R. (2004). Unleashing individual potential: Performance gains through positive organizational behavior and authentic leadership. *Organizational Dynamics,* 33, 270-281.

Gardner W. L., Avolio B. J., Luthans F., May D. R. ve Walumbwa F. (2005). "Can you see the real me? A self-based model of authentic leader and follower development. *The Leadership Quarterly*, 16, 343-372.

Gardner W. L., Cogliser C. C., Davis K. M. ve Dickens M. P. (2011). Authentic Leadership: A review of the literatüre and research agenda. *The Leadership Quarterly*, 22, 1120-1145.

Gaskill, L. R., Van Auken, H. E. ve Manning, R. A. (1993). A Factor analytic study of the perceived causes of small business failure. *Journal of Small Business management*, 34 (4), 8-31.

Gavin, J.H., Quick, J.C., Cooper, C.L. ve Quick, J.D. (2003). A spirit of personal integrity: The role of character in executivehealth. *Organizational Dynamics*, 32 (2), 165–179.

George B., Sims P., McLaen A. N. ve Mayer D. (2007). Discovering Your Authentic Leadership. *Harvard Business Review,* Şubat 2007.

George, B. ve Sims, P. (2007). *True north: Discover your authentic leadership*. San Francisco: Jossey-Bass.

George, W. (2003). *Authentic leadership: Rediscovering the secrets to creating lasting value*. San Francisco: Jossey-Bass.

Giritli, H. ve Oraz, G. T. (2004). *Leadership Styles: Some Evidence from the Turkish Construction Industry,* Management and Economics, 22, 253-262.

Goffee R. ve Jones G. (2005). Managing authenticity: the paradox of great leadership. *Harvard Business Review*, Aralık 2005, 87-94

Graham, J. (1997). *Outdoor leadership: Technique, common sense and self confidence.* Seattle, WA: The Mountaineers.

Greenleaf, R.K. (1977). *Servant Leadership: A Journey into the Nature of Legitimate Power and Greatness.* New York: Paulist Press.

Grundstein, A. (1999). Bilateral Transformational Leadership: An Approach for Fostering Ethical Conduct in Public Service Organizations. *Administration&Society*, 31 (2), 247-260.

Gulick, L. (1937). Papers On The Science of Administration. L. Gulick ve L. Urwick (Ed.). içinde *Notes On The Theory Of Organization.* Institute Of Public Administration. New York. İçinde T. Kenneth (Ed.) (2003). The Early Sociology Of Management And Organizations. Newyork: Routledge, s.1-50.

Gül, H. (2003). *Karizmatik Liderlik ve Örgütsel Bağlılık İlişkisi Üzerine Bir Araştırma*. Yayımlanmış Doktora Tezi. Gebze: Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güneş, H., (1990). *Türkiye'de İnşaat Sektörün Yapısı ve İstanbul Müteahhitlerinin Yapısı*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası

Güney S. (2012). *Liderlik*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Günhan, S. ve Arditi, D. (2005). Factors affecting international construction. *Journal of Construction Engineering an Management*, 131 (3), 273-282.

Harter, S. (2002). Authenticity. C. R. Snyder ve S. Lopez (Ed.), *Handbook of positivepsychology* içinde (s. 382–394). Oxford: Oxford University Press.

Hegarty, N. ve Moccia, S. (2018). Components of ethical leadership and their importance in sustaining organizations over the longterm. *The Journal of Value- Based Leadership*, 11(1), 1-10.

Heres L. ve Lasthuizen K. (2010). Ethical leadership: A variform universal phenomenon. *EGPA conference*'da sunulan bildiri. Toulouse: Study Group Ethics and Integrity of Governance.

Hersey, P. ve Blanchard, K. (1982). *Management and organizational behavior: Utilizing human resources.* (4. Baskı). Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Hicks, H. (1978). *Örgütlerin Yönetimi: Sistemler ve Beşeri Kaynaklar Açısından*. (Çev. O. Tekok). 1. Cilt, Ankara: Turhan Kitabevi.

Hillebrandt, P. M. (2000). *Economic Theory and the Construction Industry*. (3.Baskı) London: Macmillan.

Hinkin, T. R. ve Tracey, J. B. (1999). An Analysis of Variance Approach to Content Validation. *Organizational Research Method, 2 (2), 175-186.*

Hitt, M. A. ve Middlemist, R. D. (1979). A Methodology to Develop the Criteria and Criteria Weightings for Assessing Subunit Effectiveness in Organizations. *The Academy of Management Journal*, 22 (2), 356-374.

Hoepfl, M. C. (1997). Choosing qualitative research: A primer for technology education researchers. *Journal of Technology Education*, 9(1), 47-63.

House, R. J. (1977). A 1976 theory of charismatic leadership. J. G. Hunt ve L. L. Larson (Ed.), *Leadership: The Cutting Edge* içinde (s. 189–207). Carbondale: Southern Illinois University Press.

Howell, J. M. ve Avolio, B. J. (1993). Transformational Leadership, Transactional Leadership Locus of Control, and Support for Innovation: Key Predictors of Consolidated-Business performance. *Journal of Applied Psychology*, 78 (6), 891-902.

Hubbard, D. G. (1990). Successful utility Project management lessons learned. *Project Management Journal*, 21(3), 19–23.

Huff, L. ve Kelley, L. (2003). Levels of Organizational Trust in Individualist versus Collectivist Societies: A Seven-Nation Study. *Organization Science*, 14 (1), 81- 90.

Ilies, R., Morgeson, F. P. ve Nahrgang, J. D. (2005). Authentic Leadership and Eudaemonic Well-Being: Understanding Leader–Follower Outcomes. *The Leadership Quarterly*, 16 (3), 373–394.

İlğan A. ve Ekiz M. (2021). Okul Müdürleri Etik Beklenti Ölçeği ile Etik Liderlik Ölçeğinin Geliştirilmesi. *İş Ahlakı Dergisi* 13(2), 38-81.

İşcan, F. (2012). *Karizmatik Liderler Üzerine Bir Araştırma: Charlos Ghosn*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Ödevi. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Jaselskis, E. J. ve Ashley, D. B. (1991). Optimal allocation of project management resources for achieving success. *Journal of Construction Engineering Management* 117 (2), 321–340.

Jones G. R. ve George J. M. (1998). The Experience and Evolution of Trust: Implications for Cooperation and Teamwork. *Academy of Management Review,* 23 (3), 531-546.

Joynt, P. (1977). Contingency Analysis For Effective Administration. *Omega-International Journal of Management Science,* 5(4), 425-435.

Kağıtçıbaşı, Ç. (1999). Yeni İnsan ve İnsanlar. İstanbul: Evrim Yayınevi.

Kalağan, G. ve Güzeller, C. O. (2010). Öğretmenlerin örgütsel sinizm düzeylerinin incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27 (27), 83-97.

Kale, S. (1999*). Competitive advantage in the construction industry: Firm specific resources and strategy*. Yayımlanmış Doktora Tezi. Chicago: Illinois Institute of Technology.

Kalshoven, K., Den Hartog, D. N. ve De Hoogh, A. H. B. (2011). Ethical Leader Behavior and Big Five Factors of Personality. *Journal of Business Ethics*, 100 (2), 349-366.

Kappa, P. T. (1991). Creating then communicating your vision. P. T. Kappa (Ed.), *Leadership Development Program*. Jackson, MS: Phi Theta Kappa, (2-22)

Kara, E. (2019). Karizmatik Liderlik. A. Gürer (Ed.), *21. Yüzyılda Liderlik Yaklaşımları* 2. Baskı içinde (73-92). İstanbul: Hiper Yayın.

Katz, R. L. (1955). Skills of an Effective Administrator. *Harvard Business Review.* 33 (1), 33-42

Katz, D. ve Kahn, R. L. (1978). *The social psychology of organizations*. New York: Wiley.

Keegan, A. E. and Den Hartog, D. N. (2004). Transformational leadership in a Project based environment: a comparative study of the leadership styles of Project managers and line managers. *International Journal of Project Management*, 22 (8), 609-617.

Kernis, M. H. (2003). Toward a conceptualization of optimal self-esteem. *Psychological Inquiry*. 14 (1), 1-26.

Kernis, M. H. ve Goldman, B. M. (2006). A multicomponent conceptualization of authenticity: Theory and research. *Advances in experimental social psychology*, 38, 283-357.

Kesken, J. ve Ayyıldız, N. A. (2008). Liderlik yaklasımlarında yeni perspektifler: Pozitif ve otantik liderlik. *Ege AcademicReview*, 8 (2), 729-754.

Khan S. N. (2010). Impact of Authentic Leaders on Organization Performance. *International Journal of Business Management*, 5 (12), 167-172.

Kırel, Ç. (1998). *Örgütlerde güç kullanımı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Kıyık Kıcır, G. ve Paşaoğlu, D. (2014). Otantik Liderliğin Akademik Platformda Lider Boyutu Açısından İncelenmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 15 (1), 1-24.

Kierkegaard, S. (2003). *Kaygı Kavramı*. (Çev. T. Armaner). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Klenke, K. (2007). Authentic Leadership: A Self, Leader and Spiritual Identity Perspective. *International Journal of Leadership Studies,* 3 (1), 68-97.

Koçel, T. (1998), *İşletme Yöneticiliği*. (6. Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayım.

Koçel, T. (2001). *İşletme Yöneticiliği*. (8. Baskı). İstanbul: Beta Masım Yayım.

Koçel, T. (2003), *İşletme Yöneticiliği*. (9. Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayım.

Koçel, T. (2011). *İşletme Yöneticiliği*. (13. Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayım.

Koontz, H. ve O'Donnell, C. (1955). *Principles of management: an analysis of managerial functions.* New York: McGrew-Hill

Korkmaz, S. ve Messner, J. I. (2008). Competitive positioning and continuity of construction firms in international markets. *Journal of Management in Engineering,* 24 (4), 207-216

Kotter, J. P. (1990). *A force for change: How leadership differs from management*. New York, NY: Free Press.

Kotter, J. P. (2001), What leaders really do? *Harvard Business Review*, 79 (11), 85-96

Kouzes, J. M. ve Posner, B. Z. (2007). *The Leadership Challenge*. (4. Baskı). San Francisco: JosseyBass.

Krausz, R. (1986). Power and Leadership in Organizations. *Transactional Analysis Journal,* 16 (2), 85-94

Kuruoglu, M. (1999). *Project management automation for construction owners*. Yayımlanmış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Science and Technology Inst.

Kuruoglu, M. ve Sorguç, V. D. (2000). A suggestion of reorganization of planning department for Turkish construction firms. *2. Yapı İşletmesi Kongresi,* İzmir: s.31-42.

Langford, D., Hancock, M. R., Fellows, R. ve Gale, A. W. (1995). *Human resources management in construction*. Essex: LongmanGroup Limited.

Lansley, P. (1987). Managing skills and corporate performance in the construction industry. *Th eorganisation and management of construction 5th International Symposium*, London: s.580-590.

Leblebici, D. N. (2008). Örgüt Kuramının Temelleri. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 9 (1), 111-129.

Lussier, R. N. (1995). A Nonfinancial Business Success Versus Failure Prediction Model for Young Firms. *Journal of Small Business Management*, 33 (1), 8-20.

Luthans, F. (1995). *Organizational Behavior*. (7. Baskı). Boston: McGraw-Hill, Inc.

Luthans, F. ve Avolio, B.J. (2003). Authentic Leadership: A Positive Developmental Approach. K. S. Cameron, J. E. Dutton ve R. E. Quinn (Ed.), *Positive Organizational Scholarship* içinde (s.241-261). San Francisco: Barrett-Koehler.

Luthans, F. ve Youssef, C. M. (2004). Human, social, and now positive psychological capital management: Investing in people for competitive advantage. *Organizational Dynamics*, 33 (2), 143–160.

Manz, C. C. ve Sims, H. P. (1987). Leading workers to lead themselves: The external leadership of self-managing work teams. *Administrative Science Quarterly*, 32 (1), 106-128.

Martinko M. J. ve Gardner W. L. (1987). The leader/member attribution process. *The Academy of Management Review*, 12(2), 235-249.

Maxwell, J. C. (1998) *21 Irrefutable Laws of Leadership*. Nashville, Tennesse: Thomas Nelson Inc.

May, D. R., Chan, A., Hodges, T. ve Avolio, B. J. (2003). Developing the Moral Component of Authentic Leadership. *Organizational Dynamics*, 32 (3), 247-260.

Mayer, R. C., Davis, J. H. ve Schoorman, F. D. (1995). An Integrative Model of Organizational Trust. *Academy of Management Review*. 20 (3), 709-734.

McCance, T. V., McKenna, H. P., Boore, J. R. P. (2001). Exploring caring using narrative methodology: an analysis of the approach. *Journal of Advanced Nursing*. 33, 350–356.

McLeod, J. (2001). *Qualitative Research in Counselling and Psychotherapy*, London: Sage Publications.

Memiş, Ç. A., Aydın, G. K., Kabasakal, H. ve Saraçer, B. E. (2009). Türkiye'de Otantik Liderlik Üzerine Bir Keşif Çalışması. *17. Yönetim ve Organizasyon Kongresi*, Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, s.294-302.

Memiş, M. Ü. 2006. *İç Denetimin Yönetim Fonksiyonlarını Yerine Getirilmesindeki Rolü: Türkiye'deki Büyük İşletmeler Üzerine Bir Saha Araştırması.* Yayımlanmış Doktora Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Michie, S. ve Gooty, J. (2005). Values, emotions and authenticity: Will the real leader please stand up? *The Leadership Quarterly,* 16 (3), 441-457.

Mihelic, K. K., Lipicnik, B. ve Tekavcic, M. (2010). Ethical Leadership. *International Journal of Management & Information Systems*, 14 (5), 31-42.

Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (2016). *Genişletilmiş bir kaynak kitap: Nitel veri analizi* (S. Akbaba-Altun ve A. Ersoy, Çev. Ed.) Ankara: Pegem Akademi.

Miozzo, M. ve Dewick, P. (2002) Building competitive advantage: innovation and corporate governance in European construction. *Research Policy*, 31 (6), 989-1008.

Mitchell, G. J. (1993). The Role of Theory in Qualitative Research, *Nursing Science Quarterly*, 6 (4), s.170-178.

Momaya K. S. ve Selby K. (1998). International competitiveness of the Canadian construction industry: A comparison with Japan and the United States. *Canadian Journal of Civil Engineering,* 24 (4), 640-652.

Monaghan, T. J. (1981). *An investigation of leadership styles and organizational structure, and their influence on th econduct of construction projects*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Edinburg: Heriot-Watt University.

Morgan, R. M. ve Hunt S. (1994). The Commitment-Trust Theory of Relationship. *Journal of Marketing*, 58 (3), 20-38.

Mowday, R. T., Steers, R. M. ve Porter, L. W. (1979). The Measurement of Organizational Commitment. *Journal of Vocational Behavior*. 14, 224-247.

Mullins, L. J. (2010). *Management and Organizational Behavior*. UK: Pearson Education.

Munns, A. K. ve Bjeirmi, B. F. (1996). The role of Project management in achieving project success. *International Journal of Project Management*, 14 (2), 81-87.

Neuman, W. L. (2012). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar (5. Basım). (Çev. S. Özge),* İstanbul: Yayın Odası.

Northcraft, G. B. ve Neale N. A. (1994). *Organizational Behaviour: A Management Challenge.* (2. Baskı). Fort Worth, TX: DrydenPress.

Northouse, P. (2007). *Leadership theory and practice.* Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Novicevic, M. M., Harvey, M. G., Buckley, M. R., Brown, J. A. ve Evans, R. (2006). Authentic Leadership: A Historical Perspective. *Journal of Leadership &Organizational Studies*, 13 (1), 64-76.

O'Reilly, C. A. ve Chatman, J. (1986). Organizational commitment and psychological attachment: The effects of compliance, identification, and internalization on prosocial behavior. *Journal of applied psychology*, 71 (3), 492-499.

Odusami, K. T. (2002). Perceptions of construction professionals concerning important skills of effective project leaders. *Journal of Management in Engineering*, 18 (2002), 61-67.

Odusami, K. T., Iyagba, R. R. O. ve Omirin, M. M. (2003). The relationship between project leadership, team composition and construction project performance in Nigeria. *International Journal of Project Management*, 21 (2003), 519–527.

Ofori, G. (2003a). Frameworks for analyzing international construction. *Construction Management and Economics*, 21 (4), 379-391.

Ofori, G. (2003b). Preparing Singapore's construction industry for the knowledge- based economy: practices, procedures and performance. *Construction Management&Economics*, 21 (2), 113-125.

Ofori, G. (2007). Construction in developing countries. *Construction Management and Economics*, 25 (1), 1–6.

Ofori, G. ve Toor, S. R. (2012). Leadership and construction industry development in developing countries. *Journal of Construction in DevelopingCountries*, 17(1), 1–21.

Ofori, G. (2012). Transparency in construction. G. Ofori (Ed.), *Contemporary Issues in Construction in Developing Countries* içinde (s.83-124). Abingdon, UK: SponPress.

Öz, Ö. (2001). Sources of competitive advantage of Turkish construction companies in international markets. *Construction Management and Economics*, 19 (2), 135-144.

Özler, D. E., Atalay, C. G. ve Şahin, M. D. (2010). Örgütlerde Sinizm Güvensizlikle Mi Bulaşır? *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*. 2 (2), 47- 57.

Özorhon, B. (2012). *Türkiye'de İnşaat Sektörü ve Dünyadaki Yeri*. İstanbul: İTO Yayınları.

Özorhon, B. ve Demirkesen, S. (2014). Türk Müteahhitlik Hizmetlerinin Uluslararası Rekabetçilik Analizi. *İMO Teknik Dergi*, 25 (3), 6831-6848.

Özorhon, B., Dikmen, I. ve Birgönül, M. T. (2006). Case-based reasoning model for international market selection. *Journal of Construction Engineering and Management*, 132 (9), 940-948.

Pagonis, W. G. ve Cruikshank, J. L. (1992). *Moving mountains: Lessons in leadership and logistics from the Gulf War*. Boston: Harvard Business Review Press.

Palalar Alkan, D. (2015). Etik Liderlik Ölçeğinin Türkçe Formunun Güvenilirlik ve Geçerlilik Çalışması. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 38, 109-121.

Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (M. Bütün ve S. B. Demir, Çev. Ed.) Ankara: Pegem Akademi.

Pearce, C. L. ve Conger, J. A. (2003). *All those years ago: The historical under pinnings of shared*. Thousand Oaks, CA: Sage Pub.

Perry, M. L., Pearce, C. L. ve Sims, H. P. (1999). Empowered selling teams: How shared leadership can contribute to selling team outcomes. *Journal of Personal Selling&Sales Management, 19, 35-52.*

Pires, B., Teixeira, J.C. ve Moura, H. (2007). Management functions and competitiveness in the Portuguese construction industry. *25th CME Conference Construction Management and Economics'de sunulan bildiri,* Reading, U. K.

Polat, M. (2010). *Örgütsel Özdeşleşmenin Öncülleri ve Ardılları Üzerine Bir Saha Çalışması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Porter, L. W., Steers, R. M., Mowday, R. T. ve Boulian. P. V. (1974). Organizational commitment, job satisfaction and turnover among psychiatric technicians. *Journal of Applied Psychology,* 59, 603-609.

Reinecke, J. A. ve W. F. Schoell (1983). *Introduction to Business*. Boston: Allyn and Bacon Inc.

Resick, C. J., Hanges, P. J., Dickson, M. W. ve Mitchelson, J. K. (2006). A cross- cultural examination of the endorsement of ethical leadership. *Journal of Business Ethics,* 63, 345–359.

Robbins, S.P. (1990). *Organization Theory: Structure, Designsand Applications*. (3.Baskı). Upper Saddle River: Prentice Hall.

Rousseau, D. M., Sitkin, S. B., Burt. R. S. ve Camerer, C. (1998). Not so different after all: A cross-discipline view of trust. *Academy of Management Review*, 23 (3), 393–40

Ryan, R. M. ve Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55, 68–78.

Sarros, J. C. ve Santora, J. (2001). The transformational-transactional leadership model in practice. *Leadership&Organization Development Journal*, 22 (8), 383-93.

Sartre, J. P. (1948). *The Psychology of Imagination.* (Çev. B. Frechtman). New York: Philosophical Library.

Savage, J. (2000). Participative observation: Standing in the shoes of others? *Qualitative Health Research, 10*, 324-339.

Schwandt, T. A. (2007). *The Sage Dictionary of Qualitative Inquiry* (3. Baskı), Thousand Oaks, California: Sage Publication, Inc.

Seymour, D. ve Abd-Elhaleem T. (1991). Hours for Courses – Effective Leadership in Construction. *International Journal of Project Management,* 9 (4), 228-232.

Shamir, B. ve Eilam, G. (2005). What's your story? A life-stories approach to authentic leadership development. *The Leadership Quarterly,* 16 (3), 395-417.

Silverman, D. (1998). Qualitative research: Meanings or practices? *Information Systems Journal*, *8*, 3-20.

Silverman, D. (2000). Analyzing talk and text. N. K. Denzin ve Y. S. Lincoln (Ed.), *Handbook of qualitative research,* içinde (s. 821-834). Thousand Oaks, CA: Sage.

Silverman, D. (2001). *Doing qualitative research: A practical handbook*. London: Sage.

Sims, C.A. (1992). Interpreting the macro economic time series facts: The effects of monetary policy. *European Economic Review*, 36 (5), 975-1000.

Sonnenburg, F. K. (1994). *Managing with a conscience*. New York: Mcgraw-Hill.

Sorguç, D. (1993*). İnşaat Mühendisliği Eğitiminin Temel İlkeleri*. Ankara, Türkiye Mühendislik Haberleri, Ekim 1993, Sayı 368, s. 17-26.

Sosik, J. J. ve Godshalk, V. M. (2005). Examining gende similarity and mentor's supervisory tatus in mentoring relationships. *Mentoring and Tutoring*, 13, 41– 54.

Soylu, Y., Tabak, A. ve Polat, M. (2007). Ankara İlinde Savunma Sanayiinde Çalışan Orta Kademe Yöneticilerin Liderlik Bileşenlerini Algılamaları: Analitik Hiyerarşi Süreci (Ahs) ile Bir Çalışma. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (5), 179-191.

Sparrowe, R. T. (2005). *Authentic Leadership and the Narrative Self.* The Leadership Quarterly 16 (2005), 419-439.

Stogdill, R. M. (1974). *Handbook of leadership: A survey of theory and research*. New York, NY: FreePress.

Strauss, A. ve Corbin, J. (1990). *Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedurs and Tecniques.* Newbury Park, C. A.: Sage.

Strischek, D. (1998). Red Warning Flags of Contractor Failure. *Journal of Lending &Credit Risk Management*, 80 (11), 40-47.

Sullivan, G. R. ve Harper M. V. (1996). *Hope Is Not a Method: What Business Leaders Can Learn from America's Army*. New York: Random House.

Şeşen, H. (2010). Kontrol Odağı, Genel Öz Yeterlik, İş Tatmini ve Örgütsel Adalet Algısının Örgütsel Vatandaşlık Davranışına Etkisi: Ankara'da Bulunan Kamu Kurumlarında Bir Araştırma. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 28(2), 195-220.

Şimşek, Ş. (2002). *Yönetim ve Organizasyon*. Konya: Günay Ofset.

Tabak, A., Polat, M., Coşar, S. ve Türköz, T. (2012). Otantik Liderlik Ölçeği: Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması. *"İş, Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 14 (4), 89-106.

Tannenbaum, R. ve Schmidt, W. H. (1958). How to Choose a Leadership Pattern. *Harvard Business Review*, 36, 95- 101.

Tatar, T. (1992*). İşletmecilik İlkeleri*. Ankara: Gazi Büro Yayınları.

Tavakoli, A. ve Tülümen, S. C. (1990). Construction Industry in Turkey. *Construction Management and Economics*, 8 (1), 77-87.

Tayanç, T. (2011). *İnşaatçıların Coğrafyası: Türk İnşaat Sektörünün Yurtdışı Müteahhitlik Hizmetleri Serüveni.* Ankara: TMB Yayınları.

Tekeli, İ. ve İlkin, S. (1977). *1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları.* Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınları.

Tekin, S. (2008). *Sihirli Liderler*. İstanbul: Kum Saati Yayınları.

Tengilimoğlu, D. (2005). Kamu ve özel sektör örgütlerinde liderlik davranışı özelliklerinin belirlenmesine yönelik bir alan çalışması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi www.e-sosder.com*, 4 (14), 1-16.

Terry, G. R. (1960). *The Principles of Management*. Homewood: Richard Irwin Inc.

Tevrüz, S., Erdem, İ. ve Bozkurt, T. (2012). Davranışlarımızdan Seçmeler: Örgütsel Davranış. (3. Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.

The Top 250. *Engineering News Record*, Ağustos 2020, 40-45

Thomas, J. W. (2000). *A review of research on project-based learning*. San Rafael, CA: Autodesk Foundation.

Tichy, N. M. ve Devanna, M. A. (1986). *The transformational leader*. New York: John Wiley and Sons.

Toor, S. R. (2006). Leadership flashback: an antecedental approach to authentic leadership development. S*econd biennial gallup leadership institute summit*'de sunulan bildiri. Washington (DC), USA.

Toor, S. R. ve Ofori, G. (2006). An antecedental model of leadership development. *Joint international symposium of CIB working commissions*'da sunulan bildiri. Rome, Italy.

Toor, S. R. ve Ofori, G. (2007). Leadership research in the construction industry: a review of empirical work and futurere search directions. C*onst. manage. econ. 25th anniversary conference*'da sunulan bildiri. Reading, UK.

Toor, S. R. ve Ofori, G. (2008). Leadership for future construction industry: Agenda for authentic leadership. *International Journal of Project Management*, 26 (2008), 620-630.

Toor, S. R. ve Ogunlana, S. O. (2006). Successful project leadership: understanding the personality traits of project managers and organizational factors. *Construction in developing economies international symposium*'da sunulan bildiri. Santiago, Chile.

Toor, S. R. ve Ogunlana, S. O. (2008). Leadership Skills and Competencies for Cross-Cultural Construction Projects. *International Journal of Human Resources Development and Management,* 8 (3), 192–215.

Topçu Brestrich, E. (1999). *Yönetim Düşüncesinin Evriminde Liderliğin Gelişimi ve Dönüşümcü Liderlik ve Bir Uygulama Örneği.* Yayımlanmış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Trevino, L. K., Hartman L. P. ve Brown, M. (2000). Moral Personand Moral Manager: How Executives Develop a Reputation for Ethical Leadership. *California Management Review*, 42 (4), 128–142.

Tuna M., Bircan H. ve Yeşiltaş M. (2012). Etik Liderlik Ölçeği'nin Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması: Antalya Örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 26 (2), 143-155

Türkiye Müteahhitler Birliği. 2007/Haziran. *Yurt Dışı Müteahhitlik Hizmetleri Raporu.* Ankara: TMB Yayınları.

Türkiye Müteahhitler Birliği. 2011/Temmuz. *İnşaat Sektörü Analizi: Arap Baharı, Borç Krizleri ve Isınan Ekonomiler*. Ankara: TMB Yayınları.

Türkiye Müteahhitler Birliği. 2012. *TMB Gündem 60. Yıl Özel Sayısı*. Ankara: TMB Yayınları

Türkiye Müteahhitler Birliği. 2012/Temmuz. *İnşaat Sektörü Analizi: Roubini'nin Kusursuz Fırtınasına Doğru*. Ankara: TMB Yayınları.

Türkiye Müteahhitler Birliği. 2016/Ocak. *İnşaat Sektörü Analizi: 2016 Zor Bir Yıl Olacak*. Ankara: TMB Yayınları.

Türkiye Müteahhitler Birliği. 2020/Ekim. *İnşaat Sektörü Analizi: Küresel Ekonomide "Kas Kaybı" Artıyor; Yeni Normal Ne Olacak?* Ankara: TMB Yayınları.

Türkiye Müteahhitler Birliği. 2021/Nisan. *İnşaat Sektörü Analizi: Salgında Ortak Kaygı; Ekonomi.*Ankara: TMB Yayınları.

Uysal, Ş. A., Keklik, B., Erdem, R. ve Çelik, R. (2012). Hastane Yöneticilerinin Liderlik Özellikleri İle Çalışanların İş Üretkenlik Düzeyleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 15 (1), 25-57.

Uzun, V. (2013). *Etik, Ahlak ve Liderlik Kavramları ve Etik Liderlik*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Gebze: Gebze İleri teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Vroom, V. H. ve Jago, A. G. (1988). *The New Leadership: Managing Participation in Organizations*. New Jersey: Prentice-Hall.

Vroom, V. H. ve Jago, A. G. (2007). The role of the situation in leadership. *American Psychologist*, 62 (1), 17-24.

Walumbwa F. O., Avolio B. J., Gardner W. L., Wernsing T. S. ve Peterson S. J. (2008). Authentic Leadership: Development and Validation of a Theory-Based Measure. *Journal of Management*, 34 (1), 89-126.

Wang, X. ve Huang, J. (2006). The relationships between key stakeholders' project performance and project success: perceptions of Chinese construction supervising engineers. *International Journal of Project Management*, 24 (3), 253–260.

Waters, J. ve Begley, S. (2007). Supporting the development of risk-taking behaviors in the early years: An exploratory study. *Education 3-13*, *35* (4), 365- 377.

Wherry, H. M. S. (2012). *Authentic Leadership, Leader-Member Exchange and Organizational Citizenship Behavior: A Multilevel Analysis*. Yayımlanmış Doktora Tezi. Lincoln, Nebraska: University of Nebraska, The Graduate Collage at the University of Nebraska.

Whitney, E. M. (1997). The Impact of Human Resource Activities on Employee Trust. *Human Resource Management Review*, 7 (4), 389-404.

Wolstenholme, A. (2009). *Never Waste a Good Crisis: A Review of Progress since Rethinking Construction and Thoughts for Our Future*. Constructing Excellence Report.

Wong, C. A. ve Laschinger, H. K. (2012). Authentic Leadership, Performance, and Job Satisfaction: The Mediating Role of Empowerment. *Journal of Advanced Nursing*, 69 (4), 947–959.

Yakıcı, A. (2012). *Dış Ticaret Müsteşarlığı Faaliyet Raporu*. Ankara: T.C. Ekonomi Bakanlığı.

Yaweli, L., Shouyu, C. ve Xiangtian, N. (2005). Fuzzy pattern recognition approach to construction contractor selection. *Fuzzy Optimization and Decision Making: A Journal of Modeling and Computation Under Uncertainty*, 4, 103- 118.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (6. Baskı).* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldız, M. (2002). Liderlik Yaklaşımları ve Türk Kamu Yönetiminde Liderlik Araştırması. *Türk İdare Dergisi*, 74 (435), 221-246.

Yıldız M. (2019). Etik Liderlik ve Örgütsel Adalet: İletişim Tatmininin Aracı Rolü. *İş Ahlakı Dergisi*, 12 (1), 75-112.

Yukl, G., 1989. Managerial Leadership: a review of theory and research. *Journal of Management*, 15 (2), 251-290.

Yukl, G. (2013). *Leadership in Organizations*. (8. Baskı). New Jersey: Pearson Education Inc.

Zauderer, D. G. (1992). Integrity: An essential executive quality. *Business Forum Fall 1992*, Los Angeles: California State University. 17 (4), 12.

Zel, U. (2001). *Kişilik ve Liderlik*. (1. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

https://www.pwc.com.tr/en/hizmetlerimiz/altyapi-yatirimlari/yayinlar/pwc-global-construction-2030.html (Erişim Tarihi: 08.11.2021).

https://www.pwc.com.tr/en/hizmetlerimiz/vergi/yayinlar.html(Erişim Tarihi: 08.11.2021).

https://www.tmb.org.tr/tr/pubs/60645e1862b4983868938aef/tmb-analiz-bulteni (Erişim Tarihi: 08.11.2021).

https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/ (Erişim Tarihi: 08.11.2021).

https://docplayer.biz.tr/4752574-Intes-turkiye-insaat-sanayicileri-isveren-sendikasi- insaat-sektoru-raporu.html(Erişim Tarihi: 08.11.2021).

https://ec.europa.eu/docsroom/documents/4838/attachments/1/translations/en/renditi ons/native. (Erişim Tarihi: 08.11.2021).

https://intes.org.tr/dergi/insaat-sanayi-dergisi-166-mart-nisan-2018/ (Erişim Tarihi: 08.11.2021).

https://ticaret.gov.tr/hizmet-ticareti/yurtdisi-muteahhitlik-teknik-musavirlik (Erişim Tarihi: 08.11.2021).

https://www.kccla.org.uk/sites/default/files/notes/GCP_Executive_Sum.pdf

ULUSLARARASI İŞLETMECİLİK

Prof. Dr. M. Mithat Üner'e Armağan

Editörler
Doç. Dr. Aybüke Yalçın
Dr. Öğr. Üyesi Burak Çetin

nobel bilimsel

ULUSLARARASI İŞLETMECİLİK
Prof. Dr. M. Mithat Üner'e Armağan
Editörler: Doç. Dr. Aybüke Yalçın, Dr. Öğr. Üyesi Burak Çetin

Yayın No.: 2355
ISBN: 978-625-376-013-7
E-ISBN: 978-625-376-014-4
Basım Sayısı: 1. Basım, Kasım 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Ceyda Tekin
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yalçın, Aybüke., Çetin, Burak.
Uluslararası İşletmecilik Prof. Dr. M. Mithat Üner'e Armağan / Aybüke Yalçın, Burak Çetin
1. Basım, XII + 250 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-376-013-7
E-ISBN: 978-625-376-014-4
1. Uluslararası İşletmecilik

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **Vİİ**

ÖN SÖZ ..... **Xİ**

1. Bölüm
ULUSLARARASI İŞLETMECİLİK VE ULUSLARARASILAŞMA SÜRECİ **1**
Tuba Tokuçoğlu - Kadri Gökhan Yılmaz

2. Bölüm
ULUSLARARASI İŞLETME ÇEVRESİ: MAKRO ÇEVRE FAKTÖRLERİ **25**
Selma Meydan Uygur - Cemalettin Aktepe

3. Bölüm
ULUSLARARASI TİCARET ve YATIRIM TEORİLERİ **45**
Asude Yasemin Zengin

4. Bölüm
YENİDÜNYA DÜZENİNDE KURUMSAL STRATEJİLERİN YENİDEN ŞEKİLLENMESİ **69**
Faruk Güven

5. Bölüm
DİĞER ÜLKE PAZARLARINA GİRİŞ STRATEJİLERİ **83**
Ayşe İpek Aytaç - Burak Çetin

6. Bölüm
ULUSLARARASI PAZARLARDA STANDARDİZASYON VE ADAPTASYON STRATEJİLERİ **105**
Özlem Çatlı

7. Bölüm
YÜKSELEN PAZARLAR VE ORTA SINIF **121**
Aybegüm Güngördü Belbağ

8. Bölüm
ULUSLARARASILAŞMA SÜRECİNDE PSİKOLOJİK MESAFE 131
Selay Ilgaz Sümer

9. Bölüm
KÜRESEL DOĞAN İŞLETMELER 143
Ece Konaklıoğlu - Evren Güçer - Bilgehan Gülcan

10. Bölüm
ULUSLARARASI İŞLETMELERDE YÖNETİCİLERİN ÖZELLİKLERİ: KİŞİSEL, YÖNETSEL, GİRİŞİMSEL VE "DOĞRUDAN" ULUSLARARASI NİTELİKLER 157
Selma Kalyoncuoğlu Baba

11. Bölüm
Uluslararası Girişimcilik Yönelimi 177
Behiye Beğendik

12. Bölüm
ULUSLARARASI GİRİŞİMCİLİK YÖNELİMİNİN PROAKTİFLİK BOYUTU 199
Emel Faiz

13. Bölüm
ULUSLARARASI GİRİŞİMCİLİK YÖNELİMİNİN YENİLİKÇİLİK BOYUTU 211
Aybüke Yalçın - Ali Aycı

14. Bölüm
ULUSLARARASI GİRİŞİMCİLİK YÖNELİMİNİN RİSK ALMA BOYUTU 229
Asude Yasemin Zengin - Burak Çetin

1. Bölüm

ULUSLARARASI İŞLETMECİLİK VE ULUSLARARASILAŞMA SÜRECİ

Tuba Tokuçoğlu - Kadri Gökhan Yılmaz

GİRİŞ

Günümüzde, sınırları kaybolmuş, birbirine bağlı ve etkileşim içindeki dünyada, uluslararası işletmeler ekonomik büyümenin ve küresel entegrasyonun temel itici gücü hâline gelmiştir. Dünya üzerindeki çeşitli kültürlerin, pazarların ve düzenleyici çerçevelerin karmaşık düzeninde yer bulmak işletmelerin sürdürülebilirliği için önemli bir unsur hâline gelmiştir. İşletmeler, küresel çevrede yer bulabilmek, daha da önemlisi varlık gösterebilmek ve süreklilik sağlayabilmek için uluslararasılaşma süreçlerine ve uluslararası işletmeciliğe, işletme faaliyetleri içinde aktif şekilde eğilmişlerdir.

Uluslararası işletmecilik, ekonomik büyümeyi, iş yaratmayı, teknoloji ve bilgi transferini teşvik ederek küresel ekonomide önemli bir rol oynar. Rekabeti, yeniliği ve kaynakların verimli tahsisini arttırarak genel anlamda dünya refahınaa katkıda bulunur. Başarılı uluslararası işletmeler uluslararası pazar fırsatlarından yararlanır, stratejik ortaklıklar kurar ve zorlukların üstesinden gelmek için teknolojiden yararlanır. Faaliyetleri sonucunda sürdürülebilir büyümeyi ve hatta gerçek anlamda küresel ekonomiyi teşvik eder.

Hızla değişen dış çevreye uyum sağlamak işletmeler için hayat kaynaklarından biri hâline dönüşmüştür. İster uluslararası pazarlarda aktif faaliyet göstersin, ister yerel pazarda varlığını sürdürsün işletmeler, küresel anlamda değişen dünyanın sosyal, kültürel, teknolojik ve rekabet ortamına uyum sağlamak zorundadırlar. Uluslararasılaşma, günümüzde işletmeler için gerekli ve kaçınılmaz bir kavram hâline gelmektedir. Değişen, dönüşen ve dijitalleşen dünya; büyüklüğü, faaliyet gösterdiği sektör, kuruluş yılı fark etmeksizin tüm işletmeler için uluslararsılaşma sürecinde çok sayıda fırsat sunmakta ve işlet-

KAYNAKÇA

Ayden Y., Tatoglu, E., Glaister, K. W., Demirbag, M. (2021). *Exploring the internationalization strategies of Turkish multinationals: A multi-perspective analysis*, Journal of International Management, 27, 100783.

Bilkey, W. J., Tesar, G. (1977). *The export behaviour of smaller Wisconsin manufacturing firms*, Journal of International Business Studies, Spring/Summer, 93–98.

Boone, L. E., Kurtz, D. L. (2013). Contemporary business (Çağdaş İşletme). (Edt. Azmi Yalçın). Nobel Akademik Yayıncılık.

Buckley, Peter J. (2016). International business. *Routledge*, New York, USA.

Can, E., (2015). Uluslararası işletmecilik teori ve uygulama. Beta Yayınevi.

Çavuşgil, S.T. (1980). *On the internationalization process of the firm*. European Research, 8 (6), 273-281.

Çavuşgil, S. T., Knight, G., Riesenberger, J. R. (2008). International business strategy, management, and the new realities, *Pearson Prentice Hall*, Upper Saddle River, New Jersey, USA.

Çavuşgil, S. T., & Knight, G. (2009). Born global firms: A new international enterprise. New York: Business Expert Press.

Çavuşgil, S.T., Knight, G., Riesenberger, J. (2020). International business: The new realities. Pearson.

Czinkota, R. M., Ronkainen, A. I., Moffett, H. M. (2004). International business. Ohio: South-Western College Publishing.

Çiftci, H.S. (2015). Uluslararasılaşma ve işletmelerin uluslararasılaşma sürecindeki e-ticaret faaliyetleri: örnek işletme incelemesi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Dana, L. P., Etemad, H., Wright, R. (2004). The global reach of symbiotic networks. Journal of Euromarketing, 9 (2), 1–16.

Demirci, A.E. (2018). Uluslararası İşletmecilik. Anadolu Üniversitesi.

Gankema, H. G. J., Snuif, H. R., Zwart, P. S. (2000). The internationalization process of small and medium-sized enterprises: An evaluation of stage theory. Journal of Small Business Management, 38(4), 15–27.

Griffin, R. W., Pustay, M. W. (2019). International business: A managerial perspective. Global Edition, Pearson Education.

Halilovic, V. (2017). Uluslararasılaşmada dış pazarlara giriş: bir vaka analizi. İstanbul. İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Enstitüsü.

Hamilton, L., Webster, P. (2018). The ınternational business environment. Oxford University Press.

Johanson, J., Mattsson, L. G. (1988). Internationalization in industrial systems: a network Approach. Strategies in Global Competition, London: Croom Helm.

Johanson, J., Vahlne, J. E. (1977). The Internationalization process of the firm-a model of knowledge development and increasing foreign market commitments. Journal of International Business Studies, 8 (1), 23-32.

Johanson, J., & Vahlne, J. E. (1992). Management of foreign market entry. Scandinavian International Business Review, 1(3), 9–27.

Knight, G. A., Çavuşgil, S. T. (1996). The born global firms: A challenge to traditional internalization theory. In S. T. Çavuşgil (Ed.), Advances in international marketing (pp. 11–26). Greenwich, CT: JAI Press.

Knight, G., Çavuşgil, S. T. (1997). Emerging organizational paradigm for international marketing: The born global firm, Paper presented at the annual meeting of the Academy of International Business, Honolulu, Hawai.

Koç, E., Ayyıldız Y,A. (2023). Uluslararası Pazarlama kavramlar, teoriler ve uygulamalar. Seçkin Yayıncılık.

Kotabe, M., Aulakh, P. S. (2002). Emerging ıssues in international business research. New Horizons in International Business.

Kozlu, C. M. (2011). Uluslararası pazarlama ilkeler ve uygulamalar. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 11. Baskı, Ekim.

Lewis, K., Housden, M. (1998). An Introduction to ınternational marketing: a guide to going global. Kogan Page Publishers.

Madsen, T. K., Servais, P. (1997). The Internationalization of Born Globals: an Evolutionary Process?. International Business Review ,Vol. 6(6), pp. 561-583.

Mathur, U. C. (2008). International marketing management: text and cases, SAGE Publishing India.

Mutlu, E.C. (2008). Uluslararası işletmecilik teori ve uygulama, İstanbul: Beta Basım, Üçüncü Basım.

Onetti, A., Zucchella, A., Jones, M. V., McDougall-Covin pp. (2012). Internationalization, innovation and entrepreneurship: Business models for new technology-based firms. Journal of Management & Governance, 16(3), 337–368.

Ricks, D. A. (2006). Blunders in ınternational business. John Wiley & Sons.

Thornton, H. C. (2024). Business model change and internationalization in the sharing economy. Journal of Business Research, 170, 114250.

Üner, M. M., Kocak, A., Çavuşgil, E., Çavuşgil, S. T. (2013). Do barriers to export vary for born globals and across stages of internationalization? An empirical inquiry in the emerging market of Turkey. International Business Review, 22, 800–813.

Üner, M.M. (2022). Temel işletmecilik. Detay Anatolia Akademik Yayıncılık.

Vahlne, J. E., Johanson, J. (2017). From internationalization to evolution: The Uppsala model at 40 years. Journal of International Business Studies, 48(9), 1087–1102.

Wild, J., Wild, K. (2017). Uluslararası işletmecilik: küreselleşmenin zorlukları. (G. Sağlam Arı, Çev.), Nobel Yayıncılık.

Wild, J. J., Wild, K. L. (2023). International business: the challenges of globalization. Global Edition, Tenth Edition, Pearson Education Limited.

Yalçın, A., Üner, M. M. (2019). Uluslararası girişimcilik yöneliminin yenilikçilik boyutu: küresel doğan işletmeler üzerine nitel bir çalışma. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 37(4), 721-745.

https://sozluk.gov.tr/

2. Bölüm

ULUSLARARASI İŞLETME ÇEVRESİ: MAKRO ÇEVRE FAKTÖRLERİ

Selma Meydan Uygur - Cemalettin Aktepe

GİRİŞ

Küreselleşme ile birlikte iş ortamındaki sınırlar, ortadan kalkmıştır. Bunun yanı sıra küreselleşme, ticaret ve ekonominin uluslararası entegresyonunun oluşmasında önemli bir araç hâline getirmiştir (Mohamed ve Lashine, 2003). Böylelikle yerel, ulusal veya uluslararası faaliyet yürüten işletmelerin dinamik dış çevresi genişlemiştir.

İşletme çevresi terminolojisi pek çok uluslararası çevre faktörlerinden oluşmaktadır. İşletmeler, yerel veya ulusal ölçekte faaliyet gösterse dahi uluslararası çevresel faktörlerin etkisi kaçınılmazdır. Pek çok kriz türü, küresel sonuçlar doğurmaktadır. Örneğin küresel ısınma ve küresel ekonomik krizler, dünyanın tamamı üzerinde bir etki oluşturmaktadır. Bu nedenle işletmelerin uluslararası çevre unsurlarını dikkate alması kaçınılmaz olacaktır. İşletmeler için bir güç biçimine dönüşen çevresel faktörler, şu nedenlerden dolayı önemlidir (Weatherston vd., 2011: 5):

- İş ortamının doğasını, pazarlarını, teknolojilerini, iş gücünü ve daha fazlasını temel olarak iş faaliyetlerini etkiler;
- Yeni ürün lansmanları, personel alım çabaları ve üretim teknolojisindeki değişiklikler gibi operasyonel faaliyetlerin, girişimin başarısını daha iyi sağlamak için çevresel faktörlerin ve değişikliklerin tanımlanması gerekir;
- Kâr ve kurumsal refah temel olarak küresel, ulusal ve yerel çevre koşullarıyla ilişkili olması muhtemeldir;
- Stratejik planlama, uluslararası iş ortamındaki olası değişiklikleri dikkate alması gerekir.

KAYNAKÇA

Adam, A. M., & Rachman-Moore, D. (2004). The methods used to implement an ethical code of conduct and employee attitudes. Journal of Business Ethics, 54, 225-244.

Ajami, R., Cool, C., & Goddard, J. G. (2014). International business: Theory and practice. 2'nd Edition. M.E.Sharpe Armonk, London, England.

Aktepe, E. ve Aktepe, C. (2011) Uluslararası işletmecilik. (Editör: M. Mithat Üner). Genel işletmecilik. Detay Yayıncılık. Ankara. ss.363-422.

Bartel, A., Ichniowski, C., & Shaw, K. (2007). How does information technology affect productivity? Plant-level comparisons of product innovation, process improvement, and worker skills. The quarterly journal of Economics, 122(4), 1721-1758.

Beckett, A. (2018) 'Post-work: Is the job finished?' The Guardian, 19 January, pp. 9–11.

Bratton, J. ve Grant, K. (2018) The technological framework (Ed. Leslie Hamilton ve Philip Webster) The international business environment. Fourth Edition. Oxford University Press. United Kingdom. pp. 251-288.

Bridle, J. (2018) New dark age: Technology and the end of the future, London: Verso.

Castells, M. (1996) The rise of the network society, Volume 1, Oxford: Blackwell.

Clear, F. and Dickson, K. (2005) Teleworking practice in small and medium-sized enterprises: management styles and worker autonomy. New Technology, Work and Employment, 20(3), 218–233.

Elliott, L. (2018). Robots will take our jobs: plan now, before ıt's too late. The Guardian, 1 February 2018. https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/feb/01/robots-take-our-jobs-amazon-go-seattle

Fox, A. (1971) The sociology of work in ındustry. London: Collier Macmillan.

Friedman, M. (2016) A theory of the consumption function. San Francisco, CA: Pickle Partners Publishing.

Hamilton, L. (2018). The legal environment. (Ed. Leslie Hamilton and Philip Webster) The ınternational business environment. Fourth Edition. Oxford University Press. United Kingdom. pp.322-353.

Hutton, W. and Adonis, A. (2018) Saving britain. London: Abacus.

Inagaki, K. (2018). Sony puts data and AI at heart of survival plan. The Financial Times, 23 May 2018. https://www.ft.com/content/a7ef5052-5e69-11e8-9334-2218e7146b04.

Kotler, P. and Caslione, J.A. (2009). Chaotics: The business of managing and marketing in the age of turbulence. AMACOM Div American Mgmt Assn.

Liker, J.K., Haddad, C.J. and Karlin, J. (1999). Perspectives on technology and work organization. Annual Review of Sociology, 25, 575–596.

Mason, P. (2016). Postcapitalism: A guide to our future. London: Penguin.

Michaelson, J. (2017). Prepare for a new supercycle of ınnovation. The Wall Street Journal, 10 May, p. A19. https://www.wsj.com/articles/prepare-for-a-new-supercycle-of-innovation-1494369740

Mohamed, E. K., & Lashine, S. H. (2003). Accounting knowledge and skills and the challenges of a global business environment. Managerial finance, 29(7), 3-16.

NASA (2023a). Vital signs: Carbon dioxide. https://climate.nasa.gov/vital-signs/carbon-dioxide/ . Erişim tarihi: 12/10/2023.

NASA (2023b). How do we know climate change ıs real? https://climate.nasa.gov/internal_resources/2679/CO2_graph.jpeg. Erişim tarihi: 12/10/2023.

Otter, D. (2018). The ecological environment. (Ed. Leslie Hamilton ve Philip Webster) The ınternational business environment. Fourth Edition. Oxford University Press. United Kingdom. pp. 394-22.

Parboteeah, K. P., & Cullen, J. B. (2010). International business: strategy and the multinational company. Routledge.

Rao, S. (2010). International business environment. Second Revised Edition. Himalaya Publishing House.

Schwartz, M. S. (2004). Effective corporate codes of ethics: Perceptions of code users. Journal of business ethics, 55, 321-341.

Sharan, V. (2011). Internatıonal busıness: Concept, environment and strategy. Third Edition. Licensees of Pearson Education in South Asia. India.

Statista (2023a). 2005'ten 2022'ye kadar dünya çapındaki internet kullanıcılarının sayısı. https://www.statista.com/statistics/273018/number-of-internet-users-worldwide/. Erişim Tarihi: 07/12/2023.

Statista (2023b). 2023'ten 2028'e kadar olan tahminlerle, 2016'dan 2022'ye kadar dünya çapında akıllı telefon mobil ağ aboneliklerinin sayısı. https://www.statista.com/statistics/330695/number-of-smartphone-users-worldwide/ . Erişim Tarihi: 07/12/2023.

Statista (2023c) Sosyal Medya Kullanıcı Sayıları https://www.statista.com/statistics/278341/number-of-social-network-users-in-selected-countries/. Erişim Tarihi: 07/12/2023.

Topalova, P., Baba, C., Duval, R., & Lan, T. (2023). The 2020-2022 inflation surge across Europe: A Phillips-curve-based dissection. IMF Working Papers, 2023(030), 1. https://doi.org/10.5089/9798400234385.001

Ulukan, C. (2016). Uluslararası işletme çevresi, Uluslararası İşletmecilik. Anadolu Üniversitesi Yayını, Edt.A.E. Demirci, Eskişehir.

University of East Anglia (2023). Clımatıc research unıt. https://www.uea.ac.uk/web/groups-and-centres/climatic-research-unit. Erişim tarihi: 12/10/2023.

Weatherston, J., Brooks, I., & Wilkinson, G. (2011). The international business environment: Challenges and changes. Second edition published. Prentice Hall.

Wood, Z. (2018). How rise of robot technology threatens to terminate the British call-centre workforce. The Observer, 13 May, pp. 61–62.

3. Bölüm

ULUSLARARASI TİCARET VE YATIRIM TEORİLERİ

Asude Yasemin Zengin

GİRİŞ

Oldukça rekabetçi iş ortamında mikro bazda işletmeler ve makro bazda ülkeler için uluslararası pazarlarda faaliyet gösterebilmek önem taşımaktadır. Uluslararasılaşmayı açıklamak üzere ileri sürülen teorilerin temelleri 16. yüzyıla kadar dayanmaktadır. Zaman içinde gelişmelere dayanarak farklı çok sayıda teori ileri sürülmüştür. Uluslararası ticaret ve yatırım teorileri Şekil 1'de gösterilmektedir.

Makro düzeyde uluslararasılaşma sürecine yönelik açıklamalar getiren teoriler ülkelerin neden diğer ülkeler ile ticaret yaptıklarını ve küresel pazarda diğer ülkeler karşısında rekabet güçlerini nasıl artırabileceklerini açıklamaya yönelik teorilerdir. Uluslararasılaşmaya makro düzeyde getirilen açıklamalar; klasik ve modern teoriler olmak üzere iki grupta incelenmektedir.

Mikro düzeyde yer alan teoriler ise işletmelerin uluslararasılaşma sürecine yönelik açıklamalar ve işletmelerin uluslararası ticaretteki rekabetçi üstünlüğüne yönelik açıklamalar olarak sunulmaktadır. İşletmelerin uluslararasılaşma süreçleri geleneksel uluslararasılaşma modelleri ve küresel doğan işletmeler başlıkları altında detaylandırılmıştır. İşletmelerin rekabet üstünlüğü elde etmeleri ve sürdürmeleri ile ilişkili açıklamalar doğrudan yabancı sermaye yatırımı temelli olan ve olmayan teoriler başlıkları altında ele alınmaktadır.

KAYNAKÇA

Albaum, G., Duerr, E. & Strandskov, J. (2005). International Marketing and Export Management, England, Pearson Education Limited, 5th Edition.

Aktepe, E. & Aktepe, C. (2011). Genel İşletmecilik- Editör: M. M. Üner, Detay Yayıncılık, Ankara.

Andersen, O. (1993). On the Internalization Process of Firms: A Critical Analysis", Jornal of International Business Studies, Vol.24, No.2, s.209-231.

Axinn, C., N. & Matthyssens, P. (2001). Limits of Internationalization Theories in an Unlimited World, International Marketing Review, Vol.19, No.5, s.436-449.

Bayraktutan, Y. (2003). Bilgi ve uluslararası ticaret teorileri. *CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *4*(2), 177.

Beğendik, B. (2017). Dimensions of entrepreneurial orientation and entrepreneur's characteristics that affect the internetionalization process of Turkish born global firms. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *19*(2), 454-474.

Bevan, A. & Estrın, S. (2004). The Determinants of Foreign Direct Investment into European Transition Economies", Journal of Comperative Economics, Vol.32, s.775-787.

Bilkey, W. J. and Tesar, G. (1977). The export behavior of smaller-sized Wisconsin manufactur firms. Journal of International Business Studies, Spring/S, 93-98.

Cengiz, E, Gegez, A. Arslan, E., Pirtini, M., Serdar & Tığlı, M. (2007).Uluslararası Pazarlara Giriş Stratejileri, İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ, 2. Baskı.

Cho, D. S. & Moon, H. C. (2000). From Adam Smith to Michael Porter: Evolution of Competitiveness Theory. London: World Scientific Publishing Co. Pte. Ltd.

Czinkota, M.R. (1982). Export Development Strategies: US Promotion Policies, Praeger, NewYork , NY.

Czinkota, M. R., Ronkaınen, I., A. & Moffet, M, H. (2005). International Business, 7th Edition, Thomson-South Western, Ohio.

Çakmak, Ö. A. (2006). Türkiye ile Almanya, İtalya, Fransa ve İngiltere Arasında İmalat Endüstrisinde Endüstri–İçi Ticaretin Yapısı: 1991-2004", Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt.3, Yıl.2, Sayı.1, s.30-47.

Cavuşgil, S.T. (1980). On the internationalisation of firms. European Research, Vol. 8, November, pp. 273-81.

Çavuşgil, S. Tamer, Knıght, Gary A. & Reisenberger, John, R. (2008). International Business-Strategy, Management, and the New Realities, New Jersey, Pearson Prentice Hall.

Çavuşgil, S. T., Knight, G. & Üner, M. M. (2011). Türkiye'de Küresel Doğan İşletmeler, Ankara, Detay Yayıncılık.

Çetin, B., (2023). Zincir Hastanelerin Uluslararasılaşmasına Etki Eden Faktörler. Ankara, Nobel Yayın.

Dana, L. (2004). Handbook of Research on International Entrepreneurship, UK, Edward Elgar Publishing Inc.

Demir, Y. (2008). Çağdaş Örgüt Yapıları; Şebeke Organizasyonlar, Karınca Kooperatif Postası, Sayı 858, Haziran 2008, s. 29-39.

Dunnıng, J. H. (1988). The Eclectic Paradigm of International Production: A Restatement and Some Possible Extensions, Journal of International Business Studies, s. 1-31.

Eren, E. & Samsunlu, A. (2003). Yabancı Sermaye ve Türkiye'de Elektronik, Kimya ve Toprak Sektörlerinde Faaliyet Gösteren Yatırım Ortaklılıklarının Performanslarının İncelenmesi. Doğuş Üniversitesi Dergisi, No.4(1), s.71-88.

Faiz, E., & Üner, M. (2015). Uluslararası Girişimciliğin Proaktiflik Boyutu: Küresel Doğan İşletmeler Üzerine Nitel Bir Araştırma. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 70(4), 957-981. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002378

Galán, J., Galende I, & González-Benito, J. (1999). Determinant Factors of International Development: Some Empirical Evidence. Management Decision, Vol. 37, No. 10, s. 778-785.

Göver, Z. T. (2005). Doğrudan Yabancı Yatırımların Uluslararası Ticarete Etkileri: Türkiye Değerlendirmesi", T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara.

Hollensen, S. (2004). Global Marketing: A Decision-Oriented Approach, England, Pearson Education Limited, 3rd Edition.

Johanson, J. & Paul, F. (1975). The internationalizaiton of firms: Fours Swedish cases. Journal of Management Studies, 12(3), 305-323.

Johanson, J. & Vahlne, J. E. (1977). The internationalization process of firms: A model of knowledge development and increasing foreign market commitments. Journal of Internati onal Business Studies, 8(1), 23-32.

Johanson, J. & Vahlne, J. (2009). The Uppsala Internationalization Process Model Revisited: From Liability of Foreignness to Liability of Outsidership. Journal of International Business Studies, Vol.40, s.1411-1431.

Kalyoncuoğlu, S. (2010). İşletmelerin Küresel Doğmasına Etki Eden Kurucu/Üst Düzey Yönetici Özellikleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma, Gazi Üniversitesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Kalyoncuoğlu, S., & Üner, M. M. (2010). Küresel Doğan İşletme Kavramı Ve İşletmelerin Küresel Doğmasına Etki Eden Kurucu/Üst Düzey Yönetici Özellikleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *12*(3), 1-42.

Kum, H. (1999). Rekabet Gücünü Belirleyen Faktörler: Yeni Yaklaşımlar. *Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (14), 165-178.

Krugman, P. (1980). Scale Economies, Product Differentiation, and the Pattern of Trade. American Economic Review, 70(5), 950-959.

Küçükosmanoğlu, A. İ. (2010). Financial Performance and Productivity: Does Foreign Ownership Matter? Boğaziçi Üniversitesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

McDougall, P., Shane, S. & Ovıatt, B. (1994). Explaining the Formation of International New Ventures: The Limits of Theories from International Business Research, Journal of Business Venturing, Vol.9(6), s.469-487.

Mert, K. (2012). Türkiye'deki İşletme Gruplarının Uluslararasılaşma Motivasyonunun Lokasyon ve Giriş Stratejileri Üzerindeki Etkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.

Porter, M.E. (1990a). The Competitive Advantage of Nations, MacMillan, China.

Porter, M.E. (1990b). The Competitive Advantage of Nations. Harvard Business Review, March-April, s.73-91.

Reid, S. D. (1981). The decision makers and export entry and expansion. Journal of International Business Studies, 12(2), 101-112.

Rennie, M. W. (1993). Born global. The McKinsey Quarterly, No. 4, pp 45-52.

Rugman, A. M. (1996). The theory of multinational enterprises. Cheltenham: Edward Elgar.

Smit, A.J. (2010), "The Competitive Advantage of Nations: Is Porter's Diamond Framework a New Theory That Explains The International Competitiveness of Countries", Southern African Business Review, No:14(1), s.115.

Şahin, D. (2016). Faktör yoğunluğuna göre endüstri-içi ticaretin statik ölçümü: Türkiye örneği. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (54), 174-187.

Utkulu, U. (2005). Türkiye'nin dış ticareti ve değişen mukayeseli üstünlükler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir*.

Üner, M. M. (1994). Ankara Sanayi Odasına kayıtlı işletmeleri ihracattan alıkoyan nedenler. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 49(3), 459-479.

Üner, M. M., Kocak, A., Cavusgil, E., & Cavusgil, S. T. (2013). Do barriers to export vary for born globals and across stages of internationalization? An empirical inquiry in the emerging market of Turkey. *International Business Review*, *22*(5), 800-813.

Vernon, R. (1966). International Investment and International Trade in the Product Cycle, The Quaterly Journal of Economics**,** Vol.80, No.2, s.190-207.

Yüksel, E & Sarıdoğan, E. (2011). Uluslararası Ticaret Teorileri ve Paul Krugman'ın Katkıları", Öneri, Cilt.9, Sayı.35, s.199-206.

Zengin A. Y. & Üner M. M. (2017). Yükselen Pazarlarda İhracat Performansı: Yenilikçiliğin Etkisi, Detay Anatolia Akademik Yayıncılık, Ankara.

4. Bölüm

YENİ DÜNYA DÜZENİNDE KURUMSAL STRATEJİLERİN YENİDEN ŞEKİLLENMESİ

Faruk Güven

GİRİŞ

21. yüzyıl, iş dünyasının sürekli değişen ve giderek daha karmaşık hâle gelen küresel koşullarla şekillendiği bir dönem olarak öne çıkmıştır. Küresel ekonomi; siyasi belirsizlikler, teknolojik yenilikler ve sosyoekonomik değişimlerin etkisi altında kalıcı gözüken bir dönüşüm yaşamaktadır. Bu hızlı değişim süreci şirketleri stratejilerini yeniden gözden geçirmeye ve daha esnek, daha dayanıklı yapılar geliştirmeye zorlamaktadır. Şirketler, rekabet avantajlarını korumak, belirsizliklerle başa çıkmak ve sürdürülebilir büyümeyi sağlamak için stratejik yaklaşımlarını yeniden tanımlamak zorundadır.

1. Küresel Ticarette Değişen Paradigmalar

1980'lerde başlayan küresel ekonomik entegrasyon, diğer bir deyişle küreselleşme, 2008'de patlak veren küresel finansal krize kadar giderek hız kazanmıştır (Dabrowski, 2024:1). Ancak COVID-19 pandemisiyle ortaya çıkan korumacılık eğilimi, Rusya-Ukrayna Savaşı ve ABD-Çin ticaret savaşı ile birlikte daha da güçlenmiştir. Bunun yanı sıra, hükûmetlerin ihracatçı firmalara ve ithalat ikamesi yapan firmalara sağladığı finansal destekler, serbest ticaret ekosisteminde adaletsizliklere yol açmıştır (Dabrowski, 2024:10). Bu gelişmlere tepki olarak büyüyen korumacılık kavramı, bir ülke için tek taraflı bir olgu olmaktan ziyade, bahsi geçen ülkenin etkileşimde bulunduğu ülke veya ülkeleri misilleme için harekete geçiren tetikletici bir faktör rolündedir. Etkileşimde bulunulan ülkelerden yapılan ithalata getirilen sınırlamalar, bu önlemi uygulayan ülkenin ihracatçı firmalarını da dolaylı olarak olumsuz etkilemektedir (Meyer ve diğerleri, 2023:3). Ayrıca hedef ülkeden ham madde, yarı mamül veya nihai ürün tedarik eden yerleşik firmalar ve tüketiciler de bu durumdan

Yukarıda listelenen konuların gelecekte detaylı bir şekilde incelenmesi hem akademik literatüre önemli katkılar sağlayacak hem de uluslararası iş dünyasında karşılaşılan zorlukların anlaşılmasına ve bu zorluklara çözüm üretilmesine ışık tutabilecektir.

KAYNAKÇA

Aiyar, S., Malacrino, D., & Presbitero, A. F. (2024). Investing in friends: The role of geopolitical alignment in fdi flows. *European Journal of Political Economy*, *83*, 102508.

Alfaro, L., & Chor, D. (2023). *Global supply chains: The looming "great reallocation"* (No. w31661). National Bureau of Economic Research.

Alvarez, J. A., Andaloussi, M. B., Maggi, C., Sollaci, A., Stuermer, M., & Topalova, P. (2023). *Geoeconomic Fragmentation and Commodity Markets* (No. 2023/201). International Monetary Fund.

Amiti, M., & Konings, J. (2007). Trade liberalization, intermediate inputs, and productivity: Evidence from Indonesia. *American economic review*, *97*(5), 1611-1638.

Bauerle Danzman, S., & Meunier, S. (2023). Naïve no more: Foreign direct investment screening in the European Union. *Global Policy*, 14, 40-53.

Benguria, F., Choi, J., Swenson, D. L., & Xu, M. J. (2022). Anxiety or pain? The impact of tariffs and uncertainty on Chinese firms in the trade war. *Journal of International Economics*, *137*, 103608.

Buckley, P. J. (2023). Corporate reactions to the fracturing of the global economy. *International Business Review*, *32*(6), 102014.

Caliendo, L., & Parro, F. (2023). Lessons from US–China trade relations. *Annual Review of Economics*, *15*(1), 513-547.

Chor, D., & Li, B. (2024). Illuminating the effects of the US-China tariff war on China's economy. *Journal of International Economics*, *150*, 103926.

Dabrowski, M. (2024). The Risk of Protectionism: What Can Be Lost?. *Journal of Risk and Financial Management*, 17(8), 374.

Donnelly, S. (2023). Semiconductor and ICT industrial policy in the US and EU: geopolitical threat responses. *Politics and Governance*, 11(4), 129-139.

EC (2022). The EU budget bolsters Europe's technological leadership: European Chips Act https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/motion/focus/eu-budget-bolsters-europes-technological-leadership-european-chips-act_en

Eckstein, G., Shrestha, A., Sassenberg, A. M., & Dwivedi, Y. K. (2023). Marketing agility in volatile, uncertain, complex and ambiguous (VUCA) contexts: a systematic literature review and future research agenda. *Management Review Quarterly*, 1-29.

Fajgelbaum, P. D., & Khandelwal, A. K. (2022). The economic impacts of the US–China trade war. *Annual Review of Economics*, 14(1), 205-228.

Freudlsperger, C., & Meunier, S. (2024). When Foreign Policy Becomes Trade Policy: The EU's Anti-Coercion Instrument. *JCMS: Journal of Common Market Studies*.

Lunnan, R., Meyer, K., Mudambi, R., & Yang, Q. (2023). The impact of knowledge and financial resource flows for MNE strategy: A typology of subsidiary roles. *International Business Review*, 32(6), 102190.

Luo, Y., & Van Assche, A. (2023). The rise of techno-geopolitical uncertainty: Implications of the United States CHIPS and Science Act. *Journal of international business studies*, 54(8), 1423-1440.

Meyer, K. E., Fang, T., Panibratov, A. Y., Peng, M. W., & Gaur, A. (2023). International business under sanctions. Journal of World Business, 58(2), 101426.

McKinsey(2024). Geopolitics and the geometry of global trade. *McKinsey Global Institute,* https://www.mckinsey.com/mgi/our-research/geopolitics-and-the-geometry-of-global-trade#/

McKinsey Global Institute. (2020). Risk, resilience and rebalancing in Global Value Chains. New York.

Moehlecke, C., Spektor, M., & Fasolin, G. (2024). Drivers of Negative Perceptions of Chinese FDI: Experimental Evidence from Brazil.

National Review (2024). The China Tariffs Aren't about National Security. https://www.nationalreview.com/corner/the-china-tariffs-arent-about-national-security/

Shirodkar, V., & Konara, P. (2024). Multinational enterprises' lobbying and foreign subsidiary performance: Evidence from the US in the context of the global financial crisis. *European Management Review*.

Subramanian, A. (2024). The Sino-American Trade War Benefits China's Competitors. https://www.project-syndicate.org/commentary/us-china-trade-war-creates-opportunities-for-india-and-other-developing-countries-by-arvind-subramanian-2024-5-2024-05

Tarba, S. Y., Frynas, J. G., Liu, Y., Wood, G., Sarala, R. M., & Fainshmidt, S. (2023). Strategic agility in international business. *Journal of World Business*, *58*(2), 101411.

The Atlantic (2024). Trump's Plan to Raise Your Taxes. https://www.theatlantic.com/politics/archive/2024/08/trumps-consumer-tariff-plan/679468/

Tung, R. L., Zander, I., & Fang, T. (2023). The Tech Cold War, the multipolarization of the world economy, and IB research. *International Business Review*, 102195.

WTO (2024a). World Tariff Profiles 2024. https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/world_tariff_profiles24_e.htm

WTO(2024b). WTO Annual Report 2024. https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/anrep24_e.htm

Zeng, K., Xu, Y., & Xie, Z. (2023). Local sourcing embeddedness, manufacturing relocation, and firm attitudes toward the US-China trade war: A survey analysis of China-based MNC subsidiaries. *Business and Politics*, 25(2), 91-116.

5. Bölüm

DİĞER ÜLKE PAZARLARINA GİRİŞ STRATEJİLERİ

Ayşe İpek Aytaç - Burak Çetin

GİRİŞ

Son otuz yılda artan dinamizm, küresel rekabet gücü ve değişen uluslararası ticaret çevresi nedeniyle uluslararası pazarlama araştırmalarında ve uygulamalarında önemli değişimlere tanık olunmuştur (Samiee, Chabowski ve Hult, 2015). *Pazara giriş modu* ve *uluslararasılaşma modu* uluslararası ticarette birbiriyle yakından ilişkili ve sıklıkla tartışılan iki kavramdır. Çoğu uluslararası işletme alanında çalışan bilim insanı dış pazarlara giriş modları ve stratejileri terimini tercih etmektedir (Üner vd., 2018, s. 798). Küreselleşmiş katma değerli faaliyetler, uluslararası ticaret ve sermaye akış modelleri nedeniyle işletmenin dış pazarlara büyüme stratejisi genellikle coğrafi genişleme yoluyla gerçekleşmektedir. İşletmeler mal ve hizmetlerini ulusal sınırlarının ötesine taşıyarak uluslararasılaşma sürecine başlamaktadır. Pazara giriş yönteminin seçimi işletmelerin uluslararasılaşma sürecinde kritik bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Klasik olarak ihracat aşamasından başlayarak anlaşmaya dayalı yollar (lisanslama, franchising vb.), ortak girişim ve doğrudan yabancı yatırım aşamalarını kapsayan yabancı pazara giriş stratejileri uygulanmaktadır. Mal ve hizmet üreten işletmeler uluslararası pazarlara, kendi ülke pazarında doygunluk ve durgunluk olması, diğer ülke pazarlarının hızlı büyümesi, müşterilerin uluslararası olması, büyük satış hacmine ulaşma isteği, birim maliyeti düşürmek ve rekabet üstünlüğünü artırmak gibi farklı sebeplerle giriş yapmaktadır (Root, 1998, s. 2). İşletme yönetimi, hedef ülkeyi ve ilgili aktörleri seçerek, işin nerede ve kiminle yapılması gerektiği ve işletmenin pazara giriş stratejisi yöntemini belirlemektedir (Andersen ve Buvik, 2002; Glowik, 2022, s. 67). Uluslararası ticaret hacminin artışı ve işletmelerin ekonomik faaliyetlerinin büyük kısmını kendi ülke pazarlarından diğer ülke pazarlarına taşıması kaçınılmaz olmuştur.

KAYNAKÇA

Agarwal, S. ve Ramaswami, S. (1992). Choice of Foreign Market Entry Mode: Impact of Ownership, Location, and Internalization Factors*. Journal of International Business Studies*, Vol. 23(1), ss. 1-27.

Ahola, T., Laitinen, E., Kujala, J. ve Wikström, K. (2008). Purchasing Strategies and Value Creation in Industrial Turnkey Projects. *International Journal of Project Management,* 26(1), ss. 87-94.

Anderson, E. ve Gatignon, H. (1986). Modes of Foreign Entry: a Transaction Cost Analysis and Propositions. *Journal of International Business Studies*, Vol. 17(1), ss. 1-26.

Air Lease Corporation (2023). 2022 Annual Report. https://d17avvkqn7yvpt.cloudfront.net/s3_airleasecorp/documents/Annual_Report_ALC_2022.pdf Erişim Tarihi: 01.12.2023.

Albaum, G.; Strandskov, J. ve Duerr, E. (1998). International Marketing and Export Management, 3. Edition, *Addison Wesley Longman Ltd*: Harlow.

Anadolu Ajansı (2017). Turkey Signs Deal for Longest Ever Suspension Bridge. https://www.aa.com.tr/en/economy/turkey-signs-deal-for-longest-ever-suspension-bridge/773101 Erişim Tarihi: 01.12.2023.

Andersen, O. ve Buvik, A. (2002). Firm's Internationalization and Alternative Approaches to the International Customer/Market Selection. *International Business Review, 11*(3), ss. 347–363.

Apple (2022). Supplier List. https://www.apple.com/supplier-responsibility/pdf/Apple-Supplier-List.pdf Erişim Tarihi: 15.12.2023.

Arruñada, B. ve Vázquez, X. H. (2006). When your contract manufacturer becomes your competitor. *Harvard Business Review*, 84(9), ss. 1-11.

Avrasya Tüneli (2023). Kurumsal. https://www.avrasyatuneli.com/kurumsal/ Erişim Tarihi:01.12.2023.

BCC Research (2023). Contract Manufacturing: Küresel Markets to 2023. https://www.bccresearch.com/market-research/manufacturing/contract-manufacturing-market-report.html Erişim Tarihi: 01.12.2023.

Blomstermo, A., Deo Sharma, D. ve Sallis, J. (2006). Choice of foreign market entry mode in service firms. *International Marketing Review*, 23 (2), ss. 211-229.

Buckley P. J. ve Casson M. C. (1998). Analyzing Foreign Market Entry Strategies: Extending the Internalization Approach, *Journal of International Business Studies*, 29(3), ss. 539-562.

Buckley, P. J. ve Casson, M. C. (2003). The Future of the Multinational Enterprise in Retrospect and in Prospect, *Journal of International Business Studies*, 34, ss. 219–222.

Cateora, P. R. ve Graham, J. L. (2007). *International Marketing*, McGraw-Hill, 13th International Edition, New York.

Chan, M. F. ve Chung, W. W. (2002). A Framework to Develop an Enterprise Information Portal for Contract Manufacturing. *International Journal of Production Economics*, 75(1-2), 113-126.

Czinkota, M. R. ve Ronkainen, I. A. (1998*). International Marketing*, Fifth Edition, The Dryden Press: Florida.

Çağ A., Erdinç N, Dede A.ve Özçelikay G. (2023). Advantages and Disadvantages Experienced by Contract Manufacturing and Co-Marketing Companies in Turkish Pharmaceutical Industry. *Black Sea Journal of Health Science,* 6(4), ss. 592-599.

Çavuşgil, S. T., Knight, G.A. ve Riesenberger, J.R. (2020). International Business The New Realities*.* 5. Edition. *Pearson*: Harlow, UK.

Çavuşgil, S. T., Knight, G. A. ve Riesenberger, J.R. (2008). International Business- Strategy, Management, and The New Realities*, Pearson Prentice Hall:* New Jersey.

Çavuşgil, S. T. ve Nevin J. R. (1981). Internal Determinants of Export Marketing Behavior: An Empirical Investigation, *Journal of Marketing Research*, 18(1), ss. 114-119.

Çavuşgil, S.T. ve Zou, S. (1994). Marketing Strategy- Performance Relationship: An Investigation of the Empirical Link in Export Market Ventures, *Journal of Marketing*, 58 (January 1994), ss. 1-21.

Daniels, J. D., Radebaugh L. H. ve Sullivan D. P. (2015). *International Business Environments and Operations,* 15th Edition, Global Edition, Pearson,

Dev, C. S., Erramilli, M. K. ve Agarwal, S. (2002). Brands Across Borders: Determining Factors in Choosing Franchising or Management Contracts for Entering International Markets. *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly,* 43(6), ss. 91-104.

Glowik, M. (2020). *Market Entry Strategies Internationalization Theories, Concepts and Cases*. 3. Edition, Walter de Gruyter GmbH. Berlin.

Griffith, D. A. ve Zhao, Y. (2015). Contract Specificity, Contract Violation, and Relationship Performance in International Buyer–Supplier Relationships. *Journal of International Marketing,* 23 (3), ss. 22–40.

Grönross, C. (1999). Internationalization Strategies for Services. *Journal of Services Marketing*, Vol. 13(4/5), ss. 290-297.

Hamilton, L. ve Webster, P. (2018). *The International Business Environment*, Oxford University Press, 4th Edition, United Kingdom.

Han, C., Porterfield, T. ve Li, X. (2012). Impact of Industry Competition on Contract Manufacturing: An Empirical Study of US Manufacturers. *International Journal of Production Economics*, 138(1), ss. 159-169.

Hennart, J. (1989). Can the 'New Forms of Investment' Substitute for the 'Old Forms?' A Transaction Costs Perspective. *Journal of International Business Studies*, 20 (2), ss. 211-34.

İlter, B. (1999). Firma İhracat Davranışı ve Etkileyen Faktörler. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2).

İslamoğlu, H. (2014). *Küresel Pazarlama*, İstanbul: Beta Basım, 1.Baskı.

Investopedia, (2023). 18 Major Companies Tied to the Apple Supply Chain. https://www.investopedia.com/articles/investing/090315/10-major-companies-tied-apple-supply-chain.asp#citation-1 Erişim Tarihi: 15.12.2023

Johansson, J. K. (2006). *Global Marketing, Foreign Entry, Local Marketing and Global Management,* Fourt Edition(International Edition), McGraw Hill.

Kim, B. (2003). Dynamic Outsourcing to Contract Manufacturers with Different Capabilities of Reducing the Supply Cost. *International Journal of Production Economics*, *86*(1), ss. 63-80.

Kotler, P. ve Armstrong, G. (2018). *Principles of Marketing,* Pearson, 17th Edition.

Lees, A. ve Khatri, S. (2010). Made in India: Are You Ready for Outsourced Contract Manufacturing?. *Journal of Commercial Biotechnology*, *16*, ss. 258-265.

Morales-Díaz, J. ve Zamora-Ramírez, C. (2018). The Impact of IFRS 16 on Key Financial Ratios: A New Methodological Approach, *Accounting in Europe*, 15(1), ss. 105-133.

Neuberger, D. ve Räthke-Döppner, R. (2013) Leasing by Small Enterprises, *Applied Financial Economics,* 23(7), ss. 535-549.

Poppo, L. ve Zenger, T. (2002). Do Formal Contracts and Relational Governance Function as Substitutes or Complements?. *Strategic Management Journal,* 23(8), ss. 707–25.

Root, F. (1998). *Entry Strategies for International Markets*. Jossey-Bass Inc. California.

Samiee, S., Chabowski, B. R.ve Huit,G. T. M (2015). International Relationship Marketing: Intellectual Foundations and Avenues for Further Research. *Journal of International Marketing*, 23 (4), ss. 1-21.

SCM Globe (2023). Zara Clothing Company Supply Chain. https://www.scmglobe.com/zara-clothing-company-supply-chain/ Erişim Tarihi: 01.12.2023.

Siemens (2023). Siemens Finansal Kiralama. https://www.siemens.com/tr/tr/urunler/finansal-cozumler.html Erişim Tarihi: 01.12.2023.

Taylor, C.R., Zou, S. ve Osland, G.E. (2000). Foreign Market Entry Strategies of Japanese MNCs. *International Marketing Review*, 17, ss. 146-163.

Teker, S., Teker, D. ve Çimen, M. (2013). Ulaştırma Projeleri Finansmanı İçin Bir Model Önerisi: Kamu-Özel Sektör Ortaklığı ile Yap-İşlet-Devret. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 5(1), ss. 116-129.

Ulaş, D. (2006). Franchising Sisteminin Girişimcilik Açısından Değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(3), ss. 133-151.

Üner, M. M., Çavuşgil, E. Ve Çavuşgil, S. T. (2018). Build-Operate-Transfer Projects as a Hybrid Mode of Market Entry: The Case of Yavuz Sultan Selim Bridge in Istanbul. *International Business Review,* 27(4), ss. 797-802.

Üner, M. M. ve Emin-Benli H. (2022). Uluslararası İşletmecilik, ÜNER, M.M., (Editör), (2022), Ankara: *Detay Yayıncılık*.

Üner, M. M. ve Karatepe, O. M. (1996). Hizmet Pazarlaması Sorunlarına "Franchising" Çözümleri, H.Ü. *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 14(2), ss. 185-208.

Watson IV, G. F., Weaven, S., Perkins, H., Sardana, D. ve Palmatier, R. W. (2018). International Market Entry Strategies: Relational, Digital, and Hybrid Approaches. *Journal of International Marketing*, 26(1), ss. 30-60.

Welch, L.S., ve Wiedersheim-Paul, F. (1980). Initial Exports- A Marketing Failure?, *The Journal of Management Studies,* October, ss. 333-344.

Wiedersheim-Paul, F., Olson, H. C. ve Welch, L. S. (1978). Pre-Export Activity: the First Step in Internationalization. *Journal of İnternational Business Studies*, 9(1), ss. 47-58.

Yahoo Finance (2023). Apple Inc. https://finance.yahoo.com/quote/AAPL/key-statistics?p=AAPL Erişim Tarihi: 16.12.2023

Zhuang, G. ve Zhang,X (2011). Impact of Relationship Marketing Orientation on the Exercise of Interfirm Power and Relational Governance in Marketing Channels: Empirical Evidence from China. *Journal of Marketing Channels,* 18 (4), ss. 279–302.

6. Bölüm

ULUSLARARASI PAZARLARDA STANDARDİZASYON VE ADAPTASYON STRATEJİLERİ

Özlem Çatlı

GİRİŞ

Hızla küreselleşen dünyada ülkeler de giderek birbirine benzemektedir. Ülkeler arasındaki sınırların giderek kalktığı günümüzde bilgi akışı oldukça kolaylaşmıştır. Bilgi akışının giderek kolaylaşmasının temel sebebi teknolojik gelişmelerdeki büyük ilerlemelerdir. İnternet ve sosyal medya ile birlikte insanların birbirleriyle haberleşmesi, birbirini takip etmesi, birbirinden etkilenmesi oldukça kolay hâle gelmiştir. Bu durum farklı ülkelerdeki bireyler için de geçerli olup Türkiye'deki bir birey ABD'deki bireyleri takip edebilmekte, onların yediklerini, giydiklerini, izlediklerini, dinlediklerini, kısacası yaşam tarzlarını sosyal medya paylaşımları ile öğrenebilmektedir. Bu paylaşımlar, tüketicileri giderek benzer istek ve ihtiyaçlara yöneltmektedir. Benzer istek ve ihtiyaçlar ise uluslararası işletmecilik faaliyetlerinde standardizasyon yaklaşımını beraberinde getirmektedir. İşletmeye birçok avantajlar sunan bu yaklaşım, benzer istek ve ihtiyaçlara sahip olan tüketicilere benzer stratejiler uygulamayı içermektedir. Ancak bu benzerliğin önünde hâlen bazı engeller bulunmaktadır. Ülkelerin kültürel, ekonomik ve politik çevre yapısındaki farklılıklar standardizasyonun önündeki en büyük engeller olup işletmeleri çoğu zaman zorunlu olarak adaptasyon stratejisine yönlendirebilmektedir.

Uluslararası pazarlama, işletmelerin kâr elde etmek amacıyla birden fazla ülkede bulunan tüketiciler için bir dizi mal ve hizmet geliştirmek, fiyatlandırmak, tanıtmak ve yönlendirmek için gerekli faaliyetlerin yönetilmesi olarak tanımlanmakta olup ihracat pazarlamasını, yerel pazarlamayı, çok uluslu pazarlamayı ve küresel pazarlamayı içermektedir (Tien, vd., 2019).

KAYNAKÇA

Altınbaşak, İ.; Akyol A.; Burnaz, Ş.; Erdil, S.; Günay, N.; Madran, C.; Şekerkaya, A.; Yolaç, G.; Yalçın, A.; Cengiz, E.; Gegez, E.; Arslan, M.; Uydacı, M.; Alkibay, S. ve Ünüsan, Ç., (2008). *Küresel Pazarlama Yönetimi*, Beta Yayınları, İstanbul

Bıçakcıoğlu, N. (2014). The interrelation between internal and external factors, adaptation strategies and export performance in international marketing: An application on clothing industry. *Dokuz Eylül University Graduate School Of Social Sciences, Master's Thesis, İzmir*.

Canlı, T. (2016). *Standardizasyon ve Adaptasyon Stratejileri: Etnik Pazarlama Açısınndan Bir Değerlendirme Ve Uygulama Örnekleri*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, Proje Çalışması

Çavuşgil, S. T.; Knight, G. A. ve Riesenberger, J. R., (2008). *International Business: Strategy, Management, and the New Realities,* Pearson Prentice Hall, New Jersey

Dalwadi, R. (2012). *Global Branding: Issues and Challenges*. Why Marketing Standards?.

Doole, I. ve Lowe, R. (2001). *International Market Strategy, Analysis, Development and Implementation*, 3rd Edition, Thomson Learning

Douglas, S. P., & Craig, S. C. (1986). Global marketing myopia. *Journal of Marketing Management*, 2(2), 155–169.

Ellen, P. S., & Bone, P. F. (1998). Does it matter if it smells? Olfactory stimuli as advertising executional cues. *Journal of Advertising*, *27*(4), 29-39.

Hill, J. S., Still, R. R., (1984). Adapting Products to LDC Tastes, *Harvard Business Review,* Vol: 62, No: 2, March-April, 92-101

Jadhav, S, Kumar, A, & Brar, V. (2022). Issues impacting sales promotion in international marketing. *International Journal of Multidisciplinary: Applied Business and Education Research*, 3(6), 1159-1163. https://doi.org/10.1159/ijmaber.v3i6.179

Jain, S. C. (1989). Standardization of international marketing strategy: some research hypotheses. *Journal of marketing*, *53*(1), 70-79.

Karaca A., (2016). Uluslararası Pazarlama Karması Adaptasyon Stratejilerinin İhracat Performansına Etkisi Ve Mücevher Sektörü Uygulaması, *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı İşletme Programı Doktora Tezi*, İstanbul.

Katsikeas, C. S., Samiee, S., & Theodosiou, M. (2006). Strategy fit and performance consequences of international marketing standardization. *Strategic Management Journal,* 27(9), 867-890

Keegan W., J. and Greeen M., J, (2013). *Global Marketing*, Pearson, Seventh Edt.

Kotabe, M. and Omura, G. (1989). Sourcing Stratgies of European and Japanese Multinationals. *Journal of International Business Studies*. 20(1): 113-130.

Kotler P., and Armstrong G., (2008). *Principles Of Marketing* 12. Edt, Pearson Prantice Hall, New Jersey.

Kotler, P. & Keller, L.K. (2016). Marketing Management. Pearson Education. Fifteenth Edition.

Levitt, T. (1983). The globalization of markets. *Harvard Business Review*, 61,92–102

McCall, J. B., & Stone, M. (2004). *International strategic marketing: a European perspective*. Routledge.

Meyer, E., Bernier, I. (2010). Standardizing or Adapting the Marketing Mix across Culture, A case study:Agatha, *Halmstad University School of Business and Engineering Business and Marketing*

Nguyen, L. T., (2011). Marketing mix across cultures: Standardization or adaptation, Lahti University of Applied Sciences*, Degree Program in International Business Thesis*

Odabaşı Y., ve Barış G., *Tüketici Davranışları*, MediaCat, 2007, İstanbul

Ohmae, K. (1985*). Triad Power: The Coming Shape of Global Competition*. New York: The Free Press.

Plessis, P. J. (2009). *Marketing Management* (third edition ed.). Juta and Company Ltd

Ryans Jr, J. K., & Ratz, D. G. (1987). Advertising standardization: A re-examination. *International Journal of Advertising*

Sezer D. (2018). Uluslararasi Pazarlamada Ürün Stratejileri Ve Türkiye'de Starbucks Örneğinin İncelenmesi, *İstanbul Gedik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul

Sivakumar, A. (2009). *Retail Marketing* (third edition ed.). Excel Books India.

Terpstra, V., & Sarathy, R. (2000). *International Marketing*. The Dryden Press

Theodosiou, M., & Leonidou, L. C. (2003). Standardization versus adaptation of international marketing strategy: an integrative assessment of the empirical research. *International business review*, *12*(2), 141-171.

Tien, N. H., Phu, P. P., & Chi, D. T. P. (2019). The role of international marketing in international business strategy. *International Journal of Research in Marketing Management and Sales*, *1*(2), 134-138.

Timur N. ve Özmen A. (Ed.), (2009). *Stratejik Küresel Pazarlama*, Eflatun Yayınevi, Ankara

Vignali, C. (2001). McDonald's: "Think Global, Act Local" - The Marketing Mix. *British Food Journal*. 103(2): 97-111.

Vrontis, D., Thrassou, A., & Lamprianou, I. (2009). International marketing adaptation versus standardisation of multinational companies. *International Marketing Review*, *26*(4/5), 477-500.

Wind, Y., (1986). The Myth of Globalization, *The Journal of Consumer Marketing*, Vol.3, No.2

Yip, G. S., Loewe, P. M., & Yoshino, M. Y. (1988). How to take your company to the global market. *Columbia Journal of World Business*, 23(Winter), 37–48

Zou, S. ve Çavusgil, S.T., (2002), The GMS: A Broad Conceptualization of Global Marketing Strategy and Its Effect on Firm Performance, *Journal of Marketing*, Vol.66, 40-56.

İnternet Kaynakları:

https://www.rtuk.gov.tr/yayincilarimiza-onemli-hatirlatma-ve-uyari/4738 Erişim tarihi: 20.05.2024

https://www.guvenliweb.org.tr/dosya/HQTLP.pdf Erişim tarihi: 20.05.2024

https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2023-49407 Erişim tarihi: 07.08.2024

https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=20435&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5 Erişim tarihi: 07.08.2024

https://mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=14646&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5 Erişim tarihi: 07.08.2024

7. Bölüm

YÜKSELEN PAZARLAR VE ORTA SINIF

Aybegüm Güngördü Belbağ

GİRİŞ

Yükselen pazarlar, gelişmekte olan pazarlardan gelişmiş pazar evresine geçiş aşamasında olmakla birlikte önemli derecede tüketici talebine sahiptir. Giderek artan tüketici talebi, ulusal ve uluslararası işletmelerin dikkatini çekerek bu talebi karşılayacak çeşitlilikte ve miktarda mal ve hizmetler üretmelerine yol açmaktadır. Yükselen pazarların en önemli özelliklerinden birisi olan orta sınıflar, pazarlama literatürü açısından oldukça az sayıda araştırmada incelenmiştir. Özellikle 80'li yıllarla birlikte neoliberal ve serbest piyasa politikalarının benimsenmesiyle orta sınıfların çeşitli mal ve hizmetlerine olan taleplerinin giderek artışı, bu konuda daha çok araştırma yapılmasını gerektirmektedir.

Ülkelerin ekonomileri, gelişmiş ekonomiler, gelişmekte olan ekonomiler ve yükselen pazarlar olarak üçe ayrılmaktadır (Çavuşgil vd., 2012). *Gelişmiş ekonomilerde* endüstri oldukça gelişmiş, rekabet önemli, ticaret engelleri asgari düzeyde, ticaret hacmi ve içe doğru doğrudan yabancı sermaye yatırımları yüksektir. *Gelişmekte olan ekonomilerde*, endüstri zayıf, rekabet sınırlı, ticaret engelleri yüksek, ticaret hacmi ve içe doğru doğrudan yabancı sermaye yatırımları düşüktür. *Yükselen pazarlarda* ise endüstri hızla gelişmekte, rekabet artmakta, ticaret engelleri hızla serbestleşmekte, ticaret hacmi ve içe doğru doğrudan yabancı sermaye yatırımları yüksektir (Çavuşgil vd., 2012). Bu pazarları "büyüyen pazarlar" yerine "yükselen pazarlar" olarak adlandırmak daha doğrudur (Çavuşgil, 2021). *Yükselen pazarlar*, gelişmekte olan pazarlardan gelişmiş pazarlara geçiş evresinde olan pazarlardır; böylelikle yoksulluk, zayıf altyapı ve aşırı nüfus gibi sorunları azaltmak amacıyla ekonomik reform süreci başlatan; kişi başına gayrisafi yurt içi hasılada istikrarlı bir büyüme yakalamış, küresel ekonomide artan bütünleşmeye sahip pazarlar, gerçek an-

KAYNAKÇA

Balkan, N., Balkan, E. & Oncu, A. (2014). Neoliberalizm, İslamcı Sermayenin Yükselişi ve AKP, İstanbul: Yordam Kitap.

Belbağ, A. G., Üner, M. M., Çavuşgil, E., & Çavuşgil, S. T. (2019). The new middle class in emerging markets: How values and demographics influence discretionary consumption. *Thunderbird International Business Review, 61*(2), ss. 325-337.

Belbağ, A. G. (2020). Exploring the gift-giving rituals of the new middle-class consumers in a Muslim Society. *Marketization: Theory and Evidence from Emerging Economies*, ss. 75-96. https://doi.org/10.1007/978-981-15-4514-6_4

Birdsall, N., Graham, C., & Pettinato, S. (2000). Stuck In The Tunnel: Is Globalization Muddling The Middle Class?, *Center on Social and Economic Dynamics Working Paper* No. 14, ss. 1-36.

Castaño, R., & Flores, D. (2019). Consumer Behavior in Emerging Markets. *The Oxford Handbook of Management in Emerging Markets*, 219-240.

Çavuşgil, S. T. (2021). Advancing knowledge on emerging markets: Past and future research in perspective. *International Business Review,* 30(2), 101796.

Çavuşgil, T., Knight, G., & Riesenberger, J. H. (2012). *International Business: New Realities* (Second Edition), New York: Pearson Prentice Hall.

Çavusgil, T., Ghauri, P. N., & Akcal, A. A. (2013). *Doing Business in Emerging Markets* (Second Edition), New York: Sage Publications.

Çavuşgil, S. T., & Kardeş, İ. (2013). Quantifying the Size of Middle Class in Emerging Markets: GSU-CIBER Middle Class Scorecard, 1 st Middle Class Phenomenon in Emerging Markets Conference, Atlanta: Georgia State University J. Mack Robinson College of Business.

Çavuşgil, S. T., Deligonul, S., Kardes, I., & Çavuşgil, E. (2018). Middle-class consumers in emerging markets: conceptualization, propositions, and implications for international marketers. *Journal of International Marketing, 26*(3), ss. 94-108.

Çivi, E., & Çavuşgil, S. T. (2001). Yeni dünya düzeninde güç kazanan ülkeler: yükselen ekonomiler. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 8*(1), ss. 113-128.

Euromonitor (2020). The rise of a higher-ıncome middle class in emerging markets, https://www.euromonitor.com/article/the-rise-of-a-higher-income-middle-class-in-emerging-markets Erişim Tarihi: 01.02.2024

Güngördü, A. (2016a). *Türkiye'de Yeni Orta Sınıf: Pazarlama Bakış Açısıyla Bir Araştırma*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı İşletme Bilim Dalı.

Güngördü, A. (2016b). Aile değerleri ve dindarlığın plansız satın alma eğilimi üzerine etkilerine yönelik bir yapısal eşitlik modeli. *İşletme Araştırmaları Dergisi, 8*(1), ss. 342-359.

Güngördü Belbağ, A., Erbil, C., & Belbağ, S. (2023). Refurbished Products and Green Mindfulness: A Qualitative Study from an Emerging Market. In Sustainable *International Business: Smart Strategies for Business and Society* (pp. 251-274). Cham: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-031-43785-4_11

Kravets, O., & Sandikci, O. (2014). Competently ordinary: New middle class consumers in the emerging markets. *Journal of Marketing, 78*(4), ss. 125-140.

MSCI (2023). MSCI Market Classification, https://www.msci.com/our-solutions/indexes/market-classification Erişim Tarihi: 01.02.2024

PWC (2014). Global trend, local opportunity: the rise of the emerging middle classes, https://www.pwc.com/gx/en/global-entertainment-media-outlook/assets/global-trend-local-opportunity.pdf Erişim Tarihi: 01.02.2024

Song, K., & Cui, A. (2009). Understanding China‟s middle class. *China Business Review*, ss. 1-6.

Uner, M. M., & Gungordu, A. (2016). The new middle class in Turkey: A qualitative study in a dynamic economy. *International Business Review, 25*(3), ss. 668-678.

8. Bölüm

ULUSLARARASILAŞMA SÜRECİNDE PSİKOLOJİK MESAFE

Selay Ilgaz Sümer

GİRİŞ

Küreselleşme ile birlikte tüm dünyada önemli değişimler ve gelişmeler yaşanmıştır. Bu değişimlerin özellikle işletmelerin faaliyetleri üzerinde çok önemli etkileri olmuştur. Ulusal sınırlar içerisinde ortaya çıkan rekabetin yoğunlaşması, uluslararası pazarlarda ortaya çıkan fırsatların değerlendirilmesi isteği, kapasiteyi en doğru biçimde kullanma arzusu gibi başlıca sebepler işletmeleri uluslararası pazar arayışlarına yöneltmiştir. İşletmelerin uluslararası pazarlara yönelmelerinde etkili olan sebepler hemen hemen benzer olmakla birlikte işletmelerin uluslararasılaşma süreçleri birbirlerine göre farklılık göstermektedir. Bu farklılık, literatürde yer alan uluslararasılaşma teorilerinden yararlanılarak açıklanabilmektedir. Uluslararası pazar seçim kararlarının verilmesinde etkili olan faktörlerden biri psikolojik mesafedir. Psikolojik mesafe; uluslararası ticaret faaliyetlerinin anlaşılmasında, işletmelerin uluslararası ticaret yapmak için saptadıkları ülke seçim kararlarının anlamlandırılmasında karar vericiler tarafından göz önünde bulundurulan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Küreselleşme hareketlerinin ortaya çıkması, teknolojide yaşanan gelişmeler ile birlikte ülkeler arasındaki mesafeler kısalmış ve ticaret ulusal pazar sınırlarından çıkıp uluslararası pazarlara doğru kaymaya başlamıştır. Bu sürecin yaşanmasında ulusal rekabetin yoğun bir hâle gelmesi, üretim maliyetlerinin minimize edilmeye çalışılması, işletme kapasitesinin etkin bir biçimde kullanılması, yerel pazarların doyum noktasına ulaşması, kârı maksimize etme çabası, büyüme gibi faktörler etkili olmuştur (Koçak, 2019: 169). Zamanla uluslararasılaşma olarak ifade edilen ulusal sınırların dışında faaliyet gösterme çabası her ölçekteki işletmenin önem vermeye başladığı bir konu

KAYNAKÇA

Ali, M.Y. & Sim, A.B. (1997). *Psychic distance and international joint venture performance* [Konferans Sunumu]. 24th EMAC Conference, UK.

Ambos, B., Leicht-Deobald, U. & Leinemann, A. (2019). Understanding the formation of psychic distance perceptions: Are country level or individual-level factors more important? *International Business Review*, 28, 660-671.

Arık, Ş., Akay, A.B. & Zanbak, M. (2014). Doğrudan yabancı yatırımları belirleyen faktörler: Yükselen piyasalar örneği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *14*(2), 97-110.

Aydemir, O. & Genç, E. (2015). Uluslararası sermaye hareketlerinin belirleyicileri, doğrudan yabancı yatırımlar kapsamında bir analiz, Türkiye örneği. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, *2*(2), 17-41.

Beckerman, W. (1956). Distance and the pattern of intra-European trade. *The Review of Economics and Statistics*, 38(1), 31-40.

Bilkey, W.J. & Tesar, G. (1977). The export behaviour of smaller sized Wisconsin manufacturing firms. *Journal of International Business Studies*, 93-98.

Brewer, P.A. (2007). Operationalizing psychic distance: A revised approach. *Journal of International Marketing*, 15(1), 44-66.

Can, E. & Utlu, N. (2018). Gelişmekte olan ülkelerin çokuluslu işletmelerinin uluslararasılaşma teorileri: Bir literatür taraması. *Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *2*(2), 50-69.

Coviello, N. E. & Mcauley, A. (1999). Internationalisation and the smaller firm: A review of contemporary empirical research. *Management International Review*, *39*(3), 223-256.

Divrik, B. & Baykal, E. (2022). Uluslararası işletmecilik teorilerine kavramsal bir bakış. *Alanya Akademik Bakış Dergisi*, *6*(1), 1843-1868.

Dow, D. & Karunaratna, A. (2006). Developing a multidimensional instrument to measure psychic distance stimuli. *Journal of International Business Studies*, 37, 578-602.

Dow, D. (2000). A note on psychological distance and export market selection. *Journal of International Marketing*, 8(1), 51-64.

Ecer, F. & Canıtez, M. (2005). *Uluslararası pazarlama: Teori ve uygulamalar* (2. Baskı). Gazi Kitabevi.

Evans, J. & Mavondo, F.T. (2002). Psychic distance: The construct and measurers. *American Conference Proceedings*, 13, 308-314.

Gödekmerdan Önder, L. & Güllülü, U. (2013). Türkiye'nin Avrupa Birliği ülkelerine ihracatında psikolojik mesafenin rolü. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(5), 169-194.

Hollensen, S. (2011). *Global marketing: A decision-oriented approach* (5. Baskı). Prentice Hall.

Huang, M-Y. (2016). *Analysis of the impact of psychic distance on the regional selection of Chinese outward foreign direct investment*. [Konferans Sunumu]. 2nd Annual International Conference on Social Science and Contemporary Humanity Development, Wuhan.

Johanson, J. & Vahlne, J.E. (1977). The internationalisation process of the firm-A model of knowledge development and increasing foreign market commitments, *Journal of International Business Studies*, 23-32.

Johanson, J. & Wiedersheim-Paul, F. (1975). The internationalisation of the firm-four Swedish case studies. *Journal of Management Studies*, 12(3), 305-322.

Kalyoncuoğlu, S. & Üner, M.M. (2010). Küresel doğan işletme kavramı ve işletmelerin küresel doğmasına etki eden kurucu/üst düzey yönetici özellikleri üzerine karşılaştırmalı bir araştırma. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(3), 1-42.

Koçak, M. (2019). İşletmelerin uluslararasılaşmasına yönelik kavramsal bir çerçeve. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *3*(1), 169-190.

Kogut, B. & Singh, H. (1988). The effect of national culture on the choice of entry mode. *Journal of International Business Studies*, 411-432.

Kurtaran, A. (2007). Doğrudan yabancı yatırım kararları ve belirleyicileri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *10*(2), 367-382.

Kurtuldu, G. (2014). Doğrudan yabancı yatırımların tüketiciler tarafından yerel olarak algılanmasında etkili olabilecek faktörlerin değerlendirilmesi. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *3*(1), 15-37.

Linnemann, H. (1966). *An international study of international trade flows*. Holland Publishing.

O'Grady, S. ve Lane, H.W. (1996). The psychic distance paradox. *Journal of International Business Studies*, 27(2), 309-333.

Okechukwu, A. & Adiele, K.C. (2019). Psychic distance and international marketing effectiveness of fast-moving consumer goods of multinational companies in Nigeria. *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, 8(1).

Öztürk, S.A. (2006). *Küresel sınırları zorlamak: Uluslararasılaşma süreci ve sınırları zorlayan şirketler*. Ekin Kitabevi.

Reid, S.D. (1981). The decision maker and export entry and expansion. *Journal of International Business Studies*, 12(2), 101-112.

Sousa, C.M.P & Bradley, F. (2006). Cultural distance and psychic distance: Two peas in a pod? *Journal of International Marketing*, 14(1), 49-70.

Sousa, C.M.P & Bradley, F. (2005). Global markets: Does psychic distance matter? *Journal of Strategic Marketing*, 13(1), 43-59.

Swift, J.S. (1999). Cultural closenessas a facet of cultural affinity: A contribution to the theory of psychic distance. *International Marketing Review*, 16(3), 182-201.

Şahin, D. (2016). Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve ekonomik büyüme ilişkisinin analizi: Türkiye örneği. *Journal of Life Economics*, *3*(7), 43-55.

Taş, A., Cevrioğlu, E. & Bolel, B. (2017). Uluslararasılaşma modellerinin Türk firmalarının uluslararasılaşma eğilimlerini açıklama gücü üzerine bir inceleme. *İşletme Bilimi Dergisi*, *5*(2), 155-180.

Wild, J.J., Wild, K.L. & Han, J.C.Y. (2003). *International business* (2. Baskı). Prentice Hall.

Yeşil, S. & Akben, İ. (2008, Mayıs). *Şirketlerin uluslararasılaşma süreci: Kahramanamaraş'ta bir alan araştırması* [Konferans Sunumu]. 16. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi, Antalya.

Yıldırım, M.H. & Erdem, A.T. (2016). Küreselleşme ve Küresel Doğan İşletmeler: Konya Karatay Organize Sanayi Bölgesinde Nitel Bir Araştırma. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 12-28.

9. Bölüm

KÜRESEL DOĞAN İŞLETMELER

Ece Konaklıoğlu - Evren Güçer - Bilgehan Gülcan

GİRİŞ

Günümüzde ülkelerin ilk hedeflerinden biri, ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik ilklerine uygun biçimde refah düzeyini arttırmaktır. Ülkeler refah düzeyini arttırmak için diğer ülkelerle ilişki kurmuşlar ve küreselleşmenin de etkisiyle ulusların arasındaki faaliyetlere dâhil olan işletmeler sayesinde "uluslarasılaşma" kavramı ortaya çıkmıştır. Araştırmacılar uluslararasılaşma kavramının her açıdan incelemeye çalışmış ancak uzun bir süre hep benzer eksenlerde sonuçlara ulaşmışladır. Bu durum McKinsey'in 1990'ların başında uluslararasılaşma yazınına farklı bir boyut kazandıran çalışması ve bu kapsamda yeni bir kavram ortaya atmasıyla değişmiştir. Söz konusu kavrama olan ilgi sadece akademi dünyası ile sınırlı kalmamış aynı zamanda politik arenada da oldukça ilgi görmüştür (Braunerhjelma ve Halldina, 2019). Küreselleşme ve teknolojinin gelişmesi ile rekabetin şiddetlendiği yeni dünya şartları içinde 1970'ler ve 1980'lerde geliştirilen uluslararasılaşma modellerinin 1990'lar itibariyle yetersiz kalmaya başlaması, farklı bir davranış sergileyen küçük işletmelere ilginin artmasında önemli rol oynamıştır (Konaklıoğlu ve Üner, 2014:220). Bu işletmeler kuruluşundan itibaren veya kurulmasını takiben kısa sürede gelirlerinin önemli bir kısmını uluslararası pazardaki ürünlerin satışından elde etmeye çalışan yenilikçi girişimlerdir (Knight ve Çavuşgil, 2004; Çavuşgil ve Knight, 2015). Uluslararası pazar hedeflerini gerçekleştirmek için zaman ve deneyim kazanılması gerektiği düşüncesinin aksine davranışlar sergileyen bu işletmeler "Küresel Doğan İşletmeler-Born Globals", "Uluslararası Yeni Girişimler-International New Ventures", "Küresel Startup-Global Startups" ve benzeri adlarla anılmaya başlanmıştır. Ekonominin can damarı olan küçük ve orta büyüklükteki işletmeler rekabet edebilmek adına kendi ulusal pazarlarında büyük çabalar vermesi gerekirken farklı isimlerle anılan bu yeni küçük işletmeler uluslararası pazarlara hızlıca yönelmiş ve oradaki niş pazarlara kendi yenilikçi fikirlerini ve deneyimlerini sunmuşlardır.

KAYNAKÇA

Andersen, O. (1993). On the internationalization process of firms: A critical analysis. Journal of international business studies, 24, 209-231.

Aspelund, A., Koed Madsen, T., & Moen, Ø. (2007). A review of the foundation, international marketing strategies, and performance of international new ventures. European Journal of Marketing, 41(11/12), 1423-1448.

Baker, W. E., & Sinkula, J. M. (1999). The synergistic effect of market orientation and learning orientation on organizational performance. Journal of the Academy of Marketing Science, 27(4): 411–427.

Braunerhjelm, P., & Halldin, T. (2019). Born globals–presence, performance and prospects. International Business Review, 28(1), 60-73.

Bilkey, W., & Tesar, G. (1977). The export behaviour of smaller-sized wisconsin manufacturing firms. Journal of International Business Studies, Spring.

Burt, R. S. (1997). The contingent value of social capital. Administrative Science Quarterly, 42(June), 339–365.

Çavuşgil, S. T. (1980). On the internationalization process of the firm. European research, 6, 273-281.

Cavuşgil, S.T. (1994). Born globals: A quite revolution among australian exporters. Marketing News, 28(11), 18-21.

Çavuşgil, S. T., & Knight, G. (2015). The born global firm: An entrepreneurial and capabilities perspective on early and rapid internationalization. Journal of international business studies, 46, 3-16.

Chetty, S., & Stangl, L. M. (2010). Internationalization and innovation in a network relationship context. European Journal of Marketing, 44(11/12): 1725–1743.

Cho, H.-J., & Pucik, V. (2005). Relationship between innovativeness, quality, growth, profitability, and market value. Strategic Management Journal, 26(6): 555–575.

Covin, J. G., & Miller, D. (2014). International entrepreneurial orientation: Conceptual considerations, research themes, measurement issues, and future research directions. Entrepreneurship Theory and Practice, 38(1): 11–44.

Coviello, N., & Munro, H. (1997). Network relationships and the internationalisation process of small software firms. International Business Review, 6(4): 361–386.

Dana, L. P., Etemad, H., & Wright, R. W. (1999). The impact of globalization on SMEs. Global Focus, 11(4), 93-106.

Eraslan, İ. H., & Dönmez, C. Ç. (2017). Endüstriyel kümelenme uygulamalarının dünya genelinde incelenmesi: tarım, sanayi ve hizmet sektörleri açısından bir değerlendirme. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 16(62), 719-755.

Gabrielsson, M., Kirpalani, V. M., Dimitratos, P., Solberg, C. A., & Zucchella, A. (2008). Born globals: Propositions to help advance the theory. International business review, 17(4), 385-401.

Gabrielsson, M., Gabrielsson, P. & Dimitratos, P., 2014. International entreprenurial culture and growth of international new ventures. Management International Review, Volume 54, pp. 445- 471.

Gerschewski, S., Rose, E. L., & Lindsay, V. J. (2015). Understanding the drivers of international performance for born global firms: An integrated perspective. Journal of World Business, 50(3), 558-575.

Hadley, R. D., & Wilson, H. I. (2003). The network model of internationalisation and experiential knowledge. International business review, 12(6), 697-717.

Hansen, M. T. (1999). The search-transfer problem: The role of weak ties in sharing knowledge across organization subunits. Administrative Science Quarterly, 44(March), 82–111.

Herath, H. M. T. S., & Karunaratne, H. D. (2017). The effect of learning orientation on born global performance: A developing country context. The Business & Management Review, 8(4), 157.

Holm, D. B., Eriksson, K., & Johanson, J. (1996). Creating value through mutual commitment to business network relationships. Strategic Management Journal, 20(5), 467–486.

Jantunen, A., Nummela, N., Puumalainen, K., & Saarenketo, S. (2008). Strategic orientations of born globals—Do they really matter?. Journal of world business, 43(2), 158-170.

Jiang, G., Kotabe, M., Zhang, F., Hao, A. W., Paul, J., & Wang, C. L. (2020). The determinants and performance of early internationalizing firms: A literature review and research agenda. International Business Review, 29(4), 101662.

Johanson, J., & Vahlne, J.-E. (1992). Management of foreign market entry. Scandinavian International Business Review, 1(3): 9–27.

Knight, G. A., & Çavuşgil, S. T. (2004). Innovation, organizational capabilities, and the born-global firm. Journal of international business studies, 35, 124-141.

Knight, G. A., & Çavuşgil, S. T. (2005). A taxonomy of born-global firms. MIR: Management International Review, 15-35.

Konaklioğlu, E. (2011). Küresel doğan işletmelerin erken uluslararasılaşmasını tetikleyen kurucu ve/veya yönetici özellikleri. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

Konaklioglu, E., & Üner, M. M. (2014). A taxonomy of manager/owner characteristics: case study research on Turkish born global firms. International Journal of Business and Globalisation, *12*(2), 218-236.

Malodia, S., Dhir, A., Alshibani, S. M., & Christofi, M. (2023). Born global: antecedents and consequences of innovation capabilities. Asia Pacific Journal of Management, 1-34.

Mathews, J. A., & Zander, I. (2007). The international entrepreneurial dynamics of accelerated internationalisation. Journal of international business studies, 38, 387-403.

Messina, L., & Hewitt-Dundas, N. (2023). The pre-foundation evolution of proactiveness in born global and non-born global USOs. Journal of Small Business Management, 61(6), 3192-3227.

Monferrer, D., Moliner, M., Irún, B., & Estrada, M. (2021). Network market and entrepreneurial orientations as facilitators of international performance in born globals. The mediating role of ambidextrous dynamic capabilities. Journal of Business Research, 137, 430–443.

Mostafiz, M. I., Sambasivan, M., & Goh, S. K. (2023). Born global phenomenon: A critical review and avenues for future research. European Journal of International Management, 20(3), 444-474.

Narver, J. C., & Slater, S. F. (1990). The effect of a market orientation on business profitability. Journal of Marketing, 54(4): 20–35.

Nummela, N., Saarenketo, S., & Puumalainen, K. (2004). A global mindset—a prerequisite for successful internationalization?. Canadian Journal of Administrative Sciences/Revue Canadienne des Sciences de l'Administration, 21(1), 51-64.

Oviatt, B. M. & McDougall, P.P. (1994). Toward a theory of international new ventures. Journal of International Business Studies, 25(1), 45-64

Prieto-Sánchez, C. J., & Merino, F. (2022). Incidence of cultural, economic, and environmental factors in the emergence of born-global companies in Latin America. Global Strategy Journal, 12(2), 245-272.

Poole, R. (2012). Global mindset: An entrepreneur's perspective on the born-global approach. Technology innovation management review, 2(10).

Porter, M. E. (1996). What is strategy? Harvard Business Review, November–December, 37-55

Reid, S.D., (1981) The decision-maker and export entry and expansion. Journal of international business studies, 12, 101-112.

Rennie, M.W. (1993). Born globals. The McKinsey Quarterly. 4, 45-52.

Taşçı, D., & Koç, U. (2007). Örgütsel vatandaşlık davranışı-örgütsel öğrenme değerleri ilişkisi: akademisyenler üzerinde görgül bir araştırma. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 7(2), 373-382.

Vahlne, J. E. (2020). Development of the Uppsala model of internationalization process: From internationalization to evolution. Global Strategy Journal, 10(2), 239-250.

Vida, I., Reardon, J., & Fairhurst, A. (2000). Determinants of international retail involvement: the case of large US retail chains. Journal of International Marketing, 8(4), 37-60.

Wiedersheim-Paul, F., Welch, L. S., & Olson, H. C. (1975). Before the first export order: A behavioural model.

10. Bölüm

ULUSLARARASI İŞLETMELERDE YÖNETİCİLERİN ÖZELLİKLERİ: KİŞİSEL, YÖNETSEL, GİRİŞİMSEL VE "DOĞRUDAN" ULUSLARARASI NİTELİKLER

Selma Kalyoncuoğlu Baba

GİRİŞ

Uluslararası işletmelerin faaliyetlerinde ve kârlılıklarında yöneticilerin önemi pek çok ampirik çalışma tarafından vurgulanmaktadır (Çavuşgil, 1984; Aaby ve Slater, 1989; Reuber ve Fischer, 1997; Lloyd-Reason ve Mughan, 2002). İşletmelerin ihracat ve uluslararasılaşma süreçlerini inceleyen literatürün önde gelen çalışmaları da yöneticilerin önemini özellikle ön plana çıkarmaktadır (Chetty ve Hamilton, 1993; Leonidou vd., 1998; Zou ve Stan, 1998). Literatür ayrıca uluslararası işletmelerde yöneticiler özellikle yabancı piyasalar konusundaki bilgi ile ihracat eğilimleri arasındaki kararlarda belirleyici olduklarından, yöneticilerin bu iki unsur konusundaki tecrübelerinin öneminin de altını çizmektedir (Çavuşgil, 1982; Andersson, 2000).

Uluslararası perakende işletmeciliği konusundaki çalışmalar da uluslararası işletmelerin davranış ve stratejilerinde yöneticilerin önemine vurgu yapmaktadır. Bu çalışmalar yöneticilerin bilgi, tecrübe ve davranış kalıplarının uluslararası perakendecilik süreçlerinde temel bir role sahip olduğunun altını çizmektedir (Williams, 1992; Vida vd., 2000). Bu rol yöneticilerin yurt dışı tecrübeleri üzerinden işletmelerini yabancı kültürlere ve piyasalara açarak küresel rekabete uyumlaştırılmalarını sağlamaktadır (Moore, 1997; Doherty, 2000).

Leonidou vd. (1998: 77), ihracat odaklı işletmelerin bir diğer deyişle uluslararası işletmelerin yöneticilerinin özelliklerini "objektif" ve "sübjektif" olarak iki başlık altında incelemektedirler. Objektif nitelikler, kişisel, kültürel ve tecrübeye ilişkin olan yaş grubu, eğitim arka planı, profesyonel tecrübeler ile yurt dışındaki ülkelerde bulunma ve bu ülkelerin kültür ve piyasaları ile

KAYNAKÇA

Aaby, N. & Slater, S.F. (1989). Management influences on export performance: a review of empirical literature 1978-88. *International Marketing Review*, 6(4), ss. 7-26.

Acquaah, M. (2007). Managerial social capital, strategic orientation, and organizational performance in an emerging economy. *Strategic Management Journal*, (28), ss. 1235-1255.

Adner, R., & Helfat, C. E. 2003. Corporate effects and dynamic managerial capabilities. *Strategic Management Journal*, (24), ss. 1011-1025.

Aaker, D.A. (2001). *Strategic market management*. New York: Wiley.

Andersson, S. (2000). The internationalisation of the firm from an entrepreneurial perspective. *International Studies of Management and Organisation*, 30(1), ss. 63-92.

Apfelthaler, G. (2000). Why small enterprises invest abroad: the case of four Austrian firms with US operations. *Journal of Small Business Management*, 38(3), ss. 92-8.

Bilkey, W.J. & Tesar, G. (1977). The export behavior of smaller Wisconsin manufacturing firms. *Journal of International Business Studies*, 8 (1), ss. 93-98.

Becker, G. S. (1964). *Human capital: A theoretical and empirical analysis, with special reference to education*, National Bureau of Economic Research.

Benito, G.R.G. & Welch, L.S. (1993). Foreign market servicing: beyond choice of entry mode. *Journal of International Marketing*, 2(2), ss. 7-27.

Bianchi, C., & Saleh, A. (2010). On importer trust and commitment: a comparative study of two developing countries. *International Marketing Review*, 27(1), ss. 55-86.

Blomstermo, A., K. Eriksson, A. Lindstrand & D. D. Sharma. (2004). The perceived usefulness of network experiential knowledge in the internationalizing firm. *Journal of International Management*, (10), ss. 355–373.

Boden Jr., R.J., Nucci & A.R. (2000). On the survival prospects of men's and women's new business ventures. *Journal of Business Venturing, 15,* ss. 347-362. https://doi.org/10.1016/S0883-9026(98)00004-4.

Buckley, A. & Tse, K. (1996). Real operating options and foreign direct investment: a synthetic approach. *European Management Journal*, 14(3), ss. 304-14.

Burt, R. S. (1992). *Structural holes: The social structure of competition*, Harvard University Press.

Carpenter, M. A., T. G. Pollock & M. M. Leary. (2003). Testing a model of reasoned risk-taking: governance, the experience of principals and agents, and global strategy in high-technology IPO firms. *Strategic Management Journal*, (24), ss. 803–820.

Carson, R.T., Graff Zivin, J., Louviere, J.J., Sadoff, S. & Shrader, J.G. (2022). The risk of caution: Evidence from an experiment. *Manage. Sci.* 68 (12), ss. 9042–9060.

Cespedes, F. V. (1991). *Organizing and implementing the marketing effort*. Reading Mass: Addison-Wesley.

Chetty, S.K. & Hamilton, R.T. (1993). Firm-level determinants of export performance: a meta-analysis. *International Marketing Review*, (10), ss. 26-34.

Chetty, S. & Campbell-Hunt, C. (2003). Paths to internationalisation among small and medium-sized firms: a global versus regional approach. *European Journal of Marketing*, 37(5/6), ss. 796-820.

Cohen, R. (2001). Language and negotiation: a Middle East lexicon, J. Kurbalija & H. Slavik (Eds.), Language and diplomacy (s. 67-92). Diplo Projects.

Coviello, N.E. & McAuley, A. (1999). Internationalisation and the smaller firm: a review of contemporary empirical research. *Management International Review*, (39), ss. 223-56.

Craig, C.S., & Douglas, S.P. (2005). *International Marketing Research*. Chichester: Wiley.

Cunningham, Malcolm T. & R.I. Spiegel. (1971). A study in successful exporting. *British Journal of Marketing*, 15(1), ss. 2-11.

Çavusgil, S.T. (1982) Some observations on the relevance of critical variables for internationalisation stages. Michael R. Czinkota ve George Tesar (Eds.), *Export Management: An International Context*, Praeger Publishers.

Çavusgil, S.T. (1984). Differences among exporting firms based on degree of internationalization. *Journal of Business Research*, 12(2), ss. 195-208.

Çavusgil S.T. & S. Zou. (1994). Marketing strategy-performance relationships: an investigation of the empirical link in export market ventures. *Journal of Marketing*, (58), ss. 1–21.

da Rocha, A, Christensen, C. H. & da Cunha C. E. (1990). Aggressive and passive exporters: A study in the brazilian furniture industry. *International Marketing Review*, 7 (5), ss. 6-15.

Doherty, A.M. (2000). Factors influencing international retailers' market entry mode strategy: qualitative evidence from the UK fashion sector. *Journal of Marketing Management, Special Millennium edition*, 161(1-3), ss. 223-45.

Dichtl, E., Köglmayr H. G., & Müller, S. (1990). International orientation as a precondition for export success. *Journal of International Business Studies*, 21 (1), ss. 23-40.

Eggers, J. P., & Kaplan, S. (2013). Cognition and capabilities: A multilevel perspective. *The Academy of Management Annals*, 7(1), ss. 295-340.

Evans, J.S. (1991). Strategic flexibility for high technology maneuvers: a conceptual framework. *Journal of Management Studies*, 28(1), ss. 69-89.

Fillis, I. (2001). Small firm internationalisation: an investigative survey and future research directions. *Management Decision*, 39(9), ss. 767-83.

Forlani, D., Parthasarathy M. & Keaveney S. M. (2008). Managerial risk perceptions of international entry-mode strategies The interaction effect of control and capability. *International Marketing Review*, 25(3), ss. 292-31. DOI 10.1108/02651330810877225

Frankwick, G. L., Ward, J. C., Hutt, M. D., & Reingen, P. H. (1994). Evolving patterns of organizational beliefs in the formation of strategy. *Journal of Marketing*, 58(2), ss. 96–110.

Garbuio, M., King, A. W., & Lovallo, D. (2011). Looking inside: Psychological influences on structuring a firm's portfolio of resources. *Journal of Management*, 37(5), ss. 1444-1463.

Garnier, G. (1982) Comparative export behavior of small canadian firms in the printing and electrical industries. Czinkota M. R. & Tesar G., (Eds.), Export Management: An International Context (ss. 113-31), Praeger Publishers.

Gilaninia, S., Taleghani M. & Damirchi F. G. (2013). Impact of managerial factors on export performance of export firms. *Singaporean Journal of Business Economics and Management Studies,* 1(8), ss. 27-34.

Grewal, R. & Tansuhaj, P. (2001). Building organisational capabilities for managing economic crisis: the role of market orientation and strategic flexibility. *Journal of Marketing*, (65), ss. 67-80.

Gupta, A. K., & Govindarajan, V. (1984). Business unit strategy, managerial characteristics and business unit effectiveness at strategy implementation. *Academy of Management Journal*, 27(1), ss. 25–41.

Gupta, A. K. & V. Govindarajan (2002). Cultivating a global mindset. *Academy of Management Executive*, (16), ss. 116–126.

Harvey, M., & Buckley, M. (1997). Managing inpatriates: Building a global core competency. *Journal of World Business*, 32(1), ss. 34–45.

Helfat, C. E. & Martin J. A. (2015). Dynamic managerial capabilities: review and assessment of managerial impact on strategic change. *Journal of Management*, 41(5), ss. 1281–1312, DOI: 10.1177/0149206314561301

Herrmann, P. & Datta D. K. (2005). Relationships between top management team characteristics and international diversification: an empirical investigation. *British Journal of Management*, 16(1), ss. 69–78.

Herrmann, P. & Datta D. K. (2006). CEO experiences: effects on the choice of FDI entry mode. *Journal of Management Studies*, 43(4), ss. 755–778.

Hodgkinson, G. P., & Healey, M. P. (2011). Psychological foundations of dynamic capabilities: Reflexion and reflection in strategic management. *Strategic Management Journal*, 32(13), ss. 1500-1516.

Holmund, M. & Kock, S. (1998). Relationships and the internationalisation of Finnish small and medium-sized companies. *International Small Business Journal*, 16(4), ss. 46-64.

Holzmüller, H. H. & Kasper H. (1990). The decision maker and export activity: a cross-national comparison of the foreign orientation of Austrian managers. *Management International Review,* 3(3), ss. 217-30.

Huff, A. S. (1990). *Mapping strategic thought*. Chichester: Wiley.

Jones-Evans, D. (1996). Technical entrepreneurship, strategy and experience. *Int. Small Bus. J.,* 14(3), ss. 15–39. https://doi.org/10.1177/0266242696143001.

Kalyoncuoğlu, S. (2018). *Pazarların küreselleşmesi ve küresel doğan işletmeler*, Ankara: Gazi Kitapevi.

Khanna, P., Jones, C. D., & Boivie, S. (2014). Director human capital, information processing demands, and board effectiveness. *Journal of Management*, 40(2), ss. 557-585.

Kim, P.H., Aldrich, H.E. & Keister, L.A. (2006). Access (not) denied: the impact of financial, human, and cultural capital on entrepreneurial entry in the United States. *Small Bus. Econ.,* 27, ss. 5–22.

Kogut, B. (1985). Designing global strategies: profiting from operational flexibility. *Sloan Management Review*, 27, ss. 27-38.

Kogut, B. & Kulatilaka, N. (2001). Capabilities as real options. *Organisation Science*, 12 (6), ss. 744-58.

Konovsky, M. A. (2000). Understanding procedural justice and its impact on business organizations. Journal of Management, 26(3), ss. 489–511.

LaFromboise, T., Coleman H. L. K. & J. Gerton. (1993). Psychological impact of biculturalism: evidence and theory. *Psychological Bulletin*, 114, ss. 395–412.

Leonidou, L.C., Katsikeas, C.S. & Percy, N.F. (1998). Identifying managerial influences on exporting: past research and future directions. *Journal of International Marketing*. 6(2), ss. 74-102.

Leonidou, L. C. (2004). An analysis of the barriers hindering small business export development. *Journal of Small Business Management*, 42(3), ss. 279–302.

Levy, O., S. Beechler, S. Taylor & N. A. Boyacigiller. (2007). What we talk about when we talk about "global mindset": managerial cognition in multinational corporations. *Journal of International Business Studies*, 38, ss. 231–258.

Liao, J., Welsch, H. & Moutray, C. (2004). Start-up resources and entrepreneurial discontinuance: the case of nascent entrepreneurs. *J. Small Business Strategy*. 19(2), ss. 1–15.

Lloyd-Reason, L. & Mughan, T. (2002). Strategies for internationalisation within SMEs: the key role of the owner-manager. *Journal of Small Business*, 9(2), ss. 120-9.

Lu, V. N., & Julian, C. C. (2007). The internet and export marketing performance: The empirical link in export market ventures. *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, 19(2), ss. 127–144.

Moon, J. & Lee H. (1990). On the internal correlates of export stage development: an empirical investigation in the Korean electronics industry. *International Marketing Review*, 7 (5), ss. 16-26.

Moore, C. (1997). La mode sans frontie`res: The internationalisation of fashion retailing. *Journal of Fashion Marketing and Logistics*, 10(2), ss. 66-84.

McConnell, James E. (1979). The export decision: an empirical study of firm behavior. *Economic Geography*, 55(3), 171-183.

Mughan, T., Lloyd-Reason, L. & Zimmerman, C. (2004). Management consulting and international business support for SMEs: need and obstacles. *Education+Training*, 46(8/9), ss. 424-32.

Navarro, A., Acedo, F. J., Robson, M. J., Ruzo, E., & Losada, F. (2010). Antecedents and consequences of firms' export commitment: An empirical study. *Journal of International Marketing*, 18(3), ss. 41–61.

O'Farrell, P.N. & Wood, P.A. (1998). Internationalisation by business service firms: towards a new regionally based conceptual framework. *Environment and Planning*, 30(1), ss. 109-28.

Parker, S.C. & Belghitar, Y. (2006). What happens to nascent entrepreneurs? An econometiric analysis of PSED. *Small Bus. Econ*., 27, ss. 81–101. https://doi.org/10.1007/s11187-006-9003-4.

Peng, M. W., & Luo, Y. (2000). Managerial ties and organization performance in a transition economy: The nature of a micromacro link. *Academy of Management Journal*, 43(3), ss. 486–501.

Pinho, J. C., & Martins, L. (2010). Exporting barriers: Insights from Portuguese small and medium-sized exporters and non-exporters. *Journal of International Entrepreneurship*, 8(3), ss. 254–272.

Ployhart, R. E., & Moliterno, T. P. (2011). Emergence of the human capital resource: A multilevel model. *Academy of Management Review*, 36, ss. 127-150.

Reid, S. D. (1981). The decision-maker and export entry and expansion. *Journal of International Business Studies*, 12(2), ss. 101–112.

Reid, S. D. (1983), Firm internationalization, transaction costs and strategic choice. *Journal of International Business Studies*, 2, ss. 44-56.

Reuber, A.R. & Fischer, E. (1997). The influence of the management team's international experience on the internationalisation behaviours of SMEs. *Journal of International Business Studies*, 28(4), ss. 807-25.

Rundh, B. (2001). International market development: new patterns in SMEs international; market behaviour?. *Market Intelligence & Planning*, 19(5), ss. 319-29.

Rutashobya, L. & Jaensson, J-E. (2004). Small firms' internationalisation for development in Tanzania: exploring the network phenomenon. *International Journal of Social Economics*, 31, ss. 159-72.

Shane, S. (2003). *A general Theory of entrepreneurship: The individual-opportunity nexus*. Cheltenham: Edward Elgar.

Simmonds, K. & Smith H. (1968). The first export order: a marketing innovation. *British Journal of Marketing*, (Summer), ss. 93-100.

Simpson, C.L., Jr. & Kujawa D. (1974). The export decision process: an empirical inquiry. *Journal of International Business Studies*, (Spring), ss. 107-17

Stoian, M. C., Rialp, A., & Rialp, J. (2011). Export performance under the microscope: A glance through Spanish lenses. *International Business Review*, 20(2), ss. 117–135.

Tadmor, C. T., Tetlock P. E. & Peng K. P. (2009). Acculturation strategies and integrative complexity: the cognitive implications of biculturalism. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, (40), ss. 105–139.

Tanaka, M. & Sawada Y. (2015). Risk preference of managers and firm investments in Lao PDR. Sawada, Y. ve Oum S. (Eds.), *Disaster Risks, Social Preferences, and Policy Effects: Field Experiments in Selected ASEAN and East Asian Countries*' (ss. 265-283). ERIA Research Project Report FY2013, No.34.

Tzempelikos, N. (2015). Top management commitment and involvement and their link to key account management effectiveness. *Journal of Business & Industrial Marketing*, 30(1), ss. 32-44.

Vahlne, J. E., & Johanson, J. (2013). The Uppsala model on evolution of the multinational business enterprise–from internalization to coordination of networks. International Marketing Review, 30(3), ss. 189-210.

Vandermeeren, Sonja (2005), Foreign language need of business firms. Michael H. Long ve Jack C. Richards (Eds.), *Second Language Needs Analysis* (ss. 159-81). Cambridge University Press.

Vardarsuyu, M., Spyropoulou S., Menguc, B., & Katsikeas C. S. (2023). Managers' process thinking skills, dynamic capabilities and performance in export ventures. *International Marketing Review*, 47(1), ss. 302-332. https://doi.org/10.1108/IMR-10-2022-0224

Vida, I. (2000). An empirical inquiry into international expansion of US retailers. *International Marketing Review*, 17(4/5), ss. 454-75.

Vida, I., Reardon, J. & Fairhurst, A. (2000). Determinants of international retail involvement: the case of large US retail chains. *Journal of International Marketing*, 8(4), ss. 37-60.

Weber, P. & Schaper, M. (2004). Understanding the grey entrepreneur. *J. Enterprising Culture,* (12), ss. 147–164. https://doi.org/10.1142/S0218495804000087

Westhead, P., Wright, M. & Ucbasaran, D. (2002). Internationalisation market selection strategies selected by 'micro' and 'small' firms. *Omega: The International Journal of Management Science*, 30, ss. 51-68.

Wheeler, C., Ibeh, K., & Dimitratos, P. (2008). UK export performance research: review and implications. *International Small Business Journal*, 26(2), ss. 207–239.

Wiedersheim-P. F., Olson H. C., & Welch L. S. (1978). Pre-export activity: the first step in internationalization. *Journal of International Business Studies*, (Spring/Summer), ss. 47-58.

Williams, D. (1992). Retailer internationalisation: an empirical enquiry. *European Journal of Marketing*, 26(8/9), ss. 8-24.

Zander, U., & Kogut, B. (1995). Knowledge and the speed of the transfer and initiation of organizational capabilities: An empirical test. *Organizational Science*, (6), ss. 76–92.

Zou, S. & Stan, S. (1998). The determinants of export performance: a review of the empirical literature between 1987 and 1997. *International Marketing Review*, 15(5), ss. 333-53.

11. Bölüm

ULUSLARARASI GİRİŞİMCİLİK YÖNELİMİ

Behiye Beğendik

GİRİŞ

Küreselleşen pazarlar, işletmelerin büyüyebilmek için yabancı ülke pazarlarını kullanabilmelerini kolaylaştırmıştır. Özellikle ekonomideki zor şartlar uluslararası girişimciliği (UG) işletmeler için önemli bir fırsat olarak kabul edilmesini sağlamaktadır. UG kademeli olarak uluslararasılaşan işletmeler ve hızlı ve ivmeli olarak uluslararasılaşma yolunu seçen küresel doğan işletmeler (KDİ) üzerinden örneklendirilerek açıklanmaktadır. KDİ'ler ilgili araştırmalar; KDİ'lerin kuruluşuna endüstrinin, küreselleşmenin, şebekelerin ve girişimcinin etki ettiğini belirtmektedir. Karar verici ve uluslararasılaşmanın başlatıcı unsuru olması nedeniyle girişimci uluslararasılaşma sürecine etki eden en önemli faktördür. KDİ uluslararasılaşma süreçlerinin hızlı ve ivmeli olmasında girişimcilik yöneliminin etkisi çok büyüktür. GY; yenilikçilik, proaktiflik ve risk alma boyutlarına sahiptir. Çalışma kapsamında, KDİ'lerin uluslararasılaşma sürecine etki eden girişimcilik yönelimi boyutları ve girişimci özellikleri incelenmiştir.

Uluslararası girişimcilik alanı, özellikle finansal servet yaratımı açısından yeni uluslararası girişimlerin dünyamızı nasıl etkilediğine dair anlayışın gelişimine önemli katkılar sağlamıştır (Coviello, McDougall & Oviatt, 2011; McDougall & Oviatt, 2000). Bu nedenle UG ile ilgili araştırmalar dünya çapında olağanüstü düzeyde büyüme gerçekleştirmiştir (Zahra, 2005). Dolayısıyla son zamanlarda uluslararası girişimcilik, girişimcilik kavramı üzerinde çalışan akademisyenlerinin ilgi odağı hâline gelmiştir. İlk olarak 1980'lerin sonunda McDougall (1989) makalesinde, daha sonra Oviatt ve McDougall (1994) çalışmalarında UG kavramını, girişimcilik teori ve araştırma alanından daha geniş bir alan içinde inceleyerek ayrı bir kavram olarak kabul etmiştir. Girişimcilik yönelimi (GY) kavramının UG alanındaki teori ve uygulamalarla ilgisi ise ala-

KAYNAKÇA

Acedo, F. J., & Jones, M. V. (2007). Speed of internationalization and entrepreneurial cognition: Insights and a comparison between international new ventures, exporters and domestic firms. *Journal of World Business*, *42*(3), 236-252.

Aktepe, C., Üner, M., & Koçak, A. (2011). Küresel doğan işletmelerin öncülleri: Türkiye'deki bilgi teknolojisi yoğun işletmeler üzerinde nitel bir araştırma. *İktisat İşletme ve Finans*, *26*(301), 59-90.

Andersen, O. (1993). On the internationalization process of firms: A critical analysis. *Journal of international business studies*, *24*, 209-231.

Andersson, S., & Wictor, I. (2003). Innovative internationalisation in new firms: born globals–the Swedish case. *Journal of international Entrepreneurship*, *1*, 249-275.

Aspelund, A., Koed Madsen, T., & Moen, Ø. (2007). A review of the foundation, international marketing strategies, and performance of international new ventures. *European Journal of Marketing*, *41*(11/12), 1423-1448.

Autio, E. (2005). Creative tension: the significance of Ben Oviatt's and Patricia McDougall's article 'toward a theory of international new ventures'. *Journal of International Business Studies*, *36*, 9-19.

Autio, E., Sapienza, H. J., Almedia, J. G. (2000). Effects of age at entry, knowledge intensity, and limitability on international growth, *Academy of Management Journal*, Vol. 43,909-24.

Baird, I. S., & Thomas, H. (1985). Toward a contingency model of strategic risk taking. *Academy of management Review*, *10*(2), 230-243.

Bell, J., McNaughton, R., & Young, S. (2001). 'Born-again global'firms: An extension to the 'born global'phenomenon. *Journal of International Management*, *7*(3), 173-189.

Chetty, S., & Campbell-Hunt, C. (2004). A strategic approach to internationalization: a traditional versus a "born-global" approach. *Journal of International Marketing*, *12*(1), 57-81.

Coviello, N. (2015). Re-thinking research on born globals. *Journal of International Business Studies*, *46*, 17-26.

Coviello, N. E., McDougall, P. P., & Oviatt, B. M. (2011). The emergence, advance and future of international entrepreneurship research—An introduction to the special forum. *Journal of Business Venturing*, *26*(6), 625-631.

Covin, J. G., & Miller, D. (2014). International entrepreneurial orientation: Conceptual considerations, research themes, measurement issues, and future research directions. *Entrepreneurship Theory and Practice*, *38*(1), 11-44.

Covin, J. G., & Slevin, D. P. (1988). The influence of organization structure on the utility of an entrepreneurial top management style. *Journal of Management Studies*, *25*(3), 217-234.

Covin, J. G., & Slevin, D. P. (1989). Strategic management of small firms in hostile and benign environments. *Strategic Management Journal*, *10*(1), 75-87.

Covin, J. G., & Slevin, D. P. (1991). A conceptual model of entrepreneurship as firm behavior. *Entrepreneurship theory and practice*, *16*(1), 7-26.

Çavuşgil, S. T., & Knight, G. (2015). The born global firm: An entrepreneurial and capabilities perspective on early and rapid internationalization. *Journal of International Business Studies*, *46*, 3-16.

Çavuşgil, S. T., Knight, G. A., Reisenberger, J. R. (2008). *International Business – Strategy, Management, and The New Realities*, New Jersey, Pearson Prentince Hall.

Çavuşgil, S. T., Knight, G. & Üner, M. M. (2011). Türkiye'de küresel doğan işletmeler (1. Baskı). Ankara, Detay Yayıncılık.

Çetin, B., & Yalçın, A. (2021). Sağlık hizmetlerinin uluslararasılaşması kapsamında özel hastanelerin erken ve hızlı uluslararasılaşması: Liv Hospital örneği. *OPUS International Journal of Society Researches*, *17*(34), 1306-1337.

Dana, L. P., & Wright, R. W. (2009). International entrepreneurship: research priorities for the future. *International Journal of Globalisation and Small Business*, *3*(1), 90-134.

Dess, G. G., Lumpkin, G. T., & Covin, J. G. (1997). Entrepreneurial strategy making and firm performance: Tests of contingency and configurational models. *Strategic Management Journal*, *18*(9), 677-695.

Dimitratos, P., Lioukas, S., & Carter, S. (2004). The relationship between entrepreneurship and international performance: the importance of domestic environment. *International Business Review*, *13*(1), 19-41.

Dimitratos, P., & Jones, M. V. (2005). International entrepreneurial culture, international opportunity perception and pattern of international exploitation: towards an integrated model. In *Managing opportunity development in business networks* (67-90). London, Palgrave Macmillan UK.

Dow, D. (2005). Do born global firms represent a truly distinct type of organisation?, *Academy of International Business*.

Ercan, S., & Gökdeniz, İ. (2009). Girişimciliğin gelişim süreci ve girişimcilik açısından Kazakistan, Bilig, Spring, 49, 59-82.

Evangelista, F. (2005). Qualitative insights into the international new venture creation process. *Journal of International Entrepreneurship*, *3*, 179-198.

Faiz, E., & Üner, M. (2015). Uluslararası girişimciliğin proaktiflik boyutu: küresel doğan işletmeler üzerine nitel bir araştırma. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, *70*(4), 957-981.

Felzensztein, C. (2016). International entrepreneurship in and from emerging economies. *Journal of International Entrepreneurship*, *14*, 5-7.

Freeman, S., & Çavuşgil, S. T. (2007). Toward a typology of commitment states among managers of born-global firms: A study of accelerated internationalization. *Journal of International Marketing*, *15*(4), 1-40.

Gabrielsson, M. (2005). Branding strategies of born globals. *Journal of International Entrepreneurship*, *3*, 199-222.

Gabrielsson, M., Gabrielsson, P., & Dimitratos, P. (2014). International entrepreneurial culture and growth of international new ventures. *Management International Review*, *54*, 445-471.

George, B. A., & Marino, L. (2011). The epistemology of entrepreneurial orientation: Conceptual formation, modeling, and operationalization. *Entrepreneurship Theory and Practice*, *35*(5), 989-1024.

Gupta, R., Pandey, R., & Sebastian, V. J. (2021). International Entrepreneurial Orientation (IEO): A bibliometric overview of scholarly research. *Journal of Business Research*, *125*, 74-88.

Hashai, N., & Almor, T. (2004). Gradually internationalizing 'born global'firms: an oxymoron?. *International Business Review*, *13*(4), 465-483.

Ipek, I., & Bıçakcıoğlu-Peynirci, N. (2020). Export market orientation: An integrative review and directions for future research. *International Business Review*, *29*(4), 101659.

Jantunen, A., Puumalainen, K., Saarenketo, S., & Kyläheiko, K. (2005). Entrepreneurial orientation, dynamic capabilities and international performance. *Journal of International Entrepreneurship*, *3*, 223-243.

Jiang, G., Kotabe, M., Zhang, F., Hao, A. W., Paul, J., & Wang, C. L. (2020). The determinants and performance of early internationalizing firms: A literature review and research agenda. *International Business Review*, *29*(4), 101662.

Jones, M.V., Coviello, N. & Tang, Y.K. (2011). International Entrepreneurship research (1989–2009): A domain ontology and thematic analysis**,** *Journal of Business Venturing***,** Volume 26, Issue 6, November 2011, 632-659

Keupp, M. M., & Gassmann, O. (2009). The past and the future of international entrepreneurship: A review and suggestions for developing the field. *Journal of Management*, *35*(3), 600-633.

Knight, G.A. Çavuşgil, S.T., (1996). The born global firm: a challenge to traditional internationalization theory. *Advances in International Marketing,* 8, 11–26.

Knight, G. A. & Çavuşgil, S. T. (2004). Innovation, organizational capabilities, and the born-global firm. *Journal of International Business Studies*, *35*, 124-141.

Knight, G. A. & Liesch, P. W. (2016). Internationalization: From incremental to born global. *Journal of World Business*, *51*(1), 93-102.

Koçak, A., & Abimbola, T. (2009). The effects of entrepreneurial marketing on born global performance. *International Marketing Review*, *26*(4/5), 439-452.

Konaklıoğlu, Ece (2011). *Türkiye'de Küresel Doğan İşletmelerin Yönetsel Stratejiler Açısından İncelenmesi*, [Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi], Ankara.

Kraus, S., Rigtering, J. C., Hughes, M., & Hosman, V. (2012). Entrepreneurial orientation and the business performance of SMEs: a quantitative study from the Netherlands. *Review of Managerial Science*, *6*, 161-182.

Krueger, Jr, N. F. (2000). The cognitive infrastructure of opportunity emergence. *Entrepreneurship Theory and Practice*, *24*(3), 5-24.

Lee, S. M., Lim, S. B., & Pathak, R. D. (2011). Culture and entrepreneurial orientation: a multi-country study. *International Entrepreneurship and Management Journal*, *7*, 1-15.

Lee, S. M., & Peterson, S. J. (2000). Culture, entrepreneurial orientation, and global competitiveness. *Journal of World Business*, *35*(4), 401-416.

Lieberman, M. B., & Montgomery, D. B. (1988). First-mover advantages. *Strategic Management Journal*, *9*(S1), 41-58.

Lin, K., Wang, Z. (2008/05/28). Internationalization process and strategy of born global SME -A study of Chinese born global small and medium-size enterprise. [Dissertation in International Marketing].

Liu, B., & Fu, Z. (2011). Relationship between strategic orientation and organizational performance in born global: A critical review. *International Journal of Business and Management*, *6*(3), 109.

Lu, J. W., & Beamish, P. W. (2001). The internationalization and performance of SMEs. *Strategic Management Journal*, *22*(6-7), 565-586.

Lumpkin, G. T. & Dess, G. G. (1996). Clarifying the entrepreneurial orientation construct and linking it to performance, *Academy of Management Review*, 21/1, 135–172.

Madsen, T. K., Knudsen, T., & Campus, O. (2003, September). International new ventures: a new organizational form?. In *Conference Proceedings: The Sixth McGill Conference on International Entrepreneurship: Crossing Boundaries and Researching New Futures", University of Ulster, Magee Campus* (No. 111).

Madsen, T. K., Rasmussen, E., & Servais, P. (2000). Differences and similarities between born globals and other types of exporters. In *Globalization, the multinational firm, and emerging economies* (pp. 247-265). Emerald Group Publishing Limited.

Madsen, T.K., Servais, P., (1997). The internationalization of born globals: an evolutionary process? *International Business Review.* 6 (6), 561–583

McDougall, P. P., & Oviatt, B. M. (2003). Some fundamental issues in international entrepreneurship. *Entrepreneurship Theory & Practice*, *18*(27), 1-27.

McDougall, P. P. (1989). International versus domestic entrepreneurship: New venture strategic behavior and industry structure. Journal of Business Venturing, 4(6), 387–400. https://doi.org/10.1016/0883-9026(89)90009-8.

McDougall, P. P. & Oviatt, B. M. (2000). International entrepreneurship: The intersection of two research Paths', Academy of Management Journal, 43 (5), 902–906.

Miller, D., & Friesen, P. H. (1982). Innovation in conservative and entrepreneurial firms: Two models of strategic momentum. *Strategic Management Journal*, *3*(1), 1-25.

Moen, Ø., & Servais, P. (2002). Born global or gradual global? Examining the export behavior of small and medium-sized enterprises. *Journal of International Marketing*, *10*(3), 49-72.

Mainela, T., Puhakka, V., & Servais, P. (2014). The concept of international opportunity in international entrepreneurship: a review and a research agenda. *International Journal of Management Reviews*, *16*(1), 105-129.

Muralidharan, E., & Pathak, S. (2017). Informal institutions and international entrepreneurship. *International Business Review*, *26*(2), 288-302.

Narver, J. C., & Slater, S. F. (1990). The effect of a market orientation on business profitability. *Journal of Marketing*, *54*(4), 20-35.

Oviatt, B. M. & McDougall, P. P. (2005). Defining International Entrepreneurship and Modeling the Speed of Internationalization', *Entrepreneurship Theory & Practice*, April 2005

Oviatt, B. M., & McDougall, P. P. (1994). Toward a theory of international new ventures. Journal of International Business Studies, 25(1), 45–64. https://doi.org/10.1057/palgrave.jibs.8490193

Perks, K. J. & Hughes, M. (2008). Entrepreneurial decision-making in internationalization: Propositions from mid-size firms, *International Business Review*, 17, 310–330.

Reuber, A. R., Knight, G. A., Liesch, P. W., & Zhou, L. (2018). International entrepreneurship: The pursuit of entrepreneurial opportunities across national borders. *Journal of International Business Studies*, *49*, 395-406.

Rialp, A., Rialp, J., Urbano, D., & Vaillant, Y. (2005). The born-global phenomenon: A comparative case study research. *Journal of International Entrepreneurship*, *3*, 133-171.

Rialp Criado, À., Rialp Criado, J., & Knight, G. A. (2002). The phenomenon of international new ventures, global start-ups, and born-globals: what do we know after a decade (1993-2002) of exhaustive scientific inquiry?.

Rennie, M. W. (1993). Born global. *The McKinsey Quarterly*, (4), 45-53.

Semrau, T., Ambos, T., & Kraus, S. (2016). Entrepreneurial orientation and SME performance across societal cultures: An international study. *Journal of Business Research*, *69*(5), 1928-1932.

Shane, S., & Venkataraman, S. (2000). The promise of entrepreneurship as a field of research. *Academy of Management Review*, *25*(1), 217-226.

Tarabishy, A., Solomon, G., Fernald Jr, L. W., & Sashkin, M. (2005). The entrepreneurial leader's impact on the organization's performance in dynamic markets. *The Journal of Private Equity*, 20-29.

Venkatraman, N. (1989). Strategic orientation of business enterprises: The construct, dimensionality, and measurement. *Management Science*, *35*(8), 942-962.

Wales, W., Gupta, V. K., Marino, L., & Shirokova, G. (2019). Entrepreneurial orientation: International, global and cross-cultural research. *International Small Business Journal*, *37*(2), 95-104.

Wiklund, J., & Shepherd, D. (2003). Knowledge-based resources, entrepreneurial orientation, and the performance of small and medium-sized businesses. *Strategic management journal*, *24*(13), 1307-1314.

Wiklund, J., & Shepherd, D. (2005). Entrepreneurial orientation and small business performance: a configurational approach. *Journal of Business Venturing*, *20*(1), 71-91.

Wiklund, J., & Shepherd, D. A. (2011). Where to from here? EO-as-experimentation, failure, and distribution of outcomes. *Entrepreneurship theory and practice*, *35*(5), 925-946.

Williams, C., & Lee, S. H. (2009). International management, political arena and dispersed entrepreneurship in the MNC. *Journal of World Business*, *44*(3), 287-299.

Wright, R.W. & Ricks, D.A. (1994). Trends in international business research: Twenty-five years later', Journal of International Business Studies, 25, 687-701.

Yalçın, A., & Üner, M. M. (2019). Uluslararası girişimcilik yöneliminin yenilikçilik boyutu: Küresel doğan işletmeler üzerine nitel bir çalışma. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *37*(4), 721-745.

Young, S., Dimitratos, P., & Dana, L. P. (2003). International entrepreneurship research: what scope for international business theories?. *Journal of International Entrepreneurship*, *1*, 31-42.

Zahra, S. A., Ireland, R. D., & Hitt, M. A. (2000). International expansion by new venture firms: International diversity, mode of market entry, technological learning, and performance. *Academy of Management Journal*, *43*(5), 925-950.

Zahra, S. A. (2005). A theory of international new ventures: a decade of research. *Journal of International Business Studies*, *36*, 20-28.

Zahra, S. A., & George, G. (2017). International entrepreneurship: The current status of the field and future research agenda. *Strategic entrepreneurship: Creating a new mindset*, 253-288.

Zander, I., McDougall-Covin, P., & L Rose, E. (2015). Born globals and international business: Evolution of a field of research. *Journal of International Business Studies*, *46*, 27-35.

Zengin, A. Y., & Yüksel, A. (2021). Yükselen pazar Türkiye'de proaktif kişilik özellikleri ile girişimcilik eğilimi arasındaki ilişki: sağlık bilimleri fakültesi öğrencileri üzerinde bir uygulama.

Zhang, S. (2009). The reasons for emergence of born global firms taking China as an example. *International Journal of Business and Management*, *4*(8), 37-42.

Zhou, L. (2007). The effects of entrepreneurial proclivity and foreign market knowledge on early internationalization, *Journal of World Business*, 42/3,281-293.

12. Bölüm

ULUSLARARASI GİRİŞİMCİLİK YÖNELİMİNİN PROAKTİFLİK BOYUTU

Emel Faiz

GİRİŞ

Ekonomilerin küreselleşmesi ve bilgiye erişimin kolaylaşması, işletmeleri sınır ötesinde büyüme fırsatlarını keşfetmeye yönlendiren bir dinamizm oluşturmaktadır. Pazarlara ulaşılabilirliğin artmış olması, sadece büyük ölçekli işletmelerin değil aynı zamanda küçük ve orta ölçekli işletmelerinde (KOBİ) uluslararası pazarlara hatta bunun ötesinde küresel pazarlara ulaşmasını ve faaliyette bulunmasını kolaylaştırmaktadır. KOBİ'lerin, ülke ekonomilerindeki payları göz önüne alındığında uluslararası pazarlara genişleme ve pazar fırsatlarını keşfetme arzusu taşıyan işletmelerin çoğunluğunu oluşturmaktadır. Bu durum, kısıtlı kaynaklarına rağmen KOBİ'lerin uluslararasılaşma sürecini büyüme fırsatlarını keşfetmek için önemli bir stratejik seçenek olarak gördüklerini yansıtmaktadır (Paul ve Rosado-Serrano, 2019).

KOBİ'ler için uluslarasılaşma, sadece büyüme potansiyeli taşıyan bir seçenek olmanın ötesinde aynı zamanda rekabet avantajlarını artırma ve küresel pazarda etkin bir konum elde etme yolunda kritik bir adım olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle KOBİ'lerin uluslararası stratejilerini geliştirmeleri ve uygulamaları hem kendi büyüme hedeflerini hem de genel ekonomik canlılığı destekleme potansiyeli taşımaktadır.

Yerel ve küresel düzeyde teknolojik ilerlemeyi ve gelecekteki büyümeyi temelden etkileyen müşteri odaklı KOBİ'ler, uluslararası pazarlardan küresel pazara doğru genişleyen bir yol hayal etmektedir. Ancak yurt dışındaki cazip fırsatları tespit etmek ve bunları başarılı bir şekilde kullanmak KOBİ'ler için büyük bir zorluktur (Shrader vd., 2000). Uluslararası pazarlar, yerel pazarlara göre çok farklı bir yapıya sahip oldukları için çok daha karmaşıktır ve zaman zaman geleneksel uluslararasılaşma modelleri, yenilikçi ve proaktif KOBİ'lerin uluslararasılaşmasını tam olarak sağlayamamaktadır. Uluslararası alanda bu

KAYNAKÇA

Al-Mamary, Y.H. & Alshallaqi, M. (2022). Impact of autonomy, innovativeness, risk-taking, proactiveness, and competitive aggressiveness on students' intention to start a new venture. *Journal of Innovation & Knowledge*, 7(4), 100239.

Avlonitis, G. J. & Salavou, H. E. (2007). Entrepreneurial orientation of SMEs, product innovativeness, and performance. *Journal of Business Research*, 60(5).

Beğendik, B. (2017). Dimensions of entrepreneurial orientation and entrepreneur's characteristics that affect the internetionalization process of Turkish born global firms. *Gazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(2), 454-474.

Bell, J. (1995). The internationalization of small computer software firms: a further challenge to "stage" theories. *European Journal of Marketing* 29 (8), 60–75.

Biancone, P. P., Secinaro, S., Iannaci, D. & Calandra, D. (2021), "*International entrepreneurship and technology: a structured literature review*", in Jafari-Sadeghi, V., Amoozad Mahdiraji, H. and Dana, L.-P. (Eds), Empirical International Entrepreneurship: A Handbook of Methods, Approaches, and Applications, Springer International Publishing, Cham, 137-159.

Bhuian, S.N., Menguc, B., & Bell, J.B. (2005). Just entrepreneurial enough: The moderating effect of entrepreneurship on the relationship between market orientation and performance. *Journal of Business Research*, 58(1). 9-17.

Boohene, R., Marfo-Yiadom, E. & Yeboah, M.A. (2012). An empirical analysis of the effect of entrepreneurial orientation on firm performance of auto artisans in the Cape Coast Metropolis, *Developing County Studies*, 2(9), 77- 88.

Boso, N., V. M. Story, J. W. Cadogan, M. Micevski, & S. Kadić-Maglajlić. 2013. Firm innovativeness and export performance: Environmental, networking, and structural contingencies. *Journal of International Marketing* 21 (4): 62–87.

Coviello, N.E. & Munro, H.J., (1997). Network relationships and the internationalization process of small software firms. *International Business Review*, 6 (4), 361–386.

Covin, J.G. & Slevin, D. (1989). Strategic management of small firms in hostile and benign environments. *Strategic Management Journal*, 10(1), 75-87.

Covin, J. G. & D. Miller. 2014. International entrepreneurial orientation: Conceptual considerations, research themes, measurement issues, and future research directions. *Entrepreneurship Theory and Practice* 38 (1): 11–44.

Dai, L., Maksimov, V., Gilbert, B.A. & Fernhaber, S.A. (2014). Entrepreneurial orientation and international scope: The differential roles of innovativeness, proactiveness, and risk-taking. *Journal of Business Venturing*, 29, 511-524.

De Clercq, D., Sapienza, H.J., Crijns, & H., (2005). The internationalization of small and medium-sized firms. *Small Business Economics*, 24 (4), 409–419.

Deligianni, I., Dimitratos, P., Petrou, A. & Aharoni, Y. (2016). Entrepreneurial orientation and international performance: the moderating effect of decision-making rationality. *Journal of Small Business Management*, 54 , 2, 462-480.

Dembek, K., Sarros, J. C. & Dibben, M. R. (2009). Innovativeness perspective on entrepreneurial orientation: Developing a conceptual model. In N. Beaumont (ed.), Proceedings of the 23rd ANZAM Conference 2009 - Sustainability Management and Marketing (1 - 18). Melbourne: Promaco Conventions Pty Ltd.

Glinyanova, M., Bouncken, R.B., Tiberius, V. & Cuenca Ballester, A.C. (2021). Five decades of corporate entrepreneurship research: measuring and mapping the field. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 17, 1731–1757.

Gregoire, D.A., Barr, P.S. & Shepherd, D.A. (2009). Cognitive processes of opportunity recognition: the role of structural alignment, *Organization Science*, 21, 2, 413-431.

Gregorio, D.D., Musteen, M.C. & Thomas, D. (2022). International business opportunity recognition and development, *International Journal of Entrepreneurial Behavior &Research*, 28, 3, 629-653.

Hills GE, Lumpkin GT. & Singh RP. (1997). Opportunity recognition: Perceptions and behaviors of entrepreneurs. *Frontiers of entrepreneurship research*, 17(4):168-82.

Jafari Sadeghi, V. & Biancone, P.P. (2018). How micro, small and medium-sized enterprises are driven outward the superior international trade performance? A multidimensional study on Italian food sector. *Research in International Business and Finance*, 45, 597-606.

Jalali, A., Jaafar, M.& Ramayah, T. (2014). Entrepreneurial orientation and performance: The interaction effect of customer capital. *World Journal of Entrepreneurship, Management and Sustainable Development*, 10(1), 48–68.

Jalali, A. & Jaafar, M. (2019). The role of proactıveness as a mediatore between organızatıonal-stakeholders relatıonshıp and SMEs performance. *Journal of Southwest Jiaotong University*, 54, 3, 1-11.

Kalyoncuoğlu, S. & Üner, M. (2010). Küresel Doğan İşletme Kavramı Ve İşletmelerin Küresel Doğmasına Etki Eden Kurucu/Üst Düzey Yönetici Özellikleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma. *Gazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(3), 1-42.

Keh, H.T., Nguyen, T.T.M. & Ng, H.P. (2007). The effects of EO and marketing information on the performance of SMEs. *Journal of Business Venturing*, 22 (4), 592–611.

Knight, G.A. & Çavusgil, S.T. (2004). Innovation, organizational capabilities, and the born-global firm. *Journal of International Business Studies*, 35 (2), 124–141.

Kreiser, P. M., Marino, L. D., Dickson, P., & Weaver, K. M. (2010). Cultural influences on entrepreneurial orientation: The impact of national culture on risk taking and proactiveness in SMEs. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 34(5), 959–984.

Kropp, F., Lindsay, N.J.& Shoham, A. (2008). Entrepreneurial orientation and international entrepreneurial business venture startup. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 14(2), 102-117.

Lee, S. M., & Peterson, S. J. (2000). Culture, entrepreneurial orientation, and global competitiveness. *Journal of world business*, 35(4), 401-416.

Lumpkin, G.T. & Dess, G.G. (1996). Clarifying the entrepreneurial orientation construct and linking it to performance. *Academy of Management Review*, 21(1), 135-172.

McDougall, P. P., Shane, S., & Oviatt, B. M. (1994). Explaining the formulation of international new ventures: The limits of theories from international business research. *Journal of Business Venturing*, *9*(1), 469–487.

Miller, D. & Friesen, P. (1982). Innovation in conservative and entrepreneurial firms: two models of strategic momentum. *Strategic Management Journal*, 3, 1-25.

Morris, M.H., Webb, J.W. & Franklin, R.J. (2011). Understanding the manifestation of EO in the nonprofit context. *Entrepreneurship Theory and Practice,* 35 (5),947–971.

Onwe, C.C., Ogbo, A. & Ameh, A.A. (2020). Entrepreneurial orientation and small firm performance: The moderating role of environmental hostility. *Entrepreneurial Business and Economics Review*, 8(4), 67-84.

Oviatt, B.M., & McDougall, P.P., (2005). Defining international entrepreneurship and modeling the speed of internationalization. *Entrepreneurship Theory & Practice*, 29 (5), 537–553.

Peng, M.W. & York, A., (2001). Behind intermediary performance in export trade: transactions, agents, and resources. *Journal of International Business Studies,* 32 (2),327–346.

Penrose, E.T. (1959). *The Theory of the Growth of the Firm*. Oxford University Press, Oxford, England.

Sapienza, H.J., De Clercq, D. & Sandberg, W.R. (2005). Antecedents of international and domestic learning effort. *Journal of Business Venturing*, 20, 4, 437-457.

Shane S. & Venkataraman S. (2000). The promise of entrepreneurship as a field of research. *Academy of management review*. 1;25(1):217-26.

Venkatraman, N. (1989). Strategic orientation of business enterprises: the construct, dimensionality, and measurement. *Management Science*, 35(8), 942-962.

Yalçın, A., & Üner, M. M., (2019). Uluslararası Girişimcilik Yöneliminin Yenilikçilik Boyutu: Küresel Doğan İşletmeler Üzerine Nitel Bir Çalışma. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 37(4), 721-745.

Wach, K., Maciejewski, M.& Głodowska, A. (2023). Inside entrepreneurial orientation: Do risk-taking and innovativeness influence proactiveness?. *Economics and Sociology*, 16(1), 159-175.

Wambugu, A.W., Gichira, R., Wanjau, K.N. & Mung'atu, J. (2015). The relatıonship between proactıveness and performance of small and medium Agro Processıng enterprıses in Kenya. *International Journal of Economics, Commerce and Management*, 3,12, 58-72.

Zahra, S.A. (1996). Goverance, ownership, and corporate entrepreneurship: The moderating impact of industry technological opportunities. *The Academy of Management Journal*, 39(6), 1713-1735

Zahra, S.A. (2004). A theory of international new ventures: a decade of research, *Journal of International Business Studies*, 36, 1,20-28.

Zahra SA, & Covin JG. Contextual influences on the corporate entrepreneurship-performance relationship: A longitudinal analysis. *Journal of business venturing*. 1995 Jan 1;10(1):43-58.

Zahra, S.A., Korri, J.S. & Yu, J. (2005). Cognition and international entrepreneurship: implications for research on international opportunity recognition and exploitation, *International Business Review*, 14,2, 129-146.

Zelweger, T. & Sieger, P. (2012). Entrepreneurial orientation in long-lived family firms. *Small Business Economics*, 38(1), 67-84.

Zhang, X., Ma, X. & Wang, Y., (2012). EO, social capital, and the internationalization of SMES: evidence from China. *Thunderbird International Business Review*, 54 (2),195–210.

Zhou, L. (2007). The effects of entrepreneurial proclivity and foreign market knowledge on early internationalization. *Journal of World Business*, 42 (3), 281–293.

13. Bölüm

ULUSLARARASI GİRİŞİMCİLİK YÖNELİMİNİN YENİLİKÇİLİK BOYUTU

Aybüke Yalçın - Ali Aycı

GİRİŞ

Günümüz iş dünyasında, küreselleşme ile birlikte ticari engellerin ortadan kalkması, teknolojik gelişmeler ve bilgi akışının hızlanması ile birlikte malların, hizmetlerin, emeğin ve sermayenin kolayca hareket etmesi sağlanmış ve böylelikle yoğun bir rekabet ortamı oluşmuştur. Dolayısıyla işletmeler için uluslararası pazarlara açılma başarılı bir şekilde rekabet edebilmenin ötesinde bir zorunluluk hâline gelmektedir (Katsikeas, 2003; Oliva vd., 2022; Behl vd., 2023). Ulusal pazarları dışında uluslararası pazarlara odaklanan, girişimcilik yönelimleri yüksek işletmeler incelendiğinde ise bu işletmelerin ulusal pazarlara ağırlık veren veya uluslararası pazarlara geç giren, girişimcilik yönelimleri daha az olan işletmelere göre uluslararasılaşma süreçlerinde farklı davranışlar sergiledikleri görülmektedir (Yalçın ve Üner, 2019). 1990'lı yılların başından itibaren kendilerini özellikleri bakımından diğer işletmelerden belirgin bir şekilde ayrıştıran (Guarasa ve Fischer, 2021), küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ) içerisinde, kuruluşlarından sonra hızlı bir şekilde uluslararasılaşan ve "Küresel Doğan İşletmeler (KDİ)" olarak adlandırılan işletmelerin varlığı ortaya çıkmıştır (Knight ve Çavuşgil, 2005; Behl vd., 2023). KDİ'lere yönelik akademik ilgi zaman içerisinde artmıştır ve bunun en önemli sebeplerinden biri ise bu tür işletmelerin sınırlı mali ve insan kaynağına sahip olmalarına rağmen kısa sürede hızlıca uluslararasılaşmaları ve başarı elde etmeleridir (Knight ve Çavuşgil, 2009). KOBİ ölçeğindeki KDİ'ler, uluslararası pazarlarda faaliyet gösterme noktasında sınırlı kaynaklara sahip olmaları ve deneyim eksikliği sebebiyle çokuluslu şirketlere kıyasla dezavantajlı konumdadırlar (Malodia vd., 2023). Fakat sahip oldukları yüksek girişimcilik yönelimleri sayesinde kuruldukları andan itibaren uluslararası pazarlara açılabildikleri için pazarda rekabet açısından avantajlı bir konum elde etmektedirler. Bu nedenle, KDİ'lerin, uluslararası pazarlara başarılı şekilde girmeleri ve geleneksel

KAYNAKÇA

Aderemi, H. O., Sobanke, V. O., & Ilori, M. O. (2023). Human resources and innovation capability: Evidences from Nigeria food and beverage firms. *African Journal of Science, Technology, Innovation and Development, 15*(1), 79-88.

Akbar, F., Khan, R.A., Wadood, F., & Bin Bon, A.T. (2020). Entrepreneurial orientation dimension affects firm performance: A perspective from the Malaysian furniture industry. *Entrepreneurial Business and Economics Review, 8*(4), 157-181.

Aliasghar, O., Sadeghi, A., & Rose, E. L. (2023). Process innovation in small-and medium-sized enterprises: The critical roles of external knowledge sourcing and absorptive capacity. *Journal of Small Business Management, 61*(4), 1583-1610.

Al-Mamary, Y. H., & Alshallaqi, M. (2022). Impact of autonomy, innovativeness, risk-taking, proactiveness, and competitive aggressiveness on students' intention to start a new venture. *Journal of Innovation & Knowledge, 7*(4), 100239.

Ameh, A. A., & Udu, A. A. (2017). The primacy of social Networks in entrepreneurship: a study of networking ability and innovativeness among university students in North Central Nigeria. *International Journal of Social Sciences, 3*(3), 644-657.

Baldwin, J. & J. Johnson (1995). Human Capital Development and Innovation: The Case of Training in Small and Medium-Sized Firms*. Statistics Canada Working Paper, 74*.

Baron, R.A., Hmieleski, K.M., & Henry, R.A. (2012). Entrepreneurs' dispositional positive affect: the potential benefits–and potential costs–of being 'up'. *Journal of Business Venturing, 27*(3), 310-324, doi: 10.1016/j.jbusvent.2011.04.002.

Baronchelli, G., & Cassia, F. (2010). *Drivers of born-global companies' international development: an empirical investigation among Italian companies*. Rome: 10th Global Conference on Business & Economics.

Beğendik, B. (2017). Dimensions of entrepreneurial orientation and entrepreneur's characteristics that affect the internetionalization process of Turkish born global firms. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 19*(2), 454-474.

Behl, A., Kamboj, S., Sharma, N., Pereira, V., Salwan, P., Chavan, M., & Pathak, A. A. (2023). Linking Dynamic Absorptive Capacity and Service Innovation for Born Global Service Firms: An Organization Innovation Lens Perspective. *Journal of International Management, 29*(4), 101044.

Bigos, K., & Wach, K. (2021). Product innovation as the cause for export propensity in the Caucasus: Empirical evidence for Armenia, Azerbaijan and Georgia. *Central Asia and the Caucasus, 22*(2), 90-100.

Calantone, R.J., Çavuşgil, S. T., & Zhao, Y. (2002). Learning orientation, firm innovation capability, and firm performance. *Industrial Marketing Management, 31*, 515– 524.

Cantwell, J. (2017). Innovation and international business. *Industry and Innovation, 24*(1), 41-60.

Covin, J.G., & D.P. Slevin (1989). Strategic management of small firms in hostile and benign environments. *Strategic Management Journal, 10*, 75-87.

Çiçek, H., & Onat, O.K. (2012). İnovasyon Odaklı Faaliyetlerin Firma Performansına Etkisinin Veri Zarflama Analizi İle Belirlenmesi; İMKB Üzerine Bir Araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4*(7), 46-53.

D'Este, P., Iammarino, S., Savona, M., & & Von Tunzelmann, N. (2012). What hampers innovation? Revealed barriers versus deterring barriers. *Research Policy, 41*(2), s. 482-488.

Dahlstrand, A.L., & L. Stevenson (2010). Innovative Entrepreneurship Policy: Linking Innovation and Entrepreneurship in an European Context. *Annals of Innovation & Entrepreneurship, 1*(1).

Damanpour, F., & Gopalakrishnan, S. (2001). The dynamics of the adoption of product and process innovations in organizations. *Journal of management studies, 38*(1), 45-65.

Damanpour, F., Walker, R. M., & Avellaneda, C. N. (2009). Combinative effects of innovation types and organizational performance: A Longitudinal Study of Service Organizations. *Journal of Management Studies, 46*(4), 650-675.

Demirdöğen, S. (2019). İşletmelerin inovasyon yapmalarına engel olan faktörlerin belirlenmesine yönelik bir araştırma: Erzincan organize sanayi bölgesi örneği. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (54), 417-446.

Dinçer, Ö. (2007). *Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası*. (Sekizinci Basım). İstanbul: Alfa Yayıncılık.

Efrat, K., Gilboa, S., & Yonatany, M. (2017). When marketing and innovation interact: The case of born-global firms. *International Business Review, 26*(2), 380-390.

Faiz, E. (2013). *Uluslararası girişimcilik yöneliminin proaktiflik boyutu: Küresel doğan işletmeler üzerine bir araştırma*. (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Guarasa, M., & Fischer, B. B. (2021). Competitive capabilities in knowledge-intensive services firms: strategic advantages of born globals in a peripheral region. *Competitiveness Review: An International Business Journal, 31*(4), 693-712.

Guijarro, A.M., Garcia, D. & Auken H.V. (2009). Barriers to innovation among spanish manufacturing SMEs. *Journal of Small Business Management, 47*(4), 465-488, https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/ j.1540-627X.2009.00279.x

Gupta, A.K., & Singhal,A. (1993). Managing Human Resources for Innovation and Creativity. *Journal Research-Technology Management, 36*(3), 41-48.

Gupta, A.K. (2009). *A study of metrics and measures to measure innovation at firm level*. At National Level A Working Paper For IMRI. Cahier de Recherche de l'IMRI.

Hadjimanolis, A. (1999). Barriers to innovation for SMEs in a small less developed country (Cyprus), *Technovation, 19*(1999), 561–570, https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0166497299000346

Hagedoorn, J., & Cloodt, M. (2003). Measuring Innovative Performance: Is There An Advantage in Using Multiple Indicators?. *Research Policy, 32*, 1365–1379.

Hassan, M., Shaukat, S., Nawaz, M.S., & Naz, S. (2013). Effects of innovation types on firm performance: an empirical study on Pakistan's manufacturing sector. *Pakistan Journal of Commerce and Social Sciences, 7*(2),243-262.

Hoffman, A. (2005). *Innovation monitor 2005: Denmark's innovation capacity from benchmarking to policy priorities*. Copenhagen: FORA, Division for Research and Analysis, Ministry of Business and Economic Affairs.

Jimenez-Jimenez, D., & Sanz-Valle, R. 2011. Innovation, Organizational Learning, And Performance. *Journal of Business Research*, (64), 408-417.

Jong, J., & O. Marsili (2006). The fruit flies of innovations: a taxonomy of innovative small firms. *Research Policy, 35*(2), 213-229.

Kafchehi, P., & Sheikhesmaeili, S. (2013). The relationship between knowledge management with the improving professional activities of the Customs. *Journal of e-Learning and Knowledge Society, 9*(3).

Katsikeas, C. S. (2003). Advances in international marketing theory and practice. *International Business Review, 12*(2), 135-140.

Kim, D., Basu, C., Naidu, G. M., & Çavuşgil, E. (2011). The innovativeness of born-globals and customer orientation: Learning from Indian born-globals. *Journal of Business Research, 64*(8), 879-886.

Knight, G. (2010). *Born global*. Wiley International Encyclopedia of Marketing.

Knight, G. (2015). Born Global Firms: Evolution of a Contemporary Phenomenon. *Entrepreneurship in International Marketing, 25*, 3-19.

Knight, G. A., & Çavuşgil, S. T. (2004). Innovation, organizational capabilities, and the born-global firm. *Journal of international business studies, 35*, 124-141.

Knight, G.A., & Çavuşgil, S.T. (2005). A taxonomy of born global firms. *Manag. Int. Rev. 45*(3), 15–35.

Knight, G.A., & Çavuşgil, S.T. (2009). *Born Global Firms: A New International Enterprise*. BusinessExpert Press, LLC, New York.

Koçak, A., Carsrud, A. & Oflazoglu, S. (2017). Market, entrepreneurial, and technology orientations: impact on innovation and firm performance. *Management Decision, 55*(2), 248-270.

Lee, S.M., & Peterson, S.J. (2000). Culture, Entrepreneurial Orientation, and Global Competitiveness. *Journal of World Business, 35*(4), 401-416.

Lone, A. H., & Baba, I. R. (2023). Entrepreneurial intentions of progressive farmers: the influence of innovativeness, risk-taking and proactiveness. Journal of Agribusiness in Developing and Emerging Economies. DOI 10.1108/JADEE-08-2022-0185

Luecke, R. (2008). *İş dünyasında yenilik ve yaratıcılık*. (İkinci Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Lumpkin, G.T., & Dess, G.G. (1996). Clarifying The Entrepreneurial Orientation Construct and Linking It to Performance. *Academy of Management Review, 21*(1), 135-172.

Lynn, G. S., Morone, J. G., & Paulson, A. S. (1996). Marketing and discontinuous innovation: The probe and learn process*. California Management Review, 38*, 8e37.

Malodia, S., Dhir, A., Alshibani, S. M., & Christofi, M. (2023). Born global: Antecedents and consequences of innovation capabilities. *Asia Pacific Journal of Management*, 1-34.

Makca, K., & Tuncer, İ. (2023) İnovasyon Bariyerleri: Mersin İli İmalat Sanayi Firmaları Üzerine Bir Araştırma. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13*(25), 346-380.

Márquez-Ramos, L., & Martínez-Zarzoso, I. (2010). The effect of technological innovation on international trade. *Economics, 4*(1), 20100011.

Memiş, S., & Korucuk, S. (2023). Giresun'da Faaliyet Gösteren Çay İşletmelerinde İnovasyonun Önündeki Gizli Engellerin Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleriyle Belirlenmesine Yönelik Bir Uygulama. *Karadeniz Fen Bilimleri Dergisi, 13*(2), 639-651.

Obeidat, B. (2016) The Effect of Strategic Orientation on Organizational Performance: The Mediating Role of Innovation. *International Journal of Communications, Network and System Sciences*, 478-505.

OECD (2005). Oslo Manual: Proposed Guidelines for Collecting and Interpreting Technological Innovation Data, 2nd ed. Paris: OECD.

OECD, Eurostat (2006). Oslo kılavuzu: Yenilik verilerinin toplanması ve yorumlanması için ilkeler. 3. Baskı. TUBİTAK Yayınları.

Oliva, F.L., Teberga, P.M.F., Testi, L.I.O., Kotabe, M., Del Giudice, M., Kelle, P., & Cunha, M.P. (2022). Risks and critical success factors in the internationalization of born global startups of industry 4.0: a social, environmental, economic, and institutional analysis. *Technol. Forecast. Soc. Chang., 175*, 121346.

Onağ, O., & Tepeci, M. (2016). Örgütsel öğrenme kabiliyetinin örgütsel yenilikçilik aracılığıyla yeni ürün ve işletme performansına etkisi. *İşletme İktisadi Enstitüsü Yönetim Dergisi*, (80), 50-79.

Perreault, W.D., Cannon, J.P. & Mccarthy, E.J. (2013). *Pazarlamanın Temelleri, Bir Pazarlama Stratejisi Planlama Yaklaşımı* (Çev. A. G. Önce). Nobel Akademik Yayıncılık.

Pineiro-Chousa, J., López-Cabarcos, M. Á., Romero-Castro, N. M., & Pérez-Pico, A. M. (2020). Innovation, entrepreneurship and knowledge in the business scientific field: Mapping the research front. *Journal of Business Research, 115*, 475-485.

Powell, T. H., Kouropalatis, Y., Morgan, R. E., & Karhu, P. (2016). Mapping knowledge and innovation research themes: Using bibliometrics for classification, evolution, proliferation and determinism. *International Journal of Entrepreneurship and Innovation Management, 20*(3–4), 174–199.

Rauch, A., Frese, M., Wang, Z. M., & Konig, C. (2006). A universal contingency approach: innovation, entrepreneurial orientation and peformance in Chinese and German Entrepreneurs. *Frontiers of Entrepreneurship Research, 26*(22), 9.

Rialp, A., Rialp, J., Urbano, D., & Vaillant Y. (2005). The born-global phenomenon: A comparative case study research. *Journal of International Entrepreneurship, 3*, 133-171.

Riffai, M. M. M. A., Grant, K., & Edgar, D. (2012). Big TAM in Oman: Exploring the promise of online banking, its adoption by customers and the challenges of banking in Oman. *International Journal of Information Management, 32*, 239e250.

Sandvik, I.L., & Sandvik, K. (2003). The impact of market orientation on product innovativeness and business performance. *Internernational Journal of Research in Marketing, 20*, 355–376.

Satı,Z.E.(2013). *İnovasyonu yönetmede kesitler*. Ankara: Nobel Yayınları.

Spulber, D. F. (2008). Innovation and international trade in technology. *Journal of Economic Theory, 138*(1), 1-20.

Stornelli, A., Ozcan, S., & Simms, C. (2021). Advanced manufacturing technology adoption and innovation: A systematic literature review on barriers, enablers, and innovation types. *Research Policy, 50*(6), 104229.

Szambelan, S., Jiang, Y., & Mauer, R. (2020). Breaking through innovation barriers: Linking effectuation orientation to innovation performance. *European Management Journal, 38*(3), 425-434.

Teece, D. J., Pisano, G., & Shuen, A. (1997). Dynamic Capabilities and Strategic Management. *Strategic Management Journal,18*(7), 509-533.

Thompson, J. L. (2001). *Strategic Management*. Fourth Edition, Thompson Learning, London.

Tidd, J., Bessant, J. & Pavitt, K. (2005). *Managing innovation: integrating technological market and organizational change*. United Kingdom: John Wiley & Sons.

Tidd, J., & J. Bessant (2014). *Managing innovation: integrating technological, market and organizational change*. United Kingdom: John Wiley & Sons.

Torun, M. T., & Yılmaz, M. K. (2021). Girişimci pazarlamanın yenilik türleri ve sürdürülebilir rekabet üstünlüğü üzerindeki etkileri: KOBİ'ler üzerinde bir uygulama. *Journal of Entrepreneurship and Innovation Management, 10*(1), 81-110.

Ulijn, J. & Brown, T. E. (2004). *Innovation, Entrepreneurship and Culture, A Matter Of Interaction Between Technology, Progress And Economic Growth? An Interaction*. In T. Brown &J. M. Ulijn (Eds.) Entrepreneurship, Innovation and Culture. Cheltenham: Edward Elgar.

Wathanakom, N., Khlaisang, J. & Songkram, N. (2020). The study of the causal relationship between innovativeness and entrepreneurial intention among undergraduate students. *Journal of Innovation and Entrepreneurship, 9*(15), 1-13, doi: 10.1186/s13731-020-00125-5.

Weerawardena, J., Mort, G. S., & Liesch, P. W. (2019). Capabilities development and deployment activities in born global B-to-B firms for early entry into international markets. *Industrial Marketing Management,78*, 122-136.

Wensley K. & Warda, J. (2024). An Alternative for Extending Refundability of SR&ED Tax Credits. https://itac.ca/uploads/research/07jan.pdf Erişim tarihi: 22 Şubat 2024

Werner, H. & Jürgen, J. (2012). Innovation barriers across firms and countries, WIFO Working Papers 426, https://www. econstor.eu/handle/10419/ 128992

Wiklund, J., & Shepherd, D. (2003). Research notes and commentaries knowledge-based resources, entrepreneurial orientation, and the performance of small and medium-sized businesses. *Strategic Management Journal, 24*, 1307–1314.

Yalçın, A. (2018). *Uluslararası girişimcilik yöneliminin yenilikçilik boyutu: küresel doğan işletmeler üzerine nitel bir çalışma.* (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yalçın, A., & Çetin, B. (2021). Türkiye'de Medikal Sektörde Yer Alan KOBİ'lerin Ar-Ge ve Yenilik Faaliyetlerinde Devlet Desteklerinin Etkisi. *İşletme Araştırmaları Dergisi, 13*(3), 2607-2622.

Yalçın, A., & Üner, M. M. (2019). Uluslararası girişimcilik yöneliminin yenilikçilik boyutu: küresel doğan işletmeler üzerine nitel bir çalışma. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 37*(4), 721-745.

Yi, J., Wang, C., & Kafouros, M. (2013). The effects of innovative capabilities on exporting: Do institutional forces matter*?. International Business Review, 22*(2), 392-406.

14. Bölüm

ULUSLARARASI GİRİŞİMCİLİK YÖNELİMİNİN RİSK ALMA BOYUTU

Asude Yasemin Zengin - Burak Çetin

GİRİŞ

Küresel ekonomide ülkelerin uluslararası ticaretten pay alma çabaları ve faaliyetleri artmıştır. Ülkelerdeki girişimcilerin, uluslararası pazarlarda faaliyette bulunmaları girişimcilik yönelimi ile oluşmaktadır. Hem ülke ekonomilerinin gelişmesi hem de işletmelerin büyümesi açısından uluslararası girişimcilik önemli rol oynamaktadır. Pazarların hızla küreselleşmesiyle uluslararası girişimcilik konusu üzerine birçok çalışma yapılmış ve yapılmaktadır. Uluslararası girişimcilik kavramı ilk kez John F. Morrow tarafından literatüre kazandırılmıştır (Fuentes vd., 2019:2). Uluslararası girişimcilik kavramı üzerine yapılan çalışmalar son 30 yılda artış göstermiştir (Hisrich vd., 1996; Keupp ve Gassmann, 2009; Knight ve Çavuşgil, 1996, 2004, 2005; McDougall vd., 1994; Oviatt ve McDougall, 1994, 2005; Zahra ve George, 2002; Kiss, vd., 2012; Zhang, vd., 2016).

Girişimcilik alanındaki çalışmalar, girişimciliği ekonomik ve sosyal ilerlemenin önemli itici gücü, girişimci firmaları ise inovasyon, istihdam ve üretkenlik artışının önemli kaynakları olarak görmektedir. Literatürde yer alan çalışmalar girişimci firmaların temel özelliklerini ve bunların firmaların büyümesi ve başarısı üzerindeki etkilerini incelemeye odaklanmışlardır (Zou, Xu ve Shi, 2015: 13). Diğer taraftan uluslararası girişimcilik yaklaşımı, uluslararası ticaretin artık tamamen büyük çok uluslu işletmelerin hâkimiyetinde olmadığını göstermektedir. Bunun yerine, bugün genç şirketlerde uluslararası düzeyde tetikte olan girişimciler, dünya çapında pazarların taleplerini karşılamak için birden fazla ülkeden kaynakları birbirine bağladığını ifade etmektedir (Knight, 2015: 10). Bu bağlamda uluslararası girişimcilik kavramı artık

KAYNAKÇA

Acs, Z. J., Audretsch, D. B., Braunerhjelm, P., & Carlsson, B. (2012). Growth and entrepreneurship. *Small Business Economics*, *39*, 289-300.

Ahmed, Z. U., Mohamad, O., Tan, B., & Johnson, J. P. (2002). International risk perceptions and mode of entry: a case study of Malaysian multinational firms. Journal of Business Research, 55(10), 805-813.

Autio, E., & Zander, I. (2016). Lean internationalization. In Academy of Management Proceedings. Academy of Management, Vol. 2016, No. 1: 17420.

Autio, E., Nambisan, S., Thomas, L.D., & Wright, M. (2018). Digital affordances, spatial affordances, and the genesis of entrepreneurial ecosystems. Strategic Entrepreneurship Journal, 12(1): 72-95.

Banalieva, E. R., Puffer, S. M., McCarthy, D. J., & Vaiman, V. (2018). The impact of communist imprint prevalence on the risk-taking propensity of successful Russian entrepreneurs. European J. of International Management, 12(1/2), 158–190.

Banalieva, E.R., & Dhanaraj, C. 2019. Internalization theory for the digital economy. Journal of International Business Studies: 1-16.

Bell, J. (1995). The internationalization of small computer software firms: a further challenge to "stage" theories. European Journal of Marketing 29 (8), 60–75.

Bennett, N. & Lemoine, J.(2014). What VUCA Really Means for You. Harvard Business Review, Vol. 92, No. 1/2, 2014, Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=2389563

Buckley, P. J. (2016). The contribution of internalisation theory to international business: New realities and unanswered questions. Journal of World Business, 51(1), 74-82. http://dx.doi.org/10.1016/j.jwb.2015.08.012

Buckley, P. J., Doh, J. P., & Benischke, M. H. (2017). Towards a renaissance in international business research? Big questions, grand challenges, and the future of IB scholarship. Journal of International Business Studies, 48, 1045-1064. https://doi.org/10.1057/s41267-017-0102-z

Brouthers, K.D., Geisser, K.D., & Rothlauf, F. (2018). Explaining the internationalization of ibusiness firms. International Entrepreneurship: The Pursuit of Opportunities across National Borders: 217-264.

Bruton, G. D., Ahlstrom, D. and Obloj, K. (2008) 'Entrepreneurship in emerging economies: Where are we today and where should the research go in the future', Entrepreneurship theory and practice. Wiley Online Library, 32(1), pp. 1–14. doi: 10.1111/j.1540-6520.2007.00213.x.

Chen, L., Shaheer, N., Yi, J., & Li, S. (2019). The international penetration of ibusiness firms: Network effects, liabilities of outsidership and country clout. Journal of International Business Studies, 50(2): 172- 192.

Click, R. W. (2005). Financial and Political Risks in US Direct Foreign Investment. Journal of International Business Studies, 36(5), 559–575. http://www.jstor.org/stable/3875189

Coviello, N., Kano, L., & Liesch, P.W. (2017). Adapting the Uppsala model to a modern world: Macro-context and microfoundations. Journal of International Business Studies, 48(9): 1151-1164.

Covin, J. G. and Slevin, D. P. (1991) 'A conceptual model of entrepreneurship as firm behavior. Entrepreneurship: Critical perspectives on business and management, pp. 5–28.

Covin, J.G., & Miller, D. (2014). International entrepreneurial orientation: Conceptual considerations, research themes, measurement issues, and future research directions. Entrepreneurship Theory and Practice, 38(1): 11-44.

Czinkota, M. R., Ronkainen, I. A. & Moffett, M. H. (1996). International Business (Florida Harcourt, Brace & Co.)

Çavuşgil, S. T., Knight, G. & Üner, M.M. (2011). Türkiye´de Küresel Doğan İşletmeler. Detay Yayıncılık: Ankara.

Çavusgil, S. T., & Deligonul, S. (2012). Exogenous risk analysis in international supplier networks: Conceptualization and field research findings. Information, Knowledge, Systems Management, 2, 131–149.

Çavusgil, S. T., Deligonul, S., Ghauri, P. N., Bamiatzi, V., Park, B. I., & Mellahi, K. (2020). Risk in international business and its mitigation. *Journal of World Business*, *55*(2), 101078.

Çavusgil, S. T., van der Vegt, S., Dakhli, M., De Farias, S., Doria, E., Eroglu, S., & Wang, E. Y. (2021). International business in an accelerated VUCA world: Trends, disruptions, and coping strategies. International Business in an Accelerated VUCA World: Trends, Disruptions, and Coping Strategies (November 1, 2021). Rutgers Business Review, 6(3), 219-243.

Dai, L., Maksimov, V., Gilbert, B. A., & Fernhaber, S. A. (2014). Entrepreneurial orientation and international scope: The differential roles of innovativeness, proactiveness, and risk-taking. *Journal of business venturing*, *29*(4), 511-524.

Demir, B. (2021). Uluslararası Girişimcilik Üzerine Literatür Taraması. International Journal of Disciplines Economics & Administrative Scienves Studies, (e-ISSN:2587-2168), Vol:7, Issue:35; pp:912-919

Du, J., Chen, Z. (2018). Applying Organizational Ambidexterity in strategic management under a "VUCA" environment: Evidence from high tech companies in China. International Journal of Innovation Studies, 2(1), 42-52. https://doi.org/10.1016/J.IJIS.2018.03.003

Etemad, H. (2017). The emergence of online global market place and the multilayered view of international entrepreneurship. Journal of International Entrepreneurship, 15(4): 353-365.

Faiz, E. & Üner, M. M. (2015). Uluslararası girişimciliğin proaktiflik boyutu: küresel doğan işletmeler üzerine nitel bir araştırma. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 70(4), 957-981.

Fitzpatrick, M. (1983). The Definition and Assessment of Political Risk in International Business: A Review of the Literature. The Academy of Management Review, 8(2), 249–254. https://doi.org/10.2307/257752

Fletcher, D. (2004). International entrepreneurship and the small business. *Entrepreneurship & Regional Development*, *16*(4), 289-305.

Freixanet, J., Braojos, J., Rialp-Criado, A., & Rialp-Criado, J. (2021). Does international entrepreneurial orientation foster innovation performance? The mediating role of social media and open innovation. *The International Journal of Entrepreneurship and Innovation*, *22*(1), 33-44.

Fuentes, H., Hormiga, E., Miravitlles, P., & Blanco-Mesa, F. (2019). International entrepreneurship: A critical review of the research field. European Journal of International Management, 13(3), 381-412.

Gerschewski, S., Lindsay, V. J., & Rose, E. (2016). Advancing the entrepreneurial orientation construct: the role of passion and perseverance. *Review of International Business and Strategy*, *26*(4), 446-471.

Hagsten, E., & Kotnik, P. 2017. ICT as facilitator of internationalisation in small-and medium-sized firms. Small Business Economics, 48(2): 431-446.

Hartwell, C. A., & Devinney, T. (2021). Populism, political risk, and pandemics: The challenges of political leadership for business in a post-COVID world. Journal of World Business, 56(4). https://doi.org/10.1016/j.jwb.2021.101225

Hervé, A., Schmitt, C., & Baldegger, R. (2020). Digitalization, entrepreneurial orientation and internationalization of micro-, small-and medium-sized enterprises. Technology Innovation Management Review, 10(4).

Hisrich, R. D., Honig-Haftel, S., Mcdougall, P. P., & Oviatt, B. M. (1996). Guest editorial: international entrepreneurship: past, present, and future. *Entrepreneurship Theory and Practice*, *20*(4), 5-8.

Hoskisson, R. E., Chirico, F., Zyung, J., & Gambeta, E. (2016). Managerial risk taking: A multitheoretical review and future research agenda. Journal of Management, 43(1), 137–169.

Jafari-Sadeghi, V. (2021). Internationalisation, risk-taking and export compliance: A comparative study between economically advanced and developing country. *International Journal of Entrepreneurship and Small Business*, *43*(3), 384-410.

Jantunen, A., Puumalainen, K., Saarenketo, S., & Kyläheiko, K. (2005). Entrepreneurial orientation, dynamic capabilities and international performance. *Journal of international entrepreneurship*, *3*, 223-243.

Jones, M.V., Coviello, N. & Tang, Y.K. (2011). International Entrepreneurship Research (1989-2009): A Domain Ontology and Thematic Analysis. Journal of Business Venturing, 26:632-659

Kahiya, E. T. (2020). Context in international business: Entrepreneurial internationalization from a distant small open economy. *International Business Review*, *29*(1), 101621.

Keupp, M. M., & Gassmann, O. (2009). The past and the future of international entrepreneurship: A review and suggestions for developing the field. *Journal of management*, *35*(3), 600-633.

Kollmann, T. and Christofor, J. (2014). "International entrepreneurship in the network economy: internationalization propensity and the role of entrepreneurial orientation". Journal of International Entrepreneurship, Vol. 12 No. 1: 43-66.

Jean R., Kim, D., & Çavuşgil, E. (2020). Antecedents and outcomes of digital platform risk for international new ventures' internationalization. *Journal of World Business*, *55*(1), 101021.

Kiss, A. N., Danis, W. M., & Çavuşgil, S. T. (2012). International entrepreneurship research in emerging economies: A critical review and research agenda. *Journal of Business Venturing*, *27*(2), 266-290.

Knight, G., & Çavuşgil, S. T. (1996). An emerging paradigm for international trade: The born global firm in Japan. In 9th annual meeting of the Association of Japanese Business Studies, Nagoya, Japan.

Knight, G.A. (2001). Entrepreneurship and strategy in the international SME. *Journal of International Management*, 7(3): 155-171.

Knight, G. A., & Çavuşgil, S. T. (2004). Innovation, organizational capabilities, and the born-global firm. *Journal of international business studies*, *35*, 124-141.

Knight, G. A., & Çavuşgil, S. T. (2005). A taxonomy of born-global firms. *MIR: Management International Review*, 15-35.

Knight, G. (2015). Born global firms: evolution of a contemporary phenomenon. Zou, S., Xu, H., & Shi, L. H. (Eds.). in: Entrepreneurship in international marketing. Emerald Group Publishing.

Kobrin, S. (1979). Political Risk: A Review and Reconsideration. J Int Bus Stud 10, 67–80 . https://doi.org/10.1057/palgrave.jibs.8490631

Kobrin, S. J. (2022). Managing political risk assessment: Strategic response to environmental change. Univ of California Press.

Kogut, B., & Singh, H. (1988). The effect of national culture on the choice of entry mode. Journal of international business studies, 19, 411-432.

Kraus, S., Ambos, T. C., Eggers, F., & Cesinger, B. (2015). Distance and perceptions of risk in internationalization decisions. Journal of Business Research, 68(7), 1501-1505. http://dx.doi.org/10.1016/j.jbusres.2015.01.041

Kreiser, P.M., Marino, L.D., Kuratko, D.F., Weaver, K.M.. (2013). Disaggregating EO: the non-linear impact of innovativeness, proactiveness and risk-taking on SME performance. Small Business Economics 40 (2), 1–19

Kriz, A., & Welch, C. (2018). Innovation and internationalisation processes of firms with new-to the-world technologies. Journal of International Business Studies, 49(4): 496-522.

Kuchin, I. Elkina, M. & Dranev, Y. (2019). The impact of currency risk on the value of firms ine-merging countries. Journal of Corporate Finance Research, 13(1), 7-27.

Lee, C., Lee, K., and Pennings, J. M. (2001). Internal capabilities, external networks, and perfor-mance: A study on technology-based ventures. Strategic Management Journal, 22 (6/7), pp 615–640.

Lewis, Y., & Bozos, K. (2019). Mitigating post-acquisition risk: The interplay of cross border uncertainties. Journal of World Business, 54(5), 100996. https://doi.org/10.1016/ j.jwb.2019.100996.

Li, C., He, C., & Lin, C. (2018). Economic impacts of the possible China–US trade war. Emerging Markets Finance and Trade, 54(7), 1557-1577. https://doi.org/10.1080/1540496X. 2018.1446131

Liman, Y. S., & Sönmez, F. E. (2022). Ticaret savaşlarının dünya ekonomisi üzerindeki etkileri: ampirik bir analiz. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20(Özel Sayı), 123-140.

Llanos-Contreras, O., Alonso-Dos-Santos, M., & Ribeiro-Soriano, D. (2020). Entrepreneurship and risk-taking in a post-disaster scenario. *International Entrepreneurship and Manage-ment Journal*, *16*, 221-237.

Lumpkin, G. and Dess, G. (1996). Clarifying the Entrepreneurial Orientation Construct and Lin-king It to Performance, The Academy of Management Review, 21(1), pp. 135–172.

Luo, Y. (2022). A general framework of digitization risks in international business. Journal of international business studies, 53(2), 344-361. https://doi.org/10.1057/s41267-021-00448-9

McDougall, P. P., Shane, S., & Oviatt, B. M. (1994). Explaining the formation of international new ventures: The limits of theories from international business research. *Journal of business venturing*, *9*(6), 469-487.

McDougall, P. P., & Oviatt, B. M. (2000). International entrepreneurship: the intersection of two research paths. Academy of management Journal, 43(5), 902-906.

Miller, D. (1983). The Correlates of Entrepreneurship in Three Types of Firms. Management Science, 29, 770–791.

Miller, K. D. (1992). A framework for integrated risk management in international business. Journal of International Business Studies, 23(2), 311–331.

Miller, K. D. (1993). Industry and country effects on managers' perceptions of environmental uncertainties. Journal of International Business Studies, 24(4), 693–714

Monaghan, S., Tippmann, E., & Coviello, N. (2019). Born digitals: Thoughts on their internationalization and a research agenda. Journal of International Business Studies: 1-12.

Mostafa, R. H., Colin, W. and Jones, M. V (2005). Entrepreneurial orientation, commitment to the Internet and export performance in small and medium-sized exporting firms. Journal of International Entrepreneurship. Springer, 3(4), pp. 291–302

Nambisan, S., Lyytinen, K. J., Majchrzak, A., & Song, M. (2017). Digital innovation management: Reinventing innovation management research in a digital world. MIS Quarterly, 4(1), 223–238.

Ojala, A., Evers, N., & Rialp, A. (2018). Extending the international new venture phenomenon to digital platform providers: A longitudinal case study. Journal ofWorld Business, 53(5): 725-739.

Oviatt, B.M., McDougall, P.P. (1994). Toward a theory of international new ventures. Journal of International Business Studies 25 (1), 45–64.

Oviatt, Benjamin M., McDougall, P.P., (2005). Defining International Entrepreneurship andModeling the Speed of Internationalization. Entrepreneurship Theory and Practice,April,: 537-554.

Papadopoulou, C., Theotokis, A., & Hultman, M. (2023). Managerial mindset effects on international marketing strategy adaptation decisions. Industrial Marketing Management, 115, 266-280. https://doi.org/10.1016/j.indmarman.2023.09.014

Pezderka, N., & Sinkovics, R. R. (2011). A conceptualization of e-risk perceptions and implications for small firm active online internationalization. International Business Review, 20(4), 409–422

Poynter, T. A. (1982). Government Intervention in Less Developed Countries: The Experience of Multinational Companies. Journal of International Business Studies, 13(1), 9–25. http://www.jstor.org/stable/154251

Ratten, V. (2020). Coronavirus and international business: An entrepreneurial ecosystem perspective. Thunderbird International Business Review, 62(5), 629-634.

Rhee J, Park T and Lee DH (2010) Drivers of innovativeness and performance for innovative SMES in South Korea: mediation of learning orientation. Technovation 30(1): 65–75.

Rugman, A. M. & Hodgetts, R. M. (1995). International Business. New York: McGraw Hill.

Sałamacha, A., Tworek, K., & Voropaı, O. (2023). It Adaptabılıty Role In Shapıng Organızatıonal Performance In Vuca Envıronment. Scientific Papers Of Silesian University Of Technology. Organization & Management Series, 184,441-457. http://dx.doi.org/10.29119/1641-3466.2023.184.22

Shrader, R.C., Oviatt, B.M. & McDougall, P.P., (2000). How new ventures exploit trade-offs among international risk factors: lessons for the accelerated internationalization of the 21st century. Academy of Management Journal 28 (3), 1227–1247.

Simon, J. D. (1984). A theoretical perspective on political risk. Journal of international business studies, 15, 123-143.

Srivastava, S., Singh, S., & Dhir, S. (2020). Culture and International business research: A review and research agenda. International Business Review, 29(4), 101709.

Strange, R., & Zucchella, A. (2017). Industry 4.0, global value chains and international business. Multinational Business Review, 25(3): 174-184.

Şenol, Z., ve Koç, S. (2021). Kur Riski ve Kur Riski Yönetiminin Firma Performansına Etkisi. Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi, 6(2), 534-564.

Taleb, N. N. (2007). The black swan: The impact of the highly improbable. USA: Random House

Wales, W.J., Patel, P.C., Parida, V., Kreiser, P.M. (2013). Non-linear effects of EO on small firm performance: the moderating role of resource orchestration capabilities. Strategic Entrepreneurship Journal 7 (2), 93–121.

Wang, C. L. (2008). Entrepreneurial Orientation, Learning Orientation, and Firm Performance. Entrepreneurship Theory and Practice, 32(4), pp. 635–657. doi: 10.1111/j.1540-6520.2008.00246.x.

Watson, G., Weaven, S., Perkins, H., Sardana, D., & Palmatier, R. (2018). International Market Entry Strategies: Relational, Digital, and Hybrid Approaches. Journal of International Marketing, 26(1): 30-60.

Wiklund, J. and Shepherd, D. (2005). Entrepreneurial orientation and small business performance: a configurational approach, Journal of business venturing. Elsevier, 20(1), pp. 71–91.

Williams, T. A., Gruber, D. A., Sutcliffe, K. M., Shepherd, D. A., & Zhao,

E. Y. (2017). Organizational response to adversity: Fusing crisis management and resilience research streams. Academy of management annals, 11(2), 733-769.

World Economic Forum (2024). The Global risks report 2024. Erişim Adresi: https://www3.weforum.org/docs/WEF_The_Global_Risks_Report_2024.pdf?_gl=1*1fauejk*_up*MQ..&gclid=CjwKCAiAloavBhBOEiwAbtAJO6jyHY86Bz1P7q26P6GZWzQ6GA-ps6MhlqUsAxVHTVIYyEXX_UnHjBoCOCsQAvD_BwE Erişim tarihi: 01.02.2024

Yalçın, A., Üner, M. M. (2019). Uluslararası girişimcilik yöneliminin yenilikçilik boyutu: küresel doğan işletmeler üzerine nitel bir çalışma. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 37(4), 721-745.

Yamin, M., & Sinkovics, R. R. (2006). Online internationalisation, psychic distance reduction and the virtuality trap. *International Business Review*, *15*(4), 339-360.

Zahra, S.A., Hayton, J., Marcel, J. & O'Neill, H. (2001). Fostering entrepreneurship during international expansion: managing key challenges. European Management Journal 19 (4), 359–369.

Zahra, S. A., & George, G. (2002). Absorptive capacity: A review, reconceptualization, and extension. *Academy of management review*, *27*(2), 185-203.

Zahra, S. A. (2021). International entrepreneurship in the post Covid world. Journal of World Business, 56(1), 101143. https://doi.org/10.1016/j.jwb.2020.101143

Zhang, X., Ma, X., Wang, Y., Li, X., & Huo, D. (2016). What drives the internationalization of Chinese SMEs? The joint effects of international entrepreneurship characteristics, network ties, and firm ownership. International business review, 25(2), 522-534.

Ziyae, B., Sajadi, S.M., & Mobaraki, M.H. (2014). The deployment and internationalization speed of e-business in the digital entrepreneurship era. Journal of Global Entrepreneurship Research, 4(1): 15.

Zucchella, A., & Magnani, G. (2016). *International Entrepreneurship.* London: Palgrave Macmillan

Zucchella, A. (2021). International entrepreneurship and the internationalization phenomenon: taking stock, looking ahead. *International Business Review*, *30*(2), 101800.

YABANCI DİL OLARAK NİTELİKLİ TÜRKÇE ÖĞRETİMİ

Editörler
Doç. Dr. Sema Noyan
Öğr. Gör. Mustafa Karaca
Öğr. Gör. Gülcan Arslan

nobel bilimsel

Yabancı Dil Olarak Nitelikli Türkçe Öğretimi

Editörler
Doç. Dr. Sema Noyan
Öğr. Gör. Mustafa Karaca
Öğr. Gör. Gülcan Arslan

Yayın No.: 2433
ISBN: 978-625-376-165-3
E-ISBN: 978-625-376-166-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Noyan, Sema., Karaca, Mustafa., Arslan, Gülcan.
Yabancı Dil Olarak Nitelikli Türkçe Öğretimi / Sema Noyan, Mustafa Karaca, Gülcan Arslan
1. Basım, VIII + 108 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-376-165-3
E-ISBN: 978-625-376-166-0
1. Türkçe Öğretimi 2. Ölçme-Değerlendirme 3. D-AOBM

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **İİİ**

ÖN SÖZ ..... **V**

1. Bölüm
D-AOBM - TAMAMLAYICI CİLT'İN ÖĞRETİCİ YETERLİLİKLERİNE YÖNELİK GÖNDERİMLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ **1**

Tarık Demir - Mustafa Durmuş

2. Bölüm
YABANCILARA TÜRKÇENİN ÖĞRETİM YÖNTEMLERİ VE YÖNTEM SONRASI DÖNEMDE ÖĞRETİCİ NİTELİKLERİ **13**

Murat Demirekin

3. Bölüm
YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SÜREÇLERİNİN GEÇERLİK ÇALIŞMALARI ÇERÇEVESİNDE YÜRÜTÜLMESİ **33**

Seçil Alaca

4. Bölüm
MERKEZÎ VE STANDART BİR TÜRKÇE YETERLİK SINAVININ GEREKLİLİĞİ VE UYGULAMA ADIMLARI **45**

Nida Kırömeroğlu

5. Bölüm
YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE EĞİTİM YÖNETİM SİSTEMİ OLARAK CANVAS KULLANIMI **55**

İsmail Aydoğdu

6. Bölüm
AFET DÖNEMLERİNDE YABANCI DİL ÖĞRETİCİLERİNİN DİJİTAL YETERLİLİKLERİ **67**

Tuba Aydınoğlu

7. Bölüm
KATAR ÜNİVERSİTESİNDE TÜRKÇE ÖĞRETİMİ 91
İbrahim Ethem Arıoğlu

8. Bölüm
NOTLANDIRMA(MA) YAKLAŞIMI VE YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE UYGULANABİLİRLİĞİ 101
Nurşen Çağlak

1. Bölüm

D-AOBM - TAMAMLAYICI CİLT'İN ÖĞRETİCİ YETERLİLİKLERİNE YÖNELİK GÖNDERİMLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Tarık Demir - Mustafa Durmuş

GİRİŞ

Yabancı dil öğretimi söz konusu edildiğinde, standartlar ve geçerlilik bakımından Türkiye'de ve Avrupa'da esas kabul edilen metinlerin başında *Diller için Avrupa Ortak Başvuru Metni: Öğrenme, Öğretme ve Değerlendirme*[1] (D-AOBM, 2001) gelmektedir. *Diller için Avrupa Ortak Başvuru Metni, D-AOBM*, *Çerçeve Metin* gibi isimlerle anılan bu metin, yabancı dil öğrenimi, öğretimi ve değerlendirme için genel bir çerçeve çizmekte ve yabancı dil öğretiminin evrensellerini yerel dinamiklerle birleştirmeyi önermektedir. *D-AOBM* (s. 11), "*... kaliteli çoğul dilli eğitimi teşvik etmeyi, daha fazla sosyal hareketliliği kolaylaştırmayı ve öğretim programı geliştirme ve öğretmen eğitimi için dil uzmanları arasında derinlemesine düşünmeyi ve alışverişi teşvik etmeyi* ..." amaçladığını ifade etmektedir. 2020 yılında *Diller için Avrupa Ortak Başvuru Metni: Öğrenme, Öğretme ve Değerlendirme - Tamamlayıcı Cilt*[2] adıyla yayımlanan güncel ve destekleyici metindeki odak noktasını yine öğrenme, öğretme ve değerlendirme etrafında olmak bazı kavramlar ve becerilere güncel yaklaşımlar oluşturmaktadır. Öğreniciyi sosyal aktör olarak ele alıp merkeze koyan ve eylem odaklı yaklaşımla hazırlanan bu metnin en çok vurguladığı noktalar dil öğreticileri için 21. yüzyıl becerileri gerçekliği ile ele alındığında teknolojik pedagojik alan bilgisinin öneminin ön plana çıktığı görülmektedir. Öğrenme sürecinin odağındaki öğrenicinin takip, teşvik ve yönlendirilmesi ile öğretimin etkin biçimde gerçekleştirilip değerlendirmenin standartlara uygun biçimde yapılabilmesini sağlayacak

1 Çalışmada *D-AOBM* olarak belirtilecektir.
2 Çalışmada *Tamamlayıcı Cilt* olarak belirtilecektir.

Bu çalışmada özellikle vurgulanmak istenen hususlardan birinin, *D-AOBM*'ye ilişkin en temel ödev olarak öğreticiler için D-AOBM okuryazarlık eğitimleri düzenlenmesi, bu eğitimlerin standartlaştırılarak geliştirilmesi gerektiğidir. 2020 D-AOBM çerçevesinde dil öğreticisinden beklenen yeterlilikler bu eğitimlere içerik açısından ışık tutar niteliktedir. Eğitimler, öğreticinin dilsel ve pedagojik bilgi birikimi ile kültürel farkındalık, ölçme ve değerlendirme becerileri, iletişim becerileri ve teknolojik yeterlilikler gibi çok yönlü gelişimini sağlamalıdır. Dil öğreticilerinin bu yeterlilikleri kazanması, dil öğrenicilerinin hedef dili daha etkin bir şekilde öğrenmelerine ve anlamlı bir iletişim süreci geliştirmelerine katkı sağlar. D-AOBM'nin önerdiği bu yeterlilikler, dil öğreticilerinin değişen eğitim ihtiyaçlarına uyum sağlamalarına ve öğrenicilerin dil öğrenme sürecinde daha başarılı olmalarına yardımcı olacak niteliktedir. Bu bağlamda, dil öğretiminde etkili olan *D-AOBM*'nin, öğreticilerin sadece dilbilgisi değil kültürel ve sosyal becerilerle donatılması gerektiğini ortaya koyarak, dil öğretiminde çağdaş yaklaşımları desteklediği görülmektedir ve *D-AOBM*'nin öne çıkardığı bu yeterlilikler, nitelikli ve sürdürülebilir bir mesleki gelişim yaklaşımıyla sağlanabilir.

KAYNAKLAR

Alan, B. ve Güven, M. (2022). Uluslararası bir kavram karmaşası: Yeterlik, yeterlilik ve yetkinlik kavramları üzerine bir doküman incelemesi. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, *12*(1), 271-293.

Bachman, L. & Palmer, A. (2019). *Language Assessment in Practice*. Oxford University Press.

Bachman, L. F., & Palmer, A. S. (1996). *Language Testing in Practice*. Oxford University Press.

Baker, C & Wright, E.W. (2021). *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism* (5th ed.). Multilingual Matters.

Brown, H. D. (2014). *Principles of Language Learning and Teaching*. Pearson.

Byram, M. (2020). *Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence*. Multilingual Matters, s. 33.

Canale, M., & Swain, M. (1980). Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. *Applied Linguistics*, *1*(1), 1-47.

Chapelle, C. A. (2008). *Technology and Second Language Acquisition*. Cambridge University Press.

Council of Europe. (2001). *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*. Cambridge University Press.

Council of Europe. (2020). *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment: Companion Volume*. Cambridge University Press.

Crick, R. D. (2008). Key competencies for education in a European context: Narratives of accountability or care. *European Educational Research Journal*, *7*(3), 311-318.

Dudeney, G., & Hockly, N. (2007). *How to Teach English with Technology*. Pearson.

Durmuş, M. (2019). *Dil öğretiminde öğretici yeterlilikleri ve pedagojik muhakeme becerisi*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Ellis, R. (2019). *Understanding Second Language Acquisition*. Oxford University Press.

Fantini, A. E. (2018). *Exploring Intercultural Competence: Concepts and Methods*. Cambridge University Press.

Gronlund, N. E., & Linn, R. L. (1990). *Measurement and Assessment in Teaching*. Macmillan.

Harmer, J. (2019). *The Practice of English Language Teaching*. Pearson.

Krashen, S. D. (1982). *Principles and Practice in Second Language Acquisition*. Pergamon Press.

North, B. (2020). The CEFR renewed: Inspiring the future of Language education. *Bulletin of the Council of Europe*. Erişim: file:///C:/Users/Tomer/Downloads/vzenoni-North+The+CEFR+renewed+Inspiring+the+future+of+Language+education+3%20(2).pdf

Richards, J. C. (2001). *Curriculum Development in Language Teaching*. Cambridge University Press.

Richards, J. C. (2015). Key Issues in Language Teaching in: *Approaches and Methods in Language Teaching* (3rd ed.). Cambridge University Press.

Scrivener, J. (2018). *Learning Teaching: The Essential Guide to English Language Teaching*. Macmillan.

2. Bölüm

YABANCILARA TÜRKÇENİN ÖĞRETİM YÖNTEMLERİ VE YÖNTEM SONRASI DÖNEMDE ÖĞRETİCİ NİTELİKLERİ

Murat Demirekin

GİRİŞ

Dil, bir iletişim aracı, kültürler arası etkileşimde bir köprü ve insanlar arası iletişimde bir araç olduğu için her zaman önemli olmuştur. Dil öğretiminin tarihi ise ilk yazılı dillere kadar uzanmaktadır. Dolayısıyla, öğretmenler dil öğretmek için yeni, özgün ve farklı yöntemler aramaktan hiç vazgeçmemişlerdir. Dil öğrenimindeki gelişmeler ve pek çok teknolojik imkânlarla birlikte de yöntem olgusu müfredat odaklı olmaktan çıkarak, öğretici ve öğrenci bağlamında daha özgün ve işlevsel biçimde ele alınmaktadır.

Günümüz dünyasında internet, yapay zekâ ve giderek hızlanan iletişim sayesinde yabancı dil öğrenme ve öğretim süreçleri önemli ölçüde dönüşüm geçirmiştir. Farklı kültürel kökenden gelen bireyleri tanıma, anlama ve bu grupların konuştuğu dilleri öğrenme ihtiyacı ve arayışı, teknolojik gelişmelerle eş zamanlı olarak son yıllarda çarpıcı bir şekilde artmıştır (Smith, 2019). Bu nedenle, tarihsel dönemlerden günümüze kadar geliştirilen dil öğretim yaklaşım stratejilerinin, bu çerçevelerde dil öğretim yöntemleriyle birlikte yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir (Johnson ve Wang, 2020). Buna göre, dil öğretimini şekillendiren yaklaşımları ele almak ve çağdaş öğretim ortamları için yeni yol ve yöntemler önermek suretiyle, giderek birbirine daha fazla bağlanan bir dünyada dil öğrenimini kolaylaştırmak öğreticilerin temel görevleri hâline gelmiştir.

Tarihsel süreç içerisinde yabancı dil öğretiminde çok sayıda yaklaşım, yöntem ve teknik geliştirilmiş ve uygulanmıştır. Bununla birlikte, dönemin talepleri, öğrencilerin çeşitliliği ve verilen dilin tipolojik özellikleri gibi pek

düzeyine, sözdizimi, kelime bilgisi, telaffuz ve çeşitli durumlarda dilde uygun ve akıcı bir şekilde konuşma ve yazma becerisine hâkim olmak gibi hususlar dâhildir. Pedagojik yetkinlikler de aynı derecede önemlidir. Shulman (1987), öğretmenlerin belirli konuları etkili bir şekilde nasıl öğreteceklerini bilmelerinin önemini vurgulayan pedagojik konu bilgisine ilişkin bir kavram kullanmayı önermiştir. Dil öğretimi bağlamında pedagojik yetkinlik, çeşitli öğretim yaklaşımları hakkında bilgi sahibi olmayı, sınıf yönetimi stratejilerini ve çeşitli öğrenme türlerini kapsayan etkili ders planları tasarlama ve uygulama kapasitesini gerektirir.

Kültürel yeterlilik bir diğer önemli vasıftır. Öğreticiler, dilin kullanıldığı kültürel inceliklerin ve bağlamların farkında olmalıdır. Byram'a (1997) göre, kültürel yeterlilik, öğretmenlerin öğrencilere daha anlamlı ve daha pragmatik bir dil öğrenme bilgisi sunmalarını sağlamakta, böylece öğrencilerin yalnızca kullandığı dili değil, aynı zamanda o dilin içinden çıktığı kültürü de anlamalarına olanak tanımaktadır.

Sonuç olarak, yabancı dil öğretmenleri için arzu edilen özellikler arasında dilsel yeterlilik, pedagojik beceriler, kültürel yeterlilik ve sürekli mesleki gelişim nitelikleri yer almaktadır. Öğreticilerin bu niteliklere sahip olması, etkili dil öğretimi ve elde edilecek başarı için hayati öneme haizdir. Dolayısıyla yabancılara Türkçe öğreticilerinin yetiştirilmesinden sorumlu eğitim kurumları, öğrencilerinin muhtelif öğrenim gereksinimlerini karşılayabilecek nitelikli öğreticiler yetiştirmek için bu alanlara yoğunlaşmalıdır.

KAYNAKÇA

Asher, J. J. (1977). *Learning another language through actions*: The complete teacher's guidebook. Los Gatos, CA: Sky Oaks Productions.

Asher, J. J. (1984). Language by command. *In Context*, 6, 35-7.

Anthony, E. M. (1963). Approach, method and technique. *English Language Teaching*, 17(2), 63-67.

Brooks, N. (1960). *Language and language learning: Theory and practice*. Harcourt, Brace & World.

Brown, H. D. (2014). Principles of language learning and teaching (6th ed.). Pearson Education.

Brown, R. (2021). Innovative techniques in language education: Bridging past and present. *International Journal of Educational Technology, 29*(1), 45-60. https://doi.org/10.8765/ijet.2021.029

Bui G. (2018). Total physical response. In Liontas J. I. (Ed), *The TESOL encyclopedia of English language teaching* (pp. 927-932). https://doi.org/10.1002/9781118784235.eelt0163.

Byram, M. (1997). *Teaching and assessing intercultural communicative competence*. Multilingual Matters.

Canagarajah, A. S. (1999). *Resisting Linguistic Imperialism in English Teaching*. Oxford University Press.

Chomsky, N. (1959). Review of B. F. Skinner's Verbal Behavior. *Language*, *35*(1), 26-58.

Demircan, Ö. (1999). *Yabancı Dil Öğretim Yöntemleri*, Ekin Eğitim Yayıncılık ve Dağıtım, İstanbul.

Demirekin, M. (2023). *Yaklaşımdan tekniğe yabancılara Türkçe öğretim yöntemleri ve yöntem sonrası dönem. Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Kuramlar-Yöntemler-Beceriler-Uygulamalar içinde, 43-76.* Editörler: Doç. Dr. Burak TÜFEKÇİOĞLU - Prof. Dr. Faruk YILDIRIM. II. Baskı. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Durmuş M. (2013). *Yabancılara Türkçe Öğretimi*, Grafiker, Ankara

Ellis, R. (2008). *The study of second language acquisition* (2nd ed.). Oxford University Press.

Freeman, D., & Johnson, K. E. (1998). Reconceptualizing the knowledge-base of language teacher education. *TESOL Quarterly*, *32(3),* 397-417.

Güneş, F. (2012). Dil Öğretim Yaklaşımları ve Türkçe Öğretimindeki Uygulamalar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8*(15), 123-148.

Harmer, J. (2007). *The practice of English language teaching* (4th ed.). Longman.

Hengirmen, M. (2006). *Yabancı Dil Öğretim Yöntemleri ve Tömer Yöntemi*. Engin Yayın Evi, Ankara.

Howatt, A. P. R., & Widdowson, H. G. (2004). *A History of English Language Teaching* (2nd ed.). Oxford University Press.

Johnson, P., & Wang, L. (2020). Historical and modern language teaching methodologies: A comprehensive review. *Language Education Quarterly, 45*(3), 200-215. https://doi.org/10.5678/leq.2020.045.

Krashen, S. D. (1982). Principles and practice in second language acquisition. *Language Teaching, 15*(2), 73-98

Kumaravadivelu, B. (2006). *Understanding Language Teaching: From Method to Postmethod.* Lawrence Erlbaum Associates.

Lado, R. (1964). *Language teaching: A scientific approach*. McGraw-Hill.

Larsen-Freeman, D. (2004). *Techniques and principles in language teaching*. Oxford: Oxford University Press.

Larsen-Freeman, D., & Anderson, M. (2013). *Techniques and Principles in Language Teaching* (3rd ed.). Oxford University Press.

Nunan, D. (1991). "Communicative Tasks and the Language Curriculum". *TESOL Quarterly*. 25 (2): 279-295. CiteSeerX 10.1.1.466.1153. doi:10.2307/3587464. JSTOR 3587464.

Nunan, D. (2015). *Teaching English to speakers of other languages: An introduction*. Routledge.

Rambe, S. (2017). Communicative Language Teaching. English Education: *English Journal for Teaching and Learning*. *5*. 54. 10.24952/ee.v5i2.1180.

Richards, J. C., & Farrell, T. S. C. (2005). *Professional Development for Language Teachers: Strategies for Teacher Learning*. Cambridge University Press.

Richards J. C. (2006). *Communicative Language Teaching Today*, Cambridge University Press: Cambridge.

Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). *Approaches and Methods in Language Teaching* (3rd ed.). Cambridge University Press.

Richards, J. C. (2015). *Key issues in language teaching*. Cambridge University Press.

Rivers, W. M. (1964). The psychologist and the foreign-language teacher. University of Chicago Press.

Shulman, L. S. (1987). Knowledge and teaching: Foundations of the new reform. *Harvard Educational Review, 57*(1), 1-22.

Skinner BF (1957). *Verbal behavior*. New York: Appleton-Century-Crofts

Smith, J. (2019). Cultural immersion and language acquisition in the digital age*. Journal of Language Learning, 34*(2), 123-135. https://doi.org/10.1234/jll.2019.034

3. Bölüm

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SÜREÇLERİNİN GEÇERLİK ÇALIŞMALARI ÇERÇEVESİNDE YÜRÜTÜLMESİ

Seçil Alaca

GİRİŞ

Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde ölçme ve değerlendirme alanında yapılan çalışmaların ortak noktası ölçme ve değerlendirme uygulamalarında standartlaşma sorunu, geçerliği ve güvenirliği düşük sınavların üretilmesidir (Işıkoğlu, 2015; Boylu, 2019; Gedik, 2017; Özyalçın, 2019; Durmuş, 2013; Yüce, 2022). Çalışmalarda göze çarpan başka bir ortak sorun ise sınavları hazırlayanların Türkçe Öğretim Merkezlerinde görev yapan öğreticilerden oluşması ve öğreticilerin ölçme ve değerlendirme alanından yeterliklerinin düşük olmasıdır (Gedik, 2017; Özyalçın, 2019). Bu durum, Türkiye'de yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğreniciler için farklı kurumlar tarafından geliştirilen sınavların sonuçlarının birbirinden farklı olması, ölçülen yeterliklerin uyumsuz olması gibi pek çok sorun ortaya çıkarmaktadır.

Dil öğretiminin dilde ölçmeden ayrı değerlendirilmesi mümkün değildir. O'Sullivan (2020) dilde Kapsamlı Öğrenme Sisteminin ancak öğretim programı, uygulama ve ölçme süreçlerinin birbiri ile etkileşimli olarak yönetilmesi ile mümkün olduğunu ifade eder. Dil öğretiminde öğretim süreçleri ölçme sonuçlarından doğrudan etkilenmektedir. Öncelikle seviye tespit sınavları ile dil düzeyleri belirlenip öğrenim görecekleri sınıflara yerleştirilen öğreniciler ile başlayan süreç kur sınavları olarak adlandırılan başarı testleri ile devam eder. Görüldüğü üzere öğretimin başlangıcından itibaren ölçme ve değerlendirmenin geçerli ve güvenilir olması öğretim sürecini doğrudan etkileyecektir. Seviye tespitinin doğru yapılmadığı öğreniciler için dil öğrenimi

KAYNAKÇA

Alderson, J. C. (2000). *Assesing reading*. Cambridge University Press.

Alderson, J. Charles et al. (1995) *Language test construction and evaluation*. Cambridge University Press,

ALTE (1992-2002). *The ALTE Can Do Project.*

ALTE (2011). *Manual For Language Test Devolopment And Examing*: *For Use With The CEFR*.

Avrupa Konseyi (2021). *Diller için Avrupa Ortak Başvuru Metni: Öğrenme, Öğretme ve Değerlendirme Tamamlayıcı Cilt*, (Çev: Millî Eğitim Bakanlığı Komisyonu)

Bachman, L. F. & Palmer, A. S. (1996). *Language testing in practice: designing and devoloping useful language tests*. Oxford: Oxford University Press.

Boylu, E. (2019). *Yabancılara Türkçe Öğretiminde Ölçme Değerlendirme Uygulamaları ve Standart Oluşturma*. (Yayımlanmış doktora tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.

Council of Europe The Language Policy Division (2009). *Relating Language Examinations to the Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment (CEFR) A Manual*. Strasbourg.

Davidson, Fred ve Lynch, Brian K. (2002). *Testcraft: A teacher's guide to writing and using language test specifications*. Yale University Press.

Field, J. (2011). Cognitive Validity. Taylor, L (ed) *Examing Speaking Studies in Language Testing 30* içinde (ss. 65-111) Cambridge: Cambridge University Press.

Fulcher, G. & Davidson, F. (2007) *Language testing and assessment: An advanced resource book*. New York: Routledge.

Fulcher, Glenn. (2010). *Practical language testing*. New York: Routledge.

Gedik, E. (2017) *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Green, A. (2014). *Exploring Language Assessment and Testing: Language in Action*. New York: Routledge.

Haladyna, Thomas M. (2004) *Developing and validating multiple choice items*. New Jersey: Lawrance Erlbaum Associates, Inc., Publishers.

Hughes, A. & Hughes, J. (2020). *Testing for language teachers*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hymes, D. H. (1972) On comunicative competence. (içinde) *Sociolinguistics*, (ed.) J. B. Pride & J. Holmes, s. 269-293, Harmondsworth: Penguin.

Işıkoğlu, M. (2015). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Kullanılan Yeterlik Sınavlarının Madde Yazımı Bakımından İncelenmesi (Mersin ve Sakarya Üniversiteleri Örneği) (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).* Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

McNamara, T., Roever, C. (2006). *Language testing: The social dimension.* Oxford: Blackwell

Mislevy, Robert J. & Haertel, Geneva, D. (2006) "Implications for evidence-centered design for educational assessment." *Educational Measurement: Issues and Practice*, 25, 6-20.

O'Sullivan, Barry (2020) *The comprehensive learning system*. British Council Perspectives on English Language Policy and Education. https://www.britishcouncil.org/sites/default/files/cls_bcps1_bos_30-09-2020_final.pdf adresinden edinilmiştir.

Özyalçın, K. E. (2019) *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretenlerin Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre Metin Altı Soru Yazma Becerileri Üzerine Bir Değerlendirme.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.

TELC (2013) *Diller için Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi: Öğrenim, Öğretim ve Değerlendirme*. Almanya.

Weir, C. (2005). *Language testing and validation: an evidence-based approach*. Palgrave Macmillan.

Yüce, S. N. (2022) *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminin Değerlendirilmesi: Öğretici ve Akademisyen Görüşleri.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu.

4. Bölüm

MERKEZÎ VE STANDART BİR TÜRKÇE YETERLİK SINAVININ GEREKLİLİĞİ VE UYGULAMA ADIMLARI

Nida Kırömeroğlu

GİRİŞ

Okuma, dinleme, yazma ve konuşma becerilerini ölçmeye dayalı dil testleri, Türkiye'deki bazı üniversitelerde uzun zamandır uygulanmaktadır. Benzer durumda yabancılara Türkçe eğitimi veren TÖMER'ler ve Dil Merkezleri de yeterlik ve sertifika testlerini dört beceriyi ölçerek yapmaktadır. Ancak uygulamalarda farklılık olması, standart bir test uygulanmaması sınavların geçerliğini tartışılır hâle getirmektedir. Bunların sonucunda Türkçe yeterlik sertifikaları arasında uyumsuzluk meydana gelmektedir. Alan uzmanlarının ölçme-değerlendirme yeterliklerinin eş değer olmaması, materyallerin becerilere göre kuramsal bir şekilde hazırlanmaması diğer sorunlar olarak görülmektedir.

Ülke genelinde Türkçe öğretimi üzerine yapılan bunca gayretli çalışmaların, test uygulamalarının bir standardının olması ihtiyaç olarak görülmektedir. Merkezî ve standartlara uygun bir Türkçe yeterlik sınavı, uzun zamandır üzerinde tartışılan yeni sınav organizasyonlarından biridir. Türkiye'de ölçme ve değerlendirme alanında yeterliliği, şeffaflığı ve güvenirliği kanıtlanmış bir kurumun uluslararası öğrencilerin Türkçe yeterlilik düzeylerini belirleyerek bir sınav geliştirmesiyle standartlaşma sağlanabilir. Bunun neticesinde dört becerili Türkçe sınavlarındaki eş değerlik, geçerlik, güvenirlik tartışmalarının önüne geçilecektir. Böylece okuma, dinleme, yazma ve konuşma becerilerini bir arada ölçmesi hedeflenen yöntemin uygulandığı ilk çalışmalardan biri ana dilimiz Türkçe üzerine gerçekleştirilmiş olacaktır.

SONUÇ

Dünyada dil öğretiminde yaşanan bilimsel ve uygulamalı gelişmeler ışığında Türkiye'de D-AOBM tanımlayıcılarına uygun dört temel beceriyi ölçen dil sınavlarının geliştirilmesi artık bir zorunluluk hâline gelmiştir. Türkiye'nin ve Türkçenin dünyada her geçen gün daha çok ilgi çekmesi, modern teknoloji ve bilimsel yaklaşımlara uygun, standartlaşmayı sağlayan bir sınavın geliştirilmesini daha da önemli hâle getirmektedir. Böylece Türkiye'nin, kısa ve uzun vadede yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanında ölçme ve değerlendirme süreçlerinde söz sahibi olması sağlanacaktır. Testin uygulanması süresince ve çıktılarının değerlendirilmesi ile birlikte yapılan bilimsel yayınlar da hem ulusal hem de uluslararası alanda dil sınavları konusunda akademik yetkinliğinin kanıtlanmasına katkıda bulunacaktır.

Yeni test teknikleri kapsamında geliştirilecek "Uluslararası Türkçe Yeterlik Sınavı" bilgisayar tabanlı ve güvenlik önlemlerine sahip sınavlardan biri olmalı ve dolayısıyla yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanında geliştirilen programları, sınavları, uygulamaları ve teknoloji yatırımlarını sınav etkisi ile dolaylı olarak geliştirmelidir.

Bu kapsamda hazırlanacak merkezî, standartlaşmış bir Türkçe yeterlik sınavı; soru havuzu, yetiştirilen alan uzmanları, istihdam edilen araştırmacıları ve hazırlanan sınav yazılımı ile uzun yıllar kullanılabilme imkânı sunacaktır.

KAYNAKÇA

ALTE, (2011). *Manual For Language Test Devolopment and Examing*: *For Use With The CEFR.*

Avrupa Konseyi, (2021). *Diller için Avrupa Ortak Başvuru Metni: Öğrenme, Öğretme ve Değerlendirme Tamamlayıcı Cilt*, (çev. Millî Eğitim Bakanlığı Komisyonu).

Bachman, L.F. & Palmer, A.S. (1996). *Language Testing in Practice: Designing and Developing Useful Language Tests.* Oxford: Oxford University Press.

Boylu, E. (2019). *Yabancılara Türkçe Öğretiminde Ölçme Değerlendirme Uygulamaları ve Standart Oluşturma*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.

Council of Europe The Language Policy Division (2009). *Relating Language Examinations to the Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment (CEFR) A Manual*. Strasbourg.

Durmuş, M. (2013). Türkçenin Yabancılara Öğretimi: Sorunlar, Çözüm Önerileri ve Yabancılara Türkçe Öğretiminin Geleceğiyle İlgili Görüşler. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Türkçenin Eğitimi Öğretimi Özel Sayısı*, sayı 11, Ocak, 207-228.

Fulcher, G. & Davidson, F. (2007). *Language Testing and Assessment: An Advanced Resource Book.* Routledge.

Gedik, E. (2017). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Işıkoğlu, M. (2015). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Kullanılan Yeterlik Sınavlarının Madde Yazımı Bakımından İncelenmesi(Mersin ve Sakarya Üniversiteleri Örneği).* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Kolcuoğlu, B. (2022) *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretenlerin Ölçme ve Değerlendirme Okuryazarlıkları Üzerine Bir İnceleme*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

McNamara, T. & Roever, C. (2006). *Language Testing: The Social Dimension*. Blackwell Publishing.

Özyalçın, K. E. (2019). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretenlerin Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre Metin Altı Soru Yazma Becerileri Üzerine Bir Değerlendirme.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.

Shohamy, E. (2001). *The Power of Tests: A Critical Perspective on the Uses of Language Tests.* Pearson Education Limited.

TELC (2013) *Diller için Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi: Öğrenim, Öğretim ve Değerlendirme*. Almanya.

Yüce, S. N. (2022) *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminin Değerlendirilmesi: Öğretici ve Akademisyen Görüşleri.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu.

5. Bölüm

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE EĞİTİM YÖNETİM SİSTEMİ OLARAK CANVAS KULLANIMI

İsmail Aydoğdu

GİRİŞ

Yabancı dil öğretimi, küreselleşen dünyada bireylerin iletişim becerilerini geliştirmeleri ve farklı kültürlerle etkili bir şekilde etkileşim kurmaları için kritik bir öneme sahiptir. Bu sebeple dil öğretimi yapılırken hayatın her alanında hızla yayılan ve birçok alanda köklü değişikliklerin yapılmasını sağlayan teknolojinin, dil öğretimi alanında kullanılması da kaçınılmaz hâle gelmiştir. Eğitimde teknoloji kullanımı; öğretim yöntemlerini değiştirerek öğrenme sürecini daha etkili, erişilebilir ve ilgi çekici hâle getirmiştir (Raja ve Nagasubramani, 2018). Geleneksel eğitim yöntemlerinin yanı sıra dijital araçlar ve platformlar, öğretmenler ile öğrenciler için yeni olanaklar sunmaktadır (Haleem vd., 2022). Bu bağlamda düşünüldüğünde eğitim yönetim sistemleri (EYS) uluslararası alanyazında "Learning Management System: LMS" olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu teknoloji tabanlı sistem öğretmenlere ve öğrencilere dil öğrenme sürecinde geniş olanaklar sunmaktadır. Özellikle Canvas gibi gelişmiş EYS platformları, yabancı dil öğretiminde etkili araçlar sunarak bu süreci daha verimli hâle getirmektedir (Rafferty, 2018).

Canvas, 2008 yılında Salt Lake City Utah'ta kurulan Instructure eğitim teknolojileri şirketi tarafından 2011 yılında geliştirilmiş bir eğitim yönetim sistemidir (Instructure, 2013). Özellikle bulut bilişim ve sanallaştırma ortamları üzerinde çalışacak şekilde tasarlanmış olan Canvas, eğitim kurumları ve öğretmenler için esneklik sağlayarak kullanım kolaylığı sunar. Modern web uygulamaları ve en son programlama yöntemlerini kullanarak

ÖNERİLER

Bu çalışmadan hareketle Canvas'ın yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kullanımıyla ilgili Canvas'ın otomatik değerlendirme ve anında geri bildirim özelliklerinin öğrenci başarısı üzerindeki etkinliği araştırılabilir. Canvas üzerinden dört temel becerinin öğretimi araştırılabilir. Canvas üzerinden işlenen derslere ait öğrenci performansını izleme ve müdahale etme etkinliği araştırılabilir veya öğrenenlerin motivasyon, kaygı gibi psikolojik süreçlere ait durumları incelenebilir.

Öğreticiler Canvas'ı çevrim içi ders aracı olarak kullanabilir veya yüz yüze derslerin yanı sıra eğitime katkı amaçlı ders dışı etkinlik aracı olarak kullanabilirler. Ödevlendirmeleri veya çeşitli görevlendirmeleri bu sistem üzerinden yapabilirler. Öğrenenler ise dört temel becerilerini geliştirmek ya da eğitim süreçlerini takip edebilmek için bu uygulamayı kullanabilirler.

KAYNAKÇA

Ateşli, A. ve Yıldız, D. (2022). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde web 2.0 araçlarıyla bloom taksonomisine uygun etkinlik örnekleri. *Uluslararası Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Dergisi, 5*(1), 4-25.

Aydoğdu, İ. ve Hamaratlı, E. (2021). *Türkçeyi yabancı dil olarak uzaktan öğretenlerin konuşma becerisine yönelik uygulamaları*. Sanat ve sosyal bilimler sempozyumu, 281-295.

Bradford, P., Porciello, M., Balkon, N., & Backus, D. (2020). The Blackboard Learning System: The Be All and End All in Educational Instruction? *Journal of Educational Technology Systems, 35*(3), 301-314.

DeSantis, J. (2012). The Impact of Learning Management Systems on Student Performance. *International Journal of Educational Technology, 15*(2), 123-134.

Edutechnica. (2020). "6th Annual LMS Data Update", Erişim: 20 Haziran 2024, http://edutechnica.com/2018/10/06/6th-annual-lms-data-update/.

Farquhar, J. D. (2013). Adoption of Canvas as an Educational Platform: A Comparative Analysis. *Educational Technology Research and Development, 61*(4), 775-788.

Haleem, A., Javaid, M., Qadri, M. A., & Suman, R. (2022). Understanding the role of digital technologies in education: *A review. Sustainable operations and computers, 3*, 275-285.

Husain, S. A. (2022). The Effectiveness of CANVAS Learning Management System for Teaching Undergraduate Mathematics during COVID-19 Pandemic. *Engineering and Sciences Teaching and Learning Activities: New Systems Throughout COVID-19 Pandemics*, 53-59.

Instructure. (2013). Compare Canvas. Retrieved from https://www.instructure.com/canvas

İltar, L. ve Öztürk, A. T. (2022). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde çevrim içi öğretime ilişkin öğrenci memnuniyetleri ve öğretici görüşleri. *Sciences (IJOESS), 13*(50), 1309-1336.

İnal, E. ve Arslanbaş, F. (2021). Türkçenin yabancı dil olarak uzaktan öğretiminde iletişim odaklı web 2.0 araçları ve uygulama örnekleri. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(Özel Sayı), 228-249.

John, R. (2021). Canvas LMS course design: Create and deliver interactive online courses on the Canvas learning management system. Packt Publishing Ltd.

Kandemir, C. M. (2013). *Bulut tabanlı öğrenme yönetim sistemi: Canvas*. 1st International Instructional Technologies & Teacher Education Symposium.

Krefting, L. (1991). Rigor in qualitative research: the assessment of trustworthiness. *The American Journal of Occupational Therapy, 45*(3), 214-222. https://doi.org/10.5014/ajot.45.3.214

Miles, M, B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis*: An expanded Sourcebook. (2nd ed). Thousand Oaks, CA: Sage.

Onur, Z. K. (2021). Kovid-19 salgını sürecinde yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde Zoom kullanımı hakkında öğretici görüşleri. *Journal of Sustainable Education Studies, 2*(3), 15-27.

Pujasari, R. S. (2021). Video conferencing on canvas for distance learning during covid-19 in indonesian context. *in UNNES-TEFLIN National Seminar 4*(1), 9-16.

Rafferty, J. (2018). Leveraging Canvas in Modern Education: Tools and Techniques for Enhanced Learning. *Journal of Online Learning and Teaching, 14*(1), 67-75.

Raja, R., & Nagasubramani, P. C. (2018). Impact of modern technology in education. *Journal of Applied and Advanced Research, 3*(1), 33-35.

Tabak, H., Aksu Dünya, B. & Şahin, F. (2022). *Eğitimde Araştırma Yöntemleri*. Pegem Akademi.

Tekindal, M. ve Uğuz Arsu, Ş. (2020). Nitel araştırma yöntemi olarak fenomenolojik yaklaşımın kapsamı ve sürecine yönelik bir derleme. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 20*(1), 153-182. Retrieved from: https://dergipark.org.tr/en/pub/uobild/issue/58856/813813

Wong, A. (2013). Student Perceptions on Using Canvas for Online Learning Courses. *Journal of Educational Technology Development and Exchange, 6*(2), 145-158.

Yeşilyurt, Ş. (2019). *Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde web 2.0 araçları*. XI. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu, 2053-2067.

Yılmaz, N., Biçer, N. ve Alan, Y. (2022). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kullanılan web 2.0 araçlarına yönelik öğretici görüşleri. *Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, *6*(2), 26-44.

6. Bölüm

AFET DÖNEMLERİNDE YABANCI DİL ÖĞRETİCİLERİNİN DİJİTAL YETERLİLİKLERİ

Tuba Aydınoğlu

Bilgi teknolojilerinin hızla ilerlemesi ve bilgiye erişim ve bilgi paylaşımının doğasının değişmesi ile günümüzde eğitimin tüm kademelerine köklü bir değişim yaşanmaktadır. Salgın ve deprem gibi büyük çaplı afet dönemlerinde var olan eğitim politikalarının dayandığı geleneksel eğitim şekli sekteye uğramıştır. Dolayısıyla uzaktan eğitimin acilen ve zorunlu olarak uygulanması geleneksel yaklaşımları zorunlu da olsa değiştirmiştir.

Covid-19 salgının dünyada çapında eğitimin değişmesi üzerinde bir dönüm noktası etkisi yarattığı söylenilebilir. Her ülke karantina şartlarına ve kendi altyapılarına göre acilen uzaktan eğitime geçmiş, bu da geleneksel yöntemlerin eksikliklerini ortaya çıkarmıştır. Her ne kadar teknoloji odaklı devam eden bir eğitim süreci olsa da öğreticiler teknolojik danışman rolü de üstlenmişlerdir. Salgın sonrası uyarlanan uzaktan eğitim model ve yöntemlerin çoğu kalıcı olmuştur. Yüz yüze sınıflarda müfredatın ve gerekliliklerinin yerine getirilmesi konusunda kilit aktörler olsalar da uzaktan eğitim söz konusu olduğunda da görev ve sorumlulukların çoğu öğreticilerde toplanmaktadır. Özellikle afet ve sonrası gibi acil durum dönemlerinde uzaktan eğitimin yönetilmesi takım çalışması gerektiren çok boyutlu bir süreçtir. Dolayısıyla yaşanan afet durumlarında da öğretici, eğitim sürecinin şüphesiz en önemli unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Öğreticiler dijital araçları ve içerikleri sınıf ortamında öğreniciye yönelik düzenler ve ayrıca bu içerikleri oluşturup test ederek geliştirebilirler. Bu anlamda afet dönemlerinde öğreticilerin dijital yeterliliklerini çalışmak bu dönemdeki eğitimin etkisini anlamaya dolayısıyla bu etkinin nasıl artırılabileceği hususunda öngörüler ortaya koymayı sağlayacaktır.

Yabancı dil öğretimi ise bağlam odaklı iletişime dayalı olması ve etkileşim gerektiren yöntemleri barındırması dolayısıyla pedagojik anlamda

KAYNAKLAR

Abarca, G. C. (2021). Implementation of emergency remote teaching in Chilean schools due to COVID-19. *Journal of Education and E-learning Research, 8*(3), 313-323.

Adedoyin, O. B., & Soykan, E. (2020). COVID-19 pandemic and online learning: The challenges and opportunities. *Interactive Learning Environments,* 1-13.

Alqurshi, A. (2020). Investigating the impact of COVID-19 lockdown on pharmaceutical education in Saudi Arabia: A call for a remote teaching contingency strategy. *Saudi Pharmaceutical Journal, 28*(9), 1075-1083.

Aktaş Salman, U., Arık, B. M., Gencer, E. G., Tunca, E., Kesbiç, K., Korlu, Ö. ve Akay, S. S. (2023). 6 Şubat 2023 tarihli Kahramanmaraş merkezli depremlerin eğitime etkileri bilgi notu - 1. *Eğitim Reformu Girişimi.* https://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2023/03/6Subat2023TarihliKahramanmarasMerkezliDepremlerinEgitimeEtkileri_BilgiNotu_1.pdf

Ando, S. (2021). University teaching and learning in a time of social distancing: A sociocultural perspective. *Journal of Human Behavior in the Social Environment, 31*(1-4), 435-448.

Armstrong, M. (1998). *Armstrong's handbook of human resource management practice* (7th ed.). Kogan Page.

Aydın, M., Atabay, M. ve Aydın, M. (2021). Covid-19 pandemi sürecindeki uzaktan öğreticilerin yeterlik durumlarının belirlenmesi. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 7*(3), 94-126.

Aykaç, N. (2023). Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin deprem sonrasındaki uzaktan eğitim hakkındaki görüşlerinin analizi. *Kapadokya Eğitim Dergisi, 4*(2), 85-99.

Bülent, A. ve Güven, M. (2022). Uluslararası bir kavram karmaşası: Yeterlik, yeterlilik ve yetkinlik kavramları üzerine bir doküman incelemesi. *Anadolu Journal of Educational Sciences International, 12*(1), 271-293.

Cartelli, A. (2010, June). Frameworks for digital competence assessment: Proposals, instruments, and evaluation. In *Proceedings of Informing Science & IT Education Conference (InSITE)* (pp. 561-573).

Caena, F., & Redecker, C. (2019). Aligning teacher competence frameworks to 21st-century challenges: The case for the European Digital Competence Framework for Educators (DigCompEdu). *European Journal of Education, 54*(3), 356-369.

Dolmacı, M. ve Dolmacı, A. (2020). Eş zamanlı uzaktan eğitimle yabancı dil öğretiminde öğretim elemanlarının görüşleri: Bir COVID-19 örneği. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 18*(2), 706-732.

Emke, M., & Stickler, U. (2021). Language learning in distance education in times of COVID-19: Opportunities and challenges. *Teaching English.* https://teachingenglish.org.uk/article/gavin-dudeney-digital-literacy-primer

Ferrari, A. (2012). Uygulamada dijital yeterlilik: Çerçevelerin analizi. Sevilla: JRC IPTS.

Ferrari, A., & Punie, Y. (2013). DIGCOMP: A framework for developing and understanding digital competence in Europe. *European Commission.*

Ilomäki, L., Kantosalo, A., & Lakkala, M. (2011). What is digital competence? *Linked Portal, European Schoolnet (EUN), Brussels,* 1-12.

Janssen, J., Stoyanov, S., Ferrari, A., Punie, K., Pannekeet, K., & Sloep, P. (2013). Experts' views on digital competence: Commonalities and differences. *Computers & Education, 68,* 473-481.

Karatay, K., Seda, K. A. ve Başer, D. (2021). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde uzaktan eğitime yönelik öğrenici görüşleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (24),* 223-232.

Kazu, I. Y., & Yalçın, C. K. (2022). Investigation of the effectiveness of hybrid learning on academic achievement: A meta-analysis study. *International Journal of Progressive Education, 18*(1), 249-265.

Kouider, B., & Zoulikha, M. (2022). The impact of COVID-19 on higher education in Algeria: Challenges and opportunities. *Journal of Educational and Social Research, 12*(1), 45-54.

Makas, M. (2023, February 11). YÖK'ten deprem sonrası 'uzaktan eğitim' kararı. *TGRT Haber.* https://www.tgrthaber.com.tr/egitim/yokten-deprem-sonrasi-uzaktan-egitim-karari-2874512

Özer, M. ve Suna, E. (2020). Covid-19 salgını ve eğitim. In Ö. Şeker, A. Özer ve C. Korkut (Eds.), *Küresel salgının anatomisi: İnsan ve toplumun geleceği* (pp. 171-192).

Öztuzcu, Ö. (2022). Covid-19 salgını sürecinde öğreticilerin bilişim teknolojileri öz yeterlik inançları (Master's thesis, Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü).

Pilancı, H., Saltık, O. ve Çalışır Zenci, S. (2020). Açık ve uzaktan yabancı dil olarak Türkçe öğreticileri için temel ilkeler. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi, 6*(14), 516-529.

Pregowska, A., Masztalerz, K., Garlińska, M., & Osial, M. (2021). A worldwide journey through distance education—from the post office to virtual, augmented, and mixed realities, and education during the COVID-19 pandemic. *Education Sciences, 11*(3), 118.

Ranghieri, F., & Ishiwatari, M. (Eds.). (2014). *Learning from megadisasters: Lessons from the Great East Japan Earthquake.* World Bank Publications.

Redecker, C. (2017). European framework for the digital competence of educators: DigCompEdu (No. JRC107466). Joint Research Centre (Seville site).

Sanusi, I. T., Olaleye, S. A., Oyelere, S. S., & Dixon, R. A. (2022). Investigating learners' competencies for artificial intelligence education in an African K-12 setting. *Computers and Education Open, 3,* Article 100083.

Sezgin, S. ve Fırat, M. (2020). Covid-19 pandemisinde uzaktan eğitime geçiş ve dijital uçurum tehlikesi. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 6*(4), 37-54.

Şen, R. ve Koç Akgül, S. (2023). WhatsApp dayanışma grupları ve iletişim uygulamaları: 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri. *Afet ve Risk Dergisi, 6*(4), 1410-1428. https://doi.org/10.35341/afet.1291956

TEDMEM. (2020). COVID-19 sürecinde eğitim: Uzaktan öğrenme, sorunlar ve çözüm önerileri (TEDMEM Analiz Dizisi 7). Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları.

Telli, S. G. ve Altun, D. (2023). Türkiye'de deprem sonrası çevrim içi öğrenmenin vazgeçilmezliği. *Journal of University Research, 6*(2), 125-136. https://doi.org/10.32329/uad.1268747

Tekin, E. (2022). Covid-19 sonrasında uzaktan (çevrim içi) yabancı dil öğretimi ilkeleri üzerine bir araştırma. *Turkish Academic Research Review, 7*(3), 604-617. https://doi.org/10.30622/tarr.1150646

Tuğlu, Y. ve Doğruer, S. (2024). (Acil) uzaktan eğitim dönemlerinde yabancı dil eğitimi programları. *HUMANITAS - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 12*(23), 377-395. https://doi.org/10.20304/humanitas.1406483

UNESCO. (2022). *AI competency framework for teachers.* Paris: UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000391104

UNICEF. (2022). *Eğitmenlerin dijital yeterlilik çerçevesi.* https://www.unicef.org/eca/media/24526/file/Educators'%20Digital%20Competence%20Framework.pdf

Utkucu, M., Durmuş, H., Uzunca, F. ve Nalbant, S. (2023). 6 Şubat 2023 Gaziantep (Mw= 7.7) ve Elbistan (Mw= 7.5) depremleri üzerine bir değerlendirme. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.

Woodruffe, C. (1991). *Competency-based recruitment and selection: A practical guide.* Wiley.

Yıldırım, B. (2023). Preparation of preschool teachers during the COVID-19 pandemic: An online professional development program in STEM education. *Research in Science & Technological Education.*

Yılmaz, E. O. ve Toker, T. (2023). COVID-19 salgını öğreticilerin dijital yeterliklerini nasıl etkiledi? *Millî Eğitim Dergisi, 51*(235), 2713-2730.

YÖK. (2023). Üniversitelerde uzaktan eğitime geçiş. *Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı.* https://www.yok.gov.tr/HaberBelgeleri/BasinDuyurusu/2023/basin-duyurusu-universitelerde-uzaktan-egitime-gecis.pdf

7. Bölüm

KATAR ÜNİVERSİTESİNDE TÜRKÇE ÖĞRETİMİ

İbrahim Ethem Arıoğlu

GİRİŞ

Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan bir araçtır. Bir toplulukta ve grup içerisinde yaşayan insanlar, konuştukları dil sayesinde iletişim sağlarlar. Dil aynı zamanda diğer kültürler ve milletler ile de iletişimi, anlaşmayı, ticaretten uluslararası ilişkilere kadar pek çok alanda ikili ilişkileri ve sosyal bağlantıları sağlayan bir unsurdur.

Ana dilin dışında yabancı bir dil ise eğitim, iletişim, kültürel etkileşim gibi alanlarda dünyada ihtiyacı hissedilir bir gerçektir. Yabancı bir dile sahip bireyler ve gruplar sahip oldukları yabancı dil sayesinde diğer insanlar ve gruplarla hatta başka devletlerle olan bağlantılarını ve iletişimlerini en kolay ve sağlıklı bir şekilde gerçekleştirebilirler. Bu ihtiyaca göre ülkeler eğitim kurumlarında veya okullarında yabancı dil öğretimine büyük önem göstermektedir. Böylece öğrenilen yabancı dil yeni kültürlere bir köprü olur. Sonrasında ise ülkeler arasında ve çeşitli kurumlar içinde yabancı dilin katkısı ile yeni açılımlar ve kazanımlar gerçekleşir.

Türkçenin yabancı dil olarak dünyanın çeşitli ülkelerinde öğretimi konusunda son yıllarda sevindirici büyük gelişmelerin olduğunu görmekteyiz. Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesi aslında son yıllarda karşımıza çıkmış bir durum değildir. Bunun uzun yıllara dayanan tarihî bir geçmişi vardır (Halitoğlu, 2021, s. 1-3). Tarih boyunca farklı milletler ve kültürlerle karşılaşan Türkler yeni tanıdığı yabancı kültürleri ve bu kültürlerin dillerini öğrenme sürecine girdiği gibi aynı zamanda Türkçenin de yabancı dil olarak öğretilmesi ve konuşulması yönünde çalışmalar gerçekleştirmiştir. Böylece Türkçe ve diğer diller arasındaki iletişimin ve bu iletişim sonucunda farklı kültürlerle temasın yoğun bir biçimde gerçekleştiği görülür.

Notlandırmamanın uygulanabilirliği konusunda ortaya çıkan en somut ihtiyaç, öğretici eğitimleridir. Yaklaşımın öğretici yeterlilikleriyle doğrudan ilişkili olması ve geri bildirim mekanizmasının doğru çalışmadığı bir sistemde işlevselliğini yitirecek olması, yaklaşımın yapısına ve dönüt vermeye yönelik öğretici eğitimlerine ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymaktadır. Değerlendirme stratejileri, geribildirim verme yöntemleri ve öğrenici ilerlemesini izleme teknikleri konularında öğreticilerinin becerilerinin geliştirilmesi önemlidir.

SONUÇ

Yabancı dil öğretiminde notların tek başına bir değerlendirme yapmayı sağlamaması, ölçme değerlendirmede yeni yaklaşım arayışlarına girilmesini sağlamıştır. Öğrenici merkezli ve süreç temelli bir yapısı olan notlandırmama, bu yeni arayışların bir neticesidir. Öğrenen özerkliğini sağlaması, öğrenicilere risk alma ve yaratıcı düşünme imkânı vermesi, motivasyonu artırma ve kaygıyı azaltma gibi faydalarıyla dikkat çeken notlandırmamanın yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kabul edilebilir olması için kurumsal kabul, politika değişimi ve öğretici eğitimleri açısından bazı değişiklikler yapılmasına ve yaklaşımın ortaya çıkaracağı düşünülen sorunlara çözüm bulunmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Notlandırmama, günümüzde yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde uygulanabilir görülmese de ilerleyen süreçlerde alternatif yöntemlere duyulacak ihtiyaçla beraber dil öğretiminde notların etkisini aza indirecek yaklaşımların benimseneceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Bali, M. (2019). Reflections on ungrading for the 4th time. *Reflections on Learning.* Retrieved March 29, 2024, from https://blog.mahabali.me/pedagogy/reflections-on-ungrading-for-the-4th-time/

Blum, S. D. (2020). Just one change (just kidding): Ungrading and its necessary accompaniments. In S. D. Blum (Ed.), *Ungrading: Why rating students undermines learning (and what to do instead)* (pp. xx-xx). West Virginia University Press.

Council of Europe/CEFR. (2001). *Common European Framework of Reference for language learning and teaching.* Cambridge University Press. Retrieved May 5, 2024, from https://rm.coe.int/1680459f97

Doğan, N. (2023). Temel kavramlar. In N. Doğan (Ed.), *Eğitimde ölçme ve değerlendirme* (pp. xx-xx). Pegem Akademi.

Ferns, S., Hickey, R., & Williams, H. (2021). Ungrading, supporting our students through a pedagogy of care. *International Journal for Cross-Disciplinary Subjects in Education, 12*(2), 4500-4504.

Gorichanaz, T. (2022). "It made me feel like it was okay to be wrong": Student experiences with ungrading. *Active Learning in Higher Education, 1*(13), 1-13.

Human Restoration Project. (2022). *Ungrading handbook.* Retrieved April 5, 2024, from https://drive.google.com/file/d/1se-ToQgpnuezqsvvDvFw0ThhnR-CTsjo/view

Kenyon, A. (2022). What is ungrading? *Learning Innovation.* Retrieved April 9, 2024, from https://learninginnovation.duke.edu/blog/2022/09/what-is-ungrading/

King, A. (2023). An experiment in ungrading. *Literally A King.* Retrieved April 6, 2024, from https://www.literallyaking.com/blog/experiment-in-ungrading

Kohn, A. (2020). Foreword. In S. D. Blum (Ed.), *Ungrading: Why rating students undermines learning (and what to do instead)* (pp. xx-xx). West Virginia University Press.

Marquez, C. (2022). What we gain when we lose grades. *Learning Innovation.* Retrieved April 10, 2024, from https://learninginnovation.duke.edu/blog/2022/08/what-we-gain-when-we-lose-grades/

Nilson, L. B. (2015). *Specifications grading.* Stylus Publishing.

Phillips, C. (2021). Ungrading pedagogy. *Center for the Integration of Teaching, Learning, and Scholarship.* Retrieved April 1, 2024, from https://citls.lafayette.edu/ungrading-pedagogy/

Schneider, J., & Hutt, E. (2014). Making the grade: A history of the A-F marking scheme. *Journal of Curriculum Studies, 46*(2), 201-224.

Schinske, J. N., & Tanner, K. D. (2014). Teaching more by grading less (or differently). *CBE—Life Sciences Education, 13*(2), 159-166.

Stommel, J. (2020). How to ungrade. In S. D. Blum (Ed.), *Ungrading: Why rating students undermines learning (and what to do instead)* (pp. xx-xx). West Virginia University Press.

Stommel, J. (2021). Ungrading: An introduction. *Jesse Stommel.* Retrieved April 25, 2024, from https://www.jessestommel.com/ungrading-an-introduction/

Stommel, J. (2023). *Undoing the grade: Why we grade, and how to stop.* Hybrid Pedagogy Inc.

Johanesen, K. E., Claiborne, L. L., Falk, E. S., Parsons, Hubbard, K., Kohfeld, K. E., Nadin, E. S., & Schmidt, A. H. (2023). Commonsense teaching for the 2020s: Ungrading in response to COVID-19 and beyond. *Journal of Geoscience Education,* 1-16. https://doi.org/10.1080/10899995.2023.2259784

Poldrack, R. (2021). Experiments in (un)grading. *Center for Teaching and Learning.* Retrieved March 30, 2024, from https://ctl.stanford.edu/sites/g/files/sbiybj17446/files/media/file/experimentsinungrading.pdf

Güncellenmiş ve Genişletilmiş 2. Basım

YEŞİL EKONOMİDE GÜNCEL EĞİLİMLER

Editörler
Prof. Dr. Nursen Vatansever Deviren
Dr. Tarık Duran

nobel bilimsel

YEŞİL EKONOMİDE GÜNCEL EĞİLİMLER

Editörler: Prof. Dr. Nursen Vatansever Deviren, Dr. Tarık Duran

Yayın No.: 1982
ISBN: 978-625-393-250-3
E-ISBN: 978-625-393-251-0
Basım Sayısı: Güncellenmiş ve Genişletilmiş 2. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Vatansever Deviren, Nursen., Duran, Tarık.
Yeşil Ekonomide Güncel Eğilimler / Nursen Vatansever Deviren, Tarık Duran
Güncellenmiş ve Genişletilmiş 2. Basım, XXX + 692 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-250-3
E-ISBN: 978-625-393-251-0
1. Sürdürülebilir Kalkınma 2. Avrupa Yeşil Mutabakatı 3. Yeşil Ekonomi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **v**

ÖN SÖZ ..... **xi**

GENİŞLETİLMİŞ İKİNCİ BASKIYA ÖN SÖZ ..... **xiii**

HAKEM KURULU ..... **xv**

Bölüm 1
AVRUPA YEŞİL MUTABAKATI ÇERÇEVESİNDE YEŞİL EKONOMİYE GEÇİŞ **1**
Nursen Vatansever Deviren-Tarık Duran

GİRİŞ 1
1.1. Literatür Taraması 2
1.2. Sürdürülebilir Kalkınma 5
1.2.1. Sürdürülebilir Kalkınmanın Tanımı 5
1.2.2. Sürdürülebilir Kalkınmanın Dönüm Noktaları 6
1.2.3. Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımı 8
1.3. Yeşil Ekonomi 10
1.3.1. Yeşil Ekonomi Kavramı 11
1.3.2. Yeşil Ekonominin Prensipleri 12
1.3.3. Yeşil Ekonomiye Geçişin Önemi 12
1.3.4. Yeşil Ekonomiye Geçiş Sürecinde ve Sonrasında Ortaya Çıkan Avantaj ve Dezavantajlar 13
1.4. Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Ekonomi 14
1.5. Avrupa Yeşil Mutabakatı Çerçevesinde Yeşil Ekonomiye Geçiş 15
SONUÇ 17
KAYNAKÇA 18

Bölüm 2
KÜRESEL İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE İKLİM POLİTİKALARI **21**
Ayşe Yıldız Özsalmanlı

GİRİŞ 21
2.1. Bölüm Hakkında Yöntem 24
2.1.1. Literatür Taraması 24
2.1.2. Metodoloji ve Veri Seti 24

2.2. Kavramlar 26
2.3. Küresel İklim Değişikliğinin Nedenleri ve Sonuçları 30
2.3.1. Küresel İklim Değişikliğinin Nedenleri 31
2.3.2. Küresel İklim Değişikliğinin Sonuçları 33
2.4. İklim Krizinde Çevre Etiği Açısından İklim Kurgu Eser ve Görüşler 38
2.5. İklim Politikaları 43
2.5.1. Ülkeler ve Uluslararası Örgütler Düzeyinde Politikalar 43
2.5.2. Türkiye'de İklim Krizi Sorunu Karşısında Öneriler 51
SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER 55
KAYNAKÇA 60

Bölüm 3
EKOSİSTEMİN VE BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİĞİN KORUNMASI VE TÜRKİYE AÇISINDAN DEĞERLENDİRMELER 63
Ayşe Yıldız Özsalmanlı

GİRİŞ 63
3.1. Bölüm Hakkında Yöntem 65
3.1.1. Literatür Taraması 65
3.1.2. Metedoloji ve Veri Seti 65
3.2. Kavramsal Bakış 67
3.3. Ekosistemin ve Biyolojik Çeşitliliğin Korunmasının Önemi 71
3.3.1. Genel Olarak Konunun Önemi 71
3.3.2. Türkiye'de Konunun Önemi 74
3.4. Konu İle İlgili Bazı Uluslararası Sözleşme ve Ulusal Yasal Düzenlemeler 77
3.4.1. Uluslararası Sözleşmeler 77
3.4.2. Ulusal Yasal Düzenlemeler 80
3.5. Ekosistemin ve Biyolojik Çeşitliliğin Korunması İle İlgili Türkiye'de Üst Düzey Kurumsal Yapılanma ve Politikalar 85
3.5.1. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı (TOB) 85
3.5.2. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (ÇŞİDB) 88
3.5.3. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (UAYB) 92
3.6. Avrupa Birliği'nin Yeşil Büyüme Modeli, Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Türkiye'de Uyum Çalışmaları 93
3.6.1. Avrupa Birliği'nin Yeşil Büyüme Modeli ve Avrupa Yeşil Mutabakatı 93
3.6.2. Türkiye'de Avrupa Yeşil Mutabakatı (AYM) Sürecine Uyum Çalışmaları 95
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 98
KAYNAKÇA 102

Bölüm 4
YEŞİL EKONOMİYE GEÇİŞ SÜRECİNDE ORTAK TARIM POLİTİKASI 107
Tarık Duran

GİRİŞ 107
4.1. Avrupa Birliği (AB) Ortak Tarım Politikası 108
4.1.1. Ortak Tarım Politikasının Hedefleri 111
4.1.2. Ortak Tarım Politikasının Etkileri 112
4.2. Yeşil Ekonomi Anlayışı 114
4.2.1. Birleşmiş Milletler Yeşil Ekonomi Girişimi 114
4.2.2. Yeşil Ekonomi Girişiminden (GEI) Kapsayıcı Bir Yeşil Ekonomiye (IGE) 115
4.2.3. Yeşil Büyüme-Tarım İlişkisi 116
4.3. Avrupa Yeşil Mutabakatı 117
4.3.1. Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın Spesifik Hedefleri 119
4.3.2. Tarladan Sofraya Stratejisi 122
4.3.3. Avrupa Yeşil Mukabakatı ve OTP Arasındaki Bağlantıların Değerlendirilmesi 122
4.4. Türkiye'de Ortak Tarım Politikası ve Avrupa Yeşil Mutabakatı Çerçevesinde Atılan Adımlar 124
4.4.1. Türkiye'de AB Müzakereleri Çerçevesinde Organik Tarım Projeleri 124
4.4.2. Türkiye'de Avrupa Yeşil Mutabakatı Çerçevesinde Oluşturulan Eylem Planı 127
SONUÇ 128
KAYNAKÇA 130

Bölüm 5
ADİL, SAĞLIKLI VE ÇEVRE DOSTU GIDA SİSTEMİ OLARAK TARLADAN SOFRAYA 131
Vasfiye Hazal Özyurt

GİRİŞ 131
5.1. Sürdürülebilir Tarım 132
5.2. Gıda Toplulukları 135
5.3. Tarladan Sofraya Stratejisi ve Sürdürülebilir Gıda Sistemleri 136
SONUÇ 145
KAYNAKLAR 146

Bölüm 6
SÜRDÜRÜLEBİLİR BESLENMENİN YAŞAMA DÂHİL EDİLMESİ VE DİYET MODELLERİ 149
Şeyda Kıvrak-Betül Üner Yılmaz

GİRİŞ 149
6.1. Karbon Ayak İzi 151
6.2. Su Ayak İzi 152

6.3. Gıda Kayıp ve İsrafları 154
6.3.1. Freeganizm 156
6.4. Sürdürülebilir Beslenme 157
6.4.1. Akdeniz Diyeti 159
6.4.2. Çift Piramit Beslenme Modeli 162
6.4.3. Vejetaryen ve Vegan Diyeti 162
6.4.4. Nordik Diyet 164
6.5. Sürdürülebilir Beslenmeye Uygun Alternatif Protein Kaynakları 166
6.5.1. Doğal Alternatif Protein Kaynakları 166
6.5.2. Yapay Alternatif Protein Kaynakları 168
SONUÇ 168
KAYNAKÇA 170

Bölüm 7
AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE'DE SINIRDA KARBON DÜZENLEME MEKANİZMASI KAPSAMINDA YEŞİL TİCARET POLİTİKALARI 177
Soner Uysal

GİRİŞ 177
7.1. Sınırda Karbon Düzenleme Mekanizmasına Giden Süreç 179
7.2. Sınırda Karbon Düzenleme Mekanizmasına (SKDM) İlişkin Temel Bilgiler ve Tartışmalar 185
7.3. SKDM ve Türkiye'nin Ticari Konumu 188
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 194
KAYNAKÇA 196

Bölüm 8
YEŞİL PAZARLAMA VE TÜRKİYE'DEKİ İŞLETMELERDE KULLANILAN UYGULAMA ÖRNEKLERİ ... 199
Fatma Kömürcüoğlu Soytürk-Aytekin Fırat

8.1. Yeşil Pazarlama 200
8.2. Yeşil Pazarlama ve Kullanılan Stratejiler 203
8.2.1. Yeşil İnovasyon 205
8.2.2. Yeşil İttifak 206
8.2.3. Yeşil İletişim 207
8.2.4. Yeşil Lojistik 207
8.2.5. Yeşil Fiyatlandırma 208
8.2.6. Yeşil Tasarım 209
8.2.7. Yeşil Konumlandırma 210

8.3. Türkiye'de İşletmelerin Kullandığı Yeşil Pazarlama Uygulamalarına Örnekler 210
SONUÇ 217
KAYNAKÇA 218

Bölüm 9
SÜRDÜRÜLEBİLİR GİRİŞİMCİLİK VE SÜRDÜRÜLEBİLİR TÜKETİMİN SÜRDÜRÜLEBİLİR YENİLİKÇİ İŞ MODELİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ 221
Mehmet Marangoz-Çağrı İzci

GİRİŞ 221
9.1. Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Girişimcilik 222
9.1.1. Sürdürülebilir Girişimciliği Etkileyen Faktörler 224
9.1.2. Sürdürülebilir Girişimcilerin Temel Özellikleri 225
9.2. Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Tüketim 226
9.2.1. Sürdürülebilir Tüketimin Boyutları 227
9.2.2. Sürdürülebilir Tüketimin Paydaşları 230
9.3. İş Modeli ve Girişimciler Açısından Önemi 232
9.3.1. Sürdürülebilir İş Modeli 233
9.3.2. Yenilikçi İş Modeli 234
9.3.3. Sürdürülebilir Yenilikçi İş Modeli 235
9.3.3.1. Sürdürülebilir Yenilikçi İş Modelinin Özellikleri 236
9.3.3.2. Dijital Çağda Sürdürülebilir Yenilikçi İş Modeli 236
9.3.4. Sürdürülebilir Yenilikçi İş Modeli Türleri 238
9.3.4.1. Teknolojik İnovasyon 238
9.3.4.2. Örgütsel İnovasyon 239
9.3.4.3. Sosyal İnovasyon 240
9.3.4.4. Eko İnovasyon 241
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 241
KAYNAKÇA 243

Bölüm 10
AVRUPA YEŞİL MUTABAKATI ÇERÇEVESİNDE YEŞİL FİNANS 247
Yunus Emre Kahraman-Yılmaz Çalışkan

GİRİŞ 247
10.1. Yeşil Finansman Kavramı ve Dünyada Yaşanan Gelişmeler 249
10.2. Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın Gelişimi ve Yeşil Finansman Bağlamında İrdelenmesi 254
SONUÇ 262
KAYNAKÇA 264

Bölüm 11
YENİLİKÇİ ATIK YÖNETİMİ İLE DOĞRUSAL EKONOMİDEN DÖNGÜSEL EKONOMİYE GEÇİŞ.... 269
Çağdaş Gönen

GİRİŞ 269
11.1. Atık ve Toplumsal Gelişim İlişkisi 270
11.2. Doğrusal Ekonomi ve Tüketim 272
11.3. Doğrusal Ekonomide Atıkların Durumu 274
11.4. Döngüsel Ekonomi ve Tüketim 276
11.5. Döngüsel Ekonomide Atıkların Durumu 276
11.6. Yenilikçi Teknolojiler İle Atık Yönetimi ve Toplum 280
11.7. Kendi Kendine Öğrenen ve Gelişen Akıllı Atık Ayırma Sistemleri 283
11.8. Akıllı Sistemler ve Atıkların Kentlerden Toplanması 283
11.9. Akıllı Sistemlerin Atık Yönetimindeki Eğitim ve Farkındalık Faaliyetleri Üzerine Etkisi. 284
11.10. Akıllı Atık Yönetim Sistemlerinde Bilgi Güvenliği ve Şeffaflık 285
SONUÇ 286
KAYNAKÇA 290

Bölüm 12
DÖNGÜSEL BİR EKONOMİ İÇİN ÇEVRE MUHASEBESİ VE YÖNETİMİ 293
Yusuf Tepeli-Çağatay Mirgen

GİRİŞ 293
12.1. Döngüsel Ekonomi Kavramı ve Önemi 294
12.2. Çevre Muhasebesi Kavramı, Niteliği ve Kapsamı 299
12.3. Çevre Muhasebesi Yaklaşımları 303
12.4. Çevre Muhasebesine Yönelik Maliyetlerin Sınıflandırılması ve Raporlanması 305
SONUÇ 307
KAYNAKÇA 309

Bölüm 13
KARADENİZ'İN HİDROJEN ENERJİSİ VE MARMARA DENİZİ'NİN MÜSİLAJINDAN ENERJİ ELDE ETME OLANAKLARI 313
Erhan Atay

GİRİŞ 313
13.1. Hidrojen Enerjisinin Abecesi ve Ekonomik Olanakları 316
13.2. Karadeniz'deki Hidrojen Sülfürden Hidrojen Enerjisi Elde Etme 321
13.3. Enerjide Yeni Arayışlar: Müsilaj Krizini Fırsata Çevirme 325
SONUÇ 329
KAYNAKÇA 331

Bölüm 14
YENİLENEBİLİR ENERJİ PERSPEKTİFİNDEN YARINLARIN YEŞİL İŞ VE BECERİLERİ 333
Erhan Atay

GİRİŞ 333
14.1. Çevresel Problemlere AB'nin Yanıtı: "Avrupa Yeşil Mutabakatı'' 337
14.2. Yenilenebilir Enerji ve Yenilenemeyen Enerji Kaynakları 341
14.3. Enerji Krizine Çare: Yenilenebilir Enerji Kaynakları 342
14.4. Yenilenemeyen Enerji Kaynakları 343
14.5. Hem Yenilenebilir Hem Yenilenemez Kaynak Odun ve Pelet 344
14.6. Türk Aynştaynı Oktay Sinanoğlu'nun Örütler Kuramı ve İktisat Bilimi 345
14.7. Fosil Yakıtların Dayanılmaz Hafifliği: Yeşil Paradoks 347
14.8. Enerji Piyasalarında Yeniden Belediyeleştirme "Remunicipalisation" 349
18.9. Yenilenebilir Enerji Bağlamında Yeşil İşler ve Beceriler 352
SONUÇ 357
KAYNAKÇA 359

Bölüm 15
YEŞİL EKONOMİ VE SOSYAL ADALET İLİŞKİSİ 361
Hilmi Etci-Yener Şişman

GİRİŞ 361
15.1. Çevre Sorunları ve Sosyal Adalet 362
15.2. Toplumsal ve Çevresel Sorunlar Karşısında Yeşil Ekonomi 366
15.3. Türkiye'nin Yeşil Ekonomi Performansı Üzerine 368
15.4. Yeşil Ekonominin Sosyal Adalete Yansımaları 374
SONUÇ 376
KAYNAKÇA 378

Bölüm 16
İNŞAAT SEKTÖRÜNDE ENERJİ VE KAYNAK VERİMLİLİĞİNE DAYALI BİR DÖNÜŞÜM 381
Vesile Hatun Akansel

GİRİŞ 381
16.1. Avrupa Yeşil Mutakabatı Süreci ve Tarihçesi 382
16.2. Temel Kavramlar 385
16.2.1. Enerji Verimliliği 385
16.2.2. Kaynak Verimliliği 386
16.2.3. Yeşil Büyüme 387
16.2.4. Ayrışma 388

16.2.5. Yenilenme Dalgası 389
16.2.6. Yeşil Finansman 389
16.2.7. Uluslararası Sertifikalar 390
16.2.8. Sınırda Karbon Düzenlemeleri 390
16.3. İnşaat Sektörü, Avrupa Yeşil Mutakabatı, Yeşil Dönüşüm ve Döngüsel Ekonomi İlişkisi 390
16.4. Bina Sertifikasyon Programları 395
16.5. Türkiye'de Yeşil Ekonomiye Yönelik Mevzuat ve Uygulamalar 396
SONUÇ VE ÖNERİLER 398
KAYNAKÇA 400

Bölüm 17
MİKRO MOBİLİTENİN SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTSEL ULAŞIMDAKİ YERİ: TÜRKİYE İLE BATI ÜLKELERİ KARŞILAŞTIRMASI 405
Dilek Keser-Ömür Kaygısız

GİRİŞ 405
17.1. Kentsel Ulaşım Sistemleri 406
17.1.1. Özel Araç (Otomobil) Destekli Ulaşım 409
17.1.2. Toplu Taşıma Destekli Ulaşım 409
17.2. Kentsel Ulaşımda Sürdürülebilirlik Kavramı 411
17.2.1. Sürdürülebilir Kentsel Ulaşımda Mikro Mobilite 414
17.2.2. Seçilmiş Batı Ülkelerinde Kentsel Ulaşımda Mikro Mobilite 417
17.2.3. Türkiye'de Kentsel Ulaşımda Mikro Mobilite 422
17.3. Değerlendirme 425
SONUÇ VE ÖNERİLER 429
KAYNAKÇA 432

Bölüm 18
"YEŞİL EKONOMİNİN AKILLI KENTLERİ" ÜZERİNE ELEŞTİREL BİR SORGULAMA 437
Doğan Bıçkı

GİRİŞ 437
18.1. Yeşil Ekonomi 441
18.1.1.Yeşil Ekonomi Nedir? 441
18.1.2.Rio+20'de Yeşil Ekonomi 442
18.1.3.Yeşil Ekonomi ve Teknoloji 444
18.2. Bir Mekân Teknolojisi Olarak Akıllı Kent 446
18.2.1. Akıllı Kent Nedir? 446
18.2.2. Akıllı Kent Teknolojileri ve Kullanım Alanları 449

18.2.3. Akıllı Kentlerin Riskleri: Eleştirel Açıdan Akıllı Kentler 453
18.3. Türkiye'de Akıllı Kent Politikaları/Uygulamaları, Ankara ve İstanbul'un Durumu 457
18.3.1. Merkezi Yönetim Düzeyinde Akıllı Kent Politikaları 457
18.3.1.1. Kalkınma Planı 457
18.3.1.2. Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi ve Eylem Planı 458
18.3.1.3. Akıllı Mekân Yönetimi Uygulama ve Rehberlik Kılavuzu (Akıllı Şehirler Kapasite Geliştirme ve Rehberlik Projesi) 459
18.3.1.4. Yerel Yönetimlerden Akıllı Uygulama Örnekleri 460
18.3.2.Akıllı Kentler İndeksine Göre Ankara ve İstanbul'un Durumu 461
18.4. Sonuç Yerine: Gerçek Akıllılık İçin Öneriler 463
KAYNAKÇA 464

Bölüm 19
TURİZM ENDÜSTRİSİNDE PAYLAŞIM EKONOMİSİ 467
Reyhan Arslan Ayazlar

GİRİŞ 467
19.1. Paylaşım Ekonomisi Kavramı 468
19.2. Sürdürülebilirlik Kapsamında Paylaşım Ekonomisi 472
19.3. Turizm Endüstrisinde Paylaşım Ekonomisi 476
SONUÇ 478
KAYNAKÇA 479

Bölüm 20
SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM BAĞLAMINDA ERİŞİLEBİLİRLİK 483
Nur Çelik İlal-Ozan Bahar

GİRİŞ 483
20.1. Sürdürülebilir Turizm 485
20.2. Turizmde Erişilebilirlik 489
20.2.1. Erişilebilir Turizm Kavramı 489
20.2.2. Erişebilir Turizm Uygulamaları 491
20.3. Konu İle İlgili Çalışmalar 493
20.4. Erişilebilir Turizme Yönelik Projeler 497
20.4.1. Köyceğiz Aromatik Bitkiler Evi Projesi 497
20.4.2. Turizme Erişiyoruz 498
20.4.3. Engelsiz Turizm Projesi 499
SONUÇ 500
KAYNAKÇA 502

Bölüm 21
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KONUSUNDAKİ BİLİNÇ DÜZEYLERİNİN ARAŞTIRILMASI (MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ) 505
Erdoğan Gavcar-Hüseyin Mustafa Metin-Cansu Tosun Gavcar

GİRİŞ 505
21.1. Materyal ve Yöntem 509
21.2. Bulgular ve Tartışma 510
SONUÇ 522
KAYNAKÇA 523

Bölüm 22
YEŞİL EKONOMİNİN BELİRLEYİCİLERİ VE EKONOMİK BÜYÜME: TÜRKİYE ÜZERİNE BİR ANALİZ 525
Kurtuluş Bozkurt-Aytaç Pekmezci

GİRİŞ 525
22.1. Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı 526
22.2. Yeşil Ekonomi Kavramı 528
22.3. Literatür 531
22.4. Veri Seti ve Yöntem 534
22.4.1. Eşbütünleşme Analizi 534
22.4.2. Johansen Eşbütünleşme Analizi 535
22.4.3. Granger Nedensellik Analizi 536
22.5. Uygulama Sonuçları 537
SONUÇ 541
KAYNAKÇA 542

Bölüm 23
YEŞİL EKONOMİDE SÜRDÜRÜLEBİLİR STRATEJİK PROJE YÖNETİMİ 545
Ahmet Esen

GİRİŞ 545
23.1. Proje Kavramı 547
23.2. Proje Yönetimi 548
23.3. Proje Yönetim Süreçleri 551
23.4. Proje Yönetimi Bilgi Alanları 552
23.5. Proje Başarısı 553
23.6. Stratejik Planlama ve Stratejik Proje Yönetimi 556

23.7. Proje Yönetiminde Sürdürülebilirlik 561
23.8. Yeşil Ekonomiyi Dikkate Alan Bir Model: Proje Mükemmellik Modeli (PMM) 564
SONUÇ 569
KAYNAKÇA 570

Bölüm 24
YEŞİL SANAYİ VE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI: TÜRKİYE'DE KİRLİLİK SIĞINAKLARI HİPOTEZİNİN TESTİ 573
Aynur Yıldırım - Gonca Akgün Güngör

GİRİŞ 573
24.1. Yeşil Sanayi Politikasının Gelişimi 574
24.2. Sanayileşme ve Çevre Kirliliği 576
24.2.1. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Çevre Kirliliği İlişkisi: Kirlilik Sığınakları Hipotezi 578
24.3. Literatür İncelemesi 579
24.4. Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Kirlilik Göstergelerinin Sektörel Görünümü 583
24.5. Türkiye İmalat Sanayi Sektörlerinde Kirlilik Sığınakları Hipotezinin Testi 591
24.5.1. Panel Veri Analizi 591
24.5.2. Gelen Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Kirlilik Endeksi İlişkisinin Panel Regresyon Analizi 592
SONUÇ 595
KAYNAKÇA 598

Bölüm 25
YEŞİL İNOVASYONA KAVRAMSAL YAKLAŞIM VE YEŞİL İNOVASYON POLİTİKALARI 601
Mehmet Avcı – Tuna Köse

GİRİŞ 601
25.1. İnovasyon Süreci ve İşleyişi 604
25.1.1. Yaratıcılık 605
25.1.2. İcat 607
25.1.3. İnovasyon 607
25.1.3.1. İnovasyon Türleri 608
25.1.4. Yayılma 611
25.2. Yeşil İnovasyon Kavramı 611
25.2.1. Yeşil Ürün İnovasyonu 615

25.2.2. Yeşil Süreç İnovasyonu 615
25.2.3. Yeşil Pazarlama İnovasyonu 616
25.2.4. Yeşil Örgütsel İnovasyon 617
25.3. Yeşil İnovasyon Politikaları 618
25.3.1. Sürdürülebilirlik 619
25.3.2. Ar-Ge Teşvikleri 619
25.3.3. Kamusal Politikalar ve Standartlar 620
25.3.4. Teşvik ve Destek Mekanizmaları 621
25.3.5. Pazar Mekanizmaları ve Ekonomik Araçlar 621
25.3.6. Eğitim ve Farkındalık 622
25.3.7. İş Birliği Politikaları 623
SONUÇ 623
KAYNAKÇA 625

Bölüm 26
TOKSİK İÇERMEYEN BİR ÇEVRE İÇİN SIFIR KİRLİLİK HEDEFİ 627
Bayram Coşkun - Eyüp Şen

GİRİŞ 627
26.1. Teoride ve Mevzuatta Sıfır Kirliliğin Anlamı ve Kapsamı 629
26.2. Avrupa Birliği Yeşil Mutabakatta Sıfır Kirlilik Hedefi 634
26.3. Sıfır Kirlilik Hedefi ile İlişkili Belgeler ve Eylem Planları 637
27.3.1. Avrupa Birliği Sıfır Kirlilik Eylem Planı 638
26.3.2. Sıfır Kirlilik İle İlgili Diğer Düzenlemeler/Belgelerin Genel Mahiyeti 642
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME 645
KAYNAKÇA 648

Bölüm 27
AVRUPA YEŞİL MUTABAKATI VE AVRUPA BİRLİĞİ ÜYE ÜLKELERİNE YANSIMALARI 649
Füsun Özerdem

GİRİŞ 649
27.1. Avrupa Yeşil Mutabakatı'na Giden Yol ve İçeriği 650
27.2. Mutabakat Metnine Yönelik Üye Devletlerin Durumları ve Tepkileri 657
SONUÇ 669
KAYNAKÇA 671

Bölüm 28
TÜRKİYE'NİN AVRUPA YEŞİL MUTABAKATI'NA UYUM POLİTİKALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ 675
Aslı Yönten Balaban

GİRİŞ 675
28.1. Avrupa Birliği'nin Çevre Politikası 676
28.2. Avrupa Yeşil Mutabakatı 677
28.3. Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Türkiye 679
28.4. Avrupa Yeşil Mutabakatı'na Uyum Kapsamında Yapılan Çalışmalar 680
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 685
KAYNAKÇA 689

EDİTÖRLER HAKKINDA 691

Bölüm 1

AVRUPA YEŞİL MUTABAKATI ÇERÇEVESİNDE YEŞİL EKONOMİYE GEÇİŞ

Nursen Vatansever Deviren-Tarık Duran

GİRİŞ

Sürdürülebilir kalkınma, küresel ısınma ve iklim değişikliği ile mücadeleyi teşvik ederek gelecek nesillere daha yaşanabilir bir dünya bırakmanın yanında sosyoekonomik kalkınmayı desteklemesi açısından kalkınma literatürüne önemli katkılar sağlamakta ve böylece insanlığın sürdürülebilir bir geleceğe doğru yol almasında vazgeçilmez bir rol oynamaktadır (Yılmaz, 2022: 1). 1980'li yıllarda ön plana çıkan sürdürülebilir kalkınma kavramı, ana akım iktisadın çevre-büyüme değiş-tokuşunun kırılmasına yol açmıştır. Bu çerçevede ana akım iktisat; çevresel problemlere çözüm üretirken aynı zamanda büyüyebilen bir kalkınma kavramının literatüre girmesine yol açmıştır. Bundan dolayı, günümüzde sürdürülebilir kalkınmanın, kalkınma politikalarını yoğun bir şekilde yönlendirdiği dikkati çekmektedir (Demirtaş, 2017: 109).

İnsanlığın Sanayi Devrimi'nden beri uyguladığı doğrusal ekonomi modeli, fosil yakıtlara dayalı olarak daha çok üretim ve daha çok tüketime öncelik vererek doğa ve gezegendeki canlıların tahrip edilmesine yol açmıştır. Dolayısıyla doğrusal ekonomi modelinin, son yıllarda gezegenimiz ve insanlık üzerinde yarattığı tehditlerin gittikçe artması ve tehlikeli boyutlara ulaşması sonucu iklim krizi, gittikçe derinleşmeye başlamıştır (Ecer, Güner ve Çetin, 2021: 125).

Son yıllarda iklim değişikliği ile mücadelede öncü rol üstlenen AB, 2019 yılında Avrupa Yeşil Mutabakatı'nı duyurmuştur. Bu çerçevede Avrupa'nın 2050'ye kadar dünyanın ilk iklim (karbon) nötr kıtası olma hedefini belirlemiştir. Bu mutabakat, sadece iklim eylem planı olmakla kalmayıp aynı zaman-

Son olarak sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak ve yeşil ekonomiye geçiş yapmak için doğal sermayeye odaklanan, döngüsel ekonomiye dayalı, sosyal koruma sağlayan ve temel hizmetlere erişimi destekleyen bir yaklaşım benimsenmelidir. Böylece gelir ve istihdam artışı sağlayan, eşitsizlikleri azaltan ve yoksulluğu ortadan kaldıran, israfı önleyen, enerji ve kaynak verimliliğine dayanan karbonsuz ve çevre dostu bir büyümeyi hedefleyen, adil ve kapsayıcı bir ekonomiye geçiş mümkün olacaktır. Bu hedeflere ulaşmak için sürdürülebilir politikaların etkin bir şekilde uygulanması ve yeşil dönüşüm mekanizmalarının harekete geçirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Al, İ. (2019). Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Ekonomi: Türkiye İçin Bir Endeks Önerisi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *12*(1), 112–124. https://doi.org/10.17218/hititsosbil.473413

Ali, E. B., Anufriev, V. P., & Amfo, B. (2021). Green Economy Implementation in Ghana as a Road Map for a Sustainable Development Drive: A Review. *Scientific African*, *12*, 1–17. https://doi.org/10.1016/j.sciaf.2021.e00756

Apostu, S. A., Gigauri, I., Panait, M., & Martín-Cervantes, P. A. (2023). Is Europe on the Way to Sustainable Development? Compatibility of Green Environment, Economic Growth, and Circular Economy Issues. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *20*(2), 1–17. https://doi.org/10.3390/ijerph20021078

Aşıcı, A. A., & Acar, S. (2022). Channels of Cooperation Between the EU and Turkey on Green Transformation. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, *21*(1), 43–67.

Aydınoğlu, A. U., & Esen, Ö. B. (2022). Yeşil Mutabakat: Tarihçe ve Akademik Araştırmaların İncelenmesi. *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi*, *11*(2), 107–121. https://doi.org/10.47934/tife.11.02.02

Balbay, Ş., Sarıhan, A., & Avşar, E. (2021). Dünya'da ve Türkiye'de "Döngüsel Ekonomi/Endüstriyel Sürdürülebilirlik" Yaklaşımı. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (27), 557–569. https://doi.org/10.31590/ejosat.971172

Barbiroli, G. (2011). Economic Consequences of the Transition Process toward Green and Sustainable Economies: Costs and Advantages. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, *18*(1), 17–27.

Demirtaş, I. (2017). Ekolojik ve Ekonomik Krizlere Alternatif Çözüm Olarak Yeşil Ekonomi Poitikaları. *Alternatif Politika, İklim Değişikliği ve Enerji Özel Sayısı*, *Aralık*, 107–132.

Diriöz, A. O. (2021). AB Yeşil Mutabakat Kapsamında Yeşil Ekonomiye Dönüşüm Süreci, Türkiye-AB İlişkilerine Olası Etkilerinin Değerlendirilmesi. *Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi*, *22*, 107–130.

Doğan, M. (2022). Ekonomik, Sosyal ve Çevresel Dönüşümde Yeşil Ekonominin Rolü. *Uluslararası Sosyal, Siyasal ve Mali Araştırmalar Dergisi (USSMAD)*, *2*(1), 49–73.

Doğaner Gönel, F. (2002). Globalleşen Dünyada (Nasıl Bir) Sürdürülebilir Kalkınma. *Birikim Dergisi*, (158), 72–80. https://www.unhcr.org/publications/manuals/4d9352319/unhcr-protection-training-manual-european-border-entry-officials-2-legal.html?query=excom 1989

EC. (2019). *The European Green Deal*. http://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:208111e4-414e-4da5-94c1-852f1c74f351.0004.02/DOC_1&format=PDF

Ecer, K., Güner, O., & Çetin, M. (2021). Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Türkiye Ekonomisinin Uyum Politikaları. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, *9*(2), 125–144.

Gevher, R. (2022). *Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Ekonomi: Avrupa Birliği Örneği*. Selçuk Üniversitesi.

Hassiba, A., & Boumar, S. (2023). The Green Economy as a Solution for Sustainable Development. *Algerian Journal of Economic Performance*, 142–161. https://doi.org/10.37575/h/geo/230008

Jain, M., Agarwal, M. R., & Jain, A. S. (2018). Impact of Green Economy-A Performance Analysis of India's Transition to Green Energy. *Impact of Green Economy*, *1*(2), 8–22.

Karakuş, D. N., An, N., Turp, M. T., & Kurnaz, L. (2022). AB Yeşil Mutabakatı ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Kapsamında Temel Uygulama Yaklaşımlarına Küresel Bakış. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *24*(1), 47–67. https://doi.org/10.16953/deusosbil.976404

Kuşat, N. (2013). Yeşil Sürdürülebilirlik İçin Yeşil Ekonomi:Avantaj ve Dezavantajları Türkiye İncelemesi. *Journal of Yasar University*, *29*(8), 4896–4916.

Lin, M., Zeng, H., Zeng, X., Mohsin, M., & Raza, S. M. (2023). Assessing Green Financing with Emission Reduction and Green Economic Recovery in Emerging Economies. *Environmental Science and Pollution Research*, *30*(14), 39803–39814. https://doi.org/10.1007/s11356-022-24566-5

Mirici, M. E., & Berberoğlu, S. (2022). Türkiye Perspektifinde Yeşil Mutabakat ve Karbon Ayak İzi: Tehdit Mi? Fırsat Mı? *Artvin Çoruh Üniversitesi Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, *8*(1), 156–164. https://doi.org/10.21324/dacd.982396

Purkis, S. (2020). *Yeşil Ekonominin Ekoloji Politiği: Doğanın Çığlığı*. Bursa: Ekin Yayınevi.

Sachs, J. D. (2019). *Sürdürülebilir Kalkınma Çağı (Çev: Barış Gönülşen)*. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Yayınevi.

Sapmaz Veral, E. (2021). Döngüsel Ekonomi: Engeller, Stratejiler ve İş Modelleri. *Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi*, *8*(1), 7–18.

Sarımehmet Duman, Ö. (2022). Avrupa'da Rekabetçi Sürdürülebilirliğin Politik Aracı: Ufuk Avrupa Programı. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, *21*(1), 225–255.

Sezgin, F. H., Yüksel Acı, E., & Atabay Kuşçu, R. (2023). *Avrupa Yeşil Mutabakatı Kapsamında Yeşil Ekonomi* (2. Baskı). Ankara: Nobel Yayınevi.

Söderholm, P. (2020). The Green Economy Transition: The Challenges of Technological Change for Sustainability. *Sustainable Earth*, *3*(1), 1–11. https://doi.org/10.1186/s42055-020-00029-y

Şahin, G., & Önder, H. G. (2021). Atık Yönetimi, Sera Gazı Emisyonları ve Türkiye: Avrupa Yeşil Mutabakatı Çerçevesinde Bir Değerlendirme. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *9*(112), 194–216.

T.C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2023). Döngüsel Ekonomi Politikaları. https://dongusel.csb.gov.tr/hakkinda-i-105778

Taş, M. A., & Aylak, B. L. (2022). Analysing the Impacts of European Green Deal on Logistics through CIMO-Logic. *European Journal of Science and Technology*, (34), 568–572. https://doi.org/10.31590/ejosat.1082778

Uğur, A. (2021). Antroposen: İklim Krizi mi Yoksa Uygarlık Krizi mi ? *Reflektif Journal of Social Sciences*, *2*(3), 557–579. https://doi.org/10.47613/reflektif.2021.46

UN. (2015). *Adoption Of The Paris Agreement*. *United Nations*. https://doi.org/10.17580/gzh.2021.07.02

UNDP. (2020). *UNDP Human Development Report 2020-The Next Frontier—Human Development and the Anthropocene*. *United Nations Development Programme*. https://doi.org/10.1080/00139157.2021.1898908

UNDP. (2021). *İnsani Gelişme Raporu 2020-Önümüzdeki Sınır- İnsani Gelişme ve Antroposen (Çeviri: Adnan Bıçaksız)*. http://hdr.undp.org

UNEP. (2011). *Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty*. www.unep.org/greeneconomy

Yalçın, A. Z. (2016). Sürdürülebilir Kalkınma İçin Yeşil Ekonomi Düşüncesi ve Mali Politikalar. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *6*(1), 749–775. https://doi.org/10.18074/cnuiibf.282

Yerlikaya, B. (2022). Yeşil Ekonomiye Geçiş Kadınların İstihdama Katılımı İçin Kriz Mi Fırsat Mı?: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bağlamında Yeşil İşler. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *44*(1), 137–161. https://doi.org/10.14780/muiibd.1135553

Yılmaz, F. (2022). *Yeşil İşler'e Doğru-Sürdürülebilir Gelişme ve Yeşil Ekonomi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Zvarych, R., Masna, O., & Rivilis, I. (2023). Methodological Principles of the Formation the Concept of Green Economy. *Herald of Economics*, 131–144. https://doi.org/10.35774/visnyk2022.04.131

Bölüm 2

KÜRESEL İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE İKLİM POLİTİKALARI

Ayşe Yıldız Özsalmanlı

Son ırmak kuruduğunda, son ağaç kesildiğinde ve son balık tutulduğunda beyaz adam, paranın yenmeyecek bir şey olduğunu anlayacak.
Kızılderili Atasözü

GİRİŞ

Yıllar öncesi televizyonlarda ABD, Meksika, Avustralya, Kanada gibi uzak ülkelerde orman yangını, fırtına, kasırga, hortum ve sellerin yaşandığı haberlerini duyardık. Televizyonda bu doğal afetlerin neden, nasıl olduğu ve bunlarla baş edebilmek için neler yapıldığını konu edinen ABD yapımı filmler, belgeseller ve haberlere denk gelirdik. Meğer Amerika, Asya, Avustralya ve Avrupa kıtalarındaki bazı ülkelerdeki çevre sorunları ulusal devlet politikalarıyla başarılamaz düzeyde imiş. Kısacası 1970-1980'lerde çevre sorunları uluslararası birlikteliği gerektiren, uluslararası konferanslar ile sözleşmelerin yapılmasını gerektiren bir düzeye ulaşmış.

Tabi bu konudaki akademik verileri daha sonra üniversitede iken aldığımız "Çevre Yönetimi ve Politikası" derslerinde öğrendik. Sanayileşerek, kentleşerek, ulusal ve uluslararası ekonomik girişimleri ve ticari faaliyetleri arttırarak gelişen bu ülkeler, faaliyetleri ile ozon tabakasına da ciddi zarar vermiş. Kısacası uzun yıllardır dünyada iklim değişikliğine (İD) neden olacak kadar doğada sera gazı artışı ve buna bağlı ozon tabakası incelmesi vardır. O kasırga ve fırtınalar ise bu gelişmiş ülkelerde sera gazı emisyon artışının (salınımının) sonucudur ve artık mücadele edilemez düzeye ulaşan iklim değişikliği hatta iklim krizinin emareleri imiş.

Diğer bir anlatımla literatürde tarih olarak 1970'ler denilen ve Amerika, Avrupa, Avustralya kıtasında artan bu çevre sorunları, uluslararası çevre poli-

KAYNAKÇA

1000 kitap.com (2023). *Kızıldereli Atasözleri ve Alıntılar.*https://1000kitap.com/kizilderili-atasozu--5372/alintilar?amp=1&sayfa=14 (Erişim tarihi: 23.05.2023)

Akıllı, H. , Kemahlı, F. , Okudan, K.ve Polat, F. (2008). Ekolojik Ayak İzinin Kavramsal İçeriği ve Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde Bireysel Ekolojik Ayak İzi Hesaplaması.

Akdeniz İİBF Dergisi, 08 (15),1-25. https://dergipark.org.tr/tr/pub/auiibfd/issue/32317/359129

Akın, G. (2006). Küresel Isınma, Nedenleri ve Sonuçları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 46(2), 29-43.* https://dergipark.org.tr/tr/pub/dtcfdergisi/issue/66772/1044205 (Erişim tarihi: 15.04.2023

Altunel, M. (09.05.2020), "Doğa ile savaş halindeyiz, kaybetmeliyiz", *SETA.* https://www.setav.org/doga-ile-savastayiz-kaybetmeliyiz/ (Erişim tarihi: 20.05.2023)

Altınok, E. ve Altınok, A.E. (2013). *Avrupa Birliği İklim Değişikliği Politikaları. Denetişim Dergisi, (12), 45-55.* https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/208774, (Erişim tarihi: 15.03.2023)

Aygül Akkuş (Aralık 2021). Küresel Güney Bağlamında İklim Etiği ve İklim Adaleti Uygulamaları. Cappadocia Journal of Area Studies (CJAS) 2021, (3)2, 200-215. DOI: http://dx.doi.org/10.38154/cjas.17https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2169598.

Bayar, F. (2008). Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye. *Uluslararası Ekonomik SorunlarDergisi,* 25-34. https://www.mfa.gov.tr/data/Kutuphane/yayinlar/EkonomikSorunlarDergisi/sayi32/firatbayar.pdf, https://www.academia.edu/download/58062282/kuresellesme_kavrami_ve_kuresellesme_surecinde_turkiye.pdf (Erişim tarihi: 25.05.2023)

Birpınar, M.E. (Ocak 2022), Küresel Sorun: İklim Değişikliği, Gelişimi ve Uluslararası Müzakereler ve Türkiye. *Çevre, Şehir ve İklim Dergisi, 1(1), 20-36.* https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2369174 (Erişim tarihi: 15.04.2023)

Cihannur Cihanalp (2019). Derin Ekoloji ve Tarım. *Akademia Doğa ve İnsan Bilimleri Dergisi, 5(1), 35-45, e-ISSN: 2717-8528.* https://dergipark.org.tr/tr/pub/adibd, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1263449 (Erişim: 31.05.2023)

Çelik, S., Bacanlı, H. ve Görgeç, H. (Kasım 2008). Küresel İklim Değişikliği ve İnsan Sağlığına Etkileri. *MGM. Telekomünikasyon Şube Müdürlüğü*, Ankara, 1-31. https://mgm.gov.tr/FILES/genel/makale/11_kureseliklimdegisikligietkileri.pdf (Erişim tarihi: 29.05.2023)

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı(2021). Tarihçemiz. https://csb.gov.tr/tarihcemiz-i-7012 (Erişim tarihi: 03.06.2023)

Çevre Kanunu (1983). 2872 sayılı ve 1983 tarihli, RG: 11.08.1983 ve 18132. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2872&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5 (Erişim tarihi: 27.05.2023)

Dağ, Ü. (Ocak 2022). İklim Değişikliği ve Küresel Isınmaya Dikkat Çekme Açısından İklim Kurgu Romanları: Kurbağa Adası ve Köpekli Çocuklar Gecesi'nin Karşılaştırmalı Analizi, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (29),1-14*. DOI: 10.54600/igdirsosbilder.980410. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1915125, (Erişim tarihi: 15.04.2023)

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) (2023). DSÖ Afrika, Sağlık konuları, Bulaşıcı hastalıklar… https://www.afro.who.int/health-topics/communicable-diseases, (E.T: 30.05.2023)

Erdoğan, S. (2020), Enerji, Çevre ve Sera Gazları. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi, 10 (1), 277-303.* https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1178439, (Erişim tarihi: 15.04.2023)

Gündoğan, A.C. vd. (2015). A'dan Z'ye İklim Değişikliği Başucu Rehberi. *REC (Kaynak, Çevre ve İklim Derneği), Türkiye Bölgesel Çevre Merkezi (REC Türkiye) ve Almanya Federal Cumhuriyeti Büyükelçiliği Yayını,* Güncellenmiş 2.sürüm, Ankara.https://rec.org.tr/2017/02/27/adan-zye-iklim-degisikligi-rehberi/, https://rec.org.tr/wp-content/uploads/2016/11/adanzye_iklim_degisikligi_basucurehberi.pdf

Hayırsever Topçu, F. (2008). İklim Değişikliği: Ortak Beklentiler ve Farklılaşan Çıkarlar. *Mülkiye Dergisi, 32 (259), 159-190.*https://dergipark.org.tr/tr/pub/mulkiye/issue/259/748 (Erişim tarihi: 20.05.2023)

Işık, G. (2023). Kuraklık ve İklim Değişikliğinin Su Yönetimi Üzerine Etkileri: Muğla İli Örneği, Muğla Sıtkı Koçman Ünv. SBE. Kamu Yönetimi ABD. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışmanı: Doç.Dr. Ayşe Yıldız Özsalmanlı), Muğla. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=a0OMTmEd_3mfOBxT8SiBTL7_TFemxxbhioliBEXRzY4iKmaGgf_iMvWBToTxON03 (Erişim Tarihi: 10.09.2023)

İğci, T. ve Çobanoğlu, N. (2019). İklim Değişikliğinin ve İklim Değişikliğiyle İlgili Küresel Anlaşmaların Çevre Etiği Bakımından Değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi, 7(2),130-146.* https://dergipark.org.tr/tr/pub/aucevrebilim/issue/51058/515454

Kaya, Y. (2017). Paris Anlaşmasını İklim Adaleti Perspektifinden Değerlendirmek, *Uluslararası İlişkiler Dergisi, Özel Sayı, 87-106,* DOI: 10.33458/uidergisi.513231, https://dergipark.org.tr/en/pub/uidergisi/article/513231 (Erişim tarihi: 15.03.2023)

Kayaer, M. (Nisan 2013). Çevre ve Etik Yaklaşımlar. Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 1(2), 63-76. https://dergipark.org.tr/en/pub/seyad/issue/53409/710347 (Erişim tarihi: 03.06.2023)

Kaymaz, C. ve Tut, G. (Haziran 2020), İklim Değişikliği Politikalarına Yönelik Bir Çerçeve Denemesi. *Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi, 2(1), 78-98*, https://dergipark.org.tr/tr/pub/yykentcevre/issue/55330/736780, (Erişim tarihi: 15.04.2023).

Keleş, R., Hamamcı, C., Çoban, A. (2015). Çevre Politikası. İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

Kıvılcım, İ. (2013). *2020'ye Doğru Kyoto-Tipi İklim Değişikliği Müzakereleri: Avrupa Birliğinin Yeterliliği ve Türkiye'nin Konumu.* İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, Yayın No: 268, 1-92. https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=70&id=208 (Erişim tarihi: 15.04.2023).

Milliyet (17.02.2023), *Dünya Haberleri,* "Dünyada kaç insan var? Ülkelere göre nüfus sıralaması… https://www.milliyet.com.tr/dunya/dunya-nufusu-2023-dunyada-kac-insan-var-ulkelere-gore-dunya-nufus-siralamasi-6694352.

Nurhan Varol, Meltem Ayaz (2012). Küresel İklim Değişikliği ve Zeytincilik. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi 5(1):11-13,* ISSN: 1308-0040, E-ISSN: 2146-0132, www.nobel.gen.tr

Ocak. M.E. (Temmuz 2014). İlkim Tahminleri ve Küresel Isınma. *TUBITAK Bilim Genç Sayfası.* https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/iklim-tahminleri-ve-kuresel-isinma (Erişim tarihi: 02.06.2023).

Ocak. M.E. (Mayıs 2022), Ozonun Küresel Isınmadaki Rolü. *TUBITAK Bilim Genç Sayfası.* https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/ozonun-kuresel-isinmadaki-rolu (Erişim tarihi: 02.06.2023).

Oğuz, C. U. (2010). İklim Değişikliği ile Mücadelede Yerel Yönetimlerin Rolü: Seattle Örneği. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 17 (2), 25-41.* https://dergipark.org.tr/tr/pub/yonveek/issue/13693/165720(Erişim tarihi: 15.04.2023)

Özel, M. ve Kılıç, S. (2006). Küresel Bir Sorun Olarak İklim Değişikliği ve İklim Politikaları. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 34, 137-169.* https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/5367 (Erişim tarihi: 20.05.2023)

Öztürk, M. ve Öztürk, A. (2019). BM İDÇS'den Paris Anlaşması'na: Birleşmiş Milletler'in İklim Değişikliğiyle Mücadele Çabaları. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 12 (4) , 527-541.* https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/832675, (Erişim tarihi: 15.04.2023)

Öztürk, T. ve Gürsoy, F. (2022). Küresel İklim Değişikliğinin Arktik Okyanusuna Jeopolitik Etkisi. *Akdeniz Ünv. İİBF. Dergisi, 22 (1) 117-13.* DOI: 10.25294-auibfd.10538, https://dergipark.org.tr/tr/pub/auiibfd/issue/65556/1053878, (Erişim tarihi: 15.04.2023)

Satır Reyhan, A. ve Reyhan, H. (2016). Küresel Isınmanın Nedenleri, Sonuçları, Çözümleri Üzerine Yeni Değerlendirmeler. *Memleket Siyaset Yönetim Dergisi, 11 (26), 1-24.* https://dergipark.org.tr/en/pub/msydergi/issue/75860/1251031

TEMA (Mayıs 2023), Toprağın Geleceği: Rüzgâr Perdeleri.https://topraktema.org/kategoriler/topra%C4%9F%C4%B1n-gelece%C4%9Fi/ruezg%C3%A2r-perdeleri/ (Erişim: 31.05.2023)

Türkeş, M. (2022). IPCC'nin Yeni Yayımlanan İklim Değişikliğinin Etkileri, Uyum ve Etkilenebilirlik Raporu Bize Neler Söylüyor*? Dirençlilik Dergisi 6(1), 197-207.* DOI: 10.32569/resilience.1098946,https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2355282, (Erişim tarihi: 15.04.2023)

UNDP (2020). *30. İnsani Gelişmişlik Raporu.*https://www.undp.org/tr/turkiye/publications/2020-insani-gelisme-raporu, http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2020.pdf, (Erişim tarihi: 01.05.2023)

Vikisöz, Sözlük (t.y). Sayfa: Hurbert Reeves.https://tr.wikiquote.org/wiki/Hubert_Reeves, (Erişim tarihi: 20.05.2023)

"Water World"(Su Dünyası)(1995). Film. Tür: Aksiyon, Macera, Bilim Kurgu. https://sinepal.vip/ sudunyasi-izle-1995 (Erişim tarihi: 15.04.2023)

"Water World"(Su Dünyası) (1995). Film. Beyazperde, Su dünyası, Özet. https://www.beyazperde.com/filmler/film-13247/ (Erişim tarihi: 15.04.2023)

Worldometers,(2023). Dünya Nüfusu (30.05.2023). https://www.worldometers.info/tr/ (Erişim tarihi: 30.05.2023)

Worldometers (2023). Çevre (02.06.2023). https://www.worldometers.info/tr/ (Erişim tarihi: 02.06.2023)

Yazıcılar, A. (Ekim 2018). Sahip Olmadığı Ağacın Gölgesini Satan Adam: Kapitalizm*, Genç, Aylık Gençlik Dergisi*, *Sayı 145,* https://gencdergisi.com/12851-sahip-olmadigi-agacin-golgesini-satan-sistem-kapitalizm.html (Erişim tarihi: 23.05.2023)

Yıldırım Y. (2020), "Greta Thunberg ve İklim İçin Okul Grevleri: Küresel İklim Aktivizminde Yeni Süreç", *Politik-Ekonomik Kuram, Sosyal Bilimler Dergisi, 4(1), 45-71. e-ISSN: 2587-2567.* https://dergipark.org.tr/tr/download/issue-full-file/55161, (Erişim tarihi: 20.05.2023)

Yıldız, A. (1995). Türkiye'de Çevre Yönetiminde Özel Çevre Koruma Kurumunun Kararlarının Rolü. *Dokuz Eylül Ünv. SBE. Kamu Yönetimi ABD. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi),* (Danışmanı: Doç. Dr. Zerrin Toprak Karaman), İzmir. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp, (Erişim tarihi: 02.06.2023)

Yıldız Özsalmanlı, A. (16.03.2021a). Sürdürülebilir Çevre, İklim Değişikliği ve Kuraklık-I". *MSKÜ. Sürdürülebilir Yeşil Kampüs Koordinatörlüğü, Bahar 2021 Webinarları.* https://www.youtube.com/watch?v=ERP-1XvV-Kg, (Erişim tarihi: 15.04.2023)

Yıldız Özsalmanlı, A. (30.03.2021b). Sürdürülebilir Çevre, İklim Değişikliği ve Kuraklık -2*. 2021-2022 Bahar Dönemi Webinarları*. https://www.youtube.com/watch?v=JkoQNBhlJwQ, (Erişim tarihi: 15.04.2023)

Yıldız Özsalmanlı, A. (31.01.2022). Sürdürülebilir Çevre Açısından Nükleer Santrallerin Etkileri. *2021-2022 Bahar Dönemi Webinarları.* https://www.youtube.com/watch?v=4szt0SLmsd4&t=22s, (Erişim tarihi: 15.04.2023)

Yıldız Özsalmanlı, A. (27.01.2023). Sürdürülebilir Çevre Yönetimi Açısından Dünyada Gıda Sorunu ve Çalışmalar. *2022-2023 Güz Dönemi Webinarları.*https://www.youtube.com/watch?v=G3yprp4smOU (Erişim tarihi: 15.04.2023)

Yörük, A. ve Şahinler, N. (Kasım 2013). Küresel Isınmanın Balarıları Üzerine Olası Etkileri. *Uludağ Arıcılık Dergisi, 13 (2): 79-87.*https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/409325 (Erişim tarihi: 15.04.2023)

Bölüm 3

EKOSİSTEMİN VE BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİĞİN KORUNMASI VE TÜRKİYE AÇISINDAN DEĞERLENDİRMELER

Ayşe Yıldız Özsalmanlı

"Bu vatan, çocuklarımız ve torunlarımız için cennet yapılmaya değer…"

Mustafa Kemal Atatürk

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu 1923 yılından günümüze, tarım, sanayi, iktisat, sağlık, eğitim, ticaret, diplomasi politikaları yanında çevre politikası açısından da, Batılı devletlerle eşzamanlı ve birlikte hareket etmiştir. Türkiye'nin çevre yönetimi ve politikasının oluşturulmasında geçmişten günümüze kadar öncelikli şekilde Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi yanında Avrupa ülkeleri ile eşgüdüm içinde hareket etmiştir. Genelde Avrupa ülkeleriyle aynı zamanda imzalanan çevre koruma amaçlı uluslararası sözleşmeler ve Türkiye'nin de katıldığı uluslararası konferans ve bilimsel toplantılar bunların delili niteliğindedir. Yine geçen 40-50 yılda "Çevre Yönetimi ve Politikası, Çevre Politikası, Çevre Etiği, Çevre Hukuku" gibi isimlerle basılan kitaplarda genelde ilk bölümlerde "uluslararası çevre yönetimi/politikası" kısımlarındaki anlatılarda Türkiye'nin Avrupa Çevre Politikası ve Avrupa çevre hukukunun bir parçası olduğu sonucu çıkarılmıştı. Ayrıca Türkiye'de çevre koruma ile ilgili görev ve yetkileri bulunan iki bakanlığın ana hizmet birimleri içinde, "Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü"nün mutlaka yer almaktadır. Uluslararası Çevre Örgütünün (UNEP) çalışmaları da Türkiye'de çevre politikaları için önemli görülmekte ve yakından takip edilmektedir. Son dönemde ise Türkiye'nin AB'de üye ülkelerce hazırlanan ve kabul edilen "Avrupa Yeşil Mutabakatı"nı kabul ettiği ve takipçisi ile destekleyicisi olduğu izlenmektedir.

KAYNAKÇA

Akmalı Özçiftçi, S. (Şubat 2010). Ekolojik Binalarda Enerjinin Etkin Kullanılmasının İrdelenmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Müjde Altın). İzmir. https://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12397/8028/276564.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Erişim Tarihi: 01.07.2023).

Aydın, H. İ. ve Nasıroğlu, M. M. (Aralık 2020). Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Türkiye'nin Yeşil Büyüme Göstergelerinin Değerlendirilmesi. Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi, 7 (13), 1-30. (Erişim Tarihi: 01.07.2023).

Balbay, S., Sarıhan, A., Avsar, E. (2021). Circular Economy/Industrial Sustainability. Approach in the World and in Turkey, European Journal of Science and Technology, (27), 557-569. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1879706 (Erişim Tarihi: 01.07.2023).

Balkız, Ö. (2023). Ekosistemleri ve Biyolojik Çeşitliliği Korumak ve İyileştirmek-Ekosistem ve Biyolojik Çeşitlilik. Sezgin, F.H., Yüksel Avcı, E. ve Atabay Kuşçu, R. (Ed.). Avrupa Yeşil Mutabakatı Kapsamında Yeşil Ekonomi içinde (s. 201-216). 2.baskı, Ankara: Nobel Yayınevi (Erişim Tarihi: 01.08.2023).

Cihan, S. (18.02.2013), Büyükşehir Gaziantep, Ekolojik Şehirleşme ve Pasif Ev Projesi (ppt). İstanbul, https://www.emo.org.tr/ekler/f9af53058469867_ek.pdf (Erişim Tarihi: 01.07.2023).

Çevre ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Millî Parklar Genel Müdürlüğü, Doğa Koruma Daire-si Başkanlığı (2007). Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı, Ankara, 176. http://www.surdurulebilirkalkinma.gov.tr/wp-content/uploads/2016/06/ULUSAL_B%C4%B0YOLOJ%C4%B0K_%C3%87E%C5%9E%C4%B0TL%C4%B0L%C4%B0K_STRATEJISI_VE_EYLEM_PLANI.pdf (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

ÇŞİDB(2023). Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın Tarihçesi. https://csb.gov.tr/tarihcemiz-i-7012 (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

ÇŞİDB (2023). E-Hizmetler ve Projeler. https://csb.gov.tr/uygulamalar (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

ÇŞİDB (2023). Teşkilat Şeması. https://www.csb.gov.tr/teskilat-semasi (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

ÇŞİDB (2023). ÖÇKB, Göksu Deltası ÖÇKB. https://ockb.csb.gov.tr/goksu-deltasi-ozel-cevre-koruma-bolgesi-i-2749i (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

ÇŞİDB (2023). ÖÇKB, Belek ÖÇKB. https://ockb.csb.gov.tr/belek-ozel-cevre-koruma-bolgesi-i-2759 (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

ÇŞİDB (2023). ÖÇKB, Gölbaşı ÖÇKB. https://ockb.csb.gov.tr/golbasi-ozel-cevre-koruma-bolgesi-i-2750, (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

ÇŞİDB (2023). ÖÇKB, Göksu Deltası ÖÇKB. https://ockb.csb.gov.tr/goksu-deltasi-ozel-cevre-koruma-bolgesi-i-2749i (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

ÇŞİDB (2023). ÖÇKB, Köyceğiz-Dalyan ÖÇKB. https://ockb.csb.gov.tr/koycegiz-dalyan-ozel-cevre-koruma-bolgesi-i-2753 (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

ÇŞİDB (2023). ÖÇKB, Marmara Denizi ve Adalar ÖÇKB. https://ockb.csb.gov.tr/marmara-denizi-ve-adalar-ozel-cevre-koruma-bolgesi-i-106827 (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

ÇŞİDB (2023). Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü (2023). https://tvk.csb.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

ÇŞİDB (2023). ÖÇKB, Türkiye'deki ÖÇKB Haritası. https://ockb.csb.gov.tr/ock-bolgeleri-harita-i-55 (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

ÇŞİDB (2023). Özel Çevre Koruma Bölgeleri. https://csb.gov.tr/sss/ozel-cevre-koruma (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

Çiçek, E., Birecikligil, S., Öztürk, S., Seçer, B, Celepoğlu, Y. (2016). Nevşehir İli Balık Faunası İçin Koruma ve İzleme Programı Önerileri. Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi, 5(1), 1-9. http://dx.doi.org/10.17100/nevbiltek.63192 (Erişim Tarihi: 01.07.2023).

Dışişleri Bakanlığı (2023), Dış Politika, İklim Değişikliği ile Mücadele, Paris Antlaşması. https://www.mfa.gov.tr/paris-anlasmasi.tr.mfa (Erişim Tarihi: 10.08.2023).

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (2017). Arazi Toplulaştırma Uygulama Yönetmeliği. 09.12.2017 tarih ve 30265 sayılı RG. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/12/20171209-2.htm (Erişim Tarihi: 10.08.2023).

Habertürk (27.08.2018). "Geldiler, Kirlettiler ve Gittiler…Nasıl Bu Kadar Duyarsız Olduk…".https://www.haberturk.com/video/haber/izle/geldiler-kirlettiler-ve-gittiler-nasil-bu-kadar-duyarsiz-olduk/532246 (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

Hayırsever Topçu, F. (2012). Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi: Müzakeren Uygulamaya. Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi, 20(1), 57-97. https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruaad/issue/326/1582 (Erişim Tarihi: 01.07.2023).

Karadavut, U. (2014). Türkiye'de Sürdürülebilir Tarımsal Ekosistemlerin Planlanması ve Sistem Yaklaşımı. 21.Yüzyılda Fen ve Teknik Dergisi, 1(1), 25-36. https://dergipark.org.tr/tr/pub/fenveteknik/issue/65319/1006510 (Erişim Tarihi: 01.07.2023).

Köroğlu, V. (Aralık 2009). Çevreci Atatürk. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(2), 57-69.https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/695632 (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

Mersin Silifke TOKİ Ortaokulu (2023). Atatürk'ün Doğa Sevgisi. Özlemi Tüm Ülkeyi Ağaçlandırmaktı. "Bu Vatan, Çocuklarımız Ve Torunlarımız İçin Cennet Yapılmaya Değer… Mustafa Kemal Atatürk". https://silifketokiortaokulu.meb.k12.tr/33/08/715812/icerikler/ataturkun-doga-sevgisi_3080541.html (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

Pouya, S. ve Pouya, S. (2017). Biyolojik Çeşitliliğe ve Ekosistem Hizmetlerine Katkı Sağlayan Kentsel Projeler. Kent Akademisi Dergisi, 10(31), 306-322. https://dergipark.org.tr/tr/pub/kent/issue/34453/382387 (Erişim Tarihi: 01.07.2023).

Sarı, N. , Özbek, K. ve Murat Duran, R. (2016). Bitki Genetik Kaynakları, Muhafazası ve Türkiye Tohum Gen Bankası. Kafkas Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 9 (1), 53-54. https://dergipark.org.tr/tr/pub/kujs/issue/30865/338479 (Erişim Tarihi: 11.07.2023).

Taşçı, A. (30.12.2020). "Taksonomi, Biyoloji'de Sınıflandırma Bilimi". Türkiye Yaban Hayatı. https://turkiyeyabanhayati.org/blog/detail/taksonomi-biyolojide-siniflandirma-bilimi (Erişim Tarihi: 11.07.2023).

TOB, Bağlı ve İlgili Kuruluşlar (2023). https://www.tarimorman.gov.tr/Sayfalar/Detay.aspx?SayfaId=53 (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

TOB (2023). Birimler. https://www.tarimorman.gov.tr/Sayfalar/Birimler.aspx (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

TOB (2023). Bilgi Merkezi, Konular, Veriler. https://www.tarimorman.gov.tr/Sayfalar/Detay.aspx?SayfaId=57 (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

TOB(2023). Doğa Koruma ve Millî Parklar Genel Müdürlüğü. https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

TOB; DKMP GM (2023). Mevzuat, Odak Noktası Olduğumuz Uluslararası Sözleşmeler, Avrupa Peyzaj Sözleşmesi. https://www.coe.int/en/web/landscape, https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/MEVZUAT/Uluslararas%C4%B1%20S%C3%B6zle%C5%9Fmeler/6%20AVRUPA%20PEYZAJ%20S%C3%96ZLE%C5%9EMES%C4%B0.pdf (Erişim Tarihi: 01.08.2023).

TOB, DKMP GM (2023). Mevzuat, Odak Noktası Olduğumuz Uluslararası Sözleşmeler, 1993 Tarihli BM Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi. https://www.cbd.int/, https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/MEVZUAT/Uluslararas%C4%B1%20S%C3%B6zle%C5%9Fmeler/3%20BM%20B%C4%B0YOLOJ%C4%B0K%20%C3%87E%C5%9E%C4%B0TL%C4%B0L%C4%B0K%20S%C3%96ZLE%C5%9EMES%C4%B0.pdf (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

TOB, DKMP GM (2023). Mevzuat, Odak Noktası Olduğumuz Uluslararası Sözleşmeler, Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme (CITES). https://www.cites.org/, https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/MEVZUAT/Uluslararas%C4%B1%20S%C3%B6zle%C5%9Fmeler/5%20C%C4%B0TES%20S%C3%96ZLE%C5%9EMES%C4%B0.pdf (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

TOB, DKMP GM (2023). Hassas Alanlar Dairesi Başkanlığı Mevzuatı. https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/43/Hassas-Alanlar-Dairesi-Baskanligi-Mevzuati (Erişim Tarihi: 01.08.2023).

TOB DKMP GM, Mevzuat, 2004 Tarihli ve 5199 Sayılı Hayvanları Koruma Kanunu ve İlgili Mevzuat, ttps://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/46/5199-Sayili-Hayvanlari-Koruma-Kanunu-Ve-Ilgili-Mevzuati, Hayvanlar%C4%B1%20Koruma%20Kanunu.pdf (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

TOB, DKMP GM (2023). Mevzuat, 4915 Sayılı Kara Avcılığı Kanunu ve İlgili Mevzuat. https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/44/4915-Sayili-Kara-Avciligi-Kanunu-Ve-Ilgili-Mevzuati (Erişim Tarihi: 01.08.2023).

TOB, DKMP GM. (2023). ONOUS. https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/42/Odak-Noktasi-Oldugumuz-Uluslararasi-Sozlesmeler (Erişim Tarihi: 01.08.2023).

TOB, DKMP GM (2023). ONOUS., 1.ACCOBAMS. https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/MEVZUAT/Uluslararas%C4%B1%20S%C3%B6zle%C5%9Fmeler/1%20ACCOBAMS.pdf, https://accobams.org/ (Erişim Tarihi: 01.08.2023).

TOB, DKMP GM(2023). Odak Noktası Olduğumuz Uluslararası Sözleşmeler, 4.Bükreş Sözleşmesi.https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/MEVZUAT/Uluslararas%C4%B1%20S%C3%B6zle%C5%9Fmeler/4%20B%C3%9CKRE%C5%9E%20S%C3%96ZLE%C5%9EMES%C4%B0%20ALT%20PROTOKOL%C3%9C.pdf (Erişim Tarihi: 01.08.2023).

TOB, Doğa Koruma ve Millî Parklar Genel Müdürlüğü (2023). ONOUS., 2.Bern Sözleşmesi.https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/MEVZUAT/Uluslararas%C4%B1%20S%C3%B6zle%C5%9Fmeler/2%20BERN%20S%C3%96ZLE%C5%9EMES%C4%B0.pdf (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

TOB, DKMP GM (2023). 2873 Sayılı Millî Parklar Kanunu ve İlgili Mevzuat. https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/41/2873-Sayili-Milli-Parklar-Kanunu-Ve-Ilgili-Mevzuati (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

TOB, DKMP GM (2023). Hassas Alanlar Dairesi Başkanlığı Mevzuatı, Avrupa Peyzaj Sözleşmesi.https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/MEVZUAT/Hassas%20Alanlar/AVRUPA%20PEYZAJ%20S%C3%96ZLE%C5%9EMES%C4%B0.pdf (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

TOB, DKMP GM (2023). Menü, Biyoçeşitlilik İstatistikleri. https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/20/Biyocesitlilik-Istatistikleri (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

TOB, DKMP GM (2023). Menü, Biyoçeşitlilik İstatistikleri, Nuhun Gemisi Veritabanı, https://nuhungemisi.tarimorman.gov.tr/public/istatistik (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

TOB, DKMP GM (2023). Menü, Biyoçeşitlilik İstatistikleri, Korunan Alan İstatistikleri. https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/18/Korunan-Alan-Istatistikleri (Erişim Tarihi: 01.08.2023).

TOB DKMP GM (2023). Menü, Biyoçeşitlilik İstatistikleri, 2022 Yılına Ait Metaveri. https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/dkmp%20resmi%20istatistik/resmiistatistikler/biyolojikcesitlilikistatistikleri/Biyo%C3%A7e%C5%9Fitlilik%20%C4%B0statistikleri%20Metaveri%202022.pdf (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

TOB (2023). Millî Parklar. https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/27/Milli-Parklar (Erişim Tarihi: 10.08.2023).

TOB, Mirasımız, Yerel Tohum (2023). https://www.tarimorman.gov.tr/Sayfalar/Detay.aspx?SayfaId=57, https://mirasimizyereltohum.tarimorman.gov.tr (Erişim Tarihi: 01.08.2023).

TOB (2023). Tabiat Parkları. https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/28/Tabiat-Parklari (Erişim Tarihi: 10.08.2023).

TOB (2023). Tabiat Anıtları. https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/29/Tabiat-Anitlari (Erişim Tarihi: 01.08.2023).

TOB (2023). Tabiatı Koruma Alanları. https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/30/Tabiat-Koruma-Alanlari (Erişim Tarihi: 01.08.2023).

TOB, Taşra Birimleri (2023). https://www.tarimorman.gov.tr/Sayfalar/TasraTeskilati.aspx (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

TOB (2023). Sulak Alanlar. https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/31/Sulak-Alanlar (Erişim Tarihi: 01.08.2023).

TOB (2023). Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları. https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/32/Yaban-Hayati-Gelistirme-Sahalari (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

TRT Haber (13.11.2022), "Doğayı Kirletenler Atıklardaki Parmak İzlerinden Tespit Ediliyor".https://www.trthaber.com/haber/turkiye/dogayi-kirletenler-atiklardaki-parmak-izlerinden-tespit-ediliyor-723240.html (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

TOB DKMP GM (2023). Kütüphane. https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP.

Türkoğlu, M. ve Verdiyeva, V. (Nisan 2019). Biyoçeşitliliğin ve Ekosistemin Devamlılığı. 1-7. https://www.researchgate.net/publication/332767045 (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

Türkoğlu Üstün, K. (2021). Yeni Bir Dönemin Başlangıcı: Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Türk Çevre Hukuku ve Politikalarına Etkileri. Memleket Siyaset Yönetim Dergisi, 16 (36), 329-366. https://dergipark.org.tr/tr/pub/msydergi/issue/68237/1063473 (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (2023). https://www.uab.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 11.08.2023)

Yıldız, A. (Şubat 1995). Türkiye'nin Çevre Yönetimi ve Politikasında Özel Çevre Koruma Kurumu Kararlarının Rolü. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ABD. (Basılmamış) Yüksek Lisans Tezi. (Danışman: Doç. Dr. Zerrin Toprak Karaman), İzmir. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

1983 Tarihli ve 2872 Sayılı Çevre Kanunu, 11.08.1983 Tarih ve 18132 Sayılı RG. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2872&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=

1983 Tarihli ve 2873 Sayılı Millî Parklar Kanunu, 11.8.1983 Tarih ve 18132 Sayılı RG. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2873.pdf, https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/MEVZUAT/2873%20Say%C4%B1l%C4%B1%20Milli%20Parklar%20Kanunu/1-)%202873%20Say%C4%B1l%C4%B1%20Milli%20Parklar%20Kanunu.pdf (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

19.10.1989 tarih ve 383 Sayılı Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Kurulmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname. 13.11.1989 Tarih ve 20341 Sayılı RG. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/4.5.383.pdf (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

2003 Tarihli ve 4915 Sayılı Kara Avcılığı Kanunu. 11.07.2003 Tarih ve 25165 Sayılı RG. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4915.doc,https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/MEVZUAT/4915%20Kara%20Avc%C4%B1l%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20Kanunu/1)Kara%20Avc%C4%B1l%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20Kanunu.pdf (Erişim Tarihi: 11.08.2023)

2004 Tarihli ve 5199 Sayılı Hayvanları Koruma Kanunu, 01.07.2004 Tarih ve 25509 Sayılı RG. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5199-20100611.pdf, https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/MEVZUAT/5199%20Say%C4%B1l%C4%B1%20Hayvanlar%C4%B1%20Koruma%20Kanunu/1, Hayvanlar%C4%B1%20Koruma%20Kanunu.pdf (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

Bölüm 4

YEŞİL EKONOMİYE GEÇİŞ SÜRECİNDE ORTAK TARIM POLİTİKASI

Tarık Duran

GİRİŞ

Geçmişten günümüze tarım sektörü, ülkelerin ekonomik kalkınmalarında önemli rol üstlenmiştir. Tarım sektörü, geçmişte sanayi sektörünün gelişmesine yol açacak sermaye birikimine katkı sağlamasıyla birlikte sanayi sektöründeki temel ham madde ihtiyacının giderilmesine yardımcı olması açısından da ayrıca önemli görülmektedir. Tüm sektörlerde olduğu gibi tarım sektörünün gelişmesi hem iç piyasada tüketimi karşılaması hem de ihracatının yapılması açısından millî gelirin artmasına yardımcı olmaktadır.

AB topraklarının %80'i tarım arazilerinden ve ormanlardan oluşmaktadır. Ortak Tarım Politikası (OTP), AB'nin biyoçeşitlilik için sağlanan fonların önemli bölümünü bu alanlarda kullanmaktadır. OTP'nin uygulamaya konulduğu 1962 yılından günümüze AB bünyesinde yer alan ülkelerde faaliyet gösteren çiftçilere tarımsal destek ödemeleri yapılmıştır. Böylece kırsal alanlarda faaliyet gösteren çiftçilere ve tarımsal gıda sistemine ciddi anlamda parasal destek sağlanmıştır (European Union, 2023).

Avrupa Birliği tarafından 2 Aralık 2021 tarihinde ele alınan "Ortak Tarım Politikası", 2023-2027 döneminde daha adil, çevre dostu ve performans odaklı olarak kurgulanmıştır. Bu misyon çerçevesinde ortaya konulan OTP'de aynı zamanda Avrupa Yeşil Mutabakatı'na istinaden ortaya konulan hedefler de dikkate alınmış ve tarım sektörünün sürdürülebilir bir yapıya kavuşabilmesi için çeşitli adımlar atılmıştır. Yeni OTP'de tarımsal sektörün ekonomik, sosyal ve çevresel olarak ele alınması gerektiğine değinilmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2023). AB'nin kapsayıcı ve sürdürülebilir olan Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın temelinde sağlıklı insanlar, sağlıklı toplumlar ve sağlıklı bir gezegen arasındaki sürdürülebilirlik ele alınmaktadır. Bu mutabakat, ekonomik canlanma

KAYNAKÇA

European Commission. (2007). *The Common Agricultural Policy Explained*. https://www.seerural.org/wp-content/uploads/2009/05/04_THE-COMMON-AGRICULTURAL-POLICY-EXPLAINED.pdf

European Commission. (2020). Commissions Staff Working Document: Analysis of links between CAP Reform and Green Deal. m https://agriculture.ec.europa.eu/system/files/2020-05/analysis-of-links-between-cap-and-green-deal_en_0.pdf

European Commission. (2022). *Proposed CAP Strategic Plans and Commission Observations*.

European Commission. (2023a). A European Green Deal. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en

European Commission. (2023b). Agriculture And The Green Deal: A Healthy Food System For People And Planet.

European Commission. (2023c). Farm to Fork Strategy.

European Commission. (2023d). *The Common Agricultural Policy At A Glance*.

European Union. (2023). EUR-Lex home/Summaries of EU Legislation /Agriculture. https://eur-lex.europa.eu/summary/chapter/agriculture.html?root_default=SUM_1_CODED=03

Stevens, C. (2011). *Agriculture and Green Growth*. https://www.oecd.org/greengrowth/sustainable-agriculture/48289829.pdf

T. C. Ticaret Bakanlığı. (2021). *Yeşil Mutabakat Eylem Planı 2021*. *Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı*.

T.C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2023). *SEA Yönetmeliği hakkında Temel Rehber*. https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiFxK_d3bOBAxVRSfEDHYqoDE4QFnoECAsQAw&url=https%3A%2F%2Fkimyasallar.csb.gov.tr%2Fuploads%2Ffile%2Fsea-temel-rehber.docx%23%3A~%3Atext%3DSEA%252C%2520Maddelerin%2520ve%2520Kar%25C4

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2023). Fasıl 11 : Tarım ve Kırsal Kalkınma. https://www.ab.gov.tr/fasil-11-tarim-ve-kirsal-kalkinma_76.html

UNEP. (2011). *Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty*. www.unep.org/greeneconomy

UNEP. (2023). *What is an "Inclusive Green Economy"?* https://www.unep.org/explore-topics/green-economy/why-does-green-economy-matter/what-inclusive-green-economy

Bölüm 5

ADİL, SAĞLIKLI VE ÇEVRE DOSTU GIDA SİSTEMİ OLARAK TARLADAN SOFRAYA

Vasfiye Hazal Özyurt

GİRİŞ

Yeşil ekonomi ifadesi düşük karbonlu, kaynakları verimli kullanan ve sosyal olarak kapsayıcı ekonomi anlamına gelmektedir. Bu ekonomi modelini daha ayrıntılı olarak açıklayacak olursak sera gazı emisyonlarının ve dolayısıyla çevre kirliliğinin azaltılabileceği, biyoçeşitliliğin korunabileceği ve tüm bunların yanında kaynakların daha verimli kullanılabileceği bir ekonomi modelidir. Buradan hareketle bu sistemin içerisinde yer alan çalışanların gelirinin artacağı ve daha fazla istihdam olanağının olabileceği öngörülmektedir. Bir başka ifade ile, yeşil ekonomi, insan faaliyetlerinin doğaya olan zarar verici etkilerinin azaltılması ve/veya önlenmesi, yok edilmiş olan doğal zenginliklerin mümkün olabildiği kadarının yeniden kazanılması (ormanlaştırma, ağaçlandırma, vb.), üretimler sırasında atıkların azaltılması, bu mümkün değilse ortaya çıkan atıkların zararlarının azaltılması veya mümkünse zararsızlaştırılması, doğal yaşam alanlarının genişletilmesi ve çeşitli düzenlemelerle bu alanların yerleşim yeri olmasının engellenmesi, ekolojik mimarinin korunması ve yaygınlaştırılması, zarar görmüş ormanlık alanların ve kıyı bölgelerinin yenilenmesi, kentlerde yaya ve bisiklet yollarının yapılması sağlanarak karbon salınımının azaltılmak için halkı bu yolların kullanımına özendirmeyi, ilaçsız gıda üretimi için organik tarımın yaygınlaştırılması ve bunun için yapılacak düzenlemelerin küçük tarım zanaatkarları lehine sonuçlanmasının sağlanması ve bunun gibi pek çok konuyu kapsamaktadır.

Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, Paris Anlaşması gibi girişimlerin ardından 2019 yılında Avrupa Komisyonu, Avrupa Yeşil Mutabakatı'nı belirlemişlerdir. Bu mutabakatın, 2030 ve 2050 yılları için hedeflerinden birisi "tarladan sofraya": adil, sağlıklı ve çevre dostu bir gıda sistemi tasarlamaktır. Bu çerçevede Türkiye'de de çok geçmeden 2021 yılında T.C. Ticaret Bakan-

biyoçeşitlilik üzerine olumsuz etkilere sebep olmaktadır. Ayrıca tarım ürünlerinin yetiştirilmesi sırasında uygun olmayan şekillerde pestisit ve gübre kullanımı sonucunda iklim değişikliği ortaya çıkmaktadır. Gıdanın işlenmesi sırasında ortaya çıkan gıda atıkları ise doğal kaynaklar üzerindeki baskıyı da artırmaktadır. Sürdürülebilir gıda sistemleri ise bunlara alternatif yöntemler geliştirmektedir: karbon emisyonunun azaltıldığı, sera gazlarının yayılımının engellendiği, gıda atıklarının biyoyakıtlar üretiminde kullanıldığı veya gıda atıklarının açlığı engelleyecek şekilde fonksiyonel gıdaların tasarlanmasında kullanıldığı veya gıda atıklarından katma değeri yüksek bileşenlerin üretildiği, obezite ve çeşitli kronik hastalıkları engelleyen gıdaların beslenme planlarında yer aldığı vb. Tüm bunların yanı sıra sürdürülebilir gıda sistemleri aynı zamanda üretilen gıdaların adil paylaşıldığı bir sistemdir.

Kısacası sürdürülebilir gıda sistemleri bir ürünün yetiştirilmesinden en son tüketicinin sofrasına gelene kadar tüm sürecin (tarladan sofraya) doğaya zarar vermeden hazırlanmasını planlamaktadır.

KAYNAKLAR

Adanacıoğlu, H., Saner, G., ve Ağır, H. B. (2018). Sürdürülebilir Gıda Değer Zinciri Yaklaşımı. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarım ve Doğa Dergisi*, *21*, 221-226.

Akşit, Z. (2018). Gıda Atıklarından Elde Edilen Bazı Bitkisel Posaların Emülsiyon Özellikleri ve Sosis Üretiminde Kullanımı, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Samsun.

Akyol, H. (2017). Optimization of Extraction Method in Patoto Peel Waste and Evaluation of Antioxidant Activity and Phenolic Content in Various PEF Treated Potato Varieties. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Altıkat, A., Turan, T., Torun, F. E., ve Bingül, Z. (2009). Türkiye'de Pestisit Kullanımı ve Çevreye Olan Etkileri. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, *40* (2), 87-92.

Arıcı, F. (2019). Üretici, Tüketici ve Sürdürülebilirliği Açısından Üretici Pazarı Değerlendirmesi: Yalova Köylü Üretici Pazarı. *Türk Coğrafya Dergisi*, (72), 34-44.

Ata, Ö. (2019). Kuzu Ayaklarından Bazı Ekstrasellüler Matriks Bileşenlerinin (Kolajen Ve Gag) Ultrason Destekli Ekstraksiyonu ve Karakterizasyonu, Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Atalay, A. B. (2019). Maraş Biberi Çekirdeğinden Farklı Yöntemlerle Yağ Üretimi Ve Kalite Özellikleri, Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şanlıurfa

Başarangil, İ., & Tokatlı, C. (2018). Yavaş Yemek: Şile Yeryüzü Pazarı Ziyaretçilerinin Memnuniyet Düzeylerinin Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6 (1), 3-19.

Çelik, S. (2013). Kimler, Neden Organik Gıda Satın Alıyor? Bir Alan Araştırması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (30), 93-108.

Çelik, Z. (2016). Gıda Toplulukları ve Aracısız Ürün Ağı Analizi. *Meyve bilimi*, *1*, 26-32.

Çelik, C. (2021). Karpuz Kabuğu Tozunun Glutensiz Kekte Kullanım Potansiyeli, Pamukkale Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Denizli

Dağdeviren, T., ve Yaylı, H. (2022). Yeşil Kent Ekonomisi ve Sakin Şehirlerde Uygulanabilirliğinin Değerlendirilmesi. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, *5*(1), 59-73.

Demircan, N., ve Sezen, I. (2018). Sürdürülebilir ve Yaşanabilir Kentler İçin Yeşil Alanların Kullanımları; Kişiye Tahsisli Kent Bahçeleri. *Journal of the Institute of Science and Technology*, *8*(1), 263-270.

Ecer, K., Güner, O., ve Çetin, M. (2021). Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Türkiye Ekonomisinin Uyum Politikaları. *İşletme Ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, *9*(2), 125-144.

Eryılmaz, H. S. (2016). Bir Bitkisel Gıda Atığı Olarak Vişne Çekirdeğinden Elde Edilen Proteinlerin Fizikokimyasal Ve Fonksiyonel Özelliklerinin Belirlenmesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Eşitti, B., ve Harputluoğlu, D. D. (2015). Citta Slow Şehirlerde Yerel Halkın Earth Markete Yaklaşımı: Gökçeada Destinasyonu Örneği. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, *3*(1), 64-71.

Everest, B., Niyaz, Ö. C., Sibel, T., ve Yercan, M. (2018). Tüketicilerin Kooperatif Markalı Ürünleri Tercihinin İncelenmesi: Çanakkale İli Örneği. *Türk Tarım Ve Doğa Bilimleri Dergisi*, *5*(4), 516-522.

Eyhorn, F., Roner, T., & Specking, H. (2015). Pestisit Kullanımını ve Pestisitlere İlişkin Riskleri Azaltmak: Nasıl Bir Eyleme İhtiyaç Var?*Bilgilendirme Raporu. Eylül 2015*.

Findik, A. (2022). Tek Sağlık Yaklaşımında Antibiyotik Dirençliliği. *Doğanın Sesi*, *5*(10), 53-64.

Gümüş, M., Kahraman, A., Pınarcıoğlu, M., ve Yeşilata, B. (2018) GAP Bölgesi Tarım-Gıda Değer Zincirinin Karbon-Nötr Ekonomi Perspektifinde İncelenmesine Yönelik Bir Çalışma.

Güneş, E., ve Karakaş, T. (2022). Tarım ve Gıda Sistemlerinde Sürdürülebilirlik Yaklaşımları. *Journal of Academic Value Studies*, *8*(3), 304-316.

Güneş, E., Keskin, B., ve Kıymaz, T. (2014). Gıda Sanayiinde Yeşil Ekonomi ve Uygulamaları. *XI. Tarım Ekonomisi Kongre Kitabı*, 1528-1532.

Güven, E. (2013). Yavaş Güzeldir: "Yavaş Yemek"ten "Yavaş Medya"ya Hızlı Tüketime Dair Bir Çözüm Önerisi. *Selçuk İletişim*, *7*(1), 113-121.

Horrigan, L., Lawrence, R., Walker, P. (2002). How Sustainable Agriculture Can Address The Environmental And Human Health Harms Of Industrial Agriculture. Environ. Health Perspec,T, 110, 445–456.

İnce, C. (2019). *Beyaz ve Tam Buğday Ekmek Çeşitlerine Eklenen Beyaz Dut (Morus Alba) Yapraklarının ve Posasının Antidiyabetik Aktivite Üzerine Etkisinin ve İn Vitro Biyoerişilebilirliğinin Belirlenmesi*, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Manisa.

Kadıoğlu, S., & Kaya, P. S. (2022). Çevresel ve Sağlıklı Beslenme: Sürdürülebilir Diyetler. *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi*, *7*(1), 29-46.

Karaçal, İ., ve Tüfenkçi, Ş. (2010). Bitki Beslemede Yeni Yaklaşımlar ve Gübre-Çevre İlişkisi, Ders notları. Ankara.

Kaya, B. (2020). Extraction Of Pectin From Sugar Beet Pulp By High Hydrostatic Pressure And Invest Igation Of Extraction Efficiency And Extract Characteristics. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsi, Ankara.

Kayişoğlu, Ç., ve Türksoy, S. (2023). Tarımda Sürdürülebilirlik ve Gıda Güvenliği. *Bursa Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, *37*(1), 289-303.

Koç, G., ve Uzmay, A. (2015). Gıda Güvencesi Ve Gıda Güvenliği: Kavramsal Çerçeve, Gelişmeler Ve Türkiye. *Turkish Journal Of Agricultural Economics*, *21*(1).

Kuban, B. (2019). Tavuk Ayaklarından Kolajen Ve Glikozaminoglikanların Ekstraksiyonu ve Kemik Suyu İçinde Kullanımının Araştırılması, Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Nayaka, A., Bhushan, B. 2019. An Overview Of The Recent Trends On The Waste Valorization Techniques For Food Wastes. *Journal Of Environmental Management*, 233: 352-370.

Ozan, M. S., İ. Ü., ve Önen, S. M. Küresel İklim Değişikliğinin Kamu Politikalarına Etkisi: Türkiye'deki Tarım İçin Bir Değerlendirme. *II. Uluslararası Battalgazi Multidisipliner Çalışmalar Kongresi 15-16-17 Mart 2019*, 609.

Özden, F. (2020). Gıda Etiği Bağlamında Topluluk Destekli Tarım Modeli Üzerine Bir İnceleme. *Türkiye Biyoetik Dergisi*, *7*(3), 84-98.

Ozyurt, V. H., ve Otles, S. (2018). Hazelnut Testa as a By-Product: Nutritional Composition, Antioxidant Activity, Phenolic Compound Profile and Dietary Fiber Content. *Journal of Faculty of Pharmacy of Ankara University*, *42*(3), 38-57.

Ozyurt, V. H., Çakaloğlu, B., ve Otles, S. (2021). Optimization Of Cold Press And Enzymatic-Assisted Aqueous Oil Extraction From Tomato Seed By Response Surface Methodology: Effect On Quality Characteristics. *Journal of Food Processing and Preservation*, *45*(5), e15471.

Özgüven, A. (2020). Veteriner İlaçlarının Çevrede Bulunuşu ve Etkileri. *Bitlis Eren Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, *9* (1), 487-499.

Özkan, G., Subaşı, B. G., Beştepe, S. K., ve Güven, E. Ç. (2022). Sürdürülebilir Gıda ve Tarımsal Atık Yönetimi. *Çevre İklim Ve Sürdürülebilirlik*, *23*(2), 145-160.

Özyurt, V. H., Tetik, I., & Ötleş, S. (2021). Influence of Process Conditions on Ultrasound-Assisted Protein Extraction from Cold Pressed Tomato Seed Waste. *Journal Of Food Processing And Preservation*, *45*(12), e16079.

Palamutoğlu, M. İ., ve Palamutoğlu, R. (2022). Sağlıklı Beslenme İçin Sürdürülebilir Gıda Sistemleri. *Sürdürülebilir*, 108.

Soylu, A. C. (2022). Sürdürülebilir Kalkınma ve Gıda Güvenliği İlişkisi. *Paradigma*, *11*(2), 100-111.

Şenol, H., Elibol, E. A., Açikel, Ü., ve Şenol, M. (2017). Türkiye'de Biyogaz Üretimi İçin Başlıca Biyokütle Kaynakları. *Bitlis Eren Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, *6*(2), 81-92.

Taşan, M. (2019). Türkiye'de Tarımda Üretici Örgütlenmesi. *Uluslararası Anadolu Ziraat Mühendisliği Bilimleri Dergisi*, *1*(5), 77-85.

Topal, M., Şenel, G. U., Topal, E. I. A., ve Erdal, Ö. B. E. K. (2015). Antibiyotikler ve Kullanım Alanları. *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Fen Bilimleri Dergisi*, *31*(3), 121-127.

Topkaya, C. (2017). *Nar Kabuğu Tozu İlavesinin Keklerin Besinsel, Duyusal ve Mikrobiyolojik Özelliklerine Etkisi*, Pamukkale Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Denizli.

Turhan, Ş. (2005). Tarımda Sürdürülebilirlik ve Organik Tarım. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, *11*(1 ve 2), 13-24.

USDA, 1980. Report and Recommendations on Organic Farming. Washington, D.C.: USDA.

Yeşilören Akal, G. (2019). Siyah havuç posasından antosiyanin ekstraksiyonu, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara

Yıldırım, E., 2008. Tarımsal Zararlılarla Mücadele Yöntemleri ve Kullanılan İlaçlar. Atatürk Üniversitesi. Ziraat Fak. Yayınları, No:219, Erzurum, 350 s.

Yıldırım, S., & Kaplan, M. (2020). Sürdürülebilir Kalkınma Kapsamında Türkiye'de Denizler ve Deniz Ürünleri Profili. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, *19*(3), 853-866.

Yıldız, M., Gürkan, M. O., Turgut, C., Kaya, Ü., ve Ünal, G. (2005). Tarımsal Savaşımda Kullanılan Pestisitlerin Yol Açtığı Çevre Sorunları. *VI. Türkiye Ziraat Mühendisliği Teknik Kongresi, 3-7 Ocak 2005*.

Yürekli, B. (2021). Elma Posasının Lifsel Kaynak Olarak Muffin Keklerde Kullanım Olanaklarının Araştırılması, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Karaman

Bölüm 6

SÜRDÜRÜLEBİLİR BESLENMENİN YAŞAMA DÂHİL EDİLMESİ VE DİYET MODELLERİ

Şeyda Kıvrak-Betül Üner Yılmaz

GİRİŞ

Sürdürülebilir kalkınma terimi ilk olarak Dünya Ekonomik Kalkınma Komisyonu (WCED), Brundtland 1987 raporunda kullanılmıştır. WCED raporuna göre sürdürülebilir kalkınma; çevresel, ekonomik ve eşitlik ilkeleriyle birlikte günümüzün gereksinimlerini karşılarken gelecek nesillerin gereksinimlerini de göz önünde bulundurarak kaynakların kullanılması olarak tanımlanmıştır (Damtoft vd, 2008). Sürdürülebilir kalkınma uzun yıllardır gündemde olan bir konudur.

Sürdürülebilirlik ekoloji kökenli bir terim olmakla birlikte; ekosistemin uzun süreçte devam edebilmesi için gereken şartları ifade etmektedir. Bu nedenle "sürdürülebilir kalkınma" ve "sürdürülebilirlik" birbiri yerine kullanılan iki terim olarak literatürde yer almaktadır (Holden, Linnerud ve Banister, 2017). Sürdürülebilir kalkınma kavramı, insan ihtiyaçlarını karşılamak, sosyal eşitliği sağlamak ve çevresel sınırlara saygı göstermek olmak üzere üç ahlaki zorunluluğa dayanmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma ekonomik, çevresel ve sosyal olarak iç içe geçmiş durumdadır (Birleşmiş Milletler Türkiye).

Artan dünya nüfusunun aşırı kullanımı sonucunda azalan küresel kaynaklar sürdürülebilirliği ve gelecek nesilleri tehlikeye atmaktadır. Dünya çapında her bir bireyin gereksinimleri için harcanan kaynaklar düşünüldüğünde; kaynakların nasıl adil bir şekilde paylaşılacağı üzerinde durulması gereken önemli konulardandır (UNEP, 2018). Dünya üzerinde meydana gelen herhangi bir bozulma ve kirlilik tüm ekosistemi etkilemektedir. World Wildlife Fund (WWF) (Dünya Doğal Yaşamı Koruma Vakfı**)** 2022 Yaşayan Gezegen Raporuna göre 1970 ve 2018 yılları arasında dünya genelinde izlenen türlerin popülas-

KAYNAKÇA

Agapios, A., Andreas, V., Marinos, S., Katerina, M., & Antonis, Z. A. (2020). Waste Aroma Profile In The Framework Of Food Waste Management Through Household Composting. *Journal of Cleaner Production*, *257*, 120340.

Akkuş, Z. N., & Çalışkan, G. (2019). Nordik Diyeti ve Sağlık Etkileri. Academic Studies On Natural And Health Sciences, 475.

Akpınar, A., Erk, G. & Seven, A. (2019). Vegan ve Vejetaryan Beslenmede Probiyotik Bitkisel Bazlı Süt Ürünlerinin Yeri. *Gıda*, *44*(3), 453-462.

Aktaş, N. 2019. Beslenme Ekolojisine Genel Bir Bakış. 5th International Eurasian Congress on "Natural Nutrition, Healthy Life & Sport" 02-06 October 2019, Ankara. Proceeding Book Vol:II. 862-868. Editör: Karaman, R; Orhan Erdoğan, İ; Zorba, E; Konar, N. ISBN:978-605-69778-0-1

Alarcon, B. ve Gerritsen, E. (2014). On Our Plate Today: Healty, Sustainable Food Choices. Live Well For Life. http://awsassets.panda.org/downloads/livewell_for_life_rec_report_english_final.pdf Erişim Tarihi: 16.05.2023

Alçay, A. Ü., Bostan, K., Dinçel, E., & Varlık, C. (2017). Alglerin İnsan Gıdası Olarak Kullanımı. *Aydın Gastronomy*, *1*(1), 47-59

Awange, J. ve Kiema, J. (2018). Environmental Geoinformatics: Extreme HydroClimatic And Food Security Challenges: Exploiting the Big Data: Springer.

Barbaros, B., & Kabaran, S. (2014). Akdeniz Diyeti ve Sağlığı Koruyucu Etkileri. *Beslenme Ve Diyet Dergisi*, *42*(2), 140-147.

Barilla Center For Food Nutrition (BCFN) (2016). Double Pyramid: Healthy Food For People And Sustainable For The Planet. https://www.fondazionebarilla.com/wpcontent/uploads/2016/02/doublepyramid2016-more-sustainable-future depends -on-us.pdf Erişim Tarihi: 16.05.2023

Barnard, A. V. (2016). *Freegans: Diving Into The Wealth Of Food Waste İn America*. U of Minnesota Press.

Baş, A., Peksever, D., & El, S. N. (2021). Sürdürülebilir Protein Kaynakları: Bitki, Böcek, Yapay Et ve Tek Hücre Proteinleri. In *INTERNATIONAL TURKIC WORLD CONGRESS ON SCIENCE AND ENGINEERING* (p. 187).

Benjama, O., & Masniyom, P. (2012). Biochemical Composition And Physicochemical Properties Of Two Red Seaweeds (Gracilaria Fisheri And G. Tenuistipitata) From The Pattani Bay In Southern Thailand. Sonklanakarin Journal of Science and Technology, 34 (2), 223.

Bennbaia, S., Wazwaz, A., Abujarbou, A., Abdella, G. M., & Musharavati, F. (2018, March). Towards Sustainable Society: Design Of Food Waste Recycling Machine. In *Proceedings of the International Conference on Industrial Engineering and Operations Management, Bandung, Indonesia* (pp. 6-8).

Berry, E. M. (2019). Sustainable Food Systems And The Mediterranean Diet. *Nutrients*, *11*(9), 2229.

Bhatia, L., Bachheti, R. K., Garlapati, V. K., & Chandel, A. K. (2020). Third-Generation Biorefineries: A Sustainable Platform For Food, Clean Energy, And Nutraceuticals Production. *Biomass Conversion and Biorefinery*, 1-16.

Bhatia, L., Sharma, A., Bachheti, R. K., & Chandel, A. K. (2019). Lignocellulose Derived Functional Oligosaccharides: Production, Properties, And Health Benefits. *Preparative Biochemistry and Biotechnology*, *49*(8), 744-758.

Birleşmiş Milletler Türkiye; https://turkiye.un.org/tr/sdgs Erişim Tarihi: 19.05.2023

Bonny, S.P.F., Gardner, G.E., Pethick, D.W., Hocquette, J.F. (2015). What Is Artificial Meat And What Does It Mean For The Future Of The Meat İndustry? J. Integr. Agric., 14(2): 255-263, doi: 10.1016/S2095-3119(14)60888-1.

Borbolla-Gaxiola, J. E., Ross, A. B., & Dupont, V. (2022). Multi-Variate And Multi-Response Analysis Of Hydrothermal Carbonization Of Food Waste: Hydrochar Composition And Solid Fuel Characteristics. *Energies*, *15*(15), 5342.

Broad, G.M. (2020). Making Meat, Better: The Metaphors Of Plant-Based And Cell-Based Meat İnnovation. Environ. Commun., 14(7): 919-932, doi: 10.1080/17524032.2020.172 5085.

Burd, N. A., McKenna, C. F., Salvador, A. F., Paulussen, K. J., & Moore, D. R. (2019). Dietary Protein Quantity, Quality, And Exercise Are Key To Healthy Living: A Muscle-Centric Perspective Across The Lifespan. *Frontiers in Nutrition*, 83.

Civelekoğlu, G., & BIYIK, Y. (2018). Ulaşım Sektöründen Kaynaklı Karbon Ayak İzi Değişiminin İncelenmesi. *Bilge International Journal of Science and Technology Research*, *2*(2), 157-166.

Çirişoğlu, E., & Akoğlu, A. (2021). Restoranlarda Oluşan Gıda Atıkları ve Yönetimi: İstanbul İli Örneği. *Akademik Gıda*, *19*(1), 38-48.

Damtoft, J., Lukasik, J., Herfort, D., Sorrentino, D. ve Gartner, E. (2008). Sustainable Development And Climate Change Initiatives, Cement and Concrete Research, 38, 115–127.

Daysal, H., & Demirbaş, N. (2020). Hanehalkı Gıda İsrafının Nedenleri ve Azaltılması İçin Öneriler: İzmir İli Örneği. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, *6*(03), 40-47.

de Carvalho, N. M., Madureira, A. R., & Pintado, M. E. (2020). The Potential Of İnsects As Food Sources–A Review. *Critical reviews in food science and nutrition*, *60*(21), 3642-3652.

De Gorter, H., Drabik, D., Just, D. R., Reynolds, C., Sethi, G. (2020). Analyzing The Economics Of Food Loss And Waste Reductions In A Food Supply Chain. Food Policy, 101953.

De Souza, R. G. M., Schincaglia, R. M., Pimentel, G. D., & Mota, J. F. (2017). Nuts And Human Health Outcomes: A Systematic Review. *Nutrients*, *9*(12), 1311.

Demirbaş, N. (2018). Dünyada ve Türkiye'de Gıda İsrafını Önleme Çalışmalarının Değerlendirilmesi. *VIII. IBANESS Kongreler Serisi, Plovdiv, Bulgaristan*, *21*(22), 521-526.

Dernini, S., Berry, E. M., Serra-Majem, L., La Vecchia, C., Capone, R., Medina, F. X., & Trichopoulou, A. (2017). Med Diet 4.0: The Mediterranean Diet With Four Sustainable Benefits. *Public Health Nutrition*, *20*(7), 1322-1330.

Dernini, S., & Berry, E. M. (2015). Mediterranean Diet: From A Healthy Diet To A Sustainable Dietary Pattern. *Frontiers İn Nutrition*, *2*, 15.

Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ) https://www.dsi.gov.tr/Sayfa/Detay/754 Erişim Tarihi: 05.05.2023.

EFAD (The European Federation of the Associations of Dietitians). Sustainable Health Through the Life Span. 2019.

Erdoğan, S. (2020). Enerji, Çevre ve Sera Gazları. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *10*(1), 277-303.

Ersoy, A. E. (2017). Türkiye'nin Hayvansal Gübre Kaynaklı Sera Gazı Emisyonları Durumu ve Biyogaz Enerjisi Potansiyeli.

Esteve-Llorens, X., Darriba, C., Moreira, M. T., Feijoo, G., & González-García, S. (2019a). Towards An Environmentally Sustainable And Healthy Atlantic Dietary Pattern: Life Cycle Carbon Footprint And Nutritional Quality. *Science of the Total Environment*, *646*, 704-715.

Esteve-Llorens, X., Moreira, M. T., Feijoo, G., & González-García, S. (2019b). Linking Environmental Sustainability And Nutritional Quality Of The Atlantic Diet Recommendations And Real Consumption Habits İn Galicia (NW Spain). *Science of the Total Environment*, *683*, 71-79.

Estruch, R., Ros, E., Salas-Salvadó, J., Covas, M. I., Corella, D., Arós, F., & Martínez-González, M. A. (2018). Primary Prevention Of Cardiovascular Disease With A Mediterranean Diet Supplemented With Extra-Virgin Olive Oil Or Nuts. *New England journal of medicine*, *378*(25), e34.

FAO. Biodiversity and Sustainable Diets: United Against Hunger (Rome). Rome 2010.

FAO. (2017). The Future of Food and Agriculture, Trends and Challenges, Food and Agriculture Organization of the United Nations Rome, http://www.fao.org/3/a-i6583e.pdf Erişim Tarihi: 18.05.2023

FDA. (2019). Generally Recognized As Safe (GRAS). https://www.fda.gov/food/food-ingredients-packaging/generally-recognized-safe-gras Erişim Tarihi: 18.05.2023

Fernandes, A.M., Teixeira O., Revillion, J.P.P., Souza, A.R. (2019). Conceptual Evolution And Scientific Approaches About Synthetic Meat. J. Food Sci. Technol., 57(6):1991-1999, doi: 10.1007/s13197-019-04155-0.

Freegan.info (2023), Strategies For Sustainable Living Beyond Capitalism, URL: www.freegan.info Erişim Tarihi: 01.05.2023.

Frontuto, D., Carullo, D., Harrison, S. M., Brunton, N. P., Ferrari, G., Lyng, J. G., & Pataro, G. (2019). Optimization Of Pulsed Electric Fields-Assisted Extraction Of Polyphenols From Potato Peels Using Response Surface Methodology. *Food and Bioprocess Technology*, *12*, 1708-1720.

Galli, A., Iha, K., Halle, M., El Bilali, H., Grunewald, N., Eaton, D., ... & Bottalico, F. (2017). Mediterranean Countries' Food Consumption And Sourcing Patterns: An Ecological Footprint Viewpoint. *Science Of The Total Environment*, *578*, 383-391.

Gedik, Y. (2020). Sosyal, Ekonomik Ve Çevresel Boyutlarla Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkinma. *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, *3*(3), 196-215.

Gerbens-Leenes, P. W., Mekonnen, M. M., & Hoekstra, A. Y. (2013). The Water Footprint Of Poultry, Pork And Beef: A Comparative Study In Different Countries And Production Systems. *Water Resources And İndustry*, *1*, 25-36.

Gooch, M., Matsubuchi-Shaw, M., Bucknell, D., LaPlain, D., & Kohler, L. (2022). Quantifying The Carbon Footprint Of Household Food Waste And Associated Ghgs İn Oakville, Ontario, And A Municipality's Role İn Reducing Both Food Waste And Ghgs. *The Canadian Geographer/Le Géographe canadien*.

Gümüş, A. B., & Yardımcı, H. (2020). Üniversite Öğrencilerinin Günlük Besin Ögesi Alımlarının Akdeniz Diyeti Kalite İndeksi (KIDMED) İle İlişkisi. *Adıyaman Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, *6*(2), 167-173.

Güner, U. (2020). *Çevresel Sürdürülebilirlik*. Utku Güner. (17-33).

Hajer, M., Nilsson, M., Raworth, K., Bakker, P., Berkhout, F., De Boer, Y., Rockström J., Ludwig, K. Ve Kok, M. (2015). Beyond Cockpit-ism: Four Insights to Enhance the Transformative Potential of the Sustainable Development Goals, Sustainability, 7, doi:10.3390/su7021651, 1651-1660.

Haldhar, S. M., Thangjam, R., Kadam, V., Jakhar, B. L., Loganathan, R., Singh, K. I., & Singh, K. M. (2021). A Review On Entomophagy: Natural Food İnsects For Ethnic And Tribal Communities Of North-East India. *Journal Of Environmental Biology*, *42*(6), 1425-1432.

Hoekstra, A. Y. (2003). Virtual Water Trade: Proceedings of the International Expert Meeting on Virtual Water Trade. UNESCO-IHE, Netherlands.

Hoekstra, A. Y., & Mekonnen, M. M. (2012). The Water Footprint Of Humanity. Proceedings Of The National Academy Of Sciences, 109 (9), 3232-3237.

Holden, E., Linnerud, K. & Banister, D. (2017). The Imperatives Of Sustainable Development, Sustainable Development, 25(3), 213-226.

Jesus Raposo, M. F., De Morais, A. M. B., & De Morais, R. M. S. C. (2015). Marine Polysaccharides From Algae With Potential Biomedical Applications. Marine Drugs, 13 (5), 2967-3028. doi: 10.3390/md13052967.

Johnston, B., De Smet, S., Leroy, F., Mente, A., & Stanton, A. (2023). Non-Communicable Disease Risk Associated With Red And Processed Meat Consumption—Magnitude, Certainty, And Contextuality Of Risk?. *Animal Frontiers*, *13*(2), 19-27.

Jones, A. D., Hoey, L., Blesh, J., Miller, L., Green, A., & Shapiro, L. F. (2016). A Systematic Review Of The Measurement Of Sustainable Diets. *Advances In Nutrition*, *7*(4), 641-664.

Jones, S. L., Gibson, K. E., & Ricke, S. C. (2021). Critical Factors And Emerging Opportunities In Food Waste Utilization And Treatment Technologies. *Frontiers In Sustainable Food Systems*, *5*, 781537.

Karaca, O.B., Çakıcı, A.C., Yıldırım, O. (2021). Girit Yemek Kültürü Doğu Akdeniz Bölgesinde Sürdürülebiliyor Mu? J Tour Gastron Stud. 9(2):1416–38.

Kargin, D., Tomaino, L., & Serra-Majem, L. (2019). Experimental Outcomes Of The Mediterranean Diet: Lessons Learned From The Predimed Randomized Controlled Trial. *Nutrients*, *11*(12), 2991.

Kırcalı Haznedar N, Aktaş N. Sürdürülebilir beslenme ve gıda güvencesinin sağlanmasında gıda ve beslenme okuryazarlığının gerekliliği. Aktaş N, editör. Gıda ve Beslenme Okuryazarlığı. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2022. p.17-25.

Lal, R. (2022). Reducing Carbon Footprints Of Agriculture And Food Systems. *Carbon Footprints*, *1*(1), 3.

Lovarelli, D., Bacenetti, J., & Fiala, M. (2016). Water Footprint Of Crop Productions: A Review. *Science Of The Total Environment*, *548*, 236-251.

Macdiarmid, J. I., Kyle, J., Horgan, G. W., Loe, J., Fyfe, C., Johnstone, A., & McNeill, G. (2012). Sustainable Diets For The Future: Can We Contribute To Reducing Greenhouse Gas Emissions By Eating A Healthy Diet?. *The American Journal Of Clinical Nutrition*, *96*(3), 632-639.

Madalı, B., Karabulut, Ö. F., Öztürk, E. E., Parlak, L., Erdinç, A. Ş., & Dikmen, D. (2021). Toplu Beslenme Hizmeti Veren Bir Kuruluşta Sunulan Menünün Sera Gazı Emisyon ve Su Ayakizi Düzeylerinin Mevsimlere Göre Değerlendirilmesi. *Beslenme ve Diyet Dergisi*, *49*(1), 5-14.

Madenci, A. (2018). Yeni Trendler ve Ülkeler. *Gastronomide Güncel Konular*, 1-10.

Mariotti, F. (Ed.). (2017). *Vegetarian And Plant-Based Diets In Health And Disease Prevention*. Academic Press.

Mazzocchi, A., De Cosmi, V., Scaglioni, S., & Agostoni, C. (2021). Towards A More Sustainable Nutrition: Complementary Feeding And Early Taste Experiences As A Basis For Future Food Choices. Nutrients, 13(2695), 1–10. https://doi.org/10.3390/nu13082695

Mekonnen, M. M., & Hoekstra, A. Y. (2011). National Water Footprint Accounts: The Green, Blue and Grey. Value of Water Research Report Series. UNESCO-IHE, Netherlands.

Mekonnen, M. M., & Hoekstra, A. Y. (2012). A Global Assessment Of The Water Footprint Of Farm Animal Products. *Ecosystems*, *15*(3), 401-415.

Melzener, L., Verzijden, K., Buijs, J., Post, M., Flacka, J. (2020). Cultured Beef: From Small Biopsy To Substantial Quantity. J. Sci. Food Agric., 101(1): 7-14, doi: 10.1002/jsfa.10663.

Mintah, B. K., He, R., Agyekum, A. A., Dabbour, M., Golly, M. K., & Ma, H. (2020). Edible İnsect Protein For Food Applications: Extraction, Composition, And Functional Properties. *Journal of Food Process Engineering*, *43*(4), e13362.

Mithril, C. E., Meyer, C., Blauert, E., & Holt, M. K. (2010). Grundlag for Ny Nordisk Hverdagsmad.

Mithril, C., Dragsted, L. O., Meyer, C., Blauert, E., Holt, M. K., & Astrup, A. (2012). Guidelines For The New Nordic Diet. Public Health Nutrition, 15(10), 1941-1947.

Mithril, C., Dragsted, L. O., Meyer, C., Tetens, I., Biltoft-Jensen, A., & Astrup, A. (2013). Dietary Composition And Nutrient Content Of The New Nordic Diet. Public Health Nutrition, 16(5), 777-785.

Moré, V. C. (2011). Dumpster Dinners: An Ethnographic Study Of Freeganism. *Journal For Undergraduate Ethnography*, *1*(1), 43-55.

Naja, F., Itani, L., Hamade, R., Chamieh, M. C., & Hwalla, N. (2019). Mediterranean Diet And Its Environmental Footprints Amid Nutrition Transition: The Case Of Lebanon. *Sustainability*, *11*(23), 6690.

Nale, Z. (2021). Yenilikçi Gıda Ürünlerinin Geliştirilmesinde Alternatif Bir Kaynak: Mikroalgler. *Bayburt Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, *4*(1), 80-90.

Nguyen, H. P., Chen, S., & Mukherjee, S. (2014). Reverse Stigma In The Freegan Community. *Journal Of Business Research*, *67*(9), 1877-1884.

Oral, Z. (2015). Dünya'da ve Türkiye'de Gıda İsrafı ve Önlenmesine Yönelik Uygulamalar. Yayınlanmamış AB uzmanlık tezi, T.C. Gıda Tarım Ve Hayvancılık Bakanlığı, Ankara.

Ordoñez-Araque, R., & Egas-Montenegro, E. (2021). Edible insects: A Food Alternative For The Sustainable Development Of The Planet. *International Journal Of Gastronomy And Food Science*, *23*, 100304.

Othman, K. I., Lim, J. S., Ho, W. S., Hashim, H., & Hafizan, A. M. (2018). Carbon Emission And Landfill Footprint Constrained For Waste Management Using Cascade Analysis. *Chemical Engineering Transactions*, *63*, 145-150.

Özdemir, Ş. (2020). Tüketim Karşıtı Yeni Yaşam Biçimi Köye Dönüşün Medyada Sunumu: Yeni Köylüler Örneği. Erciyes İletişim Dergisi, 7 (2), 833-852.

Özsoy, C. E. (2015). Düşük Karbon Ekonomisi ve Türkiye'nin Karbon Ayak İzi. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, *4*(9), 198-215.

Parashar, S., Sood, G., & Agrawal, N. (2020). Modelling The Enablers Of Food Supply Chain For Reduction In Carbon Footprint. *Journal Of Cleaner Production*, *275*, 122932.

Pekcan, A. G. (2019). Sürdürülebilir Beslenme ve Beslenme Örüntüsü: Bitkisel Kaynaklı Beslenme. *Beslenme ve Diyet Dergisi*, *47*(2), 1-10.

Ramos-Elorduy, J. (2008). Energy Supplied By Edible Insects From Mexico And Their Nutritional And Ecological İmportance. *Ecology of food and nutrition*, *47*(3), 280-297.

Resmî Gazete (RG). (2020). Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu. 01 Mayıs 2023 tarihinde https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/06/20100613-12.htm adresinden erişildi.

Rohini, C., Geetha, P. S., Vijayalakshmi, R., Mini, M. L. ve Pasupathi, E. (2020). Global Effects Of Food Waste. Journal Of Pharmacognosy And Phytochemistry, 9(2), 690-699.

Ruini, L. F., Ciati, R., Pratesi, C. A., Marino, M., Principato, L., & Vannuzzi, E. (2015). Working Toward Healthy And Sustainable Diets: The "Double Pyramid Model" Developed By The Barilla Center For Food And Nutrition To Raise Awareness About The Environmental And Nutritional Impact Of Foods. Frontiers in Nutrition, 2(9), 1–6. https://doi.org/10.3389/fnut.2015.00009

Salihoglu, G., Salihoglu, N. K., Ucaroglu, S., & Banar, M. (2018). Food Loss And Waste Management In Turkey. *Bioresource Technology*, *248*, 88-99.

Sankaran, R., Show, P. L., Cheng, Y. S., Tao, Y., Ao, X., Nguyen, T. D. P., & Van Quyen, D. (2018). Integration Process For Protein Extraction From Microalgae Using Liquid Biphasic Electric Flotation (LBEF) System. *Molecular Biotechnology*, *60*, 749-761.

Serra-Majem, L., Tomaino, L., Dernini, S., Berry, E. M., Lairon, D., Ngo de la Cruz, J., & Trichopoulou, A. (2020). Updating The Mediterranean Diet Pyramid Towards Sustainability: Focus On Environmental Concerns. *International Journal Of Environmental Research And Public Health*, *17*(23), 8758.

Serra-Majem, L., Roman-Vinas, B., Sanchez-Villegas, A., Guasch-Ferre, M., Corella, D., & La Vecchia, C. (2019). Benefits Of The Mediterranean Diet: Epidemiological And Molecular Aspects. *Molecular Aspects Of Medicine*, *67*, 1-55.

Seyhan, S., & Nakilcioğlu, E. (2022). Kalıcı Muhafaza Kapsamında Yenilenebilir Böcekler. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, *9* (2), 1166-1178.

Sezgin, A. C., & Ayyıldız, S. (2019). Gastronomi Alanında Vejetaryen/Vegan Yaklaşımı; Giresun Yöre Mutfağı'nın Vejetaryen Mutfak Kapsamında İncelenmesi. *Siyasi Sosyal ve Kültürel Yönleriyle Türkiye ve Rusya*, *1*(1), 505-53.

Shanks, C. B., Banna, J., & Serrano, E. L. (2017). Food waste in the National School Lunch Program 1978-2015: A systematic review. *Journal of the Academy of Nutrition and Dietetics*, *117*(11), 1792-1807.

Sherratt, S. C., Libby, P., Budoff, M. J., Bhatt, D. L., & Mason, R. P. (2023). Role Of Omega-3 Fatty Acids In Cardiovascular Disease: The Debate Continues. *Current Atherosclerosis Reports*, *25*(1), 1-17.

Singh, A., Singhania, R. R., Soam, S., Chen, C. W., Haldar, D., Varjani, S., & Patel, A. K. (2022). Production Of Bioethanol From Food Waste: Status And Perspectives. *Bioresource Technology*, 127651.

Singh, V., Wyatt, J., Zoungrana, A., & Yuan, Q. (2022). Evaluation of Vermicompost Produced by Using Post-Consumer Cotton Textile as Carbon Source. *Recycling*, *7*(1), 10.

Sohrabipour J. (2019). Fatty Acids Components Of Marine Macroalgae And Their Medicinal Applications. Journal Of Phycological Research, 3 (2).

Son, G. Y. T., & Bulut, M. (2016). Vegan And Vegetarianism As A Life Style, Yaşam Tarzı Olarak Vegan ve Vejetaryenlik. *Journal Of Human Sciences*, *13*(1), 830-843.

Szabo, N. J., Matulka, R. A., & Chan, T. (2013). Safety Evaluation Of Whole Algalin Protein (Wap) From Chlorella Protothecoides. *Food And Chemical Toxicology*, *59*, 34-45.

Şahin, S. K., & Bekar, A. (2018). Küresel Bir Sorun "Gıda Atıkları": Otel İşletmelerindeki Boyutları.

Şahin, G., & Avcıoğlu, A. O. (2016). Tarımsal Üretimde Sera Gazları ve Karbon Ayak İzi. *Tarım Makinaları Bilimi Dergisi*, *12*(3), 157-162.

Taş, S. (2020). Tüketim Karşıtı Yaşam Tarzları: Freeganizm, Gönüllü Sadelik ve Minimalizm. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, (6), 38-64.

Teke, B., & Kahya, C. (2021). İnek Sütü Üretiminin Su Ayak İzi. *Su Vakfı Bülteni*, *2*.

Tokay, A., Yılmaz, C., Bülbül, N., Boyraz, Ö., & Bölük, S. (2022). The Mediterranean Diet's Place In Sustainability One Of The Sustainable Nutrition Diet Models. *J TOGU Heal Sci*, *2*(2), 187-201.

Torres-Tiji, Y., Fields, F. J., & Mayfield, S. P. (2020). Microalgae As A Future Food Source. *Biotechnology Advances*, *41*, 107536.

Tunçay, G. Y. (2018). Sağlık Yönüyle Vegan/Vejetaryenlik. *Avrasya Sağlık Bilimleri Dergisi*, *1*(1), 25-29.

Türkiye Beslenme Rehberi, TÜBER, 2022. https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/saglikli-beslenme-hareketli-hayat-db/Rehberler/T%C3%BCrkiye%20Beslenme%20Rehber%20(T%C3%9CBER)%202022.pdf Erişim Tarihi: 16.05. 2023

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Bitkisel Üretim İstatistikleri (2022). https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Bitkisel-Uretim-Istatistikleri-2022-45504 Erişim Tarihi: 29.04.2023

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Sera Gazı Emisyon İstatistikleri, 1990-2021. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sera-Gazi-Emisyon-Istatistikleri-1990-2021-49672#:~:text=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&text=Sera%20gaz%C4%B1%20envanteri%20sonu%C3%A7lar%C4%B1na%20g%C3%B6re,olarak%20hesapland%C4%B1 Erişim Tarihi: 01.05.2023

UNEP (United Nations Environment Programme). (2018). Sustainable Development Goal 6: Synthesis Report 2018 on Water and Sanitation, United Nations.

Water Footprint Network. Available at: https://www.waterfootprint.org/water-footprint-2/what-is-a-water-footprint/ Erişim tarihi: 01.05.2023

Weindl, I., Ost, M., Wiedmer, P., Schreiner, M., Neugart, S., Klopsch, R., … Klaus, S. (2020). Sustainable Food Protein Supply Reconciling Human And Ecosystem Health: A Leibniz Position. Global Food Security, 25, 100367. doi:10.1016/j.gfs.2020.100367.

World Wildlife Fund (WWF) https://www.wwf.org.tr/ne_yapiyoruz/ayak_izinin_azaltilmasi/su/ Erişim Tarihi: 05.05.2023

World Wildlife Fund (Dünya Doğal Yaşamı Koruma Vakfı) 2022 Yaşayan Gezegen Raporu "Doğa Pozitif" Bir Toplum İnşa Etmek. https://wwftr.awsassets.panda.org/downloads/lpr_2022_tr_kck_.pdf Erişim Tarihi: 27.04.2023

Vatan, A., & Türkbaş, S. (2018). Vejetaryen Turist ve Vegan Turist Kimdir? (Who Is Vegetarian Tourist and Vegan Tourist?). *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, *24*, 39.

Vaz-Velho, M. L., Pinheiro, R., & Rodrigues, A. S. (2016). The Atlantic Diet–Origin And Features. *International Journal of Food Studies*, *5*(1).

Yan, M., Su, H., Hantoko, D., Kanchanatip, E., Hamid, F. B. S., Zhang, S., ... & Xu, Z. (2019). Experimental Study On The Energy Conversion Of Food Waste Via Supercritical Water Gasification: Improvement Of Hydrogen Production. *International Journal of Hydrogen Energy*, *44*(10), 4664-4673.

Yerli, C., Şahin, Ü., Kızıloğlu, F. M., Tüfenkçi, Ş., & Örs, S. (2019). Van İlinde Silajlık Mısır, Patates, Şeker Pancarı ve Yoncanın Su Ayak İzi. *Yuzuncu Yıl University Journal of Agricultural Sciences*, *29*(2), 195-203.

Bölüm 7

AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE'DE SINIRDA KARBON DÜZENLEME MEKANİZMASI KAPSAMINDA YEŞİL TİCARET POLİTİKALARI

Soner Uysal

GİRİŞ

Çevresel yıkım günümüz dünyası için yeni bir kavram değildir. Mezopotamya, Maya ve Yunan gibi birçok antik uygarlıktan bu yana için çevresel sorunlar olumsuz sonuçlarıyla birlikte süregelmiş bir olgudur. Ancak günümüzde insanoğlunun gezegene verdiği zararlar öylesine geniş çaplıdır ki geçmiş uygarlıklarda olduğu gibi yalnızca yerel ve bölgesel ekolojileri değil aynı zamanda tüm gezegen ekolojisini tehdit etmektedir (Foster ve Magdoff, 2014: 11–12). Birleşmiş Milletler Hükûmetlerarası İklim Değişikliği Panelinin (BM–IPCC) 2023 yılında yayımladığı İklim Değişikliği 2023 adlı raporda; insan faaliyetlerinden kaynaklanan sera gazı emisyonları nedeniyle küresel yüzey sıcaklığının 2011–2020 döneminde, 1850–1900 dönemine göre yaklaşık 1,1°C arttığı belirtilmektedir. Küresel ortalama deniz seviyesi 1901–2018 arasında yaklaşık 0,2 metre yükselmiştir. Sera gazı emisyonlarının 1850–2019 döneminde kümülatif toplamının yaklaşık %23'ü Kuzey Amerika, %16'sı Avrupa, %12'si Doğu Asya kaynaklı olmasına rağmen; Afrika'daki, Asya'daki, Orta ve Güney Amerika'daki, LDC ülkelerindeki[2] ve Kuzey Kutbundaki milyonlarca insan küresel ısınmanın getirdiği aşırı hava olayları, gıda güvensizliği ve temiz

[1] LDC ülkeleri, BM tarafından tanımlanan en az gelişmiş ülkeleri temsilen kullanılan bir kavramdır. Günümüz itibariyle kırk altı LDC ülkesinin otuz üç tanesini Afrika ülkeleri oluşturmaktadır. Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için BM Ticaret ve Kalkınma Konfrensı (UNCTAD) internet sayfası ziyaret edilebilir.

[2] SSP (Shared Socioeconomic Pathways), karbon emisyonları için geliştirilen farklı senaryoların genel ismidir. Her bir senaryoda karbon emisyon konsantrasyonlarının ne aralıkta olduğunun ayrıntılı bilgisi için Meinshausen vd.'ne (2020) bakılabilir.

KAYNAKÇA

Aksu, C. (2011). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre. Güney Ege Kalkınma Ajansı. http://cevre.mf.duzce.edu.tr/Dokumanlar/cevre_mf/Dosyalar/S%C3%9CRD%C3%9CR%C3%9CLEB%C4%B0L%C4%B0R%20Kalk%C4%B1nma%20ve%20%C3%87evre.pdf (Erişim Tarihi: 02.04.2023).

Alada A., B., Gürpınar, E. ve Budak S. (1993). Rio Konferansı Üzerine Düşünceler. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı 3-4-5.

Arısoy, H. (2021). Avrupa Yeşil Mutabakatı. *Avrasya Tarım Ekonomistleri Derneği Dergisi*. Ağustos Sayısı.

Bacchus, J. (2021). Legal Issues with the European Carbon Border Adjustment Mechanism. https://www.cato.org/sites/cato.org/files/2021-08/briefing-paper-125.pdf (Erişim Tarihi: 12.05.2023)

Baydemir, T. (2021). Temiz Dünya Vizyonu ile Büyüme Stratejisi. *TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi*. https://bilimteknik.tubitak.gov.tr/system/files/makale/yesil.pdf (Erişim Tarihi: 27.03.2023).

Blanc, B. L. ve Mendoza, I. L. (2023). Potential Conflicts Between the European CBAM and the WTORules. https://www.nortonrosefulbright.com/en/knowledge/publications/9c5d9ec6/potential-conflicts-between-the-european-cbam-and-the-wto-rules (Erişim Tarihi: 25.04.2023).

Bozlağan, R. (2010). Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*. Sayı: 50. pp. 1011–1028.

Demirkıran, O. (2002). Dünya Çevre Günü Rio Zirvesi ve Rio+10 Johannesburg Zirvesine Doğru. *Çevre Dergisi*, https://e-kutuphane.teb.org.tr/pdf/tebhaberler/ocak_subat02/9.pdf (Erişim Tarihi: 14.04.2023).

Drexhage, J. ve Murphy D. (2010). Sustainable Development: From Brundtland to Rio 2012. *Background Paper*. United Nations Headquarters, New York.

Egenhofer, C. ve Georgiev, A. (2009). The Copenhagen Accord A First Stab at Deciphering the Implications for the EU. Centre for European Policy Studies. http://re.indiaenvironmentportal.org.in/files/copenhagen-accord-first-stab-deciphering- implications-eu.pdf (Erişim Tarihi: 17.03.2023).

Engin, B. (2010). Avrupa Birliği Emisyon Ticareti Programı Ve CO_2 Fiyatını Belirleyen Faktörler. *Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı 4. pp.33-43.

Eslen, N. (2010). İklim Değişikliği Ve Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri. Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi. 8(15). pp.237–275.

European Comission (2015). EU ETS Handbook. https://climate.ec.europa.eu/system/files/2017-03/ets_handbook_en.pdf (Erişim Tarihi: 26.04.2023).

European Comission (2016a). The EU Emissions Trading System (EU ETS). https://climate.ec.europa.eu/system/files/2016-12/factsheet_ets_en.pdf (Erişim Tarihi: 03.03.2023).

European Commission (2016b). Communication From The Commission To The European Parliament and The Council. COM (2016) 110 final. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016DC0110 (Erişim Tarihi: 14.03.2023).

European Commission (2021). Carbon Border Adjustment Mechanism: Questions and Answers. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_21_3661 (Erişim Tarihi: 02.03.2023).

European Comission (2023). Questions and Answers: Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM). https://taxation-customs.ec.europa.eu/system/files/2023-06/20230602%20Q%26A%20CBAM.pdf (Erişim Tarihi: 24.03.2023).

Foster, B. J. ve Magdoff, F. (2014). *Her Çevrecinin Kapitalizm Hakkında Bilmesi Gerekenler Kapitalizm ve Çevre Üzerine Bir Rehber*. Çev. Özgün Aksakal. Patika Kitap. İstanbul.

GAİB (2022a). İklim Değişikliği İle İlgili Uluslararası Müzakereler. Güneydoğu Anadolu İhracatçı Birlikleri (GAİB) Eğitim ve Ekonomik Araştırmalar Şubesi. https://www.gaib.org.tr/tr/site/download-file/2639.html?class=StatisticFiles (Erişim Tarihi: 17.03.2023).

GAİB (2022b). 2030 BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri. Güneydoğu Anadolu İhracatçı Birlikleri (GAİB) Eğitim ve Ekonomik Araştırmalar Şubesi. https://www.gaib.org.tr/tr/site/download-file/2689.html?class=StatisticFiles (Erişim Tarihi: 02.03.2023).

Güneş, A., M. (2010). İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesinden Kyoto Protokolü'ne Küresel Isınmaya Karşı Uluslararası Alandaki Hukuki Gelişmeler. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. Sayı: 87. pp.43–89.

Hodgson, C. (2021). EU Rebuffs US Concerns over Carbon Border Tax Threat. https://www.ft.com/content/d31ec6c9-453a-4705-b47b-1c9e46de817a (Erişim Tarihi: 12.03.2023)

IPCC (2023). Climate Change 2023 Synthesis Report Summary for Policymakers. https://www.ipcc.ch/report/ar6/syr/downloads/report/IPCC_AR6_SYR_SPM.pdf (Erişim Tarihi: 12.04.2023).

Karakaya, E. (2016). Paris İklim Anlaşması: İçeriği Ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 3(1). pp 1-12.

Lim, B., Hong, K., Yoon, J., Chang, J.-I., Cheong, I. (2021). Pitfalls of the EU's Carbon Border Adjustment Mechanism. *Energies,* 14 (7303). https://doi.org/10.3390/en14217303

Meinshausen, M. vd. (2020). The Shared Socio-economic Pathway (SSP) Greenhouse Gas Concentrations and Their Extensions to 2500. *Geoscientific Model Development* 13, 3571–3605.

Oharenko, Y. (2021). An EU Carbon Border Adjustment Mechanism: Can it Make Global Trade Greener While Respecting WTO Rules?. https://sdg.iisd.org/commentary/guest-articles/an-eu-carbon-border-adjustment-mechanism-can-it-make-global-trade-greener-while-respecting-wto-rules/ (Erişim Tarihi: 18.04.2023)

Pisano, U., Endl, A. ve Berger, G. (2012). The Rio+20 Conference 2012: Objectives, Processes and Outcomes. ESDN Quarterly Report N°25. https://www.esdn.eu/fileadmin/ESDN_Reports/2012-June-The_Rio_20_Conference_2012.pdf (Erişim Tarihi: 24.03.2023).

Powers, A. (2012). The Rio+20 Process: Forward Movement for the Environment?. Elisabeth Haub School Of Law Faculty Publications. https://digitalcommons.pace.edu/lawfaculty/855/ (Erişim Tarihi: 01.03.2023).

Ramachandran, A. (2023). The European Carbon Border Adjustment Mechanism A Step Towards Global Climate Solutions. https://www.oneclicklca.com/eu-carbon-border-adjustment-mechanism/ (Erişim Tarihi: 17.08.2023).

Reuters (2021). Russia Says EU Carbon Border Tax May Impinge on Global Trade Rules. https://www.reuters.com/business/russia-says-eu-carbon-border-tax-may-impinge-global-trade-rules-2021-06-17/ (Erişim Tarihi: 14.04.2023).

SKD (2015). Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 21. Taraflar Konferansı (Cop 21) Raporu. https://www.skdturkiye.org/haber/bm-iklim-degisikligi-cerceve-sozlesmesi-21-taraflar-konferansi-cop-21-ve-is-dunyasi (Erişim Tarihi: 14.04.2023).

Steiner, M. (2003). NGO Reflections on the World Summit: Rio + 10 or Rio–10?. *Review of European Community & International Environmental Law*. 12(1). pp.33-38.

Stiglitz, E., J. (2010). Kopenhag Başarısızlığının Üstesinden Gelmek. *Ekonomik Forum*. Ocak 2010. https://haber.tobb.org.tr/ekonomikforum/2010/01/084-085.pdf (Erişim Tarihi: 19.03.2023).

Store, J. (2022). Council Agrees on the Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM). https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/03/15/carbon-border-adjustment-mechanism-cbam-council-agrees-its-negotiating-mandate/ (Erişim Tarihi: 01.03.2023).

Tıraş, H. (2012). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre: Teorik Bir İnceleme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 2(2). pp. 57–73.

Troszczynska-Van Genderen, W. ve Ramet, V. (2012). Much Ado About Nothing: The Rio+20 Conference. European Parliament Directorate-General For External Policies Policy Department. https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/briefing_note/join/2012/491432/EXPO-DEVE_SP(2012)491432_EN.pdf (Erişim Tarihi: 22.03.2023).

United Nations (2012). Rio Declaration On Environment and Development. *United Nations Audiovisual Library of International Law*. https://legal.un.org/avl/pdf/ha/dunche/rio_ph_e.pdf (Erişim Tarihi: 10.04.2023).

Bölüm 8

YEŞİL PAZARLAMA VE TÜRKİYE'DEKİ İŞLETMELERDE KULLANILAN UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Fatma Kömürcüoğlu Soytürk-Aytekin Fırat

GİRİŞ

Son yıllarda, dünya genelinde doğal çevreye olan ilgi artmaktadır. Birçok araştırma, artan insan nüfusu, endüstriyel üretim ve yenilenemeyen kaynakların tüketimi gibi tehditlerin ortaya çıkardığı çevresel zorluklara dikkat çekmektedir. Bu durum, sürdürülebilirlik ve çevre bilinci gibi konuların gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yükselmesine neden olmuş ve hükûmetleri ve işletmeleri çevresel sorunlara karşı bilinçlenmeye zorlamıştır. Bu bağlamda, çevre kirliliği ve koruma, çevre dostu ve sürdürülebilir gelişim modellerinin benimsenmesini gerektirmektedir. Sanayileşmiş ülkelerdeki birçok işletme son 30 yıldır çevresel devrimin bir parçası hâline gelmiş ve çevresel sorunları azaltmalarının karlarını artırma fırsatı sağladığını fark etmişlerdir. Ancak, sadece işletmelerin gelişimine değil aynı zamanda gezegenin sürdürülebilir bir küresel ekonomi sağlamasına yönelik uzun vadeli fırsatlar ve zorluklar da mevcuttur. Küresel ısınmanın yarattığı zorluklar veya çevresel belirsizlikler otomatik olarak büyüme veya kâr elde etme fırsatları yaratmaz. Bu nedenle, riskleri hesaba katarak stratejik yatırım planlaması ve uzun vadeli bir vizyon gibi stratejik yaklaşımlar geliştirmek gerekmektedir. Bu sayede, yeni fırsatları keşfedebilir ve sürdürülebilir bir gelecek için adımlar atılabilir (Mehraj ve Qureshi, 2022:142).

Bu çalışma, çevreye karşı artan ilginin sonucunda Türk işletmelerinin strateji belgelerine, vizyon, plan ve hedeflerine nasıl yansıtıldığı; sürdürülebilirlik planları ve çevre konulu sosyal sorumluluk projeleri ele alınarak; yeşil pazarlama çerçevesinde incelenmiştir. Ayrıca, yeşil pazarlama kavramı, yeşil

- Ürün değişikliklerinin ortaya çıkarılmasını sağlamalı,
- Üretim süreçlerinde çevreci değişikliklere gidilmeli,
- Ambalaj değişikliklerinde çevreci doğa dostu ambalajlara gidilmeli ve son olarak reklamların çevreci anlayışla tüketici ya da müşteri de davranış değişikliğine götürecek şekilde değiştirilmesi gerekmektedir.

Sürdürülebilir kalkınma ise gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeden bugünün ihtiyaçlarını karşılayan kalkınma anlamına gelmektedir. Bu yönüyle değerlendirildiğinde yeşil pazarlamayla bağlantılı olan sürdürülebilir kalkınmada asıl amaç gelecek nesillere doğayı koruyarak bırakabilmektir. Yeşil pazarlama ile ise toplumda çevreci bilinç oluşturulması ve çevrenin korunmasının gerekliliği amaçlanmıştır.

Yapılan çalışmalarda Türkiye'de çoğu işletme hâlâ çevreci bilince geçmediği görülmektedir. Genelde misyon vizyon hedeflerinde çevreci görüş yer alan işletmeler da ise yapılan çalışmalar kısıtlıdır. İklimsel değişim çevre sorunları hafife alınmaması gerektiğinin her fırsatta altı çizilen bir konu iken bunun iş süreçlerine yeterince dâhil edilememesi büyük bir sorundur. Bu hususta devlet otoriteleri daha fazla yaptırım uygulamalı, toplum daha çok bilinçlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

Atılgan, K. Ö. (2019). Stratejik Yeşil Pazarlama Bağlamında Yeşil Fiyatlandırma Literatürünün İncelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28(3), 50-58.

Aulina, L., ve Yuliati, E. (2017, November). *The Effects of Green Brand Positioning, Green Brand Knowledge, and Attitude Towards Green Brand on Green Products Purchase Intention*. In International Conference on Business and Management Research (ICBMR 2017) (pp. 548-557). Atlantis Press.

Bartlett, D. ve Trifilova, A. (2010) Green Technology Andeco-Innovation: Seven Case-Studies From A Russian Manufacturing Context. J*ournal of Manufacturing Tech-nology Management*,21, 8, 910–929.

Garg, A. (2015). Green Marketing for Sustainable Development: An industry Perspective. *Sustainable Development,* 23(5), 301–316. https://doi.org/ 10.1002/sd.1592

Gedik, Y. (2020). Yeşil Pazarlama Stratejileri ve İşletmelerin Amaçlarına Etkisi. *International Anatolia Academic Online Journal Social Sciences Journal*, 6(2), 46-65.

Herbig, Paul A. (1998) Green Marketing, Handbook of Cross-Cultural Marketing., p279-295. 17p.

Holt, E. A. ve Holt M. (1997). Green Pricing Guide, The Regulatory Assistance Project, https://www.raponline.org, 1-129.

Kemp, R. ve Pearson, P. (2007) Final Report of The MEI Project Measuring Eco Innovation.UM Merit Maastricht. Available at http://www.merit.unu.edu/MEI/deliverables/MEI%20D15%20Final%20report%20about

Kocaşahin, S. B. (2019). Yeşil Pazarlama Stratejileri: Dünyadaki ve Türkiye'deki Örnek Uygulamaların Karşılaştırılması (Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Kumar, A. (2015). Green Logistics for Sustainable Development: an Analytical Review. IOSRD *International Journal of Business,* 1(1), 7-13.

Mehraj, D, ve Qureshi, I. H. (2022) "Evaluating The Emerging Opportunities and Challenges From Green Marketing Practices Among Indian Manufacturing Industries*" Business Strategy & Development.* Sep, Vol. 5 Issue 3, p142-152. 11p. DOI: 10.1002/bsd2.186.

Mishra, P., ve Sharma, P. (2014). Green Marketing: Challenges and Opportunities for Business. *BVIMR Management Edge*, 7(1).

Mukonza, C., ve Swarts, I. (2020). The Influence of Green Marketing Strategies on Business Performance and Corporate Image in The Retail Sector. Business Strategy and The Environment, *29*(3), 838-845.

Organisation for Economic Co-operation and Development(OECD). (2009) Eco-innovation in industry–enablinggreen growth. Available at http://www.oecd.org/document/62/0,3746, de_34968570_34968855_44452670_1_1_1_1,00.htl

Papadas, K. K., Avlonitis, G. J., Carrigan, M., ve Piha, L. (2019). The Interplay of Strategic and Internal Green Marketing Orientation on Competitive Advantage. *Journal of Business Research,* 104, 632-643.

Peattie, K. ve Charter, M. (2003) "Green Marketing". In: Baker, M. J.,(ed.) The Marketing Book. Burlington: Butterworth-Heinemann, pp. 726-756.

Polonsky, M. J. (1994). An Introduction to Green Marketing. *Electronic Green Journal*, 1(2).

Polonsky, M. J., & Rosenberger III, P. J. (2001). Reevaluating Green Marketing: A Strategic Approach. *Business Horizons*, 44(5), 21-30.

Schiederig, T., Tietze, F., ve Herstatt, C. (2012). Green Innovation in Technology and Innovation Management–An Exploratory Literature Review. *R&d Management,* 42(2), 180-192.

Stoica, M. (2021). Green Marketing Communication Strategies: An Integrative. The Annals of The University of Oradea. *Economic Sciences,* 30(1st).

Widyastuti, S., Said, M., Siswono, S., ve Firmansyah, D. A. (2019). Customer Trust Through Green Corporate Image, Green Marketing Strategy, and Social Responsibility: A Case Study. European Research Studies *Journal Volume XXII*, Issue 2, pp. 83-99

İNTERNET KAYNAKLARI

https://www.opet.com.tr/sosyal-sorumluluk-projeleri/yesil-yol-projesi (Erişim tarihi:23.03.2023)

https://www.boynergrup.com/i/assets/boynergrup/pdf/boyner-grup-surdurulebilirlik-raporu-tr-280522.pdf (Erişim tarihi:23.03.2023)

https://www.hayatsu.com.tr/hayat-geri-donusumde (Erişim tarihi:23.03.2023)

https://www.dimes.com.tr/sosyal-sorumluluk (Erişim tarihi:23.03.2023)

https://www.capital.com.tr/capital-dergi/akilli-kimya/dagitimin-yesil-hedefleri?sayfa=3 (Erişim tarihi:23.03.2023)

https://kurumsal.carrefoursa.com/tr/surdurulebilirlik/yasam-icin-dogrusu-yaklasimi/cevre-icin-dogrusu (Erişim tarihi:23.03.2023)

https://www.turkcell.com.tr/tr/hakkimizda/kurumsal-iletisim/sosyal-sorumluluk/cevre (Erişim tarihi:24.03.2023)

http://www.vestelyatirimciiliskileri.com/surdurulebilirlik/ekolojik-duyarlilik/cevre-uygulamalari.aspx (Erişim tarihi:24.03.2023)

https://www.arcelikglobal.com/tr/surdurulebilirlik/gezegen-icin-teknoloji/iklim-degisikligiyle-mucadele/ (Erişim tarihi:24.03.2023)

https://www.dunya.com/sirketler/arcelikten-ortak-sosyal-sorumluluk-projesi-haberi-677430 (Erişim tarihi:24.03.2023)

https://www.isbank.com.tr/bankamizi-taniyin/cevre (Erişim tarihi:24.03.2023)

Bölüm 9

SÜRDÜRÜLEBİLİR GİRİŞİMCİLİK VE SÜRDÜRÜLEBİLİR TÜKETİMİN SÜRDÜRÜLEBİLİR YENİLİKÇİ İŞ MODELİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Mehmet Marangoz-Çağrı İzci

GİRİŞ

Son yıllarda çevresel sorunların giderek artması sonucu tüm dünyada çevre sorunlarına olan ilgi ve bu alanda yapılan çalışmalar giderek artmaktadır. Özellikle başta su olmak üzere doğal kaynakların aşırı kullanımı ve bu kullanım oranlarının sürdürülebilir olmaması, üretim ve tüketim davranışlarının değiştirilmesi gerekliliği ve sürdürülebilir hâle getirilmesi konusundaki çalışmaların öneminin artmasına neden olmaktadır (Önce ve Marangoz, 2012). Bu bağlamda hem akademik alanda hem de iş dünyası ve toplumda çevre ve sürdürülebilirlik konusunda bir bilinç ve farkındalığın oluştuğu görülmektedir.

Sürdürülebilir girişimcilik, tüketim modellerini ve pazar yapılarını değiştirerek, girişimcileri ve şirketlerini sürdürülebilir uygulamalar geliştirmeleri için etkilemekte ve motive etmektedir. Sürdürülebilir girişimciler, mevcut ekonomik kalıplardan daha sürdürülebilir ekonomilere geçiş için katalizör görevi görebilmektedir. Geleneksel girişimciler mümkün olan en kısa sürede maksimum finansal getiri amacı için kaynakları kullanırken, sürdürülebilirliğe odaklanan girişimciler ise işletme faaliyetlerinin kalitesinin korunması, iyileştirilmesi ve mümkün olduğunca devamlılığının sağlanması için insan kaynaklarını ve doğal kaynakları kullanmaktadırlar (Mendes vd., 2022). Sürdürülebilir girişimciler faaliyetlerinde daha çok çevreye odaklanan ve çevresel etkileri minimize etmeye çalışan veya sosyal olarak da çevre bilinci oluşturmaya çalışan kişilerdir.

sürdürülebilir tüketici davranışını teşvik etmede proaktif bir rol oynayabileceğini göstermektedir (Bocken, 2017; Tunn vd., 2019).

Sürdürülebilir yenilikçi iş modelleri, tüketicilerin kişisel ihtiyaç ve isteklerinin karşılanmasında en iyi seçeneklere sahip olduğundan sürdürülebilir tüketimin sağlanmasındaki en önemli unsur olmaktadır. Bir diğer ifadeyle sürdürülemez tüketim kalıplarının sürdürülebilir hâle dönüştürülmesinde yenilikçi iş modelleri rol oynamaktadır (Tunn vd., 2019). Kısacası, sürdürülebilir girişimcilerin etkisiyle ortaya koyulan yenilikçi iş modelleri ile sürdürülebilir tüketimin birbirine entegre olması daha sürdürülebilir bir toplum için önemli bir adım olacaktır. Bu bağlamda işletme yöneticilerinin ürün ve hizmetlerin üretim aşamasında kullanılan kaynakları, üretim yöntemlerini ve sürdürülebilirlik performanslarını sürdürülebilir yenilikçi iş modelleri ile açık bir şekilde paylaşması özellikle tüketicilerin güveninin kazanılması açısından yöneticilere önerilebilir. Aynı zamanda atık azaltma, geri dönüşüm ve yeniden kullanımı arttırmayı ifade eden ve sürdürülebilir yenilikçi iş modeli olan döngüsel ekonomi, üretimin daha az kaynak kullanılarak ve atık üretmeden gerçekleşmesini sağladığından yöneticiler tarafından benimsenmelidir.

KAYNAKÇA

Akyol, H. (2020). Teknolojik İnovasyon Sürdürülebilir Kalkınma Üzerinde Teşvik Edici Bir Faktör Müdür? *Aydin Faculty of Economics Journal*, 5(2), 14-24.

Baldassarre, B., Calabretta, G., Bocken, N. M. P., & Jaskiewicz, T. (2017). Bridging sustainable business model innovation and user-driven innovation: A process for sustainable value proposition design. *Journal of cleaner production*, 147, 175-186.

Bashir, M., Alfalih, A., & Pradhan, S. (2022). Sustainable business model innovation: Scale development, validation and proof of performance. *Journal of Innovation & Knowledge*, 7(4), 100243.

Belz, F. M., & Binder, J. K. (2017). Sustainable entrepreneurship: A convergent process model. *Business Strategy and the Environment*, 26(1), 1-17.

Beus, C. E., & Dunlap, R. E. (1990). Conventional versus alternative agriculture: The paradigmatic roots of the debate. *Rural sociology*, 55(4), 590-616.

Bocken, N. (2017). Business-led sustainable consumption initiatives: Impacts and lessons learned. *Journal of Management Development*, 36(1), 81-96.

Davies, I. A., & Chambers, L. (2018). Integrating hybridity and business model theory in sustainable entrepreneurship. *Journal of Cleaner Production*, 177, 378-386.

Doğan, O., Bulut, Z. A. ve Çımrın, F. K. (2015). Bireylerin Sürdürülebilir Tüketim Davranışlarının Ölçülmesine Yönelik Bir Ölçek Geliştirme Çalışması. *Ataturk University Journal of Economics & Administrative Sciences*, 29(4).

Ergülen, A. ve Büyükkeklik, A. (2008). Sürdürülebilir Kalkınmanın Ekonomik Ve Çevre Boyutları Açısından Atık Yönetimi Ve E-Atıklar. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 19-30.

Evans, D. (2011). Thrifty, green or frugal: Reflections on sustainable consumption in a changing economic climate. *Geoforum*, 42(5), 550-557.

Feng, J., Liu, Z., & Feng, L. (2021). Identifying opportunities for sustainable business models in manufacturing: Application of patent analysis and generative topographic mapping. *Sustainable production and consumption*, 27, 509-522.

Fichter, K., & Tiemann, I. (2020). Impacts of promoting sustainable entrepreneurship in generic business plan competitions. *Journal of Cleaner Production*, *267*, 122076.

Geissdoerfer, M., Vladimirova, D., & Evans, S. (2018). Sustainable business model innovation: A review. *Journal of Cleaner Production*, 198, 401-416.

Gregori, P., & Holzmann, P. (2020). Digital sustainable entrepreneurship: A business model perspective on embedding digital technologies for social and environmental value creation. *Journal of Cleaner Production*, 272, 122817.

Grijalvo, M., & García-Wang, C. (2023). Sustainable business model for climate finance. Key drivers for the commercial banking sector. *Journal of Business Research*, 155, 113446.

Guo, L., Cao, Y., Qu, Y., & Tseng, M. L. (2022). Developing sustainable business model innovation through stakeholder management and dynamic capability: A longitudinal case study. *Journal of Cleaner Production*, 372, 133626.

Hajiheydari, N., Kargar Shouraki, M., Vares, H., & Mohammadian, A. (2022). Digital sustainable business model innovation: applying dynamic capabilities approach (DSBMI-DC). *Foresight.*

Haldar, S. (2019). Towards a conceptual understanding of sustainability-driven entrepreneurship. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 26(6), 1157-1170.

He, J., & Ortiz, J. (2021). Sustainable business modeling: The need for innovative design thinking. *Journal of Cleaner Production*, 298, 126751.

Hockerts, K., & Wüstenhagen, R. (2010). Greening Goliaths versus emerging Davids—Theorizing about the role of incumbents and new entrants in sustainable entrepreneurship. *Journal of business venturing*, 25(5), 481-492.

Hockerts, K., Wüstenhagen, R., 2010. Greening Goliaths versus emerging Davids: theorizing about the role of incumbents and new entrants in sustainable entrepreneurship. *J. Bus. Ventur*., 25 (5), 481–492.

Hummels, H., & Argyrou, A. (2021). Planetary demands: Redefining sustainable development and sustainable entrepreneurship. *Journal of Cleaner Production*, 278, 123804.

İnci, B. Ergen, A. (2019). *Bilinçli Farkındalığın (Mındfulness) Sürdürülebilir Tüketim Bağlamında İncelenmesi*. PPAD Pazarlama Kongresi Bildiriler Kitabı, 1-4 Mayıs, Kuşadası-AYDIN, 546-567.

İpek, İ., Hızarcı Payne A.K., (2020). Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile Kurumsal Dönüşüm. Bölüm 12. Sorumlu Tüketim ve Üretim; Editörler: Madran, C., Tanyeri, M., Akademisyen Yayınevi, Ankara, 279-297.

Joensuu-Salo, S., Viljamaa, A., & Varamäki, E. (2022). Sustainable entrepreneurs of the future: The interplay between educational context, sustainable entrepreneurship competence, and entrepreneurial intentions. Administrative Sciences, 12(1), 23.

Kara, N. (2022). Bist spor endeksi hareketlerinin makine öğrenmesi teknikleri ile tahminine ilişkin bir uygulama. E. Poyraz (Eds.), içinde, Finansta Disiplinlerarası Yaklaşımlar, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Keskin, R. (2021). Girişimcilik ve İş Modeli Geliştirme: Teknokentlerde Bulunan Girişimler Üzerine Bir Araştırma. Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Kişi, N. (2018). Paylaşım Ekonomisinin Ulaşım Sektörüne Yansımaları: Uber Örneği. *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(10), 57-68.

Klapper, R. G., & Fayolle, A. (2023). A transformational learning framework for sustainable entrepreneurship education: The power of Paulo Freire's educational model. *The International Journal of Management Education*, *21*(1), 100729.

Lans, T., Blok, V., & Wesselink, R. (2014). Learning apart and together: towards an integrated competence framework for sustainable entrepreneurship in higher education. *Journal of Cleaner Production*, 62, 37-47.

López-Nicolás, C., Ruiz-Nicolás, J., & Mateo-Ortuño, E. (2021). Towards Sustainable Innovative Business Models. *Sustainability*, 13, 5804.

Mendes, A. C., Ferreira, F. A., Kannan, D., Ferreira, N. C., & Correia, R. J. (2022). A BWM approach to determinants of sustainable entrepreneurship in small and medium-sized enterprises. *Journal of Cleaner Production*, *371*, 133300.

Michaelis, L. (2003). The role of business in sustainable consumption. *Journal of Cleaner Production,* 11, 915–921.

Mont, O., & Plepys, A. (2008). Sustainable Consumption Progress: Should We Be Proud or Alarmed? *Journal of Cleaner Production*, 16(4), 531-537.

Novikovienė, L., & Navickaitė-Sakalauskienė, I. (2020). Safeguardıng The Legal Balance Between Competıtıve Entrepreneurshıp (Busıness) And Sustaınable Consumptıon. *Entrepreneurship And Sustainability Issues*, 8(1), 868-883.

Önce, A. G. ve Marangoz, M. (2012). Pazarlamanın Sürdürülebilir Gelişmedeki Rolü. *International Conference on Eurasian Economies*, 389-397.

Özdemir, N. ve Sunaoğlu, Ş.K. (2022). *Karanlık Üçlü Kişilik Özelliklerinin Sürdürülebilir Tüketim Davranışına Etkis*i. 26. Pazarlama Kongresi Bildiriler Kitabı, 23-25 Haziran, Kırşehir, 300-313.

Parrish, B. D. (2010). Sustainability-driven entrepreneurship: Principles of organization design. *Journal of business Venturing*, 25(5), 510-523.

Pies, I., & Schultz, F. C. (2023). The governance of sustainable business model innovation—An Ordonomic Approach. *Scandinavian Journal of Management*, 39(1), 101246.

Rennings, K. (2000). Redefining Innovation Eco-Innovation Research and The Contribution From Ecological Economics. *Ecological Economics*, 32(3), 19–332.

Rosário, A. T., Raimundo, R. J., & Cruz, S. P. (2022). Sustainable Entrepreneurship: A literature review. *Sustainability*, *14*(9), 5556.

Saraç, Ö. (2022). Kültür turistlerinin sürdürülebilir tüketim davranışlarının cinsiyete göre farklılıkları: Safranbolu üzerinde bir araştırma. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 12 (2), 265-283.

Schimmenti, E., Migliore, G., Di Franco, C. P., & Borsellino, V. (2016). Is there sustainable entrepreneurship in the wine industry? Exploring Sicilian wineries participating in the SOStain program. *Wine Economics and Policy*, *5*(1), 14-23.

Schlange, L. E. (2006). *What drives sustainable entrepreneurs*. In Proceedings of the Applied Business and Entrepreneurship Association International (ABEAI) Conference (pp. 1-11).

Shakeel, J., Mardani, A., Chofreh, A. G., Goni, F. A., & Klemeš, J. J. (2020). Anatomy of sustainable business model innovation. *Journal of cleaner production*, 261, 121201.

Shepherd D.A., & Patzelt H. (2011). The new field of sustainable entrepreneurship: studying entrepreneurial action linking 'what is to be sustained' with 'what is to be developed'. *Entrepreneurship: Theory and Practice,* 35(1), 137–163.

Sinansari, P., Putri, A. A., & Lopatka, A. (2022). Value of Sustainable Business Model in Mining Company: A Case Study. *Procedia Computer Science*, 207, 4142-4150.

Smania, G. S., Arakaki, I. R. Y., Oliveira, A. F., Cauchick-Miguel, P. A., & de Sousa Mendes, G. H. (2023). Car subscription services: Automakers' shift towards servitized and sustainable business models. *Sustainable Production and Consumption*. 36, 184-193.

Terán-Yépez, E., Marín-Carrillo, G. M., del Pilar Casado-Belmonte, M., & de las Mercedes Capobianco-Uriarte, M. (2020). Sustainable entrepreneurship: Review of its evolution and new trends. *Journal of Cleaner Production*, *252*, 119742.

Tilley, F., & Young, W. (2009). Sustainability Entrepreneurs. *Greener Management International*, (55).

Todeschini, B. V., Cortimiglia, M. N., Menezes, D. C., & Ghezzi, A. (2017). Innovative and sustainable business models in the fashion industry: Entrepreneurial drivers, opportunities, and challenges. *Business Horizons*, 60, 759-770.

Tunn, V. S., Bocken, N. M., van den Hende, E. A., & Schoormans, J. P. (2019). Business models for sustainable consumption in the circular economy: An expert study. *Journal of Cleaner Production*, 212, 324-333.

Viciunaite, V., & Alfnes, F. (2020). Informing sustainable business models with a consumer preference perspective. *Journal of Cleaner Production*, 242, 118417.

Westerveld, P., Fielt, E., Desouza, K. C., & Gable, G. G. (2023). The business model portfolio as a strategic tool for value creation and business performance. *The Journal of Strategic Information Systems*, 32(1), 101758.

Yang, M., Evans, S., Vladimirova, D., & Rana, P. (2017). Value uncaptured perspective for sustainable business model innovation. *Journal of Cleaner Production*, 140, 1794-1804.

Yıldız, B. ve Kütahyalı, D. N. (2021). Yeşil Ürün Tutumunun Yeşil Satın Alma Niyeti, Geri Dönüşüm Ve Yalın Tüketim Üzerindeki Etkisi. *Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1), 365-398.

Yurdakul, M. (2020). İşletmelerde Sürdürülebilirliğin Sağlanmasında Eko İnovasyon Uygulamaları: Bir Model Önerisi. *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 1, 15-33.

Žaneta Piligrimiene, Z. Žukauskaite, A. Korzilius, H. Banyte, J., & Dovaliene, A. (2020). Internal and External Determinants of Consumer Engagement in Sustainable Consumption. *Sustainability,* 12(4), 1349.

Bölüm 10

AVRUPA YEŞİL MUTABAKATI ÇERÇEVESİNDE YEŞİL FİNANS

Yunus Emre Kahraman-Yılmaz Çalışkan

GİRİŞ

20. yüzyılın başından itibaren sanayileşmenin her geçen gün büyümesi, Dünya'nın geçirmiş olduğu iki büyük dünya savaşı ve yaşanan felaketler, nüfusun hızla artması gibi nedenlerden dolayı enerji tüketimindeki artış, küresel ekonomide yaşanan büyüme çevre kirliliğini de beraberinde getirmiştir. Doğanın dengesinin bozulması, çevre kirliliği ve küresel ısınmanın zararlı etkileri her geçen gün daha çok hissedilmekte, gezegenin geleceğini tehlikeye atılmaktadır. Bu yaşanan çevresel sorunlara karşı önlemler alınmasına, doğal dengenin bozulmaması için toplumların bilinçlendirilmesine ve yaşanan bu sorunun çözümüne yönelik Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Birliği (AB) gibi uluslararası kurum ve kuruluşlar çözüm arayışına girmiş ve bu çözüm arayışı uluslararası güvenlik meselesi hâline getirilmeye çalışılmıştır. Küresel anlamda çevreyi korumaya yönelik olarak sayılabilecek önemli gelişmeler; sürdürülebilir kalkınma adına 1960'lı yıllarda oluşturulan Roma kulübü, 1970'li yıllarda Stockholm'da gerçekleştirilen İnsan Çevresi Konferansı, 1980'li yıllarda ortak bir gelecek amacıyla düzenlenen Brundtland Raporu, 1990'lı yıllarda Brezilya'da düzenlenen Çevre ve Kalkınma konferansıdır (Çanakçıoğlu, 2023:539). Bu gelişmelerden sonra gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler gruplandırılmış, en az gelişmiş ülkelere özel önem verilmiş, OECD ülkeleri listeye dâhil edilmesine rağmen dönüşüm ekonomisi içinde olanlar hariç tutulmuştur (Galeotti and Lanza: 1999).

Toplumsal, ekonomik ve siyasi gelişim ile çağdaşlaşmanın getirdiği çevresel bozulmaya tepki olarak yeşil teori ortaya atılmış, bölgelerarası geliştirilen çevresel mücadele uluslararası boyuta taşınmıştır (Ünal, 2014: 230). Yeşil teori ekseninde atılan adımlardan en önemlisi AB tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu teoriyle birlikte AB, iklim değişikliği ile mücadeleyi daha sürdürülebilir

küresel çapta bütün Dünya ülkelerinin katılımıyla tüm sektörlerde veri altyapıları kurulmalı, elde edilen veriler izlenmeli ve raporlanmalıdır. Gerçekleştirilecek tüm bu faaliyetler neticesinde sosyal ve ekonomik anlamda yeşil dönüşüm, finansman, istihdam ve kalkınma konusunda önemli fırsatlar elde edilecektir.

KAYNAKÇA

Athanasios O. (2017). The Fiscal-Monetary Policy Mix in the Euro Area: Challenges at the Zero Lower Bound. European Economy-*Discussion Papers 060, Directorate General Economic and Financial Affairs (DG ECFIN)*, European Commission.

Bayraktutan, Y. (2003), Bilgi ve Uluslararasi Ticaret Teorileri. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(2), 175-186.

Bennett, G. (Ed.), (1994). *Conserving Europe's natural heritage : towards a European ecological network*. Proceedings of the international conference, Maastricht 9-12 November 1993. London- Dordrecht- Boston: Graham&Trotman/Martinus Nijhoff.

Bongardt, A. and F. Torres (2022), The European Green Deal: More than an Exit Strategy to the Pandemic Crisis, a Building Block of a Sustainable European Economic Model. *Journal of Common Market Studies*, 60(1): 170-185

Chen, Y. and Z. J. Zhao. (2021). The Rise of Green Bonds for Sustainable Finance: Global Standards and Issues with The Expanding Chinese Market. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 52: 54-57. https://doi.org/10.1016/j.cosust.2021.06.013.

Çanakçıoğlu, M. (2023). Sürdürülebilir Ekonomik Kalkınma Çerçevesinde Yeşil Büyüme ve Yeşil Finans. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*. 6 (4). 537-554. https://doi.org/10.26677/TR1010.2023.1217.

European Commission. (2014). A Policy Framework For Climate And Energy İn The Period From 2020 to 2030. Brussels.

European Commission. (2019a). A Clean Energy Transition. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/energy-and-green-deal_en. (Erişim Tarihi: 30.10.2023).

European Commission. (2019b). A Healthy Food System for People and Planet. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/agriculture-and-green-deal_en. (Erişim Tarihi: 01.11.2023).

European Commission. (2019c). An Industrial Strategy for a Competitive, Green, Digital Europe. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/industry-and-green-deal_en. (Erişim Tarihi: 01.11.2023).

European Commission. (2019d). EU as a Global Leader. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/fs_19_6721. (Erişim Tarihi: 01.11.2023).

European Commission. (2019e). Path to Climate Neutrality. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/climate-action-and-green-deal_en#documents. (Erişim Tarihi: 30.10.2023).

European Commission. (2019f). Press Remarks by President Von Der Leyen on the Occasion of the Adoption of the European Green Deal Communication. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_19_6749. (Erişim Tarihi: 29.10.2023).

European Commission. (2019g). Protecting the Environment and Oceans with the Green Deal. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/protecting-environment-and-oceans-green-deal_en. (Erişim Tarihi: 29.10.2023).

European Commission. (2020a). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Region. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2020:98:FIN&WT.mc_id=Twitter. (Erişim Tarihi: 29.10.2023).

European Commission. (2020b). Investing in a Green Future. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/finance-and-green-deal_en. (Erişim Tarihi: 29.10.2023).

European Commission. (2020c). Providing Efficient, Safe and Environmentally Friendly transport. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/transport-and-green-deal_en. **(**Erişim tarihi: 28.10.2023).

European Commission. (2020d). Research and innovation for the European Green Deal. https://ec.europa.eu/info/research-and-innovation/strategy/strategy-2020-2024/environment-and-climate/european-green-deal_en.(Erişim Tarihi: 01.11.2023).

European Commission. (2020e). The European Green Deal, COM(2019) 640 Final, Brussels. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1576150542719&uri=COM%3A2019%3A640%3AFIN (Erişim Tarihi: 01.11.2023).

European Commission. (2021a). About the Initiative. https://europa.eu/new-european-bauhaus/about/about-initiative_en. (Erişim tarihi: 29.10.2023)

European Commission. (2021b). Delivering on Our Targets. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/fs_21_3688. (Erişim Tarihi: 29.10.2023).

European Commission. (2021c). New European Bauhaus. https://europa.eu/new-european-bauhaus/index_en. (Erişim Tarihi: 26.10.2023).

European Commission. (2021d). The Just Transition Mechanism: Making Sure No One is Left Behind. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/finance-and-green-deal/just-transition-mechanism_en. (Erişim Tarihi: 27.10.2023).

European Commission. (2021e). Strategy for Financing the Transition to a Sustainable Economy. COM(2021) 390 final. Strasbourg, 6.7.2021. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52021DC0390. (Erişim Tarihi: 01.11.2023).

European Commision. (2021f). NextGenerationEU. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/eu-borrower-investor-relations/nextgenerationeu_en. (Erişim Tarihi:02.11.2023).

European Commision. (2022). REPORT on the New European Bauhaus. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2022-0213_EN.html. (Erişim Tarihi:02.11.2023).

Europen Commision. (2023a). Biodiversity Mainstreaming. https://commission.europa.eu/ strategy-and-policy/eu-budget/performance-and-reporting/horizontal-priorities/green-budgeting/biodiversity-mainstreaming_en#:~:text=How%20much%20do%20we%20spend%3F,-Biodiversity%20contribution%20in&text=For%20the%202021%2D2027%20period,the%20fight%20against%20biodiversity%20loss.. (Erişim Tarihi: 01.11.2023).

European Commision. (2023b). Supporting climate action through the EU budget. https://climate.ec.europa.eu/eu-action/eu-funding-climate-action/supporting-climate-action-through-eu-budget_en#:~:text=entire%20EU%20budget.-,EU%20budget%202021%2D2027%3A%20Commission%20proposal%20to%20further%20strengthen%20climate,1.8%20trillion%20in%202018%20prices). (Erişim Tarihi: 01.11.2023).

European Committee of the Regions, (2020), The European Green Deal is Going Local. https://cor.europa.eu/en/news/Pages/The-European-Green-Deal-is-Going-Local-.aspx. (Erişim Tarihi: 27.10.2023).

European Environment Agency. (2011). Green infrastructure and territorial cohesion. The concept of green infrastructure and its integration into policies using monitoring systems. Tecnical Report (Number 18). https://www.eea.europa.eu/themes/publications/green-infrastructure-and-territorial-cohesion. (Erişim Tarihi: 04.11.2023).

European Parliament. (2019). Seats by Political Group and Country: 2019-2024. https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en/seats-politica-group-country/2019-2024/. (Erişim Tarihi: 29.10.2023).

Galeotti, M. and A. Lanza. (1999). Richer and cleaner? A study on carbon dioxide emissions in developing countries. *Energy Policy*, 27(10), 565-573.

Gevher, R. ve H. Acet. (2023). Avrupa Birliğinde Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Ekonominin Gelişimi. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24 (1) , 224-253 . DOI: 10.53443/anadoluibfd.1184407.

Görkem, H. (2022). Covıd-19 Pandemisinin Avrupa Birliği Çevre Politikalarına Yansımalar. *Uluslararası Sosyal, Siyasal ve Mali Araştırmalar Dergisi (USSMAD)*, 2 (1), 74-90.

Hansen, R., M. Buizer, E. L. Rall, Y. DeBellis, C. Davies, B. Elands, F. Wiersum and S. Pauleit. (2015). Report of Case Study City Portraits. Appendix to Green Surge Study on Urban Green Infrastructure Planning and Governance in 20 European Case Studies. Technical Report. European Union, Belgium. https://greensurge.eu/products/case-studies/GREEN_SURGE_Report_of_City_Portraits_small.pdf. (Erişim Tarihi: 27.10.2023).

Jongman, R. H. G. (1995). Nature conservation planning in Europe: developing ecological networks. *Landscape and Urban Planning*, 32, 169–183.

Kakışım, C. (2022). Avrupa Yeşil Mutabakatı: Yeşil Teori Perspektifinden Bir Analiz. Stratejik ve *Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(1),1-16.

Kotecki, L. (ed.) (2020). Zielone finanse w Polsce. Sopot: Wyd. Instytut Odpowiedzialnych Finansów, European Financial Congress, Global Compact Network Poland, Know-How Hub Centrum Transferu Wiedzy.

Lee, C-C., F. Wang, R. Lou, and K. Wang. (2023). How Does Green Finance Drive the Decarbonization of The Economy? Empirical Evidence from China, *Renewable Energy*, 204: 671- 684. https://doi.org/10.1016/j.renene.2023.01.058.

Lindenberg, N. (2014). Definition of Green Finance. https://www.cbd.int/financial/gcf/definition-greenfinance.pdf, (Erişim Tarihi: 04.11.2023).

Liu, M. (2022). The Driving Forces of Green Bond Market Volatility and The Response of The Market to the COVID-19 Pandemic. *Economic Analysis and Policy*, 75: 288-309. https://doi.org/10.1016/j.eap.2022.05.012.

Lloyd. (2021). Greener Industry. https://assets.lloyds.com/media/a683f8ab-9af7-40f7-8b25-2e95af503d3a/LLOYDS_CLIMATE_GREENER%20INDUSTRY_DOWNLOADABLE%20PDF%20V7.pdf. (Erişim Tarihi: 25.10.2023).

Madaleno, M., E. Dogan and D. A. Taskin. (2022). Step Forward on Sustainability: The Nexus of Environmental Responsibility, Green Technology, Clean Energy and Green Finance. *Energy Economics*, 109: 1-11. https://doi.org/10.1016/j.eneco.2022.105945

Meltzer, J., N. Hultman and C. Langley. (2014). Low-Carbon Energy Transitions In Qatar And The Gulf Cooperation Council Region. SSRN Electronic Journal. DOI:10.2139/ssrn.2408743.

Mngumi, F., S. Shaorong, F. Shair, and M. Waqas. (2022). Does Green Finance Mitigate the Effects of Climate Variability: Role of Renewable Energy Investment and Infrastructure. *Environmental Science and Pollution Research*, 29: 59287–59299. https://doi.org/10.1007/s11356-022-19839-y.

OECD. (2020). Green Infrastructure in the Decade for Delivery: Assessing Institutional Investment. https://www.oecd-ilibrary.org/sites/f51f9256-en/1/3/1/index.html?itemId=/content/publication/f51f9256-en&_csp_=7d5d22ec82800d8235fe1f2706f7224f&itemIGO=oecd&itemContentType=book. (Erişim Tarihi:26.10.2023).

Orçun, Ç. (2019). *Yeşil Finansman: Kavramı, Enstrümanları ve Uygulamaları*. (Editör) Orçun; Ç. ve Sezgin; O.B.: Yeşil İşletmecilik içinde (ss. 91-118), Bursa: Ekin Basım yayın Dağıtım.

Orphanides, A. (2017). The Fiscal-Monetary Policy Mix in the Euro Area: Challenges at the Zero Lower Bound. *MIT Sloan Research Paper* No. 5197-17, Available at SSRN: http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2965805. (Erişim Tarihi: 01.11.2023).

Politico, (2020). The Politics of the Green Deal, https://www.politico.eu/article/chapter-two-the-politics-of-the-green-deal/. (Erişim Tarihi: 25.10.2023).

Rant, V. (2022). Regulating the Green Transition and Sustainable Finance in the European Union. http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4108232. (Erişim Tarihi: 02.11.2023).

Ricardo, D. (1821). On the Principles of Political Economy and Taxation, 12 Ağustos 2018 tarihinde http://www.econlib.org/LIBRARY/Ricardo/ricP.html. (Erişim Tarihi: 08.11.2023).

Richard, B. (2023a). Greening The Global Economy. https://www.arup.com/perspectives/a-new-understanding-of-the-green-economy. (Erişim Tarihi: 24.10.2023).

Richard, B. (2023b). Identifying The Right Green Economy Opportunity. https://www.arup.com/perspectives/identifying-the-right-green-economy-opportunity. (Erişim Tarihi: 25.10.2023).

Samsun, T. (2021). Avrupa Birliğinin İklim Diplomasisi. *EURO Politika*, (7), 12-18. https://dergipark.org.tr/tr/pub/europ/issue/75959/1256278. (Erişim Tarihi: 03.11.2023).

Sarıarmağan Ş., M. Var ve M. D. Özgül. (26-27 Ekim 2022). Bölgelerarası Yeşil Altyapı Politikalarının Tartışılması. *International Conference on Sustainable Cities and Urban Landscape (ICSULA 2022%)*, Konya,.348-365.

Schoenmaker, D. (2021). Greening Monetary Policy. *Climate Polıcy*, 21 (4), 581–592. https://doi.org/10.1080/14693062.2020.1868392.

Schoenmaker, D. (2023). The Green Deal–Futureproofing Europe. Annette Bongardt and Francisco Torres (Ed.), *The Political Economy Of Europe's Future And Identity Integration İn Crisis Mode* içinde (65-75). Portugal: . Palma de Cima.

Sharma, A. (2004). *The Indian Economy Since Liberalisation:The Structure and Composition of Exports and Industrial Transformation (1980-2000).* United Kingdom: Industrial Dynamics, Innovation and Development.

Shurey, D. (2016). *Guide to Green Bonds on the Bloomberg Terminal*. New York: Finance Note (July), Bloomberg New Energy Finance.

Skjaerseth, J. B. (2021). Towards a European Green Deal: The evolution of EU climate and energy policy mixes. *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics, Springer*, 21(1), 25-41.

Streimikiene, D. and V. Kaftan. (2021). Green Finance And The Economic Threats During COVID-19 Pandemic. *Terra Economicus*, 19(2), 105–113. DOI: 10.18522/2073-6606-2021-19-2-105-113.

Şahin, C. (2023). İklim Kriziyle Mücadelede Bir Finansman Yöntemi Olarak Yeşil Tahviller. *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies*,31, 1-10. Doi:10.5281/zenodo.8151009.

Topuz, H. ve A. Coşkun. (2018). Ricardo'nun Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi: Türkiye, Kolombiya Ve Güney Kore Üçlüsünün Sektörel Bazda Uygulamalı Bir Analizi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (25), 672-685. DOI: 10.20875/makusobed.460115

United Nations. (2011). The Road to Rio+20 For a Development-Led Green Economy. ditcted20108_en.pdf (unctad.org). (Erişim Tarihi:25.10.2023).

United Nations. (2021). Theme Report On Energy Transition Towards The Achievement Of Sdg 7 And Net-Zero Emissions. https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/2021/11/2021-twg_2.pdf. (Erişim Tarihi: 28.10.2023).

Ünal, S. (2014). Yeşil Teori. Mehmet Şahin ve Osman Şen (Ed.) içinde, *Uluslararası İlişkiler Teorileri Temel Kavramlar*, (229-249). Ankara: Kripto.

Volz, U., J. Böhnke, L. Knierim, K. Richert, G. Roeber, V. Eidt. (2015). Financing the Green Transformation: How to Make Green Finance Work in Indonesia. London: Palgrave Macmillan.

Wallace, O. (2023). Race to Net Zero: Carbon Neutral Goals by Country. https://www.visualcapitalist.com/sp/race-to-net-zero-carbon-neutral-goals-by-country/. (Erişim Tarihi: 01.11.2023).

Zhang, D., Z. Zhang, and S. Managi. (2019). A Bibliometric Analysis on Green Finance: Current Status, Development and Future Directions. *Finance Research Letters*, 29, 425–430.

Zak, K. (2021). Green Bonds As Modern Financial Instruments. Scientific Papers of Silesian University of Technology. https://managementpapers.polsl.pl/wp-content/uploads/2022/01/ZN154-%C5%BBak.pdf. (Erişim Tarihi: 04.11.2023).

https://www.climatefinancelab.org/about/how-it-works/

https://www.scalingsolar.org/news/

https://www.weforum.org/agenda/2020/09/how-to-drive-investment-into-sustainable-infrastructure/

https://www.arup.com/perspectives/identifying-the-right-green-economy-opportunity

Bölüm 11

YENİLİKÇİ ATIK YÖNETİMİ İLE DOĞRUSAL EKONOMİDEN DÖNGÜSEL EKONOMİYE GEÇİŞ

Çağdaş Gönen

GİRİŞ

İnsanlığın varoluşundan günümüze gelen uzun sürecin her döneminde insan faaliyetleri sonucunda her zaman atıklar oluşmuştur. Bu atıkların tür ve miktarları ise değişkenlik göstermektedir. Atıkların tür ve miktarındaki farklılıklar yaşanan döneme ve o topluma ait olan kültür, gelenek, alışkanlıklar, coğrafya, teknolojik imkanlar ve ekonomik gelişmişlik koşullarına göre değişkenlik göstermektedir. Bunun yanında zaman içerisinde gelişen teknoloji ve ekonomi modelleri ile günlük yaşantıda üretilen ürünlerin çeşitliliği artmış ve bu ürünlerde kullanılan malzemelerin türleri farklılık göstermeye başlamıştır. Özellikle teknolojinin ve sanayinin geliştiği sanayi devriminden günümüze kadar gelen süreçte atık yönetimi ihtiyacı ortaya çıkmış ve bu süreç içerisinde bir yandan atık yönetimi modelleri gelişirken diğer yandan ise zehirli ve riskli atık maddeler için farklı atık yönetimi metotları zorunlu olarak ortaya çıkmıştır.

Sanayi devriminden bu yana dünya nüfusunun katlanarak artması, yaşam kalitesinin yükselmesi, kentleşmedeki hızlı büyüme ve ekonomik kalkınmalara paralel olarak katı atıklar dünyada ve özellikle kentsel alanlarda insan sağlığını ve ekosistemi tehdit eden ciddi bir sorun hâline gelmiştir (Meng vd., 2019; Zhou vd., 2019). Günümüzde dünyada küresel olarak 2 milyar ton atık oluşmakta ve hâlen bunların %33'ü yerel yönetimler tarafından toplanamamakta ve yönetilmemekte sonuç olarak kontrolsüzce doğaya karışmaktadır. Dünya ortalamasında günlük olarak üretilen atık miktarı ise kişi başına 0,75 kg olarak hesaplanmaktadır. Dünya bankası raporuna göre ise 2050 yılında katı atık üretim miktarının 3,5 milyar tona kadar çıkması öngörülmektedir. Dünya genelinde evsel nitelikli atıkların durumu incelendiğinde oluşan atıkların yaklaşık %70'inin bir depolama sahasında bertaraf edildiği, %19'unun geri dönü-

KAYNAKÇA

Abdallah, M., Abu Talib, M., Feroz, S., Nasir, Q., Abdalla, H., Mahfood, B. 2020. "Artificial intelligence applications in solid waste management: A systematic research review". Waste Management, *109*, 231-246.

Awasthi, A. K., Cheela, V. R. S., D'Adamo, I., Iacovidou, E., Islam, M. R., Johnson, M., … Li, J. 2021. "Zero waste approach towards a sustainable waste management". Resources, Environment and Sustainability, *3*, 100014.

Awasthi, A. K., Li, J., Koh, L., Ogunseitan, O. A. 2019. "Circular economy and electronic waste". Nature Electronics.

Barles, S. 2014. "History of Waste Management and the Social and Cultural Representations of Waste". Environmental History (Netherlands), *4*, 199-226.

Bogner, J., Spokas, K. 1993. "Landfill CH4: Rates, fates, and role in global carbon cycle". Chemosphere, *26*(1-4), 369-386.

Chen, Z., Feng, Q., Yue, R., Chen, Z., Moselhi, O., Soliman, A., … An, C. 2022. "Construction, renovation, and demolition waste in landfill: a review of waste characteristics, environmental impacts, and mitigation measures". Environmental Science and Pollution Research, *29*(31), 46509-46526.

Ciftci, I., Tatoglu, E., Wood, G., Demirbag, M., Zaim, S. 2019. "Corporate governance and firm performance in emerging markets: Evidence from Turkey". International Business Review, *28*(1), 90-103.

Dal, E. N. 2017. "Tüketim Toplumu Ve Tüketim Toplumuna Yöneltilen Eleştiriler Üzerine Bir Tartışma-The Consumption Society And A Discussion On The Criticism Of The Consumption Society". Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.

Erişen, S. 2021. "Incremental transformation of spatial intelligence from smart systems to sensorial infrastructures". Building Research & Information, *49*(1), 113-126.

Fatimah, Y. A., Govindan, K., Murniningsih, R., Setiawan, A. 2020. "Industry 4.0 based sustainable circular economy approach for smart waste management system to achieve sustainable development goals: A case study of Indonesia". Journal of Cleaner Production, *269*, 122263.

França, A. S. L., Amato Neto, J., Gonçalves, R. F., Almeida, C. M. V. B. 2020, Ocak 20. "Proposing the use of blockchain to improve the solid waste management in small municipalities". Journal of Cleaner Production. Elsevier.

Golbaz, S., Nabizadeh, R., Sajadi, H. S. 2019. "Comparative study of predicting hospital solid waste generation using multiple linear regression and artificial intelligence". Journal of Environmental Health Science and Engineering, *17*(1), 41-51.

Gopalakrishnan, P. K., Hall, J., Behdad, S. 2021. "Cost analysis and optimization of Blockchain-based solid waste management traceability system". Waste Management, *120*, 594-607.

Hatipoğlu, A., Barab, A., Keskin, C., Baran, M. F., Aktepe, N., Onursal, N. 2021. "*ATIKLAR KAVRAMI SINIFLANDIRILMASI VE YÖNETİMİ*". (C. KESKİN & M. F. BARAN, Ed.) (1. bs). Ankara.

Hidalgo, D., Martín-Marroquín, J. M., Corona, F., Juaristi, J. L. 2018. "Sustainable vacuum waste collection systems in areas of difficult access". Tunnelling and Underground Space Technology, *81*, 221-227.

Islam, M. S., Hannan, M. A., Basri, H., Hussain, A., Arebey, M. 2014. "Solid waste bin detection and classification using Dynamic Time Warping and MLP classifier". Waste Management, *34*(2), 281-290.

Kanojia, A., Visvanathan, C. 2021. "Assessment of urban solid waste management systems for Industry 4.0 technology interventions and the circular economy". Waste Management and Research, *39*(11), 1414-1426.

Karunathilake, H., Hewage, K., Mérida, W., Sadiq, R. 2019. "Renewable energy selection for net-zero energy communities: Life cycle based decision making under uncertainty". Renewable Energy, *130*, 558-573.

Kaza, S., Yao, L., Bhada-Tata, P., Woerden, F. Van. 2018. "*What a Waste 2.0: A Global Snapshot of Solid Waste Management to 2050-Silpa Kaza, Lisa Yao, Perinaz Bhada-Tata, Frank Van Woerden-Google Books*". *World Bank Group*.

Lawn, P. 2011. "Is steady-state capitalism viable? A review of the issues and an answer in the affirmative". Ann. N.Y. Acad. Sci, *1219*, 1-25.

Lozano, Á., Caridad, J., De Paz, J. F., González, G. V., Bajo, J. 2018. "Smart waste collection system with low consumption LoRaWAN nodes and route optimization". Sensors (Switzerland), *18*(5).

Lu, W. 2019. "Big data analytics to identify illegal construction waste dumping: A Hong Kong study". Resources, Conservation and Recycling, *141*, 264-272.

Luttenberger, L. R. 2020. "Waste management challenges in transition to circular economy–Case of Croatia". Journal of Cleaner Production, *256*, 120495.

Ma, J., Hipel, K. W. 2016. "Exploring social dimensions of municipal solid waste management around the globe–A systematic literature review". Waste Management, *56*, 3-12.

Malandrino, O., Sica, D., Testa, M., Supino, S. 2017. "Policies and measures for sustainable management of solar panel end-of-life in Italy". Sustainability (Switzerland), *9*(481), 1-15.

Meng, X., Tan, X., Wang, Y., Wen, Z., Tao, Y., Qian, Y. 2019. "Investigation on decision-making mechanism of residents' household solid waste classification and recycling behaviors". Resources, Conservation and Recycling, *140*, 224-234.

Mesjasz-Lech, A. 2019. "Reverse logistics of municipal solid waste–towards zero waste cities". Transportation Research Procedia, *39*, 320-332.

Molina, R. A., Catan, I. 2021. "Solid Waste Management Awareness and Practices among Senior High School Students in a State College in Zamboanga City, Philippines". Aquademia, *5*(1), ep21001.

Montecinos, J., Ouhimmou, M., Chauhan, S., Paquet, M. 2018. "Forecasting multiple waste collecting sites for the agro-food industry". Journal of Cleaner Production, *187*, 932-939.

Morseletto, P. 2023. "Sometimes linear, sometimes circular: States of the economy and transitions to the future". Journal of Cleaner Production, *390*.

Nanda, S., Berruti, F. 2021. "Municipal solid waste management and landfilling technologies: a review". Environmental Chemistry Letters, *19*(2), 1433-1456.

Neves, S. A., Marques, A. C. 2022. "Drivers and barriers in the transition from a linear economy to a circular economy". Journal of Cleaner Production, *341*, 130865.

Parker, C., Johnson, H. 2019. "From Food Chains to Food Webs: Regulating Capitalist Production and Consumption in the Food System". Annu. Rev. Law. Soc. Sci, *15*, 205-225.

Pires, A., Martinho, G. 2019. "Waste hierarchy index for circular economy in waste management". Waste Management, *95*, 298-305.

Ritzer, G., Jurgenson, N. 2010. "Production, Consumption, Prosumption: The nature of capitalism in the age of the digital "prosumer"". Journal of Consumer Culture, *10*(1), 13-36.

Rousta, K., Zisen, L., Hellwig, C. 2020. "Household waste sorting participation in developing countries—A meta-analysis". Recycling, *5*(1).

Salihoglu, G., Salihoglu, N. K., Ucaroglu, S., Banar, M. 2017. "Food loss and waste management in Turkey". Bioresource Technology, *248*, 88-99.

Sarker, I. H. 2022. "AI-Based Modeling: Techniques, Applications and Research Issues Towards Automation, Intelligent and Smart Systems". SN Computer Science 2022 3:2, *3*(2), 1-20.

Shafique, K., Khawaja, B. A., Sabir, F., Qazi, S., Mustaqim, M. 2020. "Internet of things (IoT) for next-generation smart systems: A review of current challenges, future trends and prospects for emerging 5G-IoT Scenarios". IEEE Access, *8*, 23022-23040.

Sheng, T. J., Islam, M. S., Misran, N., Baharuddin, M. H., Arshad, H., Islam, M. R., ... Islam, M. T. 2020. "An Internet of Things Based Smart Waste Management System Using LoRa and Tensorflow Deep Learning Model". IEEE Access, *8*, 148793-148811.

Steenmans, K., Taylor, P., Steenmans, I. 2021. "Blockchain Technology for Governance of Plastic Waste Management: Where Are We?". Social Sciences, *10*(11), 434.

Varman, R., Vikas, R. M. 2007. "Consumption Markets & Culture Freedom and Consumption: Toward Conceptualizing Systemic Constraints for Subaltern Consumers in a Capitalist Society".

World Bank. 2020. "World Bank country and lending groups [Internet]". Geliş tarihi gönderen https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups

Yang, C. K., Ma, H. W., Liu, K. H., Yuan, M. H. 2023. "Measuring circular economy transition potential for industrial wastes". Sustainable Production and Consumption, *40*, 376-388.

Yukalang, N., Clarke, B., Ross, K. 2018. "Solid waste management solutions for a rapidly urbanizing area in Thailand: Recommendations based on stakeholder input". International Journal of Environmental Research and Public Health, *15*(7).

Zaman, A. U., Lehmann, S. 2011. "Urban growth and waste management optimization towards 'zero waste city'". City, Culture and Society, *2*(4), 177-187.

Zhou, M. H., Shen, S. L., Xu, Y. S., Zhou, A. N. 2019. "New Policy and Implementation of Municipal Solid Waste Classification in Shanghai, China". International Journal of Environmental Research and Public Health 2019, Vol. 16, Page 3099, *16*(17), 3099.

Bölüm 12

DÖNGÜSEL BİR EKONOMİ İÇİN ÇEVRE MUHASEBESİ VE YÖNETİMİ

Yusuf Tepeli-Çağatay Mirgen

GİRİŞ

Dünya var olduğundan bu yana depremler, seller, devasa yangınlar, meteor yağmurları, buzul çağları derken birçok felaket yaşamış ama her defasında kendi kendini yenileyebilmiştir. Ne zaman ki insan doğaya meydan okumaya başlamış, o andan itibaren doğanın kendini yenileme yeteneği körelmeye başlamıştır. Ancak insanoğlu kendi faaliyetleri nedeniyle gittikçe zarar gören doğanın etkilerinin tüm canlılara zarar vereceğinin bilincine maalesef çok geç varmıştır.

Bilindiği üzere üretim faktörlerinin başında doğa gelmektedir. Dünya nüfusunun hızlı artışı neticesinde artan tüketim eğilimi ancak daha fazla üreterek karşılanabilmektedir. Maalesef ki bu üretim doğayı tüketerek gerçekleşmektedir. İnsanoğlunun doğadan bitmek bilmeyen talepleri, doğal kaynakların tüketilmesi, atık ve kirlilik emisyonları ile birlikte ekolojik baskı yaratarak küresel ekosistemi değiştirmektedir.

Küresel ekonomiler, rekabet avantajı elde etmek, ekonomik kalkınmalarını artırmak ve yoksulluğu ortadan kaldırmak için ekonomik büyümelerini ve dış ekonomik faaliyetlerini artırmaya çalışmaktadır. Sanayi devriminden sonra ülkeler arasında bir güç göstergesi hâline gelen sanayileşmedeki artış hızı, zaman içerisinde şirketler özelinde de yaşanmıştır. Daha fazla üretim için yarışan şirketlerin her geçen gün artan fosil yakıt tüketimi neticesinde atmosfere salınan sera gazı yoğunluğundaki artış küresel ısınmaya neden olmuş, bu durum iklim değişikliğini beraberinde getirerek uzun vadede tüm canlı türlerini tehdit eder hâle gelmiştir. Fosil yakıtlara yapılan yatırımın devam etmesi durumunda 2030-2052 yıllarında küresel sıcaklık artışının 2 dereceye ulaşması beklenmektedir. Ancak söz konusu tehditin çevre üzerindeki etkisi, iklimdeki değişikliklerle sınırlı değildir; aynı zamanda arazi bozulmalarına, artan kirlili-

KAYNAKÇA

Abdulrahman, D. M. (2021), "The Role of Environmental Accounting in Sustainable Development to Conserve Natural Resources", *Psychology and Education Journal*, 58(2): 11627-11653.

Akdeniz Fatih, Yavuz Zeynep ve Açar Dilay, (2021), "Çevre Muhasebesi ve Çevresel Raporlama", *Karadeniz Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 2(1): 29-46.

Alagöz, Ali ve Irdiren, Duygu, (2013), "Maliyet Muhasebesi Bakış Açısı İle İşletmelerde Çevre Maliyetleri ve Yönetimi", *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi,* 13(26): 424-449.

Arrive, Jean Tsitaire, and Feng Mei, (2018), "Corporate Social Responsibility Disclosure: Evidence from BRICS Nations", *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 25(5): 920-927.

Artene, Alin, Bunget, Ovidiu Constantine, Dumitrescu, Alin Constantine, Domil, Aura Emanuela and Bogdan, Oana, (2020), "Non-Financial Information Disclosures and Environmental Protection-Evidence from Romania and Greece", *Forests*,11(8), 814.

Berrios, Fernando, Campbell, Daniel E. and Ortiz, Marco, (2017), "Emergy Evaluation of Benthic Ecosystems Influenced by Upwelling in Northern Chile: Contributions of the Ecosystems to the Regional Economy", *Ecological Modelling*, 359: 146-164.

Boustead, Ian and Hancock, Gerald F., (1979), *Handbook of Industrial Energy Analysis*, Horwood, Chichester.

Burritt, Roger Leonard and Schaltegger, Stefan (2010), "Sustainability Accounting and Reporting: Fad or Trend?", *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, 23(7): 829-846.

Burritt, Roger Leonard, Herzig, Christian, Schaltegger, Stefan and Viere, Tobias, (2019), "Diffusion of Environmental Management Accounting for Cleaner Production: Evidence from Some Case Studies", *Journal of Cleaner Production*, 224: 479-491.

Buysse, Kristel and Verbeke, Alain (2003), "Proactive Environmental Strategies: A Stakeholder Management Perspective", *Strategic Management Journal*, 24(5): 453-470.

Christ, Katherine L., and Burritt Roger Leonard, (2015), "Material Flow Cost Accounting: A Review and Agenda for Future Research", *Journal of Cleaner Production*, 108: 1378-1389.

Dasgupta, Partha, (2008), "Nature in Economics", *Environmental and Resource Economics*, 39: 1-7.

Datta, Rajib and DEB, Suman Kanti, (2012), "Green accounting: What? Why? Where we are now and where we are heading–A Closer Look", *European Journal of Business and Management*, 4(4), 99–109.

Dauvergne, Peter, (2008), "Globalization and the Environment. In: Ravenhill, J. (Ed.), Global Political Economy, Oxford University Press, Oxford, UK.

Destek, Mehmet Akif, Sarkodie, Samuel Asumadu, (2019), "Investigation of Environmental Kuznets Curve for Ecological Footprint: The Role of Energy and Financial Development", *Science of The Total Environment*, 650: 2483-2489.

Dyduch, Justyna, and Krasodomska Joanna, (2017), "Determinants of Corporate Social Responsibility Disclosure: An Empirical Study of Polish Listed Companies", *Sustainability*, 9(11): 1934.

Ewing, Brad et al. (2010), The Ecological Footprint Atlas, *Global Footprint Network*, Oakland.

Farley, Joshua and Costanza, Robert (2010), "Payments for Ecosystem Services: from Local to Global", *Ecological Economics*, 69(11): 2060-2068.

Field, Christopher B., et al. (2014), "Technical summary Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability. Part A: Global and Sectoral Aspects. Contribution of Working Group II to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change ed CB Field et al.", 35-94.

Franzese, Pier Paolo, LIU, Gengyuan and ARICO, Salvatore, (2019), "Environmental Accounting Models and Nature Conservation Strategies", *Ecological Modelling*, 397: 36-38.

García-Sánchez, Isabel-María, et al. (2020), "CEO ability and sustainability disclosures: The mediating effect of corporate social responsibility performance", *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 27(4): 1565-1577.

Ghisellini, P., Ji, X., Liu, G. and Ulgiati, S. (2018), "Evaluating the Transition towards Cleaner Production in the Construction and Demolition Sector of China: A Review", *Journal of Cleaner Production*, 195(1): 418-434.

Gönen, Seçkin ve Güven, Zeynep, (2014), "Çevresel Maliyetlerin Muhasebeleştirilmesine Yönelik Bir Seramik Fabrikasında Uygulama", *Muhasebe ve Finansman Dergisi,* 63: 39-58.

Hannah Ritchie, MAX Roser and Pablo Rosado, (2020), "CO_2 and Greenhouse Gas Emissions", Published online at OurWorldInData.org. 'https://ourworldindata.org/co2-and-greenhouse-gas-emissions.

Hein, Lars, Van Koppen, Kris, Van Lerland, Ekko C., and Leidekker, Jacob (2016), "Temporal Scales, Ecosystem Dynamics, Stakeholders and the Valuation of Ecosystems Services", *Ecosystem Services*, 21: 109-119.

Jørgensen, Sven Erik, (2010), "Ecosystem Services, Sustainability and Thermodynamic Indicators", *Ecological Complexity*, 7(3), 311-313.

Kırlıoğlu, Hilmi ve Can, Ahmet, Vecdi (2006), "Çevresel Muhasebede Kavramsal Tartışmaların Gelişimi ve Analizi", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 32:1-12.

Kırlıoğlu, Hilmi ve Can, Ahmet Vecdi,(1998), *Çevre Muhasebesi*, Değişim Yayınları: Adapazarı.

Kurtlu, Ayşe, (2017), "Çevresel Maliyetlerin Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Yöntemi ile Belirlenmesi ve Bir Uygulama", *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 24(2): 309-325.

Kyoto Protocol (1997). Kyoto protocol. UNFCCC Website. Available online: http://unfccc.int/kyoto_protocol/items/2830. php (accessed on 1 January 2011).

Le, Thi Tam and Nguyen, Thi Mai, (2019), "Practice Environmental Cost Management Accounting: The Case of Vietnamese Brick Production Companies", *Management Science Letters*, 9(1): 105-120.

Linder, Marcus and Williander, Mats, (2017), "Circular Business Model Innovation: Inherent Uncertainties", *Business Strategy and the Environment*, 26(2): 182-196.

LLENA, Fernando, Moneva, Jose M. and Hernandez, Blanca (2007), "Environmental Disclosures and Compulsory Accounting Standards: The Case of Spanish Annual Reports", *Business Strategy and the Environment*, 16(1): 50-63.

Maama, Haruna and Appiah, Kingsley Opoku (2019), "Green Accounting Practices: Lesson from an Emerging Economy", *Qualitative Research in Financial Markets*, 11(4): 456-478.

Mathews, M.R. (2008), "Further thoughts on Mega-accounting and the Need for Standards", *Issues in Social and Environmental Accounting*, 2(2): 158-175.

Mellino, Salvatore, Buonocore, Elvira and Ulgiati, Sergio, (2015), "The Worth of Land Use: A GIS–Emergy Evaluation of Natural and Human-Made Capital", *Science of the Total Environment,* 506: 137-148.

Nikodinoska, Natasha, Paletto, Alessandro, Pastorella, Fabio, Granvik, Madeleine and Franzese, Pier Paolo, (2018), "Assessing, Valuing and Mapping Ecosystem Services at City level: The case of Uppsala (Sweden)", *Ecological Modelling*, 368: 411-424.

Odum, Howard T., (1988), "Self-organization, Transformity, and Information", *Science*, 242(4882): 1132-1139.

Olowu, G., Bein, M. and Olasehinde-Williams G., (2018), "Examining the Relationship between Financial Development, Sustainable Economic Opportunity and Ecological Footprint in SADC Countries", *Applied Ecology and Environmental Research*, 16(5): 7171-7190.

Özkol, Ahmet Erdal, (2018), "Çevre Maliyetleri ve Bir Uygulama", *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 25(2): 315-333.

Phong, Le Hoang (2019), "Globalization, Financial Development, and Environmental Degradation in the Presence of Environmental Kuznets Curve: Evidence from ASEAN-5 Countries", *International Journal of Energy Economics and Policy,* 9(2): 40-50.

Rashid, Audil, et al., (2018), "Ecological Footprint of Rawalpindi; Pakistan's First Footprint Analysis from Urbanization Perspective", Journal of Cleaner Production, 170: 362-368.

Saud, Shah, Songsheng Chen, and Abdul Haseeb (2020), "The Role of Financial Development and Globalization in the Environment: Accounting Ecological Footprint Indicators for Selected One-Belt-One-Road İnitiative Countries", *Journal of Cleaner Production*, 250: 119518.

Scarpellini, Sabina, et al. (2020), "Dynamic Capabilities and Environmental Accounting for the Circular Economy in Businesses", *Sustainability Accounting, Management and Policy Journal* 11(7): 1129-1158.

Shahbaz, Muhammad, et al. (2015), "Does Globalization Impede Environmental Quality in India?", *Ecological Indicators*, 52: 379-393.

Shahbaz, Muhammad, et al. (2020), "The Financial Development-Environmental Degradation Nexus in the United Arab Emirates: The Importance of Growth, Globalization and Structural Breaks", *Environmental Science and Pollution Research*, 27: 10685-10699.

Soların, Sakiru Adebola and Bello Mufutau Opeyemi,(2018), "Persistence of Policy Shocks to an Environmental Degradation Index: The Case of Ecological Footprint in 128 Developed and Developing Countries", *Ecological Indicators*, 89: 35-44.

Soylu, Yasemin ve İleri, Hüseyin, (2009), "Çevre Muhasebesi ve Çevre Maliyetlerinin Üretim Maliyetlerine Etkileri", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 12(1-2): 309-322.

Şenay L., et al. (2018), "The Impact of Globalization and Financial Development on Environment within the Context of STIRPAT Model: The Case of Turkey", *J. Social Sciences*, 19(1):55-64.

TÜİK (2022). Sera Gazı Emisyon İstatistikleri, 1990-2020. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sera-Gazi-Emisyon-Istatistikleri-1990-2020-45862.

Ulupuı, I Gusti Ketut Agung, Murdayantı, Yunika, Marını, Astari, Purwohedı, Unggul, Mardıa, Mardia and Yanto, Heri, (2020), "Green Accounting, Material Flow Cost Accounting and Environmental Performance", *Accounting*, 6(5): 743-752.

Vassallo, P., Paoli, C., Buonocore, E., Franzese, P. P., Russo, G. F., and Povero, P. (2017), "Assessing the Value of Natural Capital in Marine Protected Areas: A Biophysical and Trophodynamic Environmental Accounting Model", *Ecological Modelling*, 355: 12-17.

Wackernagel, Mathis and Kitzes Justin, (1998), *Ecological Footprint*, Encyclopedia of Ecology, Academic Press, 1031-1037.

Walton, Julia (2000), "Compulsory within Voluntary Environmental Agreements?", *Sustainable Development*,154(3): 146-154.

Zamfir, Ana Maria, Mocanu, Cristina and Grıgorescu, Adriana (2017), "Circular Economy and Decision Models among European SMEs", *Sustainability*, 9(9): 1507.

Bölüm 13

KARADENİZ'İN HİDROJEN ENERJİSİ VE MARMARA DENİZİ'NİN MÜSİLAJINDAN ENERJİ ELDE ETME OLANAKLARI

Erhan Atay

GİRİŞ

Dünya genelinde geçmiş yüzyıl karbon çağı iken içerisinde bulunduğumuz 21. Yüzyıl, çığır açacak biçimde üzerinde geniş bir biçimde konsensüs sağlandığı üzere hidrojen çağı olarak nitelendirilmektedir. Ülkemizde ise hidrojen enerjisini geliştirme, yenilenebilir olması açısından gelecek vaat etmekte olup aynı zamanda enerji ithalatına olan bağımlılığı azaltmak için de stratejik öneme sahiptir. Türkiye, hidrojen enerjisi kaynakları açısından dünyanın en avantajlı ülkeleri arasındadır.

Enerji, gizemli bir kavramdır. Her yerde ve her maddede enerji vardır. İnsanların yaşamlarını kolaylaştırmada, barınakları olan evlerde ve çalıştıkları ofislerinde elektrik enerjisi, ulaşım sektöründe ise yakıt olarak benzin ve türevleri ile mazot denilen motorin kullanılmaktadır. Taşımacılık sektöründe depolama konusunun gündeme gelip konunun ivediliğinden dolayı elektrik enerjisi yerine taşıl yani fosil yakıtların bir bakıma kimyasal enerjisi, devreye girmektedir. Günümüze kadar insanlığın kullandığı kosmosta var olan enerjiyi kendi amaçlarına uygun olarak kullanması, ateşin bulunması kadar eski tarihlere gitmektedir. Nitekim bir çıta hatta çıpa olarak düşünürsek buhar makinesinin icat edilip kömürün kullanılmasının önü açıldığında enerji, daha önceki süreçte hiç rastlanmadığı şekilde insanlığa yarar sağlamaya başlamıştır. Neticede teknolojik gelişme enerji kullanımını, diğer yandan enerji kullanımı da teknolojik gelişmeyi teşvik ederek enerjinin devrede olmamasının, asla mevzubahis olmadığı bir konuma gelinmiştir. Zira, daha sonraki süreçte gündeme gelen Sanayi Devrimi ile birlikte enerji konusu, oldukça önemli bir statü kazanmıştır (Erdener, 2007: 1).

KAYNAKÇA

Abadie L.M. et al. (2016). Climate Risk Assessment Under Uncertainty: An Application to Main European Coastal Cities. *Frontiers in Marine Science,* 3 (3), 265-285.

Adaman, F. (1993) *Çevre İktisadı ve Marmara Denizi Kirliliğinin İktisadi Analizi İçin Bir Çerçeve Çalışması*, İstanbul: TÜSES

Aydın, L. (2014). *Enerji Ekonomisi ve Politikaları*, Ankara: Seçkin.

Bahadar, A. ve Bilal Khan M. (2013).Progress in Energy from Microalgae: A review, *Renewable Sustainable Energy Rev*, 27(2), 128-148.

Bockris, J vd. (1996). *Güneş Enerjisi*, İstanbul: İletişim.

Bostancı Sahili. (2021,09 Mayıs), Daily Sabah.

Demirel, Z. (2004). Jeotermal Akışkanların Yüzey Suları Üzerindeki Çevresel Etkilerinin Bütünsel Değerlendirilmesi, *V. Ulusal Temiz Enerji Sempozyumu,* İstanbul: Bildiriler Kitabı.

Göktepe B, Aldemir, T. (2010). In Hydrogen Production Status of New Generation Nuclear Reactors,*16th International.Energy and Environment Fair and Conference*,İstanbul: ICCI

Dinçer İ, Ezan M.A. (2022). *Enerji; Kavramlar ve Uygulamalar*, Ankara: TÜBA.

Dindar, S. (2005, 20 Temmuz). Büyük Petrolcüler ve Yenilenebilir Enerji. Global Enerji Dergisi.

Dursun, N. ve Gülşen, H. (2019). Methods of Biohydrogen Production and Usage of Bioreactors for Biohydrogen Production, J*ournal of the Institute of Science and Technology*, 9(1): (66-75).

Dyer, G. (2013). *İklim Savaşları*, Füsun Özlen (Çev.), İstanbul: Paloma.

Erdener H, vd. (2007). *Sürdürülebilir Enerji ve Hidrojen*, Ankara: ODTÜ.

Fuel Cells. (2021). ABD Enerji Bakanlığı; http//energy.gov./eere/fuelcells/fuel-cells,21_08_29.

Kılkış, B. (2022) Yeşil Hidrojen: Kuşak ve Yol Girişimi'nin Ortak Bağı, *Kuşak ve Yol Girişimi Dergisi (BRIQ)*, 3(3),6-20.

Kump, L.R., Pavlov, A., Arthur M.A. (2005). Massive Release of Hydrogen Sulfide to the Surface Ocean and Atmosphere During Intervals of Oceanic Anoxia,*Geology*, 33(5),397-400.

Kurnaz, M.L. (2021). *Son Buzul Erimeden, İklim Değişikliği Hakkında Merak Ettiğiniz Her Şey*, İstanbul: DK.

Mathews A.J. (2022). *A Solar-Hydrogen Economy: Driving the Green Hydrogen Industrial Revolution (Strategies for Sustainable Development Series,*London: Anthem Press.

Midilli, A, Ay M, Kale ve A,Veziroğlu, N. (2005). ''Hydrogen Enery Potential of Black Sea Deep Water Based on H2S and Importance of the Region'', Istanbul: IHEC.

Özhan K. vd. (2022). Current Oxygen Status of the Sea of Marmara and the Effect of Mucilage Bora Öztürk (Ed.) (113-119) *Marmara Denizi 2022 Sempozyumu Bildiriler Kitabı.* İstanbul: TÜDAV.

Öztürk, H.H. (2021). *Yenilenebilir Enerji Kaynakları*, İstanbul: Birsen.

Öztürk, M., Midilli, A. ve Dinçer, İ. (2021). Effective Use of Hydrogen Sulfide and Natural Gas Resources Available in the Black Sea for Hydrogen Economy*, International Journal of Hydrogen Energy*,46(18),10697-10707.

Pahwa K.P, ve Pahwa K.G. (2014). *Hydrogen Economy Hardcover The Energy and Resource Institute*, New Delhi: TERI .

Sandıklı, A. (2009). Hydrogen Energy Strategy, *IV. National Hydrogen Energy Congress and Exhibition (International Participation)* Paper Book*:* İstanbul.

Smith, S. (2016). Neoliberalizm,Terry Dunne vd (Eds.) *Uluslararası İlişkiler Teorisinde Çeşitlilik ve Disiplinerlik* İçinde, (12-22).Özge Kelekçi (Çev.), Sakarya: Sakarya Üniversitesi.

Seddon, D. (2022). *The Hydrogen Economy: Fundamentals, Technology, Economics,* Avustralya: Pyd Ltd,.

Şen, Z.V. (2004).Yenilenebilir Enerji, *Ulusal Temiz Enerji Sempozyumu*, İstanbul. Bildiriler Kitabı.

The Future of Hydrogen, (2019). International Energy Agency,Paris: IEA.

Türkiye Hidrojen Teknolojileri Stratejisi ve Yol Haritası. (2023) Ankara: T.C. Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı.

Uğur N.G. ve Dinçer F.F.İ. (2022). Impact of European Union Tourism Policies on Turkish Tourism in Context of Environment and Sustainability: Mucilage Problem of Marmara Sea, *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*, 8(1), 5-18.

Ünsan, Y. (2004).Türkiye Şartlarında Gezinti Teknelerinin Güneş Enerjisi İle Sevki, *V. Ulusal Temiz Enerji Sempozyumu*, İstanbul: Bildiriler Kitabı.

Vaitheeswaran, V. (2022, 14 Kasım). Hidrojen Çılgınlığı Yeniden Yükseliyor–Bu Sefer Farklı Sonuçlanacak Mı? The Economist.

Vivid, S. (2019). Decarbonizing the Belt and Road-A Green Finance Roadmap, Executive Summary, https://www.vivide conomics.com/wp-content/uploads/2019/09/BRI_Exec_ Summary_v13-screen_hi.pdf

Ward, D., (2007). *Under a Green Sky*, New York: Smithsonian.

Yüksek, A. (2021) The Reasons for Occurrence of Sea not/Mucilage in the Sea of Marmara. İsmail Öztürk (Ed.) *Ecology of the Marmara Sea: Formation and Interactions of Marine Mucilage, and Recommendations for Solutions* içinde (85-104), Ankara:Turkish Academy of Science.

Yüzügüllü, E.A. (2005). Decision Aiding Model for Selection Among Hydrogen Production Options in the Light of Divergent Stakeholders: *Proceedings International Hydrogen Congress and Exhibition*, Istanbul: IHEC.

Zhu Y., vd. (2022). What Do Hydrogen-Hub Developers and Producers Want? Is the US Department of Energy Meeting Their Needs? *Resources for the Future, 5(2).*1-23.

Bölüm 14

YENİLENEBİLİR ENERJİ PERSPEKTİFİNDEN YARINLARIN YEŞİL İŞ VE BECERİLERİ

Erhan Atay

GİRİŞ

Avrupa Komisyonu tarafından gündeme getirilen Avrupa Yeşil Mutabakatı, iklim krizi konusunda harekete geçme sürecine ivme kazandırmıştır. Devam eden Covid-19 pandemisi, Mart 2020'den bu yana gündeme egemen olsa da, ilerleyen yıllarda hem küresel ısınma hem de iklim değişikliğinin insan yaşantısını zorlayan şartları, Avrupa Komisyonunun gündemine aldığı Avrupa Birliği'nin de Yeşil Mutakabatı ile ne kadar doğru bir strateji izlediğini net bir şekilde ortaya koymuştur.

Temiz enerjiye geçiş, fırsatları ve çözümleri de beraberinde getirmektedir. Temiz enerjiye yapılan yatırımın yaratacağı iş miktarı, yalnızca çevresel adaleti ele alan bir durum değildir. Sosyoekonomik adalet için de göz ardı edilmemesi gereken bir bileşen olduğunu, bir takım farklı sorunları aynı anda ele alma fırsatını göz önüne almak gerekmektedir.

Bu bağlamda kapsayıcı, eşitlikçi bir enerji geçişi için çalışmak, yenilenebilir enerji yoluyla ekonomik ve çevresel adaleti ilerletmek için topluluk güç çözümleri oluşturmak gerekir. Herkese fayda sağlayan, yenilenebilir enerjiden güç alan bir dünyaya hızlı ve adil bir geçiş öngörüyoruz ancak bu vizyonun ancak herkesi kapsayan örneğin, yenilenebilir güneş enerjisi ile gerçekleştirilebileceğinin farkındayız. Bu doğrultuda, bir takım ortaklıklar, ölçeklenebilir bir temiz enerji işgücünün hazırlanmasına yardımcı olabilmektedir.

Ortaklıklar, başarının anahtarlarından biridir ve kesinlikle geniş ölçekte temiz enerji işgücü sistemini verimli bir şekilde nasıl hazırlayacağımızı düşünmenin anahtarlarından biridir. Yılda binlerce işçiyi eğitebilecek tek bir kuruluş mucizesi bulunmamakta olup bir takım ortaklıklar gerektirecektir.

Klasik fosil yakıtların küresel ölçekte istihdam yaratamamasından kaynaklanacak farklı perspektifli ve "uzun erimli" bir global durgunluk periyoduna girme riskini ülkemizin de gündeminde olmasına alternatif olarak özellikle yenilenebilir enerji menşeli istihdam kaynağı da olabilecek yeşil işler ve beceriler, gelecek için işgücü piyasalarında umut yaratmaktadır.

KAYNAKÇA

Atay, E. (2023). *Yenilenebilir Hidrojen Ekonomisi Perspektifinden Yarınların Yeşil İş ve Becerileri,* Çanakkale: Paradigma Akademi .

Atay, E. (2018). Green Paradox versus of Green Economy: Evidence from Green Skills and Jobs, IX. IBANESS Kongreler Serisi 29-30 Eylül 2018, Edirne: IBANESS.

Auriemma, M. (2010). *Employment Effects of Transition to a Hydrogen Economy in the U.S. ,* New York: Nova Science .

Aydın, L. (2014). *Enerji Ekonomisi ve Politikaları*, Ankara: Seçkin.

Badur, A. K. (2022). *Salgın, İklim, Toplum: Nasıl Bir Dünyada Yaşayacağız?* İstanbul Politikalar Merkezi Panelleri, İstanbul: Metis .

Banks, F.E. (2007). *The Political Economy of World Energy an Introductory Textbook*, Uppsala: World Scientific.

Behdioğlu S., Koca G.T. (2018). Otomotiv Ana Sektöründe YTZY Kriterlerinin Ağırlıklandırılması, Kenan Terzioğlu (Ed.). *Ekonometride Güncel Konular* içinde (73-85), Ankara: Gazi .

Berliner, H. J. (1969). Managing incentives and desion making: A comparison of the US and the Soviet Union, RG Feiwell (Ed.) *New currents in Soviet-Type economies* içinde (168-198), Oxford: Basil Blackwell.

Bockris, J. (1996) .*Güneş Enerjisi*, İstanbul: İletişim .

Bostanoğlu, M. (2020). *Where Does Turkey Stand on the International Climate Regime?* İstanbul: İKV.

Burrows, E., Wallace, M. (1999). *Gotham: A history of New York City to 1898.* New York: Oxford Press.

Cumbers, A. (2016). Geri Belediyeleştirme, Düşük Karbon Dönüşümü ve Enerji Demokrasisi, Dünyanın Durumu 2016 D. Kutluay,(Çev)., İstanbul: Bir Kent Sürdürülebilir Olabilir Mi? Washington, D.C: Worldwatch.

Çaykara, E. (2002) . Türk Aynştaynı: Oktay Sinanoğlu Kitabı, İstanbul : T. İş Bankası Kültür.

Çepel, N. (1992). *Doğa Çevre Ekoloji*, İstanbul: Altın.

Diriöz, Ç.S. (2012). İstihdamın Artırılmasında Aktif İşgücü Politikalarının Rolü, Uzmanlık Tezi, Ankara: Kalkınma Bakanlığı.

Doug L.H., Simmons A. (2010). *The energy gap;How to solve the world energy crises,preserve the environment and save the civilization,the resilient* ,Bruxelles:Earth Press .

Dunne T., vd. (2016). Uluslararası İlişkiler Teorileri Disiplin ve Çeşitlilik, Ö. Kelekçi,(Çev),Sakarya Üniversitesi.

Eckelsley, R. (2016). Yeşil Teori, Uluslararası İlişkiler Teorileri Disiplin ve Çeşitlilik; Ö. Kelekçi (Çev)., Sakarya: Sakarya Üniversitesi.

Ekren, N. (2022). Döngüsel Ekonominin İşgücü Piyasalarına Etkileri: Ekonomi Politik Değerlendirme, Ed.Mehmet Bulut, Cem Korkut, *Döngüsel Ekonomi ve Sürdürülebilir Hayat,* Ankara: TÜBA.

Fazekas, K. (2014). *The Hungarian Labour Market 2014,* Budapest: Oliton.

Fetting, C. (2020). *The European Green Deal*, (Report No.1) Vienna: ESDN.

Fontana, A. (2013). Energies Alternatives, Energies Renouvelables, Energies Vertes, Université Libre de Bruxelles-Solvay Brussels School of Economics and Management Centre Emile Bernheim, CEB Working Paper N° 13/052 2013,Bruxelles: CEB .

Gürpınar, T. (1981). *Doğal Kaynakların Tanımı ve Doğayı Korumanın Gerekçesi.*(Doğal Çevrenin Sorunları ve Korunması Rapor No.1): Ankara: Çevder.

Hausman, R. (2022). *Green Growth Opportunities*, Washington: IMF Live.

Hoedeman O, et al. (2012). Looking to the Future: What Next For Remunicipalisation? Martin Pigeon, (Ed.) *Remunicipalisation: Putting Water Back into Public Hands.*, Amsterdam:Transnational Institute,

İKV, (2022). *İklim Nötr Bir Dünya Yolunda Küresel İklim Çabaları*, İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı.

IRENA. (2015). *REmap 2030* (Report No.3).Bonn: IRENA

Kennedy, P. (1996). Büyük Güçlerin Yükseliş ve Düşüşleri,.B. Karanakçı (Çev.)., Ankara: İş bankası Kültür .

Kansu, I. (2023). Dünya Egemenlerinin Son Hamleleri, Cumhuriyet Gazetesi,s.5.

Kışlalıoğlu M. Berkes F. (1994).*Ekoloji ve Çevre Birimleri*, İstanbul: Remzi.

Mutlu, A (2006). Global Çevre Sorunları Karşısında AB Çevre Politikalarının Gelişimi, Turgay Berksoy (Ed.), *AB Üzerine Yazılar* içinde (300-313). Ankara: SPK.

Mitscherlich, G. (1995). *Die welt in der wir leben.Entstehung-Entwicklung, heutige Stand.Rombach Ökologie*,Freiburg: Rombach Verlag.

Neumann L, Edelenyi, M. (2014). The Hungarian Labour Market 2014, Károly Fazekas (Ed.) in: *Privatisation of Municipal Services, Outsourcing and in-sourcing Efforts and their Employment Impacts in the European Union Countries and Hungary,* Budapest: Oliton.

Özbuğday F.C., Tirgil A. (2022). Döngüsel Ekonomi İnovasyonları ve İstihdam; Türkiye'deki İmalat Firmaları İçin Bir Analiz, Ed. M. Bulut-C. *Korkut, Döngüsel Ekonomi ve Sürdürülebilir Hayat*, Ankara: TÜBA.

Pahwa K. P., Pahwa K. G. (2014). *Hydrogen Economy Hardcover*,The Energy and Resource Institute, New Delhi: TERI Pres.

Pamir, N. (2016). *Enerjinin İktidarı: Enerji Kaynaklarını Elinde Tutan Dünyayı Elinde Tutar*, İstanbul:

Hayy .Pearse, R., Bryant, G. (2022). Labour in transition: A value-theoretical approach to renewable energy labour. *Environment and Planning E: Nature and Space*, *5*(4), 1872–1894. https://doi.org/10.1177/25148486211055542

Sarıibrahimoğlu, S. Y., (2002). *Telekomünikasyon, Bankacılık, Enerji Sektöründe Üst Kurullar ve Rekabet,* Ankara: Odak.

Sidiki, A.C. (2013). The Transition to the Green Economy as an Opportunity for African Economies, Munich Personal RePEc Archive, Insitut de Langues et de Commerce International (ILCI), MPRA Paper No. 53829, Munich: Repec.

Sinn, W.H. (2016). *Yeşil Paradoks*, M. Dinçer. (Çev.) Kaufering: Literary Agency.İstanbul:Koç .

Şen, Z.V. (2004). Ulusal Temiz Enerji Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, İstanbul:Su Vakfı.

Turgut., N.Y. (2012) *Çevre Politikası ve Hukuku*, Ankara: İmaj .

Victor, A.P. (1978) İktisadi Açıdan Çevre Kirlenmesi, Ö. Batırel (Çev.), McMillan İktisat Serisi, İstanbul: Akbank Kültür.

Bölüm 15

YEŞİL EKONOMİ VE SOSYAL ADALET İLİŞKİSİ

Hilmi Etci-Yener Şişman

GİRİŞ

Emeğinden başka bir geliri olmayan işçi sınıfının (proletarya) ortaya çıkmasında etkili olan Sanayi Devrimi, modern dünyada bir yanıyla meta üretimini arttırırken diğer yanıyla toplum ve çevre ile ilgili sorunları da beraberinde getirmiştir. İlerleyen süreçte çevre sorunları giderek yaygınlaşmış, küresel bir hâl alarak insanlığın geleceğini tehdit eden en önemli sorunlar arasında gösterilmeye başlanmıştır. Bu durum karşısında, özellikle 1970'li yıllarda sorunların ciddi boyutlara ulaştığının anlaşılması sonrasında kalkınma anlayışının bu doğrultuda yeniden ele alınması gerekliliği gündeme gelmiştir. Bu kapsamda ortaya çıkan "Ekolojik Dünya Görüşü" çevre sorunlarının toplumların felsefi inançlarındaki değişimlerinden kaynaklandığını iddia etmekte, çevre sorunlarının giderilmesi için insanların doğa ile ilgili kavram, fikir, duygu ve kültürel değerlerinin ve hatta yaşam tarzlarının değiştirilmesi gerektiğini savunmaktadır.

Bu görüşü savunanlara göre yeni bir ekonomik refah anlayışının oluşturulması gerekmektedir. Böylelikle hem toplumsal hem de çevresel sorunların üstesinden gelinebileceği düşünülmektedir. Gelişen ekonomilerle birlikte toplumsal refahın adilane bir biçimde dağıtılması ve insana yakışır iş anlayışının hâkim olması gibi hedefler tüm ülkelerin temel hedefleri arasında gösterilmektedir. Ayrıca konunun önemi Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP), Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), Dünya Bankası ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) gibi kuruluşlar tarafından da belirtilmektedir (Özçağ ve Hotunluoğlu, 2015: 304, 306; Günaydın, 2015: 503-505; Görmüş, 2019: 33). Özellikle Avrupa'da gelecek nesillerin korunması amacıyla "her şeye rağmen üretim" anlayışından vazgeçilerek; "yeşil ekonomi" politikaları ile içinde bulunulan toplumsal ve çevresel krizin aşılması, gelecek nesillere yaşanabilir bir dünyanın bırakılması amaçlanmaktadır (Yalçın, 2016: 750; Yıldız, 2021: 1).

KAYNAKÇA

Akdur, R. (2005). *Avrupa Birliği ve Türkiye'de Çevre Koruma Politikaları-Türkiye'nin Avrupa Birliğine Uyumu*. Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi Araştırma Dizisi: 23, Ankara.

Albayrak, Ş. G. (2023). Yeşil Ekonomi Alanında Yazında Yayınlanmış Makalelerin Bibliyometrik Analizi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (DÜSBED)*, (32), 347-367.

Apaydın, Ş. (2020). Küreselleşmenin Ekolojik Ayakizi Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği. *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 23-42.

Azazi, H. & Uzma, O. (2022). Türkiye'de Yeşil Ekonomi, Yeşil İşler ve Yeşil İstihdam. *Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(2), 93-100.

CCAC (2021). Climate and Clean Air Coalition, https://www.ccacoalition.org/en/content/short-lived-climate-pollutants-and-food-security.

Çakır Sümer, G. (2019). Çevresel Adalet (Environmental Justice). Yasemin Mamur Işıkçı ve Esmeray Alacadağlı (Ed.), Kamu Yönetimi Ansiklopedisi (2. Baskı) içinde (s. 130-136), Ankara: Astana Yayınları.

Çelik, S., Bacanlı, H. & Görgeç, H. (2008). *Küresel İklim Değişikliği ve İnsan Sağlığına Etkileri*. Tarım ve Orman Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü Telekomünikasyon Şube Müdürlüğü, Ankara.

Çiloğlu, T. (2018). Yeşil Ekonomi ve Küreselleşme: Karşılıklı Etkileşim ve Dönüşümsel Süreç. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 42-48.

Dadak, K. (2015). Yeni Kuşak Hak Olarak Çevre Hakkı. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, (5), 309-326.

DİB (2021). Dış İşleri Bakanlığı, https://www.mfa.gov.tr/i_-temel-cevre-sorunlari.tr.mfa.

Doğru, B., Alıca G. & Suzan, S. (2019). *İklim Mücadelesinde Ekonomik, Sosyal ve Ekolojik Adalet.* İklim Değişikliği Eğitim Modülleri Serisi 16, İklim Değişikliği Alanında Ortak Çabaların Desteklenmesi Projesi, Ankara.

DPT (1998). *Türkiye'nin Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı*. Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.

Dual Citizen, 2023. https://dualcitizeninc.com/global-green-economy-index/.

Elliot, Jennifer A. (1999). *An Introduction to Sustainable Development*. New York.

Erkan, Ç., Tutar, F., Tutar, E. & Eren, M. V. (2013). Yeşil Ekonomi ve Turizm. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 5(1), 62-72.

Footprintnetwork (2021). https://data.footprintnetwork.org/?_ga=2.265044943. 1368005453. 1620436085-74809963.1620436085#/

Gerşil, G. & Kalfaoğlu, S. (2018). Türkiye'de Yeşil İstihdam ve İşgücü Piyasalarına Yansımaları. IV. International Caucasus-Central Asia Foreign Trade And Logistics Congress, 7-8 Eylül, Didim/AYDIN.

Gevher, R. & Acet, H. (2023). Avrupa Birliğinde Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Ekonominin Gelişimi. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 24(1), 224-253.

Global Footprint Network (2023). https://data.footprintnetwork.org/?_ga=2.187201835. 2010694144.

Görmüş, A. (2019). Yeşil Ekonominin İstihdam Üzerindeki Yansımaları ve Yeşil İşler: Cinsiyet Temelli Bir Modelleme ile İngiliz İşgücü Anketinden Bulgular. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (76), 29-66.

Günaydın, D. (2015). Yeşil İşler ve İşgücü Piyasasına Etkileri. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi,* 13(3), 503-525.

Hoff, Marie D. T Mcnutt, John G. (2000). Social Policy and the Physical Environment. The Handbook of Social Policy, Midgley J.-Tracy M.-B.-Livermore M. (Eds.), Sage Publications Inc., California, USA.

IPCC (2019). Climate Change and Land: an IPCC Special Report on Climate Change, Desertification, Land Degradation, Sustainable Land Management, Food Security, and Greenhouse Gas Fluxes in Terrestrial Ecosystems, WMO ve UNEP.

İlkin, A. & Alkin, E. (1991). *Çevre Sorunları, Ekonomik ve Sosyal Sorunlar.* Çözüm Önerileri Dizisi: 1, Ankara: TOBB Yayınları.

İnançlı, S. (1996). *Türkiye ve Sakarya'da Sosyoekonomik Açıdan Çevre Sorunları ve Çözüm Önerileri*. Adapazarı Ticaret ve Sanayi Odası, Adapazarı.

İnmez, İ. & Feyza, T. (2017). Yeşil Hareket ve Sosyal Politika, Başar Sarıipek, Doğa ve Güleç Taşdemir Aslı (Ed.), İdeoloji ve Sosyal Politika, Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

Jacob, K., Quitzow, R. & Bâr, H. (2015). Green Jobs: Impacts of a Green Economy on Employment, Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit: Eschborn, Germany.

Karakuş Kaçmaz, F. & Özaydın, M. (2019). Sosyal Politika Disiplini Bağlamında Küresel İklim Değişikliği. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 10(2), 96-128.

Kartal, F. (2006). Suyun Metalaşması, Suya Erişim Hakkı ve Sosyal Adalet. TMMOB Su Politikaları Kongresi, Bildiriler Kitabı 2. Cilt, 21-23 Mart, Ankara, 478-485.

Kılıç, S. & Tok, N. (2014). Geleneksel Adalet Anlayışlarından Çevresel Adalet Anlayışına. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 6(3), 213-228.

Kışlalıoğlu, M. & Berkes, F. (2017). *Çevre ve Ekoloji* (15. Basım), İstanbul: Remzi Kitabevi.

Koyuncu, T. & Karabulut, T. (2021). Türkiye'de Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Ekonomi Açısından Yenilenebilir Enerji: Ampirik Bir Çalışma. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi,* 17(2), 466-482.

Kuşat, N. (2013). Yeşil Sürdürülebilirlik için Yeşil Ekonomi: Avantaj ve Dezavantajları-Türkiye İncelemesi. *Journal of Yasar University,* 29(8), 4896-4916.

Özçağ, M. & Hotunluoğlu, H. (2015). Kalkınma Anlayışında Yeni Bir Boyut: Yeşil Ekonomi. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 303-324.

Özsoy, C. (2011). Yeşil Ekonominin Dinamikleri: Yeşil İşler ve Beceriler. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar,* 48(562), 19-32.

Palmer, C., McShane, K. & Sandler, R. (2014). Environmental Ethics, *Annual Review of Environment and Resources*, (39), 419-442.

Preston, I., White, V., Thumim, J., Bridgeman, T., & Brand, C. (2013). *Distribution of Carbon Emissions in the UK: Implications for Domestic Energy Policy*. York: Joseph Rowntree Foundation.

Purkis, S. (2020). *Yeşil Ekonominin Ekoloji Politiği*. Ekin Yayınevi: Ankara.

Sallan Gül, S. & Kahraman, F. (2012). Yeni Yoksulluğun Çevresel Risklerini Neo-Liberal Küreselleşme Üzerinden Okumak. 7. Karaburun Bilim Kongresi, http://kongrekaraburun.org/wp-content/uploads/2012/08/images_2012_Tam_Metin_ve_Ozetler_C7_3_ SallanGulKahraman.pdf

Simas, M., Wiebe, K. S. & Sodersten, C. J. (2022), *Türkiye'de İklim Değişikliği ve Yeşil Ekonomi Politikalarının Sosyal ve İstihdam Etkileri*, ILO Yeşil İşler Programı.

Somersan, S. (1993). *Türkiye'de Çevre ve Siyaset-Olağan Ülkeden Olağanüstü Ülkeye*. İstanbul: Metis Yeşil Kitaplar.

Turgut, N. (2001). *Çevre Hukuku (Karşılaştırmalı İnceleme).* Ankara: Savaş Yayınevi.

Ucsusa.org (2021). Union of Concerned Scientists, https: //www.ucsusa.org/resources/each-countrys-share-co2-emissions.

UNEP-United Nations Environment Programme, (2011). Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication-A Synthesis for Policy Makers, www.unep.org/greeneconomy.

Uzar, U. & Eyuboglu, K. (2019). The Nexus Between Income Inequality and CO_2 Emissions in Turkey. *Journal of Cleaner Production*, (227), 149-157.

WHO (2021a). https://www.who.int/data/gho/data/themes/public-health-and-environment.

WHO (2021b). https://www.who.int/data/gho/data/indicators/indicator-details/GHO/ deaths-attributable-to-the-environment.

Yalçın, A. Z. (2016). Sürdürülebilir Kalkınma İçin Yeşil Ekonomi Düşüncesi ve Mali Politikalar. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 749-775.

Yıldırım, Soner (1997). *İçinde Bulunduğumuz Çevre*, Ankara: Hava Basımevi ve Neşriyat Müdürlüğü.

Yıldız, F. (2021). *Türkiye ve Yeşil Ekonomi: Mevcut Durum ve Öneriler*. İlke Politika Notu 23, İlke Yayın No: 93.

Bölüm 16

İNŞAAT SEKTÖRÜNDE ENERJİ VE KAYNAK VERİMLİLİĞİNE DAYALI BİR DÖNÜŞÜM

Vesile Hatun Akansel

GİRİŞ

İnsanoğlunun dünya üzerindeki varlığı dünyanın yaşı ile karşılaştırıldığında oldukça küçük olsa bile, gerek sosyal gerekse endüstriyel gelişimi ile dünya kaynaklarının kısa sürede tükenmesine sebep olmuş ve açığa çıkan sera gazı etkisiyle kendi geleceğini tehlikeye atmıştır. Bir ölçekleme ile senaryo ortaya koyulacak olursa eğer; 4.6 milyar yaşındaki dünya döngüsünde: insanoğlu yaklaşık olarak 4 saattir dünyada bulunmaktadır, endüstri devrimi yaklaşık olarak 1 dakika önce başlamıştır ve bulunduğumuz an itibariyle dünya ormanlarının % 50'sinden fazlasını yok etmişizdir. Bu eylemlerimizin sürdürülebilir olmayışı ve sebep olduğu iklim değişikliği sonucu meydana gelen afetlerle (sel, taşkın, hastalıklar, kuraklık, biyoçeşitliliğin azalması vb. gibi), endüstri temelli eski tip ekonomiler yerine daha bütünleyici, insanların kendi varlıklarını doğaya zarar vermeden gerçekleyebilecekleri bir döngüsel ekonomi arayışı içine girilmiştir.

Enerji ve kaynak verimli bir dönüşümle iklim değişikliği sebebiyle meydana gelen olumsuz etkilerin geriye çevrilmesi için 175 ülke temsilcisiyle 2015 yılında Paris Antlaşması (PA) (Paris Antlaşması, 2015) imzalanmıştır . Bu antlaşma ile 2030 yılına kadar küresel sıcaklık artışının 2 derecenin altına ve hatta 1.5 derecenin altına indirilmesi hedeflemiştir. 2050 yılı hedefi olarak da net sıfır emisyon hedefinin gerçekleştirilmesi planlanmaktadır. İnşaat sektörü ise gerek Dünya'da gerekse Türkiye'de enerji tüketimi, kaynak tüketimi ve bunlara bağlı karbon salınımı miktarı ile Avrupa Yeşil Mutabakatı (AYM) (EC, 2019) ve PA (Paris Antlaşması, 2015) çerçevesinde döngüsel ekonomiye adapte edilmesi gereken sektörlerin başında gelmektedir. Enerji ve kaynak verimliliğine dayalı bir ekonomik dönüşüm, çevreye verilen zararın azaltılması ve iklim değişikliği ile birlikte meydana gelmesi muhtemel doğal afetlerin etkilerinin azaltılması için gereklidir. Bu çalışmada inşaat sektörü enerji ve

yeni binaların inşaasında daha bütüncül tasarıma odaklanan düzenlemelere ve sertifikasyonlara önem verilmelidir. Mevcut binalar içinse tedbirler genişletilmelidir.

- Mevcut binaların enerji verimliliğini arttırmaya yönelik yeşil finansman teşvikleri devlet tarafından düzenlenmeli ve yönergelerin halk tarafından uygulanmasını sağlayacak tedbirler ve hukuki çerçeve oluşturulmalıdır. Kamu binalarında enerji verimliliği için mevcut durum tespiti 2023 yılı içinde güncel olarak yapılmaya başlanmıştır ancak bu çalışmanın konut ve ticari yapı boyutuna indirilmesi gerekmektedir.
- Kaynak verimliliği noktasında, inşaat sektöründe kullanılacak malzemelerin imalatından teminine, karbon ayakizi hesaplamalarının tanımlandığı bir yönergenin oluşturulması ve oluşturulan bu yönergenin kullanılabilirliğinin ve uygulanabilirliğinin kolaylaştırılması gerekmektedir. Özellikle sınırda karbon uygulamaları kapsamında ülkelerin karbon emisyon miktarını azaltmaya yönelik başka ülkelerden malzeme alımına gitme ihtimali yüksektir ve bu yönelim alım yapılacak ülkelerin daha dikkatli ve planlı şekilde hazırlık yapmasını gerektirecektir.

Türkiye dünyadaki bu değişimleri dikkatle izlemeli ve gelecek nesillere hem çevreci hem de daha güçlü bir ekonomi bırakabilmek adına gerekli düzenlemeleri oluşturmalı ve uygulamalıdır.

KAYNAKÇA

Arnold, J. (2021). Electrification Is Key to Decarbonizing Building Sector, Says ULI Report. https://urbanland.uli.org/sustainability/electrification-is-key-to-decarbonizing-building-sector-says-uli-report/ (Erişim Tarihi: 01.07.2023).

BDC. (2023). Building Decarbonization Coalition: https://buildingdecarb.org/ (Erişim Tarihi: 02.07.2023).

Belaid, F. (2022). How Does Concrete And Cement Industry Transformation Contribute To Mitigating Climate Change Challenges? Resources, Conservation and Recycling Advances. doi:https://doi.org/10.1016/j.rcradv.2022.200084

Carlson, R. L. (1962). Slient Spring. Greenwich, CONN, USA: FAWCETT Publications.

CBAM. (2023). Establishing A Carbon Border Adjustment Mechanism. European Commission. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32023R0956&qid=1688600312196 (Erişim Tarihi: 01.06.2023).

EBPD. (2023). Energy Performance of Building Directive: https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-efficiency/energy-efficient-buildings/energy-performance-buildings-directive_en (Erişim Tarihi: 01.06.2023).

EC. (2018a). A European Strategic Long-Term Vision For A Prosperous, Modern, Competitive And Climate Neutral Economy. European Commision. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52018DC0773 (Erişim Tarihi: 02.05.2023).

EC. (2018b). Directive 2003/87/EC To Enhance Cost-Effective Emission Reductions And Low-Carbon İnvestments, and Decision (EU) 2015/1814. European Commision. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018L0410&qid=1688625280781 (Erişim Tarihi:04.06.2023).

EC. (2019). The European Green Deal. European Commision, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2019%3A640%3AFIN (Erişim Tarihi: 01.05.2023).

EC. (2020a). AB Yeşil Mutabakatı-Renovasyon Dalgası, EU Green Deal-Renovation Wave. European Commision. doi:doi:10.2833/797135

EC. (2020b). on the establishment of a framework to facilitate sustainable investment, and amending Regulation (EU) 2019/2088. European Commision. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32020R0852 (Erişim Tarihi: 12.06.2023).

EC. (2020c). A new Circular Economy Action Plan. European Commision, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1583933814386&uri=COM:2020:98:FIN, (Erişim Tarihi: 02.05.2023).

EC. (2020d). Sustainable Europe Investment Plan (European Green Deal Investment Plan). European Commision, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0021 (Erişim Tarihi: 02.04.2023).

EC. (2021a). European Green Bond Standard-Briefing. European Commision. https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/694239/EPRS_BRI%282021%29694239_EN.pdf (Erişim Tarihi: 01.06.2023).

EC. (2021b). Strategy for Financing the Transition to a Sustainable Economy. European Commision. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:9f5e7e95-df06-11eb-895a-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1&format=PDF (Erişim Tarihi: 23.06.2023).

EC. (2021c). Establishing The Framework For Achieving Climate Neutrality And Amending Regulation No 401/2009 (EU) 2018/1999 (European Climate Law). European Commision, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R1119&from=EN (Erişim Tarihi:01.04.2023).

EC. (2021d). 'Fit for 55': Delivering the EU's 2030 Climate Target On The Way To Climate Neutrality. European Commision, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0550, (Erişim Tarihi: 02.04.2023).

GCCA. (2023a). Roadmap to 2050 Net Zeo Emission. https://gccassociation.org/news/global-cement-and-concrete-industry-announces-roadmap-to-achieve-groundbreaking-net-zero-co2-emissions-by-2050/ (Erişim Tarihi: 21.03.2023).

GCCA. (2023b). Sustainability Innovations. Glonbal Cement and Concrete Association: https://gccassociation.org/sustainability-innovation/gnr-gcca-in-numbers/ (Erişim Tarihi: 01.02.2023).

IEA. (2019). Global Energy Review:Assessing the effects of economic recoveries. Paris: International Energy Agency. https://iea.blob.core.windows.net/assets/d0031107-401d-4a2f-a48b-9eed19457335/GlobalEnergyReview2021.pdf (Erişim Tarihi: 12.01.2023).

IEA. (2023a). Cement. International Energy Agency: https://www.iea.org/reports/cement (Erişim Tarihi: 06.01.2023).

IEA. (2023b). Emissions Measurement and Data Collection for a Net Zero Steel Industry. International Energy Agency. https://iea.blob.core.windows.net/assets/8f6568aa-1dd8-4578-bc61-24ceba4a07dd/EmissionsMeasurementandDataCollectionforaNetZeroSteelIndustry.pdf (Erişim Tarihi: 01.06.2023) .

IEA. (2023d). World Energy Outlook. International Energy Agency: https://www.iea.org/topics/world-energy-outlook (Erişim Tarihi: 05.04.2023).

IGBP. (2012). Rio+20 Policy Brief: A Green Economy For A Planet Under Pressure. International Geosphere and Biosphere Programme, https://www.researchgate.net/publication/261061855_Policy_Brief_7_A_Green_Economy_for_a_Planet_under_P, (Erişim Tarihi: 01.05.2023).

İklime Uyum Projesi. (2021). Avrupa Birliği ve Üye Ülkelerde İklim Değişikliğine Uyum. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı. T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. https://iklim.gov.tr/db/turkce/dokumanlar/avrupa-birligi--8230-18-20220808232623.pdf (Erişim Tarihi: 04.04.2023).

Keskin, S. B., Sahmaran , M., Yaman, İ. Ö., & Lachemi, M. (2014). Correlation Between The Viscoelastic Properties And Cracking Potential Of Engineered Cementitious Composites. Construction and Building Materials(71), 375-383. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.conbuildmat.2014.08.089

Level(s). (2023). European Framework For Sustainable Buildings. Avrupa Birliği. https://environment.ec.europa.eu/topics/circular-economy/levels_en (Erişim Tarihi: 05.05.2023) .

Meha, H. S., & Porwal, V. (2013). Green Building Construction for Sustainable Future. Civil and Environmental Research. https://core.ac.uk/download/pdf/234677578.pdf (Erişim Tarihi: 01.06.2023).

NSBE. (2020). Neredeyse Sıfır Enerjili Binalar (NSEB) için Rehber Kitap. T. C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. https://webdosya.csb.gov.tr/db/meslekihizmetler/icerikler/nseb_rehber--20201117075919.pdf (Erişim Tarihi: 02.06.2023).

OECD. (2022). Framework For İndustry's Net-Zero Transition: Developing Financing Solutions In Emerging And Developing Economies. General of OECD. https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/0c5e2bac-en.pdf?expires=1688604855&id=id&accname=guest&checksum=3EE12A578929D7B6D9DB23E593AF384E (Erişim Tarihi: 01.06.2023).

Paris Antlaşması, (P.A.). (2015). Paris Agreement. Paris: United Nations. https://unfccc.int/files/essential_background/convention/application/pdf/english_paris_agreement.pdf (Erişim Tarihi: 14.06.2023).

T. C. Dışişleri Bakanlığı. (2023). Paris Antlaşması. 06 02, 2023 tarihinde T.C. Dışişleri Bakanlığı: https://www.mfa.gov.tr/paris-anlasmasi.tr.mfa adresinden alındı

Taxonomy Regulation. (2020). Regulation On The Establishment Of A Framework To Facilitate Sustainable Investment, And Amending Regulation (EU) 2019/2088. European Commision.

T. C. Ticaret Bakanlığı. (2021a). Views Of The Government Of Turkey On The Carbon Border Adjustment Mechanism Within The Framework Of The Inception Impact Assessment. Ticaret Bakanlığı (Republic of Turkey Ministry of Trade). https://ticaret.gov.tr/data/5f901d8813b8760d9ce54aeb/AB%20S%C4%B1n%C4%B1rda%20Karbon%20D%C3%BCzenleme%20Mekanizmas%C4%B1%20Etki%20Analizi-%C3%9Clke%20G%C3%B6r%C3%BC%C5%9F%C3%BC_Ek_Turkey%20Views%20on%20CBA.pdf.pdf (Erişim Tarihi: 01.06.2023).

T. C. Ticaret Bakanlığı. (2021b). Yeşil Mütabakat Eylem Planı. Ticaret Bakanlığı. https://ticaret.gov.tr/data/60f1200013b876eb28421b23/MUTABAKAT%20YE%C5%9E%C4%B0L.pdf (Erişim Tarihi: 02.05.2023).

Tiza, M. T., Sing, K., Kumar, L., Shettar, M., & Siingh, S. (2021). Assessing The Potentials Of Bamboo And Sheep Wool Fiber As Sustainable Construction Materials: A review. Materials Proceedings. doi:https://doi.org/10.1016/j.matpr.2021.05.322

TUEP. (2022). Türkiye Ulusal Enerji Planı. T.C. Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı, https://enerji.gov.tr/Media/Dizin/EIGM/tr/Raporlar/TUEP/T%C3%BCrkiye_Ulusal_Enerji_Plan%C4%B1.pdf (Erişim Tarihi: 01.01.2023).

UN. (2015). Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015-Transforming Our World: The 2030 Agenda For Sustainable Development. United Nations Genral Assembly. https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/291/89/PDF/N1529189.pdf?OpenElement (Erişim Tarihi: 02.06.2023).

UNDP. (2022). Human Development Report 2021-2022 Uncertain Times, Unsettled Lives: Shaping our Future in a Transforming World. New York: United Nations Development Programme. https://hdr.undp.org/informe-sobre-desarrollo-humano-2021-22 (Erişim Tarihi: 01.06.2023)

UNEP. (2009). Global Green New Deal: Policy Brief, United Nations Environment Programme. https://www.unep.org/resources/report/global-green-new-deal-policy-brief-march-2009, (Erişim Tarihi: 01.05.2023).

UNEP. (2022). Global Statur Report for Buildings and Construction Towards a zero-emmisions, efficient and resilient buildings and construction sector. Nairobi: United Nations Environment Programme (UNEP). https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/41133/Building_Construction_2022.pdf?sequence=3&isAllowed=y (Erişim tarihi: 25.06.2023).

UNEP-IRP. (2011). Decoupling: Natural Resource Use And Environmental Impacts From Economic Growth. United Nations Environment Programme. https://www.unep.org/resources/report/decoupling-natural-resource-use-and-environmental-impacts-economic-growth (Erişim Tarihi: 01.06.2023).

UNEP-IRP. (2014). Decoupling 2: Technologies, Opportunities And Policy Options. A Report of the Working Group on Decoupling to the International Resource Panel. on Weizsäcker, E.U., de Larderel, J, Hargroves, K., Hudson, C., Smith, M., Rodrigues, M.: United Nations Environment Programme. https://www.resourcepanel.org/file/409/download?token=vkGx91ix (Erişim Tarihi: 01.06.2023).

WGBC. (2022). Advancing Net Zero Statues Report. World Green Building Council. https://viewer.ipaper.io/worldgbc/wgbc-anz-status-report-2022/?page=1 (Erişim Tarihi: 20.06.2023).

WSA. (2023a). World Steel Association (WSA). https://worldsteel.org/steel-topics/environment-and-climate-change (Erişim Tarihi: 11.02.2023).

WSA. (2023b). Sustainability Indicators. World Steel Association (WSA). World Steel Association: https://worldsteel.org/wp-content/uploads/Sustainability-Indicators-2022-report.pdf (Erişim Tarihi: 07.01.2023).

Yadav, M., & Mathur, A. (2021). Bamboo As A Sustainable Material In The Construction İndustry: An Overview. Materials Today: Proceedings. doi:https://doi.org/10.1016/j.matpr.2021.01.125 (Erişim Tarihi: 01.05.2023).

Yapı Karbonsuzlaştırma Kodu. (2021). Building Decarbonization Code An Overlay to Model Building Codes on the Path to Net Zero. USA: New Building Institute. https://newbuildings.org/resource/building-decarbonization-code/ (Erişim Tarihi: 11.02.2023).

YBSY, Yeşil Bina Sertifikasyon Yönetmeliği, (2022). Resmi gazete (https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/06/20220612-1.htm) (Erişim tarihi: 20.09.2023).

Bölüm 17

MİKRO MOBİLİTENİN SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTSEL ULAŞIMDAKİ YERİ: TÜRKİYE İLE BATI ÜLKELERİ KARŞILAŞTIRMASI*

Dilek Keser-Ömür Kaygısız

GİRİŞ

Sanayi devrimi sonucunda kentsel alanlarda artan faaliyetler, iş imkanlarının kentlere kayması ve kırdan kente yapılan göçler kent nüfusunun artmasına sebep olmuştur. Bu süreçte kentlerde yaya olarak ulaşım yetersiz kalırken yeni ulaşım sistemlerine ihtiyaç duyulmuş ve motorlu taşıtların kullanımı yaygınlaşmıştır. Motorlu ve bireysel araç kullanımının artması, kullanıcılar açısından kolaylık ve konforlu bir tercih olarak görülse de; zamanla özel araçlar ulaşımda çevresel, sosyal ve ekonomik açıdan kentte en çok sorunun ortaya çıkmasına sebep olan ulaşım aracına dönüşmüştür. Bunlara ek olarak kentlerde otomobil kullanımını teşvik eden geleneksel ulaşım planlamasına yönelik politikaların uygulanması, trafik sıkışıklığı başta olmak üzere kazalar, yakıt tüketiminin ve sera gazının artışı, iklim değişikliği, hava, gürültü, görüntü kirliliği gibi birçok problemin de ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bu problemlerin devamlılığının kentlerde geri dönüşümü zor zararlara yol açacağı düşünülmektedir. Dünyada bu sorunları çözmeye yönelik ülkeler çeşitli çözümler üretmektedir. Kentsel alanlarda motorlu taşıtlar yerine alternatif ulaşım türlerinin tercih edilmesi, erişilebilirlik ve kalitenin ön planda tutulması, toplu taşıma, bisiklet vb. ulaşım araçlarının ve yaya entegrasyonunun sağlanması, trafik sorunlarına karşı iyi bir çözüm yöntemidir. Teknolojinin de gelişmesiyle birlikte sürdürülebilir ulaşıma yönelik çalışmalar hız kazanmıştır. Cirit (2014), sürdürülebilir kent içi ulaşımı, toplu taşıma ve motorsuz ulaşıma öncelik veren, ulaşımda entegrasyonun sağlandığı, yakıt tüketiminin az, sera gazı emis-

* Bu çalışma, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı'nda yüksek lisans öğrencisi Dilek KESER tarafından, Doç. Dr. Ömür KAYGISIZ danışmanlığında yürütülmekte olan yüksek lisans tezi kapsamında hazırlanmıştır.

KAYNAKÇA

Abduljabbar, R. L., Liyanage, S., & Dia, H. (2021). The Role Of Micro-Mobility In Shaping Sustainable Cities: A Systematic Literature Review. *Transportation Research Part D: Transport And Environment*, *92*, 102734.

Anonim. (2022, 04 22). Elektrikli scooter'lar milyonların ayağını yerden kesti. https://www.gemius.com.tr/974/elektrikli-scooterlar-milyonlarn-ayagn-yerden-kesti.html adresinden alındı

Babalık Sutcliffe, E. (2012). "Toplu Taşıma Sistemleri." içinde Kentsel Ulaşım, derleyen T. Kılınçaslan, 155-209. İstanbul: Ninova.

Beatley, T. (1995). The Many Meanings Of Sustainability: Introduction To A Special Issue Of JPL. *Journal Of Planning Literature*, *9*(4), 339-342.

Behörde für Verkehr und Mobilitätswende. (2023)."68 Prozent aller Wege wurden 2022 im Umweltverbund absolviert" https://www.hamburg.de/bvm/medien/17104782/2023-05-08-bvm-mobilitaetswende/ adresinden alındı

Candan, S. (2003). *Ulaşım Sistemlerinin Bütünleştirilmesi Açısından Ankara Uygulamalarının Değerlendirilmesi Ve Geliştirme Önerileri.* Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. 08 21, 2022 tarihinde https://avesis.gazi.edu.tr/yonetilen-tez/8dd3d6cb-222e-4442-ac62-0021060e3576/ulasim-sistemlerinin-butunlestirilmesi-acisindan-ankara-uygulamalarinin-degerlendirilmesi-ve-gelistirme-onerileri adresinden alındı

Carran-Fletcher, A., Joseph, C., Thomas, F., & Philbin, S. (2020). *Travel Demand Management: Strategies And Outcomes*. Waka Kotahi, NZ Transport Agency.

Ceylan, F. (2022). Bisikletin kent içi ulaşım aracı olarak kullanımına ilişkin araştırma. İstanbul:T.C. İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Kentsel Sistemler ve Ulaştırma Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Cirit, F. (2014). *Sürdürülebilir Kentiçi Ulaşım Politikaları ve Toplu Taşıma Sistemlerinin Karşılaştırılması: Uzmanlık Tezi*. TC Kalkınma Bakanlığı.

City of Copenhagen. (2011). *Good, Better, Best: The City of Copenhagen's Bicycle Strategy 2011-2025.* Copenhagen, Denmark. Technical and Environmental Administration Traffic Department.

Christoforou, Z., de Bortoli, A., Gioldasis, C., & Seidowsky, R. (2021). Who Is Using E-Scooters And How? Evidence From Paris. *Transportation Research Part D: Transport And Environment*, *92*, 102708.

Copenhagenize Index 2019. (t.y.). https://copenhagenizeindex.eu/about/methodology adresinden alındı

Cyclist Türkiye. (2020, Nisan 07). *ABD'de Elektrikli Bisiklet ve Scooter Kullanımı Yasallaştı*. https://www.cyclistmag.com.tr/2020/04/07/abdde-elektrikli-bisiklet-ve-scooter-kullanimi-yasallasti/ adresinden alındı

ÇŞB. (2021). Türkiye Bisiklet Yolu Ağı Master Planı Cilt 1. Ankara: T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. https://webdosya.csb.gov.tr/db/cygm/icerikler/turk-ye-b-s-klet-agi-clt1-20211202125047.pdf adresinden alındı

Dediu, H. (2022, Ağustos 24). *Micromobility: The Obligatory Origin Story, Pt II*. Mart 23, 2023 tarihinde https://micromobility.io/news/origin-story-of-micromobility-pt-2 adresinden alındı

Demirtaş, E. (2021, Ocak 06). *Skuter Kullanımında Yeni Dönem Başladı!* Nisan 2023 tarihinde https://gazetekadikoy.com.tr/gundem/skuter-kullaniminda-yeni-dnem-basladi adresinden alındı

Denruyter, J. P., Kalem, S., Yener, D., & Ayas, C. (2011). Yenilenebilir Enerji Geleceği ve Türkiye. *WWF Türkiye Rapor. İstanbul: WWF Türkiye*.

Dobrovolskaia, A. A. (2021, May). Research The Application Of Data From Unmanned Systems For The Development Of Micromobility And Modernization Of Urban Infrastructure. In *2021 Wave Electronics And Its Application In Information And Telecommunication Systems (WECONF)* (pp. 1-4). IEEE.

DuPuis, N., Griess, J., & Klein, C. (2019). Micromobility In Cities: A History And Policy Overview; National League of Cities: Washington, DC, USA.

Elektrikli Skuter Yönetmeliği. (2021, 14 Temmuz). Resmi Gazete (Sayı: 31454). Erişim adresi: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/04/20210414-3.htm

Eren, E., Katanalp, B. Y., Yıldırım, Z. B., & Uz, V. E. Türkiye'deki Bisiklet Paylaşım Programları.

Euronews. (2020). https://tr.euronews.com/2020/05/13/dunyanin-bisiklet-dostu-sehirleri-covid-19-pandemi-kentler-kopenhag-ve-amsterdam-istanbul adresinden alındı

Fonseca-Cabrera, A. S., Llopis-Castelló, D., Pérez-Zuriaga, A. M., Alonso-Troyano, C., & García, A. (2021). Micromobility Users' Behaviour And Perceived Risk During Meeting Manoeuvres. *International Journal Of Environmental Research And Public Health*, *18*(23), 12465.

Forbes (1 Şubat 2019). Electric Scooters And Micro-Mobility: Here's Everything You Need To Know. Web adresinden erişildi: https://www.forbes.com/sites/adeyemiajao/2019/02/01/everything-you-want-to-know-about-scooters-and-micro-mobility/?sh=5960794c5de6

Güldür, H., Karaçor, F., Hatipoğlu, S., & Çubuk, K. (2022). Yeni Bir Kent İçi Ulaşım Türü: E-scooter. *Gazi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, *8*(1), 60-73.

Hill, J., Rose, J., Schellong, D., & Schaetzberger, C. (2020, Ocak 02). *How E-Scooters Can Win a Place in Urban Transport.* www.bcg.com: https://www.bcg.com/publications/2020/e-scooters-can-win-place-in-urban-transport adresinden alındı

ITDP. (2023). *Defining Micromobility*. Nisan 2023 tarihinde https://www.itdp.org/multimedia/defining-micromobility/ adresinden alındı

Imbert, C. (2019). Paris. Copenhagenize Index 2019.https://copenhagenizeindex.eu/cities/paris

İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB). (2020). İstanbul Bisiklet Ana Planı. İstanbul.

Janic, M. (2006). Sustainable Transport In The European Union: A Review Of The Past Research And Future Ideas. *Transport Reviews*, *26*(1), 81-104.

Karayolları Trafik Kanunu. (1983, 18 Ekim Değişik 2020, 24 Aralık). Resmi Gazete (Sayı: 18195). Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2918&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5

Karayolları Trafik Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (2022, 16 Ağustos). Resmi Gazete (Sayı: 31925). Erişim adresi: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/08/20220816-4.htm

Kesim, B., & Hamamcıoğlu, C. C., (2021). *Mikro-Hareketlilik Bağlamında Paylaşımlı Elektrikli Scooter Düzenlemelerinin İrdelenmesi*. 6. Kent Araştırmaları Kongresi (pp.40-51). Ankara, Türkiye.

Klassen, N., & Jödden, C. (2022). E-Scooter Usage And Mobility Behavior During The Covid-19 Crisis–Evidence From A Large Scale Survey In Munich And İmplications For Leisure And Tourism. *Zeitschrift Für Tourismuswissenschaft*, *14*(3), 369-399. https://doi.org/10.1515/tw-2022-0014.

Kocaman, B., & Elbeyli, Ş. (2011). Bisikletle Bütünleşik Kentiçi Ulaşım Planlaması ve Yerel Yönetimlerin Uzmanlığının Geliştirilmesi. *İMO 9. Ulaştırma Kongresi*, 16-18.

Kös, M., "Kentiçi ulaşım problemlerine alternatif entegre bisiklet ulaşımı planlaması", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2015.

Kurtuluş Kün, S. B. (2022). *Türkiye'de mevcut bisiklet ve e-skuter altyapısının kentsel ulaşım bakımından değerlendirilmesi* (Master's thesis, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi).

Litman, T. (2011). Sustainability And Livability: Summary Of Definitions, Goals, Objectives And Performance Indicators. Monograph Victoria Transport Policy Institute.

Litman, T. (2023). *Evaluating Public Transit Benefits And Costs*. Victoria, BC, Canada: Victoria Transport Policy Institute.

Ministerie van Verkeer en Waterstaat. (2009). Cycling in the Netherlands.

NACTO. (2019, Eylül). *NACTO Guidelines for Regulating Shared Micromobility.* https://nacto.org/wp-content/uploads/2019/09/NACTO_Shared_Micromobility_Guidelines_Web.pdf adresinden alındı

NACTO. (2019). *Shared Micromobility in the U.S.: 2019.* 2023 tarihinde https://nacto.org/: https://nacto.org/shared-micromobility-2019/ adresinden alındı

Önder, H., & Akdemir, F. (2022). Sürdürülebilir Ulaşım Altyapısının Pandemi Döneminde Yeniden Kurgulanması: Mikromobilite Trendleri ve Türkiye. *İDEALKENT*, *13*(36).

Özcan, N. Ş., & Hamamcıoğlu, C. (2021). COVID-19 Pandemi Sürecinde Kentsel Hareketlilik: Dünya Örnekleri ve Ankara Deneyimleri. *İDEALKENT*, *12*(34), 1090-1124.

Öztürk, S. (2019). *Sürdürülebilir Kentsel Ulaşımda Bisiklet Kullanımı: Manisa Örneği* (Master's thesis, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).

Santacreu, A., Yannis, G., de Saint Leon, O., & Crist, P. (2020). Safe Micromobility.

Schaap, N., Harms, L., Kansen, M., & Wüst, H. (2016). Cycling and walking: the grease in our mobility chain. *Netherlands Institute for Transport Policy Analysis*.

Schiller, P. L., Bruun, E. C., & Kenworthy, J. R. (2010). *An Introduction To Sustainable Transportation: Policy, Planning And Implementation*. Earthscan.

Sözcü. (2020, Temmuz 15). *Ülke Ülke Elektrikli Scooter Kanunları*. 2023 tarihinde www.sozcu.com.tr: https://www.sozcu.com.tr/2020/ekonomi/ulke-ulke-elektrikli-scooter-kurallari-ingiltere-ve-almanyada-sigorta-sart-5931673/ adresinden alındı

Tack, A., Klein, A. ve Bock, B., (2019). "E-Scooters in Germany", https://scooters.civity.de/en, Erişim Tarihi: 12.10.2023

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019, Temmuz 18). *On Birinci Kalkınma Planı 2019-2023.* https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf adresinden alındı

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2017). Şehir İçi Bisiklet Yolları Kılavuzu.

T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı . (2020, Ağustos 04). *Ulusal Akıllı Ulaşım Sistemleri Strateji Belgesi ve 2020-2023 Eylem Planı.* https://www.uab.gov.tr/uploads/announcements/ulusal-akilli-ulasim-sistemleri-strateji-belgesi-v/ulusal-akilli-ulas-im-sistemleri-strateji-belgesi-ve-2020-2023-eylem-plani.pdf adresinden alındı

UN. (2023). 05 13, 2023 tarihinde Birleşmiş Milletler Türkiye Web Sitesi: https://turkiye.un.org/tr/sdgs adresinden alındı

UNDP. (2021, Haziran 15). *White Paper: Micromobility*. https://www.undp.org/ukraine/publications/white-paper-micromobility adresinden alındı

United Nations (UN), "Shangai Manual, A Guide for Sustainable Urban Development of the 21st Century", 2010.

Vuchic, V.R. (1981). *Urban Public Transportation: Systems And Technology*. Prentice-Hall, New Jersey.

Vuchic, V. R. (2007). *Urban Transit Systems And Technology*. Wiley & Sons, New Jersey.

Wikipedia (t.y.).*E-Tretroller.* https://de.wikipedia.org/wiki/E-Tretroller#cite_note-5 adresinden alındı

WRI Türkiye Sürdürülebilir Şehirler. (2013, Kasım 23). *Danimarka'da Bisikletler*. Mayıs 18, 2023 tarihinde TheCityFix Türkiye: https://www.thecityfixturkiye.com/danimarkada-bisikletler/ adresinden alındı

WRI Türkiye. (2022). Herkes İçin Bisiklet Projesi

WRI Türkiye. (2022). Türkiye Kent İçi Bisikletli Ulaşım Strateji Planı–2030. https://wrisehirler.org/sites/default/files/TurkiyeKent%C4%B0ciBisikletliUlasimStratejiPlani2030_Online_0.pdf adresinden alındı

World Commission on Environment and Development (Brundtland Commission) (1987) Our Common Future, Oxford University Press, Oxford, UK.

Yavuz, Y. C., "İstanbul'da mikro hareketlilik: Paylaşımlı e-skuter kullanıcıları özellikleri ve karşılaşılan zorluklar" Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2021.

Yeni Konya Gazetesi. (2020,09 03). *Bisiklet şehri Konya'dan Türkiye'de ilk.* https://www.yenikonya.com.tr/guncel/bisiklet_sehri_konya_dan_turkiye_de_ilk-1430390 adresinden alındı.

Yılmaz, E.A. & Can Öziç, H. (2018). Türkiye'nin Yenilenebilir Enerji Potansiyeli ve Gelecek Hedefleri. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 8 (3), 525-535. https://dergipark .org.tr/en/pub/odusobiad/issue/40617/388868

Bölüm 18

“YEŞİL EKONOMİNİN AKILLI KENTLERİ" ÜZERİNE ELEŞTİREL BİR SORGULAMA

Doğan Bıçkı

GİRİŞ

2008 yılından bu yana giderek şiddetlenen “küresel mali kriz, iklim krizi, eşitsizlik krizi” ve bunlara en son eklenen salgın hastalıklar, (küresel kapitalist) sistemin dayanıklılığının çökmeye başladığını göstermektedir (UN, 2021: 6,9). Günümüz kentleri bugün, çok boyutlu yoksulluğun, çevresel bozulmanın, hastalıklara karşı kırılganlığın ve iklim değişikliğinin etkilerinin radikalleştiği yerler durumundadır. Küresel nüfusun üçte ikisinden daha fazlası, 20 yıl öncesine göre daha yüksek eşitsizlik düzeylerinin bulunduğu kentlerde yaşamaktadır (Medellin Deklerasyonu, 2014). İlginç olan şu ki; dünya ekonomisinde sürekli bir büyüme görülmesine rağmen bu durum yaşanmaktadır. Nitekim, dünya ekonomisinde 2000 ile 2010 arasındaki büyüme ikiye katlanarak 66.2 trilyon dolara; 2020 de ise 84.7 triyon dolara yükselmiştir. Ancak eş zamanlı olarak dünya nüfusunun yüzde 70’inden fazlası için eşitsizlik de artmaktadır. Küresel gelirle beraber artan eşitsizlikten tüm ülkelerdeki zenginler ve gelişmekte olan ülkelerin yükselen orta sınıfları fayda sağlamaktadır (WCR,2022:6).

Küresel veriler hem yoksul hem de gelişmiş ülkelerde ekonomik, sosyal ve çevresel sorunların varlığına işaret etmektedir. Bu bağlamda 70’li yıllardan buyana devam eden çevreci tartışmalar, kapitalist ekonominin yeniden sorgulanmasını gündeme getirmiştir. Biteviye tüketim üzerine kurgulanmış olan ekonomik sistem, bir yandan çevre kaynakları üzerinde baskı oluştururken, diğer yandan ucuz emek sömürüsü; yoksulluk, eşitsizlik gibi ekonomik ve sosyal çıktılar üretmektedir. Kapitalist sistemin yalnızca büyümeye odaklı yapısı, fiyatlanmayan her şeyi (temiz hava, estetik, tarihi doku vb.) değersizleştirdiği

lojik yenilikler heyecan verici olsa da bunların başarısı altyapısı olmayan ve yönetişim kapasitesi asgari seviyede olan kentlerde ölçülecektir (Glasmeier ve Christophersen, 2015:7). Dolayısıyla, gelişmekte olan ülkelerin kentsel krizi, az gelişmişlik sorunun bir yan ürünü olduğu için bu krizin bertaraf edilmesi de teknolojik girişimcilikten fazlasını gerektirmektedir.

Hollands'ın (2008:315,316) çok isabetle belirttiği gibi, gerçekten akıllı bir kentte, bilgi iletişim teknolojilerinden insanların ne tür bir kentte yaşamak istediklerine dair demokratik tartışmaların geliştirilmesi için yararlanılabilir. Bu tam da Zukin'in kamu kültürü (public culture) olarak isimlendirdiği şeyin sanal bir tipi olacaktır. Zukin kamu kültürünü, tüm vatandaşların herhangi bir gündemle ilgili öncelik ve çıkarlarını serbestçe tartışabildiği bir ortam olarak tanımlamaktadır. Bilgi iletişim teknolojilerinin bu sanal kamusallığı sağlama potansiyeli olmakla beraber politik açıdan böyle bir istekliliğin ve de dijital bölünme ilgili bir dikkatin olması gerekir. Son tahlilde kentler, kablolar, akılı ofisler, lüks otellerden ibaret değildir. Gerçek akıllı kent, demokrasi ve eşitsizlikle mücadele konusuna daha çok eğilmelidir.

Ülkemizde akıllı kent çalışmaları öncelikle, merkezi yönetimin rehberliği ve patronajında sürdürülmektedir. Yerel yönetimlerin halka bakan yönüyle çok belirgin olmasa da kendi örgütsel işleyişlerinde akıllı teknolojilerden yararlandıkları görülmektedir. Ancak, henüz sivil toplumun akıllı kentler konusunda güçlü bir tartışma üretebildiğinden bahsetmek mümkün değildir. Bu nedenle, kent hakkının temini için hemşerilerin dâhil edileceği bir çerçevede akıllı kentlerin tartışılması, akıllı kent politikasının başarısını ve yerel demokrasiye katkısını arttıracaktır.

KAYNAKÇA

Akıllı Mekân Yönetimi Uygulama ve Rehberlik Kılavuzu, https://www.akillisehirler.gov.tr/wpcontent/uploads/KapasiteGelistirme/Uygulama_Pdf/akilli_mekan_yonetimi_uygulama_rehberlik_klavuzu.pdf

Al, İ. (2019). Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Ekonomi: Türkiye İçin Bir Endeks Önerisi, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12(1), 112-124.

Aşıcı, Ahmet A. (2012) Sürdürülebilir Yaşam İçin Bir Dönüşüm Önerisi: Yeşil Yeni Düzen, Ed. Ahmet Atıl Aşıcı ve Ümit Şahin, Yeşil Ekonomi**,** İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi, ss.105-132

Aşıcı, Ahmet A. (2017) İklim İçin Yeşil Ekonomi Politikaları, https://www.researchgate.net/publication/317304373_IKLIM_ICIN_YESIL_EKONOMI_POLITIKALARI?enrichId=rgreq-3773a1da97587078490f81805d6dcd3c-XXX&enrichSource=Y292ZXJQYWdlOzMxNzMwNDM3MztBUzo1MDA3MjE1Mjg3ODI4NDhAMTQ5NjM5MjcyMzEyNQ%3D%3D&el=1_x_2&_esc=publicationCoverPdf

Avrupa Parlamentosu Yeşiller Grubu (2012) Yeşil Yeni Düzene Neden İhtiyaç Duyuyoruz, (Çev. İ.M.Aru) Ahmet Atıl Aşıcı ve Ümit Şahin, (Ed.) Yeşil Ekonomi,(s.133-149). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi

Balaban, O.(2020) Yeşil Ekonomi ve Akıllı Kent Tartışmaları Ekseninde Yeni Kentsel Gelecek, Gelecek, Teknoloji ve Mimarlık, Dosya 45, 47-54

Caragliu, A. vd. (2009) Smart cities in Europe, Journal of Urban Technology,45-59

Collins, A vd., Searching For A Smart Cıty: A Bibliographıc Analysis Of 'Public Facing' EU Smart City Projects, Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie–2021, DOI:10.1111/tesg.12476, Vol. 0, No. 0, 1–17.

Deloitte, Smart Cities, How Rapid Advances in Technology are Reshaping our Economy and Society Version 1.0, November 2015 https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/public-sector/deloitte-nl-ps-smart-cities-report.pdf.

Elgazzar R. and El-Gazzar R. Smart Cities, Sustainable Cities, or Both? *A Critical Review and Synthesis of Success and Failure Factors Proceedings of the 6th International Conference on Smart Cities and Green ICT Systems (SMARTGREENS 2017): 250-257*

Giffinger vd., (2007) Smart cities Ranking of European medium-sized cities, Final Report Edited by the Centre of Regional Science, Vienna UT

Glasmeier, A. ve Christopherson, S. Thinking about smart cities *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society* 2015, 8, 3–12

Glasmeier, A. ve Nebiol,M. (2016) "Thinking about Smart Cities: The Travels of a Policy Idea that Promises a Great Deal, but So Far Has Delivered Modest Results." Sustainability 8, 11 (November 2016): 1122

Harrison, C., & Donnelly, I. A. (2011). A Theory of Smart Cities. *Proceedings of the 55th Annual Meeting of the ISSS-2011, Hull, UK*, *55*(1). https://journals.isss.org/index.php/proceedings55th/article/view/1703 adresinden 16.08.2023

Hollands, R. (2008) 'Will the real smart city please stand up?', City,12:3,303 — 320

Hollands, R. (2014) Critical interventions into the corporate smart city, *Cambridge Journal of Regions Economy and Society · February 2014*

ITU-T's Technical Reports and Specifications, Shaping Smarter And More Sustainable Cities, https://www.itu.int/dms_pub/itu-t/oth/0b/1f/T0B1F0000033301PDFE.pdf

Liepitz,A. (2012) Korkular ve Umutlar: Liberal Üretkenlik Modelinin Krizi ve Yeşil Alternatif, (Çev. İ.M.Aru), Ahmet Atıl Aşıcı ve Ümit Şahin (Ed.)Yeşil Ekonomi (s57-104), İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi

Meijer, A. ve Bol'ıvar, M.(2015) Governing the smart city: a review of the literature on smart urban governance, International Review of Administrative Sciences 2015(0) 1–17

On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf

Sınmaz, S. (2013) Yeni Gelişen Planlama Yaklaşımları Çerçevesinde Akıllı Yerleşme Kavramı ve Temel İlkeleri, MEGARON 2013;8(2):76-86.

Şahin,Ü. (2012) Yeşil Düşünceden Yeşil Ekonomiye, Ahmet Atıl Aşıcı ve Ümit Şahin (Ed.), Yeşil Ekonomi (s.22-34), İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.

The UNECE–ITU Smart Sustainable Cities Indicators https://unece.org/housing/smart-sustainable-cities

The World's Cities in 2018. https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/the_worlds_cities_in_2018_data_booklet.pdf.

TÜİK Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması 2020, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679

UCLG-MEVA. (2014). 7. Dünya Kentsel Forumu Medellín Deklarasyonu. http://arsiv.uclg-mewa.org/7-dunya-kentsel-forumu-medelln-deklarasyonu.html

Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi ve Eylem Planı (2020-2023) https://www.akillisehirler.gov.tr/wp-content/uploads/EylemPlani.pdf

UNEP 2010. Green Economy Developing Countries Success Stories. UNEP, Geneva. World Bank, Inclusive Green Growth- The Pathway to Sustainable Development, 2012, https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/6058/9780821395516.pdf?sequence=1&isAllowed=y

World Cities Report 2023 https://unhabitat.org/wcr/

Bölüm 19

TURİZM ENDÜSTRİSİNDE PAYLAŞIM EKONOMİSİ

Reyhan Arslan Ayazlar

GİRİŞ

Dünya genelinde sürdürülebilirliğe ilginin artması, beraberinde bireyleri tüketime alternatif yolları arama yoluna sevk etmektedir. Bu noktada anılan paylaşım ekonomisi küresel bağlamda tüketime ve dünya ekonomisine yeni bir alternatif olarak değerlendirilmektedir. Ekonomik açıdan elde edilen istatistikler de kavrama olan ilginin açık göstergelerinden biri olarak nitelendirilebilir. Nitekim, paylaşım ekonomisinin 2025 yılında 335 milyar dolara ulaşması öngörülmektedir (PWC, 2015). Paylaşım ekonomisine yönelik ilginin akademik açıdan da arttığını söylemek mümkündür. 2015 yılında "paylaşım ekonomisi" sözcüğü ile Web of Science veri tabanında yapılan araştırmada 33 makale ile karşılaşılırken bu rakam 2017 yılında 212'ye yükselmiştir (Gacar, 2018).

Doğal kaynakların sınırlılığı ve bazı kaynakların yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalması dünya genelinde farkındalığı arttıran unsurlar olmuştur. Dünya nüfusunun giderek artması da devletleri yeni ekonomik modellere itmekle birlikte sürdürülebilirlik konusuna da ağırlık vermesi yönünde teşvik etmektedir (World Economic Forum, 2013: 5). Kullanıcıların atıl durumdaki varlıklarını paylaşmaya olanak tanıyan platformlar bu kapsamda oluşmuştur. Paylaşım önceleri yalnızca kullanıcılar arasında gerçekleşirken, bu konuda işletmeler de potansiyel talebe karşılık kendilerini paylaşım ekonomisi şemsiyesi altında konumlandırmaya başlamışlardır. Söz konusu konumlandırma turizm endüstrisi açısından da önemli olup paylaşım uygulamalarını sektör açısından incelemeye değer görülmektedir.

Turizm endüstrisinde yer alan bazı uygulamaların paylaşım ekonomisi ile özdeşleşdiğini söylemek mümkündür. Özellikle COVID-19 pandemisi ile birlikte seyahat kısıtlamaları, aile içi harcamaların düşmesi gibi nedenler turizm endüstrisini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu nedenle turistlerin tatil anlayışın-

Turizm endüstrisinde paylaşım ekonomisinin çevresel, sosyal ve ekonomik etkileri bulunmaktadır. Bu alanların sürdürülebilirliği aynı zamanda turizm endüstrisinin de sürdürülebilirliğini beraberinde getirmektedir. Söz konusu boyutların paylaşım ekonomisi uygulamalarının olumsuz yönleri açısından ele alınması önemli bulunmaktadır. Bu bağlamda bu olumsuzluklardan etkilenen başta yerel halk olmak üzere turizm paydaşlarının görüşlerinin alınması turizm endüstrisinde paylaşım ekonomisinin gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Paylaşım ekonomisinin olumsuz ekonomik etkileri bilhassa işletmeler tarafından sıklıkla dile getirilmektedir. Söz konusu olumsuzlukların sistematik bir şekilde ele alınıp bu sorunların çözümüne yönelik bir model önerisi sonraki araştırmalar açısından değerlendirilebilir. Turizm endüstrisi kriz yönetiminin önemli olduğu alanlardan biridir. Özellikle küresel boyutta yaşanan olumsuzluklardan genel anlamda hizmet sektörü kolaylıkla etkilenebilmektedir. Bu durumun ekonomik yansımalarının yanı sıra çalışanlar ve turistlerin etkilenmesi gibi sosyal bir yönü bulunmaktadır. Yine sosyal yöndeki bu olumsuzlukların çözümüne yönelik yapılacak çalışmalar turizm endüstrisinde paylaşım ekonomisinin olumlu gelişimine katkıda bulunabilir.

KAYNAKÇA

Acuner, S. ve E. Acuner (2017), "Turizmde Paylaşım Ekonomisi ve Vergilendirilmesi", Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 5(2), 188-212.

Airbnb (2017). Beyond Cities: How Airbnb Supports Rural American Revitalization. Ulaşılabilir: https://news.airbnb.com/wpcontent/uploads/sites/4/2017/06/BeyondCities_United-States-National-Report.pdf Erişim tarihi, 12.06.2023

Akan, Y. ve Tepeler, M.İ. (2022). Sürdürülebilirlik ve Güven Ekseninde Paylaşım Ekonomisi, Sosyoekonomi, 30(53), 447-464.

Andreoni, V. (2020), The Trap of Success: A Paradox of Scale for Sharing Economy and Degrowth, Sustainability, 12(8), 1-17.

Ayazlar, R.A. (2018). Paylaşım Ekonomisi ve Turizm Endüstrisine Yansımaları, Gaziantep University Journal of Social Sciences, 17(3), 1186-1202.

Bardhi, F. ve Eckhardt, G. M. (2012). Access-Based Consumption: The Case Of Car Sharing. Journal Of Consumer Research, 39(4), 881-898.

Batool, M. V. Vd. (2021). How COVID-10 has Shaken the Sharing Economy? An Analysis Using Google Trends Data, Economic Research-Ekonomska Istrazivanja, 34(1), 2374-2386.

Battino, S., ve Lampreu, S. (2019). The Role Of The Sharing Economy For A Sustainable And Innovative Development Of Rural Areas: A Case Study In Sardinia (Italy). Sustainability, 11(11), 3004. doi:10.3390/su11113004

Belk R. (2007). Why Not Share Rather Than Own? The Annals Of The American Academy Of Political And Social Science. 611(1):126-140.

Belk, R. (2014). You Are What You Can Access: Sharing And Collaborative Consumption Online. Journal Of Business Research, 67(8), 1595-1600.

Bellotti, V., Ambard, A., Turner, D., Gossmann, C., Demkova, K. ve Carroll, J. M. (2015). A Muddle Of Models Of Motivation For Using Peer-To-Peer Economy Systems. Proceedings Of The 33rd Annual Acm Conference On Human Factors In Computing Systems, 1085–1094.

Belotti, S. (2019). "Sharing" Tourism As An Opportunity For Territorial Regeneration: The Case Of Iseo Lake, Italy. Hungarian Geographical Bulletin, 68(1), 79–91. doi:10.15201/hungeobull.68.1.6

Benoit, S. vd. (2017), A Triadic Framework For Collaborative Consumption (CC): Motives, Activities and Resources & Capabilities Of Actors, Journal of Business Research, 79, 219-227.

Birleşmiş Milletler Gıda İsraf Endeksi Raporu (2021). https://www.unep.org/resources/report/unep-food-waste-index-report-2021

Botsman, R., ve Rogers, R. (2010). What's Mine Is Yours: The Rise Of Collaborative Consumption | Rachel Botsman, Roo Rogers.

Chen, Y. ve Wang, L. (2019). Commentary: Marketing And The Sharing Economy: Digital Economy And Emerging Market Challenges. Journal Of Marketing, 83(5), 28-31.

Cheng, M. (2016). Current Sharing Economy Media Discourse In Tourism, Annals Of Tourism Research, 60, 111-114.

Cheng, M. (2016), Sharing Economy: A Review and Agenda For Future Research, International Journal of Hospitality Management, 57, 60-70.

Constantiou, I., Marton, A., ve Tuunainen, V. K. (2017). Four Models Of Sharing Economy Platforms. Mıs Quarterly Executive, 16(4).

Culinary Club (2023). Welcome To The Culinary Club. https://culinaryclub.com.au/

Demailly, D. ve A.S. Novel (2014), "The Sharing Economy: Make It Sustainable", Studies, 3(14), 14-30.

Çelik-Varol, M. ve E. Varol (2020), "Postmodern Tüketime Postmodern Bir Yanıt: Paylaşım Ekonomisi", Asya Studies- Academic Social Studies, 12, 128-141.

Daunoriene, A., Draksaite, A., Snieska, V. Ve Valodkiene, G. (2015). Evaluating Sustainability Of Sharing Economy Business Models, 20th International Scientific Conference Economics And Management-2015 (ICEM). 213, 836-841.

Demir, Y. (2020), "Paylaşım Ekonomisi Kapsamında Yemek Paylaşma Sitelerinin Analizi", Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi, 4(1), 54-69.

Eatwith. (2023). Discover & Enjoy Social Eating. https://www.eatwith.com/how-it-works

Foodsharing. (2023). Foodsharing Rettet Lebensmittel!. https://foodsharing.de/

Frenken, K., ve Schor, J. (2017). Putting the sharing economy into perspective. Environmental Innovation and Societal Transition, 23, 3-10. https://doi.org/10.1016/j.eist.2017.01.003

Gacar, A. (2018). Paylaşım Ekonomisi Üzerine Yapılan Uluslararası Yayınların Bibliyometrik Analizi, İzmir International Congress On Economics And Administrative Sciences.

Gansky, L. (2010), The Mesh: Why The Future of Business is Sharing, NewYork: Portfolio/Penguin.

Geron, T. (2013). Airbnb And The Unstoppable Rise Of The Share Economy. Forbes, January 23.

Hamari, J., Sjöklint, M. ve Ukkonen, A. (2016). The Sharing Economy: Why People Participate İn Collaborative Consumption. Journal Of The Association For Information Science And Technology, 67(9), 2047-2059.

Heo Y. C. (2016). Sharing Economy And Prospects In Tourism Research, Annals Of Tourism Research, 58, 166-170.

Ingbank. (2015). What's Mine Is Yours-For A Price. Rapid Growth Tipped For The Sharing Economy. https://think.ing.com/uploads/reports/IIS_Think_Forward_special_report_sharing_economy_20 15.pdf

Karmann, M. (2012). The Rise Of Collaborative Consumption On The Example Of Couchsurfing. GRIN Verlag.

Kaygısız, E. G., ve Demirtaş, I. (2016). Paylaşım Ekonomisi: Dünya ve Türkiye Örneklerinin Karşılaştırılması. Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, ICOMEP Özel Sayısı, 568-581. https://dergipark.org.tr/tr/pub/asead/issue/62195/900630

Lamberton, C. P. ve Rose, R. L. (2012). When Is Ours Better Than Mine? A Framework For Understanding And Altering Participation İn Commercial Sharing Systems: Journal Of Marketing.

Ma, Y. vd. (2018), "Challenges of Collaborative Governance in the Sharing Economy: The Case of Free-Floating Bike Sharing in Shanghai", Journal of Cleaner Production, 197, 356-365.

Martin, C.J. (2016), "The Sharing Economy: A Pathway to Sustainability or A Nightmarish Form of Neoliberal Capitalism?", Ecological Economics, 121, 149-159.

Mccormick, K., ve Leire, C. (2019). Sharing Cities Sweden: Exploring The Emerging Landscape Of The Sharing Economy İn Cities.

Midgett, C., Bendickson, J.S., Muldoon, J. ve Solomon, S.J. (2017). The Sharing Economy And Sustainability: A Case For Airbnb, Small Business Institute Journal, 13(2), 51-71.

Meelen, T. ve Frenken, K. (2015). Stop Saying Uber Is Part Of The Sharing Economy. Fast Company, 14.

Muñoz, P. ve B. Cohen (2018), "A Compass for Navigating Sharing Economy Business Models", California Management Review, 61(1), 114-147.

Olio. (2023). What is OLIO?. https://olioex.com/about/

Özdemir, G. ve D. Çelebi (2018), Paylaşım Ekonomisi: Airbnb Örneği, İş Güç: Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 20(2), 25-38.

Palos-Sanchez, P. R., Correia, M. B., Palos-Sanchez, P. R., ve Correia, M. B. (2018). The Collaborative Economy Based Analysis Of Demand: Study Of Airbnb Case In Spain And Portugal. Journal Of Theoretical And Applied Electronic Commerce Research, 13(3), 85-98. Https://Doi.Org/10.4067/S0718-18762018000300105

Parente, R. C., Geleilate, J-M, G., ve Rong, K. (2018). The Sharing Economy Globalization Phenomenon: A Research Agenda. Journal Of International Management, 24, 52–64. doi:10.1016/j.intman.2017.10.001

Petruzzi, M.A. vd. (2021), "To Share Or To Exchange: An Analysis Of The Sharing Economy Characteristics Of Airbnb And Fairbnb. Coop", International Journal of Hospitality Management, 92, 102724.

Prahalad, C. K. ve Ramaswamy, V. (2004). Co-Creation Experiences: The Next Practice In Value Creation. Journal Of İnteractive Marketing, 18(3), 5-14.

PWC (2015), The Sharing Economy: Consumer Intelligence Series, PricewaterhouseCoopers LLP, PWC Report PricewaterhouseCoopers, New York, NY.

Räisänen, J. Vd. (2021), "Building Trust in The Sharing Economy: Current Approaches and Future Considerations", Journal of Cleaner Production, 279, 123724.

Schor, J. (2016). Debating The Sharing Economy. Journal Of Self-Governance And Management Economics, 4(3), 7-22.

Shaheen, S. A., Mallery, M.A., ve Kingsley, K. J. (2012). Personal Vehicle Sharing Services In North America. Research İn Transportation Business & Management, 3, 71–81. doi:10.1016/j.rtbm.2012.04.005

Smith, S. (2010). A Transumer Manifesto. Shareable Magazine https://www.shareable.net/a-transumer-manifesto/

Stors, N., ve Kagermeier, A. (2015). Share Economy In Metropolitan Tourism. The Role Of Authenticity-Seeking. İçinde, Zátori, A. (Ed.), Metropolitan Tourism Experience Development: Diversion And Connectivity, (pp. 30–44). Proceedings of the RSA-Tourism Research Network Workshop, January 28–30, Budapest.

Sundararajan, A. (2014). Peer-To-Peer Businesses And The Sharing (Collaborative) Economy: Overview, Economic Effects And Regulatory İssues. Written Testimony For The Hearing Titled The Power Of Connection: Peer To Peer Businesses, 1-7.

World Economic Forum (2013). Young Global Leaders Circular Economy Innovation and New Business Models Dialogue, Young Global Leaders Sharing Economy Dialogue Position Paper.

Zervas, G., Proserpio, D., ve Byers, J. (2016). The Rise Of The Sharing Economy: Estimating The Impact Of Airbnb On The Hotel Industry (Ssrn Scholarly Paper Id 2366898). Social Science Research Network. Https://Papers.Ssrn.Com/Abstract=2366898

Bölüm 20

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM BAĞLAMINDA ERİŞİLEBİLİRLİK

Nur Çelik İlal-Ozan Bahar

GİRİŞ

Dünyada artan yaşlı ve engelli nüfusu ile birlikte birçok hizmet ve desteğe gereksinim artmış, erişebilir turizm ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Önceleri engelli turizmi olarak yapılan sınıflandırmanın günümüzde yanlış bir ifade olduğu, bunun yerine erişilebilir turizmin daha kapsayıcı bir ifade olarak kullanıldığı literatürde yer almaktadır. Yıllar itibariyle engelli turizmden erişebilir turizme dönüşen bu süreç engelli, yaşlı ve dezavantajlı bireylerin yanında tüm bireylerin turizm faaliyetlerinden benzer deneyimler yaşamasını mümkün kılmayı amaçlamaktadır (Sarı ve Abdülbaki Karaca, 2021).

Bir milyardan fazla insanın yani dünya nüfusunun yaklaşık %15'inin görme, işitme, otizm spektrum bozukluğu, dil ve konuşma problemi, bedensel engel, zihinsel engel, duyusal ve davranışsal sorunlar, özel öğrenme güçlüğü gibi engellilik ile yaşadığını tahmin edilmektedir (WHO, 2011). Dünya Sağlık Örgütü raporuna (2011) göre, her geçen gün engelli insanların ve engellilikten etkilenen bireylerin (aile üyeleri, bakıcılar vb.) sayısı artmaktadır. Bunun nedenleri arasında ise yaşlı nüfusun artması, yaşlı nüfusta engellilik riskinin genç bireylere göre daha yüksek olması ve diyabet, kalp ve damar hastalıkları ve akıl hastalığı gibi engellilik ile ilgili kronik sağlık sorunlarının dünya genelinde artıyor olması yer almaktadır (WHO, 2011). Türkiye'de ise tüm yaş gruplarında engelli bireylerin toplam nüfusa oranı %6,9'dur. Bu oran 4.876.000 kişiye denk gelmektedir. Erkeklerde %5,9 olan bu oran, kadınlarda %7,9'dur. Yaş grubu arttıkça en az bir engeli olan nüfus oranının artma eğiliminde olduğu görülmektedir (Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni, 2023). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2022 verilerine göre ise Dünya'da yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranı %9,8'dir. Bu oran 782 998 642 kişiye denk gelmektedir. Türkiye'de

KAYNAKÇA

Akıncı Ekiztepe, B. (2016). Sürdürülebilir Kalkınma ve Gelişim Süreci. Hüseyin Çeken (Ed.), *Sürdürülebilir Turizm* içinde (s. 27-54). Ankara: Detay Yayıncılık.

Akıncı Ekiztepe, B., Yılmaz, E. ve Çeken, H. (2023). Az Gelişmişlik ve Az gelişmişliğin Giderilmesinde Kırsal Turizmin Önemi: Teorik Bir Çalışma. Gizem Özgürel & Levent Karadağ (Ed.), Disiplinler Arası Yaklaşımlarla Turizm Araştırmaları içinde (s.44-65). Ankara: Detay Yayıncılık.

Akıncı, Z. & Sönmez, N. (2015). Engelli Bireylerin Erişilebilir Turizm Beklentilerinin Değerlendirilmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 26 (1), 97-113.

Aksöz, E. O., & Yücel, E. (2021). Engelli Turizmi Alanındaki Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 388–404.

Arman, H. & Bulgan, G., (2022). Ulusal Literatür Kapsamında Engelsiz Turizm Konulu Makalelerin Bibliyometrik Analizi, *ODÜSOBİAD* 12 (3), 2171-2200.

Bahar, O. & Çelik İlal, N. (2019). An Evaluation On Sustainable Tourism Demand: The Case Of Muğla, Turkey. *Journal of Tourism Theory and Research*, 5 (3), 370-379.

Baş, M. (2014). *Engelli Turizm*. Nobel Yayınevi: Ankara.

Birdir, K., Karakan, H. İ., Çolak, O., & Kan, N. (2014). Gaziantep'in Engelli Turizmine İlişkin Durumunun Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. 15. *Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı*, *43*, 61.

Buhalis, D. & Darcy. S. (2011). *Accessible Tourism: Concepts and Issues*. Birleşik Krallık: Channel View Publications.

Bulgan, G. & Ergençiçeği, A. (2021). Engelli Bireylerin Restoranlarda Yaşadıkları Erişim Sorunları: Isparta İli Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 12 (29), 46-64.

Cape Town (2002). The Cape Town Declaration for Responsible Tourism. https://resource.capetown.gov.za/documentcentre/Documents/Agreements%20and%20contracts/Toruism_RT_2002_Cape_Town_Declaration.pdf. Erişim Tarihi: 05.05.2023.

Cavlak, N. & Cavlak, H. (2019). Avrupa Erişilebilir Turizm Politikası ve Türkiye. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(15), s. 29-41.

Chunchang, F. & Nan, Z. (2012). The design and implement of tourism information system based on GIS: *Physics Procedia*, 24, 528-533.

Çakmak, N.M., 2008. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Engelli Tanımı Hakkında Bir İnceleme. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 57, 63-114.

Çelik İlal, N. (2021). Sürdürülebilir Turizmin Geleceği İçin Hepimiz Sorumlu Muyuz? Işıl Arıkan Saltık (Ed), *Turizm Toplum Kültür* içinde (s. 75-98). Ankara: Nobel Yayıncılık

Çelik, N. (2016). Sürdürülebilir Turizm Kavramı ve Gelişimi. Hüseyin Çeken (Ed.), *Sürdürülebilir Turizm* içinde (s. 67-85). Ankara: Detay Yayıncılık.

Çetinkaya Özlem, F. (2022). Erişilebilir ve Erişilebilir Turizme Kavramsal Yaklaşım. Şafak Ünüvar ve Şeyda Sarı Yıldırım (Ed.), *Erişilebilir Turizm–Postmodern Bir Sentez içinde* (s. 29--270). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Darcy, S. & Dickson, T. J. (2009). *A Whole-of-Life Approach to Tourism: The Case for Accessible Tourism Experiences. Journal of Hospitality and Tourism Management, 16(1), 32–44.*

Darcy, S., Cameron, B. & Pegg, S. (2010) Accessible Tourism And Sustainability: A Discussion And Case Study. *Journal of Sustainable Tourism*, 18:4, 515-537.

Darcy, S., McKercher, B. & Schweinsberg, S. (2020). From Tourism And Disability To Accessible Tourism: A Perspective Article, *Tourism Review*, 75(1), 140-144.

Diker, O. & Çetinkaya, A. (2016). Erişilebilir Turizm Açısından Safranbolu Turizm Destinasyonunun Uygunluğunun Değerlendirilmesi. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 2, 111-125.

ENAT (2017). Services and Facilities for Accessible Tourism in Europe. https://www.accessible-tourism.org/resources/enat_study-2_services_and_facilities_en.pdf. Erişim Tarihi: 29.05.2023.

ENAT (European Network for Accessible Tourism- Avrupa Erişilebilir Turizm Ağı) What is Accessible Tourism? www. accessibletourism.org/?i=enat.en.faq.744, Erişim tarihi: 2 Haziran 2023. Aktaran Akıncı Z. ve Sönmez N. (2015), Engelli Bireylerin Erişilebilir Turizm Beklentilerinin Değerlendirilmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma*, Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Cilt 26, Sayı 1, Bahar: 97- 13, 2015.

Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni (Nisan, 2023). https://www.aile.gov.tr/media/135432/eyhgm_istatistik_bulteni_nisan_23.pdf. Erişim Tarihi: 29.05.2023.

Erkaya, B. (2021). Erişilebilir Turizm Bağlamında Konaklama İşletmelerinde Engelli Bireylere Sunulan Hizmetlerin Önem-Performans Analizi İle Değerlendirilmesi. Akdeniz Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Evci, A. (2016). Göreme Açık Hava Müzesi'nin Erişilebilir Turizm Açısından İrdelenmesi. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Ezenel, E., Cemile, E. C. E., & Şenel, E. (2019). Eskişehir'de Seyahat Acentelerinin Erişilebilir Turizm Algılarına Yönelik Bir Araştırma. 20. Ulusal Turizm Kongresi. 16-19 Ekim 2019. Eskişehir.

Gilman, R. (1992). "Sustainability" UIA/AIA Call for Sustainable Community Solutions, (Çevrimiçi), https://www.context.org/about/definitions/#sustainability. Erişim Tarihi: 20.06.2023

Grilli, G., Tyllianakis,E., Luisetti, T., Ferrini, Turner, S.R.K. (2021). Prospective Tourist Preferences For Sustainable Tourism Development İn Small Island Developing States, *Tourism Managemet,* 82, 1-12.

Herkes İçin Turizm (2023). http://tourismforall.org.tr/Sayfa-Wide/Hakk%C4%B1m%C4%B1zda/24. Erişim Tarihi: 27.06.2023.

Kültür ve Turizm Bakanlığı (2017). 3. Turizm Şurası https://turizmsurasi.ktb.gov.tr/Eklenti/57385,turizmdeuruncesitliligisurdurulebilirlikkomisyonraporup-.pdf?0. Erişim Tarihi: 23.05.2023.

Kültür ve Turizm Bakanlığı (2022). https://yigm.ktb.gov.tr/TR-249709/yillik-bultenler.html. Erişim Tarihi: 06.07.2023.

Oduncuoğlu, F. & Efendi, M. (2020). Engelli Turizminde Turist Rehberliği Uygulamaları Üzerine Niteliksel Bir Araştırma. Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 15 (60), 708-727.

Özlem Çetinkaya, F. (2021). Erişilebilir ve Erişilebilir Turizme Kavramsal Yaklaşım. Şafak Ünüvar ve Şeyda Sarı Yıldırım (Ed.), *Erişilebilir Turizm–Postmodern Bir Sentez içinde* (s. 29-60). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Pera Müzesi, Pera Engelsiz (2023). https://www.peramuzesi.org.tr/pera-ogrenme/grup/pera-engelsiz/6. Erişim Tarihi: 05.05.2023.

Qiao, G., Cao, Y. and Zhang, J. (2023), Accessible Tourism–Understanding Blind And Vision-İmpaired Tourists' Behaviour Towards İnclusion. *Tourism Review*, 78(2), 531-560.

Qiao, G., Ding, L., Zhang, L. & Yan, H. (2022), Accessible Tourism: A Bibliometric Review (2008–2020), *Tourism Review*, 77(3), 713-730.

Sabancı Vakfı (2023). Turizme Erişiyoruz. https://www.sabancivakfi.org/tr/sosyal-degisim/fethiye-turizm-tanitim-egitim-kultur-ve-cevre-vakfi-turizme-erisiyoruz. Erişim Tarihi: 23.06.2023.

Sachs, J., Kroll, C., Lafortune, G., Fuller, G., & Woelm, F. (2022). *Sustainable Development Report 2022*. Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/9781009210058.

Sakıp Sabancı Müzesi Engelli Projesi (2006). https://www.sabancivakfi.org/tr/sosyal-degisim/tamamlanan-projeler. Erişim Tarihi: 05.05.2023.

Sarı Gök, H. (2022). Erişilebilir Turizmde Ulusal Yaklaşımlar. Şafak Ünüvar ve Şeyda Sarı Yıldırım (Ed.), *Erişilebilir Turizm–Postmodern Bir Sentez içinde* (s. 139-163). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Sarı, H. & Abdülbaki Karaca, M. (2021). Engellilik ve Engelli Turizmi Kavramsal Açıklamaya Doğru. Şafak Ünüvar ve Şeyda Sarı Yıldırım (Ed.), *Erişilebilir Turizm–Postmodern Bir Sentez içinde* (s. 1-27). Ankara: Nobel Yayıncılık

Snyman, J. A. (2002) The Needs of Tourists With Disabilities, Magister Artium in the School of Entrepreneurship, Marketing and Tourism Management, Potchefstroom University for Christian Higher Education.

Sürdürülebilir Kalkınma İçin Bilimsel Yaklaşımlar ve Çözümler Ağı http://unsdsn.boun.edu.tr/. Erişim Tarihi: 25.05.2023.

Şenol, F., Oktay, K. & Özmen, M. (2016). Engelli Turistlere Yönelik Otel Uygulamaları: Antalya Yöresi Örneği. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13 (3), 74-91.

Temizel, G. (2021). Erişilebilir Turizm Sistemleri. Şafak Ünüvar ve Şeyda Sarı Yıldırım (Ed.), *Erişilebilir Turizm–Postmodern Bir Sentez içinde* (s. 223-270). Ankara: Nobel Yayıncılık

Timur, B., & Oğuz, Y. E. (2019). Eskişehir Erişilebilir Turizme Uygun Mu? *Journal of Recreation and Tourism Research*, *6*(4), 360–371.

Tiyek, R., Eryiğit, B. H. & Baş, E. (2016). Engellilerin Erişilebilirlik Sorunu Ve TSE Standartları Çerçevesinde Bir Araştırma. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12 (2), 225-261.

TÜİK (2022). İstatistiklerle Yaşlılar. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2022-49667. Erişim Tarihi: 20.05.2023.

Tütüncü, Ö. ve Aydın, D., (2013) "Ulaşılabilir Turizm". *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 24, (2): 261-263.

UNEP ve UNWTO (2005). Making Tourism More Sustainable A Guide for Policy Makers. https://wedocs.unep.org/handle/20.500.11822/8741, Erişim Tarihi: 25.05.2023

UNWTO (2023). Global And Regional Tourism Performance. https://www.unwto.org/tourism-data/global-and-regional-tourism-performance. Erişim Tarihi: 20.05.2023.

Ülkem İçin Engel Tanımıyorum Projesi (2013). http://www.hurriyet.com.tr/koctan-ulkem-icin-engel-tanimiyorum-projesi-23413244. Erişim Tarihi: 05.05.2023.

WHO (Dünya Sağlık Örgütü). https://www.engellilerkonfederasyonu.org.tr/wp-content/uploads/2020/04/D%C3%BCnya-Engellilik-Raporu-2011.pdf. Erişim Tarihi: 20.05.2023.

Yılmaz, E., Perna, F., Azevedo, P. S., Custódio, M. J., & Çeken, H. (2022). Can They Manage in a Sustainable Way? The Role of International Destination Awards in Beach Management. European Journal of Tourism, Hospitality and Recreation, 12(1), 89-99.

Bölüm 21

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KONUSUNDAKİ BİLİNÇ DÜZEYLERİNİN ARAŞTIRILMASI (MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ)

Erdoğan Gavcar-Hüseyin Mustafa Metin-Cansu Tosun Gavcar

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı üniversite öğrencilerinin sürdürülebilirlik konusundaki bilinç düzeylerinin araştırılmasıdır. Sürdürülebilirlik günümüzde her geçen gün önemi artan ve her alanda uygulanması gereken bir konudur. Kaynaklar kıt olduğu için bundan en iyi şekilde yararlanmamız gerekir. Bunu yaparken de çevreye verilecek olan zararlarda minimuma indirilmelidir. Sürdürülebilirlik genel olarak sosyal, çevresel ve ekonomik faktörlerle birlikte değerlendirilmektedir.

İnsanın çevreye verdiği zarar yine kendine dönecektir. Bilinçsizce yapılan davranışlar basit görülüp önemsenmeyen zararlar bu kadarından bir şey olmaz düşünceleri hem insanın kendi yaşam kaynaklarını hem de kendinden sonra gelecek olan neslin yaşam kaynaklarını tüketmektedir. İşte burada sürdürülebilir kalkınma kavramı da ortaya çıkmaktadır (Çimen ve Benzer, 2019: 527).

Sürdürülebilirlik kavramından ilk kez 1987 yılında bahsedilmiştir. Oluşturulan komisyonun adı "Brundtland Komisyonu" idi ve Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonunun raporunda gündeme getirilerek bu konunun önemi *"Ortak Geleceğimiz"* başlığı altında incelenmiştir.

Sürdürülebilirlik, öncelikle düşünce yapısında düzenlemeler gerektiren bir olgudur. Bu süreci gerçekleştirirken de yaşam kalitesinin düşürülmemesi

öğrencilerin sürdürülebilirlik konusundaki bilgi seviyelerinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Akademik ortalamaya göre 11 soruda fark var iken 9 soruda fark yoktur. Fark olan sorularda ortalaması 2'nin altında olanların bilgi seviyelerinin ortalaması 2'nin üstünde olanlara göre daha az olduğunu göstermektedir. Burada da ortalaması yüksek olan öğrencilerin sürdürülebilirlik konusundaki bilgi seviyelerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Fakültelere göre 12 soruda fakülteler arasında fark var iken 8 soruda fark yoktur. Farklılık sorulara bağlı olmakla birlikte genellikle fen fakültesi ve işletme fakültesinden kaynaklanmaktadır. Araştırma bir kez daha eğitimin önemini ortaya koymuştur. Her zaman başarılı öğrenciler bilgi konusunda ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle İlkokuldan itibaren öğrencilerimize iyi eğitim verilmesi konusunun önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Ateş, H. (2018). *Fen Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir Tüketim Davranışlarının ve Bilgi Düzeylerinin Araştırılması*. Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 31 Sayı: 2, 507–531.

Atmaca, A. C. (2018). *Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir Kalkınma Farkındalıklarının Belirlenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Aytar, A. (2016). *Disiplinlerarası Fen Öğretiminin 7. Sınıf Öğrencilerinin Sürdürülebilir Kalkınma Konusundaki Gelişimlerine Etkisi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Binbaşıoğlu, H., Tuna, A., Özer, N., Şad, N. S. (2019). *Üniversite Öğrencilerinin Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Turizm Hakkındaki Bilgi Düzeyleri*. Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 3(3): 338–349.

Çetin, F. A., Yıldırım, G. E. ve Aydoğdu, M. (2017). *Sürdürülebilir Yaşama Yönelik Ekolojik Ayak İzi Eğitiminin Çevre Sorunlarına Yönelik Tutum ve Davranış Düzeyine Etkisi.* Kuramsal Eğitimbilim Dergisi, Cilt: 10 Sayı: 1, 31–48.

Çelikbaş, A. (2016). *Sürdürülebilirliği Temel Alan Çevre Eğitiminin Ortaokul Öğrencilerinin Çevresel Davranışlarına ve Sürdürülebilir Çevre Tutumlarına Etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Mersin.

Çimen, H., Benzer, S. (2019). *Fen Bilgisi ve Sınıf Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir Çevreye Yönelik Tutumlarının İncelenmesi.* İnsan & İnsan, Cilt: 6. Sayı: 21, 525–542.

Derman, A., Hacıeminoğlu, E. (2017). *Sürdürülebilir Gelişme İçin Eğitim Bağlamında Sınıf Öğretmenlerinin Çevre Okuryazarlığı Düzeyleri.* Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 36 Sayı: 2, 81–103.

Dinç, E., Acun, İ. (2017). *Sosyal Bilgiler Dersinde Ekonomi ve Sürdürülebilir Kalkınma ile İlgili Konuların Öğretiminde Güncel Olayların Kullanımına İlişkin Öğretmen Görüşleri*. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 41 Sayı: 41, 29–46.

Gavcar, E. (2022). *İstatistik Yöntemler I*. Gazi Kitapevi (11. Baskı), Ankara.

Karademir, A. H., Uludağ, G., Cingi, M. A. (2017). *Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir Çevreye İlişkin Davranış Düzeylerinin İncelenmesi*. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı: 41, 120–136.

Koçulu, A. (2018). *Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir Kalkınma Farkındalıkları ile Çevre Sorunlarına Yönelik Tutum ve Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.* Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.

Mamur, N., Köksal, N. (2016). *Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programının Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi Bağlamında İncelenmesi.* Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 5 Sayı: 3, 732–747.

Nas, S. E., Çoruhlu, T. Ş. (2017). *Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Perspektifinden Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı*. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 14 Sayı:1, 562–580.

Özdemir, E. B., Arık, S. (2018). *Çocukların Üstbilişsel Farkındalıkları ile Sürdürülebilir Kalkınmaya Yönelik Tutumlarının İncelenmesi*. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Eğitim Dergisi, Cilt: 3 Sayı: 1, 1–22.

Özmehmet, E. (2008). *Dünyada ve Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımları*. Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, Cilt:3 Sayı:12, 1853-1876.

Öztürk, M. (2017). *Sürdürülebilir Gelişme odaklı Eğitim: Kuramsal Çerçeve, Tarihsel Gelişim ve Uygulamaya Dönük Öneriler.* İlköğretim Online, Cilt: 16 Sayı: 4, 1–11.

Şeker, S. (2018). *İlköğretim 7-8. Sınıf Öğrencilerinin Sürdürülebilir Kalkınma ve İklim Değişikliğine Yönelik Tutum ve Davranışları* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Toprak K. S. (2016). *İlköğretim Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir Çevre Eğitimine Yönelik Tutumları* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Toran, M. (2016). *Erken Çocukluk Eğitimi İçin Sürdürülebilir Kalkınma: Türkiye Kökenli Yayınlara Yönelik Bir Değerlendirme*. Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:3 Sayı:2, 35–58.

Yaralı, K. T., Didin E. (2018). *Sürdürülebilir Gelişme Amaçlı Eğitimde Etkili Bir Örnek: 'Küçük Ağaç'ın Eğitimi'.* Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 19 Sayı: 35, 849–868.

Yücel, M., Altunkasa, S. G., Uslu, C., Peker, S. N., (2006). *Adana'da Çevre Duyarlılığı Düzeyinin ve Geliştirme Olanaklarının Araştırılması*. Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 19(2), 217–228.

Yüzüak, A. V. (2017). *Fen bilimleri adaylarının sürdürülebilir davranışlarının planlanmış davranış teorisi temelinde değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Bölüm 22

YEŞİL EKONOMİNİN BELİRLEYİCİLERİ VE EKONOMİK BÜYÜME: TÜRKİYE ÜZERİNE BİR ANALİZ

Kurtuluş Bozkurt-Aytaç Pekmezci

GİRİŞ

Endüstri Devrimi sonrası ortaya çıkan modern iktisat yaklaşımının ana-akım ekolü olan klasik ve neoklasik iktisat teorisi, zenginliğin kaynağını maddi unsurlara dayandırmış ve bu maddi unsurlara sahip olmanın, ekonomik refah artışına ve dolayısıyla da ekonomik büyümeye yol açacağını ifade etmiştir. Bu bağlamda muhakkak ki maddi unsurların varlığı ekonomik büyüme için kaçınılmaz bir gerekliliktir ancak refah kavramı maddi unsurlar yanında maddi olmayan unsurları da içerdiği için tek başına refah kavramını açıklamada maddi unsurlar yeterli değildir.

Literatürde ekonomik büyüme klasik olarak; kişi başına düşen millî gelirin diğer bir ifade ile reel anlamda üretilen mal miktarının artması olarak ifade edilmiştir. Bu noktada hanehalklarının söz konusu üretilen bu malları tüketmesi refah artışı ile ilişkilendirilmiştir ve burada ifade edilen refah kavramı maddi refah kavramını tanımlamaktadır. Diğer taraftan; Klasik İktisat yaklaşıma göre üretim artışı ancak ilave yeni fiziki sermaye yatırımları ile mümkün olacaktır ve bu artış üretim sürecine katılan faktörlerin elde ettiği payların artmasına katkı sunacak ve nihayetinde üretim faktörlerinin artan geliri, ülke gelirinin ve refahının artmasını sağlayacaktır.

İktisat Teorisindeki bu hâkim görüş bir taraftan hanehalklarının ve ülkelerin gelirlerini arttırırken diğer taraftan üretim için gerekli olan çevresel unsurların ve doğal kaynakların kıt birer kaynak olduğu gerçeği üzerinde yeteri kadar durmamıştır. Özellikle endüstri devrimi ile birlikte gerek nüfus artışının gerekse üretim artışının doğal kaynak ve çevre üzerinde yaratmış olduğu tahribatlar son derece önemli boyutlara ulaşmıştır.

KAYNAKÇA

Aarseth, W., Ahola, T., Aaltonen, K., Økland, A., & Andersen, B. (2017). Project sustainability strategies: A systematic literature review. International Journal of Project Management, 35, 1071–1083.

Albayrak, B. (2009). Proje yönetimi ve analizi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Andersen, E. (2010). The X model–a tool for describing and assessing individual projects. International Journal of Managing Projects in Business, 369-386.

Armenia, S., Dangelico, R., Nonino, F., & Pompei, A. (2019). Sustainable Project Management: A Conceptualization-Oriented Review and a Framework Proposal for Future Studies. Sustainability, 11(9), 2664-2680.

Asada, T. (2008). A Study of Multiple Value Measures Applied into Strategic Project Management, Japanese Project Management. IAP2M, s. 187-201.

Bryde, D. J. (2000, Eylül). Project management: uses, structures, systems and influences. Doktora Tezi. Liverpool, İngiltere: John Moores University.

Bushuyev, S., & Wagner, R. (2014). IPMA Delta and IPMA Organisational Competence Baseline (OCB) New approaches in the field of project management maturity. International Journal of Managing Projects in Business, 302-310.

Cleland, D. I., & Ireland, L. R. (1994). The evolution of project management. D. I. Cleland, & R. Gareis içinde, Global project management handbook: Planning, organizing, and controlling international projects (s. 1-36). McGraw Hill.

Coşkun , B., Ak , D., & Yıldırım , Ç. (2018). Mevzuatta Son Dönemlerde Meydana Gelen Gelişmeler Bağlamında Çevresel Açıdan Korunan Alan Yönetiminin Değerlendirilmesi. Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi, 29-44.

Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu. (1987). Ortak Geleceğimiz. Geneva: Oxford University Press.

Defoe, D. (1887). An essay upon projects. Mayıs 2019 tarihinde Project Gutenberg: https://www.gutenberg.org/files/4087/4087-h/4087-h.htm adresinden alındı

DPT. (1963). Plan ve Programlar. 09 2020 tarihinde TC. Cumhurbaskanligi Strateji ve Butce Baskanlıgı: http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/ adresinden alındı

DPT. (1968). Planlar ve Programlar. 09 2020 tarihinde Strateji ve Butce Baskanligi: http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/ adresinden alındı

DPT. (1979). Planlar ve Programlar. 09 2020 tarihinde TC. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlğı: http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/ adresinden alındı

DPT. (1989). Planlar ve Programlar. 09 2020 tarihinde TC. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı: http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/ adresinden alındı

DPT. (1990). Planlar ve Programlar. 09 2020 tarihinde TC. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı: http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/ adresinden alındı

DPT. (1996). Plan ve Programlar. 09 2020 tarihinde TC. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı: http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/ adresinden alındı

DPT. (2001). Planlar ve Programlar. 09 2020 tarihinde TC. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı: http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/ adresinden alındı

Drucker, P. F. (2000). 21. yüzyıl için yönetim tartışmaları. (İ. Bahçıvangil, & G. Gorbon, Dü) İstanbul: Epsilon Yayıncılık.

Elkington, J. (1998). Partnerships from cannibals with forks: The triple bottom line of 21st-century busi-ness. Environmental quality management, 8(1), 37-51.

Esen, A. (2014). Türkiye'nin dâhil olduğu 2014-2020 AB programları kapsamında Muğla ili proje potansiyelinin değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.

Gachie, W. (2019). Project sustainability management: risks, problems and perspective. Problems and Perspectives in Management, 17(1), 313-325.

Gardiner, P. (2014). Creating and appropriating value from project management resource assets using an integrated systems approach. Social and Behavioral Sciences, 119, 85–94.

Goel, A., Ganesh, L., & Kaur, A. (2019). Sustainability integration in the management of construction projects: A morphological analysis of over two decades' research literature. Journal of Cleaner Production, 236, 117676.

Gomes, C. F., Yasin, M. M., & Lisboa, J. V. (2008). Project Management in the Context of Organizational Change: The Case of the Portuguese Public Sector. International Journal of Public Sector Management, 21(6), s. 573-585.

Hosein , D., & Josu , T. (2017). Decision Making Towards Integration Of Sustainability Into Project Management; A Multilevel Theory Building Approach. Management and Production Engineering Review, 8(3), 13–21.

Howes, N. R. (2001). Modern project management successfully integrating project management knowledge areas and processes. New York: Amacom.

IPMA. (2015). 50th Anniversary of IPMA. Mayıs 2019 tarihinde International Project Management Association: http://products.ipma.world/ipma-product/50th_anniversary/ adresinden alındı

Kerzner, H. (1994). Project management: A systems approach to planning, scheduling and controlling. New York: Van Nostrand Reinhold.

Kerzner, H. (2001). Strategic planning for project management using a project management maturity model. New York: John Wiley.

Lappi, T., & Aaltonen, K. (2017). Project Governance in Public Sector Agile Software Projects. International Journal of Managing Projects in Business, 10(2), s. 263-294.

Longman, A., & Mullins, J. (2004). Project Management: Key Tool for Implementing Strategy. Journal of Business Strategy, 25(5), s. 54-60.

Marnewick, C., Silvius, G., & Ron Schipper, R. (2019). Exploring Patterns of Sustainability Stimuli of Project Managers. Sustainability, 11(8), 5016.

Martens, M., & Carvalho, M. (2016). The challenge of introducing sustainability into project management function: multiple-case studies. Journal of Cleaner Production, 117, 29-40.

Mathur, G., Jugdev, K., & Tak , S. (2007). Intangible project management assets as determinants of competitive advantage. Management Research News, 30(7), 460-475.

Moe, T. L., & Pathranarakul, P. (2006). An Integrated Approach to Natural Disaster Management: Public Project Management and its Critical Success Factors. Disaster Prevention and Management, 15(3), s. 396-413.

Morris, P. W. (2010). Research and the Future of Project Management. International Journal of Managing Projects in Business, 3(1), s. 139-146.

Nel, H. J. (2001). A Project Management Approach to the Implementation of Development Programmes Within the Local Government Sphere: An Empirical Analysis. Development Southern Africa, 18(5), s. 605-624.

Papke-Shields, K. E., & Boyer-Wright, K. M. (2017). Strategic Planning Characteristics Applied to Project Management. International Journal of Project Management, s. 169–179.

Parker, D. W., Parsons, N., & Isharyanto, F. (2015). Inclusion of Strategic Management Theories to Project Management. International Journal of Managing Projects in Business, 8(3), s. 552-573.

PMI. (2017). A guide to the project management body of knowledge. Pennsylvania: Project Management Institute, Inc.

Sara Marcelino, S., Luis Felipe Gonzalez, J., & Amaya Perez, E. (2015). Using project management as a way to sustainability. From a comprehensive review to a framework definition. Journal of Cleaner Production, 1-16.

Silvius, A., Kampinga, M., Paniagua, S., & Mooi, H. (2017). Considering sustainability in project management decision making; An investigation using Q-methodology. International Journal of Project Management, 1133–1150.

Silvius, G. (2017). Sustainability as a new school of thought in project management. Journal of Cleaner Production, 166, 1479e1493.

Silvius, G., & Schipper, R. (2014). Sustainability in project management: A literature review and impact analysis. Social Business, 4(1), 63-96.

Srivannaboon, S., & Milosevic, D. Z. (2007). The process for aligning project management and business Strategy: An emprical study. M. Hörlesberger, M. El-Nawawi, & T. Khalil içinde, Challenges in the management of new technologies (Cilt 1, s. 227-240). World Scientific.

Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). Planlar ve Programlar. 09 2020 tarihinde TC. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı: http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/ adresinden alındı

Szalajko, G., Boxheimer, M., Elmann, S., Kotintcheva, M., Mansson, E., Polkovnikov, A., & Staal-Ong, P. (2016). Project Excellence Baseline for Achieving Excellence in Projects and Programmes (1.0.1 b.). Nijkerk: IPMA.

Weaver, P. (2007). The origins of modern project management. Fourth annual PMI college of scheduling conference (s. 15-18). Amacom

Bölüm 24

YEŞİL SANAYİ VE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI: TÜRKİYE'DE KİRLİLİK SIĞINAKLARI HİPOTEZİNİN TESTİ

Aynur Yıldırım - Gonca Akgün Güngör

GİRİŞ

Dünya ekonomilerinin ekonomik kalkınma amacına ulaşmak için üretim faaliyetlerini giderek arttırmaları ve buna bağlı olarak daha fazla hammadde ve daha fazla enerji talep etmeleri, doğal çevrenin tahribatıyla sonuçlanmıştır. Ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmeye çalışırken uluslararası alanda rakiplere karşı maliyet avantajı sağlama düşüncesi, daha esnek çevresel düzenlemelerin tercih edilmesine neden olmuştur. Ancak, temiz ve kaliteli bir çevreye sahip olmanın ekonomilerin gelişmesi kadar önemli olması, çevreye verilen zararın en düşük seviyelere çekilmesini sağlamak amacıyla yeşil sanayi politikalarının gündeme gelmesine yol açmıştır. Diğer taraftan, sürdürülebilirliğe ulaşmak amacıyla geliştirilen yeşil sanayi politikaları, ülkelerin sahip olduğu olanakların farklı olması nedeniyle gelişmiş ülkeler ve az gelişmiş ülkeler açısından farklı düzeylerde uygulama alanı bulabilecektir. Dolayısıyla sürdürülebilirlik, az gelişmiş ülkeleri zorlayan ve kapitalizme hizmet eden bir kavram olarak da görülmektedir.

1980'li yıllar dünya genelinde finansal serbestleşme gelişmelerinin başladığı yıllardır. Türkiye ise 24 Ocak Kararları ile 1980'de mal ve hizmet hareketlerini ardından da 1989'da sermaye hareketlerini serbestleştirerek dışa açılma ve serbestleşme sürecini tamamlamıştır. Sermaye hareketlerinin serbestleşmesi, doğal çevrenin önemini daha da arttırmıştır. Uluslararası sermaye hareketlerinin bir uzantısı olan doğrudan yabancı sermaye yatırımları (DYSY), gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmalarının önünde sorun teşkil eden sermaye yetersizliğini gidermek açısından önemli bir faktör olarak görülmektedir. Ekonomik kalkınma açısından taşıdığı önemin yanı sıra DYSY,

KAYNAKÇA

Acharyya, J. (2009). FDI, Growth and the Environment: Evidence From India on CO_2 Emission During the Last Two Decades, *Journal of Economic Development*, (34) 1, 43-58.

Ahmad, M., Jabeen, G. ve Wu, Y. (2021). Heterogeneity of Pollution Haven/Halo Hypothesis and Environmental Kuznets Curve Hypothesis Across Development Levels of Chinese Provinces. *Journal of Cleaner Production,* 285, 124898.

Akbostancı, E., Tunç, G. ve Türüt-Aşık, S. (2005). İmalat Sanayi ve Kirlilik: Bir Kirli Endüstri Sığınağı Olarak Türkiye. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 60 (1), 3-28.

Akbostancı, E., Tunç, G. ve Türüt-Aşık, S. (2007). Pollution Haven Hypothesis and the Role of Dirty Industries in Turkey's Exports. *Environment and Development Economics*, 12, 297-322.

Aliyu, M. A. (2005). Foreign Direct Investment and the Environment: Pollution Haven Hypothesis Revisted. Conference papers: 331376, Purdue University, Center for Global Trade Analysis, Global Trade Analysis Project. https://ideas.repec.org/p/ags/pugtwp/331376.html, Erişim Tarihi: 04.05.2024.

Asghari, M. (2013). Does FDI Promote MENA Region's Environment Quality? Pollution Halo or Pollution Haven Hypothesis, *International Journal of Scientific Research in Environmental Sciences (IJSRES)*, 1 (6), 92-100.

Aslanoğlan, R. (1995). *Sürdürülebilir Kalkınma- Eleştirel Bir Değerlendirme*. Ekolojik Yaklaşım. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi, 59- 70.

Beule, F. D., Schoubben, F. ve Struyfs, K. (2022). The Pollution Haven Effect and Investment Leakage: The Case of the EU-ETS. *Economics Letters*, 215.

Bozkaya, Ş. (2019). Doğrudan Yabancı Yatırımlar Ve Kirlilik Sığınağı İlişkisi: Çin Örneği. *International Journal of Disciplines Economics ve Administrative Scienves Studies*, 5 (11), 71-84.

Bozloğan, R. (2005). Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (50), 1011-1028.

Cheng, Z., Li, L. ve Liu, J. (2020). The Impact of Foreign Direct Investment on Urban PM2.5 Pollution in China. *Journal Of Environmental Management*, 265, 110532, 1-13.

Çınar, S., Yılmazer, M. ve Arpazlı Fazlılar, T. (2012). Kirlilik Yaratan Sektörlerin Ticareti ve Çevre: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler Karşılaştırması. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 13 (2), 212-226.

Çoban, M. N. ve Özkan, O. (2022). Türkiye'de Enerji Tüketimi, Ticari Açıklık, CO_2 Emisyonları ve Kirlilik Sığınağı Hipotezi: Yeni Dinamik ARDL Simülasyonlarından Kanıtlar. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 11 (2), 480-507.

Dagar, V., Ahmed, F., Waheed, F., Bojnec, S., Khan, M.K. ve Shaikh, S. (2022). Testing the Pollution Haven Hypothesis with the Role of Foreign Direct Investments and Total Energy Consumption. *Energies,* 15 (4046), 1-24.

Durant, I., Contreras, C., Hamwey, R., Mott, G., Nicita, A., Peters, R., Razo, C. ve Vivas, D. (2021). A European Union Carbon Border Adjustment Mechanism: Implications for Developing Countries. https://unctad.org/system/files/officialdocument/osginf 2021d2_en.pdf, Erişim Tarihi: 23.04.2024.

Eskeland, G. ve Harrison, A. (2003). Moving to Greener Pastures? Multinationals and the Pollution Haven Hypothesis. *Journalof Development Economics*, 70 (1), 1-23.

European Commission. (2020). Transport and the Green Deal Providing Efficient, Safe and Environmentally Friendly Transport. https://ec.europa.eu/info/strategy/ priorities-2019-2024/european-green-deal/transport-and-green-eal_en#providing-efficient-safe-and-environmentally-friendly-transport, Erişim Tarihi: 23.04.2024.

European Parliament (2021). European Parliament Resolution of 10 March 2021 Towards a WTO Compatible EU Carbon Border Adjustment Mechanism (2020/2043(INI)). Available at https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0071_EN.pdf, Erişim Tarihi: 23.04.2024.

Fang, J., Liu, C. ve Gao, C. (2019). The Impact of Environmental Regulation on Firm Exports: Evidence From Environmental Information Disclosure Policy in China. *Environmental Science and Pollution Research*, 26 (36), 37101–37113.

Fetting, C. (2020). *The European Green Deal*. Vienna: ESDN Report, ESDN Office.

Gedikli, A. (2011). Çok Uluslu Şirketler ve Doğrudan Yabancı Yatırımların Gelişmekte Olan Ülkelerin Kalkınması Üzerine Etkileri. *İstanbul: Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 6 (1), 96-146.

Gill, F. L., Gill, A. R., Viswanathan, K. K. ve Karim, M. Z. B. A. (2020). Analysis of Pollution Haven Hypothesis (PHH) and Environmental Kuznets Curve (EKC) in Selected Association of South-East Asian Nations (ASEAN) Countries. *Review of Economics and Development Studies*, 6 (1), 83-95.

Gökalp, M. F. ve Yıldırım, A. (2004). Dış Ticaret ve Çevre: Kirlilik Sığınakları Hipotezi Türkiye Uygulaması. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 11 (2), 99-113.

Gökalp, M. F. ve Yıldırım, A. (2006). Türkiye İmalat Sanayi Dış Ticaretinin Kirlilik Emisyonu. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (1), 227-243.

Heckscher, E. (1919). The Effect of Foreign Trade on The Distribution of Income. *Ekonomisk Tidskriff,* 497–512.

Javorcik, B. S. ve Wei, S. (2004). Pollution Havens and Foreign Direct Investment: Dirty Secret or Popular Myth?. *Contributions to Economic Analysis & Policy*, 3 (2).

Kalamova, M. ve Johnstone, N. (2011). Environmental Policy Stringency and Foreign Direct Investment. *OECD Environment Working Papers*, No. 33.

Kazaz, D., Okur Dinçsoy, M. ve Şenalp, U. E. (2023). Doğrudan Yabancı Yatırım, Ekonomik Büyüme ve Karbon Emisyonu İlişkisinin Yeşil ve Kahverengi Alan Yatırımları Açısından Analizi, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 25 (Özel Sayı), 429-446.

Mani, M. ve Wheeler, M. (1997). In Search of Pollution Havens? Dirty Industry in the World Economy 1960-1995., *World Bank Discussion Papers*, 7 (3), 215-247.

Mani, M. (1998). Industrial Pollution in Economic Development: Kuznets Revisited. *Development Research Group World Bank*, Report Number WPS1876.

Mike, F. ve Kardaşlar, A. (2018). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Çevre Kirliliği Üzerine Etkisi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 16 (3), 178-191.

Ohlin, B. (1933). *Interregional and International Trade*. Cambridge: Harvard University Press.

Pethig, R. (1976). Pollution, Welfare and Environmental Policy in the Theory of Comparative Advantage, *Journal of Environmental Economics and Management*, 2 (3), 160-169.

Petrovic-Randjelovic, M. (2007). Foreing Direct Investment and Sustainable Development: An Analysis of the Impact of Environmental Regulations on Investment Location Decisions. *Economics and Organisation*, 4 (2), 183-190.

Polloni-Silva, E., Ferraz, D., Camioto, F. D. C., Rebelatto, D. A. D. N. ve Moralles, H. F. (2021). Environmental Kuznets Curve and the Pollution-Halo/Haven Hypotheses: An Investigation in Brazilian Municipalities. *Sustainability*, 13 (8), 4114, 1-19.

Potvin, C. ve Rickards, N. (2015). What is Sustainability?. *Alternatives Journal*, 41(1), 16-19. https://www.jstor.org/stable/45034986.

Purkis, S. (2020). *Yeşil Ekonominin Politiği*. Bursa: Ekin Yayınevi.

Repkine, A. ve Min, D. (2020). Foreign-Funded Enterprises and Pollution Halo Hypothesis: A Spatial Econometric Analysis of Thirty Chinese Regions. *Sustainability*, 12 (12), 5048, 1–24.

Sapkota, P. ve Bastola, U. (2017). Foreign Direct Investment, Income, and Environmental Pollution in Developing Countries: Data Analysis of Latin America. *Energy Economics*, 64, 206–212.

Sarıçoban, K. ve Yildirimci, E. (2017). Çevre Politikaları Bağlamında Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevresel Harcamalar: AB Üyesi Ülkeler ile Bir Karşılaştırma. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 2 (3), 7-24.

Shahbaz, M., Lean H. ve Shahbaz M. (2012). Environmental Kuznets Curve Hypothesis in Pakistan: Co-Integration and Granger Causality. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*. 16 (5), 2947- 2953.

Shahbaz, M., Destek, M. A. ve Polemis, M. L. (2018). Do Foreign Capital and Financial Development Affect Clean Energy Consumption and Carbon Emissions? Evidence from BRICS and Next-11 Countries. *SPOUDAI Journal of Economics and Business*, 68 (4), 20-50.

Shao, Q., Wang, X., Zhou, Q. ve Balogh, L. (2019). Pollution Haven Hypothesis Revisited: A Comparison of The BRICS and MINT Countries Based On VECM Approach. *Journal of Cleaner Production*, 227, 724-738.

Siddi, M. (2020). The European Green Deal: Assessıng Its Current State and Future Implementatıon. *Finnish Institute of International Affairs (FIIA) Working Paper*, May 2020/114.

Şahin, G., Gökdemir, L. ve Ayyıldız, F. (2019). Türkiye Örneğinde Kirlilik Sığınağı ve Kirlenme Hale Hipotezleri Üzerine Ampirik Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (33), 104-140.

Tobey, J. (1990). The Effects of Domestic Environmental Policies on Patterns of World Trade. *International Review for Social Sciences (Kyklos)*, 43 (2), 191-209.

United Nations. (2012). *Secretary General's High Level Panel on Global Sustainability Report*. New York.

Usta, C. (2023). Doğrudan Yabancı Yatırımlarının Çevresel Kirliliğe Etkisi: N-11 Ülkeleri Örneği, *Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi*, 7 (1), 58-73.

Vinh, C. T. H. (2015). The Two-Way Lınkage Between Foreıgn Dırect Investment and Envıronment In Vıetnam-From Sectoral Perspectıves. https://www.freit.org/ WorkingPapers/Papers/Other/FREIT1018.pdf, Erişim Tarihi: 01.07.2024

Xu, H., Zhao, G., Xie, R. ve Zhu, K. (2020). A Trade-Related CO_2 Emissions and its Composition: Evidence from China. *Journal of Environmental Management,* 270, 110893, 1–14.

Yalçın, A. Z. (2016). Sürdürülebilir Kalkınma İçin Yeşil Ekonomi Düşüncesi ve Mali Politikalar, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 6 (1), 749-775.

Yerdelen Tatoğlu, F. (2012). *İleri Panel Veri Analizi* 2. Baskı. İstanbul: Beta Yayınları.

Yerdelen Tatoğlu, F. (2013). *Panel Veri Ekonometrisi Stata Uygulamalı* 1. Baskı. İstanbul: Beta Yayınları.

Yıldırım, M., Destek, M. A. ve Nakıpoğlu Özsoy, F. (2017). Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Kirlilik Sığınağı Hipotezi. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 18 (2), 99-111.

Yılmaz, T., Feyyaz, Z. ve Koyun, Y. (2017). Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Ekonomik Büyüme ve Karbondioksit Emisyonu İlişkisi: BRICS ve MINT Ülkeleri Üzerinde Ekonometrik Bir Uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22 (4), 1235-1254.

Zeren, F. (2015). Doğrudan Yabancı Yatırımların CO_2 Emisyonuna Etkisi: Kirlilik Hale Hipotezi mi Kirlilik Cenneti Hipotezi mi? *Journal of Yasar University*, 10 (37), 6442-6448.

Bölüm 25

YEŞİL İNOVASYONA KAVRAMSAL YAKLAŞIM VE YEŞİL İNOVASYON POLİTİKALARI

Mehmet Avcı – Tuna Köse

GİRİŞ

Ülkelerin çevre sorunlarını dikkate almadan sanayileşmesi ve dünya nüfusundaki artış, küresel ekonominin fosil yakıtlara bağımlılığına ve bunun sonucunda çevrenin aşırı kirlenmesine ve bozulmasına neden olmuştur. İklim değişikliği ve çevre kirliliği sorunu, insanoğlunun hayatta kalması için hala bir tehdittir ve insanlık bu tehdidi çözmek için doğru yolu ve araçları bulmaya çalışmaktadır. Yeşil ekonomi düşük karbon salınımlı, kaynak verimliği yüksek ve sosyal açıdan kapsayıcı faaliyetleri içermektedir. Temiz enerji potansiyeline sahip yeşil ekonomi, tüketim ve üretim kalıplarını çevreyle uyumlu hale getirebilir ve gayrisafi yurtiçi hasılayı yeşil ekonomik büyüme olarak adlandırılan düşük karbonlu faaliyetlere dayalı pozitif büyümeye ulaştırabilir. Yeşil ekonomik büyüme, bir ekonominin tüm kaynaklarını çevresel sorunları en aza indirecek şekilde kullanabilir ve böylece çevre dostu projeleri, modernizasyonu ve yeşil toplumu harekete geçirebilir. Yeşil büyüme, doğal varlıkların refahımızın dayandığı kaynakları ve çevresel hizmetleri sağlamaya devam etmesini sağlarken ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı teşvik etmek anlamına gelir. Ekonomik büyüme modellerinin gelecekteki sürdürülebilirliği konusunda artan endişeler, daha yeşil bir büyüme modeline olan talebi desteklemektedir. Mevcut üretim teknolojisi ve tüketici davranışlarının sadece bir noktaya kadar olumlu sonuçlar üretmesi beklenebilir. Doğal kaynakların tükenmesinin genel büyüme için olumsuz sonuçlar doğurduğu bir gerçektir. Yeşil ekonomik büyümede inovasyon kritik bir rol oynamaktadır. İnovasyon, bilgiyi fikirlere ve fikirleri de sanayi, tarım ve hizmetler gibi ekonominin çeşitli sektörlerinde kullanılabilecek yeşil ürünlere dönüştürebilir ve ekonomik refah getirebilir. Yeşil ekonomi literatüründe bu inovasyon, yeşil ekonomik kalkınma ve enerji

için uluslararası iş birlikleri ve bilgi paylaşımı şarttır. Küresel çevre problemlerine karşı ortak çözümler geliştirilmesi, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmayı kolaylaştıracaktır. Uluslararası iş birlikleri, yeşil inovasyon politikalarının yaygınlaşmasını ve etkili bir şekilde uygulanmasını destekleyecektir.

Sonuç olarak, yeşil inovasyon ve yeşil inovasyon politikalarının çevresel sürdürülebilirlik ve ekonomik kalkınma üzerindeki olumlu etkileri göz ardı edilemez. Bu politikaların, güçlü bir düzenleyici çerçeve, mali teşvikler, Ar-Ge yatırımları, toplumsal farkındalık ve uluslararası iş birlikleri ile desteklenmesi gerekmektedir. Yeşil inovasyonun yaygınlaşması, hem çevresel hem de ekonomik açıdan sürdürülebilir bir gelecek için elzemdir. Bu çalışma, yeşil inovasyonun önemini vurgulamakta ve bu alanda daha fazla araştırma ve uygulama yapılması gerektiğini önermektedir.

KAYNAKÇA

Anderson, T. (2018). Green innovation: Transforming business practices for a sustainable future. New York, NY: Green Press.

Avcı, M. (2007). Yenilikçi Teknolojik Gelişme Göstergesi Olarak Ar-Ge Harcamalarının Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye İmalat Sanayi Üzerine Bir İnceleme (Doktora tezi, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Avcı, M., Uysal, S., ve Taşcı, R. (2016). Türk İmalat Sanayinin Teknolojik Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi, 36, 45-60.

Avcı, M., Yıldız, O., ve Çelik, N. (2015). Sürdürülebilir Turizm Açısından Yeşil İnovasyon: Muğla Örneği. In I. Eurasia International Tourism Congress: Current Issues, Trends and Indicators (EITOC) (pp. 123-135). Konya, Turkey: Eurasia International Tourism Congress.

Bentley, T. (2004). Yaratıcılık (O. Yıldırım, Çev.). İstanbul: Hayat Yayıncılık.

Bentley, T. (1999). Takımımızın Yeteneklerini Geliştirmede yaratıcılık (O. Yıldırım, Çev.). İstanbul: Hayat Yayıncılık.

Bulutay, T. (1998). Teknoloji ve İstihdam. Ankara: DİE.

Carrillo-Hermosilla, J., del Río, P., ve Könnölä, T. (2010). Diversity of eco-innovations: Reflections from selected case studies. Journal of Cleaner Production, 18(10-11), 1073-1083.

Chen, Y. S. (2008). The driver of green innovation and green image: Green core competence. Journal of Business Ethics, 81(3), 531-543.

Coade, N. (2002). Her Koşulda Yaratıcı Olmak (A. E. Savran, Çev.). İstanbul: Epsilon Yayıncılık.

Dosi, G. (1988). The nature of the innovative process. In G. Dosi et al. (Eds.), Technical change and economic theory (pp. 221–238). London: Pinter Publishers.

Drucker, P. F. (1985). Innovation and entrepreneurship. London: Heinemann.

Durna, U. (2002). Yenilik yönetimi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Elçi, Ş. (2006). İnovasyon: Kalkınmanın ve Rekabetin Anahtarı. Ankara: Nova Yayınları.

European Commission. (2012). Eco-innovation – The key to Europe's future competitiveness. Publications Office of the European Union.

Eyestone, R. (1977). Confusion, diffusion, innovation. The American Political Science Review, 71(2), 661-674.

Freeman, C., ve Soete, L. (2003). Yenilik İktisadı (E. Türkcan, Çev.). Ankara: TÜBİTAK.

Fussler, C., ve James, P. (1996). Driving eco-innovation: A breakthrough discipline for innovation and sustainability. London: Pitman Publishing.

Gökovali, U., ve Avcı, M. (2012). The role of human capital and collaboration with academia for innovation in the hospitality sector: The case of Mugla. PASOS Revisiting Hospitality and Tourism, 10(2), 53-61.

İraz, R. (2010). Yaratıcılık ve Yenilik Bağlamında Girişimcilik ve KOBİ'ler. Konya: Çizgi Kitabevi.

Karplus, R. (1977). Science teaching and the development of reasoning. Journal of Research in Science Teaching.

King, N., ve Anderson, N. (1995). Innovation and change in organizations. London: Routledge.

Kökdemir, D. (2000). Eleştirel ve yaratıcı düşünme. XI. Ulusal Psikoloji Kongresi. İzmir: Ege Üniversitesi.

Nidumolu, R., Prahalad, C. K., ve Rangaswami, M. R. (2009). Why sustainability is now the key driver of innovation. Harvard Business Review Press.

OECD ve Eurostat. (2005). Oslo kılavuzu: Yenilik Verilerinin Toplanması ve Yorumlanması İçin İlkeler. Ankara: TÜBİTAK.

OECD. (2009). Eco-innovation in industry: Enabling green growth. OECD Publishing.

OECD. (2011). Towards green growth: A summary for policy makers. OECD Publishing.

Ottman, J. A. (2011). The new rules of green marketing: Strategies, tools, and inspiration for sustainable branding. Berrett-Koehler Publishers.

Özsağır, A. (2014). Yenilik Ekonomisi (2. b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Porter, M. E., ve van der Linde, C. (1995). Toward a new conception of the environment-competitiveness relationship. Journal of Economic Perspectives, 9(4), 97-118.

Rennings, K. (2000). Redefining innovation – eco-innovation research and the contribution from ecological economics. Ecological Economics, 32(2), 319-332.

Rogers, E. M. (2005). Diffusion of innovations (5th ed.). New York: Free Press.

Schumpeter, J. A. (1934). The theory of economic development. Cambridge: Harvard University Press.

Schumpeter, J. A. (1942). Capitalism, socialism, and democracy. New York: Harper and Brothers.

Smith, J. (2020). Strategies for green innovation in emerging economies. In R. Brown ve T. Williams (Eds.), Sustainable development and business innovation (pp. 123-145). London, England: Eco Publishing.

Terzioğlu, M., Avcı, M., ve Gökovali, U. (2008). İşletmelerde Yenilik Yeteneği: Denizli Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü Örneği. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17(3), 53-67.

Trott, P. (2002). Innovation management and new product development. Prentice Hall: Pearson Education.

UNEP. (2011). Towards a green economy: Pathways to sustainable development and poverty eradication. United Nations Environment Programme.

Uzkurt, C. (2008). Pazarlamada Değer Yaratma Aracı Olarak Yenilik Yönetimi ve Yenilikçi Örgüt Kültürü. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Yıldırım, E. (2007, Haziran). Bilgi Çağında Yaratıcılığın ve Yeniliğin Önemi. Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi, 9(12), 55-65.

Bölüm 26

TOKSİK İÇERMEYEN BİR ÇEVRE İÇİN SIFIR KİRLİLİK HEDEFİ

Bayram Coşkun - Eyüp Şen

GİRİŞ

Avrupa Komisyonu başkanı Ursula von der Leyen, Avrupa Yeşil Mutabakatını[1], Avrupa'nın yeni büyüme stratejisi olarak tanımlarken, bu mutabakatın yeni istihdam yaratırken emisyonların azaltılmasına yardımcı olacağını ifade etmiştir. Avrupa Komisyonu Başkan Yardımcısı Frans Timmermans ise Avrupa Yeşil Mutabakatını, insanların refahını artırmak ve gelecek nesiller için sağlıklı bir gezegeni güvence altına almak amacıyla yeşil ve kapsayıcı bir geçiş olarak tanımlamaktadır. Bu mutabakat kapsamında en basit haliyle Avrupa Birliği; 2050 yılına kadar "iklim-nötr olmayı", "insan, canlı ve bitki yaşamlarını kirliliği azaltarak korumayı", "şirketlere temiz ürün ve teknolojiler konusunda liderlik etmeleri için yardımcı olmayı" ve "adil ve kapsayıcı bir geçişe yardımcı olmayı" taahhüt etmektedir[2].

Böylelikle Avrupa Birliği (AB), Avrupa için iklim-nötr ilk kıta olma hedefini ortaya koymuş, bu hedefe ulaşmak için yeni bir büyüme stratejisi benimseyeceğini ve tüm politikalarını iklim değişikliği ekseninde yeniden şekillendireceğini açıklamıştır. AB açısından kamu politikalarında kapsamlı değişiklikler öngören Yeşil Mutabakat, Tek Pazar'ın tesisinden bu yana AB'nin en büyük girişimlerinden birisi olarak nitelendirilmektedir[3]. Ancak Avrupa Yeşil Mutabakatının anlaşılabilmesi, burada yer alan kavram ve arka plandaki yaklaşımların doğru bir biçimde anlaşılmasını gerektirir. Bu bağlamda Avrupa Yeşil

[1] Çalışma boyunca Avrupa Birliği Yeşil Mutabakatı veya Avrupa Yeşil Mutabakatı (The European Green Deal) olarak kullanılacaktır.

[2] Burada yer alan bilgiler, 11 Aralık 2019 tarihinde, Avrupa Komisyonu tarafından yayınlanan What is the European Green Deal? (Avrupa Birliği Yeşil Mutabakatı Nedir?) isimli dokümandan alınmıştır.

[3] Avrupa Yeşil Mutabakatı, https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/yesil-mutabakat/avrupa-yesil-mutabakati

KAYNAKÇA

Bostanoğlu, N. M., 2022. *İklim Nötr Bir Dünya Yolunda Küresel İklim Çabaları*, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayın No: 321, İstanbul.

European Commission, 2018. A European Strategy for Plastics in a Circular Economy [WWW dökümanı]. URL. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2df5d1d2-fac7-11e7-b8f5-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1&format=PDF. (Erişim Tarihi 1 Haziran 2024).

European Commission, 2019. A European green deal [WWW dökümanı]. URL. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52019DC0640. (Erişim Tarihi 1 Haziran 2024).

European Commission, 2020a. Chemicals Strategy for Sustainability Towards a Toxic-Free Environment [WWW dökümanı]. URL. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:f815479a-0f01-11eb-bc07-01aa75ed71a1.0003.02/DOC_1&format=PDF. (Erişim Tarihi 1 Haziran 2024).

European Commission, 2020b. A new Circular Economy Action Plan For a cleaner and more competitive Europe [WWW dökümanı]. URL. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:9903b325-6388-11ea-b735-01aa75ed71a1.0017.02/DOC_1&format=PDF. (Erişim Tarihi 1 Haziran 2024).

European Commission, 2021a. EU Action Plan: 'Towards Zero Pollution for Air, Water and Soil' [WWW dökümanı]. URL. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0400. (Erişim Tarihi 1 Haziran 2024).

European Commission, 2021b. EU Soil Strategy for 2030 Reaping the benefits of healthy soils for people, food, nature and climate [WWW dökümanı]. URL. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0699. (Erişim Tarihi 1 Haziran 2024).

Kallis, G., Paulson, S., D'Alisa, G., ve Demaria, F. (2020). *The case for degrowth*. John Wiley ve Sons.

Kirkpatrick, L., Adjiman, C. S., Apsimon, H., Berry, A., De Nazelle, A. U. D. R. E. Y., Mijic, A., ... ve Workman, M. (2023). Systems thinking for the transition to zero pollution.

Marnane, I. (2022). Avrupa'da sıfır kirlilik nasıl sağlanacak? https://www.eea.europa.eu/tr/articles/roportaj-2014-avrupa2019da-sifir-kirlilik, (Erişim Tarihi, 27 Temmuz 2024).

Schlacke, S., Wentzien, H., Thierjung, E. M., ve Köster, M. (2022). Implementing the EU Climate Law via the 'Fit for 55'package. *Oxford Open Energy*, *1*, oiab002.

T.C. Ticaret Bakanlığı. Avrupa Yeşil Mutabakatı [WWW dökümanı]. URL. https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/yesil-mutabakat/avrupa-yesil-mutabakati (Erişim Tarihi 23 Temmuz 2024).

Tiwari, A. (2021). Advancing materials towards climate neutrality by 2050. *Advanced Materials Letters*, *12*(8), 1-3.

Vicente, J. L., Ganzleben, C., Gasol, R., Marnane, I., Gilles, L., Buekers, J., ... ve Schoeters, G. (2023). HBM4EU results support the chemicals' strategy for sustainability and the zero-pollution action plan. *International Journal of Hygiene and Environmental Health*, *248*, 114111.

Wang, X., ve Lo, K. (2021). Just transition: A conceptual review. *Energy Research & Social Science*, *82*, 102291.

Bölüm 27

AVRUPA YEŞİL MUTABAKATI VE AVRUPA BİRLİĞİ ÜYE ÜLKELERİNE YANSIMALARI

Füsun Özerdem

GİRİŞ

İklim değişikliği ve çevresel bozulma, Avrupa ve dünya için varoluşsal bir tehdit olup bunun üstesinden gelebilmek için oluşturulan Avrupa Yeşil Mutabakatı, Avrupa Birliği'ni (AB), modern, kaynak açısından verimli ve rekabetçi bir ekonomiye dönüştürme gayesi taşımaktadır. Bu amacı hayata geçirebilmek için de 2050 yılına kadar net sıfır sera gazı emisyonu, kaynak kullanımından bağımsız ekonomik büyüme, "no person and no place left behind" sloganı ile herkesin ve her yerin sürece dahil edilmesi hedeflenmektedir.

Avrupa Komisyonu, AB'nin iklim, enerji, ulaştırma ve vergilendirme politikalarını, net sera gazı emisyonlarını 2030 yılına kadar 1990 seviyelerine kıyasla en az %55 azaltmaya uygun hale getirmek için bir dizi öneriyi Temmuz 2021'de kabul etmiştir. Kabul edilen 55'e Uyum Paketi (Fit for 55) mevzuatı ile 2030 yılına kadar adil, uygun maliyetli ve rekabetçi bir şekilde iklim hedeflerine ulaşma yoluna girmiştir. Bu yolun sonunda 27 AB Üye Devletinin tümünün, AB'yi 2050 yılına kadar ilk iklim nötr kıtaya dönüştürme taahhüdü bulunmaktadır ve bu dönüşüm için de geniş bir sektör yelpazesinde emisyon azaltım hedefleri, doğal karbon yutaklarını artırma hedefi, emisyonları sınırlamak, kirliliğe fiyat koymak ve yeşil geçişe yatırım yapmak için güncellenmiş bir emisyon ticaret sistemi ve bunların hayata geçebilmesinde vatandaşlar ve küçük işletmeler tarafından kullanılacak sosyal destek gibi yasal olarak bağlayıcılığı bulunan genel bir paket sunulmuştur.

Avrupa Zirvesi tarafından gelecekteki Avrupa Komisyonu Başkanı olarak önerildikten sonra Temmuz 2019'da yaptığı konuşmasında Ursula von der Leyen'in, ilk 100 gün içerisinde Yeşil Mutabakatı başlatacağını söylemesi, Almanya'nın Hıristiyan Demokrat Birlik-CDU partisinden gelen bir siyasetçi kim-

KAYNAKÇA

Anadolu Agency, (2024). Poland promises farmers changes in EU's Green Deal, https://www.aa.com.tr/en/environment/poland-promises-farmers-changes-in-eu-s-green-deal/3160335

Ataseven, Y. (2023). Evaluation of the Possible Effects of the European Green Deal Process on Agricultural Policies in Türkiye. *Tarım Bilimleri Dergisi*, 29 (1), 13-25

Avrupa Birliği Başkanlığı, (2024). Avrupa Yeşil Mutabakatı, https://www.ab.gov.tr/avrupa-yesil-mutabakati_53729.html

BMUV, (2023). EU member states pave way for zero-emission cars from 2035, https://www.bmuv.de/en/pressrelease/eu-member-states-pave-way-for-zero-emission-cars-from-2035

Cătuţi, M. (2020). Falling behind the pack?, EPG Policy Brief No. 3, https://www.enpg.ro/wp-content/uploads/2022/02/EPG_EUCalc_NonETS_Brief_Draft.pdf

Ciccullo, F., Cagliano, R., Bartezzaghi, G. ve Perego, A. (2021). Implementing The Circular Economy Paradigm in The Agri-Food Supply Chain: The Role of Food Waste Prevention Technologies. *Resources, Conservation and Recycling*, 164, 105-114

Ciot, M.G. (2021). On European Green Deal and Sustainable Development Policy (the Case of Romania). *Sustainability*, 13 (21), 12233, 1-17.

Diemer, A. ve Dierickx, F. (2020). Circular Economy, A new Paradigm For Europe? Arnaud Diemer, Eduard Nedelciu, Marie Schellens Manuel E. Morales and Maartje Oostdijk (Ed.), *Paradigms, Models, Scenarios and Practices for Strong Sustainability* içinde (s. 159-177). France: Editions Oeconomia,

Dulak, M. Ve Kulakowska, M. (2024). Poland's Governmental Response to the European Green Deal: Discursive Strategies prior to the Russian Invasion of Ukraine in February 2022. *Politics in Central Europe*, 20 (1), 169-191.

Euronews, (2024). Debate on the future of the Green pact reignites deep divisions between right and left-wing candidates in France, https://www.euronews.com/my-europe/2024/04/17/french-meps-debate-the-future-of-the-european-green-deal-in-angers

European Commission, (2019a). Speech by President von der Leyen in the Plenary of the European Parliament at the debate on the European Green Deal, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/de/speech_19_6751,

European Commission, (2019b). EU greenhouse gas emissions down 23% since 1990, still implementation will have to be further accelerated to reach current 2030 targets, https://climate.ec.europa.eu/news-your-voice/news/eu-greenhouse-gas-emissions-down-23-1990-still-implementation-will-have-be-further-accelerated-reach-2019-10-31_en

European Commission, (2019c). Press remarks by President von der Leyen on the occasion of the adoption of the European Green Deal Communication, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_19_6749

European Commission, (2020a). Changing how we produce and consume: New Circular Economy Action Plan shows the way to a climate-neutral, competitive economy of empowered consumers, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_420

European Commission, (2020b). A Renovation Wave for Europe - greening our buildings, creating jobs, improving lives, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1603122220757&uri=CELEX:52020DC0662

European Commission, (2021a). New EU Forest Strategy for 2030, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021DC0572

European Commission, (2021b). NextGenerationEU: European Commission endorses Portugal's €16.6 billion recovery and resilience plan, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_2985

European Commission, (2021c). NextGenerationEU: European Commission endorses Croatia's recovery and resilience plan, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_3487

European Commission, (2022). EU cohesion policy: Commission adopts €18.4 billion Partnership Agreement with France for 2021-2027, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_3368

European Commission, (2023a). Greening Freight Transport, https://transport.ec.europa.eu/system/files/2023-07/COM_2023_440.pdf

European Commission, (2023b). EU supports just climate transition in Bulgaria with a budget of €1.2 billion, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_6756

European Commission, (2023c). Croatia's Draft Updated Natıonal Energy and Climate Plan, https://commission.europa.eu/system/files/2023-12/Factsheet_Commissions_assessment_NECP_Croatia_2023_4.pdf

European Commission, (2024a). Climate and nature, https://climate.ec.europa.eu/eu-action/climate-and-nature_en#:~:text=The%20law%20aims%20to%20restore,air%20each%20year%20by%202050

European Commission, (2024b). Commission presents recommendation for 2040 emissions reduction target to set the path to climate neutrality in 2050, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_24_588

European Commission, (2024c). Commission approves €350 million Portuguese State aid scheme to support investments in equipment necessary to foster the transition to a net-zero economy, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_24_962

European Commission, (2024d). ommission approves €1 billion Greek State aid measures to support renewable energy generation and storage projects, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_24_1765

European Committee of the Region, The European Green Deal is the roadmap to our economic and social recovery , https://cor.europa.eu/en/news/Pages/The-European-Green-Deal-is-the-roadmap-to-our-economic-and-social-recovery.aspx

European Parliament, (2024). Nature restoration: Parliament adopts law to restore 20% of EU's land and sea, https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20240223IPR18078/nature-restoration-parliament-adopts-law-to-restore-20-of-eu-s-land-and-sea

European Society of Cardiology, (2019). Air pollution causes 800,000 extra deaths a year in Europe and 8.8 million worldwide, https://www.escardio.org/The-ESC/Press-Office/Press-releases/Air-pollution-causes-800-000-extra-deaths-a-year-in-Europe-and-8-8-million-worldwide#:~:text=In%20Europe%20alone%2C%20the%20excess,of%20more%20than%20two%20years.%E2%80%9D&text=Worldwide%2C%20they%20found%20that%20air,per%20100%2C000%20of%20the%20population.

European Council, (2024). Fit for 55, https://www.consilium.europa.eu/en/policies/green-deal/fit-for-55/#0

European Parliament, (2024). European Parliament 2024-2029, https://results.elections.europa.eu/en/european-results/2024-2029/ Erişim tarihi: 11.07.2024

Foreign Policy, (2024). Europe's Green Moment Is Over, https://foreignpolicy.com/2024/06/03/europe-eu-parliament-elections-green-parties-climate-green-deal/

Guyomard, H., Bureau J.-C. et al. (2020). Research for AGRI Committee – The Green Deal and the CAP: policy implications to adapt farming practices and to preserve the EU's natural resources. European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies, Brussels.

IEA, (2023a). Executive summary—Greece 2023—Analysis—IEA. IEA. https://www.iea.org/reports/greece2023/executive-summary

IEA, (2023b). Energy Policy Review, https://www.iea.org/reports/greece-2023

Inside Climate News, (2024). Tourists Are Feeling the Heat—and Their Bodies May Not Be Able to Catch Up, https://insideclimatenews.org/news/09072024/todays-climate-tourism-heat-health-risks/

Jongeneel, R.A., H.J. Silvis, A.R. Gonzalez Martinez en J. Jager, (2021). The Green Deal: An assessment of impacts of the Farm to Fork and Biodiversity Strategies on the EU livestock sector. Wageningen, Wageningen Economic Research, Report 2021-130. 68 pp

Kazakova, M. M., (2023). Bulgaria's Green Deal U-turn, Green European Journal, https://www.greeneuropeanjournal.eu/bulgarias-green-deal-u-turn/

Kucharska-Stasiak, E., Zróbek, S. ve Zelazowski, K. (2022). European Union Housing Policy—An Attempt to Synthesize the Actions Taken. *Sustainability*, 14 (1), 39, 1-17

Lloyd's Register Foundation, (2019). The Lloyd's Register Foundation World Risk Poll, London

Ludwig, M. (2024). Green Deal fatigue? How the European Parliament elections could affect EU climate policies, https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/how-the-european-parliament-elections-could-affect-eu-climate-policies/

Lynas, M., Houlton, B. Z. ve Perry, S. (2021). Greater Than 99% Consensus on Human Caused Climate Change in The Peer-Reviewed Scientific Literature. *Environmental Research Letters*, 16, 1-7

Neufeld, D. (2020). The Carbon Footprint of the Food Supply Chain, https://www.visualcapitalist.com/visualising-the-greenhouse-gas-impact-of-each-food/

NfP, (2024). Poland's PiS wants to reject Green Deal after European elections, says Kaczyński, https://notesfrompoland.com/2024/04/29/polands-pis-wants-to-reject-green-deal-after-european-elections-says-kaczynski/

Official Journal of the European Union, (2023). Regulation (EU) 2023/851 of the European Parliament and of the Council of 19 April 2023 amending Regulation (EU) 2019/631 as regards strengthening the CO2 emission performance standards for new passenger cars and new light commercial vehicles in line with the Union's increased climate ambition, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32023R0851

Politico, (2024a). EU Green Deal? No, thanks: Germany's liberals want a weaker 'Yellow Deal', https://www.politico.eu/article/eu-green-deal-no-thanks-germanys-liberals-want-a-weaker-yellow-deal/

Politico, (2024b). Flemish minister asks Belgian PM to stall Green Deal files during EU presidency, https://www.politico.eu/article/flanders-zuhal-demir-belgium-alexander-de-croo-green-deal-eu-presidency/

Polska Agencja Prasowa, (2024). Do Poles Want to Remain in the EU? The Latest CBOS Poll, https://www.pap.pl/aktualnosci/czy-polacy-chca-pozostac-w-ue-najnowszy-sondaz-cbos

Piscitelli P, Costa S, Costa A, Emiliano M, Caputo N, Schittulli F, Bonabello M, Pollice F, Uricchio AF, Scanio AP, Miani A. (2022). Italian Constitution amended to include environmental and health protection: A model for Europe. *Lancet Regional Health Europe*, 4 (16), 100367. doi: 10.1016/j.lanepe.2022.100367

Red Eléctrica, (2021). Demand for electricity in Spain increases 1.4% in December, https://www.ree.es/en/press-office/news/press-release/2021/01/demand-electricity-spain-increases-14-december

Reuters, (2023). Italy behind schedule in meeting EU green goals, document shows, https://www.euractiv.com/section/energy-environment/news/italy-behind-schedule-in-meeting-eu-green-goals-document-shows/

Reuters, (2024a). Main farming groups shun Brussels protest against EU green policies, https://www.reuters.com/world/europe/main-farming-groups-shun-brussels-protest-against-eu-green-policies-2024-06-04/

Reuters, (2024b). Polish farmers begin hunger strike over EU Green Deal, https://www.reuters.com/sustainability/climate-energy/polish-farmers-begin-hunger-strike-over-eu-green-deal-2024-05-13/

Schroten, A., Van Grinsven, A., Tol, E., Leestemaker, L., Schackmann, P.P., Vonk-Noordegraaf, D., Van Meijeren, J., Kalisvaart, S., (2020). Research for TRAN Committee – The impact of emerging technologies on the transport system, European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies, Brussels

Spanish Presidency, (2023). The EU leads the fight against climate change, https://spanish-presidency.consilium.europa.eu/en/programme/green-transition-spanish-presidency-eu-council/

Statista, (2024). Public opinion in Romania on the Green Deal proposed by the European Commission in 2021, https://www.statista.com/statistics/1128594/romania-opinion-on-the-green-deal/

Undersecretariat of Spain, (2023). EU 2023 Programme, Spanish presidency of the Council of the European Union Second half of 2023

Waliszewska, A. ve Patuleia, A., (2023). Lessons from Portugal: How the EU's green industrial policy can benefit all member states, https://www.euractiv.com/section/energy-environment/opinion/lessons-from-portugal-how-the-eus-green-industrial-policy-can-benefit-all-member-states/

Wanted in Rome, (2024). Italy approves tough new law against 'eco-vandals', https://www.wantedinrome.com/news/italy-approves-new-cultural-heritage-law.html

World Economic Forum. (2020). Nature Risk Rising: Why the Crisis Engulfing Nature Matters for Business and the Economy, Geneva, World Economic Forum

Bölüm 28

TÜRKİYE'NİN AVRUPA YEŞİL MUTABAKATI'NA UYUM POLİTİKALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Aslı Yönten Balaban

GİRİŞ

Küresel düzeyde iklim değişikliği ile mücadele kapsamında oluşturulan politikalara rağmen sera gazı salınımları, artmaya devam etmektedir. İklim değişikliğinin sadece bir çevre sorunu olarak ele alınması, iklim politikalarının başarısını olumsuz etkileyecek bir durumdur. Bu nedenle iklim değişikliği ile mücadele, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin belirleyeceği çevre politikalarının ötesinde enerji, su, tarım, atık, kent politikaları, büyüme stratejileri ve ekonomileriyle de birebir bağlantılıdır. Bir başka deyişle iklim değişikliğinin etkilerinin azaltılması, çeşitli sektörlerde yeşil dönüşümlerin olma zorunluluğunu beraberinde getirmektedir. Bu kapsamda küresel ve bölgesel örgütlerin ve ülkelerin, değişen dünya ile uyumlu taahhütler ortaya koymaları ve bunları uygulamaya geçirmeleri, önem arz etmektedir.

Avrupa Birliği (AB) tarafından 2019 yılında açıklanan Avrupa Yeşil Mutabakatı, iklimin ve çevrenin korunmasına yönelik yeni bir büyüme stratejisidir. Bu strateji çerçevesinde 2050 yılında karbon salınımını sıfıra indirme hedefine yönelik bir yol haritası belirlenmiştir. Karbon-nötr Avrupa hedefi, bir dizi politika dönüşümünü beraberinde getirmektedir. Avrupa Yeşil Mutabakatı, temiz enerjiden gıdaya kadar çok sayıda politika alanını kapsamaktadır. Mutabakat temiz ve döngüsel bir ekonomiye geçerek kaynakların verimli kullanılmasını, kirliliğin azaltılmasını, biyolojik çeşitliliğin korunmasını amaçlamaktadır. AB'de gerçekleşecek olan bu yeşil dönüşüm, AB ile ilişkisi olan diğer ülkeleri de etkileyecektir. Türkiye'nin iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine açık ve AB ile ekonomik ve ticari ilişkilere sahip olması, Mutabakat kapsamında gerçekleşecek dönüşüme uyum sağlama gerekliliğini gerek çevresel gerekse ekonomik nedenlerle ortaya çıkarmaktadır.

Türkiye, 2021 yılında açıkladığı dokuz ana başlık altında sıralanmış çeşitli hedef ve eylemleri içeren Avrupa Yeşil Mutabakat Eylem Planı ile Mutabakat'a

KAYNAKÇA

Avrupa Birliği Başkanlığı, https://www.ab.gov.tr/53729.html, 12.05.2024.

AB İklim Değişikliğine Nasıl Yaklaşıyor?, https://www.eea.europa.eu/tr/help/sikca-sorulan-sorular/ab-iklim-degisikligine-nasil-yaklasiyor, 01.07.2024.

Avrupa Yeşil Mutabakatı, https://www.ab.gov.tr/avrupa-yesil-mutabakati_53729.html#:~:text=11%20Aral%C4%B1k%202019%20tarihinde%2C%20Avrupa,AB'nin%20yeni%20b%C3%BCy%C3%BCme%20stratejisidir, 22.04.2024.

AB SKDM Bilgi Notu, https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/yesil-mutabakat/ab-sinirda-karbon-duzenleme-mekanizmasi/ab-skdm-bilgi-notu, 22.05.2024.

Bakırtaş, D., Oral Ataç, L. (2023). "Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Türkiye", Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Türkiye Yeşil Gelecek, Editör: Osman Murat Koçtürk, Nobel Bilimsel Eserler, Ankara.

Biodiversity Strategy for 2030, https://environment.ec.europa.eu/strategy/biodiversity-strategy-2030_en, 22.05.2024.

Circular Economy Action Plan, https://environment.ec.europa.eu/strategy/circular-economy-action-plan_en, 22.05.2024.

Dünya Bankası Grubu İklim ve Kalkınma Raporu Türkiye 2022, https://www.worldbank.org/tr/country/turkey/brief/key-highlights-country-climate-and-development-report-for-turkiye, 18.04.2024.

Ecer, K., Güner O., Çetin, M., Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Türkiye Ekonomisinin Uyum Politikaları, *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi,* Yıl: 2021, Cilt: 9, Sayı: 2, s. 125-144.

Environment Policy: General Principles And Basic Framework, https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/71/environment-policy-general-principles-and-basic-framework, 22.04.2024.

European Climate Law, https://climate.ec.europa.eu/eu-action/european-climate-law_en#:~:text=The%20European%20Climate%20Law%20writes,2030%2C%20compared%20to%201990%20levels., 22.05.2024.

Fasıl 27: Çevre ve İklim Değişikliği, https://www.ab.gov.tr/fasil-27-cevre_92.html, 19.04.2024.

Fit for 55, https://www.consilium.europa.eu/en/policies/green-deal/fit-for-55/#what, 22.04.2024.

Farm to Fork Strategy, https://food.ec.europa.eu/horizontal-topics/farm-fork-strategy_en, 29.05.2024.

Fasıl 27: Çevre ve İklim Değişikliği, https://www.ab.gov.tr/fasil-27-cevre_92.html, 19.04.2024.

G20 Climate Risk Atlas, https://www.g20climateriss.org/tr/turkey/, 19.04.2024.

İkiz Dönüşüm Kapsamında Gümrük Birliği'nin Güncellenmesi ve Türkiye. (2023). İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları Yayın No: 324, İstanbul, https://www.ikv.org.tr/images/files/%C4%B0KV-324.pdf, 24.04.2024.

İklim Değişikliği Azaltım ve Uyum Strateji ve Eylem Planları, https://iklim.gov.tr/eylem-planlari-i-19, 04.05.2024.

İklim Değişikliği Başkanlığı Hizmet Birimleri ile Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/06/20220621-1.htm, 29.05.2024.

Kıl, İ. F., Yaycı, B. Ö. (2021). Avrupa Birliği Yeşil Mutabakatı ve İhracatımıza Etkileri, https://www.rekabetregulasyon.com/avrupa-birligi-yesil-mutabakati-ve-ihracatimiza-etkileri/#_ftn5, 07.07.2024.

Koç, B. E., Kaynak, S. (2023). Sınırda Karbon Düzenleme Mekanizmasının Türkiye - AB-27 Dış Ticaret İlişkisi Üzerine Olası Etkisi, *Verimlilik Dergisi*, Cilt / Volume 57 | Sayı / Issue 2 | 273-288.

Meinecke, H. , Figures, T., Engels, M., Elling, T., Telejko, K., Koch-Weser, I. and Bruwer, J. (2022). How Technology Can Tame the EU Carbon Tax on Imports, https://www.bcg.com/publications/2022/navigating-the-european-green-deal, 05.06.2024).

Net-Zero Industry Act, https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/02/06/net-zero-industry-act-council-and-parliament-strike-a-deal-to-boost-eu-s-green-industry/, 15.05.2024.

On Birinci Kalkınma Planı, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf, 02.05.2024.

On İkinci Kalkınma Planı, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/12/On-Ikinci-Kalkinma-Plani_2024-2028_11122023.pdf, 26.04.2024.

Orta Vadeli Program (2024-2026), https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2024/03/Orta-Vadeli-Pogram-2024-2026.pdf, 07.05.2024.

Potential Impact of the Carbon Border Adjustment Mechanism on the Turkish Economy, Quantification of the Economic Impacts and Review Of Climate Policy Response Options, chromeextension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://iklim.gov.tr/db/turkce/haberler/files/20230523%20Impacts%20of%20CBAM%20on%20Turkiye%20phase%202%20report%20FV3%20(2)-sayfalar-1,3,5-16%20(1)%20(1).pdf, March 2023.

Sekizinci Ulusal Bildirim ve 5. İki Yıllık Rapor, https://unfccc.int/sites/default/files/resource/8NC-5BR%20T%C3%BCrkiye.pdf, 17.04.2024.

Sera Gazı Emisyon İstatistikleri, 1990-2021, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sera-Gazi-Emisyon-Istatistikleri-1990-2021-49672&dil=1, 17.04.2024).Sustainable Finance Framework, https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2021/11/Republic-of-Turkey-Sustainable-Finance-Framework.pdf, 05.06.2024.

Talu, N. (2019). Avrupa Birliği İklim Politikaları, İklim Değişikliği Eğitim Modülleri Serisi, https://www.iklimin.org/moduller/abpolitikalari.pdf, 22.04.2024.

TEPAV, https://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/10669, 02.07.2024.

The European Green Deal, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/story-von-der-leyen-commission/european-green-deal_en, 12.05.2024.

The Green Deal Industrial Plan, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/green-deal-industrial-plan_en, 30.05.2024.

Ticaret Bakanlığı, https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/yesil-mutabakat/genel-bilgi, 03.04.2024.

Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihçesi, https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html, 22.04.2024.

Türkiye Cumhuriyeti Güncellenmiş Birinci Ulusal Katkı Beyanı, https://iklim.gov.tr/db/turkce/haberler/files/T%C3%BCrkiye%20Cumhuriyeti%20G%C3%BCncellenmi%C5%9F%20Birinci%20Ulusal%20Katk%C4%B1%20Beyan%C4%B1.pdf, 17.04.2024.

Türkiye'nin İklim Karnesi Neden Düşük?, https://gazeteoksijen.com/turkiye/dur-bakalim-buraya-kadar-dedigimiz-savas-canakkale-152921, 05.07.2024.

Ulusal Bildirimler, https://iklim.gov.tr/ulusal-bildirimler-i-21, 17.04.2024.

Yeni Ekonomi Programı (2021-2023), https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/08/YeniEkonomiPrograms_OVP_2021-2023.pdfs. 19, 06.05.2024.

Yeşil Mutabakat Eylem Planı 2021, https://ticaret.gov.tr/data/60f1200013b876eb28421b23/MUTABAKAT%20YE%C5%9E%C4%B0L.pdf, 02.03.2024.

Yeşil Büyüme, https://yesilbuyume.org/turkiyenin-net-sifir-yolculugu/, 05.06.2024.

2021 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/11/2021_Yili_Cumhurbaskanligi_Yillik_Programi.pdf, 05.06.2024).

GİRİŞİMCİLİKTE EN SIK YAPILAN HATALAR
20 SEKTÖREL VAKA

Dr. Tuğkan Arıcı

nobel bilimsel

Girişimcilikte En Sık Yapılan Hatalar: 20 Sektörel Vaka

Dr. Tuğkan Arıcı

Yayın No.: 2392
ISBN: 978-625-376-088-5
E-ISBN: 978-625-376-089-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Arıcı, Tuğkan.
Girişimcilikte En Sık Yapılan Hatalar: 20 Sektörel Vaka / Tuğkan Arıcı
1. Basım, X + 148 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin yok.
ISBN: 978-625-376-088-5
E-ISBN: 978-625-376-089-2
1. Girişimcilik 2. Sektörel Vaka 3. İş Fikri 4. İnovasyon

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

SORUMLULUK VE GERÇEKLİK BEYANI ..... **ix**

VAKA 1
MARKA DEĞERİNİN KADERİ PAMUK İPLİĞİNE Mİ BAĞLI? 1

VAKA 2
NASIL OLSA HERKES SATIN ALACAK 11

VAKA 3
BEN SANA GÜVENİYORUM, SEN YAPARSIN 19

VAKA 4
FİYAT MI, KALİTE Mİ? 25

VAKA 5
GELİR - GİDER DENGESİZLİĞİ 31

VAKA 6
DOĞRU İNSAN, YANLIŞ POZİSYON 37

VAKA 7
ANLAŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜMSÜZLÜĞÜ 47

VAKA 8
TEBRİKLER! TAKIM LİDERİ OLDUNUZ 55

VAKA 9
DOĞRU PERSONEL, DOĞRU HAKLAR 63

VAKA 10
MENTORLÜKTEN REKABETE 69

VAKA 11
MARKA KONUMLANDIRMASI 75

VAKA 12
SELİN'İN GÖÇMEN MUTFAĞI 83

VAKA 13
YÖNETİMSEL DEĞİŞİM VE BÜYÜMEK 91

VAKA 14
KÜLTÜREL FARKLILIKLAR 99

VAKA 15
ÜRÜNÜMÜZ TAKLİT EDİLEMEZ Kİ 107

VAKA 16
EĞİTİM PLATFORMU 115

VAKA 17
BEKLENTİ FARKLILIKLARI 125

VAKA 18
MELEK MİDİR YATIRIMCI? 133

VAKA 19
AMA İŞLER YURT DIŞINDA BÖYLE YÜRÜMÜYOR! 145

VAKA 20
GELECEĞİ REDDETMEK 151

YAZAR HAKKINDA 157

2. Basım

HAYATA DOKUNANLAR

Bilim, Sanat ve Eğitim Tarihine Işık Tutanlar

Röportajlar
Dr. Süleyman Yılmaz

nobel
40.yıl

HAYATA DOKUNANLAR
Bilim, Sanat ve Eğitim Tarihine Işık Tutanlar
Röportajlar: Dr. Süleyman Yılmaz

Yayın No: 4172
Beşeri Bilimler: 417
ISBN: 978-625-417-917-4
E-ISBN: 978-625-417-918-1
Basım Sayısı: 2. Basım, Ocak 2025

© Copyright 2025, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal- mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yılmaz, Süleyman.
Hayata Dokunanlar - Bilim, Sanat ve Eğitim Tarihine Işık Tutanlar / Süleyman Yılmaz
2. Basım, VIII + 340 s., 13,5x19,5 cm. Kaynakça ve dizin yok.
ISBN: 978-625-417-917-4
E-ISBN: 978-625-417-918-1
1. Sözlü Tarih 2. Bilim 3. Sanat 4. Eğitim 5. Röportaj

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İçindekiler

Ön Söz iii

Giriş 1

Amerika'dan Nobel Ödüllü Akademisyen Aziz Sancar İle
Online Röportaj 5

Ankara'dan YÖK Eski Başkanı ve Emekli Büyükelçi
Yusuf Ziya Özcan İle Online Zoom Röportajı 23

İstanbul'dan Akademisyen ve Keman Sanatçısı Cihat Aşkın İle
Online Zoom Röportajı 57

Ankara'dan Bakü Devlet Ödüllü Akademisyen
Emirullah Mehmetov İle Online Zoom Röportajı 87

Amerika'dan Görme Engelli Akademisyen Önder İşlek İle
Online Zoom Röportajı 107

Aksaray'dan Öğretmen Asuman Bülbül İle Röportaj 135

Aksaray'dan Emekli Öğretmenler Handan ve Cafer Bülbül İle
Röportaj 153

Hatay'dan Emekli Öğretmen Osman Çelen İle Röportaj 177

Ankara'dan Emekli Akademisyen ve Ressam Hasan Pekmezci İle
Online Röportaj 195

Adana'dan Emekli Akademisyen Gülsen Önengüt İle Röportaj.....247

Aksaray'dan Emekli Öğretmen Jale Özdal İle Röportaj 271

Aksaray'dan Emekli Öğretmenler Menekşe ve Ahmet Koşar İle Röportaj.....291

Hatay'dan Emekli Öğretmen Erden Arparslan İle Röportaj.....311

Hatay'dan Emekli Öğretmen Hasan Aksel İle Röportaj 321

Hatay'dan Emekli Öğretmen Recep Akyol İle Röportaj.....329

İbn Haldun'un Umran İlmi Işığında

YÖNETİM SİSTEMLERİNİN MEŞRUİYETİ

Gül Dilek Türk

nobel
40.yıl

İbn Haldun'un Umran İlmi Işığında YÖNETİM SİSTEMLERİNİN MEŞRUİYETİ

Gül Dilek Türk

Yayın No.: 5720
Beşeri Bilimler: 656
ISBN: 978-625-371-952-4
E-ISBN: 978-625-371-953-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Türk, Gül Dilek.
İbn Haldun'un Umran İlmi Işığında Yönetim Sistemlerinin Meşruiyeti / Gül Dilek Türk
1. Basım, VI + 352 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-952-4
E-ISBN: 978-625-371-953-1
1. Siyasal İletişim 2. Siyaset Sosyolojisi 3. İletişim Sosyolojisi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ iii

GİRİŞ 1

Birinci Bölüm
SİYASAL MEŞRUİYET KAVRAMINA GENEL BAKIŞ 9
1.1. Siyasal İktidar, Otorite ve Egemenlik 9
1.2. Meşruiyet Kavramına Genel Bakış 25
1.3. Meşruiyetin Tipolojisi 35
1.4. Meşruiyet Problemi 40
1.4.1. Meşruiyet-Yasallık-Hukukilik Ayrımı 40
1.4.2. Konsensüs ve Meşruiyet 46
1.5. Meşruiyetin Türleri 49
1.5.1. Hukuki Meşruiyet 50
1.5.2. Sosyopolitik Meşruiyet 51
1.5.3. Dinsel Meşruiyet 52
1.6. Meşruiyetin Simgesel İnşası 54
1.7. Meşruiyet Krizi 59

İkinci Bölüm
SİYASAL İKTİDARIN MEŞRUİYET KAYNAĞI 65
2.1. Riyasette (İlkel Toplumlar, Kent Devletleri, Kadim Doğu Medeniyetleri) Siyasal Meşruiyetin Kaynağı 66
2.2. Krallık ve İmparatorluklarda Siyasal Meşruiyetin Kaynağı 84
2.3. Modern Devlette Siyasal Meşruiyetin Kaynağı 108
2.3.1. Devletin Fonksiyonları 120
2.3.1.1. Yasama 120
2.3.2. Yürütme 123
2.3.2.1. Parlamenter Sistem 124
2.3.2.2. Başkanlık Sistemi 125
2.3.2.3. Yarı Başkanlık Sistemi 128
2.3.2.4. Meclis Hükûmeti 128

2.3.3. Yargı 128
2.4. Modern Devletin Meşruiyetine Yönelik Tartışmalar 131
2.4.1. Modern Devletin Meşruiyeti ve Marksizm 133
2.4.2. Modern Devletin Meşruiyeti ve Faşizm 135
2.4.3. Modern Devletin Meşruiyeti ve Sosyalizm 137
2.4.4. Modern Devletin Meşruiyeti ve Anarşizm 142
2.5. Modern Devletin Meşruiyet Krizi 143
2.6. Modern Devletin Meşruiyet Krizine Yönelik Çözümler 157
2.6.1. Devlet Kudretinin Sınırlandırılması 157
2.6.2. İnsan Hakları ve Meşruiyet 170
2.6.3. Demokrasi ve Meşruiyet 173

Üçüncü Bölüm
İBN HALDUN DÜŞÜNCESİNDE MODERN DEVLETİN MEŞRUİYETİ 195
3.1. Umran İlmi 196
3.2. İbn Haldun'da Siyasal İktidar 201
3.2.1. Devletin Kaynağı: Asabiye 203
3.2.2. Siyasal İktidar Türleri 210
3.2.2.1. Bedevi Toplumlarda (Riyaset) Siyasal İktidar ve Meşruiyet 210
3.2.2.2. Hazeri Toplumlarda (Mülk) Siyasal İktidar ve Meşruiyet 216
3.2.2.3. Halifelik 223
3.3. İbn Haldun'un Devlet Anlayışı 228
3.3.1. Tavırlar Teorisi (Doğuşundan Çöküşüne Devletin Beş Evresi) 230
3.3.2. Devletin Çöküşü 241
3.4. İbn Haldun'un İklim Teorisi ve Yönetim Sistemi İlişkisi 247
3.5. İbn Haldun'da Meşruiyet Sorunu 255
3.6. Modern Devlet ve İbn Haldun'un Meşruiyet Modeli 263
3.7. İbn Haldun'un Meşruiyet Modeline Göre Parlamenter Sistem ve Başkanlık Sistemi 278
3.8. Türkiye'de Başkanlık ve Parlamenter Sistem Tartışmalarına Genel Bakış 295

SONUÇ 311

KAYNAKÇA 319

KAYNAKÇA

Abramson, J. (2012). *Minerva'nın Baykuşu Batı Siyasi Düşünce Tarihi* (Çev. İ. Yıldız). İstanbul: Dipnot Yayınları.

Adamson, W. L. (1983). *Hegemony and Revolution: A Study of A. Gramsci's Political and Cultural Theory.* Los Angeles: University of California Press.

Adıvar, Abdülhak Adnan, "İbn Haldun", *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, C. 5.

Adorno, T. W. (2016). *Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi* (10 b.)(Çev. M. Tüzel, N. Ülner & E. Gen). İstanbul: İletişim Yayınları.

Adorno, T. W. & Horkheimer, M. (1996). *Aydınlanmanın Diyalektiği II* (Çev. O. Özgül). İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Agamben, G. (2013). *Kutsal İnsan Egemen İktidar ve Çıplak Hayat* (2 b.) (M. Celep, Dü.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Agustinus, S. (2014). *İtiraflar* (Çev. Ç. Dürüşken). İstanbul: Alfa Yayınları.

Ağaoğulları, M. A. (2010). *Ulus-Devlet ya da Halkın Egemenliği* (2 b.). Ankara: İmge Kitabevi.

Ağaoğulları, M. A. (2013a). *Kent Devletinden İmparatorluğa* (7 b.). Ankara: İmge Kitabevi.

Ağaoğulları, M. A. (2013b). Niccolo Machiavelli: Prensin İktidarından Devlete. M. A. Ağaoğulları içinde, *Sokrates'ten Jakobenlere Batıda Siyasal Düşünceler* (4 b.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Ağaoğulları, M. A. & Köker, L. (2009). *Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı* (4 b.). Ankara: İmge Kitabevi.

Ağaoğulları, M. A. & Köker, L. (2011). *İmparatorlukta Tanrı Devletine* (7 b.). Ankara: İmge Kitabevi.

Ağaoğulları, M. A. & Köker, L. (2013). *Tanrı Devletinden Kral-Devlete* (6 b.). Ankara: İmge Kitabevi.

Ağaoğulları, M. A., Zabcı, F. Ç. & Ergün, R. (2009). *Kral-Devletten Ulus-Devlete* (2 b.). Ankara: İmge Kitabevi.

Ahmad, Z. (2003). *The Epistemology of Ibn Khaldun.* New York: Routledge Curzon.

Ahmed, A. (2002). Ibn Khaldun's Understanding of Civilizations and the Dilemmas of Islam and the West Today. *Middle East Journal, 56* (1), 20-45.

Ahmed, A. (2005, 11). Ibn Khaldun and Anthropology: The Failure of Methodology in the Post 9/11 World. *Contemporary Sociology, 34* (6), 591-596.

Akad, M. (2012). *Kamu Hukuku Bilgisi.* İstanbul: Der Yayınları.

Akal, C. B. (1999). Devlet, yasa, hakimiyet. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cumhuriyetin 75. Yıl Armağanı.* İstanbul: İstanbul, Üniversitesi Yayınları, ss. 21-55.

Akal, C. B. (2000). Bir Devlet Kuramı İçin Giriş. C. B. Akal içinde, *Devlet Kuramı.* Ankara: Dost Kitabevi.

Akal, C. B. (2016). *İktidarın Üç Yüzü* (8 b.). Ankara: Dost Kitabevi.

Akın, İ. F. (2013). *Devlet Doktrinleri.* İstanbul: Beta Basım A. Ş.

AK Parti. (2017). *Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin Genel Faydaları.* Ankara.

Aktaş, M. (2015). Türkiye'de Hükümet Krizleri ve Sistem Arayışları. M. Aktaş, & B. Coşkun içinde, *Başkanlık Sistemi.* Ankara: Liberte Yayınları.

Akyol, Ö. F. (2005). *Thomas Aquinas Hayatı, Eserleri ve Düşüncesi.* İstanbul: Homer Yayıncılık.

Akyürek, S., Yılmaz, M. A., Atalay, E. & Koydemir, F. S. (2013). *Başkanlık Sistemine Toplumsal Bakış.* BİLGESAM. İstanbul: BİLGESAM.

Al-Araki, A. M. (1983). *Ibn Khaldun: Discourse of the Method and Concepts of Economic Sociology*. Erişim Tarihi: 14 Mart 201, http://home.online.no/~al-araki/ arabase2/ibn/ khald0001.html adresinden alındı.

Al-Azmeh, A. (1982). *Ibn Khaldun: An Essay in reinterpretation.* London: Frank Cass.

Alatas, S. (2006, 11). Ibn Khaldun and Contemporary Sociology. *International Sociology, 21* (6), 782-795.

Alkan, H. (2013). *Karşılaştırmalı Siyaset Başkanlık ve parlamenter Sistemler Işığında Yarı Başkanlık Modelleri.* İstanbul: Açılım Kitap.

Alkan, H. (2016). Başkanlık Sistemi ve Latin Amerika Deneyimi. H. Alkan içinde, *Latin Amerika Siyaseti Geçiş Sürecinde Başkanlık Sistemleri.* Ankara: Stratejik Düşünce Enstitüsü Yayınları.

Alsırt, F. T. (2012). *İbn Haldun'un Düşünceleri ve Diplomasi İle İlgili Görüşleri.* Ankara: Karınca Yayınları,.

Altay, D. (2012). *Ibni Haldun İlmin Parlayan Işığı.* Ankara: Alter Yayınları.

Anderson, P. (1988). *Gramsci, Hegemonya, Doğu/Batı Sorunu ve Strateji* (Çev. T. Günersel). İstanbul: Alan Yayıncılık.

Andıç, F., Andıç, S. & Koçak, M. (2014). *İbn Haldun Hayatı ve Eserleri Üzerine Düşünceler* (3 b.). Ankara: Hitabevi Yayınları.

Anık, C. (2000). *Siyasal İkna* (2 b.). Ankara: Vadi Yayınları.

Anık, C. (2015). *Meşruiyetin Sosyal Psikolojisi.* İstanbul: Kaknüz Yayınları.

Anık, C. (2017, Bahar). Referandumun Nefesi. *Türkiye Günlüğü* (130), 14-28.

Anık, C. (2018). *Modern Düşüncenin Bunalımı ve Doğu.* İstanbul: İnsan Yayınları.

Apter, D. A. (1965). *The Politics of Modernization.* Chicago: University of Chicago Press.

Aquinas, T. (2007). *Varlık ve Öz* (Çev. O. Özügül). İstanbul: Say Yayınları.

Aral, V. (2012). *Hukuk Felsefesinin Temel Sorunları* (3 b.). İstanbul: XII Levha Yayınları.

Arato, A. (1994). Constitution and continuity in the East European transitions Slovak Committee of the European Cultural Foundation. I. G. Gross içinde, *Slovak Committee of the European Cultural Foundation.* Bratislava: Slovak Committee of the European Cultural Foundation.

Ardıç, N. (2003). İbn Haldun ve Weber'de Bilgi ve Bilim Sorunu. *Divan İlmi Araştırmalar, 8* (15), 139-167.

Arendt, H. (2014). *Formasyon, Sürgün, Totalitarizm Anlama Denemeleri 1930-1954* (Çev. İ. Yıldız). İstanbul: Dipnot Yayınları.

Arendt, H. (2016). *İnsanlık Durumu / Hannah Arendt* (8 b.) (Çev. B. S. Şener). İstanbul: İletişim Yayınları.

Arendt, H. (2017). *Totalitarizmin Kaynakları 3 / Totalitarizm* (2 b.) (Çev. İ. Serin). İstanbul: İletişim Yayınları.

Aristotales (2000). *Politika* (5 b.) (Çev. M. Tuncay). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Arnason, J., & Stauth, G. (February, 2004, 02). Civilization and State Formation in the Islamic Context: Re-reading Ibn Khaldun. *Thesis Eleven* (76), 29-48

Aron, R. (1990). *Democracy and Totalitarianism,*. Ann Arbor: Ann Arbor Paperback.

Arslan, A. (1982a). Ibn Haldun ve Mantık. S. Hilav içinde, *Yazko Felsefe Yazıları* (Cilt 3). İstanbul: Yazko.

Arslan, A. (1982b). İbn Haldun ve Doğa. S. Hilav içinde, *Yazko Felsefe Yazıları* (Cilt 4). İstanbul: Yazko.

Arslan, A. (1987). *İbn Haldun'un İlim Fikir Dünyası.* İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Arslan, A. (2007). *İlkçağ Felsefe Tarihi 3.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Arslan, A. (2014). *Ibn Haldun* (2 b.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Arslan, N. T. (2013). *İstikrar ve Temsil Paradigmaları Çerçevesinde Başkanlık Sistemi ve Türkiye.* Ankara: Alfa Aktüel Yayınları.

Aslan, Ü. (T.siz). *Jeopolitika ve Türkiye'nin Jeopolitik Önemi.* Erişim Tarihi: 14 Mart 2018, Academia.edu: https://www.academia.edu/25589616/Jeopolitika_ve_T%C3%BCrkiyenin_Jeopolitik_%C3%96nemi adresinden alındı.

Atay, E. E. (2017). Hukukta Meşruiyet Kavramı. *Gazi Üniversitesi Hukuk Dergisi*. http://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/1_2_10.pdf adresinden alındı.

Ateş, T. (2007). *Siyasal Tarih* (2 b.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Austin, J. (2015). *Hukukun Belirlenmiş Alanı* (Çev. Ü. Yükselbaba, S. Üye & U. Koloş). İstanbul: Tekin Yayınevi.

Aybakır, H. B. (2017, Bahar). Türkiye'nin Yeni Yol Haritası: 16 Nisan Referandumu. *Türkiye Günlüğü* (130), 29-40.

Baali, F. (1988). *Society, State, and Urbanism: Ibn Khaldun's Sociological Thought.* Albany: Sunny Press.

Baali, F. & Wardi, A. (1981). *Ibn Khaldun and Islamic Thought-styles: A Social Perspective.* Boston: G. K. Hall.

Baker, E. (1953). *Social Contract, Locke- Hume- Rousseau.* London: Oxford University Press.

Bakırtaş, İ. & Cüneyt, K. (2005, Nisan). Politik Dalgalanmalar Çerçevesinde Türkiye'deki Seçimlerin Ekonometrik Analizi. *Dumlupınar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 19* (1), 55-66

Balı, A. Ş. (2011). *Hukuk-Toplum-Siyaset Üzerine Söyleşiler.* Konya: Çizgi Kitabevi.

Balkan, İ. (2016). *Ockham'ın Usturası İnanç, Kanı ve Kanaat Üzerine Morfolojik Bir İnceleme.* İstanbul: Altın Bilek Yayınları.

Barry, N. P. (1989). *An Introduction to Modern Political Theory* (2 b.). London: Macmillan Publishing.

Başgil, A. F. (1960). *İlmin Işığında Günün Meseleleri.* İstanbul: Yağmur Yayınları.

Batuk, C. (2006). *Mitoloji ve Tarihsellik.* İstanbul: İz Yayıncılık.

Baudrillard, J. (1991). *Sessiz Yığınların Gölgesinde Ya Da Toplumsalın Sonu* (Çev. O. Adanır). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Baudrillard, J. (1997). *Tüketim Toplumu* (Çev. H. Deliçaylı, & F. Keskin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (1999). *Çalışma, Tüketicilik ve Yeni Yoksullar* (Çev. Ü. Öktem). İstanbul: Sarmal Yayınları.

Bayat, M. (1983). Strateji-Tarih-Cografya ilişkileri. *1.Asked Tarih Seminerı Sunumları.* Ankara: ATASE BŞK.

Bayrakdar, M. (1983). İbn Haldun'un Sosyal Atomculuğu. *AÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* (26), 625-638.

Bayram, S. (2016). *Türkiye'de Başkanlık Sistemi Tartışmaları.* Ankara: SETA.

Bağce, E. (2005). İbn Haldun'un İdeoloji Kuramı: Karşılaştırmalı Bir Çözümleme. *Doğu Batı Düşünce Dergisi, 8* (31), 199-214.

Bağce, E. (2013). Cumhuriyet, Meşruiyet ve Demokrasinin Doruk Noktası: Rousseau. A. Öztürk içinde, *Res Publica.* İstanbul: Doğu Batı Yayınları.

Bağce, E. (2016). *Parlamenter Sistem mi, Başkanlık mı?* İstanbul: Gonca Yayınevi.

Beetham, D. (1991). *The Legitimation of Power*. London: Macmillan Publishing.

Benlisoy, F. (2007). Anarşizm. B. Öz içinde, *Modern Siyasal İdeolojiler.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Berelson, B. (1952). *Content Analysis in Communication Research.* Glencoe: Free Press.

Berger, A. A. (1991). *"Bir Terör Aygıtı Olarak Televizyon: Kuramsal Bir Yaklaşım Denemesi", Enformasyon Devrimi Efsanesi* (Çev. Y. Kaplan). Kayseri: Rey Yayınları.

Berger, P. L. (1993). *Dinin Sosyal Gerçekliği* (Çev. A. Coşkun). İstanbul: İnsan Yayınları.

Berger, P. L. & Luckmann, T. (2008). *Gerçekliğin Sosyal İnşası Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi* (Çev. V. S. Öğütle). İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

Berktay, F. (2008). Liberalizm: Tek bir teorik pozisyona indirgenmesi. H. B. Öz içinde, *19. yüzyıldan 20. yğzyıla Modern Siyasal Düşünceler* (2 b.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Bezci, B. (2006). *Carl Schmitt'in Politik Felsefesi: Modern Devletin Müdafaası.* İstanbul: Paradigma Yayınları.

Bezci, B. (2007). Modern Türkiye'de Meşruiyetin Politik İçeriği: Schmittyen Bir Değerlendirme. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, 44* (508), 5-13.

Bıçak, A. (2016). *Devlet Felsefesi Eleştiriler ve Öngörüler.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Biber, A. (2003, Aralık). Bir Meşrulaştırma Yöntemi Olarak Halkla İlişkilerin Meşruiyeti. *Amme İdaresi Dergisi, 4* (36), 43-53.

Bilgin, N. (2014). *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi* (3 b.). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Binark, M. (2001). Kadının Sesi Radyo Programı ve Kimliği Konumlandırma Stratejisi. *Toplumbilim* (14), 75-90.

Blij, H. J. (1967). *Systematic Political Geography.* New York: John Wiley & Sons Inc.

Bobbio, N. (2013). Kelsen ve Hukukun Kaynakları. C. B. Akal içinde, *Devlet Kuramı* (4 b.). Ankara: Dost Yayınları.

Bodin, J. (2009). *Bodin: On Sovereignty (Cambridge Texts in the History of Political Thought)* . Oxford: Seven Treasures Publication.

Boix, C. (2001). Democracy, Development and the Public Sector. *American Journal of Political Science, 45* (1), 1-17.

Bond, P. (2005, June). Gramsci, Polanyi and Impressions from Africa on the Social Forum Phenomenon . *International Journal of Urban and Regional Research*, V. 29/2, 433-440.

Bostancı, M. N. (2017, Bahar). 16 Nisan Halkoylaması'nın Siyasal Anlamı. *Türkiye Günlüğü* (130), 5-9.

Bottomore, T. (2000). *Toplumbilim* (Çev. Ü. Oskay). İstanbul: Der Yayınları.

Bottomore, T. & Nisbet, R. (2014). *Sosyolojik ÇÖzümlemenin Tarihi* (3 b.). (M. Tuncay, & A. Uğur, Dü) İstanbul: Kırmızı Yayıınları.

Bozlağan, R. (2016). *Türk Tipi Başkanlık.* İstanbul: Hayat Yayınları.

Braudel, F. (1992a). Tarih ve Sosyoloji. F. Braudel içinde, *Tarih Üzerine Yazılar* (Çev. M. A. Kılıçbay). Ankara: İmge Kitabevi.

Braudel, F. (1992b). Tarih ve Toplumsal Bilimler: Uzun Süre. F. Braudel içinde, *Tarih Üzerine Yazılar* (Çev. M. A. Kılıçbay). Ankara: İmge Kitabevi.

Brett, A. (2005). *Marsilius of Padua: The Defender of the Peace (Cambridge Texts in the History of Political Thought).* Cambridge: Cambridge University Press.

Brzezinski, Z. (1998). *Büyük Satranç Tahtası - Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gerekleri.* İstanbul: Sabah Kitapları.

Cabet, E. (2012). *İkaria'ya Yolculuk* (Çev. M. Selen, & E. Gültekin). İstanbul: Say Yayınları.

Campell, J. (2006). *İlkel Mitoloji Tanrının Maskeleri* (3 b.). Ankara: İmge Kitabevi.

Campell, J. (2015a). *Doğu Mitolojisi* (Çev. K. Emiroğlu). İstanbul: Islık Yayınları.

Campell, J. (2015b). *Batı Mitolojisi* (Çev. K. Emiroğlu). İstanbul: Islık Yayınları.

Campell, J. (2015c). *Yaratıcı Mitoloji* (Çev. K. Emiroğlu). İstanbul: Islık Yayınları.

Canetti, E. (1998). *Kitle ve İktidar* (Çev. G. Aygen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Canikoğlu, M. D. (2010). *Anayasal Devlette Meşruiyet.* Ankara: Yetkin Yayıncılık.

Cantzen, R. (2015). *Daha Az Devlet, Daha Çok Toplum* (3 b.) (Çev. V. Atayman). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Carnoy, M. (2014). *Devlet ve Siyaset Teorisi* (Çev. S. Coşar, A. Örküp, M. Pamir, & M. Yetiş). İstanbul: Dipnot Yayınları.

Ceylan, Ş. Ş. (2009). *Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Alternatif Uyuşmazlık Çözümü.* İstanbul: XII Levha Yayınları.

Chapra, M. (2008, 04). Ibn Khaldun's Theory of Development: Does it Help Explain the Low Performance of the Present-day Muslim World? . *Journal of Socio-Economics, 37* (2), 836-863.

Childe, G. (2009). *Tarihte Neler Oldu* (5 b.) (Çev. A. Şenel, & M. Tunçay). İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Chomsky, N. (2007, Ağustos 12). *Le Monde Diplomatique*. https://mondediplo.com/2007/08/ adresinden 11 Mart 2018'de erişilmiştir.

Chomsky, N. (2008). *Medya Denetimi* (Çev. E. Baki). İstanbul: Everest Yayınları.

Chomsky, N. & Herman, E. S. (2006). *Rızanın İmalatı/Kitle Medyasının Ekonomi Politiği.* İstanbul: Aram Yayınları.

CHP (2017). *Anayasa Değişikliği Ne Getiriyor 30 Soru 30 Cevap.*

CHP (2017b). *Neden Hayır.*

Cicero (2013). *Yükümlülükler Üzerine* (Çev. C. C. Çevik). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Cicero (2014). *Devlet Üzerine* (Çev. C. C. Çevik). İstanbul: İthaki Yayınları.

Cicero (2016). *Yasalar Üzerine* (Çev. C. C. Çevik). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Ciğerli, S. (2015). Yeni Anayasa ve Başkanlık Sistemi. M. Aktaş, & B. Coşkun içinde, *Başkanlık Sistemi.* Ankara: Liberte Yayınları.

Cipriani, R. (1987). The Sociology of Legitimation. *Current Sociology, 5* (2), 1-20.

Claessen, H. J. & Skalnik, P. (1993). *Erken Devlet* (Alaeddin Şenel b.). Ankara: İmge Kitabevi.

Clastres, P. (2011). *Devlete Karşı Toplum* (3 b.) (Çev. M. S. Demirtaş). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Cohen, A. P. (1999). *Topluluğun Simgesel Kuruluşu* (Çev. M. Küçük). Ankara: Dost Yayınları.

Cohen, G. (1959). Ibn Khaldun: Rediscovered Arab Philosopher. *Midstream, 77* (9), 13-30.

Cohen, J. L. (2013). *Sivil Toplum ve Siyasal Teori.* Ankara: Efil Yayıncılık.

Cohen, J. L. & Arato, A. (2013). *Sivil Toplum ve Siyasal Teori.* Ankara: Efil Yayınları.

Cohen, R. (1988). Introduction. R. C. Toland (Dü.) içinde, *State Formation and Political Legitimacy.* New Brunswick: Transaction Books.

Coşkun, B. (2013). Spinoza'da Akla Dayalı Özgür Devletin Olanağı. A. Öztürk içinde, *Planton'dan Skinner'a Antik ve Modern Düşünce Res Publica.* İstanbul: Doğu Batı Yayınları.

Coşkun, B. (2015). Önsöz. M. Aktaş, & B. Coşkun içinde, *Başkanlık Sistemi.* Ankara: Liberte Yayınarı.

Coşkun, İ. (1997). *Modern Devletin Doğuşu.* İstanbul: Der Yayınları.

Crouch, C. (2003). *Commercialisation or Citizenship: Education Policy and the Future of Public Services.* USA: Fabian Society.

Crouch, C. (2014). *Neoliberalizmin Garip Ölümsüzlüğü.* İstanbul: Açılım Kitap.

Crouch, C. (2016). *Post-Demokrasi* (Çev. E. Zeybekoğlu). Ankara: Dost Kitabevi.

Cutler, L. N. (1986). To Form a Government. R. A. Goldwin, & A. Kaufman içinde, *Seperation of Powers Does it Still Work?* Washington: American Enterprise Institute.

Çağrıcı, M. (1991). *Asabiyet, TDV İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 3). DİA Yayınları.

Çaha, Ö. (2007). *Aşkın (Transandantal) Devletten Sivil Topluma.* İstanbul: Plato Film Yayıncılık.

Çaksu, A. (2002). İbn Haldun ve Hegel'de Tarihte Nedensellik: Aristo'nun Mirasını Yeniden Düşünmek. *Divan İlmi Araştırmalar, 7* (12), 51-94.

Çam, E. (1990). *Siyaset Bilimine Giriş.* İstanbul: Der YAyınları.

Çayır, M. Y. & Sarıtaş, M. T. (2017, Aralık). Computer Assisted Qualitative Data Analysis: A Descriptive Content Analysis (2011 – 2016). *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi (EFMED), 11*(2), 518-544.

Çelebi, A. (2001). Kuraldışı Durumlarda Karar Vermek: Carl Schmitt ve Walter Benjamin Üzerine Bir İnceleme. *Defter, 14* (42), 109-146.

Çetin, A. (2012). *Haldunname İbn Haldun'un İzinde Metodoloji ve Tarihi Yeniden Düşünmek.* Ankara: Lotus Yayınları.

Çetin, A. & Çağ, G. (2015). *İbn Haldun Umranında Osmanlı Devleti'nin Kuruluşı.* İstanbul: Lotus Yayınevi.

Çetin, H. (2003). Siyasetin Evrensel Sorunu: İktidarın Meşruiyeti-Meşruiyetin İktidarı. *AÜSBF Dergisi, 58* (3), 61-88.

Çiftçi, A. & Yılmaz, N. (2013). İbn Haldun'un Siyaset Teorisi ve Siyasal Sistem Sınıflandırması. *Turkish Studies* (7/8), 83-93.

Çulhaoğlu, M. (2001). Devlet, Sivil Toplum ve Demokratikleşme. M. Çulhaoğlu, & K. Okuyan içinde, *Sivil Toplum: Devletin Büyümesi* (Çev. İ. M. Metin Çulhaoğlu). İstanbul: YGS Yayınları.

Dahl, R. (1964). *Modern Political Analysis.* New Jersey: Yale University Press.

Dahl, R. (1968). Power. *International Encyclopedia of the Social Sciences.* içinde New York: Macmillian and Free Press.

Dahl, R. (2010). *Demokrasi Üzerine* (2 b.) (Çev. B. Kadıoğlu). Ankara: Phoenix Yayınevi.

Dante (2017). *Monarşi* (Çev. B. Yiğit). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Delice, A. (2013). *Antropoloji Penceresinden Hukuk: Basit Toplumlarda Akrabalık İktidar ve Çıkar İlişkileri.* İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Dell, C. (2014). *Mitoloji Hayali Dünyalara Eksiksiz Rehber* (Çev. N. Elhüseyni). İstanbul: YKY Yayınları.

Demirci, H. A. (2015). Türkiye'de Siyasal Liderlik. M. Aktaş, & B. Coşkun içinde, *Başkanlık Sistemi.* Ankara: Liberte yayınları.

Demircioğlu, A. (2015). *İbn Haldun'un İnsan Düşüncesi ve Medeniyet Algısı.* İstanbul: Gece Kitaplığı.

Deiter Weiser, "Geopolitics: Renaissance of a Controversial Concept," AussenPolitik, no. 4 (1994), 402-403.

Dhaouadi, M. (2005, 11). The Ibar: Lessons of Ibn Khaldun's Umran Mind. *Contemporary Sociology, 34* (6), 585-591.

Dhaouadi, M. (2006). The Concept of Change in the Thought of Ibn Khaldun and Western Classical Sociologists. *Turkish Journal of Islamic Studies* (16), 43-87.

Diamond, L. (1994). Rethinking Civil Society: Toward Democratic Consolidation. *Journal of Democracy, 5* (3), 4-17.

Diamond, L. (T.siz). Demokrasinin Üç Paradoksu. M. Turan içinde, *Devlet ve Hukuk Üzerine yazılar.* Ankara: Gündoğan Yayıncılık.

Dikici, M. F. (2005). *Anayasa Hukuku* (6 b.). Akara: Seçkin Kitabevi.

Doehring, K. (2014). *Genel Devlet Kuramı* (Çev. A. Mumcu). İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Dover, C. (1952). The Racial Philosophy of Ibn Khaldun. *Phylon, 13* (2), 107-119.

Dugin, A. (1997). *Osnovy Geopolitiki.* Moskova: Arktogeya.

Duguit, L. (1939). *Cemiyet, Hukuk ve Devlet Nazariyeleri* (Çev. D. Menemencioğlu). İstanbul: Maarif Matbaası.

Duguit, L. (1954). *Kamu Hukuku Dersleri.* Ankara: A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları.

Duguit, L. (2013). Egemenlik ve Özgürlük. C. B. Akal içinde, *Devlet Kuramı* (4 b.). Ankara: Dost Yayınları.

Durant, W. (2007). *Medeniyetin Temelleri* (2 b.) (Çev. N. Muallimoğulları). İstanbul: Erguvan Yayınevi.

Dursun, T. & Hassan, Ü. (2012). *İbn Haldun'da Uygarlıkların Yükselişi ve Çöküşü* (2 b.). İstanbul: Kaynak Yayınları.

Duverger, M. (1977). *Batı'nın İki Yüzü* (Çev. C. Eroğul, & F. Sağlam). Ankara: Doğan Yayınevi.

Duverger, M. (1993). *Siyasi Partiler* (4 b.). Ankara: Bilgi Yayınevi.

Duverger, M. (2007). *Siyaset Sosyolojisi* (8 b.). İstanbul: Varlık Yayınları.

Duverger, M. (2012). Yeni Bir Siyasal Sistem Modeli. M. Turhan içinde, *Devlet ve Hukuk Üzerine Yazılar.* Ankara: Gündoğan Yayıncılık.

Easton, D. (1965). *A systems Analysis of Political Life.* New York: Wiley Publishing.

Easton, D. (1979). *A System Analysis of Political Life.* Chicago: University of Chicago Press .

Ece, H. O. (2013). Hannah Arendt: Özgürlükçü bir cumhuriyetçilik kuramına doğru. A. Öztürk içinde, *Res Publica.* İstanbul: Doğu Batı Yayınları.

El-Husri, S. (2001). *İbn Haldun Üzerine Araştırmalar.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Enan, M. A. (1979). *Ibn Khaldun: His Life and Work.* New Delhi: Kitab Bhavan.

Engels, F. (2010). *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni* (15 b.) (Çev. K. Somer). İstanbul: Sol Yayınları.

Engels, F. & Marx, K. (2013). *Komünist Parti Manifestosu.* İstanbul: Patika Yayınları.

Engels, F. & Marx, K. (2015). *Devlet ve Hukuk Üzerine* (Çev. R. Serozan) İstanbul: Enki Yayınları.

Epstein, L. D. (1968). Parlamentary Government. L. Sills içinde, *International Encyclopedia of Social Sciens.* New York: McMillian Publishing.

Erdoğan, M. (2005). Sivil Toplum: Bir Kavramın Anatomisi. A. K. Selahaddin Bakan içinde, *21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye'de Siyasal Hayat* (Cilt 2). İstanbul: Aktüel Yayınları.

Ergün, S. & Çalışkan, K. G. (2016). *Farklı Görüşlerle Yeni Anayasa ve Başkanlık Sistemi.* İstanbul: Pamiray Yayınları.

Ergil, D. (2015). Başkanlık Sistemi ve Türkiye. M. Aktaş, & B. Coşkun içinde, *Başkanlık Sistemi.* Ankara: Liberte Yayınları.

Eroğul, C. (1990). *Devlet Nedir*. Ankara: İmge Kitabevi.

Esgün, U. (1999, Şubat). Makro İktidar, Mikro İktidar ve Hukuk. *Birikim Dergi* (118), https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-118-subat-1999/2312/makro-iktidar-mikro-iktidar-ve-hukuk/5341 adresinden 12 Mart 2018 tarihinde erişilmiştir.

Etzioni, A. (1970). Power as a Societal Force. M. Olsen içinde, *Power in Societies.* London: The Macmillian Company.

Falay, N. (1978). *İbn Haldun'un İktisadî Görüşleri* . İstanbul: İÜİF Yayınları.

Fanon, F. (2015). *Siyah Deri Beyaz Maske* (3 b.) (Çev. C. Koytak). İstanbul: Versus Yayınları.

Fanon, F. (2018). *Yeryüzünün Lanetlileri* (5 b.) (Çev. Ş. Süer). İstanbul: Versus Yayınları.

Featherstone, M. (1996). *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü* (Çev. M. Küçük). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Ferrarotti, F. (1987). Legitimation, Representation and Power. *Current Sociology, 5* (2), 21-27.

Ferro, M. (2002). *Sömürgecilik Tarihi* (Çev. M. Cedden). Ankara: İmge Kitabevi.

Festenstein, M. (1998). Contemporary Liberalism. A. Lent içinde, *New Political Thought.* London: Lawrence & Wishart.

Fındıkoğlu, Z. F. (1939). İbn Haldun'un Hukuka Ait Fikirleri ve Tesiri. *İÜHFM Dergisi*, 138-155.

Fındıkoğlu, Z. F. (1947). *İctimaiyat* (3 b.). İstanbul: İÜHF Yayınları.

Fındıkoğlu, Z. F. (1950). *İctimaiyat: Metodoloji Nazariyeleri* (3 b.). İstanbul: İÜHF Yayınları.

Fındıkoğlu, Z. F. (1971). Ibn Haldun. *Türk Ansiklopedisi* (Cilt XIX). içinde Ankara.

Fındıkoğlu, Z. F. (T.siz). *Ibn Haldun ve Felsefesi* (Cilt 1). İstanbul: İŞ Türkiye Harsi ve İctimai Araştırmalar Merkezi Kitapları.

Fildiş, B. (2015, Aralık). Braudel'i Tarihsel Sosyoloji Bağlamında Okumak. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8* (41), 789-794.

Fiori, G. (1989). *Bir Devrimcinin Yaşamı: A. Gramsc.* Ankara: V Yayınları.

Fischel, W. J. (1967). *Ibn Khaldun in Eygpt: His Public Functions and His Historical Research (1382-1406).* Berkeley and Los Angeles: University of California Press.

Flathman, R. E. (1992). Legitimacy. R. E. Pettit (Dü.) içinde, *A Companion to Contemporary Political Phlilosophy.* Oxford: Blacwell Publishing.

Fleischer, C. (1983, 07). Royal Authority, Dynastic Cyclism, and Ibn Khaldunism in Sixteenth Century Ottoman Letters. *Journal of Asian and African Studies* (18), 198-220.

Foucault, M. (2002). *Toplumu Savunmak Gerekir* (Çev. Ş. Aktaş). İstanbul: YKY Yayınları.

Foucault, M. (2015). *Hapishanenin Doğuşu* (7 b.). İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.

Fourier, C. (1995). *Geleceğin Aşk Dünyasından* (Çev. O. Özügül). İstanbul: Pencere Yayınları.

Fourier, C. (2017). *Boynuzlanmanın ve İflasın Türleri* (Çev. S. Erduman). İstanbul: Paris Yayınları.

Franck, T. M. (1988). Legitimacy in the International System. *The American Journal of International Law, 82* (4), 705-759.

Franck, T. M. (1992). The Emerging Right to Democratic Governance. *The American Journal of International Law, 86* (1), 46-91.

Fraser, N. (2006). Kamusal Alanı Yeniden Düşünmek: Gerçekte Varolan Demokrasinin Eleştirisine Bir Katkı. M. Özbek içinde, *Kamusal Alan.* İstanbul: Hill Yayınları.

Frers, L. (2004). *Ibn Khaldun and Comte*. 21 Eylül 2017 tarihinde http://userpage.fu berlin.de/~frers/ibn_khaldun.html adresinden erişildi.

Freud, S. (2002). *Dinin Kökenleri* (Çev. A. T. Kapkın). İstanbul: Payel Yayınevi.

Freud, S. (2016). *Totem ve Tabu* (4 b.) (Çev. K. Şipal). İstabul: Say Yayınları.

Freyer, H. (1963). *Sosyolojiye Giriş.* Ankara: AÜ SBF Yayınları.

Friedman, R. B. (1993). *The Blackwell Encyclopaedia of Political Thought* (J. D. Miller, C. W. Connolly, & A. Ryan, Dü). Oxford: Blackvvell Publishing.

Friedrich, C. J. (2014). *Sınırlı Devlet* (2 b.) (Çev. M. Turhan). Ankara: Liberte Yayınları.

Galbraith, J. K. (2004). *İktidarın Anatomisi* (Çev. R. Diker). Ankara: Hece Yayınları.

Gauchet, M. (2013). Anlam Borcu ve Devletin Kökenleri. İlkellerde Din ve siyaset. C. B. Akal içinde, *Devlet Kuramı* (4 b.). Ankara: Dost Yayınları.

Gellner, E. (1947). *Legitimation of Belief.* London: Cambridge University Press.

Gellner, E. (1974). *The Devil in Modern Philosophy.* London: Routledge Publishing.

Gellner, E. (1991). Civil Society in Historical Context. *International Social Science Journal, 43* (3), 495-510.

Genç, M. (2017). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi* (14 b.). İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Gezgin, M. F. (1988). Cemaat Cemiyet Ayırımı ve Ferdinand Tönnies. *Sosyoloji Konferansları Dergisi* (22), 183-201.

Giddens, A. (1996). *Introduction to Sociology.* New York: W.W. Norton & Company.

Giddens, A. (2008). *Sosyoloji* (Çev. Z. Mercan). İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Gierer, A. (2001). Ibn Khaldun on Solidarity ("Asabiyah")- Modern Science on Cooperativeness and Empathy: A Comparison. *Philosphia Naturalis* (38), 91-104.

Gitlin, T. (1980). *The Whole World is Watching.* Berkeley: University of California Press.

Goode, W. J. & Hatt, P. K. (1952). *Methods in Social Research.* New York: McGraw-Hill.

Goodman, L. E. (1972). Ibn Khaldun and Thucydides. *Journal of the American Oriental Society, 2* (92), 250-270.

Göksu, Y. (2016). *Başkanlık Sistemi Niçin Gerekli?* İstanbul: Cinius Yayınları.

Görgün, T. (1999). *DİA (Diyanet İslam Ansiklopedisi) "İbn Haldun" ‖ Mad. c.XIX*. İstanbul: DİB Yayınları.

Göze, A. (1995). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler* (7 b.). İstanbul: Beta Basım Yayın.

Göze, A. (2009). *Liberal, Marxist, Faşist, Nasyonal Sosyalist ve Sosyal Devlet.* İstanbul: Beta Yayınları.

Gözler, K. (1998). *Kurucu İktidar.* Bursa: Ekin Yayınevi.

Gözler, K. (2012). *Devletin Genel Teorisi* (4 b.). Bursa: Ekin Basım Dağıtım.

Gözler, K. (2017, Bahar). "Devlet" Kelimesi Üzerine İkinci Deneme. *Türkiye Günlüğü* (130), 41-45.

Gramsci, A. (1971). *Selections from the Prison Notebook.* New York: International Publishers .

Gramsci, A. (1985). *Selections from Cultural Writings.* London: Lawrence and Wishart Publishing.

Gramsci, A. (1989). *Selections from the Prison Notebooks.* London: Lawrence and Wishart Publishing.

Gramsci, A. (2009). *Hapshane Defterleri* (Çev. K. Somer). Ankara: Aşina Yayıncılık.

Gramsci, A. (2016). *Modern Prens* (Çev. M. Ayseli). İstanbul: Siyah Beyaz Yayınları.

Guibernau, M. (1997). *Milliyetçilikler* (Çev. N. Domaniç). İstanbul: Sarmal Yayınları.

Gumplowicz, L. (1940). İbn Haldun ve İctimaiyatı (Z. F. Fındıkoğlu, Dü.). *İÜHFM Dergisi, 6* (2-3), 573-588.

Gül, C. (2010). *İktidarın Sınırlandırılması ve Hukuk Devleti.* Ankara: Adalet Yayınları.

Güney, S. (1993). *Siyasi Cografya* (Cilt 2). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Güngör, C. (2015). *Policraticus ve Salisbury John'un Siyaset Kuramı.* Ankara: Barış Kitap Basım Dağıtım.

Güngör, C. (2016). *Defender Pacis Üzerine padovalı Marsilius un Siyaset Kuramı.* İstanbul: A. BArış Kitabevi.

Gürbüz, A. (2013). *Hukuk ve Meşruluk Meşru Hukukun Temel Unsurları* (3. baskı b.). İstanbul: Beta Yayıncılık.

Gürbüz, Y. (1987). *Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler* (2 b.). İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş.

Gürkan, Ü. (1967). Hukuk Sosyolojisi Açısından İbn Haldun. *A.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, 24* (1), 223-246.

Habermas, J. (1997). Sivil İtaatsizlik: Demokratik Hukuk Devletinin Denek Taşı. Almanya'da Otoriter Legalizm Karşıtlığı. E. Atesman içinde, *Kamu Vicdanına Çağrı: Sivil İtaatsizlik* (Çev. Y. Cosar). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Habermas, J. (2001). *İletişimsel Eylem Kuramı* (Çev. M. Tüzel). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Habermas, J. (2004). Kamusal Alan. M. Özbek içinde, *Kamusal Alan.* İstanbul: Hill Yayınları.

Habermas, J. (2004a). *Legitimation Crisis* (Çev. T. McCarthy). Cambridge: Polity Press.

Habermas, J. (2015). *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü* (13 b.) (Çev. M. Sancar & T. Bora). İstanbul: İletişim Yayınları.

Hacıfevzioğlu, A. U. (2017). *Platon'dan Salisburyli John'a Devlet Adamı.* İstanbul: Sosyal Yayınları.

Hall, S. (1982). The Rediscovery of Ideology: Return to the Repressed in Media Studies. M. Gurevitch, & vd. içinde, *Culture, Society and the Media.* London: Routledge Publication.

Hall, S. (1998). Kültürel Kimlik ve Diaspora. J. Rutherford içinde, *Kimlik: Topluluk/Kültür/Farklılık* (Çev. R. Sağlamer). İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Hall, S. & Jacques, M. (1995). *Yeni Zamanlar 1990'larda Politikanın Değişen Çehresi* (Çev. A. Yılmaz). Ankara: Dost Kitabevi.

Hall, S., Lumley, B. & McLennan, G. (1985). *Siyaset ve İdeoloji* (Çev. S. Emrealp). Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.

Hall, S., Lumley, B. & McLennan, G. (1985). *Siyaset ve İdeoloji Gramsci* (Çev. S. Emrealp). Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.

Hançerlioğlu, O. (2000). *Türk Dili Sözlüğü.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Harari, Y. N. (2016). *Homo Deus Yarının Kısa Bir Tarihi* (5 b.) (Çev. P. N. Taneli). İstanbul: Kolektif Kitap.

Hardalaç, M. (2016). *Parlamenter Yapı Karşısında Başkanlık Sistemi.* İstanbul: Ark Yayınları.

Hardt, M. & Negri, A. (2015). *İmparatorluk* (8 b.) (Çev. A. Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Hariri, Y. N. (2017). *Hayvanlardan Tanrılara Sapiens* (32 b.) (Çev. E. Genç). İstanbul: Kolektif Kitap.

Harris, M. (1978). *Cannibals and Kings.* New York: Random House, Vintage Books.

Hassan, Ü. (1973). İbn Haldun Mukaddimesi Metninin Yaygınlık Kazanması Üzerine Notlar. *AÜSBF Dergisi* (3-4), 111-126.

Hassan, Ü. (1982). *Ibn Haldun Metodu ve Siyaset Teorisi* (2 b.). Ankara: Sevinç Matbaası.

HDP (2017). *Halklar Tek Adam Rejimine "Hayır" Diyor.*

Hegel, G. W. (2004). *Hukuk Felsefesinin Prensipleri* (Çev. C. Karakaya). İstanbul: Sosyal Yayınları.

Hegel, G. W. (2007). *Seçilmiş Parçalar* (2 b.) (Çev. N. Bozkurt). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Hegel, G. W. (2016). *Tinin Görüngübilimi* (Çev. A. Yardımlı). İstanbul: İdea Yayınevi.

Held, D. (1992, Mart-Nisan). Meşruiyet Sorunları ve Kriz Eğilimleri (H. Çetinkaya, Dü.). *Edebiyat ve Eleştiri* (1), 1-11.

Heywood, A. (2006). *Siyaset* (Çev. Ş. Özipek vd.). Ankara: Liberte Yayınları.

Heywood, A. (2012). *Political Ideologies: An Introduction* (5 b.). UK: Palagrave Macmillian.

Hirsch, E. E. (1987). İktidar ve Hukuk. *2* (3), 40-49.

Hobbes, T. (2014). *De Cive / Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri* (Çev. D. Zarakolu). İstanbul: Belge Yayınları.

Hobbes, T. (2016). *Leviathan - Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti* (Çev. S. Lin). İstanbul: YKY.

Holsty, O. (1968). Content Analysis. G. Lindzey, & A. E. içinde, *The Handbook of Social Psychology* (2 b.). Addison-Wesley Publishing.

Hopkins, N. (1990). Engels and Ibn Khaldun. *Alif: Journal of Comparative Poetics, 10* (9), 9-18.

Horkheimer, M. & Adorno, T. W. (2010). *Aydınlanmanın Diyalektiği* (Çev. N. Ülner & E. Ö. Karadoğan). İstanbul: Kabalcı Kitabevi.

Horowitz, D. L. (2015). Demokratik Sistemlerin Karşılaştırılması. C. Akaş içinde, *Kritik Kavşak Parlamenter Sistem-Başkanlık Sistemi.* İstanbul: KÜY Yayınları.

Humboldth, W. V. (2013). *Devlet Faaliyetinin Sınırları* (3 b.) (Çev. B. Seçilmişoğulları). Ankara: Liberte Yayınları.

Hunghington, S. P. (1996). *The Clash oj Civilizations and the Remaking of World Order.* New York: Simon and Schuster.

Hülagu, O. (1999). *Farabi ve İbn-i Haldun'da Devlet Düşüncesi.* İstanbul: Kırkambar Yayınları.

Hüner, M. F. (2012). *Demokrasinin İşlyişinde Yargıın Rolü ve Meşruiyeti.* Ankara: Adalet Yayınevi.

Issawi, C. (1950). *An Arab Philosophy of History: Selections from the Prolegomena of Ibn Khaldun of Tunis (1332–1406)* (Çev. C. Issawi). New York: John Murray.

İbnHaldun (1986a). *Mukaddime I* (Çev. Z. K. Ugan). İstanbul: MEB Yayınları.

İbnHaldun (1986b). *Mukaddime II* (Çev. Z. K. Ugan). İstanbul: MEB Yayınları .

İbnHaldun (1986c). *Mukaddime III* (Çev. Ç. Z. Mukaddime I-II-III,). İstanbul: MEB Yayınları.

İbnHaldun (1986d). *Mukaddime III* (Çev. Z. K. Ugan). İstanbul: MEB Yayınları.

İbnHaldun (1989a). *Mukaddime I* (Çev. T. Dursun). Ankara: Onur Yayınları.

İbnHaldun (1989b). *Mukaddime 2* (Çev. T. Dursun). Ankara: Onur Yayınları.

İbnHaldun (1990). *Kitâbü'l İber ve Divânü'l- Mübtedâ ve'l Haber fi eyyâmi'l- Arab ve'l-Acem ve'l-Berber (ve men Âşarahüm min zevi's-Sultâni'l- Ekber* (Cilt 7). Beyrut.

İbnHaldun (1998). *Tasavvufun Mahiyeti* (2 b.). İstanbul: Dergâh Yayınları.

İbnHaldun (2004a). *Mukaddime I* (Çev. H. Kendir). İstanbul: YeniŞafak Kültür Armağanı.

İbnHaldun (2004b). *Mukaddime II* (Çev. H. Kendir). İstanbul: YeniŞafak Kültür Armağanı.

İbnHaldun (2008). *Mukaddime I* (Çev. Y. Yıldırım, S. Erdem, H. Özkan, M. C. Kaya, Dü, P. M. Sâhib & A. C. Paşa). İstanbul: Klasik Yayınları.

İbnHaldun (2011a). *Bilim ve Siyaset Arasında Hatıralar* (2 b.). İstanbul: Drgah Yayınları.

İbnHaldun (2011b). *Mukaddime 1* (2 b.) (S. Belli, Dü.). Ankara: Onur Yayınları.

İbnHaldun (2013a). *Mukaddime 2* (S. Belli, Dü.). Ankara: Onur Yayınları.

İbnHaldun (2013b). *Mukaddime 3* (Çev. S. Belli). Ankara: Onur Yayınları.

İbnHaldun (2013d). *Devlet* (5 b.). İstanbul: İlke Yayınları.

İbnHaldun (2014a). *Mukaddime 1* (10 b.) (S. Uludağ, Dü.). İstanbul: Degah Yayınları.

İbnHaldun (2014b). *Mukaddime 2* (10 b.) (S. Uludağ, Dü.). İstanbul: Degah Yayınları.

Jellinek, G. (2017). *İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi Üzerine Modern Anayasa Tarihine Bir Katkı* (Çev. M. Dülger). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Jessop, B. (2008). *Devlet Teorisi Kapitalist Devleti Yerine Oturtmak* (Çev. A. Özcan). Ankara: Epos Yayınları.

Kalaycıoğlu, E. (2015). Alaturka Başkanlık Rejimi ve Türkiye'nin Otoriterlikle İmtihanı. C. Akaş içinde, *Kritik Kavşak Parlamenter Sistem-Başkanlık Sistemi.* İstanbul: KÜY Yayınları.

Kamalak, İ. (2014). Demokrasi, Başkanlık Sistemi ve Başbakanlar. İ. Kamalak içinde, (*Yarı) Başkanlık Sistemi ve Türkiye.* İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Kant, I. (2002). *Pratik Aklın Eleştirisi* (3 b.). İstanbul: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kant, I. (2003). *Ethica Etik Üzerine Dersler* (2 b.) (Çev. O. Özügül). İstanbul: Pencere Yayınları.

Kant, I. (2014). *Prolegomena* (Çev. A. Yardımlı). İstanbul: İdea Yayınları.

Kant, I. (2015a). *Arı Usun Eleştirisi* (3 b.) (Çev. A. Yardımlı). İstanbul: İdea Yayınları.

Kant, I. (2015b). *Seçilmiş Yazılar* (Çev. N. Bozkurt). İstanbul: Sentez Yayım ve Dağıtım Tic. San. A. Ş.

Kapani, M. (2007). *Politika Bilimine Giriş* (19 b.). Ankara: Bilgi Yayınevi.

Kardeş, M. E. (2015). *Schmitt'le Birlikte Schmitt'e Karşı: Politik Felsefe Açısından Carl Schmitt ve Düşüncesi.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Katsiaficas, G. (1996, 12). Ibn Khaldun: A Dialectical Philosopher for the New Millennium. *Perspective in African Philosophy*. 1-13.

Kaya, F. G. (2010). *Schmitt ve Strauss'ta "Politik Olan"*. İstanbul: Paradigma Yayınları.

Kayapınar, A. (2006). İbn Haldun'un Asabiyet Kavramı: Siyaset Teorisinde Yeni Bir Açılımı. *İslâm Araştırmaları Dergisi* (15), 83-114

Kazancı, M. (2002). Althusser, İdeoloji ve İletişimin Dayanılmaz Ağırlığı, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi 57* (1), 55-87

Keane, J. (2004a). *Sivil Toplum ve Devlet* (Çev. L. Köker, A. Çiğdem, M. Küçük, E. Akın, A. Bora & A. Nur). Ankara: Yedikıta Yayınları.

Keane, J. (2004b). *Sivil Toplum ve Devlet / Avrupa'da Yeni Yaklaşımlar* (Çev. A. Çiğdem). İstanbul: Yedikıta Yayınları.

Keele, R. (2010). *Ockham Explained: From Razor to Rebellion (Ideas Explained).* Chicago: Open Court Publishing.

Kehrer, G. (1992). *Din Sosyolojisi* (Çev. M. Ergin). İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.

Kelsen, H. (2013). Saf Hukuk Kuramı: Devlet ve Hukuk Özdeşliği. C. B. Akal içinde, *Devlet Kuramı* (4 b.). Ankara: Dost Yayınları.

Kelsen, H. (2016). *Saf Hukuk Kuramı* (Çev. E. Uzun). İstanbul: Nora Kitap.

Kerov, V. (2014). *Toplumlar İlkel, Köleci, Feodal, Kapitalist Toplum Biçimleri* (Çev. T. Erdem). İstanbul: Arya Yayıncılık.

Kerov, Z. M. (2011). *İlkel Topluluk Köleci Topluluk Feodal Topluluk* (Çev. S. Belli). İstanbul: Sol Yayınları.

Keyman, F. (2009, Nisan 20). *Avrupa'da ve Türkiye'de Sivil Toplum.* 12 Ekim 2017 tarihinde www.stgm.org.tr/egitim/docs/Avrupadaveturkiyedesivil toplum%20%20f%20key man.doc. adresinden alındı.

Kılıçarslan, Z. (1985, 07). İbn Haldun'unİktisadi Görüşleri. *Sanat Olayı* (38), 1-7.

Kıran, A. (2015). Başkanlık Sistemi Erkler Ayrılığı ve Türkiye. M. Aktaş, & B. Coşkun içinde, *Başkanlık Sistemi.* Ankara: Liberte Yayınları.

Koçak, M. (2003a). Eski Yunan-Latin Siyasal Yazınında ve İbn Haldun'un Mukaddimesinde Görülen Döngüsel Süreçler Üzerine Düşünceler. *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arşivi* (6), 69-77.

Koçak, M. (2003b). Mukaddimedeki Barbar ve Uygar Toplumların Ahlaki Özellikleri Üzerine Düşünceler. *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arşivi* (8), 171-181.

Koçtaş, M. (T.siz). İbn Haldun'un Mukaddimesine Dair Bazı Müşahedeler-II. *Din Eğitimi Dergisi* (14), 93-101.

Kojève, A. (2007). *Otorite Kavramı* (Çev. M. Erşen). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Kongar, E. (1978, 10). İbn Haldun ve Asabiyyet. *Ulusal Kültür, 1* (2), 172-183.

Kozak, İ. E. (1984). *İbn Haldun'a Göre İnsan Toplum İktisat.* İstanbul: Pınar Yayınevi.

Kozak, İ. E. (1999). *İnsan, Toplum, İktisat.* Adapazarı: Değişim Yayınları.

Kozak, İ. E. (2015). *Kadim Dönemler Genel Hukuk Tarihi* (2 b.). Konya: Palet Yayınları.

Köker, L. & Ağaoğulları, M. A. (2017). *İmparatorluktan Tanrı Devletine* (8 b.). İstanbul: İmge Yayınevi.

Kurtoğlu, M. (2015, Ocak). İbn Haldun ve Şehir. *Şehir ve Kültür* (6), 21-34.

Kurtoğlu, Z. (1999). *İslam Düşüncesinin Siyasal Ufku.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Küçük, M. (1994). *Medya, İktidar, İdeoloji.* Ankara: Ark Yayınları.

Lacoste, Y. (2012). *İbn Haldun Tarih Biliminin Doğuşu* (Çev. M. Sert). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Lana, R. (1987, 12). Ibn Khaldun and Vico: The Universality of Social History. *Journal of Mind and Behavior, 8* (1), 153-165.

Law, S. (2012). *Büyük Filozoflar Tarihteki Büyük Düşünürlerin Yaşamları ve Fikirleri* (Çev. F. Çakır). İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Lawrence, B. (1983, 07). Ibn Khaldun & Islamic Reform. *Journal of Asian and African Studies* (18), 221-240.

Lawrence, B. (1983). Introduction: Ibn Khaldun and Islamic Ideology. *Journal of Asian and African Studies*, 154-165.

Lefebvre, H. (1996). *Marx'ın Sosyolojisi* (3 b.) (Çev. S. Hilav). İstanbul: Sorun Yayınları.

Lefebvre, H. (2006). *Diyalektik Materyalizm* (Çev. B. Yıldırım). İstanbul: Kanat Kitap.

Lefebvre, H. (2010). *Marksizm* (3 b.) (Çev. D. Görsev). İstanbul: Yordam Kitap.

Lensky, G. E. (1966). *Power and Privilege.* New York: McGraw-Hill İnc.

Levi-Strauss, C. (2013). *Mit ve Anlam* (2 b.) (Çev. G. Y. Demir). İstanbul: İthaki Yayınları.

Lewis, B. (1988). Ibn Khaldun in Turkey. *Studies on Turkish-Arab Relations* (3), 107-110.

Linebaugh, P. (2015). *Londra İdamları 18. yy.'da Suç ve Sivil Toplum* (Çev. Ç. Demir). İstanbul: Otonom Yayınları.

Linz, J. (1978). Introduction. J. L. Stephan içinde, *The Breakdown of Democratic Regimes.* Baltimore: The John Hopkins University Press.

Linz, J. J. (2015). Başkanlık Sisteminin Tehlikeleri. C. Akaş içinde, *Kritik Kavşak Parlamenter Sistem-Başkanlık Sistemi.* İstanbul: KÜY Yayınları.

Lipset, S. M. (1960). *Political Man, The Social Basis of Politics.* New York: Doubleday.

Lipset, S. M. (1986). *Siyasal İnsan* (Çev. M. Tunçay). Ankara: Varlık Yayınları.

Lipset, S. M. (2015). Siyasal Kültürün Merkeziliği. C. Akaş içinde, *Kritik Kavşak Parlamenter Sistem-Başkanlık Sistemi.* İstanbul: KÜY Yayınları.

Locke, J. (1999). *Tabiat Kanunu Üzerine Denemeler* (Çev. İ. Çetin). İstanbul: Paradigma Yayınları.

Locke, J. (2007). *Hükümet Üzerine Birinci İnceleme Bay Robert Filmer ve Yandaşlarının Yanlış İlke ve Temellerinin Yıkılışı* (Çev. F. Bakırcı,) İstanbul: Kırlangıç Yayınları.

Locke, J. (2016). *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme Sivil Yönetimin Gerçek Kökeni Boyutu ve Amacı Üzerine Bir Deneme* (Çev. F. Bakırcı). Ankara: Eksi Kitaplar.

Loomba, A. (2000). *Kolonyalizm Postkolonyalizm* (Çev. M. Küçük). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Luckmann, T. (1972). *The Invisible Religion* (2 b.). New York, The MAcmilla Publishing.

Lukes, S. (2014). İktidar ve Otorite. T. Bottomore, R. Nisbet, M. Tunçay, & A. Uğur (Dü) içinde, *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi* (Çev. S. Tekay). İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Lull, J. (2001). *Medya, İletişim, Kültür* (Çev. N. Güngör). Ankara: Vadi Yayınları.

Luraghi, R. (2000). *Sömürgecilik Tarihi* (2 b.) (Çev. H. İnal). İstanbul: e Yayınları.

Luther, M. (1517, 10 31). *Doksan Beş Maddelik Tez*. 07.18.2017 tarihinde Hristiyan.net: http://www.hristiyan.net/temeller/95tez.htm adresinden alındı.

Luther, M. (2012). *Martin Luther'in Kısa İlmihali - Açıklamalı.* İstanbul: GDK Yayınları.

Luther, M. (2015). *Hristiyan Özgürlüğü.* İstanbul: GDK Yayınları.

Luther, M. & Calvin, J. (2016). *Seküler Otorite Sivil Yönetim* (Çev. İ. H. Yılmaz). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Machiavelli, N. (2017a). *Prens* (17 b.) (Çev. K. Atakay). İstanbul: Can Yayınları.

Machiavelli, N. (2017b). *Söylevler Titus Livius'un On Kitabı Üzerine* (A. Tolga, Dü.). İstanbul: Say Yayınları.

Mackinder, H. J. (1996). The geographical pivot of history. *Democratic Ideals and Reality*. içinde Washington DC: National Defence University Press.

Mahan, A. T. (1890). *The Influence of Sea Power upon History, 1660-1783*. Boston: Little-Brown.

Mahdi, M. (T.siz). Ibn Khaldun. D. Sills içinde, *International Encyclopedia of the Social Sciences* (Cilt 7), 34-45.

Mannheim, K. (2009). *İdeoloji ve Ütopya* (Çev. M. Okyayuz). İstanbul: De Ki Basım Yayım.

Margoliouth, D. (T.siz). Ibn Khaldun. *Encyclopedia of the Social Sciences*. içinde New York: Macmillan.

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü.* Ankara: Ayraç Yayınları .

McGuire, M. (1987). *Religion: The Social Context.* California: Wads Wordth Publishing.

McLaughlin, P. (2007). *Anarchism and Authority*. Hampshire: Ashgate Publishing.

McNeill, W. H. (1999). *Dünya Tarihi* (12 b.) (Çev. A. Şenel). Ankara: İmge Kitabevi.

Mendel, G. (2005). *Bir Otorite Tarihi Süreklilikler ve Değişiklikler* (Çev. I. Ergüden). İstanbul: İletişim Yayınları.

Meriç, C. (2015a). *Saint-Simon İlk Sosyolog, İlk Sosyalist.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Meriç, C. (2015b). *Umrandan Uygarlığa* (22 b.). İstanbul: İletişim Yayınları.

MHP (2017). *Milliyetçi Hareket Partisi ve Anayasa Değişikliği.* Ankara.

Michel, H. (2011). *Faşizmler* (Çev. F. Üstel). İstanbul: İletişim Yayınları.

Mill, J. S. (2014). *Özgürlük Üstüne ve Seçme Yazılar* (4 b.) (Çev. A. Ertan). İstanbul: Belge Yayınları.

Mill, J. S. (2017). *Demokratik Yönetim Üzerine Düşünceler* (Çev. Ö. Orhan). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Mills, W. (1974). *İktidar Seçkinleri* (Çev. Ü. Oskay). Ankara: Bilgi Yayınevi.

Millstein, C. (2010). *Anarchism and Its Aspirations.* Oakland: AK Press.

Miş, N., Aslan, A., Ayvaz, M. E. & Duran, H. (2016). *Dünyada Başkanlık Sistemi Uygulamaları.* SETA. Ankara: SETA.

Mohammad, F. (1998). Ibn Khaldun's Philosophy of Social Change: A Comparison with Hegel, Marx and Durkheim. *American Journal of Islamic Social Sciences, 15* (2), 25-45.

Montesquieu (2014). *Kanunların Ruhu Üzerine* (2 b.) (Çev. F. Baldaş). İstanbul: Hiperlink.

Moore, B. (2012). *Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri* (3 b.) (Çev. Ş. Tekeli, & A. Şenel). Ankara: İmge Kitabevi.

Morgan, L. H. (1994). *Eski Toplum I* (2 b.) (Çev. Ü. Oskay). İstanbul: Payel Yayıncılık.

Morgenthau, H. (1951). *In Defense of the National Interest*. New York: Alfred A. Knopf.

Mouffe, C. (1979). Hegemony and Ideology in Gramsci. C. Mouffe içinde, *Gramsci and Marxist Theory* . London: Routledge Publishing.

Moujetan, B. (1981). Ibn Khaldun and His Cycle of Fatalism: A Critique. *Studia Islamica* (53), 93-108.

Muller, E. N. (1970). Correlates and Consequences of Beliefs in the Legitimacy of Regime Structures. *Midwest Journal of Political Science, 3* (14), 117-134.

Mutlu, E. (2004). *İletişim Sözlüğü.* Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Nietzsche, F. (2002). *Güç İstenci/Bütün Değerleri Değiştiriş Denemesi* (Çev. S. Umran). İstanbul: Birey Yayınları.

Nisbet, R. A. (1970). *The Social Bond.* New York: Knopf Publication.

Nişancı, E. (2005). Umran Anlayışı Perspektifinden Günümüz Türkye'sinde Yaşanan Krizlerin. *6* (2), 237-252.

Oktay, C. (2014). *Siyaset Bilimi İncelemeleri* (7. Baskı b.). İstanbul: Alfa Yayınları.

Okumuş, E. (2003). *Meşruiyet Ekseninde Din ve Devlet.* İstanbul: Pınar Yayınları.

Okumuş, E. (2008). *Osmanlı'nın Gözüyle İbn Haldun.* İstanbul: İz Yayıncılık.

Okumuş, E. (2010). Meşruluğun Toplumsal Boyutları. E. Okumuş (Dü.) içinde, *Meşruluğun Sosyolojisi.* İstanbul: İnsan Yayınları.

Olsen, M. (1970). Power As Social Process. M. Olsen içinde, *Power in Societies.* London: The Macmillan Company.

Onbaşı, F. (2005). *Sivil Toplum.* İstanbul: L&M Yayınları.

Ortaylı, İ. (2015). *Türklerin Tarihi.* İstanbul: Timaş Yayınları.

Ortaylı, İ. (2016, 11.5). Türkleri Asimile Edemezsiniz Çünkü. *Zaman Kaybolmaz-Tarih TV*. Erişim adresi: https://www.youtube.com/watch?v=t8FjliaphrU&list=PLjkfVlgUnnM5crA5DSxHUJboEWxWpdBoS&index=11.

Oweiss, I. M. (T.siz). *Ibn Khaldun: Father of Economics*. 09.21.2017 tarihinde http://faculty.georgetown.edu/imo3/ibn.htm adresinden alındı.

Owen, R. (2006). *Yeni Toplum Görüşü ve Lanark Raporu* (Çev. L. Akalın). İstanbul: Kaynak Yayınları.

Öncü, A. (1993). *Sosyoloji ya da Tarih Ibn Haldun ve Mukaddime Üzerine bir deneme.* Ankara: Öteki Yayınları.

Özbilgen, T. (1969). *Hukukta Meşruiyet Meselesi Üzerine Bir Deneme (Ferdiyetçi Bir Hukuk Anlayışının Müdafası).* İstanbul, Anıl Matbaası.

Özbudun, E. (2015). Başkanlık Sisteminin Olası Tehlikeleri. C. Akaş içinde, *Kritik Kavşak Parlamenter Sistem-Başkanlık Sistemi.* İstanbul: KÜY Yayınları.

Özcan, M. T. (2008). *Modern Toplum ve Hukuk Devleti.* İstanbul: XII Levha Yayınları.

Özcan, M. T. (2012). *İlkel Toplumlarda Toplumsal Kontrol Hukuk Dışı Mekanizmalar ve İlkel Hukuk* (2 b.). İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Özdalga, E. (2009). *Tarihsel Sosyoloji.* İstanbul: Doğu Batı yayınları.

Özkılınç, M. A. (1990). İbn-i Haldun'a göre Toplum Tipolojisi ve Hukuki Düzen Tipleri. *Türk Hukuk Dergisi, 4* (41), 20-28.

Öztürk, A. (2008). Düzenin Meşruluğu Sorunu Bağlamında İbn Haldun Felsefesinin Değerlendirilmesi. *A. Ü. SBF Dergisi, 63* (1), 175-206.

Öztürk, A. (2013). *Prometheus Ateşi.* Ankara: Lotus Yayınevi.

Parsons, T. (1969). *Politics and social structure.* New York: Free Press.

Patton, M. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri* (3 b.) (Çev. M. Bütün, & S. B. Demir). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Pham, J. P. (2008). What Is in the National Interest? Hans Morgenthau's Realist Vision and American Foreign Policy. *American Foreign Policy Interests* (30), 256-265.

Pianzola, M. (2006). *Thomas Münzer ve Köylüler Savaşı.* (Çev. J. R. İdemen) İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

Pirenne, H. (2011). *Ortaçağ Kentleri Kökenleri ve Ticaretin Canlanması* (10 b.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Pirenne, H. (2015). *Ortaçağ Avrupa'sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi* (7 b.) (U. Kocabaşoğlu, Dü.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Platon (2001). *Devlet* (Çev. S. Eyüpoğlu, & M. A. Cimcoz). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Platon (2010). *Kriton* (Çev. F. Akderin). İstanbul: Say Yayınları.

Platon (2013). *Phaidon* (Çev. F. Akderin). İstanbul: Say Yayınları.

Poggi, G. (2014a). *Devlet Doğası, Gelişimi ve Geleceği* (4 b.) (Çev. A. Babacan). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Poggi, G. (2014b). *Modern Devletin Gelişimi Sosyolojik Bir Yaklaşım* (7 b.) (Çev. Ş. Kut, & B. Toprak). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Portelli, H. (1982). *Gramsci ve Tarihsel Blok.* Ankara: Savaş Yayıncılık.

Poulantzas, N. (2004). *Devlet, İktidar, Sosyalizm* (Çev. T. Ilgaz). Ankara: Epos Yayınları.

Proudhon, P. J. (2012). *Ekonomik Çelişkiler Sistemi ya da Sefaletin Felsefesi* (Çev. I. Ergüden). İstanbul: Kaos Yayınları.

Proudhon, P. J. (2014). *Federasyon İlkesi.* İstanbul: Öteki Yayınları.

Proudhon, P. J. (2017). *Mülkiyet Nedir* (Çev. D. Çetinkasap). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Rabý', M. M. (1967). The Political Theory of Ibn Khaldun. Leiden: E. J. Brill.

Raphael, D. (1990). *Problems of Political Philosophy.* London: Macmillan Edu. Ltd.

Rawls, J. (2017). *Bir Adalet Teorisi* (Çev. V. A. Coşar). Ankara: Phoenix Yayınları.

Riley, M. (1988). *Power, Politics and Voting Behavior.* London: Harvester Wheatsheaf Publishing.

Ringen, S. (2010). *Demokrasi Neye Yarar?* (Çev. N. Elhüseyni) İstanbul: YKY Yayınları.

Ritter, H. (1948). Irrational Solidarity Groups: A Socio-Psychological Study in Connection with Ibn Khaldun. *Oriens* (1), 128-134.

Rosen, L. (2005, 11). Theorizing from within: Ibn Khaldun and His Political Culture. *Contemporary Sociology, 34* (6), 596-599.

Rosenthal, F. (1967). *Ibn Khaldun: The Muqadimmah: An Introduction of History (Vols. 1-3).* New York: Bollingen Foundation.

Rosenthal, F. (1983, 07). Ibn Khaldun in his Time (May 27, 1332-March 17, 1406). *Journal of Asian and African Studies* (18), 166-178.

Roskin, M. G., L.Cord, G., Medeiros, J. A. & Jones, W. S. (1988). *Political Science an Introduction.* New Jersey: Prentice-Hall Inc.

Rousseau, J. J. (2001a). *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı* (6 b.) (Çev. R. N. İleri). İstanbul: Say Yayınları.

Rousseau, J. J. (2001b). *Toplum Sözleşmesi* (Çev. V. Günyol). İstanbul: Adam Yayınları.

Russel, B. (1990). *İktidar* (Çev. M. Ergin). İstanbul: Cem Yayınları.

San, C. (1971). *Max Weber'de Hukukun ve Meşru Otoritenin Sosyolojik Analizi.* Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayınları.

Sanay, E. (2007). *İbn Haldun ve Düşünceleri.* Ankara: Gün Yayınları.

Sancar, M. (1997, Ocak-Şubat). "Devlet Aklı", Hukuk Devleti ve "Devlet Çetesi". *Birikim* (93-94).

Sancar, M. (1998, Aralık). Yasallık ile Meşrûluk Geriliminde Hukuk Devleti. *Birikim* (116).

Sancar, M. (2003). İnsan Hakları: Retorik, Hukuk ve Gerçeklik. *Birikim* (165), 1-14.

Sarıbay, A. Y. (1995). *Postmodernite, Sivil Toplum ve İslam* (2 b.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Sarıbay, A. Y. (2000). *Global Bir Bakışla Politik Sosyoloji.* İstanbul: Alfa Yayınları.

Sarıbay, A. Y. (2014). Türkiye'de Siyasal Değişmenin Tarihsel ve Güncel Dinamikleri. L. Sunar içinde, *Türkiye'de Toplumsal Değişim.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Sarıbay, A. Y. (2017, Bahar). Referandumun Siyasal Doğası ve 16 Nisan Referandumu. *Türkiye Günlüğü* (130), 10-13.

Sargın, G. A. (2006). Denetim ve Nesneleştirmenin Aracı olarak Kamusal Mahremiyet (Discipline and Public Private for Objectification), Arredamento Mimarlık, İstanbul: Boyut Yayınları, pp. 53-56.

Sartori, G. (1997). *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği* (Çev. E. Özbudun). Ankara: Yetkin Yayınları.

Sartori, G. (2011). Demokrasi Teorisine Geri Dönüş (E. Baştürk, Dü., & H. E.-6.-B.-4. Demokrasi Teorisine Geri Dönüş Giovanni Sartori Çev. Tunçer Karamustafaoğlu ve Mehmet Turhan). *Liberal Düşünce, 16* (61-62).

Sartori, G. (2014). *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş* (Çev. D. D. Turhan, & P. T. Karamustafaoğlu). İstanbul: Sentez Yayım Dağıtım A.Ş.

Satı el-Husrî. (1991). İbn Haldun Sosyolojisi. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (4), 223-230.

Satıcı, M. (2013). Kant'ın Cumhuriyetçi İdesi. A. Öztürk içinde, *Res Publica.* İstanbul: Doğu Batı Yayınları.

Say, S. (2014). *Uluslararası Siyaset Sosyolojisi Açısından İbn Haldun.* Ankara: Detay Yayıncılık.

Schmidt, N. (1967). *Ibn Khaldun, Historian, Sociologist, and Philosopher*. New York: Ams Press.

Schmitt, C. (2012a). *Kanunilik ve Meşruiyet* (8 b.) (Çev. M. C. Ozansu). İstanbul: İthaki Yayınları.

Schmitt, C. (2012b). *Siyasal Kavramı* (2 b.) (Çev. E. Göztepe). İstanbul: Metis Yayınları.

Schmitt, C. (2013). Somut ve Çağa Bağlı Bir Kavram Olarak Devlet. C. B. Akal içinde, *Devlet Kuramı* (4 b.). Ankara: Dost Yayınları.

Schmitt, C. (2014a). *Siyasi İlahiyat Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm* (4 b.) (Çev. A. E. Zeybekoğlu). Ankara: Dost Yayınları.

Schmitt, C. (2014b). *Parlamenter Demokrasinin Krizi* (3 b.) (Çev. A. E. Zeybekoğlu). Ankara: Dost Kitabevi.

Searle, J. R. (2005). *Toplumsal Gerçekliğin İnşası* (Çev. M. Macit, & F. Özpilavcı). İstanbul: Litera Yayıncılık.

Semple, E. C. (1911/2015). *Influences of Geographic Environment, On the Basis of Ratzel's System of Anthropo-Geography.* Scholar's Choice.

Seneca (2014). *Tanrısal Öngörü Yunan ve Latin Klasikleri* (Çev. Ç. Dürüşken). İstanbul: Alfa Yayınları.

Seneca (2015). *Hoşgörü Üzerine. Ruh Dinginliği Üzerine* (Çev. B. Demiriş). İstanbul: Doğu Batı Yayınları.

Sennett, R. (2011). *Otorite* (3 b.) (Çev. K. Durand). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sennett, R. (2013). *Kamusal İnsanın Çöküşü* (4 b.) (Çev. S. Durak, & A. Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Seyidoğlu, B. (2014). *Mitoloji Üzerine Araştırmalar Metinler ve Tahliller* (6 b.). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Sfez, L. (2013). Duguit ve Devlet Kuramı: Temsil ve İletişim. C. B. Akal içinde, *Devlet Kuramı* (4 b.). Ankara: Dost Yayınları.

Sieyes, E. J. (2005). *Üçüncü Sınıf Nedir?* (Çev. İ. Birkan) Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve Kültür* (Çev. T. Birkan). İstanbul: Metis Yayınları.

Skinner, Q. (2014). *Modern Siyasal Düşüncenin Temelleri* (Çev. B. Yıldırım, & E. Buğlalılar). İstanbul: Phoneix Yayınları.

Skinner, Q. (2016). *Modern Siyasal Düşüncenin Temelleri İkinci Cilt: Reform* (Çev. E. Buğlalılar). İstanbul: Phoneix Yayınları.

Skinner, Q. (2017). *Machiavelli* (Çev. N. Örge). Ankara: Dost Kitabevi.

Skirbekk, G. & Gilje, N. (2014). *Antik Yunana'dan Modern Döneme Felsefe Tarihi* (Çev. E. Akbaş, & Ş. Mutlu). İstanbul: Kesit Yayınları.

Sklair, L. (2003). *The Sociology of Progress.* New York: Routledge.

Smith, A. D. (2014). *Milli Kimlik* (7 b.) (Çev. B. S. Şener). İstanbul: İletişim Yayınları.

Sobacı, M. Z. & Köseoğlu, Ö. (2016). *Başkanlık Sistemlerinde Yerel Yönetimler*. SETA. Ankara: SETA.

Sober, E. (2015). *Ockham's Razors: A User's Manual.* Cambridge: Cambridge University Press.

Sombart, W. (1998). *Aşk, Lüks ve Kapitalizm* (Çev. N. Açа). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Sombart, W. (2008). *Burjuva* (Çev. O. Adanır). İstanbul: Doğu Batı Yayınları.

Sorokin, P. (1941). *Social and Cultural Dynamics.* New York: American Book Co.

Soysal, M. (2014). Türkiye Siyasal Sistemi Üzerine Görüşler. İ. Kamalak içinde, (*Yarı) Başkanlık Sistemi ve Türkiye.* İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Spinoza, B. (2015). *Politik İnceleme Tractatus Politicus* (4 b.) (Çev. M. Erşen). İstanbul: Dost Kitabevi.

Spinoza, B. (2017). *Ethica* (4 b.) (Çev. Ç. Dürüşken). İstanbul: Alfa Yayınları.

Sprinborg, P. (1998). İbn Haldun ve Yönetimlerin Döngüsü (K. Aysevener, & E. Cengiz, Dü). *Doğu-Batı, 1* (2), 193-199.

Spykman, N. J. (1942). *The Geography of the Peace.* New York: Harcourt and Brace.

Staats, J. L. (2004). Habermas and Democratic Theory: The Threat to Democracy of Unchecked Corporate Power. *Political Research Quarterly* (57), 585-594.

Stalin, J. V. (2015). *Diyalektik Materyalizm ve Tarihsel Materyalizm* (12 b.) (Çev. Z. Seyhan). İstanbul: Bilim ve Sosyalizm Yayınları.

Steffek, J. (2004). Why IR Needs Legitimacy: A Rejoinder. *European Journal of International Relations,, 10* (3), 485-490.

Sternberger, D. (1968). Legitimacy. D. L. Sills (Dü.) içinde, *International Encyclopedia of the Social Sciences* (Cilt 9). Macmillian Company.

Stirner, M. (1993). *The Ego and Its Own.* London: Rebel Press.

Stirner, M. (2017). *Biricik ve Mülkiyeti.* İstanbul: Norgunk Yayıncılık.

Stowasser, B. (1984). İbh Haldun'un Tarih Felsefesi: Devletlerin ve Uygarlıkların Yükselişi ve Çöküşü (N. Abadan-Unat, Dü.). *AÜSBF Dergisi, 39* (4), 173-181

Stowasser, B.F. (1983) Religion and political development: some comparative ideas on Ibn Khaldun and Machiavelli, Occasional Paper Series. Washington, DC: Center for Contemporary Arab Studies, Georgetown University.

Strauss, L. (2013). Tabii Hak ve Tarih. C. B. Akal içinde, *Devlet Kuramı* (4 b.). Ankara: Dost Yayınları.

Sunar, L. (2017). *İbn Haldun Mukaddime Okumaları*. İstanbul: İLEM.

Sunar, L. & Kaya, Y. (2014). Toplumsal Yaşamda Değerler: Modernleşme, Muhafazakarlaşma ve Kutuplaşma. L. Sunar içinde, *Türkiye'de Toplumsal Değişim.* Ankara: Nobel Yayıncılık.

Swingewood, A. (1996). *Kitle Kültürü Efsanesi* (Çev. A. Kansu). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Şahin, E. (2013). *Kurucu İktidar Politik Bir Yaklaşım.* İstanbul: XII Levha Yayıncılık A.Ş.

Şahin, E. (2015). *Türk Siyasi Tarihinde Anayasa İktidar ve Meşruiyet Sorunu.* Ankara: Adalet Yayınevi.

Şenel, A. (1999). *Siyasi Düşünceler Tarihi* (8 b.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Şentürk, R. (2006). Medeniyetler Sosyolojisi: Neden Çok Medeniyetli Bir Dünya Düzeni için Yeniden İbn Haldun? *İslâm Araştırmaları Dergisi* (16), 89-121.

Şeriati, A. (2013). *Medeniyetler Tarihi 1* (2 b.) (Çev. E. Okumuş). Ankara: Fecr Yayınları.

Şulul, K. (2015). *İbn Haldun'a Göre İslam Medeniyeti* (3 b.). İstanbul: İnsan Yayınları.

Tarakçı, M. (2006). *St. Thomas Aquinas.* İstanbul: İz Yayıncılık.

Tekeli, Ş. (1976). *David Easton'un Siyaset Teorisine Katkısı Üzerine Bir İnceleme.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Tekin, Y. (2015). *Başkanlık Sistemi ve Kuvvetler Ayrılığı Tartışmaları.* İstanbul: Kesit Yayınları.

Texier, J. (1979). *Gramsci ve Felsefe.* Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.

Therborn, G. (1989). *Sermaye Egemenliği ve Demokrasinin Doğuşu* (Çev. Ş. Tekeli). Ankara: Verso Yayınları.

Tocqueville, A. D. (2004). *Eski Rejim ve Devrim* (Çev. T. Ilgaz). Ankara: İmge Kitabevi.

Tocqueville, A. D. (2016). *Amerika'da Demokrasi* (Çev. S. S. Özdemir) İstanbul: İletişim Yayınları.

Tok, N. (2013). Liberal Milliyetçilik. A. Öztürk içinde, *Res Publica.* İstanbul: Doğu Batı Yayınları.

Toku, N. (2002). *İlm-i Umran İbn Haldun'da Toplum Bilimsel Düşünce* (2 b.). Ankara: Akçağ Yayınları.

Toprak, B. (2014). Türkiye'de Dinin Denetim İşlevi. E. Kalaycıoğlu & A. Y. Sarıbay içinde, *Türk Siyasal Hayatı Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme* (5 b.). Ankara: Sentez Yayıncılık.

Topuzkanamış, E. (2014). *Hukuk ve Disiplin.* İstanbul: XII Levha Yayınları.

Torun, Y. (2011). *Siyaset Felsefesi Tarihinde Devlet.* Ankara: Orion Yayınevi.

Touraine, A. (2008). *Başka Türlü Düşünmek* (Çev. M. Moralı). İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Touraine, A. (2011a). *Demokrasi Nedir?* (Çev. O. Kunal). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Touraine, A. (2011b). *Birlikte Yaşayabilecek miyiz?* (4 b.) (Çev. O. Kunal). İstanbul: YKY Yayınları.

Touraine, A. (2016). *Modernliğin Eleştirisi* (10 b.) (Çev. H. Tufan). İstanbul: YKY Yayınları.

Tönnies, F. (1957). *Community & Society (Gemeinschaft und Gesellschaft)* (Çev. C. P. Loomis), New Brunswick (USA) & Oxford (UK): Transaction Books.

Tönnies, F. (2001). *Community and Civil Society.* Cambridge: Cambridge University Press.

Tunçay, M. (2012). *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi Eski ve Orta Çağ* (3 b.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Tunçay, M. (2014). *Batı Siyasal Düşünceler Tarihi Yeni Çağ* (5 b.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Tunçel, A. (2013). Quentin Skinner: Yeni Cumhuriyetçilik-Yeni Tarihçilik. A. Öztürk içinde, *Res Publica.* İstanbul: Doğu Batı Yayınları.

Türk, D. (2013). Yurttaş: Siyaset. M. A. Ağaoğulları içinde, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'a Siyasal Düşünceler Tarihi* (4 b.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Türk, G. D. (2017). Sanal Cemaatler ve Türkiye'de Siyasal Kutuplaşma. *İstanbul Üniversitesi SBE*. İstanbul.

Uludağ, S. (2001). *Satı El-Husri'den İbn-i Haldun Üzerine Araştırmalar.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Usta, S. (2015). *İlkçağ Ütopyaları.* İstanbul: Kaynak Yayınları.

Uygun, O. (2008). *İbn Haldun'un Toplum ve Devlet Kuramı.* İstanbul: XII Levha Yayınları.

Uygun, O. (2014a). *Devlet Teorisi.* İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Uygun, O. (2014b). *Demokrasi* (2 b.). İstanbul: XII Levha Yayıncılık.

Ülger, İ. (2004). *İbn Haldun.* İstanbul: Berfin Yayınları.

Veblen, T. (2005). *Aylak Sınıfın Teorisi* (Çev. Z. Gültekin, & C. Atay). İstanbul: Babil Yayınları.

Vergin, N. (2007). *Siyasetin Sosyolojisi Kavramlar, Tanımlar, Yaklaşımlar* (5 b.). İstanbul: Bağlam Yayınları.

Vygotsky, L. S. (1895). *Düşünce ve Dil.* İstanbul: Kaynak Yayınları.

Weber, M. (1967). *Ancient Judaism* (Çev. D. Marindale, & H. Gerth). New York: The Free Press.

Weber, M. (1995). *Toplumsal ve Eknomik Örgütlenme Kuramı* (Çev. Ö. Ozankaya). Ankara: İmge Yayınları.

Weber, M. (2011). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu* (Çev. E. Aktan). Ankara: Alter Yayıncılık.

Weber, M. (2012a). *Ekonomi ve Toplum* (Cilt 2) (Çev. L. Boyacı). İstanbul: Yarın Yayınları.

Weber, M. (2012b). *Din Sosyolojisi.* İstanbul: Yarın Yayıncılık.

Weber, M. (2013). *Bürokrasi ve otorite* (6 b.) (Çev. H. B. Akın). Ankara: Adres Yayınları.

Weber, M. (2017). *Sosyoloji Yazıları* (Çev. T. Parla). İstanbul: Deniz Yayınları.

Webster, F. (2002). *Theories of The Information Society* (2 b.). London: Routledge.

Wehr, H. (1976). A Dictionary of Modern Written Arabic. J. M. Cowam içinde, *A Dictionary of Modern Written Arabic.* New York: Meriam-Webster INC.

Wood, E. M. (2006). "*Sınıftan Kaçış: Yeni 'Hakiki' Sosyalizm"* (Çev. Ş. Alpagut). İstanbul: Yordam Kitap.

Yalçınkaya, A. (2013). Büyük Sokratesçi Okullar ve Siyaset (Birinci Bölüm). M. A. Ağaoğulları içinde, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler* (4 b.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Yanık, M. (2016). *Başkanlık Sistemi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği* (3 b.). İstanbul: Der Yayınları.

Yaslıçimen, F. & Sunar, L. (2015). Sosyal Bilimlerde Bir Yenilenme İmkanı Olarak İbn Haldun. R. Şentürk içinde, *İbn Haldun Güncel Okumalar*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Yetiş, M. (2002). Gramsci ve Aydınlar . *Mülkiye Dergisi, 26* (236), 217 - 245.

Yetiş, M. (2012). Hegemonya. G. Atılgan & E. A. Aytekin (Dü) içinde, *Siyaset Bilimi Kavramlar İdeoloji, Disiplinler Arası İlişkiler.* İstanbul: Yordam Yayıncılık.

Yetiş, M. (2013). Tocqueville ve Çoğunluk Tiranlığı. A. Öztürk içinde, *Res Publica.* İstanbul: Doğu Batı Yayınları.

Yetkin, Ç. (2008). *Siyasal Düşünceler Tarihi.* İstanbul: Salyangoz Yayınları.

Yıldırım, B. (2015). İçerik Çözümlemesi Yönteminin Tarihsel Gelişimi Uygulama Alanları ve Aşamaları. B. Yıldırım içinde, *İletişim Araştırmalarında Yöntemler*. İstanbul: Literatürk Yayınları.

Yıldırım, Y. (1998). *İbn Haldun'un Bedavet Teorisi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: MÜSBE, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Yılmaz, Z. (2003). Günümüz Türkiye'sinde Devlet ve Hâkim Sınıflar İlişkisi Üzerine Alternatif Bir Çerçeve Denemesi. *Praxis* (9), 55-92.

Yılmaz, Z. (2013). Helen Güneşi Batıyor, Roma Güneşi Doğuyor. M. A. Ağaoğulları içinde, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler* (4 b.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Yücel, B. (2015). İstikrar Konusundaki Kafa Karışıklığı Üzerine Notlar. M. Aktaş & B. Coşkun içinde, *Başkanlık Sistemi.* Ankara: Liberte Yayınları.

Zabcı, F. (2013). Büyük Sokratesçi Okullar ve Siyaset (2. Bölüm). M. A. Ağaoğulları içinde, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler* (4 b.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Zabunoğlu, Y. K. (1963). *Devlet Kudretinin Sınırlandırılması.* Ankara: Ajans-Türk Matbaası.

MAKALELER

Ahmed, A. (2002). Ibn Khaldun's Understanding of Civilizations and the Dilemmas of Islam and the West Today. *Middle East Journal, 56* (1), 20-45.

Ahmed, A. (2005, 11). Ibn Khaldun and Anthropology: The Failure of Methodology in the Post 9/11 World. *Contemporary Sociology, 34* (6), 591-596.

Akal, C. B. (1999). Devlet, yasa, hakimiyet. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 15 (16), 1-10.

Alatas, S. (2006, 11). Ibn Khaldun and Contemporary Sociology. *International Sociology, 21* (6), 782-795.

Anık, C. (2017, Bahar). Referandumun Nefesi. *Türkiye Günlüğü* (130), 14-28.

Ardıç, N. (2003). İbn Haldun ve Weber'de Bilgi ve Bilim Sorunu. *Divan İlmi Araştırmalar, 8* (15), 139-167.

Arnason, J. & Stauth, G. (2004, 02). Civilization and State Formation in the Islamic Context: Re-reading Ibn Khaldun. *Thesis Eleven* (76), 29-48.

Aybakır, H. B. (2017, Bahar). Türkiye'nin Yeni Yol Haritası: 16 Nisan Referandumu. *Türkiye Günlüğü* (130), 29-40.

Bakırtaş, İ. & Cüneyt, K. (2005, Nisan). Politik Dalgalanmalar Çerçevesinde Türkiye'deki Seçimlerin Ekonometrik Analizi. *Dumlupınar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 19* (1), 175-188.

Bayrakdar, M. (1983). İbn Haldun'un Sosyal Atomculuğu. *AÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* (26), 625-632.

Bezci, B. (2007). Modern Türkiye'de Meşruiyetin Politik İçeriği: Schmittyen Bir Değerlendirme. *Finans Politik& Ekonomik Yorumlar, 44* (508), 5-13.

Boix, C. (2001). Democracy, Development and the Public Sector. *American Journal of Political Science, 45* (1), 1-17.

Bond, P. (2005, June). Gramsci, Polanyi and Impressions from Africa on the Social Forum Phenomenon. *International Journal of Urban and Regional Research, V. 29/2*, 433-440.

Bostancı, M. N. (2017, Bahar). 16 Nisan Halkoylaması'nın Siyasal Anlamı. *Türkiye Günlüğü* (130), 5-9.

Cipriani, R. (1987). The Sociology of Legitimation. *Current Sociology, 5* (2), 1-20.

Cohen, G. (1959). Ibn Khaldun: Rediscovered Arab Philosopher. *Midstream, 77* (9), 77-90.

Çaksu, A. (2002). İbn Haldun ve Hegel'de Tarihte Nedensellik: Aristo'nun Mirasını Yeniden Düşünmek. *Divan İlmi Araştırmalar, 7* (12), 51-94.

Çayır, M. Y., & Sarıtaş, M. T. (2017, Aralık). Computer Assisted Qualitative Data Analysis: A Descriptive Content Analysis (2011 – 2016). *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi (EFMED), 11* (2), 518-544.

Çelebi, A. (2001). Kuraldışı Durumlarda Karar Vermek: Carl Schmitt ve Walter Benjamin Üzerine Bir İnceleme. *Defter, 14* (42), 109-146.

Dhaouadi, M. (2005, 11). The Ibar: Lessons of Ibn Khaldun's Umran Mind. *Contemporary Sociology, 34* (6), 585-591.

Dhaouadi, M. (2006). The Concept of Change in the Thought of Ibn Khaldun and Western Classical Sociologists. *Turkish Journal of Islamic Studies* (16), 43-87.

Diamond, L. (1994). Rethinking Civil Society: Toward Democratic Consolidation. *Journal of Democracy, 5* (3), 4-17.

Dover, C. (1952). The Racial Philosophy of Ibn Khaldun. *Phylon, 13* (2), 107-119.

Fındıkoğlu, Z. F. (1939). İbn Haldun'un Hukuka Ait Fikirleri ve Tesiri. *İÜHFM Dergisi*, 138-155.

Ferrarotti, F. (1987). Legitimation, Representation and Power. *Current Sociology, 5* (2), 21-27.

Fleischer, C. (1983, 07). Royal Authority, Dynastic Cyclism, and Ibn Khaldunism in Sixteenth Century Ottoman Letters. *Journal of Asian and African Studies* (18), 198-220.

Gezgin, M. F. (1988). Cemaat Cemiyet Ayırımı ve Ferdinand Tönnies. *Sosyoloji Konferansları Dergisi* (22), 183-201.

Gierer, A. (2001). Ibn Khaldun on Solidarity ("Asabiyah")- Modern Science on Cooperativeness and Empathy: A Comparison. *Philosphia Naturalis* (38), 91-104.

Gözler, K. (2017, Bahar). "Devlet" Kelimesi Üzerine İkinci Deneme. *Türkiye Günlüğü* (130), 41-45.

Gumplowicz, L. (1940). İbn Haldun ve İctimaiyatı (Z. F. Fındıkoğlu, Dü.). *İÜHFM Dergisi, 6* (2-3), 17-23.

Gürkan, Ü. (1967). Hukuk Sosyolojisi Açısından İbn Haldun. *A.Ü. Hukuk Fakültesi dergisi, 24* (1), 223-245.

Hirsch, E. E. (1987). İktidar ve Hukuk (Çev. Hayrettin Ökçesiz). Hukuk Araştırmaları, *2* (3), 40-49.

Hopkins, N. (1990). Engels and Ibn Khaldun. *Alif: Journal of Comparative Poetics, 10* (9), 9-18.

İlhan, S. (1993). *Türkiye'nin ve Türk Dünyasının Jeopoliği.* Ankara: Tük Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

İlhan, S. (1995). Jeopolitik Gelişmeler ve Türk Dünyası. *Avrasya Etüdleri Dergisi, 2* (3), 2-22.

İnce, M. (2016, Aralık). Alain Touraine'nin Demokrasi Düşüncesi Üzerine Bir Değerlendirme. *KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergis, 6* (12), 161-186.

İşcan, İ. H. (2004, Yaz). Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları. *Uluslararası İlişkiler Dergisi, 1* (2), 47-79.

İnce, M. (2016, Aralık). Alain Touraine'nin Demokrasi Düşüncesi Üzerine Bir Değerlendirme. *KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergis, 6* (12).

Kılıçarslan, Z. (1985, 07). İbn Haldun'un İktisadi Görüşleri. *Sanat Olayı* (38), 58-61.

Kayapınar, A. (2006). İbn Haldun'un Asabiyet Kavramı: Siyaset Teorisinde Yeni Bir Açılımı. *İslâm Araştırmaları Dergisi* (15), 83-114.

Kazancı, M. (2002). Ankara Üniverstesi SBF Dergisi. *Althusser, İdeoloji ve İletişimin Dayanılmaz Ağırlığı, 57* (1), 55-87.

Koçak, M. (2003a). Eski Yunan-Latin Siyasal Yazınında ve İbn Haldun'un Mukaddimesinde Görülen Döngüsel Süreçler Üzerine Düşünceler. *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arşivi* (6), 69-77.

Koçak, M. (2003b). Mukaddimedeki Barbar ve Uygar Toplumların Ahlaki Özellikleri Üzerine Düşünceler. *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arşivi* (8), 171-180.

Koçtaş, M. (1988, Haziran). İbn Haldun'un Mukaddimesine Dair Bazı Müşahedeler-I. *Din Eğitimi Dergisi* (14), 23-28.

Kongar, E. (1978, 10). İbn Haldun ve Asabiyyet. *Ulusal Kültür, 1* (2), 183-190.

Kurtoğlu, M. (2015, Ocak). İbn Haldun ve Şehir. *Şehir ve Kültür* (6), 30-35.

Lana, R. (1987, 12). Ibn Khaldun and Vico: The Universality of Social History. *Journal of Mind and Behavior, 8* (1), 153-165.

Lawrence, B. (1983, 07). Ibn Khaldun & Islamic Reform. *Journal of Asian and African Studies* (18), 221.

Lawrence, B. (1983). Introduction: Ibn Khaldun and Islamic Ideology. *Journal of Asian and African Studies* XVIII, 3-4.

Lewis, B. (1988). Ibn Khaldun in Turkey. *Studies on Turkish-Arab Relations* (3), 107-110.

Mohammad, F. (1998). Ibn Khaldun's Philosophy of Social Change: A Comparison with Hegel, Marx and Durkheim. *American Journal of Islamic Social Sciences, 15* (2), 26-45.

Moujetan, B. (1981). Ibn Khaldun and His Cycle of Fatalism: A Critique. *Studia Islamica* (53), 93-108.

Muller, E. N. (1970). Correlates and Consequences of Beliefs in the Legitimacy of Regime Structures. *Midwest Journal of Political Science, 3* (14), 392-412.

Pham, J. P. (2008). What Is in the National Interest? Hans Morgenthau's Realist Vision and American Foreign Policy. *American Foreign Policy Interests* (30), 256-265.

Özkılınç, M. A. (1990). İbn-i Haldun'a göre Toplum Tipolojisi ve Hukuki Düzen Tipleri. *Türk Hukuk Dergisi, 4* (41), 1-11.

Öztürk, A. (2008). Düzenin Meşruluğu Sorunu Bağlamında İbn Haldun Felsefesinin Değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 63* (1), 175-206.

Ritter, H. (1948). Irrational Solidarity Groups: A Socio-Psychological Study in Connection with Ibn Khaldun. *Oriens* (1), 15-32.

Rosen, L. (2005, 11). Theorizing from Within: Ibn Khaldun and His Political Culture. *Contemporary Sociology, 34* (6), 596-599.

Sarıbay, A. Y. (2017, Bahar). Referandumun Siyasal Doğası ve 16 Nisan Referandumu. *Türkiye Günlüğü* (130), 10-13.

Sargın, G. A. (2006). Denetim ve Nesneleştirmenin Aracı Olarak Kamusal Mahremiyet. *Arredamento Mimarlık Dergisi*, 53-6.

Sprinborg, P. (1998). İbn Haldun ve Yönetimlerin Döngüsü (K. Aysevener & E. Cengiz). *Doğu-Batı, 1* (2), 193-199.

Steffek, J. (2004). Why IR Needs Legitimacy: A Rejoinder. *European Journal of International Relations, 10* (3), 475-484.

Stowasser, B. (1984). İbh Haldun'un Tarih Felsefesi: Devletlerin ve Uygarlıkların Yükselişi ve Çöküşü (N. Abadan-Unat, Dü.). *AÜSBF Dergisi, 39* (4), 173-181.

Şentürk, R. (2006). Medeniyetler Sosyolojisi: Neden Çok Medeniyetli Bir Dünya Düzeni için Yeniden İbn Haldun? *İslâm Araştırmaları Dergisi* (16), 89-121.

Ülger, İ. (2008, 03). İbn Haldun'u Anlamak. *Evrensel Kültür* (195), 55-57.

INTERNET KAYNAKLARI

Al-Araki, A. M. (1983). *Ibn Khaldun: Discourse of the Method and Concepts of Economic Sociology*.09 12, 2017 tarihinde http://home.online.no/~al-araki/arabase2/ibn/khald0001.html adresinden alındı.

Alatlı, A. (2014). *Alev Alatlı: Her yasal olan hak helal değildir. Mühim olan helalleşmektir.* 01 03, 2018 tarihinde Youtube: https://www.youtube.com/watch?v=LqmLvYczdg0 adresinden alındı.

Alatlı, A. (2014, Aralık 03). *Törene Alev Alatlı'nın Konuşması Damga Vurdu.* 01 03, 2018 tarihinde ahaber.com: https://www.ahaber.com.tr/gundem/ 2014/ 12/03/torene-alev-alatlinin-konusmasi-damga-vurdu adresinden alındı.

Anar, E. (2014, Nisan 04). İktidar kavramı üzerine anarşist notlar. 06 01, 2017 tarihinde *T24.com.tr* adresinden alındı.

Aslan, Ü. (t.siz). *Jeopolitika ve Türkiye'nin Jeopolitik Önemi.* 06 11, 2017 tarihinde https://www.academia.edu/25589616/Jeopolitika_ve_T%C3%BCrkiyenin_Jeopolitik_%C3%96nemi adresinden alındı.

Atay, E. E. (2017). Hukukta Meşruiyet Kavramı. *Gazi Üniversitesi Hukuk Dergisi*. 06 12, 2017 tarihinde http://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/ 1_2_10.pdf adresinden alındı.

Esgün, U. (1999, Şubat). Makro İktidar, Mikro İktidar ve Hukuk. *Birikim Dergi* (118), 07 18, 2017 tarihinde http://www.birikimdergisi.com/ birikim-yazi/5341/makro-iktidar-mikro-iktidar-ve-hukuk#.W3ljX5P7St8 adresinden alındı.

Keyman, F. (2009, Nisan 20). *Avrupa'da ve Türkiye'de Sivil Toplum.* www.stgm.org.tr/egitim/docs/Avrupadaveturkiyedesiviltoplum%20 %20f%20key man.doc. adresinden alındı.

Luther, M. (1517, 10 31). *Doksan Beş Maddelik Tez*. 07 18, 2017 tarihinde Hristiyan.net: http://www.hristiyan.net/temeller/95tez.htm adresinden alındı.

Oweiss, I. M. (T.siz). *Ibn Khaldun: Father of Economics*. 09 21, 2017 tarihinde http://faculty.georgetown.edu/imo3/ibn.htm adresinden alındı.

Kimlik ve İnanç Sınırında

İRAN TÜRKLERİNİN MERSİYE VE MEDDAHLIK GELENEĞİ

Dr. Nurullah Gözcü

nobel bilimsel

Kimlik ve İnanç Sınırında
İRAN TÜRKLERİNİN MERSİYE VE MEDDAHLIK GELENEĞİ
Dr. Nurullah Gözcü

Yayın No.: 2421
ISBN: 978-625-376-142-4
E-ISBN: 978-625-376-143-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Gözcü, Nurullah.
Kimlik ve İnanç Sınırında İran Türklerinin Mersiye ve Meddahlık Geleneği / Nurullah Gözcü
1. Basım, X + 264 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-376-142-4
E-ISBN: 978-625-376-143-1
1. İran Türkleri 2. Mersiye 3. Meddahlık

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKLİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

KISALTMALAR ..... **ix**

GİRİŞ **1**

1. Araştırmanın Planı ve Kuramsal Çerçevesi 3
    1.1. Konu, Amaç ve Önemi 3
    1.2. Sınırlılık ve Yöntemi 5
2. Araştırma Alanıyla İlgili Bilgiler 5
    2.1. İran Türkleri 5
    2.2. İran Azerbaycanı 8
    2.3. Zencan 12
3. İran Türklerinin Mersiye Geleneğine İlişkin Çalışmalar 14
    3.1. Azerbaycan ve İran'da Yapılan Çalışmalar 16
    3.2. Batılı Araştırmacılar Tarafından Yapılan Çalışmalar 21
    3.3. Türkiye'de Yapılan Çalışmalar 28

1. Bölüm
MERSİYE TÜRÜ VE GELENEĞİ

1.1. TANIMI 32
    1.1.1. Mersiye 32
        1.1.1.1. Mersiyede Türler Arasılık 35
        1.1.1.2. Mersiyenin Tür Çeşitleri, Bölümleri ve Temaları 37
    1.1.2. Novhe 41
    1.1.3. Rovze 43
    1.1.4. Maktel 44
    1.1.5. Çavuşi 44
    1.1.6. Taziye / Şebih ve Performansı 46
        1.1.6.1. Taziye 46
        1.1.6.2. Taziye/Şebih Performansı 49
1.2. TARİHÎ GELİŞİMİ 56
    1.2.1. İslam Devrimi Öncesi Dönem 60

1.2.2. Büveyhiler Dönemi 61
1.2.3. Safevi Dönemi 62
1.2.4. Afşar ve Zend Dönemi 65
1.2.5. Kaçar Dönemi 68
1.2.6. Pehlevi Dönemi 75
1.2.7. İslam Devrimi Sonrası Dönem 76
1.3. KAVRAM VE RİTÜEL AÇISINDAN UYGULAMALARI 82
1.3.1. Muharrem, Tasua ve Aşura 82
1.3.2. Şam-ı Gariban ve Mum Yakmak 84
1.3.3. Erbain 87
1.3.4. Alem ve Alamet 90
1.3.5. Alay/Deste 94
1.3.6. Sinezen/Zincirzen 96
1.3.7. Bebek Buluşmaları Ayini (Şir Haregan-ı Hüseyni) 99
1.3.8. Kırk Bir Minber 102
1.3.9. Kasım Otağı 104
1.3.10. Tas Yerleştirme (Teşt Gozari) 107
1.3.11. Nahl Gezdirmek (Nakhl Gardani)/ Gel Mali/ Meşale Gezdirmek (Meş'al Gardani) ve Halı Yıkama (Kalisuyan) 109

2. Bölüm
KÜLTÜREL BİR ENSTRÜMAN ARACI OLARAK MERSİYE GELENEĞİNİN BAĞLAMI

2.1. GELENEĞİN ÜRETİM ORTAMI: ZENCAN EKOLÜ MEDDAH MEKTEPLERİ VE HEYETLER 116
2.1.1. Gulam Rıza Eyniferd Mektebi (El-Zeynep Mektebi Heyeti) 118
2.1.2. Asgar Genç Hanlu Mektebi 121
2.1.3. Veliyullah Kelami Mektebi (El-Zehra Mektebi Heyeti) 122
2.1.4. Cevad Resuli Mektebi (Musa b. Cafer Heyeti) 124
2.1.5. Mecidi Meleki Mektebi (Ali Ekber Heyeti) 125
2.1.6. Kadın Meddah Mektepleri: İlmiye Havzaları 126
2.1.7. Elektronik Kültür Ortamında Çevrim Dışı Üretim ve Çevrim İçi Meddah Mektepleri 128
2.2. PERFORMANS TEORİ ÇERÇEVESİNDEN GELENEĞİN ZENCAN'DAKİ İCRASI 129
2.2.1. İcracılar 130
2.2.1.1. Zencan'da Anlatımlarına Bağlı Adlandırmalarıyla ve Bilinen Mersiyeleriyle İcracı Profilleri 130

2.2.1.2. İcracının Yetişme Ortamı 166
2.2.1.3. Cinsiyeti ve Yaş Aralığı 167
2.2.1.4. Eğitim Durumu ve Mesleği 168
2.2.1.5. İcracıların Anlatım Biçimleri 169
2.2.2. İcra Zamanları 171
2.2.3. Zencan İlindeki İcra Ortamları 173
2.2.3.1. Hüseyniyeyi Azam 174
2.2.3.2. Zeynebiye (Mescidi) 178
2.2.3.3. Ahmediye (Mescidi) 180
2.2.3.4. Şüheda (Mescidi) 181
2.2.3.5. Veli Asr (Takiyesi) 182
2.2.3.6. Armağanhane Takiyesi (Şebih Performansı) 183
2.2.3.7. İnkılap Meydanı 186
2.3. DİNLEYİCİ/İZLEYİCİ 187
2.3.1. Cinsiyeti ve Yaş Aralığı 188
2.3.2. Eğitim Durumu ve Statüsü 189
2.3.3. Geleneğe Yaklaşımı 190
2.3.4. İcraya ve İcracıya Etkisi 191
2.4. METİN ÖRNEKLERİ VE BİÇİM ÖZELLİKLERİ 192

3. Bölüm
MERSİYENİN İRAN TÜRKLERİNİN DİNÎ VE MİLLÎ KİMLİK ETKİLEŞİMİNDEKİ ROLÜ VE ÇÖZÜMLEMESİ

3.1. İŞLEVSEL KURAM ÇERÇEVESİNDE İRAN TÜRKLERİNİN MERSİYE GELENEĞİ 211
3.1.1. Dili Koruma İşlevi 212
3.1.2. Arınma İşlevi 215
3.1.3. Geleneğin Sürdürülmesi İşlevi 218
3.1.4. Toplu Katılımla Bütünleşme İşlevi 219
3.1.5. Sosyal Kontrol İşlevi 222
3.1.6. Gizli Protesto İşlevi 225
3.2. MERSİYE GELENEĞİ ÖZELİNDE DİNÎ VE MİLLÎ KİMLİK ETKİLEŞİMİ 229

SONUÇ 239

KAYNAKLAR 245

DİZİN 261

KAYNAKLAR

1. Yazılı ve Elektronik Kaynaklar

Abadis Dictionary (t.y.a) “ زنجان[Zencan]”. https://tinyurl.com/bdeuuwas (Erişim Tarihi: 11.06.2023).

Abadis Dictionary (t.y.b) “ همایش شیرخوارگان حسینی[Şir Haregan-ı Hüseyni]”. https://tinyurl.com/4vftwjaw (Erişim Tarihi: 20.09.2023).

Abrahamian, Ervand (1982). *Iran Between Two Revolutions*. New Jersey: Princeton University Press.

Abrahamian, Ervand (2011). *Modern İran Tarihi* (Çev. Dilek Şendil). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Afary, Janet (2003). “Shi’i Narratives of Karbala and Christian Rites of Penance: Michel Foucault and the Culture of the Iranian Revolution, 1978-1979”. *Radical History Review*, 86: 7-35.

Aghaie, Kamran Scot (2004). *The Martyrs of Karbala: Shi’i symbols and rituals in modern Iran*. Seattle: University of Washington Press.

Aghaie, Kamran Scot (2005). “The Origins of the Sunnite-Shi’ite Divide and the Emergence of the Ta’ziyeh Tradition.” *TDR* (49)4: 42– 47.

Ahmadi, Ali vd. (2017). استان شناسی زنجان[*Ostan-ı Zencan*]. Tahran: Eğitim Araştırma ve Planlama Organizasyonu.

Ahmed Sultani, Munirah (1991). قصیده فنی و تصویرآفرینی خاقانی شروانی[*Hakani Şirvani’nin Kaside Tekniği ve İmaj Yaratıcılığı*]. Tahran: Keyhan Yayınları.

Ahmedi, Leila (2018). “چاووش خوانی [Çavuş Hani]”. https://tinyurl.com/ypn35we4 (Erişim Tarihi: 11.06.2023).

Aktaş, Şerif (1991). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş* (2. Baskı). Ankara: Akçağ.

Albayrak, Nurettin (2005). “Türk Halk Edebiyatının Kapsamı Üzerine Deneme”. *Journal of Turkish Studies: Türklük Bilimi Araştırmaları Festschrift in Honor of Orhan Okay I* 30(1): 113-114.

Albayrak, Recep (2013). *Türklerin İranı (Yakın Gelecek) II*. Ankara: Berikan.

Alemohammed, S. M. Reza (1995). “Taziyeh: History, Form, and Contemporary Relevance.” PhD Diss. Joint School of Theatre Studies. UK: University of Warwick.

Algar, Hamid (2008). “Religious Forces in Eighteenth and Nineteenth Century Iran”. In *The Cambridge History of Iran (Vol 7).* pp. 705-731 (Ed. Peter Avery, Gavin Hanbly and Charles Melville). Cambridge: Cambridge University Press.

Alıcı, Mehmet (2013). “YEZDÂN”. *TDV İslam Ansiklopedisi* C.43: 512-513.

Ali-Asghar (t.y.). “شرح مراسم, پیشینیه اجرایی مراسم [Törenin Açıklaması ve Tarihi]”. http://www.ali-asghar.com/fa/begining/history-rite-2.html (Erişim Tarihi: 14.04.2023).

Allamiyan, Said. *Tarih için Anlatıyorum (Muhsin Refikdust’un Hatıraları 1979-1989)* (Çev. Hakkı Uygur). İstanbul: İyidüşün Yayınları.

Amrai, Araş (2013). “ساختار مراثي فارسي [Farsça Mersiye Yapıları]”. *Fars Şiiri ve Düzyazı Stilolojisi Dergisi* 20: 21-38.

Amrai, Mostafa Mokhiabad (2007). “Ta’ziyeh, The Art of the Iranian ‘Passion Play’”. *J. Humanities* 14(1): 89-98.

Anassori, Jaber (1994). “Passion Play (Taaziz) A Treasure of Iranian Doctrinaire and Religious Plays”. Kayhan International.

And, Metin (2018). *Ritüelden Drama-Kerbela-Muharrem-Ta'ziye*. Yapı Kredi Yayınları.

Anvar, Iraj (2005). "Peripheral Taziyeh: The Transformation of Taziyeh from Muharram Mourning Ritual to Secular and Comical Theatre". *The Drama Review (TDR)* 4(188): 61–67.

Anvarian Aghhdam, Akbar (2015). "İran Anlatı Geleneğinin Kaynakları Üzerine Bir İnceleme". Yayımlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Ana Bilim Dalı.

Arsham, Amir (2021). "فیلم کامل اولین مناظره نامزدهای ریاست جمهوری 1400 بخش اول [Başkan Adaylarının İlk Tartışmasının Tam Kesiti 1400 Birinci Bölüm]". https://www.youtube.com/watch?v=GdvPiwjVfUY (Erişim Tarihi: 06.11.2023).

Arjomand, Said Amir (1984). *The Shadow of God and the Hidden Imam: Religion, Political Order, and Societal Change in Shi'ite Iran from the Beginning to 1890*. Chicago: University of Chicago Press.

Artun, Erman (2009). "Çukurova'da Ağıt Söyleme Geleneği Ölüm Dışı Söylenen Ağıtlar". *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* 1: 52-72.

Asemanezanjan (2023). "برگزاری دوره آموزشی مداحی تخصصی ویژه بانوان [Kadınlara Yönelik Özel Meddahlık Kursu]". https://tinyurl.com/mwj6a9k3 (Erişim Tarihi: 05.10.2023).

Ashfari, Jahangir Nasri (2018). "چاووش و چاووشی [Çavuş ve Çavuşi]". Tahran: دائرة المعارف بزرگ اسلامی (*Büyük İslam Ansiklopedisi*) C. 12: 56.

Atalay, Beşir (1992). *Divanü Lûgat'it Türk Tercümesi I*. İstanbul: Türk Dili Kurumu Yayınları.

Attar, Aygün (2006). *İran'ın Etnik Yapısı (Yakın Dönem ve Günümüzde)*. Ankara: Divan Yayıncılık.

Attar, Aygün (2008). "İran'ın Farslaşma Süreci ve Bu Süreçte Farsçanın Rolü". *Erdem Dergisi* 52: 1-40.

Awasthi, Preeti (2014). "Sozkhwani: Prelude to Mourning". *International Research Journal of Management Sociology & Humanity* 5(12): 84-92.

Ayoub, Mahmoud (2011a). "'Āšūrā'". *Encyclopaedia Iranica.* https://iranicaonline.org/articles/asura (Erişim Tarihi: 06.09.2023).

Ayoub, Mahmoud (2011b). "Arba'īn". *Encyclopaedia Iranica.* https://www.iranicaonline.org/articles/arbain-fortieth-day-after-asura-q (Erişim Tarihi: 13.09.2023).

Azer, San'an (1942). *İran Türkleri.* İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.

Azeri, Seyf (1947). سیف آذری, یانیقلی اوخشامالار [*Yanıklı Ohşamalar*]. Tahran: İntişarat-ı Ahmedi.

Azizi, Sara (2018). آرماناغان حسینی:مجموعه ی اشعار مذهبی [*Hüseyni Armağanı: Dinî Şiirler Koleksiyonu*]. Zencan.

Bahiral, Seher (2019). "محرم در زنجان : دومین قربانگاه جهان اسلام بعد از منا [İslam Dünyasında Mina'dan Sonra İkinci Mihrap Olarak Zencan'daki Muharrem]". https://www.karnaval.ir/blog/muharram-zanjan?_x_tr_hist=true (Erişim Tarihi: 20.09.2023).

Baizaii, Bahram (1965). *Namaysh dar Iran.* Tahran: Kavyan.

Baktash, Mayel and Farokh Gafary (1971). تئاتر ایرانی: سه مجلس تعزیه [*İran Tiyatrosu (Üç Taziye Meclisi)*]. Tahran: Shiraz Art Festival Publication.

Bali, Muhan (1997). *Ağıtlar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Barthold, Wilhelm (1963). "Âzerbaycan ve Ermenistan". *Tarih Araştırmaları Dergisi* 8(14): 77-87.

Barthold, Wilhelm (2004). *Orta Asya Türk Tarihi -Dersleri-*. Ankara: Çağlar Yayınları.

Bascom, William R. (1954). "Four Function of Folklore". *The Journal of American Folklore* 67(266): 333-349.

Başgöz, İlhan (1986). "Türk Halk Edebiyatında Protesto Geleneği". *Folklor Yazıları* içinde (ss. 181-191). İstanbul: Adam Yayınları.

Başgöz, İlhan (1996). "Protesto: Folklorun Beşinci İşlevi (Fonksiyonu)". *Folkloristik: Umay Günay Armağanı* (Haz. Özkul Çobanoğlu-Metin Özarslan). Ankara: Feryal Matbaası.

Bauman, Richard (1983). "The Field Study of Folklore in Context". In *Hand Book of American Folklore* (pp. 362- 368). Bloomington: Indiana University Press.

Bauman, Richard (2012). "Performance" (Ed. Regina F. Bendix and Galit Hasan-Rokem). In *A Companion to Folklore* (pp. 94-118). Massachusetts: Wiley Blackwell Publishing.

Bayat, Fuzuli (2014). *Kerbela Folkloru: Muharremlik Rituallarından Şebih Meydan Tamaşalarına*. Baku: Azerbaycan Millî Elimler Akademiyası: Folklor Institutu.

Bayat, Fuzuli (2022). "Folklorlaşan Ritual-Mistik Xarakterli Şəbih Teatrı". *Karadeniz Araştırmaları* 19(76): 1217-1232.

Beigzadeh, Halil ve Parvin, Nader (2015). " هاى نمادين و ادب هاى سيماى امام رضا(ع) در برخى آيين‌جلوه عامه [Bazı Sembolik Âyinlerde ve Popüler Edebiyatta İmam Rıza'nın Yüzünün Tezahürü]". *Popüler Kültür ve Edebiyat Dergisi* 9(4): 125-147.

Bekbabayi, Behruz ve Başar, Umut (2020). "Muharrem Âyinlerinde İslam Öncesi İnanç İzleri: İran Türkleri Örneği". *Millî Folklor* 16: 110-122.

Belâzuri, Ahmed b. Yahya (2021). *Ensâbü'l-Eşrâf: İslam Tarihinde Öncü Şahsiyetler 2. Cilt (Hz. Ali ve Çocukları, Hz. Abbas ve Çocukları) İnceleme-Çeviri* (Çev. Musa K. Yılmaz). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları: 174.

Ben-Amos, Dan (1997). "Şartlar ve Çevre İçinde Folklorun Bir Tanımına Doğru" (Çev. Metin Ekici). *Millî Folklor* 33: 74-87.

Ben-Amos, Dan (2007). "*Halk Bilgisini (Folklorun) Bağlamı: İmalar ve Beklentiler"* (Çev. M. Ekici) *Millî Folklor* 19(76): 232-243.

Benjamin, Samuel Greene Wheeler (1887). *Persia and the Persians*. London: J. Murray.

Benjamin, Walter (2018). *Son Bakışta Aşk* (Haz. N. Gürbilek) (8. Baskı). İstanbul: Metis Yayınları.

Berezin, İlya Nikolayeviç (1852). *Puteshestwie Po Sieviernoy Persi*. Kazan.

Beyzaie, Bahram (1965). كتاب نمايش در ايران[*İran'da Gösteri Kitabı*]. Tahran: Kavian.

Beyzaie, Bahram (2012). *Namayesh dar Iran [Performance in Iran]*. Tehran: Rowshangaran va Mtale'at-e Zanan.

Blaga, Rafael (1997). *İran Halkları El Kitabı*. İstanbul: Yeni Zamanlar Dağıtım.

Blogfa (2018). "گفتم كجا گفتا به خون [Dedim Nereye? Dedi Kana]". https://tinyurl.com/2s3veuej (Erişim Tarihi: 06.09.2023).

Bon, Gustave Le (1997). *Kitleler Psikolojisi* (Çev. Yunus Ender). İstanbul: Hayat Yayıncılık.

Boratav, P. Naili (1982). "Türk Halk Edebiyatında Tür ve Biçim Sorunu Üzerine". *Folklor Edebiyat I*. İstanbul: Adam Yayınları.

Boratav, Pertev Naili (1991). "Türk Ağıtlarının İşlevleri, Konuları ve Biçimleri". *Folklor ve Edebiyat (1982) II*. İstanbul: Adam Yayınları.

Bosworth, Clifford Edmund (1975). "The Early Ghaznavids". In *The Cambridge History of Iran IV* (Ed. R.N. Frye) (pp. 162-197). United Kingdom: Cambridge University Press.

Bölükbaşı, Ali (2010). *Nahl Gardani: Şehitlerin Hayatlarının Ölümsüzlüğünün Alegorik Bir Temsili*. Tahran: Kültürel Araştırmalar Ofisi.

Browne, Edward G. (1954). *A Literary History of Persia Vol IV*. London: Cambridge University Press.

Brun, Corneille Le (1718). Voyages *par la Moscovie, en Perse et aux Indes Orientales* (Vol. 2). Amsterdam.

Büyükkara, M. Ali (2002). "Kerbela'dan İnkılab'a: İmami-Şii Şehadet Düşüncesi ve Problemleri". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2: 211-247.

Caferoğlu, Ahmet (1972). "İran'la Turan'nın Paylaşılamayan Şirin'i". *Şarkiyat Mecmuası*. VII: 59-68.

Calmard, Jean and J. W. Allan (2011). "ʿAlam va ʿAlāmat". *Encyclopaedia Iranica.* https://iranicaonline.org/articles/alam-va-alamat-ar#prettyPhoto (Erişim Tarihi: 13.09.2023).

Calmard, Jean (1979). "Le Patronage des Ta'ziyeh: Elements pour une Etude Globale" (Ed. Peter J. Chelkowski). In *Ta'ziyeh: Ritual and Drama in Iran*. New York: New York University.

Carlson, Marvin (2013). *Performans: Eleştirel Bir Giriş* (Çev. Beliz Güçbilmez). Ankara: Dost Kitabevi.

Cevahiri, Muhammed Rıza (2015). " اسناد و شواهد زیارت اربعین[Erbain Ziyaretinin Belgeleri ve Kanıtları]". *Ziyaret Kültür Dergisi* 28: 21-52.

Chelkowski, Peter. J. (1979). *Taziyeh: Ritual and Drama in Iran*. New York: New York University Press.

Chelkowski, Peter J. (1985). "Shia Muslim Processional Performances." *The Drama Review (TDR)* 29(3): 18-30.

Chelkowski, Peter. J. (1986). "Popular Shi'i Mourning Ritual". In *al-Şerat (Vol. 12)* (pp. 227-264). Paper from Imam Husein Conference London: Routledge & Kegan Paul plc.

Chelkowski, Peter J. (1991). "Hengami ke Ne Zaman Zaman Ast ve Ne Makan makan". *Iran-Nameli Magazine* 34: 212-222.

Chelkowski, Peter J. (2008). "NAḴL". *Encyclopaedia Iranica.* http://www.iranicaonline.org/articles/nakl-object-in-the-mourning-rituals (Erişim Tarihi. 22.09.2023).

Chelkowski, Peter J. (2009). "Taʿzia". Encyclopaedia *Iranica.* https://iranicaonline.org/articles/tazia (Erişim: 26.07.2023).

Chelkowski, Peter. J. (2010). *Eternal Performance: Ta'ziyeh and Other Shiite Rituals*. Seagull Books.

Chodzko, Alexander (1842). *Specimens of the Popular Poetry of Persia as Found in the Adventures and Improvisations of Kurroglou, the Bandit Minstrel of Northern Persia; and in the Songs of the People Inhabiting the Shores of the Caspian Sea*. London: Oriental Translation Fund of Great Britain and Ireland.

Chodzko, Alexander (1878). *Théatre Persan, Choix de Téaziés ou Drames: Traduits Pour la Première Fois du Persan*. Paris: De Le'Cole Des Langues Orentales Vivantes.

Clauson, Sir Gerard (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford: Clarendon Press.

Collinet, Annabelle (2021). "Performance Objects of Muḥarram in Iran: A Story through Steel". *Journal of Material Cultures in the Muslim World* 1(1-2): 226-247.

Curzon, Lord (1927). *İran*. İstanbul: Erkân-ı Harbiye-i Umumiye.

Çay, Abdulhaluk Mehmet (2002). "Azerbaycan ve Türkler". *Azerbaycan Birinci Uluslararası Sempozyumu Bildirileri 1988.* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, s. 90-107.

Dabashi, Hamid (2005). "Ta'ziyeh as Theatre of Protest". *The Drama Revie*w 49(4): 91-99.

Darül Şifa, Y. ve Purkasım, M. (2013). Meddahî be Musabe-i Hüner, Meddahi be Musabe-i Şuğl (Ed. C. Rehmani) *Mutala'ti Came' şenahti ve İnsan Şenahtiyi Menasek-i Azadari-yi Muharrem* içinde (C.2, ss. 93-112). Heyme.

Della, Pietro (1869). سفرنامه ی پیترو دلاواله :قسمت مربوط به ایران [*Pietro Della Seyahatnamesi: İran Bölümü*] (Çev. Shojaeddin Shafa). Tahran: Kitap Tercümesi ve Yayıncılık Kurumu.

Dick Davis (2010). "Shahnameh". *Iranian Studies* 48(3): 337-348.

Dilçin, Cem (1983). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Dizdaroğlu, Hikmet (1969). *Halk Şiirinde Türler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Doerfer, Gerhard (1987). "İran'da Türkler". *Türk Dili* LIV (431): 242-251.

Dundes, Alan (1998). "Doku, Metin ve Konteks" (Çev. Metin Ekici), *Millî Folklor* 5: 106-118.

Durbilmez, Bayram (2017). *Gelenekli Türk Anlatıları-1*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Durkheim, Emile (2018). *Dinî Hayatın İlkel Biçimleri* (Çev. Fuat Aydın). Ankara: Eskiyeni Yayınları.

Duymaz, Ali (1990). "Gelibolu Ağıtı". *Millî Folklor* 1(8): 40-42.

Ebu Ja'far Muḥammad İbn Jarir Ṭabari (1992). *The History of al-Ṭabari* (Trans. Yohanan Freidmann) New York: State University of New York Press.

Eker, Süer (2009a). "Divanü Lûgat'it Türk'te 'İranlı Kavramı'. *Kaşgarlı Mahmud ve Dönemi.* Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Bilgi Şöleni Bildirileri (28-30 Mayıs): 71-87.

Eker, Süer (2009b). "Türk-İran Dil İlişkilerinde Divanü Lûgat'it Türk'ün Tanıklığı". *Akademik Araştırmalar Dergisi, Kaşgarlı Mahmud Özel Sayısı* 70-84.

Eker, Süer (2013). "Türk-İran Dil Temasları-1: Türk İran Dil Bilimsel Coğrafyasına Genel Bir Bakış" (Ed. Bülent Gül). *Bengü Belak, Ahmet Bican Ercilasun Armağanı* içinde (ss. 491-500). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

Ekici, Hasan (2017). "Bâkî Divanı'nda Sâkî Mefhumu". *Journal of Turkish Language and Literature* 3(3): 55-76.

Ekici, Metin (2018). *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri* (8. Baskı). Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

Elbadri, Rachid (2009). "Shia Rituals: The Impact of Shia Rituals on Shia Socio-Political Character". Master of Arts in Security Studies. Monterey: Naval Postgraduate School.

Elçin, Şükrü (1981). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

El-Haseni, Cemalleddin Ahmed b. Ali (2015). *Umdet'ut Talib fi Ensab-i Al-i Ebi Talib*. Beyrut.

El-Hikme, Rüstem (2008). *Dar el-İrfan Hamse'nin Tarihi: Zencan'ın En Eski Tarihî Metni* (Ed. Hasan Hüseyin Ali). Pınar Yayınları.

Emami, Nasrullah (1990). [مرثیهسرایی در ادبیات فارسی ایران (تا پایان قرن هشتم) [*Fars Edebiyatı'nda Mersiyeler (8. Yüzyılın Sonuna Kadar)*]. Tahran: Cihad Üniversitesi Yayınları.

Emin, Ahmet (1341). *İran*. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi. T.Y.: 38-42.

Ercilasun, Ahmet Bican ve Akkoyunlu, Ziyat (2015). *Kâşgarlı Mahmut Divânu Lugâti't-Türk Giriş Metin-Çeviri Notlar-Dizin* (2. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Erdem, Sargon (1989). "Alem". *TDV İslam Ansiklopedisi* C.2: 352-354.

Etemad el-Sultaneh, Muhammed Hasan Han (1971). [روزنامه خاطرات اعتمادالسلطنه *Etemad el-Sultaneh Günlükleri Gazetesi*]. Tahran: Emir Kabir Yayınları.

Evliya Çelevi (2001). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Bağdad - Basra - Bitlis - Diyarbakır - Isfahan Malatya - Mardin - Musul - Tebriz – Van.* 4. Kitap, 2. Cilt (Haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Eynifardezanjani (2013). " [مداحی استاد حاج غلامرضا عینی فرد زنجانی در حضور رهبر انقلاب Gulam Rıza Eyniferd Zencani'nin Devrim Lideri Huzurunda Yaptığı Övgü]". http://eynifardezanjani.blogfa.com/post/41 (Erişim Tarihi 11.10.2023).

Eyniferd, Gulam Rıza (t.y.). [فریاد زینبیه *Zeynebiye'nin Feryadı*]. Tahran: Faizun Yayınları.

Eyniferd, Gulam Rıza (2014). [پرچم زینبیه *Zeynebiye'nin Bayrağı*]. Tahran: Faizun Yayınları.

Farsnews (2012). "[غلامرضا کویتی پور Gulam Rıza Kuveyri Pur]". https://tinyurl.com/yc2mpfbp (Erişim Tarihi: 06.09.2023).

Farsnews (2020). "[آیین سنتی سینیگردانی حضرت قاسم(ع) در اهواز *Ahvaz'da Hz. Kasım'ın Geleneksel Tepsisini Taşıma Töreni*]". https://tinyurl.com/3vsswwsk (Erişim Tarihi: 21.09.2023).

Farsnews (t.y.). "Sadık Ahengeran". https://tinyurl.com/58m2f84p (Erişim Tarihi: 06.09.2023).

Fettal Nişaburi, Muhammed b. Hasan (1987). *Ravzatu'l-Vaizin ve Basiretü'l-Müteazzin.* Tahran: Neşreni Yayınları.

Fığlalı, Ethem Ruhi (1984). *İmamiyye Şiası: Caferiyye Mezhebi Doğuşu, Gelişmesi ve Görüşleri*. Ankara: Selçuk Yayınları.

Fığlalı, Ethem Ruhi (1996). "Gadîr-i Hum". *TDV İslam Ansiklopedisi,* C.13: 279-280.

Fischer, Michael M. J. (1980). *Iran: From Religious Dispute to Revolution*. Cambridge: Harvard University Press.

Fischer, Michael M. J. (2004). *Mute Dreams, Blid Owls, and Dispersed Knowledges: Persian Poesis in the Transnational Circuitry*. Duke University Press.

Forough, Mehdi (1952). "A Comparative Study of Abraham's Sacrifice in Persian Passion Plays and Western Mystery Plays". Master Thesis. Columbia University, reprinted by the Ministry of Culture and Art. Tehran.

Fouzi, Yahya (2000). "امام خمینی و هویت ملی در ایران [İmam Hümeyni ve İran'da Ulusal Kimlik]". *Ulusal Araştırmalar Dergisi* 4: 63-85.

Francklin, William (1790). *Observations made on a Tour from Bengal to Persia in the Years 1786-1787* (London Reprint in 1976). Tehran: Imperial Organization for Social Services.

Frye, Richard N. (1954). *Iran*. London: George Allen and Unwin.

Garthwaite, Gene R. (2016). *İran Tarihi: Pers İmparatorluğu'ndan Günümüze (*Çev. Fethi Aytuna). İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Gnoli, Gherardo (1989). *The Idea of Iran: An Essay on its Origin*. Roma: Istituto italiano per il Medio ed Estremo Oriente.

Gobineau, Comte de (1865). *Les Religions et les philosophies dans l'Asie Centrale*. Paris: Gallimard.

Gökalp, Ziya (1995). Hars ve Medeniyet (Ed. Yalçın Toker). İstanbul: Toker Yayınları.

Gökdağ, Bilgehan Atsız ve Doğan, Talip (2016). *İran'da Türkler ve Türkçe*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Gölpınarlı, Abdülbaki (1977). *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri.* İnkılap Kitapevi.

Gömeç, Saadettin (2009). *Köktürk Tarihi*. Ankara: Berikan Yayınevi.

Görkem, İsmail (2001). *Türk Edebiyatında Ağıtlar -Çukurova Ağıtları- İnceleme Metinler*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Gözaydın, Nevzat (1989). "Anonim Halk Şiiri Üzerine". *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)* LVII(445-450): 1-104.

Gözcü, Nurullah (2019). *Hemedan Eyaleti Bahar İli Türk Kültüründe Geçiş Dönemleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları.

Gözcü, Nurullah (2023). "Sosyal Kontrol ve Gizli Bir Protesto Aracı Olarak İran Türklerinin Taziye Geleneğinde Mersiye". *Folklor Akademi Dergisi* 6(2): 920-932.

Güleç, İsmail (2007). "Anonim Halk Edebiyatı'nın Tasnifine Dair Yeni Bir Öneri". *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 14: 47-58.

Güner, Ahmet (2010). "Büveyhîler Devrinde Bağdat'ta Kerbela/Aşure, Gadir Humm ve Benzeri Şiî Uygulamaları". *Çeşitli Yönleriyle Kerbela (Tarih Bilimleri)* içinde (C. 1: 325-339). Sivas: Asitan Yayıncılık.

Güngör, Şeyma (2003). "Maktel-i Hüseyin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 27: 456-457.

Güngör, Şeyma (2007). "Tarihî Olaydan Menkıbeye, Menkıbeden Şahesere [Kerbela Olayı ve Hadîkatü's-Süedâ]". 38. *Icanas Bildiriler Kitabı* (10-15 Eylül 2007): 769-788.

Hac Asgar Genç Hanlu (2019). "مراسم شام غریبان [Şam-ı Gariban Merasimi]". https://web.telegram.org/a/#-1001053190463 (Erişim Tarihi: 04.10.2023).

Hac ve Ziyaret Araştırmaları Enstitüsü (2015). مجموعه مقالات اربعین[*Erbain Makaleleri Koleksiyonu*]. Tahran: Mashaar Yayınları.

Hasanlı, Cemil (2005). *Soğuk Savasın İlk Çatışması İran Azerbaycanı* (Çev. Ekber Necef). İstanbul: Bağlam Yayınları.

Hatibi, Bahman (2012). *Tarikheh Khanedaneh Khatibi der Zanjan*.

Haydari, Asker (2016). تاریخ و جلوه‌های عزاداری امام حسین (ع) در ایران با تکیه بر دوره صفویه [*İran'da İmam Hüseyin İçin Yas Tutmanın Safevi Dönemine Dayanan Tarihi ve Tezahürleri*]. Tahran: İran Çağdaş Tarih Araştırmaları Enstitüsü.

Herbert, Thomas (1928). *Travel in Persia (1627-1629)*. London: George Routledge.

Heyderiyyun Zencan (2023). "Meşhed Erbain Törenleri" https://web.telegram.im/#@heydarioon_zanjan (Erişim Tarihi: 13.09.2023).

Heyet, Cevad (1957). *Azerbaycan Edebiyat Tarihine Bir Bakış*. C.1, 2. Baskı. Bakü.

Hinnells, John Russell (2008). شناخت اساطیر ایران[*İran Mitlerini Bilmek*]. Tahran: Çeşme Yayınevi.

Hmelin, Samuel (1774). *Reise durch Russlan Reise durch das nordische Persien in den Jahren 1770, 1771 bis in April 1772*. St. Petersburg.

Hosseinalemi, Amir (2014). "The Positions of Iranian Traditional and Ritual Drama in the Developmental Communications with the Emphasis on the Rural Areas in Iran". *International Journal of Research in Humanities* 2(12): 33-42.

HRW (1997). *Iran: Religious and Ethnic Minorities: Discrimination in Law and Practice*. http://www.hrw.org/hrw/reports/1997/iran/ (Erişim: 02.06.2023).

Humeyni (1982). صحیفه نور[*Sahife-yi Nur*] (12 Cilt) Tahran: İslam Devrimi Kültürel Belgeleri Örgütü.

Hüseyin, Sedreddin Bayramoğlu (2016). *Azərbaycan Mərsiyə Ədəbiyyatı və Əbülhəsən Racinin Poetik Dünyası.* Bakı: Elmlər.

Hüseyniyeyi Azam Zencan (t.y.a). "Hüseyniyeyi Azam'ın Tarihi". https://tinyurl.com/3ta47jdw (Erişim Tarihi: 25.10.2023).

Hüseyniyeyi Azam Zencan (t.y.b.). "İnkılap Meydanı". https://tinyurl.com/3ta47jdw (Erişim Tarihi: 25.10.2023).

Hüseyniyeyi Azam (2023). https://web.telegram.org/a/#-1009165036 (Erişim Tarihi: 12.09.2023).

Ibn Al-Athir, Ali (1972). *The Complete History* (Çev. Abbas Khalili). Tehran: Şahami İntişar-ı İran.

ICHHTO (2010). "Qālišuyān Rituals of Mašhad-e Ardehāl in Kāšān". *Iran's Cultural Heritage, Handicrafts and Tourism Organization* https://tinyurl.com/4ewd8me9 (Erişim Tarihi: 23.09.2023).

Iqna (2023). "Kerbela'da Şam-ı Gariban Merasimi". https://tinyurl.com/bdebjr76 (Erişim Tarihi: 07.09.2023).

Iranian Dramatic Art Center (1996). "Ritual dramatic art of Ta'zīye". https://ich.unesco.org/en/RL/ritual-dramatic-art-of-taziye-00377 (Erişim Tarihi: 26.08.2023).

Iribnews (2019). " آغاز مراسم طشت گذاری در اردبیل[Erdebil'de Tas Yerleştirme Töreninin Başlaması]". https://tinyurl.com/bddbs6v8 (Erişim Tarihi: 21.09.2023).

Irna (2015). "برگزاري باشكوهترين مراسم اربعين تاريخ با حضور 27 ميليون زائر حسيني در كربلا [Kerbela'da 27 Milyon Hüseyinli Hacının Katılımıyla Tarihin En Görkemli Erbain Töreni Düzenlendi]". https://tinyurl.com/mr3h567d (Erişim Tarihi: 13.09.2023).

Irna (2023a). " بیش از ۲۲ میلیون زائر در آیین اربعین شرکت کردند[Erbain Âyini'ne 22 Milyondan Fazla Hacı Katıldı]". https://tinyurl.com/3smjpkk4 (Erişim Tarihi: 13.09.2023).

Irna (2023b). "حجله قاسم؛ جلوهای از همنوایی زنان بوشهری با مادران داغ دیده کربلا [Kerbela Anneleriyle Buşehr kadınlarının Dayanışmasının Bir Tezahürü Olan Hac Kasım]". https://tinyurl.com/4akzrtxe (Erişim Tarihi: 21.09.2023).

İbn Hanbel, Ahmed (1992). *Müsned*. İstanbul.

İbn Manzur, Ebu'l-Fazl Muhammed b. Muharrem (1993). *Lisanu'l Arap*. Beyrut: Daru Sadr.

İlaydın, Hikmet (1997). *Türk Edebiyatında Nazım*. Ankara: Akçağ Yayınları.

İlna (2023). "۶ نوحه و سرودی که ماندگار شدند [Kalıcı Olan Altı Mersiye ve İlahi]". https://tinyurl.com/2tcvrv9p (Erişim Tarihi: 06.09.2023).

İRAM (2019). "Şii Dinî Unvanlar". *İran Araştırmaları Merkezi*. https://www.iramcenter.org/sii-din%C3%AE-unvanlar-2086 (Erişim Tarihi: 10.10.2023).

İran İslam Cumhuriyeti Anayasası (1980) (Çev. Ömer Okumuş). İstanbul: Kayıhan Yayınları.

İrantarhim (2023). "اجاره اکو و مداح [Eko ve Meddah Kiralama]". https://tinyurl.com/5n7urstm (Erişim Tarihi: 25.08.2023).

İsen, Mustafa (1994). *Acıyı Bal Eylemek: Türk Edebiyatında Mersiye*. Ankara: Akçağ Yayınları.

İsmailov, Dilgam (2017). *History of Azerbaijan.* Baku: Azerbaijan Architecture and Construction University.

İtkin, Rıza (1990). "Zelzele" (Der. M. Şimşek). *Kanlı Çiçekler: Gilan ve Zencan Depremine Ohşamalar*. Tebriz: Şafak Yayınevi.

Jafari, Mohammad (2018). " ادبیات شفاهی[Şifahi Edebiyat]". دائرة المعارف بزرگ اسلامی içinde (C.2: 73). Tahran: Büyük İslam Ansiklopedisi Merkezi.

Kaempfer, Engelbert (1984). سفرنامه کمپفر[*Keampfer Seyahatnamesi*] (Çev. Kikavus Jahandari). Harazmi Yayınları.

Kafesoğlu, İbrahim (1984). *Türk Millî Kültürü*. Ankara: Ötüken Neşriyat.

Kafkasyalı, Ali (2009). *İran Türkleri Âşık Muhitleri* (2. Baskı) Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi.

Kalafat, Yaşar (2021). "Bölge Türklüğünde İran Bir Kaldıraç Kolu Mu?". https://avrasyabirvakfi.org/koseyazilari/bolge_turklugunde_iran_bir_kaldirac_kolu_mu-190.html (Erişim Tarihi: 06.11.2023).

Karatay, Osman (2003). *İran ile Turan Eskiçağ'da Avrasya ve Ortadoğu'yu Hayal Etmek* (3. Baskı). Ankara: Ötüken Yayınları.

Kaya, Zeynep Sena (2018). "İran'da Âşûrâ Merasimleri ve Tarihsel Gelişimi". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı.

Kaynamazoğlu, Zeynep Sena (2022). "Matemin Gölgesinde Sivil Bir Fenomen: İran'da Dinî Heyetler". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 58(1): 67-76.

Kayseri, İsa (2012). فرهنگ عامیانهٔ ماهشهر [*Mahşehr Folkloru*]. Tahran: Samir Yayınları.

Kazvini, Mirza Muhammed Hanî (1984). "Mukaddime-yi Kadim-i Şahname". *Hezare-yi Firdevsi*. Tahran.

Kelami Zencani (t.y.a). "Kutsal Savunma Dönemi". https://web.telegram.org/a/#-1001000449839 (Erişim Tarihi: 15.10.2023).

Kelami Zencani (t.y.b). https://web.telegram.org/a/#-1001000449839 (Erişim Tarihi: 20.10.2023).

Kelami Zencani (2023). Veliyullah Kelami. https://web.telegram.org/a/#-1001000449839 (Erişim Tarihi: 20.10.2023).

Kelami, Veliyullah (2018). سایه نشین هرم[*Saye Neşin Herem*]. Tahran: Piri Yayınları.

Kelamizenjani (t.y.). " دیوان اشعارحاج ولی الله کلامی زنجانی[Hac Veliyullah Kalami Zencani'nin Şiirlerinin Divanı]". http://kalamizanjani.blogfa.com/post/12 (Erişim Tarihi: 04.10.2023).

Kesrevi, Ahmed (1926). *Azerî Ya Zeban-i Bastan-ı Azerbaycan*. Tahran: Taban.

Keyhan (2016). "قمه زنی: اقدامی انحرافی و بدعت آمیز [Kamazani Sapkın Bir Eylem]". Tahran: Keyhan Gazetesi-Maaref.

Khabarban (2022). “حاجاصغر زنجانی: امام اصرار کردند ترکی روضه بخوانم!/ توصیه پیرغلام اهل بیت به جوانان [Asgar Zencani: İmam Türkçe Rovza Okumam Konusunda Israr Etti]”. https://khabarban.com/a/34743164 (Erişim Tarihi: 12.10.2023).

Koçak, Recep (2023). “İran Türkmensahra ve Horasan Masalları” (Ed. Fatma Ahsen Turan ve Mehmet Naci Önal). *Türk Dünyası Masal Araştırmaları* içinde (ss. 393-432). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını.

Kolbehkhabar (2023). “ تقویم آیین طشت گذاری محرم در اردبیل[Erdebil’de Teşt Gozari Muharrem Töreni Takvimi]”. https://tinyurl.com/2p93dmph (Erişim Tarihi: 21.09.2023).

Konukçu, Enver (1973). *Kuşan ve Akhunlar Tarihi*. Ankara: Sevinç Matbaası.

Korom, Frank J. (2003). *Hosay Trinidad: Muharram Performances in an Indo-Caribbean Diaspora*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Kouchek-zadeh, Reza, and Azarm, Milad (2022). “Investigating Early Dramaturgy and Theatre Directing in the Shabih’khani of the Qajar Era.” *TDR: The Drama Review* 66(1): 7-36.

Kowalski, Tadeusz (1983). “Şehnâme’de Türkler” (Çev: Harun Güngör). *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1(1): 289-300.

Köprülüzâde Mehmed Fuad (1917a). “Bizde Mersiye ve Mersiyeciler 1 (Edebiyat Musahabeleri)”. *Yeni Mecmua* S. 16: 305-308.

Köprülüzâde Mehmed Fuad (1917b). “Bizde Mersiye ve Mersiyeciler 2 (Edebiyat Musahabeleri)”. *Yeni Mecmua* S. 17: 324-328.

Köprülüzâde Mehmed Fuad (1917c). “Bizde Mersiye ve Mersiyeciler 3: Acem Edebiyatında Mersiye (Edebiyat Musahabeleri)”. *Yeni Mecmua* S. 18: 344-348.

Köprülüzâde Mehmed Fuad (1917d). “Bizde Mersiye ve Mersiyeciler 3: Acem Edebiyatında Mersiye (Edebiyat Musahabeleri)”. *Yeni Mecmua* S. 19: 364-367.

Köprülüzâde Mehmed Fuad (1917e). “Bizde Mersiye ve Mersiyeciler 4: Acem Edebiyatında Mersiye (Edebiyat Musahabeleri)”. *Yeni Mecmua* S. 20: 384-386.

Köprülüzâde Mehmed Fuad (1924). *Bugünkü Edebiyat*. İstanbul: Cihan Biraderler Matbaası.

Köprülü, Mehmed Fuad (2012). *Edebiyat Araştırmaları I*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Kurt, Aynur (2022). “Güney Azerbaycan Kerbelâ Mersiye Şâiri Âsî Ve Dîvânı”. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi* 10: 1-22.

Kurtuluş, Rıza (2022). “Fars Edebiyatında Kerbelâ”. *TDV İslam Ansiklopedisi* C. 25: 272-274.

Lambton, Ann Katharine Swynford (1968). “Internal Structure of the Saljuq Empire”. *The Cambridge History of Iran V* (Ed. John Andrew Boyle). United Kingdom: Cambridge University Press p. 203-282.

Litten, Wilhem (1929). *Das Drama in Persien*. Berlin-Leipzig.

Magoulick, M. (2019). “Halk Bilimi Tarihi” (Çev. S. Telek) (Haz. M. Ö. Oğuz, N. Özdemir ve G. Ö. Eker). *Dünya Halk Bilimi Çalışmaları Tarihi* içinde (ss. 15-32). Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

Mahani, Mahnia A. Nematollahi (2013). *The Holy Drama: Persian Passion Play in Modern Iran*. Amsterdam and Haren: Leiden University Press.

Mahmudi, Fatana ve Tavousi, Mahmud (2011). “ جایگاه هویت آییني مذهبي ‘تعزیه’ و واقعة عاشورا در هنرهاي تصویري مازندران [Mazenderan Görsel Sanatlarında Dinî Âyin Kimliği Taziyenin Konumu ve Aşura Olayı]”. *Ulusal Araştırmalar Dergisi* 4: 67-92.

MAİ (Merkez-i Amar-ı İran). “1400-1399-سال-استانها-تقسیمات-تغییرات-کشوری/تقسیمات [Ülke Bölümleri-Bölüm Değişiklikleri: İl, Yıl (1399-1400])”. https://tinyurl.com/2btxthh3 (Erişim Tarihi: 05.06.2023).

MAİ (Merkez-i Amar-ı İran) (2016). “2015] ۱۳۹۵-تایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن [Genel Nüfus ve Konut Sayımının Ayrıntılı Sonuçları]”. https://tinyurl.com/4cata98p (Erişim Tarihi: 05.06.2023).

MAİ (Merkez-i Amar-ı İran) (2021a). "نقشهتقسیماتسیاسیاستانزنجانبهتفکیکشهرستان-سال1400 [Zanjan Eyaletinin Şehre Göre Siyasi Bölümlerinin Haritası-1400 Yılı]". https://tinyurl.com/yckm5bvy (Erişim Tarihi: 11.06.2023).

MAİ (Merkez-i Amar-ı İran) (2021b). "نقشه تقسیمات کشوری استان ها به تفکیک شهرستان 1400 [Ülkenin Şehirlere Göre İl Bölümleri Haritası 1400]". https://tinyurl.com/2p934emv (Erişim Tarihi: 15.06.2023).

Makuyi, Seville (2010). "ازنمایی جایگاه حضرت امام رضا (ع) در فرهنگ مردم ایران آیین [İran ها و نمادها: Halkının Kültüründe İmam Rıza'nın Konumunun Temsili: Âyinler ve Semboller]". *İran Halk Kültürü Dergisi* (20-21): 9-31.

Malekpour, Miniature (2019). "The Art of the Martyrs: The Taziyeh and Street Art in Contemporary Tehran". *Performance, Religion and Spirituality* 2(1): 35-55.

Malinowski, Bronislaw (1935). "Digression on the Theory of Magical Language". *Coral Gardens and Their Magic*. London: Unwin Brothet Ltd.

Mansuri, Haydari vd. (2018). " گونهشناسیمرثیههای استانبوشهر[Buşehr Eyaletinin Ağıtlarının Tipolojisi)". *Popüler Kültür ve Edebiyat Dergisi* 2(3): 202-218.

Mazdapour, Ketayoun (2008). "مار جادو و زیبایی پروانه [Sihirli Yılan ve Kelebeğin Güzelliği]". *Halk Kültürü Dergisi* 27-28: 204-220.

McLuhan, Marshall. and Powers, Bruce R. (1992). *The Global Village: Transformations in World Life and Media in the 21st Century (Communication and Society).* U.K: Oxford University Press.

Meclisi, Muhammed Bakır (1983). *Bihar-ul Envar*. C. 45. Beyrut: Dar-u İhya-it Teras-il Arabi.

Mecme'-i Heyderiyyun (2023a). "Muhammed Eyniferd". https://web.telegram.org/a/#-1001009940124 (Erişim Tarihi: 12.10.2023).

Mecme'-i Heyderiyyun (2023b). "Hüseyin Eyniferd". https://web.telegram.org/a/#-1001009940124 (Erişim Tarihi: 12.10.2023).

Mededli, Eynullah (2002). "İran Tarihinde Azerbaycan ve Azerbaycanlılar". *Azerbaycan Birinci Uluslararası Sempozyumu Bildirileri 1988* içinde (ss. 3-8). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Mehdi Resuli (2023a). " حاج مهدی رسولی[Hac Mehdi Resuli]". https://web.telegram.org/a/#-1001003212125 (Erişim Tarihi: 15.10.2023).

Mehdi Resuli (2023b). " مسجد شهدا[Şüheda Mescidi]". https://web.telegram.org/a/#-1001003212125 (Erişim Tarihi: 25.10.2023).

Mehdizade, Nasır (2004). پر ستو های کربلا[*Perestuha-yı Kerbela*]. Simayı Afitab Yayınları.

Mehrabi, Shayan (2021). " آئین سنتی مشعل گردانی[Meş'al Gardani'nin Geleneksel Âyini]". *Tehranpicture.* https://www.tehranpicture.ir/u/jg6 (Erişim Tarihi: 23.09.2023).

Mehrnews (2016). "زن مداح در زنجان فعالیت می کنند ۴۰ [Zencan'da 40 Meddah Çalışıyor]". https://tinyurl.com/43fvhazd (Erişim Tarihi: 10.10.2023).

Mehrnews (2018a). " آیین سنتی چهل منبر[Kırk Minberin Geleneksel Âyini]". https://tinyurl.com/2mc7yb2u (Erişim Tarihi: 20.09.2023).

Mehrnews (2018b). " نخل گردانی نماد تشییع شهدای نینوا[Nahl Gardani Ninova Şehitlerinin Cenazesinin Sembolüdür]". https://tinyurl.com/yx7z2xu5 (Erişim Tarihi: 22.09.2023).

Meleki, Mehdi (2017). یادگار مهدی مجموعه اشعرمزهبی[*Mehdi'nin Yadigarı: Mecmua-yı Eşar Mezhebi*]. Zencan: Sutude Zencani Yayınları.

Melville, Charles (2008). "Jarci". *Encyclopaedia Iranica* 14(6): 580- 581.

Mezahiri, Mohsen Hossam (2011). کتاب رسانه ی شیعه [*Resane-yi Şia Kitabı*]. Isfahan: Arma Yayınları.

Mezahiri, Mohsen Hossam (2016). فرهنگ سوگ شیعی[*Şii Yas Kültürü*]. Isfahan: Arma Yayıncılık.

Mirzaoğlu, Fatma Gülay (2019). *Halk Türküleri: Konu- İcra-Yapı-Anlam-İşlev*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Miyanalı, Ali Rıza (1997). *Nağıldı Hele*. Bakü.

Mohammadpour, Ahmad ve Shahizadeh, Ramin (2019). “ مطالعة مردم شناختي مراسم عاشورا در شهر اردبیل [Erdebil Şehrinde Aşura Töreninin Antropolojik İncelemesi]”. *Iran Journal of Social Studies* 5(3): 126-136.

Mohsenzadeh, Muhammed Ali (2012). سر نینوا زینب کبری[*Sırr-ı Neyneva Zeyneb-i Kübra*]. Tahran: Mashaar Yayınları.

Mohtasham, Adele ve Samad Samanyan (2017). “ کارکردشناسی نخل در آیین نخلگردانی از منظر حفاظت از گنجینههای فرهنگی ایران[İran’ın Kültürel Hazinelerini Koruma Perspektifinden Nahl Gardani Âyininde Nahl’ın İşlevselliği]”. *İran Çalışmaları Dergisi* 7(2): 103-121.

Morier, James (1818). *Second Journey through Persia, Armenia, and Asia Minor, to Costantinople between the year 1810 and 1816*. London: Longman, Hurst, Rees, Orme, and Brown.

Mostofi, Abdollah (1992). *The Administrative and Social History of the Qajar Period: (The Story of My Life)* (3 Vol.). California: Mazda Pub.

Muhaddesi, Cevad (1997). فرهنگ عاشورا [*Aşura Kültürü*]. Kum. Maaruf Yayınları.

Muhammedpur, Muhammedemin vd. (2021). “ تمایز شیوههای اجرایی ترانه و تصنیف دینی از عرفانی[Dinî Şarkılar ve Tasavvufi Şarkılar: İcra Açısından Bir Karşılaştırma]”. *Mito-Mistik Edebiyat (Fars Dili ve Edebiyatı Dergisi)* 17(64): 175-200.

Muhtarpour, Rajab Ali (2003). “ محرم در کیش [Kiş’te Muharrem]”. *Muharrem ve Halk Kültürü üzerine Uluslararası Konferanslar Dizisi*. Tahran.

Musavi Esadzadeh, Siamak (2020). “ بررسی پیشینه فرهنگی تاریخی مراسم«خرّه عاشورایی» در خرمآباد[Hürremabad’daki ‘Hare Aşura’ Töreninin Kültürel ve Tarihî Arka Planının İncelenmesi]”. *İran Halk Kültürü Dergisi* 42(12): 93-104.

Mutemen, Zeynül Abidin (1967). شیر و ادبی فارسی[Şi’r u Edeb-i Farsi]. Tahran: Efşari Kitapevi.

Müctahedzade, Pirouz (2012). پیدایش هویت ایرانی و تطوّر مفهوم کشور در ایران Stateپیدایش [İran Kimliğinin Ortaya Çıkışı ve İran’da Devlet Anlayışının Gelişimi]. *Beşeri Coğrafya Araştırmaları Dergisi* 45(2): 121-138.

Naqvi, Mazhar (2015). “Religious ‘Music’: Sozkhwani”. https://tinyurl.com/4hvsdcjx (Erişim Tarihi: 18.08.2023).

Nasr, Seyyid Hüseyin (1985). *İslam İdealler ve Gerçekler* (Çev. Ahmet Özel). İstanbul: Akabe.

Navahangbashir (t.y.). “ ترحیم عرفانی با ساز دف و تنبور[Def ve Tambur ile Mistik Cenaze Töreni]”. https://tinyurl.com/59yju3cn (Erişim Tarihi: 25.08.2023).

Necefi, Murtaza (2018). نوای نوائی[*Novhe-yi Nevayi*]. Kum: Muhammed ve el-Muhammed Yayınları.

Nesibli, Nesib L. (2017). *Güney ile Kuzey Azerbaycan Sorunları.* Ankara: Tebaren Yayınları.

Nəsibzadə, Nəsib (1997). *İranda Azərbaycan Məsələləri (XX əsrin 60-70-ci illəri).* Bakü: Ay-Ulduz.

Nicholson, Reynold A. (1932). *A Descriptive Catalogue of the Oriental Mss. Belonging to the Late E.G. Browne*. Cambridge: The University Press.

Nieshabouri, Abdul Hossein (2010). تقویم شیعه[*Şii Takvimi*]. Kum: Dalilema Yayınları.

Noornava (t.y.). “Hac Asgar Genç Hanlı Biyografisi”. https://tinyurl.com/27u3p7br (Erişim Tarihi: 14.10.2023).

Oğuz, M. Öcal (2001). *Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Oğuz, M. Öcal (2009). “Somut Olmayan Kültürel Miras ve İfade Çeşitliliği”. *Millî Folklor* (21)82: 6-12.

Onat, Hasan (1997). “Şiiliğin Doğuşu Meselesi (Birinci Hicrî Asır)”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 36: 79-118.

Onay, Ahmet Talat (1996). *Türk Halk Şiirinde Şekil ve Nev’i* (Haz. Cemal Kurnaz). Ankara: Akçağ Yayınları.

Ong, Walter (2002). *Orality and Literacy, The Technologizing of The Word*. U.K: Routledge.

Ouseley, Sir William (1823). *Travels in Various Countries of the East, More Particularly Travels in Various Countries of the East: More Particularly Persia. A Work Wherein the Author Has Described, As Far As His Own Observations Extended, of Those Countries in 1810, 1811, And 1812.* Nabu Press.

Önal, Mehmet Naci (2011). "Muğla'da Yas Etme Geleneği" (Ed. Emine Gürsoy Naskali). *Ağıt Kitabı.* İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Öncül, Kürşat (2016). "Kasım Otağı' Ritüelinin Mitolojik Kökleri ve Sosyo Politik Altyapısı". *Millî Folklor* 111: 171-179.

Örs, Derya (2009). "Siyavuş". *TDV İslam Ansiklopedisi* C. 37: 308-309.

Öz, Mustafa (2010). "Şia". *TDV İslam Ansiklopedisi* C. 39: 11-114.

Özarslan, Metin (2001). *Erzurum Âşıklık Geleneği* (1. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.

Özaydın, Abdülkerim (2013). "Zencan". İstanbul: *TDV İslam Ansiklopedisi* C. 44: 251-253.

P'yankov, Igor V. (2002). "Sakalar" (Çev. Zülfiye Veliyeva). *Türkler* C. I: 922-939.

Pakalın, Mehmet Zeki (1946). "Alem". *Tarih Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü* C.1: 47-49.

Pakalın, Mehmet Zeki (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü.* İstanbul.

Parsa, Mehdi Ekberi (2023). " مراسم قالیشویان در مشهد اردهال کاشان[Meşhed, Ardahal, Kaşan'da Halı Yıkama Merasimi]". https://tinyurl.com/2rpynn5b (Erişim Tarihi. 23.09.2023).

Parsons, Talcott (1960). "Malinowski and the Theory of Social Systems". In *Man and Culture: An Evaluation of The Work of Bronislaw Malinowski* (Edition 2st) (Edited: Raymond Firth) (pp. 53-70). London: Routledge & Kegan Paul.

Pehlevan, Çengiz (1992). " مليت، مذهب، آينده تمدن ايراني[Milliyet, Din, İran Medeniyetinin Geleceği]". *İran Ferda Dergisi* 3.

Pelly, Lewis (1879). *The Miracle Play of Hasan and Hussain I-II*. London: WM.H. & Co.

Perry, J. (1991). "The Zand Dynasty". In: *The Cambridge History of Iran, Vol. 7, From Nadir Shah to the Islamic Republic* (pp. 63–103). Cambridge: University Press.

Peterson, Samuel R. (1979). "The Ta'ziyeh and Related Arts" In *Ritual and Drama* (Ed. Peter J. Chelkowski) (pp. 64-87). New York: New York University Press.

Piddington, Ralph (1960). "Malinowski's Theory of Needs". ". In *Man and Culture: An Evaluation of The Work of Bronislaw Malinowski* (Edition 2st) (Edited: Raymond Firth) (pp. 33-52). London: Routledge & Kegan Paul.

Pirmaradyan, Mustafa ve Samia Bahtiyari (2015). "بررسی بن مایههای تاریخی نمایش مذهبی در ایران [İran'da Dinî Dramanın Tarihsel Temellerini Araştırmak]". *İslam Tarihi Dergisi* 15(1): 207-228.

Polak, Jokab Eduard (1989). کتاب سفرنامه پولاک :ایران و ایرانیان [*Polak'ın Seyahat Kitabı: İran ve İranlılar*] (Çev. Kikavus Cihandari). Ghaemiyeh Isfahan Bilgisayar Araştırma Merkezi.

Qumi, Abbas (2022). در کربلا چه گذشت [*Kerbela'da Ne Oldu?*] (Çev. Mohammad Baqer Kameraei). Kum: Jamkaran Yayınları.

Qureshi, R. Burckhardt (1981). "Islamic Music in an Indian Environment: The Shi'a Majlis". *Ethnomusicology* 25(1): 41-71.

Rafgoran, Marwarid (2019). " عروسی قاسم[Kasım'ın Düğünü]". https://tinyurl.com/5n94frtx (Erişim Tarihi: 21.09.2023).

Rafifar, Jalaleddin and Shirmohammadi, Asghar (2015). "An Anthropological Study on the Origin and Content of Ta'zieh." *International Journal of Social Sciences (IJSS)* 5(4): 63-74.

Rahbarnia, Zahra and Davari, Roshanak (2017). "An Investigation into Taziyeh and Performance Art with an Emphasis on the Audience Interaction". *The Scientific Journal of NAZAR research center (Nrc) for Art, Architecture & Urbanism* 14(49): 21-32.

Rahmani, Cabar (2014). کتاب تغییرات مناسک عزاداری محرم[*Muharrem Yas Ritüellerindeki Değişiklikler*]. Tahran: Tisa Yayınları.

Rahmani, Cabar (2022). تاب آیین و اسطوره در ایران شیعی [*Şia İran'da Ritüel ve Mit*]. Tahran: Arma Yayınları.

Rajabi, Parveen (2010). " بررسی مرثیه و مرثیه سرایی در ادبیات فارسی از پایان عصر صفویه تا آغاز مشروطه [Safevi Dönemi'nin Sonundan Meşrutiyet'in Başlangıcına Kadar Fars Edebiyatı'nda Mersiye ve İncelemesi]". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kirman: Veli Asr Üniversitesi.

Resuli, Cevad (2006). *Gizli Gönül* [محرم دل]. Tahran: Faizun Yayınları.

Resulzade, Mehmet Emin (1993). *İran Türkleri (Türk Yurdu ve Sebilürreşad'daki Yazıları) (*Haz. Yavuz Akpınar, İrfan M. Yıldırım ve Selahattin Çağın). İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

Rezai, Ensiya Şeyh ve Azari, Shahla (Ed.) (1998). گزارشهای نظمیه از محلات تهران[*Tahran Mahallerinden Polis Raporları I-II*]. Tahran: Sazman-ı Esnad-i Milli.

Riggio, Milla C. (1994). "Ta`ziyeh in Exile: Transformations in a Persian Tradition". *Comparative Drama* 28(1): 115-140.

Rossi, Ettore and Bombaci, Alessio (1961). *Elenco di Drammi Religiosi Persiani (Fondo Mss. Vaticani Cerulli)*. Citta del Vaticano.

Rüstemov, Ramil (2022). "Zencan ve Hemedan Bölgelerinin Arkeolojik Kültürü Üzerine Bazı Görüşler". *XVIII. Türk Tarih Kongresi'ne Sunulan Bildiriler* C. 1: 345-367.

Sabet, Firoozeh Kashani (2018). *Sınır Kurguları: İran Ulusunun Şekillenmesi (1804-1946)* (Çev. Duygu Şendağ). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Sadeghnezhad, Mahdiyeh (2014). *Iran, Zencan/Sultaniye Şehrindeki İlhanlı Dönemi Mimarisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı.

Safari, Baba (1991). اردبیل در گذرگاه تاریخ[*Tarih Güzergâhında Erdebil*]. II. Tahran: Omid Yayınları.

Saidi, Sohrab vd. (2018). " بررسی‌وتحلیل‌آئین‌چاووشخوانی‌دراستان‌هرمزگان[Hürmüzgan İlinde Çavuşi Hani Âyininin İncelenmesi ve Analizi]". *İranoloji Araştırmaları Dergisi* 9(1): 99-115.

Salmon, Thomas and van Goch, Matthias (1739). *Die Heutige Historie Und Geographie*. Altona: Im Verlag der Gebrüder Korte.

Samani, Seyyid Mahmud (2015). "نقش صفویان در ترویج فرهنگ عزاداری [Mahmudi Kültürünü Teşvik Etmede Safevilerin Rolü]". *Ziyaret Kültür Dergisi* 27: 121-142.

Saray, Mehmet (2006). *Türk-İran İlişkileri.* Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Sardarinia, Elnaz (2023). "İran Azerbaycan'ında Muharrem Törenleri ve Mersiye Kültürü". Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk HalkBilimi Ana Bilim Dalı.

Sarıkaya, Yalçın (2008). *İran'da Milliyetçilik Tarihi ve Jeopolitik Boyutlarıyla*. Ankara: Ötüken Neşriyat.

Sarrafi, Ali Rıza (2000). "İran Türklerinin Dili ve Türk Folklorunun Araştırılmasındaki Sorunlar". *Uluslar Arası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı* (26-28 Mayıs). İçel.

Seccadi, Saleh; Rencberi, Ahmed ve Purrezevi, Cafer (2017). کتاب بیزبنله آغلاردیق [*Bez Bele Ağlardık*] (Üç Cilt). Tahran: Surey-i Mehr Yayınları.

Sengri, Muhammed Rıza (2002). پیوند دو فرهنگ: عاشورا و دفاع مقدس *[İki Kültürü Birbirine Bağlamak: Aşura Kültürü ve Kutsal Savunma*]. Kum: Yakut Yayınları.

Serdar, Ziyaüddin; Wyn Davies, Merryl ve Nandy, Ashis (1997). *Batı Irkçılığının Kaynakları* (Çev. Fatih Bayram). İstanbul: Yöneliş Yayınları.

Setarecom (2020). "Ruhani ve Laricani için Zencani'nin Eleştirel Şiiri [شعر جنجالی کلامی زنجانی برای روحانی و لاریجانی]". https://www.youtube.com/watch?v=-4g20VyADDY (Erişim Tarihi: 06.11.2023).

Shahbazi, A. Shapur (2005). "The History of the Idea of Iran" (Ed. Vesta Sarkhosh Curtis and Sarah Stewart) (Vol. 1). In *The Birth of the Persian Empire* (pp. 109-111). London: I.B.Tauris & Co Ltd.

Shahriari, Khosrow (2006). "Breaking Down Borders and Bridging Barriers: Iranian Taziyeh Theatre". Thesis Submitted for the Degree of Doctor of Philosophy, School of Media, Avustralya: Film and Theatre University of New South Wales.

Sheil, Lady Mary Leonora Woulfe (1856). *Glimpses of Life and Manners in Persia.* London: J. Murray.

Shirazi, M. Pasdar ve Sadeghi, A. Rıza (2015). " تاثیر باورها و مراسم آیینی در پایایی و پویایی فضاهای شهری؛ موردپژوهی: تعزیه در پایایی حسینیه ها و تکایا در ایران [Kentsel Mekânların Güvenirliği ve Dinamiklerine İlişkin İnanç ve Âyinler; Örnek Çalışma: İran'da Hüseyniye ve Takiyeler Açısından Taziye]". *Kentsel Yönetim Dergisi* (Üç Aylık) 38: 301-332.

Shojaei, Siddiqa (2021). " آیین گل مالی لرستان[Loristan'ın Gel Mali Töreni]". https://www.kojaro.com/history-art-culture/192132-gelmali-tradition-lorestan/ (Erişim Tarihi. 22.09.2023).

Sistani, Ferruhi (1970). *Divan* (Neşr. Muhammed Debir Siyaki). Tahran: İntişarat-ı Zevvar.

Sone, Enongene Mirabeau and Manyaka Toko, Djockoua (2007). "Orature and Oratorical Teaching Strategies in African Literature: The Examples of Laye Camera and Chin Ce." *Journal of African Literature and Culture* (JALC) 4: 83-102.

Sone, Enongene Mirabeau (2009). "What Kind of Literature for Ethcial Education in Africa?" *Lwati: A Journal of Contemporary Research* (6)1: 157-165.

Sone, Mirabeau Enongene (2011). "Religious Poetry as a Vehicle for Social Control in Africa: The Case of Bakossi Incantatory Poetry". *Folklore* 122: 308-326.

Subuti, Huşeng (1999). *Tarih-i Zencan*. Zencan: Danişgah-i Zencan.

Sümer, Faruk (1976). *Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü (Şah İsmail ile Halefleri ve Anadolu Türkleri)*. Ankara: Selçuklu Tarihi ve Medeniyeti Enstitüsü.

Sykes, Percy (1921). *A History of Persia*. London: Macmillan & Co. Ltd.

Şahidi, İnayetullah (2001). [کتاب پژوهشی در تعزیه و تعزیه خوانی: از آغاز تا آخر دوره قاجار در تهران *Taziye ve Taziyehani'yi Anlamak Üzere Bir Araştırma Kitabı: Kaçar Dönemi'nin Başlangıcından Sonuna Kadar Tahran'da Taziye ve Taziyehani*]. Tahran: Kültürel Araştırmalar Ofisi.

Şahit, Babek (2017). "İran'da Resmî Bir Araştırmaya Göre İran Türkleri'nin Nüfus Dağılımı". *TEBAREN*. http://tebaren.org/?p=732 (Erişim Tarihi: 21.12.2019).

Şemseddin Sami (1901). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: İkdam Matbaası.

Şeriati, Ali (2010). *Kadın (Fatıma Fatımadır)* (Çev. Esra Özlük). Ankara. FCR Yayınları.

Tabatabaei, Sepehr and Raei, Peyman (2021). "A Comparative Study of "41-Menbari" Religious Ritual in Shahreza, Iran". *Journal of Iranian Studies* 19(38): 163-189.

Tafazzoli, Ahmad (2013). "Arjāsp". *Encyclopedia Iranica.* https://iranicaonline.org/articles/arjasp (Erişim Tarihi: 25.08.2023).

Taraş, Ali Hoş (2013). " چهل منبر لاهیجان قدیم[Eski Lahijan'ın Kırk Minberi]". *Şark Gazetesi*. https://www.magiran.com/article/2405776 (Erişim Tarihi: 21.09.2023).

Tasnim (2015). "علم کشی، جان جوان 24 ساله را گرفت [Alem Taşımak 24 Yaşındaki Gencin Canına Mâl Oldu]". https://tinyurl.com/5n6huyrz (Erişim Tarihi: 13.09.2023).

Tasnim (2017). "۸۰۰۰۰ مداح در سامانه سازمان تبلیغات اسلامی ثبت نام کردند [İslami İrşat Teşkilatında 80.000 Kayıtlı Meddah]". https://tinyurl.com/53bc5t9c (Erişim Tarihi: 06.09.2023).

Tavernier, Jean Baptiste (2004). سفرنامه تاورنیه[*Tavernier Seyahatnamesi*] (Çev. Hamid Arbab Şirani). Tahran: Nilüfer Yayınları.

Thaiss, Gustav Edward (1973). "Religious Symbolism and Social Change: The Drama of Husain". PhD Thesis. Missouri: Washington University, Anthropology.

Thurfjell, David (2021). "The Heyʾati Movement Charismatic Preachers, Politics and Youth Culture". In *Handbook of Islamic Sects and Movements* (Ed. Muhammad Afzal Upal and Carole M. Cusack) (pp. 305-337). Leiden: Brill.

Toprak, M. Faruk (1990). *Endülüs Şiirinde Mersiye*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.

Tuba (2016). "Zencan İli Meddah Sayısı". https://tooba.tdm-ido.ir/ (Erişim Tarihi: 10.10.2023).

Tusî, Hâkim Abulqasım Firdevsi (2005). *Şehnâme* (Çev. Necati Lugal). Kabalcı Yayınları.

Üzüm, İlyas (2010). "Duygunun Tarihe Meydan Okuması: Tarihi Kerbela Olayının Tahrifi Bağlamında 'Utâk-ı Kasım'". *Çeşitli Yönleriyle Kerbela Sempozyumu (I-III)*. III/ 137- 141.

Vambery, Arminius (1889). *His Life and Adventures*. London: T.F. Unwin.

Velili, Muhammed Hasan (1993). *Azerbaycan: Coğrafi, Tabii, Etnografik ve İktisadi Mülahaza*. Bakü: Azerbaycan Devlet Neşriyatı.

Yarşatır, İhsan (1979). Taʿziyeh and Pre-Islamic Mourning Rites in Iran. Ed. Peter J. Chelkowski. In *Taʿziyeh: Ritual and Drama in Iran* (pp. 88-94). New York: New York University Press.

Yaşaroğlu, Mehmet Kamil (2020). "Muharrem". *TDV İslam Ansiklopedisi* C. 31: 4-5.

Yavuz, Şevki Yusuf (1991). "Âşûrâ". *TDV İslam Ansiklopedisi* C. 4: 24-26.

Yazıcı, Tahsin (2004). "Mersiye: Fars Edebiyatı". *TDV İslam Ansiklopedisi* C. 29, 218-219.

Yılmaz, Adem (2019). "İmam Hüseyin'in Yasçıları: Gelenekten Günümüze İran'daki Şiî Matem Merasimlerinde Meddahlar". *İran Çalışmaları Dergisi* 5(2): 303-336.

Yılmaz, Adem (2023). *Meddahlar / İran'ın Suriye'deki Propaganda Ordusu*. İstanbul: Ketebe Yayınları.

Yurdagür, Metin (2010). "Tâgūt". *TDV İslam Ansiklopedisi* C. 39: 372.

Zamir, Amangoldi (2000). "Çayene, İlam'da Muharrem'in Geleneksel Bir Âyini", *Birinci Muharrem Konferansı ve İran Halk Kültürü Makaleleri Koleksiyonu.* Tahran: İran'ın Kültürel Miras Örgütü.

Zareshirazi (t.y.) " آموزش مداحی استاد زارع شیرازی[Meddah Eğitimi Üstat Zare Şirazi]". https://zareshirazi.com/ (Erişim Tarihi: 05.10.2023).

Zehtabi, Muhammet Taki (2000). *İran Türkleri'nin Eski Tarihi.* C.2, Tebriz.

Zeinabieh (2022). " تاریخچه مسجد زینبیه اعظم زنجان[Zencan'daki Zeynebiye Azam Cami'nin Tarihi]". https://tinyurl.com/2p8jfejb (Erişim Tarihi: 29.09.2023).

Ziaossalehin (2021). " دفاع از نجابت ترک زبانان توسط استاد کلامی زنجانی در پاسخ مناظرات اول[Zencani'nin Türkçe Konuşanların Ahlakını Savunması]". https://tinyurl.com/2esajrw7 (Erişim Tarihi: 20.10.2023).

2. Basım

İSLAM VE KAPİTALİZM

Max Weber'in Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu Bakış Açısıyla Bir Değerlendirme

Dr. Hasan Kazak

nobel
40.yıl

İSLAM VE KAPİTALİZM
Max Weber'in Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin RuhuBakış Açısıyla Bir Değerlendirme

Dr. Hasan Kazak

Yayın No.: 3739
İktisat/Ekonomi: 261
ISBN: 978-625-417-070-6
E-ISBN: 978-625-417-071-3
Basım Sayısı: 2. Basım, Ocak 2025

© Copyright 2025, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Süleyman Gezgin -suleyman@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Kazak, Hasan.
İslam ve Kapitalizm - Max Weber'in Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin RuhuBakış Açısıyla Bir Değerlendirme / Hasan Kazak
2. Basım, VIII + 136 s., 13,5x19,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-417-070-6
E-ISBN: 978-625-417-071-3
1. İslam Ekonomisi 2. İslam ve Kapitalizm 3. Kapitalizm 4. Kapitalizmin Ruhu 5. Max Weber 6. Protestan Ahlakı

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İçindekiler

Ön Söz v

Giriş 1

1. Bölüm - Kapitalizm 3

2. Bölüm - Din ve Ekonomi İlişkisi 13

3. Bölüm - Max Weber'in Görüşleri Karşısında Sombart'ın Kapitalizm Hakkındaki Görüşleri 21

4. Bölüm - M. Weber'in Bakış Açısı ile Protestan Ahlakı ve Kapitalizm İlişkisi 29

5. Bölüm - İslam Ekonomi Sistemi ve Kapitalizm İlişkisi 49

M. Weber'in İslam Dinine Bakış Açısı 50

M. Weber'in Protestan Ahlakı ve Kapitalizm İlişkisi Bakış Açısı Temelinde İslam Ekonomi Sistemi ve Kapitalizm İlişkisi 53

İslam'da Çalışma, Kazanç ve Mülkiyet Konusu 59

İslam'da Zenginliğin Sınırı ve Kuralları 77

İslam'da Hazcılık (Hedonizm) 89
İslam'da Sosyal Sorumluluklar 105
İslam'da Önemli Yasaklar 110
İslam'da Piyasa Dengesi 114
İslam'da Asketizm 116

Son Söz 123

Kaynakça 127

Kaynakça

[1] H. George, *Progress and Poverty*. Cosimo, Incorporated, 2006. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?id=2QBdBlOru_8C

[2] S. G. Marks, "The word 'capitalism': The Soviet Union's gift to America", *Society*, c. 49, sy 2, ss. 155-163, 2012.

[3] F. Braudel, *Civilization and capitalism, 15th-18th century, vol. II: The wheels of commerce*, c. 2. Univ of California Press, 1992.

[4] A. R. J. Turgot, *Reflections on the formation and distribution of wealth.... Translated from the French*. J. Good, 1793.

[5] A. Young, *Travels in France during the Years 1787, 1788 & 1789*. CUP Archive, 1929.

[6] L. Blanc, *Organisation du travail*. Au bureau du Nouveau monde, 1850.

[7] J. Asimakopoulos, *The Political Economy of the Spectacle and Postmodern Caste*. Brill, 2019.

[8] B. Schreiner, "United Methodist Polity & 21st Century Post-Fordist Capitalism in the United States", Doctoral dissertation, Florida Southern College, Florida, 2018.

[9] M. Miller, *Worlds of Capitalism: Institutions, Economic Performance and Governance in the Era of Globalization*. Psychology Press, 2005.

[10] P. Ryberg, "Capital Goods for the Common Good: The Capital-to-income Ratio's connection to Income Inequality in Sweden", 2015.

[11] W. M. Thackeray, *The Newcomes: memoirs of a most respectable family*. Harper & brothers, 1855.

[12] H. Patomäki, "Capitalism: Competition, Conflict, Crisis", *Journal of Critical Realism*, c. 16, sy 5, ss. 537-543, 2017.

[13] I. T. Berend, "Capitalism", içinde *International encyclopedia of the social & behavioral sciences*, c. 11, N. J. Smelser ve P. B. Baltes, Ed. Elsevier Amsterdam, 2001.

[14] F. Engels, "Marx and Engels Correspondence", *Marx and Engels Internet Archive*, 1968.

[15] W. Sombart, *Der moderne Kapitalismus: Bd. Die Genesis des Kapitalismus*, c. 1. Duncker & Humblot, 1902.

[16] M. Lange, *Antisemitic elements in the critique of capitalism in German culture, 1850-1933*, c. 46. Peter Lang, 2007.

[17] J. Shumpeter, "Capitalism, socialism and democracy", *New York*, 1942.

[18] R. Tawney, *Religion and the Rise of Capitalism: A Historical Study (Holland Memorial Lectures, 1922)*, Reprinted (February 1948). London: Printed in Great Britain by Hazell, Watson & Viney, Ltd,, London and Aylesbury, 1948.

[19] "Capitalism - Oxford Reference", *Oxford Reference*, 2020. https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803095547664 (erişim Şub. 19, 2020).

[20] "Capitalism | Meaning of Capitalism by Lexico", *Lexico Dictionaries | English*, 2020. https://www.lexico.com/definition/capitalism (erişim Şub. 19, 2020).

[21] P. Braham, *Key concepts in sociology*, First published. London: Sage, 2013.

[22] K. Marx, "Kapital [Capital]", *Marx K., Engels F. Sochineniya [Works]*, c. 23, s. 5, 1867.

[23] K. Marx, *Kapital: Ekonomi Politiğin Eleştirisi, (Çeviri Eser)*, 11. Basım. Yordam Kitabevi, 2018.

[24] A. Smith, "An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations, New York: The Modern Library, 1937 [1776]", *First published in*, 1776.

[25] A. Smith, "The theory of moral sentiments, ed", *DD Raphael & AL Macfie. Liberty Fund.(Original work published in 1759.)[ELK]*, 1759.

[26] A. Smith, "1976. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations", *Edited by RH Campbell and AS S-inner. New Yor-: Oxford University Press.[= Glasgow Edition of the Wor-s and Correspondence of Adam Smith, Vol. II]. Internet: http://www. ibiblio. org/ml/libri/s/SmithA_WealthNations_p. pdf*, 1776.

[27] İ. Şiriner, H. Kapucu, M. Aydın, F. Morady, ve Ü. Çetin, *Politik Iktisat ve Adam Smith*. Yön Yayınları, 2010. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?id=hQrHtHHZrvcC

[28] R. Aron, *Sosyolojik düşüncenin evreleri*, 10. bs. Kırmızı yayınları, 2017.

[29] G. Fulberth, *Kapitalizmin Kısa Tarihi*, 4. bs. İstanbul: Yordam Kitap, 2018. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?id=P112DwAAQBAJ

[30] W. Sombart, *Der moderne Kapitalismus: historisch-systematische Darstellung des gesamteuropäischen Wirtschaftslebens von seinen Anfängen bis zur Gegenwart*, c. 1. Duncker & Humblot, 1916.

[31] W. Benjamin, *Kapitalismus als religion*. na, 1921.

[32] W. Benjamin, "Capitalism as religion", *Selected writings*, c. 1, ss. 1913-1926, 1996, [Çevrimiçi]. Erişim adresi: http://www.redkatatay.org/sitio/talleres/capitalismo_religion_5.pdf

[33] J. Nowak, "Muhafazakârlık ve yozlaşma ilişkisi üzerine bir tartışma: din ve kapitalizmin bugünü üzerine düşünceler", içinde *felsefelogos*, c. 10, 33-34 c., S. Özbek, Ed. İstanbul: Bulut yayınevi, 2007.

[34] R. Thiessen, "Kapitalismus als Religion", *PROKLA. Zeitschrift für kritische Sozialwissenschaft*, c. 24, sy 96, s. 400 418-400 418, 1994.

[35] A. Marshall, *Principles of Economics*, 3. bs, c. 1. Macmillan, 1895. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?id=7yxBAAAAIAAJ

[36] J. E. Stiglitz, "Why Economics Matters", Youtube, 2013. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://youtu.be/NqqvbQdmkrM

[37] E. Sincer, "İKTİSAT VE DİN İLİŞKİSİ: LİTERATÜR DEĞERLENDİRMESİ ZİHİNSEL ARKA PLAN VE KURGU.", *Suleyman Demirel University Journal of Faculty of Economics & Administrative Sciences*, c. 22, sy 3, 2017.

[38] J. E. Stiglitz, "Moving beyond market fundamentalism to a more balanced economy", 2009.

[39] P. Jackson ve C. Fleischer, "Religion and economics: A literature review", *RAD Working Papers Series*, c. 3, sy 3, 2007.

[40] N. Tomes, "Human capital and culture: analyses of variations in labor performance", *The American Economic Review*, c. 75, sy 2, ss. 245-250, 1999, [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://www.jstor.org/stable/1805604

[41] G. M. Anderson, "Mr. Smith and the preachers: the economics of religion in the wealth of nations", *Journal of Political Economy*, c. 96, sy 5, ss. 1066-1088, 1988.

[42] B. Gordon, "Theological Positions and Economic Perspectives in Ancient Literature", içinde *Economics and religion: are they distinct?*, c. 39, H. G. Brennan ve A. M. C. Waterman, Ed. Springer Science & Business Media, 2012, ss. 19-40.

[43] S. Orman, *Gazàlì'nin iktisat felsefesi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2020.

[44] Y. Orkunoğlu, "Marx ve din", *Bilim ve Gelecek*, sy 130, 2014. Erişim: Mar. 01, 2020. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://bilimvegelecek.com.tr/index.php/2014/12/01/marx-ve-din/

[45] K. Marx, *Zur Judenfrage (1844). Marx-Engels-Werke Band 1 (MEW 1)*. Berlin: Dietz Verlag, 1974.

[46] E. Durkheim, *Dinsel Yaşamın İlk Biçimleri*, 2. bs. İzmir: Cem Yayınevi, 2018.

[47] C. Azzi ve R. Ehrenberg, "Household allocation of time and church attendance", *Journal of Political Economy*, c. 83, sy 1, ss. 27-56, 1975.

[48] S. S. Rehman ve H. Askari, "An Economic IslamicityIndex (EI2)", *Global Economy Journal*, c. 10, sy 3, s. 1850207, 2010.

[49] W. Max, "Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus", *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*, c. 20, sy 1, ss. 1-54, 1904.

[50] M. Weber, *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, 4. bs. Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2019.

[51] W. Sombart, *Die Juden und das Wirtschaftsleben*. Рипол Классик, 1928.

[52] el-H. el-Mağribî et-Tûnisî İbn Haldûn, *Mukaddime (I-II)*, c. I. İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği, 2017.

[53] H.-İ. E. H. M. b. M. b. M. b. A. Gazzâlî, *İhya-u Ulumi'd-Din*, 8 c. İstanbul: Çelik Yayınevi, 2016.

[54] A. Şeriati, *İslam ekonomisi*. İstanbul: Dünya Yayınları, 2004.

[55] M. B. E. Sadr, *İslam Ekonomi Doktrini. çev*, 2. bs. İstanbul: Hicret Yayınları, 1979.

[56] J. Wesley, "The use of money, a sermon on Luke", *Sermons on several occasions*, ss. 127-144, 1760.

[57] W. Sombart, *The Jews and Modern Capitalism*. Taylor & Francis, 2017. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?id=0NszDwAAQBAJ

[58] P. R. Mendes-Flohr, "Werner Sombart's: The Jews and Modern Capitalism: An Analysis of its Ideological Premises", *The Leo Baeck Institute Yearbook*, c. 21, sy 1, ss. 87-107, 1976.

[59] S. H. Frankel, *Modern Capitalism and the Jews*. Oxford Centre for Postgraduate Hebrew Studies, 1983.

[60] E. Silberner, "Charles Fourier on the Jewish question", *Jewish Social Studies*, ss. 245-266, 1946.

[61] A. J. Panckoucke, *Dictionnaire des proverbes Français et des façons de parler, comiques, burlesques et familière, etc*. Savoye, 1749. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?id=a5dMy2b2XbYC

[62] M. Maignial, *La question juive en France en 1789*. A. Rousseau, 1903. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?id=50s-AAAAYAAJ

[63] W. Sombart, *Yahudiler ve modern kapitalizm*, 2. bs. Küre Yayınları, 2019.

[64] M. Friedman, "Capitalism and the Jews", içinde *Morality of the market: religious and economic perspectives*, K. E. Boulding, W. Block, G. Brennan, K. G. Elzinga, ve B. C.) Fraser Institute (Vancouver, Ed. Fraser Institute, 1985, ss. 401-418. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?id=L9PrAAAAMAAJ

[65] E. Gothein, *Wirtschaftsgeschichte des Schwarzwaldes und der angrenzenden Landschaften*. KJ Trübner, 1892.

[66] R. Baxter, *A Christian Directory, Or, A Body of Practical Divinity and Cases of Conscience: Christian economics,(or family duties)*, c. 2. Richard Edwards, 1825.

[67] M. Weber, *Essays in sociology*. A Galaxy Book, 1958.

[68] M. Weber, *Sosyoloji Yazıları*, 6. bs. İstanbul: İletişim yayınları, 2004.

[69] M. Piette, *John Wesley in the Evolution of Protestantism*, 3. bs. Sheed & Ward, 1937.

[70] S. Kızılçelik, *Sosyoloji teorileri (1)*, 2. bs. Yunus Emre Grafik Tasarım Yayıncılık, 1994.

[71] M. Weber, *Wirtschaft und Gesellschaft. Grundriss der verstehenden Soziologie*. Tübingen: Mohr, 1921.

[72] M. Weber, *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*. University of California Press, 1978. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?id=MILOksrhgrYC

[73] M. Weber, *Din sosyolojisi*. Yarın, 2012.

[74] S. Ogilvie ve A. W. Carus, "Institutions and economic growth in historical perspective", *Handbook of economic growth*, c. 2, ss. 403-513, 2014.

[75] Ö. Dumlu, "Suhuf", içinde *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 37, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2009, ss. 477-478.

[76] R. Ardoğan, "Kelamcılara Göre Nübüvvette Erkeklik Şartı", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 19, ss. 75-104, 2012.

[77] O. Okka ve H. Kazak, *İslâmî Finansal Yönetim Sistem ve Uygulama (Konvansiyonel Finansla Mukayeseli)*, 1. bs. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2020.

[78] H. Kazak ve O. Çeker, "A Critical Overview of Ali Shariati's Comment to The Islamic Economy".

[79] H. Döndüren, *Delilleriyle ticaret ve iktisat ilmihali*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2012.

[80] P. Ahmet Cevdet, "Mecelle-i ahkam-ı adliye. 3. bs (H1308)", *Dersaâdet: Matbaa-i Osmaniye*, ss. 1431-1440, 1890.

[81] M. Talegânî, *İslam ve Mülkiyet*, 1. bs. İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1989.

[82] A. Güzel, "Hz. Hatice'nin Hz. Peygamber'le Evliliği, Çocukları ve Aile Hayatı Üzerine Bir Değerlendirme", *İSTEM*, sy 19, ss. 57-100, 2012.

[83] DİB, "Hadislerle İslam: Hadislerin Hadislerle Yorumu", 5. bs, c. 6, İzmir: T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019.

[84] M. S. Küçükaşçı, "Rûme Kuyusu", içinde *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 35, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkez, 2008, ss. 231-232. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/35/C35011507.pdf

[85] E.-H. Mâverdî, "Edebü‟ d-Dünya ve‟ d-Din", *Daru Ġhyâ-i Ulûm, Beyrut*, 1988.

[86] C. Kallek, "Mâverdî", içinde *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 28, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2003, ss. 180-186. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/28/C28009120.pdf

[87] Ş. E. S. E. Serahsî, "Bekir Muhammed b", *Ahmed (ö. 483/1090), el-Mebsût, Beyrut: Dâru'l-Ma 'rife, ts*.

[88] F. Kayadibi, "Sosyolojik Açıdan İslam Dini ve Çalışma İlişkisi", *Sosyoloji Konferansları*, sy 30, ss. 31-51, 2011.

[89] A. Fütüvvetnâme, *Fütüvvetnâme*, 06MilYzA8853/1, 1a-17a. c. Ankara: Milli Kütüphane.

[90] G. Gündüzöz, "Fütüvvetnâmelerde Örnek İnsan Modeli", içinde *Hacı Bayram-ı Velî*, Ankara, 2017, s. 283. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://www.kalemdernegi.org.tr/media/file/22_teblig.pdf#page=283

[91] E. F. Schumacher, *Küçük Güzeldir (Önceliği İnsana Veren Bir Ekonomi Anlayışı)*. Varlık Yayınları, 2014.

[92] H. Top, *Mesnevî-i Mânevî Şerhi*, c. 3. Rûmî Yayınları, 2011. Erişim: May. 15, 2020. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?id=LDbDDgAAQBAJ&dq=D%C3%BCnya+mal%C4%B1+Allah%C4%B1n+tebess%C3%BCm%C3%BCd%C3%BCr:+Ona+bak!+Ama+sarho%C5%9F+olma&hl=tr&source=gbs_navlinks_s

[93] H. Kazak ve H. B. Alım, "The Model of Qard Al-Hassan as an Institutionalised Method of Islamic Finance", *(Yayınlanmamış Yazım Aşamasında Makale)*, 2021.

[94] M. Y. Kandemir, *Canım Kurban Olsun Senin Yoluna*, 3. bs. İstanbul: Tahlil Yayınları, 2019. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?id=uPqADwAAQBAJ

[95] O. Çeker, *İslam Hukukunda Akidler*. İstanbul: Tor Ofset Sanayi Basımevi, 2006.

[96] H. Kazak, B. Afşar, O. Çeker, ve O. Okka, *Economic Development and Zakat*, 1. bs. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2020.

[97] M. A. Köksal, *İslam Tarihi (Peygamberler Peygamberi Hz. Muhammed ve İslamiyet)*, c. 5. İstambul: Erkam Yayınları, 2015. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?id=jihZDwAAQBAJ

[98] M. Fayda, "Fetih", içinde *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 12, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1995, ss. 467-470. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/12/C12004607.pdf

[99] E. Şen, "Ku'ân'da Fetih", Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü (Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı), İstanbul, 2014.

[100] M. M. Şankiti, "İslam'da cihadın gerekçeleri", Aljazeera Turk, 2015. Erişim: Nis. 19, 2020. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: http://www.aljazeera.com.tr/gorus/islamda-cihadin-gerekceleri

[101] DİB, "Hadislerle İslam: Hadislerin Hadislerle Yorumu (C-7)", 5. bs, c. 7, İzmir: T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019.

[102] İ. (Ebü'l-F. C. M. b. M. Manzûr, *Lisanü'l-Arab*. Beyrut: Dâru Sâdır, 1968.

[103] Y. el-Kardâvî, *İslam Hukukunda Zekat "Fık'uz Zekât"*. İstanbul: Kayıhan Yayınevi, 1984.

[104] M. Zihni, *Nimet-i İslam (Mufassal İlmihal)*, 2. bs. İstanbul: Salâh Bilici, 1957.

[105] DİB, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*. Tavaslı Matbaacılık: İstanbul, 2009.

[106] İ. K. Dönmez, "Maslahat", içinde *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 28, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003, ss. 79-94. [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/28/C28009099.pdf

[107] E. Rothschild, "Adam Smith and the invisible hand", *The American Economic Review*, c. 84, sy 2, ss. 319-322, 1994.

[108] A. Tabakoğlu, "İslam İktisadı ve Modern Kapitalizm", program adı: Sosyal Piyasa Ekonomisi ve İslam'daki Algılanışı Çalıştayı, Ankara, 2011.

[109] İ. T. Takıyyüddin, *Mecmûatü'r-Resâil ve'l-Mesâil*, c. I. Kahire: Lecnet el-Turath al- 'Arabi, 1976.

[110] R. K. Jaques, "FAZLUR RAHMAN: PEYGAMBERLİK, KUR'ÂN VE İSLÂMÎ REFORM/Fazlur Rahman: Prophecy, the Qur'an and Islamic Reform", *ilâhiyât: akademik araştırmalar*, sy 1, ss. 73-99, 2018.

[111] S. Ülgener, *Zihniyet ve Din İslâm, Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlâkı*. İstanbul: Derin yayınevi, 2006.

2. Basım

İSTATİSTİKSEL ANALİZLER VE İKTİSADİ UYGULAMALAR

Prof. Dr. Ali Erdoğan

nobel
40. yıl

İSTATİSTİKSEL ANALİZLER VE İKTİSADİ UYGULAMALAR

Prof. Dr. Ali Erdoğan

Yayın No: 3910
Matematik/İstatistik: 155
ISBN: 978-625-417-368-4
E-ISBN: 978-625-417-417-9
Basım Sayısı: 2. Basım, Ocak 2025

© Copyright 2025, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Buse Gamze Çeliktaş -buse@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Erdoğan, Ali.
İstatistiksel Analizler ve İktisadi Uygulamalar / Ali Erdoğan
2. Basım, XVI + 572 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 978-625-417-368-4
E-ISBN: 978-625-417-417-9
1. Regresyon 2. Zaman Serileri 3. Altı Sigma Yaklaşımı

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ iii

Bölüm I
TEMEL İSTATİSTİKSEL KAVRAMLAR 1
1.1. İstatistik Tanımı ve Tarihçesi 1
1.2. Veri Türleri 3
1.2.1. Anket 4
1.2.2. Gözlem 6
1.2.3. Deney 6
1.3. Anakütle ve Örnek Kütle Kavramları 7
1.4. Rassal Örnekleme Yöntemleri 9
1.5. Rassal Olmayan Örnekleme Yöntemleri 10
1.6. Örneklem Hacmi ve Örneklem Yöntemi Seçimi 11
1.7. Değişken Tanımı ve Değişkenlerin Sınıflandırılması 14
1.8. Ölçek Türleri 15
1.8.1. Nominal Ölçek (Nominal Scale) 16
1.8.2. Ordinal Ölçek (Ordinal Scale) 16
1.8.3. Eşit Aralıklı Ölçek (Interval Scale) 17
1.8.4. Oran Ölçeği (Ratio Scale) 18
1.8.5. Likert Ölçek 19
1.8.6. Stapel Ölçek 20
1.9. Hipotez Testi 21
1.10. Seri Türleri 22
1.11. Grafik Çizimleri 28
1.11.1. Çubuk Diyagramı 28
1.11.2. Sıklık Çokgeni 29
1.11.3. Histogram 30
1.11.4. (-den az) ve (–den çok) Grafikleri 32
1.11.5. Sıklık Eğrileri 33
1.11.6. Diğer Veri Grafikleme Türleri 34
1.12. Matematiksel Notasyonlar 36

1.12.1. Toplam Sembol 36
1.12.2. Çarpım Sembol 38
1.12.3. Faktöriyel 40
1.13. Koordinat Sistemi ve Doğru Çizimleri 42
1.13.1. Açıortay Denklemleri 43
1.13.2. İki Nokta Arası Uzaklık 44
1.13.3. Doğru Denklemi 44
1.13.4. Bir Noktası ve Eğimi Bilinen Doğrunun Denklemi 45
1.13.5. İki Noktası Bilinen Doğru Denklemi 46
1.13.6. Orijinden Geçen Doğrunun Denklemi 47
1.13.7. Doğru Çizimi 47
1.13.8. Noktanın Doğruya Uzaklığı 49
1.14. Logaritma 51
1.15. Matris Notasyonu 54

Bölüm II
ORTALAMA TÜRLERİ 57
2.1. Analitik Ortalamalar 58
2.1.1. Aritmetik Ortalama 58
2.1.2. Tartılı Aritmetik Ortalama 66
2.1.3. Kuadratik Ortalama 69
2.1.4. Geometrik Ortalama 71
2.1.5. Tartılı Geometrik Ortalama 73
2.1.6. Harmonik Ortalama 74
2.2. Analitik Olmayan Ortalamalar 78
2.2.1. İki Uç Değer Ortalaması 78
2.2.2. Mod 78
2.2.3. Medyan 82
2.3. Ortalama Seçiminde Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar 86

Bölüm III
DAĞILIM ÖLÇÜLERİ 95
3.1. Değişim Aralığı 95
3.2. Bölenler Aralığı 96
3.3. Ortalama Sapma 97
3.4. Standart Sapma ve Varyans 98

3.5. Değişim Katsayısı 106
3.6. Standart Sapma ile Standart Hata Farkı 122
3.7. Moment Ölçüleri 123
3.7.1. Orijine Göre Momentler 125
3.7.2. Ortalamaya Göre Momentler 127
3.7.3. Standart Değişkene Göre Momentler 130
3.8. Normal Dağılım Koşulları 136
3.9. Jarque – Bera İstatistiği 137
3.10. Kolmogorov- Smirnov Testi 138
3.11. Shapiro-Wilk Testi 138
3.12. Pearson ve Bowley Ölçüleri 140
3.13. Standart Seri 146
3.14. Bağımsız ve Bağımlı Seriler 146

Bölüm IV
OLASILIK TEORİSİ 149
4.1. Küme Kavramı ve Kümelerle İlgili Özellikler 149
4.2. Olasılık Tanımı 160
4.3. Deney ve Örnek Uzay 160
4.4. Şartlı Olasılık 162
4.5. Bağımsız Olaylar 165
4.6. Bayes Teoremi 166
4.7. Permütasyon ve Kombinasyon 168
4.8. Rassal Değişken ve Olasılık Dağılımları 177

Bölüm V
OLASILIK DAĞILIMLARI 185
5.1. Kesikli Olasılık Dağılımları 185
5.1.1. Kesikli Düzgün Dağılım 185
5.1.2. Bernoulli Dağılımı 186
5.1.3. Binom Dağılımı 187
5.1.4. Hipergeometrik Dağılım 191
5.1.5. Multinominal Dağılım 192
5.1.6. Poisson Dağılımı 193
5.1.7. Geometrik Dağılım 197
5.1.8. Trinomial Dağılım 198

5.2. Sürekli Olasılık Dağılımları 198
5.2.1. Sürekli Düzgün Dağılım....198
5.2.2. Normal Dağılım 199
5.2.3. Ki-Kare Dağılımı 211
5.2.4. t Dağılımı....212
5.2.5. F Dağılımı 213
5.2.6. Gamma Dağılımı 214
5.2.7. Beta Dağılımı 216
5.2.8. Cauchy Dağılımı 216
5.2.9. Exponansiyel Dağılım....217
5.2.10. Erlang Dağılımı....217
5.3. Örneklem Dağılımları....217
5.4. Kesikli Rassal Değişkenler 227
5.4.1. Ortak Olasılık Fonksiyonu....227
5.4.2. Marjinal Olasılık Fonksiyonları 228
5.4.3. Koşullu Olasılık Fonksiyonu 229
5.5. Sürekli Rassal Değişkenler....229
5.5.1. Ortak Olasılık Yoğunluk Fonksiyonu 229
5.5.2. Marjinal Olasılık Yoğunluk Fonksiyonları 229
5.5.3. Koşullu Olasılık Yoğunluk Fonksiyonları 230

Bölüm VI
KORELASYON KAVRAMI VE REGRESYON ANALİZİ 231
6.1. Korelasyon Kavramı....231
6.1.1. Pearson Korelasyon Katsayısı....231
6.1.2. Spearman Rho Korelasyon Katsayısı 233
6.1.3. Phi Katsayısı 233
6.1.4. Cramer Phi Katsayısı 233
6.1.5. Nokta Çift Serili Korelasyon Katsayısı 234
6.1.6. Çift Serili Korelasyon Katsayısı....235
6.1.7. Diğer Korelasyon Katsayıları 236
6.2. Kısmi Korelasyon Kavramı....236
6.3. Sıra Korelasyon Katsayısına Dair Bir Uygulama....237
6.4. Determinist Model ve Stokastik Model....238
6.5. Nedensellik Tanımı....240

6.6. Granger Nedensellik Analizi 241
6.7. Regresyon Kavramı ve Model Kurulumu....242
6.8. Regresyon Modellerinde Hata Terimi Kaynakları 244
6.9. Tahmini Değer ve Gerçek Değer....244
6.10. Parametre Tahmini 245
6.11. Parametrelerin Özellikleri....251
6.12. Elastikiyet Kavramı 261
6.13. Tahminlerin Testi 264
6.14. Determinasyon Katsayısı....265
6.15. Çoklu Doğrusal Regresyon Modeli 266
6.16. Türev ve Kısmi Türev Kavramları ile Parametrelerin Yorumlanması....268
6.17. Anova Tablosunun Hazırlanışı....278
6.18. Doğrusal Olmayan Regresyon Model Türleri....284
6.18.1. Parametrelerinin Özellikleri Dolayısıyla Doğrusallıktan Sapan Modeller 284
6.18.1.1. Tam Logaritmik Modeller....284
6.18.1.2. Yarı Logaritmik Modeller 288
6.18.2. Değişkenlerinin Özellikleri Nedeniyle Doğrusallıktan Sapan Modeller 292
6.18.2.1. Ters Modeller 292
6.18.2.2. Eğrisel Modeller....293
6.19. Orijinden Geçen Regresyon Model....294
6.20. Gölge Değişkene Sahip Regresyon Modeller 296
6.21. Parametre Güvenilirliği ve t, F, Ki-Kare İstatistikleri 297
6.22. Veri Madenciliği 298
6.22.1. Veri Madenciliği Aşamaları....299
6.22.2. Veri Madenciliğini Etkileyen Faktörler....301
6.22.3. Karar Ağaçları 302
6.23. Veri Analizi ile İlgili Temel Bilgiler 303
6.23.1. Parametrik Analizler 304
6.23.1.1. z Testi ve t Testinin Tercih Edildiği Durumlar....304
6.23.1.2. Tek Yönlü Varyans Analizinin Tercih Edildiği Durumlar 304
6.23.2. Non-Parametrik Analizler 304
6.23.2.1. Ki-Kare Testi 305
6.23.2.2. Mann-Whitney U Testi....306
6.23.2.3. Kruskal-Wallis Testi 306
6.23.2.4. Wilcoxon T Testi 306

6.23.2.5. Kappa İstatistiği 306
6.23.2.6. Sıra Toplam Testi 306
6.23.3. Parametrik Olmayan Yöntemlerin Üstün Yanları 307
6.24. p Değeri 307
6.25. Kovaryans Tanımı 308
6.26. Kontenjans Tablosu 309

Bölüm VII
ZAMAN SERİLERİ ANALİZİ 311
7.1. Trend 311
7.2. Mevsimlik Dalgalanmalar 312
7.3. Konjonktürel Dalgalanmalar 312
7.4. Düzensiz Dalgalanmalar 313
7.5. Trendin Hesaplanması 314
7.5.1. Yarı Ortalamalar Yöntemi 314
7.5.2. Hareketli Ortalamalar Yöntemi 315
7.5.3. En Küçük Kareler Yöntemi 316
7.6. Mevsimlik Dalgalanmaların Belirlenmesi 319
7.7. Konjonktürel Dalgalanmaların Belirlenmesi 323
7.8. Durağanlık Kavramı 326
7.9. Zaman Serisi Modelleri 328
7.9.1. AR (Otoregresif Süreç) 328
7.9.2. MA (Hareketli Ortalama Süreci) 328
7.9.3. ARMA (Otoregresif Hareketli Ortalama Süreci) 329
7.9.4. Rassal Yürüyüş Modeli 329

Bölüm VIII
ENDEKS TÜRLERİ VE UYGULAMA ALANLARI 331
8.1. Mekân Endeksleri 331
8.2. Zaman Endeksleri 333
8.2.1. Sabit Esaslı Endeksler 334
8.2.2. Değişken Esaslı Endeksler 335
8.3. Bileşik Endeks 336
8.3.1. Aritmetik Ortalamaya Dayalı Bileşik Endeks 336
8.3.2. Geometrik Ortalamaya Dayalı Bileşik Endeks 345
8.4. Laspeyres ve Paasche Endeksleri 351

8.5. Endeks Türleri 352
8.5.1. Tüketici Fiyatları Endeksi....353
8.5.2. Üretici Fiyatları Endeksi....354
8.5.3. İnsani Gelişim Endeksi....355
8.5.4. Yoksulluk Endeksi....357
8.5.5. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı Endeksi....358
8.5.6. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Performans Endeksi....360
8.5.7. Lojistik Performans Endeksi....360
8.5.8. Ekonomik Özgürlük Endeksi....364
8.5.9. Rekabet Gücü Endeksi....368
8.5.10. Yolsuzluk Algılama Endeksleri....370
8.5.11. Gini Katsayısı ve Lorenz Eğrisi....371
8.5.12. Borsa Endeksleri....372
8.5.13. Tüketici Güven Endeksi....373
8.5.14. Kearney Doğrudan Yatırım Güven Endeksi....374
8.5.15. İş Yapma/Yatırım Ortamı Endeksi....375
8.5.16. Mevsim Endeksi....377
8.5.17. Grubel-Lloyd Endeksi....379
8.5.18. Nominal Fiyat ve Reel Fiyat....380
8.5.19. Küresel Huzur Endeksi....381
8.5.20. PISA Testi....382

Bölüm IX
ALTI SIGMA YAKLAŞIMI....385
9.1. Altı Sigma Metodunda Sigma Düzeyi....386
9.2. Altı Sigma Metodunun Avantajları....387
9.3. Altı Sigma Metodunun İşleyişi....388
9.4. Süreç Yeterlilik Analizi....392
9.5. Altı Sigma Metodunda Proje Seçimi....394
9.6. Altı Sigma Metodunun Önemi....395
9.7. Altı Sigma Yönteminin İstatistiksel Araçları....396
9.8. Kalite ve İstatistiksel Kalite Kontrol....397
9.9. Altı Sigma Ekibi....400
9.10. Altı Sigma Yöntemine Genel Bir Bakış....400

Bölüm X
MAKROEKONOMİK İLİŞKİLERİN ANALİZİ 403
10.1. Çok Fonksiyonlu Kartezyen Uzay Teorisi 403
10.2. Çok Fonksiyonlu Kartezyen Uzayın Makroekonomik İlişkilerin Analizinde Kullanımı 405
10.2.1. IS Eğrisi-Mal Piyasaları 406
10.2.2. LM Eğrisi-Para Piyasası 407
10.2.3. Ticaret Politikası-Ticaret Analizi 408
10.2.4. Yatırım Politikası-FDI Etkisi 409
10.3. Sayısal Genel Denge (CGE) 410

Bölüm XI
İŞLETMELERDE KÂR MAKSİMİZASYONU VE MALİYET MİNİMİZASYONU 413
11.1. Toplam Gelir ve Toplam Maliyet 413
11.2. Kâr Maksimizasyonu Koşulu 414
11.3. Optimal Üretim Düzeyi 417
11.4. Ortalama Toplam Maliyet 417
11.5. Başabaş Noktası Analizi 420
11.6. Maliyet Minimizasyonu 426
11.6.1. Eş Maliyet Doğruları 427
11.6.2. Maliyet Minimizasyonu Girdi Kombinasyonu 428
11.6.3. Köşe Noktası Çözümü 430
11.6.4. Maliyet Minimizasyonu Sorununun Karşılaştırmalı Statik Analizi 431
11.6.5. Üretimdeki Değişikliklerin Karşılaştırmalı Statik Analizi 433

Bölüm XII
ÇOK KRİTERLİ KARAR VERME YÖNTEMLERİ 435
12.1. Analitik Hiyerarşi Süreci 435
12.1.1. AHP Prosedürü 436
12.1.2. AHP Aksiyomları 439
12.2. TOPSIS Yöntemi 440
12.3. VIKOR Yöntemi 442
12.4. MOORA Yöntemi 444
12.5. Entropi Yöntemi 445

Bölüm XIII
FİNANSAL VARLIKLARI FİYATLANDIRMA VE HİSSE SENEDİ DEĞERLENDİRME 447
13.1. Portföyün Beklenen Getiri ve Varyansının Hesabı 447
13.2. Portföy Risk ve Getirileri 448
13.3. Optimal Portföy ve Sermaye Piyasası Doğrusu 450
13.4. Tahvillerin Değeri 452
13.5. Hisse Senetlerinin Değeri 453
13.5.1. Dividant Modeli 453
13.5.2. Fiyat/Kazanç Oranı Yaklaşımı 454
13.5.3. Piyasa Değeri/Defter Değeri Oranı Yaklaşımı 455
13.6. Hisse Senetlerinde Getiri ve Risk Uygulamaları 456
13.7. Portföye Ait Beklenen Getiri ve Risk Uygulaması 457
13.8. Getiri Oranı ve Risk Kavramına Genel Bir Bakış 460
13.9. Beta Katsayısının Önemi ve Hesaplanması 463
13.10. Menkul Kıymet Değerlemesine Dair Uygulamalar 465
13.10.1. Bono Hesapları 466
13.10.2. Tahvil Hesapları 468
13.10.3. Konveksite 469

Bölüm XIV
ÇOK DEĞİŞKENLİ İSTATİSTİKSEL YÖNTEMLER 471
14.1. Asal Bileşenler Analizi 471
14.2. Kanonik Korelasyon 472
14.3. Lojistik Regresyon 472
14.4. Diskriminant Analizi 473
14.5. Kümeleme Analizi 474
14.6. Faktör Analizi 474
14.7. Güvenilirlik Analizi 476
14.8. Veri Zarflama Yöntemi 476
14.9. Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi 477
14.10. Yapısal Eşitlik Modeli 478

Bölüm XV
SWOT Analizi ve Diagnostic Interne/Externe Analizi 479
15.1. SWOT Analizi 479

15.2. SWOT Analizi Örneği 479
15.2.1. Güçlü Yönler (S) 480
15.2.2. Zayıf Yönler (W) 480
15.2.3. Fırsatlar (O) 480
15.2.4. Tehditler (T) 480
15.3. Diagnostic Interne – Diagnostic Externe Analizi 481
15.4. Diagnostic Interne – Diagnostic Externe Analiz Örneği 481
15.4.1. Diagnostic Interne 482
15.4.1.1. Üretim 482
15.4.1.2. Dağıtım ve Pazarlama 482
15.4.1.3. İnsan Kaynakları 482
15.4.1.4. Finansman 482
15.4.2. Diagnostic Externe 483
15.4.2.1. Çevre Analizi 483
15.4.2.2. PEST Analizi 483
15.4.2.3. Endüstriyel Çevre 483
15.4.2.4. Fırsatlar ve Tehditler 484
15.4.2.4.1. Fırsatlar 484
15.4.2.4.2. Tehditler 484

Bölüm XVI
SAYISAL YÖNTEMLER 485
16.1. Taban Aritmetiği 485
16.2. Ölçme ile İlgili Kavramlar 489
16.3. Hata Tespiti 490
16.4. Denklem Çözümleri 491
16.5. Polinom Regresyonu 497
16.6. İnterpolasyon Yöntemi 498
16.6.1. Basit Faiz Yöntemi 498
16.6.2. Bileşik Faiz Yöntemi 499
16.7. Extrapolasyon Yöntemi 500
16.8. Lineer İnterpolasyon 501
16.9. Lagrange İnterpolasyonu 502
16.10. Diferansiyel Uygulaması 503

16.11. Lineer Yaklaşım 504
16.12. Newton Metodu 506
16.13. Polinom Kullanarak Ara Değer Bulma 509
16.14. Doğrusal Programlama 510
16.15. Doğrusal Olmayan Programlama 512
16.15.1. Tek Bağımsız Değişkenli Fonksiyonda Çözüm 512
16.15.2. Birden Çok Bağımsız Değişkenli Fonksiyonda Çözüm 517
16.15.3. Kısıtlı Optimizasyon 520
16.16. Altın Kesit Metodu 522
16.17. Fibonacci Metodu 525
16.18. Türev Yöntemi 528
16.19. Cramer Yöntemi 529
16.20. Ters Matris Yöntemi 531
16.21. Karar Analizi 532
16.21.1. Belirsizlik Ortamında Karar Verme 532
16.21.1.1. İyimserlik Kriteri 532
16.21.1.2. Kötümserlik Kriteri 534
16.21.1.3. Hurwicz Kriteri 535
16.21.1.4. Pişmanlık Kriteri 536
16.21.1.5. Laplace Kriteri 537
16.21.2. Risk Ortamında Karar Verme 537
16.21.2.1. Maksimum Olasılık Kriteri 538
16.21.2.2. Beklenen Değer Kriteri 538
16.21.2.3. Beklenen Fırsat Kaybı Kriteri 539
16.21.2.4. Tam Bilginin Beklenen Değeri 539

Bölüm XVII
YATIRIM PROJELERİNDE KARAR AŞAMALARI 541
17.1. Doğrudan Yatırım ve Portföy Yatırımı 541
17.2. Karar Süreci 542
17.3. Doğrudan Yatırımların Etkileri ile İlgili Bir Modelleme 548

EKLER **551**
EK 1 551
EK 2 553
EK 3 554

KAYNAKLAR **561**

DİZİN **567**

YAZAR HAKKINDA **571**

KAYNAKLAR

Kitaplar:

Akgül, A. ve Çevik, O. (2003): **İstatistiksel Analiz Teknikleri SPSS'te İşletme Yönetimi Uygulamaları**, Ankara.

Alpar, R. (1997): **Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemlere Giriş**, Ankara.

Batmaz, N. ve Tunca, H. (2005): **Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye (1923-2003)**, Beta Basım, İstanbul.

Besanko, D. ve Braeutıgam, R. R. (2008): **Microeconomics**, John Wiley&Sons.

Bolak, M. (2000): **İşletme Finansı**, Birsen Yayınevi.

Cerit, C. ve Yüksel, M. (1997): **Matematik İstatistik**, İstanbul.

Cerit, C. ve Yüksel, M. (1993): **Olasılık**, İstanbul.

Cerit, C.: **İstatistik**, İstanbul.

Churchill, G. A. ve Iacobucci, D. (2002): **Marketing Research: Methodological Foundations**, Harcourt College Publishers.

Çancı, M. ve Erdal, M. (2013): **Lojistik Yönetimi**, İstanbul.

Çepni, E. (2010): **Ekonomik Göstergeler ve İstatistikler Rehberi**, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Çilan, Ç. A. (2013): **Sosyal Bilimlerde Kategorik Verilerle İlişki Analizi**, Pegem Akademi.

Dunham, M. (2003): **Data Mining Introductory and Advanced Topics**, Prentice Hall, New Jersey.

Durmuş, B., Yurtkoru, S. ve Çinko, M. (2013): **Sosyal Bilimlerde SPSS ile Veri Analizi**, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul.

Enders, W. (1995): **Applied Econometric Time Series**, Wiley and Sons, Kanada.

Erbaş, S. (2014): **Olasılık ve İstatistik**, Gazi Kitabevi, Ankara.

Ercan, M. (1997): **Bilimsel Araştırmalarda İstatistik**, Çeşitli Yayınlar Serisi No:6, İzmit.

Erdoğan, A. (2021): **Türevin Uygulama Alanları ve Diferansiyel Denklemler**, Nobel Yayınevi, Ankara.

Erdoğan, A. (2018): **Karar Alma Sürecinde ve Ekonomi Biliminde Kullanılan İstatistiki Metodlar ve Matematik Modeller** (2. Basım), DER Yayınları, İstanbul.

Erdoğan, A. (2018): **Finans Piyasalarında Kullanılan Cebirsel Yöntemler ve Finans Yönetiminde Karar Alma Süreci** (2. Basım), DER Yayınları, İstanbul.

Erdoğan, A. (2018): **Matematik**, Nobel Yayınevi.

Erdoğan, A. (2012): **Matematik**, Nobel Yayınevi, Ankara.

Erdoğan, A. (2011): **Ortogonal Polinomlar ve Uygulama Alanları & Gamma Fonksiyonu ve Cebirsel Denklemler**, Nobel Yayınevi, Ankara.

George, M. L. (2003): **Lean Six Sigma for Service: How to Use Lean Speed and Six Sigma Quality to Improve Services and Transactions**, McGraw – Hill.

Göktaş, Ö. (2005): **Teorik ve Uygulamalı Zaman Serileri Analizi**, Beşir Kitabevi, İstanbul.

Granville, W. A., Smith, P. F. ve Longley, W. R. (1959): **Diferansiyel ve İntegral Hesap** (*Çeviren: Naci İskender*), İstanbul.

Gujarati, D. (1999): **Temel Ekonometri**, (*Çevirenler: Ümit Şenesen, Gülay G. Şenesen*), Literatür Yayıncılık, İstanbul.

Güriş, S. ve Astar, M. (2014): **Bilimsel Araştırmalarda SPSS ile İstatistik**, DER Yayınları, İstanbul.

Güriş, S. ve Bülbül, Ş. (1995): **Olasılık**, Marmara Üniv. Nihad Sayar Eğitim Vakfı Yayınları, İstanbul.

Gürtan, K. (1982): **İstatistik ve Araştırma Metodları: İktisat ve İş İdaresine Tatbikatı**, İstanbul.

Işığıçok, E. (1994): **Zaman Serilerinde Nedensellik Çözümlemesi**, Uludağ Üniv. Basımevi, Bursa.

İzmir Ticaret Odası. (2002): **Küreselleşme Sürecinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Analizi: İzmir Örneği**, İzmir.

Karasar, N. (2014): **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, Nobel Yayınevi, Ankara.

Kayım, H. (1985): **İstatistiksel Ön Tahmin Yöntemleri**, Hacettepe Üniversitesi İİBF Yayınları, Ankara.

Kılıçbay, A. (1986): **Ekonometrinin Temelleri**, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 3330.

Kolb, R., Rodriguez, R. ve Carlin, A. *(Çeviren: Ali İhsan Karacan)*. (1996): **Finansal Yönetim**, Sermaye Piyasası Kurulu Yayın No:36, Ankara.

Kurtuluş, K. (2010): **Araştırma Yöntemleri**, Türkmen Kitabevi, İstanbul.

Kuş, E. (2012): **Nicel-Nitel Araştırma Teknikleri**, Anı Yayıncılık, Ankara.

Miller, I. ve Miller, M. (2006): **Matematiksel İstatistik (FREUND, J.E)** (*Çeviren: Ümit Şenesen*), Literatür Yayıncılık, İstanbul.

Moosa, I. A. (2002): **Foreign Direct Investment: Theory, Evidence and Practice**, Palgrave MacMillan, Hampshire.

Mucuk, İ. (1998): **Modern İşletmecilik**, İstanbul.

Newbold, P., Carlson, W. L. ve Thorne, B. M. (2017): **İşletme ve İktisat İçin İstatistik**, (*Çeviren: Ümit Şenesen*), Literatür Yayıncılık, İstanbul.

Newbold, P. (2009): **İşletme ve İktisat İçin İstatistik**, (*Çeviren: Ümit Şenesen)*, Literatür Yayıncılık, İstanbul.

Orhunbilge, N. (1999): **Zaman Serileri Analizi Tahmin ve Fiyat İndeksleri**, İstanbul.

Özdemir, T. (2000): **İstatistiksel Kalite Kontrol**, AÜFF Döner Sermaye İşletmesi Yayınları, No:62.

Öztürk, A. (2015): **Yöneylem Araştırmasına Giriş**, Ekin Yayınevi, Bursa.

Pande, P. S., Neuman, R. P. ve Cavanagh, R. R. (2012): **Six Sigma Yolu**, (*Çevirenler: Nafiz Güder, Güneş Tokcan*), Klan Yayınları, İstanbul.

Patterson, A., Bonissone, P. ve Pavese, M. (2005): **Quality and Reliability Engineering International**.

Pehlivanoğlu, V. (2017): **Optimizasyon: Temel Kavramlar & Yöntemler**, Ankara.

Petrochilos, G. (1989): **Foreign Direct Investment and The Development Process: The Case of Greece.**

Razin, A. ve Sadka, E. (2007): **Foreign Direct Investment, Analysis of Aggregate Flows**, Princeton University Press, Princeton and Oxford.

Sezen, H. (2004): **Yöneylem Araştırması**, Ekin Kitapevi, Bursa.

Tari, R. (2010): **Ekonometri**, Umuttepe Yayınları, Kocaeli.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü. (2005): **Tüketici Fiyatları Endeksi ve Üretici Fiyatları Endeksi**, Sorularla İstatistikler Dizisi.

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (2019): **PISA 2018 Türkiye Ön Raporu**, Eğitim Analiz ve Değerlendirme Raporları Serisi, No:10.

Thomas, G. B., Weir, M. D., Hass, J. ve Giordano, F. R. (2009): **Calculus I** (Çeviren: Recep Korkmaz), Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., Yayın No: 2150, İstanbul.

Turanlı, M. ve Güriş, S. (2000): **Temel İstatistik**, DER Yayınevi, İstanbul.

Turanlı, M., Güriş, S. ve Ayaydın, A. (1995): **İstatistik Temel Kavramlar ve Uygulamalar**, DER Yayınları, İstanbul.

TÜİK (2011): **İstatistiksel Kalite Kontrol: Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi No:11**, Ankara.

Türkbal, A. (1987): **Bilimsel Araştırma Metodları ve Uygulamalı İstatistik**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, No:640, Erzurum.

Tütek, H., Gümüşoğlu, Ş. ve Özdemir, A. (2012): **Sayısal Yöntemler: Yönetsel Yaklaşım**, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.

UNCTAD. (2002): **World Investment Report 2002**, Transnational Corporations and Export Competitiveness.

Under, M. (2012): **Kod Adı: L6 Sigma**, Borusan Holding A.Ş., İstanbul.

Unvan, H. (1989): **Finansal Varlıkları Fiyatlandırma Modeli ve Türkiye Üzerine Bir Deneme (1978-1986)**, Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları No:11, Ankara.

Wilkes, F. M. (1989): **Operational Research: Analysis and Applications**, McGraw-Hill Book Co Ltd.

Yaffee, R. ve Mcgee, M. (2000): **Introduction to Time Series Analysis and Forecasting**, Academic Press, San Diego.

Zill, D. G. ve Wrıght, W. S. (2013): **Calculus** (*Çeviren: İsmail Naci Cangül*), Nobel Yayınevi, Ankara.

Makaleler:

Admati, A. ve Pfleiderer, P. (1991): "*Sunshine Trading and Financial Market Equilibrium*", Review of Financial Studies.

Aladağ, Z., Akman, G. ve Al, O. (2011): "*Altı Sigma Yaklaşımı Kullanılarak Ambalaj Kullanımı Azaltılması Probleminin Çözümü*".

Albuquerque, R. (2003): "*The Composition of International Capital Flows: Risk-Sharing Through Foreign Direct Investment*", Journal of International Economics.

Anbari, F. T. ve Kwak, Y. H. (2005): "*Six Sigma, Programs and Proactive Risk Management*", Project Management Challenge 2005 Second Annual NASA Project Management Conference.

Atmaca, E. & Girenes, Ş. (2009): "*Literatür Araştırması: Altı Sigma Metodolojisi*", Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi.

Başar, S.: "*Yolsuzlukların Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerindeki Etkileri*".

Bircan, H. ve Köse, S. (2012): "*Altı Sigma ve Firmaların Altı Sigmaya Bakış Açısı: Sivas – Kayseri İli Örneği*", Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi.

Borensztein, E., Gregorio, J. ve Lee, J. (1995): "*How Does Foreign Direct Investment Affect Economic Growth?*", NBER Working Paper.

Boyacıoğlu, H. ve Güneri, P. (2006): "*Sağlık Araştırmalarında Kullanılan Temel İstatistik Yöntemler*", Hacettepe Dişhekimliği Fakültesi Dergisi, 30 (3).

Chuhan, P., Quıros, P. ve Popper, G-H.: "*International Capital Flows: Do Short-Term Investment and Direct Investment Differ?*", The World Bank Policy Research Working Paper.

Coşkun, S., Kartal, M., Coşkun, A. ve Bircan, H. (2004): "*Lojistik Regresyon Analizinin İncelenmesi ve Diş hekimliğinde Bir Uygulaması*", Cumhuriyet Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi, 7 (1).

Çabuk, Y. ve Karayılmazlar, S. (2010): "*Altı Sigma Yaklaşımı*", Bartın Orman Fakültesi Dergisi.

Çelik, Ş. (2015): "*Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi ile Hayvancılık Açısından Türkiye'de İllerin Sınıflandırılması*", Erciyes Üniversitesi FBE Dergisi, 31 (4).

Çevik, O. ve Aran, G.: "*Kalite İyileştirme Sürecinde HataTürü Etkileri Analizi ve Piston Üretiminde Bir Uygulama*", SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi.

Davarzani, H. ve Norrman, A. (2015): "*Toward A Relevant Agenda for Warehousing Research: Literature Review and Practitioners' Input*", Springer.

Demir, S. ve Kaderli, Y.: "*Beta Katsayılarının İstikrarı: İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında Bir Uygulama*"

Docherty, P.: "*Getting Six Sigma Into the DNA of Your Organization*".

Eraslan, E. ve Algün, O. (2005): "*İdeal Performans Değerlendirme Formu Tasarımında Analitik Hiyerarşi Yöntemi Yaklaşımı*", Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi.

Erdoğan, A. (2020): "*Analitik Hiyerarşi Sürecinin Matematiksel Yapısı*", Asos Journal, 104.

Erdoğan, A. (2020): "*Türkiye'de Lojistik Sektörünün SWOT Analizi*", Sosyal Bilimler Dergisi.

Erdoğan, A. (2015): "*Performance of Turkey in Logistics and Suggestions for Solutions to Improve Performance*", Social Sciences Research Journal, 4 (1).

Estrada, M. A. R. (2006): "*Application of New Graphical Method to Analyze Macroeconomics Relationships*", EVL-Working Paper.

Estrada, M. A. R. (2005): "*Introduction to Econographication*", FEA-Working Paper.

Goldstein, I. ve Razin, A. (2006): "*An Information-Based Trade-Off Between Foreign Direct Investment and Foreign Portfolio Investment*", Journal of International Economics.

Gövdere, B. ve Topuz, H. (2009): "*Türkiye ve AB'nin Yeni Üyelerinin Yabancı Yatırım Endeksleri Açısından Karşılaştırılması*", C.Ü. İİBF Dergisi, 10 (1).

Granger, C. W. J. (1980): "*Testing for Causality: A Personal Viewpoint*", Journal of Economic Dynamics and Control.

Granger, C. W. J. (1969): "*Investing Causal Relations by Econometric Models and Cross-Spectral Methods*", Econometrica, 37.

Kaya, E., Bulun, M. ve Arslan, A.: "*Tıpta Veri Ambarları Oluşturma ve Veri Madenciliği Uygulamaları*".

Küçükkocaoğlu, G. ve Kiracı, A.: "*Güçlü Beta Hesaplamaları*".

Ömürbek, N. ve Şimşek, A. (2014): "*Analitik Hiyerarşi Süreci ve Analitik Ağ Süreci Yöntemleri ile Online Alışveriş Site Seçimi*", Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi.

Ömürbek, N., Karaatlı, M. ve Yetim, T. (2014): "*Analitik Hiyerarşi Sürecine Dayalı TOPSIS ve VIKOR Yöntemleri İle ADIM Üniversitelerinin Değerlendirilmesi*", Selçuk Üniv. SBE Dergisi.

Öz, B. (2006): "*Diskriminant Analizi ve Diğer Çok Değişkenli İstatistik Yöntemlerle Arasındaki İlişkiler*", KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi 3 (2).

Özbek, H. ve Keskin, S. (2007): "*Standart Sapma mı Yoksa Standart Hata mı?*", Van Tıp Dergisi, 14 (2).

Özer, M. (1999): "*Türkiye'de Hisse Senedi Fiyatları ile Döviz Kuru Arasındaki Etkileşimler*", Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi, Bahçeşehir Üniversitesi.

Özdemir, Z. (2018): "*Sağlık Bilimlerinde Likert Tipi Tutum Ölçeği Geliştirme*", Huhemfad-Johufon, 5 (1).

Özveri, O. ve Altınoymak, F. (2013): "*Hizmet Sektöründe Altı Sigma: Bankacılık Uygulaması*", Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi.

Özveri, O. ve Dinçel, D. (2012): "*Altı Sigma Proje Seçim Yöntemleri ve Bir Hastanede Uygulanması*", Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi, 27 (2).

Parker, D. C. (2006): "*Theory of the Firm: Profit Maximization and Cost Minimization*", Dept. of Environmental Science and Policy.

Pınar, Ö. (2013): "*Dünya İş Yapma Endeksinde Türkiye'nin Yeri ve Türkiye'deki İş Ortamı*" İzmir Ticaret Odası Ar-Ge Bülteni.

Şenol, G. ve Anbar, A. (2010): "*Altı Sigma ve Finans Sektöründe Altı Sigma Uygulamaları*", İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 1 (2).

Shearer, C., (2000): "*The Crisp-DM Model: The New Blueprint for Data Mining*", Journal of Data Warehousing.

Şimşek, A., Çatır, O. ve Ömürbek, N. (2015): "*TOPSIS ve MOORA Yöntemleri ile Tedarikçi Seçimi: Turizm Sektöründe Bir Uygulama*", Balıkesir Üniversitesi SBE Dergisi.

Tarkun, E. T. (1996): "*Alternatif Korelasyon Teknikleri*", M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi.

Ünal, Ö. F. (2012): "*Performans Değerlemede Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) Uygulamaları*", Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi.

Vahaplar, A. ve İnceoğlu, M. (2010): "*Veri Madenciliği ve Elektronik Ticaret*", Computer Science and Engineering Research Journal.

Yang, J., Groenewold, N. ve Tcha, M. (2000): , "*The Determinants of Foreign Direct Investment in Australia*", Economic Record.

Yavuz, N. ve Baki, B. (2019): "*Patent Değerlerinin Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri ile Sıralanması: Otomotiv Sektöründe Bir Uygulama*", Karadeniz Teknik Üniversitesi SBE Dergisi.

YOİKK Sekreteryası, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü. (2009): "*Uluslararası Yatırım Yeri Endeksleri İncelemesi*".

Yüksel, H. (2012): "*Hizmet İşletmelerinde Altı Sigma Uygulamaları: Literatür Araştırması*", Selçuk Üniv. SBE Dergisi.

Zengin, E. Ç. ve Sağır, H. (2019): "*Rekabet Gücü Kapsamında Dünyadaki ve Türkiye'deki Kentlerin Değerlendirilmesi*", Selçuk Üniv. Sosyal Bilimler MYO Dergisi, 22 (2).

Web Siteleri

www.tcmb.gov.tr

www.tuik.gov.tr

www.worldbank.org

www.oecd.org

www.undp.org

www.heritage.org

www.weforum.org

www.sanayi.gov.tr

www.yased.org.tr

www.kearney.com

www.doingbusiness.org

www.nowsell.com

www.csun.edu

www.visionofhumanity.org

www.fonradar.com

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ RİSKİ OLARAK ISI STRESİ

Dr. İlknur Şimşek

nobel bilimsel

İş Sağlığı ve Güvenliği Riski Olarak Isı Stresi
Dr. İlknur Şimşek

Yayın No.: 2251
ISBN: 978-625-393-896-3
E-ISBN: 978-625-393-798-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir. Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Fatma Kama -fatma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Gilanlı, Elif., Çetin, Onur.
İş Sağlığı ve Güvenliği Riski Olarak Isı Stresi / İlknur Şimşek
1. Basım, XII + 102 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-896-3
E-ISBN: 978-625-393-798-0
1. Isı Stresi 2. Çalışma Hayatı 3. İş Sağlığı ve Güvenliği

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **ix**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **x**

KISALTMALAR ..... **xi**

1. GİRİŞ **1**

2. GENEL OLARAK ISI STRESİ **3**

2.1. Kavram Olarak Isı Stresi 3

2.2. Isı Stresi Standartları, Ölçekleri ve Analizi 6

2.2.1. Isı stresi standartları 9

2.2.1.1. Uluslararası standartlar örgütü ısı stresi standartları 10

2.2.1.2. Uluslararası çalışma örgütü ısı stresi standartları 13

2.2.1.3. Isı stresi ile ilgili diğer standartlar 15

2.2.2. Isı stresi ölçekleri ve analizi 17

2.2.2.1. Yaş termometre küre sıcaklığı 19

2.2.2.2. Termal konfor 22

2.2.2.3. Isı stresi analizi 24

2.3. Isı Stresinin Oluşmasına Yol Açan Etkenler 27

2.3.1. Sıcağa ya da soğuğa maruz kalma 29

2.3.2. Küresel iklim değişikliği faktörü 29

2.4. Isı Stresinin Etkileri 31

2.4.1. Isı stresinin çevreye ve sosyal yaşama etkileri 33

2.4.2. Isı stresinin ekonomiye etkileri 34

2.4.3. Isı stresinin sağlığa etkileri 37

2.5. Isı Stresi Riskleri ve Risk Grupları 42

2.5.1. Isı stresi riskleri 43
2.5.1.1. Kimyasallara maruz kalma 43
2.5.1.2. Hava kirliliğindeki artış 44
2.5.1.3. Olağanüstü hava olaylarında artış 45
2.5.1.4. Diğer riskler 46
2.5.2. Risk grupları 47
2.5.2.1. Yaş faktörü 47
2.5.2.2. Cinsiyet faktörü 48
2.5.2.3. Kronik hastalığı olanlar 49
2.5.2.4. Diğer gruplar 51

3. İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ BAĞLAMINDA ÇALIŞMA HAYATINDA ISI STRESİ 53

3.1. İş Sağlığı ve Güvenliği Açısından Isı Stresi 53
3.1.1. Meslek hastalıkları kaynağı olarak ısı stresi 56
3.1.2. İş kazaları kaynağı olarak ısı stresi 62
3.1.3. Verimlilik ve işçi performansı açısından ısı stresi 65
3.2. Isı Stresi Kaynaklı İş Sağlığı ve Güvenliği Sorunlarına Yönelik Tedbirler 67
3.2.1. Çalışma ortamının düzenlenmesi 70
3.2.1.1. Mühendislik kontrol önlemleri 73
3.2.1.2. Çalışma ortamında termal konforun sağlanması 75
3.3.1.3. Çalışma ortamında iklimlendirme düzenlemesinin yapılması 77
3.2.2. İş yeri iş sağlığı ve güvenliği politikalarının oluşturulması 77
3.2.3. Kişisel koruyucu donanımların kullanılması 79
3.2.4. Esnek iş programlarının oluşturulması 80
3.2.5. Gerekli önleyici ve koruyucu eğitimlerin verilmesi 81
3.3. Sektörler Dış Alan Çalışmalarında İş Sağlığı ve Güvenliği Riski Olarak Isı Stresi 83

3.3.1. Tarım sektörü 85
3.3.2. Turizm sektörü 88
3.3.3. İnşaat sektörü 89
3.3.4. Diğer sektörler 90

SONUÇ 91

KAYNAKLAR 95

ÖZ GEÇMİŞ 101

KAYNAKLAR

Adem, A., Dağdeviren M. (2021). *Termal Konfor ve Metabolik Oran Eşiti Faktörlerini İçeren Personel Çizelgeleme Modeli.* Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, 36(1), 303-317.

Akpınar, G. M. (2019). *İşçi ve İşveren Açısından İş Güvenliği İklimini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: İnşaat Sektörü Örneği,* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.

Aksoy, A. ve Kutluca, F. (2005). Çalışma Hayatında Stres Kaynakları, Stres Belirtileri ve Stres Sonuçlarının İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi,* 49, 457-486.

Albayrak Kuruoğlu, M. Y. (2006). *İnşaat Sektöründe Fiziksel Güce Dayalı İşlerin Sınıflandırılması ve Bu İşlerde Çalışanların Aktivite Düzeyinin Belirlenmesi.* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.

Altan, S. (2018). Örgütsel Yapıya Bağlı Stres Kaynakları ve Örgütsel Stresin Neden Olduğu Başlıca Sorunlar. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 2(3), 137-158.

Aytaçlı, B. (2012). Durum Çalışmasına Ayrıntılı Bir Bakış. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(1), 1-9.

Babalık, F. C. (2016). Mühendisler İçin Ergonomi İşbilim, Bursa: Dora Yay.

Baer, H. A. ve Singer, M. (2009). *Global Warming and the Political Ecology of Health*. California: West Coast Press.

Bayrak, İ. C. ve Telatar, O. M. (2021). İnşaat Sektörü ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisi Üzerine Ampirik Bir Analiz. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 12(3), 1283-1297.

Çalışkan, O. ve Türkoğlu, N. (2013). Türkiye'de Aylık 07.00, 14.00, 21.00 Ortalama Termal Konfor Koşullarının Zaman-Mekânsal Analizi (1975-2008). *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 11(1), 13-29.

Coşkun Beyan, A. (2019). Küresel İklim Değişikliği ve Mesleksel Sağlık Üzerine Etkisi. *Güncel Göğüs Hastalıkları Serisi*, 7(2), 62-66.

Çelebi, E. S. (2018). Ergonomik İyileştirmenin Çalışan Psikolojisi ve Verimliliğine Etkisi: Elektrikli Ev Aletleri Üreticisinde Bir Araştırma. *Journal of Life Economics*, 5(1), 83-94.

Çevik, M., Çevik, Y., Tengilimoğlu, D. ve Daş M. (2016). İş Yerinde Oluşan Stresin Çalışanlar Üzerindeki Etkileri; Acil Servis Hizmetleri Kapsamında Bir Uygulama. *Akademik Araştırma Tıp Dergisi,* 1(1), 24-34.

Çilek, H. C. (2013). *İnşaat Sektöründe İş Kazalarının Sebep ve Sonuçları Üzerine Bir Araştırma*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Akdeniz Üniversitesi.

Dash, S. K. ve Kjellstrom, T. (2011). Workplace heat stress in the context of rising temperature in India. *Current Science*, 101(4), 496-503.

Dehghan, H., Mortzavi, S. B., Jafari, M. J., Maracy, M. R. (2015). Development and Validation of a Questionnaire for Preliminary Assessment of Heat Stress at Workplace. *Journal of Research in Health Sciences,* 15(3), 175-181.

Derin, K. H. (2021). *Ferdi Kaza Sigortalarının İş Kazalarının Azaltılmasına Olan Etkisinin Ölçülmesi: İnşaat Sektörüne Yönelik Bir Model Önerisi*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Dieter, S., Fehrenbach, U., Lakes, T., Lauf, S., Meier, F. ve Schuster, C. (2013). Quantification of Heat-Stress Related Mortality Hazard, Vulnerability and Risk in Berlin, Germany. *Journal of the Geographical Society of Berlin,* 144(3-4), 238-259.

Drucker Godard, C., Ehlinger, S. ve Crenier, C. (2001). *Doing Management and Research. Validity and Reliability.* London: Sage Publications.

Elo, S., Kaariainen, M., Kanste, O., Pölkki, T., Utriainen, K., ve Kyngas, H. (2014). Qualitative Content Analysis: A Focus on Trustworthiness. *SAGE Open*, 4, 1-10.

Engin, A. ve İpek, M. (2020). Öğretmenlerin Stres Kaynakları, Stresle Baş Etme Yolları ve Okul - Aile - Yaşam Çatışma Düzeylerinin Belirlenmesi, *Aydın Sağlık Dergisi*, 6(2), 183-218.

Epstein, Y. ve Moran, D. S. (2006). Thermal Comfort and the Heat Stress Indices. *Industrial Health,* 44(3), 388-398.

Ergül, H. F. (2005). Motivasyon ve Motivasyon Teknikleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(14), 67-79.

Ergün, O. (29 Şubat 2020). *Sosyal Bilimlerde Görüşme Teknikleri.* https://medium.com/@oktayergun/g%C3%B6r%C3%BC%C5%9Fme-teknikleri-881f03b1cb66

Erzincan, T. (2020). *Türkiye'de İş Sağlığı ve Güvenliğinin İnşaat Sektöründeki Önemi: Bir Örnek Olay İncelemesi.* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi.

Eşsiz, T. (2019). *İş Kazalarının Meydana Gelmesinde Ücret Faktörü: Türkiye Uygulaması/Demir Çelik Uygulaması/İnşaat Sektörü Uygulaması.* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Rumeli Üniversitesi.

Eurostat. (Mayıs 2022). *Occupational Diseases Statistics.* https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Occupational_diseases_statistics#Overall_developments

Eurostat. (Ekim 2022). *Accidents at Work Statistics.* https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Accidents_at_work_statistics#Number_of_accidents

Ghany, A., Helal, M. ve Shady, M. R. (2013). Human Thermal Comfort and Heat Stress in an Outdoor Urban Arid Environment: A Case Study. *Hindawi Publishing Corporation Advances in Meteorology,* 2013. 1-7.

Glaser, J., Lemery, J., Rajagopalan, B., Diaz, H. F., Trabanino, R. G., Taduri, G., Madero, M., Amarasinghe, M., Abraham, G., Anutrakulchai, S., Jha, V., Stenvinkel, P., Roncal-Jimenez, C., Lanaspa, M. A., Correa-Rotter, R., Sheikh-Hamad, D., Burdmann, E. A, Andres-Hernando, A., Milagres, T., Weiss, I., Kanbay, M., Wesseling, C., Sa´nchez-Lozada, L. G. ve Johnson, R. J. (2016). Climate Change and the Emergent Epidemic of CKD from Heat Stress in Rural Communities: The Case for Heat Stress Nephropathy. *The American Society of Nephrology*, 11, 1472–1483.

Gürer, E. E. (2008). *Türkiye'de İnşaat Sektörü İçin Bir Risk Yönetim Modeli.* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Halaç, D. S. ve Güloğlu, C. (2019). İşyerinde Psikolojik Yıldırma Olgusunun Çalışan Verimliliği Üzerine Etkisi: MOSB'de Bir Saha Araştırması, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 26(1), 157-180.

Havenith G. ve Middendorp, H. V. (1990). The Relative Influence of Physical Fitness, Acclimatization State, Anthropometric Measures and Gender on Individual Reactions to Heat Stress. *European Journal of Applied Physiology and Occupational Physiology*, 61, 419-427.

Hayta, A. B. (2007). Çalışma Ortamı Koşullarının İşletme Verimliliği Üzerine Etkisi. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi,* 1, 21-41.

ILO. (2019). *Working on a Warmer Planet: The Impact of Heat Stress on Labour Productivity and Decent Work.* International Labour Office, Geneva.

ILO. (2022). *Safety and Health at Work*. https://www.ilo.org/global/topics/safety-and-health-at-work/events-training/events-meetings/WCMS_DOC_ENT_HLP_OSH_EN/lang--en/index.htm

ISO. (Ağustos 2017). *Ergonomics of the Thermal Environment, Assessment of Heat Stress Using the WBGT Index.* https://www.iso.org/standards/67188.html

İŞKUR. (Şubat 2023). *2022 Yılı İnşaat Sektörü İşgücü Piyasası Raporu.* https://media.iskur.gov.tr/66634/insaat-sektöru.pdf

Jameel, F. (Nisan, 2021). *Ölümcül Isı Seviyesi Düşündüğünüz Kadar Yüksek Bir Sıcaklık Olmayabilir: Serinletici 'Islak Termometre' Sıcaklıkları Bilimi*. https://alj.com/tr/spotlight-by-fady-fameel/olumcul-isi-seviyesi-dusundugunuz-kadar-yuksek-bir-sicaklik-olmayabilir-serinletici-islak-termometre-sicakliklari-bilimi/

Johns, N. ve Lee-Ross, D. (1998). *Research Methods in Service Industry Management*. London: New York.

Karakuş, N. ve Selim, S. (2022). Dış Mekan Termal Konfor Koşullarının Zamansal ve Mekansal Dağılımı: Konyaaltı-Antalya Örneği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 13(2), 259-269.

Kaya, Ö. (2010). *Türk İnşaat Sektöründe Risk Analizi ve Yönetiminin Araştırılması.* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.

Kenny, G. P., Yardley, J., Brown, C., J. Sigal, R. J., Jay, O. (2010). Heat Stress in Older Individuals and Patients with Common Chronic Diseases. *Canadian Medical Association Journal*, June, 182(10), 1053-1060.

Kılkış, İ. (2022). İş Sağlığı ve Güvenliği. Aysen Tokol, Yusuf Alper (Ed.). *Sosyal Politika içinde* (267-308). Bursa: Dora Yay.

Kjellstrom, T., Briggs, D., Freyberg, C., Lemke, B., Otto, M. ve Hyatt, O. (2016). Heat, Human Performance, and Occupational Health: A Key Issue for the Assessment of Global Climate Change Impacts. *Annu Rev Public Health*, 37, 97-112.

Koçyiğit, D. (2016). Motivasyon ve Verimlilik Arasındaki İlişki: Bir Vakıf Üniversitesi Örneği. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 31, 15-25.

Kurt, G. G. (2018). *İnşaat Sektöründe Çalışan İş Sağlığı ve Güvenliğinden Sorumlu Mühendislerin İş Kazalarının Önlenmesindeki Etkileri.* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Tarsus Üniversitesi.

Löfstedt., B. (1966). *Human Heat Tolerance.* İsveç: LUND.

Lundgren, K., Kuklane, K., Gao, C. ve Holmer, I. (2013). Effects of Heat Stress on Working Populations when Facing Climate Change. *Industrial Health*, 51, 3–15.

Mai Hoa, D. T., Nguyet, D. A., Phuong, N. H., Phuong, D. T., Nga, V. T., Few, R. ve Wilkels, A. (2013). *Heat Stress and Adaptive Capacity of Low Income Outdoor Workers and Their Families in the City of Da Nang, Vietnam.* London: IIED.

May, J. D., Deaton, J.W., Reece, F.N. ve Branton Usda, S.L. (1986). Effect of Acclimation and Heat Stress on Thyroid Hormone Concentration. *Poultry Science*, 65, 1211-1213.

Metinsoy, T. (2010). *A Method of Evaluation of Relationship Between The Safety Management and Overall Safety Performance in Construction Industry.* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Boğaziçi Üniversitesi.

Niosh. (Nisan, 2010). *Protecting Yourself from Heat Stress.* https://www.cdc.gov/niosh/docs/2010-114/default.html

Osha. (Mart, 2022). *Protecting Workers From Heat Stress.* https://csusasw.com/blog/osha-quick-card-protecting-workers-from-heat-stress/

Önder, M., Saraç, S. ve Eren, N. (2005). Yeraltı Ocaklarında Isı Stresinin Etkileri ve Analizi Üzerine Bir Paket Program. *Madencilik Dergisi*, 44(4), 39-46.

Özen, İ. (2016). *İnşaat Sektöründe İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulamaları Üzerine Bir Alan Araştırması.* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Üsküdar Üniversitesi.

Özşahin, E., Kaymaz, Ç. K. ve Albayrak, L. (2015). Artvin İlinin Biyoklimatik Konfor Şartlarının Analizi ve Turizm Bakımından Önemi. *International Journal of Human Sciences*, 12(2), 1050-1077.

Özüpek, A. A. (2019). *Örgütsel Sessizlik, İş Tatmini ve İş Stresi Arasındaki İlişki: İnşaat Sektörü Üzerine Bir Çalışma.* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Gelişim Üniversitesi.

Parsons, K. (2006). Heat Stress Standard ISO 7243 and its Global Application. *Industrial Health*, 44, 368–379.

Parsons, K. (2013). Occupational Health Impacts of Climate Change: Current and Future ISO Standards for the Assessment of Heat Stress. *Industrial Health*, 51, 86-100.

Patton, M. Q. (1990). *Qualitative Evaluation and Research Methods*, California: Sage Publications.

Razgratlı, A. (2016). *İnşaat Sektöründe İş Kazalarının Psikolojik Sonuçları.* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Beykent Üniversitesi.

Rhoads, R. P., Baumgard, L. H., Suagee, J. K. ve Sanders, S. R. (2013). Nutritional Interventions to Alleviate the Negative Consequences of Heat Stress. *American Society for Nutrition. Adv. Nutr.*, 4, 267–276.

Sarıöz, A. (2018). *Türkiye'de İnşaat Sektörü Çalışanlarında İş Kazaları ve İşe Bağlı Sağlık Sorunlarının Sosyodemografik Özelliklere Göre İncelenmesi.* [Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi]. Marmara Üniversitesi.

Sancar, M. C. ve Güngör, Ş. (2022). Isı İndeksi'ne Göre Antalya İli Biyoklimatik Konfor Özelliklerinin Analizi. *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 13(48), 710-723.

Sawka, M. N. ve Montain, S. J. (2000), Fluid and Electrolyte Supplementation for Exercise Heat Stres, *Am J Clin Nutr*, 72, 564S–572S.

SGK. (2021). *İş Kazası ve Meslek Hastalıkları İstatistikleri.* https://www.sgk.gov.tr/Istatistik/Yillik/fcd5e59b-6af9-4d90-a451-ee7500eb1cb4/

Şahin, N. S. (2010). *Yöneticilerin İşgören Sağlığı ve İş Güvenliği Uygulamalarına İlişkin Tutumları ve İnşaat Sektöründe Bir Araştırma.* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İnönü Üniversitesi.

Speakman, J. R. (2018). Obesity and Thermoregulation. *Handb Clin Neuro*, 156, 431-443.

Taşseten, Ö. M. (2019). *Sivas İlindeki Kamu ve Özel İş Yerlerinde İnşaat Sektöründe İş Sağlığı ve Güvenliği Tedbirleri ve Çalışanların Farkındalık Düzeylerinin Araştırılması.* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi.

Taşyürek, Y.E. (2007). *Occupational Accidents and Diseases in Turkish Construction Industry*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

Tekin Gündüz, S., Kurtuldu, A. ve Öksüz, S. (2015). İş-Aile Yaşam Çatışması, İş Tatmini ve İş Stresi Arasındaki İlişkiler. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 27-42.

TÜİK. (2022). *Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Cari Fiyatlarla Değer, Pay ve Değişim Oranı, Ekim-Aralık.* https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Donemsel-Gayrisafi-Yurt-Ici-Hasila-IV.-Ceyrek:-Ekim---Aralik

Türkay, T. ve Gerdan, S. (2022). Ameliyathane Çalışanlarının Termal Konfor Şartlarının Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma. *Ergonomi*, 5(2), 120-128.

UNDP. (Nisan 2016). *Climate Change and Labour: Impacts of Heat in the Workplace*. https://www.undp.org/publications/climate-change-and-labor-impacts-heat-workplace

Üner, M. H. ve Yılmaz, İ. (2020). Isı Stresi ve Sıvı Alımının Çalışan Sağlığı ve Güvenliği Üzerine Etkileri. *Isı Stresi ve Güvenliği Akademisi Dergisi*, 3(2), 129-134.

Wingo, J. E., Ganio M. S. ve Cureton, K. J. (2012). Cardiovascular Drift During Heat Stress: Implications for Exercise Prescription. *The American College of Sports Medicine*, 40(2), 88-94.

WHO. (2021). *WHO/ILO: Almost 2 Million People Die from Work-Related Causes Each Year*. https://www.who.int/news/item/17-09-2021-who-ilo-almost-2-million-people-die-from-work-related-causes-each-year

Yamankaradeniz, N. ve Turan Abi, T. (2022). Sıcak Çalışma Hatlarında Isıl Konfor İyileştirmesi: Soğuk Yelek Uygulaması. *Bursa Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*, 27(1), 1-20.

Yapıcı, F. ve Baş, H. (2015). Verimlilikte Ergonomik Faktörler. *Süleyman Demirel Üniversitesi Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi*, 3(3), 591-595.

Yıldırım, Ü. B., Taş, M. A. ve Çiçek, H. (2021). İşin Anlamlılığının İşten Ayrılma Niyetiyle İlişkisinde İş Stresinin Aracılık Rolü: Havaalanı Yer Hizmeti Çalışanları Üzerinde Bir Araştırma. *Van YYÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 51, 277-306.

Yıldızel, S. A., Yıldırım, M. S. ve Sarıcıoğlu, P. (2015). *Şantiyelerdeki İklim Koşullarının İşçi Sağlığı ve Performansı Üzerine Etkisi,* 5. İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Sempozyumu, İzmir.

Yüce, S. (2017). *İnşaat Sektöründe İş Kazalarının Tipleri ve Kazaların Azaltılmasına Yönelik Alınacak Önlemler*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Mersin Üniversitesi.

Yüksel, A. (2019). *İnşaat Sektöründe Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliğine Yönelik Tutumları: Tekirdağ Ergene Örneği.* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi.

Yüksel, H. (2014). Çalışma Yaşamı ve Stres Kavramı: Durumsal Bir Yaklaşım. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 3(3), 109-131.

KANSER
MANEVİYAT VE BEYİN

Tedavi Sürecinde Manevi Güçlenme ve EEG

Dr. Funda Eldemir

Editör
Prof. Dr. Öznur Özdoğan

nobel bilimsel

KANSER MANEVİYAT VE BEYİN:
Tedavi Sürecinde Manevi Güçlenme ve EEG

Dr. Funda Eldemir

Editör: Prof. Dr. Öznur Özdoğan

Yayın No.: 2365
ISBN: 978-625-376-096-0
E-ISBN: 978-625-376-097-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet
yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Bu çalışma doktora tezinden üretilmiştir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Dilek Gezgin -dilek@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Eldemir, Funda.
Kanser Maneviyat ve Beyin: Tedavi Sürecinde Manevi Güçlenme ve EEG / Funda Eldemir
1. Basım, XVI + 300 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-376-096-0
E-ISBN: 978-625-376-097-7
1. Kanser 2. Maneviyat 3. EEG 4. Frekans

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **xi**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **xiii**

GRAFİK LİSTESİ ..... **xiv**

RESİM LİSTESİ ..... **xv**

KISALTMALAR ..... **xvi**

GİRİŞ **1**

Araştırmanın Problemi 1

Araştırmanın Konusu 2

Araştırmanın Amacı 3

Araştırmanın Önemi 5

Araştırmanın Hipotezleri 8

Araştırmanın Sınırlılıkları 12

Birinci Bölüm
KURAMSAL ÇERÇEVE **15**

Kanser 15

Kanserin Tanımı ve Epidemiyoloji 15

Kanserde Tedavi Yöntemleri 19

Kemoterapi Tedavi Yöntemi 20

Radyoterapi Tedavi Yöntemi 21

Cerrahi Tedavi Yöntemi 22

Hormon Tedavisi Yöntemi 22

Kanser Hastasının Tanı ve Tedavi Sürecindeki Sorunları 23

Kanserin ve Yan Etkilerin Oluşturduğu Fizyolojik Şikâyetler 23

Kanserin ve Yan Etkilerinin Oluşturduğu Fonksiyonel Durum 24

Kanserin ve Yan Etkilerinin Oluşturduğu Psikososyal Sorunlar 25

Kanser Hastası Yakınında Tanı ve Tedavi Sürecindeki Sorunlar 29
Kanser Hastası Yakınında Tanı ve Tedavi Sürecindeki Fizyolojik Sorunlar.....29
Kanser Hastası Yakınında Tanı ve Tedavi Sürecindeki Fonksiyonel Durum 30
Kanser Hastası Yakınında Tanı ve Tedavi Sürecindeki Psikososyal Sorunlar 31
Maneviyat.....33
Maneviyatın Tanımı 33
Manevi İhtiyaçlar 35
Manevi Bakım 40
Hastalık ve Başa Çıkma 42
Hastalık ve Bağlanma.....44
Hastalık ve Anlam Arayışı.....48
Nörobilim.....50
Bilişsel Nörobilim ve Beyin.....50
Nörobilim Görüntüleme Teknikleri.....53
EEG (Elektroensefalogram).....54
EEG Dalgalarının Sınıflandırılması 56

İkinci Bölüm
YÖNTEM 59
Araştırmanın Modeli.....59
Katılımcıların Özellikleri 62
Uygulama Yerinin ve Zamanının Belirlenmesi 65
Araştırmanın Aşamaları 67
Verilerin Toplanması ve Analizi.....70
Araştırmada Kullanılan Ölçme Araçları 71
Tanrı Algısı Ölçeği (TAÖ) 71
Kısa Semptom Envanteri (KSE) 73
EEG Görüntüleme Tekniği 76
Araştırmanın Geçerliği ve Güvenirliği 81
Oturumlar.....82

Üçüncü Bölüm
MANEVİ BAKIM UYGULAMALARI 85
1. Oturum Tanışma-Özsevgi.....85
2. Oturum Affetme-Tövbe 96
3. Oturum Özveri-Fedakârlık.....101
4. Oturum Sabır 109
5. Oturum Olumlu Düşünce-Niyet 120
6. Oturum Hayatın Anlamı ve Maneviyat 126
7. Oturum Bilgelik-Mutluluk 132
8. Oturum Kendini Bilmek-Tek Başınalık.....137
9. Oturum Umut ve Dua 140
10. Oturum Takva-Tevekkül.....144
11. Oturum Kul-Peygamber İlişkisi.....148
12. Oturum Şükür 151
13. Oturum Barış-Genel Değerlendirme 154

Dördüncü Bölüm
BULGULAR 175
Manevi Gereksinimlerin Tespit Edilmesine Dair Bulgular ve Tartışma 175
Manevi İhtiyaçlar 177
Niyet 180
Şükür 182
Sabır 184
Özveri 188
Mutluluk 192
Sevgi 194
Anlamlandırma 196
Tevekkül 198
Affetme 202
Ruhun Ölümsüzlüğü 209
Denge 213
Dua 215
Hasta ve Hasta Yakınlarının Manevi Bakımla İlgili Görüşleri 217

Manevi Bakımın Kısa Semptom Envanteri ve Tanrı Algısı Ölçeği Puanları Üzerindeki Etkililiğini Tespit Etmeye Dair Bulgular ve Tartışma.....223
Örneklem Grubuna İlişkin Betimsel Bulgular.....223
Ön Test, Son Test ve İzleme Testlerine Ait Bilgiler.....225
Tanrı Algısı Ölçek Verilerinin Analizi.....225
Tanrı Algısı Ölçeği Alt Boyutları Açısından Deney Grubu Ön Test ve Son Test Analizleri.....225
Tanrı Algısı Ölçeği Alt Boyutları Açısından Deney Grubu Son Test ve İzlem Test Analizleri.....226
Tanrı Algısı Ölçeği Alt Boyutları Açısından Kontrol Grubu Ön Test ve Son Test Analizleri.....227
Tanrı Algısı Ölçeği Sevgi Yönelim Alt Boyutu Açısından Deney Grubu ve Kontrol Grubu Ön test Ve Son Test Karşılaştırma Grafiği.....228
Tanrı Algısı Ölçeği Korku Yönelim Alt Boyutları Açısından Deney Grubu ve Kontrol Grubu Ön Test ve Son Test Karşılaştırma Grafiği.....229
Kısa Semptom Envanteri Ölçek Verilerinin Analizi.....230
Kısa Semptom Envanteri Ölçeğinin Alt Boyutlarının Deney Grubu Ön Test ve Son Test Verilerinin Analizi.....230
Kısa Semptom Envanteri Ölçeğinin Alt Boyutlarının Deney Grubu Son Test ve İzlem Test Verilerinin Analizi.....231
Kısa Semptom Envanteri Ölçeğinin Alt Boyutlarının Kontrol Grubu Ön Test ve Son Test Verilerinin Analizi.....232
Kısa Semptom Envanteri Ölçeğinin Alt Boyutunun Deney ve Kontrol Grubu Ön Test ve Son Test Puanlarının Karşılaştırma Grafiği.....233
Hastaları ve Hasta Yakınlarının Ölçeklerin Puan Analizleri.....235
Deney Grubu Hastaları ve Hasta Yakınlarının Tanrı Algısı Ölçeği Alt Boyutları Ön Test Puan Analizleri.....235
Deney Grubu Hastaları ve Hasta Yakınlarının Tanrı Algısı Ölçeği Alt Boyutları Son Test Puan Analizleri.....236
Deney Grubu Hastaları ve Hasta Yakınlarının Tanrı Algısı Ölçeği Alt Boyutları İzlemTest Puan Analizleri.....237
Kontrol Grubu Hastaları ve Hasta Yakınlarının Tanrı Algısı Ölçeği Ön Test Puan Analizleri.....238
Kontrol Grubu Hastaları ve Hasta Yakınlarının Tanrı Algısı Ölçeği Son Test Puan Analizleri.....239

Deney Grubu Hastaları ve Hasta Yakınlarının KSE Alt Boyutları Ön Test Puan Analizleri....240
Deney Grubu Hastaları ve Hasta Yakınlarının KSE Alt Boyutları Son Test Puan Analizleri....241
Deney Grubu Hastaları ve Hasta Yakınlarının KSE Alt Boyutları İzlem Test Puan Analizleri....243
Kontrol Grubu Hastaları ve Hasta Yakınlarının KSE Alt Boyutları Ön Test Puan Analizleri....244
Kontrol Grubu Hastaları ve Hasta Yakınlarının KSE Alt Boyutları Son Test Puan Analizleri....246
Elektroensefalografi (EEG) Verilerinin Analizi....247
Deney Grubu EEG1 Ön Test ve EEG2 Son Test Analizi....247
Deney Grubu Hastaların ve Hasta Yakınlarının EEG1 Ön Testlerinin Karşılaştırılması....249
Deney Grubu Hastaların ve Hasta Yakınlarının EEG2 Son Testlerinin Karşılaştırılması....250
EEG1 Ön ve EEG2 Son Testlerinin Deney Grubu Tanrı Algısı Ön ve Son Testleri İle Karşılaştırılması....251
EEG1 Ön ve EEG2 Son Testlerinin Deney Grubu Kısa Semptom Envanteri Alt Boyutları Ön ve Son Testleri İle Karşılaştırma Analizi....252
EEG1 Ön ve EEG2 Son Testlerinin Deney Grubu Hasta ve Hasta Yakınları TAÖ ve KSE Ön ve Son Testleri ile Karşılaştırılması....253
Nicel Ölçme Araçlarından Elde Edilen Sonuçların Değerlendirilmesi ve Tartışma....256
Tanrı Algısı Düzeyine İlişkin Değerlendirmesi....258
Kısa Semptom Envanterine İlişkin Değerlendirme....261
Elektroensefalografi (EEG) Verilerine İlişikin Değerlendirme....264

Beşinci Bölüm
SONUÇ VE ÖNERİLER....269
TAÖ, KSE ve EEG Ön Test- Son Test Sonuçları....274

KAYNAKÇA....283
EK 1. Deney ve Kontrol Grubu Katılımcıların Özellikleri....297

KAYNAKÇA

Abbuhl, R., Gass, S., Mackey, A. (2014) Experimental research design. *Research methodsin Linguistics, Cambridge University Press,* (116-134) Cambridge.

Açıkgöz, A., Yıldız, E. (2017) Meme Kanseri Etiyolojisi ve Risk Faktörleri. *Ergoterapi ve Rehabilitasyon Dergisi, 5(1), 45-56.*

Adam Karduz, F. F. (2019). *Affetme eğilimi kazandırmaya yönelik psikoeğitim programının affetme eğilimi kazandırma ve beş faktör kişilik özellikleri üzerindeki etkisi.* Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Adshead, G. (1998) *Psychiatric staff as attachment figures.* Br J Psychiatry.172, 64-69.

Alkan, Y. (2006) Eeg İşaretlerinin Ayrıştırılmasında Altuzay Yöntemlerinin Kullanılması. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 1(3), 211-219.

Akarsu, B. (1962) Sokrates'de erdem düşüncesi. *İstanbul Üniversitesi Felsefe Arşivi Dergisi,* 13, 57-73.

Akgün Kostak, M. (2007) Hemşirelik bakımının spiritüel boyutu. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, *2*(6), 105-115.

Albayrak A, Kurt E. (2016) Meme kanserli hastalarda ağrı ve uzuv kaybına (mastektomi) bağlı depresyon düzeylerinin yaşam kalitesi ve dindarlik ile ilişkisi. *Dokuz Eylül Ünivesitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Din Piskolojisi Özel Sayısı,* 41-81.

Alchalabi, A. (2017) *A Wearable EEG-based serious game for focus ımprovement and diagnosing ADHD/ADD Patients by EEG Signals Classification Odaklanmanın geliştirilmesi için giyilebilen EEG temelli uygulamalı oyun ve EEG sinyal sınıflandırması ile DEHB hastalarına tanı koyma.* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Şehir Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü.

Alexiou, K., Zamenopoulos, T., Johnson, J. ve Gilbert, S. (2009) Exploring the neurological basis of design cognition using brain imaging: Some preliminary results. *Design Studies*, 30(6), 623-647. doi: 10.1016/j.destud.2009.05.002

Angın, N. Y. (2020) *Obsesif kompulsif bozukluk tanılı hastalarda dini yönelim ve Tanrı algısının incelenmesi karma yöntem araştırması.* Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Anuk, D. (1999) Kanser, kanserli hasta, hasta ailesi ve tedavi ekibi. *Konsültasyon Liyezon Psikiyatrisi Kongre Kitabı* Düz: Özkan S, İstanbul, 160- 173.

Apaydın, H., Özer, S., Aydın, A. R. (2015) Hastalık sürecinde bireylerin dinî eğilimlerine psikolojik bir yaklaşım. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (3), 5-51.

Arık, A. (1998) *Psikolojide bilimsel yöntem* (2.Baskı). İstanbul: Çantay Kitabevi.

Arruebo, M., Vilaboa, N., Sáez-Gutierrez, B., et al. (2011) Assessment of the evolution of cancer treatment therapies. *Cancers Basel,* 3(3), 3279–3330.

Arslan, S. (2019) *Öğretmen adaylarında kişilerarası tarz, affetme ve evlilik tutumu arasındaki ilişkinin incelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Aydın, A. R. (2010) Tanrı algısına Jungçu bir bakış. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* (28), 53-61.

Aykaç, A. (2015) *EEG, Elektroensefalogram*. YDÜ Tıp Fakültesi, Biyofizik Anabilim Dalı Ders Notları.

Ayten, A., (2012) *Tanrı'ya Sığınmak Dini Başa Çıkma Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma.* İz Yayınları, İstanbul, s. 37.

Ayten, A., (2010) *Psikoloji Ve Din Psikologların Din Ve Tanrı Görüşleri.* İz Yayınları, İstanbul, s. 121.

Ayverdi, İ. (2005) *Misalli Büyük Türkçe Sözlük, 2.* İstanbul: Kubbealtı.

Baade, P. D., Youlden, D. R., & Chambers, S. K. (2011) When do I know I am cured? Using conditional estimates to provide better information about cancer survival prospects. *Medical Journal of Australia*, 194(2), 73-77.

Babaoğlu, E., Öz, F. (2003) Terminal dönem kanser hastasına bakım veren eşlerin duygusal ve sosyal sorunları arasındaki ilişki. *Hemarge Dergisi*, 24-33.

Bag, B. (2012) Kanser hastalarında yorgunluğa bağlı psikososyal sorunlar ve çözüm önerileri. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 21(4), 253-273.

Bağcı, E. (2022) *Temalı tanıtım filmlerinin tüketici zihninde yarattığı etkilerin nörobilim araçları ile analizi: (Eeg ve göz izleme).* Doktora Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bahadır, A. (2002) Ergen kişiliği bağlamında din-kişilik ilişkisi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14(14), 111-124.

Bahar, A. (2007) Kanser Hastalarına Psikososyal Yaklaşım. *Anadolu Hemşirelik Ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 10(1),105-101.

Başar, S., (2021) *Gebelik sürecinde kadınlara yönelik olarak hastanede manevi bakım uygulamaları (İzmir Örneği).* Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bayık, A. (1989) Kanser Epidemiyolojisi. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi, 5*(3), 58-70.

Baykara, O. (2016) Kanser Tedavisinde Güncel Yaklaşımlar. *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi,* 5(3), 154-65, doi:10.5505/bsbd.2016.93823.

Bayraklı, B. (2001) *Dua, Kur'an Tefsiri*. İstanbul: Bayraklı Yayınları, C. II, s. 427. Cilacı, Osman, DİA, C. IX, s. 529.

Bayraktutar, M. (2019) *İmam hatip lisesi öğrencileri örnekleminde dini başa çıkma ve Tanrı tasavvuru ilişkisi.* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Beauregard, M., Paquette, V. (2008) Contents lists available at science direct neuroscience letters the neural correlates of two forms of spiritual love: An EEG Study *E. S. Louise Faber Queensland Brain Institute, The University of Queensland, Brisbane.*

Beauregard, M., Paquette, V. (2008) EEG activity in Carmelite nuns during a mystical experience. *Neuroscience Letters,* 444, 1–4.

Bowlby, J. (1973) *Separation: Anxiety and Anger*. New York: Basic Books;

Bowlby, J. (1977) The making and breaking of affectional bonds. II. Some principles of psychotherapy. *The fiftieth Maudsley lecture. Br J Psychiatry*, 130, 421–31.

Bowlby, J. (1980) *Loss: Sadness and Depression*. New York: Basic Books;

Bowlby, J. (1988) *A Secure Base Parent-Child Attachment and Healthy Human by U.S.A.,* Basic Books, A Member of the Perseus Books Group; 29.

Braam, R.L., Uum, S., Lenders, J., Thien, T. (2008) Bromide as marker for drug adherence in hypertensive patients. *British journal clinical pharmacology*, 65(5), 733-736.

Bray, F., Ferlay, J., Soerjomataram, I., Siegel, R. L., Torre, L. A., & Jemal, A. (2018) Global cancer statistics 2018: GLOBOCAN estimates of incidence and mortality worldwide for 36 cancers in 185 countries. *CA: a cancer journal for clinicians*, 68(6), 394-424.

Bugay, A. ve Demir, A. (2012) Affetme artırılabilinir mi? affetmeyi geliştirme grubu. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(37), 96-106.

Burnet, J. (1968) *Greek philosophy Thales to Plato.* New York: St. Martin's Press. Classen, C.J.

Büyüköztürk, Ş., Çokluk, Ö., Köklü, N. (2019) *Sosyal bilimler için istatistik.* Pegem Akademi, Ankara.

Can, G. (2006) Kanser hastalarında yorgunluk. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi,* 3(2), 10-17.

Carrel, A. (1981) *Dua* (terc. Alper Yücetürk), Yağmur Yayınları, İstanbul.

Cevizci, A. (2006) Sokrates, Say Yayınları, İstanbul.

Ceylan, U. E. (2018) *Ölümlülük bilincinin dini başa çıkma, Tanrı algısı, ölüm kaygısı ve psikolojik iyi olma ile ilişkisi,* Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ciechanowski, P., Katon, W., & Hirsch, I. (1999) Attachment style and adherence in the diabetic patient. *Psychosomatic Medicine*, 61(1), 110.

Cora, M. (2020) Kur'an muhtevası açısından niyet ve önemi. *Kesit Akademi Dergisi*, 6(23), 198-236.

Cotton, S. P., Levine, E. G., Fitzpatrick, C. M., Dold, K. H., & Targ, E. (1999). Exploring the relationships among spiritual well-being, quality of life, and psychological adjustment in women with breast cancer. *Psycho-Oncology: Journal of the Psychological, Social and Behavioral Dimensions of Cancer*, 8(5), 429-438.

Creswell, J. W. (2003). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

Çelik, İ., Abalı H. (2002). High incidence of central nervous system involvement in patients with breast cancer treated with epirubicin and docetaxel. *American Journal of Clinical Oncology,* 25:632-633.

Çetinkaya B, Altundağ S, Azak A. (2007). Spiritüel bakım ve hemşirelik. *Adnan Menderes Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi,* 8(1), 47-50.

Çınar, M. (2015) *Yetişkin ve yaşlılarda Tanrı'ya bağlama tarzı ve ölüm kaygısı ilişkisi üzerine bir araştırma.* Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çiçek, M., Nalçacı, E. ve Kalaycıoğlu, C. (2003) Line bisection task performance and resting EEG alpha power. *International Journal of Neuroscience,* 113, 849-866.

Özdemir, N., Çuhadar, D., Sertbaş, G. (2006) Sosyal çevrenin onkoloji hastalarının anksiyete ve depresyon düzeyine etkisi. *Sağlık ve Toplum*, 16(3), 48-55.

Dağcı, A., (2020) *Huzurevi yaşlılarının manevi gereksinimlerinin belirlenmesi ve değer odaklı manevi bakım programının umut, psikolojik iyi oluş ve Tanrı algısı düzeyleri üzerindeki etkililiğinin değerlendirilmesi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dedeli, Ö., Fadıloğlu, Ç., Uslu, R. (2008) Kanserli bireylerin fonksiyonel durumları ve algıladıkları sosyal desteğin incelenmesi. *Türk Onkoloji Dergisi*, 23(3), 132-139.

Dedeli, Ö., Karadenız G. (2009) *Kanser ağrısının kontrolü ile psikososyal spiritüel modelin birleştirilmesi.* Ağrı dergisi, 21: 45-53.

Demirsoy, N. (2014) Eski uygarlıklardan günümüze yansıyan holistik tıp uygulamaları. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 39-40.

Dereli, T. (1995) *Örgütsel davranış*, 3. Baskı, Menteş Kitabevi. İstanbul.

Dınvar, P. E. (2011) *Travma sonrası stres, dünyaya ilişkin varsayımlar ve Tanrı algısı arasındaki ilişki.* Yükek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Doğan, T. ve Totan, T. (2013) Psychometric properties of Turkish version of the Subjective Happiness Scale. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 1(1), 23-31.

Doğramacı, M. (1997) *Yetiştirme yurtlarında yaşayan ergenlerin ruhsal semptomlarının ve benlik saygılarının incelenmesi.* Lisans Bitirme Tezi. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, İzmir.

Dökmen, Ü. (1988) Empatinin yeni bir modele dayanılarak ölçülmesi ve psikodrama ile geliştirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 21(1), 155-190.

Dökmen, Z. (2012) Yakınlarına bakım verenlerin ruh sağlıkları ile sosyal destek algıları arasındaki ilişkiler. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 3(1).

Durmuş, İ. (2020) Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinin genç bireylerin yaşam tarzları ile girişimcilik niyetleri açısından incelenmesi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergis*i, 9(3), 1731-1749.

Düger, T., Atasavun, S. U., Yıldız, V. K. (2019) Onkolojik fizyoterapi ve rehabilitasyonda egzersizin kanıt düzeyi, *Fizyoterapi ve Rehabilitasyonda Kanıta Dayalı Yaklaşımlar, Yazıcıoğlu Şener (Ed.),* 1:71-89.

Ekim, A. (2021) *Bilişsel yorgunluğun eeg işaretleri ile sınıflandırılması.* Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Ekşi, H. (2001) *Başa çıkma, dinî başa çıkma ve ruh sağlığı arasındaki ilişki üzerine bir araştırma*: Eğitim, İlahiyat ve Mühendislik Fakültesi Öğrencilerinin Karşılaştırılması. Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ekti Genç, R. (2005) *Kemoterapi alan çocuklarda etkili hemşirelik girişimlerinin yorgunluk semptomuna etkisi.* Doktora Tezi. Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Elbi, H. (1991) Kanserin psikolojik yönleri. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 2(1), 60- 64.

Ercan, İ., Kan, E. (2004). Ölçeklerde güvenirlik ve geçerlik. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 30(3), 211-216.

Erdoğan, E. (2013) *Farklı pencereler, farklı manzaralar: Sosyal bilimlerde yöntem tartışmaları.* Hiperlink Yayınları, Pınar Uyan Semercis:121.

Erdoğan, E. (2014) *Tanrı algısı, dinî yönelim biçimleri ve dindarlığın psikolojik dayanıklılıkla ilişkisi.* Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ergenç, İ. (1994) *Beyindeki dil*. Bilim ve Teknik Dergisi, Ankara: Tübitak Yayınları.

Faber, E. S. L. (2016) *The neural correlates of two forms of spiritual love: an EEG study,* Queensland Brain Institute, The University of Queensland, Brisbane.

Ferlay J, Soerjomataram I, Ervik M, Et al. (2013) Globocan 2012 V1.0, *Dünya çapında kanser insidansı ve mortalite*: Iarc Cancer Base No. 11 Lyon, Fransa: Uluslararası Kanser Araştırmaları Ajansı.

Fincham, F. D. (2000) The kiss of the porcupines: from attributing responsibility to forgiving. *Personal Relationships*, 7, 1-23.

Flanagan, J., Holmes, S. (2000) Social perceptions of cancer and their ımpacts: ımplications for nursing practice arising from the literature. *Journal of Advanced Nursing,* 32 (3): 740-749.

Forsyth, J. (2017) *Abraham Maslow: Din ve kendini gerçekleştirme*. Psikolojik Din Kuramları, 294-296 Edt: Mustafa Ulu, Kimlik Yayınları, Kayseri

Franklin, V. E. (2014) *Hayatın anlamı ve psikoterapi*. Say yayınları. İstanbul.

Fromm, E. (1985) *Sevme sanatı*. Say Dağıtım Ltd.şirketi. İstanbul.

Fromm, E. (1995) *Erdem ve mutluluk*. (A. Yörükan, Çev.) Türkiye İş Bankası Yayınları. İstanbul.

Garman, K. S., & Cohen, H. J. (2002) Functional status and the elderly cancer patient. *Critical Reviews in Oncology Hematology*, 43(3), 191-208

Gay, L. R. (1985) *Educational evaluation and measurement*. 2nd edition. London: A Bell & Howell Company.

Given, C., Stommel, M., Given, B., Osuch, J., Kurtz, M., Kurtz, J. (1993) The ınfluence of cancer patients' symptoms and functional states on patients' depression and family caregivers' reaction and depression. *Health Psychology,* 12(4): 277-285.

Glick, I. O., Weiss, R. A., & Parkes, C. M. (1974) *The first year of bereavement.* New York: Wiley.

Gökcan, M. (2018) Tasavvufta tevekkül anlayışı. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18 (1), 131-165.

Görgülü, Ü., Akdemir, N. (2010) İleri evre kanser hastalarına bakım verenlerin yorgunluk ve uyku kalitesinin değerlendirilmesi. *Genel Tıp Dergisi,* 20(4), 125-132.

Görgülü, Ü. (2010) *İleri evre kanser hastalarına bakım verenlerin yorgunluk ve uyku kalitesine hemşirenin eğitim ve danışmanlık hizmetinin etkisi*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Groves, J. E. (1978) Taking care of the hateful patient. *N Engl J Med.* 298 (16): 883–887.

Gunther, W., Muller, N., Trapp, W., Haag, J.C., Straube, A. (1996) Quantitative eeg analysis during motor function and music perception in tourette's syndrome. *European Archives of Psychiatry And Clinical Neuroscience*, CCXLVI, 4:197-202.

Guthrie, W. (1999) *İlkçağ felsefe tarihi*, (Çev.) Ahmet Cevizci, Gündoğan Yayınları. Ankara.

Güler, Ö. (2007) Tanrı algısı ölçeği (TA): Geçerlik ve güvenirlik araştırması. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 123-133.

Güler, Ö. (2016) Depresyon belirtileri ve stresle başa çıkma yöntemleri ile dindarlıkla ilgili bazı değişkenler arasındaki ilişki. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, (8), 6-18.

Gündüz, M. M. (2019) Niyet kavramı ve din eğitimi açısından anlam katmanları. *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(2), 301-332.

Güner, O. (2004) Bir denge ve itidal dini olarak İslam. *İslamic Studies,* 10.13140/RG.2.2.11819.28961

Gürkan, A., Yıldırım, S. (2010) Psikososyal açıdan kanser ve psikiyatri hemşiresinin rolü. *Ege Üniversitesi Hemüirelik Yüksek Okulu Dergisi* 26 (1), 87-97.

Hardalaç, N., Yaşar, H., Özışık, P. A. (2020) Klasik Türk müziği makamlarının minör/majör depresyon hastalarının üzerindeki duygu değişimlerine ve tedavi süreçlerine etkilerinin beyin eeg sinyalleri kullanılarak analiz edilmesi potansiyelinin meta-sentez yöntemi ile incelenmesi. *21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(27), 947-978.

Hayta, A. (2017) *Allah'a bağlanmak: Bağlanma kuramı ve Tanrı tasavvuru ilişkisi.* İstanbul: Onto Yayınları, S:105.

Hayta.A. (2006) Anneden Allah'a: Bağlanma Teorisi ve İslâm'da Allah Tasavvuru. *Değerler Eğitimi Dergisi,* 4(12), 29- 63.

Hazan, C. (1987) Conceptualizing romantic love as an attachment process. *Journal of personality and social psychology*, *52*, 511-524.

Herth, K. (1993) Hope in the family caregiver of terminally ill people. *Joumal of Advanced Nursing,* 18: 538-548.

Hintistan, S., Pekmezci, H., Nural, N., Güner, S.G. (2015) Kemoterapi Alan Hastalarda Psikolojik Semptomlar. *Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi*, 4(1), 1-9

İzutsu, T. (1996) *Kur'an da Allah ve insan* (terc. Süleyman Ateş). Ankara: Kevser Yayınları.

Johnson, K. S., Tulsky, J. A., Hays, J. C., Arnold, R. M., Olsen, M. K., Lindquist, J. H., Steinhauser, K. E. (2011) Which domains of spirituality are associated with anxiety and depression in patients with advanced illness? *Journal Of General İnternal Medicine,* 26(7), 751–758.

Kabuto, M., Kageyama, T., Nıtta, H. (1993) EEG power spectrum changes due to listening to pleasant musics and their relation to relaxation effects. *Nippon Eiseigaku Zasshi (Japanese Journal of Hygiene),* XLVIII, 4:807-818.

Karakaş, A. C., Koç, M. (2014) Stresle başa çıkma ve dini başa çıkma yöntemleri arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 3, 610-631.

Karakaş, S., Baran, Z. (2010) Beynin Elektriksel Faaliyeti: Kavramlar, işlemler, olaylar ve analiz teknikleri (Böl. 6). N. Yüksel (Ed.) *Temel Psikofarmakoloji.*

Karaman, A. (2019) *Hemşirelerin manevi bakım algıları ile manevi bakım yeterlilikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Karasar, N. (1998) *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Karasar, N. (2009) *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler*. Ank.: Nobel Yayın Dağıtım.

Kaya, M. (2013) Plataon' un ruh kavramı. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(1), 1-14.

Kayal, S. (2019) *Cancer therapy: A Brief Outline* Ann Natl Acad Med Sci (India), 55:138–144.

Keleş, Ş. (2020) Mutluluk üzerine ampirik bir analiz. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(20), 156-174.

Kellner, M., Henrich, G., Sellschopp, A., Beutel, M. (1996) *Between distress and support of cancer patients*. In Baider L., Cooper C. L., Kaplan De Nour. (Ed). *Cancer and The Family* (187-223). England, John Wiley & Sons.

Khirizad, B. (2016) *Transpersonel psikolojide affetmek.* Doktora TeziAnkara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Psikolojisi Bilim Dalı, Ankara.

Kimter, N. (2013) Din ve maneviyatı kavramlaştırma: Birleşme ve ayrılma noktaları. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3: 85-118.

Kirkpatrick, L. A. (1992) An attachment-theory approach to the psychology of religion. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 2, 3–28.

Kirkpatrick, L. A., Shaver, P. R. (1990) Attachment theory and religion: Childhood attachments, religious beliefs, and conversion. *Journal For The Scientific Study Of Religion*, 29(3), 315-334.

Klohnen, E. C., & John, O. P. (1998) Working models of attachment: A theory-based prototype approach. *Attachment Theory and Close Relationships, ed. Simpson JA, Rholes WS. New York: Guilford*; 115–40.

Koç ,Z., Sağlam, Z., Çınarlı, T. (2016) Kanser tanısı almış olan bireylere bakım veren hasta yakınlarının bakım verme yükü ile etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Sağlık Bilimleri Dergisi* 1(1), 99-116.

Koç, A. (2011) *Üniversite öğrencilerinde Tanrı tasavvuru, benlik algısı ve öfke yaşantısı.* Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Koenig, H. G. (1994) *Aging and God: Spiritual pathways to mental health in midlife and lateryears.* New York: Haworth Press.

Koenig, H. G., George, L. K., Titus, P. (2004) Religion, spirituality, and health in medically ill hospitalized older patients. *Journal of the American Geriatrics Society,* 52(4), 554–562.

Koffman, J., Morgan, M., Edmonds, P., Speck, P., & Higginson, I. J. (2008) "I know he controls cancer": the Aritmetik Ortalamaings of religion among Black Caribbean and White British patients with advanced cancer. *Social science & medicine* (1982), 67(5), 780–789.

Kolak, D., Hirstein, W., Mandik, P. ve Waskan, J. (2006) *Cognitive Science: an introduction to mind and brain.* Routledge.

Kömürcü, Ş. (2009) *İleri evre kanserde bakım el kitabı.* Türkiye Klinikleri, Ankara.

Köse, A. & Ayten, A. (2012) *Din psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Kudubeş, A., Bektaş, M. (2017) Pediatrik Onkoloji Hastalarında Yorgunluğun Yaşam. Kalitesine Etkisi *J Pediatr Res*,4(3), 96-102.

Kula, T. (2012). *Ergenlerde öfke duygusu; benlik algısı, Tanrı algısı, suçluluk ve utanç duyguları açısından bir değerlendirme (Diyarbakır örneklemi).* Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kurşunet, D, D. Sazak, N. (2018) Theta, alpha, smr beyin dalgalarının müzik türleriyle olan etkileşimi: Bir nexus-10 eeg araştırması. *Onlıne Journal Of Musıc Scıences*, 1 (3), 149-165.

Kuşat, A. (2006) *Ergenlerde Allah tasavvuru*. Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi içinde, Ü. Günay ve C. Çelik. (Ed.) Karahan Yayınları, Adana,

Lafcı, D., Yıldız, E., Toru, F., Karakaya, D. (2020) Kanser hastalarında bakım yükü ve bakım verenlere etkisi. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi,*7(2),106-113.

Lawler, K. A., Younger, J. W., Piferi, R. L., Jobe, R. L., Edmondson, K. A. ve Jones, W. H. (2005) The unique effects of forgiveness on health: An exploration of pathways. *Journal of Behavioral Medicine*, 28 (2), 157-167.

Leedy, P. D., & Ormrod, J. E. (2015) *Practical research: Planning and desing.* Pearson.

Loughery, J., Woodgate, R. (2015) Supportive care needs of rural individuals living with cancer. A literature review. *Canadian Oncology Nursing Journal.*

Lucette, A., Ironson, G., Pargament, K. I., Krause, N. (2016) Spirituality and religiousness are associated with fewer depressive symptoms in ındividuals with medical conditions. *Psychosomatics*, 57(5), 505–513.

Lyons-Ruth K, Block D. (1996) The disturbed caregiving system: relations amongst childhood trauma, maternal caregiving, and infant affect, and attachment. *Infant Mental Health* J.; 17:257–75.

Mameghani, S.S. (2017) *Türkiye ve İran'daki üniversite öğrencilerinin affetme, tolerans ve mutluluk düzeylerinin karşılaştırılması*. Doktora Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Maslow, A. (1968) *Toward a psychology of being*. New York: D. Van Nostrand Company, 5.

Maton, K. I. (1989) The stress-buffering role of spiritual support: Cross-sectional and prospective investigations. *Journal for the Scientific Study of Religion,* 28, s.310–323.

McClain, C. S., Rosenfeld, B., & Breitbart, W. (2003) *Effect of spiritual well-being on end-of-life despair in terminally-ill cancer patients.* Lancet (London, England), 361(9369), 1603–1607.

McEwan, W. (2004) Spirituality in nursing: What are the issues? *Orthopaedic Nursing*, 23(5), 321-326.

McFadden, S. H. (1995) Religion and well-being in aging persons in an aging society. *Journal of Social Issues*, 51 (2), ss.161–175.

McFadden, S. H. (1996) *Religion, spirituality, and aging.* In J.E. Birren & K.W. Schaie (Eds.), Handbook of the psychology of aging (4th ed.), San Diego: Academic Press, ss.162–177.

Mickelson, K. D., Kessler, R. C, Shaver, P. R. (1997) Adult attachment in a nationally representative sample. *J Pers Soc Psychology*; 73(5), 1092–106.

Mikhailova, E. (1991) EEG mapping of three alpha-subbands ın healthy and depressive subjects under music test. *Engineering in Medicine and Biology Society,* 13:1201-1202.

Miller, W. R., Thoresen, C. E. (2003) Spirituality, religion, and health. An emerging research field. *The American Psychologist*, 58(1), 24–35.

Moreira-Almeida, A., Koenig, H. G. (2008). Religiousness and spirituality in fibromyalgia and chronic pain patients. *Current Pain and Headache Reports*, 12(5), 327–332.

Nekolaichuk, C. L., Bruera, E., Spachynski, K., MacEachern, T., Hanson, J., & Maguire, T. O. (1999) A comparison of patient and proxy symptom assessments in advanced cancer patients. *Palliative Medicine*, 13(4), 311-323.

Newberg, A. B. (2014) The neuroscientific study of spiritual practices. *Frontiers in Psychology*, *5*, 215.

Nolan, S., Saltmarsh, P., & Leget, C. (2011) *Spiritual care in palliative care.* Working towards an EAPC Task Force. Eur J Palliat Care, 18(2), 86-89.

O'Brien, M. R., Kinloch, K., Groves, K. E., Jack, B. A. (2019) Meeting patients' spiritual needs during end-of-life care: A qualitative study of nurses' and healthcare professionals' perceptions of spiritual care training. *Journal of Clinical Nursing,* 28(1-2), 182–189.

Ohme, R., Et.al, (2010) Application Of Frontal EEG Asymmetry To Advertising Research. *Journal of Economic Psychology*, 31, 785–793.

Oldnall, A. (1996) A critical analysis of nursing: meeting the spiritual needs of patients. *Journal of Advanced Nursing*, 23, 138-144.

Oppenheim, P., Putnam, H. (1958) *Unity of Science as A Working Hypothesis.* Minneapolis: University of Minnesota Press.

Orak, O., Uğur, H., Başköy, F., Özcan, M., Seyis, N. (2015) Yaşlı hastalarda Tanrı algısı ölüm kaygısını etkiler mi? *Journal of International Social Research,* 8(38), 618-624.

Öncü, B. (2017) *Yürekte kırk mum, bireysel ve toplumsal yas, normal yas tepkileri.* (Içinde) Ed. Erguvan Tuğba Özel Kızıl, (s. 9-28). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Öncü, H. (1994) *Eğitimde ölçme ve değerlendirme.* Ankara: Matser Basım San. Ve Tic. Ltd. Şti.

Öner, Ö. (2012) *Onkoloji hastalarına bakım verenlerin bakım verme yükü ve algıladıkları sosyal desteğin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Öz, F. (2001. Hastalık yaşantısında belirsizlik. *Türk Psikiyatri Dergisi,* 12(1): 61-68

Özdemir, M. (1996) *10-14 yaş çocuklarında semptom tarama ve agresyon faktörünün saptanması.* Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özdoğan, Ö. (2006) İnsanı anlamaya yönelik bir yaklaşım: Pastoral psikoloji. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 47 (2), 127-141.

Özdoğan, Ö. (2006) Pastoral psikoloji, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 47(2), 127-141.

Özdoğan, Ö. (2007) *Mutluluğu seçiyorum*. Ankara: Özden Öze Yayınları.

Özdoğan, Ö. (2008) İnsana manevi-psikolojik yaklaşım. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 49(2), 77-102.

Özdoğan, Ö. (2009) *Aşkın yanımız maneviyat.* Ankara: Özden Öze Yayınları.

Özdoğan, Ö. (2010) *İsimsiz hayatlar*. Ankara: Özden Öze Yayınları.

Özdoğan, Ö. (2011) Gazali ve ben ötesi yaklaşım, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52 (2), 5-19.

Özdoğan, Ö. (2012) *Kanser tedavisine manevi ve psikolojik yaklaşım. Kansere Çözüm Var*. Ed. Nihal Doğan, (s. 351-362). İstanbul: Hayy Kitap.

Özdoğan, Ö. (2012) *Palyatif bakımda manevi yaklaşım*. (Içinde) 1. ulusal din psikolojisi ve manevi bakım çalıştayı tebliğ kitabı. (s.42-49). Ankara: Harika Liman.

Özdoğan, Ö. (2019) *Değer odaklı manevi güçlenme ve bakım programının geliştirilmesi ve uygulanması.* (Içinde) *5.* Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi Kitabı.

Özen, Y., Gülaçtı, F. (2010) Duyusal alan öğrenilerinden sevgi ve sevgi kuramları (sevgiye dair söylenceler). *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi,* 1(2), 135-149.

Özgen, M. K. (2013) Farabi felsefesinde bilgi ve terapi/bilginin iyileştirici gücü. *Bilimname*, 25(2).

Özkan S (1993) *Konsültasyon liyezon psikiyatrisi psikiyatrik tıp*. İst, Roche Müstahzarları Sanayi A.Ş.

Özkan, M., Akın, S. (2017) Kanserli hastalarda yorgunluğun fonksiyonel yaşam kalitesi üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi*, FNJN Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 25(3): 177-192.

Özkan, S. (1999) *Psikiyatrik ve psikososyal açıdan kanser*. Konsültasyon- Liyezon Psikiyatrisi Kongre Kitabı, Düz: Özkan S, İstanbul, 140- 153.

Özpolat, Y., Ayaz, AG., Konağ, T., Özkan, A. (2014) Attachment style and perceived social support as predictors of biopsychosocial adjustment to cancer. *Turk J Med Sci*., 44(1), 24–30.

Öztekin, F. M. (2004) Elektroensefalografi (EEG), *Turkiye Klinikleri J Neur,* 2(2), 107-109.

Özyurt, C. (2016) *Erich Fromm' un insan ve toplum anlayışı: Modern toplumun çözümlenmesi*. Ankara: Hece yayınları,109.

Paksüt, F. (1982) *Platon ve sonrası*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Pargament, K. I. (1992) Of means and ends: Religion and the search for significance. *The International Journal for the Psychology of Religion*, *2*(4), 201-229.

Pargament, K. I. (1997) *The psychology of religion and coping: Theory, research, practice.* New York: Guilford Press.

Pargament, K. I. (1999) The psychology of religion and spirituality? Yes and no. *International Journal for the Psychology of Religion,* 9, ss.3–16.

Pargament, K. I. (2005) Acı ve tatlı: Dindarlığın bedelleri ve faydaları üzerine bir değerlendirme. *Tcm. Ali Ulvi Mehmedoğlu. ÇÜİFD*, 5(1), 279-313.

Pargament, K. I., Smith, B. W., Koenig, H. G., & Perez, L. (1998) Patterns of positive and negative religious coping with major life stressors. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 710-724.

Pargament, K.I., Hisham, A. (2007) A dedace of research on the psychology of religion and coping: Things we assumed and lessons we learned. *Psyke & Logos* 28, 743-745.

Patterson, P., Moylan, E., Bannon, S., Salih, F. (2000) Needs analysis of cancer education program in south western sydney. *Cancer Nursing,*23(3):186-192.

Pesut, B. (2006) Fundamental or foundational obligation?: Problematizing the ethical call to spiritual care in nursing. *Advances in Nursing Science*, 29(2), 125-133.

Petsche, T. (1988) *Topics in neural networks*. Princeton University ProQuest Dissertations Publishing, 8819572.

Powell, L. H., Shahabi, L., Thoresen, C. E. (2003). Religion and spirituality. Linkages to physical health. *The American psychologist*, 58(1), 36–52.

Pruyser, P.W. (1986) *Maintaining hope in adversity,* Pastoral Psychology, 35, ss. 120–132.

Ragsdell, B., & Tapley, M. (2014) An audıt to evaluate the assessment of spırıtualıty for patıents admıtted to wıllow wood hospıce ınpatıent unıt. *BMJ Supportive & Palliative Care*, 4(Suppl 1), A65-A65.

Reker, G. T., & Wong, P. T. P. (1988) *Aging as an individual process: Toward a theory of personal Aritmetik Ortalamaing.* In J. E. Birren & V. L. Bengtson (Eds.), Emergent theories of aging (pp. 214–246). Springer Publishing Company.

Rippentrop, E. A., Altmaier, E. M., Chen, J. J., Found, E. M., Keffala, V. J. (2005) The relationship between religion/spirituality and physical health, mental health, and pain in a chronic pain population. *Pain*, 116(3), 311–321.

Robinson-Riegler, B. ve Robinson-Riegler, G. (2004) *Cognitive psychology: applying the science of the mind.* USA: Pearson Education.

Rustøen, T., & Hanestad, B. R. (1998) Nursing intervention to increase hope in cancer patients. *Journal of Clinical Nursing*, 7(1), 19-27.

Sağır, Z. (2014) *Suriyeli mültecilerde dini başa çıkma ve ruh sağlığı.* Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürülüğü, Kanser Dairesi. (2022) Erişim adresi: *https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/kanser-anasayfa*

Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Sağlığın Teşviki ve Geliştirilmesi Daire Başkanlığı. (2011). *Sağlığın Teşviki ve Geliştirilmesi Sözlüğü*, 1, Ank.

Schaefer, C. A., & Gorsuch, R. L. (1991). Psychological adjustment and religiousness: The multivariate belief-motivation theory of religiousness. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 448-461.

Shaughnessy, İ., Zechmeister, E., Jeanne, S., (2016) *Psikolojide Araştırma Yöntemleri* Nobel Akademik Yayıncılık.

Smith, R., Cokkinides, V., Eyre, H. J. (2003). American cancer society guidelines for the early detection of cancer, *CA Cancer J Clin,* 53:27-43.

Solso, R. L., Maclin, M. K., Maclin, O. H. (2016). *Bilişsel psikoloji,* Çev.Ayşe Ayçiçeği, Bilge Kültür Sanat 2.Baskı, S:47.

Strang S, Strang P, Ternestedt B. (2002) Spiritual needs as defined by Swedish nursing staff. *Journal of Clinical Nursing*, 11(1): 48-57.

Strawbridge, W. J., Cohen, R. D., Shema, S. J., & Kaplan, G. A. (1997). Frequent attendance at religious services and mortality over 28 years. *American Journal of Public Health,* 87(6), 957–961.

Sun, J., Wei, Q., Zhou, Y., Wang, J., Liu, Q., & Xu, H. (2017). A systematic analysis of FDA-approved anticancer drugs. *BMC Systems Biology*, 11(5), 1-17.

Şahin, N. H. ve Durak, A. (1994). Kısa semptom envanteri: Türk gençleri için uyarlanması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9(31), 44-56

Şahin. N., Durak, A., Uğurtaş, S. (2002) KSE: Ergenler İçin Geçerlilik, Güvenilirlik ve Faktör Yapısı. *Türkiye Psikiyatri Dergisi,* 13(2):125-135.

Şeker, M., Özerdem, M. S. (2017) İyi – Kötü Koku Uyartılarının EEG Aktivitesine Etkisinin Welch Metodu ile

İncelenmesi, *Dicle Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Mühendislik Dergisi,* 8(3), 547-553.

Tanrıverdi, A., Ulu, M. (2018) Lise öğrencilerinde hayatın anlam ve amacı ile değer yönelimleri arasındaki ilişki. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD),* 18(2), 1198-1234.

Tavil, A. (1996) *Kanserli hastalarda psikiyatrik morbidite.* İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı Uzmanlık Tezi, İstanbul.

Toplames, A. (1983) *Politika*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Toussaint, L. ve Webb, J.R. (2005) *Theoretical and empirical connections between forgiveness, mental health and well-being,* E.L. Worthington içinden, Handbook of forgiveness (s. 349-362). New York: Routledge.

Toussaint, L., Williams, D.R., Musick, M.A. ve Everson, S.A. (2001) Forgiveness and health: Age differences in a US probability sample. *Journal of Adult Development,* 8 (4), 249-257.

Turan, A. H. (1992) *Kanser hastalarında anksiyete, depresyon, uyum güçlüğü prevalansı ve bunların psiko-sosyal durumla ilişkisinin incelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Onkoloji Enstitüsü.

Turhal, N. S., Yumuk, P. F. (2020) *Kanser ve KOVİD-19 pandemisi.* Uluslararası onkoloji kılavuzları. Yalçın Ş, Özet A, editörler. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; p.50-65.

Türk Dil Kurumu. (2020) Erişim adresi; *https://sozluk.gov.tr/05-04-2022*

Türkiye İstatistik Kurumu (2019) *TÜİK Ölüm Nedeni İstatistikleri,* https://www .tuik.gov.tr.,20-06-2020.

Türnüklü, A. (2001) Eğitim bilim alanında aynı araştırma sorusunu yanıtlamak için farklı araştırma tekniklerinin birlikte kullanılması. *Eğitim ve Bilim*, 26(120), 8-13.

Uşaklı, A. B. (2018) Fizyolojik sinyallerin askerî amaçlı kullanılabilirliği: elektroensefalografi ve yakın kızılaltı spektroskopisi örnekleri. *Politeknik Dergisi,* 21(4): 895-900.

Uysal, V. (1996) *Din psikolojisi açısından dini tutum davranış ve şahsiyet özellikleri,* MÜİFV Yayınları, İstanbul.

Uysal, V., Baş, S., Zafer, H., Batan, S. N. (2014) Ergenlerin Tanrı algılarıyla sosyal kaygı ve umut düzeyleri arasındaki ilişkiler. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi,* 11(42), 221-237.

Ülger, E., Alacacıoğlu, A., Gülseren, A.Ş., Zencir, G., Demir, L., Tarhan, M.O. (2014) Kanserde psikososyal sorunlar ve psikososyal onkolojinin önemi. *Oncology*, 28(2), 85 – 92.

Van Leeuwen, R., Tiesinga, L. J., Middel, B., Post, D. et al. (2009) The validity and reliability of an instrument to assess nursing competencies in spiritual care. *Journal of Clinical Nursing*, 18(20), 2857-2869.

Ward, J. (2015) *The student's guide to cognitive neuroscience* (3rd ed.). New York: Psychology Press. Willingham, D. T. (2009). Three problems in the marriage of neuroscience and education. Cortex, 45(4), 544–545.

Weaver, A. J., & Koenig, H. G. (2006) Religion, spirituality, and their relevance to medicine: An update. *American Family Physician, 73*(8), 1336–1337.

West, M. L., Sheldon-Kellor, A. E. (1994) *Patterns of relating: An adult attachment perspective.* New York: Guilford Press.

Wilhelm, K., Tietze, T. (2016) Difficult doctor–patient interactions: Applying principles of attachment-based care. *Medicine Today*. 17(1–2):36–44.

Witvliet, C., Ludwig, T. E. ve Vander Laan, K. L. (2001) Granting forgiveness or harboring grudgos: Implications for emotion, physiology and health. *Psychological Science*, 12(2), 117-123.

Xing, L., Guo, X., Bai, L., Qian, J., Chen, J. (2018) Are spiritual interventions beneficial to patients with cancer?: A meta-analysis of randomized controlled trials following PRISMA. *Medicine*, 97(35), e11948.

Yaranoğlu, C. (2012) *Kemoterapi alan akciğer kanserli hastalarda yorgunluk ve uyku kalitesinin fonksiyonel durum üzerine etkisi.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Genelkurmay Başkanlığı Gülhane Askeri Tıp Akademisi Komutanlığı Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü, Ankara.

Yeşilbalkan, Ö. U., Akyol, A. D., Çetinkaya, Y., Altin, T., & Ünlü, D. (2005) Kemoterapi tedavisi alan hastaların tedaviye bağlı yaşadıkları semptomlar ve yaşam kalitesine olan etkisinin incelenmesi. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 21(1), 13-31.

Yıldırım, M. Y. (2020) *Beynin filmini çekmek: Nörogörüntüleme teknikleri.* https://blog.neocortexsinirbilim.com/kalemimizden/bilimsel/beynin-filmini-cekmek-norogoruntuleme-teknikleri/ (Erişim: 15.06.2022).

Yıldız, M. (2012) *İlköğretim öğrencilerinin Tanrı imgesinin belirlenmesi ve farklı değişkenler açısından incelenmesi.* Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldızhan, E. (2017) Bağlanma teorisi ve bağlanma bozukluklarına genel bir bakış. *Anadolu Kliniği*, 22 (1), 66-72.

Yiğit, F. (2013) EEG ElektroEnsefaloGrafi. *https://eeguzerine.com/i_eeg_ elektroensefalografi.html* (Erişim: 15.06.2022).

Young, J. E., Klosko, J. S., & Weishaar, M. E. (2009) *Şema terapi: Terapistin rehberi.* Çev. T. Özakkaş, T. V. Soylu. İstanbul: Litera Yayıncılık.

Yücer, H. M., Erol, H. K. (2019). Maneviyat psikolojisi 1-2 kitap incelemesi, *Mustafa Atak*, /APJIR 03-01(83-88)

Yürekli A (1990) Kanserli hastanın psikolojik durumu. *EGE Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 6(1), 57-63.

Zaza, C., Scott M. S., Loretta M. H. (2005) Coping with cancer: What do patients do? *Journal of Psychosocial Oncology*, 23(1): 55-73.

KIRGIZİSTAN'DA BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ

Ayşe Ospankulov
Doç. Dr. Bilal Solak

nobel bilimsel

Kırgızistan'da Bireysel Emeklilik Sistemi

Ayşe Ospankulov
Doç. Dr. Bilal Solak

Yayın No.: 2385
ISBN: 978-625-376-075-5
E-ISBN: 978-625-376-076-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Ospankulov, Ayşe., Solak, Bilal.
Kırgızistan'da Bireysel Emeklilik Sistemi / Ayşe Ospankulov, Bilal Solak
1. Basım, VIII + 80 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-376-075-5
E-ISBN: 978-625-376-076-2
1. Bireysel Emeklilik Sistemi 2. Türkistan 3. Kırgızistan

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **iii**

KISALTMALAR ..... **vii**

Birinci Bölüm
BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ **1**

1.1. Sosyal Güvenlik Sisteminin Tanımı ve Gelişimi 1
1.2. Özel Emeklilik Sisteminin Gelişimi ve Türleri 6
1.3. Bireysel Emeklilik Sistemi 9
1.3.1. Bireysel Emeklilik Sisteminin Tanımı ve Gelişimi 9
1.3.2. Bireysel Emeklilik Sisteminin Amacı ve Özellikleri 13
1.3.3. Bireysel Emeklilik Sisteminin Avantaj ve Dezavantajları 15
1.3.4. Bireysel Emeklilik Sistemi Uygulanma Biçimleri 16
1.3.4.1. Zorunlu Bireysel Emeklilik Sistemi 16
1.3.4.2. Gönüllülük Esaslı Bireysel Emeklilik Sistemi 16

İkinci Bölüm
DÜNYADA BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ **17**

2.1. Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemi 17
2.2. ABD'de Bireysel Emeklilik Sistemi 24
2.3. Kanada'da Bireysel Emeklilik Sistemi 25
2.4. Avrupa'da Bireysel Emeklilik Sistemi 26
2.5. Rusya'da Bireysel Emeklilik Sistemi 26
2.6. Japonya'da Bireysel Emeklilik Sistemi 28
2.7. Şili'de Bireysel Emeklilik Sistemi 29
2.8. Arjantin'de Bireysel Emeklilik Sistemi 30
2.9. Macaristan'da Bireysel Emeklilik Sistemi 31

Üçüncü Bölüm
LİTERATÜR TARAMASI **33**

Dördüncü Bölüm
KIRGIZİSTAN'DA BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ 53
4.1. Kırgızistan'da Bireysel Emeklilik Sistemi 53

SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME 63

KAYNAKÇA 73

KAYNAKÇA

AddVICE. (2021, Şubat 18). *BES'te Faaliyet Gösteren Emeklilik Şirketleri*. AddVICE: https://addvice.com.tr/icerik/beste-faaliyet-gosteren-emeklilik-sirketleri adresinden alındı

Akgeyik, T. (2006). Sosyal Güvenlikte Reform Eğilimleri: Geleneksel Sistemlerden Bireysel Emeklilik Programlarına Dönüşüm. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 47-99.

Alper, Y. (1997). Türkiye'de sosyal güvenlik ve Sosyal Sigortalar (SSK). *Çimento İşveren Dergisi*.

Altaş, G. (2010, Ağustos). Özel Emeklilik Sistemleri. *Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği Sermaye Piyasasında Gündem Dergisi*, s. 8-32.

Amfiwebnet. (2021, Mart 04). *Ülkelere Göre Bireysel Emeklilik Sisteminin Uygulanış Şekli*. Amfiwebnet: https://www.amfiweb.net/ulkelere-gore-bireysel-emeklilik-sisteminin-uygulanis-sekli/ adresinden alındı

Apak, S., & Taşçıyan, K. H. (2010). Türkiye'de bireysel emeklilik sisteminin gelişimi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 121-129.

Asiltürk , M. T. (2018). Bireysel Emeklilik Sisteminin Yurt İçi Tasarruflar Üzerindeki Etkisi: Türkiye İle Farklı Gelişmişlik Düzeyindeki Ülkeler İçin Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi SBE.- Yayınlanmaış Yüksek Lisans Tezi*.

Aşkın, U. (2003). Bireysel Emeklilik Rejimi: OECD Ülkeleri ile Karşılaştırılarak Türkiyede Uygulanabilirliği. *Ankara Üniversitesi SBE. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.

Atılgan, M. H. (2018). Etkin bir bireysel emeklilik sistemi için öneriler. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 23-35.

Avcı, E. (2011). *Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemi ve Bireysel Emeklilik Şirketlerinin Etkinliği.* İstanbul: Beta Basım.

Aygören, H., Uyar, U., Moralı, T., & Kelten, G. S. (2019). *Yatırımcı ve Yönetici Penceresinden Bireysel Emeklilik Sistemi.* İstanbul: Ekin Yayınevi.

Bağlan, C. (2006). Dünyada ve Türkiye 'de Bireysel Emeklilik Sistemi. *Dumlupınar Üniversitesi SBE.- Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.

Bağlar, M. (2019). Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemi ve Türkiye ile Arjantin Bireysel Emeklilik Sisteminin Karşılaştırılması. *Çankırı Karatekin Üniversitesi SBE.- Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.

Baltacı, Z. (2015). İş Gücü Piyasalarında Artan Güvensizliğin Bireysel Emeklilik Sistemi Üzerine Etkileri. *Adnan Menderes Üniversitesi SBE.- Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.

Barr, N., & Peter , D. (2016). Reforming pensions in Chile. *Polityka Społeczna*, 4-8.

Börsch-Suphan, B., & Schnabel, R. (1998). Social security and declining labor-force participation in Germany. *The American Economic Review*, 173-178.

Büyükkara, G., & Balcı, G. (2014). Bireysel emeklilik sisteminde eski ve yeni teşvik düzenlemeleri üzerine karşilaştirmali bir değerlendirme. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 37-53.

Çamkaya, S., Oktay, E., & Aydın, S. (2019). Bireysel Emeklilik Sistemini Tercih Etmede Etkili Olan Faktörlerin Araştırılması: Erzurum İli Örneği . *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 524-546.

Can, Y., & Eyidiker, U. (2019). Bireysel Emeklilik Sisteminde OtomatikKatılımın Türkiye`de Gelişiminin İzlenmesi. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 626-642.

Çıltık , M. M. (2010). Türkiye'de bireysel emeklilik sistemi: Sorunlar ve çözüm önerileri. *Çanakkale 18 Mart Üniversitesi SBE. - Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.

Colomeischi, T. (2020). Evolution of Contributions Paid by Pension Participants. *Ovidius University Annals, Economic Sciences Series*, 288-293.

De La Peña, J. I., Fernández-Ramos, M. C., & Garayeta, A. (2021). Cost-Free LTCModel Incorporated into Private Pension Schemes. *Int. J. Environ. Res. Public Health*, 1-16.

Demirpehlevan , B. (2010). Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemi. *İstanbul Üniversitesi SBE.- Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.

Dilik, S. (1988: 48-70). Sosyal Güvenliğin Tarihsel Gelişimi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 41-80.

Elkatmış , M. A. (2012). Bireysel Emeklilik Sistemi. *Atatürk Üniversitesi SBE.- Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.

Emeklilik Gözetim Merkezi. (2021, Mart 12). *1 Ocak 2021 Tarihinden İtibaren Uygulanacak Kesinti Kontrolleri ve İadeleri*. Emeklilik Gözetim Merkezi: https://www.egm.org.tr/1-ocak-2021-tarihinden-itibaren-uygulanacak-kesinti-kontrolleri-ve-iadeleri/ adresinden alındı

Emeklilik Gözetim Merkezi. (2021, Mart 12). *BES Özet Verileri*. egm.org.tr: https://www.egm.org.tr/ adresinden alındı

Emeklilik Gözetim Merkezi. (2021, Nisan 04). *Bilgi Merkezi*. Emeklilik Gözetim Merkezi: https://www.egm.org.tr/bilgi-merkezi/istatistikler/ adresinden alındı

Emeklilik Gözetim Merkezi. (2021, Nisan 15). *OKS Nedir?* Emeklilik Gözetim Merkezi: https://www.egm.org.tr/otomatik-katilim/oks-nedir/ adresinden alındı

Emeklilik Gözetim Merkezi. (2021, Nisan 15). *Tarihçe*. Emeklilik Gözetim Merkezi: https://www.egm.org.tr/bireysel-emeklilik/tarihce/ adresinden alındı

Erdoğan, N. (2019). Türkiye'de bireysel emeklilik sistemi uygulanmasındaki sorunlar ve çözüm önerileri. *International Congress on Business and Marketing*, 291-306.

Ertem , E. (2018). Orta Sınıfın Emeklilik Üzerinden Gelecek İnşası: Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistem. *Orta Doğu Teknik Üniversitesi SBE. - Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.

Ertuğrul , H. M., Gebeşoğlu, P. F., & Atasoy, B. S. (2017). Boşluğa dikkat edin: Türkiye'de bireysel emeklilik programlarındaki politika değişikliği vaka çalışması. *Borsa İstanbul Review*, 140-149.

Gökbayrak, Ş. (2010). Türkiye'de sosyal güvenliğin dönüşümü. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 141-162.

Gökçeoğlu, Ş. (2015). *İnsan hakları perspektifinden sosyal güvenlik hakkının anlamı ve kapsamı. Vii. Ulusal Sosyal İnsan Hakları Sempozyumu Kitabı.* Ankara: Sosyal Güvenlik Denetmenleri Derneği Yayınları.

Gollier, J. J. (2000). *Insurance and Private Pensions Compendium For Emerging Economies Book 2.* OECD.

Government of Kanada. (2017, Nisan 28). *Government of Kanada*. Government of Kanada: https://www.canada.ca/en/financial-consumer-agency/services/financial-toolkit/retirement-pensions/retirement-pensions-2/3.html adresinden alındı

Gülhan, C. (2007). Türkiye'de bireysel emeklilik sistemi. *Kocaeli Universitesi Sosyal Bilimler Enstitusu Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.

Gümüş, S., & Tütüncü, M. (2012). *Hizmet, Hizmet Pazarlaması, Türkiyede Bireysel Emeklilik Sistemi ve Pazarlama Stratejileri.* Türkiye-İstanbul: Hiperlink Yayıncılık.

Güney, G., & Topçuoğlu, Ö. (2023). TÜRKİYE'DE DEVLET KATKISI SONRASI BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN ETKİNLİĞİ. Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 25(3), 419-436. https://doi.org/10.31460/mbdd.1251665

Güvercin, C. H. (2004). Sosyal Güvenlik Kavramı ve Türkiyede Sosyal Güvenlik Tarihçesi. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 89-95.

Güzel, A. (2005). Türk sosyal güvenlik sisteminde öngörülen reform mevcut sorunlara çözüm mü. *Çalışma ve Toplum*, 61-76.

Güzel, A., & Okur, A. R. (2004). *Sosyal Güvenlik Hukuku.* İstanbul: Beta Yayınları 10. Basım.

History of PBGC | Pension Benefit Guaranty Corporation. (2020, Ağustos 17). *History of PBGC | Pension Benefit Guaranty Corporation*. History of PBGC | Pension Benefit Guaranty Corporation: https://www.pbgc.gov/about/who-we-are/pg/history-of-pbgc adresinden alındı

Holzmann, R., & Palacios, R. (1999, Ocak). *A World Bank perspective on pension reform.* World Bank: http://documents1.worldbank.org/curated/en/348031468739766346/pdf/multi-page.pdf adresinden alındı

İLO. (2021, Nisan 11). *Conventions ratified by Turkey (ILO-Ankara)*. https://www.ilo.org: https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/lang--en/index.htm adresinden alındı

İnan, M. (2019). *Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemi Beklentiler ve Gerçekleşmeler.* İstanbul-Konya-Ankara: Çizgi Kitabevi.

Janoušková, J., & Kırschnerová, P. (2018). Tax Policy of the Czech Republic and Securing Funds for Retirement. *Ekonomický časopis*, 888-908.

Japan Pension Service. (2021, Nisan 10). *National Pension System*. National Pension System - www.nenkin.go.jp: https://www.nenkin.go.jp/international/japanese-system/nationalpension/nationalpension.html adresinden alındı

Kabar. (2021, Mart 06). *Арстанбеков: Накопительный пенсионный фонд - уверенное будущее для каждого кыргызстанца*. Арстанбеков: Накопительный пенсионный фонд - уверенное будущее для каждого кыргызстанца: http://kabar.kg/news/arstanbekov-nakopitel-nyi-pensionnyi-fond-uverennoe-budushchee-dlia-kazhdogo-kyrgyzstantca/ adresinden alındı

Katılım Emeklilik ve Hayat A.Ş. (2020, Aralık 05). *Bireysel Emeklilik Sistemi Bilgilendirme Kılavuzu*. https://www.katilimemeklilik.com.tr: https://www.katilimemeklilik.com.tr/sites/1/upload/files/bes_kilavuz-yayinV2-272.pdf adresinden alındı

Kılıç, M. (2017). Sosyal Güvenlik Hakkının Kapsamı ve Sınırı. *İş ve Hayat*, 378-398.

Koalay.comblog. (2020, Ocak 07). *Bireysel Emeklilik'te Vergi Avantajı Var mı?* Koalay.comblog: https://www.koalay.com/blog/detay/bireysel-emeklilikte-vergi-avantaji-var-mi adresinden alındı

Korkmaz , S. (2019). Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sisteminin Gelişim Süreci ve Etkileri. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi SBE.- Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.

KPMG. (2021, Şubat 09). *Türkiye'de ve Dünyada Bireysel Emeklilik Sistemleri*. https://assets.kpmg: https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/tr/pdf/2017/02/bes.pdf adresinden alındı

Küçükkalay, M. (1997). Endüstri devrimi ve ekonomik sonuçlarının analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 51-68.

Maliye Güncel Mevzuat. (2021, Mart 28). *Alomaliye.com Güncel Mevzuat ve Ekonomi*. Bireysel Emeklilik 4632 Sayılı Kanun - www.alomaliye.com: https://www.alomaliye.com/2001/03/28/bireysel-emeklilik-tasarruf-ve-yatirim-sistemi-kanunu-4632-sayili-kanun/adresinden alındı

Martin, P. P., & Weaver, D. A. (2005). Social Security: A program and policy history. *Social Security Bulletin*, 1-14.

Meral, H., & Arıcan, E. (2020). Bireysel Emeklilik Sistemine Otomatik Katılım: Türkiye İçin Bir Uygulama. *Finansal Araştırma ve Çalışma Dergisi*, 190-212.

Milaad , M. (2018). Bireysel Emeklilik Sistemi: Libya'da Emeklilik Sistemine Ait Bir Değerlendirme. *Kastamonu Üniversitesi SBE.- Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.

NN Hayat ve Emeklilik. (2021, Mart 30). *Bireysel Emeklilik Vergi Avantajı*. NN Hayat ve Emeklilik: https://www.nnhayatemeklilik.com.tr/bireysel-emeklilik/kurumsal-cozumler/vergi-avantaji adresinden alındı

Nomura, A. (2019). Japan's pension system: Challenges and implications. *Journal of Asian Capital Markets*, 4-9.

NPF. (2021, Ocak 14). *О Фонде - НПФ Кыргызстан*. О Фонде - НПФ Кыргызстан: https://npf.kg/about.php adresinden alındı

OECD. (2020, Kasım 06). *Global pension statistics*. Global pension statistics - OECD: https://www.oecd.org/daf/fin/private-pensions/globalpensionstatistics.htm adresinden alındı

OECD. (2020, Aralık 15). *OECD Pension Markets in Focus 2020*. OECD Pension Markets in Focus 2020: http://www.oecd.org/pensions/pensionmarketsinfocus.htm adresinden alındı

OECD. (2020, Aralık 15). *Pension Markets in Focus - OECD*. Pension Markets in Focus - OECD: https://www.oecd.org/pensions/private-pensions/pensionmarketsinfocus.htm adresinden alındı

Orkunoğlu Şahin, I. F. (2016). Bireysel Emeklilik Sistemi: Güncel Gelişmeler ve Elde Edilen Gelirin Vergilendirilmesi. *Vergi Sorunları Dergisi*, 129-140.

Özer, A. C., & Gürel, H. (2014). Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemi Bilgi Düzeyi ve BES'e Katılımda Devlet Katkısının Etkisi Üzerine Bir Araştırma. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 159-166.

Özkan, H. S. (2009). Sosyal güvenlik ve bireysel emeklilik sisteminin Türkiye'de uygulaması. *Selçuk Üniversitesi SBE.- Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.

Özmen, Z. (2017). Refah Modelleri Açısından Avrupa'da Ve Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sisteminin Finansmanı. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 88-117.

Resmi Gazete. (2021, Nisan 25). *Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunda*. Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanununda: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/08/20160825-4.html adresinden alındı

Resmi Gazete. (2021, Ocak 12). *Emeklilik Gözetim Merkezi Çalışma Esasları*. TC. Resmi Gazete: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/01/20080112-1.htm adresinden alındı

Rofmann, R. (2002). *The Pension System and the Crisis in Argentina: Learning the Lessons.* Office of the Chief Economist, Lating America and Caribbean Region: The World Bank.

Şener , O., & Faruk, A. (2010). Özel Emeklilik Fonları Ve Türkiye'de Bireylerin Bireysel Emeklilik Sistemine Giriş Kararlarını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 291-321.

Sevgi, I. (2019). Sosyal Güvenlik Açısından Bireysel Emeklilik Sisteminin Önemi. *İktisadi Yenilik Dergisi*, 10-29.

Sezgin, S., & Yıldırım, T. (2015). Türkiye'de bireysel emeklilik sisteminin etkinliği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 123-140.

SGK. (2021, Nisan 10). *Türkiye Cumhuriyeti Sosyal Güvenlik Kurumu*. Türkiye Cumhuriyeti Sosyal Güvenlik Kurumu: http://www.sgk.gov.tr adresinden alındı

Sığın, A. (2016). Çalışma Hayatı ve Emeklilik Bağlamında Türkiye'de Yaşlılık. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 87-101.

Solmaz , A. (2016). Bireysel Emeklilik Fonlarının Türkiye Ekonomisindeki Önemi, Gelişimi ve Avrupa Birliği Ülkeleriyle Karşılaştırılması. *Adnan Menderes Üniversitesi SBE.- Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.

Superintendencia de Pensiones. (2021, Ocak 05). *Superintendencia de Pensiones*. Superintendencia de Pensiones: https://www.spensiones.cl/portal/institucional/594/w3-channel.html adresinden alındı

Tanyıldızı, H., & Yiğiter, Ş. Y. (2024). BIREYSEL EMEKLILIK SISTEMI'NIN FINANSAL PIYASALARA ETKILERI: 2006-2023 TÜRKIYE ÖRNEĞİ. Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi(67), 79-87. https://doi.org/10.18070/erciyesiibd.1322102

Tapia . (2020, Aralık 16). *Description of private pension systems 2008*. https://www.oecd.org: https://www.oecd.org/finance/private-pensions/41408080.pdf adresinden alındı

Tarhan, S. (2012). BAĞ-KUR'un Bünyesi ve Gelişmesi. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 67-104.

TC. Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete. (2021, Ocak 14). *Mevzuat Bilgi Sistemi.* Mevzuat Bilgi Sistemi: https://www.resmigazete.gov.tr/ adresinden alındı

Türk, M. M. (2023). Enflasyon İle Bireysel Emeklilik Sistemi Yapısı Arasındaki İlişkinin ARDL Sınır Testi İle Analizi: Türkiye Üzerine Kanıtlar. Finans Ekonomi Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(3), 669-681. https://doi.org/10.29106/fesa.1279893

Türkoğlu, İ. (akt. 2013). Sosyal Devlet Bağlamında Türkiye'de Sosyal Yardım ve Sosyal Güvenlik. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 275-305.

Uğur, S. (2004). Özel Emeklilik Türleri ve Bireysel Emeklilik. *Çimento İşveren Dergisi*, 22-37.

Ünan, A. S., & Karayazgan, A. (2009). *Bireysel Emeklilik Hukuku.* İstanbul: Scala Yayıncılık.

Uyar, H. İ. (2012). *Bireysel Emeklilik Sistemi.* Ankara: Detay Yayıncılık.

Walliman, N. (2016). *Social research methods: The essentials.* London-Singapore-Californiya-New Delhi: SAGE Publications .

World Social Protection Report 2017–19. (2021, Mart 5). InterNational Labour Organization: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_604882.pdf adresinden alındı

Yakıcı , E. (2017). Bireysel Emeklilik Sistemi: Türkiye'deki Gelişimi ve Değerlendirilmesi. *Eskişehir Anadolu Üniversitesi SBE.- Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.

Yanlıç , N. (2016). Bireysel Emeklilik Sisteminin Finansmanı ve Öngörüler. *Gazi Üniversitesi SBE.- Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.

Yeh, C.-Y., Cheng, H., & Shi, S. J. (2020). Public–private pension mixes in East Asia: institutional diversity and policy implications for old-age security. *Ageing & Society*, 604-625.

Yiğiteli, N., Karagöz, D., & Demirci, Y. (2019). Bireysel emeklilik sistemi: Vergi indirimi ve devlet katkısı uygulamaları üzerine bir değerlendirme. *Bulletin of Economic Theory and Analysis*, 33-63.

Yıldırım, A. (2010). Bireysel Emeklilik Sisteminde Fonların Yönetimi, Türkiye Uygulamaları, Örnek Ülkelerle Karşılaştırılması. *Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Bilimleri Enstitüsü- Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.

Yıldırım, O., & Şataf, C. (2019). Türkiye'de bireysel emeklilik sistemi'nin (BES) algılanma düzeyi: Ordu ili örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 572-588.

Yıldırım, İ. (2011). Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sistemi ve Bireysel Emeklilik. *Niğde Üniversitesi SBE.- Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.

Zakhartsev, S. I., Nikodimov, I. Y., Mironova, E. A., Burmistrov, I. A., & Sinyukova, T. N. (2020). Pension Reform as a Continuation of Economic Policy Russian Federation. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 269-275.

Алиев, Б. Д. (2016). Опыт развития негосударственного пенсионного страхования в зарубежных странах. *Научный альманах*, 48-56.

Антонова, Л. И., & Орлова, И. С. (2018). Пенсионное законодательство стран СНГ: проблемы, тенденции реформирования. *Евразийская Интеграция: экономика, право, политика*, 58-63.

Аширбаева, М. М. (2018). Национальные особенности развития накопительной пенсионной системы. *Современное состояние и перспективы развития национальной финансово-кредитной системы*, 233-237.

Балынин, И. В. (2017). Особенности построения пенсионных систем стран бывшего СССР. *Бизнес Образование*, 195-199.

Бектурганова, К. А. (2016). Развитие пенсионной системы в кр. *Известия Кыргызского государственного технического университета и м. И. Раззаков*, 191-198.

Болдырев, Б. М. (2016). Особенности пенсионного страхования в РФ, мораторий на взносы накопительной части пенсии. *Экономика и Юриспруденция*, 1-5.

Болот , Т., & Аташева, А. (2016). Международный Опыт Модернизации Накопительной Пенсионной Системы. *М. Рыскулбеков атындагы Кыргыз экономикалык университетинин кабарлары*, 93-99.

Болотбеков, А. Б., & Токтосунова, Ч. Т. (2018). Проблемы финансирования и накопления Пенсионного фонда Кыргызской Республики сегодня. *Современное состояние и перспективы развития национальной финансово-кредитной системы*, 252-256.

Болотская, Д. В. (2013). Опыт формирования систем пенсионного обеспечения в ведущих странах мира. *Экономика промышленности*.

Борис, Е. А. (2018). Пенсионные реформы в странах Содружества Независимых Государств: промежуточные итоги и дальнейшие перспективы. *Journal of the Belarusian State University. Economics*, 73-82.

Борисенко, Н. Ю. (2007). Построение национальной системы пенсионного обеспечения: теория и практика. *Финансы и кредит*, 54-65.

Васильева, Е. В. (2020). Подходы к построению пенсионной системы: международный и российский опыт. *Государственное управление. Электронный вестник*, 5-25.

Гирич , Е. А., & Валерий , К. Ц. (2019). Пенсионный фонд России: история создания, роль в системе пенсионного страхования. *Образование и право*, 59-61.

Горлин, Ю. М., & Салмина, А. А. (2019). Сравнительный Анализ Международного Опыта Применения Индикаторов Уровня Пенсионного Обеспечения. *Вестник Института экономики Российской академии наук*, 114-131.

Горожанкина, М. А. (2019). Правовые особенности современной системы обязательного пенсионного страхования в России. *Вестник Сибирского государственного университета путей сообщения: Гуманитарные исследования*, 5-10.

Грищенко, Н. Б., & Маратканова, И. В. (2017). Современные возможности индивидуальных пенсионных накоплений населения в регионах на примере Сибирского федерального округа. *Региональная экономика: теория и практика*, 2291-2307.

Джуматаева, Г. (2010). Проблемы реформирования пенсионной системы. 154-159.

Емельянцев, В. П. (2016). Реформы пенсионного обеспечения в странах евразийской интеграции. *Федерализм*, 51-66.

Жантаева, А. А. (2015). Прогнозные оценки результатов изменений пенсионной системы Республики Казахстан. *Scientific journal*, 194-199.

Заболотский, Е. Д. (2017). Опыт реформирования пенсионных систем стран Европейского союза и возможности его использования в России. *Вестник Санкт-Петербургского университета. Экономика*, 472-497.

Закалашная , В. В., & Горькавцева, А. А. (2020). Проблемы внедрения индивидуального пенсионного капитала. *Наука и образование: новое время*, 1-5.

Интыкбаева, С. Ж. (2015). О гармонизации пенсионных систем в рамках развития интеграционных процессов стран Евразийского экономического союза (ЕАЭС). *Известия Иссык- Кульского форума бухгалтеров и аудиторов стран Центральной Азии*, 305-310.

Капичникова, М. Ю. (2019). Накопительная Пенсионная Система – Особенности Реализации В России. *"Алтайский Государственный Университет" Международный Институт Экономики диссертация*.

Киреева, Е. В. (2014). Тенденции и перспективы развития пенсионной системы России. *Вестник РГГУ. Серия «Экономика. Управление*, 108-113.

Кравченко , Е. В. (2019). Особенности корпоративного пенсионного. *Russian Journal of Labor Economics*, 1203-1217.

Куликова, Т. Ю. (2019). Накопительная пенсия в условиях стабильно низких и отрицательных процентных ставок. *Народонаселение*, 51-61.

Курманбеков, Р. О. (2001). Инвестиционный потенциал негосударственных пенсионных фондов в Кыргызской Республике. *Население*, 36-41.

Курманбекова, М. О. (2013). Сущность пенсионной системы и ее классификация. *Вестник Кыргызско-Российского славянского университета*, 182-185.

Курманбекова, М. О. (2014). Преимущества И Недостатки Отдельных Моделей По Пенсионному Реформированию. *Статистика, учет и аудит*, 52-56.

Лебедева, И. П. (2016). Система социального обеспечения Японии: достижения и проблемы. *Японские исследования*, 23-35.

Лебедева, И. П. (2018). Япония: проблемы занятости пожилых работников. *Японские исследования*, 60-77.

Министерство Юстиции Кыргызской Республики. (2021, Ocak 18). *Централизованный Банк Данных*. Министерство Юстиции Кыргызской Республики: http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/4771 adresinden alındı

Михайлова , С. М., & Александр , А. Г. (2017). Проблемы пенсионной системы РФ. *Инновационная экономика: перспективы развития и совершенствования*, 151-156.

Пенсионный Фонд Российской Федерации. (2020, Aralık 24). *Пенсионный фонд РФ*. Пенсионный фонд РФ: https://pfr.gov.ru/ adresinden alındı

Пудова, Д. О. (2017). Накопительные системы пенсионного сбережения: опыт Нидерландов, Дании и Швеции. *Национальные интересы: приоритеты и безопасность*, 2152-2165.

Росляков , А. А., & Старцева, С. В. (2019). Сравнительно-Правовой Анализ Пенсионных Систем Рф И Кнр. *Modern Science*, 388-391.

Самудинова , Д. (2009). Реформирование Пенсионного Обеспечения Населения . *Известия Вузов*, 76-79.

Семенов, И. В. (2014). Социальное страхование: сущность, виды. *Социально-политические науки*, 53-58.

Сервис «ОсОО.KG». (2021, Nisan 10). *Закрытое акционерное общество Накопительный пенсионный фонд "Дордой Салым"*. Закрытое акционерное общество Накопительный пенсионный фонд "Дордой Салым": https://www.osoo.kg/inn/01306201910182/ adresinden alındı

Слепцов, В. В. (2019). Накопительная пенсия в 2019 году. *Междуронадный Научно-Практический Журнал «Эпоха Науки*, 64-66.

Социальный Фонд Министерства Здравохранения и Социального Развития Кыргызской Республики. (2021, Şubat 22). *Социальный Фонд Министерства Здравохранения и Социального Развития Кыргызской Республики*. Главная Социальный Фонд Кыргызской Республики: http://socfond.kg/ adresinden alındı

Стрельцов, Д. Б. (2006). Японская пенсионная система: проблемы и пути их решения. *Вестник Московского университета*, 1-13.

Султаналиева, Б. А. (2017). Развитие пенсионной системы Кыргызской Республики: проблемы и перспективы. *Известия Иссык-Кульского форума бухгалтеров и аудиторов стран Центральной Азии*, 50-54.

Сыдыгалиева , А. С., & Муканбетова, У. Т. (2010). Проблемы реформирования пенсионной системы Кыргызской Республики. *Вестник КРСУ*, 158-161.

Ташкулова, Г. Б. (2015). Система развития пенсионного обеспечения, и ее влияние на процветание страны. *Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук*, 187-191.

Тентимишова, Г. К. (2018). Социально-экономические и правовые основы функционирования Пенсионного фонда Кыргызской Республики. *Известия Иссык-Кульского форума бухгалтеров и аудиторов стран Центральной Азии*, 86-91.

Тентимишова, Г. К., & Шамыратова, Н. Ш. (2018). Пенсионная система Кыргызской Республики. *Евразийское Научное Объединение*, 210-213.

Терзиев, В. (2019). Historical development and characteristics of pension systems. *International E-Journal of Advances in Social Sciences*, 124-135.

Чернышова, О. Н., & Полунин, Л. В. (2013). Современная пенсионная реформа в России: мотивации и цели. *Социально-экономические явления и процессы*, 1-6.

Шарин, В. (2013). *История социальной работы.* Москова: Дашков и К.

Ырыспек, К. Э., & Токтосунова, Ч. Т. (2018). Историко-Экономические Предпосылки Формирования Пенсионной Системы. *Современное состояние и перспективы развития национальной финансово-кредитной системы*, 447-451.

KODLANMIŞ GELECEK

Yapay Zekâ, Teknoloji ve İnsanlık

Editör

Doç. Dr. Mustafa Umut Demirezen

nobel bilimsel

AIPA YAPAY ZEKA POLİTİKALARI DERNEĞİ

Kodlanmış Gelecek: Yapay Zekâ, Teknoloji ve İnsanlık

Editör: Doç. Dr. Mustafa Umut Demirezen

Yayın No.: 2360
ISBN: 978-625-393-915-1
E-ISBN: 978-625-376-019-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Damla Ertürk -damla@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Demirezen, Mustafa Umut.
Kodlanmış Gelecek: Yapay Zekâ, Teknoloji ve İnsanlık / Mustafa Umut Demirezen
1. Basım, XII + 222 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-915-1
E-ISBN: 978-625-376-019-9
1. Yapay Zekâ 2. Üretici Ağlar 3. Neural Network 4. Yapay Genel Zekâ

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

EDİTÖRDEN ..... **vii**

ÖN SÖZ ..... **ix**

1. Bölüm
YAPAY ZEKÂ İLETİŞİMİN YENİ ÖZNESİ Mİ? YOKSA KENDİSİ Mİ?
İNSAN-MAKİNE İLETİŞİMİ PESPEKTİFİNDEN BİR DEĞERLENDİRME **1**

Zafer Küçükşabanoğlu - Derya Gül Ünlü

2. Bölüm
K12'DE TÜRKİYE VE DÜNYADA YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI **13**

Aslıhan Karataş - Özgür Yılmaz

3. Bölüm
GÖÇ VE YAPAY ZEKÂ: ALANA YÖNELİK BİR GÖZDEN GEÇİRME **23**

Elif Karakoç Keskin - Oğuz Kuş

4. Bölüm
YAPAY ZEKÂ, TOPLUM VE GELECEK: DEĞİŞİMLER VE DÖNÜŞÜMLER **35**

S. Tunay Kamer

5. Bölüm
MALİ SUÇLARLA MÜCADELEDE YAPAY ZEKâ KULLANIMINA YÖNELİK BİR İNCELEME:
AURORA PROJESİ **47**

Zeynel Abidin Avcı

6. Bölüm
ORGANİZASYONEL BÜYÜMEYİ GÜÇLENDİRMEK: VERİ, ANALİTİK VE YAPAY ZEKÂYI
ORGANİZASYONEL YAŞAM DÖNGÜSÜ BOYUNCA ENTEGRE ETMEK **73**

Hatice Malkoç - İbrahim Malkoç

7. Bölüm
STRATEJİK YAPAY ZEKâ: DIŞ İLİŞKİLER, SAVUNMA VE GÜVENLİKTE YENİ PARADİGMALAR 99
Gökhan Varan - Yasin Murat Kadıoğlu

8. Bölüm
HALK SAĞLIĞINDA GÜNCEL YAPAY ZEKâ UYGULAMALARI 137
Şeyma Yüsra Soğanda

9. Bölüm
SÜRDÜRÜLEBİLİR TEDARİK ZİNCİRLERİNDE YAPAY ZEKÂ KULLANIMI: BİBLİYOMETRİK ANALİZ 155
Burcu Devrim İçtenbaş

10. Bölüm
EĞİTİMDE ÜRETKEN YAPAY ZEKÂ..... 169
Gizem Yılmaz - Özgür Yılmaz

11. Bölüm
YAPAY ZEKÂ İLE KAMUSAL HİZMETLERİN İYİLEŞTİRİLMESİ: GERÇEK DÜNYA UYGULAMALARI, STRATEJİLER VE ZORLUKLAR 179
Alpaslan Erdağ

12. Bölüm
YAPAY ZEKâ İLE OLUŞTURULAN DİJİTAL ÖLÜMSÜZLÜK UYGULAMALARININ HUKUKİ VE ETİK DEĞERLENDİRMESİ 191
Elif Selin Yılmaz Altay

YAZARLAR HAKKINDA 209

1. Bölüm

YAPAY ZEKÂ İLETİŞİMİN YENİ ÖZNESİ Mİ? YOKSA KENDİSİ Mİ? İNSAN-MAKİNE İLETİŞİMİ PESPEKTİFİNDEN BİR DEĞERLENDİRME

Zafer Küçükşabanoğlu - Derya Gül Ünlü

GİRİŞ

Teknolojik gelişmelerin hayatın her alanında etkili olduğu bugünlerde, değişimin farkında olmak artık tek başına yeterli değildir. İnsan ve teknoloji uyumunun her zamankinden daha fazla ön plana çıktığı çağımızda da bu uyumun en çok dönüştürecek teknoloji hiç kuşkusuz yapay zekâ olmuştur. Yapay zekâ teknolojilerinin gelişimiyle birlikte çok sayıda alana nüfuz etmeye başlaması, günlük hayat pratikleri içerisinde gerçekleşen yapay zekâ ve kullanıcı etkileşiminin artışını beraberinde getirmiştir. Çevreyle etkileşime giren ve bir anlamda insan zekâsını simüle eden yapay zekâ, her geçen gün kullanıcılarına birbirinden farklı birçok konu hakkında nitelikli çıktılar sunmakta ve söz konusu etkileşimin sürekli bir ilişkiye dönüşümüne de kaynaklık etmektedir. Bu durum, bireylerin sosyal hayatlarında etkileşim kurdukları diğer bireylerin yanı sıra yapay zekâ sistemlerinin de toplumsal ilişkiler ağı içerisinde kendisine yer buluşunu sağlamaktadır. Yapay zekâ sistemlerinin toplumsal ilişkiler ağı içerisindeki giderek önem kazanan rolü, tüm diğer sosyal bilim disiplinlerinde olduğu gibi, iletişim disiplini açısından da üzerinde durulması gereken önemli bir dönüm noktasına işaret etmektedir.

Bilindiği üzere, iletişim disiplini içerisindeki araştırmalar, geçmişten günümüzde gelişen iletişim teknolojileriyle de ilişkilenerek, bireylerin birbirleriyle nasıl mesaj alışverişinde bulunduklarına, bu mesajların içeriğine ve bu alışverişin nedenlerine/sonuçlarına [1] odaklanmaktadır. Ancak geldiğimiz noktada, iletişim sürecine dahil ve iletişim yeteneğine sahip olan bir taraf olarak işlev görmek üzere tasarlanmış yapay zekâ teknolojileri [2, 3, 4, 5], bugüne dek insanlar arasında gerçekleşen iletişim süreci üzerinden okunan literatü-

de bencilce hareket etmeye ittiğini gösterdi [42]. Bu deneylerin sonucunda robotların varlığının insanların davranış biçimlerini de etkilediğini söylememiz mümkündür. Yapay zekânın günbegün çok hızlı geliştiğini düşündüğümüzde robotların düşünme yeteneklerinin de hızla artacağını da hesaba katarak gelecekte insan ve makine arasında nasıl bir etkileşim olacak? Bu etkileşimde makinaların ne gibi hakları olacak? gibi konuların da özellikle etik boyutunu sıkça tartışılacağını öngörmemiz mümkündür.

Söz konusu dinamiklerin farklı pespektiflerden ele alınması hem iletişimsel yapay zekâ hakkındaki iletişim araştırmalarının merkezine oturan teknolojinin önceki teknolojiler ve bunun taraflar arasındaki etkileşim biçimlerinin dönüşümüne dair farklılaşmayı tespit edebilmek hem de teknolojinin dönüştürdüğü bu yeni alanyazını güncele uygun gerekliliklerle okuyabilmek açısından önemlidir. Böylelikle insan-makine iletişiminin mevcut kategoriler içerisinde nasıl anlamlandırılabileceği veya hangi yeni kategorilerin tanımlanarak, eski sınırların yeniden belirlenmesi gerekliliğine ihtiyaç duyulup duyulmadığı da literatürde yeni bir boşluğun tamamlanmasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

[1] Craig, R.T. (1999). Communication theory as a field. *Communication Theory*, 9(2), 119-161.

[2] Frankish, K. & Ramsey, W.M. (2014). *The Cambridge Handbook of Artifical Intelligence.* Cambridge: Cambridge University Press.

[3] Gunkel, D.J. (2012). Communication and artificial intelligence: Opportunities and challenges for the 21st century. *Communication+ 1,* 1(1), 1-25.

[4] Guzman, A.L. & Lewis, S.C. (2020). Artificial intelligence and communication: A human-machine communication research agenda. *New Media & Society*, 22(1), 1-17.

[5] Hohenstein, J., Kizilcec, R.F., DiFranzo, D., Aghajari, Z., Mieczkowski, H., Levy, K., Naaman, M., Hancock, J. & Jung, M.F. (2023). Artificial intelligence in communication impacts language and social relationships. *Scientific Reports,* 13(1), 5487.

[6] Peter, J. & Kühne, R. (2018). The new frontier in communication research: Why we should study social robots. *Media and Communication*, 6(3), 73-76.

[7] Schleidgen, S., Friedrich, O., Gerlek, S., Assadi, G. & Seifert, J. (2023). The concept of "interaction" in debates on human-machine interaction. *Humanities & Social Sciences Communications,* 10: 551.

[8] Hasson, U. & Frith, C.D. (1026). Mirroring and beyond: Coupled Dynamics as a generalized framework for modelling social interactions. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences,* 371(1693), 20150366.

[9] Jensen, J.F. (1998). "Interactivity": Tracking a new concept in media and communication studies. *Nordicom Review,* 19(1), 185-204.

[10] Bucy, E.P. (2004). Interactiviy in society: Locating an elusive concept. *The Information Society,* 20(5), 373-383.

[11] Kiousis, S. (2002). Interactivity: A concept explication. *New Media and Society,* 4(3), 355-383.

[12] Schumann, D.W., Artis, A., Rivera, R. (2001). The future of interactive advertising viewed thorugh am IMC lens. *Journal of Interactive Advertising,* 1(2), 43-55.

[13] Nass, C., Steuer, J. & Tauber, E.R. (1994). Computers are social actors: *Proceedings of the SIGCHI Conference on Human Factors in Computing Systems.* 24-28 April. New York: ACM.

[14] Nass, C. & Moon, Y. (2000). Machines and mindlessness: Social responses to computers. *Journal of Social Issues*, 56(1), 81-103.

[15] Kramer, N.C., Lucas, G., Schmitt, L. & Gratch, J. (2017). Social snacking with a virtual agent-on the interrelation of need to belong and effects of social responsiveness when interacting with artifical entities. *International Journal of Human Computer Studies*, 109, 112-121.

[16] Guzman, A.L. (2018). What is human-machine communication, anyway? In. A.L. Guzman (Ed.). *Human-Machine Communication: Rethinking Communication, Technology, and Ourselves* (pp. 1-28). New York, NY: Peter Lang.

[17] Jones, S. (2014). People, things, memory and human-machine communication. *International Journal of Media & Cultural Politics,* 10(3), 245-258.

[18] Kuzior, A. & Kwilinski, A. (2022). Cognitive technologies and artificial intelligence in social perception. *Management Systems in Production Engineering,* 30(2), 109-115.

[19] Mitsunaga, N., Miyashita, T., Ishiguro, H., Kogure, K. & Hagita, N. (2006). Robovie-iv: A communication robot interacting with people daily in an office. *Intelligent Robots and Systems, 2006 IEEE/RSJ International Conference,* 5066-5072.

[20] Westerman, D., Edwards, A.P., Edwards, C., Luo, Z. & Spence, P.R. (2020). I-It, I-Thou, I-Robot: The perceived humannes of AI in human-machine-communication. *Communication Studies,* 71(3), 1-16.

[21] Gehl, R.W. & Bakardjieva, M. (2017). *Socialbots and Their Friends: Digital Media and the Automation of Sociality.* New York: Routledge.

[22] Reeves, J. (2016). Automatic for the people: The automation of communicative labor. *Communication and Critical/Cultural Studies,* 13(2), 150-165.

[23] Cross, E.S. & Ramsey, R. (2021). Mind meets machine: Towards a cognitive science of human-machine interactions. *Trends in Cognitive Sciences*, 25(3), 200-212.

[24] Sharp, H.Y. (2019). *Interacion Design: Beyond Human-computer Interaction*. New York: John Wiley & Sons.

[25] Hauer, T. (2022). Importance and limitations of AI ethics in contemporary society. *Humanities & Social Sciences Communications,* 9, 272.

[26] Lewis, S.C., Guzman, A.L. & Schmidt, T.R. (2019). Automation, jorunalism, and human-machine communication: Rethinking roles and relationships of humans and machines in news. *Digital Journalism,* 7(4), 409-427.

[27] Spence, P.R. (2019). Searching for questions, original thoughts, or advancing theory: Human-machine communication. *Computers in Human Behavior*, 90, 285-287.

[28] Waddell, T.F., Zhang, B. & Sundar, S.S. (2016). *Human-computer interaction.* (Eds. Roloff, M.E. & Berger, C.R.). The International Encyclopedia of International Communication. Malden, WA: Wiley Blackwell.

[29] Nass, C. & Brave, S. (2005). *Wired for Speech: How Voice Activates and Advances the Human-Computer Relationship.* Cambridge: MIT Press.

[30] Eyssel, F. & Hegel, F. (2012). (S)he's got the look: Gender stereotyping of robots. *Journal of Applied Social Psychology,* 42, 2213-2230.

[31] Suchman, L.A. (2009). *Human-Machine Reconfigurations: Plans and Situated Actions.* New York: Cambridge University Press.

[32] Mou, Y. & Xu, K. (2017). The media inequality: Comparing the initial human-human and human-AI social interactions. *Computers in Human Behavior*, 72, 432-440.

[33] Riva, P., Aureli, N. & Silvestrini, F. (2022). Social influences in the digital era: When do people conform more to a human being or an artificial intelligence? *Acta Psychologica,* 229, 103681.

[34] Shechtman, N. & Horowitz, L.M. (2003). Media inequality in conversation: How people behave differently when interacting with computers and people. *Proceedings of the SIGCHI Conference on Human Factors in Computing Systems,* 5-10 Aptil. New York: ACM.

[35] Guzman, A.L. (2017). *Making AI safe for humans: A conversation with Siri*. (Eds. Gehl, R.W. & Bakardjieva, M.). Socialbots and Their Friends: Digital Media and the Automation of Sociality. New York: Routledge.

[36] Poster, W.R. (2016). *The virtual receptionist with a human touch: Opposing pressures of digital autiomation and outsourcing in interactive services.* (Eds. Crain, M.G., Poster, W.R. & Cherry, M.A.). Inivisible Labor: Hidden Work in the Contemporary World. Oakland, CA: University of California Press.

[37] Papacharissi, Z. (2019). *A Networked Self and Human Augmentics, Artifical Intelligence, Sentience.* New York: Routledge.

[38] Gül-Ünlü, D. (2022). *Dijital Ortamın Hayali Olanakları: Sosyal Medya Fenomenlerinin Benlik Sunum Stratejilerini Hayali Olanaklar Perspektifinden Değerlendirmek.* (Eds. Güçdemir, Y. & Kuş, O.). Dijital İletişime Alternatif Bir Bakış. İstanbul: Der Yayınları.

[39] Karakoç-Keskin, E., Kuş, O. & Gül-Ünlü, D. (2023). *Algoritmik Farkındalık ve Hayali Olanaklar: İnsan Hakları İhlallerinin Dijital Mekanizması Üzerine Düşünmek.* (Eds. Göngen, M.A. & Kesgin, Y.). Medya ve İsnan Hakları. İstanbul: Kriter Yayınevi.

[40] Weil, P. (2017). *The blurring test.* (Eds. Gehl, R.W. & Bakardjieva, M.). Socialbots and Their Friends: Digital Media and the Automation of Sociality. New York: Routledge.

[41] Ogburn, W. F. (1947). How Technology Changes Society. The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 81-88.

[42] Christakis, N (2019) How AI will rewire us, The Atlantic, https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2019/04/robots-human-relationships/583204/

2. Bölüm

K12'DE TÜRKİYE VE DÜNYADA YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI

Aslıhan Karataş - Özgür Yılmaz

GİRİŞ

Yapay zekâ, son yıllarda Türkiye ve dünya genelinde K12 eğitim sisteminde önemli bir yer edinmiştir. Gelişen yapay zekâ teknolojileriyle birlikte öğrencilerin, yapay zekâ uygulamaları aracılığıyla daha etkili şekilde öğrenme imkânlarına sahip olacağı öngörülmektedir. K12 eğitim sisteminde yapay zekâ uygulamaları adına hem Türkiye'de hem de Avrupa'da son yıllarda büyük adımlar atılmıştır. Türkiye'de Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından yürütülen yapay zekâ destekli projeler, çalıştaylar ve müfredata eklenen yapay zekâ uygulamaları dersi bu konuda en önemli adımlardandır. Dünyada ise ABD, İngiltere, Çin ve Güney Kore gibi ülkeler eğitimde yapay zekâ kullanımında öncü konumdadır. Dünyada özellikle öncü konumunda olan bu ülkelerde yapay zekâ teknolojileriyle desteklenen sınıf içi ve sınıf dışı uygulamaların öğrenci katılımını ve başarı oranlarını gözle görülür şekilde etkilediği görülmektedir. Yapay zekâ destekli uygulamaların öğrenci katılımını ve akademik performansı artırmada ne kadar etkili olduğunun anlaşılması yapay zekâ ile ilgili eğitim politikalarının ve müfredatının geliştirilmesine yardımcı olacaktır.

Günümüzde yapay zekâ birçok alanda yaygın olarak kullanılmaktadır. Öğrenme, akıllı tahminlerde bulunma, karmaşık problemleri çözme, değişken koşullara uyum sağlama, farklı insan dili ve deneyimlerine uyum sağlama gibi özellikleriyle yapay zekâ günümüz eğitimini farklı bir boyuta taşımıştır [1]. Yapay zekâ destekli eğitim platformları, gerçek zamanlı geri bildirim ve uyarlanabilir öğrenme deneyimleri sunarak öğrencilerin kendi hızlarında ilerlemelerine ve odaklanmalarına olanak tanımaktadır [2]. Yapay zekâ destekli eğitim programları, öğrencilere bireysel öğrenme fırsatı sunmakta ve öğrenme materyallerini kişiselleştirerek öğrencilerin ilgi düzeyine, öğrenme hızına ve öğrenme tarzına uygun hâle getirmektedir [3].

KAYNAKLAR

[1] Arslan, K. (2020). Eğitimde Yapay Zekâ ve Uygulamaları. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, *11*(1), 71-88.

[2] Wang, T., Lund, B. D., Marengo, A., Pagano, A., Mannuru, N. R., Teel, Z. A., & Pange, J. (2023). Exploring the potential impact of artificial intelligence (AI) on international students in higher education: Generative AI, chatbots, analytics, and international student success. *Applied Sciences*, *13*(11), 6716. https://doi.org/10.3390/app13116716

[3] Çelik, D., Özmen, Z., Güneş, G., Açıkyıldız, G., Arabacı, D., Gürsoy, K., Güler, M., Gürbüz, R., Birgin, O. ve Aydın, S. (2020). Anabilim dalı başkanlarının matematik öğretmeni adaylarına sunulan öğrenme fırsatlarına ilişkin değerlendirmeleri. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT)*, *11*(1), 15-52. https://doi.org/10.16949/turkbilmat.436450

[4] Williams, R., Park, H. W., Oh, L., & Breazeal, C. (2019, July). Popbots: Designing an artificial intelligence curriculum for early childhood education. In *Proceedings of the AAAI conference on artificial intelligence*, *33*(01), 9729-9736. https://doi.org/10.1609/aaai.v33i01.33019729

[5] Su, J., & Zhong, Y. (2022). Artificial Intelligence (AI) in early childhood education: Curriculum design and future directions. *Computers and Education: Artificial Intelligence*, *3*. https://doi.org/10.1016/j.caeai.2022.100072

[6] Papadakis, S. (2021, June). The impact of coding apps to support young children in computational thinking and computational fluency. A literature review. In *Frontiers in Education*, *6*, 183. https://doi.org/10.3389/feduc.2021.657895

[7] Lane, D. (2021). *Machine learning for kids: A project-based introduction to artificial intelligence*, No Starch Press: San Francisco, CA, USA.

[8] Kim, S., Jang, Y., Kim, W., Choi, S., Jung, H., Kim, S., & Kim, H. (2021, May). Why and what to teach: AI curriculum for elementary school. In *proceedings of the AAAI Conference on Artificial Intelligence*, *35*(17), 5569-15576. https://doi.org/10.1609/aaai.v35i17.17833

[9] MEB (2023a). Yapay Zekâ Uygulamaları Dersi Öğretim Programı (I-II) Erişim Adresi: https://tegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_11/23174117_yapayzekâuygulamalaridersiogretimprogrami_3.23.pdf. Erişim Tarihi: 18.05.2024.

[10] MEB (2023b). Ortaokullarda "Yapay Zekâ Uygulamaları" Dersinin Müfredatı Hazırlandı. Erişim Adresi: https://www.meb.gov.tr/ortaokullarda-yapay-zek-uygulamalari-dersinin-mufredati-hazirlandi/haber/31761/tr. Erişim Tarihi: 18.05.2024.

[11] FEYZA (2023). FEYZA (Fırsatları Artıran Eğitimde Yapay Zekâ) Projesi Başlıyor. Erişim Adresi: https://dogm.meb.gov.tr/www/feyza-firsatlari-artiran-egitimde-yapay-zek-projesi-basliyor/icerik/1582. Erişim Tarihi: 18.05.2024.

[12] Touretzky, D. S. (2017). Computational thinking and mental models: From Kodu to Calypso. In *2017 IEEE blocks and beyond workshop (B&B)*, 71-78. https://doi.org/10.1109/BLOCKS.2017.8120416

[13] CSTA (2022). The Artificial Intelligence (AI) for K-12 initiative (AI4K12) is jointly sponsored by AAAI and CSTA. Erişim Adresi: https://ai4k12.org/. Erişim Tarihi: 18.05.2024.

[14] UNESCO. (2022). K-12 AI curricula: a mapping of government-endorsed AI curricula. Erişim Adresi: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000380602. Erişim Tarihi: 18.05.2024.

3. Bölüm

GÖÇ VE YAPAY ZEKÂ: ALANA YÖNELİK BİR GÖZDEN GEÇİRME

Elif Karakoç Keskin - Oğuz Kuş

GİRİŞ

Toplumlar on yıllardır güçlü dijital dönüşüm dalgaları deneyimlemektedir. Büyük verinin yeni fırsatlara kapı aralaması; veriden algoritmalar, otomasyon ve matematik ile toplumsal, düşünsel ve ekonomik değer elde etmenin yöntemlerinin geliştirilmesine olanak tanırken makro ölçekli bir dijital dönüşümün insanlığa çizdiği patikanın günümüzde geçtiği rota, yapay zekâ ile kesişmektedir. Teknoloji ve sosyal bilimlerin kesişim noktalarından aşina olduğumuz pek çok tartışmanın yapay zekâ bağlamında da gerçekleştirildiğine tanıklık ediyor olsak dahi, tartışmaların odak noktasının çoğunlukla verimlilik ve katma değer üretimi noktalarına odaklanıyor olduğunu yadsımak güçtür.

Oysa ki yapay zekâ, toplumun işleyiş sisteminin ilk bakışta akla gelmeyecek bileşenlerini dahi dönüştürme kapasitesine sahip dijital bir devrimdir. Bu sarsıcı teknolojik gelişmeler, pek tabii, dezavantajlı gruplar ölçeğinde tartışılması gereken bir dizi hususu beraberinde getirmektedir. Bu noktada, yapay zekâ ve göç kavramının kesişimselliğinin irdelenmesi fazlaca önemlidir. Çünkü, toplumları sarsan inovasyonlar çağıyla eş zamanlı bir şekilde yeni fırsatlar, savaşlar, iklim değişikliği, ekonomik buhranlar, insan ilişkileri ve daha pek çok farklı neden bir uluslararası göç çağını da başlatmış bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler'in [1] gerçekleştirmiş olduğu bir hesaplama, 2020 yılında 281 milyon insanın doğduğu ülkeden başka bir ülkede yaşadığını ortaya koymaktadır. Bu türden makro gelişmelere tanıklık edilen bir çağda, yapay zekâ ve göç hususlarını, iletişim bilimleri perspektifiyle toplumsal bir zeminde tartışan çalışmalar ise sayıca azdır. Bu noktada, yapay zekânın göç süreci ve göçmenlere olan etkisini olumlu ve olumsuz yönleriyle tartışmak ve bu süreçte iletişim bilimlerinin sağlamış olduğu düşünsel zemini kullanmak etkin çözüm önerileri geliştirmek bakımından elzemdir.

rının gözetilmesi durumu, göçün geleneksel ya da dijital yollarla aracılanmış biçiminde bir farka yol açmamaktadır. Bu sebeple, yapay zekâ teknolojilerinin göç süreçlerinde güvenli ve etik kullanımı özellikle öne çıkmaktadır. Bu bağlamda çalışmada sunulan tartışmadan hareketle, geleceğin göç yönetiminde yapay zekânın rolüne odaklanan, insan hak ve özgürlüklerine odaklı, sürdürülebilir, sorumlu ve etik uygulamaların göç politikalarına dahiliyeleri konusunda oluşturulacak perspektiflere ihtiyaç olduğunu vurgulamak yerinde olacaktır.

KAYNAKLAR

[1] Birleşmiş Milletler (T.Y.). Global Issues: International migration from: https://www.un.org/en/global-issues/migration#:~:text=Data%20on%20migration,per%20cent%20of%20international%20migrants.

[2] Turing M. A. (1950). Compuing machinery and intelligence. *Mind*, 236, 433- 460.

[3] Leurs, K. (2023). *Digital migration*. Sage.

[4] Tazzioli M (2019) *The making of migration: The biopolitics of mobility at Europe's borders*. Sage.

[5] Szwed, A. (2022). The use of artificial intelligence in migration-related procedures in the European Union - opportunities and threats. *Procedia Computer Science*, 207, 3645-3651.

[6] IOM. (2022). *World migration report 2022*. 10 Şubat 2024 tarihinde https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022 adresinden erişildi.

[7] Laupman, C., Schippers, L. M., Papaléo Gagliardi, M. (2022). Biased algorithms and the discrimination upon immigration policy. Custers, B., Fosch-Villaronga, E. (Eds) *Law and Artificial Intelligence. Information Technology and Law Series* içinde 187-204. Asser Press.

[8] EMN-OECD (2022). *The use of digitalisation and artificial intelligence in migration management. European Migration Network – Organisation for Economic Co-operation and Development*. 5 Şubat 2024 tarihinde www.oecd.org/migration/mig/EMN-OECD-INFORMFEB-2022-The-use-of-Digitalisation-and-AI-in-Migration-Management.pdf adresinden erişildi.

[9] Triandafyllidou, A. (2022). Migration and the pandemic emergency. A. Triandafyllidou (Ed.). *Routledge handbook of immigration and refugee studies* içinde 82-94. Routledge.

[10] McAuliffe, M., Blower, J. & Beduschi, A. (2021). Digitalization and artificial ıntelligence in migration and mobility: Transnational implications of the COVID-19 Pandemic. *Societies* 2021, 11, 135.

[11] Giguashvili, G. (2023). Possibilities of using artificial intelligence in the process of international migration management. *International Scientific Journal Innovative Economics and Management,* 10(3), 58-66.

[12] Bircan, T. & Korkmaz, E.E. (2021). Big data for whose sake? Governing migration through artificial intelligence. *Humanities & Social Sciences Communication* 8(241), 1- 5.

[13] Aradau, C. & Blanke, T. (2022). *Algorithmic reason*. Oxford University Press

[14] Beduschi, A. (2020) International migration management in the age of artificial intelligence. *Migration Studies*. https://doi.org/130.1093/migration/mnaa003

[15] Terranova, G. (2023). *Digitalization and mobility. Artificial Intelligence Applied to Migration and Integration Policy. IEMed Mediterranean Yearbook 2023*. 8 Mart 2024 tarihinde https://www.iemed.org/publication/digitalization-and-mobility-artificial-intelligence-applied-to-migration-and-integration-policy/ adresinden erişildi.

[16] Erdal, B. M. & Hagen-Zanker, J. (2022). Migration decision-making. A. Triandafyllidou (Ed.). *Routledge handbook of immigration and refugee studies* içinde 63-72. Routledge.

[17] Diakopoulos, N. (2016). Accountability in algorithmic decision making. *Communications of the ACM*, 59(2), 56- 62.

[18] Lambrech, T. A. & Tucker, C. (2018). "Algorithmic Bias? An Empirical Study into Apparent Gender-Based Discrimination in the Display of STEM Career Ads", *SSRN Electronic Journal.* 9 Mart 2024 tarihinde https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2852260 adresinden erişildi.

[19] Lewis, P. (2018). *I Was Shocked It Was So Easy': Meet The Professor Who Says Facial Recognition Can Tell If You're Gay*, The Guardian. 9 Mart 2024 tarihinde https://www.theguardian.com/technology/2018/jul/07/artificial-intelligence-can-tell-your-sexuality-politics-surveillance-paul-lewis adresinden erişildi.

[20] BBC, 2020. *Facial Recognition To 'Predict Criminals' Sparks Row Over AI Bias* 20 Mart 2024 tarihinde https://www.bbc.com/news/technology-53165286 adresinden erişildi.

[21] Saka, E. (2021). Polislik algoritmaları bağlamında öngörücü algoritmalara (Predictive algorithms) Eleştirel Bir Yaklaşım. O. Kuş (Der.) *Algoritmaların Gölgesinde Toplum ve İletişim* içinde 67-79. Alternatif Bilişim.

[22] Martin, K. (2019). "Ethical implications and accountability of algorithms", *Journal of Business Ethics*, 160, 835- 850.

[23] Molnar, P. (2021). Robots and refugees: the human rights impacts of artificial intelligence and automated decision-making in migration M. McAuliffe (Ed.), *Research handbook on international migration and digital technology* içinde 134-151. Edward Elgar Publishing.

[24] Molnar P (2019) Technology on the margins: AI and global migration management from a human rights perspective. *Cambridge International Law Journal*, 8(2), 305–30.

[25] Korkmaz, E. E. (2021). Ahead of the policy curve: migrants harnessing tech to survive. Drones and border control: an examination of state and non-state actor use of UAVs along borders. McAuliffe (Ed.), *Research handbook on international migration and digital technology* içinde 393-405. Edward Elgar Publishing.

[26] Beduschi, A. (2022). Migration and artificial intelligence. A. Triandafyllidou (Ed.). *Routledge handbook of immigration and refugee studies* içinde 73-81. Routledge.

[27] Koslowski, R. (2021). Drones and border control: an examination of state and non-state actor use of UAVs along borders. McAuliffe (Ed.), *Research handbook on international migration and digital technology* içinde 152-165. Edward Elgar Publishing.

[28] Bhabha, J., Bhatia, A. & Peisch, S. (2021). Transnational families and technology: trends, impacts and futures. McAuliffe (Ed.), *Research handbook on international migration and digital technology* içinde 300-314. Edward Elgar Publishing.

[29] Madokoro, L. (2023). *ChatGPT and the History of Government Refugee Policies*, Active History. 20 Mart 2024 tarihinde https://activehistory.ca/blog/2023/09/22/chatgpt-and-the-history-of-government-refugee-policies/ adresinden erişildi.

4. Bölüm

YAPAY ZEKÂ, TOPLUM VE GELECEK: DEĞİŞİMLER VE DÖNÜŞÜMLER

S. Tunay Kamer

GİRİŞ

Günümüzde toplumsal dönüşüm ve değişim kaçınılmaz ve hızlı bir biçimde sürmektedir. Dijital teknolojilerdeki büyük ve hızlı ilerlemeler, günlük hayata dair problemlerin çözümünde yazılım programlarının etkililiğinin artmasını sağlamıştır. Ayrıca internetin günlük hayat içerisinde yaygın bir şekilde rol oynamaya başladığı da görülmektedir [17]. Yapay zekâ başta olmak üzere teknolojideki gelişmelerle "Endüstri 3.0" toplumları, "Endüstri 4.0" toplumlarına dönüşüyor. Birçok ülke ve akademik topluluk şimdiden bir sonraki dönüşüm olacak "Endüstri 5.0"ı konuşuyor. Her gün yeni teknolojiler ortaya çıkıyor ve bilinen teknolojilerde de önemli gelişmeler yaşanabiliyor [23]. İnsanlık, insansız araçların ve sistemlerin daha yaygın kullanılacağı bir dünyaya doğru sürükleniyor. Endüstri 4.0'ın en önemli unsurlarından biri olan yapay zekâ, finans, sanayi, eğitim, sağlık ve diğer alanları dönüştürürken toplumsal sorunları da gündeme getiriyor [24].

Teknolojik gelişmelerle birlikte toplumsal yaşamda meydana gelen değişimler, yapay zekânın toplumsal değişimin kaynağı olarak rol oynamasına neden olmaktadır. Son yüzyılda hayatın kaçınılmaz bir parçası hâline gelen yapay zekâ teknolojileri, insan hayatının her aşamasında yer almakta ve toplumlardaki dönüşümleri ve değişimleri kaçınılmaz kılmaktadır [22]. Eğitim, yönetim, sağlık, ticaret, ulaşım, tarım, imalat ve enerji gibi birçok sektörde yaygın olarak kullanılan yapay zekâ uygulamaları, her geçen gün hızını ve işlevselliğini artırmaktadır. Bu kapsamda yapılan çalışmalara ilişkin öngörüler, yapay zekânın bağımsız akıl yürütme, keşfetme, hayal etme ve öğrenme yeteneklerini kazanmaya ve güçlendirmeye odaklandığını vurgulamaktadır [29]. Böylece bilgiyi toplumun merkezine koyan değişimler dönüşümler kaçınılmaz olarak görülüyor.

açıyor. Yapay zekânın dönüşümsel gücünü benimserken, entegrasyonuna sorumluluk duygusuyla yaklaşmak ve faydalarının bir bütün olarak toplumun iyiliği için kullanılmasını sağlamak çok önemlidir.

Yapay zekâ, toplum ve gelecek üzerinde geniş kapsamlı etkileri olacak bir teknoloji olarak görülüyor. Bu etkiler birçok alanda hem olumlu hem de olumsuz olabilir. Yapay zekânın gelecekteki etkileri, bu teknolojinin nasıl geliştirildiğine ve kullanıldığına bağlı olarak değişecektir. Toplumlar bu değişikliklere uyum sağlamak için eğitim sistemlerini, çalışma politikalarını ve etik standartlarını yeniden düşünmek zorunda kalabilir.

KAYNAKLAR

[1] Alpaydın, E. (2020). Yapay Öğrenme: Yeni Yapay Zekâ. İstanbul: Tellekt

[2] Alshawi, M. (2007). Rethinking IT in Construction and Engineering: Organisational Readiness. Routledge.

[3] Alsheibani, S., Cheung, Y., & Messom, C. (2018). Artificial intelligence adoption: AI-readiness at firm-level. İçinde M. Tanabu, & D. Senoo (Eds.), Proceedings of PACIS2018: Pacific Asia Conference in Information Systems (PACIS) Article 37 Association for Information Systems. https://aisel.aisnet.org/pacis2018/37/

[4] Baier, L., Jöhren, F., & Seebacher, S. (2019). Challenges in the deployment and operation of machine learning in practice. Twenty-Seventh European Conference on Information Systems (ECIS2019) Proceedings, Sweden, pp. 8-14. J. vom Brocke, S. Gregor and O. Müller (Eds.). https://www.researchgate.net/publication/332996647_CHALLENGES_IN_THE_DEPLOYMENT_AND_OPERATION_OF_MACHINE_LEARNING_IN_PRACTICE

[5] Boutetière, H., Montagner, A., & Reich, A (2018). Unlocking Success in Digital Transformations. *McKinsey Insights*; New York (Oct 29).

[6] Bughin, J., Hazan, E., Ramaswamy, S., Chui, M., Allas, T., Dahlström, P., Henke, N. & Trench, M. (2017). Artificial intelligence: The next digital frontier? USA: McKinsey Global Institute

[7] Çoşkun, F. & Deniz Gülleroğlu H. (2021). Yapay Zekânın Tarih İçindeki Gelişimi ve Eğitimde Kullanılması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 54(3), 947-966. https://doi.org/10.30964/auebfd.916220

[8] Diktaş Yerli, G. (2023). Sosyal Değişme Perspektifinden Yapay Zekâ Üzerine Bir Değerlendirme. *International Social Sciences Studies Journal*, 9 (115). 8531-8539. http://dx.doi.org/10.29228/sssj.72350

[9] Fountaine, T., McCarthy, B. & Saleh, T. (2019). Building the AI-Powered Organization. *Harvard Business Review*, 97 (4): 62–73.

[10] Gallivan, M. J. (2001). Organizational adoption and assimilation of complex technological innovations. *ACM SIGMIS Database: the DATABASE for Advances in Information Systems*, 32 (3) 51 – 85. https://doi.org/10.1145/506724.506729

[11] Gartner. (2017). Applying Artificial Intelligence to Drive Business Transformation: A Gartner Trend Insight Report, s. 2-7.

[12] Holmström, J. (2022). From AI to digital transformation: The AI readiness framework. *Business Horizons*, 65 (3), 329-339. https://doi.org/10.1016/j.bushor.2021.03.006

[13] Iansiti, M. & Lakhani, K.R. (2020). Competing in the age of AI: Strategy and Leadership When Algorithms and Networks Run the World. Boston: Harvard Business Review Press.

[14] Jovanovic, Boyan and Rousseau, Peter, (2005), General Purpose Technologies, ch. 18, p. 1181-1224 in Aghion, Philippe and Durlauf, Steven eds., Handbook of Economic Growth, vol. 1, Part B, Elsevier,

[15] Jöhnk, J., Weißert, M. & Wyrtki, K. (2021). Ready or not, AI comes: An interview study of organizational AI readiness factors. *Business & Information System Engineering*, 63(1), 5–20. https://doi.org/10.1007/s12599-020-00676-7

[16] Karabekmez, S. (2022). Metaverse ve Yapay Zekâ Uygulamaları. Y. Doğan, & N. Ş. Ersoy içinde, Eğitimde Metaverse (s. 35-50). İstanbul: Efe Akademi.

[17] Köse, U. (2020). Yapay Zekâ Etiği Çerçevesinde Geleceğin İşletmeleri: Dönüşüm ve Paradigma Değişiklikleri. *Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi*, 8(5), 290-305. https://doi.org/10.21923/jesd.833224

[18] Lokuge, S., Sedera, D., Grover, V., & Dongming, X. (2018). Organizational readiness for digital innovation: development and empirical calibration of a construct. Information & Management, 56 (3), 445–461 https://doi.org/10.1016/j.im.2018.09.001

[19] Maugis, V., Choucri, N., Madnick, S., Siegel, M. D., Gillett, S. E., Haghseta, F., Zhu, H., & Best, M. L. (2005). Global e-readiness—for what? Readiness for e-banking. *Information Technology for Development*, 11(4), 313–342.

[20] McKinsey. (2018). AI adoption advances, but foundational barriers remain. https://www.mckinsey.com/featured-insights/artificial-intelligence/aiadoption-advances-but-foundational-barriers-remain

[21] Molla, A. & Licker, P.S. (2005) Perceived E-Readiness Factors in E-Commerce Adoption: An Empirical Investigation in a Developing Country. *International Journal of Electronic Commerce*, 10 (1), 83-110. https://doi.org/10.1080/10864415.2005.11043963

[22] Özbey, A. U. & Tan, Z. (2022). Sanallığın Sosyolojisi: Simülasyon, Yapay Zekâ, Metaverse, Metahuman. *International Social Sciences Studies Journal*, 8 (97),1558-1570. http://dx.doi.org/10.29228/sssj.62156

[23] Öztemel, E. (2020). Yapay Zekâ ve İnsanlığın Geleceği. Bilişim Teknolojileri ve İletişim: Birey ve Toplum Güvenliği. (eds: Muzaffer Şeker, Yasin Bulduklu, Cem Korkut, Mürsel Doğrul) https://www.tuba.gov.tr/files/yayinlar/bilim-ve-dusun/TUBA-978-605-2249-48-2_Ch9.pdf

[24] Sanchez, D. O. M. (2019). Corporate social responsibility challenges and risks of Industry 4.0 technologies: a review. Proceedings of the Smart SysTech 2019, European Conference on Smart Objects, Systems and Technologies, Munich. pp. 1-8.

[25] Serçemeli, M. (2018). Muhasebe ve Denetim Mesleklerinin Dijital Dönüşümünde Yapay Zekâ. *Turkish Studies*, 13 (30). 369-386. http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.14373

[26] Sezgin, S., & Kara, M., (2022). Kent Yönetiminde Akıllı Teknolojiler ve Yapay Zekâ. Korkusuz, M., H., ve Kutluk, E. (Ed.) Siyaset, Kamu Yönetimi ve Uluslararası İlişkiler Bağlamında Yapay Zekâ Tartışmaları (pp.83-100), Bursa: Ekin Yayınevi

[27] Sheikh, S. (2020). Understanding the Role of Artificial Intelligence and Its Future Social Impact. IGI Global

[28] Şahin M. ve Kamer S. T. (2022). Sosyal Değişim Aracı Olarak Dijitalleşme: Geleneksel Toplumun Dönüşümü Prof. Dr. Mehmet Çağatay Özdemir Armağanı Toplumsal Değişim. Nobel Akademik Yayıncılık.

[29] WEF. (2023). Deep Shift- Technology Tipping Points and Societal Impact, A survey Report, World Economy Forum. https://www.weforum.org/reports

5. Bölüm

MALİ SUÇLARLA MÜCADELEDE YAPAY ZEKÂ KULLANIMINA YÖNELİK BİR İNCELEME: AURORA PROJESİ

Zeynel Abidin Avcı

GİRİŞ

Bilgi teknolojileri insan hayatındaki pek çok kavram ve uygulamayı derinden etkilemiş ve etkilemeye devam etmektedir. Bilgi teknolojilerindeki ilerleme kullanıcısının amacına göre iyi ya da kötü sonuçlar doğurabilmektedir. Bu kapsamda yapay zekânın da pek çok alanda olduğu gibi mali suç işlemede ve mali suçlarla mücadelede de kullanımı mümkün olabilmektedir.

Teknolojinin bu alana özgü yönlerini ele almadan önce mali suç nedir sorusuna yanıt aramak için otoritelerin farklı yaklaşımları olmakla birlikte benzer hususları ele aldıklarını görmekteyiz.

İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Başkanlığı Mali Suçlarla Mücadele Şube Müdürlüğü mali suçları; yolsuzluk, sahtecilik, nitelikli dolandırıcılık ve tefecilik olarak sınıflandırılmaktadır [1].

Interpol ise mali suçları, kötü niyetli kişiler tarafından işlenen basit hırsızlık veya dolandırıcılık suçlarından her kıtada bir ayağı olan organize suçlular tarafından planlanmış büyük ölçekli operasyonlara kadar geniş bir kapsamda tanımlamaktadır [2].

Amerikan mali istihbarat örgütü FinCen mali suçların genellikle uyuşturucu dağıtımı veya terörizm gibi potansiyel olarak daha ciddi diğer suçların para toplama faaliyetleri olduğunu varsaymaktadır [3].

Mali Eylem Görev Gücü (FATF) ise tüzel kişilerin kötüye kullanılması, ticarete dayalı kara para aklama ve terörün finansmanı gibi uygulamaları mali suçun karmaşık örnekleri olarak ifade etmektedir [4].

KAYNAKLAR

[1] T.C. İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Başkanlığı Mali Suçlarla Mücadele Şube Müdürlüğü (2024), 28 Temmuz 2024 tarihinde https://www.egm.gov.tr/kom/malimisyonvizyon adresinden erişildi.

[2] Interpol (2024), 28 Temmuz 2024 tarihinde https://www.interpol.int/en/Crimes/Financial-crime adresinden erişildi.

[3] Risk&Compliance Glossary (2024), The U.S. Financial Crimes Enforcement Network (FinCEN), 28 Temmuz 2024 tarihinde https://www.dowjones.com/professional/risk/glossary/ regulatory-bodies/fincen-definition/ adresinden erişildi.

[4] FATF (2022), Partnering in the Fight Against Financial Crime: Data Protection, Technology and Private Sector Information Sharing, FATF, Paris, France, sayfa:24.

[5] FinCen (2024), 28 Temmuz 2024 tarihinde https://www.fincen.gov/about/insignia adresinden erişildi.

[6] BIS (2023), Project Aurora: The power of data, technology and collaboration to combat money laundering, sayfa 10.

[7] The Payments Association (2023), Lucinity, Charting a New Course Against FinCrime: BIS Innovation Hub and Lucinity's Successful Conclusion of Project Aurora, 3 Ağustos 2023 tarihinde https://thepaymentsassociation.org/article/charting-a-new-course-against-fincrime-bis-innovation-hub-and-lucinitys-successful-conclusion-of-project-aurora/adresinden erişildi.

[8] BIS (2024), 28 Temmuz 2024 tarihinde https://www.bis.org/about/bisih/topics/fmis/aurora.htm adresinden erişildi.

[9] Sanction Scanner (2023), Project Aurora by BIS Innovation Hub, 3 Ağustos 2023 tarihinde https://www.sanctionscanner.com/news/project-aurora-by-bis-innovation-hub-750 adresinden erişildi.

[10] BIS (2023), Project Aurora: The power of data, technology and collaboration to combat money laundering, sayfa 10-14.

[11] Medium (2018), Çağçağ Z., Ödeme Sistemleri ve ISO 20022 Standardı, 3 Ağustos 2023 tarihinde https://medium.com/@Zulal_C/%C3%B6deme-sistemleri-ve-iso-20022-standard%C4%B1-e38e54c43077 adresinden erişildi.

[12] 5549 sayılı Suç Gelirlerinin Aklanmasinin Önlenmesi Hakkında Kanun, 3 Ağustos 2023 tarihinde https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5549&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5 adresinden erişildi.

[13] Türk Ceza Kanunu, 3 Ağustos 2023 tarihinde https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5237.pdf adresinden erişildi.

[14] Karaparanın Aklanması Suçu ile Mücadele ve Bankaların Yükümlülükleri MASAK-TBB, TBB Yayınları, Yayın No: 235, ANKARA-2003, sayfa 18.

[15] Ledger Academy (2023), Das L., What Is a Bitcoin Mixer? 3 Ağustos 2023 tarihinde https://www.ledger.com/academy/topics/blockchain/what-is-a-bitcoin-mixer adresinden erişildi.

6. Bölüm

ORGANİZASYONEL BÜYÜMEYİ GÜÇLENDİRMEK: VERİ, ANALİTİK VE YAPAY ZEKÂYI ORGANİZASYONEL YAŞAM DÖNGÜSÜ BOYUNCA ENTEGRE ETMEK

Hatice Malkoç - İbrahim Malkoç

GİRİŞ

Hızla değişen iş dünyası dinamikleri arasında, organizasyonel büyümeyi mümkün ve sürdürülebilir kılmak isteyen, rekabet avantajı elde etmek isteyen işletmeler, mutlaka veri, analitik ve yapay zekâyı bir yol haritası olarak kullanmalıdır. İster yeni kurulmuş bir organizasyon, ister köklü bir organizasyon olsun, veriye dayalı karar alabilmek ve bunu bir kültür olarak benimsemek, artık organizasyonlar için hayati önem taşımaktadır. Veri, yalnızca geçmişi anlamak için değil, aynı zamanda geleceği öngörmek ve stratejik kararlar almak için de vazgeçilmez bir kaynaktır. Ancak, kuruluşlar analitik uygulamalarıyla ilgili altyapı ve kaynak sorunları gibi çeşitli zorluklarla karşılaşmakta ve veriden kurumsal bir varlık değeri oluşturmamaktadır. 2021 yılında yapılan bir ankete göre, organizasyonların yalnızca %39,3'ü veriyi bir iş varlığı olarak yönetiyor ve veri odaklı bir organizasyon yaratmayı başaranların oranı ise yalnızca %24,0 [1]. Bu sonuçlar, şirketlerin veri kullanımı ve yönetimi konusunda hâlâ büyük zorluklarla karşı karşıya olduğunu gösteriyor.

6.1. VERİ, ANALİTİK VE YAPAY ZEKÂ İLE KURUMSAL BÜYÜME

Analitik yöntemler ve yapay zekâ teknolojileri, büyük veri kümelerini işleyerek karmaşık problemlere çözüm sunmakta ve işletmelerin büyüme stratejilerini yeniden şekillendirmektedir. Büyük veri, web sunucusu logları, internet istatistikleri, sosyal medya yayınları, bloglar, mikrobloglar, iklim sensörleri ve GSM operatörlerinin arama kayıtları gibi geniş bir bilgi yelpazesini içerir [2]. Çeşitli kaynaklardan toplanan bu veriler, anlamlı ve işlenebilir hâle

KAYNAKLAR

[1] NewVantage Partners LLC. (2021). *Big Data and AI Executive Survey 2021*. Retrieved July 29, 2024, from https://c6abb8db-514c-4f5b-b5a1-fc710f1e464e.filesusr.com/ugd/e5361a_76709448ddc6490981f0cbea42d51508.pdf

[2] (n.d.). Büyük veri. Wikipedia. https://tr.wikipedia.org/wiki/B%C3%BCy%C3%BCk_veri

[3] Ilyenkova, K. M. (2023). Organisational life cycle models: innovative companies *Vestnik of Samara University Economics and Management*, *13*(4), 27–39. https://doi.org/10.18287/2542-0461-2022-13-4-27-39

[4] Greiner, L. E. (1998). Evolution and Revolution as Organizations Grow. Harvard Business Review.

[5] Mousavi, A., Mohammadzadeh, M., & Zare, H. (2022). A Clustering Approach to Indentify the Organizational Life Cycle. Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity.

[6] Adizes, I. (1988). Corporate Lifecycles: How and why Corporations Grow and Die and what to Do about it. Prentice Hall.

[7] Olic, A. (n.d.). *Adizes Corporate Lifecycle - How Companies Grow and Die*. ActiveColab. https://activecollab.com/blog/growth/how-companies-grow-and-die-adizes-corporate-lifecycle

[8] (2020, March 2). *Analytics Maturity Models: An Overview*. MDPI. https://www.mdpi.com/2078-2489/11/3/142#

[9] O'Byrne, C. (2024, March 26). *The Role of AI in Developing Effective Business Strategies*. Linkedin. https://www.linkedin.com/pulse/role-ai-developing-effective-business-strategies-chris-o-byrne-vqrsc/

[10] Likert, R., Ph.D. (1932). *A Technique for the Measurement of Attitudes*. Archives of Psychology.

[11] Thompson, K. M. (2015). *I, Robot: Nikola Tesla's Telautomaton*. https://escholarship.org/uc/item/4xr9r7rm

[12] Bruderer, H. (2020). Artificial intelligence began in 1912 with the world's first chess automaton built by Torres Quevedo. *Communications of the ACM*. https://www.researchgate.net/publication/338375224_Artificial_intelligence_began_in_1912_with_the_world%27s_first_chess_automaton_built_by_Torres_Quevedo

[13] *The first chess automaton of Torres Quevedo.* [Photograph]. https://www.researchgate.net/figure/The-first-chess-automaton-of-Torres-Quevedo-This-electromechanical-endgame-machine_fig1_338375224

[14] Öngüner, E. (n.d.). *Makine Düşünebilir mi ve Nasıl Düşünülebilir*. Archive.org. https://archive.org/details/makine-dusunebilir-mi-ve-nasil-dusunebilir/page/103/mode/2up

[15] (n.d.). *History of artificial intelligence Artificial intelligence: Birth, applications and future trends*. Iberdrola. https://www.iberdrola.com/innovation/history-artificial-intelligence

[16] Maslow, A. H. (1943). *A Theory of Human Motivation*. Psychological Review.

[17] Moen, R. D. - Norman, C. L. (2010). *Circling Back: Clearing up myths about the Deming cycle and seeing how it keeps evolving*. Quality Progress.

[18] Davenport, T. H. (2014). *Big Data @ Work*. Türk Hava Yolları Yayınları.

[19] Pareto, V. (1964). *Cours d'économie politique*. Travaux de Sciences Sociales.

[20] Luca, M. (2021). *Leaders: Stop Confusing Correlation with Causation*. Harvard Business Review.

[21] Tukey, J. W. (1977). *Exploratory Data Analysis*. Addison-Wesley Pub. Co.

[22] Anscombe, F. J. (1977). *Graphs in Statistical Analysis*. The American Statistician.

[23] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/ec/Anscombe%27s_quartet_3.svg

[24] Wallace, D. P. (2007). *Knowledge Management: Historical and Cross-Disciplinary Themes*. Libraries Unlimited.

7. Bölüm

STRATEJİK YAPAY ZEKÂ: DIŞ İLİŞKİLER, SAVUNMA VE GÜVENLİKTE YENİ PARADİGMALAR

Gökhan Varan - Yasin Murat Kadıoğlu

GİRİŞ

Yapay Zekâ (YZ), 1950'li yıllarda ortaya atılan ve birçok çalışma ve araştırma yapılan bir alan olsa da özellikle günümüzde son yıllarda YZ alanında yaşanan gelişmeler ve ilerlemeler vesilesiyle ciddi bir gündem oluşturarak popülarite kazanmış ve insanlar nezdinde bilinirliğini artırmıştır. YZ, teorik bir kavram olduğu kadar makine öğrenimi, derin öğrenme, veri analizi ve büyük veri gibi unsurları da hesaba kattığınızda pratikte de karşılığı olan ve ekonomiden sosyal hayata, diplomasiden güvenliğe kadar birçok alana ciddi etki eden bir teknolojidir. YZ, ortaya koyduğu benzersiz kapasite ve yetenekleriyle müzakereler, karar alma süreçleri ve verileri anlamlandırma noktasında stratejik bir rol oynamaktadır.

YZ sistemleri bugün geldiği noktada geleneksel olarak insan zekâsına ihtiyaç duyulan çeviri, görüntü tanıma ve işleme, karmaşık problemleri çözme gibi görevleri rahatlıkla yapabilmektedir [1].

YZ alanındaki küresel rekabete bakıldığında ise, ABD, Çin, Rusya ve Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin kendilerince stratejik olarak önceliklendirdiği alanlara göre çalışmalar yaparak öncü rol oynamaya çalıştıkları gözlemlenmektedir. YZ alanında öncü olma iddiasındaki bu ülkeler, YZ'nin potansiyelinden faydalanmak için geniş yelpazede ar-ge faaliyetlerinde bulunmaktadır.

Bunlara örnek verilecek olursa, Çin'in hükümetin liderliğindeki girişimleri ve etkin büyük veri kullanımıyla küresel öneme sahip adımlar atarak kendisini 'Küresel bir YZ süper gücü' olarak konumlandırdığı belirtilmektedir [2].

Öte yandan, ABD ise alanı domine eden özel sektörünün gücü ve yenilikçiliği ile teknolojik ilerlemelerinden ülke lehine stratejik kazanımlar sağlayarak

teknoloji geliştirme bütçelerine ciddi katkılar sağlamaktadır. Örneğin, ABD'nin F-35 savaş uçağı programı hem savunma hem de ekonomik açıdan kendi adına stratejik öneme sahip bir proje olarak dikkat çekmektedir [115].

YZ'nin, diplomasi, güvenlik ve savunma alanlarındaki kritik öneme haiz rolü, küresel rekabette olduğu kadar küresel istikrarın pekiştirilmesi adına da etki oluşturmaktadır. YZ alanında yaşanan gelişmeler tüm bu alanlarda ve daha fazlasında bir dönüşümü, yeniliği ve hatta teknolojik ilerleme çağını haber vermektedir. Ülkeler stratejik teknoloji yatırımlarını sürdürürken, YZ'nin bu alanlarda beraberinde getirdiği hukuki, etik ve toplumsal tartışmaların çözüme kavuşturulması da hayati öneme sahiptir. Bu kitap bölümü YZ'nin dönüştürücü etkisini detaylı bir şekilde anlamayı ve alanın araştırmacılarını, icra edenlerini ve politika yapıcılarını stratejik açıdan ele alarak YZ entegrasyonunun beraberinde getirdiği karmaşıklıkları, tehditleri ve fırsatları analiz ederek yönlendirilmelerine yardımcı olmayı amaç edinmektedir.

KAYNAKLAR

[1] "Artificial Intelligence: A Guide for Thinking Humans" by Melanie Mitchell.

[2] AI Superpowers: China, Silicon Valley, and the New World Order" by Kai-Fu Lee.

[3} Buchanan, B., & Imbrie, A. (2020). The AI Dilemma: AI and International Security. Harvard University Press.

[4] Kreps, S., & Fang, F. (2019). AI in Foreign Policy Decision-Making. Foreign Affairs Journal.

[5] Kania, E. B., & Others. (2020). AI and Military Strategy. National Defense University Press.

[6] Horowitz, M. C., Scharre, P., & Velez-Green, A. (2021). Artificial Intelligence and International Conflict: Insights from Machine Learning and Natural Language Processing. Center for a New American Security.

[7] Etzioni, O., & Others. (2020). AI in Crisis Management. ACM Digital Library.

[8] Perlroth, N., & Sanger, D. E. (2021). Cybersecurity and Artificial Intelligence: An Analysis of Risks and Challenges. Simon & Schuster.

[9] Husain, A. (2020). AI and Cybersecurity: How Artificial Intelligence Will Transform Cyber Defense. Pantheon Books

[10] Schneier, B. (2020). The Security Threats of AI. MIT Technology Review

[11] Scharre, P. (2018). Army of None: Autonomous Weapons and the Future of War. W. W. Norton & Company

[12] Sayler, K. (2020). Artificial Intelligence and National Security. Congressional Research Service.

[13] U.S. Air Force. (2021). MQ-9 Reaper Fact Sheet. U.S. Air Force.

[14] Horowitz, M. C., et al. (2018). Artificial Intelligence and International Security. Center for a New American Security.

[15] DARPA. (2021). Collaborative Operations in Denied Environment (CODE) Program. Defense Advanced Research Projects Agency.

[16] BAYKAR. (2021). Akıllı Otonom Navigasyon Sistemi Projesi. BAYKAR Teknoloji.

[17] Israel Aerospace Industries. (2020). WASP AI-Driven Image Processing and Target Recognition System. IAI Military Aircraft Group.

[18] ASELSAN. (2021). Yapay Zekâ Destekli Görüntü İşleme ve Hedef Tanıma Sistemi. ASELSAN Aviyonik Sistemler Direktörlüğü.

[19] China Electronics Technology Group Corporation. (2020). Sky Hawk AI-Driven UAV Swarm System. CETC UAV Research Institute.

[20] STM. (2021). KARGU Sürü İHA Sistemi Projesi. STM Savunma Teknolojileri Mühendislik ve Ticaret A.Ş.

[21] TASS. (2018). Russia's Uran-9 combat robot tested in Syria. TASS Russian News Agency.

[22] ASELSAN. (2021). Autonomous Unmanned Ground Vehicle Project. ASELSAN Annual Report.

[23] U.S. Navy. (2020). Unmanned Maritime Autonomy Architecture (UMAA). Naval Sea Systems Command.

[24] Savunma Sanayii Başkanlığı. (2021). Türkiye'nin İnsansız ve Otonom Deniz Araçları Projesi. SSB Faaliyet Raporu.

[25] United Nations. (2019). Report of the 2019 session of the Group of Governmental Experts on Emerging Technologies in the Area of Lethal Autonomous Weapons Systems. CCW/GGE.1/2019/3.

[26] Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2020). Türkiye'nin Otonom Silah Sistemleri Konusundaki Tutumu. Resmî Açıklama.

[27] Hoadley, D. S., & Lucas, N. J. (2018). Artificial Intelligence and National Security. Congressional Research Service.

[28] Pellerin, C. (2017). Project Maven to Deploy Computer Algorithms to War Zone by Year's End. U.S. Department of Defense News.

[29] HAVELSAN. (2021). Yapay Zekâ Destekli Görüntü Analizi Platformu. HAVELSAN Faaliyet Raporu.

[30] Reed, J. (2015). Unit 8200: Israel's cyber spy agency. Financial Times.

[31] ASELSAN. (2020). Sinyal İstihbaratı Sistemleri. ASELSAN Ürün Kataloğu.

[32] Sabbagh, D. (2020). GCHQ says AI can help UK combat disinformation attacks. The Guardian.

[33] STM. (2021). STM Cyber Fusion Center. STM Savunma Teknolojileri Mühendislik ve Ticaret A.Ş.

[34] National Geospatial-Intelligence Agency. (2019). NGA Strategy 2025. NGA.

[35] TÜBİTAK BİLGEM. (2021). Çok Kaynaklı İstihbarat Füzyon Platformu Projesi. TÜBİTAK BİLGEM Faaliyet Raporu.

[36] IARPA. (2018). Foresight and Understanding from Scientific Exposition (FUSE). Intelligence Advanced Research Projects Activity.

[37] HAVELSAN. (2021). Prescriptive Analytics Projesi. HAVELSAN Faaliyet Raporu.

[38] DARPA. (2016). Cyber Grand Challenge (CGC). Defense Advanced Research Projects Agency.

[39] TÜBİTAK BİLGEM. (2020). Ahtapot Projesi. TÜBİTAK BİLGEM Siber Güvenlik Enstitüsü.

[40] U.S. Cyber Command. (2019). Project IKE: Artificial Intelligence for Cyber Defense. U.S. Department of Defense.

[41] HAVELSAN. (2021). Otonom Siber Savunma Projesi. HAVELSAN Faaliyet Raporu.

[42] DARPA. (2018). Cyber Hunting at Scale (CHASE). Defense Advanced Research Projects Agency.

[43] STM. (2020). Bal Küpü: Akıllı Siber Tuzak Sistemi. STM Teknoloji Blogları.

[44] National Security Agency. (2019). Nautilus Program: AI-Enhanced Cryptography. NSA Technology Transfer Program.

[45] TÜBİTAK BİLGEM. (2021). Post-Quantum Kriptografi Araştırmaları. TÜBİTAK BİLGEM Faaliyet Raporu.

[46] DARPA. (2020). Cyber Collider: Human-Machine Teaming for Cyber Defense. Defense Advanced Research Projects Agency.

[47] ASELSAN. (2021). Siber Füzyon Merkezi Projesi. ASELSAN Faaliyet Raporu.

[48] United Nations. (2021). Group of Governmental Experts on Advancing Responsible State Behaviour in Cyberspace in the Context of International Security. United Nations Office for Disarmament Affairs.

[49] Savunma Sanayii Başkanlığı. (2021). Yapay Zekâ Destekli Siber Güvenlik Sistemleri Etik İlkeleri Çalışması. SSB Faaliyet Raporu.

[50] U.S. Air Force. (2020). Predictive Maintenance for C-5 Galaxy Aircraft. Air Force Materiel Command.

[51] TUSAŞ. (2021). Yapay Zekâ Destekli Bakım Yönetim Sistemi. TUSAŞ Faaliyet Raporu.

[52] Defense Logistics Agency. (2019). AI-Driven Inventory Management. DLA Strategic Plan.

[53] Milli Savunma Bakanlığı. (2020). Lojistik Yönetim Sistemi Tanıtım Raporu.

[54] NATO. (2021). AI in Joint Logistics Support Group Operations. NATO Logistics Committee Report.

[55] HAVELSAN. (2021). Savunma Sanayii Tedarik Zinciri Yönetim Sistemi. HAVELSAN Proje Portföyü.

[56] U.S. Army. (2020). Autonomous Ground Resupply Program. U.S. Army Combat Capabilities Development Command.

[57] ASELSAN. (2021). Lojistik Bilgi Sistemi Projesi. ASELSAN Faaliyet Raporu.

[58] U.S. Army. (2019). Tactical Computing Environment (TCE) Project. U.S. Army Futures Command.

[59] HAVELSAN. (2021). Komuta Kontrol Bilgi Sistemi (KKBS) Projesi. HAVELSAN Faaliyet Raporu.

[60] DARPA. (2020). Causal Exploration of Complex Operational Environments. Defense Advanced Research Projects Agency.

[61] Milli Savunma Üniversitesi. (2021). Harp Oyunu Simülasyon Sistemi Projesi. MSÜ Araştırma Projeleri.

[62] National Defense University. (2020). Strategic Futures Platform. NDU Institute for National Strategic Studies.

[63] Savunma Sanayii Başkanlığı. (2021). Stratejik Analiz ve Planlama Sistemi. SSB Teknoloji Yol Haritası.

[64] Israel Defense Forces. (2019). Orakel Tactical Decision Support System. IDF Technology and Innovation Branch.

[65] ASELSAN. (2021). Taktik Saha Yönetim Sistemi Projesi. ASELSAN Faaliyet Raporu.

[66] U.S. Army. (2020). Synthetic Training Environment (STE) Program. U.S. Army Futures Command.

[67] HAVELSAN. (2021). Askerî Simülasyon ve Eğitim Sistemleri. HAVELSAN Ürün Kataloğu.

[68] U.S. Air Force. (2019). Pilot Training Next Program. Air Education and Training Command.

[69] Milli Savunma Üniversitesi. (2021). Adaptif Askerî Eğitim Platformu Projesi. MSÜ Teknoloji Geliştirme Bölgesi.

[70] DARPA. (2020). AlphaDogfight Trials. Defense Advanced Research Projects Agency.

[71] STM. (2021). Yapay Zekâ Destekli Taktik Strateji Geliştirme Platformu. STM ThinkTech Raporu.

[72] Israel Defense Forces. (2020). Smart Shooter Program. IDF Ground Forces Technology Division.

[73] ASELSAN. (2021). Eğitim Performans Analiz ve Geri Bildirim Sistemi Projesi. ASELSAN Faaliyet Raporu.

[74] DARPA. (2016). Cyber Grand Challenge. Defense Advanced Research Projects Agency.

[75] TÜBİTAK BİLGEM. (2021). Otonom Zafiyet Keşif Platformu Projesi. BİLGEM Siber Güvenlik Enstitüsü.

[76] Israel National Cyber Directorate. (2020). AI-Powered Malware Evolution Simulator. INCD Research Reports.

[77] HAVELSAN. (2021). Akıllı Savunma Projesi. HAVELSAN Siber Güvenlik Çözümleri.

[78] U.S. Navy. (2019). Nemesis Electronic Warfare Program. Office of Naval Research.

[79] ASELSAN. (2021). Akıllı Elektronik Harp Sistemi. ASELSAN Elektronik Harp Sistemleri Kataloğu.

[80] U.S. Cyber Command. (2020). Persistent Cyber Training Environment (PCTE). U.S. Department of Defense.

[81] STM. (2021). Otonom Siber Füzyon Merkezi Projesi. STM Savunma Teknolojileri Raporu.

[82] Rafael Advanced Defense Systems. (2021). Iron Dome Air Defense System. Rafael Technical Documentation.

[83] ASELSAN. (2021). Akıllı Hava Savunma Erken Uyarı Sistemi. ASELSAN Radar ve Elektronik Harp Sistemleri Kataloğu.

[84] U.S. Navy. (2020). AEGIS Combat System. Naval Sea Systems Command.

[85] ROKETSAN. (2021). Akıllı Hava Savunma Komuta Kontrol Sistemi. ROKETSAN Hava Savunma Sistemleri Bölümü.

[86] Almaz-Antey. (2020). S-400 Triumf Air Defense System. Almaz-Antey Corporation.

[87] ASELSAN & ROKETSAN. (2021). HİSAR Hava Savunma Sistemi. Savunma Sanayii Başkanlığı Projeler Kataloğu.

[88] DARPA. (2021). Blackjack Program. Defense Advanced Research Projects Agency.

[89] TÜBİTAK Uzay. (2021). Akıllı Uydu Platformu Projesi. TÜBİTAK Uzay Teknolojileri Araştırma Enstitüsü.

[90] National Reconnaissance Office. (2020). Sentient Program Overview. NRO Public Affairs.

[91] TUSAŞ. (2021). Yapay Zekâ Destekli Uydu Görüntü Analiz Platformu. TUSAŞ Uzay Sistemleri Direktörlüğü.

[92] European Space Agency. (2021). Artificial Intelligence in Space Situational Awareness. ESA Space Debris Office.

[93] TÜBİTAK UZAY & TÜRKSAT. (2021). Ulusal Uzay Durumsal Farkındalık Sistemi Projesi. Türkiye Uzay Ajansı.

[94] NASA. (2021). Space Weather Prediction Program. NASA Goddard Space Flight Center.

[95] TÜBİTAK Uzay & Meteoroloji Genel Müdürlüğü. (2021). Ulusal Uzay Hava Durumu Tahmin Merkezi Projesi. Türkiye Uzay Ajansı.

[96] Rafael Advanced Defense Systems. (2021). SPICE Smart Munition System. Rafael Product Catalog.

[97] ROKETSAN. (2021). Akıllı Mühimmat Sistemleri Projesi. ROKETSAN Ar-Ge Direktörlüğü.

[98] Kalashnikov Concern. (2020). Soratnik Autonomous Combat Vehicle. Kalashnikov Technical Documentation.

[99] ASELSAN. (2021). Otonom Silah Sistemi Projesi. ASELSAN Savunma Sistem Teknolojileri Sektör Başkanlığı.

[100] Raytheon. (2021). Counter-UAS System. Raytheon Intelligence & Space.

[101] ASELSAN & TUBITAK BILGEM. (2021). Otonom Drone Savar Sistemi Projesi. Savunma Sanayii Başkanlığı.

[102] Elbit Systems. (2021). Scorpius Electronic Warfare System. Elbit Systems EW and SIGINT - Elisra.

[103] ASELSAN. (2021). Akıllı Elektronik Harp Sistemi (AKDES) Projesi. ASELSAN Elektronik Harp Sistemleri Sektör Başkanlığı.

[104] United Nations. (2021). Group of Governmental Experts on Emerging Technologies in the Area of Lethal Autonomous Weapons Systems. UN Office for Disarmament Affairs.

[105] Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2021). Türkiye'nin Otonom Silah Sistemleri Konusundaki Tutumu. Resmî Açıklama.

[106] International Committee of the Red Cross. (2021). Artificial Intelligence and Machine Learning in Armed Conflict: A Human-Centred Approach. ICRC Publication.

[107] Milli Savunma Üniversitesi. (2021). Yapay Zekâ ve Uluslararası İnsancıl Hukuk Araştırma Projesi. MSÜ Harp Enstitüsü.

[108] NATO. (2021). AI Security and Privacy Guidelines. NATO Science and Technology Organization.

[109] Savunma Sanayii Başkanlığı. (2021). Yapay Zekâ Sistemlerinde Veri Güvenliği ve Gizlilik Standartları Projesi. SSB Teknoloji Yönetimi Dairesi.

[110] European Commission. (2021). Trustworthy AI Guidelines. EU High-Level Expert Group on AI.

[111] TÜBİTAK. (2021). Açıklanabilir Yapay Zekâ Sistemleri Projesi. TÜBİTAK BİLGEM.

[112] Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2014). The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies. W.W. Norton & Company

[113] Schwab, K. (2016). The Fourth Industrial Revolution. World Economic Forum

[114] European Commission. (2015). Horizon 2020 in Brief: The EU Framework Programme for Research & Innovation

[115] Gertler, J. (2020). F-35 Joint Strike Fighter (JSF) Program. Congressional Research Service

8. Bölüm

HALK SAĞLIĞINDA GÜNCEL YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI

Şeyma Yüsra Soğanda

GİRİŞ

Halk sağlığı, toplumların sağlık durumunu iyileştirmeye yönelik olarak gerçekleştirilen planlı, örgütlü çabaların bütünüdür. Bu alan, bireylerin ve toplumların hastalık ve sakatlıklardan korunmasını, sağlıklı yaşam tarzının teşvik edilmesini ve yaşam kalitesinin artırılmasını hedeflemektedir [1].

Bireylerin sağlığını koruma ve geliştirmenin ötesinde, toplumu bir bütün olarak ele alan ve toplumsal sağlık sorunlarına sistematik ve kapsamlı çözümler sunan halk sağlığı uygulamaları yalnızca hastalıkların tedavisi ile sınırlı olmayıp, aynı zamanda hastalıkların önlenmesi, sağlık eğitimleri, çevresel sağlık düzenlemeleri ve sağlıklı yaşam koşullarının oluşturulmasını da kapsamaktadır [2].

Halk sağlığı tarihçesi, insanlığın sağlık sorunlarıyla başa çıkma stratejilerinin organize bir hâle getirilmesi çabalarıyla başlamıştır. İlk çağlarda, halk sağlığı uygulamaları genellikle dinî ve geleneksel yöntemlerle sınırlıydı; hastalıkların yayılmasını engellenmek amacıyla sıkı hijyen kuralları ve karantina önlemleri gibi uygulamalar söz konusuydu. Ancak 19. yüzyılda sanayileşme ve şehirleşme ile birlikte modern halk sağlığının temelleri atılmıştır [3]. Bu dönemde, hızla büyüyen şehirlerde artan nüfus, kötü hijyen koşulları ve yetersiz altyapı nedeniyle salgın hastalıklar yaygın hale gelmişti. Bu durum, hastalıkların yayılmasını kontrol altına almak amacıyla daha organize ve bilimsel temellere dayanan halk sağlığı uygulamalarının geliştirilmesini zorunlu kılmıştır [4].

Modern halk sağlığının öncülerinden biri olarak kabul edilen Dr. John Snow, 1854'te Londra'da ortaya çıkan kolera salgınını araştırarak epidemiyoloji tarihinde önemli bir yer edinmiştir. Snow, kolera vakalarını haritalandırarak hastalığın kaynağını tespit etmiş ve hastalığın su yoluyla bulaştığını kanıtlamıştır. Bu keşif, halk sağlığı uygulamalarında hastalıkların kaynaklarını ve

geliştirilmesinde etkin bir şekilde kullanılabilmesi için halk sağlığı profesyonellerinin bu teknolojiler konusunda sürekli eğitim almaları ve becerilerini geliştirmeleri gerekmektedir [58].

Yapay zekânın halk sağlığı alanına entegrasyonu büyük bir potansiyele sahip olsa da veri kalitesi, algoritmik önyargı, veri güvenliği, etik sorunlar ve kabul edilebilirlik gibi zorluklar dikkate alınmalıdır.

SONUÇ

Halk sağlığı, toplumların sağlığını iyileştirmeye yönelik geniş kapsamlı ve disiplinler arası bir alandır. Tarih boyunca gelişen halk sağlığı uygulamaları, toplum sağlığını koruma ve hastalıkları önleme konusunda önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Koruyucu sağlık hizmetleri, hastalıkların farklı evrelerinde devreye giren stratejilerle bireylerin ve toplumların sağlığını korumayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, yapay zekâ teknolojilerinin halk sağlığı alanına entegrasyonu, hastalıkların erken teşhisi, epidemiyolojik analizler, sürveyans sistemleri ve laboratuvar tanı süreçlerinde önemli avantajlar sunmaktadır.

Ancak, yapay zekânın halk sağlığında etkili bir şekilde kullanılması, veri kalitesi, algoritmik önyargı, veri güvenliği, etik sorunlar ve teknolojinin kabul edilebilirliği gibi zorlukların üstesinden gelmeyi gerektirmektedir. Bu zorlukların çözülmesi, yapay zekânın halk sağlığı uygulamalarında tam potansiyeline ulaşmasını ve toplum sağlığını daha etkili bir şekilde koruma ve geliştirme amacına hizmet etmesini sağlayacaktır. Gelecekte, yapay zekâ teknolojilerinin daha geniş çapta uygulanması ve bu alandaki yeniliklerin takip edilmesi, halk sağlığı alanında daha başarılı ve sürdürülebilir sonuçların elde edilmesine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

[1] Gatseva, P.D. and M. Argirova, *Public health: the science of promoting health.* Journal of Public Health, 2011. **19**(3): p. 205-206.

[2] Reeder, L., & Suchman, E. (1964). Sociology and the Field of Public Health.. American Sociological Review, 30, 318. https://doi.org/10.2307/2091636.

[3] Berridge, V. and K. Loughlin, *Public health history.* Journal of Epidemiology and Community Health, 2003. **57**(3): p. 164-165.

[4] Konteh, F.H., *Urban sanitation and health in the developing world: Reminiscing the nineteenth century industrial nations.* Health & Place, 2009. **15**(1): p. 69-78.

[5] Brody, H., et al., *Map-making and myth-making in Broad Street: the London cholera epidemic, 1854.* The Lancet, 2000. **356**(9223): p. 64-68.

[6] Baxter, A.G., *Louis Pasteur's beer of revenge.* Nature Reviews Immunology, 2001. **1**(3): p. 229-232.

[7] Fielding, J.E., *Public Health in the Twentieth Century: Advances and Challenges.* Annual Review of Public Health, 1999. **20**(Volume 20, 1999): p. xiii-xxx.

[8] Lawn, J., Rohde, J., Rifkin, S., Were, M., Paul, V., & Chopra, M. (2008). Alma-Ata 30 years on: revolutionary, relevant, and time to revitalise. The Lancet, 372, 917-927. https://doi.org/10.1016/S0140-6736(08)61402-6.

[9] DeSalvo, K.B., et al., *Public Health 3.0: A Call to Action for Public Health to Meet the Challenges of the 21st Century.* Preventing Chronic Disease, 2017. **14**: p. E78.

[10] Kostkova, P., *Grand Challenges in Digital Health.* Frontiers in Public Health, 2015. **3**.

[11] Mcnamara, D.G., *Preventive health services: the physician's role.* Public health reports, 1982. **97 3**: p. 224-240.

[12] Ursoniu, S., *Primordial prevention, developing countries and the epidemiological transition: thirty years later.* Wiener klinische Wochenschrift, 2009. **121**(5): p. 168-172.

[13] Gillman, M.W., *Primordial prevention of cardiovascular disease.* Circulation, 2015. **131**(7): p. 599-601.

[14] Weston, D., K. Hauck, and R. Amlôt, *Infection prevention behaviour and infectious disease modelling: a review of the literature and recommendations for the future.* BMC Public Health, 2018. **18**(1): p. 336.

[15] Piepoli, M.F., et al., *Secondary prevention in the clinical management of patients with cardiovascular diseases. Core components, standards and outcome measures for referral and delivery: A Policy Statement from the Cardiac Rehabilitation Section of the European Association for Cardiovascular Prevention & Rehabilitation. Endorsed by the Committee for Practice Guidelines of the European Society of Cardiology.* European Journal of Preventive Cardiology, 2020. **21**(6): p. 664-681.

[16] Köse, S., *Newborn Screening Programs.* Biruni Sağlık ve Eğitim Bilimleri Dergisi, 2021(8): p. 47-52.

[17] T.C. SAĞLIK BAKANLIĞI, H.S.G.M., Kanser Dairesi Başkanlığı. *Kanser Taramaları*. 2023; Available from: https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/kanser-taramalari.html.

[18] Prasad, K., *Current Status of Primary, Secondary, and Tertiary Prevention of Coronary Artery Disease.* International Journal of Angiology, 2021.

[19] Akdeniz, M. and E. Kavukcu, *Quaternary prevention: First, do not harm.* Türk Aile Hekimliği Dergisi, 2017. **21**: p. 74-81.

[20] Norman, A.H. and C.D. Tesser, *Prevenção quaternária na atenção primária à saúde: uma necessidade do Sistema Único de Saúde.* Cadernos de Saúde Pública, 2009. **25**.

[21] Tesser, C.D., *Por que é importante a prevenção quaternária na prevenção?* Revista de Saúde Pública, 2017. **51**: p. 116.

[22] Martins, C., et al., *Quaternary prevention: reviewing the concept.* European Journal of General Practice, 2018. **24**(1): p. 106-111.

[23] Secinaro, S., et al., *The role of artificial intelligence in healthcare: a structured literature review.* BMC Medical Informatics and Decision Making, 2021. **21**(1): p. 125.

[24] Gunasekeran, D.V., et al., *Applications of digital health for public health responses to COVID-19: a systematic scoping review of artificial intelligence, telehealth and related technologies.* npj Digital Medicine, 2021. **4**(1).

[25] Galea, S., *An Argument for a Consequentialist Epidemiology.* American Journal of Epidemiology, 2013. **178**(8): p. 1185-1191.

[26] Ahlbom, A., *Epidemiology is about disease in populations.* European Journal of Epidemiology, 2020. **35**(12): p. 1111-1113.

[27] Christensen, J., *Epidemiological Concepts Regarding Disease Monitoring and Surveillance.* Acta Veterinaria Scandinavica, 2001. **42**(1): p. S11.

[28] Lake, I.R., et al., *Machine learning to refine decision making within a syndromic surveillance service.* BMC Public Health, 2019. **19**(1): p. 559.

[29] Jungwirth, D. and D. Haluza, *Artificial Intelligence and Public Health: An Exploratory Study.* International Journal of Environmental Research and Public Health, 2023. **20**(5): p. 4541.

[30] Wahl, B., et al., *Artificial intelligence (AI) and global health: how can AI contribute to health in resource-poor settings?* BMJ Global Health, 2018. **3**(4): p. e000798.

[31] Tran, N.K., et al., *Evolving Applications of Artificial Intelligence and Machine Learning in Infectious Diseases Testing.* Clinical Chemistry, 2021. **68**(1): p. 125-133.

[32] Zhang, Y., et al., *Deep Learning for Imaging and Detection of Microorganisms.* Trends in Microbiology, 2021. **29**(7): p. 569-572.

[33] Borowa, A., et al., *Identifying Bacteria Species on Microscopic Polyculture Images Using Deep Learning.* IEEE Journal of Biomedical and Health Informatics, 2023. **27**(1): p. 121-130.

[34] Engelmann, L., *Digital epidemiology, deep phenotyping and the enduring fantasy of pathological omniscience.* Big Data & Society, 2022. **9**(1): p. 20539517211066451.

[35] Charles-Smith, L.E., et al., *Using Social Media for Actionable Disease Surveillance and Outbreak Management: A Systematic Literature Review.* PLOS ONE, 2015. **10**(10): p. e0139701.

[36] Kucukali, Huseyin. (2021). Halk Sağlığında Yapay Zekâ. 92-95.

[37] Soğanda Ş.Y. ve Şahin Ç.E. (2023, 14-17, Aralık). Türkiye'de COVID-19 Pandemisi ve Aşı Karşıtlığı: Google Trends Analizi [Sözlü bildiri]. 7. Uluslararası 25. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi, Antalya, Türkiye.

[38] Sabry, F., et al., *Machine Learning for Healthcare Wearable Devices: The Big Picture.* Journal of Healthcare Engineering, 2022. **2022**(1): p. 4653923.

[39] Nadarzynski, T., et al., *Acceptability of artificial intelligence (AI)-led chatbot services in healthcare: A mixed-methods study.* DIGITAL HEALTH, 2019. **5**: p. 2055207619871808.

[40] Haber, T. *Bakanlıktan hastaları yönlendiren uygulama: Neyim Var?* 2021 2021/11/05/; Available from: https://www.trthaber.com/haber/saglik/bakanliktan-hastalari-yonlendiren-uygulama-neyim-var-623186.html.

[41] Contreras, I. and J. Vehi, *Artificial Intelligence for Diabetes Management and Decision Support: Literature Review.* J Med Internet Res, 2018. **20**(5): p. e10775.

[42] Singareddy, S., et al., *Artificial Intelligence and Its Role in the Management of Chronic Medical Conditions: A Systematic Review.* Cureus, 2023.

[43] Bakht, R., et al., *Women's Reproductive Health Literacy: A Qualitative Study.* International Journal of Women's Health and Reproduction Sciences, 2023. **11**(1): p. 16-24.

[44] Feroz, A.S., et al., *Using mobile phones to improve young people sexual and reproductive health in low and middle-income countries: a systematic review to identify barriers, facilitators, and range of mHealth solutions.* Reproductive Health, 2021. **18**(1): p. 9.

[45] Logie, C., et al., *Sexual and reproductive health mobile apps: results from a cross-sectional values and preferences survey to inform World Health Organization normative guidance on self-care interventions.* Global Health Action, 2020. **13**(1): p. 1796346.

[46] Wang, H., et al., *An Artificial Intelligence Chatbot for Young People's Sexual and Reproductive Health in India (SnehAI): Instrumental Case Study.* J Med Internet Res, 2022. **24**(1): p. e29969.

[47] Nadarzynski, T., et al., *"But can chatbots understand sex?" Attitudes towards artificial intelligence chatbots amongst sexual and reproductive health professionals: An exploratory mixed-methods study.* International Journal of STD & AIDS, 2023. **34**(11): p. 809-816.

[48] OECD, *Main causes of mortality across OECD countries, 2021 (or nearest year)*. 2023.

[49] Wardle, J., et al., *Screening for prevention and early diagnosis of cancer.* American Psychologist, 2015. **70**(2): p. 119-133.

[50] Sabatino, S.A., et al., *Effectiveness of Interventions to Increase Screening for Breast, Cervical, and Colorectal Cancers: Nine Updated Systematic Reviews for the Guide to Community Preventive Services.* American Journal of Preventive Medicine, 2012. **43**(1): p. 97-118.

[51] *Worldwide cancer data | World Cancer Research Fund International*, in *WCRF International*.

[52] Siu, A.L., *Screening for Breast Cancer: U.S. Preventive Services Task Force Recommendation Statement.* Ann Intern Med, 2016. **164**(4): p. 279-96.

[53] Lamb, L.R., et al., *Artificial Intelligence (AI) for Screening Mammography, From the AJR Special Series on AI Applications.* American Journal of Roentgenology, 2022. **219**(3): p. 369-380.

[54] McKinney, S.M., et al., *International evaluation of an AI system for breast cancer screening.* Nature, 2020. **577**(7788): p. 89-94.

[55] Zou, J. and L. Schiebinger, *Ensuring that biomedical AI benefits diverse populations.* eBioMedicine, 2021. **67**.

[56] Winter, J.S., *AI in healthcare: data governance challenges.* Journal of Hospital Management and Health Policy, 2020. **5**.

[57] Blasimme, A. and E. Vayena, *703The Ethics of AI in Biomedical Research, Patient Care, and Public Health*, in *The Oxford Handbook of Ethics of AI*, M.D. Dubber, F. Pasquale, and S. Das, Editors. 2020, Oxford University Press. p. 0.

[58] Benke, K. and G. Benke, *Artificial Intelligence and Big Data in Public Health.* International Journal of Environmental Research and Public Health, 2018. **15**(12): p. 2796.

9. Bölüm

SÜRDÜRÜLEBİLİR TEDARİK ZİNCİRLERİNDE YAPAY ZEKÂ KULLANIMI: BİBLİYOMETRİK ANALİZ

Burcu Devrim İçtenbaş

GİRİŞ

Günümüzde yapay zekâ (YZ), hem ticari hem de araştırma alanlarında en sık kullanılan kavramlardan biridir. Bazıları yapay zekânın iş kayıplarına ve artan çalışan işten çıkarmalarına yol açacağını savunurken, diğerleri bunu bir fırsat olarak görmektedir [1]. İnsanlar yapay zekânın (YZ) avantajlarını, hayatlarını nasıl iyileştireceğini ve sadece işlerini daha sorunsuz ve hızlı bir şekilde yürütmekle kalmayıp aynı zamanda onlara günlük görevlerinde nasıl yardımcı olacağını anlayana kadar bu tartışmaların iki taraf arasında devam etmesi bekleniyor [2]. Yapay zekâ (YZ) tabanlı uygulamalar son zamanlarda tedarik zincirleri de dâhil olmak üzere birçok sektörde ortaya çıktı [3]. [4]'e göre, "tedarik zinciri (TZ), nihai tüketiciye teslim edilen ürünler ve hizmetler şeklinde değer üreten farklı süreçler ve faaliyetlerde yukarı ve aşağı bağlantılar yoluyla yer alan organizasyonlar ağıdır." Tedarik zincirlerinin faaliyet gösterdiği karmaşık ortamlarda iyi çalışabilmesi ve daha çevik ve dayanıklı tedarik zincirleri yaratabilmek için bu bağlantılar, süreçler ve faaliyetlerin izlenmesi, tahmin edilmesi, öngörülmesi ve optimize edilmesi hususunda YZ birlikte çalışabilirlik, veri depolama ve iş analitiği yetenekleri sayesinde tedarik zinciri dönüşümünün ortaya çıkan katalizörlerinden biri olmuştur [5].

21. yüzyılda, iklim değişikliği, kaynak kıtlığı ve kirlilik gibi çevresel endişeler, sürdürülebilirliğe yönelik küresel bir dönüşüme yol açtı [6]. Tüketiciler giderek daha fazla çevreye duyarlı ürünler ararken, hükümetler ve düzenleyici kuruluşlar sürdürülebilir uygulamaları teşvik eden politikalar uyguluyor. Kuruluşlar artık sürdürülebilirliği hem etik bir yükümlülük hem de stratejik bir gereklilik olarak görmelidir. Araştırmalar karbon emisyonlarının yaklaşık % 90 'anın tedarik zincirlerinde (TZ) gerçekleştiği sonucuna varmıştır [7]; bu durum, çevresel ve sosyal tehditleri azaltmak için sürdürülebilir tedarik zinciri (STZ) faaliyetlerine artan bir vurgu yapılmasını gerektirmektedir [8]. Sürdürü-

KAYNAKLAR

[1] Kaplan, A., & Haenlein, M. (2019). Siri, Siri in my hand: Who's the fairest in the land? On the interpretations, illustrations, and implications of artificial intelligence. *Business Horizons, 62*(1), 15-25.

[2] Younis, A., Thabtah, F., Kamalov, F., & Hossain, M. A. (n.d.). Sentiment analysis and text classification approaches for social media data: Literature review and research challenges. *Information Processing & Management, 58*(3), 102517.

[3] Borges, M., Durelli, V. H., Faria, D. R., & de Oliveira, K. M. (2020). Survey on sentiment analysis in social networks: Facebook and Twitter. *Journal of Information and Data Management, 11*(3), 133-146.

[4] Mentzer, J. T., DeWitt, W., Keebler, J. S., Min, S., Nix, N. W., Smith, C. D., & Zacharia, Z. G. (2001). Defining supply chain management. *Journal of Business Logistics, 22*(2), 1-25.

[5] Sharma, M., Joshi, S., & Luthra, S. (2022). The impact of AI on supply chain management: A bibliometric analysis. *Journal of Global Information Technology Management, 25*(4), 310-325.

[6] Muthuswamy, M., & Ali, A. M. (2023). Sustainable supply chain management: A conceptual framework. *Sustainability, 15*(2), 675-692.

[7] Shi, Y., Zhang, A., Arora, N., & Wang, J. (2019). The impact of environmental regulations on supply chain operations: A comprehensive review. *International Journal of Production Research, 57*(1), 45-65.

[8] Naz, F., Asif, M., & Anwar, S. (2022). The role of artificial intelligence in sustainable supply chain management. *Journal of Cleaner Production, 331*, 129934.

[9] Riahi, R., Zadeh, M. R., & Bazargan, S. (2021). AI-based optimization techniques for supply chain resilience. *Expert Systems with Applications, 181*, 115144.

[10] Olan, F. M., Yigit, K., & Aydin, R. (2021). The role of AI in enhancing supply chain resilience: A literature review. *Computers & Industrial Engineering, 158*, 107349.

[11] Mikalef, P., Van de Wetering, R., & Pateli, A. (2018). Artificial intelligence capabilities and their impact on firm performance. *Journal of Business Research, 102*, 418-431.

[12] Schneider, M., & Leyer, M. (2019). The role of artificial intelligence in achieving sustainable supply chains. *Journal of Supply Chain Management, 55*(3), 3-16.

[13] Sanders, N. R., Boone, T., Ganeshan, R., & Wood, J. D. (2019). Sustaining the competitive advantage: The role of AI in supply chain management. *International Journal of Production Research, 57*(5), 1319-1332.

[14] Russell, S., & Norvig, P. (2016). *Artificial intelligence: A modern approach* (3rd ed.). Pearson.

[15] Goodfellow, I., Bengio, Y., & Courville, A. (2016). *Deep learning*. MIT Press.

[16] Jurafsky, D., & Martin, J. H. (2019). *Speech and language processing* (3rd ed.). Pearson.

[17] Topol, E. (2019). *Deep medicine: How artificial intelligence can make healthcare human again*. Basic Books.

[18] Ngai, E. W., Hu, Y., Wong, Y. H., Chen, Y., & Sun, X. (2011). The application of data mining techniques in financial fraud detection: A classification framework and an academic review of literature. *Decision Support Systems, 50*(3), 559-569.

[19] Bian, G., & Chen, H. (2019). Financial time series forecasting using machine learning techniques. *Journal of Finance and Data Science, 5*(2), 95-112.

[20] Litman, T. (2020). Autonomous vehicle implementation predictions: Implications for transport planning. *Victoria Transport Policy Institute, 16*, 1-24.

[21] Davenport, T. H. (2018). *The AI advantage: How to put the artificial intelligence revolution to work*. MIT Press.

[22] Luckin, R., Holmes, W., Griffiths, M., & Forcier, L. B. (2016). Intelligence unleashed: An argument for AI in education. *Pearson*.

[23] Ivanov, D., Dolgui, A., & Sokolov, B. (2020). Integrated supply chain risk management and big data analytics: A review and future research directions. *International Journal of Production Economics*, *223*, 107529.

[24] Büyüközkan, G., & Göçer, F. (2018). Digital supply chain: Literature review and a proposed framework for future research. *Computers in Industry*, *97*, 157-177.

[25] Min, H. (2010). Artificial intelligence in supply chain management: Theory and applications. *International Journal of Logistics: Research and Applications*, *13*(1), 13-39.

[26] Treiblmaier, H. (2018). The impact of the blockchain on the supply chain: A theory-based research framework and a call for action. *Supply Chain Management: An International Journal*, *23*(6), 545-559.

[27] Turgut, S. (2023). Bibliometric analysis of the integration of artificial intelligence in logistics and supply chain processes in Turkey. *Journal of Supply Chain Management*, *59*(2), 148-164.

[28] Darbari, J. D., Agarwal, V., & Jha, S. (2020). Investigating the role of artificial intelligence and blockchain towards achieving sustainable development goals in supply chain management. *Journal of Cleaner Production*, *277*, 123456.

[29] Bai, C., Dallasega, P., & Orzes, G. (2021). Artificial intelligence and industrial IoT for sustainable supply chain management: Opportunities and challenges. *Journal of Cleaner Production*, *298*, 126835.

[30] Schönsleben, P. (2020). Integrating AI, big data, IIoT, and blockchain in supply chain management. *Production Planning & Control*, *31*(2-3), 83-99.

[31] Turner, D., Fenske, S., & Hu, J. (2021). The role of artificial intelligence in achieving sustainability goals in supply chains. *Sustainable Production and Consumption*, *27*, 120-134.

[32] Dos Santos, J., de Oliveira, J. A., & Reis, J. G. (2019). A bibliometric analysis of the most cited papers in the field of artificial intelligence. *Journal of Computational Science*, *35*, 101-118.

[33] Thelwall, M. (2008). Bibliometrics and citation analysis: From the basics to practical applications. *University of Wolverhampton Press*.

[34] Chen, C., Song, L., & Hu, W. (2022). The development of bibliometric analysis: A comprehensive review. *Scientometrics*, *127*(4), 1301-1334.

[35] Kushairi, N. R., & Ahmi, A. (2021). VOSviewer: A bibliometric tool for research output analysis. *Journal of Information Science*, *47*(4), 487-495.

10. Bölüm

EĞİTİMDE ÜRETKEN YAPAY ZEKÂ

Gizem Yılmaz - Özgür Yılmaz

GİRİŞ

Üretken yapay zekâ, günümüzde dijital çağın belirleyici teknolojilerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Bu teknoloji, mevcut verileri derinlemesine analiz ederek özgün ve yaratıcı içerikler üretme yeteneği ile dikkat çekmektedir. Makine öğrenimi, sinir ağları ve veri işleme gibi temel bileşenler sayesinde üretken yapay zekâ, veri toplama süreçlerini temel alarak öğrenme kapasitesini sürekli olarak geliştirmektedir. Denetimli, denetimsiz ve takviyeli öğrenme gibi çeşitli algoritmalar ve modeller sayesinde, yapay zekâ modelleri eğitilir ve optimize edilirken üretkenlikleri de artırılmaktadır. Bu süreçler, teknolojinin hızla ilerlemesine katkıda bulunarak yapay zekânın yaşamın pek çok alanında etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamaktadır.

Özellikle ChatGPT gibi örneklerle gördüğümüz üzere, üretken yapay zekâ modelleri eğitim sektöründe çeşitli önemli roller üstlenebilmektedir. Bu modeller, öğrencilere yönelik kişiselleştirilmiş öğrenme deneyimleri sunarak her bir öğrencinin öğrenme ihtiyaçlarına ve ilerleme hızına göre özel dersler ve geribildirimler sağlayabilirler. Ayrıca, sınav puanlama süreçlerini otomatikleştirerek öğretmenlerin zamanını daha verimli kullanmalarına yardımcı olurlar. Dil çevirisi yetenekleri ile eğitim materyallerini farklı dillere çevirerek, küresel ölçekte daha geniş bir kitleye erişim sağlamak da mümkün hâle gelir.

Eğitimdeki etkileşimli öğrenme ortamları oluşturarak, öğrencilerin sanal öğretmenlerle etkileşim kurmalarını sağlayabilen bu yapay zekâ modelleri, özellikle belirli konularda destek ihtiyacı olan öğrenciler için büyük bir avantaj sunmaktadır. Ayrıca, öğretim yöntemlerini öğrenci performanslarına göre uyarlayarak öğrenme çıktılarını artırmak da mümkündür. Bu sayede, eğitimde adalet ve etkinlik sağlanabilir, öğrencilerin bireysel öğrenme süreçlerine daha uygun çözümler sunulabilir.

Üretken yapay zekâ, eğitim sektöründe köklü bir dönüşüm sağlamakta ve öğrencilerin öğrenme deneyimlerini kişiselleştirerek eğitim kurumlarının

KAYNAKLAR

[1] Russell, S. J., & Norvig, P. (2016). *Artificial Intelligence: A Modern Approach*. Pearson Education Limited.

[2] Brown, T., Mann, B., Ryder, N., Subbiah, M., Kaplan, J. D., Dhariwal, P., Neelakantan, A., Shyam, P., Sastry, G., Askell, A., et al. (2020). Language models are few-shot learners. *Advances in Neural Information Processing Systems*, 33, 1877–1901.

[3] LeCun, Y., Bengio, Y., & Hinton, G. (2015). Deep learning. *Nature*, *521*(7553), 436-444.

[4] Goodfellow, I., Bengio, Y. & Courville, A. (2016). *Deep Learning*. Cambridge, MA, USA: MIT Press.

[5] Gatys, L. A., Ecker, A. S., Bethge, M. (2016). Image style transfer using convolutional neural networks. In Proceedings of the IEEE conference on computer vision and pattern recognition, 2414–2423.

[6] Kingma, D. P., & Welling, M. (2014). Auto-encoding variational Bayes. arXiv preprint arXiv: 1312.6114.

[7] Reed, S., Akata, Z., Yan, X., Logeswaran, L., Schiele, B., & Lee, H. (2016, June). Generative adversarial text to image synthesis. In International conference on machine learning, PMLR, 1060-1069.

[8] Aktay, S., Gök, S., & Uzunoğlu, D. (2023). ChatGPT in education. *Türk Akademik Yayınlar Dergisi (TAY Journal)*, *7*(2), 378-406.

[9] Meço, G., & Coştu, F. (2022). Eğitimde yapay zekânın kullanılması: Betimsel içerik analizi çalışması [Using artificial intelligence in education: Descriptive content analysis study]. *Karadeniz Technical University Social Sciences Institute Journal of Social Sciences*, *12*(23), 171-193. https://dergipark.org.tr/en/pub/sbed/issue/70445/1092727

[10] Fadel, C., Holmes, W., & Bialik, M. (2019). *Artificial intelligence in education: Promises and implications for teaching and learning*. The Center for Curriculum Redesign. Boston, MA.

[11] Osetskyi, V., Vitrenko, A., Tatomyr, I., Bilan, S., & Hirnyk, Y. (2020). Artificial intelligence application in education: Financial implications and prospects. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, *2*(33), 574-584.

[12] Kış, A. (2019, May 2-4). Eğitimde yapay zekâ [Artificial intelligence in education]. *14th International Education Management Congress Full Text Proceedings*, 197- 202. Çeşme, İzmir, Turkey.

[13] Vincent-Lancrin, S., & Vlies. R. V. (2020), Trustworthy artificial intelligence (AI) in education: Promises and challenges, *OECD Education Working Papers*, No. 218, OECD. https://doi.org/10.1787/a6c90fa9-en.

[14] Özkol, İ., Doğan, K., & Köseali, G. (2019). EBYS Uygulamalarında Yapay Zekâ Destekli Chatbot (Sohbet Robotu) Kullanımı. *Yalçınkaya B. (Editör), Ünal MA (Editör), Yılmaz B. (Editör), Özdemirci F. (Editör) Bilgi Yönetimi ve Bilgi Güvenliği*, 229-250.

[15] Kasthuri, E., & Balaji, S. (2021, February). A chatbot for changing lifestyle in education. In *2021 Third international conference on intelligent communication technologies and virtual mobile networks (ICICV)*, 1317-1322. IEEE.

[16] Deveci Topal, A., Dilek Eren, C., & Kolburan Geçer, A. (2021). Chatbot application in a 5th grade science course. *Education and Information Technologies*, *26*(5), 6241-6265. https://doi.org/10.1007/s10639-021- 10627-8

[17] Palasundram, K., Sharef, N. M., Nasharuddin, N., Kasmiran, K., & Azman, A. (2019). Sequence to sequence model performance for education chatbot. *International Journal of Emerging Technologies in Learning (İJET)*, *14*(24), 56-68. https://www.learntechlib.org/p/217029/.

[18] Chen, L., Chen, P., & Lin, Z. (2020). Artificial intelligence in education: A review. *IEEE Access*, 8, 75264-75278. https://doi.org/10.1109/ACCESS.2020.2988510

[19] Chen, Y., Chen, Y., & Heffernan, N. (2020). Personalized math tutoring with a conversational agent. arXiv preprint arXiv:2012.12121.

[20] Kim, S., Park, J., & Lee, H. (2019). Automated essay scoring using a deep learning model. *Journal of Educational Technology Development and Exchange*, *2*(1), 1-17.

[21] Wu, Y., Schuster, M., Chen, Z., Le, Q. V., Norouzi, M., Macherey, W., Krikun, M., Cao, Y., Gao, Q., Macherey, K., et al. (2016). Google's neural machine translation system: Bridging the gap between human and machine translation. arXiv preprint arXiv:1609.08144.

[22] Zhai, X. (2022). ChatGPT User Experience: Implications for Education. *SSRN Electronic Journal*. https://doi.org/10.2139/ssrn.4312418

[23] Ahuja, A.S. (2019). The impact of artificial intelligence in medicine on the future role of the physician. *PeerJ*, *7*, e7702. doi: 10.7717/peerj.7702

[24] Dai, C. S. Chai, P. Y. Lin et al. (2020). Promoting students' wellbeing by developing their readiness for the arti/cial intelligence age. *Sustainability, 12*(16), 1–15.

[25] Knox, J. (2020). Artificial intelligence and education in China. Learning, *Media and Technology*, *45*(3), 1–14.

[25] Loeckx, J. (2016). Blurring boundaries in education: context andimpact of MOOCs. *The International Review of Research in Open and Distributed Learning*, *17*(3), 92–121.

11. Bölüm

YAPAY ZEKÂ İLE KAMUSAL HİZMETLERİN İYİLEŞTİRİLMESİ: GERÇEK DÜNYA UYGULAMALARI, STRATEJİLER VE ZORLUKLAR

Alpaslan Erdağ

GİRİŞ

Yapay zekâ, idealde bilgisayar sistemlerinin insan benzeri zekâ ve öğrenme yeteneklerine sahip olması anlamına gelir. YZ teknolojileri, makinelerin karmaşık problemleri çözmesini, büyük veri kümelerini analiz etmesini ve karar verme süreçlerinde insana benzer mantık yürütmesini sağlar ve bunları arka planındaki algoritmalar, makine öğrenimi, derin öğrenme ve doğal dil işleme gibi teknikleri kullanarak gerçekleştirir [1]. YZ, sadece teknolojik bir yenilik değil, aynı zamanda birçok sektörde devrim yaratma potansiyeline sahip bir araçtır. Günümüzde ise bunun en büyük örneklerini birçok teknoloji devi tarafından piyasaya sürülen YZ tabanlı sohbet botlarının(ChatGPT, LLAMA, BERT vs.) yarattığı etkiyle görebiliriz [2]. Özellikle de kamu sektöründe, bu teknolojilerin uygulanması, hizmet kalitesini ve verimliliğini artırmada önemli rol oynamaktadır ve bu sayede toplumun yaşam şartlarına olumlu katkı yapmaktadır.

KAYNAKLAR

[1] Jordan, M. I., & Mitchell, T. M. (2015). Machine learning: Trends, perspectives, and prospects. *Science*, *349*(6245), 255-260. https://doi.org/10.1126/science.aaa8415

[2] Mitrović, J., et al. (2023). ChatGPT is not all you need. A State of the Art Review of large Generative AI models. Retrieved from https://arxiv.org/abs/2301.04655

[3] Governing data in smart cities – A review of experiences. (2023). Smart City Data Governance. https://doi.org/10.1787/028eef3e-en

[4] Ervural, S., & Ceylan, M. (2021). Convolutional neural networks-based approach to detect neonatal respiratory system anomalies with limited thermal image. *Traitement du Signal*, *38*(2), 437-442. https://doi.org/10.18280/ts.380222

[5] Esteva, A., Kuprel, B., Novoa, R. A., Ko, J., Swetter, S. M., Blau, H. M., & Thrun, S. (2017). Dermatologist-level classification of skin cancer with deep neural networks. Nature, 542(7639), 115-118.

[6] Reddy, K. P., Satish, M., Prakash, A., Babu, S., Kumar, P., & Devi, B. S. (2023). Machine learning revolution in early disease detection for healthcare: Advancements, challenges, and future prospects. 2023 IEEE 5th International Conference on Cybernetics, Cognition and Machine Learning Applications (ICCCMLA). https://doi.org/10.1109/icccmla58983.2023.10346963

[7] Malik, Y. S., Sircar, S., Bhat, S., Ansari, M. I., Pande, T., Kumar, P., Mathapati, B., Balasubramanian, G., Kaushik, R., Natesan, S., Ezzikouri, S., El Zowalaty, M. E., & Dhama, K. (2020). How artificial intelligence may help the covid-19 pandemic: Pitfalls and lessons for the future. Reviews in Medical Virology, 31(5), 1-11. https://doi.org/10.1002/rmv.2205

[8] Aggarwal, M., & Madhukar, M. (n.d.). IBM's Watson analytics for health care. Cloud Computing Systems and Applications in Healthcare, 117-134. https://doi.org/10.4018/978-1-5225-1002-4.ch007

[9] Khan, S. S., Barda, N., Greenland, P., Dagan, N., Lloyd-Jones, D. M., Balicer, R., & Rasmussen-Torvik, L. J. (2022). Validation of heart failure-specific risk equations in 1.3 million Israeli adults and usefulness of combining ambulatory and hospitalization data from a large integrated health care organization. The American Journal of Cardiology, 168, 105-109. https://doi.org/10.1016/j.amjcard.2021.12.017

[10] Luckin, R., Holmes, W., Griffiths, M., & Forcier, L. B. (2016). Intelligence Unleashed: An Argument for AI in Education. Pearson Education.

[11] Bhutoria, A. (2022). Personalized education and artificial intelligence in the United States, China, and India: A systematic review using a human-in-The-Loop model. Computers and Education: Artificial Intelligence, 3, 100068. https://doi.org/10.1016/j.caeai.2022.100068

[12] Zhang, J., Hua, X., Huang, J., Shen, X., Chen, J., Zhou, Q., Fu, Z., & Zhao, Y. (2019). City brain: Practice of large-scale artificial intelligence in the real world. IET Smart Cities, 1(1), 28-37. https://doi.org/10.1049/iet-smc.2019.0034

[13] Iyer, L. S. (2021). AI enabled applications towards intelligent transportation. Transportation Engineering, 5, 100083. https://doi.org/10.1016/j.treng.2021.100083

[14] G. Ho, C. Morlet, Artificial Intelligence in mass Public Transport. Centre for Transport Excellence, Land Transport Authority, Singapore: UITP., 2018.

[15] Dakalbab, F., Abu Talib, M., Elmutasim, O., Bou Nassif, A., Abbas, S., & Nasir, Q. (2022). Artificial intelligence & Crime prediction: A systematic literature review. SSRN Electronic Journal. https://doi.org/10.2139/ssrn.4039691

[16] Mugari, I., & Obioha, E. E. (2021). Predictive policing and crime control in the United States of America and Europe: Trends in a decade of research and the future of predictive policing. Social Sciences, 10(6), 234. https://doi.org/10.3390/socsci10060234

[17] Lemiale, V., Prakash, M., & Cruz, A. M. (2020). Data-driven approaches to integrated disaster risk management. International Journal of Disaster Risk Science, 11(6), 693-695. https://doi.org/10.1007/s13753-020-00324-4

[18] Sharma, P., Wang, J., Zhang, M., Woods, C., Kar, B., Bausch, D., Chen, Z., Tiampo, K., Glasscoe, M., Schumann, G., Pierce, M., & Eguchi, R. (2020). Disasteraware – A global alerting platform for flood events. ISPRS Annals of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences, VI-3/W1-2020, 107-113. https://doi.org/10.5194/isprs-annals-vi-3-w1-2020-107-2020

[19] Ivic, A., Milicevic, A., Krstic, D., Kozma, N., & Havzi, S. (2022). The challenges and opportunities in adopting AI, IoT and blockchain technology in e-government: A systematic literature review. 2022 International Conference on Communications, Information, Electronic and Energy Systems (CIEES). https://doi.org/10.1109/ciees55704.2022.9990833

[20] X-road. (2024) e-Estonia. 13 Temmuz 2024 tarihinde https://e-estonia.com/solutions/x-road-interoperability-services/x-road// adresinden erişildi.

[21] Bokhari, S. A., & Myeong, S. (2023). The impact of AI applications on smart decision-making in smart cities as mediated by the Internet of things and smart governance. *IEEE Access*, *11*, 120827-120844. https://doi.org/10.1109/access.2023.3327174

[22] Alhalabi, M., Dhaghari, B. A., Hussein, N., Ehtesham, H., Laconsay, J., Khelifi, A., Salem, A., & Ghazal, M. (2022). M-government smart service using AI chatbots: Evidence from the UAE. *2022 2nd International Mobile, Intelligent, and Ubiquitous Computing Conference (MIUCC)*. https://doi.org/10.1109/miucc55081.2022.9781777

[23] Floridi, L., Cowls, J., Beltrametti, M., Chatila, R., Chazerand, P., Dignum, V., ... & Schafer, B. (2018). AI4People—An Ethical Framework for a Good AI Society: Opportunities, Risks, Principles, and Recommendations. Minds and Machines, 28(4), 689-707.

[24] Veeraiah, D., Sowjanya, V., Nagababu, S., Anudeep, Y., Tejaswini, P., & Himasri, M. (2024). Enhanced healthcare security: Integrating blockchain and IoT for patient data protection and remote vital sign monitoring. *2024 3rd International Conference on Applied Artificial Intelligence and Computing (ICAAIC)*. https://doi.org/10.1109/icaaic60222.2024.10575671

[25] O'Neil, C. (2016). Weapons of Math Destruction: How Big Data Increases Inequality and Threatens Democracy. Crown Publishing Group.

[26] De Miguel, I., Sanz, B., & Lazcoz, G. (2020). Machine learning in the EU health care context: Exploring the ethical, legal and social issues. Information, Communication & Society, 23(8), 1139-1153. https://doi.org/10.1080/1369118x.2020.1719185

[27] Tiwari, P. K., Kannan, K., Veeraiah, D., Ranjan, N., Singh, J., Alshammri, G. H., & Halifa, A. (2022). Security protection mechanism in cloud computing authorization model using machine learning techniques. Wireless Communications and Mobile Computing, 2022, 1-12. https://doi.org/10.1155/2022/1907511

[28] KÖNIG, P. D. (2022). Citizen conceptions of democracy and support for artificial intelligence in government and politics. European Journal of Political Research, 62(4), 1280-1300. https://doi.org/10.1111/1475-6765.12570

[29] Borsci, S., Lehtola, V. V., Nex, F., Yang, M. Y., Augustijn, E., Bagheriye, L., Brune, C., Kounadi, O., Li, J., Moreira, J., Nagel, J. V., Veldkamp, B., Le, D. V., Wang, M., Wijnhoven, F., Wolterink, J. M., & Zurita-Milla, R. (2023). Embedding artificial intelligence in society: Looking beyond the EU AI master plan using the culture cycle. https://doi.org/10.32920/23808690.v1

[30] Rehouma, M. B., & Hofmann, S. (2018). Government employees' adoption of information technology. Proceedings of the 19th Annual International Conference on Digital Government Research: Governance in the Data Age. https://doi.org/10.1145/3209281.3209311

[31] Eğitimde Yapay Zekâ Politika Belgesi. (2023). AIPA Turkey. 23 Temmuz 2024 tarihinde https://aipaturkey.org/belgeler adresinden erişildi.

12. Bölüm

YAPAY ZEKÂ İLE OLUŞTURULAN DİJİTAL ÖLÜMSÜZLÜK UYGULAMALARININ HUKUKİ VE ETİK DEĞERLENDİRMESİ

Elif Selin Yılmaz Altay

GİRİŞ

Var olmak, felsefe tarihi boyunca hep gerçeklikle eşleştirilmiş ve bir son ile birlikte düşünülmüştür. Bu son da varoluşsal bir fenomen olarak ölüm kelimesiyle adlandırılmıştır. Dijitalleştirilen hayatlar, sosyal medyada yarattığımız temsiller, kopyalanan dijital kimlikler gerçeklik ile sanal olanın oluşturduğu hiper gerçeklik de ölümsüzlüğe yeni bir bakış açısı getirmiştir. Hatta İsviçre'de kişinin dijital kimliğinin doğumdan önce varlık kazanabileceği, ölümden sonra dijital kimliğin devam ettiği tartışılmakta ve "dijital bütünlük" (digitaler Integrität/Unversehrtheit) kavramının İsviçre Federal Anayasasına eklenmesi önerilmektedir [1].

Dijital izlerle oluşturulan dijital ölümsüzlük uygulamaları ölenin anısını yaşatmaya ve onu ölümsüzleştirmeye dayanan uygulamalardır. Söz konusu uygulamalar ölümsüzlük/sonsuzluk vaat etse de oluşturulan kopyanın ne kadar gerçeği yansıttığı, bunun uygulanma biçimi, kopyanın sahipliği, uygulamanın ticarileşmesi, ölen kişinin mahremiyeti ve onurunun korunması gibi birçok belirsizliği ve uygulama zorluğunu da beraberinde getirmektedir.

Dijital ölümsüzlük uygulamalarıyla birlikte dijital platformlarda, ölen kişiyi anmak için yas tutmanın ve başkalarıyla iletişim kurmanın yeni yollarının ortaya çıktığını görüyoruz [2]. Bu platformlar her ne kadar yaşayan alanlar olarak kabul edilse de, kullanıcıların üzüntülerini paylaşabilecekleri veya sevdikleri birinin anısını kutlayabilecekleri yerler olarak da hizmet veriyor. Ölen kişinin videosuna veya seslendirmesine ulaşma imkânı sağlayan sanal mezarlıklar oluşturmak, sanal cenaze törenleri düzenlemek, hatta ölen kişinin de avatarıyla bu törene katılması, ölen kişinin aile üyelerinin, arkadaşlarının, hayranlarının ölenin anısını canlı tutmak için oluşturulan sayfaya çiçek bırak-

KAYNAKLAR

[1] Federal Meclis, İsviçre Parlamentosu. 10.07.2024 tarihinde https://www.parlament.ch/de/ratsbetrieb/suche-curia-vista/geschaeft?AffairId=20220479 adresinden erişildi.

[2] Dilmaç, J. A. (2024). *«Rest in Peace » (R.I.P.) : Faire et dire son deuil dans le monde numérique.* Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi.

[3] Molo, Ü. (2021). *Artırılmış Sonsuzluk: Dijital Kalıntılar İle Ölümsüzleşme Arayışları.* Kesit Akademi Dergisi.

[4] Duffy, C. (2021). *Microsoft patented a chatbot that would let you talk to dead people. It was too disturbing for production.* 10.07.2024 tarihinde https://edition.cnn.com/2021/01/27/tech/microsoft-chat-bot-patent/index.html adresinden erişildi.

[5] Şener, E. (1975). *Tereke ve Saklı Payın Hesaplanması*. Yargıtay Dergisi.

[6] Staudinger, J.V. (2017). *J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch: Staudinger BGB*. 17. Bası.

[7] Ulusu Karataş, A. (2015) *Türk Miras Hukukunda Mirasın Kazanılmasında Halefiyet Türleri Ve Türk Milletlerarası Özel Hukukundaki Yansımaları*. İÜHFM C. LXXII

[8] Kocayusufpaşaoğlu, N. (1987). *Miras Hukuku*. 3. Bası, Filiz Kitapevi.

[9-10] İleri, Ç. (2020). *"Dijital Miras - Alman Federal Mahkemesi'nin "Facebook" Kararı Üzerine Bir İnceleme*. TBB Dergisi

[11] Antalya Bölge Adliye Mahkemesi 6. Hukuk Dairesi, Karar Tarihi: 13.11.2020, 2020/1149 Esas ve 2020/905 Karar No. 14.07.2024 tarihinde https://www.kocarslanhukuk.com/kararlar/dijitalmiras.pdf adresinden erişildi.

[12] Bürgerliches Gesetzbuch, 14.07.2024 tarihinde https://www.bmwk.de/Redaktion/DE/Downloads/Gesetz/BGB.html adresinden erişildi.

[13] 15.07.2024 tarihinde https://www.uniformlaws.org/viewdocument/enactment-kit-68?CommunityKey=f7237fc4-74c2-4728-81c6-b39a91ecdf22&tab=librarydocuments adresinden erişildi.

[14] Sarıdağ, O.G. (2022). *Antalya Bölge Adliye Mahkemesi 6. Hukuk Dairesi'nin 13.11.2020 Tarihli Kararı Çerçevesinde Dijital Terekenin Kapsamının İncelenmesi*. Bilişim Hukuk Dergisi.

[15] Sarı Fidan, Ö. (2016). *Miras Ortaklığı*. Adalet Yayınları, Ankara.

[16-17] Maraşlı Dinç, Y. (2018). *Ölümden Sonra Sosyal Medya Hesaplarının Hukuki Akıbeti: Dijital Miras.* TBB Dergisi

[18] Anayasa Mahkemesi'nin 20.09.1984 tarihli, 1984/4 Esas ve 1984/9 numaraları kararı. 20.07.2024 tarihinde https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/1984-9-nrm.pdf adresinden erişildi.

[19] Serozan, R. (2015). *Değişen Toplumun Değişen Miras Hukuku*. *Prof. Dr. Hasan Erman'a Armağan*. Der Yayınları, İstanbul.

[20-21] Türkmen, A. (2020). *Dijital Vasiyetname ve Vasiyetlerin Şekle Uygunluğunun Türk Pozitif Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi*. Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.

[22] Piştav, S. (1996). *Kişilik ve Kişiliğin Korunması*. T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

[23] Serozan, R. (2011). *Kişilik Hakkının Korunmasıyla İlgili Bazı Düşünceler*. İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi.

[24] Ayözger, Ç. (2019). *Kişisel Verilerin Korunması-Elektronik Haberleşme Sektörüne İlişkin Özel Düzenlemeler Dahil.* Beta Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.

[25] Bucher, A. (2009). *Natürliche Personen und Persönlich-keitsschutz.* Basel: Helbing & Lichtenhahn

[26] Uçak, M. (2021). *Kişisel Verilerin Ölümden Sonra Korunması*. İstanbul Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

[27] Dural, M. & Öğüz, T. (2022). *Türk Özel Hukuku Cilt II Kişiler Hukuku*. Filiz Kitabevi.

[28] Turan Başara, G. (2020). *Kişiliğin Korunması Kapsamında Ölümden Sonra Hatıranın Korunması Teorisi.* Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.

[29] BVerfGE 30, 173 Mephisto 21.07.2024 tarihinde https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv030173.html adresinden erişildi.

[30] Yılmaz, Ç. M. (2021). "*Mephisto" Kararı Çerçevesinde Postmortal Dönemde Kişilik Hakkının Korunması*. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.

[31] Hatemi, H. (2020). *Kişiler Hukuku*. Onikilevha, 8. Bası.

[32] 23.07.2024 tarihinde https://www.ab.gov.tr/siteimages/resimler/Nihai-ABB-HCDB-GDPR.pdf adresinden erişildi.

[33] 23.07.2024 tarihinde https://www.datatilsynet.dk/media/7753/danish-data-protection-act.pdf adresinden erişildi.

[34] Aluç Demirel, R. (2024). *Unutulma Hakkı ve Unutulma Hakkının Mirasçılar Tarafından İleri Sürülüp Sürülemeyeceğinin Değerlendirilmesi*. Adalet Dergisi

[35] 24.07.2024 tarihinde https://www.oasis-open.org/2024/07/18/introducing-cosai/?utm_source=substack&utm_medium=email adresinden erişildi.

[36] Önce, Ş. (2019). *Etiğin Dijital Etiğe Dönüşümü Üzerine*. ISophos: Uluslararası Bilişim, Teknoloji ve Felsefe Dergisi

[37] Morse, T. (2023). *Digital necromancy: users' perceptions of digital afterlife and posthumous communication Technologies*. Information, Communication and Society

[38] Dilmaç, J.A. (2024). *Huzur İçinde Yat (R.I.P): Dijital Dünyada Yas.* Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi

MADALYONUN ÇİFT YÜZÜ

Antrenörü Ebeveyni Olan Elit Sporcular

Ayşegül Funda Alp

Editör
Elif Karagün

nobel bilimsel

Madalyonun Çift Yüzü: Antrenörü Ebeveyni Olan Elit Sporcular

Ayşegül Funda Alp

Yayın No.: 2417
ISBN: 978-625-376-134-9
E-ISBN: 978-625-376-135-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Dilek Gezgin -dilek@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Alp, Ayşegül Funda.
Madalyonun Çift Yüzü: Antrenörü Ebeveyni Olan Elit Sporcular / Ayşegül Funda Alp
1. Basım, XIV + 124 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-376-134-9
E-ISBN: 978-625-376-135-6
1. Ebeveyn-Antrenör 2. Ebeveyn 3. Antrenör 4. Elit Sporcular

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İçindekiler

Editörden ..... **v**

Başlarken/Ön Söz... ..... **vii**

Spora Başlama Hikâyesi **1**

Ebeveynlik **3**

Sporda Ebeveynlik Stilleri **9**

Sporda Ebeveyn Dâhiliyeti ve Sporcu Ebeveynliği **14**

Rekabetçi ve Elit Seviye Sporda Ebeveynlik **25**

Sporcu Ebeveynliğine Dair Yapılmış Çalışmalar 29

Spor Üçgeni **31**

1. Antrenör Sporcu İlişkisi 32

2. Ebeveyn Antrenör İlişkisi 33

3. Ebeveyn Sporcu İlişkisi 34

4. Spor Üçgeni'nde Kırılım 35

Ebeveyn-Antrenörlük **36**

1) Başlangıç ve Hazırlık **41**

2) Duygusal Süreçler **46**

3) Avantaj ve Dezavantajlar **53**

4) Rol Karmaşası **63**

5) Çevresel Faktörler ve Genel Hissiyat **78**

Son Söz Yerine **101**

Kaynakça **109**

Yazar Özgeçmişi **123**

Kaynakça

Abidin, R. R. (1992). The determinants of parenting behavior. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology, 21*, 407-412. http://dx.doi.org/10.1207/s15374424jccp2104_12.

Alp, A. F., (2023). Sporda Ebeveynlik Stilleri. *Değişen Dünyada Farklı Konularla Spor Bilimleri - 2* (ss.65-78), Konya: Çizgi Kitabevi.

Alp, A. F., & Aldırmaz, C., (2022). Sporda Aile Dahiliyeti. *Değişen Dünyada Farklı Konularla Spor Bilimleri* (ss.1-11), Konya: Çizgi Kitabevi.

American Academy of Pediatrics. (2000). Intensive training and sports specialization in young athletes. *Pediatrics, 106(1)*, 154-157.

Amorose, A. J., Anderson-Butcher, D., Newman, T. J., Fraina, M., & Iachini, A. (2016). High school athletes' self-determined motivation: The independent and interactive effects of coach, father, and mother autonomy support. *Psychology of sport and exercise*, *26*, 1-8.

Arığ, B. (2023). Adolesan Sporcuların Temel Psikolojik İhtiyaçları ile Ailenin Spora Dahiliyet Algıları Arasındaki İlişkide Spor Türünün Düzenleyici Rolü (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Arredondo, E. M., Elder, J. P., Ayala, G. X., Campbell, N., Baquero, B., & Duerksen, S.(2006). Is parenting style related to children's healthy eating and physical activity in Latino families? *Health Education Research, 21*, 862-871. http://dx.doi.org/10.1093/her/cyl110.

Assor, A., Roth, G., & Deci, E. L. (2004). The emotional costs of parents' conditional regard: A Self-Determination Theory analysis. *Journal of personality, 72*(1), 47-88.

Babkes, M. L., & Weiss, M. R. (1999). Parental influence on cognitive and affective responses in children's competitive soccer participation. *Pediatric Exercise Science, 11*, 44-62.

Barber, H., Sukhi, H., & White, S. A. (1999). The influence of parent-coaches on participant motivation and competitive anxiety in youth sport participants. *Journal of Sport Behavior, 22*(2), 162.

Baumrind, D. (1971). Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology, 4*, 1-103. http://dx.doi.org/10.1037/h0030372.

Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *The Journal of Early Adolescence, 11*, 56.

Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child Development, 55,* 83–96. http://dx.doi.org/10.2307/1129836.

Berardo, F. M. (1990). Trends and directions in family research in the 1980s. *Journal of Marriage and Family*, *52*(4), 809.

Blom, L. C., Visek, A. J., & Harris, B. S. (2013). Triangulation in youth sport: Healthy partnerships among parents, coaches, and practitioners. *Journal of Sport Psychology in Action, 4*(2), 86-96.

Bloom, B.S. (1985). *Developing Talent In Young People*. New York: Ballantine Books.

Bois, J. E., Lalanne, J., & Delforge, C. (2009). The influence of parenting practices and parental presence on children's and adolescents' pre-competitive anxiety. *Journal of sports sciences, 27*(10), 995-1005.

Bowker, A., Boekhoven, B., Nolan, A., Bauhaus, S., Glover, P., Powell, T., & Taylor, S. (2009). Naturalistic observations of spectator behavior at youth hockey games. *The Sport Psychologist, 23*(3), 301-316.

Brenner, J. S., & Council on Sports Medicine and Fitness. (2007). Overuse injuries, overtraining, and burnout in child and adolescent athletes. *Pediatrics*, *119*(6), 1242-1245.

Brenner, J. S., & Watson, A. (2024). Overuse Injuries, Overtraining, and Burnout in Young Athletes. Pediatrics, 153(2), e2023065129.

Brenner, J. S., LaBotz, M., Sugimoto, D., & Stracciolini, A. (2019). The psychosocial implications of sport specialization in pediatric athletes. *Journal of athletic training*, *54*(10), 1021-1029.

Bronfenbrenner, U., & Morris, P.A. (1998). The ecology of developmental processes. W. Damon (Series Ed.) & R. M. Lerner (Vol. Ed.), *Handbook of child psychology: Vol 1. Theoretical models of human development* (5th ed., pp. 993–1028). New York: Wiley.

Brownlee-Brewton, L. L. (2020). *A Qualitative Study of the Impact of Experiences of Students with Parents as Their Principal, Teacher, or Coach*. Doctoral dissertation. Gardner-Webb University.

Brustad, R. J. (1996). Attraction to physical activity in urban school children: Parental socialization and gender influences. *Research Quarterly for Exercise and Sport, 67*, 316-323.

Brustad, R.J., & Partridge, J.A. (2002). Parental and peer influence on children's psychological development through sport. In F.L. Smoll & R.E. Smith (Eds.), *Children and youth in sport: A biopsychosocial perspective* (2nd ed., pp. 187–210). Dubuque, IA: Kendall/Hunt.

Coakley, J. (1992). Burnout among adolescent athletes: A personal failure or social problem? *Sociology of Sport Journal, 9*, 271-285.

Coble, C. J. (2010). *Female Parent-Coach Experiences Coaching Daughters in Youth Sport*; Doctoral dissertation, Michigan State University.

Cogburn, M., & Horton, R. (2012). A practice model: Instructing youth coaches via firm-kind parent training as a means to create team structure and a health team atmosphere. *Poster presented at the International Conference on Sport and Society, Cambridge, England: University of Cambridge*.

Côté, J. (1999). The influence of the family in the development of talent in sport. *The Sport Psychologist, 13*, 395-417.

Crosnoe, R., & Cavanagh, S. E. (2010). Families with children and adolescents: A review, critique, and future agenda. *Journal of Marriage and Family*, *72*(3), 594-611.

Cumming, S. P., & Ewing, M. E. (2002). Parental involvement in youth sports: The good, the bad and the ugly. *Spotlight on Youth Sports, 26*(1), 1-5.

Daly, M. (2017). Parenting: Critical insights from a sociological perspective. *Parents in the Spotlight: Parenting Practices and Support from a Comparative Perspective. Opladen: Barbara Budrich*, 41-56.

Darling, N., & Steinberg, L. (2007). Parenting style in context: an integrative model. *Psychological Bulletin, 113,* 487-496. http://dx.doi.org/10.1037/0033-2909.113.3.487.

Davis, L., & Jowett, S. (2010). Investigating the interpersonal dynamics between coaches and athletes based on fundamental principles of attachment. *Journal of Clinical Sport Psychology, 4*(2), 112-132.

Deater-Deckard, K. (2008). *Parenting stress*. Yale University Press.

Demircan, H. Ö. (2018). Okul Öncesi Eğitimde Aile Katılımı Sistemini Genişletmek: Aile "Bağlılığı, Ortaklığı, Katılımı ve Eğitimi. *İlköğretim Online*, *17*(4), 1-19.

Demo, D. H., & Cox, M. J. (2000). Families with young children: A review of research in the 1990s. *Journal of Marriage and Family*, *62*(4), 876-895.

DiFiori, J. P., Benjamin, H. J., Brenner, J., Gregory, A., Jayanthi, N., Landry, G. L., & Luke, A. (2014). Overuse injuries and burnout in youth sports: a position statement from the American Medical Society for Sports Medicine. *Clinical Journal of Sport Medicine*, *24*(1), 3-20.

Donnelly, P. (1993). Problems associated with youth involvement in high-performance sport. In B. R. Cahill, & A. J. Pearl (Eds.), *Intensive participation in children's sports* (pp. 95–126). Champaign, IL: Human Kinetics.

Dorsch, T. E., Smith, A. L., & McDonough, M. H. (2009). Parents' perceptions of child-to-parent socialization in organized youth sport. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, *31*(4), 444-468.

Dorsch, T. E., Smith, A. L., Blazo, J. A., Coakley, J., Côté, J., Wagstaff, C. R., ... & King, M. Q. (2020). Toward an integrated understanding of the youth sport system. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, *93*(1), 105-119.

Dorsch, T. E., Wright, E., Eckardt, V. C., Elliot, S., Thrower, S. N., & Knight, C. J. (2021). A history of parent involvement in organized youth sport: A scoping review. *Sport, Exercise, and Performance Psychology, 10*(4), 536–557. https://doi.org/10.1037/spy0000266.

Duda, J. L., & Hom, H. L. (1993). Interdependencies between the perceived and self-reported goal orientations of young athletes and their parents. *Pediatric Exercise Science, 5*(3), 234-241.

Ebbeck, V., & Becker, S.L. (1994). Psychosocial predictors of goal orientations in youth soccer. *Research Quarterly for Exercise and Sport, 65*, 355–362.

Eccles, J.S., & Harold, R.D. (1991). Gender differences in sport involvement: Applying the Eccles Expectancy-Value Model. *Journal of Applied Sport Psychology, 3*, 7-35.

Eccles, J.S., Wigfield, A., & Schiefele, U. (1998). Motivation to succeed. In W. Damon (Series Ed.) & N. Eisenberg (Vol. Ed.), Handbook of child psychology: Vol. 3. Social, emotional and personality development (5th ed., pp. 1017–1095). New York: Wiley.

Eliasson, I. (2019). Child-rearing in public spaces: The challenging dual-role relationships of parent-coaches and child-athletes of coaches in Swedish team sports. *Sport, Education, and Society, 24*(9), 1006-1018. https://doi.org/10.1080/13573322.2018.1528219

Elliott, S., & Drummond, M. (2017). The experience of parent-coaches in youth sport: a qualitative case study from Australia. *Journal of Amateur Sport*, *3*(3), 64-85.

Erickson, E.H. (1994). Identity and the life cycle. *Psychological Issues, 1*, 1-171.

Evans, J. (1985). Coping with the dual role of parent and coach: Some reflections in the context of youth soccer. *Sports Coach, 9,* 18-23.

Evans, M. B., Allan, V., Vierimaa, M., & Côté, J. (2016). Sport parent roles in fostering positive youth development. In S. Dagkas & L. Burrows (Eds.), *Families, young people, physical activity and health: Critical perspectives* (pp. 228–240). Routledge.

Fraser-Thomas, J., & Strachan, L. (2015). Personal development and performance? Exploring positive youth development in elite contexts. In J. Baker, P. Safai & J. Fraser-Thomas (Eds.), *Health and elite sport: Is high performance sport a healthy pursuit?* (pp. 15–32). Routledge.

Fredricks, J.A., & Eccles, J.S. (2004). Parental influences on youth involvement in sports. M.R. Weiss (Ed.), *Developmental sport and exercise psychology: A lifespan perspective* (pp. 145–164). Morgantown, WV: Fitness Information Technology.

Goodger, K., Gorely, T., Lavallee, D., & Harwood, C. G. (2007). Burnout in sport: A systematic review. *The Sport Psychologist, 21*(2), 127–151. https://doi.org/10.1123/tsp.21.2.127.

Gould, D., & Dieffenbach, K. (2002). Overtraining, underrecovery, and burnout in sport. In M. Kellmann (Ed.), *Enhancing recovery: Preventing underperformance in athletes* (pp. 25 35). Champaign, IL: Human Kinetics.

Gould, D., Eklund, R. C., Petlichkoff, L., Peterson, K., & Bump, L. (1991). Psychological predictors of state anxiety and performance in age-group wrestlers. *Pediatric Exercise Science, 3*(3), 198-208.

Gould, D., Guinan, D., Greenleaf, C., Medbery, R., & Peterson, K. (1999). Factors affecting Olympic performance: Perceptions of athletes and coaches from more and less successful teams. *The Sports Psychologist, 13*, 371 394.

Gould, D., Lauer, L., Rolo, C., Jannes, C., & Pennisi, N. (2006). Understanding the role parents play in tennis success: a national survey of junior tennis coaches. *British Journal of Sports Medicine, 40*, 632-636. http://dx.doi.org/10.1136/bjsm.2005.024927.

Gould, D., Lauer, L., Rolo, C., Jannes, C., & Pennisi, N. (2008). The role of parents in tennis success: focus group interviews with junior coaches. *The Sport Psychologist, 22*, 18-37.

Gould, D., Pierce, S., Wright, E. M., Lauer, L., & Nalepa, J. (2016). Examining expert coaches' views of parent roles in 10-and-under tennis. *Sport, Exercise, and Performance Psychology, 5*(2), 89. doi:10.1037/spy0000050.

Granero-Gallegos, A., Gómez-López, M., Rodríguez-Suárez, N., Abraldes, J. A., Alesi, M., & Bianco, A. (2017). Importance of the motivational climate in goal, enjoyment, and the causes of success in handball players. *Frontiers in psychology, 8*, 242349.

Grolnick, W. S. (2003). *Psychology of parenting control: How well-meaning parenting backfires*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbraum.

Grolnick, W. S., & Ryan, R. M. (1989). Parent styles associated with children's selfregulation and competence in school. *Journal of educational psychology, 81*(2), 143.

Gurland, S. T., & Grolnick, W. S. (2005). Perceived threat, controlling parenting, and children's achievement orientations. *Motivation and Emotion, 29,* 103-121. http://dx.doi.org/10.1007/s11031-00507956-2.

Gürel, A. (2017). Ergenlerin Duygusal Şemalarının ve Ebeveyn Kontrollerinin Yeme Tutumlarıyla İlişkisinin İncelenmesi (Yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Harter, S. (1999). *The construction of the self: A developmental perspective*. New York: Guildford.

Harwood, C. G. (2008). Developmental consulting in a professional football academy: The 5Cs coaching efficacy program. *The Sport Psychologist, 22*(1), 109–133. https://doi.org/10.1123/tsp. 22.1.109.

Harwood, C. G., & Johnston, J. (2016). Positive youth development and talent development: Is there a best of both worlds?. In. N. Holt (Ed.), *Positive youth development through sport* (2nd ed., pp. 113–125). Routledge.

Harwood, C. G., & Knight, C. J. (2015). Parenting in youth sport: A position paper on parenting expertise. *Psychology of sport and exercise, 16*, 24-35.

Harwood, C. G., Barker, J. B., & Anderson, R. (2015). Psycho-social development in youth soccer players: Assessing the effectiveness of the 5Cs intervention program. *The Sport Psychologist, 29*(4), 319–334. https://doi.org/10.1123/tsp.2014-0161.

Harwood, C. G., Knight, C. J., Thrower, S. N., & Berrow, S. R. (2019). Advancing the study of parental involvement to optimise the psychosocial development and experiences of young athletes. *Psychology of Sport and Exercise, 42*, 66–73. https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2019. 01.007.

Harwood, C., & Knight, C. (2009a). Understanding parental stressors: an investigation of British tennis parents. *Journal of Sports Sciences, 27*, 339-351. http://dx.doi.org/10.1080/02640410802603871.

Harwood, C., & Knight, C. (2009b). Stress in youth sport: a developmental investigation of tennis parents. *Psychology of Sport and Exercise, 10*, 447-456. http://dx.doi.org/10.1016/j.psychsport.2009.01.005.

Harwood, C., & Swain, A. (2001). The development and activation of achievement goals within tennis: I. Understanding the underlying factors. *The Sport Psychologist, 15*, 319–341.

Harwood, C., Drew, A., & Knight, C. (2010). Parental stressors in professional youth football academies: a qualitative investigation of specializing stage parents. *Qualitative Research in Sport and Exercise, 2*(1), 39-55. http://dx.doi.org/10.1080/19398440903510152.

Hellstedt, J. C. (1987). The coach/parent/athlete relationship. *The Sport Psychologist, 1,* 151-160.

Hellstedt, J. C. (1990). Early adolescent perceptions of parental pressure in the sport environment. *Journal of Sport Behavior, 13*, 135 – 144.

Hellstedt, J. C. (2000). Family systems–based treatment of the athlete family. In D. Begel & R. Burton (Eds.), *Sport psychiatry: Theory and practice* (pp. 206 – 228). New York: Norton.

Hellstedt, J. C. (2005). Invisible players: A family systems model. *Clinics in Sports Medicine, 24*, 899 – 928. https://doi.org/10.1016/j.csm.2005.06.001.

Hennessy, H., Hughes, S. O., Goldberg, J. P., Hyatt, R. R., & Economos, C. D. (2010). Parent behavior and child weight status among a diverse group of underserved rural families. *Appetite, 54*, 369-377. http://dx.doi.org/10.1016/j.appet.2010.01.004.

Hoghughi, M., & Speight, A. N. P. (1998). Good enough parenting for all children-a strategy for a healthier society. *Archives of disease in childhood*, *78*(4), 293-296.

Holt, N. L., & Knight, C. J. (2014). *Parenting in youth sport: From research to practice*. London: Routledge.

Holt, N. L., Neely, K. C., Slater, L. G., Camire, M., Cote, J., Fraser-Thomas, J., MacDonald, D., Strachan, L., & Tamminen, K. A. (2017). A grounded theory of positive youth development through sport based on results from a qualitative meta-study. *International Review of Sport and Exercise Psychology, 10*(1), 1–49. https://doi.org/10.1080/1750984X.2016.1180704.

Holt, N. L., Tamminen, K. A., Black, D. E., Mandigo, J. L., & Fox, K. R. (2009). Youth sport parenting styles and practices. *Journal of sport and exercise psychology, 31*(1), 37- 59.

Holt, N. L., Tamminen, K. A., Black, D. E., Sehn, Z. L., & Wall, M. P. (2008). Parental involvement in competitive youth sport settings. *Psychology of sport and exercise, 9*(5), 663-685.

Horn, T. S., & Horn, J. L. (2007). Family influences on children's sport and physical activity participation, behavior, and psychosocial responses. G. Tenenbaum & R.C. Eklund (Eds.), *Handbook of sport psychology* (3rd ed., pp. 685–711). New York: Wiley.

Horne, E., Lower-Hoppe, L., & Green, B. C. (2023). Co-creation in youth sport development: Examining (mis) alignment between coaches and parents. *Sport Management Review*, *26*(2), 271-292.

Hoyle, R. H., & Leff, S. S. (1997). The role of parental involvement in youth sport participation and performance. *Adolescence, 32*(125), 233.

İbanoğlu, E. (2022). *Staying in Sport: Basic Psychological Needs of Early-Specialized Athletes snd Sports Parenting*. Master's thesis, Middle East Technical University.

Jago, R. P., Davison, K. K., Brockman, R., Page, A. S., Thompson, J. L., & Fox, K. R. (2011). Parenting styles, parenting practices, and physical activity in 10- to 11- year olds. *Preventive Medicine, 52*, 44-47. http://dx.doi.org/10.1016/j.ypmed.2010.11.001.

Jowett, S. (2005). The coach-athlete partnership. *The psychologist*, *18*(7), 412-415.

Jowett, S. (2007). Interdependence analysis and the 3 + 1Cs model in the coach-athlete relationship. In S. Jowett & D. Lavallee (Eds.), *Social psychology in sport* (pp. 15-27). Champaign, IL: Human Kinetics.

Jowett, S. (2008). Outgrowing the familial coach-athlete relationship. *International Journal of Sport Psychology, 39*, 20-40.

Jowett, S. & Cockerill, I.M. (2002). Incompatibility in the coach–athlete relationship. In I.M. Cockerill (Ed.) *Solutions in sport psychology* (pp.16–31). London:Thomson Learning

Jowett, S., & Ntoumanis, N. (2004). The coach–athlete relationship questionnaire (CART-Q): Development and initial validation. *Scandinavian journal of medicine & science in sports, 14*(4), 245-257.

Jowett, S., & Shanmugam, V. (2016). Relational coaching in sport: Its psychological underpinnings and practical effectiveness. IN: Schinke, R. J., McGannon, K. R. and Smith, B. *Routledge International Handbook of Sport Psychology*. Abingdon, Oxon: Routledge.

Jowett, S., & Timson-Katchis, M. (2005). Social networks in sport: Parental influence on the coach-athlete relationship. *Sport psychologist, 19*(3), 267-287.

Jowett, S., Timson-Katchis, M., & Adams, R. (2007). Too close for comfort?: Dependence in the dual role parent/coach-child/athlete relationship. *International Journal of Coaching Science, 1*(1), 59-78.

Juntumaa, B., Keskivaara, P., & Punamäki, R.L. (2005). Parenting, achievement practices and satisfaction in ice hockey. *Scandinavian Journal of Psychology, 46*, 411–420.

Karaali, E., & Üstün, N. A. (2022). Eğitimde Veli Katılımı Ölçeğinin Spora Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *7*(2), 358-368.

Keegan, R., Spray, C., Harwood, C., & Lavallee, D. (2010). The motivational atmosphere in youth sport: Coach, parent, and peer influences on motivation in specializing sport participants. *Journal of Applied Sport Psychology, 22*, 87–105.

Kenttä, G., Hassmén, P., & Raglin, J. S. (2001). Training practices and overtraining syndrome in Swedish age-group athletes. *International journal of sports medicine, 22*(06), 460-465.

Kerins, A., Fernandez, M., & Shinew, K. (2017). Parent coaches' experiences and insights into a youth soccer program. *Journal of Amateur Sport, 3*(1).

Kılıç, D., & Altınok, B. (2016). Öğretmen Anne-Babaların Çocukları ve Öğrencileriyle Olan İlişkilerinin İncelenmesi. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, *2*(2), 107-117.

Kilger, M. (2017). Talent stories in youth sports: Discursively shared narratives of success. *Narrative Inquiry, 27*(1), 47-65.

Kilger, M. (2020). Dad as a coach: Fatherhood and voluntary work in youth sports. *Education sciences, 10*(5), 132.

Kilger, M., & Jonsson, R. (2017). Talent production in interaction: Performance appraisal interviews in talent selection camps. *Communication & Sport, 5*(1), 110-129.

Kimiecik, J. C., & Horn, T. S. (1998). Parental beliefs and children's moderate-to-vigorous physical activity. *Research quarterly for exercise and sport*, *69*(2), 163-175. doi: 10.1080/02701367.1998.10607681.

Kitchener, K.S. (1988). Dual role relationships: What makes them so problematic? *Journal of Counseling and Development, 67*, 217-221.

Knight, C. J., & Harwood, C. G. (2009). Exploring parent-related coaching stressors in British tennis: A developmental investigation. *International Journal of Sports Science & Coaching, 4(4),* 545-565. http://dx.doi.org/10.1260/174795409790291448.

Knight, C. J., & Holt, N. L. (2013a). Parents' experiences at junior tennis tournaments in Western Australia. *Sport, Exercise, and Performance Psychology, 2*, 173-189. http://dx.doi.org/10.1037/a0031203.

Knight, C. J., & Holt, N. L. (2013b). Strategies used and assistance required to facilitate children's involvement in competitive tennis: parents' perspectives. *The Sport Psychologist, 27*, 281-291.

Knight, C. J., & Holt, N. L. (2014). Parenting in youth tennis: understanding and enhancing children's experiences. *Psychology of Sport and Exercise, 15*, 155-164.

Knight, C. J., Boden, C. M., & Holt, N. L. (2010). Junior tennis players' preferences for parental behaviors at tournaments. *Journal of Applied Sport Psychology, 22,* 377-391. http://dx.doi.org/10.1080/10413200.2010.495324.

Knight, C. J., Dorsch, T. E., Osai, K. V., Haderlie, K. L., & Sellars, P. A. (2016). Influences on parental involvement in youth sport. *Sport, Exercise, and Performance Psychology, 5*(2), 161–178. https://doi.org/10.1037/spy0000053.

Knight, C. J., Little, G. C. D., Harwood, C. G., & Goodger, K. (2016). Parental involvement in elite junior slalom canoeing. *Journal of Applied Sport Psychology, 28*(2), 234–256. https://doi. org/10.1080/10413200.2015.1111273.

Kramers, S., Thrower, S. N., Steptoe, K., & Harwood, C. G. (2023). Parental strategies for supporting children's psychosocial development within and beyond elite sport. *Journal of Applied Sport Psychology, 35*(3), 498-520.

Larson-Casselton, C. (2012). Navigating the turbulent dual roles of parent/coach. Doctoral dissertation, North Dakota State University.

Lauer, L. (2008). Coach dad. *Coaching management: Football Postseason Edition, 6*(10), 34-39.

Lauer, L., Gould, D., Roman, N., & Pierce, M. (2010a). How parents influence junior tennis players development: qualitative narratives. *Journal of Clinical Sport Psychology, 4*(1), 69-92.

Lauer, L., Gould, D., Roman, N., & Pierce, M. (2010b). Parental behaviors that affect junior tennis player development. *Psychology of Sport and Exercise, 11*(6), 487-496. http://dx.doi.org/10.1016/j.psychsport.2010.06.008.

LaVoi, N. M., & Babkes Stellino, M. (2008). The relation between perceived parent created sport climate and competitive male youth hockey players' good and poor sport behaviors. *Journal of Psychology, 142*, 471–495.

Lee, M. (2002). *Coaching children in sport: principles and practice*. Routledge.

Leff, S. S., & Hoyle, R. H. (1995). Young athlete's perceptions of parental support and pressure. *Journal of Youth and Adolescence, 24*, 187-203. http://dx.doi.org/10.1007/BF01537149.

Lemyre, P. N., Roberts, G. C., & Stray-Gundersen, J. (2007). Motivation, overtraining, and burnout: Can self-determined motivation predict overtraining and burnout in elite athletes?. European Journal of Sport Science, 7(2), 115-126.

Lewis, C.C. (1981). The effects of parental firm control: A reinterpretation of the findings. *Psychological Bulletin, 90*, 547–563.

Lisinskiene, A., Lochbaum, M., May, E., & Huml, M. (2019). Quantifying the Coach–Athlete–Parent (C–A–P) relationship in youth sport: initial development of the positive and negative processes in the C–A–P questionnaire (PNPCAP). *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *16*(21), 4140.

Littlefield, R. S., & Larson-Casselton, C. (2009). 11 Coaching Your Own Child. *Parents and Children Communicating with Society: Managing Relationships Outside of the Home*, 189.

Maccoby, E. E., & Martin, J. A. (1983). Socialization in the context of the family: parent-child interaction. In P. H. Mussen (Series Ed.) & E. M. Hetherington (Vol. 34 C.G. Harwood, C.J. Knight / Psychology of Sport and Exercise 16 (2015) 24-35 Ed.), *Handbook of child psychology: Vol. 4. Socialization, personality, and social development* (4th ed., pp. 1-101). New York, NY: Wiley.

Manaster, G. (1983). Faulty parenting types and personality types. *Individual Psychology: Journal of Adlerian Theory, Research and Practice, 39*(2), 200-207.

Matos, N. F., Winsley, R. J., & Williams, C. A. (2011). Prevalence of nonfunctional overreaching/overtraining in young English athletes. *Med Sci Sports Exerc., 43*(7), 1287-1294.

McCann, P. S. (2005). Parent-coach and child-athlete retrospective perceptions of the dual role in youth sport. Doctoral dissertation, Michigan State University.

McCarthy, P. J., & Jones, M. V. (2007). A qualitative study of sport enjoyment in the sampling years. *The Sport Psychologist, 21,* 400–416.

McElroy, M. (1982). Consequences of perceived parental pressure on the self esteem of youth sport participants. *American Corrective Therapy Journal, 36*, 164–167.

Milevsky, A., Schlechter, M., Netter, S., & Keehn, D. (2007). Maternal and paternal parenting styles in adolescents: associations with self-esteem, depression and life satisfaction. *Journal of Child and Family Studies, 16*, 39-47. http://dx.doi.org/ 10.1007/s10826-006-9066-5.

Nicholls, J. G. (1989). *The competitive ethos and democratic education*. Cambridge: Harvard University Press.

Noblet, A. J., & Gifford, S. M. (2002). The sources of stress experienced by professional Australian footballers. *Journal of applied sport psychology, 14*(1), 1-13.

Ntoumanis, N., & Biddle, S. J. (1999). A review of motivational climate in physical activity. *Journal of sports sciences*, *17*(8), 643-665.

O'Donnell, K., Elliott, S. K., & Drummond, M. J. (2022). Exploring parent and coach relationships in youth sport: A qualitative study. *Qualitative Research in Sport, Exercise and Health*, *14*(7), 1023-1044.

Omli, J., & LaVoi, N. M. (2009). Background anger in youth sport: a perfect storm? *Journal of Sport Behavior, 32*, 242-260.

Omli, J., & LaVoi, N. M. (2012). Emotional experiences of youth sport parents I: anger. J*ournal of Applied Sport Psychology, 24*, 10-25. http://dx.doi.org/10.1080/10413200.2011.578102.

Omli, J., & Wiese-Bjornstal, D. M. (2011). Kids speak: preferred parental behavior at youth sport events. *Research Quarterly for Exercise and Sport, 82*, 702-711.

Ormond, I., & Holt, N. (2021). Harmonious or Conflicted? A Qualitative Study of Father-Coach and Daughter Relationships in Youth Sport. *Journal of Amateur Sport, 7*(2).

Orton, G. L. (1997). *Strategies for counseling children and their parents*. Pacific Grove, CA: Brooks/Cole.

Özgör, N. (2019). Adolesan Sporcularda Zihinsel Dayanıklılığın Belirlenmesinde Ailenin Spora Dahiliyeti ve Aile Mükemmeliyetçiliğinin Rolü (Doktora tezi). Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Partridge, J. A., Brustad, R. J., & Stellino, M. B. (2008). Social influence in sport. T.S. Horn (Ed.), *Advances in sport psychology* (3rd ed., pp. 269–291). Champaign, IL: Human Kinetics.

Pierce, S., Gould, D., & Camire, M. (2017). Definition and model of life skills transfer. *International Review of Sport and Exercise Psychology, 10*(1), 186–211. https://doi.org/10.1080/ 1750984X.2016.1199727.

Pitas, N. (2012). Exploring the parent-coach and child-athlete relationship in the recreational sport context. Master Thesis. University of New Hampshire.

Preston, C., Allan, V., & Fraser-Thomas, J. (2021). Facilitating positive youth development in elite youth hockey: Exploring coaches' capabilities, opportunities, and motivations. Journal of Applied *Sport Psychology, 33*(3), 302–320. https://doi.org/10.1080/10413200.2019.1648327.

Preston, C., Allan, V., Wolman, L., & Fraser-Thomas, J. (2020). The coach–parent relationship and athlete development in elite youth hockey: lessons learned for conflict management. *The Sport Psychologist, 34*(2), 143-152.

Raglin, J. S., & Morgan, W. P. (1989). Development of a scale to measure training induced distress. Medicine and Science in Sports and Exercise, 21, 60.

Rees, T., & Hardy, L. (2000). An investigation of the social support experiences of high-level sports performers. *The sport psychologist, 14*(4), 327-34.

Sapieja, K. M., Dunn, J. G. H., & Holt, N. L. (2011). Perfectionism and perceptions of parenting styles in male youth soccer. *Journal of Sport & Exercise Psychology, 33*, 20-39.

Scanlan, T., & Lewthwaite, R. (1986). Social psychological aspects of competition for male youth sports participants: IV. Predictors of enjoyment. *Journal of Sport Psychology, 8*, 25–35.

Schmid, O. N. (2014). *" It's not just your dad and it's not just your coach..." The dual-role relationship in female tennis players*. Doctoral dissertation, West Virginia University.

Schmid, O. N., Bernstein, M., Shannon, V. R., Rishell, C., & Griffith, C. (2015). "It's Not Just Your Dad, It's Not Just Your Coach..." The Dual-Relationship in Female Tennis Players. *The Sport Psychologist, 29*(3), 224-236.

Schmitz, K. H., Lytle, L. A., Phillips, G. A., Murray, D. M., Birnbaum, A. S., & Kubik, M. Y. (2002). Psychosocial correlates of physical activity and sedentary leisure habits in young adolescents: the teens eating for energy and nutrition at school study. *Preventive Medicine, 34*, 266-278. http://dx.doi.org/10.1006/pmed.2001.0982.

Secord, P.F., & Backman, C. W. (1974). *Social Psychology*. New York: McGraw-Hill.

Smith, R. E. (1986). Toward a cognitive-affective model of athletic burnout. *Journal of Sport Psychology, 8*, 36–50.

Smith, R. E., & Smoll, F. L. (1996). Psychosocial interventions in youth sports. In J. L. Van Raalte & B. W. Brewer (Eds.), *Exploring sport and exercise psychology* (pp. 287–315). Washington, DC: American Psychological Association.

Smith, R. E., Smoll, F. L. and Smith, N. J. (1989). *Parents' Complete Guide to Youth Sports*, American Alliance for Health, Physical Education, Recreation, and Dance, Reston, Virginia.

Smith, R. E., Smoll, F. L., & Curtis, B. (1979). Coach effectiveness training: A cognitive-behavioral approach to enhancing relationship skills in youth sport coaches. *Journal of Sport and Exercise Psychology, 1*(1), 59-75.

Smith, S. R., & Hamon, R. R. (2012). *Exploring family theories* (3rdEd.). New York: Oxford University Press.

Sooriya, P. (2017). *Parenting Styles*. Hillsborough: Lulu Publications.

Spera, C. (2006). Adolescents' perceptions of goals, practices, and styles in relation to their motivation and achievement. *The Journal of Early Adolescence, 26,* 456-490. http://dx.doi.org/10.1177/0272431606291940.

Stein, G. L., Raedeke, T. D., & Glenn, S. D. (1999). Children's perceptions of parent sport involvement: it's not how much, but to what degree that's important. *Journal of Sport Behavior, 22*, 591-601.

Stirling, A.E. (2013). Understanding the use of emotionally abusive coaching practices. *International Journal of Sports Science & Coaching, 8*(4), 625-640.

Strand, B., & Samuelson, J. (2021). Physically and Mentally Exhausted: Overtraining and Burnout in Sports. Virginia Journal, 42(1).

Straub, G., & Plessner, H. (2024). Frequency and performance relevance of parent-coaches in competition-oriented sports. *German Journal of Exercise and Sport Research*, *1*-8. doi:10.1007/s12662-024-00952-8

Strean, W. B. (1995). Youth sport contexts: Coaches perceptions and implications for intervention. *Journal of Applied Sport Psychology, 7*(1), 23-37.

Swann, C., Moran, A., & Piggott, D. (2015). Defining elite athletes: Issues in the study of expert performance in sport psychology. *Psychology of sport and exercise, 16*, 3-14.

Udry, E., Gould, D., Bridges, D., & Tuffey, S. (1997). People helping people? Examining the social ties of athletes coping with burnout and injury stress. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, *19*(4), 368-395.

Vella, S. A., & Perlman, D. J. (2014). Mastery, autonomy and transformational approaches to coaching: Common features and applications. *International Sport Coaching Journal, 1*(3), 173-179. https://doi.org/10.1123/iscj.2013-0020

Vitali, F., Bortoli, L., Bertinato, L., Robazza, C., & Schena, F. (2015). Motivational climate, resilience, and burnout in youth sport. *Sport sciences for health*, *11*, 103-108.

Wall, J. M., Baugh, L. M., Pradhan, K., Beauchamp, M. R., Marshall, S. K., & Young, R. A. (2019). The coach-parent relationship in Canadian competitive figure skating: An interpretive description. *Psychology of Sport and Exercise*, *45*, 101577.

Weinberg,, R,S. & Gould, D. (2015). *Spor ve Egzersiz Psikolojisinin Temelleri*, Ed:Mustafa Şahin, Ziya Koruç, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Weiss, M. R. (2003). Social Influences on Children's Psychosocial Development in Youth Sports, in Malina, R. M. and Clark, M. A., eds., *Youth Sports: Perspectives for a New Century*, Coaches Choice Publishers, Monterey, California, 109-126.

Weiss, M. R., & Fretwell, S. D. (2005). The parent-coach/child-athlete relationship in youth sport: Cordial, contentious, or conundrum? *Research Quarterly for Exercise and Sport, 75* (3), 286-305.

Wiersma, L. D., & Fifer, A. M. (2008). "The schedule has been tough but we think it's worth it": the joys, challenges, and recommendations of youth sport parents. *Journal of Leisure Research, 40*(4), 505-530.

Wolfenden, L. E., & Holt, N. L. (2005). Talent development in elite junior tennis: Perceptions of players, parents, and coaches. *Journal of applied sport psychology, 17*(2), 108-126.

Wuerth, S., Lee, M. J., & Alfermann, D. (2004). Parental involvement and athletes' career in youth sport. *Psychology of sport and Exercise*, *5*(1), 21-33.

Wylleman, P., & Lavallee, D. (2004). A developmental perspective on transitions faced by athletes. In M.R.Weiss (Eds.), *Developmental sport and exercise psychology: A lifespan perspective* (pp. 503-524). Morgantown, WV: Fitness Information Technology

Yang, S. X., & Jowett, S. (2013). Conceptual and measurement issues of the complementarity dimension of the coach–athlete relationship across cultures. *Psychology of Sport and Exercise, 14*(6), 830-841.

Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (10. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Zehntner, C., McMahon, J., & McGannon, K. R. (2020). An intensive longitudinal investigation of a parent–coach's practices and strategies 'in action'; challenges and opportunities. *Sports Coaching Review, 9*(2), 147-167.

Zilber, E. (2005). International educators and their children. *Journal of Research in International Education, 4*(1), 5-22.

Mana-i Mesnevi

İçimdeki Ses

Yeşim Doğrusoy

Mana-i Mesnevi
İçimdeki Ses
Yeşim Doğrusoy

Yayın No.: 57
ISBN: 978-625-6184-03-9
E-ISBN: 978-625-6184-04-6
1. Basım, Ocak 2025

Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun
Sayfa Tasarımı: Furkan Mülayim
Redaksiyon: Selma Günaydın
Kapak Tasarımı: Dr. Öğr. Üyesi Duygu Dinçeli Çay

©2025, Bu baskının bütün hakları EY Yayınları'na aittir. "EY Yayınları" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır. Sertifika No: 31696

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

EY Yayınları
İstanbul Büro: Rasimpaşa Mah. Rıhtım Caddesi Nemlizade Sokak,
Güleryüz Apt. No.: 9 Daire: 3 Kadıköy / İSTANBUL
Tel/Faks: +90 (216) 418 20 10
info@nobelyasam.com - www.nobelyasam.com
Ankara Büro: Mithatpaşa Cad. No.: 74/4 Kızılay / ANKARA
Tel: 0312 418 20 10 Faks: 0312 418 30 20

Genel Dağıtım
ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Sipariş: -siparis@nobelyayin.com-
Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
Bilgi: www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları:
Alfa Basım Dağıtım, Arasta, Arkadaş Kitabevi,
D&R Mağazaları, Dost Dağıtım, Ekip Dağıtım, Kida Dağıtım,
Kitapsan, Nezih Kitabevleri, Pandora, Prefix, Remzi Kitabevleri

Baskı ve Cilt:
Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İçindekiler

Mana-i Mesnevî Ön Söz 3
Hz. Mevlânâ'nın Hayatı 7
Mesnevî-i Şerîf 1. Beyit 9
Mesnevî-i Şerîf 2. Beyit 15
Mesnevî-i Şerîf 3. Beyit 20
Mesnevî-i Şerîf 4. Beyit 24
Mesnevî-i Şerîf 5. Beyit 29
Mesnevî-i Şerîf 6. Beyit 34
Mesnevî-i Şerîf 7. Beyit 39
Mesnevî-i Şerîf 8. Beyit 44
Mesnevî-i Şerîf 9. Beyit 49
Mesnevî-i Şerîf 10. Beyit 54
Mesnevî-i Şerîf 11. Beyit 61
Mesnevî-i Şerîf 12. Beyit 67
Mesnevî-i Şerîf 13. Beyit 73
Mesnevî-i Şerîf 14. Beyit 78
Mesnevî-i Şerîf 15. Beyit 84
Mesnevî-i Şerîf 16. Beyit 88
Mesnevî-i Şerîf 17. Beyit 94
Mesnevî-i Şerîf 18. Beyit 99
Mesnevî-i Şerîf 19. Beyit 103
Mesnevî-i Şerîf 20-24. Beyitler 106
Mesnevî-i Şerîf 25-29. Beyitler 111
Mesnevî-i Şerîf 30-34. Beyitler 117
Mesnevî-i Şerîf 35-39. Beyitler 123
Mesnevî-i Şerîf 40-44. Beyitler 128
Mesnevî-i Şerîf 45-49. Beyitler 133
Mesnevî-i Şerîf 50-54. Beyitler 138
Mesnevî-i Şerîf 55-59. Beyitler 143
Mesnevî-i Şerîf 60-64. Beyitler 147
Mesnevî-i Şerîf 65-69. Beyitler 152
Mesnevî-i Şerîf 70-74. Beyitler 157
Mesnevî-i Şerîf 75-79. Beyitler 161
Mesnevî-i Şerîf 80-84. Beyitler 166

Mesnevî-i Şerîf 85-89. Beyitler 170
Mesnevî-i Şerîf 90-94. Beyitler 174
Mesnevî-i Şerîf 95-99. Beyitler 179
Mesnevî-i Şerîf 100-104. Beyitler 184
Mesnevî-i Şerîf 105-109. Beyitler 189
Mesnevî-i Şerîf 110-114. Beyitler 195
Mesnevî-i Şerîf 115-119. Beyitler 200
Mesnevî-i Şerîf 120-124. Beyitler 205
Mesnevî-i Şerîf 125-129. Beyitler 209
Mesnevî-i Şerîf 130-134. Beyitler 215
Mesnevî-i Şerîf 135-139. Beyitler 221
Mesnevî-i Şerîf 140-144. Beyitler 225
Mesnevî-i Şerîf 145-149. Beyitler 229
Mesnevî-i Şerîf 150-154. Beyitler 234
Mesnevî-i Şerîf 155-159. Beyitler 238
Mesnevî-i Şerîf 160-164. Beyitler 242
Mesnevî-i Şerîf 165-169. Beyitler 247
Mesnevî-i Şerîf 170-174. Beyitler 252
Mesnevî-i Şerîf 175-179. Beyitler 257
Mesnevî-i Şerîf 180-184. Beyitler 262
Mesnevî-i Şerîf 185-189. Beyitler 267
Mesnevî-i Şerîf 190-194. Beyitler 273
Mesnevî-i Şerîf 195-199. Beyitler 278
Mesnevî-i Şerîf 200-204. Beyitler 284
Mesnevî-i Şerîf 205-209. Beyitler 289
Mesnevî-i Şerîf 210-214. Beyitler 294
Mesnevî-i Şerîf 215-219. Beyitler 299
Mesnevî-i Şerîf 220-224. Beyitler 304
Mesnevî-i Şerîf 225-229. Beyitler 309
Mesnevî-i Şerîf 230-234. Beyitler 316
Mesnevî-i Şerîf 235-239. Beyitler 321
Mesnevî-i Şerîf 240-244. Beyitler 327
Kaynakça 333
Yazar Hakkında Bilgi 335

Kaynakça

Ankaravi, İ. R. (2008). *Mesnevi'nin Sırrı Dibace ve İlk 18 Beyit Şerhi*. İstanbul: Hayykitap Yayınları.

Bolay, S. H. (1996). *Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Bursevi, İ. H. (2017). *Mesnevi Şerhi Ruhu'l Mesnevi.* (Haz. İsmail Güleç). İstanbul: İnsan Yayınları.

Büyükaksoy, K. R. (2015). *Şerhli Mesnevi-i Şerif*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.

Can, Ş. (1995). *Mevlana Hayatı Şahsiyeti Fikirleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Can, Ş. (2004). *Mesnevi Hikâyeleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Cili, A. (2012). *Hakikat-i Muhammediye*. (Çev. Muhammed Bedirhan). İstanbul: İnsan Yayınları.

Coelho, P. (2010). *Simyacı.* (Çev. Özdemir İnce). İstanbul: Can Yayınları.

Cornford, F. M. (2019). *Sokrates Öncesi ve Sonrası.* (Çev. A. M. Celal Şengör, Senem Onan). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Çığ, M.İ. (2018). *Kur'an, İncil ve Tevrat'ın Sümer'deki Kökeni*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Doktor Fizik – Beyin Dalgaları Nedir? Tipleri | Deniz Doğan. (2024, Temmuz 31). https://doktorfizik.com/sinir-sistemi/norobilim/beyin-dalgalari-nedir-tipleri/

Dünya Mevlana Vakfı – Ana Sayfa | Dünya Mevlâna Sağlık Eğitim ve Kültür Vakfı. (2024, Temmuz 31). https://www.dunyamevlana.org.tr/

Felsefe – Ana Sayfa | Ömer Yıldırım. (2024, Temmuz 31). https://www.felsefe.gen.tr

HPNOT İstanbul - Beyin Dalgaları: Zihnin Görünmez Yolculuğu | Burak Uçkun. (2024, Temmuz 31). https://hypnotistanbul.com/beyin-dalgalari-ve-hipnoz/

Independent Türkçe - Bilim İnsanları Beyin Dalgaları Yoluyla İnsan Zihninde Oluşan Resimleri Görüntülemeyi Başardı | Anthony Cuthbertson (Çev. İrem Oral). (2024, Temmuz 31). https://www.indyturk.com/node/487891/bi%CC%87li%CC%87m/bilim-insanlar%C4%B1-beyin-dalgalar%C4%B1-yoluyla-insan-zihninde-olu%C5%9Fan-resimleri

İmam H_Gazali (2016). *Hakikat Arayışı El-Münkız Mine'd Dalal.* (Çev. Abdurrezzak Tek). Bursa: Emin Yayınları.

İmam-ı Rabbani Ahmed-i Faruki Serhendi (1975). *Mektubat Tercemesi.* (Çev. Hüseyin Hilmi Işık). İstanbul: Işık Kitabevi.

İncil-Tevrat-Zebur Kutsal Kitap – Ana Sayfa | İzmir Protestan Kilisesi. (2024, Temmuz 31). https://incil.info/

İndigo Dergisi - Sayılar ve özel sırları: Sayıların tasavvuf incelemesi | Aslı Pekçetin. (2024, Temmuz 31). https://indigodergisi.com/2018/03/sayilar-ozel-sirlari-tasavvuf/#google_vignette

Kaplan, R. (2016). *İbnü'l-Arabî; Sayılar ve Rüyalar*. Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 42(42), 357-362.

Karaismailoğlu, A. (2001). *Mesnevi Mevlana Tam Metin*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Karaman Özlü, Z., Uymaz Aras, G., Özlü, İ., Yayla, A. vd. (2023). Vücudun Kilit Anahtarı: Enerji Alanı ve Duygusal Terapiler. *Ebelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(3), 170-175.

Kemal Arıkan – Duygu düzenlemenin bir işareti: Teta Dalgaları | AKADEMİK™ Psikiyatri & Psikoterapi Merkezi. (2024, Temmuz 31). https://www.kemalarikan.com/duygu-duzenlemenin-bir-isareti-teta-dalgalari.html#:~:text=Duygu%20d%C3%BCzenlemeye%20.%C3%B6zg%C3%BC%20bir%20beyin,8%20Hz%20frekans%C4%B1nda)%20artt%C4%B1%C4%9F%C4%B1n%C4%B1%20g%C3%B6zlemlediler.

KLU Felsefe Ansiklopedisi – Ana Sayfa | Kırklareli Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü. (2024, Temmuz 31). https://www.klufelsefe.com/

Kubbealtı Lügati - Rânâ | Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı. (2024, Temmuz 31). https://lugatim.com/s/RANA.

Küçük, O. (2009). İbnü'l Arabî düşüncesinde varlığın tasavvufî yorumunun sayı metafiziğine uzanan yansımaları. *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, 23, 373 - 411.

Lory, P. (2006). İbn Arabi'nin Eserlerinde Dil ve Harfler Sembolizmi, (Çev. M. Mustafa Çakmaklıoğlu). *Bilimname: Düşünce Platformu*, 2006/1, cilt IV (10) s. 173-182.

Mevlana Celaleddin Rumî (2009). *Mesnevi-i Şerif Şerhi* Cilt: 1. (Çev. Ahmet Avni Konuk). İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Muhammed Hacı Yusuf (2019). *İbnül Arabi Zaman ve Kozmoloji*. (Çev. Kadir Filiz). İstanbul: Nefes Yayınları.

Muhyiddin İbn Arabi (1988). *İlahi Aşk*. (Çev. Mahmut Kanık). İstanbul: İnsan Yayınları.

Nicholson, R. A. (1978). *İslam Sufileri*. (Çev. Mehmet Dağ, Kemal Işık, Ruhi Fığlalı, Abdülkadir Şener, Rahmi Ayas, İsmet Kayaoğlu). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Onan, B. (2010). "Beynin Bilişsel İşlevleri Üzerine Yapılan Araştırmalar Ve Ana Dili Eğitimine Yansımaları". *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 27, 521-561.

Oxford Languages – Ana Sayfa | Oxford University Press. (2024, Temmuz 31). https://languages.oup.com/

Psikolog Hasan Arslan - Süper Öğrenme: Gerçek mi Gizem mi? | Hasan Arslan. (2024, Temmuz 31). https://psikologhasanarslan.com/2020/03/20/super-ogrenme-gercek-mi-gizem-mi/

Şulul, C. (2003). "Metafiziğin Tarihsel Evrimi". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/11, 57-69.

TÜBİTAK Ansiklopedileri | TÜBİTAK Bilim ve Toplum Başkanlığı. (2024, Temmuz 31). https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/

TÜBİTAK Bilim Genç - İletişim Kurduğumuzda Beyin Dalgalarımız da Senkronize Oluyor | Seher Aytüre. (2024, Temmuz 31). https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/iletisim-kurdugumuzda-beyin-dalgalarimiz-da-senkronize-oluyor.

Türkçe Kur'an Mealleri – Ana Sayfa | Türkçe Kur'an Mealleri. (2024, Temmuz 31). https://www.kuranmeali.com/index.php

Türkiye Diyanet Vakfı İslâam Ansiklopedisi – Ana Sayfa | Türk Diyanet Vakfı. (2024, Temmuz 31). https://islamansiklopedisi.org.tr

Üsküdar Üniversitesi - Haberler | İlahi Enerji Beynimizin İçinde. Nevzat Tarhan. (2024, Temmuz 31). https://uskudar.edu.tr/tr/icerik/8975/prof-dr-nevzat-tarhan-ilahi-enerji-beynimizin-icinde

Vikipedi Özgür Ansiklopedi – Ana Sayfa | Vikipedi Özgür Ansiklopedi. (2024, Temmuz 31). https://tr.wikipedia.org/wiki/Anasayfa

Yazır, E. H. (2002). *Kur'an-ı Kerim'in Yüce Meali Türkçe Açıklaması*. (Haz. Kasım Yayla). İstanbul: Merve Yayınları.

MARAŞ ARAŞTIRMALARI - 5

"Deprem Özel"

Editörler
Prof. Dr. İbrahim Solak
Doç. Dr. Samet Alıç
Doç. Dr. Mustafa Edip Çelik

nobel
40.yıl

MARAŞ ARAŞTIRMALARI - 5
"Deprem Özel"

Editörler: Prof. Dr. İbrahim Solak, Doç. Dr. Samet Alıç, Doç. Dr. Mustafa Edip Çelik

Yayın No.: 5706
Beşeri Bilimler: 651
ISBN: 978-625-371-920-3
E-ISBN: 978-625-371-921-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Kasım 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

"Bu eser Kızılay Akademi ve Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık ortaklığıyla hazırlanmıştır."

Kapakta kullanılan fotoğraflar Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesinden alınmıştır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Solak, İbrahim., Alıç, Samet., Çelik, Mustafa Edip.
Maraş Araştırmaları - 5 "Deprem Özel" / İbrahim Solak, Samet Alıç, Mustafa Edip Çelik
1. Basım, X + 260 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-920-3
E-ISBN: 978-625-371-921-0
1. Kahramanmaraş 2. Elbistan 3. Pazarcık 4. Deprem 5. 04.17-13.24

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **v**

TAKDİM ..... **vii**

ANTİK DÖNEM DEPREMLERİNİN KAHRAMANMARAŞ VE ÇEVRESİNE ETKİLERİ (İÖ 148-İS 47) **1**
Alaaddin Kalaycı

ANTİK DÖNEM DEPREMLERİNİN KAHRAMANMARAŞ VE ÇEVRESİNE ETKİLERİ (115-458) .. **19**
Ercüment Yıldırım

ORTA ÇAĞLARDAN XX. YÜZYILA KADAR MARAŞ VE ÇEVRESİNİ ETKİLEYEN DEPREMLER **33**
Samet Alıç

6 ŞUBAT 2023 TARİHLİ KAHRAMANMARAŞ DEPREMİ **65**
İbrahim Solak

6 ŞUBAT KAHRAMANMARAŞ DEPREMLERİNDE KIZILAYIN KAHRAMANMARAŞ'TAKİ FAALİYETLERİ **71**
Mustafa Edip Çelik

6 ŞUBAT 2023 DEPREMİ İLE TAHRİP OLAN KAHRAMANMARAŞ'IN KÜLTÜREL MİRASININ İSTATİSTİKSEL DEĞERLENDİRMESİ İLE RESTORASYON VE KORUMA ÖNERİLERİ ....Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
Oktay Dumankaya

COĞRAFİ BİLGİ TEKNOLOJİLERİ KULLANARAK KAHRAMANMARAŞ'TA DEPREM AÇISINDAN YERLEŞİM YERİ UYGUNLUK ANALİZİ **105**
Murat Karabulut - Yunus Emre Bozdoğan

KAHRAMANMARAŞ DEPREMLERİNİN MAKROEKONOMİK ETKİLERİ **121**
Gülferah Ertürkmen

KAHRAMANMARAŞ DEPREMLERİNİN ARDINDAN BÖLGEDE TARIM SEKTÖRÜ **139**
Emine İkikat Tümer

KAHRAMANMARAŞ DEPREMLERİNİN (6 ŞUBAT 2023) KAHRAMANMARAŞ EĞİTİM HAYATINA ETKİSİ **147**

Sevim Ceylan Dumanoğlu

ASRIN FELAKETİNİN KAHRAMANMARAŞ TURİZMİ ÜZERİNE POTANSİYEL ETKİLERİ 175
Nadire Karademir

6 ŞUBAT DEPREMİNİN ŞEHRİN KÜLTÜR VE EDEBİYAT HAYATINA YANSIMASI: KAHRAMANMARAŞ İLİ ÖRNEĞİ 199
Ramazan Avcı

BİR FELAKETİN ARDINDAN SATIRLARA YANSIYANLAR..... 215
Kemal Timur

KAHRAMANMARAŞ İLİNİN JEOLOJİK ÖZELLİKLERİ..... 237
Alican Kop

ANTİK DÖNEM DEPREMLERİNİN KAHRAMANMARAŞ VE ÇEVRESİNE ETKİLERİ (İÖ 148-İS 47)

Alaaddin Kalaycı

GİRİŞ

Roma coğrafyasının genel çoğunluğu deprem bölgesi olmasından dolayı insanlar çeşitli dönemlerde deprem felaketi ile karşı karşıya kalmıştır. Romalılar, çok ve tek tanrılı inanç dönemlerinde yeryüzünde gerçekleşen deprem gibi büyük doğal afetlerin kendi yaşam biçimlerinden dolayı tanrı ve tanrılar tarafından cezalandırılma aracı olarak kullanıldığına inanmışlardır. Ayrıca kendilerinden önce yaşayan Yunan medeniyetindeki deprem olgusu da Roma dönemine aktarılmıştır. Depremlerin yaşandığı Anadolu coğrafyasında yaşayan Hellenler de Yunan mitolojisi ve felsefesindeki deprem olgusunu benimsemişlerdir. Romalı retorik öğretmeni ve yazar olan Claudius Aelian, *Characteristics of Animals II* adlı eserinin hayvanlar üzerine anlatılarında köpek, öküz, domuz, keçi ve yılan gibi hayvanların yüksek önsezili olduğunu ve yaklaşan kıtlık, felaket ve deprem gibi olumsuz durumları ilk anlayanlar olduklarını söylemektedir. Bu durum Romalıların deprem olgusuna karşı bilinçli olduklarını göstermektedir.[1] Ayrıca hayvanlar depremin önceden algılama açısından önemli olmasına karşın deprem sonrasında tanrılara kurban olarak sunulmuştur. Bu sunulan hayvanların başında ise boğalar bulunmaktadır.[2]

Roma toplumunda kâhinlerin öngörü ve tahminlerde bulunarak birtakım olumsuz olayların uğursuzluk veya şans getirmeyeceğini bundan dolayı deprem, kıtlık, kuraklık gibi doğal afetlerin yaşanabileceğine inanılmıştır. Kâhinlerin tahminleri halk üzerinde etkili olmasına rağmen var olan deprem gerçeğini

[1] Aelian, On Animals, Volume II: Books 6-11, Translated by. A. F. Scholfield, (Cambridge, Harvard University Press, 1959), 31 (2. 6. 16).

[2] Dio Cassius, *Roman History, Volume IV: Books 41-45*, Translated by. Earnest Cary - Herbert B. Foster, (Cambridge, Harvard University Press, 1916), 437-439 (45. 17. 4-5).

KAYNAKÇA

ANTİK KAYNAKLAR

Aelian. *On Animals, Volume II: Books 6-11*. Translated by. A. F. Scholfield. Cambridge, Harvard University Press, 1959.

Ammianus Marcellinus. *History, Volume I: Books 14-19*. Translated by. J. C. Rolfe. Cambridge: Harvard University Press, 1950.

Appian. *Roman History, Volume II*, Edited and translated by. Brian McGing. Cambridge: Harvard University Press, 1912.

Aristotle. *Minor Works: On Colours. On Things Heard. Physiognomics. On Plants. On Marvellous Things Heard. Mechanical Problems. On Indivisible Lines. The Situations and Names of Winds. On Melissus, Xenophanes, Gorgias*. Translated by. W. S. Hett. Cambridge: Harvard University Press, 1936.

Aulus Gellius. *Attic Nights, Volume I: Books 1-5*. Translated by. J. C. Rolfe. (Cmbridge: Harvard University Press, 1927.

Dio Cassius. *Roman History, Volume III: Books 36-40*. Translated by Earnest Cary, Herbert B. Foster. Cambridge: Harvard University Press, 1914.

Dio Cassius. *Roman History, Volume IV: Books 41-45*. Translated by. Earnest Cary - Herbert B. Foster. Cambridge, Harvard University Press, 1916.

Herodotus. *The Persian Wars, Volume III: Books 5-7*. Translated by. A. D. Godley. Cambridge, Harvard University Press, 1922.

John Malalas. *The Chronicle of John Malalas*. Translated by Elizabeth Jeffreys - Michael Jeffreys - Roger Scott. Leiden: Brill Publishing, 1986.

Marcus Junianus Justinus Frontinus. *Epitome of the Philippic History of Pompeius Trogus*. Translated by. John Shelby Watson. London: Henry G. Bohn, 1853.

Philostratus. *Apollonius of Tyana, Volume II: Life of Apollonius of Tyana*, Books 5-8. Edited and translated by Christopher P. Jones. Cambridge: Harvard University Press, 2005.

Pliny. *Natural History, Volume I: Books 1-2*. Translated by. H. Rackham. Cambridge: Harvard University Press, 1938.

Seneca. Moral Essays, *Volume II: De Consolatione ad Marciam. De Vita Beata. De Otio. De Tranquillitate Animi. De Brevitate Vitae. De Consolatione ad Polybium. De Consolatione ad Helviam*. Translated by John W. Basore. Cambridge: Harvard University Press, 1932.

Thucydides, *History of the Peloponnesian War, Volume I: Books 1-2*. Translated by. C. F. Smith. Cambridge, Harvard University Press, 1919.

MODERN KAYNAKLAR

Akyüz, Serdar vd. "Historical earthquake activity of the northern part of the Dead Sea Fault Zone, southern Turkey". *Tectonophysics* 426 (3-4) (2006), 281-293.

Alıç, Samet, "Orta Çağ'da Maraş", *Millî Mücadelenin 100. Yılında Kahramanmaraş,* ed. İbrahim Solak – Samet Alıç. 14-18. Konya: Palet Yayınları, 2020.

Allen, Joel. *The Roman Republic and the Hellenistic Mediterranean: From Alexander to Caesar*. London: Blackwell Publishing, 2019.

Ambraseys, Nicholas. *Earthquakes in the Mediterranean and Middle East: a multidisciplinary study of seismicity up to 1900*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

Bauman, Richard. *Crime and Punishment In Ancient Rome*. London: Routledge, 1996.

Billows, Richard. *Julius Caesar The Colossus of Rome*. London: Routledge, 2009.

Birley, Antony. *Septimius Severus: The African Emperor*. London: Routledge, 1999.

Boak, Arthur, Edward. *History Of Rome To 565 A. D.*. New York: The Macmillan Company, 1921.

Bosh, Clemens. *Roma Tarihinin Ana Hatları 1. Kısım*. çev. Sebahat Atlan. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Neşriyatı, 1940.

Bury, John, Bagnal. *A History Of The Roman Empire From Its Foundation To The Death Of Marcus Aurelius (27 B.C.-180 A.D.)*. New York: Happer & Brothers Publishers, 1893.

Butcher, Kevin. *Roman Syria And The Near East*. London: The British Museum Press, 2003.

Chapot, Victor. *The Roman World*. London: Routledge, 2014.

Çalış, Said, Mübin. "Küçük Armenia Krallığı'nın Kuzeybatısı: Antiochia ad Taurum". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 16/1 (2019), 305-324.

Dumankaya, Oktay. "Kayıp Kent Germanicia: Lokalizasyon Problemleri Üzerine Yeni Gözlemler". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 66 (2019), 409-434.

Dunstan, William. *Ancient Rome*. Lanham: Rowman & Littlefield Pubishers, 2011.

Guidoboni, Emanuela vd. *Catalogue of ancient earthquakes in the Mediterranean sea up to the 10th century*. Instituto Nazionale di Geofisica, Rome, 1994.

Erdkamp, Paul. *A Companion to the Roman Army*. London: Blackwell Publishing, 2007.

Freeman, Charles. *Mısır, Yunan ve Roma: Antik Akdeniz Uygarlıkları*. çev. Suat Kemal Angı. Ankara: Dost Yayınevi, 1996.

Garzetti, Albino. *From Tiberius to the Antonines: A Hsitory of the Roman Empire AD 14-192*. London: Methuen & Co Ltd, 1976.

Glanville, Downey. *A History of Antioch in Syria from Seleucus to the Arab Conquest*. Princeton: Princeton University Press, 1961.

Goldsworthy, Adrian. *Rome At War Caesar And His Legacy*. Oxford: Osprey Publishing. 2005.

Griffin, Mariam. *Nero The End Of A Dynasty*, London: Routledge, 1984.

Hazel, John. *Who's Who in the Roman World*. London: Routledge, 2001.

Heitland, William, Emerton. *A Short of the Roman Republic*. London: Cambridge at the University Press, 1911.

Henderson, Bernard, William. *The Life And Principate Of The Emperor Nero*. London: Methuen & Co, 1905.

Hooper, Finley. *Roman Realities*. Detroit: Wayne State University Press, 1979.

Keaveney, Arthur. *Lucullus A Life*. London: Routledge, 1992.

Levick, Barbara. *Tiberius The Poltician*, Routledge. London: Routledge, 1999.

Lintott, Andrew. *Imperium Romanum: Politics and Administration*. London: Routledge, 1993.

Mackay, Christopher. *Ancient Rome: A Military And Political History*. London: Cambridge University Press, 2004.

Magie, David. *Roman Rule In Asia Minor: To The And Of The Third Century After Christ*. New Jersey: Princeton University Press, 1950.

Mayor, Adrienne. *Adrienne Mayor, The Poison King: The Life And Legend Of Mithradates Rome"s Deadliest Enemy*. New Jersey: Princeton University Press, 2010.

Moore, Frank Gardner. *The Roman"s World*. New York: Biblo and Tannen Booksellers and Publishers, 1971.

Ok, Mehmet – Dumankaya, Oktay. "Caesarea Germanicia'nın Seramik Ticaretine Dair İlk Kanıtlar: Roma Dönemi Kırmızı Astarlı Seramikleri". *OANNES-Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi* 4(1) (2022), 99-139.

Ok, Mehmet. "Germanicia'da Bulunan Phokaia Kırmızı Astarlı Seramikleri Üzerine Bir Değerlendirme". *Maraş Araştırmaları 4*. ed. İbrahim Solak – Samet Alıç. 11-27. Konya: Palet Yayınları, 2023.

Paga, Jessica. "Contested Space at the Entrance of the Athenian Acropolis". *Journal of the Society of Architectural Historians*, (76/2), (2017), 154-174.

Pamir, Hatice. "Helenistik Dönem ve Roma Dönemi'nde Antiokheia/Antakya'da Yaşanan Depremlerin Etkileri ve İmar Faaliyetleri", *İnterdisipliner Yaklaşımlar Hatay'da Afet Deneyimi: 6 Şubat 2023 Depremini Tarihe Not Düşmek*, ed. Veysel Eren. 33-91. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2023.

Redgate, Anne. *The Armenians*. Malden: Blackwell Publishers, 2000.

Sabin, Philip. *The Cambridge History of Greek and Roman Warfare Volume II: Rome From The Late Republic To The Late Empire*. London: Cambridge University Press, 2007.

Sacks, David. *Encyclopedia of the Ancient Greek World*. London: Facts on File, 2005.

Sartre, Maurice. *The Middle East Under Rome*. London: Harvard University Press, 2005.

Scullard, Howard, Hayer. *From the Gracchi to Nero A history of Rome 133 B.C. to A.D. 68*. London: Routladge, 1982.

Semiz, Barış, Ok, Mehmet, & Dumankaya, Oktay. "Archaeometric Investigations of the Late Roman Period Red Slip Ware from Caesarea Germanicia (Kahramanmaraş, Southeastern Anatolia)". *Archaeometry* (2024). 1–26.

Shotter, David. *Augustus Caesar*. London: Routledge, 1991.

Sicker, Martin. *The Pre-Islamic Middle East*. Westport: Praeger Publishers, 2000.

Stark, Freya. *Rome On The Euphrates The Story Of A Frontier*. London: Tauris Parke Paperbacks, 2012.

Taşdöner, Özcan, Kevser. Helenistik Dönemin Küçük Bir Krallığı: Kommagene, *Tarih Okulu Dergisi* XXIII (2015), 97-118.

Tekin, Oğuz. *Eski Anadolu ve Trakya: Ege Göçlerinden Roma İmparatorluğu'nun İkiye Ayrılmasına Kadar (MÖ 12. - MS 4. Yüzyıllar Arası)*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.

Tekin, Oğuz. *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.

Temizkan, Meltem. "Batı Anadolu Depremi ve Sosyoekonomik Etkileri", *Osmanlı Anadolu'sunda Doğal Afetler-I*. ed. Mehmet Yavuz Erler – Suha Oğuz Baytimur. 159-177. Bursa: Sayda Yayıncılık: 2023.

Temizkan, Meltem. "Seleukos Kralları Tarafından Kurulan Krali Merkez Antiokheia ve Yakın Çevresindeki Antiokheia Kentlerine Genel Bir Bakış". *OANNES-Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi* 1(1) (2019), 36-52.

Ürkmez, Özden. "Eski Çağ'da Maraş ya da Marqašti Germanicia". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 11(2) (2014), 67-95.

Wells, Colin Michael. The Roman Empire. London: Harvard University Press, 1992.

Yıldırım, Ercüment, - Kalaycı, Alaaddin, "Roma İmparatorları Augustus'tan (İÖ 27) Vespasianus Dönemine Kadar (İS 72) Maraş ve Çevresi" *Maraş Araştırmaları 4*. ed. İbrahim Solak – Samet Alıç. 27-35. Konya: Palet Yayınları, 2023.

Yıldırım, Ercüment, - Kalaycı, Alaaddin. "Makedon Krallığı'nın Egemenliğinden (İÖ 334) Roma İmparatorluğu'na Kadar (İÖ 27) Maraş ve Çevresi" *Maraş Araştırmaları 3*. ed. İbrahim Solak – Samet Alıç. 9-24. Konya: Palet Yayınları, 2022.

Yıldırım, Ercüment. "Antik Çağda Evliliklerle Kurulan Müttefikler: I. Antiokhos". *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* S. 1 (2013), 247-268.

Yıldırım, Ercüment. "Carrhae Yenilgisi ve Roma'nın Doğu Politikasına Etkileri". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (29) (2013), 261-272.

Yıldırım, Ercüment. "Roma İmparatorluğu'nun Doğu Sınırını Korumak İçin Fırat Nehri Boyunca Kurulan Lejyonlar". *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 13/4, (2013), 167-182.

Yıldırım, Ercüment. "Suriye Eyaleti'nin Kuruluşuna Kadar Roma'nın Doğu Akdeniz'de Korsanlıkla Mücadelesi". *Cedrus Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Dergisi* IV (2016), 91-103.

Yıldırım, Nurgül – Temizkan, Meltem. "Seleukoslar Döneminde Antiokheia'da Sosyal ve Kültürel Yaşam Üzerine Analizler". *International Journal of Social Sciences and Education Research* 4/4 (2018), 646-660.

Yıldırım, Nurgül – Temizkan, Meltem. "Seleukoslar Döneminde Yaşanan Suriye Savaşları Üzerine Bir Değerlendirme". *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 14/39 (2017), 117-131.

Yıldırım, Nurgül – Temizkan, Meltem. "The Wars of Dominion Between Seleucid and Parthian Kingdoms in Mesopotamia". *History Studies International Journal of History* 13/4 (2021), 1357 – 1368.

Yıldırım, Nurgül. "Antiocheia'dan Antakya'ya Bir Kent Adının Serüveni Üzerine Analizler". *Cappadocia Journal of History and Social Sciences* 1 (Volume 10) (2018), 150-162.

ANTİK DÖNEM DEPREMLERİNİN KAHRAMANMARAŞ VE ÇEVRESİNE ETKİLERİ (115-458)

Ercüment Yıldırım

GİRİŞ

İnsanoğlu, yeryüzünde yaşamaya başladığı andan itibaren yerin, zaman zaman sarsıldığını görmüştür. Yeryüzünün üzerindeki her şey ile birlikte sarsılıyor olması insanoğlunda hem dehşetli bir korku hem de büyük bir merak uyandırmış olmalıdır. Dünyanın birçok coğrafyasında birkaç nesil arayla ortaya çıkan büyük depremlerin nasıl oluştuğunu günümüzde bilimsel verilerle açıklanmasına rağmen Antik Dönem insanları için deprem, tanrısal bir olgu olarak algılanmıştır. Bu algının sonucunda depremler mitolojik anlatımlar içerisinde kuşaklar boyu yaşatılmıştır. Antik Dönem insanları yaşadıkları evreni, tanrıların mekânı gökyüzü, insanların yaşam alanı yeryüzü ve kötülüklerin bulunduğu yer altı biçiminde üç kısım olarak tahayyül etmişlerdir. Yeryüzünde oluşan sel ve heyelan gibi felaketleri sıklıkla yaşayan insanlar, yer altından geldiğini düşündükleri depremler için daha sıra dışı yorumlar üretmiştir. Çok tanrılı inanışa bağlı toplumların büyük çoğunluğunda yeryüzünü kaplumbağa, boğa ve balık gibi hayvanların taşıdığına inanılmıştır. Bu hayvanların kısa süreli hareketleri sonucunda depremlerin olduğu düşünülmüştür.

Mezopotamya medeniyetini oluşturan Sümer, Babil ve Asur toplumlarında ise depremlerin insanları tanrıların cezalandırmak için kullandığı bir yöntem olduğuna inanılmıştır. Mezopotamya bulunduğu coğrafi konum dolayısıyla depremlerin nadir görüldüğü bir yer olmasına rağmen çivi yazılı metinlerde ve fal yazıtlarında deprem kayıtlarının bulunması İran ve Anadolu gibi depremselliğin çok olduğu bölgeler ile olan iletişiminden kaynaklanmış olmalıdır. MÖ 1200'li yıllarda Hitit Krallığı'nın yönetimi altındaki Anadolu'da meydana gelen büyük bir deprem Asur kayıtlarına yansımıştır. Hitit çivi yazılı metinlerinde dep-

KAYNAKÇA

ANTİK KAYNAKLAR

Dio Cassius. *Roman History, Volume VIII: Books 61-70.* Translated by Earnest Cary - Herbert B. Foster. Cambridge: Harvard University Press, 1925.

John Malalas. *The Chronicle of John Malalas*. Translated by Elizabeth Jeffreys - Michael Jeffreys - Roger Scott. Leiden: Brill Publishing, 1986.

Theophanes Confessor. *The Chronicle of Theophanes Confessor. Byzantine and Near Eastern History, AD 284, 813*. Translated by Cyril Mango – Roger Scott. Oxford: Clarendon Press, 1997.

MODERN KAYNAKLAR

Akyüz, Serdar vd. "Historical Earthquake Activity of the Northern Part of the Dead Sea Fault Zone, Southern Turkey". *Tectonophysics* 426/3-4 (2006), 281-293.

Alıç, Samet, "Orta Çağ'da Maraş", *Millî Mücadelenin 100. Yılında Kahramanmaraş*. ed. İbrahim Solak – Samet Alıç. 14-18. Palet Yayınları: Konya, 2020.

Ambraseys, Nicholas. *Earthquakes in the Mediterranean and Middle East: a Multidisciplinary Study of Seismicity up to 1900*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

Bennett, Julian. *Trajan Optimus Princeps: A Life and Times*. London: Routledge, 1997.

Boak, Arthur Edward. *History Of Rome To 565 A. D*.. New York: The Macmillan Company, 1921.

Bowersock, Glen. *Roman Arabia*. Cambridge: Harvard University Press, 1994.

Burgess, W. Richard. *Studies in Eusebian and Post-Eusebian Chronography*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 1999.

Butcher, Kevin. *Roman Syria And The Near East*. London: The British Museum Press, 2003.

Cinemre, İlhami Tekin. "Geç Antik Çağ'da Savaş ve Barış: II. Constantius VS II. Shapur", *Journal of History School*. 9/XXV (2019), 697-718.

Dam, Raymond Van. *The Roman Revolution Of Constantine*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

Dando-Collins, Stephen. *Legions of Rome: The Definitive History of Every Imperial Roman Legion*. London: Quercus Books, 2010.

Dumankaya, Oktay. "Kayıp Kent Germanicia: Lokalizasyon Problemleri Üzerine Yeni Gözlemler". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 66 (2019), 409-434.

Dumankaya, Oktay. "Room and Corridor Mosaics from the Ancient City of Germanicia and its Iconographic Assessment". *JMR*, 11 (2018), 9 -27.

Emanuela Guidoboni vd. *Catalogue of Ancient Earthquakes in the Mediterranean Sea up to the 10th Century*. Instituto Nazionale di Geofisica: Rome, 1994.

Erdkamp, Paul. *A Companion to the Roman Army*. London: Blackwell Publishing, 2007.

Garzetti, Albino. *From Tiberius to the Antonines: A Hsitory of the Roman Empire AD 14-192*. London: Methuen & Co Ltd, 1976.

Glanville, Downey. *A History of Antioch in Syria from Seleucus to the Arab Conquest*. Princeton: Princeton University Press, 1961.

Gregory, Timothy. *A History of Byzantium*. London: Willey – Blackwell Publishing, 2010.

Jones, Henry Stuart. *The Roman Empire B.C. 29 - A.D. 476.* London: T. Fisher Unwin, 1908.

Kaçar, Turhan. "Anadolu'da Sasaniler ve Romalılar, MS 226-363: Emperyal İdeoloji ve Kriz", *Tarih Dergisi*, 47 (2009), 1-22.

Kaçar, Turhan. "Dünyaya İki Işık: Geç Antik Çağ'da İran ve Roma", *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, 61 (2012), 153-180.

Lee, A. Dough. *Information and Frontiers: Roman Foreign Relations in Late Antiquity*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993.

Lenski, Noel Emmanuel. *Failure of Empire Valens and the Roman State in the Fourth Century A.D.*. California: Universtiy Of California Press, 2002.

Magie, David. *Roman Rule In Asia Minor: To The And Of The Third Century After Christ*. New Jersey: Princeton University Press, 1950.

McLynn, Frank. *Marcus Aurelius: Warrior, Philosopher, Emperor*. London: The Bodley Head, 2009.

Mellor, Ronald. *The Historians of Ancient Rome: An Anthology Of The Major Writings*. London: Routledge, 1997.

Millar, Fergus. The *Roman Near East 31 BC – AD 337*. Cambridge: Harvard University Press, 1993.

Moore, Frank Gardner. *The Roman's World*. New York: Biblo and Tannen Booksellers and Publishers, 1971.

Morrison, William Douglas. *The Jews Under Roman Rule.* New York: Gp Putnam's Sons, 1890.

Odahl, Charles Matson. *Constantine And The Christian Empire*. London: Routledge, 2004.

Ok, Mehmet. "Germanicia'da Bulunan Phokaia Kırmızı Astarlı Seramikleri Üzerine Bir Değerlendirme". *Maraş Araştırmaları 4*, ed. İbrahim Solak – Samet Alıç. 11-27. Konya: Palet Yayınları, 2023.

Ok, Mehmet. "Son Arkeolojik Araştırmalar Işığında Germanicia'da Bulunan Afrika Kırmızı Astarlı Seramikleri". *Cedrus Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Dergisi,* 11 (2023), 359-376.

Pamir, Hatice. "Helenistik Dönem ve Roma Dönemi'nde Antiokheia/Antakya'da Yaşanan Depremlerin Etkileri ve İmar Faaliyetleri". *İnterdisipliner Yaklaşımlar Hatay'da Afet Deneyimi: 6 Şubat 2023 Depremini Tarihe Not Düşmek*, ed. Veysel Eren. 33-91. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2023.

Redgate, Anne. *The Armenians*. Malden: Blackwell Publishers, 2000.

Rich, John, – Shipley, Graham. *War And Society in The Roman World*. London: Routledge, 1993.

Ross, Steven. *Roman Edessa: Politics and Culture on the Eastern Fringes of the Roman Empire, 114 - 242 CE*. London: Routledge, 2001.

Sartre, Maurice. *The Middle East Under Rome*. London: Harvard University Press, 2005.

Sauer, W. Eberhard. *Sasanian Persia: Between Rome and the Steppes of Eurasia*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2017.

Sicker, Martin. *The Pre-Islamic Middle East*. Westport: Praeger Publishers, 2000.

Southern, Pat. *The Roman Empire from Severus to Constantine*. London: Routledge, 2001.

Temizkan, Meltem. "Seleukos Kralları Tarafından Kurulan Krali Merkez Antiokheia ve Yakın Çevresindeki Antiokheia Kentlerine Genel Bir Bakış". *Oannes-Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1/1 (2019), 36-52.

Ürkmez, Özden. "Eski Çağ'da Maraş ya da Marqašti Germanicia". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11/2 (2014), 67-95.

Wells, Colin Michael. *The Roman Empire*. London: Harvard Universtiy Press, 1992.

Williams, Stephen – Friell, Gerard. *The Rome that Did not Fall: The Survival of the East in the Fifth Century*. London: Routledge, 2005.

Yıldırım, Nurgül. "Antiocheia'dan Antakya'ya Bir Kent Adının Serüveni Üzerine Analizler". *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, 1 (Volume 10) (2018), 150-162.

ORTA ÇAĞLARDAN XX. YÜZYILA KADAR MARAŞ VE ÇEVRESİNİ ETKİLEYEN DEPREMLER

Samet Alıç

GİRİŞ

Toplumlar, binlerce yıllık hafızası ile geçmişten gelen bütün miraslarını gelecek kuşaklara aktarırlar. Kahramanmaraş ve çevresindeki toplumsal hafızanın yansımalarından biri de deprem meselesi olmuştur. Bu şehirde yaşayan herkes "Maraş deprem şehridir." cümlesi ile başlayan birçok sohbete tanıklık etmiştir. Halk arasında şehrin depremler nedeniyle defalarca yıkıldığı; bazen farklı yerlere, bazen de yıkılan bölgenin yakınlarına yeniden kurulduğu yüzyıllardır süregelen ifadelerdendir. Deprem bölgesi olan ve sık sık sallanan şehrin isminin Arapça "رعاشه (reaşe/sarsmak)" kelimesinden türeyerek sarsılan, titreyen yer anlamında Mer'aş olabileceği görüşleri bulunmaktadır.[1] Hakikaten de aşağıda kısaca izah edilecek olan Kahramanmaraş'ın bulunduğu konum bize bu bölgenin deprem açısından ne kadar hareketli olduğunu ortaya koyacaktır.

---

[1] Maraş adının nereden geldiği hususunda tetkikat yapan Besim Atalay, pirinç üretimi nedeni ile sıtma hastalığının yaygın olmasına bağlı "titreyen yer" anlamında Maraş isminin kullanıldığının iddia edildiğini ancak bunun doğru olmadığını ifade eder (Besim Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, Matbai Amire, İstanbul, 1339, s.7). Maraş kelimesi geçmişten günümüze *Maraj, Markas, Markaji, Margasi, Markasi, Markaşi, Marassion, Marah, Maraksium, Naras, Marassa, Mar-BAN, Marqalti, Marqâsti/Gurgum, Marasin, Merazi*, *ve Mer'aş* gibi değişik şekillerde yazılmıştır. Roma döneminde ise şehir "*Antiokhia ad Taurum* ve *Germanicia*" ismi ile anılmıştır. Maraş isminin nereden geldiği hususundaki tetkikat için bk. İlyas Gökhan, *Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş,* UKDE Yay. Kahramanmaraş, 2011, s.19-20; Besim Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, s.7; Özden Ürkmez, "Eski Çağ'da Maraş ya da Margasti Germanicia", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* C.11, S.2, 2014, s.67,72,74; *Seyâhatname, Şehir Târihi ve Coğrafya Kitaplarına Göre Maraş,* Ukde Yay. Kahramanmaraş, 2009, s.172; Lütfi Gürkan Gökçek, "Kahramanmaraş'ta Bulunmuş İki Yeni Asurca Tablet", *Archivum Anatolicum (ArAN,)*, 8/1, 2005, s.51; Selim Kaya, "Haçlı İstilası Öncesi Ortaçağ'da Maraş Şehri", *BELLETEN,* C. LXXI, S.262, 2007, s. 858; Ramsay, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, Çev. Mihri Pektaş, MEB, Ankara, 1960, s.309-310.

KAYNAKÇA

"The First and Second Crusades from an Anonymous Syriac Chronicle, Trans. A.S. Trittion", With Notes. H.A.R. Gibb, "The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland" No. 1, Cambridge University Press, 1933.

Abû'l Faraç Tarihi, *C. I-II, Çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK, Ankara, 1987.*

Acar, Ahmet, "Dinamik Şehir: Hatay" *Türk Yurdu,* S.427, Ankara, 2023.

Ahmet bin Mahmut, *Selçuk-nâme*, Haz. Erdoğan Merçil, C.1, Tercüman, İstanbul, 1977.

Alıç, Samet, *Dulkadir Beyliği'nin Komşu Beylik ve Devletlerle Münasebetleri (1337-1522)*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Kahramanmaraş 2017.

Altınok vd., "Revision of The Tsunami Catalogue Affecting Turkish Coasts and Surrounding Regions", *Natural Hazards and Earth System Sciences,* 2011.

Ambraseys, Nicholas, *Earthqukes in the Eastern Mediterranean and the Middle East*, Cambridge Universty Press, London, 2009.

_____, "Temporary Seismic Quiescence; SE Turkey", *Geophysical Jurnal*, S. 96, 1989.

Arık, Feda Şamil, "Selçuklular Zamanında Anadolu'da Meydana Gelen Depremler," *Tarih Araştırmaları Dergisi,* C.16, S.27, 1992.

Arslantaş, Nuh, *İslam Tarihinde Depremler ve Algılama Biçimleri*, İZ Yay. İstanbul, 2015.

Atalay, Besim, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, Matbai Amire, İstanbul, 1339.

Aydın, Murat vd. *Adıyaman İli'nin İstatiksel Deprem Analizi,* Adıyaman Üniversitesi, 2013.

Azîmî Tarihi, Çev. Ali Sevim, TTK, Ankara, 2006.

Başkumandan Simbat Vekayinamesi, Çev. Hrant Andreasyan, TTK Basılmamış Tercüme.

Belazuri, *Füt'uhul Büldân,*Çev. Mustafa Fayda, Siyer Yay., İstanbul, 2013.

Biricik, Ali Selçuk, Korkmaz, Hüseyin, "Kahramanmaraş'ın Depremselliği", *Marmara Coğrafya Dergisi,* S.3, 2000.

Daş, Abdurrahman, "Hicrî 1210 Maraş Depremi İlgili Manzum El Yazması Tarihler", I. Kahramanmaraş Sempozyumu, İstanbul, 2005.

Dinç, Yücel, Döndü Üçeçam Karagel, "Antakya Şehri'nin Kuruluşu ve Mekânsal Gelişimi", *Türkiye Coğrafyası Araştırmaları – Prof. Dr. Mesut Elibüyük'e Armağan,* Akademi Yay., Ankara, 2017.

Edward. B. Barker, Syria And Egypt Under The Last Five Sultans of Turkey, V.II, London, 1876.

Ekin, Ümit, "1822 Halep-Antakya Depremi ve Bölgeye Etkileri", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi,* S.17, İstanbul, 2007.

Erdik, M., Kalafat, D., Pınar, A., Aydınoğlu, N., "Ön Gözlem Raporu: 22 Ocak 1997 Antakya Depremi (Mw=5.8)", *Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü Boğaziçi Üniv.* İstanbul, 1997.

Erek, Cevdet Merih, "2007 Yılı Direkli Mağarası Kazıları", 30. Kazı Sonuçları Toplantısı, C.1, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2008.

_____, "Direkli Mağarası Epi-paleolitik Dönem Yaşamsal Alan Düzenlemeleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Seleucia,* S.VII, 2017.

_____, "Güneybatı Asya Ekolojik Nişi İçinde Direkli Mağarası Epi-paleolitik Buluntularının Değerlendirilmesi", *Anadolu/Anatolia*, S.38, 2012.

Gökçek, Lütfi Gürkan, "Kahramanmaraş'ta Bulunmuş İki Yeni Asurca Tablet", *Archivum Anatolicum (ArAN,)*, 8/1, 2005.

Gökhan, İlyas, "1114 Maraş Depremi ile Şubat 2023 Depremleri Arasındaki Benzerlikler" *Türk Yurdu,* S.427, 2023.

_____, "Arapların Fethinden Selçuklular Zamanına Kadar Maraş", *BELLETEN,* C.73, S.266, 2009.

_____, "Tarihte Maraş Depremleri", *Evelâhir*, S.15, Kahramanmaraş, 2023.

_____, *Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş,* UKDE Yay. Kahramanmaraş, 2011.

_____, *Kahramanmaraş Tarihi I-II*, K.B.B. Yay. Niğde, 2019.

Gözübol, Ali Malik, "Kahramanmaraş Depreminin Mekaniği" *Edik*, Kahramanmaraş, 2024.

https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/sites/default/files/inline-images/deprem_siddet_Mercalli_Olcegi_0.jpg

https://kahramanmaras.csb.gov.tr/ilimiz-hakkinda-i-824

https://tdth.afad.gov.tr/TDTH/main.xhtml

https://tdth.afad.gov.tr/TDTH/main.xhtml

https://www.malatyatime.com/haber/1893te-malatyada-olan-depremler-87430

İbn Kesir, *El-Bidaye ven'n-Nihaye,* C.12-14, Çev. Mehmet Keskin, Çağrı Yay., İstanbul, 1994.

İbnü'l Esir, *El Kâmil Fi't-Tarih,* C.7-C.12, Çev. Ahmet Ağırakça, Bahar Yay., İstanbul, 1991.

İbnü'l-Kalanisi, *History of Dımaşk*, Ed. H.F. Amedroz, Leiden, 1908.

Kaya, Selim, "Haçlı İstilası Öncesi Ortaçağ'da Maraş Şehri", *BELLETEN,* C. LXXI, S.262, 2007.

Kesik, Muharrem, "Maraş Depremi (1114)", *Tarih Dergisi,* S.42, 2005.

Müverrih Vardan, "Türk Fütuhatı Tarihi", *Tarih Semineri Dergisi,* Çev. Hrant Andreasyan, Millî Mecmua, İstanbul, 1937.

Özdemir, Mehmet Ali, Murat İnceöz, "Doğu Anadolu Fay Zonunda (Karlıova-Türkoğlu Arasında) Akarsu Ötelenmelerinin Tektonik verilerle Karşılaştırılması" *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi,* v.5, n.1.

Önalan, Mehmet, "Önülke Havzaları ve K.Maraş Önülke Havzasnın Jeolojik Evrimi", *İstanbul Üniversitesi Müh. Fak. Yerbilimleri Dergisi,*C.7, S.1- 1989/1990.

Özmen, Bülent, "Türkiye Deprem Bölgeleri Haritalarının Tarihsel Gelişimi", *Türkiye Jeoloji Bülteni,* C.55, S.1, Ankara, 2012.

_____, "Türkiye Deprem Bölgeleri Haritalarının Tarihsel Gelişimi", *Türkiye Jeoloji Bülteni,* C.55, S.1, Ankara, 2012.

_____, "Türkiye ve Çevresinin Tarihsel Deprem Kataloğu'nun Bölgesel Düzenlemesi", *Deprem Araştırmaları Bülteni,* S.82, Ankara, 1999.

Ramsay, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, Çev. Mihri Pektaş, MEB, Ankara, 1960.

Sahillioğlu, Halil, "Antakya", *DİA,* C.3, TDV, Ankara, 1991.

Satılmış, Selahattin, "1893 Malatya depremi ve Afet Yönetimi" *OTAM,* 39, 2016.

Serdar, Murat, "Bilginin Peşinde Bir Din Adamı: Bathlı Adelard", *Prof. Dr. Müni Atalar Armağanı,* Ed. Pınar Ülgen-Alpaslan Demir, Arkeoloji ve Sanat Yay. İstanbul, 2016.

Seyâhatname, Şehir Târihi ve Coğrafya Kitaplarına Göre Maraş, Ukde Yay. Kahramanmaraş, 2009.

Solak, İbrahim & Doğan, Arslan, "Maraş'ta Yaşanan Doğal Afetler (XIX.-XX. Yüzyıl)", *Maraş Araştırmaları 1,* Ed. İbrahim Solak, Palet Yay., Konya, 2020.

Süryani Mihail'in Vekayinamesi, II. Kısım, Çev. Hrant Andreasyan,TTK Basılmamış Tercüme

Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi ve Papaz Grigor'un Zeyli, *Çev. Hrant D., TTK, Ankara,* 2000.

Ürkmez, Özden, "Eski Çağ'da Maraş ya da Margasti Germanicia", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* C.11, S.2, 2014.

Yıldız, Hakkı Dursun, "Avâsım", *DİA,* C.4, TDV, Ankara, 1991.

6 ŞUBAT 2023 TARİHLİ KAHRAMANMARAŞ DEPREMİ

İbrahim Solak

GİRİŞ

Kahramanmaraş, Anadolu tarihinin kadim kentlerinden biridir. Şehrin tarihi Hititler dönemine kadar uzanmakta, Maraş, Geç Hitit şehir devletlerinden Gurgum Krallığı'na başkentlik dahi yapmıştır. Bir süre Asur hâkimiyetine giren şehir ve çevresi MÖ 612'de Perslerin eline geçer. MÖ 64 yılında Roma kontrolüne geçen Maraş ve çevresi, Roma İmparatorluğu'nun 395'te ikiye ayrılması üzerine Bizans idaresine girmiştir. 637 tarihinde Halid bin Velid öncülüğündeki İslam ordusunun eline geçen Maraş, bu tarihten itibaren gerek Emeviler gerekse Abbasiler döneminde birkaç kez Bizans işgaline uğrar. Anadolu'ya yapılan seferlerde Maraş, Müslümanlar için önemli bir geçiş noktası, stratejik bir yer olmuştur. Maraş, 1085 yılında Türklerin fethine kadar Müslüman Araplar ve Bizanslılar arasında sık sık el değiştirmiştir. Maraş ve çevresi daha sonra Zeyneddin Karaca Bey'in etrafında toplanan Dulkadirli Türkmenlerinin idaresine girdi ve burada 1337 yılında Zeyneddin Karacabey öncülüğünde Dulkadirli Beyliği kuruldu. Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı Devleti'nin kontrolüne giren bölge, Kanuni Sultan Süleyman zamanında ise tamamen Osmanlı Devleti'nin idaresi altına girdi ve ilerleyen süreç içerisinde Maraş merkezli olmak üzere burada Dulkadirli Eyaleti kuruldu.

Maraş'ın ilk yerleşim yerinin şehrin güneydoğusunda bulunan Erkenez Çayı kenarında olduğu, Roma devrinde Karasu kıyısına, daha sonra Kara Maraş olarak bilinen semte, Dulkadirliler zamanında ise bugünkü yerleşim yerine taşındığı bilinmektedir.

Şehrin yerleşim yerinin belli dönemlerde değişmesinde deprem kuşağında bulunmasının (tarihte birçok kez depremle sarsıldığı, yerle bir olduğu bilinir) önemli bir etken olduğu söylenebilir. Nitekim 1114 tarihinde meydana gelen depremde büyük tahribata uğrayan, yıkılan şehrin yerinin bugün Kara Maraş olarak bilinen Namık Kemal Mahallesi civarında olduğu tahmin edilmekte, düşünülmektedir.

binamız hasar alıyorsa bir şeyleri yanlış yaptığımız çok net bir şekilde bütün çıplaklığıyla karşımızda durmaktadır. Deprem uzmanları Türkiye'nin herhangi bir bölgesinde meydana gelecek depremin şiddetinin 5.6 üzerinde ise yıkımların olacağını söylemektedir. Bu derecede meydana gelen herhangi bir deprem gelişmiş olan ve tedbir alan deprem ülkelerinde bizde olduğu yıkıma sebebiyet vermiyor. O zaman bizim ülke ve millet olarak bir şeyleri yanlış yaptığımız gerçeği ortaya çıkıyor.

Ülkemizin ve bölgemizin deprem kuşağında yer aldığı mutlak bir gerçek olarak karşımızda, önümüzde durmaktadır. Depremler için tarihte birçok kez ağır bedeller ödendi, deprem kaderimiz ama yıkımı ve ölümü kaderimiz olmamalı, gelecek nesillere daha güzel hayatlar bırakabilmek adına dersler çıkarmalı, adımlar atmalıyız. Bu tedbirlerin en başında bilim gelmektedir. Bilim insanlarının verdiği, gösterdiği bilgiler ışığında yapı stoğumuzu yenilemeliyiz veya yeni yapılacak olanları bu bilgilere göre yapacağız. Deprem kuşağında, bölgesinde olmasına rağmen depremi en az hasarla atlatan ülkelerin, milletlerin tecrübelerinden faydalanmalı, onları tedbir amaçlı yaptıklarını biz de taviz vermeden ülkemizde uygulamalıyız. Bu tedbirleri ve önlemleri alırken uygularken devlet yetkililerine düşen görevler ve millet olarak, vatandaş olarak bizlere düşen görevleri harfiyen yerine getirmeliyiz. Deprem kuşağında olduğumuzu unutmadan, deprem gerçeğini göz ardı etmeden bu sıkıntılı durumu acılara dönüştürmeden halletmeliyiz.

KAYNAKÇA

Abdurrahman Daş, "Hicri 1210 Maraş Depremi İlgili Manzum El Yazması Tarihler", I. Kahramanmaraş Sempozyumu 6-8 Mayıs 2004 Kahramanmaraş, İstanbul 2005, s.355-366.

Besim Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, İstanbul 1339.

Ercüment Yıldırım, "Kahramanmaraş'ın Eskiçağ Tarihi", *Millî Mücadelenin Yüzüncü Yılında Kahramanmaraş*, Konya 2020, s.8-13.

Ercüment Yıldırım-Alaaddin Kalaycı "Makedon Krallığı'nın Egemenliğinden (İÖ 334) Roma İmparatorluğu'na Kadar (İÖ 27) Maraş ve Çevresi", Maraş Araştırmaları, Konya 2022, s.9-22.

İbrahim Solak, *XVI. Asırda Maraş Kazası (1526-1563)*, Ankara 2004.

İbrahim Solak-Aslan Doğan, "Maraş'ta Yaşanan Doğal Afetler (XIX.-XX. Yüzyıl)",

Maraş Araştırmaları 1, Ed. İbrahim Solak, Palet Yay., Konya, 2020.

İlyas Gökhan, "Tarihte Maraş Depremleri", *Evelâhir*, Mart-Nisan 2023, S.15, Ankara 2023., s.20-25.

Samet Alıç, "Orta Çağ'da Maraş", *Millî Mücadelenin Yüzüncü Yılında Kahramanmaraş*, Konya 2020, s.14-18.

Samet Alıç, "Garbi Anadolu'da Selçukluların Varisleri: Dulkadiroğulları", Maraş Araştırmaları, Konya 2020, s.9-24.

Selçuk Biricik-Hüseyin Korkmaz, "Kahramanmaraş'ın Depremselliği, *Marmara Coğrafya Dergisi*, S.3, C.1, s.53-82, İstanbul 2001.

6 ŞUBAT KAHRAMANMARAŞ DEPREMLERİNDE KIZILAYIN KAHRAMANMARAŞ'TAKİ FAALİYETLERİ

Mustafa Edip Çelik

GİRİŞ

Türk Kızılay Derneği Türkiye'nin en köklü kadim bir tarihe sahip olan sivil toplum kuruluşudur. Kuruluşu 1865 Cenevre Sözleşmesi'ne dayanan Türk Kızılay bu süreç içerisinde farklı isimlerle ve zaman zaman çalışmalarına ara vermek durumunda kalarak mevcudiyetini günümüze kadar sürdürmüştür. Kurulduğu andan itibaren gerek Osmanlı gerekse Türkiye'nin taraf olduğu tüm savaşlarda cephe gerisinde kurulan hastaneler, aşevleri, bakım merkezleri, hemşireleri ve gönüllüleri ile bir taraftan kahraman Mehmetçiğin bir taraftan da ilkeleri gereği düşman askerlerinin bakım ve tedavisi ile meşgul olmuştur. 1865 yılında imzalanan Cenevre Sözleşmesi gereği kullanılan Kızılhaçtaki haç amblemini kabul etmemiş ve yapılan görüşmeler sonrasında beyaz zemin üzerine sola doğru açık kırmızı ay alametini kullanmıştır. Özellikle İkinci Meşrutiyet sonrası sosyal alanda yaşanan gelişmeler neticesinde hizmetlerine ara vermeden devam etme olanağı bulmuştur.

Kuruluşundan itibaren 1868 Osmanlı Yaralı Askerlere Yardım Cemiyeti, 1877 Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 1923 Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 1935 Türkiye Kızılay Cemiyeti ve 1947 Türkiye Kızılay Derneği şeklinde isim değişikliklerine uğrayan Türk Kızılay, sadece savaş zamanlarında değil yaşanan doğal afetlerde ve kıtlık zamanlarında da vatandaşlarının yanında olmuş ve fedakârca çalışmalarını yürütmüştür. İnsanların hem manen hem de madden yaşadığı zorlukları atlatabilmesi adına yanında olan Türk Kızılay insanlık, ayrım gözetmemek, tarafsızlık, bağımsızlık, hayır kurumu niteliği, birlik, evrensellik gibi temel ilkeler çerçevesinde hizmet yürütmektedir.

beslenme faaliyetlerinden sorumlu olmasına rağmen sağlık, insani yardım ve psikososyal destek konusunda da faaliyet göstermiştir.

Tarihe yüzyılın felaketi olarak geçen depremin 11 ili etkilemesi elbette birtakım zorlukları beraberinde getirmiştir. Depremin şiddetinin yanı sıra hava şartlarının getirdiği olumsuzluk işleri daha da zorlaştırmış ancak tarihin her anında olduğu gibi devlet millet el ele vermiş ve bir enkazın altından yaraları sararak nasıl çıkılacağının örneğini tüm dünyaya göstermiştir. Türk Kızılay üyesi olduğu Uluslararası Kızılay ve Kızılhaç Organizasyonun da yardımlarını deprem bölgesine yönlendirmesi adına etkili bir çalışma yürütmüştür. Türkiye genelinden gelerek deprem bölgesinde çalışan personellerin bölgeden ayrılması sonrasında ise il ve ilçelerde bulunun Türk Kızılay Şubeleri faaliyetleri devam ettirmiştir.

KAYNAKÇA

ADA, Hüsnü, **The First Ottoman Civil Society Organization In The Service Of The Ottoman State: The Case of the Ottoman Red Crescent (Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti)**, Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Ensititüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2004.

AKGÜN, Seçil Karal-ULUĞTEKİN, Murat, **Yeni Belgelerin Işığında Hilal-i Ahmerden Kızılaya**, C.1, Türk Kızılay yayınları, Ankara 2020.

_____, **Yeni Belgeler Işığında Hilal-i Ahmerden Kızılaya**, C. 2, Türk Kızılay Yayınları, Ankara 2020.

ANAÇ, Despina, **Marko Paşa (Pitsipios) 1824-1888**, Türk Kızılay Yayınları, İstanbul 2019.

ARABACI, Murat-KOYUNCU, Ayça Yenilmez, **Ateşle İmtihan Günlerinde Hilal-i Ahmerin Efsane Genel Sekreteri Abdülhak Adnan Adıvar**, Kızılay Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2023.

ATA, Neşe Salik, "Kahramanmaraş Merkezli 6 Şubat Depremlerinin Kriz Yönetimi Bağlamında Değerlendirilmesi", **Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi**, C. 7, Özel Sayı, 2023, ss. 59-77.

AYKURT, Çetin, "Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin Sanatsal Faaliyetleri", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, 30, sy. 2, Ocak 2016, ss. 413-428.

BİLGİN, Taner, **Hilal-i Ahmer Ebe ve Hemşire Eğitimlerinin Öncüsü Besim Ömer Paşa**, Kızılay Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2013.

ÇAPA, Mesut, **Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)**, Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, Ankara 2010.

GÖKHAN, İlyas, "Tarihte Maraş Depremleri**", Evvelahir Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Kültür-Sanat ve Şehir Dergisi**, S. 15, Mart-Nisan 2023, ss. 20-25.

GÖZÜKIZIL Ceren Ağın-TEZCAN Senem, "Cumhuriyet'in Yüzüncü Yılında Türkiye'de Afetler: 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremler", **Kent Akademisi**, C 16, Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yıl Özel Sayısı, 2023, ss. 97-114.

HACIFETTAHOĞLU, İsmail, **Millî Mücadele'de Hilal-i Ahmer**, Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, Ankara 2010.

İŞLER, Tuba**, Birinci Dünya Savaşı Sırasında Hilal-i Ahmer Cemiyetinin Çanakkale Cephesi'ndeki Faaliyetleri**, afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar 2017.

İZGÖER, Ahmet Zeki-TUĞ, Ramazan, **Padişah Himayesinde Osmanlı Kızılay Cemiyeti 1911-1913**, Türk Kızılayı Yayınları, Ankara 2013.

KESER, Ulvi, **Kızılay Belgeleri Işığında Kıbrıs 1963-1974**, Türk Kızılayı Yayınları, Ankara.

_____, **Kızılay Belgeleri Işığında Kıbrıs Barış Harekâtı 1974**, Türk Kızılayı Yayınları, Anakara.

_____, **Kızılay Belgeleri Işığında Yunanistan'da Ölüm, Açlık, İşgal 1939-1949**, Türk Kızılayı Yayınları, Anakara 2017.

KESİK, Muharrem, "Maraş Depremi (1114)", **Tarih Dergisi**, S. 42, Mayıs 2012, ss. 43-46

Kızılay Arşivi Belgelerinde Afetler, Haz. Gülfettin Çelik-Recep Karacakaya vd., Ankara 2019.

KİREÇCİ, Mehmet Akif, "İnsaniyetperverlik, Hayuırseverlik, ve İnsani Diplomasi", **Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi**, Ed. Hafize Zehra Kavak, Kızılay Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2023, ss. 19-38.

SAYGILI, Sefa, **Türk Kızılayının Kurucularından: Kırımlı Dr. Aziz Bey**, Türk Kızılayı Yayınları, Ankara 2017.

_____, **Türk Kızılayının Kurucusu: Doktor Abdullah Bey**, Türk Kızılayı Yayınları, Ankara 2017.

SEZER, Cemal-METİN, Ömer, "Balkan Savaşlarından Millî Mücadele'ye Hilal-i Ahmer Cemiyetinin Yardım Faaliyetleri (1912-1922)", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, 32, sy. 54, Ekim 2013, ss. 167-182.

Türk Kızılay 2023 Deprem Faaliyet Raporu, Kahramanmaraş 7.7 Depremi İnsani Yardım Faaliyetleri.

Türk Kızılay 2023 Deprem Faaliyet Raporu, Kahramanmaraş 7.7 Depremi Sağlık Hizmetleri Faaliyetleri.

Türk Kızılay 2023 deprem Faaliyet Raporu, Kahramanmaraş 7.7 depremi Psikososyal Destek Faaliyetleri.

Türk Kızılay Deprem Faaliyet Raporu, Beslenme Veri Kümesi Kahramanmaraş.

Türk Kızılay Elbistan Ekip Başkanı Efe Keleş ile 26.04.2024 tarihli özel görüşme.

Türk Kızılay Kahramanmaraş İl Ekip Başkanı Murat Cebeci ile 23.04.2024 tarihli özel görüşme.

Türk Kızılay Pazarcık İlçe Ekip Başkanı Onur Beyazyeşil ile 25.04.2024 tarihli özel görüşme.

UĞURLU, Cüneyt, **Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyetinden Türk Kızılayına Sosyal Yardımlar (1868-2000)**, Ankara Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2022.

ULUĞTEKİN, Murat-ULUĞTEKİN, M. Gül, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilal-i Ahmer İcraat Raporları 1914-1928**, TürkKızılayı Yayınları, Ankara.

6 ŞUBAT 2023 DEPREMİ İLE TAHRİP OLAN KAHRAMANMARAŞ'IN KÜLTÜREL MİRASININ İSTATİSTİKSEL DEĞERLENDİRMESİ İLE RESTORASYON VE KORUMA ÖNERİLERİ

Oktay Dumankaya

GİRİŞ

Kahramanmaraş, Eski Anadolu coğrafyasını birbirine bağlayan önemli ticaret rotaları üzerinde yer almaktadır. Mezopotamya'dan Anadolu'ya uzanan ticaret yollarının da kavşak noktasında, stratejik bir konumda yer almaktadır. Ayrıca günümüz Elbistan ilçesinden doğarak Akdeniz'e akan ve mitolojik efsanelere konu olan Pyramos/Ceyhan Nehri etrafında yer alan verimli topraklarda kurulmuş onlarca höyük yerleşmesi binlerce yıldır süren kesintisiz yerleşimin varlığını göstermektedir (Dumankaya 2021).

Prehistorik dönemlerden itibaren yerleşim izlerine rastladığımız Kahramanmaraş ve çevresine, Neo Hitit Krallıkları döneminde Gurgum, Helenistik Dönemde Antiocheia ad Taurum, Roma döneminde Caeserea Germanicia (?) gibi antik kentler lokalize edilmektedir (Ürkmez 2014; Akdağ 2018, 338-339; Dumankaya 2019; Ok 2021, 2023a, 2023b; Akyol et al., 2021; Ok ve Dumankaya 2022; Yıldırım ve Kalaycı 2022, 2023; Semiz et al., 2024). Bizans, Selçuklu ve Osmanlı medeniyetlerine ait çok sayıda yapı ve kalıntı kent ve çevresinde yer almaktadır. Bahsi geçen kültür varlıkları şehrin geçmişten günümüze uzanan anlatılarının birer parçası olarak Kahramanmaraş'ın kültürel zenginliğini göstermektedir.

Bu çalışmada, Kahramanmaraş'ın Osmanlı dönemi izlerini günümüze taşıyan XIX. yüzyıla ait tescilli mimari yapılar ilçelere göre sınıflandırılmıştır. Araştırmanın amacı, 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen depremlerin, ilçelere

KAYNAKÇA

Akdağ, Ç., 2018. Neo-Hitit Kent Devleti Gurgum'un Erken Demir Çağı Kral Heykelleri. *Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 2(3), 337-360.

Akyol, A. A., Ok. M., Dumankaya, O., (2021). "GermaniciaAntik Kenti Geç Roma Günlük Kullanım Kaplarının Arkeomerik Yöntemlerle İncelenmesi", *Arkeolojik Küçük Buluntular Pişmiş Toprak, Metal, Kemik, Cam ve Taş Eserler Archeological Small Artifacts: Terracotta, Metal, Bone, Glass and Stone Artifacts*, İçinde: Dumankaya, O., (Ed.), Doruk Yayınevi, 174 -191.

Burkut, E.B., 2019. Türk Evinin Mimari Özellikleri. In: Alver K., (Ed.), *Kültürel, Mimari ve Sosyal Hayatımızın Tanıkları: Türk Evleri*. Ümraniye Municipality Press, İstanbul, 24-45.

Dumankaya, O., (2021). Caesarea Germanicia Sikkeleri Işığında Nehir Tanrısı Pyramos. İçinde: Dumankaya, O., (Ed.), *Çağlar Boyunca Nehirler Denizler ve Göller: Prehistoryadan Bizans Dönemine*, Doruk Yayınları, İstanbul, 558-572.

Eldem, S.H., 1954. *Türk Evi Plan Tipleri*. Pulhan Printing House, İstanbul.

Eldem, S.H., 1984. *Türk Evi: Osmanlı Dönemi/Turkish Houses: Ottoman Period*. Vol. 1. T.A.Ç. Vakfı Güzel Sanatlar Matbaası A.Ş., İstanbul.

Gabriel, A., (1938). Türk Evi. *Arkitekt*, 89-90, 149-154.

ICOMOS (1967). *The Norms of Quito: Final Report of the Meeting on the Preservation and Utilization of Monuments and Sites of Artistic and Historical Value*, 29 November-2 December 1967, Equator, Quito).

ICOMOS (1990).*Charter for the Protection and Management of the Archaeological Heritage, Lausanne*. (https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/arch_e.pdf).

ICOMOS (1999).*International Cultural Tourism Charter*, *Mexico*. (http://www.icomos.org/charters/tourism_e.pdf).

Karakuş, F., 2021. A House in Ankara Ulucanlar District in the Context of Traditional Ottoman Architecture. *Journal of Art History* 30/2, 809-843.

Ok, M., (2021). "Kahramanmaraş Arkeoloji Müzesi'nden Bir Gurup Doğu Sigillata A Grubu Seramiğin Değerlendirmesi", *Arkeolojik Küçük Buluntular Pişmiş Toprak, Metal, Kemik, Cam ve Taş Eserler Archeological Small Artifacts: Terracotta, Metal, Bone, Glass and Stone Artifacts*, İçinde: Dumankaya, O., Doruk Yayınevi, 231 246.

Ok, M., (2023a). "Germanicia'da Bulunan Phokaıa Kırmızı Astarlı Seramikleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Maraş Araştırmaları* 4, Palet Yayınları,11-27.

Ok, M., (2023b). "Son Arkeolojik Araştırmalar Işığında Germanicia'da Bulunan Afrika Kırmızı Astarlı Seramikleri", *Cedrus* 11, 359-376.

Ok, M., Dumankaya O., (2022). "Caesarea Germanicia'nın Seramik Ticaretine Dair İlk Kanıtlar: Roma Dönemi Kırmızı Astarlı Seramikleri / First Evidence on the Ceramic Trade of Caesarea Germanicia: Roman Red Slip Ware". *OANNES-Uluslararası Eski Çağ Tarihi Araştırmaları Dergisi* 4/1, 99-139.

Semiz, B., Ok, M., Dumankaya, O., (2024). "Archaeometric investigations of the Late Roman Period red slip ware from Caesarea Germanicia (Kahramanmara¸s, Southeastern Anatolia)". *Archaeometry* 1-26.

Uçar, A., Örmeciıoğlu, H. T. (2019). Arkeolojik Alanlarda Yeniden İnşa. *Akdeniz Sanat*, 13, 159-167.

Ürkmez, Ö., (2014). Eski Çağ'da Maraş ya da Marqašti Germanicia. *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 67-95.

Yıldırım, E., Kalaycı, A., (2022). Makedon Krallığı'nın Egemenliğinden (İÖ 334) Roma İmparatorluğu'na Kadar (İÖ 27) Maraş ve Çevresi. İçinde: Solak, İ., Alıç, S., (Ed.), *Maraş Araştırmaları*-III, Palet Yayınları, Konya, 9-24.

Yıldırım, E., Kalaycı, A., (2023). Roma İmparatorları Augustus'tan (İÖ 27) Vespasianus Dönemine Kadar (İS 72) Maraş ve Çevresi. İçinde: Solak, İ., Alıç, S., (Ed.), *Maraş Araştırmaları-IV*, Palet Yayınları, Konya, 27-35.

COĞRAFİ BİLGİ TEKNOLOJİLERİ KULLANARAK KAHRAMANMARAŞ'TA DEPREM AÇISINDAN YERLEŞİM YERİ UYGUNLUK ANALİZİ

Murat Karabulut - Yunus Emre Bozdoğan

GİRİŞ

Yerküre tarihinde gezegenin karmaşık ve dinamik yapısına bağlı birçok afet olayı meydana gelirken üzerinde yaşam ortamı bulunan her türlü canlı da bu tür felaketlerden olumsuz yönde etkilenmiştir. Bu afetler, coğrafi bölgelerin jeofiziksel, meteorolojik, hidrolojik ve iklimsel özelliklerine göre farklılık gösterirler. Yeryüzünün neredeyse her noktasında çeşitli şekillerde ortaya çıkan afetler, mekâna ve zamana bağlı olarak değişen etkilere sahiptir. Afetler ortaya çıkış dinamikleri bakımından genellikle karmaşık bir yapıya sahiptirler ve meydana geldikleri bölgelerde birden fazla olumsuz duruma neden olurlar. Dolayısıyla bu tür olaylar, toplumların kaçınılamayacak bir gerçekliği olup her an meydana gelebilecek özelliktedirler (Kılıç, 2021). Jeolojik kökenli olmakla birlikte kompleks bir yapıya sahip olan depremler, karşılaşılma olasılığı ve yarattığı etkinin büyüklüğü nedeniyle üzerinde durulması gereken en önemli doğal afetlerden birisidir (Sabah ve Bayraktar, 2020). Günümüzde dünya genelinde yılda yaklaşık 500 bin ölçülebilir deprem meydana gelmektedir. Bu depremlerin sadece %20'si insanlar tarafından hissedilebilirken bunların yaklaşık 100 tanesi hasar oluşturma özelliğine sahiptir (AFAD, 2018; Can ve Saka, 2020).

Depremlerin büyük çoğunluğu, yer kabuğunu oluşturan ve levha (plaka) adı verilen büyük kara parçalarının dinamik sınırları içinde aktif fay zonlarında ve bu zonların yakın çevresinde meydana gelmektedir (Biricik ve Korkmaz, 2001). Dünya deprem şiddet yoğunluğunu ele alındığında 3 alan dikkat çekmektedir. Bu alanlar literatürde dünya deprem kuşakları olarak tanımlanmıştır (Kıvrak, 2019). Konumu nedeniyle Türkiye, Endonezya'dan başlayıp Himalayaları içerisine alarak Akdeniz üzerinden Atlas Okyanusu'na kadar uzanan Alp-

araştırmalar, CBS gibi modern teknolojilerin kullanılmasıyla deprem riski ve afet yönetimi konularında kapsamlı analizlerin gerçekleştirilebileceğini göstermektedir. CBS, coğrafi verilerin toplanması, depolanması, analiz edilmesi ve sunulması için güçlü bir araçtır ve bu sayede deprem öncesi ve sonrası süreçlerde stratejik kararların alınmasına katkı sağlar. Özellikle deprem öncesi dönemde CBS kullanarak potansiyel riskli bölgelerin belirlenmesi ve bu bölgelerde alınacak önlemlerin planlanması mümkün olabilir. Afet yönetimi süreçlerinde ise CBS'nin hızlı ve etkili bir şekilde veri analizi yapabilme yeteneği, afet sonrası müdahalelerin koordinasyonunu ve iyileştirme süreçlerini destekler. Benzer şekilde uzaktan algılama yöntemleri de deprem anında ve sonrasında ortaya çıkan hasarın tespit edilmesi, iletişim altyapısının sağlanması ve yönetim stratejilerinin belirlenmesinde önemli bir role sahiptir. Bu yöntemler, afet öncesi hazırlık, olay anında müdahale ve sonrasında iyileştirme süreçlerinin yönetilmesinde önemli araçlar olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla CBS ve uzaktan algılama gibi teknolojilerin etkin bir şekilde kullanılması, deprem riskinin azaltılması ve afet yönetimi süreçlerinin iyileştirilmesinde büyük potansiyele sahiptir.

KAYNAKÇA

AFAD. (2018). Türkiye'de Afet Yönetimi ve Doğa Kaynaklı Afet İstatistikleri/Disaster Management and Natural Disaster Statistics in Turkey. H. Benli, M. Bacanlı, Ş.T. Gündoğdu ve M.M. Yaman (Haz.) AFAD.

Anadolu, N., & Kalyoncuoğlu, Ü. (2010). Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Depremselliği ve Deprem Tehlike Analizi. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 14(1). 84-94.

Biricik, A. S., & Korkmaz, H. (2001). Kahramanmaraş'ın Depremselliği. Marmara Coğrafya Dergisi, 1(3), 53-82.

Bozdoğan, Y. E. (2023). Kahramanmaraş İli Deprem Risk Değerlendirmesi, KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Can, İ., & Saka, A. E. (2022). Deprem Sonrası Geçici Barınma Birimleri İçin Alternatif Bir Çözüm Önerisi: Wikigeb. Online Journal Of Art And Design, 10(2), 115-125.

Denizdurduran, M. (2012). Uzaktan Algılama Yöntemleriyle Kahramanmaraş İlinin Arazi Kullanım ve Arazi Örtüsü Özelliklerinin İncelenmesi. [Yüksek Lisans Tezi]. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İstanbul Teknik Üniversitesi-İTÜ (2023). 6 Şubat 2023: 04.17 Mw 7,8 Kahramanmaraş ve 13.24 Mw 7,7 Kahramanmaraş depremleri: Ön inceleme raporu. İstanbul Teknik Üniversitesi.

Karabulut, M. (2005). Otomatikleşmiş Coğrafya ve Coğrafi Bilgi Sitemleri. Ege CBS Sempozyumu Bildiri Kitabı, 193-199.

Karabulut, M., & Küçükönder, M. (2007). Kahramanmaraş Ovası ve Çevresinde CBS Kullanılarak Erozyon Alanlarının Tespiti. KSÜ Fen ve Mühendislik Dergisi, 11(2), 14-22.

Karabulut, M., Karakoç, A., Gürbüz, M., & Kızılelma, Y. (2013). Coğrafi bilgi sistemleri kullanarak Başkonuş dağında (Kahramanmaraş) orman yangını risk alanlarının belirlenmesi. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6(24), 171-179.

Kılıç, N. C. (2021). Erzurum İli Doğa Olayları Profili ve Deprem Tehlikesi. Afet ve Risk Dergisi, 4(1), 61-83.

Kıvrak, Ö. (2019). Karabük İlinde Deprem Farkındalığı Mevcut Durumunun ve Deprem Eğitiminin Öğrenciler Üzerindeki Etkisinin Araştırılması. [Yüksek Lisans Tezi]. Karabük: Karabük Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Kıvrak, Ö. (2019). Karabük İlinde Deprem Farkındalığı Mevcut Durumunun ve Deprem Eğitiminin Öğrenciler Üzerindeki Etkisinin Araştırılması. [Yüksek Lisans Tezi]. Karabük: Karabük Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Korkmaz, H. (2001). Kahramanmaraş Havzasının Jeomorfolojisi. T.C. Kahramanmaraş Valiliği, İl Kültür Müdürlüğü Yayımları, Kahramanmaraş.

Malczewski, J., 1991, Central facility location and environmental health. Environment and Planning A, 23, 385–395.

Özer, M. (2023). Education Policy Actions by the Ministry of National Education after the Historical Earthquake Disaster on February 6, 2023 in Türkiye. Bartın University Journal of Faculty of Education, 12(2), 1-14

Sabah, L., & Bayraktar, H. (2020). Düzce Merkez ve İlçelerinin Deprem Senaryolarına Göre Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi, (8), 1695-1705.

Sabah, L., & Bayraktar, H. (2020). Düzce Merkez ve İlçelerinin Deprem Senaryolarına Göre Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi, (8), 1695-1705.

Saaty, T. L. (2008). Decision Making With The Analytic Hierarchy Process. International Journal Of Services Sciences, 1(1), 83-98.

Şahin, Ş., & Üçgül, İ. (2019). Türkiye'de Afet Yönetimi ve İş Sağlığı Güvenliği. Afet ve Risk Dergisi, 2(1), 43-63.

Tağıl, Ş. (2004). Balıkesir Ovası ve Yakın Çevresinin Neotektonik Özellikleri ve Depremselliği. Coğrafi Bilimler Dergisi, 2(1), 73-92.

Vargas, L. G. (1990). An Overview Of The Analytic Hierarchy Process and İts Applications. European Journal Of Operational Research, (48), 2-8.

İNTERNET KAYNAKLARI

https://www.esri.com son erişim (03.03.2024).

https://www.afad.gov.tr/ son erişim (03.03.2024)

https://kahramanmaras.bel.tr/ son erişim (03.04.2024)

https://www.mta.gov.tr/ son erişim (02.02.2024)

https://www.ogm.gov.tr/tr son erişim (25.01.2021)

https://search.earthdata.nasa.gov/search son erişim (02.02.2024)

https://search.asf.alaska.edu/#/ son erişim (30.05.2023)
https://earthexplorer.usgs.gov/ son erişim (01.01.2024)
https://www.hydrosheds.org son erişim (04.03.2024)
https://zenodo.org/ son erişim (04.03.2024)

KAHRAMANMARAŞ DEPREMLERİNİN MAKROEKONOMİK ETKİLERİ

Gülferah Ertürkmen

6 Şubat'ın acısı kalbimizde ilk günkü gibi… Başta Abdullah ve Feriha Ertürkmen olmak üzere depremde hayatını kaybeden tüm sevdiklerimi saygı ve özlemle anıyorum…

GİRİŞ

Afetler, insanların yaşamını doğrudan etkileyen ve genellikle fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplara neden olan olaylar olarak tanımlanır. Bu olaylar, toplumun normal akışını bozarak zarar verir. Afetler genellikle doğal afetler ve insan kaynaklı afetler olmak üzere iki kategoriye ayrılır. Doğal afetler, insan kaynaklı afetlere kıyasla daha büyük zararlara yol açma eğilimindedir. Bu doğal afetler arasında toplumları en çok etkileyenlerden biri de depremlerdir (Altun 2018, 2-3).

Depremler, yer kabuğundaki ani kırılmaların neden olduğu sarsıntılarla yer yüzeyinin dalgalanmasıdır. Bu doğal afetler istenmeyen sonuçlar doğurabilmektedir; örneğin insan kayıpları, yaralanmalar, ev ve diğer yapıların yıkılması, iş alanlarının zarar görmesi, altyapı ve üstyapı hasarları gibi ciddi kayıplara yol açmaktadır (Karazincir, 2023:369).

Depremler, zamanı ve şiddeti önceden belirlenemeyen, ani ve yıkıcı sonuçlara sahip doğal afetlerdir. Toplumlar ve ekonomiler üzerinde önemli etkilere sahiptirler. Türkiye'nin coğrafyası tarih boyunca büyük ve yıkıcı depremlere tanıklık etmiştir. Özellikle 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan büyük deprem felaketi sonrasında ülkemiz bir deprem ülkesi olarak adlandırılmaya başlanmıştır (Utkucu vd., 2023: 9).

Doğal afetlerin ekonomi üzerindeki etkileri doğrudan, dolaylı ve uyarılmış etkiler olmak üzere üç ana kategoride değerlendirilebilir. Doğrudan etkiler, alt-

Deprem sonrası kentlerin sosyal dokuları zarar görmüş, barınma sorunları ortaya çıkmıştır. Yerel kültür ve şehirlerin tarihsel ruhu korunarak bu sorunlar çözülmelidir. İş gücü piyasasındaki demografik değişimler nedeniyle genç istihdamını artırmak için iş dünyası ve ekonomi yönetimi iş birliği yapmalıdır. KOBİ'ler ve OSB'ler, SGK primi, vergi istisnası ve belirli süreli ücret destekleri gibi doğrudan desteklerle genç istihdamına katkı sağlayabilir.

Depremle ilgili yasal düzenlemeler ve kurumsal yönetim konuları ele alınmalı, depreme dayanıklı şehir planlaması için örgütlenmelere fırsat verilmelidir. Yeniden inşa ve ekonomik rehabilitasyon süreçlerinde piyasa ekonomisini esas alan bir yaklaşım benimsenmelidir. İyi planlanmış yeniden inşa sürecinde örnek bölgeler yaratılabilir.

KAYNAKÇA

Akar, S. (2013). Doğal afetlerin kamu maliyesine ve makro ekonomiye etkileri: Türkiye değerlendirmesi. Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, https://doi.org/10.11611/JMER197

Altun, F. (2018). "Afetlerin Ekonomik ve Sosyal Etkileri: Türkiye Örneği Üzerinden Bir Değerlendirme." Sosyal Çalışma Dergisi 2 (1): 2-3. Erişim: 15.02.2023.

Aydınbaş, G. (2023). Sosyoekonomik boyutuyla Türkiye'de depremler üzerine bir inceleme: Kahramanmaraş depremi örneği. İçinde K. Giray alp, Y. Fatih & D. Şimşek (Ed.), *Sosyal bilimlere çok yönlü yaklaşımlar: tarih, turizm, eğitim, ekonomi, siyaset ve iletişim*, (s.177-212). Özgür Yayınları, Gaziantep. https://doi.org/10.58830/ozgur.pub50

Daniell, J. E., Khazai, B., Wenzel, F., & Vervaeck, A. (2011). The CATDAT damaging earthquakes database. Natural Hazards and Earth System Sciences, 11, 2235–2251, https://doi.org/10.5194/nhess-11-2235-2011

Deprem Sonrası Tarımsal Değer Zincirleri Analiz Raporu (2023) https://sosyalzincir.org/sayfalar/kutuphane (10.05.2024)

Euronews Ekibi. (2023, 17 Mart). Rapor: Kahramanmaraş merkezli depremlerin ekonomiye yükü 103 milyar dolar. https://tr.euronews.com/2023/03/17/rapor-kahramanmaras-merkezli-depremlerin-ekonomiye-yuku-103-milyar-dolar

https://www.ituvakif.org.tr/kahramanmaras-deprem-lerinde-gozlemlenen-yapisal-hasarlar-ve-gecmis-depremlerle-karsilastirma

https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Odeme+Sistemleri/Turkiyedeki+Odeme+Sistemleri/Bankalararasi+Kart+Merkezi+%28BKM%29

Kahramanmaraş'ta iplik üretim tesisleri büyük hasar gördü. 12 Mart 2023. https://www.ulusal.com.tr/yurt/kahramanmarasta-iplik-uretim-tesisleri-buyuk-hasar-gordu-15020226

Karazincir, S. E. (2024). Deprem ve göç ilişkisi. Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 15 (1)-Deprem Özel Sayısı, 366-383.

Kıraç, Ş. (2023). Depremler esnafı 'da yıktı geçti. 22 Nisan 2023. https://www.cumhuriyet.com.tr/ekonomi/depremler-esnafi-da-yikti-gecti-2073956

Şen, S. (2023). Kahramanmaraş depremlerinin ekonomiye etkisi. *Diplomasi ve Strateji Dergisi, 4* (1): 1-55. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/496607

TCMB,2023, "Enflasyon Raporu 2023-II (4 Mayıs 2023) https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/9e26992f-918e-4e2d-99a9-c00f600c2c55/enf23_ii_tam.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-9e26992f-918e-4e2d-99a9-c00f600c2c55-ovBRbAe

TCMB,2024, "Enflasyon Raporu 2024-II (9 Mayıs 2024) https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Yayinlar/Raporlar/Enflasyon+Raporu/2024/Enflasyon+Raporu+2024+-+II

TMMOB Kahramanmaraş Depremleri Raporu (2023) https://www.tmmob.org.tr/sites/default/files/tmmob_deprem_raporu_son_4agustos-part-2-2.pdf 327s.

TÜİK, İş Gücü İstatistikleri, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2023-53521

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2023) 'Kahramanmaraş Ve Hatay Depremleri Raporu" 142s. https://www.sbb.gov.tr/2023-kahramanmaras-ve-hatay-depremleri-raporu/

TÜRKONFED. (2023). 2023 Kahramanmaraş depremi afet ön değerlendirme durum raporu. Türk Girişimci ve İş Dünyası Konfederasyonu. https://turkonfed.org/tr/detay/3937/2023 kahramanmaras-depremi-afet-on-degerlendirme-durum-raporu

Utkucu, M., Durmuş, H., Uzunca, F. & Nalbant, S. (2023). 6 Şubat 2023 Gaziantep (Mw=7.7) ve Elbistan (Mw=7.5) Depremleri Üzerine Bir Değerlendirme. Sakarya Üniversitesi Afet Yönetim Uygulama ve Araştırma Merkezi ve Jeofizik Mühendisliği Bölümü. https://www.hidropolitikakademi.org/uploads/editor/im ages/Rapor_Son.pdf

KAHRAMANMARAŞ DEPREMLERİNİN ARDINDAN BÖLGEDE TARIM SEKTÖRÜ

Emine İkikat Tümer

Doğal afetler, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) tarafından yavaş gelişen (kuraklık, kıtlık, şiddetli soğuklar gibi) ve ani gelişen (deprem, sel, fırtına, hortum, yangın, volkanik patlamalar gibi) olmak üzere iki başlık altında toplanmıştır (AFAD, 2024). Doğal afetler toplumları sosyal, ekonomik ve psikolojik olarak etkilemekte olup bu afetlerin sıklığı, şiddeti arttıkça ve alanı genişledikçe bu etki daha da büyümektedir.

Dünya tarihinde toplumları en çok etkileyen doğal afetler; sel (Sarı Nehir Seli- Çin-1887, Çin Seli-1931), Kasırga (Bhola Kasırgası- Bangladeş-1970) ve deprem (Tangshan Depremi-1976, Hint Okyanusu Depremi-2004, Haiti Depremi-2010) olarak sıralanabilir (Wikipedia, 2024a). Türkiye'de ise en fazla can ve mal kaybına neden olan doğal afetler çığ düşmesi, sel ve su baskını, heyelan ve depremlerdir (AFAD, 2018).

Türkiye'de meydana gelen doğal afetlerin sıklığı, şiddeti ve kapsadığı alan dikkate alındığında en fazla can ve mal kaybına neden olan doğal afet depremdir. Deprem (yer sarsıntısı), "Yer kabuğunda beklenmedik bir anda ortaya çıkan enerji sonucunda meydana gelen sismik dalgalanmalar ve bu dalgaların yeryüzünü sarsması olayıdır." (Wikipedia, 2024b).

Ülkede 27.12.1939 Erzincan depremi (Mw 7.9) ve 17.08.1999 Gölcük-Kocaeli depreminden (Mw 7.8) sonra üçüncü büyük deprem, Kahramanmaraş depremidir. Erzincan depreminde 32968 kişi (Wikipedia, 2024c), Gölcük-Kocaeli depreminde ise 18.373 kişi yaşamını yitirmiştir (Wikipedia, 2024d). 06.02.2023 günü, saat 04.17'de merkez üssü Pazarcık-Kahramanmaraş Mw 7.7 büyüklüğünde (8.6 km derinliğinde) ve saat 13.24'te merkez üssü Elbistan-

KAYNAKLAR

AFAD, (2018). Türkiye'de afet yönetimi ve doğal kaynaklı afet istatistikleri. https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/35429/xfiles/turkiye_de_afetler.pdf

AFAD, 2024. Doğal afetler. https://www.afad.gov.tr/afadem/dogal-afetler

Wikipedia, (2024a). Ölü sayısına göre doğal afetler listesi. https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%96l%C3%BC_say%C4%B1s%C4%B1na_g%C3%B6re_do%C4%9Fal_afetler_listesi

Wikipedia, (2024c). Erzincan Depremi. https://tr.wikipedia.org/wiki/1939_Erzincan_depremi

Wikipedia, (2024d). Gölcük Depremi. https://tr.wikipedia.org/wiki/1999_G%C3%B6lc%C3%BCk_depremi

Wikipedia, (2024a). Deprem. https://tr.wikipedia.org/wiki/Deprem,

Ökten Sipahioğlu, B. (2024). Göç ve doğal afet ilişkisi: Deprem göçü. Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 15(1)- Deprem Özel Sayısı-, 292-313

Kırkağaç, M., & Karpuz, E. (2023). 2023 Kahramanmaraş Depremlerinin Bıst Banka Ve Sigorta Piyasasına Etkisi Üzerine Bir Olay Çalışması Analizi. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13(2), 387-401.

Akgemci, A. (2023). Kahramanmaraş Merkezli Depremlerin Firmaların Finansal Performansı Üzerindeki Etkisi: İnşaat Sektöründe Bir Uygulama. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13(2), 47-60. https://doi.org/10.47147/ksuiibf.1401990

Yavuz, F. (2023). Depremin Tarıma Etkileri Üzerine. https://kriterdergi.com/dosya-deprem-ve-afet-yonetimi/depremin-tarima-etkileri-uzerine

Bardakçı, H., & Demirtaş, F. (2023). Doğal Afetlerin Dış Ticarete Etkisi: 2023 Türkiye Depremleri ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi. Avrasya Dosyası, 14(1), 171-191.

Özbey, Ö., & Bayraktar, B. (2023). 6 Şubat 2023 Tarihinde Yaşanan Depremin Türkiye'deki Makroekonomik Etkisi. Balıkesir Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4(2), 121-138.

Gülçubuk, B., & Oğuz, İ., (2023). 6 Şubat Kahramanmaraş Merkezli Deprem Deneyimi Işığında Tarım-Gıda Değer Zincirini Güçlendirme ve Toplum Bilincini Harekete Geçirme . TARGET 4. ULUSLARARASI TARIM VE GIDA ETİĞİ KONGRESİ (pp.40-52). Ankara, Turkey

Sabırsız, E., & Şöhret, M. (2024). 6 Şubat Depremlerinin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Makroekonomik, Sosyal Ve Çevresel Etkileri. Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 15(1 -Deprem Özel Sayısı-), 571-597. https://doi.org/10.54688/ayd.1390984

Karabacak Çelik, A. (2023). Deprem Sonrası Travma Belirtileri, Umut ve İyi Oluş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. TRT Akademi, 8(18), 574-591. https://doi.org/10.37679/trta.1275268

Cengiz, S., & Peker, A. (2023). Deprem Sonrası Yetişkin Bireylerin Depresyon Düzeylerinin İncelenmesi. TRT Akademi, 8(18), 652-668. https://doi.org/10.37679/trta.1277689

Şevik, A. E. (2023). Deprem ve Yaşlılık: Psikososyal Bir Bakış. Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, 16(1), 49-57. https://doi.org/10.46414/yasad.1292526

Ökten Sipahioğlu, B. (2024). Göç Ve Afet İlişkisi: Deprem Göçü. Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 15(1 -Deprem Özel Sayısı-), 292-313. https://doi.org/10.54688/ayd.1375491

Tiryaki Yenilmez, D. (2023). Deprem Ve Göç İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. Akademik Düşünce Dergisi(7), 39-52. https://doi.org/10.53507/akademikdusunce.1282303

KAHRAMANMARAŞ DEPREMLERİNİN (6 ŞUBAT 2023) KAHRAMANMARAŞ EĞİTİM HAYATINA ETKİSİ

Sevim Ceylan Dumanoğlu

Türkiye'de Depremin Tarihçesi ve Kahramanmaraş Depremleri

Doğal afetler arasında en yıkıcı olanlarından biri olan deprem, yer kabuğunun altındaki tektonik levhalar arasındaki çatlamalardan kaynaklanır.[1] Bu çatlamalar, yer kabuğunun enerjisini açığa çıkarır ve dünya yüzeyinde sallanmalara neden olur.[2] Yer kabuğundaki çatlamaların yoğunluğu, uzunluğu, derinliği ve yerin doğal yapısına göre değişiklik gösterebilir.[3] Türk Dil Kurumunun Türkçe Sözlüğü'nde deprem; yer kabuğunun derin katmanlarının kırılıp yer değiştirmesi veya yanardağların püskürme durumuna geçmesi yüzünden oluşan sarsıntı, yer sarsıntısı, hareket ve zelzele olarak tanımlanmıştır. Deprem bölgesi; depremlerin sık sık oluştuğu, gevşek ve kırık yer altı kuşağı ve deprem merkezi de depremin oluştuğu odak nokta ve yayıldığı yer olarak tarif edilmiştir.[4] Depremler, çok büyük enerjiyi serbest bırakarak yer üstünde yapıların yıkılmasına, insanların yaralanmasına ve ölümlere neden olabilir. Sonuç itibarıyla önemli zararlar ve kayıplar oluşturabilen depremler, doğal bir afet olup insanlar için önemli tehlikeler oluşturabilmektedir. Türkiye coğrafyası en aktif deprem kuşağı olarak bilinen Alp-Himalaya deprem kuşağında bulunduğu için deprem riskini en fazla taşıyan ülkeler arasında gelmektedir. Anadolu coğrafya-

1 Şahin, C. ve Sipahioğlu, Ş. (2007). Natural Disasters and Turkey, Gündüz Education and Publication (3 rd Edition), Ankara

2 Güngördü, E. (2010). Türkiye'nin Coğrafyası: Türkiye Fiziki ve Coğrafi Bölgeler. Ankara: Gazi Kitabevi.; Yıldız, C.D. ve Öztürk, E.D. (2023). Eğitim ve çocuk Özelinde Kahramanmaraş Depremleri. Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi, 6(12), 1649-1664.

3 Özgen, S. (2002).Depreme dayanıklı bina tasarımında konfigürasyonun önemi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.; Yıldız, C.D. ve Öztürk, E.D., a.g.m., s. 1649-1664

4 Türkçe Sözlük, (2005). Ankara: TDK Yayınları. s. 503

KAYNAKÇA

Araştırma-İnceleme Eserler

Akça, B. ve Akça S., (2019). Cumhuriyet dönemi Muğla Vilayetinde Görülen Depremler (1923-1960). Turkish Studies, Vol 14-1, ss.17-30

Bal, K. (2018). Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Omanlı'da Depremler. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6(72), ss.526-544

Bayraktar, D. (2019). Antalya ve Çevresinde Tarihsel Dönem Depremlerinin Antik Yapılara Etkisinin Araştırılması. Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi, 7(1), ss. 352-368.

Biricik, A.S. ve Korkmaz, H. (2001). Kahramanmaraş'ın Depremselliği, Marmara Coğrafya Dergisi, 3(1), s. 53-82

Çelik, S. (2019). Doğal ve Kültürel Değerlerde Antropojen Etkiler: Kilis Örneği. Journal of International Social Research, 12(64), ss. 187-196

Gözükızıl, C.A. ve Tezcan, S. (2023), Cumhuriyet'in Yüzüncü Yılında Türkiye'de Afetler: 06 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri, Kent Akademisi Dergisi 16 (Special Issue for the 100th Anniversary of the Republic of Turkey). https://doi.org/10.35674/kent.1353445

Güngördü, E. (2010). Türkiye'nin Coğrafyası: Türkiye Fiziki ve Coğrafi Bölgeler. Ankara: Gazi Kitabevi.

Haçin, İ. (2014). 1939 Erzincan Büyük Depremi. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 30(88), 37-70.

Kesik, M. (2005). Kahramanmaraş Depremi (1114). Tarih Dergisi. 42, ss. 43-46

Özata, Ş. ve Limoncu, S. (2014). 16. ve 20. yy. Arası İstanbul ve Yakın Çevresinde Meydana Gelen Deprem Sonrası Barınma Uygulamalarının İncelenmesi.Megaron, 9(3) ,ss. 217-27

Özgen, S. (2002).Depreme da yanıklı bina tasarımında konfigürasyonun önemi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.

Şahin, C. ve Sipahioğlu, Ş. (2007). Natural Disasters and Turkey, Gündüz Education and Publication (3 rd Edition), Ankara

Tatar, Ö. ve Baytimur, S. O. (2020). 1789-1808 Yılları Arasında Osmanlı Devleti'nde Depremler ve Meteorolojik Afetler. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 30 (2), ss.505-518.

Türkçe Sözlük, (2005). Ankara: TDK Yayınları.

Ürekli, F. (2010). Osmanlı Dönemi'nde İstanbul'da Meydana Gelen Afetlere İlişkin Literatür, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 8(16), ss. 101-130

Yıldız, C.D. ve Öztürk, E.D. (2023). Eğitim ve çocuk Özelinde Kahramanmaraş Depremleri. Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi, 6(12), ss. 1649-1664.

İnternet bilgileri ve linkleri

AFAD, 2023. 06 Şubat 2023 Pazarcık-Elbistan (Kahramanmaraş) Mw: 7.7 – Mw: 7.6 Depremleri Raporu. 140 https://deprem.afad.gov.tr/assets/pdf/Kahramanmara%C5%9F%20Depremi%20%20Raporu_02.06.2023.pdf

Aktaş, S.U., Arık, B.M. vd. (2023, 14 Mart). 6 şubat 2023 tarihli Kahramanmaraş merkezli depremlerin eğitime etkileri bilgi notu - 1. Eğitim Reformu Girişimi. egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2023/03/6Subat2023TarihliKahramanmarasMerkezliDepremlerinEgitimeEtkileri_BilgiNotu_1.pdf

Anadolu Ajansı (23.11.2023), Mayıs 2024. "Asrın felaketi" 960 öğretmeni hayattan kopardı - Anadolu Ajansı

Kahramanmaraş İl Millî Eğitim Müdürlüğü, Nisan 2024

Kahramanmaraş İstklal Üniversitesi, Haziran 2024. https://istiklal.edu.tr/oidb

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Haziran 2024. https://www.ksu.edu.tr/sehitlerimiz/default.aspx

Kahramanmaraş Valiliği (2023, 3 Mart). Kamu personellerinin idari izin işlemlerine ilişkin duyuru. Mayıs 2024, http://www.kahramanmaras.gov.tr/kamu-personellerinin-idari-izin-islemlerine-iliskinduyuru

Kesbiç, K., Tunca, E. ve Gencer, E. G. (2023, 15 Haziran). 6 Şubat 2023 tarihli Kahramanmaraş merkezli depremlerin eğitime etkileri bilgi notu - 2. *Eğitim Reformu Girişimi*. https://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2023/06/KahramanmarasMerkezliDepremlerinEgitimeEtkileriBilgi Notu_2.pdf

Kırıkkale İl Millî Eğitim Müdürlüğü (2023, 10 Nisan). Gönüllü öğretmenler deprem bölgesine uğurlandı. Mayıs 2024, https://kirikkale.meb.gov.tr/www/gonullu-ogretmenler-deprem-bolgesineugurlandi/icerik/2845

MEB (2023, 12 Nisan). MEB, LGS-YKS sürecindeki öğrencilerin kariyer uyumu ve olgunluğuna yönelik rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerine başladı. Mayıs 2024, https://www.meb.gov.tr/meb-lgs-yks-surecindeki-ogrencilerin-kariyer-uyumu-ve-olgunluguna-yonelik-rehberlikve-psikolojik-danisma-hizmetlerine-basladi/haber/29601/tr

MEB (2023, 19 Mart). Bakan Özer: Deprem bölgesinde 500 çelik konstrüksiyon yeni okul yapılacak. Mayıs 2024. https://www.meb.gov.tr/bakan-ozer-kahramanmarasta-500-celik-konstruksiyonyeni-okul-yapilacak/haber/29394/tr

MEB (2023, 2 Mayıs). Bakan Özer, CNN TÜRK'te eğitim gündemini değerlendirdi. Mayıs 2024, https://www.meb.gov.tr/bakan-ozer-cnn-turkte-egitim-gundemini-degerlendirdi/haber/29785/tr

MEB (2023, 21 Mart). Depremden en çok etkilenen 4 ilde eğitim öğretime kademeli olarak başlanacak. Mayıs 2024, *https://www.meb.gov.tr/depremden-en-cok-etkilenen-4-ilde-egitim-ogretimekademeli-olarak-baslanacak/haber/29406/tr*

MEB (2023, 23 Mart). Bakan Özer: Deprem bölgesindeki on ilden nakledilen öğrencilerin dönüş nakilleri başladı. Mayıs 2024, https://www.meb.gov.tr/bakan-ozer-deprem-bolgesindeki-on-ildennakledilen-ogrencilerin-donus-nakilleri-basladi/haber/29424/tr

MEB (2023, 24 Mart). 45 bin öğretmen alımına ilişkin atama takvimi ve branş bazında kontenjan dağılımı açıklandı. Mayıs 2024, https://www.meb.gov.tr/45-bin-ogretmen-alimina-iliskin-atama-takvimive-brans-bazinda-kontenjan-dagilimi-aciklandi/haber/29432/tr

MEB (2023, 27 Mart). 2022-2023 eğitim öğretim yılı 16 haziran'da tamamlanacak, uzatma yapılmayacak. Mayıs 2024. https://www.meb.gov.tr/2022-2023-egitim-ogretim-yili-16-haziranda-tamamlanacak-uzatma-yapilmayacak/haber/29460/tr#:~:text=Hatay'dan%20%C3%B6nemli%20bir%20duyuruyu,Herhangi%20bir%20uzatma%20yapmayaca%C4%9F%C4%B1z

MEB (2023, 5 Nisan).Deprem Bölgesindeki 4 İlde Görev Yapan Öğretmenlere İlave "İsteğe Bağlı Yer Değişikliği Hakkı". Mayıs 2024, https://www.meb.gov.tr/deprem-bolgesindeki-4-ilde-gorev-yapan-ogretmenlere-ilave-istege-bagli-yer-degisikligi-hakki/haber/29537/tr#:~:text=Mill%C3%AE%20E%C4%9Fitim%20Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1nca%20Ad%C4%B1yaman%2C%20Hatay,ba%C4%9Fl%C4%B1%20yer%20de%C4%9Fi%C5%9Fikli%C4%9Fi%20hakk%C4%B1%20verildi

MEB (2023, 7 Nisan). Bakan Özer, Osmaniye'de afet koordinasyon toplantısına katıldı. Mayıs 2024, https://www.meb.gov.tr/bakan-ozer-osmaniyede-afet-koordinasyon-toplantisina-katildi/haber/29566/tr

MEB (2023, 9 Mart). Afet bölgesinde tüm kademelerdeki öğrenciler için 1.717 noktada eğitim devam ediyor. Mayıs 2024, https://www.meb.gov.tr/afet-bolgesinde-tum-kademelerdeki-ogrencilericin-1717-noktada-egitim-devam-ediyor/haber/29278/tr

MEB (2023, 9 Mayıs). Bakan Özer, yaz okullarına ilişkin detayları açıkladı. Mayıs 2024, https://www.meb.gov.tr/bakan-ozer-yaz-okullarina-iliskin-detaylari-acikladi/haber/29845/tr

MEB (2023, 9 Şubat). Deprem bölgesindeki illerde öğrenciler için ikinci dönemde devam koşulu aranmayacak. Mayıs 2024, https://www.meb.gov.tr/deprem-bolgesindeki-illerde-ogrenciler-icin-ikincidonemde-devam-kosulu-aranmayacak/haber/28991/tr

MEB (2023a). 6 Şubat depremi sonrası eğitim öğretim ile ilgili alınan kararlar: 6 Şubat-13 Nisan 2023. Mayıs 2024, 13-04-2023-egitim öğretim kararlar (1).pdf - Google Drive

MEB (2023b). 6 Şubat depremi sonrası eğitim öğretim ile ilgili alınan kararlar: 6 Şubat - 24 Nisan 2023. Mayıs 2023, 24-04-2023-egitim öğretim kararlar.pdf - Google Drive

MEB ÖRGM (2023, 24 Nisan). Özel eğitim ihtiyacı olan öğrenciler için afet sonrası uyum etkinlikleri kitabı yayımlandı. Mayıs 2024, http://orgm.meb.gov.tr/www/ozel-egitim-ihtiyaci-olanogrenciler-icin-afet-sonrasi-uyum-etkinlikleri-kitabi-yayimlandi/icerik/2336

MEB ÖRGM (2023, 7 Nisan). Psikososyal destek projesi başladı. Mayıs 2024. https://orgm.meb.gov.tr/www/psikososyal-destek-projesi-basladi/icerik/2332

Olağanüstü Hâl Kapsamında Bazı Tedbirlerin Alınması Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. (2023, 31 Mart). *Resmî Gazete* (Sayı: 32149). Haziran 2024. *https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.138.pdf*

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (17 Mart 2023). 2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu. https://www.sbb.gov.tr/2023-kahramanmaras-ve-hatay-depremleri-raporu/

TÜBİTAK. https://tubitak.gov.tr/tr/burslar

YÖK (2023, 10 Mayıs). Depremzede öğrencilere deprem bölgesindeki devlet üniversitelerinde yüzde 25 ek kontenjan. Mayıs 2024. https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2023/depremzede-ogrencilere-illerindeki-devlet-universitelerinde-yuzde-25-ek-kontenjan.aspx

YÖK (2023, 17 Şubat). Soru Cevap YÖK. Mayıs 2024. https://www.yok.gov.tr/HaberBelgeleri/Haber%20%C4%B0%C3%A7erisindeki%20Belgeler/Dosyalar/2023/uzaktan-egitime-iliskin-sorular-ve-cevaplar.docx

YÖK (2023, 3 Mart), Yükseköğretim Kurulu Başkanı Özvar. Mayıs 2024. https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2023/depremden-etkilenen-ogrencilerden-katki-payi-ve-ogrenim-ucreti-alinmayacaktir.aspx#:~:text=%E2%80%9CResmi%20Gazete'de%20bug%C3%BCn%20yay%C4%B1mlanan,pay%C4%B1%20ve%20%C3%B6%C4%9Frenim%20%C3%BCcreti%20al%C4%B1nmayacak

YÖK (2023, 30 Mart). YÖK Başkanı Özvar, 2022-2023 Eğitim ve Öğretim Yılı Bahar Dönemi'ne ilişkin alınan yeni kararları açıkladı. Haziran 2024. https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2023/yok-baskani-ozvar-2022-2023-egitim-ogretim-bahar-donemi-ne-iliskin-alinan-yeni-kararlari-acikladi.aspx

YÖK (2024, 6 Şubat). Üniversiteler depremzedeler için kenetlendi. Mayıs 2024. https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2024/universiteler-depremzedeler-icin-kenetlendi.aspx

ASRIN FELAKETİNİN KAHRAMANMARAŞ TURİZMİ ÜZERİNE POTANSİYEL ETKİLERİ

Nadire Karademir

GİRİŞ

Doğal yollarla ya da insan eliyle kademeli ve ani olarak ortaya çıkan, insanların maddi ve manevi bir şekilde etkilendiği olaylar afet olarak tanımlanmaktadır. Afetler can ve mal kaybına, yaralanmalara, üretimin aksayıp ürünlerin zarar görmesine, temel hizmetlerin aksamasına, insanların yaşamlarının sekteye uğramasına, şehirlerin altyapılarının zarar görmesine, ekonomik kayıpların olmasına ve sosyolojik-psikolojik etkilere sebebiyet vermektedir (Carter, 2008). Afet ile turizm arasında çok kompleks bir ilişki olmakla birlikte meydana gelen afetin etki alanının genişliği, mekânın coğrafi, kültürel ve toplumsal yapısı gibi birçok parametreler afetin turizm üzerine olan etkisinin boyutunu ortaya çıkarmaktadır. Bu durumda turizm sektörü, afetlere karşı potansiyel anlamda savunmasız ve hassas bir hâle gelmektedir. Turizm tüm dünyada hızla gelişen sektörlerden biri olarak ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel anlamda da toplumsal yapı üzerinde önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü bu sektör bacasız sanayi olarak, ülkelerin kalkınmalarını çok daha az maliyet ile sağlayabilecek olan nadir sektörlerden birisidir. Bu nedenle hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için büyük önem taşımaktadır.

Yapısı nedeniyle turizm sektörü krizlere karşı oldukça edilgen bir pozisyondadır. Uluslararası turizm talebi geçmişten günümüze artış göstermekte lakin yaşanan bir afet diğer tüm faaliyetler gibi turizm sektörünü de yavaşlatmakta, depremler, salgın hastalıklar, ekonomik krizler, politik belirsizlikler, terör/savaş gibi durumlar karşısında turizm çok hızlı kayıplar yaşayabilmektedir. Doğal afetler dünyada tüm ülkeler için olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Afetler alt/üstyapıya zarar verdiği gibi, kültürel miras ögelerine, müzelere, turistik

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi ve İstiklal Üniversitelerinin ilgili birimlerinden, mesleki sivil toplum kuruluşlarından, konuyla ilgili meslek odalarından Kahramanmaraş turizmi için destek alınarak bir yol haritasının oluşturulması önem arz etmektedir.

*Turizmin aktif hâle getirilmesi Kahramanmaraş'ın tekrardan canlandırılması adına etkili olabilir. Lakin Adıyaman'da ve GAP Bölgesi'nde hazırlıkları yapılan projelerin benzerlerinin hızlı bir şekilde yörede de hayata geçirilmesi ve yöreye özgü özel turizm modellemelerinin yapılması değer taşımaktadır. Kahramanmaraş'ı ulusal ve uluslararası camiada ziyaret edilmek, yatırım yapılmak istenen bir mekân olması için yörede tüm paydaşların deprem öncesi tecrübelerinden de yararlanılarak bütüncül bir yaklaşımla uzun soluklu çalışmalar yapılmalıdır.

*Kahramanmaraş özgün değerler, kültürel miras ögeleri, yerleşik beceri konularında bir marka şehir olma adına önemli avantajlara sahiptir. Yörenin potansiyel yatırım alanlarının geliştirilmesi, yerel halka çok daha yüksek gelir düzeyi sağlanması, turizm sayesinde ekonomik gelirin ve sosyolojik çeşitliliğin artması ile Maraş Dondurmasının dünyada ulaştığı tanınırlığa tüm turistik değerleri ile ulaşabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

AFAD. (2023). 06 Şubat 2023 Pazarcık (Kahramanmaraş) Mw 7.7 Elbistan (Kahramanmaraş) Mw 7.6 Depremlerine İlişkin Ön Değerlendirme Raporu.

Alili, M. (2017). Avrupa'daki ve Türkiye'deki Hüzün Turizmi Destinasyonlarının Karşılaştırması Üzerine Teorik Bir Çalışma. *Uluslararası Global Turizm Araştırmaları Dergisi*, *1*(1), 37-50.

Bayram, S. & Çiftçi, G. (2021). The Effects of Earthquakes on Tourism: Evidence from Turkey, Journal of Tourism, Leisure and Hospitality, TOLEHO, 2021, 3(2): 82-94

Carter, W. N. (2008). Disaster Management A Disaster Manager's Handbook. Mandaluyong City: Asian Development Bank Published.

Chiou, C.-R., Huang, M.-Y., Tsai, W.-L., Lin, L.-C. & Yu, C. P. (2013). Assessing Impact of Natural Disasters on Tourist Arrivals: The Case of Xitou Nature Education Area (XNEA), Taiwan. International Journal of Tourism Sciences, 13(1), 47-64.

DOĞAKA. (2020). Kahramanmaraş İl Turizm Stratejisi ve Eylem Planı (2020 – 2024). Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı.

Eser, N & Uçar, Ö. (2021). Son Şans, Afet ve İkinci Şans Turizmi Geleceğin Turizm Trendleri Olabilir Mi? Kavramsal Bir Değerlendirilme, 1. Ulusal – 5. Uluslararası Turizm Kongresi "İç Turizm", 15-17 Ekim, 2021, Balıkesir, Detay Yayıncılık, 1431-1441.

Ewing, B. T., Kruse, J. B., & Özdemir, Ö. (2004). *Disaster Loses in the Developing World: Evidence from the August 1999 Earthquake in Turkey* (No. 2004/19). Discussion Paper.

Gözübol, A.M. Yüksel, F.A., & Sezgin, N. (2004). Kahramanmaraş'ın Depremselliği. Kahramanmaraş Sempozyumu, s: 1489-1495.Kahramanmaraş.

Göçen, Ö. G. S., Yirik, Ş., & Yilmaz, Y. (2011). Türkiye'de krizler ve krizlerin turizm sektörüne etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *16*(2), 493-509.

Karadeniz, C. B. (2023). Deprem ve Turizm İlişkisi. *Tüm Yönleriyle Depremler Ve Etkileri*, 35-64,Editör: Prof. Dr. Emel Çetinkaya, Ankara.

Karademir, N; Sandal, E. K., & Urhan, F. B. (2018). Kahramanmaraş'ta Turizm Algısı, Doğu Coğrafya Dergisi: Haziran-2018, Yıl:23, Sayı: 39, Sayfa:45-64.

Kelman, I. & Doods, R. (2009). Kelman: Disaster Ethics Developing a Code of Ethics for Disaster Tourism. International Journal of Mass Emergencies and Disasters, 27(3), s. 272–296. Erişim:https://www.researchgate.net/profile/RachelDodds2/

KRDAE. (2023). 06 Şubat 2023 Sofalaca-Şehitkamil, Gaziantep; Ekinözü-Kahramanmaraş ve 20 Şubat 2023 Hatay Depremleri (Ön Değerlendirme Raporu).

Kurniasari, N., Haloho, H. N., & Christian, A. E. (2019). Tourism Image Recovery Strategy Post-Natural Disasters in Indonesia. Jurnal IPTA, 7(2), 107-123.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2022). Konaklama istatistikleri. https://yigm.ktb.gov.tr/TR 201120/konaklama-istatistikleri.html (Erişim Tarihi: 24.09.2023).

Mızrak, M. Yaşar Ezgi, Y., Erğun, S. Kadırhan, G., & Çelik, S. (2021). Turizm Paydaşlarının Bakış Açısı ile Şırnak İli Turizm Sorunları ve Çözüm Önerileri. (Edt.: Hüseyni, İ., Çelik, S., Sakur, R. & Uygur, M. N.). Ekonomik, Siyasal ve Sosyal Boyutlarıyla Şırnak. ss. 377-396. Paradigma Yayınevi.

Naeem, N., & Rana, I. A. (2020). Tourism and Disasters: A Systematic Review from 2010-2019. Journal of Extreme Events, 7(01n02), 2030001.

Okafor, L. E., Adeola, O., & Folarin, O. (2021). Natural Disasters, Geography, and International Tourism. In: Economic Effects of Natural Disasters: Theoretical Foundations, Methods, and Tools. pp.55-76. Academic Press.

Ongun, U., Kervankıran, İ., & Çuhadar, M. (2021). Kültür ve Kırsal Turizm Destinasyonlarına Yönelik Çevrimiçi Yorumlarının İncelenmesi: Şirince Köyü Örneği. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, *5*(1), 219-235.

Palutoğlu, M., & Şaşmaz, A. (2017). 29 November 1795 Kahramanmaraş Earthquake, Southern Turkey. *Bulletin of the Mineral Research and Exploration*, *155*(155), 187-202.

Pehlivan, T. (2023). 2023 Depremlerinin Gaziantep Gastronomi Turizmi Üzerine Potansiyel Etkileri. *Turizm Alanında Çok Yönlü Araştırmalar*, s:139.

Şen, S. (2023). Kahramanmaraş Depremlerinin Ekonomiye Etkisi. Diplomasi ve Strateji Dergisi, 4(1), 1-55.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu), (2023). https://www.tuik.gov.tr/. (Erişim Tarihi:12.02.2024).

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2023). Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu. (https://www.sbb.gov.tr/2023- kahramanmaras-ve-hatay-depremleri-raporu/, E.T.: 19.09.2023).

URL-1: https://www.ktu.edu.tr/dosyalar/huam_d87be.pdf, (Erişim Tarihi. 12.02.2023)

URL-2: https://kahramanmaras.ktb.gov.tr/TR-150380/geleneksel-el-sanatlari.html. (Erişim Tarihi: 12.08.2023)

URL-3: https://kahramanmaras.bel.tr/. (Erişim Tarihi:12.11.2023)

URL-4:https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44799/illere-gore-korunmasi-gerekli-tasinmaz-kultur-varligi istatistigi.html. (Erişim Tarihi:12.12.2023)

URL-5: www.hurriyet.com.tr/gundem/kahramanmarastaki-tarihi-camiler-depremde-hasar-gordu-42221199. (Erişim Tarihi: 23.03.2023).

URL-6: www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/depremde-tarihi-kahramanmaras-kalesi-de-hasar-gordu, 3v2UPhHu8U6tlwazMiy6Q/WIYT_wN2qU2dSyIEuc0Omg.03.2023. (Erişim Tarihi: 09.12.2023)

URL-7: www.haberturk.com/eshab-i-kehf-kulliyesi-depremi-hasarsiz-atlatti-3569901. (Erişim Tarihi: 21.03.2023).

URL-8:www.aa.com.tr/tr/asrin-felaketi/depremde-zarar-gormeyen-3-bin-500-yillik-maras-fili-korumaya-alindi/2838377. (Erişim Tarihi:19.12.2023)

URL-9:https://www.edetv.com.tr/kahramanmarasta-kurulacak-deprem-muzesinin-ilk-esyalari-belli-oldu. (Erişim Tarihi:12.11.2023)

URL-10:https://www.maraskimlik.com/ekonomi/suleymanli-zeytun-kultur-koyu-projesi-hayata-geciyor-h26947.html. (Erişim Tarihi:12.10.2022)

URL-11:https://www.aksutvhaber.net/kultur-ve-turizm-bakani-mehmet-nuri-ersoy-kahramanmarasa-geldi. (Erişim Tarihi:12.10.2023)

URL-12:https://www.turizmguncel.com/haber/depremde-coken-saffron-hotel-ile-ilgili-dikkat-ceken-bilgi. (Erişim Tarihi:12.03.2023)

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

6 ŞUBAT DEPREMİNİN ŞEHRİN KÜLTÜR VE EDEBİYAT HAYATINA YANSIMASI: KAHRAMANMARAŞ İLİ ÖRNEĞİ

Ramazan Avcı

GİRİŞ

Asrın felaketi olarak tanımlanan 06 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri, çok sayıda can kaybının yaşanmasına ve fiziksel yıkımlara yol açarken bireyin ve toplumun kültürel ve sanatsal hayatını da önemli ölçüde etkilemiştir. Depremden hemen sonra barınma, beslenme, giyinme, sağlık gibi inanların yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamak için devlet-millet-sivil toplum kuruluşları ve gönüllülerin iş birliğiyle olağanüstü bir çalışma sürdürülmüş, iyileştirme çalışmaları yapılmış ve yapılmaktadır. Ancak insanların yaşamsal ihtiyaçlarının karşılanması dışında onların duygu, düşünce ve psikolojik olarak normalleşmesi, hayata bağlanabilmesi için özellikle kültürel ve sanatsal alanlarda mekânlara, etkinliklere ve sanatsal ürünlere olan ihtiyaçlarının karşılanması da gerekmektedir.

Bir edebiyat şehri olarak tanınan, kendini edebiyat aracılığıyla anlatmayı seven Kahramanmaraş; acılarını, sevinçlerini, düşüncelerini şiire, ağıda, hikâyeye dökmeyi tercih eden bir şehirdir. Ağıt yakmak, yaşanan doğal ve beşerî afetleri destanlarla anlatmak, sosyal hayattaki aksaklıkları taşlamalarla dile getirmek; aşkını, sevincini, kederini şiirle yansıtmak bu şehrin geleneğinde vardır. Nitekim Kahramanmaraş, deprem öncesinde edebiyat şehri alanında UNESCO Yaratıcı Edebiyat Şehirleri ağına katılmak üzere başvuruda bulunmuş ve bu konuda bir süreç başlamıştır.

Kahramanmaraş'ta edebiyat-kültür-sanat alanında faaliyet gösteren çok sayıda sivil toplum kuruluşu ve kültür-edebiyat mekânları bulunmaktaydı. Depremle birlikte kültürün ve sanatın icra edildiği bu mekânların yıkılması veya hasar görmesi normalleşme sürecinde özellikle edebiyatı bir terapi unsuru olarak gören önemli bir kesimi yeni mekân arayışlarına yönlendirmiştir.

KAYNAKÇA

AVCI, Ramazan, *Kahramanmaraş Eğitim Tarihi*, Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kahramanmaraş, 2021

CEYLAN, Sercan, "Deprem Gerçeği ve Kurmaca: Modern Türk Öyküsünde Deprem Temsilleri", *Yitiksöz Sanat Edebiyat ve Düşünce Dergisi*, S.18, Ağustos 2024, s. 23, ss.23-27

ÇELİKSERT, Cihat (Ed.), *En Soğuk Gün 6 Şubat 2023*, Elbistan, 2024

DEMİR, Hacer, Engizek'in Karı Gibi, *Türkiye'nin En uzun Gecesinin Kısa Hikâyesi Sıfır Noktası, (*Editörler: Kübra Kuruali, Aleyna Ayan), Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Yayınları s. 25

GEÇER, Genç Osman, "1939 Büyük Erzincan Depremi'nin Modern Türk Şiirine Yansımaları", *Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt 3, Sayı 4, Yaz/Haziran 2023, ss.112-160

KURT, Celalettin; BİLİR, Lütfi, *Her Yanım Çığlık*, Onikişubat Belediyesi Yayınları, 2023

ÖZALP, Ömer Hakan, *Büyük Felaket Elbistan Depremi*, İstanbul, 2024

SOLAK, İbrahim, DOĞAN, Arslan, "Maraş'ta Yaşanan Doğal Afetler (XIX. – XX. Yüzyıl)", *Maraş Araştırmaları 1*, Ed. İbrahim Solak, Konya, 2020

TİMUR, Kemal (Ed); ŞİMŞEK, Tacettin (Ed); AVCI, Ramazan (Ed), *Deprem Hikâyeleri*, Kitap Ağacı Yayınları, Kahramanmaraş, 2024

TOPALOĞLU, Bekir, "Zilzâl Sûresi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2013 İstanbul, Cilt: 44, ss. 420-421

Yitiksöz, "Maraş'tan Kara Haber Geldi", *Yitiksöz Aylık Sanat Edebiyat ve Düşünce Dergisi*, S.16, 2023, s.5

BİR FELAKETİN ARDINDAN SATIRLARA YANSIYANLAR

Kemal Timur

Takdim

6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş merkezli yaşanan iki büyük deprem çerçevesinde kaleme alınan bu yazıda, konunun daha iyi anlaşılması için Kahramanmaraş'a gelme sürecimiz, bizzat her iki büyük depremi de evin içinde yaşayan biri olarak ailemle neler yaşadığımız kısaca anlatıldıktan sonra tarihte bu bölgede yaşanan depremler, deprem edebiyat ilişkisi, asrın felaketiyle ilgili düzenlenen hikâye yarışması, dereceye giren yarışmacılar, kitap olarak basılan hikâyeler ve yarışmaya sunulan bu öyküler içerisinde örnek olarak seçilen bir hikâye üzerinde durulacaktır.

Kahramanmaraş'ta Asrın Felaketini Yaşamak

Düzce Üniversitesindeki akademik hayatım ve çalışmalarım devam ederken babamın ani hastalığı dolayısıyla Adıyaman iline yakın bir üniversitede çalışma niyetim oluşmuştu. Gaziantep Üniversitesinde çalışmaya niyetlenmişken Kahramanmaraş'tan bir teklif gelince oraya gitmeye karar verdim. Hikâye uzun ama neticede resmî prosedürler yerine getirildikten sonra Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesine atamam yapıldı. 19 Mayıs 2019 tarihinde Düzce'den Kahramanmaraş'a geldim ve 20 Mayıs 2019 tarihinde göreve başladım. Yaklaşık bir hafta Kahramanmaraş'ta ev aradım. En sonunda Yedikule Sitesinin F Blokun en üst katında büyükçe bir evi yeni tanıştığım Maraşlı bir dostun katkılarıyla kiraladım. Sonra tekrar Düzce'ye döndüm. Ev taşıma işleri başladı. Eşyalar yola çıktı. Akşamüzeri komşum ve meslektaşım Fevzi Hoca'ya evin anahtarını bırakarak ailemle birlikte kendi arabamızla yola revan olduk. Öbür gün Kahramanmaraş'a vardık. Eşyamız kiraladığımız daireye taşındı. Ev taşımak bizi ailece çok yormuştu. 27 Mayıs 2019 tarihinde de Bölüm Başkanlığı

KAYNAKÇA

Arslantaş, Nuh, (2003), *İslâm Dünyasında Depremler ve Algılanma Biçimleri*, Gelenek Yayıncılık, İstanbul.

Aslantaş, Nuh, (2013), "Zelzele" maddesi, *TDV Ansiklopedisi*, Cilt 44.

Efe, Recep, (2000), *Gölcük ve Düzce Depremleri 1999*, Çantay Kitabevi, İstanbul.

Gökhan, İlyas, (2024), "Maraş Depremleri" Maddesi, *Kahramanmaraş Ansiklopedisi*, Cilt: 7, Editör: İbrahim Solak, KSÜ Yayınları.

Gökmenzâde Hacı Çelebi, *İşaretnüma*, (Ankara Cebeci Halk Ktp. nr. 1314).

Günay, Cahit, (2024), "Müdür Bey Öldü", *Deprem Hikâyeleri, Hepimiz Öldük Bazılarımızı Gömdüler*, Editörler: Kemal TİMUR, Tacettin ŞİMŞEK, Ramazan AVCI, Kitap Ağacı Yayınları, Ankara.

Lengeranlı, Yunus, (1999), "Ülkemizin Deprem Gerçeği: Tarihi Perspektif, Bugün ve Gelecek", Türkiye Günlüğü, S. 57, Ankara.

Sakin, Orhan, (2002), *Tarihsel Kaynaklara Göre İstanbul Depremleri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Sancaklı, Nusret, (2004), *Marmara Bölgesi Depremleri*, Kastaş Yayınları, İstanbul.

Timur, Kemal; Şimşek, Tacettin; Avcı, Ramazan, (2024), *Deprem Hikâyeleri, Hepimiz Öldük Bazılarımızı Gömdüler*, Kitap Ağacı Yayınları, Ankara, 499s.

Tuygun, Ünal, (1992) *1992 Erzincan Zelzelesi*, Kervan Yayınları, Erzincan.

Wikipedia: https://tr.wikipedia.org/wiki/2023_Kahramanmara%C5%9F_depremleri (Erişim Tarihi: 2024).

Wikipedia: https://tr.wikipedia.org/wiki/G%C3%B6kmenz%C3%A2de_Hac%C4%B1_%C3%87elebi (Erişim Tarihi: 2024).

Yazıcı, Nesimi, (2003), *Ocak 1898 Balıkesir Depremi ve Sonrası*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara.

KAHRAMANMARAŞ İLİNİN JEOLOJİK ÖZELLİKLERİ

Alican Kop

GİRİŞ

14.346 km²'lik yüz ölçümü ile Türkiye'nin 11. büyük ili olan Kahramanmaraş ili, 37-38 kuzey paralelleri ile 36-37 doğu meridyenleri arasında yer alan konumu ile kuzeyde Sivas, kuzeydoğuda Malatya, kuzeybatıda Kayseri, doğuda Adıyaman, batıda Adana, güney-güneybatıda Osmaniye ve güney-güneydoğuda ise Gaziantep illeriyle komşu durumdadır. Kahramanmaraş ili, Antalya ve Adana olmak üzere başlıca iki bölüme ayrılan Akdeniz Bölgesi'nin doğudaki Adana Bölümü'nün en kuzeydoğu ucunda yer almaktadır. Bu nedenle Kahramanmaraş ili, Akdeniz bölgesinin İç, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri ile sınırını oluşturmaktadır. İlin sahip olduğu toprakların büyük bölümü Akdeniz Bölgesi'nde yer almakla beraber kuzeyde Nurhak, Ekinözü, Afşin ve Elbistan ilçeleri Doğu Anadolu, Pazarcık ilçesinin doğusundaki oldukça sınırlı bir alan ise Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin sınırları içerisinde kalmaktadır (Şekil 1).

Kuzey kesimleri oldukça dağlık olan Kahramanmaraş ili, morfolojik açıdan genel olarak dağ kuşakları ve bunlar arasında kalan çöküntü alanlarını içermektedir. Doğu ve Güneydoğu Torosların Kahramanmaraş il sınırları içerisinde yer alan başlıca uzantıları; Tahtalı, Binboğa, Nurhak, Dibek, Kartalkaya, Engizek, Berit, Amanos ve Ahır dağlarıdır. Belirtilen ana dağ kuşaklarının içerisinde Gani, Balık, Çınarpınar, Armut, Kaman, Koç, Salavan, Kızıldağ ve Işık dağları gibi biraz daha küçük münferit dağlar yer almaktadır (Şekil 1).

Kahramanmaraş kent merkezi ise etrafı yüksek dağlarla çevrili bir havzanın kuzey kenarında kurulmuştur. Kent merkezinin güneybatısında Kahramanmaraş ve Gaziantep illeri arasında Kartalkaya Dağları uzanmaktadır. Kentin hemen kuzeyinde Ahır Dağı, daha kuzeyinde ise Engizek ve Berit Dağları bulunmaktadır. Güneybatıda Antakya ilinden kuzeye doğru uzanan Amanos (Ga-

KAYNAKLAR

Açıkbaş, D., 1978. Çukurca-Köprülü-Yığınlı (Hakkari ili) alanının jeolojisi ve hidrokarbon olanakları (İÜFF Tatbiki Jeoloji Kürsüsü, jeoloji yüksek mühendisliği diploma çalışması): TPAO Arama Grubu, Rapor No: 2303. 67s. (yayımlanmamış).

Allen, C.R., 1969. Active faulting in northern Turkey. Division of Geological Sciences, California Institute of Technology, Contribution No. 1577.32 pp.

Arpat, E. ve Şaroğlu, F., 1972. Doğu Anadolu Fayı ile ilgili bazı gözlem ve düşünceler, MTA Dergisi, 78, 33–39.

Arpat, E. ve Şaroğlu, F., 1975. Türkiye'deki bazı önemli genç tektonik olaylar, TJK Bülteni, 18/1, s. 91-101.

Aslaner, M., 1973. İskenderun-Kırıkhan bölgesindeki ofiyolitlerin jeolojisi ve petrografisi: MTA yayım, no. 150, 71 s., Ankara.

Atan, O. R, 1969. Eğribucak-Karacaören (Hassa)-Ceylanlı-Dazevleri (Kınkhan) arasındaki Amanos dağlan jeolojisi: MTA yayınlan, no. 139, 85 s., Ankara.

Ateş, Ş., Mutlu, G., Osmançelebioğlu, R., Duman, T.Y., Özata, A., Özerk, O.C., Karakaya Gülmez, F., Yeleser, L., Aksoy, A. ve Çiçek, İ., 2008, Kahramanmaraş İli ve Kentsel Alanların (İl-İlçe Merkezleri) Yerbilim Verileri. Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, Rapor No: 11028, 229 s., Ankara.

Baydar, O. Yergök, A.F., 1996. Güneydoğu Anadolu-Kenar Kıvrım Kuşağı, Amanos Dağları Kuzeyi ve Doğu Torosların Jeolojisi. M.T.A. Enst. Derleme Rap. No: 9944 (Yayınlanmamış), Ankara.

Brown, T.E., 1959. Stratigraphic report Hassa area, petroleum district VII Southeast Turkey: American Overseas Petroleum Limited, Rapor No: 312, yayınlanmamış.

Dean, W. T., Krummenacher, R., 1961. Cambrian trilobites from the Amanos Mountains, Turkey: Paleontology, vol. 4., Part 1, pp. 71-81, pl. 10, London.

Dewey, J.F., 1976. Seismicity of northern Anatolia. Bulletin of the Seismological Society of America 66, 843–868.

Duman, T.Y. ve Emre, Ö., 2013. The East Anatolian Fault: geometry, segmentation and jog characteristics. In A.H.F. Robertson, O. Parlak, U.C. Ünlügenç (Eds.), Geological Development of Anatolia and the Easternmost Mediterranean Region, 372, 495–529. Geological Society, London, Special Publications.

Emre, Ö., Duman., T.Y., Olgun, Ş., Elmacı, H. ve Özalp, S., 2012. 1:250.000 Ölçekli Türkiye Diri Fay Haritası, Gaziantep (NJ37-9) paftası, Ankara.

Emre, Ö., Duman, T.Y., Özalp, S., Elmacı, H., Olgun, Ş. ve Şaroğlu, F., 2013, Açıklamalı Türkiye Diri Fay Haritası. Ölçek 1:1.250.000, 89s., Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, Özel Yayın Serisi-30 (ISBN: 978-605-5310-56-1), Ankara-Türkiye.

Ergin, M. H. 2018. Kılavuzlu-Yenicekale-Çuhadarlı (Kahramanaraş) arasında kalan Miyosen birimlerinin stratigrafisi ve mikropaleontolojik özellikleri. KSU: Fen Bilimleri Enstitüsü, YL Tezi, 96 s., Kahramanmaraş.

Gözübol, A.M. ve Gürpınar, O., 1980. Kahramanmaraş Kuzeyinin Jeolojisi ve Tektonik Evrimi. Türkiye 5. Petrol Kong., Jeoloji-Jeofizik Bild., s. 21-29, Ankara.

Gül, M. A., 2000. Kahramanmaraş Yöresinin Jeolojisi. Hacettepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 304 s.

Hempton, M.R., 1982. The North Anatolian fault and complexities of continental escape. Journal of Structural Geology 4, 502–504.

Herece, E., 2008. Doğu Anadolu Fayı (DAF) Atlası, Ankara MTA Genel Müdürlüğü, 359s.

Janetzko, P., 1972, Geologische Untersuchungen an der Ostflanke des südlichen Amanos-Gebirges zwischen İslahiye und Hassa: Geotekt. Forschungen, 42, 1-34.

Ketin, İ., 1948, U ber die tektonisch-mechanischen Folgerungen aus den grossen anatolischen Erdbeben des letzten Dezenniums. Geologische Rundschau 36, 77–83.

Ketin, İ., 1966. Güneydoğu Anadolu' nun Kambrien teşekkülleri ve bunların Doğu İran Kambrieni ile mukayesesi: MTA Derg. No. 66, Ankara.

Koçyiğit, A.,1984. Güneybatı Türkiye ve Yakın Dolayında Levha İçi Yeni Tektonik Gelişim, T.J.K, Bült., 27, 1.16, Ankara.

Kürçer, A., Kayadibi, Ö., 2017. Kahramanmaraş Fay Zonu'ndan İlk Paleosismolojik Veriler, Aktif Tektonik Araştırma Grubu (ATAG) 21. Çalıştayı, 26-28 Ekim Afyon Kocatepe Üniversitesi Jeoloji Mühendisliği Bölümü, Bildiri Özetleri Kitapçığı, s. 35.

Kürçer, A., Elmacı, H., Özdemir, E., Güven, C., Güler, T., Avcu, İ., Olgun, Ş., Avcı, H. O., Aydoğan, H., Yüce, A. A., Çetin, F. E., Ayrancı, A., Akyol, Z., Soykasap, Ö. A., Altuntaş, G., Demirörs, U., Karayazı, O., Bayrak, A., Özalp, S., 2023. 06 Şubat 2023 Pazarcık (Kahramanmaraş) Depremi (Mw 7,7) Saha Gözlemleri ve Değerlendirmeler. MTA Genel Müdürlüğü, Rapor No: 14138, 187 s., Ankara.

Le Pichon, X. and Angelier, J., 1979. The Aegean arc and trench system: a key to the neotectonic evolution of the eastern Mediterranean area, Tectonophysics, 60, 1-42.

McClusky, S., Balassanian, S., Barka, A., Demir, C., Ergintav, S., Georgiev, I., Gürkan, O., Hamburger, M., Hurst, K., Kahle, H., Kastens, K., Kekelidze, G., King, R., Kotzev, V., Lenk, O., Mahmoud, S., Mishin, A., Nadariya, M., Ouzounis, A., Paradissis, D., Peter, Y., Prilepin, M., Reilinger, R., Şanlı, İ., Seeger, H., Tealeb, A., Toksöz, M. N. and Veis, G., 2000. Global Positioning System constraints on plate kinematics and dynamics in the eastern mediterranean and Caucasus. Journal of Gephysical Research, 105, 5695-5719.

McKenzie, D.P., 1972. Active tectonics of the Mediterranean region. Geophys. J.R. Astr. Soc., 30, 109-185.

MTA, 2023, 06 Şubat 2023 Pazarcık (Kahramanmaraş), 06 Şubat 2023 Elbistan (Kahramanmaraş) ve 20 Şubat 2023 Yayladağı (Hatay) Depremleri Bilgi Notu. MTA Genel Müdürlüğü, Jeoloji Etütleri Dairesi Başkanlığı, 8 Mayıs 2023, 11 s., Ankara.

Reilinger, R.E., McClusky, S.C., Oral, M.B., King, W. ve Toksöz, M.N., 1997. Global Positioning System measurements of present-day crustal movements in the Arabian-Africa-Eurasia plate collision zone. J. Geophy. Res., 102, 9983–9999.

Reilinger, R., McClusky, S., Vernant, P., Lawrence, S., Ergintav, S., Cakmak, R., Ozener, H., Kadirov, F., Guliev, I., Stepanyan, R., Nadariya, M., Hahubia, G., Mahmoud, S., Sakr, K., ArRajehi, A., Paradissis, D., Al-Aydrus, A., Prilepin, M., Guseva, T., Evren, E., Dmitrotsa, A., Filikov, S.V., Gomez, F., Al-Ghazzi, R., Karam, G., 2006. GPS constraints on continental deformation in the Africa-Arabia-Eurasia continental collision zone and implications for the dynamics of plate interactions. Journal of Geophysical Research, 111, B05411, doi:10.1029/2005JB004051.

Şaroğlu, F., Emre, Ö. ve Kuşçu, İ., 1992. The East Anatolian fault zone of Turkey. Annales Tectonicae, 99–125 (Special Issue-Supplement to Volume VI).

Şengör, A.M.C., 1979. The North Anatolian Transform Fault: its age, offset and tectonic significance. J. Geol. Soc., London, 136, 269–282.

Şengör, A.M.C., 1980. Türkiye'nin neotektoniğinin esasları, TJK yayını, 40s.

Şengör, A.M.C. ve Kidd. W.S.F., 1979. Post-collisional tectonics of Turkish-Iranian plateau and a comparison with Tibet. Tectonophysics, 55, 361-376.

Şengör, A.M.C., Yılmaz, Y., 1981. Tethyanevolution of Turkey, A platetectonicapproach, Tectonophysics., 75, 181-241.

Şengör, A.M.C. ve Canıtez, N., 1982. The North Anatolian fault. In: Berckhemer, H., Hsul, K. (Eds.), Alpine and Mediterranean Geodynamics. American Geophysical Union, Geodynamics Series, vol. 7, pp. 205– 216.

Şengör, A.M.C., Görür, N. ve Şaroğlu, F., 1985. Strike-slip faulting and related basin formation in zones of tectonic escape: Turkey as a case study. In: Biddle K.T., Christie-Blick N. (Eds.), Strike-slip Faulting and Basin Formation, Soc. Econ. Paleontol. Mineral. Sp. Pub., 37, pp. 227–264, Oklahama.

Yalçın, N.,1980. Amanosların litolojik karekterleri ve güneydoğu Anadolu'nun evrimindeki anlamı: Türkiye Jeol. Kur. Bült., c.23, s. 21-30.

Yıldırım, M., 1989. Kahramanmaraş kuzeyindeki (Engizek-Nurhak dağları) tektonik birliklerin jeolojik, petrolojik incelenmesi, (Doktora tezi): İstanbul Ün. Fen Bil. Enst., 306 s. (TPAO Arama Grubu, Rapor no. 2970).

Yılmaz, Y., 1984. Türkiye'nin jeolojik tarihinde magmatik etkinlik ve tektonik evrimle ilişkisi: Türkiye Jeol. Kur. Bült., lhsan Ketin Simpozyumu Özel Sayısı, 63-81, Ankara.

Yılmaz, Y., Yiğitbaş, E., & Yıldırım, M., 1987. Güneydoğu Anadolu'da Triyas sonu tektonizması ve bunun jeolojik anlamı, Türkiye 7. Petrol Kongresi (pp.9-10). Ankara.

www.koeri.boun.edu.tr

NANOBİLİM VE NANOTEKNOLOJİ

Türkiye'de Nanobilim ve Nanoteknoloji Politika ve Stratejileri

---

Prof. Dr. Orhan Güvenen Dr. Cemal Yılmaz

nobel bilimsel

NANOBİLİM VE NANOTEKNOLOJİ
Türkiye'de Nanobilim ve Nanoteknoloji Politika ve Stratejileri
Prof. Dr. Orhan Güvenen, Dr. Cemal Yılmaz

Yayın No.: 2334
ISBN: 978-625-393-998-4
E-ISBN: 978-625-393-999-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Güvenen, Orhan., Yılmaz, Cemal.
Nanobilim ve Nanoteknoloji Türkiye'de Nanobilim ve Nanoteknoloji Politika ve Stratejileri /
Orhan Güvenen, Cemal Yılmaz
1. Basım, XVIII + 318 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-998-4
E-ISBN: 978-625-393-999-1
1. Nanoteknoloji 2. Nanobilim 3. Türkiye'de Nanoteknoloji 4. Nanoscience 5. Nanotechnology

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ ..... **V**

ÇİZELGELER LİSTESİ ..... **Xİİİ**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **XV**

KISALTMALAR ..... **XVİİ**

GİRİŞ **1**

1. Bölüm
NANOTEKNOLOJİ DEVRİMİ **13**

1.1. Kısa Tarihçe 15

1.2. Nanoteknolojide Temel Kavram ve Tanımlar 17

1.3. Nanoteknolojinin Etkileşim ve Uygulama Alanları 34

1.4. Nanoteknolojiler ve Transdisipliner Bilim Yöntemi 73

1.5. Nanobilim ve Nanoteknolojilerde Küme Optimali 76

2. Bölüm
NANOBİLİM VE NANOTEKNOLOJİDE KÜRESEL GÖSTERGELER VE TÜRKİYE **81**

2.1. Ülkelerin Nanoteknoloji Alanında Geliştirdikleri Kamu Belgeleri 81

2.2. Ülkelerin Nanoteknoloji Ar-Ge Programları 87

2.3. Ülkelerin Nanoteknolojide Bilimsel Yayınları 104

2.4. Ülkelerin Nanoteknolojide Geliştirdikleri Standartlar 110

2.5. Ülkelerin Nanoteknolojide Aldıkları Patentler 115

2.5.1. ABD Patent Ofisine (USPTO) Tescil Ettirilmiş Nanoteknoloji Patentleri 118

2.5.2. Avrupa Patent Ofisine (EPO) Tescil Ettirilmiş Nanoteknoloji Patentleri 121

3. Bölüm
TÜRKİYE'NİN NANOTEKNOLOJİ POLİTİKA VE STRATEJİLERİ **125**

3.1. Türkiye'de Bilim, Teknoloji ve Nanoteknoloji Politika ve Stratejileri (1923-2023) 126

3.1.1. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı Dönemi (1934-1938) 126

3.1.2. İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı Dönemi (1938-1942) 127

3.1.3. İkinci Dünya Savaşı ve Sonrası Dönem (1939-1960) 127
3.1.4. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1963-1967) 128
3.1.5. İkinci, Üçüncü ve Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planları Dönemi (1968-1983) .. 129
3.1.6. Beşinci, Altıncı, Yedinci, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planları Dönemi (1985-2000) 130
3.1.7. Dokuzuncu, Onuncu ve On Birinci Kalkınma Planları Dönemi (2003-2023) . 132
3.1.7.1. Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi ve BTYPK 133
3.1.7.2. 2000'li Yılların Başında Belirlenen Öncelikli Alanlar 133
3.1.8. Diğer Kamu ve Kamu Nitelikli Kurumlarca Hazırlanan Nanoteknoloji Belgeleri 135
3.1.8.1. Nanobilim ve Nanoteknoloji Stratejileri (Vizyon 2023 Projesi Nanoteknoloji Strateji Grubu) 135
3.1.8.2. Ulusal Bilim ve Teknoloji Politikaları (2003-2032 Strateji Belgesi) 136
3.1.8.3. Türkiye Sanayi Stratejisi Belgesi (2015-2018) 137
3.1.8.4. Türkiye Sanayi Stratejisi Belgesi: VI. Uygulama, İzleme ve Değerlendirme Raporu (2018) 138
3.1.8.5. Türkiye'nin Sanayi Devrimi: Dijital Türkiye Yol Haritası (2018) 138
3.1.8.6. Türkiye Nanoteknoloji Stratejisi ve Eylem Planı (2017-2018) 139
3.1.8.7. 2023 Sanayi ve Teknoloji Stratejisi (2019) 141
3.1.9. Özel Sektör Belgelerinde Nanoteknoloji 143
3.1.9.1. TÜSİAD Raporu Uluslararası Rekabet Stratejileri: Nanoteknoloji ve Türkiye (2008) 144
3.1.9.2. DEİK EU Talks: Nanoteknolojide Yeni Gelişmeler ve Yakın Gelecekteki Etkileri Raporu 146
3.2. Türkiye'nin Ar-Ge Politika, Strateji ve Programları 147
3.2.1. Türkiye'nin Ar-Ge Verileri 150
3.2.2. Türkiye'de Ar-Ge Harcamalarının Sektörel Dağılımı 151
3.2.3. Türkiye'de Ar-Ge Alanında Çalışanların Sayısı 152
3.3. Nanoteknolojide Devlet-Üniversite-Sanayi İş Birliği Politika ve Stratejileri 157

4. Bölüm
TÜRKİYE'NİN NANOTEKNOLOJİ POLİTİKA VE STRATEJİLERİNİN SONUÇLARI 163
4.1. Türkiye'de Ortaöğretimde Nanoteknoloji 164
4.2. Türkiye Üniversitelerinde Nanoteknoloji 167
4.3. Türkiye'de Nanoteknoloji Ar-Ge Merkezleri 171

4.3.1. 6550 Sayılı Kanun Kapsamında Yeterlik Almış Ar-Ge Merkezleri.....172
4.3.1.1. UNAM - Bilkent Üniversitesi Ulusal Nanoteknoloji Araştırma Merkezi.....173
4.3.1.2. SUNUM - Sabancı Üniversitesi Nanoteknoloji Araştırma ve Uygulama Merkezi.....180
4.3.1.3. GÜNAM - ODTÜ Güneş Enerjisi Araştırma ve Uygulama Merkezi.....188
4.3.1.4. MEMS - ODTÜ Mikro Elektro Mekanik Sistemler Merkezi.....194
4.3.1.5. CÜNAM - Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Nanofotonik Uygulama ve Araştırma Merkezi.....199
4.3.1.6. İBG - İzmir Biyotıp ve Genom Merkezi.....204
4.3.1.7. TARLA - Türk Hızlandırıcı ve Işınım Laboratuvarı.....213
4.3.2. Üniversitelere Bağlı Diğer Ar-Ge Merkezleri.....217
4.4. Türkiye'de Nanoteknoloji Alanında Yapılan Akademik Tezler.....219
4.4.1.1. Tezlerin Konuları.....229
4.5. Türkiye'de Nanoteknoloji ile İlgili Yapılan Bilimsel Yayınlar.....231
4.6. Türkiye'nin Aldığı Nanoteknoloji Patentleri.....233
4.7. Türkiye'de Nanoteknoloji Standardizasyonu için Yapılan Belgeler.....236
4.8. Türkiye'de Nanoteknolojili Ürün ve Hizmet Ticareti.....245

5. Bölüm
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....261
5.1. Türkiye'nin Nanoteknoloji Politika ve Stratejilerinin Değerlendirilmesi.....261
5.2. Türkiye'nin Ar-Ge Politika, Strateji ve Programlarının Değerlendirilmesi.....263
5.3. Türkiye'nin Devlet-Üniversite-Sanayi İş Birliğinin Değerlendirilmesi.....266
5.4. Türkiye'de Nanoteknoloji Eğitiminin Değerlendirilmesi.....269
5.5. İthalata Bağımlılık.....271

6. Bölüm
ÖNERİLER.....277
6.1. Ulusal Nanoteknoloji Politika ve Stratejileri Kapsamında Öneriler.....277
6.2. Ulusal Nanoteknoloji Eğitim Programları Oluşması Kapsamında Öneriler.....283
6.2.1. İlköğretim Düzeyinde Nanoteknoloji Eğitimi Kapsamında Öneriler.....284
6.2.2. Ortaokul Düzeyinde (5-8. Sınıflar) Nanoteknoloji Eğitimi Kapsamında Öneriler. 286
6.2.3. Lise Düzeyinde (9-12. Sınıflar) Nanoteknoloji Eğitimi Kapsamında Öneriler.... 286

6.2.4. Üniversite Lisans ve Lisansüstü Nanoteknoloji Eğitimi Kapsamında Öneriler...287
6.2.5. Diğer Nanoteknoloji Eğitim ve Eğitim Faaliyetleri Kapsamında Öneriler 290
6.2.5.1. Yetenek Geliştirme Eğitim Programları 290
6.2.5.2. Öğretmenlerin ve Eğiticilerin Eğitilmesi 291
6.2.5.3. Nanoteknoloji Eğitiminde Uluslararası İş Birliklerinin Geliştirilmesi .291
6.2.5.4. Nanoteknoloji Festival ve Yarışmaları 291
6.2.5.5. Nanoteknolojide Üniversite-Sanayi İş Birliği Eğitimleri 292
6.3. Türkiye Bütüncül Nanoteknoloji Etiği Geliştirilmesi Kapsamında Öneriler.....292
6.3.1. Nanoteknolojide Toplumsal Farkındalığı Kapsamında Öneriler 294
6.4. Nanoteknolojide İş Dünyası Kapsamında Öneriler 296
6.5. Nanoteknolojide İthalat Bağımlılığına Karşı Öneriler 298
6.5.1. Yerel Nanoteknoloji Ekosisteminin İnşa Edilmesi Kapsamında Öneriler 298
6.5.2. Nanoteknolojide Sanayi-Üniversite İş Birliği Kapsamında Öneriler.....300
6.5.3. İthalatın Yerini Alacak Yerel Üretim ve Stratejileri Kapsamında Öneriler 302
6.5.4. Nanoteknolojide Kamu-Özel Sektör İş Birliği Kapsamında Öneriler.....303
6.5.5. Nanoteknolojik Yerel Tedarik Sistemi Kurulması Kapsamında Öneriler.....304
6.6. Küresel Trendlerle Uyumlu Ürünlerin Ticarileşmesi Kapsamında Öneriler 305
6.7. İhracat Pazarı Genişletme ve Rekabet Gücü Oluşturma Kapsamında Öneriler.....307
6.8. Dijitalleşme ve Akıllı Üretim Teknolojileri Kullanımı Kapsamında Öneriler.....308

KAYNAKÇA 311

KAYNAKÇA

Alfeeli, Bassam, Ma'moun Al-Rawashdeh, Ali Bumajdad, Haider Al Lawati, Mohamed Abdelgawad, Zouhair M Baccar, Issam Ben Salem ve Faysal Benaskar. "A review of nanotechnology development in the Arab World". *Nanotechnology Reviews* 2, sy 3 (2013): 359-77.

Allhoff, F, P Lin ve D Moore. "Nanoteknoloji nedir ve neden önemlidir". *Bilimden Etiğe* 1 (2017).

Appelbaum, Richard P, Rachel Parker ve Cong Cao. "Developmental state and innovation: nanotechnology in China". *Global Networks* 11, sy 3 (2011): 298-314.

Arslan, Ömer. "Kamu-üniversite-sanayi iş birliği yapılanma çalışmalarının Türkiye sanayisinin gelişimine olası katkıları". *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 5, sy 3 (2017): 823-49.

Aybarç, Uğur. "Stratejik teknoloji yönetimi açısından nanoteknolojinin değerlendirilmesi ve bir uygulama / The evaluation of nanotechnology in terms of strategic technology management and a practice". Yüksek Lisans, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, 2007. (Tez No 207837).

Ayhan, Ahmet. *Dünden bugüne Türkiye'de bilim-teknoloji ve geleceğin teknolojileri*. Güriş Holding, 2002.

Aytac, Zeynep ve Tamer Uyar. "Institute of Materials Science & Nanotechnology, UNAM-National Nanotechnology Research Center, Bilkent University, Ankara, Turkey". *Core-Shell Nanostructures for Drug Delivery and Theranostics: Challenges, Strategies and Prospects for Novel Carrier Systems*, 2018, 375.

B Nagy, János. "The past, the present and the future of nanotechnologies". *Acta Materialia Transylvanica (EN)* 4, sy 1 (2021): 1-8.

Başcıllar, Mehmet, Mustafa Karataş ve Merve Deniz Pak Güre. "Dijital çağda sosyal algoritmalar: yapay zekâ ve sosyal hizmet". *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 22, sy 56 (2022): 539-65.

Baysal, Nurten. "1,5 ve 3,0 T manyetik rezonans görüntüleme sistemlerinin dental metal alaşımların ve zirkonyumun karakteristik özelliklerine ve seramikle bağlantısına etkisinin incelenmesi / Effects of 1,5 and 3,0 t magnetic resonance imaging (MRİ) systems on the characteristic properties of dental metal alloys and zirconium, and their ceramic adhesion". Diş Hekimliği Uzmanlık, GATA / Sağlık Bilimleri Enstitüsü / Protetik Diş Tedavisi Ana Bilim Dalı, 2015. (Tez No 452321).

Binning, G, H Rohrer, Ch Gerber ve E Weibel. "Surface studies by scanning tunneling microscopy". İçinde *Scanning tunneling microscopy*, 31-35. Springer, 1982.

BSTB. "Türkiye Nanoteknoloji Stratejisi ve Eylem Planı (2017-2018)", 2013, 1-7.

Burri, Regula Valérie. "Imaginaries of science and society: Framing nanotechnology governance in Germany and the United States". *Dreamscapes of modernity: Sociotechnical imaginaries and the fabrication of power* 233 (2015).

Calignano, Giuseppe. "Italian organisations within the European nanotechnology network: presence, dynamics and effects". *DIE ERDE-Journal of the Geographical Society of Berlin* 145, sy 4 (2014): 241-59.

Chang, Robert. "NCLT Contributions to Nanoscience Education at the Undergraduate Level". İçinde *APS March Meeting Abstracts*, J7-001, 2008.

Chubais, Anatoly. "RUSNANO: fostering innovations in Russia through nanotechnology". İçinde *USRBC 18th Annual Meeting From Silicon Valley to Skolkovo: Forging Innovation Partnerships: 2010 October 20*, C. 21, 2010.

Çalışkan, Gencay Genç. "Güncel kompozit rezinlerin renk stabilitelerinin in vitro olarak değerlendirilmesi". Diş Hekimliği Uzmanlık, İstanbul Medipol Üniversitesi, Diş Hekimliği Fakültesi, Restoratif Diş Tedavisi Ana Bilim Dalı, 2015. (Tez No 476325).

Çark, Özgür, İlker Yıldız ve Alper Talha Karadeniz. "Sanayi 4.0 kapsamında işletmeler açısından büyük veri". *International Journal of Multidisciplinary Studies and Innovative Technologies* 3, sy 2 (2019): 114-20.

Dağ, Ahmet. "Yeni Teknolojiler Bağlamında Eğitim ve Eşitsizlik". *Alanyazın*, 2022, 73-80.

Dede, Yavuz. "Nano-ölçek aygıt yapımı amaçlı supramoleküller / Supramolecules for constructing nanoscale devices". Yüksek Lisans, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Fakültesi, Kimya Ana Bilim Dalı, 2002. (Tez No 119211).

Demirel, Nazlı. "Nanobiyoteknoloji ile Sürdürülebilir Bitki Sağlığı ve Çevre Yönetimi". *Nanoteknoloji ve Organik Kimya*, 2023, 87.

Demirkıran, Ayşe. "Enerji Sorunlarina Nanoteknolojinin Faydalari". *İleri Teknoloji Bilimleri Dergisi* 8, sy 2 (2019): 101-8.

Doğrukol, Semih. "Piezoelektrik malzemelerin bünye denklemleri / Constituve equations of piezoelectric materials". Yüksek Lisans, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Makine Eğitimi Ana Bilim Dalı, 2002. (Tez No 128343).

DPT. "Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)", 2006.

Drexler, K. Eric. "Engines of creation 2.0." The Coming Era of Nanotechnology". *Anchor Books- Doubleday* 1986 (2006): 576. http://www1.appstate.edu/dept/physics/nanotech/EnginesofCreation2_8803267.pdf.

Drori, Issy ve Dovev Lavie. "How Do Innovation Ecosystems Emerge? The Case of Nanotechnology in Israel". *Journal of Management Studies*, 2023.

Engelmann, Wilson, Raquel Von Hohendorff ve Daniele Weber S Leal. "Nanotechnological regulations in Brazil". *Nanomaterials: Ecotoxicity, Safety, and Public Perception*, 2018, 343-64.

Ergül, Volkan ve Serhat Çakır. "Nanoteknoloji'nin Sektörel Uygulamaları." *Journal of Defense Sciences/Savunma Bilmleri Dergisi* 1, sy 43 (2023).

Erim, Bedia F. "Nikel (II) ve demir (III) nitrit komplekslerinin sulu ortamdaki ardışık oluşumunun potansiyometrik ve spektrofotometrik yöntemle incelenmesi / Potentiometric and spectrophotometric studies on the stepwise formation of cmoplexes of nicel (II) and iron (III) nitrites in aqueous solution". Doktora, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 1985. (Tez No 2104).

Erkök, Banu. "Kalkınmada Güney Kore Örneği". *İşletme Araştırmaları Dergisi* 11, sy 3 (2019): 1401-16.

Ermiş, Esra. "Study of the Interaction of Nanoparticles with Human Cells in Microfluidic Chip". Yüksek Lisans, Shahid Beheshti University / Yurt dışı Enstitü, 1983.

Eroğlu, H. *Türk İnkilap Tarihi*. Gözden Geçirilmiş Yeni Baskı. Ankara, t.y.

Ersoy, Mehmet. "Nanoteknoloji Uygulamalari ile Tekstil Yüzeylerinde Değiştirilebilen Islanabilirlik". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi* 18, sy 1 (2015): 31-37.

Fevzi Köksal ve Rahmi Köseoğlu. *Nanobilim ve Nanoteknoloji*. 2. bs. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2019.

Feynman, Richard P. "There's plenty of room at the bottom". *Engineering and Science* 23, sy 5 (1960): 22-36.

Filipponi, Luisa, Duncan Sutherland ve Interdisciplinary Nanoscience Center. "NANOYOU teachers training kit in nanotechnologies". *Interdisciplinary Nanoscience Centre, iNANO, Aarhus University*, 2010.

Fraire, Juan C., Carles Prado-Morales, Ana Aldaz Sagredo, Ainhoa G. Caelles, Florencia Lezcano, Xander Peetroons, Anna C. Bakenecker, Valerio Di Carlo ve Samuel Sánchez. "Swarms of Enzymatic Nanobots for Efficient Gene Delivery". *ACS Applied Materials & Interfaces* 16, sy 36 (11 Eylül 2024): 47192-205. https://doi.org/10.1021/acsami.4c08770.

German Government. "High-Tech Strategy 2025", 2018.

Ghazinoory, Sepehr, Fatemeh Saghafi ve Sahar Kousari. "Taking the Long View of Nanotechnology's Societal Implications: The National Iranian Nanotechnology Initiative at 10 Years". *IEEE Technology and Society Magazine* 36, sy 1 (2017): 71-80.

Göç, Ömer ve İlker Çatal. "Kanser Hastalığında Nanoteknoloji Uygulamaları". *Sağlık& Bilim*, 2022, 81.

Göker, Aykut. "Türkiye'de 1960'lar ve Sonrasındaki Bilim ve Teknoloji Politikası Tasarımları: Niçin [Tam] Uygula [ya] madık?" *ODTÜ Öğretim Elemanları Derneği Ulusal Bilim Politikası Paneli*, 2002, 2-24.

Gürbüz, Gökhan Burak. "Nanoteknoloji ve mezoskopik makina mühendisliği / Nanotechnology and mesoscopic mechanical engineering". Yüksek Lisans, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Makine Mühendisliği Ana Bilim Dalı, İmalat Mühendisliği Bilim Dalı, 2002. (Tez No 126749).

Güvenen, Orhan. "Bilim, Bilimlerarası Metodoloji, Kompleks Sistemler, Nanoteknoloji ve Küresel Dinamikler: 2013 Akademik Yılı Açılış Dersi". İstanbul Gedik Üniversitesi, 30 Eylül 2013.

———. "Impacts of Nanoscience and Nanotechnology on Socio-Economic Phenomena". *Nanotechnology Graduate Lectures, Bilkent University,* 2009.

———. "Nanoteknolojilerin Toplum ve Ekonomi Yapılarına Etkileri". *Tuncer Bulut'a Armağan,* Mülkiyeliler Birliği yayını 1 (2015): 187-205.

———. Some Comments on the Decision-Making Structures, Accountability, Globalization and the Limits to Growth. In: Proceedings of the Conference on Statistics, Science and Public Policy, Ed. AM Herzberg and RW Oldford. 2003. cap. 4.

———. "Transdisciplinary Science Methodology as a Necessary Condition in Research and Education". *Transdisciplinary Journal of Engineering & Science* 7, sy 1 (2016). https://doi.org/10.22545/2016/00080.

Halaçoğlu, Derya Merve. "Farklı kaide materyallerinin kanal tedavili dişlerdeki stres dağılımı üzerine etkilerinin üç boyutlu sonlu elemanlar analizi ile değerlendirilmesi / Evaluation of the effect of different base materials on the stress distribution of the endodontically treated teeth with 3d finite element analysis". Diş Hekimliği Uzmanlık, Başkent Üniversitesi, Diş Hekimliği Fakültesi, Restoratif Diş Tedavisi Ana Bilim Dalı, 2015. (Tez No 625659).

Ho, Shirley S, Jiemin Looi, Yan Wah Leung, Mesfin Awoke Bekalu ve Kasisomayajula Viswanath. "Comparing the knowledge gap hypothesis in the United States and Singapore: The case of nanotechnology". *Public Understanding of Science* 29, sy 8 (2020): 835-54.

Hucker, Charles O. *The Ming Dynasty: Its Origins and Evolving Institutions*. University of Michigan Press, 2020.

Irmak, Muhammet Enes. "Çimentolu kompozitlerde nano katkıların kullanılabilirliği". Master's Thesis, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, 2022.

ISO. "Biological evaluation of medical devices Part 22: Guidance on nanomaterials. ISO/TR 10993-22:2017", 2017. https://www.iso.org/obp/ui/en/#iso:std:iso:tr:10993:-22:ed-1:v1:en.

———. "Nanotechnologies Vocabulary Part 1: Core vocabulary", 2023.

Işıktan, Figen. "Teknik dekor yöntemlerinin özgün seramik yapıtlarda kullanımı / The use of the methods of technical decor on the original ceramic works of art". Sanatta Yeterlik, Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Seramik ve Cam Tasarımı Ana Sanat Dalı, 2007. (Tez No 211122).

İnce, Sebahat Gökçe. "Nano-hidroksiapatit içeren diş macunlarının mine erozyonu üzerindeki remineralizasyon etksinin in-situ olarak incelenmesi / In situ remineralization of eroded enamel BY nano-hydroxyapatite toothpastes". Diş Hekimliği Uzmanlık, Süleyman Demirel Üniversitesi, Diş Hekimliği Fakültesi, Restoratif Diş Tedavisi ve Endodonti Ana Bilim Dalı, 2015. (Tez No 420092).

Jürgens, Björn vd.. "Nanotechnology in Spain: technology watch by patents", 2016.

Katti, Kalpana S, Haneesh Jasuja, Sharad V Jaswandkar, Sibanwita Mohanty ve Dinesh R Katti. "Nanoclays in medicine: a new frontier of an ancient medical practice". *Materials Advances* 3, sy 20 (2022): 7484-7500.

Kaya, Avni. "Yenidoğan döneminde meme büyümesi olan bebeklerde plazma kisspeptin düzeyleri / Plasma kisspeptin levels infants with breast growth in newborn period". Tıpta Yan Dal Uzmanlık, Atatürk Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Ana Bilim Dalı, Çocuk Endokrinolojisi ve Metabolizma Bilim Dalı, 2014. (Tez No 361422).

Keskin, Bülent. "Bilişim sistemlerinin stratejik yönetim açısından önemi / Importance of informatic technologies for strategic management". Yüksek Lisans, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Strateji Bilimi Ana Bilim Dalı, 2008. (Tez No 220142).

Khan, Mehmood Ul Hassan. "Saudi Arabia's vision 2030". *Defence Journal* 19, sy 11 (2016): 36.

Kiliçbay, Ahmet. *Türk ekonomisi: modeller, politikalar, stratejiler*. Türkiye is Bankasi Kültür, 1985.

Koray, Tufan. "İzmir Körfezi'nin mikroplanktonunda meydana gelen değişimlerde ortam faktörlerinin rolü". Yüksek Lisans, Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 1985. (Tez No 19552).

Kozhukharov, Vladimir ve M Machkova. "Nanomaterials and nanotechnology: European initiatives, status and strategy". *Journal of Chemical Technology and Metallurgy* 48, sy 1 (2013): 3-11.

Kömürcüoğlu, Meltem Bektaş. "Farklı yüzey hazırlama işlemlerinin güncel CAD/CAM restoratif materyaller-rezin bağlantı değerlerine etkisinin araştırılması / Effect of different surface treatments on bond strength of novel CAD/CAM restorative materials to resin cement". Diş Hekimliği Uzmanlık, Ordu Üniversitesi, Diş Hekimliği Fakültesi, Protetik Diş Tedavisi Ana Bilim Dalı, 2015. (Tez No 515527).

Köroglu, Yavuz. "Yapay zeka'nın teorik ve pratik sınırları". *Bogaziçi Üniversitesi Yayınevi*, 2017, 1-10.

Kumar, Nand, Neha Wadehra, Ruchi Tomar, Shama, Sanjeev Kumar, Yogesh Singh, Sushanta Dattagupta ve Suvankar Chakraverty. "Observation of shubnikov-de haas oscillations,

planar hall effect, and anisotropic magnetoresistance at the conducting interface of euo-ktao3". *Advanced Quantum Technologies* 4, sy 1 (2021): 2000081.

Kurt, Ali Osman ve Mehmet Emin Göler. "Anadolu'da ilk tapınak: Göbeklitepe". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 21, sy 2 (2017): 1107-38.

Lavasanifar, Afsaneh. "Dr. Mike Fleischauer, National Research Council-National Institute for Nanotechnology". *We Thank Our Partners*, 2017, 12.

Li, Zesheng, Jie Xu, Zhiguang Wu, Bin Guo ve Qiang He. "Liquid Metal Swimming Nanorobots". *Accounts of Materials Research* 3, sy 1 (28 Ocak 2022): 122-32. https://doi.org/10.1021/accountsmr.1c00233.

License, Single User, U. S. D. Multi, User License, U. S. D. Enterprise License, U. S. D. Pages ve Published Date. "Global Nanotechnology Market Size, Status and Forecast 2019-2025", 2019.

LUTZ, Emine Elif VATANOĞLU ve Mustafa Levent ÖZGÖNÜL. "Nanoteknolojinin Genetik Uygulamalarda Kullanımı ve Etik". *Turkiye Klinikleri Medical Ethics, Law and History-Special Topics* 7, sy 2 (2021): 31-35.

Marks, Karl. *Capital*. 4. bs. Ankara: Sol Yayınları, 1996.

MEB. *Ortaöğretim Fen Bilimleri Uygulamaları Dersi I-II Öğretim Programı*. Ankara: MEB, 2023.

———. *Ortaöğretim Kimya Dersi Öğretim Programı*. Ankara: MEB, 2018.

Minatec. "Minatec Micro and Nanotechnology", 2024.

National Science and Technology Council Committee on Technology. "National Science and Technology Council Committee on Technology Subcommittee on Nanoscale Science, Engineering and Technology Nanotechnology Grand Challenge in the Environment : Research Planning Workshop Report Vision for Nanotechnology R & D in the Nex". *Environmental Protection*, 2003.

NNI. "Economic Impact Analysis: 20 Years of Nanotechnology Investments 2002-2022". The Parnin Group, 2023. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/ https://parningroup.com/wp-content/uploads/2023/11/NSF-Economic-Impact-Analysis_Report_ForDistribution.pdf.

NSTC. "The National Artificial Research and Development Strategic Plan". *National Science and Technology Council*, sy June (2019): 50. www.nitrd.gov.

Oğuz, Ece İrem. "Farklı rezin esaslı yapıştırma simanlarının sitotoksik özelliklerinin in vitro olarak incelenmesi / In vitro evaluation of cytotoxicty of different resin based luting cements". Diş Hekimliği Uzmanlık, Ankara Üniversitesi, Diş Hekimliği Fakültesi, Protetik Diş Tedavisi Ana Bilim Dalı, 2015. (Tez No 503392).

Okmeydan, Selin Bitirim. "Yeni iletişim teknolojilerini sorgulamak: Etik, güvenlik ve mahremiyetin kesiştiği nokta". *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi* 5, sy 1 (2017): 347-72.

Okumuş, Hacer Şaduman, Betül Gür ve Elif Güneren Genç. "The cross-country comparison of poverty reduction", 2011, 1-21.

Okyay, Mustafa. "Devlet, bilim ve üniversite ilişkisine eleştirel bir değerlendirme: Türkiye'de kamu-üniversite-sanayi iş birliği", 2023.

Organisation, World Intellectual Property. "What is Intellectual Property ? What is Intellectual Property ?" *WIPO Publication* 450(E) (2016): 25. https://doi.org/10.1016/j.neuroimage.2005.10.001.

Öner, M Atilla, Fatih Karaca, Senem Göl Beşer ve Hakkı Yıldırmaz. "Comparison of nanotechnology acceptance in Turkey and Switzerland". *International Journal of Innovation and Technology Management*, 2013.

Parisi, Claudia, Mauro Vigani ve Emilio Rodríguez-Cerezo. "Agricultural nanotechnologies: what are the current possibilities?" *Nano Today* 10, sy 2 (2015): 124-27.

Pekşen, Fahrettin H.Y. "99m Technetium-nanocolloid ile enflamatuvar lezyonların değerlendirilmesi". Tıpta Uzmanlık, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Nükleer Tıp Ana Bilim Dalı, 1989. (Tez No 7506).

Polatoğlu, Gökhan M. "İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı (1938-1942)" 6, sy 1 (2017).

Publications, Statnano. "Nanotechnology Patents in USPTO and EPO in 2015", 2016.

Rosenbaum, Bob, Mariana Ardetz, Daphne Getz ve Daniel Shefer. "Israel's Nanotechnology Research Landscape: A Survey of Israeli Nanotechnology Capabilities and Technology Transfer Policies". *Nanotech. L. & Bus.* 4 (2007): 109.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. "Türkiye Sanayi Stratejisi Belgesi (2015-2018), VI. Uygulama, İzleme ve Değerlendirme Raporu (1 Ocak-20 Haziran 2018 Döneminde Gerçekleştirilen Faaliyetler)", 2018.

Sarıgöz, Okan. "Bilgi Toplumunun Eleştirisi ve Türkiye'de Modern Eğitimin Gerçekleştiremedikleri". *Electronic Journal of Vocational Colleges* 2, sy 1 (2012).

Sharifzadeh, Mohammad. "Nanotechnology sector report". *Cronus Capital Markets, 1st Quarter*, sy s 5 (2006).

StatNano. "Nanotechnology published patent applications in USPTO (Patent)", 2020. http://statnano.com/report/s99.

STB ve DDO. "Ulusal Yapay Zeka Stratejisi 2021-2025". T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ve T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi, 2021.

Suarez, Marcela ve Gabriela Dutrenit. "The role of policy incentives in the reproduction of asymmetries within nanotechnology knowledge networks". *Science and Public Policy* 42, sy 1 (2015): 59-71.

SUNUM. "SUNUM Faaliyet Raporu 2023". İstanbul: Sabancı Üniversitesi Nanoteknoloji Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2023.

Şaşmaz, Mehmet Zeki. "İsrail, Hollanda ve Çin tarım modelleri ışığında Güneydoğu Anadolu Projesi bölgesinde tarımsal gelişme", 2023.

Şengil, Ahmet Zeki. "Teknolojik değişim süreci: Nanoteknoloji ve nanotıp". *İstanbul ve Ankara'da aile hekimliği uygulamalarının başladığı bugünlerde bu konuları dergimize taşımak* 84 (2010).

Tanatar, B. "Professor Salim Ciraci". *Solid State Communications* 124 (2002): 441.

Taniguchi, Norio. "On the basic concept of'nano-technology'". İçinde *Proc. Intl. Conf. Prod. Eng. Tokyo, Part II, 1974*. Japan Society of Precision Engineering, 1974.

Tanyolaç, Bahadır. "Geleceğin teknolojileri ülke stratejisini nasıl yönlendirmelidir / How the strategy of the country should be lead by the emerging technologies." Yüksek Lisans, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, Bilim ve Teknoloji Stratejileri Ana Bilim Dalı, 2007. (Tez No 210694).

T.C. Cumhurbaşkanlığı. "Onbirinci Kalkınma Planı (2019-2023)", 2019.

Tort. "Elektro-çekim yöntemiyle farklı polimerlerle hazırlanan nanoliflerin ornidazollü ve ornidazolsüz formlarının mikrobiyolojik etkinliğinin ve pulpa hücreleri üzerine olan sitotoksik etkisinin incelenmesi / Investigation of the microbiological efficacy and the cytotoxic effect of the nanofibers, with and without ornidazole, prepared by electrospinning method using different polymers, on the pulp cells". Diş Hekimliği Uzmanlık, GATA, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Restoratif Diş Tedavisi ve Endodonti Ana Bilim Dalı, 2015. (Tez No 452325).

Torun, İshak. "Endüstri Toplumunun Oluşmasında Etkili Olan İktisadi ve Sina-i Faktörler", 2003.

Turkan, Yavuz. "The effects of nanotechnology investments on costs". *Journal of Economics Finance and Accounting* 2, sy 4 (2015).

TÜBİTAK. 1505 Üniversite Sanayi İşbirliği Destek Programı (2013).

———. "Nanobilim ve Nanoteknoloji Stratejileri; Vizyon 2023 Projesi Nanoteknoloji Strateji Grubu". Ankara, Ağustos 2004.

TÜBİTAK, BTYK-. "Türk Bilim ve Teknoloji Politikası: 1993-2003". *Bilim ve Yüksek Teknoloji Kurulu 2. Toplantısı 3 Şubat 1993*, 1993. http://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/BTYPD/btyk/2/2btyk_karar.pdf.

TÜSİAD. "Uluslararası Rekabet Stratejileri: Nanoteknoloji ve Türkiye". *TÜSİAD Rekabet Stratejileri Dizisi* 11, sy 0212 (2008).

Tüylek, Zülfü. "Nanoteknolojinin çevre ve insan sağlığı üzerindeki riskleri". *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Fen ve Mühendislik Dergisi* 2, sy 2 (2017): 1-12.

———. "Nanoteknolojinin çevre ve insan sağlığı üzerindeki riskleri". *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Fen ve Mühendislik Dergisi* 2, sy 2 (2017): 1-12.

UNAM. "Ulusal Nanoteknoloji Araştırma Merkezi Faaliyet Raporu 2022". Bilkent Üniversitesi UNAM, 2022.

———. "Ulusal Nanoteknoloji Araştırma Merkezi Faaliyet Raporu 2023". Bilkent Üniversitesi UNAM, 2023.

USA. "The National Nanotechnology Initiative: strategic plan". *National Science and Technology Council*, sy December (2007): 46.

Uslan, Orhan. "Nanoteknoloji ve nanoteknolojinin tarımda uygulama alanları". Master's Thesis, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, 2023.

Valkárová, Alice. "The European Research Council". *Nuclear Physics News*. Taylor & Francis, 2022.

Walhout, Bart ve Kornelia Konrad. "Practicing responsible innovation in NanoNextNL". *Bowman, D.; Dijkstra, A.; Fautz, C*, 2015.

Woodson, Thomas S. "Research inequality in nanomedicine". *Journal of Business Chemistry* 9, sy 3 (2012): 133-46.

Wu, Maw Kuen, Tsung Tsan Su ve Tsing Tang Song. "NATIONAL NANOTECHNOLOGY PROGRAM IN TAIWAN". İçinde *Emerging Nanotechnology Power: Nanotechnology R&D and Business Trends in the Asia Pacific Rim*, 333-57. World Scientific, 2009.

Yıldırım, Güler. "Tam seramik sistemlerin kenar ve iç uyumlarının mikro bilgisayarlı tomografi ile incelenmesi / Evaluation of marginal and internal adaptation of all ceramic systems with micro-computed tomography". Diş Hekimliği Uzmanlık, İnönü Üniversitesi, Diş Hekimliği Fakültesi, Protetik Diş Tedavisi Ana Bilim Dalı, 2015. (Tez No 387182).

Yıldırım, Tamer. "Nanoteknoloji Öğretimi Üzerine Yapılan Çalışmaların Uluslararası Literatür Kapsamında Tematik İncelenmesi". *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, sy 52 (2021): 77-96.

Yıldız, Bahadır, Hale Ilgaz ve S. Sadi Seferoğlu. "Türkiye'de Bilim ve Teknoloji Politikaları: 1963'ten 2013'e Kalkınma Planlarına Genel Bir Bakış". *Akademik Bilişim Muğla Üniversitesi*, 2010, 10-12. https://www.researchgate.net/profile/SSadi_Seferoglu/publication/228860566_Turkiye'de_Bilim_ve_Teknoloji_Politikalari_1963'ten_2013'e_Kalkinma_Planlarina_Genel_Bir_Bakis/links/0deec525ad5e5ed3f2000000.pdf.

Yılmaz, Cemal. *Sağlık Turizminde Sağlık Serbest Bölgeleri; Tarihsel Arka Plan, Kavramsal Çerçeve, Dünya Örnekleri ve Türkiye İhtiyaç Analizi*. 1. bs. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2024.

Yusuf, Özer. "Nanoteknoloji'nin Askerî Uygulamalari Üzerine Bir Değerlendirme". *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 2019, 33-52.

Yücel, İsmail Hakkı. *Türkiye'de bilim teknoloji politikaları ve iktisadi gelişmenin yönü*. TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 2006.

Zhumagaziyeva, Almagul. "Nanotekstiller ve medikal alandaki uygulamaları", 2021.

RADİKALLEŞME VE DİN

El Kitabı

Editörler
Prof. Dr. Özcan Güngör
Dr. Öğr. Üyesi Huriye Yıldırım Çinar

nobel
40.yıl

RADİKALLEŞME VE DİN
EL KİTABI

Editörler: Prof. Dr. Özcan Güngör, Dr. Öğr. Üyesi Huriye Yıldırım Çinar

Yayın No.: 5763
Eğitim: 1176
ISBN: 978-625-386-045-5
E-ISBN: 978-625-386-046-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehmet Emin Sarıkaya
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Güngör, Özcan., Yıldırım Çinar, Huriye.
Radikalleşme ve Din El Kitabı / Özcan Güngör, Huriye Yıldırım Çinar
1. Basım, XVI + 524 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-386-045-5
E-ISBN: 978-625-386-046-2
1. Din Sosyolojisi 2. Uluslararası İlişkiler 3. Radikalizm 4. Dini Radikalizm 5. Selefilik ve Kült Radikal Gruplar

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İçindekiler

İthaf iii

Dedication iv

Özet v

Summary vii

Editör Hakkında ix

About The Editor x

Editör Hakkında xi

About Author xii

I. Radikalleşme Kavramı ve Tarihsel Gelişimi

Radikalleşme Nedir, Ne Değildir? Kavramsal Süreç Analizi 3
Özcan Güngör

Köktencilik, Aşırıcılık ve Terörizm Kavramları Arasındaki Farklar ve Bağlantılar 31
Mehmet Emin Sarıkaya

Radikalleşme Teorileri 47
İbrahim Halil Şimşek

II. Radikalizmin Psikososyal Boyutu ve Kaynakları

Radikalizmin Ortaya Çıkma Nedenleri ve Etkilerinin Sosyolojik Boyutları 77
Seda Müjdeci

Radikalizmin Ortaya Çıkmasında Etkili Sosyoekonomik, İdeolojik ve Kültürel Etkenler 93
Rana Kara

Radikalizmde İletişim ve Medyanın Rolü 105
Merve Kılıç

Dinî Gruplarda Radikalleşme Eğiliminin Psikososyolojik Boyutları 117
Elif Kalkan

Radikalizmin Psikolojik Kökenleri ve Radikal Kişiliklerin Oluşumu 137
Saliha Kübra Kalkan

III. Radikalizmle Mücadele Stratejileri

Radikalizmle Mücadelede Eğitimin ve Toplumsal Diyaloğun Önemi 157
Süeda Nur Uygun

Radikalizmle Mücadelede Devlet Kurumlarının Rolü 171
Meryem Sümeyye Atmaca

Radikalizmle Mücadelede Geleneksel Tasavvufi Akımların Gücü 191
Nuray Yılter

IV. Uluslararası Boyut ve Örnekler

Postkolonyal Teori Perspektifinden Afrika'da Radikal Dinî Hareketler ve Toplumsal Etkileri 213
Huriye Yıldırım Çinar

Radikalizmin Ekonomik Unsurları ve Sonuçları 235
İsmail Kaya

V. Radikalizm ve İnsan Hakları İlişkisi

Radikal Grupların İnsan Haklarına Yönelik İhlalleri 257
Hayrunnisa Dokuyucu Solak

Radikalizmin Önlenmesinde İnsan Haklarının Rolü 269
Adem Özer

Radikalizmin Yayılmasında Medyanın Rolü 285
Cennet Feyza Cömert

VI. Radikalleşme ve Kurumsal Dinler

Kült Radikalleşmesi ve Teorik Çerçevesi 301
Hilmi Demir

Ütopya-Distopya Geriliminde Bir Söylem: Selefîlik ve Vehhabilik 319
Bahar Küçük

Günümüzde Vehhabi Selefîliğin Kurumsal ve Sosyal Yapıları: Türkiye, Suudi Arabistan ve Mısır Örnekleri 333
Ali Ermiş

Hristiyan ve Yahudi Radikalizminin İslam Dünyasına Etkisi 359
Beyza Oğuz

Türkiye'de Selefiliğin Yayılışı ve Etkileri 379
Muhammed Çağatay Cebe

Hristiyan Tarihinde Radikal Figürler ve Grupların Örnekleri 395
İsmail Zeyrek

Hristiyanlık İçinde Radikalizmin Güncel Biçimleri ve Hristiyan Radikalizminin Uluslararası Güvenliğe Etkileri 417
Tuba Taşlıcalı Koç

Hristiyan Köktencilik Bağlamında Aşırıcılık ve Terörizm 433
Merve Suna Özel Özcan - Ezgi Şahin

Ortodoks Dünyası ve Radikallik: Sırp ve Rus Kilisesi Örnekleri 453
Deniz Berktay

Yahudi Köktenciliği 473
Mahmut Kökver

Siyonist Hareketin Tarihi ve Etkileri 487
Muhammed Ahmet Kurum

İsrail-Filistin Çatışması ve Radikal Yahudi Grupların Etkisi 509
Büşra Kara

Radikalleşme Nedir, Ne Değildir? Kavramsal Süreç Analizi

Özcan Güngör[*]

Araştırma Soruları

- Radikalleşme nedir ve ne değildir?
- Radikalleşme kavramının tarihsel kökenleri nelerdir?
- Radikalleşme süreci hangi aşamalardan oluşur?
- Radikalleşme ile aktivizm arasındaki temel farklar nelerdir?
- Şiddet içermeyen radikalizmin sınırları nelerdir?
- Radikalleşme terörizme nasıl dönüşür?
- Modern dünyada radikalleşme kavramının tanımlanması neden bu kadar karmaşık bir süreçtir?
- Bir süreç olarak radikalleşme ve bunun ifade ettiği anlamlar nelerdir?
- Radikalizm kavramının tanımındaki farklılıkların sebepleri nelerdir?

Giriş

Radikalleşme kavramı üzerinde uzlaşılmış bir tanım mevcut değildir. Neumann'ın belirttiği üzere, radikalleşme kavramı, bir mit olmasa da anlamı belirsizdir ve bu belirsizlik, kavram etrafında yapılan tartışmaların da muğlak bir şekilde sürmesine neden olmaktadır (Neumann, 2013). Radikalleşmenin tanımı, farklı kültürel, sosyal ve politik bağlamlarda değişiklik gösterir. Vidino'nun (2018) belirttiği gibi, bir toplumda radikal olarak görülen bir şey, başka bir toplumda meşru bir muhalefet veya aktivizm biçimi olarak kabul edilebilir (Vidino, 2018, 29). Bu farklılıklar, tarihsel deneyimler, sosyal yapılar ve toplumların karşılaştığı tehditlerin doğasıyla ilgilidir.

[*] Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Öğretim Üyesi, E-Posta: ozcangungor@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0002-0775-023X.

Kaynakça

AIVD (ty) "From Dawa to Jihad: The Various Threats from Radical Islam to the Democratic Legal Order", Ministry of the Interior and Kingdom Relations, The Hague. https://irp.fas.org/world/netherlands/dawa.pdf.

Acar, Ö. (2023). *Irak'ta radikalleşme sürecinde mezhepsel farklılaşma: Irak ve İran yanlısı Şii gruplar* (Doktora tezi, Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Güvenlik Stratejileri ve Yönetimi Anabilim Dalı). Tez Danışmanı: Prof. Dr. İbrahim Dursun. Ankara.

Alan, R. (2003). *Socio-economic roots of radicalism? Towards explaining the appeal of Islamic radicals*. Strategic Studies Institute (SSI) of the U.S. Army War College.

Alimi, E. Y., Demetriou, C., & Bosi, L. (2015). *The Dynamics of Radicalization: A Relational and Comparative Perspective*. Oxford University Press. Oxford, United Kingdom.

Aydınalp, H. (2021). Dini radikalizm: Anlamı, sınırları ve çözümü üzerine. Diyanet *Aylık Dergi*, Temmuz, 6-9.

Bingöl, O. (2016). "Suriye İç Savaşında Yabancı Savaşçılar", Merkez Strateji Enstitüsü, Rapor No. 13/I, 1-21.

Bolay, S. H. (1996). *Felsefe Doktrinler ve Terimler Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Borum, R. (2011). Radicalization into Violent Extremism I: A Review of Social Science Theories. *Journal of Strategic Security, 4*(4), 7-36.

Bramadat, P. (2014). The Public, the Political, and the Possible: Religion and Radicalization in Canada and Beyond. In P. Bramadat & L. Dawson (Eds.), *Religious Radicalization and Securitization in Canada and Beyond* (pp. 3-28). University of Toronto Press.

Cambridge Dictionary. (2024). Radical. In Cambridge.org dictionary. Retrieved from https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/radical.

Columbia University. (2022). Radical Islamic terrorism. Retrieved from https://ciaotest.cc.columbia.edu/olj/meria/meria198_karmon.html.

Crossett, C., & Spitaletta, J. A. (2010). *Radicalization: Relevant Psychological and Sociological Concepts*. U.S. Army Asymmetric Warfare Group. Fort Meade, MD.

Çapcıoğlu, İ. (2018). Radikalleşmenin ve Şiddet Yönelimli Davranışların Önlenmesinde Evrensel Değerlerin Rolü. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi,* 7(4), 3103-3111.

Dearey, M. (2010). *Radicalization: The life writings of political prisoners*. Routledge, New York.

Della Porta, D., & LaFree, G. (2012). Guest Editorial: Processes of Radicalization and De-Radicalization. *International Journal of Conflict and Violence, 6*(1), 4-10.

Demir, H. (2017). Radikalleşme Süreçlerinde İdeoloji ve İtikadi İdeolojinin Rolü Üzerine. *Ortadoğu, 80*, 11-13.

Doosje, B., Moghaddam, F. M., Kruglanski, A. W., de Wolf, A., Mann, L., & Feddes, A. R. (2016). Terrorism, radicalization and de-radicalization. *Current Opinion in Psychology, 11*, 79-84.

Efegil, E. ve Kalaycı, R. (2020), Terörle Mücadelede Güvenlik-Dışı Yöntemler, Gündoğan Yayınları.

Eroğlu, D. (2017). *IŞİD Ağları: Türkiye'de Radikalleşme, Örgütlenme, Lojistik*. İletişim Yayınları.

European Commission. (2021). *Prevention of radicalisation.* Retrieved from https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/counter-terrorism/radicalisation_en.

European Commission (2008). European Commission's Expert Group on Violent Radicalisation. *Radicalisation processes leading to acts of terrorism*. European Commission Report.

FBI. (2021). Terrorism. Retrieved from https://www.fbi.gov/investigate/terrorism

Güngör, Ö. (2024) "Göçmenlerin Radikalleşmesi" https://urad.org.tr/radikal-aglar/gocmenlerin-radikallesmesi.

Finnish Security Intelligence Service. (2022). Radical Islamist terrorism. Retrieved from https://supo.fi/en/radical-islamist-terrorism.

Harchaoui, S. (2005). *What policies towards integrating Muslims have worked and what have not worked?* The Institute for Multicultural Development FORUM.

Hoffman, B. (2007). Conference Summary. In B. Hoffman, W. Rosenau, A. J. Curiel, & D. Zimmermann (Eds.), *The Radicalization of Diasporas and Terrorism* (p. 12). RAND Corporation.

Hoskins, A., Awan, A., & O'Loughlin, B. (2012). *Radicalisation and media connectivity and terrorism in the new media ecology*. Londra: Routledge.

Hwang, J. C. (2023). *Becoming Jihadis: Radicalization and Commitment in Southeast Asia*. Oxford University Press.

Jenkins, B. (2007). Building an army of believers: Jihadist radicalization and recruitment. Testimony to the House Homeland Security Committee, RAND Corporation.

Kaya, A. (2020). Aşırıcılık ve radikalleşme farkı yaratan nedir? İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Khosrokhavar, F. (2017). *Khosrokhavar, F. (2017). Radicalization. (M. B. DeBevoise, Trans.).* The New Press, New York.

Kılıç, K. (2023). *Radikalleşme ile mücadelede istihbaratın rolü ve kapsayıcı güvenlik* (Doktora tezi, Millî Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Strateji ve Güvenlik Araştırmaları Ana Bilim Dalı). Tez Danışmanı: Doç. Dr. Zeynep Selçuk. İstanbul.

Kruglanski, A. W., Gelfand, M. J., Bélanger, J. J., Sheveland, A., Hetiarachchi, M., & Gunaratna, R. (2014). The Psychology of Radicalization and Deradicalization: How Significance Quest Impacts Violent Extremism. *Political Psychology, 35*, 69–93.

Kurum, M., & Avcı, E. (2019). Radikalizm ve Aşırıcılıktan Terörizme: Siyasal Şiddetin Araçsallaştırılması. *Güvenlik Stratejileri, 14*(28), 37-90.

Koomen, W., & van der Pligt, J. (2016). *The psychology of radicalization and terrorism*. Routledge, New York.

Lindekille, L. (2016). Radicalization, deradicalization and counter-radicalization. In R. Jackson (Ed.), *Routledge Handbook of Critical Terrorism Studies* (pp. 532). New York: Routledge.

Lorenzo-Penalva Lucas, J. (2023). Conceptual model for intentional change in violent extremist jihadist organisations. *Nation and Security*, 16(2), 4-19. https://doi.org/10.32576/nb.2023.2.1.

Lotfian, S. (2013). The Leading Causes and Regional Security Implications of the Arab Awakening. In T. Walters, R. Monaghan, & J. M. Ramirez (Eds.), *Radicalization, Terrorism, and Conflict* (pp. 2-29). Cambridge Scholars Publishing.

Mandel, D. R. (2009). Radicalization: What Does It Mean? In T. M. Pick, A. Speckhard, & B. Jacuch (Eds.), *Home-Grown Terrorism: Understanding and Addressing the Root Causes of Radicalisation Among Groups with an Immigrant Heritage in Europe* (pp. 101-113). IOS Press.

Maskaliūnaitė, A. (2015). Exploring the theories of radicalization. *International Studies: Interdisciplinary Political and Cultural Journal, 17*(1), 9-26.

McCauley, C., & Moskalenko, S. (2008). Mechanisms of Political Radicalization: Pathways Toward Terrorism. *Terrorism and Political Violence, 20*(3), 415-433.

McCauley, C., & Moskalenko, S. (2017). Understanding political radicalization: The two-pyramids model. *American Psychologist, 72*(3), 205-2016. https://doi.org/10.1037/amp0000062.

Merriam-Webster. (2024). Radicalism. In Merriam-Webster.com dictionary. Retrieved from https://www.merriam-webster.com/dictionary/radicalism

MI5. (2022). International terrorism. Retrieved from https://www.mi5.gov.uk/international-terrorism.

Moskalenko, S., & McCauley, C. (2009). Measuring political mobilization: The distinction between activism and radicalism. *Terrorism and Political Violence, 21*, 239–260.

Neumann, P. R. (2008). Introduction. In *Perspectives on Radicalisation and Political Violence, Papers from the First International Conference on Radicalisation and Political Violence*, 17-18 January 2008, London.

Neumann, P. R. (2013). The trouble with radicalization. *International Affairs, 89*(4), 873-893. https://doi.org/10.1111/1468-2346.12049.

Oxford Dictionary. (2024). Radical. In OxfordLearnersDictionaries.com. Retrieved from https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/radical_1?q=radical.

PET. (2009). *Radikalisering of terror*. Center for Terroranalyse (Denmark), Ekim 2009. Retrieved from http://www.pet.dk/upload/radikalisering_og_terror.pdf

RAND Corporation. (2022). *The Islamic State terrorist organization.* Retrieved from https://www.rand.org/topics/the-islamic-state-terrorist-organization.html.

Richards, J. (2017). *Extremism, Radicalization and Security: An Identity Theory Approach*. Palgrave Macmillan.

Rubin, G. (2021). *Migration and Radicalization: Global Futures*. Palgrave Pivot. https://doi.org/10.1007/978-3-030-69399-2

Schmid, A. P. (2013). Radicalisation, de-radicalisation, counter-radicalisation: A conceptual discussion and literature review. *International Center for Counter-Terrorism: The Hague*.

Sedgwick, M. (2010). The Concept of Radicalization as a Source of Confusion. *Terrorism and Political Violence*, *22*(4), 479-494.

Sprinzak, E. (1991). Violence and catastrophe in the theology of rabbi meir kahane: the ıdeologization of mimetic desire. *Terrorism and Political Violence, 8*(2), 133-154.

Stevens, T., & Neuman, P. (2009). Countering online radicalisation: A strategy for action. International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence (ICSR).

Türk Dil Kurumu. (2024). Köktencilik. Retrieved from https://sozluk.gov.tr

U.K. Home Office. (2011). *Prevent Strategy*. Retrieved from https://assets.publishing. service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/97976/ prevent-strategy-review.pdf.

U.S. Department of State Bureau of Counterterrorism. (2019). *Country Reports on Terrorism 2019*. Retrieved from https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/06/ Country-Reports-on-Terrorism-2019-2.pdf.

UK Government. (2022). *Proscribed terrorist groups or organisations*. Retrieved from https://www.gov.uk/government/publications/proscribed-terror-groups-or-organisations--2/proscribed-terrorist-groups-or-organisations-accessible-version.

UK Home Office. (2015). "UK Home Office Prevent Duty Report", 2015, https://www.legislation.gov.uk/ukdsi/2015/9780111133309/pdfs/ukdsiod_9780111133309_en.pdf, (Erişim: 21.6.2024).

US Government. (2007). *110th: Violent Radicalization and Homegrown Terrorism Prevention Act of 2007*. Retrieved from http://www.govtrack.us/congress/billtext.xpd?bill= h110-1955

UTSAM. (2010). *Dini İstismar Eden Terörle Mücadelede Önleme Stratejilerinin Geliştirilmesi Projesi Raporu*. Ankara.

Vacca, J. R. (2020). *Online terrorist propaganda, recruitment, and radicalization*. Boca Raton, FL: CRC Press.

Veldhuis, T., & Staun, J. (2009). *Islamist radicalisation: A root cause model*. Netherlands Institute of International Relations Clingendael. Den Haag, The Netherlands

Vidino, L. (2018). *De-Radicalization in the Mediterranean: Comparing Challenges and Approaches*. Milan, Italy: Ledizioni.

Walters, T., Monaghan, R., & Ramirez, J. M. (Eds.). (2013). *Radicalization, Terrorism, and Conflict*. Cambridge Scholars Publishing.

Webster Dictionary. (2024). Radical. In Webster.com dictionary. Retrieved from https://www.webster-dictionary.org/definition/radical.

Wilner, A. S., & Dubouloz, C. J. (2010). Homegrown terrorism and transformative learning: an interdisciplinary approach to understanding radicalization. *Global Change, Peace & Security, 22*(1).

Yaman, F. (2016). İslam Toplumlarında Şiddet Yanlısı Radikalleşme Nedenleri Üzerine Bir İnceleme. *Milel ve Nihal, 13*(2), 32-61.

Köktencilik, Aşırıcılık ve Terörizm Kavramları Arasındaki Farklar ve Bağlantılar

Mehmet Emin Sarıkaya[*]

Araştırma Soruları

- Köktencilik, aşırıcılık ve terörizm kavramlarının sosyal bilim literatüründeki kullanım biçimleri nasıldır?
- Köktencilik, aşırıcılık ve terörizm kavramları arasındaki temel farklar nelerdir?
- Köktencilik, aşırıcılık ve terörizm kavramları arasındaki bağlantılar nelerdir?

Giriş

Kavramlar, toplumsal değişimin bir yansıması olarak ortaya çıktığı andan güncel kullanımına değin değişik biçimlerde anlaşılabilir. Raymond Williams, kültür ve toplumla ilgili önemli kavramların tarih boyunca nasıl değişime uğradığını ele aldığı eserinde, ideolojiler ve sosyal bağlamların bu evrim üzerindeki etkisine dikkat çekmektedir (Williams, 1988). Kavramlarla ilgili bu değişim anlaşılmadığında kavramın farklı dillere tercümesinde yaşanabilecek anlam kaybı veya daralmasından bahsedilebilir. Ayrıca bu kavramların ilişkisel analizi, aralarındaki tarihsel bağlantıları ve devamlılığı ortaya çıkarmaktadır. Bu minvalde aşağıda köktencilik, aşırıcılık ve terörizm kavramlarının etimolojisi ve sosyal bilim literatüründeki kullanım biçimleri açıklanmakta, yakın ve bazen aynı anlamda kullanılma eğilimi gösteren bu kavramların arasındaki bağlantı ve farklar ortaya konulmaktadır. Böylece kavramların ilk olarak nasıl ortaya çıktığının aydınlatılmasına, kavramın değer yüklü kullanımının önüne geçerek aslına sadık kalınmasına yardımcı olacaktır.

Köktencilik, aşırıcılık ve terörizm kavramları, sosyal bilim literatüründe 20. yüzyılın başından itibaren yoğunlaşarak ve birbirleriyle ilişkilendirilerek ele alın-

[*] Dr. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi | İlahiyat Fakültesi, Din Sosyolojisi Bilim Dalı, E-posta: mesarikaya@ybu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-7550-4727.

Bölüm İçin En Temel Kitaplar

- *Fundamentalism: A Very Short Introduction* - Malise Ruthven
- *Extremism* - J. M. Berger
- *Inside Terrorism* - Bruce Hoffman

Bölüm için En Temel Makaleler

- "Fundamentalism and the State: Remaking Polities, Economies, and Militance" - Martin E. Marty & R. Scott Appleby
- "The Sociology of Terrorism: People, Places and Processes" - Jeffrey Ian Ross
- "Extremism and the Psychology of Uncertainty" - Michael A. Hogg

Takip Edilmesi Önerilen Web Siteleri

- International Crisis Group (crisisgroup.org)
- Center for the Study of Extremism (extremism.gwu.edu)

Seyredilmesi Önerilen Filmler

- The Wave (2008)- Dennis Gansel
- Paradise Now (2005)- Hany Abu-Assad

Kaynakça

Almond;, Gabriel A. vd. "Fundamentalism: Genus and Species". *Fundamentalisms Comprehended*. ed. Martin E. Marty- R. Scott Appleby. *The Fundamentalism Project*. Chicago, IL: University of Chicago Press, First Publication. 1991.

Altemeyer, Bob. "Why Do Religious Fundamentalists Tend to Be Prejudiced?" *International Journal for the Psychology of Religion* 13/1 (Ocak 2003), 17-28. https://doi.org/10.1207/S15327582IJPR1301_03.

Ammerman, Nancy T. "North American Protestant Fundamentalism". *Fundamentalisms Observed*. ed. Martin E. Marty- R. Scott Appleby. *The Fundamentalism Project*. Chicago, IL: University of Chicago Press, First Publication., 1991.

Arıboğan, Deniz Ülke. *Tarihin Sonundan Barışın Sonuna: Terörizmi Anlamak ve Anlamlandırmak*, 2017.

Armstrong, Karen. *Tanrı Adına Savaş Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam da Köktendincilik*. çev. Murat Erdem. Alfa Yayınları, 2017.

Aydınalp, Halil. *İntihar Eylemleri Ekseninde Din ve Terör İlişkisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2008.

Barr, James. *Fundamentalism*. London: Hymns Ancient & Modern Ltd, First Publication, 1978.

Berger, J. M. *Extremism*. Cambridge, MA: The MIT Press, 1st edition, 2018.

Caplan, Lionel. "Popular Conceptions of Fundamentalism". *Studies in Religious Fundamentalism*. ed. Lionel Caplan. Houndmills: Palgrave Macmillan, 1st edition, 1987.

Cassam, Quassim. *Extremism: A Philosophical Analysis*. Routledge, 1st edition., 2021.

Eatwell, Roger- Goodwin, Matthew. *National Populism: The Revolt Against Liberal Democracy*. London: Penguin UK, 2018.

Erol, Göka vd. "Fundamentalizmin Psikolojisi". *Avrasya Dosyası* 13/3 (2007), 355-384.

Falwell, Jerry. "The Fundamentalist Phenomenon". *Christianity and Modern Politics*. ed. Louisa Sue Hulett. Berlin; New York: De Gruyter, 1993.

Gambetta, Diego- Hertog, Steffen. *Engineers of Jihad: The Curious Connection between Violent Extremism and Education*. Princeton University Press, Revised edition, 2017.

Garaudy, Roger. *Entegrizm*. çev. Kamil Bilgin Çileçöp. Pınar Yayınları, 2005.

Glazer, Nathan. "Fundamentalism". *Christianity and Modern Politics*. ed. Louisa Sue Hulett. Berlin; New York: De Gruyter, 1993.

Griffin, Roger- Feldman, Matthew. *Fascism: Fascism and Culture*. Taylor & Francis, 2004.

Gunderson, Cory. *Islamic Fundamentalism*. Scientific Analysis. World in Conflict. United State: ABDO & Daughters, 2004.

Heywood, Andrew. *Siyasî ideolojiler*. çev. Ahmet Kemal Bayram. Ankara: Adres Yayınları, 2007.

Hoffman, Bruce. *Inside Terrorism*. New York: Columbia University Press, 2017.

Hogg, Michael A. vd. "Uncertainty and the Roots of Extremism". *Journal of Social Issues* 69/3 (2013), 407-418. https://doi.org/10.1111/josi.12021.

Horgan, John. *Terrorist Minds: The Psychology of Violent Extremism from Al-Qaeda*. New York, 2023.

Hughes, C. M. A. "Fifth wave terrorism: Threats, implications, and risk management for US forces". *Military Intelligences,* 56-62.

Kurt, Selim. "Terörizmde Sırada Ne Var? Yeni Bir Terörizm Dalgasına Yol Alırken". *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 20/48 (23 Ağustos 2024), 157-179. https://doi.org/10.17752/ guvenlikstrtj.1438953.

Kurum, Mehmet- Avcı, Engin. "Radikalizm ve Aşırıcılıktan Terörizme: Siyasal Şiddetin Araçsallaştırılması". *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 14/28 (12 Aralık 2018), 37-90. https://doi.org/10.17752/guvenlikstrtj.495754.

Kutlu, Sönmez. "Kökencilik ve Tezahürleri". *http://www.sonmezkutlu.net/*. 31 Temmuz 2023. Erişim 31 Temmuz 2023.

Lawrence, Bruce B. *Defenders of God: The Fundamentalist Revolt Against the Modern Age*. Columbia, S.C: Univ of South Carolina Pr, 1995.

Littler, Mark- Lee, Benjamin. "Conclusion". *Digital Extremisms: Readings in Violence, Radicalisation and Extremism*. ed. Benjamin Lee-Mark Littler. Cham, Switzerland, 2020.

Merino, Noel. *Extremism*. Farmington Hills, Michigan: Greenhaven Press, 2014.

Mudde, Cas. *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge University Press, 2007.

Online Etymology Dictionary. *Online Etymology Dictionary*. Erişim: 15 Eylül 2024.

Oxford English Dictionary. *Oxford English Dictionary*. Erişim: 15 Eylül 2024.

Parlatır, İsmail vd. (ed.). *Türkçe Sözlük 2 K-Z*. 2 Cilt. 2/696. Türkçe Sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu, Sekizinci bs., 1988.

Rapoport, David C. "The Four Waves of Modern Terrorism". *Terrorism Studies*. ed. John Horgan. Milton Park, Abingdon, Oxon; New York: Routledge, 1st edition, 2011.

Reichley, A. James. "Pietist Politics". *Christianity and Modern Politics*. ed. Louisa Sue Hulett. Berlin; New York: De Gruyter, 1993.

Riesebrodt, Martin. "Fundamentalism and the Resurgence of Religion". *Numen* 47/3 (2000), 266-287. https://www.jstor.org/stable/3270326.

Ruthven, Malise. *Fundamentalism: A Very Short Introduction*. Oxford; New York: Oxford University Press, 1st edition, 2007.

Saat, Norshahril. "The Impact of Non-Violent Muslim Extremism: Reflections on Indonesia and Malaysia". *Muslim Politics Review* 2/1 (26 Haziran 2023), 21-39. https://doi.org/10.56529/mpr.v2i1.141.

Sageman, Marc. *Understanding Terror Networks*. University of Pennsylvania Press, 2004. https://doi.org/10.2307/j.ctt3fhfxz.

Sedgwick, Mark (ed.). *Key Thinkers of the Radical Right: Behind the New Threat to Liberal Democracy*. New York, NY: Oxford University Press, 2019.

Shakak, Israel- Mezvinsky, Norton. *İsrail'de Yahudi fundamentalizmi*. ed. Haldun Şeker. İstanbul: Düşün Yayınları, 2016.

Stern, Jessica. *Terror in the Name of God: Why Religious Militants Kill*. New York, NY, 2004.

TDK. *TDK Sözlük*. Türk Dil Kurumu. Erişim: 15 Eylül 2024.

Townshend, Charles. *Terrorism: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2018.

Vertigans, Stephen. The Sociology of Terrorism: People, Places and Processes. Londra: Routledge, 2011.

Volkan, Vamık D. *Körü Körüne İnanç*. İstanbul: Asikitap, 2017.

Williams, Raymond. *Keywords: A Vocabulary of Culture and Society*. London: Fourth Estate Ltd, 2nd Edition, 1988.

Wintrobe, Ronald. *Rational Extremism: The Political Economy of Radicalism*. Cambridge University Press, Illustrated edition, 2006.

Yeşilyurt, Temel. "İslam, İman ve Fundamentalizm". *KADER Kelam Araştırmaları Dergisi* 2/2 (24 Ocak 2009), 0-94. https://doi.org/10.18317/kader.60607.

Radikalleşme Teorileri

İbrahim Halil Şimşek[*]

Araştırma Soruları

- Radikalleşme kapsamında psikolojik teoriler nelerdir?
- Sosyal kimlik teorisi ve radikalleşme ilişkisi nasıldır?
- Radikalleşme kapsamında sosyolojik teoriler nelerdir?
- Radikalleşme teorilerinin temel bileşenleri nelerdir?
- Radikalleşme teorilerinin birbirleri arasındaki bağ nelerden oluşmaktadır?
- Radikalleşme teorilerine yönelik eleştiriler hangi doğrultuda yapılmaktadır?

Giriş

Radikalizm ve radikalleşme kavramları tarihsel süreçte iki asrı aşkın bir maziye sahiptir. Bu süreç içerisinde kavram, sürekli bir değişim yaşamıştır. Radikalizm teriminin ilk defa tıp alanında kullanıldığı ve daha sonra Birleşik Krallık'ta politika alanında kullanılmaya başlandığı söylenmiştir. İlerleyen süreçte ise 18. asrın sonlarına doğru Fransa parlamentosundaki merkez sol fırkalarında yer alan terakkiperver devrimcileri tanımlamak için "radikal" kavramı kullanılmıştır. 19. yüzyılda Almanya ve bazı ülkelerde de kullanılmaya devam edilmiştir (Bötticher, 2017).

19. Yüzyılın son çeyreğinden itibaren radikalizm; eşitlik, oy kullanma hakkı vb. demokrasiye dair ilkeleri barındıran taleplerle beraber anılmaya başlanmıştır. Devam eden süreçte radikal partilere bağlı kişiler için radikalleşme fiili kullanılmaya başlanmıştır. 1930'larda bilhassa daha geniş manada sol ideolojiye ait ihtilalci akımları isimlendirmek amacıyla sözcüğün eylem hâlinden radikalleşme fiili oluşturulmuştur (Kaya, 2021). 1970'lerde ise radikalleşme terimi, "şiddeti kapsayan ve genellikle hafi teşkilatlanmaların oluşturulmasında devamlı ve etkileşimci (kade-

[*] Doktora Öğrencisi, AYBÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, FDB (Din Sosyolojisi), E-posta: ibrahimhalilsimsek1996@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1474-4302.

lir. Teoriler, radikalleşmenin altında yatan birtakım etkenler hususunda fikir verse de genel bir çerçeve ortaya koymamaktadır. Sosyolojik teoriler bu bağlamda daha geniş açıdan sebepleri ortaya koyabilse de daha geniş bir çerçeve ihtiyacı literatürde beliren önemli bir netice olarak gözükmektedir.

Seyredilmesi Önerilen Filmler

- "The Looming Tower" (2018)
- "Homeland" (2011-2020)
- "Fauda" (2015-)
- "Paradise Now" (2005)
- "Incendies" (2010)
- "Terror's Advocate" (2007)
- "The Siege" (1998)

Kaynakça

Abrams, Dominic- Hog, Michael. *Social Identifications: A Social Psychology Of Intergroup Relations And Group Processes,* Florence, US: Routledge, 2006.

Aghabi, Leen; Bondokji, Neven., Osborne, Alethea. & Wilkinson, Kim. *Socıal Identıty And Radıcalısatıon: A Review Of Key Concepts*, West Asia-North Africa Institute, 2017.

Agnew, Robert. ''Building on the Foundation of General Strain Theory: Specifying the Types of Strain Most Likely to Lead to Crime And Delinquency''. *Journal of Research in Crime & Delinquency*, 4 (2001),319-362.

Agnew, Robert. A General Strain Theory of Terrorism. *Theoretical Criminology*, 14/2 (2010), 131–153.

Agnew, Robert. *General Strain Theory and Terrorism*, (Ed). Gary Lafree and Joshua D. Freilich, *The Handbook of the Criminology of Terrorism*, John Wiley & Sons, 2017.

Benevento, Ayşenur. *Understanding The Process of Radicalisation From Psychological Perspective*, ERC AdG Post-Doctoral Researcher European Institute İstanbul Bilgi University, 2020.

Berntzen, Lars Erik- Sandberg, Sveinung. The Collective Nature Of Lone Wolf Terrorism: Anders Behring Breivik And The Anti-Islamic Social Movement, *Terrorism and Political Violence*, 26/5 (2014). 759-779.

Borum, Randy. *Psychology of Terrorism*. University of South Florida, 2004.

Borum, Randy. *The Etiology of Radicalization*, (Ed). Gary Lafree And Joshua D. Freilich, *The Handbook of the Criminology of Terrorism*, John Wiley & Sons, 2017.

Bötticher, Astrid. ''Towards Academic Consensus Definitions of Radicalism and Extremism'', *Perspectives on Terrorism*, 11/4 (August 2017), 73-77.

Brown, Rupert. ''Social Identity Theory: Past Achievements, Current Problems, And Future Challenges'', *European Journal of Social Psychology*, 30 (2000). 745–778.

Cohen, Shuki. 'The Unconscious in Terror: An Overview of Psychoanalytic Contributions to the Psychology of Terrorism and Violent Radicalization'', *International Journal Applied Psychoanal Studies*, 16 (2019), 216–22.

Crenshaw, Martha. (1998). The Logic of Terrorism: Terrorist Behavior as a Product of Strategic Choice, Reich, Walter. *Origins of Terrorism: Psychologies, Ideologies, Theologies, States of Mind*, Washington D.C., Woodrow Wilson Center Press: 1998.

Crenshaw, Martha. *Decisions To Use Terrorism: Psychological Constraints On Instrumental Reasoning*. (Ed). D. D. Porta, In Social Movements and Violence, London: JAI Press, 1992.

Crenshaw, Martha. *Tangled roots: Social and psychological factorsin the genesis of terrorism*. NATO Security through Science Series, Human, and Societal Dynamics, 2006.

Cress, Daniel- Snow, David. The Outcomes of Homeless Mobilization: The Influence of Organization, Disruption, Political Mediation, and Framing, *American Journal of Sociology*, 105/4 (2000), 1063–1104.

Çelik, Emine. *Yoksulluk Olgusunun Radikalleşme Sürecine Etkileri*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bilim Dalı, 2021.

Dağ, Ahmet Emin. *Uluslara Arası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü*. Ankara: Anka Yayınları, 2004.

Dalgaard-Nielsen, Anja. ''Studying Violent Radicalization in Europe 1. The Potential Contribution of Social Movement Theory'', *Danish Institute for International Studies*, DIIS, 2008.

Demiroğlu, Elif Topal. ''Yeni Toplumsal Hareketler: Bir Literatür Taraması'', *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 2/1 (2014), 133-144.

Derin, Görkem- Öztürk, Erdinç (2019). ''Terör Ve Terörizmin Psikolojik Dinamikleri Ve Radikalleşme'', *V. Uluslararası Turkcess Eğitim ve Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metin Kitapçığı* (2019), 1125- 1132.

Desrosiers, Marie Eve. Tackling Puzzles of Identity-Based Conflict: The Promise of Framing Theory, *Civil Wars*, 17/2 (2015), 120-140.

Diani, Mario. ''The Concept of Social Movement'', *The Sociological Review*, 40/1 (1992), 1–25.

Doğaner, Muammer. *Radikalleşme Süreçleri ve Örgütlerin Din Referanslı Bir Terör Hareketine Dönüşmesi: Deaş Örneği*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2022.

Dollard, John- Miller, Neal. *Social Learning and Imitation.* London: Yale University Press, 1941.

Dollard, John vd. *Frustration And Aggression, New Haven*. CT: Yale University Press, 1999.

Flynn, Simone. *Social Movement Theory: Relative Deprivation Theory," İn Sociology Reference Guide*. Theories of Social Movements, Ed. Salem Press Editors Hackensack, NJ: Salem Press, 2011.

Gill, Paul vd. Bombing Alone: Tracking The Motivations And Antecedents Behaviors Of Lone-Actor Terrorists, *Journal of Forensic Sciences* 59 (2014), 425–435.

Goffman, Erving. *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*. New York: Harper Colophon, 1974.

Goldthorpe, John (2007). *On Sociology Second Edition: Volume Onecritique and Program*, Stanford University Press: 2007.

Gruenewald, Jeffrey. ''Distinguishing "Loner" Attacks From Other Domestic Extremist Violence'', *Criminology and Public Policy* 12/1 (2013).

Gurr, Ted Robert. *Why Men Rebel*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1970.

Hilker, Lyndsay Mclean-Fraser, Erika. *Youth Exclusion, Violence, Conflict and Fragile States*, Birmingham, UK: Governance and Social Development Resource Center, 2009. Http://Www.Gsdrc.Org/Docs/Open/Con66.Pdf.

Hogg Michael. A., Terry, Deborah. & White, Katherine. ''A Tale of Two Theories: A Critical Comparison of Identity Theory With Social Identity Theory'', *Social Psychology Quarterly,* 58/4 (1995).

Horgan, John. (2005). The Social And Psychological Characteristics of Terrorism And Terrorists, (ed.) Tore Bjørgo, *Root Causes of Terrorism: Myths, Reality And Ways Forward*. Routledge, 2005.

Horgan, John. *The Psychology of Terrorism*. New York: Routledge, 2005.

Hudson, Rex. *Why Becomes a Terrorist and Why? The Psychology and Sociology of Terrorism*, Skyhorse Publishing. Human Development Report. Multidimensional, 1999.

Kaplan, Murat. *Soğuk Savaş Sonrası Amerika Birleşik Devletleri'nin Ortadoğu Politikasının Radikalleşmeye Etkileri*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Klumpp, James. (1973). Challenge of Radical Rhetoric: Radicalization at Columbia, *Western Speech*, 37/3 (1973), 146–156.

Maskaliūnaitė, Asta. ''Exploring the Theories of Radicalization, International Studies''. *İnterdisciplinary Political and Cultural Journal* 17/1 (2015), 9-26.

Mcadam, Doug; Mccarthy, John; Zald, Mayer. Introduction: Opportunities, Mobilizing Structures, And Framing Processes—Toward A Synthetic, Comparative Perspective On Social Movements, (Ed.) Doug Mcadam, John D. Mccarthy & Mayer N. Zald, *Comparative Perspectives on Social Movements: Political Opportunities, Mobilizing Structures, and Cultural Framings*, Cambridge, UK: Cambridge University Press (1996), 1–20.

Mccauley, Clark R.- Moskalenko, Sophia. *Friction: How Conflict Radicalizes Them And Us.* Oxford University Press, 2016.

Neumark, P. R. *The Radicalization of Radicalization: A Psychological Perspective*. *Journal of Social Psychology*: 2019.

Oberaı, Ajeet Singh. ''Migration'', *Urbanisation and Development*, Ilo, Geneva, (1990), 108 P.

Özeren, Süleyman vd. ''Bireylerin Terör Örgütüne Katılmasına Etki Eden Faktörler Üzerine Bir Alan Araştırması: Pkk/Kck Örneği'', *International Journal of Security*, 3/2 (2012), 57-83.

Piazza, James. ''Rooted İn Poverty? Terrorism, Poor Economic Development, and Social Cleavages'', *Terrorism and Political Violence*, 18/1 (2006),159-177.

Pisiou, Daniela. *Islamist Radicalisation in Europe: An Occupational Change Process.* London: Routledge, 2012.

Rajakumar, P. *Social Movements and Collective Action: An Introduction.* London: Routledge, 2013.

Ranstorp, Magnus – Hyllengren, Peder. *Förebyggande Av Våldsbejakande Extremism I Tredjeland*. İsveç Savunma Üniversitesi, Stokholm, 2013.

Reicher, John – Drury, John. *The Social Psychology of Protest.* Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

Schwartz, Shalom; Struch, Naomi; Bilsky, Wolfgang. ''Values and Intergroup Social Motives: A Study of Israeli and German Students'', *Social Psychology Quarterly*, 53/3 (1990), 185–198.

Senzai, Farid. ''Making Sence of Radicalization, American jihad'', *American Journal of Islam and Society* 20 (2003), 3-4.

Sılber, Mitchell- Bhatt, Arvin. *Radicalization in the West: The homegrown threat*. New York: Police Department, 2007.

Snow, David- Benford Robert. Master Frames and Cycles of Protest, (Ed.) Aldon D. Morris & Carol M. Mueller, *Frontiers in Social Movement Theory*, New Haven: Yale University Press, (1992), 133–155.

Snow, David- Soule, Sarah. *Social Movements and Radicalization: A Sociological Perspective*. *Sociology Compass*: 2010.

Snow, David; Rochford, Burke; Worden, Steven; Benford, Robert. Frame Alignment Processes, Micro-Mobilization, and Movement Participation, *American Sociological Review* 51 (1986), 464-481.

Stevens, Michael. ''What is Terrorism and can Psychology Anything to Prevent It?'', *Behavioral Sciences and the Law*, 23/4 (2005), 507-526.

Tajfel, Henri. *Social Categorization, English Manuscript of, La Cate´Gorisation Sociale,* In S. Moscovici (Ed.), *Introduction A` La Psychologie Sociale* 1 (1972), 272– 302. Paris: Larousse

Turner, John. *Social Categorisation And The Self-Concept: A Social Cognitive Theory Of Group Behavior,* (Ed.) E. J. Lawler, Greenwich, Advances in Group Processes: Theory And Research, CT: JAI Press, 1985.

Ünsal, Zeynep Ece – Olçar, Kemal. "Avrupa'da Radikalleşme ve DAEŞ: DEAŞ'ın Evirilmesi ve Avrupa Güvenliğine Yönelik Tehditler". *Beykent Üniversitesi Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 15/29 (2019), 115-149.

Vıctoroff, Jeff. "The Mind of the Terrorist a Review and Critique of Psychological Approaches Journal of Conflict Resolution", *SAGE Journal*, 49/1 (2005), 3-42.

Wittek, Rafael; Tom, A.B. Snijders; Nee, Victor. Introduction: Rational Choice Social Research, (Ed). Rafael Wittek, Tom A. B. Snijders & Victor Nee, *The Handbook of Rational Choice Social Research*, Stanford University Press, 2013.

Woolf, Linda- Hulsizer, Michael. ''Psychosocial Roots of Genocide: Risk, Prevention, and Intervention'', *Journal of Genocide Research* (2005), 101–128.

Yeniçeri, Zuhal- Us, Elif. ''Radikalleşmenin ölçülmesi: Aşırıcılık ölçeğinin ve aşırıcılık ölçeği ile ilişkili şiddet yanlılığı ve yasadışı davranışlar ölçeğinin Türkçeye uyarlanması'', *Güvenlik Bilimler Dergisi*, Şubat Özel Sayı (2020), 261-287.

Zald, Mayer- Mccarthy, John. ''Resource Mobilization And Social Movements: A Partical Theory'', *American Journal of Sociology*, 82/6 (2009).

Radikalizmin Ortaya Çıkma Nedenleri ve Etkilerinin Sosyolojik Boyutları

Seda Müjdeci[*]

Araştırma Soruları

- Radikalizmin ortaya çıkmasında bireysel ve sosyal nedenler nelerdir?
- Radikalizmin ortaya çıkmasında ekonomik ve eğitimsel nedenler nelerdir?
- Siyasi nedenler, radikalizmin ortaya çıkmasında nasıl bir rol oynar?
- Dinin radikalizmin ortaya çıkmasındaki etkileri nelerdir?
- Radikalizmin toplumda olumsuz etkileri nelerdir?

Giriş

Radikalleşme, genellikle şiddet içeren eylemler ve geleneksel olmayan düşünceleri kapsayan geniş bir tanım sistemine sahiptir (Şimşek, 2023, 12). Radikal kavramı, sosyal bilimler içerisinde genel olarak katı ve keskin farklılığa işaret etmektedir. Herhangi bir konuda radikal tarzda bir görüşe sahip kişi, yerleşik anlayışı tamamen yadsımaktadır. Bu özelliği doğrultusunda radikalizm hem siyasal hem de sosyal alanlarda mevcut olana yönelik bir karşı duruş şeklinde gelişir. Öyle ki radikalizm; sosyal, siyasal, düşünsel vb. pek çok alanda uzlaşmaya ve reforma karşı gelerek kökten, temel değişiklik isteyen yaklaşımları ifade eder (Demir, 2014, 63). Başka bir tanımda radikalizm, *"bir toplum tarafından benimsenmiş olan siyasi rutinin dışında kalan; siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel yapılarda büyük ölçüde değişimi amaçlayan herhangi bir aktörün, kurum dışı araçlar kullanarak üstlendiği mücadele"* olarak açıklanmıştır (Beck, 2015, 39).

Radikalizmi diğer değişim taleplerinden ayıran ana özellik, değişimin kademeli ve reformcu bir yaklaşımla değil, mevcut düzenin tamamen ortadan kaldırılıp

[*] Bağımsız Araştırmacı, Din Sosyolojisi Bilim Uzmanı, E-posta: sdmjdc@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-0658-1371.

Kaynakça

Abubaker, Sarkan Selman. *Irak'ta İslam Devleti Örgütü'nün (Işid) Çıkış ve Yayılmasının Sebepleri*. Adana: Çukurova Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Ateş, Davut. "İslam Köktenciliği Kökeni, Genel Nitelikleri, Tanımlar ve Sınıflamalar". *Akademik Ortadoğu,* 3/2 (2009), 63-96.

Atmaca, Hilal. "Belçika'nın Deradikalizasyon politikaları". *Tüm Boyutlarıyla Radikalleşme Süreci ve Radikalleşmeyle Mücadelede Ülke Uygulamaları*. (ed. Osman Şen) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2021.

Atıcı-Bünyamin, Gümüş-Çetin. "Bireylerin Terör Hareketlerine Katılım Durumları ile Eğitim Düzeyleri Arasındaki İlişki". *Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu*. Elâzığ, 17-19 Ekim 2001, 83-90.

Başaran, Burcu. *Radikal Demokrasi Kuramı Bağlamında Toplumsal Cinsiyet Meselesi Judith Butler'ın Kuramsal Yaklaşımının Değerlendirilmesi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

Beck, Colin J. *Radicals, Revolutionaries, and Terrorists*. Cambridge, UK: Polity Press, 2015.

Biçer, Ramazan "Dini Temalı Terörün Hedefi: Bu Kimin İşine Yarıyor?". *Uluslararası Terörizm ve Sınırı Aşan Suçlar Sempozyumu Seçilmiş Bildiriler-2*. Ankara, Aralık 2011, 261-281.

Bokhari, Laïd. Pathways to Jihad: Radicalisation and the case of Pakistan A Way Forward? T. M. Pick, A. Speckhard, & B. Jacuch içinde, *Home-Grown Terrorism: Understanding and Addresing the Root Causes of Terrorism Among Groups with an Immigrent Heritage in Europe*. IOS Press. 2009.

Borum, Randy. "Radicalization into Violent Extremism II: A Review of Conceptual Models and Empirical Research". *Journal of Strategic Security*, 4/4 (2003), 37-62.

Bozkurt, İhsan. *Tüm Boyutlarıyla Radikalleşme Süreci ve Radikalleşmeyle Mücadelede Ülke Uygulamaları: Beyaz Irkçı Radikalleşme*. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık, 2021.

Çelik, Oktay. "Dini İstismar Eden Terör Örgütlerinin Radikalleşme Süreçleri." *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 22/2 (2015), 99-122.

Dağ, Ahmet Emin. *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü*. İstanbul, Anka Yayınevi, 2004.

Demir, Hilmi. *Gülen Örgütü Ezoterik Bir Kült Cemaatin Radikalleşmesi*. Ankara: Ay Yayınları, 2017.

Demir, Zekiye. *Modern ve Postmodern Feminizm*. İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2014.

Ekici-Süleyman, Tuncel-Gökhan. "Göç ve İnsan". *Birey ve Toplum Dergisi*, 5/9 (2016), 9-22.

Erdoğan, Mustafa, *11 Eylül Dönemi Sonrası ABD ve AB"nin Terör Konusundaki Kurumsal Bakış Açıları.* Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.

European Commission's Expert Report on Violent Radicalization (2008). Radicalization Processes Leading to Acts of Terrorism (ss. 1-20). Erişim tarihi: 20 Kasım 2021.

Gömleksiz Mehmet Nuri, "Eğitimin Kültürel Bütünleşmeye Etkisi", *Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu.* Elâzığ, 17-19 Ekim 2001, s. 381-390.

Gündüz, Elif. *Din Değiştirme ve Radikalleşme İlişkisi: Alman Müttehitler Üzerine Nitel Bir Araştırma*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019

Güngör, Özcan. "Radikal Cihadi Selefilik Türkiye'de Nasıl Taban Buluyor?" *Uluslararası Radikalizm Gözlemevi.* 2024. (Erişim: Eylül, 2024)

Hasanaov, Bahram. "Dini Fundameztalizmi Ayakta Tutan Temel Faktörler". *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 3 (2016), 241-258.

Taslaman, Caner. *Terörün ve Cihadın Retoriği*. İstanbul Yayınevi, İstanbul, 2014.

Türkkahraman-Mimar, Kamil-Şahin. *"Türkiye'de Toplumun Radikal Hareketlere Bakış Açısı" Orta Doğu'daki Siyasal Gelişmeler ve Güvenlik.* (Editör Hüseyin Akdoğan, Yavuz Kâhya, Nurullah Altun). Ankara: Polis Akademisi Yayınları, 2012.

Türkiye Barolar Birliği. *Türkiye ve Terörizm.* Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2006.

Türkoğlu, Mehmet Emin. *Avrupa Birliği İslam Ülkeleri İlişkileri Bağlamında Dini Radikalizm (El Kaide Örneği)* Ankara: Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Güvenlik Stratejileri ve Yönetimi Anabilim Dalı Doktora Tezi Ankara, 2014.

Neumann, P. The trouble with radicalization. *International Affairs*, 89/4 (2013), 873-893.

Saydut, Büşra. *Siyasal Şiddetin Araçsallaştırılması Bağlamında Dini Radikalizm ve Aşırıcılı.* Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Programı Yüksek Lisans Tezi, 2022.

Sönmez, G. (2017). *Radikalleşme, şiddete varan aşırıcılık ve Türkiye'nin mücadelesi*. ORSAM.

Şen, Osman. *Tüm Boyutlarıyla Radikalleşme Süreci ve Radikalleşmeyle Mücadelede Ülke Uygulamaları*. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık, 2021.

Şimşek, Ayşenur Tuğçe. *Terörizmle Mücadelede Radikalleşmeden Geri Dönüş.* İçişleri Bakanlığı Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Ana Bilim Dalı Uygulamaları Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2022.

Şimşek, İbrahim Halil. *Türkiye'de 1980-1990'lı Yıllarda Radikal Eğilimli İslamcıların Deradikalleşme Sürecini Etkileyen Faktörler.* Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2023.

Kamil Şahin- Mimar Türkkahraman, Türkiye'de toplumun Radikal Hareketlere Bakış Açısı, *Ortadoğu'daki Siyasal Gelişmeler ve Güvenlik*, Polis Akademisi Yayınları, Ankara, 2012, s.186.

Kirman, Mehmet Ali. *Din Sosyolojisi Terimler Sözlüğü.* 1. Basım. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004.

Küçükcan, Talip. "Terörün sosyolojisi: Toplumsal kökenleri anlama imkânı". *Marmara Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 6/24 (2009), 32-54.

Uslu, Latife. *Terörün Sosyolojik Arka Planı; DEAŞ Örneği.* İstanbul: Nobel Yayınları, 2021.

- Yaman, Fatih "İslam Toplumlarında Şiddet Yanlısı Radikalleşme Nedenleri Üzerine Bir İnceleme", *Milel ve Nihal İnanç Kültür Ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 13/2 (2016) 46.

Radikalizmin Ortaya Çıkmasında Etkili Sosyoekonomik, İdeolojik ve Kültürel Etkenler

Rana Kara[*]

Araştırma Soruları

- Radikalleşmede sosyoekonomik etkenler nelerdir?
- Radikalleşmede ideolojik etkenler nelerdir?
- Radikalleşmede kültürel etkenler nelerdir?

Giriş

Radikalizmin kökenleri, yalnızca ideolojiyle sınırlı kalmayıp aynı zamanda sosyoekonomik etkenlerle de ilişkilidir. Ekonomik eşitsizlikler, yoksulluk ve sosyal dışlanma gibi faktörler, bireylerin radikal akımlara yönelme riskini de artırmaktadır. Sosyoekonomik zorluklarla karşılaşan bireyler, bu tür hareketlerde bir çıkış yolu veya kimlik bulma arayışına girebilirler. Bu bağlamda, sosyoekonomik etkenlerin radikalizmin gelişiminde oynadığı rolü anlamak, radikalizmin önlenmesi ve toplumun istikrarının korunması için önemli bir adım teşkil eder.

Radikalizmin kökenlerinde ideolojik etkenlerin rolü, bireylerin dünyayı anlama ve ona tepki verme biçimlerini derinden etkiler. İdeoloji, radikalizmin yayılmasında birleştirici bir kuvvet hâline gelebilir. Kutsal metinlerin yorumlanmasında ortaya çıkan aşırı görüşler veya ideolojilerin katı bir biçimde uygulanması, bireyleri radikalizme sürükleyebilir. Bu durum, kimlik arayışı içindeki bireylerin mevcut sosyal düzeni reddeden veya kökten değiştirmeyi hedefleyen hareketlere katılımını teşvik edebilir. İdeolojinin bu etkileşimi, radikalizmin dinamiklerini anlamak açısından kritik öneme sahiptir.

[*] Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri (Din Sosyolojisi) Ana Bilimleri Ana Bilim Dalı, E-posta: rk.rana.kara@gmail.com ORCID ID: 0009-0003-2864-4676.

Bölüm için En Temel Makaleler

- Radikal Selefi Hareketler ve Terör Örgütleri: Kavram ve Teorik Çerçeve (Hilmi Demir)
- Modernleşme ve Dinî Radikalizm: Türkiye'de Kültürel Kimlik Krizleri (Mehmet Ali Kaya)
- Radikalizm ve Kültürel Kimlik: Türkiye'deki Radikal Hareketlerin Analizi (Ömer Faruk Korkmaz)

Takip Edilmesi Önerilen Web Siteleri

- Terörizm ve Radikalleşme İle Mücadele Araştırma Merkezi https://www.teram.org/Icerik/turkiye-de-1960-donemi-asiri-sol-hareketlerin-radikallesme-araclari-yon-tip-ve-fkf-113

Seyredilmesi Önerilen Filmler

- Boko Haram: Terror in Africa (Afrika'da Terör)
- Le spectre de Boko Haram (Boko Haram'ın Hayaleti)
- La Haine
- Four Lions
- The Act of Killing

Kaynakça

Agbiboa, D. E. (2014). Boko-Haram and the Global Jihad: 'Do Not Think Jihad is Over. Rather Jihad Has Just Begun'. *Australian Journal of International Affairs*, *68*(4), 400-417. https://doi.org/10.1080/10357718.2014.891564.

Aktaş, A. (2023). Radikalizm ve Yoksunluk İlişkisi: Boko Haram Örneği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(4), 1131-1152.

Akinola, O. (2015). Boko Haram insurgency in Nigeria: Between Islamic fundamentalism, politics, and poverty. *African Security*, *8(1)*. https://doi.org/10.1080/19392206.2015.998539.

Belge, M. (2019). *Radikal İdeolojiler*. Birikim. https://birikimdergisi.com/haftalik/9484/radikal-ideolojiler.

Biçer, R. (2014). Dini Temalı Radikalizm ve Türk Cumhuriyetleri. *KADER Kelam Araştırmaları Dergisi*, *12*(1), 1-11.

Bilgin, N. (1999). *Kolektif Kimlik*. Sistem.

Çaylak, A., & Kaymal, C. (2019, Aralık 31). "Dinci" Tekelcilik Olarak Radikalizm: Gülenist Hareketin "Öteki" Algısı Üzerinden Eleştirel Analiz. *Adam Academy Journal of Social Sciences*, *9*(2).

Çelik, O. (2015). Dini İstismar Eden Terör Örgütlerinin Radikalleime Süreçleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22*.

Çiçek, S. (2018). De-coding neo-jihadism: The ideological and psychological implications of Islamised radicalism. *Avustralya İslam Bilimleri ve Araştırma Akademisi, 3*(1), 80-108.

Demir, H. (2017). Radikalleşme Süreçlerinde İdeoloji ve İtikadi İdeolojilerin Rolü Üzerine. *Orlardogu, 9*(80). https://orsam.org.tr/d_hbanaliz/3_hilmidemir_80.pdf.

FBI Counter Terorism Division. (2006). *"The Radicalization Process: From Conversion to Jihad"*. Federal Bureau of Investigation Intelligence Assesment.

Gurr, T. R. (2016). *Review of Why Men Rebel* (C. 4). Princeton University Press.

Güngör, Ö. (2024). Radikal Cihadi Selefilik Türkiye'de Nasıl Taban Buluyor? *Çorum Hakimiyet*. https://www.corumhakimiyet.net/radikal-cihadi-selefilik-turkiyede-nasil-taban-buluyor.

International Crisis Group. (2012, Aralık 17). *Curbing Violence in Nigeria (I): The Jos Crisis*.

Kurum, M., & Avcı, E. (2018). Radikalizm ve Aşırıcılıktan Terörizme: Siyasal Şiddetin Araçsallaştırılması. *Güvenlik Stratejileri Dergisi, 14*(28), Article 28. https://doi.org/10.17752/guvenlikstrtj.495754.

Perouse de Montclos, M. A. (2017). Boko Haram and politics: From insurgency to terrorism. İçinde *Boko Haram: Islamism, Politics, Security and the State in Nigeria*. Ipskamp Priting.

Pieri, Z. P., & Zenn, J. (2016). The Boko Haram paradox: Ethnicity, religion, and historical memory in pursuit of a caliphate. *African Security, 9*(1). https://doi.org/10.1080/19392206.2016.1132906.

Rahmatullah, Y. (2017). Radicalism, Jihad and Terror. *Al-Albab, 6*(2), 157-178.

Randy, B. (2011). "Radicalization into Violent Extremism II: A Review of Conceptual Models and Empirical Research. *Journal of Strategic Security, 4*(4), 37-62.

Salaam, A. (2012). Boko Haram: Dini fanatizmin ötesinde. Polislik, İstihbarat ve Terörle Mücadele Dergisi. *Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism, 7 (2)*. https://doi.org/10.1080/18335330.2012.719096.

Salman Yıkılmış, M. (2016). Sözlü Tarihin Radikal Potansiyeli. *ViraVerita E-Dergi, 3*, 28-40.

Sıradağ, A. (2015). Analiz: Sahra Altı Afrikası'nda Terörist Grupların Yükselişi: Boko Haram ve EşŞebab. *Seta, 125*.

Slattery, M. (2012). *Sosyolojide Temel Fikirle*. Sentez.

Türker, G., & Gök, A. (2022). Video Oyunları ve Oyun Platformlarının Radikalleşme ve Terörizm Açısından İncelenmesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 12*.

Uysal, V. (1996). *Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri*. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı.

Walker, A. (2012). What Is Boko Haram? *United States Institute of Peace*.

Yaşa, G. (2021). Dinî Motivasyonlu Radikalleşmenin Özellikleri: Nedenler ve Süreç. *Güvenlik Stratejileri Dergisi, 17*(40), 795-824.

Zeyrek, S. (2021). Kültürel Çalışmalar'a Kültür Kavramı Ekseninde Bir Bakış. *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS), 7*(1).

Radikalizmde İletişim ve Medyanın Rolü

Merve Kılıç[*]

Araştırma Soruları

- Medyanın Radikalleşme üzerindeki etkisi nedir?
- Çevrimiçi radikalleşme" bize ne anlatmaktadır?
- Radikal grupların iletişim propagandaları ve şiddet içerikleri nelerdir?

Giriş

Küreselleşme, tüm dünyayı ilgilendiren insan ve toplumla ilgili kurumları ve olguları da içine alan iletişim ağının hızla yayılmasıyla tüm ilişkilerin sarmal bir döngüye dönüştüğü ve en genel tabiriyle dünyanın âdeta küçük bir mahalleye evrildiği bir kavram olarak toplumsal hayatta kendisini göstermektedir. Küreselleşmeyle birlikte teknolojinin gelişmesi, iletişim ağının ve dijitalleşmenin artması, toplumlar arasında meydana gelen entegrasyon ve buna bağlı olarak yaşanan yoğunluk, beraberinde toplumsal değişmeyi de getirmektedir. Bu bağlamda küreselleşme, kültürel bütünleşmeyle birlikte liberal ekonominin genişlediği, ulus devlet biçimin değiştiği ve ekonomik, siyaset, kültür, din vb. pek çok olgunun da değişime uğradığı bir süreçtir. Bu süreçte modernizmin postmodernizme evrilmesi, postmodern teori ve çok kültürcü politikaların çeşitlilik ve farklılıkları vurgulayan yaklaşımlarından kuramsal ve ideolojik destek alarak modernitenin yarattığı ulus devlet modelinin çöküşünde bir risk oluşturmuştur. Bu süreç ise aynı zamanda küreselleşme ideolojisi ve arzulanan Yeni Dünya düzeninin içerdiği birçok paradoksu da ortaya koymuştur. Bu paradokslar arasında kültürel ve dinî kimliklerde özerklik talebinin ortaya çıkması bunlardan biridir (Duman, 2009, 96). Küreselleşme ile iletişim olanaklarının gelişmesi, dinî ve ulusal kimliklerin öneminin azalmasına ve bu kimlik bilincinin daha çok farkına varan yeniden ifade etme safhasına geçmiştir

[*] Doktora öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri (Din Sosyolojisi), E-posta: mrvekilic@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9251-7749.

Bölüm İçin En Temel Kitaplar

- Mustafa Özveren, "Terörizm Propagandası Bağlamında Işid'in İnternet ve Yeni Medya Kullanımı", *Journal of International Relations and Political Science Studies*.

Seyredilmesi Önerilen Filmler

- Habertürk, DAEŞ "Tekfirci Cihadçılık" Belgeseli
- Munih, Steven Spielberg (2005)
- Leyla M., Mijke de Jong (2016)

Kaynakça

Abubakar, Abdullahi Tasiu. "Strategic Communications, Boko Haram, and Counter-Insurgency". Derleyen: Anna Reynolds. *Defence Strategic Communications* 3(2017), 154-156.

BBC News Türkçe. "https://www.youtube.com/watch?v=fHBrhTlthRM." 15 Haziran 2024.

BBC News Türkçe. "https://www.youtube.com/watch?v=qHwIyqbU3Hc." 15 Haziran 2024.

Bertsan Doosje, Fathali Moghaddam vd. "Terrorism, Radicalization and Deradicalization". *Current Opinion in Psychology*, 11(2016), 79.

Bülbül A. Rıdvan, A. *Halkla İlişkiler*. Ankara: Nobel Yayınevi, 2004.

Cambridge Dictionary. "Radicalism." https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english radicalization.

Çınar, Huriye Yıldırım. "Nijerya'da Radikalleşme ve Boko Haram Terör Örgütünün Üye Kazanma Yolları". *Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi - TRAD* 2, No. 1 (2023), 129. DOI: 10.29228/trad.22.

Euronews (Türkçe). "IŞİD'in Son Propaganda Videosu Fransa'da Şok Etkisi Yarattı." https://www.youtube.com/watch?v=cqGYEFde8GY.

Güngör, Özcan. "Radikalleşmenin Yeni Yüzü: Z Kuşağı ve Okullardaki Tehdit, Tehlike ve Politikalar." Uluslararası Radikalleşme ve Aşırılık Araştırmaları Derneği. Erişim: 8 Kasım 2024. https://urad.org.tr/tr/radikal-aglar/radikallesmenin-yeni-yuzu-z-kusagi-ve-okullardaki-tehdit-tehlike-ve-politikalar.

Habertürk. "Daeş 'Tekfirci Cihadçılık' Belgeseli." 1 Mayıs 2016. https://www.youtube.com/watch?v=uhx4A7r9mMc.

Karakaş, Ceyhun Kaan. "DAEŞ Propagandasında Yeni Medya Kullanımı." *Marmara İletişim Dergisi* 28 (2017).

Mahmood, Omar S. *More Than Propaganda: A Review of Boko Haram's Public Messages.* Est Africa Reports: Institute Fr. Security Studies, 2020.

Medyoscope. "IŞİD ve şiddet içerikli propaganda videoları. Hasan Özgür Top ile söyleşi." https://www.youtube.com/watch?v=yVVTTzeb1a8.

Özveren, Mustafa. "Terörizm Propagandası Bağlamında Işid'in İnternet ve Yeni Medya Kullanımı." *Journal of International Relations and Political Science Studies* 6 (2022), 97-125.

Recro Digital Marketing. "Dünyada ve Türkiye'de İnternet ve Sosyal Medya Kullanımı-2022." https://recrodigital.com/dunyada-ve-turkiyede-internet-sosyal-medya-kullanimi-2022/.

Thompson, Robin. "Radicalization and the Use of Social Media." *Journal of Strategic Security* 4/4 (2011).

Rosalili, Wan. "Violent Extremism and Artificial Intelligence: A Double-Edged Sword in the Context of ASEAN." *Commonwealth Cyber Journal* (2020).

Salihi, Emin. "Işid, Şiddet ve Propaganda: En-Nebe Dergisi İncelemesi." *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 12/3 (2019): 404.

Salihi, Emin, Yenal Göksun. *DAEŞ'in Medya Stratejisi*. SETA Yayınları.

Shehabat, Ahmad ve Teodor Mitew. "Black-boxing the Black Flag: Anonymous Sharing Platforms and ISIS Content Distribution Tactics." *Perspectives on Terrorism* 12/1 (Şubat 2018).

Clarke Peter B. Din Sosyolojisi Yaşadığımız Dünya Çev. Muzaffer. İçinde. Shupe, A. *Dini Köktencilik*. Ankara: İmge Kitabevi, 2012.

Spears, R. "Computer-Mediated Communication as a Channel for Social Resistance: The Strategic Side of SIDE." *Small Group Research* 33 (2002), 555–574.

Stanley, T. "Karl Barth and Jürgen Habermas: Transcendental aporias of Global Civil Society." *Political Theology* 9/4 (2008), 477–502. https://doi.org/10.1558/poth.v9i4.477.

Suluyev, Samat. *Medya ve Terör İlişkisi Bağlamında Medyada Terörizm Propagandası*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021.

Survivor. "2024 için Bilmeniz Gereken Sosyal Medya İstatistikleri." https://www.survivor.com.tr/2024-icin-bilmeniz-gereken-sosyal-medya-istatistikleri/#:~:text=Facebook%2C%20ayl%C4%B1k%203%20milyardan%20fazla2%20milyar%20aktif%20kullan%C4%B1c%C4%B1s%C4%B1%20var.

Torok, Robyn. "Developing an Explanatory Model for the Process of Online Radicalisation and Terrorism." *Security Informatics* 2/6 (2013).

Whittaker, Joe. "Rethinking Online Radicalization." *Perspectives on Terrorism* 16/4 (Ağustos 2022).

Whittaker, Joe. "The Online Behaviors of Islamic State Terrorists in the United States." *Criminology & Public Policy* 20 (2021).

Yaşa, Gökhan. "Dinî Motivasyonlu Radikalleşmenin Özellikleri: Nedenler ve Süreç." *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 17/1 (2021).

Duman, Zeki. "Küreselleşme, Kimlik ve Çokkültürlülük." *Sosyal Bilimler Dergisi* 2/1 (2009).

Usa Today. "18-Year-Old in Idaho Planned to Attack More Than 21 Churches on Behalf of ISIS, Feds Say." https://www.usatoday.com/story/news/nation/2024/04/09/alexander-mercurio-idaho-isis/73260313007/.

Dearden, Lizzie. "Isis claims propaganda 'more powerful than atomic bomb' as group forms strategy for survival." *The Independent*. 14 Şubat 2017. https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/isis-propaganda-atomic-bomb-survival-strategy-iraq-syria-islamic-state-icsr-report-amaq-rumiyah-alfurqan-a7579511.html.

Dinî Gruplarda Radikalleşme Eğiliminin Psikososyolojik Boyutları

Elif Kalkan[*]

Araştırma Soruları

- Radikal dinî gruplara katılımda bireylerin kimlik arayışı ve aidiyet duygusunun rolü nedir?
- Şiddeti meşrulaştırmak için radikal dinî gruplar hangi dinî veya ideolojik argümanları kullanır?
- Dinî grupların radikalleşmesinde dinî liderin rolü nedir?
- Gruba bağlılık, dinî grupların radikalleşmesinde nasıl bir etkiye sahiptir?

Giriş

Din, insanları radikalleştirmede önemli bir araçtır. Radikallik, genel kabul gördüğü için dinî gelenekle ilgili tartışmalarda yer almaktadır. Dinlerde doğrudan şiddet odaklı bir tanım bulunmasa da çatışma ve şiddete yol açabilecek unsurların varlığı inkâr edilemez bir gerçektir. Din kurumu, bireylerin ve toplumların kimliklerini tanımlamada kritik bir rol oynar ve toplumsal statüleri belirleyen ana etkenlerden biridir. Bu nedenle, dinin radikalleşme süreçlerindeki etkisi dikkate alınmalıdır (Aydınalp, 2011, 124).

Bon'a göre dinî duygular, basit niteliklere sahiptir ve insanları, farkında olsunlar ya da olmasınlar, radikalleştirebilir. Bu bağlamda, körü körüne emirlere itaat etme, dinî inancı sorgulamaktan kaçınma, inancı yayma arzusu ve farklı inançları düşman olarak görme gibi radikal davranışların birçok nedeni bulunmaktadır. Bon, insanların davranışlarındaki radikalleşmenin sebeplerinden biri olarak dinî duyguları vurgulamaktadır. Bu duygular ister görünmeyen bir tanrıya ister taştan bir pu-

[*] Bağımsız Araştırmacı, Din Sosyolojisi Bilim Uzmanı, (Öğretmen),
e-posta: elif.aygun09@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-7042-4349.

Kaynakça

Akkuş, Halil İbrahim. "Türk Toplumunda Dini Grupların İşlevleri ve Tercih Edilme Sebepleri Üzerine Sosyolojik Bir Analiz". *Burdur İlahiyat Dergisi*, 7 (2023), 76-94.

Aktürk, Hamit. "Dini Grupların Sosyolojik Tahlili: Zorluklar Zorunluluklar Sınırlar". *Journal of Islamic Research* 32/3 (2021), 615-633.

Aşkın, Muhittin. "Kimlik ve Giydirilmiş Kimlikler". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10/2 (2007), 213-220.

Atak, Hasan. "Kimlik Gelişimi ve Kimlik Biçimlenmesi: Kuramsal Bir Değerlendirme". *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 3/1 (2011), 163-213.

Ateş, Davut. "İslam Köktenciliği". *Akademik Orta Doğu Dergisi* 3/2 (2009), 63-96.

Atran, Scott. *Talking to the Enemy: Faith, Brotherhood, and the (Un)Making of Terrorists*. Harper Collins, 2010.

Aydınalp, Halil. *Yüksek Din Öğretimi ve Dini Köktencilik.* 1. Basım. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2011.

Ayten-Ali, Yıldız-Refik. "Dindarlık, Hayat Memnuniyeti İlişkisinde Dini Başa Çıkmanın Rolü Nedir? Emekliler Üzerine Bir Araştırma". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 16/1 (2016), 281-308.

Balcı, Fatma. *Psikolojik ve Öznel İyi Olma Hali İle Dini İnançlar Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, 2011.

Baynal-Fatma, Yaman-Erkan. "Kadınların Dinî Gruplara Yönelme, Katılma ve Bağlanma Nedenleri" *Değerler Eğitimi Dergisi* Cilt 12, Sayı 30, Aralık 2015, s. 141-179.

Bulut, Ramazan. "Dini Gruplarda Karizmatik Otoritenin Sosyal Temsilleri". *RUSUH Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 2/2 (Aralık 2022), 246-256.

Büyükkara, Mehmet Ali. "Dini Grup Yapılarında Dine İlişkin Muhtemel Anlama ve Temsil Problemleri". *Usul Dergisi,* 7 (2007), 107-136.

Çelik, Oktay. Dini İstismar Eden Terör Örgütlerinin Radikalleşme Süreçleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 22/2 (2015), 99-122.

Çınar, Mehmet. "Dindarlığın Psikolojik İyi Oluş Üzerine Etkisi: Meta-Analitik Bir Çalışma". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 25/2 (15 Aralık 2021), 583-596. https://doi.org/10.18505/cuid.972956

Demir, Hilmi. *Gülen Örgütü Ezoterik Bir Kült Cemaatin Radikalleşmesi*. Ankara, 2017.

Dönmezer, Sulhi. *Sosyoloji.* Ankara: Savaş Yayınevi, 1982.

Durkheim, Émile. Emile Durkheim Toplumsal İş Bölümü. çev. Özer Ozankaya. 1 Cilt. İstanbul: Cem Yayınevi, 4. Basım, 2010.

Düzgüner, Sevde. *"Dini Gruplara Yönelmenin Psiko-Sosyal Analizi". Beklenen Kurtarıcı İnancı.* ed. Yusuf Şevki Yavuz. İstanbul: KURAMER Yayınevi, 2017.

Efe, Adem. *Dini Gruplar Sosyolojisi.* İstanbul: Dönem Yayıncılık, 2013.

Erdoğan, Mustafa. *11 Eylül Dönemi Sonrası ABD ve AB'nin Terör Konusundaki Kurumsal Bakış Açıları,* Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Frankl, Viktor E. *İnsanın Anlam Arayışı*. İstanbul: Okyanus, 2018.

Güngör, Özcan vd. *Bir Sosyolog Bir Kavram ve Din*. ed. Özcan Güngör. 1 Cilt. Ankara: Oku Okut, 2023.

Güngör, Özcan. *Dönüşen Zihinler, Değişen Aidiyetler: Türkiye'de Dini Gruplar*, 2020.

Güngör, Özcan. "Kur'an'da Sosyal Bütünleşme". *Diyanet İlmi Dergi* 43/2 (Haziran 2007), 173-190.

Güngör, Özcan. "Radikal Cihadi Selefilik Türkiye'de Nasıl Taban Buluyor?". *Çorum Hakimiyet* (12 Ağustos 2024).

Hogg, M.- Abrams, Dominic. "Intergroup behavior and social identity". 407-431, 2003. https://doi.org/10.4135/9781848608221.n15.

Kağıtçıbaşı, Çiğdem-Cemalcılar, Zeynep. *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar Sosyal Psikolojiye Giriş*. İstanbul: Evrim, 22. Basım, 2019.

Kalyoncu, Hamdi. *Liderlere Tapınma Psikolojisi*. İstanbul: Marifet Yayınları, 3. Basım, 2014.

Kaplan, Mehmet. *Kültür ve Dil*. 1 Cilt. İstanbul: Dergâh, 34. Basım, 2016.

Karabağ, Metin Kasım. *Günümüz Radikal İslami Akımların Temelleri*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Enstitü Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri Enstitü Bilim Dalı: İslam Mezhepleri Tarihi Yüksek Lisans Tezi 2012.

Karaca, Faruk. *Din Psikolojisi*. 1 Cilt. Trabzon: Eser Ofset, 3. Basım, 2017.

Karaçalı, Mesture- Korkmaz, Sezai. "Psikolojik İyi Oluş, Yaşamda Anlam ve Dindarlık Arasındaki İlişkiler". *Journal of The Near East University Faculty of Theology* 9/2 (25 Aralık 2023), 128-147. https://doi.org/10.32955/neu.ilaf.2023.9.2.01.

Kınsün, Abdulbaki. "Dini Gruplar Sosyolojisi". *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/8 (2016), 210-227.

Lameeî, Vahideh-Bîlici, Mustafa. "Dinin Psikolojik İyi Oluş Üzerindeki Rolü ve Değerlendirilmesi". *Çekmece İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 9/19 (2022), 57-68.

Le bon, Gustave. *Kitleler Psikolojisi.* (çev. Hasan Can). Ankara: Tutku Yayınevi, 2014.

Maslow, A. H. "A Theory of Human Motivation". *Psychological Review* 50/4 (Temmuz 1943), 370-396. https://doi.org/10.1037/h0054346.

McCauley, Clark-Moskalenko, Sophia. *Friction: How Radicalization Happens to Them and Us*, 2017.

Okumuş, Ejder. "Ehl-i Sünnet vel-Cemaatin Bir Meşruiyet Aracı Olarak İcat ve İstihdamı", *Marife Dergisi* 5/3 (2005), 47- 59.

Sarmış, Mustafa. "Dinî Gruplarda Hegemonik İşleyiş Mekanizması". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 63/1 (2022), 321-354

Salmaner, Fikret. *Sosyal ve Mali Boyutları ile Terör Örnek Olay İncelemesi: Sofu Terör Örgütü.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

Saruhan, Müfit Selim, "Terörün Zihinsel Kökenleri". *Dini Araştırmalar Dergisi* 20/7 (2004), 303-313.

Subaşı, Necdet. "Fundamentalizm İslam ve Hayat". *İslami Araştırmalar Dergisi* 8/3-4 (1995), 250-262.

Sunar, Lütfü. *Değişim Sosyolojisi: Kavramlar, Kuramlar ve Yaklaşımlar*. Ankara: Nobel, 1. Basım, 2018.

Tajfel, Henri- Turner, John C. "An Integrative Theory of Intergroup Conflict". *The Social Psychology of Intergroup Relations*, 33-47.

Thompson, I. *Odaktaki Sosyoloji: Din Sosyolojisine Giriş.* (Çev. B. Z. Çoban), İstanbul: Birey

Tokur, Behlül. *İmtihan Psikolojisi*. Ankara: Fecr, 157. Basım, 2018.

Wach, Joachim. *Din Sosyolojisi*. (çev. Prof. Dr. Ünver Günay). İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1995.

Wiktorowicz, Quintan. *Radical Islam Rising: Muslim Extremism in the West*. Rowman & Littlefield, 2005.

Zimbardo, Philip G. *The Lucifer Effect: Understanding How Good People Turn Evil*. New York, NY: Random House, 1. ed., 2007.

Radikalizmin Psikolojik Kökenleri ve Radikal Kişiliklerin Oluşumu

Saliha Kübra Kalkan[*]

Araştırma Soruları

- Radikalizmde psikolojik faktörler nelerdir?
- Radikalizme psikolojik yatkınlık nasıl oluşmaktadır?
- Ruhsal sıkıntıyla radikalizm arasında nasıl bir ilişki vardır?
- Radikal kişiliklerin özellikleri nelerdir?

Giriş

Her insan, kendine güveni ve değeri hissedebilmek, duygu, düşünce ve inançlarını paylaşabilmek, daha mutlu yaşamak ve en önemlisi de yaşamına yön vermek için bir ideoloji veya gruba ihtiyaç duymaktadır. Bu bağlamda birey, psikolojik yapısına, içinde bulunduğu topluma, siyasi veya ekonomik şartlara göre görüşlerini ve dâhil olmak istediği grubunu tercih edebilmektedir. Bireyin bir ideolojiye veya görüşe yöneliminin ani bir şekilde değil de devam eden, kademeli olarak gelişen bir süreç olduğu dikkate alındığında (Gül, 2023) psikolojik yatkınlığını ortaya koyan kişilik özellikleri önemli bir etken olabilmektedir (Özdemir, Kadak ve Nasıroğlu, 2012).

Birey eğer toplum içinde dışlanmış, değer görmeyen, iyi şartlarda yaşayamayan veya haksızlığa uğrayan bir pozisyonda ise doğuştan getirdiği genetik özellikleri ve yaşadığı çevreyle biçimlenen kişilik özelliklerine göre tepkiler geliştirmektedir (Krout ve Stagner, 1939). Kimisi içe dönük, yalnız kalmayı ve toplumdan soyutlanmayı; kimisi daha ılımlı, çözüm odaklı ve yapıcı bir duruş sergilemeyi (Zuckerman, 2002) tercih etmektedir. Kimisi de hırslı bir biçimde, kendilerini ispat etmek

[*] Doktora öğrencisi, AYBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Din Psikolojisi Ana Bilim Dalı, E-posta: saliha@sakapsikoloji.com.tr, ORCID: 0009-0003-9611-0094.

Kaynakça

Adler, A. (2013). *Yaşamın anlamı ve amacı*. İnsancıl Yayınları.

Beck, A. T., Rush, A. J., Shaw, B. F., & Emery, G. (1979). *Cognitive therapy of depression*. Guilford Press.

Borum, R. (2011). Radicalization into violent extremism I: a review of social science theories. *J. Strateg. Stud.*, 4, 7–36. DOI: 10.5038/1944-0472.4.4.1.

Borum, R. (2010). Understanding terrorist psychology. In A. Silke (Ed.), *The psychology of counter-terrorism* (pp. 19–33). Routledge.

Dalgaard-Nielsen, A. (2008). Studying violent radicalization in Europe. Part II. The potential contribution of socio-psychological and psychological approaches. *DIIS Working Paper*. Danish Institute for International Studies.

Demirden, A. (2018). Why so Radical: The Psychology of Process of Radicalization. In *New Trends in Combatting Terrorism and Extremism*. DOHA, Qatar.

DiGiuseppe, R., & Tafrate, C. R. (2010). *Understanding anger disorders*. Oxford University Press.

Ellis, A. (1994). *Reason and emotion in psychotherapy. A comprehensive method of treating human disturbances*. A Birch Lane Press Book.

Erikson, E. H. (1980). *Identity and the life cycle*. W.W. Norton & Company.

Eysenck, M. W., & Keane, M. T. (2005). *Principles of cognitive psychology* (2nd ed.). Psychology Press.

Ewen, R. B. (2014). *An introduction to theories of personality* (7th ed.). Taylor & Francis.

Frankl, V. E. (1992). *İnsanın anlam arayışı*. Öteki Yayınevi.

Freud, S. (1917). *A general introduction to psychoanalysis*. Boni and Liveright.

Garcet, S. (2021). Understanding the psychological aspects of the radicalisation process: A sociocognitive approach. *Forensic Sciences Research, 6*(2), 115-123.

Gül, H. (2023). Kavramsal Bir Bakış: Radikalleşme Süreç ve Modelleri. *Anadolu Strateji Dergisi, 5*(1), 103-124.

Güngör, Özcan - Sarıkaya, Mehmet Emin (Aralık 2017). "Sosyoloji Ve İlahiyat(çı) Açısından Anlamı". Journal of Analytic Divinity 1(1), 1-21.

Henderson, J. T. (1974). The childhood origins of political struggle: An interpretation of the personality and politics of a New Zealand radical. *Political Science, 26*(2), 2-19.

Horgan, J. G. (2014). *Psychology of terrorism* (2nd ed.). Routledge. Retrieved from https://books.google.com.my/books?id=HK3cAwAAQBAJ&authuser=1&source=gbs_slider_cls_metadata_7_mylibrary.

Kalmoe, N. P. (2014). Fueling the fire: Violent metaphors, trait aggression, and support for political violence. *Political Communication, 31*(4), 545-563. DOI: 10.1080/10584609.2013.852642.

Kohut, H. (1977). *The restoration of the self*. University of Chicago Press.

Krout, M. H., & Stagner, R. (1939). Personality development in radicals: A comparative study. *Sociometry, 31*-46.

Kruglanski, A. W., & Webber, D. (2002). The psychology of radicalization. *Social Psychology, 83*, 1261.

Lichter, S. R., & Rothman, S. (1982). The radical personality: Social psychological correlates of new left ideology. *Political Behavior, 4*(3), 207-235.

Marcia, J. E. (1980). *Ego identity: A handbook for psychosocial research*. Springer.

Maskaliūnaitė, A. (2015). Exploring the theories of radicalization. *International Studies. Interdisciplinary Political and Cultural Journal, 17*, 26-9.

McCauley, C., & Moskalenko, S. (2011). *Friction: How radicalization happens to them and us*. Oxford University Press.

Moghaddam, F. M. (2005). The staircase to terrorism: A psychological exploration. *American Psychologist, 60*, 161-169.

Özdemir, O., Özdemir, P. G., Kadak, M. T., & Nasıroğlu, S. (2012). Kişilik gelişimi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 4*(4), 566-589.

Piaget, J. (1954). *The construction of reality in the child*. Routledge & Kegan Paul.

Piaget, J., & Inhelder, B. (1969). *The psychology of the child*. Basic Books.

Rashid, N. M. M., Rahman, S. A., Fauzaman, J., Amad, S., & Kamaluddin, M. R. (2020). Psychological risk factors of radicalization: An assessment of the personality traits and self-serving cognitive distortions among Malaysian radical extremists. *Malaysian Correctional Journal, 4*(3), 41-63.

Richo, D. (2006). *Geçmiş şimdi olduğunda: Bilinçaltı engelleri aşmak ve şimdiki zamanda kalmak*. Psikonet Yayınları.

Rotter, J. B., & Mulry, R. C. (2022). *Locus of control: Antecedents, consequences, and interventions*. Springer.

Schmid, A. (2013). Radicalisation, de-radicalisation, counter-radicalisation: A conceptual discussion and literature review. *ICCT Research Paper*. International Centre for Counter-Terrorism.

Schwartz, S. J., Luyckx, K., & Vignoles, V. L. (Eds.). (2011). *Handbook of identity theory and research*. Springer.

Soliman, A., Bellaj, T., & Khelifa, M. (2016). An integrative psychological model for radicalism: Evidence from structural equation modeling. *Personality and Individual Differences, 95*, 127-133.

Solso, R. L., MacLin, M. K., & MacLin, O. H. (2005). *Cognitive psychology* (8th ed.). Allyn & Bacon.

Stephan, W. G., & Stephan, C. W. (2000). An integrated threat theory of prejudice. In S. Oskamp (Ed.), *Reducing prejudice and discrimination* (pp. 23–46). Lawrence Erlbaum.

Stevens, A. (2001). *Jung: The key ideas*. Hodder & Stoughton.

Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In W. G. Austin, & S. Worchel (Eds.), *The social psychology of intergroup relations* (pp. 33-37). Brooks and Cole.

Taylor, M., & Quayle, E. (1994). *Terrorist lives*. Brassey's.

Thomas, A., & Chess, S. (1977). *Temperament and development*. Brunner/Mazel.

Tokur, (2020). *Klasik ve Güncel Konularıyla Din Psikolojisi*, Son Çağ yayınevi. Ankara.

Trip, S., Bora, C. H., Marian, M., Halmajan, A., & Drugas, M. I. (2019). Psychological mechanisms involved in radicalization and extremism: A rational emotive behavioral conceptualization. *Frontiers in Psychology, 10*, 437.

Victoroff, J. (2005). The mind of the terrorist: A review and critique of psychological approaches. *Journal of Conflict Resolution, 49*(1), 3–42.

Wiktorowicz, Q. (2005). *Radical Islam rising: Muslim extremism in the West*. Rowman and Littlefield Publishers.

Yapıcı, A. (2020). Şüphe ve inanç kıskacında gençlerin din ve dindarlık algıları. *İlahiyat Akademi*, (12), 1-44.

Zuckerman, M. (2002). Zuckerman-Kuhlman personality questionnaire (ZKPQ): An alternative five-factorial model. In B. de Raad & M. Perugini (Eds.), *Big five assessment* (pp. 376-392). Hogrefe & Huber Publishers.

Radikalizmle Mücadelede Eğitimin ve Toplumsal Diyaloğun Önemi

Süeda Nur Uygun[*]

Araştırma Soruları

- Radikalizmle mücadelede eğitimin bireyler üzerindeki etkisi nedir ve eğitim, radikalleşme süreçlerini nasıl engelleyebilir?
- Eğitim ile toplumsal diyalog arasında radikalizmle mücadele bağlamında nasıl bir ilişki vardır ve bu iki unsur birbirini nasıl tamamlar?
- Eğitim düzeyi, radikalleşmeye yatkınlık üzerinde nasıl bir etkiye sahiptir ve hangi eğitim stratejileri bu eğilimi azaltabilir?
- Toplumsal diyalog, radikalleşme süreçlerini önlemede ne ölçüde etkili olabilir ve bu süreçte hangi faktörler öne çıkmaktadır?

Giriş

Radikalizmle mücadelede eğitim ve toplumsal diyalogun önemi bağlamında radikalizme öncel müdahale ve engelleme unsuru olarak eğitimi ve radikalizm ve toplumsal diyaloğun ilişkisini araştırmak, bu araştırmanın temel iskeletini oluşturmaktadır.

Araştırmanın temel sorusu, radikalizmle mücadelede eğitimin ve toplumsal diyaloğun etkili olup olmadığı ve bu iki unsurun nasıl etkileşim içinde olduğudur**.** Radikalizm, toplumsal düzeni tehdit eden ve bireylerin şiddet içeren aşırı uçlara yönelmesine neden olan bir olgu olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda eğitim ve toplumsal diyaloğun radikalleşmeyi önleyici veya azaltıcı birer araç olup olamayacağı ise araştırmanın ulaşmak istediği cevaptır.

[*] Yüksek Lisans Öğrencisi, ASBÜ İslami Araştırmalar Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Din Psikolojisi, E-posta: suedanur.uygun@student.asbu.tr, ORCID ID: 0000-0003-3966-8510.

- Radikalleşme Süreçlerinde İdeoloji ve İtikadi İdeolojinin Rolü Üzerine, Hilmi Demir/2024.
- Terrorism, radicalization and de-radicalization, Bertjan Doosje vd. / 2016.
- Radikalleşme ve Radikalleşme ile Mücadele Alanında Literatür Taraması, Tuğçe Şimşek/2020.

Seyredilmesi Önerilen Filmler

- Freedom Writers (Özgürlük Yazarları) / 2007
- Unorthodox (2020)
- Shtisel (2013)
- Hidden Figures (Gizli Sayılar) / 2016
- Detachment (Kopma) / 2011
- The Blind Side (Kör Nokta) / 2009
- The Help (Duyguların Rengi) / 2011

Takip Edilmesi Önerilen Web Siteleri

- Uluslararası Radikalizm Gözlemevi- https://urad.org.tr/tr
- Terörizm ve Radikalleşme Araştırmalrı Dergisi- https://www.tradergisi.com/

Kaynakça

Adıyaman, A. (2021). *Din Motifli Radikalleşmede İstismar Edilen Kelimelerin Psikolojik Üstünlüğü.* Terörizm ve Radikalleşme ile Mücadele Araştırma Merkezi: https://teram.org/Icerik/din-motifli-radikallesmede-istismar-edilen-kelimelerin-psikolojik-ustunlugu-180 adresinden alındı.

Agastia, G., Perwita, A., & D&B, S. (23-43). Countering violent extremism through state-society partnerships: A case study of de-radicalisation programmes in Indonesia. *Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism*, 2019.

Alam, M. (2020). A Collaborative Action in the Implementation of Moderate Islamic Education to Counter Radicalism. *International Journal of Innovation, Creativity and Change*, 497-516.

Albayrak, H. Ş. (2014). Hristiyanlık'tan İslam'a Uzanan Fundamentalizm. *Lacivert Dergisi*, 2.

Argyle, M. (2021). *Din ve Psikoloji.* İstanbul: İz Yayıncılık.

Arpacı, I. (2017). Dini Radikalizmin Nedenlerini Tersinden Sorgulamak: Milli Görüş Neden Radikalleşmedi? *Turkish Studies/ International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 12*(8), 11-28. doi:http://dx.doi.org/10.7827/ TurkishStudies.11660.

Ateş, D. (2009). İslam Köktenciliği: Kökeni, Genel Nitelikleri, Tanımlar ve Sınıflamalar. *Akademik Ortadoğu*, 64-96.

Avcı, E. (2021). Terörist Rehabilitasyonu ve Radikalleşmeden Dönüş: Bir Model Önerisi. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 1-19.

Aydınalp, H. (2021). *Dinî Radikalizm: Anlamı, Sınırları ve Çözümü Üzerine.* Diyanet Haber: https://www.diyanethaber.com.tr/din-radikalizm-anlami-sinirlari-ve-cozumu-uzerine adresinden alındı.

Beit-Hallahmi, B. (2020, Mayıs). *Fundamentalism.* Web Archive.org: https://web.archive.org/web/20080915102939/http://www.globalpolicy.org/wtc/fundamentalism/0501def.htm adresinden alındı.

Biçer, R. (2018). Terör, Eğitim ve Teoloji. *Ortadoğu'daki Siyasal Gelişmeler ve Güvenlik*, 131-147.

Biçer, R. (2021). İslam Dünyasında Eğitim Eksikliğinin Tezahürleri: Din İstismarı ve Terörizm (Türkiye Örneği). *TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, 108-115.

Çelik, O. (2015). Dini İstismar Eden Terör Örgütlerinin radikalleşme süreçleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 99-122.

Çelik, Ö. F. (2024). Radikalleşme – Deradikalizasyon Teorileri ve FETÖ'de Radikalleşme. *Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi*, 289-322.

Davies, L. (2003). Educating against Extremism. *International Review of Education*, 183-203.

Delibaş, K. (2004). İslami Fundamentalizmden İslam Fobisine: Batı Dünyasında Gelişmekte Olan İslamophobia Yeni Bir Eşitsizlik Kaynağı Olarak Görülebilir mi? *Bilgi Dergisi*, 1-41.

Demir, H. (2017). Radikalleşme Süreçlerinde İdeoloji ve İtikadi İdeolojinin Rolü Üzerine. *Ortadoğu Analiz, 9*(80), 10-13. Ağustos 2024 tarihinde Ortadoğu Araştırmaları Merkezi.

Doosje, B., Moghaddam, F., Kruglanski, A., De Wolf, A., Mann, L., & Feddes, A. (2016). Terrorism, radicalization and de-radicalization. *Current Opinion in Psychology*, 79-84. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.copsyc.2016.06.008.

Erbaş, A. (2021). Radikalizm. *Diyanet Dergisi*, 1-2.

Güven, M. Ö. (2023, Nisan 8). *Radikalleşme Süreçleri: PKK Örneği.* Terörizm ve Radikalleşmeyle Mücadele Merkezi: https://teram.org/Icerik/radikallesme-surecleri-pkk-ornegi-233 adresinden alındı.

Hansen, S., & Lid, S. (Dü). (2020). *The Routledge Handbook of Deradicalisation and Disengagement.* Newyork: Routledge.

Karabağ, M. K. (2012). *Günümüz Radikal İslami Akımların Temelleri.* Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi.

Kaya, A. (2021). *Aşırıcılık ve Radikalleşme: Farkı yaratan nedir?* Bilgi Prime Youth:

Kıyıcı, H. (2019). *Şiddete Varan Aşırıcılıkla Mücadele ve Eğitim.* Ankara: Polis Akademisi Yayınları.

Krueger , A., & Malecˇkova, J. (2003). Education, poverty and terrorism: Is there a causal connection? *Journal of Economic Perspectives*, 119-144.

Kulidtod, Z. D. (2019). Role of Educational Institutions in Countering Radicalization / Violent Extremism of the Youth in Southeast Asia. *Proceedings of the 4th International Conference on Education and Management (COEMA 2019)* (s. 174-181). içinde Malang, Indonesia: Atlantis Press. doi:https://doi.org/10.2991/coema-19.2019.37.

Ma'arif, S., Sebastian, L., & Sholihan, S. (2020). A Soft Approach to Counter Radicalism: The Role of Traditional Islamic Education. *Walisongo: Jurnal Penelitian Sosial Keagamaan*, 1-19.

Macaluso, A. (2016). From Countering to Preventing Radicalization Through Education:. *The Hague Institute Working Paper Series Limits and Opportunities*, 1-15.

Özerkmen, N. (2004). Terör, Terörizm ve Radikal İslamcı Terör. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 247-265.

Pektaş, U., & Özen, Ç. (2022). Fenomenolojinin Siyasi Radikalizm Açıklaması: Yaşam Dünyasına Yabancılaşma. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 19-44.

Rabah, A. F. (2023, Ağustos 28). *Radikalizmle mücadelede toplumsal ortaklık.* Haziran 2024 tarihinde Independent Türkçe: https://www.indyturk.com/node/657491/d%C3%BCnyadan-sesler/radikalizmle-m%C3%BCcadelede-toplumsal-ortakl%C4%B1k adresinden alındı.

Rahmanto, D., Meliata, A., & Lolo, F. (2020). Reducing Radicalism as a Form of Intervention Through the Role of School and Education Curriculum. *JurnalPendidikan Indonesia*, 347-354.

Sas , M., Koen Ponnet , K., Reniers, G., & Hardyns, W. (2020). The Role of Education in the Prevention of Radicalization and Violent Extremism in Developing Countries. *Sustainability, 12*(6), 2320. doi:https://doi.org/10.3390/su12062320.

Sjøen, M., & H. Jore, S. (2019). Preventing extremism through education: exploring impacts and implications of counter-radicalisation efforts. *Journal of Beliefs & Values, 40*(3), 269-283. DOI: https://doi.org/10.1080/13617672.2019.1600134.

Şimşek, T. (2020). *Radikalleşme ve Radikalleşme ile Mücadele Alanında Literatür Taraması.* Terörizm ve Radikalleşme ile Mücadelede Araştırma Merkezi:

Tümer, G. (1994). *Din. TDV İslâm Ansiklopedisi*: https://islamansiklopedisi.org.tr/ din#1-genel-olarak-din adresinden alındı.

Yaşa, G. (2021). Dinî Motivasyonlu Radikalleşmenin Özellikleri: Nedenler ve Süreç. *Güvenlik Stratejileri Dergisi, 17*(40), 795-824. DOI: 10.17752/guvenlikstrtj.1029859.

Yıldırım, İ. (2022). *Radikalliğin Psikolojisi.* Ankara: Eski Yeni Yayınları.

Radikalizmle Mücadelede Devlet Kurumlarının Rolü

Meryem Sümeyye Atmaca[*]

Araştırma Soruları

- Radikalleşmeyle mücadelede devlet kurumlarının rolü nedir?
- Radikalleşmeyle mücadelede erken müdahale stratejileri nelerdir?
- Devlet destekli rehabilitasyon ve yeniden entegrasyon çalışmaları nelerdir?
- Türkiye'deki dinî temelli radikal yapılardan olan DAEŞ ve FETÖ'ye karşı devletin önlemleri nelerdir?
- Türkiye'deki etnik temelli radikal yapılanmalardan olan PKK'ya karşı devletin uygulamaları ve önlemleri nelerdir?

Giriş

Modern devletler çeşitli unsurlardan oluşur. Bu unsurların uyum içinde bir arada yaşayabilmesi için ortak tarihî geçmişi ve kültürü olması gerekir. Fakat farklı etnik yapı, fiziksel özellik, dinî inanç gibi unsurların bir arada olması zaman zaman problemler yaratabilir. Bu aşamada da ortak bir sorumluluk anlayışı ve yönetim tecrübesi, milletin bir arada olabilmesi için önemlidir. Ortak bir kültür oluşturamamış ve yönetim tecrübesinden yoksun devletler, "başarısız devlet" olarak nitelendirilmekle birlikte bu devletler var olduğu sürece terörizm ve şiddet hiçbir zaman güncelliğini kaybetmeyecek konular olacaktır (Yenal, 2020, 26).

Radikalizmle mücadele, birçok devletin güvenlik politikalarının öncelikli konusudur. Radikalizm, insanların güvenliği başta olmak üzere yaşamın her alanını tehdit eden küresel bir olgudur. 11 Eylül saldırılarından sonra ağırlıklı olarak askerî operasyonlara dayanan bu mücadelenin hedeflenilen başarıya ulaşamaması, terörle

[*] Bağımsız Araştırmacı, Din Sosyolojisi Bilim Uzmanı, E-posta: meryematmac@gmail.com ORCID ID: 0000-0002-4703-0691.

Kaynakça

Adıyaman, Atakan. *Bugünün Radikal Ergeni Geleceğin Güvenlik Problemi: "Eğitim Sisteminde Radikal Ergenler"*. TERAM: Terörizm ve Radikalleşmeyle Mücadele Araştırma Merkezi, 18 Ekim 2020.

Alterman, John B. *How Terrorism Ends | United States Institute of Peace*. United States Institute of Peace. Erişim: 14 Ağustos 2024.

Avcı, Engin. "Terörist Rehabilitasyonu ve Radikalleşmeden Dönüş: Bir Model Önerisi". *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi* 12/1 (26 Ocak 2021), 1-19. https://doi.org/10.18354/esam.819430.

Bozkurt, İhsan. "Beyaz Irkçı Radikalleşme". *Tüm Boyutlarıyla Radikalleşme Süreci ve Radikalleşmeyle Mücadelede Ülke Uygulamaları*. ed. Osman Şen. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Ceviz, Mehmet. "Almanya'da Deradikalizasyon Çalışmaları". *Tüm Boyutlarıyla Radikalleşme Süreci ve Radikalleşmeyle Mücadelede Ülke Uygulamaları*. ed. Osman Şen. Ankara: Nobel Yayıncılık, 1. Basım, 2021.

Çakır, Muhammed Faruk vd. *Radikalleşme, Şiddet İçeren Aşırılık ve Terörizm*. Polis Akademisi Yayınları: Polis Akademisi Başkanlığı, Mayıs 2017.

Çatlı, Bengisu. "Radikalleşmenin Psikodinamik Boyutu". *Tüm Boyutlarıyla Radikalleşme Süreci ve Radikalleşmeyle Mücadelede Ülke Uygulamaları*. ed. Osman Şen. Ankara: Nobel Yayıncılık, 1. Basım, 2021.

Çelik, Ömer Faruk. "Radikalleşme Deradikalizasyon Teorileri ve Fetö'de Radikallik". *Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi* 3/2 (28 Haziran 2024), 289-322. https://doi.org/10.61314/traddergi.1452972.

Demir, Hilmi. "Üniversitelerde Radikalleşme". *TEPAV*. 05 Mayıs 2019. Erişim: 21 Eylül 2024.

Gunn, Andrew - Demirden, Ahmet. *Radikalleşmenin Önlenmesi ve Terörizm Olgusu*. Çalıştay Raporu. Polis Akademisi Yayınları: Polis Akademisi Başkanlığı, Haziran 2019. Polis Akademisi Başkanlığı.

Güngör, Özcan. "Radikalleşmenin Yeni Yüzü: Z Kuşağı ve Okullardaki Tehdit, Tehlike ve Politikalar". Erişim: 26 Eylül 2024.

Kaya, Zeynep. "'Tersine Radikalleşme' ve Terörle Mücadele: Dost mu, Düşman mı?" *Terörün Kökenleri ve Terörle Mücadele Stratejisi*. ed. Fahrettin Altun-Hasan Basri Yalçın. İstanbul: SETA, 3. Basım, 2020.

Kıyıcı, Hakan. *Şiddete Varan Aşırıcılıkta Mücadele & Eğitim*. Polis Akademisi Yayınları: Polis Akademisi Başkanlığı, Mayıs 2019.

Korkmaz, Sertaç Canalp. "Terör Örgütlerinin Hayatta Kalmasını Sağlayan Nedenler: Terör Örgütü Pkk Odaklı Bir İnceleme, 1978-2022". *Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi* 1/2 (30 Haziran 2022), 278-309.

Lister, Charles. "Returning Foreign Fighters: Criminalization or Reintegration?" *Brookings Doha Center: Brookings Institution*.

Mücke, Thomas - Nath, Dörthe. *Zum Hass Verführt: Wie Der Salafismus Unsere Kinder Bedroht Und Was Wir Dagegen Tun Können*. Köln: Eichborn, 2016.

Ongun, Yelda Hatice vd. "Türkiye'de Terörizm ve Terörizmle Mücadelenin 100 Yılı". *Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi* 2/2 (18 Haziran 2023), 188-215.

Özdemir, Ömer Behram vd. *Sınırdaki Düşman: Türkiye'nin Daiş ile Mücadelesi.* Ankara: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, 01 Haziran 2016.

Özkan, Kazım Murat. "Türkiye'nin Terörizmle Mücadelesinde İstihbarat Seviyelerinin Uygulama Alanları". Başkent Üniversitesi, 2023.

Sönmez, Dr Göktuğ. "Çoklu Radikalleşmenin Odağında Türkiye ve Mücadelesi". *Güvenlik Çalışmaları Dergisi* 19/1 (01 Ocak 2017), 1-19. https://dergipark.org.tr/tr/pub/gcd/issue/53126/704227.

Tangör, Burak - Sayın, Sevinç. "Avrupa Birliği'nin Terörizmle Mücadele Stratejisi: Yeni Bir Bütünleşme Alanı mı?" *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* 11/1 (01 Mayıs 2012), 85-118. https://doi.org/10.1501/Avraras_0000000173.

Tetik, Ümit. "Terörizmle Mücadele". *Terörizmin El Kitabı Kavram, Tanım, Nedenleri, Tarihsel Süreci, Türleri, Mücadele Yöntemleri*. ed. İskender Karakaya. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2023.

Tınas, Murat. "Radikalleşme ile Mücadelede Kolluk Kuvvetleri". *Güvenlik Yönetiminin Dönüşümünde İhtiyaç Duyulan İnsan Kaynaklarının Değerlendirilmesi Çalıştayı*. Ankara: Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Yayınları, 2020.

Yenal, Serkan. "Radikalleşme-Köktendincilik Bağlamında Terör ve Terörizm". *Siyasal Şiddet ve Radikalleşme Bağlamında Terör Örgütleri*. ed. Hasan Acar-Serkan Yenal. Ankara: Nobel Yayıncılık, 1. Basım, 2020.

Zizek, Slavoj. *Evrensel İstisna: Radikal Siyaset Okumaları*. çev. Barış Engin Aksoy. İstanbul: MonoKL Düşünce, 2020.

"Ab'de Terör İçerikleri 1 Saat İçinde İnternetten Kaldırılacak". 07 Haziran 2022. Erişim 14 Ağustos 2024.

DEAŞ Terör Örgütü. TEMAK Yayınları: Terörle Mücadele Daire Başkanlığı, 2022.

"Returnees" Which Measures to Adopt? Centre for the Prevention of Radicalization Leading to Violence. Erişim: 31 Temmuz 2024. https://indd.adobe.com/view/7bb84dec-93df-4be5-9788-1fd57ab877d8.

"Sc-13, 9 Nisan 2015, Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Tanju Bilgiç'in Deaş Karşıtı Uluslararası Koalisyonun Yabancı Terörist Savaşçılar Çalışma Grubunun Ülkemizde Yapılan Kuruluş Toplantısı Hakkındaki Bir Soruya Cevabı / T.C. Dışişleri Bakanlığı". Erişim 13 Ağustos 2024.

Türkiye ve Terörizm. Ankara: Türkiye Barolar Birliği, 2006.

"Violence Prevention Network". 01 Temmuz 2018. Erişim: 12 Ağustos 2024.

Yeni Nesil Terör FETÖ'nün Analizi. Organize ve Mali Suç Örgütü Olarak Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) Çalıştay Raporu. Polis Akademisi Yayınları: Polis Akademisi Başkanlığı, Ekim 2017.

Radikalizmle Mücadelede Geleneksel Tasavvufi Akımların Gücü

Nuray Yılter[*]

Araştırma Soruları

- Radikalizmle mücadelede tasavvufun etkinliği nasıl ilerlemektedir?
- Tasavvuf aracılığıyla bireyler topluma nasıl geri kazandırılmaktadır?
- Radikal grupların tasavvufa bakış açısı nasıldır?
- Tasavvuf akımlarının radikalizme karşı yaklaşımları nelerdir?
- Toplumsal hayatın yeniden inşasında tasavvuf, güçlendirici bir etken midir?
- Modern dönemde tasavvuf, radikalizmle mücadelede etkin bir rol oynamakta mıdır?

Giriş

Radikalizmle mücadelede geleneksel tasavvufi akımların varlığı önemli unsurlardan birini teşkil etmektedir. Başta ailesi olmak üzere bireyin bulunduğu topluma yabancılaşması, onun radikalleşme yolunda hızlı bir şekilde ilerlemesine neden olmaktadır. İslam'ın tavsiye ettiği vasat ümmet (Bakara/143) anlayışı yorumlanarak ortaya çıkan tasavvuf, özü itibarıyla radikalizme mesafelidir. Bu minvalde tasavvufi akımlar genel olarak dostane ve barışçıl bir din için şiddeti, aşırılığı ve radikalizmi reddetmektedir. Genel İslam anlayışında tasavvufi bağlamda Tanrı'ya ancak aşk ve sevgi ile ulaşılabileceği ve Tanrı ile insanın birleşmesi, özne ile nesnenin birleşme içinde bağımsızlıklarını korudukları sürece mümkün olabileceği belirtilmektedir (Güngör, 2021, 290). "İslami değerlerin fert ve toplumlarda en iyi şekilde yerleşip yaşanır hâle gelmesi idealine hayatlarını vakfetmiş olan sufiler, tebliğ faaliyetlerine büyük önem vermişlerdir" (Türer, 1993, 361). Tasavvuf erbabı, İs-

[*] Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri (Din Sosyolojisi) Bilim Dalı, E-posta: yilternuray@gmail.com, ORCID ID: 0009-0004-5635-207X.

Kaynakça

Ahmad, Maghfur, Aziz, Abdul, Afad, Mouchammad. N., Muniroh, Siti. M. & Qodim, Husnul. 'The Sufi order against religious radicalism in Indonesia', *HTS Teologiese Studies/Theological Studies 77(4), a6417.* 2011. https://doi. org/10.4102/hts.v77i4.6417.

Aktaş, Ümit. *İslami Hareket ve Yöntem*. İstanbul: Bengisu Yayınları, 1996.

Alex, Alexiev. Understanding Sufism and its Potential Role in US Policy, *Nixon Centre Conference Report March 2004*. http://www.islamawareness.net/Sufism/sufism_us_policy.pdf.

Aksakal, Zeynep Nermin. Kur'ân'da davet öğretisi ve Ana akım-radikal İslâmcı hareketlerin ideolojisinde yorumlanışı. *Turkish Studies - Religion, 17*(4), 313-329. 2022. https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.63542.

Arslan, Hüseyin. Türkiye'de dini oluşumların varlık sebepleri ve bu oluşumların iç güvenlik açısından değerlendirilmesi. *İkinci Uluslararası Saraybosna Sosyal Bilimler Konferansı*. 17-20 Mayıs 2016, cilt 3, ss. 235-256.

Aydemir, Salih. *Şeyh-Mürid İlişkisiyle Belirlenmiş Cemaat Şekli Olarak Tarikat (Şanlıurfa-Kadiri-Şeyh Sodey ve Müridleri Üzerine Yapılan Bir Din Sosyolojisi Araştırması)* Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 1998.

Ayiş, Mehmet Şirin. Tasavvuf Düşüncesinde Bir Nefis Terbiye Metodu Olarak Riyazet. *Kur'an ve Sünnet Araştırmaları Dergisi*, 2021 1(1) 34-47.

Bakhtiar Ahmed & Amir Ali Chandio. "Countering Extremism Through Sufi Practices in Sindh," Global Regional Review, *Humanity Only,* 4(2), s. 421-426, June, 2019. DOI: 10.31703/grr.2019(IV-II).45.

Bhat, Asif, İ. – Dr. Suneet. *Sufi Model Of Peace and Extremism.* Webology (ISSN: 1735-188X) Volume 18, Number 6, 2021.

Biçer, Ramazan. *IŞİD Düşünce Yapısının Teolojik Arkaplanı.* Kelam Araştırmaları, 13(1), 2-11. 2015.

Büyükkara, Mehmet, A. Türkiye'de Radikal Dini-Siyasi Akımlar. *Demokrasi Platformu*, *2*(8), 2006. Geliş tarihi gönderen https://demokrasiplatformu.com/dergi/article/view/59.

Büyükkara Mehmet, A. *Çağdaş İslami Akımlar*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2016.

Coşkun, Ali. *Sosyal Değişme ve Dini Normlar*, İstanbul: Dem Yayınları, 2005.

Çaylak, Âdem. & Kaymal, Cansu. "Dinci" Tekelcilik Olarak Radikalizm: Gülenist Hareketin "Öteki" Algısı Üzerinden Eleştirel Analizi. *ADAM AKADEMİ Sosyal Bilimler Dergisi, 9(2),* 329-362. 2019. DOI: 10.31679/adamakademi.638677.

Çelik, İbrahim. Gelenekselci Ekol'ün Tasavvufla İlgili Bazı Konulara Yaklaşımları. *Sûfî Araştırmaları-Sufi Studies*, 6(12), 2146-1449, Yaz/Summer 2015 ISSN.

De Jong, Frederick. "XX. Yüzyıl Mısır'ında Tasavvuf Aleyhtarlığı (1900-1970): Bir Ön Araştırma", (çev. Salih Çift), *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20(1), 2011.

Güngör, Erol. *İslam Tasavvufunun Meseleleri,* İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1991.

Demir, Zekiye. İlahiyat Eğitiminin Dönüştürücü Etkileri: Uluslararası İlahiyat Öğrencileri Örneği. *Journal of Analytic Divinity*, (Aralık/December 2022), 77-103. DOI: 10.46595/jad.1145797.

Demirkol, Nihat. "Toplumsal Vahdetin İnşasında Tasavvufi Düşüncenin Rolü". *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* (34), 294-302. 2023.

Güngör, Özcan. Alevilik Üst Kimliği Kullanımının Aleviler- Nusayriler Bağlamında Dış Kimlik-İç Kimlik Yansımaları. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic.* Volume 12/2, p. 75-90 http://dx.doi.org/10.7827/ TurkishStudies.11549 ISSN: 1308-2140, 2017.

Güngör, Özcan. *Türkiye'de Dini Gruplar (Tarikatvari, Cemaatvari, Radikal/Selefi, Sivil, Alevi, Caferi, Modernist, Mehdilik ve Sır Temelli Dini Hareketler).* Ankara: Sonçağ Akademi Yayınları, 2019.

Güngör, Özcan. Alevi ve Bektaşilikte Tanrı Algısının Sosyolojik Boyutları. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşi Veli Araştırma Dergisi.* 100 (2021), 271-296.

Kaya, İsmail. "Tarikatların Dini Gruplar Tipolojisindeki Yeri ve Sosyal Fonksiyonları". Danişname Beşerî ve Sosyal Bilimler Dergisi, 2020: 55-83. https://doi.org/10.5281/ zenodo.4036937.

Kaval, Musa. Modern Gençlik, Din ve Tasavvuf. *Journal of International Social Research, 14*(76), 785–800. https://doi.org/10.17719/jisr.11295. 2021.

Konur, Himmet. "Medeniyet İnşasında Tasavvufun Rolü". *AKADEMİAR Akademik İslam Araştırmaları Dergisi*, (4), 13-35, 2018.

Korkmaz, Gürol. *Terör ve Medya İlişkisi.* Ankara: İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları, 1999. Yayın No. 1991–1.

Kurtkan, Amiran. *Sosyolojik Açıdan Tasavvuf ve Laiklik*. İstanbul: Kutsun Yayınevi, 1977.

Kutlu, Sönmez. *Türk Müslümanlığı Üzerine Yazılar: Hanefilik – Maturidilik – Yesevilik*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2017.

Taşdemir, Damla. Türkiye'de Selefi Hareket ve Dini Radikalizm. Bursa: *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* (Yüksek Lisans Tezi). 2016.

Terör, Yeni Nesil. *Fetö'nün Analizi.* Polis Akademisi Yay., Ankara 2017.

Turan, Erol ve Temizel, Metehan. "Din ve Siyaset İlişkisi Bağlamında Oy Verme Davranışı: Niğde Bölgesinde Bir Araştırma", *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* Cilt:7, Sayı: 7, (Nisan 2015).

Türer, Osman. *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*, İstanbul: Ataç Yayınları, 2013.

Türer, Osman. Türk Dünyasında İslâm'ın Yerleşmesi ve Muhafazasında Sûfî Tarîkatlar ve Yesevî'nin Rolü, *Milletlerarası Hoca Ahmet Yesevî Sempozyumu Bildirileri, 26-29 Mayıs 1993*, 1993, s. 361-368.

Uludağ, Süleyman. "Tarihî Süreçte Selefîlik-Tasavvuf İlişkileri / History of Relationships Between Salafism and Sufism / التاريخية العملية في والتصوف السلفية بين العلاقة". İlahiyat Akademi 1-2 (Ekim 2015), 253-262.

Urad, Uluslararası Radikalizm Gözlemevi. "Radikal Cihadi Selefilik Türkiye'de Nasıl Taban Buluyor?" Erişim: 12 Ağustos 2024. https://urad.org.tr/radikal-aglar/radikal-cihadi-selefilik-turkiyede-nasil-taban-buluyor

Ülgener, Sabri. F. *Zihniyet ve Din, İslam Tasavvuf ve Çözülme Devri, İktisat Ahlakı.* İstanbul: Derin Yayınları, 2006.

Ülken, Hilmi Ziya. *İslam Düşüncesi (Türk Düşüncesi Tarihi Araştırmaları).* İstanbul: Doğu Batı Yayınları. 2020.

Van Bruinessen, M. & Howell, J. D., *Sufism and the 'modern' in Islam*, IB Tauris, London. 2007.07.

Vergani, M., Iqbal, M., Ilbahar, E., & Barton, G. (2018). The Three Ps of Radicalization: Push, Pull and Personal. A Systematic Scoping Review Into *Violent Extremism. Studies in Conflict & Terrorism,* 1-32.

Yıldırım, Ali. Yorumun Dinselleşmesinde Cemaat Söyleminin Rolü. O*ndokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* Ondokuz Mayıs University Review of the Faculty of Divinity e -ISSN: 2587-1854 OMUIFD, June 2019, 46: 59-82.

Yılmaz, Hasan Kâmil. *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012.

Yücer, Hür Mahmut. "Ortak Sosyalbilimsel Çalışmaların Önemi: Sosyoloji Ve Tasavvuf Disiplinleri Arasındaki İmkanlar Üzerine". *Akademik Platform İslami Araştırmalar Dergisi* 1/1 (Şubat 2017), 5-15.

Postkolonyal Teori Perspektifinden Afrika'da Radikal Dinî Hareketler ve Toplumsal Etkileri

Huriye Yıldırım Çinar[*]

Araştırma Soruları

- Radikal dinî hareketler Afrika'da neden ve nasıl ortaya çıkmıştır?
- Boko Haram, Nijerya İslami Hareketi, eş-Şebab ve Tanrı'nın Direnişi Ordusu gibi radikal oluşumların ortaya çıkış nedenleri ve temel söylemleri nelerdir? Bu oluşumlar, faaliyetlerinde dini ve şiddeti nasıl araçsallaştırmıştır?
- Radikal dinî gruplar, Afrika'daki etnik ve dinî çatışmaları nasıl manipüle etmektedir?
- Radikal dinî hareketlerin Afrika'daki ekonomik etkileri nelerdir ve bu etkiler toplumsal istikrarsızlığı nasıl beslemektedir?
- Afrika'daki radikal dinî grupların eylemleri, toplumsal yapı ve kalkınma üzerinde nasıl bir etki yaratmaktadır?

Giriş

Afrika kıtası, tarih boyunca hem dış etkiler hem de iç dinamikler tarafından şekillendirilmiş zengin bir kültürel ve dinî çeşitliliğe sahip olmuştur. Özellikle sömürgecilik dönemi ve sonrasında (neo) kolonyal güçler tarafından inşa edilen siyasi ve sosyoekonomik düzen, kıtadaki dinî ve sosyal yapıların dönüşümünü hızlandırmıştır. Kıta devletlerinin siyasi bağımsızlıklarını ilan ettiği 1960'lardan sonra geleneksel yapılar ile Batılı değerlerle inşa edilmiş modern devletler arasında yaşanan gerilimler, Afrika'da radikal dinî hareketlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Sonrasında ise kıta dışından İran ve Suudi Arabistan'ın kendi rejimleri altında şekillenen dinî radikal ideolojilerin kıtaya ihraç edilmesiyle Afrika'daki radikal dinî oluşumlar, önemli bir siyasi ve toplumsal güç hâline gelmiştir (Solomon, 2015).

[*] Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Erciş İşletme Fakültesi, yildirim.huriye@gmail.com, Orcid: 0000-0003-3052-617X.

Kaynakça

Adelaja, Adesoji, ve Justin George. (2019). Effects of conflict on agriculture: Evidence from the Boko Haram insurgency. *World Development*, 117, 184-195

Aghedo, Iro ve Surulola James Eke (2013). From alms to arms: The Almajiri phenomenon and internal security in northern Nigeria. *Journal of Policy Studies*, 28(3), 97-123.

Alemazung, Joy Asongazoh. (2010). Post-colonial colonialism: An analysis of international factors and actors marring African socio-economic and political development. *The Journal of Pan African Studies*, 3(10), 62-84.

Arnold, Kayla (2021). The epidemic–terrorism nexus and how to safeguard Africa against bioterrorism: Lessons from the Global Polio Eradication Initiative? *South African Journal of International Affairs*, 28(2), 145-165.

Behrend, Heike. (2000). *Alice Lakwena and the Holy Spirits: War in northern Uganda, 1985–97*. Ohio University Press.

Besenyő, Janos & Sinkó, Gabor. (2021). The social media use of African terrorist organizations: a comparative study of Al-Qaeda in the Islamic Maghreb, Al-Shabaab and Boko Haram. *Insights into Regional Development*, 3(3), 66-78.

Bhagwat, Hemangi ve Arekar, Madhavi (2018). On the Margins: Theorising Spivak's "Can the Subaltern Speak?" *Ars Atrium*, 6, 38-44.

Bhandari, Nagendra Bahadur. (2022). Resistance and Postcolonialism: A critical review. *Journal of Political Science*, 22, 92-99.

Canut, Cevile. (2010). «À bas la francophonie!» De la mission civilisatrice du français en Afrique à sa mise en discours postcoloniale. *Langue Française*, 167(3), 141-158.

Chonka, Peter. (2016). Spies, stonework, and the suuq: Somali nationalism and the narrative politics of pro-Harakat Al Shabaab Al Mujaahidiin online propaganda. *Journal of Eastern African Studies*, 10(2), 247–265.

Christelow, Allan (2013). The Transformation of the Muslim Court System in Colonial Algeria: Reflections on the Concept of Autonomy. *In Islamic Law* (*RLE Politics of Islam*) (pp. 215-230). Routledge.

Collins, Michael (2013). Decolonisation and the "federal moment". *Diplomacy & Statecraft*, 24(1), 21-40.

Cortes-Ramirez, Eugenio-Enrique (2015). Cultural hegemony today. From cultural studies to critical pedagogy. *Postcolonial Directions in Education*, 4(2), 116-139

Çelenk, Mehmet (2021). Eş-Şebâb Hareketi ve Somali'de İslam'ın Geleceği. *İlsam Akademi Hakemli Dergisi*, 1(1), 55-83

Diouf, Mamadou (1998). The French colonial policy of assimilation and the civility of the originaires of the four communes (Senegal): A nineteenth century globalization project. *Development and Change*, 29(4), 671-696.

Falola, Toyin ve Heaton, Matthew (2008). *A history of Nigeria*. Cambridge University Press.

Imam, Hauwa (2012). Educational policy in Nigeria from the colonial era to the post-independence period. *Italian Journal of Sociology of Education*, *4* (*Italian Journal of Sociology of Education* 4/1), 181-204.

Jatula, Victor. (2019). Political Culture, Elite Privilege and Democracy in Nigeria. *AFRREV IJAH: An International Journal of Arts and Humanities*, 8(4), 192-204.

Köse, Meryem ve Küçük, Meryem (2015). Oryantalizm ve "öteki" algısı. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi* (*SKAD*), 1(1), 107-127.

Malachy, Chukwuemeka Eze.(2013). Boko Haram Insurgency: A Northern Agenda for Regime Change and Islamization in Nigeria, 2007-2013. *Global Journal of Social & Political Science*, 13(5), 87-98.

Mizutani, Satoshi. (2009). Hybridity and History: A Critical Reflection on Homi K. Bhabha's' Post-Historical'Thought. *Zinbun*, 41, 1-19.

Mongia, Padmini (2021). *Contemporary postcolonial theory: A reader*. Routledge.

Nweke, Kenneth, ve E. Etido-Inyang(2020). Issues of National Security and Human Rights in Nigeria: A Case Study of Islamic Movement of Nigeria. *Advances in Social Sciences Research Journal*, 5(11), 653-664.

Ogungbure, Adebayo. (2018). Dialectics of Oppression: Fanon's Anticolonial Critique of Hegelian Dialectics. *Africology: The Journal of Pan African Studies*, 12(7).

Ogunyankin, Grace Adeniyi. (2019). Postcolonial approaches to the study of African politics. In *Oxford research encyclopedia of politics*.

Pieri, Zacharias be Jacob Zenn (2017). The Boko Haram paradox: Ethnicity, religion and historical memory in pursuit of a Caliphate. In *Understanding Boko Haram* (pp. 41-64). Routledge.

Rao, Nagesh. (2000). " Neocolonialism" or" Globalization"?: Postcolonial Theory and the Demands of Political Economy. *Interdisciplinary Literary Studies*, 1(2), 165-184.

Sarıtaş, İbrahim. (2022). Yıkımdan Mutlak Savaşa Bir Sonderweg: Carl Schmitt'in Politik Teolojisi. *Liberal Düşünce Dergisi*, (105), 83-106.

Sawant, Shrikant. (2012). Postcolonial theory: Meaning and significance. In Proceedings of National Seminar on Postmodern Literary Theory and Literature.

Scheuerman, William.(2019). *The end of law: Carl Schmitt in the twenty-first century*. Rowman & Littlefield.

Sıradağ, A. (2015, May). *Sahra Altı Afrikası'nda Terörist Grupların Yükselişi: Boko Haram ve Eş-Şebab*. SETA.

Solomon, Hussien. (2015). Islam in Africa: from Sufi moderation to Islamist radicalization. *Journal for Contemporary History*, 40(2), 176-196.

Spivak, Gayatri Chakravorty. (2023). Can the subaltern speak? In *Imperialism* (pp. 171-219). Routledge.

Surajo, Aminu Zubairu ve A. Z. Karim. (2016). Youth unemployment and poverty in Nigeria: A threat to sustainable growth and development. *International Journal of Scientific Research and Management*, 4(12), 4919-4928.

Türk, Osman (2023). Çad Gölü Havzası'nda Radikalleşme ve Iswap'a Katılım Dinamikleri. *Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi*, 5(2), 29-46.

Van Acker, Frank. (2004). Uganda and the Lord's Resistance Army: The new order no one ordered. *African Affairs*, 103(412), 335-357.

Yılmaz, Kamil (2014). Ülke Savunmasından Küresel Dini İstismar Eden Terörizme: "El-Şebab" Örneği ve Türkiye Açısından Yansımaları. *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, 5(1), 21-48.

"ATMIS Mandate". https://atmis-au.org/atmis-mandate/

"Education in Africa: Violent attacks against schools rose 20% in 2023". (2024, 16 Şubat)

"Nigeria: Families of hundreds of Shi'a Muslims killed in Zaria still await justice". Amnesty International,https://www.amnesty.org/en/latest/press-release/2017/12/nigeria-families-of-hundreds-of-shia-muslims-killed-in-zaria-still-await-justice/ (2017, 13 Aralık).

"Nigerian Shiite leader granted bail for medical treatment abroad". France 24. https://www.france24.com/en/20190806-nigeria-shiite-leader-zakzaky-bail-medical-treatment (2019, 6 Ağustos).

"Statement by the President on the Signing of the Lord's Resistance Army Disarmament and Northern Uganda Recovery Act of 2009". Obama White House Archives. https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/statement-president-signing-lords-resistance-army-disarmament-and-northern-uganda-r (2010, Mayıs 24).

"Ten years on from Chibok, what happened to the 276 Nigerian girls snatched from their school?". The Guardian. https://www.theguardian.com/global-development/2024/apr/11/nigeria-chibok-boko-haram-girls-school-abductions-islamist-militants-borno-yobe-katsina-kaduna (2024, 11 Nisan).

"The Warlord: Joseph Kony". Invisible Children. https://invisiblechildren.com/challenge/kony/

"Warrant of Arrest for Joseph Kony issued on 8th July 2005 as amended on 27th September 2005". Uluslararası Ceza Mahkemesi. https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-02/04-01/05-53 (2005, 28 Eylül).

Demuynck, Méryl. "Mass Displacement and Violent Extremism in the Sahel: A Vicious Circle?." https://www.icct.nl/sites/default/files/2022-12/meryl-policy-brief-final-version.pdf (Ağustos, 2022).

https://reliefweb.int/report/world/education-africa-violent-attacks-against-schools-rose-20-2023#:~:text=The%20data%20from%20ACLED%20suggests,compared%20to%20341%20in%202022.

Mufumba, Isaac. "LRA walk out of meeting on eve of signing peace deal".(2024, 3 Mart). https://www.monitor.co.ug/uganda/magazines/people-power/lra-walk-out-of-meeting-on-eve-of-signing-peace-deal--4543900.

Opoku, K. Asare (1985). Religion in Africa under the colonial era. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000065560_por?posInSet=1&queryId=0db53e4f-d65a-4f93-a60b-6454c5f867f6.

Son To, Min. "Beyond Methodological Eurocentrism? Knowledge Making and the Universality Problem". https://www.e-ir.info/author/minh-son-to/

Radikalizmin Ekonomik Unsurları ve Sonuçları

İsmail Kaya[*]

Araştırma Soruları

- Radikalizme yönelmenin ekonomik unsurları nelerdir?
- Radikalizme yönelmenin ekonomik unsurları hangi boyutları içermektedir?
- Göreli yoksunluk teorisi çerçevesinde radikalleşme nasıl değerlendirilebilir?
- Rasyonel seçim teorisine göre radikalleşme nasıl değerlendirilebilir?
- Radikalleşmenin ekonomik unsurlarının sonuçları nelerdir?

Giriş

Sosyal bilimlerde sıkça kullanılan ancak tanımı üzerinde tam bir mutabakatın sağlanamadığı kavramlardan birisi de "radikalleşme"dir. Bir olgu olarak radikalleşme gerek sebepleri ve gerekse de süreci yönüyle hayli kompleks bir yapıya sahiptir. Bu yüzden radikalleşme olgusu hem güvenlik hem de ekonomik unsurları yönüyle tartışılmaktadır. Siyasi, ekonomik ve toplumsal değişimlerin yadsınamaz etkisiyle radikalleşmenin anlamsal değişikliği, her ülkenin kültürel, siyasi, ekonomik ve toplumsal yapısı ile doğru orantılı şekilde bir tanımlamanın yapılmasına yol açmıştır. Bu bağlamda radikalleşme kavramının uluslararası kurum ve kuruluşların yanı sıra devletler ve akademik literatürde ortak kabul görmüş bir tanımı söz konusu değildir (Çelik, 2021, 80-81).

Radikalleşme kavramını sadece terör bağlamında ele almak, konuyu daraltacak bir yaklaşımdır. Radikalleşme süreçleri siyasal şiddetin birçok farklı türüne temel teşkil edebilmektedir. Şiddet; siyasi, sosyal ve ekonomik yapının yıpranması ya da tamamen dağılması radikalleşmenin sonuçları arasında gösterilebilir (Köse-Coşkun, 2019, 17-20). Bu noktada radikalleşme sürecinin karmaşık bir yapıda

[*] Dr., Millî Eğitim Bakanlığı Düzce İl Millî Eğitim Müdürlüğü, E-posta: ikayatr@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-6920-7358.

Takip Edilmesi Önerilen Web Siteleri

- https://andcenter.org
- https://dinsosyolojisi.com.tr
- https://urad.org.tr
- https://www.teram.org
- https://britsoc.co.uk
- https://sosyalbilimler.org
- http://sosyolojidernegi.org.tr

Seyredilmesi Önerilen Filmler

- American History X (1998) – Tony Kaye
- Four Lions (2010) – Chris Morris
- Paradise Now (2005) – Hany Abu-Assad
- The Baader Meinhof Complex (2008) – Uli Edel
- Munich (2005) – Steven Spielberg
- Made in France (2015) – Nicolas Boukhrief
- Incendies (2010) – Denis Villeneuve

Kaynakça

Aktaş, Ahmet. "Radikalizm ve Yoksunluk İlişkisi: Boko Haram Örneği". *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 23/4 (2023), 1131-1152.

Ateş, Davut. "İslam Köktenciliği". *Akademik Orta Doğu Dergisi* 3/2 (2009), 63-96.

Byung-Ock Chang. "Islamic Fundamentalism, Jihad and Terrorism". *Journal of International Development and Cooperation* 11/1 (2005), 57-67.

Coşkun, Murat. *Şiddete Giden Radikalizmin Psikososyal İncelemesi*. Çanakkale: Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Çelik, Emine. *Yoksulluk Olgusunun Radikalleşme Sürecine Etkileri.* Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.

Çilingir, Yasemin Satır. *21. Yüzyıl ve Radikalleşme.* Ankara: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Değerlendirme Notu, 2016.

Emiş, Fadime. *Ruanda ve Radikalleşme*. İstanbul: MEF Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.

Gül, Hasan. "Kavramsal Bir Bakış: Radikalleşme Süreç ve Modelleri". *Anadolu Strateji Dergisi* 5/1 (2023), 103-124.

Güngör, Özcan - Yılmaz, Şeyma. "Bilimsel Araştırma Aşamaları". *Bilimsel Araştırma Süreçleri Yöntem Teknik ve etiğe Giriş.* ed. Özcan Güngör. 94-113. Ankara: Grafiker Yayınları, 2. Baskı, 2022.

Güngör, Özcan. "Din Sosyolojisinde Yöntem". *Din Sosyolojisi.* ed. Özcan Güngör - Rıdvan Şimşek. 105-134. İstanbul: Lisans Yayıncılık, 1. Baskı, 2020.

Güngör, Özcan. "Radikal Cihadi Selefilik Türkiye'de Nasıl Taban Buluyor?". *Urad.* Erişim 29 Eylül 2024. https://urad.org.tr/tr/radikal-aglar/radikal-cihadi-selefilik-turkiyede-nasil-taban-buluyor.

Kaplan, Murat. *Soğuk Savaş Sonrası Amerika Birleşik Devletleri'nin Ortadoğu Politikasının Radikalleşmeye Etkileri.* Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Kaya, İsmail. *Meclis-i Meşayih -Osmanlılarda Devlet-Dinî Grup İlişkilerinde Denetleyici ve Düzenleyici Bir Kurum-.* Ankara: Fecr Yayınları, 2023.

Kaya, Osman. "Dini Radikalizm-Terör, Din İstismarı ve Terör Örgütlerine Katılımı Etkileyen Faktörler". *Bartın Üniversitesi Uluslararası İslamofobi ve Terör Sempozyumu Bildiriler Kitabı.* ed. Azize Toper Kaygın-Cüneyd Aydın. 89-98. Bartın: Bartın Üniversitesi Yayınları, 2017.

Köse, Talha-Coşkun, İpek. *Türkiyede Üniversiteler ve Radikalleşme.* Ankara: SETA Kitapları, 2019.

Küçükcan, Talip. "Terörün Sosyolojisi: Toplumsal Kökenleri Anlama İmkanı". *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 6/24 (Aralık 2009), 33-54.

Özdemir, Fatih. "Göreli Yoksunluk Kuramı". *Sosyal Psikoloji Kuramları – I.* ed. Meryem Berrin Bulut. 91-108. Ankara: Nobel Yayınları, 2021.

Ritzer, George - Stepnisky, Jeffery. *Sosyoloji Kuramları.* çev. Himmet Hülür. Ankara: De Ki Basım Yayım, 2014.

Ritzer, George. *Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökleri.* çev. Irmak Ertuna Howison. Ankara: De Ki Basım Yayım, 2013.

TBB, Türkiye Barolar Birliği. *Türkiye ve Terörizm.* Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2006.

Temiz, Gülcihan. *Avrupa Birliği'nin Radikalizmle Mücadele Yöntemleri.* İstanbul: Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Ulutaş, Mehmet. "Göreli Yoksunluk (Mahrumiyet) Kuramı". *İktisadi ve İdari Bilimlerde Teori ve Araştırmalar.* ed. Mustafa Mete. 415-424. Ankara: Gece Kitaplığı, 2020.

Yaman, Fatih. "İslam Toplumlarında Şiddet Yanlısı Radikalleşme Nedenleri Üzerine Bir İnceleme". *Milel ve Nihal* 13/2 (2016), 31-61. DOI: 10.17131/milel.284846.

Yaşa, Gökhan. "Dinî Motivasyonlu Radikalleşmenin Özellikleri: Nedenler ve Süreç". *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 17/40 (2021), 795-824. DOI: 10.17752/guvenlikstrtj.1029859.

Yaşa, Gökhan. *Dini Referanslı Radikalleşme Örüntüleri: Suriye Örneği.* Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011.

Yıldırım, İbrahim. *Radikal Dini Gruplara Katılımın Psiko-Sosyal Analizi.* İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Radikal Grupların İnsan Haklarına Yönelik İhlalleri

Hayrunnisa Dokuyucu Solak[*]

Araştırma Soruları

- Radikal gruplar, ideolojik ve politik hedeflerine ulaşmak için insan haklarını ihlal ederken hangi yöntemleri kullanır ve bu yöntemler nasıl meşruiyet kazanır?
- Radikal grupların eşitlik, yaşama hakkı ve özgürlük gibi temel insan haklarını ihlal etmesinin uluslararası hukuk açısından doğurduğu sonuçlar nelerdir?
- Radikal grupların dinî saiklerle gerçekleştirdiği insan hakları ihlalleri, din ve şiddet arasındaki ilişkiye dair nasıl bir perspektif sunar?

Giriş

21. yüzyıl küresel güvenlik ve insan hakları açısından oldukça kritik bir dönem olarak tarihe geçmektedir. Özellikle radikal grupların giderek artan etkisi, uluslararası toplum için büyük bir tehdit oluşturmakta ve bu grupların gerçekleştirdiği insan hakları ihlalleri, dünya genelinde milyonlarca insanın yaşamını doğrudan etkilemektedir. Radikal gruplar, ideolojik ve politik hedeflerine ulaşmak amacıyla, bireylerin en temel haklarını ihlal eden şiddet eylemleri gerçekleştirmekte ve bu eylemler hem bireylerin hem de toplumların güvenliği üzerinde derin izler bırakmaktadır. Bu eylemlerden fiziksel olarak etkilenmeyenler bile manevi olarak tesir altında kalmaktadır (Benslama, 2019, 15). Uluslararası hukukta evrensel bir değer olarak kabul edilen insan hakları, her bireyin doğuştan sahip olduğu devredilemez haklar olarak tanımlanırken radikal gruplar bu hakları sistematik olarak ihlal etmekte ve kendi ideolojik çıkarlarını maksimize etmek amacıyla şiddet, korku ve

[*] Doktora öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri (Din Sosyolojisi), E-posta: nisadkycu@gmail.com ORCID ID: 0000-0003-1398-817X.

- Esposito, John L. *Kutsal Olmayan Savaş/İslamcı Terör*. çev. Nuray Yılmaz-Ertan Yılmaz. İstanbul: Oğlak Bilimsel Kitaplar, 2002.

Bölüm İçin En Temel Makaleler

- Sevinç, Bilal. "İntihar Bombacıları ve Ölümün Rasyonelleştirilmesi". *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi* 3/1 (2012), 67-86.
- Doğaner, Muammer. *Radikalleşme Süreçleri ve Örgütlerin Din Referanslı Bir Terör Hareketine Dönüşmesi: DEAŞ Örneği*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2022

Takip Edilmesi Önerilen Web Siteleri

- Uluslararası Radikalizm Gözlemevi: https://urad.org.tr/

Seyredilmesi Önerilen Filmler

- Antrasit
- Unorthodox

Kaynakça

Akın, Mahmut Hakkı. "Türkiye Modernleşmesi Karşısında Dini Gruplar". *İnsan ve Toplum* 7/1 (30 Temmuz 2017), 1-24.

Aydınalp, Halil. *Terör ve Köktencilik Ekseninde Canlı Bomba Sosyolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2. Baskı, 2016.

Balcı, Ali Osman. "1970-2000 Yılları Arası Türkiye'de Radikal İslamî Hareketler". *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 15/2 (31 Aralık 2022), 660-692. https://doi.org/10.18403/emakalat.1129855.

Baş, Fatih. "İslam Dünyasında Mezhepsel Gerilimlerde Şii Ekollü Sosyal ve Dini Bir Örgütlenme: Hizbullah". *Turkish Journal of Shiite Studies* 4/1 (30 Haziran 2022), 123-143. https://doi.org/10.48203/siader.1060327.

Benslama, Fethi. *Ölüm Siyaseti Cihatçı "Üst-Müslümanlar"*. çev. Orçun Türkay. İstanbul: İletişim Yayınları, 2019.

Bergen, Lütfi. *Kul Hakları - Hukuk ve Adalet Tasavvuru İçin Deneme*. İstanbul: Yazıgen Yayıncılık, 1. baskı, 2017.

Bıyık, Mustafa. "Moonculuk". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 10 Eylül 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/moonculuk.

Bodur, H. Ezber. "Moonculuk Hareketi ve Türkiye'de Benzer Bir Cemaat Yapılanmasının Sosyolojik Analizi". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (01 Haziran 2003), 13-39.

Brown, James. *Beyin Yıkama ve İkna Metodları*. çev. Behzat Tanç. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1973.

Büyükkara, Mehmet Ali. *Çağdaş İslami Akımlar*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2016.

Çelik, Oktay. "Dini İstismar Eden Terör Örgütlerinin Radikalleşme Süreçleri". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 22 (01 Aralık 2015), 99-122.

Doğaner, Muammer. *Radikalleşme Süreçleri ve Örgütlerin Din Referanslı Bir Terör Hareketine Dönüşmesi: DEAŞ Örneği*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2022.

Efe, Adem. *Dini Gruplar Sosyolojisi*. İstanbul: Dönem Yayıncılık, 2013.

Esposito, John L. *Kutsal Olmayan Savaş/İslamcı Terör*. çev. Nuray Yılmaz-Ertan Yılmaz. İstanbul: Oğlak Bilimsel Kitaplar, 2002.

Gündüz, Aslan. "İnsan Hakları". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2000. https://islamansiklopedisi.org.tr/insan-haklari#1.

Güngör, Özcan. *Dönüşen Zihinler, Değişen Aidiyetler: Türkiye'de Dini Gruplar*. Ankara: Sonçağ Akademi, 2020.

Heywood, Andrew. *Siyasi İdeolojiler*. çev. Ahmet K. Bayram vd. Ankara: Adres Yayınları, 2013.

Karaman, Hayreddin. *İslâm'da İnsan Hakları-Din, Vicdan ve Düşünce Hürriyeti*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1996.

Köse, Ali. "İnsan Hakları". *Köprü Dergisi* 96 (2006).

Küçük, Tahir - Çoştu, Yakup. "Alevi-Sünni Evliliklerinin Karşılıklı İlişkilere Etkisi". *Hitit İlahiyat Dergisi* 22/2 (30 Aralık 2023), 855-880. https://doi.org/10.14395/hid.1343116.

Levent, Etem. *Belgeler Işığında İnsan Hakları*. İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı, Birinci Baskı, 2002.

Öngün, Faruk. *Küresel Terör*. İstanbul: Okumuş Adam Yayınları, 2001.

Sayar, Serkan. "Din ve Şiddet Tartışmaları Bağlamında Dini İnanç ve Değerler: Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam Açısından Bir Değerlendirme". *Cumhuriyet Theology Journal* 28/1 (2024), 124-143. https://doi.org/10.18505/cuid.1429095.

Sevînç, Bilal. "İntihar Bombacıları ve Ölümün Rasyonelleştirilmesi". *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi* 3/1 (2012), 67-86.

Ünal, Şeref. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi: Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Divan Kararları Işığında Sözleşme Hükümlerinin Açıklanması ve Yorumu*. Ankara: TBMM Basımevı, 1995.

Yurt, Vedat. *Osmanlı Devleti'nde 19.Yüzyılın İkinci Yarısında Evliliğe Tahdit Tedbirleri: İranlılarla Evlilik Yasağı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Terörizmle Mücadele ve Türkiye: DEAŞ/Horasan Yapılanması. Ankara: Milli İstihbarat Akademisi, 17 Mayıs 2024.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. 2709 Temel Haklar ve Ödevler (18 Ekim 1982). https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5#:~:text=Madde%2017%20%E2%80%93%20Herkes%2C%20ya%C5%9Fama%2C,ve%20t%C4%B1bbi%20deneylere%20tabi%20tutulamaz.

Radikalizmin Önlenmesinde İnsan Haklarının Rolü

Adem Özer[*]

Araştırma Soruları

- Radikalizmin önlenmesinde temel hak ve özgürlüklerin etkileri nelerdir?
- Devletlerin güvenlikçi yaklaşımları ile insan hakları arasındaki denge nasıl sağlanabilir?
- Radikalizmin önlenmesinde stratejik başarılar ve karşılaşılan zorluklar nelerdir?
- Radikalizmin önlenmesinde devletin insan haklarını koruma yükümlülükleri nelerdir?
- Radikalizmin açıklanmasına yönelik teorik tartışmalar nelerdir?

Giriş

Radikalleşme, devletlerin güvenliği ve istikrarı için önemli tehdit unsurlarından biridir. Radikalleşme, bireysel kararlara ve bunun akabinde ortaya çıkan davranışlara dayanmakta, nihayetinde şiddete varan aşırılığın ve terörizmin belirgin bir şekilde vücut bulmasına neden olmaktadır. Ancak radikal olarak belirlenen tutum ve davranışlar, her durum ve şartta radikal eylemlere dönüşme zaruriyeti taşımamakta, dolayısıyla bu durum, radikalizmin legal aktivizme bürünme ihtimalinin yadsınamaz bir gerçeklik olarak zuhur etmesine olanak tanımaktadır (Özşahin ve Kıyıcı, 2017, 32-35). Bu noktada radikalizme ilişkin temel vurgu; bireylerin inançlarında, duygularında ve davranışlarında sonuç olarak ortak hedeflere ulaşmak için bir grubun varlığını sürdürmede şiddet ve fedakârlığın meşrulaştırılmasına yol açan bir değişiklik olarak ele alınmaktadır (Rizal, 2018, 45).

Radikalleşme eğilimi, farklı saiklere dayanmakta ancak birtakım karakteristik unsurları içerisinde barındırmaktadır. İlk olarak radikalleşen bireyler/radikal grup-

[*] Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, E-posta: adem.ozer@hbv.edu.tr & ademmozerr@gmail.com. ORCID ID: 0000-0002-6443-1032.

Kaynakça

Benevento, Ayşenur (2023). "In search of an appropriate channel for voicing political concerns: political participation among radicalised youth in Europe". *Journal of Contemporary European Studies*, 32(3), 658–672.

Çinar, Huriye Yıldırım (2023). "Nijerya'da Radikalleşme ve Boko Haram Terör Örgütünün Üye Kazanma Yolları". *Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 129-150.

Doosje, Bertjan vd. (2016). "Terrorism, Radicalization and De-radicalization". *Current Opinion in Psychology*, (11), 79–84.

Dönmezer, Sulhi (2005). "Din, Vicdan ve Kanaat Özgürlüğü". *Erdem*. 15(42), 1-30.

Erdoğan, Mustafa (2016). *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku* (5. Baskı), Ankara: Orion Kitabevi.

Government of Canada (2024). "Freedom of religion or beliefs", https://www.international.gc.ca/world-monde/issues_development-enjeux_developpement/human_rights-droits_homme/freedom_religion-liberte_religion.aspx?lang=eng (Erişim tarihi: 08.08.2024).

Görücü, Veysel. (2021). "Katılımı Etkileyen Faktörler ve Katılım Yolları". *HKÜHFD*, 11(22), 155-202.

Guercke, Lene (2021). "State Responsibility for a Failure to Prevent Violations of the Right to Life by Organised Criminal Groups: Disappearances in Mexico". *Human Rights Law Review*, 21(2), 329–357.

Hirvelä, Päivi and Heikkilä, Satu (2022). *Right to Respect for Private and Family Life, Home and Correspondence: A Practical Guide to the Article 8 Case-Law of the European Court of Human Rights*. Cambridge: Intersentia.

Kapani, Münci (2014). *İnsan Haklarının Uluslararası Boyutu* (4. Basım). Ankara: Bilgi Yayınları.

Kaya, Ayhan (2023). *Radikalleşme Üzerine Yeniden Düşünmek: Avrupa'da İslamcı ve Popülist Radikalleşme*. (Çev. Didem Balatlıoğulları). Avrupa Araştırma Konseyi 785934 Islam-Ophob-ISM İleri Seviye Destek Projesi 2020.

Khosrokhavar, Farhad (2017). *Radicalization: Why Some People Choose the Path of Violence*. (Translated by Jane Marie Todd). New York-London: The New Press.

Kurum, Mehmet ve Avcı, Engin (2018). "Radikalizm ve Aşırıcılıktan Terörizme: Siyasal Şiddetin Araçsallaştırılması". *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 14(28), 37-90.

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, Human Rights (2008). Terrorism and Counter-terrorism, Fact Sheet No. 32, Geneva.

OSCE (2014). *Preventing Terrorism and Countering Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism: A Community-Policing Approach*. Vienna: Organization for Security and Co-operation in Europe.

Özşahin, M. Cüneyt ve Kıyıcı, Hakan (2018). "Radikalizm ve Kinetik Olmayan Mücadele Yöntemleri: Birleşik Krallık ve Suudi Arabistan Örnekleri", *Dini Söyleme Dayalı Terörizmin Analizi*. (Ed. Ertan Efegil). İstanbul: Gündoğan Yayınları.

Rizal, Januar (2018). "Understanding Radicalization". *Journal Ilmu Kepolisian*, 12(3), 43-48.

Sas, Marlies vd. (2020). "The Role of Education in the Prevention of Radicalization and Violent Extremism in Developing Countries". *Sustainability*, 12(6), 1-12.

Taylor, Paul M. (2020). "Article 21: Freedom of Assembly". *A Commentary on the International Covenant on Civil and Political Rights: The UN Human Rights Committee's Monitoring of ICCPR Rights*. Cambridge: Cambridge University Press.

TİHEK (2022). *Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Rehberi*. Ankara: Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu.

Radikalizmin Yayılmasında Medyanın Rolü

Cennet Feyza Cömert[*]

Araştırma Soruları

- Radikalleşmede medya nasıl araçsallaştırılmaktadır?
- Radikal gruplar, medya üzerinden propagandalarını nasıl yaymaktadır?
- Radikal gruplar, medya üzerinden insanlar üzerinde nasıl tehdit ve korku algısı oluşturmaktadır?
- Radikal gruplar, medya aracılığıyla şiddeti nasıl meşrulaştırmaktadırlar?
- Radikal grup olan PKK ve DEAŞ örgütleri, hangi medya organlarını kullanmaktadır?
- PKK ve DEAŞ'ın kendilerine ait olan medya kuruluşlarının isimleri nelerdir?

Giriş

Medya, toplumsal anlamdaki gerçekliğin algılanması ve inşasında etkili bir araç olarak görülmektedir. Ortaya çıktığı andan itibaren farklı şekillerdeki sosyopolitik etkileriyle de önemli işlevleri yerine getirmektedir. Tarihsel süreç içinde medyanın farklı formlarının gündelik hayata etki ederek dönüştürücü bir rol oynadığı görülmüştür. Bundan dolayı medya, toplumsal değişme üzerinde etkili olan bir unsur olarak değerlendirilerek modernleştirici bir faktörünün de olduğu kabul edilmiştir. Bu sebepten medya hem toplumsal alanın yeniden organize edilmesinde hem de inşa sürecinde araçsallaştırılarak farklı amaçlarla kullanılmaya başlanmıştır (Yerlikaya, 2020, 9).

Dijital medyanın gelişmesiyle birlikte küreselleşen terör örgütlerinin de medya faaliyetlerinin artmakta olduğu görülmektedir. Medya gün geçtikçe her yere ulaşıp her yeri sarmakla beraber geleneksel olan sınırları kaldırmaktadır. Şiddet olaylarının görüntüleri, anlatımları ve sesleri gündelik yaşamın birer parçası durumuna getirirken bir yandan da şiddeti sınırlamaya çalışan toplumsal denetimleri

[*] Bağımsız Araştırmacı, Din Sosyolojisi Bilim Uzmanı, E-posta: feyzacmrt@gmail.com, ORCID ID, 0000-0002-9627-342X.

Bölüm İçin En Temel Makaleler

- Erdin, Çiğdem. "Radikal Selefi Örgütlerin Sosyal Medya Kullanımı: IŞİD Örneği". *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 124-130.
- Korkmaz, Sertaç Cenalp. "DAEŞ'in Propaganda Aracı Olarak Konstantiniyye Dergisi". *Ortadoğu Analiz*.
- Weinmann, Gabriel. "Terrorist Migration to Social Media". *Georgetown Journal of Internatşonal Affairs*, 180-187.

Takip Edilmesi Önerilen Siteler

- https://www.teram.org/Icerik/pkk-teror-orgutu-propagandasi-63
- https://urad.org.tr/
- https://www.orsam.org.tr/
- https://www.setav.org/

Seyredilmesi Tavsiye Edilen Filmler

- Munich (2005)
- Lone Wolf (2021)

Kaynakça

Adıyaman, Atakan. "Din Motifli Radikalleşmede İstismar Edilen Kelimelerin Psikolojik Üstünlüğü". *Terörizm ve Radikalleşme ile Mücadele Araştırma Merkezi* (2021). https://teram.org/Icerik/din-motifli-radikallesmede-istismar-edilen-kelimelerin-psikolojik-ustunlugu-180.

Akçay, Ekrem Yaşar - Çelenay, Ömer Engin. "Terör ve Medya İlişkisinin 2003 Yılında İstanbul'da Meydana Gelen Saldırılar Örneğiyle İncelenmesi". *NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (2012), 183-197.

Alkan, Necati - Özdemir, Yavuz. "Recruitment Methods of Terrorist Organizations". *Organizational and Psychological Aspects of Terrorism*. ed. Centre of Excellence Defence Against Terrorism. 37-51. IOS Press, 2008.

Asongu, Simplice A. "Terroism and Social Media: Global Evidence". *Journal of Global Information Technology Management* (2019), 208-228.

Bural, Erol. "PKK Terör Örgütü Propagandası". *Teram* (2020). https://www.teram.org/Icerik/pkk-teror-orgutu-propagandasi-63.

Carnegie, Megan. "Gen Z: How young people are changing activism". *BBC* (2022). https://www.bbc.com/worklife/article/20220803-gen-z-how-young-people-are-changing-activism.

Cueto, Jose Carlos. "Afganistan: Taliban, IŞİD ve El Kaide Nasıl Ayrışıyor, Aralarındaki Farklar Neler?" *BBC News Türkçe* (2021). https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-58424150.

Çeşme, Ahmet. *Kansız Mücadelenin Kanlı Yüzü Psikolojik Harekat ve PKK*. İstanbul: IQ Kültür ve Sanat Yay., 2005.

Çiftçi, Hamza. "PKK'nın Sosyal Medya Yapılanması". *TRTHABER* (2022). https://www.trthaber.com/haber/gundem/pkknin-sosyal-medya-yapilanmasi-707520.html.

Devran, Yusuf. "Medya ve Terör Sorunsalı". *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* (2015), 84-95.

Dörtkardeş, İhsan. "İşte PKK Propagandası Yapan 5 TV Kanalı". *Milliyet Gazetesi* (2012). https://www.milliyet.com.tr/gundem/iste-pkk-propagandasi-yapan-5-tv-kanali-1574298.

Emniyet Genel Müdürlüğü. *PKK/Kongra-Gel*. Ankara: EGM Yay., 2004.

Erdin, Çiğdem. "Radikal Selefi Örgütlerin Sosyal Medya Kullanımı: IŞİD Örneği". *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* (2017), 124-130.

Griffin, Elizabeth. "These Remarkable Women Are Fighting ISIS. It's Time You Know Who They Are". *Marie Claire* (2014). https://www.marieclaire.com/culture/news/a6643/these-are-the-women-battling-isis/.

Güney, Yasemin. "Sosyal Medya ve Terör: PKK ve Youtube Örneği". *Terörün Medyatikleştirilmesi: PKK Örneği*. ed. Turgay Yerlikaya. 157-175. İstanbul: Seta Yay., 2020.

Güngör, Özcan. "Z Kuşağı Niçin ve Nasıl Radikalleşiyor: Arda K. Örneği". *URAD* (2024). https://urad.org.tr/radikal-aglar/z-kusagi-nicin-ve-nasil-radikallesiyor-arda-k-ornegi.

Güvenç, Cemaleddin. "DEAŞ Terör Örgütü Üzerine Bir Değerlendirme". *Hitit Ekonomi ve Politika Dergisi* (2021), 75-90.

Hobsbawm, Eric. *Küreselleşme Demokrasi ve Terörizm*. çev. Osman Akınay. İstanbul: Agora Kitaplığı, 2007.

Işık, Mehmet. *Terör Örgülterinin Bir Propaganda Aracı Olarak İnterneti Kullanması: Örnek Olay PKK Terör Örgütü*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.

Korkmaz, Sertaç Cenalp. "DAEŞ'in Propaganda Aracı Olarak Konstantiniyye Dergisi". *Ortadoğu Analiz* (2016a). https://www.orsam.org.tr//d_hbanaliz/21_sertackorkmaz_76.pdf.

Laçiner, Sedat. "MED-Tv'nin Etki ve İşlevleri". *Stratejik Analiz* (2002), 119-132.

Lieberman, Ariel Victoria. "Terrorism The Internet and Propaganda: A Deadly Combination". *Journal of National Security Law & Policy* (2017), 95-124.

Majed, Sultan AlAli. "Generation Z Engagement in Politics: Preferences and Perspectives" (2023). https://pircenter.org/en/editions/generation-z-engagement-in-politics-preferences-and-perspectives/.

Masi, Alessandria. "ISIS Recruiting Westerners: How The 'Islamic State' Goes After Non-Muslims And Recent Converts In The West". *International Business Times* (2014). https://www.ibtimes.com/isis-recruiting-westerners-how-islamic-state-goes-after-non-muslims-recent-converts-west-1680076.

Oktay, Mahmut. *Politikada Halkla İlişkiler*. İstanbul: Derin Yay., 2002.

Sağıroğlu, Akın. *Doğu Coğrafyasında Radikal Terörim*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.

Saran, Hasan. *Hibrit Savaşon Yeni Aktörleri: Radikal Yabancı Terörist Savaşçılar*. İstanbul: İstanbul Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.

Seib, Philip. "The Al Qaeda Media Machine". *Military Review* (2008), 74-80.

T.C. İçişleri Bakanlığı. *Türkiye'nin DEAŞ ile Mücadelesi*. T.C. İçişleri Bakanlığı, 2017. https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/strateji/deneme/YAYINLAR/%C4%B0%C3%87ER%C4%B0K/deas%CC%A7%20frans%C4%B1zca.pdf.

TERAM. "Kuruluşundan Eylem Yöntemlerine DEAŞ Terör Örgütü" (2020a). https://teram.org/Icerik/kurulusundan-eylem-yontemlerine-deas-teror-orgutu-66.

Tunç, İlyas. *Dini İstismar Faaliyetlerinin İdeolojik Temelleri: Radikal Kimlik İnşasında Cihat Kavramının İncelenmesi*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.

Weinmann, Gabriel. "Terrorist Migration to Social Media". *Georgetown Journal of Internatşonal Affairs* (ts.), 180-187.

Yenal, Serkan. "Bir Süreç Olarak Radikalleşme (Köktencilik) ve Radikalleşmede Sosyal Medyanın Önemi". *Terörizm ve Radikalleşme ile Mücadele Araştırma Merkezi* (2020). https://teram.org/Icerik/bir-surec-olarak-radikallesme-koktencilik-ve-radikallesmede-sosyal-medyanin-onemi-96.

Yerlikaya, Turgay. "Medya ve Terör İlişkisinin Boyutları Üzerine Teorik Bir Çerçeve: Terörün Medyatikleştirilmesi". *Terörün Medyatikleştirilmesi PKK Örneği*. ed. Turgay Yerlikaya. 19-38. İstanbul: Seta Yay., 2020.

Yerlikaya, Turgay. *Terörürün Medyatikleştirilmesi PKK Örneği*. İstanbul: Seta Yay., 2020.

Yusuf, Selahattin. "DAİŞ'in Medya Propaganda Dili ve İmajı". *DAİŞ 3. Dünya Savaşı'nın deşifresi*. ed. Betül Soysal Bozdoğan. 359-375. İstanbul: Hayy Kitap, 2016.

Yücedoğan, Güleda. "Terör, Savaş, Şiddet ve Medya". *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* (2002), 105-114.

Kült Radikalleşmesi ve Teorik Çerçevesi

*Hilmi Demir**

Araştırma Soruları

- Kült nedir?
- Dinî görünümlü cemaatler nasıl kült hâline gelir?
- Kültleri radikalleşmeye iten özellikler nelerdir?
- Kültlerde apokaliptik inançlar neden tehlikelidir?
- Kült cemaatler nasıl şiddete doğru evirilir?

Giriş

Kült kavramının kullanımı, din sosyoloğu Ernst Troeltsch'un Hristiyan kilise ve gruplarının toplumsal doktrinini ele aldığı *Die Soziallehren der Christlichen Kirchen und Gruppen* adlı çalışmasına kadar geri götürülebilir. Bruce Campbell, 1978'de yazdığı "A Typology of Cults" adlı çalışmasında, kültleri şu üç kategoriye ayırmıştır: mistik yönelimli, iç deneyime odaklı araçsal ve hizmet odaklı. Campell çalışmasında, bu ideal tipleri altı kült gruba uygulayarak geçerliliklerini tartışmıştır. Ayrıca Campell, kültleri, bireydeki ilahi olan inanca dayalı geleneksel olmayan dinî gruplar olarak tanımlamıştır. Onları geleneksel yapılardan ayıran en önemli özelliklerinden birisi, kültlerin sekülerleşmiş topluluklar ya da bireysel davranış kalıplarının bir yansıması olarak görülmeleridir. Hatta çoğu kez bu grupların kutsal bir referansa sahip olmaları da gerekmeyebilir. Scientology gibi kendi kutsallarını kendileri yeniden oluşturmuş olabilirler (Campbell, 1978).

Kült kavramı, toplumda yaygın olarak kabul gören, kurumsallaşmış yerleşik Ortodoks dinî gruplardan ayrı birtakım inançlar, ibadet şekilleri ve bunları benimseyen insanların bir araya gelmesiyle oluşan toplulukları ifade etmek için kullanıl-

* Prof. Dr., TOBB ETU Öğretim Üyesi, E-posta: hilmi.demir@tepav.org.tr, ORCID ID: 0000-0002-0421-9507.

Seyredilmesi Önerilen Filimler

- Wild Country, Netflix Movies
- The Family, Netflix Movies
- The Keepers, Netflix Movies
- Kübra, Netflix Movies

Kaynakça

A, Hudson Rex - Nance, Malcolm. *Who Becomes a Terrorist and Why?: The Psychology and Sociology of Terrorism*. New York: Skyhorse, 2018.

Banisadr, Masoud vd. *Destructive and Terrorist Cults: A New Kind of Slavery: Leaders, Followers, and Mind Manipulation*, 2014.

Barrie-Anthony, Dick Anthony, Thomas Robbins, Steven. "Cult and Anticult Totalism: Reciprocal Escalation and Violence". *Millennial Violence*. Routledge, 2002.

Campbell, Bruce. "A Typology of Cults". *Sociological Analysis* 39/3 (1978), 228. https://doi.org/10.2307/3710443.

Dawson, Lorne L. (ed.). *Cults and New Religious Movements: A Reader*. Malden, MA: Blackwell Pub, 2003.

Demir, Hilmi. *Gülen örgütü: ezoterik bir kült cemaatin radikalleşmesi*. Sıhhiye, Ankara: Ay Yayınları, 1. Basım, 2017.

Deikman, Arthur J. (2006) M.D.Them and Us Cult Thinking and the Terrorist Threat, Bay Tree publication

Gallagher, Eugene V. *"Cult Wars" in Historical Perspective: New and Minority Religions*. London: New York, 2016.

Jacobs, Janet L. "Gender and Power in New Religious Movements: A Feminist Discourse on the Scientific Study of Religioni". *Religion* 21/4 (Ekim 1991), 345-356. https://doi.org/10.1016/0048-721X(91)90037-Q.

Jeff Guinn, Jacques Roy. "Waco: David Koresh, the Branch Davidians, and a Legacy of Rage, Edition): Jeff Guinn, Jacques Roy". 2023.

Lalich, Janja. *Bounded Choice: True Believers and Charismatic Cults*. Berkeley: Univ. of California Press, 2004.

Lifton, Robert Jay. "Aum Shinrikyo". *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma* 9/1-2 (04 Nisan 2005), 57-66. https://doi.org/10.1300/J146v09n01_05.

Lifton, Robert Jay. *Thought Reform and the Psychology of Totalism: A Study of "Brainwashing" in China*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1989.

Pretorius, S.P. "Mind Control: The Secret Weapon Utilised by Religious Cults to Control Their Followers". *Koers - Bulletin for Christian Scholarship* 69/4 (31 Temmuz 2004), 607-622. https://doi.org/10.4102/koers.v69i4.319.

Singer, Margaret Thaler - Lalich, Janja. *Cults in our midst.* Jossey-Bass/Wiley, 1995.

Sripokangkul, Siwach - Cogan, Mark. "Political Demonology, Dehumanization, and Contemporary Thai Politics". *Asia-Pacific Social Science Review* 19/2 (30 Haziran 2019). https://doi.org/10.59588/2350-8329.1225.

Stein, Alexandra. "Totalist indoctrination: Isolation in a crowded place". *Terror, Love and Brainwashing*. 63-87. Routledge, 2016.

Tabor, James D. - Gallagher, Eugene V. *Why Waco? Cults and the Battle for Religious Freedom in America*. Berkeley: University of California Press, 1995.

Ütopya-Distopya Geriliminde Bir Söylem: Selefîlik ve Vehhabilik

Bahar Küçük[*]

Araştırma Soruları

- Selefîlik nedir? Tarihsel arka planı ve zihniyet ilişkisi nasıldır?
- Selefîlik-Vehhabilik ilişkisi nedir?
- Selefîlikle ilişkilendirilebilecek kavramlar ve ilişkisi nedir?
- Selefî-Vehhabi çizginin sosyopolitik ve sosyokültürel yansımaları nelerdir?
- Selefî-Vehhabi doktrinin dünyayı dönüştürme stratejileri nelerdir?

Giriş

Toplumsal etkileşim söz konusu olduğunda din ve bireyin veya din ve toplumun karşılıklı ilişki içinde olduğu görülmektedir (Çapcıoğlu-Akyüz, 2012, 71-72). Süreç içerisinde hangi zaman dilimi birey veya toplum tarafından tecrübe ediliyorsa o dönemin ruhu olarak yaşanmaktadır. Almanların "zeitgeist" (Psikoloji Sözlüğü, 2024) olarak dile getirdiği bu durum, yadsınamaz bir şekilde zamanın ruhu olarak yansımaktadır. İslam tarihi açısından yeni düşüncelerin ve farklı ekol takipçilerinin oluştuğu bu dönem (H. I-III), oluşan sorunlara cevapların arandığı toplumsal bir çıktı dönemidir. Ancak bu durum; süreç içerisinde farklılaşma, gruplaşma, ekol hâlini alma veya ideolojikleşme şeklinde tezahür etmiştir.

İslam düşüncesinde Hicri 2. asırda reyin ya da hadisin nüfuz alanını genişleten veya bir tarafa diğerinden daha fazla yetki veren önemli bakış açıları ortaya çıkmıştır (Sönmez, 2017, 17). Bu farklı eğilimler, toplumsal yapıda farklılaşmalara neden olmuştur. Ashab ve tâbiûn'un meşgul olmadığı konuların tartışılmasını ve bunları tartışırken kullanılan yöntemleri bidat sayan ehl-i hadis âlimleri, toplumda

[*] Doktora Öğrencisi, AYBÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri (Din Sosyolojisi) Ana Bilim Dalı, E-posta bahar_kucuk7@outlook.com. ORCID ID: 0000-0001-6077-3898.

Kaynakça

Apaydın, H. Yunus. "Rey". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim: 25 Temmuz 2024.

Bodur, Hüsnü Ezber (2003). "Vehhabi Hareketi ve Küresel Terör". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7-20.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmiʿu'ṣ-ṣaḥîḥ.* b.y.: Fezailü'l-Ashab, 2001.

Büyükkara, Mehmet Ali. "Vehhabilik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 27 Temmuz 2024.

Büyükkara, Mehmet Ali (2004). "11 Eylül'de Derinleşen Ayrılık: Suudî Selefiyye ve Cihadi Selefiyye". *Dini Araştırmalar*, 205-234.

Cook, Michael (1992). "On the Origins of Wahhabism", *Journal of the Royal Asiatic Societi (JRAS),* 3/2, 191-202.

Çapcıoğlu İhsan- Akyüz Niyazi (2012). Din Sosyolojisinin Doğumu ve Gelişimi, ed. İhsan Çapcıoğlu-Niyazi Akyüz, *Din Sosyolojisi El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları.

Demir, Hilmi (2021). *Ehl-i Sünnetin Kurucu Öznesi Ebu Hanife.* Ankara: Anadolu Yayınları.

Demir, Hilmi "Nedir Bu Selefilik" *Türkiye Gazetesi*, (24 Ağustos 2018). https://www.turkiyegazetesi.com.tr/kose-yazilari/hilmi-demir/nedir-bu-selefilik-603837.

Demir, Hilmi (2016). "Radikal Selefi Hareketler ve Terör Örgütleri: Kavram ve Teorik Çerçeve". *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı,* 1-7.

Goldziher, Ignaz. *Zahiriler.* çev. Cihat Tunç, Ankara, 1982.

Güngör, Özcan. "Radikal Cihadi Selefilik Türkiye'de Nasıl Taban Buluyor?" 12 Ağustos 2024.

Güngör, Özcan. "Z Kuşağı Nasıl Radikalleşti?" *Yeni Şafak Gazetesi* (18 Ağustos 2024).

İşcan, Mehmet Zeki (2008). "İslam Düşüncesinin Entelektüel Temellerinin Yeniden Yorumlanmasında Mâturîdî'nin Katkısı". *EKEV Akademi Dergisi,* 12/34, 1-22.

İşcan, Mehmet Zeki (2015). *Selefilik İslami Köktenciliğin Tarihi Temelleri.* İstanbul: Kitap Yayınevi.

Koca, Ferhat (2015). "İslam Düşünce Tarihinde Selefilik: Tarihsel Serüveni ve Genel Karakteristiği". *İlahiyat Akademi Dergisi*, 15-59.

Kutlu, Sönmez (2013). Ehl-i Sünnet, ed. Hasan Onat- Sönmez Kutlu, *İslam Mezhepleri Tarihi El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları.

Kutlu, Sönmez (2013). Vehhabilik, ed. Hasan Onat- Sönmez Kutlu, *İslam Mezhepleri Tarihi El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları.

Kutlu, Sönmez (2017). *Selefiliğin Fikri Arka Planı.* Ankara: OTTO Yayınları.

Maturidî, Ebu Mansur. *Kitabü't-Tevhid.* ter. Bekir Topaloğlu, Ankara: İsam Yayınları, 2015.

Onat, Hasan (2015). "İslâm Ortak Paydasını Kaybetmiş Müslümanların Açmazı: Şiî-Selefî Kutuplaşması". *İlahiyat Akademi Dergisi*, 107-128.

Öner, Necati (1984). "Zihniyet Farklılıkları ve Kültür". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 83-96.

Özervarlı, M. Sait "Selefiyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim: 12 Temmuz 2024.

Psikoloji Sözlüğü. Erişim 2 Ağustos 2024. https://www.psikolojisozlugu.com

Sarıçam, İbrahim (2011). *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı.* Ankara: DİB Yayınları.

Uyar, Ahmet (2004). "Hadisleri/Sünneti Anlamada Farklı Yaklaşımlar (Ehl-i Hadis ve Ehl-i Rey Ekolleri)". *Bilimname,* 29-44.

Ülgener, F. Sabri (2015). *Zihniyet ve Din.* İstanbul: Derin Yayınları.

Ünal, Yaşar (2015). "Selefi Zihnin Doğuşu ve Gelişimi Üzerine". *Dini Araştırmalar Dergisi* 18/47, 55-78.

Yörükan, Y. Ziya (1953). "Vehhabilik". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52-67.

Günümüzde Vehhabi Selefîliğin Kurumsal ve Sosyal Yapıları: Türkiye, Suudi Arabistan ve Mısır Örnekleri

Ali Ermiş[*]

Araştırma Soruları

- Selefîlik Türkiye'de hangi liderler önderliğinde, hangi kurum ve kuruluşlarda faaliyet göstermektedir?
- Selefîlik, Suudi Arabistan'da hangi liderler önderliğinde, hangi kurum ve kuruluşlarda faaliyet göstermektedir?
- Selefîlik, Mısır'da hangi liderler önderliğinde, hangi kurum ve kuruluşlarda faaliyet göstermektedir?

Giriş

Orta Doğu, uzun süredir dinî hareketlerin ve ideolojilerin toplumlar üzerindeki derin etkileriyle şekillenen bir coğrafya olmuştur. Bu bağlamda Vehhabi ve Selefî ideolojiler, özellikle Suudi Arabistan merkezli olarak kök salmış; zamanla Mısır ve Türkiye gibi ülkelerde de yayılma fırsatı bulmuştur. Vehhabiliğin kurumsallaşması ve Selefî akımların bu ülkelerdeki etkisi, sadece dinî bir hareket olarak kalmamış, aynı zamanda siyaset, eğitim, hukuk ve toplumsal hayat üzerinde de önemli sonuçlar doğurmuştur (Güngör, 2019). Bu çalışma; Türkiye, Suudi Arabistan ve Mısır'daki Vehhabi-Selefî kurumların liderleri, toplumsal ve siyasi etkilerini ele almak amacıyla yürütülmüştür.

Çalışmada, söz konusu ülkelerde Vehhabi-Selefî yapılanmanın sosyolojik ve siyasal sonuçları, toplumsal dokuyu nasıl etkilediği ve bu ideolojilerin liderlerinin ve kurumlarının hangi mekanizmalar üzerinden topluma nüfuz ettiğine dair kap-

[*] Tavas Anadolu İmam Hatip Lisesi, Din Sosyolojisi Bilim Uzmanı, aliermis0620@gmail.com, https://orcid.org/0000-0003-3955-4716.

Kaynakça

Akdoğan, İsmail. ve Kalaycı, Rıdvan. Suudi Arabistan'da ihyacı hareketler olarak sahve ve vahhabilik, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, cilt 1, sayı 1, s 157-186.

Akgün, Birol. ve Bozbaş, Gökhan. *''*Arap Dünyasında Siyasi Selefizm ve Mısır Örneği*''*. *Akademik Orta Doğu Dergisi*, 7, sayı. 2, 2013, 18.

Ali Abdulâl, *"e'd-da'vetu's-selefiyyebi'l-İskenderiyye", es-Selefiyyun fi Mısr,* Müessesetu'l-İntişari'l-Arabî, Beyrut: 2012, 36.

Altun, Bekir. *Selefilik-Vehhabîlik ve Türkiye'deki Faaliyetleri*, İstanbul: T.C. İstanbul Üniversitesi , Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.

Arı, Tayyar. *Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, Bursa: 4. baskı, Mkm Yayıncılık, 2008.

Arpa, Enver. Siyasi Selefilik-Küresel Cihad. Ankara: Eskiyeni Yayınları, 2018.

Ayhan Veysel. *''Suudi Arabistan'da Arap Baharı''*, IMPR Rapor-No. 8, 2011.

Bat, Z. Beril Akıncı Vural Mikail vd. "*Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya*: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma". *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi* 5/20 (Haziran 2010), 3348-3382. Https://Doi.Org/10.19168/Jyu.65130.

Büyükkara, Mehmet. Ali. *''İslam Kaynaklı Mezheplerin Ortadoğu'daki Coğrafi Dağılımı ve Tahmini nüfusları*", e-makâlât Mezhep Araştırmaları, VI/2, Güz, 2013, 321-354

Büyükkara, Mehmet. Ali. "*Günümüzde Selefilik ve İslâmi Hareketlere Olan Etkisi*".İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014.

Büyükkara, Mehmet. Ali. *İhvan'dan Cüheyman'a Suudi Arabistan ve Vahhabilik*, İstanbul: Klasik Yay., 2018, 37-54.

Castells, Manuel. *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, Ağ toplumunun Yükselişi I*. çev. Ebru Kılıç. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008.

Cem'iyyetu'ş-Şer'iyyeaçıklması. Erişim: 13 Temmuz 2024. http://alshareyah.com/index.php?option=com_seyret&Itemid=386&task=videodirectlink&id=711.

Çakmaktaş, Nurullah. *İslami Hareketlerin Sosyolojisi: Mısır'da Selefi Hareket*, İstanbul: 2014.

Dağcı, Tahir.*"Selefi Grupların Sosyalleşme Alanları"* International SocialSciencesStudiesJournal, 9/115, 2023, pp:8540- 8549. DOI: http://dx.doi.org/10.29228/sssj.723 62.

Dağcı, Tahir. "*İslâm Dünyasından Yapılan Tercümelerin Toplumsal Etkileri ve Sonuçları (1960-1990 Arası Dönem)*". Turkish Studies, 14(6), 2019, 3187-3198. DOI: 10.29228/TurkishStudies.

Darulifta açıklama. Erişim: 13 Temmuz 2024. https://zakat.unhcr.org/blog/tr/fetva/darulifta-misir

Dünya Müslüman Alimler Birliği Açıklaması. Erişim: 13 Temmuz 2024. https://www.aa.com.tr/tr/dunya/dunya-musluman-alimler-birliginden-suudi-arabistandaki-kidemli-alimler-konseyine-ihvan-tepkisi/2040932.

Dünya Müslüman Gençlik Teşkilatı. Erişim: 13 Temmuz 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/dunya-musluman-genclik-teskilati.

El-Verdani, Salih. *Mısır'da İslami Akımlar*, Ankara: Fecr Yay, 2011, 123.

Ensârü's-sünneti'l-Muhammediyye cemiyeti açıklaması. Erişim: 13 Temmuz 2024. http://www.ansaralsonna.com/web/play-5935.html.

Ensârü's-sünneti'l-Muhammediyye cemiyeti açıklaması. Erişim: 13 Temmuz 2024. http://www.ansaralsonna.com/web/play-6533.html

Ensârü's-sünneti'l-Muhammediyye cemiyeti açıklaması. Erişim: 14 Temmuz 2024. http://www.ansaralsonna.com/web/play-6537.html.

Ensârü's-sünneti'l-Muhammediyye cemiyeti açıklaması. Erişim: 14 Temmuz 2024. http://www.ansaralsonna.com/web/pageother-659.html.

Genç Müslümanlar Derneği. Erişim 13 Temmuz 2024. https://wamy.org.

Guraba Derneği Sosyal Medya Hesabı. Erişim: 12 Temmuz 2024. https://www.youtube.com/channel/UCYvzZV5-azopC-6LjrjGOmw.

Guraba Yayınevi Sosyal Medya Hesabı. Erişim: 11 Temmuz 2024. https://www.guraba.com.tr/.

Güngör, Özcan. Türkiye'de Dini Gruplar: Tarikatvari, Cemaatvari, Radikal/Selefi, Sivil, Alevi, Cafe-ri, Modernist, Mehdilik ve Sır Temelli Dini Hareketler. Ankara: Sonçağ Akademi, 2019.

Hadis Yayınları Sosyal Medya Hesabı. Erişim: 11 Temmuz 2024.https://www.kureselkitap.com/firma/1862/hadis-yayinlari-bursa/!Sayfa=1.

Haliloğlu, İ. (2014). Büyük Şirkte Cehalet, İstanbul: Nakil Yayınları. Erişim: 27 eylül 2024.

Hizbu'l-Asâle (Asâlet Partisi) Açıklaması.Erişim 16 Temmuz 2024.http://www.youm7.com/News.asp?NewsID=452334#. Um5PFeI5nmQ.

Hizbu'l-Asâle (Asâlet Partisi) Açıklaması.Erişim 16 Temmuz 2024.http://www.alasalah.org/files/alasalah%20party.pdf.

Hizbu'l-Bina ve't-Tenmiye (İnşa ve Kalkınma Partisi Açıklaması. Erişim: 14 Temmuz 2024. http://www.youm7.com/News.asp?NewsID=518618&SecID=65&IssueID=0#.Um4k2OI5nmQ.

Hizbu'l-Bina ve't-Tenmiye (İnşa ve Kalkınma Partisi) Açıklaması. Erişim: 14 Temmuz 2024.http://albenaa-tanmea.com/Program.aspx.

Hizbu'l-Fadîle (Fazilet Partisi) Açıklaması, Erişim: 16 Temmuz 2024. http://www.alfadyla.com/aboutus.

Hizbu'l-Fadîle (Fazilet Partisi) Açıklaması, Erişim: 16 Temmuz 2024. http://www.alfadyla.com/program.

Hizbu'l-Vatan (Vatan Partisi) Açıklaması. Erişim: 16 Temmuz 2024. https://www.facebook.com/watanpartyeg).

https://bilgece.net/abdullah-yolcu-tr-364.html Erişim: 29 Eylül 2024.

https://bilgece.net/davet-ve-kardeslik-vakfi-tr-381.html Erişim: 29 Eylül 2024.

https://bilgece.net/feyzullah-birisik-tr-366.html Erişim: 29 Eylül 2024.

Ehttps://bilgece.net/mehmet-emin-akin-tr-370.html Erişim: 29 Eylül 2024.

https://ebuhanzala.com/ebu-hanzala-hoca-kimdir/ Erişim: 24 Eylül 2024.

https://www.dostder.org.tr/index.php?page=haber&id=428, Feyzullah birışık Erişim: 29 Eylül 2024

https://www.gazeteilksayfa.com/musa-hoca-musa-ebu-cafer-kimdir-nereli-hangi-tarikata-mensup-158325h.htm Erişim 29 Eylül 2024

https://www.ilmedavetdernegi.org/makaleler/cihan-elmas/seyh-ebu-said-el-yarbuzi/ Erişim: 29 Eylül 2024

İlim-der Sosyal Medya Hesabı. Erişim: 12 Temmuz 2024. https://www.ilim-der.com/.

İmam Ahmed Vakfı Sosyal Medya Hesabı. Erişim: 12 Temmuz 2024. http://imamahmedvakfi.org/.

İmam Muhammed b. Abdülvahhâb Şer'î İlimler Medresesi Sosyal Medya Hesabı. Erişim: 12 Temmuz 2024. https://m.facebook.com/p/%C4%B0mam-Muhammed-b-Abdilvahh%C3%A2b-%C5%9Eeri-%C4%B0limler-Medresesi-100064363945016/.

İnayet, Hamit. *Arap Siyasi Düşüncesinin Seyri.* İstanbul: Yöneliş yayınları, 1991.

İslam Ansiklopedisi. Erişim: 13 Temmuz 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/rabitatul-alemil-islami.

İşcan, Mehmet. Zeki. *Selefilik; İslam Köktendinciliğin Tarihi Temelleri*, İstanbul: Kitap Yayınevi 1. Baskı, 2006.

İşcan, Mehmet. Zeki. *Selefilik-İslami Köktenciliğin Tarihi Temelleri*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2014.

Karıncakitap Yayınevi Sosyal Medya Hesabı. Erişim: 11 Temmuz 2024. https://www.karincakitap.net/.

Kitabvesünnet Sosyal Medya Hesabı. Erişim: 11 Temmuz 2024. https://kitabvesunnet.blogspot.com/p/blog-page.html.

Kitap Ve Sünneti İhya Yayınevi Sosyal Medya Hesabı. Erişim 11 Temmuz 2024. https://www.google.com/search?q=kitap+ve+s%C3%BCnneti+ihya+yay%C4%B1nevi&oq=kitap+ve+s%C3%BCnneti+ihya+yay%C4%B1nevi&gs_lcrp=EgZjaHJvbWUyBggAEEUYOdIBCDcxMTBqMGo3qAIAsAIA&sourceid=chrome&ie=UTF-8&safe=active#ip=1.

Kitapder Sosyal Medya Hesabı. Erişim: 12 Temmuz 2024. https://www.youtube.com/@kitapder8753?app=desktop.

Koca, Ferhat. *İslam Hukuk Tarihinde Selefi Söylem: Hanbeli Mezhebi.* Ankara: Ankara Yayınları, 2002.

Kubat, Mehmet. "Selefi Perspektifin Tarihselliği", *İslami Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 17 Sayı: 3, 2004, 235-255.

Münib, Abdulmün'im. *Delilü'l-Harekâti'l-İslamiyyeti'l-Misriyye*, Kahire, Mektebetü Medbuli, 2010.

Nur Partisi Açıklaması. Erişim: 14 Temmuz 2024. http://www.shorouknews.com/news/view.aspx?cdate=31122012&id=ff819e94-715d-4175-84b1- 85417419ed18

Nur Partisi Açıklaması. Erişim: 14 Temmuz 2024. http://www1.youm7.com/News.asp?NewsID=786801&SecID=65&IssueID=0#.UmuKteJrPmQ.

Okurder Sosyal Medya Hesabı. Erişim: 12 Temmuz 2024. https://www.youtube.com/c/OKURDER.

Özdil, Mesut. *Selefi İdeoloji ve Şiddetin Motivasyonları, Sakarya* T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, 2016.*

Rabıta derneği Sosyal Medya Hesabı. Erişim: 13 Temmuz 2024. https://www.mirathaber.com/rabita-turkiyeyi-kiniyoruz-islam-birligi-biziz/.

Rafeq, Abdul-Karim. "Farklı Bir Güç Dengesi: 18 ve 19. Yüzyılda Avrupa ve Ortadoğu". İstanbul: İnkılap yayınları, Editör: CHOUEIRI, Youssef, *Ortadoğu Tarihi*. 2011, s. 273-294.

Salahuddin Hasan, *es-Selefiyyun fi Misr*, Cize: Evrakinli'n-Neşr, 2012, 15.

Salim, Ahmed, *'Eseru'd-Da'veti'l-Vehhabiyye'Ala't-Teyyarati'l-İslamiyye fi Misr', el-Vehhabiyyeve's-Selefiyye: el-Efkar ve'l-Asar*, Münteda'l-'Alakati'l-'Arabiyyeve'dDüveliyye, 2013, 12.

Selefiyyun, Memduh e'ş-Şeyh. *DaruAhbari'l-Yevm*, Kahire: 2011, 68.

Seta. *Cemaatten Partiye Dönüşen Selefilik*. Erişim: 12 Temmuz 2024. http://file.setav.org/Files/Pdf/20131205175747_cemaattenpartiyedonusenselef%C3%AElik_pdf.pdf.

Şellata, Zağlul Ahmed. *el-Haletü's-Selefiyye fi Misr*, Kahire, Mektebetü Medbuli, 2011.

Şengül, Serdar. *Bilgi, Toplum, İktidar: Osmanlı ve Cumhuriyet Modernleşmesi ile Karşılaşma Sürecinde Doğu Medreseleri,* Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008.

Takva Dergisi Sosyal Medya Hesabı. Erişim: 12 Temmuz 2024. https://www.takvadergisi.org/uploads/files/41-yayin-164388293.pdf.

Tapan, Yunus. Emre. *TurkishSalafism On Twitter: Social Network Analysis*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Tehvidvesünnet Yayınevi Sosyal Medya Hesabı. Erişim: 11 Temmuz 2024. https://www.tevhidvesunnet.net/.

Tevhid Çocuk dergisi Sosyal Medya Hesabı. Erişim: 12 Temmuz 2024. https://tevhiddergisi.org/tevhid-cocuk-dergisi/.

Tevhid Dergisi Sosyal Medya Hesabı. Erişim: 11 Temmuz 2024. www.tevhiddergisi.org

Tevhidvesünnet Derneği Sosyal Medya Hesabı. Erişim: 12 Temmuz 2024. http://www.tevhidvesunnet.com/.

Uluder Sosyal Medya Hesabı. Erişim: 12 Temmuz 2024. https://www.youtube.com/channel/UCOuSO9S4AxiBzATeYOVVsKg.

Ummulkura Yayınevi Sosyal Medya Hesabı. Erişim: 11 Temmuz 2024. https://www.ummulkura.com.tr/.

Ülfet Derneği Sosyal Medya Hesabı. Erişim: 12 Temmuz 2024. https://www.ulfet.org/.

Wagener, Fabian "*DieIdeologiedesSalafismus*", Göttingen, 2014, 10-57.

www.ft.com/intl/cms/s/0/705f7ce4-f9c811e2b8ef00144feabdc0.html#axzz2ai70CJWe Erişim: 11 Temmuz 2024.

Yağdı, Ahmet. "*Ayrılıkçı Zihnin Ürünü: Selefîlik-Vehhâbîlik İlişkisi Meselesi*". *Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (Eylül 2023), 103-136.

Yarpuzlı medresesi Sosyal Medya Hesabı. Erişim: 12 Temmuz 2024. https://www.facebook.com/yimer01/?locale=tr_TR

Yıldırım, Ramazan. *Cemaatten Partiye Dönüşen Selefilik.* SETA: Sayı: 73, Aralık 2013.

Yılmaz, Muhammet. *Mısır'da Yeni Mu'tezile ve Yeni Selefi Hareketler: 20. Yüzyılda İtikadi-Siyasi Bir Karşılaştırma.* Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Yönem, Ahmet. "*Şii-Sünni İlişkileri Bağlamında Günümüz Selefiliği*", emakâlât Mezhep Araştırmaları, VI/2, Güz, 2013, 195-222.

Yüksek Alimler Konseyi Açıklaması. Erişim: 12 Temmuz 2024. (https://turkish.aawsat.com/home/article/3687236/suudi-arabistan-y%C3%BCksek-alimler-konseyi-hindistan-iktidar-partisi-yetkililerinin).

Yüksek Alimler Konseyi Açıklaması. Erişim: 12 Temmuz 2024. https://turkish.aawsat.com/home/article/4264651/k%C4%B1demli-alimler-konseyi-yeni-bir-i%CC%87slam-hukukunun-kurulmas%C4%B1-%C3%A7a%C4%9Fr%C4%B1s%C4%B1.

Zağlûl, Ahmed. *el-İslamiyyûn ve's-Sevra*, Kahire: Evrak li'n-Neşrve't-Tevz'i, 2012, 101.

Hristiyan ve Yahudi Radikalizminin İslam Dünyasına Etkisi

Beyza Oğuz[*]

Araştırma Soruları

- Hristiyan ve Yahudi radikalizminin Orta Doğu'daki teolojik temelli hedefleri nelerdir?
- Yahudi radikallerin "vadedilmiş topraklar" inancı, Orta Doğu'yu özellikle İsrail-Filistin çatışmasını nasıl şekillendirmektedir?
- Evanjelik Hristiyanların Mesih'in dönüşüne dair inançları, Orta Doğu politikasında nasıl bir rol oynamaktadır?
- Hristiyan ve Yahudi radikalizminin İslam dünyasına siyasi etkileri ve uluslararası ilişkilerindeki rolü nedir?
- Hristiyan ve Yahudi radikalizminin İslam dünyasına sosyal ve kültürel etkileri nelerdir?
- Hristiyan ve Yahudi radikalizmi İslam dünyasına ekonomik açıdan nasıl etki etmektedir?

Giriş

Radikal ve şiddet içeren aşırılık yanlısı grupların yükselişi, günümüzde uluslararası toplumun en önemli gündem maddelerinden biri hâline gelmiştir. Dünyanın çeşitli bölgelerinde bu grupların eylemleri bireysel ve toplumsal düzeyde derin ve kimi zaman yıkıcı etkiler yaratmaktadır. Bu etkiler, radikalizm ve şiddet içeren aşırılık konusunun küresel bir tehdit olarak ele alınmasına neden olmuş, uluslararası toplumun ve akademik gündemin en başlıca konuları arasına girmesi sağlamıştır. Özellikle küreselleşmenin etkisiyle insanlar, dünyanın farklı bölgelerinde yaşanan olaylardan daha fazla haberdar olmaya başlamış; bu da toplumsal ve akademik ilginin bu konuya yoğunlaşmasına yol açmıştır.

Son yıllarda yapılan politika ve araştırmaların çoğu, özellikle Orta Doğu ve Kuzey Afrika (MENA) bölgelerindeki çatışmalar ve Batı'ya yönelik cihatçı/selefî

[*] Bağımsız Araştırmacı, Din Sosyolojisi Bilim Uzmanı, E-posta: uslu.beyzaa@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0003-2482-9166.

Seyredilmesi Önerilen Filmler

- Inside Islam: What a Billion Muslims Really Think (2009) (Belgesel)
- Jesus Camp (2006)(Belgesel)
- Lemon Tree (2008)
- Paradise Now (2005)
- Reel Bad Arabs: How Hollywood Vilifies a People (2006) (Belgesel)
- The Occupation of the American Mind (2016) (Belgesel)

Kaynakça

AISEN, Ari ve Francisco José VEIGA. "How does political instability affect economic growth?". *European Journal of Political Economy*, 2013, 29, 151-167.

AJLabs. "The war in maps and charts". 2024. Erişim tarihi: 15.09.2024. https://www.aljazeera.com/news/longform/2023/10/9/israel-hamas-war-in-maps-and-charts-live-tracker.

Ariel, Yaakov. "Biblical narratives, messianic hopes and religious radicalism: Jewish fundamentalism in our time". *Interdisciplinary Journal for Religion and Transformation in Contemporary Society–J-RaT*, 2(2), 185-200, 2016.

Berman, Eli. *Hamas, Taliban and the Jewish underground: An economist's view of radical religious militias*. 2003.

Bird, G., S. B. Blomberg ve G. D. Hess. "Uluslararası terörizm: Nedenler, sonuçlar ve çözümler," *World Economy,* 31(2), 255-274, 2008.

Carenen, Caitlin. *The Fervent Embrace: Liberal Protestants, Evangelicals, and Israel*. New York: New York University Press, 2012.

Clark, Victoria. *Allies for Armageddon: The Rise of Christian Zionism*. London: Yale University Press, 2007.

Corm, Georges. *21. Yüzyılda Din Sorunu*. Çev. Şule Sönmez. İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.

Çetin, Ensar. "Hıristiyan Fundamentalizmi ve Orta Doğu'da Tanrıyı Kıyamete Zorlama Stratejisi". *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/1 (2014), 1-16.

Güngör, Özcan. *İsrail'in Teo-Politiği Vadedilmiş Topraklar*. DBY Yayınları, 2024.

Gündüz, Elif. "Din değiştirme ve radikalleşme ilişkisi: Alman mühtediler üzerine nitel bir araştırma". Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Psikolojisi Bilim Dalı, 2019.

Institute for Economics and Peace. *Global Terrorism Index 2020: Measuring the Impact of Terrorism*. 2020. Erişim tarihi: https://www.economicsandpeace.org/.

International Monetary Fund (IMF). *Regional Economic Outlook: Middle East and Central Asia*. 2019. Erişim tarihi: https://www.imf.org/en/Publications/REO.

Öztürk, Mustafa. "İslam Coğrafyasının Stratejik Önemi". *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* İslam Kongresi Özel Sayısı, 2018.

Sandler, Todd ve Walter Enders. "Economic consequences of terrorism in developed and developing countries: An overview". *Terrorism, economic development, and political openness* 17 (2008), 1-43.

SESRİC. *Towards Understanding Radicalism & Violent Extremism in OIC Countries*. 2017.

Steiner, Kristian. "War and Peace Theology in German and Swedish Christian Zionism". *ID: International Dialogue, A Multidisciplinary Journal of World Affairs,* 3 (2013), 38-76.

Kılıç, Davut. "Orta Doğu'nun Dinî Jeopolitiği ve Günümüze Yansımaları Üzerine Bir Deneme". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 13 (2008), 1.

Koomen, Willem ve Joop Van Der Pligt. *The Psychology of Radicalization and Terrorism*. Routledge, 2016.

Steiner, Kristian ve Anders P Lundberg. "Loving Violent Arabs: A Study of Radicalism Within the Israeli Messianic Movement" in *Expressions of Radicalization: Global Politics, Processes and Practices*. Editörler: Kristian Steiner, Andreas Önnerfors. Palgrave Macmillan, 2018. https://doi.org/10.1007/978-3-319-65566-6.

Steiner, Kristian ve Andreas Önnerfors. *Expressions of Radicalization: Global Politics, Processes and Practices*. Palgrave Macmillan, 2018. https://doi.org/10.1007/978-3-319-65566-6.

McCauley, Clark ve Sophia Moskalenko. *Friction: How radicalization happens to them and us*. Oxford University Press, 2011.

Sayar, Serkan. *Yahudi Geleneğinde Şiddetin Teolojik ve Politik Meşrulaştırıcı Unsuru: Tanah*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. Doktora Tezi, 2023.

Shahak, Israel. *Yahudi Tarihi, Yahudi Dini*. Anka Yayınları. 3. Baskı, 2004.

Shahak, Israel ve Mezvinsky, Norton. *İsrail'de Yahudi Fundamentalizmi*. Anka Yayınları. 2. Basım, 2004.

Sizer, Stephen. *Christian Zionism: Road-map to Armageddon?* Wipf and Stock Publishers, 2021.

Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI). *SIPRI Yearbook 2020: Armaments, Disarmament and International Security*. 2020. Erişim tarihi: https://www.sipri.org/yearbook.

United Nations Development Programme (UNDP). *Journey to Extremism in Africa: Drivers, Incentives, and the Tipping Point for Recruitment*. 2017. Erişim tarihi: https://www.undp.org/.

World Bank. *World Development Report 2011: Conflict, Security, and Development*. 2011. Erişim tarihi: https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2011.

Jong-A-Pin, Richard. "On the measurement of political instability and its impact on economic growth". *European Journal of Political Economy* 25/1 (2009): 15-29.

Hallsell, Grace. *Tanrıyı Kıyamete Zorlamak*. Çev. Mustafa Acar, Hüsnü Özmen. Ankara: Kim Yayınları, 2003.

Hoffman, John. ve Paul, Graham. *Introduction to Political Theory*. Routledge, 2015, ss. 392-413.

Yaylar, Yasin. *Evanjelizm ve Türkiye planı*. Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi, 2011.

Waldmann, Peter K. "Radicalisation in the Diaspora: Why Muslims in the West Attack Their Host Countries". *International Terrorism Working Paper* 9/2010.

Türkiye'de Selefîliğin Yayılışı ve Etkileri

Muhammed Çağatay Cebe[*]

Araştırma Soruları

- Selefîliğin Türkiye'ye girişi nasıl gerçekleşmiş ve yayılmıştır?
- Türkiye'de Selefîliğin öncüsü olan isimler kimlerden oluşmaktadır?
- Türkiye'de Selefîlik hangi nedenlerden dolayı zemin bulmuştur?
- Cihadi Selefîlik düşüncesi Türkiye'de nasıl varlık bulmuştur?

Giriş

Selefîliğin uluslararası kamuoyunun gündemine 11 Eylül 2001'de oturmasına rağmen Arap coğrafyasındaki varlığı çok daha eski tarihlere dayanmaktadır. Türkiye'de de Selefîlik, dünyanın geri kalanında olduğu gibi 11 Eylül sonrasında dikkat çekmeye başlamıştır. Ülkedeki yerleşik köklü dinî anlayış ve dinî grupların varlığı sebebiyle kendisine bir yol bulması biraz vakit alan Selefîlik, Arapça kitapların Türkçeye çevrilmesi, ana kaynaklara dönüş retoriğine sahip olması, Orta Doğu'daki çatışma sahalarındaki aksiyoner yaklaşımı nedeniyle bilhassa genç nüfus arasında yayılır hâle gelmiştir. Türkiye'nin ABD'nin 2001 yılında başlattığı "*teröre karşı savaş*" stratejisinin önemli bir partneri olmasıyla cihat sahasına akın eden geleneksel ekoller, yerlerini ekseriyetle Selefîlere bırakmıştır.

1980 ve 1990lı yıllarda devlet karşıtı duruşlarıyla bilinen Hanefi ve Şafii kökenli radikal dinî grupların aktivist eğilimlerin düşüşe geçmeleri ile Irak ve Afganistan işgallerine karşı çatışma alanlarına katılım sağlamayı ya tamamen bırakma ya da azalmaya gitmeleri sebebiyle bu bölgelerde Selefî cemaatler boy göstermiştir. Bu durum da hâliyle aksiyon almak isteyen gençlerin söz konusu ekole katılmalarında etkin olmuş, Türkiye'nin var olan müttefiklik tavrı aynı zamanda bu ekole Doğu ve

[*] Bağımsız araştırmacı ve gazeteci, E-posta: cagataycebe@protonmail.com, ORCID ID: 0009-0001-8980-9214.

Bölüm İçin En Temel Kitaplar

- Eroğlu, D. (2018). *IŞİD Ağları Türkiye'de Radikalleşme, Örgütleme, Lojistik*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Demirel, E. (2005). *Türkiye'de El-Kaide Unsurları*. IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Faraç, M. (2004). *İkiz Kuleler'den Galata'ya El Kaide Turka*. Günizi Yayıncılık.
- Güler, O. (2021) *Ortadoğu'yu Savunmak Yahut IŞİD/DEAŞ Hukuku*.

Seyredilmesi Önerilen Filmler

- Labirent (2011). Yönetmen: Tolga Özbek

Kaynakça

Bayancuk, H. (2021) "*İhtilaflı konularda Vahye mi, İbni Teymiyye'ye mi dönelim?*" *Tevhid Dergisi*. 6 Haziran 2024 tarihinde https://tevhiddergisi.org/i-htilafli-konularda-vahye-mi-i-bni-teymiyye-ye-mi-donelim/ adresinden erişildi.

Çakır, A. (2009). "*Murat Gezenler İçin Eylem ve Basın Açıklaması Yapıldı*". analizmerkezi. 3 Temmuz 2024 tarihinde https://analizmerkezi.com/murat-gezenler-icin-eylem-ve-basin-aciklamasi-yapildi/212/ adresinden erişildi.

Hristiyan Tarihinde Radikal Figürler ve Grupların Örnekleri

İsmail Zeyrek[*]

Araştırma Soruları

- Hristiyan tarihinde radikal figürler kimlerdir ve hangi yönleri ile radikal oldukları öne sürülmüştür?
- Karizmatik Hristiyan liderlerin radikal grupların meydana gelmesi üzerinde etkileri var mıdır?
- Hristiyan tarihinde radikal gruplar, hangileridir ve radikalleştikleri konular nedir?
- Radikal figür ve gruplar, Hristiyanlık dini üzerinde ne gibi etkiler bırakmıştır?
- Radikal Hristiyan figür ve gruplar, din sosyolojisi ile nasıl ilişkilendirilebilir?

Giriş

Hristiyanlık, günümüzde dünya nüfusunun yaklaşık beşte birini kapsayan ve en büyük dinî inançlardan biri olarak kabul edilen bir dindir (Johnson, 2014). Hristiyan terimi Yunanca, "Hıristos" (Mesih) kelimesinden türemekte olup Mesih'e bağlılığı ifade etmektedir. Bu kavramın ilk defa İsa'dan yaklaşık yirmi otuz sene sonra Antakya'da kullanıldığı düşünülmektedir (Serinsu, 2009, 142). Filistin bölgesinde doğan bu inanç sistemi, vahiy ve kutsal kitaba dayalı olup özünde tek tanrılıdır. Ancak zamanla üçleme (teslis) doktrini ile Tanrı'nın birliği, üçlü bir yapı çerçevesinde ele alınmıştır. Hristiyanlıkta peygamberler, melekler, ahiret ve kader gibi kavramlar bulunmakta fakat bu kavramlar, Hristiyan inanç sistemine özgü bir yaklaşımla yorumlanmakta, diğer tek tanrılı dinlerle önemli farklılıklar göstermektedir.

Merkezinde İsa Mesih'in yer aldığı Hristiyanlık, Yahudi inanç ve ibadet pratikleri ile Yunan-Roma kültürel unsurlarını bir araya getiren bir kurtarıcı tanrı anla-

[*] Dr. (Din Sosyolojisi), Şırnak İl Millî Eğitim Müdürlüğü, E-posta: ismailzeyrek@hotmail.com; ORCID ID:0000-0002-8127-3646.

- Kenneth C. Barnes, The Ku Klux Klan in the Southwest: How Protestant Extremism Was Rejected in Arkansas, Arkansas Historical Quarterly, 1987.
- Robert P. Ericksen, Complicity in the Holocaust: Churches and Universities in Nazi Germany, 2012.
- Robert J. Daly, Apocalyptic Thought in Early Christianity, 2009.

Takip Edilmesi Önerilen Web Siteleri

- The Internet Archive - www.archive.org
- Christian Classics Ethereal Library (CCEL) - www.ccel.org
- Religion and Politics - www.religionandpolitics.org
- Patheos - www.patheos.com

Seyredilmesi Önerilen Filmler

- "Luther" (2003)
- "The Passion of the Christ" (2004)
- "The Name of the Rose" (1986)
- "Silence" (2016)
- "Agora" (2009)
- "The Mission" (1986)
- "Witchfinder General" (1968)

Kaynakça

Arpacı, Işıl. "Dini Radikalizmin Nedenlerini Tersinden Sorgulamak: Milli Görüş Neden Radikalleşmedi?" *Journal of Turkish Studies* 12/Volume 12 Issue 8 (01 Ocak 2017), 11-28. https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.11660.

Bartlett, Jamie. *Radikaller: Dünyayı Değiştirmeye Çalışanların İçyüzü*. çev. Esengül Ayyıldız. İstanbul: Mundi Yayıncılık, 1. Baskı, 2020.

Batuk, Cengiz. "Millenarianist Bir Hareket Olarak Montanizm". *Milel ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitolojik Araştırmalar Dergisi* 1 (2003), 41-71.

Baudouin, Richard. Ku Klux Klan: A History of Racism and Violence. Alabama: *The Southern Poverty Law Center*, 2011. https://www.degruyter.com/database/HDAO/entry/hdao.5.329/html.

Bond, Julian. *Ku Klux Klan: A History of Racism and Violence*. Alabama: Southern Poverty Lae Center, 2011.

Brouwer, Daniel C - Hess, Aaron. "Making Sense of 'God Hates Fags' and 'Thank God for 9/11': A Thematic Analysis of Milbloggers' Responses to Reverend Fred Phelps and the Westboro Baptist Church". *Western Journal of Communication* 71/1 (2007), 69-90. https://doi.org/10.1080/10570310701215388.

Cartwright, Mark. "Oliver Cromwell". *Word History Encyclopedia*. United Kingdom: World History Publishing, 2022.

Collins, Adela Yarbro. "The Origin of Christian Baptism". *Studia Liturgica* 19/1 (Mart 1989), 28-46. https://doi.org/10.1177/003932078901900104.

Çelîk, Oktay. "Dini İstismar Eden Terör Örgütlerinin Radikalleşme Süreçleri". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 22 (2015), 99-122.

Denova, Rebecca. "Paul the Apostle". *Word History Encyclopedia*. United Kingdom: World History Publishing, 2013.

Ehrman, Bart D. *The Triumph of Christianity*. New York: Simon & Schuster, First Simon&Schuster hardcover edition, 2017.

Erdoğan, Umut. "Sefalete Övgü: Asketik Ahlak ve Dekadans". *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 37 (07 Mayıs 2024), 171-194. https://doi.org/10.53844/flsf.1398765.

Finkelman, Paul. "A Look Back at John Brown". *Proluge Magazine* 43/1 (2011).

Flesher Fominaya, Cristina. "Collective Identity in Social Movements: Central Concepts and Debates: Collective Identity in Social Movements". *Sociology Compass* 4/6 (2010), 393-404. https://doi.org/10.1111/j.1751-9020.2010.00287.x.

Frend, William Hugh Clifford - Edwards, M. J. "Montanism". *Oxford Research Encyclopedia of Classics*. Ed. William Hugh Clifford Frend - M. J. Edwards. Oxford University Press, 2016. https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199381135.013.4249.

Gallaher, Carolyn. Mapping the End Times: American Evangelical Geopolitics and Apocalyptic Visions. ed. Jason Dittmer - Tristan Sturm. London: Routledge, 2016.

Güngör, Özcan. "Radikal Cihadi Selefilik Türkiye'de Nasıl Taban Buluyor?" Radikal Ağlar (blog), 12 Ağustos 2024. https://urad.org.tr/tr/radikal-aglar/radikal-cihadi-selefilik-turkiyede-nasil-taban-buluyor.

Güngör, Özcan. "Sosyal Değişme: Tanım, Süreç ve Kavramlar". *Sosyolojik Açıdan Din ve Toplumsal Değişme*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2021.

Hinton, Jeanne. "Radical Communities: The Modern Community Movement". *Chiristianity Today* 1 (2024).

Isaacs, Mary K. Building Bridges: A World Religions Program. A Tapestry of Faith Program for Youth: 8th-9th Grades. Boston: Unitarian Universalist Association, 2022. Unitarian Universalist Association.

Johnson, Paul. *History of Christianity*. New York: Touchstone, 2014.

Kirman, Mehmet Ali. *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2011.

Küçük, Abdurrahman vd. *Dinler Tarihi*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2011.

Luther, Martin. *Doksan Beş Tez*. çev. C. Cengiz Çevik. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019.

Mark, Joshua J. "Thomas Müntzer". *Word History Encyclopedia*. United Kingdom: World History Publishing, 2022.

Marshall, Gordon. *Sosyoloji Sözlüğü*. çev. Osman Akınhay-Derya Kömürcü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2. Baskı., 2005.

Marti, Gerardo. "The Global Phenomenon of Hillsong Church: An Initial Assessment". *Sociology of Religion* 78/4 (2018), 377-386. https://doi.org/10.1093/socrel/srx059.

Michaels, J. Ramsey - Aune, David E. "Prophecy in Early Christianity and the Ancient Mediterranean World". *Journal of Biblical Literature* 104/4 (Aralık 1985), 728. https://doi.org/10.2307/3260704.

Moore, Rebecca. *Understanding Jonestown and Peoples Temple*. Santa Barbara, Calfornia: Praeger, an imprint of ABC-CLIO, LLC, 2018.

Ortaç, Tuğba. "Cizvit Tarikatı Neden ve Nasıl Yasaklandı?" *Ignatius Loyola ve Cizvit Okullarının Eğitim Anlayışı*. ed. Bahri Ata. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2016. https://doi.org/10.14527/9786053185475.

Pegg, Mark Gregory. "The Paradigm of Catharism; or, the Historians' Illusion". *Cathars in Question*. ed. Antonio Sennis. 21-52. Boydell and Brewer, 2016. https://doi.org/10.1515/9781782048176-003.

Samuel, V. Cherian. "The Mission Implications of Baptism, Eucharist and Ministry". *International Review of Mission* 72/286 (1983), 207-213. https://doi.org/10.1111/j.1758-6631.1983.tb03217.x.

Serinsu, Ahmet Nedim (ed.). *Dini Terimler Sözlüğü* (İmam-Hatip ve Anadolu İmam-Hatip lisesi öğrencileri için). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2009.

Shea, William M. "The Evangelicals: The Struggle to Shape America by Frances Fitzgerald". *American Catholic Studies* 129/3 (2018), 97-98. https://doi.org/10.1353/acs.2018.0046.

Smith, Matt. "American Apocalypse: A History of Modern Evangelicalism". *PNEUMA* 40/1-2 (06 Haziran 2018), 269-271. https://doi.org/10.1163/15700747-04001027.

Travis, James. "The Hussite Reformation: Life of Jan Hus and the Church". *Czech Center*. United States: Czech Center Museum Houston, 2024.

Trinterud, Leonard J. "The Origins of Puritanism". *Church History* 20/1 (1951), 37-57. https://doi.org/10.2307/3162047.

Weber, Max. *Karizmatik Otorite*. İstanbul: EZR Yayıncılık, 2018.

Wilhite, David E. "Donatus and Donatism". *Oxford Research Encyclopedia of Classics*. Ed. David E. Wilhite. Oxford University Press, 2017. https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199381135.013.8086.

Yaşa, Gökhan. "Dinî Motivasyonlu Radikalleşmenin Özellikleri: Nedenler ve Süreç". *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 17/40 (01 Aralık 2021), 795-824. https://doi.org/10.17752/guvenlikstrtj.1029859.

Yıldırım Çınar, Huriye. "Nijerya'da Radikalleşme ve Boko Haram Terör Örgütünün Üye Kazanma Yolları". *Journal of Terrorism and Radicalization Studies* 1/1 (2023), 129-150. https://doi.org/10.29228/trad.22.

Hristiyanlık İçinde Radikalizmin Güncel Biçimleri ve Hristiyan Radikalizminin Uluslararası Güvenliğe Etkileri

Tuba Taşlıcalı Koç[*]

Araştırma Soruları

- Radikal Hristiyanlık nedir?
- Radikal Hristiyanlığın güncel örnekleri nelerdir ve radikal Hristiyanlık içinde farklı gruplar var mıdır?
- Hristiyan radikalizminin uluslararası güvenliğe etkileri nelerdir?

Giriş

Günümüz dünyasında pek çok farklı görüş, farklı siyasi taraf, farklı bakış açıları ve farklı inanç sistemleri bulunmaktadır. Bu farklılıklar, içinde yaşadığımız dünyayı güzelleştirirken sosyal yapıyı da zenginleştirmektedir. Ancak bu zenginliği içselleştiremeyen ve gözlemlediği farklılıkları benimsemek yerine bunları kendi bakış açılarına yönelmiş birer tehdit unsuru olarak algılayan kesimler, kendi yaşam tarzlarını başkalarına dayatma temelinde bir tutum geliştirebilmektedir. Bu davranışlar ise bazen sadece fikir beyanı şeklinde gerçekleşirken bazense hukuk normlarına aykırı davranışların sergilendiği durumlara yol açabilmektedir. Başka bir deyişle bir grubu oluşturan "biz" ile "biz" grubuna dâhil olmayan "ötekiler" arasındaki farklı bakış açıları, farklı düzeylerde anlaşmazlıklara yol açabilmektedir.

"Biz" ve "öteki" odaklı kurgulanan bu anlaşmazlıklar bütünü ise kimi zaman "biz"in "öteki"ni asimile etme çabalarında kendini göstermekte ya da daha vahimi ve insanlığın yüz karası olan soykırım faaliyetlerinde vücut bulmaktadır. İster millî kimlik odaklı olsun ister inanç odaklı olsun her halükârda "biz/öteki" gruplaşması

[*] Dr., Bağımsız Araştırmacı, E-posta: ttaslicali@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0002-6311-9960.

Takip Edilmesi Önerilen Web Siteleri

- https://www.prri.org/research/support-for-christian-nationalism-in-all-50-states/
- https://www.pewresearch.org/religion/2024/03/15/christianitys-place-in-politics-and-christian-nationalism/
- https://www.americanprogress.org/article/christian-nationalism-is-single-biggest-threat-to-americas-religious-freedom/

Kaynakça

AB Başkanlığı (2024). Bir Bakışta AB-Avrupa Birliği'nin Genişlemesi-Aday Ülkeler-Gürcistan.13.03.2024. https://www.ab.gov.tr/53280.html#:~:text=Avrupa%20Birli%C4%9Fi%20(AB)%20Komisyonu%2C,adayl%C4%B1k%20stat%C3%BCs%C3%BC%20verilmesi%20tavsiye%20edilmi%C5%9Ftir., (Erişim tarihi: 24.08.2024).

Akova, Sibel ve Gökmen Kantar (2020). Kültürlerarası İletişim Bağlamında Nefret Söylemi ve Christchurch Kenti Cami Saldırıları Örneklemi Üzerinden Bir Söylem Analizi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20*(1), 245-260.

Ardern, Jacinda (2019). Ministerial Statements-Mosque Terror Attacks- Christchurch, 19 March 2019, https://www.parliament.nz/en/pb/hansard-debates/rhr/combined/HansDeb_20190319_20190319_08 (Erişim tarihi: 26.08.2024).

Barkun, Michael (1997). *Religion and the Racist Right: The Origins of the Christian Identity Movement.* The University of North Carolina Press.

Baudouin, Richard (2011). *Ku Klux Klan: A History of Racism and Violence*. The Southern Poverty Law Center, Montgomery, Alabama.

Čejka, Marek (2020). Christian Armed Groups: A Forgotten Actor of the Middle Eastern Conflicts. *Obrana a Strategie*, 2/2020,s. 61-78.

Chadwick, Lauren (2024). "US abortions continue to rise since court ruling revoking right to access them". Euronews, 08.08.2024. https://www.euronews.com/health/2024/08/08/us-abortions-continue-to-rise-despite-court-ruling-revoking-right-to-access-them, (Erişim tarihi: 24.08.2024).

Chiappa, Claudia (2024). "Activists press for EU-wide abortion right". Politico, 02.05.2024. https://www.politico.eu/article/activists-press-eu-wide-abortion-right-petition/, (Erişim tarihi: 26.08.2024).

Çiftçioğlu, Cengiz Topel (2012). Yaşama Hakkı. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 2012 (103)., ss. 137-168.

Doğan, Derya (2024). "Roe v. Wade kararının iptalinin ikinci yılı: Kürtaj destekçileri ve karşıtlarından eylem". NTV, 25.06.2024. https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/roe-v-wade-kararinin-iptalinin-ikinci-yili-kurtaj-destekcileri-ve-karsitlarindan-eylem,aPA4FfuRmkazclV-o12kRw/6LSdvTxGsU642V3sSWpLyw, (Erişim tarihi: 25.08.2024).

Düzgel, Ayca ve Özdal, Barış (2021). Kale Avrupası Yaklaşımı Bağlamında Avrupa Birliği'nin Düzensiz Göç Politikası'nın Analizi. *Bursa Uludağ Journal of Economy and Society*, *40*(2), 17-25.

FitzGerald, David Scott (2019). *Refuge beyond Reach: How Rich Democracies Repel Asylum Seekers.* Oxford University Press.

Hıdır, Özcan (2016). "Trump'ın zaferinde Evanjeliklerin rolü ve İslam karşıtlığı", Anadolu Ajansı, 22.11.2016. https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/trump-in-zaferinde-evanjeliklerin-rolu-ve-İslam-karsitligi/690757# (Erişim tarihi: 26.08.2024).

Kemiksiz, Nigar Neşe (2021). Amerika'da Aşırı Sağ Şiddet ve Terörizm. *TESAM Akademi Dergisi*, *8*(2), 459-487.

Kurum, Mehmet ve Engin Avcı (2018). Radikalizm ve Aşırıcılıktan Terörizme: Siyasal Şiddetin Araçsallaştırılması. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 14(28), 37-90.

Kutlukaya, Esra Uslu (2013). *An Institutionalist Analysis to the EU''s Enlargement Policies: A Comparative Study of Polish and Turkish Accession Processes*, Ph. D. Dissertation, İhsan Doğramacı Bilkent University, Ankara.

Küçük, Bahtiyar (2021). "Yeni Zelandalı Müslümanlar, 51 kişinin öldüğü cami saldırısını anlatan film projesine itiraz etti". Euronews, 12.06.2021. https://tr.euronews.com/2021/06/12/yeni-zelandal-muslumanlar-51-kisinin-oldugu-cami-sald-r-s-n-anlatan-film-projesine-itiraz- (Erişim tarihi: 26.08.2024).

Lynch, Orla (2013) "British Muslim Youth: Radicalisation, Terrorism and the Construction of the "Other", *Critical Studies on Terrorism*, 6(2), 241-261.

Martin, Gus (2017). *Terörizm: Kavramlar ve kuramlar* (Çev. İ. Çapçıoğlu, B. Metin). Ankara: Adres Yayınları.

Masur, Kate (2022). "What pre-Civil War history tells us about the coming abortion battle." Washingtonpost, 14.07.2022. https://www.washingtonpost.com/made-by-history/2022/07/14/what-pre-civil-war-history-tells-us-about-coming-abortion-battle/ (Erişim tarihi: 26.08.2024).

Myrie, Clive (2019). "Christchurch shootings: Jacinda Ardern calls for global anti-racism fight." BBC, 20 March 2019. https://www.bbc.com/news/world-asia-47634132 (Erişim tarihi: 26.08.2024).

TDK. https://sozluk.gov.tr/, (Erişim tarihi: 01.08.2024)

Reinares, Fernando and Rogelio Alonso, Tore Bjørgo, Donatella Della Porta, Rik Coolsaet, Farhad Khosrokhavar, Rüdiger Lohlker, Magnus Ranstorp, Alex Schmid, Andrew Silke, Michael Taarnby, Gijs Vries (2008). *Radicalisation Processes Leading to Acts of Terrorism*. EU Report.

Sacrédeus, Lennart (2003). Parliamentary question - H-0652/2003, 'The EU as a Christian club', 24.10.2003, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/H-5-2003-0652_EN.html, (Erişim tarihi: 24.08.2024).

Tekinalp, Şermin (2003). Avrupa Birliği'nin Kultür ve Görsel-İşitsel Medya Politikaları: Kultür Kalesi Oluşturmanın Zorlukları. *Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Araştırma Dergisi* (4), 113-134.

Willis, Edwin (1967). *The Present-Day Ku Klux Klan Movement*. Report by the Committee on Un-American Activities House of Representatives Ninetieth Congress First Session.

Wilson, Jason (2019). "Christian rightwingers warn abortion fight could spark US civil war." The Guardian, 26.05.2019. https://www.theguardian.com/world/2019/may/26/abortion-ban-rightwing-christian-figures-civil-war-predictions, (Erişim tarihi: 26.08.2024).

Hristiyan Köktencilik Bağlamında Aşırıcılık ve Terörizm

Merve Suna Özel Özcan[*] *- Ezgi Şahin*[**]

Araştırma Soruları

- Hristiyan köktenciliğin radikalleşme süreçleri nelerdir?
- Hristiyan köktenci grupların, inanç sistemlerinin ideolojik yapıları aracılığıyla şiddeti meşrulaştırma süreçleri hangi motivasyonel unsurlarla desteklenmektedir?
- Klu Klux Klan gibi Hristiyan aşırıcılık yanlısı grupların dinî ideolojiyi stratejik ve taktiksel bir araç olarak kullanmaları, terörizmle ilişkilerini nasıl şekillendirmektedir?

Giriş

Dünya tarihi boyunca aşırı yaklaşımlar, sistem ve toplumsal yapı içinde kendine yer bulan olgular olmuştur. Tarihsel süreçte, çatışma ve savaşların içinde ve toplumsal yapıda görülen bu olgular, var olan devlet yapılarını etkileme ve dönüştürme gücüne de sahiptir. Geçmişte olduğu gibi, bugün de aşırı yaklaşımların sistemde ve toplumsal hayatta yer alması artık var olan reel politiğin ayrılmaz bir unsuru hâline gelmiştir.

Çalışma kapsamında ele alınacak olan Hristiyan köktencilik konusunda, dinî terörizmin yalnızca inanç sistemlerinin içeriği veya bir kitleyi manipüle etmek için kullanılan teorik yapılar değil aynı zamanda pratik stratejik ve taktiksel bilgiler için güçlü bir motive edici güç olduğunu söylemek mümkündür (Kaplan, 2011). Keza dinin terörizm için bir motivasyon kaynağı olduğu iddia edilebilir. Ayrıca, dinî güdümlü terörizmin dinî yönünün hem bir inançlar ve arzular sistemi hem de

[*] Doç. Dr. Kırıkkale Üniversitesi, Uluslararası ilişkiler Bölümü, E-posta: mervesuna@kku.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-9027-3990.

[**] Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, E-posta: ezgisahin-ogr@kku.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-3676-4905.

Takip Edilmesi Önerilen Web Siteleri

- https://connect.apsanet.org/s11/
- https://www.faithandpolitics.org/
- Southern Poverty Law Center (SPLC) https://www.splcenter.org/

Seyredilmesi Önerilen Filmler

- *The Siege* – Dinî aşırılığın ulusal güvenlik üzerindeki sonuçlarını ele alan bir film.
- *Red State* – ABD'deki dinî radikalizmi ve köktenciliği konu alan bir film.

Kaynakça

Appleby, Rick & Marty, Robbie. (2002). Fundamentalism. *Foreign Policy*, (128), 16–22. https://doi.org/10.2307/3183353.

Bassiouni, Cherif. (2002). Legal control of international terrorism: A policy-oriented assessment. *Harvard International Law Journal*, *43*(1).

Bergesen, Albert J., & Lizardo, Omar. (2004). International terrorism and the world-system. *Sociological Theory*, *22*(1).

Bötticher, Astrid. (2017). Towards academic consensus definitions of radicalism and extremism. *Perspectives on Terrorism*, *11*(4), 73-77.

Bryant, Jonathan. (2020). Ku Klux Klan in the Reconstruction Era. *New Georgia Encyclopedia*. https://www.georgiaencyclopedia.org/articles/history-archaeology/ku-klux-klan-in-the-reconstruction-era/.

Dolnik, Adam, & Gunaratna, Rohan. (2008). On the nature of religious terrorism. In *Routledge Handbook of Religion and Politics* (pp. 355–362). Routledge.

Gifford, Paul. (1991). Christian fundamentalism and development. *Review of African Political Economy*, *18*(52), 9-20.

Gitlin, Martin. (2009). *The Ku Klux Klan: A guide to an American subculture.* Santa Barbara, CA: Greenwood. https://research.ebsco.com/linkprocessor/plink?id=a62f4155-008d-3352-9977-7b83acd76b93.

Egan, Nancy. (2023). *"The Covenant, the Sword, and the Arm of the Lord". Encyclopedia Britannica,* https://www.britannica.com/topic/The-Covenant-the-Sword-and-the-Arm-of-the-Lord.

Feminist Majority Foundation. (1997). *Extremist "Army of God" Group Takes Credit for Atlanta Bombings, Promises to Attack Again.* https://feminist.org/news/extremist-army-of-god-group-takes-credit-for-atlanta-bombings-promises-to-attack-again/.

Herre, B. (2023, August 17). The Global Terrorism Database: How do researchers measure terrorism? *Our World in Data*. https://ourworldindata.org/the-global-terrorism-database-how-do-researchers-measure-terrorism.

Hoffman, Bruce. (2007). Terrorism in history. *Journal of Conflict Studies, 27*(2), 8-28.

Juergensmeyer, Mark. (2017). Does religion cause terrorism? In J. R. Lewis (Ed.), *The Cambridge Companion to Religion and Terrorism* (pp. 11–22). Cambridge University Press.

Koopmans, Ruud, Kanol, Eylem, & Stolle, Dietlind. (2021). Scriptural legitimation and the mobilisation of support for religious violence: Experimental evidence across three religions and seven countries. *Journal of Ethnic and Migration Studies, 47*(7), 1498-1516.

Kudriashova, Irina V. (2003). Fundamentalism in the modern world. *Russian Politics & Law, 41*(2), 7–28. https://doi.org/10.2753/RUP1061-194041027.

Kurum, Mehmet, & Avcı, Engin. (2018). Radikalizm ve aşırıcılıktan terörizme: Siyasal şiddetin araçsallaştırılması. *Güvenlik Stratejileri Dergisi, 14*(28), 37-90.

Laqueur, Walter. (2017). *A history of terrorism*. Routledge.

Messer, Peter C. (2008). Feel the terror: Edmund Burke's reflections on the revolution in France. In *Enemies of Humanity: The Nineteenth-Century War on Terrorism* (pp. 23-44). New York: Palgrave Macmillan US.

Muhic, Emir. (2021). The role of radicalism and extremism in political terrorism. *Technium Social Sciences Journal, 25*, 590.

Özel Özcan, Merve Suna, & Erden Kaya, Emine. (2021). International migration and the rise of Islamophobia as a 'new racism' type. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 10*(4), 3091-3109.

Primoratz, Igor. (1990). What is terrorism? *Journal of Applied Philosophy, 7*(2), 129-138.

Rapoport, David C. (2022). *Waves of global terrorism: From 1879 to the present*. Columbia University Press. https://doi.org/10.7312/rapo13302.

Rogers, M. B., Loewenthal, K. M., Lewis, C. A., Amlôt, R., Cinnirella, M., & Ansari, H. (2007). The role of religious fundamentalism in terrorist violence: A social psychological analysis. *International Review of Psychiatry, 19*(3), 253–262. https://doi.org/10.1080/09540260701349399.

Sandeen, Ernest R., & Melton, J. Gordon. (2024, September 17). Christian fundamentalism. *Encyclopedia Britannica*. https://www.britannica.com/topic/Christian-fundamentalism.

Saiya, Nilay, & Scime, Anthony. (2015). Explaining religious terrorism: A data-mined analysis. *Conflict Management and Peace Science, 32*(5), 487–512.

Saucier, Gerard, Akers, Laura Geuy, Shen-Miller, Seraphine, Knežević, Goran, & Stankov, Lazar. (2009). Patterns of thinking in militant extremism. *Perspectives on Psychological Science, 4*(3), 256–271.

Schmid, Alex. (2004). Terrorism the definitional problem. *Case Western Reserve Journal of International Law, 36*, 375.

Schuurman, Bart. (2021). The role of beliefs in motivating involvement in terrorism: A response to Lorne L. Dawson's article "Bringing religiosity back in: Critical reflection on the explanation of Western homegrown religious terrorism (Parts I & II)." *Perspectives on Terrorism, 15*(5), 85–92.

Sharpe, Tanya Telfair. (2000). The Identity Christian Movement: Ideology of domestic terrorism. *Journal of Black Studies, 30*(4), 604–623.

The Week. (2015). Who Are The Hutaree?. https://theweek.com/articles/495680/who-are-hutaree.

Van den Bos, Kees. (2018). *Why people radicalize: How unfairness judgments are used to fuel radical beliefs, extremist behaviors, and terrorism*. Oxford University Press.

Veitch, James. (2014). Pluralism and diversity in an age of radical religion and violence. In *Religion, Politics and Class Divisions in Indonesia* (pp. 180-195).

White, Jonathan Randall, & Clear, Todd. (2002). *Terrorism: An introduction*. Stanford, CA: Wadsworth Thomson Learning.

Yaşa, Gökhan. (2021). Dinî motivasyonlu radikalleşmenin özellikleri: Nedenler ve süreç. *Güvenlik Stratejileri Dergisi, 17*(40), 795-824.

Zakaullah, Muhammad Arif. (2003). The rise of Christian fundamentalism in the United States and the challenge to understand the new America. *Islamic Studies, 42* (3), 437–486.

Ortodoks Dünyası ve Radikallik: Sırp ve Rus Kilisesi Örnekleri

Deniz Berktay[*]

Araştırma Soruları

- Ortodoks kiliselerinin çoğunun milliyetçi akımlara destek olmasını sağlayan unsurlar ve Ortodoksları bu açıdan Katolik Kilisesinden ayıran farklar, nelerdir?
- Radikal milliyetçilik konusunda Sırp ve Rus Ortodoks Kiliselerini diğerlerinden farklı kılan hususlar, nelerdir?
- Katolik ve Müslüman dünyasına yaklaşım konusunda ve milliyetçilik konusunda Sırp ve Rus Ortodoks Kiliselerinin birbirlerinden farkları nelerdir?
- Sırp ve Rus Ortodoks kiliselerinin siyasetle ilişkileri konusundaki farklılıklar nelerdir?

Giriş

20. yy. sonu ile 21. yy. başlarında Avrupa'da görülen çatışmalarda, çoğunluğu Ortodoks olan halkların ve ülkelerin yer alması, Ortodoksluktaki radikal eğilimleri gündeme getirmiştir. 1991-1995 yılları arasında Yugoslavya'da, Katolik Hırvatlar ile Ortodoks Sırplar ve Müslüman Boşnaklar arasındaki çatışmalar, Samuel Huntington'un "Medeniyetler Çatışması" tezini doğrulamış görünmektedir. Öte yandan, Avrupa kıtasında 21. yy. başlarındaki 2008 Rus-Gürcü Savaşı ile hâlen devam etmekte olan Rusya-Ukrayna arasındaki çatışmaların büyük ölçüde Ortodoks ülkeler arasında yaşandığı değerlendirilmektedir. Ayrıca gerek Yugoslavya'nın dağılma sürecinde Sırp Ortodoks Kilisesi'nin çatışmalarda oynadığı rol, gerekse Rusya-Ukrayna Savaşı'nda Rus Ortodoks Kilisesinin takındığı tavır, kilisenin siyasetle ve milliyetçilikle ilişkisi ekseninde radikallik konusunu gündeme getirmektedir.

[*] Bağımsız Araştırmacı, E-posta: denizberktay@yahoo.com, ORCID ID: 0009-0006-2571-1169.

- "Babylon Berlin" (2017–)
- "The New Pope" (2020)
- "The Young Pope" (2016)
- "The Name of the Rose" (1986)
- "Eastern Promises" (2007)
- "Russian Ark" (2002)
- "The Island" (Ostrov, 2006)
- "Andrei Rublev" (1966)
- "Leviathan" (2014)
- "Frost/Nixon" (2008)
- "Burnt by the Sun" (1994)

Kaynakça

Aleksov, Bojan, "The New Role of the Orthodox Church in Serbia", *Comperative Southeast European Studies dergisi*, 2008: https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/soeu-2008-560306/html.

Berktay, Deniz, *Rusya Batı Çatışmasında Fener Rum Patrikhanesi*, İstanbul, Cumhuriyet Yayınları, 2. Baskı, 2023.

Bremer, Thomas, *Tserkva ta İmperiya*, Kiev 2019.

Buchenau, Klaus,"Religiya i Natsiya v Serbii, Bolgarii i Rumınii: Tri pravoslavnie modeli", *Gosudarstvo, Religiya, Tserkov dergisi*, No. 4, 2014.

Dobroklonskiy, Aleksandır Petroviç, *Rukovodtsvo po İstoriyi Russkoy Tserkvi*, Moskova, 2009.

Drabniko, Aleksandır, *Pravoslavye v Post Totalitarnoy Ukraine*, Kiev 2002.

Dvorkin, Aleksandır, *Oçerki po İstoriyi Vselenskoy Pravoslavnoy Tserkvi*, Moskova 2008.

Govorun, Kirilo, *Politiçne Pravoslavya*, Kiev 2019

Gruşevski, Mihaylo, *İstoriyi Religiynoy Dumki na Ukrayini*, Lviv 1925.

Kaloyeva Yelena, "Tserkov i Politika",

Kirill (Rus Patriği), "Rossiya – Strana Tsvilizatsiya", Rus Ortodoks Kilisesi sitesi, 31 Ekim 2013: http://www.pravoslavie.ru/65312.html.

Kirill (Rus Patriği), Tserkov Prizıvayet k Yedinstvu, Minsk 2010.

Koloyeva, Yelena, "Tserkov i Politika", https://cyberleninka.ru/article/n/tserkov-i-politika/viewer.

Levçenko, *Bizans, İstanbul*, Milliyet Yayınları, 1979.

Lototskiy, Oleksandır, *Avtokefaliya*, C. I ve C. II, Kiev, 1999.

Makarkin, Aleksey, "Pravoslavye: Kak Natsionalizm Pobejdaet Universalizm", *Religiya i Politika*, No. 1 (92), 2019.

Maksimov, Yuriy, *Vızov İslama i Pravoslavnaya Tserkov*, Moskova 2010.

Mares, Vlado, "Rift In The Serbian Orthodox Church", 10 Kasım 2005, https://iwpr.net/global-voices/rift-serbian-orthodox-church.

Markoviç, Marko, *Serbiya, Kak Apologiya Rosii*, Moskova 2007.

Petruşko, Vladislav İgoreviç, *İstoriya Russkoy Tserkvi*, Moskova 2007.

Ramet, Sabrina, The Politics of the Serbian Orthodox Church, Sabrina P. Rant ve Vjeren Pavlovich (editörler), *Serbia Since 1989, Politics and Society Under Milosevic and After*, Seattle, 2005.

Sısoyev Daniil, *Brak s Musulmaninom*, yy. Ty.

Soldatov, Aleksandır, "Russkomu Miru - Ayatolla", Novaya Gazeta, 4 Şubat 2023: https://novayagazeta.ru/articles/2023/02/04/russkomu-miru-aiatolla-media.

Stefanovic Vidoslav ve Filipovic Zlata, *Milosevic: A People's Tyrant*, 2004 .

Yarovıy, Valeriy, *Novitnya İstoriya Krayin Shidnoy Yevropı*, Kiev 1997.

Yahudi Köktenciliği

Mahmut Kökver[*]

Araştırma Soruları

- Yahudi köktenciliği nedir?
- Yahudi köktenciliği üzerinde etkili olan inanç ve tarihî olaylar nelerdir?
- Başlıca Yahudi köktenci gruplarını kimler oluşturur?
- Yahudi köktenci grupların düzenledikleri başlıca terör eylemleri nelerdir?

Giriş

Dinî köktenci yapılar, genel olarak sözlü ve yazılı dinî kuralları, uygulamaları ve bunlara göre oluşan geleneksel yaşam formlarını katı bir şekilde hayata tatbik etmeyi hedefleyen bir düşünce yapısına sahiptir. Bu yapılar, bireysel hayatın yanında toplumsal ve siyasi hayatın da her noktasında Tanrı'nın istekleri doğrultusunda yaşanması gerektiğine inanmaktadır. Bu amaçla dünyayı kendilerine uygun bir zeminde yeniden inşa etme eğilimindedirler. Bunu yaparken dinî köktenciler, mutlak bir otorite olarak Tanrı ve onun tarafından gönderildiğine inanılan kutsal metinlerdeki kurallar çerçevesinde şekillenen birey, toplum, devlet ve sonunda evrensel bir yapı amaçlamaktadır. Bu hedefe ulaşmanın başlıca yolu da siyasetten geçtiği için kitabi dinler olarak kabul gören Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam; dinî kuralları hayatın her sahasına tatbik etme, dinî ve siyasi alan ayrımını mümkün olduğunca ortadan kaldırma ve siyasi faaliyetleri dinî onaya sunma gayreti içinde olmuştur (Aydınalp, 2010, 205).

1948'de siyonist Yahudi grupların faaliyetleri sonucunda kurulan İsrail, o günden itibaren Filistin'e yönelik askerî politikalarını sertleştirerek sürdürmekte-

[*] Doktora Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri (Din Sosyolojisi) Ana Bilim Dalı, E-posta: mahmutkokver@gmail.com, ORCID ID: 0009-0000-2407-3683.

Bölümle İlgili En Temel Makaleler

- Kurt, Menderes. "İsrail'de Yahudi Dini Terörizmi". *Fad-Filistin Araştırmaları Dergisi* 4 (2018): 1-26.
- Heilman, Samuel C. "Jews and Fundamentalism". *Jewish Political Studies Review* 17(2005): 183-89.
- Khalifa, Ahmed. "Terrorism in Israel". *Journal of Palestine Studies* 14/1 (1984): 152-157.

Seyredilmesi Önerilen Filmler

- Limon Ağacı (The Lemon Tree)
- Promises
- 5 Kırık Kamera
- The Gatekeepers
- Foxtrot

Takip Edilmesi Önerilen Web Siteleri

- https://urad.org.tr/
- https://andcenter.org/tr/anasayfa/
- https://teram.org/

Kaynakça

Adam, Baki. "Yahudilik". ed. Şinasi Gündüz. *Yaşayan Dünya Dinleri*. 206-250. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.

Aydın, Mahmut. *Ana Hatlarıyla Dinler Tarihi Tarih, İnanç ve İbadet*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2015.

Aydınalp, Halil. "Sosyal Çatışma ve Din". *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 19/2 (2010), 187-215.

Cebe, Arzu. *Talmud ve İsrail Hukuk Sistemindeki Yeri*. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2020.

Cohen, Shaye J. D. "Roman Domination: The Jewish Revolt and the Destruction of the Second Temple". Hershel Shanks (ed.). *Ancient Israel*. 265-299. Washington D.C: Biblical Archaeology Society, 1999.

Daniel, Bartal – Dikla, Antebi. "Siege Mentality in Israel". *International Journal of Intercultural Relations1* 6/3 (1992), 251-275.

Demir, Fatih. *İşgal Altındaki Filistin Topraklarında Faaliyet Gösteren Siyonist Yerleşim Hareketleri: Gush Emunim, Yesha Konseyi ve Tepe Gençliği*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2020.

Güngör, Özcan. *İsrail'in Teo-Politiği Vadedilmiş Topraklar*. İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları, 2024.

Gürkan, Salime Leyla. "Kur'an'a Göre Seçilmişlik Kavramı ve İsrailoğulları'nın Seçilmişliği Meselesi". *İslâm Araştırmaları Dergisi* 13 (2005): 25-61.

Gürkan, Salime Leyla. *Yahudilik*. İstanbul: İsam Yayınları, 2015.

Halakhah. "JewishVirtualLibrary". Erişim: 21 Haziran 2024, https://www.jewishvirtuallibrary.org/halakhah#:~:text=The%20word%20%22halakhah%22%20(from,practices%20and%20observances%20of%20Judaism.

Kara, Emrah Sıran. *Dini Motivasyonlu Terör Bağlamında İsrail'in Filistinlilere Karşı Uygulamaları*. Yüksek Lisans Tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, 2019.

Katar, Mehmet. "İsrail Kavminin Seçilmişliği Üzerine Bir Araştırma". *İslamî Araştırmalar* 20/4 (2007): 172-177.

Khalifa, Ahmed. "Terrorism in Israel". *Journal of Palestine Studies* 14/1 (1984), 152-157.

Kurt, Menderes. "İsrail'de Yahudi Dini Terörizmi". *Fad-Filistin Araştırmaları Dergisi* 4 (2018), 1-26.

Küçük, Abdurrahman. "Arz-ı Mev'ud", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3, 442-444. Ankara: TDV Yayınları, 1991.

Lustick, Ian S. *Jewish Fundamentalism in Israel*. Washington: Defence Intelligence Agency, 1986.

Öztürk, Çoban Ebru. "İsrail-Filistin: Çatışma Çözümleri, Barış Sürecindeki Sorunlar ve Sürece Yaklaşımlar". Görkem Tanrıverdi (Ed.). *Silahlı Çatışmaların Çözümü Mümkün mü? Dünyadan Örneklerle Barış Süreçleri*. 129-163. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2021.

Pedahzur, Ami. – Perliger, Arie. *Jewish Terrorism in Israel*. New York: Columbia University Press, 2011.

Rawıdowıcz, Simon – Ravıd, Benjamin C. I. *Israel, the Ever-Dying People, and Other Essays*. Cranbury: Associated University Presses, 1986.

Shahak, Israel – Mezvınsky, Norton. *Jewish Fundamentalism in Israel*. Londra: Pluto Press, 2004.

Talay, Cemilenur. *İsrail'de Din ve Siyaset: Haredim ve Gush Emunim Örnekleri Üzerinden Yahudi Köktenci Grupların İsrail Siyaseti Üzerinde Etkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Çankaya Üniversitesi, 2023.

Yıldız, Aynur. *Yahudi ve İslam Kutsal Literatüründe Hz. Ya'kub ve Seçilmişlik Kavramı: Karşılaştırmalı Bir Çalışma*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2014.

Siyonist Hareketin Tarihi ve Etkileri

Muhammed Ahmet Kurum[*]

Araştırma Soruları

- Siyonist hareketin kökenleri nelerdir ve 19. yüzyılda nasıl modern siyasi bir harekete dönüşmüştür?
- 19. yüzyılda Avrupa'da antisemitizmin yükselmesi, siyonist hareketin gelişimini nasıl etkilemiştir?
- Theodor Herzl ve Birinci Siyonist Kongresi, modern siyonizmin şekillenmesinde nasıl bir rol oynamıştır?
- Birleşmiş Milletlerin 1947 Paylaşım Planı ve 1948'de İsrail Devleti'nin bağımsızlık ilanı, Orta Doğu'da hangi siyasi ve bölgesel değişikliklere yol açmıştır?

Giriş

Siyonizm, 19. yüzyılın sonlarında Avrupa'da ortaya çıkan ve Yahudi halkının Filistin topraklarında bir ulusal devlet kurma amacı güden siyasi bir harekettir (Boyer, 1992, 7). Bu hareket, özellikle Yahudi toplumlarının yüzyıllar boyunca maruz kaldığı antisemitizm ve ayrımcılık gibi zorluklara karşı bir çözüm arayışı olarak doğmuştur. Siyonizmin kurucusu olarak kabul edilen Theodor Herzl, 1896 yılında kaleme aldığı *Der Judenstaat* (*Yahudi Devleti*) adlı eseriyle, Yahudilerin Filistin'de bir devlet kurmasının kaçınılmaz olduğu fikrini savunmuş ve bu görüş, kısa süre içinde geniş kitleler tarafından benimsenmiştir (Herzl, 2007). 1897'de düzenlenen Birinci Siyonist Kongresi, Yahudi devletinin kurulması için uluslararası bir platform oluşturarak siyonizmi organize bir hareket hâline getirmiştir (Troy, 2018, 13).

Siyonist hareketin tarihi, yalnızca Yahudi halkını ilgilendiren bir mesele olmaktan çıkarak küresel çapta siyasi, toplumsal ve kültürel etkiler yaratan bir süreç

[*] MEB. Din Sosyolojisi Bilim Uzmanı, E-posta: krmahmet13@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-3991-629X.

Kaynakça

Ahad Ha-am. *Pinsker and Political Zionism*. London, 1916.

Akşin, Sina. *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018.

Armaoğlu, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. Kronik Kitapevi, 2019.

Baron, Salo W. "The Jewish Question in the Nineteenth Century". *The Journal of Modern History* 10/1 (1938), 51-65.

Berenbaum, Michael. "Encyclopaedia Judaica". *Holocaust*. C. 9. Jerusalem: Keter Publishing House, 2007.

Berenbaum, Michael - Skolnik, Fred. "Zionism". *Encyclopaedia Judaica*. C. 21. Jerusalem: Keter Publishing House, 2007.

Besalel, Yusuf. *Yahudilik Ansiklopedis*i. C. 3. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A. Ş., 2001.

Boyer, Alain. *Siyonizmin Kökenleri*. çev. Volkan Aytar. İstanbul: İletişim Yayınları, 1992.

Brenner, Michael. *Kısa Yahudi Tarihi*. çev. Sevinç Altınçekiç. İstanbul: Alfa Tarih Yayınları, 1. Basım, 2011.

Cleveland, William L. *Modern Ortadoğu Tarihi*. çev. Mehmet Harmancı. Agora Kitaplığı, 2008.

Cohen, Israel. *Theodor Herzl: Founder of Political Zionism*. New York: Thomas Yoseloff, 1959.

Friedman, Isaiah. "Theodor Herzl". *Encyclopaedia Judaica*. C. 9. Jerusalem: Keter Publishing House, 2007.

Garaudy, Roger. *İlahi Mesajlar Toprağı Filistin*. çev. Cemal Aydın. Türk Edebiyatı Vakfı, 2011.

Gelvin, James L. *The Israel-Palestine Conflict: One Hundred Years of War*. New York: Cambridge University Press, 2005.

Goitein, Shelomo Dov. *Letters of Medieval Jewish Traders*. New Jersey: Princeton University Press, 1973.

Goldshlag, Itzhak. "Mizrachi". *Encyclopaedia Judaica*. C. 14. Jerusalem: Keter Publishing House, 2007.

Göze, Ergün. *Siyonizmin ve İsrail''in Kurucusu Theodor Herzl: Hatıralar*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2007.

Greilsammer, Ilan. *Siyonizm*. çev. Işık Ergüden. Ankara: Dost Kitabevi, 2007.

Gurbanov, Elşen. "Tarihten Günümüze Siyon Aşkı ve Siyonizm Türleri". *İsrailiyat: İsrail ve Yahudi Çalışmaları Dergisi*, 146-166.

Güngör, Özcan. *İsrail'İn Teo Politiği: Vadedilmiş Topraklar*. İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları, 1. Basım, 2024.

Halevi, Yehuda. *The Selected Poems of Yehuda Halevi*. çev. Hillel Halkin. Lexington: Nextbook Press, 2011.

Hellinger, Moshe vd. *Religious Zionism and the Settlement Project Ideology, Politics, and Civil Disobedience*. New York: State University Press, 2018.

Herzl, Theodor. *Yahudi Devleti*. çev. Sedat Demir. İstanbul: Ataç Yayınları, 2007.

Hilewitz, Alter. "Encyclopaedia Judaica". *Ahad Ha'am*. C. 1. Jerusalem: Keter Publishing House, 2007.

Hill, M. Jill. *Suez Crisis 1956*. Virginia: Center for Naval Analyses, 1974.

Hinnebusch, Raymonnd. "Revisiting the 1967 Arab-Israel War and its Consequences for the Regional System". *British Journal of Middle Eastern Studies*.

Klausner, Israel. "Leon Pinsker". *Encyclopaedia Judaica*. C. 16. Jerusalem: Keter Publishing House, 2007.

Kouts, Gideon. "Zionism". *Encyclopaedia Judaica*. C. 21. Jerusalem: Keter Publishing House, 2007.

Lewis, Bernard. *Ortadoğu-İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi*. çev. Selen Y. Kölay. Ankara: Arkadaş Yayınları, 3. Basım, 2003.

Linker, Shalom. *Kibbutz Judaism: A New Tradition in the Making*. Pennsylvania: Associated University Presses, 1982.

Lumer, Hyman. *Zionism: It''s Role in the World Politics*. New York: International Publishers, 1973.

Morris, Benny. *1948: A History of the First Arab-Israeli War*. London: Yale University Press, 2008.

Penslar, Derek Jonathan. *Zionism and Technocracy the Engineering of Jewish Settlement in Palestine 1870-1918*. Indianapolis: Indiana University Press, 1991.

Pianko, Noam. *Zionism and the roads not taken: Rawidowicz, Kaplan, Kohn*. Indiana: Indiana University Press, 2010.

Piterberg, Gabriel. *Siyonizmin Dönüşleri Mitler, Siyaset ve İsrail'de Araştırmacılık*. çev. Aysun Babacan. İstanbul: İthaki Yayınları, 2015.

Poliakov, Leon. "Encyclopaedia Judaica". *Anti-Semitizm*. C. 2. Jerusalem: Keter Publishing House, 2007.

Rabinovich, Itamar - Brun, Itai. *Israel Facing a New Middle East: In Search of a National Security Strategy*. California: Hoover Institution Press, 2017.

Salihoğlu, Mahmut. "Jabotinsky, Siyonizm ve Osmanlı Devleti*", Osmanlı'dan Günümüze Filistin Sempozyumu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2013.

Schulze, Kirsten vd. *20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi*. çev. Taciser Belge. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2020.

Shapira, Anita. *Land and Power: The Zionist Resort to Force, 1881-1948*. çev. William Templer. California: Stanford University Press, 1992.

Sharon, Moshe Sevilla. *İsrail Ulusunun Tarihi*. Yeruşalayim: Graph Press, 1981.

Shlaim, Avi. *The Iron Wall: Israel and the Arab World*. New York: W. W. Norton & Company, 2001.

Smith, Gary V. "Siyasal Siyonizm: Bir Yahudi Eleştirisi". çev. Türkkaya Ataöv. *Siyonizm ve Irkçılık*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, 1982.

Solomon, Ibn Gabirel. *Selected Religious Poems of Solomon Ibn Gabirol*. çev. İsrael Zangwıll. Global Grey, 1923.

Staff, Editorial. "Zion". *Encyclopaedia Judaica*. C. 21. Jerusalem: Keter Publishing House, 2007.

Troy, Gil. *The Zionist Idea: Visions for the Jewish Homeland Then, Now, Tomorrow*. Philadelphia: The Jewish Publication Society, 2018.

Yadgar, Yaacov. *Sovereign Jews Israel, Zionism, and Judaism*. New York: Suny Press, 2017.

İsrail-Filistin Çatışması ve Radikal Yahudi Grupların Etkisi

Büşra Kara[*]

Araştırma Soruları

- İsrail-Filistin çatışması ne zaman ortaya çıkmış ve nasıl bir süreç izlemiştir?
- İsrail-Filistin çatışmasında tarihî ve dinî sebeplerin rolü nedir?
- İsrail-Filistin topraklarında barışın sağlanamamasının temel sebepleri nelerdir?
- Yahudi fundamentalizmi, İsrail'in devlet politikalarına nasıl yön vermektedir?
- Radikal Yahudi grupların İsrail-Filistin çatışmasına etkileri nelerdir?
- Antisiyonist Haredi (ultra Ortodoks) grupların temel fikirleri nelerdir?
- Antisiyonist Haredi gruplar, siyonizme ve İsrail Devleti'ne neden karşı çıkmaktadır?
- Antisiyonist Haredi (ultra Ortodoks) gruplar İsrail-Filistin çatışması hakkında ne düşünmektedir?
- Dindar siyonist yerleşimci hareketinin temel fikirleri nelerdir?
- Dindar siyonist yerleşimci hareketi, Filistin topraklarındaki yerleşim faaliyetlerini nasıl meşrulaştırmaktadır?
- Dindar siyonist yerleşimci hareketi, İsrail-Filistin çatışması hakkında ne düşünmektedir?

Giriş

Etnik kimlikler ve dinî gruplar sıklıkla yakın temasta olmuştur. Genel olarak dinler, insanlar arasındaki etnik sınırları kaldırarak onları bir tutmaya çalışsa da bazı etnik gruplar, aşırı dindarlığa giderek etnik kimlik üzerinden din tanımlaması yapmışlardır. Yahudiler de etnik kimlik üzerinden dinî algılarını oluşturan bir gruptur (Smith, 2017, 21). Dinlerini etnik kimlikleri üzerinden tanımlamaları, onların

[*] Bağımsız Araştırmacı, Din Sosyolojisi Bilim Uzmanı, E-posta: busrakara543@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-6172-2072.

Kaynakça

Adam, Baki. "Yahudilik". *Dinler Tarihi El Kitabı*. ed. Baki Adam. 62-131. Ankara: Grafiker Yayınları, 2017.

Ataş, Ayşe. "Tarihi Perspektiften Filistin-İsrail Meselesi: Çözül(e)meyen Bir Sorun". *TYB Akademi Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi* 14/41 (2024), 34-58.

Ateret Cohanim. "'We are not a conquering people; we are returning home.'" *Ateret Cohanim*, 04 Temmuz 2024. https://www.ateretcohanim.org/we-are-not-a-conquering-people-we-are-returning-home/.

Ay, Rahim - Sevimli, Maşite. "Yahudilik ve Siyaset". *Sosyolojik Açıdan Din ve Siyaset El Kitabı*. ed. Özcan Güngör. 323-347. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2020.

Aydın, Zeynep Sara. *Yahudi Fundamentalizmi: Gush Emunim Örneği*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.

Başdemir, Hasan Yücel. "Fundamentalizm". *Siyasi İdeolojiler*. ed. Buğra Kalkan-Hasan Yücel Başdemir. 238-264. Ankara: Adres Yayınları, 2018.

Çoban, Melih. *Different Conceptions of Jewish and Palestinian Nationhood: The Questions of Palestine Viewed Through Ethnic, Religious and Political Identities in Conflict*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003.

Demircan, Necati. "Yahudi Devletinin İnşası ve Arap-İsrail Çatışmasının Başlangıcı". *Ulisa: Journal of International Studies* 4/2 (2020), 215-226.

Deveci, Mustafa. "Ortodoks Yahudilerden Bir Grup, İsrail'in Evini Yıktığı Filistinli Aileyi Ziyaret Etti". *Anadolu Ajansı*, 25 Şubat 2021. https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ortodoks-yahudilerden-bir-grup-israilin-evini-yiktigi-filistinli-aileyi-ziyaret-etti/2156187.

Frieden, Jeffry. "The Root Causes of Enduring Conflict: Can Israel and Palestine Co-exist?" *Israel and Palestine: Alternative Perspectives on Statehood*. ed. John Ehrenberg - Yoav Peled. 63-75. New York: Rowman and Littlefield, 2016.

Friedman, Motti. "Zionist Congress: The Uganda Proposal (August 26, 1903)". *Jewish Virtual Library*, 2004. https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-uganda-proposal-1903.

Goldfeder, Moshe. "A Postwar Debriefing". *Mishpacha*, 01 Haziran 2021. https://mishpacha.com/a-postwar-debriefing/.

Güngör, Özcan. *İsrail'in Teo-Politiği Vadedilmiş Topraklar*. İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları, 2024.

Hellinger, Moshe. "The Criticism of Democracy in Rabbi EEM Shach's Thought". *Anti-Democratic Thought*. ed. Erich Kofmel. 123-140. England: Imprint Academic, 2008.

Herz, Yosef. "The Moment Is Now". *Mishpacha*, 27 Şubat 2024. https://mishpacha.com/the-moment-is-now/.

Kökce, Halime. "Din ve Milliyetçik İlişkisi: Kolaylaştırıcı mı Zorlaştırıcı mı?" *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 18/40 (2021), 2775-2796.

Kuşaslan, Leyla. *Siyonizmin Yahudi Radikalizmi Üzerindeki Etkisi*. İstanbul: İbn Haldun Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Lewin, Eyal. "The Inevitable Dead End of the Arab-Israeli Conflict". *Cogent Social Sciences* 2/1 (2016), 1-31.

Liebman, Charles S. "Jewish Fundamentalism and Israeli Polity". *Fundamentalism And The State: remaking polities, militants, and economies*. ed. Martin E. Marty - R. Scott Appleby. 68-87. Chicago: The University of Chicago Press, 1993.

Luria, Daniel. "Genocide–Really?" *Ateret Cohanim*, 14 Ocak 2024. https://www.ateretcohanim.org/genocide-really/.

Luria, Daniel. "Silence and Hypocrisy in the World – Antisemitism Par Excellence". *Ateret Cohanim*, 10 Ocak 2024. https://www.ateretcohanim.org/silence-and-hypocrisy-in-the-world-antisemitism-par-excellence/.

Lustick, Ian S. "Jewish Fundamentalism in Israel". *Defense Academic Research Support Program (DARSP)*, iii-95.

Mark, David. "Jerusalem Remains the Center of the Conflict". *Ateret Cohanim*, 19 Ocak 2024. https://www.ateretcohanim.org/jerusalem-remains-the-center-of-the-conflict/.

Mark, David. "Our Safety and Victory Depends on Jerusalem". *Ateret Cohanim*, 14 Aralık 2023. https://www.ateretcohanim.org/our-safety-and-victory-depends-on-jerusalem/.

Mark, David. "Voluntary Transfer Is Already Underway". *Ateret Cohanim*, 05 Ocak 2024. https://www.ateretcohanim.org/voluntary-transfer-is-already-underway/.

Nahya, Zeliha Nilüfer. "Çatışmanın Öteki Tarafı: Yahudi Fundamentalizmi". *Kırkbudak Anadolu Halk İnançları Araştırmaları* 2/7 (2006), 66-86.

Öztürk, Sümeyye. *Ultra-Ortodoks Yahudiler: Harediler Örneği*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.

Rosenblum, Yonoson. "Heed the Omens". *Mishpacha*, 10 Mayıs 2022. https://mishpacha.com/heed-the-omens/.

Rosenblum, Yonoson. "If It Walks Like an Anti-Semite…". *Mishpacha*, 07 Mayıs 2024. https://mishpacha.com/if-it-walks-like-an-anti-semite/.

Rosenblum, Yonoson. "Israel is Fighting A Just War". *Mishpacha*, 24 Ekim 2023. https://mishpacha.com/israel-is-fighting-a-just-war/.

Rosenblum, Yonoson. "Very Simple, Really". *Mishpacha*, 14 Kasım 2023. https://mishpacha.com/very-simple-really/.

Rosenblum, Yonoson. "Who's Paying to Fan the Chaos". *Mishpacha*, 03 Eylül 2024. https://mishpacha.com/whos-paying-to-fan-the-chaos/.

Shahak, İsrael - Mezvinsky, Norton. *İsrail'de Yahudi Fundamentalizmi*. çev. Ahmet Emin Dağ. İstanbul: Anka Yayınları, 2004.

Smith, Anthony. *Milli Kimlik*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.

Talay, Cemilenur. *İsrail'de Din ve Siyaset: Haredim ve Gush Emunim Örnekleri Üzerinden Yahudi Köktenci Grupların İsrail Siyaseti Üzerinde Etkileri*. Ankara: Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.

Troen, Ilan. "Israeli Views of the Land of Israel/Palestine". *Israel Studies* 18/2 (2013), 100-114.

Türem, Şule İsminaz. *Mesih İnancının Yahudi Toplumundaki Sosyal ve Siyasal Yansımaları (XVIII. Yüzyıldan İtibaren)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.

Webber, Jonathan. "Rethinking Fundamentalism: The Readjustment of Jewish Society in the Modern World". *Studies in Religious Fundamentalism*. ed. Lionel Caplan. 95-121. London: Palgrave Macmillan, 1987.

Yiğit, Ali Ata. "Filistin Meselesinin Kronikleşmesi (1918-1948)". *Türk Dünyası Araştırmaları* 123/243 (2019), 391-414.

TÜRKİYE VE KORE'DE DOĞUM RİTÜELLERİ

Dr. Nihan Karakuş Harmancı

nobel bilimsel

Türkiye ve Kore'de Doğum Ritüelleri

Dr. Nihan Karakuş Harmancı

Yayın No.: 2199
ISBN: 978-625-393-684-6
E-ISBN: 978-625-393-685-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Temmuz 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Bu çalışma; yazar Dr. Nihan KARAKUŞ HARMANCI tarafından Doç. Dr. Hatice KÖROĞLU TÜZKÖZÜ danışmanlığında hazırlanan "Türkiye ve Kore Kültüründe Doğum Ritüellerinin Karşılaştırılması (Kayseri Ve Andonğ Yöresi)" başlıklı Doktora Tezinden üretilmiştir. Adı geçen tez çalışması, Erciyes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi Tarafından SDK 2019-8790 kodlu proje ile desteklenmiştir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Bayraktar Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Karakuş Harmancı, Nihan.
Türkiye ve Kore'de Doğum Ritüelleri / Nihan Karakuş Harmancı
1. Basım, X + 382 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-684-6
E-ISBN: 978-625-393-685-3
1. Geçiş Ritüelleri 2. Doğum Ritüelleri 3. Kore

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi Kitabevleri, Yeryüzü Dağıtım

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **İİİ**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **İX**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
DOĞUM ÖNCESİ DÖNEM

1.1. Kısırlığı Giderme 25
1.2. Hamileliğin Kadınların Günlük Yaşamına Etkisi 49
1.3. Aşerme 58
1.4. Doğumdan Önce Cinsiyet Tayini 62
1.5. Bebeğin Kız veya Erkek Olması İçin Yapılan Uygulamalar 77
1.6. Bebek Kıyafetleri 91
1.7. Düşük Yapma 101
1.8. Bebeğin Güzel Olması ve Sağlıklı Doğması 114
1.9. Bebeğin Geleceğini Olumlu veya Olumsuz Etkilemeye Yönelik Davranışlar 121

İKİNCİ BÖLÜM
DOĞUMUN GERÇEKLEŞTİĞİ DÖNEM

2.1. Doğuma Hazırlık 137
2.2. Doğumu Yaptıran Kişiler 146
2.3. Doğumun Gerçekleşmesi 151
2.4. Doğum Gecikirse Yapılan Uygulamalar 157

2.5. Doğum Sırasında Koca 161
2.6. Doğum Haberini Verme ve Hediyeleşme 164
2.7. Yaşamayan Çocuk 174

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
DOĞUM SONRASI DÖNEM

3.1. Lohusa Kadınların Bakımı 183
3.2. Anneden Süt Gelmesi ve Sütün Çoğalması 195
3.3. Bebeğin Sağlıklı Yaşaması 202
3.4. Kötü Ruhlardan Korunma 208
3.5. Diğer İnsanlardan Korunma 223
3.6. Çocuğun Göbeğinin Düşmesi ve Eşi 238
3.7. Ad Verme 254
3.8. Bebeğin İlk Banyosu 267
3.9. Çok Ağlayan ve Uyumayan Çocuk 278
3.10. Çocuklarda Nazar ve Nazardan Korunma Yöntemleri 287
3.11. Çocuğu Olmayan Kadınlara Yapılan Uygulamalar ve Bu Kadınlar Hakkında Toplumun Düşünceleri 297
3.12. İlk Tırnağın Kesilmesi 304
3.13. İlk Dişin Görülmesi 310
3.14. Çocuğun Gelişimi ve Sağlıklı Yürümesi 315

SONUÇ VE ÖNERİLER 325

KAYNAKÇA 351

EKLER 369

YAZAR HAKKINDA 381

KAYNAKÇA

Acıpayamlı, Orhan. *Türkiye'de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü.* Ankara: Sevinç Matbaası, 1974.

Açа, Mehmet. Türk Halk Geleneğindeki Doğum Sonrası Uygulamalara Bir Örnek: "Tuzlama". *Milli Folklor*, 10/52 (2001): 93-100.

Akal, Neşe, Zeynep Yılmaz ve Mehmet Bani. "Süt ve Daimi Dişlerde Sürme Problemleri: 4 Olgu Sunumu". *Atatürk Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi*. 28/2 (2018): 233-238.

Aksoy, Ömer Asım. *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1.* İstanbul: İnkılâp Yayınları, 1993.

Alkayış, M. Fatih. "Türkçede Geçerliliğini Yitiren Üç Söz". *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*. CII/726 (2012): 447-449.

Andonğşisa Pyıonçanvivonhö. *Andonğşi Yıogsa*. Andonğ: Andonğşi, 1999. [안동시사편찬위원회. *안동시역사*. 안동: 안동시, 1999. (Andonğ Tarihini Derleme Kurulu. *Andonğ Şehri Tarihi*. Andonğ: Andonğ Belediyesi, 1999)]

Andonğ Belediyesi, "Andonğ Kore manevi kültürünün başkenti", (Erişim Tarihi: 19.12.2019), https://www.andong.go.kr/portal/contents.do?mId=0300000000

Andonğ Belediyesi, "Özel Ürünlerin Tanıtımı", (Erişim Tarihi: 19.12.2019), https://www.andong.go.kr/portal/contents.do?mId=0306000000

Andonğ Belediyesi, Kurumsal Web Sayfası, https://www.andong.go.kr (Erişim Tarihi: 19.12.2019)

Andonğ Dijital Kültür Sergisi, "Tarih", (Erişim Tarihi:18.12.2019), http://andong.grandculture.net/andong/toc/GC02400382

Artun, Erman. "Tekirdağ Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri Doğum, Evlenme, Ölüm". *Bir: Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi.* 9/10 (1998), 85-l07.

Artun, Erman. *Türk Halk Bilimi.* İstanbul: Kitabevi Yayınevi, 2010.

Aslan, Mehmet Gökhan, "Kayseri İli Pınarbaşı İlçesindeki Avşar Köylerinde Türk Halk İnanışları". Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, 2011.

Ayata, Saim. "Kayseri Merkezinde Meskûn Abdalların Dini İnançları Üzerine Bir Araştırma". Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 1997.

Bak, Han-na. *Vögugingva Damunhoa Gacogıl Vihan Hangugibmunsıo Tonğıro İgnın Hangug Munhoa.* Sıoul: Bagicıonğ, 2009. [박, 한나. *외국인과 다문화 가족을 위한 한국 입문서 통으로 읽는 한국문화.* 서울: 박이정, 2009. (Bak, Han-na. *Yabancılar ve Çok Kültürlü Aileler İçin Kore Kültürü Tanıtım Kitabı*. Seul: Bagicıonğ Yayınevi, 2009.)]

Bak, Sanğ-ran. "Temonğdam Cıonsınğhyıoncanğe Natananın Kınkume Hıncıoggva Iymi". Ne *Hanmincogmunhoayıongu,* 42 (2013): 217-254. [박, 상란. "태몽담 전승현장에 나타나는 큰꿈의 흔적과 의미". 내 *한민족문화연구,* 42 (2013): 217-254. (Bak, Sanğ-ran, "Hamilelik Rüyaları Geleneğinde Büyük Hayallerin İzleri ve Anlamları", *Kore Kültürel Araştırmaları*, 42/42 (2013): 217-254)]

Barthes, Roland. *Göstergebilimsel Serüven*, çev. M. Rifat ve S.Rifat. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993.

Bayat, Fuzuli. *Türk Mitolojik Sistemi 2*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2016.

Be, Yıonğ-donğ. "Gımcure Iymiva Ginınğ Andonğciyıog Du Maıre Saryerıl Cunğşimıro". Ne *Bigyominsoghaghö*, 5 (1989): 91-117. [배,영동. "금줄의 의미와 기능 안동지역 두 마을의 사례를 중심으로". 내 *비교민속학회*, 5 (1989): 91-117. (Be, Yıonğ-donğ. "Yasak İpin Anlamı ve İşlevi, Andonğ'daki İki Köy Vakasına Odaklanarak". *Karşılaştırmalı Kore Topluluğu*, 5 (1989): 91-117.)]

Be, Yıonğ-donğ, vö. *Andonğmunhoaro Bonın Hangughag*. Sıoul: Alleb, 2016. [배, 영동, 외. *안동문화로 보는 한국학.* 서울: 알렙, 2016. (Be, Yıonğ-donğ, vd. *Andonğ Kültürü Vasıtasıyla Kore Kültürüne Bakış*. Seul: Alleb Yayınevi, 2016.)]

Beydilli, Celal. *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*. Ankara: Yurt Kitap Yayın, 2003.

Blog Sayfası, "Jacheon Bahçesi", (Erişim Tarihi: 15.10.2020), https://blog.naver.com/PostView.nhn?blogId=ttpp2002&logNo=222099033788

Blog Sayfası, "Hemag Kalıntıları", (Erişim Tarihi: 26.12.2019), http://blogfiles.naver.net/MjAxODA0MjhfMjI3/MDAxNTI0OTAwNjg0NTkz.foJlZNpoPITaiRFzWReVd9lkoVpMnV_ymxQy_JSc4Gsg.IkrgnzA4O7NL6tLigXk4h1e5Re3AWYhJvSHvQqNF8B8g.JPEG.cocoriko02/0428_%B3%EB%B6%FB%B9%E8_%2855%29.jpg

Boratav, Pertev Naili. *100 Soruda Türk Folkloru*. Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2015.

Ceylan, Fatma Gül. "Üniversite Öğrencilerinin Eş Seçimindeki Tercih ve Beklentileri". Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 1994.

Cho, Hye-sug. "İndocıontonğe Tegyosasanğgva Şilçıonbanğbıobyıongu- Cunğgug, Hangug Tegyovae Bigyorıl Cunğşimıro". Baksa Nonmun: Vongvanğdehaggyodehagvon, 2012. [조, 혜숙. "인도전통의 태교사상과 실천방법연구 – 중국, 한국 태교와의 비교를 중심으로. 박사 논문: 원광대학교대학원, 2012. (Cho, Hye-sug. "Hint Geleneklerinde Prenatal Düşünce ve Pratik Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma- Çin, Kore Geleneksel Doğum Öncesi Eğitim Karşılaştırması". Doktora Tezi: Vongoanğ Üniversitesi, 2012.)]

Cıonğ, Yıon-hag. "İlsenğıyreva Mulcilmunhoa- Çulsenğıyreva Hollyerıl Cunğşimıro". Ne *Andonğdehaggyo Minsoghagyıonguso,* 37 (2011) 67-102. [정, 연학. "일생의례와 물질문화 – 출생의례와 혼례를 중심으로". 내 *안동대학교 민속학연구소,* 37 (2011) 67-102. (Cıonğ, Yıon-hag. "Ömür Boyu Ritüeller Kültürü -Doğum Ayinleri ve Düğün Odaklı". *Andonğ Ulusal Üniversitesi Halk Bilimi Araştırmaları,* 37 (2011): 67-102.)]

Civelek, Makbule. "Göstergebilimin Kuramsal Açıdan İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma". *Akademik Bakış,* 4, (2020): 771-784.

Co, Hu-conğ oa Sug-ca Yun. *Tonğgvaıyreva Uri Imşig*. Sıoul: Hallim Çulpansa, 2002. [조, 후종과 윤숙자, *통과의례와 우리 음식*. 서울: 한림 출판사, 2002. (Co, Hu-conğ oa Yun Sug-ca. *Kore Geçiş Törenleri ve Yemekleri*. Seul: Hallim Yayınevi, 2002.)]

Creswell, John W. *Nitel Araştırma Yöntemleri.* Çev ed: Mesut Bütü ve Selçuk Demir. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2020.

Çalışkan, Zekeriya. "Sarız ve Çevresinde Yaşayan Avşarların Örf ve Âdetlerinde Dini Unsurların Sosyolojik Tetkiki". Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 1992.

Çelebi, Çağdaş Lara. "Konut ve Göç: 19. Yüzyıl Kayseri Rum Evleri". *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 32/1 (2017): 17-45.

Çobanoğlu, Özkul. *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2012.

Çoruhlu, Yaşar. *Türk Mitolojisinin Ana Hatları.* İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2002.

Çö, Un-şig oa Myıonğ-ca Kim. *Hangug Minsoghag Geron*. Seul: Minsogvon, 2004. [최운식. 김명자, 한국민속학개론, 민속원,서울, 2004.]

Çö, Un-şig. *Çö Un-şig'e Minsogsupil (Minsogcıogin Salme Iymi.).* Sıoul: Hanul, 1993. [최, 운식. *최운식의 민속수필(민속적인 삶의 의미.)*. 서울: 한울, 1993. (Çö, Un-şig. *Çö Un-şig'in Halk Kültürü Makaleleri (Halk Kültürü Açısından Hayatın Anlamı)*. Seul: Hanul, 1993.)]

Çö, Un-şig. *Hangugine Salmgoa Munhoa*. Sıoul: Bogosa, 2006. [최운식, *한국인의 삶과 문화*. 서울: 보고사, 2006. (Çö, Un-şig. *Korelilerin Yaşamı ve Kültürü.* Seul: Bogo Yayınevi, 2006.)]

Dağlı, Ahmet. "Halkbiliminde Saha Araştırması ve Kültürün Gelecek Nesillere Aktarılması Konusunda Problemler ve Bir Çözüm Önerisi". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 40 (2015): 35-47.

Demirel, Melek ve Yelkin Diker Coşkun. "Üniversite Öğrencilerinin Meraklılık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi". Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 9/18 (2009): 111-134.

Deri ve Zührevi Hastalıklar Derneği, "Tırnak ve Tırnak Hastalıkları", (Erişim Tarihi: 20.11.2020), http://turkderm.org.tr/menu/50/tirnak-ve-tirnak-hastaliklari

Design House, "Bugün Mutlu Bir Gün, O yüzden Kapıyı Aç!", (Erişim Tarihi: 14.12.2018).http://happy.designhouse.co.kr/magazine/magazine_view?info_id=53214

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, "Türkiye-Kore İş ve Yatırım Toplantısı Sonuç Raporu", (Erişim Tarihi: 10.12.2020), https://deik.org.tr/uploads/turkiye-kore-rapor.pdf

Doğrusöz, Mahmut. "Kayseri ve Çevresinde Su ile İlgili İnanç ve Uygulamalar". Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2005.

Dünya Sağlık Örgütü, "Güvenli olmayan kürtajın önlenmesi", (Erişim Tarihi: 05.12.2020)https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/preventing-unsafe-abortion

Düzgün, Ülkü Kara. "Türk Mitolojisinde Ateş Kültü", içinde *Türk Mitolojisine Giriş*, ed., F. Ahsen Turan ve Meral Ozan. Ankara: Gazi Kitabevi, 2016.

Eker, Ahmet. "Kayseri ve Çevresinde Nazar İnanç ve Uygulamaları". Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2000.

Ekici, Metin. *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2007.

Ergin, Muharrem. *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2020.

Ersoy, Ruhi. "Halk Bilimi Çalışmalarının Gelişimine Paralel Olarak 'Alan Araştırması' Kavramını Yeniden Düşünmek". *Milli Folklor*, 24/94 (2012): 5-13.

Esma Küçükşahin, "Kültepe'de Eski Tunç Çağı'na ait tanrıça heykeli bulundu", *Anadolu Ajansı*, 22.11.2020. (Erişim Tarihi: 24.12.2020) https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/kultepede-eski-tunc-cagina-ait-tanrica-heykeli-bulundu/2051996

Frazer, Sir James George. *Altın Dal (Büyü ve Din Üzerine Bir Çalışma),* çev. M. H. Doğan. İstanbul : Yapı Kredi Yayınları, 2004.

Gedik, Seda. "Türk Dünyası Atasözlerinde 'Tuz'". *Uluslararası Folklor Akademi Dergisi*, 2/1 (2019): 69-88.

Gennep, Arnold Van. *Rites of Passage.* Chicago: University of Chicago Press, 1992.

Global Bız, (Erişim Tarihi: 14.12.2018), http://www.g-enews.com/ko-kr/print.php?ud=20150416073250733509 0_1&md=20150416121516

Gökbel, Ahmet."Yahyalı Çevresindeki Varsak'ların Dini Folklorunda Gelenek ve Değişmeler". Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 1990.

Gömeç, S.Yağmur. "Umay Ana Üzerine Düşünceler", içinde *4. Uluslararası Türk Şöleni Türk Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, editör Alpaslan Ceylan. Ankara: Güneş Vakfı Yayınları, 2018.

Gömeç, Sadettin. "Başkurtların Tarihi, Başkurt Destanları ve Bunların Üzerine Kısa Bir Değerlendirme". içinde *Tarihten Bugüne Başkurtlar-Tarih, Dil ve Kültür Üzerine İncelemeler,* 209-218. İstanbul: Ötüken yayınları, 2008.

Gülensoy, Tuncer. *Manas Destanı (Türkiye Türkçesi ile).* Ankara: Akçağ Yayınları, 2018.

Gülyüz, Bahriye Güray. "İslam Öncesi Türk Kültüründe Ateş ve Ateşe Hükmedenler. Maddi Kültür İzleri Işığında". *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 9/17 (2019): 201-223.

Günay, Ünver, Harun Güngör ve Abdulvahap Taştan. *Kutsallık ve Ziyaret Fenomeni.* Kayseri: Otorite Yayınları, 2015.

Güngör, Harun ve Bekir Köylü. *Türk Halk İnanışları*. Kayseri: Kimlik Yayınları, 2017.

Halk Bilimi Uzmanı Choi Un-Şig'in Kişisel Bloğu, "Bizim Hikayemiz", (Erişim Tarihi: 20.12.2019), https://www.choiws.kr/223

Hacı Şerif, "Erkek bebek çikolatası", (Erişim Tarihi: 12.01.2020), https://www.haciserif.com/erkek-bebek-cikolatasi-gold-sargili-madlen-cikolata-2217

Han, Cıonğ-hi. *Sumoinnın Munhoayusan Sogıro*. Sıoul: Gyıonğinmunhoasa, 2003. [한, 정희. *숨어있는 문화유산 속으로*. 서울: 경인문화사, 2003. (Han, Cıonğ-hi. *Gizli Kalmış Kültürel Miraslar*. Seul: Gyıonğin Kültür Tarihi Yayınevi, 2003.)]

Han, Yanğ-myıonğ. "Hangug Sansoge Çegyecıog İherıl Vihan Şiron". Ne *Bigyo Minsoghag*, 16/126 (1999):109-127. [한, 양명. "한국 산속의 체계적 이해를 위한 시론". 내 *비교 민속학,* 16/126 (1999):109-127. (Han, Yanğ-myıonğ. "Kore Doğum Ritüellerinin Sistematik Anlayışı Üzerine Bir Çalışma". İçinde *Karşılaştırmalı Folklor* 16/126 (1999):109-127.)]

Has, Recep, vd. "Birinci Trimesterde Ultrasonla Fetal Cinsiyet Tayini". *Türkiye Klinikleri Jinekoloji Obstetrik*, 12/3 (2002): 228-231.

Hasan Yüksel'in Kişisel Bloğu, "Höllük (Bebek Toprağı)", (Erişim Tarihi: 20.12.2019), https://kartanesi-38.blogspot.com/2016/01/holluk-bebek-topragi.html

Hofstede, Geert. *Culture's Consequences: International Differences In Work Related Values.* Newbury Park: Sage Publications, 1980.

Honğ, İl-şig. *Hangugminsogdegvan*. Sıoul: Godemincogmunhoayıonguso Çulpanbu, 1980. [홍, 일식. *한국민속대관*, 서울: 고대민족문화연구소 출판부, 1980. (Honğ, İl-şig. *Kore Halkına Genel Bir Bakış*. Seul: Eski Etnik Kültür Enstitüsü, 1980.)]

İ, Byıonğ-hoa. "Tonğgvaıyrehanboge İnmunhagcıog Goçal". Ne *Aşiamincogcohyıonğhagbo*, 16 (2015): 21-39. [이, 병화. " 통과의례한복의 인문학적 고찰". 내 *아시아민족조형학보*, 16 (2015): 21-39. (İ, Byıonğ-hoa. "Geçiş Ritüellerinde Hanbok*"*. İçinde *Asya Etnografyası*, 16 (2015): 21-39.)]

İ, Gil-pyo. *Cıontonğgarye*. Sıoul: Hangugmunhoacebohocedan, 2008. [이, 길표. *전통가례*. 서울: 한국문화재보호재단, 2008. (İ, Gil-pyo. *Geleneksel Kültür*. Seul: Kore Kültürel Miras Vakfı Yayınları, 2008.)]

İ, Gyıonğ-bog. "Cosıonşide Sansog Yıongu (Sosıole natanan sansog)", *Hangugminsoghagçohsıo 6 - gamyıongıg.seşipunğsog.sanyugsog.* Sıoul: Gyomunsa, 1990. [이, 경복. "조선시대 산속 연구 (소설에 나타난 산속)", *한국민속학총서* 6 *-가면극. 세시풍속. 산육속*. 서울: 교문사, 1990. (İ, Gyıonğ- bog. "*Cosıon* Hanedanlığında (Romanlarda Ortaya Çıkan) Doğum". *Kore Folkloru Serisi 6- Maskeli Balo, Seishi gelenekleri ve Dağlar*. Seul: Gyomunsa, 1990.)]

İ, Gyu-bog. *Mugceilgi, Yanğaroge Natanan Çulsan Mit Senğyuggvallyıon Minsog*. Sıoul: Minsogvon, 1999. [이, 규복. *묵재일기, 양아록에 나타난 출산 및 생육관련 민속*. 서울: 민속원, 1999. (İ, Gyu-bog. *Mugceilgi ve Yanğarog Adlı Kitaplarda Ortaya Çıkan Doğum ve Büyüme İle Alakalı Halk Kültürü.* Seul: Halkbilimi Merkezi, 1999.)]

İm, Ce-he. *Bitggalinnın Çegdıl 101-25: Andonğhahömaıl*. Sıoul: Cuşighvösa Devonsa, 1992. [임, 재해. *빛깔있는 책들 101-25: 안동하회마을*. 서울: 주식회사 대원사, 1992. (İm, Ce-he. *Andonğ Hahö Kasabası*, *Renkli Kitaplar 101-25*. Seul: Cuşighvösa DevonsaYayınevi, 1992.)]

İnan, Abdulkadir. *Tarihte ve Bugün Şamanizm*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995.

Kalafat, Yaşar. "Halk Edebiyatı Halk İnançları İlişkilerine Dair", içinde U*luslar arası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı Bildirileri*, editör İsmet Çetin ve Ayşe Yücel, 401-408. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000.

Kalafat, Yaşar. "Kayseri ve Çevresi Örnekleri ile Halk İnançlarımızda 'Korunma ve Kurtulma' Yöntemleri". *Erciyes Aylık Fikir ve Sanat Dergisi,* 1/288 (2001): 397-400.

Kalafat, Yaşar. *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1999.

Kalafat, Yaşar. *Türk Dünyası Karşılaştırmalı Türkmen Halk İnançları.* Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2000.

Kara, Bülent, vd. "Doğum Sonrası Depresyon*". Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 10/9 (2001): 333-334.

Karakaya Suzan, Özge, ve Nuran Çınar. "Yenidoğan Cildi ve Verniks Kazeozanın Bebeğe Faydaları". *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 34 (2018): 141-147.

Karaköse, Ayşe. "Kültür ve Değişmeleri Açısından Kayseri'de Kadınların Doğum ve Çocukla İlgili İnanış ve Âdetleri". Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2003.

Karaman, Kasım. "Şehirleşme Sürecinde Gelenek ve Değişme Kayseri Örneği". Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, 2003.

Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler*. Ankara: Nobel yayın, 2009.

Kartarı, Asker. "Nitel Düşünce ve Etnografi: Etnografik Yönteme Düşünsel Bir Yaklaşım". *Moment Dergi,* 4/1 (2017):207-220. Doi:10.17572/mj2017.1.207220.

Kayabaşı, Onur Alp. "Taşeli Yöresi Tahtacılarının Geçiş Dönemlerinde Mitolojik Unsurlar". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 0/78 (2016): 139-158.

Kayseri Büyükşehir Belediyesi, "Erciyes Dağı", (Erişim Tarihi:12.12.2020), https://www.kayseri.bel.tr/kesfet-listeleme/erciyes-dagi

Kayseri Valiliği, "Kayseri Tarihi", (Erişim Tarihi: 10.12.2020), http://www.kayseri.gov.tr/kayseri-tarihii

KBS World Radio, "97% of S. Korean Babies Born with Mongolian Spots", (Erişim Tarihi: 17.12.2020)**,** http://world.kbs.co.kr/service/news_view.htm?lang=e&Seq_Code=107650

Kıyak, Abdulkadir. "Geleneksel Türk İnanışlarındaki Su Kültü Ve Elazığ'daki İzleri". *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2/4 (2013): 22-39.

Kim, Cıonğ-myıonğ. "İsıllam Tonğgvaıyree Henğtevaıymi". *Tonğilinmunhag*, 48 (2009): 281-308. [김, 정명. 이슬람 통과의례의 행태와의미". *통일인문학*, 48 (2009): 281-308. (Kim, Cıonğ-myıonğ. "İslami Geçiş Ritüelleri ve Anlamları". *Konkuk Üniversitesi Beşeri Bilimler Enstitüsü*, 48 (2009): 281-308.)]

Kim, Ci-yıonğ. "Cosıonşide Çulsangoa Vanğşire Cangtеıyre". *Yıogsava Segye*, 45 (2014): 39-76. [김, 지영. "조선시대 출산과 왕실의 장태의례", *역사와 세계*, 45 (2014): 39-76. (Kim, Ci-yıonğ. "*Cosıon* (Joseon) Hanedanlığında Doğum ve Kraliyet Ailesinde Eş Ritüelleri". İçinde *Tarih ve Dünya*, 45 (2014): 39-76.)]

Kim, Conğ-do oa Cıonğ-guk An. "Ancıonğgugisıllame Tonğgvaıyremunhoa Yıongu". *Aşiamunhoayıongu,* 27 (2012): 191-220. [김, 종도과 안정국, "이슬람의 통과의례문화 연구". *아시아문화연구*, 27 (2012): 191-220. (Kim, Conğ-do ve An Cıonğ-guk. "İslâm Ritüel Kültürünün İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma - Doğum, Evlilik ve Cenaze Cenazeleri ile Asya Kültürü Üzerine Bir Çalışma". *Asya Kültürü Araştırmaları*, 27 (2012):191-220.)]

Kim, Çanğ-il, vö. *Hangugminsogdebeggoasacıon*, Sıoul: Gunğnipminsogbagmulgoan, 2009. [김, 창일, 외. *한국민속대백과사전*, , 서울: 국립민속박물관, 2009. (Kim, Çanğ-il vd. *Büyük Kore Folklor Sözlüğü*. Seul : Ulusal Halk Müzesi, 2009.)]

Kim, Gyıonğ-hun. *Sanğsanğ Bagge Yıogsa Uri Punğsog Yıotbogi*. Sıoul: Onıre Çeg, 2000. [김, 경훈. *상상 밖의 역사 우리 풍속 엿보기*. 서울: 오늘의책, 2000. (Kim, Gyıonğ-hun. *Hayal Edilmemiş Tarih Kültürümüze Bakış*. Seul: Onıre Çeg, 2000.)]

Kim, İg-du. *Uri Munhoa Gilcabi*. Sıoul: Hangugmunhoasa, 1998. [김, 익두. *우리 문화 길잡이*. 서울: 한국문화사, 1998. (Kim, İg-du. *Kore Kültürü*. Seul: Kore Kültür Tarihi, 1998.)]

Kim, Te-u, vö. *Hangugilsenğıyryesacıon*. Sıoul: Gunğnibminsogbagmulgvan, 2014. [김, 태우, 외. *한국일생의례사전*. 서울: 국립민속박물관, 2014. (Kim, Te-u vd. *Kore Ritüelleri Sözlüğü*. Seul: Ulusal Halk Müzesi, 2014.)]

Kore Halk Kültürü Ansiklopedisi, "Cıogori", (Erişim Tarihi: 09.03.2020), http://folkency.nfm.go.kr/kr/topic/detail/7025

Kore Halk Kültürü Ansiklopedisi, "Çözülme Ayini", (Erişim Tarihi: 20.12.2019), http://folkency.nfm.go.kr/kr/topic/detail/518

Kore Halk Kültürü Ansiklopedisi, "Doğum kontrendikasyonları", (Erişim tarihi: 20.12.2019), http://folkency.nfm.go.kr/kr/topic/detail/473

Kore Halk Kültürü Ansiklopedisi, "Doğum Öncesi Ritüel", (Erişim Tarihi: 20.12.2019), http://folkency.nfm.go.kr/kr/topic/detail/208

Kore Halk Kültürü Ansiklopedisi, "Erkek Bebek Doğum Ritüelleri", (Erişim Tarihi: 28.11.2019)http://folkency.nfm.go.kr/en/dic/5/picture/4719

Kore Halk Kültürü Ansiklopedisi, "Hemag", (Erişim Tarihi: 13.12.2019) http://folkency.nfm.go.kr/kr/topic/detail/3021

Kore Halk Kültürü Ansiklopedisi, "Bebek Dileme Baltası", (Erişim Tarihi: 20.12.2019), http://folkency.nfm.go.kr/kr/topic/detail/69

Kore Halk Kültürü Ansiklopedisi, "Gica", (Erişim Tarihi: 20.10.2019), http://folkency.nfm.go.kr/kr/topic/detail/1832

Kore Halk Kültürü Ansiklopedisi, "Samşin", (Erişim Tarihi: 20.12.2019), http://folkency.nfm.go.kr/kr/topic/detail/2290

Kore Halk Kültürü Ansiklopedisi, "Göbek Bağının Muhafazası", (Erişim Tarihi: 20.12.2019), http://folkency.nfm.go.kr/kr/topic/detail/494

Kore Halk Kültürü Ansiklopedisi, "Üç Yedi Gün", (Erişim Tarihi: 15.11.2019),http://folkency.nfm.go.kr/kr/topic/detail/2311

Kore Halk Kültürü Ansiklopedisi, "Yaşam Ritüeli", (Erişim Tarihi: 21.10.2020), https://folkency.nfm.go.kr/kr/topic/detail/358

Kore Halk Kültürü Ansiklopedisi, "Yin Yang Beş Yön", (Erişim Tarihi: 21.12.2019),http://folkency.nfm.go.kr/kr/topic/detail/346

Kore İstatistik Kurumu, "Yerleşik Kayıtlı Nüfus Durumu" (Erişim Tarihi: 27.02.2020), http://kosis.kr/statHtml/statHtml.do?orgId=101&tblId=DT_1B040A3&checkFlag=N

Kore Kültür Ansiklopedisi, "Samşin", http://encykorea.aks.ac.kr/Contents/Item/E0026698 (Erişim Tarihi: 19.12.2019)

Köker, Ahmet Hulusi. "Eski Devirlerde ve Ortaçağ Avrupasında Doğum ve Ebelik Tarihi", içinde *Doğum ve Ebelik Tarihi*, Ed. Ahmet Hulusi Köker, 27-34. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü, 1997.

Ku, Mi-re. *Hangugbulgyoe İlsenğıyre*. Sıoul: Mincogsa, 2012. [구, 미래. *한국불교의 일생의례*. 서울: 민족사, 2012. (Ku, Mi-re. *Kore Budizminde Yaşam Ritüelleri.* Seul: Mincogsa, 2012.)]

Kumartaşlıoğlu, Satı. "Türk Kültüründe Ateş ve Ocak İyeleri". *Karadeniz Araştırmaları*, 43 (2014): 175-190.

Kundaklama Hakkında, "Kundak", (Erişim Tarihi: 18.12.2019), http://larca.egloos.com/m/3643622

Küçük, M. Alparslan. "Geleneksel Türk Dini'ndeki 'Ana / Dişil Ruhlar'a Mitolojik Açıdan Bakış". *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (2013): 105-134.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, "Yıllık Bültenler", (Erişim Tarihi: 12.12.2020), https://yigm.ktb.gov.tr/TR-249709/yillik-bultenler.html

Kyu, Lee Kwang. *Korean Traditional Culture*. Seoul: Jimoondang, 2003.

Malinowski, Bronislaw. *Büyü, Bilim ve Din*, Çeviren Saâdet Özkal. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 1990.

Merriam, Sharan B. *Nitel Araştırma*, Çeviri Editörü Selahattin Turan. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2018.

Namu Wiki, "Çilgıociag", (Erişim Tarihi: 07.02.2020), https://namu.wiki/w/%EC%B9%A0%EA%B1%B0%EC%A7%80%EC%95%85

Naneci, Özlem. "Kayseri İli Ziyaret Yerleri. Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, 2003.

Nevzat Tarhan'ın Kişisel Bloğu, "İsimler Kişilik Gelişiminde Önemli", (Erişim Tarihi: 16.09.2020), https://www.nevzattarhan.com/isimler-kisilik-gelisiminde-onemli.html

Okray, Zihniye. "Kısırlık Tanısı Almış Erkek Hastaların Projektif Testlerle Değerlendirilmesi". Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2011.

ORAN Orta Anadolu Kalkınma Ajansı. *Kayseri Sosyal Durum Analizi*. Kayseri: Oran Yayınları, 2016.

Örnek, Sedat Veyis. *Türk Halk Bilimi*. Ankara: Bilge Su Yayınları, 2014.

Özbek, Mustafa. "Yeşilhisar ve Çevresi Halk İnanışlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi". Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2003.

Özcan, Handan, İbrahim Arar ve Abdullah Çakır. "Babalar ve Gebelik Süreci". *Zeynel Kamil Tıp Bülteni*, 49/1 (2018): 72-76.

Özdemir, Nebi. *Cumhuriyet Dönemi Türk Eğlence Kültürü*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2005.

Paşa, Hilal. "Gelenek ve Değişim Açısından Develi'de Halk İnanış ve Uygulamaları". Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2006.

Pyıon, Mu-yıonğ, vö. *Conğgyova İlsenğıyre*. Sıoul: Minsogvon, 2006. [편, 무영, 외. *종교와일생의례*. 서울: 민속원, 2006. (Mu-yıonğ Pyıon, vd. *Din ve Yaşam Ritüelleri.* Seul: Minsogvon, 2006.)]

Radloff, Wilhelm. *Türklük ve Şamanlık.* İstanbul: Örgün Yayınevi, 2012.

Republic of Korea. *Korean Cultural Heritage.* Seul, Korean Overseas Information Service, 1997.

Sacu-dañg İşi. *Tegyoşingi.* Sıoul: Antikusı, 2014. [사주당이씨, *태교신기.* 서울: 안티쿠스, 2014. (İşi, Sacu-dañg, *Geleneksel Doğum Öncesi Eğitim*. Seul: Antikuşi, 2014.)]

Sağlam, Hediye. "Ana Babaların Çocuklarına Yönelik Sevgilerini Destekleyen Davranışlarının Farklı Değişkenlere Göre İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu Üniversitesi, 2019.

Samur, Gülhan. *Anne Sütü*. Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayınları, 2008.

Selçuk, Ali. *Tahtacılar (Mersin Tahtacıları Üzerine Bir Araştırma).* İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2004.

Selçuk, Hava. *Selenge'den Tuna'ya Türk Kültür Tarihine Dair Notlar*. İstanbul: Kitaparası Yayınları, 2009.

Sıobeg'in Tapınak Hikayesi, "Mokpo'daki Yudal Dağı ve Gatbavi Kayası", (Erişim Tarihi: 06.12.2020),http://blog.daum.net/kimcs5/625

Smart K Web Sitesi, "Bebek klan kraliyet refahının hayalini kuruyor", (Erişim Tarihi: 19.11.2020), http://www.koreanart21.com/review/antiques/view?id=7203

Steve Jung Kişisel Web Sayfası, "Israr Etmeyelim", (Erişim Tarihi: 20.12.2019), http://www.stevejung.co.kr/?p=4615

Stocksy Restaurant Ticari Web Sayfası, "Korean Food's Name Is "Kimbab"", (Erişim Tarihi:07.09.2020)https://www.stocksy.com/2574380/korean-foods-name-is-kimbab

Şirket Web Sitesi, "Bıngıldak Nedir, Ne Zaman Kapanmaya Başlar?", (Erişim Tarihi: 12.10.2020), https://www.gebe.com/bingildak

Tarih Kütüphanesi, "Bir Oğul Dilemek", (Erişim Tarihi:05.12.2020), https://historylibrary.net/entry/%EC%95%84%EB%93%A4%EC%9D%84-%EB%B0%94%EB%9D%BC%EB%8A%94-%EB%A7%88%EC%9D%8C

Toklu, M. Osman. *Dilbilime Giriş.* Ankara: Akçağ Yayınları, 2009.

TRT Haber Sitesi, "Savaşın acı hatıralarından doğan kardeşlik: Türkiye ve Güney Kore", 17 Eylül 2018, (Erişim Tarihi: 19.12.2019) https://www.trthaber.com/haber/gundem/savasin-aci-hatiralarindan-dogan-kardeslik-turkiye-ve-guney-kore-385050.html

Tuğba Bezgin Sunum Notları, "Süt ve Sürekli Dişlerin Sürmesi", (Erişim Tarihi: 01.10.2020), https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/66661/Tugba_SUT_VE_SUREKLI_DIS_SURMESI_2016.pdf?sequence=1

Tunakan, Seniha. "Türk Çocuklarda ve Yeni Doğmuşlarda Mongol Lekesi". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 14/3 (1956): 41-54.

Turan, Ahmet. "Türk Folklorunda Al Basması". *Erciyes Aylık Fikir ve Sanat Dergisi,* 13/153 (1990), 13-22.

Türk Dil Kurumu Sözlükleri, Güncel Türkçe Sözlük, (Erişim Tarihi: 07.08.2019), https://sozluk.gov.tr/

Türk Tabipler Birliği, "Çocuk Düşürmenin Sosyal Yönü", (Erişim Tarihi: 05.12.2020), https://www.ttb.org.tr/n_fisek/kitap_2/23.html

Türk Tarih Kurumu, "Türk Kore Tarihi İlişkileri Forumu Tamamlandı", (Erişim Tarihi: 19.12.2019), https://www.ttk.gov.tr/haberler/ii-turk-kore-tarihi-iliskileri-forumu-tamamlandi/

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye - Güney Kore Siyasi İlişkileri", (Erişim Tarihi: 19.12.2019), http://www.mfa.gov.tr/turkiye-guney-kore-siyasi-iliskileri.tr.mfa

Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, "Güney Kore", (Erişim Tarihi: 12.12.2020), https://www.ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/serbest-ticaret-anlasmalari/yururlukte-bulunan-stalar/guney-kore

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, "Ad Koyma", (Erişim Tarihi: 19.11.2020), https://islamansiklopedisi.org.tr/ad-koyma-tesmiye

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, "Kırk", (Erişim Tarihi: 19.12.2020).https://islamansiklopedisi.org.tr/kirk

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, "Nazar", (Erişim Tarihi: 20.11.2020), https://islamansiklopedisi.org.tr/nazar--goz-degmesi

Türkiye İstatistik Kurumu, "Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2019", (Erişim Tarihi: 12.12.2020), https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2019-33705

Türkiye Kültür Portalı, "Coğrafi İşaretli Ürünler", (Erişim Tarihi: 11.06.2019), https://www.kulturportali.gov.tr/portal/cografiisaretliurunler

Türközü, Sırrı Göksel ve Mehmet Ölçer. "Korecenin Türkçe Romanizasyonu Üzerine Bir Çalışma". *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6/1 (2019): 9-29.

Türkyılmaz, Atila. "İslamiyet Öncesi Türklerde Su Kültü ve Günümüze Yansımaları". *Bilim ve Kültür - Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, 04 (2013): 83-100.

Uğur, Özlem. "Halk Ebeliği", içinde *Doğum ve Ebelik Tarihi*. Editör: Ahmet Hulusi Köker. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü, 26 (1997): 35-43.

Üçer, Müjgan. "Sivas'ta Doğum Folkloru", içinde *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları*, editörler İbrahim Başağaoğlu ve Gülten Dinç, 105-124. İstanbul: Özgün Ofset, 2014.

Yeşil, Yılmaz. "Türk Dünyası'nda Geçiş Ritüelleri Üzerine Tespitler". *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum,* 3/9 (2014): 117-136.

Yılmaz, Mehmet Ali. "Aladağ Halk Kültürü Araştırması". Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, 2005.

Yoo, Myeong-jong and Ji Hye Lee. *100 Cultural Symbols of Korea*.Seul: Discovery Media, 2008.

Kaynak Kişiler

1. M... M..., 72 yaşında, Akkışla/ Kayseri
2. U... G..., 52 yaşında, Akkışla/ Kayseri
3. E... G..., 70 yaşında, Akkışla/ Kayseri
4. C... A..., 65 yaşında, Akkışla/ Kayseri
5. Ü... B..., 63 yaşında, Akkışla/ Kayseri
6. İ... G..., 50 yaşında, Akkışla/ Kayseri
7. S... T..., 75 yaşında, Buğdaylı/ Kayseri
8. A... A..., 80 yaşında, Buğdaylı/ Kayseri
9. N... D..., 73 yaşında, Buğdaylı/ Kayseri
10. F... O..., 65 yaşında, Buğdaylı/ Kayseri
11. Ü... O..., 35 yaşında, Buğdaylı/ Kayseri
12. A... O..., 28 yaşında, Buğdaylı/ Kayseri
13. G... D...,83 yaşında, Bünyan - Güllüce/ Kayseri
14. H... T..., 42 yaşında, Bünyan - Güllüce/ Kayseri
15. K... Y..., 39 yaşında, Bünyan - Güllüce/ Kayseri
16. Ş... G..., 70 yaşında, Bünyan - Süksün/ Kayseri
17. E... K..., 77 yaşında, Bünyan - Elbaşı/ Kayseri
18. M... G..., 78 yaşında, Bünyan - Elbaşı/ Kayseri
19. İsmini vermek istemedi..., 60 yaşında, Develi/ Kayseri
20. L... C..., 85 yaşında, Develi/ Kayseri
21. F... C..., 58 yaşında, Develi/ Kayseri
22. Z... C..., 46 yaşında, Develi/ Kayseri
23. N... Ö..., 36 yaşında, Develi/ Kayseri
24. M... K..., 32 yaşında, Develi/ Kayseri
25. N... B..., 52 yaşında, Felahiye/ Kayseri
26. F... K..., 75 yaşında, Felahiye/ Kayseri
27. F... K..., 87 yaşında, Felahiye/ Kayseri
28. A... B..., 85 yaşında, Felahiye/ Kayseri
29. S... Ü..., 75 yaşında, Felahiye/ Kayseri
30. Z... K..., 59 yaşında, Felahiye/ Kayseri
31. G... D..., 70 yaşında, Felahiye/ Kayseri
32. Z... Ş..., 90 yaşında, Hacılar/ Kayseri
33. F... K..., 61 yaşında, Hacılar/ Kayseri
34. S... G..., 68 yaşında, Hacılar/ Kayseri
35. F... T..., 60 yaşında, Hacılar/ Kayseri
36. Ş... D..., 39 yaşında, Hacılar/ Kayseri
37. M... Ç..., 53 yaşında, Hacılar/ Kayseri

38. H... T..., 43 yaşında, Hacılar/ Kayseri
39. P... F..., 33 yaşında, Hacılar/ Kayseri
40. S... K..., 56 yaşında, Hacılar/ Kayseri
41. H... S..., 71 yaşında, Hacılar/ Kayseri
42. G... K..., 73 yaşında, Hisarcık/ Kayseri
43. B...M..., 65 yaşında, Hisarcık/ Kayseri
44. V... A..., 75 yaşında, Hisarcık/ Kayseri
45. N... A..., 38 yaşında, Hisarcık/ Kayseri
46. S...A..., 50 yaşında, Hisarcık/ Kayseri
47. F... G..., 54 yaşında, İncesu/ Kayseri
48. H... Ç..., 67 yaşında, İncesu/ Kayseri
49. H... B..., 63 yaşında, İncesu/ Kayseri
50. L... D..., 70 yaşında, İncesu/ Kayseri
51. İsmini vermek istemedi, 65 yaşında, İncesu/ Kayseri
52. H... D..., 39 yaşında, Kıranardı/ Kayseri
53. F... K..., 85 yaşında, Kıranardı/ Kayseri
54. İsmini vermek istemedi, 52 yaşında, Kıranardı/Kayseri
55. N... D..., 46 yaşında, Kıranardı/ Kayseri
56. N... A..., 65 yaşında, Kıranardı/ Kayseri
57. T... A..., 62 yaşında, Kıranardı/ Kayseri
58. F... A..., 35 yaşında, Kıranardı/ Kayseri
59. H... U..., 76 yaşında, Kızılören/ Kayseri
60. F... Ş..., 40 yaşında, Kızılören/ Kayseri
61. Z... K..., 70 yaşında, Kızılören/ Kayseri
62. K... T..., 33 yaşında, Kızılören/ Kayseri
63. İ... K..., 70 yaşında, Kızılören/ Kayseri
64. S... K..., 38 yaşında, Kızılören/ Kayseri
65. H... K..., 90 yaşında, Kızılören/ Kayseri
66. H... K..., 77 yaşında, Kızılören/ Kayseri
67. M... K..., 66 yaşında, Kızılören/ Kayseri
68. A... D..., 63 yaşında, Kuruköprü/ Kayseri
69. T... Y..., 60 yaşında, Kuruköprü/ Kayseri
70. G... Y..., 55 yaşında, Kuruköprü/ Kayseri
71. İ... D..., 73 yaşında, Kuruköprü/ Kayseri
72. F... Y..., 80 yaşında, Kuruköprü/ Kayseri
73. C... D..., 29 yaşında, Kuruköprü/ Kayseri
74. M... K..., 90 yaşında, Özvatan/ Kayseri
75. F... T..., 90 yaşında, Özvatan/ Kayseri

76. Z... L..., 65 yaşında, Özvatan/ Kayseri
77. N...T..., 75 yaşında, Özvatan/ Kayseri
78. H... E..., 50 yaşında, Özvatan/ Kayseri
79. F... T..., 80 yaşında, Özvatan/ Kayseri
80. C... E..., 67 yaşında, Özvatan/ Kayseri
81. G... E..., 61 yaşında, Özvatan/ Kayseri
82. Z... E..., 71 yaşında, Özvatan/ Kayseri
83. A... A..., 55 yaşında, Pınarbaşı/ Kayseri
84. T... K..., 47 yaşında, Pınarbaşı/ Kayseri
85. M... T..., 46 yaşında, Pınarbaşı/ Kayseri
86. E... E..., 65 yaşında, Pınarbaşı/ Kayseri
87. H... Ş..., 73 yaşında, Reşadiye/ Kayseri
88. F... E..., 75 yaşında, Reşadiye/ Kayseri
89. A... D..., 85 yaşında, Reşadiye/ Kayseri
90. K... D..., 60 yaşında, Reşadiye/ Kayseri
91. H... Ş..., 78 yaşında, Reşadiye/ Kayseri
92. H... A..., 77 yaşında, Reşadiye/ Kayseri
93. M... A..., 50 yaşında, Reşadiye/ Kayseri
94. Ş... A..., 23 yaşında, Reşadiye/ Kayseri
95. G...K..., 42 yaşında, Sarıoğlan/ Kayseri
96. N... A..., 76 yaşında, Sarıoğlan/ Kayseri
97. Ş... B..., 70 yaşında, Sarıoğlan/ Kayseri
98. E... G..., 72 yaşında, Sarıoğlan/ Kayseri
99. F... A..., 74 yaşında, Sarıoğlan/ Kayseri
100. F... Y..., 72 yaşında, Sarıoğlan/ Kayseri
101. H... C..., 78 yaşında, Sarız/ Kayseri
102. F... E..., 85 yaşında, Sarız/ Kayseri
103. H... E..., 77 yaşında, Sarız/ Kayseri
104. Ş... H... S..., 74 yaşında, Sarız/ Kayseri
105. H... Ç..., 73 yaşında, Sarız/ Kayseri
106. S... G..., 58 yaşında, Sarız/ Kayseri
107. A...T..., 53 yaşında, Tomarza/ Kayseri
108. F... P..., 64 yaşında, Tomarza/ Kayseri
109. N... Y..., 70 yaşında, Tomarza/ Kayseri
110. F... T..., 51 yaşında, Tomarza/ Kayseri
111. İsmini vermek istemedi, 40 yaşında, Tomarza/ Kayseri
112. A... S..., 42 yaşında, Yahyalı/ Kayseri
113. H...Y..., 54 yaşında, Yahyalı/ Kayseri

114. Z... Y..., 54 yaşında, Yahyalı/ Kayseri
115. H... İ..., 68 yaşında, Yahyalı/ Kayseri
116. A... T..., 53 yaşında, Yahyalı.../ Kayseri
117. S... T..., 28 yaşında, Yahyalı/ Kayseri
118. D... Z..., 57 yaşında, Yahyalı/ Kayseri
119. D... T..., 57 yaşında, Yahyalı/ Kayseri
120. İsmini vermek istemedi, 65 yaşında, Yahyalı/ Kayseri
121. H... K..., 70 yaşında, Yeşilhisar/ Kayseri
122. F... K..., 47 yaşında, Yeşilhisar/ Kayseri
123. S... K..., 75 yaşında, Yeşilhisar/ Kayseri
124. İsmini vermek istemedi, 65 yaşında, Yeşilhisar/ Kayseri
125. İsmini vermek istemedi, 59 yaşında, Yeşilhisar/ Kayseri
126. Ç... Y... 최..., 56 yaşında, Andonğ
127. K... C... 김..., 38 yaşında, Andonğ
128. N... S... 남..., 60 yaşında, Andonğ
129. G... I... 권..., 44 yaşında, Andonğ
130. K... I... 김..., 46 yaşında, Andonğ
131. Ş... M... 신..., 39 yaşında, Andonğ
132. K... Ç... 김..., 61 yaşında, Andonğ
133. A... Y... 안..., 54 yaşında, Andonğ
134. G... G...권..., 79 yaşında, Andonğ
135. Ç... Ç...최..., 75 yaşında, Andonğ
136. C... O...장..., 83 yaşında, Andonğ
137. C... G...조..., 76 yaşında, Andonğ
138. K... H...김..., 72 yaşında, Andonğ
139. P... G...박..., 80 yaşında, Andonğ
140. G... G...권..., 90 yaşında, Andonğ
141. S... Ç... 손..., 81 yaşında, Andonğ
142. İ... Y...이..., 76 yaşında, Andonğ
143. K... O... 김..., 79 yaşında, Andonğ
144. K... H... 김..., 80 Yaşında, Andonğ
145. K... Ç... 김..., 76 yaşında, Andonğ
146. H... S...한..., 72 yaşında, Andonğ
147. K... D... 강..., 79 yaşında, Andonğ
148. Ç... M... 최..., 77 yaşında, Andonğ
149. Ç... Y... 최..., 80 yaşında, Andonğ

150. S... C... 손..., 85 yaşında, Andonğ
151. K... T... 김..., 73 yaşında, Andonğ
152. P... V...박..., 77 yaşında...Andonğ
153. K... B...강..., 86 yaşında, Andonğ
154. K... G... 강..., 93 yaşında, Andonğ
155. K... V... 김..., 85 yaşında, Andonğ
156. C... Y... 조..., 61 yaşında, Andonğ
157. K... O...김..., 84 yaşında, Andonğ
158. N... S...남..., 62 yaşında, Andonğ
159. C... Ç... 전..., 60 yaşında, Andonğ
160. K... S... 김..., 75 yaşında, Andonğ
161. K... K... 김..., 75 yaşında, Andonğ
162. İ... G... 이..., 37 yaşında, Andonğ
163. K... M... 김..., 58 yaşında, Andonğ
164. Ç... S... 최..., 70 yaşında, Andonğ
165. K... H... 김..., 57 yaşında, Andonğ
166. P... G... 박..., 66 yaşında, Andonğ
167. İ... O... 임..., 87 yaşında, Andonğ
168. P... Y... 박..., 72 yaşında, Andonğ
169. C... S...장..., 64 yaşında, Andonğ
170. İ... B... 이..., 67 yaşında, Andonğ
171. C... S... 장..., 62 yaşında, Andonğ
172. İ... D... 이..., 42 yaşında, Andonğ
173. C... Y... 전..., 71 yaşında, Andonğ
174. İ... Y... 임..., 65 yaşında, Andonğ
175. Ş... C... 신..., 74 yaşında, Andonğ
176. K... C... 김..., 59 yaşında, Andonğ
177. S... Ç... 손..., 79 yaşında, Andonğ
178. H... O...황..., 73 yaşında, Andonğ
179. İ... G...임..., 60 yaşında, Andonğ
180. I... Y...엄..., 61 yaşında, Andonğ
181. İ... O...임..., 62 yaşında, Andonğ
182. K... B... 김..., 63 yaşında, Andonğ
183. C... G... 전..., 65 yaşında, Andonğ
184. Ş... S... 신..., 67 yaşında, Andonğ

185. P... T... 박..., 69 yaşında, Andonğ
186. K... M... 김..., 95 yaşında, Andonğ
187. K... S... 김..., 72 yaşında, Andonğ
188. P... Y... 박..., 81 yaşında, Andonğ
189. K... M... 구..., 74 yaşında, Andonğ
190. İ... S... 이..., 73 yaşında, Andonğ
191. C... C... 정..., 79 yaşında, Andonğ
192. Ç... C... 최..., 72 yaşında, Andonğ
193. K... D... 김..., 72 yaşında, Andonğ
194. K... M... 김..., 86 yaşında, Andonğ
195. İ... O... 이..., 68 yaşında, Andonğ
196. R... D... 류..., 71 yaşında, Andonğ
197. K... N... 김..., 74 yaşında, Andonğ
198. İ... H... 이..., 69 yaşında, Andonğ
199. P... M... 박..., 82 yaşında...Andonğ
200. K... B... 금..., 87 yaşında, Andonğ
201. İ... S... 이..., 72 yaşında, Andonğ
202. S... D... 송..., 85 yaşında, Andonğ
203. K... D... 김..., 83 yaşında, Andonğ
204. C... G... 조..., 88 yaşında, Andonğ
205. G... B... 권..., 85 yaşında, Andonğ
206. N...D... 남..., 65 yaşında, Andonğ
207. O... H... 오..., 65 yaşında, Andonğ
208. N... I... 노..., 63 yaşında, Andonğ
209. İ... G... 이..., 65 yaşında, Andonğ
210. K... G... 강..., Andonğ
211. G... D... 고..., 49 yaşında, Andonğ
212. İ... H... 이..., 62 yaşında, Andonğ
213. K... M... 김..., 56 yaşında, Andonğ
214. K... Y... 김..., 50 yaşında, Andonğ
215. K... Y... 김..., 44 yaşında, Andonğ
216. P... I...박..., 51 yaşında, Andonğ
217. Y... C... 유..., 54 yaşında, Andonğ
218. P... I... 박..., 53 yaşında, Andonğ
219. İ... Y... 이..., 76 yaşında, Andonğ

220. İ... S... 이..., 55 yaşında, Andonğ
221. B... M... 배..., 56 yaşında, Andonğ
222. K... Y... 강..., 65 yaşında, Andonğ
223. İ... S... 임..., 61 yaşında, Andonğ
224. K... G... 김..., 59 yaşında, Andonğ
225. C... M... 조..., 65 yaşında, Andonğ
226. H... H... 한..., 63 yaşında, Andonğ
227. P... G... 박..., 87 yaşında, Andonğ
228. P... Y... 박..., 67 yaşında, Andonğ
229. S... Y... 서..., 81 yaşında, Andonğ
230. Ç... Y... 최..., 74 yaşında, Andonğ
231. K... İ... 강..., 73 yaşında, Andonğ
232. P... C... 박..., 77 yaşında, Andonğ
233. K... S... 김..., 78 yaşında, Andonğ
234. K... Ç... 김..., 72 yaşında, Andonğ
235. İ... G... 이..., 50 yaşında, Andonğ
236. K... S... 김..., 68 yaşında, Andonğ
237. K... B... 김..., 80 yaşında, Andonğ
238. Y... Y... 윤..., 65 yaşında...Andonğ
239. K... S... 김..., 92 yaşında, Andonğ
240. S... C... 송..., 78 yaşında, Andonğ
241. İsmini vermek istemedi 무명, 84 yaşında, Andonğ
242. İsmini vermek istemedi 무명, 70 yaşında, Andonğ
243. İsmini vermek istemedi 무명, 76 yaşında, Andonğ
244. İsmini vermek istemedi 무명, 65 yaşında, Andonğ
245. C... S... 전..., 69 yaşında, Andonğ
246. B... S...변..., 67 yaşında, Andonğ
247. Y... S...유..., 73 yaşında, Andonğ
248. M... S...문..., 73 yaşında, Andonğ
249. İ... C...이..., 74 yaşında, Andonğ
250. P... S...박..., 74 yaşında, Andonğ

ANNEX-11 VE HAVA TRAFİK AKIŞ YÖNETİMİNDEN KAYNAKLANAN RÖTARLAR VE NEDENLERİ

Dr. Ahmet Selim Süzer

nobel
40.yıl

Annex-11 ve Hava Trafik Akış Yönetiminden Kaynaklanan Rötarlar ve Nedenleri

Dr. Ahmet Selim Süzer

Yayın No.: 5502
Havacılık: 531
ISBN: 978-625-371-519-9
E-ISBN: 978-625-371-520-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Temmuz 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Süzer, Ahmet Selim.
Annex-11 ve Hava Trafik Akış Yönetiminden Kaynaklanan Rötarlar ve Nedenleri / Ahmet Selim Süzer
1. Basım, XVIII + 214 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-519-9
E-ISBN: 978-625-371-520-5
1. Hava Trafik 2. Hava Trafik Akışı 3. Rötar

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

TABLOLAR LİSTESİ ..... **xi**

ŞEKİLLERİN LİSTESİ ..... **xiii**

KISALTMALAR ..... **xv**

Birinci Bölüm
HAVA TRAFİĞİNİN GENEL YAPISI **1**

Giriş 1
1.1. Hava Trafiği Tanımı (Air Traffic) 2
1.2. Hava Trafik Yönetimi Tanımı (Air Traffic Management) 3
1.3. Hava Trafik Yönetimi Faaliyetleri 4
1.3.1. Hava Trafik Yönetiminin Amaçları 5
1.3.2. Hava Trafik Yönetim Hizmetleri (ATM) 5
1.4. Hava Trafik Akış Yönetimi (İdaresi) (ATFM) 5
1.4.1. Slotlar ve Düzenlemeler 6
1.5. Hava Sahası Yönetimi (ASM) 7
1.5.1. Kontrollü Hava Sahaları 9
1.5.1.1. Kontrollü Alanlar (Control Areas) CTA 10
1.5.1.2. Kontrol Bölgesi (Control Zones (CTR)) 10
1.5.1.3. Terminal Kontrol Sahası (Terminal Area) TMA 11
1.5.1.4. ATS (Air Traffic Service) Yolları 12
1.6. Hava Trafik Hizmetleri (ATS) 14
1.6.1. Hava Trafik Hizmetlerinin Amaçları 14
1.6.2. Hava Trafik Kontrol Hizmeti (ATC) 14
1.6.2.1. Hava Trafik Kontrol Hizmetlerinin Amacı 15
1.6.2.2. Hava Trafik Kontrol Hizmetleri Dört Alana Ayrılır 15
1.6.3. Uçuş Bilgi Hizmeti FIS (Flight Information Service) 21
1.6.3.1. FIC (Flight Information Center)'in Görevleri 23
1.6.3.2. FIC (Flight Information Center)'in Sorumlulukları 23
1.6.4. Tavsiye Hizmeti 24
1.6.5. İkaz Hizmeti (Alerting) ALRS (Alert and Rescuer) 24

1.6.5.1. ALRS Hizmetindeki Safhalar 25
1.6.5.2. İkaz Hizmeti (Alerting Service) 26
1.6.5.3. Uçaklar İçin Kuleden Gönderilen Işıkların Anlamı 28
1.7. Havacılık Bilgi Yayınları 29
1.7.1. Havacılık Enformasyon Servisi (AIS-Aeronautical Information Services) 29
1.7.2. Havacılık Bilgilendirmelerin Yayınlanma Şekilleri 29
1.7.3. Havacılık Enformasyon Yayını (AIP-Aeronautical Information Publication) 30
1.7.3.1. AIP Bölümleri 30
1.7.3.2. AIP Değişiklik Hizmeti (AIP AMDT) (Elle Düzeltmeleri) 31
1.7.3.3. Havacılık Bilgi Kuralları ve Kontrol (AIRAC-Aeronatical Information Regulation and Control) 31
1.7.3.4. AIP Eki (AIP SUP -SUPPLEMENT) 32

İkinci Bölüm
UÇUŞ KURALLARI 33
Giriş 33
2.1. Genel Uçuş Kuralları 33
2.1.2. Aletli Uçuş Kuralları (IFR-Instrument Flight Rules) 35
2.1.2.1. IFR Uçuş Yöntemleri 37
2.2. Hava Trafik Kontrol Müsaadeleri 39
2.2.1. Uçaklar Arası Ayırma Değerleri 39
2.2.2. Uçaklar Arası Ayırma Standartları 40
2.2.3. Uçaklar Arası Manuel Ayırma Kurallar 40
2.2.4. Uçaklar Arası Yol Hakkı Kuralları 44
2.2.4.1. Aksi İstikametlerden Karşılıklı Yaklaşma 44
2.2.4.2. Birbirini Geçme Kurallı 44
2.2.4.3. Bir Meydan Üzerinde veya Civarında Harekât 44
2.3. ACAS ve TCAS Sistemleri 45
2.3.1. ACAS ve TCAS Sistemlerin Önemi 46
2.4. Azaltılmış Dikey Ayırma Minimumları (RVSM-Reduced Vertical Separation Minimums) 47
2.4.1. Uçuş Planlama Aşamasında RVSM Hava Sahasında Uçak Bulunmasına İlişkin Gereklilikler 50
2.5. Minimum Seyrüsefer Performansı Şartnamesi Hava Sahası (MNPSA/NAT-Minimum Navigation Performance Specification Airspace) 51
2.5.1. MNPSA'nın Sınırları 52
2.5.2. Organize Track Sistemi (Organised Track System-OTS)'nin Düzenlemesi 53

2.5.3. NAT Track Mesajları 53
2.5.4. MNPSA'de Trafik Ayırımları Kriter Yasası 58
2.5.5. MNPSA İçindeki Diğer Yollar ve Komşu Yol Sistemleri 58
2.5.6. Uçağın Minimum Seyrusefer Kabiliyeti 58
2.5.7. MNPSA'de Uçuş Harekâtı Yapabilmek İçin Gerekli S/S Teçhizatı 59
2.5.8. Gerekli Seyir Performansı (Required Navigational Performance-RNP) Tanımı 59
2.5.9. NAVAID Tanımı 61
2.5.10. RNAV Tanımı 62
2.5.10.1. ICAO (Uluslararası Sivil Havacılık Otoritesi)'nun RNAV Tanımı 63
2.5.10.2. Avrupa'da RNAV Kullanımı 64
2.6. Havadan Verilen Raporlar (Airrep) 71
2.6.1. Pozisyon Bilgisi 71
2.6.2. Şirket Bilgileri 72
2.6.3. Hava Durumu Bilgileri 72

Üçüncü Bölüm
UÇUŞ PLANI 73
3.1. Uçuş Planı Tanımı 73
3.2. Uçuş Planlama Konsepti (Kavramı) 73
3.3. Uçuş Planı Sunma Gereksinimleri 74
3.4. Uçuş Planı Sunulmasının Zorunlu Olduğu Durumlar 75
3.5. Uçuş Planının Sunulmasının Amacı 75
3.6. Uçuş Planı Türleri 76
3.7. Uçuş Planı Sunma İşlemi 77
3.8. Uçuş Planı Teslim Süresi 77
3.9. Uçuş Planlarına İlişkin Mesajlar 79
3.10. Uçuş Planı İçeriği 79
3.11. Uçuş Planının İptali (Cancel) 80
3.12. Uçuş Planının Kapatılması 81
3.13. Uçuş Planının Bölümlerine İlişkin Açıklamalar 81
3.14. Uçuş Planına İlişkin Kavramlar 89
3.15. Uçuş Planının Uygulanması 93

Dördüncü Bölüm
HABERLEŞME 101
4.1. Haberleşme Hizmetleri 101
4.1.1. Hizmet Türleri 101

4.1.2. Radyo Seyrüsefer Hizmetleri, ... 101
4.1.3. Seyyar/Sabit Hizmet, B Sınıfı Mesajlar 102
4.1.4. Radyo Servisi 102
4.2. AFTN Havacılık Sabit Telekomünikasyon Ağı (Aeronautical Fixed Telecommunication Network) 103
4.3. CIDIN ICAO Devletler Arası Ortak Veri Ağı (Common ICAO Data Interchange Network) 103
4.4. SITA Mesajlarında Öncelik Kodları 104
4.5. AFTN Mesajları İçin Anahtar Kodu 105

Beşinci Bölüm
NOTAM 109
5.1. NOTAM (Notice to Airmen/Havacılara Bildirim) Tanımı 109
5.2. NOTAM'ın Oluşturulmasına İlişkin Bilgi ve Açıklamalar 109
5.3. NOTAM, NOTAM Kuruluşları ve İşlevleri Hakkında Bilgi 110
5.4. NOTAM Serisi Sistemi, Hesaplama Yöntemi 110
5.4.1. Uluslararası NOTAM Serisi Hakkında Bilgi 110
5.4.2. Ulusal NOTAM Serisi Hakkında Bilgi 111
5.5. İkaz (Trigger) NOTAM'ın Yapısı 112
5.6. NOTAM Çeşitleri 113
5.7. NOTAM Sisteminin Formatı, Maddesi ve İçeriği. 114
5.6.1. Sistem NOTAM Formatındaki Maddeler 117
5.8. SNOWTAM 124
5.8.1. SNOWTAM Format 124
5.8.2. SNOWTAM'ın Yenilenmesini Gerektiren Durumlar 130
5.8.3. MOTNE 130
5.8.4. Pist Raporları 132
5.8.5. Standart Bildirim Formlarından Sapmalar 135

Altıncı Bölüm
EUROCONTROL 137
6.1. EUROCONTROL (Avrupa Seyrüsefer Teşkilatı) Tanımı 137
6.2. EUROCONTROL'ün Amacı 137
6.3. EUROCONTROL'ün Katılımcıları 138
6.4. EUROCONTROL Merkezî Akış Kontrol Birimi (CFMU-Central Flow Management Unit) 139
6.4.1. CFMU'nun Kuruluş Amacı 139

6.4.2. CFMU'nun Tarihçesi 139
6.4.3. CFMU'nun Organizasyonu 140
6.5. Bütünleştirilmiş İlk Uçuş İşleme Sistem-IFPS (Integrated Initial Flight Plan Processıing System) 140
6.5.1. IFPS'e Uçuş Plaları ve Mesajların Sunulması 142
6.5.2. AO'dan IFPS'e Yollanan Mesaj ve Bilgiler 145
6.5.3. FPL (ATC Flight Planlar) Tanımı 146
6.5.4. IFPS'e Çekilen ATC FPL (AO-IFPS) 147
6.5.5. IFPS'ten Alınan ACK (Acknowledgement) Mesaj (IFPS-AO) 147
6.5.6. ACK (Acknowledgement) Kabul Mesajı ve Yayaınlama Şekli 148
6.5.7. CHG (Değişiklik-Modification) Mesajları 151
6.5.8. DLA (Gecikme-Delay) Mesajları 152
6.5.9. CNL (İptal Etmek-Cancel) Mesajları 153
6.5.10. IFPS'ten AO (Aircraft Operator)'ya Yollanan Mesajlar 155
6.5.11. IFPS'Ten Yeni Yol Talep Etme (IFPS Reroute Accepted) 159
6.6. TACT (Taktik Hava Akışı Yönetim Sistemi-Tactical Air Flow Management System)'in Özellikleri 160
6.6.1. Taktik Hava Akışı Yönetim Sistemi (TACT) ile Uçak Operatörü (AO) Arasındaki İletişim Akışı 161
6.6.2. TACT'tan AO'ya Gönderilen Bilgiler 161
6.6.3. AO'dan TACT'a Gönderilen Mesaj ve Bilgiler 168

Yedinci Bölüm
PERMİ 171

Giriş 171
7.1. Permi Tanımı 171
7.2. Tarifeli Hava Taşımacılığı 171
7.3. Tarifesiz Hava Taşımacılığı 173
7.3.1. Tarifesiz Uçuşlarda 173
7.3.2. Devlet Hava Araçları İçin 173
7.3.3. Turistik (IT-Inclusive Tour) Charter Uçuşlar 174
7.3.4. İstisnalar 175
7.4. Permi Talebinin Değerlendirmesi 176
7.5. Permi Tür Kodları 176
7.6. FPL'siz Uçaklara Uygulanacak Yöntemler 176
7.7. Permisiz Uçuşlara Uygulanacak Usul ve Yöntemler 176

Sekizinci Bölüm
MEYDAN SLOTU 177
Giriş 177
8.1. Meydan Slot Koordinasyonu 177
8.2. Slot Kapsamı İçindeki Uçuşlar 178
8.3. Slot Kapsamı Dışı Uçuşlar 178
8.4. Türkiye'de Uluslararası Trafiğe Açık Havalimanları Slot Programı 179
8.5. SLOT'a Başvururken Dikkat Edilmesi Gerekenler 179
8.6. Slot Talep Mesajları 180
8.7. Slot Yazışmaları İçin Kullanılan İşlem Kodları 182
8.7.1. Slot Yazışmalarında Kullanılan Hizmet Türleri 183
8.8. Kazanılmış Hak (Historical Right) 184

Dokuzuncu Bölüm
HAVA TRAFİK AKIŞ YÖNETİMDEN KAYANAKLANAN RÖTARLARIN ARAŞTIRILMASI 187
9.1. Hava Yolunda Gecikmenin Tanımı 187
9.2. Uçuş Gecikmelerinin Sınıflandırılması ve Tanımı 187
9.3. Hava Hizmetlerinin Sağlanmasında Önemli Gecikmeler 189
9.4. Hava Trafik Akış Yönetimden Kaynaklan Gecikme Kodlarının Açıklaması 192
9.5. Z Hava Yolu Şirketinde 2022'de X Hava Trafik Akışından Kaynaklanan Gecikmeler Üzerine Araştırma 193
9.5.1. Z Hava Yolu Şirketinde, 2022'de Hava Trafik Akışından Kaynaklanan Rötarların Grafiksel Olarak Gösterilmesi 194
9.5.2. X Meydanındaki Z Hava Yolunun 2022 Yılındaki Rötarlarının Aylara Göre Dağılımı 196
9.6. Hava Trafik Akış Yönetiminin Havacılık İşletmeleri Üzerindeki Önemli Etkisi 198
Sonuç ve Öneriler 199

EK 201
EK 1. ULUSLARARASI NOTAM (Q) KODLARI 201

KAYNAKLAR 211

YAZAR HAKKINDA 213

KAYNAKLAR

Aeronautical Information Publication, United States of America. (2007). *AIP*.

Arbalester, M. (2018). *Hava Trafik Yönetimi: Ekonomi, Düzenleme ve Yönetişim*.

Beek, D. (2000). Hava taşıyıcısı zamanında raporlama için iptal ve gecikme kategorileri. Washington: 21. Yıl için Wendell H. Ford Havacılık Yatırım ve Reform Yasası Yüzyıl.

Cook, A. (2016). *Avrupa Hava Trafik Yönetimi*. Routledge.

Calleja Crespo, D., & Mendes, P. (2011). *Tek Avrupa gökyüzüne ulaşmak: hedefler ve zorluklar*. Alphen Aan Den Rijn: Kluwer Hukuk Uluslararası; Frederick, MD.

Devletler, U. (2001). *Aletli Uçuş Prosedürleri*.

DHMİ Eğitim Notları. (2019).

Dixon, L. E. (2010). New York uçuş gecikmelerinin üç ana nedeni var ancak daha fazla çalışma gerekiyor ülke çapındaki etkilerini anlamak. Washington: Federal Havacılık İdaresi Rapor Numarası AV-2011-007.

Efthymiou, M. (2023). *Hava Trafik Yönetimi*. Taylor ve Francis.

Eurocontrol. (2005). *Büyük Avrupa havaalanlarında dakiklik sürücüleri hakkında rapor*. Brüksel: Eurocontrol.

Eurocontrol. (2011). *Gecikme için planlama: uçuş planlamasının hava yolu üzerindeki etkisi dakiklik*. Hava Trafik Serisindeki Eğilimler (7), Brüksel: Eurocontrol.

Eurocontrol. (2012). *Gecikme analizi için merkez ofis- CODA*. Alınma tarihi: 18 Eylül 2012, http://www.eurocontrol.int/articles/central-office-delay-analysis-coda

Eurocontrol CODA'sı. (2012). *Özet-Avrupa'da hava taşımacılığındaki gecikmeler*. Brüksel: Eurocontrol.

Eurocontrol.int. (2019). EUROCONTROL | Avrupa Havacılığını Destekliyoruz. [Çevrimiçi] Mevcut: https://www.eurocontrol.int

Federal Havacılık İdaresi. (2022). *FAR/AIM 2022: Güncel FAA Düzenlemeleri / Havacılık Bilgi Kılavuzu*. Simon ve Schuster.

Federal Havacılık İdaresi (FAA) ve ABD Ulaştırma Bakanlığı. (2024). *Havacılık Bilgi Kılavuzu (AIM) Temel Değişikliklerle*.

Fischer, F. W. (2015). *German Air Traffic Control During The Cold War*. International Advisory Group Air Navigation Services (ANSA).

IATA. (2011). *Havaalanı taşıma kılavuzu*. Cenevre: IATA Yayını.

ICAO. (Tarih yok). *Annex 11- Air Traffic Services, ICAO Doc 4444 - Procedures for Air Navigation Services*.

ICAO. (Tarih yok). *Doc. 9613 - Performance-based Navigation*.

ICAO. *Doc. 7030 Regional Supplementary Procedures (SUPPs) / Bölgesel Ek Usuller*.

ICAO. (Tarih yok). *Doc. 8585 Designators for Aircraft Operating Agencies, Aeronautical Authorities and Services / Uçak İşleticileri, Havacılık Otoriteleri ve Hizmet Birimlerinin Tanıtmaları*.

ICAO. *Doc. 7333 Search and Rescue Manual (Part I, Part II) / Arama ve Kurtarma El Kitabı (Kısım 1, Kısım 2)*.

ICAO. (Tarih yok). *Doc. 8126 Aeronautical Information Services Manual / Havacılık Enformasyon Hizmetleri El Kitabı*.

ICAO. (2016). *Hava seyrüsefer ve hava trafik yönetimi prosedürleri pans-atm doc 4444*.

ICAO. (2016). *Annex 2 to the Convention on International Civil Aviation: Rules of the Air* (15th ed.).

ICAO. *Annex-10 Aeronautical Telecommunications*.

ICAO. (2016). *Annex 15 to the Convention on International Civil Aviation: Aeronautical Information Services* (14th ed.).

ICAO. (2018). *Doc 7383: Aeronautical Information Services Provided by States* (9th ed.).

ICAO. (2019). *Doc 7910: Location Indicators* (7th ed.).

ICAO. (2020). *Doc. 7192 Training Manual Part E-3 AIS personnel*. Erişim Tarihi: 18 Nisan 2024, [URL].

Isaac, A. R., & Ruitenberg, B. (2017). *Hava Trafik Kontrolü: İnsan Performans Faktörleri*. Routledge.

Kohl, N., Larsen, A., Larsen, J., Ross, A., & Tiourine, S. (2007). Havayolu aksama yönetimi perspektifler, deneyimler ve genel bakış. *Hava Taşımacılığı Yönetimi Dergisi, 13*(3), 149-162.

Kuzey Atlantik MNPS Hava Sahası Operasyonları El Kitabı. (1980).

OPADD (Operating Procedures For AIS Dynamic Data). (2023, Nisan 15). *ICAO (Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü) Dinamik AIS Verileri çalışma usulleri (NOTAM)*.

Doğanis, R. (2013). *Rotadan Uçmak*. Routledge.

Hissler, S. (2009). *EASA tarafından Avrupa'da Havacılığın Geleceği Düzenlemesi*. GRIN Verlag.

Sivil, İ. (2004). *Uluslararası Hava Taşımacılığının Düzenlenmesine İlişkin El Kitabı*.

Sivil, İ. (2009). *Annex-4 Aeronautical Charts / Havacılık Haritaları*.

Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü (SHGM). (Tarih yok). Ana sayfa | Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü. Erişim noktası: https://web.shgm.gov.tr [Erişim tarihi: 10.11.2023].

SHGM Eğitim Notları. (2019).

SHGM Faaliyet Raporu. (2023).

Smith, J. (2020). *Annex-12 Search and Rescue* (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.

Uslu, S. (2011). *Havacılık ve Hava Trafik Kontrolü*.

Süzer, A. S. (2024). *Annex-14 ve Hava Yolu Operasyonlarında Havalimanı Kaynaklı Rötarlar ve Nedenleri*. Nobel.

THY Eğitim Notları. (2019).

Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü. (2018). *Güvenlik Yönetimi Kılavuzu*. Montréal, Quebec, Kanada: Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü.

Weber, L. (2023). *International Civil Aviation Organization (ICAO)*. Kluwer Law International B.V.

Wu, C.-L. (2016). *Havayolu Operasyonları ve Gecikme Yönetimi*. Routledge.

AVUSTURYA'DA 60 YIL: MİSAFİRLİKTEN EV SAHİPLİĞİNE

Kadim Ülker

nobel bilimsel

AVUSTURYA'DA 60 YIL: MİSAFİRLİKTEN EV SAHİPLİĞİNE

Kadim Ülker

Yayın No.: 2252
ISBN: 978-625-393-796-6
E-ISBN: 978-625-393-797-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Kasım 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Ülker, Kadim.
Avusturya'da 60 Yıl: Misafirlikten Ev Sahipliğine / Kadim Ülker
1. Basım, X + 270 s., 13,5x19,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-796-6
E-ISBN: 978-625-393-797-3
1. Elif 2. Denizcan 3. Navruz 4. Veli

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖZ GEÇMİŞ VE KİTAP HAKKINDA iii

ÖN SÖZ v

NEDEN TÜRK İŞÇİSİ YA DA AVUSTURYA'DA İLK TÜRK 1

İlk Göç 9

Çalışma ve Çalıştırma İzin Belgeleri 13

Muafiyet Çalışma Belgesi 21

Oturum İzni 26

İşsizlik Sigortası Ödenekleri 30

Sorunlar ve İnsanlar 33

İşçi Göçünün İlk Yıllarında Hikâyeleriyle İnsan Manzaraları 33

Sorunların Solidarität Dergisi Tarafından Tespiti 69

Konut ya da Barınma Sorunu 72

Kredi Borcunun Acısı 77

Avusturya Siyasi Hayatında Türk Siyasetçilerden Örnekler 79

Türklerin Siyasi Çalışmaları 79

Meslek Odalarında Siyasi Çalışma 88

Avusturya'nın Avrupa Birliği'ne Girişi 91

Çalışma İzninde Türklere Ayrıcalık 91

İşletmeler 93

Ticaret Alanında Türkler 94

Marka Olan İşletmeler ve Filmler 94

Favoriten Mahallesi ve Türkler 97

Topu Topu Bir Tutam Saç 97
Favoriten Mahallesi'nde Gençler 101
Viyana'nın Gettoları 103
Gazetenin İddiası 108
Türkler Suçlandı 109
Alışılan Günlük Ayrımcı Söylemler 111
Uyum İçin Uyum Fonu 114
Siyasi Bir Hamle, Çifte Vatandaşlık Sorununu Gündeme Getirmek 116
Çifte Vatandaşlık İddiası ve Sorunlar 116
Avusturya'da Çifte Vatandaşlık Tartışması Bitmek Bilmedi 119
Yoksul İşçiler Üzerinden Devletler Arası Sorun Yaratmak 121
Avusturya Anayasa Mahkemesinden Irkçılığa Karşı Tokat Gibi Karar 125
Örnek Futbolcularımız 137
Avusturya ve Türk Millî Takımlarımız 139
Yayın ve Gazeteler 142
Örnek Gazeteciler 142
Ayrımcılık ve Düşmanlığın Değirmenine Su Taşımamak Gerekir 148
Türkçe Yayın ve Gazeteler 152
Suçlama 161
"Sigorta Kartı Sahteciliği ve Ali İle Mustafa" Dediler 161
İnsan Hikâyeleri 164
"Hayatımızdaki Fırsat" 164
Ana ve Babalara Hayır, Çocuklarına Evet 168
Baba, Oğul Torun, "Bir Baş Olun da Soğan Başı Olun" 170
Tutkular Çoğalsın 173
Kibritle Üst Kurutmak ya da Bu Huy Huy Değil 176

Türk İzlerinden 184
Para Ödenmezse Almanca Öğrenmem 193
“Dokuzunu da Birer Gün Arayla Öldürdüm” 196
Kiralık Anne 199
Aç Kumar Makineleri 203
“Dert Çekmeyince Bal Yalanmaz” 206
Türk İşçi Göçü ve Asılı Kalan Bağlama 208
Viyana’da Kırıksoku 215
Ağabeyler Küsmesin 219
Deli Yılmaz 226
Ayrımcılık ve Hata Olarak Görünen İşçi Gücü 231
Sahi Uyumsuzluk mu Dediniz? 231
60 Yıllık Emek Hata mı? 238
Ozan Ceyhun’un Katkıları 244

SONUÇ 253

SON SÖZ 257

AVUSTURYA’DA TÜRKLER İÇİN ÖNEMLİ TARİH VE OLAYLARDAN SEÇMELER 267

GÜNCEL LOJİSTİK UYGULAMALARI

Editörler
Dr. Öğr. Üyesi Elif Gilanlı
Doç. Dr. Onur Çetin

nobel bilimsel

GÜNCEL LOJİSTİK UYGULAMALARI

Editörler: Dr. Öğr. Üyesi Elif Gilanlı, Doç. Dr. Onur Çetin

Yayın No.: 2332
ISBN: 978-625-393-994-6
E-ISBN: 978-625-393-995-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Kasım 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Fatma Kama -fatma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Gilanlı, Elif., Çetin, Onur.
Lojistikte Güncel Gelişmeler / Elif Gilanlı, Onur Çetin
1. Basım, XX + 300 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-994-6
E-ISBN: 978-625-393-995-3
1. Tersine Lojistik 2. Afet Lojistigi 3. İnovasyon 4. Akıllı Lojistik 5. Dijital Tedarik Zinciri

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI iii

ÖN SÖZ v

SEKTÖRDEN ÖN SÖZ vii

TABLO LİSTESİ xvii

ŞEKİL LİSTESİ xviii

GRAFİK LİSTESİ xix

Bölüm 1
GERİ DÖNÜŞÜM SEKTÖRÜ VE GIDA ATIKLARININ GERİ DÖNÜŞÜMÜ ÜZERİNE BİR İNCELEME 1

Gülay Keskin

1.1. Giriş 1
1.2. Literatür 3
1.2.1. Geri Dönüşüm Nedir? 3
1.2.2. Geri Dönüşümün Amacı ve Önemi 3
1.2.3. Dünya'da ve Türkiye'de Geri Dönüşüm 4
1.2.4. Geri Dönüşüm ve Tersine Lojistik 7
1.2.5. Geri Dönüşüm ve Pazarlama 10
1.2.6. Geri Dönüşüm ve Atık Yönetimi 11
1.2.7. Gıda Atıklarının Geri Dönüşümü 12
1.3. Örnek Olay 14
1.3.1. Gıda Atıklarının Geri Dönüşümü Üzerine Yapılan Uygulamalar (Örnek Olaylar) 14
1.4. Sonuç 18

Bölüm 2
PERAKENDECİLİKTE TERSİNE LOJİSTİK 23

Hüseyin Çakırlar

2.1. Giriş 23
2.2. Perakendecilik 24
2.2.1. Perakendecilik Kavramı ve Perakendeciliğin Gelişimi 24

2.2.2. Perakendeciliğin Tanımı 24
2.2.3. Perakendeciliğin Gelişimini Etkileyen Faktörler 25
2.2.4. Perakendeciliğin Fonksiyonları 26
2.2.5. E - Perakendecilik 27
2.3. Tersine Lojistik 28
2.3.1. Lojistik Kavramı 28
2.3.2. Tersine Lojistik 29
2.3.3. Tersine Lojistik Faaliyetleri 29
2.3.4. Tersine Lojistiğin Yararları 31
2.4. Perakendecilikte Tersine Lojistik 32
2.4.1. Perakende Lojistiği 33
2.4.2. Perakendecilikte Tersine Lojistiğin Gelişimi 35
2.4.3. Perakende Sektöründe Omni Kanal Yaklaşımı ve Tersine Lojistik ile İlişkisi 36
2.4.4. Dünyada ve Türkiye'de Perakendecilikte Tersine Lojistik Uygulamaları 38
2.5. Örnek Olay 39
2.6. Sonuç 42

Bölüm 3
TURİZMDE TERSİNE LOJİSTİK 47
Çiğdem Unurlu

3.1. Giriş 47
3.2. Tersine Lojistik 48
3.2.1. Turizmde Tersine Lojistik 50
3.2.2. Turizmde Tersine Lojistik Faaliyetleri 52
3.2.2.1. Turizmde Tamir 52
3.2.2.2. Turizmde Yeniden Satış/ Yeniden Kullanma 53
3.2.2.3. Turizmde Yenileme 54
3.2.2.4. Turizmde Yeniden Üretim 55
3.2.2.5. Turizmde Geri Dönüşüm 56
3.2.2.6. Turizmde İmha Etme 58
3.2.2.7. Turizmde Ürün Yamyalaştırma (Kısmi Kullanım) 60
3.3. Sonuç ve Öneriler 61

Bölüm 4
AFET LOJİSTİĞİ 65
Elif Gilanlı

4.1. Giriş 65
4.2. Afet Kavramı 65
4.3. Afet Türleri 66
4.3.1. Deprem 67
4.3.2. Seller 68
4.3.3. Çığlar 68
4.3.4. Tsunamiler 69
4.3.5. Kasırgalar 69
4.3.6. Yangınlar 69
4.4. Afet Yönetimi Kavramı 69
4.5. Afet Yönetiminin Amacı 70
4.6. Afet Lojistiği Kavramı 71
4.7. Afet Lojistiği Aşamaları 73
4.7.1. Afet Öncesi Hazırlık Aşaması 75
4.7.2. Afet Müdahale Sürecinde Lojistik Faaliyetler Aşaması 77
4.7.3. Afet Müdahalesinden Sonra Yürütülen Lojistik Faaliyetler Aşaması 79
4.8. Türkiye'de Afet Lojistik Planı 80
4.9. Dünyada Afet Lojistik Planı 83
4.10. Afet Lojistiği İle İlgili Literatür Çalışmaları 83
4.11. Sonuç 85

Bölüm 5
AFET YÖNETİMİNDE İNSANİ YARDIM LOJİSTİĞİ 89
Tülay Demiralay

5.1. Giriş 89
5.2. İnsani Yardım Lojistiği 90
5.2.1. İnsani Yardım Lojistiğinde Tedarik Zinciri Yapısı 91
5.2.2. İnsani Yardım Lojistiğinin Özellikleri 93
5.2.3. İnsani Yardım Lojistiğinde Performans 96
5.2.4. İnsani Yardım Lojistiği İçin Beceri ve Yeterlilikler 98
5.3. Afetler ve İnsani Yardım Lojistiği 100

5.3.1. İnsani Lojistik ve Afet Yardım Operasyonları 100
5.3.2. Afet Yönetiminde İnsani Lojistik ve Aşamalar 102
5.3.2.1. Azaltma Aşaması 102
5.3.2.2. Hazırlık Aşaması 103
5.3.2.3. Müdahale Aşaması 105
5.3.2.4. Yeniden Yapılanma ve Restorasyon Aşaması 106
5.4. Afetlerde İnsani Yardım Lojistiği Risk ve Sorunları 107
5.5. Afetlerde İnsani Yardım Lojistiği İnsan Kaynakları 109
5.6. Afetlerde İnsani Yardım Lojistiğinde Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Yeri 110
5.7. Örnek Olay 112
5.8. Sonuç 115

Bölüm 6
İLAÇ TEDARİK ZİNCİRİ 119

Hediye Erten - Dilan Köse

6.1. Giriş 119
6.2. Tedarik Zinciri Kavramı 120
6.3. Tedarik Zinciri Yönetimi 121
6.4. İlaç Sektörü Tanımı ve Önemi 122
6.4.1. Türkiye'de İlaç Sektörü 123
6.5. İlaç Tedarik Zinciri 125
6.6. İlaç Tedarik Zincirinde Karşılaşılan Bazı Sorunlar 126
6.7. İlaç Tedarik Zinciri Üyeleri 127
6.7.1. Hammadde Tedarikçileri 127
6.7.2. İmalatçı Firmalar 128
6.7.3. Distribütörler 128
6.7.4. Depocular 129
6.7.5. Kamu ve Özel Eczaneler 129
6.7.6. Lojistik Hizmet Sağlayıcılar/Sunucular 130
6.7.7. Son Kullanıcı (Hasta) 131
6.8. Literatür Taraması 131
6.9. Örnek Olay: Karayolu ile Uluslararası İlaç Taşımacılığı 137

Bölüm 7
LOJİSTİK VE İNOVASYON KAVRAMLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME 143
Gizem Pekşen

7.1. Giriş 143
7.2. İnovasyon ve Lojistik: Kavramsal Çerçeve 144
7.3. İnovasyonun Lojistik Süreçlerindeki Rolü ve Önemi 150
7.4. Türkiye'deki Lojistik Sektöründeki Firmaların İnovasyon Örnekleri 154
7.5. Dijital Dönüşümün Lojistiğe Etkileri 155
7.6. Depolama ve Dağıtım Operasyonlarında İnovatif Yaklaşımların Verimliliğe Etkisi 158
7.6.1. Depolama Süreçlerinde İnovasyon ve Otomasyonu Kullanımı Yazılımları ile İlgili Detaylı İncelme 161
7.6.1.1. "Automated Storage and Retrieval Systems (Otomatik Depolama ve Geri Alma Sistemleri) (AS/RS)" ve "Vertical Lift Modules (Dikey Kaldırma Modülleri) (VLM)" 161
7.6.1.2. WMS- Warehouse Management System(Depo Yönetim Sistemi) 162
7.6.1.3. Sorter Akıllı Konveyör Sistemleri 162
7.6.1.4. AGV (Automated Guided Vehicle)(Otomatik Güdümlü Araç) 163
7.6.1.5. Mekik Semi Automatic System R.S. (Yarı Otomatik) 164
7.6.1.6. Unit Load (Birim Yük) (Tam Otomatik Paletli Yükleme Sistemi) 164
7.6.1.7. Mini Load (Mini Yük) (Tam Otomatik Kutulu Yükleme Sistemleri) 164
7.7. Endüstri 4.0 ve Lojistik Operasyonları 165
7.8. Nesnelerin İnterneti ve Lojistikteki Uygulamaları 168
7.9. Yapay Zekâ ve Makine Öğrenme ile Lojistikte İnovasyon 171
7.10. Lojistikte Sürdürülebilirlik ve Yeşil İnovasyon Yaklaşımları 173
7.11. Lojistik Süreçlerinde İnovasyon Engelleri 176
7.12. Sonuç 178

Bölüm 8
DİJİTAL TEDARİK ZİNCİRİ 191
Onur Çetin - Sude Hus

8.1. Dijitalleşme 191
8.2. Dijital İşletme 192
8.3. Dijitalleşme ve Endüstri 4.0 193
8.4. Dijital Tedarik Zinciri 194
8.4.1. Tedarik Zincirinde Blockchain 197

8.4.2. Tedarik Zincirinde Bulut Bilişim 199
8.4.3. Akıllı Tedarik zinciri 201
8.4.4. Dijital Tedarik Zinciri Literatürü 202
8.4.4.1. Web of Science Veri Tabanında Literatür Analizi 202
8.4.4.2. Dijital Tedarik Zinciri İle ilgili Ulusal Literatür 205
8.5. Örnek Olay 209
8.6. Sonuç 211

Bölüm 9
AKILLI ULAŞIM SİSTEMLERİ VE TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMA ALANLARI 219
Deniz Efe Kara - Yasin Gültekin

9.1. Giriş 219
9.2. Akıllı Ulaşım Sistemleri 220
9.2.1. Akıllı Ulaşım Sistemleri'nin Tanımı ve Gelişimi 220
9.2.2. Akıllı Ulaşım Sistemleri'nin Önemi ve Yararları 222
9.2.3. Akıllı Ulaşım Sistemleri Çeşitleri 225
9.3. Türkiye'de Akıllı Ulaşım Sistemleri 228
9.3.1. Türkiye'de AUS Uygulamaları 228
9.3.2. Türkiye AUS Üzerine SWOT Analizi 240
9.4. Sonuçlar ve Öneriler 243

Bölüm 10
MİLK-RUN ve CROSS-DOCKING UYGULAMALARI 251
Tayfun Utaş - Hakan Turan

10.1. Giriş 251
10.2. Lojistiğin Tanımı ve Önemi 251
10.3. Milk-Run Sistemi (Döngüsel Sefer) 253
10.3.1. Döngüsel Sefer ile Doğrudan Gönderim 255
10.3.2. Tedarikçiye Yakın Uzaklıktaki Döngüsel Sefer Yaklaşımı 256
10.3.3. Döngüsel Sefer Sisteminin Avantajları 257
10.3.4. Döngüsel Sefer Sisteminin Dezavantajları 259
10.3.5. Döngüsel Sefer ile İlgili Örnekler 260
10.4. Cross-Docking 260
10.4.1. Cross-Docking Tesisi 261
10.4.2. Cross Docking Şartları 262

10.4.3. Cross-Docking'in Avantajları 263
10.4.4. Cross-Docking ile ilgili Örnekler 263
10.5. Milk Run ve Cross-docking Entegrasyonu 264

Bölüm 11
NAKLİYE VE LOJİSTİK SİGORTALARI 267
Mehmet Arda Yılmaz

11.1. Giriş 267
11.2. Nakliye Sigortaları 270
11.2.1. Nakliye Sigorta Türleri 270
11.2.1.1. Emtia Nakli Sigortası 270
11.2.1.2. Kıymet Nakli Sigortası 270
11.2.1.3. Nakliyeci Sorumluluk Sigortaları 270
11.2.1.4. Tekne Sigortaları 271
11.2.2. Nakliye Sigortası Poliçe Türleri 271
11.2.2.1. Amaç ve Uygulama Şekline Göre Nakliye Poliçesi Türleri 271
11.2.2.2. Kapsamlarına Göre Nakliye Poliçesi Türleri 273
11.3. Lojistik Sigortaları 274
11.3.1. Lojistik Sigortasının Başlıca Amaçları 274
11.3.2. Lojistik Sigortacılığının Genel Şartları 275
11.3.3. Lojistik Sigortalarında Taşıma Şekillerine Göre Verilen Teminatlar 276
11.3.4. Uluslararası Taşımacılıkta Kullanılan Satış Sözleşmeleri 278
11.3.5. Lojistik Sigortalarının Başlıca Türleri 280
11.4. Örnek Olaylar 284

ÖZ GEÇMİŞ 295

Bölüm 1

GERİ DÖNÜŞÜM SEKTÖRÜ VE GIDA ATIKLARININ GERİ DÖNÜŞÜMÜ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Gülay Keskin

1.1. Giriş

İnsanlığın hayatta kalmasını ve refahını desteklemek için çeşitli teknolojiler ve sistemler icat edilmiştir. Bu teknolojiler ve sistemler, hayatta kalmanın çeşitli yönlerine odaklanmaktadır. Bu teknolojilerin ve sistemlerin katkıda bulunduğu bir sektör ağırlıklı olarak imalat sektörüdür. Bu sektör, insanlığı heyecanlandırmaya devam eden ve yenilik için fırsatlar sunan birçok ürün üretmektedir. Bununla birlikte, imalat sektöründe var olan birçok endüstri arasında geri dönüşüm endüstrisi de bulunmaktadır. Bu endüstri, sürdürülebilirlik ve döngüsel ekonomiye ulaşmak için birçok hedefe katkıda bulunmaya devam etmektedir (Mwanza, 2021: 2).

Hızlı ekonomik gelişme ve kentleşmeyle birlikte büyük miktardaki birincil kaynaklar tüketilmekte ve toplumda geri dönüşümlü kaynaklar olarak birikmekte, bu da çevre üzerinde büyük baskılara neden olmaktadır. İnsan toplumunun sürekli gelişimi, doğadan çeşitli kaynakların elde edilmesini gerektirmektedir ve dünya, kaynakların tükenmesi tehlikesiyle karşı karşıyadır. Aynı zamanda, insanlar tarafından üretilen çeşitli atıklar maksimum verimlilikte kullanılmamakta, bu da insan toplumunun doğal çevre üzerindeki etkisini daha da ağırlaştırmaktadır (Wang vd., 2019: 17).

Uygun atık yönetimi, şehirleri güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir kılmak ve sürdürülebilir tüketim ve üretim kalıplarını sağlamak gibi sürdürülebilir kalkınma

rinde gerekse evlerinde yiyecekleri israf etme yollarını belirlemek ve ardından etkiyi azaltmak için hedefler belirleyip gıda atıklarını değerlendirmeyi alışkanlık hâline getirmeyi öğrenmektedir. Ayrıca atıkların geri dönüştürülmesi için mevcut politikalar ve tesisler geliştirilerek, gıda atıkların katma değerini ve kullanımını en üst düzeye çıkarmak için yeni teknolojiler ile yeni tesisler kurularak bu alanda sektörel olarak ilerleme katedilebilecektir. Bu da yeni iş alanları yaratacağı gibi ülke ekonomisine de katkı sağlayacaktır. Bu nedenle toplum, işletmeler ve kamu idareleri, gıda atıklarının geri dönüşümünün gerekliliği konusunda kamuoyunun farkındalığını artırmak için birlikte çalışarak her yıl üretilen atıkların büyük bir kısmına yeni kullanım alanları bulmaya yönelik önlem ve politikalar uygulamalıdır.

Kaynakça

Abdollahi Saadatlu, E., Barzinpour, F. & Yaghoubi, S. (2022). A Sustainable Model for Municipal Solid Waste System Considering Global Warming Potential İmpact: A Case Study, *Computers & Industrial Engineering*, 169, 1-21, https:// doi. org/ 10. 1016/j. cie. 2022. 108127.

Akben, İ. & Demirer, Y. (2022). Yeşil ve Tersine Lojistikte Geri Dönüşüm Davranışı Geri Dönüşümde Tüketicinin Rolü, İdeal Kültür Yayıncılık, 2. Basım, Ankara.

Al-Tamimi, M., Azure, J.D.-C. & Ramanathan, R. (2023). Corporate Reporting on Food Waste by UK Seafood Companies: Literature Review and an Assessment of Current Practices, *Sustainability* 15, 1-16, https://doi.org/10.3390/su15021213.

Asmatulu R. & Asmatulu, E. (2011). Importance of Recycling Education: A Curriculum Development at WSU, *Journal of Material Cycles and Waste Management*, 13, 131–138, https://doi.org/10.1007/s10163-011-0002-4

Atık Borsası (2023). https://www.tobb.org.tr/BilgiHizmetleri/Documents/Brosur/atik.pdf/ (Erişim tarihi: 25.10.2023).

Bayramoğlu, Z. & Subaşı, S. (2023). Gıda Gruplarına Göre Gıda Atık Esnekliği; Konya Örneği, *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi*, 10(3), 500–509, https://doi.org/10.30910/turkjans.1214476

BBVA (2023). https://www.bbva.com/en/sustainability/5-best-recycling-practices-from-around-the-world/ (Erişim tarihi: 26.10.2023).

Biemans, W. G., & Brand, M. J. (1995). Reverse Marketing: A Synergy of Purchasing and Relationship Marketing, *Journal of Supply Chain Management*, 31(3), 28–37.

Biniş, M. (2023). Türkiye'de Çevresel Sürdürülebilirliğe Yönelik Mali Teşvikler: Geri Dönüşüm Örneği, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 77, 31-52, https://doi: 10.51290/dpusbe.1246296.

Chen, T., Jin, Y. & Shen, D. (2015). A Safety Analysis of Food Waste-Derived Animal Feeds From Three Typical Conversion Techniques in China, *Waste Managemet*, 45, 42–50, https://doi.org/10.1016/j.wasman.2015.06.041.

Çatar, D., Dural, N., Serin, R. & Olcay Eminsoy, İ. (2023). Sağlık Kurumlarında Gıda Atıkları ve Sürdürebilirliğin Boyutları, *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 8(2), 585-592.

ÇEVKO(2023),https://www.cevko.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=2&Itemid=103&lang=tr/(Erişim tarihi: 19.10.2023)

Çokmutlu, M. E. (2023). Sürdürülebilir Kalkınma Temelinde Döngüsel Ekonomi Performansı, *Döngüsel Ekonomi ve Sürdürülebilirlik,* Özel Sayı,151-170.

Dirik, M. (2012). *Tersine Lojistik ve Karaman Organize Sanayi Bölgesinde Gıda Sektöründe Tersine Lojistiğin Değerlendirilmesine Yönelik Bir Uygulama*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi.

Doğan, Z. (2020). Ortaokul 7. Sınıf Öğrencilerinde Evsel Atıklar ve Geri Dönüşüm Konusunda Bilimsel Karikatürler Kullanılarak Farkındalık Oluşturulması, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.

EPA. (2019). Recycling Incentives, Available Environmental Protection Agency, https://www.epa.gov/recycle/recycling-incentives/ (Erişim tarihi: 20.10.2023).

Ergülen, A. & Bolayır, B. (2019). Geri Dönüşüm ve Gıda Atıklarının Geri Dönüşümü, Ekin Yayıncılık, 1. Basım, İstanbul.

Erkul, H. (2012). Çevre Koruma. 1. Baskı, Ankara: Detay Yayıncılık.

Eryar Ünlü (2023). Türkiye'de geri dönüşüm oranı sadece yüzde 30, https://www.ekonomim.com/yapi-kredi-ile-e-ticaret/turkiyede-geri-donusum-orani-sadece-yuzde-30-haberi-680902, (Erişim tarihi: 22.20.2023)

Germain (2017). Agreement to Reduce Food Waste, Norway: Urban Food Policy Snapshot, https://www.nycfoodpolicy.org/agreement-reduce-food-waste-norway-urban-food-policy-snapshot/ (Erişim tarihi: 30.10.2023).

Giovanis, E., Özdamar, O. & Samuk, S. (2020). Health Status and Willingness-To-Pay Estimates for The Benefits of İmproved Recycling Rates: Evidence From Great Britain, *SN Business & Economics*, 1 (1), 1–28.

Gunarathne, A., Tennakoon, T. & Weragoda J. (2019). Challenges and Opportunities for The Recycling Industry in Developing Countries: The Case of Sri Lanka, *J Mater Cycles Waste Manage*, 21, 181–90.

Gupta, S. (2016). Enhancing Brand Equity Through Sustainability: Waste Recycling, *Thunderbird International Business Review*, 58 (3), 213–223.

Güngör A. & Gupta S.M. (1999). Issues in Environmentally Conscious Manufacturing and Product Recovery: A Survey, *Computers and Industrial Engin*eering, 36, 817-818.

https://pagev.org/eurostat-verilerine-gore-ab-de-plastik-ambalaj-geri-donusum-orani-41, (Erişim tarihi: 30.10.2023).

https://sdgmapturkey.com/haber/gida-israfi-ile-mucadele-kilavuzu-yayimlandi/ (Erişim tarihi: 18.10.2023).

https://sdgmapturkey.com/marka/banvit/(Erişim tarihi: 18.10.2023).

https://tr.euronews.com/2023/08/01/geri-donusum-orani-atik-aritmada-turkiyede-ve-avrupada-durum-ne/ (Erişim tarihi: 19.10.2023).

https://www.recyclenow.com/how-to-recycle/why-is-recycling-important, (Erişim tarihi: 21.10.2023).

Karaçay, G. (2005). Tersine Lojistik: Kavram ve İşleyiş, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 14(1), 317-331.

Khan, F., Ahmed, W. & Najmi, A. (2019). Understanding Consumers' Behavior Intentions Towards Dealing with The Plastic Waste: Perspective of A Developing Country, Resources, *Conservation and Recycling,* 142, 49–58.

Khan, S.A.R., Razzaq, A., Yu, Z. & Miller, S. (2021). Industry 4.0 And Circular Economy Practices: A New Era Business Strategies for Environmental Sustainability, *Bus. Strateg. Environ*, 30 (8), 4001–4014.

Kırım, G. (2020). Geri Dönüşüm Yoluyla Atıkların Sosyo-Ekonomik ve Çevresel Katkılarının İncelenmesi: Eskişehir İl Örneği, (Yüksek Lisans Tezi). Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

Kumar, S. & Malegeant, P. (2006). Strategic Alliance in A Closed-Loop Supply Chain, A Case Of Manufacturer And Eco-Non-Profit Organization, *Technovation*, 26, 1127–1135.

Liang, Y. (2006). The Construction Of Suppliers' Coordination System in Chinese Manufacturers Based on Reverse Marketing Theory, *Journal of Beijing Technology and Business University (Social Science)*, 1(2)

Mwanza, B.G. (2021). Introduction to recycling. In: Recent Developments in Plastic Recycling, *Springer*, 1–13, https://doi.org/10.1007/978-981-16-3627-1_1.

Nakaishi, T. & Takayabu, H. (2022). Production Efficiency of Animal Feed Obtained from Food Waste İn Japan, *Environmental Science and Pollution Research*, 29, 61187–61203, https://doi.org/10.1007/s11356-022-20221-1.

Oğuzhanoğlu, Z. (2023). Evsel Farkındalık Oluşturmada Geri Dönüşüm Parkları: Konya İli Kulu İlçesinde Örnek Bir Geri Dönüşüm Parkı Tasarımı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Oral, Z. (2015). Dünya'da ve Türkiye'de Gıda İsrafı ve Önlenmesine Yönelik Uygulamalar, (Uzmanlık Tezi). Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Ankara.

Önder (2023). Gıdanın Koruyucuları, https://www.marketingturkiye.com.tr/haberler/gidanin-koruyuculari/ (Erişim tarihi: 27.10.2023).

Özçiçek Dölekoğlu, C. (2017). Gıda Kayıpları, İsraf ve Toplumsal Çabalar, *Tarım Ekonomisi Dergisi,* 23 (2), 179–86, https://doi:10.24181/tarekod-er.364946.

Özkan, G., Subaşı, B.G., Kamiloğlu, S. & Çapanoğlu, E. (2022). Sürdürülebilir Gıda ve Tarımsal Atık Yönetimi, *Çevre, Iklim ve Sürdürülebilirlik*, 23(2),145-160.

Öztürk (2022a). Singapur Sıfır Atık Modeli/ https://www.indyturk.com/node/539106/t%C3%BCrki%CC%87yeden-sesler/singapur-s%C4%B1f%C4%B1r-at%C4%B1k-modeli-2/ (Erişim tarihi: 27.10.2023).

Öztürk (2022b). İspanya'da Gıda İsrafının Önlenmesi, https://www.indyturk.com/node/572526/t%C3%BCrki%CC%87yeden-sesler/i%CC%87spanyada-g%C4%B1da-israf%C4%B1n%C4%B1n-%C3%B6nlenmesi/ (Erişim tarihi: 27.10.2023).

Paritosh, K., Kushwaha, S. K., Yadav, M., Pareek, N., Chawade, A. & Vivekanand, V. (2017). Food Waste to Energy: An Overview of Sustainable Approaches for Food Waste Management and Nutrient Recycling, *BioMed Research International,* 2017 (19), 1-20, https://doi.org/10.1155/2017/2370927.

Peng, X., Jiang, Y., Chen, Z., Osman, A., I., Farghali, M., Rooney, D., W. & Yap P., S. (2023). Recycling Municipal, Agricultural and Industrial Waste into Energy, Fertilizers, Food and Construction Materials, and Economic Feasibility: A Review, *Environmental Chemistry Letters*, 21,765-801, https://doi.org/ 10.1007/s10311-022-01551-5

Pereira, N., Antunes, J. & Barreto, L. (2023). Impact of Management and Reverse Logistics on Recycling in a War Scenario, *Sustainability,* 15(4),1-20, https://doi: 10.3390/su15043835.

PGT (2022). https://www.ptgnet.co/gida-atiklarinin-geri-donusumu/(Erişim tarihi: 21.10.2023).

Quested, T., Marsh, E., Stunell, D. & Parry, A. (2013). Spaghetti Soup: The Complex World of Food Waste Behaviours, *Resources, Conservation and Recycling*, 79, 43-51.

Rinkesh (2022). *Various Advantages and Disadvantages of Recycling,* hthttps://www.conserve-energy-future.com/importance_of_recycling.php/ (Erişim tarihi: 20.10.2023).

Steiner, M. & Wiegel, U. (2009). *Katı Atık Yönetimi Atık Yönetiminin Temellerine Yönelik Rehber Kitap,* Altan Dizdar (çev.), Ankara: Eflatun Yayınevi.

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü (2023), https://cygm.csb.gov.tr/misyon-vizyon-i-92/ (Erişim tarihi: 18.10.2023).

T.C. Tarım Orman Bakanlığı (2022). https://www.tarimorman.gov.tr/Haber/5354/Cope-Atilan-18-Milyon-Ton-Gida-Artigi-Hayvan-Yemine-Donusecek/ (Erişim tarihi: 25.10.2023).

Tekin, Ö., F. (2020). Evsel Katı Atık Yönetimi ve Geri Dönüşüm, Nobel Yayın, 1. Basım, Konya.

Temiz Dünya Ekoloji Derneği (2008). https://www.yenienerji.com/roportaj/temiz-dunya-ekoloji-dernegi/ (Erişim tarihi: 23.10.2023).

Thıerry, M., Salomon, M., Nunen, J., Wassenhove, L. (1995). Strategic Issues in Product Recovery Management, *California Management Review*, 37(2), 114-135.

UNEP (2022) https://www.unep.org/news-and-stories/story/why-global-fight-tackle-food-waste-has-only-just-begun/ (Erişim tarihi: 20.10.2023).

Ülker Sürdürülebilirlik Raporu (2020)https://www.ulker.com.tr/documents/ulker_surdurulebilirlik_raporu_2020_tr_01.pdf /(Erişim tarihi: 25.10.2023).

Ünlütürk, S. & Altıner, F. (2023). Üniversite Kampüslerinde Oluşan Atıkların Geri Dönüşümü Üzerine Öneriler: Balıkesir Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Örneği*, Ulusal Kongre Türkiye'de Sıfır Atık: Tespitler, Beklentiler ve Fırsatlar*, 157-175.

Wang, M., Liu, P., Gu, Z., Cheng, H. & Li, X. (2019). A Scientometric Review of Resource Recycling Industry, *Int. J. Environ. Res. Public Health*, (23) 16, 1-18, http// doi:10.3390/ijerph16234654.

WFR (2022). https://www.weforum.org/agenda/2022/06/recycling-global-statistics-facts-plastic-paper/, 23.20.2023

Yıldırım, H., Capone, R., Karanlık, A., Bottalıco, F., Debs, P., & Bılalı, H. E. (2016). Food Wastage in Turkey: An Exploratory Survey on Household Food Waste, *Journal of Food and Nutrition Research*, *4*(8), 483-489.

Bölüm 2

PERAKENDECİLİKTE TERSİNE LOJİSTİK

Hüseyin Çakırlar

2.1. Giriş

Dağıtım kanalında, tüketicilerle temas eden son aşama olması dolayısıyla perakende sektörü ayrı bir öneme sahiptir. Tüketicilerin istek ve ihtiyaçlarına daha etkin bir şekilde cevap verebilmek amacıyla perakende sektöründe her geçen gün yeni bir uygulamayla karşı karşıya kalınmaktadır. Birçok alanda yaşanan gelişmelere bağlı olarak, değişen tüketim alışkanlıkları neticesinde perakende sektörü son yıllarda önemli ölçüde büyüme göstermiştir.

Lojistik faaliyetler maliyet düşüşü yaratılmasına yardımcı olmalarının yanında ürünlerin daha hızlı bir şekilde raflarda yer almasını sağlayarak özellikle yaşam süresi kısa olan ürünlerde pazarın kaymağını alma stratejilerinin uygulanmasına da yardımcı olmaktadır. Lojistik sistemde yapılan iyileştirmelerle perakende işletmeye rekabet avantajı sağlanması mümkün kılınmaktadır (Akkan, 2016: 177). Lojistik faaliyetler, ürünlerin sadece üretim noktalarından tüketim noktalarına ulaştırılmasıyla sınırlı değil, aynı zamanda ürünlerin çeşitli sebeplerle tüketim noktalarından üretim veya satış noktalarına doğru geri yönlü akışıyla da ilgilidir.

Perakende sektöründe ve özellikle e-ticaret alışverişlerinde sıklıkla karşımıza çıkan iade sorunu, işletmeleri karmaşık süreçlerle başa çıkmak zorunda bırakmaktadır. İade oranlarının oldukça yüksek olduğu bu sektörde, firmalar tersine lojistik faaliyetlerine ağırlık vermek mecburiyetinde kalmaktadır. Gerçekleştirilecek olan etkin bir tersine lojistik uygulaması, müşteri memnuniyetini artırarak marka itibarının güçlenmesine ve işletmelerin maliyetlerinin düşmesine yardımcı olacaktır.

Kaynakça

Akçay, H. (2011). *Gıda Perakendeciliğinde İş Yeri ve İş Gücü Verimliliği*. İstanbul: Başlık Yayın Grubu.

Akkan, E. (2016). *Özellikli Lojistik Uygulamaları I*. Duruel, M. ve Görçün, Ö. (Ed.) Lojistik içinde (s. 175-193), İstanbul: Lisans Yayıncılık.

Aydın, K. (2013). *Perakende Yönetimin Temelleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 4. Basım.

Bernon, M., Rossi, S. ve Cullen, J. (2011). "Retail Reverse Logistics: A Call And Grounding Framework For Research", *International Journal Of Physical Distribution & Logistics Management,* Cilt. 41, Sayı 5, s. 484-510. https://doi.org/10.1108/09600031111138835.

Bouzaabia, R., Bouzaabia, O., & Capatina, A. (2013). "Retail Logistics Service Quality: A Cross-Cultural Survey On Customer Perceptions". *International Journal of Retail & Distribution Management*, 41(8), s. 627-647.

Cullen, J., Tsamenyi, M., Bernon, M., & Gorst, J. (2013). "Reverse Logistics İn The UK Retail Sector: A Case Study Of The Role Of Management Accounting İn Driving Organisational Change". *Management Accounting Research,* 24(3), s. 212-227.

Çancı, M. ve Erdal, M. (2009). *Lojistik Yönetimi*. 3.Baskı, İstanbul: UTİKAD Yayınları.

Erdal, M., Görçün, Ö. F., Görçün, Ö. ve Saygılı, M. S. (2008). *Entegre Lojistik Yönetimi*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 2.Basım.

Fernie, J. ve Sparks, L. (2004). *Logistics and Retail Management: Insights into Current Practice and Trends from Leading Experts*, London: Kogan Page Limited, Second Edition.

Galipoglu, E., Kotzab, H., Teller, C., Yumurtaci Hüseyinoglu, I.Ö. ve Pöppelbuß, J. (2018), "Omni-Channel Retailing Research – State Of The Art And İntellectual Foundation". *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, Vol. 48 No. 4, pp. 365-390. https://doi.org/10.1108/IJPDLM-10-2016-0292

Govindan, K., Jafarian, A., Khodaverdi, R. and Devika, K. (2014). "Two-Echelon Multiple-Vehicle Location–Routing Problem with Time Windows for Optimization of Sustainable Supply Chain Network of Perishable Food". *International Journal of Production Economics*, 152(C), s. 9-28.

Hübner, A., Holzapfel, A. ve Kuhn, H. (2016). "Distribution Systems in Omni-Channel Retailing". *Business Research*, 2016(9), s. 255-296.

Kazançoğlu, İ.,Ventura, K. Ve Aktepe. Ç. (2017). "Perakendecilikte Omni Kanal Uygulamaları: Lojistik Faaliyetlere İlişkin Zorluklar Ve Engeller". *Uiiid-Ijeas, 2017 (16. Uik Özel Sayısı),s.219-236 Issn 1307-9832.*

Keskin, H. (2015). *Lojistik El kitabı*, 2. Basım, Ankara: Nobel Yayınevi.

Kuhn, H., ve Sternbeck, M. G. (2013). "Integrative retail logistics: An exploratory study". *Operations Management Research*, 6, 2-18.

Küçük, O. (2012). *Uluslararası Lojistik ,* Ankara: Detay Yayıncılık, 1.Baskı.

Long, D. (2012). "International Logistics Global Supply Chain Management"- "Uluslararası Lojistik Küresel Tedarik Zinciri Yönetimi". (Çeviri –Uyarlama: Mehmet Tanyaş, Murat Düzgün), Ankara: Nobel Yayıncılık.

Mucuk, İ. (2007). *Temel Pazarlama Bilgileri*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Olariu, I. (2014). "An Overvıew On Retaı-il Reverse Logistics". *Studies And Scientific Researches. Economics Edition,* No: 19, 2014. s. 189-195.

Orel, F. D. ve Nakıboğlu, G. (2016). *Uluslararası Perakendecilik ve Tedarik Zinciri Yönetimi*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Özgüven, N. (2011). "Kriz Döneminde Küresel Perakendeci Aktörlerin Performanslarının Topsis Yöntemi İle Değerlendirilmesi". *Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 25 (2) , 151-162.

Panigrahi, S. K., Kar, F. W., Fen, T. A., Hoe, L. K., & Wong, M. (2018). "A Strategic İnitiative For Successful Reverse Logistics Management İn Retail İndustry". *Global Business Review*, 19(3_suppl), s.151-S175.

Rogers, D., ve Tibben-Lembke, R. (1998). Going Backwards: Reverse Logistics Trends and Practices. Reverse Logistics Executive Council, Reno, NV: University of Nevada.

Sayın, T. Ve Altuğ, N. (2016). "Perakende İşletmelerin Lojistik Faaliyetleri: Türkiye'de Bir Uygulama", *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, Cilt 1, Sayı:1, s. 84-99.

Skinner, L. R., Bryant, P. T., Richey, R. G.,(2008). "Examining the Impact of Reverse Logistics Disposition Strategies". *International Journal of Physical Distribution&Logistics Management,* Vol:38, No: 7, 2008, s.518-539.

Sullivan, M. Ve Adcock, D. (2002). *Retail Marketing, Cengage Learning EMEA*. First Edition.

Sultanoğlu, E., ve Yavuz, V. A. (2023). "Bölgesel Tedarik Zincirinde Meyve-Sebze Perakendeciliği Sorunları ve Lojistik Faaliyetlerine Etkisi: Hatay İli Örneği". *Sosyal, Beşeri Ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(7), 876–896.

Şengül, Ü. (2011). "Tersine Lojistik Kavramı ve Tersine Lojistik Ağ Tasarımı". *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10. Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu Özel Sayısı, 407-429.

Tibben-Lembke, R.S. and Rogers, D.S. (2002). "Differences Between Forward And Reverse Logistics İn A Retail Environment", Supply Chain Management, Vol. 7 No. 5, s. 271-282.

Tombak, Ş. (2020). "Ters Lojistik", *Satın Alma Dergisi,* 15 Ocak 2020, https://satinalmadergisi.com/ters-lojistik/ (Erişim Tarihi:07/11/2023).

Vadakkepatt, G. G., Winterich, K. P., Mittal, V., Zinn, W., Beitelspacher, L., Aloysius,J.,& Reilman, J. (2021). *Sustainable Retailing. Journal Of Retailing,* 97(1), S.62-80.

Verhoef, P. C., Kannan, P. K., & Inman, J. J. (2015). "From Multi-Channel Retailing To Omni-Channel Retailing: İntroduction To The Special İssue On Multi-Channel Retailing", *Journal Of Retailing*, 91(2), S.174-181.

Yamamoto, G. T. (2013); *Perakendecilikte Ürün Yönetimi.* Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Uzaktan Öğretim Yayınları, 1. Baskı.

Yarmalı, H.Ö. (2012). "Lojistikte Pazarlama", Ankara: Nobel Yayınevi.

İnternet Kaynağı

https://satinalmadergisi.com/e-ticaret-lojistigi-ve-depolamasinda-yapay-zeka-donemi/ (Erişim Tarihi:07/11/2023).

Bölüm 3

TURİZMDE TERSİNE LOJİSTİK

Çiğdem Unurlu

3.1. Giriş

Kuraklık, küresel ısınma, biyo çeşitliliğin azalması, okyanusların kirlenmesi, plastik atıklar ve Covid-19 gibi salgınlar dünyamızı tehdit etmektedir. Tüm bu küresel sorunların arkasında yatan ana etken ise iklim krizidir. Sanayi devriminin de etkisiyle iklim krizi küresel bir çevre problemine dönüşmüştür. Bu anlamda sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesi, toplumsal refahın arttırılması ve çevrenin korunması önem kazanmıştır. Bu bakımdan tersine lojistik uygulamaları ile sürdürülebilirlik örtüşmektedir. Nitekim, Erol (2006) tersine lojistik uygulamalarının ekonomik sürdürülebilirliği desteklediğini, doğal çevreyi koruduğunu ve toplumsal refahı artırdığını belirtmiştir (Fettahlıoğlu ve Birin, 2016). Tersine lojistik, işletmelere sosyal misyon yüklemekte, müşteri ilişkilerini geliştirmekte, ürün hayat eğrisinde ürünün ömrünü uzatmakta, müşteri memnuniyetini artırmakta ve böylece sürdürülebilirliği desteklemektedir. Sürdürülebilirliği destekleyen tersine lojistik uygulamaları turizm sektöründe de kendine yer bulmaktadır. Örneğin Türkiye'de çevre dostu otellere 2008 yılından bu yana Kültür ve Turizm Bakanlığınca verilen "Yeşil Yıldız" belgesi sürdürülebilirlik ve tersine lojistik uygulamaları adına önemli bir adımdır. Çevre dostu bir başka uygulama ise Türkiye Otelciler Federasyonunun (TÜROFED) katı atık standartlarını yerine getiren, çevreye ve doğal kaynaklara verilen zararları minimize etmeye çalışan otellere vermiş olduğu "Beyaz Yıldızlı Oteller" uygulamasıdır (Süklüm, 2018). Turizm sektörü belki de yüzde yüz olarak hiçbir zaman sürdürülebilir olmayabilir ancak her geçen gün gerek turizm sektörünün ve gerekse de turistlerin daha sürdürülebilir tercihler yaptıkları bir gerçektir (Banar, 2015). Bu

vd., 2023). Çevre yönetimine özgü yasal düzenlemeler ile turizm işletmeleri tersine lojistik uygulamaları konusunda zorlanabilir. Diğer taraftan özellikle büyük ölçekli turizm tesislerinde atık mühendisleri istihdam edilebilir ve atık yönetimi ile ilgili bir ekip oluşturulabilir. Atıkların kaynağında azaltılması için odalarda turistlere yönelik bilgilendirme broşürleri hazırlanabilir.

Kaynakça

Agrawal, S., Singh, R. K., & Murtaza, Q. (2015). A literature review and perspectives in reverse logistics. *Resources, conservation and recycling*, 97, 76-92.

Apaydın, B. (2007). *Yapıların otel olarak yeniden kullanım bağlamında mekânsal dönüşümlerinin kavramsal ve kuramsal analizi* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

Ayhan, E. (2012). *Tersine lojistik süreci ve işletmelerde uygulanması üzerine bir çalışma* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

Banar, M. (2015). *Otellerde Geri Dönüşüm ve Sürdürülebilir Atık Yönetiminin Önemi.* (Erişim Tarihi: 15.09.2023https://www.skb.gov.tr/otellerde-geri-donusum-surdurulebilir-atik-yonetiminin-onemi/).

Butler, R. W. (1980). *The concept of a tourist area cycle of evolution: implications for management of resources.* Canadian Geographer/Le Géographe canadien, 24(1), 5-12. doi: 10.1111/j.1541-0064.1980.tb00970.x.

Coşkun, A. (2011). *Üreticilerin tersine lojistik faaliyetlerini etkileyen faktörler: beyaz eşya sektöründe bir uygulama* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir.

Çevre Mühendisliği (2023). *Organik Atıkların Geri Kazanımı.* (https://www.cevremuhendisligi.org/index.php/sifiratik/1105organikatiklaringerikazanimi#:~:text=Organik%20Atıklar%20diğer%20atıklardan%20ayrı,gönderilmek%20için%20Belediyelere%20teslim%20edilebilir.. Erişim Tarihi: 13.09.2023).

Çirişoğlu, E., Akoğlu, A. (2021). Restoranlarda oluşan gıda atıkları ve yönetimi: İstanbul ili örneği. *Akademik Gıda,* 19(1), 38-48.

De Brito, M.P. & Dekker, R. (2004). *Reverse Logistics – a framework*, Econometric Institute Report EI 2002-38, Rotterdam.

Demir, S. (2020). Kültür Turizmi Bağlamında Mekânın Ötekileştirilmesi ve Yeniden Üretimi Örneği: Beypazarı Evleri. *Folklor/Edebiyat,* 26(101), 23-39.

Dinç, Ç. (2019). Turizm ve Geri Dönüşüm. (Erişim Tarihi: 13.09.2023, https://www.turizminsesi.com/yazi/turizm-ve-geri-donusum-1326.htm).

Dirgeme, E. N. (2005). *Otellerde tesis işletme ve bakım yöntemi modeli* (Basılmamış Doktora Tezi). Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.

Dirik, M. (2012). *Tersine lojistik ve Karaman organize sanayi bölgesinde gıda sektöründe tersine lojistiğin değerlendirilmesine yönelik bir uygulama* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Kahramanmaraş.

Durdağ, Ö. Ü. C. (2023). *Dünya ve Türkiye'den Örnek Olaylarla Sürdürülebilirlik Unsuru Olarak Tersine Lojistik*. Artikel Akademi, 1-9.

Erol, I., Velioğlu, M. N. & Şerifoğlu, F. S. (2006). AB Uyum Yasaları ve Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Tersine Tedarik Zinciri Yönetimi: Türkiye'ye Yönelik Araştırma Fırsatları ve Önerileri. *Iktisat Işletme ve Finans Dergisi*, Temmuz Sayısı: 86-106.

Etaşımacılık (2023). *Tersine Lojistik Nedir?* (Erişim Tarihi: 18.09.2023, https://www.etasimacilik.com/blog/tersine-lojistik-nedir).

Ezici, H. (2019). *Tekstil işletmelerinde tersine lojistik uygulamaları üzerine bir çalışma* (Basılmamış Doktora Tezi). İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul.

Fettahlıoğlu, H. S. & Birin, C. (2016). Sürdürülebilirlik açısından tersine lojistik faaliyetlerini ve sürdürülebilir pazarlamayı etkileyen faktörlerin analitik hiyerarşi yöntemi ile belirlenmesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 6(2), 89-114.

Fleischmann, M. (2012). Quantitative models for reverse logistics. *Springer Science & Business Media*.

Fleischmann, M., Bloemhof-Ruwaard, J. M., Dekker, R., Van der Laan, E., Van Nunen, J. A., Van Wassenhove, L. N. (1997). Quantitative models for reverse logistics: A review. *European journal of operational research,* 103(1), 1-17.

Gelmez, E. (2017). Yeniden Üretim Uygulamalari ile İşletme Performansi Arasindaki İlişkinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştirma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi,* (13), 125-143.

Gilanlı, E., Altuğ, N. & Oğuzhan, A. (2012). İşletmelerde İleri ve Ters Lojistik Karşılaştırması. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 14(1), 149-166.

Gül, İ. & Shipman, D. (2021). Aşırı turizm, nüfus teorisi ve turizme katılım. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 7(3), 993-1006.

Güzel, D. & Asar, S. (2017). Tersine lojistik faaliyetleri: Erzincan ve Erzurum illerinde bir uygulama. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(1), 1-20.

Jing, L. (2017). Reverse logistics network for waste in ecotourism area based on quad tree classification. *Acta Technica CSAV (Ceskoslovensk Akademie Ved),* 62(2), 1-13.

Karaçay, G. (2005). Tersine Lojistik: Kavram ve İşleyiş. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 14 (1), 317-332.

Kelleci, E. (2018*). Yeşil Tedarik Zinciri Yönetiminde Tersine Lojistik,* İstaç Aş'de Bir Uygulama (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul.

Kızıldemir, Ö. & Sandıkcı, M. (2014). Otel İşletmelerinde Katı Atık Yönetimi: Ön Büro Departmanındaki Uygulamalara Yönelik Bir Araştırma. Turar Turizm ve Araştırma Dergisi, 3(2), 42-69.

Krikke, H., Bloemhof-Ruwaard, J. & Van Wassenhove, L. N. (2003). Concurrent product and closed-loop supply chain design with an application to refrigerators. *International journal of production research,* 41(16), 3689-3719.

Kültür ve Turizm Bakanlığı (2023). Çevreye Duyarlılık Kampanyası (Yeşil Yıldız). (Erişim Tarihi: 20.09.2023, https://yigm.ktb.gov.tr/TR-11596/cevreye-duyarlilik-kampanyasi-yesil-yildiz.html).

Lawson F. (1998). *Hotels and resorts: planning, design and refurbishment.* Butterworth-Heinemann Ltd.

Norek, C. (2023). Throwing it into Reverse. *Dc Veloc,* 1(1), 54-8.

Öçal, B. (2021). Tersine Lojistik Uygulamalarının Çevrsel ve Sosyal Sürdürülebilirliğe Etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 26(4), 521-532.

Ölçer Özünel, E. (2011). Kültür Turizminde Yöresel ve Otantik Olanı Sorgulamak ve Tüketilmiş Mekanları Yeniden Üretmek Üzerine. *Electronic Turkish Studies,* 6(4).

Öztürk, Y. & Zorer, H. (2019). *Kırsal Bir Mekânın Yeniden Üretimi: Eko Turizm Bağlamında Sinebel Vadisi'nin (Pervari) Turizm Olanakları.* Alaeddinoğlu, F., Kalay, H. A., Şahin, S., Özer, S. (Ed.). Turizm Araştırmaları. Çanakkale: Paradigma.

Ravi, B. (2005). *Metal casting: computer-aided design and analysis*. PHI Learning Pvt. Ltd.

Ravi, V., Shankar, R., & Tiwari, M. K. (2005). Analyzing alternatives in reverse logistics for end-of-life computers: ANP and balanced scorecard approach. *Computers & Industrial Engineering,* 48(2), 327-356.

Roy, H. N., Saha, S., Parvez, M. S., Goldar, S. C. & Khulna, T. B. (2014). Implementation of Reverse Logistic System as a Means of Environmental and Economical Issue. *In Bangladesh Proceedings of the 2014 International Conference on Industrial Engineering and Operations Management (2-4).*

Rubio, S., Jiménez-Parra, B. (2014). Reverse logistics: Overview and challenges for supply chain management. *International Journal of Engineering Business Management*, 6, 12.

Sangwan, S. K. (2017). Key Activities, Decision Variables and Performance Indicators of Reverse Logistics. *The 24Th Cırp Conference on Life Cycle Engineering*, 61, 257-262.

Sıfıratık (2019). Sıfır Atık Kütüphanesi. https://sifiratik.gov.tr/atik-pil (14.08.2023):

Süklüm, N. (2018). Yeşil otellerin maliyetler açısından değerlendirilmesi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 11(1), 375-394.

Thierry, M., Salomon, M., Van Nunen, J., Van Wassenhove, L. (1995). Strategic issues in product recovery management. *California Management Review,* 37(2), 114-136.

Tosun, Ö. (2007). *Tamir-bakım planlaması ve bir uygulama* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Antalya.

Turizm Ajansı (2019). Otellerde Hedef Sıfır Atık. (Erişim Tarihi: 20.09.2023, https://www.turizmajansi.com/haber/otellerde-hedef-sifir-atik-h8337).

Tüylü, A. N. A. (2017). *Tersine Lojistik Sürecinde Bir Optimizasyon Çalışması* (Basılmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Uçar, S. Y. (2021). *Tersine Lojistik Uygulamalarının Tedarik Zinciri ve İşletme Performansı Üzerine Etkisi* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.

Vithayaporn, S., Nitivattananon, V., Sasaki, N., & Santoso, D. S. (2023). Assessment of the Factors Influencing the Performance of the Adoption of Green Logistics in Urban Tourism in Thailand's Eastern Economic Corridor. *Social Sciences*, 12(5), 300.

Wu, J. Y. C. & Cheng, W. P. (2006). Reverse logistics in the publishing industry: China, Hong Kong, and Taiwan. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, 36(7), 507-523.

Bölüm 4

AFET LOJİSTİĞİ

Elif Gilanlı

4.1. Giriş

Her yıl dünyada afetler meydana gelmektedir. Bu yaşanan afetlerde meydana gelen can ve mal kayıplarını azaltmak için afetlerin doğru yönetilmesi adına lojistik önemli bir parçadır. Dünyada sürekli deprem, sel, erozyon gibi doğal afetler meydana gelmektedir (Kökçam vd., 2017). Doğal afetler, sel, orman yangını, kasırga, fırtına, deprem, toprak kayması, tsunami gibi doğal yoldan meydana gelen, hızla kısa sürede başlayan, başladıktan sonra engellenemeyen, ciddi kayıplara neden olan olaylardır (Productivity Commission, 2014: 5). Afetleri olmadan önce önleyebilmek, afet gerçekleştikten sonra meydana gelen zarar ve kayıpları azaltabilmek ve afet gerçekleştikten sonrasında hızlı bir şekilde normal yaşamlarına dönebilmek için planlanan afet yönetimi stratejisinin başarılı bir şekilde uygulanması çok önemli olmaktadır (Şen & Esmer, 2017). Bu çalışma, afet türlerini inceleyip, afet lojistiği aşamalarını ve Türkiye'de, dünyada afet yönetimi konusunu ele almaktadır.

4.2. Afet Kavramı

Birleşmiş Milletler Uluslararası Afetlerin Azaltılması Stratejisine (UNISDR) göre, afet, toplumun işleyişinde büyük sorunlar yaratan, kaza, doğa veya insandan kaynaklı olarak aniden, karmaşık, uzun vadeli süreçlerin sonucu olarak ortaya çıkabilen, insan hayatı, sağlığı, çevre, mal mülk için tehdit oluşturan olaylardır (Yıldız, 2020: 44).

Epidemiyolojik Afetler Araştırma Merkezi (CRED) afeti;

"Yerel kapasiteyi zorlayan ve büyük hasara, yıkıma ve insanın acı çekmesine neden olan beklenmedik ve genellikle ani olaylar" şeklinde tanımlamıştır (Saylam ve Şen, 2020: 378).

Kaynakça

Adıgüzel, S. (2019). Logistics Management in Disaster. *Journal of Management Marketing and Logistics,* 6(4), 212-224

Adıgüzel, S. (2022). Afet Durumlarında Yapay Zeka Teknolojisi İle Lojistik Yönetimi Örnekleri. Akademik İzdüşüm Dergisi, 7(1), 47-70

AKOM (2023). https://akom.ibb.istanbul/kurulus, 26.11.2023

Apak, S. & Küçük, B. (2022). Acil Durum Lojistiğinde Yüzer Mobil İskele Yeri Seçimi İçin Karar Destek Sistemi Önerisi. *Uluslararası Afet ve İnsanı Yardım Lojistiği Kongresi,* 09-11 Şubat 2022, İstanbul, 39-59

Caunhye, A. M., Nie, X. ve Pokharel, S. (2012). Optimization models in emergency logistics: A literature review. *Socio-Economic Planning Sciences,* 46(1), 4–13

Çaybaşı, G., Peker, İ. & Gök Kısa, A. C. (2022). Bağışların Toplanmasında Yaşanan Sorunların Çözümünde Blokzincir Teknolojisinin Faydalarının Bütünleşik Dematel-Kfg Yöntemi ile Değerlendirilmesi. *Uluslararası Afet ve İnsanı Yardım Lojistiği Kongresi,* 09-11 Şubat 2022, İstanbul, 131-150

Çiftçi, S. & Sakallı, Ü. S. (2023). Deprem sonrası sağlık kaynakları planlamasına yönelik matematiksel model önerisi: Kırıkkale kent örneği. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, *38*(2), 1203-1216

da Costa, S. R. A., Campos, V. B. G. ve de Bandeira, R. A. M. (2012). Supply Chains İn Humanitarian Operations: Cases And Analysis. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 54, 598-607.

Demirci, A., Bilgiç, E. & Demir, D. (2018). Doğal Afetlere Karşı Hazırlık ve Doğal Afet Lojistiği. 7. *Ulusal Lojistik ve Tedarik Zinciri Kongresi,* 3-5 Mayıs 2018, Bursa, 197-205

Durhan, Ç. & Çetin, O. (2022). İşletmeler Açısından Afet Lojistiği. İrfan Özen (Editör). *İktisadi ve İdari Bilimlerde Teori ve Araştırmalar* içinde. İzmir: Serüven Yayınevi

Ergün, M., Korucuk, S. & Memiş, S. (2020). Sürdürülebilir afet lojistiğine yönelik ideal afet depo yeri seçimi: Giresun ili örneği. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, *6*(1), 144-165

Ergün, S., Usta, P., Alparslan Gök, S. Z., & Weber, G. W. (2023). A Game Theoretical Approach to Emergency Logistics Planning in Natural Disasters. Annals of Operations Research (2023), 324:855-864

Erkal, T. & Değerliyurt, M. (2009). Türkiye'de afet yönetimi. *Doğu Coğrafya Dergisi,* 14(22), 147-164

Ersoy, P & Börühan, G. (2013) Lojistik Süreçler Açısından Afet Lojistiğinin Önemi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar,* 50 (578), 75-86

Göçmen, E. & Kuvvetli, S. (2020). Humanitarian Logistics Management After A Disaster: An Earthquake Case. *(Dicle University Journal of Engineering (DÜMF Mühendislik Dergisi),* 11(2), 679–688.

Gözaydın, O. &Can, T. (2013). Deprem Yardım İstasyonları İçin Lojistik Merkezi Seçimi: Türkiye Örneği. *Journal of Aeronautics & Space Technologies/Havacılık ve Uzay Teknolojileri Dergisi,* 6(2), 17-31

Kökçam, A. H., Şen, B., Gelen, M. B. & Havuç, T. (2017). Deprem Sonrasında Temel İhtiyaçların Dağıtımında Kullanılacak Kapasite Kısıtlı Araçların Genetik Algoritmalar ile Planlanması. *5th International Symposium on Innovative Technologies in Engineering and Science,* 29-30 September 2017, Azerbaycan, 1059-1068

Küçük, B. (2022). Afet Planlamasında Afet Lojistiği Örnek Uygulamalar. Ankara: Akademisyen Kitabevi

Küçük, B. & Özdemir, S. F. (2022). Afet ve Acil Durum Lojistiğinde Yönetsel Planlama: Covid-19 Pandemi Uygulama Modeli Önerisi. *Uluslararası Afet Ve İnsanı Yardım Lojistiği Kongresi,* 09-11 Şubat 2022, İstanbul, 79-108

Lentz E. C. & Christopher B. B. (2013). The Economics and Nutritional Impacts of Food Assistance Policies and Programs. *Food Policy*. 42, 151-163.

Önsüz, M. & Atalay, B. (2015). Afet lojistiği. *Osmangazi Tıp Dergisi*, 37(3), 1-6

Özçelik, E. &Özçelik, M. (2023). Afet Lojistiği Üzerine Kavramsal Bir İnceleme, *İstanbul Esenyurt Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi,* 3 (1), 11-27

Özçelik, S. & Kazan, H. (2022). Post-Earthquake Casualty Transport Optimization. *Journal of Transportation and Logistics,* 7(2), 589–607

Perry, M. (2007). Natural Disaster Management Planning: A Study of Logistics Managers Responding to the Tsunami. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management,* 37(5), 409-433

Productivity Commission (2014). *Natural Disaster Funding Arrangements*, No:74, Vol:1, https://www.pc.gov.au/inquiries/completed/disaster-funding/report, 13.09.2023

Rauhala, E. (2011). *How Japan Became a Leader in Disaster Preparation*. https://aduersaria2010.blogspot.com/2011/03/how-japan-became-leader-in-disaster.html, 30.10.2023

Rezaei-Malek, M., Tavakkoli-Moghaddam, R., Zahiri, B. & Bozorgi-Amiri, A. (2016). An Interactive Approach For Designing A Robust Disaster Relief Logistics Network With Perishable Commodities. *Computers & Industrial Engineering*. 94: 201-215.

Saylam, S. & Şen, C. (2020). İnsani Yardım Lojistiğinde Stratejik Yönetim. Korhan Arun ve Suat Begeç (Editörler). *Stratejik Lojistik Yönetimi* içinde. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 1. Basım

Şahin, S. (2019). The Disaster Management in Turkey and Goals of 2023. *Turkish Journal of Earthquake Research,* 1(2), 180-196.

Şen, G. & Esmer, S. (2017). Afet Lojistiği: Bir Literatür Taraması. *The International New Issues in Social Sciences*, 5(5), 231-250.

Taib, Z. M., Jaharuddin, N. S., & Mansor, Z. D. (2016). A Review of Flood Disaster and Disaster Management in Malaysia. *International Journal of Accounting & Business Management,* 4(3), 97-105

Tanyaş, M., Günalay, Y., Aksoy, L. & Küçük, B. (2013a). İstanbul İlinde Olası Deprem Sonrası Lojistik Yönetimi Üzerine Bir Çalışma. *2. Ulusal Lojistik ve Tedarik Zinciri Kongresi*, 16-18 Mayıs 2013, Aksaray

Tanyaş, M., Günalay, Y., Aksoy, L. & Küçük, B. (2013b). İstanbul İli Afet Lojistik Planı Kılavuzu. Rapor No: DFD-39. İstanbul Kalkınma Ajansı.

TARAP (2022). Türkiye Afet Risk Azaltma Planı. T. C. İç İşleri Başkanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, https://www.afad.gov.tr/, 02.11.2023

Topal, B. (2016). Türkiye Afet Lojistik Yönetim Sistemi Üzerine Bir Değerlendirme. *In 3rd International Symposium on Environment and Morality (ISEM2016)*, 4-6 Nov 2016 Alanya/Antalya-Turkey, 1015-1024

Ulugergerli, F. G. (2021). Afet Tedarik Zinciri Yönetimi: Nitel Bir Araştırma. *Dirençlilik Dergisi/Resilience Journal,* 5(1), 1-20.

Vanderroost, M., Ragaert, P., Verwaeren, J., De Meulenaer, B., De Baets, B. & Devlieghere, F. (2017). The Digitization of a Food Package's Life Cycle: Existing and Emerging Computer Systems in The Logistics and Post-Logistics Phase. *Computers in Industry*, 87, 15-30

Yaman Yüce, M. & Bostan, S. (2020). Afetlerde Lojistik Yönetimi: Çanakkale Depremi Örneği. Yönetim Bilimleri Dergisi, 18(37), 499-519

Yıldız, B. (2020). İnsani Yardım Lojistiği. Hanifi Murat Mutlu (Editör). *Tedarik Zinciri Lojistikte Güncel Konular ve Stratejik Yaklaşımlar* içinde. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım

https://www.afad.gov.tr, 30.10.2023

https://www.afad.gov.tr/afadhakkinda, 06.09.2023

https://www.afad.gov.tr/afet-istatistikleri, 30.10.2023

https://www.afad.gov.tr/turkiye-afet-mudahale-plani, 06.09.2023

https://globelink-unimar.com/afet-lojistigi-nedir/, 15.10.2023

Bölüm 5

AFET YÖNETİMİNDE İNSANİ YARDIM LOJİSTİĞİ

Tülay Demiralay

5.1. Giriş

İnsani yardım operasyonları ve kriz/afet yönetimi, hem ülkemizde hem de dünyada son zamanlardaki büyük ölçekli afetlere bağlı trajik can kaybı ve yıkımlar göz önüne alındığında, araştırmacıların ve uygulayıcılar açısından ilgi çekici hâle gelmektedir. Doğal ya da doğal olmayan afetlerin küresel medyada yer alması, hem sivil toplum kuruluşlarının (STK'lar) hem de hükûmetlerin insani yardım çabalarındaki operasyonlarının daha fazla incelenmesini de beraberinde getirmektedir.

Küresel bazda yaşanan doğal afetlerden kaynaklanan artan sosyal ve ekonomik kayıplar, uluslararası insani yardım sistemini mevcut sistemin gelecekteki zorluklarla başa çıkıp çıkamayacağını araştırmaya yöneltmektedir. Doğal afetlerin etkisinin, savunmasızlığın temel nedenlerini ele alan geliştirme faaliyetlerine yatırım yapılarak önemli ölçüde azaltılabileceğine dair kanıtlar mevcuttur. Bu durumda afetler meydana gelmeden hazırlık çalışmalarında, afet anında ve afetlerden sonra yardım faaliyetlerinin planlanması ve uygulanmasına yönelik çalışmalara ihtiyaç artmaktadır. Toplum direncini oluşturmak ve en üst seviyede tutabilmek için insani yardım lojistiği ön plana çıkmaktadır. Zira yaşanan doğal afetler sonucunda insani ihtiyacın artması beklenmektedir.

Afetlerin sosyal ve ekonomik maliyetlerini en etkili şekilde azaltan insani müdahale ve geliştirme faaliyetinin uygun şekilde gerçekleştirilmesi konusunda pek çok belirsizlik ortaya çıkmıştır. Genel bir lojistik uzmanlık eksikliğinin olduğu, tedarik zinciri altyapısının eski moda ve büyük ölçüde manuel olduğu, sınırlı iş birliği ve koordinasyonun olduğu afet müdahale çabaları dünyanın farklı bölgelerinde gözlemlenmiştir. Bu durumda afetlerde insani yardım lojistiğinin iyileştiril-

aşamaları kapsamında bir afet lojistik planı oluşturulması önemli bir unsurdur. Doğru malzemeyi, doğru kişilere, ihtiyaç olunan doğru miktarda, doğru zamanda ve doğru yerde optimum maliyetle ulaştırılması lojistik faaliyetlerin etkili ve verimli bir şekilde uygulanmasını sağlayacaktır. Personel eğitimi, uygun makine ve teçhizat kullanımı, acil ihtiyaç malzemelerinin temini ve etkin depolama ve dağıtımının yapılması, bilgi yönetiminin sağlanması, bilgi teknolojilerinden ve yapay zekâdan faydalanarak belirsizliklerin mümkün olduğunca giderilmesi, toplumsal dayanıklılığın artırılmasına yönelik faaliyetlere önem verilmesi ve en önemlisi de afet lojistik planının hazırlanarak uygulanması gerekmektedir.

Kaynakça

Agostinho, C. F. (2013). Humanitarian Logistics: How to help even more?. IFAC Proceedings Volumes, 46 (24), 206-210. doi.org/10.3182/20130911-3-BR-3021.00075

Anjomshoae, A., Hassan, A. & Wong, K.Y. (2019). An integrated AHP-based scheme for performance measurement in humanitarian supply chains. *International Journal of Productivity and Performance Management,* (68) 5, 938-957. doi.org/10.1108/IJPPM-04-2018-0132

Apte, A. (2009). Humanitarian logistics: A new field of research and action. Foundations and Trends in Technology, *Information and Operations Management*, 3(1), 1–100.

Apte, A. &Yoho, K. (2012). Capabilities and Competencies in Humanitarian Operations. Calhoun: The NPS Institutional Archive, Reports and Technical Reports.

Costa, S. R. A., Campos, V. B. G. & Bandeira, R. A. M. (2012). Supply Chains in Humanitarian Operations: Cases and Analysis. *Procedia – Social and Behavioral Sciences.* 54, 598-607. doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.09.777

Cozzolino, A., Rossi, S. & Conforti, A. (2012). Agile and Lean Principles in the humanitarian supply chain. The case of the United Nations world food programme. *Journal of Humanitarian Logistics and Supply Chain Management,* 2(1), 16–33.

Daugherty, P.J., Ellinger, A.E. & Gustin, C.M. (1996), "Integrated logistics: achieving logistics performance improvements", *Supply Chain Management: An International Journal*, Vol. 1 No. 3, pp. 25-33.

Griffith, D. A., Boehmke, B., Bradley, R. V., Hazen, B. T. & Johnson, A. W. (2019). Embedded analytics: improving decision support for humanitarian logistics operations. *Annals of Operations Research.* 283, 247-265.

Ghobakhloo, M. (2020). Determinants of information and digital technology implementation for smart manufacturing. *International Journal of Production Research*, 58 (8), 2384-2405. doi.org/10.1080/00207543.2019.1630775

Gunasekaran, A. & Ngai, E.W.T. (2003) The Successful Management of a Small Logistics Company. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, 33, 825-842. doi.org/10.1108/09600030310503352

Haavisto, I. & Kovács, G. (2014). Perspectives on sustainability in humanitarian supply chains. *Disaster Prevention and Management*, 23(5), 610-631. doi.org/10.1108/DPM-10-2013-0192

Heaslip, G., Vaillancourt, A., Tatham, P., Kovács, G.Blackman, D. & Henry, M. C. (2019). *Supply Chain and Logistics Competencies in Humanitarian Aid.* Disaster. 43 (3), 686-708. doi.org/10.1111/disa.12361

Jayadi, E.L. & Forslund, H. (2023). Performance management process integration in humanitarian supply chains: focusing on the natural disaster preparedness stage. *Journal of Humanitarian Logistics and Supply Chain Management,* 13 (3), 344-361. doi.org/10.1108/JHLSCM-08-2022-0093

Kovács, G. & Spens, K.M. (2007), Humanitarian logistics in disaster relief operations, *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management,* 37(2), 99-114. https://doi.org/10.1108/09600030710734820

Kovács, G. & Tatham, P. (2008). Gender, Skills and Logistics Performance. *Logistics in the Service Sector. Proceedings of the 13th International Symposium on Logistics*, 475- 481, 6–8 July 2008, Bangkok

Kovács, G. & Spens, K. M. (2009). Identifying challenges in humanitarian logistics. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management,* 39(6), 506–528.

Kovács, G. ve Spens, K. (2011). Humanitarian Logistics and Supply Chain Management: The Start of a New Journal. *Journal of Humanitarian Logistics and Supply Chain Management*, 1 (1), 5–14. doi: 10.1108/20426741111123041

Kovács, G., Tatham, P. & Larson, P. D. (2012). What Skills Are Needed to Be a Humanitarian Logistician?. *Journal of Business Logistics*, 33 (3), 245–258. doi: 10.1111/j.2158-1592.2012.01054.x

Long, D. (1997). Logistics for disaster relief: engineering on the run. *IIE Solutions*, 29 (6), 26+. Gale Academic OneFile.

Long, D.C. & Wood, D.F. (1995). The logistics of famine relief. *Journal of Business Logistics*, 16 (1), 213-29.

Lu, B., Zhang, X. & Wen, J. (2020). Real World Effectiveness of Information and Communication Technologies in Disaster Relief: A Systematic Review. *Iran Journal of Public Health*. 49(10), 1813–1826. doi: 10.18502/ijph.v49i10.4678

Marić, J., Galera-Zarco, C. & Opazo-Basáez, M. (2022). The emergent role of digital technologies in the context of humanitarian supply chains: a systematic literature review. *Annals of Operations Research, Springer,* 319(1), 1003-1044.

McLachlin, R. & Larson, P.D. (2011), Building humanitarian supply chain relationships: lessons from leading practitioners. *Journal of Humanitarian Logistics and Supply Chain Management*, 1(1) 32-49. doi.org/10.1108/20426741111122402

Mejia-Argueta, C., Gaytán, J., Caballero, R., Molina, J. & Vitoriano, B. (2018), "Multicriteria Optimization Approach to Deploy Humanitarian Logistic Operations İntegrally During Floods", *International Transactions in Operational Research*, 25 (3), 1053-1079, doi: 10.1111/ITOR.12508.

Negi, S. & Negi, G. (2021). Framework to manage humanitarian logistics in disaster relief supply chain management in India", *International Journal of Emergency Services*, 10 (1), 40-76. doi.org/10.1108/IJES-02-2020-0005

Nikbakhsh, E. & Farahani, R. Z. (2011). Humanitarian Logistics Planning in Disaster Relief Operations. R. Z. Farahani, S. Rezapour and L. Kardar (Ed.), *Logistics Operations and Management Concepts and Models*, (p. 291-332). London: Elsevier.

Ozen, M. & Krishnamurthy, A. (2018), Evaluating relief center designs for disaster relief distribution. *Journal of Humanitarian Logistics and Supply Chain Management*, 8(1), 22-48. doi.org/10.1108/JHLSCM-03-2017-0012

Pettit, S. J. & Beresford, A. K. C. (2009). Critical success factors in the context of humanitarian aid supply chains. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, 39(6), 450–468.

Rodríguez-Espíndola, O., Chowdhury, S., Beltagui, A. & Albores, P. (2020). The potential of emergent disruptive technologies for humanitarian supply chains: The integration of blockchain, Artificial Intelligence and 3D printing. *International Journal of Production Research*, 58(15), 4610–4630

Scholten, K., Scott, P. S. & Fynes, B. (2010). (Le) agility in humanitarian aid (NGO) supply chains. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, 40(8/9), 623–635.

Xu, L. D., Xu, E. L. & Li, L. (2018). Industry 4.0: state of the art and future trends. *International Journal of Production Research,* 56(8), 2941–2962

Thomas, A. &Kopczak, L. (2005). From logistics to supply chain management: The path forward in the humanitarian sector, *white paper, Fritz Institute*, San Francisco, CA.

Tomasini, R. & Wassenhove, L. V. (2009). Humanitarian Logistics. London: *Palgrave Macmillan.*

Tortorella, G. L., ve Fettermann, D. (2018). Implementation of Industry 4.0 and lean production in Brazilian manufacturing companies. *International Journal of Production Research*, 56(8), 2975–2987

Trunick, P.A. (2005). Special report: delivering relief to tsunami victims. *Logistics Today*, 46 (2), 1-3.

Van Wassenhove, L. N. (2006). Humanitarian aid logistics: supply chain management in high gear. *Journal of the Operational Research Society*, 57,5, 475-489, doi: 10.1057/palgrave.jors.2602125

Van Wassenhove, L. N. & Martinez, A. J. P. (2010). Using OR to adapt supply chain management best practices to humanitarian logistics. *International Transactions in Operational Research*, 19 (1-2), 307-322. doi.org/10.1111/j.1475-3995.2010.00792.x

Wisetjindawat, W., Ito, H., Fujita, M. & Eizo, H. (2014). Planning Disaster Relief Operations. *Procedia-Social and Behavioral Sciences,* 125, 412-421. doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.01.1484.

www.yesillojistikciler.com, erişim tarihi 22.10.2023

Bölüm 6

İLAÇ TEDARİK ZİNCİRİ

Hediye Erten - Dilan Köse

6.1. Giriş

Son yıllarda ilaç tedarik zinciri oldukça önemli hâle gelmiştir. Özellikle 2020 yılında başlayan ve tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgınının yarattığı ilaç ihtiyacı ve zorluklarıyla birlikte daha da belirginleşmiştir. İlaç tedarik zinciri, insan sağlığı ve yaşam kalitesi açısından kritik bir rol oynayan bir sektör olduğu için, diğer sektörlerden farklı olarak daha yüksek bir performans ve kalite standardı gerektirmektedir. Bu nedenle, ilaç tedarik zincirindeki herhangi bir gecikme veya aksaklık, tolere edilemez ve ciddi sonuçlara yol açabilir. Örneğin, 2020 yılı ve sonrasında Türkiye'de ilaç tedarik zincirinde yaşanan sorunlar nedeniyle, hastalar ilaç bulmakta zorlanmıştır.

İlaç tedarik zincirinin yapısı da diğer sektörlerden farklılık göstermektedir. İlaç tedarik zincirinde, hammadde tedarikçileri, imalatçı firmalar, depolama ve dağıtım firmaları, eczaneler ve hastaneler gibi çeşitli aktörler bulunmaktadır. Bu aktörler arasında, ilaçların son kullanıcıya ulaştığı nokta olan eczaneler, diğer sektörlerde perakendeciler olarak adlandırılmaktadır.

İlaç tedarik zincirindeki dağıtım süreci de diğer sektörlerden daha hassas ve dikkatli bir şekilde yürütülmelidir. İlaçların taşınması sırasında, ilaçların fiziksel, kimyasal ve biyolojik özelliklerini korumak için uygun sıcaklık, nem, ışık, titreşim gibi çevresel faktörlere dikkat edilmelidir. Ayrıca, ilaçların izlenebilirliği ve sahteciliği önlemek için, ilaçların üzerinde barkod, RFID, QR kod gibi tanımlayıcı etiketler bulunmalı ve ilaçların hareketleri bir veri tabanında kaydedilmelidir. Bu şekilde, ilaç tedarik zincirindeki herhangi bir hata, eksiklik veya usulsüzlük tespit edilip giderilebilir.

- İlaç gibi belirli ısılarda taşınması gereken eşyalar için gümrük kapılarında bekleme sürelerinin uzun olması durumunda, dorselerin devamlı istenen ısıda tutulması zorlaşmaktadır. Bu nedenle bu tür eşyaları taşıyan tırların, gümrük kapılarında kuyruklarda beklemeden direk olarak sınır kapılarına ulaşmasına izin verilmektedir.

İlaç lojistiğinde teknolojinin kullanımı büyük ölçüde önemlidir. Bu örnek olayda önemli konu dorsenin içindeki ısı takibinin doğru yapılmasıdır. Taşıma sırasında bu konuda eğitimini almış nakliyecinin düzenli araç ısı takibi yapması önem sağlarken bu aşamada eşyaları taşıyan şoförün de araç ısı takibini yapması gerekmektedir. Bu da teknolojik gelişmeler sayesinde oluşmaktadır. Lojistik şirketinin nakliyecilere ve şoförlere eğitim vermesi yaşanabilecek sorunları minimize edecek veya ortadan kaldıracaktır. Sonuç olarak örnek olayda görüldüğü gibi ilaç lojistik süreçleri diğer eşya lojistik süreçlerinden farklılık göstermektedir.

Kaynakça

Akbal, H. (2020). Covıd-19 Pandemisinin Sağlık Tedarik Zincirine Kamçı Etkisi. *Kesit Akademi Dergisi,* 6(25), 181-192.

Arslan, A. (2007). "İlaç ve Tıbbı Malzeme Lojistiği ve Bir Uygulama"(YL), Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ataman, G. (2002). Tedarik Zinciri Ve Yönetimi: Değişim Mühendisliği Ve Dış Kaynaklardan Yararlanma İlişkisi Üzerine Bir İrdeleme. *Öneri Dergisi*, 5(17), 35-42.

Ay, E. (2018), İlaç Sektöründe Lojistik Yönetimi ve Tersine Lojistik. Dönem Projesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Pamukkale Üniversitesi, Denizli

Aydar, M. & Çetin, S. (2020). Blokzincir Teknolojisinin Sağlık Bilgi Sistemlerinde Kullanımı. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi,* (19), 533-538.

Ayhan, E., Aytekin, M. & Güvener, H. (2021). Türkiye'de İlaç Tedarik Zincirinde Kullanılan İlaç Takip Sistemi ile Blok Zincir Tabanlı İlaç Tedarik Zinciri Uygulamalarının Karşılaştırılması. *Istanbul Scıentıfıc Researh Congress,* İstanbul, 18-19/12/2021

Bahçeci Başkurt, B. B. (2021). İlaç Sektörü Üzerine Bir Çalışma: Kan Sulandırıcı İlaçların Ahp Yöntemi İle Seçimi. *Journal of Research İn Business*, 6(1), 80-98.

Bakan, İ. & Şekkeli, Z. H. (2019). Blok Zincir Teknolojisi Ve Tedarik Zinciri Yönetimindeki Uygulamaları. *Opus International Journal of Society Researches*, 11(18), 2847-2877.

Boğ, M. (2005). İlaç Sektöründe Lojistik Uygulamalar, İstanbul Teknik Üniveristesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul

Candan, G. (2016). İlaç Tedarik Zincirinde Envanter Problemi Çözümü İçin Yeni Bir Model Önerisi (Doctoral Dissertation, Sakarya Universitesi (Turkey)).

Candan, G. & Yazgan, H. R. (2015). Tedarik Zincirinde Hammadde Tedarikçisi Seçimi Problemi: Bir Uygulama. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 43-52.

Ceylan, O. & Isık, A. H. (2023). Blokzincir Teknolojisi Ve Uygulama Alanları. *Uluborlu Mesleki Bilimler Dergisi,* 6(1), 129-154.

Çeltikli, B. (2022). Küresel Ilaç Sektöründeki Teknolojik Gelişmelerin Ulusal İlaç Politikaları Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul

Çınaroğlu, S. (2017). İlaç Harcamalarının Sağlık Sonuçları İle İlişkisi: Bir Kanonik Korelasyon Analizi Uygulaması. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 35(2), 23-47.

Dağıstanlı, H. A. (2023). Çok Ürünlü Çok Depolu Araç Rotalama Problemi: Askeri İlaç Fabrikası Örneği. *Politeknik Dergisi*, 1-1.

Danışan, T., Gümüş, G., Ercan, Z., Güven, E. & Eren, T. (2022). Türkiye'de Aşı Taşıma Sisteminde Ahp Ve Topsis Yöntemleri İle Taşıma Türü Seçimi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (36), 47-58.

Daştan, B., Cin, A. & Hintistan, S., (2021, Kasım) Kronik Hastalıkların Yönetiminde Dijital Teknolojiler. Uluslararası Sağlık Bilimleri ve Multidisipliner Yaklaşımlar Kongresi, Erzurum, 25-27/11/2021

Doğan, Ş. (2022). "İlaç Sektörü Satış ve Pazarlama Stratejileri.", Eğitim Yayınevi, Konya, 1.Baskı

Ergüneş, İ. & Gültekin, Y. (2022). Sağlık Sektöründe Tedarik Zinciri Uygulamalarının Analizi: Sağlık Lojistiği Firmaları Üzerine Bir Araştırma. *Troyacademy*, 7(2), 133-155.

Eymen, U. E. (2007). Tedarik Zinciri Yönetimi. Kalite Ofisi Yayınları, 15.

Gilanlı, E. & Çetin O. (2021), *Tedarik Zinciri Stratejisi*, Doç. Dr. Nevin Üzerem (Editör), Paradigma Akademi, Çanakkale, 1.Baskı

Göncü, K. K. (2023). Sağlık Sektöründe Tedarikçi İlişkileri Yönetimi Üzerine Bir Literatür Taraması. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 7(19), 222-235.

Gümüş, S. (2014). *Sağlıkta İlaç Pazarlaması* (Vol. 71). Hiperlink Eğit. İlet. Yay. San. Tic. Ve Ltd. Sti..

Güzel, D. & Yazıcılar, F. G. (2013). Ecza Depolarında Ücret Yönetimi. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 2(5), 48-63.

https://www.ieis.org.tr/static/shared/publications/pdf/23623xaft_tr_ilac_sektoru_2022.pdf erişim tarihi 14.11.2023

https://www.iso500.org.tr/500-buyuk-sanayi-kurulusu , erişim tarihi 09.11.2023

Karagöz Taşkın, B. (2020). Tedarik Zinciri Risk ve Belirsizlikleri: Koronavirüs Pandemisi Ve Ortamında İlaç Sektöründe Risk Yönetimi Ve Halkla İlişkiler. *İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Çalışmaları Dergisi*, 8(17), 107-130.

Kaynak, S. (2016). Türk İlaç Sektörünün Rekabet Yapısı Ve Yoğunlaşma Analizi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 49-66.

Keten, M. & Keten Edis, E. (2021). Covıd-19 Pandemisinin Kadın Sağlığı Üzerindeki Etkisi. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 30(4), 293-300.

Mahran, M. A. A. M. (2023). Pandemi Döneminde Türkiye'de E-Devlet Uygulamaları, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya

Manav, R. (2019). Ahilikten Günümüze Türkiye'de Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşlarında Zorunlu Üyelik: Konya Eczacılar Odası Örneği, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Aksaray

Nursena, O., Yapıcı, S., Yumuşak, R. & Tamer, E. (2021). Pandemi Sürecinde Sürdürülebilir Tedarik Zinciri Yönetimi İçin İlaç Deposu ve Aşı Dağıtım Merkezi Yeri Seçimi. *Politeknik Dergisi*, 25(4), 1397-1409.

Özdamar, E. (2022). Eğitimde Blokzincir Kullanımı: Türkiye'de ve Dünyada Uygulamalar, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne

Özdemir, A. İ. (2004). Tedarik Zinciri Yönetiminin Gelişimi, Süreçleri Ve Yararları. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* (23).

Özgüner, Z. & Yıldız, A. (2021). Tedarik Zinciri Yönetimi Uygulamalarının İşletme Performansına Etkisi: Gaziantep İli Örneği. *Pamukkale Üniversitesi İşletme Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 378-402.

Özkan, O., Bayin, G. & Yeşilaydin, G. (2015). Sağlık Sektöründe Yalın Tedarik Zinciri Yönetimi. *Ajıt-E: Academic Journal Of Information Technology,* 6(18), 71-94.

Paksoy, T., & Keskin, E. (2006). Tedarik Zincirinde Bilgi Çarpıtmasının Etkisi: Kırbaç Etkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (15), 483-496.

Sarı, T. & Gül, B. S. (2022). Bütünleşik Zaman Serisi Analizi İle Talep Tahmini: İlaç Tedarik Zincirinde Bir Uygulama. *Verimlilik Dergisi*, (4), 597-610.

Şengün, A. E. & Wasti Pamuksuz, S. N. (2006). Alıcı-Satıcı İlişkilerinde Güvenin Performansa Etkileri: Eczane-Ecza Deposu. *ODTÜ Gelişme Dergisi,* 33 (Aralık), 2006, 223-254

Şenyer, N., Koçkaya, G. & Odabas, M. S. (2023). İlaç Sektöründe Yapay Zeka Çalışmaları. *Erü Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi,* 10(1), 36-44.

Taşar, S. İ. (2019). Ankara İlinde Çalışan Eczacıların İlaç Temininde Yaşanan Sorunlar Konusunda Görüşleri: Anket Çalışması, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara

Tengilimoğlu, D. & Yiğit V. (2021). *Sağlık İşletmelerinde Tedarik Zinciri ve Malzeme Yönetimi.* Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 4. Basım

Türk, H. & Güner, S. (2021). Türkiye'deki İlaç Tedarik Zinciri Yapısı Ve Uygulamalarına İlişkin Bir Saha Çalışması. *Journal Of Transportation And Logistics*, 6(2), 177-196.

Türk, H. (2019). İlaç Sektöründeki Tarafların Kilit Tedarik Zinciri Performans Göstergelerinin Ölçülmesi Ve Türkiye'deki İlaç Tedarik Zinciri Yapısının Analizi, Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya

Türkdoğan Görgün, C. & Kurşun, A. Sağlık Ekosisteminde Blokzinciri Teknolojisinin Rolü ve Önemi. Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 24(4), 903-920.

Uslu, Ş. & Akçadağ, M. (2012). İlaç Sektöründe Tersine Lojistik Ve Dağıtımın Rolü: Bir Uygulama. *Niğde Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1), 149-158.

W.C. Benton, Jr. (2017). Satınalma ve Tedarik Zinciri Yönetimi, Nobel Akademik Yayıncılık.

Yıldırım, E. (2021). *İki Aşamalı İlaç Tedarik Zincirinde Genetik Algoritma Uygulaması* Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya.

Yıldırım, S. (2009). İşletmelerde Tedarik Zinciri Yönetimi ve Toplam Kalite Yönetimi İlişkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 1(1), 175-191.

Bölüm 7

LOJİSTİK VE İNOVASYON KAVRAMLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Gizem Pekşen

7.1. Giriş

"İnovasyon, pazarda veya toplumdaki bir değişikliktir. Kullanıcısı için daha fazla getiri; toplum için daha iyi zenginlik üretme kapasitesi, daha yüksek değer veya daha fazla memnuniyet sağlar." (Peter Drucker, 1985)

"*Lojistik hizmetler, uluslararası ticaretin bel kemiğidir. İyi yönetilen lojistik faaliyetler, ticaret maliyetlerini düşürebilir ve ülkelerin küresel ölçekte rekabet etmesine yardımcı olabilir."* (Freund, vd. 2018)

Değişim olgusu ile ortaya çıkan inovasyon kavramı: herhangi bir sektörde fark etmeksizin yeniliğe açıklıktan, yeni fikir desteklemekten üretimden pazara uzanan yolculukta teknik ve sosyal süreçlerde yeni uygulamalarla ekonomik fayda sağlamayı anlatmaktadır (Ecevit Satı & Işık, 2011). OECD (2006) inovasyonu şu şekilde tanımlamaktadır: Yeni veya önemli ölçüde değiştirilmiş bir ürün ya da hizmetin, sürecin, pazarlama yönteminin, iş uygulamalarında, iş yeri organizasyonunda ya da dış ilişkilerde yeni bir organizasyonel yöntemin uygulanmasıdır. Bu tanım, yenilikçilik kavramını geniş bir perspektiften ele almaktadır ve değişim ve gelişim açısından önemli bir yere sahiptir.

Lojistik sektörü, ulusal ekonominin ilerlemesine destek sağlayan temel, stratejik bir alan olmasının yanında imalat, hizmet, sanayi ve tarımın önünün açılmasına yardımcı olan bir alandır. Geleneksel lojistik el kaydı ile yapılırken verimsiz insan gücü kullanımı ön plandaydı oysa sektörün akıllı gelişim ihtiyaçları zamana ayak uyduramamasıyla ortaya çıkmıştır. Özellikle teknolojik gelişmelerin hızlandı-

Kaynakça

Ageron, B., Lavastre, O. & Spalanzani, A. (2013). Innovative supply chain practices: the state of French companies. *Supply Chain Management: An International Journal, 18*(3), 265-276.

Akandere, G. (2021). Dijitalleşme Düzeyi ve Yeşil Lojistik Uygulamaların Lojistik Performansa Etkisi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi,* 11(4), 1979-2000.

Akgül, U. (2010). Sürdürülebilir kalkınma: Uygulamalı antropolojinin eylem alanı. *Antropoloji,* (24), 133-164.

Alpaydın, E. (2020). *Introduction to machine learning.* MIT press.

Altın, O. & Kaya, A. A. (2009). Türkiye'de Ar-Ge Harcamalari ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensel İlişkinin Analizi. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 9(1).

Altıntaş F. F. (2021) Avrupa Birliği Ülkelerin Lojistik Performanslarının Critic Tabanlı WASPAS ve COPRAS Teknikleri ile Analizi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *25*(1), 117-146.

Andrew, A. M., (1991). *Artificial Intelligence*. Boston: AddisonWesley Company

Ardito, L., Scuotto, V., Del Giudice, M. & Petruzzelli, A. M. (2019). A bibliometric analysis of research on Big Data analytics for business and management. *Management Decision*, 57(8), 1993-2009.

Arkas Holding, https://arkaslojistik.com.tr/basari-hikayeleri ,01.07.2024

Ashfaq, M., Qureshi, M. I., Irum, S., Mehmood, N., Khan, N. & Ahmad, H. (2020). Effect of green logistics on sustainability performance in Malaysia manufacturing companies. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, 24(01), 784-792.

Babacan, M. (2003). Lojistik sektörünün ülkemizdeki gelişimi ve rekabet vizyonu. *Ege Academic Review*, 3(1), 8-15.

Bajec, P. (2011), An analysis of the logistics innovation development process at logistics service providers. Scientific papers of the University of Pardubice. Series D, Faculty of Economics and Administration. 22 (4/2011).

Bakan, İ. & Şekkeli, ZH (2017). *Lojistik yönetimi*. İstanbul: BETA yayınevi, 1.

Baki, B. (2004). *Lojistik yönetimi ve lojistik sektör analizi.* Volkan matbaacılık.

Baray, A. & Çakmak, E. (2014). Design methodology for a multiple-level warehouse layout based on particle swarm optimization algorithm. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü Yönetim Dergisi,* 25(77), 13-38.

Barreto, L., Amaral, A. & Pereira, T. (2017). Industry 4.0 implications in logistics: an overview. *Procedia manufacturing*, 13, 1245-1252.

Bayyurt, N. (2007). İşletmelerde performans değerlendirmenin önemi ve performans göstergeleri arasindaki ilişkiler. *In Journal of Social Policy Conferences* (No. 53, pp. 577-592). Istanbul University.

Ben-Daya M., Hassini, E. & Bahroun, Z. (2017) "Internet of Things and Supply Chain Management: A Literature Review,." *International Journal of Production Research*, 57(15-16), 1-24.

Blasco, S. A., Garcia-Quevedo, J. & Teruel-Carrizosa, M. (2008). Barriers to innovation and public policy in Catalonia. *International entrepreneurship and management journal*, 4, 431-451.

Borusan Lojistik, https://www.borusanlojistik.com/tr , 01.07.2024

Brotsis, S., Limniotis, K., Bendiab, G., Kolokotronis, N. & Shiaeles, S. (2021). On the suitability of blockchain platforms for IoT applications: Architectures, security, privacy, and performance. *Computer Networks*, 191, 108005.

Burmaoğlu, S. (2012). Relation Between National Innovation Indicators and National Logistics Performance: A Research on EU Countries. *Ege Academic Review,* 12(2), 193-208.

Burmaoğlu, S., Kazançoğlu, Y., & Şeşen, H. (2015). Lojistik sektöründe inovasyon belirleyicileri: Tedarik zincirinde ortak değer yaratma. *EUL Journal of Social Sciences,* 6(2), 37-58.

Busse, C. & Wagner, S. M. (2008). An audit tool for innovation processes of logistics service providers. Managing Innovation, *In The New Competitive Edge for Logsitics Service Providers*, Wagner, S. M. & Busse, C.(Editors), Berne: Haupt, 107-133.

Carlos, M., Martin, C., Mark, J. & Fu, J. (2007). Innovation in Logistics Services. *NESTA (National Endowment for Science, Technology and the Arts), Cranfield.*

Caron, F., Marchet, G. & Perego, A. (1998). Project logistics: integrating the procurement and construction processes. *International journal of project management*, 16(5), 311-319.

Castillo-Vergara, M., Quispe-Fuentes, I. & Poblete, J. (2021). Technological innovation in the food industry: A bibliometric analysis. *Engineering Economics,* 32(3), 197-209.

Chapman, R. L., Soosay, C. & Kandampully, J. (2003). Innovation in logistic services and the new business model: a conceptual framework. *International journal of physical distribution & logistics management,* 33(7), 630-650.

Chasanidou, D., Sivertstøl, N. & Hildrum, J. (2018). Exploring employee interactions and quality of contributions in intra-organisational innovation platforms. *Creativity and Innovation Management*, 27(4), 458-475.

Chen M-C. & Wu H-P. (2005). "An Association-based Clustering Approach to Order Batching Considering Customer Demand Patterns", *Omega*, 33(4), 333-343.

Chesbrough, H. W. (2006). The era of open innovation. *Managing innovation and change,* 127(3), 34-41.

Christensen Lindgaard, J., Dahl, M., Eliasen, S., Nielsen, R. & Richter Østergaard, C. (2011). Patterns and collaborators of innovation in the primary sector: a study of the Danish agriculture, forestry and fishery industry. *Industry and Innovation*, 18(02), 203-225.

Christopher, M. (1993). Lojistik ve rekabet stratejisi. *Avrupa Yönetim Dergisi,* 11 (2), 258-261.

Cosimato, S. & Troisi, O. (2015). Green supply chain management: Practices and tools for logistics competitiveness and sustainability. The DHL case study. *The TQM Journal,* 27(2), 256-276.

Coyle, J. J., Langley Jr, C. J., Gibson, B. J., Novack, R. A. & Bardi, E. J. (2008). *Supply chain management: a logistics perspective*. Printed in the United States of America

Cui, L., Shong-Lee, I. S., & Hertz, S. (2009). How do regional third-party logistics firms innovate? A cross-regional study. *Transportation Journal,* 48(3), 44-50.

Çavdar, E. (2021). Yeşil Lojistik: WoS verilerine dayalı bibliyometrik bir analiz (2000-2021). *Econder International Academic Journal*, 5(2), 359-374.

Çekerol, G. S. & Kurnaz, N. (2011). Küresel kriz ekseninde lojistik sektörü ve rekabet analizi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (25), 47-59.

Çetin, O. & Sain, A.D. (2018). Lojistik Sektöründe Sürdürülebilirlik Uygulamaları. *IV. Internatıonal Caucasus-Central Asıa Foreıgn Trade And Logıstıcs Congress.* 7-8 Eylül, Didim/AYDIN, ss.910- 921.

Damanpour, F., & Gopalakrishnan, S. (2002). The dynamics of the adoption of product and process innovations in organizations. Journal of management *studies*, 38(1), 45-65.

Daugherty, P. J., & Pittman, P. H. (1995). Utilization of time-based strategies: Creating distribution flexibility/responsiveness. *International Journal of Operations & Production Management*, *15*(2), 54-60.

De Koster, R., Roodbergen, K. J., & Van Voorden, R. (1999). *Reduction of walking time in the distribution center of De Bijenkorf.* In New trends in distribution logistics, Speranza, M. G. & Stähly, P. (Editors), pp. 215-234, Springer Berlin Heidelberg.

Dekker, R., Bloemhof, J. & Mallidis, I. (2012). Operations Research for green logistics–An overview of aspects, issues, contributions and challenges. *European journal of operational research*, 219(3), 671-679.

Demir, M. H., Taşer, A., Kara, B., Toyoğlu, H. & Alamur, S. (2013). *Çağdaş lojistik uygulamaları.* T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, (2752), 6-7.

Demirdöğen, O. & Erdal, H. (2018). An Assessment on Innovative Activity and Performance of Turkish Logistics Sector. In German-Turkish Perspectives on IT and Innovation Management: Challenges and Approaches (pp. 181-197). Springer Fachmedien Wiesbaden.

Demirdöğen, O. ve Erdal, H.. Korucuk, S. & Mert, F. (2017). Lojistik Sektöründe İnovasyon Amaçlarının Önceliklerinin Belirlenmesi ve Bir Uygulama, *III. International Caucasus-Central Asia Foreign Trade and Logistics Congress,* 19-21 Ekim 2017

Dereli, M. & Aytaç, A. (2019). *Uluslararası Ticaret ve Çevre İlişkisi Kapsamında Yeşil Lojistik Kavramı: Avrupa Birliği ve Türkiye.* Sosyal ve Beşerî Bilimlere Multidisipliner Bakış, pp. 68-100.

DHL Logistics Trends Radar Report.. "The Logistics Trend Radar Delivering insight today, creating value tomorrow. 6.0", 1-152, Erişim adresi: https://www.dhl.com/content/dam/dhl/global/csi/documents/pdf/csi-logistics-trend-radar-6-dhl.pdf, 25.06.2024

Dinç, Y. & Korkmaz, O. (2021). Büyük Verinin Lojistik Sektöründe Kullanımı: Mersin İli Örneği. *Verimlilik Dergisi,* (4), 67-88.

Dişkaya, F. & Dinçer, S. E. (2018). Yeşil lojistik yönetiminde araç rotalama optimizasyonu için bir model önerisi. *Beykoz Akademi Dergisi,* 6(1), 29-46.

Domingos, P. (2012). A few useful things to know about machine learning. *Communications of the ACM,* 55(10), 78-87.

Drucker, Peter F. (1985)."*Entrepreneurial strategies."* California management review 27.2

Dündar, A. O. & Ölger, A. M. (2022). Manuel sipariş toplama operasyonlarında hata tespit uygulaması: ağırlık kontrol noktası. *Gaziantep University Journal of Social Sciences,* 21(2), 751-767.

EBSO (2015) "Sanayi 4.0", http://www.ebso.org.tr/ebsomedia/documents/sanayi-40_81017283.pdf

Ekol Lojistik, https://www.ekol.com/tr/lojistik/ar-ge/, 29.06.2024

Elbert, R., Bogusch, C. & Özsucu, Ö. (2012, January). Risk management for air freight forwarders: Analysis of flexible price agreements and financial hedging. *In Supply Chain Forum: An International Journal*, Vol. 13, No. 4, pp. 40-50

Elçi, Ş. (2006). İnovasyon: Kalkınmanın ve rekabetin anahtarı. Meteksan Bilişim Grubu, BT Haber.

Erarslan, F. S. & Deste, M. (2022). Depolarda Ürün Atama Problemlerinde Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinin Kullanımı: Bir İşletme Uygulaması. *International Journal of Engineering Research and Development,* 14(2), 514-530.

Evangelista, P., McKinnon, A. & Sweeney, E. (2008). ICT and innovation processes in small logistics companies. Edizione Giordano, Napoli. 539-551

Evans, P. C. & Annunziata, M. (2012). Industrial internet. *Pushing the Boundaries of Minds and Machines, Boston MA: General Electric.*

Evcim, N. (2017). AR-GE ve inovasyon faaliyetleri ile büyüme ilişkisi (Master's thesis, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Facchini, F., Oleśków-Szłapka, J., Ranieri, L. & Urbinati, A. (2020). A maturity model for Logistics 4.0: an empirical analysis and a roadmap for future research. *Sustainability*, 12 (1), 86.

Fagerberg, J. & Verspagen, B. (2009). Innovation studies—The emerging structure of a new scientific field. *Research policy*, *38*(2), 218-233.

Fan, S. (2024). Influencing factors and countermeasures on intelligent transformation and upgrading of logistics firms: A case study in China. *Plos one*, 19(4), e0297663.

Flint, D. J., Gammelgaard, B., Larsson, E. & Mentzer, J. T. (2002). Logistics Innovation: From best Practice to next Practice. An Exploratory Study of Processes for Developing New Logistics Services and Products and Staying Close to Changes in Customers´ Desired Value.

Flint, D.J., Larsson, E. & Gammelgaard, B. (2008). "Exploring Processes for Customer Value Insights, Supply Chain Learning and Innovation: An International Study". *Journal of Business Logistics*, 29(1), 257-280.

Flint, D.J., Larsson, E., Gammelgaard, B. & Mentzer, J.T. (2005). "Logistics Innovation: A Customer Value-oriented Social Process", *Journal of Business Logistics*, 26(1), 113 147.

Founou, R. (2002). The role of IT in logistics competitive advantage or strategic necessity. *In 2nd Swiss Transport Research Conference* (pp. 1-21).

Fugate, B., Mentzer, J. & Theodore, P (2010) "Logistic Performans: Efficiency, Effectiveness, And Differation". *Journal Business Logistic*, 31(1), https://doi.org/10.1002/j.2158-1592.2010.tb00127.x

Füchtenhans, M., Grosse, E. H. & Glock, C. H. (2021). Smart lighting systems: state-of-the-art and potential applications in warehouse order picking. *International Journal of Production Research,* 59(12), 3817-3839.

Girisimup, https://www.girisimup.com/kategori/teknoloji/2024, 01.07.2024

Glenn Richey, R., Genchev, S. E. & Daugherty, P. J. (2005). The role of resource commitment and innovation in reverse logistics performance. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, *35*(4), 233-257.

Golpîra, H., Khan, S. A. R. & Safaeipour, S. (2021). A review of logistics internet-of-things: Current trends and scope for future research. *Journal of Industrial Information Integration*, *22*, 100194.

Grawe, S. J. (2009). Logistics innovation: a literature-based conceptual framework. *The International Journal of Logistics Management*, *20*(3), 360-377.

Hadjimanolis, A. (1999). Barriers to innovation for SMEs in a small less developed country(Cyprus),Technovation,19(1999),561570,https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0166497299000346

Hadjimanolis, A. (1999). Barriers to innovation for SMEs in a small less developed country(Cyprus),*Technovation*,19(1999),561570,https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0166497299000346

Hayes, R. & Pisano, G.P. (1994). "Beyond Worldclass: The New Manufacturing Strategy." *Harvard Business Review*, 72(1):77-86.

Henn S. & Wäscher G. (2012). "Tabu Search Heuristics for the Order Batching Problem in Manual Orderpicking Systems", *European Journal of Operational Research*, 222(3), 484-494.

Hong, J. & Liu, B. (2007). Logistics development in China: a provider perspective. *Transportation journal*, 46(2), 55-65.

Horoz Lojistik, www.horoz.com.tr/tr/hizmetler/depoculuk-hizmetleri , 28.06.2024

Huston, L. & Sakkab, N. (2006). Connect and develop. *Harvard business review*, 84(3), 58-66.

Hwang H. S. & Cho G.S. (2006). "A Performance Evaluation Model for Order Picking Warehouse Design", *Computers and Industrial Engineering*, 51(2), 335-342.

İncaz, S. (2015). Lojistik ve Sürdürülebilirlik Bağlamında Yeni Yaklaşımlar, *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 3(1), 149-162.

İnce, M. E. (2013). Yeşil tedarik zinciri yaklaşımı ve örnekleri. Konya Ticaret Odası, Konya.

Jagtap, S., Duong, L., Trollman, H., Bader, F., Garcia-Garcia, G., Skouteris, G., Li, J., Pathare, P., Martindale, W., Swainson, M. & Rahimifard, S. (2021). IoT technologies in the food supply chain. *In Food technology disruptions, Galanakis, C. M. (Editor),* (pp. 175-211). Academic Press.

Jones, O., & Tilley, F. (2003). Competitive advantage in SMEs: organising for innovation and change. *Journal of Small Business and Enterprise Development,* (No. 20828).

Kantorovich, L. V. (2006). On the Translocation of Masses. *Journal of mathematical sciences,* 133(4).

Karagöz, B. & Gülenç, İ. F., (2008). E-lojistik ve Türkiye'de e-lojistik uygulamaları. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* (15), 73-91.

Karlı, H. & Tanyaş, M. (2020). "Lojistik yönetiminin dijital dönüşümü: akıllı lojistik üzerine sistematik literatür haritalaması." *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 7(2), 613-632.

Kazan, H., Karadal, H. & Uygun, A. G. M. (2002) Bilişim Teknolojilerine geçiş sürecinde küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerinin Temel Üretim ve Yönetim Sorunları: Aksaray Örneği. *21. Yüzyılda KOBİ'ler: Sorunlar, Fırsatlar ve Çözüm Önerileri Sempozyumu,* Doğu Akdeniz Üniversitesi, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, 3-4 Ocak 2002.

Kemppainen, K. & Vepsäläinen, A. P. (2007). Logistical and technological differentiation as a precondition of supply networking. *The International Journal of Logistics Management*, 18(1), 81-101.

Kersten, W., Seidel, A. V. & Wagenstetter, N. (2012). Innovationsmanagement in der Logistik. *Industrie Management*, 28(4), 31-34.

Kirankabeş, M. C., & Erçakar, M. E. (2012). Importance of relationship between R&D personnel and patent applications on economics growth: A panel data analysis. *International Research Journal of Finance and Economics*, 92(1), 72-81.

Kodym, O., Lukáš K. & Libor K. (2020). "Lojistik 4.0 ile ilişkili riskler ve Blockchain kullanılarak bunların en aza indirilmesi." Açık Mühendislik, 10(1), 74-85.

Kranenburg Van, R. (2007). The Internet of Things. A critique of ambient technology and the all-seeing network of RFID (Vol. 2). Institute of Network Cultures.

Kumar, A. (2015). Green Logistics for sustainable development: an analytical review. IOSRD *International Journal of Business*, 1(1), 7-13.

Chiarini, A. & Kumar, M. (2021). Lean Six Sigma and Industry 4.0 integration for Operational Excellence: evidence from Italian manufacturing companies. *Production planning & control*, *32*(13), 1084-1101.

Kusi-Sarpong, S., Moktadir, M. A., Ali, S. M., & Shaikh, M. A. A. (2018). Assessing challenges for implementing Industry 4.0: Implications for process safety and environmental protection. *Process safety and environmental protection*, *117*, 730-741.

Lambert, D. M., Cooper, M. C. & Pagh, J. D. (1998). Supply chain management: implementation issues and research opportunities. *The international journal of logistics management*, *9*(2), 1-20.

Larsen, P. & Lewis, A. (2007). How award-winning SMEs manage the barriers to innovation. *Creativity and innovation management*, 16(2), 142-151.

Leung, K. H., Lee, C. K., & Choy, K. L. (2020). An integrated online pick-to-sort order batching approach for managing frequent arrivals of B2B e-commerce orders under both fixed and variable time-window batching. *Advanced Engineering Informatics*, 45, 101125.

Liao, Yongxin, Fernando Deschamps, Eduardo de Freitas Rocha Loures & Luiz Felipe Pierin Ramos (2017) "Past, Present and Future of Industry 4.0- A Systematic Literature Review and Research Agenda Proposal", *International Journal of Production Research*, 55 (12), pp. 3609-3629. Doi:10.1080/00207543.2017.1308576

Lin, B. & Jones, C. A. (2009). Digital Supply Chain Management and Implementation: *A Research Review*. Swdsi. Org, 589, 592.

Lin, C. Y. (2007). Factors affecting innovation in logistics technologies for logistics service providers in China. *Journal of technology management in china*, 2(1), 22-37.

Lüdeke-Freund, F., Carroux, S., Joyce, A., Massa, L. & Breuer, H. (2018). The sustainable business model pattern taxonomy—45 patterns to support sustainability-oriented business model innovation. *Sustainable Production and Consumption, 15*, 145-162.

Magazzino, C., Alola, A. A. & Schneider, N. (2021). The trilemma of innovation, logistics performance, and environmental quality in 25 topmost logistics countries: A quantile regression evidence. *Journal of Cleaner Production,* 322, 129050.

Matos S. & Hall, J. (2010). Incorporating impoverished communities in sustainable supply chains. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management, 40*(1/2), 124-147.

Moellers, T., Visini, C. & Haldimann, M. (2020). Complementing open innovation in multi-business firms: practices for promoting knowledge flows across internal units. *R&D Management,* 50(1), 96-115.

Mohan, C. R. (2013). "India: Between" Strategic Autonomy" and" Geopolitical Opportunity"." *Asia Policy,* 15(1). 21-25.

Moldabekova, A., Philipp, R., Reimers, H. E. & Alikozhayev, B. (2021). Digital technologies for improving logistics performance of countries. *Transport and Telecommunication Journal*, 22(2), 207-216.

Murphy, P. R. & Poist, R.F. (2000). Green Logistics Strategies: An Analysis of Usage Patterns. *Transportation Journal*, 40(2): 5-16.

Mutie, M. D., Odock, S. & Litondo, K. (2020). Green Logistics Practices and Firm Performance: The Mediating Effect of Economic Performance Among Logistics Firms in Kenya. *European Scientific Journal,* 16(25): 142-159.

Müller, J. M., Kiel, D. & Voigt, K. I. (2018). What drives the implementation of Industry 4.0? The role of opportunities and challenges in the context of sustainability. *Sustainability,* 10(1), 247.

Neely, A., Filippini, R., Forza, C., Vinelli, A. & Hii, J. (2001). A framework for analysing business performance, firm innovation and related contextual factors: perceptions of managers and policy makers in two European regions. *Integrated manufacturing systems*, 12(2), 114-124.

Netlog Lojistik, https://www.netloglogistics.com/netlog-lojistik , 27.06.2024

OECD, 2006, Main Science and Technology Database, OECD, Paris.

OECD/WTO. (2013). Aid for Trade and Value Chains in Transport and Logistics. Alınan yer https://www.oecd.org/dac/aft/AidforTrade_SectorStudy_Transport.pdf

Oerlemans, L. A., & Pretorius, M. W. (2006). Some views on determinants of innovative outcomes of South African firms: An exploratory analysis using firm-level data. South African Journal of Science, 102(11/12), 589- 593.

Oke A. (2004), "Barriers to Innovation Management in Service Companies", *Journal of Change Management*, Vol: 4, No: 1, pp. 31-44.

Olavarrieta, S. & Ellinger, A. E. (1997). "Resource-Based Theory and Strategic Logistics Research", *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, Vol.27, No:9/10, 1997, s.567

Orange Business, www.orange-business.com, 01.07.2024

Özceylan, A. & Tanyaş, M. (2021). Geleneksel olmayan yenilikçi depo yerleşim tipleri ve tasarımları üzerine bir araştırma. *Journal of Transportation and Logistics*, 6(2), 197-216.

Özçakar, N., Görener, A. & Arıkan, V. (2012). Depolama sistemlerinde sipariş toplama işlemlerinin genetik algoritmalarla optimizasyonu. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü Yönetim Dergisi,* 23(71), 118-144.

Özdemir, L. (2017). Relationship between financial development and logistics performance and their effects on the competitiveness: An empirical cross-country study. Middle East Technical University (Doctor Thesis)

Özkök, G. A. & Yardımcı, İ. (2016). Perakende Sektöründe Yeşil Lojistik Uygulamaları. *Ulusal Lojistik ve Tedarik Zinciri Kongresi,* Mersin. https://www.researchgate.net/publication/331742389

Panayides, P. M. (2006). Maritime logistics and global supply chains: towards a research agenda. *Maritime Economics & Logistics*, 8, 3-18.

Panayides, P. M. & So, M. (2005). Logistics service provider–client relationships. *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review*, *41*(3), 179-200.

Petersen, C. G., Aase, G. R. & Heiser, D. R. (2004). Improving order-picking performance through the implementation of class-based storage. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, *34*(7), 534-544.

Piyachat, B. (2017). The relationships among resources' commitment reverse logistics innovation reverse logistics performance and reverse logistics cost savings: Manufacturing vs service industry. *Journal of Administrative and Business Studies*, 3(3), 122-135.

Porter, M. (1990). *The Competitive Advantage of Nations*", Free Press, Nueva York.

Porter, M. E., & Linde, C. V. D. (1995). Toward a new conception of the environment-competitiveness relationship. *Journal of economic perspectives*, 9(4), 97-118.

Radas, S., & Božić, L. (2009). The antecedents of SME innovativeness in an emerging transition economy. *Technovation,* 29(6-7), 438-450.

Ralston, P. M. Grawe, S. J. & Daugherty, P. J. (2013). "Logistics Salience Impact on Logistics Capabilities and Performance." *The International Journal of Logistics Management*, 24(2):136-152.

Roodbergen, K. J. & Koster, R. (2001). Routing methods for warehouses with multiple cross aisles. *International Journal of Production Research*, *39*(9), 1865-1883.

Roy, S., Sivakumar, K. & Wilkinson, I. F. (2004). Innovation generation in supply chain relationships: A conceptual model and research propositions. *Journal of the Academy of marketing Science*, 32(1), 61-79.

Rushton, A., Croucher, P. & Baker, P. (2010). *The Handbook of Logistics & Distribution Management*. KoganPage, 4th Edition

Saberi, S., Kouhizadeh, M., Sarkis, J. & Shen, L. (2019). Blockchain technology and its relationships to sustainable supply chain management. *International journal of production research*, *57*(7), 2117-2135.

Samuel, A. L. (1959). "Some studies in machine learning using the game of checkers." *IBM Journal of research and development,* 3(3) (1959), 210-229

Sandberg, E. & Abrahamsson, M. (2011). Logistics capabilities for sustainable competitive advantage. *International Journal of Logistics Research and Applications*, 14(1), 61-75.

Santos, K., Loures, E., Piechnicki, F. & Canciglieri, O. (2017). Opportunities assessment of product development process in Industry 4.0. *Procedia manufacturing*, *11*, 1358-1365.

Ecevit Satı, Z. & Işık, Ö. (2011), İnovasyon Ve Stratejik Yönetim Sinerjisi: Stratejik İnovasyon. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *9*(2), 538-559.

Saygaz B. (2024), https://lojistikbilimi.com/lojistik-ve-inovasyon,15.06.2024

Sbihi, A. & Eglese, R. W. (2009). Combinatorial optimization and green logistics. *Annals of Operations Research,* 175, 159-175.

Scherf, J., (2018) "Was ist Logistik 4.0? Alles zum Thema Digitalisierung & Logistik", 2018,

Schiemann, J., (2016) "Logistics 4.0- How Autonomous are Self-managed Processes?", *Axit Connecting Logistics*

Schumpeter, J. A. (1934), *The Theory of Economics Development*, Oxford University Press, Oxford,U.K

Senna, P. P., Ferreira, L. M. D., Barros, A. C., Roca, J. B. & Magalhães, V. (2022). Prioritizing barriers for the adoption of Industry 4.0 technologies. *Computers & Industrial Engineering,* 171, 108428.

Sergi, I., Montanaro, T., Benvenuto, F. L. & Patrono, L. (2021). A smart and secure logistics system based on IoT and cloud technologies. *Sensors*, *21*(6), 2231.

Shen, Zuo-Jun Max, vd. (2009). "Approximation algorithms for general one-warehouse multi-retailer systems." *Naval Research Logistics (NRL).* 56(7) -642-658.

Simplilearn.com, https://www.simplilearn.com/business, 28.06.2024

Sipsos, C., Bizoi, C., Popescu, A. & Sipos, G., (2015). Performance of the Transport and Logistics Sector and Social Development- A Comparison within the European Union. Studia Universitatis Babes-Bolyai, 60 (1), 68.

Song, Y., Yu, F. R., Zhou, L., Yang, X., & He, Z. (2020). Applications of the Internet of Things (IoT) in smart logistics: A comprehensive survey. *IEEE Internet of Things Journal*, *8*(6), 4250-4274.

spazio-sws , https://www.spazio-sws.com/tr/kurumsal/hakkimizda,01.07.2024

Sunil, K. (2019). Supply chain innovation: The core capabilities required and expected outcomes. *Journal of Information Technology & Software Engineering*, 9(2), 256-271.

Şahin, Y. & Kulak, O. (2013). Depo operasyonlarının planlanması için genetik algoritma esaslı modeller. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 5(3), 141-153.

Şahinaslan, E. (2020). Endüstri 4.0 dönüşümünde öne çıkan teknolojiler. Turgay Seçkin. *Fen Bilimleri ve Matematik Alanında Akademik Çalışmalar* içerisinde, 61-79.

Tappia, E., Roy, D., Melacini, M. & De Koster, R. (2019). Integrated storage-order picking systems: Technology, performance models, and design insights. *European Journal of Operational Research,* 274(3), 947-965.

Teknolojileri, Bilgi & İletişim Kurumu (2005). "Uluslararası Telekomünikasyon Birliği ITU."

Thames, L. & Schaefer, D. (2017). Industry 4.0: An overview of key benefits, technologies, and challenges. *Cybersecurity for Industry 4.0: Analysis for Design and Manufacturing*, 1-33.

Tidd, J., Bessant, J. ve Pavitt, K. (2001). Innovation management in context: environment, organization and performance. *International journal of management reviews*, *3*(3), 169-183.

Tsogbaatar, E., Bhuyan, M. H., Taenaka, Y., Fall, D., Gonchigsumlaa, K., Elmroth, E. & Kadobayashi, Y. (2021). DeL-IoT: A deep ensemble learning approach to uncover anomalies in IoT. *Internet of Things*, *14*, 100391.

Turğut, M. (2022). Lojistikte Yeni Yönler ve Trend Uygulamalar. *Uluslararası Ticaret ve Lojistik,* 4, 97-119

Ubeda, S., Arcelus, F. J., & Faulin, J. (2011). Green logistics at Eroski: A case study. *International Journal of Production Economics*, 131(1), 44-51.

Van der Veeken, D. J. M., & Rutten, W. G. M. M. (1998). Logistics service management; differentiating the logistics service. *International Journal of Logistics Management*, 9(2), 91-98.

Wagner, S. M. (2008). Innovation management in the German transportation industry. *Journal of Business Logistics*, *29*(2), 215-231.

Wallenburg, C. M. (2009). Innovation in logistics outsourcing relationships: proactive improvement by logistics service providers as a driver of customer loyalty. *Journal of supply chain management*, 45(2), 75-93.

Werner, H. & Jürgen, J. (2012). Innovation barriers across firms and countries, WIFO Working Papers 426, https://www. econstor.eu/handle/10419/ 128992

Winkelhaus, S. & Grosse, E. H. (2020). Logistics 4.0: a systematic review towards a new logistics system. *International Journal of Production Research*, *58*(1), 18-43.

Winkelhaus, S., Grosse, E. H. & Morana, S. (2021). Towards a conceptualisation of Order Picking 4.0. *Computers & Industrial Engineering*, *159*, 107511.

Witkowski, K. (2017). Internet of things, big data, industry 4.0–innovative solutions in logistics and supply chains management. *Procedia engineering*, *182*, 763-769.

Yadav, S. S. Shaw, K., Irfan, M. & Shankar, R.,(2016). Low carbon chance constrained supply chain network design problem: a Benders decomposition based approach. *Computers & Industrial Engineering,* 98, 483

Yangınlar, G. & Sarı, K. (2017). İşletmeleri Yeşil Lojistik Uygulamalarına Zorlayan Sebepler Üzerine Bir Araştırma, *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi,* 6(1), 101-121.

Yılmaz, M. L. (2013). Güvenlik Kavramında Yeni Bir Boyut. Ekonomi Güvenliği, Türkiye Ne Kadar Güvende?, *Stratejik Düşünce Enstitüsü, ENonomi Programı Koordinatörlüğü,* 1 84.

Yiğitbaşı, Z. H. (2011). Nesnelerin interneti ve makineden makineye kavramları için kilit öncül- *IPv6. Ulusal IPv6 Konferansı*, 171, 103-108.

Yurtkuran, S. (2021). Çevresel Kuznets eğrisi hipotezinin geçerliliği ve yeşil lojistik: Türkiye örneği. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(45), 171-201.

Zaychenko, I., Smirnova, A., Shytova, Y., Mutalieva, B., & Pimenov, N. (2021). Digital logistics transformation: implementing the Internet of Things (IoT). In Technological Transformation: A New Role For Human, Machines And Management: TT-2020 (pp. 189-200). Springer International Publishing.

Zhang, S., Lee, C.K.M., Chan, H. K., Choy, K. L. & Wu, Z. (2015). Swarm Intelligence Applied in Green Logistics: A Literature Review. *Engineering Applications of Artificial Intelligence*, 37: 154-169.

Zowada, K. & Niestrój, K. (2019). Cooperation of small and medium--sized enterprises with other supply chain participants in implementing the concept of green logistics. Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, 63(6), 140-160.

Bölüm 8

DİJİTAL TEDARİK ZİNCİRİ

Onur Çetin - Sude Hus

8.1. Dijitalleşme

Dijitalleşme, bilişim sistemlerinin temelini içeren sayısallaştırma ile ilgili bir kavramdır. Teknolojinin hızla ilerlemesi ve internetin yaygınlaşması ile birlikte dijitalleşme kavramı, işletmeler, tüketiciler ve birçok farklı sektörü derinden etkilemiştir. TDK'ye göre Fransızca kökenli olan dijital kelimesi, sayısal anlamına ek olarak bir ekran üzerindeki bilgilerin elektronik olarak görüntülenmesi anlamına da gelmektedir (Türk Dil Kurumu, 2023). Dijitalleşme terimi, temelde analog bilgi akışlarını dijital verilere dönüştürme süreci ile birlikte sosyal yaşamın birçok noktasının dijital iletişim ve medya altyapı sistemleri çerçevesinde yeniden şekillendiği bir dönüşümü ifade etmektedir. Kısacası dijitalleşme, dijital teknolojilerin kullanımıyla ilgilidir (Akandere & Hakses, 2021).

1960-1970'li yıllarda bilgisayarın kullanılması dijitalleşme sürecinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bu dönemden sonra 1990'lı yıllar internet dönemi olarak kabul edilmiş ve dijitalleşmenin ikinci aşamasını oluşturmuştur. 1960'lı yıllarda hayatımıza internetin girmesi ile birlikte dijitalleşme birçok sektörü etkileyerek değişiklik göstermesine katkıda bulunmuştur. 2023 DataReportal verilerine göre, dünyada son on yılda internet kullanımının %74,1 büyüme gerçekleştirdiğini fakat veri raporlamadaki gecikmelerden dolayı gerçek büyümenin muhtemelen bu rakamın önerdiğinden daha yüksek olacağı belirtilmektedir. Bugün dünyada 5,16 milyar internet kullanıcısı vardır, bu da dünya toplam nüfusunun %64,4'ünün artık çevrim içi olduğu anlamına gelmektedir (DataReportal, 2023).

2000'li yıllar mobil dönem olarak kabul edilmiş ve bu dönemde, akıllı telefonlar ve tabletler piyasaya sürülmüştür. Örneğin bu yıllarında başında BlackBerry

Kaynakça

Ageron, B., Bentahar, O. & Gunasekaran, A. (2020, July). Digital supply chain: challenges and future directions. *In Supply Chain Forum: An International Journal* (Vol. 21, No. 3, pp. 133-138). Taylor & Francis.

Agrawal, P. & Narain, R. (2018, December). Digital supply chain management: An Overview. *In IOP Conference Series: Materials Science and Engineering* (Vol. 455, No. 1). IOP Publishing, 1-6.

Akandere, G., & Hakses, H. (2021). Web of Science'da Taranan Dijital Tedarik Zinciri çalışmalarının Bibliyometrik Analizi. *Third Sector Social Economic Review*, 56(4), 2417-2435.

Akben, İ., & Avşar, Ö. G. İ. İ. (2017). Dijital Tedarik Zinciri ve Bulut Bilişim Digital Supply Chain and Cloud Computing. *1. Uluslararası El Ruha Sosyal Bilimler Kongresi*, 104-113.

Akben, İ., & Çınar, S. (2018). Lojistik ve tedarik zinciri yönetiminde Blockchain: Vaatler, uygulamalar ve engeller. *Anadolu I. Uluslararasi Multidisipliner Çalişmalar kongresi.*

Aksel, İ., Arslan, M. L., Kizil, C., Okur, M. E., Seker, S. (2013). *Dijital İşletme (digital business)*. Cinius Yayınları (Cinius Publishing).

Aljoulani, Y. Y. A. & Ebghaeı, F. (2023). Dijitalleşmenin Tedarik Zinciri Ve Tedarikçi Seçimi Yaklaşımlarına Etkileri: Analitik Hiyerarşi Prosesi Üzerine Bir Uygulama. *New Era International Journal of Interdisciplinary Social Researches,* 8(19), 72-88.

Amini, M. & Jahanbakhsh Javid, N. (2023). A Multi-Perspective Framework Established on Diffusion of Innovation (DOI) Theory and Technology, Organization and Environment (TOE) Framework Toward Supply Chain Management System Based on Cloud Computing Technology for Small and Medium Enterprises, *International Journal of Information Technology and Innovation Adoption,* 11, 1217-1234.

Aslan, A. (2023). Örgütsel Adaptasyon Yeteneği Ve Tedarik Zinciri Performansı İlişkisinde Tedarik Zinciri Dijitalleşmesinin Aracı Rolü Ve Ölçeklerin Türkiye Bağlamında Geçerlilikleri. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (59), 19-43.

Aylak, B. L., Kayıkcı, Y. & Taş, M. A. (2020). Türkiye'de Lojistik Sektöründe Faaliyet Gösteren İşletmelerin Dijital Trendlerinin İncelenmesi. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 15(57), 98-116.

Bakan, İ. & Şekkeli, Z. H. (2019). Blok zincir teknolojisi ve tedarik zinciri yönetimindeki uygulamaları. *OPUS International Journal of Society Researches*, 11(18), 2847-2877.

Balcı, E. (2020*). Lojistik sektörünün uluslararası Alanda dijitalleşme süreci ve Türkiye'ye Etkileri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bilgiç, E., Türkmenoğlu, M. A. & Koçak, A. (2020). Dijitalleşmenin Lojistik Yönetimi Bağlamında İncelenmesi. *Akademik İzdüşüm Dergisi*, 5(1), 56-69.

Boşgelmez, G. & Çengel, Ö. (2023). Uluslararası Ticaretin Teknolojik Dizaynı: Uluslararası Dijital Tedarik Zinciri Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi,* 14(39), 912-929.

Bowersox, D. J., Closs, D. J., Cooper, M. B. & Bowersox, J. C. (2020). *Supply Chain Logistics Management,* New York, Mc Graw Hill/Irwin.

Bozdoğan, M. (2012). *Turizm işletmelerinde e-ticaret: yemeksepeti. com üzerinde satış yapan yiyecek-içecek işletmelerinde bir inceleme: Konya ili örneği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi-osmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü.

Bulut, E. & Akçacı, T. (2017). Endüstri 4.0 ve İnovasyon Göstergeleri Kapsaminda Türkiye Analizi. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 4(7), 55-77.

Büyüközkan, G. & Göçer, F. (2018). Digital Supply Chain: Literature review and a proposed framework for future research. *Computers in industry*, 97, 157-177.

Cankül, D. & Kızıltaş, M. Ç. (2020). Yiyecek İçecek İşletmelerinde Tedarik Zinciri Ve Blokzincir Teknolojisi. *Journal of Gastronomy Hospitality And Travel*, 3(2), 244-259.

Chen, Z., Ming, X., Zhou, T. & Chang, Y. (2020). Sustainable supplier selection for smart supply chain considering internal and external uncertainty: An integrated rough-fuzzy approach. *Applied Soft Computing,* 87, 106004.

Christopher, M., (2005). *Logistics and Supply Chain Management*, Prentice Hall.

Çakaröz, K. M. & Civek, F. (2021). Google Trends' de online yemek sipariş sitelerine yönelik tüketici ilgisi: Yemeksepeti ve Getir yemek örneği. *Studies on Social Science Insights*, 1(2), 74-91.

Çallı, Ç. & Çaylan, D. Ö. (2022). Sanayi İşletmelerinin Tedarik Zinciri Fonksiyonlarının Dijital Dönüşümü. *Verimlilik Dergisi*, 172-188.

Çelik, K. (2021). Bulut Bilişim Teknolojileri. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 12(24), 436-450.

Çeltek, E. & Bozdoğan, M. (2013). Turizm İşletmelerinde E-Ticaret: yemeksepeti. com'da Satış Yapan Yiyecek-İçecek İşletmelerinin İncelenmesi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences,* 12(3).

Çiğdem, Ş. (2021). From Edı To Blockchain: A Bibliometric Analysis Of Digitalization İn Supply Chains. *Gaziantep University Journal Of Social Sciences,* 20(2), 657-677.

DataReportal. (2023). Erişim Linki: https://datareportal.com/reports/digital-2023-global-overview-report. Erişim Tarihi: 30/09/2023

Demir, S., Gündüz, M. A. & Paksoy, T. (2022). Akıllı ve Sürdürülebilir Tedarik Zinciri Yönetiminin Hazırlık ve Olgunluk Düzeyinin Değerlendirilmesi için Geometrik Ortalamaya Dayalı Yeni Bir Model Önerisi. *Journal of Transportation and Logistics*, 7(1), 95-115.

Deral, B. & Kazançoğlu, İ. (2020). Endüstriyel Nesnelerin İnternetinin Tedarik Zincirinde Kullanımı Üzerine Bir Araştırma. *Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 16(1), 53-74.

Dizbay, İ. E. & Öztürkoğlu, Ö. (2021). Aşı Tedarik Zinciri Süreçleri: Karşılaşılan Sorunlar Ve Dijital Çözümler. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 16(62), 922-944.

Eğilmez, G. (2023). *Dijital tedarik zinciri olgunluk modelinin tasarımı: Ölçek geliştirme ve vaka uygulaması,* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Düzce Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Erdem, M. B. (2022). Sürdürülebilir Tedarik Zinciri Yönetiminde Kritik Başarı Faktörlerinin Geleneksel Ve Dijital Perspektiften Karşılaştırmalı Değerlendirmesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sbe Dergisi,* 12 (Dijitalleşme), 151-165.

Fortune Turkey. (2023). Erişim Linki: https://www.fortuneturkey.com/yemeksepeti-kendi-kategorisinde-turkiyenin-en-sevdigi-marka-secildi. Erişim Tarihi: 26/10/2023

Garay-Rondero, C. L., Martinez-Flores, J. L., Smith, N. R., Morales, S. O. C. & Aldrette-Malacara, A. (2020). Digital supply chain model in Industry 4.0. *Journal of Manufacturing Technology Management,* 31(5), 887-933.

Gedik, Y. (2021). Endüstri 4.0 teknolojilerinin ve endüstri 4.0'ın üretim ve tedarik zinciri kapsamındaki etkileri: Teorik bir çerçeve. *JOEEP: Journal of Emerging Economies and Policy*, 6(1), 248-264.

Gencer, Y. G. (2017). Structural Design of an E-Commerce Business: Yemeksepeti. com Example From Turkey. *Chinese Business Review*, 16(7), 327-336.

Gergin, R. E. (2023). Bütünleşik bulanık ÇKKV yaklaşımı ile dijital tedarik zinciri açısından en uygun sektörün belirlenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 29(2), 158-171.

Göçer, F. (2018). *Dijital tedarik zincirinin modellenmesi ve tasarımı*, Yayımlanmamış Dokora Tezi, Galatasaray Üniversitesi, Endüstri Mühendisliği Ana Bilim Dalı.

Gökoğlan, K., & Atalan, İ. (2022). Tarımsal Gıda Ürünlerinin Tedarik Zinciri Yönetimine Blok Zincir Teknolojisinin Etkisi. *Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 6(1), 97-112.

Göncü, K. K. (2022). Tedarik Zinciri Yönetimi İçinde Blockchain Teknolojisi. Çetin, Onur (Ed.), *Tedarik Zinciri Yönetiminde Sürdürülebilirlik ve Teknoloji* (s. 207-221). Çanakkale: Paradigma Akademi Basın Yayım Dağıtım.

Gupta, S., Drave, V. A., Bag, S. & Luo, Z. (2019). Leveraging smart supply chain and information system agility for supply chain flexibility. *Information Systems Frontiers*, 21, 547-564.

Güneşli, İ., Yıldızbaşı, A. & Eraslan, E. (2020). Otomotiv Tedarik Zincirinde Blokzincir Teknolojisi Uygulamalarina İlişkin Bir Değerlendirme. *Endüstri Mühendisliği*, 31(1), 48-56.

Hervas-Oliver, J.-L., Sempere-Ripoll, F., Boronat-Moll, C. & Rojas-Alvarado, R. (2018) On the joint effect of technological and management innovations on performance: Increasing or diminishing returns? *Technol. Anal. Strateg. Manag.*, 30, 569–581.

Iranmanesh, M., Maroufkhani, P., Asadi, S., Ghobakhloo, M., Dwivedi, Y. K. & Tseng, M. L. (2023). Effects of supply chain transparency, alignment, adaptability, and agility on blockchain adoption in supply chain among SMEs. *Computers & industrial engineering*, 176, 108931, 1-12.

Ivanov, D. & Dolgui, A. (2021). A digital supply chain twin for managing the disruption risks and resilience in the era of Industry 4.0. *Production Planning & Control*, 32(9), 775-788.

İrak, G. & Topcu, Y. E. (2020). Tedarik zincirinde blok zinciri teknolojisinin uygulanmasinin maliyetler üzerindeki Etkisi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 16(1), 171-185.

İyigün, İ. (2019). Lojistik ve tedarik zinciri süreçlerinde büyük veri kullanımı ve etkilerinin analizi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7, 95-103.

Jun, C. & Wei, M. Y. (2011). The research of supply chain information collaboration based on cloud computing. *Procedia Environmental Sciences*, 10, 875-880.

Kamble, S. S., Gunasekaran, A., Subramanian, N., Ghadge, A., Belhadi, A. & Venkatesh, M. (2023). Blockchain technology's impact on supply chain integration and sustainable supply chain performance: Evidence from the automotive industry. *Annals of Operations Research*, 327(1), 575-600.

Karuppiah, K., Sankaranarayanan, B. & Ali, S. M. (2023). A decision-aid model for evaluating challenges to blockchain adoption in supply chains. *International Journal of Logistics Research and Applications,* 26(3), 257-278.

Kaya, S. & Turğut, M. (2019). Tedarik Zincirinde Blok Zincir (Blockchain) Teknolojisi. *The Journal of International Scientific Researches,* 4(2), 121-134.

Keleş, B. & Gülden, O. V. A. (2020). Gıda Tedarik Zinciri Yönetiminde Bilgi Teknolojileri Kullanımı. *Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi,* 17(1), 137-143.

Khameneh, H. (2022). *Gıda Endüstrisinde Dijital Tedarik Zincirinin Gelişim Çerçevesini Araştırmak Ve Dijitalleşmenin Tedarik Zincirinin Sürdürülebilirliliğine Etkisi: Bursa İlinde Bir Uygulama*, Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Beykoz Üniversitesi, Lisansüstü Programlar Enstitüsü.

Khin, S. & Kee, D. M. H. (2022). Factors influencing Industry 4.0 adoption. *Journal of Manufacturing Technology Management,* 33(3), 448-467.

Kılıçalp, M. & Özdoğan, O. N. (2019). Paket Yemek Siparişlerinde Çevrimiçi Aracı Kullanan Tüketici Davranışlarının Genişletilmiş Teknoloji Kabul Modeliyle Araştırılması. *International Journal Of Contemporary Tourism Research,* 3(2), 148-163.

Kılıçalp, M. (2019). *Yiyecek İçecek Endüstrisinde Satış Arttırma Çabaları Kapsamında Çevrimiçi Paket Servis Portallarının Kullanımı,* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kılıç, S. (2023). Geleceğin Tedarik Zinciri Modelinin Bugünden Tartışılması: Çiftçi Dostu Blok Zincir Destekli Tarımsal Gıda Tedarik Zinciri Modeli. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 13(1), 344-367.

Korpela, K., Hallikas, J. & Dahlberg, T. (2017). Digital supply chain transformation toward blockchain integration, *Proceedings of the 50th Hawaii International Conference on System Sciences* 47,4182-4191

Külahlı, S. & Çağlıyan, V. (2022). Tedarik Zincirinde Blok Zinciri Teknolojisi Uygulamaları: Sistematik Bir Literatür Taraması. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 22(1), 57-75.

Liu, J., Zhang, H. & Zhen, L. (2023). Blockchain technology in maritime supply chains: Applications, architecture and challenges. *International Journal of Production Research*, 61(11), 3547-3563.

Mentzer, J. T., DeWitt, W., Keebler, J. S., Min, S., Nix, N. W., Smith, C. D. & Zacharia, Z. G. (2001). Defining supply chain management. *Journal of Business Logistics*, 22(2), 1-25.

Mercan, Y. (2022). Endüstri 4.0'ın Sürdürülebilir Üretimdeki Rolü. Çetin, Onur (Ed.), *Tedarik Zinciri Yönetiminde Sürdürülebilirlik ve Teknoloji* (s. 131-153). Çanakkale: Paradigma Akademi Basın Yayım Dağıtım.

Merdin, D. (2022). *Dijital ve Yeşil Tedarik Zinciri Sürecinde Analitik Modelleme ve Karar Destek Sistemi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Nakıboğlu, G. (2020). Covid-19 Küresel Tedarik Zincirlerinde Yaşananlar ve Dönüşüm. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 17(2), 1-16.

Nasiri, M., Ukko, J., Saunila, M. & Rantala, T. (2020). Managing the digital supply chain: The role of smart technologies. *Technovation*, 96, 102121.

Oğuz, A. & Perçin, S. (2022). Tedarik Zinciri Entegrasyonu ve Dijitalleşmenin Performansa Etkisi: Alıcı-Tedarikçi Risk Yönetiminin Aracılık Rolü. *Hacettepe University Journal of Economics & Administrative Sciences/Hacettepe Üniversitesi Iktisadi ve Idari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 40(4).

Okumuşoğlu, N. T. (2022). Tedarik Zinciri Yönetiminde Dijitalleşmenin Kalite Performansı Üzerindeki Etkisi: Üretim Sektörü Çalışanları Üzerinde Bir Uygulama. *Balkan & Near Eastern Journal of Social Sciences (BNEJSS),* 8(3).

Puica, E. (2020). Cloud computing in supply chain management and economic, environmental and social impact analysis. *Informatica Economica*, 24(4), 41-54.

Queiroz, M. M., Pereira, S. C. F., Telles, R., & Machado, M. C. (2021). Industry 4.0 and digital supply chain capabilities: A framework for understanding digitalisation challenges and opportunities. *Benchmarking: an international journal*, 28(5), 1761-1782.

Rahamneh, A., Alrawashdeh, S., Bawaneh, A., Alatyat, Z., Mohammad, A. & Al-Hawary, S. (2023). The effect of digital supply chain on lean manufacturing: A structural equation modelling approach. *Uncertain Supply Chain Management*, 11(1), 391-402.

Ruparelia, N. B. (2023). *Cloud computing.* Mit Press.

Ryu, H. (2016). The relationship between non-technological innovation and technological innovation on firm performance. *Adv. Sci. Technol. Lett.,* 135, 27–32.

Sevindik, S. (2023). *Dijital İşletme Stratejisinin İhracat ve İşletme Performansına Etkisi: Tr83 Bölgesinde Bir Uygulama,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Singh, A., Mishra, N., Ali, S. I., Shukla, N., & Shankar, R. (2015). Cloud computing technology: Reducing carbon footprint in beef supply chain. *International Journal of Production Economics,* 164, 462-471.

Son, I.; Kim, J.; Park, G. & Kim, S. (2018) The Impact of Innovative Technology Exploration on Firm Value Sustainability: The Case of Part Supplier Management. *Sustainability,* 10, 3632.

Sunmola, F. & Burgess, P. (2023). Transparency by Design for Blockchain-Based Supply Chains. *Procedia Computer Science*, 217, 1256-1265.

Tarhan, D. B., Avşar, Ö. Ü. İ. İ. & Tümenbatur, Ö. Ü. A. (2022). Tarım/Gıda Tedarik Zinciri Fiyat Kontrolünde Blok Zincir Teknolojisi. 6th International Caucasus-Central Asıa Foreign Trade And Logistics Congress September 30 - October 1, 2022, 179-193

Terzi, S., Şeyda, G. Ü. R. & Tamer, E. R. E. N. (2020). Sürdürülebilir tedarik zincirine endüstri 4.0 etkisinin çok ölçütlü karar verme yöntemleri ile değerlendirilmesi. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi,* 25(1), 511-528.

Tomaş, M. (2014). Paket Servis Müşterilerinin Sipariş Vermede E-Aracı Kullanma Nedenleri Üzerine Keşifsel Bir Araştırma: Yemeksepeti. Com Örneği. *Journal Of Internet Applications And Management,* 5(2), 29-41.

Toplu, E. & Küçükaltan, B. (2022). Bitcoin Kullanımını Etkileyen Faktörler Ve Rezerv Para Birimleri Karşısındaki Değeri: Kullanıcı Perspektifinden Değerlendirme. *Journal of Management And Economics Research,* 20(1), 147-167.

Tripathi, S. & Gupta, M. (2020). Transforming towards a smarter supply chain. *International Journal of Logistics Systems and Management,* 36(3), 319-342.

Türk Dil Kurumu Sözlükleri. (2023). Erişim Linki: https://sozluk.gov.tr adresinden alındı. Erişim tarihi: 28/09/2023

Türkel, S. & Yeşilkuş, F. (2020). Dijital Dönüşüm Paradigması: Endüstri 4.0. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi,* 7(5), 332-346.

Wei, S., Liu, W., Lin, Y., Wang, J. & Liu, T. (2023). Smart supply chain innovation model selection: exploitative or exploratory innovation? *International Journal of Logistics Research and Applications,* 26(4), 478-497.

Webrazzi. (2023). Erişin Linki: https://webrazzi.com/2023/06/22/yemeksepetinin-podcast-serisi-aklimdaki-yarinda-sira-disi-bir-konuk-chatgpt/. Erişim Tarihi: 26/10/2023

Webtekno. (2023). Erişim Linki: https://www.webtekno.com/yemeksepeti-chatgpt-katildi-h134951.html. Erişim Tarihi: 26/10/2023

Yazıcıoğlu, M. (2019). *Dijital işletme bağlamında elektronik para sistemlerinin önemi ve bir uygulama,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldız, A., Karakoyun, F. & Parlak, İ. E. (2018). Endüstri 4.0 Temelli Dijital Tedarik Zinciri Industry 4.0 Based Digital Supply Chain. Salman, Serdar (Ed.), *Mühendislik Alanında Akademik Araştırmalar* (416-426). Gece Kitapçılığı Yayınevi.

Yıldırım, Ö. (2019). *Dijital tedarik zincirinden blok zincir teknolojisine paradigma sıçraması ve dijital paralar,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yalçın, B., (2022). *Akıllı Tedarik Zinciri Yönetimi ve Alan Yazınına İlişkin Bibliyometrik Analiz,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yavuz, E., (2022). *Tedarik Zinciri Yönetiminde Blok Zincir Kullanım Kriterlerinin Belirlenmesi ve Ahp Yöntemi ile Ağırlıklandırılması.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yarar, C. (2022). *Tedarik zinciri yönetimindeki bilgi teknolojileri kullanımının zincir performansına etkisi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yenugula, M., Sahoo, S. & Goswami, S. (2023). Cloud computing in supply chain management: Exploring the relationship. *Management Science Letters,* 13(3), 193-210.

Yıldızbası, A. & Üstünyer, P. (2019). Tarımsal Gıda Tedarik Zincirinde Blokzincir Tasarımı: Türkiye'de Hal Yasası Örneği. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 21(2), 458-465.

Yavuz, E. & Avunduk, H. (2021). Tedarik Zinciri Yönetiminde Blok Zincir Teknolojisinin Kullanımı. *Izmir Democracy University Social Sciences Journal*, 4(1), 33-56.

Zeren, D. & Güler, G. What is blokchain? What is not? Şimşek, H., Eroğlu, S. E., Jha, A., Ashfaq, M., Florek, I., Indiran, L. (Ed.), *Change & Shaping The Future* (297-307). Holistence Yayıncılık.

Zhang, G., Yang, Y. & Yang, G. (2023). Smart supply chain management in Industry 4.0: the review, research agenda and strategies in North America. *Annals of Operations Research,* 322(2), 1075-1117.

Bölüm 9

AKILLI ULAŞIM SİSTEMLERİ VE TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMA ALANLARI*

Deniz Efe Kara - Yasin Gültekin

9.1. Giriş

Küreselleşen dünya ile birlikte bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi, haberleşmede engellerin, tedarik zincirinde sınırların ortadan kalkması ve ticari pazarların küresel boyuta ulaşması neticesinde işletmelerin faaliyetlerinde süreklilik, etkinlik, verimlilik ve yüksek performans amaçlarını gerçekleştirebilmeleri için ulaştırma sistemlerinin önemi giderek artmaktadır. Değişen dünyada, ulaştırma sistemleri alanında teknolojik uygulamalar ve yatırımlar ile sektöre elektronik sistemlerin entegrasyonu zorunlu bir hal almıştır zira zamanla gelişen teknolojilerin yanında eski yöntemlerden ziyade yeni elektronik sistemlerden yararlanılması zaman kaybı yaşanmadan ulaştırma ve taşımacılık faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi, etkinliğin, verimliliğin, zaman ve enerji tasarrufunun sağlanması ve maliyetlerin düşürülmesi açısından çok önemlidir. Akıllı Ulaşım Sistemleri'nin geçmişten günümüze yaşanan sorunların yanında gelecekte yaşanması muhtemel sorunların çözümünde gelişen teknolojiler ile birlikte bir çözüm alternatifi olarak dünya genelinde her geçen gün yaygınlaştığı görülmektedir.

Bu çalışmada ulaşım ve taşımacılıkta yaşanan başlıca sorunlar dâhilinde sorunların çözümü için bir alternatif olarak her geçen gün daha fazla önem kazanan Akıllı Ulaşım Sistemleri incelenmiştir. Akıllı Ulaşım Sistemleri'nin önemi ve sunduğu faydalar dâhilinde sistemlerin uygulanmasındaki gerekliliğine dikkat çekmek

* Bu çalışma Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası Ticaret ve Lojistik ABD tezsiz yüksek lisans öğrencisi Deniz Efe Kara'nın, Doç. Dr. Yasin Gültekin danışmanlığında yazdığı tezsiz yüksek lisans proje ödevinden türetilmiştir.

Kaynakça

Akbaş, A., & Akdoğan, E. (2001). İstanbul Kent İçi Trafik Kontrol Sistemi Üzerine Bir Durum Değerlendirmesi. İstanbul: TMMOB Makine Mühendisleri Odası, İstanbul'da Kent İçi Ulaşım Sempozyumu.

Auer, A., Feese, S., & Lockwood, S. (2016). History of Intelligent Transportation Systems. Virginia: U.S. Department of Transportation, Intelligent Transportation Systems Joint Program Office.

AUSDER. (2017). Akıllı Ulaşım Otomasyonunda Yasal Çerçeve ve Düzenleyici Politikalar, AB ve Türkiye'de Durum. Ankara: Akıllı Ulaşım Sistemleri Derneği.

AUSDER. (2023a). Hakkımızda, Türkiye Akıllı Ulaşım Sistemleri Derneği. AUS Türkiye (ITS Türkiye): http://www.ausder.org.tr/kurumsal/hakkimizda adresinden alındı

AUSDER. (2023b). Misyon - Vizyon - Amaç, Türkiye Akıllı Ulaşım Sistemleri Derneği. AUS Türkiye (ITS Türkiye): https://austurkiye.org.tr/misyon-vizyon-amac adresinden alındı

Balcıoğlu, D., Delice, Y., & Murteza, M. (2012). İstanbul Büyükşehir Belediyesi Ulaşım Stratejileri. Kentli Dergisi, s. 18-23.

Barth, M., Wu, G., & Boriboonsomsin, K. (2015). Intelligent Transportation Systems for Improving Traffic Energy Efficiency and Reducing GHG Emissions from Roadways. California: A White Paper from the National Center for Sustainable Transportation, National Center for Sustainable Transportation.

Boyacıoğlu, H. (2017). Tek Bir Kartla Türkiye! Ulaşımda Çok Önemli Adım... Hürriyet Ekonomi: https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/tek-bir-kartla-turkiye-ulasimda-cok-onemli-adim-40676145 adresinden alındı

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, T. (2022a). 10.2 Ulaştırma Türlerine Göre Taşınan Yolcu ve Yük Miktarı. Çevresel Göstergeler:

https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr/ulastirma-turlerine-gore-tasinan-yolcu-ve-yuk-miktari-i-85789 adresinden alındı

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, T. (2022b). 10.3 Ulaştırma Türüne Göre Seragazı Emisyonu. Çevresel Göstergeler:

https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr/ulastirma-turune-gore-seragazi-emisyonu-i-85790 adresinden alındı

Daşdemir, N. (2013). Elektronik Denetleme Sistemleri ve Teknoloji Kullanımı. 4. Karayolu Trafik Güvenliği Sempozyumu ve Sergisi / Seçilmiş Bildiriler, (s. 16-33). Ankara.

Durdak, A. (2023). Togg T10X'ler Sipariş Hakkı Kazananlara 30 Nisan'da Teslim Edilmeye Başlanacak. Anadolu Ajansı: https://www.aa.com.tr/tr/gundem/togg-t10xler-siparis-hakki-kazananlara-30-nisanda-teslim-edilmeye-baslanacak/2883385 adresinden alındı

Emniyet Genel Müdürlüğü Trafik Başkanlığı. (2021). Karayolu Trafik Güvenliği Eylem Planı 2021-2023. Emniyet Genel Müdürlüğü Trafik Başkanlığı,.

Erel, A., & Yardım, M. (2003). Türkiye Ulaştırma Sistemi İçin Veri Gereksinimi. Ankara.

Ertaş, M. (2017). Trafik Yönetimi ve İstanbul Büyükşehir Belediyesinin Akıllı Ulaşım Sistemleri Uygulamaları. Balıkesir: Akıllı Ulaşım Sistemleri Çalıştayı ve Sonuç Raporu, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi.

Ezell, S. (2010). Intelligent Transportation Systems. Washington, DC: Information Technology and Innovation Foundation.

Gökaşar, I., & Aydın, Ö. (2013). Dünya'da ve İstanbul'da Trafik İzleme Sistemleri. 4. Karayolu Trafik Güvenliği Sempozyumu ve Sergisi / Seçilmiş Bildiriler, (s. 490-499). Ankara.

Haynes, K., & Li, M. (2004). Analytical Altenatives in Intelligent Transportation. Research in Transportation Economics, Vol. 8, s. 127-149.

Ilıcalı, M., Camkesen, N., Kızıltaş, M., & Ergin, E. (2017). Akıllı Ulaşım Sistemleri Uygulamalarının Trafik Güvenliğindeki Yeri ve Önemi, Ülkemizdeki Uygulamalar. DocPlayer:

https://docplayer.biz.tr/19076654-Akilli-ulasim-sistemleri-uygulamalarinin-trafik-guvenligindeki-yeri-ve-onemi-ulkemizdeki-uygulamalar.html adresinden alındı

Ilıcalı, M., Toprak, T., Özen, H., Tapkin, S., Öngel, A., Camkesen, N., & Kantarcı, M. (2016). Akıcı–Güvenli Trafik için Akıllı Ulaşım Sistemleri.

innovITS. (2013). Impact Study on Intelligent Mobility. A Sustainability Impact Framework and Case Analysis of Energy and Environment.

İSBAK. (2016a). Akıllı Ulaşım Sistemleri, Adaptif Trafik Yönetim Sistemi (ATAK). DocPlayer: https://docplayer.biz.tr/19364622-Cozumleri-adaptif-trafik-yonetim-sistemi-atak-isbak-a-s-istanbul-buyuksehir-belediyesi-istirakidir.html adresinden alındı

İSBAK. (2016b). Akıllı Ulaşım Sistemleri, Elektronik Denetleme Sistemleri (EDS). DocPlayer: https://docplayer.biz.tr/55318702-Elektronik-denetleme-sistemleri.html adresinden alındı

İSBAK. (2016c). Akıllı Ulaşım Sistemleri, Kontrol Merkezi. DocPlayer: https://docplayer.biz.tr/25712273-Cozumleri-kontrol-merkezi-isbak-a-s-istanbul-buyuksehir-belediyesi-istirakidir.html adresinden alındı

İstanbul Büyükşehir Belediyesi. (2011). İstanbul: Ulaşım Daire Başkanlığı Ulaşım Planlama Müdürlüğü, İstanbul.

İstanbul Metropolitan Municipality. (2015). 2015 Annual Report. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi.

Işıldar, S. (2017). Ülkemizde Okul Servis Araçları Faaliyetlerinde Güvenliği Artıracak Yurtdışından Örnekler. 7. Karayolu Trafik Güvenliği Sempozyumu ve Sergisi, 2016 - Sunulan Bildiriler (Ed.: Şenol Yaprak) (s. 78-90). Acar Matbaacılık.

Katanalp, B., Yıldırım, Z., Eren, E., & UZ, V. (2018). Akıllı Ulaşım Sistemleri Üzerine Bir Değerlendirme. 2nd International Symposium on Innovative Approaches in Scientific Studies, Vol. 3, s. 1503-1506.

KGM. (2017). Karayolları Genel Müdürlüğü Stratejik Planı 2017-2021. Karayolları Genel Müdürlüğü Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı.

KGM. (2023). Otoyollar, Hızlı Geçiş Sistemi (HGS). Karayolları Genel Müdürlüğü: https://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Otoyollar/HGS.aspx adresinden alındı

Khorasani, G., Tatari, A., Yadollai, A., & Rahimi, M. (2013). Evaluation of Intelligent Transport System in Road Safety. International Journal of Chemical, Environmental & Biological Sciences, (IJCEBS),Vol. 1, Issue. 1, s. 110-118.

Kockelman, K., Chen, T., Larsen, K., & Nichols, B. (2013). The Economics of Transportation Systems: A Reference for Practitioners. Texas: University of Texas at Austin, TxDOT Project 0-6628: Economic Considerations in Transportation System.

Kumar, M., Albert, S., & Deeter, D. (2005). A Summary of Rural Intelligent Transportation Systems (ITS) Benefits as applied to ODOT Region 1. Oregon Department of Transportation Region 1, s. 1-45.

Kumar M., Mali, R. Y. (2014). Applications of Intelligent Transportation Systems Using RFID Systems. International Journal of Engineering Research and General Science, Volume: 2, Issue: 4, June-July, 738-741.

Kurt, Y., Öztürk, S., Dilek, E., Erşahin, M., Özcan, Ö., & Ünal, A. (2017). İBB Yol Gösteren ile Akıllı Hareketlilik. Transist 2017 Bildiri Kitabı, s. 160-169.

Küçükçınar, A. (1998). Akıllı Ulaşım Sistemleri Çalışma Belgesi. Ankara: Tuena Proje Ofisi.

Masek, P., Masek, J., Frantik, P., Fujdiak, R., Ometov, A., Hosek , J., . . . Misurec, J. (2016). A Harmonized Perspective on Transportation Management in Smart Cities: The Novel IoT-Driven Environment for Road Traffic Modeling. Sensors 2016, 16 (11), 1872, s. 1-23.

Mirchandani, P., & Wang, F.-Y. (2005). Rhodes to Intelligent Transportation Systems. IEEE Intelligent Systems, s. 10-15.

Ramos, A. L., Ferreira, J. V., & Barcelo, Jaume (2012). Modelling & Simulation for Intelligent

Transportation Systems. International Journal of Modeling and Optimization, Vol. 2, No. 3, June, 274-279.

Shaheen, S., & Finson, R. (2013). Intelligent Transportation Systems. California: Institute of Transportation Studies, Transportation Sustainability Research Center.

Singh, G., Bansal, D., & Sofat, S. (2014). Intelligent Transportation System for Developing Countries - A Survey. International Journal of Computer Applications, Vol. 85, No. 3, s. 34-38.

Stough, R., & Yang, G. (2009). Intelligent Transportation Systems. Transportation Engineering and Planning, Vol. II, s. 87-109.

TEMSA (2016). AUS Vizyonu, https://yasanabilirsehirler.org/wp-content/uploads/2016/05/Mert _Umut_O%CC%88zkaynak_2016.pdf

T.C. Ulaştırma Bakanlığı. (2011). Türkiye Ulaşım ve İletişim Stratejisi, Hedef 2023. Ankara: T.C. Ulaştırma Bakanlığı.

T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı. (2020). Ulusal Akıllı Ulaşım Sistemleri Strateji Belgesi ve 2020-2023 Eylem Planı. Ankara: T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı.

T.C. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı. (2012). Akıllı Ulaşım Sistemleri Çalıştayı. Ankara: T.C. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı;.

T.C. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı. (2013). Ulaştırma Kaza İstatistikleri. Ankara: Kaza İnceleme ve Araştırma Kurulu, T.C. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı.

T.C. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı. (2014). Ulusal Akıllı Ulaşım Sistemleri Strateji Belgesi (2014-2023) ve Eki Eylem Planı (2014-2016). Ankara: Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı.

T.C. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı. (2016). Ulusal AUS Strateji Belgesi Eki Eylem Planı (2014/2016) Gelişme Raporu. Ankara: Strateji Geliştirme Başkanlığı, T.C. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı.

Tabora, V. (2018). Improving Self-Driving Car Safety And Reliability With V2X Protocols. Search Medium: https://medium.com/self-driving-cars/improving-self-driving-car-safety-and-reliability-with-v2x-protocols-1408082bae54 adresinden alındı

Tektaş, M. (2017). Akıllı Ulaştırma Sistemleri Tanımı, Kapsamı ve Uygulama Alanları. Akıllı Ulaştırma Sistemleri Çalıştayı ve Sonuç Raporu, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, s. 14-26.

Tektaş, M., & Tektaş, N. (2020). Akıllı Ulaşım Sistemleri (AUS) Uygulamalarının Sektörlere Göre Dağılımı. Balıkesir: Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2023a). Karayolu Trafik Kaza İstatistikleri, 2022. TÜİK Veri Portalı: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Karayolu-Trafik-Kaza-Istatistikleri-2022-49513#:~:text=TÜİK%20Kurumsal&text=Ülkemiz%20karayolu%20ağında%202022%20yılında,ise%20ölümlü%20yaralanmalı%20trafik%20kazasıdır. adresinden alındı

Türkiye İstatistik Kurumu. (2023b). Motorlu Kara Taşıtları, Aralık 2022. TÜİK Veri Portalı: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Motorlu-Kara-Tasitlari-Aralik-2022-49436#:~:text=Türkiye%27de%202022%20yılı%20sonu,yaş%2014%2C8%20olarak%20hesaplandı. adresinden alındı

Türkiye İstatistik Kurumu. (2023c). Taşıt-kilometre İstatistikleri, 2021. TÜİK Veri Portalı: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Tasit-kilometre-Istatistikleri-2021-49527#:~:text=Türkiye%27de%202021%20yılında%20trafiğe,3%27ü%20otobüsler%20tarafından%20yapıldı. adresinden alındı

Türkoğlu, A. (2017). Filo Yönetiminde Akıllı Ulaşım Sistemleri. Balıkesir: Akıllı Ulaşım Sistemleri Çalıştayı ve Sonuç Raporu, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi.

Vanajakshi, L., Ramadurai, G., & Anand, A. (2010). Intelligent Transportation Systems, Syntesis Report on ITS, Including Issues and Challenges. India: Centre of Excellence in Urban Transport.

Wootton, J., Ortiz, A., & Amin, S. (1995). Intelligent Transportation Systems: A Global Perspective. Mathematical and Computer Modellingü Vol. 22, No. 4-7, s. 259-268.

WRI Türkiye. (2015). Sürdürülebilir Şehirler, Sürdürülebilir Kent İçi Hareketlilik Planları (SUMP) Çalıştay Raporu, Yaşanabilir Şehirler Sempozyumu. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.

Xiong, Z., Sheng, H., Rong, W., & Cooper, D. (2012). Intelligent transportation systems for smart cities: A progress review. Science China, Information Sciences, Vol. 55, No. 12, s. 2908-2914.

Yaman, H. T. (2014). Akıllı Ulaşım Sistemleri Tanımı ve Kapsamı. Akıllı Ulaşım ve Güvenlik Sistemleri, Mart- Nisan.

Yan, X., Zhang, H., & Chaozhong, W. (2012). Research and Development of Intelligent Transportation Systems. 11th International Symposium on Distributed and Applications to Business, Engineering & Science, s. 321-327.

Yardım, M., & Akyıldız, G. (2005). Akıllı Ulaştırma Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamalar. 6. Ulaştırma Kongresi (s. 405-414). Ankara: TMMOB Ulaştırma Politikaları Kongresi Bildiriler Kitabı.

Bölüm 10

MİLK-RUN VE CROSS-DOCKING UYGULAMALARI

Tayfun Utaş - Hakan Turan

10.1. Giriş

Tedarik, üretim, dağıtım ve hammadde, ambalaj ile devasa büyük bir ticari faaliyeti ve tedarik zincirinden oluşmaktadır. Yapılan araştırmalar da görüldüğü gibi maliyetlerin büyük kısmını lojistik faaliyetlerden kaynaklanmaktadır. Bu çalışma piyasa oyuncularına maliyet düşürücü tekniklerin bilgisi ile katkıda bulunmak ve kısıtlı sayıda araştırması olan sektör için bilim dünyasına farkındalık yaratmayı hedeflemiştir. Ayrıca bu çalışmanın amacı lojistik alanında popüler iki uygulama olan milk run (döngüsel sefer) ve cross dock (çapraz sevkiyat) uygulamaları hakkında bilgi sunmaktır.

10.2. Lojistiğin Tanımı ve Önemi

Council of Logistics Management olarak bilinen Lojistik Yönetimi Derneği'nin tanımına göre, lojistik yönetimi, tedarik zincirinin bir parçası olarak değerlendirilmekte ve hammadde, yarı mamul, mamul ve ilgili bilgilerin üretim noktasından tüketim noktasına kadar müşteri gereksinimlerini karşılamak amacıyla, etkin ve düşük maliyetli bir şekilde akış ve depolama süreçlerinin planlanması, uygulaması ve kontrol edilmesidir. Lojistik, bu tanımdan da anlaşılacağı gibi öncelikle müşteri taleplerini karşılamaya dönük bir yönetim sürecidir. Bu tanıma göre, lojistik yönetimi, üreticiden tedarikçiye, tedarikçiden üreticiye ve son kullanıcıya kadar olan tüm mal, hizmet ve bilgi akışı faaliyetleridir (Keskin, 2006).

Endüstriyel devrimler, özellikle son zamanlarda meydana gelenler ekonomik, salgın hastalık ve teknolojik gelişmeler, insanların yaşamlarını ve işletmelerin tica-

temin edilmesini sağlayarak ve operasyon maliyetini %12 oranında azaltarak cross-docking sistemiyle taşıma yapmaya başlamıştır (Ertek, 2005).

Wal-Mart gibi büyük perakende zincirleri, çapraz yükleme dağıtım konseptini başarıyla uygulayan ilkler arasındaydı Stalk vd. (1992), bir çapraz yükleme birden fazla mağazaya hizmet ettiği çalışmasında, büyük tedarikçiler tarafından yapılan teslimatlar mağazalar tarafından sunulan talebe göre parçalamamışlardır. Tipik olarak, paletli yükleri forkliftlerle ve raylar aracılığıyla raflara taşımışlardır. Günümüzde buna benzer olarak, birçok fiyat doğrudan raflarda gösterilir ve ek fiyat etiketleme hizmetleri daha az yapılır hâle gelmektedir.

10.5. Milk Run ve Cross-docking Entegrasyonu

Küçük çaplı ürünleri bir araya toplanması sonucu döngüsel sefer ile dağıtım merkezinden çıkışlar azaltılır. İki sistemi bir arada kullanmak maliyeti düşürmekte hem de düşük miktarlarda dolum oranıyla yükleri üreticilere veya perakendecilere ekonomik bir şekilde dağıtmaktadır (Chopra & Meindl, 2001).

Kaynakça

Aichlmayr, M., 2001. Never Touching the Floor. Transportation & Distribution, September 2001, 47-52.

Aydın, N. & Köseoğlu, A. M. (2016), İşletmeler Açısından Lojistik Hizmet Sağlayıcı Secim Kriterleri. *Journal of Management Marketing and Logistics*, 3(2): 163-175, DOi: 10.17261/Pressacademia.2016219944.

Álvarez, R., Calvo, R., Peña, M. M. & Domingo, R. (2009). Redesigning an Assembly Line through Lean Manufacturing Tools. *The International Journal of Advanced Manufacturing Technology*, 43, 949-958.

Apte, U. M. & Viswanathan, S. (2000). Effective Cross Docking For İmproving Distribution Efficiencies. *International Journal of Logistics: Research and Applications*, 3, 291–302.

Boudin, M. (2004), Lean Logistics, Productivity Press, USA, 1-56327-296-2

Brar, G. S. & Saini G. (2011). Milk-Run Logistics: *Literature Review and Directions, Proceedings of the World Congress on Engineering* (WCE), Vol I, July 6 - 8, 2011, London, U.K

Chopra, S. & Meindl, P. (2001). Supply Chain Management. *Pearson Education Inc Prentice Hall*, New Jersey USA,0-13-121745-3

Çay, S.B, Bilgin, E., Çakır, C., Arslan, Y, Cabioğlu, M.F. &Tansel, B. (2010). Çamaşır Makinesi Fabrikası İç Lojistik Aktivitelerinin Optimize Edilmesi. *Endüstri Mühendisliği Dergisi*, 21(3), 25-38.

Darby, Ö. (2008). Lojistik Bir Merkez Olarak İstanbul'un Değerlendirilmesi. *Yeditepe University Faculty of Engineering and Architecture*.

Ersoy, A. Y. & Tansı, T. (2019). Bir Yalın Tedarik Zinciri Yönetimi Olarak Milk-Run Sisteminin Çokuluslu Bir Firma Operasyonları Üzerinden Değerlendirilmesi. *Cataloging-In-Publication* Data, 85-92.

Erturgut, R. (2016). Lojistik ve Tedarik Zinciri Yönetimi. Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Ertek, G. (2010). Çapraz sevkiyat için temel bilgiler. *Lojistik Dergisi*, (13), 22-27.

Frazelle, E.H., (2001). World-Class Warehousing and Material Handling, *McGraw-Hill*.

Hanson, R. & Finnsgård, C. (2014). Impact of Unit Load Size on in-Plant Materials Supply Efficiency, *Int J Prod Econ*, vol. 147, pp. 46-52,2014.

Keskin, M. H. (2006). *Lojistik, Tedarik Zinciri Yönetimi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Lambert, D. M., Stock, J. R. & Ellram, L. M. (1998). Fundamentals of Logistics Management. Irwin *McGraw-Hill, Boston* (ICCNEA) (pp. 449-452). IEEE

Langnau, L. (2004). Crossdocking Comes of Age. Material Handling Management, July 1, 2004, Vol. 59, No. 7.

Lee Y., H., Jung, W. J. & Lee, K. M. (2006), Vehicle Routing Scheduling for Crossdocking in the Supply Chain. *Computers & Industrial Engineering*, 51, 247–256

Mácsay, V. & Bányai T. (2017). Toyota Production System in Milkrun Based In-Plant Supply. *Journal of Production Engineering,* Vol. 20(1), pp. 141-146.

Napolitano, M., (2000). Making the Move to Cross Docking, *Warehousing Education and Research Council, Oak Brook*, IL.

Nemoto, T. Hayashi, K. & Hashimoto, M. (2010). Milk-Run Logistics by Japanese Automobile Manufacturers in Thailand. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, Vol. 2 (3), pp. 5980-5989

Reçel, S., Balcı, N., Çetin, B., Öztürk, N., Özalp, T. & Özbey, H. (2011). Bir Otomotiv Yan Sanayi Firmasında Kesici Takımlar için Çekme ve Milk-Run Sisteminin Uygulanması. *Endüstri Mühendisliği Dergisi,* Cilt:22 Sayı:3, s.71-87.

Rusich, A. (2017). Collaborative Logistics Networks. Doktora Tezi, *University Degli Studi di Trieste*

Skjoett-Larsen, T. (1999). Supply Chain Management: A New Challenge for Researchers and Managers in Logistics. *The International Journal of Logistics Management,* Vol. 10, No. 2, pp. 41-53.

Staab, T., Klenk, E. Galka, S. & Günthner, W.A. (2016). Efficiency in in-plant Milk-Run Systems-the İnfluence of Routing Strategies on System Utilization and Process Stability, *Journal of Simulation,* 10(2), 137-143. doi: 10.1057/jos.2015.6

Stalk G, Evans P, Shulman L. E. (1992). Competing on Capabilities: The New Rules of Corporate Strategy. Harvard Business Review, 70(2):57–69.

Simchi-Levi, D., Kaminsky, P. & Simchi-Levi, E., (2003). Designing and Managing the Supply Chain: Concepts, Strategies and Case Studies, *McGraw-Hill/Irwin*, 133-136.

Suvacı, B. (2016). Sosyal Bilimler Veri Tabanında Yayımlanan Lojistik ve Tedarik Zinciri Makalelerinin Bibliyometrik Profili. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 3(25), 263-281.

Terreri, A., 2001. Profiting from cross docking. *Warehousing Management*, September 2001, 29-34.

Xu, J. & Han, X. (2010). Notice of Retraction: Analysis on Linkage Mechanism between Manufacturing and Logistics Industry. *In 2010 International Conference on E-Business and E-Government* (pp. 3200-3203). IEEE.

Wen, M., Larsen, J., Clausen, J., Cordeau, J. F. & Laporte, G. (2009). Vehicle routing with cross-docking. *Journal of the Operational Research Society*, 60 (12):1708–18

You, Z. & Jiao, Y. (2014). Development and application of milk-run distribution systems in the express industry based on saving algorithm, *Mathematical Problems in Engineering*, 2014, 1-6. doi: 10.1155/2014/536459

Zhang, J. & Lin, X. (2023). Route Optimization in the Inbound Logistics Based on Ant Colony Algorithm. In 2023 6th *International Conference on Computer Network, Electronic and Automation*

Bölüm 11

NAKLİYE VE LOJİSTİK SİGORTALARI

Mehmet Arda Yılmaz

11.1. Giriş

Nakliye sigortacılığının tarihsel gelişimi çok eski çağlara kadar dayanmaktadır. Nakliye sigortacılığı, karada kervan taşımacılığında farklı uygulama şekilleri ile ipek yolu mal taşımacılığından deniz yolu ile yapılan taşımacılığa kadar uzanan köklü bir geçmişe sahiptir.

Dünyada asıl sigortacılığın doğuşunu deniz yolu ile yapılan taşımacılıkta görmekteyiz. İtalya'da Lombardiye ve Venedik'te 1347 yılında ilk poliçe, "Polizza" kelimesiyle ifade edilmiş ve İtalyanca yazılı olarak Cenova limanından Mayorka limanına yük taşıyan Santa Clara adlı geminin taşıdığı yükün temini için düzenlenmiştir (Özbolat, 2014). Bu süreç, 1668 yılında tamamen kendine has özellikleri olan Lloyd's'un oluşumu ile farklı bir boyuta taşınmıştır. Başlangıçta Edward Lloyd'un kahvehanesi ya da Pub'ı, gemi tüccarları, bankerler ve diğer ticari faaliyetlerle uğraşan kişilerin buluştuğu bir yer olarak bilinmektedir. İlerleyen süreçte bu mekân, bilgi alışverişi için önemli bir merkez hâline gelmiştir.

İlk nakliye sigortası şirketi 1663 yılında Paris, Fransa'da kuruldu ve bunu 1720'de İngiltere'de London Assurance ve Royal Exchange Assurance şirketlerinin kurulmaları izledi. Ancak, nakliye sigortacılığının gelişimi, Londra'da Edward Lloyd'a ait bir kahvehane etrafında şekillendiği 17. yüzyılın ikinci yarısında daha belirgin hâle geldi.

Bugün sigorta şirketleri, hava, kara ve demiryolu yük taşımacılığında düzenlemeler yaparken deniz nakliyatında kullanılan poliçeleri temel alarak emtia poliçeleri düzenlemektedirler. Teknolojik ve ekonomik gelişmelere göre yük taşıtmak isteyenler, bütün riskler için teminat taleplerinde bulunabilmektedirler.

Hasar işlem aşamaları;

a) Dosyanın incelenmesi ve karar alınması; Ödeme ya da red kararı verilmeden önce bu hasara özgü olarak olayı birkaç açıdan irdelememiz gerekmektedir.

b) Hasarın belgeler açısından değerlendirilmesi; Hasar için gerekli belgelerin listesi vaka çalışmamızda yer almaktadır. Sorumluluk poliçesinin limiti nedeniyle, taşıyıcının ne taşıdığının ve yaklaşık değerinin farkında olması gerektiğini vurgulamak istiyoruz. Aksi takdirde, bir hasar durumunda, Sorumluluk Poliçesinde belirtilen araç başına teminat limitini aşan malları taşıdıkları takdirde, herhangi bir fazlalıktan sorumlu olacağı konusunda bilgilendirilmelidir. Bu nedenle taşınan mala ait fatura ve veya fiyat listelerini almadan taşımayı başlatmamalıdır. Her ne kadar örnek olayımızda taşınan malda bir hasar olmadığı saptanmış ise de hasar olması durumunda parasal hesaplama bu belgelere istinaden yapılacaktır.

c) Sigorta şirketinin Rücu haklarının değerlendirilmesi; Poliçemiz bir "Taşıyıcı Sorumluluk sigortası" olduğundan hasar için taşıyıcıya rücu işlemi yapılması söz konusu değildir. Poliçede de (alt taşıyıcılar için) özel bir not olmadığı görüldüğünden rücu olanağı yoktur.

d) Hasarın taşıyıcının sorumluluğu açısından değerlendirilmesi; Türk Ticaret Kanunu'nun 766. ve 797. maddelerine göre, taşıyıcı, ürünlerin varış yerinde alıcıya devredilmesine kadar kendi zilyetliğinde bulunduğu süre boyunca ürünlerden sorumludur. Örnek olayımızda bir kazanın sigortalı ürünlerde hasara yol açtığından bahsedilmektedir. Hasar bir kazadan kaynaklanmış olsa da, taşıyıcı yine de bundan sorumludur.

Kaynakça

Afşar (Editör), A. (2019). *Hayat Dışı Sigortalar*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Alpay, T. (2001). *Temel Sigortacılık Bilgileri* (Cilt 1). İstanbul: Yüce Yayımcılık.

AnadoluSigorta. (2023, 11 13.). *https://www.anadolusigorta.com.tr/i/content/43_1_NK915.pdf*.

Calapoğlu, A. Ç. (2021). Siparişe göre üretim yapan firmalarda sipariş sıralaması ve teslim tarihi problemi için bir karar modeli. *Acta Infologica,, 5(2)*, 341-357.

Çotak, A. (2020). Sigortacılık Sektöründe Siber Güvenliği, Dünyada ve Türkiye'deki Gelişmelerin İncelenmesi . *Y.Lisans*. İstanbul: Published by ProQuest LLC.

DoğanSigorta. *https://www.dogansigorta.com/diger-urunler/diger-nakliyat-police-turleri.html.*, erişim tarihi 13.11.2023

Freichel, S. L. (2022). Cargo Accumulation Risks in Maritime Supply Chains: A new perspective towards Risk Management for Theory, and Recommendations for the Insurance Industry and Cargo Shippers. *Logistics Research*, 15(1). doi:10.23773/2022_4

Göncü, K. (2010). Lojistik sektöründe kargo taşımacılığında uzak nokta çözümleri. Edirne: T.Ü. Sosyal Bilimler Estitüsü, Basılmamış Y.Lisans Tezi.

https://mesiar.com.tr/tekne-yat-sigortalari.php., erişim tarihi 3.11.2023

https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6102.pdf. erişim tarihi 3.11.2023 *(6102)*.

Jovičić, D. J. (2017). Financing agribusiness: insurance coverage as protection against credit risk of warehouse receipt collateral. Economics of Agriculture., *64(2)*, s. 467-482.

Kaya, F. (2013). *Sigortacılık* (3 b.). İstanbul: Beta yayıncılık.

Lodree Jr, E. J. (2008). An insurance risk management framework for disaster relief and supply chain disruption inventory planning. *Journal of the Operational Research Society*, 674-684.

Nikolaidis, Y. (2013). *A Broad Look on Quality Issues and Their Interaction with Closed-Loop Supply Chains.* London: Springer.

Özbolat, M. (2014). *Temel Sigortacılık.* Ankara: Seçkin Yayıncılık A.Ş.

Pokrovskaya, O. R. (2019). The study of logistics risks in optimizing the company's transportation process. *In IOP Conference Series: Materials Science and Engineering, 6*, s. 698. doi:DOI 10.1088/1757-899X/698/6/066060

Potapova, N. K. (2019). Formation of Management Mechanisms of Warehouse Logistics in Ukrainian Aic. *Published by Vytautas Magnus University, 4(3)*, 343-353. doi:https://doi.org/10.15544/mts.2019.28

Sügen, Y. (2008). *Kaptanın Klavuzu.* İstanbul: Akademi Yayınları.

Tanık, E. (2019). Lojistik sektöründe faaliyet gösteren firmaların emtea nakliyat sigortası ile hasar süreci ve müşteri beklentileri üzerine bir araştırma. İstanbul: İstanbul Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Y.Lisans Tezi.

Tanık, E., & Özcan, H. (2021). Karayolu Yük Nakliyat Sigortalarının Hasar ve Müşteri Memnuniyeti Etkisi Üzerine Bir Araştırma. *İstanbul Esenyurt Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 1(1)*, 37-50.

TSB. (2020). *Türkiye Sigorta Birliği 2020 Yılı Sektör Raporu.*

TSEV. (2013). Türk Sigorta Eğitim Vakfı Nakliye Sigortacılığı Eğitim Notları.

Wang, Y. L. (2010). Risk model and insurance policy for international fishery logistics management. In 2010 2nd IEEE International Conference on Information Management and Engineering. (s. 48-51). Chengdu, China: 2010 2nd IEEE International Conference on Information Management and Engineering. doi:DOI: 10.1109/ICIME.2010.5478310

www.ihracat.co/2018/08/incoterms-rehber-ihracat-ve-ithalat.html?m=1, erişim tarihi 4.11.2023

Yazıcıoğlu, E. (2003). *Tekne Sigortası Sözleşmesi.* 2003: Beta Basın Yayım Dağıtım.

Yılmaz, G. (2019). Taşıma Hukukunda Gönderilen Yükteki Ziya ve Hasarı Bildirim Külfetinin Taşıma Sigortasında Sigortacının Halifiyetine Etkisi. *(204)*.

Zhen, X. L. (2016). Transportation disruption risk management: business interruption insurance and backup transportation. (90), 51-68.

Hava Yolları Hesapları Üzerinden

İNSTAGRAM'DA KÜLTÜREL BOYUTLARI OKUMAK

Dr. Cemile Erden

nobel bilimsel

Hava Yolları Hesapları Üzerinden İNSTAGRAM'DA KÜLTÜREL BOYUTLARI OKUMAK

Dr. Cemile Erden

Yayın No.: 2223
ISBN: 978-625-393-734-8
E-ISBN: 978-625-393-735-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.
"Küresel Havayolu Şirketlerinin Kültürel Boyutlarla İlişkisinin Dijital Medyada Okunması: İnstagram Örneği" isimli tezden türetilmiştir..

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Erden, Cemile.
Hava Yolları Hesapları Üzerinden İnstagram'da Kültürel Boyutları Okumak / Cemile Erden
1. Basım, XVIII + 282 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-734-8
E-ISBN: 978-625-393-735-5
1. Hava Yolları 2. İnstagram 3. Kültürel Boyutlar

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi
Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ iii

ŞEKİLLER LİSTESİ xi

TABLOLAR LİSTESİ xiv

RESİMLER LİSTESİ xvi

SİMGE VE KISALTMALAR xvii

GİRİŞ 1

1. KURUMSAL İLETİŞİMİN TEMEL KAVRAMLARI VE MARKALAŞMA SÜRECİ ... 7

1.1. KURUMSAL KİMLİK 7

1.1.1. Kurumsal Kimliğin Unsurları 10

1.1.1.1. Kurum Kültürü ve Kurumsal Değerler 10

1.1.1.2. Kurumsal İmaj ve Görsel Kimlik 12

1.1.1.3. Kurumsal İletişim 13

1.2. KURUMSAL İLETİŞİM 14

1.2.1. Kurumsal İletişim Kavramı 15

1.2.2. Kurumsal İletişimin Sınıflandırılması 16

1.2.2.1. Kurum İçi İletişim 17

1.2.2.2. Kurum Dışı İletişim 22

1.2.2.2.1. Yönetişim İletişimi 23

1.2.2.2.2. Örgütsel İletişim 23

1.2.2.2.3. Pazarlama İletişimi 25

1.3. PAZARLAMA İLETİŞİMİ 25

1.3.1. Pazarlama Kavramı, Tarihçesi ve Gelişimi 25
1.3.2. Pazarlama Karması ve Unsurları 38
1.3.3. Pazarlama İletişimi 43
1.3.4. Bütünleşik Pazarlama İletişimi ve Unsurları 44
1.4. MARKALAŞMA 46
1.4.1. Marka Kavramı ve Tarihsel Gelişimi 46
1.4.2. Marka Çeşitleri 50
1.4.2.1. Ticaret Markaları 52
1.4.2.2. Hizmet Markaları 52
1.4.2.3. Garanti Markaları 53
1.4.2.4. Ortak Markalar 53
1.4.3. Markanın Bileşenleri 54
1.4.3.1. Marka Değeri 55
1.4.3.2. Marka İmajı 61
1.4.3.3. Marka Sadakati 62
1.4.3.4. Marka Kimliği 65
1.4.3.4.1. Marka Kimliğinin Kurum Kimliğinin İçindeki Yeri 68

2. KÜRESELLEŞEN DÜNYADA KURUMSAL DİJİTAL İLETİŞİM 73

2.1. KÜRESELLEŞME KAVRAMI VE TARİHÇESİ 73
2.2. KÜRESELLEŞMENİN BOYUTLARI VE SONUÇLARI 79
2.2.1. Ekonomik Boyutu 79
2.2.2. Siyasi Boyutu 80
2.2.3. Kültürel Boyutu 83
2.2.4. Teknolojik Boyutu 86
2.2.5. Küreselleşmenin Sonuçları 87
2.3. KÜRESELLEŞMENİN KURUMSAL MARKAYA ETKİLERİ 89
2.3.1. Küreselleşmenin Markaya Etkisi ve Küresel Marka 91
2.3.2. Küreselleşmenin Marka Kimliği Oluşturma Üzerine Etkisi 93
2.4. KÜRESELLEŞMENİN DİJİTAL PAZARLAMA İLETİŞİMİNE ETKİSİ 94
2.4.1. Dijital Medya Kavramı 96

2.4.2. Dijital Medya Platformları 100
2.4.2.1. Facebook 101
2.4.3.2. Twitter 103
2.4.2.3. Kurumsal Web Siteleri 105
2.4.2.4. YouTube 107
2.4.2.5. Instagram 109
2.4.3. Dijital Medyanın İletişime Etkisi ve Pazarlama İletişiminde Kullanımı 111
2.4.3.1. Dijital Pazarlama Tanımı ve Özellikleri 113
2.4.3.2. Dijital Pazarlama Stratejisi 114
2.4.3.3. Dijital Pazarlamada Sosyal Medya Kullanımı ve Instagram 116
2.4.3.4. Hava Yolu Şirketlerinin Sosyal Medya Kullanımları 120

3. KÜRESELLEŞEN KÜLTÜRLER, KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM VE KÜLTÜREL BOYUTLAR KURAMI 123

3.1. KÜRESELLEŞMENİN KÜLTÜR ÜZERİNE ETKİLERİ 123
3.1.1. Yerel ve Ulusal Kültürlerin Küresel Kültür İle İlişkisi 126
3.1.2. Ortak Kültür için Kültür Üretimi 129
3.1.3. Görsel Kültür 130
3.2. KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM 132
3.3.1. Kültürlerarası İletişimin Küresel Pazarlama Stratejilerindeki Yeri 135
3.2.2. Kültürlerarası İletişim Kuramları 138
3.2.3. Kültürler Boyutlar Kuramının Disiplinler İçindeki Yeri 143
3.3. GEERT HOFSTEDE'İN KÜLTÜREL BOYUTLARI 145
3.3.1. Bireysellik-Kolektiflik 148
3.3.2. Güç Mesafesi (Aralığı) 149
3.3.3. Erillik-Dişillik 150
3.3.4. Belirsizlikten Kaçınma 151
3.3.5. Uzun Vadeli Oryantasyon 152
3.3.6. Heveslilik-Kısıtlılık 154

4. KÜRESEL HAVA YOLU ŞİRKETLERİNİN DİJİTAL PAZARLAMA ARACI OLAN INSTAGRAM'DA KÜLTÜREL BOYUTLARININ FOTOĞRAFLAR ÜZERİNDEN OKUNMASI 155

4.1. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ 155
4.1.1. Nitel Araştırmanın Felsefi Varsayımları ve Dünya Görüşü 156
4.1.2. Problemin İfadesi (Literatür ve Literatürde Eksik Olanlar, Hedef Kitle İçin Çalışmanın Önemi) 157
4.1.3. Araştırmanın Konusu 158
4.1.4. Araştırmanın Amacı 159
4.1.5. Araştırmanın Soruları 160
4.1.6. Araştırmanın Varsayımları 160
4.1.7. Araştırmacının Rolü 162
4.1.8. Araştırmanın Yöntemi ve Modeli 162
4.1.9. Veri Toplama Yöntemleri 163
4.1.10. Araştırmanın Evren ve Örneklemi 164
4.1.11. Araştırmanın Kısıtları 166
4.1.12. Bulguların Geçerliliğini Sağlama 167
4.1.13. Çalışmanın Beklenen Etkisi 167
4.2. İÇERİK ANALİZİ KODLAMALARI VE BÖLGESEL BİRİNCİLİK ELDE EDEN KÜRESEL HAVA YOLLARINA AİT NİCEL VE NİTEL BULGULAR 168
4.2.1. Etiyopya Hava Yolları 172
4.2.1.1. Etiyopya Hava Yolları Tema Kodlamaları 174
4.2.2. Singapur Hava Yolları 180
4.2.2.1. Singapur Hava Yolları Tema Kodlamaları 183
4.2.3. Lufthansa Hava Yolları 189
4.2.3.1. Lufthansa Hava Yolları Tema Kodlamaları 192
4.2.4. Avianca Hava Yolları 197
4.2.4.1. Avianca Hava Yolları Tema Kodlamaları 200
4.2.5. Kanada Hava Yolları 205
4.2.5.1. Kanada Hava Yolları Tema Kodlamaları 207
4.2.6. Katar Hava Yolları 213
4.2.6.1. Katar Hava Yolları Tema Kodlamaları 214

4.2.7. Türk Hava Yolları 220
4.2.7.1. Türk Hava Yolları Tema Kodlamaları 222
4.3. ÜLKELERİN ULUSAL KÜLTÜREL BOYUTLARI İLE KÜRESEL HAVA YOLU ŞİRKETLERİNİN KÜLTÜREL BOYUTLARININ KARŞILAŞTIRILMASI 228
4.3.1. Etiyopya Kültürel Boyutları ile Hava Yolu Kültürel Boyutları Karşılaştırılması 229
4.3.2. Singapur Kültürel Boyutları ile Hava Yolu Kültürel Boyutları Karşılaştırılması 231
4.3.3. Almanya Kültürel Boyutları ile Hava Yolu Kültürel Boyutları Karşılaştırılması 233
4.3.4. Kolombiya Kültürel Boyutları ile Hava Yolu Kültürel Boyutları Karşılaştırılması 235
4.3.5. Kanada Kültürel Boyutları ile Hava Yolu Kültürel Boyutları Karşılaştırılması 237
4.3.6. Katar Kültürel Boyutları ile Hava Yolu Kültürel Boyutları Karşılaştırılması 239
4.3.7. Türkiye Kültürel Boyutları ile Hava Yolu Kültürel Boyutları Karşılaştırılması 241
4.4. KÜRESEL HAVA YOLLARININ KÜLTÜREL BOYUTLARIN KARŞILAŞTIRILMASI 243
4.4.1. Güç Aralığı Boyutunun Karşılaştırılması 243
4.4.2. Bireysellik Boyutunun Karşılaştırılması 244
4.4.3. Erillik Boyutunun Karşılaştırılması 245
4.4.4. Belirsizlikten Kaçınma Boyutunun Karşılaştırılması 246

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 247

KAYNAKÇA 257

ÖZ GEÇMİŞ 281

KAYNAKÇA

1. Kitaplar

Aaker, David A (1991). Managing Brand Equity – Capitalizing On The Value Of Brand Name. New York: Free Press.

Aaker, David A (2010). Markalama – Başarıya Ulaştıran 20 Temel İlke. İstanbul: MediaCat Yayınları.

Aaker, David A. (2016). Güçlü Markalar Yaratmak. İstanbul: MediaCat Yayınları, 4. Baskı.

Adıgüzel, Muhittin (2011). Ekonomik, Kültürel ve Politik Küreselleşme ve Sonuçları. Ankara: Nobel Yayınları.

Adorno, Theodor W. (2016). Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi. İstanbul: İletişim Yayınları.

Ak, Mehmet (2011). Marka Yönetimi ve İmaj. İstanbul: Kültür Sanat Basımevi.

Akıncı, Z. Beril (2003). Kurum Kültürü ve Örgütsel İletişim, İstanbul: İletişim Yayınları.

Akıncı Vural, Beril, Gül Coşkun (2007). Örgüt Kültürü. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Akıncı Vural, Beril, Mikail Bat (2013). Kurumsal İletişim. İstanbul: İletişim Yayınları.

Aktan, Coşkun Can, Hüseyin Şen (1999). Globalleşme, Ekonomik Kriz ve Türkiye. Ankara: TOSYÖV Yayınları.

Albeni, Mesut, Ömer Eroğlu (2002). Küreselleşme, Ekonomik Krizler ve Türkiye. Isparta: Bilim Kitabevi.

Altunışık, Remzi (2009). "Turizm İşletmeleri." Şu kitapta: Ed. Cevdet Avcıkurt, Şehnaz Demirkol ve Burhanettin Zengin. Turizm İşletmelerinin Pazarlamasında 7P ve 7C. İstanbul: Değişim Yayınları.

Arkan, Sabih (1997). Marka Hukuku. Ankara: Yetkin Hukuk Yayınları.

Arnheim, Rudolf (2015). Görsel Düşünme. (Çev. R. Öğdül) İstanbul: Metis Yayınları.

Arslantepe, Mehmet (2018). "Görsel Kültür Üzerine." Şu kitapta: Ed. Mehmet Arslantepe. Görselliğin Kültürü. Kocaeli: Umuttepe Yayınları

Babür Tosun, Nurhan (2017). Marka Yönetimi. İstanbul: Beta Yayınları.

Bağlam, E. Fuat (1999). Radikal Demokrasi ve Türkiye. Ankara: Bağlam Yayınları.

Baldini, Massimo (2000). İletişim Tarihi. İstanbul: Avcıol Basım Yayın.

Berger, John (2014). Görme Biçimleri. (Çev. Y. Salman). İstanbul: Metis Yayınları. 5thuy67

Bernstein, David (1984). Company Image and Reality: A Critique of Corporate Communications. London: Holt, Rinehart and Winston Publishing.

Bernstein, J. M. (2016). "Araçsal Akıl ve Kültür Endüstrisi." Şu kitapta: Theodor W. Adorno. Kültür Endüstrisi ve Kültür Yönetimi. İstanbul: İletişim Yayınları.

Bozkurt, İzzet (2004). İletişim Odaklı Pazarlama. İstanbul: MediaCat Yayınları.

Cateora, Philip R., Pervez N. Ghauri (2000). International Marketing: European Edition. England: McGraw-Hill Higher Education.

Chaffey, Dave, Paul Russell Smith (2013). E-Marketing Excellence: Planning and Optimizing Your Digital Marketing. London: Routledge.

Creswell, John W. (2016) Araştırma Deseni Nitel Nicel ve Karma Yöntemler (Çev. S. B. Demir). Ankara: Eğiten Kitap.

Curran, James (2002). Media and Power. New York: Academic Press.

Davutoğlu, Ahmet (2004). Küresel Bunalım. İstanbul: Küre Yayınları.

Deal, Terrence A., Allan A Kennedy. (2000). Corporate Cultures. New York: Basic Books.

Dholakia, Utpal and Richard P. Bagozzi (2001). Consumer Behavior in Digital Environments. New York: John Wiley & Sons.

Dienel, Hans Liudger (1998). "Lufthansa: Two German Airlines." Şu kitapta: Ed. Hans Liudger Dienel, Peter Lyth. Flying the Flag European Commercial Air Transport since 1945. Londra: Palgrave Macmillan, 87-125.

Dulupçu, Murat Ali (2001). Küresel Rekabet Gücü Türkiye Üzerinde Bir Değerlendirme. Ankara: Nobel Yayınları.

Elden, Müge (2009). Reklam Yazarlığı. Ankara: İletişim Yayınları.

Elden, Müge. (2015). Reklam ve Reklamcılık. İstanbul: Say Yayınları.

Elden, Müge ve Sinem Yeygel (2016). Kurumsal Reklamın Anlattıkları. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Elliot, Richard and Larry Percy (2007). Strategic Brand Management, New York: Oxford University Press.

Ercan, Murat (2010). Küreselleşme ve Türkiye'ye Etkileri. Ankara: Nobel Yayınları

Eren, Erol (2002). Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası. İstanbul: Beta Yayınları.

Ersoy, F. Nezihe (2009). Pazarlama Yönetimi. Eskişehir: Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.

Ersoy, Hamit ve Lale Ersoy (2002). Küreselleşen Dünyada Bölgesel Oluşumlar ve Türkiye. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Farina, İpek (2013). "Küresel Pazarlama". Şu kitapta: Ed. Sevgi Ayşe Öztürk ve Nezihe Figen Ersoy. Küresel Pazarlama. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2-31.

Freund, Gisèle (2016). Fotoğraf ve Toplum. (Çev. Ş. Demirkol) İstanbul: Sel Yayıncılık.

Giddens, Anthony (2000). Sosyoloji. Ankara: Ayraç Yayınevi.

Goldin, Ian, Kenneth Reinert (2006). Globalization for Development: Trade, Finance, Aid, Migration, and Policy. Washington, DC: World Bank and Palgrave Macmillan.

Goodman, Michael B. (1994). Corparate Communication Theory and Practice. New York: State University of New York Publishing.

Göksel, Bülent, Füsun Kocabaş ve Müge Elden (1997). Pazarlama İletişimi Açısından Halkla İlişkiler ve Reklam. Ankara: Yayınevi Yayıncılık.

Gökşin, Emre (2017). Dijital Pazarlama Temelleri. İstanbul: Abaküs Yayınları

Gudykunst, W. B. (2003). Cross-cultural and Intercultural Communication. California: Sage Publications.

Gudykunst, William. B. (Ed.). (2005). Theorizing about Intercultural Communication. California: Sage Publications.

Gundlach, Gregory T (2005). "The American Marketing Association's New Definition of Marketing Perspectives on It's Implications for Scholarship and the Role and Responsibility of Marketing and Society". Şu kitapta: Ed. Jeff Langenderfer. Marketing and Public Policy Conference Proceedings. Chicago, USA: American Marketing Association.

Günsoy, Bülent (2006). Küreselleşme Bir Varoluş Çözümlemesi. Bursa: Ekin Kitabevi.

Gürgen, Haluk (1997). Örgütlerde İletişim Kalitesi. İstanbul: Der Yayınları.

Güvenç, Nazım (1998). Globalizm. İstanbul: BDS Yayınları.

Güzelcil, Ebru (1999). Küreselleşme ve İşletmelerde Değişen Kurum İmajı. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Hiebert, Ray Eldon, Donald F. Ungurait and Thomas W. Bohn (1988). Mass Media: An Introduction to Modern Communication. New York, USA: Longman.

Hirst, Paul ve Grahame Thompson (2001). Küreselleşme Sorgulanıyor. (Çev. Ç. Erdem ve E. Yücel). Ankara: Dost Kitabevi.

Hofstede, Geert, Gert Jan Hofstede, Michael Minkov (2010). Cultures and Organizations: Software of the Mind. New York: McGrawHill.

Hollis, Nigel (2011). Küresel Marka, Dünya Pazarında Kalıcı Marka Değeri Yaratma. (Çev. A. Kuruoğlu, vd.) İstanbul: Brand Age Yayınları.

Ind, Nicholas (1992). The Corporate Image: Strategies for Effective Identity Programmes. London: Kogan Page.

İçöz, Orhan (2001). Turizm İşletmelerinde Pazarlama. Ankara: Turhan Kitabevi.

İnce, Mehmet Enes (2013). Kurum Kimliği. Konya: Konya Ticaret Odası Etüd Araştırma Servisi.

Karahan, Kasım (2000). Hizmet Pazarlaması. Kayseri: Beta Yayınları

Karahan, Sami (1999). Ticari İşletme Hukuku. Konya: Mimoza Yayıncılık.

Karpat Aktuğlu, Işıl (2014). Marka Yönetimi – Güçlü ve Başarılı Markalar için Temel İlkeler. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kazgan, Gülten (2015). Küreselleşme ve Ulus-Devlet: Yeni Ekonomik Düzen. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kemaloğlu, Mehmet Murat (2017), Dijital Pazarlama. İstanbul: İş Bankası.

Kirk, Jerome and Marc L. Miller (1986). Qualitative Research Methods: Reliability and Validity in Qualitative Research. Newbury Park, CA: SAGE Publications, Inc.

Kleinfeld, Klaus (1992). Corporate Identity und Strategische Unternehmensführung. Berlin: Akademischer Verlag.

Knapp, Duane E. (2000). Marka Aklı (Çev. A. Tuna Akartuna). İstanbul: MediaCat Yayınları.

Koç, Erdoğan (2013). Tüketici Davranışı ve Pazarlama Stratejileri. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Kongar, Emre (2002). Küresel Terör ve Türkiye. Ankara: Remzi Kitabevi.

Kotler, Philip (2000). Kotler ve Pazarlama – Pazarlama Yaratmak, Pazar Kazanmak ve Pazara Egemen Olmak (Çev. A. Özyağcılar). İstanbul: Aura Kitapları.

Kotler, Philip and Kevin Lane Keller (2016). Marketing Management. Harlow: Pearson Education Limited.

Kotler, Philip, Veronica Wong, John Saunders vd. (2005). Principles of Marketing. Harlow: Pearson Education Limited.

Köktürk, Mehtap, Müge Sümerşan Yalçın, Emine Çobanoğlu (2008). Kurum İmajı Oluşumu ve Ölçümü. İstanbul: Beta Basım.

Kurt, Adile Aşkım (Ed.). (2013). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Liebes, Tamar, Elihu Katz (1990). The Export of Meaning: Cross-Cultural Readings of Dallas. New York: Oxford University Press.

Lippincott, A., Walter P. Margulies (1988). America's Global Identity Crisis: Japan and Europe Move Ahead. New York: Lippincott and Margulies Inc.

Liu, Shuang, Zala Volčič, Cindy Gallois (2015). Inroducing Intercultural Communication. London: Sage Publications.

Marchand, Roland (1985). Advertising the American Dream: Making Way for Modernity, 1920-1940. Los Angeles: University of California Press.

Meral, Pınar Seden (2011). Kurumsal Kimlik ve Marka. Ankara: Detay Yayıncılık.

Merriam, Sharan B. (2015). Nitel Araştırma Desen ve Uygulama için Bir Rehber (Çev. S.Turan). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Millman, Debbie (2012). Marka Kültürü – Seth Godin'den Malcolm Gladwell'e Bir Çok Ustanın Görüşü (Çev. Z. Kökkaya). İstanbul: MediaCat Yayınları.

Mirzoeff, Nicholas (1999). An Introduction to Visual Culture. London: Routledge Press.

Mucuk, İsmet (2007). Pazarlama İlkeleri. İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Okay, Ayla (2012). Kurum Kimliği. Ankara: MediaCat Yayınları.

Olins, Wally (1978). The Corporate Personality: An Inquiry into the Nature of Corporate Identity. London: Design Council.

Oluç, Mehmet (2006). Temel Pazarlama Kavramları. İstanbul: Beta Yayınları.

Ong, Walter J. (2003). Sözlü ve Yazılı Kültür (Çev. S. Postacıoğlu Banon). İstanbul: Metis Yayınları.

Özel, Salih (2003). "Küresel Ürünler ve Markalar." Şu kitapta: Prof. Dr. Yüksel Koç Yalkın'a Armağan". Ankara: SBF Basın ve Yayın Yüksekokulu Basımevi, 397-426.

Panocová, Renáta (2020). Theories of Intercultural Communication. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.

Peltekoğlu, Filiz Balta (2016). Halkla İlişkiler Nedir? İstanbul: Beta Yayınları.

Perry, Alycia, David Wisnom (2003). Marka'nın DNA'sı (Çev. Z. Yılmaz). İstanbul: MediaCat Yayınları.

Poroy, Reha ve Hamdi Yasaman (2006). Ticari İşletme Hukuku. İstanbul: Vedat Yayıncılık.

Ritzer, George (2011). Küresel Dünya. (Çev. M. Pakdemir), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Robertson, Roland (1992). Globalization: Social Theory and Global Culture. London: Sage Publication.

Robins, Kevin (2013). İmaj. (Çev. N. Türkoğlu). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Ryan, Damian (2016). Understanding Digital Marketing: Marketing Strategies for Engaging the Digital Generation. London: Kogan Page Publishers.

Sabuncuoğlu, Zeyyat ve Melek Tüz (2001). Örgütsel Psikoloji. Bursa: Ezgi Kitabevi.

Samovar, Larry A., Richard E. Porter, Edwin R. McDaniel vd. (2016). Communication Between Cultures. Boston: Cengage Learning.

Sarı Sezer, Nilüfer (2009). Sınır Tanımayan Reklam Ortamı Açıkhava Reklamcılığı. İstanbul: Beta Yayınları.

Satılmış, Ünal (2010). Uluslararası Pazarlama. İstanbul: Kum Saati Yayınları.

Seggie, Fatma Nevra ve Yasemin Bayyurt (2017). "Nitel Araştırma Yöntemi" Şu kitapta: Ed. Fatma Nevra Seggie, Yasemin Bayyurt. Nitel Araştırma Yöntem Teknik Analiz ve Yaklaşımları. Ankara: Anı Yayıncılık, 11-23.

Smith, Philips (2007). Kültürel Kuramlar. İstanbul: Babil Yayınları.

Stevenson, Nicholas (1999).The Transformation of the Media: Globalization, Morality and Ethics. New York: Longman.

Şimşek, Muhittin (2006). Toplam Kalite Yönetiminde Başarının Anahtarı İnsan Faktörü. İstanbul, Babıali Kültür Yayınları.

Tekinalp, Ünal (2004). Fikri Mülkiyet Hukuku. İstanbul: Vedat Kitapçılık.

Tellan, Derya (t.y.). Kültürlerarası İletişim (2. Ünite). Erzurum: Atatürk Üniversitesi AÖF Yayınları.

Tolon, Metehan, Asude Yasemin Zengin (2016). Bütünleşik Pazarlama İletişimi Yönetimi. Ankara: Detay Yayıncılık.

Torlak, Ömer ve Remzi Altunışık (2009). Pazarlama Stratejileri Yönetsel Bir Yaklaşım. İstanbul: Beta Yayınları.

Van Dijk, Jan (2016). Ağ Toplumu (Çev. Ö. Sakin). İstanbul: Kafka Yayınları.

Varinli, İnci ve Kahraman Çatı (2008). Güncel Pazarlama Yaklaşımlarından Seçmeler. Ankara: Detay Yayıncılık.

Varol Özden, Çiğdem. (2007). "Kültürel Süreçler, Yerel Kültürler ve Turizm" Şu kitapta: Ed. Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü. Kent ve Bölge Üzerine Çalışmalar Prof. Dr. Orhan Kuntay'a Armağan. Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi, 409-423.

Yasaman, Hamdi (2004). Marka Hukuku: 556 Sayılı KHK Şerhi. İstanbul: Vedat Kitapçılık.

Yeldan, Erdinç (2008). Küreselleşme Kim İçin? İstanbul: Yordam Kitap.

Yıldırım, Ali ve Hasan Şimşek (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, Lerzan A. (2008). Marka Olabilecek İşaretler ve Mutlak Tescil Engelleri. İstanbul: Beta Basım.

Yükselen, Cemal (2013). Pazarlama İlkeler-Yönetim-Örnek Olaylar. Ankara: Detay Yayıncılık.

2. Makaleler, Bildiriler, Diğer Basılı Yayınlar

Aaker, D. A., Erich Joachimsthaler (2000). "The Brand Relationship Spectrum: The Key to the Brand Architecture Challenge". California Management Review, 42(4): 8-23.

Acar, Mustafa (2004). "Küreselleşme mi, Küreselleştirme mi?" Piyasa Dergisi, 12, 2-7.

Ahmadov, Subhan (2019). "Kültürel Küreselleşme Aracı Olarak Sosyal Medyanın Tüketim Toplumuna Etkisi." Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 1 (1), 28-39.

Aktel, Mehmet (2001). "Küreselleşme Süreci ve Etki Alanları." Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6(2), 193-202.

Akyazı, Erhan (2014). "Yeni İletişim Ortamlarında Etkileşim ve Mobil Radyolara Yönelik Bir Araştırma." Marmara İletişim Dergisi, 22, 153-162.

Albay, Nurettin (2010). "Geleneksel Pazarlamadan Yeni Pazarlama Yaklaşımlarına Geçiş Süreci." Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15(2), 213-235.

Alexander, B. K., Lily A. Arasaratnam, Roberto Avant-Mier, Aisha Durham, Lisa Flores, Wendy Leeds-Hurwitz, S. Lily Mendoza, John Oetzel, Joyce Osland, Yukio Tsuda, Jing Yin, Rona Halualani (2014) "Defining and Communicating What "Intercultural" and "Intercultural Communication" Means to Us, Journal of International and Intercultural". Communication, 7:1, 14-37.

Allwood, J., Raplh Schroeder (2000). "Intercultural Communication in a Virtual Environment". Intercultural Communication, 4: 1-15.

Alparslan, A. M., Seher Yastıoğlu, Mehmet Ali Taş (2021). "Role of national culture in happiness: Cultural dimensions-happiness score relationship models". MAKU SOBED, (34): 53-67.

Alshawaf, E., Le Wen (July 2015). "Understanding Digital Reputation on Instagram: A Case Study of Social Media Mavens" [Bildiri]. Proceedings of the 2nd European Conference on Social Media ECSM, Porto, Portugal.

Ardıç Çobaner, Aslıhan (2017). "Kültürlerarası İletişim Çerçevesinden Kültürlerarası Bir Karşılaşma Olarak Sağlık Turizmi". III. Uluslararası Sağlık İletişimi Sempozyumu, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2-3 Kasım 2017 (CD): 334-344.

Arslan, S., Özlem Atalık (2016). "Sosyal Medya Sitelerinde E-sadakat ve Türkiye'de Faaliyet Gösteren Havayolu İşletmelerinde Bir Uygulama". Academic Review of Economics & Administrative Sciences, 9(2): 1-20

Atılgan, Gökhan (2020). "Küreselleşme Süreci ve Ulusal Kültür." Mülkiye Dergisi 34(266), 5-22.

Aydemir, C., Mehmet Kaya (2007). "Küreselleşme Kavramı ve Ekonomik Yönü". Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 6(20): 260-282.

Babacan, Muazzez (1998). "Pazarlama İletişimi: Kavramsal Bir İrdeleme." Pazarlama Dünyası Dergisi, 71, 4-7.

Balay, Refik (2004). "Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim." Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 37(2), 61-82.

Baltacı, A., Ramazan Tiyek, Hüseyin Burgazoğlu (2016). "Örgütsel Bağlılık, Çalışan Performansı ve Motivasyon Faktörleri ile Örgütsel İletişim Arasındaki İlişkinin Sosyal Hizmet İşletmeleri Açısından İncelenmesi". Afyon Kocatepe Üni. Sosyal Bilimler Dergisi, 18(1): 49-77

Baştürk, Faruk (2009). Marka Kişilik Kuramında Arketip Yaklaşımı. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bayar, Fırat (2008). "Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye." Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi, 32, 25-34.

Bayraktar, Süheyla (2017). "Yargıcı ve Mudo City Markalarının Sanal Ortam Temsilleri ve Instagram Örneği." International Journal of Tourism, Economics and Business Sciences, 1(2), 69-80.

Beck, Thorsten (2003). "Financial Dependence and International Trade." Review of International Economics, 11(2), 296-316.

Bello, D. C., Morris B. Holbrook (1995). "Does an Absence of Brand Equity Generalize Across Product Classes". Journal of Business Research, 34(2): 125- 131.

Bitirim Okmeydan, Selin (2020). "Kültürlerarası İletişim Alanındaki Eğilimler: 'Kültürlerarası Iletişim' Başlıklı Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi." TRT Akademi, 5(10), 578-611.

Bonsón, E., Michaela Bednarova, Tomas Escobar Rodríguez (2014). "Corporate YouTube Practices of Eurozone Companies". Online Information Review, 38(4): 484-501.

Boztepe, Hatun (2013). "Halkla İlişkilerin Kurum ile Hedef Kitle Arasında İlişki Oluşturma Amacı ve Kurumsal Web Sayfalarının Diyalojik Halkla İlişkiler Aracı Olarak Kullanımı." Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 20, 86-104.

Buinac, E., Jonatan Lundberg (2015). Instagram as a Marketing Tool: A Case Study About How Companies Communicate Their Brands on Social Media. Degree Project, Luleå University of Technology Department of Business Administration, Technology and Social Sciences, Sweden.

Bulunmaz, Barış (2011)."Otomotiv Sektöründe Sosyal Medyanın Kullanımı ve Fiat Örneği." Global Media Journal Turkish Edition, 2(3), 19-50.

Can, Emel (2007), "Marka ve Marka Yapılandırma." Marmara Üniversitesi, İ.İ.B.F Dergisi, XXII, 232.

Cardon, Peter. W. (2008). "A Critique of Hall's Contexting Model: A Meta-Analysis of Literature on Intercultural Business and Technical Communication." Journal of Business and Technical Communication, 22(4), 399-428.

Ceylan, Selçuk (2010). Bütünleşik Pazarlama İletişiminde Ürün Yerleştirme ve Sinemada Kullanımı. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Chen, Guo-Ming (2005). "A Model of Global Communication Competence." China Media Research, 1, 3-11.

Cheng Boon, L., Shaheen Mansori, Tat Huei Cham (2007). "The Associations Between Service Quality, Corporate Image, Customer Satisfaction, and Loyalty: Evidence From the Malaysian Hotel Industry". Journal of Hospitality Marketing & Management, 23(3): 314-326.

Chu, S., Hean Tat Keh (2006). "Brand Value Creation: Analysis of The Interbrand-Business Week Brand Value Rankings". Market Lett, 17(4): 323-331.

Common, Richard K. (1998). "Convergence and Transfer: A Review of the Globalisation of New Public Management." International Journal of Public Sector Management, 11(6), 440-450.

Cyr, D., Khaled Hassanein, Milena M. Head, Alex Ivanov (2007). "The Role of Social Presence in Establishing Loyalty in e-Service Environments". Interacting with Computers, 19(1): 43-56

Çakır, H., Hakan Topçu (2006). "Bir İletişim Dili Olarak İnternet". Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(19): 71-96.

Çavuş, Ş., Arzu Gürdoğan (2008). "Örgüt Kültürü ve Örgütsel Bağlılık İlişkisi: Beş Yıldızlı Bir Otel İşletmesinde Araştırma". Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, (1): 18-34.

Çelik, Mehmet Yunus (2012). "Boyutları ve Farklı Algılarıyla Küreselleşme." Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (32), 57-73.

Çetin, Beyzade Nadir (2008). Küreselleşme Olgusunun Farklı Boyutlarıyla Toplumsal Yansıması: Küreselleşme Karşıtı Hareketler. Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Çipli, Çiğdem (2008). Pazarlama Karması Elemanlarının Marka Değeri Üzerine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze.

Çüçen, A. Kadir (2005). "Kültür, Uygarlık, Evrensellik ve Çok-Kültürlülük." Kaygı. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, 4, 111-115.

Dahl, Stephan (2004). "Cross-cultural advertising research: what do we know about the influence of culture on advertising?" London: Middlesex University, Business School.

Demirel, Simge Deniz (2018). "Dijital Medyada Haber Üretim Sürecinde Okuyucu Odaklılık." Journal of International Social Research, 11(55), 824-831.

Deneçli, Ceyda (2013). "Küresel Markalar, Yerellik ve Kültürel Göstergeler." The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication - TOJDAC January Volume 3(1), 1-11.

Dervişoğlu, Ahmet (2013). Küreselleşme Sürecinde Yeni Kamu Yönetimi Çerçevesinde Türkiye'de Sağlık Sektörünün Yeniden Yapılanması. Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.

Diker E., Mehmet Nejat Özüpek (2013). "İletişim Fakültesi Öğrencilerinin Cep Telefonu Markalarına Yönelik İmaj Algısı: Nokia ve Samsung Örneği". E-Journal of New World Sciences Academy, 8(1): 100-120.

Doğan, Eda (2015). Siyasal Reklamlarda Hofstede'nin Kültürel Boyutlarının Kullanımı: 2014 Türkiye Cumhurbaşkanlığı Seçimi." İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (48), 39-65.

Dowling, Grahame R. (1986). "Managing Your Corporate Images." Industrial Marketing Management, 15(2), 109-115.

Downey, Stephen M. (1987). "The Relationship Between Corporate Culture and Corporate Identity." Public Relations Quarterly, 31(4), 7-12.

Dulupçu, Murat Ali (1999). "Küreselleşmede Marjinalleşen Ulusal Ekonomi." SDÜ İİBF Dergisi, 4, 15-32

Dutak Pamir, İlknur (2011). Ekonomik Küreselleşme Sürecinde Türkiye'nin Küresel Lojistik Üs ve Lojistik Mükemmeliyet Merkezi Olmasına Yönelik Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Ehtiyar, Reha (2003). "Kültürel Sinerji: Uluslararası İşletmelere Yönelik Kavramsal Bir İrdeleme." Akdeniz İİBF Dergisi, 5, 66-78.

Eisenhart, Tom (1993). "Telemarketing Takes Quantum Leap." Advertising Age's Business Marketing, 78(9), 75-76.

Ellison, N. B., Charles Steinfield, Cliff Lampe (2007). "The Benefits of Facebook "Friends:" Social Capital And College Students' Use of Online Social Network Sites". Journal Of Computer-Mediated Communication, 12(4): 1143-1168.

Engin, E., Burcu Eker Akgöz (2016). "Belediyelerin Web Sitelerinin Diyalojik İletişim Açısından Analizi". Atatürk İletişim Dergisi, (10): 91-110.

Ercan, M., Simge Aksu (Kasım 2012). "Lüks Marka İletişiminde Sosyal Medya Kullanımı: Gucci Ve Vakko Örneği" [Bildiri]. Türkiye'de İnternet Konferansı, Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi, Eskişehir.

Erdem, Ali Rıza (2003). "Üniversite Kültüründe Önemli Bir Unsur: Değerler." Değerler Eğitimi Dergisi, 1(4), 55-72.

Eser, Z., Selay Ilgaz Sümer (2006). "Pazarlama Karması Mal ve Hizmetler için Tüketiciler Tarafından Nasıl Değerlendirilir? Betimleyici Bir Araştırma". Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 8(3): 111-132

Evin, Hakan (2012). "Yeni Denen Eski Bir Oyun: Küreselleşme." Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi, 3(04), 59-80.

Farquhar, P. H. (1989). "Managing Brand Equity." Marketing Research, 1(3), 24-33.

Hamad, M. A. F., A., Al-Kwifi, O.S., U Ahmed, Z. and Khoa Tran, D. (2021), "Qatar Airways: Building a Global Brand", Journal of Economic and Administrative Sciences, 37(3): 319-336.

Hartt, C. M., Albert J. Mills, Jean Helms Mills et al. (2014). "Sense-Making and Actor Networks: The Non-Corporeal Actant and the Making of an Air Canada History". Management & Organizational History, 9(3): 288-304.

Fischer, E., Stephen J. Arnold (1994). "Sex, Gender Identity, Gender Role Attitudes, and Consumer Behavior". Psychology & Marketing, 11(2): 163-182.

Friedman, Ted (1997). Apple's 1984: The Introduction of the Macintosh in the Cultural History of Personal Computers [Bildiri]. Society for the History of Technology Convention, Pasadena, California, USA.

Gemci, R., Gamze Gülşen, F. Müge Kabasakal (2009). "Markalar ve Markalaşma Şartları". Uludağ Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi, 14(1): 109.

Gezgin, Suat (2005). "Küreselleşmenin Medya ve Toplum Üzerindeki Etkileri (Bölüm II)." İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (22), 9-12.

Gillen, D. W., Tae H. Oum, and Michael W. Tretheway. (1989). "Privatization of Air Canada: Why it is necessary in a deregulated environment". Canadian Public Policy/Analyse de Politiques, 285-299.

Gleason, Philip (1983). "Identifying Identity: A Semantic History". The Journal of American history, 69(4), 910-931.

Göktaş, B., İnci Erdoğan Tarakçı (2018). "Bir Tutundurma Aracı Olarak Reklamın Sosyal Medyada Uygulamalarına Yönelik Bir Araştırma: Instagram Örneği". Girişimcilik İnovasyon ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi, 2(3): 50-67.

Göngen, Mehmet Ali (2013). "Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu Küreselleşmeyi Yöneten Üç Ana Kurum: IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü." Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2013(29), 117-134.

Gray, E. R., John M.T. Balmer (1998). "Managing Corporate Image and Corporate Reputation". Long Range Planning, 31(5): 695-702.

Gray, K. R., Kimball P. Marshall, (1998). "Kenyan and Korean Management Orientations on Hofstede's Cultural Values". Multinational Business Review, 6(2): 79.

Guidry, J. P. D., Marcus Messner, Yan Jin vd. (2015). "From #mcdonaldsfail to #dominossucks: An Analysis of Instagram Images about the 10 Largest Fast Food Companies". Corporate Communications: An International Journal, 20(3): 344-359.

Güçlü, Nezahat (2003). "Stratejik Yönetim." Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 23(2), 61-85.

Gülseven Gülen (2019). Kurumsal İletişim Perspektifinden Güçlü Bir Kurumsal İmajın Oluşturulmasında Çalışan Motivasyonunun Önemi. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Gürbüz Güngör, Esin (2017). "Paris Sözleşmesi Kapsamında Tanınmış Markaların Sınai Mülkiyet Kanunu'na Göre Korunması." Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, 16. Ulusal İşletmecilik Kongresi, 293-310.

Güz, N., Ceren Yegen (2017). "Ölü Canlar'dan Instagrama: Kimlik Ve Statü Sahibi Olmanın Allomorfizmi Üzerine". İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 1(45): 103-123.

Güzel, Mehmet (2006). "Küreselleşme, İnternet ve Gençlik Kültürü." Küresel İletişim Dergisi, 1(1), 1-16.

Halis, Büşra (2012). "Tüketimin Değisen Yüzü: Elektronik Ticaret Uygulamaları ve Sosyal Paylaşım Ağlarının Rolü." Tarih Kültür ve Sanat Arastırmaları Dergisi, 1(4), 149-160.

Hart, W. B., Everett M. Rogers, Yoshitaka Miike (2002). "Edward T. Hall and the History of İntercultural Communication: the United States and Japan". Keio Communication Review, (24): 3-26.

Hepkon, Zeliha (2003). "Kurumsal Kimlik İnşasını Belirleyen Faktörler: Bir Literatür Taraması." İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi, 4, 175-211.

Hesen, C. P. G. (2019). The differences between companies from collectivistic and individualistic cultures regarding the use of response strategies and response styles to online consumer complaints. Yüksek Lisans Tezi, Radboud University Master Communicate International Business Communication, Nijmegen, Hollanda.

Hofstede, Geert (2011). "Dimensionalizing Cultures: The Hofstede Model in Context." Online Readings in Psychology and Culture, 2(1), 1-26.

İçli, Gönül (2001). "Küreselleşme ve Kültür." C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, 25(2), 163-172.

İsen, İlyas (2013). Bir Şehrin Markalaşması ve Şehir Pazarlaması Açısından İncelenmesi: Örnek Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

Ilgaz Sümer, S., Zeliha Eser (2006). "Pazarlama Karması Elemanlarının Evrimi". Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(1): 165-186.

Jacobsen, Michael (1995). "National Cultures And Local İdentities: Cultural Persistency in the Face of Papua New Guinean National Encompassment." Ethnos, 60(1-2), 81–98.

Jacoby, J., David B. Kyner (1973). "Brand Loyalty vs. Repeat Purchasing Behavior". Journal of Marketing Research, 10(1): 1-9.

Jansen, B. J., Mimi Zhang, Kate Sobel, vd. (2009)."Twitter power: Tweets as Electronic Word of Mouth". Journal of the American Society for Information Science and Technology, 60(11): 2169-2188.

Jensen, Iben (2003). "The Practice of Intercultural Communication." Journal of Intercultural Communication, 20(6).

Joseph, Hannah (2016). "A Study on the Effectiveness of Integrated Marketing Communication on Different Brands of Gold Jewellery." International Journal of Research in Commers Management, 7(9), 77 – 82.

Kamakura, W. A., Gary J. Russell (1993). "Measuring Brand Value with Scanner Data". International Journal of Research in Marketing, 10(1): 9-22.

Kandil G., İlkut Elif (2014). Finansal Açıdan Marka Değerleme ve Marka Değerinin Hissedar Değeri Üzerine Etkisi: BİST'te İşlem Gören Firmalar Üzerine Bir Araştırma. Doktora Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

Kangal, Ebru (2009). Kurumsal kimlik ve imaj oluşturmada Halkla İlişkilerin Rolü ve Önemi: Sivas Belediye Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Karaca, Mehmet (2015). "Küresel Dünyada Kültürler Arası İletişim ve Değişen Medyanın Rolü." Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (13), 134-157.

Karaçor, Süleyman (2013). "İnternetin Uluslararası Pazarlamada Kültürel Farklılıkları Aşmada Rolü ve Etkisi: Konya'daki İhracatçı Firmalar Üzerine Bir Uygulama." Selçuk İletişim, 4 (4), 194-202.

Karamustafa, Gülsün (1980). Sanat Akımlarının Güncel İşlevselliğe Dönüşmesi Sürecinde Resim-Afiş Etkileşmesi. Asistanlık Yeterlilik Tezi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, İstanbul

Kartal, B., Canan Ay (2004). "Globalizasyonun Çok Uluslu İşletmelerin Pazarlama ve Yönetimine Etkileri". Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 11(2): 11-26.

Kartarı, Asker (1999). "Kültürlerarası İletişim ve Bir Araştırma Projesi." Folklor / Edebiyat,1(7), 19-26.

Kaufman-Scarborough, Carol (2017). "Monochronic and Polychronic Time." The International Encyclopedia of Intercultural Communication, 1-5.

Kayğusuz, İbrahim (2011). Küreselleşme Sürecinin Yerel Kültürler Üzerindeki Etkisi: Konya Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Keser, A., Kılıç, Burak (2019). "Seçim Sistemleri Ve Kültür Boyutları: OECD ve AB Ülkeleri Örneği". Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD), 11(21), 487-506.

Keskin, S., Mehmet Baş (2015). "Sosyal Medyanın Tüketici Davranışları Üzerine Etkisinin Belirlenmesi". Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 17(3): 51-69."

Khan, S., Owais Mufti (2007). "The Hot History & Cold Future of Brands". Journal of Managerial Sciences, 1(1): 75-87.

Kemp, Sharon, and Larry Dwyer. (2003). "Mission Statements of International Airlines: A Content Analysis". Tourism Management, 24(6): 635-653.

Kocabaş, Füsun (2005). "Değişime Uyum Sürecinde İç ve Dış Örgütsel İletişim Çabalarının Entegrasyonu Gerekliliği." Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(13), 247-252.

Koçak Alan, A., Ebru Kabadayı Tümer, Tuğbay Erişke (2018). "İletişimin Yeni Yüzü: Dijital Pazarlama ve Sosyal Medya Pazarlaması". Electronic Journal of Social Sciences, 17(66): 493-504.

Kuang-Jung, C., Chen Mei-Liang, Liu Chu-Mei, vd. (2015). "Integrated Marketing Communication, Collaborative Marketing, and Global Brand Building in Taiwan". International Journal of Organizational Innovation, 7(4): 99-107.

Kluver, R. (2000). "Globalization, Informatization, and Intercultural Communication." American Journal of Communication, June.

Kuyucu, Mihalis (2016). "Instagram Radyonun Gizemini Öldürdü Mü? Radyo Kanalları ve Radyo Programcılarında Instagram Kullanımı." Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi, 4(7), 69-97.

Küçük, Ferit (2005). "Kurum İmajı Açısından Kurumsal İletişim." Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi, 3(2), 45-52.

Lassar, W., Mittal, B. and Sharma, A. (1995). "Measuring Customer-Based Brand Equity". Journal of Consumer Marketing, 12 (4): 11-19.

Luxton, S., Mike Reid, Felix Mavondo (2015). "Integrated Marketing Communication Capability and Brand Performance". Journal of Advertising. 1(44): 37-46.

Mahiroğulları, Adnan (2010). "Küreselleşmenin Kültürel Değerler Üzerine Etkisi." Journal of Social Policy Conferences, (50), 1275-1288.

Markwick, N., Chris Fill (1997). "Towards a Framework for Managing Corporate Identity". European Journal of Marketing, 31(5-6): 396-409.

Melewar, T. C., Elif Karaosmanoğlu (2006). "Seven Dimensions of Corporate Identity: A Categorisation from the Practioners's Perspective". European Journal of Marketing, 40(7/8): 848-869.

Merritt, Ashleigh. (2000). "Culture in the cockpit: Do Hofstede's Dimensions replicate?" Journal of Cross-Cultural Psychology, 31(3), 283-301.

Milgrom, P., John Roberts (1986). "Price and Advertising Signals of Product Quality". Journal of Political Economy, 94(4): 796-821.

Moon, Dreama G. (1996). "Concepts of "Culture": Implications for Intercultural Communication Research." Communication Quarterly, 44(1), 70-84.

Morales, Dagoberto Páramo (2005). "Ethnomarketing, the Cultural Dimension of Marketing." Pensamiento & Gestión, (18), 177-206.

Nacar, R., Nimet Uray (2015). "Küresel Tüketici Kültürü Kavramıyla Birlikte Değişen Pazar Bölümlendirme Yaklaşımları: Uluslararası Pazarlama Literatürüne Bakış". Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 4 (8): 81-89.

Nezakati, H., Mimi Liana Abu, Cowan Toh (2011). "Exploring Hierarchy Situation of 4A Marketing Mix on Malaysia's Fast Food Restaurants". World Applied Sciences Journal, 15(8): 1157-1167.

Okazaki, Shintaro (2005). "Mobile Advertising Adoption by Multinationals: Senior Executives' Initial Responses." Internet Research Journal, 15(2), 160-180.

Okazaki, S., Charles R. Taylor, (2013). "Social Media and International Advertising: Theoretical Challenges and Future Directions". International Marketing Review, 30(1): 56-71.

Olins, Wally (1991). "The Power of Corporate Identity." World Executive Digest, 34(9), 34-42.

Oum, T. H., and Anming Zhang. (2001). "Key Aspects of Global Strategic Alliances and the Impacts on the Future of Canadian Airline Industry." Journal of Air Transport Management, 7(5): 287-301.

Öksüz, Burcu (2011). "E-işe Alım Sürecinde Kurumsal Web Sitelerinin Kullanımı ve Konu Üzerine Bir Araştırma." Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 7(14), 267-283.

Öndoğan, Ece Nüket (2002). "Türkiye'de İşlenmiş İthal Gıda Ürünleri Pazarlaması". Ege Akademik Bakış Dergisi, 2(2), 93-104.

Öymen Kale, Gözde (2016). "Marka İletişiminde Instagram Kullanımı." The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication – TOJDAC, 6(2), 119-127.

Özdemir, İlker (2011). "Kültürlerarası İletişimin Önemi." Folklor/ Edebiyat, 17 (66), 29-38.

Özden, Havva (2006). Değer Odaklı Pazarlamada Pazarlama İletişiminin Rolü Üzerine Bir Çalışma. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Özeltürkay, E., Sezen Bozyiğit Yaşa, Murat Gülmez (2017). "Instagram'dan Alışveriş Yapan Tüketicilerin Satın Alma Davranışları: Keşifsel Bir Çalışma". Öneri Dergisi, 12(48): 175-198.

Özgen, Ö., Kamile Elmasoğlu (2016). "Sosyal Medya ve Marka İletişimi: Havayolu Şirketlerinin Twitter Kullanımına Yönelik Bir Araştırma". İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, (43): 181-202.

Özgül, Nermin (2008). Bütünleşik Pazarlama İletişiminde Gerilla Pazarlama Stratejilerinin Kullanılması. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Öztürk, E., Gül Şener, H. Kemal Süher (2016). "Sosyal Medya Çağında Ürün Yerleştirme: Instagram ve İnstabloggerlar Üzerine Bir İçerik Analizi". Global Media Journal TR Edition, 6(12): 355-386.

Öztürk, Gülay (2006). "Logonun Kurum Kimliği Üzerindeki Etkisi." İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5(9), 1-17.

Öztürk, Gülay (2017). "Sözlü İletişimden Matbaaya: İletişim Devrimleri ve Toplum", The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication – TOJDAC, 7(2), 317-327.

Öztürk, M. C., Mine Ayman (2007). "Web Sayfalarının Halkla İlişkiler Amaçlı Kullanımı". Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, 4(4): 57-66

Özütürk, Murat (2007). Pazarlama Stratejileri Karması ve Pazar Odaklılık İle Firma Performansı İlişkisi; Endüstriyel Mutfak Sektöründe Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Page, Ruth (2014). "Saying 'Sorry': Corporate Apologies Posted on Twitter", Journal of Pragmatics, 62, 30-45.

Parekh, Bhikhu (1995). "The Concept of National Identity." Journal of Ethnic and Migration Studies, 21(2), 255-268.

Prinz, Michael (2015). "Investigation of the Impact of National Culture on IT-Governance: An Explorative Study Contrasting German and Japanese National Culture" [Bildiri]. Twenty-first Americas Conference on Information Systems, Puerto Rico.

Raggio, R. D., Robert P. Leone (2007). "The Theoretical Separation of Brand Equity and Brand Value: Managerial Implications for Strategic Planning". Journal of Brand Management, 14(5): 380-395.

Rüstemov, Yusuf (2004). "Küreselleşmenin Sosyo-Ekonomik ve Siyasal Sorunları." Istanbul Journal of Sociological Studies, (29), 1-9.

Salman, G., Erhan Eroğlu (2017). "Sosyal Medyada Kurum Kimliği Yönetimi: Türkiye'nin En Büyük 500 Şirketi Üzerine Bir Araştırma". Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 5(1): 525-547.

Saran, M., Selin Bitirim Okmeydan(2012). "Hofstede'nin Kültürel Boyutlar Kuramına Göre Kültürlerarası Farklılıkların Yönetiminde Halkla İlişkiler ve İletişim". 2. Uluslararası İletişim Sempozyumu, Yeni İletişim Teknolojileri ve Toplumsal Dönüşüm. Bişkek: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları:157: 1084-1097.

Sarı, Engin (2004). "Kültürlerarası İletişim: Temeller, Gelişmeler, Yaklaşımlar." Folklor/Edebiyat, X(29), 1-31.

Sarıtaş, A., Mesude Canan Öztürk (2018). "Kültürel Boyutlar Kuramı Değerlerinde Değişim: Türkiye'nin Krizlere Verdiği Tepkilerin Sorgulanması". Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, 11(1): 125-145.

Sarıtaş, Tufan (2017). Türkiye'de Ekonomik, Sosyal ve Politik Küreselleşme Süreci ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Analizi, Doktora Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstisüsü, Bilecik.

Sawyer, R., Guo-Ming Chen (2012). "The Impact of Social Media on Intercultural Adaptation." Intercultural Communication Studies, 21 (2), 151-169.

Sharmin, F., Mohammad Tipu Sultan, Dake Wang, Alina Badulescu, Benqian Li (2021). "Cultural Dimensions and Social Media Empowerment in Digital Era: Travel-Related Continuance Usage Intention". Sustainability, 13(19), 10820.

Sığrı, Ü., Mehmet Tığlı (2006). "Hofstede'nin" Belirsizlikten Kaçınma" Kültürel Boyutunun Yönetsel-Örgütsel Süreçlere ve Pazarlama Açısından Tüketici Davranışlarına Etkisi". Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 21(1), 327-342.

Silkü Bilgilier, A. H., Mehmet Tokatlı, İbrahim Özbükerci (2016). "WWF ve Greenpeace Uluslararası Çevre Örgütlerinin Global ve Türkiye Sosyal Medya Sayfaları Üzerinden Yansıttığı Kurum Kültürlerinin İncelenmesi: Facebook ve Twitter Üzerine Bir Araştırma". Journal of International Social Research, 9(44): 1005-1013.

Singh, N., Hisako Matsuo (2004). "Measuring Cultural Adaptation on the Web: A Content Analytic Study of US And Japanese Web Sites". Journal of Business Research, 57(8): 864-872.

Singh, N., Hongxin Zhao, Xiaorui Hu (2005). "Analyzing the cultural content of web sites: A cross-national comparision of China, India, Japan, and US". International Marketing Review, 22 (2): 129-146.

Slađana, Starčević (2015). "The Origin and Historical Development Of Branding And Advertising in the Old Civilizations of Africa, Asia And Europe." Marketing, 46(3), 179-196.

Steenkamp, J. B. E. (2001). "The Role of National Culture in İnternational Marketing Research. International Marketing Review." 18 (1), 30-44.

Stigler, George J. (1962). "Information in the Labour Market". Journal of Political Economy, 70(5/2), 94-105.

Soares, Ana Maria, Minoo Farhangmehr, Aviv Shoham (2007). "Hofstede's Dimensions of Culture in International Marketing Studies". Journal Of Business Research, 60(3): 277-284.

Sudweeks, Sandra (1991). "Taking Cultural Theory into the Classroom: A review Essay." Communication Education, 40(3), 294-302.

Sun, S., Zhongcen Xu. (2012). "Cultural Values and Their Challenges for Enterprises International". International Journal of Business Administration, 3(2): 58-73.

Şencan Düzkaya, Özge (2014). Markaların Benzerliği Kavramının Yargı Kararlarına Konu Olan Yeniden İnceleme ve Değerlendirme Kurulu Kararları Çerçevesinde Değerlendirilmesi. Uzmanlık Tezi, Türk Patent Enstitüsü, Ankara.

Taylor, Maureen (2000). "Cultural Variance as a Challenge to Global Public Relations: A Case Study of The Coca-Cola Scare in Europe." Public Relations Review, 26(3), 277-293.

Topalian, Alan (1984). "Corporate Identity: Beyond the Visual Overstatements". International Journal of Advertising, 3(1), 55-62.

Türk, Fulden (2008). "İşletmelerde Teknoloji Yönetiminin Geleceği." Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1(1), 59-71.

Uğurlu, F. U., Salih Yeşil (2020). "Halkla İlişkiler Uygulamalarında Kullanılan Modellerin Hofstede'in Kültür Boyutları ile İlişkisi Üzerine Bir Araştırma". Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik İzdüşüm Dergisi, 5(1), 39-55.

Utz, S., Friederike Schultz, Sandra Glocka (2013). "Crisis Communication Online: How Medium, Crisis Type and Emotions Affected Public Reactions in the Fukushima Daiichi Nuclear Disaster". Public Relations Review, 39(1): 40-46.

Uzgör, M., Ferhan Kuyucak Şengür, Elif Bolat (2017). "Düşük Maliyetli Havayolu Taşıyıcılarının Sosyal Medya Paylaşımlarına Dair Bir İçerik Analizi: Southwest, Ryanair ve Pegasus Karşılaştırması". İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 6(6): 199-212.

Uzoğlu, Sevil (2001). "Kurumsal Kimlik, Kurumsal Kültür ve Kurumsal İmaj." Kurgu Dergisi, 18(18), 337-353.

Ürkmez, Taylan (2010). Bütünleşik Pazarlama İletişimi Kapsamında İnternet Reklamcılığı. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Aydın.

Venäläinen, Noora (2014). 'I'm Sorry' an Analysis on Ceo Apologies Through Youtube as Part of Corporate Crisis Communication. Case Study: Blackberry Rim, Skype and Stratfor. Master Thesis, Aalto University School of Business International Business Communication, Espoo, Finlandiya.

Venezia, Gerald (Ekim 2004). "Impact of globalization of public administration practices on Hofstede's cultural indices. In Association on Employment Practices and Principles". (Ed.) Melissa A. Parris, Barry Barnes, Margaret H. Vickers. Proceedings of the 12th Annual International Conference. New York: Manhattan Collage: 2004, 291-296.

Talas, M., Yaşar Kaya (2007). "Küreselleşmenin Kültürel Sonuçları." Türklük Bilimi Araştırmaları, (22): 149-162.

Tufan Yeniçıktı, Nagihan (2016). "Halkla İlişkiler Aracı Olarak Instagram: Sosyal Medya Kullanan 50 Şirket Üzerine Bir Araştırma". Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, 9(2), 92-115.

Yarımsakal, Gülsüm (2019). "Küreselleşme, Reklamlar Ve Kültürel Emperyalizmin Etkileri." Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 2 (1), 101-118.

Yeşil, Salih (2010). "Küreselleşme ve İşletmelerin Küreselleşme Süreçleri: Karşılaşılan Fırsatlar ve Tehditler". Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6(1), 22-72.

Yılmaz, Güler (2006). Küreselleşme ve Küreselleşmenin Kadınların Çalışma Yaşamına Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yücel, Ferda (2010). Seyahat Acentelerinde Bireysel Satış ve Örnek Olay Çalışması. Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Yılmaz, Nuray (Nisan 2009). "Uluslararası Halkla İlişkilerde Yerel Ve Küresel Kültürün Etkileri" Uluslararası Halkla İlişkiler Sempozyumu Bildiri Kitabı, Cilt 2, 108-117. Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi&Akdeniz Üniversitesi, Lefkoşe/ KKTC.

Würtz, E. (2005). "Intercultural Communication on Web Sites: A Cross-Cultural Analysis of Web Sites from High-Context Cultures and Low-Context Cultures." Journal of Computer-Mediated Communication, 11(1), 274-299.

Wang, R., Shuting Huang, Natascha G. Pérez-Ríos, N. G. (2020). Multinational Luxury Brands' Communication Strategies on International and Local Social Media: Comparing Twitter and Weibo. Journal of International Consumer Marketing, 32(4), 313-323.

3. Elektronik Kaynaklar

Air Canada [@aircanada] (t.y.). Instagram hesabı. Erişim: 23.08.2019, https://www.instagram.com/ aircanada/?hl=tr

Air Canada (t.y.-a). Our Fleet. https://www.aircanada.com/ca/en/aco/home/fly/onboard/fleet.html#/

Air Canada (t.y.-b). https://www.aircanada.com/ca/en/aco/home/about/investor-relations.html#/

Air News Times. (2012). http://www.airnewstimes.com/skytrax-nedir-ve-ne-tur-arastirmalar-yapar-17019-haberi.html/ 02.03.2020.

Aslam, Salman (2020a). Facebook Statistics. https://www.omnicoreagency.com/facebook-statistics/ 24.04.2020.

Aslam, Salman (2020b). Twitter Statistics. https://www.omnicoreagency.com/twitter-statistics/ 24.04.2020.

Aslam, Salman (2020c). Youtube Statistics. https://www.omnicoreagency.com/youtube-statistics/ 24.04.2020.

Aslam, Salman (2020d). Instagram Statistics. https://www.omnicoreagency.com/instagram-statistics/ 24.04.2020.

Avianca. [@avianca]. (t.y.). Instagram hesabı. Erişim: 23.08.2019, https://www.instagram.com/ avianca/?hl=tr

Avianca (t.y.). https://www.avianca.com/otr/en/experience/during-the-flight/fleet/ 08.02.2020.

Baker, Claire (8 Kasım 2013). Bass Pale Ale Brand and Logo. https://www.logoworks. com/blog/bass-pale-ale-brand-and-logo/ 24.04.2020.

BBC (2020) https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-53259275/ 06.07.2020.

Braiker, Brian (24 Ocak 2020). How Apple Changed Personel Computing and Super Bowl Overnight. https://adage.com/article/classic-ad-review/how-apple-changed-personal-computing-and-super-bowl-overnight/2230376/ 01.04.2020.

Çolak, Çağrı (2011). Pazarlama Yönetiminde Değer Kavramı. http://www.nowreadin.com/2011/02/pazarlama-yonetiminde-deger-kavram.html7 24.04.2020.

Ethiopian Airlines. (t.y.-a). History. https://www.ethiopianairlines.com/ corporate/company/about-us/history/ 22.06.2020.

Ethiopian Airlines. (t.y.-b). Fleets. https://www.ethiopianairlines.com/ corporate/company/about-us/fleets/ 22.06.2020.

Fly Ethiopian. [@fly.ethiopian]. (t.y.). Instagram hesabı. Erişim: 23.08.2019, https://www.instagram.com/fly. ethiopian/?hl=tr

Gundermann, Jeff (20 Ocak 2015). Back to The Future of Home Advertising. https://www.digitalsignagetoday.com/articles/back-to-the-future-of-digital-out-of-home-advertising/ 24.04.2020.

Hofstede, Geert (t.y.-a). Hoftede Insights. https://www.hofstede insights.com/ country-comparison/ethiopia/ 15.05.2020.

Hofstede, Geert (t.y.-b). Hoftede Insights. https://www.hofstede-insights.com/ country-comparison/singapore/ 15.05.2020.

Hofstede, Geert (t.y.-c). Hoftede Insights. https://www.hofstede-insights.com/ country-comparison/germany/ 15.05.2020.

Hofstede, Geert (t.y.-d). Hoftede Insights. https://www.hofstede-insights.com/ country-comparison/colombia/ 15.05.2020.

Hofstede, Geert (t.y.-e). Hoftede Insights. https://www.hofstede-insights.com/ country-comparison/canada/ 15.05.2020.

Hofstede, Geert (t.y.-f). Hoftede Insights. https://www.hofstede-insights.com/ country-comparison/qatar/ 15.05.2020.

Hofstede, Geert (t.y.-g). Hoftede Insights. https://www.hofstede-insights.com/ country-comparison/turkey/ 15.05.2020.

Hofstede Insights. (t.y.-a). The 6-D model of national culture. https://geerthofstede.com/culture-geert-hofstede-gert-jan-hofstede/6d-model-of-national-culture/ 18.05.2020.

Hofstede Insights. (t.y.-b). National Culture. https://hi.hofstede-insights.com/ national-culture/ 16.05.2020.

Internet World Stats (t.y.). Erişim: 24.04.2020, https://www.internetworldstats.com/ stats.htm

Kemp, Simon (30.01.2020). Digital 2020 Global Digital Overview Report. https://datareportal.com/reports/digital-2020-global-digital-overview/ 24.04.2020.

Lin, Ying (30.05.2020). Twitter Statistics Every Marketer Should Know in 2020 [Infographic] https://www.oberlo.com/blog/twitter-statistics/ 24.06.2020.

Lufthansa. [@lufthansa]. (t.y.). Instagram hesabı. Erişim: 23.08.2019, https://www.instagram.com/ lufthansa/?hl=tr

Lufthansa Group (t.y.-a). As time flies by: From an airline to an aviation group. https://www.lufthansagroup.com/en/company /history.html/ 12.12.2020

Lufthansa Group (t.y.-b). https://www.lufthansagroup.com/en/company/fleet.html/ 05.02.2021.

Mazareanu, Elena (11.05.2021). Number of scheduled passengers boarded by the global airline industry from 2004 to 2021. Statista. https://www.statista.com/statistics/564717/airline-industry-passenger-traffic-globally/ 12.06.2020.

Mohsin, Maryam (2019). Youtube Statistics. https://www.oberlo.com/blog/youtube-statistics/ 24.04.2020.

Mohsin, Maryam (2020). Instagram Stats every marketer should know. https://www.oberlo.com/blog/instagram-stats-every-marketer-should-know/ 24.04.2020.

OAAA (2020). History of OOH, https://oaaa.org/AboutOOH/OOHBasics/HistoryofOOH.aspx/ 17.03.2020.

Ocean News (2015). Women's Aid and Ocean Amplify the Violent Face of Abuse with the World's First Visually Powered DOOH Campaign https://oceanoutdoor.com/ocean-news/case-studies/womens-aid-and-ocean-amplify-the-violent-face-of-abuse-with-the-worlds-first-visually-powered-dooh-campaign/ 24.04.2020.

Rouse, Margaret (2017). Instagram. https://searchcio.techtarget.com/definition/Instagram/ 24.04.2020.

Singapore Airlines. [@singaporeair]. (t.y.-a). Instagram hesabı. Erişim: 23.08.2019, https://www.instagram.com/ singaporeair /?hl=tr

Singapore Airlines. (t.y.-b) https://www.singaporeair .com/en_UK/us/flying-withus/our-story/our-heritage/?affiliate_id=11001&affc=bfea897d-68fb-4003-bf01-8b3b4b1d2e7e/ 11.12.2020

Skytrax World Airline Awards. (t.y.-a). About the World Airline Awards. https://www.worldairlineawards.com/about-us/ 02.03.2020.

Skytrax World Airline Awards. (t.y.-b). Awards Methodology. https://www.worldairlineawards.com/awards-methodology/ (02.03.2020)

Smith, Keran (2019). Best Instagram Marketing Strategy That Slays Your Competition. https://www.lyfemarketing.com/blog/instagram-marketing-strategy/ 24.04.2020.

Sumerian Life (2020). http://sumerianshakespeare.com/ 24.04.2020.

The Henry Ford (2020). H. J. Heinz Co. Electric Advertising Sign, New York City, circa 1902. https://www.thehenryford.org/collections-and-research/digital-collections/artifact/48586/ 01.04.2020.

Turkish Airlines. [@turkishairlines] (t.y.). Instagram hesabı. Erişim: 23.08.2019, https://www.instagram.com/ turkishairlines/?hl=tr

Türk Hava Yolları. (t.y.). https://www.turkishairlines.com/tr-int/basin-odasi/hakkimizda/ 12.12.2020.

Türk Patent Enstitüsü (2015). Marka İnceleme Kılavuzu. https://www.turkpatent.gov.tr/TURKPATENT/resources/temp/F9E4CFAF-A7AE-4FEA-8BCC-DA8B5C7DAB00.pdf / 24.04.2020.

Uslanmaz, Belgin (2013). "Perakendecilikte Marka Yönetim Kavramları". TR'de Marka, 7, 15.http://www.trdemarka.com/MakaleDetay.aspx?i=218&Name=perakendecilikte%20Marka%20Y%C3%B6netim%20Kavramlar%C4%B1/ 27.06.2019.

Qatar Airways. [@qatarairways]. (t.y.). Instagram hesabı. Erişim: 23.08.2019, https://www.instagram.com/ qatarairways/?hl=tr

Wikipedia. (t.y.-a). Erişim: 23.01.2021, https://tr.wikipedia.org/wiki/Air_Canada

Wikipedia. (t.y.-b). Erişim: 13.12.2020, https://en.wikipedia.org/wiki/Singapore_Airlines_fleet/

İLK OKUMA YAZMA ÖĞRETİMİNDE
DNA MODELİ

Gazi Ünal

nobel bilimsel

İlk Okuma Yazma Öğretiminde DNA Modeli

Gazi Ünal

Yayın No.: 2240
ISBN: 978-625-393-766-9
E-ISBN: 978-625-393-767-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Fatma Kama -fatma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Ünal, Gazi.
İlk Okuma Yazma Öğretiminde DNA Modeli / Gazi Ünal
1. Basım, VIII + 270 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-766-9
E-ISBN: 978-625-393-767-6
1. İlk Okuma 2. Kılavuz Kitap 3. Birinci Sınıf

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR III

ÖN SÖZ V

GİRİŞ 1

ÇOCUĞUN DİL GELİŞİMİ VE İLK OKUMA YAZMA YÖNTEMLERİ 15

ZİHİN SÖZCÜKLERİ NASIL ALGILAR VE ANLAMLANDIRIR? 16

ÇOCUK DİLİN UNSURLARINI HANGİ YAŞLARDA NASIL KAVRAR? 20

BİREŞİM YÖNTEMİ VE SORUNLAR 29

ÇÖZÜMLEME YÖNTEMİ VE SORUNLAR 41

İLK OKUMA-YAZMA ÖĞRETİMİNE NEREDEN, NASIL BAŞLANMALI? 47

SİSTEMATİK İLK OKUMA YAZMADA DNA MODELİ 51

A- BÜTÜNSEL KAVRAMA DÖNEMİ: CÜMLE VE SÖZCÜĞÜ KEŞİF 55

28 TEMEL CÜMLE: İLK OKUMA YAZMANIN PUSULASI 56

CÜMLE VE SÖZCÜĞÜ KEŞİF DÖNEMİ'NİN AŞAMALARI 67

CÜMLE VE SÖZCÜĞÜ KEŞİF DÖNEMİ'NİN KAZANIMLARI 69

B- ÇÖZÜMLEME-BİREŞİM DÖNEMİ: HECELEMEYİ VE HECELERİ BİRLEŞTİRMEYİ KEŞİF 72

ÇÖZÜMLEME-BİREŞİM DÖNEMİ'NİN KAZANIMLARI 77

C - SESBİLGİSEL-SESBİRİMSEL FARKINDALIK DÖNEMİ:
HARF VE HECE TABLOSUNU KEŞİF 80

HARF VE HECE TABLOSUNU KEŞİF DÖNEMİ'NİN KAZANIMLARI 88

DNA MODELİ'NİN GENEL KAZANIMLARI 89

DNA MODELİNİN İLK OKUMA YAZMA ÜZERİNE ETKİLERİ 94

**DNA MODELİNİN UYGULAYIM VE İŞLENİŞİ /
SINIF ÖĞRETMENLERİ İÇİN KILAVUZ**

HAZIRLIK HAFTASI 102

UYGULANMA VE HAFTALIK TAKVİM 105

A- BÜTÜNSEL KAVRAMA DÖNEMİ DERSİN İŞLENİŞ İLKELERİ VE UYGULANMASI 109
DÖNEMİN İŞLENİŞ İLKELERİ 109
DERSLERİN İŞLENİŞ İLKELERİ 114
UYGULAMA VE HAFTALIK İŞLENİŞ 121

B- ÇÖZÜMLEME BİREŞİM DÖNEMİ DERSİN İŞLENİŞ İLKELERİ VE UYGULANMASI 165
DÖNEMİN İŞLENİŞ İLKELERİ 165
DERSLERİN İŞLENİŞ İLKELERİ 170
UYGULAMA VE HAFTALIK İŞLENİŞ 175

C- SESBİLGİSEL-SESBİRİMSEL FARKINDALIK DÖNEMİ DERSİN İŞLENİŞ İLKELERİ VE UYGULANMASI 193
DÖNEMİN İŞLENİŞ İLKELERİ 194
DERSLERİN İŞLENİŞ İLKELERİ 198
UYGULAMA VE İŞLENİŞ TAKVİMİ 204
OKUMAYA GEÇİŞ 229

DNA MODELİ'NİN DİĞER UYGULAYIM PROGRAMLARI 233
İKİNCİ SINIFA BAŞLARKEN "HATIRLATMA PROGRAMI" 234
DNA MODELİNDE OKUMA YAZMAYI GÜÇLENDİRME PROGRAMI 244

KAYNAKÇA 264

KAYNAKÇA

Akarsu, Bedia. *Wilhelm Von Humboldt'da Dil-Kültür Bağlantısı*,İstanbul: İstanbul Matbaası, 1955.

Akçin, F. Nur. "Zihinsel yetersizliği olan çocuklar için hibrit okuma-yazma öğretim yöntemi," *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 20(1) (2019):177-208.

Akıncı, Mehmet, Bektaş, Sezen, Gülle, Talip, Kurt, Serhat ve Kurt, Yavuz. "Ses Temelli Cümle Yöntemi ile Okuma-Yazma Eğitimi", *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 33 (2) (2016): 97-115, 106-107.

Akman, Eyüp ve Aşkın, İlkay. "Ses Temelli Cümle Yöntemine Eleştirel Bir Bakış", *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 32 (2012): 1-18, 12.

Aksan, Doğan. *Her Yönüyle Dil Ana Çizimleriyle Dilbilim 1* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1977).

Aktürk, Yasemin ve Taş, Ayşe Mentiş. "İlk Okuma-Yazma Öğretiminde 'Ses Temelli Cümle Yöntemi'nin Uygulanmasına İlişkin Öğretmen Görüşleri (Şanlıurfa/Viranşehir örneği)", *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 2 (2011): 27-36

Akyılmaz, Lütfi ve Kocaoluk, Mehmet Şükrü. *İlk Okuma Yazma Öğretimi*. 11. Baskı. Kocaoluk Basım ve Yayımevi, 1962.

Akyol, Hayati. *Türkçe İLK OKUMA Yazma Öğretimi* (Ankara: Pegem, 2020),

Akyol, Hayati ve Temur, Turan. "Ses Temelli Cümle Yöntemi ve Cümle Yöntemi ile Okuma Yazma Öğrenen Öğrencilerin Okuma Becerilerinin Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5 (2008): 79-95.

Anras, Binnur. "Mesleğe Yeni Başlayan Öğretmenlerin İlk Okuma Yazma Öğretimi Sürecinde Karşılaştıkları Güçlükler", *Okuma Yazma Eğitimi Araştırmaları*, 8(1) (2020): 51-67

Arslan, Mehmet "İLK OKUMA Yazma Öğretiminde Karşılaşılan Güçlükler ve Cümle Yönteminin Uygulanmasında Gözlenen Yanlışlıklar", X. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, Abant İzzet Başsal Üniversitesi, 7-9 Haziran 2001, 1543-1552.

Aslan, Mecit ve Altunova, Nebi. "Birinci Sınıf Türkçe (İlk Okuma Yazma) Öğretim Programının Değerlendirilmesi", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (32) (2019): 31-75.

Arslantaş, İsmail ve Cinoğlu, Mustafa. "İLK OKUMA Yazma Öğretiminde Ses Temelli Cümle Yöntemiyle Çözümleme Yönteminin Karşılaştırılması", *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 11 (2010): 81-92

Avcı, Yunus Emre ve Şahin, Mehmet. "Ses Temelli Okuma-Yazma Öğretiminde Sınıf Öğretmenlerinin Karşılaştığı Sorunların İncelenmesi", *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (6-7) (2016): 59-79

Aybek, Birsel ve Aslan, Serkan. "İlkokul birinci sınıf öğretmenlerinin 4+4+4 kesintili zorunlu eğitim sisteminde yaşamış oldukları sorunlara ve çözüm önerilerine yönelik görüşlerinin incelenmesi", *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 5(3) (2015): 326-346.

Aydın, Barış. "Ruhbilim, Bilişsel Dilbilim ve Dil Öğretimi", *Dilbilimleri ve Dil Öğretimi,* ed. Ece Korkut ve İram Onursal Ayırır, Ankara: Seçkin Yayınları, 2016, 227-261.

Aydın, Harun ve Kartal, Hülya. "Sınıf Öğretmenlerinin Okuma-Yazma Öğretiminde Karşılaşıkları Güçlüklerin Hizmetiçi Eğitim Yoluyla Giderilmesi", *Academy Journal of Educational Sciences* 1 (2017): 34-54.

Ayyıldız, Aslıhan. Ses Temelli Cümle Yöntemi ile ilkokula Yazma Öğretiminde Öğrenci Hatalarının İncelenmesi, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2011

Babayiğit, Özgür ve Gültekin, Mehmet. "İlk Okuma Yazma Öğretiminde Oyunla Öğretim Yöntemi Uygulamaları", *AJESI-Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 2019; 9(2): 450-483.

Başar, Murat ve Tanış Gürbüz, Hatice Merve. "İlk okuma ve yazma öğretiminde karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri", *Okuma Yazma Eğitimi Araştırmaları*, 8/1 (2020): 1-20.

Bay, Yalçın. "Ses Temelli Cümle Yöntemiyle İlk Okuma Yazma Öğrenen İlköğretim Birinci Sınıf Öğrencilerinin Okuma Yazma Hızları ve Okuduğunu Anlama Düzeyleri", *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11/1 (Nisan 2010): 257-277.

Bayat, Seher. "İLK OKUMA Yazma Öğretiminde 60-66 Aylık Çocuklar ile İlgili Yaşanan Güçlüklere İlişkin Öğretmen Görüşleri", *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, (4) (2015): 172-185

Baydık, Berrin ve Kudret, Zeynep Bahap. "The views of teachers on the effects of sound based sentence method and their instructional practices", *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences* (JFES) 45 (2012): 1-22

Bektaş, Seda. Ses Temelli Cümle Yöntemi Kullanımına İlişkin Öğretmen Görüşleri, yayımlanmamış yüksek lisans tezi (Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011)

Beyazıt, Necla. İlk okuma yazma öğretiminin kazandırılmasında çözümleme yöntemi ve ses temelli cümle yönteminin farklı bakış açılarıyla değerlendirilmesi, yayımlanmamış yüksek lisans tezi (Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Enstitüsü, Hatay, 2007)

Bıçak, Eda ve Susar Kırmızı, Fatma. "Öğretmen Görüşlerine Göre Ses Temelli Cümle Yöntemine İlişkin Uygulamalarda Öğrenci ve Velilerin Değerlendirilmesi", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13 (1) (2016): 193-210

Binbaşıoğlu, Cavit. "İLK OKUMA ve Yazma Öğretiminin ve Alfabe Kitaplarının Tarihsel Gelişimi", *Eğitim ve Bilim*, 14/114, (1999):8-34, 13.

Binbaşıoğlu, Cavit. "Bizde İlk Okuma ve Yazma Öğretiminin Tarihçesi Üzerine Kısa bir Not", *Çağdaş Eğitim*, 154 (Nisan 1990): 32-33.

Binbaşoğlu, Cavit. "İLK OKUMA Yazma Öğretiminde tümce Yönteminin Gerekliliği", *Çağdaş Eğitim*, 5 (48)(1980): 31-35

Bloom, Paul. "Précis of How Children Learn the Meanings of Words", *Behavioral And Brain Sciences* (2001) 24, 1095–1103, 1095.

Büker, Seçil. *Sinemada Anlam Yaratma* (İstanbul; Hayalperest Yayınları, 2012), 25.

Cangızbay, Kadir "Türkçe Okuma-Yazma Öğretimi Üzerine", *Toplum ve Bilim*, 42 Yaz (1988): 75-83, 75.

Carreiras, Manuel, Armstrong, B. C., Perea, M., & Frost, R. "The what, when, where, and how of visual word recognition", *Trends in cognitive sciences*, *18*(2) (2014): 90–98, 92-93.

Cattell, J. McMeen. "Psychometrische Untersuchungen" *Philosophische Studien*, 3 (1886): 452-492

Cemaloğlu, Necati. *İLK OKUMA Yazma Öğretimi* (Ankara: Nobel, 2001), 12.

Chall, Jeanne S. *Stages of Reading Development*. New York: MacGraw Hill, 1983.

Jeanne S. Chall, "Information About the Stages of Reading Development". https://static1.squarespace.com/static/58d71145579fb30814699475/t/58e218cec534a5778c556122/1491212495187/Information+about+the+stages+of+reading+development.pdf

Chambrè, Susan, Ehri, Linnea C, and Ness, Molly. "Phonological decoding enhances orthographic facilitation of vocabulary learning in first graders". *Read Writ* 33, 1133–1162 (2020), 28

Chen, Lang, Wassermann, D., Abrams, D.A. *et al.* "The visual word form area (VWFA) is part of both language and attention circuitry", *Nat Commun* 10, 5601 (2019), 9.

Chomsky, Noam. *Language and Mind*, 3rd edition (New York: Cambridge University Press, 1968)

Cohen, Laurent and Dehaene, Stanislas. "Specialization within the ventral stream: the case for the visual word form area" *Neuroimage* 22 (2004): 466–476.

Çelenk, Süleyman ve Baycan, Demet. "İLK OKUMA ve Yazma Öğretiminin Tarihçesi Hedefleri Önemi ve İlkeleri", *İLK OKUMA Yazma Programı ve Öğretimi*, ed. Süleyman Çelenk,, Ankara: Eğiten Kitap, 2013, 1-13.

Çelenk, Süleyman, "İLK OKUMA ve Yazma Öğretiminde Okul Öncesi Deneyimler ve Aile Okul İlişkileri", *İLK OKUMA Yazma Programı ve Öğretimi*, ed. Süleyman Çelenk,, Ankara: Eğiten Kitap, 2013,53-72.

Çelenk, Süleyman. "İLK OKUMA-Yazma Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlara İlişkin Öğretmen Görüşleri", *İlköğretim Online* 1 (2002): 40/47

Çelenk, Süleyman. "İlköğretim Okulları Birinci Sınıf Öğrencilerinin İLK OKUMA Ve Yazma Öğretimine Hazırlık Düzeyleri", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* , 8 (1) (2016): 83-90

Çetinkaya, Seher. "Sınıf öğretmenleri anlatıyor: İlkokuma yazma öğretimi", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 40/1 (2021), 80-106.

Çelik, Diren ve Arslan Özer, Derya. "Sınıf öğretmenlerinin yazma güçlüğü ile ilgili görüşleri", *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 10(3) (2022): 648-670

Çiçek, Seher ve Dilekçi, Atilla. "Kelime öğretimi yöntem ve teknikleri", RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (26) (2022): 284-299, 292

Öztürk Dağabakan, Fatma ve Dağabakan, Davut. "Dil ve Çocukta Dil Gelişim Kuramları", *Anaokullu.com* (2007) http://www.anaokullu.com/aa-belge/okul-oncesi-makale-dil-gelisimi.pdf

Dale, Rick. "Cognitive and Behavioral Approaches to Language Acquisition: Conceptual and Empirical Intersections", The Behavior Analyst Today, Vol 5, Issue 4, (2004), 337

De Saussure, Ferdinand. Course in General Linguistics, edited and annotated by Roy Harris (London: Bloomsbury, 2013).

Dehaene, Stanislas, Cohen L, Sigman M, Vinckier F. "The neural code for written words: a proposal", *Trends Cogn Sci*. (7) (2005): 335-41

Demir, Okay ve Ersöz, Yasemin. "4+4+4 Eğitim Sistemi Kapsamında Sınıf Öğretmenlerinin İLK OKUMA ve Yazma Eğitiminde Yaşadıkları Güçlüklerin Değerlendirilmesi", *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry* 7 (2016): 1-27

Demiray, Kemal ve Öz, Feyzi. *1968 İlkokul Türkçe Programı Kılavuzu* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, (1974).

Diehl, Randy L.,. Lotto, Andrew J and Holt, Lori L. "Speech Perception", *Annu. Rev. Psychol* 55 (2004): 149-179

Dikmen, Selahattin. *İLK OKUMA Yazma Öğretimi Öğretmen El Kitabı* (Ankara: Tekışık Basım-Yayımcılık, 1986)

Duran, Erol ve Çoban, Okan. "Ses Temelli Cümle Yöntemine Yönelik Öğretmen Görüşleri", *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi* 1 (2016): 17-22.

Ehri, Linnea C. "Systematic Phonics Instruction: Findings of the National Reading Panel" 2003: www.standards.dfes.gov.uk/pdf/literacy/lehri_phonics.pdf

Ehri, Linnea C. "Learning to Read Words: Theroy, Findings, and Issues", Scientific Studies of Reading, 9 (2), 2005: 167-188.

Ehri, Linnea C. "Orthographic Mapping in the Acquisition of Sight Word Reading, Spelling Memory, and Vocabulary Learning, *Scientific Studies of Reading*, 18:1 (2014): 5-21.

Ehri, Linnea C. "What Teachers Need to Know and Do to Teach Letter–Sounds, Phonemic Awareness, Word Reading, and Phonics", *International Literarcy Association*, https://www.byramhills.org/uploaded/Curriculum_Instruction/District_Initiatives/Literacy_Study/Ehri_2022_What_Teachers_Need_to_Know_and_Do_to_Teach_Letter_Sounds_Phonemic_Awareness_Word.pdf

Ehri, Linnea C. and McCormick, Sandra. "Phases of word learning: Implications for instruction with delayed and disabled readers" *Reading ve Writing Quarterly*, 14(2) (1998):135-163.

Ehri, Linnea C., Nunes, Simone R., Willows, Dale M., Schuster, Barbara Valeska, Yaghoub-Zadeh, Zohreh and Shanahan, Timothy. "Phonemic Awareness Instruction Helps Children Learn to Read: Evidence from the National Reading Panel's Meta-Analysis." *Reading Research Quarterly* 36, no. 3 (2001): 250–87., 279.

Erbasan, Ömer ve Erbasan, Ülkü. "Sınıf Öğretmenlerinin İlk Okuma Yazma Öğretimi Sürecinde Karşılaştığı Sorunlar", *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 8(1) (2020): 113-125

Erdoğan, Özge. "İlköğretim Birinci Sınıf Öğrencilerinin Fonolojik Farkındalık Becerileri ile Okuma Becerileri Arasındaki İlişki", *Eğitim ve Bilim* Cilt 37 (166)(2012).

Ferah, Aysel. *Türkçe İlk Okuma Yazmayı Öğrenme: Türkçe Okuyup Yazmak İçin* (Ankara: Nobel, 2007

Gough, Philip B. and Hillinger, Michael L. "Learning to Read: An Unnatural Act." Bulletin of the Orton Society 30 (1980): 179–96, 187-188

Göğüş, Beşir. *İlkokullarda Türkçe Öğretimi Kılavuzu* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1968)

Gökkuş, İclal ve Akyol, Hayati. "Ses bilgisi farkındalık programının birinci sınıf öğrencilerinin sesbilgisel farkındalık becerilerinin gelişimine etkisi", *Cumhuriyet International Journal of Education*, *9*(1)(2020): 308-331

Gül, Serap, "Ses Bilgisi – Sesbilim ve Dil Öğretimi", Çev. Ece Korkut, Dil Bilimleri ve Dil Öğretimi, ed. Ece Korkut ve İrem Onursal Ayırır, 41-63 (Ankara: Seçkin Yayınları, 2016), 45.

Güldenoğlu, Birkan, Kargın, Tevhide ve Ergül, Cevriye. "Sesbilgisel Farkındalık Becerilerinin Okuma ve Okuduğunu Anlama Üzerindeki Etkisi: Boylamsal Bir Çalışma", *İlköğretim Online* 15 (2016): 251-2730, 265, 266

Güleryüz, Hasan. *Programlanmış İLK OKUMA Yazma Öğretimi Kuram ve Uygulamaları* (Ankara: Pegem, 1998)

Güneş, Firdevs. "Okuma-Yazma Öğretiminde Cümlenin Önemi". *Türklük Bilimi Araştırmaları* (2003): 39-48, 40.

Güneş, Firdevs, Uysal, Hümeyra ve Taç, İmra. "İlkokuma Yazma Öğretimi Süreci: Öğretmenim Bana Okuma Yazmayı Öğretir Misin?", *EKUAD JETPR Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırma Dergisi*, Cilt 2, sayı 2 (2016): 23-33.

Güneş, Firdevs ve Işık, Ayşe Derya. "Türkçede Sık Kullanılan Harfler ve Öğretilmesi", *The Journal of Limitless Education and Research*, 3 (1) (2018): 1-26

Hoff, Erika and Naigles, Letitia. "How children use input to acquire a lexicon", *Child Dev.* 73(2) 2002:418-33.

Johnston, Francine R. "The timing and teaching of word families", *The Reading Teacher*, 53(1)(1999): 64-75

Işıl, Kemal ve Candoğan, Galip. *İLK OKUMA Yazma Öğretimi Metot ve Teknikleri* (Konya: Sebat Ofset Matbaacılık, 1990);

Karadağ, Ruman ve Gültekin, Mehmet, "İLK OKUMA Yazma Öğretiminde Çözümleme ve Bireşim Yöntemlerinin Etkililiğine İlişkin Öğretmen Görüşleri", *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 3/1 (2013), 102-121.

Karagöz, Süleyman. *Uygulamalı İLK OKUMA Öğretmen Kılavuzu* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1976).

Karakelle, Sema. "Fonolojik Farkındalık Ve Harf Bilgisinin İLK OKUMA Becerisi Üzerindeki Etkisi". Psikoloji Çalışmaları 24 (2012): 45-56, 54.

Karaman, Hamdi. Ana Dili Türkçe Olmayan Öğrencilere İLK OKUMA Yazma Öğretiminin Öğretmen, Öğrenci ve Veli Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi, yayımlanmamış doktora tezi (Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum, 2022)

Karaman, Hamdi ve Yılar, Ömer. "Türkçenin Ana Dili Olarak Konuşulmadığı Bölgelerde İLK OKUMA Yazma Öğretimi ile İlgili Öğretmen Görüşleri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 33 (2023): 159-170

Kavak, Gülden. Ses Temelli Cümle Yönteminin Uygulama Aşamalarında Ortaka Çıkan Sorunlar, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2019,

Kayıkçı, Kemal. "İlköğretim Müfettişleri ve Öğretmenlerin Ses Temelli Cümle Öğretim Yönteminin Uygulamasına İlişkin Görüşleri", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* 55 (2008): 423-457.

Keklik, Saadettin "On bir yaşına kadar çocukta dil edinimi", Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009.

Keklik, Saadettin. "Türkçede 0-6 Yaş Çocuklarına Öğretilmesi Gereken, En sık Kullanılan 1200 Kelime", https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423935142.pdf

Kılıç, Sebiha. "İlkokul Birinci Sınıfa Devam Eden 60-66-72 Aylık Öğrencilerin Dil Becerilerinin İncelenmesi", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. 8(2)(2021): 544-576

Kılınç Şahin, Yeliz. Ses Temelli Cümle Yöntemine Göre Oluşturulan Metinlerin Öğrencilerin Bilişsel Gelişimine Uygunluğunun Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi, yayımlanmamış yüksek lisans tezi (Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2017), 88, 90

Kıran, Zeynel. "Yapısalcı Dilbilim ve Dil Öğretimi", *Dil Bilimleri ve Dil Öğretimi*, ed. Ece Korkut ve İram Onursal Ayırır, Ankara: Seçkin Yayınları, 2016, 19-41.

Kıran Zeynel ve Kıran, Ayşe (Eziler). *Dilbilime Giriş* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2001)

Kırmızı, Fatma Susar, Özcan, Ersin ve Şencan, Deniz. "Türkçenin Az Konuşulduğu Bölgelerde İlk Okuma Yazma Sürecinde Karşılaşılan Sorunlara İlişkin Öğretmen Görüşleri", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(1) (2016): 412-445

Kilpatrick, David. "How we Remember Words and Why Some Childen Don't", UC SDI P20 Literacy Collaborative, Youtube. https://www.youtube.com/watch?v=54J5llogLuc&feature=share

Korkut, Ece ve Onursal Ayırır, İrem. *Dil Bilimleri ve Dil Öğretimi* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2016), 297.

Levine, Laura E. and Munsch, Joyce. *Child Development:An Active Learning Approach.* Fourth Edition. SAGE Publications: 2021, 289.

Li, J. Osher, D.E., Hansen, H.A. *et al, "*Innate connectivity patterns drive the development of the visual word form area", *Sci Rep* 10, 18039 (2020).

Liberman, Alvin M. "The reading researcher and the reading teacher need the right theory of speech", *Scientific Studies of Reading,* 3:2(1999): 95-111

Melogno, Sergio, Pinto, Maria Antonietta and Lauriola, Marco. "Becoming the Metalinguistic Mind: The Development of Metalinguistic Abilities in Children from 5 to 7," *Children* 9, 4 (2022): 1-14.

MEB, *İlkokul Programı* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1968).

MEB. *Türkçe öğretim programı kılavuzu*. (Ankara: MEB Yayınevi, 2004).

MEB, *İLK OKUMA Yazma Öğretmen Kılavuzu Kitabı* https://orgm.meb.gov.tr/derskitaplari/ciltler/1kademe/1kademeilk okumayazmaOK.pdf

Milli Eğitim Bakanlığı, *Türkçe Öğretim Programı Kılavuzu*. (Ankara: MEB Yayınevi, 2005).

MEB, *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dil Gelişimi* (Ankara: 2013)

MEB. *İLK OKUMA ve Yazma Öğretmen Kılavuzu* (İstanbul: MEB Yayınevi, 1979)

Miller, George, Bruner, Jerome S. and Postman, Leo. "Familiarity of Letter Sequences and Tachistoscopic Identification", *The Journal of General Psychology*, 50 (1)(1954): 129-139.

Nas, Recep. *Metinlerle ilk okuma-yazma öğretimi (*Bursa: Ezgi Kitabevi, 2006..

Papandropoulou, Ioanna ve Sinclair, Hermine "What is a word? Experimental study of children's ideas on grammar," *Human Development, 17*(4) (1974), 241–258.

Pehlivan Eroğlu, Meltem, Tozlu, Necdet ve Özbaş, Mehmet. "Ses Temelli Cümle Öğretim Yöntemine ilişkin Uygulamalar Konusunda Öğretmen Görüşleri", *Çocuk Edebiyat ve Dil Eğitimi Dergisi* 2 (2019): 61-79;

Reicher, Gerald M. "Perceptual recognition as a function of meaninfulness of stimulus material," *Journal of experimental psychology* 81 2 (1969): 275-80, 279.

Rumelhart, David E. "Toward an Interactive Model of Reading", in *Theoretical Models and Processes of Reading*, edited by H. Singer & R.B. Ruddell, 3rd ed. (Newark, DE: 1985), 719.

Oğuzhan, Turhan ve Öz, Feyzi. *Güzel Türkçe Öğretmen Kılavuzu (1-5)* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1972).

Öz, Feyzi, "İLK OKUMA-Yazma Öğretimi", *Eğitim ve Bilim/Education and Science*, Cilt/Vol. 14, Sayı/No: 114, Ekim/October (1999):3-7.

Özakpınar, Yılmaz. *Psikolojinin Kavramsal Yapısı* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2000), 59.

Özcan, Ali Osman ve Özcan, Aysel Ferah. "Türk Çocuklarının Ses Gelişim Özellikleri ve İlk Okuma Yazma Öğrenme", *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1 (2) (2014): 67-86

Özcan, Aysel Ferah ve Özcan, Ali Osman. "İlk Okuma Yazma Öğrenmede Çocukların Yaşadıkları Güçlükler, Nedenleri ve Çözüm Önerileri: Nitel Bir Araştırma", *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1) (2016):69-103.

Özcan, Aysel Ferah ve Yıldız, Sevilay. "2017 Türkçe dersi ilk okuma yazma öğretim programı ve uygulamaya ilişkin öğretmen görüşleri", *Amasya Üniversitesi* Eğitim Fakültesi Dergisi, 7(2) (2018): 217-255

Öncül, Vildan ve Yaylagül Üstünel, Özen. "Türkçe ediniminde ses bilgisi gelişimi", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 11(4) (2022): 1632-1646, 1634.

Özkara, Yasin. "Sınıf Öğretmenlerinin İLK OKUMA Yazma Eğitimi Hakkındaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi", *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (42) (2014): 1-17

Saban, Ayten İflazoğlu ve Yiğit, Vehibe. "Ses Temelli Cümle Yöntemi ile İLK OKUMA Yazma Öğretim Sürecinde Karşılaşılan Güçlükler ve Bu Güçlüklerle Baş Etme Stratejilerinin Belirlenmesi: (Şırnak İli Örneği)", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 20 (2011): 319-342

Sağırlı, Muhittin. "Cümle Yönteminin İlk Okuma-Yazma Öğretimi Üzerindeki Başarısının Öğretmen Açısından Değerlendirilmesi", *EKEV Akademi Dergisi*, 0/78 (2019): 351-370.

Sağırlı, Muhittin. "Ses Temelli Cümle Yönteminin İlk Okuma-Yazma Öğretimi Üzerindeki Başarısının Öğretmen Açısından Değerlendirilmesi", *OPUS International Journal of Society Researches*, 13 (19) (2019): 852-883.

Sağırlı, Muhittin. "Yazmaya Hazırlık, Yazma ve Yazı Biçimine İlişkin Birinci Sınıf Yazma Temel Dil Becerisi Kazanımlarının Türkçe Dersi Öğretim Programında (2019) Yer Alan Açıklama ve Örnekler ile Yeterliliği Yönünden Değerlendirmesi", Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (31) (2022): 369-389

Sağırlı, Muhittin ve Atik, Uğur. "Öğretmen Görüşlerine Göre Ses Esaslı İlk Okuma Yazma Öğretiminde Karşılaşılan Güçlükler", *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24 (3) (2022): 376-389

Sağırlı, Muhittin ve Coşkun, Leyla. "Öğrencilerin Okul Olgunluklarının Okuma Yazma Sürecine Etkisi", *OPUS International Journal of Society Researches*, 17 (37) (2021): 4072-4103

Samancı, Selda. Ses temelli cümle yöntemiyle okuma yazma öğretiminde ilköğretim birinci sınıf öğretmenlerinin karşılaştıkları problemler, yayımlanmamış yüksek lisans tezi (Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyorkarahisar, 2007)

Sarıoğlu, Burcu. Türkçenin Yeterince Etkin ve Güzel Kullanılmadığı Sınıflarda Öğretmenlerin ilk okuma ve Yazma Öğretimi Sürecinde Karşılaştığı Sorunlar ve Çözüm Önerileri: Van-Çatak Örneği, yayımlanmamış yüksek lisans tezi (Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum, 2021),

Sedita, Joan. "The Role of Orthographic Mapping in Learning to Read", Key to Literarcy, Vimeo. https://vimeo.com/642494306

Share, David L. "Orthographic learning at a glance: On the time course and developmental onset of self-teaching", *Journal of Experimental Child Psychology*, April 87(4)(2004):267–298;

Share, David L. "Orthographic learning, phonological recoding, and self-teaching", in *Advances in Child Development and Behavior,* ed. R. Kail, 31-81 (New York: Elsevier, 2008).

Skinner, B.F. *Verbal Behavior* (William James Lectures Harvard University, 1948)

Sience Daily, "Humans are born with brains' 'prewired' to see words: https://www.sciencedaily.com/releases/2020/10/201022125525.htm.

Smith, Frank. *Understanding Reading: A Psycholinguistic Analysis of Reading and Learning to Read* (New York: Holt, Rinehart and Winston, 2004).

Şahin, Ayfer. İlkokuma yazma öğretiminde kullanılan çözümleme ve bireşim yöntemlerinin uygulamalı olarak karşılaştırılması, yayınlanmamış doktora tezi (Gazi Üniversitesi, Ankara, 2005).

Şenel, Hatice. "Öğretmenlerin İLK OKUMA-yazma Öğretiminde Tercih ettiği Yöntemler", *İlköğretim Online* 3 (2004): 48-53.

Tekışık, Hüseyin Hüsnü ve Okay, Mine. *İLK OKUMA Yazma Öğretimi Öğretmen Kılavuzu* (Ankara: Rehber Yayınevi, 1988).

Tok, Şükran "İLK OKUMA Yazma Öğretiminde Kullanılan Yöntemlerin Değerlendirilmesi", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* 26 (2001): 257-276.

Tok, Şükran; Tok, Türkay ve Mazı, Ayşegül. "İLK OKUMA Yazma Öğretiminde Çözümleme ve Ses Temelli Cümle Yöntemlerinin Değerlendirilmesi", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* 53 (2008): 123-144;

Tosunoğlu, Mesiha. "İlk Okuma ve Yazma Öğretim Yöntemiyle İlgili Öğretmen Görüşleri", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 54 (2006/1) , 195-222.

Treiman, Rebecca. "Onsets and rimes as units of spoken syllables: Evidence from children", *Journal of Experimental Child Psychology*, 39 (1985): 161-181

Tuncay, Ayşegül Avşar "İlkokulda Yazma Öğretimi", *İlkokulda Eğitim ve Öğretim*, (ed) Hayati Akyol ve Ayşegül Avşar Tuncay, 109-136 (Ankara: Pegem Akademi, 2021), 112.

Turan, Mehmet ve Akpınar, Burhan. "İlköğretim Türkçe Dersi ilk okuma yazma öğretiminde kullanılan ses temelli cümle ve bitişik eğik yazı yöntemlerinin değerlendirilmesi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 1 (2008), 121.

Türkyılmaz, Şevket. *Özel Öğretim Metotları-1* (Ankara: Ankara Yarı Açık Cezaevi Matbaası, 1972), 15.

Uçar, Kemal Özgür. Okuma Yazma Öğretiminde Kullanılan Yöntemlerin Etkililiğinin Karşılaştırılması, yayımlanmamış yüksek lisans tezi (Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, 2001)

Uğurlu, Celal Teyyar. "İlköğretim Birinci Sınıf Öğretmenlerinin Yapılandırmacı Öğrenme Yaklaşımı İle İlk Okuma Yazma Öğretimine İlişkin Görüşleri", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (30) . (2009): 103-114,108.

UK Department of Education, The reading framework Teaching the foundations of literacy, 2022

Vardar, Berke. *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri,* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1982).

Vinckier F, Dehaene S, Jobert A, Dubus JP, Sigman M, Cohen L, "Hierarchical coding of letter strings in the ventral stream: dissecting the inner organization of the visual word-form system", *Neuron*, 55(1) (2007):143-56, 143.

Vygotsky, Lev S. *Düşünce ve dil.* çev Semih Koray (Ankara: Kaynak Yayınları, 1985).

Woodward, Amanda L., Markman, Ellen M. and Fitzsimmons, Colleen M. "Rapid word learning in 13- and 18-month-olds", *Developmental Psychology*, 30(4) (1994), 553-566

Yalçın, Rıza "Ses Temelli Cümle Yönteminin Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi Alanya Örneği", yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Burdur, 2015

Kadınlar İçin Geliştirilen
Yeni Bir Fiziksel Öz Savunma Sistemi

"Sokak Fiziksel Öz Savunma Sistemi"

Öğr. Gör. Musa Uyar

nobel bilimsel

Kadınlar İçin Geliştirilen Yeni Bir Fiziksel Öz Savunma Sistemi: "Sokak Fiziksel Öz Savunma Sistemi"

Öğr. Gör. Musa Uyar

Yayın No.: 2300
ISBN: 978-625-393-948-9
E-ISBN: 978-625-393-949-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir. Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz. Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Uyar, Musa.
Kadınlar İçin Geliştirilen Yeni Bir Fiziksel Öz Savunma Sistemi: "Sokak Fiziksel Öz Savunma Sistemi" / Musa Uyar
1. Basım, VIII + 220 s., 19,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-948-9
E-ISBN: 978-625-393-949-6
1. Şiddet 2. Kadına Yönelik Fiziksel Şiddet 3. Öz Savunma 4. Fiziksel Öz Savunma

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi Kitabevleri, Yeryüzü Dağıtım

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR iii

ÖN SÖZ v

1. GİRİŞ 1

1.1. SOKAK FİZİKSEL ÖZ SAVUNMA SİSTEMİ NEDEN GELİŞTİRİLDİ? 1

1.2. SOKAK FİZİKSEL ÖZ SAVUNMA SİSTEMİ NASIL GELİŞTİRİLDİ? 5

1.3. KADINA YÖNELİK FİZİKSEL ŞİDDET VE FİZİKSEL ÖZ SAVUNMA KAVRAMLARI 10

2. SOKAKTA KADINA YÖNELİK FİZİKSEL ŞİDDET NASIL YAŞANIR? 17

2.1. FİZİKSEL ŞİDDETTE EN SIK UYGULANAN SALDIRILAR NELERDİR? 22

2.2. FİZİKSEL ŞİDDETTE EN SIK HEDEF ALINAN BÖLGELER NELERDİR? 51

2.3. FİZİKSEL ŞİDDETTE EN SIK UYGULANAN SALDIRI TİPLERİ NELERDİR? 52

2.4. FİZİKSEL ŞİDDET ORTALAMA NE KADAR SÜRER? 53

2.5. FİZİKSEL ŞİDDETTE ORTALAMA KAÇ SALDIRI YAPILIR? 53

2.6. FİZİKSEL ŞİDDETTE KADINLAR NE ORANDA YERE DÜŞER? 54

2.7. FİZİKSEL ŞİDDETTE KADINLARIN VERDİĞİ TEPKİLER NELERDİR? 54

2.8. FİZİKSEL ŞİDDETİN SONLANIŞ ŞEKİLLERİ NELERDİR? 55

2.9. FİZİKSEL ŞİDDETİN EN SIK YAŞANDIĞI ORTAMLAR NELERDİR? 55

2.10. FİZİKSEL ŞİDDETE ÇEVREDEKİLERİN TEPKİSİ NEDİR? 56

3. SOKAK FİZİKSEL ÖZ SAVUNMA SİSTEMİ 57

3.1. GARD DURUŞU 66

3.2. YERE DÜŞÜŞLER VE YERDE GARD 76

3.3. VÜCUDUN HASSAS BÖLGELERİ 80

3.4. VURUŞ TEKNİKLERİ 83
3.5. İTME, ÇEKME, SARILMA VE BOĞMA SALDIRILARINA KARŞI SAVUNMALAR 107
3.6. TOKAT VE YUMRUK SALDIRILARINA KARŞI SAVUNMALAR 146
3.7. TEKME, DİZ VE KAFA SALDIRILARINA KARŞI SAVUNMALAR 164

4. KADINLAR İÇİN FİZİKSEL ÖZ SAVUNMA İNANÇ DÜZEYİ ÖLÇÜM ARACININ GELİŞTİRİLMESİ . 191

5. MEŞRU SAVUNMA HAKKINDA BİLGİLENDİRME VE TAVSİYELER 209

KAYNAKÇA 215

YAZAR HAKKINDA 223

KAYNAKÇA

5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5237&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5 adresinden erişilmiştir.

Adams, D. ve McCormick, A. (1982). Men unlearning violence: Group work with men who batter. The Abusive Partner (ed M Roy), Van Nostrom Reinhold, New York. Aktaran; Dickstein, L. J. (1988). Spouse abuse and other domestic violence. Psychiatric Clinics of North America, 11(4), 611-628.

Adıbelli, D., Saçan, S., ve Türkoğlu, N. (2018). Üniversite öğrencilerinde şiddete yönelik tutum ölçeğinin geliştirilmesi. Anatolian Journal of Psychiatry, 19(2), 202-209.

Akın, A., Gülşen, M., Aşut, S., ve Akca, M. (2012). Yakın ilişkilerde şiddet sorumluluğu ölçeği Türkçe formunun geçerlik ve güvenirliği. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 12(2), 175-184.

Akkaş, İ. ve Uyanık, Z. (2016). Kadina Yönelik Şiddet. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 6(1), 32-42.

Altınay, A. ve Arat, Y. (2008). *Türkiye'de kadına yönelik şiddet* (2. Baskı). İstanbul: Punto Baskı Çözümleri.

Altıparmak, İ. B. (2019). Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetin Boyutları: Ankara Örneği. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 55-76.

Altun, M. (2006). *Denizli ili kırsalında bir sağlık ocağı bölgesinde 15-49 yaş evli kadınların fiziksel şiddet görme durumları ve kadınların şiddete ilişkin tutumları* (Master's thesis, Pamukkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü).

Ball, K. ve Martin, J. (2012). Self-defense training and traditional martial arts: Influences on self-efficacy and fear related to sexual victimization. Sport, Exercise, and Performance Psychology, 1(2), 135.

Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde Miles-Huberman modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *3*(1), 1-14.

Başar, F. ve Demirci, N. (2015). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve şiddet. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, *2*(1), 41-52.

Baumgartner, H., ve Homburg, C. (1996). Applications of structural equation modeling in marketing and consumer research: A review. International Journal of Research in Marketing, 13(2), 139-161.

Bentler, P. ve Bonnet, D. G. (1980). Significance Tests and Goodness of Fit in the Analysis of Covariance Structures. Psychological Bulletin, 88(3), 588-606.

Bilgin Şahin, B. ve Erbay Dündar, P. (2017). Kadına yönelik şiddet ve yaşam kalitesi. *Anatolian Journal of Psychiatry/Anadolu Psikiyatri Dergisi*, *18*(3), 203-210.

Bükecik, E. ve Özkan, B. (2018). Kadına Yönelik Şiddet: Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Kadın Sağlığına Etkisi. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 3 (2), 33-37.

Civan Gökkaya, S. (2022). Flört Şiddeti Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *20*(01), 197-222.

Creswell, J. W. (2013). Steps in conducting a scholarly mixed methods study. Discipline-Based Education Research Group. University of Nebraska - Lincoln.

Çetin, H. (2011). Ergenler için şiddete yönelik tutum ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışması. İlköğretim Online, 10(1), 68-79.

Dartnall, E. ve Jewkes, R. (2013). Sexual violence against women: the scope of the problem. Best practice & research Clinical obstetrics & gynaecology, 27(1), 3-13.

DeVellis, R. F. (2012). Scale Development, Theory and Applications. New Delhi: Nobel.

Devries, K. M., Mak, J. Y., Garcia-Moreno, C., Petzold, M., Child, J. C., Falder, G., Lim, S., Bacchus, L. J., Engell, R. E., Rosenfeld, L., Pallitto, C., Vos, T., Abrahams, N ve Watts, C. H. (2013). The global prevalence of intimate partner violence against women. Science, 340(6140), 1527-1528.

Dwyer, P. (2022). Violence: A Very Short Introduction. Oxford: Oxford University Press.

Estrada, M. S. (2021). Feminist struggles against criminalization of digital violence: Lessons for Internet governance from the global south. Policy & Internet. 14(2), 410-423.

Finkelhor, D., Turner, H. A., Shattuck, A., ve Hamby, S. L. (2013). Violence, crime, and abuse exposure in a national sample of children and youth. JAMA Pediatrics, 167(7), 1-8.

Finkelhor, D., Turner, H., Ormrod, R., Hamby, S. ve Kracke, K. (2009). National survey of children's exposure to violence. Juvenile Justice Bulletin, 1-11.

Fox EL, Bowers RW, Foss ML: The Physiological Basis of Physical Education and Athletics. 4th edition, Philadelphia, Saunders College Publishing, 1988.

Funk, J., Elliott, R., Bechtoldt, H., Pasold, T. ve Tsavoussis, A. (2003). The attitudes toward violence scale: Child version. Journal of Interpersonal Violence, 18(2), 186-196.

Funk, J. B., Elliott, R., Urman, M. L., Flores, G. T., ve Mock, R. M. (1999). The attitudes towards violence scale: A measure for adolescents. Journal of Interpersonal Violence, 14(11), 1123-1136.

Garcia-Moreno, C., Jansen, H. A., Ellsberg, M., Heise, L. ve Watts, C. H. (2006). Prevalence of intimate partner violence: findings from the WHO multi-country study on women's health and domestic violence. The Lancet, 368(9543), 1260-1269.

Gökkaya, V. B. (2011). Türkiye'de Kadına Yönelik Ekonomik Şiddet. CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 12(2), 101-112.

Guterres, A. (2018). Remarks on International Day for the Elimination of Violence against Women. 12.11.2022 tarihinde https://www.un.org/sg/en/content/sg/speeches/2018-11-19/international-day-for-elimination-of-violence-against-women-remarks adresinden erişilmiştir.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2015). Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması 2014 Ana Rapor.

Haskan, Ö. ve Yıldırım, İ. (2012). Şiddet eğilimi ölçeği'nin geliştirilmesi. Eğitim ve Bilim, 37(163), 165-177.

Heise, L., Ellsberg, M. ve Gottemoeller, M. (1999). Ending Violence Against Women. Issues in World Health. *Baltimore: John's Hopkins University School of Public Health.* L(11), 1-44.

Hollander, J. A. (2004). "I can take care of myself" the impact of self-defense training on women's lives. Violence against women, 10(3), 205-235.

Hollander, J. A. (2016). Teaching About Gendered Violence Without Disempowering Women. In: Haltinner, K., Pilgeram, R. (eds) *Teaching Gender and Sex in Contemporary America*. Springer, Cham. (85-92).

Hollander, J. A. (2018a). Women's self-defense and sexual assault resistance: The state of the field. Sociology Compass, 12(8), e12597.

Hollander, J. A. (2018b). Empowerment self-defense. In Sexual assault risk reduction and resistance, 221-244.

Hollander, J. A. ve Cunningham, J. (2020). Empowerment self-defense training in a community population. Psychology of women quarterly, 44(2), 187-202.

https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/99352/mod_resource/content/1/14.%20HAFTA.pdf adresinden erişilmiştir.

http://www.cezahukukubilinci.org/mesru-savunma/#_ftn1 adresinden erişilmiştir.

Htun, M. ve Jensenius, F. R. (2020). Fighting violence against women: Laws, norms & challenges ahead. Daedalus, 149(1), 144-159.

Huberman, A. M. ve Miles, M. B. (1994). Data management and analysis methods. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *Handbook of qualitative research.* Sage Publications, Inc, (pp. 428–444).

Jordan, J. ve Mossman, E. (2018). "Back off buddy, this is my body, not yours": empowering girls through self-defense. Violence against women, 24(13), 1591-1613.

Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu, (2022). 2021 Yıllık Veri Raporu. 12.11.2022 tarihinde https://kadincinayetlerinidurduracagiz.net/veriler/3003/kadin-cinayetlerini-durduracagiz-platformu-2021-yillik-veri-raporu adresinden erişilmiştir.

Kanbay, Y., Aslan, Ö., Işik, E. ve Tektaş, P. (2017). İSKEBE kadına yönelik şiddet tutum ölçeği (iskebe tutum ölçeği) geliştirme çalışması. Anadolu Psikiyatri Dergisi, 18(5), 453-459.

Karataş, S., Şener, Ü. ve Otaran, N. (2008). Kadın Sığınmaevleri Kılavuzu. Ankara: T.C.Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.

Kelly, L. ve Sharp-Jeffs, N. (2016). Knowledge and know-how: The role of self-defence in the prevention of violence against women. Brussels: Policy Department for Citizen's Rights and Constitutional Affairs, European Parliament.

Kim, J., & Kang, D. I. (2014). Positioning standardized acupuncture points on the whole body based on X-ray computed tomography images. *Medical Acupuncture*, *26*(1), 40-49.

Kim, S. H. (2008). *Vital Point Strikes*: *The Art & Science of Striking Vital Targets for Self-defense and Combat Sports*. Turtle Press.

Kin İşler A, Koşar Ş. N., Aşçı F. H. (2001). 10 haftalık step programına katılımın kız ve erkek öğrencilerin fiziksel uygunluğuna etkisi. Spor Bilimleri Dergisi 12(4): 18-25.

Kirby, G. (2001). *Jujitsu Nerve Techniques*: *The Invisible Weapon of Self-defense*. Black Belt Communications.

Kline, R. (2010). Principles and Practice of Structural Equation Modeling. New York: The Guilford Press.

Koç, H. ve Yüksel, O. (2003). Kadınlarda Fiziksel Ve Fizyolojik Performansın Değerlendirilmesi, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 9, 239-250.

Korkmaz, M., Demiray, E., Sevil, Ü., Hablemitoğlu ve Taşkıran, Y. (2015). Dünyada, Türkiye'de Kadın ve Şiddet. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Köşgeroğlu, N., Ünsal, A., Türe, A., Çulha, İ. ve Öz, Z. (2016). Eskişehir'de Yaşayan Bir Grup Kadının Aile İçi Şiddete Maruziyet Durumları ile Sosyo-Demografik Özellikleri Arasındaki İlişki. *Journal of Social Sciences Eskisehir Osmangazi University/Eskisehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1).

Krahé B. (2018). Violence against women. Current opinion in psychology, 19, 6–10.

Krantz, G. ve Garcia-Moreno, C. (2005). Violence against women. *Journal of Epidemiology & Community Health*, *59*(10), 818-821.

Kumcağız, H., Aydın, İ. A., Talay, T., Gürkan, S. ve Kinsiz, D. N. (2018). Samsun Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi 'Ne Başvuran Şiddet Mağduru Kadınların Başvuru Durumları ve Gereksinimleri. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *7*(2), 401-414.

Marshall, L. L. (1992). Development of the severity of violence against women scales. *Journal of family violence*, *7*, 103-121.

Marsh, Herbert, W., Hau, Artelt, Cordula, Baumert, & Peschar. (2006). OECD's Brief Self-Report Measure of Educational Psychology's Most Useful Affective Constructs: Cross-Cultural, Psychometric Comparisons across 25 Countries. International Journal of Testing, 6(4), 311-360.

Michau, L., Horn, J., Bank, A., Dutt, M. ve Zimmerman, C. (2015). Prevention of violence against women and girls: lessons from practice. *The Lancet*, *385*(9978), 1672-1684.

Oakley A. (1972). *Sex gender and society*. San Francisco: Harper and Row.

Obi, S. N. ve Ozumba, B. C. (2007). Factors associated with domestic violence in south-east Nigeria. *Journal of obstetrics and gynaecology*, *27*(1), 75-78.

Oram, S., Khalifeh, H. ve Howard, L. M. (2017). Violence against women and mental health. The Lancet Psychiatry, 4(2), 159-170.

Özdamar, K. (2016). Ölçek ve Test Geliştirme Yapısal Eşitlik Modellemesi, IBM SPSS, IBM AMOS ve MINITAB Uygulamalı. Eskişehir: Nisan Yayın Evi.

Özyürek, A. ve Kurnaz, F. B. (2019). Aile İçi Şiddet Farkındalığı Ölçeği: Güvenilirlik ve Geçerlilik Çalışması. Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi, 9(1), 227-250.

Pundkar, R. D. (2020). A cross sectional study to find the magnitude of physical violence among married females. *International Journal of Advanced Community Medicine*, *3*(1), 96-99.

Renden, P. G., Landman, A., Savelsbergh, G. J., ve Oudejans, R. R. (2015). Police arrest and self-defence skills: performance under anxiety of officers with and without additional experience in martial arts. Ergonomics, 58(9), 1496-1506.

Sardinha, L., Maheu-Giroux, M., Stöckl, H., Meyer, S. R. ve García-Moreno, C. (2022). Global, regional, and national prevalence estimates of physical or sexual, or both, intimate partner violence against women in 2018. The Lancet, 399(10327), 803-813.

Schermelleh, K., ve Moosbrugger, H. (2003). Evaluating the Fit of Structural Equation Models: Tests of Significance and Descriptive Goodness-of-Fit Measure. Methods of Psychological Research, 8(2), 23-74.

Sorokowska, A., Sorokowski, P., Hilpert, P., Cantarero, K., Frackowiak, T., Ahmadi, K., ... ve Pierce Jr, J. D. (2017). Preferred interpersonal distances: A global comparison. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, *48*(4), 577-592.

Stöckl, H., Devries, K., Rotstein, A., Abrahams, N., Campbell, J., Watts, C. ve Moreno, C. G. (2013). The global prevalence of intimate partner homicide: a systematic review. The Lancet, 382(9895), 859-865.

Şahin, E. M., Yetim, D. ve Öyekçin, D. G. (2012). Edirne'de kadına yönelik eş şiddeti yaygınlığı ve kadınların şiddete karşı tutumları. *Cumhuriyet Tıp Dergisi*, *34*(1), 23-32.

Tel, H., Kocataş, S., Güler, N., Tel Aydın, H. ve Akgül Gündoğdu, N. (2019). Evli Kadınların Aile İçi Şiddete Maruz Kalma Durumu ve Etkileyen Faktörler. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, Ekim 2019 Özel Sayısı, 256- 264.

Topaloğlu, A. C. (2021). *Ergenlik dönemindeki öğrencilerin uğradıkları fiziksel ve duygusal şiddetin öğrenci, ebeveyn, rehber öğretmen, sınıf öğretmeni, yönetici ve branş öğretmenlerin görüşlerine göre incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü).

TÜİK, (2022). İstatistiklerle Kadın, 2021. 15.11.2022 tarihinde https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2021-45635 adresinden erişilmiştir.

Uyar, M. (2022). Kadınlar için fiziksel öz savunma ölçeğinin geliştirilmesi. *Uluslararası Bozok Spor Bilimleri Dergisi,* 3(3), 29-45.

Uyar, M. (2023). Kadına Yönelik Fiziksel Şiddette Yaşananların Video İçerik Analizi ile Tespiti. *Yalova Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 2(1), 43-69.

Vatandaş, C. (2007). Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı. *Sosyoloji Konferansları*, (35), 29-56.

Velicer, W. F., Huckel, L. H., ve Hansen, C. E. (1989). A measurement model for measuring attitudes toward violence. Personality and Social Psychology Bulletin, 15(3), 349-364.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara, Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, B. (2015). *İletişim Araştırmalarında Yöntemler*. NKM Yayın Grubu. Konya, Literatürk Academia Yayınevi.

Yun, S. H., ve Vonk, M. E. (2011). Development and initial validation of the intimate violence responsibility scale. Research on Social Work Practice, 21(5), 562- 571.

Yüksel Kaptanoğlu, İ., Çavlin, A. ve Akadlı Ergöçmen, B. (2015). *Türkiye''de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması.* Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Hacettepe Üniversitesi. Ankara: Elma Teknik Basım Matbaacılık.

Yüksel Oktay, E. (2015). Türkiye'nin ve Dünyanin Ortak Sorunu: Kadın Şiddeti. Akademik Araştırmalar Dergisi, 16(64), 57-118.

Zakar, R., Zakar, M. Z., Mikolajczyk, R. ve Kraemer, A. (2013). Spousal violence against women and its association with women's mental health in Pakistan. *Health care for women international*, *34*(9), 795-813.

Walker, P. L. (2001). A bioarchaeological perspective on the history of violence. *Annual review of Anthropology*, 573-596.

Wall, L. (2014). Gender equality and violence against women. What's the connection? *Australian Centre for the Study of Sexual Assault Research Summary*, Melbourne.

Ward, C. L., Martin, E., Theron, C., ve Distiller, G. B. (2007). Factors affecting resilience in children exposed to violence. South African Journal of Psychology, 37(1), 165-187.

Welsch, R., von Castell, C. ve Hecht, H. (2019). The anisotropy of personal space. *PLoS One*, *14*(6), e0217587.

Wimmer, R. D. ve Dominick, J. R. (2013). Mass media research. Wadsworth Cengage learning.

World Health Organization, (2004). *Preventing violence: a guide to implementing the recommendations of the World Report on Violence and Health*. World Health Organization Geneva.

World Health Organization, (2018). *WHO: Addressing violence against women: Key achievements and priorities*. World Health Organization.

World Health Organization. (2005). WHO Multi-country Study on Women's Health and Domestic Violence against Women.

Karma Rejimlerde İstikrar:
Türkiye-Macaristan

Çiğdem Çelik

nobel bilimsel

Karma Rejimlerde İstikrar: Türkiye-Macaristan
Çiğdem Çelik

Yayın No.: 1754
ISBN: 978-625-398-813-5
E-ISBN: 978-625-398-814-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Anıl Baran Arbay
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Çelik, Çiğdem.
Karma Rejimlerde İstikrar: Türkiye-Macaristan / Çiğdem Çelik
1. Basım, XVI + 278 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-813-5
E-ISBN: 978-625-398-814-2
1. Rejim Sınıflandırması 2. Karma Rejimler 3. İstikrar Modeli 4. Türkiye 5. Macaristan

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖZET iii

ÖN SÖZ v

TABLOLAR LİSTESİ xi

KISALTMALAR LİSTESİ xiii

GİRİŞ 1

Birinci Bölüm
KAVRAMSAL ARKA PLAN 9

1.1. Karma Rejim 9

1.2. Karma Rejimlerin Sınıflandırılması 11

1.2.1. Karma Rejimlerin Sınıflandırılması Üzerine Bir Değerlendirme 19

1.3. İstikrar Kavramı 21

1.3.1. Demokratik Rejimlerin Sürekliliğini Sağlayan Faktörler 24

1.3.2. Otoriter Rejimlerin Sürekliliğini Sağlayan Faktörler 27

1.4. Karma Rejimlerde İstikrar Yaklaşımları 29

1.4.1. Ekonomik Yaklaşım 29

1.4.2. Örgütsel Yaklaşım 31

1.4.3. Karma Rejimlerde İstikrar Yaklaşımları Üzerine Bir Değerlendirme 34

1.5. Karma Rejimlerde İstikrar Tanımı 35

1.6. Metodoloji 51

1.6.1. Araştırma Yöntemi 52

1.6.2. Karşılaştırmalı Yöntem 55

1.6.3. Vaka Seçimi 57

1.6.4. Veri Kaynakları ve Ölçüm 60

İkinci Bölüm
TARİHÎ ARKA PLAN 63

2.1. Macaristan'da Komünizm ve Demokratik Dönüşüm 63
2.1.1. Komünizmin Çöküşü ve Demokratik Devrim 68
2.1.2. Liberal Bir Demokrasi Tasarımı: Yuvarlak Masa Görüşmeleri 71
2.1.2.1. Siyasi Kurumlar 74
2.1.2.1.1. Anayasa Mahkemesi ve Bağımsız Yargı 74
2.1.2.1.2. Parlamento, Seçimler, Hükûmet ve Başbakan 75
2.1.2.1.3. Cumhurbaşkanı ve Başkanlık 75
2.1.2.1.4. Kamu Hizmeti ve Kamu Yönetimi 75
2.1.2.2. Sosyoekonomik Dönüşüm 76
2.1.2.2.1. Özelleştirme 76
2.1.2.2.2. Tüketim Reklam ve Devlet Düzenlemeleri 77
2.1.2.2.3. Mülkiyet Hakları 78
2.1.2.2.4. Refah Reformu 78
2.1.2.2.5. Vergi Sistemi 78
2.1.2.2.6. Bağımsız Merkez Bankası 78
2.1.2.2.7. Doğrudan Yabancı Yatırım 79
2.1.3. Orta Avrupa Ülkelerinin Kapitalist Uluslararası Sisteme Yeniden Entegrasyonu 80
2.1.3.1. Sovyetler Birliği'nin Yıkılması ve Bölgedeki Etkisinin Azaltılması 80
2.1.3.2. NATO'nun Doğu Avrupa'ya Doğru Genişlemesi 80
2.1.3.3. Orta Avrupa Piyasalarının, Ekonomilerin ve Toplumlarının Batı İle Entegrasyonu 81
2.1.3.4. Orta Avrupa Siyasi ve Ekonomik Elitlerinin AB, NATO ve ABD İle İttifak İlişkilerine Dâhil Edilmesi 81
2.2. Türkiye'de Demokratik Dönüşüm 82
2.2.1. Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş ve Demokratik Dönüşüm. 82
2.2.2. Türkiye'de Neoliberalizme Geçiş 1980-2002 87
2.2.2.1. Türkiye'de 1980 Sonrası Neoliberal Dönüşüm 88
2.2.2.1.1. 24 Ocak 1980 Ekonomik Kararları 90
2.2.2.1.2. ANAP İktidarları Dönemi 1984-1988 94
2.2.2.1.3. Özal Dönemi Neoliberal İstikrar Arayışları ve İstikrar Paketleri 95
2.2.2.2. Neoliberalizmin Derinleşmesi 1990'lar: Koalisyon Hükûmetleri 97
2.2.2.2.1. Ekonomik Krizler ve İstikrar Paketleri 97
2.2.2.2.2. 1994 Ekonomik Krizi ve 5 Nisan 1994 Ekonomik İstikrar Kararları 97

2.2.2.2.3. 2000 Enflasyonu Düşürme Programı 99
2.2.2.3. 2000'lerde Neoliberalizmin Dönüşümü 100
2.2.2.3.1. 2001 Ekonomik Krizi Sonrası 100
2.2.2.3.2. 14 Nisan 2001 Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı 101

Üçüncü Bölüm
KARMA REJİMLERDE İSTİKRARIN ÖLÇÜLMESİ 103

3.1. Karma Rejimlerde Hukukun Üstünlüğü Denge ve Denetleme Mekanizmaları 103
3.1.1. Türkiye ve Macaristan'da Anayasa ve Anayasa Yapım Süreçleri 103
3.1.1.1. Türkiye'de 1982 Anayasası ve Yapım Süreci 104
3.1.1.1.1. Anayasa Değişiklikleri 107
3.1.1.1.2. 1982 Anayasası Genel Değerlendirme 117
3.1.1.2. Macaristan Anayasası ve Yapım Süreci 119
3.1.1.2.1. 2011 Yeni Macar Anayasası 125
3.1.1.2.2. Anayasa Değişiklikleri 132
3.1.1.3. Türkiye ve Macar Anayasaları Genel Karşılaştırma 137
3.1.2. Türkiye ve Macaristan'da Anayasa Mahkemeleri 138
3.2. Seçim ve Parti Sistemleri 141
3.2.1. Türkiye ve Macaristan'da Seçim ve Parti Sistemleri 141
3.2.1.1. Seçim Sistemleri Karşılaştırması 143
3.2.2. Türkiye ve Macaristan'da Parti Sistemleri 147
3.2.2.1. Parti Kökenleri ve İdeoloji 158
3.2.2.2. Türkiye ve Macaristan'da Parti ve Seçim Sistemleri Karşılaştırması 163
3.3. Karma Rejimlerde Meşruiyet Stratejileri 168
3.3.1. Türkiye ve Macaristanda İstikrar ve Meşruiyet İlişkisi 168
3.3.2. Macaristan'da Meşrulaştırma Stratejileri 171
3.3.2.1. Usule İlişkin Meşruiyet Stratejileri 171
3.3.2.2. İdeolojik Meşruiyet Stratejileri 177
3.3.2.3. Değerlendirme 180
3.3.3. Türkiye'de Meşrulaştırma Stratejileri 181
3.3.3.1. Usule İlişkin Meşrulaştırma Stratejileri 181
3.3.3.2. İdeolojik Meşruiyet Stratejileri 188
3.3.3.3. Değerlendirme 190
3.3.4. Türkiye ve Macaristan'da Meşrulaştırma Stratejilerinin Bu Rejimlerin İstikrarına Etkisi 190
3.4. Ekonomik Gelişmenin Karma Rejimlerde İstikrara Etkisi 191

3.4.1. Macaristan Örneğinde Ekonomik Gelişimin İstikrara Etkisi 191
3.4.2. Türkiye Örneğinde Ekonomik Gelişimin İstikrara Etkisi 196
3.4.3. Türkiye ve Macaristan'da Ekonomik Göstergelerin Rejimin İstikrarına Etkisi ... 199
3.5. Karma Rejimlerde Sivil Toplum ve Medyanın İstikrara Etkisi 201
3.5.1. Macaristan Örneğinde Sivil Toplum ve Medyanın İstikrara Etkisi 201
3.5.2. Türkiye Örneğinde Sivil Toplum ve Medyanın İstikrara Etkisi 207
3.5.3. Türkiye ve Macaristan'da Medya ve Sivil Toplumun İstikrara Etkisi 210
3.6. Karma Rejimlerde Uluslararası Entegrasyonun İstikrara Etkisi 211
3.6.1. AB'nin Karma Rejimlerin Pekiştirilmesi Üzerindeki Etkisi 211
3.6.1.1. Macaristan Örneği 213
3.6.1.1.1. AB Karşıtı Söylem 214
3.6.1.2. Türkiye Örneği 216
3.6.2. Macaristan Karma Rejiminin İşleyişi Üzerinde AB'nin Etkisi 219

KARMA REJİMLERDE İSTİKRARIN ANATOMİSİ 221

SONUÇ: KARMA REJİMLERİN İSTİKRARI ÜZERİNE YENİLİKÇİ BİR PERSPEKTİF 233

KAYNAKÇA 235

ÖZ GEÇMİŞ 277

KAYNAKÇA

COUNCİL OF EUROEPE COMMİSSİONER FOR HUMAN RİGHTS, 2011 *Hungary's Medıa Legıslatıon In Lıght Of Councıl Of Europe Standards On Freedom Of The Medıa.* [Çevrim içi] Available at: https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=1751289 [Erişildi: Aralık 2020].

HUMAN RİGHTS WATCH, 2013 *Wrong Direction on Rights: Assessing the Impact of Hungary's.* [Çevrim içi] Available at: https://www.hrw.org/report/2013/ 05/16/wrong-direction-rights/assessing-impact-hungarys-new-constitution-and-laws [Erişildi: 23 Kasım 2021].

4121 SAYILI KANUN, 1995 4121 Sayılı Kanun. *T.C. Resmî Gazete*, 23 Temmuz, Issue 22355

ABİAD, A., FABRİZİO, S., MODY, A. & CORBACHO, A., 2006. *Hungary: Selected Issues,* Washington: IMF

ACEMOĞLU, D. & JAMES, R., 2016 *Ulusların Düşüşü.* basım yeri bilinmiyor:DK Yayınları.

ACEMOĞLU, D. & ÜÇER, M., 2015. *The Ups and Downs of Turkish Growth, 2002-2015: Political Dynamics, the European Union and the Institutional Slide,,* basım yeri bilinmiyor: NBER Working Paper

ADENEY, K., 2015 How to understand Pakistan's hybrid regime: the importance of a multidimensional continuum. *Democractization* , 24(1), pp. 119-137

AGH, A., 1994 The Hungarian Party System and Party Theory in the Transition of Central Europe. *Journal of Theoretical Politics,* 6(2), pp. 217-238

AGH, A., 1999 Europeanization of policy-making in East Central Europe: the Hungarian approach to EU accession. *Journal of European Public Policy,* 6(5), pp. 839-854

AGH, A., 2015. De-Europeanization and De-Democratization Trends in ECE: From Th ePotemkin Democracy to the Elected Autocracy in Hunagry. *Journal Of Comparatıve Polıtıcs,* 8(2), pp. 4-27

AGH, A., 2016 The Deconsolidation of Democracy in East-Central and the EU's Geopolitical Crisis. *Politics in Central Europe,* 12(3), pp. 7-37

AGH, A., 2017 *The Party System of Soft and Hard Populism in Hungary: From the Potemkin democracy to the velvet dictatorship.* Budapest, yazarı bilinmiyor

AGH, A., 2018 External and Internal Europeanization in east Central Europe: The New Populist Parties and Deconsolidation in the 2010s. *Journal of Comparative Politics,* 11(1), pp. 12-33

AGİT, 2014 *OSCE/ODIHR Limited Election Observation Mission: Hunagry Parliamentary Elcetion 2014,* Warsaw: OSCE

AGİT, 2014. *Republic of Turkey: Presidential Election, 10 August 2014 OSCE/ ODIHR Limited Election Observation Mission.* [Çevrim içi] Available at: https://www.osce.org/files/f/documents/9/2/126851.pdf [Erişildi: 23 Kasım 2021].

AGİT, 2015 *Republic of Turkey: Parliamentary Elections, 7 June 2015.* [Çevrim içi] Available at: https://www.osce.org/files/f/documents/3/d/177926.pdf [Erişildi: 12 Kasım 2021].

AGİT, 2016 *Republic of Turkey: Early Parliamentary Elections, 1 November 2015.* [Çevrim içi] Available at: https://www.osce.org/files/f/documents/7/8/219201.pdf [Erişildi: 23 Kasım 2021].

AGİT, 2017. *Republic of Turkey: Constitutional Referendum, 16 April 2017." OSCE/ODIHR Limited Election Observation Mission Final Report.* [Çevrim içi] Available at: https://www.osce.org/files/f/documents/6/2/324816.pdf [Erişildi: 23 Kasım 2021].

AGİT, 2018. *Hungary, Parliamentary Elections, 8 April 2018: Final Report.* [Çevrim içi] Available at: https://www.osce.org/files/f/documents/0/9/385959.pdf [Erişildi: 3 Temmuz 2021].

AGİT, 2018 *Republic of Turkey: Early Presidential and Parliamentary Elections, 24 June 2018 OSCE/ODIHR Limited Election Observation Mission Final Report,.* [Çevrim içi] Available at: https://www.osce.org/files/f/documents/9/4/397046_0.pdf [Erişildi: 12 Kasım 2021].

AHMAD, F., 2015 *Modern Türkiye'nin Oluşumu.* Ankara: Kaynak Yayınları

AK PARTİ , 2017 *Türkiye Nisan Bülteni.* [Çevrim içi] Available at: https://www.akparti.org.tr/haberler/turkiye-bulteni-kasim-2020-sayisi-cikti-16-09-2020-17-51-54/ [Erişildi: 7 Mayıs 2021].

AK PARTİ, 2002 *Parti Programı.* [Çevrim içi] Available at: https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/926 [Erişildi: 8 Temmuz 2020].

AK PARTİ, 2007 *Seçim Beyannamesi(Özeti): Güven ve İstikrar içinde Durmak Yok Yola Devam.* [Çevrim içi] Available at: http://www.akparti.org.tr/media/272213/2007-2007-secim-beyannamesi-ozet.pdf [Erişildi: 1 Mayıs 2021].

AKALIN, G., 2010 *Cumhuriyet dönemi Ekonomi-Politik Tarihinin Liberal Yorumu.* Ankara: Orion Yayınları.

AKGÜN, B., 2001 Aspects of Party System Development in Turkey. *Turkish Studies,* 2(1), pp. 71-92.

AKSER, M. & BAYBARS-HAWKS, B., 2012 Media and Democracy in Turkey: Toward a Model of Neoliberal Media Autocracy. *Middle East Journal of Culture and Communication,* Cilt 5, pp. 302-321

AKTAN, C., 1994 *Gerçek Liberalizm Nedir?.* İzmir : T. Yayınları

ALAMİ, I. & DİXON, A., 2021. Uneven and combined state capitalism. *Environment and PLanning A: Economy and Space,* 0(0), pp. 1-28

ALAN, G., 2018 *Euronews.* [Çevrim içi] Available at: https://tr.euronews.com/2018/11/13/suriyeli-multeciler-icin-ab-den-para-yardimi-alan-turkiye-neden-verileri-paylasmiyor[Erişildi: 3 3 2022].

ALİZADA, N. VE DİĞERLERİ, MART 2021 *Autocratization Turns Viral. Democracy Report 2021,* Gothenburg: V-Dem Enstitüsü, Gothenburg Universitesi

ALPAN, B. & ÖZTÜRK, A., 2022 Turkey and the Balkans: bringing the Europeanisation/De-Europeanisation nexus into question. *Southeast European and Black Sea Studies,* 22(1), pp. 1-10.

ALTINÖRS, G. & AKÇAY, Ü., 2022. Authoritarian neoliberalism, crisis, and consolidation: the political economy of regime change in Turkey. *Globalizations,* pp. 1-26

ALTMAN, D., 2011. *Direct Democracy Worldwide.* Cambridge: Cambridge University Press

AMNESTY INTERNATİONAL, 2016 *Hungary: Proposed "sixth amendment" to the Constitution would be a frontal attack on human rights,* basım yeri bilinmiyor: Amnesty International

ANADOLU AJANSI, 2014 *Majority of Turkish Expat Votes Go to Erdogan.* [Çevrim içi] Available at: https://www.aa.com.tr/en/politics/majority-of-turkish-expat-votes-go-to-erdogan/132665 [Erişildi: 23 kasım 2021].

ANAP, 1983 *Program.*[Çevrim içi] Available at: https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/693/199607439.pdf?sequence1&isAllowedy [Erişildi: 4 Temmuz 2020

ANAYSA MAHKEMESİ KARARI, 2007. E.2007/45, K. 2007/54. 1 Mayıs

ANAYSA MAHKEMESİ KARARI, 2008. E.2008/1, K. 2008/2. 30 Temmuz.

ANDERSEN, D., MØLLER, J., RØRBÆK, L. L. & SKAANİNG, S.-E., 2014 State capacity and political regime stability. *Democratization,* 21(7), pp. 1305-1325.

ANDERSON, L. E., 2009. The Problem of Single-Party Predominance in an Unconsolidated Democracy: The Example of Argentina. *Perspectives on Politics,* 7(4), pp. 767-784

ANDORKA, R. & HARCSA, S., 1997 Long Term Modernization of Hungarian Society. %1 içinde*A society transformed: Hunagry in Time Space Perspective.* basım yeri bilinmiyor: Central Eropean Univeristy Press, pp. 9-133.

ANDOR, L., 1996 Economic Transformation and Political Stability in East Central Europe. *Security Dialogue,* 27(2), pp. 207-225

ANDOR, L., 2000 Has the Dictatorship Over Needs Ended in Eastem Europe?. *Rethinking Marxism,* 12(4), pp. 147-153

ANDOR, L., 2000 *Hungary on the road to the European Union: Transition in blue.* basım yeri bilinmiyor:Greenwood Publishing group

ANDRAS, B., 2015 Broken Democracy, Predatory State, and Nationalist Populism. %1 içindeP. K. a. J. V. Til, dü. *The Hungarian Patient: Social Opposition to an Illiberal Democracy.* Budapest: Central European University Press

ANDRAS, T. & LASLO, N., 2006 Protest and political crisis mark launch of government's convergence programme. *Eurofound*, 17 Aralık.

ANDREA, S., 2018 Challenges Of The Illıberal Democracy In Hungary. Some Aspects To The 2018 Electıons. *Polish Political Science Review.,* pp. 70-91.

ANGERER, C., 2015 *Frustrated Migrants Break Free from Refugee Camp in Roszke, Hungary.* [Çevrim içi] Available at: https://www.nbcnews.com/storyline/europes-border-crisis/frustrated-migrants-break-free-refugee-camp-roszke-hungary-n423431 [Erişildi: 6 Mayıs 2020].

ANTAL, A., 2019. *The Rıse Of Hungarıan Populısm State Autocracy and the Orbán Regime.* Bingley: Emerald publishing

APPADURAİ, A., 2006 *Fear of Small Numbers: An Essay on the Geography of Anger.* Durham: Duke University Press.

ARATO, A., 1994. Revolution and restoration: on the Origins of Right-wing Radical Ideology in Hungary. %1 içindeC. v. M. E. Bryant, dü. *he New Great Transformation?: Change and Continuity in East-Central Europe.* basım yeri bilinmiyor:Routledge, p. 241

ARATO, A., 2010 Post-sovereign constitutionmaking in hungary: After success, partial failure, and now what?. *South African Journal on Human Rights,* 26(1), pp. 19-44

ARATO, A., 2011 Multi-Track Constitutionalism Beyond Carl Schmitt. *Constellations,* 18(3), pp. 324-51.

ARATO, A., 2016 *Post Sovereign Constitution Making.* New York: Oxford University Press.

ARENDT, H., 2014 *Totaliteryanizmin Kaynakları.* 5. Baskı dü. İStanbul : İletişim yayınları

ARI, T., *Plebisit.* [Çevrim içi] Available at: http://sosyolojisi.com/plebisit/1017.html [Erişildi: 22 Ekim 2019].

ARMONY, A. & SCHAMİS, H., 2005. Babel in Democratization Studies. *Journal of Democracy,* 16(4), pp. 113-128

ARSLANTAŞ, D. & ARSLANTAŞ, Ş., 2020 Keeping power through opposition: party system change in Turkey. *New Perspectives on Turkey,* Cilt 62, pp. 27-50

ARSLANTAŞ, D., ARSLANTAŞ, Ş. & ANDRE, K., 2020 Does the Electoral System Foster a Predominant Party System? Evidence from Turkey. *Swiss Political Science Review,* 26(1), pp. 125-143.

ASLAN-AKMAN, C., 2012 The 2011 Parliamentary Elections in Turkey and Challenges Ahead for Democratic Reform under a Dominant Party System. *Mediterranean Politics,* 17(1), pp. 77-95.

ASLAN, S., 2021. Public Tears: Populism and the Politics of Emotion in AKP's Turkey. *International Journal of Middle East Studies,* Cilt 53, pp. 1-17

ASSOCİATED PRESS, 2016 *Hungary's PM plans 'more massive' fence to keep out migrants.* [Çevrim içi] Available at: https://www.theguardian.com/world/2016/aug/26/hungarys-pm-plans-more-massive-fence-to-keep-out-migrants

AVRUPA KONSEYİ BAKANLAR KOMİTESİ, 2007. *Recommendation CM/Rec(2007)2 of the Committee of Ministers to member states on media pluralism and diversity of media content.* [Çevrim içi] Available at: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d6be3#globalcontainer[Erişildi: 1 Aralık 2020]

AYDIN DÜZGİT, S., 2010 Constitutional Referendum in Turkey: What Next?. *Center for European Policy Studies Commentary*

AYDIN-DÜZGİT, S., 2006 *Seeking Kant in the EU's Relations with Turkey.* İstanbul: Tesev Yayınları

AYTEKİN, Y., 2000. *Modern Demokrasi Gelişimi ve Sorunları.* Ankara: Yeni Türkiye Yayınları

AZGIN, B., 2020. The progression and consolidation of erdoğanist authoritarianism in the New Turkey. *Southeast European and Black Sea Studies,* 20(2), pp. 371-377

BACHMANN, K., 2019 The Role of Populist Parties and Movements in Transitionsto Hybrid Regimes in Europe. %1 içinde*Populism and the Crisis of Democracy.* Oxon : Routledge, p. 193

BADER, M., 2011 Hegemonic Political Parties in Post-Soviet Eurasia: Towards Party-based Authoritarianism. *Communist and Post-Communist Studies,* 44(August), pp. 189-197

BAJOMİ-LÁZÁR, P., 2013 From One-Party to Multi-Party Media Control – and Back. Paradigm Shifts in Hungary's Media Politics. *Global Media Journal,* 1(1), pp. 26-41

BAJOMİ-LÁZÁR, P., 2013 The Party Colonisation of the Media. The Case of Hungary. *East European Politics & Societies,* 27(1), pp. 67-87

BAJOMİ-LAZAR, P., 2015. Party Colonization of the Media: The Case of Hungary. %1 içindeP. K. a. J. V. Til, dü. *The Hungarian Patient: Social Opposition to an Illiberal Democracy.* Budapest: Central European University Press

BALİ, A., 2013 Courst and Constitutional Transition: Lessons from the Turkish Case. *International Journal of Constitutional Law,* 11(3), pp. 666-701

BALOGH, E., 2012 *"Natıonal Polıcy": Hungarıan Government's Strategy Concernıng Hungarıan Mınorıtıes In The Carpathıan Basın.* [Çevrim içi] Available at: https://hungarianspectrum.org/2012/10/10/national-policy-hungarian-government-strategy-concerning-hungarian-minorities-in-the-carpathian-basin/[Erişildi: 1 Temmuz 2021].

BALOGH, E. S., 2015. *The Rigged Referendum Game.* [Çevrim içi] Available at: https://hungarianspectrum.org/2015/11/17/the-rigged-referendum-game/

BALOGH, P., 2017. The revival of 'Central Europe' among Hungarian political elites: its meaning and geopolitical implications. *Hungarian Geographical Bulletin,* 66(3), pp. 1991-202.

BALZER, H., 2003 Managed Pluralism: Vladimir Putin's Emerging Regime. *Post-Soviet Affairs,* 19(3), pp. 189-227.

BANKÚTİ, M., HALMAİ, G. & SCHEPPELE, K. L., 2012. From Separation of Powers to a Government without Checks: Hungary's Old and New Constitutions. %1 içinde*In Constitution for a Disunited Nation: On Hungary's 2011 Fundamental Law.* Budapest : CEU Press, pp. 237-68.

BANKUTİ, M., HALMAİ, G. & SCHEPPELE, K. L., 2015 Hungary's Illiberal Turn: Disabling the Constitution. %1 içindeP. K. a. J. V. Til, dü. *The Hungarian Patient: Social Opposition to an Illiberal Democracy.* Budapest and New York: Central European University Press.

BARCZAK, M., 2001 Representation by Consultation? The Rise of Direct Democracy in Latin America.. *Latin American Politics and Society,* 43(3), pp. 37-59.

BARDAKÇI, M., 2016 2015 parliamentary elections in Turkey: demise and revival of AKP's single-party rule. *Turkish Studies,* 17(1), pp. 4-18

BAŞER, B. & ÖZTÜRK, A. E., 2017 *Authoritarian politics in Turkey.* London, New York: I.B.Taurıs

BASHİROV, G. & LANCASTER, C., 2018 End of moderation: the radicalization of AKP in Turkey. *Democratization,* 25(7), pp. 1210-1230.

BAŞLEVENT, C. H. K. A. B. Ş., 2009. Party Preferences and Economic Voting in Turkey. *Party Politics,* 15(3), pp. 377-391

BÁTORFY, A. & URBAN, A., 2020. State advertising as an instrument of transformation of the media market in Hungary. *East Eropean Politics,* 36(1), pp. 44-65

BATORY, A., 2002 Attitudes to Europe Ideology, Strategy and the Issue of European Union Membership in Hungarian Party Politics. *Party Politics,* 8(5), pp. 525-539

BATORY, A., 2015 Populists in government? Hungary's "system of national cooperation". *Democratization,* pp. 1-22

BAUMGARTNER, F. R. VE DİĞERLERİ, 2017 Budgetary change in authoritarian and democratic regimes. *Journal of European Public Policy,* 24(6), pp. 792-808

BAYER, L., 2017 *Hungary's New Wave of Anti-Orban Activists.* [Çevrim içi] Available at: https://www.politico.eu/article/anti-orban-protest-hungarys-new-wave-of-common-country-movement-activists/[Erişildi: 25 Kasım 2021].

BAYKAN, T. S., 2018. *The Justice and Development Party in Turkey.* New York: Cabridge University Press

BAYRAMOĞLU, A., 2017 *Will presidential referendum kill Turkey's democracy?.* [Çevrim içi] Available at: https://www.al-monitor.com/originals/2017/01/turkey-referendum-may-offer-last-chance-salvage.html [Erişildi: 4 Mayıs 2021].

BAYULGEN, O., ARBATLİ, E. & CANBOLAT, S., 2018 Elite Survival Strategies and Authoritarian Reversal in Turkey. *Polity,* 50(3), pp. 333-365.

BBC NEWS, 2019 *Hungary Orban: Europe's centre-right EPP suspends Fidesz.* [Çevrim içi] Available at: https://www.bbc.com/news/world-europe-47622921[Erişildi: 09 Mayıs 2019].

BBC TÜRKÇE , 2014 *HSYK tasarısı kabul edildi.* [Çevrim içi] Available at: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/02/140215_hsyk_meclis [Erişildi: 23 Kasım 2021].

BBC TÜRKÇE , 2016 *Anayasa uzlaşma komisyonu dağıldı.* [Çevrim içi] Available at: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/02/160216_anayasa_[Erişildi: 8 Şubat 2021].

BBC WORLD, 2015. *Migrant crisis: People treated 'like animals' in Hungary camp.* [Çevrim içi] Available at: https://www.bbc.com/news/world-europe-34216883

BBC, 2004 *Low turnout scuppers Hungary vote.* [Çevrim içi] Available at: http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4069625.stm

BBC, 2014 *Thousands attend Hungary 'public outrage day' protest.* [Çevrim içi] Available at: https://www.bbc.com/news/world-europe-30086497 [Erişildi: 23 Kasım 2021].

BEAUCAHAMP, Z., 2020 *Hungary's "coronavirus coup," explained.* [Çevrim içi] Available at: https://www.vox.com/policy-and-politics/2020/4/15/21193960/coronavirus-covid-19-hungary-orban-trump-populism [Erişildi: 21 Kasım 2021].

BEAUCHAMP, Z., 2018 It Happened There: How Democracy Died in Hungary. *VOX*, 13 Eylül.

BEDER, S., 2006 *Free Market Missionaries The Corporate Manipulation of Community Values.* basım yeri bilinmiyor:Earthscan

BENDERN, P., 2007 One million Turks rally against government. *Reuters*, 29 Nisan

BERBEROĞLU, E., 2013 EU not a must for Turkey: PM Erdoğan. *Hürriyet Daily News*, 6 Subat.

BEREND, I., 2009. *From the Soviet Bloc to the European Union.* basım yeri bilinmiyor:Cambridge University Press

BERGE, B. V. D., 2017 Europarty Eastern enlargement: an empirical analysis of Europarty influence on Central and Eastern European parties and party systems. *East European Politics*

BERMEK, S., 2019 *The Rise of Hybrid Political Islam in Turkey.* London: Palgrave

BERMEO, N., 2016 Democratic Backsliding. *Journal of Democracy,* 27(1), pp. 5-19

BERTOA, F. C. & BOURNE, A., 2017 Prescribing democracy? Party proscription and party system stability in Germany, Spain and Turkey. *European Journal of Political Research,* Cilt 56, p. 440–465

BİEZEN, I. V., MAİR, P. & POGUNTKE, T., 2011 The decline of party membership in contemporary Europe. *European Journal of Political Research,* 51(1), pp. 24-56.

BÍLEK, J. & VALIŠKOVÁ, B., 2016 The Causes of the Electoral (In)Stability of Incumbents. *Politické vedy,* 19(2), pp. 35-63

BÍRÓ-NAGY, A., 2021 Orbán's political jackpot: migration and the Hungarian electorate. *Journal of Ethnic and Migration Studies*

BİRO-NAGY, A. & BOROS, T., 2016 Jobbik going mainstream strategy shift of the far right in Hungary. %1 içinde*L'extreme droite en Europe.* basım yeri bilinmiyor:Bruylant, pp. 243-263

BLAYDES, L., 2008 *Authoritarian Elections and Elite Management: Theory and Evidence from Egypt..* Princeton University., Princeton University. University

BLAYDES, L., 2011 *Elections and Distributive Politics in Mubarak's Egypt.* Cambridge: Cambridge University Press.

BODA, Z. & SCHEİRİNG, G., 2006. Water privatisation in the context of transition. %1 içindeD. Chávez, dü. *Beyond the Market: The Future of Public Services.* Amsterdam : Transnational Institute., pp. 95-101

BOGAARDS, M., 2009 How to classify hybrid regimes? Defective democracy and electoral authoritarianism. *Democratization,* 16(2), pp. 399-423

BŐGEL, GYÖRGY; EDWARDS, VİNCENT; WAX, MARİAN, 1997 *Hungary Since Communism:The Transformation of Business.* basım yeri bilinmiyor:Macmillian Press

BOHLE, D. & GRESKOVİTS, B., 2012. *Capitalist Diversity on Europe's Periphery.* New York: Cornell University Press.

BOİX, C. & SVOLİK, M., 2013. The foundations of limited authoritarian government: Institutions, commitment, and power-sharing in dictatorships. *he Journal of Politics,,* 75(02), pp. 300-316

BORATAV, K., 2016 *1980li Yıllarda Türkiye'de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm.* İstanbul: İmge Kitabevi

BORATAV, K., 2016 *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2009.* İstanbul: İmge Kitapevi

BÖRÖCZ, JÓZSEF VE RÓNA-TAS, ÁKOS, 1995 Small Leap Forward : Emergence of New Economic Elites. *Theory and Society,* 24(5), pp. 751-781

BOROCZ, J., 2014 Elections in Hungary: Achilles, the Winner. *Economic and political*, June, pp. 35-39

BOZOKİ, A., 2002 *The Roundtable Talks of 1989 : The Genesis of Hungarian Democracy.* Budapest: CEU Press.

BOZÓKİ, A., 2011 Occupy the State: The Orbán Regime in Hungary. *Debatte: Journal of Contemporary Central and Eastern Europe,* 19(3), pp. 649-663

BOZOKİ, A., 2015 *The Polıtıcs Of Worst Practıces: Hungary In The 2010S.* [Çevrim içi] Available at: https://www.sciencespo.fr/ceri/fr/content/dossiersduceri/politics-worst-practices-hungary-2010s [Erişildi: 13 Mart 2021].

BOZOKİ, A., 2016 Mainstreaming the Far Right Cultural Politcs in Hungary. *REVUE D'ÉTUDES COMPARATIVES EST-OUEST,* 47(4), pp. 87-116

BOZÓKİ, A. & HEGEDŰS, D., 2018 An externally constrained hybrid regime: Hungary in the European Union. *Democratization,* 25(7), pp. 1173-1189

BOZOKİ, A. & ISHIYAMA, J., 2002. *The Communist Successor Parties of Central and Eastern Europe.* New York: An east Gate Book

BRETHERTON, CHARLOTTE VE VOGLER, JOHN, 2006 *The European Union as a Global Actor.* basım yeri bilinmiyor:Routledge

BROOKER, P., 2000 *Non-Democratic Regimes. Theory, Government and Politics.* New York: St. Martin's Press.

BROWNLEE, J., 2007 *Authoritarianism in the age of Democratizaton.* Cambridge: Cambridge University Press.

BROWNLEE, J., 2009 Portents of Pluralism:democratic Hybrid Regimes Affect Transition. *American Journal of Political Science,* 53(3), pp. 515-532

BRUFF, I., 2011 Overcoming the State/Market Dichotomy. İçinde S. B. I. M. H. Shields, dü. *Critical International Political Economy.* London: Palgrave Macmillan, pp. 80-98.

BRUMBERG, D., 1995 Authoritarian Legacies and Reform Strategies in The Arap World. İçinde B. K. a. P. N. Rex Brynen, dü. *Liberalization and Democratization in the Arab World Vol. 1, Theoretical Perspectives.* Boulder: Lynne Reinner, pp. 229-259

BUGARİC, B., 2013 Protecting Democracy and the Rule of Law in the European Union: The Hungarian Challenge. *SSRN,* pp. 1-22

BUKET, Ö., 2017 Shifting from Europeanization to De-Europeanization in Turkey: how AKP instrumentalized EU negotiations. *The Turkish Yearbook of International Relations,* Cilt 48, pp. 51-67.

BUNCE, V. & WOLCHİK, S., 2010. Defeating Dictators: Electoral Change and Stability in Competitive Authoritarian Regimes. *World Politics,* 62(1), pp. 43-86

BURNELL, P. & GERRİTS, . M., 2013 .W *Promoting Party Politics in Emerging Democracies.* New York : Routledge.

BUZOGÁNY, A., 2017 Illiberal democracy in Hungary: authoritarian diffusion or domestic causation?. *Democratization,* 24(7), pp. 1307-1325.

BUZOGÁNY, A. & VARGA, M., 2018 The ideational foundations of the illiberal backlash in Central and Eastern Europe: the case of Hungary. *Review of International Political Economy,* 25(6), pp. 811-828

CARAMANİ, D., 2011. Party Systems.. %1 içinde*Comparative Politics.* Oxford: Oxford University Press, pp. 237-259.

ÇARKOĞLU, A., 1997 . Macroeconomic Determinants of Electoral Support for Incumbents. *New Perspectives on Turkey,* Cilt 17, pp. 75-96

ÇARKOĞLU, A., 2007 A new electoral victory for the 'pro-Islamists' or the 'new centre-right'? The Justice and Development Party phenomenon in the July 2007 parliamentary elections in Turkey. *South European Society & Politics,* 1(4), pp. 501-519.

ÇARKOĞLU, A., 2011 Turkey's 2011 General Elections: Towards a Dominant Party System?. *Insight Turkey,* 13(3), pp. 43-62.

ÇARKOĞLU, A. & AVCI, G., 2002 An analysis of the Turkish electorate from a geographical perspective. içindeY. E. Sabri Sayarı, dü. *Politics, Parties and Elections in Turkey.* London : Lynne Rienner Publishers, pp. 115-135.

ÇARKOĞLU, A. & HİNİCH, M. J., 2006 A spatial analysis of Turkish party preferences. *Electoral Studies,,* 25(2), pp. 369-392.

ÇARKOĞLU, A. & KALAYCIOĞLU, E., 2007 *Turkish Democracy Today: Elections, Protest and Stability in an Islamic Society.* New York: I.B. Tauris.

CAROTHERS, T., 2007. The Sequencing Fallacy. *Journal Of Democracy,* 18(1), pp. 12-27.

CAROTHES, T., 2002 The End of the Transition Paradigm. *Journal of Democracy,* 13(1), pp. 5-21

CASSANİ, A., 2014 Hybrid what? Partial consensus and persistent divergences in the analysis of hybrid regimes. *International Political Science Review,,* 35(5), pp. 542-558

CASSANİ, A., 2017 Social Services to Claim Legitimacy: Comparing Autocracies Performance. *Contemporary Politics,* 23(3), pp. 348-358

CASTALDO, A., 2018 Populism and competitive authoritarianism in Turkey. *Southeast European and Black Sea Studies,* 18(4), pp. 467-487

CASTEL, R., 2017 *Ücretli Çalışmnın Tarihçesi.* İstanbul: İletişim yayınları.

ÇAVDAR, T., 1992 *Türkiye'de Liberalizm 1860-1990.* Ankara: İmge Kitabevi.

ÇELİK, A., 2010 Muhafazakar Sosyal Politika Yönelimi: Hak Yerine Yardım Yükümlülük Yerine Hayırseverlik. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,* Cilt 42, pp. 63-82

CENGİZ, C., 1999 Redefining Turkey's Political Center. *Journal of Democracy,* Cilt 10, pp. 129-141.

CENGİZ, F., 2014 The Future of Democratic Reform in Turkey: Constitutional Moment or Constitutional Process?'. *Government and Opposition,* 49(4), pp. 682-703.

CENTER FOR RESEARCH ON DİRECT DEMOCRACY, 2018. *Double Citizenship Referendum.* [Çevrim içi] Available at: https://c2d.ch/referendum/HU/5bbbfdb892a21351232e478b [Erişildi: 3 Mayıs 2020].

CHEİBUB, J. A., 2007 *Presdentialism, Parliamentarism and Democracy.* Cambridge: Cambridge University Press.

CHRİS, Y. & MABEY, N., 2005 Countries at Risk of Instability: Practical Risk Assessment, Early Warning and Knowledge Management,. *Prime Minister's Strategy Unit Background Paper,* p. 7

CHU, Y.-H.VE DİĞERLERİ, 2008 Public Opinion and Democratic Legitimacy. *Journal of Democracy,* Cilt 19, pp. 74-87

CINAR, K., 2016 Local determinants of an emerging electoral hegemony: the case of Justice and Development Party (AKP) in Turkey. *Democratization,* 23(7), pp. 1216-1235

CMCS, 2011 *MEDIA AUTHORITY: INDEPENDENCE.* [Çevrim içi] Available at: http://medialaws.ceu.hu/media_authority_independence_more.html [Erişildi: 23 Kasım 2021].

COLİER, D. & LEVİTSKY, S., 1997 Democracy with Adjectives: Conceptual Innovation in Comparative Research. *World Politics,* 49(10), pp. 430-451

COMMİSİONER FOR HUMAN RİGHTS, 2021 *Country Memorandum: Memorandum on freedom of expression and media freedom in Hungary.* [Çevrim içi] Available at: https://rm.coe.int/memorandum-on-freedom-of-expression-and-media-freedom-in-hungary/1680a1e67e [Erişildi: 25 Kasım 2021].

CORNELL, S. E., 2014 Erdoğan's Looming Downfall: Turkey at the Crossroads. *Middle East Quarterly,* Cilt 21, pp. 13-25.

COSKUN, G. B., 2020. Media Capture Strategies in the New Authoritarian States: The Case of Turkey. *Publizistik,* Cilt 65, pp. 637-654

CROİSSANT, A. & MERKEL, W., 2004 Consolidated or Defective Democracy? Problems of Regime Change. *Democratization,* 11(Özel sayı).

CSABA, L., 2013. Growth, crisis management and the EU: The Hungarian trilemma.. *Mittelungen,* 53(3), pp. 155-169.

CSEPELİ, G., 1991 Competing patterns of national identity in POst Comunist Hunagry. *Media, Culture & Society,* 13(3), pp. 325-339

CSİLLAG, T. & SZELENYİ, I., 2015 Drifting from Liberal Democracy: Traditionalist/Neo-conservative Ideology of Managed Illiberal Democratic Capitalism in Post-communist Europe. *Intersectıons. East European Journal Of Socıety And Polıtıcs,* pp. 1-32.

DAHL, R., 1989. *Democracy and its Critics.* New Haven: Yale University Press

DAHL, R., 2001 *Demokrasi Üzerine.* Ankara: Phoenix Yayın Evi

DAHL, R., 2006 *A Preface to Democratic Theory (Expanded Edition).*

DALTON, R. J., 2004 *Democratic Challenges, Democratic Choices: The Erosion of Political Support in Advanced Industrial Democracies.* Oxford: Oxford University Press.

DALTON, R. J., 2008. The Quantity and the Quality of Party Systems. *Comparative Political Studies,* 41(7), pp. 899-892.

DAVENPORT, C., 2007 State Repression and Political Order. *Annual Review of Political Science,* Cilt 10, pp. 1-23.

DAVUTOĞLU, A., 2011 *Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun IV Büyükelçiler Konferansı Vesilesiyle Trakya Üniveristesinde Yaptığı Konuşma.* [Çevrim içi] Available at: http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet- davutoglu_nun-iv_-buyukelciler-konferansi-vesilesiyle-trakya-universitesi-balkan- kongre-merkezi_nde.tr.mfa.[Erişildi: 12 Kasım 2020].

DEBRE, M. J. & MORGENBESSER, L., 2017 Out of the Shadows: Autocratic Regimes, Election Observation, and Legitimization. *Contemporary Politics,* 23(3), pp. 324-347.

DEMİREL, A., 2013 *Tek Partinin İktidarı.* İstanbul : İletişim Yayınları

DEMİRTAŞ, B., 2015 Turkish Foreign Policy towards the Balkans: A Europeanized Foreign Policy in a De-Europeanized National Context?'. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies,* 17(2), pp. 123-140.

DERDİMAN, C., 2013 *Anayasa Hukuku.* 3. Baskı. Bursa: Aktüel Yayınları

DETTKE, D., 2014. *Hunagry's JobbikParty the Challenge of European Ethno-Nationalism and the Future of the European Project,* basım yeri bilinmiyor: Woodrow Wilson International Center

DEUTSCHE WELLE , 2008. *TBMM'den türban düzenlemesine onay.* [Çevrim içi] Available at: https://www.dw.com/tr/tbmmden-t%C3%BCrban-d%C3%BCzenlemesine-onay/a-3117407 [Erişildi: 1 Mayıs 2021].

DEUTSCHE WELLE TÜRKÇE, 2017. *Yeni anayasa taslağı TBMM'de.* [Çevrim içi] Available at: https://www.dw.com/tr/yeni-anayasa-tasla%C4%9F%C4%B1-tbmmde/a-37065120 [Erişildi: 25 kasım 2021].

DEUTSCHE WELLE TÜRKÇE, 2018 *CHP'nin iptal talebine AYM'den ret.* [Çevrim içi] Available at: https://www.dw.com/tr/chpnin-iptal-talebine-aymden-ret/a-44024191 [Erişildi: 23 kasım 2021].

Dİ PALMA, G., 1991 Legitimation from the top to civil society: Politico-cultural change in Eastern Europe. *World Politics,* 44(1), pp. 49-80

DİAMOND, L., 1996 Is the Third Wave Over?. *Journal of Democracy,* 7(3), pp. 20-37

DİAMOND, L., 1999 *Developing Democracy: Towards Consolidation.* Baltimore: John Hopkins University Press.

DİAMOND, L., 2002 Elections Without Democracy: Thinking About Hybrid Regimes.. *Journal of Democracy,* 13(2), pp. 21-35.

DİAMOND, L., LİNZ, J. & LİPSET, S. M., 1995 *Democracy in Developing Countries.* basım yeri bilinmiyor:Lynne Reinner Publishers

DİNAN & DESMOND, 2005 *Avrupa Birliği Ansiklopedisi.* İstanbul: Kitap Yayınevi

DONNO, D., 2013 Elections and Democratisation in Authoritarian Regimes. *American Journal of Political Science,* 57(3), pp. 703-716

DOWDİNG, K. & KİMBER, R., 1983 The Meaning and Use of "Political Stability". *European Journal of Poliritical Research,* Cilt 11, pp. 228-39.

DOWNES, J. F. & WAİ, V., 2018. *Summary of the 2018 Hungarian Parliamentary Election: The Rise of Illiberal Democracy.* [Çevrim içi] Available at: http://euap.hkbu.edu.hk/main/wp-content/uploads/2018/04/Eelctoral-Volatility-in-the-2018-Hungarian-Election.pdf [Erişildi: 21 Kasım 2021]

DRAGOMİR, M., 2017 *How the Hungarian Government Nationalized Criticism.* [Çevrim içi] Available at: https://blogs.lse.ac.uk/medialse/2017/08/29/the-state-of-hungarian-media-endgame/ [Erişildi: 23 kasım 2021].

DRAHOKOUPİL, J., 2008 The investment-promotion machines: The politics of foreign direct investment promotion in Central and Eastern Europe. *Europe-Asia Studies,* Cilt 60, pp. 197-220

DRESDEN, J. R. & HOWARD, M. M., 2014 Authoritarian backsliding and the concentration of political power. *Democratization,* 23(7), pp. 1122-1143.

DRİNOCZİ, T., 2017 Hungarian Constitutional Court: The Limits ofEULaw in the Hungarian Legal System. *VIENNA J. INT'L CONST. L.,* Cilt 139

DRİNOCZİ, T. & BİEN-KACALA, A., 2017. Illiberal constitutionalism in Hungary and Poland: The case of judicialization of politics judicialization of politics. İçin-de:*Liberal constitutionalism between individual and collective interests.* Torun: Faculty of Law and Administration Nicolaus Copernicus University, pp. 67-98.

DRİNÓCZİ, T. & BİEŃ-KACAŁA, A., 2018 *The " DNA " of Illiberal Constitutionalism: Failure of Public Law Mechanisms and an Emotionally Unstable Identity A Hungarian and Polish Insight.* basım yeri bilinmiyor, The 10TH IACL-AIDC World Congress 2018

DRİNÓCZİ, T., GÁRDOS-OROSZ, F. & POZSÁR-SZENTMİKLÓSY, Z., 2019 *Formal and Informal Constitutional Amendment in Hungary.* Budapest: Hungarian Academy of Sciences

DUKALSKİS, A. & GERSCHEWSKİ, J., 2017 What Autocracies Say (and What Citizens Hear): Proposing Four Mechanisms of Autocratic Legitimation. *Contemporary olitics,* 23(3), pp. 251-268.

DUKALSKİS, A. & GERSCHEWSKİ, J., 2017 What Autocracies Say (and What Citizens Hear): Proposing Four Mechanisms of Autocratic Legitimation. *Contemporary Politics,* 23(3), pp. 251-268.

DUNAİ, M., 2017 *Hungary to detain migrants in border camps, alarming U.N..* [Çevrim içi] Available at: https://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-hungary-camps/hungary-to-detain-migrants-in-border-camps-alarming-u-n-idUSKBN16E15H [Erişildi: 3 kasım 2021].

DUNLEAVY, P., 2010 Rethinking Dominant Party Systems. %1 içinde*Dominant Political Parties and Democracy: Concepts, Measures, Cases and Comparison.* Abingdon: Routledge, pp. 23-45

DÜNYA BANKASI VERİLERİ, 2021. *Poverty headcount Ratio at National Poverty Lines (% of Population) – Hungary.* [Çevrim içi] Available at: https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.NAHC?locations=HU [Erişildi: 23 Kasım 2021].

DUVERGER, M., 1972 *Party Politics and Pressure Groups.* New York: Crowell.

DYP, 1990 *Program.* [Çevrim içi] Available at: https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/899 [Erişildi: 5 Temmuz 2020].

EASTON, D., 1965 *A system analysis of Political life.* New York: John Wiley

EASTON, D., 1979. *A Systems Anakysis of Political Life.* Chicago: University of Chicago Press.

EASTON, D., 1979 *A Systems Analysis of Political Life.* Chicago: University of Chicago Press

EDELÉNYİ, M., TÓTH, A. & NEUMANN, L., 2008 *Majority vote 'yes' in referendum to abolish medical and higher education fees.* [Çevrim içi] Available at: https://www.eurofound.europa.eu/publications/article/2008/majority-vote-yes-in-referendum-to-abolish-medical-and-higher-education-fees [Erişildi: 8 Mayıs 2021].

EKİM, S. & KİRİŞÇİ, K., 2017. *The Turkish Constittional Referendum Explained.* [Çevrim içi] Available at: https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2017/04/13/the-turkish-constitutional-referendum-explained/ [Erişildi: 2 Mayıs 2021].

EKMAN, J., 2009 Political Participation and Regime Stability: A Framework for Analyzing Hybrid Regimes. *International Political Science Review,* 30(1), pp. 7-31.

EKZEN, N., 2009 *Türkiye'de Kısa İktisat Tarihi 1946dan 2008e.* Ankara: ODTÜ

ELÇİ, E., 2019. The Rise of Populism in Turkey: A Content Analysis. *Southeast European and Black Sea Studies,* 19(3), pp. 387-408

ELSTER, J., 2000 *Ulysess Unbond.* Cambridge: Cambridge University Press

ELSTER, J., OFFE, C. & PREUSS, U., 2008 *Institutional Design in Societies.* Cambridge: Cambridge University Press.

ENYEDİ, Z., 2015 Plebeians, citoyens and aristocrats or where is the bottom of bottom-up? The case of Hungary. içinde*Populism in the Shadow of the Great Recession.* basım yeri bilinmiyor:ECPR Press, pp. 338-362

ENYEDİ, Z., 2016 Populist Polarization and Party System Institutionalization. *Problems of Post-Communism,* 63(4), pp. 210-220.

ENYEDİ, Z., 2018 Democratic Backsliding and Academic Freedom in Hungary.. *Perspectives on Politics,* 16(4), pp. 1067-1074

ENYEDİ, Z., 2020 Right-wing authoritarian innovations in Central and Eastern Europe. *East European Politics,* 36(3), pp. 363-377.

ENYEDİ, Z. & BÉRTOA, F. C., 2011 Patterns of Inter-party Competition (1990–2008). %1 içinde-*Europeanizing Party Politics? Comparative Perspectives on Central and Eastern Europe.* Manchester: Manchester University Press, pp. 147-68

ENYEDİ, Z. & BERTOA, F. C., 2018 Institutionalization and De-institutionalization in Post-communist Party Systems. *East European Politics and Societies and Cultures,* pp. 1-29

ENYEDİ, Z. & RONA, D., 2019 Governmental and Oppositional Populism: Competition and Division of Labour. %1 içinde*Absorbing the Blow: The Impact of Populist Parties on European Party System.* basım yeri bilinmiyor:ECPR Press, pp. 251-272

EPSTEİN, D. L. VE DİĞERLERİ, 2006 Democratic Transitions. *American Journal of Political Science,* 50(3), pp. 551-569

ERDOĞAN, M., 2010 *Anayasal Demokrasi.* 8. Baskı dü. Ankara: Siyasal Kitapevi.

ERDOĞAN, R. T., 2012 *Başbakan Erdoğan'ın & kasım Tarihli TBMM Grup Toplantısı.* [Çevrim içi] Available at: https://www.akparti.org.tr/site/haberler/basbakan- erdoganin-6-kasim-tarihli-tbmm-grup-toplantisi-konusmasinin-tam-me/33218#1 [Erişildi: 23 Kasım 2020].

ERGİN, M. & KARAKAYA, Y., 2017 Between Neo-Ottomanism and Ottomania: Navigating State-Led and Popular Cultural Representations of the Past. *New Perspectives on Turkey,* Cilt 56, pp. 33-59.

ESEN, B. & GÜMÜŞÇÜ, S., 2016 Rising competitive authoritarianism in Turkey. *Third World Quarterly,* 37(9), pp. 1581-1606.

ESEN, B. & GÜMÜŞÇÜ, Ş., 2017 "A Small Yes for Presidentialism: The Turkish Constitutional Referendum of April 2017. *South European Society and Politics,* 22(3), pp. 303-26

ESMER, Y., 1995 Parties and the electorate: a comparative analysis of voter profiles of Turkish political parties. İçinde E. Kalaycioglu, ve diğerleri düz. *Turkey: Political, Social, and Economic Challenges in the 1990s.* basım yeri bilinmiyor:Brill, pp. 74-89

ESPOSİTO, J. L. & SHAHİN, E., 2013 *The Oxford Handbook of Islam and Politics.* Oxford: Oxford University Press.

EUROACTİV, 13 OCAK 2017 *Hungary's Jobbik ditches far-right past to challenge Orbán in 2018.* [Çevrim içi] Available at: https://www.euractiv.com/section/elections/news/hungarys-jobbik-ditches-far-right-past-to-challenge-orban-in-2018/ [Erişildi: 23 Kasım 2021].

EURO NEWS, 2014 *How do Hungarians vote abroad?.* [Çevrim içi] Available at: https://www.euronews.com/2014/03/27/how-do-hungarians-vote-abroad [Erişildi: 4 Kasım 2021].

EUROPEAN UNİVERİSTY INSTİTUTE, 2019 *Hungarian Cultural Heritage legislation as at July 2010.* [Çevrim içi] Available at: https://www.eui.eu/Projects/International ArtHeritageLaw/Hungary

EUROSTAT , 2015 *Record number of over 1.2 million first time asylum seekers registered in 2015.* [Çevrim içi] Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-press-releases/-/3-04032016-AP

EUROSTAT, 2020 *At-risk-of-poverty rate by poverty threshold, age and sex – EU-SILC survey.* [Çevrim içi] Available at: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do [Erişildi: 25 Kasım 2021]

EUROSTAT, 2020 *Employment and activity by sex and age - annual data.* [Çevrim içi] Available at: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submit ViewTableAction.do [Erişildi: 29 Kasım 2021].

EUROSTAT, 2020 *General Government Expenditure by Function (COFOG).* [Çevrim içi] Available at: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do [Erişildi: 25 Kasım 2021

EUROSTAT, 2020 *Gini coefficient of equivalised disposable income, EU-SILC survey [ilc_di12].* [Çevrim içi] Available at: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_di12&lang=en [Erişildi: 25 Kasım 2021].

EVRENSEL GAZETESİ 2017. 18 maddelik anayasa değişikliği teklifinin tam metni. *Evrensel Gazetesi*, 10 Ocak.

EZROW, N. & FRANTZ, E., 2011 State Institutions and the Survival of Dictatorship. *Journal of International Affairs,* 65(1), pp. 1-13.

FAZEKAS, C. & FEKETE, S., 2018 Historical Outline of the Development of the Hungarian Party System1. *Review of History and Political Science,* 6(2), pp. 36-46.

FELEDY, B., 2017 *Hungary: Populism or Politics.* Barcelona, Barcelona Centre for International Affairs

FİNER, S., 1974 *Comparative Government: An Introduction to the Study of Politics.* basım yeri bilinmiyor:Penguin Books

FİNKEL, E. & BRUDNY, Y. M., 2012. Russia and the Colour Revolutions.. *Democratization 19,* 19(1), pp. 15-36.

FİRAT, B. H., 2021 *Investigation Highlights Spike in Cases of Insulting Turkish President.* [Çevrim içi] Available at: https://balkaninsight.com/2021/01/15/investigation-highlights-spike-in-cases-of-insulting-turkish-president/ [Erişildi: 21 kasım 2021].

FITZİ, G., MACKERT, J. & TURNER, B., 2019 *Populism and the Crisis of Democracy.* Oxon: Routledge

FORESTİERE, C. & ALLEN, C. S., 2011 The Formation of Cognitive Locks in Single Party Dominant Regimes. *International Political Science Review,* 32(4), pp. 380-395

FOURNİER, T., 2020 *The Constitutional Legitimation of Authoritarian Regimes – A Comparative Analysis of Apartheid South Africa and Communist Hungary,* basım yeri bilinmiyor: EuropeanUniversity Institute (EUI.

FREEDOM HOUSE, 2015 *Freedom in the World 2015,* basım yeri bilinmiyor: Freedom House

FREEDOM HOUSE, 2017. *Freedom of the Press 2017 Hungary,".* [Çevrim içi] Available at: https://freedomhouse.org/report/freedom-press/2017/hungary. [Erişildi: 01 Haziran 2019].

FREEDOM HOUSE, 2018 *Freedom in the World 2018,* basım yeri bilinmiyor: Freedom House

FREEDOM HOUSE, 2019 *Freedom in the World 2019,* basım yeri bilinmiyor: Freedom House

FREEDOM HOUSE, 2020 *Freedom in the World 2020.* Maryland: Rowman & Littlefield

FREEDOM HOUSE, 2021 *Freedom in the World 2021,* basım yeri bilinmiyor: Freedom House

FRİEDMAN, M., 2017 *Kapitalizm ve Özgürlük.* basım yeri bilinmiyor:Eksi Kitaplar.

FRİEDRİCH, C. J. & BRZEZİNSKİ, Z. K., 1964. *Totaliter diktatörlük ve otokrasi.* Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği.

FUKUYAMA, F., 2017 *What Is Populism.* [Çevrim içi] Available at: https://www.index-investor.com/resources/Research-Materials/Politics/Fukuyama-on-Populism.pdf [Erişildi: 3 Kasım 2021].

GAÀL, P., 2004 *Health care systems in transition : Hungary,* Copenhagen: WHO Regional Office for Europe.

GALLAGHER, M. & ULERİ, P. V., 1996 *The Referendum Experience in Europe.* London: Macmillian Press

GANDHİ, J., 2008. *Political institutions under dictatorship..* New York: Cambridge University Press

GANDHİ, J. & LUST-OKAR, E., 2009. Elections Under Authoritarianism. *Annual Review of Political Science,* Cilt 12, p. 403–422.

GANDHİ, J. & PRZEWORSKİ, A., 2007 Authoritarian Institutions and the Survival of Autocrats. *Comparative Political Science,* Cilt 40, pp. 1279-1301

GATES, S., HEGRE, H., JONES, M. P. & SRAND, H., 2006. Institutional Inconsistency and Political Instability: Polity Duration 1800-2000. *American Journal of Political Science,* 50(4), pp. 893-908.

GEDDES, B., 1999 What Do We Know About Democratization After Twenty Years. *Annual Review of Political Science,* 2(1), pp. 115-144

GEDDES, B., 1999 What Do We Know About Democratization After Twenty Years. *Annual Review of Political Science,* 2(1), pp. 115-144

GEDDES, B., 2003 *Paradigms and Sand Castle.* basım yeri bilinmiyor:The University of Michigan Press.

GEDDES, B., 2006. *Paradigms and Sand Castles: Analytical Perspectives on Politics.* basım yeri bilinmiyor:Michigan Üniveristesi Yayınları

GENEL KURMAY BAŞKANLIĞI, 2007. *Basın Açıklaması.* [Çevrim içi] Available at: https://web.archive.org/web/20090614024445/http://www.tsk.tr/10_ARSIV/10_1_Basin_Yayin_Faaliyetleri/10_1_Basin_Aciklamalari/2007/BA_08.html [Erişildi: 3 Mart 2021].

GEORGE, A. L. & BENNETT, A., 2005. *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences.* basım yeri bilinmiyor:MIT Press.

GERRİNG, J., 2007 *Case Study Research: Principles and Practices.* Cambridge: Cambridge University Press.

GERSCHEWSKİ, J., 2010. The Three Pillars of Stability. Towards an Explanation of the Durability of Autocratic Regimes in East Asia. *Social Sciences,* Issue March, pp. 1-30

GERSCHEWSKİ, J., 2013 The three pillars of stability: Legitimation, repression, and co-optation in autocratic regimes. *Democratization,* 20(1), pp. 13-38.

GERSCHEWSKİ, J., 2018. Legitimacy in Autocracies: Oxymoron or Essential Feature. *Perspective on Politics,* 16(3), pp. 652-665.

GHERGHİNA, S., 2017 Direct democracy and subjective regime legitimacy in Europe. *Democratization,* 24(4), pp. 613-631

GHERGHİNA, S., 2020 *Party Leaders in Eastern Europe Personality, Behavior and Consequences.* Glasgow: Palgrave Macmillian.

GHERGHNİA, S., 2019 How Political Parties Use Referendums: An Analytical Framework. *East European Politics and Societies and Cultures,* XX(X), pp. 1-14.

GİLBERT, L. & MOHSENİ, P., 2011 Beyond Authoritarianism: The Conceptualization of Hybrid Regimes. *Studies in Comparative International Development,* 46(3), pp. 270-297

GİLİOMEE, H. & SİMKİNS, C., 1999. *The Awkward Embrace: One-Part Domination and Democracy in Industrialising Countries.* Cape Town: Routledge

GİLLEY, B., 2006 The Determinants of State Legitimacy: Results for 72 Countries. *Internatinal Political Science Review,* 27(1), pp. 47-71.

GİLLİEY, B., 2009 *The right to rule: How states win and lose legitimacy.* New York: Columbia University Press.

GİNSBURG, T. & BUGARİC, B., 2016. The Assault on Postcommunist Courts. *Journal of Democracy,* 27(3), pp. 69-82.

GOAT, E. & BATUNA, Z., 2019 Fresh evidence of Hungary vote-rigging raises concerns of fraud in European elections. *Open Democracy*, 17 Mayıs

GÖLE, N., 2000 80 Sonrası Politik Kültür. İçinde A. Y. S. Ersin Kalaycıoğlu, dü. *ürkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme.* İstanbul: Alfa Yayınları.

GÖLE, N., 2002 *Melez Desenler: İslam ve Modernlik Üzerine.* İstanbul : Metis Yayınları.

GOLOSOV, G., 2015 Party systems, electoral systems, and legislative fragmentation: A cross-national empirical study. *Party Politics,* pp. 1-11.

GÖZLER, K., 2011 *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi.* Bursa: Ekin

GÖZLER, K., 2017. *Elveda Anyasa: 16 Nisan 2017'de Oylayacağımız Anyasa Değişikliği Hakkında Eleşiriler.* Bursa: Ekin

GÖZLER, K., 2017 *Referandum Mu, Plebisit Mi?.* [Çevrim içi] Available at: http://www.anayasa.gen.tr/plebisit.pdf [Erişildi: 19 Ekim 2019].

GRABENWARTER, C., HOFFMANN-RİEM, W. & SUCHOCKA, H., 2011 *Opınıon On The New Constıtutıon Of Hungary,* Venice: Venice Commision

GRAUVOGEL, J. & VON SOEST, C., 2014 Claims to Legitimacy Count: Why Sanctions Fail to Instigate Democratisation in Authoritarian Regimes. *European Journal ofPolitical Research,* 53(4), pp. 635-653.

GREENE, K., 2007 *Why Dominant Parties Lose - Mexico's Democratization in Comparative Perspective.* Cambridge: Cambridge University Press

GREENE, K., 2009 *Why Dominant Parties Lose.* Cambridge : Cambridge University Press.

GREENE, K., 2010 The Political Economy of Authoritarian Single-Party Dominance.. *Comparative Political Studies,* 43(7), pp. 807-834

GREGOR, A. & KOVÁTS, E., MAYIS 2018. *Women's Affairs 2018 Societal Problems and Solution Strategies in Hungary,* Budapest: Friedrich Ebert Stiftung

GREİTENS, S., 2013 Authoritarianism Online: What Can We Learn from Internet Data in Nondemocracies. *PS: Political Science and Politics* , 46(2), p. 262–270.

GROTZ, F. & WEBER, T., 2012 Party Systems and Government Stability in Central. *World Politics,* Cilt 64, pp. 699-740

GRZEBALSKA, W. & PETO, A., 2018 The gendered modus operandi of the illiberal transformation in Hungary and Poland. *Women's Studies International Forum,* Cilt 68, pp. 164-172.

GÜLENER, S., 2011 Anayasa Yapımında Yeni Bir Paradigma: Kapsayıcı,Katılımcı, Uzlaşmacı Anayasa Yapım Süreçleri Ve Çeşitli Örnekler. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 15(3), pp. 199-224

GULİYEV, F., 2012 *Measuring Hybrid Regimes : An Alternative Measurement Method and Classification of Post-Soviet Regimes,* Bremen

GÜL, S. S., 2004 *Sosyal Devlet Bitti Yaşasın Piyasa.* İstanbul: Etik Yayınları.

GÜMÜŞÇÜ, Ş., 2013 The Emerging Predominant Party System in Turkey. *Government and Opposition,* Cilt 48, pp. 223-244.

GÜMÜSÇÜ, S. & SERT, D., 2010 The March 2009 Local Elections and the Inconsistent Democratic Transformation of the AKP Party in Turkey. *Middle East Critique,* 19(1), pp. 55-70

GÜMÜŞÇÜ, S. & SERT, D., 2010. The March 2009 Local Elections and the Inconsistent Democratic Transformation of the AKP Party in Turkey. *Middle East Critique,* 19(1), pp. 55-70

GUNAY, C. A. V. D., 2016 Decoding the Authoritarian Code: Exercising Legitimate Power Politics through the Ruling Parties in Turkey, Macedonia, and Serbia. *Southeast European and Black Sea Studies,* 16(4), pp. 529-549

GÜNEYSU, S., 2019. *RTÜK sansürünün 8 yıllık bilançosu.* [Çevrim içi] Available at: https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/rtuk-sansurunun-8-yillik-bilancosu-1321372 [Erişildi: 23 Kasım 2021].

GUNİTSKY, S., 2015 Corrupting the Cyber-Commons: Social Media as a Tool of Autocratic Stability. *Perspectives on Politics,* 13(1), p. 42–54

GÜRCAN, E. & PEKER, E., 2015 *Challenging Neoliberalism at Turkey's Gezi Park: From Private Discontent to Collective Class Action.* London: Springer.

GURİEV, S. & TREİSMAN, D., 2015 *How Do Modern Dictators Survive: An nformational Theory of the New Authoritarianism.* Harward, Paper presented at the ISNIE/SIOEConference at Harvard.

GURİNİ, F., 2018 *Changes to Turkey's Electoral Laws Have Increased the Potential for Electoral Fraud.* [Çevrim içi] Available at: https://carnegieendowment.org/sada/76656 [Erişildi: 23 Kasım 2021].

HADENİUS, A. & TEORELL, J., 2007 Pathways from Authoritarianism. *Journal of Democracy*, 18(1), pp. 143-157

HADEP, 1994 *Program.* [Çevrim içi] Available at: https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/745/199600970.pdf?sequence1&isAllowedy [Erişildi: 4 Temmuz 2021].

HAİDT, J., 2012 *The Righteous Mind.* New York: Pantheon Books

HAJNAL, G. & CSENGÖDİ, S., 2014 When Crisis Hits Superman: Change and Stability of Political Control and Politicization in Hungary. *Administrative Culture,* 15(1), pp. 39-57

HALE, W., 2008 The Electoral System and the 2007 Elections: Effects and Debates. *Turkish Studies,* 9(2), pp. 233-246

HALMAİ, G., 2011 (Dis)possessed by the spectre of socialism: Nationalist mobilization in 'transitional' Hungary. içinde D. H. G. Kalb, dü. *Headlines of Nation, Subtexts of Class: Working Class Populism and the Return of the Repressed in Neoliberal Europe.* Oxford: Berghahn Books, pp. 113-141.

HALMAİ, G., 2018. Illiberal Constitutionalism? The Hungarian Constitution in European Perspective. İçinde *Verfassungskrisen in der EU.* basım yeri bilinmiyor:Nomos, pp. 84-103

HALMAİ, G., 2018 A Coup Against Constitutional Democracy The Case of Hungary. İçinde *Constitutional Democracy in Crisis?.* basım yeri bilinmiyor:Oxford University Press, pp. 1-20.

HALMAİ, G., 2019 The making of "illiberal constitutionalism" with or without a new constitution: the case of Hungary and Poland. içinde- *Comparative Constitution Making.* Cheltenham: Edward Elgar Publishing, p. 302–323.

HARTLİŃSKİ, M., 2019 The effect of political parties on nationwide referendums in poland after 1989. *East European Politics and Societies,* 33(3), pp. 733-754

HAYNES, J., 2012 *Routledge Handbook of Democratization.* New York : Roudledge

HCLU.HU, 2018 *Hclu's Analysıs Of The Seventh Amendment Of The Fundamental Law.* [Çevrim içi] Available at: https://hclu.hu/en/articles/hclus-analysis-of-the-seventh-amendment-of-the-fundamental-law [Erişildi: 04 Haziran 2019

HEGEDŰS, D., 2016 The Kremlin's Influence in Hungary Are Russian Vested Interests Wearing Hungarian National Colors?. *DGAPkompakt*, Şubat, pp. 1-12

HELD, D., 1996 *Models of Democracy.* Cambridge: Polity Press

HELLMEİER, S. VE DİĞERLERİ, 2021 State of the world 2020: autocratization turns viral. *Democratization ,* 28(6), pp. 1053-1074

HEPER, M., 2002 Conclusion - The Consolidation of Democracy versus Democratization in Turkey. *Turkish Studies,* 3(1), pp. 138-146

HEPER, M., 2009. Does secularism face a serious threat in Turkey?. *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East,* 29(3), pp. 413-422

HEPER, M., 2011 Civil-Military Relations in Turkey: Toward a Liberal Model. *Turkish Studies,* Cilt 12, pp. 241-252.

HEPER, M., 2012 *Türkiye'de Devlet Geleneği.* 4. Baskı dü. Ankara: Doğu Batı Yayınları

HEPER, M. & GUNEY, A., 2007 Transformation of the Turkish Military and the Path to Democracy. *Armed Forces and Society,* Cilt 43, pp. 357-388.

HİNSEY, E., 2012 The New Opposition in Hungary. *New England Review,* 33(2), pp. 126-143

HİPA, 2019 *Automative Industry Hungary 2019,* Budapest: Hipa

HOLBİG, H., 2013. Ideology after the End of Ideology. China and the Quest for Autocratic Legitimation. *emocratization,* 20(1), pp. 61-81.

HOLMES, L., 1993. *The end of communist power: Anti-corruption campaigns and legitimation crisi.* Cambridge: Polity Press

HOLMES, S., 1988. Precommitment and Paradox of Democracy. İçinde J. Elster & R. Slagstadt, düz. *Constitutionalism and Democracy.* Cambridge: Cambridge University Press, pp. 28-31

HOLMES, S., 2012 Constitutions and Constitutionalism. İçinde M. R. v. A. Sajó, dü. *Oxford Handbook of.* Oxford: Oxford Univeristy Press, pp. 189-216.

HORVATH, J., 2006 Bloody Monday. *Telepolis*, 31 Ekim

HOWARD, M. & ROESSLER, P., 2006. Liberalizing Electoral Outcomes in. *American Journal of Political Science,,* 50(2), pp. 365-381.

HUBER, E., RUESCHEMEYER, D. & STEPHENS, J. D., 1993. The ımpact of Economic Development on Democracy. *Journal of Economic Perspectives,* 7(3), pp. 71-86

HUDSON, M., 2016. *Killing the Host: How Financial Parasites and Debt Bondage Destroy the Global Economy.* basım yeri bilinmiyor:Nation Books

HUG, S., 2005 The political effects of referendums: An analysis of institutional innovations in Eastern and Central Europe. *Communist and Post-Communist Studies,* 38(4), pp. 475-499

HUMAN RİGHTS ASSOCİATİON, 2020 *IHD 2019 Report on Human Rights Violations in Turkey.* [Çevrim içi] Available at: https://www.fidh.org/IMG/pdf/i_hd_2019_violations_report_and_summary_table-2.pdf [Erişildi: 12 Kasım 2021].

HUNAGRİAN SPECTURUM, 2017 *Fıdesz's Very Own "Ngos" Stuffed Wıth Publıc Money.* [Çevrim içi] Available at: https://hungarianspectrum.org/2017/05/13/fideszs-very-own-ngos-stuffed-with-public-money/ [Erişildi: 23 kasım 2021].

HUNGARİAN SPECTURUM, 2021 *The Beleaguered Vıktor Orbán Strıkes Back.* [Çevrim içi] Available at: https://hungarianspectrum.org/2021/06/24/the-beleaguered-viktor-orban-strikes-back/ [Erişildi: 23 Kasım 2021].

HUNTİNGTON, S., 1979 *Political Order in Changing Societies.* London: Yale University Press.

HUNTİNGTON, S., 1991 *The Third Wave. Democratization in the Late Twentieth Century..* Norman: University of Oklahoma Press

HÜRRİYET GAZETESİ, 2007 *En düşük katılımlı referandum.* [Çevrim içi] Available at: https://www.hurriyet.com.tr/gundem/en-dusuk-katilimli-referandum-7532868 [Erişildi: 9 Mayıs 2021].

HÜRRİYET GAZETESİ, 2008 *Başbakan'dan "türban" çıkışı.* [Çevrim içi] Available at: https://www.hurriyet.com.tr/gundem/basbakandan-turban-cikisi-8024104 [Erişildi: 1 Mayıs 2021].

HURWİTZ, L., 1973 Contemporaray Approaches to Political Stability. *Comparative Politcs,* 5(3), p. 449.

HUTCHESON, S. D., 2012. Party Cartels Beyond Western Europe: Evidence from Russia. *Party Politics,* Issue March, pp. 1-18.

I. BEREND VE B. BUGARİC, 2015 Unfinished Europe: Transition from Communism to Democracy in Central and Eastern Europe. *Journal of Contemporary History,* 50(4), pp. 768-785

IBSEN, M. F., 2018 The populist conjuncture: Legitimation crisis in the age of globalized capitalism. *Political Studies,* 67(3), pp. 795-811

İDİZ, S., 2015 Merkel's Visit Strikes Cynical Chord in Turks. *Hürriyet Daily News*, 25 Ekim

İNSAN HAKLARI İZLEME KOMİTESİ, 2013 *Wrong Direction on Rights: Assessing the Impact of Hungary's New Constitution and Laws.* [Çevrim içi] Available at: https://www.hrw.org/report/2013/05/16/wrong-direction-rights/assessing-impact-hungarys-new-constitution-and-laws [Erişildi: 24 Kasım 2021].

INVEST İN TURKEY, 2017 *TURKEY'S MEGA PROJECTS.* [Çevrim içi] Available at: https://www.investinturkey.com/turkey-s-mega-projects/ [Erişildi: 21 kasım 2021].

ISLAM, N., BİNGÖL, Y., NYASERA, I. N. & DAGBA, G., 2021 Toward Islam Through Political Parties, Ideology, and Democracy: A Discourse Analysis on Turkey's AK Party, Tunisian Ennahda, and Bangladesh Jamaat-e-Islami. *Jadavpur Journal of International Relations*

JENKİNS, G., 2009 The Politics of Personality: Erdogan's Irascible Authoritarianism. *Turkey Analyst,* Cilt 2, pp. 1-2.

JESZENSKY, G., 2007 . Hungary's foreign policy dilemmas after regaining sovereignty. *Society and Economy,* 29(1), pp. 43-64

JOBBİK , 2021. *Kuruluş Sözleşmesi.* [Çevrim içi] Available at: https://www.jobbik.com/ [Erişildi: 1 Ekim 2021].

JOHNSON, J. & BARNES, A., 2015. Financial nationalism and its international enablers: the Hungarian experience.. *Review of International Political Economy,* 22(3), pp. 535-569.

JONES, B., EPP, D. & BAUMGARTNER, F., 2019. Democracy, Authoritarianism, and Policy Punctuations. *International Review of Public Polcy,* 1(1), pp. 7-26

JOSHUA, M., 2016 Co-optation Reconsidered: Authoritarian Regime Legitimization Strategies in Jordanian Arab Spring. *Middle East Law and Governance,* 8(1), pp. 32-56

JUHÁSZ, A. & SZİCHERLE, P., 2017 *The political effects of migration-related fake news, disinformation and conspiracy theories - study,* Budapest: Political Capital

JUNGERSTAM-MULDERS, S., 2016 *Post-Communist EU Member States Parties and Party Systems.* Newyork: Routledge.

KABASAKAL, M., 1991 *Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi: 1908-1960.* İstanbul: Tekin Yayınevi.

KADIR HAS ÜNİVERSİTESİ TÜRKİYE ARAŞTIRMA MERKEZİ, 2017. *Türk Dış Politikası Kamuoyu Algıları Araştırması,.* [Çevrim içi] Available at: https://www.khas.edu.tr/tr/haberler/khas-turk-dis-politikasi-kamuoyu-algilari-arastirmasi-2017-yili-sonuclari-aciklandi [Erişildi: 25 kasım 2021].

KAHRAMANOĞLU, Y., 2003 Türkiye'de Devletin Mali Krizleri. *Praksis,* Issue 9, pp. 247-276

KAİLİTZ, S. & STOCKEMER, D., 2017 Regime legitimation, elite cohesion and the durability of autocratic regime types. *International Political Science Review,* 38(3), pp. 332-348.

KÁKAİ, L. & KOVÁCS, I. P., 2020 Counties in a vacuum: The electoral consequences of a declining meso-tier in Hungary. *Regional & Federal Studies,* pp. 1-15

KALAYCIOĞLI, E., 2017 Two elections and a political regime in crisis: Turkish politics at the crossroads'. *Southeast European and Black Sea Studie,* 18(1), pp. 21-51.

KALAYCIOĞLU, E., 1994 lections and Party Preferences in Turkey: Changes and Continuities in the 1990s. *Comparative Political Studies,* 27(3), pp. 402-424

KALAYCIOĞLU, E., 2012. Kulturkampf in Turkey: the constitutional referendum of 12 September 2010. *South European Society and Politics,* 17(1), pp. 1-22.

KALAYCIOĞLU, E., 2015 Turkish Popular Presidential Elections: Deepening Legitimacy Issues and Looming Regime Change. *South European Society and Politics,* Cilt 20, pp. 157-169.

KAPANİ, M., 1981 *Kamu Hürriyetleri.* Ankara: AÜHF yayını

KAPANİ, M., 1993 *Kamu Hürriyetleri.* 7. Baskı dü. Ankara: Yetkin Yayınevi.

KARL, T., 1995 The Hybrid Rejimes of Central America. *Journal of Democracy,* 6(3), pp. 72-86.

KARLUK, R., 2007 *Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm.* İstanbul: Beta Yayıncılık

KARPAT, K., 1959. *Turkey's politics: The transition to multiparty system.* Princeton: Princeton University Press.

KARPAT, K., 2014 *Kısa Türkiye Tarihi.* 4. Baskı dü. İstanbul : Timaş Yayınları

KAYA, R. & BERNHARD, M., 2013. Are Elections Mechanisms of Authoritarian Stability or Democratization? Evidence from Post-communist Eurasia. *Perspectives on Politics,* 11(3), pp. 734-752

KAYNAR, M. K., 2007. *Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partleri.* Ankara: İmge Kitapevi Yayınları

KAZGAN, G., 2006 *Tanzimat'tab 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi.* İstanbul: İstanbul Bilgi Yayınları.

KEEFER, P., 2006 *DPI2006: Database of Political Institutions: Changes and Variable Definitions,* New York: World Bank

KELEMEN, K., 2017 The Hungarian Constitutional Court and the Concept of National Constitutional Identity. *Ianus - Diritto e finanza,* Cilt 15-16, pp. 23-33.

KEMAN, H., 2004. Polyarchy & defected Democracy Around the World: Research Note. *Acta Politica ,* 39(3), pp. 297-313.

KENES, B., 2020 *Viktor Orban: Past to Present ECPS Leader Profile Series No. 1,,* basım yeri bilinmiyor: European Center for Populism Studies

KEPENEK, Y., 2012. *Türkiye Ekonomisi.* İstanbul: Remzi Kitapevi

KEYMAN, F., 2014. The AK Party: Dominant Party, New Turkey and Polarization. *Insight Turkey,* Issue Spring, pp. 19-31.

KİELMANSEGG, P. G., 1971. Legitimität Als Analytische Kategorie. *Politische Vierteljahresschrift,* 12(3), pp. 367-401.

KİM, D. S., 2013 *The Transition to Democracy in Hungary.* oxfordshire: Routledge Press

KİM, D. S., 2016. The rise of European right radicalism: The case of Jobbik. *Communist and Post-Communist Studies,* Cilt 49, pp. 345-357.

KİM, D. S. & SWAİN, N., 2015. Party Politics, Political Competition and Coming to Terms with the Past in Post-Communist Hungary. *Europe-Asia Studies,* 67(9), pp. 1445-1468.

KİRİŞ, H. M., 2012 Türkiye'de Rekabetçi Siyasal Partilerin Dönüşümü: Post-80 Sisteminde Eski Yeni Partilerin Yükselişi ve Düşüşü. *Toplum ve demokrasi,* 6(13-14), pp. 25-53.

KİRK, K., 2004 Hungary's voters opt for state-owned hospitals. *World Report,* 18 Aralık, 364(9452), pp. 2167-2168

KİSSANE, B., 2014 Atatürk and After: Three Perspectives on Political Change in Turkey. *The Review of Politics,* 76(2), pp. 293-307

KİSS, C., 2002 From Liberalism to Conservatism:The Federation of Young Democrats in Post-Communist Hungary. *East European Politics & Societies,* 16(3), pp. 739-763

KİTSCHELT, H., 1999. *Post-communist Party Systems: Competition, Representation, and Inter-party Cooperation.* Cambridge: Cambridge University Press

KNUTSEN, K., NYGÅRD, H. M. & WİG, T., 2017 Autocratic Elections: Stabilizing Tool or Force for Change?. *World Politics,* 69(1), pp. 98-143.

KOMÁROMİ, L., 2013 Milestones in the History of Direct Democracy in Hungary. *Iustum Aequum Salutare,* pp. 41-58.

KONDA, 2017. *Nisan'17 Barometresi.* [Çevrim içi] Available at: https://konda. com.tr/wp-content/uploads/2017/04/KONDA_16Nisan2017 Sandikve-SecmenAnaliziRaporu.pdf [Erişildi: 8 Mayıs 2021]

KORNAİ, J., 2015 Hungary's U-Turn: Retreating from Democracy. *Journal of Democracy,* 26(3), pp. 34-50.

KÖRÖSENYİ, A., 1993 Stable or Fragile Democracy? Political Cleavages and Party System in Hungary. *THE CRISIS OF URXIW-LJNINIW,* pp. 87-105.

KOSTADİNOVA, T. & LEVİTT, B., 2014 Toward a Theory of Personalist Parties:Concept Formation and Theory Building. *Politics&Polity,* 42(4), pp. 490-512.

KOVÁCS, K. & TOTH, G. A., 2011 Hungary's Constitutional Transformation. *European Constitutional Law Review,* Cilt 7, pp. 183-203.

KOVACS, Z. & VİDA, G., 2015 Geography of the new electoral system and changing voting patterns in Hungary. *Acta Geobalcanica* , 1(2), pp. 55-64

KOVER, A., 2015. Captured by State and Church: Concerns about Civil Society in Democratic Hungary. *Noprofit Policy Forum,* 6(2), pp. 187-212

KRASTEV, I., 2000 *The Liberal Estate: Reflections on the Politics of Think Tanks in Central and Eastern Europe,* basım yeri bilinmiyor: Centre for Liberal Strategies

KRASTEV, I., 2001. Think tanks: Making and faking influence. *Southeast European and Black Sea Studies,* 1(1), pp. 17-38

KRASTEV, I., 2006 Democracy's Double. *Journal Of Democracy,* 17(6), pp. 52-62

KRASTEV, I., 2016 The Unraveling of the post 1989 Order. *Journal of Democracy,* 27(4), pp. 88-98

KRAUSS, E. & PEKKANEN, R. J., 2010. The Rise and Fall of Japan's Liberal Democratic Party. *The Journal of Asian Studies,* 69(1), pp. 5-15.

KREKÓ, P., GYŐRİ, L., DUNAJEVA, J. & JANDA, J., 2016 *The Weaponization of Culture Kremlin's traditional agenda and the export of values to Central Europe,* basım yeri bilinmiyor: Political Capital Institute.

KÜBALI, H. N., 1971 *Anayasa Hukuku.* İstanbul: .Ü. Hukuk Fakültesi Yayını

KUMBARACIBAŞI, A. C., 2019. Analyzing Party Positions and Electoral Dynamics in Turkey. *International Journal of Political Science & Urban Studies,* 7(2), pp. 382-404

KUMBARACIBAŞI, A. C., 2020. Models of party institutionalization and problems of democratic consolidation. *Mediterranean Politics,* 25(2), pp. 215-244

KURTİ, L., 2002. *Youth and the state in Hungary: capitalism, communism and class.* basım yeri bilinmiyor:Pluto Press

KURTOĞLU, R., 2017. *Türkiye Ekonomisi 1838-2010.* basım yeri bilinmiyor:Destek Yayınları.

LADNER, A. & BRÄNDLE, M., 1999 Does direct democracy matter for political parties? An empirical test in the Swiss cantons. *Party Politics,* 5(3), pp. 283-302.

LANCASTER, C., 2016 Ideology and Hegemonic Party Rule in South Africa, Hungary, and Turkey. *Politics, Religion & Ideology,* 17(4), pp. 370-391

LANDAU, D., 2013 Abusive Constitutionalism. *Davies Law Review,* Cilt 47, pp. 189-260

LAUTH, H. J., 2015. The Matrix of Democracy: Three Dimensional Approach to Measuring the quality of Democracy and regime transformation. *WAPS,* Cilt 6, pp. 1-30.

LENDVAİ-BAİNTON, N. & SZELEWA, D., 2020 Governing New Authoritarianism: Populism, Nationalism, and Radical Welfare Reforms in Hungary and Poland. *Social Policy Administration,* Cilt 55, pp. 559-572.

LENDVAİ, P., 2017. *Orban: Europe's New Strongman.* London: C. Hurst and Company Publishers Ltd.

LENDVAİ, P., 2019 The Transformer: Orban's Evolution and Hungary's Demise. *Foreign Affairs,* 98(5), pp. 44-54.

LEVİTSK, S. & WAY, L., 2010 *Authoritarianism. Hybrid Regimes.* Cambridge: Cambridge: Cambridge Univer sity press. 563 p. ISBN

LEVİTSKY, S. & WAY, L., 2002 Elections Without Democracy: The Rise of Competitive Authoritarianism. *Journal od Democracy,* 13(2), pp. 51-65.

LEVİTSKY, S. & WAY, L., 2010 *Competitive Authoritarianism. Hybrid Regimes After the Cold War.* Cambridge : Cambridge University Press

LEVİTSKY, S. & WAY, L., 2013 The Durability of Revolutionary Regimes. *Journal of Democracy,* 24(3), pp. 5-17.

LEVİTSKY, S. & WAY, L. A., 2002 The Rise of Competitive Authoritarianism. *Journal of Democracy,* 13(2), pp. 51-65.

LEVY, J. S., 2008 Case Studies: Types, Designs, and Logics of Inferences. *Conflict Management and Peace Science,* 25(1), pp. 1-18

LEWİS, P. VE DİĞERLERİ, 2019 Revealed: the rise and rise of populist rhetoric. *The Guardian*, 6 Mart

LEWİS, P. & MANSFELDOVA, Z., 2007 *The European Union and Party Politics in Central and Eastern Europe.* New York: Palgrave Macmillian

LİJPHART, A., 1984 *Democracies: Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-One Countries.* New haven: Yale University Press

LİJPHART, A., 2008 *Thinking About Democrcay: POwer Sharing and Majority Rule in Theory and Practice.* Londra Ve Newyork: Routledge

Lİ, M., 2008 *The Rise of China and the Demise of the Capitalist World-Economy.* basım yeri bilinmiyor:Pluto Press

LİNDBERG, S., 2009 *Democratization by Elections. A New Mode of Transition. Baltimore.* basım yeri bilinmiyor:John Hopkins Universty Press.

LİNZ, J., 2000 *Totalitarian and Authoritarian Rgeimes.* Colorado: Lynne Reienner Publishers

LİNZ, J., 2012. *Totaliter ve otoriter Rejimler.* Ankara: Liberte Yayınları.

LİNZ, J. 1990 The Perils of Presidentalism. *Journal of Democracy 1,* 1(1), pp. 51-69.

LİNZ, J. & STEPAN, A., 1996 *Problems of democratic transition and consolidation.* London: The Johns Hopkins University Press

LİPSET, S. M., 1959. Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy. *The American Political Science Review,* 53(1), pp. 69-105

LOYLE, C. E., 2016 Overcoming Research Obstacles in Hybrid Regimes: Lessons from Rwanda. *Social Science Quarterly,* 97(4), pp. 923-935

LÜHRMANN, A., TANNENBERG, M. & LİNDBERG, S. I., 2018 Regimes of the World (RoW): Opening New Avenues for the Comparative. *Politics and Governance,* 6(1), pp. 60-77

MACAR ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI , 1995. *Karar: 43-42/1995.* [Çevrim içi] Available at: http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/1091B1A3C88C5481C1257DCD00399448?OpenDocument&english [Erişildi: 5 Aralık 2020]

MACAR ULUSAL SEÇİM OFİSİ, 2005. *5 Aralık 2004 ulusal Referandumu.* [Çevrim içi] Available at: https://static.valasztas.hu/nepszav04/en/08/8_0.html [Erişildi: 5 Mayıs 2020].

MACAR ULUSAL SEÇİM OFİSİ, 2008 *Referandum 2008.* [Çevrim içi] Available at: https://static.valasztas.hu/nepszav08/en/08/8_0.html

MACAR ULUSAL SEÇİM OFİSİ, 2016 *Referendum 2016.* [Çevrim içi] Available at: https://www.valasztas.hu/web/national-election-office/37

MACAR ULUSAL SEÇİM OFİSİ, 2017 *National referendum initiatives.* [Çevrim içi] Available at: https://www.valasztas.hu/web/national-election-office/national-referendums [Erişildi: 10 Haziran 2019].

MACARİSTAN İÇ İŞLERİ BAKANLIĞI, 1997 *Referendum 97.* [Çevrim içi] Available at: Macaristan Cumhuriyeti'nin ülke savunmasını sağlamak için NATO'ya katılması gerektiğine katılıyor musunuz?

MACARİSTAN İÇ İŞLERİ BAKANLIĞI, 2003 *Legal result of the referendum on 12 April 2003.* [Çevrim içi] Available at: https://static.valasztas.hu/nepszav03/outroot/en/10_0.html

MACARİSTAN İSTATİSTİK OFİSİ, 2018 Macaristan İstatistik Ofisi, 20218. *Data of total households by deciles, regions and type of settlements (2010–)..* [Çevrim içi] Available at: https://www.ksh.hu/docs/eng/xstadat/xstadat_annual/i_zhc014b.html?down=2386 [Erişildi: 25 Kasım 2021].

MACARİTAN ULUSAL SEÇİM OFİSİ, 2018 *Milletvekili Seçimi 2018.* [Çevrim içi] Available at: https://www.valasztas.hu/en/ogy2018 [Erişildi: 3 Mayıs 2018].

MACKİNTOSH, E., 2017 *Hungarian Camerawoman Sentenced for Kicking, Tripping Refugee.* [Çevrim içi] Available at: https://edition.cnn.com/2017/01/13/europe/hungarian-camerawoman-sentenced-kicking-refugees/index.html [Erişildi: 23 Kasım 2021].

MAGALONİ, B., 2006 *Voting fo Autocracy Hegemonic Party Survival and its Demise in Mexico.* Cambridge: Cambridge University Press

MAGALONİ, B., 2008 Credible Power-Sharing and the Longevity of Authoritarian Rule. Comparative. *Comparative Political Studies,* 20(10), pp. 1-27

MAGALONİ, B., 2008 *Voting for Autocracy: Hegemonic Party Survival and its Demise in Mexico.* Cambridge: Cambridge University Press

MAGALONİ, B. & KRİCHELİ, R., 2010 Political Order and One-party Rule. *Annual Review of Political Science,* pp. 123-143.

MAGYAR, B. & VASARHELYİ, J., 2017 *Twenty- five Sides of a Post_ Communist Mafia State.* Budapest: CEU Press

MAGYAR, Z., 2019 Hungary's Viktor Orban: Populist Message, Machine Methods. *The Canadian Journal of Opinion*

MAİNWARİNG, S., BRİNKS, D. & PÉREZ-LİÑÁN, A., 2001 Classifying Political Regimes in Latin. *Studies in Comparative International Development,* Cilt 36, pp. 37-65

MAİNWARİNG, S. & SCULLY, T., 1995 *Building Democratic Institutions: Party Systems in Latin America..* Stanford: Stanford University Press.

MAKSZİMOV, V., 2021 *'Voter tourism': New Hungarian residency law raises risk of electorate manipulation, NGOs warn.* [Çevrim içi] Available at: https://www.euractiv.com/section/elections/news/voter-tourism-new-hungarian-residency-law-raises-risk-of-electorate-manipulation-ngos-warn/ [Erişildi: 23 Kasım 2021].

MALESKY, E. & SCHULER, P., 2010 Nodding or Needling: Analyzing Delegate Responsiveness in an Authoritarian Parliament. *American Political Science Review,* 104(3), pp. 482-502

MANNERS & IAN, 2002 Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?. *Journal of Common Market Studies,* 40(2), pp. 235-258.

MANN, M., 2005 *The dark side of democracy: explaining ethnic cleansing.* basım yeri bilinmiyor:Cambridge University Press

MANSFELDOVÁ, Z., 2011 Central European Parliaments over Two Decades–Diminishing Stability? Parliaments in Czech Republic, Hungary, Poland, and Slovenia. *The Journal of Legislative Studies,* 17(2), pp. 128-146.

MANZETTİ, L., 2010. *Neoliberalism, Accountability, and the Reform Failures in Emerging Markets Eastern Europe, Russia, Argentina and Chile in Comparative Perspective.* basım yeri bilinmiyor:Pennsylvnia State University Press

MARES, I. & YOUNG, L., 2019 Varieties of Clientelism in Hungarian Elections. *Comparative Politics,* 51(3), pp. 449-471

MARQUEZ, X., 2015 The Irrelevance of Legitimacy. *Political Studies.*

MARSCHALL, M., AYDOGAN, A. & BULUT, A., 2016. Does Housing Create Votes?Explaining the Electoral Success of the AKP in Turkey. *Electoral Studies,* Cilt 42, pp. 201-2012

MAYER, R., 2001 Strategies of Justification in Authoritarian Ideology. *Journal of Political Ideologies,* 6(2), pp. 147-168.

MAZUR, M., 2018 *Contemporary Polıtıcal Partıes And Party Systems In The Vısegrad Group Countrıes.* Lublin: Maria Curie-Skłodowska University Press

MCCARTHY, J., 2019. Authoritarianism, Populism, and the Environment: Comparative Experiences, Insights, and Perspectives. *Annals of the American Association of Geographers,* 109(2), pp. 301-313.

MCELWAİN, K. M., 2008 Manipulating Electoral Rules to Manufacture Single-Party Dominance. *American Journal of Political Science,* 52(1), pp. 32-47.

MCNALLY, C. A., 2020 Chaotic mélange: neo-liberalism and neo-statism in the age of Sino-capitalism. *Review of International Political Economy,* 27(2), pp. 281-301.

MENDELSOHN, M. & PARKİN, A., 2001 *Referendum Democracy Citizens, Elites and Deliberation in Referendum Campaigns.* New York: Palgrave Macmillian

MERKEL, W., 2010. Are Dictatorships Returning? Revisiting the 'Democratic Rollback' Hypothesis. *Contemporary Politics,* Cilt 16, pp. 17-31

MERKEL, W., 2015 Embedded and Defective Democracies. *Democratization,* 11(5), pp. 33-58

MERKEL, W. & CROİSSANT, A., 2004. Democratization Conclusion : good and defective democracies. *Democratization,* 11(5), pp. 37-41.

MERKEL, W. VE DİĞERLERİ, 2003. *Defekte Demokratie:.* Opladen: Leske&Budrich

MESQUİTA, B. B. D., SMİTH, A., SİVERSON, R. M. & MORROW, J. D., 2003 *The Logic of Political Survival.* Cambridge: MIT Press

METZ, R. & VARGANY, R., 2021. "Mass," "Movement," "Personal," or "Cartel" Party? Fidesz's Hybrid. *Politics and Governance,* 9(4), pp. 317-328

MHP, 2000 *Program.* [Çevrim içi] Available at: https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/859/200605071_2000.pdf?sequence1&isAllowedy [Erişildi: 4 Temmuz 2020]

MİGDAL, J., 1988 *Strong societies and weak states: State society realtions and state capabilities in the Third world.* Princeton: Princeton University Press

MİLLARD, F., 2004 *Elections, Parties, and Representation in Post-Communist Europe.* New York: Palgrave Macmillan

MİLLER, L. E. & AUCOİN, L., 2010. *Framing the State in Times of Transition: Case Studies in Constitution Making.* basım yeri bilinmiyor:US Institute of Peace Press

MİLLÎ GÜVENLİK KONSEYİ 70 NOLU KARARI, 1982. *Resmî Gazete*, 5 Agustos, Issue 17773

MİLL, J. S., 1872. *A System of Logic, Rationcinative, and Inductive: Being a Connected View of the Principles of Evidence and the Methods of Scientific Investigation.* 8. edition dü. New York : Harper and Brothers

MİYNAT, M., 2004 *Liberalizasyon Sürecinde İstikrar Politikalarının gelir Dağılımına Etkisi.* Ankara: Odak Yayınevi.

MØLLER, L. P., 2002 Moving away from the ideal: The rational use of referendums in the Baltic states. *Scandinavian Political Studies,* 25(3), pp. 281-293.

MOLNAR, M., 1996 *A Concise History of Hungary.* basım yeri bilinmiyor:Cambridge University Press

MOORE, B., 2012 *Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri.* 3. baskı dü. Ankara: İmge Kitapevi

MOREL, L., 2001. The Rise of Government-Initiated Referendums in Consolidated Democracies. İçinde M. Mendelsohn & A. Parkin, düz. *Referendum Democracy: Citizens, Elites and Deliberation in Referendum Campaigns.* New York: PAlgrave, pp. 47-67

MOREL, L., 2017. Types of referendums, provisions and practice at the national level worldwide. %1 içindeL. Morel & M. Qvortrup, düz. *The Rout- ledge Handbook to Referendums and Direct Democ- racy.* London and New York: Routledge, pp. 27-59

MORGENBESSER, L., 2014 Elections in Hybrid Regimes: Conceptual Stretching Revived. *Polıtıcal Studıes,* Cilt 62, pp. 21-36.

MORGENBESSER, L., 2016. *Behind the Façade: Elections under Authoritarianism in Southeast Asia.* New York : SUNY Press.

MORGOLİS, E., 2010 Understanding Political Stability and Instability. *Civil Wars,* 12(3), pp. 326-345.

MORLİNO, L., 2009. Are there hybrid regimes? Or are they just an optical illusion?. *European Political Science Review,* 1(02), p. 273.

MORLİNO, L., 2012 *Changes for democracy: Actors, structures, processes.* London: Oxford University Press.

MORSE, Y., 2012 The era of electoral authoritarianism. *World Politics,* 64(1), pp. 161-198.

MORSE, Y. L., 2016 *How Autocrats Compete: Parties, Patrons, and Unfair Elections in Africa.* Cambridge: Cambridge University Press.

MOUNK, Y., 2018 *The People vs. Democracy Why Our Freedom Is in Danger and How to Save It.* Cambridge: Harvard University Press..

MOUSTAFA, T., 2014 Law and Courts in Authoritarian Regimes. *Annual Review of Law and Social Science,* Cilt 10, pp. 281-299

MÜCEK, A. A., 2019 *Türkiyenin Tarihi ve Ekonomik Politik Yapısı 1838-2016.* basım yeri bilinmiyor:belge Yayınları.

MUDDE, C., 2014 *The 2014 Hungarian Parliamentary Elections, or How to Craft a Constitutional Majority.* [Çevrim içi] Available at: https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2014/04/14/the-2014-hungarian-parliamentary-elections-or-how-to-craft-a-constitutional-majority/ [Erişildi: 3 Kasım 2021].

MUDDE, C. & KALTWASSER, C., 2017 *Populism ver short Intoduction.* Oxford: Oxford University Press

MUDDE, C. & KALTWASSER, C., 2018. Studying Populism in Comparative Perspective: Reflections on the Contemporary and Future Research Agenda. *Comparative Political Studies,* 51(13), pp. 1667-1693

MÜFTÜLER-BAÇ, M., 2008 Turkey's Accession to the European Union: The Impact of the EU's Internal Dynamics',. *International Studies Perspectives,,* 9(2), pp. 201-2019

MÜFTÜLER-BAÇ, M. & KEYMAN, F., 2012 Turkey Under the AKP: The Era of Dominant-Party Politics. *Journal of Democracy,* 23(1), pp. 85-99.

MÜLLER, J.-W., 2011. The Hungarian Tragedy. *Dissent,* 58(2), pp. 5-10

MÜLLER, J.-W., 2017 Populism and Constitutionalism. %1 içindeP. A. T. P. O. E. P. O. Cristóbal Rovira Kaltwasser, dü. *The Oxford Handbook of Populism.* Oxford : Oxford University Press.

MUNCK, G. & SYNDER, R., 2004 *Mapping Political Regimes: How the Concepts We Use and the Way We Measure Them Shape the World We See.* Chicago, Annual Meeting of the American Political Science Association.

MURAT, S., 2017 Conquering versus Democratizing the State: Political Islamists and Fourth Wave of Democratization in Turkey and Tunisia. *Democratization,* 24(6), pp. 1025-1043

MUSİL, P. A., 2014 Emergence of a Dominant Party System After Multipartyism: Theoretical Implications from the Case of the AKP in Turkey. *South European Society and Politics,,* pp. 1-23

NEWTON, K. & GEİSSEL, B., 2012 *Evaluating Democratic Innovations: Curing the Democratic Malaise?.* London: Routledge.

NİELSEN, N., 2015 *UK and Hungarian thinktanks least transparent in EU.* [Çevrim içi] Available at: https://euobserver.com/justice/127685 [Erişildi: 01 06 2019].

NMHH, 2010 *Act CLXXXV of 2010 on Media Services and on the Mass Media.* [Çevrim içi] Available at: https://nmhh.hu/dokumentum/106487/act_clxxx_on_media_services_and_mass_media.pdf [Erişildi: 23 Kasım 2021].

NOHLEN, D. & PHİLİPP, S., 2010 *Elections in Europe.* basım yeri bilinmiyor:Nomos

NORİS, P., 2017. *Why Trump's populist appeal is about culture, not the economy. A Harvard political scientist on the West's cultural crisis* [Röportaj] (27 Mart 2017)

NORRİS, P., 2011 *Democratic Deficit: Critical Citizens Revisited.* Cambridge: Cambridge University Press

NOVAK, B., 2014. *Recording reveals Fidesz organized pro government "peace march" on behalf of Civil Unity Forum (CÖF).* [Çevrim içi] Available at: https://budapestbeacon.com/recording-reveals-fidesz-organized-peace-march-on-behalf-of-civil-unity-forum-cof/[Erişildi: 23 Kasım 2021].

O'DONNELL, G., SCHMİTTER, P. C. & WHİTEHEAD, L., 1986 *Transitions from Authoritarian Rule: Tentative Conclusions about Uncertain.* 4. Baskı dü. Baltimore: John Hopkins University Press

O'DONNELL, G., 1994 Delegative Democarcy. *Journal of Democracy,* 5(1), pp. 55-69.

O'DONNELL, G., 1998. Horizontal Accountability in New Democracies. *Journal of Democracy,* 3(9), pp. 112-126

O'DONNELL, G., 2001. Democracy, Law and Comparative Politics. *Studies in Comparative International Development,* 36(1), pp. 7-36

OECD, 2005 *OECD Economic Surveys: Hungary 2005.* Paris: OeCD Publishing

OECD, 2020 *Average annual wages.* [Çevrim içi] Available at: https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=AV_AN_WAGE [Erişildi: 25 Kasım 2021].

OLCAY, T., 2017 Firing Bench-mates: The Human Rights and Rule of Law Implications of the Turkish Constitutional Court's Dismissal of Its Two Members. *European Constitutional Law Review,* 13(3), pp. 568-581

ONAR, N. F., 2011 Constructing Turkey Inc.: The Discursive Anatomy of a Domestic and Foreign Policy Agenda. *Journal of Contemporary European Studies,* Cilt 19, pp. 463-473

ÖNDER, N., 2016 *The Economic Transformation of Turkey.* London: I.B. Tauris & Co. Ltd

O'NEİL, P. H., 2014 Out of Russian Orbit : Hungary Gravitates to the West by Andrew Felkay. *Slavic Review,* 58(2), pp. 469-470.

ÖNİŞ, Z., 2008 Turkey EU Relatşons Beyond the Current Stalemeate. *Insight Turkey,* 10(4), pp. 35-50

ÖNİŞ, Z., 2009 Conservative globalism at the crossroads: the Justice and Development Party and the thorny path to democratic consolidation in Turkey. *Mediterranean Politics,* 14(1), pp. 21-40

ÖNİŞ, Z., 2010. Contesting for Turkey's Political 'Centre': Domestic Politics, Identity Conflicts and the Controversy over EU Membership. *Journal of Contemporary European Studies,* 18(3), pp. 361-376.

ÖNİŞ, Z., 2012 The Triumph of Conservative Globalism: The Political Economy of the AKP Era. *Turkish Studies,* 13(2), p. 138

ÖNİŞ, Z., 2015 Monopolising the Center: The AKP and the Uncertain Path of Turkish Democracy',. *The International Spectator,,* 50(2), pp. 22-41

ÖNİŞ, Z., 2016 Democracy in Uncertain Times. Inequality and democratic development in the global North and Global South. *METU studies in Development,* 43(Nisan), pp. 317-336.

ÖNİŞ, Z., 2016 Turkey's Two Elections: The AKP Comes Back. *Journal of Democracy,* Cilt 27, pp. 141-154.

ÖNİŞ, Z. & KUTLAY, M., 2013 Rising Powers in a Changing Global Order: The Political Economy of Turkey in the Age of BRICs,. *Third World Quarterly,* Cilt 34, pp. 1409-1426.

ÖNİŞ, Z. & YILMAZ, Ş., 2016 Turkey and Russia in a Shifting Global Order: Cooperation, Conflict and Asymmetric Interdependence in a Turbulent Region',. *Third World Quarterly,* 37(2), pp. 71-96.

ONUŞ, S., 2015 *AKP, MHP, CHP ve HDP: Koalisyon için kim, ne şart koşuyor?.* [Çevrim içi] Available at: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/06/150608_erdogan_koalisyon_gs2015 [Erişildi: 8 Temmuz 2021].

ORBAN, V., 2015. *We are protecting Europe's values..* [Çevrim içi] Available at: http://www.kormany.hu/en/the-prime-minister/news/we-are-protecting-europe-s-values [Erişildi: 3 Ocak 2020].

ORUÇOĞLU, B., 2015 How President Erdogan Mastered the Media. *Foreign Policy,*, 12 August.

OSCE/ODIHR , 2018 *Hungary, Parliamentary Elections, 8 April 2018: Final Report,* Warsaw: OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights

OSMANBAŞOĞLU, G. K. & BEKAROĞLU, E. A., 2019 *Türkiyede Referendumlar.* Ankara: Orion Kitapevi

OTTAWAY, M., 1991. Opposition Parties and Democracy in South Africa. *Issue: A Journal of Opinion,* 20(1), pp. 14-22.

OTTAWAY, M., 2003. *Democracy challenged: the rise of semi-authoritarianism.* Washington: Caeneige Endowment for Intertaıonal Peace

ÖZBUDUN, E., 2007 *Çağdaş Türk Politikası.* İstanbul: Doğan Kitap

ÖZBUDUN, E., 2013 Türk Anayasa Mahkemesi ve Siaysal Kriz. İçinde A. Kuru & A. Stephan, düz. *Türkiye'de demokrasi, İslam Ve Laiklik .* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, pp. 161-176.

ÖZBUDUN, E., 2014 AKP at the Crossroads: Erdoğan's Majoritarian Drift',. *South European Society and Politics,,* 19(2), pp. 155-167

ÖZBUDUN, E., 2014 *Türkiyede Demokratikleşme Süreci.* İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları

ÖZBUDUN, E., 2014 *Türkiye'de Demokratikleşme Süreci: Anayasa yapımı ve Anayasa Yargısı.* İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları

ÖZBUDUN, E., 2015 *Anayasacılık ve Demokrasi.* istanbul: istanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

ÖZBUDUN, E., 2015 Europeanization and Turkey's Constitutional Reform. İçinde A. Tekin & A. Güney, düz. *The europeanization of Turkey: Polity and Politics.* Londra: Roudledge, pp. 33-49.

ÖZBUDUN, E., 2016 *Türkiye'de Seçim Ve Parti Sistemleri.* İstanbul: Bilgi Üniveristesi yayınları.

ÖZBUDUN, E., 2016 Türkiye'nin Anayasa Sorunu . İçinde M. Kabasakal, dü. *Türkiye'de Siyasal Yaşam .* Ankara: İstanbul Bilgi Yayınları, pp. 23-39

ÖZBUDUN, E. & GENÇKAYA, Ö., 2010 *Türkiye'de Demokratikleşme ve Anayasa Yapımı Politikası.* İstanbul : Doğan Kitap

ÖZBUDUN, E. & YAZICI, S., 2009 *Democratization Reforms in Turkey 1993-2004.* İstanbul: TESEV

ÖZEL, I., MAYIS 2015 Reverting Structural Reforms in Turkey: Towards an Illiberal Economic Governance? Global Turkey in Europe,. *Policy Brief*

ÖZKAZANÇ, A., 2011 *Neo-liberal Tezahürler Vatandaşlık Suç Eğitim.* Ankara: Dipnot Yayınları.

PALLİNGER, Z. T., 2012 Citizens' Initiatives in Hunagry: An Additional Opportunaty for Power-Sharing in an Extremely Majoritarian System. İçinde *Citizens' Intiative in Europe.* New York: Palgrave Macmillian, pp. 113-134

PALLİNGER, Z. T., 2016 *The Uses of Direct Democracy in Hungary.* basım yeri bilinmiyor, ECPR

PALONEN, E., 2012 Transition to Crisis in Hungary: Whistle-Blowing on the Naked Emperor. *Politics and Policy,* 40(5), pp. 930-957

PALONEN, E., 2018 Performing the nation: the Janus-faced populist foundations of illiberalism in Hungary. *Journal of Contemporary European Studies,* 26(3), pp. 308-321

PAP, A. L., 2018 *Democratic Decline in Hungary: Law and Society in an Illiberal Democracy.* Londra ve New York : Routledge

PAP, A. L., 2018 *Democratic Decline in Hungary.* Oxon: Routledge

PARLA, T., 1991 *Türkiye'de Anayasalar.* İstanbul: İletişim Yayınları

PASQUİNO, G., 2008 Populism and Democracy. %1 içinde*Twenty-First Century Populism: The Spectre of Western European Democracy.* London: Palgrave Macmillan, pp. 15-29

PATYİ, A., 2014 *Report by the President of the National Election Commission on the activities of the National Election Commission during the 2014 election of the Members of Parliament,* Budapest: National Election Office

PEKTAŞ, Ş., 2014 *Türkiye'de Neoliberal Yıkım Süreci.* İstanbul: Parşömen Yayıncılık

PEMPEL, T., 1990 *Uncommon Democracies: The One-Party Dominant Regimes..* basım yeri bilinmiyor:Cornell University Press

PENNİNGS, P., KEEMAN, H. & KLEİNNİJİNHUİS, J., 2006 *Doing Research in Political Science.* London: Sage.

PETERS, B. G., 2013 *Strategies of Comparative Research in Political Science.* New York: Palgrave-MacMillian.

PETÖ, A., 2021 The Illiberal Memory Politics in Hungary. *Journal of Genocide Research,* pp. 1-10.

PETSİNİS, V., 2020. The rise and fall of Jobbik. *Open Democracy*, 27 Ekim

PİRRO, A. & RÓNA, D., 2018. Far-right activism in Hungary: youth participation in Jobbik and its network. *European Societies,* pp. 1-25

PLANT, R., 2010. *The Noe-Liberal State.* basım yeri bilinmiyor:Oxford University Press

PLATTNER, M. C., 2015 Is Democracy in Decline. *Journal od Democracy,* 26(1), pp. 5-10.

POGANY, I., 1993 Constitutional Reform in Central and Eastern Europe: Hungary's Transition to Democracy. *The International and Comparative Law Quarterly,* 42(3), p. 343

POGANY, I., 2013 The Crisis of Democracy in East Central Europe: The 'New Constitutionalism'in Hungary. *European Public Law,* 19(2), pp. 341-367

POPPER, K., 2018 *Açık Toplum ve Düşamları.* 5. dü. basım yeri bilinmiyor:Liberte.

POTEETE, A. R., 2012 Electoral competition, factionalism, and persistent party dominance in Botswana*. *The Journal of Modern African Studies,* 50(1), pp. 75-102

PRZEWORSKİ, A., ALVAREZ, M. A., CHEİBUB, J. A. & LİMONGİ, F., 2000 *Democracy and Development. Poitical Institutions and Well-being in the World1950-1990.* Cambridge: Cambridge University Press

PRZEWORSKİ, A., 1991 *Democracy and the market. Political and economic reforms in Eastern.* Newyork: Cambridge University Press

PRZEWORSKİ, A., 1991. *Democracy and the Market. Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America.* New York: Cambridge University Press

PUHLE, H.-J., 2005 *Democratic Consolidation and 'Defective Democracies.* Madrid, University of Madrid

PYTLAS, B., 2013. Radical-right narratives in Slovakia and Hungary: historical legacies, mythic overlaying and contemporary politics. *Patterns of Prejudice,* 47(2), pp. 162-183.

QUAMAE, M. M., 2017. The Turkish Referendum 2017. *Contemporary Review of the Middle East,* 4(3), pp. 319-327.

QVORTRUP, M., 2017 Demystifying Direct Democracy. *Journal of Democracy,* 28(3), pp. 141-152.

QVORTRUP, M., 2017 *Referendums Around the World.* Cham: Palgrave Macmillian

RAHAT, G., 2009 Elite Motives for Initiating Referendums: Avoidance, Addition and Contradiction. İçinde T. S. Maija Setälä, dü. *Referendums and Representative Democracy.* London : Routledge, pp. 98-117.

RAJCSÁNYİ, G., 2018 *Viktor Orbán's Hungary: Orbanist Politics and Philosophy from a Historical Perspective.* [Çevrim içi] Available at: https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=8e914238-5bca-e235-e176-f8d502f4a33f&groupId=288143

RAPPORT, M., 2009 . *1848 Year of Revolution.* basım yeri bilinmiyor:Little Brown

REGİLME, S. S. F., 2014. Bringing the Global Political Economy Back In: Neoliberalism, Globalization, and Democratic Consolidation. *International Studies Perspectives,* 15(3), pp. 277-296

REİLLY, B. & NORDLUND, P., 2008. *Political Parties in Conflict-Prone Societies: Regulation, Engineering and Democratic Development.* New York: United Nations University Press

REMİNGTON, T. F., 2012. *Politics in Russia.* Boston : Pearson Longman

REUCCİ, S. & SLİPOWİTZ, A., 2021 *Freedom in the world 2021: Democracy under Siege.* [Çevrim içi] Available at: https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2021/democracy-under-siege

REUTER, O. J., 2017. *The Origins of Dominant Parties: Building Authoritarian Institutions in Post-Soviet Russia.* Cambridge: Cambridge University Press

REUTERS, O. J. & GANDHİ, J., 2011 Economic Performance and Elite Defection from Hegemonic Parties. *British Journal of Political Science,* 41(1), pp. 83-110

RODRİK, D., 2012. The Turkish Economy After the Global Financial Crisis. *Ekonomi Tek,* Cilt 1, pp. 41-61.

ROESSLER, P. & HOWARD, M., 2006 Liberalizing Electoral Outcomes in Competitive Authoritarian Regimes. *American Journal of Political Science,* 50(2), pp. 365-381

ROSENFELD, M., 2001 The Rule of Law and the Legitimacy of Constitutional Democracy. *Sourhern California Law Review,* Cilt 74, pp. 1307-1309

RSF, 2021 *Turkey: Subjugated Media.* [Çevrim içi] Available at: https://rsf.org/en/taxonomy/term/145 [Erişildi: 23 Kasım 2021].

RUPNİK, J., 2012 Hungary's Illiberal Turn: How Things Went Wrong. *Journal of Democracy,,* 23(3), pp. 132-137

RUPNİK, J., 2016 Surging Liberalism in the East. *Journal of Democracy,* 27(4), pp. 77-87

SABAH GAZETESİ, 2014 1923'ten günümüze ihracat - ithalat rakamları. *Sabah Gazetesi*, 13 Ocak.

ŞAHBAZ, İ., 2006 *Yarı Doğrudan Demokrasi Kurumu Olarak Referandum ve Türkiye.* Ankara: Yetkin Yayınları.

SANDERS, D., 1981 *Patterns of Political Stability.* London: Macmillian Press

SARAÇOĞLU, C., 2015 Tank Pletiyle Neoliberalism. %1 içindeG. Atılgan, C. Saraçoğlu & U. Ateş, düz. *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat.* istanbul: Yordam Kitap, pp. 753-877

SARFATİ, Y., 2017. How Turkey's Slide to Authoritarianism Defies Modernization Theory. *Turkish Studies,* 18(5), pp. 395-415.

SARTORİ, G., 1970 Concept Misformation in Comparative Politics". *American Political Science Review,* 64(4), pp. 1033-1053

SATA, R. & KAROLEWSKİ, I. P., 2020 Caesarean Politics in Hungary and Poland. *East European Politics,* 36(2), pp. 206-225.

SAYARI, S., 2002. The Changing Party System. İçinde S. Sayarı & Y. Esmer, düz. *Politics, Parties, And Elections In Turkey.* London: Lynne Rienner Publishers

SAYARI, S., 2007. Towards a New Turkish Party System. *Turkish Studies,* 8(2), pp. 197-2010

SAYARI, S., 2016 Siyasal Partiler. %1 içindeS. S. Metin Heper, dü. *Dünden Bugüne Türkiye: Tarih, Politika, Toplum ve Kültür.* İstanbul: İtsnbul Bilgi Üniveristesi

SCARROW, S. E., 1999 Parties and the expansion of direct democracy: Who benefits?. *Party Politics,* 5(3), pp. 341-362

SCARROW, S. E., 2001 Direct Democracy and Institutional Change: A Comparative Investigation. *Comparative Political Studies,* 34(6), pp. 651-665

SCHEDLER, A., 2002 The Menu of Manipulation. *Journal of Democracy,* 13(2), pp. 36-50.

SCHEDLER, A., 2006 The Logic of Electoral Authoritarianism,. İçinde *Electoral Authoritarianism. The Dynamics of Unfree Competition.* London : Lynne Rienner Publisher, pp. 1-22.

SCHEDLER, A., 2006 *Electoral Authoritarianism: the Dynamics of Unfree Competition.* Boulder: CO, Lynne Rienner

SCHEİNER, E., 2005 *Democracy without Competition in Japan: Opposition Failure in a One-Party Dominant State.* Cambridge: Cambridge University Press.

SCHEİRİNG, G., 2019 Dependent development and authoritarian state capitalism: Democratic backsliding and the rise of the accumulative state in Hungary. *Geoforum.,* 124(August), pp. 267-278

SCHEİRİNG, G., 2020 *The Retreat of Liberal Democracy: Authoritarian Capitalism and the Accumulative State in Hungary.* Gewerbestrasse: Palgrave-MacMillan

SCHEİRİNG, G., STEFLER, D. & IRDAM, D., 2018 The gendered effects of foreign investment and prolonged state ownership on mortality in Hungary: An indirect demographic, retrospective cohort study. *The Lancet Global Health,* Cilt 6, pp. 95-105.

SCHEİRİNG, G. & SZOMBATİ, K., 2020 From neoliberal disembedding to authoritarian re-embedding: The making of illiberal hegemony in Hungary. *International Sociology,* 35(6), pp. 721-738.

SCHEPPLE, K. L., 2014 *Hungary: An Election in Question.* basım yeri bilinmiyor, Princeton University

SCHİEMANN, J., 2005 *The Politics of Pact-Making: Hungary's Negotiated Transition to Democracy in Comparative Perspective.* basım yeri bilinmiyor:Palgrave Macmillan

SCHMİDT, M. G., 2002 *Demokrasi Kuramlarına Giriş.* 2. Baskı dü. Ankara: Vadi yayınları

SCHMİTT, C., 2010 *Parlementer Demokrasinin Krizi.* 2. Baskı dü. İstanbul: Dost Kitapevi

SCHMİTTER, P. C. & KARL, T. L., 1991 What Democracy Is. . . and Is Not. *Journal of Democracy,* 2(3), pp. 75-88

SCOTT, J., 1998 *Seing like a state: how certain schemes to improve the human conditions have failed.* basım yeri bilinmiyor:Yale University Press

SCOTT, J., 1999 Transnationalizing democracy promotion: The role of western political foundations and think-tanks. *Democratization,* 6(3), pp. 146-170

SELCUK, O., 2016 Strong Presidents and Weak Institutions: Populism in Turkey, Venezuela and Ecuador. *Southeast European and Black Sea Studies,* 16(4), pp. 571-589

SELENY, A., 2006 *The Political Economy of State-Society Relations in Hungary and Poland.* basım yeri bilinmiyor:Cambridge University Press

SERDÜLT, V., 2020 Inside story: Hungary's media silence: What's it like working as a journalist under the new rules introduced by Hungary's Viktor Orbán? How hard is it to report?. *Index on Censorship,* 49(2), pp. 64-66

SETALA, M. & SCHİLER, T., 2012 *Citizen Initiative in Europe.* New York: Palgrave Macmillian.

SEVİ, S., MEKİK, C., BLAİS, A. & CAKİR, S., 2019 How Do Turks Abroad Vote. *Turkish Studies,* 21(2), pp. 208-230

SİLAGADZE, N. & GHERGHİNA, S., 2020 Referendum Policies across Political Systems. *Political Quarterly,* 91(1), pp. 182-191.

SİMONOVİTS, B. & BERNAT, A., 2016. *The Social Aspects of the 2015 Migration Crisis in Hungary,* Budapest: TARKI Social Research Institute.

SİMPSON, C., 2015 *Science of coercion: communication research and psychological warfare, 1945–1960.* basım yeri bilinmiyor:Open Road Media

SKAANİNG, S.-E., GERRİNG, J. & BARTUSEVİČİUS, H., 2015 A Lexical Index of Electoral Democracy. *Comparative Political Studies,* 48(12).

SLACALEK, O., 2016 The postcolonial hypothesis notes on the Czech "central European" identity. *ALPPI*

SMİTH, C., 2006 Clashes Disrupt Hungary's Celebration of Anti-Soviet Revolt. *The New York Times*, 26 Ekim

SMİTH, G., 1976 The Functional Properties of the Referendum. *European Journal of Political,* 4(1), p. 7.

SMİTH, I., 2014 Election Boycotts and Hybrid Regime Survival. *Comparative Political Studies,* 47(5), pp. 743-765

SNYDER, R., 2006 Beyond Electoral Authoritarianism: the Spectrum of Nondemocratic Regimes. İçinde A. Schedler, dü. *Electoral Authoritarianism - The Dynamics of Unfree Competition.* Boulder: LynneRienner Publishers

SÖNMEZ, S. & MÜTEVELLİOĞLU, N., 2009 *Küreselleşme, Kriz ve Türkiye'de Neo-Liberal Dönüşüm.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniveristesi Yayınları.

STONE, D., 2000 Think Tanks Across Nations: The New Networks of Knowledge. *Policy Community,* Issue Winter, pp. 34-39

STRATFOR, 2014. *How Turkish Politics Are Built.* [Çevrim içi] Available at: https://worldview.stratfor.com/article/how-turkish-politics-are-built [Erişildi: 25 Kasım 2021]

SUCHMAN, M. C., 1995 Managing Legitimacy: Strategic and Institutional Approaches. *Academy of Management Review,* 20(3), pp. 571-610

SUSANSZKY, P., UNGER, A. & KOPPER, A., 2020 Hungary's Over-Powerful Government Party and the Desperate Opposition. *European Review,* 28(5), pp. 761-777

SUSSMAN, G. VE KRADER, S., 2008 Template Revolutions: Marketing U.S. Regime Change in Eastern Europe. *Westminster Papers in Communication and Culture,* 5(3), pp. 91-112

SVENSSON, P., 1986 Instability, Crisis, and Breakdown: Some Notes on the Concept of Crisis in Political Analysis. *Scandinavian Political Studies,* 9(2), pp. 134-135

SVOLİK, M. W., 2013 Learning to Love Democracy: Electoral accountability and the success of democracy.. *American Journal of Political Science,* 57(3), pp. 685-702

SZACKİ, J., 1995 *Liberalism After Communism.* Budapest: Central European University

SZELENYİ, I. & SZELENYİ, B., 1994 Why socialism failed: Towards a theory of system Breakdown- Causes of disintegration of east european state socialism. *theory and society,* 23(2), pp. 211-231.

SZELÉNYİ, S., SZELENYİ, I. & POSTER, W. R., 1996 Interests and Symbols in Post-Communist Political Culture: The Case of Hungary. *American Sociological Review,* 61(3), pp. 466-477

SZİKRA, D., 2014 Democracy and welfare in hard times: The social policy of the Orbán Government in Hungary between 2010 and 2014.. *Journal of European Social Policy,* Cilt 24, pp. 486-500

SZİKRA, D., 2021 *Welfare for the Wealthy: The Social Policy of the Orban-Regime, 2010-2017.* [Çevrim içi] Available at: https://library.fes.de/pdf-files/bueros/budapest/14209.pdf [Erişildi: 17 Haziran 2021].

SZOBO, M., 2011 From a Suppressed Anti-communist Dissident Movement to a Governing Party: The Transformations of Fidesz in Hungary. *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy,,* 2(2), pp. 47-66.

SZOMBATİ, K., 2018 *Protesting the 'slave law' in Hungary: The erosion of illiberal hegemony?.* [Çevrim içi] Available at: http://www.focaal-blog.com/2018/12/28/kristof-szombati-protesting-the-slave-law-in-hungary-the-erosion-of-illiberal-hegemony/ [Erişildi: 21 kasım 2021]

SZOMBATİ, K., 2018 *The Revolt of the Provinces: Anti-Gypsyism and Right-Wing Politics in Hungary.* Oxford: Berghahn Books

T.C. RESMÎ GAZETE, 1987 *3361 Nolu kanun.* [Çevrim içi] Available at: https://www.resmi-gazete.gov.tr/arsiv/19464_1.pdf [Erişildi: 1 Kasım 2020]

T.C. RESMÎ GAZETE, 1995 *4121 Sayılı Kanun.* [Çevrim içi] Available at: https://www.resmi-gazete.gov.tr/arsiv/22355.pdf [Erişildi: 1 Kasım 2020].

T.C. RESMÎ GAZETE, 2001 *4709 Sayılı Kanun.* [Çevrim içi] Available at: https://www.resmi-gazete.gov.tr/eskiler/2001/10/20011017m1.htm [Erişildi: 1 Kasım 2020].

T.C. RESMÎ GAZETE, 2002 *4777 Sayılı Kanun.* [Çevrim içi] Available at: https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc087/kanuntbmmc087/kanuntbmmc08704777.pdf [Erişildi: 1 Kasım 2020].

T.C. RESMÎ GAZETE, 2004 *5170 Sayılı Kanun.* [Çevrim içi] Available at: https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5170.html [Erişildi: 1 Kasım 2020].

T.C. RESMÎ GAZETE, 2007 *Anayasa mahkemesi Kararı.* [Çevrim içi] Available at: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/06/20070627-17.htm [Erişildi: 8 Mart 2021].

T.C. RESMÎ GAZETE, 2008 *Anayasa Mahkemesi Kararı 27034.* [Çevrim içi] Available at: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/10/20081024.htm [Erişildi: 1 Mayıs 2021].

T.C: RESMÎ GAZETE, 2014 6254 Sayılı Kanun. *Resmi Gazete*, 02 Şubat, p. 28926

T24, 2017 *Adalet Bakanı Bekir Bozdağ: Terör örgütleri hayır için çalışıyor.* [Çevrim içi] Available at: https://t24.com.tr/amp/haber/adalet-bakani-bekir-bozdag-teror-orgutleri-hayir-icin-calisiyor,387009 [Erişildi: 4 Mayıs 2021].

T24, 2017 *Cumhurbaşkanı: Böyle bir sisteme evet denmez de ne denir.* [Çevrim içi] Available at: https://t24.com.tr/haber/cumhurbaskani-boyle-bir-sisteme-evet-denmez-de-ne-denir-elbette-evet-diyoruz,388255 [Erişildi: 4 Mayıs 2021].

T24, 2017 *Erdoğan: 15 Temmuz'da milletimin üzerine bomba yağdıranlar bugünün hayırcıları.* [Çevrim içi] Available at: https://t24.com.tr/haber/erdogan-15-temmuzda-milletimin-uzerine-bomba-yagdiranlar-bugunun-hayircilaridir,392106 [Erişildi: 4 Mayıs 2021].

T24, 2017 *Erdoğan: Cumhurbaşkanlığı sistemi olsaydı, iki kat daha zengin olacaktık.* [Çevrim içi] Available at: https://t24.com.tr/haber/erdogan-cumhurbaskanligi-sistemi-olsaydi-iki-kat-daha-zengin-olacaktik,393145 [Erişildi: 4 Mayıs 2021].

TANÖR, B., 1997 *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980).* İstanbul : Yapı Kredi Yayınları

TANSEY, O., 2013 Internationalized regimes: a second dimension of regime hybridity. *Democratization,* 20(7), pp. 1169-1194.

TAS, H., 2015. Turkey: From Tutelary to Delegative Democracy. *Third World Quarterly,* Cilt 36, pp. 776-791

TBMM, 2007 Genel Kurul Tutanağı. *TBMM tutanak Dergisi*, 7 Agustos, 159 (Oturum 113), pp. 1-96

TEKİN, U., 2004 *AK Partinin Muhafazakar Demokrat Kimligi.* Ankara: Orient

TEPE, S., 2013. The Perils of Polarization and Religious Parties: The Democratic Challenges of Political Fragmentation in Isreal and Turkey. *Demıcratization,* 20(5), pp. 831-856.

TEZCÜR, G. M., 2011 Trends and Characteristics of the Turkish Party System in Light of the 2011 Elections. *Turkish Studies,* 13(2), pp. 117-134.

TEZİÇ, E., 1976 *Siyasi Partiler, Partilerin Hukuki Rejmi ve Türkiye'de Partiler.* İstanbul: Gerçek Yayınevi.

THATCHER, M., 1979 *Speech to Conservative Trade Unionists* [Röportaj] (17 Kasım 1979).

THE ASSOCİATED PRESS, 2015 *The Latest: Hungary's far-right Jobbik party calls for referendum on EU's refugee quota plan.* [Çevrim içi] Available at: https://www.citynews1130.com/2015/11/18/the-latest-some-us-republicans-fear-party-stance-against-refugees-reeks-of-xenophobia/ [Erişildi: 4 Mayıs 2020].

THE GUARDİAN , 2016 *Hungarian prime minister says migrants are 'poison' and 'not needed.* [Çevrim içi] Available at: https://www.theguardian.com/world/2016/jul/26/hungarian-prime-minister-viktor-orban-praises-donald-trump [Erişildi: 23 kasım 2021]

THE MEDİA PLURALİSM MONİTOR, 2020 *MPM2020 Results.* [Çevrim içi] Available at: https://cmpf.eui.eu/mpm2020-results/ [Erişildi: 5 Kasım 2021].

THE NEW YORK TİMES, 2015. *Turkey's Fight Against ISIS Explained.* [Çevrim içi] Available at: https://www.nytimes.com/2015/07/29/world/europe/turkeys-fight-against-isis-explained.html [Erişildi: 23 kasım 2021]

THEORANGEFİLES.HU, 2018 *Amendments to the Fundamental Law.* [Çevrim içi] Available at: https://theorangefiles.hu/amendments-to-the-fundamental-law/ [Erişildi: 03 Haziran 2019].

THORPE, N., 2016 *Is Hungary's Jobbik leader really ditching far-right past?.* [Çevrim içi] Available at: https://www.bbc.com/news/world-europe-37976687 [Erişildi: 1 Temmuz 2021].

TİERNEY, S., 2012 *Constitutional Referendums.* Oxford: Oxford University Press.

TİLLY, C., 2007 *Democracy.* Cambridge: Cambridge University Press

TÓKA, G., 2014 Constitutional principles and electoral democracy in Hungary. %1 içinde*onstitutional principles and electoral democracy in Hungary. In: Ellen Bos and Kálmán Pócza (eds), Verfassunggebung in konsolidierten Demokratien: Neubeginn oder Verfall eines.* baden : Nomos Verlag.

TOKA, G., 2018 *The 2018 Hungarıan Natıonal Electıons,* Budapest: Tárki

TOKATLI, O., 1999 *Kırmızı Plakalar: Türkiye'nin Özallı Yılları.* 1. Baskı dü. İstanbul : Doğan kitapçılık.

TOK, G. C., 2018 The Politicization of Migration and the Rise of Competitive Authoritarianism in Hungary. *Akdeniz I.I.B.F. Dergisi,* Cilt 37, pp. 88-117

TOKGÖZ, E., 2001 *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi1914-2001.* Ankara: imaj yayınevi

TOL, G., MAİNZER, M. & EKMEKÇİ, Z., 17 AGUSTOS 2016 *Unpacking Turkey's Failed Coup: Causes and Consequences,* basım yeri bilinmiyor: Middle East Institute Report.

TOPALOFF, L., 2018 The Rise of Referendums : Elite Strategy or Populist Weapon ?. *Journal of Democracy,* 28(3), pp. 127-140

TOTH, G. A., 2012 *Constitution for a Disunited Nation: On Hungary's 2011 Fundamental Law.* New York: European University Press

TOTH, G. A., 2017 Illiberal Rule of Law? Changing Features of Hungarian Constitutionalism. İçinde *Constitutionalism and the Rule of Law.* Netherland: Cambridge University Press, pp. 386-416.

TRABUCCO, F. R., 2017. The Evolution of ReferendumExperience in Hungary. *The Journal of Comparative Law,* Cilt 1, pp. 173-197

TRANSPARİFY.ORG, 2015 *How Transparent are Think Tanks about Who Funds Them 2015? A survey of 169 think tanks in 47 countries worldwide,* basım yeri bilinmiyor: Transparify.org

TRANSPARİFY.ORG, 2018 *ROUND-UP OF TRANSPARIFY 2018 RATINGS,* basım yeri bilinmiyor: Transparity.org

TUNCAY, M., 1981. *Türkiye Cumhuriyetinde Tek Parti Yöentiminin Kurulması 1923-1931.* Ankara: Yurt Yayınları.

TURAN, I., 2007 Unstable Stability: Turkish Politics at the Crossroads?. *International Affairs,* Cilt 83, pp. 319-338

TURAN, İ., 2010 *A background to the constitutional referendum: reinforcing the politics of.* [Çevrim içi] Available at: https://www.gmfus.org/publications/background-constitutional-referendum-reinforcing-politics-polarization [Erişildi: 3 May 2021].

TURHAN, M., 2004 *Anayasal Devlet.* 3. Baskı dü. Ankara: Natural Yaınları

TUSHNET, M., 2015 Authoritarian Constitutionalism',. *100 Cornell Law Review,* pp. 391

UİTZ, R., 2008 Hungary. İçinde G. O. G. a. D. S. Meseznikov, dü. *Populist politics and liberal democracy in Central and Eastern Europe.* Bratislava: Institute for Public Affairs, pp. 39-69.

ULUŞAHİN, N., 2016. Kuvvetler Ayrılığı ve Yasama Yürütme İlişkileri. İçinde M. Kabasakal, dü. *Türkiye'de Siyasal Yaşam .* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, pp. 39-67.

UNDP , 2020 *Briefing Note for Countries on the 2020 Human Development Report: Hungary.* [Çevrim içi] Available at: http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/country-notes/HUN.pdf [Erişildi: 28 kasım 2021].

VAN EEDEN, P., 2019 Discover, instrumentalize, monopolize: Fidesz's three-step blueprint for a populist take-over of referendums. *East European Politics and Societies,* 33(3), pp. 705-732

VAN EVERA, S., 1997 *Guide to Methods for Students of Political Science.* basım yeri bilinmiyor:Cornell University Press

VARGA, M., 2014 Hungary's "anti-capitalist" far-right: Jobbik and the Hungarian Guard. *Nationalities Papers,* 42(5), pp. 791-807.

V-DEM, 2022 *Varieties of Democracies.* [Çevrim içi] Available at: https://www.v-dem.net/ [Erişildi: 12 Mayıs 2018].

VENEDİK COMMİSİON, 4 NİSAN 2011 *Report on the rule of Law,* Strasbourg: Venedik Commision

VENEDİK KOMİSYONU, 17-18 HAZİRAN 2011 *Opinion on the New Constitutionof Hungary,* Venice: Venedik Komisyonu.

VENİCE COMMİSSİON, 2011 *On Three Legal Questıons Arısıng In The Process Of Draftıng The New Constıtutıon Of Hungary* , Strasbourg: European Commıssıon For Democracy Through Law.

VENİCE COMMİSSİON, 2014 . *Act CCIII of 2011 on the Elections of Members of Parliament of Hungary Opinion no. 662/2012,* Strasbourg: European Commission for Democracy through Law

VON HALDENWANG, C., 2017 "The Relevance of Legitimization – A New Framework of Analysis. *Contemporary Politics,* 23(3), pp. 269-286

VON SOEST, C. & GRAUVOGE, J., 2017 Identity, Procedures and Performance: How Authoritarian Regimes Legitimize their Rule. *Contemporary Politics,* 23(3), pp. 287-305.

WAHMAN, M., TEORELL, J. & HADENİOUS, A., 2013. Authoritarian regime types revisited: updated data in comparative perspective. *Contemporary Politics* , 19(1), pp. 19-34

WALKER, M. C., 2003 *The Strategic Use of Referendums: Power, Legitimacy, and Democracy.* New York: Palgrave Macmillan

WALLACE, W., 2000 From the Atlantic to the Bug , from the Arctic to the Tigris ? The transformation of the EU and NATO. *International Affairs,* 76(3), pp. 475-493

WEBER, M., 1964. *The Theory of Social And Economic Organization.* New York: Free Press

WEBER, M., 1978 *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology.* Berkeley: University of California Press.

WİGELL, M., 2008 Mapping "Hybrid Regimes": Regime Types and Concepts in Comparative Politics. *Democratization* , 15(2), pp. 230-250

WİLEY, J. & FİSHMAN, R., 1990 Rethinking States and Regime: Southern Europe's Transition to Democracy. *World Politics,* 42(3), pp. 422-440

WİLKİN, P., 2016. *Hungary's Crisis of Democracy: The Road to Serfdom..* London: Lexington Books

WUTHRİCH, M., 2015. *National Elections in Turkey: People, Politics, and the Party System.* New York: Syracuse Univeristy Press.

YABANCİ, B., 2019 Turkey Tamed Civil Society: Containment and Appropriation under a Competitive Authoritarian Regime. *Journal of Civil Society,* 15(4), pp. 285-306

YAYLA, A., 2008 *Liberalizm.* basım:Liberte

YAZICI, S., 2012. *Demokratikleşme Sürecinde Türkiye.* 2. Baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi

YELDAN, E. & UNUVAR, B., 2015 An Assessment of the Turkish Economy in the AKP Era. *Research and Policy on Turkey,* Cilt 1, pp. 11-28.

YENTÜRK, N., 2000 90lı yıllarda Gelişmekte Olan ekonomiler. *İktisaDergisi*

YILMAZ, G., 2015 From Europeanization to De-Europeanization? The Europeanization Process of Turkey in 1999-2014',. *Journal of Contemporary European Studies,* 24(1), pp. 86-100

YİLMAZ, I., 2018 Islamic Populism and Creating Desirable Citizens in Erdogan's New Turkey. *Mediterranean Quarterly,* 29(4), pp. 52-75.

YİLMAZ, I. & BASHİROV, G., 2018 The AKP after 15 Years: Emergence of Erdoganism in Turkey. *Third World Quarterly,* 39(9), pp. 1812-1830

ZAKARİA, F., 1997. The rise of illiberal democracy. *Foreign Affairs,* 76(6), pp. 22-39

ZALAN, E., 2018 *Orban, the 'anti-Merkel', emboldens European right.* [Çevrim içi] Available at: https://euobserver.com/beyond-brussels/141526 [Erişildi: 15 Haziran 2019].

ZİBLATT, D. & LEVİTSKY, S., 2018 *How Democracies Die.*:Penguin

ZİNECKER, H., 2009 Regime-Hybridity in Developing Countries: Achievements and Limitations of New Research on Transitions. *ınternational Study Review,* Cilt 11, pp. 302-331

ZUBEK, R., 2011 Negative Agenda Control and Executive–Legislative Relations in East Central Europe, 1997–2008. *The Journal of Legislative Studies,* 17(2), pp. 172-92

ZÜRCHER, E. J., 2007 *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi.* istanbul: İletişim Yayınları

KOROZYON İNHİBİTÖRLERİNİN ÇİMENTOLU HARÇ DAYANIKLILIĞINA ETKİSİ

Dr. İlkay Kara
Prof. Dr. İlker Bekir Topçu

nobel bilimsel

KOROZYON İNHİBİTÖRLERİNİN ÇİMENTOLU HARÇ DAYANIKLILIĞINA ETKİSİ

Dr. İlkay Kara, Prof. Dr. İlker Bekir Topçu

Yayın No.: 2244
ISBN: 978-625-393-775-1
E-ISBN: 978-625-393-776-8
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Evrim Korkmaz -evrim@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Kara, İlkay., Topçu, İlker Bekir.
Korozyon İnhibitörlerinin Çimentolu Harç Dayanıklılığına Etkisi / İlkay Kara, İlker Bekir Topçu
1. Basım, XIV + 132 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-775-1
E-ISBN: 978-625-393-776-8
1. Korozyon 2. İnhibitör 3. Agresif 4. XRD 5. FE-SEM

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖZET iii

İÇİNDEKİLER v

ŞEKİLLER DİZİNİ ix

ÇİZELGELER DİZİNİ xii

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ xiii

1. GİRİŞ VE AMAÇ 1

2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI 5

2.1. Korozyon 5

2.2. Korozyon İnhibitörleri 6

2.3. İnorganik Korozyon İnhibitörleri 7

2.4. Organik Korozyon İnhibitörleri 9

2.5. Yeşil Korozyon İnhibitörleri 11

3. MATERYAL VE YÖNTEM 15

3.1. Kullanılan Malzemeler 16

3.1.1. Çimento 16

3.1.2. Su 17

3.1.3. İnce Agrega 17

3.1.4. Korozyon İnhibitörleri 18

3.1.5. Sodyum Hidroksit (NaOH) 19

3.1.6. Sodyum Sülfat (Na_2SO_4) 19

3.1.7. Magnezyum Sülfat ($MgSO_4$) 20

3.1.8. Sodyum Klorür (NaCl) 20

3.2. Harç Numunelerinin Hazırlanması 21

3.3. Harç Numunelere Yapılan Deneyler 21

3.3.1. Taze Harç Deneyleri 21

3.3.1.1. Birim ağırlık deneyi 22
3.3.1.2. Yayılma deneyi 22
3.3.1.3. Priz süresi deneyi 22
3.3.2. Sertleşmiş harç deneyleri 23
3.3.2.1. Birim ağırlık deneyi 23
3.3.2.2. Ultrases geçiş süresi deneyi 23
3.3.2.3. Eğilmede çekme dayanımı deneyi 24
3.3.2.4. Basınç dayanımı deneyi 24
3.4. Dayanıklılık Deneyleri 25
3.4.1. Sülfat Dayanıklılığı Deneyi 25
3.4.2. Alkali-Silika Reaksiyonu (ASR) Deneyi 26
3.4.3. Sodyum Klorür Dayanıklılık Deneyi 27
3.4.4. Donma-Çözülme (D-Ç) Deneyi 28
3.5. Mikroyapı Analizleri 30

4. BULGULAR VE TARTIŞMA 31
4.1. Taze Harç Deneyleri 31
4.1.1. Korozyon İnhibitörlerinin Taze Harç Birim Ağırlığına Etkisi 31
4.1.2. Korozyon İnhibitörlerinin Yayılmaya Etkisi 32
4.1.3. Korozyon İnhibitörlerinin Priz Süresine Etkisi 33
4.2. Sertleşmiş Harç Numunelerin Değerlendirilmesi 33
4.2.1. Standart Kür Sonuçları 33
4.2.1.1. Birim ağırlık deney sonuçları 33
4.2.1.2. Ultrases geçiş süresi deney sonuçları 35
4.2.1.3. Eğilmede çekme dayanımı deney sonuçları 37
4.2.1.4. Basınç dayanımı deney sonuçları 39
4.3. Dayanıklılık Deney Sonuçları 42
4.3.1. Sülfat Dayanıklılığı Deney Sonuçları 42
4.3.2. Sodyum Klorür Dayanıklılığı Deney Sonuçları 53
4.3.3. Donma-çözülme deney sonuçları 58
4.3.4. Alkali-Silika Reaksiyonu (ASR) Deney Sonuçları 62
4.4. Mikro Yapı İncelemeleri 64
4.4.1. Alan Emisyonlu Taramalı Elektron Mikroskobu (FE-SEM) Sonuçları 64

4.4.2. EDS Sonuçları 74
4.4.3. X-Işının Difraktometresi (XRD) Sonuçları..... 86

5. HARÇ ÖZELİKLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN ANALİZİ 91
5.1. Regresyon Analizleri..... 91
5.1.1. Agresif Ortam ve Standart Kür Koşulları Regresyon Analizi 91
5.1.2. Donma-Çözülme Çevrimleri Regresyon Analizi..... 94
5.1.3. Standart Kür Koşulu Regresyon Analizi 95
5.2. Makine Öğrenmesi (ML) ile Numune Sonuçlarının Modellenmesi 97
5.2.1. Kullanılan Metrikler ve Veri Artırımı 98
5.2.2. Doğrusal Model Regresyonu (Linear Model Regression)..... 99
5.2.3. Karar Ağacı Modeli Regresyonu (Decision Tree Model Regression)..... 102
5.2.4. Gradyan Artırma Modeli Regresyonu (Gradient Boosting Model Regression)104
5.2.5. Derin Öğrenme Modelleri Regresyonu (Deep Learning Models Regression) . 106
5.3. Sürdürülebilirlik Analizi 114
5.4. Literatürdeki Diğer Sonuçlarla Karşılaştırma..... 115

6. SONUÇ VE ÖNERİLER 121

KAYNAKÇA..... 125

KAYNAKÇA

Abdulrahman, A.S., Ismail, M. (2012). *Evaluation of Corrosion Inhibiting Admixtures for Steel Reinforcement in Concrete.* International Journal of Physical Sciences, 7(1), 139-143. https://doi.org/10.5897/IJPS11.966

Abidin, N.Z., Ismail, A.R., Emran, N.A. (2018). *Performance analysis of machine learning algorithms for missing value imputation.* International Jour. of Advanced Computer Science and Applications,9(6). https://doi.org/10.14569/IJACSA.2018.090660

Ahmed, E.S.J., Ganesh, G.M. (2022). *A comprehensive overview on corrosion in RCC and its prevention using various green corrosion inhibitors.* Buildings, 12(10), 1682. https://doi.org/10.3390/buildings12101682

Al-Amoudi, O.S.B., Maslehuddin, M., Lashari, A.N., Almusallam, A.A. (2003). *Effectiveness of corrosion inhibitors in contaminated concrete.* Cement and Concrete Composites, 25(4-5), 439-449. https://doi.org/10.1016/S0958-9465(02)00084-7

Al-Sodani, K.A.A., Maslehuddin, M., Al-Amoudi, O.S.B., Saleh, T.A., Shameem, M. (2018). *Efficiency of generic and proprietary inhibitors in mitigating corrosion of carbon steel in chloride-sulfate environments.* Scientific Reports, 8(1), 11443.

Angst, U.M, Büchler, M.M., Schlumpf, J., Marazzani, B. (2016). *An organic corrosion-inhibiting admixture for reinforced concrete: 18 years of field experience.* Materials and Structures, 49(7):2807- 2818.

Ann, K.Y., Jung, H.S., Kim, H.S., Kim, S.S., Moon, H.Y. (2006). *Effect of calcium nitrite-based corrosion inhibitor in preventing corrosion of embedded steel in Concrete*. Cem. & Con. Res., 36(3), 530-535. https://doi.org/10.1016/j.cemconres.2005.09.003

Anonim1:https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/62029/mod_resource/content/0/4.%20hafta.pdf Erişim tarihi: 25.03.2024

Anonim 2: https://www.investopedia.com/terms/m/mlr.asp Erişim tarihi: 25.03.2024

ASTM C1012/C1012M-18b (2019) *Standard Test Method for Length Change of Hydraulic-Cement Mortars Exposed to a Sulfate Solution*, ASTM International.

ASTM C1260-23 (2023) *Standard Test Method for Potential Alkali Reactivity of Aggregates (Mortar-Bar Method),* ASTM International.

Baradan, B., Türkel, S., Yazıcı, H., Ün, H., Yiğiter, H., Felekoğlu, B., Felekoğlu, K.T, Aydın, S., Yardımcı, M.Y., Topal, A., Öztürk, A.U. (2015). Beton. Dokuz Eylül Üniv. Mühendislik Fakültesi Yayınları No: 334, 825 s.

Baradan, B., Yazıcı, H., Ün, H., (2010). *Beton ve Betonarme Yapılarda Kalıcılık (Durabilite).* THBB, 318 s.

Batis, G., Sideris, K.K., Pantazopoulou, P.G. (2004). *Influence of calcium nitrite inhibitor on the durability of mortars under contaminated chloride and sulphate environments.* Anti-Corrosion Methods and Materials, 51(2), 112-120. https://doi.org/10.1108/00035590410523201

Berke, N.S, Rosenberg, A. (1989). *Technical review of calcium nitrite corrosion inhibitor in concrete*, Transportation Research Record no. 1211 Washington, DC: Transportation Research Board; 18-27.

Berke, N.S., Hicks, M.C. (2004). *Predicting long-term durability of steel reinforced concrete with calcium nitrite corrosion inhibitor.* Cement and Concrete Composites, 26(3), 191-198. https://doi.org/10.1016/S0958-9465(03)00038-6

Bhatty, J., Taylor, P. (2006). *Sulfate resistance of concrete using blended cements or supplementary cementitious materials* (No. PCA R&D Serial No. 2916a).

Barbouchi, M., Benzidia, B., Aouidate, A., Ghaleb, A., El Idrissi, M. (2020). *Theoretical Modeling And Experimental Studies of Terebinth Extracts As Green Corrosion Inhibitor for Iron in 3% NaCl Medium.* J. of King Saud University-Science, 32(7), 2995-3004. https://doi.org/10.1016/j.jksus.2020.08.004

Blankson, M.A., Erdem, S. (2015). *Comparison of the effect of organic and inorganic corrosion inhibitors on the rheology of self-compacting concrete*. Construction and Building Materials, 77, 59-65. https://doi.org/10.1016/j.conbuildmat.2014.12.032

Boğa, A.R., (2010). *Yüksek Fırın Cürufu ve Korozyon İnhibitörü Kullanımının Beton İçerisindeki Donatı Korozyonuna ve Beton Özeliklerine Etkileri*, Doktora Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, 207 s.

Chauhan, D.S., Verma, C., Quraishi, M.A. (2021). *Molecular structural aspects of organic corrosion inhibitors: Experimental and computational insights.* Journal of Molecular Structure, 1227, 129374. https://doi.org/10.1016/j.molstruc.2020.129374

Chiaia, B., Fantilli, A.P., Guerini, A., Volpatti, G., Zampini, D. (2014). Eco-mechanical index for structural concrete, Construction and Building Materials 67, p. 386-392. https://doi.org/10.1016/j.conbuildmat.2013.12.090

Craig, R.J., Wood, L.E. (1970*). Effectiveness of corrosion inhibitors and their influence on the physical properties of Portland cement mortars,*77-88

Cuma, K., Kütük Sert, T., Kütük, S. (2020). *Öğütülmüş kolemanit içeren betonlarda sodyum klorür etkisi.* Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi, 8(1), 499-510. https://doi.org/10.29130/dubited.553523

Dariva, C.G., Galio, A.F. (2014). *Corrosion inhibitors–principles, mechanisms and applications*. Developments in Corrosion Protection, 16, 365-378.

De Schutter, G., Luo, L., (2004), *Effect of corrosion inhibiting admixtures on concrete properties.* Construction and Building Materials, 18(7), 483-489. https://doi.org/10.1016/j.conbuildmat.2004.04.001

De Souza, F.S., Spinelli, A. (2009). *Caffeic acid as a green corrosion inhibitor for mild steel.* Corrosion Science, 51(3), 642-649.

Demir, İ., Güzelküçük, S., Sevim, Ö., Filazi, A., Şengül, Ç.G. (2018). *Microstructural Evaluation of Cement Mortars with Blast Furnace Slag,* International Scientific and Vocational Journal (ISVOS), V(2)1, 8-18

Diamanti, M., Ormellese, M., Perez-Rosales, E.V. (2016). *An experimental and theoretical study of the inhibition mechanism of organic substances in concrete*. Une,13(10), 15.

El Ibrahimi, B., Jmiai, A., Bazzi, L., El Issami, S. (2020). *Amino acids and their derivatives as corrosion inhibitors for metals and alloys*. Arabian Journal of Chemistry., 13(1), 740-771. https://doi.org/10.1016/j.arabjc.2017.07.013

Gacar, B.K., Kocakoç, İ.D. (2020*). Regression analyses or decision trees?* Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 18(4), 251-260. https://doi.org/10.18026/cbayarsos.796172

Gaidis, J.M. (2004). *Chemistry of corrosion inhibitors*. Cement and Concrete Composites, 26(3), 181-189. https://doi.org/10.1016/S0958-9465(03)00037-4

Gece, G. (2011). *Drugs: A review of promising novel corrosion inhibitors*. Corrosion Science, 53(12), 3873-3898. https://doi.org/10.1016/j.corsci.2011.08.006

Gerengi, H., Uğraş, H.İ. (2017). *Katyonik Bor İçeren İyonik Sıvıların Korozyon İnhibitörü Olarak Kullanılması ile İlgili Patent Çalışmaları*. Technological Applied Sciences, 12(2), 53-65.

Ghoreishiamiri, S., Raja, P.B., Ismail, M., Karouei, S.F.H., Forouzani, P. (2021). *Areca Catechu: An Eco-Friendly Corrosion Inhibitor for Reinforced Concrete Structures in Corrosive Mediums*. Journal of Bio-and Tribo-Corrosion, 7(1), 1-5.

Grossberg, S. (2013). *Recurrent neural networks*. Scholarpedia, 8(2), 1888.

Harb, M.B., Abubshait, S., Etteyeb, N., Kamoun, M., Dhouib, A. (2020). *Olive leaf extract as a green corrosion inhibitor of reinforced concrete contaminated with seawater*. Arabian Journal of Chemistry, 13(3), 4846-4856.

Hasan, M., Saidi, T. (2021). *The durability of composite cement paste using diatomaceous earth against sodium sulfate attack.* In Journal of Physics: Conference Series (Vol. 1933, No. 1, p. 012100). IOP Publishing. https://doi.org/10.1088/1742-6596/1933/1/012100

Hinton, G., Srivastava, N., Swersky, K. (2012). Neural networks for machine learning lecture 6a overview of mini-batch gradient descent. Cited on, 14(8), 2.

Hochreiter, S., Schmidhuber, J. (1997). *Long short-term memory*. Neural Computation, 9 (8), 1735-1780.

Honda, D., Quy, N.X., Kim, J., Hama, Y. (2021). *Influence of drying on frost resistance of mortar using a nitrite corrosion inhibitor and paraffin waterproofing agent*. Construction and Building Materials, 283, 122581. https://doi.org/10.1016/j.conbuildmat.2021.122581

Işık, Ş., Turgut, B., Anagün, Y., Olgun, M. (2024). *Predicting Soil Quality Index with a Deep Regression Approac*h. Communications in Soil Science and Plant Analysis, 1-11. https://doi.org/10.1080/00103624.2024.2305838

Kalabarige, L.R., Sridhar, J., Subbaram, S., Prasath, P., Gobinath, R. (2024*). Machine Learning Modeling Integrating Experimental Analysis for Predicting Compressive Strength of Concrete Containing Different Industrial Byproducts*. Advances in Civil Engineering, Article ID 7844854, 1-11. https://doi.org/10.1155/2024/7844854

Karakurt, C., Topçu, İ.B. (2011). *Effect of blended cements produced with natural zeolite and industrial by-products on alkali-silica reaction and sulfate resistance of concrete*. Construction and Building Materials, 25(4), 1789-1795.

Królikowski, A., Kuziak, J. (2011). *Impedance study on calcium nitrite as a penetrating corrosion inhibitor for steel in Concrete*. Electrochimica Acta, 56(23). 7845-7853, https://doi.org/10.1016/j.electacta.2011.01.069.

Lafhaj, Z., Goueygou, M., Djerbi, A., Kaczmarek, M. (2006*). Correlation between porosity, permeability and ultrasonic parameters of mortar with variable water/cement ratio and water content.* Cement and Concrete Research, 36(4), 625-633. https://doi.org/10.1016/j.cemconres.2005.11.009

Long, G., Gao, Y., Xie, Y. (2015). *Designing more sustainable and greener self-compacting concrete.* Construction and Building Materials, 84, 301-306. https://doi.org/10.1016/j.conbuildmat.2015.02.072

Louridas, P., Ebert, C. (2016). *Machine learning*. IEEE Software 33(5),110-115. https://doi.org/10.1109/MS.2016.114

Lu, H., Karimireddy, S.P., Ponomareva, N., Mirrokni, V. (2020). *Accelerating gradient boosting machines.* In International conference on artificial intelligence and statistics (pp. 516-526). PMLR

Majd, M.T., Ramezanzadeh, M., Bahlakeh, G., Ramezanzadeh, B. (2020). *Steel corrosion lowering in front of the saline solution by a nitrogen-rich source of green inhibitors: Detailed surface, electrochemical and computational studies*. Construction and Building Materials, 254, 119266.https://doi.org/10.1016/j.conbuildmat.2020.119266

Mechmeche, L.B., Dhouibi, L., Ouezdou, M.B., Triki, E., Zucchi, F. (2008). *Investigation of the early effectiveness of an amino-alcohol based corrosion inhibitor using simulated pore solutions and mortar specimens.* Cement & Concrete Composites, 30(3), 167-173. https://doi.org/10.1016/j.cemconcomp.2007.05.007

Moein, M.M., Saradar, A., Rahmati, K., Mousavinejad, S.H.G., Bristow, J., Aramali, V., Karakouzian, M. (2023). *Predictive models for concrete properties using machine learning and deep learning approaches: A review*. Journal of Building Engineering, 63, 105444. https://doi.org/10.1016/j.jobe.2022.105444

Monteiro, P.J., Miller, S.A., Horvath, A. (2017). *Towards sustainable concrete*. Nature Materials, 16(7), 698-699

Montes, P., Bremner, T.W., Lister, D.H. (2004). *Influence of calcium nitrite inhibitor and crack width on corrosion of steel in high performance concrete subjected to a simulated marine environment*. Cement and Concrete Composites, 26(3), 243-253, https://doi.org/10.1016/S0958-9465(03)00043-X

Müller, H.S., Haist, M., Vogel, M. (2014). *Assessment of the sustainability potential of concrete and concrete structures considering their environmental impact, performance and lifetime.* Construction and Building Materials, 67, 321-337. https://doi.org/10.1016/j.conbuildmat.2014.01.039

Naderi, R., Bautista, A., Velasco, F., Soleimani, M., Pourfath, M. (2022). *Use of Licorice Plant Extract for Controlling Corrosion of Steel Rebar in Chloride-Polluted Concrete Pore Solution*. Journal of Molecular Liquids, 346, 117856. https://doi.org/10.1016/j.molliq.2021.117856

Nadir, H.M., Ahmed, A. (2022). *The mechanisms of sulphate attack in concrete–A review*. Modern Approaches on Material Science, 5(2), 658-670.

Natekin, A., Knoll, A. (2013). *Gradient boosting machines, a tutorial*. Frontiers in neurorobotics, 7, 21. https://doi.org/10.3389/fnbot.2013.00021

Nguyen-Sy, T., Wakim, J., To, Q.D., Vu, M.N., Nguyen, T.D., Nguyen, T.T. (2020). *Predicting the compressive strength of concrete from its compositions and age using the extreme gradient boosting method*. Construction and Building Materials, 260, 119757. https://doi.org/10.1016/j.conbuildmat.2020.119757

Ogunsanya, I.G., Hansson, C.M. (2018). *Detection of the critical chloride threshold of carbon steel rebar in synthetic concrete pore solutions*, RILEM Technical Letters, 3, 75-83, https://doi.org/10.21809/rilemtechlett.2018.70

Ormellese, M., Berra, M., Bolzoni, F.A.B.I.O., Pastore, T. (2006). *Corrosion inhibitors for chlorides induced corrosion in reinforced concrete structures*. Cement and Concrete Research, 36(3), 536-547. https://doi.org/10.1016/j.cemconres.2005.11.007

Ozcelik, G., Gürsel, A.P., Meral, Ç. (2013). *Yapı Kimyasallarına Çevresel Çerçeveden Bakış.* Uluslararası Katılımlı Yapılarda Kimyasal Katkılar 4. Sempozyumu ve Sergisi, 179-197

Palanisamy, S.P., Maheswaran, G., Kamal, C., Venkatesh, G. (2016). *Prosopis juliflora-A green corrosion inhibitor for reinforced steel in concrete*. Research on Chemical Intermediates, 42(12), 7823-7840. https://doi.org/ 10.1007/s11164-016-2564-1

Pradhan, B. (2022). *A study on effectiveness of inorganic and organic corrosion inhibitors on rebar corrosion in concrete: A review.* Materials Today: Proc., 65, 1360-1366. https://doi.org/10.1016/j.matpr.2022.04.296

Raja, P.B., Ismail, M., Ghoreishiamiri, S., Mirza, J., Ismail, M.C., Kakooei, S., Rahim, A.A. (2016). *Reviews on corrosion inhibitors: a short view.* Chemical Engineering Communications, 203(9), 1145-1156. https://doi.org/10.1080/00986445.2016.1172485

Ramyar, K. (2013). *Betonda alkali-silis reaksiyonu*: *Bir Derleme.* Hazır Beton, 120, 70-82.

Rani, B.E.A., Basu, B.B.J., 2012. *Green inhibitors for corrosion protection of metals and alloys: an overview*. Intern. J. of Corrosion, http://dx.doi.org/10.1155/2012/380217

Reiterman, P., Holčapek, O., Zobal, O., Keppert, M. (2019). *Freeze-thaw resistance of cement screed with various supplementary cementitious materials*. Reviews on advanced materials science, 58(1), 66-74. https://doi.org/10.1515/rams-2019-0006

Reou, J.S., Ann, K.Y. (2008). *The Electrochemical Assessment of Corrosion Inhibition Effect of Calcium Nitrite in Blended Concretes*. Materials Chemistry and Physics, 109(2-3), 526-533, https://doi.org/10.1016/j.matchemphys.2007.12.030

Rivetti, M.L.S., Neto, J.S.A., Júnior, N.S.A., Ribeiro, D.V. (2018a). *Corrosion Inhibitors*, Principles and Recent Applications. 262, DOI: 10.5772/intechopen.70101

Rivetti, M.L.S., Netto, J., Junior, M.A., Ribeiro, D.V. (2018b). *Corrosion inhibitors for reinforced concrete.* Corrosion inhibitors, principles and recent applications, 35-58.

Ryu, H.S., Singh, J.K., Lee, H.S., Park, W.J. (2017). *An electrochemical study to evaluate the effect of calcium nitrite inhibitor to mitigate the corrosion of reinforcement in sodium chloride contaminated $Ca(OH)_2$ solution.* Advances in Materials Science and Engineering, 1-14

Sahmaran, M., Kasap, O., Duru, K., Yaman, I.O. (2007). *Effects of mix composition and water–cement ratio on the sulfate resistance of blended cements.* Cement and Concrete Composites, 29(3), 159-167. https://doi.org/10.1016/j.cemconcomp.2006.11.007

Sarker, I.H. (2021). Machine learning: Algorithms, real-world applications and research directions. SN computer science, 2(3), 160.

Sastri, V.S. (2011). *Green Corrosion Inhibitors*, Theory and Practice. John Wiley, Sons, Inc., New Jersey.

Satish, V.L., Ravindra V. (2021). *Evaluation of Corrosion Resistance of Corrosion Inhibitors in Concrete Structures by Impressed Voltage Test*. In IOP Conference Series: Materials Science and Engineering, 1025(1), p. 012002. IOP Publishing. DOI 10.1088/1757899X/1025/1/012002

Shi, W., Wang, T.Z., Dong, Z.H., Guo, X.P. (2017). *Application of wire beam electrode technique to investigate the migrating behavior of corrosion inhibitors in mortar*. Construction and Building Materials, 134, 167-175. https://doi.org/10.1016/j.conbuildmat.2016.12.036

Shi, X., Fay, L., Peterson, M. M., Berry, M., Mooney, M. (2011). *A FESEM/EDX investigation into how continuous deicer exposure affects the chemistry of Portland cement concrete.* Construction and building materials, 25(2), 957-966.

Shi, Z., Shi, C., Zhao, R., Wan, S. (2015). *Comparison of alkali–silica reactions in alkali-activated slag and Portland cement mortars*. Materials and Structures, 48, 743-751. https://doi.org/10.1617/s/11527-015-0535-4

Sideris, K.K., Savva, A.E. (2005). *Durability of Mixtures Containing Calcium Nitrite Based Corrosion Inhibitor*, Cement and Concrete Composites, 27(2), 277-287. https://doi.org/10.1016/j.cemconcomp.2004.02.016

Sobuz, M.H.R., Khan, M.H., Kabbo, M.K.I., Alhamami, A. H., Aditto, F.S., Sajib, M.S., Alam, A. (2024). *Assessment of mechanical properties with machine learning modeling and durability, and microstructural characteristics of a biochar-cement mortar composite*. Construction and Building Materials, 411, 134281. https://doi.org/10.1016/j.conbuildmat.2023.134281

Sobuz, M.H.R., Meraz, M.M., Safayet, M.A., Mim, N.J., Mehedi, M.T., Farsangi, E.N., Shrestha R. K., Arafin S. A. K. Bibi T., Hussain M. S., Bhattacharya B., Aftab M. R., Paul S. K., Paul P., Meraz, M.M. (2023). *Performance evaluation of high-performance self-compacting concrete with waste glass aggregate and metakaolin*. J. of Building Engineering, 67, 105976. https://doi.org/10.1016/j.jobe.2023.105976

Sofuoğlu T., Topçu, İ.B. (2023). *Geopolimer Harç Üretimi: Endüstriyel Atık Perspektifi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 118s.

Sofuoğlu, T., (2022). *Şeker Üretim Sürecinde Açığa Çıkan Pres Filtre Atığının Geopolimer Harç Üretiminde Kullanılması*. Doktora Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir, 108s.

Söylev, T.A., McNally, C., Richardson, M.G. (2007). *The effect of a new generation surface-applied organic inhibitor on concrete properties.* Cement and Concrete Composites, 29(5), 357-364. https://doi.org/10.1016/j.cemconcomp.2006.12.013

Soylev, T.A., Richardson, M.G. (2008). *Corrosion inhibitors for steel in concrete; state-of-the art report*. Construction and Building Materials 22(4):609-622. https://doi.org/10.1016/j.conbuildmat.2006.10.013

Sun, C., Chen, M., Zheng, H., Zhang, P., Li, Y., Hou, B. (2019). *The effect of amino-alcohol-based corrosion inhibitors on concrete durability*. Canadian Journal of Civil Engineering, 46(9), 771-776. https://doi.org/10.1139/cjce-2018-0482

Tang, Y., Wang, S., Xu, Y., Ni, J. (2017). *Influence of calcium nitrite on the passive films of rebar in simulated concrete pore solution*. Anti-Corrosion Methods and Materials, 64(3), 265-272, https://doi.org/10.1108/ACMM-05-2016-1667.

Tian, Y., Bao, J., Xie, D., Wang, B., Zhang, P., Zhao, T., Lei, D. (2023). *The effects of organic corrosion inhibitor on concrete properties and frost resistance.* Journal of Building Engineering, 65, 105762. https://doi.org/10.1016/j.jobe.2022.105762

Tikalsky, P.J., Roy, D., Scheetz, B., Krize, T. (2002). *Redefining cement characteristics for sulfate-resistant Portland cement.* Cement and Concrete Research, 32(8), 1239-1246. https://doi.org/10.1016/S0008-8846(02)00767-6

Tiwari, A.K., Goyal S., Luxami V. (2023). *Influence of corrosion inhibitors on two different concrete systems under combined chloride and carbonated environment*, Structures, Elsevier, 48, 717-735, https://doi.org/10.1016/j.istruc.2022.12.093

Topcu, İ.B., Sofuoğlu, T. (2021). *Properties of geopolymers produced with sugar press filter waste and fly ash under certain curing conditions*, Journal of Building Engineering, 44, 102938. https://doi.org/10.1016/j.jobe.2021.102938.

Topçu, İ.B., Canbaz, M. (2009). *Sülfatlı Ortamların Alkalilerle Aktive Edilmiş Yüksek Fırın Cüruflu Harçların Mikroyapısına Etkisi.* Anadolu University Journal of Sciences & Technology, 10(1).

Topçu, İ.B., (2006) *Yapı Malzemeleri ve Beton*, Eskişehir, 503 s

Topçu, İ.B., Boğa, A.R. (2010). *Effect of ground granulate blast-furnace slag on corrosion performance of steel embedded in concrete*, Materials & Design, 31 (7), 3358-3365, https://doi.org/10.1016/j.matdes.2010.01.057.

Topçu, İ.B., Canbaz, M. (2004). *Silis Dumanlı Betonlarda Donma-Çözülme Etkisinin İncelenmesi*, BETON 2004 Kong., THBB, 10-12.06. 2004, İstanbul, ss. 367-375.

Topçu, İ.B., Kara, İ., (2022, 25-26 Mayıs). *Environmentally Green Corrosion Inhibitors Effects on Steel Reinforcement and Mortar Properties.* CASP 2022, 2nd International Conf. and Exhibition on Corrosion and Surface Protection for Steel, İstanbul, Turkey

Topçu, İ.B., Kara, İ. (2023a, 21-23 Ocak). *Investigation of the Effects of Calcium Nitride Containing Corrosion Inhibitor on Mortar Durability*, 12th International İstanbul Scientific Research Congress on Life, Engineering and Applied Sciences, Vol. 1, İstanbul, Turkey, pp. 117-124.

Topçu, İ.B., Kara, İ. (2023b, 29-30 Nisan). *Durability of Mortars Containing CN Corrosion Inhibitor at The Effect of $MgSO_4$.* 13th Intern. İstanbul Scientific Research Congress on Life, Engineering and Applied Sciences, Vol. 1, İstanbul, Turkey, pp. 58-66.

Topçu, İ.B., Kara, İ., (2023c, 25-27 Kasım). *Comparison of Freeze-Thaw Effects on Mortar Utilizing Inorganic, Organic and Green Corrosion Inhibitors*. 11th International Congr. on Life, Engineering and Applied Sciences in a Changing World pp. 54-62.

Topçu, İ.B., Kara, İ., (2024, 28-30 Nisan). *Investigation of The Effects of Corrosion Inhibitors on Alkali-Silica Reaction*. 17th International Istanbul Scientific Research Congress on Life, Engineering, Architecture and Mathematical Sciences İstanbul, Turkey, pp.188-198.

Topçu, İ.B., Uygunoğlu, T. (2021). *Yapı Malzemesi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 400 s

Topçu, İ.B., Uzunomeroğlu, A. (2021). *Experimental Investigation of Utilizing Chemical Additives and New Generation Corrosion Inhibitors on RC*, Research on Engineering Structures Materials, 7(1), 13-34, http://dx.doi.org/10.17515/resm2020.214st0929

Topçu, İ.B., Uzunömeroğlu, A. (2020). *Properties of corrosion inhibitors on RC*. Journal of Structural Engineering, 3(2), 93-109. https://doi.org/10.31462/jseam.2020.02093109

Topçu, İ.B., Uzunömeroğlu, A., (2022). *The Effect of Boron Inhibitor and Chemical Additives on Concrete Durability.* 10th International Congress on Engineering, Architecture and Design (pp.1128-1134). İstanbul, Turkey

Topçu, İ.B., Uzunömeroğlu, A., Pat, S. (2022a). *Enhanced corrosion behavior of reinforcing steel in concrete using titanium nano-composite thin films*, Jordan Journal of Civil Engineering, 16(2), 294-306.

Topçu, İ.B., Uzunömeroğlu, A., Pat, S., (2022b). *Development of Corrosion Resistance of Structural Steel with Nano-silver Coatings.* CASP 2022 Istanbul 2nd Int. Conference and Exhibition on Corrosion and Surface Protection for Steel, İstanbul, Turkey

Tosun, K., Felekoğlu, B., Baradan, B., Altun, İ.A. (2009). *Portland Kalkerli Çimento, Bölüm 2-Sülfat Dayanıklılık*, İMO Teknik Dergi, 4737-4757, Yazı 310

TS 706 EN 12620, (2009). *Beton Agregaları,* TSE, Ankara, Türkiye 50s.

TS EN 206 (2022), *Beton - Özellik, performans, imalat ve uygunluk,* TSE, Ankara, Türkiye 105s

TS EN 1008, (2003), *Beton-Karma suyu-Numune alma, deneyler ve beton endüstrisindeki işlemlerden geri kazanılan su dahil, suyun, beton karma suyu olarak uygunluğunun tayini kuralları*, Türk Standartları Enstitüsü, Ankara, Türkiye, 18s.

TS EN 1015-3, (2000), *Kâgir harcı- Deney metotları- Bölüm 3: Taze harç kıvamının tayini (yayılma tablası ile),* Türk Standartları Enstitüsü, Ankara, Türkiye 8s.

TS EN 12350-6, (2019). *Beton - Taze beton deneyleri - Bölüm 6: Birim hacim kütlesi*. Türk Standartları Enstitüsü, Ankara, Türkiye 16s.

TS EN 196-1, (2009). *Çimento deney metotları- Bölüm 1: Dayanım tayini*, Türk Standartları Enstitüsü, Ankara, Türkiye 31s.

TS EN 197-1, (2012). *Çimento- Bölüm 1: Genel çimentolar- Bileşim, özellikler ve uygunluk kriterleri,* Türk Standartları Enstitüsü, Ankara, Türkiye, 29s.

Türk., S, Engin, Y. (2023, 8-10 Kasım). *Düşük Klinkerli Çimento Kullanımında Mevcut Durum, Beklentiler ve Engeller,* Türkiye Hazır Beton Birliği Beton 2023 Kongresi, 192-205

Tweek, M.K., Abdulsada, S.A. (2023). *Improvement corrosion properties of reinforcement concrete by corrosion inhibitors: A brief review*. KOM–Corrosion and Material Protection Journal, 67(1), 50-58.

Uygunoğlu, T, Ünal, O. (2005). *Erken Yaşlardaki Beton Üzerinde Buzun Etkisi.* Yapı Teknolojileri Elektronik Dergisi, (1) 37-44

Uzunömeroğlu, A. (2023). *Betonda kullanılan korozyon inhibitörlerinin farklı kimyasal katkılarla etkileşimi,* Doktora Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü], Eskişehir, 122 s.

Uzunömeroğlu, A., Boğa, A.R., Pat, S., Topçu, İ.B. (2022). *Improving the Corrosion Resistance of Reinforcement Embedded in Concrete with High Strength Zinc, Zinc-Boron and Zinc-Boron-Nitrogen Nanocrystal Composite Coating*. Arabian Journal for Science and Engineering, Vol. 47, No. 11, pp. 12789-12802. https://doi.org/10.1007/s13369-022-06619-6

Vaysburd, A.M., Emmons, P.H. (2004*). Corrosion inhibitors and other protective systems in concrete repair: concepts or misconcepts*. Cement and Concrete Composites, 26(3), 255-263. https://doi.org/10.1016/S0958-9465(03)00044-1

Vedalakshmi, R., Rajagopal, K., Palaniswamy, N. (2009). *Determination of migration efficiency of amino alcohol based migrating corrosion inhibitor through concrete.* Corrosion Engineering, Science and Technology, 44(1), 20-31. https://doi.org/10.1179/174327808X272405

Venkatesh, C., Mohiddin, S.K., Ruben, N. (2018). *Corrosion inhibitors behaviour on reinforced concrete-a review*. Sustainable Construction and Building Materials: Select Proceedings of ICSCBM 2018, 127-134. https://doi.org/10.1007/978-981-13-3317-0

Vyrides, I., Rakanta, E., Zafeiropoulou, T., Batis, G. (2013). *Efficiency of amino alcohols as corrosion inhibitors in reinforced concrete*. Open Journal of Civil Engineering., (3), 1-8. https://doi.org/10.4236/ojce.2013.32A001

Wang, W., Song, Z., Guo, M., Jiang, L., Xiao, B., Jiang, Q., Chu, H., Liu, Y., Zhang, Y., Xu, N. (2019). *Employing ginger extract as an eco-friendly corrosion inhibitor in cementitious materials.* Construction and Building Materials, 228, 116713. https://doi.org/10.1016/j.conbuildmat.2019.116713

Wombacher, F., Maeder, U., Marazzani, B. (2004). *Aminoalcohol based mixed corrosion inhibitors.* Cement and Concrete Composites, 26(3), 209-216. https://doi.org/10.1016/S0958-9465(03)00040-4

Yahya, D.A. (2022). *Review of Mechanisms and Mitigation of Alkali-Silica Reaction*, Engineering engrxiv archive, 1-25, https://doi.org/10.31224/2544

Yazıcı, H., (2008). *The effect of silica fume and high-volume Class C fly ash on mechanical properties, chloride penetration and freeze-thaw resistance of self-compacting concrete,* Construction and Building Materials, 22, 456-462. https://doi.org/10.1016/j.conbuildmat.2007.01.002

Yünsel, T.Y., Ersoy, A., Ehsani, A. (2019). X-*Işını Difraksiyonu Yöntemi ile Kantitatif Mineral İçeriği Tayini ve Çalışma Şartlarının Etkisi.* Artıbilim: Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Fen Bilimleri Dergisi, 2(2), 16-28.

Zheng, H., Li, W., Ma, F., Kong, Q. (2014). *The performance of a surface-applied corrosion inhibitor for the carbon steel in saturated Ca (OH)$_2$ solutions*. Cement and Concrete Research, 55, 102-108. https://doi.org/10.1016/j.cemconres.2013.10.005

Zomorodian, A., Bagonyi, R., Al-Tabbaa, A. (2021). *The efficiency of eco-friendly corrosion inhibitors in protecting steel reinforcement*. Journal of Building Engineering, 38, 102171. https://doi.org/10.1016/j.jobe.2021.102171

Revizeli Ses Esaslı İlkokuma Yazma Öğretimi
Sınıf Öğretmeni El Kitabı

Gazi Ünal

nobel bilimsel

Revizeli Ses Esaslı İlkokuma Yazma Öğretimi Sınıf Öğretmeni El Kitabı
Gazi Ünal

Yayın No.: 2273
ISBN: 978-625-393-899-4
E-ISBN: 978-625-393-900-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Fatma Kama -fatma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Ünal, Gazi.
Revizeli Ses Esaslı İlkokuma Yazma Öğretimi Sınıf Öğretmeni El Kitabı / Gazi Ünal
1. Basım, VIII + 132 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-899-4
E-ISBN: 978-625-393-900-7
1. Ses Esaslı 2. İlk Okuma 3. Öğretmen Kitabı 4. Birinci Sınıf 5. Revizeli 6. İlköğretim

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR v

GİRİŞ 1

1- Ünlü Harflerden Başlamanın Yararı Nedir? 6

2- Revizede Türkçenin temel yapı taşı hecenin sistematik öğretilmesi nasıl yapılıyor? 9

3- Revize ile daha sistematik sözcük ve cümle öğretimi nasıl yapılıyor? 13

UYGULAMA ANLATIMLI YILLIK PLAN 17

1. GRUP: N, T, L, K 29

1. HAFTA: N, T: Açık Hece Örüntüsü Oluşturma (a) 30

2. HAFTA: L, K: Açık Hece Örüntüsü Oluşturma (a) 41

3. HAFTA: N, T: Kapalı Hece Örüntüsü Oluşturma (b) 51

4. HAFTA: L, K: Kapalı Hece Örüntüsü Oluşturma (b) 60

5. HAFTA: Üç Harfli Kapalı Hece Örüntüsü Oluşturma (c) 66

2. GRUP: R, M, S, Y 77

3. GRUP: D-Z-Ç-B 93

4. GRUP: Ş-C-P-G -Ğ 99

5. GRUP: H-V-F-J 109

OKUMAYA GEÇİŞ 117

ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ 125

KAYNAKÇA 131

KAYNAKÇA

Akıncı, Mehmet, Bektaş, Sezen, Gülle, Talip, Kurt, Serhat ve Kurt, Yavuz. "Ses Temelli Cümle Yöntemi ile Okuma-Yazma Eğitimi", *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 33 (2) (2016): 97-115, 106-107.

Aktürk, Yasemin ve Taş, Ayşe Mentiş. "İlk Okuma-Yazma Öğretiminde 'Ses Temelli Cümle Yöntemi'nin Uygulanmasına İlişkin Öğretmen Görüşleri (Şanlıurfa/Viranşehir örneği)", *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 2 (2011): 27-36.

Anras, Binnur. "Mesleğe Yeni Başlayan Öğretmenlerin İlk Okuma Yazma Öğretimi Sürecinde Karşılaştıkları Güçlükler", *Okuma Yazma Eğitimi Araştırmaları*, 8(1) (2020): 51-67.

Avcı, Yunus Emre ve Şahin, Mehmet. "Ses Temelli Okuma-Yazma Öğretiminde Sınıf Öğretmenlerinin Karşılaştığı Sorunların İncelenmesi", *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (6-7) (2016): 59-79.

Aydın, Harun ve Kartal, Hülya. "Sınıf Öğretmenlerinin Okuma-Yazma Öğretiminde Karşılaşıkları Güçlüklerin Hizmetiçi Eğitim Yoluyla Giderilmesi", *Academy Journal of Educational Sciences* 1 (2017): 34-54.

Başar, Murat ve Tanış Gürbüz, Hatice Merve. "İlk okuma ve yazma öğretiminde karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri", *Okuma Yazma Eğitimi Araştırmaları*, 8/1 (2020): 1-20.

Baydık, Berrin ve Kudret, Zeynep Bahap. "The views of teachers on the effects of sound based sentence method and their instructional practices", *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences* (JFES) 45 (2012): 1-22.

Beyazıt, Necla. İlk okuma yazma öğretiminin kazandırılmasında çözümleme yöntemi ve ses temelli cümle yönteminin farklı bakış açılarıyla değerlendirilmesi, yayımlanmamış yüksek lisans tezi (Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Enstitüsü, Hatay, 2007).

Bıçak, Eda ve Susar Kırmızı, Fatma. "Öğretmen Görüşlerine Göre Ses Temelli Cümle Yöntemine İlişkin Uygulamalarda Öğrenci ve Velilerin Değerlendirilmesi", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13 (1) (2016): 193-210.

Cangızbay, Kadir "Türkçe Okuma-Yazma Öğretimi Üzerine", *Toplum ve Bilim*, 42 Yaz (1988): 75-83, 75.

Çelik, Diren ve Arslan Özer, Derya. "Sınıf öğretmenlerinin yazma güçlüğü ile ilgili görüşleri", *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 10(3) (2022): 648-670.

Duran, Erol ve Çoban, Okan. "Ses Temelli Cümle Yöntemine Yönelik Öğretmen Görüşleri", *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi* 1 (2016): 17-22.

Ehri, Linnea C. "Learning to Read Words: Theroy, Findings, and Issues", Scientific Studies of Reading, 9 (2), 2005: 167-188.

Ehri, Linnea C. "Orthographic Mapping in the Acquisition of Sight Word Reading, Spelling Memory, and Vocabulary Learning, *Scientific Studies of Reading*, 18:1 (2014): 5-21.

Erbasan, Ömer ve Erbasan, Ülkü. "Sınıf Öğretmenlerinin İlk Okuma Yazma Öğretimi Sürecinde Karşılaştığı Sorunlar", *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 8(1) (2020): 113-125.

Ferah, Aysel. *Türkçe İlk Okuma Yazmayı Öğrenme: Türkçe Okuyup Yazmak İçin* (Ankara: Nobel, 2007.

Güldenoğlu, Birkan, Kargın, Tevhide ve Ergül, Cevriye. "Sesbilgisel Farkındalık Becerilerinin Okuma ve Okuduğunu Anlama Üzerindeki Etkisi: Boylamsal Bir Çalışma", *İlköğretim Online* 15 (2016): 251-2730, 265, 266.

Güneş, Firdevs, Uysal, Hümeyra ve Taç, İmra. "İlkokuma Yazma Öğretimi Süreci: Öğretmenim Bana Okuma Yazmayı Öğretir Misin?", *EKUAD JETPR Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırma Dergisi*, Cilt 2, sayı 2 (2016): 23-33.

Güneş, Firdevs ve Işık, Ayşe Derya. "Türkçede Sık Kullanılan Harfler ve Öğretilmesi", *The Journal of Limitless Education and Research*, 3 (1) (2018): 1-26.

Johnston, Francine R. "The timing and teaching of word families", *The Reading Teacher*, 53(1)(1999): 64-75.

Karagöz, Süleyman. *İlkokuma.* Devlet Kitapları. İstanbul: 1976.

Karaman, Hamdi. Ana Dili Türkçe Olmayan Öğrencilere İlkokuma Yazma Öğretiminin Öğretmen, Öğrenci ve Veli Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi, yayımlanmamış doktora tezi (Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum, 2022).

Karaman, Hamdi ve Yılar, Ömer. "Türkçenin Ana Dili Olarak Konuşulmadığı Bölgelerde İlkokuma Yazma Öğretimi ile İlgili Öğretmen Görüşleri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 33 (2023): 159-170.

Kayıkçı, Kemal. "İlköğretim Müfettişleri ve Öğretmenlerin Ses Temelli Cümle Öğretim Yönteminin Uygulamasına İlişkin Görüşleri", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* 55 (2008): 423-457.

Nas, Recep. *Metinlerle ilk okuma-yazma öğretimi* (Bursa: Ezgi Kitabevi), 2006.

Özcan, Aysel Ferah ve Özcan, Ali Osman. "İlk Okuma Yazma Öğrenmede Çocukların Yaşadıkları Güçlükler, Nedenleri ve Çözüm Önerileri: Nitel Bir Araştırma", *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1) (2016):69-103.

Özcan, Aysel Ferah ve Yıldız, Sevilay. "2017 Türkçe dersi ilk okuma yazma öğretim programı ve uygulamaya ilişkin öğretmen görüşleri", *Amasya Üniversitesi* Eğitim Fakültesi Dergisi, 7(2) (2018): 217-255.

Özkara, Yasin. "Sınıf Öğretmenlerinin İlkokuma Yazma Eğitimi Hakkındaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi", *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (42) (2014): 1-17.

Saban, Ayten İflazoğlu ve Yiğit, Vehibe. "Ses Temelli Cümle Yöntemi ile İlkokuma Yazma Öğretim Sürecinde Karşılaşılan Güçlükler ve Bu Güçlüklerle Baş Etme Stratejilerinin Belirlenmesi: (Şırnak İli Örneği)", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 20 (2011): 319-342.

Samancı, Selda. Ses temelli cümle yöntemiyle okuma yazma öğretiminde ilköğretim birinci sınıf öğretmenlerinin karşılaştıkları problemler, yayımlanmamış yüksek lisans tezi (Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyorkarahisar, 2007).

Sağırlı, Muhittin. "Ses Temelli Cümle Yönteminin İlk Okuma-Yazma Öğretimi Üzerindeki Başarısının Öğretmen Açısından Değerlendirilmesi", *OPUS International Journal of Society Researches*, 13 (19) (2019): 852-883.

Sağırlı, Muhittin ve Atik, Uğur. "Öğretmen Görüşlerine Göre Ses Esaslı İlk Okuma Yazma Öğretiminde Karşılaşılan Güçlükler", *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24 (3) (2022): 376-389.

Sarıoğlu, Burcu. Türkçenin Yeterince Etkin ve Güzel Kullanılmadığı Sınıflarda Öğretmenlerin ilk okuma ve Yazma Öğretimi Sürecinde Karşılaştığı Sorunlar ve Çözüm Önerileri: Van-Çatak Örneği, yayımlanmamış yüksek lisans tezi (Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum, 2021).

Susar Kırmızı, Fatma, Özcan, Ersin ve Şencan, Deniz. "Türkçenin Az Konuşulduğu Bölgelerde İlk Okuma Yazma Sürecinde Karşılaşılan Sorunlara İlişkin Öğretmen Görüşleri", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(1) (2016): 412-445.

Şahin, Ayfer. İlkokuma yazma öğretiminde kullanılan çözümleme ve bireşim yöntemlerinin uygulamalı olarak karşılaştırılması, yayınlanmamış doktora tezi (Gazi Üniversitesi, Ankara, 2005).

Treiman, Rebecca. "Onsets and rimes as units of spoken syllables: Evidence from children", *Journal of Experimental Child Psychology*, 39 (1985): 161-181.

Tok, Şükran; Tok, Türkay ve Mazı, Ayşegül. "İlkokuma Yazma Öğretiminde Çözümleme ve Ses Temelli Cümle Yöntemlerinin Değerlendirilmesi", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* 53 (2008): 123-144.

Uğurlu, Celal Teyyar. "İlköğretim Birinci Sınıf Öğretmenlerinin Yapılandırmacı Öğrenme Yaklaşımı İle İlk Okuma Yazma Öğretimine İlişkin Görüşleri", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (30) . (2009): 103-114.

Ünal, Gazi. *İlkokuma Yazma Öğretiminde DNA Modeli*. (Nobel Yayınları, Ankara), 2024.

SİLİFKE (MERSİN) TURİZMİ

Editör
Prof. Dr. Ahmet Atasoy

nobel bilimsel

SİLİFKE (MERSİN) TURİZMİ

Editör: Prof. Dr. Ahmet Atasoy

Yayın No.: 2311
ISBN: 978-625-393-197-1
E-ISBN: 978-625-393-335-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
İç Kapak Görseli: Nadir Köksoy
Kapak Görseli: Ahmet Atasoy
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Atasoy, Ahmet.
Silifke (Mersin) Turizmi / Ahmet Atasoy
1. Basım, XII + 156 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-197-1
E-ISBN: 978-625-393-335-7
1. Silifke 2. Kıyı Turizmi 3. Gastronomi 4. İnanç Turizmi 5. Macera Turizmi 6. Ekoturizm 7. Kültür Turizmi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI iii

ÖN SÖZ v

SUNUŞ vii

Birinci Bölüm
SİLİFKE'NİN KIYI TURİZMİ 1
Ahmet Atasoy

İkinci Bölüm
SİLİFKE İLÇESİ GASTRONOMİ TURİZMİ POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ 23
Neslihan Şimşek

Üçüncü Bölüm
SİLİFKE İLÇESİ İNANÇ TURİZMİ 47
Kerem Kardaş - Lale Yılmaz

Dördüncü Bölüm
SİLİFKE'NİN MACERA TURİZMİ POTANSİYELİ 71
Kürşad Sayın

Beşinci Bölüm
SİLİFKE EKOTURİZM 87
Burhan Çınar

Altıncı Bölüm
SİLİFKE İLÇESİNDE TURİZM İŞLETMELERİNİN TURİSTİK ÜRÜN BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ 105
Yusuf Çağrı Türkseven

Yedinci Bölüm
MERSİN İLİ SİLİFKE İLÇESİNDEKİ ARKEOLOJİK ESERLERİN KÜLTÜR TURİZMİ BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ 125
Sabri Arıcı

Sekizinci Bölüm
MERSİN İLİ KUŞ GÖZLEMCİLİĞİ: GÖKSUDELTASI..... 135
Sevda Birdir - Seda Çiçekli Ayyıldız - Kemal Birdir

Birinci Bölüm

SİLİFKE'NİN KIYI TURİZMİ

Ahmet Atasoy

Kıyı turizmi, denizden faydalanan ve konaklama ile ağırlama gibi hizmetleri kıyı yöresine bağlı olarak sunan bir turizm türüdür. Kıyı morfolojisi, iklim koşulları, bitki örtüsü gibi fiziki coğrafi faktörleri ile yerleşim şekilleri, kıyı turizminin gelişimini önemli ölçüde etkilemektedir. Doğal çevrenin çeşitliliği, ılıman iklim şartları, zengin bitki örtüsü ve seyrek nüfus, kıyı turizmini etkileyen önemli faktörler arasında yer almaktadır (Doğaner, 2001; Fotoğraf 1).

Fotoğraf 1. Boğsak Adası'nı çevreyen doğal ortam özellikleri bu çevrede yat turizmi ve kuş gözlemciliğinin yapalabileceği ender yerlerden biridir.

3. NÜFUS, YERLEŞME VE EKONOMİK FAALİYETLER

Çukurova Uluslararası Havalimanı ve Konya havaalanları arasında yer alan Silifke, Mersin, Karaman ve Antalya yönlerine ulaşım imkânı sunmaktadır. Mersin ile Silifke arasındaki mesafe 103 km olup yolculuk süresi yaklaşık 1 saat 36 dakikadır. Karaman ile Silifke arasındaki mesafe ise 149 km olup ortalama yolculuk süresi yaklaşık 2 saat 36 dakikadır. Silifke'de konaklama amacıyla çeşitli otel seçenekleri mevcuttur (Atasoy, Ercik, 2022:4). Taşucu'nda, Türkiye ile KKTC arasında deniz ulaşımını sağlayan önemli bir liman bulunmaktadır. Bu liman aynı zamanda yat limanı olarak da hizmet vermektedir.

Doğal ortam özellikleri sayesinde Silifke'de çok çeşitli tarım ürünleri yetiştirilmektedir. Kıyı kuşağında çilek, muz, limon, portakal, mandalina, çeltik, yerfıstığı, zeytin, domates gibi ürünler yetiştirilirken, iç kesimlerde nar, erik, kayısı, elma, üzüm, antepfıstığı, incir, kiraz, ceviz ve badem, buğday, nohut, keçiboynuzu gibi ürünler de yetiştirilmektedir. Silifke'de kivi, avokado, kinoa ve guava gibi tropik tarım ürünlerinin üretimi de başlamıştır. Silifke'de üretilen tarım ürünlerin bir bölümü, Rusya, Ukrayna, Macaristan, Romanya, Bulgaristan, Litvanya ve Polonya gibi ülkelere de ihraç edilmektedir (http://www.silifke.gov.tr; Erişim Tarihi: 31.07.2024).

Tarihi dokunun çeşitlilik gösterdiği bu yörede birçok turistik yer bulunmaktadır. Kıyı turizminin yanı sıra çeşitli turizm türleri de yörede elverişli koşullar sunmaktadır. Silifke'de Cennet ve Cehennem Mağaraları, Göksu Vadisi, Ayatekla Kilisesi ve Mağarası, Astım Mağarası, Silifke Kalesi ve Uzuncaburç gibi mekânlar, turistik açıdan en hareketli yerleri oluşturmaktadır. Kültür ve doğa turizmi, Silifke'nin kıyı turizmi için elverişli olanaklar sunmaktadır. Sürdürülebilir turizm planlamaları sayesinde, yöre turizmi genişlemeye uygun bir yapı sergilemektedir.

KAYNAKÇA

Atasoy, A., Yılmaz, L., Ercik, C., Kardaş, K. (2021) Bozyazı (Mersin) Turizm Destinasyonu, Atlas Akademi Yayınevi sf. 20-30

Atasoy, A; Ercik, C (2022). Silifke İlçesi (Mersin) Turizm Destinasyonu, Nobel Yayınevi, Yayın No.: 1100 ISBN: 978-625-433-561-7 Syf: 17, Ankara

Doğaner, S. (2001). Türkiye Turizm Coğrafyası, Çantay Kitapevi, İstanbul. sf.1-40

Erinç, S. (1984). Klimatoloji ve metodları İstanbul Üniversitesi Yayınları: Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü yayınları no; 235.

Diğer Kaynaklar

Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Erdemli İstasyonu Verileri, 2020

MTA, 1/200.000 Ölçekli Paftaları Silifke İle ilgili Paftaları (Sayısalllaştırma)

Silifke Kaymakamlığı Web Sitesi: http://www.silifke.gov.tr; Erişim Tarihi: 31.07.2024).

Fotoğraf 2'nin Kaynak Kişisi: Ahmet Güllü (Mersin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Arşvinden yazışma ile temin edilmiştir.)

Fotoğraf 3'un Kaynak kişisi Türk Hava Kurumu (Mersin Valiliği Arşivinden yazışma ile temin edilmiştir.)

HGM'nün 1/25.000 Ölçekli Paftaları Silifke İle ilgili Paftaları (Sayısalllaştırma)

İkinci Bölüm

SİLİFKE İLÇESİ GASTRONOMİ TURİZMİ POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Neslihan Şimşek

1. GİRİŞ

Gastronomi ve turizm birbirlerine değer katan iki ayrı alandır. Turizm, destinasyondaki yerel üreticilerin hammaddelerine değer katarak turist deneyimi oluşmasını sağlamaktadır. Diğer yandan gastronomik deneyim ise yerel kültür ile yerel yiyecek ve içecekler arasında bağlantı kurarak, turistlerin unutulmaz bir deneyim yaşamasında önemli olan unsurlardan "atmosferi" inşa ederek turizme değer katmaktadır (Hjalager ve Richards, 2002: 224). Nitekim, gastronominin turizm içerisindeki rolü sadece bununla sınırlı kalmamaktadır. Gastronomi, destinasyon seyahatlerinde ana motivasyon kaynaklarından biri olacak kadar güçlü bir motivasyon unsurudur (Guzman ve Canizares, 2012; Birdir ve Akgöl, 2015; Beltrán, López-Guzmán ve Santa-Cruz, 2016). Bu nedenle, destinasyonlar için gastronomik ürünler, çekicilik unsuru kaynağı olarak kullanılmaktadır (Lin, Pearson ve Cai, 2011: 30). Örneğin Gaziantep, UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı'nda gastronomi şehri ünvanı almış olması (UNESCO.org, 2023), gastronomi müzeleri (Emine Göğüş Mutfak Müzesi, Gaziantep Fıstık Müzesi, Gaziantep Baklava Müzesi), gastronomik değerlere yönelik festivalleri (Uluslararası Gaziantep Gastronomi Festivali, Oğuzeli Nar ve Kültür Festivali, Uluslararası Antepfıstığı Kültür ve Sanat Festivali, Islahiye Üzüm, Biber ve Kültür Festivali) ve yemek rotaları (Kale lezzet rotası, Gazimuhtarpaşa lezzet rotası, İbrahimli lezzet rotası vb.) (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023a) ile gastronomi şehri olarak ön plana çıkmaktadır. Ayrıca Gaziantep'i ziyaret etmede, en çekici olan faktörün gastronomik ürünleri olduğuna dair araştırma bulguları da mevcuttur (Koçoğlu, 2019). Bununla birlikte gastronomi turizmi-

KAYNAKLAR

Ağcakaya, H., ve Can, İ. I. (2019). Somut olmayan kültrel miras kapsamında mutfak kültürünün sürdürülebilirliği: Türkiye'deki gastronomi müzeleri örneği. *Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, 3*(4), 788-804.

Ağcalar, A. (2007). Silifke halk kültürü araştırması. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin .

Altay, H. (1965). *Adım Adım Çukurova.* Adana: Çukurova Turizm Derneği Yayınları .

Altıntaş, V., ve Hazarhun, E. (2020). İzmir'in gastronomi turizmi potansiyeline turist rehberlerinin bakış açıları. *International Journal of Applied Economic and Finance Studies*, *5*(2), 13-36.

Aslan, İ. (1988). *Silifke Tarihi.* Adana: Kemal Matbaası.

Bakar, N., ve Demir, ö. (2012). Tarihi yapıların tarih, kültür ve inanç turizmine etkileri: Silifke Örneği. *II. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi*, (s. 648-669). Kemer, Antalya.

Bekar, A., Arman, M. S., ve Sürücü, Ç. (2017). Turizmde çekicilik unsuru olarak gastronomi müzeleri: Marmaris Bal Evi Örneği. *The Journal of Academic Social Science, 5*(42), 468-477.

Beltrán, J. J., López-Guzmán, T., ve Santa-Cruz, F. G. (2016). Gastronomy and tourism: Profile and motivation of ınternational tourism in the city of Córdoba, Spain. *Journal of Culinary Science & Technology, 14*(4), s. 347-362.

Berk, H., Türker, M., ve Berk, Ş. (2022). Nükleer santralin turizme olası etkileri: Silifke Örneği. *Turizm Ekonomi ve İşletme Araştırmaları Dergisi, 4*(2), s. 175-191.

Birdir, K., ve Akgöl, Y. (2015). Gastronomi turizmi ve Türkiye'yi ziyaret eden yabancı turistlerin gastronomi deneyimlerinin değerlendirilmesi. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi, 3*(2), s. 57-68.

Caymaz, E. (2023). Bölgesel bir inovasyon stratejisi olarak gastronom: TR62 Bölgesi üzerine bir araştırma: Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük.

Coğrafi İşaretler Portalı. (2023). Mersin coğrafi işaretli ürünler. 28.04.2023 tarihinde https://ci.turkpatent.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=33 adresinden alınmıştır.

Çavuş, A., ve Gürgah, A. (2022). Etkinlik turizmi kapsamnında festivallerin yerel halk üzerindeki olumsuz etkilerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma: Uluslararası Silifke Müzik ve Folklor Festivali Örneği. *Journal of Silk Road Tourism Researches, 2*(1), 12-23.

Çukurova Kalkınma Ajansı. (t.y.). Kadın kooperatifleri ve kadın girişimciler ürün kataloğu. 28.06.2023 tarihinde https://www.cka.org.tr/uploads/notices_v/faydalanici-urun-katalogu.pdf adresinden alınmıştır.

Eryılmaz, G., ve Çömelekli, T. (2020). Silifke ilçesinin agro turizm potansiyelinin SWOT analizi kapsamında değerlendirilmesi. *Uluslararası Kırsal Turizm ve Kalkınma Dergisi, 4*(1), 23-34.

Eryılmaz, G., ve Orhan, H. C. (2021). Elâzığ ili gastronomi turizmi potansiyelinin SWOT analizi ile değerlendirilmesi. *Turizm Çalışmaları Dergisi*, *3*(2), 1-18.

Eryılmaz, G., Demir, E., ve Pektaş, K. (2019). Silifke yöresel mutfak kültürü unsuru olan Silifke Yoğurdu'nın gastronomi turizmi açısından değerlendirilmesi. *IV. Uluslararası Gastronomi Turizmi Araştırmaları Kongresi*, (s. 189-197). Nevşehir.

Frochot, I. (2003). An analysis of regional positioning and its associated food images in french tourism regional brochures. *Journal of Travel & Tourism Marketing, 14*(3-4), 77-96.

Galvez, J. C., Lopez-Guzman, T., Buiza, F. C., ve Medina-Viruel, M. J. (2017). Gastronomy as an element of attraction in a tourist destination: the case of Lima, Peru. *Journal of Ethnic Foods*, 4, 254-261.

Grbac, B., ve Milohanovic, A. (2008). Contribution of food products in creating cultural identity of tourist destination. *International Conference on Cultural Herıtage and Tourısm (CUHT'08)*, (s. 88-88). Heraklion, Crete Island, Greece.

Guzman, T. L., ve Canizares, S. S. (2012). Gastronomy, tourism and destination differentiation: A Case Study in Spain,. *Review of Economics& Finance, Academic Research Centre of Canada., 1*, 63-72.

Gündüz-Alptürker, İ., ve Alptürker, H. (2021). Gelenekten geleceğe yöresel kültürün taşınmasında festivallerin rolü. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10*(2), s. 1409-1422.

Güzel-Şahin, G., ve Ünver, G. (2015). Destinasyon pazarlama aracı olarak "gastronomi turizmi": İstanbul'un gastronomi turizmi potansiyeli üzerine bir araştırma. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 3*(2), 63-73.

Haberler.com. (2016). Silifke'de 1. Çağla ve Kültür Şenlikleri. 28. 06. 2023 tarihinde https://www.haberler.com/yerel/silifke-de-1-cagla-ve-kultur-senlikleri-8256085-haberi/ adresinden alınmıştır.

Haberler.com. (2022). Silifke'de Çağla Festivali ve Kültür Şenlikleri yapıldı. 28. 06. 2023 tarihinde https://www.haberler.com/guncel/silifke-de-cagla-festivali-ve-kultur-senlikleri-14810956-haberi/ adresinden alınmıştır.

Hall, C. M., ve Mitchell, R. (2001). Wine and food tourism. N. Douglas, N. Douglas, ve R. Derrett (Ed.), *Special Interest Tourism: Context and Cases* (s. 307-329) içinde. Wiley.

Haven-Tang, C., ve Jones, E. (2005). Using local food and drink to differentiate tourism destinations through a sense of place. *Journal of Culinary Science & Technology, 4*(4), 69-86.

Hjalager, A. M., ve Richards, G. (2002). Still undigested: research issues in tourism and gastronomy. A. M. Hjalager, ve G. Richards (Ed.), *Tourism and Gastronomy* (ss. 238-248) içinde. London : Routledge.

Hsu, F. C., ve Scott, N. (2010). Food experience, place attachment, destination image and the role of food related personality traits. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, *44,* 79-87.

Ignatov, E., ve Smith, S. (2006). Segmenting Canadian culinary tourists. *Current Issues in Tourism, 9*(3), 235-255.

Kahvaltıdanevar.com. (2021). Yörük Kahvaltı Evi/Silifke/28.06.2023 tarihinde https://www.kahvaltidanevar.com/yoruk-kahvalti-evi-silifke-mersin/ adresinden alınmıştır.

Kahvaltılık.com. (2023). Mersin Narlıkuyu Kahvaltı mekânları. 28.06.2023 tarihinde https://www.kahvaltilik.com/Mersin-Narl%C4%B1kuyu-Kahvalt%C4%B1-Mekanlar%C4%B1 adresinden alınmıştır.

Karaman, R. (2005). İkibinli Yılların Başında Mersin ve İlçeleri. Ankara: Berikan Yayınevi.

Kaya, M. (2020). *Bölgesel turizm gelişiminde eko-kalkınma modeli: Silifke örneği.* Konya: Selçuk Ünversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Konya.

Koçoğlu, C. M. (2019). Yerli turistlerin gastronomi turizmine yönelik tutumlarının demografik özellikler açısından incelenmesi: Gaziantep Örneği. *Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, 3*(2), s. 366-380.

Köprülü, O., ve Çetinsöz, B. C. (2019). Otel işletmelerinde yetenek yönetimi ve örgütsel bağlılık ilişkisi üzerine bir araştırma. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi, 3*(1), 26-48.

Kumar, G. M. (2019). Gastronomic tourism— A way of supplementing tourism in the Andaman & Nicobar Islands. *International Journal of Gastronomy and Food Science, 16*, 1-6.

Lin, Y. C., Pearson, T. E., ve Cai, L. A. (2011). Food as a form of destination identity: A tourism destinastion brand perspective. *Tourism and Hospitality Research, 11*(1), s. 30-48.

Lokmanoğlu, Y. (2013). Dünden Bugüne Mersin Mutfağı . Akılçelen Kitaplar.

Long, L. M. (2004). Culinary Tourism. Lexington: KY: University Press of Kentucky.

Merletour.com (2023). Gurme Turu (Antep-Hatay-Adana-Mersin). 28.06.2023 tarihinde https://www.merletour.com/tur-bilgisi/gurme-turu-antep-hatay-adana-mersin adresinden alınmıştır.

Mezitli Belediyesi (2023). Kadın üretici pazarları. https://mezitli.bel.tr/kadin-uretici-pazarlari/ 28.06.2023 tarihinde adresinden alınmıştır.

Mohamed, M. E., Kim, D. C., Lehto, X., ve Behnke, C. A. (2021). Destination restaurants, place attachment, and future destination patronization. *Journal of Vacation Marketing*, 28(1), 1-18.

Okumuş, B., Okumuş, F., ve McKercher, B. (2007). Incorporating local and international cuisines in the marketing of. *Tourism Management*, 28, 253–261.

Onuk, T., Akpınarlı, F., Ortaç, S., & Alp, Ö. (2004). Silifke Folkloru (İşlemecilik, Dokumacılık, Örücülük, Halk Oyunları ve Giysileri). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Öktem, Ş. (2014). Standart reçetelerin turizm sektöründe sürdürülebilirliğe katkısı: Mersin yöresi kahvaltı örnekleri. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 2(2), 24-33.

Özaltaş-Serçek, G., ve Serçek, S. (2015). Destinasyon markalaşmasında gastronomi turizmin yeri ve önemi. *Journal of Tourism Theory and Research*, 1(1), 22-40.

Özdemir-Akgül, S., ve Çetinkaya, F. Ö. (2022). Covid-19 sürecinde yazlıkçıların bulundukları turistik destinasyona ilişkin algıları: Susanoğlu örneği*. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 6*(4), s. 1113-1127.

Saçlı, Ç. (2020). Festival memnuniyeti ile kültürel etkileşim arasındaki ilişki üzerine bir araştırma: Silifke Uluslararası Müzik ve Folklor Festivali örneği. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 4*(1), s. 505-521.

Sağır, A. (2016). Ölüm sosyolojisi bağlamında yemek, cenaze ve ölümün sofra praktikleri üzerine. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *20*(1), 271-298.

Santich, B. (2004). The study of gastronomy and its relevance to hospitality education and training. *Hospitality Management, 23*, 15-24.

Sarı, İ. (2021). *Silifke Yörüklerinde Keklik İmgesi ve Türk Sanatındaki Yeri*, Mersin Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin.

Sarıışık, M., ve Özbay, G. (2015). Gastronomi turizmi üzerine bir literatür incelemesi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, *26*(2), 264-278.

Selçuk Üniversitesi. (2023). Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü. 28.06.2023 tarihinde https://www.selcuk.edu.tr/Birim/Bolum/silifke_tasucu_myo-otel_lokanta_ve_ikram_hizmetleri/19230 adresinden alınmıştır.

Selefkia Wine. (2023). Selefkia Wine. 28.06.2023 tarihinde https://www.instagram.com/selefkiawine/ adresinden alınmıştır.

Seyitoğlu, F., ve Ivanov, S. (2020). A conceptual study of the strategic role of gastronomy in tourism destinations. *International Journal of Gastronomy and Food Science, 21*, 1-10.

Silifke Belediyesi. (2023). Silifke Belediyesi. 28.06.2023 tarihinde https://www.silifke.bel.tr/ adresinden alınmıştır.

Smith, S. L., ve Xiao, H. (2008). Culinary Tourism Supply Chains: A Preliminary Examination. *Journal of Travel Research, 46*, 289-299.

Soonsan, N., ve Somkai, U. (2023). Dimensions of gastronomic experience affecting on sharing experience: place attachment as a mediator and length of stay as a moderator. *Journal of Hospitality and Tourism Insights*, *6*(1), 344-361.

Soylu, A. G., Taştan, H., Eban, F., ve Aslantürk, E. (2021). Tüketicilerin sokak lezzetlerine yaklaşımlarının neofobi tutumları açısından değerlendirilmesi. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, *4*(1), 151-167.

Sthapit, E., Coudounaris, D. N., ve Björk, P. (2019). Extending the memorable tourism experience construct: an investigation of memories of local food experiences. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, *19*(4-5), 333-353.

Süslü, C., Eryılmaz, G., ve Demir, E. (2019). Festival turizminin ekonomik kalkınmaya etkisi: Silifke Uluslararası Müzik ve Folklor Festivali. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 3*(4), 1074-1090.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2023a). Gaziantep İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. 28.06.2023 tarihinde https://gaziantep.ktb.gov.tr/ adresinden alınmıştır.

T.c. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2023b). Mersinde fuar merkezleri ve düzenlenmekte olan fuarlar. 28.06.2023 tarihinde https://mersin.ktb.gov.tr/TR-73398/mersinde-fuar-merkezleri-ve-duzenlenmekte-olan-fuarlar.html adresinden alınmıştır

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2023c). Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. 06.06.2023 tarihinde https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44126/mersin-silifke-muze-mudurlugu.html adresinden alınmıştır.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2023d). Somut Olmayan kültürel miras nedir? 05.05.2023 tarihinde https://karabuk.ktb.gov.tr/TR-195763/somut-olmayan-kulturel-miras-nedir.html adresinden alınmıştır.

T.C. Mersin Valiliği. (2023a). İlçelerimiz. 28.06.2023 tarihinde http://www.mersin.gov.tr/ilcelerimiz adresinden alınmıştır.

T.C. Mersin Valiliği. (2023b). Festivaller. 28.06.2023 tarihinde http://www.mersin.gov.tr/festivaller adresinden alınmıştır.

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. (2023). Mersin/Silifke okullar ve diğer kurumlar. 28.06.2023 tarihinde https://www.meb.gov.tr/baglantilar/okullar/?ILKODU=33&ILCEKODU=8 adresinden alınmıştır.

Tarım.com. (2015). Kenger otunun faydaları. 28.06.2023 tarihinde https://www.tarim.com.tr/Kenger-Otunun-Faydalari,23511h adresinden alınmıştır.

Tarımorman.gov. (2022). Tarım ürünleri piyasaları. 06.06.2023 tarihinde https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tepge/Belgeler/PDF%20Tar%C4%B1m%20%C3%9Cr%C3%BCnleri%20Piyasalar%C4%B1/2022-Temmuz%20Tar%C4%B1m%20%C3%9Cr%C3%BCnleri%20Raporu/11-%C3%87%C4%B0LEK%20T%C3%9CP%202022%20TEMMUZ.pdf adresinden alınmıştır.

Tatilbudur.com. (2023). Adana Lezzet Festivali. 28.06.2023 tarihinde https://www.tatilbudur.com/adana-lezzet-festivali-turu-1-gece-otel-konaklamasi# adresinden alınmıştır.

TRT Avaz. (2016). Aydaş Çocuk - Kabasakallı Köyü/Silifke/Mersin - derin kökler - TRT Avaz. 28.06.2023 tarihinde https://www.youtube.com/watch?v=7guVFejqMTc adresinden alınmıştır.

Tsai, C. T. (2016). Memorable tourist experiences and place attachment when consuming local food. *International Journal of Tourism Research, 18*(6), 536-548.

Turizminsesi.com. (2015). Silifke Taşucu "Gastronomi Şöleni". 28.06.2023 tarihinde https://www.turizminsesi.com/haber/silifke-tasucu-gastronomi-soleni-18247.htm adresinden alınmıştır.

Uçar, A. (2009). Temettuat Defterlerine Göre 19. Yüzyılda Silifke. İstanbul: İstanbul Silifke Kültür ve Yardımlaşma Derneği Kültür Yayınları.

Ulema, Ş., ve Uzut, İ. (2017). Pazarlama aracı olarak gastronomi. M. Sarıışık (Ed.), *Tüm Yönleriyle Gastronomi Bilimi* (ss. 197-207) içinde. Ankara: Detay Yayıncılık.

UNESCO.org. (2023). UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı. 28.06.2023 tarihinde https://en.unesco.org/creative-cities/gaziantep adresinden alınmıştır.

Urbaş, C. (2008). Silifke yöresinde yetişen bazı ürünlerin geleneksel hazırlama, saklama, tüketim şekillerinin saptanması. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlsnmsmış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Wowturkey.com. (2021). Mersin'de bir şarap fabrikası ve Selefkia. 28.06.2023 tarihinde http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=177538 adresinden alınmıştır.

Yeni Çizgi Haber.com. (2022). Mersin'de Silifke Çileği, 15'ten fazla ülkeye ihraç ediliyor. 28.06.2023 tarihinde https://www.yenicizgihaber.com/haber/mersinde-silifke-cilegi-15ten-fazla-ulkeye-ihrac-ediliyor-159071.html adresinden alınmıştır.

Yönet-Eren, F., ve Ceyhun-Sezgin, A. (23-25 Kasım 2017). Gastronomi turizmi açısından Mersin yöresi mutfak kültürünün sürdürülebilirliği. *1. Uluslararası Sürdürülebilir Turizm Kongresi*, (s. 161-186). Kastamonu.

Yüksek Öğretim Kurumu. (2023). Yökatlas. 28.06.2023 tarihinde https://yokatlas.yok.gov.tr/ adresinden alınmıştır.

Yüncü, H. R. (2010). Sürdürülebilir turizm açısından gastronomi turizmi ve Perşembe yaylası,. *Aybastı-Kabataş Kurultayı 11*, (s. 19-26). Ankara.

Üçüncü Bölüm

SİLİFKE İLÇESİ İNANÇ TURİZMİ

Kerem Kardaş - Lale Yılmaz

1. GİRİŞ

Günümüzde turizm sektörü ülkeler için önemli bir ekonomik gelişme kaynağı hâline gelmiştir. Ülkeler, turizm potansiyellerini en iyi şekilde değerlendirmek ve uluslararası turizmde etkili bir rol oynamak için kitlesel kıyı turizmi dışında alternatif turizm türlerine de yönelmektedirler. Bu alternatif turizm türlerinden biri de inanç turizmidir. İnanç turizmi, yüksek gelir getirisi sağlarken aynı zamanda olumlu sosyal etkilere de sahiptir. Yaklaşık olarak dünya nüfusunun %60'ının bir dine inanması, inanç turizmi için potansiyel ziyaretçiler açısından önemli bir demografik altyapı oluşturmaktadır (Griffin vd., 2018: 1). Dünya genelinde, inanç turizminin demografik altyapısını oluşturan birçok turist, dinî ve inançla ilgili cazibe merkezlerini ziyaret etmektedir. İnanç turizmi, yıllık olarak ortalama 300 milyondan fazla ziyaretçi çekmekte ve turizm endüstrisi içerisindeki değeri yaklaşık olarak 20 milyar dolar olarak bilinmektedir (Huang & Pearce, 2019: 1). İnanç turizmi bazen tek başına bir destinasyon olarak ön plana çıkarken diğer durumlarda ise tamamlayıcı bir rol üstlenmektedir. Dünya genelinde inanç turizmi, "noktasal" düzeyde yani bir destinasyonu veya kutsal mekânları ziyaret ederek gerçekleşebildiği gibi, "rotalar" üzerinde de gerçekleşebilmektedir (Yüksel, vd,. 2022). Bu kapsamda kimi mekânlar ana uğrak alanları olabilirken kimi mekânlar ise turizm hareketlerinin tamamlayıcı unsuru olmaktadır.

Mersin'in batısında yer alan Silifke ilçesi, tarihî Kilikya Bölgesi'nin Dağlık Kilikya Bölümü'nde bulunan önemli bir merkezdir. Binlerce yıldır farklı toplulukların yerleştiği bu bölge, inanç sistemleri bakımından büyük bir zenginliğe sahiptir. Coğrafi konumu nedeniyle eski dönemlerden günümüze kadar ulaşan tarihsel ve kültürel yapısı, Silifke'yi hem geçmişte hem de günümüzde önemli bir yerleşim yeri hâline getirmiştir. Bu bölgede birçok uygarlık kurulmuş ve bu medeniyetlerden günümüze kadar birçok farklı eser kalmıştır (Emekli, 2004:

KAYNAKÇA

Abbate, C. S. ve Nuovo S. F. (2013). Motivation and personality traits for choosing religious tourism. A research on the case of Medjugorje. Current Issues in Tourism, 16(5), 501-506.

Ayaz, N. ve Eren, M. (2020). Türkiye'de İnanç Turizmi Üzerine Nitel Bir Araştırma. Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi, 5(2), 284-300.

Aydın, A. (1999-2000). Kilikia'daki Ayaklı Kiliselere Bir Örnek: Hasanaliler Kilisesi, *ADALYA*, (IV), 243-257.

Aydınoğlu, Ü. (2007). (ed.). *Mersin Arkeolojik Kültür Envanteri*. Mersin Valiliği, Mersin.

Ayteş Canevello, S. (2012). MÖ II. –MS IV. Yüzyıllar Arasında Cilicia'da Yahudiler. *Selevcia ad Calycadnum*, (II), 119-139.

Ayteş Canevello, S. (2015). Şifaverici Azize Thekla: Mucizeleri ve Olbalı Çocuk. *Seleucia*, (V), 186-196.

Bakar, N., Demir, Ö. (2012). Tarihi Yapıların Tarih, Kültür ve İnanç Turizmine Etkileri: Silifke Örneği*. II. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi*, 12-15 Nisan 2012, Kemer, Antalya, 648-669.

Boran, A., Karaca, Y., Mutlu, M., Erdal, Z., Sözlü, H. (2013). Mersin-Silifke Kalesi Kazısı 2012 Yılı Kazı Çalışması. (haz.) H. Dönmez, *35. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 27-31 Mayıs 2013, C. 2, 140-154, Muğla.

Cortese, A. (2022). Holy Water and Healing Practices at the Pilgrimage Site of HagiaThekla at Meryemlik. *Seleucia*, (XII), 27-51.

Çelik, Ş. (2009). Silifke. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 37, 200-202.

Çıracı, H., Turgut, S., & Kerimoğlu, E. (2009). Sürdürülebilir Turizm Gelişimi İçin Bir Yönetim Modeli. İTÜ Dergisi/A, 7(2).

Donald, S.L. Jr. (1998) "Belief", Critical Terms for Religious Studies, (ed. M. C. Taylor), Chicago&London.

Doxey, G. 1975. A causation theory of visitor-resident irritants: methodology and researchinferences in the impact of tourism. In: *Sixth Annual Conference Proceedings of the Travel Research Association*. San Diego, California.

Emekli, G. (2004). Türkiye'de kültürel turizm. II. Uluslararası Turizm, Çevre ve Kültür Sempozyumu: 10-11 Mayıs 2004: Bildiriler Kitabı (s.11-20), İzmir.

Erhat, A. (1996). Typhon. *Mitoloji Sözlüğü*, 289.

Gisbert. R. (1992). Forms of religious tourism. Annals of Tourism Research, 19(1), 51-67.

Goodspeed, E. J. (1901).TheActs of Paul andThekla.*TheBiblical World*, (17) 3, 185-190.

Gough, M. (1972). TheEmperorZenoandSomeCilicianChurches. *AnatolianStudies*, (22), 199-212.

Griffin, K., Raj, R., Yasuda, S. (2018). Religious tourism and sacred sites in Asia. S. Yasuda, R. Raj, K. Griffin (Eds). In Religious tourism in Asia tradition and change through Case Studies and Narratives. CABI

Haralambopoulos, N., Pizam, A. (1996). Perceived impacts of tourism: The case of Samos. *Annals of tourism Research*, *23*(3), 503-526.

Hill, S. (1996). The Early Byzantine Churches of Cilicia and Isauria, Variorum, Aldershot, Hampsire, USA.

Huang, K. & Pearce, P. (2019). Visitors' perceptions of religious tourism destinations. *Journal of Destination Marketing & Management.* 14: 1-10. https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2019.100371

Karaman, S., Demirkol Ş. ve Şahin S. (2008). İnanç turizmi. N. Hacıoğlu ve C. Avcıkurt (Editörler), Turistik Ürün Çeşitlendirmesi, 209-238, Ankara: Nobel Yayın.

Kaye, N., Rauh, N. K., Varinlioğlu, G. (2020). Iron Age Citadels on Dana Island. *ANMED*, (18), 24-26.

Kaynak, İ. H. (2010). İnanç Turizminin Medeniyetler Arası İşbirliğine Etkileri: Türkiye Örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, *13*(1-2), 119-126.

Kazdhan, A., Sevcenko, N. P., "Thekla", *Oxford Dictionary of Byzantium*, (ed.) A. Kazdhan, 3, 2033-2034.

Kerem, F. (2009). (haz.)*Mersin Örenyerleri, Kaleleri, Müzeleri*. İkinci Baskı, İstanbul, Ekin Yayıncılık.

Levent, Y. S., Levent, T., Birdir, K., & Birdir Sahilli, S. (2022). Local attraction centre Kızkalesi: the natural and cultural assets for sustainable tourism. https://spot-erasmus.eu/wp-content/uploads/2023/03/TurkeyCaseStudy_SPOT_vFINAL.pdf

Öniz, H. (2019). Kilikya'da Denizcilik Tarihi ve Tersane Arkeolojisi: Dana Adası. *Akdeniz Sanat Dergisi*, (13), Özel Ek Sayı, 435-446.

Özbek, Y. (1995). Silifke Alaaddin Camii ve Tarihlendirmesi. *Vakıflar Dergisi*, (XXV), 197-210.

Özyıldırım, M., Ünalan, S.(2011).Isavria Dağlarında Hıristiyan Manastırcılığın Bir Örneği: Olba Manastırı.*Selevcia Ad Calycadvm*, (I), 147-166.

Özyıldırım, M., Yeğin, Y. (2018). Olba Manastırı Kuzey Kilisesi'nin Değerlendirilmesi. *Seleucia*, (VIII), 166-190.

Özyıldırım, M., Yeğin, Y. (2019). İmparator Zeno Dönemi'nde Cilicia ve Isauria'da Kilise İnşa Faaliyetleri.*MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (20), 264-279.

Özyıldırım, M. (2012). Olba Manastırı Hakkında Arkeolojik ve Yazınsal Yazısal Yeni Bilgiler. *Selevcia Ad Calycadvm*, (II), 105-118.

Özyıldırım, M. (2014).Seleucia ad Calycadnum ve Hıristiyanlığın İlk Üç Yüzyılı.*OLBA*, (X), 239-260.

Özyıldırım, M. (2015a). Cennet Cehennem Obruğu Meryem Ana Kilisesi.*İnanca Yolculuk: Mersin*, (ed.) M. Özyıldırım, Mavi Ofset, Mersin, 49-51.

Özyıldırım, M. (2015b). Olba Manastırı. *İnanca Yolculuk: Mersin*, (ed.) M. Özyıldırım, Mavi Ofset, Mersin, 66-68.

Özyıldırım, M. (2016). Olba'da Yahudi Varlığının Kanıtı: MenorahKabartmalı Sunak. *Seleucia*, (VI), 119-135.

Sayar, M. H. (2016). Olba: Tapınak Devletinden Şehir Devletine.*Seleucia*, (VI), 107-118.

Şahin, H., Yüksel, F. A., Hoşkan, N., Şahin, F. (2012). Dağlık Kilikia Yerleşim Tarihi ve Epigrafya Araştırmaları 2010. 29. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 23-28 Mayıs 2011, (haz.) A. Özme, C.2, Ankara, 379-388.

Taşkıran, C. (1993). Silifke (Seleucia on Calycadnus) and Environs. Ankara.

Taşkıran, C. (2009). Silifke Ulu Kent. *Silifke: Sim Matbaacılık*.

Tiryaki, A. (2003). Silifke Karakabaklı'da Erken Dönem Bizans Ev Mimarisi.*Sanat Tarihi Yıllığı*, (16), 123-155.

Ülkü, C. (2004). Mersin Mersin. *Sırtı Dağ Yüzü Deniz Mersin*, (haz.) F. Özden, YKY, İstanbul, 191-212.

Ülkü, C. (2015). Silifke Reşadiye Camisi. *İnanca Yolculuk: Mersin*, (ed.) M. Özyıldırım, Mavi Ofset, Mersin, 56-57.

Ünal, A., Girginer, S. (2007). *Kilikya-Çukurova: İlkçağlardan Osmanlılar Dönemine Kadar Kilikya'da Tarihi Coğrafya, Tarih ve Arkeoloji*, Homer, İstanbul.

Ünalan, S. (2015). Silifke Alâeddin Camisi. *İnanca Yolculuk: Mersin*, (ed.) M. Özyıldırım, Mavi Ofset, Mersin, 52-54.

Varinlioğlu, G. (2016). Boğsak Arkeolojik Yüzey Araştırması. *ANMED*, (14), 162-168.

Yılmaz, L. (2020). Mersin'de Somut Kültürel Miras Üzerine Bir Değerlendirme. *Amisos*, (5), 8, 156-177.

Yüksel, Y. F., & Baykal, F. (2022). İnanç Turizmine Genel Bir Bakış Ve İzmir İçin Analitik Yaklaşımlar. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 27(48), 1-18.

www. kvmgm.ktb.gov.tr, (2023) Mersin Silifke Müzeler, https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44126/mersin-silifke-muze-mudurlugu.html adresinden 27.06.2023 tarihinde alınmıştır.

www.dictionary.apa.org, (2023). Faith, https://dictionary.apa.org/religious-faith adresinden 21.06.2023 tarihinde erişilmiştir.

www.kulturenvanteri.com, (2023)."Garip Dede Türbesi", https://kulturenvanteri.com/tr/yer/garip-dede-turbesi-silifke-mersin/#16/36.373417/33.924863, Erişim tarihi: 13.05.2023.

www.kulturenvanteri.com, (2023). "Mukaddem Dede Türbesi", https://kulturenvanteri.com/tr/yer/m-dede-turbesi-silifke-mersin/#16/36.371105/33.927738, Erişim Tarihi: 13.05.2023

www.kulturenvanteri.com, (2023). "Sadık Dede Türbesi", https://kulturenvanteri.com/yer/?p=4633, Erişim Tarihi: 13.05.2023.

www.kulturenvanteri.com, (2023). "Silifke Ulu Camii" https://kulturenvanteri.com/tr/yer/silifke-ulu-camii/#16/36.377937/33.924843, Erişim Tarihi: 13.05.2023.

www.kulturenvanteri.com, (2023). "Taşucu Rum Ortodoks Kilisesi", https://kulturenvanteri.com/tr/arastir/d/?_ara=silifke, Erişim tarihi: 13.05.2023.

www.kulturenvanteri.com, (2023). "Tevekkül Sultan Türbesi", https://kulturenvanteri.com/tr/arastir/d/?_ara=silifke&_paged=2, Erişim tarihi: 13.05.2023.

www.kulturenvanteri.com, (2023). "Yalman Dede Türbesi", https://kulturenvanteri.com/tr/arastir/d/?_ara=silifke&_paged=4, Erişim tarihi: 13.05.2023.

www.kulturenvanteri.com, (2023). "Cambazlı Kilisesi", https://kulturenvanteri.com/en/yer/cambazli-kilisesi/#16/36.574948/34.033037, Erişim tarihi: 16.05.2023.

www.sozluk.gov.tr, (2023). Türk Dil Kurumu Sözlükleri, https://sozluk.gov.tr/ adresinden 20.06.2023 tarihinde erişilmiştir.

www.unesco.org.tr/Pages/161/177 (2023), "UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme", 23.05.2020 tarihinde erişilmiştir.

www.yigm.ktb.gov.tr, (2023). Turizm Tesisleri. https://yigm.ktb.gov.tr/genel/turizmtesisleri.aspx adresinden 01.07.2023 tarihinde erişilmiştir.

Dördüncü Bölüm

SİLİFKE'NİN MACERA TURİZMİ POTANSİYELİ

Kürşad Sayın

1. MACERA KAVRAMI VE MACERA TURİZMİ İLİŞKİSİ

Macera olgusu, tarih boyunca yapılan araştırmalar ve keşifler ile ilişkilidir. Araştırma ve keşiflerin çıkış noktası uzak bölgelere giderek yeni topraklar ve servet kazanmaktır. Macera kavramı, çıkış noktası itibariyle daha çok sömürgeciliğin izlerini taşımakta bilimsel bilgi, toprak ve servet kazanmak için bir araç görevi görmekteyken zaman içerisinde macera, daha çok kişilerin kendi kişisel isteklerine yönelik bir ilgi alanı hâline gelmiştir. Zaman içerisinde macera, araç olmaktan çıkıp amaç hâlini almış, özel ilgi alanı veya bir tutku olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Zamanla maceracılar, tutkuları uğruna turizm sektörünün hızlı gelişen kollarından bir tanesinin doğmasına sebep olmuş ve macera kavramı, din, sağlık, iş, dinlenme, spor gibi seyahat unsurlarının ana başlıklarından bir tanesi hâline de gelmiştir (Gülcan, 2004:3). Kısaca, macera bir araç olmaktan çıkarak *"macera turizmi"* kavramının oluşmasına ortam hazırlamıştır (Çetinkaya, 2014: 87). İçinde macera olgusu olan seyahatler, macera ile alakalı üst ve altyapı organizasyonları, ürünün pazarda tutundurulmasına yönelik yapılan faaliyetler macera turizmi sektörünün meydana gelmesini sağlamıştır. Maceranın insanların rutin ortamlarından bir süreliğine uzaklaşıp doğa ile alakalı fiziksel faaliyetlere katılmak, katıldıkları ortamdan etkilenmek, çevre ile ilişki kurmak ve doğal ortamı yaşamak gibi amaçlarının temel amaç olması ve bu nedenlerle yapılan seyahatlerle ilgili ürünlerin hazırlanması, ürünlerle ilgili planlamaların, organizasyonların yapılması macera turizminin bir sektör olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır (Gülcan, 2004:18-38; Türk ve Erdoğan, 2022:357). Modern macera turizminin atası *"alpinizm",* yani Alplerin zirvelerine dağcılık olarak kabul edilir. Dağlara ilk tırmanışlar, spor tutkusuyla yapıldıktan kısa bir süre sonra dağlara bilimsel motivasyonlarla da tırmanışlar başlamıştır. 19. yüzyılın sonlarından itibaren özellikle kuzey böl-

mağaranın astım hastalığına karşı şifalı olduğunu duyduğu zaman, kızı Anna'yı mağaraya getirmiş, belirli aralıklarla düzenli olarak mağaraya gelen Anna'nın hastalığı zamanla geçmiştir.

Uçurtma Sörfü: Mersinde uçurtma sörfü yapılabilecek en uygun alanların bir tanesi Silifke'nin Taşucu Mahallesi'dir. Bölge Türkiye'nin dört bir tarafından gelen uçurtma sörfü tutkunları tarafından sıkça ziyaret edilmektedir.

Jeep Safari: Jeep safari, bölgedeki köyleri ve kırsal alanları ve Göksudeltasını görmek için tercih edilen harika bir yoldur. Silifke'nin en önemli jeep safari güzergâhı, Silifke'den başlar Uzuncaburç ve Kırobası Yaylaları takip edilerek Mut ilçesinin Kozlar Yaylası'nda bulunan Mavga Kalesi ile Dağ Pazarı Kalesi'ne ulaşılır ve safari Alahan Manastırı'nda sonlandırılır.

KAYNAKLAR

Akoğlan Kozak, M. ve Bahçe, S. (2016). Özel İlgi Turizmi. Ankara: Detay Yayıncılık.

Atasoy, A. (2024), Mersin Mitolojisi. Konya: Atlas Akademi Yayınevi.

Berk, H., Türker, M. ve Berk, Ş. (2022). Potentıal effects of nuclear power plant on tourısm: Silifke case. *Turizm Ekonomi ve İşletme Araştırmaları Dergisi 4(2), 175-191.*

Bingöl, S. ve Akoğlan, Kozak, M. (2020). The relation between sensation seeking of adventure tourists and activity preferences: The case of Turkey. *Journal of Travel and Hospitality Management 18(1), 141-165.*

Bingöl, S. ve Akoğlan Kozak, M. (2020). Türkiye'de macera turisti tipolojisi, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 4(2), 909-926.*

Buckley, R. (2007). Adventure tourism products: Price, duration, size, skill, remoteness. Tourism Management 28, 1428–1433.

Buckley, R. (2012). Rush as a key motivation in skilled adventure tourism: resolving the risk recreation paradox. *Tourism Management, 33(4), 961-970.*

Çavdar, Ş. (2021). Mersin, Silifke'ye nasıl gidilir?. https://gezilecekyerlertr.com/silifke-nerede/

Çetinkaya, G. (2014). Rock Climbing as an adventure tourism activities and the potential of Antalya-Geyikbayırı. *Eastern Geographical Review – 31, 83-100.*

Dinç, A., Karaman, A. & Sayın,K. (2015). Ecotourısm actıvıtıes in Turkey; Sample of Göksu Valley Proceedings Of 24th ISERD International Conference, Cairo, Egypt.

Elsrud, T. (2001). Risk creation ın travelling: backpacker adventure narration. Annals of Tourism Research, 28(3), 597-617.

Ewert, A. (1993). Differences in the level of motive importance based on trip outcome, experience level and group type. *Journal of Leisure Research*, 25(4), 335–349. https://doi.org/10.1080/00222216.1993.11969932

Ewert, W. A. ve Hollenhorst, S., J. (1997). Adventure recreation and its implications for wilderness, *International Journal of Wilderness, (3).2, 21-26.*

Garda, B. ve Temizel, M. (2016). Sürdürülebilir turizm çeşitleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi. (12), 83-103.*

Garda, B. (2010). Macera turizmi pazarlaması: Antalya yöresine gelen turistlerin macera turizmine yönelik eğilimleri üzerine bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi, Yayımlanmış doktora tezi, Konya.*

Göksu nehri rafting turu (2023). Türkiye'deki En Popüler Rafting Parkurları. https://www.outdoorhaber.com/deniz/rafting-parkurlari

Göksu deltası (2013). Göksu Deltası Silifke- Mersin, Türkiye Kültür Portalı. https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/mersin/turizmaktiviteleri/goksu-deltasi-silifke

Göksu Deltası (2020). Mersin İl'i Çevre Değerleri. T.C.Mersin Büyükşehir Belediyesi, Çevre Koruma ve Kontrol Dairesi Başkanlığı. https://cevre.mersin.bel.tr/mersinin-cevre-degerleri/

Gülcan, B. (2004). Macera Turizminin Kapsamı ve Macera Turizminde Kaza Riski, *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, 1:18-38.*

Gürer, B., Alıncak, F. ve Özen, G. (2019). Bir Doğa Turizmi olarak macera yarışlarına katılan sporcuların zihinsel dayanıklılıklarının incelenmesi. *Gazi Journal of Physical Education and Sport Sciences, 24(4), 215-226.*

Hanna, P., Wijesinghe, S., Paliatsos, I., Walker, C., Adams, M. ve Kimbu, A. (2019) Active engagement with nature: outdoor adventure tourism, sustainability and wellbeing, *Journal of Sustainable Tourism, 27:9, 1355-1373, DOI: 10.1080/09669582.2019.1621883*

Mackenzie, S. H., Hodge, K ve Boyes, M. (2011). Expanding the flow model in adventure activities: a reversal theory perspective", Journal of Leisure Research, 43(4), 519-544.

Mısırlıoğlu, M. ve Toper, R. (2020). Doğanın Sesi, Sudaki yaşam. 3(6), 28-43.

Onuk, T., Akpınarlı, F., Ortaç, H.S. ve Alp, Ö. (2004). Silifke Folkoru. *Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara;* Türk tarih kurumu Basımevi.

Özşahin, E (2015). Hatay İlinde macera turizmi potansiyelinin coğrafi yaklaşımla incelenmesi, *Turkish Studies*, 10(2)2, 749-772.

Page, S. J., Bentley, T. A. ve Walker, L. (2005). Scoping the nature and extent of adventure tourism operations in Scotland: How safe are they? *Tourism Management, 26, 381-397.*

Pomfret, G. (2006). Mountaineering adventure tourists: a conceptual framework for research. *Tourism Management. 27(1), 113-123.*

Pomfret, G. ve Bramwell, B. (2014). The characteristics and motivational decisions of outdoor adventure tourists: *A review and analysis. Current Issues in Tourism, 19(14), 1447–1478.*

Rohman, F. (2020). Determining adventure tourist loyalty: Mediating role of tourist satisfaction and quality of life. *Journal of Asian Finance, Economics and Business 7(10), 255–265.*

Roman, M., Wisniewski, A., Bhatta, K., Krolak, S., Trzcinka, M., ve Togaymurodov, E. (2022).

Poles perceptions of extreme and adventure tourism. *Journal of Tourism & Adventure, 5:1, 1-22.*

Silifke'nin Doğal Güzellikleri (2022). https://otelleri.net/silifkenin-dogal-guzellikleri.htm

Silifke'de Yapılacaklar (2022). https://otelleri.net/silifkede-yapilacaklar.htm

Silifke Plajları (2022). https://otelleri.net/silifke-plajlari.htm

Silifke Aktiviteleri (2022). https://otelleri.net/silifke-aktiviteleri.htm

Süslü, C., Eryılmaz, G. ve Demir, E. (2020). Coğrafi işaretli ürünlerin gastronomi kapsamında değerlendirilmesi: Mersin İli örneği. *Journal of Recreation and Tourism Research, 7 (2), 135-149.*

Süslü, C., Eryılmaz, G. ve Demir, E. (2021). Festival turizminin ekonomik kalkınmaya etkisi:

Silifke uluslararası müzik ve folklor festivali. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 3(4), 1074–1090.*

Tepe, Ö.(2023). Kaya tırmanışı hakkında her Şey: Taktiklerin değil tekniklerin sporu kaya tırmanışını yakından tanıyın. Onedio. https://onedio.com/haber/taktiklerin-degil-tekniklerin-sporu-kaya-tirmanisi-hakkinda-tum-merak-edilenler-1091466

Türk, E. ve Erdoğan, Y. (2022). Ulusal literatürde yer alan macera turizmi çalışmalarının incelenmesi. *Kesit Akademi Dergisi, 8 (32), 353-371*.

Türk, E. ve Güneren, E. (2021). Motivations, satisfaction levels and ıntentions to revisit: a research in the Cappadocia Destination to experience adventure tourism. *Journal of Travel and Hospitality Business 18(2),351-375.*

Weber, K. (2001). Outdoor adventure tourism: A review of research approaches, *Annals of Tourism Research, 8(2), 360-377.*

Williams, P. and Soutar, G. (2005). Close to "Edge": Critical ıssues for adventure tourism operators. *Asia Pacific Journal of Tourism Research, 10(3), 247-261.*

Williams, P. ve Soutar, G.N. (2009), Value, satisfaction and behavioural intentions in an adventure tourism context, *Annals of Tourism Research, 36(3), 413-443.*

Yel, G.S. ve Selvi, H. Z. (2019). Göksu Deltası Özel Çevre Koruma Bölgesi'nde ekoturizme açılabilecek alanların belirlenmesi. 4 th International Symposium on Innovative Approaches in Engineering and Natural Sciences November 22-24, Samsun, Turkey.

Beşinci Bölüm

SİLİFKE EKOTURİZM

Burhan Çınar

1. GİRİŞ

Kitle turizmi biçimlerinin özellikle mevcut kaynaklar üzerinde yaratmaya başladığı tahribat alternatif turizm biçimlerinin ön plana çıkmasını hızlandırmaktadır. Alternatif turizm biçimlerinin öne çıkması elbette sadece mevcut kaynaklar üzerindeki tahribattan yani sürdürülebilirlik mevzusundan kaynaklanmamaktadır (Ataman & Keskİn, 2020). Bunun bir diğer sebebi ise turizm ürünlerine yönelik değişen tüketim kalıplarıdır. Bu yeni tüketim biçiminde kişileştirilmiş hizmetler, turistik deneyimin haz temelli bir anlayıştan nitelikli deneyim, öğrenme, deneyim yaratma sürecine katılıma doğru değişmesi ve tüketicilerin hassasiyetleri gibi (örneğin ekolojik hassasiyetler) farklı faktörler de bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında hem arz hem de talep yönü turizm destinasyonlarını ürünlerini zenginleştirmeye ve çeşitlendirmeye itmektedir. Eldeki mevcut bulgular bu trendi doğrulamaktadır; örneğin ekoturizm sektörü, küresel turizm endüstrisinde en hızlı büyüyen segment olarak kabul edilmektedir. 1990'ların başından bu yana, segment yılda %20-34 oranında büyüme gösterirken, genel turizm sektörü ise yılda yalnızca %4,3 büyüme göstermiştir (CBI, 2023). Ekoturizm alternatif bir turizm biçimi olarak kaynakların sorumluluk duygusuyla kullanılmasını, öğrenme temelli bir deneyimi ve kitleler yerine daha küçük grupların bir turizm değerini kullanmasını önceledi̇ği ve önerdiği için kendisini kuvvetli bir şekilde gösteren bir turizm biçimidir.

Silifke, Mersin'de kıyı turizminin en önemli merkezidir. Özellikle yaz mevsiminde oldukça yüksek bir ziyaretçi yoğunluğuna maruz kalmaktadır. Dolayısıyla Silifke kıyıları üzerinde mevsimsel bir karakter gösteren kuvvetli bir baskı bulunmaktadır. Bu husus Birdir & Birdir (2021: 123) tarafından yapılan Mersin kıyı turizm değerlendirmesinde de vurgulanmakta ve bu durumun başta "Silifke-Erdemli yöresinde yoğunlaşmış olan kalabalık sahil yapı-

Son olarak dinlenmeye dayalı ekoturizm etkinlikleri açısından bakıldığında Silifke'de kamp ve karavan ile seyahat deneyimine imkân veren alanların olduğu görülmektedir. Bu tür etkinlikler için ayrılan alanlar bulunmakta ve bunlardan bazılarında kampçıların ihtiyaçlarına yönelik hizmetler sunulmaktadır. Yayla turizmi açısından baktığımızda genelde Mersin'de özelde de Silifke'de zaten tarihsel geri plandan gelen böyle bir kültür bulunmaktadır. Silifke'deki yayla alanları bugün çoğunlukla sayfiye yerleridir. Fakat bu yaylaların hiçbirinde konaklama işletmeleri bulunmamaktadır. Yayla alanlarında ziyaretçilerin diğer ihtiyaçlarını sağlayacak imkânlar olsa da konaklama ihtiyacına cevap verebilecek nitelikli işletmeler bulunmamaktadır. Bu alanlar her ne kadar günü birlik ziyaret ve kamp için uygun olsalar da nitelikli hizmet sağlayıcıların eksikliği oldukça önemli bir dezavantajdır.

KAYNAKÇA

Akbulut, N., Bayarı, S., Akbulut, A. & Şahin, Y. (2009). Rivers of Turkey. Tockner K, Robinson CT, Uehlinger U (Ed.) *Rivers of Europa* içinde (ss. 643-772). Elsevier, Academic Press: New York.

Arık, B. M. (2006). Göksu Deltası. G. Eken, M. Bozdoğan, S. İsfendiyaroğlu, D. T. Kılıç, Y. Lise (Ed.), *Türkiye'nin Önemli Doğa Alanları* içinde (ss. 394-397). Mas Matbaacılık: İstanbul.

Ataman, O. & Keskİn, T. (2020). Ekoturizm Sektör Raporu, Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı, https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/assets/upload/dosyalar/ekoturizm-sektor-raporu.pdf Erişim Tarihi: 15.08.2023.

Ataol, M. & Kurt, B. (2006). Göksu Vadisi. G. Eken, M. Bozdoğan, S. İsfendiyaroğlu, D. T. Kılıç, Y. Lise (Ed.), *Türkiye'nin Önemli Doğa Alanları* içinde (ss. 392-393). Mas Matbaacılık: İstanbul.

Atasoy, A. (2023). *Akdeniz Bölgesi Atlası*. Atlas Akademi Yayınevi: Konya

Ateş, A., vd. (2020). A Research on Botany Tourism and Plant Museums: Applicability in Turkey. A. Ateş & A. Akmeşe (Ed.), *The Current Approaches in Tourism* içinde (ss. 71-95). Iksad publishing house: Ankara.

Avşin, N. (2017). Göksu Nehri Vadisinin jeomorfolojik evriminde lokal tektonizma ve uplift etkisi (Doğu Akdeniz, Türkiye). *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *5*(56), 94–111.

Ballantyne, R., Packer, J., & Hughes, K. (2009). Tourists' support for conservation messages and sustainable management practices in wildlife tourism experiences. *Tourism Management*, 30(5), 658–664.

Birdir, S. & Birdir, K. (2021). Mersin ilinin kıyı turizmi. A. Atasoy (Ed.), *Akdeniz'in Turizm Güneşi Mersin* içinde (ss. 473-487). Nobel Yayıncılık: Ankara.

Can, D. (2021). Mersin'de Yaylacılık Faaliyetleri ve Yaylalar. A. Atasoy (Ed.), *Akdeniz'in Turizm Güneşi Mersin* içinde (ss. 113-127). Nobel Yayıncılık: Ankara.

CBI (Center for the Promotion of Imports). (2023). The European market potential for ecotourism. https://www.cbi.eu/market-information/tourism/ecotourism/market-potential Erişim Tarihi: 21.08.2023.

Ceballos-Lascurain, H. (1996). Tourism, ecotourism and protected areas. Gland, Switzerland: IUCN.

Chirgwin, S. & Hughes, K. (1997). Ecotourism: the participants' perceptions. *Journal of Tourism Studies*, 8(2), 2–7.

Coral, G. (2021). Mersinde kuş gözlemciliği ve yaban hayat fotoğrafçılığı. A. Atasoy (Ed.), *Akdeniz'in Turizm Güneşi Mersin* içinde (ss. 193-219). Nobel Yayıncılık: Ankara.

Durukan, M. & Arıcı, S. (2021). Antik Çağda Mersin: İki Kilikya, Üç Başkent. A. Atasoy (Ed.), *Akdeniz'in Turizm Güneşi Mersin* içinde (ss. 57-84). Nobel Yayıncılık: Ankara.

Ergene, S. & Ergene, M. (2021). Ekoturizm ve Mersin. A. Atasoy (Ed.), *Akdeniz'in Turizm Güneşi Mersin* içinde (ss. 311-336). Nobel Yayıncılık: Ankara.

Fennell, D. A., & Weaver, D. (2005). The Ecotourium Concept and Tourism-Conservation Symbiosis. *Journal of Sustainable Tourism,* 13(4), 373–390.

Fennell, D. A. (2015). *Ecotourism*. Routledge: New York.

FICC (t.y). Caravanning & Motor Caravanning. https://ficc.org/en/motor-caravanning/ Erişim Tarihi: 01.08.2023.

Genç, V., Seven, E., & Kaymaz, N. (2021). Determination of butterflies' potential in tourism diversification based on a Route-Planning case study in Botan Valley National Park, Turkey. *Journal of Hospitality and Tourism Issues*, *3*(2), 104–123.

Hüseyinoğlu, Y. (2021). Gezginler için Mersin'de kelebeklerin renkli dünyası. A. Atasoy (Ed). *Akdeniz'in Turizm Güneşi Mersin* içinde (ss. 293-310). Nobel Yayıncılık: Ankara.

International Ecotourism Society (2015). What is Ecotourism. https://ecotourism.org/what-is-ecotourism/ Erişim Tarihi: 15.07.2023.

Karaman Ticaret ve Sanayi Odası. (2018). Karaman ilinde ekşi kara üzüm çeşidi. (No. TR52-18-TD/00005).https://www.mevka.org.tr/assets/upload/dosyalar/DsyUhIhIV10282019100012AM.pdf Erişim Tarihi: 05.10.2023.

Koç, N. & Şahin, Ş. (1999). *Kırsal Peyzaj Planlaması.* Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları: Ankara.

Lee, T. H., & Jan, F. (2019). Can community-based tourism contribute to sustainable development? Evidence from residents' perceptions of the sustainability. *Tourism Management*, *70*, 368–380.

Open Street Map (2006). Türkiye'nin önemli doğa alanları. https://umap.openstreetmap.fr/tr/map/turkiye-onemli-doga-alanlar_555075#8/36.818/34.560 Erişim Tarihi: 28.08.2023.

Orman ve Su İşleri Bakanlığı (2013). Mersin ilinde doğa turizmi master planı: 2013 – 2023.

Powell, R., & Ham, S. H. (2008). Can Ecotourism Interpretation Really Lead to Pro-Conservation Knowledge, Attitudes and Behaviour? Evidence from the Galapagos Islands. *Journal of Sustainable Tourism*, 16(4), 467–489.

Resmi Gazete (2004). Yaban Hayati Koruma ve Yaban Hayati Geliştirme Sahaları ile İlgili yönetmelik. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=7204&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5 Erişim Tarihi: 21.06.2023.

Sander, B. (2012). The importance of education in ecotourism ventures: lessons from Rara Avis ecolodge, Costa Rica. *International Journal of Sustainable Society*, 4(4), 389.

Skanavis, C., & Giannoulis, C. (2010). Improving quality of ecotourism through advancing education & training of Greek eco-tour guides: The role of training in environmental interpretation. *Tourismos*, 5(2), 49–68.

SSI (t.y). Mydiveguide, https://www.divessi.com/en/mydiveguide/divesite/290810 Erişim Tarihi: 15.08.2023.

Stronza, A., Hunt, C. A., & Fitzgerald, L. A. (2019). Ecotourism for Conservation? *Annual Review of Environment and Resources*, 44(1), 229–253.

Tetik, N. (2012). *Turist rehberlerinin ekoturizm alanındaki yeterlilikleri: Doğu Karadeniz örneği* [Yayımlanmamış doktora tezi] Balıkesir Üniversitesi.

TIES (2015). What is ecotourism. https://ecotourism.org/what-is-ecotourism/ Erişim Tarihi: 10.06.2023.

Polat, A.T. (2006). *Karapınar ilçesi ve yakın çevresi peyzaj özelliklerinin ekoturizm kullanımları yönünden değerlendirilmesi üzerine bir araştırma*. [Yayımlanmamış doktora tezi] Selçuk Üniversitesi.

Türkiye Kültür Portalı (2013). Hisardağ ve Gedikdağı - Mersin. https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/mersin/turizmaktiviteleri/hisardag-ve-gedikdagi Erişim Tarihi: 30.07.2023.

Türkiye Kültür Portalı (2013). Prensesin Ayak İzleri Parkuru – Mersin. https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/mersin/turizmaktiviteleri/prensesin-ayak-zleri-parkuru Erişim Tarihi: 16.07.2023.

Türkiye Kültür Portalı (2018). Göksu Irmağı - Mersin. https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/mersin/TurizmAktiviteleri/goksu-irmagi Erişim Tarihi: 21.07.2023.

TVK Genel Müdürlüğü (2023). Göksu Deltası. https://tvk.csb.gov.tr/goksu-deltasi-i-393 Erişim Tarihi: 05.08.2023.

Walter, P. (2013). Theorising visitor learning in ecotourism. *Journal of Ecotourism*, 12(1), 15–32.

Weaver, D. B. (2001). *Ecotourism*. John Wiley & Sons Australia, Ltd: Australia.

Yıldırım, Ü., Güler, C., Kurt, M.A. & Geçgel, C. (2018). Göksu Nehri akış yolu boyunca ana element değişimlerinin İncelenmesi. HİDRO'2018: Ulusal Hidrojeoloji ve Su Kaynakları Sempozyumu Bildiriler Kitabı (ss. 206-213). Ankara, Türkiye.

Altıncı Bölüm

SİLİFKE İLÇESİNDE TURİZM İŞLETMELERİNİN TURİSTİK ÜRÜN BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Yusuf Çağrı Türkseven

1. GİRİŞ

Turizm, bireylerin ticari bir amacı olmaksızın 24 saati aşan seyahatleri ve konaklamaları sonucunda ortaya çıkan sosyal ve ekonomik ilişkilerin tamamı olarak tanımlanmaktadır (Leiper, 1979; İçöz, Var ve İlhan, 2019). Diğer bir tanıma göre, bireylerin daimi olarak ikamet ettikleri bölgelerin dışına yaptıkları seyahatler sonucu, varış yerlerinde geçici konaklamalarından doğan ihtiyaçlarının giderilmesini içeren faaliyetlerin tamamıdır (McIntosh ve Goeldner, 1990: 206). Bu tanımlarda turizm faaliyetlerine ilişkin ortaya çıkan belirleyici özelliklerden bir tanesi; seyahat eden bireylerin, turizm işletmelerinin ürettiği mal ve hizmetleri talep etmeleri ve tüketmeleridir. Bu doğrultuda, turistik tüketim amacıyla sunulan mal ve hizmetler turizm ürünü olarak değerlendirilmektedir. Bu kapsamda, turizm işletmeleri, turistik ürünü oluşturan unsurlar arasında öne çıkmaktadır (Kozak ve Bahçe, 2009). Turizm ürününü oluşturan diğer unsurlar; çekicilik, etkinlikler, ulaşılabilirlik ve imajdır. Bu unsurlar aynı zamanda turizm ürününün özelliklerini oluşturmaktadır. Bu bağlamda düşünüldüğünde; çekiciliği (doğal ve sosyokültürel turizm kaynakları), ulaşım olanakları ve turizm işletmelerinin olmadığı bölgelerin turizm ürünü olarak kabul edilmesi mümkün olmamaktadır.

Dünyanın en hızlı büyüyen endüstrilerinden birisi olan turizm; konaklama, yiyecek-içecek ve ulaştırma gibi sektörlerin bileşiminden oluşmaktadır. Turizm hareketleri, ulaştırma ve bağlantılı faaliyetlerle hedef bölgede yapılan konaklama faaliyetlerinden oluşmaktadır. Ulaştırma ile ilgili faaliyetler turizmin hareketli (dinamik) unsurunu, konaklama ile ilgili faaliyetler ise turizmin durağan (statik) unsurunu oluşturur (İçöz, 2011). Bu iki faaliyet alanında da

- Silifke'de hediyelik eşya satan diğer turizm işletmelerinin sayısının arttırılması gerekmektedir.
- Tur operatörlerinin ve seyahat acentalarının ilçede faaliyet göstermesi ve ilçenin turizm kaynaklarının tur rotalarında daha fazla yer alması yönünde adımlar atılmalıdır.
- Dışarıdan turist getiren seyahat acentalarının daha etkin çalışması için gerekli desteğin verilmesi gerekmektedir.
- Silifke'nin temel turistik ürünlerine ek olarak yeni turistik ilave ürünler oluşturulmalıdır.
- Silifke'ye gelen turistler ilçeyi genellikle Kıbrıs, Kapadokya ve Anadolu'nun diğer ilçelerine geçiş noktası olarak kullanmaktadırlar. Turistik arz kapasitesi arttırılarak bu turistlerin Mersin'de geceleme yapması ve turizm ekonomisine katkı vermeleri sağlanmalıdır.
- Silifke'nin marka imajı yükseltilmelidir. Öncelikle turizm işletmelerinin niceliksel olarak kapasitesinin arttırılmasının yanında niteliksel olarak kalitenin de arttırılması gerekmektedir.
- Mersin-Silifke kıyı kesiminde ikinci konutlar yaygın olarak yer almaktadır. İlçeye yabancı turistleri çekebilmek için bu konutların turizm arzına kazandırılması yönünde adımlar atılmalıdır. Bu bağlamda, yöre halkının turizm bilinci geliştirebilmesi için kamu ve özel sektör çalışanları beraber hareket etmelidir.

KAYNAKÇA

Albayrak, A. (2013). *Alternatif Turizm*. Detay yayıncılık, Ankara.

Atasoy, A. (2023). Akedeniz Bölgesi Atlası. Atlas Akademi Yayınevi, Konya.

Atasoy, A. & Ercik, C. (2022). *Silifke İlçesi (Mersin) Turizm Destinasyonu*. Atasoy, A. (Ed.). Ankara: Nobel Bilimsel.

Bahar, O. & Kozak, M. (2005). Türkiye Turizminin Akdeniz Ülkeleri ile Rekabet Gücü Açısından Karşılaştırılması . *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 16 (2) , 139-152 .

Benli, S & Özdemir, B. (2019). Turizmde Yiyecek-içecek. A.C. Çakıcı (Ed). *Genel Turizm* içinde (233-254). Ankara: Detay Yayıncılık.

Çolakoğlu, O. (2014). Turistik Ürün. T. Alp (Ed.), *Turistik Ürün Politikası* içinde (s. 49-67). Ankara: Detay Yayıncılık.

Emir, O. & Kalyoncu, M. (2020). Turistik Ürün Geliştirme. O. Emir & E., O., Aksöz (Ed.) *Turizmde Güncel Yaklaşımlar* içinde (29-52). Anadolu Üniversitesi Yayını No: 4011. Acıköğretim Fakultesi Yayını No: 1553.

Hacıoğlu, N. (2000). *Turizm pazarlaması*. Balıkesir: Vipaş.

Hill, C., W., L. (2003). *Global Business.* New York: McGraw- Hill

Holloway, J.C. (1992). *Travel and Tourism*. Macmillan

İçöz, O. (1996). *Turizm İşletmelerinde Pazarlama*. Ankara: Anatolia Yayıncılık.

İçöz, O. (2011). *Seyahat Acentaları ve Tur Operatörlüğü Yönetimi* (7 b.). Ankara: Turhan Kitapevi.

İçöz, O., Var, T., & İlhan, İ. (2019). *Turizm Planlaması ve Politikası* (3b.). Ankara: Detay Yayıncılık.

Kılınç, O & Çavuş, Ş. (2010). Yiyecek-İçecek Sektörüne Genel Bakış. M. Sarışık, Ş. Çavuş & K. Karamustafa (Ed). *Profesyonel Restoran Yönetimi içinde* (1-18). Ankara: Detay Yayıncılık.

Kotler, P., Bowen, J. ve Makens, J. (2006). *Marketing for hospitality and tourism*. Boston: Pearson.

Kozak, M. A. & Bahçe, A. S. (2009). *Özel İlgi Turizmi.* DetayYayıncılık, Ankara.

Kozak, N., Kozak, M. A., & Kozak, M. (2009). *Genel Turizm* (8. Baskı b.). Ankara: Detay Yayıncılık.

Kültür ve Turizm Bakanlığı (2023a). 22.03.2023 tarihinde https://mersin.ktb.gov.tr/TR-73147/silifke.html adresinden alınmıştır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı (2023b). 22.03.2023 tarihinde https://mersin.ktb.gov.tr/TR-73389/turizm-isletme-belgeli-oteller-vtesisler.html adresinden alınmıştır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı (2023c). 22.03.2023 tarihinde https://mersin.ktb.gov.tr/TR- 2023 93162/turizm-yatirimi-belgeli-tesisler.html adresinden alınmıştır.

Leiper, N. (1979). The framework of tourism: Towards a definition of tourism, tourist, and the tourist industry. *Annals of tourism research*, 6(4), 390-407.

McIntosh, R. W., Robert, W. & Goeldner, R., C. (1990). *Tourism: Principles, Practices, and Philosophies.* John Wiley Sons Inc. U.S.

Mersin Valiliği (2022). 10.05.2022 tarihinde http://www.mersin.gov.tr/mersin-tarihcesi adresinden alındı.

Olalı, H. ve Korzay, M. (1993). *Otel İşletmeciliği*. İstanbul: Beta Yayınları.

Olalı, H. ve Timur. A. (1998). *Turizm ekonomisi.* İzmir: Ofset Ticaret Matbaacılık Şti.

Oral, S. (1988). *Türk Turizm Pazarlamasında Dağıtım- Fiyat Politikaları ve Turist Profili Analizi.* İzmir: İstiklal Matbaası.

Oskay, C. (2012). Mersin Turizminin Türkiye Ekonomisindeki Yeri ve Önemi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21(2), 185-202.

Sheldon, P. J. (1986). The tour operator industry: An analysis. *Annals of Tourism Research*, 13(3), 349-365. DOI: https://doi.org/10.1016/0160-7383(86)90025-3.

Silifke Belediyesi (2023). 29.03.2023 tarihinde https://www.silifke.bel.tr/ adresinden alınmıştır.

Şener, B. (2010). *Modern Otel İşletmelerinde Yönetim ve Organizasyon* (5 b.). Ankara: Detay Yayıncılık.

Tekin, Ö. A. (2014). İslami Turizm: Dünyadaki ve Türkiye'deki Genel Durum Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(29), 750-766.

TUIK (2023). 04.02.2023 Tarihinde https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turizm-Istatistikleri-IV.Ceyrek:-Ekim-Aralik-ve-Yillik,-2022-49606&dil=1 adresinden alınmıştır.

Türkiye Kültür Portalı (2023) 29.03.2023 tarihinde https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/mersin/TurizmAktiviteleri/altinorfoz-silifke-mersin adresinden alınmıştır.

Türksoy, A. (2002). *Yiyecek ve İçecek Hizmetleri Yönetimi.* Ankara: Turhan Kitapevi.

Usta, O. (2008). Turizm genel ve yapısal yaklaşım. Ankara: Detay Yayıncılık.

Üner, M. M. (1997). Konaklama Sektörü Yabancı Sermaye Yatırımları ve Pazar Faktörü. H.Ü. *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 15(2), 113-138.

Yedinci Bölüm

MERSİN İLİ SİLİFKE İLÇESİNDEKİ ARKEOLOJİK ESERLERİN KÜLTÜR TURİZMİ BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Sabri Arıcı

1. GİRİŞ

Bu çalışmada, Mersin ili Silifke ilçesinde yer alan arkeolojik zenginliklerinin yöre ile Türkiye'nin kültür turizmi içindeki yeri ve önemi, yapılan son araştırmalar dikkate alınarak değerlendirilmesi yapılmıştır.

Kültür turizmi, festival, folklor, tiyatro, sergi gibi sanatsal faaliyetlerde bulunmak, geçmiş ve günümüz uygarlıkların kültürlerini tanımak, tarihsel alanlar ve toplumun yaşam tarzlarını görmek için yapılan gezileri içeren bir turizm türüdür (Aydın, 1990: 20). Sektörde bu turizm türü, gelir sağlayıcı etkisinin olması yanı sıra kültürel eserlerin korunması yönünden de değer kazandığından her geçen yıl önemini güçlendirmektedir (Meydan-Uygur-Baykan, 2007: 10 ve 14). Yapılan bir araştırmaya göre, kültür turizmi amaçlı seyahat eden turistlerin ekonomik durumunun iyi ve daha fazla harcama yapanlardan oluştuğu tespit edilmiştir (Meydan-Uygur ve Baykan, 2007: 10 ve 14). Bu bağlamda değerlendirilecek olan Silifke ilçesi arkeolojisinin kültür turizmi bağlamında önemli bir potansiyele sahip olduğu ortaya çıkacaktır.

Türkiye'nin kültür turizminde önem olan arkeolojik alanlar, dünyanın en büyük açık hava müzelerinden biri olduğunu göstermektedir. Türkiye turizm tanıtımlarında, deniz-güneş-kum üçlüsüyle beraber, zengin arkeolojik alanlar veya müzelerdeki eserler tanıtımda kullanıldığı görülmektedir. Türkiye Seyahat Acenteleri Birliğinin (TURSAB) yaptırdığı bir araştırmada, yurtdışındaki seyahat acentelerinin %59'u müşterilerine Türkiye'nin turistik ürünlerini pazarlarken tarihî ve kültürel değerlerini de sunmaktadırlar (Ören, 2002: 52-

KAYNAKÇA

Aydın, İ. (1990). Kültür Turizmi. *Açıklamalı Turizm Terimler Sözlüğü*, (ss. 20) Aydın: Coşkun Matbaası.

Boran, A. - Elmas, E. (2022). Silifke Kalesi'nde Ortaya Çıkan Bir Grup Sikke, *Höyük* 10, 191-211.

Çakıcı, C. ve Dönmez, B. (2011). Mersin Turizminin SWOT Analizi ve Sorunları, *Mersin Deniz Ticareti* 19, 12-15.

Duman, T. ve Yağcı, M. İ. (2004), Mersin'de Turizmi Geliştirmek için Ne Yapmalı? *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi* 15 (1), 9-20.

Durukan, M. – Arıcı, S. (2020). Antik Çağda: İki Kilikya Üç Başkent. Ed. A. Atasoy *Akdeniz'in Turizm Güneşi Mersi*n (ss. 57-88) içinde. İstanbul: Nobel Yayınları

Durugönül, S. – Ozaner, F. S. (1994). Adamkayalar (Kilikia) Kabartmalarının Arkeolojik ve Morfolojik Yönden Değerlendirilmesi ve Korunmasına İlişkin Öneriler", *AST* 11, 527-546.

Girginer, S. – Uygar, S. H. (2014). *Kilikya Arkeolojik Rehber*. İstanbul: Homer Yayınları.

Göçmen, İ. (2021). *Kilikia Bölgesi Köprüleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Mersin Üniversitesi, Mersin.

Hellenkemper, H. ve Hild, E. (1986). *Neue forschungen in Kilikien*. Wien.

Meydan-Uygur, S. ve Baykan, E. (2007). Kültür Turizmi ve Turizmin Kültürel Varlıklar Üzerindeki Etkileri. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi* 2, 30-49.

Ören, Ü. (2002). Kültür Turizmi ve Arkeoloji. *Arkeoloji ve Sanat* 207, 52-55.

Yeğin, Y. (2019). *Olba Manastırı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.

İnternet Kaynakça

Dösimm (20.05.2022). *Ziyaretçi web sitesi*.

http://www.dosim.gov.tr/assets/documents/2019-ZIYARETCI-WEB-SITESI.pdf

Durukan, M. 02.2023). *Olba hanedanlık ve sonrası*. file:///C:/Users/acer21/Downloads/Olba_Hanedanlik_ve_Sonrasi_OLBA_DYNASTY.pdf

Mersin Portalı (2.06.2023), *Silifke'de ki Kültür Evi Restorasyon Edilecek* https://www.mersinportal.com/silifke/silifkede-ki-kultur-evi-restorasyon-edilecek-h38867.html

Müzekart (06.06.2023). *Silifke Astım Mağarası*.

https://muze.gov.tr/muze-detay?SectionId=AST01&DistId=MRK

TRT Haber (02.06.2022). *Müze ve ören yeri 2022 yılı toplam istatistikleri*. https://www.trthaber.com/haber/kultur-sanat/muzeler-2022de-20-milyona-yakin-ziyaretci-agirladi-734822.html

Türkiye Kültür Portalı, (23.05.2022*). Narlıkuyu Mozaik Müzesi*

https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/mersin/gezilecekyer/narlikuyu-mozaik-muzesi

Sekizinci Bölüm

MERSİN İLİ KUŞ GÖZLEMCİLİĞİ: GÖKSU DELTASI

Sevda Birdir – Seda Çiçekli Ayyıldız - Kemal Birdir

1. GİRİŞ

Pek çok Akdeniz ülkesinde kitle turizmi, mekân ve zaman yoğunlaşmasına bağlı kalarak taşıma kapasitesinin zorlanması sonucunda çevrenin ve doğal kaynakların bozulmasına sebep olmaktadır. Bu bozulmayla beraber nüfusun yoğun olması, insanların kitle turizminden sıyrılmalarına ve farklı arayışlara yöneltmiştir. Arayışların sonucunda, günümüzde kullanılan alternatif turizmi kavramı ortaya çıkmıştır (Erdoğan, 2003: 3). Alternatif turizm, "doğal alanların bulunduğu çevrelerin korunması ve yöredeki insanların ekonomik refahlarının arttırılarak geliştirilmesinden oluşan gezi" olarak tanımlanmaktadır (Şekercioğlu, 2002: 282). Alternatif turizm arayışının bir başka sonucu ise, bireylerin kendi ilgi alanları doğrultusunda, kapsamlı bir turizm çeşidi olarak gelişen özel ilgi turizm alanının doğuşudur. Özel ilgi turizmi, bireylerin sıradan işleri haricinde zevk duydukları alanlar içerisinde yapmış oldukları aktiviteler ve faaliyetleri kapsamaktadır (Gülbahar, 2009: 163).

Özel ilgi turizmi; golf turizmi, av turizmi, macera turizmi, botanik turizmi, yat turizmi, av turizmi, şarap turizmi, antika turizmi, balıkçılık turizmi ve kuş gözlemi başlıca alanları olmak üzere birçok turizm türünü içermektedir. Bu alanların hepsinin doğa temelli olmasına karşın, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde hızlı büyüyen ve gelişen turizm türü, açık hava aktivitesi olan Ornito turizm olarak bilinen kuş gözlemciliğidir (Asar, Yalçın & Şimşek, 2018: 632; Sevindi, 2013: 64; Düzgün & Kurt, 2021: 68). Curtin & Wilkes'e (2005) göre, kuş gözlemciliği, doğal ortamlarda kuşları tanıma ve gözlemleme aktivitesi olup, yaban hayatın bir parçasıdır. Bu aktiviteyi gerçekleştiren bireylerin belirli bir eğitim seviyesiyle beraber yüksek gelire sahip olmasından dolayı diğer eko-turist gruplarına oranla daha büyük bir kitleden oluşmaktadır. Buna bağlı olarak ilgili bireylerin kuş gözlemciliği aktivitesine oldukça önemli miktarda

KAYNAKÇA

Akdağ B. (2021). Ramsar Sözleşmesi ve Türkiye'de Bulunan 14 Ramsar Alanları. Erişim Tarihi: 10.05.2022. Erişim Adresi: https://www.peyzax.com/ramsar-sozlesmesi-ve-turkiyede-bulunan-ramsar-alanlari/

Aldebert, B., Dang, R. J., & Longhi, C. (2011). Innovation in the tourism industry: The case of Tourism@. *Tourism management*, *32*(5), 1204-1213.

Arslangündoğdu, Z. (2014). Kuş Yollarından Geçen Üç Mega Proje. Erişim Tarihi: 20.05.2023. Erişim Adresi: https://m.bianet.org/biamag/print/154702-kus-yollarindan-gecen-uc-mega-proje

Asan, H., Yalçın, H. M., & Şimşek, E. (2018). Sivas İli Kuş Gözlem Turizmi Potansiyelinin Değerlendirilmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *6*(74), 630-655.

Atasoy, A. (2023). Coğrafi Özellikleri. *Tarsus (Mersin) Turizmi, E*d. Ahmet Atasoy ve Cevat Ercik (ss. 01-32). Konya: Atlas Akademi.

Ayas, Z., & Kolonkaya, D. (1996). Accumulation of Some Heavy Metals in Various Environments and Organisms at Göksu Delta, Türkiye, 1991-1993. *Bull Environmental Contamination and Toxicology*, 56, 65-72.

Barış, S. (2006). Türkiyenin Kuşları. Ed. Eken, G., Bozdoğan, M., İsfendiyaroğlu,S., Kılıç, DT., Lise, Y. *Türkiye'nin Önemli Doğa Alanları*. Doğa Derneği. Ankara. ISBN: 978-975-098901-3-1(TK.NO) 978-975-98901-4-8(1-C.).

Berk, Van Den, & Kasparek, M. (1988). The White-breasted Kingfisher, Halcyon smyrnensis, in Turkey: On the ccurrence of an endangered species. *Zoology in the Middle East*, *2*(1), 19-25.

Berno, T. E. L.(1995). The Socio-cultural and psychologi cal effects of tourism on indigenous cultures. University of Canterbury.

Bingöl, Z. (2004). Akdeniz Bölgesinin Kültür Ve İnanç Turizmi Potansiyeli Açısından Değerlendirilmesi. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (8), 125-137.

Birdir, S., & Birdir, K. (2021). Mersin İlinin Kıyı Turizmi. *Akdeniz'in Turizm Güneşi MERSİN, E*d. Ahmet Atasoy, Cevat Ercik ve M. Durukan (ss. 113-130). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Camilleri, M. A. (2018). The Tourism Industry: An Overview. In *Travel Marketing, Tourism Economics and the Airline Product* (Chapter 1, pp. 3-27). Cham, Switzerland: Springer Nature.

Conraide, N. (2010). International Market Potential Of Avitourismin South Africa Master Dissertation. University Of South Africa. South Africa.

Coral, G. (2021). Mersinde Kuş Gözlemciliği ve Yaban Hayat Fotoğrafçılığı. *Akdeniz'in Turizm Güneşi MERSİN, E*d. Ahmet Atasoy, Cevat Ercik ve M. Durukan (ss. 192-219). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Cordell, H., K., & Herbert, N., G. (2002) The Popularity Of Birding Is Still Growing. *Birding,*34, 54–59.

Curtin, S., & Wilkes, K. (2005). British wild life tourism operators: Current issues and typologies, *Current Issues in Tourism, 8*(6): 455-478.

Çakıcı A., C., & Harman, S. (2006). Kuş Gözlemciliğinin Önemi: Türkiye'de Kuş Gözlemcilerinin Profili. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 17 (2), 161-168.

Çevre Şehircilik Bakanlığı (2022). Göksu Deltası Haritası. Erişim Tarihi: 02.06.2022. Erişim Adresi: https://tvk.csb.gov.tr/goksu-deltasi-i-393

Çorba, C. (2019). Alternatif Bir Ekoturizm Faaliyeti Olarak Kuş Gözlem Turizmi Açısından Muğla İli İncelemesi, Yüksek Lisans Tezi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, İzmir.

Çorbaci, K., & Çetinsoz, B. C. (2008). A Study of Arab Tourists' Choice and Revisiting Intentions for Holiday in Mersin, Turkey Destination. *HOSTEUR*, 5, 5-14.

Cordell, H. K., Green, G.T., & Betz, J. Z. (2009). *Long-Term National Trends in Out door Recreation Activity Participation.* USDA Forest Service.

Denli, D. Z. (2019). 19. Kuş Konferansı'ndan: Kuş popülasyonu insan faaliyetlerin tehditi altında. Erişim Tarihi: 20.05.2023 Erişim Adresi: https://yesilgazete.org/19-kus-konferansindan-kus-populasyonu-insan-faaliyetlerin-tehditi-altinda-zumre-deniz-denli/

Doğa Derneği (2023). Göksu Deltası. Erişim Tarihi: 05.05.2023. Erişim Adresi: https://www.dogadernegi.org/goksu-deltasi/

Dönmez, Y., Kendir, H., & Güllü, M. (2016). Ornito Turizm Kapsamında Seyfe Gölünün Değerlendirilmesi. *3. Uluslararası Çin'den Adriyatik'e Sosyal Bilimler Kongresi*, 242-252.

Duman, T., & Yağcı, M. İ. (2004). Mersin'de Turizmi Geliştirmek İçin Ne Yapmalı?. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, *15*(1), 9-20.

Duman, T., & Öztürk, A. B. (2005). Yerli turistlerin Mersin Kızkalesi destinasyonu ve tekrar ziyaret niyetleri ile ilgili algılamaları üzerine bir araştırma. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, *16*(1), 9-23.

Düzgün, E., & Kurt, A. (2021). An Assessment of Bird Watching in Turkey as a Recreational Activity. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 2021, 9 (1), 67-83.

Eken, G., Bozdoğan, M., İsfendiyaroğlu, S., Kılıç, DT., & Lise, Y. (2006). *Türkiye'nin Önemli Doğa Alanları.* (1. Cilt; 146. slayt). Doğa Derneği. Ankara. ISBN: 978-975-098901-3-1(TK.NO) 978-975-98901-4-8.

Eken, G., Bozdoğan, M., Karataş, A., Kılıç, D. T., & Gem, E. (2005). Türkiye'nin önemli doğa alanları-Yeni koruma bölgelerinin seçiminde öncelikli alanlar. *Korunan Doğa Alanları Sempozyumu*, *8*(10), 133-140.

Erdoğan, N. (2003). Kitle Turizmi, Alternatif Turizm ve Ekoturizmde Sürdürülebilirlik Üzerine Bir Değerlendirme. *Türkiye'nin Alternatif Turizm Potansiyeli ve Güncel Sorunları Konferansı*, *3*(4), 133-139.

Erdoğan, M., Serçeoğlu, N., & Selçuk, G. N. (2016). Turizmin Sosyokültürel, Çevresel Ve Ekonomik Etkileri: 2013 Mersin Akdeniz Oyunları Üzerine Deneysel Bir Araştırma. *IUJEAS,* 1(1), 71-98.

Goeldner, C.R., & Ritchie, J.R.B. (2009).Tourism: Principles, Practices, Philosophies. New Jersey: Wiley & Sons.

Green, A. J. (1998). Habitat selection by the Marbled Teal Marmaronetta angustirostris, Ferruginous Duck Aythya nyroca and other ducks in the Göksu Delta, Turkey, in summer. *Revued'Ecologie, Terre et Vie*, *53*(3), 225-243.

Gülbahar, O. (2009). 1990'lardan Günümüze Türkiye'de Kitle Turizminin Gelişimi ve Alternatif Yönelimler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 14(1),151-177.

Gürlük, S., & Rehber, E. (2008). A travel cost study to estimate recreational value for a bird refuge at Lake Manyas, Turkey. *Journal of Environmental Management, 88*(4), 1350-1360.

Haysmith, L., & Hunt, J. D. (1995). Nature Tourism: İmpactsAnd Management. *Wildlife And Recreationists: Coexistence Through Management And Research*, 203-220.

Unur, K., & Yavuz, G. (2013) Deniz Yaban Hayatı İzleme Turizmi ve Mersin'de Kaplumbağa İzleme Potansiyeli. *II. Doğu Akdeniz Turizm Sempozyumu*, 110-129.

Kandır, H., & Erturhan, Z. (2015). Doğadaki Görsel Şölen: Kuşlar ve Kuş Gözlemciliği. *Ayrıntı Dergisi*, 3(31),15-20.

Karadeniz, N., Tırıl, A., & Baylan, E. (2009). Wetland management in Turkey: Problems, Achievements and Perspectives. *African Journal of Agricultural Research*, *4*(11), 1106-1119.

Karakoç, A., & Karabulut, M. (2010). Göksu Deltası Kıyı Çizgisinde Meydana Gelen Değişimlerin CBS Ve Uzaktan Algılama Teknikleri İle İncelenmesi. *Ulusal Jeomorfoloji Sempozyumu*, 195-205.

Karakoç, A. (2011). Göksu Deltasında (Silifke-Mersin) Meydana Gelen Değişimlerin Uzaktan Algılama Teknikleri İle İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kahramanmaraş.

Kasparek, M., Can Bilgin, C., & Akın, A. (1989). The Purple Gallinule, Porphyrio porphyrio, in the Eastern Mediterranean. *Zoology in the Middle East*, *3*(1), 19-30.

Kaya, K. (2020). Önemli Kuş Gözlem Alanı: Göksu Deltası, Silifke. Erişim Tarihi: 20.05.2022. Erişim Adresi: https://yoldaolmak.com/onemli-kus-gozlem-alani-goksu-deltasi-silifke.html

Keçer, M., & Duman, T. Y. (2007). Yapay Etkinliklerin Göksu Deltası Gelişimine Etkisi, Mersin-Türkiye. *Maden Tetkik ve Arama Dergisi*, 134, 17-26.

Kılar, H., & Çiçek, İ. (2019). Kıyı Çizgisinin Gelecekteki Konumunun Belirlenmesinin Önemi: Göksu Deltası Örneği, Mersin (Türkiye). *Coğrafi Bilimler Dergisi*, *17*(1), 193-216.

Kılıç, D. T., & Eken G. (2004). Türkiye'nin Önemli Kuş Alanları 2004 Güncellemesi. Ankara: Doğa Derneği.

Leśniewska-Napierała, K., Napierała, T., Birdir, S. S., & Birdir, K. (2020). Smart Tourism Planning: Geographical Evidence From Poland. In *Handbook of Research on Smart Technology Applications in the Tourism Industry* (pp. 473-487). Pennsylvania: IGI Global.

Meriç S., & Kavruk, S. (2007). Göksu Deltası Kıyı Yönetiminin Dünü ve Bugünü. *TMMOB İnşaat Mühendisleri 6. Ulusal Kıyı Mühendisliği Sempozyumu, 25-28 Ekim 2007,* İzmir.

Mersin İli Haritası (2023). Erişim Tarihi: 03.06.2023 Erişim Adresi: http://cografyaharita.com/haritalarim/4l-mersin-ili-haritasi.png

Özyurt, G. (2007). Vulnerability of Coastal Areastı Sea Level Rise: A Case Study on Göksu Delta. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi. Ankara.

Page, S. J., & Dowling, R. K. (2002) Ecotourism. Essex, UK: Pearson Education Limited.

Prior, P., & Schaffner, S. (2011). Bird Identification As A Family Of Activities: Motives, Mediating Artifacts, And Laminated Assemblages. *Ethos*, 39(1), 51-70.

Sayın, K. (2022). The Place Of Public Relations Activities In Tourism Enterprises In Promotion; An Example Of Domestic Tourism Of Mersin Travel Agencies. *Current Research In Social, Human And Administrative Sciences*. Ed. Neslihan İyit, Betül Hastaoğlu Özbek ve Aytaç Toptaş (ss. 203-222). Ankara: Gece Kitaplığı.

Sercan, Ö. (2019). Göksu Deltası *Caretta Caretta* Populasyonu Üreme Ekolojisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü. Aydın.

Sevindi, C. (2013). Ekoturizm ve kuş gözlemciliği açısından Kuyucuk Gölü kuş cenneti (Arpaçay-Kars). *Türk Coğrafya Dergisi*, (61), 63-76.

Sözüer, Ö., & Erkol, I. L. (2013). Adana İlinin Kuş Gözlem Turizmi Potansiyeli. *II. Doğu Akdeniz Turizm Sempozyumu*, 130-143.

Şekercioglu, C. H. (2002). Kuş Gözlemciliğinin İnsanlar Ve Kuşlar İçin Önemi. *Communities*, *29*, 282-289.

Taşdelen, A. (2013). Mersin'de Doğa Turizmi Potansiyel Alan Örnekleri. *II. Doğu Akdeniz Turizm Sempozyumu*, 19, 12-24.

Turizm İstatistikleri (2023). Mersin İli İlçelere Göre İşletme ve Basit Belgeli Konaklama Tesisleri İstatistikleri. Erişim Adresi: https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201121/isletme-bakanlik-belgeli-tesis-konaklama-istatistikleri.html. Erişim Tarihi: 16.07.2024.

U.S. Fish & Wildlife Service (2016). Birding in the United States: A demographic and economic analysis. Erişim Tarihi: 04.05. 2023. Erişim Adresi: https://digitalmedia.fws.gov/digital/collection/document/id/2252/

Yel, S. G., & Selvi, H. Z. (2019). Göksu Deltası Özel Çevre Koruma Bölgesi'nde Ekoturizme Açılabilecek Alanların Belirlenmesi. *SETSCI Conference Proceedings* 4 (6), 220-227. *https://doi.org/10.36287/setsci.4.6.062*

Sprint Biyomekaniği ve İzokinetik Testler

Yazar
Dr. Doğa Kural

Editörler
Prof. Dr. Yunus Ziya Arslan
Prof. Dr. Bülent Bayraktar

nobel bilimsel

Sprint Biyomekaniği ve İzokinetik Testler

Yazar: Dr. Doğa Kural

Editörler: Prof. Dr. Yunus Ziya Arslan, Prof. Dr. Bülent Bayraktar

Yayın No.: 2292
ISBN: 978-625-393-931-1
E-ISBN: 978-625-393-932-8
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Dilek Gezgin -dilek@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Kural, Doğa.
Sprint Biyomekaniği ve İzokinetik Testler / Doğa Kural
1. Basım, XIV + 90 s., 15,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-931-1
E-ISBN: 978-625-393-932-8
1. Sprint 2. İzokinetik Testler 3. Sprint Biyomekaniği

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelyayin.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ŞEKİL LİSTESİ ix

TABLO LİSTESİ xi

SİMGE VE KISALTMA LİSTESİ xiii

GİRİŞ 1

Sprintin Kuvvet ve Tork İlişkisi 2

Sprintte Kuvvet ve Tork Ölçüm Yöntemleri 2

KAVRAMSAL ÇERÇEVE 5

Koşu Fazları ve Sprint 5

Koşu ve Sprintte Temel Mekanik Özellikler 6

Sprintte Hızlanma Mekaniği 7

Çıkış ve İlk Hızlanma 8

İkinci Hızlanma ve Süratte Devamlılık 9

İzokinetik Testler 10

Tork, Tepe Tork ve Bağıl Tepe Tork 10

Tepe Torka Ulaşma Süresi (TTUS) ve Tepe Torka Ulaşma Açısı (TTUA) 11

Yapılan İş 12

Güç 14

İzokinetik Test Hızları 15

Kuvvet–Hız İlişkisi 15

YÖNTEM 17

Araştırma Grubu 17

Araştırma Düzeni 17

Ölçüm ve Test Araçları 19

Antropometrik Ölçüm Araçları 19

Sprint Testleri 19

Video Analiz Yöntemi 21

Kameralar 23

İşaretçiler ve Ölçülen Parametreler 23
İki Boyutlu Hareket Analizi 24
İzokinetik Testler 27
İzokinetik Diz Testi Pozisyonu 27
İzokinetik Kalça Testi Pozisyonu 28
İzokinetik Test Protokolleri 29
İstatistiksel Analiz 30

BULGULAR 31
Tanımlayıcı Veriler 31
Sprint Süreleri 31
İzokinetik Test Sonuçları 32
Tepe Tork ve Bağıl Tepe Torklar 32
Tepe Torka Ulaşma Açıları (TTUA) ve Tepe Torka Ulaşma Süreleri (TTUS) 33
Üretilen Güç 34
Yapılan İş 35
İzokinetik Testler ve Doğrusal Kinematikler İlişkisi 36
İzokinetik Diz Torku ve Bağıl Torku ile Sprint Süreleri İlişkisi 36
İzokinetik Kalça Torku ve Bağıl Torku ile Sprint Süreleri İlişkisi 38
Dizin Tepe Torka Ulaşma Süresi (TTUS) ve Tepe Torka Ulaşma Açısı (TTUA) ile Sprint Süreleri İlişkisi 39
Kalça Ekleminin Tepe Torka Ulaşma Süresi ve Tepe Torka Ulaşma Açısı ile Sprint Süreleri İlişkisi 40
Dizin Ürettiği izokinetik Güç ile Sprint Süreleri İlişkisi 40
Kalça Ekleminin Ürettiği İzokinetik Güç ile Sprint Süreleri İlişkisi 42
Diz Ekleminin Yaptığı İzokinetik İş ile Sprint Süreleri İlişkisi 43
Kalça Ekleminin Yaptığı İzokinetik İş ile Sprint Süreleri İlişkisi 45
Temporospatial Parametrelerin Sprint Süreleri ve İzokinetik Testle İlişkisi 46
Basma ve Uçma Fazı Süreleri 46
Baskın ve Çekinik Taraf Süreleri 47
Baskın ve Çekinik Taraf Basma Süreleri ile Sprint Aralıkları İlişkisi 47
Çekinik Uzuv Basma Fazı süresi ve İzokinetik Diz Eklem Torku ve Bağıl Diz Eklem Torku Arasındaki İlişki 49
Baskın Uzuv Basma Fazı Süresi ve İzokinetik Diz Eklem Torku ve Bağıl Diz Eklem Torku Arasındaki İlişki 49

Baskın Uzuv Basma Fazı Süresi ve İzokinetik Kalça Eklem Torku ve Bağıl Diz Eklem Torku Arasındaki İlişki 50
Çekinik Uzuv Basma Fazı Süresi ve İzokinetik Kalça Eklem Torku ve Bağıl Diz Eklem Torku Arasındaki İlişki 50
Çekinik Uzuv Basma Fazı Süreleri ve Diz Ekleminin TTUS ve TTUA Arasındaki İlişki..... 50
Baskın Uzuv Basma Fazı Süreleri ve Diz Ekleminin TTUS ve TTUA Arasındaki İlişki 51
Baskın Uzuv Basma Fazı Süreleri ve Kalça Ekleminin TTUS ve TTUA Arasındaki İlişki ... 52
Çekinik Uzuv Basma Fazı Süreleri ve Kalça Ekleminin TTUS ve TTUA Arasındaki İlişki .. 53
Açısal Kinematikler, Sprint Süreleri İzokinetik Test İlişkisi..... 53
Diz ve Kalça Eklemlerinin Açı ve Açısal Hızlarının Sprint Fazlarına Göre Dağılımı..... 57
Sprint Fazlarındaki Açısal Kinematiklerin İzokinetik Test İlişkisi 66
İzokinetik Diz Eklem Torku ve Bağıl Torkun Açısal Kinematiklerle İlişkisi..... 66
İzokinetik Kalça Torku ve Bağıl Torkun Açısal Kinematiklerle İlişkisi..... 69
Diz ve Kalça Eklemlerinin Açısal Hızları ile Sprint Sürelerinin İlişkisi..... 70

TARTIŞMA 75

SONUÇ VE ÖNERİLER 83

KAYNAKLAR 85

KAYNAKLAR

Aagaard, P.Simonsen, E. B.Magnusson, S. P.Larsson, B. ve Dyhre-Poulsen, P., 1998. A new concept for isokinetic hamstring: quadriceps muscle strength ratio. *The American journal of sports medicine, 26*(2), 231-237.

Adams, L.Pace, N.Heo, A.Hunter, I.Johnson, A. W. ve Mitchell, U. H., 2022. Internal and external oblique muscle asymmetry in sprint hurdlers and sprinters: a cross-sectional study. *Journal of sports science & medicine, 21*(1), 120. https://doi.org/https://doi.org/10.52082/jssm.2022.120

Amaral, G. M.Marinho, H. V.Ocarino, J. M.Silva, P. L.de Souza, T. R. ve Fonseca, S. T., 2014, Nov-Dec. Muscular performance characterization in athletes: a new perspective on isokinetic variables. *Braz J Phys Ther, 18*(6), 521-529. https://doi.org/10.1590/bjpt-rbf.2014.0047

Baltzopoulos, V. ve Brodie, D. A., 1989, Aug. Isokinetic dynamometry. Applications and limitations. *Sports Med, 8*(2), 101-116. https://doi.org/10.2165/00007256-198908020-00003

Barr, M. J.Sheppard, J. M. ve Newton, R. U., 2013. Sprinting kinematics of elite rugby players. *J Aust Strength Cond, 21*(4), 14-20.

Bezodis, I. N.Kerwin, D. G. ve Salo, A., 2008, Apr. Lower-limb mechanics during the support phase of maximum-velocity sprint running. *Medicine and science in sports and exercise, 40*(4), 707-715. https://doi.org/10.1249/MSS.0b013e318162d162

Bezodis, N., 2009. *Biomechanical investigations of sprint start technique and performance* University of Bath].

Bezodis, N. E.Willwacher, S. ve Salo, A. I. T., 2019, Sep. The Biomechanics of the Track and Field Sprint Start: A Narrative Review. *Sports Med, 49*(9), 1345-1364. https://doi.org/10.1007/s40279-019-01138-1

Blazevich, A. J. ve Jenkins, D. G., 1998. Predicting sprint running times from isokinetic and squat lift tests: A regression analysis. *The Journal of Strength & Conditioning Research, 12*(2), 101-103.

Bračič, M.Hadžič, V.Čoh, M. ve Derviševič, E., 2011. Relationship between time to peak torque of hamstrings and sprint running performance. *Isokinetics and Exercise Science, 19*(4), 281-286.

Brazil, A.Exell, T.Wilson, C.Willwacher, S.Bezodis, I. ve Irwin, G., 2017, Aug. Lower limb joint kinetics in the starting blocks and first stance in athletic sprinting. *Journal of sports sciences, 35*(16), 1629-1635. https://doi.org/10.1080/02640414.2016.1227465

Brito, J.Figueiredo, P.Fernandes, L.Seabra, A.Soares, J. M.Krustrup, P. ve Rebelo, A., 2010. Isokinetic strength effects of FIFA's" The 11+" injury prevention training programme. *Isokinetics and Exercise Science, 18*(4), 211-215.

Brown, L. E. 2000. *Isokinetics in human performance*. Human Kinetics.

Burdett, R. G. ve van Swearingen, J., 1987. Reliability of isokinetic muscle endurance tests. *Journal of Orthopaedic & Sports Physical Therapy, 8*(10), 484-488.

Chatard, J.-C. ve Cotte, T., 2011. Isokinetic Strength and Sprint Times in English Premier League Football Players. *Biology of Sport, 28*(2). https://doi.org/10.5604/942736

Čoh, M., 2019. Usain Bold–Biomechanical model of sprint technique. *Facta Universitatis, Series: Physical Education and Sport*, 001-013. https://doi.org/https://doi.org/10.22190/FUPES190304003C

Čoh, M.Tomažin, K. ve Štuhec, S., 2006. The biomechanical model of the sprint start and block acceleration. *Facta Universitatis: Series Physical Education & Sport, 4*(2).

Cozette, M.Leprêtre, P.-M.Doyle, C. ve Weissland, T., 2019. Isokinetic strength ratios: Conventional methods, current limits and perspectives. *Frontiers in physiology, 10*, 358328.

Cross, M. R.Brughelli, M.Samozino, P. ve Morin, J.-B., 2017, Jul. Methods of power-force-velocity profiling during sprint running: a narrative review. *Sports medicine, 47*(7), 1255-1269. https://doi.org/10.1007/s40279-016-0653-3

Crowninshield, R.Johnston, R.Andrews, J. ve Brand, R., 1978. A biomechanical investigation of the human hip. *Journal of biomechanics, 11*(1-2), 75-85.

di Prampero, P. E.Fusi, S.Sepulcri, L.Morin, J.-B.Belli, A. ve Antonutto, G., 2005. Sprint running: a new energetic approach. *Journal of Experimental Biology, 208*(14), 2809-2816.

Diker, G.Struzik, A.Ön, S. ve Zileli, R., 2022. The relationship between the hamstring-to-quadriceps ratio and jumping and sprinting abilities of young male soccer players. *International journal of environmental research and public health, 19*(12), 7471.

Dowson, M. N.Nevill, M. E.Lakomy, H. K.Nevill, A. M. ve Hazeldine, R. J., 1998, Apr. Modelling the relationship between isokinetic muscle strength and sprint running performance. *J Sports Sci, 16*(3), 257-265. https://doi.org/10.1080/026404198366786

Exell, T.Irwin, G.Gittoes, M. ve Kerwin, D., 2017, Nov. Strength and performance asymmetry during maximal velocity sprint running. *Scandinavian journal of medicine & science in sports, 27*(11), 1273-1282. https://doi.org/10.1111/sms.12759

Fessl, I.Dirnberger, J.Kröll, J. ve Wiesinger, H.-P., 2022. Isokinetic leg-press power–force–velocity profiles are reliable in male and female elite athletes but not interchangeable with vertical jump profiles. *International Journal of Sports Physiology and Performance, 17*(11), 1614-1620.

Fessl, I.Wiesinger, H.-P. ve Kröll, J., 2022. Power–Force–Velocity profiling as a function of used loads and task experience. *International Journal of Sports Physiology and Performance, 17*(5), 694-700.

Guskiewicz, K.Lephart, S. ve Burkholder, R., 1993. The relationship between sprint speed and hip flexion/extension strength in collegiate athletes. *Isokinetics and Exercise Science, 3*(2), 111-116. https://doi.org/10.3233/IES-1993-3207

Hamill, J.Bates, B.Knutzen, K. ve Sawhill, J., 1983. Variations in ground reaction force parameters at different running speeds. *Human Movement Science, 2*(1-2), 47-56.

Harland, M. ve Steele, J. R., 1997. Biomechanics of the sprint start. *Sports medicine, 23*, 11-20.

Harris, N. K.Cronin, J. B.Hopkins, W. G. ve Hansen, K. T., 2008. Relationship between sprint times and the strength/power outputs of a machine squat jump. *The Journal of Strength & Conditioning Research, 22*(3), 691-698.

Hay, J. 1978. *The biomechanics of sports techniques*. Prentice-Hall.

Hennessy, L. ve Kilty, J., 2001. Relationship of the stretch-shortening cycle to sprint performance in trained female athletes. *The Journal of Strength & Conditioning Research, 15*(3), 326-331.

Hill, A. V., 1938. The heat of shortening and the dynamic constants of muscle. *Proceedings of the Royal Society of London. Series B-Biological Sciences, 126*(843), 136-195. https://doi.org/https://doi.org/10.1098/rspb.1938.0050

Hunter, J. P.Marshall, R. N. ve McNair, P. J., 2004. Interaction of step length and step rate during sprint running. *Medicine & Science in Sports & Exercise, 36*(2), 261-271.

Hunter, J. P.Marshall, R. N. ve McNair, P. J., 2005. Relationships between ground reaction force impulse and kinematics of sprint-running acceleration. *Journal of applied biomechanics, 21*(1), 31-43. https://doi.org/https://doi.org/10.1123/jab.21.1.31

İnal, H. S. 2004. *Spor biyomekaniği: Temel prensipler*. Nobel.

Ishøi, L.Aagaard, P.Nielsen, M. F.Thornton, K. B.Krommes, K. K.Hölmich, P. ve Thorborg, K., 2019. The influence of hamstring muscle peak torque and rate of torque development for sprinting performance in football players: a cross-sectional study. *International Journal of Sports Physiology and Performance, 14*(5), 665-673.

Kabacinski, J.Szozda, P. M.Mackala, K.Murawa, M.Rzepnicka, A.Szewczyk, P. ve Dworak, L. B., 2022, Jan 7. Relationship between Isokinetic Knee Strength and Speed, Agility, and Explosive Power in Elite Soccer Players. *Int J Environ Res Public Health, 19*(2), 671. https://doi.org/10.3390/ijerph19020671

Kannus, P., 1994, Jan. Isokinetic evaluation of muscular performance: implications for muscle testing and rehabilitation. *Int J Sports Med, 15 Suppl 1*(S 1), S11-18. https://doi.org/10.1055/s-2007-1021104

Kawamori, N.Nosaka, K. ve Newton, R. U., 2013. Relationships between ground reaction impulse and sprint acceleration performance in team sport athletes. *The Journal of Strength & Conditioning Research, 27*(3), 568-573.

Knudson, D. V. ve Knudson, D. 2007. *Fundamentals of biomechanics* (Vol. 183). Springer.

Lakomy, H., 1987. The use of a non-motorized treadmill for analysing sprint performance. *Ergonomics, 30*(4), 627-637.

Lindberg, K.Solberg, P.Bjørnsen, T.Helland, C.Rønnestad, B.Thorsen Frank, M.Haugen, T.Østerås, S.Kristoffersen, M. ve Midttun, M., 2021. Force-velocity profiling in athletes: Reliability and agreement across methods. *PLoS One, 16*(2), e0245791.

Loturco, I.Pereira, L. A.Freitas, T. T.Bishop, C.Pareja-Blanco, F. ve McGuigan, M. R., 2021. Maximum strength, relative strength, and strength deficit: relationships with performance and differences between elite sprinters and professional rugby union players. *International Journal of Sports Physiology and Performance, 16*(8), 1148-1153.

Macadam, P.Nuell, S.Cronin, J. B.Nagahara, R.Uthoff, A. M.Graham, S. P.Tinwala, F. ve Neville, J., 2019. Kinematic and kinetic differences in block and split-stance standing starts during 30 m sprint-running. *European journal of sport science, 19*(8), 1024-1031.

Maeda, M.Shamoto, E.Moriwaki, T. ve Nomura, H., 1999. Measurement of applied force and deflection in the javelin throw. *Journal of applied biomechanics, 15*(4), 429-442.

McGinnis, P. M. 2013. *Biomechanics of sport and exercise*. Human Kinetics.

Meiresonne, A., 2020. *Concentric isokinetic quadriceps and hamstring profile in elite U21 Hocey Players* Ghent University].

Mero, A., 1988. Force-time characteristics and running velocity of male sprinters during the acceleration phase of sprinting. *Research quarterly for exercise and sport, 59*(2), 94-98. https://doi.org/https://doi.org/10.1080/02701367.1988.10605484

Mero, A. ve Komi, P. V., 1986. Force-, EMG-, and elasticity-velocity relationships at submaximal, maximal and supramaximal running speeds in sprinters. *European journal of applied physiology and occupational physiology, 55*, 553-561. https://doi.org/10.1007/BF00421652

Miyashiro, K.Nagahara, R.Yamamoto, K. ve Nishijima, T., 2019. Kinematics of maximal speed sprinting with different running speed, leg length, and step characteristics. *Frontiers in sports and active living, 1*, 37. https://doi.org/https://doi.org/10.3389/fspor.2019.00037

Morel, B.Rouffet, D. M.Saboul, D.Rota, S.Clémençon, M. ve Hautier, C. A., 2015. Peak torque and rate of torque development influence on repeated maximal exercise performance: contractile and neural contributions. *PLoS One, 10*(4), e0119719.

Morin, J.-B.Bourdin, M.Edouard, P.Peyrot, N.Samozino, P. ve Lacour, J.-R., 2012. Mechanical determinants of 100-m sprint running performance. *European journal of applied physiology, 112*, 3921-3930.

Morin, J.-B.Gimenez, P.Edouard, P.Arnal, P.Jiménez-Reyes, P.Samozino, P.Brughelli, M. ve Mendiguchia, J., 2015. Sprint acceleration mechanics: the major role of hamstrings in horizontal force production. *Frontiers in physiology, 6*, 404. https://doi.org/https://doi.org/10.3389/fphys.2015.00404

Morin, J.-B. ve Samozino, P., 2016. Interpreting power-force-velocity profiles for individualized and specific training. *International Journal of Sports Physiology and Performance, 11*(2), 267-272.

Morin, J.-B.Samozino, P.Bonnefoy, R.Edouard, P. ve Belli, A., 2010. Direct measurement of power during one single sprint on treadmill. *Journal of biomechanics, 43*(10), 1970-1975.

Myer, G. D.Brent, J. L.Ford, K. R. ve Hewett, T. E., 2008, Jul. A pilot study to determine the effect of trunk and hip focused neuromuscular training on hip and knee isokinetic strength. *Br J Sports Med, 42*(7), 614-619. https://doi.org/10.1136/bjsm.2007.046086

Nagahara, R.Kanehisa, H. ve Fukunaga, T., 2020. Ground reaction force across the transition during sprint acceleration. *Scandinavian journal of medicine & science in sports, 30*(3), 450-461. https://doi.org/10.1111/sms.13596

Nagahara, R.Matsubayashi, T.Matsuo, A. ve Zushi, K., 2014. Kinematics of transition during human accelerated sprinting. *Biology open, 3*(8), 689-699. https://doi.org/10.1242/bio.20148284

Nagahara, R.Matsubayashi, T.Matsuo, A. ve Zushi, K., 2017. Alteration of swing leg work and power during human accelerated sprinting. *Biology open, 6*(5), 633-641. https://doi.org/10.1242/bio.024281

Nagahara, R.Mizutani, M.Matsuo, A.Kanehisa, H. ve Fukunaga, T., 2018. Association of sprint performance with ground reaction forces during acceleration and maximal speed phases in a single sprint. *Journal of applied biomechanics, 34*(2), 104-110. https://doi.org/https://doi.org/10.1123/jab.2016-0356

Novacheck, T. F., 1998. The biomechanics of running. *Gait & posture, 7*(1), 77-95.

Pandy, M. G.Lai, A. K.Schache, A. G. ve Lin, Y. C., 2021. How muscles maximize performance in accelerated sprinting. *Scandinavian journal of medicine & science in sports, 31*(10), 1882-1896.

Perrin, D. H., 1986. Reliability of isokinetic measures. *Athletic training, 21*(4), 319-321.

Rabita, G.Dorel, S.Slawinski, J.Sàez-de-Villarreal, E.Couturier, A.Samozino, P. ve Morin, J. B., 2015. Sprint mechanics in world-class athletes: a new insight into the limits of human locomotion. *Scandinavian journal of medicine & science in sports, 25*(5), 583-594. https://doi.org/https://doi.org/10.1111/sms.12389

Ross, A.Leveritt, M. ve Riek, S., 2001. Neural influences on sprint running: training adaptations and acute responses. *Sports medicine, 31*, 409-425. https://doi.org/https://doi.org/10.2165/00007256-200131060-00002

Salo, A. I.Bezodis, I. N.Batterham, A. M. ve Kerwin, D. G., 2011. Elite Sprinting: Are Athletes Individually Step-Frequency or Step-Length Reliant?

Sandamas, P.Gutierrez-Farewik, E. M. ve Arndt, A., 2020. The relationships between pelvic range of motion, step width and performance during an athletic sprint start. *Journal of sports sciences, 38*(19), 2200-2207.

Slawinski, J.Bonnefoy, A.Levêque, J.-M.Ontanon, G.Riquet, A.Dumas, R. ve Chèze, L., 2010. Kinematic and kinetic comparisons of elite and well-trained sprinters during sprint start. *The Journal of Strength & Conditioning Research, 24*(4), 896-905.

Slawinski, J.Houel, N.Bonnefoy-Mazure, A.Lissajoux, K.Bocquet, V. ve Termoz, N., 2017. Mechanics of standing and crouching sprint starts. *Journal of sports sciences, 35*(9), 858-865.

Sleivert, G. ve Taingahue, M., 2004. The relationship between maximal jump-squat power and sprint acceleration in athletes. *European journal of applied physiology, 91*, 46-52.

Tabata, I.Atomi, Y.Kanehisa, H. ve Miyashita, M., 1990. Effect of high-intensity endurance training on isokinetic muscle power. *European journal of applied physiology and occupational physiology, 60*(4), 254-258.

Tatlıcıoğlu, E.Atalağ, O.Kurt, C. ve Acar, M. F., 2020. Investigation of the relationships between isokinetic leg strength, sprint and agility performance in collegiate American football players. *Spor Hekimliği Dergisi, 55*(3), 192-199. https://doi.org/10.5152/tjsm.2020.175

Taylor, N. A.Cotter, J. D.Stanley, S. N. ve Marshall, R. N., 1991. Functional torque-velocity and power-velocity characteristics of elite athletes. *Eur J Appl Physiol Occup Physiol, 62*(2), 116-121. https://doi.org/10.1007/BF00626766

Toyoshima, R. ve Sakurai, S., 2016. Kinematic characteristics of high step frequency sprinters and long step length sprinters at top speed phase. *International Journal of Sport and Health Science, 14*, 41-50.

Trowell, D.Phillips, E.Saunders, P. ve Bonacci, J., 2021. The relationship between performance and biomechanics in middle-distance runners. *Sports Biomechanics, 20*(8), 974-984.

Vagenas, G. ve Hoshizaki, T. B., 1986. Optimization of an asymmetrical motor skill: Sprint start. *Journal of applied biomechanics, 2*(1), 29-40. https://doi.org/https://doi.org/10.1123/ijsb.2.1.29

Vasquez-Bonilla, A.Tomas-Carus, P.Brazo-Sayavera, J.Malta, J.Folgado, H. ve Olcina, G., 2023. Muscle oxygenation is associated with bilateral strength asymmetry during isokinetic testing in sport teams. *Science & Sports, 38*(4), 426. e421-426. e429.

Weyand, P. G.Sternlight, D. B.Bellizzi, M. J. ve Wright, S., 2000. Faster top running speeds are achieved with greater ground forces not more rapid leg movements. *Journal of applied physiology*.

Wiemann, K. ve Tidow, G., 1995. Relative activity of hip and knee extensors in sprinting-implications for training. *New studies in athletics, 10*, 29-29.

Wilson, G. J.Lyttle, A. D.Ostrowski, K. J. ve Murphy, A. J., 1995. Assessing dynamic performance: A comparison of rate of force development tests. *The Journal of Strength & Conditioning Research, 9*(3), 176-181.

Yoon, T. S.Park, D. S.Kang, S. W.Chun, S. I. ve Shin, J. S., 1991. Isometric and isokinetic torque curves at the knee joint. *Yonsei medical journal, 32*(1), 33-43.

Yu, J.Sun, Y.Yang, C.Wang, D.Yin, K.Herzog, W. ve Liu, Y., 2016. Biomechanical insights into differences between the mid-acceleration and maximum velocity phases of sprinting. *Journal of strength and conditioning research, 30*(7), 1906-1916. https://doi.org/https://doi.org/10.1519/JSC.0000000000001278

Zapparoli, F. Y. ve Riberto, M., 2017. Isokinetic evaluation of the hip flexor and extensor muscles: A systematic review. *Journal of Sport Rehabilitation, 26*(6), 556-566.

SAĞLIK SEKTÖRÜNDE DÖNÜŞÜM: İNOVASYON VE HİZMET KALİTESİ

Editör
Dr. Nuray Dorukbaşı

nobel bilimsel

Sağlık Sektöründe Dönüşüm: İnovasyon ve Hizmet Kalitesi
Editör: Dr. Nuray Dorukbaşı

Yayın No.: 2422
ISBN: 978-625-376-144-8
E-ISBN: 978-625-376-145-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Dilek Gezgin -dilek@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Dorukbaşı, Nuray.
Sağlık Sektöründe Dönüşüm: İnovasyon ve Hizmet Kalitesi / Nuray Dorukbaşı
1. Basım, VIII + 230 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-376-144-8
E-ISBN: 978-625-376-145-5
1. Sağlık Hizmetleri 2. Sağlıkta Dönüşüm 3. İnovasyon 4. Hizmet Kalitesi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI iii

ÖN SÖZ v

1. Bölüm
SAĞLIK SEKTÖRÜNDE DÖNÜŞÜMÜN ZORUNLULUĞU VE AMAÇLARI 1
Deniz Sönmez

2. Bölüm
SAĞLIK HİZMETLERİNDE İNOVASYON TEORİLERİ 29
Kurtca Mehmet Uğurlu

3. Bölüm
TEKNOLOJİK İLERLEME VE SAĞLIK SEKTÖRÜNDE UYGULAMALARI 43
Okan Koç

4. Bölüm
İNOVASYON VE SAĞLIK POLİTİKALARI 65
Mehmet Tankül

5. Bölüm
HASTANE YÖNETİMİ VE OPERASYONEL İNOVASYON 83
Arzu Kurşun

6. Bölüm
HASTA DENEYİMİ VE HASTA MEMNUNİYETİ 97
Gamze Demirel - Kübra Yalabuk

7. Bölüm
SAĞLIK PERSONELİ EĞİTİMİ VE GELİŞİMİ 113
Hamdi Öztürk

8. Bölüm
SAĞLIK BİLGİ SİSTEMLERİ VE ELEKTRONİK SAĞLIK KAYITLARI 129
Pınar Ünkür - Fatma Kantaş Yılmaz

9. Bölüm
E-SAĞLIK (ELEKTRONİK SAĞLIK) UYGULAMALARI 151
Nuray Dorukbaşı

10. Bölüm
SAĞLIK SEKTÖRÜNDE GÜVENLİK VE ETİK KONULARI 171
Beyza Uçar

11. Bölüm
SAĞLIK SEKTÖRÜNDE İŞ BİRLİĞİ VE AĞ OLUŞTURMA 189
Tuğba Büşra Çalışkan

12. Bölüm
SAĞLIK SEKTÖRÜNDE BAŞARI HİKAYELERİ VE EN İYİ UYGULAMALAR 203
Beyza Uçar

SON SÖZ 229

1. Bölüm

SAĞLIK SEKTÖRÜNDE DÖNÜŞÜMÜN ZORUNLULUĞU VE AMAÇLARI

Deniz Sönmez

1. GİRİŞ

Sağlık, uzun yıllar boyunca sağlık uzmanları tarafından hastalık ve ölümün yokluğu gibi negatif göstergelerle tanımlanmış ve bu göstergelerin yokluğu bir olumluluk olarak kabul edilmiştir (Hansluwka, 1985; Badura, Kickbusch, 1991). Bu anlayış, sağlık kavramını, istenmeyen unsurların bulunmaması olarak ifade etmiştir. Çünkü negatif göstergeler hem kesin olarak ölçülebilir hem de bu göstergelerin sonuçları tanımlanabilir niteliktedir. Yirminci yüzyılın ortalarına kadar, pozitif göstergelerin henüz tanımlanamamış olması da bu yaklaşımın devam etmesinde önemli bir etken olmuştur (Hamzaoğlu, 2010).

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), 1946 yılında New York'ta düzenlenen Uluslararası Sağlık Konferansında sağlık kavramını, "Sağlık; yalnızca hastalık ve sakatlıkların olmaması değil, fiziksel, zihinsel ve sosyal yönden tam iyilik hâlidir" olarak tanımlamış ve bu tanım DSÖ'nün 1948 tarihli Anayasası'nın ön sözünde yer almıştır. DSÖ'nün tanımı, sağlığı toplumsal yaşantıdan bağımsız, soyut bir içerikle ele almaktadır. Ancak bu tanımda sağlık kavramının yer ve zaman boyutuna göre değişiklik gösterebileceği belirtilmemiştir (Hamzaoğlu, 2010).

Yirminci yüzyılın ilk yarısına kadar sağlık, genellikle hastalık ve ölümün yokluğu ile tanımlanırken, bu dönemin sonlarına doğru pozitif göstergeler de sağlık tanımına dâhil edilmeye başlanmıştır. Yaşam süresinin uzaması, sosyal ve ekonomik olayların sağlığa etkisinin artması, pozitif göstergeleri içeren daha kapsamlı bir tanımı gerektirmiştir (Abelin, 1986). Bu dönemde sağlık, yalnızca sağlık profesyonellerinin tanımladığı bir olgu olmanın ötesine geçerek, diğer bilimsel alanlarda da incelenen ve tartışılan bir kavram hâline gelmiştir.

REFERANSLAR

Abelin, T. (1986). Positive indicators in health promotion and protection. World Health Stat Q., 39(4),353-64. English, French. PMID: 3564530.

Ağartan, T. (2011). Sağlıkta reform salgını. Avrupa'da ve Türkiye'de sağlık politikaları. İstanbul: İletişim Yayınları.

Akdağ, R. (2012). Türkiye Sağlıkta Dönüşüm Programı, Değerlendirme Raporu (2003-2011). Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı Yayınları

Akdur, R. (1999). Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılında Türkiye'de sağlık politikaları. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayını

Akdur, R. (2008). Cumhuriyetten Günümüze Türkiye'de Sağlık. 12.Ulusal Halk Sağlığı Kongresi (21-25 Ekim 2008). Ankara.

Alacadağlı, E. (2016). Sağlık Hizmetlerinde Yeniden Yapılanma ve Sağlık Hizmetlerinde Etkinlik. JOEEP Journal Of Emerging Economies And Policy, (1), 1-10

Altındağ, Ö. ve Yıldız, A. (2020). Türkiye'de Sağlık Politikalarının Dönüşümü. Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 10(1), 157-184.

Aydemir, İ. ve Işıkhan, V. (2013). Hasta Hakları Birim Sorumlularının Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri. Toplum ve Sosyal Hizmet. 24(1), 7-24.

Badura, B. & Kickbusch, I. (1991). Health promotion research: towards a new social epidemiology. World Health Organization. Regional Office for Europe. https://iris.who.int/handle/10665/260450

Başol, E. ve Işık, A. (2014). Türkiye'de Sağlık Politikalarında Güncel Gelişmeler: Sağlıkta Dönüşüm Programından Günümüze Bazı Değerlendirme ve Öneriler. International Anatolia Academic Online Journal Social Sciences Journal, 2(2), 1-26.

Bolsoy, N., ve Sevil, Ü. (2006). Sağlık-Hastalık ve Kültür Etkileşimi. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 9(3), 78–87.

Bostan, S. ve Çiftçi, F. (2016). Sağlıkta dönüşüm programı uygulamalarının hastane hizmetleri üzerindeki değişim etkisi: Sağlık çalışanlarının görüşleri. Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 7(2), 1-8.

Çilhoroz, Y. ve Arslan, İ. (2018). Sağlıkta Dönüşüm Programı Uygulamalarının Değerlendirilmesi: Akademisyenler Üzerinde Nitel Bir Araştırma. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10(28), 798–810. https://doi.org/10.20875/makusobed.440476

Eke, E. (2014). Neoliberal Devlet Döneminde Sağlıkta Dönüşüm Uygulamalarına Yönelik Sektördeki Paydaşların Algısı. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Isparta.

Erginöz, E. (2008). Halk Sağlığı ve Mental Hastalıklar. Türkiye'de Sık Karşılaşılan Psikiyatrik Hastalıklar Sempozyum Dizisi, No 62, 31-40. Erişim adresi: https://cerrahpasa.iuc.edu.tr/tr/duyuru/turkiyede-sik-karsilasilan-psikiyatrik-hastaliklar-sempozyumu-6B006C0076006D00650059004B006E0064006D0073003100

Erol, H. ve Özdemir, A. (2014). Türkiye'de Sağlık Reformları ve Sağlık Harcamalarının Değerlendirilmesi. Journal of Social Security (SGD), 4(1), 9–34.

Hamzaoğlu, O. (2010). Sağlık Nedir? Nasıl Tanımlanır?, Toplum ve Hakim, 25(6), 403-410.

Hansluwka, H. E. (1985). Measuring the health of populations, indicators and interpretations. Social Science & Medicine, 20(12), 1207–1224. https://doi.org/10.1016/0277-9536(85)90374-0

İleri, H., Seçer, B., ve Ertaş, H. (2016). Sağlık Politikası Kavramı ve Türkiye'de Sağlık Politikalarının İncelenmesi. Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi, (12), 176-186.

Kasapoğlu, A. (2016). Türkiye'de sağlık hizmetlerinin dönüşümü. Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 19(2), 131-174.

Lister, J. (2008). Sağlık politikası reformu: Yanlış yolda mı gidiyoruz? (Çev.: M. İnan, A. Kılıçaslan, N. Erten, D. İlhan ve H.C. Kurban). İstanbul: İnsev Yay.

Memişoğlu, D. (2016). Bir Kamu Politikası Analizi Örneği: Sağlıkta Dönüşüm Programı. Yasama Dergisi. (34), 62-93.

Metintaş, M.Y., Elçioğlu Ö. (2007). Cumhuriyetin İlk On Beş Yılında Sağlık Hizmetleri (1923-1938). Osmangazi Tıp Dergisi, 29(3),162-170.

Özgen, G. (2023). Sağlıkta Dönüşüm Programı Sonrası Türkiye'de Sağlık Hizmetleri Arzı ve Arzı Etkileyen Faktörlerin Analizi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. Çanakkale.

Sağlık Bakanlığı. (2003). Sağlıkta Dönüşüm. Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayınları

Sert, S. (2019). Türkiye'de Sağlık Sistemi ve Sağlıkta Dönüşüm Programı. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi). Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Tekirdağ.

Sulkü, S. N. (2011). Türkiye'de Sağlıkta Dönüşüm Programı Öncesi ve Sonrasında Sağlık Hizmetlerinin Sunumu, Finansmanı ve Sağlık Harcamaları. Ankara: Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayınları.

Tatar, M. (2011). Sağlık Hizmetlerinin Finansman Modelleri: Sosyal Sağlık Sigortasının Türkiye'de Gelişimi. Sosyal Güvenlik Dergisi. 1(1), 103-133.

Tengilimoğlu, D., Işık, O., ve Akbolat, M. (2012). Sağlık İşletmeleri Yönetimi. Ankara: Nobel.

Yıldırım, S. (1994). Sağlık Hizmetlerinde Harcama ve Maliyet Analizi. Devlet PlânlamaTeşkilâti, (2350), 1–132. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Saglik-Hizmetlerinde-Harcama-ve-Maliyet-Analizi-Savas-Yildirim.pdf

Yurdadoğ, D.V. (2007). Türkiye'de Sağlık Harcamalarının Finansmanı ve Analizi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 16(1), 591-610.

2. Bölüm

SAĞLIK HİZMETLERİNDE İNOVASYON TEORİLERİ

Kurtca Mehmet Uğurlu

1. GİRİŞ

Sağlık hizmetleri, bireylerin ve toplumların sağlığını korumayı, iyileştirmeyi ve geliştirmeyi hedefleyen geniş bir hizmet spektrumunu içermektedir. Bu hizmetlerin kalitesinin artırılması, maliyetlerin düşürülmesi ve erişilebilirliğin sağlanması noktasında yenilikçilik büyük bir önem taşımaktadır. Sağlık hizmetlerinde yenilikçilik, yeni teknolojilerin, yöntemlerin ve fikirlerin geliştirilmesi ve hayata geçirilmesi anlamına gelir. Kuruluşlar, sağlık harcamalarını kontrol altında tutmanın, yaşlanan nüfusun artan gereksinimlerine yanıt vermenin ve daha bilinçli ve talepkâr bir tüketici kitlesini tatmin etmenin yollarını ararken, yenilikçilik fırsatları önemli ölçüde artış göstermektedir.

İnovasyon (yenilikçilik), günümüz ekonomilerinin ve toplumlarının temel dinamiklerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Teknolojik gelişmeler, iş modellerindeki yenilikler ve hizmet sunumundaki dönüşümler, yenilikçiliğin ana unsurları arasında bulunmaktadır. Sağlık hizmetleri sektörü de bu dönüşümden etkilenmiş olup, yenilikçi yaklaşımlar aracılığıyla hastalara daha yüksek kalitede hizmet sunma amacı benimsenmiştir.

Sağlık hizmetlerinde inovasyon, maliyetleri kontrol altında tutarken sağlık hizmeti kalitesini dengeleme çabasında önemli bir itici güç olmaya devam etmektedir. İnovasyon, iş verimliliği ve rekabetçi ortamda varlığını sürdürmenin kritik bir unsuru olarak görülmektedir. Teknolojik yenilikler, ürün inovasyonu—dış pazar için yeni tür mal ve hizmetlerin sunulması—ve süreç inovasyonu—mal ve hizmetlerin iç üretim süreçlerinin iyileştirilmesi—için geniş fırsatlar sunmaktadır. Ürün inovasyonları, artan gelir elde etmenin en belirgin yolu olarak kabul edildiklerinden, herhangi bir kuruluşun sürdürülebilirliği için hayati önem taşımaktadır. Aynı şekilde, süreç

dır. Bu bağlamda, bilgi teknolojisinin sağlık sistemlerinin yenilenmesinde kritik bir rol oynadığı vurgulanmaktadır. Ancak, inovasyondaki artışa rağmen, sağlık hizmetlerinde inovasyonun sanatı ve bilimi üzerine yapılmış teorik araştırmaların sınırlı olduğu dikkat çekmektedir.

Bu nedenle, sağlık hizmetlerinde inovasyon süreçlerinin daha etkili bir şekilde gerçekleştirilmesi için inovasyon kavramı ve teorilerinin kapsamlı bir şekilde araştırılması ve daha fazla bilgi sağlanması gerekmektedir. İnovasyon teorileri doğrultusunda gerçekleştirilen yenilikçi girişimlerin başarılı olma olasılığı yüksek bir gerçektir.

REFERANSLAR

Berwick, D. M. (2003). "Disseminating Innovations İn Health Care." JAMA, 289(15), 1969-1975.

Biçkes, D. M. (2011). Örgütsel Öğrenme, İnovasyon Ve Firma Performansı Arasındaki İlişkiler: İnovasyonun Aracılık Etkisine Yönelik Büyük Ölçekli İşletmelerde Bir Araştırma. (Doktora Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Chesbrough, H. W. (2003). Open Innovation: The New Imperative For Creating And Profiting From Technology. Harvard Business School Press.

Chesbrough, H. (2006). Open İnnovation: Researching A New Paradigm. Oxford University Press Google Schola, 2, 15-25.

Christensen, C. M. (1997). The Innovator's Dilemma: When New Technologies Cause Great Firms To Fail. Harvard Business Review Press.

Danzon, P. H., ve Furukawa, M. F. (2011). Open Innovation İn Health Care: Perspectives On The Journey From Concept To Practice. Health Affairs, 30(1), 81-88.

Demirbaş, A. R., & İşlek, Ö. Ü. E. (2023). Sağlık Kurumlarında İnovasyon. Hastane Ve Sağlık Yönetimi: Güncel Konular-I, 46.

Doğanyiğit, P. B. (2022). Sağlık Hizmetlerinde Yenilik Yaklaşımı. Journal Of Health And Management (Sağlık Ve Yönetim Dergisi), 2(1), 43-54.

Drucker, P. (1985). Innovation And Entrepreneurship: Practices Andprinciples. New York: Harper&Row Publication.

Duma, U. (2002). Yenilik Yönetimi. Ankara: Nobel Yayın.

Greenhalgh, T., Robert, G., Macfarlane, F., Bate, P., & Kyriakidou, O. (2004). "Diffusion Of Innovations İn Service Organizations: Systematic Review And Recommendations." The Milbank Quarterly, 82(4), 581-629.

Grossman, J. H., ve Hwang, J. (2009). The İnnovator's Prescription: A Disruptive Solution For Health Care. Mcgraw-Hill.

Herzlinger, R. E. (2006). "Why Innovation İn Health Care Is So Hard." Harvard Business Review, 84(5), 58-66.

Hwang, J., & Christensen, C. M. (2008). Disruptive Innovation İn Health Care Delivery: A Framework For Business-Model Innovation. Health Affairs, 27(5), 1329-1335.

İraz, R. (2010). Giriçimcilik Ve Kobiler. Konya: Çizgi Kitabevi.

Jamrog, Jay.;Vickers, Mark.; Bear, Donna.; "Building And Sustaining A Culture That Supportsınnovation", Human Resources Planning, Cilt: 29, Sayı: 3, 2006.

Lam, A. (2004). Organizationalınnovation. London: Oxford University Pres.

OECD And Eurostat. (2005). Oslo Kılavuzu. Ankara: TÜBİTAK.

Omachonu, V. K., & Einspruch, N. G. (2010). "Innovation İn Healthcare Delivery Systems: A Conceptual Framework." The Innovation Journal: The Public Sector Innovation Journal, 15(1), 1-20.

Ökem, Z. (2011). Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde Sağlıkta İnovasyon. TÜSİAD.

Petchenko, M., Telnova, H., Yakushev, O., & Kuzminova, O. (2024). The Evolution Of The Theory Of Innovation Ecosystems İn The Context Of Strategisation. Economics Ecology Socium, 8(2), 85-97.

Reguia, C. (2014). Product Innovation And The Competitive Advantage. European Scientific Journal, 7(June), (Ss. 140-157).

Satava, R. M. (2014). Disruptive Innovation İn Healthcare: Business Models And New Technologies. Journal Of Healthcare Management, 59(6), 421-424.

Serbest, S. (2024). İnovasyon Ve Hastane Bilgi Sistemleri. Eurasian Journal Of Health Technology Assessment, 8(1), 38-64.

Terzi, M. (2019). Sağlık Hizmetlerinde İnovasyon: E-Sağlık Uygulamalarının Hastalar Tarafından Değerlendirilmesi (Master's Thesis, Izmir Katip Celebi University (Turkey)).

Topsakal, Y., & Yüzbaşıoğlu, N. (2017). Sosyal İnovasyon Kavramsal Model Önerisi. Uluslararası Yönetim İktisat Ve İşletme Dergisi, 13(3), 565-576.

Tuncel, C. O. (2011). İnovasyon Sistemleri Ve Ekonomik Gelişme: Bursa Bölgesi İmalat Sanayinde İnovasyon Süreçleri Üzerine Bir Alan Araştırması. (Doktora Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi.

Türk Dil Kurumu (2024). Https://Sozluk.Gov.Tr/ , Erişim Tarihi: 15.07.2024.

Ünlü, H., (2020). İnovasyonun Finansmanı, Muratoğlu, G., (Ed.) Ekonomik Ve Teknolojik Değişim Sürecinde İnovasyon, S. 107-132, Gazi Kitap Evi, Ankara.

Verganti, R. (2009). Design-Driven Innovation: Changing The Rules Of Competition By Radically Innovating What Things Mean. Harvard Business Press.

World Health Organization (WHO), (2024), Health Innovation Group, https://www.who.int/teams/digital-health-and-innovation/who-innovation-hub, 03.09.2024, 14:50.

3. Bölüm

TEKNOLOJİK İLERLEME VE SAĞLIK SEKTÖRÜNDE UYGULAMALARI

Okan Koç

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihini tarım devrimi, sanayi devrimi, bilgi devrimi ve günümüz bağlamında yapay zekâ devrimi olmak üzere birbirini derinden etkileyen ve şekillendiren, birbirinin devamı niteliğinde süreçlerden oluşmaktadır. Bu söz konusu süreçler sosyo- ekonomik dinamiklerden bağımsız düşünülmeyip, toplumun ivedilikle değişimini de beraberinde taşımıştır. Ekonomik düzlemdeki bu geçişlerin geleneksel toplumdan modern topluma geçiş, tarıma dayalı feodal toplumdan sanayiye bağlı topluma dönüşüm, cemaatten cemiyete, dini yapılardan laik yapılara, mekanik ilişkilerden organik ilişkilere geçiş olarak değerlendirmek mümkündür.

Kapitalizmin insanlığın bir parçası hâline dönüşmesiyle birlikte teknolojideki hızlı dönüşüm hayatın temel bileşenleri arasında kendisine daha sağlam bir yer edinmiştir. Bu durum sosyo-ekonomik yapının değişmesini doğal olarak toplumsal süreçlerin de yeniden kurgulanmasına sebebiyet vermiştir. Teknolojik ilerlemenin geleneksel toplumlara meydan okumaya başladığı dönem sanayi devrimi ile mümkün olmuştur. Sanayi devriminin dört ayrı süreç içerisinde toplumsal dinamiklere etkisi olduğunu söylemek mümkündür. 18. yüzyıl ile başlayıp 19. yüzyılının yarısına kadar devam süreçte basit el tezgâhları yerini daha komplike tezgâhlara ve buharlı makinelere bırakmış ve akabinde üretimde büyük bir sıçramaya olanak sağlanmıştır. Buharlı makineler döneminde en ağır işlerin üstesinden gelinmeye başlanmış, en uzak mesafelere ulaşım mümkün kılınmış ve toplumsal üretim katlanarak artmaya başlamıştır. Bir sonraki aşamada elektriğin devreye girmesi ile birlikte üretimde, teknoloji de ve uzak mesafelerin daha hızlı kat edilmesinde büyük aşamalar kaydedilmiştir (Frederich, 2016,

REFERANSLAR

Alami, H., Lehoux, P., Auclair, Y., de Guise, M., Gagnon, M.P., Shaw, J., Roy, D., Fleet, R., Ahmed, M.A.A. and Fortin, J.P. (2020), "Artificial intelligence and health technology assessment: anticipating a new level of complexity", Journal of Medical Internet Research, Vol. 22 No. 7, e17707.

Alami, H., Lehoux, P., Jean-Louis, D., Motulsky, A., Petitgand, C., Savoldelli, M., . . . Fortin, J. (2021). Organizational readiness for artificial intelligence in health care: Insights for decision-making and practice. [Artificial intelligence in health care] Journal of Health Organization and Management, 35(1), 106-114. doi:https://doi.org/10.1108/JHOM-03-2020-0074

Anadolu Ajansı (2017). Contact Center World Awards - Dünya Çağrı Merkezi Ödülleri. 12 Haziran 2024 tarihinde https://www.aa.com.tr/tr/sirkethaberleri/bilisim/assistt-emea-finallerinde-3-odulun-sahibi-oldu/638045 adresinden erişildi.

Ananthanarayan, S., & Siek, K. A. (2012, May). Persuasive wearable technology design for health and wellness. In 2012 6th International Conference on Pervasive Computing Technologies for Healthcare (PervasiveHealth) and Workshops (pp. 236-240). IEEE.

Angerer, A., Stahl, J., Krasniqi, E., & Banning, S. (2022). The management perspective in digital health literature: Systematic review. JMIR mHealth and uHealth, 10(11), e37624.

Aydın, E. (2018). "Türkiye"de Teknolojik İlerleme İle İstihdam Yapısındaki Değişme Projeksiyonu: Endüstri 4.0 Bağlamında Ampirik Analiz", Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt. 16, Sayı. 31, ss.461-47.

Birinci, Ş. (2015). Sağlığın nabzını tutacak yeni bir uygulama: e-Nabız. 12 Haziran 2024 tarihinde https://www.medipol.edu.tr/sites/default/files/document/SD_37_86-89. sayfalar_Suayip_Birinci.pdf adresinden erişim sağlandı.

Bower, M., & Sturman, D. (2015). What are the educational affordances of wearable technologies?. Computers & Education, 88, 343-353.

Brommeyer, M., Liang, Z., Whittaker, M., & Mackay, M. (2023). Developing Health Management Competency for Digital Health Transformation: Protocol for a Qualitative Study. JMIR Research Protocols, 12(1), e51884.

Brommeyer, M., Whittaker, M., Mackay, M., Ng, F., & Liang, Z. (2023). Building health service management workforce capacity in the era of health informatics and digital health–A scoping review. International Journal of Medical Informatics, 169, 104909.

Chen, J., Li, Y., Guo, L., Zhou, X., Zhu, Y., He, Q., ... & Feng, Q. (2024). Machine learning techniques for CT imaging diagnosis of novel coronavirus pneumonia: a review. Neural Computing and Applications, 36(1), 181-199.

Chu, H. C., Liu, Y. M., & Kuo, F. R. (2018). A mobile sleep-management learning system for improving students' sleeping habits by integrating a self-regulated learning strategy: randomized controlled trial. JMIR mHealth and uHealth, 6(10), e11557.

Czaja, S.J. and Lee, C.C. (2007), "The impact of aging on access to technology", Universal Access in the Information Society, Vol. 5 No. 4, p. 341.

Duck, H. (2024). Advancements in health science innovations challenges and future directions. Health Science Journal, 18(1), 1-2. doi:https://doi.org/10.36648/1791-809X.18.1.1102Dunbar, R. (1997). Tımar, Dedikodu ve Dilin Evrimi. ABD, Londra: Harvard University Press.

Emanuel, E.J. and Wachter, R.M. (2019), "Artificial intelligence in health care: will the value match the hype?", Journal of the American Medical Association, Vol. 321 No. 23, pp. 2281-2282.

E-Nabız. (2024). E-Nabız Hakkında. 12 Haziran 2024 tarihinde https://enabiz.gov.tr/Yardim/Index adresinden erişildi.

Eysenbach, G. (2001). What is e-health?. Journal of medical Internet research, 3(2), e833.

Ferguson, A. (2023/11/14/, 2023 Kasım 14). Giyilebilir teknolojinin 5 faydası: Yakılan kalorileri ve diğer ölçümleri takip edin. Visalia Times - Delta / Tulare Advance - Kayıt Ol https://www.proquest.com/newspapers/5-benefits-wearable-technology/docview/2889512992/se-2'dan alındı

Food and Drug Administration (2018), FDA Permits Marketing of Artificial Intelligence-Based Device to Detect Certain Diabetes-Related Eye Problems. 12 Haziran 2024 tarihinde https://www.fda.gov/news-events/press-announcements/fda-permits-marketing-artificial-intelligence-based-device-detect-certain-diabetes-related-eye adresinden erişildi.

Free, C., Phillips, G., Galli, L., Watson, L., Felix, L., Edwards, P., ... & Haines, A. (2013). The effectiveness of mobile-health technology-based health behaviour change or disease management interventions for health care consumers: a systematic review. PLoS medicine, 10(1), e1001362.

Gao, S., Zhang, X. and Peng, S. (2016), "Understanding the adoption of smart wearable devices to assist healthcare in China", Social Media: The Good, the Bad, and the Ugly, Cham, pp. 280-291.

Gilliland, J., Sadler, R., Clark, A., O'Connor, C., Milczarek, M., & Doherty, S. (2015). Using a smartphone application to promote healthy dietary behaviours and local food consumption. BioMed research international, 2015(1), 841368..

Goodman, K. W. (2015). Ethics, medicine, and information technology: Intelligent machines and the transformation of health care. Cambridge University Press.

Goodman, K. W. (2020). Ethics in health informatics. Yearbook of medical informatics, 29(01), 026-031.

Hofmann, B. M. (2020). Why ethics should be part of health technology assessment. In The ethical challenges of emerging medical technologies (pp. 33-39). Routledge.

Hoque, R. and Sorwar, G. (2017), "Understanding factors influencing the adoption of mHealth by the elderly: an extension of the UTAUT model", International Journal of Medical Informatics, Vol. 101, pp. 75-84.

Ilias A., Kanavos, A. & Adamopoulos, M., 2020. "A Medical Decision Support System for the Differential Diagnosis Based on Medical Information Text Mining," Biomedical Journal of Scientific & Technical Research, Biomedical Research Network+, vol. 30(5), 23773-23778 (2020). DOI: 10.26717/BJSTR.2020.30.005020

Istepanian, R. S., Jovanov, E., & Zhang, Y. T. (2004). Guest editorial introduction to the special section on m-health: Beyond seamless mobility and global wireless health-care connectivity. IEEE Transactions on information technology in biomedicine, 8(4), 405-414. Hofmann, B. M. (2020). Why ethics should be part of health technology assessment. In The ethical challenges of emerging medical technologies (pp. 33-39). Routledge.

Jha, S. and Topol, E.J. (2016), "Adapting to artificial intelligence: radiologists and pathologists as information specialists", Journal of the American Medical Association, Vol. 316 No. 22, pp. 2353-2354.

Kagermann, H.; Wahlster, W. ve Helbig, J. (2013). "Recommendations for Implementing the Strategic Initiative Industrie 4.0," Final report of the Industrie 4.0 Working Group, Ed:Ariane Hellinger & Veronika Stumpf, Acatech-National Academy of Science and Engineering, April, ss.13-78.

Keane, P.A. and Topol, E.J. (2018), "With an eye to AI and autonomous diagnosis", NPJ Digital Medicine, Vol. 1, p. 40.

Kekade, S., Hseieh, C. H., Islam, M. M., Atique, S., Khalfan, A. M., Li, Y. C., & Abdul, S. S. (2018). The usefulness and actual use of wearable devices among the elderly population. Computer methods and programs in biomedicine, 153, 137-159.

Kılıç, T. (2017). e-Sağlık, iyi uygulama örneği; Hollanda. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 6(3), 203-217.

Laato, S., Hyrynsalmi, S., Rauti, S. and Sutinen, E. (2020), "The effects playing pokemon go has on physical activity-a systematic literature review", 53rd Hawaii International Conference on System Sciences, Grand Wailea, Hawaii.

Lee, A., (2019), Why NLP is important and it'll be the future — our future, towards data science. 12 Haziran 2024 tarihinde https://towardsdatascience.com/why-nlp-is-important-and-itll-be-the-future-our-future-59d7b1600dda adresindne erişildi.

Lee, P., Abernethy, A., Shaywitz, D., Gundlapalli, A. V., Weinstein, J., Doraiswamy, P. M., ... & Madhavan, S. (2022). Digital health COVID-19 impact assessment: lessons learned and compelling needs. NAM perspectives, 2022.

Lee, S.Y. and Lee, K. (2018), "Factors that influence an individual's intention to adopt a wearable healthcare device: the case of a wearable fitness tracker", Technological Forecasting and Social Change, Vol. 129, pp. 154-163.

Malin, B., & Goodman, K. (2018). Between access and privacy: challenges in sharing health data. Yearbook of medical informatics, 27(01), 055-059.

Martínez-Pérez, B., De La Torre-Díez, I., & López-Coronado, M. (2013). Mobile health applications for the most prevalent conditions by the World Health Organization: review and analysis. Journal of medical Internet research, 15(6), e120.

Matthew-Maich, N., Harris, L., Ploeg, J., Markle-Reid, M., Valaitis, R., Ibrahim, S., ... & Isaacs, S. (2016). Designing, implementing, and evaluating mobile health technologies for managing chronic conditions in older adults: a scoping review. JMIR mHealth and uHealth, 4(2), e5127.

McKinsey (2023). APPlied Healthcare – digitale Gesundheits Ökosysteme der Zukunft.

MHRS. (2024). Merkezi Hekim Randevu Sistemi. 12 Haziran 2024 tarihinde https://www.mhrs.gov.tr/hakkimizda.html adresinden erişildi.

Mohr, D. C., Zhang, M., & Schueller, S. M. (2017). Personal sensing: understanding mental health using ubiquitous sensors and machine learning. Annual review of clinical psychology, 13, 23-47.

Nsoesie, E.O. (2018), "Evaluating artificial intelligence applications in clinical settings", JAMA Network Open, Vo.l. 1 No. 5, p. e182658.

Öztürk, M., Metin, M., Altay, V., Bhat, R.A., Ejaz, M., et al. (2022) Arsenic and human health: Genotoxicity, epigenomic effects, and cancer signaling. Biol Trace Elem Res 200: 988–1001.

Papa, A., Mital, M., Pisano, P. and Del Giudice, M. (2020), "E-health and wellbeing monitoring using smart healthcare devices: an empirical investigation", Technological Forecasting and Social Change, Vol. 153, p. 119226.

Peek, N., Sujan, M., & Scott, P. (2020). Digital health and care in pandemic times: impact of COVID-19. BMJ Health & Care Informatics, 27(1).

Pratondo, A., Chui, C. K., & Ong, S. H. (2017). Integrating machine learning with region-based active contour models in medical image segmentation. Journal of Visual Communication and Image Representation, 43, 1-9.

Reichard, JF. And Puga, A. (2010) Effects of arsenic exposure on DNA methylation and epigenetic gene regulation. Epigenomics 2: 87–104.

Rifkin, J., (2013). The Third Industrial Revolution: How Lateral Power Is Transforming Energy, The Economy and The World, January 8, St Martin's Press, New York, NY. Davis, K. (1969). Alt ve Orta Yöneticiler Arasında Asma İletişim. Kişisel Günlük .,

Roman, D.H., Conlee, K.D., Abbott, I., Jones, R., Noble, A., Rich, N., Ro, I., Kaufman, J., Weikert, R. and Costa, D. (2015), "The digital revolution comes to US healthcare", Internet of Things, Vol. 5, pp. 1-54.

Ruotsalainen, P., & Blobel, B. (2017, January). Trust-Essential Requirement and Basis for pHealth Services. In pHealth (pp. 25-33).

Saintilnord, WN. & Fondufe-Mittendorf Y (2021) Arsenic-induced epigenetic changes in cancer development. Semin Cancer Biol 76: 195–205.

Santosh, K. C., & Antani, S. (2017). Automated chest X-ray screening: Can lung region symmetry help detect pulmonary abnormalities?. IEEE transactions on medical imaging, 37(5), 1168-1177.

Shaukat, F., Raja, G., Gooya, A., & Frangi, A. F. (2017). Fully automatic detection of lung nodules in CT images using a hybrid feature set. Medical physics, 44(7), 3615-3629.

Silva, B. M. C., Rodrigues, J. J. P. C., Canelo, F., Lopes M. C., Lloret, J. (2014). "Towards a cooperative security system for mobile-health applications", Electronic Commerce Research, 629–654. https://doi.org/10.1007/s10660-018-9296-9

Souza, J. C., Diniz, J. O. B., Ferreira, J. L., Da Silva, G. L. F., Silva, A. C., & de Paiva, A. C. (2019). An automatic method for lung segmentation and reconstruction in chest X-ray using deep neural networks. Computer methods and programs in biomedicine, 177, 285-296.

Srizongkhram, S., Shirahada, K. and Chiadamrong, N. (2018), "Critical factors for adoption of wearable technology for the elderly: case study of Thailand", 2018 Portland International Conference on Management of Engineering and Technology, pp. 1-9

Statista, (2024a). Number of mHealth apps available in the Apple App Store from 1st quarter 2015 to 3rd quarter 2022 12 Haziran 2024 tarihinde https://www.statista.com/statistics/779919/health-apps-available-google-play-worldwide/ adresinden erişildi.

Statista, (2024b). Google Play: number of available medical apps as of Q3 2022. 12 Haziran 2024 tarihinde https://www.statista.com/statistics/779910/health-apps-available-ios-worldwide/ adresinden erişildi.

Statista, (2024c). Proportion of mHealth apps incorporating advanced and standard AI worldwide as of 2020. 12 Haziran 2024 tarihinde https://www.statista.com/statistics/1180814/mhealth-apps-share-incorporating-ai/ adresinden erişildi.

Statista, (2024d). Total mobile health apps market forecast in the United States from 2015 to 2025. 12 Haziran 2024 tarihinde https://www.statista.com/statistics/889623/mhealth-apps-market-size-forecast-in-the-us/ adresinden erişildi.

Sturgiss, E., Desborough, J., Dykgraaf, S. H., Matenge, S., Dut, G., Davis, S., ... & Kidd, M. (2022). Digital health to support primary care provision during a global pandemic. Australian Health Review, 46(3), 269-272.

Sust, P. P., Solans, O., Fajardo, J. C., Peralta, M. M., Rodenas, P., Gabaldà, J., ... & Piera-Jimenez, J. (2020). Turning the crisis into an opportunity: digital health strategies deployed during the COVID-19 outbreak. JMIR public health and surveillance, 6(2), e19106.

Talukder, M. S., Sorwar, G., Bao, Y., Ahmed, J. U., & Palash, M. A. S. (2020). Predicting antecedents of wearable healthcare technology acceptance by elderly: A combined SEM-Neural Network approach. Technological Forecasting and Social Change, 150, 119793.

The Balochistan Times. Health minister advocates technological advancements in medicine. (2023/12/22/, 2023 Dec 22). The Balochistan Times Retrieved from https://www.proquest.com/newspapers/health-minister-advocates-technological/docview/2904541984/se-2 Dingfelder, SF (2006, Nisan). Bunu Grapevine aracılığıyla öğrendim. 02 19, 2018, APA Monitor on Psychology'den erişildi: http://www.apa.org/monitor/apr06/grapevine.aspx

Topol, E.J. (2019), "High-performance medicine: the convergence of human and artificial intelligence", Nature Medicine, Vol. 25 No. 1, pp. 44-56.

Toygar, Ş. A. (2018). E-sağlık uygulamaları. Yasama Dergisi, (37), 101-123.

Uğur, S. (2013). Wearing embodied emotions: A practice based design research on wearable technology. Milan, Italy: Springer.

United Nations. (2019). World Population Ageing 2019. 12 Haziran 2024 tarihinde https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WorldPopulationAgeing2019-Highlights.pdf adresinden erişildi.

van Lier, H. G., Oberhagemann, M., Stroes, J. D., Enewoldsen, N. M., Pieterse, M. E., Schraagen, J. M. C., ... & Noordzij, M. L. (2017). Design decisions for a real time, alcohol craving study using physio-and psychological measures. In Persuasive Technology: Development and Implementation of Personalized Technologies to Change Attitudes and Behaviors: 12th International Conference, PERSUASIVE 2017, Amsterdam, The Netherlands, April 4–6, 2017, Proceedings 12 (pp. 3-15). Springer International Publishing.

Wan Ahmad, W. S. H. M., W Zaki, W. M. D., & Ahmad Fauzi, M. F. (2015). Lung segmentation on standard and mobile chest radiographs using oriented Gaussian derivatives filter. Biomedical engineering online, 14, 1-26.

Wang, J., Sun D, Huang L, Wang S, Jin Y (2021) Targeting reactive oxygen species capacity of tumor cells with repurposed drug as an anticancer therapy. Oxid Med Cell Longev 2021: 8532940.

Wei, N. J., Dougherty, B., Myers, A., & Badawy, S. M. (2018). Using Google Glass in surgical settings: systematic review. JMIR mHealth and uHealth, 6(3), e9409.

WHO (2024a).Sağlık için yapay zekâdan yararlanma (who.int). 6 Haziran 2024 tarihinde https://www.who.int/teams/digital-health-and-innovation/harnessing-artificial-intelligence-for-health adresinden erişildi.

WHO (2024b). Ethics and governance of artificial intelligence for health. 6 Haziran 2024 tarihinde Ethics and governance of artificial intelligence for health. Guidance on large multi-modal models (who.int) adresinden erişildi.

Willett, W.C., Koplan, J.P., Nugent, R., Dusenbury, C., Puska, P. and Gaziano, T.A. (2006), Prevention of Chronic Disease by Means of Diet and Lifestyle Changes, Disease Control Priorities In Developing Countries, 2nd ed., The World Bank, Washington DC.

Williams, G. A., Fahy, N., Aissat, D., Lenormand, M. C., Stüwe, L., Zablit-Schmidt, I., ... & Muscat, N. A. (2022). COVID-19 and the use of digital health tools: opportunity amid crisis that could transform health care delivery. Eurohealth, 28(1), 29-34.

Xie, Z., Nacioglu, A., & Or, C. (2018). Prevalence, demographic correlates, and perceived impacts of mobile health app use amongst Chinese adults: cross-sectional survey study. JMIR mHealth and uHealth, 6(4), e9002.

Xu, W., He, G., Pan, C., Shen, D., Zhang, N., Jiang, P., ... & Chen, J. (2022). A forced cough sound based pulmonary function assessment method by using machine learning. Frontiers in Public Health, 10, 1015876.

Zenooz, A. M., & Fox, J. (2019). How New Healthcare Platforms Will Improve Patient Care. Harvard Business Review, 10(1), 1¬8.

4. Bölüm

İNOVASYON VE SAĞLIK POLİTİKALARI

Mehmet Tankül

1. GİRİŞ

İnovasyon, son zamanlarda Türkçede yaygınlaşan yabancı kökenli kelimelerden biridir. 1990'lı yıllarda dilimize giren bu terim, sağlıktan sanayiye, bilişimden iktisada kadar pek çok alanda kullanılmaktadır. Günlük dilde sıkça karşımıza çıkan inovasyonun tam bir Türkçe karşılığının olmadığı iddia edilse de Türkçenin esnek yapısı, bu tür yeni kavramları karşılayabilme kapasitesine sahiptir (Haluk, 2007: 483-486).

İnovasyon terimi, Türkçeye İngilizce'den geçmiş olup, Latince "innovatio" kelimesinden türemiştir. Bu kelime, 'yenilemek' veya 'değiştirmek' anlamına gelen "innovare" fiilinden gelir (Chantrell 2002: 274). "Novare" kelimesi ise "yeni" anlamına gelen "novus" (> new) kökünden türetilmiştir (Chantrell, 2002). Fransızcada "innovation" olarak kullanılan bu terim, İngilizcede ilk defa 1588 yılından önce ortaya çıkmıştır ("Innovation," n.d.).

Türkçeye "yenilik" olarak çevrilen inovasyon, Türk Dil Kurumu tarafından "yenileşim" olarak da tanımlanmaktadır (Demir & Geyik, 2014: 171-190). Henüz Türkçe sözlüklerde yer almayan fakat Sn. Halil KULLUK beyefendinin ifadesiyle inovasyon kelimesi yenişim kelimesiyle de ifade edilebilir. Yenişim; hem değişimi hem de yeniliği ifade etmek isteyen bir terim olarak düşünebiliriz. İlerleyen yıllarda inovasyon yerine yenişim teriminin kullanılmaya başlanması olasıdır.

İnovasyon kavramını ele alan ilk iktisatçılar arasında Adam Smith, David Ricardo ve Karl Marx sayılabilir. Bu düşünürler, eserlerinde inovasyon kavramına değinmişler ancak inovasyonun iktisadi büyümenin anahtar unsuru olduğuna dair bir sav öne sürmemişlerdir. Daha sonraki dönemde, Karl Marx'ın fikirlerinden derinlemesine etkilenen Schumpeter, inovasyon üzerine kapsamlı çalışmalar yapmıştır (Yıldırım & Kantarcı, 2018: 661-670).

Sonuç olarak, inovasyonun sağlık politikalarındaki rolü, sağlık hizmetlerinin kalitesini artırmada, maliyetleri düşürmede ve toplumun geneline yaygınlaştırmada kritik bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye, inovatif sağlık politikalarıyla küresel ölçekte rekabet edebilirliğini artırma potansiyeline sahip olup, halk sağlığına olan katkılarını sürdürebilecektir.

REFERANSLAR

Arslan Olcay, C. (2024). Avrupa Birliği ve Dijital Dönüşüm. AABC E-Bülten. Sayı 1

Chantrell, G. (2002). The Oxford Dictionary of Word Histories. Oxford University Press.

Demir, M., & Geyik, O. (2014). Türkiye'de AR-GE & İnovasyon Harcamalarının Gelişim Süreci ve Ekonomik Etkileri. *Journal of Life Economics, 2,* 171-190.

Duran, C., & Saraçoğlu, M. (2009). Yeniliğin yaratıcılıkla olan ilişkisi ve yeniliği geliştirme süreci. *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi, 16*(1), 59-65.

Godin, B. (2014). Innovation contested: The idea of innovation over the centuries. Routledge.

Haluk, Ş. (2007, Haziran). Innovation, İnovasyon: Yenileşim. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, 93*(666), 483-486.

Innovation. (n.d.). Webster's Online Dictionary. Erişim adresi: https://www.webster-dictionary.org/definition/Innovation Erişim Tarihi: 24.10.2024

Navarro, V. (2007). Neoliberalism, globalization and inequalities: Consequences for health and quality of life. Baywood Publishing.

Resmî Gazete. (2022). Uzaktan sağlık hizmetleri uygulamalarıyla ilgili düzenlemeler. Resmî Gazete (Sayı: 31746). Erişim adresi: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/02/20220210-2.htm

Schumpeter, J. A. (1939). Business cycles: A theoretical, historical, and statistical analysis of the capitalist process. McGraw-Hill.

Schumpeter, J. A. (2003). Capitalism, socialism, and democracy. Taylor & Francis.

Siemens Healthineers. (2020). How Finland is leading the digital healthcare revolution. Erişim adresi: How Finland is leading the digital healthcare revolution - Siemens Healthineers Brasil Erişim Tarihi: 24.10.2024

Sitra. (2020). The Finnish health sector growth and competitiveness vision 2030. Erişim adresi: https://www.sitra.fi/en/publications/the-finnish-health-sector-growth-and-competitiveness-vision-2030/#health-sector-growth-and-competitiveness-vision-for-2030 Erişim Tarihi: 24.10.2024

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2003). Sağlıkta Dönüşüm Programı. Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayınları.

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2018-1). 2023 Sağlık Vizyonu. Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayınları.

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2018-2). 2018 yılı kriterlerine göre HIMSS EMRAM Seviye 7 validasyonu yol haritası [PDF]. Erişim adresi: https://dijitalhastane.saglik.gov.tr/TR-56708/2018-yili-kriterlerine-gore-himss-emram-seviye-7-validasyonu-yol-haritasi.html Erişim Tarihi: 24.10.2024

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2021). Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2021 [Health Statistics Yearbook 2021]. Erişim adresi: https://www.saglik.gov.tr/TR,95111/tc-saglik-bakanligi-saglik-istatistikleri-yilligi-2021-the-ministry-of-health-of-turkiye-health-statistics-yearbook-2021-yayimlanmistir.html Erişim Tarihi: 24.10.2024

World Economic Forum. (2020). Four ways policy-makers can advance precision medicine. Erişim adresi: https://www.weforum.org/agenda/2022/03/four-ways-policy-makers-advance-precision-medicine/ Erişim Tarihi : 24.10.2024

Yıldırım, D. Ç., & Kantarcı, T. (2018). Araştırma Geliştirme Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi Üzerine Bir Panel Veri Analizi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6*(5), 661-670.

5. Bölüm

HASTANE YÖNETİMİ VE OPERASYONEL İNOVASYON

Arzu Kurşun

1. GİRİŞ

Tüm insanlara sağlık hizmeti sunmak politika yapıcıların ve her ülkenin sağlık sistemi politikasının merkezinde yer almaktadır. Hastaneler ise sağlık hizmetlerinin sunumunda en karmaşık ve önemli kurumlardan biridir (Safarani vd., 2018). Hastaneler sağlık hizmetlerinin sunumunda kilit kurumlardır. Dünya Sağlık Örgütü, sağlık sistemi hedeflerine ulaşmada hastanelerin önemli bir rol oynadığını ifade etmiştir (Ravaghi vd., 2020).

Modern sağlık sistemlerinde hastanelerin, sağlık sistemi reformları, yeni hesap verebilirlik düzenlemeleri ve artan dış kontrol, doğrulama ve denetim sistemleri de dâhil olmak üzere değişen dış koşullara uyum sağlaması giderek zorlaşmıştır (Ravaghi vd., 2020). Oldukça rekabetçi olan sektör, hızla değişen ve karmaşık ortamla uyumlu, yüksek kaliteli ürün ve hizmetler sunmak için hastanelere dinamik yetenekler geliştirme konusunda baskı yapmaktadır (Ziat vd., 2024). Diğer hizmet kuruluşları gibi hastaneler de sürekli olarak hizmet yenilikleri geliştirip artan rekabete ve istikrarsız ekonomik ortama yanıt vermek zorunda kalmıştır (Labitzke vd., 2014).

Bu gelişmeler, müşterilerin giderek daha fazla bilgilendirilmesine yol açmıştır. Ayrıca değerin şirket ve müşteri tarafından birlikte yaratıldığı ve müşteriyle paylaşıldığı yeni bir inovasyon biçimini mümkün kılmıştır. Bununla bağlantılı olarak, ürün veya hizmet merkezli değer görüşünden, şirketler ve müşteriler arasında yüksek kaliteli etkileşimleri içeren deneyim merkezli bir bakış açısına doğru bir geçiş söz konusu olmuştur (Reay & Seddighi, 2012).

Ayrıca Bitner ve Brown (2008), inovasyonun gelişmiş ekonomilerin rekabet gücüne önemli ölçüde katkıda bulunduğunu ortaya koymaktadır. Hizmet yoğun inovasyon süreçleri, ürün inovasyon süreçlerinden farklılık

REFERANSLAR

Agency for Healthcare Research and Quality (AHRQ). (2017). What is patient experience? Retrieved from https://www.ahrq.gov/cahps/about-cahps/patient-experience/index.html. ET: 05.07.2024.

Akalgan Aklar, D. (2023). Serbest Eczanelerde Hasta Deneyimi Araştırması: İstanbul İli Örneği. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Eczacılık İşletmeciliği Anabilim Dalı, Ankara.

Akalın, B. ve Veranyurt, Ü. (2022). Sağlık 4.0 ve Sağlıkta Yapay Zekâ. Sağlık Profesyonelleri Araştırma Dergisi, 4(1), s. 57-64.

Akbaş, E. (2014). Sağlık Hizmetlerinde Hasta Memnuniyeti ve Hasta Memnuniyetini Etkileyen Faktörler (Manisa Merkezefendi Devlet Hastanesi Örneği). Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetimi Anabilim Dalı, İstanbul.

Akter, S, D'Ambra, J. ve Ray, P. (2013). Development and Validation of an İnstrument to Measure User Perceived Service Quality of MHealth. Information and Management, 50(4), s. 181–195.

Arslan Kurtulmuş, S. (2019). Hasta Deneyimi, Tatmini, Sadakati, Hizmet Kalitesi ve Sağlık Hizmetini Tekrar Kullanma Niyeti Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı, İstanbul.

Aydın, AF. (2023). Hasta Memnuniyeti ve Etkileyen Faktörler. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı, İstanbul.

Aygar, H. ve Önsüz MF (2017). Sağlık Hizmetlerinde Kalite Yönetimi. Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Halk Sağlığı Dergisi, 2(1),26-32.

Beattie, M, Murphy, DJ, Atherton, I. ve Lauder, W. (2015). Instruments to measure patient experience of healthcare quality in hospitals: a systematic review. Systematic reviews, (4), s. 1-21.

Bilgin, Y. ve Turkay Aba, A. (2023). Sağlık Kuruluşlarında Etkileşim Kalitesinin Hasta Memnuniyetine ve Sadakatine Etkisi. Beykoz Akademi Dergisi, 11(2), s. 205-227.

Browne, K, Roseman, D, Shaller, D. ve Edgman-Levitan, S. (2010). Measuring patient experience as a strategy for improving primary care. Health affairs, 29(5), s. 921-925.

Chatterjee, P, Joynt, KE, Orav, EJ. ve Jha, AK. (2012). Patient Experience In Safety-Net Hospitals: Implications For Improving Care And Value-Based Purchasing. Archives Of Internal Medicine, 172(16), s. 1204-1210.

Coulter, A., Fitzpatrick, R. ve Cornwell, J. (2009). *Measures of patients' experience in hospital: purpose, methods and uses* London: King's Fund. s. 1-32. ISBN: 978-1-85717-585-1.

Çetin, K. (2019). Sağlık İşletmelerinde Hasta Deneyimi: Akredite Özel Bir Üniversite Hastanesinde Uygulama. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Medipol Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı, İstanbul.

Derin, N. ve Demirel, ET (2013). Sağlık Hizmetlerinde Kalitenin Göstergesi Olan Hasta Memnuniyetine Yönelik Ölçek Geliştirme Çalışması. The Journal of Academic Social Science Studies, 6(2).

Doyle, C., Lennox, L. ve Bell, D. (2013). A systematic review of evidence on the links between patient experience and clinical safety and effectiveness. *BMJ open*, *3*(1), e001570 s. 1-18.

Erdoğan, E. (2021). Sağlıkta Dijitalleşme. International Journal of Health Sociology (IJHESO), 1(1), s. 63-82.

Güven, E. (2021). Sağlık Yönetiminde Hasta Memnuniyeti: Bir Devlet Hastanesi Örneği. OPUS International Journal of Society Researches, 17(37), s. 4873-4893.

Karaca, Ş. (2014). Sağlık hizmetlerinde kalite yönetimi ve hasta beklentileri konusunda bir uygulama (Aydın Devlet Hastanesi üzerine bir çalışma). Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Kumah, E. (2017). "Patient Experience and Satisfaction With a Healthcare System: Connecting the Dots". International Journal of Healthcare Management, 12(3), s. 173-179.

Luxford, K. (2012). What does the patient know about quality?. International Journal for Quality in Health Care, 24(5), s. 439- 440.

Orhan, S, Gümüş, M, Kızılkaya, E. ve Ceylan, A. (2021). Sağlık Hizmetlerinde Hasta Memnuniyeti: Eleştirel Bir İnceleme. Gevher Nesibe Tıp ve Sağlık Bilimleri Dergisi, 6 (12), s. 81-97.

Ökem, ZG. (2011). Türkiye' nin Avrupa Birliği' ne Üyelik Sürecinde Sağlıkta İnovasyon, TÜSİAD.

Özçelik, AB. (2019). Analyzing Customer Engagement Through Customer Experience In Health Care Industry. Ph.D. Thesıs. Istanbul Technıcal Unıversıty, Graduate School Of Arts And Socıal Scıences, Department of Management, İstanbul.

Parlak, S. (2024). Bütünleşik Pazarlama İletişiminin Hizmet Sonrası Davranışlara Etkisinde Algılanan Değer ve Hasta Memnuniyetinin Aracı Rolü. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi, İşletme Enstitüsü, Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı, Sakarya.

Rende, Y. ve Akbulut Dursun, ÖA. (2022). Sağlık Kurumlarında Hizmet Kalitesinin Hasta Memnuniyeti, Tekrar Tercih Etme ve Tavsiye Etme Niyetine Etkisi: Sivas İli Örneği. Socıal Mentalıty And Researcher Thınkers Journal (Smart Journal), *8*(64), s. 1809-1818.

Rende, Y. (2023). Sağlık Kurumlarında Algılanan Hizmet Kalitesinin Hasta Memnuniyetine, Tekrar Satın Alma ve Tavsiye Etme Niyetine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sağlık Kuruluşları Yöneticiliği Anabilim Dalı, Sivas.

Sarp, N. (2018) Sağlık Kuruluşlarında Kalite Yönetimi. Şeker, M. ve Bulduklu, Y. (Ed.). Sağlık Kuruluşlarında Kalite Yönetimi I. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 2346, E-Isbn 978-975-06-2801-6.

Şahin, A. ve Şen, S. (2017). Hizmet Kalitesinin Müşteri Memnuniyeti Üzerine Etkisi. Journal of International Social Research, 10(52).

Taşlıyan, M. ve Gök, S. (2012). Kamu ve Özel Hastanelerde Hasta Memnuniyeti: Kahramanmaraş'ta Bir Alan Çalışması. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(1), s. 69-94.

Tekin, A. (2010). Sağlık Hizmetlerinde Kalite ve Hasta Memnuniyetinin Yeri ve Önemi Üzerine Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Konya.

Uslu, YD. (2021). Teletıpta Hasta Deneyimleri. SD Dergisi, (59), s. 38-39.

Uysal, B. ve Semiz, T. (2022). Sağlık Hizmetlerinde Dijitalleşme ve Geleceği. Ankara: İksad Yayınevi,

Yazar Önal, H. (2011). Sağlık Sektöründe İnovasyon Yaklaşımı: İzmir'de Hizmet Veren Kamu-Özel Hastanelerin Değerlendirilmesi Üzerine Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi. Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Kütahya.

Yılmaz M. (2001). Sağlık Bakım Kalitesinin Bir Ölçütü: Hasta Memnuniyeti, C. Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 5(2), s. 69-77.

Yönden, H. (2024). Sağlık Hizmetlerinde Dijital Teknolojilerin Yeri ve Önemi. Söyler, S. ve Çavmak, D. (Ed.) Modern Sağlık Yönetiminde Temel Konular. İstanbul: Eğitim Yayınevi.

Zaim, H. ve Tarım, M. (2011). Hasta Memnuniyeti: Kamu Hastaneleri Üzerine Bir Alan Araştırması. In Journal of Social Policy Conferences (59), s. 1-24.

Zencir, M. (2022). Sağlıkta Dijital Dönüşüm. Praksis, (59), s. 83-109.

7. Bölüm

SAĞLIK PERSONELİ EĞİTİMİ VE GELİŞİMİ

Hamdi Öztürk

1. GİRİŞ

Sağlık kurumları her eğitim seviyesinde çalışanı bulunan emek yoğun işletmelerdir. Alanında uzmanlık gerektiren meslekler (hekim, hemşire, ebe, teknisyen, tekniker vb.) bulunduğu gibi uzmanlık gerektirmeyen meslekler (temizlik personeli, güvenlik, yemekhane personeli vb.) de bulunmaktadır. Bu nedenle sağlık kurumları kendi bünyesindeki personelin hizmet sunumunun etkili ve verimli olabilmesi için çağın gerektirdiği değişimleri de dikkate alarak eğitim faaliyetleri yürütmektedir.

Rekabetin fazla olduğu günümüz iş hayatında mesleklerde teknolojik gelişmeler, mesleki bakış açıları, yaşam koşulları, tercihler, beklentiler ve ihtiyaçlar oldukça hızlı değişim göstermektedir. İşletmeler her ne kadar yüksek teknolojiye sahip makine ve teçhizatlara sahip olsalar da söz konusu kaynaklar zamanla eskiyecek ve değerini kaybedecektir. Ancak insan faktöründe bu durum söz konusu değildir. Kurum çalışanları eğitim ve geliştirme faaliyetleri ile çağın gereklerine ve teknolojik altyapıya uyum sağlayarak güncelliğini koruyacak, işletmenin etkililiğini ve verimliliğini olumlu yönde etkileyebilecektir (Aydın Tükeltürk ve Mahmutoğulları, 2016).

Kurumlar işe yeni başlayan veya mevcut çalışmakta olan personelini insan kaynaklarını verimli kullanmak, maliyetleri azaltmak, marjinal faydanın önüne geçmek vb. amaçlar için eğitimlere tabi tutmaktadır. Bu nedenle çalışanlar için eğitim programları düzenlemekte ve uygulamaktadırlar. Söz konusu eğitim programları işe yeni başlayanlar için oryantasyon eğitimi; mevcut çalışmakta olanlar için ise kurum içi ya da hizmet içi eğitim şeklinde ayrılmaktadır.

Sağlık kurumunda çalışan personelin eğitimi ve gelişimi bireysel anlamda hasta-çalışan ilişkilerinin gelişmesi, mesleki özgüvenin kazanılması, çalışanların kendini gerçekleştirmesi gibi konularda ön plana çıkarken;

yer alması gelişmiş ülkeler için sağlık hedeflerine yönelik ilerlemenin sürdürülmesi ve genişletilmesi için hayati bir öneme sahiptir (Theodere vd. 2023, s.978-980).

Sonuç olarak değişen teknoloji, demografik ve epidemiyolojik kalıpların getirdiği zorluklarla yüzleşmek ve dünya genelinde sağlıkta hâlâ çok büyük olan bölgesel ve sosyal eşitsizliklerin üstesinden gelmek için yeni insan kaynakları konularının ele alınması gerekmektedir.

REFERANSLAR

Altındiş, S. & Ergin, A. (2018). Kalite Bağlamında Sağlık Personeli Eğitimi. *Sakarya Tıp Dergisi.* 8(1), 157-169.

Ankara Üniversitesi Açık Ders Malzemeleri (2010). Rol Oynama – Örnek Olay. Erişim Adresi: [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/55426/mod_resource/content/1/ADM%20%C3%96%C4%B0Y%2010_Scrd.pdf].

Atay, S., Gider, D., Karadere, G. & Şenyüz, P (2009). Hastanede Çalışan Hemşirelerin Hizmet İçi Eğitime Yönelik Görüşleri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. 6(1), 84-93.

Aydın Tükeltürk, Ş. & Mahmutoğulları, D. (2016). Eğitim ve Geliştirme. Erişim Adresi: [https://acikerisim.nevsehir.edu.tr/xmlui/handle/20.500.11787/6923].

Baraz, A. (2013). İşe Alıştırma ve İnsan Kaynağı Eğitimi. Ed. Geylan, R. ve Tonus, H.Ü. İnsan Kaynakları Yönetimi içinde (Ünite 4). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Bek, H. (2007). İnsan Kaynakları Yönetiminde Eğitim ve Geliştirme Etkinliği Örnek Bir Uygulama. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 17, 107-120.

Bitirim Okmeydan, S. (2022). İşletme Yönetiminde Oyunlaştırma Uygulamaları. İçinde: Dijital Çağda İşletme Yönetimi. Ed. Sümer, S.I. & Sümer, E. ISBN: 978-625-8374-44-5.

Camcı, N. (2021). Sağlık Eğitiminde Yeni Nesil Yöntemler: Simülasyon VR, AR, MR. İstanbul Gelişim Üniversitesi. Erişim Adresi: [https://shmyo.gelisim.edu.tr/tr/akademik-haber-saglik-egitiminde-yeni-nesil-yontemler----simulasyon--vr--ar—mr].

Çelikkaya, H. (1991). Eğitimin Anlamları ve Farklı Açılardan Görünüşü. *Marmara Üniversitesi Ankara Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi.* 3:73-85.

Çetinkaya, G. & Türe, A. (2023). Hemşirelik ve İş Rotasyonu. International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal. 9(73), 3915-3921. http://dx.doi.org/10.29228/smryj.70819

Çınar, z. (2016). İşletmelerde Eğitim ve Eğitim İhtiyaç Analizi. Kargem Araştırma Yazıları. Erişim Adresi: [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.kargem.com.tr/dosyalar/2016/04/Arastirma-Yazisi-3-Isletmelerde-Egitim-ve-Egitim-Ihtiyac-Analizi.pdf].

Demir, İ & Aba, G (2023). Sağlık Kurumlarında Çalışan Personelin Hizmet İçi Eğitim Tutumları ile İş Tatmini Düzeyleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. *İşletme Bilimi Dergisi.* 11(3), 184-200.

Geylan, R. (1999). Personel Yönetimi. Eskişehir: Birlik Ofset. Akt; Turhan, E. (2018). İşletmelerde Eğitim ve Geliştirmeye Giriş. İçinde: İşletmelerde Eğitim ve Geliştirme. Ed. Şimşek, A. & Tonus, H.Z. Anadolu Üniversitesi Yayını. E-ISBN: 978-975-06-2642-5.

Gündüz, Y. (2019). İnsan Kaynakları Eğitimi (Yetiştirme ve Geliştirme). Erişim Adresi: [https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/yuksel.gunduz/127340/Personel%20Y%C3%B6netimi-7.pptx].

İnal, Ş. & Can Arıcı, E. (2016). Hemşire Oryantasyon Rehberi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sağlık Uygulama ve Araştırma Hastanesi. Erişim Adresi: [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://hastane.ksu.edu.tr/depo/duyuru_belge/HEM%C5%9E%C4%B0RE%20ORYANTASYON%20REHBER%C4%B0_1702151409091742.pdf].

Lazka, J.A. & Gürbüztürk, O. (2019). Eğitim Programları ile Öğretim Arasındaki İlişki: Kavramsal Bir Açıklama. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 22(1), 251-259.

Öcal, M. (2019). İnsan Kaynağı Eğitimi. İçinde: İnsan Kaynakları Yönetimi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Uzaktan Eğitim Merkezi. s.3-13.

Özan, M.B. (2014). Temel Kavramlar. Eğitim Bilimine Giriş içinde (Ed. M. Taşpınar). (s.42-66). Ankara: Edge Akademi.

Özezen, M.Y. (2003). Sözlü İletişim Türlerinde Adlandırma ve Sınıflandırma Sorunları. *Çukurova Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 11(11), 1-15.

Saatçioğlu, K. & Yıldırım, A. (2022). İnsan Kaynakları Yönetimi Fonksiyonlarından Eğitim ve Geliştirme Uygulamalarının Çalışan Performansına Etkileri: Tekstil ve Hazır Giyim Sektöründe Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Derigisi.* 27(2), 123-141.

Sağlık Bakanlığı (2023). Hizmet İçi Eğitim Dokümanları. Erişim Adresi: [https://kirsehirmucurdh.saglik.gov.tr/TR-519579/hizmet-ici-egitim-dokumanlari.html9].

Savcı, C., Şerbetçi, G. ve Özel, H. (2021). Hemşire ve ebelerin hizmet içi eğitim uygulamalarına yönelik görüş ve beklentilerinin belirlenmesi. *Sağlık Bilimleri Üniversitesi Hemşirelik Dergisi*, 3(2), 77-82. https://dx.doi.org/10.48071/sbuhemsirelik.913204.

Şimşek, A. (2018). Geliştirme Yöntemleri. İçinde; İşletmelerde Eğitim ve Geliştirme. Ed: Şimşek, A. & Tonus, Z. Anadolu Üniversitesi Yayını. E-ISBN: 978-975-06-2642-5.

Tengilimoğlu, D., Işık, O. & Akbolat, M. (2021). Sağlık İşletmeleri Yönetimi. Nobel Akademik Yayıncılık. ISBN: 798-605-133-184-3.

Theodore, H.T., Elena, A.V. & Matan, J.C. (2023). Human Resources for Health. In: The New Public Health (Fourth Edition), Chapter 14. Editor(s): Theodore H. Tulchinsky, Elena A. Varavikova, Matan J. Cohen. Academic Press. P:978-1035. ISBN 9780128229576.

Tunca, M. & Bülbül, M. (2022). Özel Sektör Çalışanlarına Yönelik Düzenlenen Eğitim Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi ve Covid-19 Pandemisindeki Dönüşümü. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 42(1), 201-238.

Turhan, E. (2018). İşletmelerde Eğitim ve Geliştirmeye Giriş. İçinde: İşletmelerde Eğitim ve Geliştirme. Ed. Şimşek, A. & Tonus, H.Z. Anadolu Üniversitesi Yayını. E-ISBN: 978-975-06-2642-5.

8. Bölüm

SAĞLIK BİLGİ SİSTEMLERİ VE ELEKTRONİK SAĞLIK KAYITLARI

Pınar Ünkür - Fatma Kantaş Yılmaz

1. GİRİŞ

Dijital teknolojilerin sağlık hizmetlerine hızla entegre olmasıyla birlikte, kâğıtla yürütülen süreçlerin dijitalleşmesi gibi geleneksel uygulamaların nasıl şekillendiğine son yıllarda birçok kez tanık olduk. Sağlık hizmetleri, dijitalleşmeyi giderek daha fazla benimserken, bilgi ve iletişim teknolojilerinin oynadığı dinamik ve sürekli gelişen rolü anlamak kritik bir önem taşımaktadır. Bu bağlam, sağlık bilgi teknolojilerinin sağlık hizmetleri sunumunda devrim yaratma ve hasta merkezli bakımı geliştirme potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Ancak bu potansiyelin tam olarak gerçekleştirilebilmesi için bu sistemlerin güvenilir, kullanıcı dostu, rahat ve teknolojik kaygıları gideren şekilde tasarlanması ve uygulanması gerekmektedir (Alquran vd., 2024:1-7).

Sağlık bilgi sistemleri, sağlık kuruluşlarında hastaların verilerinin toplanmasını, analiz edilmesini ve kullanılmasını kolaylaştıran bilgisayar sistemleri olup tıbbi hataları önlemeye, sağlık hizmetlerini iyileştirmeye ve bakım verimliliğini artırmaya yardımcı olmaktadırlar. Gereksiz harcamaları azaltmak, uygun maliyette bakıma erişimi artırmak, toplum sağlığını iyileştirmek ve doğru ve zamanında bilgi sağlamak, iyi tasarlanmış ve uygulanmış sağlık bilgi sistemlerinin diğer faydalarındandır (Norouzi vd., 2024: 1-9).

Bilgi teknolojisindeki gelişmeler ve akıllı telefonların yaygın kullanımı, çok miktarda hasta tarafından oluşturulan sağlık verisinin üretilmesine yol açmıştır. Hasta tarafından oluşturulan sağlık verileri, semptomlar, tedavi geçmişi, biyometrik veriler, yaşam tarzı seçimleri gibi verileri içermekte olup hasta merkezli sağlık hizmeti, doktorlar ve hastalar arasında daha iyi iletişimi kolaylaştırması bakımından önemlidir. Ancak, bu kayıtların hastanedeki elektronik tıbbi kayıtlara entegre edilmesi, güvenlik endişeleri ne-

REFERANSLAR

AbouZahr, C., & Boerma, T. (2005). Health information systems: the foundations of public health. *Bulletin of the World Health Organization*, 83, 578-583.

Akdağ, R. (2012). Türkiye Sağlıkta Dönüşüm Programı Değerlendirme Raporu (2003-2011). *T.C. Sağlık Bakanlığı,* Ankara.

Alquran, H., Banitaan, S., Bari, T., Chavarkar, Y., & Bellamy, A. (2024). The impact of trust, comfortability, usability and technophobia factors on acceptance of health information technology. *Telematics and Informatics Reports*, 100159.

Ammenwerth, E., Gräber, S., Herrmann, G., Bürkle, T., & König, J. (2003). Evaluation of health information systems—problems and challenges. *International journal of medical informatics,* 71(2-3), 125-135. https://doi.org/10.1016/S1386-5056(03)00131-X

Andargoli, A. E., Scheepers, H., Rajendran, D., & Sohal, A. (2017). Health information systems evaluation frameworks: A systematic review. *International journal of medical informatics*, 97, 195-209. https://doi.org/10.1016/j.ijmedinf.2016.10.008

Araujo Inastrilla CR. (2022). Big Data in Health Information Systems. *Seminars in Medical Writing and Education;* 1:6. https://doi.org/10.56294/mw20226

Arora, S., Yttri, J., & Nilsen, W. (2014). Privacy and security in mobile health (mHealth) research. *Alcohol research: current reviews*, 36(1), 143.

Aspden, P., Corrigan, J. M., Wolcott, J., & Erickson, S. M. (2004). Key capabilities of an electronic health record system: Letter report. In *Patient Safety: Achieving a New Standard for Care*. National Academies Press (US).

Avaner, T., & Fedai, R. (2017). Sağlik Hizmetlerinde Dijitalleşme: Sağlık Yönetiminde Bilgi Sistemlerinin Kullanılması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22 (Kayfor 15 Özel Sayısı), 1533-1542.

Budu, E., Etminani, K., Soliman, A., & Rögnvaldsson, T. (2024). Evaluation of synthetic electronic health

records: A systematic review and experimental assessment. *Neurocomputing*, 128253.

Choi, J., Bove, L. A., Tarte, V., & Choi, W. J. (2021). Impact of simulated electronic health records on informatics competency of students in informatics course. *Healthcare Informatics Research*, 27(1), 67–72. https://doi.org/10.4258/ hir.2021.27.1.67

Cobrado, U. N., Sharief, S., Regahal, N. G., Zepka, E., Mamauag, M., & Velasco, L. C. (2024). Access Control Solutions in Electronic Health Record Systems: A Systematic Review. *Informatics in Medicine Unlocked*, 101552.

Ehrenstein, V., Kharrazi, H., Lehmann, H., & Taylor, C. O. (2019). Obtaining data from electronic health records. In Tools and technologies for registry interoperability, registries for evaluating patient outcomes: A user's guide, 3rd edition, Addendum 2 [Internet]. *Agency for Healthcare Research and Quality (US).*

Fleurence, R. L., Kent, S., Adamson, B., Tcheng, J., Balicer, R., Ross, J. S., ... & Ramsey, S. (2024). Assessing Real-World Data From Electronic Health Records for Health Technology Assessment: The Suitability Checklist: A Good Practices Report of an ISPOR Task Force. Value in Health, 27(6), 692-701.

Gliklich R, Dreyer N, Leavy M, (Eds). Registries for Evaluating Patient Outcomes: A User's Guide. Third edition. Two volumes. (Prepared by the Outcome DEcIDE Center [Outcome Sciences, Inc., a Quintiles company] under Contract No. 290 2005 00351 TO7.) AHRQ Publication No. 13(14)-EHC111. *Rockville, MD: Agency for Healthcare Research and Quality.* April 2014. http://www.effectivehealthcare.ahrq.gov.

Goncalves, A., Ray, P., Soper, B., Stevens, J., Coyle, L., & Sales, A. P. (2020). Generation and evaluation of synthetic patient data. *BMC medical research methodology*, *20*, 1-40. https://doi.org/10.1186/s12874-020-00977-1

Göktaş, B., Önder Ömer, R., Duran, M., Şakar, S., et al. (2017). Türkiye'de Sağlık Bilgi Sistemleri Üzerine Bir Araştırma. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(1), 125-138. https://doi.org/10.1501/Asbd_0000000066

Hose, B. Z., Carayon, P., Hoonakker, P. L., Brazelton III, T. B., Dean, S. M., Eithun, B. L., ... & Rusy, D. A. (2023). Work system barriers and facilitators of a team health information technology. *Applied Ergonomics,* 113, 104105.

Kantaş Yılmaz, F. (2021). Türkiye'de Sağlık Bilgi Teknolojileri: Politika Analizi. Oğuztürk, B.S., Özbay, F. ve Çapar, H. (Eds.), *Bilim ve Teknoloji Politikaları: Teori, Politika, Strateji ve Uygulamalar* içinde (s.167-178). Gazi Kitabevi, Ankara.

Kılıç, T. (2016). Digital hospital; an example of best practice. *International Journal of Health Services Research and Policy*, 1(2), 52-58.

Koch, D. D. (2016). Is the HIPAA security rule enough to protect electronic personal health information (PHI) in the cyber age?. *Journal of Health Care Finance*, 43(3).

Lee, L. M. (2017). Ethics and subsequent use of electronic health record data. *Journal of biomedical informatics*, 71, 143-146.

Lin, R. H., &Kujabi, B. K. (2022). Addressing challenges in the development of health information systems in The Gambia. *Health Policy and Technology*, 11(4), 100658.

Nguyen, L., Bellucci, E., & Nguyen, L. T. (2014). Electronic health records implementation: an evaluation of information system impact and contingency factors. *International journal of medical informatics*, 83(11), 779-796. https://doi.org/10.1016/j.ijmedinf.2014.06.011

Norouzi, H., Mehrolhassani, M. H., Hajesmaeel-Gohari, S., Ahmadian, L., Ghaemi, M. M., Mohammadi, M., & Khajouei, R. (2024). Identification and classification of indicators for evaluating health information systems. *Health Policy and Technology*, 13(2), 100833.

Piasecki, J., Walkiewicz-Żarek, E., Figas-Skrzypulec, J., Kordecka, A., & Dranseika, V. (2021). Ethical issues in biomedical research using electronic health records: a systematic review. *Medicine, Health Care and Philosophy*, 24(4), 633-658.

Rajkomar, A., Oren, E., Chen, K., Dai, A. M., Hajaj, N., Hardt, M., ... & Dean, J. (2018). Scalable and accurate deep learning with electronic health records. *NPJ digital medicine*, *1*(1), 1-10. https://doi.org/10.1038/s41746-018-0029-1

Dash, S., Yale, A., Guyon, I., & Bennett, K. P. (2020). Medical time-series data generation using generative adversarial networks. In *Artificial Intelligence in Medicine: 18th International Conference on Artificial Intelligence in Medicine, AIME 2020, Minneapolis, MN, USA, August 25–28, 2020, Proceedings 18*(pp. 382-391). *Springer International Publishing*. https://doi.org/10.1007/978-3-030-59137-3_34

Seh, A. H., Zarour, M., Alenezi, M., Sarkar, A. K., Agrawal, A., Kumar, R., & Ahmad Khan, R. (2020, May). Healthcare data breaches: insights and implications. In Healthcare (Vol. 8, No. 2, p. 133). MDPI.

Song, C., Kakuta, Y., Negoro, K., Moroi, R., Masamune, A., Sasaki, E., ... & Nakayama, M. (2023). Collection of patient-generated health data with a mobile application and transfer to hospital information system via QR codes. *Computer Methods and Programs in Biomedicine Update*, 3, 100099.

Şengül, H., ve Bulut, A. (2022). Sağlık teknolojileri yönetimi ve sağlık bilgi sistemleri. Uslu, Y.D. (Ed.), Sağlık Kurumları Yönetimi içinde (s.173-202). Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

T.C. Sağlık Bakanlığı, (2019). Aile hekimliği bilgi sistemi minimum veri modeli (AHBS-VEM). (1-81). Sürüm 1.1. Erişim adresi: https://dosyamerkez.saglik.gov.tr/Eklenti/37489/0/ahbsvemsurum11pdf.pdf

T.C. Sağlık Bakanlığı, (2003). Sağlıkta Dönüşüm. (1-39). Erişim adresi: https://www.saglik.gov.tr/TR,11415/saglikta-donusum-programi.html

T.C. Sağlık Bakanlığı, (2004). Türkiye sağlık bilgi sistemi eylem planı. (1-57). Ankara.

Taquet, M., Geddes, J. R., Husain, M., Luciano, S., & Harrison, P. J. (2021). 6-month neurological and psychiatric outcomes in 236 379 survivors of COVID-19: a retrospective cohort study using electronic health records. *The Lancet Psychiatry*, 8(5), 416-427.

Upadhyay, S., & Opoku-Agyeman, W. (2023). Implementation levels of electronic health records and their influence on quality and safety. *Online Journal of Nursing Informatics (OJNI)*, 26(3).

Wager, K. A., Lee, F. W., & Glaser, J. P. (2017). Health care information systems: a practical approach for health care management. John Wiley & Sons. Fourth edition.

Were, M. C., Emenyonu, N., Achieng, M., Shen, C., Ssali, J., Masaba, J. P., & Tierney, W. M. (2010). Evaluating a scalable model for implementing electronic health records in resource-limited settings. *Journal of the American Medical Informatics Association*, 17(3), 237-244.

Whitt, K. J., Allen, C. L., Hogg, C. W., Pericak, A., Beebe, S. L., Braungart, C., ... & McNelis, A. M. (2024). The use of electronic health records in advanced practice nursing education: a scoping review. *Journal of Professional Nursing*, 50, 83-94.

Workman, T. A. (2013). Engaging patients in information sharing and data collection: the role of patient-powered registries and research networks. *Agency for Healthcare Research and Quality (US)*, Rockville (MD). PMID: 24156118.

Yusof, M. M., Papazafeiropoulou, A., Paul, R. J., & Stergioulas, L. K. (2008). Investigating evaluation frameworks for health information systems. *International journal of medical informatics*, 77(6), 377-385. https://doi.org/10.1016/j.ijmedinf.2007.08.004

Yusof, M. M., Paul, R. J., & Stergioulas, L. K. (2006). Towards a framework for health information systems evaluation. In *Proceedings of the 39th annual Hawaii international conference on system sciences (HICSS'06)* (Vol. 5, pp. 95a-95a). IEEE.

9. Bölüm

E-SAĞLIK (ELEKTRONİK SAĞLIK) UYGULAMALARI

Nuray Dorukbaşı

1. GİRİŞ

Günümüzde sağlık hizmetleri hızla gelişen teknoloji ile büyük bir değişim ve dönüşüm içerisindedir. Bu kapsamda, e-sağlık uygulamaları önemli bir rol oynamaktadır. E-sağlık (elektronik sağlık), günümüzün hızla gelişen teknoloji dünyasında, sağlık hizmetlerinin sunulma şeklini köklü bir biçimde değiştiren yenilikçi bir kavramdır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin sağlık alanına entegrasyonuyla birlikte, sağlık hizmetleri dijitalleşmiş, bireylerin ve sağlık profesyonellerinin daha etkin ve verimli bir şekilde sağlık hizmetlerinden faydalanmasına olanak tanımıştır. Bu uygulamalar, sağlık hizmetlerine erişimi kolaylaştırmakta, hizmet kalitesini ve etkinliğini artırmaktadır.

E-sağlık uygulamaları, sağlık hizmetlerinde hem hastalar hem de sağlık profesyonelleri açısından pek çok faydayı beraberinde getirmektedir. Hastaların sağlık bilgilerine her an erişim sağlayabilmeleri, daha bilinçli kararlar almalarına olanak tanırken, sağlık profesyonellerinin de hastalarla daha etkili bir şekilde iletişim kurmasını, elektronik sağlık kayıtları ile hastaların geçmiş tıbbi bilgilerine erişimi sağlayarak, doğru tanı ve hızlı tedavi planlamalarına olanak tanımaktadır. Bu bağlamda, e-sağlık uygulamaları sağlık hizmetlerinin dönüşüm ve inovasyonunda, hizmet kalitesi ve erişebilirliğini artırmada, maliyetlerin düşürülmesinde önemli aktörlerdendir (İlgin & Toraman, 2022; Demirci, 2018).

Sağlık hizmetlerinde inovasyonun başlıca örneklerinden biri olan e-sağlık uygulamaları, özellikle COVID-19 pandemisi sürecinde sağlık hizmetlerine erişimi kolaylaştırmış ve sürdürülebilirliğini artırmıştır. Bu süreçte, sağlık kuruluşlarına fiziksel olarak gitmenin oluşturduğu bulaş riski, hasta-

REFERANSLAR

Agata, Ț. B. L. (2022). The Quality of E-Health: First Steps on How to Implement and Evaluate Digitalization in Health. *Journal of Management and Economic Studies, 4*(3), s. 298-30. http://doi.org/10.26677/TR1010.2022.1062.

Akdağ, R. (2012). *Türkiye'de Sağlıkta Dönüşüm Programı Değerlendirme Raporu (2003-2011). T.C. Sağlık Bakanlığı,* Ankara.

Alacadağlı, E. (2019). Bilgi Yönetimi, Dijitalleşme ve Türk Sağlık Sistemi. *Electronic Turkish Studies, 14*(2), s. 67-86.

Aydamak, M. Y. (2021). Sağlık Hizmetlerinde Sanal Organizasyon, E-Sağlık Ve Teletıp: Avrupa Referans Ağları. *Journal of Healthcare Management and Leadership, 1*, s. 15-35. https://doi.org/10.35345/johmal.821598.

T.C. Sağlık Bakanlığı (2004). *Türkiye Sağlık Bilgi Sistemi Eylem Planı.* Ankara: Sağlık Bakanlığı Bilgi İşlem Daire Başkanlığı.

Butdee, P., & Mayaku, T. (2024). Reimagining Digital Health: Innovations in Virtual Health Service Design. *In 2024 5th Technology Innovation Management and Engineering Science International Conference (TIMES-iCON)* (s. 1-5). Bangkok, Thailand: IEEE. 10.1109/TIMES-iCON61890.2024.10630763

Çavmak, Ş., & Çavmak, D. (2017). Türkiye'de Sağlık Hizmetlerinin Tarihsel Gelişimi ve Sağlıkta Dönüşüm Programı. *Sağlık Yönetimi Dergisi, 1*(1), s. 48-57.

Çoban, Ç., & Tüysüz, M. (2019). E-Sağlık ve Güvenlik: Riskler, Fırsatlar ve Çözüm Önerileri. *Akademik Perspektif Prosedürü, 2*(3), s. 925-934. https://doi.org/10.33793/acperpro.02.03.104.

Çöme, O., & Mevsim, V. (2023). Aile Hekimliği Uygulamasında E-sağlık Çözümleri. T, 14(1), 30-41.*The Journal of Turkish Family Physician, 14*(1), s. 30-41. doi:10.15511/tjtfp.23.00130.

Demirci, Ş. (2018). Sağlığın Dijitalleşmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10*(26), s. 710-721. https://doi.org/10.20875/makusobed.383071.

Dilbaz, B., Kaplanoğlu , M., & Kaya, D. (2020). Teletıp ve Telesağlık: Geçmiş, Bugün ve Gelecek. *Avrasya Sağlık Teknolojisi Değerlendirme Dergisi, 4*(1), s. 40-56.

Eke, E., Kişi , M., & Uğurluoğlu, D. (2019). E-Sağlık Uygulamalarının Farkındalığına Yönelik Bir Araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Ġktisadi ve Ġdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6*(2), s. 510-522. https://doi.org/10.30798/makuiibf.526873.

Erkek, S., & Gündoğdu, S. (2022). Vatandaş Gözünden E-Sağlık Hizmetlerinin Değerlendirilmesi: Farkındalık, Kullanım ve Memnuniyet Düzeyleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 25*(2), s. 646-667. https://doi.org/10.29249/selcuksbmyd.1166357.

Eysenbach, G. (2001). What is e-health? *Journal of Medical Internet Research, 3*(2), s. 833.

Gider, Ö., Ocak, S., & Top , M. (2015). Evaluation of Electronic Prescription Implications in Turkey: An Investigation of the Perceptions of Physicians. *Worldviews on Evidence-Based Nursing,, 12*(2), s. 88-97. doi: https://doi.org/10.1111/wvn.12082.

İleri, Y. Y. (2018). *Sağlık Yönetim Bilişim Sistemleri.* Ankara: Çizgi Kitabevi.

İlgin, V. E., & Toraman, R. (2022). E-Sağlık Uygulamaları. *KTO Karatay Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 3*(3), s. 25-31.

Kahya, İ. S., Keskin, A., Özdemir, T., & Gür, E. (2024). Sağlık Bakanlığı İletişim Merkezi'ne (SABİM) Yapılan Başvuruların Retrospektif Analizi: Tek Merkez Deneyimi. *Sağlıkta Performans Ve Kalite Dergisi, 21*(3), s. 205-223.

Kaya, H. (2020). Dijitalleşme Sürecindeki Bir Hastane Çalışanlarının E-Sağlık Sistemlerinin Hizmet Sunumuna Etkileri Konusunda Bilgi, Tutum Ve Beklentilerinin İncelenmesi . *Yüksek Lisans Tezi* . İstanbul Medipol Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sağlık Yönetim Anabilim Dalı.

Khan, A., Islam, R., Rahman, A., Mim, A., & Ahmmed, R. (2023). E-Prescription: A practical application of information and communications technology in perspective of Bangladesh. *Health Policy and Technology*, s. 100810.

Kılıç, T. (2017). e-Sağlık, İyi Uygulama Örneği; Hollanda. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 6*(3), s. 203-217.

Mahajan, R., & Arora, R. (2024). Data Analysis Using IoT Technologies for Enhanced Healthcare Decision-Making. P. Whig, S. Sharma, S. Sharma, A. Jain, & N. Yathiraju içinde, *Practical Applications of Data Processing, Algorithms, and Modeling* (s. 100-110). IGI Global.

Olivia, J.-P., Liu, H., Ting, D., Jeon , S., Chan , R., Kim , J., . . . Ting, D. (2021). Digital technology, tele-medicine and artificial intelligence in ophthalmology: A global perspective. *Progress in Retinal and Eye Research, 82*, s. 100900. doi:https://doi.org/10.1016/j.preteyeres.2020.100900.

Özata, M. (2007). Sağlık Bakanlığı Ve Sosyal Güvenlik Kurumu Tarafından Yürütülen E-Sağlık Projelerinin Sağlık Hizmeti Sunumuna Etkileri. *Khazar Journal of Humanities and Social Sciences, 12*(1), s. 444-464.

Özkan, O., & Kalender, S. (2024). E-Reçete ve E-Reçete Sistemleri. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 13*(3). doi:https://doi.org/10.37989/gumussagbil.1272362

T.C. Sağlık Bakanlığı. Sağlık-Net: https://e-saglik.gov.tr/TR,6212/sagliknet-hakkinda.html adresinden erişilmiştir. Erişim Tarihi: 04.09.2024.

T.C. Sağlık Bakanlığı. https://enabiz.gov.tr/Yardim/Index adresinden erişilmiştir. Erişim Tarihi: 05.09.2024.

T.C. Sağlık Bakanlığı. *Merkezi Hekim Randevu Sistemi*: https://www.mhrs.gov.tr/hakkimizda.html adresinden erişilmiştir. Erişim Tarihi: 05.09.2024.

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2015). *Sağlıkta Stratejik Planlama: Türkiye Örneği.* Ankara: Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü Sentez Matbaacılık ve Yayıncılık.

T.C. Sağlık Bakanlığı. Sağlık Bakanlığı İletişim Merkezi.: Sağlık Bakanlığı: https://sabim.gov.tr/ adresinden erişilmiştir. Erişim Tarihi: 06.09.2024.

Shaw, T., McGregor, D., Brunner, M., Keep, M., Janssen, A., & Barnet, S. (2017). What is eHealth? Development of a conceptual model for eHealth: qualitative study with key informants. 19(10), e324. *Journal of Medical Internet Research, 19*(10), s. 324. doi:10.2196/jmir.8106

Şahin, D., Kurutkan, N., & Arslan, T. (2024). Predictors of e-Nabız acceptance among physicians: an integration of UTAUT, trust, and privacy factors. *Journal of Science and Technology Policy Management*, s. 1-27. doi:10.1108/JSTPM-10-2023-0174

Toygar, Ş. A. (2018). E-Sağlık Uygulamaları. *Yaşama Dergisi* (37), s. 101-123.

Ülke, R., & Atilla, E. (2020). Sağlık Hizmetlerinde Bilişim Sistemleri ve E-Sağlık: Ankara İli Örneği. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi, 6*(1), s. 86-100. doi:https://doi.org/10.30855/gjeb.2020.6.1.006

Yalman, F., & Öcel , Y. (2021). Sağlık Okuryazarlığı ile E-Sağlık Hizmet Tüketimi Arasındaki İlişkinin İrdelenmesi: E-Nabız Kullanımı Üzerine Bir Araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 20*(77), s. 240-254. doi:https://doi.org/10.17755/esosder.730331

Yao, R., Zhang, W., Evans, R., Cao, G., Rui, T., & Shen, L. (2022). Inequities in Health Care Services Caused by the Adoption of Digital Health Technologies: Scoping Review. *24*(3), s. 34144. doi:10.2196/34144

Yeşiltaş, A. (2018). e-Nabız Uygulamasının Kullanımını Etkileyen Faktörler. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi, 5*(4), s. 290-295.

Yıldırım, A. (2022). Kamu Yönetiminde Sağlık Politikalarındaki Dönüşüm: E-Sağlık Uygulamaları. *Kuram Ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), s. 125-140. doi:https://doi.org/10.48066/kusob.796595

10. Bölüm

SAĞLIK SEKTÖRÜNDE GÜVENLİK VE ETİK KONULARI

Beyza Uçar

1. GİRİŞ

Sağlık sektöründe güvenlik, hasta ve sağlık çalışanlarının güvenliğini sağlamak için kritik bir öneme sahiptir. Güvenli bir sağlık hizmeti sunulması sürekli iyileştirme süreçlerinin etkin bir şekilde yürütülmesini gerektirir. Sağlık kurumları güvenliği düşüren probleri saptayıp güvenliği geliştirici politikaları sürekli olarak gündeminde tutup güvenli sağlık hizmeti sunmayı hedeflemelidir.

Sağlık meslek etiği, sağlık hizmeti sunumunda karşılaşılan etik sorunlarda doğru ve nesnel kararlar alınabilmesi için yol gösterici ilkeler ve değerlere dayanmaktadır. Etik, bireylerin vicdanlarından kaynaklanan doğru davranış biçimlerini belirleyen bir sistemdir ve iş dünyasında güvenilirlik ve sürdürülebilir büyümeyi sağlar. Sağlık alanında etik, sağlık çalışanlarının hastaların haklarını koruyarak adil ve kaliteli bakım sunmalarını sağlar. Temel etik ilkeler arasında özerkliğe saygı, yararlılık, aydınlatılmış onam, adalet, dürüstlük ve doğruluk, sadakat, sır saklama ve sözcülük yer alır. Bu ilkeler, sağlık çalışanlarının hastalara en iyi şekilde hizmet etmelerini ve mesleki standartlara uygun davranmalarını sağlar. Sağlık hizmetleri, etik kurallara uyularak sunulduğunda, hasta bakım kalitesi artar, hastaların güveni kazanılır ve toplumsal sağlık sonuçları iyileştirilir.

REFERANSLAR

Azeez, NA. & Van der Vyver, C. (2019). Security and privacy issues in e-health cloud-based system: A comprehensive content analysis. *Egyptian Informatics Journal*, *20*(2), 97-108.

Adam, D., Berschick, J., Schiele, JK., Bogdanski, M., Schröter, M., Steinmetz, M. & Seifert, G. (2023). Interventions to reduce stress and prevent burnout in healthcare professionals supported by digital applications: a scoping review. *Frontiers in Public Health*, *11*, 1231266.

Atkinson, HG. (2019). Preparing physicians to contend with the problem of dual loyalty. *Journal of Human Rights*, *18*(3), 339-355.,

Ammouri, AA., Tailakh, AK., Muliira, JK., Geethakrishnan, R. & Al Kindi, SN. (2015). Patient safety culture among nurses. *International nursing review*, *62*(1), 102-110.

Benedict, JL. (2017). *A revised consent model for the transplantation of face and upper limbs: Covenant Consent* (Vol. 73). Cham, Switzerland: Springer.

Blumberg, HM. (2018). Infection Control in Healthcare Settings. *Practical Healthcare Epidemiology*, *361*.

Boughaba, A., Aberkane, S., Fourar, YO., Djebabra, M. (2019). Study of safety culture in healthcare institutions: case of an Algerian hospital. *International journal of health care quality assurance*, *32*(7), 1081-1097.

Clarke, S. & Ward, K. (2006). The role of leader influence tactics and safety climate in engaging employees' safety participation. *Risk analysis*, *26*(5), 1175-1185.

Cookson, R., McCabe, C. & Tsuchiya, A. (2008). Public healthcare resource allocation and the Rule of Rescue. *Journal of medical ethics*, *34*(7), 540-544.

Danzmann, L., Gastmeier, P., Schwab, F. & Vonberg, R. P. (2013). Health care workers causing large nosocomial outbreaks: a systematic review. *BMC infectious diseases*, *13*, 1-8.

Dewey, J., Tufts, J. H. (2022). *Ethics*. DigiCat.

Entwistle, VA., Carter, SM., Cribb, A. & McCaffery, K. (2010). Supporting patient autonomy: the importance of clinician-patient relationships. *Journal of general internal medicine*, *25*, 741-745.

Farzi, S., Moladoost, A., Bahrami, M., Farzi, S. & Etminani, R. (2017). Patient safety culture in intensive care units from the perspective of nurses: A cross-sectional study. *Iranian journal of nursing and midwifery research*, *22*(5), 372-376.

Fernando, BL. & Sumathipala, A. (2020). Ethics and research in psychiatry: Consent, capacity, and bioethics. *Practical Psychiatric Epidemiology*, 51.

Fogarty, GJ. & Mckeon, C. M. (2006). Patient safety during medication administration: the influence of organizational and individual variables on unsafe work practices and medication errors. *Ergonomics*, *49*(5-6), 444-456.

Fu, C. &Wang, S. (2016). Nosocomial infection control in healthcare settings: protection against emerging infectious diseases. *Infectious diseases of poverty*, *5*, 1-3.

Goldsmith, L., Skirton, H. & Webb, C. (2008). Informed consent to healthcare interventions in people with learning disabilities–an integrative review. *Journal of advanced nursing*, *64*(6), 549-563.

Hordern, V. (2016). Data protection compliance in the age of digital health. *European Journal of health law*, *23*(3), 248-264.

Humbyrd, CJ. (2019). Virtue Ethics in a Value-driven World: Can I Respect Autonomy Without Respecting the Person?. *Clinical Orthopaedics and Related Research*, *477*(2), 293-294.

Jabari, F., Ooshaksaraie, M., Azadehdel, M., & Mehrabian, F. (2015). Relationship between patient safety culture and professional conduct of nurses in context of clinical governance implementation. *Journal of Holistic Nursing And Midwifery*, *25*(3), 27-33.

Kruse, CS., Frederick, B., Jacobson, T., & Monticone, D. K. (2017). Cybersecurity in healthcare: A systematic review of modern threats and trends. *Technology and Health Care*, *25*(1), 1-10.

Lee, J.L., Dy, SM., Gurses, AP., Kim, J. M., Suarez-Cuervo, C., Berger, Z. D. & Xiao, Y. (2018). Towards a more patient-centered approach to medication safety. *Journal of Patient Experience*, *5*(2), 83-87.

Leopold, A. (2017). The land ethic. In *The Ethics of the Environment* (pp. 99-113). Routledge.

Liu, CH., Chung, Y.F., Chen, T. S. & Wang, S. D. (2012). The enhancement of security in healthcare information systems. *Journal of medical systems*, *36*, 1673-1688.

Loeppke, R., Boldrighini, J., Bowe, J., Braun, B., Eggins, E., Eisenberg, B. S. & Yarbrough, M. (2017). Interaction of health care worker health and safety and patient health and safety in the US health care system: recommendations from the 2016 summit. *Journal of occupational and environmental medicine*, *59*(8), 803-813.

Lowrance, W. W. (2012). *Privacy, confidentiality, and health research* (Vol. 20). Cambridge University Press.

Maia, E., Praça, I., Mantzana, V., Gkotsis, I., Petrucci, P., Biasin, E. & Lammari, N. (2020). Security challenges for the critical infrastructures of the healthcare sector. *Cyber-Physical Threat Intelligence for Critical Infrastructures Security: A Guide to Integrated Cyber-Physical Protection of Modern Critical Infrastructures*.

Monteverde, S. (2016). Caring for tomorrow's workforce: moral resilience and healthcare ethics education. *Nursing ethics*, *23*(1), 104-116.

Munthe, C., Fumagalli, D. & Malmqvist, E. (2021). Sustainability principle for the ethics of healthcare resource allocation. *Journal of medical ethics*, *47*(2), 90-97.

Normann, M., Suciu, G., Mantzana, V., Gkotsis, I., Sachian, M. A., Petrescu, G. & Norton, B. (2020). Security Systems in the Healthcare Sector. *Cyber-Physical Threat Intelligence For Critical Infrastructures Security*, 166.

Qurayshah, M. A. A., Al Qirad, M. S. H., Alsharyah, H. M., Hussenalkanfari, M. A., Alkenfari, A. M. H., Alghaty, S. S. H., ... & Al Muammar, H. S. (2023). Infection Control Education And Training: Ensuring Compliance And Competency Among Healthcare Workers An Evaluation. *Journal of Namibian Studies: History Politics Culture*, *39*, 401-412.Reid, L. (2022). Ethics of advocacy. *Rhode Island Med. J*, *105*, 13-16.

Roughead, L., Semple, S. & Rosenfeld, E. (2013). Literature review: medication safety in Australia. *Sydney: Australian Commission on Safety and Quality in Health Care*.

Rhodes, R., Battin, M. & Silvers, A. (Eds.). (2012). *Medicine and social justice: essays on the distribution of health care*. Oxford University Press.

Sani, MM., Jafaru, Y., Ashipala, DO. & Sahabi, A. K. (2024). Influence of work-related stress on patient safety culture among nurses in a tertiary hospital: a cross-sectional study. *BMC nursing*, *23*(1), 81.

Santa, R., Borrero, S., Ferrer, M. & Gherissi, D. (2018). Fostering a healthcare sector quality and safety culture. *International journal of health care quality assurance*, *31*(7), 796-809.

Setyawan, F.E.B., Supriyanto, S., Ernawaty, E. & Lestari, R. (2020). Understanding patient satisfaction and loyalty in public and private primary health care. *Journal of public health research*, *9*(2), jphr-2020.

Sinyai, C. & Choi, S. (2020). Fifteen years of American construction occupational safety and health research. *Safety science*, *131*, 104915.

Stell, L.K. (2009). Clinical ethics and patient advocacy. *North Carolina medical journal*, *70*(2), 131-135.

Summers, J. & Morrison, E. (2009). Principles of healthcare ethics. *Health care ethics. 2nd ed. Sudbury: Jones and Bartlett Publishers*, 41-58

Valeriani, F., Protano, C., Gianfranceschi, G., Cozza, P., Campanella, V., Liguori, G. & Romano Spica, V. (2016). Infection control in healthcare settings: perspectives for mfDNA analysis in monitoring sanitation procedures. *BMC infectious diseases*, *16*, 1-10.

Weaver, SJ., Lubomksi, LH., Wilson, RF., Pfoh, ER., Martinez, KA. & Dy, SM. (2013). Promoting a culture of safety as a patient safety strategy: a systematic review. *Annals of internal medicine*, *158*(5_Part_2), 369-374.

Wells, D.D. & Molina, A.D. (2017). The truth about honesty. *Journal of Public and Nonprofit Affairs*, *3*(3), 292-308.

Xie, JF, Ding, SQ., Zhong, ZQ., Zeng, SN., Qin, CX., Yi, QF., Gong, LN. (2017). A safety culture training program enhanced the perceptions of patient safety culture of nurse managers. *Nurse education in practice*, *27*, 128-133.

11. Bölüm

SAĞLIK SEKTÖRÜNDE İŞ BİRLİĞİ VE AĞ OLUŞTURMA

Tuğba Büşra Çalışkan

1. GİRİŞ

Sağlık sektörü, bireylerin sağlığını korumak, hastalıkları tedavi etmek ve genel yaşam kalitesini artırmak amacıyla çalışan çok disiplinli ve dinamik bir alandır. Bu alanda, başarılı sonuçlar elde etmek için çeşitli sağlık profesyonelleri, kurumlar ve paydaşlar arasında güçlü bir iş birliği gereklidir (Al-Assaf, 2019). Bu bölümde, sağlık alanında iş birliğinin önemi, türleri, faydaları ve zorlukları ele alınacaktır.

DSÖ 1978' de yaptığı yayında tüm sağlık profesyonellerinin hizmetlerini birleştiren sistemin içinde bakım hizmeti sunmada en etkili yolun multidisipliner çalışıldığında olduğunu bildirmiştir (Millward, Jeffrıes., 2001). Sağlık hizmetleri, birçok disiplinin bir arada çalışmasını gerektiren ve etkili bir çalışmaya dayanır (Leggat, 2007). Sağlık ekibi, farklı alanlarda eğitim almış dolayısıyla farklı bilgi ve yetenekler edinmiş bireylerden oluşmaktadır. Sağlık kuruluşlarında sağlık profesyonellerinin arasındaki ilişki hizmet kalitesinin kritik noktalarından birisidir. Ekip üyelerinden birinin yokluğu veya uygun çalışmaması durumu ekip içi iş birliği eksikliğine sebep olur (Filizli, 2018). Sağlık ekibini oluşturan her üyenin görevi diğer bir üyenin görevinden değersiz görülmediğinden tüm sağlık ekibini oluşturan bireyler birbirine bağlıdırlar (Lafçı ve diğerleri, 2015).

2. SAĞLIK SEKTÖRÜNDE İŞ BİRLİĞİNİN ÖNEMİ

İş birliği uygulanan ortamlarda, çeşitli ekip üyeleri arasında eşit statü temelini teşvik etmelidir (Ben-Sira, Szyf, 1992). İş birliği yapan ekip üyeleri arasında bilgi ve beceri paylaşımının faydası, hasta bakımı üstünde olumlu etki ve sinerjik etki gösterebilmektedir (Way ve Diğerleri, 2000). Ekip ça-

Bilgi teknolojilerinin ve dijital sağlık çözümlerinin kullanımı, sağlık sektöründe iş birliği ve ağ oluşturmayı destekleyen önemli bir faktördür. Elektronik sağlık kayıtları (EHR) ve diğer dijital araçlar, bilgi paylaşımını kolaylaştırarak sağlık profesyonelleri arasındaki iş birliğini güçlendirir. Bu da hasta bakımının kalitesini artırarak, sağlık sonuçlarını iyileştirir (Kaya, Demir, 2019).

Ancak, iş birliği ve ağ oluşturma süreçlerinde karşılaşılan zorluklar da göz ardı edilmemelidir. Sağlık hizmetlerinde çeşitli paydaşlar arasında uyum ve koordinasyon sağlamak her zaman kolay olmayabilir. Bu nedenle, iş birliğini teşvik eden politikalar ve stratejiler geliştirilmesi gerekmektedir. Eğitim ve farkındalık artırıcı faaliyetler, sağlık profesyonellerinin iş birliğinin önemini kavramalarına yardımcı olabilir (Turan, 2020).

Sonuç olarak, sağlık sektöründe iş birliği ve ağ oluşturma, sürdürülebilir ve etkili bir sağlık sistemi için vazgeçilmez unsurlardır. Türkiye'deki uygulamalar ve deneyimler, bu süreçlerin sağlık hizmetlerinin kalitesini ve erişilebilirliğini artırmada nasıl başarıyla kullanılabileceğini göstermektedir. Gelecekte, iş birliği ve ağ oluşturma stratejilerinin daha da geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması, sağlık hizmetlerinin her düzeyde iyileştirilmesine katkı sağlayacaktır (Yılmaz, Özkan, 2022).

REFERANSLAR

Akar, G. (2019). Cerrahi Hemşirelerinin Kişilik Tipi ile Tıbbi Hataya Eğilimleri Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). Ordu Üniversitesi. Ordu.

Aksay, K., & Orhan, F. (2013). Hastanelerde İnovasyon Sürecinin Risk Yönetimi Bağlamında Değerlendirilmesi: Bir Model Önerisi. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *2*(3), 10-23.

Al-Assaf, A. F. (2019). The Role Of Healthcare Systems In Addressing The Health Needs Of The Population. Journal Of Health Management, 21(3), 346-356.

Başol, E. (2018). Hasta ile Sağlık Çalışanları (Doktor Ve Hemşire) Arasındaki İletişim Sorunları Ve Çözüm Önerileri. *International Anatolia Academic Online Journal Social Sciences Journal*, *4*(1), 76-93.

Bekmez, F., & Karagözoğlu, Ş. (2021). Sağlık Ekibi Üyelerinin Ekip Çalışması Tutumunun İş Doyumuna Etkisi: Bir Üniversite Hastanesi Örneği. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, *24*(4), 451-460.

Ben-Sira, Z., & Szyf, M. (1992). Status Inequality In The Social Worker-Nurse Collaboration In Hospitals. *Social Science & Medicine*, *34*(4), 365-374.

Brown, J. (2018). *Project Management Essentials*. New York: HarperCollins.

Calancie, L., Frerichs, L., Davis, M. M., Sullivan, E., White, A. M., Cilenti, D., ... & Hassmiller Lich, K. (2021). Consolidated Framework For Collaboration Research Derived From A Systematic Review Of Theories, Models, Frameworks And Principles For Cross-Sector Collaboration. *Plos one*, *16*(1), e0244501.

Cavus, S., & Abdıldaev, M. (2014). Kırgızistan Devlet Üniversitelerinde Çalışan Öğretim Elemanlarının İş Doyumu. Turkish Journal Of Education, 3(3), 11-24.

Chandler, J., Cumpston, M., Li, T., Page, M. J., & Welch, V. J. H. W. (2019). Cochrane Handbook For Systematic Reviews Of Interventions. *Hoboken: Wiley*.

Clark, P. G., Leinhaas, M. M., & Filinson, R. (2002). Developing And Evaluating An Interdisciplinary Clinical Team Training Program: Lessons Taught And Lessons Learned. *Educational Gerontology*, *28*(6), 491-510.

Clark, P. (2020). *Mentorship in Professional Networks*. London: Routledge.

Coddington DC, Ackerman FK, Jr, Moore KD. Integrated Health Care Systems: Major Issues and Lessons Learned. *Healthcare Leadership & Management Report.* 2001a;9:1–9.

Concannon, T. W., Fuster, M., Saunders, T., Patel, K., Wong, J. B., Leslie, L. K., & Lau, J. (2014). A Systematic Review Of Stakeholder Engagement İn Comparative Effectiveness And Patient-Centered Outcomes Research. *Journal Of General İnternal Medicine*, *29*, 1692-1701.

Çolak, A., & Yıldırım, E. (2021). Sağlık Hizmetlerinde İş birliği Ve Entegrasyon: Teorik Yaklaşımlar Ve Uygulamalar. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 8(2), 45-58.

Dirks, K. T., & Ferrin, D. L. (2001). The Role Of Trust In Organizational Settings. *Organization Science*, *12*(4), 450-467.

Drinka, T. J., Miller, T. F., & Goodman, B. M. (1996). Characterizing Motivational Styles Of Professionals Who Work On Interdisciplinary Healthcare Teams. *Journal Of Interprofessional Care*, *10*(1), 51-61.

Elsous, A., Radwan, M., & Mohsen, S. (2017). Nurses And Physicians Attitudes Toward Nurse-Physician Collaboration: A Survey From Gaza Strip, Palestine. Nursing Research And Practice, 2017.

Filizli, G. (2018). Cerrahi Birimlerde Çalışan Hemşire ve Hekimlerin İşbirliğine İlişkin Tutumlarının Değerlendirilmesi. (Yüksek Lisans Tezi). Namık Kemal Üniversitesi. Tekirdağ.

Hempel, S., Ganz, D., Saluja, S., Bolshakova, M., Kim, T., Turvey, C., ... & Miake-Lye, I. M. (2023). Care Coordination Across Healthcare Systems: Development Of A Research Agenda, Implications For Practice, And Recommendations For Policy Based On A Modified Delphi Panel. *BMJ Open*, *13*(5), E060232

Hofstede, G. (2016). Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions, And Organizations Across Nations. Collegiate Aviation Review, 34(2), 108.

Hyrkäs, K., & Appelqvist-Schmidlechner, K. (2003). Team Supervision In Multiprofessional Teams: Team Members' Descriptions Of The Effects As Highlighted By Group Interviews. Journal Of Clinical Nursing (Wiley-Blackwell), 12(2).

Johnson, R. (2019). *Effective Team Management In Collaborative Projects*. Boston: Pearson.

Jones, A. (2019). *Continuous Learning In Professional Settings*. San Francisco: Jossey-Bass.

Jothi, P. S., Neelamalar, M., & Prasad, R. S. (2011). Analysis Of Social Networking Sites: A Study On Effective Communication Strategy In Developing Brand Communication. *Journal Of Media And Communication Studies*, *3*(7), 234-242.

Kaya, F., & Demir, S. (2019). Elektronik Sağlık Kayıtları ve Bilgi Teknolojilerinin Sağlık Hizmetlerinde İşbirliğine Etkisi. *Türkiye Klinikleri Tıp Bilimleri Dergisi*, 14(4), 102-110.

Kırılmaz, H., & Öztürk, K. (2018). Aile Hekimliğinde Hasta Memnuniyetine Yönelik Bir Araştırma. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, *5*(1), 60-70.

Lafçı, D., Pehlivan, S., & Demiray, G. (2015). Cerrahi Kliniklerinde Çalışan Hekim ve Hemşirelerin Ekip Çalışmasına İlişkin Görüşleri. *Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi,* 3(2), 55-64.

Leggat, S. G. (2007). Effective Healthcare Teams Require Effective Team Members: Defining Teamwork Competencies. BMC Health Services Research, 7, 1-10.

Lutfiyya, M. N., Chang, L. F., Mcgrath, C., Dana, C., & Lipsky, M. S. (2019). The State Of The Science Of Interprofessional Collaborative Practice: A Scoping Review Of The Patient Health-Related Outcomes Based Literature Published Between 2010 And 2018. Plos One, 14(6), E0218578.

Malby, B., & Anderson-Wallace, M. (2016). *Networks In Healthcare: Managing Complex Relationships*. Emerald Group Publishing Limited.

Mdpı. (2023). Networks In Healthcare: A Systematic Review. Biomedınformatics, 3(2), 26. Retrieved From Https://Www.Mdpi.Com/2673-7426/3/2/26

Millward Lj, Jeffrıes N. (2001). Methodologıcal Issues In Nursing Research. Journal Of Advanced Nursing 2001;35(2):276-82

Miller, D. (2021). *Interactive Workshops And Seminars For Professional Development*. Chicago: University Of Chicago Press.

Özdemir, E. K. (2023). Sağlık İletişiminde Dil ve İletişim Becerilerinin Rolüne İlişkin Algılar: Sağlık Çalışanlarına Yönelik Nitel Bir Değerlendirme. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (Özel Sayı 1 (Cumhuriyetin 100. Yılına)), 1529-1549.

Robinson, J. C., & Casalino, L. P. (1996). Vertical Integration And Organizational Networks In Health Care. *Health Affairs*, *15*(1), 7-22.

Saint-Pierre, C., Herskovic, V., & Sepúlveda, M. (2018). Multidisciplinary Collaboration In Primary Care: A Systematic Review. Family Practice, 35(2), 132-141.

Sattar, M., & Mohsin, M. (2024). The Role Of Multidisciplinary Teams In Healthcare Innovation. *Kashf Journal Of Multidisciplinary Research*, *1*(04), 185-194.

Smith, L., Et Al. (2020). *Chronic Disease Management And Care Coordination*. Oxford: Oxford University Press.

Thompson, H. (2018). *E-Learning and Online Education*. Cambridge: Cambridge University Press.

Tschannen, D. (2004). The Effect Of Individual Characteristics On Perceptions Of Collaboration In The Work Environment. Medsurg Nursing, 13(5).

Turan, M. (2020). Sağlık Sektöründe İşbirliğini Teşvik Eden Stratejiler ve Zorluklar. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 13(1), 23-35.

Valentijn, P. P., Schepman, S. M., Opheij, W., & Bruijnzeels, M. A. (2013). Understanding Integrated Care: A Comprehensive Conceptual Framework Based On The Integrative Functions Of Primary Care. *International Journal Of İntegrated Care*, *13*.

Van Der Weert, G., Burzynska, K., & Knoben, J. (2022). An Integrative Perspective On Interorganizational Multilevel Healthcare Networks: A Systematic Literature Review. BMC Health Services Research, 22(1), 923.

Way, D., Jones, L., & Busing, N. (2000). Implementation Strategies: Collaboration In Primary Care—Family Doctors & Nurse Practitioners Delivering Shared Care. *Ontario College Of Family Physicians*.

Williams, K. (2017). *Effective Communication In Project Teams*. Philadelphia: University Of Pennsylvania Press.

Yılmaz, H., & Özkan, B. (2022). Sağlık Sisteminde Ağ Oluşturma ve İşbirliği: Türkiye'deki Örnekler. *Uluslararası Sağlık Yönetimi Ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 5(3), 67-78. Https://Doi.Org/10.30621/Usyas.2022.05.03

12. Bölüm

SAĞLIK SEKTÖRÜNDE BAŞARI HİKÂYELERİ VE EN İYİ UYGULAMALAR

Beyza Uçar

1. GİRİŞ

Sağlık sektöründe başarı, çeşitli kritik bileşenlerin etkili bir şekilde uygulanmasıyla elde edilir. Bu bileşenler, sağlık hizmetlerinin kalitesini, erişilebilirliğini, etkinliğini ve sürdürülebilirliğini içerir. Sağlık hizmetlerinin kalitesi, hastaların güvenliğinin sağlanması, hataların minimize edilmesi ve bilimsel yöntemlere dayalı tedavilerle belirlenir. Erişilebilirlik, coğrafi, ekonomik ve sosyal engellerin azaltılmasıyla herkesin sağlık hizmetlerine erişebilmesini sağlar. Maliyet etkinliği, kaynakların verimli kullanımını ve sağlık hizmetlerinin sürdürülebilirliğini ifade eder. Sağlık hizmetlerinin eşitliği ve kapsayıcılığı ise adil bir şekilde sunulmasını ve toplumun genel sağlık düzeyini iyileştirmeyi amaçlar. Bu bileşenlerin bir araya gelmesi, sağlık sektöründe başarının temelini oluşturur ve bireylerin ve toplumun genel sağlık düzeyini iyileştirir. Kitabın bu kısmında sağlık hizmetlerinde başarının önemi ve sağlık hizmetlerinde kullanılan en iyi uygulamalar detaylandırılacaktır.

2. SAĞLIK SEKTÖRÜNDE BAŞARI

Sağlık sektöründe başarı, bir dizi kritik bileşenin etkili bir şekilde gerçekleştirilmesiyle elde edilir. Bu bileşenler, sağlık hizmetlerinin kalitesini, erişilebilirliğini, etkinliğini ve sürdürülebilirliğini kapsar. Sağlık hizmetlerinin kalitesi, hastaların tedavi süreçlerinde güvenliğin sağlanması, hataların ve komplikasyonların en aza indirilmesi ile belirlenir. Ayrıca, tedavi ve hizmetlerin bilimsel olarak kanıtlanmış en iyi yöntemlere dayalı olması ve hasta memnuniyetinin sağlanması, kaliteli sağlık hizmetlerinin vazgeçilmez unsurlarıdır. Erişilebilirlik, sağlık hizmetlerine coğrafi, eko-

7. SONUÇ

Sağlıkta başarıya ulaşmayı engelleyen faktörlerin tespit edilmesi ve yöneticilerin sağlık kuruluşlarında başarıyı uygulamak için daha etkili stratejiler geliştirmesi gerekmektedir. Sağlık hizmeti sunan kurumlar için, personelin verimliliğinin artması hayati önem taşır. Bu artış, yönetim pratiğinden, çalışanların iş birliği içinde çalışmasına ve tabii ki hastaların memnuniyetine kadar birçok faktöre bağlıdır. Hastaların sağlık hizmetlerinden memnun olması, yönetimin adil ve etkili bir disiplin çerçevesinde yönetilmesi ve çalışanların bireysel olarak veya ekip hâlinde uyum içinde çalışması, kurumun genel performansını doğrudan etkiler. Bu unsurların bir araya gelmesiyle, sağlık kuruluşları daha etkili, verimli ve insan odaklı hizmet sunabilirler.

REFERANSLAR

Amoah, P. A., Nyamekye, K. A., & Owusu-Addo, E. (2021). A multidimensional study of public satisfaction with the healthcare system: a mixed-method inquiry in Ghana. *BMC Health Services Research*, *21*(1), 1320.

Ashley, E. A. (2015). The precision medicine initiative: a new national effort. JAMA, 313(21), 2119-2120.

Baumann, A. A., Shelton, R. C., Kumanyika, S., & Haire-Joshu, D. (2023). Advancing healthcare equity through dissemination and implementation science. *Health services research*, *58*, 327-344.

Badgery-Parker, T., Pearson, S. A., Dunn, S., & Elshaug, A. G. (2019). Measuring hospital-acquired complications associated with low-value care. *JAMA internal medicine*, *179*(4), 499-505.

Barua, R. (2024). Innovations in Minimally Invasive Surgery: The Rise of Smart Flexible Surgical Robots. In *Emerging Technologies for Health Literacy and Medical Practice* (pp. 110-131). IGI Global.

Becker, H. J., LeBlanc, V. R., Lichtman, J. H., et al. (2010). Use of advanced medical imaging for Medicare beneficiaries. Journal of the American Medical Association, 303(16), 1625-1631.

Berger, A., Edmond, M. B., & Farley, M. M. (2010). Comparative effectiveness of hand hygiene interventions in the hospital setting. *Infection Control & Hospital Epidemiology, 31*(6), 593-602.

Berkowitz, B. (2016). The Patient Experience and Patient Satisfaction: Measurement of a Complex Dynamic. *Online Journal of Issues in Nursing*, *21*(1).

Bernet, P., Gumus, G., & Vishwasrao, S. (2020). Maternal mortality and public health programs: evidence from Florida. *The Milbank Quarterly*, *98*(1), 150-171.

Besnier, E., Thomson, K., Stonkute, D., Mohammad, T., Akhter, N., Todd, A., ... & Bambra, C. (2021). Which public health interventions are effective in reducing morbidity, mortality and health inequalities from infectious diseases amongst children in low-and middle-income countries (LMICs): an umbrella review. PLoS One, 16(6), e0251905.

Blumenthal, D., & Tavenner, M. (2010). The "meaningful use" regulation for electronic health records. New England Journal of Medicine, 363(6), 501-504.

Bodenheimer, T., Lorig, K., Holman, H., & Grumbach, K. (2002). Patient self-management of chronic disease in primary care. *JAMA, 288*(19), 2469-2475.

Bommu, R. (2022). Advancements in Healthcare Information Technology: A Comprehensive Review. *Innovative Computer Sciences Journal*, *8*(1), 1-7.

Bradley, E. H., Curry, L. A., Spatz, E. S., Herrin, J., Cherlin, E. J., Curtis, J. P., ... & Krumholz, H. M. (2012). Hospital strategies for reducing risk-standardized mortality rates in acute myocardial infarction. *Annals of internal medicine*, *156*(9), 618-626.

Bray, M., & Buller, M. (2004). Looking back at smallpox. *Clinical Infectious Diseases*, *38*(6), 882-889.

Chassin, M. R., & Loeb, J. M. (2013). High-reliability health care: getting there from here. *The Milbank Quarterly*, *91*(3), 459-490.

Chatterjee, S., Chakraborty, S., Sarker, S., Sarker, S., & Lau, F. Y. (2009). Examining the success factors for mobile work in healthcare: a deductive study. *Decision Support Systems*, *46*(3), 620-633.

Chatterjee, S., Das, S., Ganguly, K., & Mandal, D. (2024). Advancements in robotic surgery: innovations, challenges and future prospects. *Journal of Robotic Surgery*, *18*(1), 28.

Chehelgerdi, M., Chehelgerdi, M., Khorramian-Ghahfarokhi, M., Shafieizadeh, M., Mahmoudi, E., Eskandari, F., ... & Mokhtari-Farsani, A. (2024). Comprehensive review of CRISPR-based gene editing: mechanisms, challenges, and applications in cancer therapy. *Molecular cancer*, *23*(1), 9.

Chmielewska, M., Stokwiszewski, J., Markowska, J., & Hermanowski, T. (2022). Evaluating organizational performance of public hospitals using the McKinsey 7-S framework. *BMC health services research*, *22*, 1-12.

Cleary, P. D. (2016). Evolving concepts of patient-centered care and the assessment of patient care experiences: optimism and opposition. Journal of Health Politics, Policy and Law, 41(4), 675-696.

Deeks, S. G., Lewin, S. R., & Havlir, D. V. (2013). The end of AIDS: HIV infection as a chronic disease. *Lancet, 382*(9903), 1525-1533.

DeHart, D., King, L. B., Iachini, A. L., Browne, T., & Reitmeier, M. (2022). Benefits and challenges of implementing telehealth in rural settings: A mixed-methods study of behavioral medicine providers. *Health & Social Work*, *47*(1), 7-18.

Doyle, C., Lennox, L., & Bell, D. (2013). A systematic review of evidence on the links between patient experience and clinical safety and effectiveness. BMJ Open, 3(1), e001570.

Döhner, H., Wei, A. H., & Löwenberg, B. (2021). Towards precision medicine for AML. *Nature reviews Clinical oncology*, *18*(9), 577-590.

Drummond, M. F., Sculpher, M. J., Claxton, K., Stoddart, G. L., & Torrance, G. W. (2015). *Methods for the economic evaluation of health care programmes*. Oxford university press.

Epstein, R. M., & Street, R. L. (2011). The values and value of patient-centered care. Annals of Family Medicine, 9(2), 100-103.

Epstein, N. E. (2014). Multidisciplinary in-hospital teams improve patient outcomes: A review. *Surgical Neurology International*, 5(Suppl 7), S295-S303.

Esteva, A., Kuprel, B., Novoa, R. A., Ko, J., Swetter, S. M., Blau, H. M., & Thrun, S. (2017). Dermatologist-level classification of skin cancer with deep neural networks. *Nature*, *542*(7639), 115-118.

Farinha, R., Puliatti, S., Mazzone, E., Amato, M., Rosiello, G., Yadav, S., ... & Mottrie, A. (2022). Potential contenders for the leadership in robotic surgery. *Journal of Endourology*, *36*(3), 317-326.

Frenk, J., Chen, L., Bhutta, Z. A., et al. (2010). Health professionals for a new century: transforming education to strengthen health systems in an interdependent world. The Lancet, 376(9756), 1923-1958.

Fynn, J. F., Hardeman, W., Milton, K., & Jones, A. P. (2020). A scoping review of evaluation frameworks and their applicability to real-world physical activity and dietary change programme evaluation. *BMC public health*, *20*, 1-16.

Gill, L., & White, L. (2018). A critical review of patient satisfaction. Leadership in Health Services.

Gostin, L. O., & Hodge Jr, J. G. (2002). Personal privacy and common goods: A framework for balancing under the national health information privacy rule. Minnesota Law Review, 86, 1439.

Greene, J., & Hibbard, J. H. (2012). Why does patient activation matter? An examination of the relationships between patient activation and health-related outcomes. Journal of General Internal Medicine, 27(5), 520-526.

Haleem, A., Javaid, M., Singh, R. P., Suman, R., & Rab, S. (2021). Blockchain technology applications in healthcare: An overview. *International Journal of Intelligent Networks*, *2*, 130-139.

Hekmatpou, D., Shamsi, M., & Zamani, M. (2013). The effect of a healthy lifestyle program on the elderly's health in Arak. *Indian journal of medical sciences*, *67*(3/4), 70

Ivers, N., Jamtvedt, G., Flottorp, S., Young, J. M., Odgaard-Jensen, J., French, S. D., O'Brien, M. A., Johansen, M., Grimshaw, J., & Oxman, A. D. (2012). Audit and feedback: Effects on professional practice and healthcare outcomes. *Cochrane Database of Systematic Reviews, 2012*(6), CD000259.

Iqbal, S. M., Rosen, A. M., Edwards, D., Bolio, A., Larson, H. J., Servin, M., ... & Ceddia, F. Opportunities and Challenges to Implementing mRNA-based Vaccines and Medicines: Lessons from COVID-19. *Frontiers in Public Health*, *12*, 1429265.

Jones, S. S., Thomas, A., Evans, R. S., Welch, S. J., Haug, P. J., & Snow, G. L. (2015). Forecasting daily patient volumes in the emergency department. Academic Emergency Medicine, 15(2), 159-170.

Kaczmarek, K., & Romaniuk, P. (2020). The use of evaluation methods for the overall assessment of health policy: potential and limitations. *Cost Effectiveness and Resource Allocation*, *18*(1), 43.

Kangovi, S., Grande, D., & Trinh-Shevrin, C. (2015). Community health workers combat racial and ethnic health disparities. AMA Journal of Ethics, 17(10), 936-942.

Kansal, A., Latour, J. M., See, K. C., Rai, S., Cecconi, M., Britto, C., ... & Mishra, R. (2023). Interventions to promote cost-effectiveness in adult intensive care units: consensus statement and considerations for best practice from a multidisciplinary and multinational eDelphi study. *Critical Care*, *27*(1), 487.

Karimi, M., & Brazier, J. (2016). Health, health-related quality of life, and quality of life: what is the difference?. *Pharmacoeconomics*, *34*, 645-649.

Kardile, V., Kulkarni, A., Nadar, B., & Saldanha, T. (2023). Monoclonal antibodies in oncology: a decade of novel options. *Cell Biochemistry and Biophysics*, *81*(3), 395-408.

Kılbaş, E. P. K., & Altındiş, M. (2023). Mevcut ve Gelişmekte Olan Aşı Teknolojileri; Kısa derleme. *Journal of Biotechnology and Strategic Health Research*, *7*(3), 148-156.

Kutney-Lee, A., Mchugh, M. D., Sloane, D. M., Cimiotti, J. P., Flynn, L., Neff, D. F., & Aiken, L. H. (2016). Nursing: a key to patient satisfaction. Health Affairs, 28(4), w669-w677.

Ma, Y., Zhao, C., Zhao, Y., Lu, J., Jiang, H., Cao, Y., & Xu, Y. (2022). Telemedicine application in patients with chronic disease: a systematic review and meta-analysis. *BMC medical informatics and decision making*, *22*(1), 105.

McDonald, K. M., Sundaram, V., Bravata, D. M., Lewis, R., Lin, N., Kraft, S., ... & Owens, D. K. (2007). Closing the quality gap: A critical analysis of quality improvement strategies (Vol. 7: Care Coordination). Agency for Healthcare Research and Quality.

McFadden, K. L., Henagan, S. C., & Gowen, C. R. (2009). The integration of multidisciplinary teams in health care settings: A case study. *Health Care Management Review, 34*(4), 323-333.

MacQueen, I. T., Maggard-Gibbons, M., Capra, G., Raaen, L., Ulloa, J. G., Shekelle, P. G., ... & Hempel, S. (2018). Recruiting rural healthcare providers today: a systematic review of training program success and determinants of geographic choices. *Journal of general internal medicine*, *33*, 191-199.

Manary, M. P., Boulding, W., Staelin, R., & Glickman, S. W. (2013). The patient experience and health outcomes. New England Journal of Medicine, 368(3), 201-2037.

Mara, D., & Black, R. E. (2012). "The Role of Water, Sanitation, and Hygiene in Reducing Child Mortality." The Lancet.

Marmot, M. G., Altman, D. G., Cameron, D. A., Dewar, J. A., Thompson, S. G., & Wilcox, M. (2013). The benefits and harms of breast cancer screening: an independent review. *British journal of cancer*, *108*(11), 2205-2240.

Mermer, G., & Güzekin, Ö. (2021). Kadinlarda Meme Kanseri Risk Düzeyi ve Tarama Yöntemlerini Kullanma Durumu. *Van Sağlık Bilimleri Dergisi*, *14*(1), 50-62.

Modjtahedi, H., Ali, S., & Essapen, S. (2012). Therapeutic application of monoclonal antibodies in cancer: advances and challenges. *British medical bulletin*, *104*(1), 41-59.

Munthe, C. (2008). The goals of public health: an integrated, multidimensional model. *Public health ethics*, *1*(1), 39-52.

Okoro, C. A. (2018). Prevalence of disabilities and health care access by disability status and type among adults—United States, 2016. *MMWR. Morbidity and Mortality Weekly Report*, *67*

Özşaker, E. (2014). Organ nakli ve yaşam kalitesi. *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi*, *3*(3), 166-173.

Papanicolas, I., & Smith, P. (2013). *Health system performance comparison: an agenda for policy, information and research: an agenda for policy, information and research*. McGraw-Hill Education (UK).

Paul, S. M., Mytelka, D. S., Dunwiddie, C. T., Persinger, C. C., Munos, B. H., Lindborg, S. R., & Schacht, A. L. (2010). How to improve R&D productivity: the pharmaceutical industry's grand challenge. Nature Reviews Drug Discovery, 9(3), 203-214.

Renzi, C., Lyratzopoulos, G., Card, T., Chu, T. P. C., Macleod, U., & Rachet, B. (2016). Do colorectal cancer patients diagnosed as an emergency differ from non-emergency patients in their consultation patterns and symptoms? A longitudinal data-linkage study in England. *British journal of cancer*, *115*(7), 866-875.

Riva, G. (2003). Ambient intelligence in health care. *CyberPsychology & Behavior*, *6*(3), 295-300.

Rodney, A. M., & Hill, P. S. (2014). Achieving equity within universal health coverage: a narrative review of progress and resources for measuring success. *International journal for equity in health*, *13*, 1-8.

Sackett, D. L., Rosenberg, W. M. C., Gray, J. A. M., Haynes, R. B., & Richardson, W. S. (1996). Evidence based medicine: What it is and what it isn't. *BMJ*, 312(7023), 71-72.

Salas, E., Almeida, S. A., Salisbury, M., King, H., Lazzara, E. H., Lyons, R., ... & McQuillan, R. (2009). What are the critical success factors for team training in health care? *The Joint Commission journal on quality and patient safety*, *35*(8), 398-405.

Salvador-Carulla, L., Rosenberg, S., Mendoza, J., Tabatabaei-Jafari, H., & Network, P. M. H. I. (2020). Rapid response to crisis: Health system lessons from the active period of COVID-19. *Health Policy and Technology*, *9*(4), 578-586.

Snyderman, R., & Yoediono, Z. (2008). Prospective health care and the role of academic medicine: lead, follow, or get out of the way. Academic Medicine, 83

Sofaer, S., & Firminger, K. (2016). Patient perceptions of the quality of health services. Annual Review of Public Health, 26, 513-559.

Sony, M., Antony, J., & Tortorella, G. L. (2023). Critical success factors for successful implementation of healthcare 4.0: A literature review and future research agenda. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *20*(5), 4669.

Smith, R. A., Andrews, K. S., Brooks, D., Fedewa, S. A., Manassaram-Baptiste, D., Saslow, D., ... & Wender, R. C. (2017). Cancer screening in the United States, 2017: A review of current American Cancer Society guidelines and current issues in cancer screening. CA: a cancer journal for clinicians, 67(2), 100-121.

Smith, M., & Williams, C. (2020). Enhancing Chronic Disease Management through Remote Monitoring: A Systematic Review. *Journal of Medical Internet Research*, 22(7), e18116.

Sohal, A., De Vass, T., Vasquez, T., Bamber, G. J., Bartram, T., & Stanton, P. (2022). Success factors for lean six sigma projects in healthcare. *Journal of Management Control*, *33*(2), 215-240.

Street, R. L., Makoul, G., Arora, N. K., & Epstein, R. M. (2017). How does communication heal? Pathways linking clinician–patient communication to health outcomes. Patient Education and Counseling, 74(3), 295-301.

Şahan, S., & Güler, S. (2024). Hipertansiyon Hastalarının Giyilebilir Kan Basıncı Cihazlarına Yönelik Görüşleri. *Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi*, *7*(1), 20-28.

Tangcharoensathien, V., Witthayapipopsakul, W., Panichkriangkrai, W., Patcharanarumol, W., & Mills, A. (2018). Health systems development in Thailand: a solid platform for successful implementation of universal health coverage. *The Lancet*, *391*(10126), 1205-1223.

Thomson, S., Figueras, J., Evetovits, T., Jowett, M., Mladovsky, P., Maresso, A., ... & Kluge, H. (2016). Economic crisis, health systems and health in Europe: impact and implications for policy. Open University Press.

Tsao, L. C., Force, J., & Hartman, Z. C. (2021). Mechanisms of therapeutic antitumor monoclonal antibodies. *Cancer research*, *81*(18), 4641-4651.

Vincent, C., & Amalberti, R. (2016). *Safer healthcare: strategies for the real world* (p. 157). Springer Nature.

Wallace, A. S., Bohara, R., Stewart, S., Subedi, G., Anand, A., Burnett, E., ... & Schluter, W. W. (2017). Impact of an intervention to use a measles, rubella, and polio mass vaccination campaign to strengthen routine immunization services in Nepal. *The Journal of infectious diseases*, *216*(suppl_1), S280-S286.

Walters, R., Leslie, S. J., Polson, R., Cusack, T., & Gorely, T. (2020). Establishing the efficacy of interventions to improve health literacy and health behaviours: a systematic review. *BMC public health*, *20*, 1-17.

Wang, F. (2018). The roles of preventive and curative health care in economic development. PLoS One, 13(11), e0206808.

Warsi, A., Wang, P. S., LaValley, M. P., Avorn, J., & Solomon, D. H. (2004). Self-management education programs in chronic disease: A systematic review and methodological critique of the literature. *Archives of Internal Medicine, 164*(15), 1641-1649.

World Health Organization (WHO) (2010). The World Health Report 2010: Health Systems Financing- The Path to Universal Coverage. World Health Organization.

World Health Organization (WHO). (2022). Antibacterial agents in clinical and preclinical development: An overview and analysis.

Wong, E., Mavondo, F., & Fisher, J. (2020). Patient feedback to improve quality of patient-centred care in public hospitals: a systematic review of the evidence. *BMC health services research*, *20*, 1-17.

Wong, S. T., Chau, S. W., & Hogg, W. E. (2020). The impact of patient-centered care on outcomes. *Journal of Patient-Centered Care*, 15(4), 312-320.

Williamson, C., Baker, G., Mutrie, N., Niven, A., & Kelly, P. (2020). Get the message? A scoping review of physical activity messaging. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, *17*, 1-15.

Yeboah, K., Dodam, K. K., Affrim, P. K., Adu-Gyamfi, L., Bado, A. R., Owusu Mensah, R. N., & Gyan, B. (2018). Metabolic syndrome and parental history of cardiovascular disease in young adults in urban Ghana. *BMC Public Health*, *18*, 1-8.

Yiğit, A., & Erdem, R. (2016). Sağlık Teknolojisi Değerlendirme: Kavramsal Bir Çerçeve. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (23), 215-249.

Zanjani, S., Tol, A., Mohebbi, B., Sadeghi, R., Jalyani, K. N., & Moradi, A. (2015). Determinants of healthy lifestyle and its related factors among elderly people. *Journal of education and health promotion*, *4*(1), 103.

Zhang, T., & Wang, Z. (2024). Monoclonal Antibody Development for Cancer Treatment Using the Phage Display Library Platform. *Biologics*, *4*(1), 55-74.

Zhou, Y., Mendonca, S. C., Abel, G. A., Hamilton, W., Walter, F. M., Johnson, S., & Lyratzopoulos, G. (2018). Variation in 'fast-track'referrals for suspected cancer by patient characteristic and cancer diagnosis: evidence from 670 000 patients with cancers of 35 different sites. *British journal of cancer*, *118*(1), 24-31.

Salgın Hastalıkların Matematiksel Modellemeleri ve Temel Analizleri

Dr. Öğr. Üyesi Mahir Demir

nobel bilimsel

Salgın Hastalıkların Matematiksel Modellemeleri ve Temel Analizleri

Dr. Öğr. Üyesi Mahir Demir

Yayın No.: 2351
E-ISBN: 978-625-376-007-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Dilek Gezgin -dilek@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Demir, Mahir.
Salgın Hastalıkların Matematiksel Modellemeleri ve Temel Analizleri / Mahir Demir
1. Basım, VI + 102 s., 15,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
E-ISBN: 978-625-376-007-6
1. Salgın Hastalıklar 2. Matematiksel Modelleme 3. Yeniden Üreme Sayısı (R_0) 4. Kararlılık Analizi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İçindekiler

Ön Söz ..... **iii**

1. Bölüm
Salgın Hastalık Modelleri ve Temel Analizleri **1**
1. GİRİŞ 1
2. EPİDEMİ MODELLERİ 3
   2.1. SIR (Duyarlı-Enfekte-İyileşmiş) Modeli 3
      2.1.1. SIR Modellerinde Denge Noktalarının Bulunması 8
         2.1.1.1. Hastalığın olmadığı denge noktası 9
         2.1.1.2. Endemik denge noktası 9
      2.1.2. SIR Modellerinde Temel Yeniden Üreme Sayısı (R_0) 11
      2.1.3. SIR Modellerinde Denge Noktalarının Kararlılık Analizi 12
   2.2. SEIR (Duyarlı- Maruz- Enfekte- İyileşmiş) Modelleri 15
      2.2.1. SEIR Modellerinde Denge Noktalarının Bulunması 18
      2.2.2. SEIR Modellerinde Yeniden Üreme Sayısı(R_0) 20
      2.2.3. Denge Noktalarının Kararlılık Analizi 21
3. SONUÇ VE TARTIŞMA 28

2. Bölüm
Vektör Tabanlı Salgın Hastalıkların Modellemesi **31**
1. GİRİŞ 31
2. VEBA SALGINI MODELLEMESİ 32
   2.1. Model Formülasyonu 33
   2.2. Denge Noktalarının Bulunması 37
      2.2.1. Hastalığın Olmadığı Denge Noktası 37
      2.2.2. Endemik Denge Noktası 38

2.3. Temel Yeniden Üreme Sayısı (R_0) 40
2.4. Denge Noktalarının Kararlılık Analizleri 41
3. SONUÇ VE TARTIŞMA 47

3. Bölüm
Kirli Su Kaynakları ve Çevre Yoluyla Bulaşan Salgın Hastalık Modellemeleri .. 49
1. GİRİŞ 49
2. KOLERA SALGINI MODELLEMESİ 49
2.1. Model Formülasyonu 50
2.2. Denge Noktalarının Bulunması 54
2.2.1. Hastalığın Olmadığı Denge Noktası 54
2.2.2. Endemik Denge Noktası 55
2.3. Temel Yeniden Üreme Sayısı (R_0) 58
2.4. Denge Noktalarının Karalılık Analizi 61
3. SONUÇ VE TARTIŞMALAR 67

4. Bölüm
Solunum ve Temas Yoluyla Bulaşan Salgın Hastalık Modellemeleri 69
1. GİRİŞ 69
2. GRİP VE COVID-19 SALGINI MODELLEMESİ 70
2.1. Model Formülasyonu 71
2.2. Denge Noktalarının Bulunması 75
2.2.1. Hastalığın Olmadığı Denge Noktası 75
2.2.2. Endemik Denge Noktası 76
2.3. Temel Yeniden Üreme Sayısı (R_0) 79
2.4. Denge Noktalarının Kararlılık Analizleri 82
3. SONUÇ VE TARTIŞMALAR 95
Referanslar 97

Referanslar

Adam, D. (2020). Modelling the pandemic: The simulations driving the world's response to COVID-19. Nature, 580(7803), 316-318.

Akinsulie, O.C.; Adesola, R.O.; Aliyu, V.A.; Oladapo, I.P.; Hamzat, A. Epidemiology and Transmission Dynamics of Viral Encephalitides in West Africa. Infect. Dis. Rep. 2023, 15, 504-517. https://doi.org/10.3390/idr15050050

Allen, L. J., and Lahodny, G. E. (2012). Extinction thresholds in deterministic and stochastic epidemic models. Journal of Biological Dynamics, 6(2), 590-611. doi:10.1080/17513758.2012.665502(AIMS Press).

Anderson, R. M., and May, R. M. (1992). Infectious Diseases of Humans: Dynamics and Control. Oxford University Press.

Andrews, J. R., and Basu, S. (2011). Transmission dynamics and control of cholera in Haiti: an epidemic model. The Lancet, 377(9773), 1248-1255.

Arino, J., Brauer, F., van den Driessche, P., Watmough, J., and Wu, J. (2007). A model for influenza with vaccination and antiviral treatment. Journal of Theoretical Biology, 246(4), 668–680.

Aslan IH, Demir M, Wise MM, Lenhart S (2022). Modeling COVID- 19: Forecasting and analyzing the dynamics of the outbreak in Hubei and Turkey. Math Meth Appl Sci 45(10):6481–6494. https://doi.org/10.1002/mma.8181

Banks, H. T., and Kappel, F. (1989). Parameter Estimation Techniques for Distributed Systems. Journal of Mathematical Biology, 27(5), 461-490.

Bernoulli, D. (1766). An attempt at a new analysis of the mortality caused by smallpox and of the advantages of inoculation to prevent it. Memoirs of the Royal Academy of Sciences.

Bertuzzo, E., Mari, L., Righetto, L., et al. (2008). On the space-time evolution of a cholera epidemic. Water Resources Research, 44(1). https://doi.org/10.1029/2007WR006211

Bertuzzo, E., Casagrandi, R., Gatto, M., Rodriguez-Iturbe, I., and Rinaldo, A. (2010). On spatially explicit models of cholera epidemics. Journal of the Royal Society Interface, 7(45), 321-333.

Blackwood, J. C., and Childs, L. M. (2018). An introduction to compartmental modeling for the budding infectious disease modeler. Letters in Biomathematics, 5(1), 195–221.

Boonpatcharanon S, Heffernan JM, Jankowski H (2022) Estimating the basic reproduction number at the beginning of an outbreak. *PLoS ONE* 17(6): e0269306. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0269306

Brauer, F., and Castillo-Chavez, C. (2012). Mathematical Models in Population Biology and Epidemiology. Springer.

Brauer, F., Castillo-Chavez, C., and Feng, Z. (2019). Mathematical Models in Epidemiology. Springer.

Caminade C, McIntyre KM, Jones AE. Impact of recent and future climate change on vector-borne diseases. Ann N Y Acad Sci. 2019 Jan;1436(1):157-173. doi: 10.1111/nyas.13950. Epub 2018 Aug 18. PMID: 30120891; PMCID: PMC6378404.

Chala, B. and Hamde, F. Emerging and Re-emerging Vector-Borne Infectious Diseases and the Challenges for Control: A Review. Front Public Health. 2021 Oct 5;9:715759. doi: 10.3389/fpubh.2021.715759. PMID: 34676194; PMCID: PMC8524040.

Chanteau, S., et al. (2005). "Mathematical modeling of bubonic plague in the context of human and vector interactions." Mathematical Biosciences, 197(1), 18-35.

Chowell, G., Viboud, C., Simonsen, L., Miller, M. A., and Acuna-Soto, R. (2009). The 1918–1919 influenza pandemic in Mexico: Chronology, dynamics and underlying factors. PLOS ONE, 4(10), e7116.

Coburn, B. J., Wagner, B. G., and Blower, S. (2009). Modeling influenza epidemics and pandemics: insights into the future of swine flu (H1N1). BMC Medicine, 7(1), 30.

Codeço, C. T. (2001). Endemic and epidemic dynamics of cholera: The role of the aquatic reservoir. BMC Infectious Diseases, 1(1), 1-14. https://doi.org/10.1186/1471-2334-1-1

Cowling, B. J., Chan, K. H., Fang, V. J., Lau, L. L., So, H. C., Fung, R. O., ... and Leung, G. M. (2010). Comparative epidemiology of pandemic and seasonal influenza A in households. The New England Journal of Medicine, 362(23), 2175-2184.

Cutler, D. M., and Summers, L. H. (2020). The COVID-19 pandemic and the $16 trillion virus. JAMA, 324(15), 1495-1496.

Dean, K. R., Krauer, F., Walløe, L., Lingjærde, O. C., Bramanti, B., Stenseth, N. C., and Schmid, B. V. (2023). "Modeling the Justinianic Plague: Comparing Hypothesized Transmission Routes." PLOS ONE, 18(7). DOI: 10.1371/journal.pone.0260417

Demir, M. (2022). The Effect of Population Migration on the Diffusion of Cholera Outbreaks in Metapopulations. Editörler: Işık, B., Köse, F. Ve Küççüktürk, S. *Current Debates in Health Sciences* (pp. 493-511). Duvar Publishing.

Demir, M., Aslan, I.H. and Lenhart, S. Analyzing the effect of restrictions on the COVID-19 outbreak for some US states. *Theor Ecol* 16, 117–129 (2023). https://doi.org/10.1007/s12080-023-00557-1

Diekmann, O., Heesterbeek, H., and Britton, T. (2013). Mathematical Tools for Understanding Infectious Disease Dynamics. Princeton University Press.

Evans, L.C. (1998) Partial Differential Equations. American Mathematical Society, Vol. 19.

Ferguson, N. M., Cummings, D. A. T., Cauchemez, S., Fraser, C., Riley, S., Meeyai, A., ... and Burke, D. S. (2005). Strategies for containing an emerging influenza pandemic in Southeast Asia. Nature, 437(7056), 209-214.

Ferguson, N. M., Laydon, D., Nedjati-Gilani, G., Imai, N., Ainslie, K., Baguelin, M., and Ghani, A. C. (2020). Impact of non-pharmaceutical interventions (NPIs) to reduce COVID-19 mortality and healthcare demand. Imperial College London.

Flaig, J., and Houy, N. (2022). Epidemic control using stochastic and deterministic transmission models: performance comparison with and without parameter uncertainties. medRxiv. doi:10.1101/2022.11.12.22282246(medRxiv).

Friedman, A. (1982). Foundations of Modern Analysis. Dover Publications, Inc. New York.

Funk, S., Gilad, E., Watkins, C., and Jansen, V. A. (2010). The spread of awareness and its impact on epidemic outbreaks. Proceedings of the National Academy of Sciences, 106(16), 6872-6877.

Hethcote, H. W. (2000). The Mathematics of Infectious Diseases. *SIAM Review*, 42(4), 599-653.

Khalil, H. K. (2002). Nonlinear Systems (3rd ed.). Prentice Hall.

Kretzschmar, M., Wallinga, J. (2009). Mathematical Models in Infectious Disease Epidemiology. In: Krämer, A., Kretzschmar, M., Krickeberg, K. (eds) Modern Infectious Disease Epidemiology. Statistics for Biology and Health. Springer, New York, NY. https://doi.org/10.1007/978-0-387-93835-6_12

Kermack, W. O., and McKendrick, A. G. (1927). A Contribution to the Mathematical Theory of Epidemics. Proceedings of the Royal Society of London. Series A, Containing Papers of a Mathematical and Physical Character, 115(772), 700-721.

Gage, K. L., and Kosoy, M. Y. (2005). "Natural history of plague: perspectives and progress." Annual Review of Entomology, 50, 505-528.

Guan, W. J., Ni, Z. Y., Hu, Y., Liang, W. H., Ou, C. Q., He, J. X., ... and China Medical Treatment Expert Group for Covid-19. (2020). Clinical characteristics of coronavirus disease 2019 in China. The New England Journal of Medicine, 382(18), 1708-1720.

Guckenheimer, J., and Holmes, P. (1983). Nonlinear Oscillations, Dynamical Systems, and Bifurcations of Vector Fields. Springer.

Guerra, F. M., Bolotin, S., Lim, G., Heisler, M., and Fisman, D. N. (2006). Assessing the potential impact of COVID-19 on epidemic diseases like influenza and measles. Epidemiology and Infection, 144(10), 2243-2252.

Gundry, S., Wright, J., and Conroy, R. (2004). A systematic review of the health outcomes related to household water quality in developing countries. Journal of Water and Health, 2(1), 1-13.

Hartley, D. M., Morris Jr, J. G., and Smith, D. L. (2006). Hyperinfectivity: A critical element in the ability of Vibrio cholerae to cause epidemics? PLoS Medicine, 3(1), e7.

Heesterbeek, J. A. P., and Dietz, K. (1996). The concept of R0 in epidemic theory. Statistical Methods in Medical Research, 5(4), 361-387.

Heesterbeek, H., Anderson, R. M., Andreasen, V., Bansal, S., De Angelis, D., Dye, C., ... and Metcalf, C. J. E. (2015). Modeling infectious disease dynamics in the complex landscape of global health. Science, 347(6227), aaa4339.

Hethcote, H. W. (2000). The mathematics of infectious diseases. SIAM Review, 42(4), 599-653. - Black, F. L. (1966). The dynamics of disease in populations. Epidemiologic Reviews, 8(1), 1-21.

Himsworth, C. G., Parsons, K. L., Jardine, C., and Patrick, D. M. (2023). "Mathematical Model Developed at YSPH Provides New Insights into Deadly Bubonic Plague." Yale School of Public Health. Erişim adresi: ysph.yale.edu

Hirsch, M. W., Smale, S., and Devaney, R. L. (2004). Differential Equations, Dynamical Systems, and an Introduction to Chaos (2nd ed.). Academic Press.

Horn, R. A., and Johnson, C. R. (2012). Matrix Analysis. Cambridge University Press. ISBN: 9780511810817 https://doi.org/10.1017/CBO9780511810817

Hurwitz, A. (1895). Ueber die Bedingungen, unter welchen eine Gleichung nur Wurzeln mit negativen reellen Theilen besitzt. Mathematische Annalen, 46(2), 273-284.

Kausrud, K.L., Begon, M., Ari, T.B. et al. Modeling the epidemiological history of plague in Central Asia: Palaeoclimatic forcing on a disease system over the past millennium. BMC Biol 8, 112 (2010). https://doi.org/10.1186/1741-7007-8-112

Keeling, M. J., and Gilligan, C. A. (2000). Metapopulation dynamics of bubonic plague. Nature, 407(6806), 903-906.

Keeling, M. J., and Rohani, P. (2008). Modeling Infectious Diseases in Humans and Animals. Princeton University Press.

Kermack, W. O., and McKendrick, A. G. (1927). A contribution to the mathematical theory of epidemics. Proceedings of the Royal Society A: Mathematical, Physical and Engineering Sciences, 115(772), 700-721.

Khan, K. A., and Younis, U. (2022). Mathematical Modeling and Stability Analysis of SIR and SEIR Models for Infectious Diseases. Materials, 15(10), 3625. DOI: 10.3390/mat15103625

Kilbourne, E. D. (2006). Influenza pandemics of the 20th century. Emerging Infectious Diseases, 12(1), 9-14.

Koelle, K., Rodó, X., Pascual, M., Yunus, M., and Mostafa, G. (2005). Refractory periods and climate forcing in cholera dynamics. Nature, 436(7051), 696-700.

Kucharski, A. J., Russell, T. W., Diamond, C., Liu, Y., Edmunds, J., Funk, S., and Eggo, R. M. (2020). Early dynamics of transmission and control of COVID-19: a mathematical modelling study. The Lancet Infectious Diseases, 20(5), 553-558.

Legrand, J., Grais, R. F., Boelle, P. Y., Valleron, A. J., and Flahault, A. (2007). Understanding the dynamics of Ebola epidemics. Epidemiology and Infection, 135(4), 610-621.

Li, M. Y., and Muldowney, J. S. (1995). Global stability for the SEIR model in epidemiology. Mathematical Biosciences, 125(2), 155–164.

Lowe, R., Chirombo, J., and Tompkins, A. M. (2013). Relative importance of climatic, geographic and socio-economic determinants of malaria in Malawi. Malaria Journal, 12(1), 416.

Mills, C. E., Robins, J. M., and Lipsitch, M. (2004). Transmissibility of 1918 pandemic influenza. Nature, 432(7019), 904-906.

Morens, D. M., Folkers, G. K., and Fauci, A. S. (2008). Emerging infections: a perpetual challenge. The Lancet Infectious Diseases, 8(11), 710-719.

Mukandavire, Z., Liao, S., Wang, J., Gaff, H., Smith, D. L., and Morris Jr, J. G. (2011). Estimating the reproductive numbers for the 2008–2009 cholera outbreaks in Zimbabwe. Proceedings of the National Academy of Sciences, 108(21), 8767-8772.

Murray, C. J., Ortblad, K. F., Guinovart, C., Lim, S. S., Wolock, T. M., Roberts, D. A., and Naghavi, M. (2012). Global, regional, and national incidence and mortality for HIV, tuberculosis, and malaria during 1990–2013: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2013. The Lancet, 384(9947), 1005-1070.

Paules, C. I., and Subbarao, K. (2017). Influenza. The Lancet, 390(10095), 697-708.

Perko, L. (2013). Differential Equations and Dynamical Systems (3rd ed.). Springer.

Prem, K., Liu, Y., Russell, T. W., Kucharski, A. J., Eggo, R. M., Davies, N., ... and Jit, M. (2020). The effect of control strategies to reduce social mixing on outcomes of the COVID-19 epidemic in Wuhan, China: a modelling study. The Lancet Public Health, 5(5), e261-e270.

Putra, S., Mu'tamar, K., and Zulkarnain. (2019). Analysis of SIR Model with Parameter Estimation using Particle Swarm Optimization. American Journal of Mathematical and Computational Methods, 4(4), 69-74. DOI: 10.11648/j.ajmcm.20190404.11

Rachael L. Miller Neilan, Elsa Schaefer, Holly Gaff, K. Renee Fister, Suzanne Lenhart, 2010. Modeling optimal intervention strategies for cholera, Bulletin of Mathematical Biology 72: 2004- 2018. doi:10.1007/s11538-010-9521-8.

Reiner, R. C., King, A. A., Emch, M., Yunus, M., Faruque, A. S. G., and Pascual, M. (2012). Highly localized sensitivity to climate forcing drives endemic cholera in a megacity. Proceedings of the National Academy of Sciences, 109(6), 2033-2036.

Rinaldo, A., Bertuzzo, E., Mari, L., Righetto, L., Blokesch, M., Gatto, M., and Rodriguez-Iturbe, I. (2012). Reassessment of the 2010–2011 Haiti cholera outbreak and rainfall-driven multiseason projections. Proceedings of the National Academy of Sciences, 109(17), 6602-6607.

Routh, E. J. (1877). A Treatise on the Stability of a Given State of Motion, Particularly Steady Motion. Cambridge University Press.

R. C. Reiner et al., A systematic review of mathematical models of mosquito-borne pathogen transmission: 1970–2010, Journal of The Royal Society Interface, vol. 10, no. 81, Apr. 2013.

Sichone J, Simuunza MC, Hang'ombe BM, Kikonko M (2020) Estimating the basic reproduction number for the 2015 bubonic plague outbreak in Nyimba district of Eastern Zambia. PLOS Neglected Tropical Diseases 14(11): e0008811. https://doi.org/10.1371/journal.pntd.0008811

Slotine, J. E., and Li, W. (1991). Applied Nonlinear Control. Prentice Hall

Spence, L., Anderson, D.E., Demir, M., Aslan, I.H., Okafor, C.C., Souza, M.J., and Lenhart, S. (2023), The Effect of Changing COVID-19 Restrictions on the Transmission Rate in a Veterinary Clinic, Infectious Disease Modelling 8 (1), 294 - 308

Tabbabi, A., Vasconcelos Dos Santos, T., Bekhti, K., Haouas, N., Pang, J., Bereguiain, M. A. G., eds. (2023). Vector-borne diseases and consequences on human health: A multidisciplinary approach. Lausanne: Frontiers Media SA. doi: 10.3389/978-2-8325-4019-0

Taghizadeh, E., and Mohammad-Djafari, A. (2022). SEIR Modeling, Simulation, Parameter Estimation, and Their Application for COVID-19 Epidemic Prediction. Physics Science Forum, 5(1), 18. DOI: 10.3390/psf2022005018

Taubenberger, J. K., and Morens, D. M. (2008). The pathology of influenza virus infections. Annual Review of Pathology: Mechanisms of Disease, 3, 499-522.

Tien, J. H., and Earn, D. J. D. (2010). Multiple transmission pathways and disease dynamics in a waterborne pathogen model. Bulletin of Mathematical Biology, 72, 1506-1533. https://doi.org/10.1007/s11538-010-9507-6

Tuite, A. R., Tien, J. H., Eisenberg, M. C., Earn, D. J. D., Ma, J., and Fisman, D. N. (2011). Cholera epidemic in Haiti, 2010: using a transmission model to explain spatial spread of disease and identify optimal control interventions. Annals of Internal Medicine, 154(5), 293-302.

Upadhyay, R.K., Pal, A.K., Kumari, S. et al. Dynamics of an SEIR epidemic model with nonlinear incidence and treatment rates. Nonlinear Dyn 96, 2351–2368 (2019). https://doi.org/10.1007/s11071-019-04926-6

Van den Driessche, P., and Watmough, J. (2002). Reproduction numbers and subthreshold endemic equilibria for compartmental models of disease transmission. Mathematical Biosciences, 180(1-2), 29–48.

Yang R, Atkinson S, Chen Z, Cui Y, Du Z, Han Y, Sebbane F, Slavin P, Song Y, Yan Y, Wu Y, Xu L, Zhang C, Zhang Y, Hinnebusch BJ, Stenseth NC, Motin VL. Yersinia pestis and Plague: some knowns and unknowns. Zoonoses (Burlingt). 2023;3(1):5. doi: 10.15212/zoonoses-2022-0040. Epub 2023 Jan 19. PMID: 37602146; PMCID: PMC10438918.

Wang, X., and Wang, J. (2017). Disease dynamics in a coupled cholera model linking within-host and between-host interactions. Journal of Biological Dynamics, 11(1), 238-262.

Wells, C. R., Sah, P., Moghadas, S. M., Pandey, A., Shoukat, A., Wang, Y., and Galvani, A. P. (2021). Impact of international travel and border control measures on the global spread of the novel coronavirus (COVID-19). Proceedings of the National Academy of Sciences, 118(4).

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK, ÇEVRE VE ENERJİ EKONOMİSİ

Editörler
Prof. Dr. Harun Yakışık
Doç. Dr. Mehmet Sedat Uğur

nobel bilimsel

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK, ÇEVRE VE ENERJİ EKONOMİSİ

Editörler: Prof. Dr. Harun Yakışık, Doç. Dr. Mehmet Sedat Uğur

Yayın No.: 2390
ISBN: 978-625-376-085-4
E-ISBN: 978-625-376-086-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehmet Nuri Selvi
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yakışık, Harun., Uğur, Mehmet Sedat.
Sürdürülebilirlik, Çevre ve Enerji Ekonomisi / Harun Yakışık, Mehmet Sedat Uğur
1. Basım, XIV + 174 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-376-085-4
E-ISBN: 978-625-376-086-1
1. Sürdürülebilirlik 2. Çevre Ekonomisi 3. Enerji Ekonomisi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **iii**

TAKDİM ..... **v**

ÖN SÖZ ..... **ix**

Bölüm 1
ENERJİ EKONOMİSİ: TANIMI, KAPSAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ **1**
Müslüme Narin

Bölüm 2
TÜRKİYE'DE YENİLENEBİLİR ENERJİ KAPASİTESİNİN ARTTIRILMASINA YÖNELİK VERGİ TEŞVİKLERİ **17**
Binhan Elif Yılmaz

Bölüm 3
ENERJİ KOOPERATİFLERİ İLE ÇEVRE VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK **37**
Gökçen Bayram

Bölüm 4
YENİLENEBİLİR ENERJİYE GEÇİŞ VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME **67**
Mehmet Sedat Uğur - Harun Yakışık

Bölüm 5
EKONOMİK BÜYÜME VE ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK **91**
Fatih Konur - Erdoğan Kotil

Bölüm 6
YEŞİL BÜYÜME VE YEŞİL KOMPLEKSİTE PERSPEKTİFİNDEN TÜRKİYE EKONOMİSİ **105**
Barbaros Güneri

Bölüm 7
ÇEVRE POLİTİKALARININ CO2 EMİSYONLARINA ETKİSİ: ÇEKİM MODELİ ANALİZİ 125
Evrim Zeynep Ünlü

Bölüm 8
YÜKSELEN PİYASA EKONOMİLERİNDE ÇEVRESEL KUZNETS EĞRİSİ (ÇKE) HİPOTEZİNİN SINANMASI 153
Mehmet Ali Demir

Bölüm 1

ENERJİ EKONOMİSİ: TANIMI, KAPSAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Müslüme Narin

1. GİRİŞ

Enerji ekonomisi, toplumlarda enerji tedariki ve kullanımıyla ilgili konuları içeren geniş bir bilimsel alandır. Bu alan, enerji kaynaklarını ve enerji emtialarını inceler. Firmaları ve tüketicileri enerji kaynağı tedarik etmeye, dönüştürmeye, taşımaya, kullanmaya motive eden güçleri, piyasa ve düzenleyici kurumları, dağıtımsal ve çevresel sonuçları, enerjinin ekonomik olarak verimli kullanımı gibi konuları içerir. Enerji kullanımının ağırlıklı olarak tüketilebilir fosil yakıtlardan sağlanıyor olması, çalışmayı farklı bir boyuta taşır. Enerji sektörü, hem kâr hem de bir gelecek vaat ederek 21. yüzyıla girmiştir. Ancak fosil yakıtların yakılımı sonucu doğaya salınan karbondioksitler iklim değişikliği yoluyla küresel ısınmaya yol açmaktadır. Bu nedenle hükûmetler daha temiz enerji kaynaklarını piyasaya sürme eğilimindedir. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerin artan enerji talebi, enerji piyasalarının farklı boyutta şekillenmesine neden olmaktadır (Palgrave, 2018: 3640).

Enerji üretimi, iletimi ve dağıtımının maliyetleri dikkate alındığında enerjinin etkin kullanımı ekonomik açıdan anlam kazanmaktadır. Enerji hizmetleri, istenilen son kullanıcıya enerji üreten ve sağlayan faaliyetlerdir (Fell, 2017: 129). Enerji hizmetlerinin verimliliği, enerjiyi üretmek ve sağlamak için kullanılan mühendislik teknolojisine bağlıdır. Buradaki amaç, aydınlatma, ısıtma ve yakıt (doğal gaz) gibi enerji hizmetlerini üretmek için gereken enerji girdisini en aza indirmektir. Enerji ekonomisinde dikkate alınan sektörler; ulaşım, inşaat, mikro düzeyde hanehalkları ile işletmeler ve makro düzeyde kaynak yönetimi, çevresel faktörleri kapsayan geniş bir insan faaliyetlerinden oluşmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, enerji ekonomisi alanının ortaya çıkışına ilişkin gelişmeleri sunmaktır. Bu doğrultuda ikinci bölümde enerji ekonomisi ta-

yapılan açıklamalarla çelişen bir durum ancak enerji ekonomisine yönelik çalışmaların petrol kriziyle hızlandığı da bir gerçektir. Bhattacharyya (2011), petrol krizinden çok önce enerji üzerine çalışmalar olduğunu kabul etmesine rağmen benzer düşüncelere sahiptir. Dolayısıyla yazar, enerji ekonomisinin birinci petrol krizinden sonra uzmanlaşmış bir alan olduğunu ileri sürmüştür. Fouquet (2012) de Bhattacharyya'ya (2011) çok benzer görüşlere sahiptir.

Genel olarak bakıldığında birinci petrol krizinden sonra 1970'li yıllar enerji ekonomisinin büyük bir atılım yaptığı dönem olarak kabul etmek mümkündür.

SONUÇ

Enerji ekonomisi, enerji kaynaklarını, enerji kaynaklarının üretimini, tüketimini, piyasasını, fiyatını inceleyen, ekonominin bir alt alanıdır. Bu alana ilişkin yapılan çok sayıdaki tanımdan, enerji ile ilgili yapılan tüm çalışmaları kapsadığı görülmektedir. Bu tanımlar genişlikleri açısından kendi içinde de oldukça tutarlıdır.

Kapsamı açısından enerji ekonomisinin çevre ekonomisi, doğal kaynak ekonomisi, ekolojik ekonomi ile çok yakın bir ilişki içinde olduğu görülmüştür. Buradan da enerji ekonomisinin bir yandan ekonomiyle öte yandan doğal kaynaklar, çevre, ekoloji gibi birçok alanla ilişkili olduğu, dolayısıyla çok disiplinli bir alan olduğu ileri sürülmektedir. Bu alanın araştırma konuları ve analiz yöntemleri açısından çok disiplinli olduğu ifade edilmektedir. Ancak bu alana yönelik çalışmaların ekonomi dergilerinde veya çevre dergilerinde yayınlanması, alanın kapsamının tam olarak belirlenemediği anlamına da gelmektedir.

Enerji ekonomisine yönelik çalışmaların 1865'te Jevons'un çalışmasıyla örtük olarak başladığı ancak ağırlıklı olarak 1973-1974 birinci petrol kriziyle birlikte kurumsallaşmanın arttığı görülmektedir. Özellikle son yıllarda enerjiye yönelik ilginin daha çok arttığı ve bu nedenle önemli çalışmaların yapıldığını belirtmek gerekir.

KAYNAKÇA

Adelman, M. A. (1972). *The World Petroleum Market*. The Johns Hopkins University Press

Adelman, M. A. (2003). *The Economics of Petroleum Supply: Papers, 1962-1993*. MIT Press.

Bhattacharyya, S. C. (2011). *Energy Economics: Concepts, Issues, Markets and Governance*. Springer.

BP (2022). Statistical Review of World Energy. https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2022-full-report.pdf (Erişim Tarihi: 28.10.2024).

Darmstadler, J. (2003). Hans H. Landsberg and Sam H. Schurr: Reflections and Appreciation. *The Energy Journal*, 24(4), 1-16.

Energy Economics Journal (2024). About the journal. https://www.sciencedirect.com/journal/energy-economics (Erişim Tarihi: 21.10.2024).

Energy Journal (2024). About the journal. https://www.sciencedirect.com/journal/energy (Erişim Tarihi: 21.10.2024).

Energy Policy Journal (2024). About the journal. https://www.sciencedirect.com/journal/energy-policy (Erişim Tarihi: 21.10.2024).

EPRI (2024). About. https://www.epri.com/about (Erişim Tarihi: 22.10.2024).

Fell, M. J. (2017). Energy services: A conceptual review. *Energy Research & Social Science*, 27, 129-140.

Forbes (2009). T. Boone Pickens Names the Seven Most Powerful People in the World in Energy. https://www.forbes.com/2009/11/09/boone-pickens-oil-leadership-power-09-energy_slide.html (Erişim Tarihi: 22.10.2024).

Fouquet, R. (2012). Economics of Energy and Climate Change: Origins, Developments and Growth. Basque Centre for Climate Change (BC3) Working Paper Series N8. https://addi.ehu.es/bitstream/ handle/10810/14245/BC3WP201208.pdf?sequence=1 (Erişim Tarihi: 24.10.2024).

Giraudet, L. G., & Missemer, A. (2019). The Economics of Energy Efficiency, a Historical Perspective. CIRED. Working Paper, No: 2019-74.

Giraudet, L. G., & Missemer, A. (2023). The history of energy efficiency in economics: Break-points and regularities. *Energy Research & Social Science*, 97, 102973.

Gray, L. C. (1914). Rent under the Assumption of Exhaustibility. *Quarterly Journal of Economics*, 28(3), 466-489.

Hotelling, H. (1931). The Economics of Exhaustible Resources. *Journal of Political Economy* 39(2), 137-175.

IAEE (2024a). Energy Journal. The International Association for Engery Economics, https://journals.sagepub.com/overview-metric/ENJ (Erişim Tarihi: 24.10.2024).

IAEE (2024b). Best Paper Awards. The International Association for Engery Economics, https://www.iaee.org/en/students/best_paper.aspx (Erişim Tarihi: 25.10.2024).

IEA (2024a). Dr. Fatih Birol. IEA, https://www.iea.org/contributors/dr-fatih-birol (Erişim Tarihi: 22.10.2024).

IEA (2024b). About. International Energy Agency, https://www.iea.org/about (Erişim Tarihi: 20.10.2024).

Jevons, W. S. (1865). *The Coal Question: An Inquiry Concerning the Progress of the Nation, and the Probable Exhaustion of Our Coal Mines (1866)*. Macmillan & Co. London.

Kneese, A. V., & Sweeney, J. L. (1985). Preface to the Handbook. İçinde *Handbook of Natural Resource and Energy Economics*. Vol. 1 / Edition 3, A.V. Kneese & J. L. Sweeney (eds.), xi-xix. Elsevier Science. https://www.sciencedirect.com/handbook/handbook-of-natural-resource-and-energy-economics, (Erişim Tarihi: 25.10.2024).

Kula, E. (1992). *Economics of Natural Resources and the Environment*. Chapman & Hall.

Kula, E. (1998). *History of Environmental Economic Thought. Routledge Studies in the History of Economics.* Routledge.

Mcdonald, S. L. (1961). Percentage Depletion and the Allocation of Resources: The Case of Oil and Gas. *National Tax Journal*, 55, 365-381.

McKie, J. W., & McDonald, S. L. (1962). Petroleum Conservation in Theory and Practice. *Quarterly Journal of Economics*, 76, 98-121.

MIT (2014). Morris Adelman. https://news.mit.edu/2014/morris-adelman-mit-economics-faculty-member-over-six-decades-dies (Erişim Tarihi: 22.10.2024).

MIT (2024a). Robert S. Pindyck. https://web.mit.edu/rpindyck/www/ (Erişim Tarihi: 22.10.2024).

MIT (2024b). Christopher Knittel. https://energy.mit.edu/profile/christopher-knittel/, (Erişim Tarihi: 22.10.2024).

MIT Economics (2024). Paul L. Joskow. https://economics.mit.edu/people/faculty/paul-l-joskow (Erişim Tarihi: 22.10.2024).

Missemer, A. (2021). The history of environmental and energy economics through the lens of political economy. İçinde *The Routledge Handbook of the Political Economy of the Environment*, E. Laurent & K. Zwickl (eds.), 60-71. Routledge.

Oliveira, T. (2013). Energy Economics: an Early Modern History. *SSRN Electronic Journal*. dx.doi.org/10.2139/ssrn.2695103.

OPEC (2024). Brief History. Organization of the Petroleum Exporting Countries, https://www.opec.org/opec_web/en/about_us/24.htm (Erişim Tarihi: 22.10.2024).

Oxford Energy (2024). Paul Stevens. https://www.oxfordenergy.org/authors/paul-stevens/ (Erişim Tarihi: 22.10.2024).

Palgrave (2018). *The New Palgrave Dictionary of Economics (3rd edition).* Palgrave Macmillan. "Energy Economics" içeriği, R. Sickles & H. G. Huntington (yazarlar), 3640-3648. https://doi.org/10.1057/978-1-349-95189-5_663.

Percebois, J. (1989). *Économie de l'énergie*. Économica: Paris.

Pindyck, R. S. (1979). *The structure of energy markets*. JAI Press.

Resource and Energy Economics Journal (2024). About the journal. https://www.sciencedirect.com/journal/resource-and-energy-economics, (Erişim Tarihi: 21.10.2024).

Schurr, S. H., Bruce, C. N., Eliasberg, V. E., Lerner, J., & Landsberg, H. H. (1960). *Energy in the American Economy 1850-1975: Its History and Prospects*. Johns Hopkins for RFF.

Stanford University (2024). James Sweeney. https://energy.stanford.edu/people/james-sweeney (Erişim Tarihi: 22.10.2024).

Stevens, P. (2000). *The Economics of Energy, Volume 1*. Edward Elgar Publishing.

Sweeney, J. (2024). Economics of energy (Lecture notes). *Department of Management Science and Engineering*, 4.9(48). https://web.stanford.edu/~jsweeney/paper/Energy%20Economics.PDF (Erişim Tarihi: 24.10.2024).

TIME (2021). The 100 Most Influential People of 2021. https://time.com/collection/100-most-influential-people-2021/6095810/fatih-birol/, (Erişim Tarihi: 22.10.2024).

Tol, R. S. J. & Weyant, J. P. (2006). Energy economics' most influential papers. *Energy Economics*, Elsevier, 28(4), 405-409.

Turvey, R., & Anderson, D. (1977). *Electricity Economics, Essays and Case Studies*. A World Bank Research Publication, The John Hopkins University Press.

Université de Montpellier (2024). Jacques Percebois. https://shs.cairn.info/auteur/23330?lang=en&tab=apercu (Erişim Tarihi: 22.10.2024).

University of Cambridge (2024). David Newbery. https://www.econ.cam.ac.uk/people/emeritus/dmgn (Erişim Tarihi: 22.10.2024).

University of Surrey (2024). Subhes Bhattacharyya. https://www.surrey.ac.uk/people/subhes-bhattacharyya (Erişim Tarihi: 22.10.2024).

US University of Sussex (2024). Richard Tol. https://profiles.sussex.ac.uk/p289812-richard-tol, (Erişim Tarihi: 22.10.2024).

Bölüm 2

TÜRKİYE'DE YENİLENEBİLİR ENERJİ KAPASİTESİNİN ARTTIRILMASINA YÖNELİK VERGİ TEŞVİKLERİ*

Binhan Elif Yılmaz

1. GİRİŞ

Günümüzde fosil enerji kaynaklarının ekonomik ve çevresel maliyetlerinin artması, daha ekonomik, sağlıklı, güvenilir, sürekli ve temiz yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmeyi gündemde tutmaktadır. Ancak yenilenebilir enerji kaynakları olarak kabul edilen su (hidro), güneş, rüzgâr, jeotermal, dalga, biokütle gibi kaynakların gelişen teknolojiyle birlikte önemli bir problemi, yüksek düzeydeki ilk maliyet sorunudur. Bu sorunun aşılması hâlinde yenilenebilir enerji kaynaklarına artan talebin ve yatırımların, ekonominin dışa bağımlılığının azalmasına, ekonomik büyümenin sürdürülebilirliğinin sağlanmasına ve çevresel olumsuzlukların önlenmesine katkı sağlayacağı genel kabul görmektedir.

Bu çalışmada Türkiye'de yatırımların yenilenebilir enerjiye yönlendirilmesine ve yatırım kapasitesinin arttırılmasına yönelik politika arayışları ele alınmıştır. Bu bağlamda artan enerji ihtiyacının yenilenebilir enerji kaynaklarından karşılanabilmesi ve kapasite artışının sağlanabilmesi için uygulanan kamu politikalarından biri olan vergi teşvikleri incelenmiştir. Türkiye'nin yenilenebilir enerji yatırımlarının vergi teşviklerinden yararlandırılmasının yanı sıra küresel enerji krizi ile enflasyonist ortamda fiyat dalgalanmalarını yönetebilmesi ve ayrıca nihai kullanıcının refahını arttıracak çözümler üretmesi gerekmektedir.

* Not: Bu çalışma, İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenmektedir. Proje No: SBA-2019-30779.

Bu politikaların başında maliye politikası ve onun araçları gelmektedir. Vergi teşvikleriyle YE alanında pozitif dışsallıkların artması amacıyla YE firmalarının vergisel yükü kısmen ve/veya tamamen hafiflerken devlet de firmaların yatırım maliyetini paylaşmış olmaktadır. Devlet bütçesinden karşılanan bu finansmanın bütçeye maliyeti ve halka yükü olacaktır. Ayrıca enerji fiyatlarında düşüş gerçekleşmediğinde bu durumun nihai tüketiciye büyük oranda yansıması, halkın refahını azaltacaktır. O nedenle devletin vergi gelirlerini kullanarak yapmış olduğu bu fedakârlıklar çerçevesinde yatırımdan verim alınması elzemdir. Bu yüzden devletler, teşvik politikalarında verimsizlikle ilgili negatif dışsallıkları göz önünde bulundurarak planlama yapmalı ve politikalar tasarlamalıdır.

YE kaynaklarını elde etmenin zaman aldığı ve çeşitli zorluklara sahip olduğu unutulmamalıdır. YE yatırımları üzerinden vergi gelirlerinin bu enerji şirketlerine aktarıldığı göz önüne alındığında enerji verimliliği ve enerji tasarrufu konuları giderek daha da önemli hâle gelmektedir.

KAYNAKÇA

Ateş, A. (2019). Sosyal yarar perspektifinden jeotermal kaynaklar: Türkiye-İtalya karşılaştırması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi: İstanbul.

Beck, F. & Martinot, E. (2004). Renewable energy polices and barriers. İçinde *Encyclopedia of Energy*, C. Cleveland (ed.), 365-383. Academic Press/Elsevier Science.

Berksoy, T. & Akdoğan, D. (2018). Yenilenebilir enerjide kamu politikaları ve Türkiye. *Journal of Life Economics*, 5(3), 19-42.

Çetin, O. & Türece, N. S. (2024). Türkiye'de fosil yakıt tüketiminin sağlık harcamaları üzerindeki etkilerinin AHP-TOPSİS yöntemleri ile değerlendirilmesi. *Erciyes Akademi*, 38(3), 728-749.

Eser, E. (2011). *Türkiye'de teşvik sistemleri ve mevcut sistemin yapısına yönelik öneriler*. T.C Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü.

IEA (International Energy Agency). (2023). *World Economic Outlook*. https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2023 (Erişim Tarihi: 10.10.2024).

IEA (International Energy Agency). (2024). *Renewables 2024, Analysis and Forecast to 2030*. https://iea.blob.core.windows.net/assets/17033b62-07a5-4144-8dd0-651cdb6caa24/Renewables2024.pdf (Erişim Tarihi: 11.10.2024).

Konyalı, İ. (2019). *Türkiye için mevcut enerji üretimine alternatif yenilenebilir ve sürdürülebilir enerji kaynaklarının seçimi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi: Ankara.

REN21 (2019). *Renewables 2019 - global status report*. http://www.ren21.net/gsr-2019 (Erişim Tarihi: 10.10.2024).

Sağlık ve Çevre Birliği (2017). *Gizli maliyet: fosil yakıt teşviklerini sonlandırmanın sağlık faydaları*. https://env-health.org/IMG/pdf/heal_fosil_yakit_tesvikleri_ve_saglik_web.pdf (Erişim Tarihi: 29.10.2024).

Şeker, A. (2016). Yenilenebilir enerji, Türkiye'de yenilenebilir enerji potansiyeli ve yeşil pazarlama ve yenilenebilir enerjinin pazarlanması. *The Journal of International Social Research*, 9(46), 810-828.

Şencan, D. (2022). Yenilenebilir enerjide Türkiye'nin dünyadaki yeri ve uygulanan teşviklerin değerlendirilmesi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(3), 693-709.

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (ETKB) (2017). *Dünya ve Türkiye enerji ve tabii kaynaklar görünümü*. Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara.

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (ETKB) (2022). *Türkiye ulusal enerji planı*-2022. https://enerji.gov.tr/Media/Dizin/EIGM/tr/Raporlar/TUEP/T%C3%BCrkiye_Ulusal_Enerji_Plan%C4%B1.pdf (Erişim Tarihi: 1.10.2024).

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (ETKB) (2024). https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji (Erişim Tarihi: 29.10.2024).

Türkiye Elektrik İletim A.Ş. (TEİAŞ) (2024). https://www.teias.gov.tr/turkiye-elektrik-uretim-iletim-istatistikleri (Erişim Tarihi: 10.10.2024).

Yılmaz, B. E. (2024). *Maliye*. (5. Baskı), Der Yayınları: İstanbul.

Yılmaz, O. & Hotunluoğlu, H. (2015), Yenilenebilir enerjiye yönelik teşvikler ve Türkiye. *Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 74-97.

193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu (6.1.1961 tarihli ve 10700 sayılı RG)

2872 sayılı Çevre Kanunu (11.08.1983 tarihli ve 18132 sayılı RG)

3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu (2.11.1984 tarihli ve 18563 sayılı RG)

4760 sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu (12.6.2002 tarihli ve 24783 sayılı RG)

5346 sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına Dair Kanun (18.5.2005 tarihli ve 25819 sayılı RG)

5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu (21.6.2006 tarihli ve 26205 sayılı RG)

5627 sayılı Enerji Verimliliği Kanunu (2.5.2007 tarihli ve 26510 sayılı RG)

5686 sayılı Jeotermal Kaynaklar ve Doğal Mineralli Sular Kanunu (13.6.2007 tarihli ve 26551 sayılı RG)

6094 sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına Dair Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (8.1.2011 tarihli ve 27809 sayılı RG)

6446 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu (30.3.2013 tarihli ve 28603 sayılı RG)

7161 sayılı Vergi Kanunları ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (18.1.2019 tarihli ve 30659 sayılı RG)

7501 sayılı Maden Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (11.5.2024 tarihli ve 32543 sayılı RG)

Bölüm 3

ENERJİ KOOPERATİFLERİ İLE ÇEVRE VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Gökçen Bayram

1. GİRİŞ

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde enerji talebi sürekli artmaktadır. Talebi artan enerji, fosil yakıtlardan elde edilmektedir, bu da beraberinde çeşitli çevre sorunlarını getirmektedir. Bununla birlikte fosil yakıtlar her ülke için kolaylıkla erişilebilir değildir. Kimi ülkeler kendi enerji kaynaklarına sahip iken kimi de enerjide dışa bağımlıdır. Bu durum da enerji maliyetlerinin yüksek olmasına neden olabilmektedir. Bununla birlikte enerji kaynaklarına sahip olan ülkelerde savaşların veya krizlerin olması enerji kaynaklarının tedariğini ve ulaşılabilir olmasını olumsuz etkilemektedir. Sıralanan bu nedenler üretimde ve tüketimde fosil yakıtlara dayalı bir üretim ve yaşam modelinin sürdürülebilirliği tartışmalarını getirdiği gibi alternatif arayışlara da yol açmaktadır.

Şehirleşme oranının artması, şehirde yaşayan nüfusun çoğalması ve günümüzde elektrik enerjisi ile çalışan teknolojik alet kullanımının artması enerjiye olan talebin de artmasına neden olmuştur. Fosil yakıtlara dayalı enerji tüketimi yüksek karbon salımlarına neden olmakta ve çevre krizini derinleştirmektedir. Ayrıca enerjinin merkezi olarak üretilip dağıtılması, altyapı eksikliklerinin varlığı, enerjiye her kesimin ulaşımını olumsuz etkilemektedir.

Yerel ve bölgesel kalkınma, altyapı sorunlarına çözüm getirme, düşük karbonlu büyüme gibi hedeflerin sağlanması adına yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı bir enerji kullanımı günümüzde üzerine çalışılan konulardandır. Toplumda çevre sorunlarına duyarlılığın gelişmesi ve iklim krizi ile mücadelede fosil yakıtlar yerine yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanma gerçeği dünya genelinde yenilenebilir enerjiye olan ilgiyi ve rağbeti

KAYNAKÇA

Ang, T. Z., Salem, M., Kamarol, M., Das, H. S., Nazari, M. A., & Prabaharan, N. (2022). A comprehensive study of renewable energy sources: Classifications, challenges and suggestions. *Energy Strategy Reviews*, 43, 100939.

Ayanoğlu, G. G. D. (2014). Dünya örnekleri ile yenilenebilir enerji kooperatifleri. Enerji Uzmanları Derneği Enerji Piyasası Bülteni, http://koop. gtb. gov. tr/ (Erişim Tarihi: 12.10.2024).

Baş, B., & Demirtaş, I. (2022). A View of Energy Cooperatives from the Framework of Energy Justice. *Journal of Recycling Economy & Sustainability Policy*, 1(1), 18-26.

Çeçen, H. (2021). Avrupa Birliği Yenilenebilir Enerji Hukukunda Yeni Bir Tüzel Kişilik Olarak "Yenilenebilir Enerji Toplulukları". *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 20(2), 381-410.

Denktaş, B., Pekdemir, S., & Soykan, G. (2018). Peer to peer business model approach for renewable energy cooperatives. İçinde *2018 7th International Conference on Renewable Energy Research and Applications (ICRERA)*, 1336-1339. IEEE.

DGRV (2024). Facts and figures of the cooperatives in Germany 2024. https://www.dgrv.de/wp-content/uploads/2024/07/Zahlen_und_Fakten_2024_Englisch.pdf (Deutscher Genossenschafts- und Raiffeisenverband e.V.) (Erişim Tarihi: 12.10.2024).

Energy4all (2024). https://energy4all.co.uk/ (Erişim Tarihi: 12.10.2024).

EIA (2024). Use of energy explained. Energy use for transportation. https://www.eia.gov/energyexplained/use-of-energy/transportation.php (Erişim Tarihi: 04.11.2024).

García-Alvarez, M. T., & Mariz-Pérez, R. M. (2012). Analysis of the success of feed-in tariff for renewable energy promotion mechanism in the EU: lessons from Germany and Spain. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 65, 52-57.

Gorjian, S., Ebadi, H., Trommsdorff, M., Sharon, H., Demant, M., & Schindele, S. (2021). The advent of modern solar-powered electric agricultural machinery: A solution for sustainable farm operations. *Journal of cleaner production*, 292, 126030.

Heras-Saizarbitoria, I., Sáez, L., Allur, E., & Morandeira, J. (2018). The emergence of renewable energy cooperatives in Spain: A review. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 94, 1036-1043.

ICA (International Cooperative Alliance) (2024). Cooperative identity, values & principles. https://ica.coop/en/cooperatives/cooperative-identity (Erişim Tarihi: 07.10.2024).

IEA (2023). World Energy Outlook 2023, IEA, Paris https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2023 (Erişim Tarihi: 15.10.2024).

IEA (2024a). Buildings. https://www.iea.org/energy-system/buildings (Erişim Tarihi: 07.10.2024).

IEA (2024b). How much CO2 do countries in Europe emit? https://www.iea.org/regions/europe/ emissions (Erişim Tarihi: 15.10.2024).

IEA (2024c). How much CO2 does Türkiye emit? https://www.iea.org/countries/turkiye/emissions (Erişim Tarihi: 08.10.2024).

IEA (2024d). How much CO2 does Germany emit? https://www.iea.org/countries/germany/emissions (Erişim Tarihi: 08.10.2024).

ILO (2013). *Providing clean energy and energy access through cooperatives*. International Labour Office. International Institute of Labour Studies

Inforse (2022). Renewable-Energy Cooperatives Cases from Denmark, Germany, Poland & Turkey. https://www.inforse.org/europe/pdfs/Pub_Renewable_Energy_Cooperatives_Cases_from_Denmark_Germany_Poland_Turkey_2022.pdf (Erişim Tarihi: 22.10.2024).

Isle of Skye Renewables Co-operative (2024). https://www.skye.coop/ (Erişim Tarihi: 28.10.2024).

Kanlı, İ. B., & Kaplan, B. (2018). Yenilenebilir enerji kaynaklarının etkin kullanımı için bir model önerisi: şehir enerji kooperatifleri. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 6(4), 31-42.

Kaya, O. (2017). Ülkemizde Yenilenebilir Enerji Kooperatifleri ve Gelişimi. *Uluslararası Yenilenebilir Enerji Kooperatifleri Konferansı Sonuç Kitabı*. Yeşil Düşünce Derneği.

Kelly, E., (2024). Electric Co-ops Win $7.3 Billion in New ERA Funding for Clean Energy. https://www.electric.coop/electric-co-ops-win-7-3-billion-in-new-era-funding-for-clean-energy (Erişim Tarihi: 20.10.2024).

Kendirli, B., & Çakmak, B. (2010). Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Sera Isıtmasında Kullanımı. *Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi*, *2*(1), 95-103.

Nordic Energy Research (2023). Energy Communities. https://pub.norden.org/ nordicenergyresearch2023-03/ (Erişim Tarihi: 20.10.2024).

NRECA (2024). National Rural Electric Cooperative Association https://www.electric.coop/ (Erişim Tarihi: 22.10.2024).

NREL (National Renewable Energy Laboratory). (2021). Life Cycle Greenhouse Gas Emissions from Electricity Generation: https://www.nrel.gov/docs/fy21osti/80580.pdf (Erişim Tarihi: 20.10.2024).

OKA (2022). Altı Köy Yenilenebilir Enerji Eksenli Gelişim ve Tarımda Dönüşüm Güdümlü Projesi Tamamlandı. https://oka.gov.tr/haber/alti-koy-yenilenebilir-enerji-eksenli-gelisim-ve-tarimda-donusum-gudumlu-projesi-tamamlandi (Erişim Tarihi: 21.10.2024).

Özgül, S., Koçar, G., & Eryaşar, A. (2020). The progress, challenges, and opportunities of renewable energy cooperatives in Turkey. *Energy for Sustainable Development*, *59*, 107-119.

Rahman, A., Farrok, O., & Haque, M. M. (2022). Environmental impact of renewable energy source based electrical power plants: Solar, wind, hydroelectric, biomass, geothermal, tidal, ocean, and osmotic. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 161, 112279.

REScoop.eu, (2024). REScoop.eu briefing on the recast EPBD. https://www.rescoop.eu/toolbox/rescoop-eu-briefing-on-the-revised-epbd (Erişim Tarihi: 21.10.2024).

Schlömer, S. (2014). Technology-specific Cost and Performance Parameters, Annex III of Climate Change 2014: Mitigation of Climate Change. Contribution of Working Group III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. https://www.ipcc.ch/ site/assets/uploads/2018/02/ipcc_wg3_ar5_annex-iii.pdf (Erişim Tarihi: 20.10.2024).

Soeiro, S., & Dias, M. F. (2019). Renewable energy cooperatives: a systematic review. İçinde *2019 16th International Conference on the European Energy Market (EEM*), pp. 1-6. IEEE.

Soeiro, S., & Dias, M. F. (2020). Energy cooperatives in southern European countries: Are they relevant for sustainability targets? *Energy Reports*, 6, 448-453.

Şensoy, S. (t.y.). *Türkiye İklim Sınıflandırması*.

The Schools' Energy Co-operative (2024). https://schools-energy-coop.co.uk/ (Erişim Tarihi: 24.10.2024).

Tutar, F. K. (2019). Türkiye'de Kooperatifçilikte Yeni Açılım: Enerji Kooperatifleri. *International Journal of Social Humanities Sciences Research*, 6(33), 400-416.

Türkiye Cumhuriyeti Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2024). Kooperatif ve Kooperatifçiliğin Tanımı. https://izmir.csb.gov.tr/kooperatif-ve-kooperatifciligin-tanimi-i-1529 (Erişim Tarihi: 15.10.2024).

Türkiye Cumhuriyeti Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (2022). Yenilenebilir Enerji https://enerji.gov.tr/enerji-isleri-genel-mudurlugu-yenilenebilir-enerji (Erişim Tarihi: 15.10.2024).

Türkiye Cumhuriyeti Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (2024). Elektrik. https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-elektrik (Erişim Tarihi: 15.10.2024).

Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı (2018). Kayseri'de Yenilenebilir Enerji Kooperatifi Faaliyete Geçiyor. https://ticaret.gov.tr/kurumsal-haberler/kayseride-yenilenebilir-enerji-kooperatifi-faaliyete-geciyor (Erişim Tarihi: 15.10.2024).

Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı. (2024). Yenilenebilir Enerji Kooperatifleri. https://ticaret.gov.tr/kooperatifcilik/bilgi-bankasi/kooperatifler-hakkinda/yenilenebilir-enerji-kooperatifleri (Erişim Tarihi: 15.10.2024).

World Kinetic Energy Services (2024). Lemvig Biogas. https://dev-trackmyelectricity.ldp.no/powerplants/lemvig-biogas/ (Erişim Tarihi: 16.10.2024).

Widuto, A. (2023). Energy poverty in the EU, EPRS: European Parliamentary Research Service. https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/733583/EPRS_BRI(2022)733583_EN.pdf (Erişim Tarihi: 16.10.2024).

Yılmaz, M., Kaya, O., Olesen, G., Szoleczky, J., & Ruszkowski, J. (2021). Topluluk Enerjisinin Gücü Ortak Ülkelerde Enerji Kooperatiflerinin Analizi Danimarka, Polonya, Türkiye Ve Almanya. The Power of Community Energy.

Zhang, J. (2024). Energy access challenge and the role of fossil fuels in meeting electricity demand: Promoting renewable energy capacity for sustainable development. *Geoscience Frontiers*, 15(5), 101873.

Bölüm 4

YENİLENEBİLİR ENERJİYE GEÇİŞ VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Mehmet Sedat Uğur - Harun Yakışık

1. GİRİŞ

İnsan yaşamını sürdürebilmek için enerjiye ihtiyaç duyar ve bunun için de birtakım enerji kaynaklarından yararlanır. Bugün bağımlı olunan enerji kaynaklarının büyük bir kısmı tükenebilir özelliktedir ve stokları sınırlıdır. Dolayısıyla enerji ekonomisi de bu kıt kaynakların dağıtımı ile ilgilenir. Kaynakların kıtlığı, bu kaynakların tükenmeye başladıkça kullanımlarının iktisadi olarak etkin olmayacağını ifade eder. Mevcut kaynak stokunun kullanım miktarı arttıkça bu nihai tükenmenin bekleneceği zaman da kısalacaktır (Gillingham & Sweeney, 2010). Bu da nihayetinde bir enerji geçişini gerekli kılacaktır. Tarih boyunca bir enerji kaynağından başka bir enerji kaynağına geçiş söz konusu olmuştur. Başlangıçta güneş enerjisine bağlı olan insanlar, sonraki dönemlerde farklı alternatiflerin ardından kömür, petrol gibi yenilenemeyen fosil yakıtları kullanmaya başlamışlardır. Bugün, dünyadaki toplam enerji arzının yaklaşık %80'lik kısmı, kömür (%27,6), petrol (%30,2) ve doğal gaz (%23,1) olmak üzere üç temel fosil yakıttan oluşmaktadır (IEA, 2024). Türkiye'de de veriler benzer bir durumu göstermektedir. Öyle ki, IEA'nin (2024) ülkede üretilen ve ithal edilen enerjiden ihraç edilen enerjinin çıkarılması ile elde edilen toplam enerji arzı verilerine göre Türkiye'de de 2000 yılından beri en fazla kullanılan üç yakıt türü petrol, doğal gaz ve kömürdür. 2023 yılı verilerine göre petrol, toplam arzın %29,2'sini, doğal gaz %26,3'ünü ve kömür ise %26,1'ini oluşturmaktadır. Bu da üç büyük fosil yakıtın tek başına enerji arzının yaklaşık %82'sini oluşturduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Tür-

1976: 93; Kotler & Lee, 2005), uzun vadeli düşünme, doğal kaynakların ve biyolojik çeşitliliğin bütünlük içerisinde korunması, tüm kesimlerin yaşam kalitesini artırmak için sosyal adaletin sağlanması, ekonomik büyümeyi ve refah artışını garanti edecek şekilde kaynakların etkin kullanılması, enerji, su ve diğer kaynakların verimli kullanılması ve geri dönüşüm ekonomisine işlerlik kazandırılması, çevre dostu teknolojiler ve süreçleri geliştirmek, katılımcı ve hesap verebilirliğin ön plana alındığı iş birliklerin geliştirilmesi bu yaklaşımlar içerisinde öne çıkmaktadır (Giddens, 2013: 94-95; Atvur, 2009: 232; WCED, 1987).

KAYNAKÇA

Alada, A., Gürpınar, E., & Budak, S. (2012). Rio Konferansı Üzerine Düşünceler. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 3-4-5, 93-108.

Aswathanarayana, U., Harikrishnan, T. & Kadher-Mohien, T. S. (2010). *Green energy: technology, economics and policy*. CRC Press: Leiden.

Atvur, S. (2009). Yerel Gündem 21 ve Çevre: Antalya Kent Konseyi Örneği, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 35(2), 231-241.

Barbier, E., B. ve Burgess, J., C. (2017). The sustainable development goals and the systems approach to sustainability. *Economics, Open- Assessment E-Journal*, 11(2017-28), 122.

Baxter, W. F. (1974). *People or penguins: the case for optimal pollution*. Columbia University Press.

Bekiroğlu, O. (2011). Sürdürülebilir Kalkınmanın Yeni Kuralı: Karbon Ayak İzi. İkinci Elektrik Tesisat Ulusal Kongresi. http://www.emo.org.tr/ekler/49c17cab08ed10e_ek.pdf (Erişim Tarihi: 01.11.2024).

Bell, M.L. (2004). A Retrospective Assessment of Mortality from the London Smog Episode of 1952: The Role of Influenza and Pollution. *Environ. Health Perspect.*, 112(1), 6-8.

Berkes, F., Feeny, D., McCay, B. & Acheson, J. M. (1989). *The benefits of the commons*. Nature 340: 91-93

Bhattacharyya, S. C. (2011). *Energy economics: concepts, issues, markets and governance*. Springer: London.

Bloch, H., Rafiq, S., & Salim, R. (2012). Coal consumption, CO2 emission and economic growth in China: Empirical evidence and policy responses. *Energy Economics*, 34(2), 518-528.

Brezet, H., Stevels. A. & Rombouts, J. (1999). *LCA for ecodesign: the Dutch experience*. Proceedings First International Symposium on Environmentally Conscious Design and Inverse Manufacturing. IEEE.

Brimblecombe, P. (1976). Attitudes and Responses Towards Air Pollution in Medieval England. *Journal of the Air Pollution Control Association*. 26 (10): 941-45.

Bruvoll, A. & Medin, H. (2003). Factors behind the Environmental Kuznets Curve a Decomposition of the Changes in Air Pollution. *Environmental and Resource Economics*, 24, 27–48.

CASEM (2024). *SKDM Beyanı ve SKDM Raporu Nedir?* https://www.casem.com.tr/skdm-beyani-ve-skdm-raporu-nedir/ (Erişim Tarihi: 07.11.2024).

Cho, D. I., Ogwang, T., & Opio, C. (2010). Simplifying the water poverty index. *Social Indicators research*, 97, 257-267.

Codoni, R., Park, H.C. & Ramani, K.V. (1985). *Integrated energy planning: a manual*. Asian and Pacific Development Centre: Kuala Lumpur

Damkjaer, S. & Taylor, R. (2017). The measurement of water scarcity: Defining a meaningful indicator. *Ambio*, 46(5), 513-531.

Danso, D., Chow, J., & Streit, W. R. (2019). Plastics: environmental and biotechnological perspectives on microbial degradation. *Applied and Environmental Microbiology*, 85(19), e01095-19.

Demir, M. A. (2024). Seçilmiş Sahra-altı Afrika ülkelerinde ekonomik büyüme, fosil ve yenilenebilir enerji kullanımının CO2 emisyonları üzerine etkileri. İçinde *Güncel Makro İktisat Uygulamaları*, G. Ertürkmen (ed.), 71-86. Özgür Yayınları.

Dobson, A. (1993). Ecologism. İçinde *Contemporary political ideologies*, R. Eatwell & A. Wright (eds.), 216-238. Printer Publishers.

Ertekin, P. (2012). Sürdürülebilir Kaynak Kullanımına Yönelik Çevre Eğitimi Uygulamalarının İlköğretim Öğrencilerinin Karbon Ayak İzi Konusunda Bilinçlenmeleri Üzerine Etkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Muğla: Sıtkı Koçman Üniversitesi.

Falkenmark, M. (1986). Fresh water: Time for a modified approach. *Ambio*, 192-200.

Falkenmark, M. (1989). The massive water scarcity now threatening Africa: why isn't it being addressed? *Ambio*, 112-118.

Falkenmark, M. (2000). Competing freshwater and ecological services in the river basin perspective: an expanded conceptual framework. *Water Int.*, 25(2), 172-177.

Falkenmark, M. (2009). Water and the Next Generation - Towards a More Consistent Approach. İçinde *Water Management in 2020 and Beyond*, A. K. Biswas vd. (eds.), 65-88. Springer: Berlin.

Falkenmark, M., Lundqvist, J., & Widstrand, C. (1989). Macro-scale water scarcity requires micro-scale approaches. *Natural Resources Forum*. 13(4): 258–267.

FAO (2017). *The Future of Food and Agriculture-Trends and Challenges*. Food and Agriculture Organization: Rome.

Feitelson, E., & Chenoweth, J. (2002). Water poverty: towards a meaningful indicator. *Water policy*, 4(3), 263-281.

Fouqet, R. (2009). A brief history of energy. İçinde *International Handbook on the Economics of Energy*, J. Evans & L. C. Hunt (eds.), 1-19. Edward Elgar.

Giddens, A. (2013). *İklim Değişikliği Siyaseti* (çev. Erhan Baltacı), Phoenix Yay.: Ankara.

Gillingham, K., & Sweeney, J. (2010). Market failure and the structure of externalities. İçinde *Harnessing renewable energy in electric power systems*, B. Moselle, J. Padilla & R. Schmalensee (eds.), 69-91. Routledge.

Hardin, G. (1968). *The tragedy of the commons*. Science 162: 1243-1248.

Harris, J. M & Roach, B. (2018). *Environmental and Natural Resource Economics: A Contemporary Approach (4th edition).* Routledge: New York.

Hoekstra, A.Y. (2003). Virtual water trade: Proceedings of the International Expert Meeting on Virtual Water Trade. *Value of Water Research Report*, Series No.12. UNESCO-IHE, Delft, Netherlands.

Hoekstra, A.Y. (2013). *The water footprint of modern consumer society*. Routledge, London

Hoekstra, A.Y. & Hung, P.Q. (2002). Virtual water trade: A quantification of virtual water flows between nations in relation to international crop trade. *Value of Water Research Report Series*, No.11. UNESCO-IHE, Delft, Netherlands.

IEA (2024). *Energy Statistics Data Browser*. http://iea.org (Erişim Tarihi: 03.11.2024).

İklim Değişikliği Başkanlığı (2023). Montreal Protokolü. http://iklim.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 14.10.2024).

Jebli, M. B., Farhani, S., & Guesmi, K. (2020). Renewable energy, CO2 emissions and value added: Empirical evidence from countries with different income levels. *Structural Change and Economic Dynamics*, 53, 402-410.

Joshua, U., & Bekun, F. V. (2020). The path to achieving environmental sustainability in South Africa: the role of coal consumption, economic expansion, pollutant emission, and total natural resources rent. *Environmental Science and Pollution Research*, 27(9), 9435-9443.

Kaltschmitt, M., Streicher, W. & Wiese, A. (2007). *Renewable energy: technology, economics and environment*. Springer: Berlin.

Kaya, E. H. (2020). Kyoto'dan Paris'e Küresel İklim Politikaları. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 4 (10), 165-191.

Koontz, H. & O'Donnell, C. (1976). *Management: A systems and contingency analysis of managerial functions*. USA: McGraw Hill.

Kotler, P. & Lee, N. (2005). Best of Breed: When it Comes to Gaining a Market Edge While Supporting a Social Cause, "Corporate Social Marketing" Leads the Pack. *Social Marketing Quarterly*, 11(3-4), 91-103.

Kotzeva, M. (2016). *Urban europe statistics on cities towns and suburbs*. Publications Office of the European Union: Luxembourg.

Lawrence, P., Meigh, J., & Sullivan, C. (2002). The water poverty index: An international comparison. Keele Economics Research Papers, No. 2002/19. http://www.keele.ac.uk/depts/ ec/cer/pubs_kerps.htm (Erişim Tarihi: 25.10.2024).

Lynas, M. (2007). *Carbon counter*. Franz Steiner Verlag: Harper Collins Publishers.

Meadows, D. H., Meadows, D. L., Randers, J. & Behrens, W. W. (1972). *The Limits to Growth*. Universe Books: New York.

Medlock, K. B. (2009). The economics of energy supply. İçinde *International Handbook on the Economics of Energy*, J. Evans & L. C. Hunt (eds.), 51-72. Edward Elgar.

Paul, B. D. (2008). A history of the concept of sustainable development: Literature review. *The Annals of the University of Oradea*, 17(2), 577-579.

Rahman, M. M., Alam, K., & Velayutham, E. (2022). Reduction of CO2 emissions: The role of renewable energy, technological innovation and export quality. *Energy Reports*, 8, 2793-2805.

Rojas-Fernández, A.G., Aguilar-Santelises, L., Millán, M.C., Aguilar-Santelises, M. & García-Del Valle, A., (2017). Teaching Chemistry with sustainability, multidisciplinary journal for education, *Social and Technological Sciences*, 4(1), 102-121.

Román, M. O., & E. C. Stokes (2015). Holidays in lights: Tracking cultural patterns in demand for energy services. Earth's Future, 3, 182-205.

Schlosser, C.A., Strzepek, K., Gao, X., Fant, C., Blanc, E., Paltsev, S., Jacoby, H., Reilly, J. & Gueneau, A. (2014). The future of global water stress: An integrated assessment. *Earth's Future*, 2(8), 341-361.

Shafiei, S., & Salim, R. A. (2014). Non-renewable and renewable energy consumption and CO2 emissions in OECD countries: a comparative analysis. *Energy policy*, 66, 547-556.

Shortall, R., & Kharrazi, A. (2017). Cultural factors of sustainable energy development: A case study of geothermal energy in Iceland and Japan. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 79, 101-109.

Siddayao, C.M. (1986). *Energy demand and economic growth: measurement and conceptual issues in policy analysis*. Westview Press: Boulder.

Sorensen, B. (2011). *Renewable Energy (4th edition)*. Elsevier.

Sovacool, B. K. (2009). The cultural barriers to renewable energy and energy efficiency in the United States. *Technology in Society*, 31(4), 365-373.

Stern, P. C., Sovacool, B. K. & Dietz, T. (2016). *Towards a science of climate and energy choices*. Nature Climate Change, 6(6), 547-555.

Sullivan, C. (2002). Calculating a water poverty index. *World development*, 30(7), 1195-1210.

Taylor, P. (2020). UNCHS (Habitat)-The global campaign for good urban governance. *Environment & Urbanization*, 12(1), 197-202.

TSE (2024). Ürün Karbon Ayak İzi. https://www.tse.org.tr/urun-karbon-ayak-izi/ (Erişim Tarihi: 25.10.2024).

Twidell, J. & Weir, T. (2006). *Renewable Energy Resources (2nd edition).* Taylor & Francis.

Ugur, M. S., Çatık, A. N., Sigeze, C., & Balli, E. (2023). Time-varying impact of income and fossil fuel consumption on CO2 emissions in India. *Environmental Science and Pollution Research*, 30(58), 121960-121982.

UN (1992). *Report of the United Nations Conference on Environment and Development: Annex 1, Rio Declaration on Environment and Development*, A/CONF.151/26 (Vol. I), UN.

UNFCCC (2024). The Paris Agreement. https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement (Erişim Tarihi: 16.10.2024).

Urmee, T., & Md, A. (2016). Social, cultural and political dimensions of off-grid renewable energy programs in developing countries. *Renewable Energy*, 93, 159-167.

WCED (World Commission on Environment and Development) (1987). *Our common future*. Oxford University Press: Oxford.

WEF (2024). *First Movers Coalition: Status Report*. White Paper. World Economic Forum.

Weiss, E. B. (1990). In fairness to future generations. *Environment: Science and Policy for Sustainable Development*, 32(3), 6-31.

Bölüm 5

EKONOMİK BÜYÜME VE ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Fatih Konur - Erdoğan Kotil

1. GİRİŞ

Ekonomik büyüme ile çevresel sürdürülebilirlik arasında karmaşık bir ilişki bulunmaktadır. Ekonomik büyüme, genellikle artan üretim, tüketim ve doğal kaynak kullanımı ile ilişkilendirilir. Buna karşın, çevresel sürdürülebilirlik, mevcut neslin ihtiyaçlarını karşılarken, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını da gözetmeyi ifade eder. Ekonomik büyümenin çevre üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkileri bulunmaktadır. Olumlu etkiler arasında, çevresel düzenlemelerin sıkılaştırılması, daha temiz teknolojilere yatırım yapılması ve halkın çevresel konulara karşı artan farkındalığı sayılabilir. Olumsuz etkiler arasında ise artan enerji tüketimi, doğal kaynakların aşırı kullanımı, kirlilik ve iklim değişikliği yer alır.

Bu çalışmada, ekonomik büyümenin çevresel etkilerini azaltmak için yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım, enerji verimliliğinin artırılması, çevresel düzenlemelerin güçlendirilmesi ve sürdürülebilir tüketim ve üretim kalıplarının teşvik edilmesi gibi stratejiler ele alınacaktır. Çevresel Kuznets Eğrisi (ÇKE) hipotezi, ekonomik büyüme ile çevresel bozulma arasındaki ilişkiyi açıklayan önemli bir araçtır. Hipoteze göre, ekonomik büyüme ve çevresel bozulma arasında ters "U" şeklinde bir ilişki vardır. ÇKE, ekonomik büyümenin erken aşamalarında çevresel bozulmanın arttığını ancak belirli bir gelişmişlik düzeyine ulaşıldıktan sonra çevresel kalitenin iyileşmeye başladığını öne sürmektedir. Ancak ÇKE hipotezi için bazı eleştiriler de yapılmıştır. Özellikle teknolojik gelişmelerin rolünü göz ardı etmesi, küreselleşmenin etkisini tam olarak yansıtmaması ve tüm kirletici türleri için geçerli olmaması gibi noktalar vurgulanmaktadır.

Çalışmalar, ÇKE hipotezinin geçerliliğinin ve yenilenebilir enerjinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin, incelenen ülkeye, sektöre ve kullanılan göstergelere bağlı olarak değişebileceğini göstermektedir. Bu nedenle politika yapıcıların belirli bağlamlara uygun politikalar geliştirmek için ülkeye özgü faktörleri ve yerel koşulları dikkate almaları gerekmektedir.

Gelecekteki araştırmalar, ÇKE hipotezinin geçerliliğini ve yenilenebilir enerjinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini daha ayrıntılı olarak inceleyerek sürdürülebilir kalkınma için daha etkili politikalar geliştirilmesine yardımcı olabilir. Bu araştırmalar, ekonomik büyüme, çevresel bozulma ve yenilenebilir enerji arasındaki karmaşık etkileşimlerin daha iyi anlaşılmasını sağlayacak daha sofistike modeller ve analiz yöntemleri kullanabilir. Ayrıca uzun vadeli etkileri değerlendirmek ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmayı sağlayacak gerekli politikaları belirlemek için uzun vadeli verileri ve projeksiyonları kullanmak da önemlidir.

KAYNAKÇA

Aziz, F., Wang, X., Mahmood, M. Q., & Guild, R. (2024). Wastewater flooding risk assessment for coastal communities: compound impacts of climate change and population growth. *Journal of Hydrology*, *645*, 132136.

Acheampong, A. O., & Opoku, E. E. O. (2023). Environmental degradation and economic growth: Investigating linkages and potential pathways. *Energy Economics*, *123*, 106734.

Cole, M.A., 2003. Development, trade, and the environment: how robust is the environmental Kuznets curve? *Environ. Dev. Econ*. 8 (4), 557–580.

Colvile, R. N., Hutchinson, E. J., Mindell, J. S., & Warren, R. F. (2001). The transport sector as a source of air pollution. *Atmospheric environment*, *35*(9), 1537-1565.

Ekonomou, G., & Halkos, G. (2023). Exploring the impact of economic growth on the environment: An overview of trends and developments. *Energies*, *16*(11), 4497.

Furtak, K., & Wolińska, A. (2023). The impact of extreme weather events as a consequence of climate change on the soil moisture and on the quality of the soil environment and agriculture–A review. *Catena*, *231*, 107378.

Hussain, N. (2024). The Future of Climate Change: Challenges and Solutions. https://vocal.media/futurism/the-future-of-climate-change-challenges-and-solutions (Erişim Tarihi: 1.10.2024)

Kim, D. H., Lee, H., Kim, K., Kim, S., Kim, J. H., Ko, Y. W., ... & Kim, J. T. (2024). Persistent organic pollutants in the Antarctic marine environment: The influence impacts of human activity, regulations, and climate change. *Environmental Pollution*, *363*, 125100.

Khurshid, N., Fiaz, A., Khurshid, J., & Ali, K. (2022). Impact of climate change shocks on economic growth: A new insight from non-linear analysis. *Frontiers in Environmental Science*, *10*, 1039128.

Lee, H., Calvin, K., Dasgupta, D., Krinner, G., Mukherji, A., Thorne, P., ... & Zommers, Z. (2023). *Climate change 2023: synthesis report. Contribution of working groups I, II and III to the sixth assessment report of the intergovernmental panel on climate change*. The Australian National University.

Osman, A. I., Chen, L., Yang, M., Msigwa, G., Farghali, M., Fawzy, S., Rooney, D. & Yap, P. S. (2023). Cost, environmental impact, and resilience of renewable energy under a changing changing climate: a review. Environmental Chemistry Letters, 21:741–764

OECD (2024a). *How's Life? 2024: Well-being and Resilience in Times of Crisis*, OECD Publishing, Paris.

OECD (2024b). *The Climate Action Monitor 2024*, OECD Publishing, Paris.

United Nations (2015). Paris Agreement. https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement (Erişim Tarihi: 1.10.2024)

Yasmeen, R., Tian, T., Yan, H., & Shah, W. U. H. (2024). A simultaneous impact of digital economy, environment technology, business activity on environment and economic growth in G7: Moderating role of institutions. *Heliyon*, 10(12), e32932.

Bölüm 6

YEŞİL BÜYÜME VE YEŞİL KOMPLEKSİTE PERSPEKTİFİNDEN TÜRKİYE EKONOMİSİ

Barbaros Güneri

1. GİRİŞ

Ekonomik büyüme ile çevre kirliliği arasındaki ilişkinin değerlendirilmesinde literatürde en sık kullanılan kavram Çevresel Kuznets Eğrisi (ÇKE) olup bu eğri ekonomik büyümenin ilk ve erken evrelerinde çevresel kirliliğin arttığını ancak daha sonra belirli bir gelir düzeyine ulaşıldığında (dönüm noktası) bu eğilimin tersine döndüğünü ve sonraki evrelerde ekonomik büyümenin artışıyla birlikte çevre kirliliğinin de azaldığını öngörmektedir (Stern, 2004). Bu bağlamda yapılan çoğu çalışma bu hipotezi desteklerken (Farhani vd., 2014; Jebli vd., 2016; Sinha & Sen, 2016) bazı çalışmalar bu eğrinin olmadığına (Neve & Hamaide, 2017; Magnani, 2001), bazıları ise ekonomik büyüme ile birlikte çevre kirliliğinin sürekli arttığına (Farzin & Bond, 2006; Wang, 2012) yönelik sonuçlar bulmuştur.

İlgili çalışmaların sonuçlarındaki farklılıklar veri seti, kullanılan değişkenler ve/veya uygulanan ekonometrik metodolojiye bağlı olarak farklılık gösterse de genel kanı ekonomik büyümenin (en azından bir süre) çevreye zarar verdiği yönündedir. Bununla birlikte, özellikle son yıllarda ekonomik büyüme ve gelişme ile birlikte artan kentleşme ve kentleşme ile bağlantılı olarak hızla artan çevre kirliliği, karbondioksit salınımını, ormansızlaşmayı ve su kaynaklarının tükenmesini hızlandırmış, bunun sonucunda ise iklim ve sıcaklık değişiklikleri hızlanmış, okyanus seviyeleri yükselmiş ve küresel ısınma artmaya başlamıştır. Tüm bu sosyal ve çevresel yıpranmanın sonucunda, ekonomik aktivitenin ve faaliyetlerin mümkün olduğunca doğa dostu ve "yeşil" olması özellikle sürdürülebilirlik açısından önem kazanmıştır. Nitekim, 2012 yılında sürdürülebilir kalkınma üzerine yapılan Rio+20 konferansında sürdürülebilir ekonomik büyüme ve yeşil ekonomi kavramları üzerin-

Yeşil kompleksite kavramı üzerinden yeşil ürünlerde Türkiye'nin ihracat yapısı incelendiğinde 2000 yılından günümüze Türkiye'nin bu ürünlerde ihracatını sürekli arttırdığı, yenilenebilir enerji ve temiz ve kaynak etkin teknolojiler alanında özellikle öne çıktığı görülmektedir. Daha da önemlisi yine aynı endeks çerçevesinde hesaplanan ve ülkelerin yeşil ürünlerdeki potansiyel üretim ve ihracat gücünü analiz etmeye yarayan potansiyel yeşil kompleksite endeksi incelediğinde Türkiye'nin 2022 yılı itibari ile bu alanda dünya üzerinde 6. sırada olduğu göze çarpmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'de yeşil ve sürdürülebilir büyümeyi sağlamak adına önümüzdeki yıllar için çok önemli avantajlar bulunmaktadır. Bu noktada Türkiye'nin önündeki en önemli engel, içten yanmalı motor veya bu motorlarla çalışan araçlar alanında ihracatının kayda değer bir seviyede olmasıdır. Önümüzdeki yıllarda Avrupa Birliği başta olmak üzere çoğu ülke benzin ve dizelle çalışan araç motorlarını yasaklama veya sınırlandırma kararı almıştır. İhracatının çok güçlü olduğu bu alanda ileride oluşacak yasaklar ve kısıtlamalar, sadece çevresel değil ekonomik anlamda da ülkeye zarar verme potansiyeline sahiptir. Halihazırda bu sektörde var olan üretken bilgisini ve kaynaklarını verimli ve etkin kullanması durumunda ise yeşil büyüme ve sürdürülebilirlik açısından önümüzdeki yıllarda dünyanın önde gelen ülkeleri arasında olmaya adaydır.

KAYNAKÇA

Acosta, L. A., Zabrocki, S., Eugenio, J. R., Sabado Jr, R., Gerrard, S. P., Nazareth, M., & Luchtenbelt, H. G. H. (2020). *Green Growth Index 2020–Measuring performance in achieving SDG targets*. GGGI Technical report, No. 16.

Al, İ. (2019). Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Ekonomi: Türkiye İçin Bir Endeks Önerisi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *12*(1), 112-124.

Andres, P., & Mealy, P. (2023). *Green Transition Navigator*. http://green-transition-navigator.org (Erişim Tarihi: 30.10.2024).

Barbieri, N., Marzucchi, A., & Rizzo, U. (2020). Knowledge sources and impacts on subsequent inventions: Do green technologies differ from non-green ones? *Research Policy*, *49*(2), 103901.

Boleti, E., Garas, A., Kyriakou, A., & Lapatinas, A. (2021). Economic complexity and environmental performance: evidence from a world sample. *Environmental modeling & assessment*, *26*(3), 251-270.

Bovenberg, A. L., & Smulders, S. A. (1996). Transitional impacts of environmental policy in an endogenous growth model. *International Economic Review*, 861-893.

Brock, W. A., & Taylor, M. S. (2005). Economic growth and the environment: a review of theory and empirics. *Handbook of economic growth*, *1*, 1749-1821.

Can, M., & Gozgor, G. (2017). The impact of economic complexity on carbon emissions: evidence from France. *Environmental Science and Pollution Research*, *24*, 16364-16370.

Chang, T. Y., Graff Zivin, J., Gross, T., & Neidell, M. (2019). The effect of pollution on worker productivity: evidence from call center workers in China. *American Economic Journal: Applied Economics*, *11*(1), 151-172.

Chichilnisky, G. (1994). North-south trade and the global environment. *American Economic Review, 84,* 851–874.

Dai, H., Xie, X., Xie, Y., Liu, J., & Masui, T. (2016). Green growth: The economic impacts of large-scale renewable energy development in China. *Applied energy*, *162*, 435-449.

Del Río, P., Morán, M. Á. T., & Albiñana, F. C. (2011). Analysing the determinants of environmental technology investments. A panel-data study of Spanish industrial sectors. *Journal of Cleaner Production*, *19*(11), 1170-1179.

Demir, M. A., & Yakışık, H. (2024). Enerjinin Tarihsel Gelişimi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *13*(3), 1333-1353.

Dordmond, G., de Oliveira, H. C., Silva, I. R., & Swart, J. (2021). The complexity of green job creation: An analysis of green job development in Brazil. *Environment, Development and Sustainability*, *23*, 723-746.

Farhani, S., Mrizak, S., Chaibi, A., & Rault, C. (2014). The environmental Kuznets curve and sustainability: A panel data analysis. *Energy Policy*, *71*, 189-198.

Farzin, Y. H., & Bond, C. A. (2006). Democracy and environmental quality. *Journal of Development Economics*, *81*(1), 213-235.

Foster, C., & Green, K. (2000). Greening the innovation process. *Business Strategy and the Environment*, *9*(5), 287-303.

Fu, F., & Ullah, S. (2023). Toward green growth in China: the role of green finance investment, technological capital, and renewable energy consumption. *Environmental Science and Pollution Research*, *30*(28), 72664-72674.

Gillingham, K., Newell, R. G., & Palmer, K. (2009). Energy efficiency economics and policy. *Annu. Rev. Resour. Econ.*, *1*(1), 597-620.

Hartmann, D., Guevara, M. R., Jara-Figueroa, C., Aristarán, M., & Hidalgo, C. A. (2017). Linking economic complexity, institutions, and income inequality. *World development*, *93*, 75-93.

Hausmann, R., Hidalgo, C. A., Bustos, S., Coscia, M., & Simoes, A. (2014). *The atlas of economic complexity: Mapping paths to prosperity*. MIT Press.

Hickel, J., & Kallis, G. (2020). Is green growth possible? *New political economy*, *25*(4), 469-486.

Hidalgo, C. A., & Hausmann, R. (2009). The building blocks of economic complexity. *Proceedings of the national academy of sciences*, *106*(26), 10570-10575.

Houssini, K., & Geng, Y. (2022). Measuring Morocco's green growth performance. *Environmental Science and Pollution Research*, *29*(1), 1144-1154.

Huang, Y., & Quibria, M. G. (2013). *Green growth: Theory and evidence*. WIDER Working Paper, No. 2013/056. UNU-WIDER.

Jadoon, I. A., Mumtaz, R., Sheikh, J., Ayub, U., & Tahir, M. (2021). The impact of green growth on financial stability. *Journal of Financial Regulation and Compliance*, *29*(5), 533-560.

Jebli, M. B., Youssef, S. B., & Ozturk, I. (2016). Testing environmental Kuznets curve hypothesis: The role of renewable and non-renewable energy consumption and trade in OECD countries. *Ecological indicators*, *60*, 824-831.

Kalkınma Bakanlığı (2012). *Türkiye'de Sürdürülebilir Kalkınma Raporu: Geleceği Sahiplenmek.* Kalkınma Bakanlığı, Ankara. http://www.surdurulebilirkalkinma.gov.tr/wp-content/uploads/2016/07/1.Gelecegi_Sahiplenmek.pdf (Erişim Tarihi: 22.10.2024).

Karadaş, H. A., & Işık, H. B. (2019). Türkiye'de Yeşil Büyüme: OECD Göstergeleri ile istatistiksel bir karşılaştırma. *Fiscaeconomia*, *3*(1), 268-317.

Kim, S. E., Kim, H., & Chae, Y. (2014). A new approach to measuring green growth: Application to the OECD and Korea. *Futures*, *63*, 37-48.

Lopez, R. (1994). The environment as a factor of production: The effects of economic growth and trade liberalization. *Journal of Environmental Economics and Management, 27*, 163-184.

Magnani, E. (2001). The Environmental Kuznets Curve: development path or policy result? *Environmental Modelling & Software*, *16*(2), 157-165.

Mealy, P., & Teytelboym, A. (2022). Economic complexity and the green economy. *Research Policy*, *51*(8), 103948.

Neagu, O., & Teodoru, M. C. (2019). The relationship between economic complexity, energy consumption structure and greenhouse gas emission: Heterogeneous panel evidence from the EU countries. *Sustainability*, *11*(2), 497.

Neve, M., & Hamaide, B. (2017). Environmental Kuznets curve with adjusted net savings as a trade-off between environment and development. *Australian Economic Papers*, *56*(1), 39-58.

OECD (2011). *Towards Green Growth*. OECD Green Growth Studies, OECD Publishing, Paris.

OECD (2017). *Green Growth Indicators 2017*. OECD Green Growth Studies, OECD.

OECD (2021). *OECD Economic Surveys: Turkey 2021*, OECD Publishing: Paris.

Romer, P. M. (1990). Endogenous technological change. *Journal of political Economy*, *98*(5, Part 2), 71-102.

Sarkodie, S. A., Owusu, P. A., & Taden, J. (2023). Comprehensive green growth indicators across countries and territories. *Scientific Data*, *10*(1), 413.

Selden, T. M., & Song, D. (1994). Environmental quality and development: is there a Kuznets curve for air pollution emissions? *Journal of Environmental Economics and management*, *27*(2), 147-162.

Simoes, A. J. G., & Hidalgo, C. A. (2011). The economic complexity observatory: An analytical tool for understanding the dynamics of economic development. *Workshops at the twenty-fifth AAAI conference on artificial intelligence*, WS-11-17, 39-42.

Sinha, A., & Sen, S. (2016). Atmospheric consequences of trade and human development: A case of BRIC countries. *Atmospheric Pollution Research*, *7*(6), 980-989.

Smulders, S., Toman, M., & Withagen, C. (2014). Growth theory and 'green growth'. *Oxford review of economic policy*, *30*(3), 423-446.

Stern, D. I. (1997). Limits to substitution and irreversibility in production and consumption: a neoclassical interpretation of ecological economics. *Ecological economics*, *21*(3), 197-215.

Stern, D. I. (2004). The rise and fall of the environmental Kuznets curve. *World development*, *32*(8), 1419-1439.

Stokey, N. L. (1998). Are there limits to growth?. *International economic review*, 1-31.

Tacchella, A., Mazzilli, D., & Pietronero, L. (2018). A dynamical systems approach to gross domestic product forecasting. *Nature Physics*, *14*(8), 861-865.

Tahvonen, O., & Kuuluvainen, J. (1993). Economic growth, pollution, and renewable resources. *Journal of Environmental Economics and Management*, *24*(2), 101-118.

Taşkın, D., Vardar, G., & Okan, B. (2020). Does renewable energy promote green economic growth in OECD countries?. *Sustainability Accounting, Management and Policy Journal*, *11*(4), 771-798.

Vlahinić, N., & Zikovic, S. (2010). The role of energy in economic growth: the case of Croatia. *Proceedings of Rijeka Faculty of Economics, Journal of Economics and Business*, *28*(1), 35-60.

Wang, K. M. (2012). Modelling the nonlinear relationship between CO2 emissions from oil and economic growth. *Economic Modelling*, *29*(5), 1537-1547.

Wicki, S., & Hansen, E. G. (2019). Green technology innovation: Anatomy of exploration processes from a learning perspective. *Business Strategy and the Environment*, *28*(6), 970-988.

World Bank. (2012). *Inclusive green growth: The pathway to sustainable development*. The World Bank.

Yilmaz, V., & Doğan, A. (2019). Türkiye'nin Yeşil Büyüme Uygulamalarının Etkinliği. *The Journal of Academic Social Science*, *57*(57), 277-295.

Zenghelis, D. (2011). A macroeconomic plan for a green recovery. *CCCEP Policy Paper,* The Centre for Climate Change Economics and Policy & Grantham Research Institute on Climate Change and the Environment: UK.

Zhu, S., & Li, R. (2017). Economic complexity, human capital and economic growth: empirical research based on cross-country panel data. *Applied Economics*, *49*(38), 3815-3828.

Zivin, J. G., & Neidell, M. (2012). The impact of pollution on worker productivity. *American Economic Review*, *102*(7), 3652-3673.

Bölüm 7

ÇEVRE POLİTİKALARININ CO2 EMİSYONLARINA ETKİSİ: ÇEKİM MODELİ ANALİZİ

Evrim Zeynep Ünlü

1. GİRİŞ

Son yıllarda artan çevresel sorunlar, ülkeleri karbon emisyonlarını azaltmak ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için çeşitli politikalar ve stratejiler geliştirmeye yönlendirmiştir. Özellikle uluslararası ticaretin karbon emisyonları üzerindeki etkileri, ekonomik büyüme ve çevre politikaları ile birlikte önemli bir araştırma konusu hâline gelmiştir (Gao vd., 2021; Mardani vd., 2019; Wang & Zhang, 2021). Çevresel bozulmayı önlemek amacıyla ülkeler, çevre politikalarını güçlendirmiş, yeşil enerji kaynaklarını teşvik etmiş ve düşük karbon emisyonlu üretim yöntemleri arayışına girmiştir (Abbasi vd., 2021; Rahman vd., 2022; Razmjoo vd., 2021; Yu vd., 2022).

Bu bağlamda, Ar-Ge araştırmalarının rolü, kalkınmayı desteklemenin ötesine geçmekte ve kullanılan teknoloji, kaynak ve enerji türüne bağlı olarak karbon emisyonlarının azalmasına da katkıda bulunmaktadır (Abudureheman & Yiming, 2024). Ülkelerin düşük karbonlu Ar-Ge faaliyetlerini teşvik eden politikalar geliştirmeleri, uzun vadede çevresel bozulmayı önlemek ve sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek adına önemli bir adım teşkil etmektedir (Alam vd., 2019).

Güneş enerjisinin kullanımının artması, fosil yakıtlara alternatif bir çözüm sunarak hava kirliliğinin azalmasına ve uzun vadede karbon emisyonlarının düşmesine katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Bu yöndeki çalışmalardan elde edilen bulgular, güneş enerjisinin çevresel sürdürülebilirliği

çevresel sürdürülebilirliği sağlamak için uluslararası iş birliği ve kapsamlı stratejiler kritik önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Abbasi, K. R., Adedoyin, F. F., Abbas, J., & Hussain, K. (2021). The impact of energy depletion and renewable energy on CO2 emissions in Thailand: Fresh evidence from the novel dynamic ARDL simulation. *Renewable Energy*, *180*, 1439–1450. https://doi.org/10.1016/j.renene.2021.08.078

Abudureheman, M., & Yiming, A. (2024). The impact of energy-saving R&D on urban carbon emission performance: Evidence from 218 prefecture-level cities in China. *Frontiers in Environmental Science*, *12*. https://doi.org/10.3389/fenvs.2024.1385363

Airebule, P., Cheng, H., & Ishikawa, J. (2023). Assessing carbon emissions embodied in international trade based on shared responsibility. *Journal of the Japanese and International Economies*, *68*, 101260. https://doi.org/10.1016/j.jjie.2023.101260

Alam, Md. S., Atif, M., Chien-Chi, C., & Soytaş, U. (2019). Does corporate R&D investment affect firm environmental performance? Evidence from G-6 countries. *Energy Economics*, *78*, 401–411. https://doi.org/10.1016/j.eneco.2018.11.031

Anderson, J. E., & van Wincoop, E. (2003). Gravity with Gravitas: A Solution to the Border Puzzle. *American Economic Review*, *93*(1), 170–192. https://doi.org/10.1257/000282803321455214

Assogbavi, K. K. E., & Dées, S. (2023). Environmental Policy and the CO2 Emissions Embodied in International Trade. *Environmental and Resource Economics*, *84*(2), 507–527. https://doi.org/10.1007/s10640-022-00734-6

Berger, A., Brandi, C., Morin, J.-F., & Schwab, J. (2020). The Trade Effects of Environmental Provisions in Preferential Trade Agreements. In C. Beverelli, D. Raess, & J. Kurtz (Eds.), *International Trade, Investment, and the Sustainable Development Goals: World Trade Forum* (pp. 111–139). Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/9781108881364.006

CEPII. (2023). *CEPII - Gravity* [Dataset]. http://www.cepii.fr/ (Erişim Tarihi: 1 Kasım 2024).

Chi, J. (2024). Impacts of electric vehicles and environmental policy stringency on transport CO2 emissions. *Case Studies on Transport Policy*, 101330. https://doi.org/10.1016/j.cstp.2024.101330

Chien, F., Hsu, C.-C., Andlib, Z., Shah, M. I., Ajaz, T., & Genie, M. G. (2022). The role of solar energy and eco-innovation in reducing environmental degradation in China: Evidence from QARDL approach. *Integrated Environmental Assessment and Management*, *18*(2), 555–571. https://doi.org/10.1002/ieam.4500

Correia, S., Guimarães, P., & Zylkin, T. (2020). Fast Poisson estimation with high-dimensional fixed effects. *The Stata Journal*, *20*(1), 95–115. https://doi.org/10.1177/1536867X20909691

Duarte, R., Pinilla, V., & Serrano, A. (2018). Factors driving embodied carbon in international trade: A multiregional input–output gravity model. *Economic Systems Research*, *30*(4), 545–566. https://doi.org/10.1080/09535314.2018.1450226

Fatima, N., Xuhua, H., Alnafisah, H., & Akhtar, M. R. (2024). Synergy for climate actions in G7 countries: Unraveling the role of environmental policy stringency between technologi-

cal innovation and CO2 emission interplay with DOLS, FMOLS and MMQR approaches. *Energy Reports*, *12*, 1344–1359. https://doi.org/10.1016/j.egyr.2024.07.035

Gao, J., Gao, F., Yin, B., & Zhang, M. (2021). International Trade as a Double-Edged Sword: The Perspective of Carbon Emissions. *Frontiers in Energy Research*, *9*. https://doi.org/10.3389/fenrg.2021.764914

Kang, H. (2021). CO2 Emissions Embodied in International Trade and Economic Growth: Empirical Evidence for OECD and Non-OECD Countries. *Sustainability*, *13*(21), Article 21. https://doi.org/10.3390/su132112114

Kartal, M. T., Mukhtarov, S., & Kirikkaleli, D. (2024). Achieving environmental quality through stringent environmental policies: Comparative evidence from G7 countries by multiple environmental indicators. *Geoscience Frontiers*, 101956. https://doi.org/10.1016/j.gsf.2024.101956

Li, Z., Kuo, Y.-K., Mahmud, A. R., Nassani, A. A., Haffar, M., & Muda, I. (2022). Integration of renewable energy, environmental policy stringency, and climate technologies in realizing environmental sustainability: Evidence from OECD countries. *Renewable Energy*, *196*, 1376–1384. https://doi.org/10.1016/j.renene.2022.07.084

Liu, H., Lackner, K., & Fan, X. (2021). Value-added involved in CO2 emissions embodied in global demand-supply chains. *Journal of Environmental Planning and Management*, *64*(1), 76–100. https://doi.org/10.1080/09640568.2020.1750352

Liu, L., Pang, L., Wu, H., Hafeez, M., & Salahodjaev, R. (2023). Does environmental policy stringency influence CO2 emissions in the Asia Pacific region? A nonlinear perspective. *Air Quality, Atmosphere & Health*, *16*(12), 2499–2508. https://doi.org/10.1007/s11869-023-01417-x

Mardani, A., Streimikiene, D., Cavallaro, F., Loganathan, N., & Khoshnoudi, M. (2019). Carbon dioxide (CO2) emissions and economic growth: A systematic review of two decades of research from 1995 to 2017. *Science of The Total Environment*, *649*, 31–49. https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2018.08.229

OECD. (2024a). *OECD Data Explorer • Greenhouse Gas Footprints (GHGFP): Emissions embodied in bilateral trade* [Dataset]. OECD. https://data-explorer.oecd.org/ (Erişim Tarihi: 1 Kasım 2024).

OECD. (2024b). *OECD Environmental Policy Stringency Index* (OECD Economics Department Working Papers No. 1177; Vol. 1177). OECD Database. https://doi.org/10.1787/2bc0bb80-en (Erişim Tarihi: 1 Kasım 2024)

Rahman, M. M., Alam, K., & Velayutham, E. (2022). Reduction of CO2 emissions: The role of renewable energy, technological innovation and export quality. *Energy Reports*, *8*, 2793–2805. https://doi.org/10.1016/j.egyr.2022.01.200

Razmjoo, A., Gakenia Kaigutha, L., Vaziri Rad, M. A., Marzband, M., Davarpanah, A., & Denai, M. (2021). A Technical analysis investigating energy sustainability utilizing reliable renewable energy sources to reduce CO2 emissions in a high potential area. *Renewable Energy*, *164*, 46–57. https://doi.org/10.1016/j.renene.2020.09.042

Rehman, M. A., Hasan, M., Pata, U. K., Chen, X. H., & Kontoleon, A. (2024). Exploring the Nexus of technology, environmental policy stringency, and political globalization: Pathways to achieving sustainability. *Energy Economics*, 107979. https://doi.org/10.1016/j.eneco.2024.107979

Sezgin, F. H., Bayar, Y., Herta, L., & Gavriletea, M. D. (2021). Do Environmental Stringency Policies and Human Development Reduce CO2 Emissions? Evidence from G7 and BRICS Economies. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *18*(13), Article 13. https://doi.org/10.3390/ijerph18136727

Silva, J. M. C. S., & Tenreyro, S. (2006). The Log of Gravity. *The Review of Economics and Statistics*, *88*(4), 641–658. https://doi.org/10.1162/rest.88.4.641

Sohag, K., Islam, Md. M., & Hammoudeh, S. (2024). From policy stringency to environmental resilience: Unraveling the dose-response dynamics of environmental parameters in OECD countries. *Energy Economics*, *134*, 107570. https://doi.org/10.1016/j.eneco.2024.107570

Sun, X., & Shi, Q. (2022). Factors influencing embodied energy trade between the Belt and Road countries: A gravity approach. *Environmental Science and Pollution Research*, *29*(8), 11574–11589. https://doi.org/10.1007/s11356-021-16457-y

Tinbergen, J. (1962). *Shaping the World Economy; Suggestions for an International Economic Policy*. Twentieth Century Fund.

Tiwari, S., Si Mohammed, K., Mentel, G., Majewski, S., & Shahzadi, I. (2024). Role of circular economy, energy transition, environmental policy stringency, and supply chain pressure on CO2 emissions in emerging economies. *Geoscience Frontiers*, *15*(3), 101682. https://doi.org/10.1016/j.gsf.2023.101682

Udeagha, M. C., & Muchapondwa, E. (2023). Achieving green environment in Brazil, Russia, India, China, and South Africa economies: Do composite risk index, green innovation, and environmental policy stringency matter? *Sustainable Development*, *31*(5), 3468–3489. https://doi.org/10.1002/sd.2597

Wang, K., Yan, M., Wang, Y., & Chang, C.-P. (2020). The impact of environmental policy stringency on air quality. *Atmospheric Environment*, *231*, 117522. https://doi.org/10.1016/j.atmosenv.2020.117522

Wang, Q., & Zhang, F. (2021). The effects of trade openness on decoupling carbon emissions from economic growth – Evidence from 182 countries. *Journal of Cleaner Production*, *279*, 123838. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.123838

Wang, Z., Song, H., Liu, H., & Ye, J. (2020). Coupling of Solar Energy and Thermal Energy for Carbon Dioxide Reduction: Status and Prospects. *Angewandte Chemie International Edition*, *59*(21), 8016–8035. https://doi.org/10.1002/anie.201907443

Wolde-Rufael, Y., & Mulat-Weldemeskel, E. (2021). Do environmental taxes and environmental stringency policies reduce CO2 emissions? Evidence from 7 emerging economies. *Environmental Science and Pollution Research*, *28*(18), 22392–22408. https://doi.org/10.1007/s11356-020-11475-8

Wolde-Rufael, Y., & Weldemeskel, E. M. (2020). Environmental policy stringency, renewable energy consumption and CO2 emissions: Panel cointegration analysis for BRIICTS countries. *International Journal of Green Energy*. https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15435075.2020.1779073

Yao, X., Yasmeen, R., Li, Y., Hafeez, M., & Padda, I. U. H. (2019). Free Trade Agreements and Environment for Sustainable Development: A Gravity Model Analysis. *Sustainability*, *11*(3), Article 3. https://doi.org/10.3390/su11030597

Yirong, Q. (2022). Does environmental policy stringency reduce CO2 emissions? Evidence from high-polluted economies. *Journal of Cleaner Production*, *341*, 130648. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.130648

Yu, J., Tang, Y. M., Chau, K. Y., Nazar, R., Ali, S., & Iqbal, W. (2022). Role of solar-based renewable energy in mitigating CO2 emissions: Evidence from quantile-on-quantile estimation. *Renewable Energy*, *182*, 216–226. https://doi.org/10.1016/j.renene.2021.10.002

Zhong, S., Goh, T., & Su, B. (2022). Patterns and drivers of embodied carbon intensity in international exports: The role of trade and environmental policies. *Energy Economics*, *114*, 106313. https://doi.org/10.1016/j.eneco.2022.106313

Zhu, Y., Shi, Y., Wu, J., Wu, L., & Xiong, W. (2018). Exploring the Characteristics of CO2 Emissions Embodied in International Trade and the Fair Share of Responsibility. *Ecological Economics*, *146*, 574–587. https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2017.12.020

Bölüm 8

YÜKSELEN PİYASA EKONOMİLERİNDE ÇEVRESEL KUZNETS EĞRİSİ (ÇKE) HİPOTEZİNİN SINANMASI

Mehmet Ali Demir

1. GİRİŞ

Son dönemde iklim değişikliği ve küresel ısınmaya atfedilen çevre kalitesindeki düşüş yalnızca küresel gündemi domine etmekle kalmamış aynı zamanda devletler arasında bu acil sorunla ilgili önemli endişelere yol açmıştır. Çevre sorunlarıyla ilgili artan kamu endişesi, çevresel bozulmaya neden olan temel faktörlere ilişkin anlayışın geliştirilmesi gerektiğini gün yüzüne çıkarmıştır. Ekonomik genişlemeyle birlikte ortaya çıkan çevresel zorluklar, özellikle 1990'lardan bu yana ekonomistlerin artan ilgisini çekmiştir.

Çevrenin ekonomik büyüme/kalkınma ile bağlantısı, son 30 yılda çok fazla tartışmaya yol açmıştır. Bu nedenle özellikle kirlilik-gelir büyüme ilişkisine dair önemli bir literatür son dönemde hızlı bir şekilde artmıştır. Birçok çalışma, çevresel kalitenin ekonomik kalkınmanın veya büyümenin ilk aşamalarında bir düşüş yaşadığını, ardından ekonomi olgunlaştıkça sonraki aşamalarda bir iyileşme olduğunu iddia etmektedir. Başka bir ifadeyle çevresel baskı oranı, kalkınmanın ilk aşamalarında gelirden daha hızlı yükselmekte ve daha sonra gelir seviyeleri arttıkça gelir büyümesine göre yavaşlamaktadır (Dinda, 2004: 432). Gelirdeki dalgalanmalar ile çevrenin kalitesi arasında var olan sistematik bu ilişkiye Çevresel Kuznets Eğrisi (ÇKE) adı verilmektedir.

ÇKE hipotezi, Özokcu & Özdemir (2017: 640) tarafından da ifade edildiği gibi çevre kalitesi ile gelir düzeyleri arasında uzun vadeli ters-U şeklinde bir ilişki olduğunu varsaymaktadır. Kuznets (1955), gelir ile gelir eşitsiz-

KAYNAKÇA

Abdulai, A., & Ramcke, L. (2009). The Impact of Trade and Economic Growth on the Environment: Revisiting the Cross-Country Evidence, *Kiel Working Paper.* No. 1491.

Acevedo-Ramos, J. A., Valencia, C. F., & Valencia, C. D. (2023). The Environmental Kuznets Curve hypothesis for Colombia: impact of economic development on greenhouse gas emissions and ecological footprint. *Sustainability*, 15(4), 3738.

Ahmad, M., Muslija, A., & Satrovic, E. (2021). Does economic prosperity lead to environmental sustainability in developing economies? Environmental Kuznets curve theory. *Environmental Science and Pollution Research*, 28(18), 22588-22601.

Apergis, N., & Ozturk, I. (2015). Testing environmental Kuznets curve hypothesis in Asian countries. *Ecological indicators*, 52, 16-22.

Arnaut, J., & Lidman, J. (2021). Environmental sustainability and economic growth in Greenland: testing the environmental Kuznets curve. *Sustainability*, 13(3), 1228.

Awan, A. M., & Azam, M. (2022). Evaluating the impact of GDP per capita on environmental degradation for G-20 economies: does N-shaped environmental Kuznets curve exist?. *Environment, Development and Sustainability*, 24(9), 11103-11126.

Azam, M., Rehman, Z. U., Khan, H., & Haouas, I. (2024). Empirical testing of the environmental Kuznets curve: evidence from 182 countries of the world. *Environment, Development and Sustainability*, 1-36.

Born, B., & Breitung, J. (2016). Testing for serial correlation in fixed-effects panel data models. *Econometric Reviews*, 35(7), 1290-1316.

Bozoklu, S., Demir, A. O., & Ataer, S. (2020). Reassessing the environmental Kuznets curve: A summability approach for emerging market economies. *Eurasian Economic Review*, 10, 513-531.

Bölük, G., & Mert, M. (2015). The renewable energy, growth and environmental Kuznets curve in Turkey: an ARDL approach. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 52, 587-595.

Chen, P. Y., Chen, S. T., Hsu, C. S., & Chen, C. C. (2016). Modeling the global relationships among economic growth, energy consumption and CO2 emissions. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 65, 420-431.

Churchill, S. A., Inekwe, J., Ivanovski, K., & Smyth, R. (2018). The Environmental Kuznets Curve in the OECD: 1870–2014. *Energy Economics,* 75, 389-399.

Coşkun, A., & Güngör, B. (2015). Sermaye yapısını etkileyen faktörler: Panel veri analizi ile bist sınai sektörü üzerine bir uygulama. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(3).

Çatik, A. N., İlhan, A., & Akdeniz, C. (2024). Testing the environmental Kuznets curve hypothesis in the transport sector for OECD countries: a dynamic panel threshold approach. *Environmental Science and Pollution Research*, 31(4), 6372-6384.

Çeştepe, H., & Tatar, H. E. (2019). Doğrudan Yabancı Yatırımlar, İstihdam ve Gelir Eşitsizliği İlişkisi: Gelişmiş Ülkeler Örneği. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 123-152.

Çetin, M., & Saygın, S. (2019). Çevresel Kuznets Eğrisi hipotezi'nin ampirik analizi: Türkiye ekonomisi örneği. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 26(2), 529-546.

Danish, Baloch, M. A., Mahmood, N., & Zhang, J. W. (2019). Effect of natural resources, renewable energy and economic development on CO2 emissions in BRICS countries. *Science of the Total Environment*, 678, 632-638.

Demir, O., Uludağ, K., & Özdemir, D. (2024). Türkiye'de Çevresel Kuznets Eğrisinin Genişletilmiş Sınır Testi (A-ARDL) Yardımıyla Sınanması: 1970-2021 Dönemi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25(1), 81-95.

Demirtaş, I. (2023). OECD Ülkeleri İçin Çevresel Kuznets Eğrisi (EKC)'nin Geçerliliğine İlişkin Bir Analiz. *Uluslararası Akademik Birikim Dergisi*, 6 (Özel Sayı), 48-60.

Demissew Beyene, S., & Kotosz, B. (2020). Testing the environmental Kuznets curve hypothesis: an empirical study for East African countries. *International Journal of Environmental Studies*, 77(4), 636-654.

Destek, M. A. (2018). Çevresel Kuznets Eğrisi hipotezinin Türkiye için incelenmesi: STIRPAT modelinden bulgular. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(2), 268-283.

Dinda, S. (2004). Environmental Kuznets curve hypothesis: a survey. *Ecological economics*, 49(4), 431-455.

Donfouet, H. P. P., Jeanty, P. W., & Malin, E. (2013). A spatial dynamic panel analysis of the environmental Kuznets curve in European countries. *Center for Research in Economics and Management (CREM), Economics working paper archive*, 18, 1-16.

Dünya Bankası (2024). World Bank WDI. data worldbank.org (Erişim Tarihi: 09.09.2024).

Eren, A.S., Eryer, A. ve Eryer, S. (2021). Seçili Yükselen Piyasa Ekonomilerinde İktisadi Büyüme-Finansal Gelişme İlişkisi Panel Veri Regresyon Analizi. 1. *Uluslararası Stratejik Boyut Dergisi,* 1(1), 17-24.

Franklin, R. S., & Ruth, M. (2012). Growing up and cleaning up: The environmental Kuznets curve redux. *Applied Geography*, *32*(1), 29-39.

Galeotti, M., & Lanza, A. (2005). Desperately seeking environmental Kuznets. *Environmental Modelling & Software*, 20(11), 1379-1388.

Greene, W. H. (2003). *Econometric analysis*. Pearson Education India.

Grossman, G. M., & Krueger, A. B. (1991). Environmental impacts of a north American free trade agreement. *NBER Working papers No. 3914*. National Bureau of Economic Research.

Grossman, G. M., & Krueger, A. B. (1993). Pollution and growth: what do we know? *CEPR Discussion Papers No. 848*. The Centre for Economic Policy Research.

Güneri, B. (2023). Küreselleşme ve Ekonomik Performans: Panel Veri Analizi. İçinde *İktisat, Finans ve Bankacılık Alanında Teoriler, Politikalar ve Uygulamalar*, A. Kökocak, Ö. Öztürk & O. Demirci (eds.), 47-64. Ankara: Gazi Kitabevi.

Güriş, S., & Tuna, E. (2011). Çevresel Kuznets eğrisi'nin geçerliliğinin panel veri modelleriyle analizi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 173-189.

Gyamfi, B. A., Adebayo, T. S., Bekun, F. V., Agyekum, E. B., Kumar, N. M., Alhelou, H. H., & Al-Hinai, A. (2021). Beyond environmental Kuznets curve and policy implications to promote sustainable development in Mediterranean. *Energy Reports*, 7, 6119-6129.

Halicioglu, F. (2009). An econometric study of CO2 emissions, energy consumption, income and foreign trade in Turkey. *Energy policy*, 37(3), 1156-1164.

Hoechle, D. (2007). Robust standard errors for panel regressions with cross-sectional dependence. *The stata journal*, 7(3), 281-312.

Islam, M., Alam, M., Ahmed, F., & Al-Amin, A. Q. (2023). Economic growth and environmental pollution nexus in Bangladesh: revisiting the environmental Kuznets curve hypothesis. *International Journal of Environmental Studies*, 80(1), 68-92.

Jalil, A., & Mahmud, S. F. (2009). Environment Kuznets curve for CO2 emissions: a cointegration analysis for China. *Energy policy*, 37(12), 5167-5172.

Jayanthakumaran, K., Verma, R., & Liu, Y. (2012). CO2 emissions, energy consumption, trade and income: a comparative analysis of China and India. *Energy Policy*, 42, 450-460.

Katircioglu, S., Katircioglu, S., & Kilinc, C. C. (2018). Investigating the role of urban development in the conventional environmental Kuznets curve: Evidence from the globe. *Environmental Science and Pollution Research*, 25(15), 15029–15035.

Kaufmann, R. K., Davidsdottir, B., Garnham, S., & Pauly, P. (1998). The determinants of atmospheric SO2 concentrations: reconsidering the environmental Kuznets curve. *Ecological economics*, 25(2), 209-220.

Koçak, E. (2014). Türkiye'de Çevresel Kuznets Eğrisi hipotezinin geçerliliği: ARDL sınır testi yaklaşımı. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 2(3), 62-73.

Komen, M. H., Gerking, S., & Folmer, H. (1997). Income and environmental R&D: empirical evidence from OECD countries. *Environment and Development Economics*, 2(4), 505-515.

Kuznets, S. (1955). Economic Growth and Income Inequality. *Am. Econ. Rev.,* 45 (1), 1-28.

Lau, L. S., Choong, C. K., & Eng, Y. K. (2014). Investigation of the environmental Kuznets curve for carbon emissions in Malaysia: do foreign direct investment and trade matter? *Energy policy*, 68, 490-497.

Lean, H. H., & Smyth, R. (2010). CO2 emissions, electricity consumption and output in ASEAN. *Applied energy*, 87(6), 1858-1864.

Mahmoodi, M., & Dahmardeh, N. (2022). Environmental kuznets curve hypothesis with considering ecological footprint and governance quality: Evidence from emerging countries. *Frontiers in Environmental Science*, 10, 849676.

Markandya, A., Golub, A., & Pedroso-Galinato, S. (2006). Empirical analysis of national income and SO 2 emissions in selected European countries. *Environmental and resource economics*, 35, 221-257.

Mazzanti, M. (2008). Is waste generation de-linking from economic growth? Empirical evidence for Europe. *Applied Economics Letters*, 15(4), 287-291.

Mazzanti, M., & Zoboli, R. (2009). Municipal waste Kuznets curves: evidence on socio-economic drivers and policy effectiveness from the EU. *Environmental and Resource Economics*, 44, 203-230.

Moomaw, W. R., & Unruh, G. C. (1997). Are environmental Kuznets curves misleading us? The case of CO2 emissions. *Environment and development economics*, 2(4), 451-463.

Omri, A., Daly, S., Rault, C., & Chaibi, A. (2015). Financial development, environmental quality, trade and economic growth: What causes what in MENA countries. *Energy economics*, 48, 242-252.

Ozatac, N., Gokmenoglu, K. K., & Taspinar, N. (2017). Testing the EKC hypothesis by considering trade openness, urbanization, and fnancial development: The case of Turkey. Environmental Science and Pollution Research, 24(20), 16690-16701.

Özkan, T., Koşan, N. İ., & Demirkale, Ö. (2021). Faaliyet Döngüsü ve Nakit Akış Döngüsünün Türkiye'deki Çimento Endüstrisinin Finansal Performansı Üzerindeki Etkileri. *İzmir İktisat Dergisi,* 36(1), 27-41.

Özokcu, S., & Özdemir, Ö. (2017). Economic growth, energy, and environmental Kuznets curve. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 72, 639-647.

Panayotou, T. (1993). Empirical tests and policy analysis of environmental degradation at different stages of economic development. ILO, Technology and Employment Programme, Geneva. *Ecological Economics*, 36(3), 513-531.

Panayotou, T. (2003). Economic growth and the environment. *Economic survey of Europe*, 45-72.

Pata, U. K., & Kartal, M. T. (2023). Impact of nuclear and renewable energy sources on environment quality: Testing the EKC and LCC hypotheses for South Korea. *Nuclear Engineering and Technology*, 55(2), 587-594.

Prasetyanto, P. K., & Sari, F. (2021). Environmental Kuznets Curve: Economic growth with environmental degradation in Indonesia. *International Journal of Energy Economics and Policy*, 11(5), 622-628.

Rafaj, P., Amann, M., Siri, J., & Wuester, H. (2015). Changes in European greenhouse gas and air pollutant emissions 1960–2010: decomposition of determining factors. İçinde *Uncertainties in Greenhouse Gas Inventories: Expanding Our Perspective*, J. P. Ometto vd. (eds.), 27-54. Springer.

Rana, R., & Sharma, M. (2019). Dynamic causality testing for EKC hypothesis, pollution haven hypothesis and international trade in India. *The Journal of International Trade & Economic Development*, 28(3), 348-364.

Raza, S. A., Shah, N., & Khan, K. A. (2020). Residential energy environmental Kuznets curve in emerging economies: the role of economic growth, renewable energy consumption, and financial development. *Environmental Science and Pollution Research*, 27(5), 5620-5629.

Robalino-López, A., Mena-Nieto, Á., García-Ramos, J. E., & Golpe, A. A. (2015). Studying the relationship between economic growth, CO2 emissions, and the environmental Kuznets curve in Venezuela (1980–2025). *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 41, 602-614.

Saatçi, M., & Dumrul, Y. (2011). Çevre kirliliği ve ekonomik büyüme ilişkisi: Çevresel kuznets eğrisinin Türk ekonomisi için yapisal kirilmali eş-bütünleşme yöntemiyle tahmini. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (37), 65-86.

Selden, T. M., & Song, D. (1994). Environmental quality and development: is there a Kuznets curve for air pollution emissions? *Journal of Environmental Economics and management*, 27(2), 147-162.

Shahbaz, M., Ozturk, I., Afza, T., & Ali, A. (2013). Revisiting the Environmental Kuznets Curvein a Global Economy.Renewable And Sustainable Energy Reviews, 25, 494-502.

Sun, Y., Li, H., Andlib, Z., & Genie, M. G. (2022). How do renewable energy and urbanization cause carbon emissions? Evidence from advanced panel estimation techniques. *Renewable Energy*, 185, 996-1005.

Şahinöz, A., & Fotourehchı, Z. (2013). Çevresel Kuznets Eğrisi: İndirgenmiş ve Ayrıştırılmış Modellerle Ampirik Bir Analiz. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 31(1), 199-224.

Şeker, H. (2023). Ekonomik Büyüme ve Çevre Kirliliği: Türkiye için Bir Kuznets Eğrisi Analizi. İçinde *Makro Boyutlarıyla Çevre Ekonomisi*, B. Durgun (ed.), 147-162. Gaziantep: Özgür Yayınları.

Tao, S., Zheng, T., & Lianjun, T. O. N. G. (2008). An empirical test of the environmental Kuznets curve in China: a panel cointegration approach. *China Economic Review*, 19(3), 381-392.

Tatoğlu, F., & İçen, H. (2019). Çevresel kuznets eğrisinin çok boyutlu panel veri modelleri ile analizi. *Anadolu İktisat ve İşletme Dergisi*, 3(1), 26-38.

Tenaw, D., & Beyene, A. D. (2021). Environmental sustainability and economic development in sub-Saharan Africa: A modified EKC hypothesis. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 143, 110897.

Uğur, M. S. (2022). The relationship between foreign direct investment, economic growth, energy consumption and CO2 emissions: Evidence from ARDL model with a structural break for Turkey. *Ege Academic Review*, 22(3), 337-352.

Ulucak, R. (2017). Ölçek, Kompozisyon ve Teknik Etkilerin Kirlilik Düzeyindeki Rolü: AB Ülkeleri İçin Ampirik Bir Uygulama. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13(13), 756-769.

Ünsal, M. E. (2017). Eğitim, Sağlık ve Ar-Ge Harcamalarının İşgücü Verimliliği Üzerindeki Etkileri: Oecd Ülkeleri Üzerine Bir Panel Regresyon Analizi. *Uluslararası Ticaret ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi,* 1(1), 17-28.

Verbič, M., Satrovic, E., & Muslija, A. (2021). Environmental Kuznets curve in Southeastern Europe: The role of urbanization and energy consumption. *Environmental Science and Pollution Research*, 28, 1-11.

Vukina, T., Beghin, J. C., & Solakoglu, E. G. (1999). Transition to markets and the environment: effects of the change in the composition of manufacturing output. *Environment and Development Economics*, 4(4), 582-598.

Vural, G. (2020). How do output, trade, renewable energy and non-renewable energy impact carbon emissions in selected Sub-Saharan African Countries?. *Resources Policy*, 69, 101840.

Wang, Q., Yang, T., & Li, R. (2023). Does income inequality reshape the environmental Kuznets curve (EKC) hypothesis? A nonlinear panel data analysis. *Environmental Research*, 216, 114575.

Yerdelen Tatoğlu, F. (2021). *Panel Veri Ekonometrisi Stata Uygulamalı*. İstanbul: Beta.

Yerdelen Tatoğlu, F. (2023). *İleri Panel Veri Analizi Stata Uygulamalı.* İstanbul: Beta.

Zeraibi, A., Radulescu, M., Khan, M. K., Hafeez, M., & Jahanger, A. (2024). Analyzing the linkage between public debt, renewable electricity output, and CO2 emissions in emerging economies: does the N-shaped environmental Kuznets curve exist? *Energy & Environment*, 35(5), 2407-2430.

TORUNUMU BÜYÜTÜYORUM

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Zeki İlgar

nobel
40.yıl

TORUNUMU BÜYÜTÜYORUM

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Zeki İlgar

Yayın No.: 5764
Beşeri Bilimler: 667
ISBN: 978-625-386-049-3
E-ISBN: 978-625-386-050-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

İlgar, Mehmet Zeki.
Torunumu Büyütüyorum / Mehmet Zeki İlgar
1. Basım, X + 184 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-386-049-3
E-ISBN: 978-625-386-050-9
1. Torun 2. Torun Büyütmek 3. Çağdaş Eğitim

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....v

1. Bölüm
GİRİŞ.....1

2. Bölüm
EĞİTİMDE YENİ BİR YAKLAŞIM.....11

3. Bölüm
TORUN BÜYÜTMEK.....23

4. Bölüm
TORUNLA ETKİLİ İLETİŞİM KURMA.....69

5. Bölüm
UYGUN GELİŞİM ORTAMI OLUŞTURMA VE KÜLTÜRLEME 89

6. Bölüm
TORUNLARDA/ÇOCUKLARDA ŞIMARIKLIK SORUNU 101

7. Bölüm
TORUNLA BAŞ BAŞA ETKİNLİKLERDE BULUNMA.....111

8. Bölüm
GÜVENLİ BAĞLANMANIN SAĞLANMASI 133

9. Bölüm
TORUNUNUZLA DEĞERLER EĞİTİMİ 139

10. Bölüm
TORUNUNUZUN GÜDÜSEL İHTİYAÇLARI.....147

11. Bölüm
TORUNUNUZUN CİNSİYET EĞİTİMİ 153

12. Bölüm
TORUNUNUZUN BİREYSEL FARKLILIKLARI.....159

SON SÖZ.....175

KAYNAKÇA 177

ÖZ GEÇMİŞ.....183

KAYNAKÇA

Aktaş Mavili, A. (2006). "*Kadının ve çocuğun korunması".* Aile içi şiddet. Elma Yayınevi.

Akyol, H. (2015). *Türkçe ilk okuma yazma öğretimi*. Ankara: Pegem.

Altunay, A. ve Öz, F. (2006). Hemşirelik yüksekokulu öğrencilerinin benlik kavramı. Hemşirelik *Yüksekokulu Dergisi.* (131) 46-59.

Arnett, J.J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55 (5).

Arnett, J.J. (2004). *Emerging adulthood: The winding road from the late teens through the twenties*. Oxford University Press.

Atay, N. (2018) *Ergenlerde aileden algılanan duygu dışa vurumunun duyguları ifade etmeye ve psikososyal uyuma etkisi.*(Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi.

Atkinson, L.R. vd. (1999). *Psikolojiye giriş.* (Çev.Y. Alogan). Arkadaş Yayınları.

Aydın, M. A.(1989). *"Aile",* İslam ansiklopedisi, C: 2, T. Diyanet Vakfı Yayınları.

Aydın, A. (2000). *Gelişim ve öğrenme psikolojisi*. Alfa Yayınları

Aydın, M. A. (2007). *"Osmanlı toplumunda aile",* Günümüzde aile, İsav Yayınları.

Aydın, M. Z. (2008). *Çocuğun eğitiminde ailenin önemi.* Asagem, V. Aile Şurası: Aile Destek Hizmetleri Bildirileri İçinde T.C.Başbakanlık Aile Ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.

Bacanlı, H. (2002). *"Ana–baba ile ilişkiler"* Sınıf yönetimi Pegem–A Yayıncılık.

Başaran, İ. E. (1998). *"Modern eğitimin psikolojik temelleri".* Eğitim psikolojisi, Kadıoğlu Matbaası.

Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss*: Vol. 2. Separation: Anxiety And Anger. Basic Books.

Bowlby, J. (1979). *The making and breaking of affectional bonds*. Tavistock.

Bowlby,J. (1980). *Attachment and loss:* Vol. 3. Loss. Random House.

Bowlby, J. (1982). *Attachment and loss*: Vol. 1. Attachment (2. Basım). Basic Books.

Carter, F. (2014). *Küçük ağacın eğitimi,* Say Yayıncılık.

Çağdaş, A. ve Seçer Şahin, Z. (2006). *Anne-baba eğitimi*. Kök Yayıncılık.

Çetin Özoğlu, S. (1997). *Eğitimde rehberlik ve psikolojik danışma*, Ankara Üniversitesi Yayınları. 124-126)

Çivitçi, A. (2012). Üniversite öğrencilerinde genel yaşam doyumu ve psikolojik ihtiyaçlar arasındaki ilişkiler. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21 (2), 321-336.

Deci, E. L. & Ryan, R. M. (2000). The "what" and "why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behaviour. *Psychological Inquiry*, 11 (4), 227- 268.

Doğan, S.(2002). *Mutlu aile mutlu çocuk*, Selis Yayınları.

Doğanay, A. (2006). *Değerler eğitimi, hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi*(Ed. Cemil Öztürk), Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Doğramacı, E. (1989). *Türkiye'de kadının dünü ve bugünü*, Türkiye İş Bankası Yayınları.

Ekşi, H. (2003). Temel insani değerlerin kazandırılmasında bir yaklaşım: Karakter eğitimi programları, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 79–96.

Emiroğlu, B. (2017). Değerler eğitiminin gençlerin sağlıklı sosyalleşmelerine etkisi, *International Journal Of Eurasian Education And Culture, Issue:* 2, pp. (115-126).

Engler, B. (2009). *Personality theories* (8th ed.). Boston: Houghton Mifflin Harcourt Publishing Co.

Erol, M. (1992). *Geniş aileden çekirdek aileye geçiş sürecinde aile içi ilişkilerde meydana gelen değişmelerin aile üyeleri üzerindeki etkileri.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi.

Eröz, M. (1998). *Türk ailesi*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Fidan, F. (2005). *"Evlilik kariyeri öldürüyor mu? yaklaşımlar, değerlendirmeler, algılamalar."* Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Tartışma Metinleri. Cilt: 2.

Genç, S. Z. ve Uslu, E. M. (2022). Öğrencilerin sosyal beceri düzeyleri ile ailelerin ebeveyn tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 6(1),* 111–135.

Glasser,W. (1998). *Choice theory a new psychology of personal freedom*. Harper Collins.

Gordon, T. (1996). *"Ailede iletişim dili etkili",* Ana–baba eğitimi, (Çev. E. Aksoy). Sistem Yayıncılık.

Gordon, T. (1999). *Etkili ana–baba eğitiminde uygulamalar* (Çev. E. Aksoy). Sistem Yayıncılık.

Gökçe, B. (1978) *Evlilik kurumuna sosyolojik bir yaklaşım,* Hacettepe Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, (1).

Gökçe, B. (1996). *Türkiye'nin toplumsal yapısı ve toplumsal kurumlar*.

Gündoğan, S. (1997). *Bireysel farklar,* Mamak Rehberlik ve Araştırma Merkezi,.25.

Gümüş, Ç. ve Hümeyra A. (2020). Çizgi filmlerin okul öncesi dönem çocuklari üzerine etkisi: Açıkhava tasarımları". *ulakbilge,* 47. s.409–421. doi: 10.7816/ulakbilge-08-47-03

Harvey, S.V. & Retter, R. (2002). Variations by gender between children and adolescents on the four basic psychological needs. *International Journal of Reality Therapy,* 21 (2), 33-36.

Havighurst, R. J. (1956). Research on the developmental task contept Electronic version *Theschool Reviev.* 64(5) 215–223.

İlgar, M. Z. (2022). *"Gelişim dönemleri ve gelişim görevleri,* (Ed. Erdoğdu, M. Y.) Eğitim Psikolojisi, Vizetek Yayıncılık, Ankara.

Karadağ G, Güner İ, Çuhadar D, Uçan Ö. (2008). Gaziantep Üniversitesi Yüksekokulu hemşirelik öğrencilerinin benlik saygıları. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi.* (3)29-42.

Kariman İ. (2005). Karadeniz Teknik Üniversitesi Trabzon Sağlık Yüksekokulu öğrencilerinin benlik saygıları ve atılganlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi.*(9) 24-31.

Kaya, A. (2010). Eğitim Psikolojisi. Dördüncü Basım Ankara: PegemA Yayıncılık.

Kazancı, O. (1989). *Eğitim psikolojisi: Kuram ve ilkelerden uygulamaya*, Kazancı Kitap Ticaret.

Kulaksızoğlu, A. (1998). *Ergenlik psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kuzgun, Y. ve Deryakulu, D. (2006). *Eğitimde bireysel farklılıklar.* (Güncelleştirilmiş Geliştirilmiş 2. Baskı). Nobel Yayıncılık.

LTC (2009). Extrinsic and ınstrinsic motivation, *Learning Technologies Center*, s. 1- 2.

Marshall, M., (2009). Discipline need to be stressful. discipline need not be negative, *Educational Research*, Vol.1, No.2, s.1-5.

Maslow, A. (1970). *Motivation and personality* (3th Ed.). Harper & Row Publishers.

Montessori, M. (1997). *Çocuk eğitimi: Montessori metodu*, (Çev: Güler Y.) Özgür Yayınları.

Nazlı, S. (2000). *Aile danışması*. Nobel Yayın Dağıtım.

Nirun, N. (1994). *Sistematik sosyoloji yönünden aile ve kültür*. Atatürk K.M. Yayınları.

Önder, A. (2004). *"Konuşarak ve dinleyerek anlaşalım"*. Ailede iletişim. Morpa Kültür Yayınları.

Özdoğan, B. (1997). *Çocuk ve oyun*. Anı Yayıncılık.

Özgüven, E. İ. (2001). *Ailede iletişim ve yaşam*. Pdrem Yayınları.

Özgüven, E. İ. (2000). *Evlilik ve aile terapisi*. Pdrem Yayınları.

Özkardeş Güngörmüş, O. (2004). *"Evlilik ve çocuk"*. Evlilik okulu. Remzi Kitabevi.

Rapport, Z. (2007). Using choice theory to assess the needs of persons who have a disability and sexual/intimacy/romantic ıssues. *International Journal of Reality Therapy,* 27 (1), 22-25

Selçuk, Z. (1994). *Eğitim psikolojisi*. Atlas Kitabevi.

Senemoğlu, N. (2000). *Gelişim öğrenme ve öğretme*. Gazi Kitabevi.

Solmuş, T. (2008). *Bağlanma ve aşkın iki yüzü*, Epsilon Yayınevi.

Şahin, F. ve Duman, N. (2005). "*Güçler perspektifi açısından ailelerde gerçekleştirilen sosyal hizmet uygulamaları."* Aile danışmanlığı el kitabı. Matus Basımevi.

Şahin, T. F. (2003). "*Çocuğun gelişimi ve eğitiminde babanın rolü".* Erken çocuklukta gelişim ve eğitiminde yeni yaklaşımlar. (Ed. M. Sevinç). Morpa Kültür Yayınları.

Şener, A. (2002). *Ailede eşler arası uyuma etki eden faktörlerin araştırılması*. Aile Araştırma Kurumu Yayınları.

Tezcan, M. (2000). *Türk ailesi antropolojisi.* İmge Kitabevi Yayınları.

Tuğrul, B. ve Artan, İ. (2001). Çocukların cinsel eğitimi ile ilgili anne görüşlerinin incelenmesi, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (*20) 141 – 149.

Whirter Mc. J. (1998). *Çocukla iletişim*. Çev. N. Voltan Acar. Millî Eğitim Basımevi.

Yavuzer, H. (1992) *"Yaygın ana-baba tutumları",* Ana-baba okulu, Remzi Kitabevi.

Yavuzer, H. (1993) *Çocuk psikolojisi,* 13. Baskı, Remzi Kitabevi.

Yavuzer, H. (1993). *Ana baba okulu*. Remzi Kitabevi.

Yavuzer, H. (1994). *Çocuk ve Suç*. 7. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Yavuzer, H. (1996). *Ana–baba ve çocuk*. 9. Basım, Remzi Kitabevi.

Yeşilyaprak, B. (2003). *Çalışan anne ve çocuk*. Morpa Kültür Yayınları.

Yıldırım, E. (2006) *"Yoksul ailelerde değerler değişimi",* Sosyoloji Konferansları, 33. Kitap, İstanbul Ü. İ. Fakültesi, Metodoloji ve Sosyoloji Araştırmaları Merkezi.

Yıldırım, E. (2005). "Bir modernite rüyası: Ailenin sonu mu?: Kütahya yetiştirme yurdu örneği", *Aile ve Toplum Dergisi, Yıl: 7, Cilt:2, Sayı: 8, T. C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmaları Genel Müdürlüğü Yayını.*

Yörükoğlu, A. (1983). *Değişen toplumda aile ve çocuk*, Aydın Kitabevi.

Yörükoğlu, A. (2004). *Çocuk ruh sağlığı*. Özgür Yayınları.

Yörükoğlu, A. (1988). *"Ruh sağlığı ve ruhsal sorunlar"* Gençlik Çağı. Özgür Yayınları.

Zeynep, A. (1999). *Aile bilinci*. Denge Yayınları.

İnternet Kaynakları

https://www.pdr.gen.tr. tümkonular/bireyselfarklar/
https://www.halfetiyunusemre.meb.k12.tr
https://www.martilarus.com
https://www.eyuder.org
https://www.docz.biz.tr
https://www.meb.k12.meb.gov.tr
https://www.acikerisim.demiroglu.bilim.edu.tr.8080
https://www.rehberlikzamani.com
https://www.eyyi.net
https://docplayer.biz.tr
https://psikomental.com.tr
https://nuterapi.com
https//www.danismanhocam.net
https://www.tubitak.gov.tr
https://www.gantep.edu.tr

TÜRK MÜTEAHHİTLİĞİNİN YURT DIŞI FAALİYETLERİ VE BAŞARININ MİMARLARI:

TÜRK TİPİ LİDERLİK

Dr. Ahmet Tuğrul Küçükyiğit

nobel bilimsel

Türk Müteahhitliğinin Yurt Dışı Faaliyetleri ve Başarının Mimarları: Türk Tipi Liderlik

Dr. Ahmet Tuğrul Küçükyiğit

Yayın No.: 2414
ISBN: 978-625-376-128-8
E-ISBN: 978-625-376-129-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Küçükyiğit, Ahmet Tuğrul.
Türk Müteahhitliğinin Yurt Dışı Faaliyetleri ve Başarının Mimarları: Türk Tipi Liderlik / Ahmet Tuğrul Küçükyiğit
1. Basım, X + 226 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-376-128-8
E-ISBN: 978-625-376-129-5
1. Türk Müteahhitlik İşletmeleri 2. Yurtdışı Müteahhitlik Hizmetleri 3. Liderlik 4. Otantik Liderlik 5. Türk Tipi Liderlik

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ iii

TABLOLAR DİZİNİ vii

ŞEKİLLER DİZİNİ viii

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ ix

1. GİRİŞ 1

2. YÖNETİM VE LİDERLİK 5

2.1. Yönetim Kavramı 5

2.2. Liderlik ve Liderlik Teorileri 10

2.2.1. Lider ve liderlik 10

2.2.2. Liderlik teorileri 11

2.2.2.1. Özellikler teorisi 12

2.2.2.2. Davranışsal liderlik teorisi 13

2.2.2.2.1. Ohio State Üniversitesi liderlik çalışmaları 14

2.2.2.2.2. Michigan Üniversitesi liderlik çalışmaları 16

2.2.2.2.3. Blake ve Mouton'un yönetim tarzı matrisi modeli 17

2.2.2.2.4. McGregor'un X ve Y kuramı 17

2.2.2.2.5. Likert'in sistem 4 modeli 19

2.2.2.3. Liderlikte durumsallık teorisi 20

2.2.2.3.1. Fred Fiedler'in etkin liderlik modeli 21

2.2.2.3.2. Amaç – yol teorisi 22

2.2.2.4. Dönüşümcü liderlik 23

2.2.2.5. Etkileşimci liderlik 26

2.2.2.6. Karizmatik liderlik 29

2.2.2.7. Etik liderlik 30

3. OTANTİK LİDERLİK 35

3.1. Otantiklik ve Otantik Liderlik Tanımlamaları 38

3.2. Otantik Liderliğin Gelişimi ve Otantik Karar Alma Süreci 47

3.3. Otantik Liderlik Yaklaşımları 49
3.3.1. Kernis'in otantik liderlik yaklaşımı 51
3.3.2. Ilies ve arkadaşlarının otantik liderlik yaklaşımı 53
3.3.3. Sparrowe'un otantik liderlik yaklaşımı 55
3.3.4. Gardner ve arkadaşlarının otantik liderlik yaklaşımı 56
3.3.5. Walumbwa ve arkadaşlarının otantik liderlik yaklaşımı 58
3.3.6. George ve arkadaşlarının otantik liderlik yaklaşımı 61
3.4. Otantik Liderlik Bileşenleri 63
3.4.1. Öz farkındalık 67
3.4.2. Bilginin objektif değerlendirilmesi 67
3.4.3. İlişki odaklılık 68
3.4.4. Etik yaklaşım 68
3.5. Otantik Liderliğin Unsurları 69
3.6. İnşaat Sektöründe Otantik Liderlik 72

4. MÜTEAHHİTLİK İŞLETMELERİNE GENEL BAKIŞ 81
4.1. İnşaat ve Müteahhitlik Kavramı 81
4.2. Türk Müteahhitliği Hakkında Genel Bilgiler ve Ülke Ekonomisindeki Yeri 84
4.3. Dünya İnşaat Piyasası, Türk Müteahhitlik İşletmelerinin Dünya Piyasasındaki Konumu ve Faaliyetleri 91
4.4. Müteahhitlik İşletmelerinde Yönetim Yazını 106

5. YÖNTEM 117
5.1. Araştırmanın Yöntemi 117
5.2. Evren ve Örneklem 121
5.3. Veri Toplama Aracı 123
5.4. Veri Analizi 124

6. BULGULAR VE YORUM 127

7. SONUÇ VE ÖNERİLER 191

KAYNAKÇA 209

KAYNAKÇA

Akşit, H. (2008). *Yönetim ve Yöneticilik*. İstanbul: Kum Saati Yayınları

Aktepe, C. (2004). *Türkiye'de gerçekleşmiş doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının eklektik paradigma çerçevesinde incelenmesi.* Yayımlanmış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Alganer, İ. Y. (2002). *Liderlik Analizi ve Türk Silahlı Kuvvetlerinde Liderlik*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Alinaitwe, H. M. (2009). Prioritising Lean Construction Barriers in Uganda'sConstruction Industry. *Journal of Construction in Developing Countries*, 14 (1), 15-30.

Arditi, D. ve Koseoglu, H. (1983). Factors affecting success in network applications in a developing country. *Construction Management Economics*, 1 (1), 3-16.

Arıkanlı, A. ve Ulubaş, B. (2004). *Yönetim Fonksiyonları ve Yönetici Davranışları.*Ankara: Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı.

Arslan, E. (2012). Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik Personelinin Genel ve Örgütsel Sinizm Düzeyi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 13 (1), 12-27.

Atkinson, P. (1997). Narrative turn or blind alley? *Qualitative Health Research*, *7*, 325-344.

Atkinson, P. ve Silverman, D. (1997). Kundera's immortality: The interview society and the invention of the self. *Qualitative Inquiry*, *3*, 304-325

Avolio, B. J. ve Bass, B. (1991). *The full range of leadership development: Basic and advanced manuals.* NY: Bass, Avolio&Associates.

Avolio B. J. ve Gardner W. L. (2005). Authentic Leadership Development: Gettingthe Root of Positive Forms of Leadership. *The Leadership Quarterly*, 16, 315-338.

Avolio B. J., Gardner W. L., Walumbwa F. O., Luthans F. ve May R. (2004). Unlocking the mask: A look at the process by which authentic leaders impactfollower attitudes and behaviors. *The Leadership Quarterly*, 15, 801-823.

Bass, B. M. (1985). *Leadership and Performance Beyond Expectations*. New York: FreePress.

Bass, B. M. (1990). From Transactional to Transformational Leadership: Learning to Share the Vision. *Organizational Dynamics*, 18, 19-32.

Bass, B. M. (1998). *Transformational leadership: Industrial, military, andeducational impact.* Mahwah, NJ: Erlbaum.

Bass, B. M. ve Avolio, B. J. (1993). *Transformational leadership: A responsetocritiques. In M. M. Chemers ve R. Ayman (Ed.), Leadership theory andresearch: Perspectives and directions*. San Diego, CA: AcademicPress.

Başaran, İ. E. (2004). *Yönetimde İnsan İlişkileri* (3. Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Batmaz, E. Ş., Emiroğlu, K. ve Ünsal, S. (2006). *İnşaatçıların Tarihi: Türkiyede Müteahhitlik Hizmetlerinin Gelişimi ve Türkiye Müteahhitler Birliği*. Ankara: TMB Yayınları.

Baumeister, R. F. (1987). How the Self Became a Problem: A Psychological Reviewof Historical Research Case Western Reserve University. *Journal of Personalityand Social Psychology Copyright by the American Psychological Association, Inc.*, 52 (1), 163-176.

Bayram, L. (2005). Yönetimde Yeni Bir Paradigma: Örgütsel Bağlılık. *Sayıştay Dergisi*, 59, 25-139.

Belout, A. (1998). Effects of Human Resource Management on Project Effectiveness and Success: Toward a New Conceptual Framework. *International Journal of Project Management*, 16 (1), 21-26.

Bennis, W. G. (1989). *On becoming a leader.* Reading, Mass: Addison-Wesley Pub. Co.

Bennis, W. G. ve Nanus, B. (1985). *Leaders: The Strategies for Taking Charge*, New York: Harper and Row.

Betts, M. ve Ofori, G. (1992). Strategic planning for competitive advantage in construction. *Construction Management and Economics*, 10 (6), 511-532.

Birgönül, M.T. ve Özdoğan İ. D. (2000). Competitiveness of Turkish-Contractors in International Markets. *Association of Researchers in Construction Management*, 1, 95-104.

Blake, R. R. ve Mouton, J. S. (1978). *Making experience work: The grid approachto critique*. New York, NY: McGraw-Hill.

Bogardus E. S. (1934). *Leaders and Leadership*. New York: Appleton-Century-Crofts Inc.

Brehm, J. ve Gates, S. (2002). Rules, trust and the allocation of time. *PaperPresented at the Annual Meeting of The Midwest Political Science Association.*Chicago, IL. 25-28.

Brown M. E., Trevino L. K. ve Harrison D. A. (2005). Ethical Leadership: A sociallearning perspective for construct development and testing. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 97, 117-134.

Budak, G. ve Budak, G. (2004). *İşletme Yönetimi*. (5.Basım). İzmir: Barış Yayınları, Fakülteler Kitabevi.

Budiwobowo, A., Trigunarsyah, B., Abidin, L. S. ve Soeparto, H. G. (2009). Competitiveness of the Indonesian construction industry. *Journal of Construction in Developing Countries,* 14 (1), 51-68.

Burns, J. M. (1978). *Leadership*. New York: Harper&Row.

Büyüköztürk S., Kılıç Çakmak E., Akgün Ö. E., Karadeniz Ş. ve Demirel F. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. (18. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Cameron K. S., Dutton J. E. ve Quinn R. E. (2003). *An Introduction to Positive Organizational Scholarship*. San Francisco: Berrett-Koehler.

Carless S. A., Wearing A. J. ve Mann L. (2000). A Short Measure of Transformational Leadership. *Journal of Business and Psychology*, 14, 389-405.

Carrell, A. (1997). Humor communities. *HUMOR: International Journal of Humor Research,* 10 (1), 11-24.

Chan, A. P. C., Scott, D. ve Lam, E. W. M. (2002). Framework of success criteria for design/build projects. *Journal of Management in Engineering*, 18(3), 120–128.

Chan, F. T. S. ve Chan H. K., (2004). Development Of The Supplier Selection Model- A Case Study In The Advanced Technology Industry. *Proceedings of the Institution of Mechanical Engineers,* 218(12), 1807- 1824.

Chinowsky, P. S. ve Diekmann J. E. (2004). Construction Engineering Management Educators: History and Deteriorating Community. *Journal of Construction Engineering&Management,* 130(5), 751-758.

Chinyio, E. ve Vogwell, D. (2007). Towards effective leadership in construction stakeholder management. *Proceedings: CME 25 Conference*, Reading.

Choi, J. (2006). A Motivational Theory of Charismatic Leadership: Envisioning, Empathy and Empowerment. *Journal of Leadership and Organizational Studies*, 13 (1), 24-43.

Ciulla, J. B. (1995). Leadership Ethics: Mapping the Territory. *Business Ethics Quarterly,* 5 (1), 5-28.

Clissett, P. (2008). Evaluating Qualitative Research, *Journal of Orthopedic Nursing*, (12), 99-105.

Conger, J. A.ve Kanungo, R. N. (1987). Toward a Behavioral Theory of Charismatic Leadership in Organizational Settings. *Academy of Management Review*, 12, 637-647.

Cook, J. ve Wall, T. (1980). New Work Attitude Measures of Trust, Organizational Commitment and Personal Need Non-Fulfilment. *Journal of Occupational Psychology*, 53, 39-52.

Coşar, S. 2011. *Otantik Liderlik Kavramı ve Ardılları Üzerine Bir Araştırma.* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Kara Harp Okulu, Savunma Bilimleri Enstitüsü

Creed, W. E. D. ve Miles, R. E. (1996). *Trust in Organizations: A Conceptual Framework*. London: Sage Publications.

Creswell, J. W. 2007. *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches.* (2. baskı). Thousand Oaks, CA: Sage.

Creswell J. W. (2013). Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches. (3. Baskı) Thousand Oaks, CA: Sage.

Creswell, J. W. ve Clark, V. L. P. (2007). *Designing and Conducting Mixed Methods Research,* Lincoln: Sage Publications, Inc.

Çelik, V. (2000). *Eğitimsel Liderlik*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Çelik, H., Başer Baykal, N. ve Kılıç Memur, H. N. (2020). Nitel Veri Analizi ve Temel İlkeleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi, 8 (1), 379-406*

Datta, B. (2015). Assessing the Effectiveness of Authentic Leadership. *International Journal of Leadership Studies*, 9 (1), 62-74.

Davidson, R. A. ve Maguire, M. G. (2003). Ten most common causes of construction contractor failures. *Journal of Construction Accounting and Taxation*, January- February, 35-37.

De Long J. B. ve Summers L. (1991). Equipment Investment and Economic Growth. *The Quarterly Journal of Economics,* 106 (2), 445-502.

Dean, J. W., Brandes, P. ve Dharwadkar, R. (1998). Organizational Cynicism. *Academy of Management Review*, 23 (2), 341-352.

Demircan N. ve Ceylan A. (2003). Örgütsel Güven Kavramı: Nedenleri ve Sonuçları. *Yönetim ve Ekonomi,* 10 (2), 139-150.

Desborough, M. ve Ashikamasy, N. M. (2002). Emotion and Attribution of Intentionality in Leader-Member Relationships. *The Leadership Quarterly*, 13 (5), 615-634.

Dilek, H. (2005). *Liderlik Tarzlarının ve Adalet Algısının; Örgütsel Bağlılık, İş Tatmini ve Örgütsel Vatandaşlık Davranış Üzerine Etkilerine Yönelik Bir Araştırma*. Yayımlanmış Doktora Tezi, Gebze: Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü.

Dodgson, M. (1993). Organizational learning: a review of some literatures. *Organization Studies*, 14(3), 375-394.

Doloi, H. (2009). Analysis of pre-qualification criteria in contractor selection and their impacts on Project success. *Construction Management and Economics*, 19, 1245-1263.

Donaldson, L. (2001). *The Contincency Theory of Organizations*. Thousans Oaks, Calif.: SAGE Publications.

Drucker, P. F. (1998). *Yeni Gerçekler*. (Çev: B. Karanakçı). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Dulaimi M. F. ve Langford D. (1999). Job Behavior of Construction Project Managers: Determinants and Assessment. *Journal of Construction Engineering and Management*, 125 (4), 256-264.

Ekici, G. (2009). Meslek Lisesi Öğretmenlerinin Öğretim Biçimleri. *Eğitim ve Bilim*. 34 (151), 104-116.

Erarslan, L. (2006). Liderlikte Post-Modern Bir Paradigma: Dönüşümcü Liderlik. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 1 (1), 1-32.

Ercan, T. ve Köksal, A. (2013). The effect of competitive and growth strategy type on financial strategies in construction companies. ICCREM International Conference on Construction and Real Estate Management, Karlshure: Germany

Erçetin, Ş. (2000). *Lider sarmalında vizyon*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Erdem İ., Tevrüz S. ve Bozkurt T., (2012). *Davranışlarımızdan Seçmeler Örgütsel Yaklaşım* (3. Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Erdost, H. E., Karacaoğlu, K. ve Reyhanoğlu, M. (2007). Örgütsel Sinizm Kavramı ve İlgili Ölçeklerin Türkiye'deki Bir Firmada Test Edilmesi. *15. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi, s.514-524.

Eren, E. (2013). *Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası* (9. Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım.

Ergeneli, A. (2006). *Örgüt ve İnsan*. Ankara: Hacettepe Üniversite Basımevi.

Eşkinat, R. ve Tepecik, F. (2012). İnşaat Sektörüne Küresel Bakış. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi*, 14 (1), 25-41.

Ezcan V., Işıkdağ Ü. ve Kuruoğlu M. (2011). İnşaat Sektöründe Süreç Yönetimi Akademik Bilişim II – XIII. Akademik Bilişim Konferansı'nda sunulan bildiri, Malatya: İnönü Üniversitesi.

Fiedler, F. (1967). *A theory of leadership effectiveness*. New York: McGraw-Hill series in management.

Flick, U. (2013). Mapping the field. U. Flick (Ed.), *The SAGE handbook of qualitative data analysis* içinde (s. 3-18). Los Angeles, USA: Sage.

Fraser C. (2000). The influence of personal characteristics on effectiveness of construction site managers. *Construction Management andEconomics*, 18 (1), 29-36.

Fry L. W. (2003). Toward a theory of spiritual leadership. *The Leadership Quarterly*, 14, 693-727.

Fry, L.W., Vitucci, S. ve Cedillo, M. (2005). Spiritual leadership and army transformation: theory, measurement, and establishing a baseline. *The Leadership Quarterly*, 16, 807–833.

Gardner J. W. (1993). *On Leadership.* New York: The Free Press.

Gardner W. L. ve Schermerhorn J. R. (2004). Unleashing individual potential: Performance gains through positive organizational behavior and authentic leadership. *Organizational Dynamics,* 33, 270-281.

Gardner W. L., Avolio B. J., Luthans F., May D. R. ve Walumbwa F. (2005). "Can you see the real me? A self-based model of authentic leader and follower development. *The Leadership Quarterly*, 16, 343-372.

Gardner W. L., Cogliser C. C., Davis K. M. ve Dickens M. P. (2011). Authentic Leadership: A review of the literatüre and research agenda. *The Leadership Quarterly*, 22, 1120-1145.

Gaskill, L. R., Van Auken, H. E. ve Manning, R. A. (1993). A Factor analytic study of the perceived causes of small business failure. *Journal of Small Business management*, 34 (4), 8-31.

Gavin, J.H., Quick, J.C., Cooper, C.L. ve Quick, J.D. (2003). A spirit of personal integrity: The role of character in executivehealth. *Organizational Dynamics*, 32 (2), 165–179.

George B., Sims P., McLaen A. N. ve Mayer D. (2007). Discovering Your Authentic Leadership. *Harvard Business Review,* Şubat 2007.

George, B. ve Sims, P. (2007). *True north: Discover your authentic leadership*. San Francisco: Jossey-Bass.

George, W. (2003). *Authentic leadership: Rediscovering the secrets to creating lasting value*. San Francisco: Jossey-Bass.

Giritli, H. ve Oraz, G. T. (2004). *Leadership Styles: Some Evidence from the Turkish Construction Industry,* Management and Economics, 22, 253-262.

Goffee R. ve Jones G. (2005). Managing authenticity: the paradox of great leadership. *Harvard Business Review*, Aralık 2005, 87-94

Graham, J. (1997). *Outdoor leadership: Technique, common sense and self confidence.* Seattle, WA: The Mountaineers.

Greenleaf, R.K. (1977). *Servant Leadership: A Journey into the Nature of Legitimate Power and Greatness.* New York: Paulist Press.

Grundstein, A. (1999). Bilateral Transformational Leadership: An Approach for Fostering Ethical Conduct in Public Service Organizations. *Administration&Society*, 31 (2), 247-260.

Gulick, L. (1937). Papers On The Science of Administration. L. Gulick ve L. Urwick (Ed.). içinde *Notes On The Theory Of Organization.* Institute Of Public Administration. New York. İçinde T. Kenneth (Ed.) (2003). The Early Sociology Of Management And Organizations. Newyork: Routledge, s.1-50.

Gül, H. (2003). *Karizmatik Liderlik ve Örgütsel Bağlılık İlişkisi Üzerine Bir Araştırma*. Yayımlanmış Doktora Tezi. Gebze: Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güneş, H., (1990). *Türkiye'de İnşaat Sektörün Yapısı ve İstanbul Müteahhitlerinin Yapısı*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası

Güney S. (2012). *Liderlik*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Günhan, S. ve Arditi, D. (2005). Factors affecting international construction. *Journal of Construction Engineering an Management*, 131 (3), 273-282.

Harter, S. (2002). Authenticity. C. R. Snyder ve S. Lopez (Ed.), *Handbook of positivepsychology* içinde (s. 382–394). Oxford: Oxford University Press.

Hegarty, N. ve Moccia, S. (2018). Components of ethical leadership and their importance in sustaining organizations over the longterm. *The Journal of Value- Based Leadership*, 11(1), 1-10.

Heres L. ve Lasthuizen K. (2010). Ethical leadership: A variform universal phenomenon. *EGPA conference*'da sunulan bildiri. Toulouse: Study Group Ethics and Integrity of Governance.

Hersey, P. ve Blanchard, K. (1982). *Management and organizational behavior: Utilizing human resources.* (4. Baskı). Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Hicks, H. (1978). *Örgütlerin Yönetimi: Sistemler ve Beşeri Kaynaklar Açısından*. (Çev. O. Tekok). 1. Cilt, Ankara: Turhan Kitabevi.

Hillebrandt, P. M. (2000). *Economic Theory and the Construction Industry*. (3.Baskı) London: Macmillan.

Hinkin, T. R. ve Tracey, J. B. (1999). An Analysis of Variance Approach to Content Validation. *Organizational Research Method, 2 (2), 175-186.*

Hitt, M. A. ve Middlemist, R. D. (1979). A Methodology to Develop the Criteria and Criteria Weightings for Assessing Subunit Effectiveness in Organizations. *The Academy of Management Journal*, 22 (2), 356-374.

Hoepfl, M. C. (1997). Choosing qualitative research: A primer for technology education researchers. *Journal of Technology Education*, 9(1), 47-63.

House, R. J. (1977). A 1976 theory of charismatic leadership. J. G. Hunt ve L. L. Larson (Ed.), *Leadership: The Cutting Edge* içinde (s. 189–207). Carbondale: Southern Illinois University Press.

Howell, J. M. ve Avolio, B. J. (1993). Transformational Leadership, Transactional Leadership Locus of Control, and Support for Innovation: Key Predictors of Consolidated-Business performance. *Journal of Applied Psychology*, 78 (6), 891-902.

Hubbard, D. G. (1990). Successful utility Project management lessons learned. *Project Management Journal*, 21(3), 19–23.

Huff, L. ve Kelley, L. (2003). Levels of Organizational Trust in Individualist versus Collectivist Societies: A Seven-Nation Study. *Organization Science*, 14 (1), 81- 90.

Ilies, R., Morgeson, F. P. ve Nahrgang, J. D. (2005). Authentic Leadership and Eudaemonic Well-Being: Understanding Leader–Follower Outcomes. *The Leadership Quarterly*, 16 (3), 373–394.

İlğan A. ve Ekiz M. (2021). Okul Müdürleri Etik Beklenti Ölçeği ile Etik Liderlik Ölçeğinin Geliştirilmesi. *İş Ahlakı Dergisi* 13(2), 38-81.

İşcan, F. (2012). *Karizmatik Liderler Üzerine Bir Araştırma: Charlos Ghosn*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Ödevi. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Jaselskis, E. J. ve Ashley, D. B. (1991). Optimal allocation of project management resources for achieving success. *Journal of Construction Engineering Management* 117 (2), 321–340.

Jones G. R. ve George J. M. (1998). The Experience and Evolution of Trust: Implications for Cooperation and Teamwork. *Academy of Management Review,* 23 (3), 531-546.

Joynt, P. (1977). Contingency Analysis For Effective Administration. *Omega-International Journal of Management Science,* 5(4), 425-435.

Kağıtçıbaşı, Ç. (1999). Yeni İnsan ve İnsanlar. İstanbul: Evrim Yayınevi.

Kalağan, G. ve Güzeller, C. O. (2010). Öğretmenlerin örgütsel sinizm düzeylerinin incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27 (27), 83-97.

Kale, S. (1999*). Competitive advantage in the construction industry: Firm specific resources and strategy*. Yayımlanmış Doktora Tezi. Chicago: Illinois Institute of Technology.

Kalshoven, K., Den Hartog, D. N. ve De Hoogh, A. H. B. (2011). Ethical Leader Behavior and Big Five Factors of Personality. *Journal of Business Ethics*, 100 (2), 349-366.

Kappa, P. T. (1991). Creating then communicating your vision. P. T. Kappa (Ed.), *Leadership Development Program*. Jackson, MS: Phi Theta Kappa, (2-22)

Kara, E. (2019). Karizmatik Liderlik. A. Gürer (Ed.), *21. Yüzyılda Liderlik Yaklaşımları* 2. Baskı içinde (73-92). İstanbul: Hiper Yayın.

Katz, R. L. (1955). Skills of an Effective Administrator. *Harvard Business Review.* 33 (1), 33-42

Katz, D. ve Kahn, R. L. (1978). *The social psychology of organizations*. New York: Wiley.

Keegan, A. E. and Den Hartog, D. N. (2004). Transformational leadership in a Project based environment: a comparative study of the leadership styles of Project managers and line managers. *International Journal of Project Management*, 22 (8), 609-617.

Kernis, M. H. (2003). Toward a conceptualization of optimal self-esteem. *Psychological Inquiry*. 14 (1), 1-26.

Kernis, M. H. ve Goldman, B. M. (2006). A multicomponent conceptualization of authenticity: Theory and research. *Advances in experimental social psychology*, 38, 283-357.

Kesken, J. ve Ayyıldız, N. A. (2008). Liderlik yaklasımlarında yeni perspektifler: Pozitif ve otantik liderlik. *Ege AcademicReview*, 8 (2), 729-754.

Khan S. N. (2010). Impact of Authentic Leaders on Organization Performance. *International Journal of Business Management*, 5 (12), 167-172.

Kırel, Ç. (1998). *Örgütlerde güç kullanımı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Kıyık Kıcır, G. ve Paşaoğlu, D. (2014). Otantik Liderliğin Akademik Platformda Lider Boyutu Açısından İncelenmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 15 (1), 1-24.

Kierkegaard, S. (2003). *Kaygı Kavramı*. (Çev. T. Armaner). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Klenke, K. (2007). Authentic Leadership: A Self, Leader and Spiritual Identity Perspective. *International Journal of Leadership Studies,* 3 (1), 68-97.

Koçel, T. (1998), *İşletme Yöneticiliği*. (6. Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayım.

Koçel, T. (2001). *İşletme Yöneticiliği*. (8. Baskı). İstanbul: Beta Masım Yayım.

Koçel, T. (2003), *İşletme Yöneticiliği*. (9. Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayım.

Koçel, T. (2011). *İşletme Yöneticiliği*. (13. Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayım.

Koontz, H. ve O'Donnell, C. (1955). *Principles of management: an analysis of managerial functions.* New York: McGrew-Hill

Korkmaz, S. ve Messner, J. I. (2008). Competitive positioning and continuity of construction firms in international markets. *Journal of Management in Engineering,* 24 (4), 207-216

Kotter, J. P. (1990). *A force for change: How leadership differs from management*. New York, NY: Free Press.

Kotter, J. P. (2001), What leaders really do? *Harvard Business Review*, 79 (11), 85-96

Kouzes, J. M. ve Posner, B. Z. (2007). *The Leadership Challenge*. (4. Baskı). San Francisco: JosseyBass.

Krausz, R. (1986). Power and Leadership in Organizations. *Transactional Analysis Journal,* 16 (2), 85-94

Kuruoglu, M. (1999). *Project management automation for construction owners*. Yayımlanmış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Science and Technology Inst.

Kuruoglu, M. ve Sorguç, V. D. (2000). A suggestion of reorganization of planning department for Turkish construction firms. *2. Yapı İşletmesi Kongresi,* İzmir: s.31-42.

Langford, D., Hancock, M. R., Fellows, R. ve Gale, A. W. (1995). *Human resources management in construction*. Essex: LongmanGroup Limited.

Lansley, P. (1987). Managing skills and corporate performance in the construction industry. *Th eorganisation and management of construction 5th International Symposium*, London: s.580-590.

Leblebici, D. N. (2008). Örgüt Kuramının Temelleri. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 9 (1), 111-129.

Lussier, R. N. (1995). A Nonfinancial Business Success Versus Failure Prediction Model for Young Firms. *Journal of Small Business Management*, 33 (1), 8-20.

Luthans, F. (1995). *Organizational Behavior*. (7. Baskı). Boston: McGraw-Hill, Inc.

Luthans, F. ve Avolio, B.J. (2003). Authentic Leadership: A Positive Developmental Approach. K. S. Cameron, J. E. Dutton ve R. E. Quinn (Ed.), *Positive Organizational Scholarship* içinde (s.241-261). San Francisco: Barrett-Koehler.

Luthans, F. ve Youssef, C. M. (2004). Human, social, and now positive psychological capital management: Investing in people for competitive advantage. *Organizational Dynamics*, 33 (2), 143–160.

Manz, C. C. ve Sims, H. P. (1987). Leading workers to lead themselves: The external leadership of self-managing work teams. *Administrative Science Quarterly*, 32 (1), 106-128.

Martinko M. J. ve Gardner W. L. (1987). The leader/member attribution process. *The Academy of Management Review*, 12(2), 235-249.

Maxwell, J. C. (1998) *21 Irrefutable Laws of Leadership*. Nashville, Tennesse: Thomas Nelson Inc.

May, D. R., Chan, A., Hodges, T. ve Avolio, B. J. (2003). Developing the Moral Component of Authentic Leadership. *Organizational Dynamics*, 32 (3), 247-260.

Mayer, R. C., Davis, J. H. ve Schoorman, F. D. (1995). An Integrative Model of Organizational Trust. *Academy of Management Review*. 20 (3), 709-734.

McCance, T. V., McKenna, H. P., Boore, J. R. P. (2001). Exploring caring using narrative methodology: an analysis of the approach. *Journal of Advanced Nursing*. 33, 350–356.

McLeod, J. (2001). *Qualitative Research in Counselling and Psychotherapy*, London: Sage Publications.

Memiş, Ç. A., Aydın, G. K., Kabasakal, H. ve Saraçer, B. E. (2009). Türkiye'de Otantik Liderlik Üzerine Bir Keşif Çalışması. *17. Yönetim ve Organizasyon Kongresi*, Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, s.294-302.

Memiş, M. Ü. 2006. *İç Denetimin Yönetim Fonksiyonlarını Yerine Getirilmesindeki Rolü: Türkiye'deki Büyük İşletmeler Üzerine Bir Saha Araştırması.* Yayımlanmış Doktora Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Michie, S. ve Gooty, J. (2005). Values, emotions and authenticity: Will the real leader please stand up? *The Leadership Quarterly,* 16 (3), 441-457.

Mihelic, K. K., Lipicnik, B. ve Tekavcic, M. (2010). Ethical Leadership. *International Journal of Management & Information Systems*, 14 (5), 31-42.

Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (2016). *Genişletilmiş bir kaynak kitap: Nitel veri analizi* (S. Akbaba-Altun ve A. Ersoy, Çev. Ed.) Ankara: Pegem Akademi.

Miozzo, M. ve Dewick, P. (2002) Building competitive advantage: innovation and corporate governance in European construction. *Research Policy*, 31 (6), 989-1008.

Mitchell, G. J. (1993). The Role of Theory in Qualitative Research, *Nursing Science Quarterly*, 6 (4), s.170-178.

Momaya K. S. ve Selby K. (1998). International competitiveness of the Canadian construction industry: A comparison with Japan and the United States. *Canadian Journal of Civil Engineering,* 24 (4), 640-652.

Monaghan, T. J. (1981). *An investigation of leadership styles and organizational structure, and their influence on th econduct of construction projects*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Edinburg: Heriot-Watt University.

Morgan, R. M. ve Hunt S. (1994). The Commitment-Trust Theory of Relationship. *Journal of Marketing*, 58 (3), 20-38.

Mowday, R. T., Steers, R. M. ve Porter, L. W. (1979). The Measurement of Organizational Commitment. *Journal of Vocational Behavior*. 14, 224-247.

Mullins, L. J. (2010). *Management and Organizational Behavior*. UK: Pearson Education.

Munns, A. K. ve Bjeirmi, B. F. (1996). The role of Project management in achieving project success. *International Journal of Project Management*, 14 (2), 81-87.

Neuman, W. L. (2012). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar (5. Basım). (Çev. S. Özge),* İstanbul: Yayın Odası.

Northcraft, G. B. ve Neale N. A. (1994). *Organizational Behaviour: A Management Challenge.* (2. Baskı). Fort Worth, TX: DrydenPress.

Northouse, P. (2007). *Leadership theory and practice.* Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Novicevic, M. M., Harvey, M. G., Buckley, M. R., Brown, J. A. ve Evans, R. (2006). Authentic Leadership: A Historical Perspective. *Journal of Leadership &Organizational Studies*, 13 (1), 64-76.

O'Reilly, C. A. ve Chatman, J. (1986). Organizational commitment and psychological attachment: The effects of compliance, identification, and internalization on prosocial behavior. *Journal of applied psychology*, 71 (3), 492-499.

Odusami, K. T. (2002). Perceptions of construction professionals concerning important skills of effective project leaders. *Journal of Management in Engineering*, 18 (2002), 61-67.

Odusami, K. T., Iyagba, R. R. O. ve Omirin, M. M. (2003). The relationship between project leadership, team composition and construction project performance in Nigeria. *International Journal of Project Management*, 21 (2003), 519–527.

Ofori, G. (2003a). Frameworks for analyzing international construction. *Construction Management and Economics*, 21 (4), 379-391.

Ofori, G. (2003b). Preparing Singapore's construction industry for the knowledge- based economy: practices, procedures and performance. *Construction Management&Economics*, 21 (2), 113-125.

Ofori, G. (2007). Construction in developing countries. *Construction Management and Economics*, 25 (1), 1–6.

Ofori, G. ve Toor, S. R. (2012). Leadership and construction industry development in developing countries. *Journal of Construction in DevelopingCountries*, 17(1), 1–21.

Ofori, G. (2012). Transparency in construction. G. Ofori (Ed.), *Contemporary Issues in Construction in Developing Countries* içinde (s.83-124). Abingdon, UK: SponPress.

Öz, Ö. (2001). Sources of competitive advantage of Turkish construction companies in international markets. *Construction Management and Economics*, 19 (2), 135-144.

Özler, D. E., Atalay, C. G. ve Şahin, M. D. (2010). Örgütlerde Sinizm Güvensizlikle Mi Bulaşır? *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*. 2 (2), 47- 57.

Özorhon, B. (2012). *Türkiye'de İnşaat Sektörü ve Dünyadaki Yeri*. İstanbul: İTO Yayınları.

Özorhon, B. ve Demirkesen, S. (2014). Türk Müteahhitlik Hizmetlerinin Uluslararası Rekabetçilik Analizi. *İMO Teknik Dergi*, 25 (3), 6831-6848.

Özorhon, B., Dikmen, I. ve Birgönül, M. T. (2006). Case-based reasoning model for international market selection. *Journal of Construction Engineering and Management*, 132 (9), 940-948.

Pagonis, W. G. ve Cruikshank, J. L. (1992). *Moving mountains: Lessons in leadership and logistics from the Gulf War*. Boston: Harvard Business Review Press.

Palalar Alkan, D. (2015). Etik Liderlik Ölçeğinin Türkçe Formunun Güvenilirlik ve Geçerlilik Çalışması. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 38, 109-121.

Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (M. Bütün ve S. B. Demir, Çev. Ed.) Ankara: Pegem Akademi.

Pearce, C. L. ve Conger, J. A. (2003). *All those years ago: The historical under pinnings of shared*. Thousand Oaks, CA: Sage Pub.

Perry, M. L., Pearce, C. L. ve Sims, H. P. (1999). Empowered selling teams: How shared leadership can contribute to selling team outcomes. *Journal of Personal Selling&Sales Management, 19, 35-52.*

Pires, B., Teixeira, J.C. ve Moura, H. (2007). Management functions and competitiveness in the Portuguese construction industry. *25th CME Conference Construction Management and Economics'de sunulan bildiri,* Reading, U. K.

Polat, M. (2010). *Örgütsel Özdeşleşmenin Öncülleri ve Ardılları Üzerine Bir Saha Çalışması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Porter, L. W., Steers, R. M., Mowday, R. T. ve Boulian. P. V. (1974). Organizational commitment, job satisfaction and turnover among psychiatric technicians. *Journal of Applied Psychology,* 59, 603-609.

Reinecke, J. A. ve W. F. Schoell (1983). *Introduction to Business*. Boston: Allyn and Bacon Inc.

Resick, C. J., Hanges, P. J., Dickson, M. W. ve Mitchelson, J. K. (2006). A cross- cultural examination of the endorsement of ethical leadership. *Journal of Business Ethics,* 63, 345–359.

Robbins, S.P. (1990). *Organization Theory: Structure, Designsand Applications*. (3.Baskı). Upper Saddle River: Prentice Hall.

Rousseau, D. M., Sitkin, S. B., Burt. R. S. ve Camerer, C. (1998). Not so different after all: A cross-discipline view of trust. *Academy of Management Review*, 23 (3), 393–40

Ryan, R. M. ve Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55, 68–78.

Sarros, J. C. ve Santora, J. (2001). The transformational-transactional leadership model in practice. *Leadership&Organization Development Journal*, 22 (8), 383-93.

Sartre, J. P. (1948). *The Psychology of Imagination.* (Çev. B. Frechtman). New York: Philosophical Library.

Savage, J. (2000). Participative observation: Standing in the shoes of others? *Qualitative Health Research, 10*, 324-339.

Schwandt, T. A. (2007). *The Sage Dictionary of Qualitative Inquiry* (3. Baskı), Thousand Oaks, California: Sage Publication, Inc.

Seymour, D. ve Abd-Elhaleem T. (1991). Hours for Courses – Effective Leadership in Construction. *International Journal of Project Management,* 9 (4), 228-232.

Shamir, B. ve Eilam, G. (2005). What's your story? A life-stories approach to authentic leadership development. *The Leadership Quarterly,* 16 (3), 395-417.

Silverman, D. (1998). Qualitative research: Meanings or practices? *Information Systems Journal*, *8*, 3-20.

Silverman, D. (2000). Analyzing talk and text. N. K. Denzin ve Y. S. Lincoln (Ed.), *Handbook of qualitative research,* içinde (s. 821-834). Thousand Oaks, CA: Sage.

Silverman, D. (2001). *Doing qualitative research: A practical handbook*. London: Sage.

Sims, C.A. (1992). Interpreting the macro economic time series facts: The effects of monetary policy. *European Economic Review*, 36 (5), 975-1000.

Sonnenburg, F. K. (1994). *Managing with a conscience*. New York: Mcgraw-Hill.

Sorguç, D. (1993*). İnşaat Mühendisliği Eğitiminin Temel İlkeleri*. Ankara, Türkiye Mühendislik Haberleri, Ekim 1993, Sayı 368, s. 17-26.

Sosik, J. J. ve Godshalk, V. M. (2005). Examining gende similarity and mentor's supervisory tatus in mentoring relationships. *Mentoring and Tutoring*, 13, 41– 54.

Soylu, Y., Tabak, A. ve Polat, M. (2007). Ankara İlinde Savunma Sanayiinde Çalışan Orta Kademe Yöneticilerin Liderlik Bileşenlerini Algılamaları: Analitik Hiyerarşi Süreci (Ahs) ile Bir Çalışma. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (5), 179-191.

Sparrowe, R. T. (2005). *Authentic Leadership and the Narrative Self.* The Leadership Quarterly 16 (2005), 419-439.

Stogdill, R. M. (1974). *Handbook of leadership: A survey of theory and research*. New York, NY: FreePress.

Strauss, A. ve Corbin, J. (1990). *Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedurs and Tecniques.* Newbury Park, C. A.: Sage.

Strischek, D. (1998). Red Warning Flags of Contractor Failure. *Journal of Lending &Credit Risk Management*, 80 (11), 40-47.

Sullivan, G. R. ve Harper M. V. (1996). *Hope Is Not a Method: What Business Leaders Can Learn from America's Army*. New York: Random House.

Şeşen, H. (2010). Kontrol Odağı, Genel Öz Yeterlik, İş Tatmini ve Örgütsel Adalet Algısının Örgütsel Vatandaşlık Davranışına Etkisi: Ankara'da Bulunan Kamu Kurumlarında Bir Araştırma. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 28(2), 195-220.

Şimşek, Ş. (2002). *Yönetim ve Organizasyon*. Konya: Günay Ofset.

Tabak, A., Polat, M., Coşar, S. ve Türköz, T. (2012). Otantik Liderlik Ölçeği: Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması. *"İş, Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 14 (4), 89-106.

Tannenbaum, R. ve Schmidt, W. H. (1958). How to Choose a Leadership Pattern. *Harvard Business Review*, 36, 95- 101.

Tatar, T. (1992*). İşletmecilik İlkeleri*. Ankara: Gazi Büro Yayınları.

Tavakoli, A. ve Tülümen, S. C. (1990). Construction Industry in Turkey. *Construction Management and Economics*, 8 (1), 77-87.

Tayanç, T. (2011). *İnşaatçıların Coğrafyası: Türk İnşaat Sektörünün Yurtdışı Müteahhitlik Hizmetleri Serüveni.* Ankara: TMB Yayınları.

Tekeli, İ. ve İlkin, S. (1977). *1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları.* Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınları.

Tekin, S. (2008). *Sihirli Liderler*. İstanbul: Kum Saati Yayınları.

Tengilimoğlu, D. (2005). Kamu ve özel sektör örgütlerinde liderlik davranışı özelliklerinin belirlenmesine yönelik bir alan çalışması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi www.e-sosder.com*, 4 (14), 1-16.

Terry, G. R. (1960). *The Principles of Management*. Homewood: Richard Irwin Inc.

Tevrüz, S., Erdem, İ. ve Bozkurt, T. (2012). Davranışlarımızdan Seçmeler: Örgütsel Davranış. (3. Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.

The Top 250. *Engineering News Record*, Ağustos 2020, 40-45

Thomas, J. W. (2000). *A review of research on project-based learning*. San Rafael, CA: Autodesk Foundation.

Tichy, N. M. ve Devanna, M. A. (1986). *The transformational leader*. New York: John Wiley and Sons.

Toor, S. R. (2006). Leadership flashback: an antecedental approach to authentic leadership development. S*econd biennial gallup leadership institute summit*'de sunulan bildiri. Washington (DC), USA.

Toor, S. R. ve Ofori, G. (2006). An antecedental model of leadership development. *Joint international symposium of CIB working commissions*'da sunulan bildiri. Rome, Italy.

Toor, S. R. ve Ofori, G. (2007). Leadership research in the construction industry: a review of empirical work and futurere search directions. C*onst. manage. econ. 25th anniversary conference*'da sunulan bildiri. Reading, UK.

Toor, S. R. ve Ofori, G. (2008). Leadership for future construction industry: Agenda for authentic leadership. *International Journal of Project Management*, 26 (2008), 620-630.

Toor, S. R. ve Ogunlana, S. O. (2006). Successful project leadership: understanding the personality traits of project managers and organizational factors. *Construction in developing economies international symposium*'da sunulan bildiri. Santiago, Chile.

Toor, S. R. ve Ogunlana, S. O. (2008). Leadership Skills and Competencies for Cross-Cultural Construction Projects. *International Journal of Human Resources Development and Management,* 8 (3), 192–215.

Topçu Brestrich, E. (1999). *Yönetim Düşüncesinin Evriminde Liderliğin Gelişimi ve Dönüşümcü Liderlik ve Bir Uygulama Örneği.* Yayımlanmış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Trevino, L. K., Hartman L. P. ve Brown, M. (2000). Moral Personand Moral Manager: How Executives Develop a Reputation for Ethical Leadership. *California Management Review*, 42 (4), 128–142.

Tuna M., Bircan H. ve Yeşiltaş M. (2012). Etik Liderlik Ölçeği'nin Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması: Antalya Örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 26 (2), 143-155

Türkiye Müteahhitler Birliği. 2007/Haziran. *Yurt Dışı Müteahhitlik Hizmetleri Raporu.* Ankara: TMB Yayınları.

Türkiye Müteahhitler Birliği. 2011/Temmuz. *İnşaat Sektörü Analizi: Arap Baharı, Borç Krizleri ve Isınan Ekonomiler*. Ankara: TMB Yayınları.

Türkiye Müteahhitler Birliği. 2012. *TMB Gündem 60. Yıl Özel Sayısı*. Ankara: TMB Yayınları

Türkiye Müteahhitler Birliği. 2012/Temmuz. *İnşaat Sektörü Analizi: Roubini'nin Kusursuz Fırtınasına Doğru*. Ankara: TMB Yayınları.

Türkiye Müteahhitler Birliği. 2016/Ocak. *İnşaat Sektörü Analizi: 2016 Zor Bir Yıl Olacak*. Ankara: TMB Yayınları.

Türkiye Müteahhitler Birliği. 2020/Ekim. *İnşaat Sektörü Analizi: Küresel Ekonomide "Kas Kaybı" Artıyor; Yeni Normal Ne Olacak?* Ankara: TMB Yayınları.

Türkiye Müteahhitler Birliği. 2021/Nisan. *İnşaat Sektörü Analizi: Salgında Ortak Kaygı; Ekonomi.*Ankara: TMB Yayınları.

Uysal, Ş. A., Keklik, B., Erdem, R. ve Çelik, R. (2012). Hastane Yöneticilerinin Liderlik Özellikleri İle Çalışanların İş Üretkenlik Düzeyleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 15 (1), 25-57.

Uzun, V. (2013). *Etik, Ahlak ve Liderlik Kavramları ve Etik Liderlik*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Gebze: Gebze İleri teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Vroom, V. H. ve Jago, A. G. (1988). *The New Leadership: Managing Participation in Organizations*. New Jersey: Prentice-Hall.

Vroom, V. H. ve Jago, A. G. (2007). The role of the situation in leadership. *American Psychologist*, 62 (1), 17-24.

Walumbwa F. O., Avolio B. J., Gardner W. L., Wernsing T. S. ve Peterson S. J. (2008). Authentic Leadership: Development and Validation of a Theory-Based Measure. *Journal of Management*, 34 (1), 89-126.

Wang, X. ve Huang, J. (2006). The relationships between key stakeholders' project performance and project success: perceptions of Chinese construction supervising engineers. *International Journal of Project Management*, 24 (3), 253–260.

Waters, J. ve Begley, S. (2007). Supporting the development of risk-taking behaviors in the early years: An exploratory study. *Education 3-13*, *35* (4), 365- 377.

Wherry, H. M. S. (2012). *Authentic Leadership, Leader-Member Exchange and Organizational Citizenship Behavior: A Multilevel Analysis*. Yayımlanmış Doktora Tezi. Lincoln, Nebraska: University of Nebraska, The Graduate Collage at the University of Nebraska.

Whitney, E. M. (1997). The Impact of Human Resource Activities on Employee Trust. *Human Resource Management Review*, 7 (4), 389-404.

Wolstenholme, A. (2009). *Never Waste a Good Crisis: A Review of Progress since Rethinking Construction and Thoughts for Our Future*. Constructing Excellence Report.

Wong, C. A. ve Laschinger, H. K. (2012). Authentic Leadership, Performance, and Job Satisfaction: The Mediating Role of Empowerment. *Journal of Advanced Nursing*, 69 (4), 947–959.

Yakıcı, A. (2012). *Dış Ticaret Müsteşarlığı Faaliyet Raporu*. Ankara: T.C. Ekonomi Bakanlığı.

Yaweli, L., Shouyu, C. ve Xiangtian, N. (2005). Fuzzy pattern recognition approach to construction contractor selection. *Fuzzy Optimization and Decision Making: A Journal of Modeling and Computation Under Uncertainty*, 4, 103- 118.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (6. Baskı).* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldız, M. (2002). Liderlik Yaklaşımları ve Türk Kamu Yönetiminde Liderlik Araştırması. *Türk İdare Dergisi*, 74 (435), 221-246.

Yıldız M. (2019). Etik Liderlik ve Örgütsel Adalet: İletişim Tatmininin Aracı Rolü. *İş Ahlakı Dergisi*, 12 (1), 75-112.

Yukl, G., 1989. Managerial Leadership: a review of theory and research. *Journal of Management*, 15 (2), 251-290.

Yukl, G. (2013). *Leadership in Organizations*. (8. Baskı). New Jersey: Pearson Education Inc.

Zauderer, D. G. (1992). Integrity: An essential executive quality. *Business Forum Fall 1992*, Los Angeles: California State University. 17 (4), 12.

Zel, U. (2001). *Kişilik ve Liderlik*. (1. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

https://www.pwc.com.tr/en/hizmetlerimiz/altyapi-yatirimlari/yayinlar/pwc-global-construction-2030.html (Erişim Tarihi: 08.11.2021).

https://www.pwc.com.tr/en/hizmetlerimiz/vergi/yayinlar.html(Erişim Tarihi: 08.11.2021).

https://www.tmb.org.tr/tr/pubs/60645e1862b4983868938aef/tmb-analiz-bulteni (Erişim Tarihi: 08.11.2021).

https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/ (Erişim Tarihi: 08.11.2021).

https://docplayer.biz.tr/4752574-Intes-turkiye-insaat-sanayicileri-isveren-sendikasi- insaat-sektoru-raporu.html(Erişim Tarihi: 08.11.2021).

https://ec.europa.eu/docsroom/documents/4838/attachments/1/translations/en/renditi ons/native. (Erişim Tarihi: 08.11.2021).

https://intes.org.tr/dergi/insaat-sanayi-dergisi-166-mart-nisan-2018/ (Erişim Tarihi: 08.11.2021).

https://ticaret.gov.tr/hizmet-ticareti/yurtdisi-muteahhitlik-teknik-musavirlik (Erişim Tarihi: 08.11.2021).

https://www.kccla.org.uk/sites/default/files/notes/GCP_Executive_Sum.pdf

ULUSLARARASI İŞLETMECİLİK

Prof. Dr. M. Mithat Üner'e Armağan

Editörler
Doç. Dr. Aybüke Yalçın
Dr. Öğr. Üyesi Burak Çetin

nobel bilimsel

ULUSLARARASI İŞLETMECİLİK
Prof. Dr. M. Mithat Üner'e Armağan
Editörler: Doç. Dr. Aybüke Yalçın, Dr. Öğr. Üyesi Burak Çetin

Yayın No.: 2355
ISBN: 978-625-376-013-7
E-ISBN: 978-625-376-014-4
Basım Sayısı: 1. Basım, Kasım 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Ceyda Tekin
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yalçın, Aybüke., Çetin, Burak.
Uluslararası İşletmecilik Prof. Dr. M. Mithat Üner'e Armağan / Aybüke Yalçın, Burak Çetin
1. Basım, XII + 250 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-376-013-7
E-ISBN: 978-625-376-014-4
1. Uluslararası İşletmecilik

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **Vİİ**

ÖN SÖZ ..... **Xİ**

1. Bölüm
ULUSLARARASI İŞLETMECİLİK VE ULUSLARARASILAŞMA SÜRECİ **1**
Tuba Tokuçoğlu - Kadri Gökhan Yılmaz

2. Bölüm
ULUSLARARASI İŞLETME ÇEVRESİ: MAKRO ÇEVRE FAKTÖRLERİ **25**
Selma Meydan Uygur - Cemalettin Aktepe

3. Bölüm
ULUSLARARASI TİCARET ve YATIRIM TEORİLERİ **45**
Asude Yasemin Zengin

4. Bölüm
YENİDÜNYA DÜZENİNDE KURUMSAL STRATEJİLERİN YENİDEN ŞEKİLLENMESİ **69**
Faruk Güven

5. Bölüm
DİĞER ÜLKE PAZARLARINA GİRİŞ STRATEJİLERİ **83**
Ayşe İpek Aytaç - Burak Çetin

6. Bölüm
ULUSLARARASI PAZARLARDA STANDARDİZASYON VE ADAPTASYON STRATEJİLERİ **105**
Özlem Çatlı

7. Bölüm
YÜKSELEN PAZARLAR VE ORTA SINIF **121**
Aybegüm Güngördü Belbağ

8. Bölüm
ULUSLARARASILAŞMA SÜRECİNDE PSİKOLOJİK MESAFE 131
Selay Ilgaz Sümer

9. Bölüm
KÜRESEL DOĞAN İŞLETMELER 143
Ece Konaklıoğlu - Evren Güçer - Bilgehan Gülcan

10. Bölüm
ULUSLARARASI İŞLETMELERDE YÖNETİCİLERİN ÖZELLİKLERİ: KİŞİSEL, YÖNETSEL, GİRİŞİMSEL VE "DOĞRUDAN" ULUSLARARASI NİTELİKLER 157
Selma Kalyoncuoğlu Baba

11. Bölüm
Uluslararası Girişimcilik Yönelimi 177
Behiye Beğendik

12. Bölüm
ULUSLARARASI GİRİŞİMCİLİK YÖNELİMİNİN PROAKTİFLİK BOYUTU 199
Emel Faiz

13. Bölüm
ULUSLARARASI GİRİŞİMCİLİK YÖNELİMİNİN YENİLİKÇİLİK BOYUTU 211
Aybüke Yalçın - Ali Aycı

14. Bölüm
ULUSLARARASI GİRİŞİMCİLİK YÖNELİMİNİN RİSK ALMA BOYUTU 229
Asude Yasemin Zengin - Burak Çetin

1. Bölüm

ULUSLARARASI İŞLETMECİLİK VE ULUSLARARASILAŞMA SÜRECİ

Tuba Tokuçoğlu - Kadri Gökhan Yılmaz

GİRİŞ

Günümüzde, sınırları kaybolmuş, birbirine bağlı ve etkileşim içindeki dünyada, uluslararası işletmeler ekonomik büyümenin ve küresel entegrasyonun temel itici gücü hâline gelmiştir. Dünya üzerindeki çeşitli kültürlerin, pazarların ve düzenleyici çerçevelerin karmaşık düzeninde yer bulmak işletmelerin sürdürülebilirliği için önemli bir unsur hâline gelmiştir. İşletmeler, küresel çevrede yer bulabilmek, daha da önemlisi varlık gösterebilmek ve süreklilik sağlayabilmek için uluslararasılaşma süreçlerine ve uluslararası işletmeciliğe, işletme faaliyetleri içinde aktif şekilde eğilmişlerdir.

Uluslararası işletmecilik, ekonomik büyümeyi, iş yaratmayı, teknoloji ve bilgi transferini teşvik ederek küresel ekonomide önemli bir rol oynar. Rekabeti, yeniliği ve kaynakların verimli tahsisini arttırarak genel anlamda dünya refahınaa katkıda bulunur. Başarılı uluslararası işletmeler uluslararası pazar fırsatlarından yararlanır, stratejik ortaklıklar kurar ve zorlukların üstesinden gelmek için teknolojiden yararlanır. Faaliyetleri sonucunda sürdürülebilir büyümeyi ve hatta gerçek anlamda küresel ekonomiyi teşvik eder.

Hızla değişen dış çevreye uyum sağlamak işletmeler için hayat kaynaklarından biri hâline dönüşmüştür. İster uluslararası pazarlarda aktif faaliyet göstersin, ister yerel pazarda varlığını sürdürsün işletmeler, küresel anlamda değişen dünyanın sosyal, kültürel, teknolojik ve rekabet ortamına uyum sağlamak zorundadırlar. Uluslararasılaşma, günümüzde işletmeler için gerekli ve kaçınılmaz bir kavram hâline gelmektedir. Değişen, dönüşen ve dijitalleşen dünya; büyüklüğü, faaliyet gösterdiği sektör, kuruluş yılı fark etmeksizin tüm işletmeler için uluslararsılaşma sürecinde çok sayıda fırsat sunmakta ve işlet-

KAYNAKÇA

Ayden Y., Tatoglu, E., Glaister, K. W., Demirbag, M. (2021). *Exploring the internationalization strategies of Turkish multinationals: A multi-perspective analysis*, Journal of International Management, 27, 100783.

Bilkey, W. J., Tesar, G. (1977). *The export behaviour of smaller Wisconsin manufacturing firms*, Journal of International Business Studies, Spring/Summer, 93–98.

Boone, L. E., Kurtz, D. L. (2013). Contemporary business (Çağdaş İşletme). (Edt. Azmi Yalçın). Nobel Akademik Yayıncılık.

Buckley, Peter J. (2016). International business. *Routledge*, New York, USA.

Can, E., (2015). Uluslararası işletmecilik teori ve uygulama. Beta Yayınevi.

Çavuşgil, S.T. (1980). *On the internationalization process of the firm*. European Research, 8 (6), 273-281.

Çavuşgil, S. T., Knight, G., Riesenberger, J. R. (2008). International business strategy, management, and the new realities, *Pearson Prentice Hall*, Upper Saddle River, New Jersey, USA.

Çavuşgil, S. T., & Knight, G. (2009). Born global firms: A new international enterprise. New York: Business Expert Press.

Çavuşgil, S.T., Knight, G., Riesenberger, J. (2020). International business: The new realities. Pearson.

Czinkota, R. M., Ronkainen, A. I., Moffett, H. M. (2004). International business. Ohio: South-Western College Publishing.

Çiftci, H.S. (2015). Uluslararasılaşma ve işletmelerin uluslararasılaşma sürecindeki e-ticaret faaliyetleri: örnek işletme incelemesi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Dana, L. P., Etemad, H., Wright, R. (2004). The global reach of symbiotic networks. Journal of Euromarketing, 9 (2), 1–16.

Demirci, A.E. (2018). Uluslararası İşletmecilik. Anadolu Üniversitesi.

Gankema, H. G. J., Snuif, H. R., Zwart, P. S. (2000). The internationalization process of small and medium-sized enterprises: An evaluation of stage theory. Journal of Small Business Management, 38(4), 15–27.

Griffin, R. W., Pustay, M. W. (2019). International business: A managerial perspective. Global Edition, Pearson Education.

Halilovic, V. (2017). Uluslararasılaşmada dış pazarlara giriş: bir vaka analizi. İstanbul. İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Enstitüsü.

Hamilton, L., Webster, P. (2018). The ınternational business environment. Oxford University Press.

Johanson, J., Mattsson, L. G. (1988). Internationalization in industrial systems: a network Approach. Strategies in Global Competition, London: Croom Helm.

Johanson, J., Vahlne, J. E. (1977). The Internationalization process of the firm-a model of knowledge development and increasing foreign market commitments. Journal of International Business Studies, 8 (1), 23-32.

Johanson, J., & Vahlne, J. E. (1992). Management of foreign market entry. Scandinavian International Business Review, 1(3), 9–27.

Knight, G. A., Çavuşgil, S. T. (1996). The born global firms: A challenge to traditional internalization theory. In S. T. Çavuşgil (Ed.), Advances in international marketing (pp. 11–26). Greenwich, CT: JAI Press.

Knight, G., Çavuşgil, S. T. (1997). Emerging organizational paradigm for international marketing: The born global firm, Paper presented at the annual meeting of the Academy of International Business, Honolulu, Hawai.

Koç, E., Ayyıldız Y,A. (2023). Uluslararası Pazarlama kavramlar, teoriler ve uygulamalar. Seçkin Yayıncılık.

Kotabe, M., Aulakh, P. S. (2002). Emerging ıssues in international business research. New Horizons in International Business.

Kozlu, C. M. (2011). Uluslararası pazarlama ilkeler ve uygulamalar. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 11. Baskı, Ekim.

Lewis, K., Housden, M. (1998). An Introduction to ınternational marketing: a guide to going global. Kogan Page Publishers.

Madsen, T. K., Servais, P. (1997). The Internationalization of Born Globals: an Evolutionary Process?. International Business Review ,Vol. 6(6), pp. 561-583.

Mathur, U. C. (2008). International marketing management: text and cases, SAGE Publishing India.

Mutlu, E.C. (2008). Uluslararası işletmecilik teori ve uygulama, İstanbul: Beta Basım, Üçüncü Basım.

Onetti, A., Zucchella, A., Jones, M. V., McDougall-Covin pp. (2012). Internationalization, innovation and entrepreneurship: Business models for new technology-based firms. Journal of Management & Governance, 16(3), 337–368.

Ricks, D. A. (2006). Blunders in ınternational business. John Wiley & Sons.

Thornton, H. C. (2024). Business model change and internationalization in the sharing economy. Journal of Business Research, 170, 114250.

Üner, M. M., Kocak, A., Çavuşgil, E., Çavuşgil, S. T. (2013). Do barriers to export vary for born globals and across stages of internationalization? An empirical inquiry in the emerging market of Turkey. International Business Review, 22, 800–813.

Üner, M.M. (2022). Temel işletmecilik. Detay Anatolia Akademik Yayıncılık.

Vahlne, J. E., Johanson, J. (2017). From internationalization to evolution: The Uppsala model at 40 years. Journal of International Business Studies, 48(9), 1087–1102.

Wild, J., Wild, K. (2017). Uluslararası işletmecilik: küreselleşmenin zorlukları. (G. Sağlam Arı, Çev.), Nobel Yayıncılık.

Wild, J. J., Wild, K. L. (2023). International business: the challenges of globalization. Global Edition, Tenth Edition, Pearson Education Limited.

Yalçın, A., Üner, M. M. (2019). Uluslararası girişimcilik yöneliminin yenilikçilik boyutu: küresel doğan işletmeler üzerine nitel bir çalışma. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 37(4), 721-745.

https://sozluk.gov.tr/

2. Bölüm

ULUSLARARASI İŞLETME ÇEVRESİ: MAKRO ÇEVRE FAKTÖRLERİ

Selma Meydan Uygur - Cemalettin Aktepe

GİRİŞ

Küreselleşme ile birlikte iş ortamındaki sınırlar, ortadan kalkmıştır. Bunun yanı sıra küreselleşme, ticaret ve ekonominin uluslararası entegresyonunun oluşmasında önemli bir araç hâline getirmiştir (Mohamed ve Lashine, 2003). Böylelikle yerel, ulusal veya uluslararası faaliyet yürüten işletmelerin dinamik dış çevresi genişlemiştir.

İşletme çevresi terminolojisi pek çok uluslararası çevre faktörlerinden oluşmaktadır. İşletmeler, yerel veya ulusal ölçekte faaliyet gösterse dahi uluslararası çevresel faktörlerin etkisi kaçınılmazdır. Pek çok kriz türü, küresel sonuçlar doğurmaktadır. Örneğin küresel ısınma ve küresel ekonomik krizler, dünyanın tamamı üzerinde bir etki oluşturmaktadır. Bu nedenle işletmelerin uluslararası çevre unsurlarını dikkate alması kaçınılmaz olacaktır. İşletmeler için bir güç biçimine dönüşen çevresel faktörler, şu nedenlerden dolayı önemlidir (Weatherston vd., 2011: 5):

- İş ortamının doğasını, pazarlarını, teknolojilerini, iş gücünü ve daha fazlasını temel olarak iş faaliyetlerini etkiler;
- Yeni ürün lansmanları, personel alım çabaları ve üretim teknolojisindeki değişiklikler gibi operasyonel faaliyetlerin, girişimin başarısını daha iyi sağlamak için çevresel faktörlerin ve değişikliklerin tanımlanması gerekir;
- Kâr ve kurumsal refah temel olarak küresel, ulusal ve yerel çevre koşullarıyla ilişkili olması muhtemeldir;
- Stratejik planlama, uluslararası iş ortamındaki olası değişiklikleri dikkate alması gerekir.

KAYNAKÇA

Adam, A. M., & Rachman-Moore, D. (2004). The methods used to implement an ethical code of conduct and employee attitudes. Journal of Business Ethics, 54, 225-244.

Ajami, R., Cool, C., & Goddard, J. G. (2014). International business: Theory and practice. 2'nd Edition. M.E.Sharpe Armonk, London, England.

Aktepe, E. ve Aktepe, C. (2011) Uluslararası işletmecilik. (Editör: M. Mithat Üner). Genel işletmecilik. Detay Yayıncılık. Ankara. ss.363-422.

Bartel, A., Ichniowski, C., & Shaw, K. (2007). How does information technology affect productivity? Plant-level comparisons of product innovation, process improvement, and worker skills. The quarterly journal of Economics, 122(4), 1721-1758.

Beckett, A. (2018) 'Post-work: Is the job finished?' The Guardian, 19 January, pp. 9–11.

Bratton, J. ve Grant, K. (2018) The technological framework (Ed. Leslie Hamilton ve Philip Webster) The international business environment. Fourth Edition. Oxford University Press. United Kingdom. pp. 251-288.

Bridle, J. (2018) New dark age: Technology and the end of the future, London: Verso.

Castells, M. (1996) The rise of the network society, Volume 1, Oxford: Blackwell.

Clear, F. and Dickson, K. (2005) Teleworking practice in small and medium-sized enterprises: management styles and worker autonomy. New Technology, Work and Employment, 20(3), 218–233.

Elliott, L. (2018). Robots will take our jobs: plan now, before ıt's too late. The Guardian, 1 February 2018. https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/feb/01/robots-take-our-jobs-amazon-go-seattle

Fox, A. (1971) The sociology of work in ındustry. London: Collier Macmillan.

Friedman, M. (2016) A theory of the consumption function. San Francisco, CA: Pickle Partners Publishing.

Hamilton, L. (2018). The legal environment. (Ed. Leslie Hamilton and Philip Webster) The ınternational business environment. Fourth Edition. Oxford University Press. United Kingdom. pp.322-353.

Hutton, W. and Adonis, A. (2018) Saving britain. London: Abacus.

Inagaki, K. (2018). Sony puts data and AI at heart of survival plan. The Financial Times, 23 May 2018. https://www.ft.com/content/a7ef5052-5e69-11e8-9334-2218e7146b04.

Kotler, P. and Caslione, J.A. (2009). Chaotics: The business of managing and marketing in the age of turbulence. AMACOM Div American Mgmt Assn.

Liker, J.K., Haddad, C.J. and Karlin, J. (1999). Perspectives on technology and work organization. Annual Review of Sociology, 25, 575–596.

Mason, P. (2016). Postcapitalism: A guide to our future. London: Penguin.

Michaelson, J. (2017). Prepare for a new supercycle of ınnovation. The Wall Street Journal, 10 May, p. A19. https://www.wsj.com/articles/prepare-for-a-new-supercycle-of-innovation-1494369740

Mohamed, E. K., & Lashine, S. H. (2003). Accounting knowledge and skills and the challenges of a global business environment. Managerial finance, 29(7), 3-16.

NASA (2023a). Vital signs: Carbon dioxide. https://climate.nasa.gov/vital-signs/carbon-dioxide/ . Erişim tarihi: 12/10/2023.

NASA (2023b). How do we know climate change ıs real? https://climate.nasa.gov/internal_resources/2679/CO2_graph.jpeg. Erişim tarihi: 12/10/2023.

Otter, D. (2018). The ecological environment. (Ed. Leslie Hamilton ve Philip Webster) The ınternational business environment. Fourth Edition. Oxford University Press. United Kingdom. pp. 394-22.

Parboteeah, K. P., & Cullen, J. B. (2010). International business: strategy and the multinational company. Routledge.

Rao, S. (2010). International business environment. Second Revised Edition. Himalaya Publishing House.

Schwartz, M. S. (2004). Effective corporate codes of ethics: Perceptions of code users. Journal of business ethics, 55, 321-341.

Sharan, V. (2011). Internatıonal busıness: Concept, environment and strategy. Third Edition. Licensees of Pearson Education in South Asia. India.

Statista (2023a). 2005'ten 2022'ye kadar dünya çapındaki internet kullanıcılarının sayısı. https://www.statista.com/statistics/273018/number-of-internet-users-worldwide/. Erişim Tarihi: 07/12/2023.

Statista (2023b). 2023'ten 2028'e kadar olan tahminlerle, 2016'dan 2022'ye kadar dünya çapında akıllı telefon mobil ağ aboneliklerinin sayısı. https://www.statista.com/statistics/330695/number-of-smartphone-users-worldwide/ . Erişim Tarihi: 07/12/2023.

Statista (2023c) Sosyal Medya Kullanıcı Sayıları https://www.statista.com/statistics/278341/number-of-social-network-users-in-selected-countries/. Erişim Tarihi: 07/12/2023.

Topalova, P., Baba, C., Duval, R., & Lan, T. (2023). The 2020-2022 inflation surge across Europe: A Phillips-curve-based dissection. IMF Working Papers, 2023(030), 1. https://doi.org/10.5089/9798400234385.001

Ulukan, C. (2016). Uluslararası işletme çevresi, Uluslararası İşletmecilik. Anadolu Üniversitesi Yayını, Edt.A.E. Demirci, Eskişehir.

University of East Anglia (2023). Clımatıc research unıt. https://www.uea.ac.uk/web/groups-and-centres/climatic-research-unit. Erişim tarihi: 12/10/2023.

Weatherston, J., Brooks, I., & Wilkinson, G. (2011). The international business environment: Challenges and changes. Second edition published. Prentice Hall.

Wood, Z. (2018). How rise of robot technology threatens to terminate the British call-centre workforce. The Observer, 13 May, pp. 61–62.

3. Bölüm

ULUSLARARASI TİCARET VE YATIRIM TEORİLERİ

Asude Yasemin Zengin

GİRİŞ

Oldukça rekabetçi iş ortamında mikro bazda işletmeler ve makro bazda ülkeler için uluslararası pazarlarda faaliyet gösterebilmek önem taşımaktadır. Uluslararasılaşmayı açıklamak üzere ileri sürülen teorilerin temelleri 16. yüzyıla kadar dayanmaktadır. Zaman içinde gelişmelere dayanarak farklı çok sayıda teori ileri sürülmüştür. Uluslararası ticaret ve yatırım teorileri Şekil 1'de gösterilmektedir.

Makro düzeyde uluslararasılaşma sürecine yönelik açıklamalar getiren teoriler ülkelerin neden diğer ülkeler ile ticaret yaptıklarını ve küresel pazarda diğer ülkeler karşısında rekabet güçlerini nasıl artırabileceklerini açıklamaya yönelik teorilerdir. Uluslararasılaşmaya makro düzeyde getirilen açıklamalar; klasik ve modern teoriler olmak üzere iki grupta incelenmektedir.

Mikro düzeyde yer alan teoriler ise işletmelerin uluslararasılaşma sürecine yönelik açıklamalar ve işletmelerin uluslararası ticaretteki rekabetçi üstünlüğüne yönelik açıklamalar olarak sunulmaktadır. İşletmelerin uluslararasılaşma süreçleri geleneksel uluslararasılaşma modelleri ve küresel doğan işletmeler başlıkları altında detaylandırılmıştır. İşletmelerin rekabet üstünlüğü elde etmeleri ve sürdürmeleri ile ilişkili açıklamalar doğrudan yabancı sermaye yatırımı temelli olan ve olmayan teoriler başlıkları altında ele alınmaktadır.

KAYNAKÇA

Albaum, G., Duerr, E. & Strandskov, J. (2005). International Marketing and Export Management, England, Pearson Education Limited, 5th Edition.

Aktepe, E. & Aktepe, C. (2011). Genel İşletmecilik- Editör: M. M. Üner, Detay Yayıncılık, Ankara.

Andersen, O. (1993). On the Internalization Process of Firms: A Critical Analysis", Jornal of International Business Studies, Vol.24, No.2, s.209-231.

Axinn, C., N. & Matthyssens, P. (2001). Limits of Internationalization Theories in an Unlimited World, International Marketing Review, Vol.19, No.5, s.436-449.

Bayraktutan, Y. (2003). Bilgi ve uluslararası ticaret teorileri. *CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *4*(2), 177.

Beğendik, B. (2017). Dimensions of entrepreneurial orientation and entrepreneur's characteristics that affect the internetionalization process of Turkish born global firms. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *19*(2), 454-474.

Bevan, A. & Estrın, S. (2004). The Determinants of Foreign Direct Investment into European Transition Economies", Journal of Comperative Economics, Vol.32, s.775-787.

Bilkey, W. J. and Tesar, G. (1977). The export behavior of smaller-sized Wisconsin manufactur firms. Journal of International Business Studies, Spring/S, 93-98.

Cengiz, E, Gegez, A. Arslan, E., Pirtini, M., Serdar & Tığlı, M. (2007).Uluslararası Pazarlara Giriş Stratejileri, İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ, 2. Baskı.

Cho, D. S. & Moon, H. C. (2000). From Adam Smith to Michael Porter: Evolution of Competitiveness Theory. London: World Scientific Publishing Co. Pte. Ltd.

Czinkota, M.R. (1982). Export Development Strategies: US Promotion Policies, Praeger, NewYork , NY.

Czinkota, M. R., Ronkaınen, I., A. & Moffet, M, H. (2005). International Business, 7th Edition, Thomson-South Western, Ohio.

Çakmak, Ö. A. (2006). Türkiye ile Almanya, İtalya, Fransa ve İngiltere Arasında İmalat Endüstrisinde Endüstri–İçi Ticaretin Yapısı: 1991-2004", Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt.3, Yıl.2, Sayı.1, s.30-47.

Cavuşgil, S.T. (1980). On the internationalisation of firms. European Research, Vol. 8, November, pp. 273-81.

Çavuşgil, S. Tamer, Knıght, Gary A. & Reisenberger, John, R. (2008). International Business-Strategy, Management, and the New Realities, New Jersey, Pearson Prentice Hall.

Çavuşgil, S. T., Knight, G. & Üner, M. M. (2011). Türkiye'de Küresel Doğan İşletmeler, Ankara, Detay Yayıncılık.

Çetin, B., (2023). Zincir Hastanelerin Uluslararasılaşmasına Etki Eden Faktörler. Ankara, Nobel Yayın.

Dana, L. (2004). Handbook of Research on International Entrepreneurship, UK, Edward Elgar Publishing Inc.

Demir, Y. (2008). Çağdaş Örgüt Yapıları; Şebeke Organizasyonlar, Karınca Kooperatif Postası, Sayı 858, Haziran 2008, s. 29-39.

Dunnıng, J. H. (1988). The Eclectic Paradigm of International Production: A Restatement and Some Possible Extensions, Journal of International Business Studies, s. 1-31.

Eren, E. & Samsunlu, A. (2003). Yabancı Sermaye ve Türkiye'de Elektronik, Kimya ve Toprak Sektörlerinde Faaliyet Gösteren Yatırım Ortaklılıklarının Performanslarının İncelenmesi. Doğuş Üniversitesi Dergisi, No.4(1), s.71-88.

Faiz, E., & Üner, M. (2015). Uluslararası Girişimciliğin Proaktiflik Boyutu: Küresel Doğan İşletmeler Üzerine Nitel Bir Araştırma. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 70(4), 957-981. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002378

Galán, J., Galende I, & González-Benito, J. (1999). Determinant Factors of International Development: Some Empirical Evidence. Management Decision, Vol. 37, No. 10, s. 778-785.

Göver, Z. T. (2005). Doğrudan Yabancı Yatırımların Uluslararası Ticarete Etkileri: Türkiye Değerlendirmesi", T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara.

Hollensen, S. (2004). Global Marketing: A Decision-Oriented Approach, England, Pearson Education Limited, 3rd Edition.

Johanson, J. & Paul, F. (1975). The internationalizaiton of firms: Fours Swedish cases. Journal of Management Studies, 12(3), 305-323.

Johanson, J. & Vahlne, J. E. (1977). The internationalization process of firms: A model of knowledge development and increasing foreign market commitments. Journal of Internati onal Business Studies, 8(1), 23-32.

Johanson, J. & Vahlne, J. (2009). The Uppsala Internationalization Process Model Revisited: From Liability of Foreignness to Liability of Outsidership. Journal of International Business Studies, Vol.40, s.1411-1431.

Kalyoncuoğlu, S. (2010). İşletmelerin Küresel Doğmasına Etki Eden Kurucu/Üst Düzey Yönetici Özellikleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma, Gazi Üniversitesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Kalyoncuoğlu, S., & Üner, M. M. (2010). Küresel Doğan İşletme Kavramı Ve İşletmelerin Küresel Doğmasına Etki Eden Kurucu/Üst Düzey Yönetici Özellikleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *12*(3), 1-42.

Kum, H. (1999). Rekabet Gücünü Belirleyen Faktörler: Yeni Yaklaşımlar. *Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (14), 165-178.

Krugman, P. (1980). Scale Economies, Product Differentiation, and the Pattern of Trade. American Economic Review, 70(5), 950-959.

Küçükosmanoğlu, A. İ. (2010). Financial Performance and Productivity: Does Foreign Ownership Matter? Boğaziçi Üniversitesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

McDougall, P., Shane, S. & Ovıatt, B. (1994). Explaining the Formation of International New Ventures: The Limits of Theories from International Business Research, Journal of Business Venturing, Vol.9(6), s.469-487.

Mert, K. (2012). Türkiye'deki İşletme Gruplarının Uluslararasılaşma Motivasyonunun Lokasyon ve Giriş Stratejileri Üzerindeki Etkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.

Porter, M.E. (1990a). The Competitive Advantage of Nations, MacMillan, China.

Porter, M.E. (1990b). The Competitive Advantage of Nations. Harvard Business Review, March-April, s.73-91.

Reid, S. D. (1981). The decision makers and export entry and expansion. Journal of International Business Studies, 12(2), 101-112.

Rennie, M. W. (1993). Born global. The McKinsey Quarterly, No. 4, pp 45-52.

Rugman, A. M. (1996). The theory of multinational enterprises. Cheltenham: Edward Elgar.

Smit, A.J. (2010), "The Competitive Advantage of Nations: Is Porter's Diamond Framework a New Theory That Explains The International Competitiveness of Countries", Southern African Business Review, No:14(1), s.115.

Şahin, D. (2016). Faktör yoğunluğuna göre endüstri-içi ticaretin statik ölçümü: Türkiye örneği. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (54), 174-187.

Utkulu, U. (2005). Türkiye'nin dış ticareti ve değişen mukayeseli üstünlükler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir*.

Üner, M. M. (1994). Ankara Sanayi Odasına kayıtlı işletmeleri ihracattan alıkoyan nedenler. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 49(3), 459-479.

Üner, M. M., Kocak, A., Cavusgil, E., & Cavusgil, S. T. (2013). Do barriers to export vary for born globals and across stages of internationalization? An empirical inquiry in the emerging market of Turkey. *International Business Review*, *22*(5), 800-813.

Vernon, R. (1966). International Investment and International Trade in the Product Cycle, The Quaterly Journal of Economics**,** Vol.80, No.2, s.190-207.

Yüksel, E & Sarıdoğan, E. (2011). Uluslararası Ticaret Teorileri ve Paul Krugman'ın Katkıları", Öneri, Cilt.9, Sayı.35, s.199-206.

Zengin A. Y. & Üner M. M. (2017). Yükselen Pazarlarda İhracat Performansı: Yenilikçiliğin Etkisi, Detay Anatolia Akademik Yayıncılık, Ankara.

4. Bölüm

YENİ DÜNYA DÜZENİNDE KURUMSAL STRATEJİLERİN YENİDEN ŞEKİLLENMESİ

Faruk Güven

GİRİŞ

21. yüzyıl, iş dünyasının sürekli değişen ve giderek daha karmaşık hâle gelen küresel koşullarla şekillendiği bir dönem olarak öne çıkmıştır. Küresel ekonomi; siyasi belirsizlikler, teknolojik yenilikler ve sosyoekonomik değişimlerin etkisi altında kalıcı gözüken bir dönüşüm yaşamaktadır. Bu hızlı değişim süreci şirketleri stratejilerini yeniden gözden geçirmeye ve daha esnek, daha dayanıklı yapılar geliştirmeye zorlamaktadır. Şirketler, rekabet avantajlarını korumak, belirsizliklerle başa çıkmak ve sürdürülebilir büyümeyi sağlamak için stratejik yaklaşımlarını yeniden tanımlamak zorundadır.

1. Küresel Ticarette Değişen Paradigmalar

1980'lerde başlayan küresel ekonomik entegrasyon, diğer bir deyişle küreselleşme, 2008'de patlak veren küresel finansal krize kadar giderek hız kazanmıştır (Dabrowski, 2024:1). Ancak COVID-19 pandemisiyle ortaya çıkan korumacılık eğilimi, Rusya-Ukrayna Savaşı ve ABD-Çin ticaret savaşı ile birlikte daha da güçlenmiştir. Bunun yanı sıra, hükûmetlerin ihracatçı firmalara ve ithalat ikamesi yapan firmalara sağladığı finansal destekler, serbest ticaret ekosisteminde adaletsizliklere yol açmıştır (Dabrowski, 2024:10). Bu gelişmlere tepki olarak büyüyen korumacılık kavramı, bir ülke için tek taraflı bir olgu olmaktan ziyade, bahsi geçen ülkenin etkileşimde bulunduğu ülke veya ülkeleri misilleme için harekete geçiren tetikletici bir faktör rolündedir. Etkileşimde bulunulan ülkelerden yapılan ithalata getirilen sınırlamalar, bu önlemi uygulayan ülkenin ihracatçı firmalarını da dolaylı olarak olumsuz etkilemektedir (Meyer ve diğerleri, 2023:3). Ayrıca hedef ülkeden ham madde, yarı mamül veya nihai ürün tedarik eden yerleşik firmalar ve tüketiciler de bu durumdan

Yukarıda listelenen konuların gelecekte detaylı bir şekilde incelenmesi hem akademik literatüre önemli katkılar sağlayacak hem de uluslararası iş dünyasında karşılaşılan zorlukların anlaşılmasına ve bu zorluklara çözüm üretilmesine ışık tutabilecektir.

KAYNAKÇA

Aiyar, S., Malacrino, D., & Presbitero, A. F. (2024). Investing in friends: The role of geopolitical alignment in fdi flows. *European Journal of Political Economy*, *83*, 102508.

Alfaro, L., & Chor, D. (2023). *Global supply chains: The looming "great reallocation"* (No. w31661). National Bureau of Economic Research.

Alvarez, J. A., Andaloussi, M. B., Maggi, C., Sollaci, A., Stuermer, M., & Topalova, P. (2023). *Geoeconomic Fragmentation and Commodity Markets* (No. 2023/201). International Monetary Fund.

Amiti, M., & Konings, J. (2007). Trade liberalization, intermediate inputs, and productivity: Evidence from Indonesia. *American economic review*, *97*(5), 1611-1638.

Bauerle Danzman, S., & Meunier, S. (2023). Naïve no more: Foreign direct investment screening in the European Union. *Global Policy*, 14, 40-53.

Benguria, F., Choi, J., Swenson, D. L., & Xu, M. J. (2022). Anxiety or pain? The impact of tariffs and uncertainty on Chinese firms in the trade war. *Journal of International Economics*, *137*, 103608.

Buckley, P. J. (2023). Corporate reactions to the fracturing of the global economy. *International Business Review*, *32*(6), 102014.

Caliendo, L., & Parro, F. (2023). Lessons from US–China trade relations. *Annual Review of Economics*, *15*(1), 513-547.

Chor, D., & Li, B. (2024). Illuminating the effects of the US-China tariff war on China's economy. *Journal of International Economics*, *150*, 103926.

Dabrowski, M. (2024). The Risk of Protectionism: What Can Be Lost?. *Journal of Risk and Financial Management*, 17(8), 374.

Donnelly, S. (2023). Semiconductor and ICT industrial policy in the US and EU: geopolitical threat responses. *Politics and Governance*, 11(4), 129-139.

EC (2022). The EU budget bolsters Europe's technological leadership: European Chips Act https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/motion/focus/eu-budget-bolsters-europes-technological-leadership-european-chips-act_en

Eckstein, G., Shrestha, A., Sassenberg, A. M., & Dwivedi, Y. K. (2023). Marketing agility in volatile, uncertain, complex and ambiguous (VUCA) contexts: a systematic literature review and future research agenda. *Management Review Quarterly*, 1-29.

Fajgelbaum, P. D., & Khandelwal, A. K. (2022). The economic impacts of the US–China trade war. *Annual Review of Economics*, 14(1), 205-228.

Freudlsperger, C., & Meunier, S. (2024). When Foreign Policy Becomes Trade Policy: The EU's Anti-Coercion Instrument. *JCMS: Journal of Common Market Studies*.

Lunnan, R., Meyer, K., Mudambi, R., & Yang, Q. (2023). The impact of knowledge and financial resource flows for MNE strategy: A typology of subsidiary roles. *International Business Review*, 32(6), 102190.

Luo, Y., & Van Assche, A. (2023). The rise of techno-geopolitical uncertainty: Implications of the United States CHIPS and Science Act. *Journal of international business studies*, 54(8), 1423-1440.

Meyer, K. E., Fang, T., Panibratov, A. Y., Peng, M. W., & Gaur, A. (2023). International business under sanctions. Journal of World Business, 58(2), 101426.

McKinsey(2024). Geopolitics and the geometry of global trade. *McKinsey Global Institute,* https://www.mckinsey.com/mgi/our-research/geopolitics-and-the-geometry-of-global-trade#/

McKinsey Global Institute. (2020). Risk, resilience and rebalancing in Global Value Chains. New York.

Moehlecke, C., Spektor, M., & Fasolin, G. (2024). Drivers of Negative Perceptions of Chinese FDI: Experimental Evidence from Brazil.

National Review (2024). The China Tariffs Aren't about National Security. https://www.nationalreview.com/corner/the-china-tariffs-arent-about-national-security/

Shirodkar, V., & Konara, P. (2024). Multinational enterprises' lobbying and foreign subsidiary performance: Evidence from the US in the context of the global financial crisis. *European Management Review*.

Subramanian, A. (2024). The Sino-American Trade War Benefits China's Competitors. https://www.project-syndicate.org/commentary/us-china-trade-war-creates-opportunities-for-india-and-other-developing-countries-by-arvind-subramanian-2024-5-2024-05

Tarba, S. Y., Frynas, J. G., Liu, Y., Wood, G., Sarala, R. M., & Fainshmidt, S. (2023). Strategic agility in international business. *Journal of World Business*, *58*(2), 101411.

The Atlantic (2024). Trump's Plan to Raise Your Taxes. https://www.theatlantic.com/politics/archive/2024/08/trumps-consumer-tariff-plan/679468/

Tung, R. L., Zander, I., & Fang, T. (2023). The Tech Cold War, the multipolarization of the world economy, and IB research. *International Business Review*, 102195.

WTO (2024a). World Tariff Profiles 2024. https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/world_tariff_profiles24_e.htm

WTO(2024b). WTO Annual Report 2024. https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/anrep24_e.htm

Zeng, K., Xu, Y., & Xie, Z. (2023). Local sourcing embeddedness, manufacturing relocation, and firm attitudes toward the US-China trade war: A survey analysis of China-based MNC subsidiaries. *Business and Politics*, 25(2), 91-116.

5. Bölüm

DİĞER ÜLKE PAZARLARINA GİRİŞ STRATEJİLERİ

Ayşe İpek Aytaç - Burak Çetin

GİRİŞ

Son otuz yılda artan dinamizm, küresel rekabet gücü ve değişen uluslararası ticaret çevresi nedeniyle uluslararası pazarlama araştırmalarında ve uygulamalarında önemli değişimlere tanık olunmuştur (Samiee, Chabowski ve Hult, 2015). *Pazara giriş modu* ve *uluslararasılaşma modu* uluslararası ticarette birbiriyle yakından ilişkili ve sıklıkla tartışılan iki kavramdır. Çoğu uluslararası işletme alanında çalışan bilim insanı dış pazarlara giriş modları ve stratejileri terimini tercih etmektedir (Üner vd., 2018, s. 798). Küreselleşmiş katma değerli faaliyetler, uluslararası ticaret ve sermaye akış modelleri nedeniyle işletmenin dış pazarlara büyüme stratejisi genellikle coğrafi genişleme yoluyla gerçekleşmektedir. İşletmeler mal ve hizmetlerini ulusal sınırlarının ötesine taşıyarak uluslararasılaşma sürecine başlamaktadır. Pazara giriş yönteminin seçimi işletmelerin uluslararasılaşma sürecinde kritik bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Klasik olarak ihracat aşamasından başlayarak anlaşmaya dayalı yollar (lisanslama, franchising vb.), ortak girişim ve doğrudan yabancı yatırım aşamalarını kapsayan yabancı pazara giriş stratejileri uygulanmaktadır. Mal ve hizmet üreten işletmeler uluslararası pazarlara, kendi ülke pazarında doygunluk ve durgunluk olması, diğer ülke pazarlarının hızlı büyümesi, müşterilerin uluslararası olması, büyük satış hacmine ulaşma isteği, birim maliyeti düşürmek ve rekabet üstünlüğünü artırmak gibi farklı sebeplerle giriş yapmaktadır (Root, 1998, s. 2). İşletme yönetimi, hedef ülkeyi ve ilgili aktörleri seçerek, işin nerede ve kiminle yapılması gerektiği ve işletmenin pazara giriş stratejisi yöntemini belirlemektedir (Andersen ve Buvik, 2002; Glowik, 2022, s. 67). Uluslararası ticaret hacminin artışı ve işletmelerin ekonomik faaliyetlerinin büyük kısmını kendi ülke pazarlarından diğer ülke pazarlarına taşıması kaçınılmaz olmuştur.

KAYNAKÇA

Agarwal, S. ve Ramaswami, S. (1992). Choice of Foreign Market Entry Mode: Impact of Ownership, Location, and Internalization Factors*. Journal of International Business Studies*, Vol. 23(1), ss. 1-27.

Ahola, T., Laitinen, E., Kujala, J. ve Wikström, K. (2008). Purchasing Strategies and Value Creation in Industrial Turnkey Projects. *International Journal of Project Management,* 26(1), ss. 87-94.

Anderson, E. ve Gatignon, H. (1986). Modes of Foreign Entry: a Transaction Cost Analysis and Propositions. *Journal of International Business Studies*, Vol. 17(1), ss. 1-26.

Air Lease Corporation (2023). 2022 Annual Report. https://d17avvkqn7yvpt.cloudfront.net/s3_airleasecorp/documents/Annual_Report_ALC_2022.pdf Erişim Tarihi: 01.12.2023.

Albaum, G.; Strandskov, J. ve Duerr, E. (1998). International Marketing and Export Management, 3. Edition, *Addison Wesley Longman Ltd*: Harlow.

Anadolu Ajansı (2017). Turkey Signs Deal for Longest Ever Suspension Bridge. https://www.aa.com.tr/en/economy/turkey-signs-deal-for-longest-ever-suspension-bridge/773101 Erişim Tarihi: 01.12.2023.

Andersen, O. ve Buvik, A. (2002). Firm's Internationalization and Alternative Approaches to the International Customer/Market Selection. *International Business Review, 11*(3), ss. 347–363.

Apple (2022). Supplier List. https://www.apple.com/supplier-responsibility/pdf/Apple-Supplier-List.pdf Erişim Tarihi: 15.12.2023.

Arruñada, B. ve Vázquez, X. H. (2006). When your contract manufacturer becomes your competitor. *Harvard Business Review*, 84(9), ss. 1-11.

Avrasya Tüneli (2023). Kurumsal. https://www.avrasyatuneli.com/kurumsal/ Erişim Tarihi:01.12.2023.

BCC Research (2023). Contract Manufacturing: Küresel Markets to 2023. https://www.bccresearch.com/market-research/manufacturing/contract-manufacturing-market-report.html Erişim Tarihi: 01.12.2023.

Blomstermo, A., Deo Sharma, D. ve Sallis, J. (2006). Choice of foreign market entry mode in service firms. *International Marketing Review*, 23 (2), ss. 211-229.

Buckley P. J. ve Casson M. C. (1998). Analyzing Foreign Market Entry Strategies: Extending the Internalization Approach, *Journal of International Business Studies*, 29(3), ss. 539-562.

Buckley, P. J. ve Casson, M. C. (2003). The Future of the Multinational Enterprise in Retrospect and in Prospect, *Journal of International Business Studies*, 34, ss. 219–222.

Cateora, P. R. ve Graham, J. L. (2007). *International Marketing*, McGraw-Hill, 13th International Edition, New York.

Chan, M. F. ve Chung, W. W. (2002). A Framework to Develop an Enterprise Information Portal for Contract Manufacturing. *International Journal of Production Economics*, 75(1-2), 113-126.

Czinkota, M. R. ve Ronkainen, I. A. (1998*). International Marketing*, Fifth Edition, The Dryden Press: Florida.

Çağ A., Erdinç N, Dede A.ve Özçelikay G. (2023). Advantages and Disadvantages Experienced by Contract Manufacturing and Co-Marketing Companies in Turkish Pharmaceutical Industry. *Black Sea Journal of Health Science,* 6(4), ss. 592-599.

Çavuşgil, S. T., Knight, G.A. ve Riesenberger, J.R. (2020). International Business The New Realities*.* 5. Edition. *Pearson*: Harlow, UK.

Çavuşgil, S. T., Knight, G. A. ve Riesenberger, J.R. (2008). International Business- Strategy, Management, and The New Realities*, Pearson Prentice Hall:* New Jersey.

Çavuşgil, S. T. ve Nevin J. R. (1981). Internal Determinants of Export Marketing Behavior: An Empirical Investigation, *Journal of Marketing Research*, 18(1), ss. 114-119.

Çavuşgil, S.T. ve Zou, S. (1994). Marketing Strategy- Performance Relationship: An Investigation of the Empirical Link in Export Market Ventures, *Journal of Marketing*, 58 (January 1994), ss. 1-21.

Daniels, J. D., Radebaugh L. H. ve Sullivan D. P. (2015). *International Business Environments and Operations,* 15th Edition, Global Edition, Pearson,

Dev, C. S., Erramilli, M. K. ve Agarwal, S. (2002). Brands Across Borders: Determining Factors in Choosing Franchising or Management Contracts for Entering International Markets. *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly,* 43(6), ss. 91-104.

Glowik, M. (2020). *Market Entry Strategies Internationalization Theories, Concepts and Cases*. 3. Edition, Walter de Gruyter GmbH. Berlin.

Griffith, D. A. ve Zhao, Y. (2015). Contract Specificity, Contract Violation, and Relationship Performance in International Buyer–Supplier Relationships. *Journal of International Marketing,* 23 (3), ss. 22–40.

Grönross, C. (1999). Internationalization Strategies for Services. *Journal of Services Marketing*, Vol. 13(4/5), ss. 290-297.

Hamilton, L. ve Webster, P. (2018). *The International Business Environment*, Oxford University Press, 4th Edition, United Kingdom.

Han, C., Porterfield, T. ve Li, X. (2012). Impact of Industry Competition on Contract Manufacturing: An Empirical Study of US Manufacturers. *International Journal of Production Economics*, 138(1), ss. 159-169.

Hennart, J. (1989). Can the 'New Forms of Investment' Substitute for the 'Old Forms?' A Transaction Costs Perspective. *Journal of International Business Studies*, 20 (2), ss. 211-34.

İlter, B. (1999). Firma İhracat Davranışı ve Etkileyen Faktörler. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2).

İslamoğlu, H. (2014). *Küresel Pazarlama*, İstanbul: Beta Basım, 1.Baskı.

Investopedia, (2023). 18 Major Companies Tied to the Apple Supply Chain. https://www.investopedia.com/articles/investing/090315/10-major-companies-tied-apple-supply-chain.asp#citation-1 Erişim Tarihi: 15.12.2023

Johansson, J. K. (2006). *Global Marketing, Foreign Entry, Local Marketing and Global Management,* Fourt Edition(International Edition), McGraw Hill.

Kim, B. (2003). Dynamic Outsourcing to Contract Manufacturers with Different Capabilities of Reducing the Supply Cost. *International Journal of Production Economics*, *86*(1), ss. 63-80.

Kotler, P. ve Armstrong, G. (2018). *Principles of Marketing,* Pearson, 17th Edition.

Lees, A. ve Khatri, S. (2010). Made in India: Are You Ready for Outsourced Contract Manufacturing?. *Journal of Commercial Biotechnology*, *16*, ss. 258-265.

Morales-Díaz, J. ve Zamora-Ramírez, C. (2018). The Impact of IFRS 16 on Key Financial Ratios: A New Methodological Approach, *Accounting in Europe*, 15(1), ss. 105-133.

Neuberger, D. ve Räthke-Döppner, R. (2013) Leasing by Small Enterprises, *Applied Financial Economics,* 23(7), ss. 535-549.

Poppo, L. ve Zenger, T. (2002). Do Formal Contracts and Relational Governance Function as Substitutes or Complements?. *Strategic Management Journal,* 23(8), ss. 707–25.

Root, F. (1998). *Entry Strategies for International Markets*. Jossey-Bass Inc. California.

Samiee, S., Chabowski, B. R.ve Huit,G. T. M (2015). International Relationship Marketing: Intellectual Foundations and Avenues for Further Research. *Journal of International Marketing*, 23 (4), ss. 1-21.

SCM Globe (2023). Zara Clothing Company Supply Chain. https://www.scmglobe.com/zara-clothing-company-supply-chain/ Erişim Tarihi: 01.12.2023.

Siemens (2023). Siemens Finansal Kiralama. https://www.siemens.com/tr/tr/urunler/finansal-cozumler.html Erişim Tarihi: 01.12.2023.

Taylor, C.R., Zou, S. ve Osland, G.E. (2000). Foreign Market Entry Strategies of Japanese MNCs. *International Marketing Review*, 17, ss. 146-163.

Teker, S., Teker, D. ve Çimen, M. (2013). Ulaştırma Projeleri Finansmanı İçin Bir Model Önerisi: Kamu-Özel Sektör Ortaklığı ile Yap-İşlet-Devret. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 5(1), ss. 116-129.

Ulaş, D. (2006). Franchising Sisteminin Girişimcilik Açısından Değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(3), ss. 133-151.

Üner, M. M., Çavuşgil, E. Ve Çavuşgil, S. T. (2018). Build-Operate-Transfer Projects as a Hybrid Mode of Market Entry: The Case of Yavuz Sultan Selim Bridge in Istanbul. *International Business Review,* 27(4), ss. 797-802.

Üner, M. M. ve Emin-Benli H. (2022). Uluslararası İşletmecilik, ÜNER, M.M., (Editör), (2022), Ankara: *Detay Yayıncılık*.

Üner, M. M. ve Karatepe, O. M. (1996). Hizmet Pazarlaması Sorunlarına "Franchising" Çözümleri, H.Ü. *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 14(2), ss. 185-208.

Watson IV, G. F., Weaven, S., Perkins, H., Sardana, D. ve Palmatier, R. W. (2018). International Market Entry Strategies: Relational, Digital, and Hybrid Approaches. *Journal of International Marketing*, 26(1), ss. 30-60.

Welch, L.S., ve Wiedersheim-Paul, F. (1980). Initial Exports- A Marketing Failure?, *The Journal of Management Studies,* October, ss. 333-344.

Wiedersheim-Paul, F., Olson, H. C. ve Welch, L. S. (1978). Pre-Export Activity: the First Step in Internationalization. *Journal of İnternational Business Studies*, 9(1), ss. 47-58.

Yahoo Finance (2023). Apple Inc. https://finance.yahoo.com/quote/AAPL/key-statistics?p=AAPL Erişim Tarihi: 16.12.2023

Zhuang, G. ve Zhang,X (2011). Impact of Relationship Marketing Orientation on the Exercise of Interfirm Power and Relational Governance in Marketing Channels: Empirical Evidence from China. *Journal of Marketing Channels,* 18 (4), ss. 279–302.

6. Bölüm

ULUSLARARASI PAZARLARDA STANDARDİZASYON VE ADAPTASYON STRATEJİLERİ

Özlem Çatlı

GİRİŞ

Hızla küreselleşen dünyada ülkeler de giderek birbirine benzemektedir. Ülkeler arasındaki sınırların giderek kalktığı günümüzde bilgi akışı oldukça kolaylaşmıştır. Bilgi akışının giderek kolaylaşmasının temel sebebi teknolojik gelişmelerdeki büyük ilerlemelerdir. İnternet ve sosyal medya ile birlikte insanların birbirleriyle haberleşmesi, birbirini takip etmesi, birbirinden etkilenmesi oldukça kolay hâle gelmiştir. Bu durum farklı ülkelerdeki bireyler için de geçerli olup Türkiye'deki bir birey ABD'deki bireyleri takip edebilmekte, onların yediklerini, giydiklerini, izlediklerini, dinlediklerini, kısacası yaşam tarzlarını sosyal medya paylaşımları ile öğrenebilmektedir. Bu paylaşımlar, tüketicileri giderek benzer istek ve ihtiyaçlara yöneltmektedir. Benzer istek ve ihtiyaçlar ise uluslararası işletmecilik faaliyetlerinde standardizasyon yaklaşımını beraberinde getirmektedir. İşletmeye birçok avantajlar sunan bu yaklaşım, benzer istek ve ihtiyaçlara sahip olan tüketicilere benzer stratejiler uygulamayı içermektedir. Ancak bu benzerliğin önünde hâlen bazı engeller bulunmaktadır. Ülkelerin kültürel, ekonomik ve politik çevre yapısındaki farklılıklar standardizasyonun önündeki en büyük engeller olup işletmeleri çoğu zaman zorunlu olarak adaptasyon stratejisine yönlendirebilmektedir.

Uluslararası pazarlama, işletmelerin kâr elde etmek amacıyla birden fazla ülkede bulunan tüketiciler için bir dizi mal ve hizmet geliştirmek, fiyatlandırmak, tanıtmak ve yönlendirmek için gerekli faaliyetlerin yönetilmesi olarak tanımlanmakta olup ihracat pazarlamasını, yerel pazarlamayı, çok uluslu pazarlamayı ve küresel pazarlamayı içermektedir (Tien, vd., 2019).

KAYNAKÇA

Altınbaşak, İ.; Akyol A.; Burnaz, Ş.; Erdil, S.; Günay, N.; Madran, C.; Şekerkaya, A.; Yolaç, G.; Yalçın, A.; Cengiz, E.; Gegez, E.; Arslan, M.; Uydacı, M.; Alkibay, S. ve Ünüsan, Ç., (2008). *Küresel Pazarlama Yönetimi*, Beta Yayınları, İstanbul

Bıçakcıoğlu, N. (2014). The interrelation between internal and external factors, adaptation strategies and export performance in international marketing: An application on clothing industry. *Dokuz Eylül University Graduate School Of Social Sciences, Master's Thesis, İzmir*.

Canlı, T. (2016). *Standardizasyon ve Adaptasyon Stratejileri: Etnik Pazarlama Açısınndan Bir Değerlendirme Ve Uygulama Örnekleri*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, Proje Çalışması

Çavuşgil, S. T.; Knight, G. A. ve Riesenberger, J. R., (2008). *International Business: Strategy, Management, and the New Realities,* Pearson Prentice Hall, New Jersey

Dalwadi, R. (2012). *Global Branding: Issues and Challenges*. Why Marketing Standards?.

Doole, I. ve Lowe, R. (2001). *International Market Strategy, Analysis, Development and Implementation*, 3rd Edition, Thomson Learning

Douglas, S. P., & Craig, S. C. (1986). Global marketing myopia. *Journal of Marketing Management*, 2(2), 155–169.

Ellen, P. S., & Bone, P. F. (1998). Does it matter if it smells? Olfactory stimuli as advertising executional cues. *Journal of Advertising*, *27*(4), 29-39.

Hill, J. S., Still, R. R., (1984). Adapting Products to LDC Tastes, *Harvard Business Review,* Vol: 62, No: 2, March-April, 92-101

Jadhav, S, Kumar, A, & Brar, V. (2022). Issues impacting sales promotion in international marketing. *International Journal of Multidisciplinary: Applied Business and Education Research*, 3(6), 1159-1163. https://doi.org/10.1159/ijmaber.v3i6.179

Jain, S. C. (1989). Standardization of international marketing strategy: some research hypotheses. *Journal of marketing*, *53*(1), 70-79.

Karaca A., (2016). Uluslararası Pazarlama Karması Adaptasyon Stratejilerinin İhracat Performansına Etkisi Ve Mücevher Sektörü Uygulaması, *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı İşletme Programı Doktora Tezi*, İstanbul.

Katsikeas, C. S., Samiee, S., & Theodosiou, M. (2006). Strategy fit and performance consequences of international marketing standardization. *Strategic Management Journal,* 27(9), 867-890

Keegan W., J. and Greeen M., J, (2013). *Global Marketing*, Pearson, Seventh Edt.

Kotabe, M. and Omura, G. (1989). Sourcing Stratgies of European and Japanese Multinationals. *Journal of International Business Studies*. 20(1): 113-130.

Kotler P., and Armstrong G., (2008). *Principles Of Marketing* 12. Edt, Pearson Prantice Hall, New Jersey.

Kotler, P. & Keller, L.K. (2016). Marketing Management. Pearson Education. Fifteenth Edition.

Levitt, T. (1983). The globalization of markets. *Harvard Business Review*, 61,92–102

McCall, J. B., & Stone, M. (2004). *International strategic marketing: a European perspective*. Routledge.

Meyer, E., Bernier, I. (2010). Standardizing or Adapting the Marketing Mix across Culture, A case study:Agatha, *Halmstad University School of Business and Engineering Business and Marketing*

Nguyen, L. T., (2011). Marketing mix across cultures: Standardization or adaptation, Lahti University of Applied Sciences*, Degree Program in International Business Thesis*

Odabaşı Y., ve Barış G., *Tüketici Davranışları*, MediaCat, 2007, İstanbul

Ohmae, K. (1985*). Triad Power: The Coming Shape of Global Competition*. New York: The Free Press.

Plessis, P. J. (2009). *Marketing Management* (third edition ed.). Juta and Company Ltd

Ryans Jr, J. K., & Ratz, D. G. (1987). Advertising standardization: A re-examination. *International Journal of Advertising*

Sezer D. (2018). Uluslararasi Pazarlamada Ürün Stratejileri Ve Türkiye'de Starbucks Örneğinin İncelenmesi, *İstanbul Gedik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul

Sivakumar, A. (2009). *Retail Marketing* (third edition ed.). Excel Books India.

Terpstra, V., & Sarathy, R. (2000). *International Marketing*. The Dryden Press

Theodosiou, M., & Leonidou, L. C. (2003). Standardization versus adaptation of international marketing strategy: an integrative assessment of the empirical research. *International business review*, *12*(2), 141-171.

Tien, N. H., Phu, P. P., & Chi, D. T. P. (2019). The role of international marketing in international business strategy. *International Journal of Research in Marketing Management and Sales*, *1*(2), 134-138.

Timur N. ve Özmen A. (Ed.), (2009). *Stratejik Küresel Pazarlama*, Eflatun Yayınevi, Ankara

Vignali, C. (2001). McDonald's: "Think Global, Act Local" - The Marketing Mix. *British Food Journal*. 103(2): 97-111.

Vrontis, D., Thrassou, A., & Lamprianou, I. (2009). International marketing adaptation versus standardisation of multinational companies. *International Marketing Review*, *26*(4/5), 477-500.

Wind, Y., (1986). The Myth of Globalization, *The Journal of Consumer Marketing*, Vol.3, No.2

Yip, G. S., Loewe, P. M., & Yoshino, M. Y. (1988). How to take your company to the global market. *Columbia Journal of World Business*, 23(Winter), 37–48

Zou, S. ve Çavusgil, S.T., (2002), The GMS: A Broad Conceptualization of Global Marketing Strategy and Its Effect on Firm Performance, *Journal of Marketing*, Vol.66, 40-56.

İnternet Kaynakları:

https://www.rtuk.gov.tr/yayincilarimiza-onemli-hatirlatma-ve-uyari/4738 Erişim tarihi: 20.05.2024

https://www.guvenliweb.org.tr/dosya/HQTLP.pdf Erişim tarihi: 20.05.2024

https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2023-49407 Erişim tarihi: 07.08.2024

https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=20435&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5 Erişim tarihi: 07.08.2024

https://mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=14646&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5 Erişim tarihi: 07.08.2024

7. Bölüm

YÜKSELEN PAZARLAR VE ORTA SINIF

Aybegüm Güngördü Belbağ

GİRİŞ

Yükselen pazarlar, gelişmekte olan pazarlardan gelişmiş pazar evresine geçiş aşamasında olmakla birlikte önemli derecede tüketici talebine sahiptir. Giderek artan tüketici talebi, ulusal ve uluslararası işletmelerin dikkatini çekerek bu talebi karşılayacak çeşitlilikte ve miktarda mal ve hizmetler üretmelerine yol açmaktadır. Yükselen pazarların en önemli özelliklerinden birisi olan orta sınıflar, pazarlama literatürü açısından oldukça az sayıda araştırmada incelenmiştir. Özellikle 80'li yıllarla birlikte neoliberal ve serbest piyasa politikalarının benimsenmesiyle orta sınıfların çeşitli mal ve hizmetlerine olan taleplerinin giderek artışı, bu konuda daha çok araştırma yapılmasını gerektirmektedir.

Ülkelerin ekonomileri, gelişmiş ekonomiler, gelişmekte olan ekonomiler ve yükselen pazarlar olarak üçe ayrılmaktadır (Çavuşgil vd., 2012). *Gelişmiş ekonomilerde* endüstri oldukça gelişmiş, rekabet önemli, ticaret engelleri asgari düzeyde, ticaret hacmi ve içe doğru doğrudan yabancı sermaye yatırımları yüksektir. *Gelişmekte olan ekonomilerde*, endüstri zayıf, rekabet sınırlı, ticaret engelleri yüksek, ticaret hacmi ve içe doğru doğrudan yabancı sermaye yatırımları düşüktür. *Yükselen pazarlarda* ise endüstri hızla gelişmekte, rekabet artmakta, ticaret engelleri hızla serbestleşmekte, ticaret hacmi ve içe doğru doğrudan yabancı sermaye yatırımları yüksektir (Çavuşgil vd., 2012). Bu pazarları "büyüyen pazarlar" yerine "yükselen pazarlar" olarak adlandırmak daha doğrudur (Çavuşgil, 2021). *Yükselen pazarlar*, gelişmekte olan pazarlardan gelişmiş pazarlara geçiş evresinde olan pazarlardır; böylelikle yoksulluk, zayıf altyapı ve aşırı nüfus gibi sorunları azaltmak amacıyla ekonomik reform süreci başlatan; kişi başına gayrisafi yurt içi hasılada istikrarlı bir büyüme yakalamış, küresel ekonomide artan bütünleşmeye sahip pazarlar, gerçek an-

KAYNAKÇA

Balkan, N., Balkan, E. & Oncu, A. (2014). Neoliberalizm, İslamcı Sermayenin Yükselişi ve AKP, İstanbul: Yordam Kitap.

Belbağ, A. G., Üner, M. M., Çavuşgil, E., & Çavuşgil, S. T. (2019). The new middle class in emerging markets: How values and demographics influence discretionary consumption. *Thunderbird International Business Review, 61*(2), ss. 325-337.

Belbağ, A. G. (2020). Exploring the gift-giving rituals of the new middle-class consumers in a Muslim Society. *Marketization: Theory and Evidence from Emerging Economies*, ss. 75-96. https://doi.org/10.1007/978-981-15-4514-6_4

Birdsall, N., Graham, C., & Pettinato, S. (2000). Stuck In The Tunnel: Is Globalization Muddling The Middle Class?, *Center on Social and Economic Dynamics Working Paper* No. 14, ss. 1-36.

Castaño, R., & Flores, D. (2019). Consumer Behavior in Emerging Markets. *The Oxford Handbook of Management in Emerging Markets*, 219-240.

Çavuşgil, S. T. (2021). Advancing knowledge on emerging markets: Past and future research in perspective. *International Business Review,* 30(2), 101796.

Çavuşgil, T., Knight, G., & Riesenberger, J. H. (2012). *International Business: New Realities* (Second Edition), New York: Pearson Prentice Hall.

Çavusgil, T., Ghauri, P. N., & Akcal, A. A. (2013). *Doing Business in Emerging Markets* (Second Edition), New York: Sage Publications.

Çavuşgil, S. T., & Kardeş, İ. (2013). Quantifying the Size of Middle Class in Emerging Markets: GSU-CIBER Middle Class Scorecard, 1 st Middle Class Phenomenon in Emerging Markets Conference, Atlanta: Georgia State University J. Mack Robinson College of Business.

Çavuşgil, S. T., Deligonul, S., Kardes, I., & Çavuşgil, E. (2018). Middle-class consumers in emerging markets: conceptualization, propositions, and implications for international marketers. *Journal of International Marketing, 26*(3), ss. 94-108.

Çivi, E., & Çavuşgil, S. T. (2001). Yeni dünya düzeninde güç kazanan ülkeler: yükselen ekonomiler. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 8*(1), ss. 113-128.

Euromonitor (2020). The rise of a higher-ıncome middle class in emerging markets, https://www.euromonitor.com/article/the-rise-of-a-higher-income-middle-class-in-emerging-markets Erişim Tarihi: 01.02.2024

Güngördü, A. (2016a). *Türkiye'de Yeni Orta Sınıf: Pazarlama Bakış Açısıyla Bir Araştırma*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı İşletme Bilim Dalı.

Güngördü, A. (2016b). Aile değerleri ve dindarlığın plansız satın alma eğilimi üzerine etkilerine yönelik bir yapısal eşitlik modeli. *İşletme Araştırmaları Dergisi, 8*(1), ss. 342-359.

Güngördü Belbağ, A., Erbil, C., & Belbağ, S. (2023). Refurbished Products and Green Mindfulness: A Qualitative Study from an Emerging Market. In Sustainable *International Business: Smart Strategies for Business and Society* (pp. 251-274). Cham: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-031-43785-4_11

Kravets, O., & Sandikci, O. (2014). Competently ordinary: New middle class consumers in the emerging markets. *Journal of Marketing, 78*(4), ss. 125-140.

MSCI (2023). MSCI Market Classification, https://www.msci.com/our-solutions/indexes/market-classification Erişim Tarihi: 01.02.2024

PWC (2014). Global trend, local opportunity: the rise of the emerging middle classes, https://www.pwc.com/gx/en/global-entertainment-media-outlook/assets/global-trend-local-opportunity.pdf Erişim Tarihi: 01.02.2024

Song, K., & Cui, A. (2009). Understanding China‟s middle class. *China Business Review*, ss. 1-6.

Uner, M. M., & Gungordu, A. (2016). The new middle class in Turkey: A qualitative study in a dynamic economy. *International Business Review, 25*(3), ss. 668-678.

8. Bölüm

ULUSLARARASILAŞMA SÜRECİNDE PSİKOLOJİK MESAFE

Selay Ilgaz Sümer

GİRİŞ

Küreselleşme ile birlikte tüm dünyada önemli değişimler ve gelişmeler yaşanmıştır. Bu değişimlerin özellikle işletmelerin faaliyetleri üzerinde çok önemli etkileri olmuştur. Ulusal sınırlar içerisinde ortaya çıkan rekabetin yoğunlaşması, uluslararası pazarlarda ortaya çıkan fırsatların değerlendirilmesi isteği, kapasiteyi en doğru biçimde kullanma arzusu gibi başlıca sebepler işletmeleri uluslararası pazar arayışlarına yöneltmiştir. İşletmelerin uluslararası pazarlara yönelmelerinde etkili olan sebepler hemen hemen benzer olmakla birlikte işletmelerin uluslararasılaşma süreçleri birbirlerine göre farklılık göstermektedir. Bu farklılık, literatürde yer alan uluslararasılaşma teorilerinden yararlanılarak açıklanabilmektedir. Uluslararası pazar seçim kararlarının verilmesinde etkili olan faktörlerden biri psikolojik mesafedir. Psikolojik mesafe; uluslararası ticaret faaliyetlerinin anlaşılmasında, işletmelerin uluslararası ticaret yapmak için saptadıkları ülke seçim kararlarının anlamlandırılmasında karar vericiler tarafından göz önünde bulundurulan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Küreselleşme hareketlerinin ortaya çıkması, teknolojide yaşanan gelişmeler ile birlikte ülkeler arasındaki mesafeler kısalmış ve ticaret ulusal pazar sınırlarından çıkıp uluslararası pazarlara doğru kaymaya başlamıştır. Bu sürecin yaşanmasında ulusal rekabetin yoğun bir hâle gelmesi, üretim maliyetlerinin minimize edilmeye çalışılması, işletme kapasitesinin etkin bir biçimde kullanılması, yerel pazarların doyum noktasına ulaşması, kârı maksimize etme çabası, büyüme gibi faktörler etkili olmuştur (Koçak, 2019: 169). Zamanla uluslararasılaşma olarak ifade edilen ulusal sınırların dışında faaliyet gösterme çabası her ölçekteki işletmenin önem vermeye başladığı bir konu

KAYNAKÇA

Ali, M.Y. & Sim, A.B. (1997). *Psychic distance and international joint venture performance* [Konferans Sunumu]. 24th EMAC Conference, UK.

Ambos, B., Leicht-Deobald, U. & Leinemann, A. (2019). Understanding the formation of psychic distance perceptions: Are country level or individual-level factors more important? *International Business Review*, 28, 660-671.

Arık, Ş., Akay, A.B. & Zanbak, M. (2014). Doğrudan yabancı yatırımları belirleyen faktörler: Yükselen piyasalar örneği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *14*(2), 97-110.

Aydemir, O. & Genç, E. (2015). Uluslararası sermaye hareketlerinin belirleyicileri, doğrudan yabancı yatırımlar kapsamında bir analiz, Türkiye örneği. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, *2*(2), 17-41.

Beckerman, W. (1956). Distance and the pattern of intra-European trade. *The Review of Economics and Statistics*, 38(1), 31-40.

Bilkey, W.J. & Tesar, G. (1977). The export behaviour of smaller sized Wisconsin manufacturing firms. *Journal of International Business Studies*, 93-98.

Brewer, P.A. (2007). Operationalizing psychic distance: A revised approach. *Journal of International Marketing*, 15(1), 44-66.

Can, E. & Utlu, N. (2018). Gelişmekte olan ülkelerin çokuluslu işletmelerinin uluslararasılaşma teorileri: Bir literatür taraması. *Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *2*(2), 50-69.

Coviello, N. E. & Mcauley, A. (1999). Internationalisation and the smaller firm: A review of contemporary empirical research. *Management International Review*, *39*(3), 223-256.

Divrik, B. & Baykal, E. (2022). Uluslararası işletmecilik teorilerine kavramsal bir bakış. *Alanya Akademik Bakış Dergisi*, *6*(1), 1843-1868.

Dow, D. & Karunaratna, A. (2006). Developing a multidimensional instrument to measure psychic distance stimuli. *Journal of International Business Studies*, 37, 578-602.

Dow, D. (2000). A note on psychological distance and export market selection. *Journal of International Marketing*, 8(1), 51-64.

Ecer, F. & Canıtez, M. (2005). *Uluslararası pazarlama: Teori ve uygulamalar* (2. Baskı). Gazi Kitabevi.

Evans, J. & Mavondo, F.T. (2002). Psychic distance: The construct and measurers. *American Conference Proceedings*, 13, 308-314.

Gödekmerdan Önder, L. & Güllülü, U. (2013). Türkiye'nin Avrupa Birliği ülkelerine ihracatında psikolojik mesafenin rolü. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(5), 169-194.

Hollensen, S. (2011). *Global marketing: A decision-oriented approach* (5. Baskı). Prentice Hall.

Huang, M-Y. (2016). *Analysis of the impact of psychic distance on the regional selection of Chinese outward foreign direct investment*. [Konferans Sunumu]. 2nd Annual International Conference on Social Science and Contemporary Humanity Development, Wuhan.

Johanson, J. & Vahlne, J.E. (1977). The internationalisation process of the firm-A model of knowledge development and increasing foreign market commitments, *Journal of International Business Studies*, 23-32.

Johanson, J. & Wiedersheim-Paul, F. (1975). The internationalisation of the firm-four Swedish case studies. *Journal of Management Studies*, 12(3), 305-322.

Kalyoncuoğlu, S. & Üner, M.M. (2010). Küresel doğan işletme kavramı ve işletmelerin küresel doğmasına etki eden kurucu/üst düzey yönetici özellikleri üzerine karşılaştırmalı bir araştırma. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(3), 1-42.

Koçak, M. (2019). İşletmelerin uluslararasılaşmasına yönelik kavramsal bir çerçeve. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *3*(1), 169-190.

Kogut, B. & Singh, H. (1988). The effect of national culture on the choice of entry mode. *Journal of International Business Studies*, 411-432.

Kurtaran, A. (2007). Doğrudan yabancı yatırım kararları ve belirleyicileri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *10*(2), 367-382.

Kurtuldu, G. (2014). Doğrudan yabancı yatırımların tüketiciler tarafından yerel olarak algılanmasında etkili olabilecek faktörlerin değerlendirilmesi. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *3*(1), 15-37.

Linnemann, H. (1966). *An international study of international trade flows*. Holland Publishing.

O'Grady, S. ve Lane, H.W. (1996). The psychic distance paradox. *Journal of International Business Studies*, 27(2), 309-333.

Okechukwu, A. & Adiele, K.C. (2019). Psychic distance and international marketing effectiveness of fast-moving consumer goods of multinational companies in Nigeria. *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, 8(1).

Öztürk, S.A. (2006). *Küresel sınırları zorlamak: Uluslararasılaşma süreci ve sınırları zorlayan şirketler*. Ekin Kitabevi.

Reid, S.D. (1981). The decision maker and export entry and expansion. *Journal of International Business Studies*, 12(2), 101-112.

Sousa, C.M.P & Bradley, F. (2006). Cultural distance and psychic distance: Two peas in a pod? *Journal of International Marketing*, 14(1), 49-70.

Sousa, C.M.P & Bradley, F. (2005). Global markets: Does psychic distance matter? *Journal of Strategic Marketing*, 13(1), 43-59.

Swift, J.S. (1999). Cultural closenessas a facet of cultural affinity: A contribution to the theory of psychic distance. *International Marketing Review*, 16(3), 182-201.

Şahin, D. (2016). Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve ekonomik büyüme ilişkisinin analizi: Türkiye örneği. *Journal of Life Economics*, *3*(7), 43-55.

Taş, A., Cevrioğlu, E. & Bolel, B. (2017). Uluslararasılaşma modellerinin Türk firmalarının uluslararasılaşma eğilimlerini açıklama gücü üzerine bir inceleme. *İşletme Bilimi Dergisi*, *5*(2), 155-180.

Wild, J.J., Wild, K.L. & Han, J.C.Y. (2003). *International business* (2. Baskı). Prentice Hall.

Yeşil, S. & Akben, İ. (2008, Mayıs). *Şirketlerin uluslararasılaşma süreci: Kahramanamaraş'ta bir alan araştırması* [Konferans Sunumu]. 16. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi, Antalya.

Yıldırım, M.H. & Erdem, A.T. (2016). Küreselleşme ve Küresel Doğan İşletmeler: Konya Karatay Organize Sanayi Bölgesinde Nitel Bir Araştırma. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 12-28.

9. Bölüm

KÜRESEL DOĞAN İŞLETMELER

Ece Konaklıoğlu - Evren Güçer - Bilgehan Gülcan

GİRİŞ

Günümüzde ülkelerin ilk hedeflerinden biri, ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik ilklerine uygun biçimde refah düzeyini arttırmaktır. Ülkeler refah düzeyini arttırmak için diğer ülkelerle ilişki kurmuşlar ve küreselleşmenin de etkisiyle ulusların arasındaki faaliyetlere dâhil olan işletmeler sayesinde "uluslarasılaşma" kavramı ortaya çıkmıştır. Araştırmacılar uluslararasılaşma kavramının her açıdan incelemeye çalışmış ancak uzun bir süre hep benzer eksenlerde sonuçlara ulaşmışladır. Bu durum McKinsey'in 1990'ların başında uluslararasılaşma yazınına farklı bir boyut kazandıran çalışması ve bu kapsamda yeni bir kavram ortaya atmasıyla değişmiştir. Söz konusu kavrama olan ilgi sadece akademi dünyası ile sınırlı kalmamış aynı zamanda politik arenada da oldukça ilgi görmüştür (Braunerhjelma ve Halldina, 2019). Küreselleşme ve teknolojinin gelişmesi ile rekabetin şiddetlendiği yeni dünya şartları içinde 1970'ler ve 1980'lerde geliştirilen uluslararasılaşma modellerinin 1990'lar itibariyle yetersiz kalmaya başlaması, farklı bir davranış sergileyen küçük işletmelere ilginin artmasında önemli rol oynamıştır (Konaklıoğlu ve Üner, 2014:220). Bu işletmeler kuruluşundan itibaren veya kurulmasını takiben kısa sürede gelirlerinin önemli bir kısmını uluslararası pazardaki ürünlerin satışından elde etmeye çalışan yenilikçi girişimlerdir (Knight ve Çavuşgil, 2004; Çavuşgil ve Knight, 2015). Uluslararası pazar hedeflerini gerçekleştirmek için zaman ve deneyim kazanılması gerektiği düşüncesinin aksine davranışlar sergileyen bu işletmeler "Küresel Doğan İşletmeler-Born Globals", "Uluslararası Yeni Girişimler-International New Ventures", "Küresel Startup-Global Startups" ve benzeri adlarla anılmaya başlanmıştır. Ekonominin can damarı olan küçük ve orta büyüklükteki işletmeler rekabet edebilmek adına kendi ulusal pazarlarında büyük çabalar vermesi gerekirken farklı isimlerle anılan bu yeni küçük işletmeler uluslararası pazarlara hızlıca yönelmiş ve oradaki niş pazarlara kendi yenilikçi fikirlerini ve deneyimlerini sunmuşlardır.

KAYNAKÇA

Andersen, O. (1993). On the internationalization process of firms: A critical analysis. Journal of international business studies, 24, 209-231.

Aspelund, A., Koed Madsen, T., & Moen, Ø. (2007). A review of the foundation, international marketing strategies, and performance of international new ventures. European Journal of Marketing, 41(11/12), 1423-1448.

Baker, W. E., & Sinkula, J. M. (1999). The synergistic effect of market orientation and learning orientation on organizational performance. Journal of the Academy of Marketing Science, 27(4): 411–427.

Braunerhjelm, P., & Halldin, T. (2019). Born globals–presence, performance and prospects. International Business Review, 28(1), 60-73.

Bilkey, W., & Tesar, G. (1977). The export behaviour of smaller-sized wisconsin manufacturing firms. Journal of International Business Studies, Spring.

Burt, R. S. (1997). The contingent value of social capital. Administrative Science Quarterly, 42(June), 339–365.

Çavuşgil, S. T. (1980). On the internationalization process of the firm. European research, 6, 273-281.

Cavuşgil, S.T. (1994). Born globals: A quite revolution among australian exporters. Marketing News, 28(11), 18-21.

Çavuşgil, S. T., & Knight, G. (2015). The born global firm: An entrepreneurial and capabilities perspective on early and rapid internationalization. Journal of international business studies, 46, 3-16.

Chetty, S., & Stangl, L. M. (2010). Internationalization and innovation in a network relationship context. European Journal of Marketing, 44(11/12): 1725–1743.

Cho, H.-J., & Pucik, V. (2005). Relationship between innovativeness, quality, growth, profitability, and market value. Strategic Management Journal, 26(6): 555–575.

Covin, J. G., & Miller, D. (2014). International entrepreneurial orientation: Conceptual considerations, research themes, measurement issues, and future research directions. Entrepreneurship Theory and Practice, 38(1): 11–44.

Coviello, N., & Munro, H. (1997). Network relationships and the internationalisation process of small software firms. International Business Review, 6(4): 361–386.

Dana, L. P., Etemad, H., & Wright, R. W. (1999). The impact of globalization on SMEs. Global Focus, 11(4), 93-106.

Eraslan, İ. H., & Dönmez, C. Ç. (2017). Endüstriyel kümelenme uygulamalarının dünya genelinde incelenmesi: tarım, sanayi ve hizmet sektörleri açısından bir değerlendirme. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 16(62), 719-755.

Gabrielsson, M., Kirpalani, V. M., Dimitratos, P., Solberg, C. A., & Zucchella, A. (2008). Born globals: Propositions to help advance the theory. International business review, 17(4), 385-401.

Gabrielsson, M., Gabrielsson, P. & Dimitratos, P., 2014. International entreprenurial culture and growth of international new ventures. Management International Review, Volume 54, pp. 445- 471.

Gerschewski, S., Rose, E. L., & Lindsay, V. J. (2015). Understanding the drivers of international performance for born global firms: An integrated perspective. Journal of World Business, 50(3), 558-575.

Hadley, R. D., & Wilson, H. I. (2003). The network model of internationalisation and experiential knowledge. International business review, 12(6), 697-717.

Hansen, M. T. (1999). The search-transfer problem: The role of weak ties in sharing knowledge across organization subunits. Administrative Science Quarterly, 44(March), 82–111.

Herath, H. M. T. S., & Karunaratne, H. D. (2017). The effect of learning orientation on born global performance: A developing country context. The Business & Management Review, 8(4), 157.

Holm, D. B., Eriksson, K., & Johanson, J. (1996). Creating value through mutual commitment to business network relationships. Strategic Management Journal, 20(5), 467–486.

Jantunen, A., Nummela, N., Puumalainen, K., & Saarenketo, S. (2008). Strategic orientations of born globals—Do they really matter?. Journal of world business, 43(2), 158-170.

Jiang, G., Kotabe, M., Zhang, F., Hao, A. W., Paul, J., & Wang, C. L. (2020). The determinants and performance of early internationalizing firms: A literature review and research agenda. International Business Review, 29(4), 101662.

Johanson, J., & Vahlne, J.-E. (1992). Management of foreign market entry. Scandinavian International Business Review, 1(3): 9–27.

Knight, G. A., & Çavuşgil, S. T. (2004). Innovation, organizational capabilities, and the born-global firm. Journal of international business studies, 35, 124-141.

Knight, G. A., & Çavuşgil, S. T. (2005). A taxonomy of born-global firms. MIR: Management International Review, 15-35.

Konaklioğlu, E. (2011). Küresel doğan işletmelerin erken uluslararasılaşmasını tetikleyen kurucu ve/veya yönetici özellikleri. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

Konaklioglu, E., & Üner, M. M. (2014). A taxonomy of manager/owner characteristics: case study research on Turkish born global firms. International Journal of Business and Globalisation, *12*(2), 218-236.

Malodia, S., Dhir, A., Alshibani, S. M., & Christofi, M. (2023). Born global: antecedents and consequences of innovation capabilities. Asia Pacific Journal of Management, 1-34.

Mathews, J. A., & Zander, I. (2007). The international entrepreneurial dynamics of accelerated internationalisation. Journal of international business studies, 38, 387-403.

Messina, L., & Hewitt-Dundas, N. (2023). The pre-foundation evolution of proactiveness in born global and non-born global USOs. Journal of Small Business Management, 61(6), 3192-3227.

Monferrer, D., Moliner, M., Irún, B., & Estrada, M. (2021). Network market and entrepreneurial orientations as facilitators of international performance in born globals. The mediating role of ambidextrous dynamic capabilities. Journal of Business Research, 137, 430–443.

Mostafiz, M. I., Sambasivan, M., & Goh, S. K. (2023). Born global phenomenon: A critical review and avenues for future research. European Journal of International Management, 20(3), 444-474.

Narver, J. C., & Slater, S. F. (1990). The effect of a market orientation on business profitability. Journal of Marketing, 54(4): 20–35.

Nummela, N., Saarenketo, S., & Puumalainen, K. (2004). A global mindset—a prerequisite for successful internationalization?. Canadian Journal of Administrative Sciences/Revue Canadienne des Sciences de l'Administration, 21(1), 51-64.

Oviatt, B. M. & McDougall, P.P. (1994). Toward a theory of international new ventures. Journal of International Business Studies, 25(1), 45-64

Prieto-Sánchez, C. J., & Merino, F. (2022). Incidence of cultural, economic, and environmental factors in the emergence of born-global companies in Latin America. Global Strategy Journal, 12(2), 245-272.

Poole, R. (2012). Global mindset: An entrepreneur's perspective on the born-global approach. Technology innovation management review, 2(10).

Porter, M. E. (1996). What is strategy? Harvard Business Review, November–December, 37-55

Reid, S.D., (1981) The decision-maker and export entry and expansion. Journal of international business studies, 12, 101-112.

Rennie, M.W. (1993). Born globals. The McKinsey Quarterly. 4, 45-52.

Taşçı, D., & Koç, U. (2007). Örgütsel vatandaşlık davranışı-örgütsel öğrenme değerleri ilişkisi: akademisyenler üzerinde görgül bir araştırma. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 7(2), 373-382.

Vahlne, J. E. (2020). Development of the Uppsala model of internationalization process: From internationalization to evolution. Global Strategy Journal, 10(2), 239-250.

Vida, I., Reardon, J., & Fairhurst, A. (2000). Determinants of international retail involvement: the case of large US retail chains. Journal of International Marketing, 8(4), 37-60.

Wiedersheim-Paul, F., Welch, L. S., & Olson, H. C. (1975). Before the first export order: A behavioural model.

10. Bölüm

ULUSLARARASI İŞLETMELERDE YÖNETİCİLERİN ÖZELLİKLERİ: KİŞİSEL, YÖNETSEL, GİRİŞİMSEL VE "DOĞRUDAN" ULUSLARARASI NİTELİKLER

Selma Kalyoncuoğlu Baba

GİRİŞ

Uluslararası işletmelerin faaliyetlerinde ve kârlılıklarında yöneticilerin önemi pek çok ampirik çalışma tarafından vurgulanmaktadır (Çavuşgil, 1984; Aaby ve Slater, 1989; Reuber ve Fischer, 1997; Lloyd-Reason ve Mughan, 2002). İşletmelerin ihracat ve uluslararasılaşma süreçlerini inceleyen literatürün önde gelen çalışmaları da yöneticilerin önemini özellikle ön plana çıkarmaktadır (Chetty ve Hamilton, 1993; Leonidou vd., 1998; Zou ve Stan, 1998). Literatür ayrıca uluslararası işletmelerde yöneticiler özellikle yabancı piyasalar konusundaki bilgi ile ihracat eğilimleri arasındaki kararlarda belirleyici olduklarından, yöneticilerin bu iki unsur konusundaki tecrübelerinin öneminin de altını çizmektedir (Çavuşgil, 1982; Andersson, 2000).

Uluslararası perakende işletmeciliği konusundaki çalışmalar da uluslararası işletmelerin davranış ve stratejilerinde yöneticilerin önemine vurgu yapmaktadır. Bu çalışmalar yöneticilerin bilgi, tecrübe ve davranış kalıplarının uluslararası perakendecilik süreçlerinde temel bir role sahip olduğunun altını çizmektedir (Williams, 1992; Vida vd., 2000). Bu rol yöneticilerin yurt dışı tecrübeleri üzerinden işletmelerini yabancı kültürlere ve piyasalara açarak küresel rekabete uyumlaştırılmalarını sağlamaktadır (Moore, 1997; Doherty, 2000).

Leonidou vd. (1998: 77), ihracat odaklı işletmelerin bir diğer deyişle uluslararası işletmelerin yöneticilerinin özelliklerini "objektif" ve "sübjektif" olarak iki başlık altında incelemektedirler. Objektif nitelikler, kişisel, kültürel ve tecrübeye ilişkin olan yaş grubu, eğitim arka planı, profesyonel tecrübeler ile yurt dışındaki ülkelerde bulunma ve bu ülkelerin kültür ve piyasaları ile

KAYNAKÇA

Aaby, N. & Slater, S.F. (1989). Management influences on export performance: a review of empirical literature 1978-88. *International Marketing Review*, 6(4), ss. 7-26.

Acquaah, M. (2007). Managerial social capital, strategic orientation, and organizational performance in an emerging economy. *Strategic Management Journal*, (28), ss. 1235-1255.

Adner, R., & Helfat, C. E. 2003. Corporate effects and dynamic managerial capabilities. *Strategic Management Journal*, (24), ss. 1011-1025.

Aaker, D.A. (2001). *Strategic market management*. New York: Wiley.

Andersson, S. (2000). The internationalisation of the firm from an entrepreneurial perspective. *International Studies of Management and Organisation*, 30(1), ss. 63-92.

Apfelthaler, G. (2000). Why small enterprises invest abroad: the case of four Austrian firms with US operations. *Journal of Small Business Management*, 38(3), ss. 92-8.

Bilkey, W.J. & Tesar, G. (1977). The export behavior of smaller Wisconsin manufacturing firms. *Journal of International Business Studies*, 8 (1), ss. 93-98.

Becker, G. S. (1964). *Human capital: A theoretical and empirical analysis, with special reference to education*, National Bureau of Economic Research.

Benito, G.R.G. & Welch, L.S. (1993). Foreign market servicing: beyond choice of entry mode. *Journal of International Marketing*, 2(2), ss. 7-27.

Bianchi, C., & Saleh, A. (2010). On importer trust and commitment: a comparative study of two developing countries. *International Marketing Review*, 27(1), ss. 55-86.

Blomstermo, A., K. Eriksson, A. Lindstrand & D. D. Sharma. (2004). The perceived usefulness of network experiential knowledge in the internationalizing firm. *Journal of International Management*, (10), ss. 355–373.

Boden Jr., R.J., Nucci & A.R. (2000). On the survival prospects of men's and women's new business ventures. *Journal of Business Venturing, 15,* ss. 347-362. https://doi.org/10.1016/S0883-9026(98)00004-4.

Buckley, A. & Tse, K. (1996). Real operating options and foreign direct investment: a synthetic approach. *European Management Journal*, 14(3), ss. 304-14.

Burt, R. S. (1992). *Structural holes: The social structure of competition*, Harvard University Press.

Carpenter, M. A., T. G. Pollock & M. M. Leary. (2003). Testing a model of reasoned risk-taking: governance, the experience of principals and agents, and global strategy in high-technology IPO firms. *Strategic Management Journal*, (24), ss. 803–820.

Carson, R.T., Graff Zivin, J., Louviere, J.J., Sadoff, S. & Shrader, J.G. (2022). The risk of caution: Evidence from an experiment. *Manage. Sci.* 68 (12), ss. 9042–9060.

Cespedes, F. V. (1991). *Organizing and implementing the marketing effort*. Reading Mass: Addison-Wesley.

Chetty, S.K. & Hamilton, R.T. (1993). Firm-level determinants of export performance: a meta-analysis. *International Marketing Review*, (10), ss. 26-34.

Chetty, S. & Campbell-Hunt, C. (2003). Paths to internationalisation among small and medium-sized firms: a global versus regional approach. *European Journal of Marketing*, 37(5/6), ss. 796-820.

Cohen, R. (2001). Language and negotiation: a Middle East lexicon, J. Kurbalija & H. Slavik (Eds.), Language and diplomacy (s. 67-92). Diplo Projects.

Coviello, N.E. & McAuley, A. (1999). Internationalisation and the smaller firm: a review of contemporary empirical research. *Management International Review*, (39), ss. 223-56.

Craig, C.S., & Douglas, S.P. (2005). *International Marketing Research*. Chichester: Wiley.

Cunningham, Malcolm T. & R.I. Spiegel. (1971). A study in successful exporting. *British Journal of Marketing*, 15(1), ss. 2-11.

Çavusgil, S.T. (1982) Some observations on the relevance of critical variables for internationalisation stages. Michael R. Czinkota ve George Tesar (Eds.), *Export Management: An International Context*, Praeger Publishers.

Çavusgil, S.T. (1984). Differences among exporting firms based on degree of internationalization. *Journal of Business Research*, 12(2), ss. 195-208.

Çavusgil S.T. & S. Zou. (1994). Marketing strategy-performance relationships: an investigation of the empirical link in export market ventures. *Journal of Marketing*, (58), ss. 1–21.

da Rocha, A, Christensen, C. H. & da Cunha C. E. (1990). Aggressive and passive exporters: A study in the brazilian furniture industry. *International Marketing Review*, 7 (5), ss. 6-15.

Doherty, A.M. (2000). Factors influencing international retailers' market entry mode strategy: qualitative evidence from the UK fashion sector. *Journal of Marketing Management, Special Millennium edition*, 161(1-3), ss. 223-45.

Dichtl, E., Köglmayr H. G., & Müller, S. (1990). International orientation as a precondition for export success. *Journal of International Business Studies*, 21 (1), ss. 23-40.

Eggers, J. P., & Kaplan, S. (2013). Cognition and capabilities: A multilevel perspective. *The Academy of Management Annals*, 7(1), ss. 295-340.

Evans, J.S. (1991). Strategic flexibility for high technology maneuvers: a conceptual framework. *Journal of Management Studies*, 28(1), ss. 69-89.

Fillis, I. (2001). Small firm internationalisation: an investigative survey and future research directions. *Management Decision*, 39(9), ss. 767-83.

Forlani, D., Parthasarathy M. & Keaveney S. M. (2008). Managerial risk perceptions of international entry-mode strategies The interaction effect of control and capability. *International Marketing Review*, 25(3), ss. 292-31. DOI 10.1108/02651330810877225

Frankwick, G. L., Ward, J. C., Hutt, M. D., & Reingen, P. H. (1994). Evolving patterns of organizational beliefs in the formation of strategy. *Journal of Marketing*, 58(2), ss. 96–110.

Garbuio, M., King, A. W., & Lovallo, D. (2011). Looking inside: Psychological influences on structuring a firm's portfolio of resources. *Journal of Management*, 37(5), ss. 1444-1463.

Garnier, G. (1982) Comparative export behavior of small canadian firms in the printing and electrical industries. Czinkota M. R. & Tesar G., (Eds.), Export Management: An International Context (ss. 113-31), Praeger Publishers.

Gilaninia, S., Taleghani M. & Damirchi F. G. (2013). Impact of managerial factors on export performance of export firms. *Singaporean Journal of Business Economics and Management Studies,* 1(8), ss. 27-34.

Grewal, R. & Tansuhaj, P. (2001). Building organisational capabilities for managing economic crisis: the role of market orientation and strategic flexibility. *Journal of Marketing*, (65), ss. 67-80.

Gupta, A. K., & Govindarajan, V. (1984). Business unit strategy, managerial characteristics and business unit effectiveness at strategy implementation. *Academy of Management Journal*, 27(1), ss. 25–41.

Gupta, A. K. & V. Govindarajan (2002). Cultivating a global mindset. *Academy of Management Executive*, (16), ss. 116–126.

Harvey, M., & Buckley, M. (1997). Managing inpatriates: Building a global core competency. *Journal of World Business*, 32(1), ss. 34–45.

Helfat, C. E. & Martin J. A. (2015). Dynamic managerial capabilities: review and assessment of managerial impact on strategic change. *Journal of Management*, 41(5), ss. 1281–1312, DOI: 10.1177/0149206314561301

Herrmann, P. & Datta D. K. (2005). Relationships between top management team characteristics and international diversification: an empirical investigation. *British Journal of Management*, 16(1), ss. 69–78.

Herrmann, P. & Datta D. K. (2006). CEO experiences: effects on the choice of FDI entry mode. *Journal of Management Studies*, 43(4), ss. 755–778.

Hodgkinson, G. P., & Healey, M. P. (2011). Psychological foundations of dynamic capabilities: Reflexion and reflection in strategic management. *Strategic Management Journal*, 32(13), ss. 1500-1516.

Holmund, M. & Kock, S. (1998). Relationships and the internationalisation of Finnish small and medium-sized companies. *International Small Business Journal*, 16(4), ss. 46-64.

Holzmüller, H. H. & Kasper H. (1990). The decision maker and export activity: a cross-national comparison of the foreign orientation of Austrian managers. *Management International Review,* 3(3), ss. 217-30.

Huff, A. S. (1990). *Mapping strategic thought*. Chichester: Wiley.

Jones-Evans, D. (1996). Technical entrepreneurship, strategy and experience. *Int. Small Bus. J.,* 14(3), ss. 15–39. https://doi.org/10.1177/0266242696143001.

Kalyoncuoğlu, S. (2018). *Pazarların küreselleşmesi ve küresel doğan işletmeler*, Ankara: Gazi Kitapevi.

Khanna, P., Jones, C. D., & Boivie, S. (2014). Director human capital, information processing demands, and board effectiveness. *Journal of Management*, 40(2), ss. 557-585.

Kim, P.H., Aldrich, H.E. & Keister, L.A. (2006). Access (not) denied: the impact of financial, human, and cultural capital on entrepreneurial entry in the United States. *Small Bus. Econ.,* 27, ss. 5–22.

Kogut, B. (1985). Designing global strategies: profiting from operational flexibility. *Sloan Management Review*, 27, ss. 27-38.

Kogut, B. & Kulatilaka, N. (2001). Capabilities as real options. *Organisation Science*, 12 (6), ss. 744-58.

Konovsky, M. A. (2000). Understanding procedural justice and its impact on business organizations. Journal of Management, 26(3), ss. 489–511.

LaFromboise, T., Coleman H. L. K. & J. Gerton. (1993). Psychological impact of biculturalism: evidence and theory. *Psychological Bulletin*, 114, ss. 395–412.

Leonidou, L.C., Katsikeas, C.S. & Percy, N.F. (1998). Identifying managerial influences on exporting: past research and future directions. *Journal of International Marketing*. 6(2), ss. 74-102.

Leonidou, L. C. (2004). An analysis of the barriers hindering small business export development. *Journal of Small Business Management*, 42(3), ss. 279–302.

Levy, O., S. Beechler, S. Taylor & N. A. Boyacigiller. (2007). What we talk about when we talk about "global mindset": managerial cognition in multinational corporations. *Journal of International Business Studies*, 38, ss. 231–258.

Liao, J., Welsch, H. & Moutray, C. (2004). Start-up resources and entrepreneurial discontinuance: the case of nascent entrepreneurs. *J. Small Business Strategy*. 19(2), ss. 1–15.

Lloyd-Reason, L. & Mughan, T. (2002). Strategies for internationalisation within SMEs: the key role of the owner-manager. *Journal of Small Business*, 9(2), ss. 120-9.

Lu, V. N., & Julian, C. C. (2007). The internet and export marketing performance: The empirical link in export market ventures. *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, 19(2), ss. 127–144.

Moon, J. & Lee H. (1990). On the internal correlates of export stage development: an empirical investigation in the Korean electronics industry. *International Marketing Review*, 7 (5), ss. 16-26.

Moore, C. (1997). La mode sans frontie`res: The internationalisation of fashion retailing. *Journal of Fashion Marketing and Logistics*, 10(2), ss. 66-84.

McConnell, James E. (1979). The export decision: an empirical study of firm behavior. *Economic Geography*, 55(3), 171-183.

Mughan, T., Lloyd-Reason, L. & Zimmerman, C. (2004). Management consulting and international business support for SMEs: need and obstacles. *Education+Training*, 46(8/9), ss. 424-32.

Navarro, A., Acedo, F. J., Robson, M. J., Ruzo, E., & Losada, F. (2010). Antecedents and consequences of firms' export commitment: An empirical study. *Journal of International Marketing*, 18(3), ss. 41–61.

O'Farrell, P.N. & Wood, P.A. (1998). Internationalisation by business service firms: towards a new regionally based conceptual framework. *Environment and Planning*, 30(1), ss. 109-28.

Parker, S.C. & Belghitar, Y. (2006). What happens to nascent entrepreneurs? An econometiric analysis of PSED. *Small Bus. Econ*., 27, ss. 81–101. https://doi.org/10.1007/s11187-006-9003-4.

Peng, M. W., & Luo, Y. (2000). Managerial ties and organization performance in a transition economy: The nature of a micromacro link. *Academy of Management Journal*, 43(3), ss. 486–501.

Pinho, J. C., & Martins, L. (2010). Exporting barriers: Insights from Portuguese small and medium-sized exporters and non-exporters. *Journal of International Entrepreneurship*, 8(3), ss. 254–272.

Ployhart, R. E., & Moliterno, T. P. (2011). Emergence of the human capital resource: A multilevel model. *Academy of Management Review*, 36, ss. 127-150.

Reid, S. D. (1981). The decision-maker and export entry and expansion. *Journal of International Business Studies*, 12(2), ss. 101–112.

Reid, S. D. (1983), Firm internationalization, transaction costs and strategic choice. *Journal of International Business Studies*, 2, ss. 44-56.

Reuber, A.R. & Fischer, E. (1997). The influence of the management team's international experience on the internationalisation behaviours of SMEs. *Journal of International Business Studies*, 28(4), ss. 807-25.

Rundh, B. (2001). International market development: new patterns in SMEs international; market behaviour?. *Market Intelligence & Planning*, 19(5), ss. 319-29.

Rutashobya, L. & Jaensson, J-E. (2004). Small firms' internationalisation for development in Tanzania: exploring the network phenomenon. *International Journal of Social Economics*, 31, ss. 159-72.

Shane, S. (2003). *A general Theory of entrepreneurship: The individual-opportunity nexus*. Cheltenham: Edward Elgar.

Simmonds, K. & Smith H. (1968). The first export order: a marketing innovation. *British Journal of Marketing*, (Summer), ss. 93-100.

Simpson, C.L., Jr. & Kujawa D. (1974). The export decision process: an empirical inquiry. *Journal of International Business Studies*, (Spring), ss. 107-17

Stoian, M. C., Rialp, A., & Rialp, J. (2011). Export performance under the microscope: A glance through Spanish lenses. *International Business Review*, 20(2), ss. 117–135.

Tadmor, C. T., Tetlock P. E. & Peng K. P. (2009). Acculturation strategies and integrative complexity: the cognitive implications of biculturalism. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, (40), ss. 105–139.

Tanaka, M. & Sawada Y. (2015). Risk preference of managers and firm investments in Lao PDR. Sawada, Y. ve Oum S. (Eds.), *Disaster Risks, Social Preferences, and Policy Effects: Field Experiments in Selected ASEAN and East Asian Countries*' (ss. 265-283). ERIA Research Project Report FY2013, No.34.

Tzempelikos, N. (2015). Top management commitment and involvement and their link to key account management effectiveness. *Journal of Business & Industrial Marketing*, 30(1), ss. 32-44.

Vahlne, J. E., & Johanson, J. (2013). The Uppsala model on evolution of the multinational business enterprise–from internalization to coordination of networks. International Marketing Review, 30(3), ss. 189-210.

Vandermeeren, Sonja (2005), Foreign language need of business firms. Michael H. Long ve Jack C. Richards (Eds.), *Second Language Needs Analysis* (ss. 159-81). Cambridge University Press.

Vardarsuyu, M., Spyropoulou S., Menguc, B., & Katsikeas C. S. (2023). Managers' process thinking skills, dynamic capabilities and performance in export ventures. *International Marketing Review*, 47(1), ss. 302-332. https://doi.org/10.1108/IMR-10-2022-0224

Vida, I. (2000). An empirical inquiry into international expansion of US retailers. *International Marketing Review*, 17(4/5), ss. 454-75.

Vida, I., Reardon, J. & Fairhurst, A. (2000). Determinants of international retail involvement: the case of large US retail chains. *Journal of International Marketing*, 8(4), ss. 37-60.

Weber, P. & Schaper, M. (2004). Understanding the grey entrepreneur. *J. Enterprising Culture,* (12), ss. 147–164. https://doi.org/10.1142/S0218495804000087

Westhead, P., Wright, M. & Ucbasaran, D. (2002). Internationalisation market selection strategies selected by 'micro' and 'small' firms. *Omega: The International Journal of Management Science*, 30, ss. 51-68.

Wheeler, C., Ibeh, K., & Dimitratos, P. (2008). UK export performance research: review and implications. *International Small Business Journal*, 26(2), ss. 207–239.

Wiedersheim-P. F., Olson H. C., & Welch L. S. (1978). Pre-export activity: the first step in internationalization. *Journal of International Business Studies*, (Spring/Summer), ss. 47-58.

Williams, D. (1992). Retailer internationalisation: an empirical enquiry. *European Journal of Marketing*, 26(8/9), ss. 8-24.

Zander, U., & Kogut, B. (1995). Knowledge and the speed of the transfer and initiation of organizational capabilities: An empirical test. *Organizational Science*, (6), ss. 76–92.

Zou, S. & Stan, S. (1998). The determinants of export performance: a review of the empirical literature between 1987 and 1997. *International Marketing Review*, 15(5), ss. 333-53.

11. Bölüm

ULUSLARARASI GİRİŞİMCİLİK YÖNELİMİ

Behiye Beğendik

GİRİŞ

Küreselleşen pazarlar, işletmelerin büyüyebilmek için yabancı ülke pazarlarını kullanabilmelerini kolaylaştırmıştır. Özellikle ekonomideki zor şartlar uluslararası girişimciliği (UG) işletmeler için önemli bir fırsat olarak kabul edilmesini sağlamaktadır. UG kademeli olarak uluslararasılaşan işletmeler ve hızlı ve ivmeli olarak uluslararasılaşma yolunu seçen küresel doğan işletmeler (KDİ) üzerinden örneklendirilerek açıklanmaktadır. KDİ'ler ilgili araştırmalar; KDİ'lerin kuruluşuna endüstrinin, küreselleşmenin, şebekelerin ve girişimcinin etki ettiğini belirtmektedir. Karar verici ve uluslararasılaşmanın başlatıcı unsuru olması nedeniyle girişimci uluslararasılaşma sürecine etki eden en önemli faktördür. KDİ uluslararasılaşma süreçlerinin hızlı ve ivmeli olmasında girişimcilik yöneliminin etkisi çok büyüktür. GY; yenilikçilik, proaktiflik ve risk alma boyutlarına sahiptir. Çalışma kapsamında, KDİ'lerin uluslararasılaşma sürecine etki eden girişimcilik yönelimi boyutları ve girişimci özellikleri incelenmiştir.

Uluslararası girişimcilik alanı, özellikle finansal servet yaratımı açısından yeni uluslararası girişimlerin dünyamızı nasıl etkilediğine dair anlayışın gelişimine önemli katkılar sağlamıştır (Coviello, McDougall & Oviatt, 2011; McDougall & Oviatt, 2000). Bu nedenle UG ile ilgili araştırmalar dünya çapında olağanüstü düzeyde büyüme gerçekleştirmiştir (Zahra, 2005). Dolayısıyla son zamanlarda uluslararası girişimcilik, girişimcilik kavramı üzerinde çalışan akademisyenlerinin ilgi odağı hâline gelmiştir. İlk olarak 1980'lerin sonunda McDougall (1989) makalesinde, daha sonra Oviatt ve McDougall (1994) çalışmalarında UG kavramını, girişimcilik teori ve araştırma alanından daha geniş bir alan içinde inceleyerek ayrı bir kavram olarak kabul etmiştir. Girişimcilik yönelimi (GY) kavramının UG alanındaki teori ve uygulamalarla ilgisi ise ala-

KAYNAKÇA

Acedo, F. J., & Jones, M. V. (2007). Speed of internationalization and entrepreneurial cognition: Insights and a comparison between international new ventures, exporters and domestic firms. *Journal of World Business*, *42*(3), 236-252.

Aktepe, C., Üner, M., & Koçak, A. (2011). Küresel doğan işletmelerin öncülleri: Türkiye'deki bilgi teknolojisi yoğun işletmeler üzerinde nitel bir araştırma. *İktisat İşletme ve Finans*, *26*(301), 59-90.

Andersen, O. (1993). On the internationalization process of firms: A critical analysis. *Journal of international business studies*, *24*, 209-231.

Andersson, S., & Wictor, I. (2003). Innovative internationalisation in new firms: born globals–the Swedish case. *Journal of international Entrepreneurship*, *1*, 249-275.

Aspelund, A., Koed Madsen, T., & Moen, Ø. (2007). A review of the foundation, international marketing strategies, and performance of international new ventures. *European Journal of Marketing*, *41*(11/12), 1423-1448.

Autio, E. (2005). Creative tension: the significance of Ben Oviatt's and Patricia McDougall's article 'toward a theory of international new ventures'. *Journal of International Business Studies*, *36*, 9-19.

Autio, E., Sapienza, H. J., Almedia, J. G. (2000). Effects of age at entry, knowledge intensity, and limitability on international growth, *Academy of Management Journal*, Vol. 43,909-24.

Baird, I. S., & Thomas, H. (1985). Toward a contingency model of strategic risk taking. *Academy of management Review*, *10*(2), 230-243.

Bell, J., McNaughton, R., & Young, S. (2001). 'Born-again global'firms: An extension to the 'born global'phenomenon. *Journal of International Management*, *7*(3), 173-189.

Chetty, S., & Campbell-Hunt, C. (2004). A strategic approach to internationalization: a traditional versus a "born-global" approach. *Journal of International Marketing*, *12*(1), 57-81.

Coviello, N. (2015). Re-thinking research on born globals. *Journal of International Business Studies*, *46*, 17-26.

Coviello, N. E., McDougall, P. P., & Oviatt, B. M. (2011). The emergence, advance and future of international entrepreneurship research—An introduction to the special forum. *Journal of Business Venturing*, *26*(6), 625-631.

Covin, J. G., & Miller, D. (2014). International entrepreneurial orientation: Conceptual considerations, research themes, measurement issues, and future research directions. *Entrepreneurship Theory and Practice*, *38*(1), 11-44.

Covin, J. G., & Slevin, D. P. (1988). The influence of organization structure on the utility of an entrepreneurial top management style. *Journal of Management Studies*, *25*(3), 217-234.

Covin, J. G., & Slevin, D. P. (1989). Strategic management of small firms in hostile and benign environments. *Strategic Management Journal*, *10*(1), 75-87.

Covin, J. G., & Slevin, D. P. (1991). A conceptual model of entrepreneurship as firm behavior. *Entrepreneurship theory and practice*, *16*(1), 7-26.

Çavuşgil, S. T., & Knight, G. (2015). The born global firm: An entrepreneurial and capabilities perspective on early and rapid internationalization. *Journal of International Business Studies*, *46*, 3-16.

Çavuşgil, S. T., Knight, G. A., Reisenberger, J. R. (2008). *International Business – Strategy, Management, and The New Realities*, New Jersey, Pearson Prentince Hall.

Çavuşgil, S. T., Knight, G. & Üner, M. M. (2011). Türkiye'de küresel doğan işletmeler (1. Baskı). Ankara, Detay Yayıncılık.

Çetin, B., & Yalçın, A. (2021). Sağlık hizmetlerinin uluslararasılaşması kapsamında özel hastanelerin erken ve hızlı uluslararasılaşması: Liv Hospital örneği. *OPUS International Journal of Society Researches*, *17*(34), 1306-1337.

Dana, L. P., & Wright, R. W. (2009). International entrepreneurship: research priorities for the future. *International Journal of Globalisation and Small Business*, *3*(1), 90-134.

Dess, G. G., Lumpkin, G. T., & Covin, J. G. (1997). Entrepreneurial strategy making and firm performance: Tests of contingency and configurational models. *Strategic Management Journal*, *18*(9), 677-695.

Dimitratos, P., Lioukas, S., & Carter, S. (2004). The relationship between entrepreneurship and international performance: the importance of domestic environment. *International Business Review*, *13*(1), 19-41.

Dimitratos, P., & Jones, M. V. (2005). International entrepreneurial culture, international opportunity perception and pattern of international exploitation: towards an integrated model. In *Managing opportunity development in business networks* (67-90). London, Palgrave Macmillan UK.

Dow, D. (2005). Do born global firms represent a truly distinct type of organisation?, *Academy of International Business*.

Ercan, S., & Gökdeniz, İ. (2009). Girişimciliğin gelişim süreci ve girişimcilik açısından Kazakistan, Bilig, Spring, 49, 59-82.

Evangelista, F. (2005). Qualitative insights into the international new venture creation process. *Journal of International Entrepreneurship*, *3*, 179-198.

Faiz, E., & Üner, M. (2015). Uluslararası girişimciliğin proaktiflik boyutu: küresel doğan işletmeler üzerine nitel bir araştırma. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, *70*(4), 957-981.

Felzensztein, C. (2016). International entrepreneurship in and from emerging economies. *Journal of International Entrepreneurship*, *14*, 5-7.

Freeman, S., & Çavuşgil, S. T. (2007). Toward a typology of commitment states among managers of born-global firms: A study of accelerated internationalization. *Journal of International Marketing*, *15*(4), 1-40.

Gabrielsson, M. (2005). Branding strategies of born globals. *Journal of International Entrepreneurship*, *3*, 199-222.

Gabrielsson, M., Gabrielsson, P., & Dimitratos, P. (2014). International entrepreneurial culture and growth of international new ventures. *Management International Review*, *54*, 445-471.

George, B. A., & Marino, L. (2011). The epistemology of entrepreneurial orientation: Conceptual formation, modeling, and operationalization. *Entrepreneurship Theory and Practice*, *35*(5), 989-1024.

Gupta, R., Pandey, R., & Sebastian, V. J. (2021). International Entrepreneurial Orientation (IEO): A bibliometric overview of scholarly research. *Journal of Business Research*, *125*, 74-88.

Hashai, N., & Almor, T. (2004). Gradually internationalizing 'born global'firms: an oxymoron?. *International Business Review*, *13*(4), 465-483.

Ipek, I., & Bıçakcıoğlu-Peynirci, N. (2020). Export market orientation: An integrative review and directions for future research. *International Business Review*, *29*(4), 101659.

Jantunen, A., Puumalainen, K., Saarenketo, S., & Kyläheiko, K. (2005). Entrepreneurial orientation, dynamic capabilities and international performance. *Journal of International Entrepreneurship*, *3*, 223-243.

Jiang, G., Kotabe, M., Zhang, F., Hao, A. W., Paul, J., & Wang, C. L. (2020). The determinants and performance of early internationalizing firms: A literature review and research agenda. *International Business Review*, *29*(4), 101662.

Jones, M.V., Coviello, N. & Tang, Y.K. (2011). International Entrepreneurship research (1989–2009): A domain ontology and thematic analysis**,** *Journal of Business Venturing***,** Volume 26, Issue 6, November 2011, 632-659

Keupp, M. M., & Gassmann, O. (2009). The past and the future of international entrepreneurship: A review and suggestions for developing the field. *Journal of Management*, *35*(3), 600-633.

Knight, G.A. Çavuşgil, S.T., (1996). The born global firm: a challenge to traditional internationalization theory. *Advances in International Marketing,* 8, 11–26.

Knight, G. A. & Çavuşgil, S. T. (2004). Innovation, organizational capabilities, and the born-global firm. *Journal of International Business Studies*, *35*, 124-141.

Knight, G. A. & Liesch, P. W. (2016). Internationalization: From incremental to born global. *Journal of World Business*, *51*(1), 93-102.

Koçak, A., & Abimbola, T. (2009). The effects of entrepreneurial marketing on born global performance. *International Marketing Review*, *26*(4/5), 439-452.

Konaklıoğlu, Ece (2011). *Türkiye'de Küresel Doğan İşletmelerin Yönetsel Stratejiler Açısından İncelenmesi*, [Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi], Ankara.

Kraus, S., Rigtering, J. C., Hughes, M., & Hosman, V. (2012). Entrepreneurial orientation and the business performance of SMEs: a quantitative study from the Netherlands. *Review of Managerial Science*, *6*, 161-182.

Krueger, Jr, N. F. (2000). The cognitive infrastructure of opportunity emergence. *Entrepreneurship Theory and Practice*, *24*(3), 5-24.

Lee, S. M., Lim, S. B., & Pathak, R. D. (2011). Culture and entrepreneurial orientation: a multi-country study. *International Entrepreneurship and Management Journal*, *7*, 1-15.

Lee, S. M., & Peterson, S. J. (2000). Culture, entrepreneurial orientation, and global competitiveness. *Journal of World Business*, *35*(4), 401-416.

Lieberman, M. B., & Montgomery, D. B. (1988). First-mover advantages. *Strategic Management Journal*, *9*(S1), 41-58.

Lin, K., Wang, Z. (2008/05/28). Internationalization process and strategy of born global SME -A study of Chinese born global small and medium-size enterprise. [Dissertation in International Marketing].

Liu, B., & Fu, Z. (2011). Relationship between strategic orientation and organizational performance in born global: A critical review. *International Journal of Business and Management*, *6*(3), 109.

Lu, J. W., & Beamish, P. W. (2001). The internationalization and performance of SMEs. *Strategic Management Journal*, *22*(6-7), 565-586.

Lumpkin, G. T. & Dess, G. G. (1996). Clarifying the entrepreneurial orientation construct and linking it to performance, *Academy of Management Review*, 21/1, 135–172.

Madsen, T. K., Knudsen, T., & Campus, O. (2003, September). International new ventures: a new organizational form?. In *Conference Proceedings: The Sixth McGill Conference on International Entrepreneurship: Crossing Boundaries and Researching New Futures", University of Ulster, Magee Campus* (No. 111).

Madsen, T. K., Rasmussen, E., & Servais, P. (2000). Differences and similarities between born globals and other types of exporters. In *Globalization, the multinational firm, and emerging economies* (pp. 247-265). Emerald Group Publishing Limited.

Madsen, T.K., Servais, P., (1997). The internationalization of born globals: an evolutionary process? *International Business Review.* 6 (6), 561–583

McDougall, P. P., & Oviatt, B. M. (2003). Some fundamental issues in international entrepreneurship. *Entrepreneurship Theory & Practice*, *18*(27), 1-27.

McDougall, P. P. (1989). International versus domestic entrepreneurship: New venture strategic behavior and industry structure. Journal of Business Venturing, 4(6), 387–400. https://doi.org/10.1016/0883-9026(89)90009-8.

McDougall, P. P. & Oviatt, B. M. (2000). International entrepreneurship: The intersection of two research Paths', Academy of Management Journal, 43 (5), 902–906.

Miller, D., & Friesen, P. H. (1982). Innovation in conservative and entrepreneurial firms: Two models of strategic momentum. *Strategic Management Journal*, *3*(1), 1-25.

Moen, Ø., & Servais, P. (2002). Born global or gradual global? Examining the export behavior of small and medium-sized enterprises. *Journal of International Marketing*, *10*(3), 49-72.

Mainela, T., Puhakka, V., & Servais, P. (2014). The concept of international opportunity in international entrepreneurship: a review and a research agenda. *International Journal of Management Reviews*, *16*(1), 105-129.

Muralidharan, E., & Pathak, S. (2017). Informal institutions and international entrepreneurship. *International Business Review*, *26*(2), 288-302.

Narver, J. C., & Slater, S. F. (1990). The effect of a market orientation on business profitability. *Journal of Marketing*, *54*(4), 20-35.

Oviatt, B. M. & McDougall, P. P. (2005). Defining International Entrepreneurship and Modeling the Speed of Internationalization', *Entrepreneurship Theory & Practice*, April 2005

Oviatt, B. M., & McDougall, P. P. (1994). Toward a theory of international new ventures. Journal of International Business Studies, 25(1), 45–64. https://doi.org/10.1057/palgrave.jibs.8490193

Perks, K. J. & Hughes, M. (2008). Entrepreneurial decision-making in internationalization: Propositions from mid-size firms, *International Business Review*, 17, 310–330.

Reuber, A. R., Knight, G. A., Liesch, P. W., & Zhou, L. (2018). International entrepreneurship: The pursuit of entrepreneurial opportunities across national borders. *Journal of International Business Studies*, *49*, 395-406.

Rialp, A., Rialp, J., Urbano, D., & Vaillant, Y. (2005). The born-global phenomenon: A comparative case study research. *Journal of International Entrepreneurship*, *3*, 133-171.

Rialp Criado, À., Rialp Criado, J., & Knight, G. A. (2002). The phenomenon of international new ventures, global start-ups, and born-globals: what do we know after a decade (1993-2002) of exhaustive scientific inquiry?.

Rennie, M. W. (1993). Born global. *The McKinsey Quarterly*, (4), 45-53.

Semrau, T., Ambos, T., & Kraus, S. (2016). Entrepreneurial orientation and SME performance across societal cultures: An international study. *Journal of Business Research*, *69*(5), 1928-1932.

Shane, S., & Venkataraman, S. (2000). The promise of entrepreneurship as a field of research. *Academy of Management Review*, *25*(1), 217-226.

Tarabishy, A., Solomon, G., Fernald Jr, L. W., & Sashkin, M. (2005). The entrepreneurial leader's impact on the organization's performance in dynamic markets. *The Journal of Private Equity*, 20-29.

Venkatraman, N. (1989). Strategic orientation of business enterprises: The construct, dimensionality, and measurement. *Management Science*, *35*(8), 942-962.

Wales, W., Gupta, V. K., Marino, L., & Shirokova, G. (2019). Entrepreneurial orientation: International, global and cross-cultural research. *International Small Business Journal*, *37*(2), 95-104.

Wiklund, J., & Shepherd, D. (2003). Knowledge-based resources, entrepreneurial orientation, and the performance of small and medium-sized businesses. *Strategic management journal*, *24*(13), 1307-1314.

Wiklund, J., & Shepherd, D. (2005). Entrepreneurial orientation and small business performance: a configurational approach. *Journal of Business Venturing*, *20*(1), 71-91.

Wiklund, J., & Shepherd, D. A. (2011). Where to from here? EO-as-experimentation, failure, and distribution of outcomes. *Entrepreneurship theory and practice*, *35*(5), 925-946.

Williams, C., & Lee, S. H. (2009). International management, political arena and dispersed entrepreneurship in the MNC. *Journal of World Business*, *44*(3), 287-299.

Wright, R.W. & Ricks, D.A. (1994). Trends in international business research: Twenty-five years later', Journal of International Business Studies, 25, 687-701.

Yalçın, A., & Üner, M. M. (2019). Uluslararası girişimcilik yöneliminin yenilikçilik boyutu: Küresel doğan işletmeler üzerine nitel bir çalışma. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *37*(4), 721-745.

Young, S., Dimitratos, P., & Dana, L. P. (2003). International entrepreneurship research: what scope for international business theories?. *Journal of International Entrepreneurship*, *1*, 31-42.

Zahra, S. A., Ireland, R. D., & Hitt, M. A. (2000). International expansion by new venture firms: International diversity, mode of market entry, technological learning, and performance. *Academy of Management Journal*, *43*(5), 925-950.

Zahra, S. A. (2005). A theory of international new ventures: a decade of research. *Journal of International Business Studies*, *36*, 20-28.

Zahra, S. A., & George, G. (2017). International entrepreneurship: The current status of the field and future research agenda. *Strategic entrepreneurship: Creating a new mindset*, 253-288.

Zander, I., McDougall-Covin, P., & L Rose, E. (2015). Born globals and international business: Evolution of a field of research. *Journal of International Business Studies*, *46*, 27-35.

Zengin, A. Y., & Yüksel, A. (2021). Yükselen pazar Türkiye'de proaktif kişilik özellikleri ile girişimcilik eğilimi arasındaki ilişki: sağlık bilimleri fakültesi öğrencileri üzerinde bir uygulama.

Zhang, S. (2009). The reasons for emergence of born global firms taking China as an example. *International Journal of Business and Management*, *4*(8), 37-42.

Zhou, L. (2007). The effects of entrepreneurial proclivity and foreign market knowledge on early internationalization, *Journal of World Business*, 42/3,281-293.

12. Bölüm

ULUSLARARASI GİRİŞİMCİLİK YÖNELİMİNİN PROAKTİFLİK BOYUTU

Emel Faiz

GİRİŞ

Ekonomilerin küreselleşmesi ve bilgiye erişimin kolaylaşması, işletmeleri sınır ötesinde büyüme fırsatlarını keşfetmeye yönlendiren bir dinamizm oluşturmaktadır. Pazarlara ulaşılabilirliğin artmış olması, sadece büyük ölçekli işletmelerin değil aynı zamanda küçük ve orta ölçekli işletmelerinde (KOBİ) uluslararası pazarlara hatta bunun ötesinde küresel pazarlara ulaşmasını ve faaliyette bulunmasını kolaylaştırmaktadır. KOBİ'lerin, ülke ekonomilerindeki payları göz önüne alındığında uluslararası pazarlara genişleme ve pazar fırsatlarını keşfetme arzusu taşıyan işletmelerin çoğunluğunu oluşturmaktadır. Bu durum, kısıtlı kaynaklarına rağmen KOBİ'lerin uluslararasılaşma sürecini büyüme fırsatlarını keşfetmek için önemli bir stratejik seçenek olarak gördüklerini yansıtmaktadır (Paul ve Rosado-Serrano, 2019).

KOBİ'ler için uluslarasılaşma, sadece büyüme potansiyeli taşıyan bir seçenek olmanın ötesinde aynı zamanda rekabet avantajlarını artırma ve küresel pazarda etkin bir konum elde etme yolunda kritik bir adım olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle KOBİ'lerin uluslararası stratejilerini geliştirmeleri ve uygulamaları hem kendi büyüme hedeflerini hem de genel ekonomik canlılığı destekleme potansiyeli taşımaktadır.

Yerel ve küresel düzeyde teknolojik ilerlemeyi ve gelecekteki büyümeyi temelden etkileyen müşteri odaklı KOBİ'ler, uluslararası pazarlardan küresel pazara doğru genişleyen bir yol hayal etmektedir. Ancak yurt dışındaki cazip fırsatları tespit etmek ve bunları başarılı bir şekilde kullanmak KOBİ'ler için büyük bir zorluktur (Shrader vd., 2000). Uluslararası pazarlar, yerel pazarlara göre çok farklı bir yapıya sahip oldukları için çok daha karmaşıktır ve zaman zaman geleneksel uluslararasılaşma modelleri, yenilikçi ve proaktif KOBİ'lerin uluslararasılaşmasını tam olarak sağlayamamaktadır. Uluslararası alanda bu

KAYNAKÇA

Al-Mamary, Y.H. & Alshallaqi, M. (2022). Impact of autonomy, innovativeness, risk-taking, proactiveness, and competitive aggressiveness on students' intention to start a new venture. *Journal of Innovation & Knowledge*, 7(4), 100239.

Avlonitis, G. J. & Salavou, H. E. (2007). Entrepreneurial orientation of SMEs, product innovativeness, and performance. *Journal of Business Research*, 60(5).

Beğendik, B. (2017). Dimensions of entrepreneurial orientation and entrepreneur's characteristics that affect the internetionalization process of Turkish born global firms. *Gazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(2), 454-474.

Bell, J. (1995). The internationalization of small computer software firms: a further challenge to "stage" theories. *European Journal of Marketing* 29 (8), 60–75.

Biancone, P. P., Secinaro, S., Iannaci, D. & Calandra, D. (2021), "*International entrepreneurship and technology: a structured literature review*", in Jafari-Sadeghi, V., Amoozad Mahdiraji, H. and Dana, L.-P. (Eds), Empirical International Entrepreneurship: A Handbook of Methods, Approaches, and Applications, Springer International Publishing, Cham, 137-159.

Bhuian, S.N., Menguc, B., & Bell, J.B. (2005). Just entrepreneurial enough: The moderating effect of entrepreneurship on the relationship between market orientation and performance. *Journal of Business Research*, 58(1). 9-17.

Boohene, R., Marfo-Yiadom, E. & Yeboah, M.A. (2012). An empirical analysis of the effect of entrepreneurial orientation on firm performance of auto artisans in the Cape Coast Metropolis, *Developing County Studies*, 2(9), 77- 88.

Boso, N., V. M. Story, J. W. Cadogan, M. Micevski, & S. Kadić-Maglajlić. 2013. Firm innovativeness and export performance: Environmental, networking, and structural contingencies. *Journal of International Marketing* 21 (4): 62–87.

Coviello, N.E. & Munro, H.J., (1997). Network relationships and the internationalization process of small software firms. *International Business Review*, 6 (4), 361–386.

Covin, J.G. & Slevin, D. (1989). Strategic management of small firms in hostile and benign environments. *Strategic Management Journal*, 10(1), 75-87.

Covin, J. G. & D. Miller. 2014. International entrepreneurial orientation: Conceptual considerations, research themes, measurement issues, and future research directions. *Entrepreneurship Theory and Practice* 38 (1): 11–44.

Dai, L., Maksimov, V., Gilbert, B.A. & Fernhaber, S.A. (2014). Entrepreneurial orientation and international scope: The differential roles of innovativeness, proactiveness, and risk-taking. *Journal of Business Venturing*, 29, 511-524.

De Clercq, D., Sapienza, H.J., Crijns, & H., (2005). The internationalization of small and medium-sized firms. *Small Business Economics*, 24 (4), 409–419.

Deligianni, I., Dimitratos, P., Petrou, A. & Aharoni, Y. (2016). Entrepreneurial orientation and international performance: the moderating effect of decision-making rationality. *Journal of Small Business Management*, 54 , 2, 462-480.

Dembek, K., Sarros, J. C. & Dibben, M. R. (2009). Innovativeness perspective on entrepreneurial orientation: Developing a conceptual model. In N. Beaumont (ed.), Proceedings of the 23rd ANZAM Conference 2009 - Sustainability Management and Marketing (1 - 18). Melbourne: Promaco Conventions Pty Ltd.

Glinyanova, M., Bouncken, R.B., Tiberius, V. & Cuenca Ballester, A.C. (2021). Five decades of corporate entrepreneurship research: measuring and mapping the field. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 17, 1731–1757.

Gregoire, D.A., Barr, P.S. & Shepherd, D.A. (2009). Cognitive processes of opportunity recognition: the role of structural alignment, *Organization Science*, 21, 2, 413-431.

Gregorio, D.D., Musteen, M.C. & Thomas, D. (2022). International business opportunity recognition and development, *International Journal of Entrepreneurial Behavior &Research*, 28, 3, 629-653.

Hills GE, Lumpkin GT. & Singh RP. (1997). Opportunity recognition: Perceptions and behaviors of entrepreneurs. *Frontiers of entrepreneurship research*, 17(4):168-82.

Jafari Sadeghi, V. & Biancone, P.P. (2018). How micro, small and medium-sized enterprises are driven outward the superior international trade performance? A multidimensional study on Italian food sector. *Research in International Business and Finance*, 45, 597-606.

Jalali, A., Jaafar, M.& Ramayah, T. (2014). Entrepreneurial orientation and performance: The interaction effect of customer capital. *World Journal of Entrepreneurship, Management and Sustainable Development*, 10(1), 48–68.

Jalali, A. & Jaafar, M. (2019). The role of proactıveness as a mediatore between organızatıonal-stakeholders relatıonshıp and SMEs performance. *Journal of Southwest Jiaotong University*, 54, 3, 1-11.

Kalyoncuoğlu, S. & Üner, M. (2010). Küresel Doğan İşletme Kavramı Ve İşletmelerin Küresel Doğmasına Etki Eden Kurucu/Üst Düzey Yönetici Özellikleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma. *Gazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(3), 1-42.

Keh, H.T., Nguyen, T.T.M. & Ng, H.P. (2007). The effects of EO and marketing information on the performance of SMEs. *Journal of Business Venturing*, 22 (4), 592–611.

Knight, G.A. & Çavusgil, S.T. (2004). Innovation, organizational capabilities, and the born-global firm. *Journal of International Business Studies*, 35 (2), 124–141.

Kreiser, P. M., Marino, L. D., Dickson, P., & Weaver, K. M. (2010). Cultural influences on entrepreneurial orientation: The impact of national culture on risk taking and proactiveness in SMEs. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 34(5), 959–984.

Kropp, F., Lindsay, N.J.& Shoham, A. (2008). Entrepreneurial orientation and international entrepreneurial business venture startup. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 14(2), 102-117.

Lee, S. M., & Peterson, S. J. (2000). Culture, entrepreneurial orientation, and global competitiveness. *Journal of world business*, 35(4), 401-416.

Lumpkin, G.T. & Dess, G.G. (1996). Clarifying the entrepreneurial orientation construct and linking it to performance. *Academy of Management Review*, 21(1), 135-172.

McDougall, P. P., Shane, S., & Oviatt, B. M. (1994). Explaining the formulation of international new ventures: The limits of theories from international business research. *Journal of Business Venturing*, *9*(1), 469–487.

Miller, D. & Friesen, P. (1982). Innovation in conservative and entrepreneurial firms: two models of strategic momentum. *Strategic Management Journal*, 3, 1-25.

Morris, M.H., Webb, J.W. & Franklin, R.J. (2011). Understanding the manifestation of EO in the nonprofit context. *Entrepreneurship Theory and Practice,* 35 (5),947–971.

Onwe, C.C., Ogbo, A. & Ameh, A.A. (2020). Entrepreneurial orientation and small firm performance: The moderating role of environmental hostility. *Entrepreneurial Business and Economics Review*, 8(4), 67-84.

Oviatt, B.M., & McDougall, P.P., (2005). Defining international entrepreneurship and modeling the speed of internationalization. *Entrepreneurship Theory & Practice*, 29 (5), 537–553.

Peng, M.W. & York, A., (2001). Behind intermediary performance in export trade: transactions, agents, and resources. *Journal of International Business Studies,* 32 (2),327–346.

Penrose, E.T. (1959). *The Theory of the Growth of the Firm*. Oxford University Press, Oxford, England.

Sapienza, H.J., De Clercq, D. & Sandberg, W.R. (2005). Antecedents of international and domestic learning effort. *Journal of Business Venturing*, 20, 4, 437-457.

Shane S. & Venkataraman S. (2000). The promise of entrepreneurship as a field of research. *Academy of management review*. 1;25(1):217-26.

Venkatraman, N. (1989). Strategic orientation of business enterprises: the construct, dimensionality, and measurement. *Management Science*, 35(8), 942-962.

Yalçın, A., & Üner, M. M., (2019). Uluslararası Girişimcilik Yöneliminin Yenilikçilik Boyutu: Küresel Doğan İşletmeler Üzerine Nitel Bir Çalışma. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 37(4), 721-745.

Wach, K., Maciejewski, M.& Głodowska, A. (2023). Inside entrepreneurial orientation: Do risk-taking and innovativeness influence proactiveness?. *Economics and Sociology*, 16(1), 159-175.

Wambugu, A.W., Gichira, R., Wanjau, K.N. & Mung'atu, J. (2015). The relatıonship between proactıveness and performance of small and medium Agro Processıng enterprıses in Kenya. *International Journal of Economics, Commerce and Management*, 3,12, 58-72.

Zahra, S.A. (1996). Goverance, ownership, and corporate entrepreneurship: The moderating impact of industry technological opportunities. *The Academy of Management Journal*, 39(6), 1713-1735

Zahra, S.A. (2004). A theory of international new ventures: a decade of research, *Journal of International Business Studies*, 36, 1,20-28.

Zahra SA, & Covin JG. Contextual influences on the corporate entrepreneurship-performance relationship: A longitudinal analysis. *Journal of business venturing*. 1995 Jan 1;10(1):43-58.

Zahra, S.A., Korri, J.S. & Yu, J. (2005). Cognition and international entrepreneurship: implications for research on international opportunity recognition and exploitation, *International Business Review*, 14,2, 129-146.

Zelweger, T. & Sieger, P. (2012). Entrepreneurial orientation in long-lived family firms. *Small Business Economics*, 38(1), 67-84.

Zhang, X., Ma, X. & Wang, Y., (2012). EO, social capital, and the internationalization of SMES: evidence from China. *Thunderbird International Business Review*, 54 (2),195–210.

Zhou, L. (2007). The effects of entrepreneurial proclivity and foreign market knowledge on early internationalization. *Journal of World Business*, 42 (3), 281–293.

13. Bölüm

ULUSLARARASI GİRİŞİMCİLİK YÖNELİMİNİN YENİLİKÇİLİK BOYUTU

Aybüke Yalçın - Ali Aycı

GİRİŞ

Günümüz iş dünyasında, küreselleşme ile birlikte ticari engellerin ortadan kalkması, teknolojik gelişmeler ve bilgi akışının hızlanması ile birlikte malların, hizmetlerin, emeğin ve sermayenin kolayca hareket etmesi sağlanmış ve böylelikle yoğun bir rekabet ortamı oluşmuştur. Dolayısıyla işletmeler için uluslararası pazarlara açılma başarılı bir şekilde rekabet edebilmenin ötesinde bir zorunluluk hâline gelmektedir (Katsikeas, 2003; Oliva vd., 2022; Behl vd., 2023). Ulusal pazarları dışında uluslararası pazarlara odaklanan, girişimcilik yönelimleri yüksek işletmeler incelendiğinde ise bu işletmelerin ulusal pazarlara ağırlık veren veya uluslararası pazarlara geç giren, girişimcilik yönelimleri daha az olan işletmelere göre uluslararasılaşma süreçlerinde farklı davranışlar sergiledikleri görülmektedir (Yalçın ve Üner, 2019). 1990'lı yılların başından itibaren kendilerini özellikleri bakımından diğer işletmelerden belirgin bir şekilde ayrıştıran (Guarasa ve Fischer, 2021), küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ) içerisinde, kuruluşlarından sonra hızlı bir şekilde uluslararasılaşan ve "Küresel Doğan İşletmeler (KDİ)" olarak adlandırılan işletmelerin varlığı ortaya çıkmıştır (Knight ve Çavuşgil, 2005; Behl vd., 2023). KDİ'lere yönelik akademik ilgi zaman içerisinde artmıştır ve bunun en önemli sebeplerinden biri ise bu tür işletmelerin sınırlı mali ve insan kaynağına sahip olmalarına rağmen kısa sürede hızlıca uluslararasılaşmaları ve başarı elde etmeleridir (Knight ve Çavuşgil, 2009). KOBİ ölçeğindeki KDİ'ler, uluslararası pazarlarda faaliyet gösterme noktasında sınırlı kaynaklara sahip olmaları ve deneyim eksikliği sebebiyle çokuluslu şirketlere kıyasla dezavantajlı konumdadırlar (Malodia vd., 2023). Fakat sahip oldukları yüksek girişimcilik yönelimleri sayesinde kuruldukları andan itibaren uluslararası pazarlara açılabildikleri için pazarda rekabet açısından avantajlı bir konum elde etmektedirler. Bu nedenle, KDİ'lerin, uluslararası pazarlara başarılı şekilde girmeleri ve geleneksel

KAYNAKÇA

Aderemi, H. O., Sobanke, V. O., & Ilori, M. O. (2023). Human resources and innovation capability: Evidences from Nigeria food and beverage firms. *African Journal of Science, Technology, Innovation and Development, 15*(1), 79-88.

Akbar, F., Khan, R.A., Wadood, F., & Bin Bon, A.T. (2020). Entrepreneurial orientation dimension affects firm performance: A perspective from the Malaysian furniture industry. *Entrepreneurial Business and Economics Review, 8*(4), 157-181.

Aliasghar, O., Sadeghi, A., & Rose, E. L. (2023). Process innovation in small-and medium-sized enterprises: The critical roles of external knowledge sourcing and absorptive capacity. *Journal of Small Business Management, 61*(4), 1583-1610.

Al-Mamary, Y. H., & Alshallaqi, M. (2022). Impact of autonomy, innovativeness, risk-taking, proactiveness, and competitive aggressiveness on students' intention to start a new venture. *Journal of Innovation & Knowledge, 7*(4), 100239.

Ameh, A. A., & Udu, A. A. (2017). The primacy of social Networks in entrepreneurship: a study of networking ability and innovativeness among university students in North Central Nigeria. *International Journal of Social Sciences, 3*(3), 644-657.

Baldwin, J. & J. Johnson (1995). Human Capital Development and Innovation: The Case of Training in Small and Medium-Sized Firms*. Statistics Canada Working Paper, 74*.

Baron, R.A., Hmieleski, K.M., & Henry, R.A. (2012). Entrepreneurs' dispositional positive affect: the potential benefits–and potential costs–of being 'up'. *Journal of Business Venturing, 27*(3), 310-324, doi: 10.1016/j.jbusvent.2011.04.002.

Baronchelli, G., & Cassia, F. (2010). *Drivers of born-global companies' international development: an empirical investigation among Italian companies*. Rome: 10th Global Conference on Business & Economics.

Beğendik, B. (2017). Dimensions of entrepreneurial orientation and entrepreneur's characteristics that affect the internetionalization process of Turkish born global firms. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 19*(2), 454-474.

Behl, A., Kamboj, S., Sharma, N., Pereira, V., Salwan, P., Chavan, M., & Pathak, A. A. (2023). Linking Dynamic Absorptive Capacity and Service Innovation for Born Global Service Firms: An Organization Innovation Lens Perspective. *Journal of International Management, 29*(4), 101044.

Bigos, K., & Wach, K. (2021). Product innovation as the cause for export propensity in the Caucasus: Empirical evidence for Armenia, Azerbaijan and Georgia. *Central Asia and the Caucasus, 22*(2), 90-100.

Calantone, R.J., Çavuşgil, S. T., & Zhao, Y. (2002). Learning orientation, firm innovation capability, and firm performance. *Industrial Marketing Management, 31*, 515– 524.

Cantwell, J. (2017). Innovation and international business. *Industry and Innovation, 24*(1), 41-60.

Covin, J.G., & D.P. Slevin (1989). Strategic management of small firms in hostile and benign environments. *Strategic Management Journal, 10*, 75-87.

Çiçek, H., & Onat, O.K. (2012). İnovasyon Odaklı Faaliyetlerin Firma Performansına Etkisinin Veri Zarflama Analizi İle Belirlenmesi; İMKB Üzerine Bir Araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4*(7), 46-53.

D'Este, P., Iammarino, S., Savona, M., & & Von Tunzelmann, N. (2012). What hampers innovation? Revealed barriers versus deterring barriers. *Research Policy, 41*(2), s. 482-488.

Dahlstrand, A.L., & L. Stevenson (2010). Innovative Entrepreneurship Policy: Linking Innovation and Entrepreneurship in an European Context. *Annals of Innovation & Entrepreneurship, 1*(1).

Damanpour, F., & Gopalakrishnan, S. (2001). The dynamics of the adoption of product and process innovations in organizations. *Journal of management studies, 38*(1), 45-65.

Damanpour, F., Walker, R. M., & Avellaneda, C. N. (2009). Combinative effects of innovation types and organizational performance: A Longitudinal Study of Service Organizations. *Journal of Management Studies, 46*(4), 650-675.

Demirdöğen, S. (2019). İşletmelerin inovasyon yapmalarına engel olan faktörlerin belirlenmesine yönelik bir araştırma: Erzincan organize sanayi bölgesi örneği. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (54), 417-446.

Dinçer, Ö. (2007). *Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası*. (Sekizinci Basım). İstanbul: Alfa Yayıncılık.

Efrat, K., Gilboa, S., & Yonatany, M. (2017). When marketing and innovation interact: The case of born-global firms. *International Business Review, 26*(2), 380-390.

Faiz, E. (2013). *Uluslararası girişimcilik yöneliminin proaktiflik boyutu: Küresel doğan işletmeler üzerine bir araştırma*. (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Guarasa, M., & Fischer, B. B. (2021). Competitive capabilities in knowledge-intensive services firms: strategic advantages of born globals in a peripheral region. *Competitiveness Review: An International Business Journal, 31*(4), 693-712.

Guijarro, A.M., Garcia, D. & Auken H.V. (2009). Barriers to innovation among spanish manufacturing SMEs. *Journal of Small Business Management, 47*(4), 465-488, https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/ j.1540-627X.2009.00279.x

Gupta, A.K., & Singhal,A. (1993). Managing Human Resources for Innovation and Creativity. *Journal Research-Technology Management, 36*(3), 41-48.

Gupta, A.K. (2009). *A study of metrics and measures to measure innovation at firm level*. At National Level A Working Paper For IMRI. Cahier de Recherche de l'IMRI.

Hadjimanolis, A. (1999). Barriers to innovation for SMEs in a small less developed country (Cyprus), *Technovation, 19*(1999), 561–570, https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0166497299000346

Hagedoorn, J., & Cloodt, M. (2003). Measuring Innovative Performance: Is There An Advantage in Using Multiple Indicators?. *Research Policy, 32*, 1365–1379.

Hassan, M., Shaukat, S., Nawaz, M.S., & Naz, S. (2013). Effects of innovation types on firm performance: an empirical study on Pakistan's manufacturing sector. *Pakistan Journal of Commerce and Social Sciences, 7*(2),243-262.

Hoffman, A. (2005). *Innovation monitor 2005: Denmark's innovation capacity from benchmarking to policy priorities*. Copenhagen: FORA, Division for Research and Analysis, Ministry of Business and Economic Affairs.

Jimenez-Jimenez, D., & Sanz-Valle, R. 2011. Innovation, Organizational Learning, And Performance. *Journal of Business Research*, (64), 408-417.

Jong, J., & O. Marsili (2006). The fruit flies of innovations: a taxonomy of innovative small firms. *Research Policy, 35*(2), 213-229.

Kafchehi, P., & Sheikhesmaeili, S. (2013). The relationship between knowledge management with the improving professional activities of the Customs. *Journal of e-Learning and Knowledge Society, 9*(3).

Katsikeas, C. S. (2003). Advances in international marketing theory and practice. *International Business Review, 12*(2), 135-140.

Kim, D., Basu, C., Naidu, G. M., & Çavuşgil, E. (2011). The innovativeness of born-globals and customer orientation: Learning from Indian born-globals. *Journal of Business Research, 64*(8), 879-886.

Knight, G. (2010). *Born global*. Wiley International Encyclopedia of Marketing.

Knight, G. (2015). Born Global Firms: Evolution of a Contemporary Phenomenon. *Entrepreneurship in International Marketing, 25*, 3-19.

Knight, G. A., & Çavuşgil, S. T. (2004). Innovation, organizational capabilities, and the born-global firm. *Journal of international business studies, 35*, 124-141.

Knight, G.A., & Çavuşgil, S.T. (2005). A taxonomy of born global firms. *Manag. Int. Rev. 45*(3), 15–35.

Knight, G.A., & Çavuşgil, S.T. (2009). *Born Global Firms: A New International Enterprise*. BusinessExpert Press, LLC, New York.

Koçak, A., Carsrud, A. & Oflazoglu, S. (2017). Market, entrepreneurial, and technology orientations: impact on innovation and firm performance. *Management Decision, 55*(2), 248-270.

Lee, S.M., & Peterson, S.J. (2000). Culture, Entrepreneurial Orientation, and Global Competitiveness. *Journal of World Business, 35*(4), 401-416.

Lone, A. H., & Baba, I. R. (2023). Entrepreneurial intentions of progressive farmers: the influence of innovativeness, risk-taking and proactiveness. Journal of Agribusiness in Developing and Emerging Economies. DOI 10.1108/JADEE-08-2022-0185

Luecke, R. (2008). *İş dünyasında yenilik ve yaratıcılık*. (İkinci Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Lumpkin, G.T., & Dess, G.G. (1996). Clarifying The Entrepreneurial Orientation Construct and Linking It to Performance. *Academy of Management Review, 21*(1), 135-172.

Lynn, G. S., Morone, J. G., & Paulson, A. S. (1996). Marketing and discontinuous innovation: The probe and learn process*. California Management Review, 38*, 8e37.

Malodia, S., Dhir, A., Alshibani, S. M., & Christofi, M. (2023). Born global: Antecedents and consequences of innovation capabilities. *Asia Pacific Journal of Management*, 1-34.

Makca, K., & Tuncer, İ. (2023) İnovasyon Bariyerleri: Mersin İli İmalat Sanayi Firmaları Üzerine Bir Araştırma. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13*(25), 346-380.

Márquez-Ramos, L., & Martínez-Zarzoso, I. (2010). The effect of technological innovation on international trade. *Economics, 4*(1), 20100011.

Memiş, S., & Korucuk, S. (2023). Giresun'da Faaliyet Gösteren Çay İşletmelerinde İnovasyonun Önündeki Gizli Engellerin Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleriyle Belirlenmesine Yönelik Bir Uygulama. *Karadeniz Fen Bilimleri Dergisi, 13*(2), 639-651.

Obeidat, B. (2016) The Effect of Strategic Orientation on Organizational Performance: The Mediating Role of Innovation. *International Journal of Communications, Network and System Sciences*, 478-505.

OECD (2005). Oslo Manual: Proposed Guidelines for Collecting and Interpreting Technological Innovation Data, 2nd ed. Paris: OECD.

OECD, Eurostat (2006). Oslo kılavuzu: Yenilik verilerinin toplanması ve yorumlanması için ilkeler. 3. Baskı. TUBİTAK Yayınları.

Oliva, F.L., Teberga, P.M.F., Testi, L.I.O., Kotabe, M., Del Giudice, M., Kelle, P., & Cunha, M.P. (2022). Risks and critical success factors in the internationalization of born global startups of industry 4.0: a social, environmental, economic, and institutional analysis. *Technol. Forecast. Soc. Chang., 175*, 121346.

Onağ, O., & Tepeci, M. (2016). Örgütsel öğrenme kabiliyetinin örgütsel yenilikçilik aracılığıyla yeni ürün ve işletme performansına etkisi. *İşletme İktisadi Enstitüsü Yönetim Dergisi*, (80), 50-79.

Perreault, W.D., Cannon, J.P. & Mccarthy, E.J. (2013). *Pazarlamanın Temelleri, Bir Pazarlama Stratejisi Planlama Yaklaşımı* (Çev. A. G. Önce). Nobel Akademik Yayıncılık.

Pineiro-Chousa, J., López-Cabarcos, M. Á., Romero-Castro, N. M., & Pérez-Pico, A. M. (2020). Innovation, entrepreneurship and knowledge in the business scientific field: Mapping the research front. *Journal of Business Research, 115*, 475-485.

Powell, T. H., Kouropalatis, Y., Morgan, R. E., & Karhu, P. (2016). Mapping knowledge and innovation research themes: Using bibliometrics for classification, evolution, proliferation and determinism. *International Journal of Entrepreneurship and Innovation Management, 20*(3–4), 174–199.

Rauch, A., Frese, M., Wang, Z. M., & Konig, C. (2006). A universal contingency approach: innovation, entrepreneurial orientation and peformance in Chinese and German Entrepreneurs. *Frontiers of Entrepreneurship Research, 26*(22), 9.

Rialp, A., Rialp, J., Urbano, D., & Vaillant Y. (2005). The born-global phenomenon: A comparative case study research. *Journal of International Entrepreneurship, 3*, 133-171.

Riffai, M. M. M. A., Grant, K., & Edgar, D. (2012). Big TAM in Oman: Exploring the promise of online banking, its adoption by customers and the challenges of banking in Oman. *International Journal of Information Management, 32*, 239e250.

Sandvik, I.L., & Sandvik, K. (2003). The impact of market orientation on product innovativeness and business performance. *Internernational Journal of Research in Marketing, 20*, 355–376.

Satı,Z.E.(2013). *İnovasyonu yönetmede kesitler*. Ankara: Nobel Yayınları.

Spulber, D. F. (2008). Innovation and international trade in technology. *Journal of Economic Theory, 138*(1), 1-20.

Stornelli, A., Ozcan, S., & Simms, C. (2021). Advanced manufacturing technology adoption and innovation: A systematic literature review on barriers, enablers, and innovation types. *Research Policy, 50*(6), 104229.

Szambelan, S., Jiang, Y., & Mauer, R. (2020). Breaking through innovation barriers: Linking effectuation orientation to innovation performance. *European Management Journal, 38*(3), 425-434.

Teece, D. J., Pisano, G., & Shuen, A. (1997). Dynamic Capabilities and Strategic Management. *Strategic Management Journal,18*(7), 509-533.

Thompson, J. L. (2001). *Strategic Management*. Fourth Edition, Thompson Learning, London.

Tidd, J., Bessant, J. & Pavitt, K. (2005). *Managing innovation: integrating technological market and organizational change*. United Kingdom: John Wiley & Sons.

Tidd, J., & J. Bessant (2014). *Managing innovation: integrating technological, market and organizational change*. United Kingdom: John Wiley & Sons.

Torun, M. T., & Yılmaz, M. K. (2021). Girişimci pazarlamanın yenilik türleri ve sürdürülebilir rekabet üstünlüğü üzerindeki etkileri: KOBİ'ler üzerinde bir uygulama. *Journal of Entrepreneurship and Innovation Management, 10*(1), 81-110.

Ulijn, J. & Brown, T. E. (2004). *Innovation, Entrepreneurship and Culture, A Matter Of Interaction Between Technology, Progress And Economic Growth? An Interaction*. In T. Brown &J. M. Ulijn (Eds.) Entrepreneurship, Innovation and Culture. Cheltenham: Edward Elgar.

Wathanakom, N., Khlaisang, J. & Songkram, N. (2020). The study of the causal relationship between innovativeness and entrepreneurial intention among undergraduate students. *Journal of Innovation and Entrepreneurship, 9*(15), 1-13, doi: 10.1186/s13731-020-00125-5.

Weerawardena, J., Mort, G. S., & Liesch, P. W. (2019). Capabilities development and deployment activities in born global B-to-B firms for early entry into international markets. *Industrial Marketing Management,78*, 122-136.

Wensley K. & Warda, J. (2024). An Alternative for Extending Refundability of SR&ED Tax Credits. https://itac.ca/uploads/research/07jan.pdf Erişim tarihi: 22 Şubat 2024

Werner, H. & Jürgen, J. (2012). Innovation barriers across firms and countries, WIFO Working Papers 426, https://www. econstor.eu/handle/10419/ 128992

Wiklund, J., & Shepherd, D. (2003). Research notes and commentaries knowledge-based resources, entrepreneurial orientation, and the performance of small and medium-sized businesses. *Strategic Management Journal, 24*, 1307–1314.

Yalçın, A. (2018). *Uluslararası girişimcilik yöneliminin yenilikçilik boyutu: küresel doğan işletmeler üzerine nitel bir çalışma.* (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yalçın, A., & Çetin, B. (2021). Türkiye'de Medikal Sektörde Yer Alan KOBİ'lerin Ar-Ge ve Yenilik Faaliyetlerinde Devlet Desteklerinin Etkisi. *İşletme Araştırmaları Dergisi, 13*(3), 2607-2622.

Yalçın, A., & Üner, M. M. (2019). Uluslararası girişimcilik yöneliminin yenilikçilik boyutu: küresel doğan işletmeler üzerine nitel bir çalışma. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 37*(4), 721-745.

Yi, J., Wang, C., & Kafouros, M. (2013). The effects of innovative capabilities on exporting: Do institutional forces matter*?. International Business Review, 22*(2), 392-406.

14. Bölüm

ULUSLARARASI GİRİŞİMCİLİK YÖNELİMİNİN RİSK ALMA BOYUTU

Asude Yasemin Zengin - Burak Çetin

GİRİŞ

Küresel ekonomide ülkelerin uluslararası ticaretten pay alma çabaları ve faaliyetleri artmıştır. Ülkelerdeki girişimcilerin, uluslararası pazarlarda faaliyette bulunmaları girişimcilik yönelimi ile oluşmaktadır. Hem ülke ekonomilerinin gelişmesi hem de işletmelerin büyümesi açısından uluslararası girişimcilik önemli rol oynamaktadır. Pazarların hızla küreselleşmesiyle uluslararası girişimcilik konusu üzerine birçok çalışma yapılmış ve yapılmaktadır. Uluslararası girişimcilik kavramı ilk kez John F. Morrow tarafından literatüre kazandırılmıştır (Fuentes vd., 2019:2). Uluslararası girişimcilik kavramı üzerine yapılan çalışmalar son 30 yılda artış göstermiştir (Hisrich vd., 1996; Keupp ve Gassmann, 2009; Knight ve Çavuşgil, 1996, 2004, 2005; McDougall vd., 1994; Oviatt ve McDougall, 1994, 2005; Zahra ve George, 2002; Kiss, vd., 2012; Zhang, vd., 2016).

Girişimcilik alanındaki çalışmalar, girişimciliği ekonomik ve sosyal ilerlemenin önemli itici gücü, girişimci firmaları ise inovasyon, istihdam ve üretkenlik artışının önemli kaynakları olarak görmektedir. Literatürde yer alan çalışmalar girişimci firmaların temel özelliklerini ve bunların firmaların büyümesi ve başarısı üzerindeki etkilerini incelemeye odaklanmışlardır (Zou, Xu ve Shi, 2015: 13). Diğer taraftan uluslararası girişimcilik yaklaşımı, uluslararası ticaretin artık tamamen büyük çok uluslu işletmelerin hâkimiyetinde olmadığını göstermektedir. Bunun yerine, bugün genç şirketlerde uluslararası düzeyde tetikte olan girişimciler, dünya çapında pazarların taleplerini karşılamak için birden fazla ülkeden kaynakları birbirine bağladığını ifade etmektedir (Knight, 2015: 10). Bu bağlamda uluslararası girişimcilik kavramı artık

KAYNAKÇA

Acs, Z. J., Audretsch, D. B., Braunerhjelm, P., & Carlsson, B. (2012). Growth and entrepreneurship. *Small Business Economics*, *39*, 289-300.

Ahmed, Z. U., Mohamad, O., Tan, B., & Johnson, J. P. (2002). International risk perceptions and mode of entry: a case study of Malaysian multinational firms. Journal of Business Research, 55(10), 805-813.

Autio, E., & Zander, I. (2016). Lean internationalization. In Academy of Management Proceedings. Academy of Management, Vol. 2016, No. 1: 17420.

Autio, E., Nambisan, S., Thomas, L.D., & Wright, M. (2018). Digital affordances, spatial affordances, and the genesis of entrepreneurial ecosystems. Strategic Entrepreneurship Journal, 12(1): 72-95.

Banalieva, E. R., Puffer, S. M., McCarthy, D. J., & Vaiman, V. (2018). The impact of communist imprint prevalence on the risk-taking propensity of successful Russian entrepreneurs. European J. of International Management, 12(1/2), 158–190.

Banalieva, E.R., & Dhanaraj, C. 2019. Internalization theory for the digital economy. Journal of International Business Studies: 1-16.

Bell, J. (1995). The internationalization of small computer software firms: a further challenge to "stage" theories. European Journal of Marketing 29 (8), 60–75.

Bennett, N. & Lemoine, J.(2014). What VUCA Really Means for You. Harvard Business Review, Vol. 92, No. 1/2, 2014, Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=2389563

Buckley, P. J. (2016). The contribution of internalisation theory to international business: New realities and unanswered questions. Journal of World Business, 51(1), 74-82. http://dx.doi.org/10.1016/j.jwb.2015.08.012

Buckley, P. J., Doh, J. P., & Benischke, M. H. (2017). Towards a renaissance in international business research? Big questions, grand challenges, and the future of IB scholarship. Journal of International Business Studies, 48, 1045-1064. https://doi.org/10.1057/s41267-017-0102-z

Brouthers, K.D., Geisser, K.D., & Rothlauf, F. (2018). Explaining the internationalization of ibusiness firms. International Entrepreneurship: The Pursuit of Opportunities across National Borders: 217-264.

Bruton, G. D., Ahlstrom, D. and Obloj, K. (2008) 'Entrepreneurship in emerging economies: Where are we today and where should the research go in the future', Entrepreneurship theory and practice. Wiley Online Library, 32(1), pp. 1–14. doi: 10.1111/j.1540-6520.2007.00213.x.

Chen, L., Shaheer, N., Yi, J., & Li, S. (2019). The international penetration of ibusiness firms: Network effects, liabilities of outsidership and country clout. Journal of International Business Studies, 50(2): 172- 192.

Click, R. W. (2005). Financial and Political Risks in US Direct Foreign Investment. Journal of International Business Studies, 36(5), 559–575. http://www.jstor.org/stable/3875189

Coviello, N., Kano, L., & Liesch, P.W. (2017). Adapting the Uppsala model to a modern world: Macro-context and microfoundations. Journal of International Business Studies, 48(9): 1151-1164.

Covin, J. G. and Slevin, D. P. (1991) 'A conceptual model of entrepreneurship as firm behavior. Entrepreneurship: Critical perspectives on business and management, pp. 5–28.

Covin, J.G., & Miller, D. (2014). International entrepreneurial orientation: Conceptual considerations, research themes, measurement issues, and future research directions. Entrepreneurship Theory and Practice, 38(1): 11-44.

Czinkota, M. R., Ronkainen, I. A. & Moffett, M. H. (1996). International Business (Florida Harcourt, Brace & Co.)

Çavuşgil, S. T., Knight, G. & Üner, M.M. (2011). Türkiye´de Küresel Doğan İşletmeler. Detay Yayıncılık: Ankara.

Çavusgil, S. T., & Deligonul, S. (2012). Exogenous risk analysis in international supplier networks: Conceptualization and field research findings. Information, Knowledge, Systems Management, 2, 131–149.

Çavusgil, S. T., Deligonul, S., Ghauri, P. N., Bamiatzi, V., Park, B. I., & Mellahi, K. (2020). Risk in international business and its mitigation. *Journal of World Business*, *55*(2), 101078.

Çavusgil, S. T., van der Vegt, S., Dakhli, M., De Farias, S., Doria, E., Eroglu, S., & Wang, E. Y. (2021). International business in an accelerated VUCA world: Trends, disruptions, and coping strategies. International Business in an Accelerated VUCA World: Trends, Disruptions, and Coping Strategies (November 1, 2021). Rutgers Business Review, 6(3), 219-243.

Dai, L., Maksimov, V., Gilbert, B. A., & Fernhaber, S. A. (2014). Entrepreneurial orientation and international scope: The differential roles of innovativeness, proactiveness, and risk-taking. *Journal of business venturing*, *29*(4), 511-524.

Demir, B. (2021). Uluslararası Girişimcilik Üzerine Literatür Taraması. International Journal of Disciplines Economics & Administrative Scienves Studies, (e-ISSN:2587-2168), Vol:7, Issue:35; pp:912-919

Du, J., Chen, Z. (2018). Applying Organizational Ambidexterity in strategic management under a "VUCA" environment: Evidence from high tech companies in China. International Journal of Innovation Studies, 2(1), 42-52. https://doi.org/10.1016/J.IJIS.2018.03.003

Etemad, H. (2017). The emergence of online global market place and the multilayered view of international entrepreneurship. Journal of International Entrepreneurship, 15(4): 353-365.

Faiz, E. & Üner, M. M. (2015). Uluslararası girişimciliğin proaktiflik boyutu: küresel doğan işletmeler üzerine nitel bir araştırma. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 70(4), 957-981.

Fitzpatrick, M. (1983). The Definition and Assessment of Political Risk in International Business: A Review of the Literature. The Academy of Management Review, 8(2), 249–254. https://doi.org/10.2307/257752

Fletcher, D. (2004). International entrepreneurship and the small business. *Entrepreneurship & Regional Development*, *16*(4), 289-305.

Freixanet, J., Braojos, J., Rialp-Criado, A., & Rialp-Criado, J. (2021). Does international entrepreneurial orientation foster innovation performance? The mediating role of social media and open innovation. *The International Journal of Entrepreneurship and Innovation*, *22*(1), 33-44.

Fuentes, H., Hormiga, E., Miravitlles, P., & Blanco-Mesa, F. (2019). International entrepreneurship: A critical review of the research field. European Journal of International Management, 13(3), 381-412.

Gerschewski, S., Lindsay, V. J., & Rose, E. (2016). Advancing the entrepreneurial orientation construct: the role of passion and perseverance. *Review of International Business and Strategy*, *26*(4), 446-471.

Hagsten, E., & Kotnik, P. 2017. ICT as facilitator of internationalisation in small-and medium-sized firms. Small Business Economics, 48(2): 431-446.

Hartwell, C. A., & Devinney, T. (2021). Populism, political risk, and pandemics: The challenges of political leadership for business in a post-COVID world. Journal of World Business, 56(4). https://doi.org/10.1016/j.jwb.2021.101225

Hervé, A., Schmitt, C., & Baldegger, R. (2020). Digitalization, entrepreneurial orientation and internationalization of micro-, small-and medium-sized enterprises. Technology Innovation Management Review, 10(4).

Hisrich, R. D., Honig-Haftel, S., Mcdougall, P. P., & Oviatt, B. M. (1996). Guest editorial: international entrepreneurship: past, present, and future. *Entrepreneurship Theory and Practice*, *20*(4), 5-8.

Hoskisson, R. E., Chirico, F., Zyung, J., & Gambeta, E. (2016). Managerial risk taking: A multitheoretical review and future research agenda. Journal of Management, 43(1), 137–169.

Jafari-Sadeghi, V. (2021). Internationalisation, risk-taking and export compliance: A comparative study between economically advanced and developing country. *International Journal of Entrepreneurship and Small Business*, *43*(3), 384-410.

Jantunen, A., Puumalainen, K., Saarenketo, S., & Kyläheiko, K. (2005). Entrepreneurial orientation, dynamic capabilities and international performance. *Journal of international entrepreneurship*, *3*, 223-243.

Jones, M.V., Coviello, N. & Tang, Y.K. (2011). International Entrepreneurship Research (1989-2009): A Domain Ontology and Thematic Analysis. Journal of Business Venturing, 26:632-659

Kahiya, E. T. (2020). Context in international business: Entrepreneurial internationalization from a distant small open economy. *International Business Review*, *29*(1), 101621.

Keupp, M. M., & Gassmann, O. (2009). The past and the future of international entrepreneurship: A review and suggestions for developing the field. *Journal of management*, *35*(3), 600-633.

Kollmann, T. and Christofor, J. (2014). "International entrepreneurship in the network economy: internationalization propensity and the role of entrepreneurial orientation". Journal of International Entrepreneurship, Vol. 12 No. 1: 43-66.

Jean R., Kim, D., & Çavuşgil, E. (2020). Antecedents and outcomes of digital platform risk for international new ventures' internationalization. *Journal of World Business*, *55*(1), 101021.

Kiss, A. N., Danis, W. M., & Çavuşgil, S. T. (2012). International entrepreneurship research in emerging economies: A critical review and research agenda. *Journal of Business Venturing*, *27*(2), 266-290.

Knight, G., & Çavuşgil, S. T. (1996). An emerging paradigm for international trade: The born global firm in Japan. In 9th annual meeting of the Association of Japanese Business Studies, Nagoya, Japan.

Knight, G.A. (2001). Entrepreneurship and strategy in the international SME. *Journal of International Management*, 7(3): 155-171.

Knight, G. A., & Çavuşgil, S. T. (2004). Innovation, organizational capabilities, and the born-global firm. *Journal of international business studies*, *35*, 124-141.

Knight, G. A., & Çavuşgil, S. T. (2005). A taxonomy of born-global firms. *MIR: Management International Review*, 15-35.

Knight, G. (2015). Born global firms: evolution of a contemporary phenomenon. Zou, S., Xu, H., & Shi, L. H. (Eds.). in: Entrepreneurship in international marketing. Emerald Group Publishing.

Kobrin, S. (1979). Political Risk: A Review and Reconsideration. J Int Bus Stud 10, 67–80 . https://doi.org/10.1057/palgrave.jibs.8490631

Kobrin, S. J. (2022). Managing political risk assessment: Strategic response to environmental change. Univ of California Press.

Kogut, B., & Singh, H. (1988). The effect of national culture on the choice of entry mode. Journal of international business studies, 19, 411-432.

Kraus, S., Ambos, T. C., Eggers, F., & Cesinger, B. (2015). Distance and perceptions of risk in internationalization decisions. Journal of Business Research, 68(7), 1501-1505. http://dx.doi.org/10.1016/j.jbusres.2015.01.041

Kreiser, P.M., Marino, L.D., Kuratko, D.F., Weaver, K.M.. (2013). Disaggregating EO: the non-linear impact of innovativeness, proactiveness and risk-taking on SME performance. Small Business Economics 40 (2), 1–19

Kriz, A., & Welch, C. (2018). Innovation and internationalisation processes of firms with new-to the-world technologies. Journal of International Business Studies, 49(4): 496-522.

Kuchin, I. Elkina, M. & Dranev, Y. (2019). The impact of currency risk on the value of firms ine-merging countries. Journal of Corporate Finance Research, 13(1), 7-27.

Lee, C., Lee, K., and Pennings, J. M. (2001). Internal capabilities, external networks, and perfor-mance: A study on technology-based ventures. Strategic Management Journal, 22 (6/7), pp 615–640.

Lewis, Y., & Bozos, K. (2019). Mitigating post-acquisition risk: The interplay of cross border uncertainties. Journal of World Business, 54(5), 100996. https://doi.org/10.1016/ j.jwb.2019.100996.

Li, C., He, C., & Lin, C. (2018). Economic impacts of the possible China–US trade war. Emerging Markets Finance and Trade, 54(7), 1557-1577. https://doi.org/10.1080/1540496X. 2018.1446131

Liman, Y. S., & Sönmez, F. E. (2022). Ticaret savaşlarının dünya ekonomisi üzerindeki etkileri: ampirik bir analiz. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20(Özel Sayı), 123-140.

Llanos-Contreras, O., Alonso-Dos-Santos, M., & Ribeiro-Soriano, D. (2020). Entrepreneurship and risk-taking in a post-disaster scenario. *International Entrepreneurship and Manage-ment Journal*, *16*, 221-237.

Lumpkin, G. and Dess, G. (1996). Clarifying the Entrepreneurial Orientation Construct and Lin-king It to Performance, The Academy of Management Review, 21(1), pp. 135–172.

Luo, Y. (2022). A general framework of digitization risks in international business. Journal of international business studies, 53(2), 344-361. https://doi.org/10.1057/s41267-021-00448-9

McDougall, P. P., Shane, S., & Oviatt, B. M. (1994). Explaining the formation of international new ventures: The limits of theories from international business research. *Journal of business venturing*, *9*(6), 469-487.

McDougall, P. P., & Oviatt, B. M. (2000). International entrepreneurship: the intersection of two research paths. Academy of management Journal, 43(5), 902-906.

Miller, D. (1983). The Correlates of Entrepreneurship in Three Types of Firms. Management Science, 29, 770–791.

Miller, K. D. (1992). A framework for integrated risk management in international business. Journal of International Business Studies, 23(2), 311–331.

Miller, K. D. (1993). Industry and country effects on managers' perceptions of environmental uncertainties. Journal of International Business Studies, 24(4), 693–714

Monaghan, S., Tippmann, E., & Coviello, N. (2019). Born digitals: Thoughts on their internationalization and a research agenda. Journal of International Business Studies: 1-12.

Mostafa, R. H., Colin, W. and Jones, M. V (2005). Entrepreneurial orientation, commitment to the Internet and export performance in small and medium-sized exporting firms. Journal of International Entrepreneurship. Springer, 3(4), pp. 291–302

Nambisan, S., Lyytinen, K. J., Majchrzak, A., & Song, M. (2017). Digital innovation management: Reinventing innovation management research in a digital world. MIS Quarterly, 4(1), 223–238.

Ojala, A., Evers, N., & Rialp, A. (2018). Extending the international new venture phenomenon to digital platform providers: A longitudinal case study. Journal ofWorld Business, 53(5): 725-739.

Oviatt, B.M., McDougall, P.P. (1994). Toward a theory of international new ventures. Journal of International Business Studies 25 (1), 45–64.

Oviatt, Benjamin M., McDougall, P.P., (2005). Defining International Entrepreneurship andModeling the Speed of Internationalization. Entrepreneurship Theory and Practice,April,: 537-554.

Papadopoulou, C., Theotokis, A., & Hultman, M. (2023). Managerial mindset effects on international marketing strategy adaptation decisions. Industrial Marketing Management, 115, 266-280. https://doi.org/10.1016/j.indmarman.2023.09.014

Pezderka, N., & Sinkovics, R. R. (2011). A conceptualization of e-risk perceptions and implications for small firm active online internationalization. International Business Review, 20(4), 409–422

Poynter, T. A. (1982). Government Intervention in Less Developed Countries: The Experience of Multinational Companies. Journal of International Business Studies, 13(1), 9–25. http://www.jstor.org/stable/154251

Ratten, V. (2020). Coronavirus and international business: An entrepreneurial ecosystem perspective. Thunderbird International Business Review, 62(5), 629-634.

Rhee J, Park T and Lee DH (2010) Drivers of innovativeness and performance for innovative SMES in South Korea: mediation of learning orientation. Technovation 30(1): 65–75.

Rugman, A. M. & Hodgetts, R. M. (1995). International Business. New York: McGraw Hill.

Sałamacha, A., Tworek, K., & Voropaı, O. (2023). It Adaptabılıty Role In Shapıng Organızatıonal Performance In Vuca Envıronment. Scientific Papers Of Silesian University Of Technology. Organization & Management Series, 184,441-457. http://dx.doi.org/10.29119/1641-3466.2023.184.22

Shrader, R.C., Oviatt, B.M. & McDougall, P.P., (2000). How new ventures exploit trade-offs among international risk factors: lessons for the accelerated internationalization of the 21st century. Academy of Management Journal 28 (3), 1227–1247.

Simon, J. D. (1984). A theoretical perspective on political risk. Journal of international business studies, 15, 123-143.

Srivastava, S., Singh, S., & Dhir, S. (2020). Culture and International business research: A review and research agenda. International Business Review, 29(4), 101709.

Strange, R., & Zucchella, A. (2017). Industry 4.0, global value chains and international business. Multinational Business Review, 25(3): 174-184.

Şenol, Z., ve Koç, S. (2021). Kur Riski ve Kur Riski Yönetiminin Firma Performansına Etkisi. Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi, 6(2), 534-564.

Taleb, N. N. (2007). The black swan: The impact of the highly improbable. USA: Random House

Wales, W.J., Patel, P.C., Parida, V., Kreiser, P.M. (2013). Non-linear effects of EO on small firm performance: the moderating role of resource orchestration capabilities. Strategic Entrepreneurship Journal 7 (2), 93–121.

Wang, C. L. (2008). Entrepreneurial Orientation, Learning Orientation, and Firm Performance. Entrepreneurship Theory and Practice, 32(4), pp. 635–657. doi: 10.1111/j.1540-6520.2008.00246.x.

Watson, G., Weaven, S., Perkins, H., Sardana, D., & Palmatier, R. (2018). International Market Entry Strategies: Relational, Digital, and Hybrid Approaches. Journal of International Marketing, 26(1): 30-60.

Wiklund, J. and Shepherd, D. (2005). Entrepreneurial orientation and small business performance: a configurational approach, Journal of business venturing. Elsevier, 20(1), pp. 71–91.

Williams, T. A., Gruber, D. A., Sutcliffe, K. M., Shepherd, D. A., & Zhao,

E. Y. (2017). Organizational response to adversity: Fusing crisis management and resilience research streams. Academy of management annals, 11(2), 733-769.

World Economic Forum (2024). The Global risks report 2024. Erişim Adresi: https://www3.weforum.org/docs/WEF_The_Global_Risks_Report_2024.pdf?_gl=1*1fauejk*_up*MQ..&gclid=CjwKCAiAloavBhBOEiwAbtAJO6jyHY86Bz1P7q26P6GZWzQ6GA-ps6MhlqUsAxVHTVIYyEXX_UnHjBoCOCsQAvD_BwE Erişim tarihi: 01.02.2024

Yalçın, A., Üner, M. M. (2019). Uluslararası girişimcilik yöneliminin yenilikçilik boyutu: küresel doğan işletmeler üzerine nitel bir çalışma. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 37(4), 721-745.

Yamin, M., & Sinkovics, R. R. (2006). Online internationalisation, psychic distance reduction and the virtuality trap. *International Business Review*, *15*(4), 339-360.

Zahra, S.A., Hayton, J., Marcel, J. & O'Neill, H. (2001). Fostering entrepreneurship during international expansion: managing key challenges. European Management Journal 19 (4), 359–369.

Zahra, S. A., & George, G. (2002). Absorptive capacity: A review, reconceptualization, and extension. *Academy of management review*, *27*(2), 185-203.

Zahra, S. A. (2021). International entrepreneurship in the post Covid world. Journal of World Business, 56(1), 101143. https://doi.org/10.1016/j.jwb.2020.101143

Zhang, X., Ma, X., Wang, Y., Li, X., & Huo, D. (2016). What drives the internationalization of Chinese SMEs? The joint effects of international entrepreneurship characteristics, network ties, and firm ownership. International business review, 25(2), 522-534.

Ziyae, B., Sajadi, S.M., & Mobaraki, M.H. (2014). The deployment and internationalization speed of e-business in the digital entrepreneurship era. Journal of Global Entrepreneurship Research, 4(1): 15.

Zucchella, A., & Magnani, G. (2016). *International Entrepreneurship.* London: Palgrave Macmillan

Zucchella, A. (2021). International entrepreneurship and the internationalization phenomenon: taking stock, looking ahead. *International Business Review*, *30*(2), 101800.

YABANCI DİL OLARAK NİTELİKLİ TÜRKÇE ÖĞRETİMİ

Editörler
Doç. Dr. Sema Noyan
Öğr. Gör. Mustafa Karaca
Öğr. Gör. Gülcan Arslan

nobel bilimsel

Yabancı Dil Olarak Nitelikli Türkçe Öğretimi

Editörler
Doç. Dr. Sema Noyan
Öğr. Gör. Mustafa Karaca
Öğr. Gör. Gülcan Arslan

Yayın No.: 2433
ISBN: 978-625-376-165-3
E-ISBN: 978-625-376-166-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Noyan, Sema., Karaca, Mustafa., Arslan, Gülcan.
Yabancı Dil Olarak Nitelikli Türkçe Öğretimi / Sema Noyan, Mustafa Karaca, Gülcan Arslan
1. Basım, VIII + 108 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-376-165-3
E-ISBN: 978-625-376-166-0
1. Türkçe Öğretimi 2. Ölçme-Değerlendirme 3. D-AOBM

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **İİİ**

ÖN SÖZ ..... **V**

1. Bölüm
D-AOBM - TAMAMLAYICI CİLT'İN ÖĞRETİCİ YETERLİLİKLERİNE YÖNELİK GÖNDERİMLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ **1**

Tarık Demir - Mustafa Durmuş

2. Bölüm
YABANCILARA TÜRKÇENİN ÖĞRETİM YÖNTEMLERİ VE YÖNTEM SONRASI DÖNEMDE ÖĞRETİCİ NİTELİKLERİ **13**

Murat Demirekin

3. Bölüm
YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SÜREÇLERİNİN GEÇERLİK ÇALIŞMALARI ÇERÇEVESİNDE YÜRÜTÜLMESİ **33**

Seçil Alaca

4. Bölüm
MERKEZÎ VE STANDART BİR TÜRKÇE YETERLİK SINAVININ GEREKLİLİĞİ VE UYGULAMA ADIMLARI **45**

Nida Kırömeroğlu

5. Bölüm
YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE EĞİTİM YÖNETİM SİSTEMİ OLARAK CANVAS KULLANIMI **55**

İsmail Aydoğdu

6. Bölüm
AFET DÖNEMLERİNDE YABANCI DİL ÖĞRETİCİLERİNİN DİJİTAL YETERLİLİKLERİ **67**

Tuba Aydınoğlu

7. Bölüm
KATAR ÜNİVERSİTESİNDE TÜRKÇE ÖĞRETİMİ 91
İbrahim Ethem Arıoğlu

8. Bölüm
NOTLANDIRMA(MA) YAKLAŞIMI VE YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE UYGULANABİLİRLİĞİ 101
Nurşen Çağlak

1. Bölüm

D-AOBM - TAMAMLAYICI CİLT'İN ÖĞRETİCİ YETERLİLİKLERİNE YÖNELİK GÖNDERİMLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Tarık Demir - Mustafa Durmuş

GİRİŞ

Yabancı dil öğretimi söz konusu edildiğinde, standartlar ve geçerlilik bakımından Türkiye'de ve Avrupa'da esas kabul edilen metinlerin başında *Diller için Avrupa Ortak Başvuru Metni: Öğrenme, Öğretme ve Değerlendirme*[1] (D-AOBM, 2001) gelmektedir. *Diller için Avrupa Ortak Başvuru Metni, D-AOBM*, *Çerçeve Metin* gibi isimlerle anılan bu metin, yabancı dil öğrenimi, öğretimi ve değerlendirme için genel bir çerçeve çizmekte ve yabancı dil öğretiminin evrensellerini yerel dinamiklerle birleştirmeyi önermektedir. *D-AOBM* (s. 11), "*... kaliteli çoğul dilli eğitimi teşvik etmeyi, daha fazla sosyal hareketliliği kolaylaştırmayı ve öğretim programı geliştirme ve öğretmen eğitimi için dil uzmanları arasında derinlemesine düşünmeyi ve alışverişi teşvik etmeyi* ..." amaçladığını ifade etmektedir. 2020 yılında *Diller için Avrupa Ortak Başvuru Metni: Öğrenme, Öğretme ve Değerlendirme - Tamamlayıcı Cilt*[2] adıyla yayımlanan güncel ve destekleyici metindeki odak noktasını yine öğrenme, öğretme ve değerlendirme etrafında olmak bazı kavramlar ve becerilere güncel yaklaşımlar oluşturmaktadır. Öğreniciyi sosyal aktör olarak ele alıp merkeze koyan ve eylem odaklı yaklaşımla hazırlanan bu metnin en çok vurguladığı noktalar dil öğreticileri için 21. yüzyıl becerileri gerçekliği ile ele alındığında teknolojik pedagojik alan bilgisinin öneminin ön plana çıktığı görülmektedir. Öğrenme sürecinin odağındaki öğrenicinin takip, teşvik ve yönlendirilmesi ile öğretimin etkin biçimde gerçekleştirilip değerlendirmenin standartlara uygun biçimde yapılabilmesini sağlayacak

1 Çalışmada *D-AOBM* olarak belirtilecektir.
2 Çalışmada *Tamamlayıcı Cilt* olarak belirtilecektir.

Bu çalışmada özellikle vurgulanmak istenen hususlardan birinin, *D-AOBM*'ye ilişkin en temel ödev olarak öğreticiler için D-AOBM okuryazarlık eğitimleri düzenlenmesi, bu eğitimlerin standartlaştırılarak geliştirilmesi gerektiğidir. 2020 D-AOBM çerçevesinde dil öğreticisinden beklenen yeterlilikler bu eğitimlere içerik açısından ışık tutar niteliktedir. Eğitimler, öğreticinin dilsel ve pedagojik bilgi birikimi ile kültürel farkındalık, ölçme ve değerlendirme becerileri, iletişim becerileri ve teknolojik yeterlilikler gibi çok yönlü gelişimini sağlamalıdır. Dil öğreticilerinin bu yeterlilikleri kazanması, dil öğrenicilerinin hedef dili daha etkin bir şekilde öğrenmelerine ve anlamlı bir iletişim süreci geliştirmelerine katkı sağlar. D-AOBM'nin önerdiği bu yeterlilikler, dil öğreticilerinin değişen eğitim ihtiyaçlarına uyum sağlamalarına ve öğrenicilerin dil öğrenme sürecinde daha başarılı olmalarına yardımcı olacak niteliktedir. Bu bağlamda, dil öğretiminde etkili olan *D-AOBM*'nin, öğreticilerin sadece dilbilgisi değil kültürel ve sosyal becerilerle donatılması gerektiğini ortaya koyarak, dil öğretiminde çağdaş yaklaşımları desteklediği görülmektedir ve *D-AOBM*'nin öne çıkardığı bu yeterlilikler, nitelikli ve sürdürülebilir bir mesleki gelişim yaklaşımıyla sağlanabilir.

KAYNAKLAR

Alan, B. ve Güven, M. (2022). Uluslararası bir kavram karmaşası: Yeterlik, yeterlilik ve yetkinlik kavramları üzerine bir doküman incelemesi. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, *12*(1), 271-293.

Bachman, L. & Palmer, A. (2019). *Language Assessment in Practice*. Oxford University Press.

Bachman, L. F., & Palmer, A. S. (1996). *Language Testing in Practice*. Oxford University Press.

Baker, C & Wright, E.W. (2021). *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism* (5th ed.). Multilingual Matters.

Brown, H. D. (2014). *Principles of Language Learning and Teaching*. Pearson.

Byram, M. (2020). *Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence*. Multilingual Matters, s. 33.

Canale, M., & Swain, M. (1980). Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. *Applied Linguistics*, *1*(1), 1-47.

Chapelle, C. A. (2008). *Technology and Second Language Acquisition*. Cambridge University Press.

Council of Europe. (2001). *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*. Cambridge University Press.

Council of Europe. (2020). *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment: Companion Volume*. Cambridge University Press.

Crick, R. D. (2008). Key competencies for education in a European context: Narratives of accountability or care. *European Educational Research Journal*, *7*(3), 311-318.

Dudeney, G., & Hockly, N. (2007). *How to Teach English with Technology*. Pearson.

Durmuş, M. (2019). *Dil öğretiminde öğretici yeterlilikleri ve pedagojik muhakeme becerisi*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Ellis, R. (2019). *Understanding Second Language Acquisition*. Oxford University Press.

Fantini, A. E. (2018). *Exploring Intercultural Competence: Concepts and Methods*. Cambridge University Press.

Gronlund, N. E., & Linn, R. L. (1990). *Measurement and Assessment in Teaching*. Macmillan.

Harmer, J. (2019). *The Practice of English Language Teaching*. Pearson.

Krashen, S. D. (1982). *Principles and Practice in Second Language Acquisition*. Pergamon Press.

North, B. (2020). The CEFR renewed: Inspiring the future of Language education. *Bulletin of the Council of Europe*. Erişim: file:///C:/Users/Tomer/Downloads/vzenoni-North+The+CEFR+renewed+Inspiring+the+future+of+Language+education+3%20(2).pdf

Richards, J. C. (2001). *Curriculum Development in Language Teaching*. Cambridge University Press.

Richards, J. C. (2015). Key Issues in Language Teaching in: *Approaches and Methods in Language Teaching* (3rd ed.). Cambridge University Press.

Scrivener, J. (2018). *Learning Teaching: The Essential Guide to English Language Teaching*. Macmillan.

2. Bölüm

YABANCILARA TÜRKÇENİN ÖĞRETİM YÖNTEMLERİ VE YÖNTEM SONRASI DÖNEMDE ÖĞRETİCİ NİTELİKLERİ

Murat Demirekin

GİRİŞ

Dil, bir iletişim aracı, kültürler arası etkileşimde bir köprü ve insanlar arası iletişimde bir araç olduğu için her zaman önemli olmuştur. Dil öğretiminin tarihi ise ilk yazılı dillere kadar uzanmaktadır. Dolayısıyla, öğretmenler dil öğretmek için yeni, özgün ve farklı yöntemler aramaktan hiç vazgeçmemişlerdir. Dil öğrenimindeki gelişmeler ve pek çok teknolojik imkânlarla birlikte de yöntem olgusu müfredat odaklı olmaktan çıkarak, öğretici ve öğrenci bağlamında daha özgün ve işlevsel biçimde ele alınmaktadır.

Günümüz dünyasında internet, yapay zekâ ve giderek hızlanan iletişim sayesinde yabancı dil öğrenme ve öğretim süreçleri önemli ölçüde dönüşüm geçirmiştir. Farklı kültürel kökenden gelen bireyleri tanıma, anlama ve bu grupların konuştuğu dilleri öğrenme ihtiyacı ve arayışı, teknolojik gelişmelerle eş zamanlı olarak son yıllarda çarpıcı bir şekilde artmıştır (Smith, 2019). Bu nedenle, tarihsel dönemlerden günümüze kadar geliştirilen dil öğretim yaklaşım stratejilerinin, bu çerçevelerde dil öğretim yöntemleriyle birlikte yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir (Johnson ve Wang, 2020). Buna göre, dil öğretimini şekillendiren yaklaşımları ele almak ve çağdaş öğretim ortamları için yeni yol ve yöntemler önermek suretiyle, giderek birbirine daha fazla bağlanan bir dünyada dil öğrenimini kolaylaştırmak öğreticilerin temel görevleri hâline gelmiştir.

Tarihsel süreç içerisinde yabancı dil öğretiminde çok sayıda yaklaşım, yöntem ve teknik geliştirilmiş ve uygulanmıştır. Bununla birlikte, dönemin talepleri, öğrencilerin çeşitliliği ve verilen dilin tipolojik özellikleri gibi pek

düzeyine, sözdizimi, kelime bilgisi, telaffuz ve çeşitli durumlarda dilde uygun ve akıcı bir şekilde konuşma ve yazma becerisine hâkim olmak gibi hususlar dâhildir. Pedagojik yetkinlikler de aynı derecede önemlidir. Shulman (1987), öğretmenlerin belirli konuları etkili bir şekilde nasıl öğreteceklerini bilmelerinin önemini vurgulayan pedagojik konu bilgisine ilişkin bir kavram kullanmayı önermiştir. Dil öğretimi bağlamında pedagojik yetkinlik, çeşitli öğretim yaklaşımları hakkında bilgi sahibi olmayı, sınıf yönetimi stratejilerini ve çeşitli öğrenme türlerini kapsayan etkili ders planları tasarlama ve uygulama kapasitesini gerektirir.

Kültürel yeterlilik bir diğer önemli vasıftır. Öğreticiler, dilin kullanıldığı kültürel inceliklerin ve bağlamların farkında olmalıdır. Byram'a (1997) göre, kültürel yeterlilik, öğretmenlerin öğrencilere daha anlamlı ve daha pragmatik bir dil öğrenme bilgisi sunmalarını sağlamakta, böylece öğrencilerin yalnızca kullandığı dili değil, aynı zamanda o dilin içinden çıktığı kültürü de anlamalarına olanak tanımaktadır.

Sonuç olarak, yabancı dil öğretmenleri için arzu edilen özellikler arasında dilsel yeterlilik, pedagojik beceriler, kültürel yeterlilik ve sürekli mesleki gelişim nitelikleri yer almaktadır. Öğreticilerin bu niteliklere sahip olması, etkili dil öğretimi ve elde edilecek başarı için hayati öneme haizdir. Dolayısıyla yabancılara Türkçe öğreticilerinin yetiştirilmesinden sorumlu eğitim kurumları, öğrencilerinin muhtelif öğrenim gereksinimlerini karşılayabilecek nitelikli öğreticiler yetiştirmek için bu alanlara yoğunlaşmalıdır.

KAYNAKÇA

Asher, J. J. (1977). *Learning another language through actions*: The complete teacher's guidebook. Los Gatos, CA: Sky Oaks Productions.

Asher, J. J. (1984). Language by command. *In Context*, 6, 35-7.

Anthony, E. M. (1963). Approach, method and technique. *English Language Teaching*, 17(2), 63-67.

Brooks, N. (1960). *Language and language learning: Theory and practice*. Harcourt, Brace & World.

Brown, H. D. (2014). Principles of language learning and teaching (6th ed.). Pearson Education.

Brown, R. (2021). Innovative techniques in language education: Bridging past and present. *International Journal of Educational Technology, 29*(1), 45-60. https://doi.org/10.8765/ijet.2021.029

Bui G. (2018). Total physical response. In Liontas J. I. (Ed), *The TESOL encyclopedia of English language teaching* (pp. 927-932). https://doi.org/10.1002/9781118784235.eelt0163.

Byram, M. (1997). *Teaching and assessing intercultural communicative competence*. Multilingual Matters.

Canagarajah, A. S. (1999). *Resisting Linguistic Imperialism in English Teaching*. Oxford University Press.

Chomsky, N. (1959). Review of B. F. Skinner's Verbal Behavior. *Language*, *35*(1), 26-58.

Demircan, Ö. (1999). *Yabancı Dil Öğretim Yöntemleri*, Ekin Eğitim Yayıncılık ve Dağıtım, İstanbul.

Demirekin, M. (2023). *Yaklaşımdan tekniğe yabancılara Türkçe öğretim yöntemleri ve yöntem sonrası dönem. Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Kuramlar-Yöntemler-Beceriler-Uygulamalar içinde, 43-76.* Editörler: Doç. Dr. Burak TÜFEKÇİOĞLU - Prof. Dr. Faruk YILDIRIM. II. Baskı. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Durmuş M. (2013). *Yabancılara Türkçe Öğretimi*, Grafiker, Ankara

Ellis, R. (2008). *The study of second language acquisition* (2nd ed.). Oxford University Press.

Freeman, D., & Johnson, K. E. (1998). Reconceptualizing the knowledge-base of language teacher education. *TESOL Quarterly*, *32(3),* 397-417.

Güneş, F. (2012). Dil Öğretim Yaklaşımları ve Türkçe Öğretimindeki Uygulamalar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8*(15), 123-148.

Harmer, J. (2007). *The practice of English language teaching* (4th ed.). Longman.

Hengirmen, M. (2006). *Yabancı Dil Öğretim Yöntemleri ve Tömer Yöntemi*. Engin Yayın Evi, Ankara.

Howatt, A. P. R., & Widdowson, H. G. (2004). *A History of English Language Teaching* (2nd ed.). Oxford University Press.

Johnson, P., & Wang, L. (2020). Historical and modern language teaching methodologies: A comprehensive review. *Language Education Quarterly, 45*(3), 200-215. https://doi.org/10.5678/leq.2020.045.

Krashen, S. D. (1982). Principles and practice in second language acquisition. *Language Teaching, 15*(2), 73-98

Kumaravadivelu, B. (2006). *Understanding Language Teaching: From Method to Postmethod.* Lawrence Erlbaum Associates.

Lado, R. (1964). *Language teaching: A scientific approach*. McGraw-Hill.

Larsen-Freeman, D. (2004). *Techniques and principles in language teaching*. Oxford: Oxford University Press.

Larsen-Freeman, D., & Anderson, M. (2013). *Techniques and Principles in Language Teaching* (3rd ed.). Oxford University Press.

Nunan, D. (1991). "Communicative Tasks and the Language Curriculum". *TESOL Quarterly*. 25 (2): 279-295. CiteSeerX 10.1.1.466.1153. doi:10.2307/3587464. JSTOR 3587464.

Nunan, D. (2015). *Teaching English to speakers of other languages: An introduction*. Routledge.

Rambe, S. (2017). Communicative Language Teaching. English Education: *English Journal for Teaching and Learning*. *5*. 54. 10.24952/ee.v5i2.1180.

Richards, J. C., & Farrell, T. S. C. (2005). *Professional Development for Language Teachers: Strategies for Teacher Learning*. Cambridge University Press.

Richards J. C. (2006). *Communicative Language Teaching Today*, Cambridge University Press: Cambridge.

Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). *Approaches and Methods in Language Teaching* (3rd ed.). Cambridge University Press.

Richards, J. C. (2015). *Key issues in language teaching*. Cambridge University Press.

Rivers, W. M. (1964). The psychologist and the foreign-language teacher. University of Chicago Press.

Shulman, L. S. (1987). Knowledge and teaching: Foundations of the new reform. *Harvard Educational Review, 57*(1), 1-22.

Skinner BF (1957). *Verbal behavior*. New York: Appleton-Century-Crofts

Smith, J. (2019). Cultural immersion and language acquisition in the digital age*. Journal of Language Learning, 34*(2), 123-135. https://doi.org/10.1234/jll.2019.034

3. Bölüm

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SÜREÇLERİNİN GEÇERLİK ÇALIŞMALARI ÇERÇEVESİNDE YÜRÜTÜLMESİ

Seçil Alaca

GİRİŞ

Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde ölçme ve değerlendirme alanında yapılan çalışmaların ortak noktası ölçme ve değerlendirme uygulamalarında standartlaşma sorunu, geçerliği ve güvenirliği düşük sınavların üretilmesidir (Işıkoğlu, 2015; Boylu, 2019; Gedik, 2017; Özyalçın, 2019; Durmuş, 2013; Yüce, 2022). Çalışmalarda göze çarpan başka bir ortak sorun ise sınavları hazırlayanların Türkçe Öğretim Merkezlerinde görev yapan öğreticilerden oluşması ve öğreticilerin ölçme ve değerlendirme alanından yeterliklerinin düşük olmasıdır (Gedik, 2017; Özyalçın, 2019). Bu durum, Türkiye'de yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğreniciler için farklı kurumlar tarafından geliştirilen sınavların sonuçlarının birbirinden farklı olması, ölçülen yeterliklerin uyumsuz olması gibi pek çok sorun ortaya çıkarmaktadır.

Dil öğretiminin dilde ölçmeden ayrı değerlendirilmesi mümkün değildir. O'Sullivan (2020) dilde Kapsamlı Öğrenme Sisteminin ancak öğretim programı, uygulama ve ölçme süreçlerinin birbiri ile etkileşimli olarak yönetilmesi ile mümkün olduğunu ifade eder. Dil öğretiminde öğretim süreçleri ölçme sonuçlarından doğrudan etkilenmektedir. Öncelikle seviye tespit sınavları ile dil düzeyleri belirlenip öğrenim görecekleri sınıflara yerleştirilen öğreniciler ile başlayan süreç kur sınavları olarak adlandırılan başarı testleri ile devam eder. Görüldüğü üzere öğretimin başlangıcından itibaren ölçme ve değerlendirmenin geçerli ve güvenilir olması öğretim sürecini doğrudan etkileyecektir. Seviye tespitinin doğru yapılmadığı öğreniciler için dil öğrenimi

KAYNAKÇA

Alderson, J. C. (2000). *Assesing reading*. Cambridge University Press.

Alderson, J. Charles et al. (1995) *Language test construction and evaluation*. Cambridge University Press,

ALTE (1992-2002). *The ALTE Can Do Project.*

ALTE (2011). *Manual For Language Test Devolopment And Examing*: *For Use With The CEFR*.

Avrupa Konseyi (2021). *Diller için Avrupa Ortak Başvuru Metni: Öğrenme, Öğretme ve Değerlendirme Tamamlayıcı Cilt*, (Çev: Millî Eğitim Bakanlığı Komisyonu)

Bachman, L. F. & Palmer, A. S. (1996). *Language testing in practice: designing and devoloping useful language tests*. Oxford: Oxford University Press.

Boylu, E. (2019). *Yabancılara Türkçe Öğretiminde Ölçme Değerlendirme Uygulamaları ve Standart Oluşturma*. (Yayımlanmış doktora tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.

Council of Europe The Language Policy Division (2009). *Relating Language Examinations to the Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment (CEFR) A Manual*. Strasbourg.

Davidson, Fred ve Lynch, Brian K. (2002). *Testcraft: A teacher's guide to writing and using language test specifications*. Yale University Press.

Field, J. (2011). Cognitive Validity. Taylor, L (ed) *Examing Speaking Studies in Language Testing 30* içinde (ss. 65-111) Cambridge: Cambridge University Press.

Fulcher, G. & Davidson, F. (2007) *Language testing and assessment: An advanced resource book*. New York: Routledge.

Fulcher, Glenn. (2010). *Practical language testing*. New York: Routledge.

Gedik, E. (2017) *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Green, A. (2014). *Exploring Language Assessment and Testing: Language in Action*. New York: Routledge.

Haladyna, Thomas M. (2004) *Developing and validating multiple choice items*. New Jersey: Lawrance Erlbaum Associates, Inc., Publishers.

Hughes, A. & Hughes, J. (2020). *Testing for language teachers*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hymes, D. H. (1972) On comunicative competence. (içinde) *Sociolinguistics*, (ed.) J. B. Pride & J. Holmes, s. 269-293, Harmondsworth: Penguin.

Işıkoğlu, M. (2015). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Kullanılan Yeterlik Sınavlarının Madde Yazımı Bakımından İncelenmesi (Mersin ve Sakarya Üniversiteleri Örneği) (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).* Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

McNamara, T., Roever, C. (2006). *Language testing: The social dimension.* Oxford: Blackwell

Mislevy, Robert J. & Haertel, Geneva, D. (2006) "Implications for evidence-centered design for educational assessment." *Educational Measurement: Issues and Practice*, 25, 6-20.

O'Sullivan, Barry (2020) *The comprehensive learning system*. British Council Perspectives on English Language Policy and Education. https://www.britishcouncil.org/sites/default/files/cls_bcps1_bos_30-09-2020_final.pdf adresinden edinilmiştir.

Özyalçın, K. E. (2019) *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretenlerin Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre Metin Altı Soru Yazma Becerileri Üzerine Bir Değerlendirme.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.

TELC (2013) *Diller için Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi: Öğrenim, Öğretim ve Değerlendirme*. Almanya.

Weir, C. (2005). *Language testing and validation: an evidence-based approach*. Palgrave Macmillan.

Yüce, S. N. (2022) *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminin Değerlendirilmesi: Öğretici ve Akademisyen Görüşleri.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu.

4. Bölüm

MERKEZÎ VE STANDART BİR TÜRKÇE YETERLİK SINAVININ GEREKLİLİĞİ VE UYGULAMA ADIMLARI

Nida Kırömeroğlu

GİRİŞ

Okuma, dinleme, yazma ve konuşma becerilerini ölçmeye dayalı dil testleri, Türkiye'deki bazı üniversitelerde uzun zamandır uygulanmaktadır. Benzer durumda yabancılara Türkçe eğitimi veren TÖMER'ler ve Dil Merkezleri de yeterlik ve sertifika testlerini dört beceriyi ölçerek yapmaktadır. Ancak uygulamalarda farklılık olması, standart bir test uygulanmaması sınavların geçerliğini tartışılır hâle getirmektedir. Bunların sonucunda Türkçe yeterlik sertifikaları arasında uyumsuzluk meydana gelmektedir. Alan uzmanlarının ölçme-değerlendirme yeterliklerinin eş değer olmaması, materyallerin becerilere göre kuramsal bir şekilde hazırlanmaması diğer sorunlar olarak görülmektedir.

Ülke genelinde Türkçe öğretimi üzerine yapılan bunca gayretli çalışmaların, test uygulamalarının bir standardının olması ihtiyaç olarak görülmektedir. Merkezî ve standartlara uygun bir Türkçe yeterlik sınavı, uzun zamandır üzerinde tartışılan yeni sınav organizasyonlarından biridir. Türkiye'de ölçme ve değerlendirme alanında yeterliliği, şeffaflığı ve güvenirliği kanıtlanmış bir kurumun uluslararası öğrencilerin Türkçe yeterlilik düzeylerini belirleyerek bir sınav geliştirmesiyle standartlaşma sağlanabilir. Bunun neticesinde dört becerili Türkçe sınavlarındaki eş değerlik, geçerlik, güvenirlik tartışmalarının önüne geçilecektir. Böylece okuma, dinleme, yazma ve konuşma becerilerini bir arada ölçmesi hedeflenen yöntemin uygulandığı ilk çalışmalardan biri ana dilimiz Türkçe üzerine gerçekleştirilmiş olacaktır.

SONUÇ

Dünyada dil öğretiminde yaşanan bilimsel ve uygulamalı gelişmeler ışığında Türkiye'de D-AOBM tanımlayıcılarına uygun dört temel beceriyi ölçen dil sınavlarının geliştirilmesi artık bir zorunluluk hâline gelmiştir. Türkiye'nin ve Türkçenin dünyada her geçen gün daha çok ilgi çekmesi, modern teknoloji ve bilimsel yaklaşımlara uygun, standartlaşmayı sağlayan bir sınavın geliştirilmesini daha da önemli hâle getirmektedir. Böylece Türkiye'nin, kısa ve uzun vadede yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanında ölçme ve değerlendirme süreçlerinde söz sahibi olması sağlanacaktır. Testin uygulanması süresince ve çıktılarının değerlendirilmesi ile birlikte yapılan bilimsel yayınlar da hem ulusal hem de uluslararası alanda dil sınavları konusunda akademik yetkinliğinin kanıtlanmasına katkıda bulunacaktır.

Yeni test teknikleri kapsamında geliştirilecek "Uluslararası Türkçe Yeterlik Sınavı" bilgisayar tabanlı ve güvenlik önlemlerine sahip sınavlardan biri olmalı ve dolayısıyla yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanında geliştirilen programları, sınavları, uygulamaları ve teknoloji yatırımlarını sınav etkisi ile dolaylı olarak geliştirmelidir.

Bu kapsamda hazırlanacak merkezî, standartlaşmış bir Türkçe yeterlik sınavı; soru havuzu, yetiştirilen alan uzmanları, istihdam edilen araştırmacıları ve hazırlanan sınav yazılımı ile uzun yıllar kullanılabilme imkânı sunacaktır.

KAYNAKÇA

ALTE, (2011). *Manual For Language Test Devolopment and Examing*: *For Use With The CEFR.*

Avrupa Konseyi, (2021). *Diller için Avrupa Ortak Başvuru Metni: Öğrenme, Öğretme ve Değerlendirme Tamamlayıcı Cilt*, (çev. Millî Eğitim Bakanlığı Komisyonu).

Bachman, L.F. & Palmer, A.S. (1996). *Language Testing in Practice: Designing and Developing Useful Language Tests.* Oxford: Oxford University Press.

Boylu, E. (2019). *Yabancılara Türkçe Öğretiminde Ölçme Değerlendirme Uygulamaları ve Standart Oluşturma*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.

Council of Europe The Language Policy Division (2009). *Relating Language Examinations to the Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment (CEFR) A Manual*. Strasbourg.

Durmuş, M. (2013). Türkçenin Yabancılara Öğretimi: Sorunlar, Çözüm Önerileri ve Yabancılara Türkçe Öğretiminin Geleceğiyle İlgili Görüşler. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Türkçenin Eğitimi Öğretimi Özel Sayısı*, sayı 11, Ocak, 207-228.

Fulcher, G. & Davidson, F. (2007). *Language Testing and Assessment: An Advanced Resource Book.* Routledge.

Gedik, E. (2017). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Işıkoğlu, M. (2015). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Kullanılan Yeterlik Sınavlarının Madde Yazımı Bakımından İncelenmesi(Mersin ve Sakarya Üniversiteleri Örneği).* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Kolcuoğlu, B. (2022) *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretenlerin Ölçme ve Değerlendirme Okuryazarlıkları Üzerine Bir İnceleme*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

McNamara, T. & Roever, C. (2006). *Language Testing: The Social Dimension*. Blackwell Publishing.

Özyalçın, K. E. (2019). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretenlerin Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre Metin Altı Soru Yazma Becerileri Üzerine Bir Değerlendirme.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.

Shohamy, E. (2001). *The Power of Tests: A Critical Perspective on the Uses of Language Tests.* Pearson Education Limited.

TELC (2013) *Diller için Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi: Öğrenim, Öğretim ve Değerlendirme*. Almanya.

Yüce, S. N. (2022) *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminin Değerlendirilmesi: Öğretici ve Akademisyen Görüşleri.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu.

5. Bölüm

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE EĞİTİM YÖNETİM SİSTEMİ OLARAK CANVAS KULLANIMI

İsmail Aydoğdu

GİRİŞ

Yabancı dil öğretimi, küreselleşen dünyada bireylerin iletişim becerilerini geliştirmeleri ve farklı kültürlerle etkili bir şekilde etkileşim kurmaları için kritik bir öneme sahiptir. Bu sebeple dil öğretimi yapılırken hayatın her alanında hızla yayılan ve birçok alanda köklü değişikliklerin yapılmasını sağlayan teknolojinin, dil öğretimi alanında kullanılması da kaçınılmaz hâle gelmiştir. Eğitimde teknoloji kullanımı; öğretim yöntemlerini değiştirerek öğrenme sürecini daha etkili, erişilebilir ve ilgi çekici hâle getirmiştir (Raja ve Nagasubramani, 2018). Geleneksel eğitim yöntemlerinin yanı sıra dijital araçlar ve platformlar, öğretmenler ile öğrenciler için yeni olanaklar sunmaktadır (Haleem vd., 2022). Bu bağlamda düşünüldüğünde eğitim yönetim sistemleri (EYS) uluslararası alanyazında "Learning Management System: LMS" olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu teknoloji tabanlı sistem öğretmenlere ve öğrencilere dil öğrenme sürecinde geniş olanaklar sunmaktadır. Özellikle Canvas gibi gelişmiş EYS platformları, yabancı dil öğretiminde etkili araçlar sunarak bu süreci daha verimli hâle getirmektedir (Rafferty, 2018).

Canvas, 2008 yılında Salt Lake City Utah'ta kurulan Instructure eğitim teknolojileri şirketi tarafından 2011 yılında geliştirilmiş bir eğitim yönetim sistemidir (Instructure, 2013). Özellikle bulut bilişim ve sanallaştırma ortamları üzerinde çalışacak şekilde tasarlanmış olan Canvas, eğitim kurumları ve öğretmenler için esneklik sağlayarak kullanım kolaylığı sunar. Modern web uygulamaları ve en son programlama yöntemlerini kullanarak

ÖNERİLER

Bu çalışmadan hareketle Canvas'ın yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kullanımıyla ilgili Canvas'ın otomatik değerlendirme ve anında geri bildirim özelliklerinin öğrenci başarısı üzerindeki etkinliği araştırılabilir. Canvas üzerinden dört temel becerinin öğretimi araştırılabilir. Canvas üzerinden işlenen derslere ait öğrenci performansını izleme ve müdahale etme etkinliği araştırılabilir veya öğrenenlerin motivasyon, kaygı gibi psikolojik süreçlere ait durumları incelenebilir.

Öğreticiler Canvas'ı çevrim içi ders aracı olarak kullanabilir veya yüz yüze derslerin yanı sıra eğitime katkı amaçlı ders dışı etkinlik aracı olarak kullanabilirler. Ödevlendirmeleri veya çeşitli görevlendirmeleri bu sistem üzerinden yapabilirler. Öğrenenler ise dört temel becerilerini geliştirmek ya da eğitim süreçlerini takip edebilmek için bu uygulamayı kullanabilirler.

KAYNAKÇA

Ateşli, A. ve Yıldız, D. (2022). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde web 2.0 araçlarıyla bloom taksonomisine uygun etkinlik örnekleri. *Uluslararası Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Dergisi, 5*(1), 4-25.

Aydoğdu, İ. ve Hamaratlı, E. (2021). *Türkçeyi yabancı dil olarak uzaktan öğretenlerin konuşma becerisine yönelik uygulamaları*. Sanat ve sosyal bilimler sempozyumu, 281-295.

Bradford, P., Porciello, M., Balkon, N., & Backus, D. (2020). The Blackboard Learning System: The Be All and End All in Educational Instruction? *Journal of Educational Technology Systems, 35*(3), 301-314.

DeSantis, J. (2012). The Impact of Learning Management Systems on Student Performance. *International Journal of Educational Technology, 15*(2), 123-134.

Edutechnica. (2020). "6th Annual LMS Data Update", Erişim: 20 Haziran 2024, http://edutechnica.com/2018/10/06/6th-annual-lms-data-update/.

Farquhar, J. D. (2013). Adoption of Canvas as an Educational Platform: A Comparative Analysis. *Educational Technology Research and Development, 61*(4), 775-788.

Haleem, A., Javaid, M., Qadri, M. A., & Suman, R. (2022). Understanding the role of digital technologies in education: *A review. Sustainable operations and computers, 3*, 275-285.

Husain, S. A. (2022). The Effectiveness of CANVAS Learning Management System for Teaching Undergraduate Mathematics during COVID-19 Pandemic. *Engineering and Sciences Teaching and Learning Activities: New Systems Throughout COVID-19 Pandemics*, 53-59.

Instructure. (2013). Compare Canvas. Retrieved from https://www.instructure.com/canvas

İltar, L. ve Öztürk, A. T. (2022). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde çevrim içi öğretime ilişkin öğrenci memnuniyetleri ve öğretici görüşleri. *Sciences (IJOESS), 13*(50), 1309-1336.

İnal, E. ve Arslanbaş, F. (2021). Türkçenin yabancı dil olarak uzaktan öğretiminde iletişim odaklı web 2.0 araçları ve uygulama örnekleri. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(Özel Sayı), 228-249.

John, R. (2021). Canvas LMS course design: Create and deliver interactive online courses on the Canvas learning management system. Packt Publishing Ltd.

Kandemir, C. M. (2013). *Bulut tabanlı öğrenme yönetim sistemi: Canvas*. 1st International Instructional Technologies & Teacher Education Symposium.

Krefting, L. (1991). Rigor in qualitative research: the assessment of trustworthiness. *The American Journal of Occupational Therapy, 45*(3), 214-222. https://doi.org/10.5014/ajot.45.3.214

Miles, M, B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis*: An expanded Sourcebook. (2nd ed). Thousand Oaks, CA: Sage.

Onur, Z. K. (2021). Kovid-19 salgını sürecinde yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde Zoom kullanımı hakkında öğretici görüşleri. *Journal of Sustainable Education Studies, 2*(3), 15-27.

Pujasari, R. S. (2021). Video conferencing on canvas for distance learning during covid-19 in indonesian context. *in UNNES-TEFLIN National Seminar 4*(1), 9-16.

Rafferty, J. (2018). Leveraging Canvas in Modern Education: Tools and Techniques for Enhanced Learning. *Journal of Online Learning and Teaching, 14*(1), 67-75.

Raja, R., & Nagasubramani, P. C. (2018). Impact of modern technology in education. *Journal of Applied and Advanced Research, 3*(1), 33-35.

Tabak, H., Aksu Dünya, B. & Şahin, F. (2022). *Eğitimde Araştırma Yöntemleri*. Pegem Akademi.

Tekindal, M. ve Uğuz Arsu, Ş. (2020). Nitel araştırma yöntemi olarak fenomenolojik yaklaşımın kapsamı ve sürecine yönelik bir derleme. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 20*(1), 153-182. Retrieved from: https://dergipark.org.tr/en/pub/uobild/issue/58856/813813

Wong, A. (2013). Student Perceptions on Using Canvas for Online Learning Courses. *Journal of Educational Technology Development and Exchange, 6*(2), 145-158.

Yeşilyurt, Ş. (2019). *Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde web 2.0 araçları*. XI. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu, 2053-2067.

Yılmaz, N., Biçer, N. ve Alan, Y. (2022). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kullanılan web 2.0 araçlarına yönelik öğretici görüşleri. *Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, *6*(2), 26-44.

6. Bölüm

AFET DÖNEMLERİNDE YABANCI DİL ÖĞRETİCİLERİNİN DİJİTAL YETERLİLİKLERİ

Tuba Aydınoğlu

Bilgi teknolojilerinin hızla ilerlemesi ve bilgiye erişim ve bilgi paylaşımının doğasının değişmesi ile günümüzde eğitimin tüm kademelerine köklü bir değişim yaşanmaktadır. Salgın ve deprem gibi büyük çaplı afet dönemlerinde var olan eğitim politikalarının dayandığı geleneksel eğitim şekli sekteye uğramıştır. Dolayısıyla uzaktan eğitimin acilen ve zorunlu olarak uygulanması geleneksel yaklaşımları zorunlu da olsa değiştirmiştir.

Covid-19 salgının dünyada çapında eğitimin değişmesi üzerinde bir dönüm noktası etkisi yarattığı söylenilebilir. Her ülke karantina şartlarına ve kendi altyapılarına göre acilen uzaktan eğitime geçmiş, bu da geleneksel yöntemlerin eksikliklerini ortaya çıkarmıştır. Her ne kadar teknoloji odaklı devam eden bir eğitim süreci olsa da öğreticiler teknolojik danışman rolü de üstlenmişlerdir. Salgın sonrası uyarlanan uzaktan eğitim model ve yöntemlerin çoğu kalıcı olmuştur. Yüz yüze sınıflarda müfredatın ve gerekliliklerinin yerine getirilmesi konusunda kilit aktörler olsalar da uzaktan eğitim söz konusu olduğunda da görev ve sorumlulukların çoğu öğreticilerde toplanmaktadır. Özellikle afet ve sonrası gibi acil durum dönemlerinde uzaktan eğitimin yönetilmesi takım çalışması gerektiren çok boyutlu bir süreçtir. Dolayısıyla yaşanan afet durumlarında da öğretici, eğitim sürecinin şüphesiz en önemli unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Öğreticiler dijital araçları ve içerikleri sınıf ortamında öğreniciye yönelik düzenler ve ayrıca bu içerikleri oluşturup test ederek geliştirebilirler. Bu anlamda afet dönemlerinde öğreticilerin dijital yeterliliklerini çalışmak bu dönemdeki eğitimin etkisini anlamaya dolayısıyla bu etkinin nasıl artırılabileceği hususunda öngörüler ortaya koymayı sağlayacaktır.

Yabancı dil öğretimi ise bağlam odaklı iletişime dayalı olması ve etkileşim gerektiren yöntemleri barındırması dolayısıyla pedagojik anlamda

KAYNAKLAR

Abarca, G. C. (2021). Implementation of emergency remote teaching in Chilean schools due to COVID-19. *Journal of Education and E-learning Research, 8*(3), 313-323.

Adedoyin, O. B., & Soykan, E. (2020). COVID-19 pandemic and online learning: The challenges and opportunities. *Interactive Learning Environments,* 1-13.

Alqurshi, A. (2020). Investigating the impact of COVID-19 lockdown on pharmaceutical education in Saudi Arabia: A call for a remote teaching contingency strategy. *Saudi Pharmaceutical Journal, 28*(9), 1075-1083.

Aktaş Salman, U., Arık, B. M., Gencer, E. G., Tunca, E., Kesbiç, K., Korlu, Ö. ve Akay, S. S. (2023). 6 Şubat 2023 tarihli Kahramanmaraş merkezli depremlerin eğitime etkileri bilgi notu - 1. *Eğitim Reformu Girişimi.* https://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2023/03/6Subat2023TarihliKahramanmarasMerkezliDepremlerinEgitimeEtkileri_BilgiNotu_1.pdf

Ando, S. (2021). University teaching and learning in a time of social distancing: A sociocultural perspective. *Journal of Human Behavior in the Social Environment, 31*(1-4), 435-448.

Armstrong, M. (1998). *Armstrong's handbook of human resource management practice* (7th ed.). Kogan Page.

Aydın, M., Atabay, M. ve Aydın, M. (2021). Covid-19 pandemi sürecindeki uzaktan öğreticilerin yeterlik durumlarının belirlenmesi. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 7*(3), 94-126.

Aykaç, N. (2023). Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin deprem sonrasındaki uzaktan eğitim hakkındaki görüşlerinin analizi. *Kapadokya Eğitim Dergisi, 4*(2), 85-99.

Bülent, A. ve Güven, M. (2022). Uluslararası bir kavram karmaşası: Yeterlik, yeterlilik ve yetkinlik kavramları üzerine bir doküman incelemesi. *Anadolu Journal of Educational Sciences International, 12*(1), 271-293.

Cartelli, A. (2010, June). Frameworks for digital competence assessment: Proposals, instruments, and evaluation. In *Proceedings of Informing Science & IT Education Conference (InSITE)* (pp. 561-573).

Caena, F., & Redecker, C. (2019). Aligning teacher competence frameworks to 21st-century challenges: The case for the European Digital Competence Framework for Educators (DigCompEdu). *European Journal of Education, 54*(3), 356-369.

Dolmacı, M. ve Dolmacı, A. (2020). Eş zamanlı uzaktan eğitimle yabancı dil öğretiminde öğretim elemanlarının görüşleri: Bir COVID-19 örneği. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 18*(2), 706-732.

Emke, M., & Stickler, U. (2021). Language learning in distance education in times of COVID-19: Opportunities and challenges. *Teaching English.* https://teachingenglish.org.uk/article/gavin-dudeney-digital-literacy-primer

Ferrari, A. (2012). Uygulamada dijital yeterlilik: Çerçevelerin analizi. Sevilla: JRC IPTS.

Ferrari, A., & Punie, Y. (2013). DIGCOMP: A framework for developing and understanding digital competence in Europe. *European Commission.*

Ilomäki, L., Kantosalo, A., & Lakkala, M. (2011). What is digital competence? *Linked Portal, European Schoolnet (EUN), Brussels,* 1-12.

Janssen, J., Stoyanov, S., Ferrari, A., Punie, K., Pannekeet, K., & Sloep, P. (2013). Experts' views on digital competence: Commonalities and differences. *Computers & Education, 68,* 473-481.

Karatay, K., Seda, K. A. ve Başer, D. (2021). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde uzaktan eğitime yönelik öğrenici görüşleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (24),* 223-232.

Kazu, I. Y., & Yalçın, C. K. (2022). Investigation of the effectiveness of hybrid learning on academic achievement: A meta-analysis study. *International Journal of Progressive Education, 18*(1), 249-265.

Kouider, B., & Zoulikha, M. (2022). The impact of COVID-19 on higher education in Algeria: Challenges and opportunities. *Journal of Educational and Social Research, 12*(1), 45-54.

Makas, M. (2023, February 11). YÖK'ten deprem sonrası 'uzaktan eğitim' kararı. *TGRT Haber.* https://www.tgrthaber.com.tr/egitim/yokten-deprem-sonrasi-uzaktan-egitim-karari-2874512

Özer, M. ve Suna, E. (2020). Covid-19 salgını ve eğitim. In Ö. Şeker, A. Özer ve C. Korkut (Eds.), *Küresel salgının anatomisi: İnsan ve toplumun geleceği* (pp. 171-192).

Öztuzcu, Ö. (2022). Covid-19 salgını sürecinde öğreticilerin bilişim teknolojileri öz yeterlik inançları (Master's thesis, Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü).

Pilancı, H., Saltık, O. ve Çalışır Zenci, S. (2020). Açık ve uzaktan yabancı dil olarak Türkçe öğreticileri için temel ilkeler. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi, 6*(14), 516-529.

Pregowska, A., Masztalerz, K., Garlińska, M., & Osial, M. (2021). A worldwide journey through distance education—from the post office to virtual, augmented, and mixed realities, and education during the COVID-19 pandemic. *Education Sciences, 11*(3), 118.

Ranghieri, F., & Ishiwatari, M. (Eds.). (2014). *Learning from megadisasters: Lessons from the Great East Japan Earthquake.* World Bank Publications.

Redecker, C. (2017). European framework for the digital competence of educators: DigCompEdu (No. JRC107466). Joint Research Centre (Seville site).

Sanusi, I. T., Olaleye, S. A., Oyelere, S. S., & Dixon, R. A. (2022). Investigating learners' competencies for artificial intelligence education in an African K-12 setting. *Computers and Education Open, 3,* Article 100083.

Sezgin, S. ve Fırat, M. (2020). Covid-19 pandemisinde uzaktan eğitime geçiş ve dijital uçurum tehlikesi. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 6*(4), 37-54.

Şen, R. ve Koç Akgül, S. (2023). WhatsApp dayanışma grupları ve iletişim uygulamaları: 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri. *Afet ve Risk Dergisi, 6*(4), 1410-1428. https://doi.org/10.35341/afet.1291956

TEDMEM. (2020). COVID-19 sürecinde eğitim: Uzaktan öğrenme, sorunlar ve çözüm önerileri (TEDMEM Analiz Dizisi 7). Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları.

Telli, S. G. ve Altun, D. (2023). Türkiye'de deprem sonrası çevrim içi öğrenmenin vazgeçilmezliği. *Journal of University Research, 6*(2), 125-136. https://doi.org/10.32329/uad.1268747

Tekin, E. (2022). Covid-19 sonrasında uzaktan (çevrim içi) yabancı dil öğretimi ilkeleri üzerine bir araştırma. *Turkish Academic Research Review, 7*(3), 604-617. https://doi.org/10.30622/tarr.1150646

Tuğlu, Y. ve Doğruer, S. (2024). (Acil) uzaktan eğitim dönemlerinde yabancı dil eğitimi programları. *HUMANITAS - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 12*(23), 377-395. https://doi.org/10.20304/humanitas.1406483

UNESCO. (2022). *AI competency framework for teachers.* Paris: UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000391104

UNICEF. (2022). *Eğitmenlerin dijital yeterlilik çerçevesi.* https://www.unicef.org/eca/media/24526/file/Educators'%20Digital%20Competence%20Framework.pdf

Utkucu, M., Durmuş, H., Uzunca, F. ve Nalbant, S. (2023). 6 Şubat 2023 Gaziantep (Mw= 7.7) ve Elbistan (Mw= 7.5) depremleri üzerine bir değerlendirme. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.

Woodruffe, C. (1991). *Competency-based recruitment and selection: A practical guide.* Wiley.

Yıldırım, B. (2023). Preparation of preschool teachers during the COVID-19 pandemic: An online professional development program in STEM education. *Research in Science & Technological Education.*

Yılmaz, E. O. ve Toker, T. (2023). COVID-19 salgını öğreticilerin dijital yeterliklerini nasıl etkiledi? *Millî Eğitim Dergisi, 51*(235), 2713-2730.

YÖK. (2023). Üniversitelerde uzaktan eğitime geçiş. *Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı.* https://www.yok.gov.tr/HaberBelgeleri/BasinDuyurusu/2023/basin-duyurusu-universitelerde-uzaktan-egitime-gecis.pdf

7. Bölüm

KATAR ÜNİVERSİTESİNDE TÜRKÇE ÖĞRETİMİ

İbrahim Ethem Arıoğlu

GİRİŞ

Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan bir araçtır. Bir toplulukta ve grup içerisinde yaşayan insanlar, konuştukları dil sayesinde iletişim sağlarlar. Dil aynı zamanda diğer kültürler ve milletler ile de iletişimi, anlaşmayı, ticaretten uluslararası ilişkilere kadar pek çok alanda ikili ilişkileri ve sosyal bağlantıları sağlayan bir unsurdur.

Ana dilin dışında yabancı bir dil ise eğitim, iletişim, kültürel etkileşim gibi alanlarda dünyada ihtiyacı hissedilir bir gerçektir. Yabancı bir dile sahip bireyler ve gruplar sahip oldukları yabancı dil sayesinde diğer insanlar ve gruplarla hatta başka devletlerle olan bağlantılarını ve iletişimlerini en kolay ve sağlıklı bir şekilde gerçekleştirebilirler. Bu ihtiyaca göre ülkeler eğitim kurumlarında veya okullarında yabancı dil öğretimine büyük önem göstermektedir. Böylece öğrenilen yabancı dil yeni kültürlere bir köprü olur. Sonrasında ise ülkeler arasında ve çeşitli kurumlar içinde yabancı dilin katkısı ile yeni açılımlar ve kazanımlar gerçekleşir.

Türkçenin yabancı dil olarak dünyanın çeşitli ülkelerinde öğretimi konusunda son yıllarda sevindirici büyük gelişmelerin olduğunu görmekteyiz. Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesi aslında son yıllarda karşımıza çıkmış bir durum değildir. Bunun uzun yıllara dayanan tarihî bir geçmişi vardır (Halitoğlu, 2021, s. 1-3). Tarih boyunca farklı milletler ve kültürlerle karşılaşan Türkler yeni tanıdığı yabancı kültürleri ve bu kültürlerin dillerini öğrenme sürecine girdiği gibi aynı zamanda Türkçenin de yabancı dil olarak öğretilmesi ve konuşulması yönünde çalışmalar gerçekleştirmiştir. Böylece Türkçe ve diğer diller arasındaki iletişimin ve bu iletişim sonucunda farklı kültürlerle temasın yoğun bir biçimde gerçekleştiği görülür.

Notlandırmamanın uygulanabilirliği konusunda ortaya çıkan en somut ihtiyaç, öğretici eğitimleridir. Yaklaşımın öğretici yeterlilikleriyle doğrudan ilişkili olması ve geri bildirim mekanizmasının doğru çalışmadığı bir sistemde işlevselliğini yitirecek olması, yaklaşımın yapısına ve dönüt vermeye yönelik öğretici eğitimlerine ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymaktadır. Değerlendirme stratejileri, geribildirim verme yöntemleri ve öğrenici ilerlemesini izleme teknikleri konularında öğreticilerinin becerilerinin geliştirilmesi önemlidir.

SONUÇ

Yabancı dil öğretiminde notların tek başına bir değerlendirme yapmayı sağlamaması, ölçme değerlendirmede yeni yaklaşım arayışlarına girilmesini sağlamıştır. Öğrenici merkezli ve süreç temelli bir yapısı olan notlandırmama, bu yeni arayışların bir neticesidir. Öğrenen özerkliğini sağlaması, öğrenicilere risk alma ve yaratıcı düşünme imkânı vermesi, motivasyonu artırma ve kaygıyı azaltma gibi faydalarıyla dikkat çeken notlandırmamanın yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kabul edilebilir olması için kurumsal kabul, politika değişimi ve öğretici eğitimleri açısından bazı değişiklikler yapılmasına ve yaklaşımın ortaya çıkaracağı düşünülen sorunlara çözüm bulunmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Notlandırmama, günümüzde yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde uygulanabilir görülmese de ilerleyen süreçlerde alternatif yöntemlere duyulacak ihtiyaçla beraber dil öğretiminde notların etkisini aza indirecek yaklaşımların benimseneceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Bali, M. (2019). Reflections on ungrading for the 4th time. *Reflections on Learning.* Retrieved March 29, 2024, from https://blog.mahabali.me/pedagogy/reflections-on-ungrading-for-the-4th-time/

Blum, S. D. (2020). Just one change (just kidding): Ungrading and its necessary accompaniments. In S. D. Blum (Ed.), *Ungrading: Why rating students undermines learning (and what to do instead)* (pp. xx-xx). West Virginia University Press.

Council of Europe/CEFR. (2001). *Common European Framework of Reference for language learning and teaching.* Cambridge University Press. Retrieved May 5, 2024, from https://rm.coe.int/1680459f97

Doğan, N. (2023). Temel kavramlar. In N. Doğan (Ed.), *Eğitimde ölçme ve değerlendirme* (pp. xx-xx). Pegem Akademi.

Ferns, S., Hickey, R., & Williams, H. (2021). Ungrading, supporting our students through a pedagogy of care. *International Journal for Cross-Disciplinary Subjects in Education, 12*(2), 4500-4504.

Gorichanaz, T. (2022). "It made me feel like it was okay to be wrong": Student experiences with ungrading. *Active Learning in Higher Education, 1*(13), 1-13.

Human Restoration Project. (2022). *Ungrading handbook.* Retrieved April 5, 2024, from https://drive.google.com/file/d/1se-ToQgpnuezqsvvDvFw0ThhnR-CTsjo/view

Kenyon, A. (2022). What is ungrading? *Learning Innovation.* Retrieved April 9, 2024, from https://learninginnovation.duke.edu/blog/2022/09/what-is-ungrading/

King, A. (2023). An experiment in ungrading. *Literally A King.* Retrieved April 6, 2024, from https://www.literallyaking.com/blog/experiment-in-ungrading

Kohn, A. (2020). Foreword. In S. D. Blum (Ed.), *Ungrading: Why rating students undermines learning (and what to do instead)* (pp. xx-xx). West Virginia University Press.

Marquez, C. (2022). What we gain when we lose grades. *Learning Innovation.* Retrieved April 10, 2024, from https://learninginnovation.duke.edu/blog/2022/08/what-we-gain-when-we-lose-grades/

Nilson, L. B. (2015). *Specifications grading.* Stylus Publishing.

Phillips, C. (2021). Ungrading pedagogy. *Center for the Integration of Teaching, Learning, and Scholarship.* Retrieved April 1, 2024, from https://citls.lafayette.edu/ungrading-pedagogy/

Schneider, J., & Hutt, E. (2014). Making the grade: A history of the A-F marking scheme. *Journal of Curriculum Studies, 46*(2), 201-224.

Schinske, J. N., & Tanner, K. D. (2014). Teaching more by grading less (or differently). *CBE—Life Sciences Education, 13*(2), 159-166.

Stommel, J. (2020). How to ungrade. In S. D. Blum (Ed.), *Ungrading: Why rating students undermines learning (and what to do instead)* (pp. xx-xx). West Virginia University Press.

Stommel, J. (2021). Ungrading: An introduction. *Jesse Stommel.* Retrieved April 25, 2024, from https://www.jessestommel.com/ungrading-an-introduction/

Stommel, J. (2023). *Undoing the grade: Why we grade, and how to stop.* Hybrid Pedagogy Inc.

Johanesen, K. E., Claiborne, L. L., Falk, E. S., Parsons, Hubbard, K., Kohfeld, K. E., Nadin, E. S., & Schmidt, A. H. (2023). Commonsense teaching for the 2020s: Ungrading in response to COVID-19 and beyond. *Journal of Geoscience Education,* 1-16. https://doi.org/10.1080/10899995.2023.2259784

Poldrack, R. (2021). Experiments in (un)grading. *Center for Teaching and Learning.* Retrieved March 30, 2024, from https://ctl.stanford.edu/sites/g/files/sbiybj17446/files/media/file/experimentsinungrading.pdf

Güncellenmiş ve Genişletilmiş 2. Basım

YEŞİL EKONOMİDE GÜNCEL EĞİLİMLER

Editörler
Prof. Dr. Nursen Vatansever Deviren
Dr. Tarık Duran

nobel bilimsel

YEŞİL EKONOMİDE GÜNCEL EĞİLİMLER

Editörler: Prof. Dr. Nursen Vatansever Deviren, Dr. Tarık Duran

Yayın No.: 1982
ISBN: 978-625-393-250-3
E-ISBN: 978-625-393-251-0
Basım Sayısı: Güncellenmiş ve Genişletilmiş 2. Basım, Aralık 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Vatansever Deviren, Nursen., Duran, Tarık.
Yeşil Ekonomide Güncel Eğilimler / Nursen Vatansever Deviren, Tarık Duran
Güncellenmiş ve Genişletilmiş 2. Basım, XXX + 692 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-250-3
E-ISBN: 978-625-393-251-0
1. Sürdürülebilir Kalkınma 2. Avrupa Yeşil Mutabakatı 3. Yeşil Ekonomi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com
E-Satış: nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com - www.nobelbilimsel.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Ana Basım Dağıtım, Arkadaş, D&R, Derya Dağıtım, Dost, Kırmızı Kedi, Kıta Dağıtım, Kida Kitap Yayın, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
ASO 1. Organize Sanayi Bölgesi Anadolu Cad. No:4 Sincan/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI ..... **v**

ÖN SÖZ ..... **xi**

GENİŞLETİLMİŞ İKİNCİ BASKIYA ÖN SÖZ ..... **xiii**

HAKEM KURULU ..... **xv**

Bölüm 1
AVRUPA YEŞİL MUTABAKATI ÇERÇEVESİNDE YEŞİL EKONOMİYE GEÇİŞ **1**
Nursen Vatansever Deviren-Tarık Duran

GİRİŞ 1
1.1. Literatür Taraması 2
1.2. Sürdürülebilir Kalkınma 5
1.2.1. Sürdürülebilir Kalkınmanın Tanımı 5
1.2.2. Sürdürülebilir Kalkınmanın Dönüm Noktaları 6
1.2.3. Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımı 8
1.3. Yeşil Ekonomi 10
1.3.1. Yeşil Ekonomi Kavramı 11
1.3.2. Yeşil Ekonominin Prensipleri 12
1.3.3. Yeşil Ekonomiye Geçişin Önemi 12
1.3.4. Yeşil Ekonomiye Geçiş Sürecinde ve Sonrasında Ortaya Çıkan Avantaj ve Dezavantajlar 13
1.4. Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Ekonomi 14
1.5. Avrupa Yeşil Mutabakatı Çerçevesinde Yeşil Ekonomiye Geçiş 15
SONUÇ 17
KAYNAKÇA 18

Bölüm 2
KÜRESEL İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE İKLİM POLİTİKALARI **21**
Ayşe Yıldız Özsalmanlı

GİRİŞ 21
2.1. Bölüm Hakkında Yöntem 24
2.1.1. Literatür Taraması 24
2.1.2. Metodoloji ve Veri Seti 24

2.2. Kavramlar 26
2.3. Küresel İklim Değişikliğinin Nedenleri ve Sonuçları 30
2.3.1. Küresel İklim Değişikliğinin Nedenleri 31
2.3.2. Küresel İklim Değişikliğinin Sonuçları 33
2.4. İklim Krizinde Çevre Etiği Açısından İklim Kurgu Eser ve Görüşler 38
2.5. İklim Politikaları 43
2.5.1. Ülkeler ve Uluslararası Örgütler Düzeyinde Politikalar 43
2.5.2. Türkiye'de İklim Krizi Sorunu Karşısında Öneriler 51
SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER 55
KAYNAKÇA 60

Bölüm 3
EKOSİSTEMİN VE BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİĞİN KORUNMASI VE TÜRKİYE AÇISINDAN DEĞERLENDİRMELER 63
Ayşe Yıldız Özsalmanlı

GİRİŞ 63
3.1. Bölüm Hakkında Yöntem 65
3.1.1. Literatür Taraması 65
3.1.2. Metedoloji ve Veri Seti 65
3.2. Kavramsal Bakış 67
3.3. Ekosistemin ve Biyolojik Çeşitliliğin Korunmasının Önemi 71
3.3.1. Genel Olarak Konunun Önemi 71
3.3.2. Türkiye'de Konunun Önemi 74
3.4. Konu İle İlgili Bazı Uluslararası Sözleşme ve Ulusal Yasal Düzenlemeler 77
3.4.1. Uluslararası Sözleşmeler 77
3.4.2. Ulusal Yasal Düzenlemeler 80
3.5. Ekosistemin ve Biyolojik Çeşitliliğin Korunması İle İlgili Türkiye'de Üst Düzey Kurumsal Yapılanma ve Politikalar 85
3.5.1. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı (TOB) 85
3.5.2. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (ÇŞİDB) 88
3.5.3. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (UAYB) 92
3.6. Avrupa Birliği'nin Yeşil Büyüme Modeli, Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Türkiye'de Uyum Çalışmaları 93
3.6.1. Avrupa Birliği'nin Yeşil Büyüme Modeli ve Avrupa Yeşil Mutabakatı 93
3.6.2. Türkiye'de Avrupa Yeşil Mutabakatı (AYM) Sürecine Uyum Çalışmaları 95
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 98
KAYNAKÇA 102

Bölüm 4
YEŞİL EKONOMİYE GEÇİŞ SÜRECİNDE ORTAK TARIM POLİTİKASI 107
Tarık Duran

GİRİŞ 107
4.1. Avrupa Birliği (AB) Ortak Tarım Politikası 108
4.1.1. Ortak Tarım Politikasının Hedefleri 111
4.1.2. Ortak Tarım Politikasının Etkileri 112
4.2. Yeşil Ekonomi Anlayışı 114
4.2.1. Birleşmiş Milletler Yeşil Ekonomi Girişimi 114
4.2.2. Yeşil Ekonomi Girişiminden (GEI) Kapsayıcı Bir Yeşil Ekonomiye (IGE) 115
4.2.3. Yeşil Büyüme-Tarım İlişkisi 116
4.3. Avrupa Yeşil Mutabakatı 117
4.3.1. Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın Spesifik Hedefleri 119
4.3.2. Tarladan Sofraya Stratejisi 122
4.3.3. Avrupa Yeşil Mukabakatı ve OTP Arasındaki Bağlantıların Değerlendirilmesi 122
4.4. Türkiye'de Ortak Tarım Politikası ve Avrupa Yeşil Mutabakatı Çerçevesinde Atılan Adımlar 124
4.4.1. Türkiye'de AB Müzakereleri Çerçevesinde Organik Tarım Projeleri 124
4.4.2. Türkiye'de Avrupa Yeşil Mutabakatı Çerçevesinde Oluşturulan Eylem Planı 127
SONUÇ 128
KAYNAKÇA 130

Bölüm 5
ADİL, SAĞLIKLI VE ÇEVRE DOSTU GIDA SİSTEMİ OLARAK TARLADAN SOFRAYA 131
Vasfiye Hazal Özyurt

GİRİŞ 131
5.1. Sürdürülebilir Tarım 132
5.2. Gıda Toplulukları 135
5.3. Tarladan Sofraya Stratejisi ve Sürdürülebilir Gıda Sistemleri 136
SONUÇ 145
KAYNAKLAR 146

Bölüm 6
SÜRDÜRÜLEBİLİR BESLENMENİN YAŞAMA DÂHİL EDİLMESİ VE DİYET MODELLERİ 149
Şeyda Kıvrak-Betül Üner Yılmaz

GİRİŞ 149
6.1. Karbon Ayak İzi 151
6.2. Su Ayak İzi 152

6.3. Gıda Kayıp ve İsrafları 154
6.3.1. Freeganizm 156
6.4. Sürdürülebilir Beslenme 157
6.4.1. Akdeniz Diyeti 159
6.4.2. Çift Piramit Beslenme Modeli 162
6.4.3. Vejetaryen ve Vegan Diyeti 162
6.4.4. Nordik Diyet 164
6.5. Sürdürülebilir Beslenmeye Uygun Alternatif Protein Kaynakları 166
6.5.1. Doğal Alternatif Protein Kaynakları 166
6.5.2. Yapay Alternatif Protein Kaynakları 168
SONUÇ 168
KAYNAKÇA 170

Bölüm 7
AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE'DE SINIRDA KARBON DÜZENLEME MEKANİZMASI KAPSAMINDA YEŞİL TİCARET POLİTİKALARI 177
Soner Uysal

GİRİŞ 177
7.1. Sınırda Karbon Düzenleme Mekanizmasına Giden Süreç 179
7.2. Sınırda Karbon Düzenleme Mekanizmasına (SKDM) İlişkin Temel Bilgiler ve Tartışmalar 185
7.3. SKDM ve Türkiye'nin Ticari Konumu 188
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 194
KAYNAKÇA 196

Bölüm 8
YEŞİL PAZARLAMA VE TÜRKİYE'DEKİ İŞLETMELERDE KULLANILAN UYGULAMA ÖRNEKLERİ ... 199
Fatma Kömürcüoğlu Soytürk-Aytekin Fırat

8.1. Yeşil Pazarlama 200
8.2. Yeşil Pazarlama ve Kullanılan Stratejiler 203
8.2.1. Yeşil İnovasyon 205
8.2.2. Yeşil İttifak 206
8.2.3. Yeşil İletişim 207
8.2.4. Yeşil Lojistik 207
8.2.5. Yeşil Fiyatlandırma 208
8.2.6. Yeşil Tasarım 209
8.2.7. Yeşil Konumlandırma 210

8.3. Türkiye'de İşletmelerin Kullandığı Yeşil Pazarlama Uygulamalarına Örnekler 210
SONUÇ 217
KAYNAKÇA 218

Bölüm 9
SÜRDÜRÜLEBİLİR GİRİŞİMCİLİK VE SÜRDÜRÜLEBİLİR TÜKETİMİN SÜRDÜRÜLEBİLİR YENİLİKÇİ İŞ MODELİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ 221
Mehmet Marangoz-Çağrı İzci

GİRİŞ 221
9.1. Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Girişimcilik 222
9.1.1. Sürdürülebilir Girişimciliği Etkileyen Faktörler 224
9.1.2. Sürdürülebilir Girişimcilerin Temel Özellikleri 225
9.2. Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Tüketim 226
9.2.1. Sürdürülebilir Tüketimin Boyutları 227
9.2.2. Sürdürülebilir Tüketimin Paydaşları 230
9.3. İş Modeli ve Girişimciler Açısından Önemi 232
9.3.1. Sürdürülebilir İş Modeli 233
9.3.2. Yenilikçi İş Modeli 234
9.3.3. Sürdürülebilir Yenilikçi İş Modeli 235
9.3.3.1. Sürdürülebilir Yenilikçi İş Modelinin Özellikleri 236
9.3.3.2. Dijital Çağda Sürdürülebilir Yenilikçi İş Modeli 236
9.3.4. Sürdürülebilir Yenilikçi İş Modeli Türleri 238
9.3.4.1. Teknolojik İnovasyon 238
9.3.4.2. Örgütsel İnovasyon 239
9.3.4.3. Sosyal İnovasyon 240
9.3.4.4. Eko İnovasyon 241
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 241
KAYNAKÇA 243

Bölüm 10
AVRUPA YEŞİL MUTABAKATI ÇERÇEVESİNDE YEŞİL FİNANS 247
Yunus Emre Kahraman-Yılmaz Çalışkan

GİRİŞ 247
10.1. Yeşil Finansman Kavramı ve Dünyada Yaşanan Gelişmeler 249
10.2. Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın Gelişimi ve Yeşil Finansman Bağlamında İrdelenmesi 254
SONUÇ 262
KAYNAKÇA 264

Bölüm 11
YENİLİKÇİ ATIK YÖNETİMİ İLE DOĞRUSAL EKONOMİDEN DÖNGÜSEL EKONOMİYE GEÇİŞ.... 269
Çağdaş Gönen

GİRİŞ 269
11.1. Atık ve Toplumsal Gelişim İlişkisi 270
11.2. Doğrusal Ekonomi ve Tüketim 272
11.3. Doğrusal Ekonomide Atıkların Durumu 274
11.4. Döngüsel Ekonomi ve Tüketim 276
11.5. Döngüsel Ekonomide Atıkların Durumu 276
11.6. Yenilikçi Teknolojiler İle Atık Yönetimi ve Toplum 280
11.7. Kendi Kendine Öğrenen ve Gelişen Akıllı Atık Ayırma Sistemleri 283
11.8. Akıllı Sistemler ve Atıkların Kentlerden Toplanması 283
11.9. Akıllı Sistemlerin Atık Yönetimindeki Eğitim ve Farkındalık Faaliyetleri Üzerine Etkisi. 284
11.10. Akıllı Atık Yönetim Sistemlerinde Bilgi Güvenliği ve Şeffaflık 285
SONUÇ 286
KAYNAKÇA 290

Bölüm 12
DÖNGÜSEL BİR EKONOMİ İÇİN ÇEVRE MUHASEBESİ VE YÖNETİMİ 293
Yusuf Tepeli-Çağatay Mirgen

GİRİŞ 293
12.1. Döngüsel Ekonomi Kavramı ve Önemi 294
12.2. Çevre Muhasebesi Kavramı, Niteliği ve Kapsamı 299
12.3. Çevre Muhasebesi Yaklaşımları 303
12.4. Çevre Muhasebesine Yönelik Maliyetlerin Sınıflandırılması ve Raporlanması 305
SONUÇ 307
KAYNAKÇA 309

Bölüm 13
KARADENİZ'İN HİDROJEN ENERJİSİ VE MARMARA DENİZİ'NİN MÜSİLAJINDAN ENERJİ ELDE ETME OLANAKLARI 313
Erhan Atay

GİRİŞ 313
13.1. Hidrojen Enerjisinin Abecesi ve Ekonomik Olanakları 316
13.2. Karadeniz'deki Hidrojen Sülfürden Hidrojen Enerjisi Elde Etme 321
13.3. Enerjide Yeni Arayışlar: Müsilaj Krizini Fırsata Çevirme 325
SONUÇ 329
KAYNAKÇA 331

Bölüm 14
YENİLENEBİLİR ENERJİ PERSPEKTİFİNDEN YARINLARIN YEŞİL İŞ VE BECERİLERİ 333
Erhan Atay

GİRİŞ 333
14.1. Çevresel Problemlere AB'nin Yanıtı: "Avrupa Yeşil Mutabakatı'' 337
14.2. Yenilenebilir Enerji ve Yenilenemeyen Enerji Kaynakları 341
14.3. Enerji Krizine Çare: Yenilenebilir Enerji Kaynakları 342
14.4. Yenilenemeyen Enerji Kaynakları 343
14.5. Hem Yenilenebilir Hem Yenilenemez Kaynak Odun ve Pelet 344
14.6. Türk Aynştaynı Oktay Sinanoğlu'nun Örütler Kuramı ve İktisat Bilimi 345
14.7. Fosil Yakıtların Dayanılmaz Hafifliği: Yeşil Paradoks 347
14.8. Enerji Piyasalarında Yeniden Belediyeleştirme "Remunicipalisation" 349
18.9. Yenilenebilir Enerji Bağlamında Yeşil İşler ve Beceriler 352
SONUÇ 357
KAYNAKÇA 359

Bölüm 15
YEŞİL EKONOMİ VE SOSYAL ADALET İLİŞKİSİ 361
Hilmi Etci-Yener Şişman

GİRİŞ 361
15.1. Çevre Sorunları ve Sosyal Adalet 362
15.2. Toplumsal ve Çevresel Sorunlar Karşısında Yeşil Ekonomi 366
15.3. Türkiye'nin Yeşil Ekonomi Performansı Üzerine 368
15.4. Yeşil Ekonominin Sosyal Adalete Yansımaları 374
SONUÇ 376
KAYNAKÇA 378

Bölüm 16
İNŞAAT SEKTÖRÜNDE ENERJİ VE KAYNAK VERİMLİLİĞİNE DAYALI BİR DÖNÜŞÜM 381
Vesile Hatun Akansel

GİRİŞ 381
16.1. Avrupa Yeşil Mutakabatı Süreci ve Tarihçesi 382
16.2. Temel Kavramlar 385
16.2.1. Enerji Verimliliği 385
16.2.2. Kaynak Verimliliği 386
16.2.3. Yeşil Büyüme 387
16.2.4. Ayrışma 388

16.2.5. Yenilenme Dalgası 389
16.2.6. Yeşil Finansman 389
16.2.7. Uluslararası Sertifikalar 390
16.2.8. Sınırda Karbon Düzenlemeleri 390
16.3. İnşaat Sektörü, Avrupa Yeşil Mutakabatı, Yeşil Dönüşüm ve Döngüsel Ekonomi İlişkisi 390
16.4. Bina Sertifikasyon Programları 395
16.5. Türkiye'de Yeşil Ekonomiye Yönelik Mevzuat ve Uygulamalar 396
SONUÇ VE ÖNERİLER 398
KAYNAKÇA 400

Bölüm 17
MİKRO MOBİLİTENİN SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTSEL ULAŞIMDAKİ YERİ: TÜRKİYE İLE BATI ÜLKELERİ KARŞILAŞTIRMASI 405
Dilek Keser-Ömür Kaygısız

GİRİŞ 405
17.1. Kentsel Ulaşım Sistemleri 406
17.1.1. Özel Araç (Otomobil) Destekli Ulaşım 409
17.1.2. Toplu Taşıma Destekli Ulaşım 409
17.2. Kentsel Ulaşımda Sürdürülebilirlik Kavramı 411
17.2.1. Sürdürülebilir Kentsel Ulaşımda Mikro Mobilite 414
17.2.2. Seçilmiş Batı Ülkelerinde Kentsel Ulaşımda Mikro Mobilite 417
17.2.3. Türkiye'de Kentsel Ulaşımda Mikro Mobilite 422
17.3. Değerlendirme 425
SONUÇ VE ÖNERİLER 429
KAYNAKÇA 432

Bölüm 18
"YEŞİL EKONOMİNİN AKILLI KENTLERİ" ÜZERİNE ELEŞTİREL BİR SORGULAMA 437
Doğan Bıçkı

GİRİŞ 437
18.1. Yeşil Ekonomi 441
18.1.1.Yeşil Ekonomi Nedir? 441
18.1.2.Rio+20'de Yeşil Ekonomi 442
18.1.3.Yeşil Ekonomi ve Teknoloji 444
18.2. Bir Mekân Teknolojisi Olarak Akıllı Kent 446
18.2.1. Akıllı Kent Nedir? 446
18.2.2. Akıllı Kent Teknolojileri ve Kullanım Alanları 449

18.2.3. Akıllı Kentlerin Riskleri: Eleştirel Açıdan Akıllı Kentler 453
18.3. Türkiye'de Akıllı Kent Politikaları/Uygulamaları, Ankara ve İstanbul'un Durumu 457
18.3.1. Merkezi Yönetim Düzeyinde Akıllı Kent Politikaları 457
18.3.1.1. Kalkınma Planı 457
18.3.1.2. Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi ve Eylem Planı 458
18.3.1.3. Akıllı Mekân Yönetimi Uygulama ve Rehberlik Kılavuzu (Akıllı Şehirler Kapasite Geliştirme ve Rehberlik Projesi) 459
18.3.1.4. Yerel Yönetimlerden Akıllı Uygulama Örnekleri 460
18.3.2.Akıllı Kentler İndeksine Göre Ankara ve İstanbul'un Durumu 461
18.4. Sonuç Yerine: Gerçek Akıllılık İçin Öneriler 463
KAYNAKÇA 464

Bölüm 19
TURİZM ENDÜSTRİSİNDE PAYLAŞIM EKONOMİSİ 467
Reyhan Arslan Ayazlar

GİRİŞ 467
19.1. Paylaşım Ekonomisi Kavramı 468
19.2. Sürdürülebilirlik Kapsamında Paylaşım Ekonomisi 472
19.3. Turizm Endüstrisinde Paylaşım Ekonomisi 476
SONUÇ 478
KAYNAKÇA 479

Bölüm 20
SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM BAĞLAMINDA ERİŞİLEBİLİRLİK 483
Nur Çelik İlal-Ozan Bahar

GİRİŞ 483
20.1. Sürdürülebilir Turizm 485
20.2. Turizmde Erişilebilirlik 489
20.2.1. Erişilebilir Turizm Kavramı 489
20.2.2. Erişebilir Turizm Uygulamaları 491
20.3. Konu İle İlgili Çalışmalar 493
20.4. Erişilebilir Turizme Yönelik Projeler 497
20.4.1. Köyceğiz Aromatik Bitkiler Evi Projesi 497
20.4.2. Turizme Erişiyoruz 498
20.4.3. Engelsiz Turizm Projesi 499
SONUÇ 500
KAYNAKÇA 502

Bölüm 21
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KONUSUNDAKİ BİLİNÇ DÜZEYLERİNİN ARAŞTIRILMASI (MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ) 505
Erdoğan Gavcar-Hüseyin Mustafa Metin-Cansu Tosun Gavcar

GİRİŞ 505
21.1. Materyal ve Yöntem 509
21.2. Bulgular ve Tartışma 510
SONUÇ 522
KAYNAKÇA 523

Bölüm 22
YEŞİL EKONOMİNİN BELİRLEYİCİLERİ VE EKONOMİK BÜYÜME: TÜRKİYE ÜZERİNE BİR ANALİZ 525
Kurtuluş Bozkurt-Aytaç Pekmezci

GİRİŞ 525
22.1. Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı 526
22.2. Yeşil Ekonomi Kavramı 528
22.3. Literatür 531
22.4. Veri Seti ve Yöntem 534
22.4.1. Eşbütünleşme Analizi 534
22.4.2. Johansen Eşbütünleşme Analizi 535
22.4.3. Granger Nedensellik Analizi 536
22.5. Uygulama Sonuçları 537
SONUÇ 541
KAYNAKÇA 542

Bölüm 23
YEŞİL EKONOMİDE SÜRDÜRÜLEBİLİR STRATEJİK PROJE YÖNETİMİ 545
Ahmet Esen

GİRİŞ 545
23.1. Proje Kavramı 547
23.2. Proje Yönetimi 548
23.3. Proje Yönetim Süreçleri 551
23.4. Proje Yönetimi Bilgi Alanları 552
23.5. Proje Başarısı 553
23.6. Stratejik Planlama ve Stratejik Proje Yönetimi 556

23.7. Proje Yönetiminde Sürdürülebilirlik 561
23.8. Yeşil Ekonomiyi Dikkate Alan Bir Model: Proje Mükemmellik Modeli (PMM) 564
SONUÇ 569
KAYNAKÇA 570

Bölüm 24
YEŞİL SANAYİ VE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI: TÜRKİYE'DE KİRLİLİK SIĞINAKLARI HİPOTEZİNİN TESTİ 573
Aynur Yıldırım - Gonca Akgün Güngör

GİRİŞ 573
24.1. Yeşil Sanayi Politikasının Gelişimi 574
24.2. Sanayileşme ve Çevre Kirliliği 576
24.2.1. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Çevre Kirliliği İlişkisi: Kirlilik Sığınakları Hipotezi 578
24.3. Literatür İncelemesi 579
24.4. Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Kirlilik Göstergelerinin Sektörel Görünümü 583
24.5. Türkiye İmalat Sanayi Sektörlerinde Kirlilik Sığınakları Hipotezinin Testi 591
24.5.1. Panel Veri Analizi 591
24.5.2. Gelen Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Kirlilik Endeksi İlişkisinin Panel Regresyon Analizi 592
SONUÇ 595
KAYNAKÇA 598

Bölüm 25
YEŞİL İNOVASYONA KAVRAMSAL YAKLAŞIM VE YEŞİL İNOVASYON POLİTİKALARI 601
Mehmet Avcı – Tuna Köse

GİRİŞ 601
25.1. İnovasyon Süreci ve İşleyişi 604
25.1.1. Yaratıcılık 605
25.1.2. İcat 607
25.1.3. İnovasyon 607
25.1.3.1. İnovasyon Türleri 608
25.1.4. Yayılma 611
25.2. Yeşil İnovasyon Kavramı 611
25.2.1. Yeşil Ürün İnovasyonu 615

25.2.2. Yeşil Süreç İnovasyonu 615
25.2.3. Yeşil Pazarlama İnovasyonu 616
25.2.4. Yeşil Örgütsel İnovasyon 617
25.3. Yeşil İnovasyon Politikaları 618
25.3.1. Sürdürülebilirlik 619
25.3.2. Ar-Ge Teşvikleri 619
25.3.3. Kamusal Politikalar ve Standartlar 620
25.3.4. Teşvik ve Destek Mekanizmaları 621
25.3.5. Pazar Mekanizmaları ve Ekonomik Araçlar 621
25.3.6. Eğitim ve Farkındalık 622
25.3.7. İş Birliği Politikaları 623
SONUÇ 623
KAYNAKÇA 625

Bölüm 26
TOKSİK İÇERMEYEN BİR ÇEVRE İÇİN SIFIR KİRLİLİK HEDEFİ 627
Bayram Coşkun - Eyüp Şen

GİRİŞ 627
26.1. Teoride ve Mevzuatta Sıfır Kirliliğin Anlamı ve Kapsamı 629
26.2. Avrupa Birliği Yeşil Mutabakatta Sıfır Kirlilik Hedefi 634
26.3. Sıfır Kirlilik Hedefi ile İlişkili Belgeler ve Eylem Planları 637
27.3.1. Avrupa Birliği Sıfır Kirlilik Eylem Planı 638
26.3.2. Sıfır Kirlilik İle İlgili Diğer Düzenlemeler/Belgelerin Genel Mahiyeti 642
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME 645
KAYNAKÇA 648

Bölüm 27
AVRUPA YEŞİL MUTABAKATI VE AVRUPA BİRLİĞİ ÜYE ÜLKELERİNE YANSIMALARI 649
Füsun Özerdem

GİRİŞ 649
27.1. Avrupa Yeşil Mutabakatı'na Giden Yol ve İçeriği 650
27.2. Mutabakat Metnine Yönelik Üye Devletlerin Durumları ve Tepkileri 657
SONUÇ 669
KAYNAKÇA 671

Bölüm 28
TÜRKİYE'NİN AVRUPA YEŞİL MUTABAKATI'NA UYUM POLİTİKALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ 675
Aslı Yönten Balaban

GİRİŞ 675
28.1. Avrupa Birliği'nin Çevre Politikası 676
28.2. Avrupa Yeşil Mutabakatı 677
28.3. Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Türkiye 679
28.4. Avrupa Yeşil Mutabakatı'na Uyum Kapsamında Yapılan Çalışmalar 680
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 685
KAYNAKÇA 689

EDİTÖRLER HAKKINDA 691

Bölüm 1

AVRUPA YEŞİL MUTABAKATI ÇERÇEVESİNDE YEŞİL EKONOMİYE GEÇİŞ

Nursen Vatansever Deviren-Tarık Duran

GİRİŞ

Sürdürülebilir kalkınma, küresel ısınma ve iklim değişikliği ile mücadeleyi teşvik ederek gelecek nesillere daha yaşanabilir bir dünya bırakmanın yanında sosyoekonomik kalkınmayı desteklemesi açısından kalkınma literatürüne önemli katkılar sağlamakta ve böylece insanlığın sürdürülebilir bir geleceğe doğru yol almasında vazgeçilmez bir rol oynamaktadır (Yılmaz, 2022: 1). 1980'li yıllarda ön plana çıkan sürdürülebilir kalkınma kavramı, ana akım iktisadın çevre-büyüme değiş-tokuşunun kırılmasına yol açmıştır. Bu çerçevede ana akım iktisat; çevresel problemlere çözüm üretirken aynı zamanda büyüyebilen bir kalkınma kavramının literatüre girmesine yol açmıştır. Bundan dolayı, günümüzde sürdürülebilir kalkınmanın, kalkınma politikalarını yoğun bir şekilde yönlendirdiği dikkati çekmektedir (Demirtaş, 2017: 109).

İnsanlığın Sanayi Devrimi'nden beri uyguladığı doğrusal ekonomi modeli, fosil yakıtlara dayalı olarak daha çok üretim ve daha çok tüketime öncelik vererek doğa ve gezegendeki canlıların tahrip edilmesine yol açmıştır. Dolayısıyla doğrusal ekonomi modelinin, son yıllarda gezegenimiz ve insanlık üzerinde yarattığı tehditlerin gittikçe artması ve tehlikeli boyutlara ulaşması sonucu iklim krizi, gittikçe derinleşmeye başlamıştır (Ecer, Güner ve Çetin, 2021: 125).

Son yıllarda iklim değişikliği ile mücadelede öncü rol üstlenen AB, 2019 yılında Avrupa Yeşil Mutabakatı'nı duyurmuştur. Bu çerçevede Avrupa'nın 2050'ye kadar dünyanın ilk iklim (karbon) nötr kıtası olma hedefini belirlemiştir. Bu mutabakat, sadece iklim eylem planı olmakla kalmayıp aynı zaman-

Son olarak sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak ve yeşil ekonomiye geçiş yapmak için doğal sermayeye odaklanan, döngüsel ekonomiye dayalı, sosyal koruma sağlayan ve temel hizmetlere erişimi destekleyen bir yaklaşım benimsenmelidir. Böylece gelir ve istihdam artışı sağlayan, eşitsizlikleri azaltan ve yoksulluğu ortadan kaldıran, israfı önleyen, enerji ve kaynak verimliliğine dayanan karbonsuz ve çevre dostu bir büyümeyi hedefleyen, adil ve kapsayıcı bir ekonomiye geçiş mümkün olacaktır. Bu hedeflere ulaşmak için sürdürülebilir politikaların etkin bir şekilde uygulanması ve yeşil dönüşüm mekanizmalarının harekete geçirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Al, İ. (2019). Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Ekonomi: Türkiye İçin Bir Endeks Önerisi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *12*(1), 112–124. https://doi.org/10.17218/hititsosbil.473413

Ali, E. B., Anufriev, V. P., & Amfo, B. (2021). Green Economy Implementation in Ghana as a Road Map for a Sustainable Development Drive: A Review. *Scientific African*, *12*, 1–17. https://doi.org/10.1016/j.sciaf.2021.e00756

Apostu, S. A., Gigauri, I., Panait, M., & Martín-Cervantes, P. A. (2023). Is Europe on the Way to Sustainable Development? Compatibility of Green Environment, Economic Growth, and Circular Economy Issues. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *20*(2), 1–17. https://doi.org/10.3390/ijerph20021078

Aşıcı, A. A., & Acar, S. (2022). Channels of Cooperation Between the EU and Turkey on Green Transformation. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, *21*(1), 43–67.

Aydınoğlu, A. U., & Esen, Ö. B. (2022). Yeşil Mutabakat: Tarihçe ve Akademik Araştırmaların İncelenmesi. *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi*, *11*(2), 107–121. https://doi.org/10.47934/tife.11.02.02

Balbay, Ş., Sarıhan, A., & Avşar, E. (2021). Dünya'da ve Türkiye'de "Döngüsel Ekonomi/Endüstriyel Sürdürülebilirlik" Yaklaşımı. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (27), 557–569. https://doi.org/10.31590/ejosat.971172

Barbiroli, G. (2011). Economic Consequences of the Transition Process toward Green and Sustainable Economies: Costs and Advantages. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, *18*(1), 17–27.

Demirtaş, I. (2017). Ekolojik ve Ekonomik Krizlere Alternatif Çözüm Olarak Yeşil Ekonomi Poitikaları. *Alternatif Politika, İklim Değişikliği ve Enerji Özel Sayısı*, *Aralık*, 107–132.

Diriöz, A. O. (2021). AB Yeşil Mutabakat Kapsamında Yeşil Ekonomiye Dönüşüm Süreci, Türkiye-AB İlişkilerine Olası Etkilerinin Değerlendirilmesi. *Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi*, *22*, 107–130.

Doğan, M. (2022). Ekonomik, Sosyal ve Çevresel Dönüşümde Yeşil Ekonominin Rolü. *Uluslararası Sosyal, Siyasal ve Mali Araştırmalar Dergisi (USSMAD)*, *2*(1), 49–73.

Doğaner Gönel, F. (2002). Globalleşen Dünyada (Nasıl Bir) Sürdürülebilir Kalkınma. *Birikim Dergisi*, (158), 72–80. https://www.unhcr.org/publications/manuals/4d9352319/unhcr-protection-training-manual-european-border-entry-officials-2-legal.html?query=excom 1989

EC. (2019). *The European Green Deal*. http://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:208111e4-414e-4da5-94c1-852f1c74f351.0004.02/DOC_1&format=PDF

Ecer, K., Güner, O., & Çetin, M. (2021). Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Türkiye Ekonomisinin Uyum Politikaları. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, *9*(2), 125–144.

Gevher, R. (2022). *Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Ekonomi: Avrupa Birliği Örneği*. Selçuk Üniversitesi.

Hassiba, A., & Boumar, S. (2023). The Green Economy as a Solution for Sustainable Development. *Algerian Journal of Economic Performance*, 142–161. https://doi.org/10.37575/h/geo/230008

Jain, M., Agarwal, M. R., & Jain, A. S. (2018). Impact of Green Economy-A Performance Analysis of India's Transition to Green Energy. *Impact of Green Economy*, *1*(2), 8–22.

Karakuş, D. N., An, N., Turp, M. T., & Kurnaz, L. (2022). AB Yeşil Mutabakatı ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Kapsamında Temel Uygulama Yaklaşımlarına Küresel Bakış. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *24*(1), 47–67. https://doi.org/10.16953/deusosbil.976404

Kuşat, N. (2013). Yeşil Sürdürülebilirlik İçin Yeşil Ekonomi:Avantaj ve Dezavantajları Türkiye İncelemesi. *Journal of Yasar University*, *29*(8), 4896–4916.

Lin, M., Zeng, H., Zeng, X., Mohsin, M., & Raza, S. M. (2023). Assessing Green Financing with Emission Reduction and Green Economic Recovery in Emerging Economies. *Environmental Science and Pollution Research*, *30*(14), 39803–39814. https://doi.org/10.1007/s11356-022-24566-5

Mirici, M. E., & Berberoğlu, S. (2022). Türkiye Perspektifinde Yeşil Mutabakat ve Karbon Ayak İzi: Tehdit Mi? Fırsat Mı? *Artvin Çoruh Üniversitesi Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, *8*(1), 156–164. https://doi.org/10.21324/dacd.982396

Purkis, S. (2020). *Yeşil Ekonominin Ekoloji Politiği: Doğanın Çığlığı*. Bursa: Ekin Yayınevi.

Sachs, J. D. (2019). *Sürdürülebilir Kalkınma Çağı (Çev: Barış Gönülşen)*. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Yayınevi.

Sapmaz Veral, E. (2021). Döngüsel Ekonomi: Engeller, Stratejiler ve İş Modelleri. *Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi*, *8*(1), 7–18.

Sarımehmet Duman, Ö. (2022). Avrupa'da Rekabetçi Sürdürülebilirliğin Politik Aracı: Ufuk Avrupa Programı. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, *21*(1), 225–255.

Sezgin, F. H., Yüksel Acı, E., & Atabay Kuşçu, R. (2023). *Avrupa Yeşil Mutabakatı Kapsamında Yeşil Ekonomi* (2. Baskı). Ankara: Nobel Yayınevi.

Söderholm, P. (2020). The Green Economy Transition: The Challenges of Technological Change for Sustainability. *Sustainable Earth*, *3*(1), 1–11. https://doi.org/10.1186/s42055-020-00029-y

Şahin, G., & Önder, H. G. (2021). Atık Yönetimi, Sera Gazı Emisyonları ve Türkiye: Avrupa Yeşil Mutabakatı Çerçevesinde Bir Değerlendirme. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *9*(112), 194–216.

T.C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2023). Döngüsel Ekonomi Politikaları. https://dongusel.csb.gov.tr/hakkinda-i-105778

Taş, M. A., & Aylak, B. L. (2022). Analysing the Impacts of European Green Deal on Logistics through CIMO-Logic. *European Journal of Science and Technology*, (34), 568–572. https://doi.org/10.31590/ejosat.1082778

Uğur, A. (2021). Antroposen: İklim Krizi mi Yoksa Uygarlık Krizi mi ? *Reflektif Journal of Social Sciences*, *2*(3), 557–579. https://doi.org/10.47613/reflektif.2021.46

UN. (2015). *Adoption Of The Paris Agreement*. *United Nations*. https://doi.org/10.17580/gzh.2021.07.02

UNDP. (2020). *UNDP Human Development Report 2020-The Next Frontier—Human Development and the Anthropocene*. *United Nations Development Programme*. https://doi.org/10.1080/00139157.2021.1898908

UNDP. (2021). *İnsani Gelişme Raporu 2020-Önümüzdeki Sınır- İnsani Gelişme ve Antroposen (Çeviri: Adnan Bıçaksız)*. http://hdr.undp.org

UNEP. (2011). *Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty*. www.unep.org/greeneconomy

Yalçın, A. Z. (2016). Sürdürülebilir Kalkınma İçin Yeşil Ekonomi Düşüncesi ve Mali Politikalar. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *6*(1), 749–775. https://doi.org/10.18074/cnuiibf.282

Yerlikaya, B. (2022). Yeşil Ekonomiye Geçiş Kadınların İstihdama Katılımı İçin Kriz Mi Fırsat Mı?: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bağlamında Yeşil İşler. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *44*(1), 137–161. https://doi.org/10.14780/muiibd.1135553

Yılmaz, F. (2022). *Yeşil İşler'e Doğru-Sürdürülebilir Gelişme ve Yeşil Ekonomi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Zvarych, R., Masna, O., & Rivilis, I. (2023). Methodological Principles of the Formation the Concept of Green Economy. *Herald of Economics*, 131–144. https://doi.org/10.35774/visnyk2022.04.131

Bölüm 2

KÜRESEL İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE İKLİM POLİTİKALARI

Ayşe Yıldız Özsalmanlı

Son ırmak kuruduğunda, son ağaç kesildiğinde ve son balık tutulduğunda beyaz adam, paranın yenmeyecek bir şey olduğunu anlayacak.
Kızılderili Atasözü

GİRİŞ

Yıllar öncesi televizyonlarda ABD, Meksika, Avustralya, Kanada gibi uzak ülkelerde orman yangını, fırtına, kasırga, hortum ve sellerin yaşandığı haberlerini duyardık. Televizyonda bu doğal afetlerin neden, nasıl olduğu ve bunlarla baş edebilmek için neler yapıldığını konu edinen ABD yapımı filmler, belgeseller ve haberlere denk gelirdik. Meğer Amerika, Asya, Avustralya ve Avrupa kıtalarındaki bazı ülkelerdeki çevre sorunları ulusal devlet politikalarıyla başarılamaz düzeyde imiş. Kısacası 1970-1980'lerde çevre sorunları uluslararası birlikteliği gerektiren, uluslararası konferanslar ile sözleşmelerin yapılmasını gerektiren bir düzeye ulaşmış.

Tabi bu konudaki akademik verileri daha sonra üniversitede iken aldığımız "Çevre Yönetimi ve Politikası" derslerinde öğrendik. Sanayileşerek, kentleşerek, ulusal ve uluslararası ekonomik girişimleri ve ticari faaliyetleri arttırarak gelişen bu ülkeler, faaliyetleri ile ozon tabakasına da ciddi zarar vermiş. Kısacası uzun yıllardır dünyada iklim değişikliğine (İD) neden olacak kadar doğada sera gazı artışı ve buna bağlı ozon tabakası incelmesi vardır. O kasırga ve fırtınalar ise bu gelişmiş ülkelerde sera gazı emisyon artışının (salınımının) sonucudur ve artık mücadele edilemez düzeye ulaşan iklim değişikliği hatta iklim krizinin emareleri imiş.

Diğer bir anlatımla literatürde tarih olarak 1970'ler denilen ve Amerika, Avrupa, Avustralya kıtasında artan bu çevre sorunları, uluslararası çevre poli-

KAYNAKÇA

1000 kitap.com (2023). *Kızıldereli Atasözleri ve Alıntılar.*https://1000kitap.com/kizilderili-atasozu--5372/alintilar?amp=1&sayfa=14 (Erişim tarihi: 23.05.2023)

Akıllı, H. , Kemahlı, F. , Okudan, K.ve Polat, F. (2008). Ekolojik Ayak İzinin Kavramsal İçeriği ve Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde Bireysel Ekolojik Ayak İzi Hesaplaması.

Akdeniz İİBF Dergisi, 08 (15),1-25. https://dergipark.org.tr/tr/pub/auiibfd/issue/32317/359129

Akın, G. (2006). Küresel Isınma, Nedenleri ve Sonuçları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 46(2), 29-43.* https://dergipark.org.tr/tr/pub/dtcfdergisi/issue/66772/1044205 (Erişim tarihi: 15.04.2023

Altunel, M. (09.05.2020), "Doğa ile savaş halindeyiz, kaybetmeliyiz", *SETA.* https://www.setav.org/doga-ile-savastayiz-kaybetmeliyiz/ (Erişim tarihi: 20.05.2023)

Altınok, E. ve Altınok, A.E. (2013). *Avrupa Birliği İklim Değişikliği Politikaları. Denetişim Dergisi, (12), 45-55.* https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/208774, (Erişim tarihi: 15.03.2023)

Aygül Akkuş (Aralık 2021). Küresel Güney Bağlamında İklim Etiği ve İklim Adaleti Uygulamaları. Cappadocia Journal of Area Studies (CJAS) 2021, (3)2, 200-215. DOI: http://dx.doi.org/10.38154/cjas.17https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2169598.

Bayar, F. (2008). Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye. *Uluslararası Ekonomik SorunlarDergisi,* 25-34. https://www.mfa.gov.tr/data/Kutuphane/yayinlar/EkonomikSorunlarDergisi/sayi32/firatbayar.pdf, https://www.academia.edu/download/58062282/kuresellesme_kavrami_ve_kuresellesme_surecinde_turkiye.pdf (Erişim tarihi: 25.05.2023)

Birpınar, M.E. (Ocak 2022), Küresel Sorun: İklim Değişikliği, Gelişimi ve Uluslararası Müzakereler ve Türkiye. *Çevre, Şehir ve İklim Dergisi, 1(1), 20-36.* https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2369174 (Erişim tarihi: 15.04.2023)

Cihannur Cihanalp (2019). Derin Ekoloji ve Tarım. *Akademia Doğa ve İnsan Bilimleri Dergisi, 5(1), 35-45, e-ISSN: 2717-8528.* https://dergipark.org.tr/tr/pub/adibd, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1263449 (Erişim: 31.05.2023)

Çelik, S., Bacanlı, H. ve Görgeç, H. (Kasım 2008). Küresel İklim Değişikliği ve İnsan Sağlığına Etkileri. *MGM. Telekomünikasyon Şube Müdürlüğü*, Ankara, 1-31. https://mgm.gov.tr/FILES/genel/makale/11_kureseliklimdegisikligietkileri.pdf (Erişim tarihi: 29.05.2023)

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı(2021). Tarihçemiz. https://csb.gov.tr/tarihcemiz-i-7012 (Erişim tarihi: 03.06.2023)

Çevre Kanunu (1983). 2872 sayılı ve 1983 tarihli, RG: 11.08.1983 ve 18132. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2872&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5 (Erişim tarihi: 27.05.2023)

Dağ, Ü. (Ocak 2022). İklim Değişikliği ve Küresel Isınmaya Dikkat Çekme Açısından İklim Kurgu Romanları: Kurbağa Adası ve Köpekli Çocuklar Gecesi'nin Karşılaştırmalı Analizi, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (29),1-14*. DOI: 10.54600/igdirsosbilder.980410. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1915125, (Erişim tarihi: 15.04.2023)

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) (2023). DSÖ Afrika, Sağlık konuları, Bulaşıcı hastalıklar… https://www.afro.who.int/health-topics/communicable-diseases, (E.T: 30.05.2023)

Erdoğan, S. (2020), Enerji, Çevre ve Sera Gazları. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi, 10 (1), 277-303.* https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1178439, (Erişim tarihi: 15.04.2023)

Gündoğan, A.C. vd. (2015). A'dan Z'ye İklim Değişikliği Başucu Rehberi. *REC (Kaynak, Çevre ve İklim Derneği), Türkiye Bölgesel Çevre Merkezi (REC Türkiye) ve Almanya Federal Cumhuriyeti Büyükelçiliği Yayını,* Güncellenmiş 2.sürüm, Ankara.https://rec.org.tr/2017/02/27/adan-zye-iklim-degisikligi-rehberi/, https://rec.org.tr/wp-content/uploads/2016/11/adanzye_iklim_degisikligi_basucurehberi.pdf

Hayırsever Topçu, F. (2008). İklim Değişikliği: Ortak Beklentiler ve Farklılaşan Çıkarlar. *Mülkiye Dergisi, 32 (259), 159-190.*https://dergipark.org.tr/tr/pub/mulkiye/issue/259/748 (Erişim tarihi: 20.05.2023)

Işık, G. (2023). Kuraklık ve İklim Değişikliğinin Su Yönetimi Üzerine Etkileri: Muğla İli Örneği, Muğla Sıtkı Koçman Ünv. SBE. Kamu Yönetimi ABD. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışmanı: Doç.Dr. Ayşe Yıldız Özsalmanlı), Muğla. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=a0OMTmEd_3mfOBxT8SiBTL7_TFemxxbhioliBEXRzY4iKmaGgf_iMvWBToTxON03 (Erişim Tarihi: 10.09.2023)

İğci, T. ve Çobanoğlu, N. (2019). İklim Değişikliğinin ve İklim Değişikliğiyle İlgili Küresel Anlaşmaların Çevre Etiği Bakımından Değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi, 7(2),130-146.* https://dergipark.org.tr/tr/pub/aucevrebilim/issue/51058/515454

Kaya, Y. (2017). Paris Anlaşmasını İklim Adaleti Perspektifinden Değerlendirmek, *Uluslararası İlişkiler Dergisi, Özel Sayı, 87-106,* DOI: 10.33458/uidergisi.513231, https://dergipark.org.tr/en/pub/uidergisi/article/513231 (Erişim tarihi: 15.03.2023)

Kayaer, M. (Nisan 2013). Çevre ve Etik Yaklaşımlar. Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 1(2), 63-76. https://dergipark.org.tr/en/pub/seyad/issue/53409/710347 (Erişim tarihi: 03.06.2023)

Kaymaz, C. ve Tut, G. (Haziran 2020), İklim Değişikliği Politikalarına Yönelik Bir Çerçeve Denemesi. *Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi, 2(1), 78-98*, https://dergipark.org.tr/tr/pub/yykentcevre/issue/55330/736780, (Erişim tarihi: 15.04.2023).

Keleş, R., Hamamcı, C., Çoban, A. (2015). Çevre Politikası. İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

Kıvılcım, İ. (2013). *2020'ye Doğru Kyoto-Tipi İklim Değişikliği Müzakereleri: Avrupa Birliğinin Yeterliliği ve Türkiye'nin Konumu.* İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, Yayın No: 268, 1-92. https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=70&id=208 (Erişim tarihi: 15.04.2023).

Milliyet (17.02.2023), *Dünya Haberleri,* "Dünyada kaç insan var? Ülkelere göre nüfus sıralaması… https://www.milliyet.com.tr/dunya/dunya-nufusu-2023-dunyada-kac-insan-var-ulkelere-gore-dunya-nufus-siralamasi-6694352.

Nurhan Varol, Meltem Ayaz (2012). Küresel İklim Değişikliği ve Zeytincilik. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi 5(1):11-13,* ISSN: 1308-0040, E-ISSN: 2146-0132, www.nobel.gen.tr

Ocak. M.E. (Temmuz 2014). İlkim Tahminleri ve Küresel Isınma. *TUBITAK Bilim Genç Sayfası.* https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/iklim-tahminleri-ve-kuresel-isinma (Erişim tarihi: 02.06.2023).

Ocak. M.E. (Mayıs 2022), Ozonun Küresel Isınmadaki Rolü. *TUBITAK Bilim Genç Sayfası.* https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/ozonun-kuresel-isinmadaki-rolu (Erişim tarihi: 02.06.2023).

Oğuz, C. U. (2010). İklim Değişikliği ile Mücadelede Yerel Yönetimlerin Rolü: Seattle Örneği. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 17 (2), 25-41.* https://dergipark.org.tr/tr/pub/yonveek/issue/13693/165720(Erişim tarihi: 15.04.2023)

Özel, M. ve Kılıç, S. (2006). Küresel Bir Sorun Olarak İklim Değişikliği ve İklim Politikaları. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 34, 137-169.* https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/5367 (Erişim tarihi: 20.05.2023)

Öztürk, M. ve Öztürk, A. (2019). BM İDÇS'den Paris Anlaşması'na: Birleşmiş Milletler'in İklim Değişikliğiyle Mücadele Çabaları. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 12 (4) , 527-541.* https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/832675, (Erişim tarihi: 15.04.2023)

Öztürk, T. ve Gürsoy, F. (2022). Küresel İklim Değişikliğinin Arktik Okyanusuna Jeopolitik Etkisi. *Akdeniz Ünv. İİBF. Dergisi, 22 (1) 117-13.* DOI: 10.25294-auibfd.10538, https://dergipark.org.tr/tr/pub/auiibfd/issue/65556/1053878, (Erişim tarihi: 15.04.2023)

Satır Reyhan, A. ve Reyhan, H. (2016). Küresel Isınmanın Nedenleri, Sonuçları, Çözümleri Üzerine Yeni Değerlendirmeler. *Memleket Siyaset Yönetim Dergisi, 11 (26), 1-24.* https://dergipark.org.tr/en/pub/msydergi/issue/75860/1251031

TEMA (Mayıs 2023), Toprağın Geleceği: Rüzgâr Perdeleri.https://topraktema.org/kategoriler/topra%C4%9F%C4%B1n-gelece%C4%9Fi/ruezg%C3%A2r-perdeleri/ (Erişim: 31.05.2023)

Türkeş, M. (2022). IPCC'nin Yeni Yayımlanan İklim Değişikliğinin Etkileri, Uyum ve Etkilenebilirlik Raporu Bize Neler Söylüyor*? Dirençlilik Dergisi 6(1), 197-207.* DOI: 10.32569/resilience.1098946,https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2355282, (Erişim tarihi: 15.04.2023)

UNDP (2020). *30. İnsani Gelişmişlik Raporu.*https://www.undp.org/tr/turkiye/publications/2020-insani-gelisme-raporu, http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2020.pdf, (Erişim tarihi: 01.05.2023)

Vikisöz, Sözlük (t.y). Sayfa: Hurbert Reeves.https://tr.wikiquote.org/wiki/Hubert_Reeves, (Erişim tarihi: 20.05.2023)

"Water World"(Su Dünyası)(1995). Film. Tür: Aksiyon, Macera, Bilim Kurgu. https://sinepal.vip/ sudunyasi-izle-1995 (Erişim tarihi: 15.04.2023)

"Water World"(Su Dünyası) (1995). Film. Beyazperde, Su dünyası, Özet. https://www.beyazperde.com/filmler/film-13247/ (Erişim tarihi: 15.04.2023)

Worldometers,(2023). Dünya Nüfusu (30.05.2023). https://www.worldometers.info/tr/ (Erişim tarihi: 30.05.2023)

Worldometers (2023). Çevre (02.06.2023). https://www.worldometers.info/tr/ (Erişim tarihi: 02.06.2023)

Yazıcılar, A. (Ekim 2018). Sahip Olmadığı Ağacın Gölgesini Satan Adam: Kapitalizm*, Genç, Aylık Gençlik Dergisi*, *Sayı 145,* https://gencdergisi.com/12851-sahip-olmadigi-agacin-golgesini-satan-sistem-kapitalizm.html (Erişim tarihi: 23.05.2023)

Yıldırım Y. (2020), "Greta Thunberg ve İklim İçin Okul Grevleri: Küresel İklim Aktivizminde Yeni Süreç", *Politik-Ekonomik Kuram, Sosyal Bilimler Dergisi, 4(1), 45-71. e-ISSN: 2587-2567.* https://dergipark.org.tr/tr/download/issue-full-file/55161, (Erişim tarihi: 20.05.2023)

Yıldız, A. (1995). Türkiye'de Çevre Yönetiminde Özel Çevre Koruma Kurumunun Kararlarının Rolü. *Dokuz Eylül Ünv. SBE. Kamu Yönetimi ABD. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi),* (Danışmanı: Doç. Dr. Zerrin Toprak Karaman), İzmir. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp, (Erişim tarihi: 02.06.2023)

Yıldız Özsalmanlı, A. (16.03.2021a). Sürdürülebilir Çevre, İklim Değişikliği ve Kuraklık-I". *MSKÜ. Sürdürülebilir Yeşil Kampüs Koordinatörlüğü, Bahar 2021 Webinarları.* https://www.youtube.com/watch?v=ERP-1XvV-Kg, (Erişim tarihi: 15.04.2023)

Yıldız Özsalmanlı, A. (30.03.2021b). Sürdürülebilir Çevre, İklim Değişikliği ve Kuraklık -2*. 2021-2022 Bahar Dönemi Webinarları*. https://www.youtube.com/watch?v=JkoQNBhlJwQ, (Erişim tarihi: 15.04.2023)

Yıldız Özsalmanlı, A. (31.01.2022). Sürdürülebilir Çevre Açısından Nükleer Santrallerin Etkileri. *2021-2022 Bahar Dönemi Webinarları.* https://www.youtube.com/watch?v=4szt0SLmsd4&t=22s, (Erişim tarihi: 15.04.2023)

Yıldız Özsalmanlı, A. (27.01.2023). Sürdürülebilir Çevre Yönetimi Açısından Dünyada Gıda Sorunu ve Çalışmalar. *2022-2023 Güz Dönemi Webinarları.*https://www.youtube.com/watch?v=G3yprp4smOU (Erişim tarihi: 15.04.2023)

Yörük, A. ve Şahinler, N. (Kasım 2013). Küresel Isınmanın Balarıları Üzerine Olası Etkileri. *Uludağ Arıcılık Dergisi, 13 (2): 79-87.*https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/409325 (Erişim tarihi: 15.04.2023)

Bölüm 3

EKOSİSTEMİN VE BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİĞİN KORUNMASI VE TÜRKİYE AÇISINDAN DEĞERLENDİRMELER

Ayşe Yıldız Özsalmanlı

"Bu vatan, çocuklarımız ve torunlarımız için cennet yapılmaya değer…"

Mustafa Kemal Atatürk

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu 1923 yılından günümüze, tarım, sanayi, iktisat, sağlık, eğitim, ticaret, diplomasi politikaları yanında çevre politikası açısından da, Batılı devletlerle eşzamanlı ve birlikte hareket etmiştir. Türkiye'nin çevre yönetimi ve politikasının oluşturulmasında geçmişten günümüze kadar öncelikli şekilde Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi yanında Avrupa ülkeleri ile eşgüdüm içinde hareket etmiştir. Genelde Avrupa ülkeleriyle aynı zamanda imzalanan çevre koruma amaçlı uluslararası sözleşmeler ve Türkiye'nin de katıldığı uluslararası konferans ve bilimsel toplantılar bunların delili niteliğindedir. Yine geçen 40-50 yılda "Çevre Yönetimi ve Politikası, Çevre Politikası, Çevre Etiği, Çevre Hukuku" gibi isimlerle basılan kitaplarda genelde ilk bölümlerde "uluslararası çevre yönetimi/politikası" kısımlarındaki anlatılarda Türkiye'nin Avrupa Çevre Politikası ve Avrupa çevre hukukunun bir parçası olduğu sonucu çıkarılmıştı. Ayrıca Türkiye'de çevre koruma ile ilgili görev ve yetkileri bulunan iki bakanlığın ana hizmet birimleri içinde, "Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü"nün mutlaka yer almaktadır. Uluslararası Çevre Örgütünün (UNEP) çalışmaları da Türkiye'de çevre politikaları için önemli görülmekte ve yakından takip edilmektedir. Son dönemde ise Türkiye'nin AB'de üye ülkelerce hazırlanan ve kabul edilen "Avrupa Yeşil Mutabakatı"nı kabul ettiği ve takipçisi ile destekleyicisi olduğu izlenmektedir.

KAYNAKÇA

Akmalı Özçiftçi, S. (Şubat 2010). Ekolojik Binalarda Enerjinin Etkin Kullanılmasının İrdelenmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Müjde Altın). İzmir. https://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12397/8028/276564.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Erişim Tarihi: 01.07.2023).

Aydın, H. İ. ve Nasıroğlu, M. M. (Aralık 2020). Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Türkiye'nin Yeşil Büyüme Göstergelerinin Değerlendirilmesi. Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi, 7 (13), 1-30. (Erişim Tarihi: 01.07.2023).

Balbay, S., Sarıhan, A., Avsar, E. (2021). Circular Economy/Industrial Sustainability. Approach in the World and in Turkey, European Journal of Science and Technology, (27), 557-569. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1879706 (Erişim Tarihi: 01.07.2023).

Balkız, Ö. (2023). Ekosistemleri ve Biyolojik Çeşitliliği Korumak ve İyileştirmek-Ekosistem ve Biyolojik Çeşitlilik. Sezgin, F.H., Yüksel Avcı, E. ve Atabay Kuşçu, R. (Ed.). Avrupa Yeşil Mutabakatı Kapsamında Yeşil Ekonomi içinde (s. 201-216). 2.baskı, Ankara: Nobel Yayınevi (Erişim Tarihi: 01.08.2023).

Cihan, S. (18.02.2013), Büyükşehir Gaziantep, Ekolojik Şehirleşme ve Pasif Ev Projesi (ppt). İstanbul, https://www.emo.org.tr/ekler/f9af53058469867_ek.pdf (Erişim Tarihi: 01.07.2023).

Çevre ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Millî Parklar Genel Müdürlüğü, Doğa Koruma Daire-si Başkanlığı (2007). Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı, Ankara, 176. http://www.surdurulebilirkalkinma.gov.tr/wp-content/uploads/2016/06/ULUSAL_B%C4%B0YOLOJ%C4%B0K_%C3%87E%C5%9E%C4%B0TL%C4%B0L%C4%B0K_STRATEJISI_VE_EYLEM_PLANI.pdf (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

ÇŞİDB(2023). Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın Tarihçesi. https://csb.gov.tr/tarihcemiz-i-7012 (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

ÇŞİDB (2023). E-Hizmetler ve Projeler. https://csb.gov.tr/uygulamalar (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

ÇŞİDB (2023). Teşkilat Şeması. https://www.csb.gov.tr/teskilat-semasi (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

ÇŞİDB (2023). ÖÇKB, Göksu Deltası ÖÇKB. https://ockb.csb.gov.tr/goksu-deltasi-ozel-cevre-koruma-bolgesi-i-2749i (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

ÇŞİDB (2023). ÖÇKB, Belek ÖÇKB. https://ockb.csb.gov.tr/belek-ozel-cevre-koruma-bolgesi-i-2759 (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

ÇŞİDB (2023). ÖÇKB, Gölbaşı ÖÇKB. https://ockb.csb.gov.tr/golbasi-ozel-cevre-koruma-bolgesi-i-2750, (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

ÇŞİDB (2023). ÖÇKB, Göksu Deltası ÖÇKB. https://ockb.csb.gov.tr/goksu-deltasi-ozel-cevre-koruma-bolgesi-i-2749i (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

ÇŞİDB (2023). ÖÇKB, Köyceğiz-Dalyan ÖÇKB. https://ockb.csb.gov.tr/koycegiz-dalyan-ozel-cevre-koruma-bolgesi-i-2753 (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

ÇŞİDB (2023). ÖÇKB, Marmara Denizi ve Adalar ÖÇKB. https://ockb.csb.gov.tr/marmara-denizi-ve-adalar-ozel-cevre-koruma-bolgesi-i-106827 (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

ÇŞİDB (2023). Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü (2023). https://tvk.csb.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

ÇŞİDB (2023). ÖÇKB, Türkiye'deki ÖÇKB Haritası. https://ockb.csb.gov.tr/ock-bolgeleri-harita-i-55 (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

ÇŞİDB (2023). Özel Çevre Koruma Bölgeleri. https://csb.gov.tr/sss/ozel-cevre-koruma (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

Çiçek, E., Birecikligil, S., Öztürk, S., Seçer, B, Celepoğlu, Y. (2016). Nevşehir İli Balık Faunası İçin Koruma ve İzleme Programı Önerileri. Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi, 5(1), 1-9. http://dx.doi.org/10.17100/nevbiltek.63192 (Erişim Tarihi: 01.07.2023).

Dışişleri Bakanlığı (2023), Dış Politika, İklim Değişikliği ile Mücadele, Paris Antlaşması. https://www.mfa.gov.tr/paris-anlasmasi.tr.mfa (Erişim Tarihi: 10.08.2023).

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (2017). Arazi Toplulaştırma Uygulama Yönetmeliği. 09.12.2017 tarih ve 30265 sayılı RG. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/12/20171209-2.htm (Erişim Tarihi: 10.08.2023).

Habertürk (27.08.2018). "Geldiler, Kirlettiler ve Gittiler…Nasıl Bu Kadar Duyarsız Olduk…".https://www.haberturk.com/video/haber/izle/geldiler-kirlettiler-ve-gittiler-nasil-bu-kadar-duyarsiz-olduk/532246 (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

Hayırsever Topçu, F. (2012). Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi: Müzakeren Uygulamaya. Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi, 20(1), 57-97. https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruaad/issue/326/1582 (Erişim Tarihi: 01.07.2023).

Karadavut, U. (2014). Türkiye'de Sürdürülebilir Tarımsal Ekosistemlerin Planlanması ve Sistem Yaklaşımı. 21.Yüzyılda Fen ve Teknik Dergisi, 1(1), 25-36. https://dergipark.org.tr/tr/pub/fenveteknik/issue/65319/1006510 (Erişim Tarihi: 01.07.2023).

Köroğlu, V. (Aralık 2009). Çevreci Atatürk. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(2), 57-69.https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/695632 (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

Mersin Silifke TOKİ Ortaokulu (2023). Atatürk'ün Doğa Sevgisi. Özlemi Tüm Ülkeyi Ağaçlandırmaktı. "Bu Vatan, Çocuklarımız Ve Torunlarımız İçin Cennet Yapılmaya Değer… Mustafa Kemal Atatürk". https://silifketokiortaokulu.meb.k12.tr/33/08/715812/icerikler/ataturkun-doga-sevgisi_3080541.html (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

Pouya, S. ve Pouya, S. (2017). Biyolojik Çeşitliliğe ve Ekosistem Hizmetlerine Katkı Sağlayan Kentsel Projeler. Kent Akademisi Dergisi, 10(31), 306-322. https://dergipark.org.tr/tr/pub/kent/issue/34453/382387 (Erişim Tarihi: 01.07.2023).

Sarı, N. , Özbek, K. ve Murat Duran, R. (2016). Bitki Genetik Kaynakları, Muhafazası ve Türkiye Tohum Gen Bankası. Kafkas Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 9 (1), 53-54. https://dergipark.org.tr/tr/pub/kujs/issue/30865/338479 (Erişim Tarihi: 11.07.2023).

Taşçı, A. (30.12.2020). "Taksonomi, Biyoloji'de Sınıflandırma Bilimi". Türkiye Yaban Hayatı. https://turkiyeyabanhayati.org/blog/detail/taksonomi-biyolojide-siniflandirma-bilimi (Erişim Tarihi: 11.07.2023).

TOB, Bağlı ve İlgili Kuruluşlar (2023). https://www.tarimorman.gov.tr/Sayfalar/Detay.aspx?SayfaId=53 (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

TOB (2023). Birimler. https://www.tarimorman.gov.tr/Sayfalar/Birimler.aspx (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

TOB (2023). Bilgi Merkezi, Konular, Veriler. https://www.tarimorman.gov.tr/Sayfalar/Detay.aspx?SayfaId=57 (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

TOB(2023). Doğa Koruma ve Millî Parklar Genel Müdürlüğü. https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

TOB; DKMP GM (2023). Mevzuat, Odak Noktası Olduğumuz Uluslararası Sözleşmeler, Avrupa Peyzaj Sözleşmesi. https://www.coe.int/en/web/landscape, https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/MEVZUAT/Uluslararas%C4%B1%20S%C3%B6zle%C5%9Fmeler/6%20AVRUPA%20PEYZAJ%20S%C3%96ZLE%C5%9EMES%C4%B0.pdf (Erişim Tarihi: 01.08.2023).

TOB, DKMP GM (2023). Mevzuat, Odak Noktası Olduğumuz Uluslararası Sözleşmeler, 1993 Tarihli BM Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi. https://www.cbd.int/, https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/MEVZUAT/Uluslararas%C4%B1%20S%C3%B6zle%C5%9Fmeler/3%20BM%20B%C4%B0YOLOJ%C4%B0K%20%C3%87E%C5%9E%C4%B0TL%C4%B0L%C4%B0K%20S%C3%96ZLE%C5%9EMES%C4%B0.pdf (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

TOB, DKMP GM (2023). Mevzuat, Odak Noktası Olduğumuz Uluslararası Sözleşmeler, Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme (CITES). https://www.cites.org/, https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/MEVZUAT/Uluslararas%C4%B1%20S%C3%B6zle%C5%9Fmeler/5%20C%C4%B0TES%20S%C3%96ZLE%C5%9EMES%C4%B0.pdf (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

TOB, DKMP GM (2023). Hassas Alanlar Dairesi Başkanlığı Mevzuatı. https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/43/Hassas-Alanlar-Dairesi-Baskanligi-Mevzuati (Erişim Tarihi: 01.08.2023).

TOB DKMP GM, Mevzuat, 2004 Tarihli ve 5199 Sayılı Hayvanları Koruma Kanunu ve İlgili Mevzuat, ttps://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/46/5199-Sayili-Hayvanlari-Koruma-Kanunu-Ve-Ilgili-Mevzuati, Hayvanlar%C4%B1%20Koruma%20Kanunu.pdf (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

TOB, DKMP GM (2023). Mevzuat, 4915 Sayılı Kara Avcılığı Kanunu ve İlgili Mevzuat. https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/44/4915-Sayili-Kara-Avciligi-Kanunu-Ve-Ilgili-Mevzuati (Erişim Tarihi: 01.08.2023).

TOB, DKMP GM. (2023). ONOUS. https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/42/Odak-Noktasi-Oldugumuz-Uluslararasi-Sozlesmeler (Erişim Tarihi: 01.08.2023).

TOB, DKMP GM (2023). ONOUS., 1.ACCOBAMS. https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/MEVZUAT/Uluslararas%C4%B1%20S%C3%B6zle%C5%9Fmeler/1%20ACCOBAMS.pdf, https://accobams.org/ (Erişim Tarihi: 01.08.2023).

TOB, DKMP GM(2023). Odak Noktası Olduğumuz Uluslararası Sözleşmeler, 4.Bükreş Sözleşmesi.https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/MEVZUAT/Uluslararas%C4%B1%20S%C3%B6zle%C5%9Fmeler/4%20B%C3%9CKRE%C5%9E%20S%C3%96ZLE%C5%9EMES%C4%B0%20ALT%20PROTOKOL%C3%9C.pdf (Erişim Tarihi: 01.08.2023).

TOB, Doğa Koruma ve Millî Parklar Genel Müdürlüğü (2023). ONOUS., 2.Bern Sözleşmesi.https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/MEVZUAT/Uluslararas%C4%B1%20S%C3%B6zle%C5%9Fmeler/2%20BERN%20S%C3%96ZLE%C5%9EMES%C4%B0.pdf (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

TOB, DKMP GM (2023). 2873 Sayılı Millî Parklar Kanunu ve İlgili Mevzuat. https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/41/2873-Sayili-Milli-Parklar-Kanunu-Ve-Ilgili-Mevzuati (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

TOB, DKMP GM (2023). Hassas Alanlar Dairesi Başkanlığı Mevzuatı, Avrupa Peyzaj Sözleşmesi.https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/MEVZUAT/Hassas%20Alanlar/AVRUPA%20PEYZAJ%20S%C3%96ZLE%C5%9EMES%C4%B0.pdf (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

TOB, DKMP GM (2023). Menü, Biyoçeşitlilik İstatistikleri. https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/20/Biyocesitlilik-Istatistikleri (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

TOB, DKMP GM (2023). Menü, Biyoçeşitlilik İstatistikleri, Nuhun Gemisi Veritabanı, https://nuhungemisi.tarimorman.gov.tr/public/istatistik (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

TOB, DKMP GM (2023). Menü, Biyoçeşitlilik İstatistikleri, Korunan Alan İstatistikleri. https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/18/Korunan-Alan-Istatistikleri (Erişim Tarihi: 01.08.2023).

TOB DKMP GM (2023). Menü, Biyoçeşitlilik İstatistikleri, 2022 Yılına Ait Metaveri. https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/dkmp%20resmi%20istatistik/resmiistatistikler/biyolojikcesitlilikistatistikleri/Biyo%C3%A7e%C5%9Fitlilik%20%C4%B0statistikleri%20Metaveri%202022.pdf (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

TOB (2023). Millî Parklar. https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/27/Milli-Parklar (Erişim Tarihi: 10.08.2023).

TOB, Mirasımız, Yerel Tohum (2023). https://www.tarimorman.gov.tr/Sayfalar/Detay.aspx?SayfaId=57, https://mirasimizyereltohum.tarimorman.gov.tr (Erişim Tarihi: 01.08.2023).

TOB (2023). Tabiat Parkları. https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/28/Tabiat-Parklari (Erişim Tarihi: 10.08.2023).

TOB (2023). Tabiat Anıtları. https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/29/Tabiat-Anitlari (Erişim Tarihi: 01.08.2023).

TOB (2023). Tabiatı Koruma Alanları. https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/30/Tabiat-Koruma-Alanlari (Erişim Tarihi: 01.08.2023).

TOB, Taşra Birimleri (2023). https://www.tarimorman.gov.tr/Sayfalar/TasraTeskilati.aspx (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

TOB (2023). Sulak Alanlar. https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/31/Sulak-Alanlar (Erişim Tarihi: 01.08.2023).

TOB (2023). Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları. https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/32/Yaban-Hayati-Gelistirme-Sahalari (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

TRT Haber (13.11.2022), "Doğayı Kirletenler Atıklardaki Parmak İzlerinden Tespit Ediliyor".https://www.trthaber.com/haber/turkiye/dogayi-kirletenler-atiklardaki-parmak-izlerinden-tespit-ediliyor-723240.html (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

TOB DKMP GM (2023). Kütüphane. https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP.

Türkoğlu, M. ve Verdiyeva, V. (Nisan 2019). Biyoçeşitliliğin ve Ekosistemin Devamlılığı. 1-7. https://www.researchgate.net/publication/332767045 (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

Türkoğlu Üstün, K. (2021). Yeni Bir Dönemin Başlangıcı: Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Türk Çevre Hukuku ve Politikalarına Etkileri. Memleket Siyaset Yönetim Dergisi, 16 (36), 329-366. https://dergipark.org.tr/tr/pub/msydergi/issue/68237/1063473 (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (2023). https://www.uab.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 11.08.2023)

Yıldız, A. (Şubat 1995). Türkiye'nin Çevre Yönetimi ve Politikasında Özel Çevre Koruma Kurumu Kararlarının Rolü. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ABD. (Basılmamış) Yüksek Lisans Tezi. (Danışman: Doç. Dr. Zerrin Toprak Karaman), İzmir. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

1983 Tarihli ve 2872 Sayılı Çevre Kanunu, 11.08.1983 Tarih ve 18132 Sayılı RG. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2872&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=

1983 Tarihli ve 2873 Sayılı Millî Parklar Kanunu, 11.8.1983 Tarih ve 18132 Sayılı RG. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2873.pdf, https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/MEVZUAT/2873%20Say%C4%B1l%C4%B1%20Milli%20Parklar%20Kanunu/1-)%202873%20Say%C4%B1l%C4%B1%20Milli%20Parklar%20Kanunu.pdf (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

19.10.1989 tarih ve 383 Sayılı Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Kurulmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname. 13.11.1989 Tarih ve 20341 Sayılı RG. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/4.5.383.pdf (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

2003 Tarihli ve 4915 Sayılı Kara Avcılığı Kanunu. 11.07.2003 Tarih ve 25165 Sayılı RG. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4915.doc,https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/MEVZUAT/4915%20Kara%20Avc%C4%B1l%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20Kanunu/1)Kara%20Avc%C4%B1l%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20Kanunu.pdf (Erişim Tarihi: 11.08.2023)

2004 Tarihli ve 5199 Sayılı Hayvanları Koruma Kanunu, 01.07.2004 Tarih ve 25509 Sayılı RG. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5199-20100611.pdf, https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/MEVZUAT/5199%20Say%C4%B1l%C4%B1%20Hayvanlar%C4%B1%20Koruma%20Kanunu/1, Hayvanlar%C4%B1%20Koruma%20Kanunu.pdf (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

Bölüm 4

YEŞİL EKONOMİYE GEÇİŞ SÜRECİNDE ORTAK TARIM POLİTİKASI

Tarık Duran

GİRİŞ

Geçmişten günümüze tarım sektörü, ülkelerin ekonomik kalkınmalarında önemli rol üstlenmiştir. Tarım sektörü, geçmişte sanayi sektörünün gelişmesine yol açacak sermaye birikimine katkı sağlamasıyla birlikte sanayi sektöründeki temel ham madde ihtiyacının giderilmesine yardımcı olması açısından da ayrıca önemli görülmektedir. Tüm sektörlerde olduğu gibi tarım sektörünün gelişmesi hem iç piyasada tüketimi karşılaması hem de ihracatının yapılması açısından millî gelirin artmasına yardımcı olmaktadır.

AB topraklarının %80'i tarım arazilerinden ve ormanlardan oluşmaktadır. Ortak Tarım Politikası (OTP), AB'nin biyoçeşitlilik için sağlanan fonların önemli bölümünü bu alanlarda kullanmaktadır. OTP'nin uygulamaya konulduğu 1962 yılından günümüze AB bünyesinde yer alan ülkelerde faaliyet gösteren çiftçilere tarımsal destek ödemeleri yapılmıştır. Böylece kırsal alanlarda faaliyet gösteren çiftçilere ve tarımsal gıda sistemine ciddi anlamda parasal destek sağlanmıştır (European Union, 2023).

Avrupa Birliği tarafından 2 Aralık 2021 tarihinde ele alınan "Ortak Tarım Politikası", 2023-2027 döneminde daha adil, çevre dostu ve performans odaklı olarak kurgulanmıştır. Bu misyon çerçevesinde ortaya konulan OTP'de aynı zamanda Avrupa Yeşil Mutabakatı'na istinaden ortaya konulan hedefler de dikkate alınmış ve tarım sektörünün sürdürülebilir bir yapıya kavuşabilmesi için çeşitli adımlar atılmıştır. Yeni OTP'de tarımsal sektörün ekonomik, sosyal ve çevresel olarak ele alınması gerektiğine değinilmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2023). AB'nin kapsayıcı ve sürdürülebilir olan Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın temelinde sağlıklı insanlar, sağlıklı toplumlar ve sağlıklı bir gezegen arasındaki sürdürülebilirlik ele alınmaktadır. Bu mutabakat, ekonomik canlanma

KAYNAKÇA

European Commission. (2007). *The Common Agricultural Policy Explained*. https://www.seerural.org/wp-content/uploads/2009/05/04_THE-COMMON-AGRICULTURAL-POLICY-EXPLAINED.pdf

European Commission. (2020). Commissions Staff Working Document: Analysis of links between CAP Reform and Green Deal. m https://agriculture.ec.europa.eu/system/files/2020-05/analysis-of-links-between-cap-and-green-deal_en_0.pdf

European Commission. (2022). *Proposed CAP Strategic Plans and Commission Observations*.

European Commission. (2023a). A European Green Deal. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en

European Commission. (2023b). Agriculture And The Green Deal: A Healthy Food System For People And Planet.

European Commission. (2023c). Farm to Fork Strategy.

European Commission. (2023d). *The Common Agricultural Policy At A Glance*.

European Union. (2023). EUR-Lex home/Summaries of EU Legislation /Agriculture. https://eur-lex.europa.eu/summary/chapter/agriculture.html?root_default=SUM_1_CODED=03

Stevens, C. (2011). *Agriculture and Green Growth*. https://www.oecd.org/greengrowth/sustainable-agriculture/48289829.pdf

T. C. Ticaret Bakanlığı. (2021). *Yeşil Mutabakat Eylem Planı 2021*. *Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı*.

T.C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2023). *SEA Yönetmeliği hakkında Temel Rehber*. https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiFxK_d3bOBAxVRSfEDHYqoDE4QFnoECAsQAw&url=https%3A%2F%2Fkimyasallar.csb.gov.tr%2Fuploads%2Ffile%2Fsea-temel-rehber.docx%23%3A~%3Atext%3DSEA%252C%2520Maddelerin%2520ve%2520Kar%25C4

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2023). Fasıl 11 : Tarım ve Kırsal Kalkınma. https://www.ab.gov.tr/fasil-11-tarim-ve-kirsal-kalkinma_76.html

UNEP. (2011). *Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty*. www.unep.org/greeneconomy

UNEP. (2023). *What is an "Inclusive Green Economy"?* https://www.unep.org/explore-topics/green-economy/why-does-green-economy-matter/what-inclusive-green-economy

Bölüm 5

ADİL, SAĞLIKLI VE ÇEVRE DOSTU GIDA SİSTEMİ OLARAK TARLADAN SOFRAYA

Vasfiye Hazal Özyurt

GİRİŞ

Yeşil ekonomi ifadesi düşük karbonlu, kaynakları verimli kullanan ve sosyal olarak kapsayıcı ekonomi anlamına gelmektedir. Bu ekonomi modelini daha ayrıntılı olarak açıklayacak olursak sera gazı emisyonlarının ve dolayısıyla çevre kirliliğinin azaltılabileceği, biyoçeşitliliğin korunabileceği ve tüm bunların yanında kaynakların daha verimli kullanılabileceği bir ekonomi modelidir. Buradan hareketle bu sistemin içerisinde yer alan çalışanların gelirinin artacağı ve daha fazla istihdam olanağının olabileceği öngörülmektedir. Bir başka ifade ile, yeşil ekonomi, insan faaliyetlerinin doğaya olan zarar verici etkilerinin azaltılması ve/veya önlenmesi, yok edilmiş olan doğal zenginliklerin mümkün olabildiği kadarının yeniden kazanılması (ormanlaştırma, ağaçlandırma, vb.), üretimler sırasında atıkların azaltılması, bu mümkün değilse ortaya çıkan atıkların zararlarının azaltılması veya mümkünse zararsızlaştırılması, doğal yaşam alanlarının genişletilmesi ve çeşitli düzenlemelerle bu alanların yerleşim yeri olmasının engellenmesi, ekolojik mimarinin korunması ve yaygınlaştırılması, zarar görmüş ormanlık alanların ve kıyı bölgelerinin yenilenmesi, kentlerde yaya ve bisiklet yollarının yapılması sağlanarak karbon salınımının azaltılmak için halkı bu yolların kullanımına özendirmeyi, ilaçsız gıda üretimi için organik tarımın yaygınlaştırılması ve bunun için yapılacak düzenlemelerin küçük tarım zanaatkarları lehine sonuçlanmasının sağlanması ve bunun gibi pek çok konuyu kapsamaktadır.

Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, Paris Anlaşması gibi girişimlerin ardından 2019 yılında Avrupa Komisyonu, Avrupa Yeşil Mutabakatı'nı belirlemişlerdir. Bu mutabakatın, 2030 ve 2050 yılları için hedeflerinden birisi "tarladan sofraya": adil, sağlıklı ve çevre dostu bir gıda sistemi tasarlamaktır. Bu çerçevede Türkiye'de de çok geçmeden 2021 yılında T.C. Ticaret Bakan-

biyoçeşitlilik üzerine olumsuz etkilere sebep olmaktadır. Ayrıca tarım ürünlerinin yetiştirilmesi sırasında uygun olmayan şekillerde pestisit ve gübre kullanımı sonucunda iklim değişikliği ortaya çıkmaktadır. Gıdanın işlenmesi sırasında ortaya çıkan gıda atıkları ise doğal kaynaklar üzerindeki baskıyı da artırmaktadır. Sürdürülebilir gıda sistemleri ise bunlara alternatif yöntemler geliştirmektedir: karbon emisyonunun azaltıldığı, sera gazlarının yayılımının engellendiği, gıda atıklarının biyoyakıtlar üretiminde kullanıldığı veya gıda atıklarının açlığı engelleyecek şekilde fonksiyonel gıdaların tasarlanmasında kullanıldığı veya gıda atıklarından katma değeri yüksek bileşenlerin üretildiği, obezite ve çeşitli kronik hastalıkları engelleyen gıdaların beslenme planlarında yer aldığı vb. Tüm bunların yanı sıra sürdürülebilir gıda sistemleri aynı zamanda üretilen gıdaların adil paylaşıldığı bir sistemdir.

Kısacası sürdürülebilir gıda sistemleri bir ürünün yetiştirilmesinden en son tüketicinin sofrasına gelene kadar tüm sürecin (tarladan sofraya) doğaya zarar vermeden hazırlanmasını planlamaktadır.

KAYNAKLAR

Adanacıoğlu, H., Saner, G., ve Ağır, H. B. (2018). Sürdürülebilir Gıda Değer Zinciri Yaklaşımı. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarım ve Doğa Dergisi*, *21*, 221-226.

Akşit, Z. (2018). Gıda Atıklarından Elde Edilen Bazı Bitkisel Posaların Emülsiyon Özellikleri ve Sosis Üretiminde Kullanımı, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Samsun.

Akyol, H. (2017). Optimization of Extraction Method in Patoto Peel Waste and Evaluation of Antioxidant Activity and Phenolic Content in Various PEF Treated Potato Varieties. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Altıkat, A., Turan, T., Torun, F. E., ve Bingül, Z. (2009). Türkiye'de Pestisit Kullanımı ve Çevreye Olan Etkileri. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, *40* (2), 87-92.

Arıcı, F. (2019). Üretici, Tüketici ve Sürdürülebilirliği Açısından Üretici Pazarı Değerlendirmesi: Yalova Köylü Üretici Pazarı. *Türk Coğrafya Dergisi*, (72), 34-44.

Ata, Ö. (2019). Kuzu Ayaklarından Bazı Ekstrasellüler Matriks Bileşenlerinin (Kolajen Ve Gag) Ultrason Destekli Ekstraksiyonu ve Karakterizasyonu, Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Atalay, A. B. (2019). Maraş Biberi Çekirdeğinden Farklı Yöntemlerle Yağ Üretimi Ve Kalite Özellikleri, Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şanlıurfa

Başarangil, İ., & Tokatlı, C. (2018). Yavaş Yemek: Şile Yeryüzü Pazarı Ziyaretçilerinin Memnuniyet Düzeylerinin Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6 (1), 3-19.

Çelik, S. (2013). Kimler, Neden Organik Gıda Satın Alıyor? Bir Alan Araştırması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (30), 93-108.

Çelik, Z. (2016). Gıda Toplulukları ve Aracısız Ürün Ağı Analizi. *Meyve bilimi*, *1*, 26-32.

Çelik, C. (2021). Karpuz Kabuğu Tozunun Glutensiz Kekte Kullanım Potansiyeli, Pamukkale Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Denizli

Dağdeviren, T., ve Yaylı, H. (2022). Yeşil Kent Ekonomisi ve Sakin Şehirlerde Uygulanabilirliğinin Değerlendirilmesi. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, *5*(1), 59-73.

Demircan, N., ve Sezen, I. (2018). Sürdürülebilir ve Yaşanabilir Kentler İçin Yeşil Alanların Kullanımları; Kişiye Tahsisli Kent Bahçeleri. *Journal of the Institute of Science and Technology*, *8*(1), 263-270.

Ecer, K., Güner, O., ve Çetin, M. (2021). Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Türkiye Ekonomisinin Uyum Politikaları. *İşletme Ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, *9*(2), 125-144.

Eryılmaz, H. S. (2016). Bir Bitkisel Gıda Atığı Olarak Vişne Çekirdeğinden Elde Edilen Proteinlerin Fizikokimyasal Ve Fonksiyonel Özelliklerinin Belirlenmesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Eşitti, B., ve Harputluoğlu, D. D. (2015). Citta Slow Şehirlerde Yerel Halkın Earth Markete Yaklaşımı: Gökçeada Destinasyonu Örneği. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, *3*(1), 64-71.

Everest, B., Niyaz, Ö. C., Sibel, T., ve Yercan, M. (2018). Tüketicilerin Kooperatif Markalı Ürünleri Tercihinin İncelenmesi: Çanakkale İli Örneği. *Türk Tarım Ve Doğa Bilimleri Dergisi*, *5*(4), 516-522.

Eyhorn, F., Roner, T., & Specking, H. (2015). Pestisit Kullanımını ve Pestisitlere İlişkin Riskleri Azaltmak: Nasıl Bir Eyleme İhtiyaç Var?*Bilgilendirme Raporu. Eylül 2015*.

Findik, A. (2022). Tek Sağlık Yaklaşımında Antibiyotik Dirençliliği. *Doğanın Sesi*, *5*(10), 53-64.

Gümüş, M., Kahraman, A., Pınarcıoğlu, M., ve Yeşilata, B. (2018) GAP Bölgesi Tarım-Gıda Değer Zincirinin Karbon-Nötr Ekonomi Perspektifinde İncelenmesine Yönelik Bir Çalışma.

Güneş, E., ve Karakaş, T. (2022). Tarım ve Gıda Sistemlerinde Sürdürülebilirlik Yaklaşımları. *Journal of Academic Value Studies*, *8*(3), 304-316.

Güneş, E., Keskin, B., ve Kıymaz, T. (2014). Gıda Sanayiinde Yeşil Ekonomi ve Uygulamaları. *XI. Tarım Ekonomisi Kongre Kitabı*, 1528-1532.

Güven, E. (2013). Yavaş Güzeldir: "Yavaş Yemek"ten "Yavaş Medya"ya Hızlı Tüketime Dair Bir Çözüm Önerisi. *Selçuk İletişim*, *7*(1), 113-121.

Horrigan, L., Lawrence, R., Walker, P. (2002). How Sustainable Agriculture Can Address The Environmental And Human Health Harms Of Industrial Agriculture. Environ. Health Perspec,T, 110, 445–456.

İnce, C. (2019). *Beyaz ve Tam Buğday Ekmek Çeşitlerine Eklenen Beyaz Dut (Morus Alba) Yapraklarının ve Posasının Antidiyabetik Aktivite Üzerine Etkisinin ve İn Vitro Biyoerişilebilirliğinin Belirlenmesi*, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Manisa.

Kadıoğlu, S., & Kaya, P. S. (2022). Çevresel ve Sağlıklı Beslenme: Sürdürülebilir Diyetler. *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi*, *7*(1), 29-46.

Karaçal, İ., ve Tüfenkçi, Ş. (2010). Bitki Beslemede Yeni Yaklaşımlar ve Gübre-Çevre İlişkisi, Ders notları. Ankara.

Kaya, B. (2020). Extraction Of Pectin From Sugar Beet Pulp By High Hydrostatic Pressure And Invest Igation Of Extraction Efficiency And Extract Characteristics. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsi, Ankara.

Kayişoğlu, Ç., ve Türksoy, S. (2023). Tarımda Sürdürülebilirlik ve Gıda Güvenliği. *Bursa Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, *37*(1), 289-303.

Koç, G., ve Uzmay, A. (2015). Gıda Güvencesi Ve Gıda Güvenliği: Kavramsal Çerçeve, Gelişmeler Ve Türkiye. *Turkish Journal Of Agricultural Economics*, *21*(1).

Kuban, B. (2019). Tavuk Ayaklarından Kolajen Ve Glikozaminoglikanların Ekstraksiyonu ve Kemik Suyu İçinde Kullanımının Araştırılması, Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Nayaka, A., Bhushan, B. 2019. An Overview Of The Recent Trends On The Waste Valorization Techniques For Food Wastes. *Journal Of Environmental Management*, 233: 352-370.

Ozan, M. S., İ. Ü., ve Önen, S. M. Küresel İklim Değişikliğinin Kamu Politikalarına Etkisi: Türkiye'deki Tarım İçin Bir Değerlendirme. *II. Uluslararası Battalgazi Multidisipliner Çalışmalar Kongresi 15-16-17 Mart 2019*, 609.

Özden, F. (2020). Gıda Etiği Bağlamında Topluluk Destekli Tarım Modeli Üzerine Bir İnceleme. *Türkiye Biyoetik Dergisi*, *7*(3), 84-98.

Ozyurt, V. H., ve Otles, S. (2018). Hazelnut Testa as a By-Product: Nutritional Composition, Antioxidant Activity, Phenolic Compound Profile and Dietary Fiber Content. *Journal of Faculty of Pharmacy of Ankara University*, *42*(3), 38-57.

Ozyurt, V. H., Çakaloğlu, B., ve Otles, S. (2021). Optimization Of Cold Press And Enzymatic-Assisted Aqueous Oil Extraction From Tomato Seed By Response Surface Methodology: Effect On Quality Characteristics. *Journal of Food Processing and Preservation*, *45*(5), e15471.

Özgüven, A. (2020). Veteriner İlaçlarının Çevrede Bulunuşu ve Etkileri. *Bitlis Eren Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, *9* (1), 487-499.

Özkan, G., Subaşı, B. G., Beştepe, S. K., ve Güven, E. Ç. (2022). Sürdürülebilir Gıda ve Tarımsal Atık Yönetimi. *Çevre İklim Ve Sürdürülebilirlik*, *23*(2), 145-160.

Özyurt, V. H., Tetik, I., & Ötleş, S. (2021). Influence of Process Conditions on Ultrasound-Assisted Protein Extraction from Cold Pressed Tomato Seed Waste. *Journal Of Food Processing And Preservation*, *45*(12), e16079.

Palamutoğlu, M. İ., ve Palamutoğlu, R. (2022). Sağlıklı Beslenme İçin Sürdürülebilir Gıda Sistemleri. *Sürdürülebilir*, 108.

Soylu, A. C. (2022). Sürdürülebilir Kalkınma ve Gıda Güvenliği İlişkisi. *Paradigma*, *11*(2), 100-111.

Şenol, H., Elibol, E. A., Açikel, Ü., ve Şenol, M. (2017). Türkiye'de Biyogaz Üretimi İçin Başlıca Biyokütle Kaynakları. *Bitlis Eren Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, *6*(2), 81-92.

Taşan, M. (2019). Türkiye'de Tarımda Üretici Örgütlenmesi. *Uluslararası Anadolu Ziraat Mühendisliği Bilimleri Dergisi*, *1*(5), 77-85.

Topal, M., Şenel, G. U., Topal, E. I. A., ve Erdal, Ö. B. E. K. (2015). Antibiyotikler ve Kullanım Alanları. *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Fen Bilimleri Dergisi*, *31*(3), 121-127.

Topkaya, C. (2017). *Nar Kabuğu Tozu İlavesinin Keklerin Besinsel, Duyusal ve Mikrobiyolojik Özelliklerine Etkisi*, Pamukkale Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Denizli.

Turhan, Ş. (2005). Tarımda Sürdürülebilirlik ve Organik Tarım. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, *11*(1 ve 2), 13-24.

USDA, 1980. Report and Recommendations on Organic Farming. Washington, D.C.: USDA.

Yeşilören Akal, G. (2019). Siyah havuç posasından antosiyanin ekstraksiyonu, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara

Yıldırım, E., 2008. Tarımsal Zararlılarla Mücadele Yöntemleri ve Kullanılan İlaçlar. Atatürk Üniversitesi. Ziraat Fak. Yayınları, No:219, Erzurum, 350 s.

Yıldırım, S., & Kaplan, M. (2020). Sürdürülebilir Kalkınma Kapsamında Türkiye'de Denizler ve Deniz Ürünleri Profili. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, *19*(3), 853-866.

Yıldız, M., Gürkan, M. O., Turgut, C., Kaya, Ü., ve Ünal, G. (2005). Tarımsal Savaşımda Kullanılan Pestisitlerin Yol Açtığı Çevre Sorunları. *VI. Türkiye Ziraat Mühendisliği Teknik Kongresi, 3-7 Ocak 2005*.

Yürekli, B. (2021). Elma Posasının Lifsel Kaynak Olarak Muffin Keklerde Kullanım Olanaklarının Araştırılması, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Karaman

Bölüm 6

SÜRDÜRÜLEBİLİR BESLENMENİN YAŞAMA DÂHİL EDİLMESİ VE DİYET MODELLERİ

Şeyda Kıvrak-Betül Üner Yılmaz

GİRİŞ

Sürdürülebilir kalkınma terimi ilk olarak Dünya Ekonomik Kalkınma Komisyonu (WCED), Brundtland 1987 raporunda kullanılmıştır. WCED raporuna göre sürdürülebilir kalkınma; çevresel, ekonomik ve eşitlik ilkeleriyle birlikte günümüzün gereksinimlerini karşılarken gelecek nesillerin gereksinimlerini de göz önünde bulundurarak kaynakların kullanılması olarak tanımlanmıştır (Damtoft vd, 2008). Sürdürülebilir kalkınma uzun yıllardır gündemde olan bir konudur.

Sürdürülebilirlik ekoloji kökenli bir terim olmakla birlikte; ekosistemin uzun süreçte devam edebilmesi için gereken şartları ifade etmektedir. Bu nedenle "sürdürülebilir kalkınma" ve "sürdürülebilirlik" birbiri yerine kullanılan iki terim olarak literatürde yer almaktadır (Holden, Linnerud ve Banister, 2017). Sürdürülebilir kalkınma kavramı, insan ihtiyaçlarını karşılamak, sosyal eşitliği sağlamak ve çevresel sınırlara saygı göstermek olmak üzere üç ahlaki zorunluluğa dayanmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma ekonomik, çevresel ve sosyal olarak iç içe geçmiş durumdadır (Birleşmiş Milletler Türkiye).

Artan dünya nüfusunun aşırı kullanımı sonucunda azalan küresel kaynaklar sürdürülebilirliği ve gelecek nesilleri tehlikeye atmaktadır. Dünya çapında her bir bireyin gereksinimleri için harcanan kaynaklar düşünüldüğünde; kaynakların nasıl adil bir şekilde paylaşılacağı üzerinde durulması gereken önemli konulardandır (UNEP, 2018). Dünya üzerinde meydana gelen herhangi bir bozulma ve kirlilik tüm ekosistemi etkilemektedir. World Wildlife Fund (WWF) (Dünya Doğal Yaşamı Koruma Vakfı**)** 2022 Yaşayan Gezegen Raporuna göre 1970 ve 2018 yılları arasında dünya genelinde izlenen türlerin popülas-

KAYNAKÇA

Agapios, A., Andreas, V., Marinos, S., Katerina, M., & Antonis, Z. A. (2020). Waste Aroma Profile In The Framework Of Food Waste Management Through Household Composting. *Journal of Cleaner Production*, *257*, 120340.

Akkuş, Z. N., & Çalışkan, G. (2019). Nordik Diyeti ve Sağlık Etkileri. Academic Studies On Natural And Health Sciences, 475.

Akpınar, A., Erk, G. & Seven, A. (2019). Vegan ve Vejetaryan Beslenmede Probiyotik Bitkisel Bazlı Süt Ürünlerinin Yeri. *Gıda*, *44*(3), 453-462.

Aktaş, N. 2019. Beslenme Ekolojisine Genel Bir Bakış. 5th International Eurasian Congress on "Natural Nutrition, Healthy Life & Sport" 02-06 October 2019, Ankara. Proceeding Book Vol:II. 862-868. Editör: Karaman, R; Orhan Erdoğan, İ; Zorba, E; Konar, N. ISBN:978-605-69778-0-1

Alarcon, B. ve Gerritsen, E. (2014). On Our Plate Today: Healty, Sustainable Food Choices. Live Well For Life. http://awsassets.panda.org/downloads/livewell_for_life_rec_report_english_final.pdf Erişim Tarihi: 16.05.2023

Alçay, A. Ü., Bostan, K., Dinçel, E., & Varlık, C. (2017). Alglerin İnsan Gıdası Olarak Kullanımı. *Aydın Gastronomy*, *1*(1), 47-59

Awange, J. ve Kiema, J. (2018). Environmental Geoinformatics: Extreme HydroClimatic And Food Security Challenges: Exploiting the Big Data: Springer.

Barbaros, B., & Kabaran, S. (2014). Akdeniz Diyeti ve Sağlığı Koruyucu Etkileri. *Beslenme Ve Diyet Dergisi*, *42*(2), 140-147.

Barilla Center For Food Nutrition (BCFN) (2016). Double Pyramid: Healthy Food For People And Sustainable For The Planet. https://www.fondazionebarilla.com/wpcontent/uploads/2016/02/doublepyramid2016-more-sustainable-future depends -on-us.pdf Erişim Tarihi: 16.05.2023

Barnard, A. V. (2016). *Freegans: Diving Into The Wealth Of Food Waste İn America*. U of Minnesota Press.

Baş, A., Peksever, D., & El, S. N. (2021). Sürdürülebilir Protein Kaynakları: Bitki, Böcek, Yapay Et ve Tek Hücre Proteinleri. In *INTERNATIONAL TURKIC WORLD CONGRESS ON SCIENCE AND ENGINEERING* (p. 187).

Benjama, O., & Masniyom, P. (2012). Biochemical Composition And Physicochemical Properties Of Two Red Seaweeds (Gracilaria Fisheri And G. Tenuistipitata) From The Pattani Bay In Southern Thailand. Sonklanakarin Journal of Science and Technology, 34 (2), 223.

Bennbaia, S., Wazwaz, A., Abujarbou, A., Abdella, G. M., & Musharavati, F. (2018, March). Towards Sustainable Society: Design Of Food Waste Recycling Machine. In *Proceedings of the International Conference on Industrial Engineering and Operations Management, Bandung, Indonesia* (pp. 6-8).

Berry, E. M. (2019). Sustainable Food Systems And The Mediterranean Diet. *Nutrients*, *11*(9), 2229.

Bhatia, L., Bachheti, R. K., Garlapati, V. K., & Chandel, A. K. (2020). Third-Generation Biorefineries: A Sustainable Platform For Food, Clean Energy, And Nutraceuticals Production. *Biomass Conversion and Biorefinery*, 1-16.

Bhatia, L., Sharma, A., Bachheti, R. K., & Chandel, A. K. (2019). Lignocellulose Derived Functional Oligosaccharides: Production, Properties, And Health Benefits. *Preparative Biochemistry and Biotechnology*, *49*(8), 744-758.

Birleşmiş Milletler Türkiye; https://turkiye.un.org/tr/sdgs Erişim Tarihi: 19.05.2023

Bonny, S.P.F., Gardner, G.E., Pethick, D.W., Hocquette, J.F. (2015). What Is Artificial Meat And What Does It Mean For The Future Of The Meat İndustry? J. Integr. Agric., 14(2): 255-263, doi: 10.1016/S2095-3119(14)60888-1.

Borbolla-Gaxiola, J. E., Ross, A. B., & Dupont, V. (2022). Multi-Variate And Multi-Response Analysis Of Hydrothermal Carbonization Of Food Waste: Hydrochar Composition And Solid Fuel Characteristics. *Energies*, *15*(15), 5342.

Broad, G.M. (2020). Making Meat, Better: The Metaphors Of Plant-Based And Cell-Based Meat İnnovation. Environ. Commun., 14(7): 919-932, doi: 10.1080/17524032.2020.172 5085.

Burd, N. A., McKenna, C. F., Salvador, A. F., Paulussen, K. J., & Moore, D. R. (2019). Dietary Protein Quantity, Quality, And Exercise Are Key To Healthy Living: A Muscle-Centric Perspective Across The Lifespan. *Frontiers in Nutrition*, 83.

Civelekoğlu, G., & BIYIK, Y. (2018). Ulaşım Sektöründen Kaynaklı Karbon Ayak İzi Değişiminin İncelenmesi. *Bilge International Journal of Science and Technology Research*, *2*(2), 157-166.

Çirişoğlu, E., & Akoğlu, A. (2021). Restoranlarda Oluşan Gıda Atıkları ve Yönetimi: İstanbul İli Örneği. *Akademik Gıda*, *19*(1), 38-48.

Damtoft, J., Lukasik, J., Herfort, D., Sorrentino, D. ve Gartner, E. (2008). Sustainable Development And Climate Change Initiatives, Cement and Concrete Research, 38, 115–127.

Daysal, H., & Demirbaş, N. (2020). Hanehalkı Gıda İsrafının Nedenleri ve Azaltılması İçin Öneriler: İzmir İli Örneği. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, *6*(03), 40-47.

de Carvalho, N. M., Madureira, A. R., & Pintado, M. E. (2020). The Potential Of İnsects As Food Sources–A Review. *Critical reviews in food science and nutrition*, *60*(21), 3642-3652.

De Gorter, H., Drabik, D., Just, D. R., Reynolds, C., Sethi, G. (2020). Analyzing The Economics Of Food Loss And Waste Reductions In A Food Supply Chain. Food Policy, 101953.

De Souza, R. G. M., Schincaglia, R. M., Pimentel, G. D., & Mota, J. F. (2017). Nuts And Human Health Outcomes: A Systematic Review. *Nutrients*, *9*(12), 1311.

Demirbaş, N. (2018). Dünyada ve Türkiye'de Gıda İsrafını Önleme Çalışmalarının Değerlendirilmesi. *VIII. IBANESS Kongreler Serisi, Plovdiv, Bulgaristan*, *21*(22), 521-526.

Dernini, S., Berry, E. M., Serra-Majem, L., La Vecchia, C., Capone, R., Medina, F. X., & Trichopoulou, A. (2017). Med Diet 4.0: The Mediterranean Diet With Four Sustainable Benefits. *Public Health Nutrition*, *20*(7), 1322-1330.

Dernini, S., & Berry, E. M. (2015). Mediterranean Diet: From A Healthy Diet To A Sustainable Dietary Pattern. *Frontiers İn Nutrition*, *2*, 15.

Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ) https://www.dsi.gov.tr/Sayfa/Detay/754 Erişim Tarihi: 05.05.2023.

EFAD (The European Federation of the Associations of Dietitians). Sustainable Health Through the Life Span. 2019.

Erdoğan, S. (2020). Enerji, Çevre ve Sera Gazları. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *10*(1), 277-303.

Ersoy, A. E. (2017). Türkiye'nin Hayvansal Gübre Kaynaklı Sera Gazı Emisyonları Durumu ve Biyogaz Enerjisi Potansiyeli.

Esteve-Llorens, X., Darriba, C., Moreira, M. T., Feijoo, G., & González-García, S. (2019a). Towards An Environmentally Sustainable And Healthy Atlantic Dietary Pattern: Life Cycle Carbon Footprint And Nutritional Quality. *Science of the Total Environment*, *646*, 704-715.

Esteve-Llorens, X., Moreira, M. T., Feijoo, G., & González-García, S. (2019b). Linking Environmental Sustainability And Nutritional Quality Of The Atlantic Diet Recommendations And Real Consumption Habits İn Galicia (NW Spain). *Science of the Total Environment*, *683*, 71-79.

Estruch, R., Ros, E., Salas-Salvadó, J., Covas, M. I., Corella, D., Arós, F., & Martínez-González, M. A. (2018). Primary Prevention Of Cardiovascular Disease With A Mediterranean Diet Supplemented With Extra-Virgin Olive Oil Or Nuts. *New England journal of medicine*, *378*(25), e34.

FAO. Biodiversity and Sustainable Diets: United Against Hunger (Rome). Rome 2010.

FAO. (2017). The Future of Food and Agriculture, Trends and Challenges, Food and Agriculture Organization of the United Nations Rome, http://www.fao.org/3/a-i6583e.pdf Erişim Tarihi: 18.05.2023

FDA. (2019). Generally Recognized As Safe (GRAS). https://www.fda.gov/food/food-ingredients-packaging/generally-recognized-safe-gras Erişim Tarihi: 18.05.2023

Fernandes, A.M., Teixeira O., Revillion, J.P.P., Souza, A.R. (2019). Conceptual Evolution And Scientific Approaches About Synthetic Meat. J. Food Sci. Technol., 57(6):1991-1999, doi: 10.1007/s13197-019-04155-0.

Freegan.info (2023), Strategies For Sustainable Living Beyond Capitalism, URL: www.freegan.info Erişim Tarihi: 01.05.2023.

Frontuto, D., Carullo, D., Harrison, S. M., Brunton, N. P., Ferrari, G., Lyng, J. G., & Pataro, G. (2019). Optimization Of Pulsed Electric Fields-Assisted Extraction Of Polyphenols From Potato Peels Using Response Surface Methodology. *Food and Bioprocess Technology*, *12*, 1708-1720.

Galli, A., Iha, K., Halle, M., El Bilali, H., Grunewald, N., Eaton, D., ... & Bottalico, F. (2017). Mediterranean Countries' Food Consumption And Sourcing Patterns: An Ecological Footprint Viewpoint. *Science Of The Total Environment*, *578*, 383-391.

Gedik, Y. (2020). Sosyal, Ekonomik Ve Çevresel Boyutlarla Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkinma. *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, *3*(3), 196-215.

Gerbens-Leenes, P. W., Mekonnen, M. M., & Hoekstra, A. Y. (2013). The Water Footprint Of Poultry, Pork And Beef: A Comparative Study In Different Countries And Production Systems. *Water Resources And İndustry*, *1*, 25-36.

Gooch, M., Matsubuchi-Shaw, M., Bucknell, D., LaPlain, D., & Kohler, L. (2022). Quantifying The Carbon Footprint Of Household Food Waste And Associated Ghgs İn Oakville, Ontario, And A Municipality's Role İn Reducing Both Food Waste And Ghgs. *The Canadian Geographer/Le Géographe canadien*.

Gümüş, A. B., & Yardımcı, H. (2020). Üniversite Öğrencilerinin Günlük Besin Ögesi Alımlarının Akdeniz Diyeti Kalite İndeksi (KIDMED) İle İlişkisi. *Adıyaman Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, *6*(2), 167-173.

Güner, U. (2020). *Çevresel Sürdürülebilirlik*. Utku Güner. (17-33).

Hajer, M., Nilsson, M., Raworth, K., Bakker, P., Berkhout, F., De Boer, Y., Rockström J., Ludwig, K. Ve Kok, M. (2015). Beyond Cockpit-ism: Four Insights to Enhance the Transformative Potential of the Sustainable Development Goals, Sustainability, 7, doi:10.3390/su7021651, 1651-1660.

Haldhar, S. M., Thangjam, R., Kadam, V., Jakhar, B. L., Loganathan, R., Singh, K. I., & Singh, K. M. (2021). A Review On Entomophagy: Natural Food İnsects For Ethnic And Tribal Communities Of North-East India. *Journal Of Environmental Biology*, *42*(6), 1425-1432.

Hoekstra, A. Y. (2003). Virtual Water Trade: Proceedings of the International Expert Meeting on Virtual Water Trade. UNESCO-IHE, Netherlands.

Hoekstra, A. Y., & Mekonnen, M. M. (2012). The Water Footprint Of Humanity. Proceedings Of The National Academy Of Sciences, 109 (9), 3232-3237.

Holden, E., Linnerud, K. & Banister, D. (2017). The Imperatives Of Sustainable Development, Sustainable Development, 25(3), 213-226.

Jesus Raposo, M. F., De Morais, A. M. B., & De Morais, R. M. S. C. (2015). Marine Polysaccharides From Algae With Potential Biomedical Applications. Marine Drugs, 13 (5), 2967-3028. doi: 10.3390/md13052967.

Johnston, B., De Smet, S., Leroy, F., Mente, A., & Stanton, A. (2023). Non-Communicable Disease Risk Associated With Red And Processed Meat Consumption—Magnitude, Certainty, And Contextuality Of Risk?. *Animal Frontiers*, *13*(2), 19-27.

Jones, A. D., Hoey, L., Blesh, J., Miller, L., Green, A., & Shapiro, L. F. (2016). A Systematic Review Of The Measurement Of Sustainable Diets. *Advances In Nutrition*, *7*(4), 641-664.

Jones, S. L., Gibson, K. E., & Ricke, S. C. (2021). Critical Factors And Emerging Opportunities In Food Waste Utilization And Treatment Technologies. *Frontiers In Sustainable Food Systems*, *5*, 781537.

Karaca, O.B., Çakıcı, A.C., Yıldırım, O. (2021). Girit Yemek Kültürü Doğu Akdeniz Bölgesinde Sürdürülebiliyor Mu? J Tour Gastron Stud. 9(2):1416–38.

Kargin, D., Tomaino, L., & Serra-Majem, L. (2019). Experimental Outcomes Of The Mediterranean Diet: Lessons Learned From The Predimed Randomized Controlled Trial. *Nutrients*, *11*(12), 2991.

Kırcalı Haznedar N, Aktaş N. Sürdürülebilir beslenme ve gıda güvencesinin sağlanmasında gıda ve beslenme okuryazarlığının gerekliliği. Aktaş N, editör. Gıda ve Beslenme Okuryazarlığı. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2022. p.17-25.

Lal, R. (2022). Reducing Carbon Footprints Of Agriculture And Food Systems. *Carbon Footprints*, *1*(1), 3.

Lovarelli, D., Bacenetti, J., & Fiala, M. (2016). Water Footprint Of Crop Productions: A Review. *Science Of The Total Environment*, *548*, 236-251.

Macdiarmid, J. I., Kyle, J., Horgan, G. W., Loe, J., Fyfe, C., Johnstone, A., & McNeill, G. (2012). Sustainable Diets For The Future: Can We Contribute To Reducing Greenhouse Gas Emissions By Eating A Healthy Diet?. *The American Journal Of Clinical Nutrition*, *96*(3), 632-639.

Madalı, B., Karabulut, Ö. F., Öztürk, E. E., Parlak, L., Erdinç, A. Ş., & Dikmen, D. (2021). Toplu Beslenme Hizmeti Veren Bir Kuruluşta Sunulan Menünün Sera Gazı Emisyon ve Su Ayakizi Düzeylerinin Mevsimlere Göre Değerlendirilmesi. *Beslenme ve Diyet Dergisi*, *49*(1), 5-14.

Madenci, A. (2018). Yeni Trendler ve Ülkeler. *Gastronomide Güncel Konular*, 1-10.

Mariotti, F. (Ed.). (2017). *Vegetarian And Plant-Based Diets In Health And Disease Prevention*. Academic Press.

Mazzocchi, A., De Cosmi, V., Scaglioni, S., & Agostoni, C. (2021). Towards A More Sustainable Nutrition: Complementary Feeding And Early Taste Experiences As A Basis For Future Food Choices. Nutrients, 13(2695), 1–10. https://doi.org/10.3390/nu13082695

Mekonnen, M. M., & Hoekstra, A. Y. (2011). National Water Footprint Accounts: The Green, Blue and Grey. Value of Water Research Report Series. UNESCO-IHE, Netherlands.

Mekonnen, M. M., & Hoekstra, A. Y. (2012). A Global Assessment Of The Water Footprint Of Farm Animal Products. *Ecosystems*, *15*(3), 401-415.

Melzener, L., Verzijden, K., Buijs, J., Post, M., Flacka, J. (2020). Cultured Beef: From Small Biopsy To Substantial Quantity. J. Sci. Food Agric., 101(1): 7-14, doi: 10.1002/jsfa.10663.

Mintah, B. K., He, R., Agyekum, A. A., Dabbour, M., Golly, M. K., & Ma, H. (2020). Edible İnsect Protein For Food Applications: Extraction, Composition, And Functional Properties. *Journal of Food Process Engineering*, *43*(4), e13362.

Mithril, C. E., Meyer, C., Blauert, E., & Holt, M. K. (2010). Grundlag for Ny Nordisk Hverdagsmad.

Mithril, C., Dragsted, L. O., Meyer, C., Blauert, E., Holt, M. K., & Astrup, A. (2012). Guidelines For The New Nordic Diet. Public Health Nutrition, 15(10), 1941-1947.

Mithril, C., Dragsted, L. O., Meyer, C., Tetens, I., Biltoft-Jensen, A., & Astrup, A. (2013). Dietary Composition And Nutrient Content Of The New Nordic Diet. Public Health Nutrition, 16(5), 777-785.

Moré, V. C. (2011). Dumpster Dinners: An Ethnographic Study Of Freeganism. *Journal For Undergraduate Ethnography*, *1*(1), 43-55.

Naja, F., Itani, L., Hamade, R., Chamieh, M. C., & Hwalla, N. (2019). Mediterranean Diet And Its Environmental Footprints Amid Nutrition Transition: The Case Of Lebanon. *Sustainability*, *11*(23), 6690.

Nale, Z. (2021). Yenilikçi Gıda Ürünlerinin Geliştirilmesinde Alternatif Bir Kaynak: Mikroalgler. *Bayburt Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, *4*(1), 80-90.

Nguyen, H. P., Chen, S., & Mukherjee, S. (2014). Reverse Stigma In The Freegan Community. *Journal Of Business Research*, *67*(9), 1877-1884.

Oral, Z. (2015). Dünya'da ve Türkiye'de Gıda İsrafı ve Önlenmesine Yönelik Uygulamalar. Yayınlanmamış AB uzmanlık tezi, T.C. Gıda Tarım Ve Hayvancılık Bakanlığı, Ankara.

Ordoñez-Araque, R., & Egas-Montenegro, E. (2021). Edible insects: A Food Alternative For The Sustainable Development Of The Planet. *International Journal Of Gastronomy And Food Science*, *23*, 100304.

Othman, K. I., Lim, J. S., Ho, W. S., Hashim, H., & Hafizan, A. M. (2018). Carbon Emission And Landfill Footprint Constrained For Waste Management Using Cascade Analysis. *Chemical Engineering Transactions*, *63*, 145-150.

Özdemir, Ş. (2020). Tüketim Karşıtı Yeni Yaşam Biçimi Köye Dönüşün Medyada Sunumu: Yeni Köylüler Örneği. Erciyes İletişim Dergisi, 7 (2), 833-852.

Özsoy, C. E. (2015). Düşük Karbon Ekonomisi ve Türkiye'nin Karbon Ayak İzi. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, *4*(9), 198-215.

Parashar, S., Sood, G., & Agrawal, N. (2020). Modelling The Enablers Of Food Supply Chain For Reduction In Carbon Footprint. *Journal Of Cleaner Production*, *275*, 122932.

Pekcan, A. G. (2019). Sürdürülebilir Beslenme ve Beslenme Örüntüsü: Bitkisel Kaynaklı Beslenme. *Beslenme ve Diyet Dergisi*, *47*(2), 1-10.

Ramos-Elorduy, J. (2008). Energy Supplied By Edible Insects From Mexico And Their Nutritional And Ecological İmportance. *Ecology of food and nutrition*, *47*(3), 280-297.

Resmî Gazete (RG). (2020). Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu. 01 Mayıs 2023 tarihinde https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/06/20100613-12.htm adresinden erişildi.

Rohini, C., Geetha, P. S., Vijayalakshmi, R., Mini, M. L. ve Pasupathi, E. (2020). Global Effects Of Food Waste. Journal Of Pharmacognosy And Phytochemistry, 9(2), 690-699.

Ruini, L. F., Ciati, R., Pratesi, C. A., Marino, M., Principato, L., & Vannuzzi, E. (2015). Working Toward Healthy And Sustainable Diets: The "Double Pyramid Model" Developed By The Barilla Center For Food And Nutrition To Raise Awareness About The Environmental And Nutritional Impact Of Foods. Frontiers in Nutrition, 2(9), 1–6. https://doi.org/10.3389/fnut.2015.00009

Salihoglu, G., Salihoglu, N. K., Ucaroglu, S., & Banar, M. (2018). Food Loss And Waste Management In Turkey. *Bioresource Technology*, *248*, 88-99.

Sankaran, R., Show, P. L., Cheng, Y. S., Tao, Y., Ao, X., Nguyen, T. D. P., & Van Quyen, D. (2018). Integration Process For Protein Extraction From Microalgae Using Liquid Biphasic Electric Flotation (LBEF) System. *Molecular Biotechnology*, *60*, 749-761.

Serra-Majem, L., Tomaino, L., Dernini, S., Berry, E. M., Lairon, D., Ngo de la Cruz, J., & Trichopoulou, A. (2020). Updating The Mediterranean Diet Pyramid Towards Sustainability: Focus On Environmental Concerns. *International Journal Of Environmental Research And Public Health*, *17*(23), 8758.

Serra-Majem, L., Roman-Vinas, B., Sanchez-Villegas, A., Guasch-Ferre, M., Corella, D., & La Vecchia, C. (2019). Benefits Of The Mediterranean Diet: Epidemiological And Molecular Aspects. *Molecular Aspects Of Medicine*, *67*, 1-55.

Seyhan, S., & Nakilcioğlu, E. (2022). Kalıcı Muhafaza Kapsamında Yenilenebilir Böcekler. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, *9* (2), 1166-1178.

Sezgin, A. C., & Ayyıldız, S. (2019). Gastronomi Alanında Vejetaryen/Vegan Yaklaşımı; Giresun Yöre Mutfağı'nın Vejetaryen Mutfak Kapsamında İncelenmesi. *Siyasi Sosyal ve Kültürel Yönleriyle Türkiye ve Rusya*, *1*(1), 505-53.

Shanks, C. B., Banna, J., & Serrano, E. L. (2017). Food waste in the National School Lunch Program 1978-2015: A systematic review. *Journal of the Academy of Nutrition and Dietetics*, *117*(11), 1792-1807.

Sherratt, S. C., Libby, P., Budoff, M. J., Bhatt, D. L., & Mason, R. P. (2023). Role Of Omega-3 Fatty Acids In Cardiovascular Disease: The Debate Continues. *Current Atherosclerosis Reports*, *25*(1), 1-17.

Singh, A., Singhania, R. R., Soam, S., Chen, C. W., Haldar, D., Varjani, S., & Patel, A. K. (2022). Production Of Bioethanol From Food Waste: Status And Perspectives. *Bioresource Technology*, 127651.

Singh, V., Wyatt, J., Zoungrana, A., & Yuan, Q. (2022). Evaluation of Vermicompost Produced by Using Post-Consumer Cotton Textile as Carbon Source. *Recycling*, *7*(1), 10.

Sohrabipour J. (2019). Fatty Acids Components Of Marine Macroalgae And Their Medicinal Applications. Journal Of Phycological Research, 3 (2).

Son, G. Y. T., & Bulut, M. (2016). Vegan And Vegetarianism As A Life Style, Yaşam Tarzı Olarak Vegan ve Vejetaryenlik. *Journal Of Human Sciences*, *13*(1), 830-843.

Szabo, N. J., Matulka, R. A., & Chan, T. (2013). Safety Evaluation Of Whole Algalin Protein (Wap) From Chlorella Protothecoides. *Food And Chemical Toxicology*, *59*, 34-45.

Şahin, S. K., & Bekar, A. (2018). Küresel Bir Sorun "Gıda Atıkları": Otel İşletmelerindeki Boyutları.

Şahin, G., & Avcıoğlu, A. O. (2016). Tarımsal Üretimde Sera Gazları ve Karbon Ayak İzi. *Tarım Makinaları Bilimi Dergisi*, *12*(3), 157-162.

Taş, S. (2020). Tüketim Karşıtı Yaşam Tarzları: Freeganizm, Gönüllü Sadelik ve Minimalizm. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, (6), 38-64.

Teke, B., & Kahya, C. (2021). İnek Sütü Üretiminin Su Ayak İzi. *Su Vakfı Bülteni*, *2*.

Tokay, A., Yılmaz, C., Bülbül, N., Boyraz, Ö., & Bölük, S. (2022). The Mediterranean Diet's Place In Sustainability One Of The Sustainable Nutrition Diet Models. *J TOGU Heal Sci*, *2*(2), 187-201.

Torres-Tiji, Y., Fields, F. J., & Mayfield, S. P. (2020). Microalgae As A Future Food Source. *Biotechnology Advances*, *41*, 107536.

Tunçay, G. Y. (2018). Sağlık Yönüyle Vegan/Vejetaryenlik. *Avrasya Sağlık Bilimleri Dergisi*, *1*(1), 25-29.

Türkiye Beslenme Rehberi, TÜBER, 2022. https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/saglikli-beslenme-hareketli-hayat-db/Rehberler/T%C3%BCrkiye%20Beslenme%20Rehber%20(T%C3%9CBER)%202022.pdf Erişim Tarihi: 16.05. 2023

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Bitkisel Üretim İstatistikleri (2022). https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Bitkisel-Uretim-Istatistikleri-2022-45504 Erişim Tarihi: 29.04.2023

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Sera Gazı Emisyon İstatistikleri, 1990-2021. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sera-Gazi-Emisyon-Istatistikleri-1990-2021-49672#:~:text=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&text=Sera%20gaz%C4%B1%20envanteri%20sonu%C3%A7lar%C4%B1na%20g%C3%B6re,olarak%20hesapland%C4%B1 Erişim Tarihi: 01.05.2023

UNEP (United Nations Environment Programme). (2018). Sustainable Development Goal 6: Synthesis Report 2018 on Water and Sanitation, United Nations.

Water Footprint Network. Available at: https://www.waterfootprint.org/water-footprint-2/what-is-a-water-footprint/ Erişim tarihi: 01.05.2023

Weindl, I., Ost, M., Wiedmer, P., Schreiner, M., Neugart, S., Klopsch, R., … Klaus, S. (2020). Sustainable Food Protein Supply Reconciling Human And Ecosystem Health: A Leibniz Position. Global Food Security, 25, 100367. doi:10.1016/j.gfs.2020.100367.

World Wildlife Fund (WWF) https://www.wwf.org.tr/ne_yapiyoruz/ayak_izinin_azaltilmasi/su/ Erişim Tarihi: 05.05.2023

World Wildlife Fund (Dünya Doğal Yaşamı Koruma Vakfı) 2022 Yaşayan Gezegen Raporu "Doğa Pozitif" Bir Toplum İnşa Etmek. https://wwftr.awsassets.panda.org/downloads/lpr_2022_tr_kck_.pdf Erişim Tarihi: 27.04.2023

Vatan, A., & Türkbaş, S. (2018). Vejetaryen Turist ve Vegan Turist Kimdir? (Who Is Vegetarian Tourist and Vegan Tourist?). *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, *24*, 39.

Vaz-Velho, M. L., Pinheiro, R., & Rodrigues, A. S. (2016). The Atlantic Diet–Origin And Features. *International Journal of Food Studies*, *5*(1).

Yan, M., Su, H., Hantoko, D., Kanchanatip, E., Hamid, F. B. S., Zhang, S., ... & Xu, Z. (2019). Experimental Study On The Energy Conversion Of Food Waste Via Supercritical Water Gasification: Improvement Of Hydrogen Production. *International Journal of Hydrogen Energy*, *44*(10), 4664-4673.

Yerli, C., Şahin, Ü., Kızıloğlu, F. M., Tüfenkçi, Ş., & Örs, S. (2019). Van İlinde Silajlık Mısır, Patates, Şeker Pancarı ve Yoncanın Su Ayak İzi. *Yuzuncu Yıl University Journal of Agricultural Sciences*, *29*(2), 195-203.

Bölüm 7

AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE'DE SINIRDA KARBON DÜZENLEME MEKANİZMASI KAPSAMINDA YEŞİL TİCARET POLİTİKALARI

Soner Uysal

GİRİŞ

Çevresel yıkım günümüz dünyası için yeni bir kavram değildir. Mezopotamya, Maya ve Yunan gibi birçok antik uygarlıktan bu yana için çevresel sorunlar olumsuz sonuçlarıyla birlikte süregelmiş bir olgudur. Ancak günümüzde insanoğlunun gezegene verdiği zararlar öylesine geniş çaplıdır ki geçmiş uygarlıklarda olduğu gibi yalnızca yerel ve bölgesel ekolojileri değil aynı zamanda tüm gezegen ekolojisini tehdit etmektedir (Foster ve Magdoff, 2014: 11–12). Birleşmiş Milletler Hükûmetlerarası İklim Değişikliği Panelinin (BM–IPCC) 2023 yılında yayımladığı İklim Değişikliği 2023 adlı raporda; insan faaliyetlerinden kaynaklanan sera gazı emisyonları nedeniyle küresel yüzey sıcaklığının 2011–2020 döneminde, 1850–1900 dönemine göre yaklaşık 1,1°C arttığı belirtilmektedir. Küresel ortalama deniz seviyesi 1901–2018 arasında yaklaşık 0,2 metre yükselmiştir. Sera gazı emisyonlarının 1850–2019 döneminde kümülatif toplamının yaklaşık %23'ü Kuzey Amerika, %16'sı Avrupa, %12'si Doğu Asya kaynaklı olmasına rağmen; Afrika'daki, Asya'daki, Orta ve Güney Amerika'daki, LDC ülkelerindeki[2] ve Kuzey Kutbundaki milyonlarca insan küresel ısınmanın getirdiği aşırı hava olayları, gıda güvensizliği ve temiz

[1] LDC ülkeleri, BM tarafından tanımlanan en az gelişmiş ülkeleri temsilen kullanılan bir kavramdır. Günümüz itibariyle kırk altı LDC ülkesinin otuz üç tanesini Afrika ülkeleri oluşturmaktadır. Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için BM Ticaret ve Kalkınma Konfrensı (UNCTAD) internet sayfası ziyaret edilebilir.

[2] SSP (Shared Socioeconomic Pathways), karbon emisyonları için geliştirilen farklı senaryoların genel ismidir. Her bir senaryoda karbon emisyon konsantrasyonlarının ne aralıkta olduğunun ayrıntılı bilgisi için Meinshausen vd.'ne (2020) bakılabilir.

KAYNAKÇA

Aksu, C. (2011). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre. Güney Ege Kalkınma Ajansı. http://cevre.mf.duzce.edu.tr/Dokumanlar/cevre_mf/Dosyalar/S%C3%9CRD%C3%9CR%C3%9CLEB%C4%B0L%C4%B0R%20Kalk%C4%B1nma%20ve%20%C3%87evre.pdf (Erişim Tarihi: 02.04.2023).

Alada A., B., Gürpınar, E. ve Budak S. (1993). Rio Konferansı Üzerine Düşünceler. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı 3-4-5.

Arısoy, H. (2021). Avrupa Yeşil Mutabakatı. *Avrasya Tarım Ekonomistleri Derneği Dergisi*. Ağustos Sayısı.

Bacchus, J. (2021). Legal Issues with the European Carbon Border Adjustment Mechanism. https://www.cato.org/sites/cato.org/files/2021-08/briefing-paper-125.pdf (Erişim Tarihi: 12.05.2023)

Baydemir, T. (2021). Temiz Dünya Vizyonu ile Büyüme Stratejisi. *TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi*. https://bilimteknik.tubitak.gov.tr/system/files/makale/yesil.pdf (Erişim Tarihi: 27.03.2023).

Blanc, B. L. ve Mendoza, I. L. (2023). Potential Conflicts Between the European CBAM and the WTORules. https://www.nortonrosefulbright.com/en/knowledge/publications/9c5d9ec6/potential-conflicts-between-the-european-cbam-and-the-wto-rules (Erişim Tarihi: 25.04.2023).

Bozlağan, R. (2010). Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*. Sayı: 50. pp. 1011–1028.

Demirkıran, O. (2002). Dünya Çevre Günü Rio Zirvesi ve Rio+10 Johannesburg Zirvesine Doğru. *Çevre Dergisi*, https://e-kutuphane.teb.org.tr/pdf/tebhaberler/ocak_subat02/9.pdf (Erişim Tarihi: 14.04.2023).

Drexhage, J. ve Murphy D. (2010). Sustainable Development: From Brundtland to Rio 2012. *Background Paper*. United Nations Headquarters, New York.

Egenhofer, C. ve Georgiev, A. (2009). The Copenhagen Accord A First Stab at Deciphering the Implications for the EU. Centre for European Policy Studies. http://re.indiaenvironmentportal.org.in/files/copenhagen-accord-first-stab-deciphering- implications-eu.pdf (Erişim Tarihi: 17.03.2023).

Engin, B. (2010). Avrupa Birliği Emisyon Ticareti Programı Ve CO_2 Fiyatını Belirleyen Faktörler. *Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı 4. pp.33-43.

Eslen, N. (2010). İklim Değişikliği Ve Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri. Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi. 8(15). pp.237–275.

European Comission (2015). EU ETS Handbook. https://climate.ec.europa.eu/system/files/2017-03/ets_handbook_en.pdf (Erişim Tarihi: 26.04.2023).

European Comission (2016a). The EU Emissions Trading System (EU ETS). https://climate.ec.europa.eu/system/files/2016-12/factsheet_ets_en.pdf (Erişim Tarihi: 03.03.2023).

European Commission (2016b). Communication From The Commission To The European Parliament and The Council. COM (2016) 110 final. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016DC0110 (Erişim Tarihi: 14.03.2023).

European Commission (2021). Carbon Border Adjustment Mechanism: Questions and Answers. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_21_3661 (Erişim Tarihi: 02.03.2023).

European Comission (2023). Questions and Answers: Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM). https://taxation-customs.ec.europa.eu/system/files/2023-06/20230602%20Q%26A%20CBAM.pdf (Erişim Tarihi: 24.03.2023).

Foster, B. J. ve Magdoff, F. (2014). *Her Çevrecinin Kapitalizm Hakkında Bilmesi Gerekenler Kapitalizm ve Çevre Üzerine Bir Rehber*. Çev. Özgün Aksakal. Patika Kitap. İstanbul.

GAİB (2022a). İklim Değişikliği İle İlgili Uluslararası Müzakereler. Güneydoğu Anadolu İhracatçı Birlikleri (GAİB) Eğitim ve Ekonomik Araştırmalar Şubesi. https://www.gaib.org.tr/tr/site/download-file/2639.html?class=StatisticFiles (Erişim Tarihi: 17.03.2023).

GAİB (2022b). 2030 BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri. Güneydoğu Anadolu İhracatçı Birlikleri (GAİB) Eğitim ve Ekonomik Araştırmalar Şubesi. https://www.gaib.org.tr/tr/site/download-file/2689.html?class=StatisticFiles (Erişim Tarihi: 02.03.2023).

Güneş, A., M. (2010). İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesinden Kyoto Protokolü'ne Küresel Isınmaya Karşı Uluslararası Alandaki Hukuki Gelişmeler. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. Sayı: 87. pp.43–89.

Hodgson, C. (2021). EU Rebuffs US Concerns over Carbon Border Tax Threat. https://www.ft.com/content/d31ec6c9-453a-4705-b47b-1c9e46de817a (Erişim Tarihi: 12.03.2023)

IPCC (2023). Climate Change 2023 Synthesis Report Summary for Policymakers. https://www.ipcc.ch/report/ar6/syr/downloads/report/IPCC_AR6_SYR_SPM.pdf (Erişim Tarihi: 12.04.2023).

Karakaya, E. (2016). Paris İklim Anlaşması: İçeriği Ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 3(1). pp 1-12.

Lim, B., Hong, K., Yoon, J., Chang, J.-I., Cheong, I. (2021). Pitfalls of the EU's Carbon Border Adjustment Mechanism. *Energies,* 14 (7303). https://doi.org/10.3390/en14217303

Meinshausen, M. vd. (2020). The Shared Socio-economic Pathway (SSP) Greenhouse Gas Concentrations and Their Extensions to 2500. *Geoscientific Model Development* 13, 3571–3605.

Oharenko, Y. (2021). An EU Carbon Border Adjustment Mechanism: Can it Make Global Trade Greener While Respecting WTO Rules?. https://sdg.iisd.org/commentary/guest-articles/an-eu-carbon-border-adjustment-mechanism-can-it-make-global-trade-greener-while-respecting-wto-rules/ (Erişim Tarihi: 18.04.2023)

Pisano, U., Endl, A. ve Berger, G. (2012). The Rio+20 Conference 2012: Objectives, Processes and Outcomes. ESDN Quarterly Report N°25. https://www.esdn.eu/fileadmin/ESDN_Reports/2012-June-The_Rio_20_Conference_2012.pdf (Erişim Tarihi: 24.03.2023).

Powers, A. (2012). The Rio+20 Process: Forward Movement for the Environment?. Elisabeth Haub School Of Law Faculty Publications. https://digitalcommons.pace.edu/lawfaculty/855/ (Erişim Tarihi: 01.03.2023).

Ramachandran, A. (2023). The European Carbon Border Adjustment Mechanism A Step Towards Global Climate Solutions. https://www.oneclicklca.com/eu-carbon-border-adjustment-mechanism/ (Erişim Tarihi: 17.08.2023).

Reuters (2021). Russia Says EU Carbon Border Tax May Impinge on Global Trade Rules. https://www.reuters.com/business/russia-says-eu-carbon-border-tax-may-impinge-global-trade-rules-2021-06-17/ (Erişim Tarihi: 14.04.2023).

SKD (2015). Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 21. Taraflar Konferansı (Cop 21) Raporu. https://www.skdturkiye.org/haber/bm-iklim-degisikligi-cerceve-sozlesmesi-21-taraflar-konferansi-cop-21-ve-is-dunyasi (Erişim Tarihi: 14.04.2023).

Steiner, M. (2003). NGO Reflections on the World Summit: Rio + 10 or Rio–10?. *Review of European Community & International Environmental Law*. 12(1). pp.33-38.

Stiglitz, E., J. (2010). Kopenhag Başarısızlığının Üstesinden Gelmek. *Ekonomik Forum*. Ocak 2010. https://haber.tobb.org.tr/ekonomikforum/2010/01/084-085.pdf (Erişim Tarihi: 19.03.2023).

Store, J. (2022). Council Agrees on the Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM). https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/03/15/carbon-border-adjustment-mechanism-cbam-council-agrees-its-negotiating-mandate/ (Erişim Tarihi: 01.03.2023).

Tıraş, H. (2012). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre: Teorik Bir İnceleme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 2(2). pp. 57–73.

Troszczynska-Van Genderen, W. ve Ramet, V. (2012). Much Ado About Nothing: The Rio+20 Conference. European Parliament Directorate-General For External Policies Policy Department. https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/briefing_note/join/2012/491432/EXPO-DEVE_SP(2012)491432_EN.pdf (Erişim Tarihi: 22.03.2023).

United Nations (2012). Rio Declaration On Environment and Development. *United Nations Audiovisual Library of International Law*. https://legal.un.org/avl/pdf/ha/dunche/rio_ph_e.pdf (Erişim Tarihi: 10.04.2023).

Bölüm 8

YEŞİL PAZARLAMA VE TÜRKİYE'DEKİ İŞLETMELERDE KULLANILAN UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Fatma Kömürcüoğlu Soytürk-Aytekin Fırat

GİRİŞ

Son yıllarda, dünya genelinde doğal çevreye olan ilgi artmaktadır. Birçok araştırma, artan insan nüfusu, endüstriyel üretim ve yenilenemeyen kaynakların tüketimi gibi tehditlerin ortaya çıkardığı çevresel zorluklara dikkat çekmektedir. Bu durum, sürdürülebilirlik ve çevre bilinci gibi konuların gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yükselmesine neden olmuş ve hükûmetleri ve işletmeleri çevresel sorunlara karşı bilinçlenmeye zorlamıştır. Bu bağlamda, çevre kirliliği ve koruma, çevre dostu ve sürdürülebilir gelişim modellerinin benimsenmesini gerektirmektedir. Sanayileşmiş ülkelerdeki birçok işletme son 30 yıldır çevresel devrimin bir parçası hâline gelmiş ve çevresel sorunları azaltmalarının karlarını artırma fırsatı sağladığını fark etmişlerdir. Ancak, sadece işletmelerin gelişimine değil aynı zamanda gezegenin sürdürülebilir bir küresel ekonomi sağlamasına yönelik uzun vadeli fırsatlar ve zorluklar da mevcuttur. Küresel ısınmanın yarattığı zorluklar veya çevresel belirsizlikler otomatik olarak büyüme veya kâr elde etme fırsatları yaratmaz. Bu nedenle, riskleri hesaba katarak stratejik yatırım planlaması ve uzun vadeli bir vizyon gibi stratejik yaklaşımlar geliştirmek gerekmektedir. Bu sayede, yeni fırsatları keşfedebilir ve sürdürülebilir bir gelecek için adımlar atılabilir (Mehraj ve Qureshi, 2022:142).

Bu çalışma, çevreye karşı artan ilginin sonucunda Türk işletmelerinin strateji belgelerine, vizyon, plan ve hedeflerine nasıl yansıtıldığı; sürdürülebilirlik planları ve çevre konulu sosyal sorumluluk projeleri ele alınarak; yeşil pazarlama çerçevesinde incelenmiştir. Ayrıca, yeşil pazarlama kavramı, yeşil

- Ürün değişikliklerinin ortaya çıkarılmasını sağlamalı,
- Üretim süreçlerinde çevreci değişikliklere gidilmeli,
- Ambalaj değişikliklerinde çevreci doğa dostu ambalajlara gidilmeli ve son olarak reklamların çevreci anlayışla tüketici ya da müşteri de davranış değişikliğine götürecek şekilde değiştirilmesi gerekmektedir.

Sürdürülebilir kalkınma ise gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeden bugünün ihtiyaçlarını karşılayan kalkınma anlamına gelmektedir. Bu yönüyle değerlendirildiğinde yeşil pazarlamayla bağlantılı olan sürdürülebilir kalkınmada asıl amaç gelecek nesillere doğayı koruyarak bırakabilmektir. Yeşil pazarlama ile ise toplumda çevreci bilinç oluşturulması ve çevrenin korunmasının gerekliliği amaçlanmıştır.

Yapılan çalışmalarda Türkiye'de çoğu işletme hâlâ çevreci bilince geçmediği görülmektedir. Genelde misyon vizyon hedeflerinde çevreci görüş yer alan işletmeler da ise yapılan çalışmalar kısıtlıdır. İklimsel değişim çevre sorunları hafife alınmaması gerektiğinin her fırsatta altı çizilen bir konu iken bunun iş süreçlerine yeterince dâhil edilememesi büyük bir sorundur. Bu hususta devlet otoriteleri daha fazla yaptırım uygulamalı, toplum daha çok bilinçlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

Atılgan, K. Ö. (2019). Stratejik Yeşil Pazarlama Bağlamında Yeşil Fiyatlandırma Literatürünün İncelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28(3), 50-58.

Aulina, L., ve Yuliati, E. (2017, November). *The Effects of Green Brand Positioning, Green Brand Knowledge, and Attitude Towards Green Brand on Green Products Purchase Intention*. In International Conference on Business and Management Research (ICBMR 2017) (pp. 548-557). Atlantis Press.

Bartlett, D. ve Trifilova, A. (2010) Green Technology Andeco-Innovation: Seven Case-Studies From A Russian Manufacturing Context. J*ournal of Manufacturing Tech-nology Management*,21, 8, 910–929.

Garg, A. (2015). Green Marketing for Sustainable Development: An industry Perspective. *Sustainable Development,* 23(5), 301–316. https://doi.org/ 10.1002/sd.1592

Gedik, Y. (2020). Yeşil Pazarlama Stratejileri ve İşletmelerin Amaçlarına Etkisi. *International Anatolia Academic Online Journal Social Sciences Journal*, 6(2), 46-65.

Herbig, Paul A. (1998) Green Marketing, Handbook of Cross-Cultural Marketing., p279-295. 17p.

Holt, E. A. ve Holt M. (1997). Green Pricing Guide, The Regulatory Assistance Project, https://www.raponline.org, 1-129.

Kemp, R. ve Pearson, P. (2007) Final Report of The MEI Project Measuring Eco Innovation.UM Merit Maastricht. Available at http://www.merit.unu.edu/MEI/deliverables/MEI%20D15%20Final%20report%20about

Kocaşahin, S. B. (2019). Yeşil Pazarlama Stratejileri: Dünyadaki ve Türkiye'deki Örnek Uygulamaların Karşılaştırılması (Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Kumar, A. (2015). Green Logistics for Sustainable Development: an Analytical Review. IOSRD *International Journal of Business,* 1(1), 7-13.

Mehraj, D, ve Qureshi, I. H. (2022) "Evaluating The Emerging Opportunities and Challenges From Green Marketing Practices Among Indian Manufacturing Industries*" Business Strategy & Development.* Sep, Vol. 5 Issue 3, p142-152. 11p. DOI: 10.1002/bsd2.186.

Mishra, P., ve Sharma, P. (2014). Green Marketing: Challenges and Opportunities for Business. *BVIMR Management Edge*, 7(1).

Mukonza, C., ve Swarts, I. (2020). The Influence of Green Marketing Strategies on Business Performance and Corporate Image in The Retail Sector. Business Strategy and The Environment, *29*(3), 838-845.

Organisation for Economic Co-operation and Development(OECD). (2009) Eco-innovation in industry–enablinggreen growth. Available at http://www.oecd.org/document/62/0,3746, de_34968570_34968855_44452670_1_1_1_1,00.htl

Papadas, K. K., Avlonitis, G. J., Carrigan, M., ve Piha, L. (2019). The Interplay of Strategic and Internal Green Marketing Orientation on Competitive Advantage. *Journal of Business Research,* 104, 632-643.

Peattie, K. ve Charter, M. (2003) "Green Marketing". In: Baker, M. J.,(ed.) The Marketing Book. Burlington: Butterworth-Heinemann, pp. 726-756.

Polonsky, M. J. (1994). An Introduction to Green Marketing. *Electronic Green Journal*, 1(2).

Polonsky, M. J., & Rosenberger III, P. J. (2001). Reevaluating Green Marketing: A Strategic Approach. *Business Horizons*, 44(5), 21-30.

Schiederig, T., Tietze, F., ve Herstatt, C. (2012). Green Innovation in Technology and Innovation Management–An Exploratory Literature Review. *R&d Management,* 42(2), 180-192.

Stoica, M. (2021). Green Marketing Communication Strategies: An Integrative. The Annals of The University of Oradea. *Economic Sciences,* 30(1st).

Widyastuti, S., Said, M., Siswono, S., ve Firmansyah, D. A. (2019). Customer Trust Through Green Corporate Image, Green Marketing Strategy, and Social Responsibility: A Case Study. European Research Studies *Journal Volume XXII*, Issue 2, pp. 83-99

İNTERNET KAYNAKLARI

https://www.opet.com.tr/sosyal-sorumluluk-projeleri/yesil-yol-projesi (Erişim tarihi:23.03.2023)

https://www.boynergrup.com/i/assets/boynergrup/pdf/boyner-grup-surdurulebilirlik-raporu-tr-280522.pdf (Erişim tarihi:23.03.2023)

https://www.hayatsu.com.tr/hayat-geri-donusumde (Erişim tarihi:23.03.2023)

https://www.dimes.com.tr/sosyal-sorumluluk (Erişim tarihi:23.03.2023)

https://www.capital.com.tr/capital-dergi/akilli-kimya/dagitimin-yesil-hedefleri?sayfa=3 (Erişim tarihi:23.03.2023)

https://kurumsal.carrefoursa.com/tr/surdurulebilirlik/yasam-icin-dogrusu-yaklasimi/cevre-icin-dogrusu (Erişim tarihi:23.03.2023)

https://www.turkcell.com.tr/tr/hakkimizda/kurumsal-iletisim/sosyal-sorumluluk/cevre (Erişim tarihi:24.03.2023)

http://www.vestelyatirimciiliskileri.com/surdurulebilirlik/ekolojik-duyarlilik/cevre-uygulamalari.aspx (Erişim tarihi:24.03.2023)

https://www.arcelikglobal.com/tr/surdurulebilirlik/gezegen-icin-teknoloji/iklim-degisikligiyle-mucadele/ (Erişim tarihi:24.03.2023)

https://www.dunya.com/sirketler/arcelikten-ortak-sosyal-sorumluluk-projesi-haberi-677430 (Erişim tarihi:24.03.2023)

https://www.isbank.com.tr/bankamizi-taniyin/cevre (Erişim tarihi:24.03.2023)

Bölüm 9

SÜRDÜRÜLEBİLİR GİRİŞİMCİLİK VE SÜRDÜRÜLEBİLİR TÜKETİMİN SÜRDÜRÜLEBİLİR YENİLİKÇİ İŞ MODELİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Mehmet Marangoz-Çağrı İzci

GİRİŞ

Son yıllarda çevresel sorunların giderek artması sonucu tüm dünyada çevre sorunlarına olan ilgi ve bu alanda yapılan çalışmalar giderek artmaktadır. Özellikle başta su olmak üzere doğal kaynakların aşırı kullanımı ve bu kullanım oranlarının sürdürülebilir olmaması, üretim ve tüketim davranışlarının değiştirilmesi gerekliliği ve sürdürülebilir hâle getirilmesi konusundaki çalışmaların öneminin artmasına neden olmaktadır (Önce ve Marangoz, 2012). Bu bağlamda hem akademik alanda hem de iş dünyası ve toplumda çevre ve sürdürülebilirlik konusunda bir bilinç ve farkındalığın oluştuğu görülmektedir.

Sürdürülebilir girişimcilik, tüketim modellerini ve pazar yapılarını değiştirerek, girişimcileri ve şirketlerini sürdürülebilir uygulamalar geliştirmeleri için etkilemekte ve motive etmektedir. Sürdürülebilir girişimciler, mevcut ekonomik kalıplardan daha sürdürülebilir ekonomilere geçiş için katalizör görevi görebilmektedir. Geleneksel girişimciler mümkün olan en kısa sürede maksimum finansal getiri amacı için kaynakları kullanırken, sürdürülebilirliğe odaklanan girişimciler ise işletme faaliyetlerinin kalitesinin korunması, iyileştirilmesi ve mümkün olduğunca devamlılığının sağlanması için insan kaynaklarını ve doğal kaynakları kullanmaktadırlar (Mendes vd., 2022). Sürdürülebilir girişimciler faaliyetlerinde daha çok çevreye odaklanan ve çevresel etkileri minimize etmeye çalışan veya sosyal olarak da çevre bilinci oluşturmaya çalışan kişilerdir.

sürdürülebilir tüketici davranışını teşvik etmede proaktif bir rol oynayabileceğini göstermektedir (Bocken, 2017; Tunn vd., 2019).

Sürdürülebilir yenilikçi iş modelleri, tüketicilerin kişisel ihtiyaç ve isteklerinin karşılanmasında en iyi seçeneklere sahip olduğundan sürdürülebilir tüketimin sağlanmasındaki en önemli unsur olmaktadır. Bir diğer ifadeyle sürdürülemez tüketim kalıplarının sürdürülebilir hâle dönüştürülmesinde yenilikçi iş modelleri rol oynamaktadır (Tunn vd., 2019). Kısacası, sürdürülebilir girişimcilerin etkisiyle ortaya koyulan yenilikçi iş modelleri ile sürdürülebilir tüketimin birbirine entegre olması daha sürdürülebilir bir toplum için önemli bir adım olacaktır. Bu bağlamda işletme yöneticilerinin ürün ve hizmetlerin üretim aşamasında kullanılan kaynakları, üretim yöntemlerini ve sürdürülebilirlik performanslarını sürdürülebilir yenilikçi iş modelleri ile açık bir şekilde paylaşması özellikle tüketicilerin güveninin kazanılması açısından yöneticilere önerilebilir. Aynı zamanda atık azaltma, geri dönüşüm ve yeniden kullanımı arttırmayı ifade eden ve sürdürülebilir yenilikçi iş modeli olan döngüsel ekonomi, üretimin daha az kaynak kullanılarak ve atık üretmeden gerçekleşmesini sağladığından yöneticiler tarafından benimsenmelidir.

KAYNAKÇA

Akyol, H. (2020). Teknolojik İnovasyon Sürdürülebilir Kalkınma Üzerinde Teşvik Edici Bir Faktör Müdür? *Aydin Faculty of Economics Journal*, 5(2), 14-24.

Baldassarre, B., Calabretta, G., Bocken, N. M. P., & Jaskiewicz, T. (2017). Bridging sustainable business model innovation and user-driven innovation: A process for sustainable value proposition design. *Journal of cleaner production*, 147, 175-186.

Bashir, M., Alfalih, A., & Pradhan, S. (2022). Sustainable business model innovation: Scale development, validation and proof of performance. *Journal of Innovation & Knowledge*, 7(4), 100243.

Belz, F. M., & Binder, J. K. (2017). Sustainable entrepreneurship: A convergent process model. *Business Strategy and the Environment*, 26(1), 1-17.

Beus, C. E., & Dunlap, R. E. (1990). Conventional versus alternative agriculture: The paradigmatic roots of the debate. *Rural sociology*, 55(4), 590-616.

Bocken, N. (2017). Business-led sustainable consumption initiatives: Impacts and lessons learned. *Journal of Management Development*, 36(1), 81-96.

Davies, I. A., & Chambers, L. (2018). Integrating hybridity and business model theory in sustainable entrepreneurship. *Journal of Cleaner Production*, 177, 378-386.

Doğan, O., Bulut, Z. A. ve Çımrın, F. K. (2015). Bireylerin Sürdürülebilir Tüketim Davranışlarının Ölçülmesine Yönelik Bir Ölçek Geliştirme Çalışması. *Ataturk University Journal of Economics & Administrative Sciences*, 29(4).

Ergülen, A. ve Büyükkeklik, A. (2008). Sürdürülebilir Kalkınmanın Ekonomik Ve Çevre Boyutları Açısından Atık Yönetimi Ve E-Atıklar. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 19-30.

Evans, D. (2011). Thrifty, green or frugal: Reflections on sustainable consumption in a changing economic climate. *Geoforum*, 42(5), 550-557.

Feng, J., Liu, Z., & Feng, L. (2021). Identifying opportunities for sustainable business models in manufacturing: Application of patent analysis and generative topographic mapping. *Sustainable production and consumption*, 27, 509-522.

Fichter, K., & Tiemann, I. (2020). Impacts of promoting sustainable entrepreneurship in generic business plan competitions. *Journal of Cleaner Production*, *267*, 122076.

Geissdoerfer, M., Vladimirova, D., & Evans, S. (2018). Sustainable business model innovation: A review. *Journal of Cleaner Production*, 198, 401-416.

Gregori, P., & Holzmann, P. (2020). Digital sustainable entrepreneurship: A business model perspective on embedding digital technologies for social and environmental value creation. *Journal of Cleaner Production*, 272, 122817.

Grijalvo, M., & García-Wang, C. (2023). Sustainable business model for climate finance. Key drivers for the commercial banking sector. *Journal of Business Research*, 155, 113446.

Guo, L., Cao, Y., Qu, Y., & Tseng, M. L. (2022). Developing sustainable business model innovation through stakeholder management and dynamic capability: A longitudinal case study. *Journal of Cleaner Production*, 372, 133626.

Hajiheydari, N., Kargar Shouraki, M., Vares, H., & Mohammadian, A. (2022). Digital sustainable business model innovation: applying dynamic capabilities approach (DSBMI-DC). *Foresight.*

Haldar, S. (2019). Towards a conceptual understanding of sustainability-driven entrepreneurship. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 26(6), 1157-1170.

He, J., & Ortiz, J. (2021). Sustainable business modeling: The need for innovative design thinking. *Journal of Cleaner Production*, 298, 126751.

Hockerts, K., & Wüstenhagen, R. (2010). Greening Goliaths versus emerging Davids—Theorizing about the role of incumbents and new entrants in sustainable entrepreneurship. *Journal of business venturing*, 25(5), 481-492.

Hockerts, K., Wüstenhagen, R., 2010. Greening Goliaths versus emerging Davids: theorizing about the role of incumbents and new entrants in sustainable entrepreneurship. *J. Bus. Ventur*., 25 (5), 481–492.

Hummels, H., & Argyrou, A. (2021). Planetary demands: Redefining sustainable development and sustainable entrepreneurship. *Journal of Cleaner Production*, 278, 123804.

İnci, B. Ergen, A. (2019). *Bilinçli Farkındalığın (Mındfulness) Sürdürülebilir Tüketim Bağlamında İncelenmesi*. PPAD Pazarlama Kongresi Bildiriler Kitabı, 1-4 Mayıs, Kuşadası-AYDIN, 546-567.

İpek, İ., Hızarcı Payne A.K., (2020). Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile Kurumsal Dönüşüm. Bölüm 12. Sorumlu Tüketim ve Üretim; Editörler: Madran, C., Tanyeri, M., Akademisyen Yayınevi, Ankara, 279-297.

Joensuu-Salo, S., Viljamaa, A., & Varamäki, E. (2022). Sustainable entrepreneurs of the future: The interplay between educational context, sustainable entrepreneurship competence, and entrepreneurial intentions. Administrative Sciences, 12(1), 23.

Kara, N. (2022). Bist spor endeksi hareketlerinin makine öğrenmesi teknikleri ile tahminine ilişkin bir uygulama. E. Poyraz (Eds.), içinde, Finansta Disiplinlerarası Yaklaşımlar, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Keskin, R. (2021). Girişimcilik ve İş Modeli Geliştirme: Teknokentlerde Bulunan Girişimler Üzerine Bir Araştırma. Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Kişi, N. (2018). Paylaşım Ekonomisinin Ulaşım Sektörüne Yansımaları: Uber Örneği. *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(10), 57-68.

Klapper, R. G., & Fayolle, A. (2023). A transformational learning framework for sustainable entrepreneurship education: The power of Paulo Freire's educational model. *The International Journal of Management Education*, *21*(1), 100729.

Lans, T., Blok, V., & Wesselink, R. (2014). Learning apart and together: towards an integrated competence framework for sustainable entrepreneurship in higher education. *Journal of Cleaner Production*, 62, 37-47.

López-Nicolás, C., Ruiz-Nicolás, J., & Mateo-Ortuño, E. (2021). Towards Sustainable Innovative Business Models. *Sustainability*, 13, 5804.

Mendes, A. C., Ferreira, F. A., Kannan, D., Ferreira, N. C., & Correia, R. J. (2022). A BWM approach to determinants of sustainable entrepreneurship in small and medium-sized enterprises. *Journal of Cleaner Production*, *371*, 133300.

Michaelis, L. (2003). The role of business in sustainable consumption. *Journal of Cleaner Production,* 11, 915–921.

Mont, O., & Plepys, A. (2008). Sustainable Consumption Progress: Should We Be Proud or Alarmed? *Journal of Cleaner Production*, 16(4), 531-537.

Novikovienė, L., & Navickaitė-Sakalauskienė, I. (2020). Safeguardıng The Legal Balance Between Competıtıve Entrepreneurshıp (Busıness) And Sustaınable Consumptıon. *Entrepreneurship And Sustainability Issues*, 8(1), 868-883.

Önce, A. G. ve Marangoz, M. (2012). Pazarlamanın Sürdürülebilir Gelişmedeki Rolü. *International Conference on Eurasian Economies*, 389-397.

Özdemir, N. ve Sunaoğlu, Ş.K. (2022). *Karanlık Üçlü Kişilik Özelliklerinin Sürdürülebilir Tüketim Davranışına Etkis*i. 26. Pazarlama Kongresi Bildiriler Kitabı, 23-25 Haziran, Kırşehir, 300-313.

Parrish, B. D. (2010). Sustainability-driven entrepreneurship: Principles of organization design. *Journal of business Venturing*, 25(5), 510-523.

Pies, I., & Schultz, F. C. (2023). The governance of sustainable business model innovation—An Ordonomic Approach. *Scandinavian Journal of Management*, 39(1), 101246.

Rennings, K. (2000). Redefining Innovation Eco-Innovation Research and The Contribution From Ecological Economics. *Ecological Economics*, 32(3), 19–332.

Rosário, A. T., Raimundo, R. J., & Cruz, S. P. (2022). Sustainable Entrepreneurship: A literature review. *Sustainability*, *14*(9), 5556.

Saraç, Ö. (2022). Kültür turistlerinin sürdürülebilir tüketim davranışlarının cinsiyete göre farklılıkları: Safranbolu üzerinde bir araştırma. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 12 (2), 265-283.

Schimmenti, E., Migliore, G., Di Franco, C. P., & Borsellino, V. (2016). Is there sustainable entrepreneurship in the wine industry? Exploring Sicilian wineries participating in the SOStain program. *Wine Economics and Policy*, *5*(1), 14-23.

Schlange, L. E. (2006). *What drives sustainable entrepreneurs*. In Proceedings of the Applied Business and Entrepreneurship Association International (ABEAI) Conference (pp. 1-11).

Shakeel, J., Mardani, A., Chofreh, A. G., Goni, F. A., & Klemeš, J. J. (2020). Anatomy of sustainable business model innovation. *Journal of cleaner production*, 261, 121201.

Shepherd D.A., & Patzelt H. (2011). The new field of sustainable entrepreneurship: studying entrepreneurial action linking 'what is to be sustained' with 'what is to be developed'. *Entrepreneurship: Theory and Practice,* 35(1), 137–163.

Sinansari, P., Putri, A. A., & Lopatka, A. (2022). Value of Sustainable Business Model in Mining Company: A Case Study. *Procedia Computer Science*, 207, 4142-4150.

Smania, G. S., Arakaki, I. R. Y., Oliveira, A. F., Cauchick-Miguel, P. A., & de Sousa Mendes, G. H. (2023). Car subscription services: Automakers' shift towards servitized and sustainable business models. *Sustainable Production and Consumption*. 36, 184-193.

Terán-Yépez, E., Marín-Carrillo, G. M., del Pilar Casado-Belmonte, M., & de las Mercedes Capobianco-Uriarte, M. (2020). Sustainable entrepreneurship: Review of its evolution and new trends. *Journal of Cleaner Production*, *252*, 119742.

Tilley, F., & Young, W. (2009). Sustainability Entrepreneurs. *Greener Management International*, (55).

Todeschini, B. V., Cortimiglia, M. N., Menezes, D. C., & Ghezzi, A. (2017). Innovative and sustainable business models in the fashion industry: Entrepreneurial drivers, opportunities, and challenges. *Business Horizons*, 60, 759-770.

Tunn, V. S., Bocken, N. M., van den Hende, E. A., & Schoormans, J. P. (2019). Business models for sustainable consumption in the circular economy: An expert study. *Journal of Cleaner Production*, 212, 324-333.

Viciunaite, V., & Alfnes, F. (2020). Informing sustainable business models with a consumer preference perspective. *Journal of Cleaner Production*, 242, 118417.

Westerveld, P., Fielt, E., Desouza, K. C., & Gable, G. G. (2023). The business model portfolio as a strategic tool for value creation and business performance. *The Journal of Strategic Information Systems*, 32(1), 101758.

Yang, M., Evans, S., Vladimirova, D., & Rana, P. (2017). Value uncaptured perspective for sustainable business model innovation. *Journal of Cleaner Production*, 140, 1794-1804.

Yıldız, B. ve Kütahyalı, D. N. (2021). Yeşil Ürün Tutumunun Yeşil Satın Alma Niyeti, Geri Dönüşüm Ve Yalın Tüketim Üzerindeki Etkisi. *Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1), 365-398.

Yurdakul, M. (2020). İşletmelerde Sürdürülebilirliğin Sağlanmasında Eko İnovasyon Uygulamaları: Bir Model Önerisi. *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 1, 15-33.

Žaneta Piligrimiene, Z. Žukauskaite, A. Korzilius, H. Banyte, J., & Dovaliene, A. (2020). Internal and External Determinants of Consumer Engagement in Sustainable Consumption. *Sustainability,* 12(4), 1349.

Bölüm 10

AVRUPA YEŞİL MUTABAKATI ÇERÇEVESİNDE YEŞİL FİNANS

Yunus Emre Kahraman-Yılmaz Çalışkan

GİRİŞ

20. yüzyılın başından itibaren sanayileşmenin her geçen gün büyümesi, Dünya'nın geçirmiş olduğu iki büyük dünya savaşı ve yaşanan felaketler, nüfusun hızla artması gibi nedenlerden dolayı enerji tüketimindeki artış, küresel ekonomide yaşanan büyüme çevre kirliliğini de beraberinde getirmiştir. Doğanın dengesinin bozulması, çevre kirliliği ve küresel ısınmanın zararlı etkileri her geçen gün daha çok hissedilmekte, gezegenin geleceğini tehlikeye atılmaktadır. Bu yaşanan çevresel sorunlara karşı önlemler alınmasına, doğal dengenin bozulmaması için toplumların bilinçlendirilmesine ve yaşanan bu sorunun çözümüne yönelik Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Birliği (AB) gibi uluslararası kurum ve kuruluşlar çözüm arayışına girmiş ve bu çözüm arayışı uluslararası güvenlik meselesi hâline getirilmeye çalışılmıştır. Küresel anlamda çevreyi korumaya yönelik olarak sayılabilecek önemli gelişmeler; sürdürülebilir kalkınma adına 1960'lı yıllarda oluşturulan Roma kulübü, 1970'li yıllarda Stockholm'da gerçekleştirilen İnsan Çevresi Konferansı, 1980'li yıllarda ortak bir gelecek amacıyla düzenlenen Brundtland Raporu, 1990'lı yıllarda Brezilya'da düzenlenen Çevre ve Kalkınma konferansıdır (Çanakçıoğlu, 2023:539). Bu gelişmelerden sonra gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler gruplandırılmış, en az gelişmiş ülkelere özel önem verilmiş, OECD ülkeleri listeye dâhil edilmesine rağmen dönüşüm ekonomisi içinde olanlar hariç tutulmuştur (Galeotti and Lanza: 1999).

Toplumsal, ekonomik ve siyasi gelişim ile çağdaşlaşmanın getirdiği çevresel bozulmaya tepki olarak yeşil teori ortaya atılmış, bölgelerarası geliştirilen çevresel mücadele uluslararası boyuta taşınmıştır (Ünal, 2014: 230). Yeşil teori ekseninde atılan adımlardan en önemlisi AB tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu teoriyle birlikte AB, iklim değişikliği ile mücadeleyi daha sürdürülebilir

küresel çapta bütün Dünya ülkelerinin katılımıyla tüm sektörlerde veri altyapıları kurulmalı, elde edilen veriler izlenmeli ve raporlanmalıdır. Gerçekleştirilecek tüm bu faaliyetler neticesinde sosyal ve ekonomik anlamda yeşil dönüşüm, finansman, istihdam ve kalkınma konusunda önemli fırsatlar elde edilecektir.

KAYNAKÇA

Athanasios O. (2017). The Fiscal-Monetary Policy Mix in the Euro Area: Challenges at the Zero Lower Bound. European Economy-*Discussion Papers 060, Directorate General Economic and Financial Affairs (DG ECFIN)*, European Commission.

Bayraktutan, Y. (2003), Bilgi ve Uluslararasi Ticaret Teorileri. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(2), 175-186.

Bennett, G. (Ed.), (1994). *Conserving Europe's natural heritage : towards a European ecological network*. Proceedings of the international conference, Maastricht 9-12 November 1993. London- Dordrecht- Boston: Graham&Trotman/Martinus Nijhoff.

Bongardt, A. and F. Torres (2022), The European Green Deal: More than an Exit Strategy to the Pandemic Crisis, a Building Block of a Sustainable European Economic Model. *Journal of Common Market Studies*, 60(1): 170-185

Chen, Y. and Z. J. Zhao. (2021). The Rise of Green Bonds for Sustainable Finance: Global Standards and Issues with The Expanding Chinese Market. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 52: 54-57. https://doi.org/10.1016/j.cosust.2021.06.013.

Çanakçıoğlu, M. (2023). Sürdürülebilir Ekonomik Kalkınma Çerçevesinde Yeşil Büyüme ve Yeşil Finans. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*. 6 (4). 537-554. https://doi.org/10.26677/TR1010.2023.1217.

European Commission. (2014). A Policy Framework For Climate And Energy İn The Period From 2020 to 2030. Brussels.

European Commission. (2019a). A Clean Energy Transition. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/energy-and-green-deal_en. (Erişim Tarihi: 30.10.2023).

European Commission. (2019b). A Healthy Food System for People and Planet. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/agriculture-and-green-deal_en. (Erişim Tarihi: 01.11.2023).

European Commission. (2019c). An Industrial Strategy for a Competitive, Green, Digital Europe. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/industry-and-green-deal_en. (Erişim Tarihi: 01.11.2023).

European Commission. (2019d). EU as a Global Leader. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/fs_19_6721. (Erişim Tarihi: 01.11.2023).

European Commission. (2019e). Path to Climate Neutrality. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/climate-action-and-green-deal_en#documents. (Erişim Tarihi: 30.10.2023).

European Commission. (2019f). Press Remarks by President Von Der Leyen on the Occasion of the Adoption of the European Green Deal Communication. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_19_6749. (Erişim Tarihi: 29.10.2023).

European Commission. (2019g). Protecting the Environment and Oceans with the Green Deal. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/protecting-environment-and-oceans-green-deal_en. (Erişim Tarihi: 29.10.2023).

European Commission. (2020a). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Region. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2020:98:FIN&WT.mc_id=Twitter. (Erişim Tarihi: 29.10.2023).

European Commission. (2020b). Investing in a Green Future. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/finance-and-green-deal_en. (Erişim Tarihi: 29.10.2023).

European Commission. (2020c). Providing Efficient, Safe and Environmentally Friendly transport. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/transport-and-green-deal_en. **(**Erişim tarihi: 28.10.2023).

European Commission. (2020d). Research and innovation for the European Green Deal. https://ec.europa.eu/info/research-and-innovation/strategy/strategy-2020-2024/environment-and-climate/european-green-deal_en.(Erişim Tarihi: 01.11.2023).

European Commission. (2020e). The European Green Deal, COM(2019) 640 Final, Brussels. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1576150542719&uri=COM%3A2019%3A640%3AFIN (Erişim Tarihi: 01.11.2023).

European Commission. (2021a). About the Initiative. https://europa.eu/new-european-bauhaus/about/about-initiative_en. (Erişim tarihi: 29.10.2023)

European Commission. (2021b). Delivering on Our Targets. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/fs_21_3688. (Erişim Tarihi: 29.10.2023).

European Commission. (2021c). New European Bauhaus. https://europa.eu/new-european-bauhaus/index_en. (Erişim Tarihi: 26.10.2023).

European Commission. (2021d). The Just Transition Mechanism: Making Sure No One is Left Behind. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/finance-and-green-deal/just-transition-mechanism_en. (Erişim Tarihi: 27.10.2023).

European Commission. (2021e). Strategy for Financing the Transition to a Sustainable Economy. COM(2021) 390 final. Strasbourg, 6.7.2021. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52021DC0390. (Erişim Tarihi: 01.11.2023).

European Commision. (2021f). NextGenerationEU. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/eu-borrower-investor-relations/nextgenerationeu_en. (Erişim Tarihi:02.11.2023).

European Commision. (2022). REPORT on the New European Bauhaus. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2022-0213_EN.html. (Erişim Tarihi:02.11.2023).

Europen Commision. (2023a). Biodiversity Mainstreaming. https://commission.europa.eu/ strategy-and-policy/eu-budget/performance-and-reporting/horizontal-priorities/green-budgeting/biodiversity-mainstreaming_en#:~:text=How%20much%20do%20we%20spend%3F,-Biodiversity%20contribution%20in&text=For%20the%202021%2D2027%20period,the%20fight%20against%20biodiversity%20loss.. (Erişim Tarihi: 01.11.2023).

European Commision. (2023b). Supporting climate action through the EU budget. https://climate.ec.europa.eu/eu-action/eu-funding-climate-action/supporting-climate-action-through-eu-budget_en#:~:text=entire%20EU%20budget.-,EU%20budget%202021%2D2027%3A%20Commission%20proposal%20to%20further%20strengthen%20climate,1.8%20trillion%20in%202018%20prices). (Erişim Tarihi: 01.11.2023).

European Committee of the Regions, (2020), The European Green Deal is Going Local. https://cor.europa.eu/en/news/Pages/The-European-Green-Deal-is-Going-Local-.aspx. (Erişim Tarihi: 27.10.2023).

European Environment Agency. (2011). Green infrastructure and territorial cohesion. The concept of green infrastructure and its integration into policies using monitoring systems. Tecnical Report (Number 18). https://www.eea.europa.eu/themes/publications/green-infrastructure-and-territorial-cohesion. (Erişim Tarihi: 04.11.2023).

European Parliament. (2019). Seats by Political Group and Country: 2019-2024. https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en/seats-politica-group-country/2019-2024/. (Erişim Tarihi: 29.10.2023).

Galeotti, M. and A. Lanza. (1999). Richer and cleaner? A study on carbon dioxide emissions in developing countries. *Energy Policy*, 27(10), 565-573.

Gevher, R. ve H. Acet. (2023). Avrupa Birliğinde Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Ekonominin Gelişimi. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24 (1) , 224-253 . DOI: 10.53443/anadoluibfd.1184407.

Görkem, H. (2022). Covıd-19 Pandemisinin Avrupa Birliği Çevre Politikalarına Yansımalar. *Uluslararası Sosyal, Siyasal ve Mali Araştırmalar Dergisi (USSMAD)*, 2 (1), 74-90.

Hansen, R., M. Buizer, E. L. Rall, Y. DeBellis, C. Davies, B. Elands, F. Wiersum and S. Pauleit. (2015). Report of Case Study City Portraits. Appendix to Green Surge Study on Urban Green Infrastructure Planning and Governance in 20 European Case Studies. Technical Report. European Union, Belgium. https://greensurge.eu/products/case-studies/GREEN_SURGE_Report_of_City_Portraits_small.pdf. (Erişim Tarihi: 27.10.2023).

Jongman, R. H. G. (1995). Nature conservation planning in Europe: developing ecological networks. *Landscape and Urban Planning*, 32, 169–183.

Kakışım, C. (2022). Avrupa Yeşil Mutabakatı: Yeşil Teori Perspektifinden Bir Analiz. Stratejik ve *Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(1),1-16.

Kotecki, L. (ed.) (2020). Zielone finanse w Polsce. Sopot: Wyd. Instytut Odpowiedzialnych Finansów, European Financial Congress, Global Compact Network Poland, Know-How Hub Centrum Transferu Wiedzy.

Lee, C-C., F. Wang, R. Lou, and K. Wang. (2023). How Does Green Finance Drive the Decarbonization of The Economy? Empirical Evidence from China, *Renewable Energy*, 204: 671- 684. https://doi.org/10.1016/j.renene.2023.01.058.

Lindenberg, N. (2014). Definition of Green Finance. https://www.cbd.int/financial/gcf/definition-greenfinance.pdf, (Erişim Tarihi: 04.11.2023).

Liu, M. (2022). The Driving Forces of Green Bond Market Volatility and The Response of The Market to the COVID-19 Pandemic. *Economic Analysis and Policy*, 75: 288-309. https://doi.org/10.1016/j.eap.2022.05.012.

Lloyd. (2021). Greener Industry. https://assets.lloyds.com/media/a683f8ab-9af7-40f7-8b25-2e95af503d3a/LLOYDS_CLIMATE_GREENER%20INDUSTRY_DOWNLOADABLE%20PDF%20V7.pdf. (Erişim Tarihi: 25.10.2023).

Madaleno, M., E. Dogan and D. A. Taskin. (2022). Step Forward on Sustainability: The Nexus of Environmental Responsibility, Green Technology, Clean Energy and Green Finance. *Energy Economics*, 109: 1-11. https://doi.org/10.1016/j.eneco.2022.105945

Meltzer, J., N. Hultman and C. Langley. (2014). Low-Carbon Energy Transitions In Qatar And The Gulf Cooperation Council Region. SSRN Electronic Journal. DOI:10.2139/ssrn.2408743.

Mngumi, F., S. Shaorong, F. Shair, and M. Waqas. (2022). Does Green Finance Mitigate the Effects of Climate Variability: Role of Renewable Energy Investment and Infrastructure. *Environmental Science and Pollution Research*, 29: 59287–59299. https://doi.org/10.1007/s11356-022-19839-y.

OECD. (2020). Green Infrastructure in the Decade for Delivery: Assessing Institutional Investment. https://www.oecd-ilibrary.org/sites/f51f9256-en/1/3/1/index.html?itemId=/content/publication/f51f9256-en&_csp_=7d5d22ec82800d8235fe1f2706f7224f&itemIGO=oecd&itemContentType=book. (Erişim Tarihi:26.10.2023).

Orçun, Ç. (2019). *Yeşil Finansman: Kavramı, Enstrümanları ve Uygulamaları*. (Editör) Orçun; Ç. ve Sezgin; O.B.: Yeşil İşletmecilik içinde (ss. 91-118), Bursa: Ekin Basım yayın Dağıtım.

Orphanides, A. (2017). The Fiscal-Monetary Policy Mix in the Euro Area: Challenges at the Zero Lower Bound. *MIT Sloan Research Paper* No. 5197-17, Available at SSRN: http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2965805. (Erişim Tarihi: 01.11.2023).

Politico, (2020). The Politics of the Green Deal, https://www.politico.eu/article/chapter-two-the-politics-of-the-green-deal/. (Erişim Tarihi: 25.10.2023).

Rant, V. (2022). Regulating the Green Transition and Sustainable Finance in the European Union. http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4108232. (Erişim Tarihi: 02.11.2023).

Ricardo, D. (1821). On the Principles of Political Economy and Taxation, 12 Ağustos 2018 tarihinde http://www.econlib.org/LIBRARY/Ricardo/ricP.html. (Erişim Tarihi: 08.11.2023).

Richard, B. (2023a). Greening The Global Economy. https://www.arup.com/perspectives/a-new-understanding-of-the-green-economy. (Erişim Tarihi: 24.10.2023).

Richard, B. (2023b). Identifying The Right Green Economy Opportunity. https://www.arup.com/perspectives/identifying-the-right-green-economy-opportunity. (Erişim Tarihi: 25.10.2023).

Samsun, T. (2021). Avrupa Birliğinin İklim Diplomasisi. *EURO Politika*, (7), 12-18. https://dergipark.org.tr/tr/pub/europ/issue/75959/1256278. (Erişim Tarihi: 03.11.2023).

Sarıarmağan Ş., M. Var ve M. D. Özgül. (26-27 Ekim 2022). Bölgelerarası Yeşil Altyapı Politikalarının Tartışılması. *International Conference on Sustainable Cities and Urban Landscape (ICSULA 2022%)*, Konya,.348-365.

Schoenmaker, D. (2021). Greening Monetary Policy. *Climate Polıcy*, 21 (4), 581–592. https://doi.org/10.1080/14693062.2020.1868392.

Schoenmaker, D. (2023). The Green Deal–Futureproofing Europe. Annette Bongardt and Francisco Torres (Ed.), *The Political Economy Of Europe's Future And Identity Integration İn Crisis Mode* içinde (65-75). Portugal: . Palma de Cima.

Sharma, A. (2004). *The Indian Economy Since Liberalisation:The Structure and Composition of Exports and Industrial Transformation (1980-2000).* United Kingdom: Industrial Dynamics, Innovation and Development.

Shurey, D. (2016). *Guide to Green Bonds on the Bloomberg Terminal*. New York: Finance Note (July), Bloomberg New Energy Finance.

Skjaerseth, J. B. (2021). Towards a European Green Deal: The evolution of EU climate and energy policy mixes. *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics, Springer*, 21(1), 25-41.

Streimikiene, D. and V. Kaftan. (2021). Green Finance And The Economic Threats During COVID-19 Pandemic. *Terra Economicus*, 19(2), 105–113. DOI: 10.18522/2073-6606-2021-19-2-105-113.

Şahin, C. (2023). İklim Kriziyle Mücadelede Bir Finansman Yöntemi Olarak Yeşil Tahviller. *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies*,31, 1-10. Doi:10.5281/zenodo.8151009.

Topuz, H. ve A. Coşkun. (2018). Ricardo'nun Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi: Türkiye, Kolombiya Ve Güney Kore Üçlüsünün Sektörel Bazda Uygulamalı Bir Analizi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (25), 672-685. DOI: 10.20875/makusobed.460115

United Nations. (2011). The Road to Rio+20 For a Development-Led Green Economy. ditcted20108_en.pdf (unctad.org). (Erişim Tarihi:25.10.2023).

United Nations. (2021). Theme Report On Energy Transition Towards The Achievement Of Sdg 7 And Net-Zero Emissions. https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/2021/11/2021-twg_2.pdf. (Erişim Tarihi: 28.10.2023).

Ünal, S. (2014). Yeşil Teori. Mehmet Şahin ve Osman Şen (Ed.) içinde, *Uluslararası İlişkiler Teorileri Temel Kavramlar*, (229-249). Ankara: Kripto.

Volz, U., J. Böhnke, L. Knierim, K. Richert, G. Roeber, V. Eidt. (2015). Financing the Green Transformation: How to Make Green Finance Work in Indonesia. London: Palgrave Macmillan.

Wallace, O. (2023). Race to Net Zero: Carbon Neutral Goals by Country. https://www.visualcapitalist.com/sp/race-to-net-zero-carbon-neutral-goals-by-country/. (Erişim Tarihi: 01.11.2023).

Zhang, D., Z. Zhang, and S. Managi. (2019). A Bibliometric Analysis on Green Finance: Current Status, Development and Future Directions. *Finance Research Letters*, 29, 425–430.

Zak, K. (2021). Green Bonds As Modern Financial Instruments. Scientific Papers of Silesian University of Technology. https://managementpapers.polsl.pl/wp-content/uploads/2022/01/ZN154-%C5%BBak.pdf. (Erişim Tarihi: 04.11.2023).

https://www.climatefinancelab.org/about/how-it-works/

https://www.scalingsolar.org/news/

https://www.weforum.org/agenda/2020/09/how-to-drive-investment-into-sustainable-infrastructure/

https://www.arup.com/perspectives/identifying-the-right-green-economy-opportunity

Bölüm 11

YENİLİKÇİ ATIK YÖNETİMİ İLE DOĞRUSAL EKONOMİDEN DÖNGÜSEL EKONOMİYE GEÇİŞ

Çağdaş Gönen

GİRİŞ

İnsanlığın varoluşundan günümüze gelen uzun sürecin her döneminde insan faaliyetleri sonucunda her zaman atıklar oluşmuştur. Bu atıkların tür ve miktarları ise değişkenlik göstermektedir. Atıkların tür ve miktarındaki farklılıklar yaşanan döneme ve o topluma ait olan kültür, gelenek, alışkanlıklar, coğrafya, teknolojik imkanlar ve ekonomik gelişmişlik koşullarına göre değişkenlik göstermektedir. Bunun yanında zaman içerisinde gelişen teknoloji ve ekonomi modelleri ile günlük yaşantıda üretilen ürünlerin çeşitliliği artmış ve bu ürünlerde kullanılan malzemelerin türleri farklılık göstermeye başlamıştır. Özellikle teknolojinin ve sanayinin geliştiği sanayi devriminden günümüze kadar gelen süreçte atık yönetimi ihtiyacı ortaya çıkmış ve bu süreç içerisinde bir yandan atık yönetimi modelleri gelişirken diğer yandan ise zehirli ve riskli atık maddeler için farklı atık yönetimi metotları zorunlu olarak ortaya çıkmıştır.

Sanayi devriminden bu yana dünya nüfusunun katlanarak artması, yaşam kalitesinin yükselmesi, kentleşmedeki hızlı büyüme ve ekonomik kalkınmalara paralel olarak katı atıklar dünyada ve özellikle kentsel alanlarda insan sağlığını ve ekosistemi tehdit eden ciddi bir sorun hâline gelmiştir (Meng vd., 2019; Zhou vd., 2019). Günümüzde dünyada küresel olarak 2 milyar ton atık oluşmakta ve hâlen bunların %33'ü yerel yönetimler tarafından toplanamamakta ve yönetilmemekte sonuç olarak kontrolsüzce doğaya karışmaktadır. Dünya ortalamasında günlük olarak üretilen atık miktarı ise kişi başına 0,75 kg olarak hesaplanmaktadır. Dünya bankası raporuna göre ise 2050 yılında katı atık üretim miktarının 3,5 milyar tona kadar çıkması öngörülmektedir. Dünya genelinde evsel nitelikli atıkların durumu incelendiğinde oluşan atıkların yaklaşık %70'inin bir depolama sahasında bertaraf edildiği, %19'unun geri dönü-

KAYNAKÇA

Abdallah, M., Abu Talib, M., Feroz, S., Nasir, Q., Abdalla, H., Mahfood, B. 2020. "Artificial intelligence applications in solid waste management: A systematic research review". Waste Management, *109*, 231-246.

Awasthi, A. K., Cheela, V. R. S., D'Adamo, I., Iacovidou, E., Islam, M. R., Johnson, M., … Li, J. 2021. "Zero waste approach towards a sustainable waste management". Resources, Environment and Sustainability, *3*, 100014.

Awasthi, A. K., Li, J., Koh, L., Ogunseitan, O. A. 2019. "Circular economy and electronic waste". Nature Electronics.

Barles, S. 2014. "History of Waste Management and the Social and Cultural Representations of Waste". Environmental History (Netherlands), *4*, 199-226.

Bogner, J., Spokas, K. 1993. "Landfill CH4: Rates, fates, and role in global carbon cycle". Chemosphere, *26*(1-4), 369-386.

Chen, Z., Feng, Q., Yue, R., Chen, Z., Moselhi, O., Soliman, A., … An, C. 2022. "Construction, renovation, and demolition waste in landfill: a review of waste characteristics, environmental impacts, and mitigation measures". Environmental Science and Pollution Research, *29*(31), 46509-46526.

Ciftci, I., Tatoglu, E., Wood, G., Demirbag, M., Zaim, S. 2019. "Corporate governance and firm performance in emerging markets: Evidence from Turkey". International Business Review, *28*(1), 90-103.

Dal, E. N. 2017. "Tüketim Toplumu Ve Tüketim Toplumuna Yöneltilen Eleştiriler Üzerine Bir Tartışma-The Consumption Society And A Discussion On The Criticism Of The Consumption Society". Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.

Erişen, S. 2021. "Incremental transformation of spatial intelligence from smart systems to sensorial infrastructures". Building Research & Information, *49*(1), 113-126.

Fatimah, Y. A., Govindan, K., Murniningsih, R., Setiawan, A. 2020. "Industry 4.0 based sustainable circular economy approach for smart waste management system to achieve sustainable development goals: A case study of Indonesia". Journal of Cleaner Production, *269*, 122263.

França, A. S. L., Amato Neto, J., Gonçalves, R. F., Almeida, C. M. V. B. 2020, Ocak 20. "Proposing the use of blockchain to improve the solid waste management in small municipalities". Journal of Cleaner Production. Elsevier.

Golbaz, S., Nabizadeh, R., Sajadi, H. S. 2019. "Comparative study of predicting hospital solid waste generation using multiple linear regression and artificial intelligence". Journal of Environmental Health Science and Engineering, *17*(1), 41-51.

Gopalakrishnan, P. K., Hall, J., Behdad, S. 2021. "Cost analysis and optimization of Blockchain-based solid waste management traceability system". Waste Management, *120*, 594-607.

Hatipoğlu, A., Barab, A., Keskin, C., Baran, M. F., Aktepe, N., Onursal, N. 2021. "*ATIKLAR KAVRAMI SINIFLANDIRILMASI VE YÖNETİMİ*". (C. KESKİN & M. F. BARAN, Ed.) (1. bs). Ankara.

Hidalgo, D., Martín-Marroquín, J. M., Corona, F., Juaristi, J. L. 2018. "Sustainable vacuum waste collection systems in areas of difficult access". Tunnelling and Underground Space Technology, *81*, 221-227.

Islam, M. S., Hannan, M. A., Basri, H., Hussain, A., Arebey, M. 2014. "Solid waste bin detection and classification using Dynamic Time Warping and MLP classifier". Waste Management, *34*(2), 281-290.

Kanojia, A., Visvanathan, C. 2021. "Assessment of urban solid waste management systems for Industry 4.0 technology interventions and the circular economy". Waste Management and Research, *39*(11), 1414-1426.

Karunathilake, H., Hewage, K., Mérida, W., Sadiq, R. 2019. "Renewable energy selection for net-zero energy communities: Life cycle based decision making under uncertainty". Renewable Energy, *130*, 558-573.

Kaza, S., Yao, L., Bhada-Tata, P., Woerden, F. Van. 2018. "*What a Waste 2.0: A Global Snapshot of Solid Waste Management to 2050-Silpa Kaza, Lisa Yao, Perinaz Bhada-Tata, Frank Van Woerden-Google Books*". *World Bank Group*.

Lawn, P. 2011. "Is steady-state capitalism viable? A review of the issues and an answer in the affirmative". Ann. N.Y. Acad. Sci, *1219*, 1-25.

Lozano, Á., Caridad, J., De Paz, J. F., González, G. V., Bajo, J. 2018. "Smart waste collection system with low consumption LoRaWAN nodes and route optimization". Sensors (Switzerland), *18*(5).

Lu, W. 2019. "Big data analytics to identify illegal construction waste dumping: A Hong Kong study". Resources, Conservation and Recycling, *141*, 264-272.

Luttenberger, L. R. 2020. "Waste management challenges in transition to circular economy–Case of Croatia". Journal of Cleaner Production, *256*, 120495.

Ma, J., Hipel, K. W. 2016. "Exploring social dimensions of municipal solid waste management around the globe–A systematic literature review". Waste Management, *56*, 3-12.

Malandrino, O., Sica, D., Testa, M., Supino, S. 2017. "Policies and measures for sustainable management of solar panel end-of-life in Italy". Sustainability (Switzerland), *9*(481), 1-15.

Meng, X., Tan, X., Wang, Y., Wen, Z., Tao, Y., Qian, Y. 2019. "Investigation on decision-making mechanism of residents' household solid waste classification and recycling behaviors". Resources, Conservation and Recycling, *140*, 224-234.

Mesjasz-Lech, A. 2019. "Reverse logistics of municipal solid waste–towards zero waste cities". Transportation Research Procedia, *39*, 320-332.

Molina, R. A., Catan, I. 2021. "Solid Waste Management Awareness and Practices among Senior High School Students in a State College in Zamboanga City, Philippines". Aquademia, *5*(1), ep21001.

Montecinos, J., Ouhimmou, M., Chauhan, S., Paquet, M. 2018. "Forecasting multiple waste collecting sites for the agro-food industry". Journal of Cleaner Production, *187*, 932-939.

Morseletto, P. 2023. "Sometimes linear, sometimes circular: States of the economy and transitions to the future". Journal of Cleaner Production, *390*.

Nanda, S., Berruti, F. 2021. "Municipal solid waste management and landfilling technologies: a review". Environmental Chemistry Letters, *19*(2), 1433-1456.

Neves, S. A., Marques, A. C. 2022. "Drivers and barriers in the transition from a linear economy to a circular economy". Journal of Cleaner Production, *341*, 130865.

Parker, C., Johnson, H. 2019. "From Food Chains to Food Webs: Regulating Capitalist Production and Consumption in the Food System". Annu. Rev. Law. Soc. Sci, *15*, 205-225.

Pires, A., Martinho, G. 2019. "Waste hierarchy index for circular economy in waste management". Waste Management, *95*, 298-305.

Ritzer, G., Jurgenson, N. 2010. "Production, Consumption, Prosumption: The nature of capitalism in the age of the digital "prosumer"". Journal of Consumer Culture, *10*(1), 13-36.

Rousta, K., Zisen, L., Hellwig, C. 2020. "Household waste sorting participation in developing countries—A meta-analysis". Recycling, *5*(1).

Salihoglu, G., Salihoglu, N. K., Ucaroglu, S., Banar, M. 2017. "Food loss and waste management in Turkey". Bioresource Technology, *248*, 88-99.

Sarker, I. H. 2022. "AI-Based Modeling: Techniques, Applications and Research Issues Towards Automation, Intelligent and Smart Systems". SN Computer Science 2022 3:2, *3*(2), 1-20.

Shafique, K., Khawaja, B. A., Sabir, F., Qazi, S., Mustaqim, M. 2020. "Internet of things (IoT) for next-generation smart systems: A review of current challenges, future trends and prospects for emerging 5G-IoT Scenarios". IEEE Access, *8*, 23022-23040.

Sheng, T. J., Islam, M. S., Misran, N., Baharuddin, M. H., Arshad, H., Islam, M. R., ... Islam, M. T. 2020. "An Internet of Things Based Smart Waste Management System Using LoRa and Tensorflow Deep Learning Model". IEEE Access, *8*, 148793-148811.

Steenmans, K., Taylor, P., Steenmans, I. 2021. "Blockchain Technology for Governance of Plastic Waste Management: Where Are We?". Social Sciences, *10*(11), 434.

Varman, R., Vikas, R. M. 2007. "Consumption Markets & Culture Freedom and Consumption: Toward Conceptualizing Systemic Constraints for Subaltern Consumers in a Capitalist Society".

World Bank. 2020. "World Bank country and lending groups [Internet]". Geliş tarihi gönderen https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups

Yang, C. K., Ma, H. W., Liu, K. H., Yuan, M. H. 2023. "Measuring circular economy transition potential for industrial wastes". Sustainable Production and Consumption, *40*, 376-388.

Yukalang, N., Clarke, B., Ross, K. 2018. "Solid waste management solutions for a rapidly urbanizing area in Thailand: Recommendations based on stakeholder input". International Journal of Environmental Research and Public Health, *15*(7).

Zaman, A. U., Lehmann, S. 2011. "Urban growth and waste management optimization towards 'zero waste city'". City, Culture and Society, *2*(4), 177-187.

Zhou, M. H., Shen, S. L., Xu, Y. S., Zhou, A. N. 2019. "New Policy and Implementation of Municipal Solid Waste Classification in Shanghai, China". International Journal of Environmental Research and Public Health 2019, Vol. 16, Page 3099, *16*(17), 3099.

Bölüm 12

DÖNGÜSEL BİR EKONOMİ İÇİN ÇEVRE MUHASEBESİ VE YÖNETİMİ

Yusuf Tepeli-Çağatay Mirgen

GİRİŞ

Dünya var olduğundan bu yana depremler, seller, devasa yangınlar, meteor yağmurları, buzul çağları derken birçok felaket yaşamış ama her defasında kendi kendini yenileyebilmiştir. Ne zaman ki insan doğaya meydan okumaya başlamış, o andan itibaren doğanın kendini yenileme yeteneği körelmeye başlamıştır. Ancak insanoğlu kendi faaliyetleri nedeniyle gittikçe zarar gören doğanın etkilerinin tüm canlılara zarar vereceğinin bilincine maalesef çok geç varmıştır.

Bilindiği üzere üretim faktörlerinin başında doğa gelmektedir. Dünya nüfusunun hızlı artışı neticesinde artan tüketim eğilimi ancak daha fazla üreterek karşılanabilmektedir. Maalesef ki bu üretim doğayı tüketerek gerçekleşmektedir. İnsanoğlunun doğadan bitmek bilmeyen talepleri, doğal kaynakların tüketilmesi, atık ve kirlilik emisyonları ile birlikte ekolojik baskı yaratarak küresel ekosistemi değiştirmektedir.

Küresel ekonomiler, rekabet avantajı elde etmek, ekonomik kalkınmalarını artırmak ve yoksulluğu ortadan kaldırmak için ekonomik büyümelerini ve dış ekonomik faaliyetlerini artırmaya çalışmaktadır. Sanayi devriminden sonra ülkeler arasında bir güç göstergesi hâline gelen sanayileşmedeki artış hızı, zaman içerisinde şirketler özelinde de yaşanmıştır. Daha fazla üretim için yarışan şirketlerin her geçen gün artan fosil yakıt tüketimi neticesinde atmosfere salınan sera gazı yoğunluğundaki artış küresel ısınmaya neden olmuş, bu durum iklim değişikliğini beraberinde getirerek uzun vadede tüm canlı türlerini tehdit eder hâle gelmiştir. Fosil yakıtlara yapılan yatırımın devam etmesi durumunda 2030-2052 yıllarında küresel sıcaklık artışının 2 dereceye ulaşması beklenmektedir. Ancak söz konusu tehditin çevre üzerindeki etkisi, iklimdeki değişikliklerle sınırlı değildir; aynı zamanda arazi bozulmalarına, artan kirlili-

KAYNAKÇA

Abdulrahman, D. M. (2021), "The Role of Environmental Accounting in Sustainable Development to Conserve Natural Resources", *Psychology and Education Journal*, 58(2): 11627-11653.

Akdeniz Fatih, Yavuz Zeynep ve Açar Dilay, (2021), "Çevre Muhasebesi ve Çevresel Raporlama", *Karadeniz Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 2(1): 29-46.

Alagöz, Ali ve Irdiren, Duygu, (2013), "Maliyet Muhasebesi Bakış Açısı İle İşletmelerde Çevre Maliyetleri ve Yönetimi", *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi,* 13(26): 424-449.

Arrive, Jean Tsitaire, and Feng Mei, (2018), "Corporate Social Responsibility Disclosure: Evidence from BRICS Nations", *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 25(5): 920-927.

Artene, Alin, Bunget, Ovidiu Constantine, Dumitrescu, Alin Constantine, Domil, Aura Emanuela and Bogdan, Oana, (2020), "Non-Financial Information Disclosures and Environmental Protection-Evidence from Romania and Greece", *Forests*,11(8), 814.

Berrios, Fernando, Campbell, Daniel E. and Ortiz, Marco, (2017), "Emergy Evaluation of Benthic Ecosystems Influenced by Upwelling in Northern Chile: Contributions of the Ecosystems to the Regional Economy", *Ecological Modelling*, 359: 146-164.

Boustead, Ian and Hancock, Gerald F., (1979), *Handbook of Industrial Energy Analysis*, Horwood, Chichester.

Burritt, Roger Leonard and Schaltegger, Stefan (2010), "Sustainability Accounting and Reporting: Fad or Trend?", *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, 23(7): 829-846.

Burritt, Roger Leonard, Herzig, Christian, Schaltegger, Stefan and Viere, Tobias, (2019), "Diffusion of Environmental Management Accounting for Cleaner Production: Evidence from Some Case Studies", *Journal of Cleaner Production*, 224: 479-491.

Buysse, Kristel and Verbeke, Alain (2003), "Proactive Environmental Strategies: A Stakeholder Management Perspective", *Strategic Management Journal*, 24(5): 453-470.

Christ, Katherine L., and Burritt Roger Leonard, (2015), "Material Flow Cost Accounting: A Review and Agenda for Future Research", *Journal of Cleaner Production*, 108: 1378-1389.

Dasgupta, Partha, (2008), "Nature in Economics", *Environmental and Resource Economics*, 39: 1-7.

Datta, Rajib and DEB, Suman Kanti, (2012), "Green accounting: What? Why? Where we are now and where we are heading–A Closer Look", *European Journal of Business and Management*, 4(4), 99–109.

Dauvergne, Peter, (2008), "Globalization and the Environment. In: Ravenhill, J. (Ed.), Global Political Economy, Oxford University Press, Oxford, UK.

Destek, Mehmet Akif, Sarkodie, Samuel Asumadu, (2019), "Investigation of Environmental Kuznets Curve for Ecological Footprint: The Role of Energy and Financial Development", *Science of The Total Environment*, 650: 2483-2489.

Dyduch, Justyna, and Krasodomska Joanna, (2017), "Determinants of Corporate Social Responsibility Disclosure: An Empirical Study of Polish Listed Companies", *Sustainability*, 9(11): 1934.

Ewing, Brad et al. (2010), The Ecological Footprint Atlas, *Global Footprint Network*, Oakland.

Farley, Joshua and Costanza, Robert (2010), "Payments for Ecosystem Services: from Local to Global", *Ecological Economics*, 69(11): 2060-2068.

Field, Christopher B., et al. (2014), "Technical summary Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability. Part A: Global and Sectoral Aspects. Contribution of Working Group II to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change ed CB Field et al.", 35-94.

Franzese, Pier Paolo, LIU, Gengyuan and ARICO, Salvatore, (2019), "Environmental Accounting Models and Nature Conservation Strategies", *Ecological Modelling*, 397: 36-38.

García-Sánchez, Isabel-María, et al. (2020), "CEO ability and sustainability disclosures: The mediating effect of corporate social responsibility performance", *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 27(4): 1565-1577.

Ghisellini, P., Ji, X., Liu, G. and Ulgiati, S. (2018), "Evaluating the Transition towards Cleaner Production in the Construction and Demolition Sector of China: A Review", *Journal of Cleaner Production*, 195(1): 418-434.

Gönen, Seçkin ve Güven, Zeynep, (2014), "Çevresel Maliyetlerin Muhasebeleştirilmesine Yönelik Bir Seramik Fabrikasında Uygulama", *Muhasebe ve Finansman Dergisi,* 63: 39-58.

Hannah Ritchie, MAX Roser and Pablo Rosado, (2020), "CO_2 and Greenhouse Gas Emissions", Published online at OurWorldInData.org. 'https://ourworldindata.org/co2-and-greenhouse-gas-emissions.

Hein, Lars, Van Koppen, Kris, Van Lerland, Ekko C., and Leidekker, Jacob (2016), "Temporal Scales, Ecosystem Dynamics, Stakeholders and the Valuation of Ecosystems Services", *Ecosystem Services*, 21: 109-119.

Jørgensen, Sven Erik, (2010), "Ecosystem Services, Sustainability and Thermodynamic Indicators", *Ecological Complexity*, 7(3), 311-313.

Kırlıoğlu, Hilmi ve Can, Ahmet, Vecdi (2006), "Çevresel Muhasebede Kavramsal Tartışmaların Gelişimi ve Analizi", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 32:1-12.

Kırlıoğlu, Hilmi ve Can, Ahmet Vecdi,(1998), *Çevre Muhasebesi*, Değişim Yayınları: Adapazarı.

Kurtlu, Ayşe, (2017), "Çevresel Maliyetlerin Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Yöntemi ile Belirlenmesi ve Bir Uygulama", *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 24(2): 309-325.

Kyoto Protocol (1997). Kyoto protocol. UNFCCC Website. Available online: http://unfccc.int/kyoto_protocol/items/2830. php (accessed on 1 January 2011).

Le, Thi Tam and Nguyen, Thi Mai, (2019), "Practice Environmental Cost Management Accounting: The Case of Vietnamese Brick Production Companies", *Management Science Letters*, 9(1): 105-120.

Linder, Marcus and Williander, Mats, (2017), "Circular Business Model Innovation: Inherent Uncertainties", *Business Strategy and the Environment*, 26(2): 182-196.

LLENA, Fernando, Moneva, Jose M. and Hernandez, Blanca (2007), "Environmental Disclosures and Compulsory Accounting Standards: The Case of Spanish Annual Reports", *Business Strategy and the Environment*, 16(1): 50-63.

Maama, Haruna and Appiah, Kingsley Opoku (2019), "Green Accounting Practices: Lesson from an Emerging Economy", *Qualitative Research in Financial Markets*, 11(4): 456-478.

Mathews, M.R. (2008), "Further thoughts on Mega-accounting and the Need for Standards", *Issues in Social and Environmental Accounting*, 2(2): 158-175.

Mellino, Salvatore, Buonocore, Elvira and Ulgiati, Sergio, (2015), "The Worth of Land Use: A GIS–Emergy Evaluation of Natural and Human-Made Capital", *Science of the Total Environment,* 506: 137-148.

Nikodinoska, Natasha, Paletto, Alessandro, Pastorella, Fabio, Granvik, Madeleine and Franzese, Pier Paolo, (2018), "Assessing, Valuing and Mapping Ecosystem Services at City level: The case of Uppsala (Sweden)", *Ecological Modelling*, 368: 411-424.

Odum, Howard T., (1988), "Self-organization, Transformity, and Information", *Science*, 242(4882): 1132-1139.

Olowu, G., Bein, M. and Olasehinde-Williams G., (2018), "Examining the Relationship between Financial Development, Sustainable Economic Opportunity and Ecological Footprint in SADC Countries", *Applied Ecology and Environmental Research*, 16(5): 7171-7190.

Özkol, Ahmet Erdal, (2018), "Çevre Maliyetleri ve Bir Uygulama", *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 25(2): 315-333.

Phong, Le Hoang (2019), "Globalization, Financial Development, and Environmental Degradation in the Presence of Environmental Kuznets Curve: Evidence from ASEAN-5 Countries", *International Journal of Energy Economics and Policy,* 9(2): 40-50.

Rashid, Audil, et al., (2018), "Ecological Footprint of Rawalpindi; Pakistan's First Footprint Analysis from Urbanization Perspective", Journal of Cleaner Production, 170: 362-368.

Saud, Shah, Songsheng Chen, and Abdul Haseeb (2020), "The Role of Financial Development and Globalization in the Environment: Accounting Ecological Footprint Indicators for Selected One-Belt-One-Road İnitiative Countries", *Journal of Cleaner Production*, 250: 119518.

Scarpellini, Sabina, et al. (2020), "Dynamic Capabilities and Environmental Accounting for the Circular Economy in Businesses", *Sustainability Accounting, Management and Policy Journal* 11(7): 1129-1158.

Shahbaz, Muhammad, et al. (2015), "Does Globalization Impede Environmental Quality in India?", *Ecological Indicators*, 52: 379-393.

Shahbaz, Muhammad, et al. (2020), "The Financial Development-Environmental Degradation Nexus in the United Arab Emirates: The Importance of Growth, Globalization and Structural Breaks", *Environmental Science and Pollution Research*, 27: 10685-10699.

Soların, Sakiru Adebola and Bello Mufutau Opeyemi,(2018), "Persistence of Policy Shocks to an Environmental Degradation Index: The Case of Ecological Footprint in 128 Developed and Developing Countries", *Ecological Indicators*, 89: 35-44.

Soylu, Yasemin ve İleri, Hüseyin, (2009), "Çevre Muhasebesi ve Çevre Maliyetlerinin Üretim Maliyetlerine Etkileri", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 12(1-2): 309-322.

Şenay L., et al. (2018), "The Impact of Globalization and Financial Development on Environment within the Context of STIRPAT Model: The Case of Turkey", *J. Social Sciences*, 19(1):55-64.

TÜİK (2022). Sera Gazı Emisyon İstatistikleri, 1990-2020. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sera-Gazi-Emisyon-Istatistikleri-1990-2020-45862.

Ulupuı, I Gusti Ketut Agung, Murdayantı, Yunika, Marını, Astari, Purwohedı, Unggul, Mardıa, Mardia and Yanto, Heri, (2020), "Green Accounting, Material Flow Cost Accounting and Environmental Performance", *Accounting*, 6(5): 743-752.

Vassallo, P., Paoli, C., Buonocore, E., Franzese, P. P., Russo, G. F., and Povero, P. (2017), "Assessing the Value of Natural Capital in Marine Protected Areas: A Biophysical and Trophodynamic Environmental Accounting Model", *Ecological Modelling*, 355: 12-17.

Wackernagel, Mathis and Kitzes Justin, (1998), *Ecological Footprint*, Encyclopedia of Ecology, Academic Press, 1031-1037.

Walton, Julia (2000), "Compulsory within Voluntary Environmental Agreements?", *Sustainable Development*,154(3): 146-154.

Zamfir, Ana Maria, Mocanu, Cristina and Grıgorescu, Adriana (2017), "Circular Economy and Decision Models among European SMEs", *Sustainability*, 9(9): 1507.

Bölüm 13

KARADENİZ'İN HİDROJEN ENERJİSİ VE MARMARA DENİZİ'NİN MÜSİLAJINDAN ENERJİ ELDE ETME OLANAKLARI

Erhan Atay

GİRİŞ

Dünya genelinde geçmiş yüzyıl karbon çağı iken içerisinde bulunduğumuz 21. Yüzyıl, çığır açacak biçimde üzerinde geniş bir biçimde konsensüs sağlandığı üzere hidrojen çağı olarak nitelendirilmektedir. Ülkemizde ise hidrojen enerjisini geliştirme, yenilenebilir olması açısından gelecek vaat etmekte olup aynı zamanda enerji ithalatına olan bağımlılığı azaltmak için de stratejik öneme sahiptir. Türkiye, hidrojen enerjisi kaynakları açısından dünyanın en avantajlı ülkeleri arasındadır.

Enerji, gizemli bir kavramdır. Her yerde ve her maddede enerji vardır. İnsanların yaşamlarını kolaylaştırmada, barınakları olan evlerde ve çalıştıkları ofislerinde elektrik enerjisi, ulaşım sektöründe ise yakıt olarak benzin ve türevleri ile mazot denilen motorin kullanılmaktadır. Taşımacılık sektöründe depolama konusunun gündeme gelip konunun ivediliğinden dolayı elektrik enerjisi yerine taşıl yani fosil yakıtların bir bakıma kimyasal enerjisi, devreye girmektedir. Günümüze kadar insanlığın kullandığı kosmosta var olan enerjiyi kendi amaçlarına uygun olarak kullanması, ateşin bulunması kadar eski tarihlere gitmektedir. Nitekim bir çıta hatta çıpa olarak düşünürsek buhar makinesinin icat edilip kömürün kullanılmasının önü açıldığında enerji, daha önceki süreçte hiç rastlanmadığı şekilde insanlığa yarar sağlamaya başlamıştır. Neticede teknolojik gelişme enerji kullanımını, diğer yandan enerji kullanımı da teknolojik gelişmeyi teşvik ederek enerjinin devrede olmamasının, asla mevzubahis olmadığı bir konuma gelinmiştir. Zira, daha sonraki süreçte gündeme gelen Sanayi Devrimi ile birlikte enerji konusu, oldukça önemli bir statü kazanmıştır (Erdener, 2007: 1).

KAYNAKÇA

Abadie L.M. et al. (2016). Climate Risk Assessment Under Uncertainty: An Application to Main European Coastal Cities. *Frontiers in Marine Science,* 3 (3), 265-285.

Adaman, F. (1993) *Çevre İktisadı ve Marmara Denizi Kirliliğinin İktisadi Analizi İçin Bir Çerçeve Çalışması*, İstanbul: TÜSES

Aydın, L. (2014). *Enerji Ekonomisi ve Politikaları*, Ankara: Seçkin.

Bahadar, A. ve Bilal Khan M. (2013).Progress in Energy from Microalgae: A review, *Renewable Sustainable Energy Rev*, 27(2), 128-148.

Bockris, J vd. (1996). *Güneş Enerjisi*, İstanbul: İletişim.

Bostancı Sahili. (2021,09 Mayıs), Daily Sabah.

Demirel, Z. (2004). Jeotermal Akışkanların Yüzey Suları Üzerindeki Çevresel Etkilerinin Bütünsel Değerlendirilmesi, *V. Ulusal Temiz Enerji Sempozyumu,* İstanbul: Bildiriler Kitabı.

Göktepe B, Aldemir, T. (2010). In Hydrogen Production Status of New Generation Nuclear Reactors,*16th International.Energy and Environment Fair and Conference*,İstanbul: ICCI

Dinçer İ, Ezan M.A. (2022). *Enerji; Kavramlar ve Uygulamalar*, Ankara: TÜBA.

Dindar, S. (2005, 20 Temmuz). Büyük Petrolcüler ve Yenilenebilir Enerji. Global Enerji Dergisi.

Dursun, N. ve Gülşen, H. (2019). Methods of Biohydrogen Production and Usage of Bioreactors for Biohydrogen Production, J*ournal of the Institute of Science and Technology*, 9(1): (66-75).

Dyer, G. (2013). *İklim Savaşları*, Füsun Özlen (Çev.), İstanbul: Paloma.

Erdener H, vd. (2007). *Sürdürülebilir Enerji ve Hidrojen*, Ankara: ODTÜ.

Fuel Cells. (2021). ABD Enerji Bakanlığı; http//energy.gov./eere/fuelcells/fuel-cells,21_08_29.

Kılkış, B. (2022) Yeşil Hidrojen: Kuşak ve Yol Girişimi'nin Ortak Bağı, *Kuşak ve Yol Girişimi Dergisi (BRIQ)*, 3(3),6-20.

Kump, L.R., Pavlov, A., Arthur M.A. (2005). Massive Release of Hydrogen Sulfide to the Surface Ocean and Atmosphere During Intervals of Oceanic Anoxia,*Geology*, 33(5),397-400.

Kurnaz, M.L. (2021). *Son Buzul Erimeden, İklim Değişikliği Hakkında Merak Ettiğiniz Her Şey*, İstanbul: DK.

Mathews A.J. (2022). *A Solar-Hydrogen Economy: Driving the Green Hydrogen Industrial Revolution (Strategies for Sustainable Development Series,*London: Anthem Press.

Midilli, A, Ay M, Kale ve A,Veziroğlu, N. (2005). ''Hydrogen Enery Potential of Black Sea Deep Water Based on H2S and Importance of the Region'', Istanbul: IHEC.

Özhan K. vd. (2022). Current Oxygen Status of the Sea of Marmara and the Effect of Mucilage Bora Öztürk (Ed.) (113-119) *Marmara Denizi 2022 Sempozyumu Bildiriler Kitabı.* İstanbul: TÜDAV.

Öztürk, H.H. (2021). *Yenilenebilir Enerji Kaynakları*, İstanbul: Birsen.

Öztürk, M., Midilli, A. ve Dinçer, İ. (2021). Effective Use of Hydrogen Sulfide and Natural Gas Resources Available in the Black Sea for Hydrogen Economy*, International Journal of Hydrogen Energy*,46(18),10697-10707.

Pahwa K.P, ve Pahwa K.G. (2014). *Hydrogen Economy Hardcover The Energy and Resource Institute*, New Delhi: TERI .

Sandıklı, A. (2009). Hydrogen Energy Strategy, *IV. National Hydrogen Energy Congress and Exhibition (International Participation)* Paper Book*:* İstanbul.

Smith, S. (2016). Neoliberalizm,Terry Dunne vd (Eds.) *Uluslararası İlişkiler Teorisinde Çeşitlilik ve Disiplinerlik* İçinde, (12-22).Özge Kelekçi (Çev.), Sakarya: Sakarya Üniversitesi.

Seddon, D. (2022). *The Hydrogen Economy: Fundamentals, Technology, Economics,* Avustralya: Pyd Ltd,.

Şen, Z.V. (2004).Yenilenebilir Enerji, *Ulusal Temiz Enerji Sempozyumu*, İstanbul. Bildiriler Kitabı.

The Future of Hydrogen, (2019). International Energy Agency,Paris: IEA.

Türkiye Hidrojen Teknolojileri Stratejisi ve Yol Haritası. (2023) Ankara: T.C. Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı.

Uğur N.G. ve Dinçer F.F.İ. (2022). Impact of European Union Tourism Policies on Turkish Tourism in Context of Environment and Sustainability: Mucilage Problem of Marmara Sea, *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*, 8(1), 5-18.

Ünsan, Y. (2004).Türkiye Şartlarında Gezinti Teknelerinin Güneş Enerjisi İle Sevki, *V. Ulusal Temiz Enerji Sempozyumu*, İstanbul: Bildiriler Kitabı.

Vaitheeswaran, V. (2022, 14 Kasım). Hidrojen Çılgınlığı Yeniden Yükseliyor–Bu Sefer Farklı Sonuçlanacak Mı? The Economist.

Vivid, S. (2019). Decarbonizing the Belt and Road-A Green Finance Roadmap, Executive Summary, https://www.vivide conomics.com/wp-content/uploads/2019/09/BRI_Exec_ Summary_v13-screen_hi.pdf

Ward, D., (2007). *Under a Green Sky*, New York: Smithsonian.

Yüksek, A. (2021) The Reasons for Occurrence of Sea not/Mucilage in the Sea of Marmara. İsmail Öztürk (Ed.) *Ecology of the Marmara Sea: Formation and Interactions of Marine Mucilage, and Recommendations for Solutions* içinde (85-104), Ankara:Turkish Academy of Science.

Yüzügüllü, E.A. (2005). Decision Aiding Model for Selection Among Hydrogen Production Options in the Light of Divergent Stakeholders: *Proceedings International Hydrogen Congress and Exhibition*, Istanbul: IHEC.

Zhu Y., vd. (2022). What Do Hydrogen-Hub Developers and Producers Want? Is the US Department of Energy Meeting Their Needs? *Resources for the Future, 5(2).*1-23.

Bölüm 14

YENİLENEBİLİR ENERJİ PERSPEKTİFİNDEN YARINLARIN YEŞİL İŞ VE BECERİLERİ

Erhan Atay

GİRİŞ

Avrupa Komisyonu tarafından gündeme getirilen Avrupa Yeşil Mutabakatı, iklim krizi konusunda harekete geçme sürecine ivme kazandırmıştır. Devam eden Covid-19 pandemisi, Mart 2020'den bu yana gündeme egemen olsa da, ilerleyen yıllarda hem küresel ısınma hem de iklim değişikliğinin insan yaşantısını zorlayan şartları, Avrupa Komisyonunun gündemine aldığı Avrupa Birliği'nin de Yeşil Mutakabatı ile ne kadar doğru bir strateji izlediğini net bir şekilde ortaya koymuştur.

Temiz enerjiye geçiş, fırsatları ve çözümleri de beraberinde getirmektedir. Temiz enerjiye yapılan yatırımın yaratacağı iş miktarı, yalnızca çevresel adaleti ele alan bir durum değildir. Sosyoekonomik adalet için de göz ardı edilmemesi gereken bir bileşen olduğunu, bir takım farklı sorunları aynı anda ele alma fırsatını göz önüne almak gerekmektedir.

Bu bağlamda kapsayıcı, eşitlikçi bir enerji geçişi için çalışmak, yenilenebilir enerji yoluyla ekonomik ve çevresel adaleti ilerletmek için topluluk güç çözümleri oluşturmak gerekir. Herkese fayda sağlayan, yenilenebilir enerjiden güç alan bir dünyaya hızlı ve adil bir geçiş öngörüyoruz ancak bu vizyonun ancak herkesi kapsayan örneğin, yenilenebilir güneş enerjisi ile gerçekleştirilebileceğinin farkındayız. Bu doğrultuda, bir takım ortaklıklar, ölçeklenebilir bir temiz enerji işgücünün hazırlanmasına yardımcı olabilmektedir.

Ortaklıklar, başarının anahtarlarından biridir ve kesinlikle geniş ölçekte temiz enerji işgücü sistemini verimli bir şekilde nasıl hazırlayacağımızı düşünmenin anahtarlarından biridir. Yılda binlerce işçiyi eğitebilecek tek bir kuruluş mucizesi bulunmamakta olup bir takım ortaklıklar gerektirecektir.

Klasik fosil yakıtların küresel ölçekte istihdam yaratamamasından kaynaklanacak farklı perspektifli ve "uzun erimli" bir global durgunluk periyoduna girme riskini ülkemizin de gündeminde olmasına alternatif olarak özellikle yenilenebilir enerji menşeli istihdam kaynağı da olabilecek yeşil işler ve beceriler, gelecek için işgücü piyasalarında umut yaratmaktadır.

KAYNAKÇA

Atay, E. (2023). *Yenilenebilir Hidrojen Ekonomisi Perspektifinden Yarınların Yeşil İş ve Becerileri,* Çanakkale: Paradigma Akademi .

Atay, E. (2018). Green Paradox versus of Green Economy: Evidence from Green Skills and Jobs, IX. IBANESS Kongreler Serisi 29-30 Eylül 2018, Edirne: IBANESS.

Auriemma, M. (2010). *Employment Effects of Transition to a Hydrogen Economy in the U.S. ,* New York: Nova Science .

Aydın, L. (2014). *Enerji Ekonomisi ve Politikaları*, Ankara: Seçkin.

Badur, A. K. (2022). *Salgın, İklim, Toplum: Nasıl Bir Dünyada Yaşayacağız?* İstanbul Politikalar Merkezi Panelleri, İstanbul: Metis .

Banks, F.E. (2007). *The Political Economy of World Energy an Introductory Textbook*, Uppsala: World Scientific.

Behdioğlu S., Koca G.T. (2018). Otomotiv Ana Sektöründe YTZY Kriterlerinin Ağırlıklandırılması, Kenan Terzioğlu (Ed.). *Ekonometride Güncel Konular* içinde (73-85), Ankara: Gazi .

Berliner, H. J. (1969). Managing incentives and desion making: A comparison of the US and the Soviet Union, RG Feiwell (Ed.) *New currents in Soviet-Type economies* içinde (168-198), Oxford: Basil Blackwell.

Bockris, J. (1996) .*Güneş Enerjisi*, İstanbul: İletişim .

Bostanoğlu, M. (2020). *Where Does Turkey Stand on the International Climate Regime?* İstanbul: İKV.

Burrows, E., Wallace, M. (1999). *Gotham: A history of New York City to 1898.* New York: Oxford Press.

Cumbers, A. (2016). Geri Belediyeleştirme, Düşük Karbon Dönüşümü ve Enerji Demokrasisi, Dünyanın Durumu 2016 D. Kutluay,(Çev)., İstanbul: Bir Kent Sürdürülebilir Olabilir Mi? Washington, D.C: Worldwatch.

Çaykara, E. (2002) . Türk Aynştaynı: Oktay Sinanoğlu Kitabı, İstanbul : T. İş Bankası Kültür.

Çepel, N. (1992). *Doğa Çevre Ekoloji*, İstanbul: Altın.

Diriöz, Ç.S. (2012). İstihdamın Artırılmasında Aktif İşgücü Politikalarının Rolü, Uzmanlık Tezi, Ankara: Kalkınma Bakanlığı.

Doug L.H., Simmons A. (2010). *The energy gap;How to solve the world energy crises,preserve the environment and save the civilization,the resilient* ,Bruxelles:Earth Press .

Dunne T., vd. (2016). Uluslararası İlişkiler Teorileri Disiplin ve Çeşitlilik, Ö. Kelekçi,(Çev),Sakarya Üniversitesi.

Eckelsley, R. (2016). Yeşil Teori, Uluslararası İlişkiler Teorileri Disiplin ve Çeşitlilik; Ö. Kelekçi (Çev)., Sakarya: Sakarya Üniversitesi.

Ekren, N. (2022). Döngüsel Ekonominin İşgücü Piyasalarına Etkileri: Ekonomi Politik Değerlendirme, Ed.Mehmet Bulut, Cem Korkut, *Döngüsel Ekonomi ve Sürdürülebilir Hayat,* Ankara: TÜBA.

Fazekas, K. (2014). *The Hungarian Labour Market 2014,* Budapest: Oliton.

Fetting, C. (2020). *The European Green Deal*, (Report No.1) Vienna: ESDN.

Fontana, A. (2013). Energies Alternatives, Energies Renouvelables, Energies Vertes, Université Libre de Bruxelles-Solvay Brussels School of Economics and Management Centre Emile Bernheim, CEB Working Paper N° 13/052 2013,Bruxelles: CEB .

Gürpınar, T. (1981). *Doğal Kaynakların Tanımı ve Doğayı Korumanın Gerekçesi.*(Doğal Çevrenin Sorunları ve Korunması Rapor No.1): Ankara: Çevder.

Hausman, R. (2022). *Green Growth Opportunities*, Washington: IMF Live.

Hoedeman O, et al. (2012). Looking to the Future: What Next For Remunicipalisation? Martin Pigeon, (Ed.) *Remunicipalisation: Putting Water Back into Public Hands.*, Amsterdam:Transnational Institute,

İKV, (2022). *İklim Nötr Bir Dünya Yolunda Küresel İklim Çabaları*, İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı.

IRENA. (2015). *REmap 2030* (Report No.3).Bonn: IRENA

Kennedy, P. (1996). Büyük Güçlerin Yükseliş ve Düşüşleri,.B. Karanakçı (Çev.)., Ankara: İş bankası Kültür .

Kansu, I. (2023). Dünya Egemenlerinin Son Hamleleri, Cumhuriyet Gazetesi,s.5.

Kışlalıoğlu M. Berkes F. (1994).*Ekoloji ve Çevre Birimleri*, İstanbul: Remzi.

Mutlu, A (2006). Global Çevre Sorunları Karşısında AB Çevre Politikalarının Gelişimi, Turgay Berksoy (Ed.), *AB Üzerine Yazılar* içinde (300-313). Ankara: SPK.

Mitscherlich, G. (1995). *Die welt in der wir leben.Entstehung-Entwicklung, heutige Stand.Rombach Ökologie*,Freiburg: Rombach Verlag.

Neumann L, Edelenyi, M. (2014). The Hungarian Labour Market 2014, Károly Fazekas (Ed.) in: *Privatisation of Municipal Services, Outsourcing and in-sourcing Efforts and their Employment Impacts in the European Union Countries and Hungary,* Budapest: Oliton.

Özbuğday F.C., Tirgil A. (2022). Döngüsel Ekonomi İnovasyonları ve İstihdam; Türkiye'deki İmalat Firmaları İçin Bir Analiz, Ed. M. Bulut-C. *Korkut, Döngüsel Ekonomi ve Sürdürülebilir Hayat*, Ankara: TÜBA.

Pahwa K. P., Pahwa K. G. (2014). *Hydrogen Economy Hardcover*,The Energy and Resource Institute, New Delhi: TERI Pres.

Pamir, N. (2016). *Enerjinin İktidarı: Enerji Kaynaklarını Elinde Tutan Dünyayı Elinde Tutar*, İstanbul:

Hayy .Pearse, R., Bryant, G. (2022). Labour in transition: A value-theoretical approach to renewable energy labour. *Environment and Planning E: Nature and Space*, *5*(4), 1872–1894. https://doi.org/10.1177/25148486211055542

Sarıibrahimoğlu, S. Y., (2002). *Telekomünikasyon, Bankacılık, Enerji Sektöründe Üst Kurullar ve Rekabet,* Ankara: Odak.

Sidiki, A.C. (2013). The Transition to the Green Economy as an Opportunity for African Economies, Munich Personal RePEc Archive, Insitut de Langues et de Commerce International (ILCI), MPRA Paper No. 53829, Munich: Repec.

Sinn, W.H. (2016). *Yeşil Paradoks*, M. Dinçer. (Çev.) Kaufering: Literary Agency.İstanbul:Koç .

Şen, Z.V. (2004). Ulusal Temiz Enerji Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, İstanbul:Su Vakfı.

Turgut., N.Y. (2012) *Çevre Politikası ve Hukuku*, Ankara: İmaj .

Victor, A.P. (1978) İktisadi Açıdan Çevre Kirlenmesi, Ö. Batırel (Çev.), McMillan İktisat Serisi, İstanbul: Akbank Kültür.

Bölüm 15

YEŞİL EKONOMİ VE SOSYAL ADALET İLİŞKİSİ

Hilmi Etci-Yener Şişman

GİRİŞ

Emeğinden başka bir geliri olmayan işçi sınıfının (proletarya) ortaya çıkmasında etkili olan Sanayi Devrimi, modern dünyada bir yanıyla meta üretimini arttırırken diğer yanıyla toplum ve çevre ile ilgili sorunları da beraberinde getirmiştir. İlerleyen süreçte çevre sorunları giderek yaygınlaşmış, küresel bir hâl alarak insanlığın geleceğini tehdit eden en önemli sorunlar arasında gösterilmeye başlanmıştır. Bu durum karşısında, özellikle 1970'li yıllarda sorunların ciddi boyutlara ulaştığının anlaşılması sonrasında kalkınma anlayışının bu doğrultuda yeniden ele alınması gerekliliği gündeme gelmiştir. Bu kapsamda ortaya çıkan "Ekolojik Dünya Görüşü" çevre sorunlarının toplumların felsefi inançlarındaki değişimlerinden kaynaklandığını iddia etmekte, çevre sorunlarının giderilmesi için insanların doğa ile ilgili kavram, fikir, duygu ve kültürel değerlerinin ve hatta yaşam tarzlarının değiştirilmesi gerektiğini savunmaktadır.

Bu görüşü savunanlara göre yeni bir ekonomik refah anlayışının oluşturulması gerekmektedir. Böylelikle hem toplumsal hem de çevresel sorunların üstesinden gelinebileceği düşünülmektedir. Gelişen ekonomilerle birlikte toplumsal refahın adilane bir biçimde dağıtılması ve insana yakışır iş anlayışının hâkim olması gibi hedefler tüm ülkelerin temel hedefleri arasında gösterilmektedir. Ayrıca konunun önemi Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP), Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), Dünya Bankası ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) gibi kuruluşlar tarafından da belirtilmektedir (Özçağ ve Hotunluoğlu, 2015: 304, 306; Günaydın, 2015: 503-505; Görmüş, 2019: 33). Özellikle Avrupa'da gelecek nesillerin korunması amacıyla "her şeye rağmen üretim" anlayışından vazgeçilerek; "yeşil ekonomi" politikaları ile içinde bulunulan toplumsal ve çevresel krizin aşılması, gelecek nesillere yaşanabilir bir dünyanın bırakılması amaçlanmaktadır (Yalçın, 2016: 750; Yıldız, 2021: 1).

KAYNAKÇA

Akdur, R. (2005). *Avrupa Birliği ve Türkiye'de Çevre Koruma Politikaları-Türkiye'nin Avrupa Birliğine Uyumu*. Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi Araştırma Dizisi: 23, Ankara.

Albayrak, Ş. G. (2023). Yeşil Ekonomi Alanında Yazında Yayınlanmış Makalelerin Bibliyometrik Analizi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (DÜSBED)*, (32), 347-367.

Apaydın, Ş. (2020). Küreselleşmenin Ekolojik Ayakizi Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği. *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 23-42.

Azazi, H. & Uzma, O. (2022). Türkiye'de Yeşil Ekonomi, Yeşil İşler ve Yeşil İstihdam. *Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(2), 93-100.

CCAC (2021). Climate and Clean Air Coalition, https://www.ccacoalition.org/en/content/short-lived-climate-pollutants-and-food-security.

Çakır Sümer, G. (2019). Çevresel Adalet (Environmental Justice). Yasemin Mamur Işıkçı ve Esmeray Alacadağlı (Ed.), Kamu Yönetimi Ansiklopedisi (2. Baskı) içinde (s. 130-136), Ankara: Astana Yayınları.

Çelik, S., Bacanlı, H. & Görgeç, H. (2008). *Küresel İklim Değişikliği ve İnsan Sağlığına Etkileri*. Tarım ve Orman Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü Telekomünikasyon Şube Müdürlüğü, Ankara.

Çiloğlu, T. (2018). Yeşil Ekonomi ve Küreselleşme: Karşılıklı Etkileşim ve Dönüşümsel Süreç. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 42-48.

Dadak, K. (2015). Yeni Kuşak Hak Olarak Çevre Hakkı. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, (5), 309-326.

DİB (2021). Dış İşleri Bakanlığı, https://www.mfa.gov.tr/i_-temel-cevre-sorunlari.tr.mfa.

Doğru, B., Alıca G. & Suzan, S. (2019). *İklim Mücadelesinde Ekonomik, Sosyal ve Ekolojik Adalet.* İklim Değişikliği Eğitim Modülleri Serisi 16, İklim Değişikliği Alanında Ortak Çabaların Desteklenmesi Projesi, Ankara.

DPT (1998). *Türkiye'nin Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı*. Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.

Dual Citizen, 2023. https://dualcitizeninc.com/global-green-economy-index/.

Elliot, Jennifer A. (1999). *An Introduction to Sustainable Development*. New York.

Erkan, Ç., Tutar, F., Tutar, E. & Eren, M. V. (2013). Yeşil Ekonomi ve Turizm. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 5(1), 62-72.

Footprintnetwork (2021). https://data.footprintnetwork.org/?_ga=2.265044943. 1368005453. 1620436085-74809963.1620436085#/

Gerşil, G. & Kalfaoğlu, S. (2018). Türkiye'de Yeşil İstihdam ve İşgücü Piyasalarına Yansımaları. IV. International Caucasus-Central Asia Foreign Trade And Logistics Congress, 7-8 Eylül, Didim/AYDIN.

Gevher, R. & Acet, H. (2023). Avrupa Birliğinde Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Ekonominin Gelişimi. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 24(1), 224-253.

Global Footprint Network (2023). https://data.footprintnetwork.org/?_ga=2.187201835. 2010694144.

Görmüş, A. (2019). Yeşil Ekonominin İstihdam Üzerindeki Yansımaları ve Yeşil İşler: Cinsiyet Temelli Bir Modelleme ile İngiliz İşgücü Anketinden Bulgular. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (76), 29-66.

Günaydın, D. (2015). Yeşil İşler ve İşgücü Piyasasına Etkileri. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi,* 13(3), 503-525.

Hoff, Marie D. T Mcnutt, John G. (2000). Social Policy and the Physical Environment. The Handbook of Social Policy, Midgley J.-Tracy M.-B.-Livermore M. (Eds.), Sage Publications Inc., California, USA.

IPCC (2019). Climate Change and Land: an IPCC Special Report on Climate Change, Desertification, Land Degradation, Sustainable Land Management, Food Security, and Greenhouse Gas Fluxes in Terrestrial Ecosystems, WMO ve UNEP.

İlkin, A. & Alkin, E. (1991). *Çevre Sorunları, Ekonomik ve Sosyal Sorunlar.* Çözüm Önerileri Dizisi: 1, Ankara: TOBB Yayınları.

İnançlı, S. (1996). *Türkiye ve Sakarya'da Sosyoekonomik Açıdan Çevre Sorunları ve Çözüm Önerileri*. Adapazarı Ticaret ve Sanayi Odası, Adapazarı.

İnmez, İ. & Feyza, T. (2017). Yeşil Hareket ve Sosyal Politika, Başar Sarıipek, Doğa ve Güleç Taşdemir Aslı (Ed.), İdeoloji ve Sosyal Politika, Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

Jacob, K., Quitzow, R. & Bâr, H. (2015). Green Jobs: Impacts of a Green Economy on Employment, Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit: Eschborn, Germany.

Karakuş Kaçmaz, F. & Özaydın, M. (2019). Sosyal Politika Disiplini Bağlamında Küresel İklim Değişikliği. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 10(2), 96-128.

Kartal, F. (2006). Suyun Metalaşması, Suya Erişim Hakkı ve Sosyal Adalet. TMMOB Su Politikaları Kongresi, Bildiriler Kitabı 2. Cilt, 21-23 Mart, Ankara, 478-485.

Kılıç, S. & Tok, N. (2014). Geleneksel Adalet Anlayışlarından Çevresel Adalet Anlayışına. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 6(3), 213-228.

Kışlalıoğlu, M. & Berkes, F. (2017). *Çevre ve Ekoloji* (15. Basım), İstanbul: Remzi Kitabevi.

Koyuncu, T. & Karabulut, T. (2021). Türkiye'de Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Ekonomi Açısından Yenilenebilir Enerji: Ampirik Bir Çalışma. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi,* 17(2), 466-482.

Kuşat, N. (2013). Yeşil Sürdürülebilirlik için Yeşil Ekonomi: Avantaj ve Dezavantajları-Türkiye İncelemesi. *Journal of Yasar University,* 29(8), 4896-4916.

Özçağ, M. & Hotunluoğlu, H. (2015). Kalkınma Anlayışında Yeni Bir Boyut: Yeşil Ekonomi. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 303-324.

Özsoy, C. (2011). Yeşil Ekonominin Dinamikleri: Yeşil İşler ve Beceriler. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar,* 48(562), 19-32.

Palmer, C., McShane, K. & Sandler, R. (2014). Environmental Ethics, *Annual Review of Environment and Resources*, (39), 419-442.

Preston, I., White, V., Thumim, J., Bridgeman, T., & Brand, C. (2013). *Distribution of Carbon Emissions in the UK: Implications for Domestic Energy Policy*. York: Joseph Rowntree Foundation.

Purkis, S. (2020). *Yeşil Ekonominin Ekoloji Politiği*. Ekin Yayınevi: Ankara.

Sallan Gül, S. & Kahraman, F. (2012). Yeni Yoksulluğun Çevresel Risklerini Neo-Liberal Küreselleşme Üzerinden Okumak. 7. Karaburun Bilim Kongresi, http://kongrekaraburun.org/wp-content/uploads/2012/08/images_2012_Tam_Metin_ve_Ozetler_C7_3_ SallanGulKahraman.pdf

Simas, M., Wiebe, K. S. & Sodersten, C. J. (2022), *Türkiye'de İklim Değişikliği ve Yeşil Ekonomi Politikalarının Sosyal ve İstihdam Etkileri*, ILO Yeşil İşler Programı.

Somersan, S. (1993). *Türkiye'de Çevre ve Siyaset-Olağan Ülkeden Olağanüstü Ülkeye*. İstanbul: Metis Yeşil Kitaplar.

Turgut, N. (2001). *Çevre Hukuku (Karşılaştırmalı İnceleme).* Ankara: Savaş Yayınevi.

Ucsusa.org (2021). Union of Concerned Scientists, https: //www.ucsusa.org/resources/each-countrys-share-co2-emissions.

UNEP-United Nations Environment Programme, (2011). Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication-A Synthesis for Policy Makers, www.unep.org/greeneconomy.

Uzar, U. & Eyuboglu, K. (2019). The Nexus Between Income Inequality and CO_2 Emissions in Turkey. *Journal of Cleaner Production*, (227), 149-157.

WHO (2021a). https://www.who.int/data/gho/data/themes/public-health-and-environment.

WHO (2021b). https://www.who.int/data/gho/data/indicators/indicator-details/GHO/ deaths-attributable-to-the-environment.

Yalçın, A. Z. (2016). Sürdürülebilir Kalkınma İçin Yeşil Ekonomi Düşüncesi ve Mali Politikalar. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 749-775.

Yıldırım, Soner (1997). *İçinde Bulunduğumuz Çevre*, Ankara: Hava Basımevi ve Neşriyat Müdürlüğü.

Yıldız, F. (2021). *Türkiye ve Yeşil Ekonomi: Mevcut Durum ve Öneriler*. İlke Politika Notu 23, İlke Yayın No: 93.

Bölüm 16

İNŞAAT SEKTÖRÜNDE ENERJİ VE KAYNAK VERİMLİLİĞİNE DAYALI BİR DÖNÜŞÜM

Vesile Hatun Akansel

GİRİŞ

İnsanoğlunun dünya üzerindeki varlığı dünyanın yaşı ile karşılaştırıldığında oldukça küçük olsa bile, gerek sosyal gerekse endüstriyel gelişimi ile dünya kaynaklarının kısa sürede tükenmesine sebep olmuş ve açığa çıkan sera gazı etkisiyle kendi geleceğini tehlikeye atmıştır. Bir ölçekleme ile senaryo ortaya koyulacak olursa eğer; 4.6 milyar yaşındaki dünya döngüsünde: insanoğlu yaklaşık olarak 4 saattir dünyada bulunmaktadır, endüstri devrimi yaklaşık olarak 1 dakika önce başlamıştır ve bulunduğumuz an itibariyle dünya ormanlarının % 50'sinden fazlasını yok etmişizdir. Bu eylemlerimizin sürdürülebilir olmayışı ve sebep olduğu iklim değişikliği sonucu meydana gelen afetlerle (sel, taşkın, hastalıklar, kuraklık, biyoçeşitliliğin azalması vb. gibi), endüstri temelli eski tip ekonomiler yerine daha bütünleyici, insanların kendi varlıklarını doğaya zarar vermeden gerçekleyebilecekleri bir döngüsel ekonomi arayışı içine girilmiştir.

Enerji ve kaynak verimli bir dönüşümle iklim değişikliği sebebiyle meydana gelen olumsuz etkilerin geriye çevrilmesi için 175 ülke temsilcisiyle 2015 yılında Paris Antlaşması (PA) (Paris Antlaşması, 2015) imzalanmıştır . Bu antlaşma ile 2030 yılına kadar küresel sıcaklık artışının 2 derecenin altına ve hatta 1.5 derecenin altına indirilmesi hedeflemiştir. 2050 yılı hedefi olarak da net sıfır emisyon hedefinin gerçekleştirilmesi planlanmaktadır. İnşaat sektörü ise gerek Dünya'da gerekse Türkiye'de enerji tüketimi, kaynak tüketimi ve bunlara bağlı karbon salınımı miktarı ile Avrupa Yeşil Mutabakatı (AYM) (EC, 2019) ve PA (Paris Antlaşması, 2015) çerçevesinde döngüsel ekonomiye adapte edilmesi gereken sektörlerin başında gelmektedir. Enerji ve kaynak verimliliğine dayalı bir ekonomik dönüşüm, çevreye verilen zararın azaltılması ve iklim değişikliği ile birlikte meydana gelmesi muhtemel doğal afetlerin etkilerinin azaltılması için gereklidir. Bu çalışmada inşaat sektörü enerji ve

yeni binaların inşaasında daha bütüncül tasarıma odaklanan düzenlemelere ve sertifikasyonlara önem verilmelidir. Mevcut binalar içinse tedbirler genişletilmelidir.

- Mevcut binaların enerji verimliliğini arttırmaya yönelik yeşil finansman teşvikleri devlet tarafından düzenlenmeli ve yönergelerin halk tarafından uygulanmasını sağlayacak tedbirler ve hukuki çerçeve oluşturulmalıdır. Kamu binalarında enerji verimliliği için mevcut durum tespiti 2023 yılı içinde güncel olarak yapılmaya başlanmıştır ancak bu çalışmanın konut ve ticari yapı boyutuna indirilmesi gerekmektedir.
- Kaynak verimliliği noktasında, inşaat sektöründe kullanılacak malzemelerin imalatından teminine, karbon ayakizi hesaplamalarının tanımlandığı bir yönergenin oluşturulması ve oluşturulan bu yönergenin kullanılabilirliğinin ve uygulanabilirliğinin kolaylaştırılması gerekmektedir. Özellikle sınırda karbon uygulamaları kapsamında ülkelerin karbon emisyon miktarını azaltmaya yönelik başka ülkelerden malzeme alımına gitme ihtimali yüksektir ve bu yönelim alım yapılacak ülkelerin daha dikkatli ve planlı şekilde hazırlık yapmasını gerektirecektir.

Türkiye dünyadaki bu değişimleri dikkatle izlemeli ve gelecek nesillere hem çevreci hem de daha güçlü bir ekonomi bırakabilmek adına gerekli düzenlemeleri oluşturmalı ve uygulamalıdır.

KAYNAKÇA

Arnold, J. (2021). Electrification Is Key to Decarbonizing Building Sector, Says ULI Report. https://urbanland.uli.org/sustainability/electrification-is-key-to-decarbonizing-building-sector-says-uli-report/ (Erişim Tarihi: 01.07.2023).

BDC. (2023). Building Decarbonization Coalition: https://buildingdecarb.org/ (Erişim Tarihi: 02.07.2023).

Belaid, F. (2022). How Does Concrete And Cement Industry Transformation Contribute To Mitigating Climate Change Challenges? Resources, Conservation and Recycling Advances. doi:https://doi.org/10.1016/j.rcradv.2022.200084

Carlson, R. L. (1962). Slient Spring. Greenwich, CONN, USA: FAWCETT Publications.

CBAM. (2023). Establishing A Carbon Border Adjustment Mechanism. European Commission. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32023R0956&qid=1688600312196 (Erişim Tarihi: 01.06.2023).

EBPD. (2023). Energy Performance of Building Directive: https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-efficiency/energy-efficient-buildings/energy-performance-buildings-directive_en (Erişim Tarihi: 01.06.2023).

EC. (2018a). A European Strategic Long-Term Vision For A Prosperous, Modern, Competitive And Climate Neutral Economy. European Commision. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52018DC0773 (Erişim Tarihi: 02.05.2023).

EC. (2018b). Directive 2003/87/EC To Enhance Cost-Effective Emission Reductions And Low-Carbon İnvestments, and Decision (EU) 2015/1814. European Commision. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018L0410&qid=1688625280781 (Erişim Tarihi:04.06.2023).

EC. (2019). The European Green Deal. European Commision, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2019%3A640%3AFIN (Erişim Tarihi: 01.05.2023).

EC. (2020a). AB Yeşil Mutabakatı-Renovasyon Dalgası, EU Green Deal-Renovation Wave. European Commision. doi:doi:10.2833/797135

EC. (2020b). on the establishment of a framework to facilitate sustainable investment, and amending Regulation (EU) 2019/2088. European Commision. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32020R0852 (Erişim Tarihi: 12.06.2023).

EC. (2020c). A new Circular Economy Action Plan. European Commision, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1583933814386&uri=COM:2020:98:FIN, (Erişim Tarihi: 02.05.2023).

EC. (2020d). Sustainable Europe Investment Plan (European Green Deal Investment Plan). European Commision, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0021 (Erişim Tarihi: 02.04.2023).

EC. (2021a). European Green Bond Standard-Briefing. European Commision. https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/694239/EPRS_BRI%282021%29694239_EN.pdf (Erişim Tarihi: 01.06.2023).

EC. (2021b). Strategy for Financing the Transition to a Sustainable Economy. European Commision. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:9f5e7e95-df06-11eb-895a-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1&format=PDF (Erişim Tarihi: 23.06.2023).

EC. (2021c). Establishing The Framework For Achieving Climate Neutrality And Amending Regulation No 401/2009 (EU) 2018/1999 (European Climate Law). European Commision, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R1119&from=EN (Erişim Tarihi:01.04.2023).

EC. (2021d). 'Fit for 55': Delivering the EU's 2030 Climate Target On The Way To Climate Neutrality. European Commision, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0550, (Erişim Tarihi: 02.04.2023).

GCCA. (2023a). Roadmap to 2050 Net Zeo Emission. https://gccassociation.org/news/global-cement-and-concrete-industry-announces-roadmap-to-achieve-groundbreaking-net-zero-co2-emissions-by-2050/ (Erişim Tarihi: 21.03.2023).

GCCA. (2023b). Sustainability Innovations. Glonbal Cement and Concrete Association: https://gccassociation.org/sustainability-innovation/gnr-gcca-in-numbers/ (Erişim Tarihi: 01.02.2023).

IEA. (2019). Global Energy Review:Assessing the effects of economic recoveries. Paris: International Energy Agency. https://iea.blob.core.windows.net/assets/d0031107-401d-4a2f-a48b-9eed19457335/GlobalEnergyReview2021.pdf (Erişim Tarihi: 12.01.2023).

IEA. (2023a). Cement. International Energy Agency: https://www.iea.org/reports/cement (Erişim Tarihi: 06.01.2023).

IEA. (2023b). Emissions Measurement and Data Collection for a Net Zero Steel Industry. International Energy Agency. https://iea.blob.core.windows.net/assets/8f6568aa-1dd8-4578-bc61-24ceba4a07dd/EmissionsMeasurementandDataCollectionforaNetZeroSteelIndustry.pdf (Erişim Tarihi: 01.06.2023) .

IEA. (2023d). World Energy Outlook. International Energy Agency: https://www.iea.org/topics/world-energy-outlook (Erişim Tarihi: 05.04.2023).

IGBP. (2012). Rio+20 Policy Brief: A Green Economy For A Planet Under Pressure. International Geosphere and Biosphere Programme, https://www.researchgate.net/publication/261061855_Policy_Brief_7_A_Green_Economy_for_a_Planet_under_P, (Erişim Tarihi: 01.05.2023).

İklime Uyum Projesi. (2021). Avrupa Birliği ve Üye Ülkelerde İklim Değişikliğine Uyum. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı. T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. https://iklim.gov.tr/db/turkce/dokumanlar/avrupa-birligi--8230-18-20220808232623.pdf (Erişim Tarihi: 04.04.2023).

Keskin, S. B., Sahmaran , M., Yaman, İ. Ö., & Lachemi, M. (2014). Correlation Between The Viscoelastic Properties And Cracking Potential Of Engineered Cementitious Composites. Construction and Building Materials(71), 375-383. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.conbuildmat.2014.08.089

Level(s). (2023). European Framework For Sustainable Buildings. Avrupa Birliği. https://environment.ec.europa.eu/topics/circular-economy/levels_en (Erişim Tarihi: 05.05.2023) .

Meha, H. S., & Porwal, V. (2013). Green Building Construction for Sustainable Future. Civil and Environmental Research. https://core.ac.uk/download/pdf/234677578.pdf (Erişim Tarihi: 01.06.2023).

NSBE. (2020). Neredeyse Sıfır Enerjili Binalar (NSEB) için Rehber Kitap. T. C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. https://webdosya.csb.gov.tr/db/meslekihizmetler/icerikler/nseb_rehber--20201117075919.pdf (Erişim Tarihi: 02.06.2023).

OECD. (2022). Framework For İndustry's Net-Zero Transition: Developing Financing Solutions In Emerging And Developing Economies. General of OECD. https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/0c5e2bac-en.pdf?expires=1688604855&id=id&accname=guest&checksum=3EE12A578929D7B6D9DB23E593AF384E (Erişim Tarihi: 01.06.2023).

Paris Antlaşması, (P.A.). (2015). Paris Agreement. Paris: United Nations. https://unfccc.int/files/essential_background/convention/application/pdf/english_paris_agreement.pdf (Erişim Tarihi: 14.06.2023).

T. C. Dışişleri Bakanlığı. (2023). Paris Antlaşması. 06 02, 2023 tarihinde T.C. Dışişleri Bakanlığı: https://www.mfa.gov.tr/paris-anlasmasi.tr.mfa adresinden alındı

Taxonomy Regulation. (2020). Regulation On The Establishment Of A Framework To Facilitate Sustainable Investment, And Amending Regulation (EU) 2019/2088. European Commision.

T. C. Ticaret Bakanlığı. (2021a). Views Of The Government Of Turkey On The Carbon Border Adjustment Mechanism Within The Framework Of The Inception Impact Assessment. Ticaret Bakanlığı (Republic of Turkey Ministry of Trade). https://ticaret.gov.tr/data/5f901d8813b8760d9ce54aeb/AB%20S%C4%B1n%C4%B1rda%20Karbon%20D%C3%BCzenleme%20Mekanizmas%C4%B1%20Etki%20Analizi-%C3%9Clke%20G%C3%B6r%C3%BC%C5%9F%C3%BC_Ek_Turkey%20Views%20on%20CBA.pdf.pdf (Erişim Tarihi: 01.06.2023).

T. C. Ticaret Bakanlığı. (2021b). Yeşil Mütabakat Eylem Planı. Ticaret Bakanlığı. https://ticaret.gov.tr/data/60f1200013b876eb28421b23/MUTABAKAT%20YE%C5%9E%C4%B0L.pdf (Erişim Tarihi: 02.05.2023).

Tiza, M. T., Sing, K., Kumar, L., Shettar, M., & Siingh, S. (2021). Assessing The Potentials Of Bamboo And Sheep Wool Fiber As Sustainable Construction Materials: A review. Materials Proceedings. doi:https://doi.org/10.1016/j.matpr.2021.05.322

TUEP. (2022). Türkiye Ulusal Enerji Planı. T.C. Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı, https://enerji.gov.tr/Media/Dizin/EIGM/tr/Raporlar/TUEP/T%C3%BCrkiye_Ulusal_Enerji_Plan%C4%B1.pdf (Erişim Tarihi: 01.01.2023).

UN. (2015). Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015-Transforming Our World: The 2030 Agenda For Sustainable Development. United Nations Genral Assembly. https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/291/89/PDF/N1529189.pdf?OpenElement (Erişim Tarihi: 02.06.2023).

UNDP. (2022). Human Development Report 2021-2022 Uncertain Times, Unsettled Lives: Shaping our Future in a Transforming World. New York: United Nations Development Programme. https://hdr.undp.org/informe-sobre-desarrollo-humano-2021-22 (Erişim Tarihi: 01.06.2023)

UNEP. (2009). Global Green New Deal: Policy Brief, United Nations Environment Programme. https://www.unep.org/resources/report/global-green-new-deal-policy-brief-march-2009, (Erişim Tarihi: 01.05.2023).

UNEP. (2022). Global Statur Report for Buildings and Construction Towards a zero-emmisions, efficient and resilient buildings and construction sector. Nairobi: United Nations Environment Programme (UNEP). https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/41133/Building_Construction_2022.pdf?sequence=3&isAllowed=y (Erişim tarihi: 25.06.2023).

UNEP-IRP. (2011). Decoupling: Natural Resource Use And Environmental Impacts From Economic Growth. United Nations Environment Programme. https://www.unep.org/resources/report/decoupling-natural-resource-use-and-environmental-impacts-economic-growth (Erişim Tarihi: 01.06.2023).

UNEP-IRP. (2014). Decoupling 2: Technologies, Opportunities And Policy Options. A Report of the Working Group on Decoupling to the International Resource Panel. on Weizsäcker, E.U., de Larderel, J, Hargroves, K., Hudson, C., Smith, M., Rodrigues, M.: United Nations Environment Programme. https://www.resourcepanel.org/file/409/download?token=vkGx91ix (Erişim Tarihi: 01.06.2023).

WGBC. (2022). Advancing Net Zero Statues Report. World Green Building Council. https://viewer.ipaper.io/worldgbc/wgbc-anz-status-report-2022/?page=1 (Erişim Tarihi: 20.06.2023).

WSA. (2023a). World Steel Association (WSA). https://worldsteel.org/steel-topics/environment-and-climate-change (Erişim Tarihi: 11.02.2023).

WSA. (2023b). Sustainability Indicators. World Steel Association (WSA). World Steel Association: https://worldsteel.org/wp-content/uploads/Sustainability-Indicators-2022-report.pdf (Erişim Tarihi: 07.01.2023).

Yadav, M., & Mathur, A. (2021). Bamboo As A Sustainable Material In The Construction İndustry: An Overview. Materials Today: Proceedings. doi:https://doi.org/10.1016/j.matpr.2021.01.125 (Erişim Tarihi: 01.05.2023).

Yapı Karbonsuzlaştırma Kodu. (2021). Building Decarbonization Code An Overlay to Model Building Codes on the Path to Net Zero. USA: New Building Institute. https://newbuildings.org/resource/building-decarbonization-code/ (Erişim Tarihi: 11.02.2023).

YBSY, Yeşil Bina Sertifikasyon Yönetmeliği, (2022). Resmi gazete (https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/06/20220612-1.htm) (Erişim tarihi: 20.09.2023).

Bölüm 17

MİKRO MOBİLİTENİN SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTSEL ULAŞIMDAKİ YERİ: TÜRKİYE İLE BATI ÜLKELERİ KARŞILAŞTIRMASI*

Dilek Keser-Ömür Kaygısız

GİRİŞ

Sanayi devrimi sonucunda kentsel alanlarda artan faaliyetler, iş imkanlarının kentlere kayması ve kırdan kente yapılan göçler kent nüfusunun artmasına sebep olmuştur. Bu süreçte kentlerde yaya olarak ulaşım yetersiz kalırken yeni ulaşım sistemlerine ihtiyaç duyulmuş ve motorlu taşıtların kullanımı yaygınlaşmıştır. Motorlu ve bireysel araç kullanımının artması, kullanıcılar açısından kolaylık ve konforlu bir tercih olarak görülse de; zamanla özel araçlar ulaşımda çevresel, sosyal ve ekonomik açıdan kentte en çok sorunun ortaya çıkmasına sebep olan ulaşım aracına dönüşmüştür. Bunlara ek olarak kentlerde otomobil kullanımını teşvik eden geleneksel ulaşım planlamasına yönelik politikaların uygulanması, trafik sıkışıklığı başta olmak üzere kazalar, yakıt tüketiminin ve sera gazının artışı, iklim değişikliği, hava, gürültü, görüntü kirliliği gibi birçok problemin de ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bu problemlerin devamlılığının kentlerde geri dönüşümü zor zararlara yol açacağı düşünülmektedir. Dünyada bu sorunları çözmeye yönelik ülkeler çeşitli çözümler üretmektedir. Kentsel alanlarda motorlu taşıtlar yerine alternatif ulaşım türlerinin tercih edilmesi, erişilebilirlik ve kalitenin ön planda tutulması, toplu taşıma, bisiklet vb. ulaşım araçlarının ve yaya entegrasyonunun sağlanması, trafik sorunlarına karşı iyi bir çözüm yöntemidir. Teknolojinin de gelişmesiyle birlikte sürdürülebilir ulaşıma yönelik çalışmalar hız kazanmıştır. Cirit (2014), sürdürülebilir kent içi ulaşımı, toplu taşıma ve motorsuz ulaşıma öncelik veren, ulaşımda entegrasyonun sağlandığı, yakıt tüketiminin az, sera gazı emis-

* Bu çalışma, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı'nda yüksek lisans öğrencisi Dilek KESER tarafından, Doç. Dr. Ömür KAYGISIZ danışmanlığında yürütülmekte olan yüksek lisans tezi kapsamında hazırlanmıştır.

KAYNAKÇA

Abduljabbar, R. L., Liyanage, S., & Dia, H. (2021). The Role Of Micro-Mobility In Shaping Sustainable Cities: A Systematic Literature Review. *Transportation Research Part D: Transport And Environment*, *92*, 102734.

Anonim. (2022, 04 22). Elektrikli scooter'lar milyonların ayağını yerden kesti. https://www.gemius.com.tr/974/elektrikli-scooterlar-milyonlarn-ayagn-yerden-kesti.html adresinden alındı

Babalık Sutcliffe, E. (2012). "Toplu Taşıma Sistemleri." içinde Kentsel Ulaşım, derleyen T. Kılınçaslan, 155-209. İstanbul: Ninova.

Beatley, T. (1995). The Many Meanings Of Sustainability: Introduction To A Special Issue Of JPL. *Journal Of Planning Literature*, *9*(4), 339-342.

Behörde für Verkehr und Mobilitätswende. (2023)."68 Prozent aller Wege wurden 2022 im Umweltverbund absolviert" https://www.hamburg.de/bvm/medien/17104782/2023-05-08-bvm-mobilitaetswende/ adresinden alındı

Candan, S. (2003). *Ulaşım Sistemlerinin Bütünleştirilmesi Açısından Ankara Uygulamalarının Değerlendirilmesi Ve Geliştirme Önerileri.* Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. 08 21, 2022 tarihinde https://avesis.gazi.edu.tr/yonetilen-tez/8dd3d6cb-222e-4442-ac62-0021060e3576/ulasim-sistemlerinin-butunlestirilmesi-acisindan-ankara-uygulamalarinin-degerlendirilmesi-ve-gelistirme-onerileri adresinden alındı

Carran-Fletcher, A., Joseph, C., Thomas, F., & Philbin, S. (2020). *Travel Demand Management: Strategies And Outcomes*. Waka Kotahi, NZ Transport Agency.

Ceylan, F. (2022). Bisikletin kent içi ulaşım aracı olarak kullanımına ilişkin araştırma. İstanbul:T.C. İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Kentsel Sistemler ve Ulaştırma Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Cirit, F. (2014). *Sürdürülebilir Kentiçi Ulaşım Politikaları ve Toplu Taşıma Sistemlerinin Karşılaştırılması: Uzmanlık Tezi*. TC Kalkınma Bakanlığı.

City of Copenhagen. (2011). *Good, Better, Best: The City of Copenhagen's Bicycle Strategy 2011-2025.* Copenhagen, Denmark. Technical and Environmental Administration Traffic Department.

Christoforou, Z., de Bortoli, A., Gioldasis, C., & Seidowsky, R. (2021). Who Is Using E-Scooters And How? Evidence From Paris. *Transportation Research Part D: Transport And Environment*, *92*, 102708.

Copenhagenize Index 2019. (t.y.). https://copenhagenizeindex.eu/about/methodology adresinden alındı

Cyclist Türkiye. (2020, Nisan 07). *ABD'de Elektrikli Bisiklet ve Scooter Kullanımı Yasallaştı*. https://www.cyclistmag.com.tr/2020/04/07/abdde-elektrikli-bisiklet-ve-scooter-kullanimi-yasallasti/ adresinden alındı

ÇŞB. (2021). Türkiye Bisiklet Yolu Ağı Master Planı Cilt 1. Ankara: T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. https://webdosya.csb.gov.tr/db/cygm/icerikler/turk-ye-b-s-klet-agi-clt1-20211202125047.pdf adresinden alındı

Dediu, H. (2022, Ağustos 24). *Micromobility: The Obligatory Origin Story, Pt II*. Mart 23, 2023 tarihinde https://micromobility.io/news/origin-story-of-micromobility-pt-2 adresinden alındı

Demirtaş, E. (2021, Ocak 06). *Skuter Kullanımında Yeni Dönem Başladı!* Nisan 2023 tarihinde https://gazetekadikoy.com.tr/gundem/skuter-kullaniminda-yeni-dnem-basladi adresinden alındı

Denruyter, J. P., Kalem, S., Yener, D., & Ayas, C. (2011). Yenilenebilir Enerji Geleceği ve Türkiye. *WWF Türkiye Rapor. İstanbul: WWF Türkiye*.

Dobrovolskaia, A. A. (2021, May). Research The Application Of Data From Unmanned Systems For The Development Of Micromobility And Modernization Of Urban Infrastructure. In *2021 Wave Electronics And Its Application In Information And Telecommunication Systems (WECONF)* (pp. 1-4). IEEE.

DuPuis, N., Griess, J., & Klein, C. (2019). Micromobility In Cities: A History And Policy Overview; National League of Cities: Washington, DC, USA.

Elektrikli Skuter Yönetmeliği. (2021, 14 Temmuz). Resmi Gazete (Sayı: 31454). Erişim adresi: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/04/20210414-3.htm

Eren, E., Katanalp, B. Y., Yıldırım, Z. B., & Uz, V. E. Türkiye'deki Bisiklet Paylaşım Programları.

Euronews. (2020). https://tr.euronews.com/2020/05/13/dunyanin-bisiklet-dostu-sehirleri-covid-19-pandemi-kentler-kopenhag-ve-amsterdam-istanbul adresinden alındı

Fonseca-Cabrera, A. S., Llopis-Castelló, D., Pérez-Zuriaga, A. M., Alonso-Troyano, C., & García, A. (2021). Micromobility Users' Behaviour And Perceived Risk During Meeting Manoeuvres. *International Journal Of Environmental Research And Public Health*, *18*(23), 12465.

Forbes (1 Şubat 2019). Electric Scooters And Micro-Mobility: Here's Everything You Need To Know. Web adresinden erişildi: https://www.forbes.com/sites/adeyemiajao/2019/02/01/everything-you-want-to-know-about-scooters-and-micro-mobility/?sh=5960794c5de6

Güldür, H., Karaçor, F., Hatipoğlu, S., & Çubuk, K. (2022). Yeni Bir Kent İçi Ulaşım Türü: E-scooter. *Gazi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, *8*(1), 60-73.

Hill, J., Rose, J., Schellong, D., & Schaetzberger, C. (2020, Ocak 02). *How E-Scooters Can Win a Place in Urban Transport.* www.bcg.com: https://www.bcg.com/publications/2020/e-scooters-can-win-place-in-urban-transport adresinden alındı

ITDP. (2023). *Defining Micromobility*. Nisan 2023 tarihinde https://www.itdp.org/multimedia/defining-micromobility/ adresinden alındı

Imbert, C. (2019). Paris. Copenhagenize Index 2019.https://copenhagenizeindex.eu/cities/paris

İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB). (2020). İstanbul Bisiklet Ana Planı. İstanbul.

Janic, M. (2006). Sustainable Transport In The European Union: A Review Of The Past Research And Future Ideas. *Transport Reviews*, *26*(1), 81-104.

Karayolları Trafik Kanunu. (1983, 18 Ekim Değişik 2020, 24 Aralık). Resmi Gazete (Sayı: 18195). Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2918&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5

Karayolları Trafik Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (2022, 16 Ağustos). Resmi Gazete (Sayı: 31925). Erişim adresi: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/08/20220816-4.htm

Kesim, B., & Hamamcıoğlu, C. C., (2021). *Mikro-Hareketlilik Bağlamında Paylaşımlı Elektrikli Scooter Düzenlemelerinin İrdelenmesi*. 6. Kent Araştırmaları Kongresi (pp.40-51). Ankara, Türkiye.

Klassen, N., & Jödden, C. (2022). E-Scooter Usage And Mobility Behavior During The Covid-19 Crisis–Evidence From A Large Scale Survey In Munich And İmplications For Leisure And Tourism. *Zeitschrift Für Tourismuswissenschaft*, *14*(3), 369-399. https://doi.org/10.1515/tw-2022-0014.

Kocaman, B., & Elbeyli, Ş. (2011). Bisikletle Bütünleşik Kentiçi Ulaşım Planlaması ve Yerel Yönetimlerin Uzmanlığının Geliştirilmesi. *İMO 9. Ulaştırma Kongresi*, 16-18.

Kös, M., "Kentiçi ulaşım problemlerine alternatif entegre bisiklet ulaşımı planlaması", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2015.

Kurtuluş Kün, S. B. (2022). *Türkiye'de mevcut bisiklet ve e-skuter altyapısının kentsel ulaşım bakımından değerlendirilmesi* (Master's thesis, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi).

Litman, T. (2011). Sustainability And Livability: Summary Of Definitions, Goals, Objectives And Performance Indicators. Monograph Victoria Transport Policy Institute.

Litman, T. (2023). *Evaluating Public Transit Benefits And Costs*. Victoria, BC, Canada: Victoria Transport Policy Institute.

Ministerie van Verkeer en Waterstaat. (2009). Cycling in the Netherlands.

NACTO. (2019, Eylül). *NACTO Guidelines for Regulating Shared Micromobility.* https://nacto.org/wp-content/uploads/2019/09/NACTO_Shared_Micromobility_Guidelines_Web.pdf adresinden alındı

NACTO. (2019). *Shared Micromobility in the U.S.: 2019.* 2023 tarihinde https://nacto.org/: https://nacto.org/shared-micromobility-2019/ adresinden alındı

Önder, H., & Akdemir, F. (2022). Sürdürülebilir Ulaşım Altyapısının Pandemi Döneminde Yeniden Kurgulanması: Mikromobilite Trendleri ve Türkiye. *İDEALKENT*, *13*(36).

Özcan, N. Ş., & Hamamcıoğlu, C. (2021). COVID-19 Pandemi Sürecinde Kentsel Hareketlilik: Dünya Örnekleri ve Ankara Deneyimleri. *İDEALKENT*, *12*(34), 1090-1124.

Öztürk, S. (2019). *Sürdürülebilir Kentsel Ulaşımda Bisiklet Kullanımı: Manisa Örneği* (Master's thesis, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).

Santacreu, A., Yannis, G., de Saint Leon, O., & Crist, P. (2020). Safe Micromobility.

Schaap, N., Harms, L., Kansen, M., & Wüst, H. (2016). Cycling and walking: the grease in our mobility chain. *Netherlands Institute for Transport Policy Analysis*.

Schiller, P. L., Bruun, E. C., & Kenworthy, J. R. (2010). *An Introduction To Sustainable Transportation: Policy, Planning And Implementation*. Earthscan.

Sözcü. (2020, Temmuz 15). *Ülke Ülke Elektrikli Scooter Kanunları*. 2023 tarihinde www.sozcu.com.tr: https://www.sozcu.com.tr/2020/ekonomi/ulke-ulke-elektrikli-scooter-kurallari-ingiltere-ve-almanyada-sigorta-sart-5931673/ adresinden alındı

Tack, A., Klein, A. ve Bock, B., (2019). "E-Scooters in Germany", https://scooters.civity.de/en, Erişim Tarihi: 12.10.2023

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019, Temmuz 18). *On Birinci Kalkınma Planı 2019-2023.* https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf adresinden alındı

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2017). Şehir İçi Bisiklet Yolları Kılavuzu.

T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı . (2020, Ağustos 04). *Ulusal Akıllı Ulaşım Sistemleri Strateji Belgesi ve 2020-2023 Eylem Planı.* https://www.uab.gov.tr/uploads/announcements/ulusal-akilli-ulasim-sistemleri-strateji-belgesi-v/ulusal-akilli-ulas-im-sistemleri-strateji-belgesi-ve-2020-2023-eylem-plani.pdf adresinden alındı

UN. (2023). 05 13, 2023 tarihinde Birleşmiş Milletler Türkiye Web Sitesi: https://turkiye.un.org/tr/sdgs adresinden alındı

UNDP. (2021, Haziran 15). *White Paper: Micromobility*. https://www.undp.org/ukraine/publications/white-paper-micromobility adresinden alındı

United Nations (UN), "Shangai Manual, A Guide for Sustainable Urban Development of the 21st Century", 2010.

Vuchic, V.R. (1981). *Urban Public Transportation: Systems And Technology*. Prentice-Hall, New Jersey.

Vuchic, V. R. (2007). *Urban Transit Systems And Technology*. Wiley & Sons, New Jersey.

Wikipedia (t.y.).*E-Tretroller.* https://de.wikipedia.org/wiki/E-Tretroller#cite_note-5 adresinden alındı

WRI Türkiye Sürdürülebilir Şehirler. (2013, Kasım 23). *Danimarka'da Bisikletler*. Mayıs 18, 2023 tarihinde TheCityFix Türkiye: https://www.thecityfixturkiye.com/danimarkada-bisikletler/ adresinden alındı

WRI Türkiye. (2022). Herkes İçin Bisiklet Projesi

WRI Türkiye. (2022). Türkiye Kent İçi Bisikletli Ulaşım Strateji Planı–2030. https://wrisehirler.org/sites/default/files/TurkiyeKent%C4%B0ciBisikletliUlasimStratejiPlani2030_Online_0.pdf adresinden alındı

World Commission on Environment and Development (Brundtland Commission) (1987) Our Common Future, Oxford University Press, Oxford, UK.

Yavuz, Y. C., "İstanbul'da mikro hareketlilik: Paylaşımlı e-skuter kullanıcıları özellikleri ve karşılaşılan zorluklar" Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2021.

Yeni Konya Gazetesi. (2020,09 03). *Bisiklet şehri Konya'dan Türkiye'de ilk.* https://www.yenikonya.com.tr/guncel/bisiklet_sehri_konya_dan_turkiye_de_ilk-1430390 adresinden alındı.

Yılmaz, E.A. & Can Öziç, H. (2018). Türkiye'nin Yenilenebilir Enerji Potansiyeli ve Gelecek Hedefleri. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 8 (3), 525-535. https://dergipark .org.tr/en/pub/odusobiad/issue/40617/388868

Bölüm 18

“YEŞİL EKONOMİNİN AKILLI KENTLERİ" ÜZERİNE ELEŞTİREL BİR SORGULAMA

Doğan Bıçkı

GİRİŞ

2008 yılından bu yana giderek şiddetlenen “küresel mali kriz, iklim krizi, eşitsizlik krizi” ve bunlara en son eklenen salgın hastalıklar, (küresel kapitalist) sistemin dayanıklılığının çökmeye başladığını göstermektedir (UN, 2021: 6,9). Günümüz kentleri bugün, çok boyutlu yoksulluğun, çevresel bozulmanın, hastalıklara karşı kırılganlığın ve iklim değişikliğinin etkilerinin radikalleştiği yerler durumundadır. Küresel nüfusun üçte ikisinden daha fazlası, 20 yıl öncesine göre daha yüksek eşitsizlik düzeylerinin bulunduğu kentlerde yaşamaktadır (Medellin Deklerasyonu, 2014). İlginç olan şu ki; dünya ekonomisinde sürekli bir büyüme görülmesine rağmen bu durum yaşanmaktadır. Nitekim, dünya ekonomisinde 2000 ile 2010 arasındaki büyüme ikiye katlanarak 66.2 trilyon dolara; 2020 de ise 84.7 triyon dolara yükselmiştir. Ancak eş zamanlı olarak dünya nüfusunun yüzde 70’inden fazlası için eşitsizlik de artmaktadır. Küresel gelirle beraber artan eşitsizlikten tüm ülkelerdeki zenginler ve gelişmekte olan ülkelerin yükselen orta sınıfları fayda sağlamaktadır (WCR,2022:6).

Küresel veriler hem yoksul hem de gelişmiş ülkelerde ekonomik, sosyal ve çevresel sorunların varlığına işaret etmektedir. Bu bağlamda 70’li yıllardan buyana devam eden çevreci tartışmalar, kapitalist ekonominin yeniden sorgulanmasını gündeme getirmiştir. Biteviye tüketim üzerine kurgulanmış olan ekonomik sistem, bir yandan çevre kaynakları üzerinde baskı oluştururken, diğer yandan ucuz emek sömürüsü; yoksulluk, eşitsizlik gibi ekonomik ve sosyal çıktılar üretmektedir. Kapitalist sistemin yalnızca büyümeye odaklı yapısı, fiyatlanmayan her şeyi (temiz hava, estetik, tarihi doku vb.) değersizleştirdiği

lojik yenilikler heyecan verici olsa da bunların başarısı altyapısı olmayan ve yönetişim kapasitesi asgari seviyede olan kentlerde ölçülecektir (Glasmeier ve Christophersen, 2015:7). Dolayısıyla, gelişmekte olan ülkelerin kentsel krizi, az gelişmişlik sorunun bir yan ürünü olduğu için bu krizin bertaraf edilmesi de teknolojik girişimcilikten fazlasını gerektirmektedir.

Hollands'ın (2008:315,316) çok isabetle belirttiği gibi, gerçekten akıllı bir kentte, bilgi iletişim teknolojilerinden insanların ne tür bir kentte yaşamak istediklerine dair demokratik tartışmaların geliştirilmesi için yararlanılabilir. Bu tam da Zukin'in kamu kültürü (public culture) olarak isimlendirdiği şeyin sanal bir tipi olacaktır. Zukin kamu kültürünü, tüm vatandaşların herhangi bir gündemle ilgili öncelik ve çıkarlarını serbestçe tartışabildiği bir ortam olarak tanımlamaktadır. Bilgi iletişim teknolojilerinin bu sanal kamusallığı sağlama potansiyeli olmakla beraber politik açıdan böyle bir istekliliğin ve de dijital bölünme ilgili bir dikkatin olması gerekir. Son tahlilde kentler, kablolar, akılı ofisler, lüks otellerden ibaret değildir. Gerçek akıllı kent, demokrasi ve eşitsizlikle mücadele konusuna daha çok eğilmelidir.

Ülkemizde akıllı kent çalışmaları öncelikle, merkezi yönetimin rehberliği ve patronajında sürdürülmektedir. Yerel yönetimlerin halka bakan yönüyle çok belirgin olmasa da kendi örgütsel işleyişlerinde akıllı teknolojilerden yararlandıkları görülmektedir. Ancak, henüz sivil toplumun akıllı kentler konusunda güçlü bir tartışma üretebildiğinden bahsetmek mümkün değildir. Bu nedenle, kent hakkının temini için hemşerilerin dâhil edileceği bir çerçevede akıllı kentlerin tartışılması, akıllı kent politikasının başarısını ve yerel demokrasiye katkısını arttıracaktır.

KAYNAKÇA

Akıllı Mekân Yönetimi Uygulama ve Rehberlik Kılavuzu, https://www.akillisehirler.gov.tr/wpcontent/uploads/KapasiteGelistirme/Uygulama_Pdf/akilli_mekan_yonetimi_uygulama_rehberlik_klavuzu.pdf

Al, İ. (2019). Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Ekonomi: Türkiye İçin Bir Endeks Önerisi, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12(1), 112-124.

Aşıcı, Ahmet A. (2012) Sürdürülebilir Yaşam İçin Bir Dönüşüm Önerisi: Yeşil Yeni Düzen, Ed. Ahmet Atıl Aşıcı ve Ümit Şahin, Yeşil Ekonomi**,** İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi, ss.105-132

Aşıcı, Ahmet A. (2017) İklim İçin Yeşil Ekonomi Politikaları, https://www.researchgate.net/publication/317304373_IKLIM_ICIN_YESIL_EKONOMI_POLITIKALARI?enrichId=rgreq-3773a1da97587078490f81805d6dcd3c-XXX&enrichSource=Y292ZXJQYWdlOzMxNzMwNDM3MztBUzo1MDA3MjE1Mjg3ODI4NDhAMTQ5NjM5MjcyMzEyNQ%3D%3D&el=1_x_2&_esc=publicationCoverPdf

Avrupa Parlamentosu Yeşiller Grubu (2012) Yeşil Yeni Düzene Neden İhtiyaç Duyuyoruz, (Çev. İ.M.Aru) Ahmet Atıl Aşıcı ve Ümit Şahin, (Ed.) Yeşil Ekonomi,(s.133-149). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi

Balaban, O.(2020) Yeşil Ekonomi ve Akıllı Kent Tartışmaları Ekseninde Yeni Kentsel Gelecek, Gelecek, Teknoloji ve Mimarlık, Dosya 45, 47-54

Caragliu, A. vd. (2009) Smart cities in Europe, Journal of Urban Technology,45-59

Collins, A vd., Searching For A Smart Cıty: A Bibliographıc Analysis Of 'Public Facing' EU Smart City Projects, Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie–2021, DOI:10.1111/tesg.12476, Vol. 0, No. 0, 1–17.

Deloitte, Smart Cities, How Rapid Advances in Technology are Reshaping our Economy and Society Version 1.0, November 2015 https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/public-sector/deloitte-nl-ps-smart-cities-report.pdf.

Elgazzar R. and El-Gazzar R. Smart Cities, Sustainable Cities, or Both? *A Critical Review and Synthesis of Success and Failure Factors Proceedings of the 6th International Conference on Smart Cities and Green ICT Systems (SMARTGREENS 2017): 250-257*

Giffinger vd., (2007) Smart cities Ranking of European medium-sized cities, Final Report Edited by the Centre of Regional Science, Vienna UT

Glasmeier, A. ve Christopherson, S. Thinking about smart cities *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society* 2015, 8, 3–12

Glasmeier, A. ve Nebiol,M. (2016) "Thinking about Smart Cities: The Travels of a Policy Idea that Promises a Great Deal, but So Far Has Delivered Modest Results." Sustainability 8, 11 (November 2016): 1122

Harrison, C., & Donnelly, I. A. (2011). A Theory of Smart Cities. *Proceedings of the 55th Annual Meeting of the ISSS-2011, Hull, UK*, *55*(1). https://journals.isss.org/index.php/proceedings55th/article/view/1703 adresinden 16.08.2023

Hollands, R. (2008) 'Will the real smart city please stand up?', City,12:3,303 — 320

Hollands, R. (2014) Critical interventions into the corporate smart city, *Cambridge Journal of Regions Economy and Society · February 2014*

ITU-T's Technical Reports and Specifications, Shaping Smarter And More Sustainable Cities, https://www.itu.int/dms_pub/itu-t/oth/0b/1f/T0B1F0000033301PDFE.pdf

Liepitz,A. (2012) Korkular ve Umutlar: Liberal Üretkenlik Modelinin Krizi ve Yeşil Alternatif, (Çev. İ.M.Aru), Ahmet Atıl Aşıcı ve Ümit Şahin (Ed.)Yeşil Ekonomi (s57-104), İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi

Meijer, A. ve Bol'ıvar, M.(2015) Governing the smart city: a review of the literature on smart urban governance, International Review of Administrative Sciences 2015(0) 1–17

On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf

Sınmaz, S. (2013) Yeni Gelişen Planlama Yaklaşımları Çerçevesinde Akıllı Yerleşme Kavramı ve Temel İlkeleri, MEGARON 2013;8(2):76-86.

Şahin,Ü. (2012) Yeşil Düşünceden Yeşil Ekonomiye, Ahmet Atıl Aşıcı ve Ümit Şahin (Ed.), Yeşil Ekonomi (s.22-34), İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.

The UNECE–ITU Smart Sustainable Cities Indicators https://unece.org/housing/smart-sustainable-cities

The World's Cities in 2018. https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/the_worlds_cities_in_2018_data_booklet.pdf.

TÜİK Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması 2020, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679

UCLG-MEVA. (2014). 7. Dünya Kentsel Forumu Medellín Deklarasyonu. http://arsiv.uclg-mewa.org/7-dunya-kentsel-forumu-medelln-deklarasyonu.html

Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi ve Eylem Planı (2020-2023) https://www.akillisehirler.gov.tr/wp-content/uploads/EylemPlani.pdf

UNEP 2010. Green Economy Developing Countries Success Stories. UNEP, Geneva. World Bank, Inclusive Green Growth- The Pathway to Sustainable Development, 2012, https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/6058/9780821395516.pdf?sequence=1&isAllowed=y

World Cities Report 2023 https://unhabitat.org/wcr/

Bölüm 19

TURİZM ENDÜSTRİSİNDE PAYLAŞIM EKONOMİSİ

Reyhan Arslan Ayazlar

GİRİŞ

Dünya genelinde sürdürülebilirliğe ilginin artması, beraberinde bireyleri tüketime alternatif yolları arama yoluna sevk etmektedir. Bu noktada anılan paylaşım ekonomisi küresel bağlamda tüketime ve dünya ekonomisine yeni bir alternatif olarak değerlendirilmektedir. Ekonomik açıdan elde edilen istatistikler de kavrama olan ilginin açık göstergelerinden biri olarak nitelendirilebilir. Nitekim, paylaşım ekonomisinin 2025 yılında 335 milyar dolara ulaşması öngörülmektedir (PWC, 2015). Paylaşım ekonomisine yönelik ilginin akademik açıdan da arttığını söylemek mümkündür. 2015 yılında "paylaşım ekonomisi" sözcüğü ile Web of Science veri tabanında yapılan araştırmada 33 makale ile karşılaşılırken bu rakam 2017 yılında 212'ye yükselmiştir (Gacar, 2018).

Doğal kaynakların sınırlılığı ve bazı kaynakların yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalması dünya genelinde farkındalığı arttıran unsurlar olmuştur. Dünya nüfusunun giderek artması da devletleri yeni ekonomik modellere itmekle birlikte sürdürülebilirlik konusuna da ağırlık vermesi yönünde teşvik etmektedir (World Economic Forum, 2013: 5). Kullanıcıların atıl durumdaki varlıklarını paylaşmaya olanak tanıyan platformlar bu kapsamda oluşmuştur. Paylaşım önceleri yalnızca kullanıcılar arasında gerçekleşirken, bu konuda işletmeler de potansiyel talebe karşılık kendilerini paylaşım ekonomisi şemsiyesi altında konumlandırmaya başlamışlardır. Söz konusu konumlandırma turizm endüstrisi açısından da önemli olup paylaşım uygulamalarını sektör açısından incelemeye değer görülmektedir.

Turizm endüstrisinde yer alan bazı uygulamaların paylaşım ekonomisi ile özdeşleşdiğini söylemek mümkündür. Özellikle COVID-19 pandemisi ile birlikte seyahat kısıtlamaları, aile içi harcamaların düşmesi gibi nedenler turizm endüstrisini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu nedenle turistlerin tatil anlayışın-

Turizm endüstrisinde paylaşım ekonomisinin çevresel, sosyal ve ekonomik etkileri bulunmaktadır. Bu alanların sürdürülebilirliği aynı zamanda turizm endüstrisinin de sürdürülebilirliğini beraberinde getirmektedir. Söz konusu boyutların paylaşım ekonomisi uygulamalarının olumsuz yönleri açısından ele alınması önemli bulunmaktadır. Bu bağlamda bu olumsuzluklardan etkilenen başta yerel halk olmak üzere turizm paydaşlarının görüşlerinin alınması turizm endüstrisinde paylaşım ekonomisinin gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Paylaşım ekonomisinin olumsuz ekonomik etkileri bilhassa işletmeler tarafından sıklıkla dile getirilmektedir. Söz konusu olumsuzlukların sistematik bir şekilde ele alınıp bu sorunların çözümüne yönelik bir model önerisi sonraki araştırmalar açısından değerlendirilebilir. Turizm endüstrisi kriz yönetiminin önemli olduğu alanlardan biridir. Özellikle küresel boyutta yaşanan olumsuzluklardan genel anlamda hizmet sektörü kolaylıkla etkilenebilmektedir. Bu durumun ekonomik yansımalarının yanı sıra çalışanlar ve turistlerin etkilenmesi gibi sosyal bir yönü bulunmaktadır. Yine sosyal yöndeki bu olumsuzlukların çözümüne yönelik yapılacak çalışmalar turizm endüstrisinde paylaşım ekonomisinin olumlu gelişimine katkıda bulunabilir.

KAYNAKÇA

Acuner, S. ve E. Acuner (2017), "Turizmde Paylaşım Ekonomisi ve Vergilendirilmesi", Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 5(2), 188-212.

Airbnb (2017). Beyond Cities: How Airbnb Supports Rural American Revitalization. Ulaşılabilir: https://news.airbnb.com/wpcontent/uploads/sites/4/2017/06/BeyondCities_United-States-National-Report.pdf Erişim tarihi, 12.06.2023

Akan, Y. ve Tepeler, M.İ. (2022). Sürdürülebilirlik ve Güven Ekseninde Paylaşım Ekonomisi, Sosyoekonomi, 30(53), 447-464.

Andreoni, V. (2020), The Trap of Success: A Paradox of Scale for Sharing Economy and Degrowth, Sustainability, 12(8), 1-17.

Ayazlar, R.A. (2018). Paylaşım Ekonomisi ve Turizm Endüstrisine Yansımaları, Gaziantep University Journal of Social Sciences, 17(3), 1186-1202.

Bardhi, F. ve Eckhardt, G. M. (2012). Access-Based Consumption: The Case Of Car Sharing. Journal Of Consumer Research, 39(4), 881-898.

Batool, M. V. Vd. (2021). How COVID-10 has Shaken the Sharing Economy? An Analysis Using Google Trends Data, Economic Research-Ekonomska Istrazivanja, 34(1), 2374-2386.

Battino, S., ve Lampreu, S. (2019). The Role Of The Sharing Economy For A Sustainable And Innovative Development Of Rural Areas: A Case Study In Sardinia (Italy). Sustainability, 11(11), 3004. doi:10.3390/su11113004

Belk R. (2007). Why Not Share Rather Than Own? The Annals Of The American Academy Of Political And Social Science. 611(1):126-140.

Belk, R. (2014). You Are What You Can Access: Sharing And Collaborative Consumption Online. Journal Of Business Research, 67(8), 1595-1600.

Bellotti, V., Ambard, A., Turner, D., Gossmann, C., Demkova, K. ve Carroll, J. M. (2015). A Muddle Of Models Of Motivation For Using Peer-To-Peer Economy Systems. Proceedings Of The 33rd Annual Acm Conference On Human Factors In Computing Systems, 1085–1094.

Belotti, S. (2019). "Sharing" Tourism As An Opportunity For Territorial Regeneration: The Case Of Iseo Lake, Italy. Hungarian Geographical Bulletin, 68(1), 79–91. doi:10.15201/hungeobull.68.1.6

Benoit, S. vd. (2017), A Triadic Framework For Collaborative Consumption (CC): Motives, Activities and Resources & Capabilities Of Actors, Journal of Business Research, 79, 219-227.

Birleşmiş Milletler Gıda İsraf Endeksi Raporu (2021). https://www.unep.org/resources/report/unep-food-waste-index-report-2021

Botsman, R., ve Rogers, R. (2010). What's Mine Is Yours: The Rise Of Collaborative Consumption | Rachel Botsman, Roo Rogers.

Chen, Y. ve Wang, L. (2019). Commentary: Marketing And The Sharing Economy: Digital Economy And Emerging Market Challenges. Journal Of Marketing, 83(5), 28-31.

Cheng, M. (2016). Current Sharing Economy Media Discourse In Tourism, Annals Of Tourism Research, 60, 111-114.

Cheng, M. (2016), Sharing Economy: A Review and Agenda For Future Research, International Journal of Hospitality Management, 57, 60-70.

Constantiou, I., Marton, A., ve Tuunainen, V. K. (2017). Four Models Of Sharing Economy Platforms. Mıs Quarterly Executive, 16(4).

Culinary Club (2023). Welcome To The Culinary Club. https://culinaryclub.com.au/

Demailly, D. ve A.S. Novel (2014), "The Sharing Economy: Make It Sustainable", Studies, 3(14), 14-30.

Çelik-Varol, M. ve E. Varol (2020), "Postmodern Tüketime Postmodern Bir Yanıt: Paylaşım Ekonomisi", Asya Studies- Academic Social Studies, 12, 128-141.

Daunoriene, A., Draksaite, A., Snieska, V. Ve Valodkiene, G. (2015). Evaluating Sustainability Of Sharing Economy Business Models, 20th International Scientific Conference Economics And Management-2015 (ICEM). 213, 836-841.

Demir, Y. (2020), "Paylaşım Ekonomisi Kapsamında Yemek Paylaşma Sitelerinin Analizi", Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi, 4(1), 54-69.

Eatwith. (2023). Discover & Enjoy Social Eating. https://www.eatwith.com/how-it-works

Foodsharing. (2023). Foodsharing Rettet Lebensmittel!. https://foodsharing.de/

Frenken, K., ve Schor, J. (2017). Putting the sharing economy into perspective. Environmental Innovation and Societal Transition, 23, 3-10. https://doi.org/10.1016/j.eist.2017.01.003

Gacar, A. (2018). Paylaşım Ekonomisi Üzerine Yapılan Uluslararası Yayınların Bibliyometrik Analizi, İzmir International Congress On Economics And Administrative Sciences.

Gansky, L. (2010), The Mesh: Why The Future of Business is Sharing, NewYork: Portfolio/Penguin.

Geron, T. (2013). Airbnb And The Unstoppable Rise Of The Share Economy. Forbes, January 23.

Hamari, J., Sjöklint, M. ve Ukkonen, A. (2016). The Sharing Economy: Why People Participate İn Collaborative Consumption. Journal Of The Association For Information Science And Technology, 67(9), 2047-2059.

Heo Y. C. (2016). Sharing Economy And Prospects In Tourism Research, Annals Of Tourism Research, 58, 166-170.

Ingbank. (2015). What's Mine Is Yours-For A Price. Rapid Growth Tipped For The Sharing Economy. https://think.ing.com/uploads/reports/IIS_Think_Forward_special_report_sharing_economy_20 15.pdf

Karmann, M. (2012). The Rise Of Collaborative Consumption On The Example Of Couchsurfing. GRIN Verlag.

Kaygısız, E. G., ve Demirtaş, I. (2016). Paylaşım Ekonomisi: Dünya ve Türkiye Örneklerinin Karşılaştırılması. Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, ICOMEP Özel Sayısı, 568-581. https://dergipark.org.tr/tr/pub/asead/issue/62195/900630

Lamberton, C. P. ve Rose, R. L. (2012). When Is Ours Better Than Mine? A Framework For Understanding And Altering Participation İn Commercial Sharing Systems: Journal Of Marketing.

Ma, Y. vd. (2018), "Challenges of Collaborative Governance in the Sharing Economy: The Case of Free-Floating Bike Sharing in Shanghai", Journal of Cleaner Production, 197, 356-365.

Martin, C.J. (2016), "The Sharing Economy: A Pathway to Sustainability or A Nightmarish Form of Neoliberal Capitalism?", Ecological Economics, 121, 149-159.

Mccormick, K., ve Leire, C. (2019). Sharing Cities Sweden: Exploring The Emerging Landscape Of The Sharing Economy İn Cities.

Midgett, C., Bendickson, J.S., Muldoon, J. ve Solomon, S.J. (2017). The Sharing Economy And Sustainability: A Case For Airbnb, Small Business Institute Journal, 13(2), 51-71.

Meelen, T. ve Frenken, K. (2015). Stop Saying Uber Is Part Of The Sharing Economy. Fast Company, 14.

Muñoz, P. ve B. Cohen (2018), "A Compass for Navigating Sharing Economy Business Models", California Management Review, 61(1), 114-147.

Olio. (2023). What is OLIO?. https://olioex.com/about/

Özdemir, G. ve D. Çelebi (2018), Paylaşım Ekonomisi: Airbnb Örneği, İş Güç: Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 20(2), 25-38.

Palos-Sanchez, P. R., Correia, M. B., Palos-Sanchez, P. R., ve Correia, M. B. (2018). The Collaborative Economy Based Analysis Of Demand: Study Of Airbnb Case In Spain And Portugal. Journal Of Theoretical And Applied Electronic Commerce Research, 13(3), 85-98. Https://Doi.Org/10.4067/S0718-18762018000300105

Parente, R. C., Geleilate, J-M, G., ve Rong, K. (2018). The Sharing Economy Globalization Phenomenon: A Research Agenda. Journal Of International Management, 24, 52–64. doi:10.1016/j.intman.2017.10.001

Petruzzi, M.A. vd. (2021), "To Share Or To Exchange: An Analysis Of The Sharing Economy Characteristics Of Airbnb And Fairbnb. Coop", International Journal of Hospitality Management, 92, 102724.

Prahalad, C. K. ve Ramaswamy, V. (2004). Co-Creation Experiences: The Next Practice In Value Creation. Journal Of İnteractive Marketing, 18(3), 5-14.

PWC (2015), The Sharing Economy: Consumer Intelligence Series, PricewaterhouseCoopers LLP, PWC Report PricewaterhouseCoopers, New York, NY.

Räisänen, J. Vd. (2021), "Building Trust in The Sharing Economy: Current Approaches and Future Considerations", Journal of Cleaner Production, 279, 123724.

Schor, J. (2016). Debating The Sharing Economy. Journal Of Self-Governance And Management Economics, 4(3), 7-22.

Shaheen, S. A., Mallery, M.A., ve Kingsley, K. J. (2012). Personal Vehicle Sharing Services In North America. Research İn Transportation Business & Management, 3, 71–81. doi:10.1016/j.rtbm.2012.04.005

Smith, S. (2010). A Transumer Manifesto. Shareable Magazine https://www.shareable.net/a-transumer-manifesto/

Stors, N., ve Kagermeier, A. (2015). Share Economy In Metropolitan Tourism. The Role Of Authenticity-Seeking. İçinde, Zátori, A. (Ed.), Metropolitan Tourism Experience Development: Diversion And Connectivity, (pp. 30–44). Proceedings of the RSA-Tourism Research Network Workshop, January 28–30, Budapest.

Sundararajan, A. (2014). Peer-To-Peer Businesses And The Sharing (Collaborative) Economy: Overview, Economic Effects And Regulatory İssues. Written Testimony For The Hearing Titled The Power Of Connection: Peer To Peer Businesses, 1-7.

World Economic Forum (2013). Young Global Leaders Circular Economy Innovation and New Business Models Dialogue, Young Global Leaders Sharing Economy Dialogue Position Paper.

Zervas, G., Proserpio, D., ve Byers, J. (2016). The Rise Of The Sharing Economy: Estimating The Impact Of Airbnb On The Hotel Industry (Ssrn Scholarly Paper Id 2366898). Social Science Research Network. Https://Papers.Ssrn.Com/Abstract=2366898

Bölüm 20

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM BAĞLAMINDA ERİŞİLEBİLİRLİK

Nur Çelik İlal-Ozan Bahar

GİRİŞ

Dünyada artan yaşlı ve engelli nüfusu ile birlikte birçok hizmet ve desteğe gereksinim artmış, erişebilir turizm ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Önceleri engelli turizmi olarak yapılan sınıflandırmanın günümüzde yanlış bir ifade olduğu, bunun yerine erişilebilir turizmin daha kapsayıcı bir ifade olarak kullanıldığı literatürde yer almaktadır. Yıllar itibariyle engelli turizmden erişebilir turizme dönüşen bu süreç engelli, yaşlı ve dezavantajlı bireylerin yanında tüm bireylerin turizm faaliyetlerinden benzer deneyimler yaşamasını mümkün kılmayı amaçlamaktadır (Sarı ve Abdülbaki Karaca, 2021).

Bir milyardan fazla insanın yani dünya nüfusunun yaklaşık %15'inin görme, işitme, otizm spektrum bozukluğu, dil ve konuşma problemi, bedensel engel, zihinsel engel, duyusal ve davranışsal sorunlar, özel öğrenme güçlüğü gibi engellilik ile yaşadığını tahmin edilmektedir (WHO, 2011). Dünya Sağlık Örgütü raporuna (2011) göre, her geçen gün engelli insanların ve engellilikten etkilenen bireylerin (aile üyeleri, bakıcılar vb.) sayısı artmaktadır. Bunun nedenleri arasında ise yaşlı nüfusun artması, yaşlı nüfusta engellilik riskinin genç bireylere göre daha yüksek olması ve diyabet, kalp ve damar hastalıkları ve akıl hastalığı gibi engellilik ile ilgili kronik sağlık sorunlarının dünya genelinde artıyor olması yer almaktadır (WHO, 2011). Türkiye'de ise tüm yaş gruplarında engelli bireylerin toplam nüfusa oranı %6,9'dur. Bu oran 4.876.000 kişiye denk gelmektedir. Erkeklerde %5,9 olan bu oran, kadınlarda %7,9'dur. Yaş grubu arttıkça en az bir engeli olan nüfus oranının artma eğiliminde olduğu görülmektedir (Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni, 2023). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2022 verilerine göre ise Dünya'da yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranı %9,8'dir. Bu oran 782 998 642 kişiye denk gelmektedir. Türkiye'de

KAYNAKÇA

Akıncı Ekiztepe, B. (2016). Sürdürülebilir Kalkınma ve Gelişim Süreci. Hüseyin Çeken (Ed.), *Sürdürülebilir Turizm* içinde (s. 27-54). Ankara: Detay Yayıncılık.

Akıncı Ekiztepe, B., Yılmaz, E. ve Çeken, H. (2023). Az Gelişmişlik ve Az gelişmişliğin Giderilmesinde Kırsal Turizmin Önemi: Teorik Bir Çalışma. Gizem Özgürel & Levent Karadağ (Ed.), Disiplinler Arası Yaklaşımlarla Turizm Araştırmaları içinde (s.44-65). Ankara: Detay Yayıncılık.

Akıncı, Z. & Sönmez, N. (2015). Engelli Bireylerin Erişilebilir Turizm Beklentilerinin Değerlendirilmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 26 (1), 97-113.

Aksöz, E. O., & Yücel, E. (2021). Engelli Turizmi Alanındaki Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 388–404.

Arman, H. & Bulgan, G., (2022). Ulusal Literatür Kapsamında Engelsiz Turizm Konulu Makalelerin Bibliyometrik Analizi, *ODÜSOBİAD* 12 (3), 2171-2200.

Bahar, O. & Çelik İlal, N. (2019). An Evaluation On Sustainable Tourism Demand: The Case Of Muğla, Turkey. *Journal of Tourism Theory and Research*, 5 (3), 370-379.

Baş, M. (2014). *Engelli Turizm*. Nobel Yayınevi: Ankara.

Birdir, K., Karakan, H. İ., Çolak, O., & Kan, N. (2014). Gaziantep'in Engelli Turizmine İlişkin Durumunun Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. 15. *Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı*, *43*, 61.

Buhalis, D. & Darcy. S. (2011). *Accessible Tourism: Concepts and Issues*. Birleşik Krallık: Channel View Publications.

Bulgan, G. & Ergençiçeği, A. (2021). Engelli Bireylerin Restoranlarda Yaşadıkları Erişim Sorunları: Isparta İli Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 12 (29), 46-64.

Cape Town (2002). The Cape Town Declaration for Responsible Tourism. https://resource.capetown.gov.za/documentcentre/Documents/Agreements%20and%20contracts/Toruism_RT_2002_Cape_Town_Declaration.pdf. Erişim Tarihi: 05.05.2023.

Cavlak, N. & Cavlak, H. (2019). Avrupa Erişilebilir Turizm Politikası ve Türkiye. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(15), s. 29-41.

Chunchang, F. & Nan, Z. (2012). The design and implement of tourism information system based on GIS: *Physics Procedia*, 24, 528-533.

Çakmak, N.M., 2008. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Engelli Tanımı Hakkında Bir İnceleme. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 57, 63-114.

Çelik İlal, N. (2021). Sürdürülebilir Turizmin Geleceği İçin Hepimiz Sorumlu Muyuz? Işıl Arıkan Saltık (Ed), *Turizm Toplum Kültür* içinde (s. 75-98). Ankara: Nobel Yayıncılık

Çelik, N. (2016). Sürdürülebilir Turizm Kavramı ve Gelişimi. Hüseyin Çeken (Ed.), *Sürdürülebilir Turizm* içinde (s. 67-85). Ankara: Detay Yayıncılık.

Çetinkaya Özlem, F. (2022). Erişilebilir ve Erişilebilir Turizme Kavramsal Yaklaşım. Şafak Ünüvar ve Şeyda Sarı Yıldırım (Ed.), *Erişilebilir Turizm–Postmodern Bir Sentez içinde* (s. 29--270). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Darcy, S. & Dickson, T. J. (2009). *A Whole-of-Life Approach to Tourism: The Case for Accessible Tourism Experiences. Journal of Hospitality and Tourism Management, 16(1), 32–44.*

Darcy, S., Cameron, B. & Pegg, S. (2010) Accessible Tourism And Sustainability: A Discussion And Case Study. *Journal of Sustainable Tourism*, 18:4, 515-537.

Darcy, S., McKercher, B. & Schweinsberg, S. (2020). From Tourism And Disability To Accessible Tourism: A Perspective Article, *Tourism Review*, 75(1), 140-144.

Diker, O. & Çetinkaya, A. (2016). Erişilebilir Turizm Açısından Safranbolu Turizm Destinasyonunun Uygunluğunun Değerlendirilmesi. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 2, 111-125.

ENAT (2017). Services and Facilities for Accessible Tourism in Europe. https://www.accessible-tourism.org/resources/enat_study-2_services_and_facilities_en.pdf. Erişim Tarihi: 29.05.2023.

ENAT (European Network for Accessible Tourism- Avrupa Erişilebilir Turizm Ağı) What is Accessible Tourism? www. accessibletourism.org/?i=enat.en.faq.744, Erişim tarihi: 2 Haziran 2023. Aktaran Akıncı Z. ve Sönmez N. (2015), Engelli Bireylerin Erişilebilir Turizm Beklentilerinin Değerlendirilmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma*, Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Cilt 26, Sayı 1, Bahar: 97- 13, 2015.

Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni (Nisan, 2023). https://www.aile.gov.tr/media/135432/eyhgm_istatistik_bulteni_nisan_23.pdf. Erişim Tarihi: 29.05.2023.

Erkaya, B. (2021). Erişilebilir Turizm Bağlamında Konaklama İşletmelerinde Engelli Bireylere Sunulan Hizmetlerin Önem-Performans Analizi İle Değerlendirilmesi. Akdeniz Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Evci, A. (2016). Göreme Açık Hava Müzesi'nin Erişilebilir Turizm Açısından İrdelenmesi. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Ezenel, E., Cemile, E. C. E., & Şenel, E. (2019). Eskişehir'de Seyahat Acentelerinin Erişilebilir Turizm Algılarına Yönelik Bir Araştırma. 20. Ulusal Turizm Kongresi. 16-19 Ekim 2019. Eskişehir.

Gilman, R. (1992). "Sustainability" UIA/AIA Call for Sustainable Community Solutions, (Çevrimiçi), https://www.context.org/about/definitions/#sustainability. Erişim Tarihi: 20.06.2023

Grilli, G., Tyllianakis,E., Luisetti, T., Ferrini, Turner, S.R.K. (2021). Prospective Tourist Preferences For Sustainable Tourism Development İn Small Island Developing States, *Tourism Managemet,* 82, 1-12.

Herkes İçin Turizm (2023). http://tourismforall.org.tr/Sayfa-Wide/Hakk%C4%B1m%C4%B1zda/24. Erişim Tarihi: 27.06.2023.

Kültür ve Turizm Bakanlığı (2017). 3. Turizm Şurası https://turizmsurasi.ktb.gov.tr/Eklenti/57385,turizmdeuruncesitliligisurdurulebilirlikkomisyonraporup-.pdf?0. Erişim Tarihi: 23.05.2023.

Kültür ve Turizm Bakanlığı (2022). https://yigm.ktb.gov.tr/TR-249709/yillik-bultenler.html. Erişim Tarihi: 06.07.2023.

Oduncuoğlu, F. & Efendi, M. (2020). Engelli Turizminde Turist Rehberliği Uygulamaları Üzerine Niteliksel Bir Araştırma. Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 15 (60), 708-727.

Özlem Çetinkaya, F. (2021). Erişilebilir ve Erişilebilir Turizme Kavramsal Yaklaşım. Şafak Ünüvar ve Şeyda Sarı Yıldırım (Ed.), *Erişilebilir Turizm–Postmodern Bir Sentez içinde* (s. 29-60). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Pera Müzesi, Pera Engelsiz (2023). https://www.peramuzesi.org.tr/pera-ogrenme/grup/pera-engelsiz/6. Erişim Tarihi: 05.05.2023.

Qiao, G., Cao, Y. and Zhang, J. (2023), Accessible Tourism–Understanding Blind And Vision-İmpaired Tourists' Behaviour Towards İnclusion. *Tourism Review*, 78(2), 531-560.

Qiao, G., Ding, L., Zhang, L. & Yan, H. (2022), Accessible Tourism: A Bibliometric Review (2008–2020), *Tourism Review*, 77(3), 713-730.

Sabancı Vakfı (2023). Turizme Erişiyoruz. https://www.sabancivakfi.org/tr/sosyal-degisim/fethiye-turizm-tanitim-egitim-kultur-ve-cevre-vakfi-turizme-erisiyoruz. Erişim Tarihi: 23.06.2023.

Sachs, J., Kroll, C., Lafortune, G., Fuller, G., & Woelm, F. (2022). *Sustainable Development Report 2022*. Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/9781009210058.

Sakıp Sabancı Müzesi Engelli Projesi (2006). https://www.sabancivakfi.org/tr/sosyal-degisim/tamamlanan-projeler. Erişim Tarihi: 05.05.2023.

Sarı Gök, H. (2022). Erişilebilir Turizmde Ulusal Yaklaşımlar. Şafak Ünüvar ve Şeyda Sarı Yıldırım (Ed.), *Erişilebilir Turizm–Postmodern Bir Sentez içinde* (s. 139-163). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Sarı, H. & Abdülbaki Karaca, M. (2021). Engellilik ve Engelli Turizmi Kavramsal Açıklamaya Doğru. Şafak Ünüvar ve Şeyda Sarı Yıldırım (Ed.), *Erişilebilir Turizm–Postmodern Bir Sentez içinde* (s. 1-27). Ankara: Nobel Yayıncılık

Snyman, J. A. (2002) The Needs of Tourists With Disabilities, Magister Artium in the School of Entrepreneurship, Marketing and Tourism Management, Potchefstroom University for Christian Higher Education.

Sürdürülebilir Kalkınma İçin Bilimsel Yaklaşımlar ve Çözümler Ağı http://unsdsn.boun.edu.tr/. Erişim Tarihi: 25.05.2023.

Şenol, F., Oktay, K. & Özmen, M. (2016). Engelli Turistlere Yönelik Otel Uygulamaları: Antalya Yöresi Örneği. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13 (3), 74-91.

Temizel, G. (2021). Erişilebilir Turizm Sistemleri. Şafak Ünüvar ve Şeyda Sarı Yıldırım (Ed.), *Erişilebilir Turizm–Postmodern Bir Sentez içinde* (s. 223-270). Ankara: Nobel Yayıncılık

Timur, B., & Oğuz, Y. E. (2019). Eskişehir Erişilebilir Turizme Uygun Mu? *Journal of Recreation and Tourism Research*, *6*(4), 360–371.

Tiyek, R., Eryiğit, B. H. & Baş, E. (2016). Engellilerin Erişilebilirlik Sorunu Ve TSE Standartları Çerçevesinde Bir Araştırma. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12 (2), 225-261.

TÜİK (2022). İstatistiklerle Yaşlılar. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2022-49667. Erişim Tarihi: 20.05.2023.

Tütüncü, Ö. ve Aydın, D., (2013) "Ulaşılabilir Turizm". *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 24, (2): 261-263.

UNEP ve UNWTO (2005). Making Tourism More Sustainable A Guide for Policy Makers. https://wedocs.unep.org/handle/20.500.11822/8741, Erişim Tarihi: 25.05.2023

UNWTO (2023). Global And Regional Tourism Performance. https://www.unwto.org/tourism-data/global-and-regional-tourism-performance. Erişim Tarihi: 20.05.2023.

Ülkem İçin Engel Tanımıyorum Projesi (2013). http://www.hurriyet.com.tr/koctan-ulkem-icin-engel-tanimiyorum-projesi-23413244. Erişim Tarihi: 05.05.2023.

WHO (Dünya Sağlık Örgütü). https://www.engellilerkonfederasyonu.org.tr/wp-content/uploads/2020/04/D%C3%BCnya-Engellilik-Raporu-2011.pdf. Erişim Tarihi: 20.05.2023.

Yılmaz, E., Perna, F., Azevedo, P. S., Custódio, M. J., & Çeken, H. (2022). Can They Manage in a Sustainable Way? The Role of International Destination Awards in Beach Management. European Journal of Tourism, Hospitality and Recreation, 12(1), 89-99.

Bölüm 21

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KONUSUNDAKİ BİLİNÇ DÜZEYLERİNİN ARAŞTIRILMASI (MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ)

Erdoğan Gavcar-Hüseyin Mustafa Metin-Cansu Tosun Gavcar

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı üniversite öğrencilerinin sürdürülebilirlik konusundaki bilinç düzeylerinin araştırılmasıdır. Sürdürülebilirlik günümüzde her geçen gün önemi artan ve her alanda uygulanması gereken bir konudur. Kaynaklar kıt olduğu için bundan en iyi şekilde yararlanmamız gerekir. Bunu yaparken de çevreye verilecek olan zararlarda minimuma indirilmelidir. Sürdürülebilirlik genel olarak sosyal, çevresel ve ekonomik faktörlerle birlikte değerlendirilmektedir.

İnsanın çevreye verdiği zarar yine kendine dönecektir. Bilinçsizce yapılan davranışlar basit görülüp önemsenmeyen zararlar bu kadarından bir şey olmaz düşünceleri hem insanın kendi yaşam kaynaklarını hem de kendinden sonra gelecek olan neslin yaşam kaynaklarını tüketmektedir. İşte burada sürdürülebilir kalkınma kavramı da ortaya çıkmaktadır (Çimen ve Benzer, 2019: 527).

Sürdürülebilirlik kavramından ilk kez 1987 yılında bahsedilmiştir. Oluşturulan komisyonun adı "Brundtland Komisyonu" idi ve Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonunun raporunda gündeme getirilerek bu konunun önemi *"Ortak Geleceğimiz"* başlığı altında incelenmiştir.

Sürdürülebilirlik, öncelikle düşünce yapısında düzenlemeler gerektiren bir olgudur. Bu süreci gerçekleştirirken de yaşam kalitesinin düşürülmemesi

öğrencilerin sürdürülebilirlik konusundaki bilgi seviyelerinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Akademik ortalamaya göre 11 soruda fark var iken 9 soruda fark yoktur. Fark olan sorularda ortalaması 2'nin altında olanların bilgi seviyelerinin ortalaması 2'nin üstünde olanlara göre daha az olduğunu göstermektedir. Burada da ortalaması yüksek olan öğrencilerin sürdürülebilirlik konusundaki bilgi seviyelerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Fakültelere göre 12 soruda fakülteler arasında fark var iken 8 soruda fark yoktur. Farklılık sorulara bağlı olmakla birlikte genellikle fen fakültesi ve işletme fakültesinden kaynaklanmaktadır. Araştırma bir kez daha eğitimin önemini ortaya koymuştur. Her zaman başarılı öğrenciler bilgi konusunda ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle İlkokuldan itibaren öğrencilerimize iyi eğitim verilmesi konusunun önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Ateş, H. (2018). *Fen Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir Tüketim Davranışlarının ve Bilgi Düzeylerinin Araştırılması*. Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 31 Sayı: 2, 507–531.

Atmaca, A. C. (2018). *Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir Kalkınma Farkındalıklarının Belirlenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Aytar, A. (2016). *Disiplinlerarası Fen Öğretiminin 7. Sınıf Öğrencilerinin Sürdürülebilir Kalkınma Konusundaki Gelişimlerine Etkisi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Binbaşıoğlu, H., Tuna, A., Özer, N., Şad, N. S. (2019). *Üniversite Öğrencilerinin Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Turizm Hakkındaki Bilgi Düzeyleri*. Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 3(3): 338–349.

Çetin, F. A., Yıldırım, G. E. ve Aydoğdu, M. (2017). *Sürdürülebilir Yaşama Yönelik Ekolojik Ayak İzi Eğitiminin Çevre Sorunlarına Yönelik Tutum ve Davranış Düzeyine Etkisi.* Kuramsal Eğitimbilim Dergisi, Cilt: 10 Sayı: 1, 31–48.

Çelikbaş, A. (2016). *Sürdürülebilirliği Temel Alan Çevre Eğitiminin Ortaokul Öğrencilerinin Çevresel Davranışlarına ve Sürdürülebilir Çevre Tutumlarına Etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Mersin.

Çimen, H., Benzer, S. (2019). *Fen Bilgisi ve Sınıf Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir Çevreye Yönelik Tutumlarının İncelenmesi.* İnsan & İnsan, Cilt: 6. Sayı: 21, 525–542.

Derman, A., Hacıeminoğlu, E. (2017). *Sürdürülebilir Gelişme İçin Eğitim Bağlamında Sınıf Öğretmenlerinin Çevre Okuryazarlığı Düzeyleri.* Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 36 Sayı: 2, 81–103.

Dinç, E., Acun, İ. (2017). *Sosyal Bilgiler Dersinde Ekonomi ve Sürdürülebilir Kalkınma ile İlgili Konuların Öğretiminde Güncel Olayların Kullanımına İlişkin Öğretmen Görüşleri*. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 41 Sayı: 41, 29–46.

Gavcar, E. (2022). *İstatistik Yöntemler I*. Gazi Kitapevi (11. Baskı), Ankara.

Karademir, A. H., Uludağ, G., Cingi, M. A. (2017). *Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir Çevreye İlişkin Davranış Düzeylerinin İncelenmesi*. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı: 41, 120–136.

Koçulu, A. (2018). *Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir Kalkınma Farkındalıkları ile Çevre Sorunlarına Yönelik Tutum ve Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.* Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.

Mamur, N., Köksal, N. (2016). *Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programının Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi Bağlamında İncelenmesi.* Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 5 Sayı: 3, 732–747.

Nas, S. E., Çoruhlu, T. Ş. (2017). *Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Perspektifinden Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı*. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 14 Sayı:1, 562–580.

Özdemir, E. B., Arık, S. (2018). *Çocukların Üstbilişsel Farkındalıkları ile Sürdürülebilir Kalkınmaya Yönelik Tutumlarının İncelenmesi*. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Eğitim Dergisi, Cilt: 3 Sayı: 1, 1–22.

Özmehmet, E. (2008). *Dünyada ve Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımları*. Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, Cilt:3 Sayı:12, 1853-1876.

Öztürk, M. (2017). *Sürdürülebilir Gelişme odaklı Eğitim: Kuramsal Çerçeve, Tarihsel Gelişim ve Uygulamaya Dönük Öneriler.* İlköğretim Online, Cilt: 16 Sayı: 4, 1–11.

Şeker, S. (2018). *İlköğretim 7-8. Sınıf Öğrencilerinin Sürdürülebilir Kalkınma ve İklim Değişikliğine Yönelik Tutum ve Davranışları* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Toprak K. S. (2016). *İlköğretim Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir Çevre Eğitimine Yönelik Tutumları* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Toran, M. (2016). *Erken Çocukluk Eğitimi İçin Sürdürülebilir Kalkınma: Türkiye Kökenli Yayınlara Yönelik Bir Değerlendirme*. Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:3 Sayı:2, 35–58.

Yaralı, K. T., Didin E. (2018). *Sürdürülebilir Gelişme Amaçlı Eğitimde Etkili Bir Örnek: 'Küçük Ağaç'ın Eğitimi'.* Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 19 Sayı: 35, 849–868.

Yücel, M., Altunkasa, S. G., Uslu, C., Peker, S. N., (2006). *Adana'da Çevre Duyarlılığı Düzeyinin ve Geliştirme Olanaklarının Araştırılması*. Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 19(2), 217–228.

Yüzüak, A. V. (2017). *Fen bilimleri adaylarının sürdürülebilir davranışlarının planlanmış davranış teorisi temelinde değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Bölüm 22

YEŞİL EKONOMİNİN BELİRLEYİCİLERİ VE EKONOMİK BÜYÜME: TÜRKİYE ÜZERİNE BİR ANALİZ

Kurtuluş Bozkurt-Aytaç Pekmezci

GİRİŞ

Endüstri Devrimi sonrası ortaya çıkan modern iktisat yaklaşımının ana-akım ekolü olan klasik ve neoklasik iktisat teorisi, zenginliğin kaynağını maddi unsurlara dayandırmış ve bu maddi unsurlara sahip olmanın, ekonomik refah artışına ve dolayısıyla da ekonomik büyümeye yol açacağını ifade etmiştir. Bu bağlamda muhakkak ki maddi unsurların varlığı ekonomik büyüme için kaçınılmaz bir gerekliliktir ancak refah kavramı maddi unsurlar yanında maddi olmayan unsurları da içerdiği için tek başına refah kavramını açıklamada maddi unsurlar yeterli değildir.

Literatürde ekonomik büyüme klasik olarak; kişi başına düşen millî gelirin diğer bir ifade ile reel anlamda üretilen mal miktarının artması olarak ifade edilmiştir. Bu noktada hanehalklarının söz konusu üretilen bu malları tüketmesi refah artışı ile ilişkilendirilmiştir ve burada ifade edilen refah kavramı maddi refah kavramını tanımlamaktadır. Diğer taraftan; Klasik İktisat yaklaşıma göre üretim artışı ancak ilave yeni fiziki sermaye yatırımları ile mümkün olacaktır ve bu artış üretim sürecine katılan faktörlerin elde ettiği payların artmasına katkı sunacak ve nihayetinde üretim faktörlerinin artan geliri, ülke gelirinin ve refahının artmasını sağlayacaktır.

İktisat Teorisindeki bu hâkim görüş bir taraftan hanehalklarının ve ülkelerin gelirlerini arttırırken diğer taraftan üretim için gerekli olan çevresel unsurların ve doğal kaynakların kıt birer kaynak olduğu gerçeği üzerinde yeteri kadar durmamıştır. Özellikle endüstri devrimi ile birlikte gerek nüfus artışının gerekse üretim artışının doğal kaynak ve çevre üzerinde yaratmış olduğu tahribatlar son derece önemli boyutlara ulaşmıştır.

KAYNAKÇA

Aarseth, W., Ahola, T., Aaltonen, K., Økland, A., & Andersen, B. (2017). Project sustainability strategies: A systematic literature review. International Journal of Project Management, 35, 1071–1083.

Albayrak, B. (2009). Proje yönetimi ve analizi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Andersen, E. (2010). The X model–a tool for describing and assessing individual projects. International Journal of Managing Projects in Business, 369-386.

Armenia, S., Dangelico, R., Nonino, F., & Pompei, A. (2019). Sustainable Project Management: A Conceptualization-Oriented Review and a Framework Proposal for Future Studies. Sustainability, 11(9), 2664-2680.

Asada, T. (2008). A Study of Multiple Value Measures Applied into Strategic Project Management, Japanese Project Management. IAP2M, s. 187-201.

Bryde, D. J. (2000, Eylül). Project management: uses, structures, systems and influences. Doktora Tezi. Liverpool, İngiltere: John Moores University.

Bushuyev, S., & Wagner, R. (2014). IPMA Delta and IPMA Organisational Competence Baseline (OCB) New approaches in the field of project management maturity. International Journal of Managing Projects in Business, 302-310.

Cleland, D. I., & Ireland, L. R. (1994). The evolution of project management. D. I. Cleland, & R. Gareis içinde, Global project management handbook: Planning, organizing, and controlling international projects (s. 1-36). McGraw Hill.

Coşkun , B., Ak , D., & Yıldırım , Ç. (2018). Mevzuatta Son Dönemlerde Meydana Gelen Gelişmeler Bağlamında Çevresel Açıdan Korunan Alan Yönetiminin Değerlendirilmesi. Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi, 29-44.

Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu. (1987). Ortak Geleceğimiz. Geneva: Oxford University Press.

Defoe, D. (1887). An essay upon projects. Mayıs 2019 tarihinde Project Gutenberg: https://www.gutenberg.org/files/4087/4087-h/4087-h.htm adresinden alındı

DPT. (1963). Plan ve Programlar. 09 2020 tarihinde TC. Cumhurbaskanligi Strateji ve Butce Baskanlıgı: http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/ adresinden alındı

DPT. (1968). Planlar ve Programlar. 09 2020 tarihinde Strateji ve Butce Baskanligi: http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/ adresinden alındı

DPT. (1979). Planlar ve Programlar. 09 2020 tarihinde TC. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlğı: http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/ adresinden alındı

DPT. (1989). Planlar ve Programlar. 09 2020 tarihinde TC. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı: http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/ adresinden alındı

DPT. (1990). Planlar ve Programlar. 09 2020 tarihinde TC. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı: http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/ adresinden alındı

DPT. (1996). Plan ve Programlar. 09 2020 tarihinde TC. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı: http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/ adresinden alındı

DPT. (2001). Planlar ve Programlar. 09 2020 tarihinde TC. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı: http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/ adresinden alındı

Drucker, P. F. (2000). 21. yüzyıl için yönetim tartışmaları. (İ. Bahçıvangil, & G. Gorbon, Dü) İstanbul: Epsilon Yayıncılık.

Elkington, J. (1998). Partnerships from cannibals with forks: The triple bottom line of 21st-century busi-ness. Environmental quality management, 8(1), 37-51.

Esen, A. (2014). Türkiye'nin dâhil olduğu 2014-2020 AB programları kapsamında Muğla ili proje potansiyelinin değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.

Gachie, W. (2019). Project sustainability management: risks, problems and perspective. Problems and Perspectives in Management, 17(1), 313-325.

Gardiner, P. (2014). Creating and appropriating value from project management resource assets using an integrated systems approach. Social and Behavioral Sciences, 119, 85–94.

Goel, A., Ganesh, L., & Kaur, A. (2019). Sustainability integration in the management of construction projects: A morphological analysis of over two decades' research literature. Journal of Cleaner Production, 236, 117676.

Gomes, C. F., Yasin, M. M., & Lisboa, J. V. (2008). Project Management in the Context of Organizational Change: The Case of the Portuguese Public Sector. International Journal of Public Sector Management, 21(6), s. 573-585.

Hosein , D., & Josu , T. (2017). Decision Making Towards Integration Of Sustainability Into Project Management; A Multilevel Theory Building Approach. Management and Production Engineering Review, 8(3), 13–21.

Howes, N. R. (2001). Modern project management successfully integrating project management knowledge areas and processes. New York: Amacom.

IPMA. (2015). 50th Anniversary of IPMA. Mayıs 2019 tarihinde International Project Management Association: http://products.ipma.world/ipma-product/50th_anniversary/ adresinden alındı

Kerzner, H. (1994). Project management: A systems approach to planning, scheduling and controlling. New York: Van Nostrand Reinhold.

Kerzner, H. (2001). Strategic planning for project management using a project management maturity model. New York: John Wiley.

Lappi, T., & Aaltonen, K. (2017). Project Governance in Public Sector Agile Software Projects. International Journal of Managing Projects in Business, 10(2), s. 263-294.

Longman, A., & Mullins, J. (2004). Project Management: Key Tool for Implementing Strategy. Journal of Business Strategy, 25(5), s. 54-60.

Marnewick, C., Silvius, G., & Ron Schipper, R. (2019). Exploring Patterns of Sustainability Stimuli of Project Managers. Sustainability, 11(8), 5016.

Martens, M., & Carvalho, M. (2016). The challenge of introducing sustainability into project management function: multiple-case studies. Journal of Cleaner Production, 117, 29-40.

Mathur, G., Jugdev, K., & Tak , S. (2007). Intangible project management assets as determinants of competitive advantage. Management Research News, 30(7), 460-475.

Moe, T. L., & Pathranarakul, P. (2006). An Integrated Approach to Natural Disaster Management: Public Project Management and its Critical Success Factors. Disaster Prevention and Management, 15(3), s. 396-413.

Morris, P. W. (2010). Research and the Future of Project Management. International Journal of Managing Projects in Business, 3(1), s. 139-146.

Nel, H. J. (2001). A Project Management Approach to the Implementation of Development Programmes Within the Local Government Sphere: An Empirical Analysis. Development Southern Africa, 18(5), s. 605-624.

Papke-Shields, K. E., & Boyer-Wright, K. M. (2017). Strategic Planning Characteristics Applied to Project Management. International Journal of Project Management, s. 169–179.

Parker, D. W., Parsons, N., & Isharyanto, F. (2015). Inclusion of Strategic Management Theories to Project Management. International Journal of Managing Projects in Business, 8(3), s. 552-573.

PMI. (2017). A guide to the project management body of knowledge. Pennsylvania: Project Management Institute, Inc.

Sara Marcelino, S., Luis Felipe Gonzalez, J., & Amaya Perez, E. (2015). Using project management as a way to sustainability. From a comprehensive review to a framework definition. Journal of Cleaner Production, 1-16.

Silvius, A., Kampinga, M., Paniagua, S., & Mooi, H. (2017). Considering sustainability in project management decision making; An investigation using Q-methodology. International Journal of Project Management, 1133–1150.

Silvius, G. (2017). Sustainability as a new school of thought in project management. Journal of Cleaner Production, 166, 1479e1493.

Silvius, G., & Schipper, R. (2014). Sustainability in project management: A literature review and impact analysis. Social Business, 4(1), 63-96.

Srivannaboon, S., & Milosevic, D. Z. (2007). The process for aligning project management and business Strategy: An emprical study. M. Hörlesberger, M. El-Nawawi, & T. Khalil içinde, Challenges in the management of new technologies (Cilt 1, s. 227-240). World Scientific.

Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). Planlar ve Programlar. 09 2020 tarihinde TC. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı: http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/ adresinden alındı

Szalajko, G., Boxheimer, M., Elmann, S., Kotintcheva, M., Mansson, E., Polkovnikov, A., & Staal-Ong, P. (2016). Project Excellence Baseline for Achieving Excellence in Projects and Programmes (1.0.1 b.). Nijkerk: IPMA.

Weaver, P. (2007). The origins of modern project management. Fourth annual PMI college of scheduling conference (s. 15-18). Amacom

Bölüm 24

YEŞİL SANAYİ VE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI: TÜRKİYE'DE KİRLİLİK SIĞINAKLARI HİPOTEZİNİN TESTİ

Aynur Yıldırım - Gonca Akgün Güngör

GİRİŞ

Dünya ekonomilerinin ekonomik kalkınma amacına ulaşmak için üretim faaliyetlerini giderek arttırmaları ve buna bağlı olarak daha fazla hammadde ve daha fazla enerji talep etmeleri, doğal çevrenin tahribatıyla sonuçlanmıştır. Ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmeye çalışırken uluslararası alanda rakiplere karşı maliyet avantajı sağlama düşüncesi, daha esnek çevresel düzenlemelerin tercih edilmesine neden olmuştur. Ancak, temiz ve kaliteli bir çevreye sahip olmanın ekonomilerin gelişmesi kadar önemli olması, çevreye verilen zararın en düşük seviyelere çekilmesini sağlamak amacıyla yeşil sanayi politikalarının gündeme gelmesine yol açmıştır. Diğer taraftan, sürdürülebilirliğe ulaşmak amacıyla geliştirilen yeşil sanayi politikaları, ülkelerin sahip olduğu olanakların farklı olması nedeniyle gelişmiş ülkeler ve az gelişmiş ülkeler açısından farklı düzeylerde uygulama alanı bulabilecektir. Dolayısıyla sürdürülebilirlik, az gelişmiş ülkeleri zorlayan ve kapitalizme hizmet eden bir kavram olarak da görülmektedir.

1980'li yıllar dünya genelinde finansal serbestleşme gelişmelerinin başladığı yıllardır. Türkiye ise 24 Ocak Kararları ile 1980'de mal ve hizmet hareketlerini ardından da 1989'da sermaye hareketlerini serbestleştirerek dışa açılma ve serbestleşme sürecini tamamlamıştır. Sermaye hareketlerinin serbestleşmesi, doğal çevrenin önemini daha da arttırmıştır. Uluslararası sermaye hareketlerinin bir uzantısı olan doğrudan yabancı sermaye yatırımları (DYSY), gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmalarının önünde sorun teşkil eden sermaye yetersizliğini gidermek açısından önemli bir faktör olarak görülmektedir. Ekonomik kalkınma açısından taşıdığı önemin yanı sıra DYSY,

KAYNAKÇA

Acharyya, J. (2009). FDI, Growth and the Environment: Evidence From India on CO_2 Emission During the Last Two Decades, *Journal of Economic Development*, (34) 1, 43-58.

Ahmad, M., Jabeen, G. ve Wu, Y. (2021). Heterogeneity of Pollution Haven/Halo Hypothesis and Environmental Kuznets Curve Hypothesis Across Development Levels of Chinese Provinces. *Journal of Cleaner Production,* 285, 124898.

Akbostancı, E., Tunç, G. ve Türüt-Aşık, S. (2005). İmalat Sanayi ve Kirlilik: Bir Kirli Endüstri Sığınağı Olarak Türkiye. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 60 (1), 3-28.

Akbostancı, E., Tunç, G. ve Türüt-Aşık, S. (2007). Pollution Haven Hypothesis and the Role of Dirty Industries in Turkey's Exports. *Environment and Development Economics*, 12, 297-322.

Aliyu, M. A. (2005). Foreign Direct Investment and the Environment: Pollution Haven Hypothesis Revisted. Conference papers: 331376, Purdue University, Center for Global Trade Analysis, Global Trade Analysis Project. https://ideas.repec.org/p/ags/pugtwp/331376.html, Erişim Tarihi: 04.05.2024.

Asghari, M. (2013). Does FDI Promote MENA Region's Environment Quality? Pollution Halo or Pollution Haven Hypothesis, *International Journal of Scientific Research in Environmental Sciences (IJSRES)*, 1 (6), 92-100.

Aslanoğlan, R. (1995). *Sürdürülebilir Kalkınma- Eleştirel Bir Değerlendirme*. Ekolojik Yaklaşım. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi, 59- 70.

Beule, F. D., Schoubben, F. ve Struyfs, K. (2022). The Pollution Haven Effect and Investment Leakage: The Case of the EU-ETS. *Economics Letters*, 215.

Bozkaya, Ş. (2019). Doğrudan Yabancı Yatırımlar Ve Kirlilik Sığınağı İlişkisi: Çin Örneği. *International Journal of Disciplines Economics ve Administrative Scienves Studies*, 5 (11), 71-84.

Bozloğan, R. (2005). Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (50), 1011-1028.

Cheng, Z., Li, L. ve Liu, J. (2020). The Impact of Foreign Direct Investment on Urban PM2.5 Pollution in China. *Journal Of Environmental Management*, 265, 110532, 1-13.

Çınar, S., Yılmazer, M. ve Arpazlı Fazlılar, T. (2012). Kirlilik Yaratan Sektörlerin Ticareti ve Çevre: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler Karşılaştırması. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 13 (2), 212-226.

Çoban, M. N. ve Özkan, O. (2022). Türkiye'de Enerji Tüketimi, Ticari Açıklık, CO_2 Emisyonları ve Kirlilik Sığınağı Hipotezi: Yeni Dinamik ARDL Simülasyonlarından Kanıtlar. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 11 (2), 480-507.

Dagar, V., Ahmed, F., Waheed, F., Bojnec, S., Khan, M.K. ve Shaikh, S. (2022). Testing the Pollution Haven Hypothesis with the Role of Foreign Direct Investments and Total Energy Consumption. *Energies,* 15 (4046), 1-24.

Durant, I., Contreras, C., Hamwey, R., Mott, G., Nicita, A., Peters, R., Razo, C. ve Vivas, D. (2021). A European Union Carbon Border Adjustment Mechanism: Implications for Developing Countries. https://unctad.org/system/files/officialdocument/osginf 2021d2_en.pdf, Erişim Tarihi: 23.04.2024.

Eskeland, G. ve Harrison, A. (2003). Moving to Greener Pastures? Multinationals and the Pollution Haven Hypothesis. *Journalof Development Economics*, 70 (1), 1-23.

European Commission. (2020). Transport and the Green Deal Providing Efficient, Safe and Environmentally Friendly Transport. https://ec.europa.eu/info/strategy/ priorities-2019-2024/european-green-deal/transport-and-green-eal_en#providing-efficient-safe-and-environmentally-friendly-transport, Erişim Tarihi: 23.04.2024.

European Parliament (2021). European Parliament Resolution of 10 March 2021 Towards a WTO Compatible EU Carbon Border Adjustment Mechanism (2020/2043(INI)). Available at https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0071_EN.pdf, Erişim Tarihi: 23.04.2024.

Fang, J., Liu, C. ve Gao, C. (2019). The Impact of Environmental Regulation on Firm Exports: Evidence From Environmental Information Disclosure Policy in China. *Environmental Science and Pollution Research*, 26 (36), 37101–37113.

Fetting, C. (2020). *The European Green Deal*. Vienna: ESDN Report, ESDN Office.

Gedikli, A. (2011). Çok Uluslu Şirketler ve Doğrudan Yabancı Yatırımların Gelişmekte Olan Ülkelerin Kalkınması Üzerine Etkileri. *İstanbul: Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 6 (1), 96-146.

Gill, F. L., Gill, A. R., Viswanathan, K. K. ve Karim, M. Z. B. A. (2020). Analysis of Pollution Haven Hypothesis (PHH) and Environmental Kuznets Curve (EKC) in Selected Association of South-East Asian Nations (ASEAN) Countries. *Review of Economics and Development Studies*, 6 (1), 83-95.

Gökalp, M. F. ve Yıldırım, A. (2004). Dış Ticaret ve Çevre: Kirlilik Sığınakları Hipotezi Türkiye Uygulaması. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 11 (2), 99-113.

Gökalp, M. F. ve Yıldırım, A. (2006). Türkiye İmalat Sanayi Dış Ticaretinin Kirlilik Emisyonu. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (1), 227-243.

Heckscher, E. (1919). The Effect of Foreign Trade on The Distribution of Income. *Ekonomisk Tidskriff,* 497–512.

Javorcik, B. S. ve Wei, S. (2004). Pollution Havens and Foreign Direct Investment: Dirty Secret or Popular Myth?. *Contributions to Economic Analysis & Policy*, 3 (2).

Kalamova, M. ve Johnstone, N. (2011). Environmental Policy Stringency and Foreign Direct Investment. *OECD Environment Working Papers*, No. 33.

Kazaz, D., Okur Dinçsoy, M. ve Şenalp, U. E. (2023). Doğrudan Yabancı Yatırım, Ekonomik Büyüme ve Karbon Emisyonu İlişkisinin Yeşil ve Kahverengi Alan Yatırımları Açısından Analizi, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 25 (Özel Sayı), 429-446.

Mani, M. ve Wheeler, M. (1997). In Search of Pollution Havens? Dirty Industry in the World Economy 1960-1995., *World Bank Discussion Papers*, 7 (3), 215-247.

Mani, M. (1998). Industrial Pollution in Economic Development: Kuznets Revisited. *Development Research Group World Bank*, Report Number WPS1876.

Mike, F. ve Kardaşlar, A. (2018). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Çevre Kirliliği Üzerine Etkisi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 16 (3), 178-191.

Ohlin, B. (1933). *Interregional and International Trade*. Cambridge: Harvard University Press.

Pethig, R. (1976). Pollution, Welfare and Environmental Policy in the Theory of Comparative Advantage, *Journal of Environmental Economics and Management*, 2 (3), 160-169.

Petrovic-Randjelovic, M. (2007). Foreing Direct Investment and Sustainable Development: An Analysis of the Impact of Environmental Regulations on Investment Location Decisions. *Economics and Organisation*, 4 (2), 183-190.

Polloni-Silva, E., Ferraz, D., Camioto, F. D. C., Rebelatto, D. A. D. N. ve Moralles, H. F. (2021). Environmental Kuznets Curve and the Pollution-Halo/Haven Hypotheses: An Investigation in Brazilian Municipalities. *Sustainability*, 13 (8), 4114, 1-19.

Potvin, C. ve Rickards, N. (2015). What is Sustainability?. *Alternatives Journal*, 41(1), 16-19. https://www.jstor.org/stable/45034986.

Purkis, S. (2020). *Yeşil Ekonominin Politiği*. Bursa: Ekin Yayınevi.

Repkine, A. ve Min, D. (2020). Foreign-Funded Enterprises and Pollution Halo Hypothesis: A Spatial Econometric Analysis of Thirty Chinese Regions. *Sustainability*, 12 (12), 5048, 1–24.

Sapkota, P. ve Bastola, U. (2017). Foreign Direct Investment, Income, and Environmental Pollution in Developing Countries: Data Analysis of Latin America. *Energy Economics*, 64, 206–212.

Sarıçoban, K. ve Yildirimci, E. (2017). Çevre Politikaları Bağlamında Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevresel Harcamalar: AB Üyesi Ülkeler ile Bir Karşılaştırma. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 2 (3), 7-24.

Shahbaz, M., Lean H. ve Shahbaz M. (2012). Environmental Kuznets Curve Hypothesis in Pakistan: Co-Integration and Granger Causality. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*. 16 (5), 2947- 2953.

Shahbaz, M., Destek, M. A. ve Polemis, M. L. (2018). Do Foreign Capital and Financial Development Affect Clean Energy Consumption and Carbon Emissions? Evidence from BRICS and Next-11 Countries. *SPOUDAI Journal of Economics and Business*, 68 (4), 20-50.

Shao, Q., Wang, X., Zhou, Q. ve Balogh, L. (2019). Pollution Haven Hypothesis Revisited: A Comparison of The BRICS and MINT Countries Based On VECM Approach. *Journal of Cleaner Production*, 227, 724-738.

Siddi, M. (2020). The European Green Deal: Assessıng Its Current State and Future Implementatıon. *Finnish Institute of International Affairs (FIIA) Working Paper*, May 2020/114.

Şahin, G., Gökdemir, L. ve Ayyıldız, F. (2019). Türkiye Örneğinde Kirlilik Sığınağı ve Kirlenme Hale Hipotezleri Üzerine Ampirik Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (33), 104-140.

Tobey, J. (1990). The Effects of Domestic Environmental Policies on Patterns of World Trade. *International Review for Social Sciences (Kyklos)*, 43 (2), 191-209.

United Nations. (2012). *Secretary General's High Level Panel on Global Sustainability Report*. New York.

Usta, C. (2023). Doğrudan Yabancı Yatırımlarının Çevresel Kirliliğe Etkisi: N-11 Ülkeleri Örneği, *Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi*, 7 (1), 58-73.

Vinh, C. T. H. (2015). The Two-Way Lınkage Between Foreıgn Dırect Investment and Envıronment In Vıetnam-From Sectoral Perspectıves. https://www.freit.org/ WorkingPapers/Papers/Other/FREIT1018.pdf, Erişim Tarihi: 01.07.2024

Xu, H., Zhao, G., Xie, R. ve Zhu, K. (2020). A Trade-Related CO_2 Emissions and its Composition: Evidence from China. *Journal of Environmental Management,* 270, 110893, 1–14.

Yalçın, A. Z. (2016). Sürdürülebilir Kalkınma İçin Yeşil Ekonomi Düşüncesi ve Mali Politikalar, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 6 (1), 749-775.

Yerdelen Tatoğlu, F. (2012). *İleri Panel Veri Analizi* 2. Baskı. İstanbul: Beta Yayınları.

Yerdelen Tatoğlu, F. (2013). *Panel Veri Ekonometrisi Stata Uygulamalı* 1. Baskı. İstanbul: Beta Yayınları.

Yıldırım, M., Destek, M. A. ve Nakıpoğlu Özsoy, F. (2017). Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Kirlilik Sığınağı Hipotezi. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 18 (2), 99-111.

Yılmaz, T., Feyyaz, Z. ve Koyun, Y. (2017). Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Ekonomik Büyüme ve Karbondioksit Emisyonu İlişkisi: BRICS ve MINT Ülkeleri Üzerinde Ekonometrik Bir Uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22 (4), 1235-1254.

Zeren, F. (2015). Doğrudan Yabancı Yatırımların CO_2 Emisyonuna Etkisi: Kirlilik Hale Hipotezi mi Kirlilik Cenneti Hipotezi mi? *Journal of Yasar University*, 10 (37), 6442-6448.

Bölüm 25

YEŞİL İNOVASYONA KAVRAMSAL YAKLAŞIM VE YEŞİL İNOVASYON POLİTİKALARI

Mehmet Avcı – Tuna Köse

GİRİŞ

Ülkelerin çevre sorunlarını dikkate almadan sanayileşmesi ve dünya nüfusundaki artış, küresel ekonominin fosil yakıtlara bağımlılığına ve bunun sonucunda çevrenin aşırı kirlenmesine ve bozulmasına neden olmuştur. İklim değişikliği ve çevre kirliliği sorunu, insanoğlunun hayatta kalması için hala bir tehdittir ve insanlık bu tehdidi çözmek için doğru yolu ve araçları bulmaya çalışmaktadır. Yeşil ekonomi düşük karbon salınımlı, kaynak verimliği yüksek ve sosyal açıdan kapsayıcı faaliyetleri içermektedir. Temiz enerji potansiyeline sahip yeşil ekonomi, tüketim ve üretim kalıplarını çevreyle uyumlu hale getirebilir ve gayrisafi yurtiçi hasılayı yeşil ekonomik büyüme olarak adlandırılan düşük karbonlu faaliyetlere dayalı pozitif büyümeye ulaştırabilir. Yeşil ekonomik büyüme, bir ekonominin tüm kaynaklarını çevresel sorunları en aza indirecek şekilde kullanabilir ve böylece çevre dostu projeleri, modernizasyonu ve yeşil toplumu harekete geçirebilir. Yeşil büyüme, doğal varlıkların refahımızın dayandığı kaynakları ve çevresel hizmetleri sağlamaya devam etmesini sağlarken ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı teşvik etmek anlamına gelir. Ekonomik büyüme modellerinin gelecekteki sürdürülebilirliği konusunda artan endişeler, daha yeşil bir büyüme modeline olan talebi desteklemektedir. Mevcut üretim teknolojisi ve tüketici davranışlarının sadece bir noktaya kadar olumlu sonuçlar üretmesi beklenebilir. Doğal kaynakların tükenmesinin genel büyüme için olumsuz sonuçlar doğurduğu bir gerçektir. Yeşil ekonomik büyümede inovasyon kritik bir rol oynamaktadır. İnovasyon, bilgiyi fikirlere ve fikirleri de sanayi, tarım ve hizmetler gibi ekonominin çeşitli sektörlerinde kullanılabilecek yeşil ürünlere dönüştürebilir ve ekonomik refah getirebilir. Yeşil ekonomi literatüründe bu inovasyon, yeşil ekonomik kalkınma ve enerji

için uluslararası iş birlikleri ve bilgi paylaşımı şarttır. Küresel çevre problemlerine karşı ortak çözümler geliştirilmesi, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmayı kolaylaştıracaktır. Uluslararası iş birlikleri, yeşil inovasyon politikalarının yaygınlaşmasını ve etkili bir şekilde uygulanmasını destekleyecektir.

Sonuç olarak, yeşil inovasyon ve yeşil inovasyon politikalarının çevresel sürdürülebilirlik ve ekonomik kalkınma üzerindeki olumlu etkileri göz ardı edilemez. Bu politikaların, güçlü bir düzenleyici çerçeve, mali teşvikler, Ar-Ge yatırımları, toplumsal farkındalık ve uluslararası iş birlikleri ile desteklenmesi gerekmektedir. Yeşil inovasyonun yaygınlaşması, hem çevresel hem de ekonomik açıdan sürdürülebilir bir gelecek için elzemdir. Bu çalışma, yeşil inovasyonun önemini vurgulamakta ve bu alanda daha fazla araştırma ve uygulama yapılması gerektiğini önermektedir.

KAYNAKÇA

Anderson, T. (2018). Green innovation: Transforming business practices for a sustainable future. New York, NY: Green Press.

Avcı, M. (2007). Yenilikçi Teknolojik Gelişme Göstergesi Olarak Ar-Ge Harcamalarının Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye İmalat Sanayi Üzerine Bir İnceleme (Doktora tezi, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Avcı, M., Uysal, S., ve Taşcı, R. (2016). Türk İmalat Sanayinin Teknolojik Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi, 36, 45-60.

Avcı, M., Yıldız, O., ve Çelik, N. (2015). Sürdürülebilir Turizm Açısından Yeşil İnovasyon: Muğla Örneği. In I. Eurasia International Tourism Congress: Current Issues, Trends and Indicators (EITOC) (pp. 123-135). Konya, Turkey: Eurasia International Tourism Congress.

Bentley, T. (2004). Yaratıcılık (O. Yıldırım, Çev.). İstanbul: Hayat Yayıncılık.

Bentley, T. (1999). Takımımızın Yeteneklerini Geliştirmede yaratıcılık (O. Yıldırım, Çev.). İstanbul: Hayat Yayıncılık.

Bulutay, T. (1998). Teknoloji ve İstihdam. Ankara: DİE.

Carrillo-Hermosilla, J., del Río, P., ve Könnölä, T. (2010). Diversity of eco-innovations: Reflections from selected case studies. Journal of Cleaner Production, 18(10-11), 1073-1083.

Chen, Y. S. (2008). The driver of green innovation and green image: Green core competence. Journal of Business Ethics, 81(3), 531-543.

Coade, N. (2002). Her Koşulda Yaratıcı Olmak (A. E. Savran, Çev.). İstanbul: Epsilon Yayıncılık.

Dosi, G. (1988). The nature of the innovative process. In G. Dosi et al. (Eds.), Technical change and economic theory (pp. 221–238). London: Pinter Publishers.

Drucker, P. F. (1985). Innovation and entrepreneurship. London: Heinemann.

Durna, U. (2002). Yenilik yönetimi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Elçi, Ş. (2006). İnovasyon: Kalkınmanın ve Rekabetin Anahtarı. Ankara: Nova Yayınları.

European Commission. (2012). Eco-innovation – The key to Europe's future competitiveness. Publications Office of the European Union.

Eyestone, R. (1977). Confusion, diffusion, innovation. The American Political Science Review, 71(2), 661-674.

Freeman, C., ve Soete, L. (2003). Yenilik İktisadı (E. Türkcan, Çev.). Ankara: TÜBİTAK.

Fussler, C., ve James, P. (1996). Driving eco-innovation: A breakthrough discipline for innovation and sustainability. London: Pitman Publishing.

Gökovali, U., ve Avcı, M. (2012). The role of human capital and collaboration with academia for innovation in the hospitality sector: The case of Mugla. PASOS Revisiting Hospitality and Tourism, 10(2), 53-61.

İraz, R. (2010). Yaratıcılık ve Yenilik Bağlamında Girişimcilik ve KOBİ'ler. Konya: Çizgi Kitabevi.

Karplus, R. (1977). Science teaching and the development of reasoning. Journal of Research in Science Teaching.

King, N., ve Anderson, N. (1995). Innovation and change in organizations. London: Routledge.

Kökdemir, D. (2000). Eleştirel ve yaratıcı düşünme. XI. Ulusal Psikoloji Kongresi. İzmir: Ege Üniversitesi.

Nidumolu, R., Prahalad, C. K., ve Rangaswami, M. R. (2009). Why sustainability is now the key driver of innovation. Harvard Business Review Press.

OECD ve Eurostat. (2005). Oslo kılavuzu: Yenilik Verilerinin Toplanması ve Yorumlanması İçin İlkeler. Ankara: TÜBİTAK.

OECD. (2009). Eco-innovation in industry: Enabling green growth. OECD Publishing.

OECD. (2011). Towards green growth: A summary for policy makers. OECD Publishing.

Ottman, J. A. (2011). The new rules of green marketing: Strategies, tools, and inspiration for sustainable branding. Berrett-Koehler Publishers.

Özsağır, A. (2014). Yenilik Ekonomisi (2. b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Porter, M. E., ve van der Linde, C. (1995). Toward a new conception of the environment-competitiveness relationship. Journal of Economic Perspectives, 9(4), 97-118.

Rennings, K. (2000). Redefining innovation – eco-innovation research and the contribution from ecological economics. Ecological Economics, 32(2), 319-332.

Rogers, E. M. (2005). Diffusion of innovations (5th ed.). New York: Free Press.

Schumpeter, J. A. (1934). The theory of economic development. Cambridge: Harvard University Press.

Schumpeter, J. A. (1942). Capitalism, socialism, and democracy. New York: Harper and Brothers.

Smith, J. (2020). Strategies for green innovation in emerging economies. In R. Brown ve T. Williams (Eds.), Sustainable development and business innovation (pp. 123-145). London, England: Eco Publishing.

Terzioğlu, M., Avcı, M., ve Gökovali, U. (2008). İşletmelerde Yenilik Yeteneği: Denizli Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü Örneği. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17(3), 53-67.

Trott, P. (2002). Innovation management and new product development. Prentice Hall: Pearson Education.

UNEP. (2011). Towards a green economy: Pathways to sustainable development and poverty eradication. United Nations Environment Programme.

Uzkurt, C. (2008). Pazarlamada Değer Yaratma Aracı Olarak Yenilik Yönetimi ve Yenilikçi Örgüt Kültürü. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Yıldırım, E. (2007, Haziran). Bilgi Çağında Yaratıcılığın ve Yeniliğin Önemi. Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi, 9(12), 55-65.

Bölüm 26

TOKSİK İÇERMEYEN BİR ÇEVRE İÇİN SIFIR KİRLİLİK HEDEFİ

Bayram Coşkun - Eyüp Şen

GİRİŞ

Avrupa Komisyonu başkanı Ursula von der Leyen, Avrupa Yeşil Mutabakatını[1], Avrupa'nın yeni büyüme stratejisi olarak tanımlarken, bu mutabakatın yeni istihdam yaratırken emisyonların azaltılmasına yardımcı olacağını ifade etmiştir. Avrupa Komisyonu Başkan Yardımcısı Frans Timmermans ise Avrupa Yeşil Mutabakatını, insanların refahını artırmak ve gelecek nesiller için sağlıklı bir gezegeni güvence altına almak amacıyla yeşil ve kapsayıcı bir geçiş olarak tanımlamaktadır. Bu mutabakat kapsamında en basit haliyle Avrupa Birliği; 2050 yılına kadar "iklim-nötr olmayı", "insan, canlı ve bitki yaşamlarını kirliliği azaltarak korumayı", "şirketlere temiz ürün ve teknolojiler konusunda liderlik etmeleri için yardımcı olmayı" ve "adil ve kapsayıcı bir geçişe yardımcı olmayı" taahhüt etmektedir[2].

Böylelikle Avrupa Birliği (AB), Avrupa için iklim-nötr ilk kıta olma hedefini ortaya koymuş, bu hedefe ulaşmak için yeni bir büyüme stratejisi benimseyeceğini ve tüm politikalarını iklim değişikliği ekseninde yeniden şekillendireceğini açıklamıştır. AB açısından kamu politikalarında kapsamlı değişiklikler öngören Yeşil Mutabakat, Tek Pazar'ın tesisinden bu yana AB'nin en büyük girişimlerinden birisi olarak nitelendirilmektedir[3]. Ancak Avrupa Yeşil Mutabakatının anlaşılabilmesi, burada yer alan kavram ve arka plandaki yaklaşımların doğru bir biçimde anlaşılmasını gerektirir. Bu bağlamda Avrupa Yeşil

1 Çalışma boyunca Avrupa Birliği Yeşil Mutabakatı veya Avrupa Yeşil Mutabakatı (The European Green Deal) olarak kullanılacaktır.

2 Burada yer alan bilgiler, 11 Aralık 2019 tarihinde, Avrupa Komisyonu tarafından yayınlanan What is the European Green Deal? (Avrupa Birliği Yeşil Mutabakatı Nedir?) isimli dokümandan alınmıştır.

3 Avrupa Yeşil Mutabakatı, https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/yesil-mutabakat/avrupa-yesil-mutabakati

KAYNAKÇA

Bostanoğlu, N. M., 2022. *İklim Nötr Bir Dünya Yolunda Küresel İklim Çabaları*, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayın No: 321, İstanbul.

European Commission, 2018. A European Strategy for Plastics in a Circular Economy [WWW dökümanı]. URL. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2df5d1d2-fac7-11e7-b8f5-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1&format=PDF. (Erişim Tarihi 1 Haziran 2024).

European Commission, 2019. A European green deal [WWW dökümanı]. URL. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52019DC0640. (Erişim Tarihi 1 Haziran 2024).

European Commission, 2020a. Chemicals Strategy for Sustainability Towards a Toxic-Free Environment [WWW dökümanı]. URL. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:f815479a-0f01-11eb-bc07-01aa75ed71a1.0003.02/DOC_1&format=PDF. (Erişim Tarihi 1 Haziran 2024).

European Commission, 2020b. A new Circular Economy Action Plan For a cleaner and more competitive Europe [WWW dökümanı]. URL. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:9903b325-6388-11ea-b735-01aa75ed71a1.0017.02/DOC_1&format=PDF. (Erişim Tarihi 1 Haziran 2024).

European Commission, 2021a. EU Action Plan: 'Towards Zero Pollution for Air, Water and Soil' [WWW dökümanı]. URL. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0400. (Erişim Tarihi 1 Haziran 2024).

European Commission, 2021b. EU Soil Strategy for 2030 Reaping the benefits of healthy soils for people, food, nature and climate [WWW dökümanı]. URL. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0699. (Erişim Tarihi 1 Haziran 2024).

Kallis, G., Paulson, S., D'Alisa, G., ve Demaria, F. (2020). *The case for degrowth*. John Wiley ve Sons.

Kirkpatrick, L., Adjiman, C. S., Apsimon, H., Berry, A., De Nazelle, A. U. D. R. E. Y., Mijic, A., ... ve Workman, M. (2023). Systems thinking for the transition to zero pollution.

Marnane, I. (2022). Avrupa'da sıfır kirlilik nasıl sağlanacak? https://www.eea.europa.eu/tr/articles/roportaj-2014-avrupa2019da-sifir-kirlilik, (Erişim Tarihi, 27 Temmuz 2024).

Schlacke, S., Wentzien, H., Thierjung, E. M., ve Köster, M. (2022). Implementing the EU Climate Law via the 'Fit for 55'package. *Oxford Open Energy*, *1*, oiab002.

T.C. Ticaret Bakanlığı. Avrupa Yeşil Mutabakatı [WWW dökümanı]. URL. https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/yesil-mutabakat/avrupa-yesil-mutabakati (Erişim Tarihi 23 Temmuz 2024).

Tiwari, A. (2021). Advancing materials towards climate neutrality by 2050. *Advanced Materials Letters*, *12*(8), 1-3.

Vicente, J. L., Ganzleben, C., Gasol, R., Marnane, I., Gilles, L., Buekers, J., ... ve Schoeters, G. (2023). HBM4EU results support the chemicals' strategy for sustainability and the zero-pollution action plan. *International Journal of Hygiene and Environmental Health*, *248*, 114111.

Wang, X., ve Lo, K. (2021). Just transition: A conceptual review. *Energy Research & Social Science*, *82*, 102291.

Bölüm 27

AVRUPA YEŞİL MUTABAKATI VE AVRUPA BİRLİĞİ ÜYE ÜLKELERİNE YANSIMALARI

Füsun Özerdem

GİRİŞ

İklim değişikliği ve çevresel bozulma, Avrupa ve dünya için varoluşsal bir tehdit olup bunun üstesinden gelebilmek için oluşturulan Avrupa Yeşil Mutabakatı, Avrupa Birliği'ni (AB), modern, kaynak açısından verimli ve rekabetçi bir ekonomiye dönüştürme gayesi taşımaktadır. Bu amacı hayata geçirebilmek için de 2050 yılına kadar net sıfır sera gazı emisyonu, kaynak kullanımından bağımsız ekonomik büyüme, "no person and no place left behind" sloganı ile herkesin ve her yerin sürece dahil edilmesi hedeflenmektedir.

Avrupa Komisyonu, AB'nin iklim, enerji, ulaştırma ve vergilendirme politikalarını, net sera gazı emisyonlarını 2030 yılına kadar 1990 seviyelerine kıyasla en az %55 azaltmaya uygun hale getirmek için bir dizi öneriyi Temmuz 2021'de kabul etmiştir. Kabul edilen 55'e Uyum Paketi (Fit for 55) mevzuatı ile 2030 yılına kadar adil, uygun maliyetli ve rekabetçi bir şekilde iklim hedeflerine ulaşma yoluna girmiştir. Bu yolun sonunda 27 AB Üye Devletinin tümünün, AB'yi 2050 yılına kadar ilk iklim nötr kıtaya dönüştürme taahhüdü bulunmaktadır ve bu dönüşüm için de geniş bir sektör yelpazesinde emisyon azaltım hedefleri, doğal karbon yutaklarını artırma hedefi, emisyonları sınırlamak, kirliliğe fiyat koymak ve yeşil geçişe yatırım yapmak için güncellenmiş bir emisyon ticaret sistemi ve bunların hayata geçebilmesinde vatandaşlar ve küçük işletmeler tarafından kullanılacak sosyal destek gibi yasal olarak bağlayıcılığı bulunan genel bir paket sunulmuştur.

Avrupa Zirvesi tarafından gelecekteki Avrupa Komisyonu Başkanı olarak önerildikten sonra Temmuz 2019'da yaptığı konuşmasında Ursula von der Leyen'in, ilk 100 gün içerisinde Yeşil Mutabakatı başlatacağını söylemesi, Almanya'nın Hıristiyan Demokrat Birlik-CDU partisinden gelen bir siyasetçi kim-

KAYNAKÇA

Anadolu Agency, (2024). Poland promises farmers changes in EU's Green Deal, https://www.aa.com.tr/en/environment/poland-promises-farmers-changes-in-eu-s-green-deal/3160335

Ataseven, Y. (2023). Evaluation of the Possible Effects of the European Green Deal Process on Agricultural Policies in Türkiye. *Tarım Bilimleri Dergisi*, 29 (1), 13-25

Avrupa Birliği Başkanlığı, (2024). Avrupa Yeşil Mutabakatı, https://www.ab.gov.tr/avrupa-yesil-mutabakati_53729.html

BMUV, (2023). EU member states pave way for zero-emission cars from 2035, https://www.bmuv.de/en/pressrelease/eu-member-states-pave-way-for-zero-emission-cars-from-2035

Cătuţi, M. (2020). Falling behind the pack?, EPG Policy Brief No. 3, https://www.enpg.ro/wp-content/uploads/2022/02/EPG_EUCalc_NonETS_Brief_Draft.pdf

Ciccullo, F., Cagliano, R., Bartezzaghi, G. ve Perego, A. (2021). Implementing The Circular Economy Paradigm in The Agri-Food Supply Chain: The Role of Food Waste Prevention Technologies. *Resources, Conservation and Recycling*, 164, 105-114

Ciot, M.G. (2021). On European Green Deal and Sustainable Development Policy (the Case of Romania). *Sustainability*, 13 (21), 12233, 1-17.

Diemer, A. ve Dierickx, F. (2020). Circular Economy, A new Paradigm For Europe? Arnaud Diemer, Eduard Nedelciu, Marie Schellens Manuel E. Morales and Maartje Oostdijk (Ed.), *Paradigms, Models, Scenarios and Practices for Strong Sustainability* içinde (s. 159-177). France: Editions Oeconomia,

Dulak, M. Ve Kulakowska, M. (2024). Poland's Governmental Response to the European Green Deal: Discursive Strategies prior to the Russian Invasion of Ukraine in February 2022. *Politics in Central Europe*, 20 (1), 169-191.

Euronews, (2024). Debate on the future of the Green pact reignites deep divisions between right and left-wing candidates in France, https://www.euronews.com/my-europe/2024/04/17/french-meps-debate-the-future-of-the-european-green-deal-in-angers

European Commission, (2019a). Speech by President von der Leyen in the Plenary of the European Parliament at the debate on the European Green Deal, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/de/speech_19_6751,

European Commission, (2019b). EU greenhouse gas emissions down 23% since 1990, still implementation will have to be further accelerated to reach current 2030 targets, https://climate.ec.europa.eu/news-your-voice/news/eu-greenhouse-gas-emissions-down-23-1990-still-implementation-will-have-be-further-accelerated-reach-2019-10-31_en

European Commission, (2019c). Press remarks by President von der Leyen on the occasion of the adoption of the European Green Deal Communication, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_19_6749

European Commission, (2020a). Changing how we produce and consume: New Circular Economy Action Plan shows the way to a climate-neutral, competitive economy of empowered consumers, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_420

European Commission, (2020b). A Renovation Wave for Europe - greening our buildings, creating jobs, improving lives, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1603122220757&uri=CELEX:52020DC0662

European Commission, (2021a). New EU Forest Strategy for 2030, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021DC0572

European Commission, (2021b). NextGenerationEU: European Commission endorses Portugal's €16.6 billion recovery and resilience plan, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_2985

European Commission, (2021c). NextGenerationEU: European Commission endorses Croatia's recovery and resilience plan, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_3487

European Commission, (2022). EU cohesion policy: Commission adopts €18.4 billion Partnership Agreement with France for 2021-2027, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_3368

European Commission, (2023a). Greening Freight Transport, https://transport.ec.europa.eu/system/files/2023-07/COM_2023_440.pdf

European Commission, (2023b). EU supports just climate transition in Bulgaria with a budget of €1.2 billion, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_6756

European Commission, (2023c). Croatia's Draft Updated Natıonal Energy and Climate Plan, https://commission.europa.eu/system/files/2023-12/Factsheet_Commissions_assessment_NECP_Croatia_2023_4.pdf

European Commission, (2024a). Climate and nature, https://climate.ec.europa.eu/eu-action/climate-and-nature_en#:~:text=The%20law%20aims%20to%20restore,air%20each%20year%20by%202050

European Commission, (2024b). Commission presents recommendation for 2040 emissions reduction target to set the path to climate neutrality in 2050, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_24_588

European Commission, (2024c). Commission approves €350 million Portuguese State aid scheme to support investments in equipment necessary to foster the transition to a net-zero economy, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_24_962

European Commission, (2024d). ommission approves €1 billion Greek State aid measures to support renewable energy generation and storage projects, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_24_1765

European Committee of the Region, The European Green Deal is the roadmap to our economic and social recovery , https://cor.europa.eu/en/news/Pages/The-European-Green-Deal-is-the-roadmap-to-our-economic-and-social-recovery.aspx

European Parliament, (2024). Nature restoration: Parliament adopts law to restore 20% of EU's land and sea, https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20240223IPR18078/nature-restoration-parliament-adopts-law-to-restore-20-of-eu-s-land-and-sea

European Society of Cardiology, (2019). Air pollution causes 800,000 extra deaths a year in Europe and 8.8 million worldwide, https://www.escardio.org/The-ESC/Press-Office/Press-releases/Air-pollution-causes-800-000-extra-deaths-a-year-in-Europe-and-8-8-million-worldwide#:~:text=In%20Europe%20alone%2C%20the%20excess,of%20more%20than%20two%20years.%E2%80%9D&text=Worldwide%2C%20they%20found%20that%20air,per%20100%2C000%20of%20the%20population.

European Council, (2024). Fit for 55, https://www.consilium.europa.eu/en/policies/green-deal/fit-for-55/#0

European Parliament, (2024). European Parliament 2024-2029, https://results.elections.europa.eu/en/european-results/2024-2029/ Erişim tarihi: 11.07.2024

Foreign Policy, (2024). Europe's Green Moment Is Over, https://foreignpolicy.com/2024/06/03/europe-eu-parliament-elections-green-parties-climate-green-deal/

Guyomard, H., Bureau J.-C. et al. (2020). Research for AGRI Committee – The Green Deal and the CAP: policy implications to adapt farming practices and to preserve the EU's natural resources. European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies, Brussels.

IEA, (2023a). Executive summary—Greece 2023—Analysis—IEA. IEA. https://www.iea.org/reports/greece2023/executive-summary

IEA, (2023b). Energy Policy Review, https://www.iea.org/reports/greece-2023

Inside Climate News, (2024). Tourists Are Feeling the Heat—and Their Bodies May Not Be Able to Catch Up, https://insideclimatenews.org/news/09072024/todays-climate-tourism-heat-health-risks/

Jongeneel, R.A., H.J. Silvis, A.R. Gonzalez Martinez en J. Jager, (2021). The Green Deal: An assessment of impacts of the Farm to Fork and Biodiversity Strategies on the EU livestock sector. Wageningen, Wageningen Economic Research, Report 2021-130. 68 pp

Kazakova, M. M., (2023). Bulgaria's Green Deal U-turn, Green European Journal, https://www.greeneuropeanjournal.eu/bulgarias-green-deal-u-turn/

Kucharska-Stasiak, E., Zróbek, S. ve Zelazowski, K. (2022). European Union Housing Policy—An Attempt to Synthesize the Actions Taken. *Sustainability*, 14 (1), 39, 1-17

Lloyd's Register Foundation, (2019). The Lloyd's Register Foundation World Risk Poll, London

Ludwig, M. (2024). Green Deal fatigue? How the European Parliament elections could affect EU climate policies, https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/how-the-european-parliament-elections-could-affect-eu-climate-policies/

Lynas, M., Houlton, B. Z. ve Perry, S. (2021). Greater Than 99% Consensus on Human Caused Climate Change in The Peer-Reviewed Scientific Literature. *Environmental Research Letters*, 16, 1-7

Neufeld, D. (2020). The Carbon Footprint of the Food Supply Chain, https://www.visualcapitalist.com/visualising-the-greenhouse-gas-impact-of-each-food/

NfP, (2024). Poland's PiS wants to reject Green Deal after European elections, says Kaczyński, https://notesfrompoland.com/2024/04/29/polands-pis-wants-to-reject-green-deal-after-european-elections-says-kaczynski/

Official Journal of the European Union, (2023). Regulation (EU) 2023/851 of the European Parliament and of the Council of 19 April 2023 amending Regulation (EU) 2019/631 as regards strengthening the CO2 emission performance standards for new passenger cars and new light commercial vehicles in line with the Union's increased climate ambition, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32023R0851

Politico, (2024a). EU Green Deal? No, thanks: Germany's liberals want a weaker 'Yellow Deal', https://www.politico.eu/article/eu-green-deal-no-thanks-germanys-liberals-want-a-weaker-yellow-deal/

Politico, (2024b). Flemish minister asks Belgian PM to stall Green Deal files during EU presidency, https://www.politico.eu/article/flanders-zuhal-demir-belgium-alexander-de-croo-green-deal-eu-presidency/

Polska Agencja Prasowa, (2024). Do Poles Want to Remain in the EU? The Latest CBOS Poll, https://www.pap.pl/aktualnosci/czy-polacy-chca-pozostac-w-ue-najnowszy-sondaz-cbos

Piscitelli P, Costa S, Costa A, Emiliano M, Caputo N, Schittulli F, Bonabello M, Pollice F, Uricchio AF, Scanio AP, Miani A. (2022). Italian Constitution amended to include environmental and health protection: A model for Europe. *Lancet Regional Health Europe*, 4 (16), 100367. doi: 10.1016/j.lanepe.2022.100367

Red Eléctrica, (2021). Demand for electricity in Spain increases 1.4% in December, https://www.ree.es/en/press-office/news/press-release/2021/01/demand-electricity-spain-increases-14-december

Reuters, (2023). Italy behind schedule in meeting EU green goals, document shows, https://www.euractiv.com/section/energy-environment/news/italy-behind-schedule-in-meeting-eu-green-goals-document-shows/

Reuters, (2024a). Main farming groups shun Brussels protest against EU green policies, https://www.reuters.com/world/europe/main-farming-groups-shun-brussels-protest-against-eu-green-policies-2024-06-04/

Reuters, (2024b). Polish farmers begin hunger strike over EU Green Deal, https://www.reuters.com/sustainability/climate-energy/polish-farmers-begin-hunger-strike-over-eu-green-deal-2024-05-13/

Schroten, A., Van Grinsven, A., Tol, E., Leestemaker, L., Schackmann, P.P., Vonk-Noordegraaf, D., Van Meijeren, J., Kalisvaart, S., (2020). Research for TRAN Committee – The impact of emerging technologies on the transport system, European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies, Brussels

Spanish Presidency, (2023). The EU leads the fight against climate change, https://spanish-presidency.consilium.europa.eu/en/programme/green-transition-spanish-presidency-eu-council/

Statista, (2024). Public opinion in Romania on the Green Deal proposed by the European Commission in 2021, https://www.statista.com/statistics/1128594/romania-opinion-on-the-green-deal/

Undersecretariat of Spain, (2023). EU 2023 Programme, Spanish presidency of the Council of the European Union Second half of 2023

Waliszewska, A. ve Patuleia, A., (2023). Lessons from Portugal: How the EU's green industrial policy can benefit all member states, https://www.euractiv.com/section/energy-environment/opinion/lessons-from-portugal-how-the-eus-green-industrial-policy-can-benefit-all-member-states/

Wanted in Rome, (2024). Italy approves tough new law against 'eco-vandals', https://www.wantedinrome.com/news/italy-approves-new-cultural-heritage-law.html

World Economic Forum. (2020). Nature Risk Rising: Why the Crisis Engulfing Nature Matters for Business and the Economy, Geneva, World Economic Forum

Bölüm 28

TÜRKİYE'NİN AVRUPA YEŞİL MUTABAKATI'NA UYUM POLİTİKALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Aslı Yönten Balaban

GİRİŞ

Küresel düzeyde iklim değişikliği ile mücadele kapsamında oluşturulan politikalara rağmen sera gazı salınımları, artmaya devam etmektedir. İklim değişikliğinin sadece bir çevre sorunu olarak ele alınması, iklim politikalarının başarısını olumsuz etkileyecek bir durumdur. Bu nedenle iklim değişikliği ile mücadele, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin belirleyeceği çevre politikalarının ötesinde enerji, su, tarım, atık, kent politikaları, büyüme stratejileri ve ekonomileriyle de birebir bağlantılıdır. Bir başka deyişle iklim değişikliğinin etkilerinin azaltılması, çeşitli sektörlerde yeşil dönüşümlerin olma zorunluluğunu beraberinde getirmektedir. Bu kapsamda küresel ve bölgesel örgütlerin ve ülkelerin, değişen dünya ile uyumlu taahhütler ortaya koymaları ve bunları uygulamaya geçirmeleri, önem arz etmektedir.

Avrupa Birliği (AB) tarafından 2019 yılında açıklanan Avrupa Yeşil Mutabakatı, iklimin ve çevrenin korunmasına yönelik yeni bir büyüme stratejisidir. Bu strateji çerçevesinde 2050 yılında karbon salınımını sıfıra indirme hedefine yönelik bir yol haritası belirlenmiştir. Karbon-nötr Avrupa hedefi, bir dizi politika dönüşümünü beraberinde getirmektedir. Avrupa Yeşil Mutabakatı, temiz enerjiden gıdaya kadar çok sayıda politika alanını kapsamaktadır. Mutabakat temiz ve döngüsel bir ekonomiye geçerek kaynakların verimli kullanılmasını, kirliliğin azaltılmasını, biyolojik çeşitliliğin korunmasını amaçlamaktadır. AB'de gerçekleşecek olan bu yeşil dönüşüm, AB ile ilişkisi olan diğer ülkeleri de etkileyecektir. Türkiye'nin iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine açık ve AB ile ekonomik ve ticari ilişkilere sahip olması, Mutabakat kapsamında gerçekleşecek dönüşüme uyum sağlama gerekliliğini gerek çevresel gerekse ekonomik nedenlerle ortaya çıkarmaktadır.

Türkiye, 2021 yılında açıkladığı dokuz ana başlık altında sıralanmış çeşitli hedef ve eylemleri içeren Avrupa Yeşil Mutabakat Eylem Planı ile Mutabakat'a

KAYNAKÇA

Avrupa Birliği Başkanlığı, https://www.ab.gov.tr/53729.html, 12.05.2024.

AB İklim Değişikliğine Nasıl Yaklaşıyor?, https://www.eea.europa.eu/tr/help/sikca-sorulan-sorular/ab-iklim-degisikligine-nasil-yaklasiyor, 01.07.2024.

Avrupa Yeşil Mutabakatı, https://www.ab.gov.tr/avrupa-yesil-mutabakati_53729.html#:~:text=11%20Aral%C4%B1k%202019%20tarihinde%2C%20Avrupa,AB'nin%20yeni%20b%C3%BCy%C3%BCme%20stratejisidir, 22.04.2024.

AB SKDM Bilgi Notu, https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/yesil-mutabakat/ab-sinirda-karbon-duzenleme-mekanizmasi/ab-skdm-bilgi-notu, 22.05.2024.

Bakırtaş, D., Oral Ataç, L. (2023). "Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Türkiye", Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Türkiye Yeşil Gelecek, Editör: Osman Murat Koçtürk, Nobel Bilimsel Eserler, Ankara.

Biodiversity Strategy for 2030, https://environment.ec.europa.eu/strategy/biodiversity-strategy-2030_en, 22.05.2024.

Circular Economy Action Plan, https://environment.ec.europa.eu/strategy/circular-economy-action-plan_en, 22.05.2024.

Dünya Bankası Grubu İklim ve Kalkınma Raporu Türkiye 2022, https://www.worldbank.org/tr/country/turkey/brief/key-highlights-country-climate-and-development-report-for-turkiye, 18.04.2024.

Ecer, K., Güner O., Çetin, M., Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Türkiye Ekonomisinin Uyum Politikaları, *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi,* Yıl: 2021, Cilt: 9, Sayı: 2, s. 125-144.

Environment Policy: General Principles And Basic Framework, https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/71/environment-policy-general-principles-and-basic-framework, 22.04.2024.

European Climate Law, https://climate.ec.europa.eu/eu-action/european-climate-law_en#:~:text=The%20European%20Climate%20Law%20writes,2030%2C%20compared%20to%201990%20levels., 22.05.2024.

Fasıl 27: Çevre ve İklim Değişikliği, https://www.ab.gov.tr/fasil-27-cevre_92.html, 19.04.2024.

Fit for 55, https://www.consilium.europa.eu/en/policies/green-deal/fit-for-55/#what, 22.04.2024.

Farm to Fork Strategy, https://food.ec.europa.eu/horizontal-topics/farm-fork-strategy_en, 29.05.2024.

Fasıl 27: Çevre ve İklim Değişikliği, https://www.ab.gov.tr/fasil-27-cevre_92.html, 19.04.2024.

G20 Climate Risk Atlas, https://www.g20climateriss.org/tr/turkey/, 19.04.2024.

İkiz Dönüşüm Kapsamında Gümrük Birliği'nin Güncellenmesi ve Türkiye. (2023). İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları Yayın No: 324, İstanbul, https://www.ikv.org.tr/images/files/%C4%B0KV-324.pdf, 24.04.2024.

İklim Değişikliği Azaltım ve Uyum Strateji ve Eylem Planları, https://iklim.gov.tr/eylem-planlari-i-19, 04.05.2024.

İklim Değişikliği Başkanlığı Hizmet Birimleri ile Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/06/20220621-1.htm, 29.05.2024.

Kıl, İ. F., Yaycı, B. Ö. (2021). Avrupa Birliği Yeşil Mutabakatı ve İhracatımıza Etkileri, https://www.rekabetregulasyon.com/avrupa-birligi-yesil-mutabakati-ve-ihracatimiza-etkileri/#_ftn5, 07.07.2024.

Koç, B. E., Kaynak, S. (2023). Sınırda Karbon Düzenleme Mekanizmasının Türkiye - AB-27 Dış Ticaret İlişkisi Üzerine Olası Etkisi, *Verimlilik Dergisi*, Cilt / Volume 57 | Sayı / Issue 2 | 273-288.

Meinecke, H. , Figures, T., Engels, M., Elling, T., Telejko, K., Koch-Weser, I. and Bruwer, J. (2022). How Technology Can Tame the EU Carbon Tax on Imports, https://www.bcg.com/publications/2022/navigating-the-european-green-deal, 05.06.2024).

Net-Zero Industry Act, https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/02/06/net-zero-industry-act-council-and-parliament-strike-a-deal-to-boost-eu-s-green-industry/, 15.05.2024.

On Birinci Kalkınma Planı, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf, 02.05.2024.

On İkinci Kalkınma Planı, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/12/On-Ikinci-Kalkinma-Plani_2024-2028_11122023.pdf, 26.04.2024.

Orta Vadeli Program (2024-2026), https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2024/03/Orta-Vadeli-Pogram-2024-2026.pdf, 07.05.2024.

Potential Impact of the Carbon Border Adjustment Mechanism on the Turkish Economy, Quantification of the Economic Impacts and Review Of Climate Policy Response Options, chromeextension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://iklim.gov.tr/db/turkce/haberler/files/20230523%20Impacts%20of%20CBAM%20on%20Turkiye%20phase%202%20report%20FV3%20(2)-sayfalar-1,3,5-16%20(1)%20(1).pdf, March 2023.

Sekizinci Ulusal Bildirim ve 5. İki Yıllık Rapor, https://unfccc.int/sites/default/files/resource/8NC-5BR%20T%C3%BCrkiye.pdf, 17.04.2024.

Sera Gazı Emisyon İstatistikleri, 1990-2021, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sera-Gazi-Emisyon-Istatistikleri-1990-2021-49672&dil=1, 17.04.2024).Sustainable Finance Framework, https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2021/11/Republic-of-Turkey-Sustainable-Finance-Framework.pdf, 05.06.2024.

Talu, N. (2019). Avrupa Birliği İklim Politikaları, İklim Değişikliği Eğitim Modülleri Serisi, https://www.iklimin.org/moduller/abpolitikalari.pdf, 22.04.2024.

TEPAV, https://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/10669, 02.07.2024.

The European Green Deal, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/story-von-der-leyen-commission/european-green-deal_en, 12.05.2024.

The Green Deal Industrial Plan, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/green-deal-industrial-plan_en, 30.05.2024.

Ticaret Bakanlığı, https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/yesil-mutabakat/genel-bilgi, 03.04.2024.

Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihçesi, https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html, 22.04.2024.

Türkiye Cumhuriyeti Güncellenmiş Birinci Ulusal Katkı Beyanı, https://iklim.gov.tr/db/turkce/haberler/files/T%C3%BCrkiye%20Cumhuriyeti%20G%C3%BCncellenmi%C5%9F%20Birinci%20Ulusal%20Katk%C4%B1%20Beyan%C4%B1.pdf, 17.04.2024.

Türkiye'nin İklim Karnesi Neden Düşük?, https://gazeteoksijen.com/turkiye/dur-bakalim-buraya-kadar-dedigimiz-savas-canakkale-152921, 05.07.2024.

Ulusal Bildirimler, https://iklim.gov.tr/ulusal-bildirimler-i-21, 17.04.2024.

Yeni Ekonomi Programı (2021-2023), https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/08/YeniEkonomiPrograms_OVP_2021-2023.pdfs. 19, 06.05.2024.

Yeşil Mutabakat Eylem Planı 2021, https://ticaret.gov.tr/data/60f1200013b876eb28421b23/MUTABAKAT%20YE%C5%9E%C4%B0L.pdf, 02.03.2024.

Yeşil Büyüme, https://yesilbuyume.org/turkiyenin-net-sifir-yolculugu/, 05.06.2024.

2021 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/11/2021_Yili_Cumhurbaskanligi_Yillik_Programi.pdf, 05.06.2024).